006737.5XXXX

VILLANOVA COLLEGE LIBRARY
Villanova, Pennsylvania

This book was donated
3-4-49
by
Rev. M. Sullivan, O.S.A.

ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5.

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

ACTA
SANCTORUM

Ex Latinis et Græcis aliarumque gentium Monumentis, servatâ primigeniâ veterum Scriptorum phrasi

COLLECTA, DIGESTA, COMMENTARIISQUE ET OBSERVATIONIBUS

ILLUSTRATA A

J. STILTINGO, C. SUYSKENO, J. PERIERO, U. STICKENO

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

SEPTEMBRIS TOMUS QUINTUS

QUO DIES DECIMUS QUINTUS, DECIMUS SEXTUS, DECIMUS SEPTIMUS ET DECIMUS OCTAVUS CONTINENTUR.

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1866

C F Fritzsch ſculp. Amst.

PETRUS LEOPOLDUS,

ARCHIDUX AUSTRIÆ. etc. etc.

PETRO LEOPOLDO

REGIO PRINCIPI HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, HIEROSOLYMÆ ETC.,

ARCHIDUCI AUSTRIÆ,

DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ LUXEMBURGI,

SILESIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, MEDIOLANI, ETC.,

COMITI FLANDRIÆ, TYROLIS,

HANNONIÆ, NAMURCI, ETC., ETC.

Tomus de Actis Sanctorum quadragesimus tertius, qui sub auspiciis Augustissimæ Imperatricis Matris Tuæ septimus editur, ad Te supplex properat, SERENISSIME ARCHIDUX, utpote nomini Tuo destinatus ab Amantissima Matre, Patrona Operis nostri gratiosissima, a nobis debita cum reverentia oblatus. Si autem nosse desideras, quid amplo illo volumine contineatur, qualesque fuerint Sancti, quorum in eodem gesta enarrantur; dicemus breviter, Sanctos fuisse conditionis, sexus, et ætatis diversæ. Principes fuerunt *Luthardus* Cliviæ Comes, *Richardis* Imperatrix, *Ludmilla* Bohemiæ Ducissa, *Editha* Angliæ Regis filia. Supremus Ecclesiæ universalis Rector fuit *Victor* Papa III; particularium ecclesiarum Antistites accedunt de more complures, uti et inferioris ordinis clerici, abbatesque, monachi et eremitæ, iique viri præclari et admirandi. Inter præfectos provinciarum sistet se *Satyrus,* S. Ambrosii frater; inter militum ductores *Ferreolus* tribunus; inter matronas nobiles *Catharina Flisca Adurna,* virtutum exercitio, quam avita nobilitate illustrior; inter Virgines multas *Hildegardis* miranda videbitur, utpote humano studio illitterata, et vel sic virorum et mulierum magistra. Mittimus alias Sanctorum, de quibus agitur, differentias, quia persuasum habemus, SERENISSIME ARCHIDUX, Te pro ea pietate, cujus specimina in tenera ætate dare cœpisti, magis velle intelligere, quid in omnibus Sanctis admirari valeas et imitari. Multa quidem sunt et maxime expetenda, quæ in omnibus Sanctis eluxerunt virtutum de-

cora. At veremur, ne epistolarem brevitatem nimium excedamus, si omnia recensere voluerimus. Quapropter, missis aliis, solum ostendere conabimur, veram in omnibus Sanctis elucere sapientiam. Ea sane tam perfecta est et excellens, ut aliquando ruborem et timorem horribilem incussura sit illis ipsis, qui Sanctos in hac vita, ut miseros et insanos, despiciunt, aut etiam ut noxios calumniis onerant, et barbara ferocitate persequuntur. Illi ipsi profecto, qui stolida superbia Sanctorum simplicitatem hic irrident, dum una cum illis coram supremi Judicis tribunali consistent, vel inviti agnoscent admirabilem fuisse Sanctorum sapientiam, et summo cum ejulatu insaniam suam confitebuntur. Ut autem clarius ostendamus, veram esse Sanctorum sapientiam, accurate investigare oportet, quænam sit vera, quæ contra umbratilis tantum et falsi nominis sapientia. Illosne igitur dicemus vere sapientes, qui multa norunt acute et subtiliter disserere de rebus philosophicis, theologicis, mathematicis, qui doctis ratiociniis investigare conantur, quidquid natura habet absconditum, aut Divinitas abstrusum? Nequaquam hos sapientes dixerimus, SERENISSIME PRINCEPS, nisi cum prædictis scientiis sapientiam Sanctorum conjunxerint. Veramne sapientiam attribuemus illis, qui multa pollent rerum gestarum notitia, qui facta historica cum adjunctis locorum et temporum apte exponere, maturoque judicio vera a falsis dubiaque a certis sciunt discernere? An illis, qui multarum habent linguarum peritiam, aut potentem tam in scribendo quam dicendo facundiam, aut juris et legum insignem eruditionem, aut artis medicæ consummatam experientiam? Neque hos inter sapientes recensuerimus, si timore Dei caruerint et amore. Sapientior illis omnibus est simplex agricola, qui præter articulos fidei et doctrinam salutarem nihil didicit, modo rectius ambulare noverit per semitas, quæ ad æternam felicitatem perducunt. Indoctus fraterculus, qui totis viribus Deum diligit, immensosque quotidie thesauros sibi in cælo deponit, longe sapientior est erudito historico, facundo oratore, subtili jurisconsulto, expertissimo medico, nisi et hi divina quadam sapientia humanas scientias exornaverint. Nihilo magis vera præditos sapientia dicemus, si qui arte bellica hostes superare, si qui magna industria aurum argentumque accumulare, si qui mira dexteritate ad excelsa norunt se elevare honorum culmina. Ne hos quidem, qui morum suavitate omnium sibi amicitiam conciliant, aut moderato et prudenti imperio populorum sibi animos deviciunt, statim sapientes nominaverimus. Sublimioris ordinis est, SERENISSIME ARCHIDUX, Sanctorum sapientia. Non pendet illa a multarum rerum cognitione, non ab ingenii subtilitate, non a facundia eloquii, non ab ulla arte humana, nedum ab auro, argento, hominum amicitia, aut populorum benevolentia. Ille enim sapiens est, qui ea recte novit, et accurate facit, ad quæ agenda a sapientissimo rerum omnium Conditore productus est. Ille sapiens est, qui summo studio ea exsequi laborat, quæ ipsum ad sempiternam perducent beatitatem. Qui vero mandata supremi Domini aut ignorat aut negligit, qui non studet ingredi viam, qua ad cælestem patriam pertingat, vera caret sapientia, etiamsi plurimarum rerum notitia sit imbutus, etiamsi disserendi acumine valeat aut facundia, etiamsi ad sublimia evadat honorum fastigia, aut Crœsi divitias accumulet. Etenim insi-

insipientiam suam luculenter produnt ejusmodi homines, dum vires suas exhauriunt laboribus parum aut nihil profuturis, et vix manum movere volunt aut pedem, ut cum immensis thesauris gloriam acquirant numquam interituram. Quam longe diversa sunt Sanctorum consilia! Sanctorum enim sapientiæ est oculos perpetuo habere intentos in finem, ad quem a Deo creati sunt; cum noverint, in sola finis illius assecutione omnem felicitatem suam esse positam. Ad illum igitur finem omnia desideria, studia, cogitationes, orationes, labores dirigunt: ad illum magis magisque appropinquare omni constanter conatu enituntur: ab illo persequendo nulla deterrentur difficultate, nullo avelluntur timore. Quæ vero ad ultimum illum beatissimumque finem non conducunt, quales sunt divitiæ, honores, dignitates, voluptates honestæ, aliaque vitæ commoda, nec incenso studio quærunt, dum absunt, nec vehementer diligunt, si illa possident: sed aut utuntur solum tamquam instrumentis ad beatum finem consequendum, aut abjiciunt velut onera superflua. Hæc Sanctorum sapientia, qua semper ad cælum tenditur, tanto præstantior est qualibet scientia humana, quanto cælestia terrenis omnibus sunt excellentiora. Hæc omnes Sanctorum labores reddit fructuosos, omnia ipsorum studia tam utilia, ut solis etiam desideriis et cogitationibus thesauros adipiscantur, nec temporum diuturnitate umquam minuendos, nec hominum avaritia auferendos. Quam porro fructuosa sit eximia illa Sanctorum sapientia, non alio modo clarius perspiciemus, quam si præmia Sanctorum comparemus cum lucris hominum, qui studia sequuntur plane opposita. Fieri potest, et revera non raro contingit, ut pares utrique subeant labores, ut nihilo minus se fatigent, qui cupiditatibus suis totos se permiserunt, quam qui serviunt Deo. Imo etiam graviora frequenter pericula adeunt, et durioribus se exponunt laboribus, qui anxia ambitione honorum fumos captant, aut immensa cupiditate auro argentoque inhiant, quam qui sedulo divinæ Majestati famulantur. Nec sordidos Epicuri de grege porcos excipere cogimur: nam et hos necesse est tanto gravioribus sæpe angi doloribus, quanto magis effrenata libidine voluptatibus se tradiderunt. At credamus tantisper, pares dumtaxat esse labores Sanctorum, et eorum, qui aut ambitioni, aut avaritiæ, aut voluptatibus serviunt. Prætermittamus etiam, priores ex futurorum bonorum exspectatione continuam haurire consolationem, posteriores vero conscientia male factorum, velut sagitta lateri inhærente, perpetuo cruciari. Nihil dicamus de horrendis inferorum cruciatibus, qui impiorum capitibus semper impendent. Solum consideremus mercedem Sanctorum laboribus paratam, et stipendia laborum, quæ obtinent ambitiosi, avari, luxuriosi. Multum fortasse cuipiam dixisse videbimur, si cum stipendio supremi militiæ præfecti aut regni cujusdam gubernatoris mercedem Sanctorum comparaverimus, aliorum vero lucrum cum gregarii militis aut vilissimi operarii diurna mercede. At revera parum dixerimus: nec dubitamus asserere, differentiam esse multo majorem. Consequatur ambitiosus honores, quos ingenti anxietate venatur: ascendat ad dignitates, quas tanto persequitur desiderio. Quid tandem, iis obtentis, habebit? Cumulum fortasse laborum et dolorum, molestaque tædia, ex aliorum invidia ipsisque dignitatibus nascitura. Fingamus tamen, reperiri non-

nullum, qui honoribus fruatur sine onere, qui dignitates possideat sine tædio, qui major sit invidia, qui tantos denique ex ambitione sua fructus percipiat, quantos illa promittere magis potest, quam dare. Quamdiu durabit ista qualiscumque felicitas, cum vita certe terminanda? Jam vero et avaro concedamus, quantum nec coacervare potest nec sperare. Habeat cistas, conclavia, domos integras auro plenas : sitim expleat insatiabilem, si potest. Careat anxia sollicitudine conservandi acquisita, et amittendi timore. Noverit solum, se moriturum, et nihil ex omnibus secum ablaturum. Pari rursùm utamur liberalitate cum voluptatum mancipiis. Fruantur quotidie, quibus libidini obsequantur. Nullus ipsorum obsistat desideriis, nullus cupiditatibus frenum imponat. Nec infamia notentur apud homines, nec morborum molestiis a voluptatibus avocentur, donec advenerit moriendi hora. Intelligis, SERENISSIME ARCHIDUX, me longe plura et majora ambitiosis, avaris, et libidinosis concedere, quam ullus eorum consequi umquam potuit. Vel sic tamen nihil habebunt præter umbras bonorum, si qualiacumque eorum bona in comparationem veniant cum veris Sanctorum lucris. In hac autem comparatione pro certo habere debemus, nullum esse alicujus pretii bonum, nisi illud et diuturnum sit et stabile. Quis enim inter bona magnopere expetenda id censeat, si cui in scena principis aut regis personam agere liceat, si princeps scenicus multos habeat stipatores proceresque lateri adhærentes? Nemo sane tam est insipiens, ut magni faciat dignitatem illam personati principis, quia nec vera est nec stabilis. Jam vero, si dignitas illa scenica, dum cum vita hominis comparatur, brevissima apparet, si nec stabilis nec vera, quia tam cito aufertur; quanto magis omnes mundi dignitates, quas consequuntur ambitiosi, omnia auri argentique pondera, quæ congregant avari, omnes voluptates, quibus se ingurgitant luxuriosi, exiguo et quasi nullo tempore amatores suos magis decipiunt, quam delectant, si comparentur cum bonis æternis, quæ accipiunt Sancti? Nam horum felicitas, ubi obtenta est, stabilis perseverat : post mille annos, post mille annorum millia, non tantum ad finem accedet, quantum puer unius diei accessit ad senectutem. Quare si tota hominis etiam longævi vita cum æterna Sanctorum beatitate conferatur, non nisi punctum temporis efficiet, et multo minorem æternitatis partem constituet, quam actio comica vitæ humanæ. Si vero, SERENISSIME ARCHIDUX, excellentiam quoque cælestium bonorum, quibus fruuntur Sancti, expendere velimus, plura sane cogitanda erunt, quam dicenda. Neque enim Regia munificentia utitur Deus; sed magnificentia divina servos suos exaltat. Non cibo aut potu, quem oculus vidit, non concentu musico, quem auris audivit; sed torrente voluptatis cælestis, quam humana inscitia nequit cogitare, illos perpetuo recreat et oblectat. Non bonis, quæ mortales appetunt, sed multo præstantioribus, quæ in thesauris suis habet recondita, Sanctorum desideria sic implet, ut iis sine tædio semper delectentur, perfectamque obtineant beatitatem, nec timore aut dolore, nec ulla adversitate umquam minuendam. Si quis igitur cum hac Sanctorum beatitate quamcumque felicitatem terrenam comparare voluerit, tantumdem fecerit, acsi pictos homines conferret cum viventibus, umbras cum rebus.

Qua-

Quapropter Sancti, qui cælestium bonorum excellentiam probe intelligunt, præ illis terrena omnia, sicut aranearum telas aut formicarum cellas, contemnunt. Dedimus, SERENISSIME PRINCEPS, pro tenuitate ingenii nostri adumbratam quamdam imaginem, aut potius umbram exilem præclaræ illius Sapientiæ, qua Sancti securas sibi vias aperuerunt ad immensam gloriam et beatitatem sempiternam. Si virium nostrarum esset omnem pretiosæ illius margaritæ splendorem et pulchritudinem oculis Tuis objicere; totus procul dubio in amorem et desiderium ejusdem exardesceres. Illam certe sapientiam studiose quæsiverunt mireque amarunt Augustissimi Majores Tui, Caroli, Leopoldi, Ferdinandi. Illam pari ardore diligunt, cunctisque regnis et imperiis præponunt Augustissimi Genitores Tui, Teque et verbis et exemplis, ad eamdem diligenter quærendam invitant. Nos vero, dum præsentem de Actis Sanctorum tomum devotissimo animo ad Te deferimus, SERENISSIME ARCHIDUX, votis precibusque simul divinam imploramus Clementiam, ut, patrocinante cum Sanctis omnibus beatissima Virgine Maria, sospitem Te ad ætatem maturiorem provehere, diuque cum Augustissimis Parentibus et Serenissimis Fratribus ac Sororibus incolumem conservare, et non modo Sanctorum Sapientia exornare, sed et bonis omnibus ex illa orituris uberrime cumulare dignetur.

SERENISSIME ARCHIDUX

SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi Clientes :
JOANNES STILTINGUS,
CONSTANTINUS SUYSKENUS,
JOANNES PERIERUS,
Societatis Jesu.

SYNOPSIS

TOMI QUINTI

DE ACTIS SANCTORUM

SEPTEMBRIS

Tomus hic Operis de Actis Sanctorum quadragesimus tertius quatuor complectitur dies, decimum quintum Septembris et tres subsequentes; Sanctos vero aut Beatos nominatim expressos octoginta et novem, quos more nobis consueto in classes divisos breviter recensebo.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Primus dignitate in hoc statu fuit *Victor* Papa III, ante Pontificatum dictus *Desiderius* abbas Casinensis, qui supremam illam dignitatem diutius recusavit, quam gessit. Egregia Viri gesta ex Chronico Casinensi data sunt, et aliunde etiam illustrata. Episcopos variæ provinciæ plures protulerunt: Mediolanum in Italia habet *Eustorgium*, a S. Ambrosio laudatum; Panormus in Sicilia *Mamilianum*, in insula quadam maris Etrusci defunctum, quem ex Actis diversis, majori cum varietate quam fide exaratis, nonnulli perperam geminare voluerunt. *Aper* episcopatum præclare gessit Tulli Leucorum in Lotharingia; *Albinus* Lugduni, *Principius* Cenomanis, *Ferreolus* Lemovicis, *Sinerius* Abrincis, omnes in Gallia. De horum gestis non multa innotuerunt; omnia tamen diligenter conati sumus colligere. Beatis etiam annumeratur *Ludovicus Alamandus*, S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Arelatensis, qui magis innotuit, maxime in concilio Basileensi. Gesta ejus in illo concilio exponimus, non approbamus: at ostendimus, primas ipsum habuisse partes in abolendo schismate, et pace concilianda Ecclesiæ, eoque studio aperte improbasse, quæ contra Romanos Pontifices gesta erant in concilio Basileensi. Redonensis in Armorica episcopus creditur *Desiderius*, qui Roma rediens in Galliam, a prædonibus occisus est cum *Regnifrido* aut *Rainfrido* diacono, et miraculis claruit. Utriusque Acta inedita damus et illustramus. *Lambertus* Trajectensis in Brabantia episcopus plures habuit Vitæ scriptores, eaque de causa præclaræ ipsius virtutes prolixius sunt expositæ. Quatuor Vitas diversorum scriptorum edimus, iisque adjungimus, quidquid repertum fuit apud alios ad elucidanda Sancti gesta opportunum. Cum *Lamberto* ab impiis occisi sunt *Petrus* et *Andoletus*, de quibus ea occasione breviter actum. Clarum in Scotia et celebre est nomen *Niniani*, Candidæ Casæ episcopi, qui Pictos Australes ad fidem convertit. Acta tamen insignis hujus Viri non carent fabulis; ideoque a nobis omissa sunt. Fideliores virtutum suarum præcones habuit posterioribus seculis *Thomas a Villanova*, ex Ordine Eremitarum S. Augustini, Valentinus in Hispania archiepiscopus. Vitas *Thomæ* tres impressimus, duas perbreves Latine exaratas, tertiam pleniorem ex Hispanico sermone in Latinum transtulimus. Accedit et Bulla summi Pontificis, qua *Thomas* solemni judicio Sanctis annumeratus est: et Acta hunc in finem composita materiam scribendi auxerunt. Inter episcopos, quos Orientalis Ecclesia huic volumini obtulit, doctrina, scriptisque et martyrio eminuit *Methodius*, qui Chalcide in Græcia ad palmam pervenisse dicitur. *Eumenius*, Gortinensis in Creta episcopus, in Thebaide defunctus creditur. *Heraclides* et *Myro* episcopi fuerunt in Cypro, ibique martyrio coronati creduntur. Unum presbyterum dedit Asia Minor, *Philotheum* nempe in vico Myrmice defunctum, et *thaumaturgum* a Græcis dictum. Roma vero presbyteros habet *Nicomedem* martyrem, cujus Acta compendio tantum data; *Justinum* martyrem, cujus acta edita; et *Abundium*, qui una cum *Abundantio* diacono passus. Hisce Acta, quæ edidimus, etiam adjungunt *Marcianum* et *Joannem* martyres. Alter diaconus *Emila* cum *Hieremia* passus est Cordubæ in Hispania, Saracenis ibidem Christianos persequentibus: illorum certamina breviter scripsit S. Eulogius, presbyter Cordubensis, qui deinde in eadem persecutione martyr occubuit.

EX STATU MONASTICO.

Præter *Victorem* Papam, et *Thomam a Villanova*, quos vita monastica cathedræ dedit, tomus hic continet plures, quos status ille ad cælum transmisit. Inter antiquiores

res ex hisce eminuerunt præclaris virtutibus duo abbates in Gallia, *Aichardus* aut *Aichadrus*, Gemeticensis in Normannia, cujus geminam dedimus Vitam; et *Rodingus* vel *Chraudingus*, Bellilocensis in Campania, qui similiter varios habuit Vitæ scriptores; sed una ex illis tantum data est. Abbas etiam verisimiliter fuit *Rithbertus* aut *Raimbertus*, qui colitur in abbatia S. Walarici; licet aliqui episcopum crediderint. Qui in eodem monasterio et Abbatis-Villæ colitur *Sevoldus*, minus etiam notus est, ut dici non possit, an fuerit monachus. *Reginaldus* eremita, qui in provincia Andegavensi prope Flexiam clientibus suis beneficum se exhibet, nullum quoque nactus est vitæ suæ scriptorem *Rolandus de Medicis*, qui vitam duxit anachoreticam, et hominibus diu ignotam, tandem sub vitæ finem innotuit. Vita breviter conscripta est ab auctore contemporaneo, a nobis ex Ms. edita, una cum miraculis post mortem patratis, a notario fideliter scriptis. Cultus *Rolandi*, cujus corpus Bruxeti inter Parmam et Placentiam quiescit, tanto diligentius probari debuit, quanto ignotius martyrologis fuit *Rolandi* hujus nomen. Martyribus etiam non caruit status monasticus : nam monachus fuit *Rogellius*, Cordubæ sub Saracenis passus, et fortasse *Servio-Deo*, martyrii socius, ejusdem fuit instituti. Ad statum Regularem etiam pertinet *Petrus Arbuesius*, Canonicus Regularis Cæsaraugustæ in Hispania. Hic primus fuit in Aragoniæ regno Judaicæ et hæreticæ pravitatis inquisitor constitutus : quod munus dum pie et studiose exercebat, illustrem consecutus est martyrii palmam, Judæorum machinatione ab impiis sicariis in ipso templo cæsus. Restant Beati duo ex Ordine S. Francisci, ambo prodigiis illustres in Vita et post mortem. Primo laudati Ordinis seculo floruit *Gandolphus*, cognomen sortitus *a Binasco*, patria sua, defunctus vero Politii in Sicilia, ubi innumera clientibus undique accurrentibus beneficia patrocinio suo præstitit. Vita post elevatum corpus ab ipso episcopo scripta, miraculaque deinde addita, ut lector studiosus inveniet. Omnium ætate postremus est *Josephus, a Cupertino* dictus, quia Cupertini in regno Neapolitano primam lucem hausit, Auximi in Marchia Anconitana præterito seculo defunctus; mirabilibus tamen Dei favoribus et gratiis inter primos certo venit numerandus. Nam et cælestem corpore vivo spargebat odorem, et ita mente in Deum rapiebatur, ut animi impetum mirabili per aera volatu corpus frequenter sequeretur. Hæc sane duo rarissime in Vitis Sanctorum, qui alias miraculis multum claruerunt, curiosus lector inveniet. In Vita autem *Josephi*, quæ ex Actis ad Beatificationem, ut loquimur, confecta sunt, prodigia illa aliaque plurima iis confirmata sunt testimoniis, ut nequeant viri prudentis dubitationi esse obnoxia.

EX STATU SECULARI.

Hic status plures offert martyres, quam confessores. Roma habet cum *Lucia Geminianum*, quos Siciliæ attribuere nonnulli voluerunt. Romæ item passi sunt *Narcissus* et *Crescentio*. Romanus martyr etiam est *Leontius*, cujus corpus ad Murense in Helvetia monasterium fuit translatum. *Priscianus* coronam obtinuit Nuceriæ in Italia. *Gislemerius*, Thebææ legionis miles, ut creditur, Burgi S. Domnini in Italia colitur. Inter martyres Galliæ illustris est *Ferreolus*, militum tribunus, Viennæ comprehensus, et prope Viennam sepultus, sed forte Brivate in Arvernia gladio cæsus. *Valerianus* Trenorchii in Burgundia passus est. *Floscellus* puer M. Belnæ, item in Burgundia, colitur. Nonnulli etiam Galliæ adscripserunt socios martyrii *Valerianum, Macrinum*, et *Gordianum;* sed de loco martyrii non satis constat. Britanniæ martyres sunt *Socrates* et *Stephanus*, de quibus pauca innotuerunt, uti et de præcedentibus aliquot. Notiora sunt gesta *Nicetæ* Gothi, qui illustrem consecutus est palmam in Gothia ultra Istrum. In Thracia passi sunt *Maximus, Theodotus*, et *Asclepiodote* femina. *Archius* et *Archion* martyres Nicomediæ in Bithynia coronam obtinuerunt. At locus, ubi martyrio vitam finivit *Porphyrius*, plane est ignotus. *Luthardum*, Cliviæ comitem, non gladius persecutoris, sed egregiæ virtutes ad cælum transmiserunt. *Satyrum*, S. Ambrosii Mediolanensis fratrem, eximiæ item ornarunt virtutes, et dilectissimum fecerunt Ambrosio.

EX FEMINEO SEXU.

Præter feminas cum viris martyrio coronatas, restant aliæ plures enumerandæ. Martyres sunt *Sophia* et *Irene; Agathoclia* ancilla; *Melitina*, Marcianopoli in Mœsia martyrio coronata; et *Ariadne*, Phrymnesiæ in Phrygia Salutari. *Dulcissima* Sutrii in Etruria Pontificia colitur, ut virgo et martyr; *Innocentia* Arimini in Æmilia. Celebrior est *Columba* sanctimonialis, Cordubæ in Hispania sub Saracenis passa, quæ certaminis sui præconem habuit S. Eulogium. Longe celeberrima est *Euphemia* virgo et martyr Chalcedonensis, multorum elogiis laudata. Clarissimæ hujus Virginis certaminibus nebulas offudit inconsiderata crisis, dum illi alterius cujusdam Acta fuerunt attributa, et deinde vulgaria *Euphemiæ* Acta severo nimis judicio improbata, quod cum alienis illis non consonent. Colitur eodem die *Euphemia* Auriæ in Gallæcia, de qua dubitamus, an non sit

sit eadem cum Chalcedonensi. Martyribus etiam annumeratur *Ludmilla* vidua, ducissa Bohemiæ, et avia S. Wenceslai ducis, quæ odio introductæ in Bohemiam religionis Christianæ perempta fuit. Christianis virtutibus viam sibi ad cælestem gloriam fecerunt *Theodora* matrona Romana; *Oranna* vel *Oranda* virgo, culta cum socia anonyma in Lotharingia; *Camela* aut *Camella* in Occitania; *Einbetta*, *Vorbetta*, et *Villbetta*, item Virgines, Argentorati in Alsatia; *eugenia* virgo abbatissa in Monte S. Odiliæ, Alsatiæ cœnobio: Alsatiam item vita et morte sua illustravit *Richardis* imperatrix, quæ vel in ipso matrimonio virginitatem conservavit. *Editha* seu *Eadgitha* virgo, Edgari Angliæ regis filia, Religiosæ vitæ latebras omnibus mundi illecebris præposuit, et Wiltoniæ in Anglia ad meliorem vitam transivit. *Hildegardis* virgo, et virginum magistra in Monte S. Ruperti prope Bingium, in diœcesi Moguntina insigni nominis celebritate claruit non minus quam virtutibus et miraculis. Mirabilis quoque est vita et sanctitas *Catharinæ Fliscæ Adurnæ*, viduæ Genuensis, quæ generis sui claritatem virtutum splendore superavit et illustravit. Tot illa habuit virtutum suarum præcones et vitæ scriptores, ut copia hic magis timenda fuerit, quam inopia. Quare ex omnibus unam illam, quæ ex Actis Canonizationis composita fuit sermone *Italico*, in Latinum convertimus, et sic edidimus.

Ceterum, cum nonnulla in hoc tomo illustraverit P. Urbanus de Sticker, et Operi immortuus sit, breve saltem dabimus illius Viri elogium, eaque occasione de duobus aliis etiam defunctis, qui partem aliquam habent in tomis præcedentibus, mentionem faciemus.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet: cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Ignatio Vicecomite, concedo Bernardo Alberto vander Plassche *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum Quintum de Actis Sanctorum Septembris, collectis et illustratis per Joannem Stiltingum, Constantinum Suyskenum, Joannem Perierum, et Urbanum Stickerum P. M., Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ* XVIII *Julii* MDCCLV.

JOANNES BAPTISTA TYBERGHEIN

SUMMA PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Stiltingi e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel

porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat : qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis muletabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die XXVI Septembris anno MDCCLIII.

Signat J. H. HENRICY

Et ego Joannes Stilting Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum Quintum de Actis Sanctorum Septembris, nostro permissu apud ipsum impressum publicet. Datum Antverpiæ XVIII *Julii* MDCCLV.

APPROBATIO ORDINARII

L*egi Mensis Septembris tomum quintum continentem quatuor dierum, nempe decimi quinti et trium sequentium,* Acta Sanctorum *collecta, digesta et illustrata a* RR. PP. Joanne Stiltingo, Constantino Suyskeno, Joanne Periero, et Urbano Stickero P. M., præmature defuncto, Societatis Jesu Presbyteris Theologis. *Eadem encomia, quæ in approbatione tomi præcedentis annotavi, etiam hunc tomum plurimum commendant; quare et eumdem luce publica dignissimum censeo. Datum Antverpiæ* X *Julii* MDCCLV.

J. F. DE BRUYN Præses Seminarii Episcopalis, Cathed. Ecclesiæ Canonicus Grad., Exam. Synod., librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem ante hunc Quintum tomum Septembris denuo protestamur.

BREVE ELOGIUM

PP. URBANI DE STICKER, PETRI DOLMANS, & JOANNIS VANDE VELDE P. M.

Quandoquidem huic tomo præfixum est nomen P. Urbani Stickeri, qui magno animo parique diligentia Acta Sanctorum illustrare nobiscum cœperat, et Vitas aliquot ad prelum paraverat, quando improviso morbo correptus, ad felicem, ut speramus, æternitatem translatus est; æquum esse existimamus, ut perbrevem saltem de Viro egregio demus notitiam scripta ipsius lecturis. Pro scriptis, ex quibus præcipua est Vita illustrata S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ, consuli poterit hic ipse tomus, in quo omnia continentur, notata ad marginem litteris *U. S.* Acta B. Victoris III præ manibus habuit, et partim illustravit; sed morte abreptus non perfecit. Quo usque autem in iis progressus sit P. Urbanus, colliget studiosus lector ex litteris ad marginem positis. Quod vero spectat ad mores et varia munia, quæ Stickerus obiit in Societate nostra, antequam cœpit in Actis Sanctorum laborare, ea breviter relata sunt in Litteris ad Superiores Societatis Jesu per totam provinciam de morte ipsius missis. Hasce igitur, ne fiam prolixior, solum hic recito. Datæ sunt anno 1753, die XXVI Octobris, ubi nocte præcedente obierat.

Heri

Heri quadrante post decimam vespertinam divina providentia nobis in flore ætatis eripuit P. Urbanum de Sticker, qui magnum sui reliquit desiderium non solum apud nostros et consanguineos, sed apud alios quoque omnes, quibus innotuerat. Laborare cœpit a septemdecim fere diebus maligna febri et vehementibus pectoris angustiis, ex malo ortis interno, quod ipsi non satis novisse videntur medici, quodque omnem eorum industriam et diligentiam tandem irritam fecit. In difficili morbo mire eluxit pietas et religio P. Urbani, maxime quando extrema morientium subsidia eidem administrata sunt : nam, suscepto sacro Viatico, ipse instanter petiit, ut continuo etiam sacro oleo ad luctam inungeretur : deinde vero ubi omnia pie erant peracta, sine ullo timoris indicio et cum gaudio divinæ misericordiæ gratias agebat de beneficio obtento, quod se semper D u n flagitasse præsentibus Patribus et Fratribus dictitabat. Natus erat Dunkercæ XXV *Septembris anni* 1717, *Societatem ingressus Mechliniæ* IV *Octobris* 1733. *Litteras humaniores perdidicit annis sex, philosophiam duobus, theologiam quatuor. Magni vero ingenii specimina dedit in omnibus studiis, famamque acquisivit non vulgaris capacitatis ad omnia Societatis officia. At magis etiam in docendo, et varia munia obeundo facillimi ejus ingenii præstantia enituit. Dum enim litteras politiores septem annis docuit, varia poemata Superiorum jussu composuit, et typis edidit, suppresso tamen nomine, iisque eam laudem promeruit, ut facilis et elegans poeta audiret jam ante susceptos sacros Ordines. Sacerdotio initiatus, absolutoque sacræ theologiæ curriculo, Bruxellis anno uno et medio Latinus orator ad optimates dixit, eodemque tempore per medium annum Gymnasio Bruxellensi præfuit : tunc quoque non raro ad concionem lingua vernacula perorabat, paratus ad nutum superiorum in quacumque necessitate aliorum vices supplere. Translatus a cathedra Latina ad philosophiam anno item uno et medio Antverpiæ docendam, non minus erat promptus ad Latine dicendum, quando Latinus orator Antverpiæ erat impeditus. Peracto philosophiæ cursu ordinario, missus est Ipras, theologiam docturus in seminario episcopali. Verum, cum ante inchoata ibidem studia theologica Patres Bollandistæ novo egerent adjutore, et P. Urbanum peterent, superiorum mandato remissus est Antverpiam sub initium Octobris anni* 1751 *ad Acta Sanctorum continuanda. In eo munere, cui post duos annos immortuus est, industriam suam capacitatemque et diligentiam omnibus probavit; magnamque spem fecit, perruptis primis difficultatibus, Opus egregie promovendi. At mors immatura spem de ipso conceptam subito abrupit, et non aliam reliquit consolationem, quam quod merito confidamus, felici morte ad consequenda laborum suorum præmia translatum esse. Quippe erat P. Urbanus solidis ornatus virtutibus, magna scilicet caritate, qua omnium necessitatibus libentissime serviebat; tenera conscientia, cujus nævos frequentissima confessione expiabat; insigni religione, qua incruentum Sacrificium tam constanter quotidie offerebat, ut ne in villa quidem suburbana illud umquam prætermittere sit visus; illustri pietate in sanctissimam Dei Genitricem, cujus effigiem numquam insalutatam transibat, similique amore in Sanctos omnes, pro quorum gloria laborabat, et quorum patrocinio multum confidebat. Demum, ut multa paucis complectar, Christiana humilitate, religiosa obedientia, sinceri animi candore, aliisque virtutibus Christianis et religiosis, quas enumerare longum esset, verum se Christi Domini et S. Ignatii discipulum ostendebat, et omnibus in amoribus erat. Hæc quidem omnia ingentem nobis spem ingerunt de anima P. Urbani ad meliorem vitam translata. Attamen, ut Societatis consuetudini et fraternæ caritati fiat satis, precor R^am V^am, solita Societatis suffragia suis indicere ne graviter. Antverpiæ* XXVI *Octobris* 1753.

Si gesta et mores P. Petri Dolmans, viri sane laudatissimi, utcumque exponenda susciperem, amplissimum esset concinnandum elogium. Verum, cum exiguam tantum in Opere nostro partem habeat, et justa de causa non perrexerit Acta Sanctorum usque ad mortem illustrare, ad nos minus spectat prolixo elogio Virum hunc commendare, quam ad illum, qui Bibliothecam Societatis aliquando est continuaturus. Itaque brevissimam tantum dabo notitiam de viro, quem ab annis fere viginti et octo familiariter nosse cœpi et venerari. Hoc autem sine ullius invidia generatim asserere me posse existimo, toto illo tempore in provincia Flandro-Belgica multos mihi notos fuisse probitatis et eruditionis laude præstantes; nullum mihi innotuisse, qui majori aut eruditionis, præsertim theologicæ, aut vitæ sanctitatis fama floruerit, quam pro diversis ætatis gradibus utraque laude semper floruit Dolmansius. Adeo apud nostros aliosque omnes, qui virum satis noverant, ab ipsa juventute usque ad mortem vir Sanctus audiit, et pro ætate aut capacissimus aut eruditissimus. Natus erat prope Trajectum ad Mosam, Societatem juvenis ingressus Mechliniæ anno 1714. Studia humaniora ante Religionis ingressum, philosophiamque et theologiam in Societate, uti et sermonem Græcum et Hebraicum didicit, Litteras humaniores ibidem de more docuit ante sacerdotium, et rursum aliquot annis post sacerdotium susceptum; deinde philosophiam, sacram Scripturam, et theologiam exposuit summa cum laude eruditionis non vulgaris. Anno 1736 circa Pascha a cathedra theologica Lovanio transiit Antverpiam ad continuandum Bollandi de Actis Sanctorum

rum Opus : quem laborem rogatus libenter suscepit, hac inter alias ratione, ut mihi ipse tum declaravit, quod speraret eo officio immunem se fore ab omni Societatis præfectura suscipienda : nam non diu ante actum fuerat de officio Rectoris ipsi injungendo. Cœpit igitur P. Petrus diligenter versari in lustrandis Sanctorum Actis, et Vitas aliquot digessit et illustravit pro tomo IV Augusti; sed brevi sensit, infirmum nimis sibi pectus esse ad laboriosa illa studia perferendum. Continuavit tamen laborem, quantum potuit, ad annum et medium, sed afflicta semper valetudine, donec omnes judicarent expedire, ut discederet a studiis valetudini suæ adeo adversis. Itaque suo non minus quam aliorum judicio Acta Sanctorum deseruit, non tamen sine dolore : missusque in patriam ad confirmandam valetudinem, Trajecti ad Mosam triennio fere habitavit, ibique ministrum et procuratorem Collegii interim egit. Confirmata valetudine, rediit anno 1740 Lovanium, ubi sacram theologiam rursum triennio docuit. Anno 1743 constitutus est rector collegii et domus tertiæ probationis Liræ in Brabantia, sequenti anno Socius adjunctus præposito Provinciali, et demum anno 1745, die XXV Octobris toti Provinciæ Flandro-Belgicæ præpositus. Expleto laudabiliter triennio, quo præfecturam provinciæ de more gessit, enixe rogavit, ut sibi liceret sine ulla præfectura privatam ducere vitam Mechliniæ, quemadmodum mihi ipse eodem tempore declaravit; sed exauditus non est, jussus vero Mechliniensi collegio, et tirocinio præesse. Dum autem huic collegio præsideret, defunctus est præpositus generalis Societatis nostræ Franciscus Retz; habitisque sequenti anno comitiis provincialibus, electus est Dolmansius, ut Romæ in comitiis generalibus locum provincialis Præpositi, ob senectutem ad tantum iter invalidi, suppleret. Qua de causa anno 1751 cum duobus sociis electoribus profectus est Romam, interfuitque congregationi generali, in qua Societatis nostræ Præpositus electus est Ignatius Vicecomes, nuper magno cum luctu totius Societatis defunctus. Absolutis comitiis, in quibus non minor apud Patres congregatos fuit fama Dolmansii, quam semper fuit in Provincia nostra, iter cum sociis resumpsit, in Belgium rediturus. At in ipso itinere in gravem incidit morbum, perlatusque Bononiam, desperantibus de vita eidem conservanda medicis, extremis Sacramentis munitus fuit, et post aliquot dies placide, ut semper vixerat, obdormivit in Domino, die XXIX Septembris anni 1751. Ingens fuit luctus de obitu optimi Patris, non solum toti Provinciæ nostræ, sed omnibus etiam peractæ congregationis Patribus, qui Virum maximi faciebant, et summo amore prosequebantur, ut deinde ex multis illorum intellexi.

Quæ in Actis Sanctorum scripsit Dolmansius, continentur tomo quarto Augusti, præfixis ad marginem litteris *P. D.* Prior est brevis Sylloge de S. Porphyrio. Sequuntur illustrata Acta S. Auctoris Trevirensis, S. Oswini Northumbriæ regis et martyris, sanctorum martyrum Cordubensium Leovigildi et Christophori, ac demum ceteris prolixior Vita B. Goberti monachi Villariensis in Brabantia.

Venio ad P. Joannem Vande Velde, cujus Opera exstant in tomo primo et secundo Septembris, quibus et viri nomen præfixum. Natus erat Antverpiæ, ubi et litteras humaniores tanta diligentia didicit, ut sex annis consequentibus primo donatus præmio abiret. Societatem ingressus Mechliniæ anno 1727, mores a pueritia innocentissimos solidis virtutibus egregie expolivit, et philosophiam deinde Antverpiæ, theologiam Lovanii audivit pari semper sedulitate et præstantis subtilisque ingenii commendatione. Cum interim sacerdos consecratus esset P. Joannes, insignemque pro ætate eruditionis famam tam docendo quam studendo acquisivisset, absolutis anno 1742 studiis omnibus, missus est Antverpiam, ut Acta Sanctorum diligenter perlustraret, et paulatim illustrare inciperet. Paruit libenter præpositi provincialis mandato, etiamsi alia ipse cogitasset, alia dudum desiderasset. Fervens enim studio infideles ad Deum convertendi, in Americam aut Indiam trajicere cupiebat ad lucrandas Deo animas, eamque missionem ardenter flagitarat, seque aliquando obtenturum sperabat. Interim diligenter cœpit Acta Sanctorum considerare, ac deinde etiam ad prelum parare, usque ad annum 1747 Operi nostro insistens. Toto autem eo tempore tot nobis dedit virtutum exempla, totque sanctæ vitæ indicia, ut nullus ei convixerit, qui non crediderit virum eximia sanctimonia ornatum. Cupiebat eo anno præses provinciæ strenuum operarium in Americam destinare, noveratque pristinum Veldii desiderium, numquam plane depositum, etiamsi alias contentissimus in studiis suis viveret. Rogat igitur P. Joannem, an eam acceptare velit provinciam, et mox habet consentientem. Hac occasione ab Actis Sanctorum discessit, substituto in locum ejus alio socio, et in Hollandiam lanprofectus est, ut opportunam transfretandi occasionem nancisceretur. Ne vero otiosus exspectaret, cœpit Groningæ sacra ministeria obire pro sacerdote Societatis nostræ infirmo. Hæc dum agit magna caritate, qua fervebat, gravi

ipse

ipse correptus est morbo, eoque post accepta consueta morientium Sacramenta die, XXV Augusti ejusdem anni 1747 ex hac vita ad æternam decessit. Observatum est Groningæ, ultima verba, quæ scripsit, hæc fuisse : *Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo.* Scripta P. Joannis Veldii non enumero, cum nomen ipsius præfixum legatur tomis primo et secundo Septembris, in quibus illa designantur litteris *J. V.*, ad marginem positis. Ceterum quæ de sanctitate morum Dolmansii et Veldii brevissime dixi, nota sunt in tota provincia nostra Flandro-Belgica, ut nequaquam timere debeam, ne quis credat, me vel anima exaggeratione usum.

INDEX SANCTORUM

AD TOMUM V SEPTEMBRIS

A

16 Abundantius cum Abundio. Vide *Abundius.*

16 Abundius presbyter, Abundantius diac., Marcianus, Joannes MM. Romæ Comm. Præv. § i. Sanctorum in Martyrologiis memoria : Acta a variis edita et edenda 293. § ii. Sanctorum natales et conditio : tempus martyrii incertum 295. § iii. Cultus Sanctorum antiquissimus : ecclesiæ illis erectæ ; loca aliquot reliquiis ipsorum nobilitata : dubia quædam discussa 298. Passio, *auctore anonymo, ex manuscripto Bodecensi, collato cum Actis editis a Cardulo et Juditha Luti* 300. Appendix. De variis translationibus sacrorum corporum, locisque, quibus reliquiæ eorumdem concessæ sunt. Cap. i. De prima translatione ex ecclesia Arianensi : Pars i. Dubia quædam de translationis auctore et tempore discutiuntur 303. Pars ii. Prima inventio atque Translatio ex codice Arinianensi descripta, et a Fulvio Cardulo S. J. edita 305. Cap. ii. De translationibus aliis, reliquiisque ad varias ecclesias missis. 307

17 Agathoclia ancilla mart. *ex Fastis Romanis et Græcis.* 482

15 Aichardus seu Aichadrus, abbas Gemeticensis in Normannia. Comm. Præv. § i. Nomen Sancti in ... tis ; cultus antiquus et hodiernus ; translatio ... oris ; miracula et beneficia 80. § ii. Vitæ ... quando et a quibus conse... ptæ, et quæ ... dandæ 83. Vita Suspec... *auctore anonymo monacho Gemeticensi, ex ... dice Ms., collato cum editione Mabillonii.* ... logus 85. Cap. i. Sancti patria, parentes ... catio, professio monastica, virtutes, ex ... Quinciacensis cœnobii 86. Cap. ii. Mi... Filiberto nuntiis subjectionem suam ... S. Aichardus 89. Cap. iii. S. Aichar... tur successor S. Filiberti in Gemetic... 94. Cap. iv. Sancti ad Gemeticens... regiminis exordia, miracula, visio... v. Varia prodigia ac mirabiles v... dimidiæ partis Gemeticensium m... Cap. vi. Postrema Sancti gesta ... 99. Vita brevior, *auctore i... ætatis, ex Ms. Ultraj... S. Salvatoris* 100

15 Albinus episc. conf... tate et gestis ... Gallia. Sylloge. De cultu, reli... 44

17 Andoletus cum ... o. Vide *Lambertus.*

15 Aper episc. conf... i Leucorum in Belgica prima. Comm. ... i. Sancti memoria in Martyrologiis e... siasticus cultus : Vita et Miracula incer... re, uno vel pluribus scripta, et recu... alia Sancti elogia 55. § ii. Fabula de e... ejus sub Adriani imperio rejecta : di... us est ab Apro S. Paulini Nolani am... mpus aditi ac per mortem depositi ... is utcumque assignatum 58. § iii. S... via : an is idem sit cum amico S. Sido... naris : ecclesia ab eo ædificari cœpta ... sepultus est, a successore perficitur ... Ecclesia Sancto dicata, et monast... : cetera huc spectantia : aliæ ecclesi... cræ : corpus translatum, relatum, et repertum : reliquiæ alio delatæ, ab... s illustratæ 63. Vita *auctore inedit... editis a Calmeto et Martenio.* Au... Præfatio. Caput unicum. Sancti patria, episcopatus, miracula, obitus et sepul... Miracula post mortem S. Apri, *au... m anonymo, forte eodem biographo.* Claudus ab utero, mulier cæca et con... aliique cæci sanati ; depulsi ex energ... is dæmones 70. Cap ii. Ager per mi... um monasterio Sancti vindicatus : lapsus ... mpli fastigio incolumis servatus : Ludelmi ... copi mors : corpus Tulli depositum, et in ... lesiam suam clam relatum atque abscondi... m 73. Cap. iii. Sancti corpus a S. Gerardo ... piscopo inventum et solemniter elevatum : quædam miracula in ipsa elevatione et post eam facta. 77

15 Archeon cum Archio. Vide *Archius.*

15 Archius et Archeon mart. Nicomediæ in Bithynia 45

17 Ariadne mart., Prymnesiæ in Phrygia Salutari, *ex Martyrologio Romano et Fastis Græcis* 469

15 Asclepiodote cum Maximo etc. Vide *Maximus.*

C

16 Camella aut Camela virg., in vico S. Camel. diœcesis Mirapicensis in Occitania 314

15 Catharina Flisca Adurna vidua, Genuæ. Comm. Præv. § i. Sanctæ, a multis laudatæ, biographi, ...rumque fides : variæ Vitæ, Italice primum ...scriptæ ac deinde in alias linguas transla... exemplaria : Acta Sanctæ unde hic danda ...ctores adhibendi 123. § ii. Expenditur se...or Bailleti censura de Vita Sanctæ : encomia ...not de ejus sanctitate et doctrina : brevis O...m Sanctæ notitia 126. § iii. Illustrissimi ...tæ natales; parentes; educatio; virtutes et ...um orationis in tenera ætate : desiderium in...di habitum religiosum 129. § iv. Sanctæ cum ...liano Adurno conjugium : ob mariti disso...nores affligitur et ad res seculares conv...r : Sanctæ ad primum vitæ fervorem red... 131. § v. Dicta Bailleti de pœnitentia, ...rigorem canonum a Sancta obita, de freq... Eucharistiæ sumptione et communione s...raque specie examinantur et refutantur 13... Prodigiosum Sanctæ jejunium; pœnite...opera suscepta; servitium ægris impensum ...tases aliæque mirabiles Dei in ipsa oper... 137. § vii. Admirabiles divini amoris ...cta operationes : Bailleti in his censura ...tur et convellitur 140. § viii. Continuatur ...inæ censuræ discussio et confutatio 14... Sanctæ, longo tempore a solo Deo dir... mirabilis vitæ innocentia, a biographo ... expenditur 145. § x. Referuntur nonn... Vita antiquiore de supremo morbo Sanct... illius emortualis inquiritur 147. Vita, au... onymo, ex processibus canonizationis ... conscripta et Latine reddita, ex edi... Romana, anni MDCCXXXVII, Interprete ... ologus 149. Cap. i. Natales et educat... : desiderat religiosum habitum : a pare... ntui datur : vita primis decem annis in... Cap. ii. Perfectionis semit... acta 150. tentiæ opera corporisque m... : pœnitentiæ, a Deo eductæ, diut... scepta : Sanctæ, a Deo eductæ ... bile jejunium 153. Cap. iii. admiracivitatem sparsis, dein ægrot...s per inservit : virtutes heroicæ, qu... comio munere effulsit Sancta 156. Ca...oque gni amore Sanctæ in Deum, ej... sibili cum ipso conjunctione 158. Gra... erga Jesum in Eucharistia late... desiderium singulare : horror odi... omnis 162. Cap. vi. Sanctæ erga ... amor : ut ægroto impatienti, propri... rito, morbi dolores non ferenti, ... voluntate conformationem, et utriu... tem a Deo impetrarit 164. Cap. vii humilitas; voluntatis ejus cum divina co... ecstases, visiones, aliique favores ipsi 168. Cap. viii. Ultimus Sanctæ morbus ... tiosa mors : initia et progressus cultus ... Cap. ix. Miracula ad Sanctæ invocatione... center impetrata : solemnis canonizatio... Gloria Posthuma. § i. Sanctæ gloria ... revelata : cultus statim ab obitu inchoatus ... pultura, variæque sacri corporis, a corrup... ne immunis, translationes 176. § ii. Quid ... lius II senserit de S. Catharina? Processus ... ejus Canonizatione instituti : cultus immemor... bilis probatus : concessum Officium et Missa 179. § iii. Catharina Sanctis solemniter adscribitur a Clemente XII, cujus Bulla recensetur 181. § iv. Publicæ venerationis monumenta Sanctæ erecta : miracula nonnulla tum ex Vita prolixiore tum ex processibus desumpta 188. § v. Nomina testium et eorum dicta nonnulla in confirmationem trium miraculorum a Sede Apostolica probatorum 190. § vi. Miracula alia ex instrumentis canonizationis excepta; nomina testium, aliaque adjuncta 192

17 Columba virgo sanctimonialis M. Cordubæ in Hispania. Comm. Præv. § i. Sanctæ memoria in Martyrologiis : hujus, non Senonensis, aut alterius, celeberrimus cultus in Hispania 618. § ii. Vita et Passio a S. Eulogio scripta : notitia Tabanensis monasterii, in quo vixit, quod que destructum flevit : factum Martyris mirabile : corpus ubi asservetur 620. Vita et Passio, *auctore S. Eulogio, presb., mart. ex ejusdem Memoriali Sanctorum lib. 3, cap. 10.* Cap. i. Virginis natales et patria : virtutis studium in seculo : rejectæ nuptiæ : ingressus et vita in monasterio Tabanensi 622. Cap. ii. Virginum cœtus in urbem translatus : rerum cælestium et martyrii desiderium in Sancta vehementer accensum : gloriosa confessio et martyrium : corpus e fluvio receptum et tumulatum 624

17 Crescentio cum Narcisso. Vide *Narcissus*.

D

18 Desiderius episc. Regnifridus, aut Rainfridus diacon. mart. in Alsatia. Comm. Præv. Locus, ubi Sancti coluntur : eorum in Martyrologiis memoria et cultus : Acta scripta et edenda 788. Acta, *auctore anonymo, ex duobus Mss. invicem collatis* 789

16 Dulcissima V. M. Sutrii in Etruria Pontificia, *ex Ferrario* 313

E

16 Editha seu Eadgitha, virg. sanctimonialis Wiltoniæ in Anglia. Comm. Præv. § i. Sanctæ memoria in sacris Fastis et cultus : Vita edenda, quid censendum sit de tribus aliis Edithis, quæ eodem seculo in Anglia sanctitate fulsisse dicuntur 364. § ii. Illustres Sanctæ parentes : chronotaxis vitæ examinata : Vita monastica, gestaque usque ad mortem : corporis elevatio : miraculum ab Harpsfeldio relatum 367. Vita, *Auctore, ut creditur, Gotselino monacho, ex Ms. Rubeæ Vallis* 369

16 Einbetta, Vorbetta et Villbetta virg. Argentorati in Alsatia. Sylloge. De scriptoribus, unde hausta est Sanctarum notitia; de reliquiis et cultu 315

...5 Emila Diac. et Hieremias MM. Cordubæ in Hispania. Syll. Hist. De cultu, et martyrio ...per S. Eulogium scripto 102

... Eugenia virg. abbat., Hohenburgi, seu in ...onte S. Odiliæ in Alsatia. Sylloge. De illu... Sanctæ stemmate, cultu et reliquiis 332

... menius episc. Gortynensis, forte defunctus ... Thebaide, *ex Martyrologiis Græcis et La...* 786

... mia virg. et mart. Chalcedone in Bithy... ...mm. Præv. § i. Brevia quædam Sanctæ ... ejus memoria in sacris Fastis, et cul... ...us variis 252. § ii. Tempus martyrii

S. Eu-

S. Euphemiæ : magnifica basilica eidem seculo IV structa propre Chalcedonem : mirabilia ibi patrata usque ad translationem corporis 255. § III. Corpus Sanctæ metu Persarum Constantinopolim translatum, ibique depositum in æde Sanctæ dicata : aliæ ibidem S. Euphemiæ ecclesiæ : corpus mari demersum, sed receptum et in Lemno servatum, ac deinde relatum Constantinopolim 258. § IV. De reliquiis, locis sacris, et festivitatibus S. Euphemiæ in variis urbibus ac provinciis 260. § V. Acta antiqua; quæ vindicantur : eadem a Metaphraste paululum mutata : Acta per Asterium scripta, sunt alterius Euphemiæ : Historia Inventionis item edenda 263. ACTA, *ex codice Ms. bibliothecæ regiæ Parisiensis, interprete J. S.* CAP. I. Sæviente persecutione Diocletiani, S. Euphemia cum aliis quadraginta novem Chalcedone capitur; fidem omnes professi torquentur : deinde sola Euphemia ad rotas et ad ignem damnata, in hisce manet illæsa 266. CAP. II. Reducta in carcerem Euphemia, SS. Sosthenes et Victor martyrio coronantur : Euphemia, aliis tormentis subjecta sine læsione, tandem feris exposita, martyrium complet 271. HISTORIA CORPORIS SÆPIUS TRANSLATI, *auctore Constantino Tii episcopo, ex codice Ms. bibliothecæ Vaticanæ, una cum interpretatione Latina per Surium edita, nonnihil correcta.* CAP. I. Leo Isauricus in hæresim lapsus, corpus S. Euphemiæ, miraculis clarum, in mare projicit : illud vero a duobus piis nautis e mari levatur, agnoscitur, et in Lemno insula deponitur 274. CAP. II. Irene imperatrix Sanctæ ecclesiam profanatam restituit : reliquias vero ipsius Constantinopolim e Lemno referendas curat 280. EXPOSITIO TABULÆ PICTÆ DE MARTYRIO SANCTÆ CUJUSDAM EUPHEMIÆ, *auctore Asterio episcopo Amaseno, ex editione Ruinartii* 283. APPENDIX de S. Euphemia V. M. culta Auriæ in Gallæcia. Cultus Euphemiæ, quæ forsan est eadem cum Chalcedonensi 285

16 Euphemia Auriæ in Gallæcia culta, forte eadem 285

18 Eustorgius I episc. conf. Mediolani in Insubria COMM. HIST. CRITICUS. § I. Sancti memoria in variis Martyrologiis varie relata : ejus cultus, Missa et Officium : Vitæ, quarum nulla a nobis excudenda 774. § II. Tempus et ordo, quo Sanctus episcopatum Mediolanensem tenuit 776. § III. Examinantur, quæ de Sancti patria, professione in seculo, modo episcopatus aditi, et translatis per ipsum Sanctorum Magorum corporibus, perperam perhibentur : jacet in ecclesia sui nominis 778

F

18 Ferreolus episc. conf., Lemovicis in Gallia 783. VITA, *auctore anonymo, ex editione Labbei cum Ms. collata* 785

18 Ferreolus mart. Viennæ in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Sanctus ab antiquis memoratus, et vetusto cultu honoratus : ecclesiæ eidem dicatæ, reliquiæ translatæ 760. § II. Acta alia jam edita, alia scripta : utraque danda : martyrii locus dubius 763. ACTA, *ex editione Ruinartii, cum Surii editione collata* 764. ACTA ALTERA, AUT EADEM POTIUS *ex Mss.* 766. ADDENDA. *Die* XVIII *Septembris pag. 767 ad Acta S. Ferreoli M.* 1060

17 Floscellus puer mart., qui colitur Belnæ in ducatu Burgundiæ. COMM. PRÆV. De cultu, translationibus, tempore martyrii, et Actis 478. PASSIO, *ex editione Mombritii* 481

G

17 Gandolphus conf. presb. Ord. S. Francisci, Politii in Sicilia. COMM. PRÆV. § I. Memoria B. Gandolphi in aliquot Martyrologiis : Vita scripta et edita per modum Dialogi, recudenda sine parergis una cum miraculis : processus pro canonizatione impressus, e quo alia danda 701. § II. Quædam in Actis omissa supplentur et examinantur 703. VITA, *auctore Jacobo episcopo, ex editione Politiensi anni 1623.* CAP. I. Beati virtutes generatim : vita religiosa in Ordine Minorum : propositum vitæ solitariæ : prædictiones, prædicationes, miracula, et pius obitus 704. CAP. II. *Auctore incerto, sed contemporaneo.* Sepultura Beati : miracula ante corporis elevationem facta 707. CAP. III. Beati corpus anno 1320 elevatum, et gemina ipsius festivitas instituta 709. CAP. IV. Miracula post elevationem corporis facta 710. CAP. V. Prosecutio miraculorum ad sepulchrum, aut patrocinio Beati factorum 714. CAP. VI. Prosecutio miraculorum eorumdem 717. APPENDIX. DE CULTU, RELIQUIIS ET MIRACULIS RECENTIORIBUS. CAP. I. Gemina quotannis Beati festivitas, magna cum solemnitate et populi concursu : alia in honorem Beati per annum fieri solita 719. CAP. II. Sacellum B. Gandolphi : corpus honorifice servatum, et sæpius visitatum 721. Cap. III. Antiquæ imagines, altaria, ecclesiæ et cultus in aliis etiam locis : miracula quædam recentiora 724

16 Geminianus cum Lucia. Vide *Lucia.*

16 Gislemerius mart., legionis, ut fertur, Thebææ miles, Burgi S. Domnini in Italia. SYLLOGE. Loci notitia : Sancti memoria et cultus apud Burgenses ex Ferrario : adjuncta incerta 313

17 Gordianus cum Valeriano. Vide *Valerianus.*

H

17 Heraclides et Myro episc. MM. in Cypro Insula. SYLLOGE, *ex Martyrologiis et Vita S. Auxibii* 467

15 Hieremias cum Emila. Vide *Emila.*

17 Hildegardis virgo, magistra sororum Ord. S. Benedicti in Monte S. Ruperti juxta Bingium in diœcesi Moguntina. COMM. PRÆV. § I. Acta S. Hildegardis jam edita, et illius auctores : alia quædam ex Ms. edenda : Vita supplenda in hoc Commentario maxime ex Sanctæ scriptis 629. § II. Natales, pueritia, vita monastica in Monte S. Disibodi : visionibus a pueritia illustratur, easque demum scribere cogitur : quo modo Opera sua scripserit 631. § III. Aucto monialium numero, S. Hildegardis fundat cœnobium in Monte S. Ruperti : non vidit ibi S. Bernardum, nec regulam Cisterciensem amplexa est : Scripta Sanctæ ab Eugenio III probata : finitum Opus Scivias 634. § IV. Fama Sanctæ multum inclarescit : ad ipsam scribunt S. Bernardus, Conradus Romanorum rex, multi episcopi, quibus illa liberrime respondet 638. § V. Ad Sanctam scribunt Anastasius IV et Adrianus IV, Romani Pontifices, Fredericus imperator, episco-

scopi, abbates, aliique multi, quibus respondet 641. § VI. Sancta a multis personis consulta de occultis et arcanis, quæ sine revelatione divina scire non poterat 644. § VII. Sancta a multis congregationibus consulta de iis, quæ emendari possent, aut etiam de arcanis aliis, et invitata ad monita conscribenda 650. § VIII. Sancta etiam consulta de quæstionibus theologicis, scripturisticis, aliisque ad fidem vel ad mores spectantibus 655. § IX. multi ad Sanctam scribunt, ut preces, consolationem, monita, aliaque similia obtineant; quibus illa rescribit 657. § X. Epistolæ quædam S. Hildegardis ad Philippum abbatem Parcensem, et hujus ad ipsam ex Ms. : gesta cum S. Gerlaco : aliæ Epistolæ serius ad Sanctam datæ cum responsis ejusdem 661. § XI. Sancta monasterium suum omni onere liberat : energumena ibi liberata : ob sepulturam cujusdam olim excommunicati Sanctæ ecclesia interdicto subjecta 664. § XII. Varia S. Hildegardis itinera, et loca, ubi fuit, exposita. Fundat cœnobium Eibingense 669. § XIII. Scripta S. Hildegardis multorum elogiis celebrata : scriptorum enumeratio : aliqua eidem afficta 672. § XIV. Mors Sanctæ figenda anno 1179 : sepultura : reliquiæ, destructo cœnobio S. Ruperti, ad Eibingense translatæ : miracula : tentata canonizatio, sed non perfecta : nomen Martyrologiis adscriptum, et cultus 676. VITA *auctoribus Godefrido et Theodorico monachis, ex editione Coloniensi et Surii, collata cum Ms. Bodecensi.* PRÆFATIO. LIBER I. De gestis Sanctæ. CAP. I. Sanctæ natales, pueritia visionibus illustrata : vita monastica sub Jutta magistra 679. CAP. II. Fundat cœnobium in Monte S. Ruperti prope Bingium, illudque cum Sororibus suis inhabitat : pergit perpetuis visionibus illustrari 681. LIBER II. De visionibus Sanctæ. PROLOGUS. CAP. I. Sancta Latini sermonis ignara, libros tamen Latine scribit : visionibus a pueritia gaudet : eas cogitur scribere : multos consilio juvat et monitis, et suas recte dirigit 683. CAP. II Sancta in visione discit locum ad fundandum monasterium, eaque occasione multa patitur : Deum tamen in omnibus adjutorem habet et consolatorem 685. CAP. III. Morbi mirabiles Sanctæ, instructio monialium, conversio male suspicantis philosophi : visiones variæ 687. LIBER III. De miraculis et morte beata. PROLOGUS. 690. CAP. I. Sancta varios patrocinio suo sanat ægrotos, etiam aliquos absentes : exponit litteras divinitus productas : adit multa loca pro populi salute 691. CAP. II. Diuturnus S. Hildegardis morbus : mulier nobilis, quæ a dæmone obsessa, et frustra ad varia loca fuerat ducta, in ejus monasterio liberatur 692. CAP. III. Gravis morbus Sanctæ, quæ in visione sanatur : beneficia variis præstita : mors et sepultura miraculis honestata 695. ACTA INQUISITIONIS DE VIRTUTIBUS ET MIRACULIS, *ex Ms. Bodecensis cœnobii Regularium S. Augustini, diœcesis Paderbornensis* 697

I

16 Innocentia V. M. Arimini in Æmilia. SYLLOGE. Cultus Sanctæ legitimus : tempus martyrii et alia pleraque, quæ de Sancta memorantur, incerta : sitne diversa ab ea, quam colunt Vicentini 310

J

16 Joannes cum Abundio. Vide *Abundius.*

18 Josephus a Cupertino, Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci presb., Auximi in Marchia Anconitana. COMM. PRÆV. § I. Vitæ illius Italice scriptæ, quarum una edenda, aliæ usui futuræ : humiles natales ejus, et vitæ chronotaxis usque ad susceptum sacerdotium 992, § II. Magnis animi angustiis biennio exercetur, et mirabiliter liberatur : accersitur Neapolim a sacra inquisitione : Romam liber dimittitur : gesta ibidem 995. § III. Assisium missus, magnas animi angustias ibi patitur : Romam revocatur : redit Assisium : quædam acta ibidem 997. § IV. Miracula aliquot Assisii ab eo patrata, et in Vita edenda prætermissa, aut minus exposita 999. § V. Beati scientia divinitus accepta, frequentes ecstases sublimesque raptus, et suavissimus odor testimoniis comprobantur 1001. § VI. Jussu sacræ inquisitionis Romanæ ex conventu Assisiensi sui Ordinis ad Capucinorum ad Petram-Rubeam abducitur 1005. § VII. In conventu Petræ-Rubeæ miraculis elucens, ob nimium populi concursum ad conventum Foro-Semproniensem transfertur; inde ad Montem-veterem, ex quo Forum-Sempronii redit 1007. § VIII. Alexandro VII Papa mandante, suis redditus, reliquum ætatis suæ Auximi transigit : vitæ illius brevis chronotaxis 1008. § IX. Beati sepultura, et aliquot brevia elogia per scriptores synchronos 1011. § X. Causa beatificationis illius introducta, et a Benedicto XIV Papa feliciter perfecta 1012. VITA, *auctore Angelo Pastrovicchio, ex Processibus Italice edita.* CAP. I. Beati natales et pia pueritia, tirocinium apud Capucinos; inde dimissus, fit Tertiarius apud Fratres Conventuales S. Francisci, deinde novitius clericus; professus, sacerdotio initiatur 1015. CAP. II. Severioris vitæ genus auspicatus, magnis animi angustiis premitur, et liberatur : accusatus apud sacros inquisitores, Neapoli se purgat : Romam mittitur, atque inde Assisium 1017. CAP. III. Assisii variis afflictionibus exercetur : evocatur Romam; redit Assisium : aliquot mirabiles illius raptus in variis locis 1019. CAP. IV. Amor ejus in Deum, animique cum illo conjunctio, et efficaces preces : principis Brunsvicensis conversio : caritas proximi, arcanorum notitia etc. illustrata 1023. CAP. V. Beati amor et fiducia in Deiparam miraculis illustrata : angelica castitas et fragrantia : summa paupertas spontanea 1026. CAP. VI. Beati heroica obedientia, miraculis et animalium obsequio clara : sapientia divinitus accepta : mira arcanorum cognitio 1029. CAP. VII. Varia Beati vaticinia : apparitiones ipsi factæ : sanctitas etiam a dæmonibus contestata : miracula aliquot : illustrium personarum ad ipsum accessus 1032. CAP. VIII. Humilitatem eximie colit : Innocentii X PP. jussu ad Capucinos ad Petram-Rubeam transfertur : hinc ad conventum Foro-Sempronianum, ad quem post aliquam in Monte-veteri moram revertitur 1037. CAP. IX. Alexandri VII Papæ jussu Ordini suo restituitur, et ad conventum Auximanum non sine prodigiis reducitur : gesta ejus ibidem usque ad supremum morbum 1039. CAP. X. Mors sua ab ipso prædicta : supremus morbus : beatus obitus et celebris sepultura 1042. CAP. XI. Acta pro canonizatione ipsius et ejusdem solemnis beatificatio : varia miracula ac beneficia per ipsum impetrata 1044. APPEN-

DIX

DIX I. DE MIRACULIS ALIQUOT, *ex Vita Italica, auctore Dominico Bernino* 1047. APPENDIX II. DE MIRACULIS ALIQUOT RECENTIORIBUS, *ex Vita Italica, auctore Paulo Antonio Agello*. CAP. I. Moribundus sanatus, idemque voti negligens, castigatus, ac denuo sanatus : energumena mirabiliter liberata : mulier ex mamilla periclitans, sanitati reddita 1051. CAP. II. Varii morbi et corporis mala per Beati imaginem, reliquias et invocationem subito curata 1054. CAP. III. Alia miracula ac beneficia per ejusdem patrocinium impetrata 1057

18 Irene cum Sophia. Vide *Sophia*.

17 Justinus presb. mart. Romæ. COMM. PRÆV. § I. Sancti memoria diversis diebus in Martyrologiis, et cultus 470. § II. De reliquiarum translatione Frisingam : deque reliquiis in aliis civitatibus 472. ACTA, *ex Ms. Vallicellensi* 474

L

17 Lambertus seu Landebertus, episcopus Trajectensis et mart., et ea occasione BB. Petrus, Andoletus etc. Leodii in Belgio. COMM. PRÆV. § I. Notitia septem biographorum Sancti, quibus Reinerus non est accensendus : Vitæ quatuor edendæ 518. § II. Sancti patria et illustres parentes, nomen et baptismus : fabulæ de ejusdem nutrice 521. § III. Sancti Pueri educatio : an sub S. Landoaldo? Ejusdem institutio sub S. Theodardo : hujus corpus ab illo Legiam allatum 523. § IV. Electio ejus ad episcopatum Trajectensem, actaque in eo usque ad exsilium 525. § V. Sancti Episcopi e sede sua expulsio, intruso Faramundo : secessus Stabuletum, et illustre obedientiæ et tolerantiæ exemplum 528. § VI. Sancti Episcopi in sedem suam restitutio per Pippinum Heristallum : cura diœcesis et episcopales virtutes 531. § VII, Apostolatus ejus apud Taxandros : incerta quædam de ejusdem gestis cum S. Willibrordo, et apud Mechlinienses 533. § VIII. Sancti martyrium, de cujus tempore variant sententiæ, anno DCCIX probabilius illigandum : fabulæ de SS. Sergio et Huberto : responsio ad argumenta objecta 536. § IX. Causa martyrii alia a duobus primis biographis, alia a ceteris assignata 539. § X. Causa martyrii a Godeschalco et Stephano tradita asseritur, et ad argumenta aliter sentientium respondetur 542. § XI. Martyrii locus et adjuncta : BB. Petri et Andoleti martyrium expenditur : eorumdem corpora antiquitus honorata : poetæ anonymi narratio 546. § XII. Translatio sacri corporis Leodio Trajectum; sepultura ibidem miraculis clara : cultus ejus et ecclesiæ Leodii : parricidarum pœna divinitus prædicta 549. § XIII. Corporis translatio per S. Hubertum facta Trajecto Leodium : ejusdem tempus et adjuncta quædam 551. § XIV. Miracula quædam in Leodiensi ecclesia antiquitus facta : Ægidii narratio de Normannis divinitus territis etc. discussa : nova ecclesia exstructa 554. § XV. Sacri feretri cum parte corporis translatio ad castra Leodiensium ante Bullionium : miracula ea occasione patrata 557. § XVI. Lipsanothecæ solemnis adventus in castra : Hugonis morbus divinitus inflictus, pœnitentia et pia mors : castri deditio 560. § XVII. Lipsanotheca non sine miraculis Leodium relata, et pretiose exornata : festum annuum decretum : duæ aliæ victoriæ : Officia instituta 562. § XVIII. Inspectio corporum S. Lamberti, Petri et Andoleti : S. Lamberti capitis solemnis circumlatio : eorumdem sacrorum corporum publica exhibitio 564. § XIX. Partes Sancti capitis Romæ, ac forte etiam Friburgi in Brisgoia : alterius Sancti corpus est, quod Pisauri in Italia, uti et illud, quod in diœcesi Gerundensi in Catalonia asservari dicitur 567. § XX. Insignes Sancti reliquiæ in abbatia Lætiensi : aliæ etiam alibi et loca aliquot ipsi dicata 569 § XXI. Sancti memoria in Martyrologiis, festa et Officia de eodem in variis diœcesibus 572. VITA PRIMA, *auctore Godeschalco, diacono Leodiensi seculo* VIII, *ex editione Mabillonii, collata cum Ms*. PROLOGUS. CAP. I. Sancti natales et institutio : episcopatus Trajectensis, et ex eodem expulsio : gesta Stabuleti 574. CAP. II. Sancti in sedem suam restitutio et cura pastoralis : Taxandrorum conversio; ejus martyrium 576. CAP. III. Sacri corporis Trajectum translatio et sepultura : Leodiense cubiculum miraculis illustratum : binæ ecclesiæ erectæ : pœna parricidarum ejus : idem corpus Leodium relatum et depositum 578. VITA SECUNDA, *auctore Stephano episcopo Leodiensi, ex vestuto codice nostro P. Ms. 16, collato cum editione Chapeavilli* PROLOGUS 581. CAP. I. Nobiles Sancti natales : præclara institutio : episcopatus Trajectensis, et ex eo depulsio 582. CAP. II. Secessus in monasterium, et vita ibi septennio acta : ejectio Faramundi, Sanctique in sedem suam restitutio 584. CAP. III. Sancti episcopales virtutes : diœcesis ab eo lustrata : Taxandri ad Christum adducti : martyrium : corporis translatio et sepultura prodigiis clara 586. VITA TERTIA, *auctore Sigeberto Gemblacensi, ex Ms. Rubeæ-vallis et Hagiologio Brabantinorum*. CAP. I. Illustres Sancti parentes : institutio apud SS. Landoaldum et Theodardum : corporis et animi dotes : corpus S. Theodardi translatum Leodium 589. CAP. II. Sancti episcopatus Trajectensis, Ecclesiæ et regno utilis : episcopi et abbates ipsi synchroni : expulsio e sede sua : vita monastica Stabuleti 591. CAP. III. Sancti in sedem suam restitutio, et cura pastoralis : Taxandri ab idolis ad Christum adducti : S. Landradæ sepultura per ipsum miraculo clara 594. CAP. IV. Pippinus ob dictam Alpaidem pellicem correptus : pellicis odium et insidiæ : Sancti, illa instigante, martyrium 596. CAP. V. Corporis sepultura Trajecti : Dodonis et sociorum pœna : miracula Leodii facta, et ecclesia ibi ædificata : Corpus eo translatum : Grimoaldi cædes divinitus punita : Nortmanni a sacro corpore repulsi : auctoris observatio : tempus martyrii 600. VITA QUARTA, *auctore Nicolao, canonico Leodiensi seculo* XII, *ex editione Joannis Chapeavilli*. PROLOGUS 602. CAP. I. Sancti illustres et pii parentes, et institutio sub SS. Landoaldo et Theodardo : hujus corporis translatio Trajectum ab eo facta : in episcopatum successio 603. CAP. II. Episcopatus a Sancto egregie administratus : ejusdem depulsio e sede sua : Vita septennio acta Stabuleti 605. CAP. III. Reditus ad episcopalem cathedram suam : disciplina ecclesiastica restituta : Taxandri, aliique ad Christum adducti : congressus cum S. Willibrordo 608. CAP. IV. Belisiensis parthenon, Sancto auctore, a S. Landrada conditus : ejusdem virginis apparitio, et

sepultura miraculose ab eodem procurata : SS. Hubertus et Oda ad sanctimoniam inflammati 610. Cap. v. Pippini cum Alpaide pellicatus reprehensus : S. Huberti Romana profectio : antiquus Legiæ situs, et S. Lamberti in ea ædes : cetera ejusdem gesta in causa Alpaidis 612. Cap. vi. Sancti martyrium : hujus revelatio S. Sergio Papæ facta : corporis ejus translatio Trajectum et sepultura ibidem prodigiis illustris 614

15 Leontius mart. Romanus, qui colitur in monasterio Murensi in Helvetia. Comm. § i. Notitia auctorum, quibus usi fuimus, et monasterii, ad quod Sancti corpus translatum est seculo xvii 195. § ii. Sancti nomen, martyrium, aliaque huc spectantia; cultus insignis 197. § iii. Sacellum et altare Sancto constructa; lipsanothecæ splendide exornatæ; populi per annum confluxus; jubileum solemniter institutum anno mdccxlvii, a translatione centesimo 199. § iv. Miracula et beneficia; febres sanatæ 201. § v. Varii morbi sublati 204. § vi. Pleuritis aliæque ægritudines curatæ 206. § vii. Moribundis pluribus vita et sanitas, aliis Ecclesiæ Sacramenta suscipiendi facultas concessa 209. § viii. Ægre ac periculose parturientibus collatum solatium et auxilium 211. § ix. Infantes, opinione mortui, vita et sacro Baptismate donati 213. § x. Ulcera fœda ac periculosa sublata 215. § xi. Membrorum et totius corporis tumores abacti 217. § xii. Membra enervata, debilia et contracta naturali vigori reddita 219. § xiii. Variæ corporis partes, læsæ et gravibus doloribus affectæ, ad pristinum statum reductæ 223. § xiv. Varii submersionis periculo erepti, alii opinione mortui ad vitam revocati 225. § xv. E sublimi delapsi et de vita periclitantes servati 227. § xvi. Varii plaustris et rerum gravium mole oppressi ac protriti, vulneribus et mortis periculo liberati 229. § xvii. Plures morbo comitiali et hernia liberati. 232. § xviii. Cæcitas et oculorum incommoda sublata 233. § xix. Muti ac surdi loquelæ et auditus usu donati 235. § xx. Dæmones expulsi; veneficia sublata 236. § xxi. Amentibus ratio, captivis libertas impetrata 238. § xxii. Beneficia varia eisdem familiis seu personis collata 239. § xxiii. Lues pecudum abacta; incendia exstincta; alia beneficia collata 243. Miracula Recentiora, *auctore R. P. Leodegario Moyero, Murensis monasterii decano, ex Manuscriptis* 245. Appendix 247

16 Lucia vidua et Geminianus MM. Romæ. Syll. hist. crit. § i. Cultu Sanctorum antiquissimus : Acta fabulosa : horum ex Adone compendium 286. § ii. Tempus et palæstra martyrii 289

16 Ludmilla vidua mart., Bohemiæ ducissa et patrona Tetinæ in Bohemia. Comm. præv. § i. Dies, quibus Martyrologiis inscripta est : locus martyrii : Officia ejus ecclesiastica, et gemina festivitas : Vita auctore Christianno danda. Vitæ aliæ Mss. 339. § ii. Sanctæ patria, parentes, ethnica educatio, et conjux Borzivojus; hujus ad fidem conversio et baptismus 341. § iii. Ludmillæ, idolis multum addictæ, instructio et baptismus : Borzivoji religionis ergo exilium : illius in Bohemiam reditus, et pia utriusque munificentia 344. § iv. S. Ludmillæ liberi : Borzivojus ducatum probabilius numquam abdicavit : hujus annus emortualis et ætas incerta : utriusque gesta cum S. Ivano : antiquus Borzivoji cultus, si umquam fuerit, cessavit 346. § v. Sanctæ martyrium : Tetinense sepulcrum mox miraculis clarum : cœmeterium omnis alterius cadaveris impatiens : corpus Pragam translatum 349. § vi. Sanctæ corpus post incendium templi repertum : ejusdem tumba gypsea, et argentea capitis theca exhibentur : traditio de quadam Crucifixi imagine : pars pepli miraculo clara : reliquiæ aliæ Pragæ et Ulyssipone 352. Vita, *auctore Christanno de Schala, monacho, Sanctæ pronepote, ex editione Bohuslai Balbini, lib.* i, *cap. 10 Epitomes Rerum Bohemicarum.* Præfatio 354. Cap. i. Bulgarorum et Moravorum ad Christi fidem conversio : Borzivoji Bohemiæ ducis baptismus, exsilium, reditus in ducatum, et religio 355. Cap. ii. Borzivoji conjux S. Ludmilla ad fidem conversa : utriusque proles : sanctæ Viduæ virtutes, secessus in arcem Tetinensem, martyrium et sepultura 358. Cap. iii. Sanctæ parricidarum pœna : Dragomira a S. Wenceslao aliquamdiu relegata : Sanctæ corpus incorruptum repertum, et Pragam translatum : puer contractus, ibidem erectus 361

16 Ludovicus Alamandus, Cardinalis archiepiscopus Arelatensis, Salonæ juxta Campos lapideos in Provincia. Comm. præv. § i. Ludovicus Bulla pontificia Beatis adscriptus : cultus ipsius, et Officium, diu intermissum, postea resumptum : hodiernus reliquiarum ipsius status 436. § ii. Acta Beati ex Ms. danda : alii quidam scriptores, qui de ipso egerunt 438. § iii. Beati patria natales, dignitates variæ, officiaque et gesta usque ad concilium Basileense 439. § iv. Gesta Ludovici in concilio Basileensi, in quo non fuit ab initio, sed postea præcipuam auctoritatem habuit 442. § v. Prosecutio gestorum Ludovici in concilio Basileensi usque ad finem schismatis 445. § vi. Judicia varia variorum de gestis B. Ludovici cum Basileensibus : refutantur illi, qui negant, ipsum pœnituisse gestorum in concilio 450. § vii. Gesta Beati post concilium usque ad obitum : beata mors, sepultura, epitaphia, miracula 455. Vita, *auctore anonymo, ex Ms. Rubeæ Vallis.* Prologus 458. Cap. i. Beati natales, dignitates, gesta varia, obitus et sepultura 459. Cap. ii. Miracula Beati post mortem 460

15 Luthardus comes conf., in Clivia, ducatu inferioris Germaniæ. Comm. præv. § i. Sancti illustre genus; parentes; memoria apud scriptores, et horum multiplex anachronismus 105. § ii. Sancti conjux ac liberi; alii etiam hic scriptorum anachronismi 108. § iii. Memoria in Fastis; cultus; Vita metrica hic danda 109. Vita Rhytmica, *auctore anonymo, ex Legenda Lovaniensi, edita anno 1485, et collata cum Mss. apographis, Confluentino, Coloniensi et Bodecensi* 111

M

Macrinus cum Valeriano. Vide *Valerianus*

15 Melitina mart., Marcianopoli in Mœsia, *ex Fastis Græcis et Romano Martyrologio* 29

15 Mamilianus episc. Panormitanus in insula quadam maris Etrusci. Sylloge hist. critica. § i. Sancti nomen in Fastis recentioribus et cultus

tus variis diebus : corporis pars major Suanæ in Tuscia, aliæque partes aliis locis 45. § II. De S. Mamiliano agunt Acta varia fidei non satis probatæ, ex quibus varia dantur de Sancto : ex his de ætate, dignitate gestisque et obitu S. Mamiliani probabiliora investigantur 48. § III. Utrum necesse videatur, duos admittere Mamilianos diversos ex Actis modo laudatis : et an satis constet de dignitate S. Mamiliani 51

16 Marcianus cum Abundio. Vide *Abundius*.

18 Methodius episc. mart. Chalcide in Græcia. SYLLOGE. § I. Locus episcopatus et martyrii variis dubitationibus obnoxius, uti alia fere omnia ad Sanctum spectantia 768. § II. Scripta S. Methodii, quorum pars magna perdita, enumerantur 770

15 Maximus, Theodotus et Asclepiodote MM. in vico inter Philippopolim et Adrianopolim in Thracia. COMM. PRÆV. Sanctorum memoria in Fastis maxime Græcorum : Acta ab auctore contemporaneo videntur scripta, et fide digna 30. ACTA, *ex Ms. Medicæo regis Francorum interprete J. S.* CAP. I. Persecutio Maximiani : comprehensio SS. Maximi et Asclepiodotæ : horum certamina Marcianopoli, ubi Theodotus tyrannum objurgans, etiam comprehenditur et torquetur 31. CAP. II. Martyres ducuntur Adrianopolim, ibique rursum cruciantur : inde ad locum martyrii ducti, capite minuuntur 34

17 Myro cum Heraclide. Vide *Heraclides*.

N

17 Narcissus et Crescentio MM. Romæ, *ex Martyrologiis, et Actis S. Laurentii* 476

15 Nicetas Gothus mart. in Gothia ultra Istrum. COMM. PRÆV. Celebris Sancti cultus : locus et tempus martyrii investigantur : nonnulla de conversione Gothorum observata : Acta Græca edenda 38. ACTA, *ex codice Ms. bibliothecæ regiæ cum antiqua versione subinde correcta* 40

15 Nicomedes presb. mart. Romæ. COMM. DE CULTU ET GESTIS. § I. Sancti memoria celebris in Martyrologiis : Acta gemina, quorum prima suspectæ, altera nullius fidei : ecclesia et cœmeterium Romæ ipsi olim dicata 5. § II. Sancti corpus a S. Paschale I in ecclesiam S. Praxedis translatum : an Mediolani in ecclesia S. Vincentii quiescat 8. § III. Alia loca Sancti cultu aut reliquiis illustrata 12

16 Ninianus episc., Pictorum Australium Apostolus, Candidæ Casæ in Scotia. COMM. HIST. CRIT. § I. Pictorum, et sedis episcopalis Sancti nostri notitia : tempus emortuale, et suscepti apostolatus exordia 318. § II. Variæ Sancti nostri Vitæ, quarum una fabulosa, aliæ minime authenticæ : gestorum ejus usque ad episcopatum ex iis compendium 321. § III. Reliqua S. Niniani gesta : miracula in vita patrata : varia scriptorum elogia 324. § IV. Cultus ejus antiquus et legitimus : gloria posthuma : scripta a nonnullis illi atributa 327

O

15 Oranna vel Oranda virgo cum socia anonyma, in Esch prope oppidum Beres in Lotharingia. SYLLOGE. De loco, ubi Beata colitur ; deque cultu ac lustratione corporis : gesta fere ignota 115

P

17 Petrus Arbuesius Canonicus regularis Mart. Cæsaraugustæ in Hispania. COMM. PRÆV. § I. Memoria in Martyrologiis : Cultus : Vita a recentioribus scripta : ejusdem compendium excudendum 728. § II. Beati patria : parentes nobiles ; majores, fratres et sorores : pia educatio : studia litterarum præsertim Bononiæ : magisterii et doctoratus laurea 729. § III. Fit Canonicus Regularis Cæsaraugustæ, deinde inquisitor : trucidatur ex odio fidei : annus, dies et adjuncta mortis 732. § IV. Ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustanæ luctus : Beati honorifica sepultura : sanguinis ibidem ante effusi, effervescentis et multiplicati prodigium 735. § V. Cultus ejus non diu post mortem inchoatus : sepulcrum marmoreum ab Hispaniæ regibus Ferdinando et Elisabetha ipsi erectum : lampades ex decreto civitatis appensæ : cultus inter casus exceptos in decreto Urbani VIII PP. declaratus 738. § VI. Aliquot Beati apparitiones, et patrocinium adversus pestem : varia morborum genera sanata : duo mortui vitæ redditi 740. § VII. Alia miracula per ejusdem patrocinium impetrata : tumulus, imagines et reliquiæ similiter illustratæ 742. § VIII. Alia quædam miracula vel beneficia, in libro Informationum relata 744. § IX. Beatificatio Petri a Carolo V imperatore, et Philippis III ac IV, Hispaniarum regibus, flagitata, ab Alexandro VII Papa ad finem perducitur 747. § X. Ab Alexandro VII Beatis adscribitur : beatificationis solemnitas Romæ in basilica S. Petri peracta : corpus in pretiosum sacellum translatum 749. VITA BREVIS, *ex Relatione Italica Romæ impressa* 752

17 Petrus cum Lamberto. Vide *Lambertus*.

15 Philotheus presb., in vico Myrmice Minoris Asiæ. SYLLOGE, *ex Menologiis aliisque Fastis maxime Græcorum* 113

15 Porphyrius mart., *ex Fastis maxime Græcorum* 37

16 Principius episc. Cenomanensis in Gallia. COMM. PRÆV. Sancti cultus : Acta : tempus episcopatus 329. VITA, *auctore anonymo, ex Ms. Cenomanensi collato cum editis a Mabillonio Actis* 331

16 Priscianus mart. Nuceriæ in Italia, *ex apographis Hieronymianis* 314

R

17 Reginaldus eremita cultus in ecclesia Melinæensi prope Flexiam in provincia Andegavensi. SYLLOGE. § I. Corporis translatio, cultus, miracula 626. § II. Beati ætas, et gesta parum certa 628

18 Regnifridus aut Rainfridus cum Desiderio. Vide *Desiderius*.

18 Richardis, imperatrix et virgo, Andlaviæ in Alsatia. SYLL. HIST. Sanctæ in Fastis memoria et cultus : gesta examinata : elogium ex Breviario Argentinensi : miracula 793

15 Rithbertus aut Raimbertus conf., ac verisimiliter abbas Leuconaensis in pago Picardiæ Wimacensi 79

17 Rodingus vel Chraudingus, fundator et abbas Bel-

Bellilocensis, prope Bellum-locum in Campania Galliæ. Comm. præv. § i. Notitia monasterii, quod condidit: memoria Sancti in Martyrologiis: cultus recentior et antiquus: ex Virtis quæ edenda? mentio illius apud varios 508. § ii. Sancti patria: episcopatus non satis probabilis: chronotaxis incerta: vita monastica Tabuleii: Waslogium ab eo conditum: annus emortualis 510. Vita, *auctore forte B. Richardo abbate S. Vitoni seculo* xi, *ex editione Mabillonii sec. 4 Benedict. part. 2.* Cap. i. Sancti in Galliam adventus: monachatus in Tabuleio: secessus in eremum, atque inde expulsio: peregrinatio Romana, et reditus: monasterii erectio 513. Cap. ii. Privilegia, reliquiæ et bona monasterio per ipsum impetrata: secessus in eremum: sancta mors et sepultura 516

16 Rogellius et Servio-Deo MM., Cordubæ in Hispania. Syll. hist. De eorum cultu, et martyrio per S. Eulogium scripto 336

15 Rolandus de Medicis anachoreta, Borgoni ditionis Palavicinæ in Italia. Comm. præv. Cultus Beati: Acta et Miracula edenda ex manuscriptis 417. Vita, *auctore synchrono, ex codice Ms. bibliothecæ Medicææ* 419. Miracula, *auctore Anselmino de Raimundis notario Cremonensi, ex codice Ms. bibliothecæ Medicææ* 421. Appendix 422

S

17 Satyrus conf., Mediolani. Comm. præv. § i. Sancti memoria in Martyrologiis et cultus: elogium a S. Ambrosio scriptum, et Vita ex eo composita: qualiscumque vitæ chronotaxis 485. § ii. Refutantur variæ opiniones de anno mortis Sancti, et tempus, quo videtur obiisse, assignatur 488. § iii. Controversia de possessione corporis S. Satyri: Sanctus sepultus in ecclesia Portiana, apud S. Victorem, ubi corpus postea servatum 491. § iv. Inventio et translatio corporum SS. Victoris et Satyri ad novam ecclesiam: translatio capitum in thecas argenteas 493. Acta *sive* Oratio Funebris, *auctore S. Ambrosio, ex editione novissima Operum S. Ambrosii, cum editione Surii collata.* Cap. i. Ambrosius mira pietate de obitu Fratris sui loquitur; exponit insignem caritatem, qua invicem erant conjunctissimi, et varia Satyri officia recenset 496. Cap. ii. Omnium dolor de morte S. Satyri, quem Ambrosius morte sua periculis subtractum docet: Sanctus naufragio ereptus, baptismum non vult suscipere a schismatico, sed illum deinde in ecclesia Catholica suscipit 499. Cap. iii. Sancti verecundia, castitas, temperantia, justitia, aliæque virtutes: Ambrosius suum et sororis Marcellinæ dolorem variis modis lenire conatur 502. Vita, *auctore anonymo, ex editione Mombritii frequenter correcta* 505

16 Servio-Deo cum Rogellio. Vide *Rogellius.*

16 Sevoldus in abbatia S. Walarici, et Abbatis-Villæ in Picardia 336

18 Sinerius episc. conf. Abrincis in hordierna Normannia. Sylloge. De cultu, gestis, distinctione a S. Severo, et reliquiis 780

17 Socrates et Stephanus MM. in Anglia. Sylloge. 477

18 Sophia et Irene mart., *ex Fastis Græcis et Romanis* 773

17 Stephanus cum Socrate. Vide *Socrates.*

T

17 Theodora matrona, Romæ. Sylloge. Sanctæ notitia unde hausta: memoria in Fastis nonnullis: corporis Ariniano Romam translatio 484

15 Theodotus cum Maximo etc. Vide *Maximus etc.*

18 Thomas a Villanova, archiepisc. cognomento Eleemosynaris, Ord. S. Augustini, Valentiæ in Hispania Comm. præv. § i. Acta Sancti, a quibus conscripta, et quæ edenda 799. § ii. Locus et annus natalis, parentes ac genus Sancti 801. § iii. Studia Sancti chronologice deducta usque ad solemnem professionem in Ordine Eremitarum S. Augustini, ac sacerdotium 803. § iv. Munia, quæ obiit Sanctus in provincia sua usque ad annum mdxxxiv, chronologice disponuntur 806. § v. Reliqua officiorum chronotaxis producitur usque ad annum mdxliv, 808. § vi. Fuit Carolo V imperatori a concionibus, et consiliis; misit discipulos in Indias 811. § vii. Invitus archiepiscopus Valentinus eligitur; litteræ ipsius ad Ordinis sui Priorem generalem Hieronymum Seripandum et hujus ad ipsum 814. § viii. Sanctus ad concilium Tridentinum vocatus non ivit; synodos diœcesanas instituit 816. § ix. De anno ac die Sancti emortuali 818. § x. De scriptis Sancti ac variis eorum editionibus 820. § xi. Acta Sancti quo ordine ac modo edenda et quibus instrumentis illustranda 823. Vita prima, *auctore Joanne Mugnatonio, episcopo Segobricensi, Sancti amico familiari* 825. Vita altera, *ex Serie Actorum in canonizatione* 828. Vita prolixior, *auctore Michaele Salonio, coævo, ex processibus ad beatificationem et testimoniis fide dignis Hispanice edita, ac Latine reddita interpretes J. P.* Liber i. Cap. i. Sancti natales, parente, et horum præclara virtus 835. Cap. ii. Sancti virtutes in pueritia et insignis in pauperes misericordia 838. Cap. iii. Liberales artes ac theologiam discit, et illas docet magna ingenii ac pietatis fama 840. Cap. iv. Institutum Eremitarum S. Augustini amplectitur; habitum induit Salmanticæ, in tyrocinio virtutibus excellit 841. Cap. v. Solemnem professionem nuncupat; sacerdotio initiatur; proficit in exercitio virtutis 843. Cap. vi. Docet Theologiam, pro concione dicit mirabili doctrina, efficacia et fructu 845. Cap. vii. Virtutes in verbi Dei præcone requisitas docet alios et exercet ipse; Carolo V imperatori a concionibus eligitur 847. Cap. viii. Conscientiarum moderator homines sexus utriusque ad vitam perfectiorem perducit 849. Cap. ix. In oratione et concionibus frequenter in ecstasim rapitur 851. Cap. x. Futura prænuntiat 855. Cap. xi. Dæmones expellit 857. Cap. xii. Ob insignem prudentiam consulitur tam ab imperatore quam ab aliis; præficitur variis conventibus; bis toti provinciæ; gubernandi ratio exponitur 860. Cap. xiii. Gubernandi ratio dum toti provinciæ præest 863. Cap. xiv. Discipuli seu filii spirituales aliquot Sancti recensentur et elogio illustrantur 865. Cap. xv. Amor et reverentia, qua fuit in Hispania apud omnes 868. Cap. xvi. Fugit dignitates, archiepiscopatum Granatensem renuit; ad Valentinum designatus, diu multumque reluctatur 871. Cap. xvii. Ex obedientia admittit archiepiscopatum Valentinum, et consecratur 874

874 Liber ii. Cap. i. Valentiam proficiscitur ei extra muros commoratur in conventu sui Ordinis 876. Cap. ii. Magno incolarum gaudio ecclesiam suam ingreditur et primas curas convertit ad carcerem et xenodochium 878. Cap. iii. Archiepiscopus paupertatem servat in vestitu, victu, supellectile domestica 880. Cap. iv. Diœcesim perlustrat ac ministros in regimine adjutores sibi deligit 884. Cap. v. Synodum diœcesanam celebrat et immunitatem ac libertatem ecclesiasticam memorabili fortitudinis exemplo propugnat 886. Cap. vi. Cuicumque negotio orationem præmittens, felicem semper eventum sortitur 891. Cap. vii. Orans, occulta a Deo edocetur 893. Cap. viii. Humilitas sancti Præsulis et comitas erga omnes præsertim pauperes 897. Cap. ix. Consanguineis egenis parce admodum succurrit, ac cæsari pecuniam mutuam petenti diu resistit, ne pauperibus subtrahat 901. Cap. x. Solicite domui suæ invigilat, famulos ad virtutem stimulat doctrina, præmio, amore, exemplo 904. Cap. xi. Castitatis tota vita amantissimus, eamdem virtutem etiam impetrat aliis 908. Cap. xii. Boni pastoris munus exsequitur 911. Cap. xiii. In corripiendis delictis mansuetudinem severitati prudenter præponit 914. Cap. xiv. Eximia caritate subditorum necessitatibus occurrit, et improbos clericos ad frugem revocat 917. Cap. xv. Ejusdem materiæ prosecutio 920. Cap. xvi. Suorum, præsertim ecclesiasticorum, honori consulit; facilis est ad ignoscendum et in reos pœnitentes benignus 924. Cap. xvii. Sancti caritas ac liberalitas erga mendicos et egenos pudibundos 927. Cap. xviii. Caritas in omnes cujuscumque conditionis homines ac primo in ecclesiasticos pauperes 930. Cap. xix. Munificentia erga viros ac matronas nobiles pro statu suo indigentes 932. Cap. xx. Liberalitas erga pauperes puellas matrimonio jungendas; cura infantium expositorum 934. Cap. xxi. Gaudium ejus, dum stipis erogandæ datur occasio; parcitas erga se, quo plus eroget; exstructio duorum collegiorum 937. Cap. xxii. Sancti eleemosynæ miraculis illustrantur 941. Cap. xxiii. Ejusdem materiæ prosecutio 945. Cap. xxiv. Archiepiscopatu se abdicare desiderans, mortem divinitus prænoscit; morbo corripitur; luctus et preces populi 948. Cap. xxv. Bonis omnibus in pauperes erogatis, sancte moritur 951. Cap. xxvi. Luctus ac ploratus ex obitus ejus nuntio; exsequiæ ac sepultura 954. Gloria Sancti posthuma. § i. Sancti cultus ab ipso obitu, processus ad beatificationem 957. § ii. Causæ promotio; beatificatio 959. § iii. Extensio facultatis dicendi Officium et Missam de Beato semel et iterum facta; Acta Romæ usque ad declarationem faciendæ solemnis canonizationis 962. § iv. Acta reliqua usque ad solemnem canonizationem, die prima Novembris anni mdclviii celebratam 965. § v. Bullæ canonizationis in duas partes divisæ pars prima, continens Sancti Vitam 967. § vi. Miracula rite approbata; ordo beatificationis et canonizationis 970. § vii. Indulgentiæ fidelibus concessæ occasione canonizationis; solemnia Romæ et alibi hanc subsecuta 972. § viii. Extensio Officii et Missæ post canonizationem; loca sacra et altaria Santo erecta; reliquiæ ejus locis variis honoratæ 974. Miracula, *ex Salonio et aliis.* § i. Miracula unde accepta et quomodo danda; apparitiones Sancti pluribus factæ et collata beneficia post obitum 976. § ii. Beneficia impetrata per usum terræ et florum ipsius sepulcri, atque olei ex lampade eidem sepulcro appensa 979. § iii. Infantes mortui vel ut tales habiti, ad vitam revocati 980. § iv. Infantes moribundi ad sanitatem reducti 981. § v. Plures moribundi et a medicis desperati, patrocinante Sancto, ad sanitatem deducti 983. § vi. Ægre parturientes liberatæ, et viva prole donatæ 985. § vii. Claudi et debiles membrorum usui restituti 986. § viii. Cæci, muti, paralytici, podagra item et asthmate laborantes curati 988. § ix. Strumæ, ulcera, angina, plagæ, tumores, cordis palpitatio, cancer et dolor colicus sublata 989. § x. Reliqua Sancti miracula ex variis auctoribus collecta 990

V

15 Valerianus mart. Threnorchii in ducatu Burgundiæ. Comm. præv. § i. Memoria Sancti in Martyrologiis; Acta martyrii, eorumque auctores 13. § ii. Locus ac tempus martyrii; basilica ipsi erecta; cultus antiquitas 15. § iii. Cultus antiqui continuatio; reliquiarum translatio; nummi ejus nomine insigniti; nova ecclesia ipsi consecrata 17. § iv. Sancti reliquiæ a Calvinistis dissipatæ seculo xvi pene omnes; cultus hodiernus Threnorchii et alibi 19. Passio, *auctore anonymo, ex variis exemplaribus Mss. et impressis inter se collatis* 21. Passio altera, *auctore Falcone monacho Trenorchiensi, ex Chronico ejusdem loci, edito a Chiffletio et Juenino* 23. Translatio et Miracula, *auctore eodem Falcone, ex editionibus Chiffletii et Juenini* 26. Translatio et Miracula, *auctore Garnerio monacho Trenorchiensi, ex editionibus Chiffletii et Juenini* 27

17 Valerianus, Macrinus, et Gordianus MM., *ex Martyrologiis* 483

16 Victor III Papa, Casini in Italia. Comm. præv. § i. Antiquus Beati cultus : quare hic tantum Beatus dicatur et an martyr vocari debeat? Aliquot ejus elogia; Officium, cujus lectiones propriæ dantur 373. § ii. Calumniæ gravissimæ, a variis Beato impactæ, solide confutatæ 375. § iii. Acta Beati, a variis conscripta, ex libro tertio Chronici Casinensis danda : illius auctoritas vindicatur 378. § iv. Beati natales præclari : chronotaxis gestorum, usque dum Casinum adiit, et quædam in his controversa : locorum notitia 380. § v. Præpositus Capuanus, deinde Casinensis abbas eligitur : legatur Constantinopolim : Cardinalis creatur : variis interest conciliis : Castrum novum ædificat 383. § vi. Monasteriorum Tremitensis et Sublacensis reformatio : Casinensis ecclesiæ instauratio et consecratio, post quam totum cœnobium innovatur 386. § vii. Plurimæ donationes ad ordinem chronologicum reductæ : violata ecclesia Casinensis, ideoque ad aliquot dies interdicto supposita : donationum aliarum chronotaxis 390. § viii. Gesta Desiderii ad conciliandum cum S. Gregorio VII Robertum Guiscardum, aliosque principes Normannos : ejusdem gesta cum Henrico Germaniæ rege : reliqua ante pontificatum ejusdem 393. § ix. Mors Gregorii Papæ VII, cui diu reluctans substituitur Desiderius, assumpto nomine Victoris III; gesta ipsius in pontificatu, ac beatus obitus 397. Vita,

ex

ex lib. III. *Chronici Casinensis, auctoribus Leone Marsicano, et Petro Diacone, ex editione Angeli de Nuce, a Muratorio recusa.* PROLOGUS 400. CAP. I. Beati natales et sancta adolescentia : fuga duplex e patria : profectio ad varia cœnobia : Leoni IX perquam carus, et a Victore II commendatus, Casinense institutum amplectitur 402. CAP. II. Insignis Beati visio : electio in abbatem : gesta usque ad Cardinalatum : interest concilio Melfitano 405. CAP. III. Cœnobii sui honori utilitatique prospicit : rem sacram auget : pro Alexandro II Romam petit : cœnobia in Sardinia constituit 408. CAP. IV. Cœnobii Casinensis immunitas obtenta, et Tremitensis Beato suscepta reformatio : novæ basilicæ exstructio, ejusdemque pretiosa exornatio 411. CAP. V. Novæ basilicæ solemnis dedicatio : populi ad eam concursus : imperatricis Agnetis dona 414. CAP. VI. Quæ Beatus contulerit novæ basilicæ ornamenta, et quæ tum intra, tum extra claustrum ædificia fecerit : deque variis instauratis et sacratis ecclesiis 417. CAP. VII. Variæ variorum donationes : jus in ecclesias S. Sophiæ et S. Angeli Casinensibus confirmatur a Gregorio VII, qui Casinensi ecclesiæ sacris interdicit 420. CAP. VIII. Desiderii cum Henrico IV congressus, in quo Ecclesiæ jura invicte tuetur : communio cum Cluniacensibus sancita : variæ transactiones 423. CAP. IX. Beatus Gregorium VII fugientem benigne fovet : Roberti ducis donationes in gratiam Desiderii : ejus cura circa rem litterariam et indigentes 425. CAP. X. Mortuo Gregorio VII, diu reluctans et invitus substituitur Desiderius, qui, depositis Pontificatus insignibus, Casinum revertitur 428. CAP. XI. Beatus Papa coronatur : Guiberti antipapæ depopulationes et sacrilegia : Victoris de Saracenis triumphus 430. CAP. XII. Synodum Beneventi celebrat Victor : ejus decreta, et Casinum reversi sanctus obitus : supellex sacra ab eo relicta 432

16 Villbetta cum Einbetta. Vide *Einbetta.*
16 Vorbetta cum Einbetta. Vide *Einbetta.*

INDEX CHRONOLOGICUS

SECULO I.

Sub Domitiano passus dicitur S. Nicomedes presbyter M. Romæ 5
Seculo 1 *aut fortasse* 2 SS. Heraclides et Myron episcopi martyres in Cypro 467

SECULO II.

Sub Adriano vel Antonino Pio S. Ariadne martyr Prymnesiæ in Phrygia Salutari 469
Circa 178 Valerianus martyr Trenorchii in Burgundia 13
Seculo 2 *aut* 3 S. Melitina martyr Marcianopoli in Mœsia 29

SECULO III.

Forte sub Valeriano passi Romæ Narcissus et Crescentio MM. 476
Circa 259 S. Justinus presbyter martyr Romæ 470

SECULO IV.

Anno 303 *aut* 304 passa S. Euphemia V. M. Chalcedone 252, 255 b
Sub Diocletiano passi SS. Lucia et Geminianus Romæ 286 c
Item SS. Abundius presbyter, Abundantius diaconus, Marcianus et Joannes Romæ 293
Item S. Innocentia virgo et martyr Ariminensis 310
Item S. Gislemerius martyr, ut creditur, ex Thebæis 313
Forte sub eodem in Britannia passi Socrates et Stephanus MM. 477
Sub Diocletiano circa 304 passus S. Ferreolus martyr Viennensis 760
Forte sub Diocletiano passus S. Methodius, episcopus et doctor 768
Inter 305 *et* 311, Maximus, Theodotus et Asclepiodote martyres in Thracia 30
Post initium hujus seculi defuncta Romæ S. Theodora matrona 484
Ante medium seculi 4 defunctus S. Eustorgius I episcopus Mediolanensis 774
Circa 362 Porphyrius martyr 37
Circa 372 Nicetas Gothus, martyr in Gothia ultra Istrum 38
Anno 392 *aut* 393 defunctus Mediolani S. Satyrus 485
Forte sub finem seculi 4 defunctæ SS. Einbetta, Vorbetta, et Villbetta Argentorati 315
Seculo 4 structa basilica S. Euphemiæ prope Chalcedonem 255 d
Seculo 4 *aut* 5 defunctus S. Albinus episcopus Lugdunensis 44

SECULO V.

Post medium seculi 5, S. Mamertus novam S. Ferreolo M. condit ecclesiam prope Viennam, et ad eamdem transfert corpus S. Ferreoli et caput S. Iuliani M. 761 et seqq.
Seculo 5 defunctus S. Ninianus episcopus, Pictorum Australium apostolus 318
Probabilius seculo 5 defunctus S. Mamilianus archiepiscopus Panormitanus 45
Sub finem seculi 5 *vel initium* 6 defunctus S. Aper episcopus Tullensis 55

SE-

SECULO VI.

Verisimiliter inter 511 *et* 520 obiit S. Principius Cenomanensis episcopus 339
Circa 570 *aut* 580 defunctus S. Sinerius episcopus Abrincensis 780
Post 591 defunctus S. Ferreolus episcopus Lemovicensis 783

SECULO VII.

Circa 620 corpus S. Euphemiæ Constantinopolim translatum 258 c
Circa 670 S. Lambertus fit episcopus Trajectensis 625 e et seqq.
Circa 674 S. Lambertus e sede sua expulsus 528 f
Anno 681 *aut* 682 S. Lambertus sedi suæ restituitur 532 c
Circa 687 obiit S. Aichardus aut Aichadrus abbas Gemmeticensis 80
Circa finem seculi 7 defunctus in Campania S. Rodingus vel Chraudingus, fundator Bellilocensis et abbas 508
Verisimiliter seculo 7 defunctus S. Rithbertus aut Raimbertus in pago Picardiæ Wimacensi 79
Forte seculo 7 defunctus S. Eumenius Gortynensis in Creta episcopus 786
Seculo 7 *aut* 8 occisi in Alsatia SS. Desiderius ep. et Regnifridus diacon. MM. 788

SECULO VIII.

Probabilius anno 709 occisus S. Lambertus episcopus Trajectensis M. 518, 536 d et seqq.
Anno 721 *vel* 722 corpus S. Lamberti translatum Trajecto Leodium 552 d et seqq.
Seculo 8 *per Leonem Isauricum vel Constantinum Copronymum* profanata ecclesia S. Euphemiæ, ejusque corpus projectum in mare, sed mox inventum et in Lemnum insulam delatum 259 e f, 260 a b
Non diu ante medium seculi 8 reliquiæ S. Ferreoli M. Viennam translatæ 762 e f
Anno 796 corpus S. Euphemiæ iterum Constantinopolim translatum 260 b c
Seculo 8 obiit S. Eugenia abbatissa Hohenburgi in Alsatia 332
Forte seculo 8 defunctus S. Sevoldus in Alsatia 336

SECULO XI.

Anno 817 translatum Romæ corpus S. Nicomedis presbyteri 8 e
Anno 834, reliquiæ SS. Alexandri Papæ et Justini presbyteri MM. Frisingam, ut videtur, translatæ 472 e f, 473
Anno 852 martyres Cordubæ Emila et Hieremias 102, 104 d
Eodem anno passi ibidem SS. Rogellius et Servio-Deo 336
Anno 853 S. Columba virgo sanctimonialis Cordubæ martyrio coronatur 618
Anno 875 *aut* 877 S. Richardis nubit Carolo Crasso postea imperatori 794 d
Anno 887 S. Richardis imperatrix, servata et probata virginitate, a Carolo Crasso discedit ad monasterium Andlaviense ante fundatum 795 f et seqq.
Probabilius circa 890 baptizatus Borzivoyus, dux Bohemiæ, et conjux S. Ludmillæ 343 c d e
Non diu post baptizata item S. Ludmilla 345
Sub finem seculi 9 defunctus in Cliviæ ducatu S. Luthardus comes 105
Seculo 9 corpora SS. Aichardi et Hugonis translata 81 b c d

SECULO X.

Seculo 10 *aut citius* defunctus S. Philotheus presbyter in vico Myrmice Minoris Asiæ 113
Sub initium seculi 10 defuncta Andlaviæ in Alsatia S. Richardis imperatrix Virg. 793
Circa 918 corpus S. Apri Tullum delatum 64 f, 74 d et seqq.
Seculo 10 *probabilius inter* 920 *et* 929 occisa S. Ludmilla, Bohemiæ ducissa 339, 350
Post paucos annos corpus S. Ludmillæ Pragam translatum 351
Anno 978 corpus S. Apri inventum et elevatum 65 a, 77
Circa 980 translatum in Burgundia corpus S. Valeriani martyris 17 e, 26, 27
Non diu post 984 defuncta Wiltoniæ in Anglia S. Editha seu Eadgitha 364
Deinde anno incerto corpus ejusdem Sanctæ elevatum 368 e et seqq.
Anno 1000 translata corpora SS. Abundii et Abundantii MM. 303 e f, 304

SECULO XI.

Circa 1027 natus B. Victor Papa III 380 f
Anno 1085 moritur S. Gregorius Papa VII 397 a b
Anno 1086 eligitur Papa Desiderius abbas, postea Victor III, sed electioni non consentit 397 e
Anno 1087 defunctus B. Victor Papa III, qui tandem electioni suæ eodem anno consenserat, et coronatus fuerat 373, 398
Anno 1098 nata S. Hildegardis 631 b c

SECULO XII.

Anno 1104 defunctus S. Reginaldus eremita in provincia Andegavensi 626, 629 b
Verisimiliter circa 1130 iterum translata corpora SS. Abundii et Abundantii 307 e et seqq.
Anno 1141 corpus S. Lamberti ad castra Leodiensium delatum 557 b
Anno 1148 aliqua S. Hildegardis scripta probat, eamque ad plura scribenda hortatur Eugenius Papa III 636 d et seqq.
Anno 1179 defuncta S. Hildegardis virgo, magistra monialium in diœcesi Moguntina 629, 876 f et seqq.

SECULO XIII.

Circa 1260 defunctus B. Gandolphus, Ordinis S. Francisci, Politii in Sicilia 704
Anno 1265 translatum corpus S. Flocelli M. 479 b c

SECULO XIV.

Hoc seculo aut citius obiit B. Oranna vel Oranda in Esch vico Lotharingiæ 115
Anno 1320 elevatum corpus B. Gandolphi Franciscani 709 d et seqq.
Anno 1386 obiit B. Rolandus de medicis anachoreta in Italia 117

SE-

SECULO XV.

Anno 1431 inchoatum concilium Basileense 442 c

Anno 1433 Ludovicus Cardinalis Arelatensis proficiscitur ad concilium Basileense 442 e f

Anno 1437 concilium Basileense ab Eugenio Papa transfertur Ferrariam 443 b c

Anno 1449 finitur schisma Basileense 450

Anno 1450 defunctus B. Ludovicus Alamandus S. R. E. Cardinalis, archiepiscopus Arelatensis 436

Anno 1468 translatum corpus B. Rolandi de Medicis. 118 c

Anno 1484 B. Petrus Arbuesius fit primus inquisitor in regno Aragoniæ 732 e f

Anno 1485 B. Petrus Arbuesius inquisitor Cæsaraugustæ ab impiis occisus 728, 733, 734

Anno 1488 natus in Hispania S. Thomas a Villanova 802 b

Anno 1489 visitatum corpus S. Lamberti, et BB. Petri et Andoleti 564 e et seqq.

Eodem anno lustratum corpus S. Hildegardis virginis 677 d

SECULO XVI.

Anno 1510 obiit Genuæ S. Catharina Flisca Adurna vidua 123

Anno 1516 S. Thomas a Villanova amplectitur Ordinem Eremitarum S. Augustini 805 c

Anno 1518 S. Thomas a Villanova sacerdotio initiatur 805 f, 806 a

Anno 1544 S. Thomas a Villanova fit archiepiscopus Valentinus 814 e f et seqq.

Anno 1555 moritur S. Thomas a Villanova 799, 818 d et seqq.

Anno 1563 lustratum corpus B. Rolandi de Medicis 118 d

Anno 1576 corpora SS. Victoris M. et Satyri C. elevata Mediolani, et ad novam ecclesiam translata 493 d et seqq.

Anno 1582 Corpus S. Thomæ a Villanova repertum integrum et suave olens 956 d

Anno 1583 tertio translata corpora SS. Abundii et Abundantii 308 b et seqq.

SECULO XVII.

Anno 1603 natus B. Josephus a Cupertino 992 c et 993 d

Anno 1604 elevatum et translatum corpus Thomæ a Villanova 959 b

Anno 1618 Thomas a Villanova solemniter Beatis adscribitur 961

Anno 1621 lustratum solemniter corpus B. Gandolphi Franciscani 721 e et seqq.

Anno 1622 sepulcrum S. Eugeniæ in Alsatia ab hæreticis destructum 334 d e

Anno 1632, combusto monasterio S. Ruperti, corpus S. Hildegardis translatum ad monasterium Eibingense 677 e

Anno 1647 translatum corpus S. Leontii M. ad monasterium Murense 196 c d et seqq.

Anno 1652 approbatur ab Innocentio X cultus immemorabilis B. Petri Arbuesii 739 d e f, 740 a

Anno 1653 recognitæ et translatæ reliquiæ S. Reginaldi eremitæ 626 e et seqq.

Anno 1658 B. Thomas a Villanova solemniter in catalogum Sanctorum refertur 965 d et seq.

Anno 1663 defunctus B. Josephus a Cupertino Ord. Min. Conv. 992 c et 1010 c

Anno 1664 B. Petrus Arbuesius M. solemniter Beatis adnumeratus 749 d et seqq.

SECULO XVIII.

Anno 1737 Catharina Flisca Adurna solemni canonizatione Sanctis adnumerata 175 f, 181

Anno 1753 Josephus a Cupertino solemniter Beatis adscriptus 992 c et 1013 f et seq.

A D

ACTA SANCTORUM

SEPTEMBRIS

TOMUS QUINTUS

DECIMA QUINTA DIES

B E

SANCTI, QUI XVII KAL. OCTOBRIS COLUNTUR

Sanctus Nicomedes presbyter martyr, Romæ.

S. Valerianus martyr, Threnorchii in ducatu Burgundiæ.

S. Melitina martyr, Marcianopoli in Mœsia.

S. Maximus M., S. Theodotus M., S. Asclepiodote mart. — inter Philippopolim et Adrianopolim in Thracia.

S. Porphyrius martyr.

S. Nicetas Gothus martyr, in Gothia ultra Istrum.

S. Albinus episc. conf., Lugduni in Gallia.

C S. Archius M., S. Archeon M. — Nicomediæ in Bithynia.

S Mamilianus, episcopus Panormitanus, in insula quadam maris Etrusci.

S. Aper episcopus conf., Tulli Leucorum in Belgica prima.

S. Rithbertus aut Raimbertus conf., ac verisimiliter abbas Leuconaensis in pago Picardiæ Wimacensi.

S. Aichardus seu Aichadrus, abbas Gemeticensis, in Normannia.

S. Emila M., S. Hieremias M. — Cordubæ in Hispania.

S. Luthardus comes conf., in Clivia, ducatu inferioris Germaniæ.

S. Philotheus presbyter, in vico Myrmice Minoris Asiæ.

B. Oranna vel Oranda virgo cum socia anonyma, in Esch prope oppidum Beres in F Lotharingia.

B. Rolandus de Medicis anachoreta, Borgoni ditionis Palavicinæ in Italia.

S. Catharina Flisca Adornea vidua, Genuæ.

S. Leontius martyr Romanus, qui colitur in monasterio Murensi in Helvetia.

A D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

V. APPEND AD TOM. VIII SEPT. PAG. 782, NOT. IX.

Sancti Luciani *episcopi Bellovacensis et martyris translatio memoratur in Martyrologio Ms. S. Martini Bellovacensis. Acta data sunt ad* VIII Januar.

S. Brachio *abbas* in Arvernia *hodie annuntiatur a Castellano, qui eum Gallice hic nominat* S. Bravy; *sed in indice observat, eumdem esse cum* S. Brachione, *quem die* IX *Februarii memorat* Menati in Arvernia, *et ibidem* S. Braque *vocat : nam fuit abbas Menatensis, ut liquet ex S. Gregorio Turonensi, qui variis locis de* S. Brachione *scribit, sed maxime libro de Vitis Patrum cap. 12. Fuit omissus in antiquioribus Martyrologiis, indeque ignotus Majoribus nostris, quando scripserunt de Sanctis* IX *Februarii cultis, ita ut hoc die, quo colitur Pontiaci in Combralia ob reliquias, de ipso agi posset.* B *Attamen malumus de illo Sancto agere, quando Menati colitur, in Supplemento Operis, die* IX Februarii.

S. Chineburgæ *alias* Kineburgæ, *cum Martyrologio Anglicano mentionem faciunt Ferrarius et Arturus, ac* reginam *vocant* Northumbriæ. *Fuit certo regis filia, an etiam regi nupta et regina, videri potest apud nos in* SS. Kineburga *etc., de quibus actum est ad* VI Martii.

S. Leobinus *episcopus Carnotensis hoc die memoratur ab Usuardo, in Martyrologio Romano, et in aliis pluribus. Dies est translationis. De* Leobino *apud nos actum est in natali ad* XIV Martii.

S. Acacii *Melitinensis in Armenia episcopi reliquiarum inventio annuntiatur in Menæis et in Menologio Sirleti. Acta* S. Acacii *data sunt ad* XXXI Martii.

De S. Dominici imagine Sorianensi, *miraculis celebri, multa ad hunc diem referunt scriptores Ordinis Prædicatorum, Marchesius in Diario Dominicano, et Carolus de S. Vincentio in Anno Dominicano. De illa apud nos disputatum est in* S. Dominico *ad* IV Augusti.

C S. Altfridus *episcopus Hildesheimensis hodie occurrit apud Castellanum, qui memoria lapsus videtur : nam eumdem jam dederat cum aliis martyrologis, ubi etiam nos de* S. Altfrido *egimus, die* XV Augusti.

Helena mater imperatoris *hodie memoratur in Fastis Æthiopum. Puto designari S. Helenam Constantini matrem, de qua apud nos actum est ad* XVIII Augusti.

SS. Cyrini, Serapionis, Leontii MM. *memoria est in Hieronymianis, ubi etiam* Crocus *additur : apud Rabanum et alios* Serapionis *et* Leontii *tantum fit mentio. De his actum est cum Græcis et Martyrologio Romano ad* XII Septemb.

Adam *episcopus Cathenensis in Scotia hodie memoratur apud Camerarium. Vide dicta in Prætermissis ad* XIII Septembris.

SS. Stratonis, Macrobii *et aliorum Martyrum* Tomis *memoria hodie est in Hieronymianis, apud Rabanum, et apud Galesinium; ubi* Ancyræ in Galatia *ponuntur cum aliis Ancyræ et alibi passis. Verum de Tomitanis simul et Ancyranis actum est in* Macrobio *et Sociis ad* XIII Septembris.

S. Seleucus *cum aliquot Sociis hodie in Hieronymianis et apud Rabanum annuntiatur Ancyræ in Galatia. Martyres hosce etiam dederunt Galesinius et Ferrarius, sed nomina aliquorum luxarunt, et alios hisce addiderunt, ad alia loca pertinentes. Nos de* Seleuco *ejusque Sociis egimus cum Martyrologio Romano* XIII Sept.

S. Paulus *aut* Paulinus, *varie admodum in aliquot Fastis antiquis hodie annuntiatus, uberiorem ad quærendum, quam ad scribendum dat materiam. Apud Florentinium Hieronymiana in textu habent :* In Aquira depositio sancti Pauli Apostoli. *In Annotatis vero codex Antverpiensis, aut potius Epternacensis :* In Aquila Paulini episcopi. *Corbejensis :* In Anquira depositio Pauli episcopi. *Ita etiam Blumianus pag. 1068 citatus. Rabanus habet :* Et in Anquira natale Pauli episcopi. *In margine ibidem notavit editor :* Ancyra. E *Nudum* Pauli *nomen occurrit in duobus Martyrologiis apud nos datis tom.* VII *Junii, videlicet in Augustano et Labbeano, uti et in Gellonensi apud Acherium. Florentinius putat, legendum* in Ancyra, *prout est in vulgato sub nomine Bedæ Martyrologio, additque hanc conjecturam :* Esse enim potuit Ancyra Phrygiæ Plinio et Ptolomeo, vel Macedoniæ, de qua Livius. Ancyram canones Anquiram vocare notat Busbequius apud Ortelium. Hujus urbis Paulum fuisse episcopum ac martyrem, non difficile est credere. *Ita ille aliam quærit Ancyram, quia Ancyra Galatiæ alios martyres eodem die in Hieronymianis habet. Habetur revera in Phrygia Pacatiana civitas episcopalis* Ancyra *dicta. Attamen conjectura de* Paulo *illi civitati attribuendo nequit formari satis probabiliter. Ancyra Galatiæ inter episcopos suos habet* Paulum, *in Vita S. Theodori Siceotæ memoratum, apud nos ad 22 Aprilis. At Paulus ille tantum floruit sub finem seculi* VI, *neque videtur coli apud Græcos, ita ut neque de illo conjectura fieri possit. Multum quæsivi, ut probabilem satis conjecturam de* F *hoc* Paulo *vel* Paulino *dare possem; sed nulla satis placet. Idem forte* Paulus *aliis diebus commemoratur iis verbis, ut satis innotescat : cum multi sint hujus nominis Sancti.*

S. Guerrini M. *corpus, extractum e cœmeterio Romano, hac die depositum fuit sub altare sacelli, exstructi in ecclesia prope Collem Scipionis, Umbriæ oppidum, dicata Dominæ nostræ de* Colle *dictæ, ibique translatio S. Guerrini, de quo plura non novimus, hodie celebratur, ut jam dictum est tom. 2 Septembris pag. 483.*

S. Merinus *aut* Mirinus, *ut abbas* Paslati in Scotia, *hodie annuntiatur apud Dempsterum, apud Camerarium duobus diebus serius. In Breviario Aberdonensi quinque hodie lectiones de* S. Merino *inveniuntur; sed omnia videntur desumpta ex Vita S. Comgalli, abbatis Benchorensis in Hibernia, data apud nos die 10 Maii. Reperitur etiam S. Merini abbatis memoria in duobus catalogis Mss. Sanctorum Hiberniæ. Accedunt alii duo martyrologi neoterici, videlicet Grevenus in Auctariis,* episcopum *vocans in* Sco-

A Scotia; *Ferrarius* abbatem. *Verumtamen dubitare cogimur, an Sanctus ille Operi nostro sit inserendus, tum quia Sancti Hiberniæ non pauci variis nominibus innotescunt, ita ut hic alio fortasse nomine jam commemoratus sit, aut postea commemorandus, tum quia in variis impressis ac Mss. catalogis Sanctorum Hiberniæ* Merinus *non invenitur. Quidquid sit, cum lectiones de* Merino *compositæ, videantur omnino desumptæ ex Vita S. Comgalli, vix plura de ipso dare possemus, quam modo dicta sunt, si constaret omnino,* Merinum *esse Sanctum ab aliis omnibus diversum. Videri tamen etiam possunt, quæ die 6 Februarii de* S. Merino, *aliis episcopo, aliis abbate, jam fuerunt observata.*

Anonyma *quædam sanctimonialis, ut discipula S. Gertrudis, hodie in Saxonia memoratur apud Menardum in Martyrologio Benedictino, et apud Arturum a Monasterio in Gynæceo. Titulum quidem* Beatæ *uterque attribuit; sed cultum neuter ostendit.*

S. Eutropiæ viduæ *mentionem facit Baronius in Martyrologio Romano, eamque* in Gallia *generatim annuntiat. In Annotatis vero declarat,* B *quam designet* Eutropiam, *dicens,* de ea *scribere Sidonium* Appollinarem *in Epistola ad Pragmatium. Hæc verba simul utcumque innuunt, unde illam acceperit Baronius, videlicet ex Molani Usuardo. Etenim Molanus in Additionibus ad Usuardum hodie ita habet :* In Galliis sanctæ Eutropiæ viduæ, de qua Sidonius in Epistola ad Pragmatium. *Verum Molanus hæc adjecit minori charactere et præposita littera* q. *Qui autem eo modo memorantur a Molano, subinde cultu ecclesiastico carent, et inventi non sunt ab illo in vetustis Martyrologiis, sed ex aliis monumentis, aut ex Mss. Martyrologiis omnino recentibus additi, ut latius ipse declarat in præfatione cap. 13. Clarum itaque est, aut ab ipso Molano, aut ab uno ex neotericis, quos secutus est, ex Sidonio desumptam esse* Eutropiam. *Hanc autem nullibi reperire potui inter Sanctos ab Arvernis cultos. Consului hac de causa Kalendaria Claromontana, et Opusculum de Sanctis, ecclesiis et monasteriis Claromontanis, seculo* x *conscriptum, et a Joanne Savarone primum, deinde etiam a Labbeo, editum.* C *At nullibi reperire potui, eam ut Sanctam coli a Claromontanis : neque id observat Savaro in Annotatis ad Sidonium a se editum, quamvis laudet Martyrologium Romanum et additiones Molani pag. 383. Sirmondus, qui Sidonii Opera edidit, in Annotatis ad illam Epistolam sic loquitur :* Eutropia, *de qua loquitur Sidonius,* vidua Arverna, cujus filius Agrippini filiam duxerat. Hanc etiam levi conjectura S. Eutropiam esse putant, cujus nomen in Martyrologium relatum est XVII Kalendas Octobris. *Non ita locutus esset Sirmondus, si Claromontii aut alibi apud Arvernos coli* Eutropiam *existimasset; neque id facile ignorare poterat, cum natione esset Arvernus. Saussayus* Eutropiam *in Martyrologio Gallicano memoravit* Claromonte Arvernorum *ad* XXVI *Septembris. Nescio, cur hunc diem elegerit. Attamen hac de causa, opinor, Castellanus* XV *Septembris in margine monet, eam spectare ad* XXVI *Septembris, ibique* Eutropiam *rursus annuntiat. Aveo scire, cur magis unius diei sit, quam alterius, cum dies obitus sit ignotus, et cultum numquam habuisse videntur ullo die. Certe antiqua Gallorum Martyrologia nequidquam perlustravi, ut* Eutropiam *invenirem. Quapropter satis erit, si Epistolam totam Sidonii, ex qua a martyrologis desumpta est* Eutropia, *huc traduxero. Ille lib. 2 epist. 2 sic habet.* D Venerabilis Eutropia matrona, quod ad nos spectat, singularis exempli (quæ parsimonia et humanitate certantibus, non minus se jejuniis, quam cibis pauperes pascit, et in Christi cultu pervigil, sola in se compellit peccata dormire) mœroribus orbitatis necessitate litis adjecta, in remedium mali duplicis perfectionem vestræ consolationis expetere festinat, gratanter habitura, sive istud tibi peregrinatio brevis, seu longum computetur officium. Igitur præfata venerabilis fratris mei, nunc jam presbyteri Agrippini, ne injuriosum sit dixisse nequitiis, certe fatigatur argutiis : qui abutens imbecillitate matronæ, non desistit spiritalis animæ serenitatem sæcularium versutiarum flatibus turbidare : cui filii nec post multo nepotes amissi, duæ pariter plagæ recentes, ad diuturni viduvii vulnus adduntur. Tentavimus inter utrumque componere, nos maxime, quibus in eos jus novum professio, vetustumque E faciebant amicitiæ, aliqua censentes, suadentes quæpiam, plurima supplicantes; quodque miremini, in omnem concordiæ statum promptius a fœminea parte discessum est. Et quamquam se altius profuturum filiæ paterna jactaret prærogativa, nurui tamen magis placuit munificentiæ socrualis oblatio : jurgium interim semisopitum vestris modo finibus infertur. Pacificate certantes, et pontificalis auctoritate censuræ suspectis sibi partibus indicite gratiam, dicite veritatem. Sancta enim Eutropia, si quid vadimonio meo creditis, victoriam computat, si vel post damna non litiget. Unde et suspicor, vobis unam pronuntiandam domum discordiosam, licet inveniatis utramque discordem *etc. Hactenus Sidonius, qui multis quidem laudibus exornat* Eutropiam : *attamen non videtur ea Epistola sufficere ad titulum* Sanctæ *aut* Beatæ *eidem attribuendum. Hoc non fecisset, quantum existimo, Baronius, si credidisset,* Eutropiam *et cultu carere, et ab antiquis exsulare Martyrologiis.*

Philotheus archiepiscopus *hodie annuntiatur in Ephemeridibus Moschis, datis a Papebrochio* F *ante tomum 1 Maii. Additur,* Nidagrada, *quo aut locus episcopatus aut mortis exprimitur. Nescivit Papebrochius, ubi episcopus fuerit. Michael Le Quien in Oriente Christiano tom. 1 col. 1303 existimat, episcopum fuisse Novogorodiensem, quod Papebrochius noster suspicari non fuerat ausus, licet de illa urbe cogitasset. Dubitationem nostram tollit modo Kalendarium Moschorum, quod anno 1713 huc allatum est, quodque Russico idiomate scriptum, ac Latine redditum est : nam ibi ad hunc diem clare habetur* Philotheus archiepiscopus Constantinopolitanus. *Sedit* Philotheus *inter patriarchas Constantinopolitanos seculo* XIV, *fuitque e sede sua pulsus; sed illam postea recuperavit, prout videri potest apud nos in Historia chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum pag. 179 et seqq. Credunt aliqui,* Philotheum *illum cum Romana Ecclesia aliquot annis ante obitum communionem habuisse. Quidquid ea de re sit, nequit a nobis inter Sanctos memorari. Abest etiam a Fastis Russorum paulo antiquioribus. Alium* Philotheum *damus hodie.*

Un-

A Unnus, *potius* Unno *dictus, archiepiscopus Bremensis, ut* sanctus *hodie annuntiatur a Ferrario in Catalogo generali, ponitur que* Bircæ in Suecia, *ubi revera defunctus est seculo* x. *In Annotatis laudat Kalendarium et Breviarium Suecicum, quod an umquam viderit, merito forsan dubitabo. Certe in Officiis propriis regni Suecici, et in ipsorum Kalendario ante Missale Suecicum, nulla fit mentio* Unnonis, *ut ea diligenter hoc ipso tempore perlustrando didici. Albertus Crantzius, Adamus Bremensis, et Baronius, qui etiam laudantur a Ferrario,* Unnonem *meritis laudibus efferunt, utpote virum Apostolicum, qui Haraldum Danorum regem Danosque multos ad fidem convertit, atque ex expeditione Apostolica defunctus est Bircæ in Suecia. At illi nec* Sanctum *stricte aut* Beatum *vocant, nec ecclesiasticum ipsius cultum asserunt. Attamen Crantzius non tacet de cultu SS. Anscharii, Remberti, aliorumque plurium. Memoratur item* Unno *in Vita Aquilonia, sive in Vitis Sanctorum Suecici regni, a Joanne Vastavio. At ne ibi quidem* Sancti *aut* Beati *titulum eidem tributum invenio, licet titulus* B *ille aliis multis tribuatur. Quare videri potest Crantzius in Metropoli lib. 3 cap. 6, aut alius quispiam ex scriptoribus laudatis.*

Duarum Puellarum gladio interfectarum *mentio fit in Menologio Sirletiano, et in Menæis impressis, ubi adduntur duo versiculi, qui significant, illas uno animo colla gladio subdidisse, et nihil præterea. Uti Græcorum Fasti Sanctos alibi clarius memoratos non raro obscurius repetunt; suspicor illud hic esse factum. Quidquid sit, plura de illis non novimus.*

Jacobus Asceta *memoratur in Fastis Æthiopum a Ludolfo editis, unde eum adoptavit Castellanus. Nobis illius* Jacobi *ætas aut fides non est satis cognita.*

Anoreus *in iisdem Fastis et apud Castellanum similiter memoratur.*

Mercurius potens, *nescio quis, memoratur apud Ludolfum in Fastis Æthiopum.*

Thomas, *ac deinde* Quiricus *iisdem Fastis hodie sunt inserti; sed nobis æque ignoti.*

Hilduini *archiepiscopi Mediolanensis hodie meminit Kalendarium Ms. abbatiæ S. Salvatoris* C *Antverpiensis. At illum alias inter Sanctos memoratum non reperio.*

Guilielmi et sociorum *MM. memoriam Tridenti annuntiat Ferrarius, laudatque tabulas ecclesiæ Tridentinæ. De iis in Officiis propriis diœcesis Tridentinæ nihil prorsus invenio.*

Octava Nativitatis *beatissimæ Virginis Mariæ in Romano Martyrologio, in variis Usuardini Martyrologii auctariis, aliisque Fastis Latinis minus vetustis annuntiatur.*

Christiani de Armannis, *Ordinis Prædicatorum, Vitam cum titulo* Beati *ad hunc diem dat Jacobillus in Sanctis Umbriæ tom. 2 pag. 246; sed cultum legitimum ab eo probatum non invenio.*

Richardus Barri, *presbyter Ordinis Prædicatorum, cum titulo* Beati *hodie memoratur apud Carolum de S. Vincentio in Anno Dominicano. Occisus est ab hæreticis in Hibernia anno 1647, ut notat in margine laudatus scriptor, qui et aliis quibusdam* Beati *titulum attribuit. At ex illis nullus ad nos spectare videtur.*

Ligerius *anachoreta* in territorio Furnensi *hodie ut* Beatus *memoratur apud Henriquezium et Chalemotum in Menologiis Cisterciensibus, uti et apud Bucelinum in Benedictino. Fuit fundator abba-* D *tiæ Dunensis etiamnum florentis, quæ ex Furnensi territorio Brugas translata est. At de cultu venerabilis hujusce abbatis nihil novimus.* Ligerium *etiam Saussayus, et martyrologi Belgici commemorant ut venerabilem.*

Achardus *monachus in Menologio Cisterciensi in* Clara-Valle *annuntiatur, et more illius scriptoris* Beatus *vocatur sine mentione cultus. Eumdem ut venerabilem habet Saussayus in Martyrologio Gallicano.*

Milo *abbas Carolilocensis cum eodem titulo ponitur apud Chalemotum.*

Marcelli presbyteri et martyris, Decorati diaconi, cum quatuor millibus, *memoria est in Martyrologio Ms. Trevirensi S. Martini. At hæc desumpta est ex Actis SS. Fidei, Spei, Charitatis, quæ non satis sincera credimus. Idcirco de hisce, qui absunt ab antiquis Martyrologiis, plura memoranda non censemus, licet etiam Florarium Ms.* Decoratum *cum tribus habeat sociis, uti et Grevenus. Videri possunt Acta apud Mombritium tom. 2 fol. 207.*

Clemens *episcopus sine loco annuntiatur a Greveno in Auctariis Usuardi. Nolim divinare, quem velit* Clementem. E

Rogerius *Franciscanus* Uzeciæ *in Gallia memoratur cum titulo* Beati *in Martyrologio Franciscano, insignique plane virtutum, prophetiæ et miraculorum exornatur elogio. Virum fuisse multis ac præclaris dotibus illustrem omnino credimus, sicut et plures alios ibidem et in Menologio Franciscano memoratos, sed eorum tantum gesta elucidamus, qui ut Sancti aut Beati coluntur. Quare cum horum ecclesiasticam venerationem, (excepto beato Thoma tertiario, de quo inferius) non inveniamus; pro illis omnibus lectorem remittimus ad scriptores laudatos, uti et pro* Perpetua *virgine, et* Euphrosyna *vidua, quæ etiam commemorantur in Gynæceo apud Arturum a Monasterio.*

S. Ludmilla *vidua et martyr hodie annuntiatur a Greveno, et paucis aliis recentioribus : sed plures eamdem habent die sequenti, quo colitur,* xvi Septemb.

Constantius *aliquis in Martyrologiis Hieronymianis hodie legitur, et in plerisque attribuitur Nuceriæ in Campania Italica, licet in textu Florentinii legatur* Nocera, *uti civitas illa vocatur Italice. Rursum tam in Hieronymianis quam in aliis Martyrologiis classicis deinde Nuceriæ annuntiantur* Felix *et* Constantia, *subinde* Constantius. *Inter auctaria Usuardina apud Sollerium* Constantius *hodie ponitur* Beneventi in S. Sophia. *Tot, et plures etiam, diversitates examinandæ sunt, quando cum Martyrologio Romano agendum est de Felice et Constantia, ibique videndum, an hodiernus* Constantius *ab illa Constantia aut Constantio sit diversus, ad* xix Septemb. F

Eustatius *memoratur in Fastis Æthiopum apud Ludolfum. Si designetur S. Eustachius martyr; de eo agendum ad* xx Sept.

S. Innocentii *martyris ex legione Thebæa meminit Martyrologium Mediolanense, ubi dicitur coli* in Burgo Canturii. *Cum nihil præterea de ipso addatur, commodius de ipso agetur, quando disserendum est de S. Mauritio totaque legione ad* xxii Septemb.

SS. Fidentii et Terentii *martyrum hoc die meminit Florarium Ms. in Martyrologio Romano annuntiantur ad* xxvii Septemb.

Murdaci *episcopi sine loco mentionem facit Flora-*

rium

A *rium Ms. Ferrarius ad* v *Octobris* Murdachum *episcopum* in Argadia *annuntiat. Quare, cum certe ad hunc diem non videatur spectare, nisi alio die melior de eo notitia occurrat, examinari poterit, quid de eo statuendum videatur, ad* v Octob.

S. Martinus Papa *in Basiliano Menologio Græcorum hoc die ponitur cum elogio. At ipsius festivitas in Ecclesia Romana celebratur die* xii Novemb.

B. Thomas, *passim* Thomasuccius *dictus, tertii Or-* D *dinis S. Francisci, hoc die obiisse dicitur Fulginii in Umbria, ibique annuntiatur in Menologiis Franciscanis apud Arturum a Monasterio et Fortunatum Hueberum. Verum tam hi quam alii scriptores testantur, hunc Beatum coli die, quo corpus elevatum,* xix Novemb.

Inventio *corporis* S. Stephani *hodie memoratur apud Græcos in Menæis impressis et in Menologio Sirletiano. Ea apud Latinos celebratur die 3 Augusti; sed præcipua* S. Stephani *festivitas agitur* xxvi Decemb.

DE S. NICOMEDE PRESB. MART.

ROMÆ

COMMENTARIUS DE CULTU ET GESTIS

C. S.

B E

§ I. Sancti memoria celebris in Martyrologiis : Acta gemina, quorum prima suspectæ, altera nullius fidei : ecclesia et cœmeterium Romæ ipsi olim dicata.

Forte sub Domitiano. Vetusta Sancti memoria

Sanctum Nicomedem *martyrem magno consensu ad hunc diem celebrant vetusta Martyrologia, quorum aliquot etiam presbyteratus titulum, martyrii palæstram, ac imperatorem, sub quo coronatus sit, addidere. Hieronymianum a Florentinio editum illum primo loco breviter sic annuntiat :* Natalis sancti Nicomedis martyris. *Observat tamen Florentinius ibidem, etiam alias soluisse in vetustiori illo Ms. martyres Romæ vel passos, vel peculiariter honoratos, prætermisso agonis loco, in fronte memorari. Breviter quoque de eodem meminit Martyrologium Bedæ, in Opere nostro ante tom. 2 Martii excusum, ubi sic habet :* Natale S. Nicomedis martyris. *Titulus* episcopi *ibidem in Divionensi Ms. perperam additur : sed nec omnino certum est, utrum prior lectio revera Bedæ sit; cum in hujus* C *Martyrologio metrico, quod Acherius tomo 10 Spicilegii exhibet, non legatur, et ex Sollerii nostri conjectura vel suspicione, Floro forsitan adscribenda sint annuntiationes atque elogia Sanctorum, quorum in solo prosaico fit mentio. Paucis pariter de eodem agit Rabanus, dicens :* Passio Nicomedis martyris.

in Martyrologiis ad hunc

2 *Romanam Sancti palæstram addidit auctor Veteris, seu Parvi, Martyrologii Romani Rosweydiani, in quo ad hunc similiter diem legitur :* Romæ Nicomedis martyris. *Wandelbertus in Metrico presbyteratum ejusdem memorat, et gesta obiter insinuat his versibus :*

** supple Kalendas*

Septenum denum * Nicomedes presbyter ornat,
Virgo, tuus, Petronillá, comes martyrque beatus.

Prolixiora sunt elogia, quæ Notkerus et Ado, in suo quisque Martyrologio, de eodem texuerunt. Horum primus hæc refert : Natalis S. Nicomedis martyris, quem Flaccus comes, quia corpus S. Feliculæ martyris sepelivit, et quia idolis sacrificare contempsit, eatenus plumbatis cædi jussit, donec vitam finiret; corpusque ejus in Tyberim præcipitatum, a diacono suo collectum, et honorifice sepultum est. *Ado vero hæc :* Natale S. Nicomedis martyris. Quem Flaccus comes, cum ad eum perlatum fuisset, quod corpus sanctæ virginis Feliculæ, quam ipse pro Christo punierat, sepelisset, fecit teneri, et duci ad sacrificandum. Qui cum diceret; Ego non sacrifico, nisi Deo omnipotenti, qui regnat in cælis, non his excisis lapidibus, qui in templis, quasi in carceribus clausi, custodiuntur; plumbatis diutissime cæsus, migravit ad Dominum. Corpus ejus in Tyberim præcipitatum est, quod a clerico ipsius, nomine et opere Justo, collectum perductumque ad horticellum suum, sepultum est juxta muros via Numentana. *Adonis textum paulo contraxit Usuardus, ad eumdem diem scribens :* Romæ via Numentana natalis B. Nicomedis presbyteri et martyris, sub Domitiano imperatore. Qui cum diceret compellentibus se sacrificare; F Ego non sacrifico, nisi Deo omnipotenti, qui regnat in cælis, plumbatis diutissime cæsus, migravit ad Dominum.

et ad alios dies. Acta ex epistola Marcelli.

3 *Ejusdem Sancti nomen in nonnullis Martyrologiis occurrit ad diem* i *Junii, quo dedicatio ecclesiæ ipsius, quam olim Romæ habuit; et* iv *Junii, quo Mediolani quondam colebatur. In Florario quoque nostro Sanctorum Ms. ad* xiii *ejusdem mensis, qua de causa ignoro, et in Additionibus Mss. Carthusiæ Bruxellensis ad Grevenum die* v *Julii* S. Nicomedis elevatio, *mihi æque ignota, annuntiatur, prout ad dictos dies in Opere nostro inter Prætermissos videre est. Porro elogia supra recitata nituntur Actis SS. Nerei, Achillei et sociorum, seu epistola Marcelli ad hos Sanctos scripta, et cum iisdem Actis, quibus inserta est, edita apud nos tom.* iii *Maji, ad diem* xii, *ubi et alibi Henschenius noster ea omnia* optimæ fidei *esse censuit, refragantibus passim ceteris eruditis, et inter hos Baronio, qui tom. 1 Annalium tum ad annum Christi 68, num. 23, ea* Acta in aliquibus fide haud integra *haberi*

AUCTORE C. S.

haberi monuit, tum ad annum 96, num. 33, ubi ipsam illam epistolam suspectæ minutæque fidei agnovit. Eminentissimo annalistæ consensit Sollerius noster in Usuardo ad diem VII Maji in Observatione ad S. Domitillam : neque dubium est, quin merito consenserit, tam parum credibilia in iis hinc inde narrantur. Ex hoc capite non possunt non simul esse suspecta, quæ de S. Nicomedis gestis in ea epistola referuntur, et ex hujus fide in laudata Martyrologia transierunt.

SS. Nerei et Achillei Actis inserta,

4 Nolo ego Acta illa SS. Nerei et Achillei hic discutere, sed ea tantum memorabo, quæ ad S. Nicomedem nostrum proprie spectant, et ex citata Marcelli epistola ibidem cap. 4 referuntur. Itaque Marcellus ille, qui se S. Petri apostoli discipulum profitetur, in epistola sua ad laudatos Sanctos responsoria, de Petronilla ... filia domini mei, ut inquit, Petri apostoli inter cetera scribit, illam a Flacco comite adamatam, ut invisum procum, qui militibus stipatus ad eam venerat, interim arceret, ab eo postulasse, ut, si se sponsam habere vellet, matronas ac virgines honestas post triduum ad domum suam mit- B teret, a quibus ipsa ad eum deduceretur; eamque conditionem a Flacco acceptatam esse. Tum vero sic progreditur : Factum est autem, ut trium dierum acceptum spatium virgo sanctis jejuniis et orationibus occuparetur, habens secum sanctam virginem Feliculam, collactaneam suam, in Dei timore perfectam. Tertio itaque die veniens ad eam S. Nicomedes presbyter, celebravit mysteria Christi. Virgo autem sanctissima, mox ut Christi Sacramentum accepit, reclinans se in lectum, emisit spiritum ... Flaccus autem vertens animum, dixit ad Feliculam : Unum tibi elige e duobus, aut esto uxor mea, aut diis sacrifica. Cui S. Felicula respondit : Nec uxor tua ero, quia Christo sacrata sum ; nec immolabo, quia Christiana sum.

recensentur

5 Post hæc narrato S. Feliculæ martyrio, quam post toleratum equuleum projectam in cloacam fuisse ait, ad S. Nicomedem regressus, subdit : Sanctus autem Nicomedes presbyter in speculis positus, occulte levavit corpus, et pernoctanter in biroto (id est, vehiculo duabus rotis instructo) perduxit ad casellam (id est exiguam casam) suam septimo milliario ab urbe Roma, via C Ardeatina, et ibi eam sepelivit; in quo loco fructificant orationes ejus usque in hodiernum diem. Pervenit autem ad Flaccum, hoc fecisse Nicomedem presbyterum ; et fecit eum teneri, et duci ad sacrificandum. Qui cum diceret : Ego non sacrifico, nisi Deo omnipotenti, qui regnat in cælis; non his diis, qui in templis, quasi in carceribus clausi, custodiuntur : cum hæc et multa talia diceret, plumbatis diutissime cæsus, migravit ad Dominum. Corpus vero ejus in Tiberim præcipitatum est : clericus vero ejusdem Presbyteri, nomine et opere Justus, collegit corpus ejus, et posuit in biroto suo, et duxit ad horticellum (id est, hortulum) suum juxta muros via Nomentana, et illic sepelivit illud; in quo orantes Dominum, consequuntur, quæ postulant interventu Martyris ejus, qui passus est pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Expliciunt scripta Marcelli, missa ad Nereum et Achilleum.

et admodum dubiæ fidei

6 Non habet hæc relatio quidquam, quod fidem superet, aut a communi sensu magnopere abhorreat, nisi quod S. Petronilla S. Petri apostoli filia, quasi ex ipso genita fuisset, et a Flacco comite sub finem seculi I adamata, dicatur. Dici enim non potest, eam post susceptum a S. Petro D Apostolatum ex illo procreatam fuisse : hoc autem posito, debuissent Petronilla et Felicula jam decrepitæ anus fuisse eo tempore, quo hæc contigisse narrantur, si prior S. Petri filia, altera hujus collactanea, ut asseritur, fuerit; prout Henschenius ad diem XXXI Maji in Commentario historico de eadem S. Petronilla, num. 5 observavit. Quis vero tum credat, Flaccum Petronillæ primum, quoniam nimis speciosa erat, ac deinde etiam Feliculæ, Hebræarum præsertim mulierum, cupidine tam impotenter exarsisse, ut utriusque conjugium ambiret? Hinc laudatus Henschenius ad hasce difficultates reponit aliquorum sententiam, secundum quam Petronilla Romana potius gente fuerit, sanctique Petri apostoli filia dicta sit, quod ab eodem in fide instructa et baptizata, vel ex baptismali fonte suscepta, spirituali quadam adoptione filia ejus facta esset, vel denique ex peculiari aliqua in sanctum Apostolum veneratione id nomen promeruisset.

esse probatur.

7 Eamdem Marcelli epistolam alii præterea oppugnant ex libro S. Augustini contra Adimantum Manichæi discipulum, cap. 17, ubi sanctus doctor in apocryphis legi asserit, ipsius Petri filiam E paralyticam * factam precibus patris, et hortulani filiam ad preces ipsius Petri esse mortuam. Etenim cum ista de Petronillæ paralysi historia in eadem epistola referatur, inferunt hanc inter apocrypha a S. Augustino habitam fuisse. Sed Henschenius in citato Commentario negat, ex adducto S. Augustini loco contra eam quidquam confici; cum in hac nihil de hortulani filia legatur, ideoque alia debuerit fuisse historia, quam sanctus doctor apocrypham pronuntiavit. Ut ut hæc se habeant, ista Marcelli de S. Petronilla narratio haud dubie etiam suspecta fuit hodierni Breviarii Romani concinnatoribus, qui ad diem XXXI Maji, quo ipsa colitur, lectionem, quæ de ea unica est, ex S. Cypriani libro de Disciplina et habitu virginum, sive ex Communi virginum secundo loco, præscripserunt; neglectis, quæ de eadem in prædicta epistola leguntur. Similiter ad diem XV Septembris, ubi nona Lectio de S. Nicomede assignatur, nihil de celebratis apud Petronillam Mysteriis dicitur; sed ea tamen referuntur, quæ num. 5 ex eadem epistola recensuimus. Verum si scriptoris fides in una ejusdem epistolæ parte vacillet, non potest non dubia esse in altera, dum utrobique res velut sub oculis suis gestas enarrat, et etiam aliunde suspectus est. F

* al. add. sanam

Alia Acta a Mombritio edita.

8 Mombritius in Vitis Sanctorum tomo 2 fol. 160 aliam præterea Passionem exhibet S. Nicomedis, in qua nulla mentio exstat de S. Petronilla aut Felicula, ideoque in indice voluminis duos Nicomedes distinguit, alterum, cujus hæc Passio sit, alterum in Actis SS. Nerei et Achillei memoratum; hosque haud dubie eo magis distinguendos putavit, quod prior in Passione dicatur passus sub Maximiano, et sepultus die Kalendas Junii, noster vero Sanctus in vetustissimis Martyrologiis, ut vidimus, ad diem XV Septembris constanter annuntietur. Hæc vel similis Passio præluxit auctori Breviarii Ambrosiani Mediolanensis, anno 1539 Venetiis excusi, quod ad manum habeo; nam cum in eo bis agatur de S. Nicomede, ad diem quidem IV Junii, quo una cum S. Quirino ibidem colebatur, Lectio ex Marcelli epistola accepta est; sed ad XV Septembris, quo ejusdem solius festum celebratur, Mombritianis Actis similia leguntur. Verum ego non dubito, quin tam hæc Acta, quam Marcelli epistola, de eodem sancto Martyre agant, qui hodie colitur; quod

A *quod cur ita credam, accipe. In utrisque* Nicomedes *presbyter dicitur, et in illis* Apostolorum discipulus *fuisse expresse narratur; in hac vero saltem tacite, aut certe cum Apostolis vixisse indicatur. In utrisque Flaccus sanctum Martyrem, sacrificare renuentem, occidi jubet. Utrobique de supremo ipsius supplicio ac sepultura eadem, iisdemque etiam vocibus, si unam et alteram aliter flexam exceperis, referuntur.*

quorum compendium

9 *Marcelli verba num. 5 dedimus; Acta vero apud Mombritium de hisce sic habent :* Cum hæc et multa talia dicerentur, plumbatis diutissime cæsus, migravit ad Dominum. . . Corpus vero ejus in Tyberim præcipitatum est. Clericus autem ejusdem presbyteri, nomine et opere Justus, collegit corpus ejus, et posuit in birrote suo, et duxit ad hortulum suum juxta muros via Numentana, et illic sepelivit illum in pace die Kalendas Junii. In quo loco orantes Dominum, consequuntur medelam interventu Martyris ejus, qui passus est pro nomine Domini Jesu Christi. *Confer hæc cum recensitis num. 5, nec aliud, quam paucarum vocum discrimen præter additas Kalen-*
B *das Junii reperies. Hinc dubium non est, quin altera ex altera narratione desumpta sit, idque de Mombritianis Actis multo pronius est judicare, cum hæc etiam multo minus probabilia sint, quam epistola Marcelli, scriptaque videantur ab otioso homine, qui cum* S. Nicomedis *nomen ad diem* I *Junii, quo die dedicato ecclesiæ ejus Romæ recolebatur, inscriptum videret, credidit illum alium esse ab eo Martyre, qui* XV *Septembris colitur; ideoque alia quædam Acta, partim ex vulgata Marcelli epistola, partim pro genio suo conflavit; minus tamen prudenter, quam ut fidem facile inveniret. Hac de causa nec hæc Acta lubet recudere; sed sufficere reor, si eorumdem compendium lectori exhibuero.*

hic datur.

10 *Compilator eorum* S. Nicomedem *presbyterum,* regnante Maximiano imperatore, *ortaque sub eo Romæ persecutione, ibidem in speluncis latitasse scribit, et nihilominus sanctorum Apostolorum, Petri nempe ac Pauli, discipulum facit. Hinc Flaccum ad illum sic loquentem inducit :* Dic mihi, homo provectæ ætatis *etc.; verum tam decrepita ætas ut fidem inveniat, certiori auctore eget. Cum enim SS. Petrus ac Paulus Christi an-*
C *no 65 martyrio coronati sint, Maximianus autem Herculius anno 286 Augustus renuntiatus, debuisset Sanctus noster jam multos ultra ducentos annos numerasse, dum passus est. Porro martyrii ejus secundum compilatorem illum hæc summa est : Cum multos ad Christi sacra adduceret, morbos curaret, dæmonesque expelleret, ab Hyrcano, nescio quo, apud Flaccum propterea accusatus, Christumque confessus, nodosis fustibus nequicquam cæditur; cumque nec blanditiis plus efficeretur, craticulæ assandus imponitur : sed mox inter fulgura ac terræmotum ignis exstinguitur, et ex magno infidelium numero, qui in* quadam regione, quæ sub Monte appellatur *(imo fingitur) idolis libabant, centum necati sunt, ceteri fugerunt. Fugit ipse quoque territus Flaccus, jusso tamen Hyrcano sanctum Athletam reducere in carcerem, ubi hic ab angelo confirmatur.*

etiam minus admittenda.

11 *Postridie Flaccus erecto in foro* solio *consedit, Sanctoque, in proposito constanti, genua ferreis* cardis, *forte carduis, contundi imperat; deinde ardentibus lapidibus latera aduri, super spinas ferreas raptari, et in accensum caminum mitti. Sed cum, exstincto hic pariter igne, sanctus Presbyter in camino Deum laudaret, ejusdem Flacci jussu ad templum Martis ductus, et sacrificare denuo recusans, plumbatis diutissime cæsus, martyrium consummavit, ut supra retulimus. Habes hic, erudite lector, totius Passionis compendium, quæ mihi quidem non aliud apparet, quam cujusdam imperiti hominis commentum, qui dummodo mirabilia narraret, de veritate parum fuit sollicitus. Ex dictis collige, de* S. Nicomedis *gestis nihil certi statui posse; cum hæc Acta Mombritiana admitti nequeant, et epistola Marcelli admodum suspecta sit. Illustri tamen martyrio, quod sub Domitiano dubie collocavi, illum perfunctum esse, dubitare non sinit insignis ejusdem tum Romæ, tum alibi cultus, de quo mox agemus. De presbyteratu quoque ejus non meminere vetustissima Martyrologia num. 1 relata, uti nec Romanum Parvum Rosweydi, eumque ceteri martyrologi forte non nisi ex eadem Marcelli epistola didicerunt : hunc tamen ipsi abjudicandum minime censui, cum nihil obstet, quo minus eo Ordine initiatus fuisse credatur.*

Auctore C. S.

Ecclesia cum titulo Romæ

12 *Certiora, ut dixi, de* Nicomedis *vetusto, præsertim Romæ, cultu habemus. Ecclesiam ipsi in via Numentana, ubi sæpe memoratæ epistolæ* E *scriptor corpus ejus sepultum fuisse tradit, discimus ex Anastasio Bibliothecario in Hadriano I, de quo ibidem dicitur :* Ecclesiam beati Nicomedis, sitam foris portam Numentanam, simul et cœmeterium beati Hippolyti martyris, . . . quæ a priscis marcuerant temporibus, a novo renovavit : *Ecclesiam hanc titulo ejusdem Sancti antiquitus illustratam fuisse, liquet ex concilio Romano I sub S. Symmacho, cui* Genesius presbyter titulo sancti Nicomedis, *et* Sebastianus presbyter tituli sancti Nicomedis, *subscripti leguntur apud Labbeum tom. 4 Conciliorum, col. 1316. De ejusdem ecclesiæ dedicatione videtur accipienda annuntiatio, quæ ad diem* I *Junii in vetustis Martyrologiis occurrit. Ex hisce Romanum Vetus, seu Parvum Rosweydi sic habet :* Dedicatio S. Nicomedis martyris. *Beda, vel Florus ante tom. 2 Martii :* Natalis Nicomedis martyris. *Wandelbertus apud Martenium in Spicilegio tom. 2 :*

Martyris huncque diem festum Nicomedis adornat.

Ado Viennensis in Martyrologio : Dedicatio sancti Nicomedis, martyris et presbyteri, apud urbem Romam, cujus martyrium celebratur XVII Kalend. Octobris. F

ipsi antiquitus erecta;

13 *Consonat Rabanus ad eumdem diem dicens :* Sancti Nicomedis martyris ecclesiæ dedicatio : *similiter Notkerus :* Romæ dedicatio S. Nicomedis presbyteri et martyris, cujus martyrium XVII Calend. Octob. celebratur. *Usuardus in textu apud Sollerium nostrum conformiter ad Adonem :* Romæ, dedicatio sancti Nicomedis, presbyteri et martyris; *sed monet idem Sollerius, in Pratensi codice,* Romæ, dedicatio natalis sancti Nicomedis *etc., et in aliis etiam aliter legi : unde etiam observat, ambiguum esse, quid primigenia phrasi de Sancto nostro hac die scripserit Usuardus; sed Adonis lectionem ab eo retentam existimat. Verum utcumque is legerit, dedicationem ecclesiæ Sancti nostri hic memorari, indubitatum est tum ex aliis Martyrologiis allegatis, tum ex Sacramentario, quod S. Gregorii Magni nomine edidit Hugo Menardus, in quo ad hunc pariter diem* Dedicatio basilicæ S. Nicomedis *recolenda præscribitur, additis de more tribus de Sancto orationibus, in Missa recitandis.*

item cœmeterium, non in via Ardeatina.

14 *Cœmeterium quoque ejusdem Sancti nomine insignitum prope urbem Romanam olim fuisse, tradit*

AUCTORE C. S.

dit Anastasius Bibliothecarius, in Bonifacio V dicens : Hic perfecit cœmeterium sancti Nicodemi, et dedicavit illud. *Pro* Nicodemi *autem alibi legi* Nicomedis, *notatur in margine tomo 1 ejusdem Operis, accurante Blanchino editi, quo modo etiam legit Mafeus in Notis ad tom. 4, et Annibal Fabroti in Lectionibus variantibus, quas in editione sua exhibet. Onuphrius Panvinius in Catalogo Cœmeteriorum Urbis, et Baronius in Annalibus ad annum Christi 226, num. 9,* S. Nicomedis *cœmeterium in via Ardeatina collocarunt. At Antonius Bosius, hujusmodi antiquitatum solers indagator, Romæ subterraneæ lib. 3, cap. 44 et 50 putat, Panvinio id ita visum esse, quia in SS. Nerei et Achillei Actis, supra num. 5 relatis, dicitur* S. Nicomedes *S. Feliculæ corpus* via Ardeatina *in fundo suo sepelisse, atque adeo non tam* S. Nicomedis *cœmeterium, quam laudatæ virginis sepulcrum in istius olim fundo situm, ab eo memorari.*

sed Numentana, ubi seculo 17 ineunte

15 *Porro ipsum sancti Martyris nostri cœmeterium in via Numentana, ubi secundum eadem Acta sepultus fuit, et ecclesiam ex dictis habuit, situm esse, et una cum ejusdem ecclesiæ* B *vestigiis anno 1601 a se repertum, idem Bosius opinatur. Juverit ipsum cap. 50 audivisse.* Cum anno MDCI die XIV Decembris, *inquit, sed verbis Italicis,* porta Pia egressus essem, et per viam Numentanam aliquot passus ad dexteram versus S. Agnetis processissem, reperi in quadam vinea, supra cujus portam inscriptum est nomen Pompilii Desiderii, parvum cœmeterium subterraneum, in quod descenditur per aliquot gradus lateritios; credidique hoc veterem istius cœmeterii *(S. Agnetis)* aditum esse. Habet monumenta sua in topho excisa, sed aperta, et sine ulla inscriptione et titulo : attamen ista signa ibidem notavi. *Tum exhibet monogramma Christi, ac palmam, unde colligitur, locum Christianorum sepulcris destinatum fuisse.* Prædictum cœmeterium *(prosequitur Bosius)* valde exiguum est, habens quatuor aut quinque semitas cum tribus tantum, quatuorve cubiculis. *In descensu magna* Palma insculpta muro cernitur.

detectum creditur :

16 Credo equidem, hoc ipsum S. Nicomedis presbyteri cœmeterium esse, de quo egimus cap. XLIV, eo quod Romanis mœnibus tam vicinum sit, C eoque magis, quod in eadem vinea conspiciantur quædam vestigia murorum, quæ forte sunt ecclesiæ ejusdem Sancti. *Huc usque Bosius, cui consentit Aringhius lib. 4 Romæ subterraneæ, cap. 21 et 27, et Mafeus in annotationibus ad Anastasium Bibliothecarium tom. 4, pag. 27 editionis Blanchinianæ. Et sane id satis verisimile est, cum ex supra dictis constet, aliquam* S. Nicomedis *ecclesiam in via Numentana olim exstitisse, et ibidem illum humatum fuisse, Acta SS. Nerei et Achillei etiam tradant. Huc pariter faciunt veteres urbis Romanæ Notitiæ, a Dominico Georgio in Annotationibus ad Martyrologium Adonis die XV Septembris laudatæ, quibus* S. Nicomedis *ecclesia, vel cœmeterium, vel forte utrumque in via Numentana recensetur. Prima Notitia est ex tomo 4 Analectorum Mabillonii, ubi in veteri Descriptione regionum Urbis, pag. 507 legitur :* In via Numentana foris murum, in sinistra, sanctæ Agnes; in dextra sancti Nicomedis. *Altera apud Eccardum, teste laudato Georgio, sic habet :* Juxta viam Numentanam est S. Nicomedes; et juxta eamdem viam basilica sanctæ Agnes. *Tertia denique apud Malmesburiensem lib. 4 de Gestis regum Anglorum exstat, estque hujusmodi :* Quinta porta Numentana : ibi sanctus Nicomedes, presbyter et martyr : itemque via eodem modo dicitur. D

ea eccle[sia] dudum destructa : Sancti cultus hodiernus.

17 *A quo tempore memorata sancti Martyris ecclesia vel destructa sit vel corruerit, ignoratur, verum id jam ab aliquot seculis contigisse, liquet ex eo, quod, ut vidimus, seculo nuper elapso nulla prorsus de loco, ubi fuisset, nisi in libris memoria exstiterit. Laudatus Bosius cap. 44 scribit, in quodam antiquo codice Ms. bibliothecæ Vallicellanæ exstare Acta Sancti, ex Nerei et Achillei Actis excerpta, in quibus post relatam ejusdem sepulturam in Via Numentana subditur :* In quo loco dedicata fuit ecclesia in Kalendis Junii, quæ nunc vero penitus destructa est. Ideo festivitas hodierna est passionis ejusdem Martyris; alia ejusdem ecclesiæ dedicationis, quæ, plebibus hoc nescientibus, in dictis Kalendis colitur. *Ceterum præter dictæ dedicationis festivitatem, exstat etiam alia, Natalis nempe ad diem* XV *Septembris in Sacramentario S. Gregorii apud Menardum, quæ posterior etiam in Kalendario per Frontonem edito notata est. Ad hodiernum ejusdem cultum in Ecclesia Romana quod attinet, de eo tantum fit commemoratio cum nona lectione ad præcitatum diem Septembris.* E

§ II. Sancti corpus a S. Paschale I in ecclesiam S. Praxedis translatum : an Mediolani in ecclesia S. Vincentii quiescat ?

Sancti cor[pus] a S. Pasch[ale] I PP.

18 Bosius *loco supra citato scribit, sancti Martyris corpus una cum multis aliis Sanctorum lipsanis a S. Paschale Pontifice, ejus nominis I, intra Urbem translatum fuisse ad ecclesiam S. Praxedis,* Ut testatur, *inquit,* antiqua inscriptio in marmore, quæ in dicta ecclesia servatur. Facta est hæc translatio die XX mensis Julii, Indictione X, ut ibidem legitur; quæ anno Domini DCCCXVII, dicti vero Papæ Paschalis Pontificatus primo correspondet. *Nescio, an hæc eadem* F *sit inscriptio, quam Octavius Pancirolus in Sacris thesauris Romæ absconditis, tractans de S. Praxedis ecclesia, laudat; asserens ibidem in S. Zenonis sacello spectari in marmore sculpta nomina Sanctorum, quorum corpora vel reliquias idem sanctus Pontifex eo transtulit, et inter ea etiam* S. Nicomedem *primo post sanctos Romanos Pontifices et episcopos loco recenseri. Hisce favent, quæ apud Anastasium Bibliothecarium leguntur in Vita ejusdem S. Paschalis, quam etiam habes in Opere nostro ad diem* XIV *Maji, quo colitur.*

in ecclesia S. Praxe[dis]

19 *Nam primo quidem laudato loco apud nos cap. 1 inter ipsa Pontificatus exordia legitur :* Hic beatissimus Præsul multa corpora Sanctorum requirens, invenit. Quæ et diligentius intra Civitatem ad honorem et gloriam Dei honeste recondidit. *Et rursus post aliqua :* Ecclesiam etiam beatissimæ Christi martyris Praxedis, quæ quondam priscis ædificata temporibus, nimio jam lassata senio, ita ut a fundamentis casura ruinam sui minaretur, idem venerabilis Pontifex (illius ruinam ante prævidens, eidemque ecclesiæ curam adhibens, illic pervigil sæpius existens) in alium non longe demutans locum in meliorem eam, quam

A quam dudum fuerat, erexit statum... Hic beatissimus et præclarus Pontifex multa corpora Sanctorum diutius in cœmeteriis jacentia pia sollicitudine, ne remanerent neglectui, quærens, atque inventa colligens, magno venerationis affectu in jam dictæ Christi martyris Praxedis ecclesiam, quam mirabiliter renovans construxerat, cum omnium advocatione Romanorum, episcopis, presbyteris, diaconibus et clericis laudem Dei psallentibus, deportans recondidit. *Exstant etiam apud Baronium tom. 9 Annalium, ad annum Christi 818 versus ecclesiæ absidi inscripti, qui eadem testantur.*

20 *Hæc, inquam, favent dictæ translationi, cum inter sacra corpora a S. Paschale in memorata ecclesia deposita facile esse potuerit corpus* S. Nicomedis. *Dubito tamen, an Indictio aut a Bosio recte relata sit, aut in laudata ab ipso inscriptione, quæ quam vetusta sit, ipse non dicit, recte notetur. Nam cum S. Paschalis sub finem mensis Januarii anno 817 Pontificatum exorsus sit, verisimile non est, ecclesiam S. Praxedis a fundamentis ab illo restauratam, eoque* B *perductam tam brevi tempore, ut jam a die* XX *Julii ejusdem anni ab eodem dedicata, illatisque Sanctorum corporibus illustrata fuerit. Deinde Eminentissimus Baronius mox laudatus de his ad annum Christi 818, ut insinuavi, primum meminit, cui etiam Franciscus Orlendius, part. 2 Orbis sacri et profani, lib. 3, cap. 4, num. 26 eadem affigit. Itaque pro* Indictione X *forte legendum est* XI, *quæ mense Julio cum anno Christi 818, Paschalis vero Pontificatus secundo, aliquot mensibus jam inchoato, currebat.*

translatum perhibetur.

21 *In memorata S. Praxedis ecclesia corpus sancti Martyris ætate sua etiam quievisse, videtur existimasse laudatus Bosius, et post hunc Aringhius, cum de alia translatione ne vel verbo meminerint. Id ipsum diserte scribit Carolus Piazza in Hemerologio sacro Romæ Christianæ, parte 2, ad hunc diem, ubi tamen etiam aliquas ejusdem reliquias ecclesiæ S. Joannis in Fonte concedit. At vero Mediolanenses sacrum illum thesaurum in basilica abbatiæ S. Vincentii in Prato jam a multis seculis in una theca cum SS. Quirini et Abundii corporibus acclusum se possedisse opinantur. De argumento hoc ex professo pluribus egit Joannes Antonius Castellio-* C *næus, in Antiquitatibus Mediolanensibus, part. 1, fasciculo 3 et 4 congerens, quidquid pro tribus istis corporibus Vincentianæ in Prato ecclesiæ vindicandis post diligens examen ex mandato Eminentissimi Cardinalis Frederici Borromæi, ejusdem urbis archiepiscopi, eruditi Mediolanenses anno 1609 conquirere potuerunt. Porro rationum, quas ibidem numero decem adfert, aliæ ad S. Quirinum vel Abundium spectant, quas prætereo, easque solum referam, quæ pro* S. Nicomedis *seu corporis, seu reliquiarum possessione facere videntur.*

Castellionæus corpus Mediolanensibus vindicare nititur,

22 *In primis de vetusta lipsanotheca, in qua sancti Martyris nostri corpus una cum duobus supra dictis Sanctis quiescere creditur, hæc ait :* Lapidea *(alibi* marmoream *dicit)* illa tota ac ingens satis, inter supra laudatam aram et fontem confessionis excurrit, nacta longitudinis pedes quinque, latitudinis duos, altitudinis unum, post aram, inquam, illam de more, quo Sanctorum tumulis assignatum spatium post altaria, ut in plerisque aliis tum nostræ, tum urbium aliarum locis. Levigati intus est operis juxta sacrarum constitutionum formam, extrinsecus vero sculpti, cæsique cultu religioso pariter et insigni duorum angelorum, manibus hinc inde tenentium martyrii lauream, in arcæ ipsius meditullio sitam. *Subdit deinde arcæ iconem satis elegantis, quam tamen operæ pretium non existimari hic quoque subjicere, quia etsi rationes recensendæ illam sacri corporis aut reliquiarum ejusdem possessionem probabilem faciant, non tamen eam evincere mihi videntur.*

laudans vetustam arcam.

AUCTORE C. S.

23 *Fasciculo 4 tres vetustas, ut ait, eorumdem Sanctorum picturas recenset. Harum unam in fronte januæ majoris sitam, hac inscriptione notatam asserit :* Sanctorum martyrum Quirini episcopi, Nicomedis presbiteri, Abundii diaconi in altaris subterraneo hujus ædis sacræ corpora requiescunt. *Altera pictura juxta sepulcrum ipsorum martyrum, eodem teste, sequentia verba refert* : Hic requiescunt corpora SS. martyrum Quirini episcopi, Nicomedis presbyteri, et Abundii diaconi. Tertia *(prosequitur Castellionæus)* longe ceteris antiquior, in interiori pariete, qui inter utramque templi januam intercedit ; ut quæ videtur eodem omnino tempore delineata coloribus, quo ducta stylo fuit inscriptio illa vetustissima, quæ se videndam objicit in marmore extra templi fores posito anno Incarnationis Dominicæ MCCCLXXXIIX. E Ac licet hujus imaginis inscriptio vetustate perierit, Martyrum tamen nostrorum imaginem illam esse, clare confirmant tria illic expressa corpora, unum episcopi, alterum Sacerdotis, tertium diaconi, quæ non solum semel suis in loculis intuenda ponunt, sed etiam a monacho, nescio quo, vel anachoreta sene, tribus inibi depictis regibus digito commonstrantur. *In odeo quoque metropolitanæ basilicæ tres eorumdem Sanctorum celatas imagines, addita epigraphe, quæ illorum corpora in S. Vincentii ad Pratum quiescere testaretur, conspici affirmat, illustri loco positas jussu S. Caroli Borromæi, cum hic omnium Sanctorum effigies, quorum corpora Mediolani reperirentur, ibidem collocandas curavit.*

antiquas picturas,

24 *Præterea laudat Kalendarium Missalis anno Christi 1482 Mediolani editum, in quo in ipso die festo horum Martyrum legatur :* Solemnitas ad S. Vincentium in Prato. *Addit et alterum paris antiquitatis ac notæ Missale, in ejusdem ecclesiæ sacello asservatum, in cujus margine adscriptum est :* Horum corpora sunt in scurolo S. Vincentii in Prato. *Præmiserat etiam in fasciculo 3, in* F *quodam veteri Missali Ambrosiano Missam peculiarem ac propriam de SS. Quirini et* Nicomedis *translatione uno eodemque die præscribi. Huc pariter facere autumat, quod in diebus Rogationum, cum supplicantium agmen in S. Vincentii ecclesiam de more pervenit, SS. Quirinus,* Nicomedes *ac Abundius in Litaniis invocentur. Addit et librum quemdam de Indulgentiis sacrisque corporibus anno 1498 Mediolani editum, in quo legi asserit sequentia :* In æde D. Vincentii in Prato P. Ticin. Sanctorum Nicomedis presbyteri, Quirini et Abundii diaconi et martyris,... et multorum aliorum corpora sepulta quiescunt, et etiam multæ reperiuntur reliquiæ sine nomine. *Laudat etiam publicam de sacris istis corporibus ibidem depositis famam, et frequentem fidelium sanitatis obtinendæ gratia concursum, ad puteum præsertim, juxta eorumdem arcam situm, de quo infra agemus.*

Kalendarium Missalia, Litanias etc.

25 *Insuper producit Bullam Innocentii IV PP., Indulgentias concedentis, quam subdo.* Innocentius Episcopus, servus servorum Dei etc. Dilectis filiis, abbati et conventui monasterii S. Vincentii Mediolanen.

Præterea recitat Bullam Innocentii PP.,

AUCTORE C. S.

Mediolanen. Ordinis sancti Benedicti, salutem et Apostolicam benedictionem. Licet is, de cujus unitate venit, ut sibi a fidelibus suis digne et laudabiliter serviatur, de abundantia pietatis suæ, quæ merita supplicum excedit et vota, bene servientibus multo majora retribuat, quam valeant promereri; nihilominus tamen desiderantes Domino reddere populum acceptabilem, fideles Christi ad complacendum, et quasi quibusdam illectivis muneribus, Indulgentiis scilicet et remissionibus invitamus, ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores. Cum igitur, sicut asseritis, in vestro monasterio, quod in honore assumptionis B. Virginis Mariæ, et B. Vincentii est constructum, sanctorum Quirini, Nicomedis et Abundii martyrum corpora requiescant, nos cupientes illud congruis honoribus frequentari, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui monasterium ipsum in festivitatibus Sanctorum ipsorum, et usque ad Octavas eorum, venerabiliter visitaverint, annuatim de omnipotentis Dei misericordia et BB. Petri et Pauli Apostolorum cujus * auctoritate confisi, quadraginta annos de injuncta sibi pœnitentia misericorditer relaxamus. Datæ Romæ *etc. Hujus Bullæ auctoritate Castellionæus assertum suum evinci opinatus est. Attamen non asseverat Innocentius, laudata Sanctorum corpora in S. Vincentii ecclesia requiescere; verum id ita ab ejusdem loci abbate ac monachis asseri.*

** l. ejus*

B

laudatque Mombritium et nonnullos alios;

26 *In auxilium quoque vocat Mombritium tom. 2 in S. Quirino, in cujus Actorum calce hæc leguntur :* S. Quirinus per dominum piissimum Angilbertum, venerabilem archiepiscopum Mediolanensem, honorificentissime apud monasterium B. Levitæ Vincentii simul cum S. Nicomede presbytero summa cum reverentia est reconditus. *Addit et Martyrologium Ms. vetustissimum, ut ait, monachorum S. Hieronymi in suburbio Mediolanensi, ex quo recitat sequentia :* Idibus Decemb. etc. Beatus Abundius translatus fuit Mediolanum ad sanctum Vincentium, et cum sanctis Nicomede et Quirino conditus jacet altario. *Præterea nonnullos etiam scriptores Mediolanenses, qui aut omnium aut aliquot e tribus sæpe laudatis meminerunt, hinc inde laudat, quos consulere mihi non licuit, nec necesse putavi. Subdit denique eorumdem sacrorum corporum recognitionem ab Eminentissimo Frederico Borromæo S. R. E. Cardinale et archiepiscopo Mediolanensi, die* XXIV *Januarii anno 1609 factam; quam ego ejusdem Castellionæi verbis hic refero.*

C

refert inspectionem arcæ et corporum

27 Claudat nunc rationum agmen ea, quam stulti plane, vel impii fuerit oppugnare. Nos enim ipsimet vidimus, quæ subdemus, ac nostræ manus propemodum contrectarunt. Placuit aliquando S. M. E. Cardinali archiepiscopo Martyrum ipsorum arcam consulere, ut repertis in ea corporibus honores amplissimos procuraret. Factum id IX Kal. Februarii anni MDCIX, reseratoque marmore, tria in eo capita reperta sunt, quorum unum magnum et integrum; alterum antiquius paulo, et ob id aliquantulum etiam imminutum; tertium tandem aliqua ex parte capitis adhuc humani speciem referebat. Præter hæc ossa quoque plurima perspecta sunt, brachia scilicet, coxæ, crura et alia diffusa late in tumulo et confusa, facile ut unicuique spectantium esset, trium illa esse corporum suspicari. Nec arduum fuisset illa, meo judicio, cum antiquitate, colore et magnitudine trium illorum capitum diligenter conferre, eademque sic inter se collata recognoscere ac segregare, si tum per otium licuisset. D

anno 16[09]

28 Duo simul hic lignea vasa deprehensa sunt, cæruleis medicata pigmentis, auroque distincta, continentia materiem quamdam combustæ, aut certe uligine seu vetustate consumptæ chartæ simillimam, eademque confracta ex parte, ex parte cremata paululum videbantur. Credimus in iis horum Sanctorum scripta, aut aliquas eorumdem reliquias a piis majoribus collocatas. Lucis adhuc usura fruuntur viri fide dignissimi, qui narrent annis abhinc sexaginta, casu nescio quo, factum, ut candelula honoris ergo ad horum Sanctorum sepulcrum accensa de more, ac in superiorem illius lapidem per foramen, quod etiamnum, sed clausum spectatur, immissa decideret in sepulcrum, sericamque vestem absumeret, qua lignea velabatur arca Sanctorum, cum arcæ ipsius parte; ita ut ad conceptam flammam exstinguendam necesse fuerit loco suo Sanctorum ossa movere, atque adeo (ut in rebus hujuscemodi amat fieri) perturbare. Id ipsum semiustæ sane illius arcæ tabulæ, in ipso nunc etiam Sanctorum tumulo sitæ, plane testantur. E

ab Eminentiss. Frederico Borromæo factam.

29 Auctor hujusce visitationis præcipuus S. R. E. Cardinalis et Mediolanensis archiepiscopus Federicus Borromæus, magno Carolo, non tam generis splendore, ecclesiasticaque dignitate, quam morum et virtutum imitatione par. Quam ob rem eo præsente facta, aliisque viris amplissimis et religiosissimis, Alexandro Mazenta archidiacono basilicæ metropolitanæ, Alexandro Maggiolino et Ludovico Besutio Portæ Ticinensis præfecto, canonicis ordinariis ejusdem basilicæ metropolitanæ; nec non et Horatio Casato, tunc ceremoniarum magistro, nunc ejusdem basilicæ canonico ordinario diacono, permultisque aliis, cum sanctione decreti de transferendis pompa et apparatu solemni horum Sanctorum corporibus in locum ejusdem templi honestiorem, et delegatione præfecto Portæ, ut eamdem translationem et pleniorem eorumdem Sanctorum notitiam procuraret. Libuit hæc, uti gesta sunt, exponere, quod nullum aliud argumentum possit sanctorum horum trium Martyrum corpora nostræ ecclesiæ firmius vindicare. *Huc usque Castellionæus.*

Translationis tempus et auctorem

30 *Quod autem ad translationis tempus et auctorem spectat, nihil certi potest proferre; sed ex solis conjecturis opinatur, sacrum Martyris corpus e via Numentana, ubi illud Justus, ut Acta habent, sepelierat, a fidelibus sublatum, et ad Catacumbas depositum, atque hinc una cum S. Quirini corpore Mediolanum translatum fuisse ab Angilberto vel Eriberto, qui et Heribertus et Aribertus scribitur, episcopis Mediolanensibus, quorum primus seculo* IX, *alter* XI *floruit. Addit et alteram conjecturam; scilicet illud ab Eriberto quidem Mediolanum allatum, sed a Giselberto, S. Vincentii in Prato abbate, in sua ecclesia depositum fuisse, quia, ut inquit, Giselbertus ille prædictum monasterium multis bonis auxit. Addit et tertiam cujusdam amici sui conjecturam, suspicantis eumdem sacrum thesaurum a Desiderio Longobardorum rege, ejusve filiis eo delatum esse. Ipse tamen Eribertum translationis auctorem credere mavult, quia etiam in quodam codice Ms. Joannis de Monte, Mediolanensis sacerdotis, legerat :* Heribertus archiepiscopus subjectionem monasterii S. Vincentii, quod se exemptum dicebat, a Papa obtinuit, in cujus rei testimonium Papa corpora sanctorum martyrum Quirini, Nicomedis et

F

Abun-

A Abundii eidem archiepiscopo donavit. *Hunc codicem* vetustissimum *appellat; at cum tom. 2 Bibliothecæ Scriptorum Mediolanensium, a Philippo Argelato editæ*, Joannes Montius, *seu* de Monte *presbyter occurrat, qui Chronicon de rebus Mediolanensibus seu scripsit, seu Italice interpretatus est, quique post medium seculi* XV *floruit, multum vereor, ne laudatus a Castellionæo codex eam ætatem non excedat, atque adeo exigui ponderis sit. Hæc eadem tamen leguntur etiam in Manipulo florum Gualranei de la Flamma, cap. 137 apud Muratorium tom.* XI *Scriptorum Italicorum, ex quo Manipulo ea de verbo ad verbum forsitan descripsit Joannes de Monte. Porro Gualraneus seculo* XIV *floruit.*

incertum agnoscit: quid de hisce rationibus.

31 *Quod ad conjecturas attinet, eæ de cetero non alio nituntur fundamento, quam quod Angilbertus apud Mombritium, apud Galesinium autem Eribertus, corpus S. Quirini e Catacumbis Romanis Mediolanum detulisse legatur. Sed infirma hæc ratio est: nam licet S. Quirini translationem ab alterutro certo factam gratis admitteremus, nihil tamen hinc pro* S. Nicomedis *nostri simul translato* B *corpore deduci posset; præsertim cum hoc in Catacumbis numquam jacuisse, ex supra dictis satis certum sit. Ex allatis autem a Castellionæo rationibus indubitatum quidem fit, sanctum aliquem Nicomedem aliquot abhinc seculis a Mediolanensibus cultum fuisse, ab iisdemque olim creditum, sacra ejusdem ossa in S. Vincentii monasterio requiescere; quin et hoc ipsum vere creditum esse, eædem rationes probabile faciunt. Attamen nec stultitiæ, nec impietatis notam vereor, licet, etiam post memoratæ arcæ sacrorumque corporum inspectionem, certiora monumenta desiderem, ut* S. Nicomedis *nostri corpus, aut magnam ejusdem partem, in laudata arca servari certo assentiar, quæ ipse Eminentissimus Fredericus Borromæus desideravit, dum corporibus illis sine ulla inscriptione inspectis, eruditis Mediolanensibus, teste Castellionæo, eam provinciam dedit, ut quam diligentissime conquirerent, quæcumque ad laudatorum Martyrum corpora vindicanda facere arbitrarentur. Utrum vero tum conquisita monumenta, quæ retulimus, satis vetusta, satisque certa sint ad id evincendum, prudentis lectoris judicio libens relinquo.*

et de possessione corporis Sancti

C 32 *Dicam tamen necesse est, quæ præter monumentorum infirmitatem judicium meum ab indubitato assensu insuper cohibeant. Exstant in Museo nostro Missale Mediolanense Ambrosianum, anno 1522 Mediolani editum, et duo Breviaria ejusdem ecclesiæ, quorum alterum typis Venetis anno 1539, alterum jussu Eminentissimi Frederici Borromæi S. R. E. Cardinalis et archiepiscopi Mediolanensis recognitum, editumque anno 1625, et 1635, cujus posterioris editionis exemplar nostrum est, typis item Mediolanensibus excusa sunt. In duobus prioribus* S. Nicomedes *gemina Missa et Officio celebratur; primo quidem ad diem* IV *Junii, quo cum S. Quirino, ut Castellionæus etiam asseruit, simul colebatur: deinde ad* XV *Septembris, quo ipsius solius festivitas agitur. Sed neutro loco seu in orationibus, seu in lectionibus, seu etiam in antiphonis ulla de translatis Mediolanum, aut ibidem servatis illorum corporibus mentio fit; imo in Breviario ad dictam Junii diem secunda Oratio sic habet:* Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui beatorum martyrum tuorum Quirini et Nicomedis NATALITIA colimus *etc.: Lectio vero* I *sic orditur:* NATIVITAS S. Quirini episcopi et martyris. *Pro utroque etiam die varia* S. Nicomedis *Acta recitantur; primo ex epistola Marcelli, secundo ex iis, quæ Mombritius edidit; quasi Breviarii auctor æque ac ille geminum* S. Nicomedem *distinxisset. In utrisque tamen sancti Martyris corpus in Tiberim dejectum, indeque a Justo ejusdem clerico sublatum, et juxta muros via Numentana sepultum fuisse dicitur, nec verbum ullum de altera translatione subjungitur.*

AUCTORE C. S.

per eas assertis statuendum videatur.

33 *Hinc vehementer suspicor, Missam, quam Castellionæus num. 24* in translatione *SS. Quirini* et Nicomedis *in vetusto Missali Ambrosiano exstare asserit, non magis de ea translatione meminisse, quam Missale ac Breviarium a nobis mox laudata. Dubitationem meam etiam auget Breviarium alterum, anno 1635, ut diximus, Mediolani excusum. In hoc enim ad diem* IV *Junii, prætermisso* Nicomede, *S. Quirinus solus celebratur, de eoque in lectione, quæ unica est, in calce dicitur:* Ejus corpus, Eriberto archiepiscopo Mediolanum translatum est: *at de Sancti nostri seu corpore seu reliquiis summum ibi silentium est. Ad diem vero* XV *Septembris* S. Nicomedes *solus item colitur, lectione desumpta ex epistola Marcelli;* E *sed nec hic de ejusdem translatione aut reliquiis Mediolani servatis ulla mentio habetur. Hæc, inquam, dubitationem meam vehementer augent, cum Breviarium hoc jussu et auctoritate ejusdem Eminentissimi Frederici Borromæi vulgatum sit, a quo sanctorum Martyrum arcam et ossa inspecta anno 1609 fuisse, Castellionæus supra asseverarit: et tamen translationem, possessionemve corporis* S. Nicomedis *Breviario non modo non inseruerit, verum etiam ex eodem sustulerit, quod suspicionem aliquam pro eadem asserenda utcumque poterat movere. Quid, quæso, hæc aliud indicant, quam Eminentissimo Borromæo tam valida minime visa fuisse momenta rationum a Mediolanensibus conquisita, ut unum e tribus sacris corporibus, quæ in arca inspexerat,* S. Nicomedis *esse affirmaret? Itaque judicium meum ego hic suspendo, libenter assensurus, ubi quis certiora produxerit.*

Quid de puteo Mediolani in ecclesia S. Vincentii

34 *Spopondimus supra, nos de puteo, cujus Castellionæus meminerat, acturos. Hic, eodem teste, juxta sæpe memoratam arcam situs, ob salubres aquas suas ab ægris magno numero frequentatur: is ipse tamen fatetur ignorari, num mi-* F *rabilem illam vim medicam a depositis eo loco sacris istis corporibus traxerit, an eadem jam viguerit, antequam ista ibi collocarentur. Posterius credi posse suspicatur ex vetusta inscriptione non procul ab eodem puteo tum nuper reperta, quam antiquis characteribus expressam hujusmodi fuisse ait:* Fonti pereni Agritius D donum posuit. *Primum tamen credi mavult;* ut aperte, *inquit,* non minus quam vere indicant carmina in putei ipsius commendationem, memoriam et honorem conscripta, quæ idcirco subdimus non inviti:...

Quid juvat accensas undis extinguere flammas,
  Extinctasque simul vivificare faces?
Quid juvat in lapides virgas mutare virentes,
  Auditoque undas tollere ad astra sono?
Quid juvat insanis amissam reddere mentem,
  Quid juvat hanc sanis demere posse viris?
Munera naturæ dona hæc data functibus illis;
  At febrim ægrotis pellere corporibus,
Expulsoque viris morbo dare posse salutem,
  Munere cælesti perficit hic puteus,
Qui scatet excultam sancti Nicomedis ad aram,
  Quæ sacras servat marmore relliquias.

Hæc ipse, non explicans, cujus temporis versus illi,

AUCTORE C. S.

illi, satis insulsi, sint, vel quo loco exstent; quod uti et reliqua Mediolanensibus hagiophilis ulterius examinandum relinquo.

§ III. Alia loca Sancti cultu aut reliquiis illustrata.

Aliæ reliquiæ Parmæ

F*ranciscus Orlendius Orbis sacri et profani part. 2, lib. 2, cap. 5, num. 6 corpus* S. Nicomedis *Vincentianæ ecclesiæ in Prato Mediolanensi pariter attribuit, idemque ibidem cap. 10, num. 2, inter sacras reliquias, quas, ut loquitur,* devota Parmensium traditio fert *in cathedrali ecclesia divæ Virgini assumptæ sacra requiescere, corpus* S. Nicomedis *denuo recenset. Eidem Parmensi ecclesiæ illud adscribit Philippus Ferrarius in Indice alphabetico Sanctorum, quem Catalogo Sanctorum Italiæ præfixit. Verum non corpus, sed tantum aliquam* partem reliquiarum ejusdem gloriosi corporis *ibidem servari, discimus ex Ranuccii Pici Theatro Sanctorum urbis et territorii Parmensis, in* S. Nicomede; *quæ tamen quo tempore Parmam allata fuerit, ignorat, licet id forsitan factum esse suspicetur, dum S. Feliculæ corpus Roma Parmam deferretur, quod in hujus sanctæ virginis ac martyris vita anno 1427, et diei* III *Junii affigit. Vide tamen dicta in Commentario historico de eadem Sancta in Opere nostro ad diem* XIII *Junii. Idem Ranuccius observat,* S. Nicomedis *festum Parmæ, non die* XV *Septembris, sed* I *Junii celebrari; sive quod eo die laudatæ Sancti reliquiæ eo allatæ fuerint, sive quod tum ecclesia Romæ ipsi olim fuerit dedicata, ut supra diximus; idque postremum ipse mavult opinari.*

et Lucæ servatæ dicuntur. Moguntiæ ecclesia

36 *Lucæ quoque, quæ cognominis reipublicæ in Italia caput est, inter sacras ecclesiæ ac monasterii S. Justinæ reliquias* unum brachium cum manu S. Nicomedis martyris *recenset Cæsar Franciotti in Historia imaginum miraculis illustrium, et sacrorum corporum in eadem civitate quiescentium, pag. 551; asseritque, in laudato monasterio argenteam thecam asservari, cui sequentia incisa legantur:*

In Dei nomine, anni Domini MLXXXIX.
Reliquias multas loculus * iste reclusas,
In quibus est una Nicomedis martyris ulna:
Nec non, virgo, tuum caput est, Justina, reclusum.

* *forte deest: tenet*

Neque in Italia tantum, verum etiam in Germania peculiari cultu sanctus Martyr noster celebratus est. Certe Moguntiæ ecclesiam cum monasterio virginum ipsius nomini dicatam fuisse, scribit Nicolaus Serarius lib. I *Moguntiacarum rerum, cap. 34, ubi feminei sexus monasteria recensens, hæc ait:* S. Nicomedis antiquissimum sane templum, utpote quod a S. Gothardo, Moguntino episcopo nono exstructum: et ante annos adhuc viginti id tenebant virgines; sed communi temporum nostrorum pravitate postea exinanitum, cœpit a S. Jacobi cœnobio, cui a Luidbaldo archiepiscopo subjectum quondam fuerat, possideri. Sum vero non ita pridem gavisus, cum hoc vidi repurgari et dealbari.

37 *Hanc ecclesiam a memorato Gothardo prope Moguntiam Christo Domino antiquitus exstructam, postea primum* S. Nicomedis *dici cœpisse, affirmat Latomus apud laudatum Serarium lib. 2, cap. 8; forte ob sancti Martyris reliquias eo deinde delatas, ut tum res ipsa suspicari sinit, tum etiam suadet Georgius Christianus Joannes, dum lib.* I *Rerum Moguntiacarum, cap. 34 in Annotationibus ad Serarium asserit,* S. Nicomedis *caput ibidem honoratum fuisse, ut mox videbimus. Scribit enim, tres virgines, quæ in dicto parthenone supererant, anno 1598 aliis monasteriis adscriptas esse; cumque ob loci egestatem e re non videretur alias denuo admittere, agitatum fuisse, ut S. Jacobi monasterio traderetur, idque anno 1604 tandem effectum;* ipso hoc, *inquit,* S. Nicomedis cœnobio juxta cum capite D. Nicomedis, aliisque lipsanis, bonis itidem ac facultatibus, . . . monasterio, quod diximus, Jacobæo auctoritate publica transcripto. . . Templum vero, quod auctor, dum hæc scriberet, repurgari, vidit dealbarique, anno post MDCXXII, cum mons Jacobæus munimentis cingeretur, ad solum fuit dirutum.

ipsa olim ... ipsius cap. ibi ...tur.

Eiusdem ...

38 *Alterum* S. Nicomedis *presbyteri ac martyris cultu et reliquiis illustratum locum docuit me Balthasar Mennen, Societatis nostræ presbyter et missionarius, gemina epistola, altera Burgsteinfurto anno 1685, altera Hildesio anno 1693 ad Papebrochium nostrum data, et ad hunc diem seposita. Locus is Burchorsta, vulgo* Borchorst, *pagus et capitulum est illustrium canonissarum in Circulo Westphalico, quem Blaevianæ Tabulæ in comitatu Steinfurtensi quatuor circiter milliaribus Germanicis ab urbe Monasteriensi collocant. Porro laudatus Mennen in priori sua epistola scripserat,* S. Nicomedem *presbyterum die* I *Junii Burchorstæ coli, tamquam perillustris illius capituli ac frequentis parœciæ patronum, sed nomine tantum tenus notum esse; ideoque Papebrochium rogaverat, ut, si quid de ipsius gestis illi innotuisset, id ad se perscriberet. Remisit ipsum Papebrochius ad Martyrologium Romanum die* XV *Septembris, et ad Acta SS. Nerei et Achillei, eademque opera vicissim petiit, ut, quæ de ejusdem apud Burchorstenses cultu haberet, secum pariter communicaret. Distulit ipse quidem responsum usque ad annum 1693, quo de illius cultu ac reliquiis, deque ipso loco nonnulla rescripsit, quæ ejusdem verbis recitabo.*

Burchorstæ in circulo Westphalico

39 Paucis subjungo, *inquit,* quod sancti illius Martyris brachium cum authenticis testibus tabulis sub Monasteriensi principe episcopo Christophoro Bernardo ad Borchorstensem ecclesiam, in qua episcopi soror canonissa erat, translatum sit Roma, ita ut statis temporibus Borchorstensium venerationi exponatur, velut Patroni loci sui primarii. Est autem Borchorsta capitulum, quod constat ex pluribus canonissis primæ nobilitatis, et tribus, non primæ tamen nobilitatis, canonicis; convenientibus etiam ad chorum, non capitulum, quatuor vicariis. *Ita ipse; sed authenticas istas tabulas consulere mihi non licuit. Ceterum Christophorus Bernardus tantum unicus in Catalogis episcoporum Monasteriensium, a Bucelino et Blaevio editis, occurrit; famosus scilicet ille ex baronibus van Gahlen, qui ab anno 1650 usque ad 1678 episcopatum illum tenuit, quo propterea tempore istud* S. Nicomedis *brachium Roma Borchorstam secundum dicta transferri debuit.*

DE

A D

DE S. VALERIANO MARTYRE

TRENORCHII IN DUCATU BURGUNDIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Memoria Sancti in Martyrologiis; Acta martyrii, eorumque auctores.

CIRCA ANNUM CLXXVIII. *Sanctum memorant Hieronymiana multa.*

Celebrant ad hanc diem fortissimi Athletæ nostri memoriam Fasti Ecclesiæ Latinæ pene omnes. Inter Martyrologia minora, quæ sub nomine S. Hieronymi passim veniunt, signant ipsum vel solo nomine, vel addito titulo martyris, Richenoviense, Augustanum, Labbeanum, a nobis typis vulgata tom. VII Junii; Gellonense cum San-Remigiano, San-Gallensi et Baluziano collatum, apud Acherium tom. 2 Spicilegii, anno 1723 recusi pag. 34; Morbacense apud Martenium tom. 3 Thesauri Anecdotorum col. 1569. Consentiunt illis Hieronymiana majora, at inter sese, ut observavit Sollerius ad textum Usuardi, in exprimendo distinguendoque martyrii loco plurimum differunt : Lucense, quod, qui vulgavit Florentinius, vetustius appellat, sic habet : In territorio Cavelonense, castro Tremorcio, S. Valeriani martyris. *Vetustissimum Antverpiense :* Caulomo castro, Valeriani martyris. *Corbeiense :* In territorio Cabillonensi, castro Ternocio, natalis sancti Valeriani martyris. *Blumianum, cujus lectiones, a vetustiore variantes, idem Florentinius exhibet sub finem :* Castro Trenoremo. B

Beda, Rabanus, Notkerus, Ado.

2 *Eadem scriptionis diversitas regnat similiter in aliis classicis. In Bedæ codice Barberiano ea annuntiatio est :* In territorio Cavillonensi, castro Trinorchio, Valeriani. *Ista in Rabani Martyrologio :* In territorio Cabilonense, castro Nortio, natale S. Valeriani martyris. *Hæc apud Notkerum :* In territorio Cavillonensi natalis sancti Valeriani martyris. *Correctius martyrii locum designavit Ado Viennensis, addita insuper longiore certaminis historia :* Eodem die, in territorio Cabilonensium, castro Trenortio, natale sancti Valeriani martyris, qui unus fuit ex numero Sanctorum quinquaginta, qui temporibus Antonini Veri Lugduni in carcerem trusi fuerant, quique cum B. Marcello, patefactis custodiæ, qua detinebantur, divinitus claustris, aufugit. Cumque ad prælatum castrum pervenisset, et Domini Jesu Christi nomen prædicans, plurimos, ipso inspirante, ad ejus fidem convertisset, revertenti ab urbe Cabilonensium, ubi Priscus beatum Marcellum martyrem necaverat pro Christi nomine, præsidi Prisco delatus est. Quem ille suis faciens conspectibus præsentari, primum minis et terroribus frangere conatus est : deinde suspensum et gravi ungularum laceratione cruciatum, cum in Christi confessione videret immobilem, ac læto animo in ejus laudibus permanentem, protinus in eo loco, ubi nunc sacrum ipsius corpus debita veneratione excolitur, gladio animadverti fecit. C

Usuardus, Romanum hodiernum et martyrologi recentiores. S. Gregorius Turonensis

3 *Adonem more suo contraxit Usuardus, ejusdemque tamen verbis presse inhæsit : uti textus conferenti patebit :* In territorio Cabilonensi sancti Valeriani martyris, quem Priscus præses suspensum, et gravi ungularum laceratione cruciatum, cum in Christi confessione videret immobilem, ac læto animo in ejus laudibus permanentem, gladio animadverti fecit. *Totus hic Usuardi textus transiit in hodiernum Romanum eo solo discrimine, quod in fine legatur* animadverti præcepit. *Ex allatis Fastis sufficienter colligitur, Sancti nomen neutiquam fuisse neglectum in accuratioribus Martyrologiis recentioribus, ut proinde prolixæ eorumdem enumerationi supersedere nobis liceat. Honorifica ejus etiam memoria est apud alios scriptores tum veteres tum neotericos, præsertim Gallos. De neotericis erit infra hinc inde loquendi opportunitas; inter veteres autem præcipui sunt S. Gregorius Turonensis et biographi duo S. Marcelli martyris; ille apud Ruinartium lib. 1 de Gloria Martyrum cap. 54 col. 784 et 785, ubi præter alia refert insigne beneficium,* S. Valeriani *patrocinio impetratum; ejus verba dabimus num. 19; hi apud nos tom. 2 Septembris ad diem* IV, *ubi Commentario de S. Marcelli gestis et gloria subjunximus Passionem duplicem, breviorem ac longiorem; atque illam contra nonnullorum levissimas conjecturas vindicantes, non probari diximus, posteriorem esse seculo* IV *aut* V. E

ac biographus S. Marcelli M. F

4 *Brevioris Passionis auctor præmissis nonnullis de martyribus, qui sub annum 177, imperante Marco Aurelio Antonino, Lugduni in carcerem conjecti et martyrii lauream adepti sunt, scribit in hunc modum :* Ex quorum numero martyrum Marcellus et Valerianus, custodiæ illius, cui fuerant mancipati, effractis divinitus claustris, juxta Euangelicam auctoritatem, et * ad civitatem aliam fugam latenter arripiunt. Quod Dei providentia ordinatum ne quis ambigat; ut ad illa scilicet loca, ubi eis passionis consummatio debebatur, intenderent properare, et gentilium mentes, quæ per eos in Christum erant crediture, exemplis martyrii corroborarent. Quippe ut tutius ab illo persecutionis turbine declinarent, non mente, sed flumine, non fide, sed itinere dividuntur : e quibus Valerianus Augustidunensis viæ compos *, iter Marcellus Sequanici territorii aggreditur; ut utriusque ripæ incolas ad veri Dei cultum divini verbi prædicatione converterent, et non solum de proprii effusione sanguinis, verum etiam propter multorum credulitatem in Christo de diabolo triumpharent. *Eadem in substantia leguntur in Passione prolixiore S. Marcelli; neque*

* et abundat

* al. compitu.

AUCTORE J. P.

neque multum ab iis differunt Acta martyrii Sancti nostri; de quibus nunc agendum.

Varia Passionis, ab anonymo exaratæ,

5 *Historia passionis* S. Valeriani, *ab anonymo conscripta, sæpius jam prelum subivit. Franciscus Bosquetus inseruit eam Historiæ ecclesiæ Gallicanæ part. 2 pag. 102; eamdemque Petrus Franciscus Chiffletius* ex Codicibus Mss. Acceyensi, Cabilonensi et aliis quibusdam *collocavit inter probationes Historiæ Trenorchiensis pag. 33. Bosqueti editionem secuti sunt auctor Historiæ Cabilonensis vulgatæ per Petrum Cusset, et Claudius Perrius Societatis nostræ sacerdos, ejusdem civitatis similiter historiographus; uterque ad calcem Operis: Chiffletii autem editionem secutus est Petrus Juenin tom. 2 novæ Trenorchiensis Historiæ pag. 2: eo tamen discrimine, ut ambo Cabilonenses Historici Bosquetianæ editioni præmiserint Passionem Sancti, extractam e solo veteri Legendario ecclesiæ Cabilonensis, prologo et epilogo destitutam, in reliquis autem illi consonam; Jueninus vero dictos prologum ac epilogum diversis a corpore characteribus imprimi curaverit. In quem finem ista observem, mox videbitur.*

B

exemplaria.

6 *Seposuerant in hunc diem Majores nostri quatuor ejusdem Passionis apographa Mss., primum ex Lectionario Cabilonensi sine prologo et epilogo transmissum a laudato Perrio; alterum a Chiffletio ex Ms. Acceyensi, quæ ipsimet postmodum prelo commiserunt; tertium fuit acceptum a Ludovico Nicquet bibliothecario PP. Cælestinorum Suessionensium; quartum ex Ms. domini Belfortii, aliquoties in Opere nostro laudati, desumptum notatur, collatumque cum codice Reginæ Sueciæ. Utrumque posterius eodem ex fonte profluxit, ex quo edita; at in Belfortiano frequentiores occurrunt variantes lectiones, quas, si operæ pretium fuerit, indicabo in Annotatis; id tamen in antecessum observa, quod prologum habeat multo breviorem, et prorsus careat epilogo. Hæc de Passione* S. Valeriani *omnium, uti credimus, quæ exstant, antiquissima; de auctoris ætate et auctoritate mox plura.*

Ea verisimiliter Frontone, qui seculo XI,

7 *Ejusdem martyrium etiam litteris prodidit Fronto, Trenorchiensis abbatiæ monachus et chronista, usus monumentis vetustioribus, uti insinuat in præfatione ad chronicum, ita alloquens abbatem suum:* Injungitis siquidem et me vestræ prælationis auctoritate compellitis, ut nonnulla veterum

C

monimenta gestorum, quæ a nostris quibusdam scripta quidem sed indigesta reperimus, scrutata temporum serie, in unius corpore voluminis ordinare satagam. *Et post multa:* Ne superflua digressione tædium vobis ingeram, beati Valeriani martyris triumphum, compendiosa brevitate relatum, limitem narrationis protinus assumam; non eodem tamen ordine nota repetens, sed ex eisdem quædam diligenti consideratione derivare contendens. *An auctor hic designatam voluerit eam Sancti Passionem, mox a nobis memoratam, certo asserere non ausim: hoc tamen satis liquet ex facta collatione, quod, licet alia illius sit phrasis, alia dispositio, et digressionum, quibus historiæ filum interrumpit, usus frequentior, ea sit in rerum narratarum substantia conformitas, ut si non eamdem, certe ci non multo absimilem præ oculis habuerit. Laudatus Fronto floruit intra annos 1066 et 1108, Trenorchiensem abbatiam gubernante Petro ejus nominis primo, quem mox initio chronici ita compellat:* Venerabili Trenorciensis ecclesiæ abbati P. *(Petro)* F. *(Fronto)* vestræ non incognitus paternitati etc. *Non protraxit autem idem Chronicum ultra annum 1087, cum desinat in relatione donationis factæ Trenorchiensi*

D

monasterio per Constantiam reginam, Alphonsi Castellæ regis conjugem, confirmat æque per Odonem Burgundiæ ducem. Instrumentum super his, dicto anno conscriptum, habes apud Chiffletium et Jueninum inter probationes.

et Garn- qui se- scrip-

8 *Haud ita dudum post eadem passione describenda stylum exercuit alter Trenorchiensis abbatiæ monachus, Garnerius nomine, et illud se fecisse indicat, jussu Petri abbatis, per quem aliqui Petrum ejus nominis secundum intelligunt, quia auctor in prologo, opus se novum confecturum asserit ex veteri;* partim ex Historia Cæsariensis Eusebii, partim ex illustrium nostri temporis virorum descriptionibus, Baldrici nimirum Dolensis archiepiscopi, et Falconis viri admodum litterati et religiosi; *Baldricus autem præsulatum Dolensem non adiit ante annum 1108, Petri abbatis primi ultimum. Jueninus tamen magis inclinare se ait, ut credat, Garnerii Opus inchoatum fuisse superstite Petro I; sed rationem non adducit aliam, quam quod allegata mox ejus verba inventa dumtaxat fuerint in margine Ms., et signo aliquo reliquis adnexa, quod fieri potuit post obitum Petri primi. Hanc conjecturam, utpote de re minimi momenti, ulterius non discutio; nam quocumque demum præsule præcipiente scripserit Garnerius, dubium esse nequit, quin Falcone junior sit et Baldrico, qui juxta Sammarthanos fratres Dolensem ecclesiam moderatus est ab anno 1114 usque ad 1131.*

E

vetustior, nec Baldricum

9 *Falconis et Garnerii Opuscula exstant apud laudatos Chiffletium et Jueninum, et, si recte conjiciunt aliqui post Chiffletium, Baldrici lucubratio diversa non est a Passione, de cujus variis editionibus egimus num. 5, cui dictus Chiffletius hunc titulum præfixit:* Acta S. Valeriani martyris, auctore, ut videtur, Baldrico Dolensi archiepiscopo. *Causam, cur ita visum sit, apud ipsum expositam non reperio. Pronum tamen est eam divinare: Passionis auctorem non inveniebat, legerat Baldrici descriptione usum fuisse Garnerium, et hanc descriptionem similiter alibi non inventam, ratus est, eam ipsammet esse Passionem anonymi. Displicuit Chiffletii aliorumque judicium Juenino, et breviorem Passionem Baldrico adscribi non posse contendit, primo, quia auctor sub finem Operis insinuat, se vel religiosum esse Trenorchiensem, vel habitare in monasterio, vel saltem in ejus vicinia; cum sese eorum numero accenseat, qui ibidem sacrum corpus venerantur, quando Sanctum illo loco martyrium subiisse dicit,* in quo nunc venerandi corporis reliquias excolimus: *non videtur autem Baldricus incoluisse Trenorchiensem abbatiam aut hujus viciniam; igitur dictæ Passionis auctor non est. Secundo verisimillimum esse ait idem Jueninus, Passionem Baldrico esse vetustiorem, cum in hac nulla fiat mentio translationis* S. Valeriani, *factæ circa annum 980; unde consequitur, Passionem ante translationem fuisse conscriptam et ante Baldrici tempora; ne-*

F

que enim Passionis auctor ignorare potuisset translationem, neque non ignoratam silentio voluisset præterire. Tertio putat, post factam collationem, manifeste apparere, quod Ado ex eadem Passione mutuatus sit, quæcumque habet in elogio supra recitato. Hujusmodi ratiociniis aliud addit ex conjectura laudatus historicus, per quod ostendere enititur, non improbabile saltem esse, Acta S. Valeriani seu potius hanc passionem exstitisse tempore S. Gregorii Turonensis.

10 *Quidquid de re sit, equidem non invenio sufficiens fundamentum, ut in Chiffletii et alio-*

rum

Dolensem episcopum

A rum opinionem concedens, Passionem istam adeo recentem existimem: magna est fateor inter eam et Garnerii lucubrationem similitudo; imo tanta, ut, si pauca excipiamus, hæc videri possit illius dumtaxat longior paraphrasis. Sed cur potius credam, a Garnerio auctam fuisse Baldrici lucubrationem, quam Triumphum S. Valeriani compendiosa brevitate relatum, quem Fronto num. 7 citatus testatur a se repertum fuisse inter vetera monimenta gestorum; præsertim dum ipsemet Garnerius profitetur se conficere novum opus ex veteri? Subdit quidem: Partim ex Historia Cæsariensis Eusebii, partim ex illustrium nostri temporis virorum descriptionibus Baldrici... et Falconis; verum istud dumtaxat intelligo de augmentis, phrasibus, animadversionibus, quibus inde desumptis veterem Passionem interpolavit et exornavit: inepte enim Frontonis et Baldrici Opus vetus nuncupasset, quandoquidem ipsos scriptores sui temporis appellet: ad Eusebium quod spectat, ex ipso nihil haurire potuit præter ea, quæ de S. Pothini et sociorum Lugdunensium martyrum captivitate tradit sub initium, et de tempore, quo passi sunt, sub finem, cum ne nomina quidem Valeriani nostri et
B Marcelli legantur apud Eusebium memoratum.

auctorem habuit, licet diu post Sancti obitum

11 Itaque cum evidentissime constet ex Falconis testimonio, extitisse apud Trenorchienses aliquam S. Valeriani Passionem, mera Chiffletii conjectura non persuadet mihi, ut, quam habemus breviorem, Baldrico adscribam; sed allatæ hactenus rationes atque in primis magna cum ea conformitas, quæ regnat tum in elogio Adonis, tum in Garnerii lucubratione, potius inducunt, ut rear, memoratam a Falcone non aliam esse a nostra, ex qua veteri novam et auctiorem conflaverit Garnerius. Attamen dum illam veterem appello, id ita acceptum nolim, quasi ipsi tantam fidem atque auctoritatem tribuam, quantam solemus tribuere Actis per coævos aut parum remotos homines concinnatis, sed ita dumtaxat quod aliis vetustiorem velim. Nam si ei conveniat, quod de monumentis, a se colligendis, generatim monet Fronto, dicens: Nonnulla veterum monimenta gestorum, quæ a NOSTRIS quibusdam scripta quidem, sed indigesta reperimus, scrutata temporum serie, in unius corpore voluminis ordinare satagam. Si, inquam, hoc Passioni S. Valeriani conveniat, et per τὸ nostris monachos designet, ut verisimile
C est; suspicari debebimus, eam Passionem aliquot seculis martyrio esse posteriorem; quot autem, incertum est.

scripta videri possit,

12 Nam, fatentibus Chiffletio et Juenino, ignoratur, quo tempore ecclesia S. Valeriani (de qua redibit sermo) transierit in abbatiam, cujus, ut antiquæ tamen, prima mentio occurrit in diplomate Caroli Calvi, quo illam XIV Kalendas Aprilis anni 875 concessit Geiloni et monachis S. Filiberti. Dictum diploma probationibus suis inseruerunt Chiffletius et Jueninus; unde pauca huc pertinentia transcribimus: Nos ob amorem Dei et præfatorum Sanctorum patrocinia, æternæque remunerationis præmium, nec non et eleemosinam domni et genitoris nostri Hludovici, piissimi augusti, et inclytæ genitricis nostræ Judith, ac pro salute nostra carissimæque conjugis et prolis, memoratæ dei Genitrici Mariæ ac almifico Christi confessori Filiberto Herensi, necnon et Geiloni venerabili abbati, congregationique sibi commissæ, abbatiam S. Valeriani martyris, quæ est in pago Cavilonensi, super fluvium Sagonnam, ubi etiam idem venerabilis Martyr corpore quiescit: et castrum Trenorchium, quod est ex eadem abbatia, seu et omnes res, quæ olim a fidelibus Christianis prædicto Martyri conlatæ sunt, quolibet modo inde abstractæ sint: et Ternucium villam, cum familia utriusque sexus et omni re ad se pertinente... cum omni integritate et plenitudine æternaliter ad habendum et jure ecclesiastico possidendum condonamus, et condonando concedimus.

Auctore J. P.

hoc tamen certo non probant recentiores nonnulli.

13 Tillemontius tom. 3 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 306, et continuatores novæ Galliæ Christianæ, a Dionysio Sammarthano inchoatæ, tom. 4 col 861, Chiffletii judicio adhærentes de Passione S. Valeriani, eam S. Marcelli Actis similem et multo recentiorem esse asserunt, quia in ista laudatur Eusebius Cæsariensis episcopus. Sed, si id solum ejus antiquitati officeret, facilis esset responsio ad argumentum, dicendo nimirum cum Juenino, quod prologus, in quo memoratur Eusebius, sicut et epilogus, Passioni, dudum ante conscriptæ, postmodum affixi fuerint; neque id ab omni verisimilitudine alienum est, quandoquidem editiones Perrii et Cusseti atque Ms. nostrum, extractum e Lectionario Cabilonensi, iisdem prologo et epilogo destituta sint. Vide, quæ super his observavimus prætereà num. 6. Qualiscumque demum sit dicta Passio, dabimus eam tamquam auctoris anonymi, et incerti temporis, at probabiliter omnium vetustissimam; quia tamen hoc certum non est, subjungemus martyrii Historiam ex Chronico Frontonis, cui vetustissimam ad manus fuisse, nemo hactenus inficiatus est. E

§ II. Locus ac tempus martyrii; basilica ipsi erecta; cultus antiquitas.

Opiniones de Sancti patria et cognatione cum S. Marcello. Trenorchii ubi passus est.

De patria, genere aut conditione S. Valeriani, nihil memoratur in Actis martyrii. Theophilus Raynaudus in Indiculo Sanctorum Lugdunensium, et Saussayus in Martyrologio Gallicano, civem Lugdunensem fuisse scribunt, et ex primariis inter quinquaginta pro Christo cum B. Pothino in Antonini persecutione comprehensos; F iidem et alii eum fuisse cognatum S. Marcelli, non absque fundamento colligunt ex verbis S. Gregorii Turonensis, dicentis, Marcello sanguine et agone propinquum fuisse beatum athletam Valerianum. De martyrii palæstra, quam ab antiquis vario modo expressam vidimus aliquot exemplis num. 1, et pluribus videre est apud Hadrianum Valesium, convenit inter scriptores omnes; fuisse scilicet oppidum Æduorum in hodierno ducatu Burgundiæ, situm ad Ararim amnem, pari fere intervallo Matiscone et Cabilone, cujus diœceseos partem constituit. Latini hodiedum promiscue Trenoschium aut Trenorcium, Turnucium et Tornucium scribunt, Galli Tournus; quæ varietas remansisse videtur ex eo, quod locus iste olim in tres partes distinctus esset, in castrum Trenorchium, Turnutium villam et, uti patet ex diplomate Caroli Calvi, in abbatiam S. Valeriani martyris, quæ in aliis diplomatibus etiam monasterium Tornutium nuncupatur. Priora duo nunc civitatis ambitu concluduntur, a qua posterius non nisi proprio muro separatum est.

15 Superest hoc tempore in ipso oppido ut scribit

AUCTORE J. P.

usque nunc supersunt indicia martyrii,

scribit Perrius, insigne martyrii S. Valeriani *monumentum, lapis ingens, qui creditur etiam nunc perfusus ipsius sanguinis guttis aliquot, quique, altero lapide superposito, venerationis ergo non detegitur. Plura de eo tradit Chiffletius, testis occulatus, in Historia Trenorchiensi pag. 15 : verba ex Gallicis Latina facio :* Ante veterem ædem dominorum Verius Trenorchii exstant duo sepulcrales lapides magni, quorum alter alteri superpositus est. Fert autem incolarum traditio, caput S. Valeriano amputatum fuisse super inferiorem. Et revera lapis iste etiam hodie tinctus est pluribus guttis sanguinis, quas ipse vidi, etiamnunc rubeas, et adeo conspicuas ac bene conservatas, acsi venæ essent ortæ in lapidicina, propriæque seu naturales ipsimet lapidi. Eam gratiam acceptam refero domino Machou prætori (*Gallice* Lieutenant es justices) Trenorchiensi, qui anno MDCLV in eum me conduxit locum, ubi servantur bini isti lapides, et coram multis hominibus removeri jussit superiorem, ut cum contemplarer, qui notas gerit Martyrii S. Valeriani. *Ita Chiffletius. Meminit et ejusdem lapidis Jue-* B *ninus tom. 1 pag. 10, eumque nunc indicat custodiri in domo hospitali, huc delatum anno 1693.*

quod contigit circa annum 178.

16 *Annum martyrii, non signatum ab anonymo nostro aut Falcone, determinat in hunc modum Garnerius :* Passus est autem beatissimus Valerianus anno ab Incarnatione Domini centesimo septuagesimo nono, Marco Antonino, cognomento Vero, Romanum imperium administrante, Lucio Aurelio et Commodo ex æquo consulibus. *Merito hic corripitur auctor iste, quod unicum consulem,* Lucium Aurelium Commodum *imperatorem, qui anno 179 collegam habuit T. Annium Aurelium, in duos dissecuerit; at in signato anno sectatores obtinuit plures post Tillemontium, qui cum adoptare se profitetur, quod tempus aptius non inveniat. Jueninus tom.* 1 *Historiæ Trenorchiensis pag. 10 nec annum acceptandum existimat, et a Garnerio hunc assignatum fuisse dumtaxat, quod eodem Lugdunenses martyres passos crederet : cum tamen juxta meliorem chronotaxim id contigerit anno 177, quo idem Lucius Aurelius Commodus cum Quintillo consulatum obibat, et cui proinde rectius affigi posse ait Jueninus* C *martyrium SS. Marcelli et* Valeriani ; *quoniam ex eorum Actis satis perspicimus, per biennium non fuisse superstites martyribus Lugdunensibus. Equidem hic eadem vita insistam, quam inivimus, ubi agendum fuit de S. Marcello, paucis diebus ante* S. Valerianum *occiso, statuamque martyrii epocham circa annum 178, quod tempus latius extendi nequeat, quam ad annum 177 et 179, idque ob rationes allegatas tom.* 2 *Septembris pag. 196, quo brevitatis gratia lectorem remitto.*

Super tumulum ejus basilica exstructa est,

17 *Sanctum eodem loco sepulturam accepisse, quo martyrii lauream, constans Trenorchiensium traditio est, utcumque confirmata testimonio anonymi biographi dicentis, gladio interfectum fuisse, ubi* nunc venerandi corporis reliquias excolimus ; *Frontonis item sic scribentis :* Quo in loco filii, quos ipse Christo genuerat, . . . modicam illi pro tempore et facultate construxere basilicam, in qua paulatim fidelium crescente numero, nonnulli cultui sese discipuli mancipavere divino. *Jueninus Frontonis verba ita interpretatur, ut pro basilica sumatur antrum seu* domicilium modicum, *quod Sanctus, referente eodem Frontone,* secus mœnia Trenorciensis oppidi *sibi construxerat, quodque* D *fideles ad preces suas juxta tumulum ejus Deo fundendas frequentare continuaverint, ut vere oratorium seu modica basilica potuerit vocitari ; donec, imperatoribus Romanis ad fidem conversis, integrum fuerit, erigere alteram basilicam, de qua hæc memorat Garnerius :* Succedentibus exinde prosperis, et fidelium numero succrescente, artificio quidem humani cultus Valeriano minus idoneam, sed nostræ fidei devotione pretiosiorem parant ecclesiam ; ubi usque hodie super venerabile mausolæum, in honore nostri Martyris altare sacratissimum Dominici Corporis et Sanguinis celebrationi construitur, et, ab universis populorum confluentibus turbis, quotidianis veneratur excubiis.

18 *Scribit Fronto, plura ibidem miracula et beneficia ad Sancti invocationem impetrata fuisse. Accipe verba, quæ num. præcedente recitatis mox subnectit.* Abhinc locus ille copioso fidelium cœpit frequentari concursu ; dum nemo confluentium, votorum frustrabatur effectu ; adeo ut pene numerosior per signa fieret credentium multitudo, quam prius per sancti Viri Prædicationem fuerat ad Christum conversa, *Luculenta sane hæc* E *forent insignis ac non interrupti cultus testimonia, si modo auctores temporibus, de quibus agunt, proximiores fuissent : credimus nihilominus, hæc ipsos accepisse seu ex documentis antiquioribus, seu ex traditione, firmata Martyrologiis, quæ dedimus paragrapho præcedente, quæque dubium non relinquunt, quin priscis temporibus memoria Martyris illic magna fuerit in veneratione. Sed seculo nominatim sexto ejus cultum fuisse celebrem, testis est vir coætaneus et fortasse oculatus, S. Gregorius Turonensis, cujus semel iterumque laudati textum integrum exhibeo.*

multis fre- quentata miraculis clara

19 Huic martyri *(S. Marcello)* et sanguine et agone propinquus beatus athleta Valerianus, qui apud castrum Trinorciense, quadragesimo *(aut potius juxta Valesium* vigesimo primo) a Cavillonensi urbe milliario, consummato certamine tumulatus est. Igitur Gallus hujus urbis comes cœliaci morbi dolore gravatus, qui totam alvum non modo tortura, verum ita tumore conflaverat, ut hydropicus putaretur, nihil edere, nihilque potus capere posset ; fiebatque juxta hoc contagium, ut inediæ morbo deficeret : qui prope exanimis, cum se cerneret desperatum, rogat se deportari ad beati Martyris tumulum. Ubi, cum projectus fuisset, accessit ad eum Epirechius presbyter, qui tunc ipsam regebat ecclesiam, vir virtutum, et puræ mentis homo, sicut ipsi oculis nostris inspeximus, dixitque ei : Si vis sanus fieri, confide in virtute Martyris gloriosi, et vove, ut unam trabem cum ligaturis suis ad hujus templi tecta recuperanda transmittas. Erit enim tibi præsidium, si ea devote impleveris, quæ promittis. At ille attentius orans, vovit, quæ presbyter indicavit : statimque sanus factus trabem, nullo commonente, ad basilicam Sancti exhiberi præcepit. Ecce, quid præstat Dominus Jesus Christus in terris Martyribus sanctis, quos glorificatos adscivit in cælestibus regnis. Nec immerito, quia sacrum nomen ejus corde credentes, in operibus invocantes, in tentationibus confitentes, non modo ut fideles servi Dominum sunt secuti ; verum etiam et alios, ut sequerentur, suis exemplis incitaverunt.

insigne S. Gregorii Turonensis

20 *Quædam hic observat Jueninus tom.* 1 *pag.*

14.

ex quo variæ conjecturæ formantur de cultus celebritate.

A 14. *Primo, quod in tam brevi narratione ecclesiam* S. Valeriani *nominet* ecclesiam, templum *et* basilicam; *secundo, quod Epirechius ecclesiam regere dicatur, id est, gubernare ut pastor; et inde consequi ait, hanc ecclesiam fuisse parœcialem Trenorchiensem; tertio, quod is rector seu pastor coætaneus fuerit S. Gregorio, idque dubium non est: sed dubitari posset, an S. Gregorius narrato miraculo non adstiterit: nam voces hæ,* sicut ipsi oculis nostris inspeximus, *non ita necessario afficiunt solas proxime præcedentes, quin videantur etiam posse respicere singula, quæ narrantur in ecclesia tum contigisse. Sed præter ista ex eodem S. Gregorii textu consequitur, quod Sancti cultus non modo ista tempestate esset celeberrimus, verumetiam, quod nec nuper natus esset, nec paucis beneficiis aut miraculis ante confirmatus; nam verisimile mihi non est, futurum fuisse, ut comes Cabilonensis tantam recuperandæ sanitatis spem conciperet, quantam concipere debuit, qui se, jam prope exanimem, non absque summa itineris molestia deportari illuc voluit; vel ut Eperichius tanta cum fiducia illi sanitatem adpromitteret, nisi certa et insignia similium beneficiorum illis præluxissent* B *argumenta. Atque sic confirmantur scripta a Falcone de multis signis et beneficiis, ad tumulum* S. Valeriani *quondam factis: quæ utinam in ejus honorem litteris consignata ad nos pervenissent!*

antiquitate ecclesiæ, et primordiis monasterii S. Valeriani.

21 *Secundo consequitur, quod ætate S. Gregorii, id est seculo* VI, *ecclesia* S. Valeriani *esset valde antiqua, utpote, quæ restauratione tecti ac trabium indigeret. Tertio denique verisimiliter colligitur, quod tum temporis ecclesia nondum ad monachos devoluta esset, quorum nullam S. Gregorius, sed solius Epirechii presbyteri et rectoris mentionem facit. Conjiciunt tamen Chiffletius et Jueninus, primordia abbatiæ* S. Valeriani *eidem seculo affigi posse, hac ducti ratione: Gunthramnus rex isto seculo prope urbem Cabilonensem fundavit abbatiam, nunc prioratum S. Marcelli, nec verisimiliter minore veneratione ac pietate socium ejus prosecutus fuerit.* S. Valerianum, *ad cujus sepulcrum tam præclarum beneficium impetraverat Gallus comes urbis Cabilonensis et sedis ordinariæ regum Burgundiæ: atque idcirco eidem regi Gunthramno, qui sub finem seculi* VI *Cabilone sancte obiit, adscribenda fortasse sunt initia abbatiæ* S. C Valeriani. *Nihil occurrit, quo conjecturam istam vel improbem vel multum etiam probem in tanto scriptorum, qui S. Gunthramni gesta prodiderunt, silentio.*

§ III. Cultus antiqui continuatio; reliquiarum translatio; nummi ejus nomine insigniti; nova ecclesia ipsi consecrata.

Licet a seculo VI usque ad IX. nullum exstet monumentum de Sancti cultu,

Merito *conqueritur Chiffletius, quod a temporibus S. Gregorii Turonensis usque ad translationem S. Filiberti Trenorchium, factam anno 875, cum, uti supra ostensum est, Geiloni ejusque monachis abbatia* S. Valeriani *concessa fuit per Carolum Calvum, tanta fuerit seu hominum incuria seu bellorum iniquitas, ut nulla miraculorum* S. Valeriani, *nulla abbatum Geilonis Trenorchii decessorum ad nos pervenerit cognitio, subdens se non dubitare, quin et miracula contigerint, et exstiterint abbates. Hoc certum nobis est ex diplomate Caroli Calvi, et illud verisimillimum ex eo, quod abunde colligamus, cultum Sancti eodem, quo viguit splendore seculo* VI, *perseverasse semper usque ad seculum* IX. *Id autem ut credam, facit in primis studiosa in memorato diplomate aliisque subsecutis additio vocum istarum,* ubi idem venerabilis Martyr corpore quiescit: *facit testimonium Adonis Viennensis, cujus Martyrologium diplomate isto antiquius ita habet:* Ubi nunc sacrum ipsius (S. Valeriani) corpus debita veneratione excolitur. *Facit denique biographus noster, uti videtur, Adone vetustior, qui id iisdem pene verbis expresserat:* In quo nunc venerandi corporis reliquias excolimus.

AUCTORE J. P.

verisimilius est, nec interruptum fuisse nec imminutum.

23 *Idem biographus in epilogo (si tamen is ad psum pertinet) aperte indicat, festivam Sancti memoriam, ut peculiaris Patroni quotannis sua ætate celebratam fuisse; sic enim habet:* Cujus (S. Valeriani) festivitatem annuam celebrantes, patrocinium de bonis mentibus exoremus, ut fidem plebis augeat, provinciam propriam tueatur, cunctumque populum suis cultibus adhærentem pia intercessione conservet. *Sed neque ex* E *ejusdem cultus splendore quidquam deperiit per adventum Geilonis ejusque monachorum cum corpore S. Filiberti, quem hactenus ut præcipuum suumi patronum venerati fuerant; hi etenim mox, ut apparet,* S. Valerianum *ecclesiæ ac novi domicilii patronum summa veneratione prosequi cœperunt, eamdemque, ut certissimum est, deinceps in populo promovere totis viribus conati sunt, præsertim circa annum 980, abbatiam gubernante Stephano ejus nominis I.*

Seculo X reliquiæ ejus honorifice elevatæ ac translatæ sunt.

24 *Is etenim Stephanus abbas, postquam restaurasset damna plurima, ante annos aliquot per barbarorum incursiones monasterio et ecclesiæ illata, novam* S. Valeriano *aram erexit in ecclesia subterranea, ubi sacræ Martyris exuviæ a fidelibus primum humo demandatæ fuisse, et ad hæc usque tempora integræ et intactæ remansisse credebantur in tumulo lapideo. Hunc dein aperiri jussit, et sacrum caput aliaque majora ossa, pretiosis ex auro, argento et gemmis, prævie in eum finem confectis, hierothecis imposita transferri in superiorem ecclesiam, collocarique in ara principe, quondam etiam sancto Martyri consecrata; ubi per aliquod* F *tempus publicæ venerationi exposita sunt. Elevationem istam ac translationem ea brevitate hic perstringo, nihilque addo de ingenti ad eas apparatu, populorum undequaque concursu aut miraculis et beneficiis brevi subsecutis; quia singula abunde cognoscet lector ex relationibus, quas per memoratos Falconem et Garnerium conscriptas Actis subjiciam, et debitis annotatis elucidabo. Ne autem temporis ordinem interrumpam, inferius indicabo, quo pacto pretioso isto thesauro frustrati fuerint Trenorchienses.*

Eodem forte seculo vel præcedente.

25 *Ad idem fortasse seculum* X *aut potius ad præcedens referendi sunt nummi argentei, de quibus agunt Chiffletius pag.* CVII *et Jueninus pag. 60 Historiæ Trenorchiensis, et ex quibus mire elucet, quanto esset in pretio* S. Valeriani *memoria. Ea erat tum temporis Trenorchiensium præsulum potestas, is apud reges favor, ut propriæ monetæ cudendæ jus eis concessum fuerit. In hujus rei testimonium producunt laudati historici inter probationes diplomata multorum regum Francorum, nominatim Odonis sub annum 889, et Caroli Simplicis sub 915, facultatem illam abbatibus dantium seu confirmantium. Chiffletius hujusmodi* mo-

AUCTORE J. P.

monetam sibi in manus aliquando incidisse ait, eamque depingit hoc modo : Ex una parte caput cernitur et in circulo ista inscriptio : ✠ SANCTUS VALERIAN. Ex altera vero Crux in medio et in circulo ✠ TORNVTIO CAST. *Jueninus duplicem ejus speciei nummum argenteum se habere ait, quem eodem pene modo describens ita excusum perhibet.*

moneta Sancti nomen præferens

26 *Equidem dum nummi partem anteriorem considero, nequaquam in ejus medio formam capitis reperio, ut Chiffletio visum est, vel capitis aut hermæ, ut Juenino : sed, nisi multum aberraverit scalptor, monogramma est potius, nescio cujus. Cangius in Glossario similis nummi, at paulo majoris, typum exhibet, situ tamen diverso, ac forte naturaliore.*

Laudatus Jueninus nummos istos excusos fuisse credit ante annum 915, quia in illis regis nomen seu signum non legitur, quod tamen Carolus Simplex in privilegio memorati anni expresse sanciverat : Concedimus quoque, ut trapezetas locus prædictus habeat, qui nostri nominis signum singulis imprimant nummis, ne metallorum mixtura adesse valeat. *Quæ restrictio adjecta non est privilegio concesso per Odonem regem. At vero, cum in eorum medio non caput aut herma, sed monogramma expressum sit, quid si hoc ipsum signum sit regii nominis? Eo supposito, nummi posteriores erunt Carolino privilegio.*

excusa est

27 *Verisimilius tamen mihi est, monogrammate non involvi regis nomen, sed abbatis, Geilonis fortasse aut Galterii, qui quidem Odone rege brevi temporis intervallo vetustiores sunt, attamen procul dubio cudendæ monetæ jus possidebant, quandoquidem Odo, dum ecclesiæ Trenorchiensi indulget* monetam et pregas, *clare addat, se id facere* sicut alii antecessores *sui. Id autem sic existimo, non tantum quia saltem aliqualis apparet affinitas monogrammatis cum datis abbatum nominibus, verum etiam quia Cangius et Jueninus loco citato alterius nummi ibidem cusi typum dant, unde conjiciam, post tempora Caroli Simplicis remansisse in nummis monogramma referens nomen abbatis tum viventis, et accessisse nomen regis plenis characteribus impressum. Etenim ex una parte præfati nummi crux exstat in medio et in circulo ista inscriptio :* ✠ LOTARII REGIS PMSINE, *id est,* permissione : *a parte altera monogramma designans, ni fallar, nomen Hervei tertii, qui temporibus Lotharii regis abbatiam tenuit usque ad annum 960. At in hujus circulo inscriptio est* ✠ SCI PHILIBERTI MONETA. *Porro hunc etiam nummum alio situ exhibet Jueninus, alio Cangius, ut apud ipsos videre est.*

28 *Ineunte seculo* XI *per famulorum quorumdam incuriam, uti scribit Falco in Chronico, totum* S. Valeriani *monasterium* igne consumptum est cum omnibus officinis; tamque valida flatu ventorum extitit ignis vastatio, ut pene omnis supellex monasterii consumeretur, præter Sanctorum memorias et partem ornamentorum, ad cultum Dei pertinentium; quod latebræ cryptarum ejusdem monasterii vix celare potuerunt. *Incendium istud innectunt passim scriptores anno circiter 1006, biennio ante obitum Wagonis abbatis, sub cujus successore Bernerio novæ abbatiæ et ecclesiæ structura absoluta fuit, ejusque solemnis dedicatio celebrata die* XXIX *mensis Augusti anno 1019, uti expresse signat Falco in Chronico ; postquam enim memorasset insigne donum abbatiæ collatum per Hugonem comitem Cabilonensem et Autissiodorensem episcopum, ita scribit :* Factum est hoc donum anno ab Incarnatione Domini millesimo decimo nono apud Trenorchium quarto Calendas Septembris in die, quo idem dedicatum est monasterium, in præsentia venerabilium episcoporum, Joffredi Cabilonis episcopi, Gausleni Matisconis episcopi. *Falconis epocham adoptarunt recentiores plerique; sed auctor Historiæ Cabilonensis, editæ per Cussetum, dedicationem ponit anno 1018 die mensis Augusti* XXVIII, *eamque videtur adscribere Stephano abbati, qui ante annos fere quinquaginta vetus monasterium restituerat, et jam annis circiter triginta vivere desierat.*

29 *Idem auctor novam abbatiam dedicatam fuisse affirmat S. Filiberto; quantumvis ante annos centum quinquaginta inter Geilonem et antiquos* S. Valeriani *monachos conventum fuisset de non immutando nomine Patroni ecclesiæ et monasterii. Hunc auctorem secutus est Bailletus in Vitis Sanctorum ad diem* XX *Augusti, S. Filiberto sacram, et* IV *Septembris, ubi agit de SS. Marcello et* Valeriano; *simile quid insinuant Chiffletius et Jueninus in suis Historiis, causamque hujusmodi immutationis rejiciunt in populum, apud quem, a temporibus translati Trenorchium S. Filiberti, abbatia sub hujus Sancti nomine venire cœperat, et cui proinde consuetudini se conformarunt cœnobitæ in dedicatione abbatiæ novæ.*

30 *Sed primo mihi non omnino constat de præfata conventione inter Geilonem et antiquos monachos, cum nullum ejus indicium occurrat seu apud Frontonem seu apud alium antiquiorem Petro a S. Juliano, cujus Opus, seculo* XVI *multum provecto conscriptum de antiquitatibus Trenorchiensibus, citant laudati historici. Secundo, quod aiunt, S. Filiberto dedicatam fuisse abbatiem, haud ita possum admittere, quasi soli fuerit dedicata vel tamquam patrono primario. Nam Falco, agens de dono mox memorato, diserte dicit :* Hugo Cabilonensis comes et episcopus Autisiodorensis, ob honorem Dei et Genitricis ejusdem prædictorumque Sanctorum, partim beneficio provocatus, donavit et concessit Deo et Sanctis, in quorum honore præfata ecclesia dedicata esse dignoscitur, et venerabili abbati Bernerio, ejusdemque loci monachis tam præsentibus quam futuris, villam, quæ dicitur Isleis. *Igitur nova abbatia pluribus Sanctis consecrata est. Quibus autem? Id clare perspiciet lector, ex verbis variarum donationum, quæ post dedicationem eidem ecclesiæ seu abbatiæ factæ sunt, quarumque chartas producit Chiffletius interprobationes.*

31 Pag.

A

sed, uti colligitur ex variis

31 *Pag. 310 Falco de Jaliniaco, frater Willelmi abbatis, sub annum 1056 multa prædia et jura largiens abbatiæ, in hunc modum loquitur :* Dedi beatæ Mariæ Genitrici Dei et Domini nostri Jesu Christi, atque beato Valeriano nec non et inclyto Philiberto. *Pag. 322 Philippus I Francorum rex sub annum 1075 antiqua monasterii privilegia confirmans.* Noverit, *inquit*, nostrorum fidelium universitas, Petrum abbatem Trenorchiensis cœnobii, quod est constructum in honore sanctæ Dei Genitricis, ubi etiam beatus martyr Valerianus et gloriosissimus confessor Filibertus corpore quiescunt etc. *Pag. 326 Hugo Bisonticensis archiepiscopus per chartam conscriptam circa annum 1076 significat, se dedisse* Deo et sanctæ Mariæ, sanctisque Valeriano atque Philiberto et sanctæ ecclesiæ Trenorchiensi, nec non et abbati Petro... ecclesiam sancti Cornelii et ecclesiam S. Desiderii etc. *Pag. 331 Odo Burgundiæ dux anno 1087, publico instrumento restituit Trenorchiensi monasterio bona, quæ dederat Constantia Hispaniarum regina* Domino Deo et beatæ Dei Genitrici nec non et sanctis Valeriano et Philiberto *etc.*

B

instrumentis, beatæ Mariæ virgini, S. Valeriano et S. Filiberto.

32 *Denique pag. 401 et 419 exstant instrumenta Calixti II et Innocentii II Pontificum, signata annis 1120 et 1132, in quibus post alia privilegia :* Adhæc, *inquiunt Pontifices*, adjicimus, ut idem locus, in quo beati Valeriani martyris, et sancti Philiberti confessoris corpora quiescunt, ab omni jugo sæcularis potestatis liber in perpetuum conservetur. *Et paulo inferius :* Præterea pro reverentia beatæ Mariæ Matris Domini, cujus nomine locus vester insignitus * est, in Annunciatione Dominica hymnum angelicum inter Missarum sollemnia abbati vel fratribus pronunciare concedimus. *Recitata hactenus verba abunde testantur, novam abbatiam non uni S. Filiberto dicatam fuisse, sed ipsi simul ac* S. Valeriano, *et primario quidem sanctissimæ Dei Parenti. Non inficior tamen, abbatiam frequentius denominatam fuisse a S. Filiberto seculis posterioribus; hoc satis liquet ex instrumentis aliis, quæ jam assignatis subduntur apud eumdem Chiffletium.*

* al. insignis

Altera etiam S. Valeriano erecta est ecclesia,

33 *Sed neque omnino assentior laudato auctori et Cusseto, citantibus hic rursus Petrum a S. Juliano; id nempe usque adeo usu invaluisse temporibus Bernerii abbatis, ut is, priusquam ad novæ monasterii basilicæ dedicationem procederet,* C *aliam ædem in propinquo exstruxerit sub* S. Valeriani *nomine, ne, dum abbatia de S. Filiberti nomine a plerisque appellabatur, oblivioni traderetur* S. Valerianus *Trenorchiensium apostolus, qui eum locum et fide Christiana imbuerat et suo sanguine irrigarat. Nam cum pro tali origine secundæ ecclesiæ non producantur documenta vetera, nec Falco, qui quidquid ad* S. Valerianum *pertineret, studiose annotarit, ac præterea gesta Bernerii abbatis compendiose saltem descripsit, nusquam hujusce ecclesiæ meminerit, testimonium Petri a S. Juliano, auctoris, fatente Juenino, parum accurati, plenam fidem non facit, et conjecturæ limites non excedit, cui proinde et nostram addere nihil vetat.*

quæ quondam parœcia fuit Trenorchiensis oppidi.

34 *Putem igitur, seu Bernerio seu potius alicui ex ejus successoribus secundæ basilicæ condendæ causam fuisse præcipuam, imo unicam, incolarum et accolarum, magis magisque lapsu temporis accrescentium, numerum, cui capiendo non sufficeret sola abbatiæ basilica; cum autem et hæc secunda* S. Valeriano *tamquam primario civitatis patrono dedicata esset, inde ortum existimo, ut paulatim ad evitandam confusionem abbatiæ ecclesia induerit nomen solius S. Filiberti, altera* S. Valeriani, *quo gaudet usque in hanc diem. Fuisse olim parœciam ostendit Juenius tom* I. *pag. 88 et præter alia citat instrumentum anni 1483, in quo Bartholomæus Chanorrie vocatur* ecclesiæ S. Valeriani rector seu curatus. *Eadem utuntur hodie virgines religiosæ Ordinis S. Benedicti, facultate ipsis concessa sub annum 1686 a collegio canonicorum secularium, in quod abbatia S. Filiberti commutata fuit, approbante Urbano VIII PP. per Bullam datam die* VI *mensis Augusti anno 1623, quamque habes integram apud Chiffletium et Jueninum.*

AUCTORE J. P.

§ IV. Sancti reliquiæ a Calvinistis dissipatæ seculo XVI pene omnes; cultus hodiernus Trenorchii et alibi.

E

Reliquiæ ab hæreticis dissipatæ

D*amna plurima tum barbarorum incursiones tum deflagrationes intulerunt olim civitati et abbatiæ Trenorchiensi ; ter enim hanc igne devastatam fuisse legimus ab anno circiter 937 usque ad 1245; talia nihilominus ista erant, quæ, uti revera contigit, per piam fidelium munificentiam brevi potuerint resarciri. At sub annum 1562 infortunium tulit, quod multum luxerunt monachi, et hocce tempore merito lugent pii Trenorchienses, utpote cui resarciendo nulla spes affulget : amissum loquor* S. Valeriani *corpus, magnum civitatis præsidium, et incolarum ad pietatem incitamentum. Thesaurum istum, quem ea semper cura servaverant, ut neque barbarorum furor, neque flammarum vis ad eum penetraret, subtrahere non potuerunt avidæ Hugonottorum seu Calvinistarum impietati. Hi etenim dicto anno civitatem ingressi, quidquid sacrum erat profanarunt, ac destruxerunt : atque, ut de aliis sileam, in ecclesia* S. Valeriani *majorem sancti Martyris effigiem, collocatam in ara principe, confregerunt; in abbatia autem omnia perscrutantes ac susdeque subvertentes, sacras ejus exuvias, sub humo absconditas, deprehenderunt, ac pretiosas thecas* F *asportantes, Sancti ossa projecerunt, dissiparunt, et ut addunt aliqui, igne consumpserunt, cineresque flumini commiserunt. Collegimus ista ex Juenino, Cusseto, Chiffletio aliisque.*

præter paucas; Bailletus majorem partem conservatam putat;

36 *Verumtamen, utut sævierint in sacras Martyris reliquias furiosi homines, aliquæ saltem earumdem particulæ manus ipsorum evaserunt, prout mox ostendam; et, si credas Bailleto, nec paucæ nec exiguæ. Is auctor in Vitis Sanctorum ad diem* IV *Septembris agens de S. Marcello simul ac S.* Valeriano, *post relatam hæreticorum in Sancti reliquias impietatem, ita fere Gallico suo idiomate prosequitur :* Sed providentia Stephani abbatis, similis quadamtenus providentiæ Jacob patriarchæ, qui timens sibi a fratre suo Esau, familiam in varias turmas diviserat, causa exstitit conservatæ majoris reliquiarum partis. *Utinam res ita se habeat! At multa sunt, quæ timere me jubent, ne plus æquo exaggerata sit, et nixa dumtaxat conjecturis, haustis e Garnerio aut Frontone. Et vere testantur hi, nonnullas Sancti reliquias in lapideo tumulo remansisse, quando caput et ossa per Stephanum abbatem elevata et thecis inclusa sunt*

circa

AUCTORE J. P.

circa annum 980. Audi Garnerium : Cæterum consultiori providentia præfati corporis quantitatem non modicam in lapideo monumento sagacioris ingenii viri reliquerunt, et bitumine fortiori linientes extrinsecus, in inferiori crypta monasterii post beatissimi Valeriani sacrosanctum altare deponentes, abierunt.

sed ex Chiffletio

37 Quantitatem, *inquit*, non modicam : *ast equidem ob voces istas non ausim asserere, conservatam sic fuisse* partem majorem; *præsertim quando Fronto, elevationi et translationi propior quam Garnerius, multo parcius loquitur hoc modo :* Sumptis igitur majorum reliquiis artuum, reposuerunt ea in capsam, quam superius recens factam memoravimus, cæteris exuviarum corporisve cineribus in sepulcro relictis. *Huc accedit, quod nemo, quem viderim, simile quid tradiderit præter Bailletum : contra Chiffletius, qui ex instituto res Trenorchienses pertractavit, cuique hujusce rei propior et plenior notitia esse debuit, in eum modum scribit, ut merito corripi possit, si ejus temporibus major reliquiarum pars fuerit superstes : nam pag.* XV *agens de memoratis num. 15* B *lapidibus, ita loquitur :* Pignora sunt ista protectionis magni hujus Sancti in civitatem Trenorchiensem, quæ Calvinistarum furor abolere nequivit; quamtumvis dissipaverit ac disperdiderit sacra ejus ossa, et omnes aut fere omnes ceteras reliquias.

et Jueninno

38 *Jueninus vero rerum Trenorchiensium scriptor alter, fusior ac recentior, duplici loco, nempe pag. 24 et 267, agit de dissipatis per hæreticos Sancti reliquiis, neutro tamen de majori parte eorum rabiei subducta quidquam innuit; is certe, qui et Chiffletii et Bailleti Opera præ oculis habuit, materiam hanc intactam non fuisset relicturus, si modo Bailleti assertum probare potuisset; sed correcturus Chiffletium, quod facit alibi in rebus levioris etiam momenti. Hujus proinde silentium abunde nos convincit, quod Bailletus nimium dilataverit conjecturas suas. Adhæc idem Jueninus narrat pag. 358, aliquas Sancti nostri reliquias ineunte hoc seculo erutas fuisse e veteri ara sacelli S. Joannis Baptistæ in ecclesia abbatiali, quæ idcirco a dominis canonicis impositæ fuerint hierothecæ S. Filiberti,* quia nullæ sancti Martyris nunc restant adeo testatæ seu indubitatæ, atque illæ sunt.

C

contrarium eruitur

39 *Unde colligas, quis laudati auctoris sensus fuerit super reliquiis, quæ Trenorchii ante dictam inventionem superstites credebantur. At, inquis, forte eas ipsas reliquias designavit Bailletus, quas Jueninus hoc seculo in veteri ara repertas affirmat. Respondeo, non facile id mihi persuaderi, tum quia ex Juenini verbis aliud non eruo, quam in veteri altari inventas fuisse tales reliquiarum particulas, quales altaribus imponi solent, dum consecrantur; tum quia verisimilius Bailletus jam tum scripserat de SS. Marcello et* Valeriano, *quando contigit reliquiarum inventio; cum secunda ejus Operis editio facta sit anno 1704; inventio autem reliquiarum intra annos 1701 et 1703. Porro memoratum aliquoties* S. Valeriani *sepulcrum seu lapideum monumentum usque nunc cernitur, teste Juenino, eodem loco, quo post corporis elevationem positum fuisse supra tradidit Garnerius; an deinde apertum fuerit, ut, quæ laterent in eo reliquiæ, cognosceretur, nec ne, literis proditum non invenio.*

40 *Plura fortasse super ista materia lectorem edocere datum fuisset, si penes nos esset pars prior Operis Gallici sub hoc titulo haud ita dudum conscripti :* Dissertatio historica de sancto Valeriano martyre et apostolo Trenorchiensi, ejusque reliquiis. D *Altera pars transmissa ad nos fuit Parisiis a P. Stephano Souciet, qui eam ibidem transcribi curaverat anno 1737. Auctoris nomen manuscripto affixum non est, attamen vix dubito, quin fuerit aliquis e clero ecclesiæ abbatialis seu collegiatæ Trenorchiensis, cujus ardens defensor est in causa reliquiarum* S. Valeriani. *Porro ex ipso discimus, servari Senonis in ecclesia parœciali S. Columbæ ac sæpius per annum publicæ venerationi exponi reliquias* S. Valeriani *martyris, et, sicut contendunt Senonenses, apostoli Trenorchiensis, ac dein istam Senonensium opinionem adoptatam fuisse a quibusdam Trenorchiensibus, qui particulas aliquot earumdem reliquiarum, obtentas a Senonensibus, mense Julio anni 1696 per parochum ecclesiæ S. Mariæ Magdalenæ Trenorchiensis, magnæ hierothecæ, innixæ duabus altis columnis, positæque in medio ejusdem ecclesiæ choro, incluserunt.*

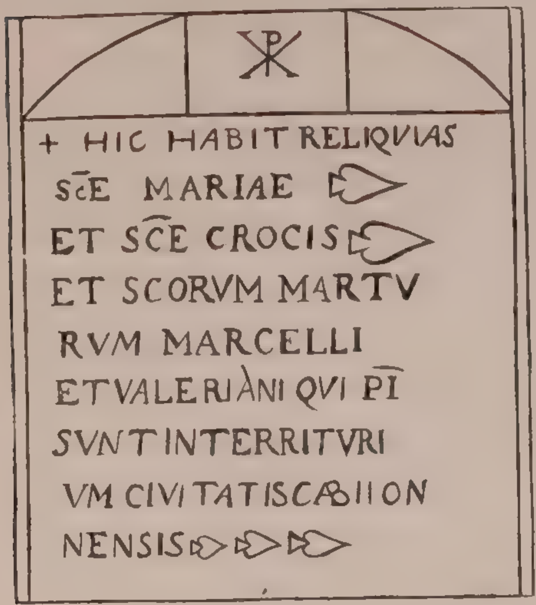
41 *Particulæ istæ juxta eumdem anonymum tanto cultu ac veneratione afficiuntur Trenorchii, ut in Officiis divinis primo thus offeratur sacrosanctæ Eucharistiæ, dein memoratæ hierothecæ, tertio dumtaxat altari : ut singulis Dominicis ac festis diebus ad hierothecam canatur antiphona,* Iste Sanctus *etc. cum versiculo,* Ora pro nobis sancte Valeriane *etc., et procul dubio, quod non exprimit auctor, oratione; ut nomen* S. Valeriani *insertum sit litaniis Sanctorum; ut institutum sit sub ejus invocatione et patrocinio novum sodalitium : ut denique actum fuerit de immutando titulo ecclesiæ S. Mariæ Magdalenæ in titulum* S. Valeriani. *Ceterum anonymus noster in eo totus versatur, ut ostendat, Senonenses reliquias ac proin et Trenorchienses ecclesiæ S. Mariæ Magdalenæ, imo et alias, quæ coluntur in pago diœcesios Senonensis, cui a S. Valeriano nomen est, non esse* S. Valeriani *nostri, sed alterius Sancti fortasse cognominis.* E

42 *Primum ejus argumentum, et, ut apparet, præcipuum in eo consistit, quod, fatentibus ipsismet adversariis, reliquiæ S. Valeriani Senonis seu potius Valliliis in pago Senonico exstiterint a medio seculo* IX, *illuc translatæ per Wenilonem Senonensem antistitem, uti expresse tradit Clarius, auctor seculi* XI *ad finem vergentis, in Chronico monasterii S. Petri Vivi apud Acherium in Spicilegio tom. 2 novæ editionis col. 465 et 466, sic scribens :* Perfecit autem idem archiepiscopus *(Wenilo)* basilicam sancti Remigii apud Wallilias, et dedicavit eam Kalendis Novembris, deferens illuc ipso die corpus beati Valeriani martyris, ditans illam opibus magnis, vivente adhuc Ravilaudo abbate ipsius cœnobii. *Ravilaudi obitus contigisse creditur circa annum 847; Wenilonis autem mortem innectit Clarius anno 865. Sed, inquit anonymus noster, sepulcrum* S. Valeriani *Trenorchiensis non fuit apertum ante tempora Stephani abbatis, seu ante annum 960, intra quem et 980 corpus inventum est,* sicut a fidelibus tempore passionis ejus in sepulcro fuerat collocatum, *juxta Falconis testimonium. Igitur Senonenses reliquiæ seu corpus, ut vocat Clarius, esse nequeunt* S. Valeriani *nostri. Hoc et similibus argumentis fusissime deductis sententiam suam tuetur, et refellit hinc inde objectas sibi ab adversariis rationes : verum cum hæ, ut ab iisdem adversariis propositæ sunt, ad manus nostras non devenerint, ab ulteriori ejusce rei discussione abstinemus, litemque componendam remittimus ad eos, quibus æqualis rationum, utrimque allatarum, est copia.* F

43 *Certe alibi, quam in Trenorchiensi abbatia, olim sancti Martyris nostri reliquias servatas*

Reliquiæ Sancti nostri in Ucetiensi diœcesi.

A *tas fuisse, et forte servari hodiedum, indicat vetus inscriptio, quam tom. 2 Septembris occasione S. Marcelli excudimus cum brevibus observationibus Juenini Trenorchiensis historici, quamque cum iisdem hic recusam subjicimus :* In templo sancti Marcelli de Careyret diœcesis Ucetiensis, quod duabus leucis Balneoli *(Bagnols)* distat, legitur sequens inscriptio, incisa monumento lapideo, ornato pampinis, foliis etc.

B

A parte inscriptioni obversa crux lapidi insculpta est, non absimilis cruci equitum Melitensium. *Incompertum nobis est, qua occasione quove tempore reliquiæ illuc delatæ fuerint; sicut et quo cultu Sanctus honoretur loco isto aut aliis; nam plurima esse ejus nomini et patrocinio consecrata, auctor est anonymus laudatus num. 40.*

Ejus Festivitas Trenorchii 15 Septembris celebratur.

44 *Annuam Apostoli ac patroni sui festivitatem, ut notat Chiffletius in probationibus Historiæ pag. 33, recolunt Trenorchienses die* xv *Septembris, idque confirmatur ex serie propriarum quarumdam festivitatum, quam idem Chiffletius ibidem pag. 308 producit e Kalendario antiquo Trenorchiensi, ubi sic legitur :* xv Septembris S. Valeriani martyris. C *Quapropter dum Perrius noster in probationibus Historiæ Cabilonensis pag. 13, et Cussetus itidem in probationibus Historiæ ejusdem civitatis tom. 2 pag. 5, aut alii, festum* S. Valeriani *celebrari aiunt die* xvii *Septembris, quamquam obierit* xv *die ejusdem mensis; sic eos interpretandos reor, ut sermo apud ipsos fuerit dumtaxat de locis, in quibus minus solemniter sancti Martyris festivitas celebratur, et ei præfertur octava Nativitatis beatissimæ Virginis Mariæ.*

In Cabilonensi diœcesi 17 ejusdem. Festum translationis 26 Januarii

45 *Ea de causa haud dubie in Proprio Sanctorum ecclesiæ Cabilonensis, anno 1620 auctoritate Cyri de Tyard episcopi excuso, præscribitur Officium in ecclesia cathedrali ac per totam diœcesim sub ritu semiduplici recitandum ad diem* xvii. *Hoc Officium totum est de communi unius Martyris præter secundi Nocturni lectiones, contractas ex Historia passionis, sub hac tamen clausula :* Corpus eo in loco sepultum, quem sanguine dedicaverat, postmodum miraculis illustre argentea theca inclusum est, et magno in honore habetur, ædificata sancti Martyris nomine ecclesia. *Unde conjicimus, dictas lectiones concinnatas fuisse ante disperditum seu combustum per Hugonottos sacrum corpus, ablatamque hierothecam, ac dein non immutatas e veteri lectionario aut Breviario transiisse in memoratum Proprium Sanctorum, cujus exemplar servamus in Museo nostro. Ceterum, præter præcipuam Sancti festivitatem, aliam quotannis Trenorchii celebrari tradunt Chiffletius et Bailletus in memoriam translationis per Stephanum abbatem factæ seculo* x, *eamque ita notatam reperio in laudata festivitatum serie :* xxvi Januarii : Translatio S. Valeriani.

Auctore J. P.

PASSIO

Auctore anonymo.

Ex variis exemplaribus Mss. et impressis inter se collatis.

E

Sub M. Aurelio Antonino cum aliis Lugdunensi carcere inclusus

Igitur *a* diebus illis *b* Antonini imperatoris temporibus gravissima persecutionis instantia pullulabat, adeo ut in cunctis sui imperii provinciis generali fuit * authoritate vulgatum et decretis imperialibus constitutum, ut, ubicumque Christianæ religionis indiscreto honore, sexu, vel genere persona fuisset inventa, diversis afflicta suppliciis capite puniretur *c*. Tunc in Lugdunensi urbe maxima vel præcipua Galliarum sanctæ recordationis Photinus episcopus, cujus vitæ merita consummatio martyrii declaravit, institutor Christianorum doctissimus habebatur, qui *d* cum aliis quadraginta octo *e* martyribus persecutorum instantia comprehensus, ergastularibus tenebris mancipatur, et quinquaginta *f* animæ Christi gloriam confitentes in unum carcerem pariter retruduntur.

* al. fuerit

divinitus elabitur, at prope Trenorchium subsistens detegitur.

2 Ex quibus sanctus Marcellus et sanctus Valerianus nocturno tempore adnunciante Angelo evocati pariter et soluti *g*, alter eorum Sequanorum, alter Æduorum provincias interjecto Arari petierunt *h*. Divinæ itaque provisionis instinctu, ut eorum institutione, et corda gentilium ad cælestis religionis gratiam pervenirent, et nominatæ provinciæ perpetuo * semper Martyrum patrocinio munirentur. F In illo tempore post sancti Marcelli gloriosum certamen martyrii, Prisci præsidis examinatione confectum, nec longo intervallo *i*, dum ipse præses ad Lugdunensem urbem sub voce præconis, et per aggerem publicum mularibus vehiculis, et per amnem Sagonæ * navali cursu, agmine diviso, properaret, Trenorchium, quod tunc in erogandis militum annonis horreum castrense *k* vocabatur, die jam vespertinis horis declinante pervenit. Ubi dum de passione sancti Marcelli, quæ in Cabilonensi urbe *l* acta fuerant, insana relatione denunciat, suggestione gentilium cognovit, sanctum sibi Valerianum orationis secretissimam habere cellulam, et multos jam Christicolas effecisse.

* al. proprio

* al. Saucone

et militibus, a quibus capitur,

3 Tunc nequissimus præses eadem nocte atroci cogitatione versatus, adveniente jam luce, ut mentis crudelitas flagitabat, sanctum perquiri Valerianum ab officio *m*, et suis conspectibus statui imperavit. Ad cujus tugurium cum directi milites pervenissent; ille, eos æstimans Christianos, gratia charitatis et more hospitalitatis invitat. Quem illi primum * intuentes signum crucis et intra

* al. priandus

A. ANONYMO. tra cellulam suam habere, et suis adhibuisse vultibus conspexerunt; statim comprehensum dirigunt *n*, sagaci inquisitione solliciti, quid est signum illud, quod intra suum tugurium invenissent, ab * illis venientibus in suam signasse faciem videretur.

n

* al. aut

4 Tunc sanctus Valerianus respondit: Hoc est signum salutis, in quo Dominus cæli et terræ Dei filius *o* Jesus Christus una cum Patre et Spiritu sancto regnans ante sæcula et in ævum * permanens nos sua passione redemit et moriendo contritis mortis vinculis æternæ vitæ præmia condonavit. Tunc illi dixerunt; Ergo et tu Marcelli socius Christianum te esse denuncias? Sanctus Valerianus respondit: Me et socium sancti Marcelli et Christianum esse libera et usque in finem mansura voce profiteor.

se Valerianum esse et Christianum libere professus.

o

* al. æternum

5 Impositis igitur vinculis, et post tergum manibus vinctis, velut scelerati criminis reus, prisco præsidi ab officio præsentatur. Quem cum ille intueretur, belluini cordis severitate inflammatus, sic ait: Tu es Valerianus Christi nomen prædicans, errore superfluo periturus? An fortasse, quæ acta fuerint de socio tuo Marcello, simili errore decepto, ad tuam mimine notitiam pervenerunt? B Consule tibi, deorum immortalium numina venerando. Cognosce, quæ adorari sacratissimi imperatoris decrevit authoritas, quæ * et patres nostri viderunt, et nos eorum effigies sanctissimas adoramus, et quorum progenies cælo manifestissime dominatur.

Prisco præsidi sistitur, cujus idola

* al. quam

6 Omnipotentem itaque Jovem, Junonem ejus conjugem ac sororem, Venerem etiam tanti dei filiam, Vulcanum et Martem fratres ipsius pariter et maritos adora. Quod nisi feceris, longe a collega tuo Marcello gravioribus suppliciis punieris. Sanctus Valerianus respondit: Præsidem te esse et judicem provinciarum circumstans declarat officium; sed omnis scientiæ error gentilium reddit ignarum. Quomodo imperatoris tui, et nefaria religione imperatorum decreta convellis? Quæ sunt nomina ista, quæ loqueris? Incesta puniri legum præcipiunt statuta, et tu deum esse omnipotentem voce sacrilega profiteris, quem germanæ suæ fuisse conjugem, non negasti, filiamque ejus Venerem, fratris uxorem a me æstimas esse adorandam? Hæc crimina in numinibus veneranda, et in hominibus damnanda pronuncias? Tuo te satis abundeque errore confundis. C Et beatissimi fratris mei Marcelli supplicia mihi allaturum * minaris, glorioso certamine superata? Atque utinam te victum et illius virtute tua pronunciatione cognosceres, et Deum cæli ac terræ, dominatorem rerum omnium atque formatorem *, de bonis sensibus adorares; qui sine crimine, passus, ut sua nos morte ab æterno mortis crimine liberaret, vel cujus * resurrectione fiduciam nobis perpetuæ salutis ostenderet: cujus regni nec finis nec principium invenitur!

ridens et verum Deum prædicans

* al. te illaturum

* al. factorem

al. et sua

7 Hic est Deus vivus, qui non in metallis nec lapidibus, sed in templo fidei et æternæ beatitudinis gratia reperitur. Priscus præses dixit; Circumstantia supplicia non pavescis, et velut judicaturus * judicem vana quædam deliramenta pronuncias? Nunc evidentius approbabis meorum virtutem numinum aut vanam Dei tui potentiam, in tormenta deficiens. Sanctus Valerianus respondit: Tormenta ista, quæ nominas, jam a præcedentibus meis commilitonibus sunt superata *p*. Tunc sævissimus præses stipiti appensum sanctum Martyrem unguibus jussit ferreis laniari. Et cum auxilio Christi nullis fatigatus suppliciis in laude Domini perduraret, ac nequissimus præses per illius perseverantiam ad veram Christianæ fidei religionem pervenire plurimos vereretur, solutum exinde, in locum, quo nunc venerandi corporis reliquias excolimus, gladio feriente jussit interfici *q*. Tunc sanctus Valerianus primi martyris et levitæ sancti Stephani gratiam et gloriam reminiscens, cælos intuens, illum vidit oculis sibi offerre coronam, cui moriendo non metuit martyrii præbere victoriam. Sic itaque sanctus Martyr locum illum corpore consecravit, cælorum spiritu regna conscendens *r*.

post minas ac dura supplicia capite plectitur.

* Ms. Accinct. Justificaturus

p

D

q

r

ANNOTATA.

a *Prologus in multis apographis Mss. et impressis Passioni annectitur, ut monuimus in Commentario prævio num. 13. Nos eum a reliquo corpore rescindendum rati sumus, tum quia multum dubitamus, an eumdem auctorem nactus sit, quem ipsa Passio, cum in aliis apographis vel prorsus non legatur, vel multo brevior sit; tum quia vix aliquid continet, quod ad Sanctum nostrum pertineat. Auctor id unum præ oculis habuisse visus est, ut Eusebium Cæsariensem episcopum a doctrina ac diligentia in colligendis Sanctorum martyrum gestis et probitate ac sanctitate impense* E *commendaret, prout ab aliis olim factum est non paucis: quantumvis ex testimoniis multorum Patrum et ex ipsiusmet Eusebii scriptis pateat, quod Ariana hæresi infectus fuerit, quodque* impietatis Arii apertissimus propugnator, signifer, princeps *exstiterit, quibus nominibus eum appellat S. Hieronymus citatus a Florentinio in Exercitatione ad prævias Hieronymiano Martyrologio epistolas a pag. 71 usque ad 84: ubi idem Florentinius de ejus resipiscentia dubie ac modeste ita proloquitur:* Eusebium... resipuisse, quod aliqui existimant, ita incertum est, ut plurimi ex antiquis non credant. Quid in hac re statuendum sit, Romani Pontificis judicium omnino sit. *Eamdem materiam paucis pertractavit Papebrochius noster tom.* IV *mensis Junii pag. 75; pluribus Tillemontius tom. 7 Monumentorum Historiæ Ecclesiasticæ a pag. 69, quos vide. Accipe nunc memoratum Prologum.* Beatissimorum Martyrum gloriosa certamina, ob honorem Christi Domini ac Dei nostri assiduis cultibus et solemnitate annua celebrantur, ut dum fidem Martyrum plebs devota cognoscit, et illos triumphasse gaudeat, et se patrocinio eorum protegendam esse confidat. F Celebre enim habetur [sanctæ recordationis] Eusebium historicum, Cæsariensis urbis episcopum [egregiæ vitæ beatissimum sacerdotem, ecclesiastica quoque institutione doctissimum, et præcipua sollicitudine venerandum per omnem orbem, in quantum divino adjuvante spiritu, ut gestum est rei veritate decursa valuit reperire] prout singularum provinciarum urbes, loca, vel oppida illustrari triumphis Martyrum cælestibus meruerunt [quorumque principum tempore ordinata officiorum instantia innumeræ persecutiones actæ fuerint] declarasse: qui etsi Martyrum singulorum integras non explicuit passiones, tamen Christianis devotis atque fidelibus, unde scribi vel celebrari debeant, veraciter intimavit. [Dei itaque gratiam toto orbe diffusam fidelis cultor excoluit; dum velut exiguo tritici semine copiosæ messes agri fertilitate gignuntur, et multiplicata ubertate proficiunt, ita supradicti viri relatione, ab unius codicis fonte diffusæ scriptis manantibus fidelium, totum orbem celebrandæ passiones Martyrum rigaverunt.] Nos tamen * rei ordinem exequentes, passionem sancti Valeriani martyris ea scribere de-

vo-

A devotione curavimus, quam triumphante Christo perfectam certissima veritate comperimus. *Ita in apographis citatis ; at in Ms. Belfortii desunt, quæcumque hic uncis inclusimus.*

b *Voces istæ* diebus illis *non leguntur apud Chiffletium et Jueninum.*

c *De hac persecutione vide dicta tom. 2 Septembris pag. 197 in Annotatis ad Passionem S. Marcelli litt.* a *et* b.

d *In apographis, quibus affixus est prologus, hic insertæ sunt voces hæ :* Ut præfatus historicus refert, *nempe Eusebius Cæsariensis.*

e *Cum Photino seu Pothino, quo modo nominatum vult Theophilus Raynaudus, rectius dixisset auctor comprehensos fuisse quadraginta novem martyres, quomodo recte legitur in solo codice Reginæ Sueciæ : quandoquidem omnes simul computati fuerint numero quinquaginta, uti expresse dicitur in Passione S. Marcelli, et in elogio Adonis recitato num. 2 Commentarii nostri.*

f *Sic habent apographa omnia, præter ea, quæ desumpta sunt e Lectionario Cabilonensi ; in his enim* quadraginta animæ. . . in unum carcerem *retrusæ dicuntur : at cum nihil addatur de decem* B *reliquis, an scilicet alteri carceri mancipatæ fuerint necne ; credo in codicem istum incuria describentium irrepsisse* quadraginta *pro* quinquaginta. *Porro de 48 Martyribus, puta de S. Pothino ac sociis Lugduni coronatis, egimus ad diem 2 Junii, ubi singula eorum nomina protulimus.*

g *In Passione breviore S. Marcelli, de qua mihi semper sermo est, nisi longiorem expresse assignavero, res ita exprimitur :* Effractis divinitus claustris juxta euangelicam auctoritatem. . . ad civitatem aliam fugam latenter arripiunt ; *nulla angeli facta mentione. De fuga ista fuse disputatum est in Commentario prævio ad Acta S. Marcelli § 4, quem consule.*

h Arar *seu* Araris, *appellatus etiam quandoque* Saucona, Saugona, Saogonna *et* Sagona, *vulgo* la Saone, *Galliæ fluvius est, Æduos, ad quos iter instituit* S. Valerianus, *dividens a Sequanis, ad quos perrexit S. Marcellus. Plura de his videri possunt in Annotatis ad Passionem S. Marcelli litt.* i *et* p.

i *Passus est S. Marcellus die 4 Septembris,* S. Valerianus 15.

k *Ita vocabantur mansiones seu stationes militares annonam et cetera omnia militibus iter* C *facientibus necessaria servantes, quales, inquit Valesius in notitia Galliarum,* stante imperio Romano mansiones fuerunt, in viis publicis, inque vicis plerumque ad ripas fluminum majorum positæ, et omnibus rebus abundantes. *Adi Passionem alteram num. 7.*

l Cabilo, Cabillonum *et* Cabilonum, *Gallis* Chalons sur Saone, *in cujus vicinia S. Marcellus martyrium subiit, civitas est in Burgundiæ ducatu.*

m *Hac voce designantur milites, satellites, seu apparitores, quomodo eos vocat Fronto in Passione altera num. 9.*

n *Chiffletius et Jueninus legunt :* Statimque comprehensum, dixerunt sagaci inquisitione *etc. Codex Reginæ Sueciæ habet* duxerunt.

o *Desunt binæ voces* Dei filius *quibusdam exemplaribus.*

p *Longiora ista colloquia Sanctum inter et judicem ac milites evitavit Fronto omnia ; Garnerius pleraque, et res gestas ambo nuda narratione complexi sunt, credentes haud dubie nec absque verisimilitudine, interrogationes istas ac responsiones non illis præcise verbis processisse ab ore* S. Valeriani *aut gentilium, sed potius ab auctoris ingenio, qui illos eo modo loquentes induxit, quo pro rerum adjunctis fieri potuisse existimabat.* A. ANONYMO.

q *De loco ac tempore martyrii quædam prælibavimus in Commentario § 2.*

r *Exemplaribus, quibus præfixum diximus prologum, subjicitur etiam sequens epilogus seu Passionis conclusio :* Cujus festivitatem annuam celebrantes, patrocinium de bonis mentibus exoremus, ut fidem plebis augeat, cunctumque populum suis cultibus adhærentem pia intercessione conservet, et qui ejus triumphum devotus ac fidelis scriptor excoluit in præsenti seculo, vel in futuro patrocinio ejus æterna gratia muniatur, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est imperium et potestas cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen. Explicit Passio sancti Valeriani martyris.

PASSIO ALTERA E

Auctore Falcone monacho Trenorchiensi.

Ex Chronico ejusdem loci, edito a Chiffletio et Juenino.

Venerabili Trenorciensis ecclesiæ abbati P. F. *a* vestræ non incognitus paternitati, vitæ perpetuæ gaudia promereri. Frequenti suggestioni vestræ, ingenioli mei vel facundiæ sæpenumero æmulam opposueram tarditatem : vos e regione, sufficere, nec inutile, pro virium quantitate moliri. Injungitis siquidem, et me vestræ prælationis auctoritate compellitis, ut nonnulla veterum monimenta gestorum, quæ a nostris quibusdam scripta quidem, sed indigesta reperimus, scrutata temporum serie, in unius corpore voluminis ordinare satagam. Cui cum diutius reluctari congruum minime putarem, adquievi tandem, statuens, et me petitioni vestræ ulterius non defuturum, et quædam nondum a quoquam edita, quæ nunc usque penes nos æque sunt acta, vel adhuc operante Deo frequenter aguntur miracula, in eodem opusculo notitiæ tradere posterorum. Et ne superflua digressione tædium vobis ingeram, beati Valeriani martyris triumphum, compendiosa brevitate relatum, limitem mihi narrationis protinus assumam ; non eodem tamen ordine nota repetens, sed ex eisdem quædam diligenti consideratione derivare contendens *b*. *Prologus auctoris.* F

2 Qui ad enarranda Patrum fortia gesta, quibus aditum regni meruere cælestis, fideliter accinguntur, principio genus, vitæque primordia plerumque et ipsam, quæ cujuslibet talium exortu meruit illustrari, patriam memorare contendunt ; quatenus ab initio, fidelis viri cognito tirocinio, sequens ordo gestorum promptius amplectatur. Hæc vero omnia tametsi de eo, cui præsens nititur intentio famulari, (beatum dico Valerianum) nostræ deesse notitiæ videantur ; cum tamen rerum exitus eum a primævo præceptis adhæsisse Dominicis evidenter ostendat, genus ipsius, vitamque a Deo procedere, non ex sanguinibus, neque *Nihil de Sancti patria ac gestis compertum usque ad martyrium*

A. FALCONE MONACHO.

que ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, communi sorte postposita haud injuria prædicamus. Sic enim scriptum est; Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri: his qui credunt in nomine ejus; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Porro nativitatis ejus patriam hanc nihilominus eadem sub intelligentia non negemus, quæ velut ab uteri productum angustiis, cælo eum sine calce *c* victurum, felici prorsus nativitate per martyrium destinavit.

Captus cum Marcello et 48 aliis Christianis.

3 Sed jam ad narrationis seriem redeamus. Et primo dicendum primitias vitæ suæ cum magno fidei fervore, Christi eum mancipasse servitio. Nam sanæ doctrinæ gratia floruisse, et ad superanda perfidorum tela insuperabili virtute viguisse, insigne illud electionis præconium innotescit, quod dum venerabilis illa cohors, quadraginta scilicet et octo Martyres, Eusebio *d* teste, propter sacræ fidei professionem, Lugduni cum beato ejusdem civitatis antistite Photino carcerali sub custodia gloriam præstolaretur martyrii, hic beatissimus Vir, atque Marcellus, velut uberioris B doctrinæ simul et constantiæ plenitudine insignes, divino nutu pariter et angelico *e* exinde soluti ministerio, ad prædicandam Galliam ambo Deo jubente destinantur: illius auctoritate præcepti servata, qua binos ante faciem suam Redemptor noster præmisit.

divinitus liberatur.

4 Egressi itaque (sicut dictum est) de carcere beati Viri, cælestium instar siderum de cæca nubium caligine, præclara duo Luminaria, eodem fervore, eodem denique spiritu, quo pro Christo tradi neci non renuerant, illas Galliarum partes aggredi non verentur, quas præ ceteris immanior, cæcus occupaverat error gentilium, ut illo vere caput illud superbiæ regnare non dubitares, quod se positurum super astra cæli sibi solium, et in lateribus sessurum se promisit Aquilonis. Verum quoniam divina providentia hos Viros ad hoc elegerat, quatenus verbum vitæ per eos diversis mundi partibus innotesceret *f*; alter Sequanorum, alter vero Æduorum provincias, Arari non mentis diversitate segregati, susceptæ prædicationis officio viriliter aggrediuntur.

et frendente

5 Nec defuit novæ gratiæ præconibus promissa olim a Salvatore discipulis virtutum necessaria plenitudo, qua dum illos ad salutare certamen C instrueret, Ecce, inquit dedi vobis potestatem calcandi super omnia dæmonia, et ut virtutes operemini credentes in nomine meo. Inter hæc auctor malitiæ diabolus, cernens sibi detrimentum, fidelibus salutis incrementa parari, consuetam sibi protinus exarsit in iram. Nec mirum; videbat siquidem secus ac spes sibi pollicebatur accidisse; dum gentilium corda, quorum eatenus ipse per torporem dominabatur, fidei calore, sanctique spiritus fervore gratulari; et velut captiva solent animalia, ad proprii vocem genitoris, falso deserto dominatore accurrere, ingemit: et qui se super astra sessurum, regnaturumque jactabat, contemptus nimis proprio frustratur domicilio. Ergo quod propriis nequit viribus, effici nititur alienis.

dæmone.

6 Præsidebat hisdem diebus in Burgundiæ partibus nonnullis, sub Antonino imperatore, præses quidam profanus, nomine Priscus, quem malignus hostis in Sanctos Dei commovens, sperabat sibi cujuspiam recuperationis aditum reformari, si eos hujus præsentiæ lucis subtraheret, per quos tantum sibi detrimentum fieri non ignorabat. Erat profecto miser hoc etiam furoris conamine cæcus; ignorans ecclesiam inde borur assumere, D unde occasus mundo noscitur imminere. Qualiter autem præfatus præses, dum in finibus Cabilonis beatum Marcellum plebi vitæ pocula propinantem, seque suasque leges spernentem, postquam innumeram plebis Deo multitudinem acquisierat, ipse quod defunctis præbetur ad requiem, vivo dederit ad supplicium, alibi scriptum reperies. Nos vero promissioni nostræ demus operam, cœpta Christo prævio prosequentes.

apud Trenorchium…

7 Narratur in sequentibus, quod beatus Valerianus secus mœnia Trenorciensis oppidi domicilium sibi construxerit, divinis insigne muneribus, structura modicum, caritate præcipuum, pompis sæcularibus inornatum; quippe cum non in eo præter Dominicæ Crucis constet fuisse vexillum; quod ipse cultu peculiari de more venerabatur. Cur autem locum hunc præ cæteris quaquaversum positis Vir sanctus ad habitandum elegerit, ratio manifestat. Fertur enim, quod idem locus olim ab antiquis Castrense sit Horreum vocitatum; ab hoc sine dubio, quod a remotioribus consueta vectigalia, vel cæteri diversarum census provinciarum, Romam per amnes E Sagonam, Rhodanumque *g*, dein per mare transportanda ad eumdem deferebantur locum. Ibi ergo quoniam, ut diximus, ex diversis mundi partibus illuc homines confluebant, vir Dei maluit habitare; quatenus advenientes, ex ejus ore velut ex limpidissimo fonte, salutaris Euangelii poculo recreati, salutarem nihilominus haustum civibus propinarent. Et quemadmodum, quæ cæsaris esse noverant, cæsari pro consuetudine reddere procurabant, ita demum quæ Dei esse didicerant, Deo reddere pio studio satagebant.

ad fidem… ti convert…

8 Quid plura? His est hujuscemodi antiquus hostis irritatus injuriis, postquam Dei Vir per sanctæ prædicationis ministerium Deo innumerabilem populum acquisivit, sævissimum in eum, ut dictum est, ad suæ damnationis cumulum excitavit præsidem, nomine Priscum. Immo solita miserantis Dei, qui etiam malis bene uti consuevit, actum pietate dignoscitur, quo scilicet * invictissimus Christi gratiæ Propugnator, triumphatis hostibus, digno meritorum præmio ditaretur. Et quia Vir beatus contigua provinciæ loca sacris illustraverat fidei documentis, nullatenus cæcitatis esse ministri poterant, qui lucis Auctorem per eum cognovisse simul et credidisse gratulabantur. F

** al. vide…*

Priscus p… ses gentil…

9 Unde diabolus eo nequitiæ stimulo concitatus, quo Dominum Jesum neci tradere non timuit, quove beatum Marcellum nuper interficere non dubitavit, præfato præsidi Trenorchium advenlanti, de beato Valeriano protinus per suos intimavit satellites, non jam vicini tantum ruris incolas, verum etiam totius *h* pene Galliæ populos, per eum ad externæ transisse cultum religionis: commune rerum quantocius admovendum periculum, et Romanis maturæ legibus subveniendum. Distulit præses in crastinum sermonis hujus indaginem, quoniam quod supererat diei, ad hoc nequaquam posse sufficere, beati Marcelli nuper habito conflictu considerabat. Cognovit quippe relatorum intentione, non imparis robur huic inesse constantiæ, quam in supra memorato fuerat martyre prosecutus. Eoque vehementius in hunc sævire meditabatur, quo diffusius quaquaversum per eum hujuscemodi cultum dilatari certo comperit experimento.

10 Mane autem facto accelerat Priscus meditata perficere: qui missis apparitoribus sanctum

sibi

A sibi Virum confestim præsentari præcepit. Quos ut vidit, solito sibi caritatis obsequio, eis obviam signo Crucis armatus processit, et eos cibum sumere impendio deprecatur. At illi, quo digni non fuerant, caritatis respuentes edulium, crudeli domini sui, ad quod missi fuerant, satisfacere præcepto maturaverunt.

ad se deduci, et frustra tentata ejus constantia,

11 Interrogatus vero ab eis ignoti sibi signi notitiam, evidenti responsione verissimaque sacræ protulit fidei professione. Dirissimis itaque loris astrictus, variaque pulsatus injuria, Servus Dei servo diaboli præsentatus, et ut facilius subigeretur, patrati dudum sceleris ei objicientes crimen, diriora, ni maturato resipiscens præceptis præsidis obsecundaret, instanter minitabantur. Enumeratis, itaque quibus subdi jubebatur, numinibus, eorumque spurcissimo memorato conjugio, congrua Vir Dei responsione obviat objecti, ac talium se omnino respuit obsequio maculandum. Quid plura? His aliisque multis ac diversis altercationibus hinc habitis et inde; cum se frustra niti contra Virum Dei insanus præfectus perpenderet, ac nonnullis circumstantibus non mediocri responsiones ejus invectionesque forent documento, stipiti tandem appendi, et ibidem
B unguibus eum jussit ferreis laniari.

unguibus ferreis laniari ac capite plecti.

12 Eia carnifex, siquid ex humanæ traduce conditionis ejus carni nævus adhæsit, diro satage pectine mutilari. Nempe tuum tibi præstitum est ad interitum, ut in hoc etiam, quod crudeliter in Sanctum Dei peragis, Dei servias justitiæ; et quod amicus non posses perficere, valeas inimicus. Perfer et hoc Martyr jaculum crudele tyranni, post modicum visurus eum, pro cujus amore non recusas oppetere; illius memor apostolici: Si compatimur, et conregnabimus. Jam vero Christi Martyris patefactis usquequaque visceribus, dum tantum spiritu vigente, carnis materia pectine laniata defecisse videretur, nec ullius eum, vel ipsius carnificis præ horrore posset acies intueri, de stipite, Prisco præcipiente, deponitur, et ad locum destinatum vertice plectendus duci jubetur.

Christum sibi apparentem habet, i

13 Quo cum duceretur, et omnipotenti Deo gratias agens, pio cælos intueretur obtutu, Christum sese certaminis sui præmium, coronamque sibi conspicit offerentem *i*. Cum itaque (dilectissimi) cælestis contemplatio majestatis, beati Ste-
C phani singularem prorsus per totum orbem commendet prærogativam; omnique dignum reverentia habeatur, quod Dominum gloriæ velut in suis sollicitum causis fuerit contemplatus; non immerito beatum Valerianum haud multum dispar ratio persuadeat, præcipuis insignem muneribus, illis, quorum studio vel labore maxime fides mundo innotuit, veraciter æquiparandum. Vix enim quempiam Doctorum, præter Apostolos, Apostolorumque discipulos (ex quibus tamen ipse unus
k *k* pro Chronicarum traditione dignoscitur exstitisse) reperire valebis, cujus ipse æmulator existens non fidei doctrinas super ejus fundamentum ædificasse probetur; sed (sicut dictum est) ab ipsius initio credulitatis ejusdem sacræ fidei, vera credatur assertione militasse.

occiditur: eodem loco ipsi basilica erigitur:

14 Sed jam ad cœpta redeamus. Tanta igitur tamque mirabili Martyr confortatus simul et recreatus visione, eademque quibusdam non occultata fidelibus, securus de præmio lictores cursu præibat, gaudensque, flexis genibus vertice multatur, supernorum civium gaudio perenniter potiturus. Quo in loco filii, quos ipse Christo genuerat, quibusve sidereas per prædictionem in cælis præparaverat mansiones, modicam illi pro tempore, et facultate construxere basilicam *l*; in qua paulatim fidelium crescente numero, nonnulli cultui sese discipuli mancipavere divino.

A. Falcone monacho. l

miraculis claret.

15 Ab hinc locus ille copioso fidelium cœpit frequentari concursu, dum nemo confluentium votorum frustrabatur effectu; adeo ut pene numerosior per signa fieret credentium multitudo, quam prius per sancti Viri prædicationem fuerat ad Christum conversa. In vera quippe vite manentem fructumque ferentem palmitem, ut fructum plus afferat, verus per martyrium purgat agricola, et ideo Vir sanctus, sicut vivus, ita etiam non cessabat Christo populos lucrificare defunctus. Sed hæc omnia divinæ sunt opera Majestatis, quæ pro visibilibus nos ad invisibilia provocans, non solum cum servi essemus peccato, pristinæ retulit libertati, sed etiam dedit nos per gratiam filios Dei fieri, qui credidimus in nomine ejus, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Epilogus

16 Hæc, quæ nunc usque qualicumque stylo protulimus, ad beati Valeriani passionem specialiter pertinere noscuntur. Cætera, quæ sequuntur, quamvis temporum diversitate, narrationeque rerum ab his, quæ supra diximus, differre videantur, ab unius tamen rationis ordine nullatenus discrepant, eo videlicet, quo ad augenda E
præfati Martyris præconia meritorum, quæ dicenda sunt, divina clementia voluit operari. Ad quod referendum juxta Patrum veridicam traditionem pro viribus accingar, illum semper invocans, qui in Euangelio ait; Sine me nihil potestis facere.

ANNOTATA.

a *Per litteram* P *Petrum abbatem, per* F *se indicat Falco. Vocatus est* Fronto *aliquoties in Comment., præsertim num. 7; legendum ubique* Falco.

b *Si satis constaret, memoratum hic* S. Valeriani Triumphum, compendiosa brevitate relatum, *non esse diversum a Passione, primo loco data, operæ pretium non judicassemus, hanc Falconis lucubrationem typis committere, cum ipse fateatur, selecta esse a se aliqua dumtaxat ex isto Triumpho, reliquis pro arbitrio suo additis ac dispositis; et hoc quidem abunde liquet ex longioribus digressionibus, observationibus, prolationibus verborum sacræ Scripturæ ac similitudinibus, quas totidem interpolationes esse credimus, ac proin passim inobservatas præteribimus.* F

c *Id est :* Æternum, sine fine; *quomodo dicimus :* A capite ad calcem : Ab initio usque ad finem.

d *Acta martyrum Lugdunensium inseruit Eusebius lib. 5 Historiæ ecclesiasticæ ex epistola ecclesiarum Viennensis et Lugdunensis ad Christianos in Asia et Phrygia degentes conscripta secundum testimonia eorum, qui certamini adfuerant. Consule Annotata ad priorem Passionem lit.* a.

e *Vide ibidem lit.* g.

f *Imo ad hoc, sicut eventus docuit, divina providentia Viros istos elegerat, ut Marcellus Cabilone aut in ejus vicinia,* Valerianus *Trenorchii verbum vitæ prædicarent, et post breve tempus martyrio suo utrumque locum illustrarent; neuter enim uspiam legitur processisse ulterius. Potuit tamen respexisse auctor ad ea, quæ infra conjicit de Trenorchiensi oppido, ad quod olim, utpote Castrense horreum,* ex diversis mundi partibus homines confluebant, *unde hi haustum a* S. Valeriano *Euangelium, in suas quique regiones reversi, amplius disseminarint ac propagarint.*

A FALCONE MONACHO.

g *Rhodanus celeberrimus Galliæ fluvius est, haud procul Lugduno Sagonam seu potius Ararim recipiens.*

h *Denuo exaggerat auctor hic, nisi loqui censeatur ex mente accusatorum sancti Martyris, vel eo sensu exponi debeat, quo supra ad litt. f.*

i *Visionem istam, quam Falco in itinere factam memorat, magis conformiter ad textum Passionis primæ, contigisse ait Garnerius, Sancto jam ictum exspectanti. Verba accipe :* Dum vero cervicem percussori suavissimi odoris hostia Martyr inclinaret, genibus in terram orationis gratia defixis, oculis in cælum cum toto mentis desiderio sublevatis, hoc ante plenitudinem gloriæ subsequentis promeruit, ut cælos ipsos aperiri sibi conspiceret, Jesum immortalitatis, et spei communis columen, sibi cælitus imminentem, et coronam splendidissimi decoris vultu festiviori Martyri suo desuper afferentem.

k *Oppido senex fuerit* S. Valerianus, *anno circiter 178 martyrio coronatus, si in laudatis Chronicis vera tradantur. Malim credere, ei magistrum fuisse aliquem e discipulis Apostolorum.*

B l *Harum vocum interpretationem dedimus in Commentario prævio num. 17.*

TRANSLATIO

ET MIRACULA

Auctore eodem Falcone.

Ex editionibus Chiffletii et Juenini.

a Sepulcrum Sancti

Hoc quoque obeunte *a* Stephanus in cœnobiali substituitur regimine. Hujus studium, vel quam circa beatum Valerianum habuerit devotionem, traditus memoriæ prodit effectus. Hujus siquidem corpus Martyris, sicut a fidelibus tempore passionis ejus in sepulcro fuerat collocatum, clausum tellure per multorum spatia manserat annorum *b* : quod jam dictus pater incongruum non injuria ratus, ejus scilicet humo tegi corpus, cujus spiritus in cælestibus angelorum contubernio potiebatur, cujusque meritis divina virtus immensa populo suo beneficia condonarat. Cœpit igitur tacita prius secum meditatione translationis ordinem disponere; deinde, quæ futuro necessaria erant operi, paulatim præparare, aurum, et argentum, diversique generis lapides pretiosos.

magno apparatu

2 Inde strenuo adscito artifice, affabre compositum visus est fecisse mausoleum. Quo peracto, tempus operiens opportunum, religiosorum constituto die venire fecit multitudinem. Affuit nihilominus copiosa plebis diversarum urbium multitudo, magnum fore fidelibus credens emolumentum, hanc elationis a tumulo beati Martyris invenisse solemnitatem. Quam quia Deo gratam fore, miraculis attestantibus, aperte cognovimus, non immerito (dilectissimi) dignis eam cultibus honorare, summoque cum gaudio suscipere debemus.

3 Eliguntur itaque tres merito vitæ venerabiles monachi, qui, pœnitudine commissorum cum satisfactione præmissa, candidis induti vestibus, summa cum reverentia locum adeunt, quo sanctum noverant sepultum Valerianum. Cæterorum vero nemini concessum est intrare *c*; sed erat populus exspectans, illo sine dubio devotione non inferior, qui Zachariæ sacerdotis hora incensi exitum de templo præstolabatur. Revoluto tandem lapide, quo tumulus claudebatur, ingens, aromatum more, fratres perfudit odor; ut scilicet, qui per sanctæ ministerium prædicationis in carne vivens exstiterat odor vitæ fidelibus, nunc etiam suavem præberet corpore resolutus odorem.

aperiuntur... suavem odorem exhalat

4 Interea fratres introrsum respicientes, inveniunt sacrum caput non secundum ordinem jacere membrorum, sed in loco, quo pectus fuisse videbatur, diligenter positum : ubi etiam modicam, acsi nova tunc posita esset, ex pallio reperiunt Crucem, quæ postmodum in argenteo affabre facto posita est philacterio. Hanc ipse dum adhuc viveret, in ea parte vestis, qua pectus tegitur, tulisse non dubium est, ut indicaret habitus, quod professio declarabat. Sumptis igitur majorum reliquiis artuum, reposuerunt ea in capsam, quam superius recens factam memoravimus, cæteris exuviarum corporisve cineribus in sepulcro relictis. Quam cum humeris imposuissent, detulerunt eam ad monasterii superioris oratorium, ac super beatæ Dei Genitricis aram reverenter imposuerunt. E

Reliquiæ in thecam inclusæ transferuntur.

5 Quanta piarum ibi flumina fusa sunt lacrymarum, quas magnorum provocabat immensitas gaudiorum! Populus tandem votis ovanter, precibusque peractis, ad propria gaudens remeavit. In ea vero, quæ eodem jubente patre hisdem diebus facta fuerat imago, sacrum ac venerabile caput sæpefati Martyris positum est, quam nunc etiam contra violentos tempestatis impetus, vel diversas aerum incommoditates, seu quaslibet rerum adversitates opponentes, ab his sæpe, Deo miserante, defendimur. In die autem Purificationis beatæ Mariæ, quæ post modicum tempus affuit *d*, delatum est scrinium, quo beati Martyris ossa condita habebantur, in inferius oratorium *e*, quod indesinenter a populo frequentabatur; positumque super altare, quod recens fuerat ædificatum.

ac perduntur... quot exponuntur

C

b

6 Et dum populus in superiori monasterio consuetam *f* sequeretur processionem, quidam homunculus adeo miserabilis, ut pene totius mole corporis instar glomi contracta, terram tantum cernere cogeretur, magno cum labore sacrum illud ingressus oratorium, preces suas ibidem lacrymabiliter effundere cœpit, beati Valeriani meritis divinam sibi clementiam flagitans affuturam. Cumque id subinde repeteret, subito nervi, totiusque compago corporis miro cœperunt modo laxari : prostratusque solo, magno cœpit clamore vociferari. Et jam chorus Missæ solemnis instabat officiis. At populus audito clamore cucurrit, invenitque hominem prostratum solo tantæ recepisse formam longitudinis, ut cum non prius trium vel quatuor annorum infantis quantitatem excedere videretur, tunc omnes fere altitudine superaret. Laudibus itaque Deo votisque persolutis, ovans ad propria populus repedavit. F

Contractus restitutus.

7 Anus etiam quædam, cui vel ætas vel infirmitas lumen abstulerat oculorum, ibidem Deo miserante, meritis ejusdem Martyris illud meruit recuperare. Nec latere potuit procul etiam consistentes hujus notitia rei; quin potius, diversa cogente incommoditate, multi undique confluebant; inter quos quædam ætatis provectæ femina,

cæca illuminatur, altera ... liberatur.

A na, gemino confecta dolore, venit alia comite; diris quippe febribus æstuabat, sævoque misera tenebatur a dæmonio. Huic etiam diu non distulit optatum pietas divina beneficium. Sana quippe rediit, fugatis tam febrium æstu, quam furentis viribus inimici.

miles item febricitans sanatur.

8 Miles quidam nihilominus ab amicis adductus accessit, tanto febrium, quo jam diu laboraverat, tædio consternatus, ut ex hac vita morte resolvi, quam tali mallet ulterius incommodo prægravari. Subvenit et huic non diu differendo remedium Christi misericordia; ad propria siquidem regrediens, adeptæ sanitatis beneficio suos admodum lætificavit amicos.

ANNOTATA.

a *Erveo vel Herveo abbati Trenorchiensi ejus nominis tertio.*

b *Hinc deducunt nonnulli, sepulcrum non fuisse apertum a seculo 2 usque ad* x, *et per consequens nemini fuisse communicata sancti Martyris ossa, vel reliquias ante hanc translationem. Vide Comment. num. 42.*

B c *Ista primo intuitu pugnare fortasse videbuntur cum relatis a Garnerio in altera ejusdem translationis Historia num. 4, ubi dicuntur Stephanus abbas et* quamplures integri nominis personæ *ad sepulcrum accessisse. Sed haud difficulter conciliabuntur, si rei ordinem ita nobis proponamus, ut abbas et plures alii e superiori ecclesia in inferiorem seu subterraneam descenderint usque ad sacellum, in quo sub ara, Sancto consecrata, latebat tumulus, ibidemque ante ostium seu ingressum substiterint omnes, exceptis tribus monachis, memoratis a Falcone.*

d *Die octava scilicet ab elevatione ac translatione, quæ facta est 26 die mensis Januarii, et dein quotannis celebrata.*

e *Sacellum intelligo, cujus memini ad lit.* c, *quodque, teste Juenino tom. I Historiæ Trenorchiensis pag. 371 et 380, dominus de Sauvajot, collegii canonicorum cantor, novo altari aliisque ornamentis decoravit præsenti hoc seculo.*

f *Festo Purificationis sanctissimæ Mariæ Virginis.*

C

TRANSLATIO

ET MIRACULA

Auctore Garnerio monacho Trenorchiensi.

Ex editionibus Chiffletii et Juenini.

Stephanus abbas, sancto Martyri multum deditus, a

Decurso pro captu nostræ mediocritatis in superioribus ordine passionis *a*, qua beatissimus Valerianus Christi martyr pretiosi lapidis coronam in cælestibus obtinere promeruit, ad sacratissimi corporis ipsius exhumulationem iterum reflectere manum compellimur; ut videlicet, nostro interveniente conatu, dignitas ipsius præcognitæ veritatis correptiori stylo pulchrius elucescat. Post innumeras igitur ab ipsius passione, non annorum dico, sed multorum temporum revolutiones, vir venerabilis nomine Stephanus, persona quidem clariori genere nobilis, sed morum elegantia et sanctissimæ religionis observantia nobilior, Trenorchiensi monasterio pastorales excubias (sicut in antiquioribus ejusdem cœnobii chartis legimus) impendisse cognoscitur. Placuit autem Spiritui sancto, istius beatissimi viri temporibus, corpus supra memorati, sæpius memorandi Martyris ex humiliori loco transferri, et in excelsiori cum debita reverentia collocari.

A. GARNERIO MONACHO.

meditatur corporis elevationem.

2 Mira quidem et incomprehensibilis divini consilii revera profunditas, per tot videlicet præcedentium sæculorum curricula sub vilissimo lapidis unius operculo dilecti sibi Martyris glebam negligenter obsolevisse, et velut sub obscurissimo modio serenissimi sideris lucernam diutius latuisse. Sed licet apud nos brevissimi et quasi nullius momenti tunc temporis Valeriani monumentum æstimaretur *b*, amplissimum tamen in cæli senatu consessum gloriosius obtinere certo certius Martyrem nostrum meminisse debemus. Ex istius quidem curiæ senatorio sedit arbitrio, præfati Stephani religiosi abbatis animo latenter immittere, ut pretiosi Martyris exuvias colligeret, unde præcedentibus meritis, aliquid ex officio tam piæ sollicitudinis emolumenti divinitus eidem redderetur. E

et post initum consilium indicit triduanum jejunium;

3 Verumtamen quia juxta Salomonem, omnia cum judicio facienda didicerat, ne forte temerarius, aut pro magnitudine rei præsumptuosus haberetur, maturioribus elegit personis indicare negotium, et salubriorem seniorum conniventiam exspectare. Ascitis itaque consummatæ opinionis comprovincialibus undecumque personis, ex consulto triduanum circumquaque jejunium universis indicitur *c*, et beatæ tempus exspectationis in populis ubique prædicatur. Quid moror? Post abstinentiam, quam præmisimus, triduanam, de locis propriis apud Trenorchium singuli diversi sexus et ætatis confluunt homines, desiderabilem sibi thesaurum intueri tota mentis aviditate cupientes, et debitis juxta legem oblationum muneribus honorare sollertius peroptantes.

cum magna hominum piorum turba ad sepulcrum procedit,

4 Convenientes igitur ad sacratissimam utrimque beatissimi Martyris ecclesiam, primo quidem solo tenus in oratione cum suspiriis, et immenso lacrymarum flumine decumbentes, misericordiam omnipotentis implorant Deitatis; ne, quod Spiritu sancto suggerente conceperant, malesuada carnalium illecebra voluptatum, et præteritorum immanitas delictorum, diu concupitis effectibus insolenter evacuet. Dum sic oratur, dum turba frequens lacrymatur, Stephanus supradictus abbas, vir omni religione præcipuus, et cum eo quamplures integri nominis personæ, largissimis ora perfusi fletibus, pia præsumptione de Domini misericordia confidentes, ad sepulcrum Martyris humiliter accedentes *d*, iterum orationi solito devotius, cum tota spiritus anxietate seipsos hostiam vivam sacrificantes incumbunt. F

quo reverenter aperto,

5 Dum hæc aguntur, erigentes se tandem viri timorati, manus ad sarcophagum, pia trepidatione perfusi, tentantes applicant, utrum operimentum illud lapideum, ponderosæ quidem (ut cernitur) quantitatis, quo inferioris vasculi claudebatur hiatus, sustollere prævalerent. Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum: nam manus inedia triduana fatiscentes et corpora genuum curvatione et continuis curvationibus lassescentia tanta præfatam molem levitate sustu-

A. Garnerio monacho. e

sustulerunt, quanta nec ab innumeris et fortibus viris divelli posse crederetur *e*. Dum igitur cælestis thesaurus devotis diu desiderantium oculis fidelium aperitur, clamor ingens suspiriis et singultu profundiori fecundior in commune attollitur, ab universis rea pectora percutiuntur; terra pedum strepitu, cælum ipsum ineffabili conclamantis populi consonantia, velut unius vocis, remugiens propulsatur.

deleguntur sacra ossa cum capite suaviter spirantia,

6 Quis tibi suavissimum odorem, omni thymiamate fragrantiorem, omni nectareo liquore suaviorem litteris explicet? Quis interioris admirabilem thecæ candorem quolibet vocis humanæ valeat officio designare? Nec putrescentium more corporum sanies (ut assolet) reperitur; sed membra Martyris universa juxta naturalem sui compositionem cartilaginibus et nervis sibi cohærentia, cum quodam intuentium stupore cernebantur. *f* Caput vero sacratissimum, sicut unius ictu lanistæ divulsum a beatissimo corpore fuerat, ita super venerabile pectus ejusdem quiescebat. In hunc modum hæc omnia cernuntur ab omnibus: venerantur ab omnibus, deosculantur singuli, lacrymis irrigant universi. B Interea loci loculus argenteus ad medium defertur, operoso satis artificio, gemmarum multimodo diversarum splendore laminis aureis, et eboris sculptura radiantibus mirifice decoratus; profecto talis, ut materiam superaret opus; studio recolendæ scilicet sanctitatis viri Stephani abbatis, non sine copiosis rerum impensis pia devotione præparatus.

et pretiosis thecis inclusa

7 Ponitur introrsum per consecratas religiosorum manus sacerdotum, seorsum capite suo, membratim Valeriani divini martyris corpus, et super altare beatæ Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ cum universæ plebis exultatione venerabiliter collocatur. Caput vero juxta memoratum loculum, in imagine quadam, velut ad similitudinem Martyris ex auro et gemmis pretiosissimis decenter effigiata, separatim erigitur. Nam crucem de pallio, quam super exesa corporis membra, reliquis omnibus exuviis, situ nimio et vetustate diuturna detritis, repererant, in argentea cruce diligenter includunt.

relicta eorumdem parte in tumulo, solemniter transferuntur.

8 Cæterum consultiori providentia præfati corporis quantitatem non modicam in lapideo monumento sagacioris ingenii viri reliquerunt, et bitumine fortiori linientes extrinsecus, in inferiori crypta monasterii nostri, post beatissimi Valeriani C sacrosanctum altare deponentes abierunt. Porro cum debitis laudibus, et pia gratiarum actione Missarum sollemnia festivus ab universorum monachorum et clericorum catervis celebrantur, et immensis præsentium principum donariis, et promiscuæ plebis oblationibus Christiana sollicitudine gloriosi Martyris reliquiæ certatim venerantur. Facta est autem hujus, quam præmisimus, mutationis translatio sub Stephano Trenorchiensis cœnobii religioso abbate, qui anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo sexagesimo divinitus ad regendum monasterium nostrum promotus, duodecim annorum *g* integram in eodem complens perfectionem, virtutibus et bonorum operum fecunditate locuples, extremum vitæ mortalis in pace complevit diem.

Sub idem tempus plura ibidem patrantur miracula

9 Ex abundanti fuerit innumerabilem miraculorum numerum huic nostræ narrationi supponere, quæ Divinitatis omnipotentia, manu misericordiæ largioris, diversi generis ægrotantibus, propter insigne meritum Valeriani pretiosi martyris, efficaciter usque in præsentem diem erogare non desistit. Pauca tamen, id est, duo, ne penitus deesse videamur officio, quæ proximis memoratæ translationis diebus accidisse perspicuum est, D placuit inserenda, ad laudem et gloriam illius, qui corona martyrum suorum veraciter creditur, Jesu Christi Domini nostri, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et dominatur Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Vir ...

10 Cum venerabilis diversi chorus ordinis sacratissima Missarum sollemnia celebraret, et divinis laudibus unanimiter insisteret, latebat in cryptis, unde sublatum fuerat Valeriani martyris beatissimum corpus, quidam miser homuncio, diutissima paralysi totus velut in cujusdam globosæ rotunditatis speciem in seipsum arcuosa sinuatione revolutus, altera manu scabellulo ligneo sustentatus, altera brevissimo bacillo totum debile corpus per terram trahens; ita ut magis reptile, quam gressibile animal videretur. Hic in manu candelam gestans exiguam, quam ob reverentiam memorati Martyris igne succenderat, solo tenus alvo tumescente coæquatus, cælestis opem suspiriosus præstolabatur subsidii.

contra... ...gitur

11 Igitur dum in afflictione spiritus et cordis anxietate, obvolutus humi, gloriosum Valeriani nomen ore et spiritu frequentius inculcaret; subito E quodam stupore pariter et terrore perculsus, sensit paulatim venarum meatus sanguine calenti tepescere, nervos a proprio et quasi nativo rigore relaxatos lentescere. Quid multa? Dum secus ostiolum quoddam inter spem et metum positus, humiliter latitaret (mirabile dictu!) divino favore præcedente, et nostri Martyris pio suffragio prosequente, in tantam longitudinem corpus ipsius protractum est, ut subinde, cum super pedes proprios incolumis effectus semetipsum erigeret, ab humeris et sursum populo præsenti celsior emineret *h*. Protinus in commune dignis Deo laudibus ecclesia resonat, et Christi Martyris præsentes exuvias cum pia gratiarum actione fidelium populorum conflua turba coronat. Memoratus homo non quasi sospitati redditus, sed velut ex cælestibus aditis repente productus, sacris altaribus præsentatur. Exhinc ad propria cum gaudio remeavit.

mulier ... visu do...

12 Mulier quædam, nonagenariam vitæ mortalis agens ætatem, diutissimam oculorum inciderat cæcitatem: scurrilitates tamen et aniles fabulas in ipsis tenebris, velut innata sibi garrulitate, non minus solito sectabatur. Hæc autem cum in F ipso vico Trenorchiensi moraretur, audita fama miraculorum, quæ per martyrem suum Valerianum divina virtus operabatur, domi residens, exclamavit dicens: Domine Deus, hoc saltem mihi concedas, ut per merita beati Valeriani proprias manus, antequam moriar, videre prævaleam. Dixerat, et dicto citius geminos oculorum orbes in circumstantem familiam dirigens, non solum, de quibus rogaverat, manus, verum etiam quidquid præsentis aspectui subjacebat clarissimo conspiciebat intuitu. Sic incolumitate proprii visus recepta, gloriosi Martyris ecclesiam debitas grates gratulanter actura sequentibus turbis introivit.

ANNOTATA.

a *Garnerius seculo* XII *monachus Trenorchii præmiserat huic translationis Historiæ Acta martyrii* S. Valeriani, *hic a nobis prelo non vulgata, quia tam parum differunt a Passione, impressa primo loco, ut vix dubitemus, quin vel ipsamet ei præluxerit, vel altera haud multum absimilis, quam*

A *quam nova et auctiore phrasi dumtaxat immutarit, prout indicavi in Commentario prævio § 1. Usus est similiter idem Garnerius cum translationis historiam conficeret, Falconis Chronico; at plusculum ab eo discessit, immiscens hinc inde ibidem prætermissa, et perstricta amplificans; et in hoc quidem excessit nonnumquam usque adeo, ut ob verborum intemperantiam, vel eorumdem delectum non satis idoneum, res narratæ minus verisimiles evadant, utque vel cum Falcone vel secum ipse pugnare videatur. Cum tamen usum se esse etiam insinuet* antiquioribus cœnobii chartis, *credi possunt hinc accepta fuisse quædam, a Falcone prius neglecta; et ea ratio me movit, ut ne prorsus supprimerem Garnerii lucubrationem.*

b *Auctor hic nimium deprimit cultum sancti Martyris, quem ante translationem celebrem semper fuisse, ostendimus in Commentario.*

c *Triduani hujus jejunii non meminit Falco.*

d *Vide, quæ super his notavimus ad Falconis Historiam lit.* c.

e *De eo prodigio silet Falco: sed neque satis verisimiliter id exponit Garnerius. Quantæ molis fuisset tandem lapideum istud operimentum, alio-* B *qui ab innumeris et fortibus viris non divellendum?*

A. GARNERIO MONACHO.

f *Jueninus tom. 1 Historiæ Trenorchiensis pag. 79 recte advertit, hunc locum commodo sensu exponendum esse, ut videlicet tum contigerit, quod sæpe alias, cum tumuli primum recluduntur, et tali situ mox* S. Valeriani *membra apparuerint, acsi cartilagine etiam tunc instructa essent, et nervis connexa, at cum aeri fuissent exposita, vel motu quodam concussa, remansisse sola ossa, reliqua vero in cineres abiisse. Et sane Garnerii locus, in stricta significatione sumptus, parum congruit iis, quæ dicit infra de inventa cruce super* exesa corporis membra. *Accedit, quod Falco rursum sileat de tanta corporis incorruptione, ac satis innuat, membra seu ossa non sic fuisse connexa, dum* majorum reliquias artuum *capsæ impositas fuisse affirmat.*

g *Chiffletius et Jueninus errorem hic detegunt, productisque instrumentis probant, Stephanum abbatem e viris non cessisse ante annum 980; ac proinde serius ad præsulatum promotus est, vel plusquam annis duodecim tenuit.*

h *Verisimilius dicit Falco,* quod omnes fere altitudine superaret. E

DE S. MELITINA MARTYRE

J. S.

MARCIANOPOLI IN MŒSIA

Ex Fastis Græcis et Romano Martyrologio.

SEC. II AUT III. *Sancta hoc et sequenti die apud Græcos memorata.*

Martyrologium *Romanum* S. Melitinam *hodie memorat hoc elogio:* Marcianopoli in Thracia sanctæ Melitinæ martyris, quæ sub Antonino imperatore et Antiocho præside ad gentilium fana semel et iterum ducta, cum idola semper corruerent, suspensa et laniata, ac demum capite plexa est. *Observat in Annotatis Baronius,* S. Melitinam *a Græcis quibusdam hoc die memorari, ab aliis* C *sequenti. Itaque locum non habet annotatio marginalis Castellani, qui dicit a sequenti die ad hunc esse translatam in Romano. Vim quoque non habet, quod adjungit Castellanus, in Menologio Sirleti eadem die mentionem fieri de inventione* reliquiarum S. Acacii episcopi Melitinensis, *acsi insinuare vellet,* S. Melitinam *ex illa annuntiatione male intellecta ortum habere potuisse. Etenim* Melitina *etiam habetur in Menologio Basiliano, quod multo vetustius est Sirletiano, et in quo Acacii Melitinensis inventio non memoratur. Deinde plura etiam referuntur de* S. Melitina, *quam ut credibile sit, talem errorem oriri potuisse. Porro* S. Melitina *hodie annuntiatur in Basiliano, quod impressum est, et apud nos etiam manuscriptum. Verum in Sirletiano, in Menæis impressis, uti et in Synaxario Sirmondi Ms., quibus alia Menæa Mss. consonant, refertur ad diem sequentem.*

cujus elogium datur:

2 *Elogium ex Menologio Basiliano huc totum transfero.* Melitina martyr, Antonino Romanorum cæsare, ex Marcianopoli Thraciæ urbe fuit. Cum autem Christum prædicaret, comprehensa ab Antiocho ejusdem urbis præside, confessaque se Christianam esse, gravissime cæditur. Deinde pertracta in idolorum templum, ut immolaret, fusis ad Deum precibus effecit, ut idola conciderent et contererentur. Ex quo factum est, ut Græcorum multi una cum præsidis uxore in Christum crederent. Quare flagris iterum cæsa, in carcerem detruditur: deinde educta, nudataque suspenditur, et in lateribus scalpitur: rursusque in alterum idolorum fanum, ut sacrificaret, ducta, Deum precatur, statimque collapsa idola in frusta conteruntur. Quamobrem, lata in eam sen- F tentia, gladio caput ei amputatum fuit. Cujus reliquias Acacius quidam pius ac timens Deum translatas, in insula Lemno condidit. *Hisce plane consonat Menologium Sirletianum, solum addens, Acacium, qui reliquias transtulisse dicitur, natione fuisse Macedonem. Consonant et Menæa impressa in omnibus, quæ referuntur usque ad martyrium, præterquam quod imperator, sub quo passa dicitur Sancta, vocetur* Antonius. *At ea nominis mutatio exigua est ac frequens. Addunt etiam Menæa, Apollinis et Herculis fuisse simulacra, quæ precibus Sanctæ contrita asseruntur.*

corpus in Lemnum insulam translatum:

3 *De translatione corporis plura dicuntur in Menæis, ex quibus ea huc Latine reddita transfero:* Cum post resectum caput ipsius pretiosum corpus jaceret insepultum, Acacius quidam Macedo tendens in patriam suam, corpus postulavit. Præses vero, nihil de illo suspicatus, petenti annuit. Hic igitur corpus accipiens, ac in loculo recondens, festinavit in patriam suam. Verum in mari ægritudine correptus, excessit e vita. Navis interim ad promontorium quoddam Lemni insulæ appulsa, ibidem sanctum Martyris corpus deposuit: ac prope illud martyrum amator Acacius

AUCTORE J. S.

cius sepultus est. *In hisce nihil invenio, quod inconcinnum sit aut inverisimile. Etenim Marcianopolis erat urbs Mœsiæ, non longe a Ponto Euxino dissitá, quam aliqui etiam in littore Ponti collocarunt. Hanc controversiam examinare non est necesse. Certe non poterat Acacius commodiore uti itinere, ut in Macedoniam proficisceretur, quam navigando per Pontum Euxinum, Bosphorum, Propontidem et Hellespontum, et sic Lemnus insula naviganti in Macedoniam erat prænavigandа.*

Sancta aliis quoque diebus annuntiata.

4 S. Melitinam *martyrem rursum producunt Menæa ad* XXIX *Octobris cum breviori elogio, quod hodierno congruit. De eadem tam Menæa quam Menologium Sirletianum etiam brevissime mentionem faciunt* XXX *Octobris. Non dubito autem, quin plane sit eadem : sed repetitiones illæ suspicionem ingerunt, diversas esse Sanctæ festivitates. Quod de martyrio ipsius* sub Antonino *dicitur, cum plures fuerint istius nominis imperatores seculo* II *et* III, *tempus propius non determinat. Demum Marcianopolis, quam in Thracia figunt scriptores Fastorum laudati,* in Mœsia *locavi cum antiquioribus. Ita Ammianus adhuc suo tempore lib. 27 cap. 4 Marcianopolim Mœsiæ attribuit, simulque docet, unde nomen acceperit, ita scribens :* Dein Mysia, ubi Marcianopolis est, a sorore Trajani principis ita cognominata. *Non male tamen ab aliis Thraciæ adscripta fuit, quia Thraciæ limites deinde latius fuerunt extensi per novam provinciarum divisionem, ut observat Cellarius in Geographia antiqua lib. 2 cap. 8 pag. 375.*

DE SS. MAXIMO THEODOTO & ASCLEPIODOTE MM.

IN VICO INTER PHILIPPOPOLIM & ADRIANOPOLIM IN THRACIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

Sanctorum memoria in Fastis maxime Græcorum : Acta ab auctore contemporaneo videntur scripta, et fide digna.

Sub Maximiano. Horum Martyrum nomina, in Fastis Latinis luxata.

Hi *tres santi Martyres in Martyrologio Romano hodie annuntiantur his verbis :* Hadrianopoli sanctorum martyrum Maximi, Theodori, et Asclepiodoti, qui sub Maximiano imperatore coronati sunt. *Eodem plane modo nomina recitat Baronius in Annalibus ad annum 311 num. 19, dicens similiter, eos* Hadrianopoli *passos. Galesinius* Maximum *tantum annuntiat et* Theodorum, *omisso tertio, aut potius tertia* Asclepiodota, *ut videbimus. Etenim in Græcis monumentis nullibi invenio* Asclepiodotum *virum, sed* Asclepiodotam *mulierem. Præterea secundus ex hisce martyribus ubique apud Græcos vocatur* Theodotus, *non* Theodorus. *In Menologio tamen, quod Latinum fecit Sirletus, et in quo ad sequentem diem referuntur, etiam Latine* Asclepiodotus *scribitur, sed aliorum nomina recte exprimuntur. At nescimus, an in textu Græco viri nomen fuerit, neque id admodum verisimile est, cum in Actis. in Menologio Basiliano, in Synaxario Ms. Sirmondi ad hunc diem, in Menæis impressis et apud Maximum Cytheræum ad* XVII *Septembris, constanter vocetur* Asclepiodote *aut* Asclepiodota, *et cum iis appositis, ut tamquam femina memoretur.*

rectius exprimuntur apud Græcos cum elogio,

2 *Elogia addunt Fasti laudati, sed brevia, et non omnino accurata. Ceteris prolixius est, quod legitur in Menologio Basiliano, ubi tres Martyres primum his verbis annuntiantur :* Certamen sanctorum martyrum Maximi, Theodoti, et Asclepiodotes. *Mox vero ita laudantur :* Isti imperante Maximiano Christianorum persecutore, ex Marcianopoli Thraciæ urbe fuerunt. Cum autem verbum Dei docerent, et in omnibus ejus præceptis die ac nocte incederent, multosque ab idolorum errore ad Dominum nostrum Jesum Christum converterent, comprehensi a copiarum Thraciæ duce, cæsi primum virgis depexique sunt, donec ossa eorum apparerent. Deinde præcisis manibus, pedibus, ac auribus, tamquam mortui in terram abjecti sunt. Post hæc plaustris impositi, Adrianopolim vehuntur : ubi rursus a copiarum duce impellebantur idolis saltem verbo sacrificare. At illi non modo id facere detrectarunt; sed potius idola ridentes, asserebant, deos gentium esse dæmonia, atque una cum cultoribus suis exsecrandos. Quare capite damnati occubuerunt. Sed et una cum ipsis Asclepiodote eorumdem affinis (*Græce* consanguinea) martyrio defuncta est. *Eadem paulo brevius leguntur in Synaxario Sirmondiano, ibique Marcianopolis ponitur in Mœsia, ubi revera erat tempore horum Martyrum, licet non male etiam in Thracia collocetur, quia hujus provinciæ limites postea magis extensi sunt.* Teris *nomen ducis militum Thraciæ ibi quoque exprimitur, uti etiam in Menologio Sirletiano. Idem in Actis* Teres *vocatur.*

quod in martyrii aliis certius potest ex Actis.

3 *Quod spectat ad locum martyrii, ille neque in Græcis neque in Latinis Fastis accurate exprimitur, sed ex Actis assignandus est : nam hæc docent, Sanctos Marcianopoli fuisse comprehensos, ibique inchoata esse prima eorum certamina. Deinde vero Marcianopoli Adrianopolim ducti sunt, ibique rursum egregie certarunt Sancti. Est autem Adrianopolis civitas Thraciæ, eodem etiamnum nomine nota, ad Hebrum flumen. Adrianopoli demum tracti sunt versus Philippopolim, ad idem flumen in Thracia sitam ; sed antequam Philippopolim pervenirent, in vico, de quo Acta agunt num. 12, capitalem subierunt sententiam, ita ut proprius martyrii locus sit inter Adrianopolim et Philippopolim in Thracia. Tempus martyrii exactius non exprimitur, quam quod passi sint sub Maximiano : quod intelligendum de Galerio Maxi-*

A *ximiano, qui imperator factus est anno 305, abdicantibus imperium Diocletiano et Maximiano Herculio. Obiit Galerius anno 311. Itaque Sanctorum nostrorum martyrium figendum est inter annum 305 et 311. Varia tormenta, quæ Sancti fortiter pertulerunt, reliquaque ad ipsos spectantia, ex Actis accuratius hauriri poterunt, quam ex dato elogio.*

Acta, quæ Græco-Latina dabuntur, videntur scriptoris synchroni.

4 Acta hæc, quæ Græco-Latina dabimus, nullibi hactenus edita invenimus. Acceperunt ea Majores nostri ex codice Ms. Medicæo regis Franciæ, *ut apographo adscriptum legitur. Titulus hic est :* Ἄθλησις τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ, Μαξίμου, Θεοδότου καὶ Ἀσκληπιοδότης. Certamen sanctorum et gloriosorum martyrum, Maximi, Theodoti et Asclepiodotæ. *Auctorem habent ignotum, sed qui non diu post martyrium peractum scripsisse videtur : nam in fine preces ad Deum dirigit, ut cesset persecutio, ita ut scripsisse videatur ante omnino sublatam Constantini Magni opera persecutionem. Suspicionem hanc varia confirmant. Primo enim multa tam enucleate narrantur, ut relatio videatur auctoris contemporanei. Secundo nihil Actis immixtum est,* B *quod scribi non poterat exiguo plane post martyrium tempore. Tertio nullum profertur verbum de honore martyribus habito, ac ne sepultura quidem enarratur; verisimiliter ob persecutionem etiam tum vigentem. Quarto carent hæc Acta iis vocibus Latinis, quæ Græci paulo posteriores usurpare cœperunt. Quare Acta videntur scripta aut eodem anno, quo coronati sunt Martyres, aut certe non multis annis posterius.* AUCTORE J. S.

et fide digna.

5 Hac de causa fide omnino digna existimo, saltem pro factis, etiamsi aliqua ex hisce sint mirabilia. Ratiocinia vero satis prolixa, quæ in iisdem Actis continentur, magis credo ab auctore composita ex iis, quæ de Martyrum ac tyranni dictis intellexerat, quam omnia verbotenus ita fuisse prolata. Interpretationem Latinam ab aliquo Societatis nostræ presbytero olim adornatam in scriniis nostris inveni. Verum, cum hæc paulo videretur liberior, nec ubique satis accurata, novam potius interpretationem credidi concinnandam, quæ a Græco textu in verbis quoque minus recederet. Acta igitur Græca cum hac interpretatione lectorum oculis subjicio, in Annotatis adjecturus, si qua etiamnum ad instructionem lectoris observanda se offerant. E

ACTA

Ex Ms. Medicæo regis Francorum interprete J. S.

CAPUT I.

Persecutio Maximiani : comprehensio SS. Maximi et Asclepiodotæ : horum certamina Marcianopoli, ubi Theodotus tyrannum objurgans, etiam comprehenditur et torquetur.

Μαξιμιανοῦ τοῦ δυσσεβεστάτου τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐπιβεβηκότος, γράμματα κατὰ πᾶσαν τὴν ὑποτελῆ Ρωμαιοῖς ἐξεπέμπετο, βλασφήμοις μὲν χείλεσι, βλασφήμοις δὲ ῥήμασι, καὶ θεομάχοις χερσὶ χαραττόμενα· τοὺς προσκυνοῦντας γὰρ τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ C μὴ βουλομένους θύειν τοῖς ἀγάλμασι, διὰ πάσης ἀγομένους κολάσεως, πικρῶς ἐξάγεσθαι διετάττοντο τοῦ βίου. Μυσῶν δὲ μητρόπολις ἦν ἡ Μαρκιανούπολις· καὶ ταύτην ὁ διωγμὸς ἀκμάζων ἐπίεζε, τοὺς ἐν αὐτῇ Χριστιανοὺς ἀνηλεῶς τιμωρούμενος· ὧν ἦσαν, ὥσπερ τῇ ἀρετῇ καὶ τῷ γένει, οὕτω καὶ τῇ εὐσεβείᾳ, Μάξιμος καὶ Ασκληπιοδότη προλάμποντες. οὗτοι περιβόητοι τὴν εὐσέβειαν ὄντες, πανδήμῳ πλήθει τῶν εἰδωλολατρῶν συνελήφθησαν· καὶ ἀνακρινόμενοι τὰ περὶ τῆς εὐσεβείας, λαμπρῶς τε καὶ γενναίως εἰς ὑπήκοον ἁπάντων τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀλήθινον ἐκήρυξαν τε καὶ ἀνωμολόγησαν, καὶ δαιμονίοις ἢ τοῖς τούτων ἀφιδρύμασι σπένδειν οὐκ ἄν ποτε, μήδε γένοιτο, ὑπαχθήσεσθαι.

Impiissimo Maximiano Romanum imperium tenente, per omnem terram Romanis tributariam litteræ missæ sunt, blasphemis labiis, blasphemis verbis, manibusque Deo repugnantibus exaratæ : nam adorantes Crucifixum, et nolentes simulacris sacrificare, per omnia ductos supplicia, e vita excedere amara morte jubebant. Mysiorum *a* autem metropolis erat Marcianopolis : hanc etiam vigens persecutio pressit, Christianos illius urbis immisericorditer puniens; inter quos, uti virtute et genere, sic pietate elucebant Maximus et Asclepiodote. Hi religione celebres, ab universali multitudine idololatrarum simul comprehensi sunt; examinatique de rebus religionis, luculenter ac generose, omnibus obedientiæ dantes exemplum, Christum verum Deum prædicarunt et confessi sunt, seque nequaquam, dæmoniis aut eorum statuis ut libarent, ulla ratione subigendos.

Maximiano Christianos persequente, capiuntur Maximus et Asclepiodota : F

a

II Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ τῆς Θράκης ἡγεμὼν, Τήρης ἦν αὐτῷ ὄνομα, πόλεις τε καὶ χώρας διερχόμενος, καὶ τὸ γένος ἀνερευνώμενος τῶν Χριστιανῶν, καταλαμβάνει τὴν Μαρκιανούπολιν· καὶ τοῦ τυραννικοῦ βήματος προκαθίσας, ἄγει τὸν γενναῖον Μάξιμον, καὶ τὴν σύναθλον Ασκληπιοδότην. Καὶ δὴ τό τε ὄνομα καὶ γένος, καὶ τὴν (ὡς ἐκεῖνος ἔλεγεν) ἀνεπυνθάνετο τύχην. Ὁ δὲ στεῤῥὸς καὶ ἐχέφρων Μάξιμος· Καὶ πατρὶς ἐμοὶ, καὶ πόλις, ἔφη, καὶ φύντες, καὶ τέχνη, καὶ ἀξίωμα, ἡ Χριστιανῶν πίστις· Ταύτην γὰρ οἰκῶ, μᾶλλον δὲ ἔνοικον φέρω·

2 Eodem autem tempore Thraciæ præfectus, nomine Teres, urbes regionesque percurrens, et Christianos investigans, pervenit Marcianopolim : sedensque pro tribunali tyrannico, adduci jubet generosum Maximum, consortemque certaminis Asclepiodotam. Tunc de nomine, genere, et fortuna (ut ipse loquebatur) interrogabat. At fortis ac prudens Maximus, Et patria mihi et civitas, inquiebat, et genitores, et ars, et dignitas est fides Christianorum : hanc enim inhabito, aut potius inhabitantem circumfero : ex hac originem duco, ac principium se-

Maximus a præside interrogatus, fidem libere

Ex Ms.

secundæ et immunis a macula generationis ex hac habeo : omnem honestatem et dignitatem ipsa mihi conciliavit. Quid enim gloriosius, quam pietatis causa in carcere degere?

et sapienter profitetur.

3 Præfectus dicit : Nondum cognovisti leges imperatorum? Tum vere magnus Maximus : Inhumanitatem quidem, iniquitatem, excessumque crudelitatis promulgari audivi : leges vero, quibus gentes et urbes jandem consequuntur, minime novi. Teres dixit : Mundi benefactores calumniaris, dominosque in iniquitatis ac crudelitatis crimen pertrahere sustines? Respondit generosus Maximus : Ego et Dominum et Deum et Regem agnosco Dominum nostrum Jesum Christum, cujus nutu universa consistunt; ex aliis vero hos quidem imprudentes et ingratos, illos vero sensatos et Domini sui amantes servos. Impiissimus vero Teres dixit : Nonne te pudet hominem crucifixum vocare Deum? Reposuit sapiens Maximus : Crux, plagæ et mors, considerata secundum rationem propriam, sive secundum se, nulli maculam afferunt : sed causa facit, ut ista sint admiratione digna aut reprehensione. Quandoquidem istis multum digni erant latrones, piratæ, tyranni, ejusmodi B perversionibus ac cædibus vitam replentes; captis vero pro plurimis ac millenis vi legis una mors inferatur; hisce juste probro mors est ac pudori. Illi vero, qui nefarie ab istis sublati sunt, nullum ex violentia nefariorum probrum incurrunt aut reprehensionem. Aliunde vero viri fortes, qui pro patria aut genere fortiter se gerunt, etiamsi vulnera corpus diviserint, etiamsi hostile ferrum jugulo exceperint, etiamsi in crucem sublati sint; neque miseri sunt, neque reprehensione digni. Quid dico, reprehensione? Nonne igitur multis quidem digni sunt laudibus, splendidisque coronis, aliisque honorariis, quibus in ævum a contribulibus suis gloriam consequantur? Ita crux neque pudori est neque probro aut Passo, aut iis, qui pro perpessione et cruce honorem et cultum Servatori tribuere studuerunt. Pudor vero indelebilis, luctus inconsolabilis, atque ignominia immedicabilis oriuntur ex raptu mulierum, corruptionibus adolescentum, furtis et adulteriis, contentionibus et pugnis, ac manibus in alterutrum infestis : quibus divites sunt dii vestri, et ideo adorantur. Crux vero supra genus nostrum hominumque venerationem effert Crucifixum : quomodo igitur necesse non est, ut illi honorem deferamus et cultum?

multaque de Christo disserit.

C 4 Teres dixit : Ecquis ab omni ævo audivit, hominem pro humano genere crucifixum? Nullus, o judex [inquiebat Maximus *b*.] Si vero addidero, non pro amicis, sed et pro inimicis; tunc miraculum te magis attonitum reddere poterit. Hac enim de causa neque erat solum homo, sed Deus in humana natura absconditus. Etenim nullus hominum pro hominibus passus est. Verum qui formaverat homines et ex nihilo produxerat, videns illos excidisse e gloria, quam dederat, amoremque ac misericordiam suam, qua fertur in creaturam suam, ostendere volens, factus est, quod fecerat, et pro nobis mortem carnis in humana natura sustinuit, nihil patiente natura Divina, quæ corruptioni non est obnoxia. Quid dicis? Hisce erubescere nos oportuit, an honorem consequi; gloriari, an confundi; Deum horum causam hymnis celebrare, an ejurare Servatorem? Teres vero, non habens, quod reponeret, discruciabatur iraque æstuabat : et, Desine, exclamabat, ejusmodi nugamenta proferre, ne anima tua a corpore amara morte avellatur.

b

5 Respondebat rerum divinarum peritus Maximus : Non ego ejusmodi sermones exorsus sum; sed tu causam præbuisti, Crucifixum nobis exprobrans.

καὶ ἐκ ταύτης ὥρμημαι, καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας D καὶ καθαρᾶς ῥύπου γενέσεως ἐκ ταύτης ἔχω, καὶ τὸ σεμνὸν εἶναι καὶ περίβλεπτον, αὕτη μοι πάρεσχε. Τί γὰρ εἴη σεμνότερον ἢ περιφανέστερον τοῦ δεσμωτήριον ὑπὲρ εὐσεβείας οἰκεῖν;

III Ὁ ἡγεμὼν λέγει· Οὔπω τῶν βασιλέων ἔγνως τοὺς νόμους; Ὁ μέγας ὄντως Μάξιμος εἶπε· Μισανθρωπίαν μὲν, καὶ παρανομίαν, καὶ ὠμότητος ὑπερβολὴν ἤκουσα κηρυσσομένην· νόμους δὲ, δι' ὧν ἔθνη καὶ πόλεις εὐδοκιμοῦσιν, οὐδαμῶς ἔγνων. Τήρης εἶπεν· Τοὺς τῆς οἰκουμένης εὐεργέτας λοιδορεῖς, καὶ εἰς παρανομίαν καὶ ὠμότητα τολμᾶς διασύρειν τοὺς δεσπότας; Ὁ γενναῖος ἀμείβεται Μάξιμος· Ἐγὼ Δεσπότην καὶ Θεὸν καὶ βασιλέα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπιγινώσκω, οὗ νεύματι τὸ σύμπαν ὑπέστη· τῶν δὲ ἄλλων τοὺς μὲν ἀγνώμονας καὶ ἀχαρίστους, τοὺς δὲ εὐγνώμονας καὶ φιλοδεσπότους δούλους. Ὁ δὲ δυσσεβέστατος Τήρης λέγει· Οὐκ αἰσχύνῃ Θεὸν ὀνομάζειν ἄνθρωπον ἐσταυρωμένον; Ὁ σοφὸς ἀνθυπέφερε Μάξιμος· Σταυρὸς καὶ πληγαὶ καὶ θάνατος τῷ οἰκείῳ λόγῳ καὶ καθ' ἑαυτὰ μῶμον οὐδενὶ περιάπτουσιν· ἀλλ' ἡ αἰτία ποιεῖ ταῦτα καὶ θαύματος ἄξια καὶ μωμητά· ἐπεὶ πολλοῦ ἂν ἦσαν ἄξιοι οἱ λῃσταὶ, καὶ οἱ καταποντισταὶ καὶ οἱ τύραννοι, τοιούτων παθῶν καὶ θανάτων πληροῦντες τὸν βίον· νῦν δὲ ἐπειδὰν ἅλωσιν ἀντὶ πολλῶν καὶ μυρίων ἕνα θάνατον ὑπέχουσι τῷ νόμῳ· καὶ E τούτοις δικαίως ὄνειδος ὁ θάνατος καὶ αἰσχύνη. Τοῖς δὲ ὑπ' αὐτῶν ἐκθέσμως ἀνῃρημένοις οὐκ ὄνειδός ποθεν οὐδ' ἐπιτίμησις ἡ παλαμναίων βία. Ἄλλως τε δὲ οἱ ἀριστεῖς, ὑπὲρ πατρίδος ἢ γένους ἀριστεύοντες, κἂν πληγαὶ τὸ σῶμα διεπερίσαντο, κἂν ἐπὶ τῆς σφαγῆς τὸ πολέμιον ξίφος ἐδέξαντο, κἂν σταυρὸς αὐτοὺς ἀνῃρτήσατο, οὔτ' ἄθλιοι, οὔτε μεμφῆς ἄξιοι. Τί εἶπον μεμφῆς; οὐκ ἄξιοι μὲν οὖν πολλῶν ἐπαίνων καὶ λαμπρῶν στεφάνων, καὶ τῶν ἄλλων γερῶν παρὰ τῶν ὁμοφύλων δι' αἰῶνος ἀξιοῦνται; Οὕτως οὐκ ἔστιν αἰσχύνη οὐδ' ὄνειδος ὁ σταυρὸς, οὔτε τῷ παθόντι, οὐδ' οἷς ἀντὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ σταυροῦ τιμὴν καὶ σέβας καὶ νέμειν τῷ σεσωκότι διεσπούδασται. Αἰσχύνη δὲ ἀνεξάλειπτος, καὶ θρῆνος ἀπαράκλητος, καὶ ὄνειδος ἀδυσώπητον, ἁρπαγὴ γυναίων, φθοραὶ μειρακίων, κλοπαὶ καὶ μοιχεῖαι, ἔρεις καὶ μάχαι, καὶ κατ' ἀλλήλων χεῖρες· οἷς πλουτοῦσιν ὑμῶν οἱ θεοὶ, καὶ διὸ προσκυνοῦνται. Ὁ δὲ σταυρὸς ὑπὲρ τοῦ γένους ἡμῶν καὶ θεραπείας ἀνθρώπων ἐνεγκεῖ τὸν ἐσταυρομένον· πῶς οὐ καταχρέως ἡμᾶς ἀπαιτεῖ τὴν τιμὴν αὐτῷ προσάγειν καὶ τὸ σέβας;

IV Τέρης εἶπε· Καὶ τίς ἤκουσεν ἐξ αἰῶνος ἄνθρωπον ὑπὲρ γένους ἀνθρώπων σταυρωθέντα; Οὐδεὶς, ὦ δικαστά. Εἰ δὲ προσθείην ὅτι μηδ' ὑπὲρ φίλων, ἀλλὰ καὶ ἐχθρῶν, τότε ἄν σε τὸ θαῦμα μᾶλλον F καταπλήξειε. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδ' ἄνθρωπος ἦν μόνον, ἀλλὰ Θεὸς ἐν ἀνθρώπου φύσει καλυπτόμενος. Καὶ γὰρ οὐδεὶς ἀνθρώπων ὑπὲρ ἀνθρώπων ἔπαθεν· ἀλλ' ὁ πλάσας καὶ ἐκ μὴ ὄντων παραγαγὼν, αὐτὸς πεσόντας ἰδὼν, ἧς ἔδωκε, δόξης, καὶ τὸ φίλτρον καὶ τὸ ἔλεος ἐπιδεῖξαι βουληθεὶς ὃ περὶ τὸ οἰκεῖον ἔχει φιλοτέχνημα, γέγονεν ὅπερ ἔπλασε, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον τῆς σαρκὸς ὑπέστη τῇ φήσει, τὸ πάθος οὐ προσηκαμένης τῆς Θείας ἀκηράτου φύσεως. Τί λέγεις; τούτοις αἰσχύνεσθαι προσῆκεν ἡμᾶς ἢ σεμνύνεσθαι, ἐγκαλλωπίζεσθαι ἢ καταδύεσθαι, Θεὸν τὸν αἴτιον ἀνυμνεῖν ἢ τὸν Σωτῆρα ἐξόμνυσθαι; Ὁ δὲ Τήρης ἀντιλέγειν οὐκ ἔχων ἐχαλέπαινέ τε καὶ ἐσφάδαζε τῷ θυμῷ· καὶ ἐά, [φησὶν *c*,] ἀνέκραγε, τὰς τοιαύτας ἐρεσχελίας, ἵνα μὴ πικρῶς τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος ἀποῤῥήξῃς.

V Ὁ θεόσοφος Μάξιμος ὑπεφωνεῖ· Οὐκ ἐγὼ τῶν τοιούτων λόγων κατηρξάμην· ἀλλὰ σὺ πάρεσχες τὴν αἰτίαν τὸν ἐσταυρωμένον ἡμῖν ὀνειδίσας. Ἤδειν γάρ,

ὡς

A ὡς εἰδωλικῷ ζόφῳ ψυχὴ βυθισθεῖσα, ἀνεπίδεκτος φωτὸς θεολογικῶν ἐξαστράπτοντος ῥημάτων· ὅπουγέ καὶ νῦν βραχείας τινὸς καὶ ἀμυδρᾶς λαμπηδόνος τῆς ἐκεῖθεν αὐγῆς οὐδαμῶς τὴν προσβολὴν ἴσχυσας ὑποστῆναι. Ὁ δὲ τύραννος ἔτι μᾶλλον χαλεπαίνων, τύπτεσθαι αὐτὸν ἐκ τεσσάρων κατὰ παντὸς τοῦ σώματος ἐπιτάττει, καὶ ἐπιλέγειν τοὺς τύπτοντας· Φεῦγε τοὺς ἀλαζόνας λογισμοὺς καὶ λόγους· μήδ' ὑπερόρια φθέγγεσθαι θρασύνου. Ἐν δὲ τῷ τύπτεσθαι, καὶ καρτερῶς φέρειν τὰς πληγὰς τὸν ἀθλοφόρον, ἄγει καὶ τὴν σώφρονα Ασκληπιοδότην ὁ μιαιφόνος Τήρης, καὶ λέγει πρὸς αὐτήν· Τὸ πικρὸν τῶν βασάνων ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν ὁρῶσα, θῦσον τοῖς θεοῖς, καὶ σαυτῇ προάρπασον τὴν σωτηρίαν. Ἡ θεόσοφος Ασκληπιοδότη λέγει· Ἡ ἐμὴ σωτηρία, μὴ λιπεῖν. τὸν ἕνα καὶ ἀληθῆ Θεον, μηδὲ θῦσαι δαίμοσιν ἀπωλείας, οὓς οὐδ' ὑμῖν ἐξαριθμήσασθαι ῥᾷον, μήτε σέβειν· καὶ γὰρ εἰ τὴν περὶ αὐτοὺς δόξαν ὑμῶν καὶ τιμὴν βουληθεῖεν ἀπομερίσασθαι, ἢ τοὺς πλείστους τὸ ἀγέραστον ἕξει, τῶν προλαβόντων οὐ μεταδιδόντων τῆς μοίρας· ἢ τῆς μετρίδος εἰς πάντας φερομένης· (μεριστὴ γὰρ αὐτῶν ἐστι καὶ σκεδαστὴ καὶ ἡ τιμή, καὶ ἡ φύσις, καὶ τὸσέβασμα, ἵνα μὴ λέγω μαχομένη καὶ ἀντίπαλος· καὶ γὰρ αὐτοὶ πάθεσι μαχομένοις, καὶ
B γνώμαις ἀντιτεταγμέναις, καὶ φύσεσιν ἐναντιωτάταις καταμερίζονταί τε καὶ κατατέμνονται.) εἰ οὖν βουληθεῖεν τὴν δωρεὰν ὑμῶν, καὶ ἣν αὐτοῖς χαρισέσθε, ἐπιμερισασθαι θεότητα, εἰς ἄπειρα ταύτης καὶ ἀνάριθμα κατακερματιζομένης, γυμνὴν πραγμάτων τὴν κλῆσιν κερδανοῦσιν, εἰς τὸ βραχύτατον αὐτοῖς ἀπολεπτυνομένης τῆς τιμῆς καὶ τῆς χάριτος, καῖ πλείω παρεχούσης τὴν χλευὴν, ἢ τῆς τιμῆς ἀπόλαυσιν, χωρὶς τοῦ καὶ κόπον ἀναδέχεσθαι μείζονα κατὰ τὸν μερισμὸν τῆς ἐν τοῖς ὀνόμασι μεγαλαυχίας καὶ τέρψιος. Τοιαῦτα, ὦ δικαστὰ, τὰ ὑμέτερα· οὕτως ὁτάν τις, οἷς μὴ μέτεστι, προσάπτῃ ταῦτα, ἃ μηδὲ πέφυκε μετεῖναι, καὶ οὓς δοκεῖ τιμᾶν, εἰς χλευὴν ἀπάγει, καὶ αὐτὸν ἐσχάτης τόλμην καὶ ἀνοίας ὑπεύθυνον ἀποφαίνει.

VI Ὁ δὲ τύραννος πρὸς μὲν ταῦτα σιγὴν ἔσχεν, ἀλλ' εἴπερ ἤρει· Ὅτι μὲν ἀστενὴς ἡ σὴ φύσις δῆλον, καὶ ὅτι πρὸς οὐδὲ μιὰν ἐξαρκέσαι βάσανον δύναται. Ῥύσεται δέ σε τῶν ἐμῶν χειρῶν οὐδαμῶς, ὃν σὺ σέβεις Θεόν. Ἡ σώφρων ἀμείβεται Ασκληπιοδότη· Οὔτε ἀνδρῶν οὔτε γυναικῶν φύσις τὰς ἀνυποστάτους ὑμῶν καὶ ἀπανθρώπους εὐχερῶς φέρει βασάνους. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ μου χάρις καὶ δύναμις τοὺς ἐλπίζοντας
C εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν καὶ βασάνων καὶ θανάτου καταφρονητὰς καὶ ὑπερόπτας ποιεῖ, καὶ κρείττους πάσης δαιμονικῆς ἀπεργάζεται ἐπινοίας. Διὸ καὶ σὲ καὶ τοὺς ἀνοιστροῦντάς σε τῆς πονηρίας δαίμονας ἐν τῇ ἰσχύϊ πέποιθα τοῦ Θεοῦ μου νικῆσαι. Ὁ δὲ δυσσεβὴς Τήρης λέγει· Ῥίψον ἀπὸ σοῦ τὴν ἀπόνοιαν καὶ τοὺς τρασεῖς σου λόγους, ἐπεὶ διὰ τῶν τιμωρίων, αἵ σε κακῶς ἐξολέσουσι, πολλοῖς τῶν ὁμοφρόνων σωφρονισμοῦ παράδειγμα προτεθήσῃ. Ἡ γενναῖα ἀποκρίνεται Ασκληπιοδότη· Πράττε τὰς ἀπειλὰς, ἵνα γνῷς τῇ πείρᾳ, ὅτι καὶ ἀνδρῶν τυράννων, καὶ βασάνοις καθωπλισμένων, γυμναὶ καὶ πρὸς μόνον τὸ παθεῖν ηὐτρεπισμέναι γυναῖκες τῇ συμμαχίᾳ τοῦ κρείττονος κρατοῦσι, καὶ τὸν τοῦ φρυάγματος καταισχύνουσι καὶ καταβάλλουσιν ὄγκον.

VII Τήρης ὁ θεοβλαβὴς κατὰ τῶν πτερνῶν τὴν γενναιοτάτην (πικρὸν δὲ καὶ λίαν ἀνιάρον ἡ βάσανος αὕτη) τύπτεσθαι κελεύει· καὶ τῶν αἱμάτων τῶν πληγῶν ἀποῤῥεόντων, ἡ μάρτυς μὲν ἔφερεν ἀνδρείως· τῶν ὁρώντων δὲ οἱ μὲν εἰς ἔλεον, οἱ δὲ ἀνεφέροντο πρὸς θαῦμα· ἀνὴρ δέ τις εὐσεβὴς, Θεόδοτος τ'οὔνομα, εὐσταθὴς καὶ ἀνδρεῖος τὸ φρόνημα, κατὰ μέσον τοῦ θεάτρου στὰς, ἐκάκιζε τῆς κατὰ τῶν ἁγίων ὠμότητος καὶ μιαιφονίας τὸν τύραννον, καὶ τῶν θείων μενιμάτων ὑπόδικον αὐτὸν παρασκευάζειν διήλεγκεν. Ὁ δὲ δικαίαν οὐ φέρων παῤῥησίαν, ἐπὶ ξύλου τοῦτον κρεμασθῆναι καὶ ξέεσθαι κε-

Noveram enim, quo modo anima tenebris idololatricis immersa, minime capax sit luminis ex theologicis verbis effulgentis: quemadmodum nunc modici cujusdam et subobscuri radii, ex eo micantis splendore, accessum perferre nequaquam potuisti. Tyrannus vero magis etiam indignans, ipsum a viris quatuor verberari per totum corpus jubet: verberantesque eidem inclamare: Abstine a ratiociniis et verbis jactantibus: cave loqui modum excedentia. Quando autem verberabatur, et plagas fortiter ferebat Vir corona dignus; sanguinarius Teres etiam adducit castam Asclepiodotam, eique dicit: Amaritudinem tormentorum in alienis perspiciens corporibus, sacrifica diis, ac salutem tibi ipsa præripe. Sapiens Asclepiodota reponit: Salus mea est, non relinquere unum et verum Deum: neque sacrificare dæmonibus perditionis, quos vobis non facile est enumerare, nedum colere: si enim vestram de iis sententiam et cultum dividere voluerint, aut plurimi sine honore erunt, illis, qui ante acceperunt, sortem suam non distribuentibus; aut divisione in omnes facta: (divisibilis enim et dissipabilis est ipsorum et honor et natura et cultus, ne dicam pugnantia et invicem æmula. Nam et affectionibus pu- E gnantibus, et sententiis oppositis, et naturis invicem maxime contrariis dividuntur et dissecantur.) Si igitur voluerint dona vestra, et, quam ipsis gratis datis, divinitatem partiri; hac in multas ac innumerabiles partes dissecta, nudam sine rebus appelationem lucrabuntur, extenuato ipsis in modicitsimum quid tam honore quam dono, eoque magis præbente ludibrium quam honoris fruitionem: mitto majorem quoque laborem capi in divisione jactantiæ et voluptatis, ex nominibus istis quæsitæ. Tales sunt, o judex, res vestræ: eo modo, dum quis iis, quibus non licet, attribuit talia, quæ inesse nequeunt, eos etiam, quos videtur honorare, in ludibrium adducit, ac se ipse extremæ audaciæ et amentiæ obnoxium ostendit.

Ex Ms. ac mox verberatur. Asclepiodota pari constantia

6 Tyrannus autem ad hæc quidem tacuit. Attamen dicebat: Manifestum est, infirmam tibi esse naturam, eamque non sufficere ad unicum tormentum perferendum. Ex manibus vero meis nequaquam te eripiet, quem tu colis Deum. Reponit prudens Asclepiodota: Neque virorum neque mulierum natura intolerabiles et immanes cruciatus vestros facile tolerat. At gratia et potentia Christi mei sincere in ipsum sperantes et tormentorum et mortis facit spretores ac F contemptores, eosque omnibus insidiis diabolicis superiores constituit. Quare et te et œstro malitiæ stimulantes te dæmones virtute Dei mei superaturam me confido. Impius vero Teres dicit: Abjice amentiam audacesque sermones, quoniam per supplicia, quæ te male perdent, multis eadem mente præditis prudentiæ proponeris exemplar. Respondet generosa Asclepiodota: Fac, quod minaris, ut experientia cognoscas, viros tyrannos, eosque tormentis armatos, a nudis, et solum ad patiendum promptis, mulieribus vinci Fortioris auxilio, ab iisque jactantiam illorum confundi ac dejici fastum.

fidem confessa, post minas tyranni

7 Contumeliosus in Deum Teres Fortissimam in calcibus (amarum quid multumque afferens dolorem est illud tormentum) percuti jubet. Sanguine autem e plagis diffluente, Martyr quidem viriliter tolerabat: videntium vero alii ad misericordiam, alii in admirationem rapiebantur. At vir quidam pius, nomine Theodotus, constante ac virili animo vigens, stans in medio theatro, crudelitatis contra Sanctos et homicidii accusabat tyrannum, arguebatque ipsum, ut Dei iracundiæ se obnoxium reddentem. Ille vero justam non ferens libertatem, in ligno ipsum suspen-

in calcibus verberatur. Theodotus item capitur et torquetur.

Ex Ms

di et radi jubet. Dum autem diu scalperetur, et inenarrabili patientia cruciatus perferret; vix tandem sero ad carcerem mittitur.

λεύει. Ἐπὶ πολὺ δὲ ξεόμενος, καὶ ἐν ἀδιηγήτῳ καρτερίᾳ ὑφιστάμενος τὰς ἀλγηδόνας, ὀψὲ καὶ μόλις παραπέμπεται τῷ δεσμωτηρίῳ. b

ANNOTATA.

a Mysia, *alias* Mœsia, *extendebatur juxta Danubium, et Mœsia inferior, cujus metropolis erat Marcianopolis, eosdem fere limites habebat, quos hodierna Bulgaria. Græci passim* Mysiam *vocarunt, Latini sæpius* Mœsiam, *forte ad distinctionem alterius Mysiæ, quæ est in Asia.*

b *Duæ voces uncis inclusæ non sunt in apographo Græco; sunt tamen necessariæ.*

c *Vox* φησὶν *videtur redundare.*

CAPUT II.

Martyres ducuntur Adrianopolim, ibique rursum cruciantur: inde ad locum martyrii ducti, capite minuuntur.

Adrianopolim ducti Martyres, pari rursum libertate respondent.

Quindecim transierant dies, quando urbe egrediens Teres, jussit Martyres vinctos sequi. Profectus autem Adrianopolim, Pugiles coram se sistit, eisque dicit: Quanta vobis mala creaverit religio vestra, videtis: quin potius sacrificate diis, et vivetis in bonis hujus vitæ.
B
Tres Martyres quasi una voce dixerunt: Cultus quidem a pueritia a nobis Deo delatus maximorum nobis semper fuit causa bonorum: eripuit ab errore, liberavit idololatria, illuminavit
a
Dei cognitione in cordibus nostris *a*: maximum vero omnium dedit, ut et digni simus habiti pro gloria ipsius pati. Quantum igitur resecabis a tormentis tuis, tantum dolore afficis; quantum vero adjunges, tantum delectas. Majores enim et plures perpessiones nostrum in Creatorem et Dominum magis detegunt amorem.

Πεντεκαίδεκα δὲ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ τῆς πόλεως ἐξιὼν ὁ Τήρης, προστάσσει τοὺς μάρτυρας δεδεμένους ἕπεσθαι· καταλαβὼν δὲ τὴν Ἀδριανούπολιν, E
παρίστησι τοὺς ἀθλοφόρους κατὰ πρόσωπον, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· Ἡ μὲν θρησκεία ὑμῶν ὅσων γέγονεν ὑμῖν κακῶν πρόξενος, ὁρᾶτε. Θύσατε δὲ μᾶλλον τοῖς θεοῖς, καὶ ζήσεσθε ἐν ἀγαθοῖς διὰ βίου. Οἱ τρεῖς μάρτηρες ὡς ἀπὸ μιᾶς φωνῆς ἀνεῖπον· Ἡ μὲν ἐκ βρέφους παρ' ἡμῶν προσαγομένη Θεῷ λατρεία μεγίστων ἡμῖν ὁσήμεραι γέγονεν ἀγαθῶν αἰτία· ἐξήρπασε πλάνης, ἐῤῥύσατο εἰδωλολατρίας, ἔλαμψε τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, μεῖζον δὲ πάντων ἐχαρίσετο, καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτοῦ πάθειν καταξιωθῆναι. Ὅσον οὖν τῶν σῶν ὑποτεμεῖς βασάνων, ἐλύπησας· ὅσον δὲ προσθήσεις, ἐπηύφρανας. Τὰ γὰρ μείζω καὶ πλείω τῶν παθημάτων τὸ πρὸς τὸν πλάστην καὶ Δεσπότην ἡμῶν μᾶλλον ἀπογυμνοῦσι φίλτρον.

gravissimeque cruciantur.

9 Teres furiosus, plagis ante acceptis tumentibus etiam tum corporibus et unius vulneris speciem præbentibus, Martyres flagris cædi jubet: carnibus vero, imo potius et cicatricibus una cum flagris defluentibus, fortes Athletæ dixerunt: Secundæ plagæ tuæ priorum sanationes visæ sunt, priorumque dolorum solutio et solamen. Cogita igitur alias, quibus affligere possis: non hæ priorum afflictiones abstulerunt, atque audentiores fecerunt ad futura supplicia, utpote exercitantes. Ad hæc crudelis Teres
C
laminas æreas, igne candentes redditas, machinis admoveri Martyrum membris jubet. Hæc quidem liquefiebant: et carnes liquefactæ a corpore diffluebant: mens vero et sententia invincibilium Martyrum magis confirmabatur ac roborabatur. Nam intus habebant divinum amorem, fontem vitæ ac requiei, quo irrorati animatique, externum affligentemque ignem non aversabantur; sed potius canebant: Domine Deus noster, da nobis pacem: Domine, præter te alium nullum novimus, nomen tuum nominamus: ostende igitur omnibus potentiam tuam, et glorificetur nomen tuum, Domine; cum in nostra, qui servi tui sumus, per opem tuam tolerantia ac
c
patientia, tum in pœnis exigendis de tyrannis *c* ob illa, quæ impie commiserunt in te, tum ob supplicia, quibus secum impie non agentes crudeliter punierunt: hoc enim scienter impia agentibus timorem incutiet, et deceptos ex ignorantia in viam revocabit. Orantibus vero ipsis, vox de cælo audiebatur: Confortamini, ego vobiscum sum, nolite timere: sed neque petitis frustrabimini.

IX Τήρης ὁ μανιώδης ἐπὶ ταῖς προλαβούσαις πληγαῖς, ἤδη τῶν σωμάτων ἐξῳδικότων, καὶ τραύματος ἑνὸς ὄψιν παρεχομένων, μαστίζεσθαι τοὺς μάρτηρας ἐπιτάττει· τῶν σαρκῶν δὲ, μᾶλλον δὲ τῶν μωλώπων ταῖς μάστιξι συναποῤῥεόντων, οἱ γενναῖοι ἔλεγον ἀθλοφόροι· Αἱ δεύτεραί σου πληγαὶ τῶν προτέρων ἰάματα ἡμῖν ἐφάνησαν, καὶ τῶν προλαβόντων ἀλγηδόνων λύσις καὶ παραμυθία. Ἐπινοεῖ οὖν ἑτέρας, δι' ὧν ἀνιάσεις; αὗται γὰρ τὰς προλαβούσας ἀφεῖλον ἀνίας, καὶ θαῤῥαλεωτέρους πρὸς τὰ μέλλοντα τῶν F
κολαστηρίων, οἷα δὴ γυμνασάμεναι παρέσχον. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἀνήμερος Τήρης χαλκᾶς λεπίδας διαπύρους παρασκευάσας, μηχαναῖς ἐναρμόζεσθαι τοῖς τῶν Μαρτύρων μέλεσιν ἐπιτάττει. Τὰ δὲ ἔτηκεν μὲν καὶ ἀπελείβετο τοῦ σώματος τηκόμενα τὰ σάρκια· τὴν δὲ γνώμην *b* μᾶλλον καὶ τὸ φρόνημα ἐστεῤῥοῦντο καὶ ἐπεῤῥοῦντο ἀκαταγωνίστων μαρτύρων *b*. b
Εἶχον γὰρ ἔνδον τὸν θεῖον ἔρωτα, πηγὴν ζωῆς καὶ ἀναπαύσεως, ὑφ' οὗ δροσιζόμενοι καὶ ἀναψυχόμενοι, πρὸς τὸ ἔξωθεν καὶ κολαστήριον πῦρ οὐκ ἀπεστρέφοντο· ὑπέψαλλον δὲ μᾶλλον· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· Κύριε, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν· δεῖξον οὖν πᾶσι τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐνδοξασθήτω, Δεσπότα, τὸ ὄνομά σου, ὥσπερ ἐν τῇ ἡμῶν τῶν δούλων σου διὰ τῆς σῆς συμμαχίας ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῷ δίκας ἀπαιτηθῆναι τοὺς τυράννους, ὧν ἠσέβησαν εἰς σὲ, καὶ ὧν τοὺς μὴ συνασεβοῦντας αὐτοῖς ἀπανθρώπως ἐτιμωρήσαντο· τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ἐκ προνοίας ἀσεβοῦσι φόβον ἐμποιήσει, καὶ τοῖς πλανωμένοις ἐξ ἀγνοίας ἐπανάκλησιν. Προσευχομένων δὲ αὐτῶν, φωνὴ οὐρανόθεν ἠκούετο· Θαρσεῖτε, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμη, μὴ φοβεῖσθε· ἀλλ' οὐδὲ τῶν αἰτήσεων ἀποτεύξεσθε.

X Με-

A X Μετὰ ταῦτα δὲ, τῶν θανατηφόρων πληγῶν ἀνεθέντας, ὁ θεοβλαβὴς Τήρης ἐκπέμπει τοὺς μάρτυρας εἰς το δεσμωτήριον, ἐπιθεὶς φοβερὰς ἀπειλὰς, εἴτινες αὐτοὺς τινὸς θεραπείας ἢ ἐπιμελείας μεταδώσουσιν. Οἱ δὲ γενναῖοι ἀθληφόροι ἔλεγον· Χριστὸν ἔχοντες ἡμεῖς, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, οὐ σωμάτων μόνον ἀλλὰ καὶ ψυχῶν ἰατρὸν, ἀνθρωπίνης προνοίας οὐδὲ διδομένης ἐπιδεόμεθα. Ὀλίγων δὲ διελθούσων ἡμέρων, ἄγει τὸ τῆς πόλεως πλῆθος κηρύγματι τυραννικῷ ἐπὶ τὸ θέατρον τοῦ σταδίου, καὶ παράγονται οἱ καλλίνικοι ἀθλοφόροι κατὰ μέσον τοῦ θεάτρου, καὶ πᾶσιν ὤφθησαν, ὧν ἔπαθον οὐδ' ἴχνος ἐν τοῖς σώμασι φέροντες. Εισήχθη δὲ καὶ θηρία κατὰ τῶν μαρτύρων· καὶ Μαξίμῳ μὲν τῷ μεγάλῳ ἀθλητῇ ἄρκτος συμπλαγῆναι ἀπελύθη· ἡ δὲ ἀφεθεῖσα, οὐ τὰ τῶν αἱμοβόρων θηρίων, ἀλλὰ τῶν εὐγνωμόνων ἔπραττε θεραπόντων· τοὺς γὰρ πόδας τοῦ μάρτυρος περιέλειχέν τε καὶ ἐξεθεράπευεν, ὡς ἐκπλαγέντα ῥῆξαι φωνὴν γοερὰν τὸν τύραννον· Οἴμοι καὶ τὰ θηρία τῇ μαγείᾳ ὑπηγάγοντο· ὅμως οὖν ταῦτα ληρῶν καὶ ὁρῶν, ἐπαφίησι τῷ αὐτῷ μάρτυρι καὶ πάρδαλον· ἡ δὲ διδάσκαλον εὑροῦσα τὴν ἄρτον, τὴν μάθησιν οὐ κατῄσχυνεν· ἀλλὰ τὰ τῶν εὐλαβουμένων μετέρχετο κ'ἀκείνη.

B XI Ἀλλ' ὁ τῶν θηρίων θηριωδέστερος καὶ ὠμότερος τὸν μὲν καλλίνικον ἀγωνιστὴν Μάξιμον ταῖς εἱρκταῖς ἐγκατακλείει· κατὰ δὲ τοῦ θεόφρονος καὶ συνάθλου Θεοδότου ἄρκτον ἐπιπέμπει, ὀρθίῳ ξύλῳ πρότερον αὐτὸν ἐνδησάμενος. Ἡ δὲ δρομαία καὶ βρύχουσα πλησίον τοῦ δεσμίου γίνεται, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ γῆν κλίνασα, τῶν προσκυνούντων ἐδείκνυ τὴν μίμησιν· καὶ πολλῶν αὐτὴν τυπτόντων καὶ διακεντούντων, τοῦ τῆς εὐλαβείας καὶ τιμῆς οὐ μετέβαλε σχήματος. Διὸ λύσαντες τοῦ ξύλου τὸν μάρτυρα, ἐπὶ τῷ θηρίῳ οἱ θηριώδεις ἠκόντιζον· τὸ δέ τὴν αὐτὴν τῷ μάρτυρι αἰδῶ καὶ εὐγνωμοσύνην διέσωζεν. Ὁ δὲ θηριώδης καὶ δυσμενὴς Τήρης, ὅσον τὰ θηρία ἐδυσαπεῖτο τοὺς μάρτυρας, τοσοῦτον αὐτὸς ἀπηγριοῦτο καὶ ἐξεμαίνετο· διὸ ἐπεισάγει τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν γενναιοτάτην Ἀσκληπιοδότην, καὶ ταύρῳ τῶν ἀτιθάσσων καὶ ἀγριοτάτων ἐνδεθῆναι κελεύει, ὡς ἂν ἡ μάρτυς περιελκομένη τοῖς ἐκείνου δρόμοις καὶ σκιρτήμασι, καὶ τοῖς ποσὶ διασπαρασσομένη καὶ τοῖς κέρασι, πικρῶς διαφθαρῇ καὶ ἀθλίως. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ καθοπλισθεῖσα, Κύριέ μου, Κύριε, ἐβόα, τίς ὅμοιός σοι δεδοξασμένε, ἐπί σοι ἤλπισα· ῥῦσαι με τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τῶν ἀφύκτων
C παγίδων τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ. Ὁ δὲ ταῦρος ἐδέδετο μᾶλλον τῇ ἀκινησίᾳ καὶ τῷ ἡμερωτάτῳ τῆς ἠρεμίας καὶ στάσεως, ἢ ἡ μάρτυς τοῖς ἅμμασι.

XII Καὶ ἐπιστραφεῖσα πρὸς τὸν ὄχλον ἡ γενναῖα καὶ καλλίνικος, Ὁρᾶτε, ἄνθρωποι, καὶ σύνετε, ἔφη· τὰ θηρία τοὺς ὁμοδούλους ἐπιγινώσκει, καὶ τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐλαβούμενα, ὑπὲρ οὗ πάσχουσιν, οὐ θηρία τούτοις, ἀλλ' ὑπηρέται γίνονται, καὶ φιλανθρώπως προσέρχονται· ὑμεῖς δὲ, εἰ μήτι ἄλλο, τὴν αὐτὴν φύσιν φέροντες, καὶ ὀφείλοντες καταιδεῖσθαι, καὶ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους εὐμενῶς καὶ ἡμέρως διακεῖσθαι, ὥσπερ προαρπασάντων ἀφ' ὑμῶν ταῦτα τῶν θηρίων, τὴν ἐκείνοις ἔμφυτον ὠμότητα καὶ θηριωδίαν ἀντεισεπράξασθε, καὶ τὸν κοινὸν οὐκ αἰσχύνεσθε δυσφημοῦντες Πλάστην, τοὺς ὠμοδούλους καὶ ὁμοφύσεις ἀντὶ τῶν θηρίων, καὶ πολλῷ πικρότερον ταῖς βασάνοις ὥσπερ τοῖς ὀδοῦσι καθεσθίοντες. Ὁ δὲ τοῦ θεάτρου ὄχλος, ὅσος τοῖς
d δαίμοσιν ἐξεβεβάκχευτο *d*, λίθοις τοὺς μάρτυρας, ἀνθ' ὧν τοῖς δικαίοις ἐλέγχοις ἐβάλλοντο, ἔβαλλον. Λύσας δὲ ἐπ' αἰσχύνῃ τὸ θέατρον ὁ ἀναισθητος, ἐπὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἐστέλλετο, προστάξας συνέπεσθαι δεδεμένους καὶ τοὺς μάρτυρας. Πρὸ δὲ τριάκοντα μηλίων τῆς πόλεως ἐν κώμῃ τινὶ (Σάλτυς δὲ τῇ κώμῃ τὸ ὄνομα, ἕλλην δὲ γλῶσσα βρύον ἂν αὐτὴν μετε-

10 Post hæc vero, dilatis mortiferis ipsorum plagis, impius Teres Martyres ad carcerem dimittit, terribiles interminans minas, si qui ipsis aliquam sanationem aut curationem impertirentur. At generosi Athletæ responderunt: Nos Christum, verum Deum, habentes medicum, non corporum solum, sed etiam animarum, humana curatione, etiamsi daretur, non indigemus. Paucis porro elapsis diebus, adducit præfectus tyrannico præconio omnem civitatis multitudinem ad theatrum stadii, ducunturque victoriis inclyti Athletæ in medium theatrum, visique ab omnibus sunt, ne vestigium quidem eorum, quæ passi sunt, in corporibus circumferentes. Inductæ vero sunt et feræ contra Martyres: et contra Maximum quidem magnum Athletam soluta est ursa, cum ipso congressura: hæc vero emissa, non sanguinem sitientium ferarum, sed benignorum servorum functa est officio: nam pedes Martyris circumlinxit et delinivit, ita ut tyrannus perculsus in vocem luctuosam erumperet: Hei mihi! etiam feræ magia sunt subactæ. Simulac igitur hæc effutit et videt, ad eumdem Martyrem emittit pantheram. Hæc vero, magistram habens ursam, institutione non fecit indigna; sed illa etiam venerantium officio functa est.

Ex Ms. Feris objectus Maximus, ab iis non læditur,

E 11 Verum præfectus, feris ferocior et crudelior, clarum victoria pugilem Maximum septis includit: contra Theodotum vero divina sapientia ornatum, et certaminis socium, ubi ipsum prius recto ligno alligaverat, ursam emittit. Hæc autem currens ac fremens Vincto appropinquat: caputque in terram inclinans, adorantium exhibet speciem: ac multis ipsam verberantibus et pungentibus, non abscessit ab habitu reverentis et honorantis. Quapropter solventes a ligno Martyrem, ipsum feri in feram jaculati sunt, sed illa eamdem erga Martyrem servabat verecundiam ac benevolentiam. Verum ferus ac infensus Teres tanto magis exacerbabatur atque effervescebat, quanto feræ Martyres magis reverebantur. Quare post alios inducit et generosissimam Asclepiodotam, eamque tauro indomito et ferocissimo alligari jubet, ut Martyr ejus cursibus et subsultibus distracta, pedibusque ac cornibus dilacerata, amaram ac miseram oppetat mortem. At Christi Martyr signo crucis armata, Domine mi, clamabat, Domine, quis similis tibi, qui glorificatus es? in te speravi: erue me ab insidiis et inevitabilibus laqueis maligni hostis. Taurus vero magis ligatus est immobili statu mitissimaque requie et statione, quam nexibus Martyr. F

uti nec Theodotus, nec Asclepiodota.

12 Generosa autem ac victoria inclyta, ad turbam conversa, Videte, homines, et intelligite, inquiebat: feræ, belluæ conservos agnoscunt, communemque revereri Dominum, pro quo patiuntur, his non feræ, sed servi fiunt, et humaniter accedunt. Vos vero, si nihil aliud, qui eamdem habetis naturam, eamque revereri debetis, et in consortes ejusdem generis benigni esse ac mansueti, acsi feræ hæc vobis præripuissent, insitam illis crudelitatem et feritatem vicissim exercetis, et communem Creatorem contumelia afficientes non reveremini; vestros conservos, ejusdem vobiscum naturæ participes, ferarum loco, multoque acerbius, tormentis tamquam dentibus dilaniantes. Turba vero theatri, quanta a dæmonibus impellebatur, lapidibus Martyres impetebat, quia justis rationibus redarguebatur. At sensus expers Teres, theatrum cum pudore solvens, Philippopolim proficiscebatur, ubi mandaverat, ut simul vincti sequerentur et Martyres. Triginta vero ab urbe milliaribus in vico quodam (Saltys vico nomen, lingua vero Græca interpretatus est Scaturiens:

Martyres versus Philippopolim ducti, in vico, cui Saltus nomen,

Ex Ms.

riens :) etenim abundantes ibi aquarum fontes scaturiunt, arborumque variarum ac vitium multitudo facit, ut locus ille sit hortus amœnus.

capite resecto palmam consequuntur.

13 Huc ubi pervenerat tyrannus, rursus Martyres in conspectum suum adducit, similibusque minime erubescens congreditur verbis, et ad sacrificandum hortabatur. Illi vero puerilium instar nugamentorum ista rejicientes confutarunt, addideruntque : Uti nos bona spe pleni sumus, confidimus per potentiam et gratiam Servatoris nostri, nos hic obtenturos finem martyrii : a te vero divina justitia cito meritas ineffabilis crudelitatis et inhumanitatis pœnas exiget. Ille vero majoribus, quam quibus perpetuo agitatus fuerat, furiis actus, mortis contra eos fert sententiam, scribens : Decerno, Maximum, Asclepiodotam, et Theodotum, imperialibus repugnantes legibus, deos injuria afficientes ac deridentes, gladii pœnam subire, resectis capitibus. Gloriosi autem fortesque Martyres, lætantes una et exsultantes, ac strenua palmisque decorata cum omni gratiarum actione extendentes colla, a temporaneis ad regnum sempiternum accurrerunt.

B

Tyrannus fulmine percussus perit.

14 Non multo post furiosus ille ac mortifer Teres, arrogans in tribunali attollens supercilium, fulgurum ac tonitruum vi subita erumpente, ipse cum suis, divino incorruptoque judicio, fulmine percussus interiit, omni corporis vigore consumpto ab igne fulmineo, ipsisque ossibus medulla exhaustis, ita ut corporis figura videretur in lapidem conversa, lapidisque naturam caro imitata. Verum qui erant superstites ejusdem curiæ, talem plagam tantamque ignominiam non ferentes, occultare conabantur punitionem esse divinitus inflictam : quapropter corpus fulmine percussum ac miserabile humo cooperiebant, humumque in montis molem aggerabant : per quæ autem occultare studebant rem latere nesciam, magis manifestabant miræ punitionis triumphum erecto monte, tamquam indelebili divinæ de tyranno vindictæ columna, et præsentibus et posterioribus.

oratio auctoris ad Deum, ut finiatur persecutio.

15 Tu vero, Deus deorum, Domine et Rex dominantium, fons benignitatis et misericordiarum, puniens quidem eos, qui sine spe conversionis impie agunt, glorificans vero illos, qui pro gloria tua decertant : neque vero exsecrans eos, qui delictorum suorum pœnitentiam humiliter agunt, et

C convertuntur; sed multos etiam ex illis martyrii certaminum ac coronarum participes facere dignatus es : vides, quæ patimur : videmus vero et nos, ea illis, quæ perpetravimus (quid dicam Deus meus) æqualia non esse aut conferenda; etiamsi tentationum igne putredo malarum affectionum, quis dixerit omnis?) sed ea, quæ interim corrumpit hominem ad imaginem tuam factum, absumpta fuerit. Siste, o misericors, vehementiam; non peccatorum gravitati, sed naturæ infirmitati, et magis clementiæ tuæ pœnam attemperans. Si vero multa fornace et expurgatione opus est carnis statuæ; da ut ignem istum fortiter ac patienter feramus, ne eodem, quo alii purificantur, nobis macularum fiat accessio. Nullam autem habentes a nobis supplicandi formam, quam ad te elevemus, quam fidem in te puram ac pietatem a progenitoribus hæreditate acceptam, hanc ipsam pro omnibus tibi offerimus. Si vero et Martyres tuos suscipias legatos, quorum certamina sine offensione narravimus : et vero utinam suscipias! nobis utique aliquid adveniet utilius.

φράσετο·) καὶ γὰρ ὑδάτων βρύχουσι ἄφθονες πηγαὶ, καὶ δένδρων παντοδαπῶν καὶ ἀμπέλων εὐθηνία τερπνὸν παράδεισον ἀπεργάζονται τὸ χωρίον. D

XIII Ἐνταῦθα καταχθεὶς ὁ τύραννος, ἄγει κατὰ πρόσωπον τοὺς μάρτυρας πάλιν· καὶ τοῖς ὁμοίοις οὐκ αἰσχυνόμενος συμπλέκεται λόγοις, καὶ πρὸς τὸ θύειν ἐξεκαλεῖτο. Οἱ δὲ παίδων ἀθύρμασι παραπλησίως τούτους διακρουόμενοι ἀπεῤῥάπιζον· ἐπισυνῆπτον δέ· Ὡς ἡμεῖς εὐέλπιδες ἐσμὲν, καὶ πεποίθαμεν τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει καὶ χάριτι, τοῦ μαρτυρικοῦ δρόμου τὸ τέλος καταλαβεῖν ἐνταῦθα· σὲ δὲ ἡ θεία δίκη τῆς ἀφάτου μιαιφονίας καὶ μισανθρωπίας οὐκ εἰς μακρὰν τὰς εὐθύνας εἰσπράξεται. Ὁ δὲ πλέον ὧν διαπαντὸς ἐμαίνετο, ἐκμανεὶς, θανατηφόρον ψῆφον ἐκφέρει κατ' αὐτῶν· Μάξιμον ψηφίζομαι, γράφων, καὶ Ἀσκληπιοδότην καὶ Θεόδοτον, βασιλικοῖς μὲν ἀντινομοθετοῦντας καὶ νόμοις, θεοὺς δὲ ὑβρίζοντας καὶ διαγελῶντας, τὴν διὰ ξίφους δοῦναι δικὴν, τὰς κεφαλὰς ἀποτεμνομένους. Οἱ δὲ καλλίνικοι καὶ γενναῖοι μάρτυρες, χαίροντες ἅμα καὶ ἀγαλλώμενοι, καὶ τοὺς γενναίους καὶ ἀθλοφορικοὺς σὺν εὐχαριστίᾳ πάσῃ ἀποτείναντες αὐχένας, πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ἀπὸ τῶν ἐπικήρων ἀνέδραμον ἀδιάδοχον βασιλείαν.

XIV Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ μεμηνὼς καὶ δυσθάνατος Τήρης, σοβαρὰν τὴν ὀφρὺν ἀνατείνων ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀστραπῶν καὶ βροντῶν ἐξαισίων καταῤῥαγέντων, αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ θεηλάτῳ καὶ ἀδεκάστῳ κρίσει κεραυνόβλητος γίνεται, τῆς ἐν τῷ σώματι λιβάδος πάσης ὑπὸ τοῦ κεραυνίου πυρὸς ἀπαναλωθείσης, καὶ τῶν ὀστῶν ἐκμυελισθέντων, ὡς δοκεῖν τὴν μορφὴν τοῦ σώματος ἀπολιθωθῆναι, καὶ λίθου φύσιν τὸ σαρκίον Ἐκμιμήσασθαι. Τὸ δὲ τηλικοῦτον πάθος καὶ τὴν τοσαύτην αἰσχύνην, τῆς ἐκείνου φατρίας ὅσον ἐλίπετο, μὴ φέροντες, κρύπτειν μὲν ἐμαχανῶντο τῆς τιμωρίας τὸ θεήλατον· διὸ χοῦν τῷ κεραυνοβλήτῳ καὶ δυσπότμῳ σώματι ἐπεχώννυον, καὶ εἰς ὄρους μέγεθος τὸ χῶμα ἀπεκορύφωσαν; δι' ὧν κρύπτειν ἐσπούδαζον τὸ ἀλάθητον, μᾶλλον τοῦ πάθους ἐτριάμβευον τὸ παράδοξον, στήλην ἀνεξάλειπτον τὸ ὄρος τῆς κατὰ τοῦ τυράννου θεομηνίας καὶ τοῖς παροῦσι καὶ τοῖς μεταγενεστέροις ἀναστήσαντες. E

XV Σὺ δέ μοι Θεὲ θεῶν, Κύριε καὶ Βασιλεῦ τῶν δυνάμεων, ἡ πηγὴ φιλανθρωπίας καὶ τῶν οἰκτιρμῶν, ὁ κολάζων μὲν τοὺς ἀνεπιστρέφως ἀσεβοῦντας, δοξάζων δὲ τοὺς ὑπὲρ τῆς σῆς δόξης ἐναθλοῦντας, οὐ βδελυσσόμενος δὲ οὐδὲ τοὺς ἐφ' οἷς ἥμαρτον μετανοοῦντας, καὶ ἐπιστρέφοντας, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς αὐτῶν μαρτυρικῶν ἄθλων καὶ στεφάνων μετασχεῖν καταξιώσας· Ὁρᾷς οἷα πάσχομεν· ὁρῶμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὧν ἐπράξαμεν, (πῶς εἴπω, Θεέ μου;) ἰσοστάσια ἢ οὐκ ἀντάξια· ἀλλ' εἰ τῷ πυρὶ τῶν πειρασμῶν ἡ τῶν παθῶν σηπεδὼν, (τίς ἂν εἴποι πᾶσα;) ἀλλ' ἥγε τέως διαφθείρουσα τὸ κατ' εἰκόνα διετάκη. Στῆσον εὔσπλαγχνε τὸ δεινὸν, μὴ τῷ τῶν πλημμελημάτων ὄγκῳ, τῇ δὲ τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ, μᾶλλον δὲ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ τὴν τιμωρίαν παραμετρώμενος. Εἰ δέ τι πολλῆς χωνείας καὶ ἀνακαθάρσεως ὁ τοῦ σαρκίου δεῖται ἀνδριὰς, φέρειν δίδου τὴν πύρωσιν ἐν καρτερίᾳ καὶ ὑπομονῇ, ἵνα μὴ τὸ καθαρισμὸς ἄλλοις, ἡμῖν κηλίδων προσθήκη γίνεται· οὐδεμίαν δὲ ἔχοντες οἴκοθεν ἱκετηρίαν ἀνατεῖναι σοι, εἰ μὴ τὴν εἰς σὲ καθαρὰν πίστιν καὶ εὐσέβειαν, ἣν ἐκ προγόνων ἐκληρωσάμεθα, ταύτην ἀντι πάντων σοι προσάγομεν· εἰ δὲ δέχοιο καὶ τοὺς σοὺς μάρτυρας πρεσβευτὰς, ὧν τοὺς ἄθλους ἀνυβρίστως διεξήλθομεν, δέχοιο δέ· ἴσως ἂν ἡμῖν ἀπαντήσῃ τι λυσιτελέστερον. F

AN-

A Ex Ms.

ANNOTATA.

a *Hic forte aliquid in apographo omissum est : nam Dei cognitio magis videtur spectare ad intellectum, ac Dei amor ad cor, ita ut fortasse scriptum fuerit, Martyrum intellectum Dei cognitione illuminatum, ejusdemque amorem eorum cordibus infusum.*

b *Verba Græca haud dubie mendosa hoc loco sunt in apographo nostro. Legendum* ἡ δὲ γνώμη *hic, aut mox* ἀκαταγώνιστοι μάρτυρες : *quod in idem recidet. Latina expositio igitur certa est quoad sententiam; at correctio Græcarum vocum alterutra solum certa : hinc neutram dare volui.*

c *Hæc oratio habet aliquid insoliti, quia petitur, ut puniantur persecutores, quod non videtur congruere cum exemplo Christi et S. Stephani, inter ipsa tormenta pro inimicis orantium. Nolim quidem dicere, malam aut illicitam esse orationem, prout conscripta est; nam si Martyres revera sic orarunt, id non fecerunt odio tyrannorum, sed amore religionis Christianæ; utilitatemque communem multorum prætulerunt bono paucorum. Attamen similia non facile in exemplum trahenda sunt, præsertim cum nesciamus, an omnia sint Martyrum ipsorum dicta, quæ scriptor illis attribuit.*

d *Hæc vox erat mendosa in apographo, ubi legitur,* ἐχεβάκευτο. *Quare corrigendam credidi, monito tamen lectore. Neque enim dubitem, quin legendum sit* ἐξεβεβάκχευτο, *quod derivatur a verbo* ἐκβακχεύομαι, debacchor, *aut* furiis incitor.

B E

DE S. PORPHYRIO MARTYRE

Ex Fastis maxime Græcorum.

J. S.

Circa CCCLXII. Nomen S. Porphyrii Martyrologiis inscriptum :

Græci *in Menæis ac Menologiis suis hodie commemorant* S. Porphyrium *ex mimo martyrem, de quo Baronius in Martyrologio Romano ita loquitur :* Item S. Porphyrii mimi, qui coram Juliano apostata per jocum baptisma suscipiens, Dei virtute derepente mutatus, Christianum se esse professus est, ac mox, jubente eo, securi percussus, martyrio coronatur. *Cum hisce satis congruunt, quæ ad hunc diem leguntur in Menologio Sirletiano, in Menæis impressis, atque in Synaxario Ms., quod a Sirmondo accepimus. Tria hæc monumenta ita invicem consentiunt, ut satis sit unum huc transferre Menologium Sirletianum, quod sic habet :* Eodem die natalis B. Porphyrii ex mimis. A Juliano apostata jussus in natali ipsius die obtrectare et irridere Christianorum facta, cum in C aquam descendens immergeret, exclamavit : Baptizatur Porphyrius in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : sic emergens, albas vestes indutus, et se libera voce Christianum esse professus, ense obtruncatus coronam martyrii consecutus est. *Ita Menologium istud cum Menæis, et Synaxario; sed non satis accurate, quantum videtur.*

elogium Sancti, sub Juliano passi.

2 *Rectius causa martyrii, ipsumque* S. Porphyrii *martyrium exponitur in Menologio Basiliano, ubi ad eumdem diem* Certamen sancti martyris Porphyrii *annuntiatur, elogiumque subjungitur his verbis expressum :* Porphyrius martyr imperatore Juliano apostata claruit, quem mensæ accumbentem jocis ac salibus, mimicam artem exercens, delectare consueverat. Cum autem animadvertisset, illum, ejurato Domino nostro Jesu Christo, idola colere, eaque pro diis habere, divino zelo accensus, vehementer eum objurgavit coram universo senatu, prævaricatorem, impium ac scelestum appellans, atque ingratum in Deum, qui tanta ipsi beneficia, et imperium contulerat. Quare excandescens Julianus, variis eum prius acerbisque tormentis crudeliter excruciavit : totum deinde illius corpus flagellis cædendo adeo laceravit, ut ossa nudarentur. Postremo præcepit lictoribus, ut eum decollarent. Qua accepta sententia, vinctus ad locum supplicii adductus, et gladio percussus occubuit, pro temporario rege immortalem adeptus, et pro corruptibilibus deliciis æternam felicitatem. *Hactenus Menologium, cujus relatio multum distat a præcedente, et ea saltem probabilior est, licet neutra fortasse* F *omnino sit accurata. Utraque aliquid veri habere potest, si catechumenus erat* Porphyrius, *aut Christianam religionem amplecti statuerat, quando jubebatur a Juliano Christianorum sacra irridere, aut si tactus subito fuerit divina gratia, quando disponebat se ad impium istum ludum. Ita conversus est S. Genesius ex mimo martyr, de quo actum est ad* XXV *Augusti. Locus Martyrii non exprimitur. Verum Julianus imperium adeptus est sub finem anni 361 in Oriente, nec postea fuit in Occidente. Itaque martyrium* S. Porphyrii *contigit in aliqua urbe imperii Orientalis, forte Constantinopoli, ac verisimiliter anno 362.*

DE

AUCTORE J. S.

D

DE S. NICETA GOTHO

MARTYRE IN GOTHIA ULTRA ISTRUM

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Celebris Sancti cultus : locus et tempus martyrii investigantur : nonnulla de conversione Gothorum observata : Acta Græca edenda.

CIRCA AN. CCCLXXII. *Sancti memoria in Fastis: cultus apud Græcos:*

Celebris admodum est hodie apud Græcos et Moschos cultus S. Nicetæ *martyris, natione Gothi, de quo Baronius in Martyrologio Romano ita meminit :* Eodem die sancti Nicetæ Gothi, qui ab Athanarico rege B ob Catholicam fidem jussus est igne comburi. *Petrus de Natalibus lib. 5 cap. 4 elogium contexuit ex Actis infra dandis, sed non sine erroribus aliquot, mortemque Sancti, quem* Nicetum *vocat, fixit* XXV *Maii. Hinc factum, ut Grevenus aliique pauci martyrologi* Nicetum, *aut potius* Nicetam, *ad* XXV *Maii suis Fastis inseruerint. Alii tamen Latini cum Molano* S. Nicetam *hodie memorarunt. Antiquiores martyrologi Latini Sanctum hunc ignorarunt : sed Græci magno consensu, et cum his Moschi* S. Nicetam *hodie celebrant, ut magnum Martyrem, de quo Officium ecclesiasticum eodem die peragendum in libris eorum ritualibus præscribitur. In Menologio Sirletiano hoc* S. Nicetæ *datur elogium :* Commemoratio sancti martyris Nicetæ, qui sub imperio Constantini Magni natus, atque educatus in regione Gothorum ultra Danubium, non communicabat cum barbaris sed cum viris piis Deum colentibus, edoctus Christi fidem a sanctissimo episcopo Gothorum Theophilo, comprehensus ab Athanasio *(lege* Athanarico) principe propter Christianæ fidei professionem, et multis tormentis cruciatus, igne C consumptus, consummatus est. *Consonant omnino Menæa impressa, ubi nomen* Athanarici, *pro quo hic mendose* Athanasius *legitur, recte est expressum.*

elogium ex Menologio Basiliano:

2 *In Menologio Basiliano Acta* S. Nicetæ *compendio exponuntur. Nam post hanc annuntiationem,* Certamen sancti magni martyris Nicetæ, *sequitur elogium ita conceptum.* Nicetas, præclarus Christi martyr, fuit imperante Constantino Magno, genere Gotthus, nobilitate ac divitiis inter populares suos florens, a Theophilo religiosissimo Gotthiæ episcopo fidem edoctus. Cum autem in duas factiones tota Gotthorum gens scissa fuisset, atque utraque suum sibi principem creasset ; confugit alter principum ad Romanorum imperatorem : qui cum suscepta in contrariæ factionis tyrannum expeditione, insignem ex eo reportasset victoriam, Gotthosque subegisset, ex eo tempore genus Christianorum inter Gotthos multiplicatum est. Horum primus sanctus Nicetas fuit, qui et summa libertate Christianam fidem populo annuntiabat. Sed postquam reversus est imperator, Gotthi infideles furore perciti, commota in Christianos persecutione, alios quidem aliter torsere ; Nicetam autem multiplicibus suppliciis excruciatum igni tradidere. *Hactenus Menologium satis recte.*

E *corpus Mopsuestiam deinde translatum.*

3 *De translatione corporis* S. Nicetæ *Gothi agunt Acta edenda, iisque consentit Petrus de Natalibus jam laudatus. Utrobique etiam legitur, ecclesiam Sancto ædificatam esse Mopsuestiæ in Cilicia, quo sacrum corpus erat delatum. Addit deinde Petrus de Natalibus :* Post temporis decursum corpus ipsum Venetias translatum, quiescere dicitur in ecclesia S. Nicolai. *De corpore ibidem servato adstipulatur Nicolaus Doglioni in Opusculo Italico de Notabilibus urbis Venetæ lib. 2 pag. 345; uti et Opusculum Latinum de Urbe Veneta, quod impressum est in Thesauro Antiquitatum Italiæ tom. 5 part. 2. In illo enim tractatur de templo S. Nicolai, parochia presbyterorum in regione Dorsi duri, atque in fine dicitur :* Hic S. Nicetæ corpus aliæque Sanctorum reliquiæ habentur.

Passus Sanctus in ditione Athanarici.

4 *Quod spectat ad tempus, quo* S. Nicetas *martyrio coronatus est, illud utcumque assignari potest ex tempore, quo Gothorum princeps Athanaricus persecutionem movit adversus Christianos. De numerosa Gothorum martyrum classe ad* XXVI *Martii egit Papebrochius noster breviter admodum. Prolixius et accuratius de S. Saba Gotho, in eadem quoque persecutione passo, idem egit ad* XII *Aprilis, quo occisus est anno 372. Eodem forsan* F *anno, certe non multis annis citius aut serius coronatus est* S. Nicetas. *Locus martyrii fuit in ditione Gothorum, ultra Danubium tunc degentium. Nescio sane, quo memoriæ lapsu Castellanus in Martyrologio universali ad marginem, et in indice, notare potuerit, prope Mopsuestiam in Cilicia occisum esse Sanctum, nisi locum, ad quem corpus translatum est, cum loco martyrii confuderit. Nulla enim est ratio, cur dicamus, occisum esse Sanctum extra ditionem Athanarici Gothorum regis, quæ immenso terrarum intervallo a Cilicia distabat. Si porro ditionem Athanarici propius inquirere velimus, ex Ammiano, gesta Valentis imperatoris contra Athanaricum referente lib. 27 cap. 5, facile deprehendemus, Athanaricum eo tempore dominatum esse in hodierna Moldavia, ac forte in Valachia et Bessarabia, aut certe in parte aliqua illarum provinciarum : neque enim novimus, quam late imperaret.*

5 *Loca ab Ammiano memorata, ubi Valens Istrum primo et tertio illius belli anno trajecit, et ubi anno secundo transitum frustra tentavit, erant*

in

ultra Danubium dominantis, et circa annum 372:

A *in Mœsia inferiore, dictis provinciis, præsertim Moldaviæ opposita, soloque Istro ab iis divisa. Marcianopolis ejusdem provinciæ urbs, in qua Valens hiberna habebat, ac pax in ipso Istro inter utrumque principem inita, similiter ostendunt, Athanarici ditionem a Mœsia inferiore solo Istro sive Danubio diremptam fuisse. Itaque dubitandum non est, quin S.* Nicetas *passus sit in hodierna Moldavia, vel huic contermina Valachia aut Bessarabia. Nam persecutionem contra Christianos movit Athanaricus, priusquam Gothi Istrum fuerunt transgressi, quando hæresis Ariana necdum prævaluerat apud Gothos, ut observat S. Augustinus lib. 18 de Civitate cap. 52, ubi hæc scribit :* Rex Gothorum in ipsa Gothia persecutus est Christianos crudelitate mirabili, cum ibi non essent nisi Catholici, quorum plurimi martyrio coronati sunt; sicut a quibusdam fratribus, qui tunc illic pueri fuerant et se ista vidisse incunctanter recordabantur, audivimus. *Paulus Orosius lib. 7 cap. 32 de eadem persecutione sic habet :* Præterea Athanaricus rex Gothorum Christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimavit *etc.* B *Hæc ille refert, postquam dixerat, Gratianum creatum esse imperatorem. Attamen hinc nequit inferri, eodem anno 367, quo Gratianus factus est imperator, natam esse persecutionem; sed solum, cœptam non esse multis annis serius : Orosius enim singula non refert ad annos determinatos. Ex laudatis ante S. Sabæ Actis certum est, persecutionem viguisse anno 372, et jam antea fuisse cœptam. Hac de causa martyrium* S. Nicetæ *circa eumdem annum 372 figendum censui.*

bellum Gothorum occasio persecutionis fuisse dicitur:

6 *Occasio persecutionis in Actis repetitur ex dissensione Gothorum, et bello, quod ortum dicitur inter principes duarum partium, Fritigernem videlicet et Athanaricum. Si Actis credendum sit, Fritigernes fuit primum victus ab Athanarico; sed postea, fœdere inito cum Valente, hujus subsidio victor. Similia habet Sozomenus lib. 6 cap. 37 ita scribens :* Haud multo post, orta inter eos *(Gothos)* seditione, duas in partes divisi sunt : quarum alteri Athanaricus, alteri præerat Phritigernus *. Mox, commisso inter eos prælio, victus Phritigernus, Romanorum auxilium imploravit. Quod cum imperator concessisset, jus- C sissetque, ut milites, qui in Thracia erant, ei auxilium ferrent, denuo congressus, victoriam retulit, et Athanarici copias in fugam vertit. *Hactenus Sozomenus, addens ea occasione, Fritigernem cum Ulphila episcopo ac subditis suis a Valente ad Arianam hæresim traductum. Verum scriptor ille hæc omnia memorat post pulsos ab Hunnis e sedibus suis Gothos, qui a Valente recepti sunt in Thracia.*

* *Græce* Φριτιγέρνης

at id bellum non est omnino certum :

7 *At persecutio Athanarici sæviit, quando Gothi omnes ultra Istrum degebant, ut S. Augustinus mox laudatus testatur, idque etiam liquet ex tempore persecutionis per Orosium assignato. Præterea S. Epiphanius, qui eo tempore florebat et scribebat, agens de vehementi illa persecutione in hæresi 70 Audianorum, cap. 15 ait,* Romanorum præsertim odio *a rege Gothorum commotam esse,* quod Romanos imperatores Christianos esse videret. *Itaque verendum est, ne aliqua tam in Actis quam apud Sozomenum sit confusio, indeque perperam assignata persecutionis causa. Nam Athanaricus ante persecutionem contra Valentem gessit bellum, ab eoque victus est anno 369, circa quem inchoata est persecutio, forsan simulac Valens, sancita pace, cum exercitu Romano recesserat. An vero etiam ante id tempus Fritigernes et Athanaricus bello certaverint, non adeo certum est, licet hoc etiam habeat Socrates lib. 4 cap. 33.*

AUCTORE J. S.

certum vero est Gothos tunc fuisse Catholicos.

8 *Quidquid sit, constat de persecutione; constatque ulterius, eam fuisse motam, quando Gothi erant Catholici, ut observat S. Augustinus, et liquet ex tempore, quo ad Arianismum traducti sunt Gothi. Socrates quidem Gothos, ab Athanarico occisos, simul et Arianos facit et martyres : sed scriptor ille frequenter modo plane inepto et ridiculo scribit de rebus fidei, Gothosque jam tunc Arianos facit, quia non multo post illam hæresim sunt amplexi : ut narrat Theodoretus mox laudandus, qui id Ulphilæ Gothorum episcopi perfidiæ attribuit. Quæ autem Theodoretus de Ulphilæ perversione memorat, longe probabiliora sunt, quam quæ de eodem scripsit Philostorgius Arianus. Nam eum ab Eusebio episcopo, (Nicomediensem insinuans Arianum) fuisse ordinatum, Philostorgius ait,* cum a rege, qui tunc Gothis præerat, legatus una cum aliis ad imperatorem Constantinum missus esset. *Improbabilia hæc sunt, quia sic* E *Ulphila ordinatus esset ante mortem Constantini, anno 337 defuncti, et quidem ab Eusebio Nicomediensi Ariano. At nec verisimile est, Ulphilam tam cito fuisse episcopum, aut ordinatum esse tempore Constantini ab homine Ariano, quando Constantinopolitanam sedem obtinebat S. Alexander Constantino gratiosus. Itaque figmenta illa sunt Philostorgii, in gratiam Arianorum suorum non raro falsa scribentis. Valde etiam incertum, et minus probabile est, quod scribit de Ulphila Socrates lib. 2 cap. 41, eum fuisse in concilio Constantinopolitano anni 360, ubi Ariani novam condiderunt fidei formulam, cui Ulphila tunc consensisset. Idem tamen habet Sozomenus lib. 4 cap. 24. At hic lib. 6 cap. 37 existimat,* imprudenter *factum ab Ulphila,* qui, *inquit,* cum episcopis Nicænorum patrum decreta sectantibus communicare perseveravit.

Nam Ulphila eorum episcopus, antea Catholicus.

9 *Quidquid porro sit de factis aliquot particularibus Ulphilæ, a quibus fides Gothorum non dependet; constat Gothos diu ante tempus, de quo agitur, fuisse conversos, ac Gothorum metropolitam Theophilum in concilio Nicæno fuisse anno 325 : itaque Gothi dudum Christiani erant et* F *Catholici; sed ad perfidiam traducti sunt a Valente circa annum 376, quando pulsi ab Hunnis, petierunt, ut sedes sibi figere liceret intra limites Romani imperii. Observat hoc Sozomenus, qui alias Socratem passim nimis sequitur; additque de episcopo Gothorum in confirmationem sequentia verba :* Nam Ulphila, qui tunc apud ipsos erat episcopus, initio quidem nulla in parte dissensit ab Ecclesia Catholica. *Mox subdit, Ulphilam, qui a Gothis ad Valentem legatus erat missus, promissis Arianorum episcoporum esse corruptum.*

tantum perversus est circa annum 376.

10 *Verum audiamus Theodoretum, de his scribentem lib. 4 cap. 37, ubi sic habet :* Quo tempore Gothi Istrum trajicientes, fœdus cum Valente percusserunt, abominandus ille Eudoxius *(verisimiliter legendum* Euzoius, *qui Arianorum episcopus erat Antiochiæ, ubi tunc Valens degebat)* qui tunc aderat, suggessit imperatori, persuadendum esse Gothis, ut cum ipso communicarent. Nam cum diu antea divinæ cognitionis radiis illustrati essent, in Apostolica doctrina semper fuerant innutriti. Quippe, aiebat Eudoxius, unius dogmatis communio pacem firmiorem efficiet.

Quod

Auctore J. S.

Quod consilium cum approbasset Valens, optimatibus Gothorum proposuit, ut in doctrina fidei cum ipso consentirent. At illi responderunt numquam se adduci posse, ut a majorum suorum doctrina discederent. Porro ea tempestate Ulphila totius gentis erat episcopus, magnæ apud illos auctoritatis, et cujus verba pro firmissimis legibus habebant. Hunc Eudoxius cum et verbis demulsisset, et muneribus illexisset, eo impulit, ut Gothos ad communionem imperatoris amplectendam adduceret. Id autem persuasit, cum diceret, contentionem ex ambitione ortam esse; dogmatum vero nullam esse discrepantiam. *Sic Ulphilæ perfidia circa annum 376 ad hæresim perducti sunt Gothi.*

Acta Græca satis probabilia videntur,

11 *Quod spectat ad Acta Græca* S. Nicetæ, *auctorem ea habent Metaphrastem, qui verisimiliter habuit Acta antiquiora, quæ ad stylum suum traduxit. Latine edita sunt apud Lipomanum et Surium, ibique Metaphrasti adscripta. Allatius quoque in Opusculo de Simeonum scriptis pag. 127 horum Actorum dat initium, aggregatque catalogo illorum, quæ Metaphrastis esse videntur. Bailletus in tabula critica ad hunc diem observat,* B *alia olim Acta* S. Nicetæ *exstitisse; sed ea tamquam perdita haberi posse, postquam illa suo stylo exornanda suscepit Metaphrastes. Verum justo vehementior videtur hæc censura, quæ forte non aliunde nata est, quam ex solo Metaphrastis nomine: non enim invenio, quid magnopere displicere possit in Actis* S. Nicetæ *præter aliqua ad Sanctum vix spectantia, et occasionem persecutionis Athanarici, hujusque contra Fritigernem bellum, quod tamen etiam habent Socrates et Sozomenus.* D

12 *Fortasse Valens, instigante Fritigerne, bellum contra Athanaricum suscepit: quamvis illud quoque fecisse legatur, quia Athanaricus Procopio tyranno subsidia contra Valentem miserat. Fortasse Athanaricus Fritigernem aggressus est post pacem cum Valente factam. Quidquid sit, dubium magis est istud bellum, quam certo fictitium. Reliqua in Actis relata de* S. Niceta, *licet tam certa non sint, quam facta ab auctore contemporaneo scripta, modo satis verisimili sunt enarrata. Acta autem illa Græca, quæ edam, in apographo nostro notantur desumpta ex codice Ms. regis Franciæ. Interpretatio Latina apud Lipomanum et Surium Græco contextui plerumque respondet, non tamen ita semper est accurata, ut nequeat emendari. Nam subinde aliqua verba prorrus Latine sunt omissa, quæ secundum Græca adjungam. Semel iterumque interpres a vero sensu aberrasse videtur; ideoque veram interpretationem substituam, servata tamen antiqua versione, ubicumque videbitur legitima.* E

ACTA

Ex codice Ms. bibliothecæ regiæ cum antiqua versione subinde correcta.

Nicetas genere Gotthus, moribus præstans.

Victricia martyris Nicetæ hodie celebramus certamina, non quem princeps Apostolorum Petrus terudiit, et qui Clementis fuit frater *a*, et quem Commodus tyrannus propter Christum illato consummavit martyrio. Non convenimus, ut hujus celebremus certamina: sed quem (quod ad laudem quidem est præclarius et præstantius) regio tulit barbara, C mores vero enutrierunt barbari: et innatam nobilitatem minime adulterarunt *b*. Sciunt omnes fluvium Istrum, magnitudine quidem inter fluvios clarum, quem lingua ejus regionis appellat Danubium. Gotthos autem, qui illo tempore excesserant e patria *c*, fluvius habebat accolas. Hic ergo admirandus Nicetas, natus e Gotthicis seminibus, et primum honorem apud illos nactus, tam propter claritatem generis, quam propter aliam animi et corporis indolem et dexteritatem, non erat vita Gotthus, nec moribus, nec fide. Nam genus quidem vincebat ingenium: amor autem in Christum, barbaram opinionem: studium vero virtutis, intemperantiam Gotthicam et feritatem.

a Theophilo fuit instructus: clades Athanarici Gotthorum regis.

2 Hic autem in adolescentia hauserat sacra fluenta doctrinæ Theophili. Quem quidem Theophilum *d*, cum ejus fidei fuisset commissus Gotthorum pontificatus, accepimus interfuisse primæ universali synodo Nicænæ, manuque et lingua apud omnes confirmasse dogmata pietatis. Cum autem non multum intercessisset temporis, et in gente Gotthorum bella erupissent intestina, et essent divisi in duas partes, et uni quidem præesset Phritigernes, altera autem valde terribili pareret Athanarico, hic Atha-

Νικητικοὺς ἀγῶνας τοῦ μάρτυρος Νικήτα πανηγορίζομεν σήμερον· οὐχ ὃν ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος πέτρος ἐπαιδαγώγησε, καὶ Κλήμης ἔσχε κοινωνὸν ὠδίνων τῶν μητρικῶν, ῥώμη τε προήνεγκε, καὶ Κόμοδος τυραννῶν τῷ διὰ Χριστὸν τετελείωκε μαρτυρίῳ· οὐ τούτου γῦν τοὺς ἄθλους πανηγορίσαι συνήλθομεν, ἀλλ' ὃν (τόγε πρὸς εὐφημίαν λαμπρότερόν τε καὶ τιμιώτερον) βάρβαρος μὲν ἤνεγκε χώρα, βάρβαρα δὲ ἐθρέψαντο ἤθη, καὶ τὴν ἔμφυτον τῆς τυχῆς εὐγένειαν οὔμενουν οὐκ ἐνόθευσαν· ἴσαν πάντες τὸν ποταμὸν Ἴστρον μεγέθει καὶ εὐθηνίᾳ, ὅσα ποταμοὶ φέρουσι, τὸ περιβόητον ἔχοντα, ὃν καὶ Δανούβιον ἡ ἐπιχώριος ο˜, δε γλῶττα καλεῖν. Γότθους δὲ κατ' ἐκεῖνο καιρου μεταναστάταςτῆς πατρίδος γεγονότας προσοίκους ὁ ποταμὸς ἔφερεν. Οὗτος οὖν ὁ θαυμαστὸς Νικήτας γοτθικῶν σπερμάτων ἐκφὺς, καὶ τιμὴν τὴν πρώτην παρ' ἐκείνοις λαχὼν, διά τε τὸ περιφανές τοῦ γένους καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σώματός τε καὶ τῆς ψυχῆς εὐφυίαν ὅσην καὶ δεξιότητα, οὐ Γότθος ἦν τὸν βίον, οὐ τοὺς τρόπους, οὐδὲ τὴν πίστιν. Ἐνίκα γὰρ ἡ μὲν γνώμη τὸ γένος, τὸ δὲ εἰς Χριστὸν φίλτρον τὴν βάρβαρον δόξαν, ὁ δὲ τῶν ἀρετῶν ἔρως τὴν Γοτθικὴν ἀκρασίαν καὶ ἀγριότητα. F

II Θεοφίλου δὲ τῆν οὗτος ἐπὶ νεαζούσῃ τῇ ἡλικίᾳ τῶν ἱερῶν τῆς διδασκαλίας ἀπερυσάμενος ρευμάτων. Ὅνπερ δὴ θεόφιλον, τὴν ἀρχιερατικὴν ἐφορείαν τῶν Γότθων πεπιστευμένον, καὶ τῇ ἐν Νικείᾳ οἰκουμενικῇ καὶ πρώτῃ συνόδῳ ἐμάθομεν ἐνεπιστῆναι καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας Χειρί τε καὶ γλώσσῃ παρὰ πᾶσι κρατύναι δόγματα· ἐπεὶ δὲ οὐ πολὺς ἐν μέσῳ διέβη χρόνος, καὶ τὸ Γότθων ἔθνος εἰς ἀντιπάλους διεῤῥάγη καὶ ἐμφυλίους μοίρας, καὶ εἰς δύο τε γεγόνασι μέρη· καὶ τούτων ἡγεῖτο θατέρου μὲν φριτιγέρνης, θάτερον δὲ Ἀθαναρί-

ὠχ

A χῷ ὑπήκουε τὰ πάντα δεινῷ· Ἀθανάριχος οὗτος, κατὰ τῆς ὁμογενοῦς καὶ ἀποστάδος τοῦ Φριτιγέρνους μερίδος πλήθει χειρὸς ἐπιστρατεύσας, τρόπαιον ἵστησιν. Ὅθεν Φριτιγέρνης ἀποῤῥηθεὶς, πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἀπέβλεψε δεξιὰν, αὐτόβολός τε προσελθὼν, ἀμύνειν ἐδεῖτο. Οὐάλεντι δὲ τηνικαῦτα τῷ μισοχρίστῳ, τὰ ρομαϊκὰ διείπετο σκῆπτρα· οὗ τοῖς ἐπὶ Θράκην στρατιώταις τῷ φυγάδι βοηθεῖν ἐγκελεύσαντος, φριτιγέρνης λαβὼν τόν τε Θράκιον, καὶ ὅσος ὑπ᾽ αὐτῷ Γοτθικὸς στρατὸς κατελέλειπτο, διαβαίνει τὸν ἴστρον Καὶ τὸν θεῖον τοῦ Χριστοῦ σταυρὸν πάσης προηγούμενον τῆς δυνάμεως φέροντες, συῤῥήγνυνται τοῖς ἀντιπάλοις εἰς μάχην, κρατοῦσι τε ῥᾶον τοῦ κρατήσαντος· καὶ τὸ ἐκείνου πλῆθος αἰχμαλωσία καὶ ξίφος διεμερίζετο· μόλις μετ᾽ ὀλίγων Ἀθαναρίχου τὴν σφαγὴν αἴσχρότατα διαπεφευγότος.

III Αὕτη γέγονε πρόφασις καὶ αἰτία πολλαπλασίους τῶν προλαβόντων τὰ Χριστιανῶν ἀσπάσασθαι Γότθους. Οὔρφιλος δὲ, διάδοχος μὲν τῶν ἀρχιερατικῶν θεσμῶν ἐχρημάτιζε Θεοφίλου, συμπαρὼν δὲ αὐτῷ πάλαι κατὰ τὴν Νίκαιαν καὶ τὰ ἴσα φρονῶν, συνήδρευσεν ὕστερον καὶ οἷς ὅτ᾽ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα συνεκροτήθη συνοδος. Οὗτος ἀνὴρ λόγιός τε καὶ νουνεχὴς ὢν, τύπους γραμμάτων

B καὶ ἀπηχήσεις αὐτῶν τῇ Γοτθικῇ συμβαίνοντας ἐξεῦρε φωνῇ· τούτοις τε τὴν ἱερὰν ἡμῶν γραφὴν καὶ θεόπνευστον ἀπὸ τῆς ἑλλάδος εἰς τὴν Γοτθικὴν γλῶσσαν μεταβαλὼν, τοὺς ὁμοφίλους ἐκμανθάνειν πάσῃ σπουδῇ παρεσκεύασε. Διὸ καὶ μᾶλλον ἐπεδίδω παρὰ τοῖς βαρβάροις ἡ εὐσέβεια, καὶ ἐπὶ μέγα καθ᾽ ἑκάστην προέκοπτεν. Ἀθανάριχος δὲ χρόνῳ ὕστερον τῆς ἥττης ἀναλαβὼν ἑαυτὸν, τῆς ἀσεβείας οὐκ ἀνελάμβανεν, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν τῶν Χριστιανῶν, ταῖς βαρβάροις καὶ Γοτθικαῖς βασάνοις ὑπέβαλλεν· ἐπὶ μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ γενναίου Νικήτα, ὅσῳ καὶ τῷ περιφανεστέρῳ τοῦ γένους καὶ τῆς εὐσεβείας τῶν ὁμογενῶν ἐκράτει, κινούμενος ἦν.

IV Γρατιανοῦ δὲ τηνικαῦτα τοῦ εὐσεβοῦς καὶ πρᾴου τὴν ῥωμαϊκήν τε καὶ πατρικὴν διέποντος ἀρχὴν, ὁ δυσσεβὴς καὶ μιαιφόνος Ἀθανάριχος αὐτὸς δι᾽ ἑαυτοῦ τὴν κατὰ τῶν εὐσεβῶν μιαιφονίαν ἐπαλαμᾶτο, καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα μιμεῖσθαι παρεκελεύετο. Οἱ τοίνυν θεομισεῖς οὗτοι καὶ ἀλιτήριοι, κρυπτομένης καθ᾽ ἑκάστην τῆς ἀσεβείας, τοῦ μάρτυρος ἠγανάκτουν, ἠπείλουν, ἐσφάδαζον τοῖς θυμοῖς, ἀνελεῖν ἐπεχείρουν. Ὥνπερ δὴ Νικήτας βραχέα φροντίζων, οὐδὲν ἧττον τοῦ τῆς εὐσεβείας κηρύγματος περιείχετο. Τέλος πρὸς φανερὰν ἐκραγέντες ὀργὴν, ἀθρόον ἐπιστάντες, ἐν ᾧ

C τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὁ μάρτυς ἐκήρυττεν, ἀναρπάζουσί τε αὐτὸν καὶ ἕλκουσι βίᾳ, καὶ τὴν πίστιν ἀπώμοτον θέσθαι καταναγκάζουσι. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν, δι᾽ ὧν τε ἔλεγε, δι᾽ ὧν τε ἐποίει, τῆς εὐσεβείας οὐκ ἀφιστάμενος, καὶ τοῦ παῤῥησίᾳ τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖν, καὶ ὡς Θεῷ τούτῳ προσάγειν τὸ σέβας, χλεύην καὶ παιδιὰν ἀπέφαινε τὴν ἐκείνην ἐπίθεσιν. Οἱ δὲ τοῦ σώματος συντρίψαντες μέρη, φεῦ τῆς μανίας· εἶτα καὶ πυρὶ ῥιπτοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πάσχων ὁ ἅγιος οὔτε τὴν γλῶτταν εἶχε τῶν εἰς Θεοῦ ὕμνων ἀφισταμένην, οὔτε τὴν καρδίαν τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως· διὸ καὶ μέχρι τέλους ἀκλινῆ τὴν ὁμολογίαν διασωσάμενος, σὺν ἄλλοις πολλοῖς τῶν ὁμογενῶν τῶν μαρτυρικῶν ἠξιώθη στεφάνων, εἰς χεῖρας Θεοῦ τὴν ψυχὴν παραθέμενος.

V Μαριανὸς δέ τις ἀνὴρ εὐσεβὴς, Κίλιξ τὸ γένος, ἐκ τῆς ἐκεῖσε πόλεως Μοψουεστίας ὁρμώμενος, κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ τοῖς περὶ τὸν ἴστρον διατρίβων τόποις, κοινωνίᾳ πίστεως καὶ ὁμοιότητι τρόπων (ὅπερ οἶδεν ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνειν) συνήθης καὶ φίλος τῷ μάρτυρι καὶ ὁμορόφιος γίνεται χρόνον πλειόνα. Οὗτος μετὰ τὸ μαρτιρικὸν ἐκείνου τέλος, διεκοπεῖτο καὶ πολλοὺς ἔτρεφε καθ᾽ ἑαυτὸν λογισμοὺς, τίνα τρόπον δυνατὸν γένοιτο τὸ τοῦ φίλου σῶμα, τοιούτῳ μάλιστα τέλει κεκοσμημένον· ἠβούλετο γάρ ἀχωρίστως αὐτοῦ

narichus, suscepta maximis copiis expeditione adversus Phritigernem, qui erat quidem ejusdem generis, sed erat ab eo avulsus, victoria parta, erigit trophæum. Quamobrem Phritigernes in rebus suis afflictis spectavit ad Romanam dexteram, et veniens transfuga, petivit auxilium. Valens autem Christi inimicus, eo tempore tenebat sceptra Romana. Qui cum jussisset iis, qui erant in Thracia, militibus ferre opem exuli, Phritigernes, Thracio exercitu accepto, et eo, qui sibi remanserat, transmittit Istrum. Itaque ferentes divinam Christi Crucem, præcedentem omnes suas copias, prælio confligunt cum adversariis, et eum, qui vicerat, facile vincunt, et illius multitudo partim quidem cæditur, partim capitur, cum Athanarichus *e* turpissime cum paucis suæ vitæ fuga consuluisset. — *Ex Ms.* — *e*

3 Hæc fuit causa et occasio, cur multi ex iis, qui præcesserunt, Gotthis *f*, religionem amplexi sint Christianam. Urphilus *g* autem fuit Theophili successor in munere pontificali, qui cum eo quoque synodo Nicenæ interfuerat eadem sentiens, et postea consederat cum iis, qui Constantinopoli in secunda sancta synodo fuerunt congregati. Hic cum esset vir prudens et doctus, invenit figuras literarum, et sonos Gotthicæ voci convenientes : et cum in eis sacram nostram et divinitus inspiratam Scripturam e Græca in linguam Gotthicam vertisset, omni studio et diligentia effecit, ut eam discerent, qui erant suæ gentis. Quamobrem magnum incrementum accipiebat pietas apud barbaros, et indies proficiebat. Athanarichus autem cum procedente tempore se a damno, quod acceperat, recreasset, et in locum pristinum revertisset, non pervenit tamen ad pietatem : sed multos quidem ex Christianis Gotthicis et barbaris subjiciebat suppliciis : magis autem movebatur adversus generosum Nicetam, qui et generis claritate, et pietate superabat eos, qui erant sui generis.

crescente apud Gothos fide, — *f* — *g* — E

4 Gratiano autem pio et clementi Romanum ac paternum administrante imperium, impius et cædem spirans Athanarichus, ipse per se adversus pios cædem parabat, et efficiebat, ut qui ei parebant, ipsum imitarentur. Isti ergo Dei hostes execrandi, occultata *h* quotidie impietate, Martyris causa indignabantur, cum pietas Martyris in dies prædicaretur, discruciabantur animis, minabantur, aggrediebantur eum de medio tollere. Quæ quidem Nicetas parum curans, nihilominus pergebat prædicare pietatem. Tandem in iram apertam erumpentes, repente Martyrem invadunt eo tempore, quo prædicabat, ipsumque rapiunt, et vi trahunt, et urgent, ut fidem abjuret. Sed ille quidem nec verbis, nec factis desistens a pietate, et libera Christi confessione, et ab honorando eo ut Deo, ludum et irrisionem esse ostendebat illorum invasionem. Illi autem cum contrivissent partes ejus corporis, (o insaniam) eum etiam in ignem injiciunt. Sed sic quoque patiens Sanctus, neque lingua desistebat Deum hymnis celebrare, neque corde in eum credere. Quocirca ad finem usque immobilem servans confessionem, cum multis aliis, qui erant ejusdem generis et fidei, dignus fuit habitus coronis martyricis, anima sua in manus Dei tradita.

occasio fuit persecutionis, in qua occisus est S. Nicetas. — *h* — F

5 Marianus autem quidam vir pius, Cilix genere, ex civitate, quæ illic est, ortus, nomine Mopsuestia *i*, illo tempore versans in locis, quæ sunt circa Istrum, propter fidei conjunctionem et morum similitudinem, quæ quidem magna ex parte inter se conveniunt, evaserat Martyri familiaris et amicus, et degebat in eisdem ædibus multo tempore. Hic postquam ille finem accepisset martyricum, considerabat, et multas apud se versabat cogitationes, quonam modo posset corpus Amici ac-

Hujus corpus clam sublatum, et in Ciliciam portatum, — *i*

ci-

Ex Ms. cipere, maxime tali fine ornatum : volebat enim ab ipso non separari, quantum poterat, etiam post mortem. Cum ergo sic consideraret, tandem intempesta nocte propter metum Athanarichi, (ipse enim non permittebat, ut acciperetur corpus Martyris) accedens in eum locum, in quo erant projectæ Sanctorum reliquiæ, quoniam ignorabat, quodnam esset, quod quærebatur, ab eo docetur, a quo Magi didicerunt illius adorationem. Virtus enim quædam cælestis et incorporea, stellæ forma suscepta, bonum præcedebat Marianum aperte et evidenter, neque destitit hoc facere illa stella, quæ apparebat, donec ostendit id, quod desiderabatur. Id autem erat non reliquiæ aliquæ et pars, sed corpus integrum illius vere beatæ animæ. Quod quidem apparuit igne fuisse potentius, sicut etiam volebat ejus appellatio, nisi quod solum quædam servabat vestigia, neque ea aperta, sed ut tantum appareret, id cum igne esse congressum. Hoc ergo sacrum corpus cum thecæ imposuisset, martyricis, ut oportet, et sacris id honorans orationibus, transfert in suam patriam *k*.

k

B

ubi ecclesia Sancto erecta Mopsuestiæ :

6 Et cum sic maneret in domo privata, publicas tamen effundebat curationes. Etenim cum esset domus bonæ animæ, non satis habebat unis ædibus sua circumscribere miracula : sed erat communes deliciæ Mopsuestanorum, immo vero eorum quoque, qui aliunde ventitabant, usus fructus, qui non consumebatur. Procedente autem tempore, templum quoque excitatur Martyri, et ipsum corpus suscipit venerandum, apertissima de cætero conferens beneficia, et resistens omnibus morbis et vitiis. Illa tamen domus, quæ Athletam primo accepit hospitio, ditatur pollice sacræ illius manus, et hanc propriam gratiam amico Mariano dat ille egregius Nicetas, honorans amicitiæ leges et hospitalitatis. Quod quidem nulli alii sinit facere, in hoc quoque amico gloriam tribuens. Etenim Auxentius *l*, qui erat dictæ civitatis episcopus, cum aggressus esset ejus corporis aliquid dividere et accipere, nihil quidem accepit eorum, quæ volebat : eum autem non parvus invasit metus, nec ejusmodi, ut non in apertum prodiret, aut lateret, sed quo ejus quoque anima fuerit valde agitata, et alios docuerit iis, quæ vidit, et terrore, quo est affectus, ut nemo deinceps manum audacem porrigeret, neque ullam partem ejus corporis, cum esset præter ipsius sententiam, avelleret.

l

C

cum episcopus, aperto sepulcro reliquias vellet dividere,

7 Quonam modo autem metus hic acciderit, et quibusnam verbis prohibitus fuerit, ne aggrederetur, explicabimus. Excitavit hic quidem pontifex, amicus martyrum, templum victoria insignibus martyribus, Taracho, Probo et Andronico *m*, quod positum est ante muros civitatis Mopsuestiæ. Cum autem ipsorum Sanctorum ei deessent reliquiæ ad consecrationem templi ædificati, eas autem haberet urbs illi propinqua, nomine Anazarba *n*, ei promissa parte reliquiarum hujus præclari Nicetæ, illorum martyrum accipit reliquias. Cum itaque oporteret impleri id, quod promissum fuerat, et sepulcrum fuisset effossum, et sublatus esset lapis, qui fuerat impositus, protinus quidem confringitur marmor, nulla apparente causa : apparet autem mortuus, habens membra honeste composita, et corpus a priori corpore nihil differens. Cum ergo eum oporteret accipere partem corporis, et illud tetigisset manus ejus, qui sepulcrum effoderat (hic mihi attendendum est) nihil quidem ea accipit, fit autem mox arida, metusque et tremor statim invadit eum, qui id ausus fuerat. Deinde fit terræmotus, et erumpunt tonitrua, et frequentia mi-

m

n

ἔχειν, ὡς οἷόν τε καὶ μετὰ θάνατον· οὕτω τοιγαροῦν σκοπούμενος, ἀερὶ ποτὲ τῶν νύκτων διὰ τὸν Ἀθαναρίχου φόβον (αὐτὸς γὰρ αὐτῷ τὴν τοῦ μαρτυρικοῦ σώματος ἀνάληψιν οὐ μεθίει) ἐπιστὰς ἐν ᾧ τὰ τῶν ἁγίων διέῤῥιπτο λείψανα, ἐπεὶ ἀγνοεῖν εἶχε ποῖόν ἐστι τὸ ἐπιζητούμενον, παρὰ τούτου διδάσκεται, παρ' οὗ καὶ μάγοι τὴν ἐκείνου προσκύνησιν· Δύναμις γὰρ οὐρανία τις καὶ ἀσώματος, ἀστέρος ὑπελθοῦσα μορφὴν, τοῦ χρηστοῦ προηγεῖτο Μαριανοῦ μάλασαφῶς καὶ γνωρίμως· καὶ οὐκ ἀπέστη τοῦτο ποιῶν ὁ φαινόμενος ἐκεῖνος ἀστὴρ, ἕως ὑπέδειξε τὸ ποθούμενον. Τὸ δὲ ἦν, οὐ λείψανόν τι καὶ μέρος, ἀλλὰ σῶμα ὁλόκληρον τῆς μακαρίας ὄντως ψυχῆς μετὰ τῶν ἄλλων, κρεῖττον φανὲν καὶ πυρὸς ὥσπερ ἄρα καὶ ἡ κλῆσις ἠβούλετο, πλὴν ὅσον ἴχνη τινὰ σώζειν, καὶ οὐδὲ ταῦτα σαφῆ, ἀλλ' ὥστε δῆλον εἶναι, ὅτι πυρὶ προσωμίλησεν. Τοῦτο τοίνυν τὸ ἱερὸν σῶμα θήκῃ ἐνθεὶς, καὶ μαρτυρικαῖς, ὥσπερ ἔδει, τιμῶν ἱερολογίαις, εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα μετακομίζει. D

VI Καὶ τῷ ἰδιωτικῇ παραμένον οἰκίᾳ, δημοτελεῖς ἐπήγαζε τὰς ἰάσεις· καὶ γὰρ ἀγαθῆς ὢν ψυχῆς οἶκος, μιᾷ περιγράφειν οἰκίᾳ τὰς ἰδίας οὐκ ἠγάπα θαυματουργίας, ἀλλὰ κοινοῦ ἦν Μοψουαστηνῶν ἐντρύφημα· μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀλλαχόθεν φοιτώντων, ἀπόλαυσις οὐ δαπανωμένη. χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ νάος τῷ μάρτυρι ἀνεγείρεται. Καὶ αὐτὸς τὸ τίμιον ὑποδέχεται σῶμα, φανερωτέρας τοῦ λοιποῦ τὰς ἑαυτοῦ παρέχον ἐνεργασίας, καὶ μηδέποτε λῆγον κατὰ παντοίων παθῶν καὶ νόσων ἱστάμενον. ὅμως ἡ τὸν ἀθλητὴν πρώτως οἰκία ξενοδοχήσασα τῆς ἁγίας ἐκείνης χειρὸς πλουτεῖ τὸν ἀντίχειρα καὶ ταύτην ἰδιάζουσαν χάριν τῷ φίλῳ Μαριανῷ Νικήτας ὁ καλὸς δίδωσι, καὶ φιλίας ἐκεῖνος νόμους καὶ ξενίας τιμῶν ὅπερ οὐδενὶ τίνι ἄλλῳ ποιῆσαι παραχωρεῖ, καὶ τούτῳ τάχα τὸν φίλον δοξάζων. Καὶ γὰρ Αὐξέντιος, ὃς τῆς εἰρημένης πόλεως ἐπίσκοπος ἦν, ἐπιχειρήσας ἀπομερίσαι τι τοῦ σώματος καὶ λαβεῖν, εἴληφε μὲν οὐδὲν, ὧν ἐζήτει, ἔλαβε δὲ δέος, οὔτε μικρὸν οὐδ' ὅσον ἀνέκφορον μεῖναι καὶ λαθεῖν, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν λίαν κατασεισθῆναι, καὶ διδάσκαλον τοῖς ἄλλοις γενέσθαι οἷς τε εἶδε καὶ οἷς αὐτὸς ἐξεδειγματώθη, μηδένα τολοιπὸν χεῖρα τολμηρὰν προτείνειν, μηδὲ μέρος τι τοῦ σώματος παρὰ γνώμην ὂν αὐτῷ παρασπᾶν. E

VII Ὅπως δὲ συνέβη τὸ δέος καὶ τίσι λόγοις εἴργεσθαι τῆς ἐπιχειρήσεως, ὁ λόγος δηλώσει. Ἀνέστησε μὲν γὰρ ὁ φιλόμαρτυς οὗτος ἀρχιερεὺς τοῖς καλλινίκοις τῶν μαρτύρων νάον, Ταράχῳ τέ φημι καὶ Πρόβῳ καὶ Ἀνδρονίκῳ, ὃς καὶ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως τῆσδε Μόψουεστίας ἵδρυται· ἐπεὶ δὲ καὶ λειψάνων ἐδεῖτο τῶν αὐτῶν ἁγίων ἐπὶ καθιερώσει τοῦ οἰκοδομηθέντος νάου, ἐπλούτει δὲ ταῦτα ἡ γείτων ἐκείνης πόλις Ἀνάζαρβα, ἐπαγγελίᾳ λειψάνου μαρτυρικοῦ, μαρτύρων λαμβάνει λείψανα, καὶ ὑποσχόμενος δοῦναι Νικήτα τοῦ φαιδροῦ μερίδα τῶν εἰρημένων ἀνακομίζεται. Ὡς οὖν ἔδει πληροῦσθαι τὸ ἐπαγγελμένον, καὶ ὁ τάφος ἀνώρυκτο, καὶ ὁ ἐπικείμενος ἀνῄρητο λίθος, θραύεται μὲν εὐθὺς ἡ μάρμαρος, παρ' οὐδεμίαν ἐμφανῆ αἰτίαν· ἀναφαίνεται δὲ ὁ νεκρὸς, ἔχων τε τὰ μέλη κατὰ σχῆμα κείμενα, καὶ τὸ σῶμα, οὐδὲν τοῦ προτέρου χρωτὸς παραλλάττον· ἐπεὶ οὖν καὶ λαμβάνειν ἐχρῆν μέρος τοῦ σώματος, καὶ ἡ χεὶρ ἥπτετο τοῦ τὸν τάφον ὀρείξαντος, (ἐνταῦθα μοι προσεκτέον τὸν νοῦν) λαμβάνει μὲν γὰρ οὐδὲν, γίνεται δὲ παραχρῆμα ξηρὰ, καὶ δέος εὐθὺς καὶ τρόμος εἶχε τὸν τολμητήν. Εἶτα σεισμὸς ἐπιγίνεται, καὶ βρονταὶ καταῤῥήγνυνται, καὶ ἀστραπῶν ἐξάλ- F

μα-

A ματα συνεχῆ, φόβον ἐμβάλλοντα τοῖς παροῦσιν οὐ φορητόν.

VIII Ἅπερ ὁ ἱερὸς Αὐξέντιος θεασάμενος, (ἦν γὰρ καὶ θείων μηνυμάτων οὐκ ἀμαθὴς) τὴν μὲν ξηρανθεῖσαν χεῖρα τοῦ παθόντος προσάγει τοῖς λειψάνοις, οὐχ ὡς αὖθις τὰ ληψομένην, ἀλλ' ὡς αἰτησομένην μᾶλλον ἀφθέγκτως συγγνώμης ὑπερ τῆς τολμῆς, καὶ τευξομένην τῆς θεραπείας. Πολλῷ γὰρ σε ῥᾷον, ἔλεγεν, ἀγαθὸν ὄντα, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ μιμητὴν, τοῦ βλάψαι τὸ θεραπεῦσαι· καὶ ἐκεῖνο παρέσχε καὶ μὴ βουλόμενος, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τοῦτο κατὰ γνώμην δώσεις; ἴαται τοιγαροῦν ἡ παθοῦσα χεὶρ, καὶ κήρυξ γίνεται τῆς τοῦ ἰασαμένου καὶ δυνάμεως καὶ χρηστότητος· τὸ μὲν ἀπὸ τῆς παιδείας, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ σφάλματος θεραπείας. Τολοιπόν τοίνυν ὁ ἀρχιερεὺς τὸν ἱερὸν τάφον δοξολογίαις τε καὶ ὕμνοις τιμήσας, τὸ ἀρχαῖον ἀποδίδωσι αὐτῷ σχῆμα, τῷ κοσμιοτέρῳ μόνῳ τὴν παραλλαγὴν ἔχοντι. Οὕτω δοξάζει Θεὸς τοὺς αὐτὸν δοξάζειν προελομένους, οὕτω μεγαλύνει τοὺς μεγαλυνόντας. Οὐ τὸ πᾶν ἐνταῦθα διδοὺς, οὔμενουν· ἀλλὰ τὰ μέλλοντα τούτοις τεκμαίρεσθαι παρεχόμενος· τὰ γὰρ ἐνταῦθα, σὺν τοῖς αἰσθητοῖς ἅπασι τὸ ἐξαίρετον ἔχῃ, ἀλλ' οὖν καὶ ἀκοῇ δηλοῦται, καὶ ὄψει καταB λαμβάνεται· ἃ δὲ τοὺς ἁγίους ἐκεῖ περιμένει, οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, οὔτε εἰς ἀνθρωπίνην ἀνέβη καρδίαν· τοιαῦτα γὰρ ὡς ἐμάθομεν, τὰ πρὸς Θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τεθησαυρισμένα. Ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὧν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνως τῶν αἰώνων. ἀμήν.

cant fulgura, iis, qui aderant, afferentia metum intolerabilem. Ex. Ms.

8 Quod quidem cum sacrosanctus adspexisset Auxentius, (satis enim intelligebat, quid Deus significaret) ejus quidem, qui passus fuerat, manum aridam adducit ad reliquias, non ut rursus aliquid accepturam, sed potius ut tacite petituram veniam audaciæ, et consecuturam curationem. Est enim, dicebat, tibi, o Sancte, multo facilius, cum sis bonus, et boni imitator, curare, quam lædere : Et si illud vel nolens præbuisti, quomodo non hoc magis dabis ex tui animi sententia? Curatur itaque affecta manus, et prædicat virtutem et bonitatem ejus, qui curaverat, illam quidem ob castigationem, hanc vero ob sanationem post agnitionem erroris. Deinde vero pontifex, cum sacrum ejus sepulcrum honorasset hymnis et glorificationibus, ei pristinam figuram restituit, nulla in re mutato, nisi quod se habebat melius et honestius. Sic glorificat Deus eos, qui ipsum glorificant : sic magnificat eos, qui ipsum magnificant. Non universum hic donans; minime : sed ex his futura præbens conjicienda. Nam quæ hic dantur, etsi inter omnia sensilia sint præstantissima, auribus tamen significantur, et oculis comprehenduntur. Quæ autem illic Sanctis maE nent, neque oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt. Talia enim sunt, ut didicimus, quæ a Deo parata sunt iis, qui ipsum diligunt. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi : cui gloria et potentia in secula seculorum. Amen.

variis prodigiis ab eo consilio deterretur.

ANNOTATA.

a *In versione Latina legitur* socius; *sed Græca phrasis clare fratrem significat. In eadem versione ad nomen* Clementis *additur,* Pontificis, *quod Græca non habent. In Recognitionibus S. Clementis occurrunt* Niceta *et* Aquila, *tamquam S. Clementis Papæ fratres. At libri Recognitionum auctoritatem non habent; neque video, Nicetam S. Clementis fratrem in Martyrologiis Græcis aut Latinis celebrari. Forte auctor ne insinuare quidem voluit, talem ullibi reperiri Sanctum; sed solum dicere, de tali se non loqui.*

b *Hic multa verba Latine erant omissa.*

c *Certum est, Gothos non semper in Dacia ad Istrum habitasse; sed ex alia regione remotiore a Romano imperio ad Istrum progressos esse, prout postea per multas imperii provincias se diffuderunt. An vero ex Scandinavia, sive ex hodierno regno Suecico, ut vult Jornandes, ortum duxerint, non est hujus loci inquirere.*

d *Theophilus Gothiæ metropolita concilio Nicæno revera subscriptus legitur.*

e *Jam in Commentario num. 7 monui, totum hoc bellum non videri certum, et fortasse ex sola* C *confusione ortum esse. Aliquid tamen veri subesse potest, si Fritigernes cum Valente fœderatus fuit,* F *quando hic anno 367 contra Gothos bellum gessit, clade Athanarici anno 369, secutaque eodem anno pace finitum.*

f *Erant quidem inter Gothos Christiani non pauci; sed ea occasione multo plures converti potuerunt.*

g Urphilas *aut* Urphila *communius vocatur ab aliis. Aliqua hic non recte de ipso dici videntur. Consule itaque de Ulphila dicta in Commentario num. 9 et 10, ex quibus liquet, non de secunda synodo œcumenica intelligi posse mox sequentia, si vera sunt, sed de synodo Arianorum anni 360.*

h *Hic dissentit interpretatio Latina apud Lipomanum, illaque nequit conciliari cum apographo nostro Græco : res tamen est nullius momenti pro historia.*

i *Mopsuestia urbs est episcopalis Ciliciæ, apud geographos et historicos satis nota. Aliquem autem ex Cilicia fuisse apud Gothos, non debet videri incredibile; cum S. Augustinus num. 5 Commentarii testetur, se egisse cum fratribus, qui illic similiter fuerant.*

k *Additur in Latina versione :* Et tunc ipsum domi suæ deponit. *At illa non sunt in apographo nostro Græco. Ex sequentibus tamen liquet, in privata domo corpus fuisse positum.*

l *In catalogo antistitum Mopsuestenorum apud Lequien tom. 2 Orientis Christiani col. 890 et seq. duo reperiuntur Auxentii, quorum primus* S. Niceta *videtur paulo antiquior, aut certe eidem non supervixisse. Alter Auxentius, qui ex solis fere diptychis innotescit, secundum ordinem ibi fixum sedit seculo quinto. Hoc autem tempus satis congruit hic relatis.*

m *Præclari hi martyres, qui passi sunt in Cilicia, coluntur leguntur que in Martyrologio Romano ad* XI *Octobris, ubi eorum danda sunt Acta.*

n Anazarba, *alias* Anazarbus, *subinde etiam dicta* Cæsarea ad Anazarbum, *montem vicinum, a quo nomen traxisse creditur, in divisione Ciliciæ facta est metropolis Ciliciæ secundæ. Passos in ea urbe sanctos martyres Tharacum, Probum et Andronicum, ex sinceris horum Actis ostenditur. Ceterum quæ sequuntur Græca, prolixiora paulo sunt quam Latina; sed Latina verba sufficiunt ad rem exponendam.*

DE

AUCTORE J. S.

D

DE S. ALBINO EPISCOPO CONF.

LUGDUNI IN GALLIA

SYLLOGE

De cultu, reliquiis, ætate et gestis.

Sec. IV aut V. S. Albini memoria in vetustis Martyrologiis,

Inter *antiquiores episcopos Lugdunenses fuisse* Albinum *aliquem, eumque ut Sanctum cultum, evincunt vetusta Martyrologia, et confirmant omnes passim catalogi episcoporum Lugdunensium, quamvis alias obscura admodum sit gestorum Sancti memoria. Hieronymiana apud Florentinium ad hunc diem ita habent :* Lugduni Galliæ depositio Albini episcopi. *Codex Corbeiensis plane consonat, excepta prima voce, quæ est* Lugduno. *Epternacensis habet :* Lugduno Appini episcopi, *luxato nonnihil Sancti nomine. Hisce consentit Rabanus, ita Sanctum memorans :* Lugduno Galliæ depositio Albini episcopi. *Baronius et Florentinius etiam Bedam laudant : sed id intelligendum est de Martyrologio non admodum vetusto, cui Bedæ nomen fuit tributum : nam nec Beda, nec Florus, uti nec Ado, nec Usuardus,* Albinum *Lugdunensem memorarunt. Reperitur tamen in Richenoviensi, apud nos tom.* VII *Junii edito, his verbis memoratus :* Lugduno, Albini episcopi; *uti et in aliis quibusdam sine loco, et nomine etiam corrupto in Augustano. Ad Wandelberti versus additum est stylo soluto :* Et depositio Albini episcopi. *Accedit Martyrologium Autissiodorense apud Martenium tom. 6. Collect. ampl., ubi legitur;* Lugduno Galliæ B. Albini episcopi.

B

uti et in hodierno Romano reperitur ;

2 *Ex recentioribus martyrologiis* Albinum *non pauci etiam commemorarunt. Duos tantum afferam. Baronius in Romano sic breviter habet :* Lugduni S. Albini episcopi. *Saussayus in Gallicano Sanctum tali exornat elogio :* Eodem die Lugduni sancti Albini episcopi et confessoris, qui beato Justo pontificium abdicanti sublectus, se absolutissimum exemplar totius justitiæ ac religionis clero populoque suo exhibuit, vita integerrimus, doctrina præcellens, cultu pietatis præcipuus. Cujus affectus studio sancti Stephani protomartyris basilicam ædificavit itidemque consecravit, in qua post absolutum gloriosi præsulatus decursum humatus, beatitudinis suæ præcipua dedit insignia. *Hæc quidem oratorio magis quam historico stylo sunt exposita, ideoque parvi facienda, quæ de doctrinæ præcellentia traduntur. Attamen quæ dicuntur de gestis Sancti, aliunde satis probantur.*

C

ætas Sancti, qui ecclesiam S. Stephani erexit.

3 *Nam successorem S. Justi fuisse* S. Albinum, *aut, ut nomen in antiquis catalogis scriptum dicitur,* S. Alpinum, *catalogi omnes consentiunt. Ex hisce ætas S. Albini, et initium episcopatus utcumque colligitur. Nam, ut probatum est in S. Justo ad 2 Septembris, hic Sanctus fuit in concilio Aquileiensi anno 381; sed verisimiliter non diu post, relicto episcopatu, in eremum secessit. Albinus igitur episcopatum susceperit inter annum 380 et 390. Quot vero annis fuerit episcopus, omnino incertum est. Hinc æque est incertum, utrum eodem seculo quarto obierit, an quinto. Quod spectat ad constructionem ecclesiæ S. Stephani, hanc plures alii affirmant. Hac de re Severtius in Archiepiscopis Lugdunensibus pag. 34 ita scribit :* Ex Homiliario basilicæ S. Irenæi et veteri Ms. Martyrologio collegialis ecclesiæ Belli-jocensis, ipse construxit simul ac dedicavit ecclesiam S. Stephani in urbe Lugdunensi, erectam sane in cathedralem, quando aut quamdiu archiepiscopi suam eo sedem transferre non dubitarunt. *Hisce assentitur Theophilus Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi pag. 29, et passim alii.*

E

4 *Addit Severtius, corpus* S. Albini *in æde jam dicta S. Stephani tumulatum dici a Sarrazino; sed contra hunc ita disserit :* Aut sane tutius jacet in ecclesia S. Justi, ex præfato Homiliario antiquiore. Cujus rei veritas nobis comperta nuper est ex apprehenso Ms. doctorum *(loquitur de octo doctoribus, qui tumulos in ecclesia S. Justi lustrarunt)* mox in Vita S. Justi assertorum, hoc typi ligamento : « Item in alio sepulcro corpus B. » Alpini confess. et archiepisc. Lugdunensis in» ventum est : quod juxta tumulum gloriosi con» fessoris S. Justi situm erat. Tum id sepulcrum » propalatur per ipsius epitaphium, in quo no» men ipsius cum præclaris medicis * manifesta» tur. » *Consentit laudatus Raynaudus his verbis :* Sacrum ejus corpus in S. Stephani ecclesia, quam ædificarat, tumulatum prodit Leonardus Sarrazinus apud Democharem. Sed prisca scriptura sacrorum pignorum ecclesiæ S. Justi eum ibidem tumulatum confirmat. *Hoc itaque etiam videtur corrigendum in dato num. 2 elogio Saussayi.*

F

5 *Ceterum Severtius multa ratiocinatur de genere* S. Albini, *eumque conatur nobilissimis familiis Romanis inserere. At illa tam parum fundata sunt, ut ne expendi quidem aut refutari merceantur. Hinc æque inepta sunt, quæ de martyrio Sancti ex illis colligit. Illustri genere natum fuisse Sanctum, ex dignitate episcopali et nomine satis est verisimile. Martyrem fuisse, omnino est improbabile; tum quia ut confessor in antiquissimis Fastis annuntiatur, tum quia sub imperatoribus Christianis, Theodosio I et Honorio vitam traduxit. De nomine etiam aliqui dubitant, creduntque dictum potius fuisse* Alpinum *quam* Albinum, *quia nomen in vetustis catalogis* Alpinus *scribitur. Verum non videtur mihi dubitandum, quin in vita sua* Albinus *fuerit dictus, quemadmodum nomen in Fastis vetustissimis exprimitur. Quod vero* Alpinus *in catalogis fuerit scriptum, ortum existimo ex dialecto populorum, qui post mortem* S. Albini *Galliam occuparunt, et litteram* b *in* p *more suo mutaverunt.*

DE

A

AUCTORE J. S.

DE SS. ARCHIO & ARCHEON MM.

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA

Hi duo Martyres in Apographis Hieronymianis a Florentinio editis Nicomediæ ubique attribuuntur. Textus ab ipso datus, cui etiam codex Blumianus videtur consentire, cum nullam observaverit differentiam, sic habet : In Nicomedia civitate natalis sanctorum Archii, et Archion. *Consonat satis codex Corbeiensis :* In Nicomedia natalis sanctorum Arcii, Archeon. *Antverpiensis unum dumtaxat exhibet hoc modo :* Nicomedia Artei. *Alibi hosce non invenio : neque his plura addenda censeo.*

DE S. MAMILIANO EPISC. PANORM.

B E

IN INSULA QUADAM MARIS ETRUSCI

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

§ I. Sancti nomen in Fastis recentioribus et cultus variis diebus : corporis pars major Suanæ in Tuscia, aliquæ partes aliis locis,

PROBABILIUS SEC. V. *Memoria Sancti in Fastis sacris ad varios dies*

De S. Mamiliano *episcopo variis diebus in Fastis suis agunt Octavius Cajetanus et Philippus Ferrarius. Prior ad* XV *Septembris ita habet :* Panhormi S. Mamiliani episcopi et martyris initio principatus Constantini Magni. *Laudat pro hisce tabulas Panormitanæ et Suanensis in Tuscia ecclesiæ. Ferrarius in Catalogo generali ad eumdem diem de* Mamiliano *ista memorat :* Suanæ in Tuscia sancti C Mamiliani episcopi Panormitani. *At in Catalogo Sanctorum Italiæ* Mamilianum *prolixiori elogio celebrat ad* V *Septembris, ex solo forsan lapsu memoriæ : nam et ibidem in indice assignatur* XV. *Inter auctaria Usuardi Solleriani memoria* Mamiliani confessoris *celebratur sine loco in codice Vaticano ad* XIII *Septembris, uti et in Hieronymianis apud Florentinium, latius laudandis § 3. Ad* XVI *Junii de* S. Mamiliano *iterum sic habet Cajetanus :* Suanæ, Tusciæ urbe, prima inventio corporis S. Mamiliani episcopi Panhormitani, *ut illo die apud nos observatum est in Prætermissis.* S. Mamiliani *non meminit Martyrologium Romanum : Baronius tamen in Annotatis ad illud die* X *Novembris de* S. Mamiliano *episcopo Panormitano, ut Suanæ in Tuscia defuncto, ibique sepulto, mentionem facit. Ad eumdem Junii diem Castellanus* Mamilianum *inseruit Martyrologio Universali.*

annuntiatur, atque etiam, ut videtur, 12 Martii Romæ;

2 *Rursum ad* XIX *Aprilis de* S. Mamiliano *agit Cajetanus, ita scribens :* Suanæ, Tusciæ urbe, secunda inventio corporis S. Mamiliani episcopi Panhormitani. *Eadem plane habet Ferrarius; quemadmodum annotarunt Majores nostri in Prætermissis ad illum diem. In Martyrologio Romano ad* XII *Martii annuntiatur* Romæ S. Mamilianus *martyr, de quo et Majores nostri eodem die egerunt. Credidit Baronius,* Mamilianum *illum esse eumdem cum S. Mamiliano presbytero et martyre, de quo agunt Acta S. Urbani Papæ, apud nos edita ad* XXV *Maii. At ea opinio nequaquam est certa :* Mamilianus *enim ille ab antiquioribus sine loco memoratur, ita ut recentiores ob cultum potius illum Romæ annuntiasse videantur, quam quod scirent Romæ martyrio coronatum esse. Si tamen aliqui crediderunt, Romæ passum esse* Mamilianum *die* XII *Martii, ut alios quosdam deinde scripsisse videbimus, illorum opinio ex conjecturis incertis tantum concepta videtur. Porro Romæ in ecclesia B. Mariæ Montis Cœli ad* XII *Martii* S. Mamilianus *colitur ut episcopus et martyr, quemadmodum inferius ostendam, quando agam de reliquiis* S. Mamiliani *ibidem servatis. Quapropter non video dubitandum esse, quin Maurolycus, Galesinius, Baronius, et plerique alii recentiores designatum voluerint* Mamilianum *illum, qui Romæ in dicta ecclesia colitur illo ipso die, quo annuntiatur.* F

licet Maximilianus quidam eodem die passus sit in Africa.

3 *Hunc Galesinius et Baronius, ut dixi, crediderunt esse* S. Mamilianum *presbyterum, socium S. Urbani Papæ, et in hujus Actis memoratum. Verum* Mamilianus *ille erat presbyter; at, qui colitur* XII *Martii, pro episcopo habetur et colitur, imo et Panormitanus fuisse episcopus creditur. Itaque omnino existimo, recentiores martyrologos agere de* S. Mamiliano, *episcopo, licet omiserint* episcopi *titulum, sive id fecerint, quod Sanctum non satis haberent cognitum, sive alia de causa. Mabillonius tom. 4 Analectorum pag. 566 edi-*

AUCTORE J. S.

edidit Acta Maximiliani eodem die XII *Martii, anno 295, Tebestæ in Numidia passi, quia militium detrectabat, quam sibi ut Christiano putabat illicitam, sed in Annotatis dicit :* Maximiliani hujus nomen non invenio in Martyrologiis. *Ruinartius eadem Acta recudit in Actis Martyrum sinceris pag. 300, ibique existimat, ipsum memorari ab Adone et Notkero;* Mamilianum *vero substitutum esse pro Maximiliano Africano. Ejusdem sententiæ sunt Tillemontius tom. 4 Monument. in Maximiliano, Bailletus ad* XII *Martii, Castellanus in Martyrologio universali, et Georgius in Annotatis ad Adonem, ambo ad eumdem diem, imo et Sollerius noster ab ea opinione parum recedit in Observationibus ad Usuardum. Observatio illorum sane plausibilis primo intuitu apparet, potestque vera esse de S. Maximiliano, quem apud Notkerum et Adonem eodem die annuntiatum habemus; sed non spectat ad* Mamilianum, *ob cultum Romæ annuntiatum.*

Variæ Sancti festivitates.

4 *Quod spectat ad varias festivitates; dies* XV *Septembris pro natali habetur, quod Sanctus credatur eo die obiisse. At* XVI *Junii prima Inventio corporis celebratur, uti et secunda inventio memoratur die* XIX *Aprilis. Attamen hæc ultima corporis inventio non amplius memoratur in nuperrimo Martyrologio Panormitano, quod impressum est anno 1742. Hinc colligo, istam festivitatem aut numquam fuisse usitatam Panormi, aut deinde omissam. At in novo hoc Martyrologio alia memoratur solemnitas, Dominica secunda Octobris celebranda, ob acceptum Panormi anno 1658 caput, sive reliquias aliquas capitis, Sancti. Martyrologium istud ita habet :* Panormi translatio capitis S. Mamiliani martyris, civis, archiepiscopi, et patroni principalis ejusdem urbis, quod Alexander VII, Pontifex Maximus, Petro Martinez Rubio archiepiscopo indulsit, ut e Romana S. Mariæ Montis Cœli ecclesia Panormum transferret, ubi anno MDCLVIII, ad urbis præsidium et ornatum, magnificentissima pompa exceptum est. *In eodem Martyrologio duæ aliæ festivitates, nimirum natalis* XV *Septembris, et Inventio prima* XIV *Junii, alio modo annuntiantur, ut duo natales videlicet; quia auctor credidit, duos esse* Mamilianos, *ambos episcopos, imo etiam cives Panormitanos; sed alterum martyrem, alterum confessorem. At illa opinio inferius refutabitur, ideoque ipsa Martyrologii verba non recito.*

Corporis pars major Suanæ in Tuscia :

5 *Quod spectat ad reliquias* S. Mamiliani, *earum pars major servatur Suanæ in Tuscia. Est autem Suana civitas quidem episcopalis sub archiepiscopo Senensi, sed modicissima et prope deserta, sita in ea parte Tusciæ, quæ olim paruit reipublicæ Senensi, versus Tusciam Pontificiam. De corpore ejusque inventione Octavius Cajetanus in Animadversionibus ad Acta Sanctorum Siculorum tom. 1 pag. 120 ita scribit :* Auctore me, cum Senarum oram, ac diœcesim Suanensem ad excursionem animarum obirem, corpus S. Mamiliani episcopi Panhor. Suanæ inventum in ecclesia ejus nomini dicata, incisum marmore epigramma docuit. HIC JACET CORPUS SANCTI MAMILIANI PANHORMENSIS EPISCOPI. Ingens inde mihi cupido effodiendi corporis, quod sub ara condi fama erat, factumque a me permissu Metelli Bichii, tum Suanensis episcopi, viri humanissimi ac præstantissimi, qui in aula Pauli V Pont. Max. munere auditoris deinde functus est. Itaque manibus meis ara patefacta, S. Mamiliani corpus magno omnium gaudio inventum, ac sacrosanctas nostratis Archiepiscopi reliquias, a me diu conquisitas, licuit contrectare, exosculari, venerarique incredibili lætitia animo gestiente. Eadem in urbe crypta ostenditur, quam illam ipsam puto, quæ sanctorum Martyrum domicilium, dein sepulcrum fuit. *Hæc ille de inventis S. Mamiliani reliquiis Suanæ, ubi ipsum credidit obiisse. Verum locus mortis postea accuratius a nobis examinabitur.*

6 *Porro non contendit Cajetanus, totum* S. Mamiliani *corpus Suanæ servari, sed de partibus aliquot mox varia memorat. Primo ait, caput haberi Romæ in ecclesia B. Mariæ Montis Cœli, ubi ad aram pendet tabella, quam, inquit,* legi exscripsique. *Verba tabellæ ita recitat :* In hoc altari sunt corpora SS. Mamiliani episcopi, Golbodei, Astotii, Proculi, ac Nymphæ Virg. et Mart. *Tum recitat Antiphonam et Orationem, de omnibus istis Martyribus ibidem inventam hoc modo :*

ANTIPHONA. Isti sunt Sancti, qui pro Dei amore minas hominum contempserunt, SS. Martyres in regno cælorum exsultant cum angelis. O quam pretiosa est mors Sanctorum, qui assistunt ante Dominum, et ab invicem non sunt separati.

℣. Lætamini in Domino, et exsultate justi.

℟. Et gloriamini omnes recti corde.

Quæsumus, omnipotens Deus, ut sicut nos jugiter sanctorum martyrum tuorum, Mamiliani episcopi, Golbodei, Astotii, et Proculi, atque Nymphæ virginis commemoratione lætificas, ita semper supplicatione defendas. Per Dominum nostrum etc. *Deinde observat Cajetanus, non haberi ibidem totum corpus, sed solum caput, quod more majorum corpus fuerit vocatum. Ad confirmationem hæc testatur :* Vidi ego, cum in Urbe versarer, permixta ossa nonnulla, in vase ex vitro condita, cum inscriptione SS. martyrum Golbodei, Proculi et Eustotii, ac seorsim sanctorum Mamiliani ac Nymphæ capita, inaurato ex ligno thecis inclusa. *Hactenus Cajetanus.*

7 *Piazza in Hemerologio sacro ad* XII *Martii, et Martinellus in Roma sacra pag. 229 agunt de corpore* S. Mamiliani *in ecclesia S. Mariæ Montis Cœli servato; sed neuter ei attribuit titulum* episcopi, *nedum* episcopi Panormitani. *Imo Pancirolus utroque antiquior in Opere Italico de Thesauris absconditis Urbis Romæ pag. 748, agens de ecclesia S. Mariæ Montis Cœli, vulgo* Monticelli, *asserit in ea haberi* corpus S. Mamiliani martyris, eo ex aliquo cœmeterio translatum. *Additque :* De eo tamen aliud non habemus, quam quod Romæ martyrio coronatus sit die XII Martii. *Hæc potius insinuarent, servari in illa ecclesia corpus S. Mamiliani martyris Romani, quam corpus aut caput alicujus* Mamiliani *episcopi Panormitani. Præterea in laudatis scriptoribus nulla fit mentio de aliis martyribus, quorum reliquias in eadem ecclesia servari testatur Cajetanus. Attamen vera esse dicta Cajetani, tam de titulo* episcopi, *dato in illa ecclesia* S. Mamiliano, *quam de solo capite ibidem servato, clare ostenditur ex instrumento postea facto, recitandoque num. 9, quando pars illius capitis Panormum fuit translatum. Itaque dicendum, tres allegatos scriptores non tanta usos esse diligentia ad inquirendum spectantia ad* S. Mamilianum *ejusque reliquias in prædicta ecclesia servatas, quanta usus est Cajetanus.*

8 *Hic vero de reliquiis* S. Mamiliani, *quem episcopum Panormitanum existimat, paulo post subdit*

A *dit sequentia :* Enimvero S. Mamiliani caput Romæ est in æde S. Mariæ Montis Cæli, alterum e brachiis in insula Igilio, alterum in proxima insula Ilua : Suanæ vero maxima pars corporis in æde ejus nomini dicata servatur. *Quæ hic memorantur insulæ,* Igilium, *alias* Ægilium, *et vulgo* Giglio *dicta, et* Ilua, *alias* Elba, *sunt in mari Etrusco non admodum longe a continente, et invicem vicinæ. Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad* v *Septembris in Annotatis ait :* Ex monumentis ecclesiæ Suanensis (S. Mamilianum) illum in insula Dianio * defunctum, in Ægilio insula proxima sepultum, indeque corpus, brachio ibi relicto, Pio II Pontifice Maximo, translatum apparet. *Nescio, quam illa sint certa, quæ de reliquiis servatis in Igilio et Ilua insulis tradunt laudati scriptores, ita ut rei totius fidem penes ipsos relinquendam putem.*

aliæ reliquiæ in Igilio et Ilua insulis

* Gianuti

9 *Certius est, partem capitis, quod majori saltem ex parte servabatur in ecclesia S. Mariæ Montis Cæli, ut vidimus num. 6, anno 1658 translatam esse Panormum, ibique magna cum lætitia et cum summo honore exceptam. Harum* B *reliquiarum traditio Romæ facta est die* XVII *Octobris anni 1657, ut liquet ex Actis per notarium scriptis, quæ Josephus Vincentius Marascia in Opusculo de duobus Mamilianis pag. 53 recitat hoc modo :* In nomine Domini. Amen. Præsenti publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, et notum sit, quod anno a Nativitate D. N. Jesu Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo, Ind. undecima, die vero decima septima Octobris, Pontificatus autem SS. in eodem Christo Patris, et D. N. D. Alexandri divina providentia Papæ septimi, anno ejusdem tertio, illustrissimus et reverendissimus D. Marcus Antonius Oddus, episcopus Hieropolitanus, Em. et Rev. D. Cardinalis vicarii vices gerens, mihi notario optime cognitus, asserens habuisse in mandatis a SS. D. N. Alexandro Papa Septimo, ut partem capitis S. Mamiliani, primi episcopi Panormitani, quod conservatur in Ven. ecclesia B. Mariæ in Monticellis de Urbe, consignaret illustrissimo et reverendissimo Don Petro Martinez Rubio, Albarozzinæ diœc., archiepiscopo Panormitano, ad majorem omnipotentis Dei gloriam, et prædicti S. Mamiliani venerationem, volens C supradicti Sanctissimi mandatis parere, accessit una cum dicto Ill. et Rev. domino archiepiscopo, meque notario, ac testibus infrascriptis, ad prædictam Ven. ecclesiam, eoque perventus, vocavit D. economum prædictæ ecclesiæ, cui significavit prædictum Sanctissimi ordinem.

pars capitis, quod Romæ servabatur.

10 Factaque brevi oratione ante altare majus, jussit per dictum economum aperiri conservatorium reliquiarum, situm a cornu euangelii in pariete in loco eminenti, et ab eo asportari supra dictum altare majus argenteum dicti S. Mamiliani, prout asportatum fuit in continenti, aperiendo clave dictum conservatorium, et fractis nonnullis clavis ferreis, quibus dictum caput argenteum claudebatur, per artificem ad hunc effectum ibi vocatum. In quo quidem capite argenteo multum antiquo ab una parte sunt incisa hæc præcisa * s̄co Mamiliano ēpo, ab alia parte aliæ litteræ, videlicet : A. D. MCCCCLVI. Et postquam fuit ab eodem Illustriss. D. V. gerente, et aliis supradictis prædictum caput veneratum ; idem Illustris. D. V. gerens, ponens manum suam dexteram intus caput argenteum, extraxit cranium capitis prædicti S. Mamiliani cum parte capitis, divisi in pluribus partibus : quarum magna pars fuit reposita in eodem capite seu imagine argentea, una cum duabus aliis particulis et uno fragmento : duas vero partes mediocres, quarum altera continet partem oculi, et alia versus auriculam, et alias tres particulas consignavit dicto Illustris. et Rev. D. archiepiscopo de ordine SS. D. N. Papæ, ut supra, ibidem præsenti, et maxima cum veneratione et gratiarum actione recipienti : eidemque, ut penes se prædictas sanctas reliquias retinere, ab Urbe extrahere seu transmittere, in quacumque ecclesia, oratorio, seu pio loco, tam publico quam privato, etiam publicæ venerationi exponere possit et valeat, licentiam et facultatem in Domino concessit et impartitus fuit.

donata anno 1657 archiepiscopo Panormitano,

* *forte præcise*

AUCTORE J. S.

11 Deinde vero dicta imago argentea per dictum artificem fuit clausa ad pristinam formam, sigilloque dicti Ill. D. V. gerentis super dictis clavis, octo in locis cera Hispanica sigillata, ita et taliter, quod non possit amplius aperiri, nisi laceratis et devastatis dictis sigillis, et reposita in dicto conservatorio, statim clauso sua solita clave. In quo quidem conservatorio a parte exteriori, et in illius summitate sunt scripta magnis litteris hæc verba antiqua, scilicet : Caput S. Mamiliani episcopi et martyris. In parte vero interiori alia verba, scilicet : Pars capitis S. Nymphæ virginis et mart. Quæ omnia hic pro veritate adnotavi, non solum modo et forma prædictis, verum etiam omni alio meliori modo etc. Super quibus omnibus et singulis petitum fuit a me eodem notario publico infrascripto, ut de prædictis unum vel plura publicum seu publica conficerem atque traderem instrumentum et instrumenta, prout opus fuerit, et requisitus ero. Actum Romæ in prædicta Ven. Eccl., præsentibus etc. Ill. et Rev. D. Jo. Francisco de Zarate sacræ Rotæ auditore ; Ill. et Rev. D. Francisco Diez de Cabrera canonico S. ecclesiæ Compostellanæ, a consiliis Catholicæ Majestatis in supremo S. Officii generalis inquisitionis tribunali ; perillust. et admodum RR. DD. Ægidio Martinez Rubio, S. ecclesiæ Terraconensis thesaurario ; et abbate D. Antonio Acata Panormitano, testibus ad prædicta et singula vocatis, habitis specialiter, atque rogatis. M. Antonius episcopus Hieropolitanus V. gerens etc. Ego Antonius Franciscus Maria Simius, curiæ causarum Em. et Rev. D. Cardinalis vicarii notarius, de præmissis rogatus ; præsens instrumentum subscripsi, et publicavi, meoque solito signo signavi, requisitus etc. *Hactenus instrumentum traditionis reliquiarum, prout editum est apud Marasciam.*

ut liquet ex Actis donationis :

E

F

12 *Ex hoc autem liquet,* duas *capitis* partes mediocres, *et ejusdem* tres alias particulas, *archiepiscopo Panormitano fuisse donatas. Non videntur partes illæ, quantum ex instrumento colligitur, tantæ molis fuisse, ut omnes simul vel decimam capitis partem constituere possint. Attamen de iis ita loquuntur scriptores Panormitani, acsi totum caput fuisset translatum ad urbem suam. Verba nuperrimi Martyrologii jam dedi num. 4, ubi dicitur* Translatio capitis. *Eodem modo in Annotatis ad istud Martyrologium de illa agitur translatione, acsi caput integrum accepisset ecclesia Panormitane, illudque Panormum dicitur delatum die* VI *Octobris anni 1658. Antoninus Mongitorius in Vita* S. Mamiliani *martyris eumdem translationi assignat diem, ac non minus liberaliter* caput *translatum scribit. Mitto alios, qui eodem modo de reliquiis capitis* S. Mamiliani *Panormum delatis locuti sunt. Neque debent hanc observatio-*

illa anno 1658 Panormum translata, non totum caput :

nem

AUCTORE J. S.

nem meam ægre ferre eruditi Panormitani, cum amor veritatis illam extorqueat, ne quis postea ita Panormitanis caput S. Mamiliani *attribuat, ut neget majorem ejus partem mansisse in ecclesia S. Mariæ Montis Cæli. Etenim nimis frequenter experti sumus ejusmodi exaggerationes, quæ aliquibus etiam antiquioribus placuerunt, non modo multis contentionibus et controversiis occasionem dare, sed ex illis innumeras quoque falsitates oriri et errores, quos amor patriæ parere solet et fovere. Verum de hisce satis.*

aliæ particulæ ante Panormum delatæ :

13 *Porro aliquas etiam reliquiarum* S. Mamiliani *particulas assignat Marascia pag. 16, docetque, eas suos tempore fuisse apud Salvatorem Oddum, atque anno 1609 ex ecclesia S. Mariæ Montis Cæli acceptas a Sebastiano Ugolino, Siculo sacræ theologiæ doctore. Hoc attestantur Litteræ Eminentissimi Cardinalis Arigonii, archiepiscopi Beneventani, anno 1609 datæ, quas ibi recitat. Non explicant laudatæ Litteræ, quales sint illæ* S. Mamiliani *particulæ. Verum ipse Salvator Oddus apud Marasciam ibidem testatur, in theca sua haberi quatuor particulas, videlicet particulam costæ, alteram ossis brachii, tertiam* B *ossis spongiosi genu, ac tandem particulam cranii. Facile crediderim, omnes istas particulas thecæ fuisse inclusas. Utcumque tamen dubito, utrum omnes sint* S. Mamiliani, *an variorum Sanctorum. Certe in laudatis Cardinalis Arigonii litteris dicitur Ugolinus variorum Sanctorum Romæ reliquias accepisse,* inter ceteras *autem* ab ecclesia S. Mariæ de Monticellis *habuisse* particulas S. Nymphæ V. et M., S. Mamiliani episcopi et martyris. *Quare contingere potest, ut Ugolinus quatuor diversorum Sanctorum reliquias uni thecæ includendas curaverit, ut fieri solet. Sane non admodum verisimile est, quatuor diversas unius Sancti particulas eidem fuisse datas; præsertim cum solum Sancti caput in dicta ecclesia fuisse videatur, ita ut aliæ particulæ aliorum potius Sanctorum sint habendæ. At non magni momenti est illa dubitatio, sive credamus, omnes quatuor particulas esse* S. Mamiliani, *sive illam solam, quæ est cranii. Putem et alias quasdam ejusdem Sancti reliquias Panormi esse, acceptas verisimiliter Suanæ. Certe inter reliquias ecclesiæ domus professæ Societatis Jesu notantur reliquiæ* S. Mamiliani archiepiscopi Panormitani.

C

aliæ notabiles reliquiæ Pisis servatæ.

14 *Apud Ughellum in Italia sacra tom. 3 col. 435 corpus* S. Mamiliani *Pisas cum aliis translatum fuisse dicitur seculo* XII, *recitaturque inscriptio marmori incisa, quæ sic habet :* Anno MCXI, sexta Maii, tempore D. Petri archiepiscopi Pisani sacra corpora SS. Mamiliani, Lustri Vendemii, Aurelii, Rustici, Infantis, et Gobuldei mart. posita fuere in hoc sacro templo D. Matthæi in ara Parvulorum. Postea A. D. MCLXXIX, Idibus Septembris a reverendissimo D. Ubaldo archiepiscopo Pisano translata fuerunt intus ad cancellos, D. Villana abbatissa. A. D. MDXCII, pridie Idus Julii, tempore Illustriss. et Reverendiss. D. Caroli Antonii Putei archiepisc. Pisani hoc digniore loco recondita sunt, D. Neria de Tortis dicti monasterii abbatissa dignissima. *Ecclesia, ubi hæc memorantur* S. Mamiliani *aliorumque Sanctorum reliquiæ, est abbatia monialium, de qua breviter scribit Augustinus Lubin in Abbatiis Italiæ pag. 297. Illas eo translatas dicto anno affirmat Ughellus* ex insula, cui Mons Christi nomen est. *Est ea insula in mari Etrusco, modica et admodum montosa, de qua postmodum plura. Deinde tamen ita loquitur, acsi ex Igilio insula fuissent translatæ : quod indicium est rei* D *non satis cognitæ. Ceterum de hisce* S. Mamiliani *reliquiis nullam apud scriptores Siculos mentionem reperi. Attamen ex iis, quæ de gestis ipsius Ughellus ex traditione memorat, colligi potest eumdem esse cum eo, cujus reliquiæ servantur Suanæ. Nec refert, quod utroque loco corpus esse dicatur : nam corpus esse potest duobus locis, eo nimirum sensu, quo pars valde notabilis corpus vocari solet.*

§ II. De S. Mamiliano agunt Acta varia fidei non satis probatæ, ex quibus varia dantur de Sancto : ex his de ætate, dignitate gestisque et obitu S. Mamiliani probabiliora investigantur.

E

Compendium Actorum S. Nymphæ

Octavius Cajetanus, *ut ostenderet, Sanctam aliquam reperiri Siculam, Nympham nomine, ab alia ejusdem nominis Sancta distinctam, anno 1610 typis Panormitanis in lucem dedit Acta S. Nymphæ virginis et martyris in variis codicibus Mss. reperta. In hisce autem Actis varia referuntur de* S. Mamiliano, *quæ solum compendio huc transferam, quia Acta illa apertissime sunt fabulosa. Primo in istis* S. Mamilianus *asseritur episcopus Panormitanus, ac dicitur ad fidem convertisse instruxisseque S. Nympham, Aureliani præfecti filiam : quod Panormi factum traditur. Ubi conversio Nymphæ innotuit Aureliano præfecto, hic* Mamilianum *comprehendi jussit, et ad se adduci. Adductum vero interrogat, minisque frustra tentatum, tormentis quoque a fide amovere nequit. Deinde et filiam Nympham æque constantem in fide reperit, ac in carcerem conjicit. Postea in vas olei ferventis injecti, indeque illæsi exiisse dicuntur; mox etiam fame nequidquam cruciati in carcere, donec angelus ipsis appareret. Hujus autem angeli jussu et ductu e carcere egressi, ad mare pervenerunt, ubi navis eos excepit* F *Romam vehendos, ut limina Apostolorum visitarent. Attamen ubi pervenerant* ad montem Gilium *(insula* Igilium *hac voce significatur, Italis* Giglio, *ut recte exponunt ipsi Panormitani) maluerunt ibi manere Sancti, ut vitam ducerent anachoreticam in illa insula.*

in Actis S. Nymphæ.

16 *Postquam aliquo tempore in illa insula fuerant,* die noctuque Domino servientes; et cum salutaribus studiis jugiter inhærerent, apparuit eis angelus, dicens : Parati estote : Dominus jubet ex hac luce migrare, ut sit requies laboribus vestris. *Accepto autem hoc nuntio, petierunt, ut prius sibi liceret Romam ad limina sanctorum Apostolorum adire : atque id ipsis concessum fuit. Itaque* navigantes venerunt ad Pharum Romani portus, et permanserunt ibi nocte illa. *Postridie, monente angelo, iverunt* ad locum situm juxta Buanam *, *ubi in crypta erant* Proculus et Eustotius, *discipuli* S. Mamiliani. *Illis vero ibidem inventis, cum Nympha et Golbodeo, qui omnibus Panormi et in via adfuisse dicitur, perrexit Romam. Inde cum iisdem rediit ad cryptam, ibique non diu post defunctus ac sepultus dicitur. Hæc omnia vestiuntur tot figmentis plane ineptis et improbabilibus, ut*

* al. Ru...

A *ut Acta illa nullam fidem mereantur. Latius id ostendi poterit, die* x *aut* xii *Novembris, quando agendum erit de S. Nympha, cujus nomine insigniuntur. Interim de iis mentem suam declaravit Thomas de Angelo, Messanensis Ordinis Prædicatorum in Annalibus Historico-criticis ecclesiæ Siculæ ad seculum* iv § 2.

De S. Mamiliano diversa relata in Actis S. Senzii,

17 *De* S. Mamiliano *multum diversa narrantur in Actis S. Senzii, apud nos datis ad* xxv *Maii, quæ non quidem prorsus authentica aut fidei indubitatæ sunt, at certe minus aperte fabulosa, quam Acta S. Nymphæ. In laudatis Actis* S. Mamilianus *vocatur presbyter, dicitur cum aliis in Africam deportatus a Wandalis tempore Genserici Wandalorum regis, qui ante medium seculi* v *subegit provincias Africæ, Romanis ante subditas, Italiamque deinde ac Siciliam incursionibus multis afflixit, capta etiam urbe Romana. De captivis multis, ex Italia in Africam a Generico ductis, Acta num. 1 generatim loquuntur, adduntque hæc nominatim ad propositum nostrum:* Inter quos viri religiosissimi, Domini servi, Senzius et Mamilianus presbyteri cum tribus monachis, Convuldo Istochio, et Infante, deportati sunt in Africam cum propriis rebus. *Mox* B *num. 2 dicuntur pie Dominum orasse, ut captivitate illa liberarentur, liberatioque refertur his verbis :* Nutus Dei, qui non despicit sperantes in se, nec amovet misericordiam suam a se diligentibus, præparavit eis naviculam, ubi pariter in unum convenerunt, et flavit ventus metabolarius *(id est, aptus ad trajiciendum a Græco* μεταβολή trajectio) et sternit æquora : citiusque venerunt in portum Sardiniæ, qui appellatur Calaris, et Plumbinos.

apud nos ad 25 Maii editis, et ab aliis modo

18 *Hic autem Sancti illi optime excepti dicuntur. Cum tamen ibi manere nollent, primo recti asseruntur ad* Turarium *insulam : deinde vero ad insulam tunc* Montem Jovis, *nunc* Montem Christi *dictam, ubi mortuus est* S. Mamilianus. *Attamen non in ista insula, sed in alia non longe dissita, quæ antiquis* Igilium *(nunc vulgo* Giglio, *et* Lilium) *sepulturæ dicitur traditus. Ibi quoque tres monachi et socii mansisse et mortem cum vita commutasse narrantur. Solum Senzium ad continentem Italiæ post mortem aliorum trajecisse, ibique Bleræ in Tuscia obiisse, habent Acta. Mo-* C *rascia pag. 41 recitat Acta cum hisce fere consentientia, sed paulo contractiora ; quæ testatur se accepisse a Ludovico Jacobillo, auctore Operis de Sanctis Umbriæ ; hunc vero ea habuisse ex Lectionario Ms. ecclesiæ Spoletanæ. In duobus tamen illa Acta notabiliter differunt ab Actis nostris : nam primo* Mamilianum *faciunt episcopum Panormitanum ; secundo Senzium deducunt Spoletum, ibique eum obiisse asserunt. Ultimum hoc non esse verisimile, jam ostendit Henschenius ad* xxv *Maii ex ipsis Actis. Unde vero factum sit, ut in Jacobilli manuscripto* Mamilianus *vocetur* episcopus Panormensis, *fateor me ignorare. At eo titulo non insignitur in aliis Mss.*

parum diverso · idem, ut videtur, Sanctus

19 *In alio elogio Spoletano, quod recitat Marascia pag. 31, et cujus auctor est D. Seraphinus Seraphinius,* Mamilianus *vocatur* episcopus *sine loco, prout etiam fit in elogio S. Senzii presbyteri ad* xxv *Maii apud Ferrarium ; quamvis et hic Spoletana laudet monumenta Mss. Ughellus in Italia sacra tom. 3 col. 436 refert Vitam S.* Mamiliani *nec* episcopum *vocat, nec illi Senzium addit socium. Attamen rerum series, licet satis diversa, videtur evincere, eumdem quoque ab eo memorari Sanctum.* Legitur, *inquit,* in pervetusto membranaceo manuscripto codice monasterii S. Matthæi Pisis, in quo Mamiliani Sociorumque corpora condita sunt, Mamilianum, Gobuldeum, Lustrum, Vendemium, Rusticum, et Infantem, socios a Genserico Vandalorum rege Leonis Papæ temporibus, post Valentiniani necem, in servitutem Roma Carthaginem avectos, cum ille Roma potitus, funestam cladem urbi inussisset, cumulatis expilatisque ejus opibus, innumeros præsules, virosque dignitate spectabiles, tum ipsam Eudoxiam augustam, duosque ejus filios *(lege* filias) anno cdlv abduxisse. Hos porro sanctissimos viros, divino instinctu afflatos, navisque occasionem nactos, quæ ad Africæ ora appulerat, in Sardiniam vela fecisse, atque in Callaritanam urbem applicuisse narratur, ubi, cum paulo post ingentem ipsis famam illustrata miraculis virtus peperisset, ut humanæ gloriæ sese subducerent, secretiore quodam recessu abscondissent, dum porrigeret occasio, ut insulam Aretusam, seu Montis Jovis, viciniorem peterent.

Auctore J. S.

memoratur ab Ughello ex Actis Pisanis.

20 Verum nautæ barbari, Mamilianum scilicet, Lustrum, Vendemium et Aurelium in locum inclusum, Turraium quondam, nunc Ul- E turaium, appellatum, in quo nullum humani pedis vestigium apparebat, exposuerunt, adeo ut herbis ac radicibus, quas ipsis aves afferebant, jejunæ vitæ supplicium sustentarent. Paucis vero post diebus nave excepti, ad Montis Jovis insulam, quam Christi vocarunt, appulere. Quo in loco vitam eremiticam asperrimamque agere cœperunt. Mamilianus draconem immanissimum, qui montis verticem insederat, extinxit, divinaque virtute præfocavit, ibique tuguriolum ædificavit. Circumferebat jam late Servorum Christi fama : cumque dira in Christianos persecutio sæviret : Mamilianus inde cum sociis discessere : ille Sardiniam quodam monte, abscissis undique ac pendentibus rupibus cincto, se recepit; socii vero ad insulam Iginiam se contulere, ubi ducta sanctissima vita, ab omni humanæ consuetudinis commercio ac labe segregata, in cælum evolarunt. At Mamilianus cum imminentem mortem divinitus prævidisset, a Deo suis precibus promeruit, ut sacra Romæ loca perlustraret, divinoque Numine instinctus mare conscendit, ad Iginiam insulam appulit, ubi meritis onustus, corporis solutus vinculis, ad superos, laborum præmia F decerpturus, emigravit xix Octobris, anno Christi circiter cdlx : juxta sociorum corpora sepulturæ mandatus est. *Hactenus Ughellus ex monumentis Pisanis, quæ ita in variis cum Romanis et Salernitanis consonant, ut etiam aliqua habeant communia cum Actis S. Nymphæ, ac demum in quibusdam ab omnibus istis recedant.*

Laudata Acta diu post mortem Sancti scripta et in multis fabulosa.

21 *Si quis modo quæsiverit, quænam ex memoratis Actis videantur meliora, et an ulla ex illis videantur fidei satis certæ ; non dubitabo respondere, omnia variis fabulis videri inquinata, ut passim Actis Sanctorum contigit, quando illa multis seculis post mortem Sanctorum ipsorum ex popularibus traditionibus fuere conscripta. Nullum porro videtur dubium, quin omnia Acta memorata fuerint conscripta seculis aliquot post mortem* S. Mamiliani, *postquam corpus ipsius ex insula, in qua fuerat sepultus, ad varia Italiæ loca fuit translatum, uti et corpora illorum Sanctorum, qui cum eo aut post eum in insula eadem sepulturam erant nacti. Nimirum Acta aliqua S. Senzii concinnata sunt Bleræ, postquam eo translatæ sunt illius Sancti reliquiæ ; alia vero Spo-*

AUCTORE J. S.

leti, quando istuc fuerant transportatæ: *Acta S. Nymphæ fortasse Romæ conscripta; Pisis vero Acta* S. Mamiliani, *qui non modo in suis, sed etiam in Actis aliorum jam memoratis quasi primas partes agit. Attamen in Actis S. Senzii hic Sanctus maxime celebratur cum* Mamiliano; *Nympha vero præcipue in Actis suis. Ut paucis edicam, quo sentio; singuli eos maxime Sanctos videntur celebrasse, quorum reliquias acceperant, eaque singuli videntur narrasse, quæ apud suos de Sanctis illis tradi audiebant. Si modo Acta illa omnia invicem conferamus; omnium maxime fabulosa videbuntur Acta S. Nymphæ, in quibus paucissima reperire possum sano judicio conformia. Pisana quoque* Mamiliani, *et Lateranensia ac Spoletana S. Senzii, non videntur immunia a fictitiis ornamentis; pauciora tamen habent minusque aperta figmenta.*

Conjecturæ de gestis S. Mamiliani,

22 Porro, si quis ulterius quærat, quænam saltem in dictis Actis videantur utcumque probabilia. Respondeo, satis probabile videri, S. Mamilianum *cum aliis multis captivum a Wandalis fuisse abductum in Africam, cum constet, multos ex Italia et Sicilia eo seculo* V *avectos esse*
B *a Genserico. Secundo improbabilis non est fuga ex Africa, qualis in Actis asseritur. Attamen certam non existimo, cum forte pretio redempti redierint in patriam. Certe Victor Vitensis in Historia persecutionis Vandalicæ cap. 1 num. 9, ubi narraverat, captam a Genserico Romam multosque inde captivos Carthaginem traductos, de charitate S. Deogratias episcopi Carthaginensis ista subjungit.* Statim sategit vir Deo plenus et carus universa ministerii vasa aurea vel argentea distrahere, et libertatem de servitute barbarica liberare *etc. Poterat sane ex liberatis hoc modo esse* S. Mamilianus *cum sociis. Præterea, cum Wandali multos episcopos exsilio relegarint, ex hisce etiam potuit esse Sanctus. Tertio probabile omnino est,* S. Mamilianum *deinde vitam duxisse eremiticam aut monasticam, in aliqua insula maris Tyrrheni sive Etrusci, ut habent Acta, aliquosque ibidem fuisse ipsius socios, ac post ipsum alios multo plures in eadem insula vixisse monachos.*

cujus monasterium in Monte Christi

23 Quænam porro fuerit illa insula, utcumque colligimus ex Ughello jam laudato, qui asserit, corpora S. Mamiliani *et aliorum Pisas fuisse translata* ex insula, cui Mons Christi nomen est.
C *Deinde vero de illa sic disserit:* Hæc vero insula, olim Artemisia dicta, a celeberrimo monasterio in ea priscis temporibus excitato, Montis Christi nomen traxit. In mari Tyrrheno jacet, non longe ab Iginio *, Planosa * et Ilva insulis: quæ quidem nullo portu commodo prædita, sed abruptis undique et pendentibus scopulis horret, excurritque in mare. Inculta hodie est, damis tantummodo sylvestribus subjecta, ex quo Ariadenus Ænobarbus pirata eam cultoribus orbavit, fœdaque maritimis Tusciæ, Romanæque Campaniæ partibus inusta vastitate, innumeros Christianos miseræ servituti mancipavit: tum illius insulæ cœnobii monachos ac colonos in vincula abduxit. In ea insula jus obtinet Plumbini dominus, quamquam Camaldulensis Ordo illud sibi vindicet, ut qui ab insulæ dynastis cum amplissimis privilegiis eam receperint. Ad illius montis cacumina, vestigia pervetusti monasterii visuntur: quo vero tempore excitatum monasterium fuerit, hominum memoriam fugit: sed cum hactenus D. Mamiliani in Monte Christi [*nomen*] illi hæserit, ea pervasit opinio, eumdem sanctum Mamilianum una cum sociis illius condito-

* al. Igilio vulgo Giglio

* olim Planaria

rem exstitisse. *Hæc Ughellus, cujus opinio de condito per* S. Mamilianum *monasterio, aut certe de inchoata per ipsum in Monte Christi vita monastica satis conformis est relatis de ipso in Actis. Verum Ughellus forte corrigendus in antiquo illius insulæ nomine: neque enim illa videtur esse insula, quæ olim* Artemisia *dicta est; sed id Græcum nomen fuisse videtur* Dianii *insulæ, nunc vulgo* Gianuti *dictæ, ut colligitur ex Cluverio lib. 2 Antiquæ Italiæ pag. 501. Credit ille verisimillime ex situ,* Oglasam *fuisse ab antiquis dictam, quæ nunc* Mons Christi *dicitur, jacetque paulo magis versus Corsicam.* D

olim [illegible]

24 De celebritate autem monasterii illius in Monte Christi, col. 437 subjungit sequentia: Cæterum cum insulæ Montis Christi fama late pervagata esset, plures ea tempestate Christiani, ac viri religiosi in ea loca, quæ a viris sanctissimis consecrata fuerant, confluxerunt ut monasterium inibi conditum ad summam celebritatem assurgeret, eoque plures nobilitate spectatissimi totius Sardiniæ ac Corsicæ homines concurrerent, muneribusque amplissimis sacras illas ædes exornarent. Inter cæteros eximia fuit Berlingerii regis Corsicæ liberalitas, qua cœnobium auxit, ejusque exemplo plures certatim suas opes contulere. E *Addit, monasterium istud mire floruisse sub* D. Benedicti Regula; *sed Honorii III temporibus ejusque auctoritate Camaldulensibus fuisse aggregatum; nunc vero desertum esse. De donatione Beringherii Corsicæ regis iterum meminit tom. 4 col. 1394, ibique asserit, eam esse factam anno 900, testemque adfuisse Lunergium, Marianensem in Corsica episcopum. Loco autem ante allegato ex monumentis hujus monasterii, quæ supersunt apud Camaldulenses, recitat Litteras Gelasii Papæ II, datas anno 1118, Kalend. Octobr., quibus Henrico abbati confirmantur omnia, quæ* beati Mamiliani in Monte Christi monasterium *possidebat, multaque nominatim enumerantur* in Corsica, vel Sardinia, in Plumbino vel Elba, *olim Ilva dicta: atque inter alia nominatur ecclesia* S. Mamiliani de Simassi *in Sardinia. Hæc satis ostendunt celebritatem cultus* S. Mamiliani, *qui cum celeberrimo ipsius monasterio deinde videtur decidisse. Augustinus Florentinus in Historia Camaldulensi lib. 2 cap. 29 agit de monasterio* S. Mamiliani *in Monte Christi, enumeratque plurima monasteria eidem olim subjecta, interque ea quatuor diversa reperio* S. Mamiliani *nomine insignita. Originem vero monasterii fatetur se non invenisse; at credit* ab anno humanæ salutis ccccvii multis egregiis donationibus honestatum fuisse. *Hoc ego sane probatum videre mallem, quam sinte testibus assertum, cum non sit verisimile.* F

locus [illegible]

25 De loco, ubi obiit S. Mamilianus, *Acta non consentiunt. Data apud nos S. Senzii Acta, uti et Spoletana habent, defunctum esse in Monte Christi, sepultum tamen in Igilio insula non longe dissita, et Etrusco littori magis vicina. At Ughellus ex Actis Pisanis in ipsa insula Igilio aut Iginio defunctum narrat, ibique sepultum. De translatione autem in continentem Ughellus ita loquitur:* Cum vero innumera Deus eorum opera *(seu patrocinio)* miracula explicuisset, eorum sacra corpora ad Centumcellas *(portum ditionis Pontificiæ satis notum, hodie vulgo Civita vecchia dictum)* Christi fideles summo honore extulere. Inde Paschale II Pontifice sedente, Pisas ingenti pompa allata, a Petro archiepiscopo, in D. Matthæi ecclesia honorifice condita sunt. *Hæc Ughellus de corporibus* S. Mamiliani,

alio-

A *aliorumque Sanctorum, ex Igilio primum Centumcellas, inde Pisas translatis. Nec sane quidquam in hisce reperio, quod a verisimilitudine abeat. Attamen non credidero, omnia Sanctorum illorum ossa, et præsertim S.* Mamiliani, *de quo solo agimus, Pisas fuisse transportata. Magis sane credo, in tres saltem partes ossa, illius Sancti fuisse divisa, atque ex illis unam Pisanis cessisse, alteram Suanensibus esse concessam, ac totum fere caput Romam esse delatum. Certe nullam invenio necessitatem credendi, alterius* Mamiliani *reliquias servari Pisis, alteriusque Suanæ et Romæ.*

§ III. Utrum necesse videatur, duos admittere Mamilianos diversos ex Actis modo laudatis : et an satis constet de dignitate S. Mamiliani.

B

Marasciæ, duos Mamilianos statuentis, prima ratio refutatur :

Jam *laudavi Opusculum Italicum Josephi Vincentii Marasciæ* de duobus Mamilianis archiepiscopis et civibus Panormitanis, *quod sane mallem silentio præterire, quam discutere, si id mihi pro instituto Operis nostri liceret. Verum quæstio de uno aut duobus ejusdem nominis Sanctis tam arcte cum instituto Operis de Sanctis connexa est, ut necesse nobis sit eam examinare. Faciam tamen id tanto brevius, quanto minus necessaria videtur longa disputatio. Marascia pag. 40 argumenta sua proponere incipit hoc ordine. Primo, inquit, diversitas temporis duos insinuat* Mamilianos, *quorum alter vixit sub Constantino Magno cum S. Nympha; alter vero seculo* V *circa annum 455 missus est in exsilium. Respondeo, Acta S. Nymphæ tot fabulis plena esse, ut plane inepta sint ad aliquid certi statuendum de tempore, quo floruit* S. Mamilianus. *Præterea in illis Actis, prout edita sunt a Cajetano et secundo loco a Marascia, tempus non exprimitur. In aliis, quæ primo loco edidit Marascia ex codice Vaticano, quæque aliis longe etiam ineptiora sunt, tempus ita indicatur, ut et pacis Ecclesiæ per Constantinum redditæ, et damnatæ hæresis Arianæ*
C *fiat mentio, ita ut suspicio oriatur, ineptissimum illum scriptorem respexisse ad initium Actorum S. Senzii apud nos ad* XXV *Maii, ubi etiam fit mentio de Constantino, de Constantio et de nata hæresi Ariana, ut statim perveniatur ad Gensericum Arianum Wandalorum regem. Verum quocumque respexerit biographus ille S. Nymphæ, totum istud initium tam stolidum est, ut mirer, non erubuisse Marasciam ineptissimi hominis verba proferre, ex iisque argumentum velle desumere.*

secundum ejusdem argumentum.

27 *Secundo ita ratiocinatur. Alter* Mamilianus *socios habet* Nympham, Proculum, Eustotium et Golbodeum. *Alteri* Mamiliano *adhæserunt* Sentius presbyter, Convuldius, Eustochius et Infans monachi. *Respondeo, ex solis S. Nymphæ Actis fabulosis haberi, aliquid commune fuisse* S. Mamiliano *cum S. Nympha, ideoque valde incertum esse, an* S. Mamilianus *S. Nympham umquam viderit. Auctor illorum Actorum, qui multa alia sine ullo fundamento at contra omnem verisimilitudinem leviter confinxit, forte duos illos Sanctos conjunxit, quia noverat, eorum capita Romæ in eadem ecclesia conservari. Certe ne verisimile quidem est aut probabile (ut alia prætermittam bene multa)* S. Mamilianum *cum S. Nympha in eadem crypta vitam simul duxisse monasticam, mortuoque* Mamiliano, *Nympham ibidem mansisse cum tribus ipsius discipulis. Si quis sano valeat judicio, et animum ad hæc sedulo advertat, numquam credere poterit, puellam Sanctam id fecisse, aut sanctum Episcopum permisisse, ut id faceret. Verum, quia de S. Nympha postmodum erit agendum, examinari tunc poterit, an S. Nympha videatur ex Sicilia aut ex Africa cum* S. Mamiliano *fugisse : neque enim id æque est incredibile.* AUCTORE J. S.

quod ipsius opinioni potius repugnat

28 *Quod vero spectat ad diversitatem Sociorum, quibuscum vixisse dicitur* S. Mamilianus; *respondeo, plures ei fuisse socios in vita monastica, aut certe plures ejusdem instituti imitatores. Hi sane cum aliqua diversitate in diversis Actis memorantur, quia scriptores Actorum eos maxime memorarunt, quorum acceperant reliquias. Hinc Blerani et Spoletini præ ceteris celebrarunt S. Senzium vel Sentium, cujus habent reliquias. Pisani addiderunt reliquis* Lustrum, Vendemium, Aurelium *et* Rusticum, *quia horum corpora Pisas sunt delata.* Proculus *memoratur in solis Actis S. Nymphæ; et forte cum* S. Mamiliano *numquam in insula solitarie vixit, sicut dictum est de S. Nympha. Aut, si ibidem fuit monachus, ab iis memoratus solum est, qui ejus reliquias acceperunt. Jam vero, si consideremus, in omnibus omnino Actis unum adjungi socium* Mamiliano, *qui idem prorsus ubique videtur, licet nomen modo paululum diverso scriptum sit in Actis diversis; et alterum quoque reperiri in Actis S. Nymphæ, qui eadem de causa non videtur diversus a memorato in aliis Actis; socii facilius nobis persuadebunt, non alium in Actis S. Nymphæ* Mamilianum *laudari, quam in reliquis omnibus. Primus illorum in Actis S. Nymphæ* Goboldeus *scribitur, in Actis S. Senzii Convuldius, et rursum* Gobuldeus *apud Ughellum ex Actis Pisanis, in quibus, si vera esset Marasciæ sententia, de alio ageretur* Mamiliano, *quam in Actis S. Nymphæ, ita ut uterque habere debuisset comitem* Goboldeum *vel* Gobuldeum : *quod tanto minus est verisimile, quanto rarius est istud nomen. Ut autem lector intelligat, quam parvi facienda sit modica nominis mutatio, idem ille Sanctus apud Cajetanum ex iisdem Actis* Golbodeus *scribitur. Alter* S. Mamiliani *discipulus in Actis S. Nymphæ* Eustotius *scribitur, in Salernitanis S. Senzii* Eustochius *vel* Vistochius, *in Romanis* Istochius. *Quis hic rursum non suspicetur eumdem ejusdem* Mamiliani *discipulum? Quare Socii, qui in variis Actis varie attribuuntur* S. Mamiliano, *adeo non juvant causam Marasciæ, ut ipsius sententiæ multum potius verisimilitudinis detrahant.* F

uti et tertium :

29 *Tertium ille argumentum petit ex differentia Actorum, quæ nullo modo invicem conciliari possunt multasque Actorum diversitates assignat. Tanti faciendum est hoc argumentum, quanti Acta ipsa, quæ jam fabulosa quam maxime diximus. Si toties geminandi essent Sancti, quoties conciliare non possumus, quæ de iis reperimus in Actis diversis, atque in ipsis etiam fabulosis; paucos haberemus aut nullos forte Sanctos, qui non viderentur geminandi. Itaque inutile est istud argumentum, cum Acta S. Nymphæ nullam mereantur fidem; et alia quoque fidei sint exiguæ. Quin potius aliqua loca satis similia in utrisque Actis occurrunt, ut credi possit, de eodem utrobi-*

E

AUCTORE J. S.

bique agi Mamiliano. *Primo in utrisque dicitur fugisse per mare, navi casu fortuito inventa. Secundo in utrisque dicitur venisse ad insulam quamdam maris Etrusci, ibique cum aliquibus mansisse ad instituendam vitam solitariam. Tertio in Actis S. Nymphæ dicitur fuisse in insula Igilio, quæ* Mons Gilius *recenti nomine a vulgari* Giglio *in Actis illis vocdtur. Hisce rursum consonant Acta Pisana apud Ughellum, et in aliis in illa insula saltem sepultus asseritur. Quarto tam in Actis S. Nymphæ quam apud Ughellum dicitur, ubi præmonitus erat de morte instante, impetrasse, ut prius liceret sepulcra Apostolorum Romæ visere. Quinto in omnibus Actis nautæ, qui recusabant* Mamilianum *transvehere, dicuntur tempestate coacti, ut eum et socios tandem navi exciperent. Mitto alia similia, et solum observo, quam improbabiliter in Actis S. Nymphæ dicatur S. Mamilianus Panormo Romam navigare voluisse, sed navi exivisse, quando perventum erat ad insulam Igilium. Etenim trajicientibus mare, ut Panormo tendant Romam, non occurrit insula Igilium : hæc vero longius Panormo distat, quam* B *ipse Portus Romanus. Itaque id ipsum videtur a scriptore illo imperite confictum, quia audiverat,* S. Mamilianum *in Igilio fuisse, ibique esse sepultum.*

respondetur ad quartum :

30 *Quartum argumentum desumit Marascia ex varietate cultus* S. Mamiliani, *qui Romæ colitur ut martyr, Suanæ vero solum tamquam confessor. Respondeo, hoc argumentum nullius esse momenti, quia pluribus Sanctis idem contingit, quando utcumque dubium apparet, utrum ut martyres colendi sint, an ut confessores. Hoc autem qualecumque dubium locum habere poterat in* S. Mamiliano, *qui pro fide exsilium, et forte etiam plura alia passus est; quique exsul pro fide mortem obiisse videtur, ita ut coli possit ut martyr, licet violenta morte sublatus non sit manu carnificis. Sic apud Ughellum inscriptio Pisana* Mamilianum *et socios vocat* martyres, *quamvis ille ex opinione Marasciæ secundus esset* Mamilianus, *quem* confessorem *vocat. Si vera esset opinio illius auctoris, utrique* Mamiliano *æquali fere jure* Martyris *titulus dari posset, aut etiam* Confessoris, *quia uterque in exsilio fuisset defunctus.*

C

quintum ceteris non est melius :

31 *Quintum Marasciæ argumentum petitur ex diversis translationibus reliquiarum* S. Mamiliani, *laboratque iisdem vitiis, quibus alia fere omnia, quod facta dubia pro certis allegentur. Ait, corpus* S. Mamiliani *martyris Romam fuisse translatum ad ecclesiam S. Mariæ Montis Cæli tempore Urbani II, anno 1098. Pro hoc asserto pag. 130 laudat Philippum Ferrarium in Sanctis Italiæ ad* V *Septembris. Corpus vero* S. Mamiliani, *quem vult secundum, dicit Suanam portatum sub pontificatu Pii II, anno 1460, eumdemque laudat Ferrarium. Respondeo, auctoritatem Ferrarii tantam non esse, ut eidem firmam fidem tribuamus, quando aliquid sine probatione asserit; ideoque invalidum fore argumentum, etiamsi tamquam certa diceret Ferrarius, quæ dicentem inducit Marascia. Verum Ferrarium vel invitum ad opinionem suam trahit Marascia. Refert ille, corpora illorum Sanctorum, quos cum S. Nympha in diœcesi Portuensi sepultos credidit, translata esse ad laudatam Montis Cæli ecclesiam anno 1098. In annotatis vero observat,* ex monumentis ecclesiæ Suanensis *haberi, corpus* S. Mamiliani *fuisse Suanam translatum ex insula Igiliensi,* brachio ibi relicto, *sub Pio II Pontifice. Cum autem videret, hæc non cohærere cum Vita S. Nymphæ, addit hanc observationem :* Videtur itaque D Vita S. Nymphæ, in qua Mamilianum apud Portum Romanum decessisse legitur, expurgatione indigere. *Hæc recte Ferrarius, unum dumtaxat agnoscens* Mamilianum, *et Marasciæ plane contrarius. Attamen de tempore, quo sacræ reliquiæ ex insula Igilio translatæ sunt, citatis monumentis Suanensibus certam fidem habendam non putem, cum illud translationis tempus nimis propinquum videatur inventioni corporis Suanæ, quæ asseritur contigisse anno 1490, et ex qua verisimile fit, reliquias illas citius Suanam fuisse delatas.*

Sext... ment... reliq...

32 *Sextum argumentum Marasciæ tale est, ut opinionem ipsius mihi prorsus reddat improbabilem. Contendit miro conatu, totum* S. Mamiliani *corpus conservari Romæ in frequenter laudata ecclesia B. Mariæ Montis Cœli; totum item, excepta tamen parte majore capitis, haberi Suanæ, indeque inferre conatur, duos necessario admittendos* Mamilianos. *Verum quanto major est conatus Marasciæ, quantoque majorem adhibuit diligentiam ad investigandum, quantum reliquiarum* S. Mamiliani *Suanæ servaretur, et quantum* E *Romæ; tanto mihi manifestius liquere videtur, Suanæ esse magnam corporis partem, at caput aut totum aut fere totum Suanæ non servari : hoc vero fere totum Romæ servari, et nihil præterea, aut certe non tantum, ut pugnet cum reliquiis Suanæ servatis, etsi partem quoque aliquam reliquiarum* S. Mamiliani *attribuendam credamus Pisanis, quam ignoravit Marascia. Si autem reliquiæ aliæ sine capite Suanæ conserventur; si caput sine aliis reliquiis Romæ : quis prudens negaverit, indicium id esse verisimillimum, quo existimare possimus, reliquias esse ejusdem Sancti, quæ utroque loco habentur, sicut ante Marasciam omnes crediderunt scriptores, ipso fatente.*

quarum Suanæ Romæ locis...

33 *Octavius Cajetanus, qui et Suanæ et Romæ vidit ac contrectavit reliquias* S. Mamiliani, *de unitate corporis luculentum præbet testimonium, quod ratiociniis suis frustra evertere conatur Marascia. Fatetur etiam Cajetanus, reliquias Suanenses simul ac Romanas non efficere integrum corpus, cum alterum brachium Igilio, alterum Ilvæ attribuat tom.* I *Sanctorum Siculorum in Animadversionibus pag. 121, ubi de Suanensi-* F *bus reliquiis dicit :* Suanæ vero maxima pars corporis in æde ejus nomini dicata servatur. *De Romanis vero dicit :* Enimvero S. Mamiliani caput Romæ est in æde S. Mariæ Montis Cæli. *Ad inscriptionem ibidem positam, quæ corpora quinque martyrum designat, ita recte respondet :* Mos olim apud majores nostros fuit, ut corporis membrive insignior pars, eodem nomine compellaretur. Unde ortum, ut idem corpus aut membrum pluribus in locis esse a scriptoribus tradatur. Igitur cum sanctorum Mamiliani, Golbodei, Proculi, Eustotii ac Nymphæ corpora in æde S. Mariæ Montis Cæli condi legis, minime illa integra esse in animum inducas tuum; sed præcipuas eorum partes. *Tum refert, quid de singulis viderit.*

opinione Marasciæ magis improbabilem

34 *Quæ hisce opponit Marascia, tam frivola sunt et minuta, ut vix mereantur responsum. Asserit primo, corpus* S. Mamiliani *et aliorum quatuor Sanctorum Romæ servari sub altari principe; aitque, id dici a senioribus quibusdam e populo illius parœciæ, et sic habere inscriptionem jam memoratam. Mox in confirmationem adducit particulas quasdam reliquiarum ex illa ecclesia acceptas, ut narravi num. 13, ex quibus, si*

A *si omnes essent* S. Mamiliani, *quod incertum esse observavi, solum colligi posset, præter caput, alias quasdam* S. Mamiliani *particulas in illa ecclesia fuisse conservatas. Ipse Marascia pag. 48* quasi concedere *vult Cajetano, totum corpus non esse Romæ, et ad alia ratiocinia æque inutilia, quam illa, quibus corpus Romanis asserere nitebatur, tandem convertitur. Ait, se non posse non credere episcopo Suanensi, affirmanti totum* S. Mamiliani *corpus esse Suanæ, excepto cranio. Id responsum accepit ad interrogationes suas, recitatque Italice pag. 65. Verum respondeo, me etiam honorem deferre episcopis, ideoque libenter crediturum, si testimonium dent de integritate alicujus corpori: post debitum examen per anatomicos peritos. At de tali examine nulla fit mentio in responso apud Marasciam, nulla fit mentio anatomici ullius præsentis, quando aperta fuit theca: solum dicitur, in theca brevi ossa eo ordine fuisse posita, ut brachia essent capiti propinquiora, et inferius crura: atque inde infertur, non esse dubitandum de corporis integritate.*

B *sed potius improbabilem facit:*

35 *Verum, si ejusmodi integritatis examen sufficere potuit Marasciæ, mihi sane non sufficit nec sufficiet ulli, qui noverit, quam difficulter de integritate alicujus corporis possit ferri judicium, quando singula ossa semel loco suo mota fuerunt. Verisimiliter nullus vidit thecam apertam, qui vel numerum ossium humani corporis noverat, aut qui ossa noverat distinguere. Quare tota corruit structura, quæ tam fragili fundamento nititur. Æque invalidum est, quod ait Marascia de partibus aliquot capitis Suanæ servatis, et de toto capite Romæ servato. Neque enim probavit, notabiles fuisse capitis partes, aut omnino capitis partes fuisse, quas illustrissimus episcopus Suanensis tales credidit. Nihilo magis ostendit, totum caput ita esse Romæ, ut nullæ partes desint, cum ex instrumento dato num. 10 contrarium videatur verius: nam ibi dicitur ex theca reliquiaria Romana* extractum *fuisse* cranium capitis . . . cum parte capitis, divisi in pluribus partibus. *Hic autem loquendi modus non videtur designare totum caput. Itaque utrumque antecedens Marasciæ est dubium, et ruit tota consecutio. Malim igitur credere Cajetano, qui utroque loco reliquias viderat, pro unitate corporis judicanti, quam Marasciæ inutilibus ratiociniis se fatiganti.*

C *Septimum argumentum Marasciæ credulitatem,*

36 *Septimum et ultimum Marasciæ argumentum iterum ipsius opinioni magis nocet, quam prosit. Ostendit enim mirabilem viri illius credulitatem in admittendis iis omnibus, ex quibus aliquid ratiocinii se eruere posse credidit. Ait, natalem primi* Mamiliani *celebrari* XVI *Junii; natalem quoque Secundi die* XV *Septembris. Verum non capio, qua crisi illud scribere potuerit: nam Opusculum suum orditur ab ingenua confessione, qua profitetur, opinionem suam esse prorsus novam,* cum de uno solo (Mamiliano) mentionem faciant omnes auctores, qui de Sanctis Siculis scripserunt, de uno solo sit persuasio et traditio Siculorum. *Quomodo igitur gemina festivitas duorum diversorum est natalis, cum notum sit, qua de causa celebretur festivitas altera die* XVI *Junii, nimirum ob corporis inventionem. Recitat ipse pag. 59 inscriptionem Suanensem, qua corpus dicitur inventum* die XVI Junii. *Noverat, inventionem corporis eodem die annuntiari apud Cajetanum. Cur igitur, illam festivitatem nobis obtrudere vult ut natalem? Audi, lector, probationem ex fabulosis S. Nymphæ Actis petitam. Secundum Acta illa obiit S. Nympha die* XII *Novembris. Hæc autem vixerat* undecim mensibus et diebus quatuor *post Proculum, Eustotium et Goboldeum. Horum igitur obitus figendus est die* VIII *Decembris. Rursum sex mensibus ante illos obiisse dicitur* S. Mamilianus. *Itaque hic defunctus est die* VIII *Junii, si credimus Marasciæ, qui addit, se non intelligere, cur ecclesia Panormitana, non potius* VIII *Junii, quam* XVI *ejusdem mensis, natalem* S. Mamiliani *celebret.*

Auctore J. S.

nimiumque patriæ amorem probat, non rem ipsam.

37 *At ego multo minus intelligerem, quomodo vir eruditus tantam Actis fabulosissimis fidem tribuat, ut illorum auctoritate natalem* S. Mamiliani *diem assignare se posse credat, nisi clare perspicerem, totum ipsius Opusculum eodem illo nimiæ credulitatis vitio laborare. Sane non aliunde nata videtur nova illa Marasciæ opinio, quam viris aliquibus doctrinæ laude celebratis placuisse miror, quam ex credulo nimis patriæ amore. Hinc duo illi* Mamiliani, *tanto labore frustra quæsiti, ambo non modo episcopi Panormitani statuuntur, sed et cives ejusdem urbis: hinc amborum Socii, quorum aliqui similiter geminati videntur, eidem urbi ut cives asseruntur. Attamen post examen satis sedulum candide profiteri cogor, me neque* S. Mamiliani, *neque S. Nymphæ, neque ullius ex aliis, qui in variis Actis cum illis conjunguntur, patriam certam facere posse. Præterea, si vel maxime duos* Mamilianos *admittendos crederem; ambos non crederem episcopos Panormitanos. Etenim unius episcopatus, si non prorsus certo, probabiliter saltem evincitur. At, si duo essent admittendi, quos admittendos necdum credimus, alia oriretur dubitatio, videlicet, an ambo essent episcopi, quod rursum satis videretur ambiguum, cum* Mamilianus *aliquibus locis non habeatur pro episcopo; ac tandem inquirendum esset, an ambo viderentur episcopi Panormitani.*

E

In Actis omnibus ante laudatis probabilius de uno agitur Mamiliano:

38 *Marascia brevius omnia expedire voluit, unicaque dissertatione duos* Mamilianos *distinctos ostendere, eosque simul ambos pro episcopis habere, ac liberaliter ecclesiæ Panormitanæ attribuere. Si quis modo exquirat de tribus hisce capitibus sententiam meam; paucis eam declarabo. Argumenta adducta per Marasciam non sufficiunt, ut ex Actorum varietate, aut ex reliquiarum variis locis conservatarum copia, certo inferamus, duos esse* Mamilianos *distinctos, de quibus mentionem faciunt Acta. Lubens tamen agnosco, locum esse utcumque dubitandi, utrum varia illa Acta, unum solum designent* Mamilianum, *an plures. Neque enim ex monumentis adeo incertis et ambiguis aliquid certi tuto potest inferri. Attamen probabilius mihi apparet, unum dumtaxat in omnibus illis Actis laudari; sed tam varia de ipso fuisse scripta, quia scriptores multis seculis posteriores gesta Sancti non satis noverant, et ex incertis solum traditionibus Acta singuli pro suo ingenio concinnabant. Ratio prima hujus opinionis est, quia reliquiæ variis locis servatæ non videntur excedere quantitatem unius corporis, et quia omnes videntur transportatæ ex insula aliqua maris Etrusci, ubi* S. Mamiliani *cultus est antiquissimus, ut liquet ex monasterio ipsius olim celebri in Monte Christi. Altera ratio, unum potius, quam duos* Mamilianos *credendi, oritur ex Sociis ubique cum* Mamiliano *recensitis, ex quibus duo iidem omnino videntur in Actis diversis. Fateor tamen, has rationes non esse tales, ut rem faciant prorsus certam, ideoque sententiam nostram solum ut probabiliorem propono.*

F

39 *Secundo improbabile mihi omnino videtur,*

in

AUCTORE J. S. prorsusque improbabile est, in iis agi de duobus episcopis synonymis :

in laudatis Actis duos memorari Mamilianos, *ambos episcopos. Si duos revera crederem, alterum episcopum dicerem, alterum presbyterum : episcopus enim* Mamilianus *dicitur in Actis S. Nymphæ, episcopum dicit inscriptio Suanensis, et Romæ ut episcopus* Mamilianus *habetur. Dicendum igitur esset, Episcopum esse, qui Romæ et Suanæ colitur, ac de eo agere Acta S. Nymphæ. Contra presbyter vocatur* Mamilianus *in Actis S. Senzii apud nos datis, et Pisis* martyris *titulus ei solum videtur attributus. De hoc igitur* Mamiliano *presbytero agerent Acta reliqua, et hujus fuisset celeberrimum monasterium in Monte Christi. Potuisset hoc argumentum reliquis addere Marascia, si solum duos voluisset* Mamilianos; *et non quæsivisset duos episcopos Panormitanos. Ego ipse eo uterer ad probandam distinctionem, si Acta tanti essent facienda, ut crederem errari non potuisse in titulo Sancti. Verum nulla Acta, in quibus agitur de* S. Mamiliano, *tam accurata reperio et certa, ut existimem,* dignitatem *presbyteri* aut *episcopi* ex *iis satis fieri certam ; nedum utrumque titulum cum gemino* Mamiliano *ex illis abunde probari. Hoc tamen argumentum vel maxime me moratur, quo minus certo credam, de uno ubique agi* Mamiliano : *nam sicuti fieri potuit, ut de uno diversa scriberentur ab auctoribus diversis, ita etiam duorum gesta confundi potuerunt ex errore.*

nam, si duo essent, alter eorum non esset episcopus.

40 *Florentinius in Annotatis ad Martyrologium Hieronymianum, in quo* Natalis sancti Mamiliani *sine loco annuntiatur ad* XIII *Septembris, ambigue disputat, an idem sit* S. Mamilianus, *qui Pisis colitur et Suanæ. Hunc in finem observat primo,* Mamilianum *haberi in solo codice Lucensi, non item in aliis Hieronymianis codicibus. Secundo testatur,* S. Mamiliano *etiam Lucæ exstructum fuisse sacellum* in veteri basilica SS. Antonii et Georgii, nunc S. Paulini, *inquit,* ut in Ms. Historia inventionis corporis S. Paulini, primi episcopi Lucensis, in sacrario illius basilicæ continetur. *Tertio memoriam Sancti in aliis quoque Fastis Lucensibus assignat, ita scribens :* In veteri Kalendario Ms. penes me, ad usum olim vetustissimæ basilicæ S. Donati hac ipsa die Idus Septembris S. Mamiliani memoria recolitur ; sicuti in Hieronymiano canonicorum Lucensium etiam vetustiori I Idus * S. Mamiliani. Unde subiit suspicari, *inquit,* S. Mamilianum in fronte laterculi ab aliquo clerico Lucensi potuisse superaddi. *Quarto asserit,* S. Mamilianum *Pisis coli eodem die* XV *Septembris, quo colitur Suanæ. Ex his autem omnibus merito suspicatur Florentinius, eumdem esse* Mamilianum, *qui Pisis et Suanæ colitur, licet Pisis celebretur ut martyr et sine titulo episcopi ; Suanæ vero ut episcopus confessor. Eamdem opinionem mihi probabiliorem videri jam monui.*

* i. e. Idibus ipsis

41 *Ex hisce ultima oritur dubitatio, an* S. Mamilianus *ille, de quo disputamus, et quem unicum probabilius credimus, habendus sit pro episcopo, et episcopo nominatim Panormitano, an solum pro presbytero, aut, hac etiam dignitate omissa, pro martyre. Respondeo, admittendum videri* Mamilianum *aliquem episcopum, et quidem Panormitanum : nam ut episcopus colitur Romæ et Suanæ, et monumenta varia Spoletana de dignitate episcopali etiam consentiunt. Ad asserendum vero archiepiscopatum Panormitanum* S. Mamiliano, *præter Passionem S. Nymphæ, quæ revera exigui ponderis esse potest, habemus inscriptionem Suanensem, ejusdemque ecclesiæ traditionem, quæ videtur viguisse a tempore, quo sacræ* S. Mamiliani *reliquiæ Suanam deportatæ sunt. Inscriptio, quam incisam marmori vidit Cajetanus, jam data est num. 3. Aliam dat Marascia, quæ expressa est in lamina plumbea, supra ipsas reliquias intra thecam posita. Utraque significat,* corpus S. Mamiliani archiepiscopi Panormitani, *sive* Panhormensis, *ibi quiescere. Hæc inscriptio reliquis addita sufficere videtur, ut credamus,* S. Mamilianum *revera fuisse archiepiscopum Panormitanum.*

42 *At nequaquam assentimur Pirro, qui tom.* I *Notitiarum de ecclesiis Siciliæ pag. 58 insinuat, inscriptionem illam marmori incisam esse statim post mortem* S. Mamiliani *per socios ipsius. Nam si alia deessent argumenta, ipse* archiepiscopi *titulus, quem vindicare nititur, tali opinioni resistit. Verum non indigemus eo argumento, cum certum videatur,* S. Mamilianum *non obiisse Suanæ; sed corpus aliunde Suanam fuisse translatum ; cumque Pirrus nullam alleget rationem ad probandam tantam illius inscriptionis antiquitatem. Secundo non etiam consenserim Pirro,* S. Mamilianum *fuisse episcopum sub finem seculi tertii et initium quarti, ut ipse existimavit. Etenim verisimile non est, ipsum fuisse in exsilium missum aut fugere coactum, quando pax Ecclesiæ data erat a Constantino Magno, ut habent Acta S. Nymphæ, ex quibus illa chronotaxis desumitur. Contra admodum verisimile est,* Mamilianum *fugere coactum, aut missum in exsilium, quando Gensericus Siciliam occupaverat circa medium seculi* V : *nam Wandali multos episcopos in insulas relegarunt, aut ipsos fugere coegerunt. Eo igitur relegari aut fugere potuit ex Sicilia, aut etiam ex Africa, postquam eo captivus erat ductus. Atque hæc opinio favet Panormitanis, quia sic intelligimus, cur Sanctus non potuerit ad episcopatum suum, sub Wandalorum tyrannide gementem, redire.*

DE

A D

DE S. APRO EPISCOPO CONF.

TULLI LEUCORUM IN BELGICA PRIMA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

§ I. Sancti memoria in Martyrologiis et ecclesiasticus cultus : Vita et Miracula incerto auctore, uno vel pluribus scripta, et recudenda : alia Sancti elogia.

CIRCA FIN. SEC. V, VEL INIT. VI. *Memoria in Martyrologiis hoc die :*

Ex *sanctis Tullensium Leucorum in hodierna Lotharingia episcopis hoc ipso mense Septembri in Opere nostro tres jam dedimus; sanctum scilicet Mansuetum ad diem* III, *S. Gauzlinum ad* VII, *et S. Bodonem, seu Leudinum Bodonem, ad* XI. B *Hoc die* S. Aper, *ejusdem sedis episcopus ordine septimus, in Romano variisque aliis Martyrologiis breviter memoratur, ex quibus pro more nostro aliqua prælibabimus. De eo Romanum Baronii sic habet :* Tulli in Gallia, S. Apri episcopi. *Ad eumdem diem Beda vel Florus :* Eodem die S. Apri epicopi; *Rabbanus :* Eodem die natale S. Apri episcopi. *Ado episcopatus sedem, laureamque confessoris adjunxit, dicens :* Eodem die depositio beatissimi Apri Tullensis episcopi et confessoris. *Similiter Usuardus :* Tullo S. Apri episcopi et confessoris. *Eodem modo in Hagiologio Franco-Galliæ apud Labbeum legitur. Hisce consonat Wandelbertus, in Metrico sic canens :*

Pontifices ara, meritis, vitaque colendi,
Carnutes Leobinus, Aper Leucosque tuentur.

Mitto Saussayum, aliosque recentiores, qui Sanctum nostrum ad eumdem diem, quo in Vita edenda num. 13 obiisse dicitur, sacris Fastis inseruerunt.

C *cultus antiquus et celebris.*

2 *Attamen in Prætermissis ad diem* V *hujus mensis Septembris dictum est, in Martyrologio Trevirensi, et in codice Ultrajectino Rosweydi apud Sollerium in Auctariis Usuardi ad eum diem,* V *scilicet, occurrere* Aprum *confessorem; sed et ibidem cum laudato Sollerio observatum,* Aprum *illum, si Tullensis sit, ut esse videtur, ad diem* XV *ejusdem mensis esse referendum. Porro antiquissimum esse* S. Apri *apud Tullenses suos cultum, multisque miraculis illustratum, ex dicendis manifestum erit. S. Gauzlinus, qui seculo* X *floruit, annuam ejus festivitatem cum cessatione a servili opere colendam præcepit, prout infra in Miraculis num. 17 narratur; sed utrum is talem solemnitatem omnium primus tum induxerit, an olim admissam tantummodo renovaverit, haud ita certum est, cum Sancti cultus multo sit antiquior ætate Gauzlini. De hodierno ejusdem cultu asserit Calmetus tom. 1 Historiæ Lotharingiæ, col. 295, novissimæ editionis, eum per diœcesim Tullensem celeberrimum latissimeque diffusum esse, ecclesiasque ipsius nomini dicatas magno numero spectari; neque dubium est, quin in eadem diœcesi Officio proprio quotannis honoretur, quali ibidem olim cultum fuisse, vetusta Breviaria docent.*

Sancti Vita edita.

3 *Res a Sancto præclare gestæ, patrataque post mortem miracula, et cetera, quæ ad sacram ejus venerationem spectant, haurienda sunt ex Historia, sive Actis episcoporum Tullensium, editis ab Edmundo Martenio tom. 3 Thesauri Anecdotorum, a col. 991, et ab Augustino Calmeto abbate primum S. Leopoldi Nanciensis, deinde Senonensi, tom. 1 Historiæ Lotharingiæ editionis anni 1728, inter instrumenta a col. 83; in posteriori vero ejusdem Operis aucti editione anni 1745, tom. item 1, ac inter instrumenta a col.* CXXI. E *De Actis illis non semel in Opere nostro ad dies supra num. 1 citatos disputatum est, cum iisdemque laudatis editoribus agnitum, ea a variis concinnata esse, quamvis de scriptorum numero ac determinatis personis non ita convenerit. Multum quoque inter Martenii et Calmeti editiones interesse, observatum jam est; et quod ad præsens argumentum quidem attinet,* S. Apri *Vita ac Miracula, quæ apud hunc ex Ms. monasterii S. Mansueti prope Tullum laudatæ Historiæ Tullensium episcoporum inserta sunt a cap. 23, a Martenio minime reperta fuerunt in codice Camberonensi, quem edidit; ideoque ex codice San-Mansuetino, ne quis ea desideraret, post eorumdem episcoporum Acta, ab eodem separatim excusa sunt. Istud præterea inter utriusque editionem* F *discrimen occurrit, quod apud Calmetum* S. Apri *corporis inventio elevatioque ac nonnulla insuper miracula subsecuta narrentur, quæ non exstant apud Martenium; et contra in istius editione aliqua desiderentur, quæ ex Marteniana poterunt suppleri.*

quam etiam Ms. habemus, ab Adsone.

4 *Ejusdem Vitæ sine miraculis post mortem factis tria exemplaria Mss. habemus; unum scilicet ex archivis Tullensibus, alterum ex Ms. S. Maximini Trevirensis, ac tertium denique a P. Chiffletio olim transmissum, quod transumptum notatur* ex Ms. Accincti monast., et Corneoli, et Caritatis. *Horum alterum altero prolixius est : nam duo posteriora Præfationem, quæ in editis exstat, etiam habent : primum insuper in fine contractius est, secundum contra in calce quamdam de emortuali Sancti tempore epocham fabulosam adjungit, ac miraculum quoddam, a Petro diacono seculo* XI *scriptum, recenset. Sed ut ad edita redeamus, laudatus Martenius in Observatione prævia, Vitam ac Miracula, qualia ipse edidit, recisoque miraculo per Petrum diaconum conscripto, suspicatur ab Adsone Dervensi abbate concinnata fuisse,*

et

Auctore C. S.

et ab aliquo S. Mansueti monacho, qui omnia ad Tullenses episcopos spectantia in uno volumine collecta habere voluerit, una cum Vitis ac Miraculis SS. Mansueti, Gerardi et Leonis IX Papæ, qui ante Pontificatum eidem ecclesiæ episcopus præfuit, Bruno dictus, laudatis Tullensium Actis inserta. Calmetus autem totam illam Historiam usque ad cap. 34, ubi incipit Vita S. Gerardi, a Widrico S. Apri abbate composita, Adsoni attribuendam esse credidit, suumque exemplar ex ipsius Adsonis autographo verissimillime transcriptum fuisse. Verum ab hac Calmeti opinione merito dissentiunt Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. 6, pag. 484 et seq., ubi ostendunt, eam universe veram non esse; uti etiam apud nos tom. III Septembris, pag. 130 et seq. de S. Gauzlini Vita monstratum est.

Dervensi abbate

5 Agnoscunt tamen iidem scriptores cum Martenio ac Calmeto, S. Apri Vitam ac Miracula opus Adsonis esse posse, cum et similis stylus in aliis ejusdem lucubrationibus occurrat, et auctor sese S. Apri monasterii monachum esse, nec diu post S. Gauzlini obitum scribere insinuet, quod utrumque in Adsonem convenit, ut ex dicendis B patebit. Hisce addunt et alterum argumentum; breve scilicet S. Apri elogium, quod cum versibus Vitæ S. Mansueti præfixis inseruerit Adso, etiam Vitam S. Apri promisisse, ipsis visus est. Sub finem enim carminis post S. Mansueti, primi Tullensium episcopi, laudes de Sancto nostro hæc subdidit:

Si tamen et meriti res est augenda juvandi,
Par sit Aper socius nostra juvando tuus.
Vos etenim binæ cæli super axe * columnæ, (* al. astra)
Ducitis hinc faciles nos relevare * greges. (* al. relevate)
Jam nostris igitur prosit fiducia votis,
Quam nostra in nobis * pectora fixa tenent. (* al. vobis)
O Mansuete, tuos, petimus *, defende fideles, (* al. primus)
Et fac cum Sanctis gaudia longa dari.
Adsis et precibus, Pastor mitissime nostris,
Ut teneant populi regna beata tui.

Qui Adsonem noscere voluerit, is adeat anonymi librum de diversis casibus Dervensis cœnobii, apud Mabillonium in Actis Sanctorum sui Ordinis, Sec. 2, a pag. 844 editum, aut Commentarium prævium ad Vitam S. Mansueti in Opere nostro tom. I Septembris, pag. 616 num. 3 et sequentibus, ubi ejusdem elogium ex laudato anonymo C decerptum inveniet.

scripta esse nonnullis videtur,

6 Suffecerit ea hic annotasse, quæ ad subjectam materiem spectant. Anonymo illo teste, Adso in Vosago sive in Luxoviensi monasterio eruditionis pariter ac sanctimoniæ fama florebat, cum a Tullensi episcopo et clero Tullum ad magisterium sacri Ordinis accersitus est. Contigit hoc sub S. Gauzlino episcopo, qui collapsam in S. Apri cœnobio disciplinam feliciter restauraverat, quod anno Christi 935 verisimilius innectendum esse in Commentario prævio de ejusdem Sancti gestis ad diem VII Septembris, § 3 dictum est. In eo monasterio per aliquanta temporum volumina docuerat, quando missus est ad Dervense cœnobium, diœcesis Catalaunensis in Campania, cujus instaurationem idem S. Gauzlinus pariter instituerat, verisimiliter circa medium seculi X, secundum dicta ibidem § 5. Dervensibus denique abbas post Albericum præfectus est, annoque 992 religionis ergo Hierosolymam navigans, e vivis excessit, Tullensem episcopatum tenente S. Gerardo, quem post S. Gauzlinum anno 962 defunctum, adeptus erat, annoque 994 moriens deposuit. Eo igitur tempore, quo in Tullensi S. Apri cœnobio versatus est, potuit hujus sancti Vitam et Miracula conscribere, uti laudati scriptores Historiæ litterariæ Franciæ supra adverterant. Quod autem eumdem auctorem non diu post S. Gauzlini obitum scripsisse dicant, ita eos censuisse arbitror, quia sanctus hic inter Tullenses episcopos postremus est, de quo idem scriptor in editione Martenii meminerit. D

7 Verumtamen si Miracula quoque, etiam prout ea apud Martenium exstant, Adsonis opus sint, non potuit ea, dum in prædicto monasterio prope Tullum degeret, ad finem usque perducere. Etenim tam apud Martenium, quam Calmetum Miraculorum auctor sexaginta ferme annos numerat, ex quo ob Hungarorum irrumpentium metum S. Apri corpus intra urbem Tullensem delatum, ac deinde Drogoni episcopo, istud detinere molienti, clam subductum, et in ecclesia sua ignoto ceteris omnibus loco a duobus monachis, paucisque consciis depositum latuerat. Consule num. XI inter Miracula. Jam vero apud Calmetum in Historia Tullensium episcoporum cap. 30 auctor synchronus, ac verisimiliter rei gestæ testis oculatus, tradit, prædictum sacrum corpus a S. Gerardo anno Christi 978 feliciter repertum fuisse; E a quo numero si annos 60 subtraxeris, ad annum 918 pervenies, quo prædictus Drogo Tullensibus episcopus præerat, quoque Lotharingiam ab Hungaris infestatam fuisse, aliunde novimus. Porro Adso anno 978 non in Tullensi S. Apri, sed in Dervensi cœnobio morabatur, quo, vivente S. Gauzlino, qui ex dictis anno 962 obiit, evocatus fuerat, ut Alberico abbati in restauranda illius quoque monasterii disciplina suam operam navaret. Cum itaque fatentibus Calmeto laudatisque scriptoribus, Miraculorum auctor satis indicet, sese S. Apri monachum fuisse, imo in ejusdem monasterio habitasse, dum scriberet, non potuit is Miracula scripsisse, aut certe in eodem cœnobio absolvisse, etiam prout ea exstant apud Martenium.

8 Contra eorumdem sententiam pariter facit Dervensis ille anonymus, de quo supra meminimus, qui apud Mabillonium Sec. 2, pag. 849 varias Sanctorum Vitas, inter quas etiam Vita S. Mansueti occurrit, ab Adsone conscriptas enumerat, nec tamen ullam de S. Apri Vita mentionem facit. Sed neque multum eos juvat Carmen F Adsonis de S. Mansueto; potuit enim in eo S. Apri auxilium implorasse ex particulari affectu, quo erga illum, veluti ejusdem monasterii olim monachus, ferebatur, licet nullam ipsius Vitam promitteret. Quamvis igitur laudatam Vitam ac Miracula Adsoni certo abjudicare non possum, non ausim tamen certo adscribere; ideoque ea sub anonymi nomine edenda censui. Is autem anonymus facile esse potuit unus e S. Apri monasterii monachis, Adsonis ante discipulus, qui magistri sui exemplo scribere aggressus, ejusdemque stylum imitatus fuerit. Eidem auctori forte debentur, quæ apud Calmetum cap. 29 et duobus sequentibus, de Drogonis episcopi obitu, de S. Gauzlini episcopatu, factaque sub S. Gerardo sacri corporis inventione ac elevatione, miraculisque continuo subsecutis narrantur; cum nec rerum relatarum nec temporis ratio, neque ipse scribendi modus repugnet. Non refragabor tamen, si quis plures quam unum horum omnium auctores esse malit suspicari.

9 Bailletus in Tabula critica ad hunc diem ait, a nonnullis credi Vitam S. Apri ab Antimundo episcopo Tullensi, qui in Catalogis apud Calmetum

A *tum modo quintus, modo sextus post* S. Aprum *recensetur, conscriptam fuisse. Hujus opinionis, a qua Bailletus ipse recedit, fundamentum esse opinor, quod de Antimundo in Catalogo Calmeti tom.* I *Hist. Lotharingiæ, inter Instrumenta col.* CCXXV *hæc legantur :* Is memoriam Christi confessoris Apri sollicita devotione excoluit, cujus et cœnobium divina religione augmentavit, et in ejus veneratione nonnulla scripta ac Responsoria ad posterorum recordationem exaravit. *Et certe ante Adsonis tempora aliquam* S. Apri *Vitam exstitisse, habemus ex epistola Wicardi abbatis, quæ inter Frotharii Tullensis episcopi litteras duodecima est apud Du Chesne tom. 2 Historiæ Franciæ, pag. 717 edita : in hac enim Wicardus cum monachis suis Frothario gratias agit, quod* S. Apri reliquias, nec non et beatæ suæ conversationis actus *sibi transmisisset. Porro Frotharius ante medium seculi noni Tulli sedisse, et conventui apud Teodonis-Villam habito subscripsisse creditur. Verum Vita, qualis nunc circumfertur, recisio etiam Miraculorum libro, auctorem habere videtur a* S. Apri *temporibus remotiorem, quam ut* B *Antimundo tuto tribui possit.*

Vitæ et Miraculorum fides varia.

10 *Quod si Adso vel quicumque alius, idem sit Vitæ ac Miraculorum auctor, is certe seculo decimo senescente prior non est, ideoque sancto Episcopo nostro tanto posterior, ut illius Vitam sine antiquioribus monumentis feliciter concinnare nequierit. Hæc autem scriptor ille pauca a se visa fatetur. Quin et ipse scribendi modus id satis indicat, cum Sancti virtutes passim tantum generatim celebret, facta vero ejus perpauca enarret. Nihil tamen in Vita occurrit, quod falsitatis argui possit aut fidem exsuperet. Imo Tillemontius tom. 14 Monument. Eccles., Nota 14 in S. Paulinum Nolanum, etsi eam pro authentica haberi posse neget, ac nonnulla etiam miracula ipsi displiceant, non audet tamen eam velut nullius auctoritatis opus rejicere. De secunda Opusculi parte, quæ miracula ceteraque post obitum facta continet, favorabilius statuendum est : profitetur enim auctor, sese aliqua* de visis et certissime compertis *annotare ; ea scilicet, quæ partim ex majorum relatu, ut præmiserat, partim suo tempore facta compererat; quæ vero remotioribus æris contigerant, fatetur ea litteris mandata non fuisse.* Multa sunt, *inquit,* illius sane istiusmodi magna et frequentia *(miracula,)* quæ si cuncta fuissent scripta, C lectorem forsitan tæderet copiæ. Attamen reprehendenda auctorum segnities, qui nec saltem aliqua de post transitum gestis, scriptis transmiserunt posterorum notitiæ.

Unde utrumque edendum.

11 *In utrisque recudendis sequar postremam editionem Calmeti collatam cum Marteniana, ex qua, ut supra insinuavi, unam et alteram lacunam etiam supplebo. Miraculum tamen a Petro diacono conscriptum, quod apud utrumque laudatum editorem, sed plenius tamen apud Martenium exstat, volens prætermittam; tum quia scriptore Vitæ ac miraculorum posterius est, et a quopiam contra ordinem istis insertum ; tum quia æque ac forte etiam magis ad S. Mansuetum pertinet, et inter ejus Miracula tom.* I *Septembris, pag. 653 et seq. in Opere nostro datum jam fuit. Præcidam pariter ea, quæ apud Calmetum cap. 29 de Drogonis obitu, deque S. Gauzlini in episcopatu successione ac virtutibus, et denique de S. Gerardo in hujus locum similiter suffecto, initio capitis 30 ad propositum nostrum non spectantia referuntur. Vitæ Mss., quarum supra meminimus, aut nulli aut exiguo nobis usui erunt ; ubi tamen aliqua in his diversitas notatu digna occurrerit, lectorem admonebimus.*

AUCTORE C. S.

Alia Sancti elogia

12 *Præter laudatam Vitam editam duplex alia brevior, in modum elogii exstat apud Calmetum sæpe memoratum ; una scilicet in fine capitis 22, quæ in Camberonensi Martenii codice pariter legitur; altera priori prolixior in elogiis Tullensium episcoporum, seu catalogo usque ad Hectorem D'Ailly, anno 1530 defunctum, perducto, qui tom. 1 Historiæ Lotharingiæ, inter Instrumenta col.* CCX *et seqq.* Cedulæ cujuslibet episcopi Tullensis *inscribitur. Quibus auctoribus hæc elogia abscribenda sint, ignoratur : priorem tamen catalogum, prout eum Martenius edidit, circa annum 1069 verisimilius conscriptum fuisse, ostensum est in Opere nostro tom.* I *Septembris, pag. 617 et tom.* III *ejusdem mensis, pag. 130. In utroque elogio quædam instrumenta laudantur, quæ scriptori præluxere. In priori enim sic dicitur :* Sicut in libro Vitæ ejus legitur ; *et :* Quod si quis nosse desiderat, librum Vitæ ejus, qui apud locum sepulchri illius habetur, perlegat ; et illic plenius inveniet ; *et rursus :* Ut in libris auctoralibus reperitur; *quæ postrema verba etiam leguntur in posteriori catalogo, seu Sancti elogio, quod in eo recensetur. Hunc librum* Vitæ *Calmetus in annotatis ad citatum caput 22 (posteriorem editionem intellectam volo, nam prima istis annotatis caret) eam ipsam putat esse Vitam, quam recusuri sumus ; idque omnino verisimile est ; cum in hac re ipsa legatur id, pro quo liber Vitæ in elogio citatur.* E

Catalogis Tullensibus inserta.

13 *Quos vero libros per* auctorales *designet, mihi plane incompertum est. Calmetus in annotatis ad posteriorem catalogum verba ista :* In libris auctoralibus *Gallice sic excipit :* Verisimiliter in Vita S. Leonis scripta per Adsonem : hujusmodi libri legebantur in ecclesia, eorumque auctoritas erat in pretio. *At dubitandum non est, quin ex memoriæ lapsu hic* S. Leonis *pro* S. Apri *positum sit : sanctus enim Leo IX, quem designat, ante Pontificatum Bruno appellatus, seculo* XI *Tullensi episcopatui primum præfectus est, obiitque summus Pontifex anno 1054 : Adso autem anno 992 vita functus est, adeoque non potuit hic illius Vitam scribere. Sed neque certum est, illam* S. Apri *Vitam, quam Calmetus Adsoni adjudicat, per libros* auctorales *hic indicari ; tum quod prioris elogii auctor* librum Vitæ *illius in singulari numero bis memoret, ideoque videatur hunc ab istis distinguere ; tum quod in Vita de Adriano quidem Cabilonensium judice fiat mentio, at non de cognomine imperatore, sub cujus imperio* S. Aper *vixisse ex istis auctoralibus libris in utroque elogio, quamquam perperam, dicitur ; quin et anni ejusdem imperatoris annotantur, quibus Sanctus episcopus ordinatus sit et rebus humanis excesserit, de quibus nihil plane in Vita legitur. Elogia autem hæc digna prelo non censeo, eaque de causa illa in Commentario refellendi potius quam adoptandi gratia examinabo.* F

Auctore C. S.

§ II. Fabula de episcopatu ejus sub Adriani imperio rejecta : distinguendus est ab Apro S. Paulini Nolani amico : tempus aditi ac per mortem depositi episcopatus utcumque assignatum.

Non adiit episcopatum sub Adriano augusto.

Si *auctorem catalogi episcoporum Tullensium primo loco laudati audiamus*, S. Aper *noster secundo Christi seculo floruisse dicendus est. Is enim in ejusdem Sancti elogio tam apud Martenium, quam Calmetum, episcopatus aditi ac per mortem depositi has epochas statuit :* Ut in libris auctoralibus reperitur, temporibus Adriani crudelissimi imperatoris fuisse cognoscitur, qui omnes totius orbis sub se judices suo nomine vocari B censuit : cujus quarto anno B. Aper episcopus ordinatus, undecimo hominem exuit. *Eadem de verbo ad verbum pariter leguntur in catalogo altero, sive Cedulis seu Epitaphiis episcoporum ejusdem civitatis. Erant nimirum compilatores illi istius etiam sententiæ assertores, quæ S. Mansuetum primum Tullensium episcopum, post quem* S. Aper *septimus recensetur, a S. Petro Apostolorum principe missum esse affirmavit. Sed opus non est opinionem hanc hic discutere, quam tum apud alios, tum apud nos tom.* I *Septembris ad diem* III, *ubi de S. Mansueto actum est, refutatam habes, initio episcopatus illius ad seculum quartum, sive ad Constantini Magni vel filiorum ejus, imperium relato.*

nec ante seculum 5 decrepitum.

45 *Pro* S. Apro *ab Adriani imperatoris ætate longius amovendo invictum argumentum præbet S. Auspicii ætas, cui post Ursum successisse Sanctum nostrum elogiorum collectores ceteris catalogis consentiunt. Auspicium enim hunc ipsum esse, cui inscripta exstat epistola 17 lib. 4 S. Sidonii Apollinaris, ejusdemque obitum circa annum Christi 478 collocandum esse, probavit Sol-* C *lerius noster tom.* VI *Julii, ad diem* XXVIII, *quo colitur. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* I *ad annum Christi 579, num. 78 censet, scriptorem Catalogi in hanc fabulam pronius incidisse, quia ad Adrianum imperatorem retulit, quod in Vita a nobis edenda num. 6 et 7 de Adriano Cabilonensium judice legerat. Verum id mihi minime verisimile apparet, quemcumque e duobus compilatoribus laudatus annalista hic designaverit : nam uterque judicem illum a cognomine imperatore satis distinxit, dum insulsa prorsus fabella ex judicis nomine imperatorem synonymum tum imperasse persuadere tentavit, non minus ridicule, quam confidenter inquiens :* Temporibus Adriani crudelissimi imperatoris fuisse cognoscitur; qui omnes totius orbis sub se judices suo nomine vocari censuit. *Quorsum hæc de judicum appellatione commemoratio, si istum Cabilonensium judicem ab Adriano augusto scriptor non distinxisset?*

Aper S. Paulini Nolani amicus.

46 *Superest alia gravior quæstio, quæ multos utrimque, nec contemnendos patronos habet : videlicet, an* S. Aper *Tullensis episcopus idem sit cum eo Apro, ad quem exstant tres S. Paulini Nolani epistolæ, quæ in editione Operum ejusdem Sancti Parisina anni 1685 sunt 38, 39 et 44, alibi* D *29, 30 et 31, ex quibus hujus Apri Vitæ compendium juverit exhibuisse. Hic Aper divitiis affluens uxorem duxerat nomine Amandam, ex qua etiam liberos susceperat, prout ex laudata epistola 39, alibi 30 indubitatum est. Auctor Dissertationum in S. Paulini Nolani Vitam et scripta, quas post prædictam editionem Parisiensem habes, dissert. 5, cap. 2* filios complures, et filiam *tribuit, laudans epistolam mox citatam : ex qua licet liberos eis fuisse, ut dixi, perspicuum sit, hos tamen* complures, *et ex his unam filiam fuisse, non extundet. Et de filia quidem decepit illum hæc S. Paulini Apro simul ac Amandæ de sanctissimæ vitæ statu gratulantis periodus :* Officia enim et eloquia litterarum vestrarum... indicant, quam ampla possessio nobis, et quam fertilis terra Deo sitis; jam tricesimum fructum de vestra inter vos continentia proferentes, et quotidianis fidei communis argumentis sexagesimo propinquantes, et de prole virginea centesimum pollicentes.

47 Virgineam prolem, *qua S. Paulinus casta continentiæ opera haud dubie designavit, auctor ille de illorum filia infeliciter interpretatus est. De* E *filiorum quoque seu liberorum copia in eadem epistola nihil legitur præter hæc :* Scribitis, impedimenta vestri esse propositi possessiones filiorum, qui causa sint necessitatis istius, qua terrena curatis, cum cælestia desideretis. *Hæc autem vere dici potuerunt, etsi duos tantum vel tres liberos habuissent. Incertum itaque est, quot liberi iis fuerint, sed duos saltem fuisse constat. Idem Aper, teste eodem S. Paulino in epistola 38, alias 29,* pro tribunalibus *advocatum egerat,* et in tribunalibus *judicem : nec immunis fuerat superbiæ, quæ hujusmodi muniis solet adhærere. Verum postea ad meliora conversus, una cum conjuge sua Amanda totum sese Deo tradidit. Hinc laudatus Paulinus ibidem ait :* Destructus es a superbo, assumptus in humilem, depositus ab iniqua potentiæ sede, ut in pacis atque justitiæ solio locareris; inanitus es a divite, ut diteris in paupere; et ab illa supervacuæ distentionis saturitate vacuatus es, ut veris piæ paupertatis bonis implearis, esuriens justitiam.

48 Ubi nunc tu ille es aliquando terribilis, vel pro tribunalibus advocatus, vel in tribunalibus judex? Ubi tua illa cervix, tunc verius, F ut nunc de te mentitus es; tauri pinguis, quomodo facta est docilis ac tenuis in jugo Christi, ex quo conversus ingemuisti : et bene placitum est in te Deo, sicut super vitulum novellum? Deposita cervice tauri fractus * es in mansuetudinem bovis illius, qui agnovit possessorem suum. Beati oculi eorum, qui hæc in te Dei mirabilia conspiciunt; et si illi miserrimi, qui videntes non vident. etc. *Hæc sane insignem Apri mutationem significant; sed utrum is ad meliores tantum mores, an etiam a paganismo vel hæresi ad Christi fidem tum primum conversus fuisse dicendus sit, inter neotericos non ita convenit. Auctor Observationum ad epistolas S. Paulini dissertatione citata, cap.* 1, *et post hunc Tillemontius tom. 14 Monumentorum, Nota 14 in S. Paulinum, aliique censent, eum tum primum baptizatum, aut deposita hæresi, Catholicam fidem amplexum fuisse. Rationem dant, quod in epistola 38, alias 29 nonnulla S. Paulini de Apro dicta occurrant, quæ etiam de catechumeno ab infantia de mysteriis Christianis intructo, ac tum recens baptizato explicari non possint.*

19 Pau-

ac insignes virtutes

A 19 *Paulini verba accipe.* Beatus es, frater, *inquit*, et bene tibi erit, quia non carne et sanguine, sed, Spiritu cælestis Patris revelante, didicisti, quod te inconcussa fide tenere, et libera voce profiteri, sanctissimo ad me epistolæ tuæ fine firmasti; Christum Jesum crucifixum, Dei Filium Deum, cui flectitur omne genu terrestrium, cælestium et infernorum; et quem ad dexteram virtutis et in gloria esse Dei Patris, omnis lingua confitetur. Hunc tu Dominum et Deum nostrum, quia non æstimabitur alius ad eum, toto arcanæ pietatis mysterio amplexus, Dominum et Deum Dei Filium ante secula, factum ex semine David in hoc seculo; et nunc ex resurrectione mortuorum in spem æternitatis humanæ viventem in secula, ut est, credis; et ut credis prædicas. *Hæc, inquam, isti non nisi ad recens baptizatum, qui diu paganus vixerat, aut certe ab hæresi in Ecclesiam admissum dicta accipi posse arbitrantur. Non video tamen, cur hæc eadem dici non potuerint de homine etiam a pueris Christiano ac Catholico, qui, cum vitam secundum religionis suæ præcepta minime exegisset, mysterio Incarnationis Dominicæ attentius per-* B *penso motus, speque beatæ resurrectionis excitatus, mundanis rebus nuntium remittens, Christi humilitatem presse sequi cœperat, ut ejusdem beatæ æternitatis particeps fieri mereretur.*

ex ejusdem Paulini epistolis,

20 *Certe in nulla e tribus epistolis ulla fit de paganismo aut hæresi mentio; sed contra in eadem epistola 38 omnis odii causa, quo Aprum amici olim sui persequebantur, non in susceptam Christi fidem, sed in vitæ humilitatem rejicitur. Sic enim Paulinus eum ibidem alloquitur :* Merito gloriaris, venerandissime frater, et in exsultatione dicis, hinc te ipsum tibi credere, quod Christianus sis, quia te odisse cœperint, qui diligebant, et despicere, qui timebant; et ipse tibi conscius es, quia si tu ipse tanti apud te esses, æque ut solebant, et diligerent te et venerarentur. *Nunc ad cetera procedamus. In editione Operum S. Paulini, quæ anno 1622 Antverpiæ ex officina Plantiniana cum notis Frontonis Ducæi ac Heriberti Rosweydi prodiit, laudata epistola 38, quæ ibi 29 est,* Ad Aprum episcopum *inscribitur; quam dignitatem ipsi tum negat auctor Dissertationum ad editionem Parisiensem, contendens tantum presbyterum fuisse; quod etiam laudatus Tillemontius* C *verisimile putat. At mihi oppositum non improbabile videtur; difficile enim est de solo presbyteratu interpretari, quæ in eadem epistola de ejusdem sede atque sacerdotio leguntur.*

ad ipsos datis,

21 Rarus, ut scribis, *ait ibi Paulinus*, urbium frequentator, familiare secretum taciti ruris adamasti, non otium negotio præferens, neque te Ecclesiasticæ utilitati subtrahens, sed jam pene forensibus turbis æmulos ecclesiarum tumultus et concilia inquieta declinans. Arbitror autem id ipsum majoribus Ecclesiæ utilitatibus, præparari, quod salubri consilio instructioni sanctæ vacas, et intentus studiis spiritalibus, quibus solitudo amica est, formas in te quotidie, confirmasque Christum, quo et servus utilior, et magister doctior, digniorem te ea *, in qua nutu Dei positus es, sede perficias, opere pariter et verbo potens, ut lingua et mente tibi concors veram te Apostolicæ disciplinæ formulam præbeas, præcepti Dominici actor et doctor. Ita demum constabit, non humano suffragio; sed divino te esse judicio sacerdotem. *Id unum in toto hoc textu oppositæ sententiæ favet, quod Paulinus Aprum suum non episcopum, sed* sacerdotem *dicat, quæ vox tamen episcopis cum presbyteris communis est, cetera episcopum potius, quam presbyterum indicant.*

* *al.* ei

AUCTORE C. S.

studioso lectori

22 *Porro illustre istud par conjugum continentia sanctissime servata cohabitabat, et mutuis virtutum exemplis in dies magnos profectus faciebat. Nam et* conjux *(ejus Amanda) inquit S. Paulinus in epistola 44, alias 31 ad Aprum,* non dux ad mollitudinem vel avaritiam viro suo, sed ad continentiam et fortitudinem redux in ossa viri, magna illius divini cum Ecclesia conjugii æmulatione mirabilis est, quam in tuam unitatem redactam * ac redditam, et spiritalibus tibi tanto firmioribus, quanto castioribus, nexibus caritas Christi copulat, in cujus corpus transistis a vestro. *Istud quoque egregia mulier viro suo præstitit, quod, ut is Deo munerique suo melius vacare posset, ipsa domesticæ rei facultatumque communium curam sola gereret. Hinc laudatus Paulinus;* Benedicta hæc, *ait*, inter mulieres, et hac quoque devotione fidelis et acceptissima Domino, qua se necessitatibus seculi pro te, velut quædam procellis in immobili scopulo stabilita turris, opposuit. *Hæc eadem ibidem pluribus prosequitur, ac inter cetera magis sese explicans, demum ait :* Curat illa seculi curas, ne tu cures; E possidere videtur, ne tu possidearis a mundo, et ut possidearis a Christo... Nam sine animi captivitate rem captivitatis in libertate spiritus administrans, firmavit manus suas in opera virtutis, ... necessaria divisione reddens per se Cæsari, quæ sunt Cæsaris; ut, quæ Dei sunt, per te ministret Deo. *Plura curiosus lector ibidem reperiet.*

* *al.* reductam

hic traduntur.

23 *Ceterum conversionem suam Aper S. Paulino, jam olim haud dubie sibi noto, per litteras significavit, ad quas hic per epistolam 38, alias 29 respondit, inscripsitque* Sancto et merito venerabili ac dilectissimo fratri Apro Paulinus. *Duo autem in hac epistola præcipue agit Paulinus, nempe ut Apro de felici conversione sua congratuletur, utque contra pravorum odia et injurias in proposito confirmet, moneatque, non minori studio res divinas animæque profectum curanda esse, quam olim humana negotia tractaverit. Altera epistola, nempe 39, alias 30, sic inscripta est :* Sanctis et merito venerabilibus ac dilectissimis fratribus Apro et Amandæ Paulinus et Therasia *(S. Paulini uxor)* peccatores. *Hæc salutaria monita de excolendo animæ agro, modumque, quo id fieri debeat, piis istis conjugibus, in* F *prædio suo etiam tum rusticantibus, proponit. Videtur autem uno ad minimum anno post priorem scripta fuisse, cum S. Paulinus in ea significet, soluisse Aprum annuas ad ipsum litteras dare;* Officia enim, *inquiens*, et eloquia litterarum vestrarum, quæ nobis largiter annuo commeatu pendit is, indicant, quam ampla possessio nobis, et quam fertilis terra Deo sitis. *Denique in epistola 44, alias 31, eodem modo inscripta, suavitatem simul atque efficaciam Apri in scribendis litteris laudat, Amandæ sedulam curam et caritatem in administrandis rebus domesticis insigni elogio prosequitur, et filiorum educationem commendat, ac utriusque denique preces flagitat.*

nonnullis visus est idem cum Tullensi.

24 *Itaque, ut ad quæstionem propositam redeamus, hunc Aprum multi eumdem cum synonymo sancto Episcopo Tullensi crediderunt, refragantibus aliis, qui id nec Sancti nostri gestis, nec cum ejusdem sedis tempore convenire posse arbitrantur. Inter priores fuit Eminentissimus Baronius, qui in Annotatis ad Martyrologium Romanum*

num

AUCTORE C. S.

num hoc die sic ait : Ponitur hic septimus ordine in tabulis episcoporum Tullensium, quas descripsit Demochares. Hic ex causidico monachus, et ex monacho est factus episcopus, de quo S. Paulinus episcopus Nolanus, epist. 27, 28 et 29, in quibus de ipso fusius. *Petrus Franciscus Chiffletius in Paulino illustrato, parte 2, cap. 22 monet nullas quidem a S. Paulino ad Aprum jam episcopum litteras datas esse, sed subdit :* Quamvis exinde Aprum Tulli Leucorum... episcopum fuisse, nemo dubitet. *Eamdem opinionem secuti sunt Claudius Robertus in Gallia Christiana, Jacobus Longueral tom. 1 Historiæ ecclesiæ Gallicanæ sermone Gallico conscriptæ, lib. 3, pag. 406, et Bailletus in Vitis Sanctorum ad hunc diem : Auctor vero Dissertationum in Vitam et scripta S. Paulini Nolani, de quo supra sæpe meminimus, in utramque partem argumenta proponit, necquam teneat, edicit. Huic presse adhæsit Tillemontius tom. 14 Monumentorum, Nota 14 in S. Paulinum, ubi easdem rationes perpendens, quæstionem in dubio reliquit, nisi quod Aprum Paulini a Tullensi Episcopo distinguendum esse fateatur, si hic post S. Auspicium eam sedem occupaverit.*

B

quod putamus verum non esse,

25 *Contra Sammarthani fratres tom. 3 Galliæ Christianæ, Franciscus Riquet, magnus Prior S. Deodati in Vosago, in suo Gallico Systhemate episcoporum Tullensium, quod Ms. ad majores meos olim mitti curavit, et Calmetus tom. 1. Historiæ Lotharingicæ, lib. 6, num. 23, et lib. 7, num.* XI *contendunt,* S. Aprum *Tullensem episcopum a synonymo S. Paulini amico omnino distinguendum esse ; quod mihi quoque verum videtur. Rationes autem has allegant : in primis in omnibus Tullensium episcoporum vetustis Catalogis* S. Aper *post Ursum Auspicio proxime successisse legitur ; constat autem, S. Auspicium diu post medium seculi quinti Tullensem sedem tenuisse, eumdemque circa annum 478 aut etiam uno alterove anno serius aut citius vita functum esse, prout in Sylloga de ejusdem cultu et gestis tom.* VI *Julii, ad diem* XXVIII *probavit Sollerius noster, in eo tantum dissentiens Cointio, quod hic ipsum usque ad annum 486 superesse potuisse, insinuasset. Porro cum S. Paulinus Nolanus episcopus, cujus gesta illustrata habes tom.* VI *Junii, die* XXII, *obierit anno æræ Christianæ 431, manifestum est, Aprum illum Paulini amicum, qualem hic eum describit, Sanctum nostrum Auspicii, medio Urso, successorem esse non posse, nisi quis velit eum jam decrepitæ ætatis senem, dum episcopus factus est, imo centenario majorem, si Parisiensis editor Operum S. Paulini, auctorque Dissertationum, quas subjecit, tres istas epistolas ad annos 404, 405 et 406 recte retulerit. Etenim quæ de acta ab Apro suo ante conversionem vita Paulinus supra meminit, eum virilis ut minimum ætatis fuisse arguunt, dum seculo valedixit.*

C

ob rationes.

26 *Præterea observant Riquetus aliique, Apri, quem Paulinus laudat, vivendi normam, studia muniaque, cum* S. Apri *Tullensis episcopi gestis, prout hæc in ejusdem Vita referuntur, minime convenire. Paulini enim amicum matrimonio junctum ex Amanda conjuge liberos suscepisse, pro tribunalibus advocatum et in tribunalibus judicem egisse, nec iis caruisse vitiis, quæ ejusmodi hominibus ea vitæ ratio atque potestas sæpius inspirat, ex S. Paulini epistolis supra vidimus; Tullensis vero Episcopus ab ipsa infantia exercitiis virtutum, ac misericordiæ præsertim in pauperes deditus fuisse in Vita narratur, in iisque proficiens, ad Tullensem episcopatum a clero et plebe reluctans fuisse promotus. At nihil de advocati vel judicis officio, nihil de conjuge ejus ac liberis, curaque in horum gratiam pro re domestica prædiisque impensa legitur; imo contra dicitur Sanctus, dum rerum suarum administrationem accepit, cuncta, quæ possidebat, in alimoniam pauperum erogasse.*

D

27 *Scio equidem, nec Vitam hanc, nec Catalogos Tullensium episcoporum tam certæ fidei esse, quin eorum veritas in dubium vocari possit; attamen ob solum* Apri *nomen, quod cum supra explicatis adjunctis legitur apud scriptorem ejusdem seculi, quo Tullensis ille Episcopus floruit, ab iis dissentire nec necesse nec æquum puto. Adde, quod ea primorum episcoporum series quæ in Catalogis legitur, non parum confirmetur ex inventione sacrorum corporum, quæ anno 1107 contigit, ut recte observavit Riquetus, jam alias laudatus. Hic enim laudans quoddam instrumentum, quod Gallice* Processum verbalem *appellat, et a Pibone episcopo factum ait, affirmat in ecclesia suburbana S. Mansueti anno præcitato corpora SS. Alchæ, Celsini, Auspicii et Ursi reperta fuisse. De eadem inventione agit etiam Mabillonius tom. 5 Annalium, ad annum Christi 1107, num. 50, ubi rem paulo magis explicat, scribitque contigisse occasione novæ fabricæ, cui Theomarus, ejusdem loci abbas, tum insistebat, inventaque fuisse tria* feretra, quorum duo continebant ossa primorum Tullensis ecclesiæ episcoporum, Amonis scilicet, qui S. Mansueto proxime successit, Alchæ, Celsini, Auspicii et Ursi, cum eorum sandaliis, aliisque pontificalibus indumentis. *In margine verlaudat* Analect. to. 3, p. 459, *ex quibus in texto docet, ea detecta fuisse in crypta* opere cæmentarii *(verba instrumenti sunt)* in modum arcus triumphalis curvata et rotunda.

E

28 *Hisce quoad rei gestæ substantiam consonat Calmetus in utraque Historiæ Lotharingicæ editione, in priori nempe tom. 1, col. 1191, in posteriori autem tom. 2, col. 317 et sequenti ; verum in eo a Mabillonio discrepat, quod cum Riqueto tantum quatuor episcoporum corpora, videlicet Alchæ, Celsini, Auspicii et Ursi, omisso Amone, recenseat, quorum ea corpora esse, ex sandaliis aliisque pontificalibus indumentis judicatum fuisse affirmat. Utrobique autem* Analect. t. 3, p. 459 *cum Mabillonio citat ; per quæ quale Opus designent, non assequor ; nam in Mabillonii quidem Analectis tam tomis 4 seculo elapso editis, quam unico volumine anno 1723 recusis, de hoc argumento nihil plane reperio. Hinc discernere non possum, quis ex tribus his scriptoribus veritatem attigerit ; incertus enim hæreo, utrum inter ea corpora etiam Amonis repertum sit, et an eadem prædictorum antistitum esse, ex solis sandaliis, ceterisque ornamentis innotuerit. Ut tamen Mabillonium in recensendo S. Amonis corpore errasse potius credamus, suadent Cedulæ, seu Epitaphia episcoporum Tullensium apud Calmetum sæpius laudatum, in quibus tam in S. Amonis, quam in Hermanni elogio istius Sancti corpus ab eodem Hermanno ex S. Mansueti ecclesia, ubi primum sepultum fuerat, in aliam ecclesiam translatum fuisse dicitur. Hermannus autem trigesimus quintus ejusdem sedis episcopus numeratur, Pibo vero tantum trigesimus octavus.*

F

29 *Ut ad Riquetum redeamus, hic ex prædicta sacrorum corporum inventione communem eorum cum S. Mansueto sepulturam, et ex communi sepultura successionem quoque eorum in Catalogis stabilitam confirmari censuit. Et merito; nam*

A *nam quinque istos S. Mansueti proximos successores in eadem cum illo ecclesia sepultos fuisse, laudatæ Cedulæ testantur; sanctus vero* Aper *in altera ecclesia ab illo ædificari cœpta, aliique passim successores ejus humati fuere, donec Ludelmus seculo* x *paucis annis inchoato primus omnium episcoporum Tullensium in ecclesia cathedrali sua intra urbem sepeliri voluit, cum sepulturam suam in* S. Apri *suburbana more decessorum suorum ante jam delegisset. Hæc ratio etiam fortius urgeret, si, ut Riquetus affirmat, omnes S.* Apri *successores ad Ludelmum usque in eadem S.* Apri *ecclesia, nullum in S. Mansueti, sepultos esse constaret: quod cum iisdem Cedulis non convenit, nec ulterius inquirere libet. Id satis mihi est ostendisse, nihil esse, cur ab episcoporum serie a Mansueto usque ad* Aprum *in antiquioribus Tullensium catalogis exhibita recedamus, quam etiam aliunde verisimilem esse, probatur.*

Ex dictis tempus episcopatus et mortis ejus utcumque eruitur.

30 *Porro cum ex dictis constet, S. Auspicium circa annum 478, aut certe non multis annis post, ex hac vita commigrasse, cumque hunc inter et S.* Aprum *Ursus in Catalogis medius inseratur, qui quamdiu episcopatu functus fuerit, nescitur; dicendus est Sanctus noster ad Tullensem Leucorum* B *sedem sub finem seculi quinti, vel initium sexti pervenisse, prout etiam Riqueto, Calmeto, ac novissime Limpeno nostro tom.* I *Septembris, pag. 622 visum est. Denique de tempore, quo illam tenuit, in Historia Tullensium episcoporum, et in laudatis Cedulis sic legitur:* Hic septem annis functus est pontificali sede; *ideoque mortem ipsius circa ejusdem seculi quinti finem, vel proxime subsecuti initium collocari; nam quod eædem Cedulæ habent, eum* temporibus Adriani crudelissimi imperatoris fuisse, *ex supra dictis ad fabulas ablegandum est.*

§ III. Sancti patria: an is idem sit cum amico S. Sidonii Apollinaris: ecclesia ab eo ædificari cœpta, in qua sepultus est, a successore perficitur.

C

Prope Trecas in vico Tranquillo natus dicitur:

D*e* S. Apri *nostri patria et parentibus Vita recudenda hæc ait:* B. Aper in suburbio Augustæ Trecorum, vico, qui Tranquillus dicitur, præsentis vitæ sumpsit exordium, nobilibus et, quod excellentius est, Christianis parentibus editus. *Hisce plane consonat elogium in posteriori Catalogo, seu in Cedulis episcoporum Tullensium, quod ex hac Vita desumptum est. Locum hunc incolis* Trancaust *hodiedum dici, inter alios scribit Nicolaus Camuzatus sub finem Miscellaneorum historicorum in Promptuario sacrarum antiquitatum Tricassinæ diœcesis, aitque illum viculum esse ejusdem diœcesis, novem milliaribus dissitum ab urbe Tricassina, vulgo* Troyes, *in Campania, cujus ea caput est. Pari distantia ab eadem urbe vicum* Trancaut *ad fluviolum* Sorme *positum exhibet Guilielmus de L'Isle in Tabula geographica Meridionalis partis Campaniæ. Sed quomodo Sanctus verbis mox laudatis in* suburbio Augustæ Trecorum *natus dicitur, si vicus* Tranquillus *is ipse sit, qui hodiedum* Trancaut *appellatur? Difficultatem hanc jam advertit Cuperus noster, et a Tricassinis aut Tullensibus edoceri petiit, tom.* IV *Julii ad diem* XV *in Commentario prævio ad Acta sanctæ virginis Aproniæ,* S. Apri *sororis, in quibus per conjecturam ex hujus Sancti Vita formatam, ipsa* in suburbio Augustæ Trecorum, vico, qui Tranquillus dicitur, *similiter nata esse narratur.*

AUCTORE C. S.

quod difficultatem aliquam patitur.

32 *Ut isthæc conciliemus, dicendus est biographus vocem* suburbium *improprie usurpasse pro* territorio, *sive agro urbi Tricassinæ subjecto, aut Sanctus noster in hodierno vico* Trancaut *in lucem editus non est.* Suburbium *in improprio illo sensu etiam adhibuit S. Salabergæ biographus apud Mabillonium Sec. 2 Benedictino, pag. 426, num. 12. Simili modo ibidem pag. 1091 in charta Eligii usurpatur, uti et alibi apud Cangium in Glossario, quod videri potest. In perantiquo Tullensi Breviario Ms. Musei nostri, licet lectiones de S.* Apro *ex hac Vita concinnatæ sint, omissa tamen voce* vico, *sic legitur, quasi* Tranquillus *ipsius suburbii vocabulum fuerit. Ita enim habet lectio* I: B. Aper in suburbio Augustæ Trechorum, qui Tranquillus dicitur, presentis vite sumpsit exordium *etc. Verum ea vox* vicus *transcribentis vitio potuit prætermitti, et prior explicatio præplacet mihi, donec eruditi Tricassini aut Tullenses aliquid certius produxerint.* E

Alia difficultas de Sancti patria,

33 *Attamen hæc* S. Apri *Trecensis patria in dubium vocari potest ex S. Sidonii Apollinaris epistola 21 libri 4, et epistola 14 libri 5 ad quemdam Aprum datis, quem eumdem cum Sancto nostro esse posse, censet Tillemontius tom. 14 Monument. Eccles., Nota 14 in S. Sidonium Apollinarem. Hunc autem Aprum ex patre Æduo, matre Arverna ortum fuisse, laudatus Sidonius in priori epistola clare docet, dum illum alloquens ait:* Æduus pater tibi, mater Arverna est. *Eumdem Claromonte in Arvernia natum aut certe ab infantia educatum, litterisque imbutum fuisse, ibidem pariter significat, Claromontanos inducens de diuturna ipsius absentia his verbis conquerentes:* Quid in te mali tantum, ingrate, commisimus, ut per tot annos quondam humum altricem, nunc velut hosticum solum effugias? Hic incunabula tua fovimus; hic vagientis infantiæ lactentia membra formavimus; hic civicarum bajulabare pondus ulnarum. Hinc avus tuus Fronto, blandus tibi, sibi severus; qui exemplo esse potuisset his, quos habemus nos in exemplo. F Hinc avia Auspicia, quæ tibi post tuæ matris orbata decessum, dependit una curam duarum. Sed et matertera tua hinc et hinc fuit sanctior sanctis Frontina virginibus, quam verebatur mater, pater venerabatur, summæ abstinentiæ puella, summi rigoris ac fidei ingentis, sic Deum timens, ut ab hominibus metueretur. Hic te imbuendum liberalibus disciplinis grammatici rhetorisque studia florentia, monitu certante, foverunt; unde tu non tam mediocriter institutus existis, ut tibi liceat Arvernos vel propter litteras non amare. *Hæc et alia ibidem Sidonius, ut Aprum suum in Æduis habitantem ad Claromontanos revocaret; is enim totius ejus epistolæ scopus erat.*

si is idem sit cum Apro

34 *In altera vero epistola ipsum apud* Cajenses, *vel* Calenses *aut* Calentes, *ut alii legunt,* Bajas, *in Arvernia, quantum apparet, commorantem, in urbem ad dies Rogationum secum transigendos invitat; idque eum tanto libentius facturum sperat, quo sanctius dies isti ex S. Mamerti Viennensis episcopi institutione ibidem agebantur.* In his (*Rogationibus*) *inquit,* quas supra fatus sum-

AUCTORE C. S.

summus sacerdos (*S. Mamertus*) et protulit pariter et contulit, jejunatur, oratur, psallitur, fletur. Ad hæc te festa cervicum humiliatarum, et sternacium civium suspiriosa contubernia, peto; et si spiritualem animum tuum bene metior, modo citius venies, quod non ad epulas, sed ad lacrymas evocaris. Vale. *Porro ne hic Aper idem cum sancto Tullensi Episcopo credatur, nihil obstat, nisi patria Trecensis a biographo asserta. In primis tempus recte convenit : sanctus enim Sidonius Apollinaris sub finem anni 471, vel initium sequentis Arvernensi episcopatu initiatus, circa annum Christi 488 obiit, ut in Opere nostro tom.* IV *Augusti ad diem* XXIII *in Commentario historico de ejusdem Sancti gestis ostensum est §§ 5 et 10. Idem ex dictis epistolam 10 libri 7 scripsit ad Auspicium, cui* S. Aper *noster post Ursum successit; idemque de laudato Auspicio veluti tum ætate grandævo in epistola 17 libri 4 ad Arvogastum seu Arbogastum meminit. In citatis vero ad Aprum suum litteris sic loquitur, ut hic videatur jam episcopus fuisse, dum scriberet; nec de provecta Apri ætate meminit, ut is juvenis facile esse potuerit, quando eæ litteræ ad ipsum* B *datæ fuerunt.*

ad quem exstant duæ epistolæ

35 *Fuerit igitur Aper tum 25 vel 30 annorum, dum eas accepit, nondum sexagenariam ætatem attigisset sub finem seculi 5 vel initium 6, quo tempore* S. Aper *noster ad episcopatum evectus fuisse dicendus est; neque desunt id ætatis vegeti senes, et episcopalibus muniis idonei. Cetera quoque, quæ de Apri sui parentibus, piaque ac liberali educatione Sidonius commemorat, satis conveniunt cum dictis biographi, qui Sancto nobiles et Christianos parentes, similemque institutionem non obscure attribuit. In eo tamen iidem denuo discrepant, quod Sidonius in epistola 21 de prædiis, quæ ille in Arvernia possidebat, loquatur, biographus vero apud nos num. 2 de Sancto dicat :* Adolescentiæ annos ingressus, cum rerum suarum potestatem habere cœpisset, tantam circa pauperes curam habebat, ut in eorum alimenta cuncta, quæ possederat, erogaret. *Verum hæc Sancti in pauperes munificentia forsitan nonnihil exaggerata est, et scriptor ille de Sancti gestis parum instructus fuit, ita ut sine erroris formidine admitti nequeant, quæ ex istis narrat.*

S. Sidonii Apollinaris, qui Aper

C 36 *Franciscus Riquetus in Ms. novo Systhemate suo Gallico episcoporum Tullensium, supra sæpe laudato, illum Sidonii amicum Aprum a Tullensi Episcopo omnino distinguendum putat, ductus argumentis, quæ subdo, nec mihi magni ponderis esse videntur. Sidonius, inquit, in epistolis, quas ad episcopos scribebat, eorum ordinem addita voce* Papæ, *verbi gratia,* Ambrosio papæ, Auspicio papæ *significat; quæ vox in epigraphis litterarum, quas ad Aprum, aliosque, qui episcopi non erant, conscripsit, non occurrit. Secundo Tullensis Episcopus in loco* Tranquillo *prope Augustam Trecorum in Campania natus est; alter ex patre Æduo, matre Arvernensi genitus, in Arvernia ab ipsis incunabulis educatus, litterisque imbutus est, ut supra vidimus; nec verisimile esse ait, cum, etiam infantem Augustoduno Claromontem perlatum fuisse, ut ibidem aleretur, donec humaniores litteras didicisset. Tertio denique ex epistola 14 libri 5 observat Riquetus, Sidonii Aprum non procul a Claromontana in Arvernia civitate habitasse, dum eam scripsit Sidonius, cum hic illum ad dies Rogationum celebrandum invitaverit, exspectaveritque, quod non fuisset facturus, si Aper ille in civitate Tullensi, octoginta milliaribus Claromonte dissito, resedisset.*

37 *Ad hæc respondeo, primum et ultimum argumentum nihil isti opinioni officere, secundum quam eæ litteræ* S. Apro *nondum episcopo scriptæ fuisse dicendæ sunt. Secunda ratio tanti ponderis est, quanti biographus, qui quatuor circiter seculis junior est, nec monumenta laudat, unde sua didicerit, et de ceteris Sancti gestis pauca ad notitiam suam pervenisse, satis indicat. Quam ob rem ipsius auctoritas mihi tanti non est, ut Trecensem Sancti patriam pro indubitata habeam. Fatendum tamen est, minorem civitatis Tricassinæ a Tullensi distantiam biographo favere; ac facile alium potuisse esse Aprum Sidonii amicum, ideoque non ausim alterutrum partem certo affirmare. Si autem Trecis Sanctus noster reipsa natus sit, potuit is a S. Lupo instituí, qui Trecensem episcopatum ad annum usque 479 sanctissime rexit, prout in Opere nostro ad diem* XXIX *Julii ostensum est. Inter epistolas Salviani Massiliensis presbyteri exstat etiam una, septima videlicet* ad Aprum et Verum, *quorum priorem eumdem cum Tullensi esse posse, opinatur Tillemontius supra citatus; sed, ut ipse quoque fatetur, præter nomen nihil est, quod id ita esse suadeat.*

38 *Cetera* S. Apri *gesta, quæ biographus tradit, commentatione non indigent, et adjectis more nostro annotatis satis poterunt illustrari; de ecclesia tamen ab ipso ædificari cœpta, et a successore ejus perfecta, monasterioque postmodum aucta, hic pauca, plura § sequenti dicenda sunt. Biographus de hujus ecclesiæ initiis sic habet num. 9 :* Instante autem jam tempore, quo Electum suum Dominus post vitæ hujus excursa stadia remunerare decreverat, cœpit idem Sanctus Dei quandam extra muros urbis, cui gloriose præsidebat, ædificare basilicam, quo ibi fidelium plebe conveniente, quotidiana Ecclesiæ accrescerent lucra, et assidua diabolo fierent detrimenta. Sed cum jam aliquantulum eam in altitudinem ædificando sublimasset, priusquam supremam manum operi imponeret, cœpit Dei Famulus æmula corporis infirmitate stimulari. Qua per dies singulos ingravescente, fœlicem ad Christum, quem vivens toto corde dilexerat, præstolabatur ascensum. Omnes igitur, quos Christo acquisierat, universamque ecclesiam suam commendans Domino, . . . immaculatum spiritum Conditori refudit.

39 *Deinde postquam dixit, sancti Episcopi corpus cum communi omnium luctu ad eam ecclesiam nondum perfectam delatum fuisse, et nonnulla sepulturæ adjuncta narravit, num.* XI *sic progreditur :* Facta igitur sancti Viri officiosissime sepultura, inchoatum illius templi ædificium summa populi devotione completum est. *Eadem plane, admixta tamen fabula, habet auctor Catalogi in eadem Historia episcoporum Tullensium apud Calmetum cap. 32, ubi eam ecclesiæ perfectionem Albauldo, proximo S. Apri successori adscribens, ait :* Successit vero illi domnus Albauldus episcopus, vir egregius, omnique bonitate conspicuus. Is desiderabile votum sui Prædecessoris adimplevit, et ecclesiam, quam cœperat S. Aper, sagaci studio prædificavit, atque inibi fideles viros sub Apostolorum exemplo victuros congregans, Apostolicum privilegium de eodem cœnobio nactus est a summis Pontificibus atque martyribus Stephano et Fabiano, ut in antiquissimis reperitur tomocartis. *Consonat etiam fere verbis alter catalogus, sive Cedulæ episcoporum,*

A *rum, nisi quod in hoc successor ille* Albinus *vocetur. Quod autem Albauldus ille, vel Albinus, privilegium a summis Pontificibus SS. Fabiano ac Stephano obtinuisse dicatur, fabulæ sunt ex ea opinione natæ, quæ S. Mansuetum a S. Petro Apostolo Tullensibus episcopum datum esse commenta est.*

Error chronologicus correctus. 40 *Deinde, ut solent fabulæ sibi invicem non cohærere, ex iisdem Catalogis sequeretur, episcopatum Tullensem centum aut amplius annos post* S. Apri *obitum vacasse. Nam cum in illis dicatur* S. Aper *anno* XI *imperii Adriani, id est, Christi circiter 128 obiisse, sanctus vero Fabianus ab anno Christi 236 usque ad 250, Stephanus autem probabilius ab anno 253 usque ad 257 Pontificatum gesserint, admittenda erit ejusmodi vacatio, si Albauldus a laudatis sanctis Pontificibus aliquod privilegium impetrarit. Hoc autem nec cum biographi, nec cum catalogorum verbis mox datis ullatenus convenit, ut consideranti patebit. Certe biographus disertè docet, inchoatæ a Sancto ecclesiæ mox post ejusdem sepulturam perficiendæ admotas manus fuisse: sed neque verisimile est, sancti Episcopi corpus in ea ecclesia a Tullensibus* B *sepeliendum fuisse, nisi de eadem ocyus complenda serio cogitassent. Sed de hisce fabulis satis est. Sammarthani tom. 3 Galliæ Christianæ successorem* S. Apri *Alodium faciunt, qui concilio Aurelianensi* V *anno 549 subscriptus legitur, nec tamen in Tullensibus catalogis occurrit, putantque eumdem etiam Albauldum forte dictum fuisse, refragante Riqueto, qui Alodium ab isto distinctum et serius successisse merito statuit. Plura de hac ecclesia vide § sequenti.*

§ IV. Ecclesia Sancto dicata, et monasterio aucta : cetera huc spectantia : aliæ ecclesiæ ipsi sacræ : corpus translatum, relatum, absconditum et repertum : reliquiæ alio delatæ, et miraculis illustratæ.

C

Ecclesia, quam Sanctus inchoaverat. V*enerabile* S. Apri *corpus in sua, quam imperfectam moriens reliquerat, ecclesia humatum fuisse, præcedenti §, ex biographo dictum est. Idem scriptor, eam ipsi Sancto mox dedicatam fuisse ibidem his verbis affirmat:* Facta igitur sancti Viri officiosissime sepultura, inchoatum illius templi ædificium summa populi devotione completum est, quodque ex nomine S. Apri placuit dedicari, ubi quotidianis virtutum miraculis ejus merita coruscare non cessant. *Secundum hæc Sancti cultus mox ab obitu jam inchoatus fuit, et ecclesia ipsi dedicata. At vero Calmetus tom.* I *Historiæ Lotharingiæ in observationibus ad instrumenta, col.* CXLIX *et seq., postremum sibi difficulter persuaderi posse ait, censetque ecclesiam hanc S. Mauritio primum consecratam fuisse, nec nisi serius* S. Apri *appellatam, ob miraculorum frequentiam, quibus Sanctus ibidem fulgebat. Pro hac opinione sua allegat diploma Lotharii imperatoris, in quo ea ecclesia* in honore et nomine S. Mauritii constructa atque dicata *dicitur; itemque aliud diploma Arnulphi regis, in quo* monasterium sancti Mauritii et sancti Apri *appellatur. Utrumque privilegium exhibet tom. 2 inter instrumenta, col.* CXXXIII *et* CLIX, *ubi primum anno. 845, alterum anno 894 affigit. Addit ejusdem S. Mauritii, Thebææ scilicet legionis ducis ac martyris, festum in laudata abbatia seu ecclesia etiam hodiedum magna cum solemnitate celebrari.*

42 *Nihil evincunt hæ Calmeti rationes, nec aliud probant, quam ecclesiam illam utrique Sancto dicatam fuisse, idque ex ipsius* S. Apri *forsitan mente, qui eam laudato Martyri potuit destinasse, atque ita causam dedisse, ut huic quoque velut alteri tutelare consecraretur. Certe Fredegarius Scholasticus, seculi septimi scriptor, in Chronico, non alio, quam* S. Apri *nomine dictam ecclesiam appellat in editione Ruinartii ad annum Christi 656 sic scribens:* Godinus cernens suæ vitæ periculum, terga vertens, cum uxore ad Dagobertum regem perrexit in Auster, et in ecclesia S. Apri, regio timore perterritus, fecit confugium. *Hanc vero* S. Apri *ecclesiam ipsam esse, de qua agimus, laudatus Ruinartius in annotatis, et Calmetus ipse tom.* I *Historiæ Lotharingiæ, col. 295 diserte affirmat. Nec alio nomine eam nuncupavit Lotharius præfati imperatoris Lotharii filius et Lotharingiæ rex in diplomate suo, quo eamdem ecclesiam, quam pater ejus Leorardo chor-episcopo dederat, cathedrali ecclesiæ Tullensi, cujus juris fuerat, ex ejusdem patris suprema voluntate restituit. In hoc enim eam* cellulam S. Apri, gloriosi confessoris, sitam juxta Leuchorum oppidum, *et rursum* cellulam S. Apri, *nulla facta de S. Mauritio mentione appellat. Erstat instrumentum hoc apud laudatum Calmetum tom. 2, col.* CXXXV *et seq. Simili modo in Præcepto Ludovici Balbi apud Mabillonium de Re diplomatica, pag. 548, instrumento* CX, *abbatia* S. Apri, *et in Præcepto Caroli-Crassi, ibid. pag. 552, instrum.* CXIV, monasterium S. Apri *nuncupatur.*

ipsi ac forte etiam S. Mauritio dicata E

fuisse videtur: Agaunensium Regula ibi introducta 43 *Ex dictis pariter colligitur, cur S. Mauritii festum tam solemniter celebretur, nempe quia ipse ejus loci velut alter tutelaris jam antiquitus habitus est, eo quod* S. Apri *ecclesia ipsi quoque jam ab initio consecrata fuerit, prout ex Lotharii imperatoris et Arnulfi regis præceptis colligere licet. Quin et aliam ejusdem solemnitatis causam* F *profert ipse Calmetus, tom.* I, *in annotatis ad instrumenta, col.* CXLIX *et seq. recte observans, eam ab Agaunensibus monachis in* S. Apri *monasterium facile induci potuisse. In Chronico enim S. Benigni Divionensis apud Acherium tom. I Spicilegii prioris editionis, pag. 370 legitur Appollinaris abbas Agaunensis simul monasterio* S. Apri *præfuisse.* Appollinarem igitur, *inquit auctor Chronici,* inter reliquos comperimus S. Mauritii atque hujus loci *(San-Benigniani)* sanctique Apri apud Tullum fuisse abbatem, ut ipsi referunt in antiquis se invenisse scriptis. *Refert autem hæc ad Guntranni regis tempora, id est, ad seculum sextum jam senescens aut decrepitum, sub cujus initium* S. Aprum *episcopatum gessisse, ex supra dictis verisimile est. Hujus igitur abbatis opera cultus S. Mauritii simul cum monastica disciplina in laudatum* S. Apri *monasterium induci potuit, itaque promoveri, ut sanctus ille martyr secundus ejus loci patronus haberetur eademque ecclesia ab illius quoque nomine diceretur.*

Ejusdem monasterium dotatur; disciplina a variis 44 *Porro idem cœnobium Autmundus vel Antimundus, qui in utroque Catalogo apud Calmetum inter episcopos duodecimum locum obtinet, au-*

AUCTORE C. S.

augere studuit, si eorumdem catalogorum compilatoribus credimus. Is *enim, ut ibidem legitur,* memoriam Christi confessoris Apri sollicita devotione excoluit, cujus et cœnobium in divina religione augmentavit, et in ejus veneratione nonnulla scripta ac Responsoria ad posterorum recordationem exaravit. *Collapsam deinde in eodem monasterio disciplinam simul et redditus restaurasse Frotharius episcopus 26 ibidem dicitur his verbis :* Præfatum cœnobium et divinæ religionis augmento sublimavit, et rerum exteriorum supplemento non modice adornavit. *De hac restauratione videri potest Mabillonus tom. 2 Annal. Benedict., ad annum Christi 836, num. 46, ubi laudat ejusdem Frotharii chartam eum in finem datam, quam totam recitat lib. 6 de Re diplomatica, pag. 524 et sequenti, et circa annum 836 scriptam statuit. Eamdem quoque habes apud Calmetum inter instrumenta tom. 2, col.* CXXIX *et seqq. novissimæ editionis. Id unum hic observo, de introducta S. Benedicti Regula mentionem ibi fieri : sic enim inter cetera ibidem loquitur Frotharius :* Præterea decernimus, ut eidem monasterio abba B præficiatur, qui secundum Regulam beati Benedicti præesse et prodesse utiliter queat.

instauratur etc.

45 *Alteram ejusdem loci restaurationem S. Gauzlinus Tullensium item episcopus seculo decimo fieri curavit, de qua consuli potest Commentarius de eodem Sancto editus apud nos tom.* III *Septembris, ad diem* VII, *§ 3, ideoque de ea nihil addi necesse est. Brevitatis causa prætereo et aliam, seculo* XI *per S. Guilielmum S. Benigni Divionensis abbatem, curante Bertoldo episcopo Tullensi factam, ut in Chronico laudatæ abbatiæ Divionensis tom.* I *Spicilegii, pag. 441 legitur, et in ipsius S. Guilielmi Vita in Opere nostro tom.* I *Januarii cap.* XI *insinuatur. Eadem de causa prætermitto egregiam operam, expensasque, quas S. Bruno Tullensis pariter tum episcopus, deinde vero Pontifex Maximus, Leo IX dictus, aliique multi cum eo, insigni monachorum ibidem Deo servientium sanctimonia excitati pro eodem monasterio a fundamentis restaurando, dotandoque contulerunt; quæ omnia tam in hujus sancti Pontificis Vita tom. 2 Aprilis ad diem* XIX, *cap. 5, et apud Calmetum laudatum tom. 2 inter instrumenta, col.* CCLIX *et quatuor sequentibus studiosus lector inveniet. Hæc, inquam, et alia multa, quæ ad abbatiam* S. Apri *potius, quam ad ipsum San-* C *ctum proprie pertinent, quæque in laudato Calmeti Opere sparsim referuntur, sciens ac volens prætereo.*

Aliæ ecclesiæ

46 *Calmetus tom.* I, *col. 295 et sequenti magnum ecclesiarum numerum* S. Apro *dedicatarum in diœcesi Tullensi spectari affirmat, ac duas præterea vetustas eidem Sancto consecratas memorat, unam scilicet seculo septimo a S. Hidulpho in monasterio suo, alteram eodem pariter seculo erectam, cujus mentio fiat in Vita S. Salabergæ. Pro priori laudat* Joannis Bajonensis Chronic. Mss., *quæ mihi ad manum non sunt, et quorum vetustatem ac fidem plane ignoro : pro altera citat* Acta SS. Benedictin. t. 2, *id est, Seculum secundum Benedictinum Mabillonii, ubi re vera pag. 422 Hermannus monachus lib. 3 de Miraculis B. Mariæ Laudunensis, cap. 22 ecclesiam aliquam* S. Apro *a laudata sancta abbatissa conditam scribit; sed eam* S. Apri martyris, *non confessoris, qualis Tullensis episcopus est, fuisse affirmat. Etenim inter septem basilicas ab ea exstructas sextam in honore* sancti Apri martyris *numerat; et rursum de sua ætate ibidem ait :* Harum ergo septem ecclesiarum adhuc restant quinque; duæ vero, id est, sanctæ Crucis, sanctique Apri martyris præ nimia vetustate defecerunt. *Porro notatur ibidem pag. 520, Hermannum istum S. Bernardo abbati Clarevallensi æqualem fuisse, adeoque vixisse seculo 12. At si ecclesia ista S. Apro martyri re ipsa dedicata fuerit, oportet hunc alium fuisse a sancto Tullensi episcopo, qui ex dictis confessor obiit.*

47 *Alteram* B. Apro Halliæ martyri *ecclesiam ac monasterium virginum velatarum Ordinis Cisterciensis Coloniæ Aprippinæ* non procul a porta Honoris *recenset Erhardus Winheim in Sacrario Agrippinæ, pag. 274 et sequenti. De eadem etiam pluribus meminit Ægidius Gelenius de Magnitudine Coloniæ Agrippinæ lib. 3, syntagmate 57; verum* S. Aprum *illum, cui eam ecclesiam antiquitus dedicatam fuisse ostendit, non martyrem, sed nostrum esse diserte affirmat;* Fuit, *inquiens,* S. Aper septimus ecclesiæ Tullensis episcopus, et natalis ejus celebratur XV Septembris. *Idem repetit lib. 4 in Sacris et piis Fastis, ubi ad dictum diem sic habet :* Coloniæ in ecclesia S. Apri, memoria S. Apri septimi episcopi Tullensis. *Nec alium ecclesiæ suæ tutelarem Aprum, quam Tullensem, agnoscunt moniales ejusdem loci, quantum colligo ex quadam epistola a P. Arnoldo Neelsbach ad Papebrochium nostrum olim data, in qua sequentia legere est :* Moniales cujusdam monasterii Coloniensis, D. Apro septimo Tullensi episcopo dedicati, Vitam sancti sui Patroni, cujus festum est XV Septembris, avide huc usque ignotam exoptant *etc.*

48 *Crediderim itaque istam ecclesiam* S. Apro *nostro vere sacram esse, et errasse Winheimium, dum eam* B. Apro Halliæ martyri *dedicatam putavit. Forsitan* Halliæ *vitio typothetæ pro* Galliæ *irrepsit, et ex scriptoris errore* Martyri *pro* Episcopo. *Similis hallucinatio etiam Hermanno monacho, cujus supra meminimus, obrepsisse potuit : nam ego quidem in Martyrologiis nullum hujus nominis Martyrem potui reperire. Quam porro vetusta ea ecclesia sit, nusquam legi, nisi quod laudatus Gelenius syntagmate 57 scribat :* Capellæ S. Apri ex opposito portæ, appellatæ Agrippinæ, meminit Philippus I archiepiscopus Coloniensis in litteris anni MCLXIX. *Subdit, eam a Franciscanis primum inhabitatam, hisce ad alium locum translatis, anno 1474 Cisterciensibus virginibus cessisse, quæ novi ampliorisque monasterii fundamentalem lapidem anno 1477 die* XXI *Aprilis ibidem posuerunt. Addit denique :* Ab allatis S. Bartholomæi reliquiis, pioque virginum affectu *(quæ in ejusdem sancti Apostoli cœnobio extra muros habitaverant)* titularis et tutelaris patronus accessit, ut ecclesia nunc SS. Bartholomæi et Apri dicatur. *Nunc ad Tullensem Sancti sepulturam redeamus.*

49 *Sacrum* Apri *corpus in ecclesia, quam extra civitatis muros inceperat, ut supra diximus, quievit usque ad seculum decimum, quando ex Danorum Hungarorumque metu in civitatem illatum, in ecclesia S. Joannis Baptistæ depositum fuit. Rem gestam pluribus exponit auctor Miraculorum* S. Apri, *cujus narrationem post Vitam dabimus, ubi propterea a num. 22 consuli potest; interim supra num. 8 observavimus, eam circa annum 918 contigisse. Post barbarorum e Lotharingia excessum venerabile istud pignus a duobus monachis, quos Sanctus ipse admonuerat, paucisque aliis in consilium adhibitis, et adjuvantibus duobus clericis, Allone scilicet et Barnefrido pri-*

A *primicerio, noctu clam ceteris omnibus sublatum est, et in sua demum ecclesia ignoto reliquis loco sub terra depositum. Hujus consilii reique gestæ ratio fuit Drogonis episcopi Tullensis iniqua molitio, qui a pravo consultore suo, Bulsone nomine, incitatus, clanculum decreverat sacrum corpus in urbe detinere, et monachorum bonis inhiabat: verum occultas hasce machinationes* S. Aper *supra dictis monachis detexit et irritas reddi curavit. Hæc omnia laudatus scriptor Miraculorum latius enarrat, quam ut de iis quoque plura hic addere necesse sit.*

inde in ecclesiam suam clam delatum, diuque post reperitur.

50 *Obstrinxerant autem sese prædicti monachi jurejurando, ne quis secretum proderet, locumve absconditi corporis cuiquam indicaret. Hinc factum, ut thesaurus ille multis annis latuerit usque ad episcopatum S. Gerardi, qui illum tandem anno 978 feliciter invenit ac elevavit, cum ad id temporis ignotus fuisset latebrarum locus, etsi de deposito in ea ecclesia corpore constaret. Hujus inventionis elevationisque seriem ac mirabilia, quæ eam illustrarunt, descripta habes inter miracula post Vitam, ut monuimus, edenda, cap. 3,* B *ad quod lectorem propterea similiter remitto. De iisdem meminit Vindricus seu Widricus S. Apri abbas et scriptor coævus in Vita ejusdem S. Gerardi apud nos tom.* III *Aprilis ad diem* XXIII *data, ubi cap. 2 hæc habet :* Sanctorum quoque reliquias sagaci indagabat solicitudine *(S. Gerardus)* fisus superni gratiam Conditoris sibi suppeditari eorum opitulatione. Cujus vigilem curam Deus non passus est frustrari, eique reperire glebam concessit beatissimi pontificis Apri; in cujus gloriosa translatione miracula magnifica propalavit dignatio divina, quæ in ejusdem beati Præsulis gestis retinentur annotata. *Ceterum notat Calmetus tom.* I, *col. 296 ejusdem sancti* Apri *reliquias etiam hodiedum pretiosa inclusas theca in eadem abbatia asservari.*

Aliquot ejus reliquiæ alio delatæ

51 *Non integrum tamen corpus in laudata abbatia permansisse, sed aliquot ejusdem portiones jam a seculo* IX *alio translatas esse discimus ex Frotharii Tullensis episcopi litteris apud Du Chesne tom. 2 Historiæ Franciæ scriptorum, pag. 717 et 720 relatis. Etenim in epistola 12 Wicardus abbas cum monachis suis Frothario gratias agit de acceptis ab eo ejusdem Sancti reliquiis.* Quam gratiarum actionem, *inquit,* de beC neficiis, quæ solo mercedis cælestis intuitu parvitati nostræ impenditis, virorum optime, vobis rependemus, qui non solum pastorali cura intima nostra, verum pia quoque sollicitudine exteriora nostræ substantiæ procurare dignamini? Insuper ad cumulum vestræ caritatis circa nos demonstrandum, quod nobis auro ditius esse potest, S. Apri reliquias, nec non et beatæ suæ conversationis actus, humilitati nostræ nunc mittere estis dignati. Sed pro his omnibus, pro cujus amore hoc geritis, prorsus vobis ipse manentis retributionis fructum restituere non obliviscetur *etc. Cujus loci abbas hic* Wicardus *fuerit, incompertum est : at si is idem sit cum* Wighardo *abbate, ad quem Frotharius epistolam 19 scripsit,* peto, *inquiens,* ut vestro amminiculo tria curra vini de Bonna faciatis nobis perduci ad palatium Aquis, *si, inquam, hic idem fit, satis verisimile est, ejus monasterium non admodum procul abfuisse Bonna, quæ inferioris Germaniæ oppidum ad Rhenum est, et electorum Coloniensium sedes; prout Mabillonius tom. 2 Annal. Benedict., ad annum Christi 836, num. 46 suspicatus est.*

AUCTORE C. S. *seculo nono :*

52 *Alteram item sacri corporis portionem laudatus Frotharius cuidam* Hugoni famulo Christi devotissimo *transmisit cum epistola 21, in qua inter cetera ait :* Illud autem, quod vestræ industriæ carius et ditius fuit, reliquias videlicet S. Apri confessoris Christi, vobis dirigimus; S. Apri subsidium implorantes, ut huc cum incolumitate festine redeatis, et a nostra devotione digni servitii commoda capiatis. *Mabillonius mox laudatus, et post illum Calmetus, Hugonem hunc Caroli Magni filium fuisse existimant. Horum prior rationem allegat, quod in eadem epistola Frotharius de Hugonis absentia amice conquerens, eum sic alloquatur :* Putabamus siquidem hactenus atque desiderabamus, ut de tam pia celsaque progenie duæ saltem lucernæ nobis remanerent, quarum splendore et meritis nos et vicinos nostros inluminare atque inmeliorare gauderemus. *Hanc enim piam celsamque progeniem Mabillonius de Caroli Magni sobole, duas vero lucernas de Drogone Metensium episcopo, ac Hugone, ejusdem Caroli filiis interpretatur, putatque huic a Ludovico Pio abbatiam aliquam apud Leucos destinatam fuisse : quæ quidem conjectura nec certa* E *nec improbabilis est. Ceterum de Hugone Caroli Magni filio, quem Sammarthani fratres in Gallia Christiana abbatem S. Medardi apud Suessiones, et Novalicensem faciunt, actum in Opere nostro est in Prætermissis ad diem* XIII *Junii.*

S. Leo IX aliquas in itinere Romano secum ferens.

53 *Præterea aliquas* S. Apri *reliquias penes se tulit S. Leo IX, dum ante Pontificatum ecclesiæ Tullensi episcopus præfectus, dictus* Bruno, *Romam ad limina Apostolorum peregrinaretur, iisque feliciter usus est, teste Wiberto ejus archidiacono, in Vita ejusdem sancti Pontificis apud nos data tom. 2 Aprilis ad diem* XIX *Aprilis, ex cujus libro 2, cap.* I *sequentia juverit retulisse.* Summa inerat ei devotio summum Pontificem et primum cæli Clavigerum annuo invisere recursu, et pro ovibus a Deo sibi creditis ejus juvamen supplici exorare precatu. Itaque quodam tempore solitum aggressus iter, comitante cœtu clericorum, nec non laicorum, quingentorum numerum supergredientium, qui pro ipsius meritorum dignitate, affabilitate, sanctitate, indivulsum ejus sequebantur comitatum; cunctis surrexit lues dira, Italici corruptione aeris, ita ut nulli hac tabe infecto esset spes in crastinum differendæ mortis. F

per eas pestem a suis depellit : S. Gerardus

54 Vir autem Domini inmodice mœstus de afflictione sese comitantis turbæ, festinum reperit remedium, divina gratia præcurrente. Nam Sanctorum, quæ secum vehebat, propria manu tinctis vino pignoribus, maximeque S. Apri articulis, cui sese commendabat devotius; quicumque hujusmodi poculum quantulumcumque libasset, mox convalescebat, quantuscumque languor eum invasisset, si tantum liquoris illius saporem gustare valuisset. *Hæc ibi : fatendum tamen est, non minimam hujus prodigii partem ipsi S. Leoni seu Brunoni forsitan adscribendam esse. Porro eam S. Leonis in* S. Apri *reliquiis fiduciam inter alia excitasse potuit sanitas S. Gerardo Tullensi episcopo aliquot annis ante per ejusdem Sancti ac Mansueti opem prodigiose reddita, ut narrat Vindricus, seu Widricus, S. Apri abbas in Vita laudati S. Gerardi loco supra assignato, cap. 3, unde rem gestam transcribo.* Tentatus est quoque aliquando *(S. Gerardus)* desperabili corporis ægritudine, per quam Dominus omnipotens glorificanter clarificatus est in suæ virtutis majestate. Quadam siquidem tempore nimio languore prægravatus, ipso

Auctore C. S.

ipso jam frigescente corpore, ad extrema est deductus; nec quisquam ei spem rediture sospitatis spondere præsumebat, nemo nisi de solo ejus funebri obsequio satagebat.

allatis ad se SS. Mansueti et Apri corporibus.

55 Tunc eum subiit cælitus inspirata cogitatio, ut sanctissimorum pontificum Mansueti atque Apri se clementi commendaret præsidio, atque eorum venerandas reliquias jussit deferri in S. Joannis Baptistæ oratorium, quatenus ipsorum præstante suffragio, aut desperati languoris remedium caperet corpus, aut [anima] in supremo exitu ante severum Judicem propitiabile solatium. Sacratis ergo pignoribus infra urbem delatis, condigno cum honore a fidelibus noctu celebrantur vigiliæ, nec desunt pontifici in conclavi contiguo decubanti funereæ excubiæ. Intempesta autem nocte, strepitu vulgi frequentis subsidente, ecce illi, qui languerat, cœpit præter spem salutifer sopor obrepere; moxque a sanctis pontificibus visitatur per somni quietem exoptabili visione. Videbatur namque, sibi languenti ante lectulum adstitisse eosdem viros magnificos, præsulari decenter habitu infulatos, qui quasi requirebant ab ipso misericordi compassione, quomodo B se haberet, et cujusmodi languore tam graviter ægrotaret. Cumque modus ac genus ægritudinis a languido panderetur, visum est sibi, quasi juberant ei, ut se sequeretur, et reflexum iter verterent versus oratorium, quo sacra eorum pignora servabantur.

morti jam proximus, subito sanatur.

56 At ille, qui dies non paucos languerat, sospes surrexit concitus, ac gloriosæ visionis stupore attonitus. Credebat beatos præsules corporea sibi adstitisse præsentia, iterque arripuit, quasi eorum secuturus vestigia. Ad valvas autem perveniens ecclesiæ, propria potitus mente, Sanctorum recognovit virtutem, quam in se dignati sunt ostendere; moxque antiphonam, Exiliit claudus et ambulavit, præcinuit in jubilationis laude. Hinc ante venerabiles sternitur reliquias, pro beneficio grates Sanctis rependit magnificas, Deumque in suis famulis prædicabilem intacibili ore glorificat.

C

VITA

Auctore incerto

Ex editis a Calmeto et Martenio.

AUCTORIS PRÆFATIO.

Auctor, invocato Spiritu sancto.

Beatissimi viri et ante omne sæculum præordinati ac prælecti, suo vero tempore nobis manifestati ac destinati pontificis, Apri hodierna die solemnitas veneranda recolitur, in qua de terris assumptus, cælos petiit, et tamquam miles emeritus post longa hujus vitæ certamina cæleste Capitolium a Christo coronandus intravit. Hæc quotiens revolutis annorum circulis innovatur, totiens Christianis populis annuæ exultationis devotio cumulatur, et sanctorum gaudiorum quædam quasi porta posteris aperitur, cum proprii Patroni festivitas instauratur, Gregis quippe animos Pastoris triumphus attollit, et discipulorum corda lætificat veneratio impensa Magistrō. Hujus igitur talis ac tam egregii Viri Dei vitam et miracula descripturus, habitatorem ejus invoco Spiritum sanctum, [ut,] qui illi virtutes patrandi largitus est gratiam, mihi quoque ad easdem narrandas sufficientem eloquii tribuat venustatem *a*. D

2 Et quidem ad hoc me imparem, minusque idoneum recognosco; verum ejus suffragiis, cujus merita ad utilitatem præsentium, præsidiumque futurorum publicare gestio, spero mihi divinam gratiam affuturam, auditurus cum propheta Dominum mihi dicentem: « Ego ante te » ibo, et potentes terræ humiliabo, portas » æreas conteram, et vectes ferreos confringam, » et aperiam tibi thesauros absconditos et arca- » na secretorum. » Tunc enim securus narrationem aggrediar, si præcurrente divina gratia, et terræ potentes hoc [est,] *b* terrenorum sensuum vitia humiliante, ac ardua quæque et difficilia complanante, thesauros sapientiæ et scientiæ et arcana mysteriorum cælestium penetrare valuero. His breviter prælibatis, ad narrationis seriem, adjuvante Domino, accedamus.

ANNOTATA.

a *Apud Martenium perperam legitur* vetustatem. *Calmeto consentiunt Mss. nostra transumpta ex Mss. Accincti monasterii, et Corneoli et Caritatis. Ex iisdem suppleri textum, qui apud utrumque editorem voculam* ut, *quam propterea uncis inclusi, non habebat.*

b *Hæc quoque vox in utraque editione desideratur, sed in laudatis Mss. legitur.*

CAPUT UNICUM.

Sancti patria, gesta, episcopatus, miracula, obitus et sepultura.

F

Igitur B. Aper in suburbio Augustæ Trecorum, vico, qui Tranquillus *a* dicitur, præsentis vitæ sumpsit exordium, nobilibus, et quod est excellentius, Christianis parentibus editus, et a puero cælestis tyrocinii rudimenta suscipiens, Christianæ religionis venerator ac præcipuus semper exstitit cultor; adeo ut qualis juvenili ætate futurus esset, adhuc in tenera indole præmonstraret. Neque enim, ut illa fert ætas, puerili lascivia relaxabatur; sed totus circa ecclesias et loca sancta semper intentus, perfectissimis quibusque studebat arctius inhærere, quo mox futurus pontifex Catholicæ fidei dogmata per illos et bonorum operum exempla combiberet *b*. Sectabatur præterea ultra vires etiam misericordiæ opera, ut, quantum posset, indigentibus subveniret: ubi vero facultate subveniendi deserebatur, quod solum poterat, totis misericordiæ visceribus egentium inopiæ compatiebatur. Nam sæpe aut a scholis aut ab ecclesia revertens, si forte nudum quempiam pauperem *c* conspexisset, se tunica exuens, illum Puer sanctus induebat, sicque domum revertebatur nudus, justitiæ potius ac misericordiæ indumento circumdatus.

2 Jam

A INCERTO

misericordiæ deditus est: piorum exempla sectatur,

A 2 Jam autem adolescentiæ annos ingressus, cum rerum suarum potestatem habere cœpisset, tantam circa pauperes curam habebat, ut in eorum alimenta cuncta, quæ possederat, erogaret. Nimirum beati Job verbis Sanctus iste uti poterat, quibus ait: « Ab infantia crevit mecum miseratio, » et de utero matris meæ egressa est mecum. » His et talibus scilicet sanctæ conversationis studiis omnes in admirationem sui amoremque converterat. Erat enim venerabilis aspectu, mitis alloquio, vultu serenus, et ut genitalis cespitis vocabulum morum sinceritate monstraret, expers feritate cognominis, tranquilla cunctis existebat lenitate placabilis *d*. Moris etiam erat illi Sanctos quosque præ studio imitationis adire, propriasque singulorum virtutes in vitæ propriæ ornamenta vertebat. Hujus continentiam, illius sectabatur jocunditatem; istius lenitatem, illius vigilias, alterius legendi æmulabatur industriam. Istum jejunantem, illum in sacco et cinere quiescentem mirabatur; unius patientiam, alterius mansuetudinem prædicabat; omnium quoque vicariam erga se retinens charitatem, atque universis virtutum generibus irrigatus, ad sedem B propriam remeabat, ibique *e* secum universa retractans, omnium in se bona, velut apis prudentissima nitebatur exprimere.

a pravis cavet. Episcopus Tullensis electus.

3 Ante omnia provida semet circumspectione semper agebat, sollicita cura intendens, ne hæreticorum vel quorumlibet pravorum malesuada deciperetur astutia. Memor semper Euangelici præcepti, cum simplicitate columbæ astutiam serpentis satagebat habere, et velut undique oculatum animal, sic bona desiderabiliter providebat, ut mala solerter caveret *f*. Cumque his et aliis virtutum insignibus fama Sancti longe lateque crebresceret, ad pontificium Leuchorum *g* civitatis concordi sacerdotum ac civium voluntate et communi omnium acclamatione, non minus raptus, quam electus abducitur *; et licet omni conamine resultaret, sciens profecto, sicut nullum ad sacerdotii culmen electum oportere pertinaciter refugere, ita neminem ad hoc se debere importune ingerere; vicit tamen pium devotæ plebis desiderium, atque inexplebili cunctorum gaudio pontificali sublimatur * cathedra. Erat enim lucerna veri luminis accensa gratia, atque ideo super candelabrum dignissime constituenda, C ut omnibus in domo Dei, quod est Ecclesia, constitutis verbo simul et exemplo veritatis lumen infunderet.

*al. adducitur

*Calm. sublimatus

pristinam vitæ normam servat: et munere suo

4 Jam vero sumpto episcopatu, qualem se quantumque præstiterit, nostræ non est facultatis evolvere. Idem namque constantissime perseverabat, qui prius fuerat; eadem in corde ejus humilitas, eadem et in vestitu vilitas erat; abstinentiæ propositum rigorem infatigabiliter conservabat, numquam alia hora cibum sumens, quam antea consueverat. Atque ita plenus auctoritate et gratia, implebat episcopi dignitatem, ut tamen religionis pristinæ propositum non amitteret; quin potius tantum augebantur lucra virtutis, quantum erat sublimior dignitas sacerdotis. Omnibus nempe secundum Apostolum omnia factus, ut omnes lucrifaceret. Quis enim umquam ad eum mœstus accessit, et consolatus non rediit? Omnium ille passiones, suas credebat, et gaudentium prosperitatem, propriam reputabat. Verbi vero divini doctrinam quotidie, immo omni hora, cunctis adnuntians, nullum tempus a salutari prædicatione vacuum esse sinebat; omnes secum ad cælestem patriam trahere gaudens; semper in ejus ore Christus, semper æternæ vitæ monita resonabant. Fidelis namque ac prudens Dispensator in magni Patris-familias domo constitutus erat, ut conservis suis in tempore mensuram tritici erogaret.

egregie fungitur. Auctoris observatio de miraculis.

5 Gemino itaque modo subjectis consulens, verbo videlicet prædicationis, et exemplo boni operis informans, pro salute et augmento gregis sibi commissi cura pervigili sollicitus erat. Hujuscemodi virtutum exercitiis sanctus Dei * Sacerdos vitam suam decorare, et pontificalem gratiam adimplere studebat. Propter quod eum dignissime in Christi corpore, quod est Ecclesia, velut membrum præcipuum universitas fidelium honorat, amplectitur, veneratur. Sed forte sunt aliqui, qui cum Judæis signa requirentes, hæc sanctitatis testimonia minus sibi sufficere deputant, miracula pro maximo suscipientes, nullumque magnum esse arbitrantes, nisi eum, quem signorum ostentatio declaravit. Illi vero, qui non solum cum turbis Dominum parabolice loquentem audiunt, sed etiam cum domesticis ejus Apostolis secretiore ipsius doctrina perfruuntur, satis evidenter agnoscunt, omnibus signis et prodigiis E ea, quæ in Famulo Domini descripsimus, esse majora; quia numquam ista possunt facere, nisi boni, cum illa plerumque soleant ostendere et mali *h*. Verum ne tales fortasse parvi pendere aut negligere videamur, addamus aliquid de his, quæ per Famulum suum divina virtus mirabiliter operari dignata est.

*al. Domini

Captivos, quibus veniam frustra flagitaverat.

6 Familiare erat beatissimo viro Apro, ut omnes circumquaque regiones vel urbes, verbum sanctæ exhortationis adnuntians, perlustraret. Sicubi etiam idolorum sana vel ethnicæ superstitionis comperisset, continuo fervore spiritus illuc accedebat, et destructa diaboli officina, animas a creaturæ servitute liberans, Creatori proprio reformabat. Quodam itaque tempore, dum talia ageret, ad Cabillonensium *i* urbem divinitatis nutu pervenit, ubi tunc forte pro commisso facinore tres reos vinctos, et carceralibus tenebris traditos reperit. Quorum necessitate comperta, solita sibi pietate permotus, ad Adrianum *k*, qui per id temporis in præfata urbe judicis officium exhibebat, festinus accurrit; nec dedignatus est magnus Domini Antistes ejus pedibus prosterni, et reis indulgentiam atque absolutionem suppliciter deprecari. Qui crudelitatis ingenitæ stimulis F et tumore superbiæ inflatus, Viri Dei verba despexit; nec solum, quod petebat, concedere noluit, verum etiam majora atque acriora tormenta miseris se illaturum minatus est. Sanctus autem Domini se ita repulsum aspiciens, ad notum recurrit auxilium, et quod ab homine non poterat impetrare, ab omnipotentissima expetit Majestate.

mirabiliter liberat, obstinato judice etiam divinitus punito:

7 Mox Divinitas affuit; claustra omnia carceris repente dissiliunt, vincula, quibus nexi tenebantur, tamquam fila, odore ignis accepto, summa celeritate rumpuntur. Procedunt, nullo prohibente, de carcere, cursuque perpeti ad locum, ubi Vir Dei orabat, perveniunt, tenentes manibus nexus *l*, quibus antea tenebantur. Fit populi magnum stupentis spectaculum: gratiæ multiplices Deo referuntur; B. Apri merita in commune ab omnibus prædicantur. Judex quoque insanissimus, qui primus Virum Dei precantem audire noluerat, dignam pro sua superbia e vestigio expertus est ultionem. Acerrimo enim dæmone correptus, et in terram elisus, ac nimiis doloribus vexatus, priusquam Sanctus ab oratio-

ne

A. INCERTO.

m

ne consurgeret, spiritum violenter amisit *m*, nec salutem corporis, nec veniam sceleris consecutus est. Nos profecto in tam districta hominis animadversione monemur, ne servis Dei, præcipue quos Apostolicæ auctoritatis privilegium exornat, temerario ausu contemptum ingerere præsumamus, sub oculis habentes, quia talium injurias confestim comes ultio subsequetur; his etenim a Domino dictum est : « Qui vos audit, me audit; » qui vos spernit, me spernit. »

dæmonem ex energumeno expellit.

8 Huic tam ingenti miraculo aliud non minus clarum consequenter additum est. Cum enim Vir Dei a loco, in quo hæc gesta sunt, ad propria remearet, vidit eminus juvenem spiritu immundo pervasum, ex cujus ore et naribus, quod est dictu mirabile, velut ex fornace, flamma sulphurea prorumpebat. Is, cum procul Virum Dei conspexit, sævire miser et fremere, ac obvios quosque laniare dentibus cœpit. Tunc universo populo in fugam verso, ad beatum Præsulem rapido cursu energumenus advenit. Ille vero intrepidus, vexilloque sanctæ Crucis armatus, sese furenti objecit, elevataque obviam dextera, stare præcepit obsessum : sed cum spuma ignea sancti Viri vultum aspergeret, hiantique ore morsum
B
minaretur, statim opposita manu, cum ei per os sanctæ Crucis vexillo signatum minime liceret exire, pœnis et cruciatibus coactus excedere, congruo suis meritis exitu, immundus spiritus fœda
n
relinquens vestigia, fluxu ventris egressus est *n*. Tua sunt hæc, Christe opera, tua miracula, qui vere mirabilis es in Sanctis tuis, quos ita dignaris glorificare, ut eos de hoste humani generis mirabiliter facias triumphare. Aliquando lætabatur diabolus, se hominem de paradiso ejecisse, nunc mirabili commercio, imperio Hominis ab obsessis corporibus exire compellitur; et qui se superbia tumidus, in cælum conscensurum, et super astra Dei suum solium exaltaturum gloriabatur, nunc confusus atque dejectus, humilium servorum Dei vestigiis substernitur.

Basilicam ædificare exorsus, moritur.

9 Hæc breviter de innumeris, quæ per sanctum suum Aprum divina gratia operari dignata est, miracula collegisse sufficiat : verum nemo umquam sani capitis dubitaverit, eum pluribus aliis signis effulsisse. Instante autem jam tempore, quo Electum suum Dominus post vitæ hujus excursa stadia * remunerare decreverat, cœpit idem Sanctus Dei quandam extra muros
C
urbis, cui gloriose præsidebat, ædificare basili-
o
cam *o*, quo ibi fidelium plebe conveniente, quotidiana Ecclesiæ accrescerent lucra, et assidua diabolo fierent detrimenta. Sed cum jam aliquantulum eam in altitudinem ædificando sublimasset, priusquam supremam manum operi imponeret, cœpit Dei Famulus æmula corporis infirmitate stimulari. Qua per dies singulos ingravescente, fœlicem ad Christum, quem vivens toto corde dilexerat, præstolabatur ascensum. Omnes igitur, quos Christo acquisierat, universamque ecclesiam suam commendans Domino, eique gratias agens, quem semper habuerat protectorem in prospe-
p
ris *p*, immaculatum spiritum Conditori refudit; sicque relinquens terrena, cælestis patriæ adeptus
q
est præmia *q*.

et cum communi luctu, nec sine miraculis sepelitur

10 Extemplo civitas certatim * universa convenit : omnis sexus, omnisque conditio dignis lamentationibus afficiebatur, quia talem ac tantum amittebat Pastorem. Factis * igitur ex more Ecclesiastico officiis, universorum communi consilio ad eumdem locum, in quo basilicam ædificare cœperat, corpus ejus tumulandum defertur. Nec divina defuere miracula, quæ sancti
D
Viri merita post mortem quoque testarentur. Cum enim, ut dictum est, ad præfatum locum sub magna populi frequentia Sancti gleba *r* ferretur, tantus odor miræ suavitatis omnium se naribus gratanter infudit, ut cunctorum florum gratiam, omniumque aromatum fragrantiam superare crederetur. Merito namque post mortem a Christo taliter honoratur, qui, dum viveret, bonus odor Christi semper esse studuerat. Cum vero beata membra tumulo conderentur, fertur cælum a pluribus conspicientibus apertum fuisse, et duæ columnæ nubis ad ejus obsequias visæ sunt descendisse, atque ab ore sancti Pontificis columba nive candidior ad cælum visa est subvolasse; quæ nimirum simplicitatis et innocentiæ ejus meritum creditur comprobasse.

* Mart. excursæ studia

* ibid. catervatim

* al. peractis

11 Magnum profecto mysterium, magnumque sacramentum, quod ad declarandam Famuli sui gratiam Dominus antiqua dignatus est replicare miracula. Columnam enim nubis ad ejus sepulturam ostendit, ut evidentissime pateret mysticum tunc Israel ab Ægypti hujus ærumnis ad beatam repromissionis terram, cælestem videlicet patriam festinare. Columbam vero ex ore
E
ejus procedere jussit, ut illum pacis et sanctimoniæ sectatorem fuisse constaret, ac jucundum Spiritus sancti templum, qui supra Dominum baptizatum in columba apparuit. Facta igitur sancti Viri officiosissime sepultura, inchoatum illius templi ædificium summa populi devotione completum est, quodque * ex nomine S. Apri placuit dedicari, ubi quotidianis virtutum miraculis ejus merita coruscare non cessant *s*. Præstantur ibi infirmis sanitatum plurima beneficia, omnibusque cum fide accedentibus optata Christus dignatur conferre levamina. Quapropter venerandi hujus Patris sedulo suffragia imploremus, ad ejus auxilium securi confugiamus. Habemus nimirum eumdem strenuum apud Deum intercessorem, quem specialem meruimus habere pastorem.

12 Ut tamen hoc, quod dicimus, adipisci mereamur, satagamus sanctitatis illius, quantum possimus, vestigia sequi. Sanctus enim iste, cujus solemnitatem debitis frequentamus officiis, contempsit mundum, quo solum diligeret Christum, contra insidias antiqui hostis clypeum indefense * tenuit providæ circumspectionis, et
F
civitatis suæ portas, quinque videlicet sui corporis sensus, omni custodia munivit, ne callido insidiatori in aliquo pateret ingressus. Versutus namque adversarius mille nocendi artibus præditus, applicat se formis, permiscet sonis, ingerit odoribus, infundit saporibus; sicque per introitum delectationis ingrediens, incestat animæ sanctitatem. Hinc propheta ingemiscit, dicens : « Intravit mors per fenestras nostras : ingressa est domos » nostras. » Libri Regum historia indicat, quem Isboseth, Saulis regis filius, exitum habuerit; qui idcirco latus feriendum præbuit, quia ostiaria domus, purgans triticum, obdormivit. Nam si pervigilem, non somnolentam habere studuisset ostiariam, nequaquam insidiantium actibus patuisset. Virili ergo custodia circumvallandus est animus, virilibus armis inimici est jaculis resistendum. Hinc Salomon admonet, dicens : « Omni » custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit. »

13 Hoc Sanctus iste, cujus festivæ solemnitatis celebramus obitum, vigilantissime semper implere curavit, nobisque implendum ostendit, qui

A qui in spirituali agone scutum fidei infatigabiliter tenuit, totusque vitæ ejus excursus jugis fuit cum principe mundi conflictus; et quia fidenter vincere, pugnante in se et pro se Domino, studuit, idcirco manna candidum accipere, et columna in templo Dei fieri meruit; jamque laureatus Christo assistit, et de sacrario divinitatis exposcit nobis supernæ beneficia pietatis, præstante Domino et Deo præsentissimo ac sacratissimo, qui numquam non fuit, numquam non erit, numquam aliter fuit, numquam aliter erit; qui difficile invenitur, ubi sit, difficilius, ubi non sit, cum quo non omnes esse possumus t, sine quo nullus nostrum esse potest. Discessit autem a corpore idem Pater et venerandus Pastor noster, et migravit ad Dominum septimo decimo Calendarum Octobrium, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et potestas cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Augustæ Trecorum, *sive* Trecæ, *vulgo* Troyes *urbs Galliæ ad Sequanam fluvium sita et Cam-* B *paniæ provinciæ caput est, episcopali sede illustrata sub archiepiscopo Senonensi.* Tranquillum *vicum nonnulli esse credunt hodiernum* Trancaut, *novem circiter milliaribus Gallicis ab urbe Trecensi dissitum : verum hinc oritur difficultas, cur igitur Sanctus* in suburbio Augustæ Trecorum *ortus dicatur. Conjecturam nostram* § *3 Commentarii, num. 31 et 32 dedimus. Consule etiam eumdem* §, *ubi de Trecensi ejusdem patria ex S. Sidonii Apollinaris epistolis non nihil dubitatum est. Calmetus tom. 1 Historiæ Lotharingiæ, col. 295 vicum* Tranquillum *Gallice* Trancol, *col. vero* CXLVI *in annotatis ad instrumenta* Tranquel *appellat, et in diœcesi ac territorio Trecensi collocat.*

b Combiberet *etiam habent duo Mss. nostra, unum perperam* cohiberet, *quo modo etiam legit Martenius.*

c *Vox* pauperem *desideratur in editione Martenii et uno e Mss. nostris.*

d *Alludit auctor ad natale solum vicum* Tranquillum, *quem per* genitalem cespitem *designat, et ad* Apri *vocabulum; asseritque sanctum Juvenem ab inditi sibi nominis feritate alienum,* C *congruenter ad natalis loci vocabulum tranquilli placidique omnibus animi fuisse.*

e *Calmetus post verbum* remeabat *periodum terminavit, ac deinde novam inchoans,* Ubique *legit : at Mss. nostra cum Martenio habent, prout edidimus.*

f *Ex hactenus recensitis collige lector, hanc Sancti a teneris annis vitæ instituendæ normam in Aprum S. Paulini amicum, quem non nulli eumdem cum nostro putant, minime posse convenire. Consule Commentarium* § 2.

g *Ita omnia Mss. nostra cum Martenio : Calmetus correctius* Leucorum *edidit. Est autem Leucorum civitas Tullum, vulgo* Toul *in Belgica prima intra fines Lotharingiæ, ad cujus tamen ducatum non pertinet. Perantiquo episcopatu pollet, fundatore S. Mansueto, cujus Acta tom. 1 Septembris ad diem 3 illustrata habes in Opere nostro; ubi etiam contra inconsultos nimiæ antiquitatis assertores probatum est, ejusdem episcopatus initia non ad S. Petri Apostoli, sed ad Constantini Magni ejusve filiorum tempora esse referenda. Porro S.* Aper *hujus sedis septimus episcopus fuisse creditur. Ex eodem antiquitatis amore ordinatio Sancti nostri anno* A. INCERTO. *quarto Adriani imperatoris affigitur in gemino Catalogo, edito a Calmeto, quem ipse et nos cum ipso deserimus. Adi Commentarium prævium* § 2, *ubi eam fabulam rejecimus, dictamque ordinationem ad finem seculi 5, vel initium 6 retulimus.*

h *Nimis liberaliter hic loquitur auctor : nam quamquam etiam reprobi ad invocationem Dei nominis aliquando mirabilia patraverint, prout ex Matthæi, cap. 7,* ℣ *22 constat, id tamen* plerumque *non fit. In Ms. nostro Tullensi rectius legitur :* Cum illa possent ostendere et mali.

i Cabilo *sive* Cabillonum *urbs est in ducatu Burgundiæ ad fluvium Ararim sita, Gallis* Challon sur Saosne *dicta. At certe non debuit S.* Aper *verbi divini prædicandi aut idololatriæ exstirpandæ gratia ad eam urbem accedere, quæ tum suos dudum episcopos habuerat. Hinc vereor, ne isthæc ex ea falsa opinione profecta sint, quæ S. Mansuetum a S. Petro in Gallias missum fuisse commenta est.*

k *Nonnulli credunt, ex hoc loco existimatum fuisse a Tullensium catalogorum concinnatoribus, S.* Aprum *sub Adriano imperatore vixisse. Vide dicta in Commentario prævio, num. 14 et* E *sequenti.*

l *Scriptor Miraculorum sive is idem sit cum biographo, sive alius, infra cap. 1, num.* XI *asserit, catenam, qua tres illi vincti fuere, in abbatia S. Apri suo etiam tempore asservatam, et ad expellendos ex obsessis corporibus dæmones feliciter adhiberi soluisse.* Est sane apud nos, *inquit,* catena, qua tres reos exemit meritis potentibus, quæ quotiens imponitur talibus furiosis, idem pestifer effugatur inimicus *etc. An ea hodiedum ibi ostendatur, inexploratum mihi est.*

m *Quæ subduntur usque ad numerum sequentem, desunt in Ms. nostro Tullensi.*

n *Sequentia usque ad proximum numerum in eodem Ms. nostro Tullensi desiderantur.*

o *Ea nunc est abbatia S.* Apri *Ordinis S. Benedicti, cum parva ecclesia parochiali, sitaque est in cognomine suburbio civitatis Tullensis versus Meridiem. De hac ecclesia et abbatia, ubi sacrum ejus corpus adhuc servatur, plura diximus in Commentario,* § *4.*

p In prosperis *non legitur in uno e Mss. nostris.* F

q *Annus ejus emortualis omnino ignotus est. Ex dictis in Commentario prævio sub seculi quinti finem vel initium sexti episcopatum exorsus est; cui si septem annis præfuerit, ut habent Tullenses catalogi, tempus mortis utcumque et cum aliqua latitudine statui potest. Ceterum hac die* XV *Septembris colitur, quo die obiisse infra dicitur.*

r *Id est* corpus.

s *Quæ sequuntur usque ad :* Discessit a corpore *Calmetus prætermisit, idque appositis punctis indicavit; ideoque ea ex Martenii editione et gemino Ms. nostro supplevimus. Tertium Ms. nostrum, Tullense scilicet, primam sequentem periodum pariter habet, ac deinde subdit :* Sanctus autem Domini contempsit mundum, quo solum diligeret Christum. Contra insidias antiqui hostis clipeum indefesse tenuit providæ circumspectionis. Migravit ad Dominum venerandus pastor Aper XVII Kalendas Octobris. *Atque hic terminatur laudatum Ms., neque cetera miracula post mortem patrata recenset.*

t *Hæc non sic accipias, quasi in hominis potestate non sit cum Dei gratia salutem æternam consequi.*

MI-

A. ANONYMO.

MIRACULA

POST MORTEM S. APRI

Auctore item anonymo, forte eodem biographo.

CAPUT I.

B *Claudus ab utero, mulier cæca et contracta, aliique cæci sanati : depulsi ex energumenis dæmones.*

Scriptoris præfatio.

Qui beatus Pastor et Pontifex defunctus terris eo, ut supra relatum est, ordine, et in basilica, quam ipse ædificare cœperat, tumulatus, cælis se vivere multis miraculorum prodit indiciis. Nam pia aure fideliter petentium votis annuens, in necessitatibus adesse non despicit : manum sæpe porrigit, et ab infortuniis eripit. Frequentiora sane olim ab eo facta fuisse referuntur, quam modo miracula; quia hoc nostrorum moles meretur peccaminum, ut, quoniam fidelis refrigescit devotio, subtrahi quoque solita consolatio sentiatur. Referunt namque nostri majores natu, plurima sibi ejus et visa et audita miraculorum beneficia, quæ dæmoniosorum, cæcorum, claudorum, aliorumque debilium peregit * incommoda; cum et * istiusmodi curationum indicia scabella scilicet claudorum, et alia his similia super fores basilicæ diu servari solerent. Quæ tamen pia opera, haud mirum, non esse scripta, C torpente incuria, cum et de his, quæ vivens edidit, certum sit, perpauca mandata litteris. Quocirca licet insulsis verbis, quiddam amodo de visis et certissime compertis adnotatum ire *a* dignum ducimus, ne forte putentur vilescere et oblitterari memoria.

* i. e. abegit
* Mort. ad
a

Claudus a nativitate erectus :

2 Quidam igitur claudus ab utero, cum vulgi affluente frequentia, annuæ festivitatis hujus nostri Patroni gratia, devotus advenerat : et cum nocturnis interfuisset supplex Officiis, arvo protensus, ante sanctum se divi Præsulis sepulchrum, fratribus Hymnum Te Deum laudamus modulantibus, repente clamoris sui vociferatione cunctos perturbare cœpit, dum salubriter cruciatur sui novella erectione *b*. Nam et vertibulorum compages immensum dedere crepitum in restaurando suis locis; crura quoque, quæ suris adhæserant, dum divelluntur, multum illic sanguinis effuderunt. Quid plura? Supradicto finito modulamine, repertus est insolito rectus consistere pedibus; tuncque annorum multorum homo didicit, cujus rei eatenus erat nescius. Quocirca fratres non piguit consummatum hymnum repetere, et Lætificatori suo, cujus piam adesse sentiebant præsentiam, vociferanter * extollere.

b
* al. vociferantur

3 Quædam igitur mulier de Caslenis *c* villa per aliquot annos contracta, nec non et cæca delata est a parentibus ad illius jam dictam basilicam pridie ante festivitatem : cumque supplex pernoctaret in orationibus, mane albescente mundi lumine, oculi quoque ejus irradiati divinitus micuerunt deinceps clarificata acie; atque hoc contenta munere, ad sua referri petivit. Evoluto aliquanto dierum spatio, in visu noctis est admonita, ut ad Medici fidelis recurreret suffragium, cujus benevolam experta fuerat potentiam. Relata igitur in Vigilia festivitatis Sanctorum omnium, candelam altari sancto devote imposuit, pernoctavitque, ut prius, in precibus. Consummatis tandem vigiliis, cum necdum solis jubar diem perfecte compleret, egressis foras omnibus, ipsa cum patre et matre ibi remorari permissa est. Unus vero fratrum, nomine Alrauldus, non exiit, sed in choro super formam *d* residens, quippiam psalmorum, non enim cunctos memoria perceperat, Deo sibique decantare cœpit; et ecce subito duæ columbæ advolasse illis visæ sunt, quarum una super lectum *e* S. Apri, altera seorsum subsedit.

4 Illico forte pater et mater relinquentes filiam jacentem ante S. Michaelis altare, fontem post criptam Sancti situm adierunt : sed mox debilis divinum medicamen præsentiens, clamoreque, ac si torqueretur, perstrepens, erectione sua lætifica gratias congeminans, ante sepulchrum Restauratoris sui inventa est a suis parentibus, celerrime currentibus, aliudque timentibus. Unde confestim Fratrum concio hymnum Deo extulit in vocibus; atque ut ipsum comperit, eo die celebravit clerus urbis et populus, muliere adstante sospite, quæ deinceps ad finem usque vitæ se sibi redditam gavisa est. Cæcus quoque quispiam, cogente infortunii sui calamitate, ad hunc famosum Medicum a partibus Mosæ *f* fecit confugium, atque fidelibus eum pulsans precibus, lumen emeruit : sed forte dum rediret ad propria, in ipso itinere pristina eum revisit cæcitas. Scius autem homo fidere, mox recidivo tramite repedavit cum manuali munere ad notam clementiam, et ita demum obtento gavisus est perpetuando lumine.

5 Harchellindis etiam dicta quædam mulier de hujus civitatis suburbio, incommodo cæcitatis detenta, opem * luminis ab hoc suppliciter expetivit; quam obtentam in redeundo perdidit. Denuo autem reversa, recepit quidem, sed et, ut prius doluit, amissa. Tertio vero reditu (nam importunitatem exigebat necessitas *g*) dixit se sensisse quasi manus ipsius clementis Medici tangentis sibi oculos : quod utrum sit solidum, an frivolum, non ad nos; tamen illi inde mutata mansit acies *h*. Puer denique quidam, parvulus de villa Pavoniaco super Mosam *i*, fortuitu amisit oculorum aciem : quo permoti dolore parentes, per diversas eum Sânctorum circumtulere memorias; sed nulli illorum placuit lucis donum reddere, quia sciebant, hujus Patris nostri istud esse officii. Delatus igitur ad hujus patrocinium, votum obtinuit; quo, mox relatus, privatus est. Sed revectus iterum ad Sancti tumulum, illuminatus est, atque a domino suo inibi ad serviendum deinceps deputatus. Luce potitus, servitium delegatum annis sequentibus non deseruit, Curatorem suum omni die juxta suum scire magnificans.

6 Ancilla cujusdam de regione, ut fertur, Mosæ, cæca per aliquot annos, cum ad hunc Cura-

A ratorem protendens, lumen meruisset recipere, se ipsam servituram eidem delegavit. Sed reversa ad priorem dominum, avaritia evincente, ad illius violenter redacta servitium, mox pristinæ cæcitatis incommodum dolenter perpessa est; quod cum dominus ille ob suam contigisse perpendit tenaciam, retransmissam denuo ad potentioris Senioris *k* auxilium, ipse quoque eam illius deputavit famulitio, si modo mereretur lumen amissum recipere. Et mox lux reversa inlustravit faciem, ut adverteret se possessor carneus nedum præferendum, sed nec æquandum ditioni ejus, qui corruptelæ tegumento exutus est *l*.

Auctoris præfatio ad sequentia miracula.

7 Multa sunt illius sane istiusmodi magna et frequentia, quæ si cuncta fuissent scripta, lectorem forsitan tæderet copiæ. Attamen reprehendenda auctorum segnities, qui nec saltem aliqua de post transitum ejus gestis, scriptis transmiserunt posterorum notitiæ. Nobis autem jam pœne in fine sæculi constitutis ingratum videretur et indecens, si non saltem pusillum aliquid in laudem tam pii Provisoris Tutorisque nostri agamus; in quo si forte offenderimus structura thematis, B expurget nos simplicitas devotionis; qui, si posset fieri, non solum homines, sed et mutas pecudes, creaturasque omnigenas præconio ejus faceremus clamosas. Nam cum fuerit potens in virtutibus, patratorque miraculorum præcipuus, vigore tamen persequendi dæmones, et propellendi ab hominibus magnopere * eminuit *, tam in vita, quam post obitum; quippe vitiorum omnium exosus contagium, quibus præesse creduntur illi spiritus, et quasi suavibus epulis jocundari. Et quidem ut prætermittantur diversæ maniacorum *m* passiones, quibus quoque juxta sibi placitum frequenter non dedignatur mederi, quamvis et eisdem communis inimicus nocendi avidus se soleat divinitus permissus immiscere, vix quisquam illo impuro spiritu pervasus, ejus auxilium expetiit, qui non se gaudeat clementer ereptum; adeo ut nostræ memoriæ non succurrat ullus talium utriusque sexus, qui recesserit inauditus: quorum cum sit innumera multitudo, aliquos commemoratum iri justum videtur.

* Marten. magno
* id. præeminuit

Presbyter a dæmone delusus

8 Clericus igitur Segintensis pagi *n* indigena, Abraham nomine, quem rustici Avrannum * nuncupabant, promotus ad sacerdotium, vitam elegit apud se illi aptam officio; quod utinam cuncti digne agerent! Instituit namque vacare C orationibus, insistere jejuniis, in castitate vivere, eleemosynas tribuere, basilicam suam restruere, et commissos sibi secundum scire suum ad bene agendum admonere. Sed quia caruit oculo discretivæ prudentiæ, minusque doctus fuit Scripturarum eloquia, merito grave quid occulto Dei judicio perpessus est. Cum enim die quadam solus esset in ipsa sua ecclesia, hostis ei nequam visus est nigri quidem latenter pectoris, sed palam candidæ clarissimæque speciei. Tunc illi attonito: Ego, inquit, venio tibi Gabriel archangelus a summi Dei directus solio, qui factorum tuorum hactenus apud illum fui internuntius, et ea nunc tibi jussus intimo illius astare conspectibus, solumque tibi restare, ut Romam adeas, meritum ipsorum operum illic consummaturus.

* id. Avrannum

et ab eo deinde

9 Credidit stultus, et jussa complere non differens, moramque omnem, acsi noxiam reformidans, præparato viatico, assumptoque nepote suo, Adone nomine, ad Urbem profectus est. Quem enim hominum artificio suo nequeat illicere multiformis spiritus, innumerabilisque malitiæ, qui etiam sanctitatis et justitiæ ob hoc audet sibi speciem adsumere? Aut quando quimus ejus dolosas artes penetranter librare et disquirere pulverulentis oculis, fæceque mundi insitis, nisi sit nobis Deus oculus, ars quoque unica assistens nostro lateri, custodiens pedes nostros, ne capiamur? Viator igitur ille sæpe dictus Romam anhelus perveniens, porticum S. Petri introiit, ibique obvium angelum suum jam dictum sibi habuit sub memorata specie, videlicet luce deterrima, quem solus ipse videre potuit, persuadentem monasterii aditum sibi non esse necessarium, cujus peccata essent deleta omnia, cujusque vota obtinuissent efficientiam; imo rediret quantocyus, de Dei sui fisus clementia. Mox cœpit retrocedere, verens in aliquo esse inobediens, mirante nepote illius, cujus mentio jam supra nominatim facta est, precarioque hortatu petente introitum: et si non gratia devotionis, qua iter effecerat *, saltem præsentium videntiumque reveritu, et dedecore irridentium.

A. ANONYMO.

* id. fecerat

possessus, eodem liberatur.

10 Pellectus autem penitus et corde cæcato desipiens, huc usque, inquit, venisse sufficit, cum viderim et audierim, quod tu nescis, mirabile. Sicque obstinatus animus non potuit evinci. Celer itaque eundo, celerior repedando, E illico ut suæ fines attigit parochiæ, a crudelissimo dæmone pervasus est, omnes ad se accedentes arripere ac dilaniare nitens. Ut fera igitur comprehenditur, in vincula conjicitur, et licet renitens, ac in diversa ut ferox taurus nitens, ad hunc Patronum adducitur. Confluit plebs suburbana et urbica, quia fuerat hic etiam partim notus populo. Venerandus quoque dominus Gauztinus pontifex accurrit cum suo clero nobili, cunctisque annexis pariter letaniæ congeminatione, Domini et hujus Sancti poscitur auxilium, captivo illo in aquæ benedictæ dolio imposito, Crucibus, Sanctorumque reliquiis multorum adhibitis. Quid multa? Non omnino fuit rauca oratio, et Domini surda auricula, sed suffragantibus pii Apri meritis, dæmonem quidem amisisse visus est; nam omnem ferociam deposuit, et se suosque recognovit, ac præter altaris officium reliqua ecclesiastica peregit; sed fatigato cerebro ad pristinam sanitatem non pervenit. Qui, quod prætermittendum non est, cum ab aqua extraheretur, multis exorcismis constrictus confessus est, se undecim abeuntibus, duodecimum superesse *o*. Quam rem idcirco maxime F adnotandam putavimus, quatenus cuncti verentes magis occulta dæmoniorum, id est, vitiorum spicula, quam aperte sævientia (cum illa semper inquinent, et hæc aliquando afflictos purgare soleant) in omni re agenda puncturam timoris non evitemus, imo indesinenter adhibere studeamus, quo pro certo justificari mereamur.

Alii utriusque sexus

11 Sed et de hujus territorio, Bucculiaco *p* scilicet villa, mulier quædam Bova notamine, tam fero pervasa est dæmonio, ut non modo quiete adduci non potuerit, verum nec artata vincimine, nisi perplexa funibus adveheretur plaustro a mœstis parentibus; quæ, effugato nequam spiritu, mentem suam meruit recipere, et gaudens ad propria repedare. Est sane apud nos catena, qua tres reos exemit meritis potentibus *q* quæ quotiens imponitur talibus furiosis, idem pestifer effugatur inimicus, verens nexum, quo divinitus facta est libertas reis; et ita miro modo vincula, donante Deo, absolvunt vinctum. Nihilominus et alia quædam mulier, de villa Sarcofago *r* adducta, insanissima, horrenda dicens et faciens, liberata ab hoste, lætanter sana fa-

A. ANONYMO.

facta est. Alius quoque quidam, cujus nomen excidit, ferocissimo dæmone invasus, huc olim adductus est hora prima Dominicæ diei, cui jam dicta catena imposita est; qui, mirum dictu! in pavimento ecclesiæ sese volutans, et ut fera manibus per illud reptans, clamore valido cuncta replens, luporum imitabatur ululatus, porcorum grunnitus, taurorum mugitus, serpentium sibilos et stridores soricum; hocque tormento se attrivit continuatim usque ad lectionem Euangelicam publicæ Missæ. Nam, cum recitatur, subito furorem clamoremque deposuit, et ad se rediit, et ubi esset, didicit, et clementiam super se factam recognovit, devoteque conlaudavit *s*, et ad sua gaudens commigravit.

nergumeni, et unus simul phreneticus, *t*

12 Juvenculus quidam de villa, quæ Domni Germani *t* dicitur, haud procul ab urbe hac posita, rationis vigore deposito, repletus vesania, jamque pene toto effæto, debilitatoque corpore, solo vociferationis clamore perstrepens, plaustello advectus est, die, qui more Ecclesiastico Parasceve dicitur, ante Paschæ videlicet solemnia. Qui cum nec nocte nec die requiesceret, præstolabatur Domini clementiam per hujus Sancti merita: B non tamen hic, ut putabatur, solo afficiebatur dæmonio, sed frenesi gravissima. Non autem cassa fiducia fuit; qua creditus est salvari posse: quoniam post ipsam Dominicam, aut secunda aut tertia Feria, (quanam tamen, ambigitur) sanitatis suæ gaudio cum parentibus potitus est, et pro munere gratiarum etiam unum injugem *u* juvencum tribuit, et ita pedes rediit.

ibidem liberati.

13 Evoluto autem anni tempore, et, ut putatur, biennii, post hunc et alios curatos utriusque sexus, quos singillatim commemorare longum est, quidam manifesto plenus dæmonio, de Trociaco *x* villa super Mosam adductus est, Paschalis nomine, sexta Feria post gloriosæ Ascensionis Dominicæ diem, qui corpore validus, vesania male validior, truceque voce vigidus *y*, inter cætera horrenda Deum quoque se esse clamitans, vix tegi tenerique poterat, licet catenatus; cum et omnem accedentem mordicus dentibus dilacerare conaretur. Is observatus istic, mane sequenti Dominica perfecte sibi restitutus est; adeo ut nobi synaxim *z* horæ Primæ agentibus, multumque lætanter stupentibus pro eo, ante altare diutinæ orationi incumberet, et surgens signo C sanctæ Crucis se muniret, atque post cunctis astantibus eventum sui infortunii referret. Sanus * ergo rediens octavo die ab eo, quo infirmus advenerat, munus devotionis, videlicet pisces alacer usibus Fratrum detulit, et forsan adhuc usque de salute sua tripudiat. Hæc denique miracula adeo sunt numerosa et frequentia, ut memoriam effugiat personarum curatarum nominativa distinctio, nec scripturæ egeat officio; ideoque transeundum est ad alia.

* *Marten. suus*

ANNOTATA.

a *Ex hisce collige, lector, Miracula hæc plus fidei mereri, quam Vitam, uti per decursum etiam patebit. Ceterum in Commentario jam monui hæc eadem in Mss. nostris desiderari, et ex Calmeti atque Martenii editionibus a me recudenda esse.*

b *Apud Martenium legitur :* curatione : *sed hujusmodi minutias in posterum inobservatas relinquam.*

c *Calmetus locum hunc suspicatur esse* Chaligny, *quem tabula diœcesis Tullensis quinque milliaribus Gallicis communibus Tullo dissitum, sed et ad alteram Mosellæ ripam collocat.*

d *Id est, sellam suam in choro. Vide Cangium in Glossario.*

e *Calmetus dubitat, an non* tectum *legendum sit : verum cum hæc intra ecclesiam gesta fuerint, et* lectus *apud scriptores mediæ latinitatis pro feretro, in quo Sanctorum corpora aut quiescebant, aut circumferri solebant, ut videri potest apud laudatum Cangium, nihil hic mutandum censeo. Imo* lectulus *pro ipso Sancti sepulcro infra num. 20 usurpatur.*

f *Mosam fluvium vulgo notum indicat, qui inter ceteras regiones Lotharingiam interfluit, paucisque milliaribus Gallicis a civitate Tullensi in Occidentali parte labitur.*

g Necessitas *desideratur in editione Martenii.*

h *Admodum mendosa hic est Martenii lectio, quæ sic habet :* Quod utrum sit solidum, an frivolum, non ad annos, nos tamen illi inde mutata mansit acies. *Porro ex hac scriptoris annotatione colligere licet, eum non nimis credulum fuisse facilemve in admittendis miraculis; atque hinc ipsius auctoritas confirmatur.* E

i Forsitan Pargny, aut Pagny-sur-Meuse, *inquit Calmetus.* Pagny *vero Tabula diœcesis Tullensis apud ipsum non procul a Mosa in dextera ripa, ac tribus circiter milliaribus communibus Gallicis Tullo dissitum exhibet.*

k Senioris, *id est,* Domini; *atque ita recepta apud medii ævi homines honorifica nuncupatione Sanctum designat.*

l *Id est Sancto, qui carnem exuerat, sive mortem obierat.*

m *A Græca voce* μανία *furor,* maniaci *furiosi.*

n Segintensis pagus *vulgo* le Santois, *Tullensi pago adjacet.*

o *Martenius habet :* Confessus est, se ab duodecim duodecimum superesse. *Aliquot alias Martenii lectiones variantes, vel menda tacitus præterii.*

p *Apud Martenium est,* Buculiaco *per simplex* c. *Calmetus suspicatur vicum* Biqueley, *quem in Tullensi agro seu pago tabulæ geographicæ exhibent, hic designari; sed cum videri possit scriptor de territorio illius presbyteri, de quo mox egit, hic loqui, sive de pago Segintensi, ea conjectura, quæ per se incerta est, etiam magis dubia redditur.*

q *De hoc miraculo consule Vitam, num. 6 et 7. Adverte etiam hoc loco scriptorem sese in* S. Apri *monasterio monachum indicare.*

r *Vicus est* Cercueil *indigenis dictus, duobus milliaribus Nanceio Amantiam seu Almentiam, vulgo* Amance *versus, teste Calmeto in annotatis marginalibus.*

s *Reliqua hujus periodi usque ad initium numeri sequentis desiderantur apud Martenium.*

t Dom-Germain, prope Tullum, *inquit Calmetus, qui locus Gallice sic notatur tam in Tabula diœcesis Tullensis, quam ipse Historiæ suæ præfixit, quam in edita a Guilielmo de L'Isle.*

u *Martenius habet* in juge, *quasi in perpetuum. At melior est Calmeti lectio :* injugis *enim juvencus est, qui jugum numquam tulit.*

x *Apud Martenium legitur :* Frociaco : *at Calmeti lectio præferenda videtur, cui recte respondet hodiernum Gallicum nomen vici* Troussey-sur-Meuse.

y *Ad marginem notat Calmetus :* Forte vege-

A getus aut rigidus. *Martenius vero in textu habet :* rigidus; *ad marginem autem :* Forte turgidus.

z Synaxis *est communis oratio, seu psalmodia. Ex dictis autem et subsequentibus videtur scriptor ipse tum affuisse.*

Ager per miraculum monasterio Sancti vindicatus : lapsus e templi fastigio incolumis servatus : Ludelmi episcopi mors : corpus Tulli depositum, et in ecclesiam suam clam relatum atque absconditum.

B Cum vero, ut dictum est, hic noster Pater a et Senior paratus in necessitatibus succurrere, periculisque poscenti, non semper inultum abire patitur (quamquam raro id faciat) si quis perperam subtraxerit, quod deputatum est a piis Christi cultoribus famulorum suorum usibus. Est namque non procul a situ monasterii campus non vilis pretii et utilitatis, qui unius episcoporum urbis hujus adeo gratanter insedit oculis, ut vilipendens ad frugem tantum utentes, non possidentes, imbecilles monachos, victus concupiscentia eum sibi acciperet. Quem bene jussit excoli, et sationem fieri : quidquid enim pravum molitur obfirmata cupiditas, ratum putat plenumque justitiæ, cum sit cassum et Domini rubrica exorbitans, et planta omnis malitiæ sit nequam concupiscentia. Igitur consummata satio plus solito b ibi prodiit, privatis quidem ferens mœstitiam, privanti autem lætitiam, dum et lingua adulantium, ut assolet; beatam illam quam justam, quemadmodum videri putabatur, ipsius agelli pervasionem astrueret; sed æquitate superni moderaminis sero votum spes lusit avarum.

Ager monachis ereptus. a

b

C 15 Nam, ut dictum est, semen gratam herbam protulit, herba spicam formosam densamque edidit, spica autem floscida gaudium agricolæ et domino cumulavit. Tempore sane suo pallente stipula, ille domnus jam dictus pontifex messores adesse jussit segeti, aggressique eam secare, ut jusserat, messem fruge vitali invenerunt vacuam, nec granum aliquod in ulla saltim spica, quarum adstabat multa, sed inanis formositas; quatenus evidenter disceret terrena cupiditas, omnino esse vacuum, quidquid caret fructu justitiæ. Pervenit ejus rei notitia certo internuntio ad aures ejusdem præsulis, et licet nolentis, intima cordis penetravit, ac sese hujuscemodi rem respicere persensit : continuo *, quod absque libramine diffinierat, corrigere instituit, jubens, ut Dei pauperes sua reciperent; nec dubium, quin ita fecerint.

mirabili modo iisdem redditur.

* Marten continuoque

16 Tempore, quo civitas hæc per incuriam, peccatis exigentibus, pene tota succensa fuit c, ita ut vix quicquam ex ea potuisset eripi, in varia supellectile, etiam ecclesiastica, flante vento valido, flammarum globi extrinsecus huc illucque ferebantur, et quanto altiora circumsita erant ædificia, tanto magis imminenti patebant periculo. Unde quia culmen hujus basilicæ per multa loca temptabat incendium, machinis diversis applicitis, certatim ad eripiendum plurimi, imo quotquot valebant, subire festinabant. Alii quidem ferebant aquam in hydriis, alii autem supra tectum sedentes, excipiebant et objiciebant flammis male urentibus. Cumque hæc instanter fierent, unus in suprema ecclesiæ canali sedentium, dum a porrigente excipit hydriam, seipsum præ festinatione oblitus, demoto pede, ubi innitebatur, a summo tecto devolutus ad inferius, atque ab hoc ad tertium, demumque ad terram, intra claustra corruit incolumis; cum potuisset non solum exhalasse spiritum, sed etiam ossa contrivisse omnia. Qui illico celer iterum tecti alta subiit. Sed quis hunc dubitet B. Apri custodisse meritum? Quia enim pro eo seipsum oblitus fuerat, jure illi, quem habebat memoria d, non defuit et corpore.

Ex templi fastigio lapsus incolumis surgit. c

A. ANONYMO.

d

17 Cum domnus Gauzlinus pontifex moribus egregius, ad vires suas desiderans e, ut grex sibi commissus mandatis divinis obtemperaret, et utilitatibus animæ occuparetur, inter cætera religionis officia etiam hoc constituisset, ut hujus Sancti celebraretur festivitas ab omni diœcesis suæ populo; quidam gratanter observandam susceperunt, quidam autem negligentes, quorum dolenda ubique potest reperiri multitudo, minus devoto corde amplexi sunt. Unde et in villa, quæ dicitur Lineium f super fluvium Ornam, cum molio farinarium g suum tempestive negligeret ab opere compescere, nutu Dei, nullo intercurrente terreno obstaculo, ab hora nona diei præcedentis usque ad alteram nonam subsequentis, videlicet ipsius festivitatis h, ab opere otiosum et vacuum præter molionis voluntatem sponte sua permansit. In quo facto haud dubie ostensum est, quam non sit vilipendenda pastorum nostrorum secundum Deum incedens constitutio; imo quam per omnia sit observanda qualiscumque Ecclesiastica traditio; quin potius quam reverendum sit hujus Sancti meritum, qui fuerit tum bonus pastor ecclesiæ, tum multarum virtutum custos et opifex, sui non negligens, sollicitus pro populo, ut abundaret verbi pabulo, nec hac deficeret in heremo, pro quo nunc sollicitior orationum ei præsto est apud Dominum suffragio.

Mola in Sancti festivitate sponte sistitur. e

E

f

g

h

F

18 Quiddam itidem aliud narratu dignum videtur, sed forsitan cuiquam frivolum, commentitium et incredibile, aut certe displicens putabitur; verum cujusmodi fuerit, finis ostendit. Quibus tamen scitum est, quam innumeras per somnia admonitiones divinitus factas mortalibus in sacris codicibus teneamus, non mox reprehensum et contemptum ire properabunt; sed credente beato Job, qui si consolationem appeteret, in lectulo terrificandum se a Deo per somnia et visiones protestatur; cum meminerint quoque B. Jeronymum multa vibice liventes scapulas retulisse a sopore i. Post multos igitur hujus sanctæ sedis pastores et præsules ab incolatu mundano subtractos, et ad diversum alterius vitæ receptaculum transpositos, Ludelmus quidam sæculari nobilitate præclarus, eidem, insignitus pontificali amiculo *, subrogatus est. Qui temporali quidem dominatione ac potestate subnixus, atque, ut fertur, in multis utilis; sed quantum ad humanos oculos minus, ut homo, spiritualibus devote intentus, congregationibus monasteriorum, monachorum scilicet ac canonicorum, non ut pius consul patronusque aderat, sed ut rigidus guberna-

Ludelmum episcopum, in monasteria minus æquum,

i

* Marten. amminiculo

A. ANONYMO.

nator præerat, libere eorum bona, a bonis pro redemptione peccaminum concessa, tamquam sua sibi accipiens, et pro libitu dispertiens.

divinitus punitum, ex quadam visione. k

19 Hic itaque decem annis regimine potitus, undecimo gravi brachiorum dolore percussus est. Erat sane tunc temporis sacerdos quidam ecclesiæ B. Maximini *k* in ipso suburbio sitæ; vir ævi maturus, moribusque gravis, Girveus nomine, cui talis de eo apparuit visio. Putabat se stare ante altare S. Michaelis in basilica hujus nostri Domini, cujus patrocinio fruimur, et subito respicientem, videre jam dictum præsulem monasterii septa ingredi, ac manu duos sonipedes regere, atque in aditum beati sepulchri introductos concludere, et victum apponere. Cujus rei novitate attonitus; Heu, quidnam, inquit, mi domine, tantum tibi facinus patrare placuit, inauditum omnibus, et infamem sæclis fabulam? Sile, respondit ille frendens, o ignave et garrule; immo perge quantocyus, et e prato monachorum equis his deferto pabulum. Meus hic locus est, mei equi sunt, et ad meum arbitrium istic eos pascam et nutriam. Quæ priusquam verba peroraret, B videbatur vir vultu splendidus, statu reverendus, a sepulchro progredi clericalis habitus, ac virgam manu gestans, pedetemptim eumdem præsulem impetere, jam tamen hoc aspectu trementem et paulatim loco cedentem.

cuidam presbytero oblata.

* *id.* Leudelme

20 Ergo ante altare sanctorum Thebæorum martyrum ad ipsum memoratus vir perveniens; O, inquit, frater Laudelme * episcope, quæ mea contra te culpa exstitit? Cur me totiens et multipliciter vilipendens et inquietans, etiam in lectulo meo tam dedecorose inquietas; cum mihi hic locus a Deo datus, tibi vero sit tantummodo commissus? Cumque talibus invectionis verbis, dulcissimi pectoris fonte prolatis, nil humilitatis ac satisfactionis, illo * redarguente, conscientia stupidus referret, verbis adjunxit verbera, dum ter virga, quam gerebat, in capite eum cædere visus est. Non autem incredibile est, eos cædi virga supremæ sententiæ, qui procul a virga disciplinæ, qua castigatur filia Sion, non discedente zelo Dei, ab ea effrenes et liberi compediti, avia sectantes, a recto exorbitant. Jam dictus denique sacerdos hoc visu exterritus, C et exsomnis effectus, anceps est redditus, utrum id celaret, an necessario proderet, sicque diebus quindecim continuit apud se.

* *ibid.* ille

auctor suspicatur.

* *forte*, pavefactus

21 Tandem his emensis evicit formidinem fidelitatis devotio, et domino suo pontifici, mediante Bernefrido primicerio, cuncta per ordinem patefecit. Quibus compertis, patefactus *, Quod tu, inquit, frater, grato sopore quiescens vidisse videris, ego proh dolor! vigil persentio; percusso scilicet a Deo mortem procul dubio imminere. De correctione sane ac restitutione ablatorum bonorum ecclesiarum cum a duobus jam dictis consacerdotibus humili fidelitate, ut justum erat, admoneretur, recepit quidem auribus, et cordi sibi esse respondit; sed ægritudinis molestiæ intentus atque alia curans, usque post obitum serum distulit effectum. Post hæc enim paucis exactis diebus supra memorato dolore brachii ingravescente ac vitalia penetrante, præsentem vitam alia mutavit, seque in civitate sepeliri mandavit; multis mirantibus, cum nullus hoc ante fecerit, qui jam pridem sepulturam apud monasterium B. Apri in suburbio delegerat *l*. Hæc vero idcirco adnotanda putavimus, quia licet occulta, potest tamen aliquantula pars conjici ultionis in adversarios famulorum suorum, quæ non ipsis desideranda, sed malefactoribus est potius formidanda *m*. D

22 Cum ex incomprehensibili secreto æterni consilii occultum judicium Dei virgam gentilium peccatorum super sortem Ecclesiæ, culpis filiorum ejus exigentibus, ponere decrevisset, sæva Danorum pestis Hungarorum rabiei juncta, carceribus suæ nativæ habitationis remotis, ut fluvius subita tempestate excrescens, extra metas suorum terminorum in perniciem multarum cis citraque prope et procul se positarum gentium redundavit. Quibus nemine resistente, (neque enim quisquam valebat, furore Domini digne omnibus imminente) Misia eversa, Marahensiumque *, licet gentilium, convulsis tabernaculis, suam olim Pannoniam irruperunt. Tunc Norica succensa, Rethiam subruere, perque Histriæ fines debacchantes, Nerviorum perditis rebus, post cædem Germaniæ, Galliam Belgicam incenderunt. Verum quod communi scelere meruerant populi, ut justo Dei judicio puniretur, totius Neustriæ et Austrasiæ devastatis agris, subversis castris, post humanam stragem flamma E consumptis ecclesiis, Comatam Galliam subruerunt. Tempora hujus infœlicitatis * Carolus junior, a suis cognominatus simplex *n*, cum regno Francorum pertransibat.

23 Talis igitur ac tantæ pestis turbine, quæ quis suorum poterat, ne involverentur, intra mœnia antiquarum urbium, videlicet monasteriorum ornamenta, sanctorum quoque corporum pignora certatim recondebant; et nimirum quis se maxime fœlicem aiebat, non dicimus, sua, sed si se gladio et captivitati proripiens, non modo urbis, verum præruptorum scopulorum juga, ubi fortasse erant, atque densissimi luci præsidia ac ignotæ lumini vallis latibula meruisset. Unde, incolæ hujus cœnobii nutu *o* magni consilii Angeli, tanti periculi fuga, rebus, quas poterant curatis atque reconditis, quæ fortassis remanserant, profligatis, [ut *p*] si locum pessumdarent, Patronum vitæ præsentis spemque secuturæ sibi postliminium non deesse gratularentur, mœnia urbis cum ejusdem sanctissimo corpore tandem moribundi succedunt, et ut majorum relatu ad nos usque delatum est, non sine beati Viri quadam injuria. Nam tanto, aiebant, in illius parvi F itineris spatio loculus aggravatus est pondere, ut, quotquot erant latores, vix sufferre valerent; ut daret intelligi, se illo nolle introire. Tamen ut vobis sibi famulantium devotissime se non negaret, (nam semper benigne præsto est sibi servientibus) quasi cum nolle suo * permisit inferri.

24 Illatum itaque corpus sanctissimum, et cum debita reverentia in basilica B. Joannis Baptistæ *q*, depositum, ibique a suis solemni frequentabatur officio, quoad pace, Domino jubente, reddita, ad proprium et dilectum, quo se olim poni jusserat, et unde in nive candidioris columbæ specie cælos petierat, reveheretur tumulum. Hujus sedis cathedram, nolentibus regni primatibus, domnus Drogo *r*, nobilissimis ortus natalibus, tum vi, tum ingenio, tum consensu civium occupaverat; sed jam tunc communi omnium voto nobiliter gerebat. Ut enim superbia sanguinis, ita subtilitate singularis ingenii, illinc rebus publicis, hinc spiritualibus negotiis insudabat. Quare omnibus ita habilem se præbuerat, ut cunctorum amorem venerationemque difficile solubilem sibi ascisceret. Sed his ejus bonis invidia diaboli,

quæ

A quæ jugiter sedet insidiis in occultis, ut trucidet rectos corde, æmulatrix accessit. Siquidem fluctibus hujus turbinis sedatis, Christo propitio, diu optata pace prædictus domnus præsul potitus, ut prosperis votis animus arrisit, astutia versuti hostis hac in re deceptus, pedem pene in lubrico posuisset, ni sanctissimi Apri meritum, ne illi voluntas opere nefario prolata in culpæ crimen cederet, et futuram suorum fidelium ex corporis sui absentia tristitiam prohibuisset.

quod. cum episcopus, malo usus consilio, retinere.

25 Fratribus itaque post lacrymosa tot suspiria ad suum monasterium maturantibus reditum, et qualiter suum curantibus referrent Patronum; quidam erat degener, nomine Bulso, cui præfatus præsul suum, quidquid illud esset, committebat secretum. Hic igitur, ut tales adesse solent, si invenerint, cui adulentur, domno pontifici, Res, inquiens, publica artatur, nihilque est residui sumptuum; nec tales in pastores atque simulatores monachos, aiebat, decet apparatus *s*. Redigatur ergo in unum publicum sacellum, una sit apotheca, unum horreum; et ne Sancto sub penuria servire se, hi querantur seductores, B corpus retineatur sacrum, atque in urbe regia debita populorum frequentia veneretur, quod in exiguo locello ab his negligitur nugacibus. Collocetur digne in matre hujus sedis ecclesiarum *t*, ut urbi sit ad munimentum, vobis in præsenti, inque futuro ad adjutorium; simul et consideret nobilitas vestra, quod nulla vestri ab his curetur necessitas: non enim vobis serviunt in expeditione regii famulatus; non eorum ullo auxilio vestra munitur aut tuetur civitas, nulla nobis in commune conutilitas. Sitis, oportet, si alii nolint, vobis utiles *u*, neque a nostro consultu aurem avertatis. Nil obstat, quin hoc expleri possit absque culpa: non diripietis aliena, sed licite recipietis vestra: hoc et ratio vera et præsens exposcit necessitas. Militia eget patria; vos ipsi indigetis pecunia; satiusque est, ut cum participibus vestrorum laborum partiamini, quam ut, quanti hi utantur, qui sunt indigni *x*.

aliaque inique molire-tur. consiliario illo divinitus punito,

26 Talibus his similibusque verbis domni animus diffluxerat pontificis, atque a via censuræ pastoralis in laqueum divertebat devius pervasoris. Interea disponitur fraus, animarum pernicies, et illicita, quo possint pacto licere, illicite ordinantur; ac ne qua detegerentur re, C aut cœpti negotii fraudarentur mercede, jurisjurandi operiuntur ratione. Verum quoniam non astutia est contra Deum, nec sapientia neque prudentia, consilium hoc, ut quondam illius Achithophel, est infatuatum; et quia in omnia videntem fuerat Deum, omnipotenti manu redactum est ad nihilum. Ne autem homines lateret, quo instigante prodierit, hac animadversionis ultione punita est iniquitas, quæ mentita est sibi, ut non longe post idem Bulso mente exiens, in carnes filiorum suorum dentibus sæviendo, contra Dominum se voluisse agere, innotuerit. Sed quicumque erit lector vel auditor, accipiat, nos nihil mendose finxisse; verum certissimo relatu comperta scripsisse; neque quisquam nos hæc scribere irascetur *, licet nos neminem tam credamus malignum, [nisi *y*] si quis forte talis particeps voluntatis, divinum mox experturus parvipenderit judicium. Nam non generatio, a qua Dominus sanguinem justorum ab Abel usque ad Zachariæ requirendum dicit, ipsum sanguinem fudit; sed voluntati malorum suorum vota copulando, quod mensuræ perversorum operum prioribus suis deerat, volens impleri, ejusdem reatu ligatur criminis *z*.

* id. irascatur

a duobus fratribus per S. Aprum monitis

27 Sed enim diu clam quæsitum consilium B. Apri meritum noluit manere occultum. Duo namque hujus erant loci cœnobitæ, illius pro statu temporis æstimationis bonæ, quorum Gerardus * unus, Guinerannus dicebatur alter, qui inter cæteros præ cæteris loci augmentum ambiebant et pacem, quibus Aper beatissimus, ut domesticis et fidelibus, detegens consilium, imminens patefecit periculum, utque ocyus declinarent, præbuit consultum. Hi itaque Fratres prænotati rei novitate permoti, sanctissimi Patroni sui auxilio fisi (sibi enim innitentes nusquam dereliquit) in negotio tali ad evadendum laqueum tristitiæ omnes replicarunt, quascumque salubres cogitationes *aa*. Tandem paucissimis a Deo *bb* accitis, quibus se merito crederent, delationem caventes, sacramento præmisso, si suum ad perfectum Dei manus per merita B. Apri duceret votum, nemini se manifestaturos secretum, deposuerunt. Dein communi decreto statuerunt, quid voluntati atque necessitati paratæ *cc* opus esset. Nemine ergo præterquam quot erant, sui E conscio operis, clam terra aperta, specum, cui tantum mandarent thesaurum, aperuerunt *dd*, nec quærentibus inventu promptum, nec opere contemptibilem; tametsi non admodum ambitiosum. Paratis tandem omnibus, laudabile sæclisque venerabile furtum aggrediuntur.

* id. Giraldus

clam subductum, et in sua ecclesia abditum diu latuit.

28 Domno interea præsule, cæterisque aliis securantibus *ee*, neque tale quid cogitantibus, prænominati fratres, ne modicum quidem quieti indulgentes, noctu Beati glebam subductam adjutorio duorum clericorum, Allonis videlicet ac Barnefridi tunc primicerii, per portam ecclesiæ, beati scilicet Baptistæ Joannis postpositam, quæ tunc Ferrea vocabatur, ejicientes, sine ullius labore oneris, præparato specui intulere, inque *ff* ipsius noctis cursu ita abdiderunt, ut hujus nostræ ætatis non modo juvenibus, verum et illorum coævis omnino ignotus fieret locus, atque erroris augmento, si qui ab eis quæsierint, licet intra ecclesiam, extra criptam positum acciperent. Taliter ergo per LX ferme annos *gg* ab oculis hominum remotus in sacrario divinitatis se viventem expetentibus, quacumque adversitate laborantibus, apud omnipotentis Dei clementiam F præstabili succurrit manu, quorum nullus nostræ occurrat memoriæ, qui eum expetierit tristis, et non redierit lætus. Neque enim illa ejus corporis abductio illius tunc ævi hominibus, sed nobis aliisque post futuris profuit, atque ne tanto privaretur Patrono, immo omni regioni. Nam fere omnibus notum est, qualiter destituti sumus corpore Eliphii *hh*, martyris pretiosi, pignoribusque Sanctorum aliis; quod B. Aper providens (nam illi, quem nil latet, semper adsistit) gregem suum ut jugiter tueatur, juvet ac regat, hac occasione præsentia sui corporis destituere noluit; sed cum voluntate Dei quam elegit requiem, habitare vult in sæculum sæculi *ii*.

ANNOTATA.

a *Apud Martenium conjuncta utraque voce,* pateret *legitur: utrobique periodus nonnihil vitiosa est.*

b Plus solito *non est in editione Marteniana.*

c *Incendium hoc haud dubie istud est, de quo in Historia episcoporum Tullensium apud Calmetum*

A. ANONYMO. *tum pag.* CLXIII *sic legitur :* Subsecutus est Godo episcopus, vir venerandus, cujus temporibus, populorum urgente scelere, urbs Leuca est igne concremata. Sedit præsul, et emunitatem suæ civitatis, et recuperationem chartarum, quas ignis consumpserat, suæ ecclesiæ apud Pippinum acquisivit regem. *Hinc discimus, prædictum incendium circa medium seculi octavi contigisse; Pippinum enim, cujus hic mentio fit, cognomento* Brevem *esse, tum regis titulus, tum Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom. 1 Bibliothecæ Ms., pag. 106 his verbis indicat :* Regebat tunc *(dum Madelveus Virdunensium episcopus ordinaretur)* Romanam ecclesiam Stephanus secundus; Francis vero principabatur Pippinus, Caroli Tuditis filius, ex Majore domus et præfecto palatii rex constitutus... Tullensibus quoque præerat Godo venerandus episcopus, qui immunitatem civitatis, et recuperationem chartarum igne consumptarum, apud præfatum regem Pippinum suæ adquisivit ecclesiæ.

d *Martenius habet,* in memoria. *Obscuræ periodi* B *sensus est,* S. Aprum *merito succurrisse periclitanti, qui, ut ipsius ecclesiam servaret, suæ ipsius vitæ immemor laborabat.*

e *Vitiosa admodum hic est Martenii editio, quæ sic habet :* Cum domnus Gauzlinus pontifex, moribundus egregius vires suas desiderans *etc. Porro de hoc sancto episcopo Tullensi, qui seculo decimo floruit, in Opere nostro actum est ad diem 7 hujus mensis Septembris.*

f *Alias etiam* Ligniacum, *incolis* Ligny *appellatur, estque oppidum in ducatu Barensi ad fluvium* Orneam, *seu* Ornam, *ut hic dicitur, Gallice vero* L'Ornain, *vel* l'Orney.

g *Id est,* molam farinariam *seu* frumentariam. Molio *vero is est, qui molæ præest.*

h *Hinc collige veterem festorum celebrationem inchoandi terminandique morem.*

i *De S. Hieronymo Ecclesiæ doctore agetur in Opere nostro die 30 hujus mensis, ubi de celebri illo facto disputandum erit.*

k *Hæc est ecclesia parochialis suburbii seu vici* S. Apri, *inquit Calmetus. De eadem agit charta* C *Frotharii episcopi, eam monasterio* S. Apri *confirmantis et terminos præscribentis; quam chartam habes apud laudatum Calmetum tom. 2 inter instrumenta col.* CXXVI *et sequenti.*

l *Soluerant nempe episcopi Tullenses* S. Apro *anteriores in S. Mansueti ecclesia, quæ in suburbio Septentrionali sita est, sepeliri; posteriores passim omnes in* S. Apri. *Quid porro de hac Ludelmi historia statuendum sit, non libet pronuntiare. Certe in Catalogo episcoporum apud eumdem Calmetum col.* CLXXI, *et in Cedulis col.* CCXVIII, *(ubi Lugdelinus dicitur) insigni elogio exornatur, præcipue ob sagacitatem et curam, qua urbem ac ecclesiam cathedralem ingenti incendio vastatam restaurarit. Utrobique etiam ex brachii malo obiisse dicitur, et in ecclesia cathedrali intra urbem sepultus, sed de relata visione, aut morte in pœnam inflicta nihil additur.*

m *Sequitur in editione cum Calmeti, tum Martenii :* De quodam miraculo a Petro sanctæ Romanæ Ecclesiæ diacono composito; *quod cum tom. 1 Septembris pag. 653 et seqq. inter S. Mansueti, ad quem æque pertinet, miracula datum jam sit, et anonymi nostri Opusculo contra ordinem temporis a quopiam insertum fuerit, hic prætermittendum monui in Commentario prævio, lectoremque ad citatum tomi 1 locum remittendum.* D

n *Postremam hanc, de qua auctor loquitur, Hungarorum in Lotharingiam irruptionem, sacrique corporis, quam subdit, in urbem translationem ad annum circiter 918 referenda esse observavimus in Commentario prævio, num. 7 et 8, et infra ad num. 28 denuo observabimus. Porro auctor res Hungarorum altius hic repetiit, præmisitque varias eorumdum expeditiones, quas hic examinandi locus non est. Consuli potest Commentarius prævius ad Acta S. Stephani Hungarorum regis, tom. 1 Septembris, die 2, § 5, ubi de hoc argumento actum est.*

o *Martenius legit,* metu; *sed perperam, ut liquet.*

p *Voculam* ut *uncis inclusam, quæ in utraque editione desideratur, explendæ periodi gratia addidi.*

q *Est ea ecclesia S. Joannis Baptistæ sita in monasterio ecclesiæ cathedralis, quæ ultima S. Stephano dicata est.*

r *Fuit is proximus decessor S. Gauzlini, qui ipsi anno 922 suffectus est, ut in ejusdem S. Gauzlini gestis ad diem 7 Septembris, § 3 ostensum est.* E

s *Editio Martenii, in qua consiliarius ille* Bulfo *dicitur, hic valde mutila est, ac præterea nonnihil diversa, in hunc modum :* Hic igitur, ut tales adesse solent, si invenerint. Tui domno pontifici res, inquiens, publicatur, artatur, nihilque est residuum sumtuum, nec tales in pastores atque simulatores, (monachos autem aiebat) decet apparatus. *Ceterum utrobique pro* in pastores *legendum videtur,* impostores.

t *Id est, in ecclesia cathedrali Tullensi.*

u *Apud Martenium vitiose legitur :* Sit is, oportet, si alii nolunt, nobis utilis.

x *Mendosa est hæc periodus hic æque ac in Martenii editione, ubi post* partiamini *dicitur,* quanti his utantur, qui sunt indigni. *Sensus autem est,* quam ut hi utantur *etc.*

y *Hanc voculam addidi ex editione Martenii.*

z *Consule Evangelium secundum Matthæum, cap. 23.* F

aa *Apud Martenium est,* cœptationes, *id est, rem exsequendi modos.*

bb *Editio mox laudata habet,* adeo; *forte rectius.*

cc *Ibidem,* parare.

dd *Nempe in ecclesia* S. Apri, *prout ex sequentibus patebit.*

ee *Id est,* securis.

ff *Mendose Martenii editio habet,* in quibus; *et infra pro* abdiderunt, addiderunt.

gg *Inventum, elevatumque* S. Apri *corpus capite sequenti, num. 33 dicitur anno Christi 978, a quo si annos 60 subduxeris, ad annum 918 pervenies, circa quem proinde contigisse debuerunt, quæ modo retulimus.*

hh *De S.* Eliphio *vel* Elifio *martyre agendum erit ad diem 16 Octobris. Quod autem ad propositum spectat, de eo Vindricus seu Widricus S. Apri abbas in Vita S. Gerardi Tullensis episcopi, tom. 3 Aprilis, die 23, cap. 2 sic scribit :* Reliquias etiam venerandi martyris Elifii religiosa devotione transtulit *(S. Gerardus)* quarum partem non minimam, majora scilicet ossa prænominato Brunoni archipræsuli *(Coloniensi)* contulit, quæ Coloniam summa cum devotione devexit,

A xit, ibique devota populorum coluntur veneratione. *Utrum vero de hac donatione scriptor noster hic queratur, vel an, dum scriberet, sancti Martyris corpus adhuc lateret, inexploratum mihi est.*

ii *Ex hac relatione suspicari quis posset, auctorem nostrum ante repertum elevatumque* S. Apri *corpus scripsisse : verum contrarium satis indicat, primo dum ait, illam corporis occultationem non illius, quo facta fuit, sed sui ævi hominibus profuisse, posterisque profuturam ; cur autem, nisi quia prioribus sacrum corpus latuit, posterioribus revelatum est. Secundo sexaginta fere anni, quibus illud latuisse asserit, deducunt nos ad annum 978, quo a S. Gerardo detectum esse, sequenti capite videbimus. Videtur itaque scriptor hic ita locutus fuisse, ut lectores suos interea de rei eventu suspensos teneret. Ceterum hic terminatur Ms., quo Martenius pro sua editione usus est.*

B

CAPUT III.

Sancti corpus a S. Gerardo episcopo inventum et solemniter elevatum : quædam miracula in ipsa elevatione et post eam facta.

S. Gerardus indicto jejunio, Sancti corpus

Prænotatus autem præsul, domnus videlicet Geradus *a*, intentione sui animi maxime circa Sanctorum locos, corpora et reliquias occupaverat, ac juxta se positas non modo pia devotione colebat, sed et undecumque valebat precibus pretioque *b*, in suam diœcesim transferre anhelabat, earumque memoriam summa cum devotione recolebat. Hoc igitur amore beati martyris Gengulphi *c* a præsule Lingonense impetratis reliquiis, monasterium statuit, corpusque B. Aproniæ, hujus nostri Protectoris sanctissimi videlicet Apri sororis, pretio huic ecclesiæ adduxit *d*. Post multorum vero Sanctorum digne susceptas memorias, religioso quodam æstu ejus animus fluctuabat, ut, qui multorum Sanctorum in pignoribus gaudium meruerat, sui quoque et nostri specialis Patroni ubinam et qualiter beatissimæ exuviæ, videlicet beatissimi Apri, collocatæ essent, scire mereretur; hinc maxime motus, quod nemo id se nosse fateretur. Hoc vero diutius tractans, cum in dies majori ageretur desiderio, aliquando quæsitum iri statuit; sed consilio multorum prius indicto jejunio, voluntatem Dei, ipsiusque Protectoris nostri quærere destinavit.

C

quæri jubet, et ipse adveniens,

30 Quod universis devota mente exequentibus, prope erat dies ante omnia sæcula ab omnipotente Deo præfixa, in qua populum suum, qui tunc forte adesse poterat, dilecti sibi corporis præsentia lætificare decreverat. Et quia omnis plebs eodem ardebat desiderio, decretum est, ut absque molestia turbarum quæreretur, ubicumque inveniri poterat, atque ne irruente populo die * quæsitores gravarentur, noctu fieri decernunt, noxque XVI Calendarum Junii designatur. Hæc irruens præcedentem clauserat diem, cum sine pontifice frustra ad id operis laboraturi accinguntur. Nam licet omnium desiderio se cupientium B. Aper satisfacere vellet, in illius statuerat præsentia, cujus mentem ab hoc majus omnium flagellare * noverat. Procul ergo malleorum sarculorumque diffundebatur crepitus, sudor vestes infecerat laborantium, nec insistentibus apparebat, qui quærebatur. Recesserat somnus ab oculis quærentium, recedebat pariter noctis caligo et tenebrarum, cedentibusque tenebris, sole diffuso, dies enituit : nam qui in metu noctis absconditus fuerat, revelationis suæ diem exultationis quærebat; cum jam dictus domnus adest episcopus, qui illam pene noctem pervigilem duxerat precibus.

* i. e. interdiu

A. ANONYMO.

* forte, flagrare

invenit; cujus elevatione paulisper dilata,

31 Difficultate autem inventa : Neque, ait, sic deficiemus, quia potens est Dei dextera nostro adesse voto; voluntatem quippe se timentium faciet, et deprecationem eorum exaudiet : prope est enim invocantibus se in veritate. Tunc jam fessis laborantibus; Aliorsum, ait, vertamus manus, Christo propitio, nostrum inventuri desiderium. Quibus ocyus parentibus, et quæ jusserat, intendentibus, ille instabat orationibus; cum repente magno attoniti gaudio mirantur sarcophagum, quod ubi procuratrix antiquitas idcirco vacuum posuerat, ut, si quisquam aliquando sancta membra furtim aut vi appeteret diripienda, tali averteretur ludibrio, ne procederet ultra. Sed vir devotus *e*, Hoc, inquit, amoto, inferius nostrum latet gaudium. Quo omnes recreati sermone, pavimentum sacro corpore superpositum certatim diruptum egerentes, subito offenderunt thecam habentem inæstimabilis pretii margaritam. Quam cum lapide, quo tegebatur, remoto detexissent, tamdiu et cum tanto quæsitum desiderio reperiunt thesaurum. Tunc altissimo Deo laudibus fusis, consultu communi lapidem, quem abstulerant, recluserunt, translatione dilata : in qua scilicet dilatione ad talem custodiendum thesaurum vigiliæ deputatæ sunt fratrum.

E

noctu ibi melodia auditur : elevatur corpus : duo sanantur :

32 Quibus ibi quiescentibus, singulis noctibus ad Beati tumulum auditum est murmur quoddam inæstimabilis dulcedinis vocum, quod non dubitamus ex frequentia sanctorum fuisse angelorum. Supervenientibus autem Calendis Junii fama totam peragraverat regionem, sicque de oppidis, vicis, villis et agris pene totius hujus diœcesis, populo accurrente vicinarum quoque urbium, viri religiosi et fœminæ sanctæ, devotionis agmine facto occurrerunt. Conventu itaque non modico, omnis videlicet conditionis adunato, cum laudibus et hymnis beatissima membra ex defosso illius specus loco solemniter levata, debitum in locum ab ipso domno Gerardo præsule summa cum reverentia transferuntur. Ut vero ex visitationis suæ præsentia sibi devotos lætificaret, duo huic jocundæ solemnitati intererant fratres, quorum unus Grimbertus, Adelbertus vocabatur alter, adversa valetudine gravissime laborantes; qui meritis sanctissimi Apri eodem translationis momento, fugatis morbis, celerrima potiti sunt sanitate, adhucque factæ in se virtutis sunt incolumes testes *f*.

F

linteum, quo sepulcrum tersum fuerat, multis salutare.

33 Evacuato tandem locello, in quo corpus jacuerat sanctum, pulvereque ad unguem pro posse collecto, pavimentum devotio fidelium fratrum quodam detersit linteo, quod aqua lotum quantis sanitatem præstiterit infirmis, quia numerum excesserunt, scribere renuimus *g*. Nullo enim quis detentus est incommodo, qui, hausta fideliter hac aqua, non mox fugato, quo urgebatur, morbo meruerit medelam. Translatus autem

A. ANONYMO. *h i*

tem est beatus hic Pater noster anno ab Incarnatione Domini DCCCCLXXVIII *h*, terris Ottone *i*, per sæcula vero Domino Salvatore nostro cum Patre et Spiritu sancto regnante.

Languenti corporis vigor, amenti ratio reddita. *k*

34 Non multi post fluxerant dies, cum juvenis quidam de villa Bladenaco *k*, qui per anni circulum amissa sanitate, effœto corpore, omnibus defecerat membris, ad hujus nostri Protectoris confugit spe recuperationis patrocinium. Veniens igitur, unius egit noctis vigilias; conticinium alterius appropinquabat, cum ei soporato immenso fragore tota visa est concuti ecclesia. Quo expergefactus olim perditæ sanitatis se recepisse lætatus est robur, sicque sanus repetiit propria, et forsan adhuc de incolumitate sua tripudiat. Adolescens quispiam, Ornensis pagi *l* accola, Erembertus nomine, sana deposita ratione, de tortus in vesaniam, noctibus, diebusque per vias et invia, ut equus infrænis sine rectore ferebatur, ibique tantum, quo lassitudo jusserat, subsistebat. A mœstis hic parentibus diu quæsitus, vix tandem in deviis invenitur, vinculisque, ut huic nostro præsentaretur Medico, mancipatur. Quibus utcumque exemptus, fugam iniit, atque nemine comite, recto tramite Dei nutu ad Rectoris sui tumulum anhelus, nesciens, quo tenderet, cum multifario erroris clamore pervenit; quem B. Aper, qui ubique omnibus præsto est, gremio suscipiens, diu sui ignarum sibi reddidit, ac parentibus subsequentibus, ejusque periculum metuentibus incolumem adsignavit.

Duo febricitantes, *m*

35 Bassiniacensis *m* quidam colonus ruris, famulus vero sanctissimi Apri, virtute sanitatis nudatus, per integrum annum febribus doloribusque quatiebatur. Hic ab omnibus præ morbi qualitate desperatus, audita beati Patroni sui fama, vehicula, quibus veniens uteretur, quæsivit. Cujus votum ut Sanctus sibi devotum vidit, pedum officia diu sibi negata reddidit, et dehinc secessum * petentem, populo teste, sanum remeare concessit. Neque vero rhetorum quis, ut putamus, nostram inertiam, qua Latinitate depravata seriem loquendi confidimus, pensabit; cum circa illum, cui post Omnipotentem, quidquid sumus, debemus, devotionem viderit : nam non fiducia studiorum, verum amor tanti Patris, ut de illo quid scriberemus, nos appulit. Unde expurget audaciam devotio, et data manu gratias Deo in operibus suis per merita beatissimi Apri quicumque agant nobiscum. Inquilinus quidam hujus urbis, nomine Hamo, forte hujus templi subintraverat ædem, et ut paululum requiesceret (nam febribus quatiebatur) formæ *n* innixus obdormivit. Nec multo post ab his, qui aderant, negligenter expergefactus, mente mutata, irrationabilia loquebatur. Sed quo alii sibi redduntur, ne hisce se captum doleret *o*, vix duarum horarum spatia transierant, cum febribus sedatis, mentem recipiens, se aliosque recognovit, sanusque deinceps iens ivit.

** forte, recessum*

et alter ex sanguinis effusione languens, sanati *p*

36 Juvenis quidam, nomine Gohardus, incola hujus urbis, sanguine et diutina vexatione fatigatus, ita exhaustus erat, ut cute jam adhærente ossibus, tantum speciem hominis sine viribus demonstraret, et præsentiam quodammodo mortis, diffisus medelæ, præstolaretur. Effœto ergo corpore ex vitio cerebri jejunos dies, noctes ducebat insomnes. Hac igitur adversa valetudine delaboranti annus defluens B. Apri festum translationis revehebat diem *p*. Tunc quam pluribus concurrentibus, hic quoque advectus, nondum prima transierat noctis vigilia, quod non solebat, obdormivit. Mane vero facto, fontem post cryptam *q* adiit; quo perfundens caput, quidquid amiserat virium, mox recepisse lætatus est, adhucque testis est factæ in se clementiæ.

37 Mulier quædam, Philista nomine, Salinensis pagi *r* indigena, erroris spiritu infestante, deperibat. Torva ei acies cum clamore assiduo erat : nulla patiebatur vincula, quæ mox aliena virtute non disrumperet velut fila. A mœstis itaque parentibus ad multas Sanctorum memorias ducta est : sed nulli eorum miseræ subvenire placuit, cum scirent, B. Aprum istud habere officii. Emenso igitur tempore, cum nequam spiritus ægram continua vexatione urgeret, ad Medicum nostrum hanc in diversa nitentem advehunt pii genitores. Sole ruente, dies claudebatur, cum captivæ illi catena imponitur, qua Vir beatus potentibus meritis tres olim exemerat reos *s*. Vincta itaque ad hospitium ducitur, et inter eundum viribus receptis, se suosque recognovit, factoque mane cum gratiarum actione tumulum sui Curatoris repetivit, ac post domum incolumis rediit *t*. Sunt igitur et alia multa miracula, quæ Dominus per merita sanctissimi Apri operari dignatur; quæ si cuncta voluissemus scribere non solum ea, quæ audivimus, sed etiam, quæ oculis nostris vidimus, magnum volumen edidissemus. Sufficiant interim hæc pauca de plurimis. Expliciunt miracula sanctissimi Apri episcopi et confessoris.

ANNOTATA.

a *In editione Calmeti (nam Martenius nihil amplius habet de Sancto nostro) toto capite 29 recensetur elogium S. Gauzlini, qui S.* Apro *addictissimus fuisse dicitur. Deinde sequitur caput 30, cujus initio S. Gerardi in episcopatum successio, laudesque similiter referuntur : verum hæc utpote ab argumento nostro aliena prætermisimus, ex eoque ejusdem capitis loco narrationem exorsi sumus, ubi de Sancto nostro agitur. Porro S. Gerardi Tullensis episcopi gesta in Opere nostro illustrata habes tom. 3 Aprilis, ad diem 23.*

b *Si hæc de stricte dicta venditione accipienda, vereque dicta sint, excusandus est sanctus Gerardus a bona fide, qua id licitum esse existimaverit. Neque desunt hujus rei exempla, ut videri potest tom. 5 Augusti, pag. 104 in Gloria posthuma S. Bartholomæi apostoli, et alibi in Opere nostro. At necesse non est ista de venditione interpretari.*

c *De* S. Gengulpho, *vel* Gangulpho, *Varennensi martyre in Burgundia, actum apud nos est ad diem* XI *Maii, quo colitur, et Romano Martyrologio inscriptus est. De monasterio, puellarum scilicet, cujus mox fit mentio, consule Vitam S. Gerardi tomo supra laudato, pag. 208, num. 12.*

d S. Aproniæ *virginis Vita data apud nos est tom. 4 Julii, die 15. De pretio pro sanctæ illius virginis corpore dato nihil habet S. Gerardi biographus, loco mox citato num. 13 tantum dicens :* Corpus etiam beatæ virginis Aproniæ, sororis ipsius beatissimi Apri, a Trecorum civibus meruit suscipere, quod a plebis tutamen infra suæ urbis mœnia studuit collocare.

e *In margine hic notat Calmetus* * De voto; *forte quod in Ms. suo ita perperam legeretur.*

f *Hinc collige, scriptorem rei gestæ, si non præsentem, saltem synchronum fuisse.*

g *De translatione hac, miraculisque in ea factis, sequentia scribit mox relatus S. Gerardi biographus, anonymum nostrum haud dubie laudans:*

Cu-

A Cujus (*S. Gerardi*) vigilem curam Deus non passus est frustrari, eique reperire glebam concessit beatissimi pontificis Apri; in cujus gloriosa translatione miracula magnifica propalavit dignatio divina, quæ in ejusdem beati Præsulis gestis retinentur annotata.

h *Deductis ab hoc anno fere sexaginta annis, quibus sacrum corpus latuisse supra num. 28 dicitur, ejusdem corporis occultatio ad annum circiter 918 referenda est, circa quem etiam Hungari Lotharingiam invaserunt, ex quorum metu idem corpus in urbem delatum fuit.*

i *Fuit is Otto imperator ejus nominis II, qui imperium, quod cum patre suo Ottone I aliquo annis tenuerat, ab ejusdem morte solus regebat.*

k Blenod, *inquit Calmetus, qui locus in pago Tullensi, duobus vel tribus circiter milliaribus communibus Gallicis Tullo dissitus, notatur in Tabulis geographicis.*

l *Guilielmo de L'Isle* Odornensis, *incolis* L'Ornois, *pagus est a Tullensi per pagum Vallium, sive* Pays des Vaux *divisus.*

m *Gallice* Bassigny, *pagus est in limite diœcesis Tullensis inter prædictum pagum Odornensem et diœcesim Lingonensem, saltem prout eum exhibent Tabulæ Guilielmi de L'Isle, editæque a Calmeto.* A. ANONYMO.

n *Id est sellæ in choro, ut ad cap. 1, lit.* d, *annotavimus.*

o *Id est: Ne* S. Apri *patrocinium implorando, per quod alii mentem receperant, ipse eam perdidisse doleret etc.*

p *Incidebat is in Kalendas Junii, ut ex num. 32 habemus.*

q *De eodem fonte mentio fit supra num. 4.*

r le Saunois *pagus est in Diœcesi Metensi, quem* Salia *fluvius, vulgo* la Seile *interfluit.*

s *Consule supra num.* XI, *et in Vita num. 6 et 7.*

t *Quæ sequuntur usque ad finem, Calmetus editioni suæ addenda monuit, in Erratis instrumentorum tom. 1 in fine Gallice sic scribens:* Post ista, Incolumis rediit, adde: In valde antiquo Ms. abbatiæ S. Arnoldi Metensis, notato in 8. n. 2, leguntur sequentia: Sunt igitur etc.

B E

DE S. RITHBERTO, AUT RAIMBERTO CONFESSORE

AC VERISIMILITER ABBATE LEUCONAENSI IN PAGO PICARDIÆ WIMACENSI

J. S.

VERISIMILITER SEC. VII. *S. Rithberti a Castellano memorati, reliquiæ*

Castellanus *in Martyrologio universali hodie dat annuntiationem his verbis conceptam:* In Pontivo, S. Rithberti chore-episcopi, qui venit ex insulis Britannicis, ut prædicaret in Flandria, deinde in pago aliquo Normanniæ, ubi tres ecclesiæ nomine ipsius sunt dicatæ, Capri-curtensis, Cabulati-mansionilensis, et Torciacensis. *Obscura sane hæc est notitia* S. Rithberti, *quem in aliis Martyrologiis impressis non invenio. Attamen, cum inveniam, potiorem* C *partem reliquiarum* S. Rithberti *quiescere in ecclesia abbatiæ Leuconaensis, quæ nunc* S. Walarici *supra mare passim vocatur, inde fortasse non improbabilem de Sancto ipso conjecturam faciemus. Henschenius noster ad* I *Aprilis dedit Acta S. Walarici primi abbatis istius monasterii, et in Commentario prævio attulit historiam recognitionis reliquiarum, quæ ibidem facta est anno 1651, die* XVI *Augusti. Apertæ tunc sunt, ut legitur ibi num.* XI, *capsæ* SS. Walerici, Blithmundi, Sevoldi, Vulganii et Rithberti.

habentur in abbatia Leuconaensi, ibique colitur.

2 *Quid porro de reliquiis* S. Rithberti *inventum sit, explicatur num. 14 his verbis:* In capsa S. Rithberti inventum est cranium, in plures partes divisum; octodecim vertebræ integræ, fractæ quatuor; octodecim costæ, tam integræ quam fractæ; os unum iliorum et coxendicis; pars ossis sacri; duo ossa femorum, duo tibiarum cum minoribus suis, sed confractis; portio quædam ossis brachialis, astragali et ossa navicularia pedum; quatuor ossa tam pedum quam manuum: præterea numerus magnus fragmentorum ex membris variis, combustione alteratorum. *Hæc ibidem de reliquiis Sancti. Inter notitias nostras invenio Epistolam, anno 1668 ex abbatia S. Walarici scriptam ad Cangium, qui eam huc misit. In illa dicitur memoria* S. Rithberti *ut confessoris inserta esse Martyrologio S. Walarici, sed solum ex additione, quia festivitas illo die celebrabatur secundum antiquum Rituale. Addit Epistola, nullam haberi lectionem propriam de Sancto, nec alias de Vita ipsius notitias subministrari posse, quam jam dictas de reliquiis.* F

Fuit verisimiliter monachus et abbas, et forte

3 *Hæc monumentorum de* S. Rithberto *penuria effecit, ut multum quæsiverim in Actis Sanctorum, qui ejusdem fere cum* Rithberto *sunt nominis, an hic Sanctus non esset notior nomine paululum mutato, et an corpus ipsius aliunde videretur ad abbatiam S. Walarici translatum. De corpore aliunde ad abbatiam allato ne verisimilem quidem suspicionem invenire potui, ita ut nulla magis verisimilis sit conjectura, quam* S. Rithbertum *fuisse monachum aut etiam abbatem Leuconaensem. Certe corpus ipsius in abbatia servatur cum corporibus SS. Walarici, Blithmundi, Sevoldi et Vulganii, ex quibus duo primi fuerunt priores istius monasterii abbates, ita ut verisimile sit, tres alios similiter ibidem vixisse, monachosque aut abbates fuisse, præsertim cum colantur ut* confessores, *non ut pontifices aut martyres. Accedit et alia conjectura pro* S. Rithberto. *Nam inter priores abbates Leuconaenses fuit ille, qui Vitam S. Walarici primus conscripsit, et cujus nomen tam vicinum est, ut facile idem esse possit cum nomine* S. Rithberti. *De eo in Prologo ad Vitam S. Walarici auctor paulo junior sic loquitur:* Quam (*Vitam*) ante aliquot annos venerandus vir Ragimbertus abbas summo quidem studio, sed nimis

AUCTORE J. S.

scriptor primus Vitæ S. Walarici, qui alias

mis prolixo et simplici sermone, dictaverat.

4 *Hunc porro* Rahimbertum, *alias* Raimbertum, *aut* Rambertum, *fuisse S. Walarico fere synchronum, observant Mabillonius sec. 2 Benedictino pag. 76, et Henschenius tom. 1 Aprilis pag. 14, ambo in Commentario prævio ad Vitam S. Walarici, ex qua id manifeste ostenditur. Hinc existimant, Raimbertum fuisse tertium abbatem Leuconaensem, et successorem S. Blithmundi, de quo apud nos actum est breviter ad* III *Januarii. Consentiunt scriptores Historiæ Litterariæ Franciæ, qui tom. 3. pag. 600 de Raimberto agunt, ac tertium abbatem sive S. Blithmundi successorem magis asseveranter dicunt. Idem procul dubio est, qui apud Sammarthanos tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 887 inter abbates S. Walarici tertius nudo nomine exprimitur* Ragembaldus. *Hoc certo probatum video, Raimbertum fuisse abbatem seculo* VII *: fuit etiam verisimiliter tertius abbas et successor Blithmundi : at id non æque certo ostenditur. De eo auctor posterior iterum loquitur in Vita S. Walarici apud nos num. 22, dicens nolle se fabulosa scribere;* sed ipsa, *inquit*, quæ a veridicis testibus comprobata esse didicimus; et illa; maxime, quæ a venerabili viro Raimberto, erudito abbate, pio licet studio ac religioso labore, et prolixo sermone, sed tamen satis simplici et incomposita editione, conscripta reperimus.

5 *Plura de Raimberto abbate non invenio. Verum hæc sufficere videntur, ut liqueat omnibus, qui perspectum habent, quantum luxata sint plurima Sanctorum nomina in Gallia, nomen venerabilis hujusce abbatis Raimberti facile mutari potuisse in vulgare Gallicum* Ribert, *indeque profluere potuisse Latinum* Rithbertus. *Quidquid sit, neque enim conjecturam pro re comperta tradere velim; magis existimo*, S. Rithbertum *Leuconaentem fuisse abbatem aut monachum, quam episcopum regionarium, cum ut* confessor *solum colasur, non vero ut* episcopus, *saltem in abbatia S. Walarici. Vel sic tamen variis in locis fidem prædicare atque idololatriam exstirpare potuit, uti plures fecerunt monachi seculo* VII, *quo obitum* S. Rithberti *ex datis conjecturis probabiliter figimus.*

B

DE S. AICHARDO SEU AICHADRO

ABBATE GEMETICENSI

IN NORMANNIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Nomen Sancti in Fastis; cultus antiquus et hodiernus; translatio corporis; miracula et beneficia.

CIRCA ANNUM DCLXXXVII.

Memoria Sancti in Fastis pluribus, non tamen classicis antiquis.

G*emeticensis in Rotomagensi tractu inclytæ abbatiæ primordia ac situs fuse descripta sunt apud nos tom.* IV *Augusti pag. 76 in Vita S. Filiberti ejus fundatoris et abbatis primi. De secundo ejus abbate hic agendum venit, quem nonnulli* Aichadrum *scribunt, alii* Aicadrum, *alii aliter; nos autem, nisi cum illorum verba recitanda erunt,* Aichardum *constanter compellabimus cum Romano Martyrologio, sic ipsum hodie annuntiante :* Eodem die depositio S. Aichardi abbatis. *Nescio, quo casu acciderit, ut ejus memoria desideretur apud martyrologos classicos antiquiores, quandoquidem vetusta satis et indubia exstent de cultu ipsius ac publica veneratione testimonia, quorum unum alterumve producam, postquam e Fastis recentioribus paucos exhibuero. Præcipui sunt codices Usuardi aucti; Bruxellensis sic ipsum memorat :* In territorio Rothomagensi, monasterio Ginegiensi * depositio sancti Aycadri abbatis et confessoris, qui cum ibi nongentos haberet monachos, media eorum pars per angelum sibi noctu præsignata, una die migravit ad Dominum. Quos ipse non multo post secutus, quievit in pace. *Contractius Aquicinctinus codex :* Et sancti Aicadri abbatis. *In codice Molani eadem lectio est, quæ in Martyrologio Romano; si nomen excipias, quod ita exprimitur :* Aichadri. *His accedunt Florarium nostrum Ms.: Ferrarii Catalogus Sanctorum; Martyrologia Saussayi, Castellani, Parisiense ac Germanicum; Natales Sanctorum Belgii per Molanum editi; Fasti item Belgici Autberti Miræi, et omnia passim Martyrologia, Catalogi Sanctorum, Historiæ et Annales Ordinis S. Benedicti, in quibus prolixa hinc inde dantur* S. Aichardi *elogia, desumpta ex Actis infra examinandis.*

* Gemeticensi

C

2 *Præcipua antiqui ejus cultus ac publicæ venerationis argumenta nobis sunt, primo verba scriptoris Vitæ anonymi, in cujus ætatem indagabimus sequente* §, beatum Aichardum *Gemeticensis cœnobii* patronum *nuncupantis. Secundo verba item Dudonis decani sancti Quintini, ex quibus discimus, ecclesiam Gemeticensem jam ante annum 912 de* S. Aichardi *nomine appellatam fuisse. Etenim laudatus auctor in Opere de moribus et actis Normannorum, composito sub initium seculi* XI, *lib. 2 scribit in hunc modum :* Anno a Domini nostri Jesu Christi Incarnatione nongentesimo duodecimo Franco Archiepiscopus *(Rotomagensis)* Catholica fide sacrosanctæ Trinitatis imbutum Rollonem *(Normannorum ducem)* baptizavit, duxque Francorum Rotbertus de fonte Salvatoris eum suscepit, nomenque suum ei imposuit. *Dein pauca interjicit auctor, ac demum enarrans, quomodo idem Normannorum dux septem diebus, quibus in albis mansit, varias ecle-*

A *clesias muneribus ditaverit*, dedit, *inquit*, Rotbertus *(ante Rollo)* prima die baptisterii Deo et sanctæ Mariæ Rothomagensis ecclesiæ terram præmaximam... Sexto *(die)* sancto Petro sanctoque Aicadro Gemeticensis ecclesiæ. *Hæc Dudo apud Chesnium in Historiis de antiquis Normannorum scriptoribus pag. 85, eademque fere ad verbum Willelmus seculo* XII *Gemeticensis monachus transtulit in suam Normannorum Historiam apud eumdem Chesnium pag. 231.*

Corpus ipsius ob imminentem monasterii devastationem.

3 *Tertium magnæ erga Sanctum nostrum venerationis argumentum est, cura ac solicitudo Gemeticensium cœnobitarum ad servandum sacrum ejus corpus, idemque subducendum gentilium Normannorum sacrilegæ rabiei, quem in finem illud alio transtulerunt. De translatione hac disseruimus tom. 1 Aprilis pag. 846. occasione S. Hugonis Rotomagensis archiepiscopi; quare hic supersedebimus nonnullis ad ejus epocham pertinentibus, aliisque ibidem plene examinatis, atque ejus seriem simpliciter dumtaxat et summatim exhibebimus, prout eam eruimus ex Balderico episcopo Tornacensi et* B *Noviomensi, auctore seculi* XI *exeuntis, in Chronico Cameracensi lib. 2 cap. 29; ex Orderico Vitali circa idem tempus Uticensi monacho lib. 6 Historiæ Ecclesiasticæ et scriptoribus aliis nominandis.*

seculo IX translatum Haspram, multis

4 *Ingruentibus itaque seculo* IX *Normannis, et cuncta devastantibus, Gemeticenses cœnobitæ cum sacris corporibus* SS. *Aichardi et Hugonis confugerunt Hasprum seu Haspram, villam medio itinere sitam inter Cameracum et Valencenas, quæ an tum temporis pertineret ad Gemeticensem abbatiam, an vero postmodum ei tantum concessa fuerit cujusdam principis liberalitate, dubitat Baldericus; tum* his, *inquit*, apud hanc villam posthac remanentibus, monasterio facto, monachis delegatis ad laudem eorum, pius et misericors Deus, multa, imo et celeberrima virtutum prodigia dignatus est operari, in tantum sane, ut nemo ex vicinis potentibus, aut in expeditionem aliquando transeuntibus, ullam præsumptionem antehac audeat irrogare. *Ea prodigia ac beneficia causam extitisse credimus, ut Gemeticenses deinde sacra ista pignora numquam recuperare potuerint, quantamcumque in id operam impenderint. Rem plenius enarrat Jacobus Guisius in Ms. Chronico Hannoniensi lib. 14 cap. 6.*

prodigiis claruit, ibidemque,

C 5 In quo quidem, *inquit*, spatio, *devastationis Normannorum*, dicta Sanctorum corpora in tot et tantis, Haspris et in confinibus, coruscaverunt miraculis, ut totus populus vicinarum urbium ad devotionem dictorum Sanctorum allicerentur : unde imperatores, reges, principes et comites dictam cellam *(Hasprensem)* donariis, privilegiis, largitionibus et munificentiis ampliaverunt. Nordmannis finaliter atque Danis pacatis et ad fidem conversis, tunc pacis tempore abbas Gemmeticensis cum toto conventu legatos misit ad cellam Haspris, quatenus dicta Sanctorum corpora eis remitterentur. Super quibus Prior et episcopus Cameracensis cum nobilibus territoriorum circumvicinorum congregati, decreverunt similiter hujus causa imperatoris adire præsentiam. Qui imperator decrevit finaliter, ut certis pactionibus et interventionibus inter monasterium Gemmeticense et cellam Hasprensem ex una parte, et imperatorem et dictas ambas ecclesias ex altera, pacifice et concorditer peractis, dicta Sanctorum corpora perpetuo Haspris manerent; quod et stabile et firmum remansit usque in hodiernum diem.

AUCTORE J. P.

exceptis aliquot reliquiis

6 *Quæ fuerint pactiones istæ, quibus se Gemeticenses tanto thesauro in perpetuum privari passi sunt, incompertum est. Henschenius tom. 1 Aprilis agens de S. Hugone, unam eas inter fuisse conjicit, ut saltem aliquæ sacrorum corporum partes Gemeticensibus concederentur. Et sane possident illi hodiedum utriusque Sancti brachium, uti discimus ex Itinerario Ms. Papebrochii Roma in Belgium redeuntis, qui Rotomago divertit ad Gemeticensem abbatiam die* XIII *Novembris anni 1662, notavitque inter alias sacras reliquias ibidem servari* brachia SS. Aycadri abbatis secundi hujus loci, et S. Hugonis episcopi Rotomagensis. *De his autem reliquiis intelligenda sunt, quæ in Breviario Rotomagensi, tum anno 1626, tum 1736 typis edito, referuntur ad diem* XI *Aprilis in lectione propria Officii S. Hugonis archiepiscopi sub finem :* Ejus corpus in basilica sanctæ Dei Genitricis Mariæ honorifice conditum, deinde Haspram agri Cameracensis oppidum, una cum sancti Aicardi abbatis corpore delatum est. Utriusque reliquiæ Gemmeticum relatæ in capsis pretiosis servantur et magno honore recoluntur.

dein Gemeticum relatis,

7 *Imo ad eumdem sensum exponendus est Franciscus Farin in Historia Normanniæ Christianæ, Rotomagi Gallice impressa anno 1659, ita de S. Hugone scribens pag. 675 :* Sacrum istud depositum E aliquo post tempore translatum fuit Haspram, præposituram abbatiæ S. Vedasti in Cameracensi diœcesi, ad evitandum Danorum furorem, ibidemque remansit usque ad annum MCXLI. Cum Ordericus Vitalis celebris historicus, qui iis temporibus floruit, illud se vidisse dicat in theca argentea, ubi a populo honorabatur, servabaturque tamquam pretiosissimus totius provinciæ thesaurus. Reliquiæ istæ dein Gemeticum relatæ sunt, ubi magno honore coluntur. *Exponenda, inquam, sunt laudati auctoris verba ad sensum datum superius, alioqui aptissima ad persuadendum rudibus, relatum fuisse ad Gemeticenses integrum aut pene integrum S. Hugonis, ubi et* S. Aichardi, *corpus, quod adversatur auctoribus passim omnibus etiam Rotomagensibus, quales sunt Dadreus in Chronologia archiepiscoporum Rotomagensium et Arturus a Monasterio, qui posterior in Neustria pia, prelo vulgata anno 1663, fusissime describens gesta* SS. Aichardi *et Hugonis, post narratam corporum translationem in Hasprensem præposituram, mox subdit :* Ubi etiamnum miraculorum gloria fulgent. F

usque hodie remansit.

8 *Mitto Miræum in Originibus cœnobiorum Benedictinorum in Belgio; Rayssium in Hierogazophylacio; Colvenerium in Notis ad Chronicum Balderici et alios recentiores, qui uno ore affirmant, quiescere Hispræ hodiedum corpora* SS. Aichardi *et Hugonis. Quin et ea se conspexisse die* VIII *Decembris anno 1662 testatur Henschenius tom. 1 Aprilis pag. 847, Papebrochius item in Itinerario supra laudato his verbis :* De via *(Cameraco Valencenas)* in Aspren præpositura Vedastina vidimus corpora SS. Aichardi, secundi Gemeticensium abbatis, et Hugonis Rotomagensium episcopi, grandibus vetusti ex argento operis capsis recondita. *Majores nostri inter Prætermissos diei* XIX *Martii cujusdam translationis meminerunt his verbis :* SS. Hugonis et Aycadri reliquiarum translatio Gemmeticum, inscripta est Ms. Martyrologio ejusdem in Normannia : *eaque est, ni fallor, commemoratio relatorum utriusque Sancti brachiorum; neque enim ullam præter istam invenio translationem reliquiarum, quæ facta sit ex alio loco ad cœnobium Gemeticense.*

9 *Hen-*

AUCTORE J. P.

Memoratur in quibusdam Fastis die 17 Junii.

9 *Henschenius in Prætermissis item diei* XVII *mensis Junii* S. Aichardum *memorat ex Additionibus Usuardinis codicis Bruxellensis : verba hæc sunt :* S. Aichradus abbas Gemeticensis in Normannia. Qui cum nongentos haberet monachos; media eorum pars, per angelum sibi noctu præsignata, una die migravit ad Dominum : quos ipse non multo post secutus quievit in Christo. *Equidem Fastos Benedictinos consului plerosque, ut ediscerem, qua de causa tum recurreret Sancti memoria, nec ullis nomen ejus isto die inscriptum reperi, præterquam in Menologio Ms., quod vulgo* Grollus *nuncupatur, ubi ista annuntiatio est :* Translatio S. Aichardi abbatis et confessoris, *ac dein subjicitur similiter historia, multo tamen prolixior, obitus dimidiæ partis monachorum Gemeticensium. At quænam hic translatio designatur? An ea, qua corpus Gemetico Haspram devenit? Haud facile crediderim, cum neutrobique ulla sit mentio S. Hugonis episcopi, istuc eodem tempore eademque de causa deportati.*

forte occasione discipulorum ejus, quos multi Sanctos appellant.

10 *Verisimilius mihi est, in dicto Menologio perperam notari translationem Sancti; et sicubi fiat, vel facta sit olim ejus commemoratio ad diem* XVII *Junii, id contigisse putem occasione obitus tot ejus discipulorum, cujus memoria fortasse ad*
B *memoratum diem recolebatur apud Gemeticenses. Eadem mens videtur fuisse Henschenio loco citato; quandoquidem post relata verba Auctarii Bruxellensis mox sermonem instituat de cultu seu veneratione illorum monachorum :* Multis, *inquit,* nobiscum de veneratione hisce debita egerunt, cum apud eos anno MDCLXII essemus, Gemeticenses monachi. Indicetur, si quid auctoritate Ecclesiastica constitutum fuerit, ut tunc petebamus, et de iis agi poterit die natali ipsius S. Aichradi XV Septembris. *Nihil nos amplius de hisce huc usque fuimus edocti. Excurrunt quidem pluribus in ipsorum, velut sanctorum confessorum, laudem Yepezius in Annalibus et alii Ordinis S. Benedicti scriptores post Fulbertum* S. Aichardi *biographum apud Surium, et anonymum nostrum, ex quo mirabilem eorumdem monachorum obitum cognoscet lector; verumtamen legitimum eorum cultum non sic probant, ut visum sit nobis, vel seorsum, vel una cum* S. Aichardo *agendum de illis hodie ex instituto.*

Præcipua ejus festivitas die 15 Septembris.

C 11 *Præcipuam* S. Aichardi *festivitatem recoli quotannis die* XV *Septembris, quæ ei emortualis fuit, colligimus ex unanimi consensu scriptorum pene omnium, veterum ac recentiorum, ipsum illo die memorantium. Pene, inquam, omnium; quia inter auctaria Usuardi in codice Centulensi notatum lego die proxime sequenti, in quem verisimiliter, quibusdam in locis differtur ejus Officium ob concurrentem octavam Nativitatis B. Mariæ Virginis. Habemus hic Missale proprium ecclesiæ Cameracensis, typis Parisiensibus excusum anno 1527, in quo ad dictam diem* XV *præscribitur ordo Missæ de Sancto nostro dicendæ.* INTROITUS, ORATIONES, OFFERTORIUM *et* COMMUNIO *desumpta sunt ex communi abbatum :* LECTIO *e cap. 47 Ecclesiastici.* Dedit Dominus confessionem Sancto suo, et Excelso in verbo gloriæ. De omni corde *etc.; cui subjungitur* GRADUALE : Os Justi meditabitur sapientiam et lingua ejus loquetur judicium. ℣. Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus. Alleluia. ℣. Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum. EVANGELIUM, *ex Cap.* XI *Lucæ :* Nemo accendit lucernam et in abscondito ponit. *etc.*

12 *De miraculis ac beneficiis, Sancti patrocinio obtentis, perhonorifice scribunt auctores. Balderici Cameracensis et Atrebatensis chronistæ verba dedimus num. 4; Jacobi Guisii num. 5; Guilielmus Gazet in Historia ecclesiastica Belgii Gallice exarata pag. 57 :* Corpus ejus, *inquit,* ob Normannorum incursionem delatum est ad Hasprensem præposituram, quo confluit frequens visitantium fidelium multitudo propter miracula plurima ægrorum ad sanitatem reductorum, nominatim eorum, *quos ipse lingua sua* accariastes *vocat. Lis est de etymologia vocis* accariaste *seu* acariâtre *inter Gallos Grammaticos : sunt, qui eam coluisse velint ex Græco ἀ privativo ac voce κάρα caput, ut dementem significet, seu hominem sine capite aut mente. Alii deductam malunt a voce barbaro-latina* aceriaster, acariaster, *cujus prima radix sit* acer, acris, *ut proinde nihil aliud denotet, quam hominem ingenii acerbi, morosi et pertinacis. Alii alio confugiunt, atque hos inter nonnulli vocem illam derivatam existimant ab ipsomet Sancti nomine Gallico* Acaire; *quia hujus mali propulsator est.*

13 *Instituti nostri non est Gallicarum vocum etymologias determinare : facile tamen concessero,* acariâtre, *undecumque demum ortum sit, generatim usurpari ad designandum ingenium acerbum ac pertinax; at quantum huc spectat peculiariter, vix dubito, quin ea voce veniant, homines, quibus seu morbo seu alio quolibet casu ratio perturbata est aut eversum cerebrum; atque ita, licet fortasse etymologia a Græco idiomate longiuscule quæsita sit, significatio nihilominus utcumque consonat. Etenim in similibus morbis ad Sanctum nostrum recurri, testatur etiam Rayssius in Hierogazophylacio pag. 242 :* Is, *inquit,* cephalalgia et phrenesi laborantibus opem et auxilium invocatus adfert. *Sammarthani tom. IV Galliæ Christianæ in Gemeticensibus abbatibus, per Sancti* patrocinium etiam energumenos liberari indicant his verbis :* Quiescit (Aichardus) in Haspis territorii Cameracensis in scrinio argenteo honorifice servatus, atque illic cum S. Hugone antistite dæmones ab obsessis expellit.

14 *Id ipsum confirmat Thomas Cantipratensis, seculo* XIII *Ordinis S. Dominici religiosus et, ut volunt nonnulli, negant alii, episcopus suffraganeus Cameracensis antistitis, in Opere, quod* Bonum universale *seu* de Apibus *inscripsit, cuique plurima miracula, et facta sui temporis memorabilia inseruit, atque ad rem nostram quod sequitur valde mirabile.* Erat circa Cameracum civitatem quidam hæreticus, astutus valde, qui metuens inquiri et comburi a fratribus Prædicatoribus, qui in dicta civitate eo tempore plurimos comburebant, finxit se arreptum a dæmone, et ob hoc ad sanctum Aicadrum in Aspera, obsessos curare potentem, ligatus ab amicis deductus est, ut in eo non hæresim propalatam, sed furiam reputarent. Et ut audivit quidam clericus obsessus a dæmone et ligatus, quod Ægidius * Bougris (sic enim vocabatur) ligatus poneretur in loco, subsequenti nocte idem obsessus clericus divino nutu solutus est. Et aggregans mattas et straminia atque ecclesiæ scamna, super ligatum hæreticum cumulavit. Ludum autem et furiam credens ille, dissimulat, quoadusque clericus ignem de lampade sumens, comburere cumulum cœpit, et tunc hæreticus exclamavit. Ad cujus vocem expergefacti custodes, cum ignem extinguere niterentur, clericus arrepto gladio, quem juxta lectum invenit, omnes violenter abegit, et ha-

A hæreticum in igne combussit. Nec mora, divino exacto judicio, clericus a dæmone liberatus et plene sospes apparuit. *Hæc laudatus auctor lib. 2 cap. 57 num. 68, penes quem sit historiæ hujusce fides. Certe præter morem et prudentiæ regulas fuit relinquere gladium ad lectum hominis furibundi; nisi tam probe ligatum fuisse supponamus, ut custodes, nihil prorsus ab ipso metuentes, eodem in loco sua arma deposuerint.*

§ II. Vitæ tres, quando et a quibus conscriptæ, et quæ hic dandæ.

Vita Sancti, quam edidit Surius,

Vulgatissima *S. Aichardi Vita exstat apud Surium ad diem* XV *Septembris. Auctor se Fulbertum nominat, et scripsisse se asserit jussu Gemeticensium cœnobitarum, quibus Opus suum dedicat. Hinc verisimiliter Vossius lib. 3 de Historicis Latinis eum Gemeticensem monachum appellavit, quod neque satis liquere, neque facile* B *definiri posse, quis Fulbertus ille fuerit, dicit Mabillonius Seculo 2 de Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag. 953. Tres ipse eo nomine producit, qui floruerint seculis* X *et* XI, *Fulbertum Cameracensem antistitem, Fulbertum episcopum Carnotensem, et Fulbertum monachum cœnobii S. Audoeni apud Rotomagum, qui posterior librum conscripsit de miraculis dicti S. Audoeni; huic* S. Aichardi *Vitam tribuit Mabillonius, non modo quia auctor monachos Gemeticenses* Dominos suos *appellat in prologo, quomodo locuturi non fuerant episcopi, sed præsertim quia* stylus utrobique, *in Vita scilicet Sancti nostri et in libro miraculorum S. Audoeni* parum dissimilis, *est, ac* utriusque lucubrationis eadem causa fingitur, nimirum admonitio inertiæ excutiendæ et rei exsequendæ in somnis accepta. *Utrobique autem innuitur, admonitionem istam factam fuisse quasi divinitus per* quamdam veneranda canitie personam, virgam *seu* baculum manu gestantem, *uti verbis pene iisdem legitur in prologo Vitæ* S. Aichardi *apud Surium, et in prologo item ad Miracula S. Audoeni apud nos tom.* IV *Augusti pag. 825.*

...risimiliter ...eculo XI con...ripta.

C 16 *Itaque si vera sit laudati Mabillonii opinio, Vita Sancti nostri, a Fulberto concinnata, antiquior non est seculo* XI; *quandoquidem Miracula S. Audoeni nuncupata sint Nicolao abbati monasterii S. Audoeni, vita functo ad annum 1092, ut pluribus ostendunt Sammarthani tom. 4 Galliæ Christianæ, et Pommeraygus in Historia memorati monasterii lib. 3, cap. 7. Unde huic Vitæ exigua admodum auctoritas est ab ætate scriptoris; meminit quidem Vitæ vetustioris, sed, ejus judicio, adeo inconcinnæ, ut ad eam corrigendam seu potius ex integro innovandam induci vix posset. Accipe ipsiusmet verba:* Dominis suis Gimesiensis * cœnobii scilicet fratribus sanctissimis, Fulbertus peccator salutem. Quod in Vita beati Aichardi manum mittere toties a vobis jussus, toties distulisse accusor, si causam vobis libeat discutere, non irrationabiliter, ut mihi videtur, tanti oneris sarcinam subterfugisse reperiar. Nam, ut vera fatear, Vitæ ipsius textum, casu mihi repertum, aliquando percurri, quem per loca sane verborum inanibus flucturis, ut ita dicam, impraegnatum offendi. Quas si juxta mandatum vestrum demere voluissem, et locum vacantem sine additamento dimisissem, dum interrupta verborum series male cohærentes efferret sententias, non castigatum, sed decurtatum potius, et totum inconveniens reliquissem... Ego igitur tam subtilis ingenii peritiam in me vigere non sentiens, decrevi, aut ex toto omittere, aut ex toto, si fas esset, innovare. Sed istud superbum, illud arduum videbatur. Nam jussa vestra prætermittere, superbum erat; quod supra vires est attentare, temeritas, non ratio fuerat. *Subdit dein, se ad scribendum fuisse impulsum per visionem memoratam num. præcedente.*

* Gemeticensis

Auctore J. P.

Altera per Mabillonium vulgata

17 *Mabillonius supra laudatus Vitam alteram edidit* ex Mss. codicibus Gemeticensi et Vedastino, *Fulbertina vetustiorem, et, sicut insinuat, eam ipsam, quam Fulbertus præ oculis habens politiori sermone exornavit,* et quidem pluribus locis male interpolavit. *De hujus auctore ita disserit:* Auctor Gemeticensis monachus vixit paullo post cladem Nortmannorum et Gemeticensis monasterii instaurationem, quam circiter annum CMXX, Willelmo primo Nortmannorum duce, factam esse Willelmus Gemeticensis monachus in lib. III Historiæ cap. VII testatur. Is enim auctor anonymus AICADRUM PATRONUM NOSTRUM in Præ- E fatione sua vocat, et cap. XXXII * S. Hugonem Rotomagensium archiepiscopum filium Karoli imperatoris: quæ opinio seu fabula uno minimum sæculo post Caroli Magni obitum nata est. Nec serius certe hæc Vita ab anonymo exarata fuit, quod constat ex altero apographo Gemeticensi, quo usi sumus, quod jussu Annonis abbatis, utique anno circa CML, descriptum fuisse legitur.

* imo XXXIII

notas quidem præfert,

18 *S. Hugonis Rotomagensium archiepiscopi stirpem discussit Henschenius noster tom. 1 Aprilis pag. 843, atque ei non Carolum Magnum fuisse patrem ostendit, sed Drogonem Pippini Heristalli filium, Caroli Martelli fratrem, illiusque obitum fixit anno 730, seculo pene integro ante mortem Caroli Magni, sub annum 814 vita functi. Porro allegata per Mabillonium verba, nisi locus interpolatorem nactus sit, evidenter quidem probant, Vitam hanc diu post Caroli Magni tempora conscriptam fuisse; observant tamen religiosi Ordinis S. Benedicti scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. 4 pag. 480, Mabillonium et ejus eo in puncto sectatores animum non advertisse ad integrum anonymi contextum, ex quo consequi* F *æque evidenter debeat, vixisse et scripsisse auctorem ante Normannorum irruptionem, et instaurationem sui monasterii. Etenim narrata morte atque exequiis monachorum, de quibus mentionem fecimus num. 10, et in quorum medio S. Aichardus corpus suum post mortem deponi voluit, ita prosequitur anonymus apud laudatum Mabillonium:* Lætantur ETIAM ADHUC illic sancti Dei pontifices, atque beatissimi confessores Christi, Hugo videlicet filius magni Karoli imperatoris, Rotomagensis cathedræ archiepiscopus, et Constantinus Belvacensis ecclesiæ, sanctæ memoriæ præsul, seu etiam beatus Peregrinus Anglorum episcopus, simul cum sancto Flavio de illorum sancta præsentia ac condigno suffragio, quorum sancta lipsana ADHUC in Domino CUM ILLIS manent humata.

unde credi possit seculo X antiquior.

19 *Sed sacra lipsana* SS. Aichardi *et Hugonis post cladem Normannorum et instaurationem monasterii humata non erant Gemetici, cum, illis ingruentibus, translata sint Haspram; sicut ipse Mabillonius tradit loco non uno, testem citans Balderieum in Chronico Cameracensi et Atrebatensi; er-*

AUCTORE J. P.

ergo monachus iste Gemeticensis Vitam scripsit ante Normannorum irruptionem ac proin seculo integro citius ac velit Mabillonius. Ita fere ratiocinantur laudati Historiæ litterariæ scriptores, adduntque difficultatem, qua nititur Mabillonius, ortam scilicet ex eo, quod Hugo dicatur filius Caroli Magni, facile tolli, si credamus, voces istas adjectas fuisse a librario, ut contingit frequentissime. Fateor, dum solum istum auctoris locum considero, deducta inde conclusio, adeo justa mihi apparet, ut eorum sententiam vix non historice certam crederem, et ineptire eum, qui verba ita exponeret, ut auctori sermo fuerit non de corporibus, sed de reliquiis dumtaxat, SS. Aichardi *et Hugonis, quæ Gemetici remanserant, seu potius post monasterii instaurationem relatæ istuc fuerant.*

sed etiam alias habet.

20 *Nihilominus ad eum modum loquitur alibi anonymus noster, ut non modo clare videas, cum valde remotum fuisse a Sanctorum temporibus, sed merito suspicari queas, posteriorem esse irruptione Normannorum et instauratione monasterii ab ipsis destructi. Sic habet num. 39.* Die septima (SS. Aichardus *et Filibertus)* simul cum sancto *(Ansoaldo Pictaviensi)* episcopo tandem ad locum sa-

B

crum Gemmetici, Domino simul cum eis comitante, pervenere; ubi tantus electorum Dei obviam illis occurrit, ut ita dicam, monachorum, numerus, ut vix alicujus animus credi se possibile dicat. Nam ut fama credibilis ejusdem loci testabatur, eo in tempore monachorum erat numerus mongentorum, et aliorum, quos famulos nominabant, mille quingentorum. Quæ si quis veracius agnoscere velit, legat Vitam beati Filiberti, ubi de dormitorio illius familiæ loquitur, et illic inveniet, quo animum credibilem vertere valeat. *Ex priore hujus loci parte liquet, quod primum statuimus. Quis enim neget, auctorem longe remotum esse a re, quam de proprio suo monasterio narrat, qui, ut eam credibilem faciat, recurrit ad famæ testimonium?*

unde contrarium

21 *Sed et in secunda parte fundatur nostra suspicio. Appellat quippe ad Vitam S. Filiberti, ut quod ex famæ testimonio protulerat de vix credibili Gemeticensis cœnobii incolarum numero, per eam confirmet; at Vitæ istius auctor, qui exeunte seculo* VII *aut ineunte* VIII *floruit, nullibi numerum exprimit, et ubi de dormitorio agit, nihil*

C

habet præter sequentia : Duplex vergens ad Austrum ducentorum nonaginta pedum longitudine, quinquaginta in latitudine, eminet domus quiescendi obtentu. Singula per lecta lux radiat per fenestras, vitrum penetrans lychnus fovet aspectus legentis. Subter ædes geminæ duobus officiis opportunæ. Hinc falerna servanda conduntur, hinc prandia clara parantur; ibique conveniunt, qui digne Christo deserviunt. *Equidem causam aliam non reperio, ob quam anonymus noster ad istum Vitæ S. Filiberti locum appellaverit, nisi ut per capacitatem ac amplitudinem ædificiorum illic descriptam, incredulis persuaderet, verum esse, quod fama vulgatum erat, de tanto monachorum aliorumque numero.*

suspicari nos

22 *At vero si anonymus iste scripserit ante adventum Normannorum, ut quid necesse fuit, recurrere ad testimonium alterius scriptoris, ad demonstrandam amplitudinem monasterii, etiam tum existentis? Neque enim id uspiam legitur destructum fuisse ante dictum adventum Normannorum, a quibus funditus eversum fuisse constat testimonio plurium scriptorum. Audi Willelmum Gemeticensem apud Chesnium pag. 219 :* Vermandensem aggrediuntur portum *(Normanni)* anno ab Incarnatione Domini DCCCLI. Exilientesque e navibus totum illico Vulcano tradunt comitatum. *Tum quibusdam interpositis :* Dehinc Sequanica ora aggrediuntur et apud Gemmeticum classica statione obsidionem componunt. *En obsidionem parant, quia scilicet Filibertus monasterium mœnibus cinxerat, teste ejus biographo ita scribente:* Construxit per quadrum mœnia turrita mole surgentia. *Sed* monachi sive incolæ, *verba sunt rursum Willelmi,* paganorum adventum comperientes, fuga lapsi, quædam suarum rerum sub terra occulentes, quædam secum asportantes, Deo juvante, evaserunt. Pagani locum vacuum reperientes, monasterium sanctæ Mariæ sanctique Petri et cuncta ædificia igne injecto adurunt, in solitudinem omnia redigentes. Hac itaque patrata eversione, locus qui tanto honoris splendore diu viguerat, exturbatis omnibus ac subversis domibus, cœpit esse cubile ferarum et volucrum.

23 *Brevius eadem notantur in vetusta Historia translationum S. Audoeni apud nos tom.* IV *Augusti pag. 820.* Tandem igitur, *inquit auctor,* per vastum Sequanæ fluvium irruptionem faciens *(Danorum exercitus)* Gemmeticense monasterium cum omnibus ædificiis igne succendit. *Item apud Matthæum Westmonasteriensem, qui ad annum 887 compendio exhibens mala, quæ sub Hastingo Normannorum seu Danorum duce illata sunt Galliis, sic habet :* Exinde apud Gemmeticum classem dirigentes cœnobium nongentorum adurunt monachorum. *Testimonia ista sufficiunt nobis, ut credamus, Gemeticense monasterium ea situs et ædificiorum amplitudine, qua a S. Filiberto erectum fuit, perstitisse usque ad Normannorum irruptionem, quod cum dubitare nos sinat anonymus noster, an umquam ea amplitudine viderit, dubitare etiam per consequens possumus, an ante dictam irruptionem vixerit et scripserit; præsertim quando textus ejus contra Mabillonium allatus, utcumque saltem explicari potest, atque ita ejusdem Mabillonii sententia super biographi ætate retineri.*

24 *At, inquis, tantine ergo pretii est Vita ista, ad cujus ætatem designandam usque adeo laborarunt eruditi? Respondeo, neque in hoc puncto convenire inter ipsos. Mabillonius, quantumvis aperte sensum suum non expromat, magni eam fecisse supponi debet, quandoquidem juxta illam corrigendum censuerit Fulbertum, ac deserendas anteriorum scriptorum sententias, maxime ubi quæstio est de serie Sancti nostri Chronologica et anno emortuali, quem alii retulerant ad Christi 680, alii ad 684, alii ad 690, imo etiam ad 720; ipse vero pro auctoritate anonymi statuit annum 687; et hic sectatores habuit omnes, quos vidi, recentiores, ne iis quidem exceptis, apud quos idem anonymus exiguæ admodum est auctoritatis. Hos inter Bailletus in Tabella critica mensi Septembri præfixa ita pronunciat :* Vita ejus (S. Aichardi) ducentis fere et quinquaginta annis ab obitu illius exarata per monachum, qui florebat sub initium seculi X, quia antiquissima est, omnibus hactenus vulgatis tolerabilior est, sed magnam non habet auctoritatem.

25 *Laudati scriptores Historiæ litterariæ Franciæ ultro agnoscunt, errores esse in anonymi lucubratione et quidem graves; contendunt tamen majorem ipsi deberi auctoritatem; quod post attentam ejus perlectionem inficiari nemo queat, quin auctor instructus fuerit sinceris documentis, ut eo, quo fecit, modo rerum gestarum adjuncta expli-*

ca-

A *caret. Fateor, singula passim ita depingit auctor iste seculis facile duobus posterior rebus gestis, ut distinctius minutissima non posset scriptor coævus, testis oculatus et auritus, arcanorum socius et particeps. Sed an inde ipsi major debita sit auctoritas, nondum videmus. Nam primo ipsimet ejus defensores improbant orationes et exhortationes prolixiores, quibus materiam suam intempestive exornare studuit, quæque cum frequentioribus personarum inter se colloquiis majorem ejus partem constituunt. Secundo juxta eosdem delectatur hinc inde rebus mirabilibus, et credulitati videtur addictus fuisse amplius, quam fas sit per regulas rectæ criseos. Adjiciamus nos tertio, quod, licet instructus fuisse credatur antiquioribus et fide dignis monumentis, suspicio nobis sit, his ipsum æquo liberius usum fuisse, imo plurima pro ingenio ac arbitrio suo adjecisse, immutasse, confinxisse.*

et nostrum de auctoritate Vitæ istius hic edendæ.

26 *Illi suspicioni ansam dedit ipse; dum Vitam S. Filiberti præ oculis habuisse se indicavit, et ab ea tamen, nisi forte aliam habuerit, per auctorem supparem conscripta, recedere non dubitavit, ubi refert, quo tempore et qua occasione S. Filibertus S.* B Aichardum *sibi substituerit abbatem in Gemeticensi monasterio. Quippe quod alter factum narrat post exsilium novem annorum S. Filiberti, post conditum in finibus Pictonum Heriense monasterium, postque Ebroini Majoris Domus, a quo multa perpessus fuerat idem Filibertus, e vita discessum, id omne ita exhibet anonymus noster, ut contigisse credas sub initia persecutionis et exsilii, ac dudum ante Ebroini obitum, uti clarius perspiciet lector in Annotatis nostris, cum verba verbis opponemus. Ad stylum quod pertinet, obscurum et inconcinnum eum reddunt non modo sensus longiores et male torti, sed et solœcismi, voces barbaræ ac inusitatæ, aliaque hujusmodi vitia orationis, quæ, quia frequentiora sunt, inobservata præteribo, et lectori corrigenda relinquam. Denique, ut mittam longiora colloquia, de quibus supra, et frequentes relationes conviviorum ac refectionum, quæ enarrationem tetricam, imo subinde ridiculam faciunt, tam parum mihi placet anonymi nostri lucubratio, ut Vitæ Fulbertinæ a Surio editæ vix alio titulo præferendam credam quam vetustatis. Dabo, eam ex codice antiquo membraneo, qui olim fuit abbatiæ Valcellensis, notaturque apud nos* C *P. Ms. 158. Lectio ejus locis multis diversa est ab editione Mabillonii, nonnullis correcta magis, nonnullis etiam magis vitiosa, prout in margine, et in Annotatis videbitur.*

Huic subnectimus breviorem alteram auctore anonymo et ignotæ ætatis.

27 *Vitæ a Fulberto conscriptæ supersedebimus, eique substituemus alteram multo breviorem ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris. Vix aliud ea continet præter nuda facta, et ne omnia quidem, ab aliis enarrata. Stylus omnino simplex est; sed ex nullo charactere auctoris conditionem vel ætatem deprehendo: ordo autem, quem tenuit in gestis enarrandis, adeo conformis est ei, quem servavit Fulbertus, ut dubitem, an hic Vitam breviorem præ oculis habuerit, an vero ista ex illo extracta sit. Primum utcumque suadet dicta styli simplicitas, at dissuadent similiter ejusdem Fulberti verba num. 16 recitata, quibus aperte significat Vitam, quam repererat, fuisse prolixiorem. Sed potuit et prolixiorem habuisse et breviorem hanc, licet id non indicarit. Certo loco non uno tantopere discrepat Fulberti narratio a sæpe memorati anonymi nostri Vita fusiore, ut dicendus sit, vel aliis documentis fuisse adjutus, vel absque fundamento et causa quædam confinxisse. Ceterum nihil de* S. Aichardi *patria, parentibus, anno natali et emortuali aut similibus hic prælibamus; quia singula satis eruuntur ex Vita prioris anonymi, juxta cujus fidem ea proponere cogimur, cum desint nobis documenta meliora.* AUCTORE J. P.

VITA SUSPECTA

Auctore anonymo monacho Gemeticensi.

Ex codice Ms., collato cum editione Mabillonii.

PROLOGUS.

Cum plura sint Electorum Dei gesta seu miracula, desidia ac hebetudine virorum sub clanculo operta, et nemo horum, quibus immerito Deus contulit flatum sapientiæ ac scientiæ ad hoc elaborare conatur, ut pro amore Dei ac Sanctorum ejus aliquid utile pro tot spiritualibus donis efficiat; miror, quare non recolit hoc, quod Sapientia Dei dicit: Sapientia occulta et thesaurus absconditus, quæ utilitas in utrisque? De tali enim ac de tanta re debet pro certo consolatorium verbum recipere, quamvis desidiosius, quod alibi Scriptura dicit: Aperi os tuum, et ego adimplebo illud. Et: Domine labia mea aperies et os meum annunciabit laudem tuam. Explicit Prologus. E

ANNOTATIO.

Prologus iste, qui in codice nostro ad eum modum abrumpitur, continuatur seu ab auctore seu ab interpolatore in Mabillonii editione verbis sequentibus: Nempe si Deus afflator spirituum velle alicui ministraverit; utique et posse pro bona voluntate illico illi non deerit; sed qui linguas infantium facit disertas, et os mutum cotidie aperit, brutoque animali aliquando loqui F concessit; ipse etiam et os ejus, illius videlicet Deum timentis, aperire dignabitur, in tantum ut Domino dicat: Spiritus alme veni. Qua gratia in commune ministratorem omnium bonitatum Dominum humiliter flagitemus, ut ad scribendam Vitam B. Aicadri alicujus labium aperiat, ne tanta dignitas ac beatitudo tegi silentio videatur, quæ multis ac proxime monachis, ut reor, utilis esse videbitur. Omnis frequentata laus, quæ a peritis viris dicitur gloria, hæc specialim convenit Patri et Filio sanctoque Spiritui, quæ Trinitas redundat in Unitatem omnipotentis Dei. Hæc namque est, de qua Psalmographus dicit: Gloria hæc est omnibus Sanctis ejus. In hac enim laudamus et veneramur illos viros gloriosos; qui bene vivendo recteque operando vicerunt regna mundi, quorum omnium interventu poscimus, ut Dominus nobis sensum tribuat, fidem adaugeat ad enarrandum aliquid de beato Aicadro patrono nostro, qualiter et a Deo nobis inde subcrescat remuneratio, et ab ipso pro tantulo labore continuum impetremus suffragium. *Deest similiter codici nostro vetus capitulorum partitio, quam ex eodem Mabillonio Prologo subnectimus.*

IN-

D

INCIPIUNT CAPITULA,

De virtutibus vel Vita beatissimi Patris nostri abbatis et confessoris.

Cap. I De genitoribus et ortu seu tirocinio B. Aicadri.

II Quomodo ad discendas litteras venerit.

III De impetrata licentia a magistro et quomodo parentes revisit.

IV Quomodo ad sanctum locum veniens comam capitis totondit.

V Quomodo in quarto lustro egerit.

VI Quomodo hæsit ei in animo monasterium construere.

B VII Quomodo ad sanctum devenerit locum, et sanctus episcopus Ansoaldus cum eo.

VIII Ubi domnus Aicadrus se subdidit B. Filiberti patrocinio.

IX Quomodo Sanctus Dei in sexto lustro egerit.

X Quomodo ejus fama ad B. Filiberti pervenit notitiam, et qualiter suos ad eum direxit nuntios.

XI De susceptione B. Filiberti nuntiorum.

XII Quomodo peracto missiatico repedaverunt ad propria.

XIII Quomodo B. Filibertus post sanctum Virum abiit.

XIV De exceptione B. Filiberti post a Domno Ansoaldo episcopo.

XV De allocutione ad sanctum Aicadrum.

XVI Quomodo beato Dei Aicadro per visum apparuerunt illi duo sanctissimi viri.

XVII De adventu domni episcopi et B. Filiberti ad Quinciacum.

XVIII De convivio Electorum Dei.

XIX Qualiter S. Aicadrus suo loco alium ordinavit abbatem.

XX De profectione servorum Dei vel fidelium.

C XXI Quomodo ad Gemeticum pervenit.

XXII Quomodo domnus Aicadrus suscepit locum regiminis.

XXIII Quomodo fuerat illi a Domino data orationis virtus.

XXIV De arbore a dæmonio incisa.

XXV De adæquatione capillorum ejus.

XXVI De viro Astasio, quomodo Tortoniacum Deo et S. Petro in Gemetico tradidit.

XXVII Quomodo sanctus Dei Aicadrus wantos suos in radio solis suspendit.

XXVIII De umbra horribili visa a beato Dei Viro.

XXIX De vocatione fidelium.

XXX Quomodo angelus Domini ad Virum Dei venerit.

XXXI Quomodo Homo Dei oraverit.

XXXII De admonitione Hominis Dei, et data absolutione, et sancto Viatico, simulque de obitu Sanctorum.

XXXIII De sepultura Sanctorum.

XXXIV De visione et allocutione angeli.

XXXV Quomodo S. Aicadrus post vixerit triennio, et de obitu ejus sanctissimo.

CAPUT I.

Sancti patria, parentes, educatio, professio monastica, virtutes, exstructio Quinciacensis cœnobii.

Beatus itaque Aychadrus Aquitanicæ regionis et Pictavis urbis *a* suburbio ortus, secundum magnitudinem hujus transitorii seculi nobili patre Anschario et matre Ermena fuit progenitus *b*. Dicti enim parentes illius hac nativitate celebritatis veluti suavissimo liquore peruncti, post ablactationem Pueri summa cum diligentia tradiderunt illum ad erudiendum cuidam viro sapienti et famosissimo, nomine Ansfrido, prædictæ civitatis ex monasterio beati Hylarii cœnobitæ justo, cujus doctrina atque sanctitas erat tanta, ut sine dubio quis cum eo morans nihil aliud videret nisi sancta, nichilque aliud ageret quam justa: tantaque religio in eo excreverat, ut rudis *c* Martinus diceretur a suis concivibus propter sanctitatem suam. Puero autem a tanta paternitate suscepto cum reliquis scolaribus residere jussit. Et quia illius tyrocinium adhuc erat tenerrimum, utilior illi magistro in primævo flosculo videbatur auditus aliorum puerorum, quam educatio liberalium litterarum.

Parentibus nobilibus ortus, magistro a b — E — c

2 Attamen quid ille in primordio egerit non est silendum. Interrogatus a magistro, quid primum discendi * rei illius esset cupiditas; respondit instinctu divino: De hiis, quæ Dei sunt, domine et magister primum michi dicito; demum de rebus ruralibus michimet insinuare memento. Nam ea, quæ Dei sunt, intransitoria manent: ea vero, quæ secularia sunt, caduca ruinosaque habentur. Verbo hoc denique audito *, illius didasculo * mira res visa fuit. Sed quid in posterum egerit, fecit, ut sibi a puero fuerat expetitum. Erat itaque Infans decennalis, quando resedit in scolari, primo geniculo *d*. Dein biennio discens ea, quæ a magistro petierat, florere, jam cœpit, et ceu fructus suavissimos emittere, et de hiis, quæ Dei erant, odores nectareos *. Et post de virtute in virtutem transiens, quinquennio transacto, visum illi fuit jam magistrum fore, et inter primores conscolasticos residere. Jam enim ad ipsum virtus religionis transierat, ut * amoris hujus ævi defectus in ipso inchoaverat.

instruendus traditur. — * discendæ — * *Mabil.* locutο — * *ibid.* didascali. — d — F — * *ibid.* additur trahere — * *ibid.* et

3 Tumque licentia a magistro impetrata, parentes revisit, ac velut prudentissima avis ad alta volare disposuit. Audiens enim religionis famam in loco, qui vetusto vocabulo Syon *e* vocabatur, ubi domnus sanctusque Jovinus *f* confessor cum aliorum Sanctorum pigneribus requiescit, ad ipsum migrare temptavit, aliquem cupiens emolumenti fructum de illorum mellifluis floribus carpere. Tunc cœptum iter ad sanctum castrum devenit, ibique cum omni honore receptus, loca atque sancta altaria orando pro suis aliorumque piaculis perlustravit, et dignus corpore digniorque animo, hoc sanctum opus curiose adimplere curavit.

Vitam monasticam meditans — e — f

4 Denique ab abbate illius sancti loci simul cum suis parentibus *g* deposcens, ut in illorum san-

g

A *in Ansionense monasterium secedit.* sancto collegio commorari aliquandiu quivisset et sanctam religionem, qua illa beata familia vixerat, vivendo imitari potuisset, ab abbate caritative hanc gratiam licentiamque suscepit, hospitioque sancto susceptus et regularibus sanctis institutionibus edoctus, comam capitis deposuit, et jugum Christi suave onusque leve suscipiens suavibus amplexibus proprios artus tradidit. Ibique Vir Domini, qualiter in initio egerit, cæci et claudi, aliique quamplurimi infirmitate depressi, illo in tempore per plateas, vicos atque ecclesias propria sponte testabantur, et pro tanta concessa populo fideli beatitudine valenter Dominum Jesum Salvatorem omnium inclamabant.

et miraculis claret. 5 Nam ab illius sanctitate, Domino propicio, liberati, nequiverant illa silentio tegere, quæ pius Dominus pro merito tanti Viri inposterum fidelibus rememoranda propalari volueral; quia scriptum est. Opera Dei confiteri et revelare honorificum est. Eratque illi inibi religio tanta in sua adolescentia, ut nullus senum quis illi coæquari valeret, licet alti meriti inter primos illius beatæ familiæ haberetur, quoniam speculum bonorum operum non solum illis, quibus ipse se B junxerat, gloriosissimis Dei athletis fuerat *h*: sed etiam in vicino omnium positis ab omnibus gratiose novus ceu angelus dicebatur.

Ignota voce ad perfectionem stimulatus. 6 Jam enim tria *i* lustra transegerat, et in sanctis moribus templum illius almi cœnobii velut rudis Samuel excubabat. Sicque quadam die dictam obedientiam officiose peragens, audivit aliquem nesciens ibi * dicentem: Ibunt Sancti de virtute in virtutem. Quam vocem audiens obstupefactus mirari cœpit, et huc illucque discurrere, et neminem ibidem reperiens, sensim in seipsum modum extorsit *, claraque voce respondit: Videbitur Deus deorum in Syon. Et quis fidelium comes hoc dubitare velit, quod hæc vox illi ab angelo perlustrata ab hoc audita fuerat, ut ille Sanctus pro hac re sanctior haberetur, et in suo sancto proposito tutior et firmior exhortativæ gratiæ in reliquum permaneret? Attamen in vita sua nemini hoc manifestum fieri voluit, nisi solummodo cuidam sancto viro ob confessionem, ne diabolo hæc vox tegeretur absconsa.

* Mabil. ubi ubi

* ibid. retorsit

de construendo novo monasterio agit cum parentibus. 7 Interea cœpit animatim cogitare, qualiter se suosque commilitones ex propriis sumptibus, et in propria tellure Deo aliquod munusculum potuisset offerre. Quod cum patri suo matrive innotuisset, erant enim uterque Dei cultores assidui, et radicitus in firma caritate solidati: C Gratias, inquiunt, agimus tibi Domine Jesu, qui nostræ communi infirmitati, et nobis immeritis tantum præstitisti solatium, et in nostro unico Filio talem dedisti animum. Petimus itaque, o bone Salvator omnium, ut hoc confirmes nostrum commune consilium, et usque ad perfectum perducas: quoniam in tua dispositione manet hujus rei finis atque initium. Et si voluntati tuæ hoc *k* est libitum, cum tuo placito in te et per te nostrum roboretur consilium.

et in villa ab ipsis oblata. 8 Quo sermone peracto: En, inquiunt, Fili, offerimus Domino Deo et S. Petro apostolo ac beato Filiberto egregio abbati partem jure hereditatis nostræ, nostri Quinciaci, quæ tibi, nobis ex hac vita recedentibus, rite competit *l*; ubi digne nunc memorabilis abba Filibertus in honorem Dei et sancti Petri apostoli novam construat * ecclesiam, paucosque monachos, vere Dei famulos, inibi ad serviendum Domino constituat *, et sumptu omnium nostrorum redituum, fiatque illi tam acceptabile donum, ut sit nobis commune animarum remedium. Itaque oneratis plaustris ad eundem venerunt locum, et quia vir beatus scilicet Aychadrus liberalibus studiis ad plene erat eruditus, canones etiam non ignorabat; legerat enim, ut ne quis in alicujus episcopio ecclesiam construeret, altare erigeret sine licentia sui episcopi. Denique ad Ansoaldum *m* bonæ memoriæ virum, illustrem Pictavorum episcopum, adiit, suique animi dignum gratumque Deo propositum illi humillime innotuit, atque ut hoc sua sancta auctoritate roboraretur, consilium libentissime poposcit.

* ibid. construxit

* ibid. constituat

A. ANONYMO.

cooperante episcopo Pictaviensi, opus perficit: 9 Sentiens autem domnus vir apostolicus, hanc voluntatem in Sancto Dei a Deo esse collatam, toto nisu suæ sanctæ inhæsit cupiditati, et non solum illi juxta ejus animi voluntatem licentiam concessit, sed etiam ipse ad hoc peragendum opus cum suis fidelibus, ascenso equo, ilico properavit, in ea videlicet ratione, ut et sanctum opus simul cum eo * suo sumptu construeret, et fundamenta illius domus sua sancta benedictione dicaret. Qui pervenientes ad locum, primum gratias Deo egerunt, dehinc ad sanctum opus inchoandum sanctas manus simul cum reliquis E cooperatoribus dederunt. Neque enim prædictus Dei pontifex antea finem dedit huic sacro operi, quam ut et sanctum Dei oratorium una cum Sancto Dei consummatim duceret perfectum, et in honore almæ Dei Genitricis Mariæ gloriosissimæ haberet dicatum.

* ibid. deest eo

dein celebrata ecclesiæ dedicatione, 10 Quo facto *n*, et digne Deo laudes dederunt, et Missarum celebrationem officiose compleverunt. Postea vero, completo Dei opere, corporeæ refectioni se dederunt uterque. Prandio autem ymnidice peracto, lector, qui ad sanctam mensam legerat, in fine suæ lectionis supposuit illud Davidicum: Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. Quo audito, et alacriores inde sancti Dei, Ansoaldus videlicet dignus Dei pontifex, atque Aychadrus dignæ beatitudinis monachus extiterunt; et corporea jucunditate simul cum Dei timore se invicem dilexerunt. Sicque illa sancta dies inter illos Viros geminos, amministrante Deo, lætabunda permansit.

se et monasterium subjicit instituto S. Filiberti: 11 Eadem namque die vir Dei Aychadrus coram domno Ansoaldo episcopo glorioso se mancipavit beati Filiberti patrocinio, vovens se in Dei servitio ipsumque Quinciacum *o*. Vespertinali autem synaxi una cum Completorii officio F peracto, se alterutrum valedicentes, nocte illa, Deo opitulante, quieverunt in pace; quousque gallo canente, nocturnale iterum iniciantes officium, usque ad finem deduxerunt. Postea vero sanctum opus usque ad sanctum finem perductum, diei hora tertia *, sanctus pontifex beatum Virum ditavit Sanctorum pigneribus: et tunc alter valedicens alteri, pariter ruerunt in sancto osculo. Oratione autem inter illos peracta, et domnus pontifex remeavit ad propria; et Sanctus Dei tunc tamquam in initio mansit in domo hereditaria, excogitaturus utilia.

* ibid. die orta

eximia vitæ sanctitate 12 Jam enim lustrum sextum in illo transierat; et qui antea in pueritia atque adolescentia totum se ad mansuetudinem innocentiæ seu sanctitatem transtulerat, isto jam in tempore ab omnibus, quos notos habebat, vir alius demonstrabatur *. Et merito, quia ad mensuram jam plenitudinis Christi venerat; totum se in virum alium comtemplari * devinxerat. Cœpitque dehinc tanta frugalitate vivere, ut nemo illum denuo cybo potuque refectum cerneret, nullus somnolen-

* ibid. additur et erat

* ibid. contemplativ-

A ANONYMO. lentum putaret. Erat enim in orationibus vigil; in castitate probus; et in caritate largus. Et quid plurimum est dicere *p*. Omnibus erat datus speculum bonorum operum, ut ita dicam juxta Apostolum, et angelis et hominibus.

13 Ita factus * est, ut omnes, qui in civitate habitaverant *q*, ad ejus dogmata convolarent, et de ejus ore mellifluo spiritualia mella traherent. Monachos quoque quinderim de vicinis locis, quos probabiliores sanctitate et bonæ famæ nitidiores esse cognovit, hos ad se exhortando blandiendoque contraxit, eos obsecrans, ut in solita religionis sanctitate sine intermissione manerent, more sanctorum monachorum sub patrocinio sancto Filiberto * inibi degentium, et in suo sancto proposito, ut Regula docebat, irreprehensibiliter viverent; quatenus et sibi more Sanctorum Deo placentium degerent, et aliis bene vivendo exemplum præbere quivissent. Cœpitque denuo crescere in bona fama dictum cœnobiolum, quousque pro sua sanctissima continentia et religionis affluentia inter nominatissima Sanctorum loca dictum fuit cœnobium egregium. Et quia non potest lucerna abscondi supra montem posita, crescere cœpit Viri beatissimi fama in tantum, ut de B ejus conversatione sanctissima omnis gratularetur regio Aquitanica.

alios ad se allicit.
* *ibid.* factum
* Filiberti

ANNOTATA.

a *Apud Mabillonium deest vox* urbis. *Porro* Pictavium, *indigenis* Poitiers, *caput provinciæ cognominis in Gallia, notissimum est.*

b *Mabillonius in annotatione ad num. Vitæ hujus ultimum, Sancti nativitatem illigat anno Christi 624, quia ibidem dicitur sexagenarius fuisse, cum mortuus est S. Filibertus, quod juxta ipsum et alios, quibus et nos accessimus tom. 4 Augusti pag. 71, probabilius contigit sub annum 684.*

c *Auctor voce* rudis, *quæ fere vitium sonat aut defectum, utitur hic in opposito sensu, qualiter usus est etiam S. Aldhelmus Schireburnensis episcopus lib. de laude Virginum hoc versiculo :*

Cum rudis antiquam præcellat gratia legem.

Ubi rudis gratia *sumitur pro Lege nova seu Evangelica, ac veteri opponitur. Sensus ergo* C *nostri esse potest, quod vir iste eo nomine venerit, quia ob eximiam sanctitatem videbatur esse novus seu alter S. Martinus : et eadem verisimiliter de causa* S. Aichardus *vocatur inferius* rudis Samuel. *Ceterum hisce præmittit Fulbertus apud Surium patris et matris de eligendo Filii vitæ statu contentionem, quod ille seculari militiæ ipsum tradere desideraret; hæc juxta prius conceptum votum divino cultui consecrare : quæ lis decisa fuit, quando sanctus Puer patri insinuavit, sibi plane statutum esse, soli Deo servire. Simile quid narratur etiam in Vita nostra breviore, quam vide num. 1.*

d *Id est,* in primis scholarum rudimentis.

e *Apud Mabillonium legitur* Ansionis. *Hujus autem cœnobii notitiam dat idem Mabillonius verbis sequentibus :* Ansionense monasterium, censu quidem modicum, hactenus subsistit a nostris excultum, dictum S. Jovini de Marnis, vulgo S. Jouin, diœcesis Pictavensis, Armoricam versus prope Toarcium opidum et Thœdam amnem, le Toué.

f *De eo apud nos actum est ad diem* 1 *Junii.*

g *Fulbertus Puerum huc venisse ait parentibus invitis, cum annum ætatis haberet duodecimum. Idem de ætate censuit Mabillonius citatus ad lit.* b. Deinde, *inquit* duodennis secessit in monasterium Ansionense anno DCXXXVI. *Sed non advertit, id pugnare cum anonymo nostro, a quo dicitur Sanctus, annos decem natus, prima accepisse litterarum rudimenta, et* transacto quinquennio, *primum cogitasse de reditu ad parentes et secessu ad Ansionense monasterium. Itaque juxta nostrum statui hæc non poterant ante annum* S. Aichadri *decimum quintum et Christi sexcentesimum trigesimum nonum.* D

h *Periodum istam sic dat Mabillonius :* Quoniam speculum bonorum operum non solum illis, quos ipse sejunxerat, gloriosissimis Dei athletis factus fuerat.

i *Mabillonius habet* quatuor lustra; *consonat et Fulbertus, qui eum tum fuisse scribit, Adolescentem* annorum viginti. *Itaque juxta nostrum Ms. agit hic auctor de ipso anno, quo Sanctus vitam monasticam suscepit; juxta Mabillonii lectionem, et sententiam ad lit.* g *declaratam, anno sexto post susceptam vitam monasticam.*

k *Mabillonius :* Et si tuo nisui hoc etc.

l *Paulo aliter rursum Mabillonius :* En, inquiunt, Fili, offerimus Domino Deo et S. Petro apostolo, et B. Filiberto, egregio abbati, partem jure hereditatis nostræ, tibique nostri Quinciaci, quæ nobis ex avita successione rite competit : ubi etc. E

m *De hoc episcopo mox ad litteram sequentem.*

n *Mabillonius laudatus ad lit.* b *facti hujus epocham sic determinat :* Tricenarius condidit ecclesiam Quinciacensem anno DCLIV. *Haud dubie quia anonymus noster inferius num. 12 post expositam novi monasterii exstructionem ita demum prosequitur :* Jam enim lustrum sextum in illo transierat; *quæ de ætate* S. Aichadri *probabilius intelligenda esse, suadet contextus, ut legenti patebit. Sed non caret locus difficultate; Ansoaldus enim, qui hic, ut episcopus Pictaviensis, præcipuam partem egisse perhibetur, in Pictaviensem cathedram successit Didoni; sed ipsemet Mabillonius tom. 1. Annalium Benedictinorum producit privilegium, cui subscripsit Dido Pictaviensis episcopus sub annum 663, Chlotarii regis septimum; imo Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana recentius edita tom. 2 allegat* F *antiquum auctorem, juxta quem multo serius cathedram istam occupasset Dido, quandoquidem, mortuo Childerico II, Theodoricum III dicat regem fuisse constitutum, suffragante* Didone Pictaviensi episcopo. *Igitur vel serius collocanda sunt Quinciacensis ecclesiæ primordia, vel dicendum, quod biographus Ansoaldo attribuerit, quæ Didoni erant propria; legerat quippe in Vita S. Filiberti; quod eodem cooperante Ansoaldo, Heriensis cœnobii fundamenta jecisset Filibertus; id factum autem refert Mabillonius laudatus ad annum 674. Porro Quinciacensis cœnobii notitiam dat idem Mabillonius in annotatione ad Vitam Sancti nostri Seculo 2 de Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti. pag. 956 :* Nunc, *inquit*, monasterium S. Benedicti de Quinciaco dicitur, vulgo S. Benoit de Quincy prope Augustoritum Pictonum, sic dictum a S. Benedicto (ut putant) episcopo quodam, quem e Samaria declinandæ paganorum persecutionis gratia ad S. Hilarium Pictavorum episcopum perfugisse ferunt.

o *Mabillonius legit* in ipso Quinciaco; *sed no-*

A *nostra lectio conformior est toti contextui; ut sensus sit, quod* S. Aichardus *coram episcopo se et novum monasterium suum mancipaverit instituto S. Filiberti. Juxta eumdem contextum præplacet mihi lectio nostra num.* 8, construat *et* constituat, *quæ in præter ito tempore efferuntur apud Mabillonium, ut notavi in margine : ac proin Quinciacensis abbatiæ primordia potius* S. Aichardo *quam S. Filiberto adscribenda arbitror, contra ac sentiunt alii. Sed de hoc iterum in Annotatis ad caput secundum.*

p *Mabillonius :* Et quid plura necesse est dicere?

q *Ibid.* Quos in vicinitate habuerat. *Alias levioris momenti vocum immutationes, ne nimium repleantur margines, subinde negligo.*

CAPUT II.

Missis a S. Filiberto nuntiis subjectionem suam confirmat S. Aichardus.

B

S. Filibertus duos monachos Gemeticos Quinciacum delegat, *a*

Morabatur autem in illis diebus vir bonæ indolis ac sanctissimæ conversationis in quodam nominatissimo monasterio, omni sanctitate et facultate præcipuo, nomine Gemmetico, jam dictus Filibertus *a* nomine, Deo dignus et omnium Sanctorum in Neustria famosissimus; ad quem ut pervenit beati Viri notitia, ardenti amore et ferventi dilectione suos studuit ad ejus sanctitatem causa fraternitatis et dilectionis missos dirigere : quatinus se invicem diligerent, et in exercitatione sacræ orationis alter pro altero Dominum exorarent, essentque præsentes in spiritu ut fratres, quos longus terrarum sinus divisos corpore haberet. Et quia Spiritus sanctus per septiformem * gratiam dividitur, spiritum consilii pietatisque idem vir sanctus, beatus scilicet Filibertus sedulo indagabat *, ut usque ad aures cordis prædicti beatissimi Aychadri dignanter descenderet, eumque suo sancto radio in fraterna dilectione inflammaret, ut in adventu suorum fidelium, et ipsi duo Viri egregii atque athletæ C Dei, uti os et caro post corporibus sacris flatu sancto connexi, simul sociati manerent, qualiter una illud Davidicum decantarent : Quam bonum et quam jocundum habitare fratres in unum, essentque denuo illa duo candelabra ad effectum fidelium animarum simul lucentia, quæ adhuc procul erant divisa *b*.

(* *Mabil.* septiformis) (* *ibid.* inclamabat) (*b*)

de quo præmonitus ab angelo Aichardus, *c*

15 Directi itaque ad hanc accelerationem duo sancti monachi, quorum unus vocabatur Sydonius *c*, alter Predo, uterque strenui et præcipuæ sanctitatis viri ydonei, avide et celerate per paucos dies obedientiam compleverunt injunctam. Nec dubium, quin cum illis et idem angelus socius in itinere fuerat, qui quondam Abacuc prophetam de Judea in Chaldeam ad lacum Babylonium Danieli vati sedenti indemnate in lacu leonum sine mora transtulerat. Sed quia divinus Spiritus sine mora ubique discurrit, per orationes beati Filiberti uno die antequam ad sancti Petri * devenissent locum nuncii, apparuit in nocte beato viro Aychadro splendido vultu angelus, eum ita * alloquens : Ave Præceptor Dei remuneratorum *d*, et fidelium fidelissimus orator. Pro tuo enim sanctissimo interventu, in quo permisso gregi * ac Dei fidelibus incessanter laboras, a Deo tibi merces recompensata manet. Quin potius indubius esto : dies enim in qua nox ista lucescet, venient huc ad te duo sanctissimi monachi divinum nuncium perlaturi. Et quia semper geminam dilectionem Dei ac proximi in ore ac in ara cordis affectuose habuisti, ecce nunc tibi a Deo collata sodalitas venit. Et licet adhuc de hac re inscius maneas, tamen in sancto collegio beatæ Gemmeticensis familiæ, illiusque patroni et electi Dei Filiberti veluti unicus filius visceretenus diligeris eisque sociaberis. Qua gratia tota caritate nuncios complecti momento, et sancto Dei Filiberto *, qui ad te hos egregios viros direxit, cum summa diligentia, ut patrem, honore digno habeto *e*.

(* *ibid.* Patris) (* *ibid.* ita ei) (*d*) (* *ibid.* pro commisso grege)

A. ANONYMO.

(* *lege* Filibertum) (*e*)

adventantes magna caritate

16 Hoc spiritali * alloquio finito, illico adventantes duæ olivæ, qui missi fuerant, retulerunt ea, quæ a sancto Dei divinitus erant deposita. Quæ audiens memoratus sanctus Dei Aychadrus monachus, religione summus, mox in eorum adventu sanctissimo Dominum adoravit, dignasque Deo gratias retulit, qui Servo suo a remotis partibus hæc pondera caritatis direxerat. Dehinc susceptis monachis ad domum auditorii eos perduxit, eorumque pedes lavit, et post ad sanctam refectionem post Missarum celebritatem * jam dictos viros egregios cum summa reverentia perduxit.

(* *Mabil.* Hospitali)

E

(* *ibid.* celebrationem)

et festivitate excipit;

17 Adveniens autem et illius loci in occursum eorum gratulabunda familia adoravit Dominum, qui in eis digne susceptus fuerat, ac osculabtes se sancto osculo in invicem præ gaudio flebant dicentes ore unanimi : Caritas fraternitatis, quæ numquam patitur dissidium, maneat in nobis vernulis servis * tuis Domine, et Deus pacis et dilectionis sit semper tam in nobis præsentibus, quamque et in absentibus continuo. Dicto autem Amen ab omnibus, venerunt ad mensam, et benedictione data, simulque lectione initiata, cœperunt epulari cum gratiarum actione in Domino, qui servos suos conjunxerat in illo sancto convivio. Lector vero, qui fratribus in hoc sancto epulo legerat, Epistolam beati Pauli apostoli recitabat dicens : Maneant in vobis spes, fides, caritas *f*, et reliqua. Quæ lectio et Abbati congruit, et sanctæ familiæ exhortamentum præbuit.

(* *ibid.* deest servis) (*f*)

F

eosque precibus inductos,

18 Post hæc sancto convivio finito et hymno decantato, simul residentes, plura ex utraque parte loquebantur utilia, quæ et amorem insolubilem, flante Spiritu sancto, excitabant, et suspiriosum fletum usque ad lacrymarum rivulos aliquibus ministrabant. Die itaque una et altera seu tertia illic in sanctis colloquiis commorantes, qui missi fuerant, de viatico expediose tractabant : quæ ut venerabilis Abba comperit, refutando cum amore fraternitatis lacrymis * renuit dicens : Pax vobiscum fratres; absit etiam a vobis, ut ita loquamini : necdum enim vestrorum equorum * ungulis adhuc data fuit requies, simulque nostræ * almitati non fuit collata ulla commoditas. Quapropter vestrum insecabilem obnixe petimus animum, ut saltem vel triginta diebus nobiscum moremini, ducti amore geminæ caritatis beatique Filiberti, pii patris nostri perhennibus recreationibus.

(* *ibid.* lacrymose) (* *ibid.* equitum) (* *ibid.* vestræ)

ut per aliquod tempus

19 Neque enim fas est, Fratres dilectissimi, ut a nobis vestra spes consolatoria tam cito recedeat, quæ nobis immeritis, patris vestri servulis libenter vestræ sanctitati ministratura subveniet *. Non enim caro ab osse absque dolore in homine sequestratur aliquo, nec amor noster ex-

(* *ibid.* subvenit)

A. ANONYMO.

extricabilis erga vestrum piissimum effectum *, qui fixetenus *g* in nostrorum præcordiis manet, tam levi motu separari potest a nostris tenuis * visceribus. Os enim et caro vestra sumus. Qua de re hos paucos dies sine humana sollicitudine in amore fraternitatis cum sanctis colloquiis manete nobiscum, et post aucti benedictione Domini, reportabitis nostram omnium servitutem et subjectionem ad nostrum communem dominum beatissimum Filibertum, obsecrantes, ut in ista sarcina tamdiu moremur, quousque cum Dei adjutorio invicem nos videre mereamur. Parati enim sumus nostri domni Filiberti patris obedire subjectionibus, prout ipsius jusserit sanctitas, et Jesu Christi Salvatoris nostri deliberaverit voluntas : In ipso enim, ut ait Apostolus, et movemur et sumus.

g * *ibid.* affectum
* *forte* teneris

20 Auditis itaque discipuli beati Viri hiis sanctis efflagitationibus, huic sanctæ allocutioni animum dederunt, et dicto interstitio, ut a Sancto postulatum fuerat, cum omni subjectionis vinculo colla supposita humillime indiderunt, perdurantes in totius beatitatis ligamine. Finitis denique tot sacrarum affectionum * diebus, de licentia impetranda divino nutu loquebantur, tamquam in crastinum profecturi. Loquebantur sollicite etiam, et intenti animo hoc definiebant. Quod cernens sanctus vir et beatus Abba, cum omni illius sacri loci conventu *, licet invitus, assensum tamen huic voluntati dederunt; et paratis omnibus, quæ illorum itineri erant necessaria, vale inter se luctuose faciendo, dimiserunt eos cum osculo sancto, obsecrantes, ut prospera illis in via justitiæ evenirent *, quousque ad proprium dominum optabiliter cum felici gaudio pervenirent.

ibi commorentur, post dies triginta

B

* *Mabil.* sacrorum affectuum
* *ibid.* familia
* *ibid.* subvenirent

21 Plures etiam ex illis eodem die exeuntes a monasterio deduxerunt illos cum Abbatis jussione, multa cum illis sanctis viris sermocinantes utilia de hiis, quæ in via erant commode habenda, seu etiam domino, a quo delati fuerant, nuncianda. Et tunc interim * inter se valedicentes dimiserunt illos in pace, et in timore Domini ad propria cum optabili gaudio profecturos. Gradientes autem jam dicti illi duo viri beati psallebant invicem cursu felici dicentes Domino : Pedes nostros in viam pacis dirige Domine, et salutem nobis accumula in tuo nomine nos deducendo, ut ad tua promissa, et domino nostro renunciemus cum omni salubritate cordis ejus amabilia. Sicque, oppitulante Deo, prospero cursu repedarunt quantocius ad propria.

remittit ad S. Filibertum,
* iterum

C

22 Sentiens autem per spiritum beatus Filibertus illorum adventum, triduo antequam ad illius sanctam præsentiam devenirent, fratribus, qui secum morabantur in sacris orationibus, referebat dicens : Vere, fratres, gratias agamus omnipotenti Deo juxta modulum nostræ parvitatis, ut dignum est; quoniam servos suos, fratres nostros, quos ad partes Aquitaniæ regionis pro suo * famulatu destinavimus, si vita comes manserit, Deo annuente, post cras recepturi sumus. Vidi enim hac nocte per spiritum eorum angelum, quem credo fore itineris * socium ante me stantem * et dicentem mihi : Gaudium tibi in hoc maneat, Serve Dei, et condigna exultatio; quoniam illos Dei famulos, quos mihi in via custodiendos commisisti, post cras salvos et incolumes tuæ iterum custodiæ servituros restituam. Deo enim in hoc decet laus et jocunda laudatio.

cui, de reditu eorum etiam divinitus monito.
* *Mabil. additur* sancto
* *ibid. additur* eorum
* *ibid. deest* stantem

23 Neque enim hunc justum novumque prophetam hoc latere potuit, qui multociens, ut in Vita sua legitur, talia suis fratribus prænunciando innotuit, quæ postea eventus rei probavit. Denique veniente die tertia, ut servus Domini suis domesticis prædixerat, illi duo athletæ Dei, qui ab eo missi fuerant, felici gressu remeaverunt ad propria. In quorum sacro adventu non solum domnus abbas, sed etiam totus grex et reliqua familia gratulando occurrit : Benedicti, qui veniunt in nomine Domini, decantantes feliciter. Sicque a sancto patre, ut justum erat, excepti renunciaverunt omnia, quæ a beato Aychadro eis erant injuncta. Audiens autem hoc vir Domini lætabatur supra modum in sermonibus eorum, et gratias condignas referebat Deo in hiis, quæ ab eis delata audierat.

D

et cum eo obviam venienti, legationis suæ sum exponunt.

ANNOTATA.

a *S. Filibertus in Resbacensi cœnobio, quod situm est in Bria Galliæ provincia, abbas suffectus est S. Agilo, sub annum 650 e vivis erepto; dein, postquam aliquod tempus ibidem præfuisset, perlustrare cœpit Luxoviense, Bobiense aliaque monasteria,* quæ, *uti loquitur biographus ipsius,* intra suum gremium Francia et Italia ac tota concludit Burgundia, *demum juxta eumdem biographum,* a rege Francorum Chlodoveo nomine, atque ejus regina, vocabulo Baldechilde, locum in pago Rotomagensi, quem vetusto vocabulo Gemeticum antiquitas consueverat nuncupare, obtinens suggestione supplici, nobile ibidem cœnobium visus est construxisse. *Ex hisce, quæ fusius exposita videri possunt tom.* IV *Augusti ad diem* XX, *ubi de S. Filiberto, ac tom.* VI *ejusdem mensis ad diem* XXXI, *ubi de S. Agilo actum est, concludimus cœnobii hujus fundamenta jacta fuisse intra annos 650 et 656 Clodovei II ultimum. Mabillonius primordia ejus annectit anno circiter 654, eidem scilicet, cui Quinciacensis monasterii. Vide Annotata ad cap.* I *lit.* n.

E

b *Toto isto numero manifeste indicat biographus, erectum ac perfectum fuisse Quinciacense monasterium a S.Aichardo et loci episcopo, neutiquam a S. Filiberto. Hic igitur illius fundator dici debet ea dumtaxat de causa, quod* S. Aichardus *opus inchoarit ac perfecerit tali semper intentione, ut se et monasterium suum illi subjiceret, ejus vivendi normam adoptaret, et, si qui inter suos errores occurrerent in regularum observantia, illius auctoritate et auxilio corrigeret; quod factum insinuat, etiam S. Filiberti biographus, ubi dicit, quod S. Filibertus, Quinciacense monasterium,* veteribus deturbatis erroris. . . . impleverit monachis. *Dabimus locum integrum in annotatis ad caput sequens lit.* b. *Erat ergo Quinciacense monasterium, erant monachi, antequam errores corrigeret et suis illud impleret seu potius augeret Filibertus.*

F

c *Idem iste creditur, qui postmodum auctor fuit monasterii S. Sidonii, Gallis* saint Saën *in agro Rotomagensi; memoria ejus in variis Fastis recurrit ad diem 14 Novembris.*

d *Apud Mabillonium :* Ave præceptorum Dei remunerator *etc.*

e *Ne continuis observationibus nimium accrescant Annotata nostra, hic semel dictum esto, apparitionem seu visionem hanc, et alias frequenter occurrentes, suspectas nobis esse, certe secundum mirabilia earumdem adjuncta; quippe quæ testem non habent nisi auctorem binis seculis posteriorem, ac tali interea modo ea referentem, quasi singulis præsens adstitisset, uti manifestant prolixæ angelorum et Sanctorum apparentium orationes, quas proin to-*

A *totidem ingenii ejus fœtus existimamus. Consule Comment. prævium num. 25.*

f *Mabillonius habet textum Apostoli integrum :* Tria hæc, major autem his est caritas.

g *Ibid.* Quem fixum tenemus in nostrorum intimis præcordiis.

CAPUT III.

S. Aichardus eligitur successor S. Filiberti in Gemeticensi abbatia.

S. Filibertus proficiscens ad episcopum Pictaviensem a

* *Mabil.* peractis

Nec multo post isdem beatus vir Filibertus in Domino cognoscens ea, quæ in animo beati Aychadri abbatis versabantur, pro suo sancto missiatico *a*, quam celerrime paratis * omnibus, quæ in via erant necessaria, ordinatisque cunctis, quæ in monasterio erant fratribus commoda et eorum religioni convenientia, assumptis sociis B de suo sancto collegio, ipse valefaciens fratribus, Domino eosque commendans, profectus est ad Ansoaldum Pictavorum episcopum, bonæ indolis virum, et omni sanctitate præcipuum. Qui adventus beati Filiberti abbatis excellentissimi non potuit latere viro * Ansoaldo : sed quantocius cum omni laude ac condigna veneratione occurrit illi longe ab urbe cum omni ornatu ecclesiæ, in quo loco * adventu horum Sanctorum, quis potest mente concipere, quanta fuerit læticia, quantaque laus clericorum cum magno spectaculo decantantium ?

* *ibid. additur* Dei

* *ibid.* sancto

honorifice excipitur

25 Omnis itaque ornatus ecclesiæ, et omnis ætas fidelium inibi commorantium huic sancto spectaculo et desiderabili prospectui interfuit, et usque ad domum orationis cum hiis duobus sanctissimis viris proficisci non distulit. Denique dicti jam duo gemini Sancti Dei Ansoaldus scilicet et Filibertus perlustrata * oratoria, orando, et dignas preces simul faciendo, Deo laudes reddiderunt, qui digne petentibus digna confert ubique in Domino degentibus. Finitis denique sacris ceC rimoniis eloquiorum, Ansoaldus bonæ memoriæ jam dictus episcopus sanctum Dei Filibertum condignis excepit hospitiis ac recolligens illud Apostoli : Quia non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale *b*, ad magnum simul convenerunt convivium. Epulantes ergo cum gaudio de bonis a Deo collatis, magnis in invicem sillogismorum strophiis tangebant cum quæstionibus, semper benedicebant * Dominum, qui servis suis et prospera tribuit non immerito, et adversa depellit eorum sanctis orationibus juvando.

* *forte* perlustrando

b

* *Mabil.* benedicentes

et, exposita itineris causa,

26 Post celebrationem autem illius sancti epuli, ymno decantato, dederunt se servi Dei in sanctis colloquiis, in quibus collocutionibus beatus vir Filibertus professus est domno Ansoaldo conatus sui animi, et ea, quæ illi impediebantur in cœpto itinere *. Duæ enim res erant, quæ beato * Philiberto imminere videbantur; una mala, quæ injuste patiebatur ab apostata Ebroino; altera, quæ ab angelo dictante, Herio ad insulam causa monasterii construendi erga se ordinaverat veniendo. De tertia *c* vero non fuit illi sub clanculo silere, quæ permaxima videbatur, quod beata familia Gemmeticensis sacri cœnobii non quiverat sui patris absentiam ferre, sine alterius magistri regimine, ne tantus grex periclitaretur tamquam navis naufragio in undoso flumine.

* *Mabil.* negotio

* *ibid. additur* Dei

c

A. ANONYMO.

Gemetici sibi successorem postulat

* *ibid.* sollicitationibus

27 Atque hiis enodatim ostentatis abbas egregius Ansoaldo glorioso episcopo animi sancti sui sollicitudinibus *, versus ad præfatum præsulem cum sanctis præcordialibus lacrimis dixit : Tibi enim, vir Dei Ansoalde, in hoc negotio, et pro hiis meis irremediabilibus suspiriis, si tuæ, flante Spiritu, inhæserit voluntati, a Deo merces collata manet, et in die remunerationis lumen inextinguibile lucebit. Ecce enim infra sanctum ovile tuum, beatissime pater, in loco nostro, qui Quinciacus dicitur, est mihi a Deo insinuata, si tuæ placuerit sanctæ paternitati, fausta recuperatio. Pro quo obnixe tuam sanctam beneficentiam peto, ut in hac justissima sustentatione mihi manum porrigas, et alleves fessum, quem longa huc ad te angelico, ut æstimo, ductu conduxit peregrinatio. Flagito etiam tuam sanctissimam munificentiam, quia in tua justissima providentia undique pendet, ut in hoc communi nostro exercitio mihi velut indigno conservo tuo et præviam licentiam ad hoc desiderabile opus peragendum tribuas, et supplementum ultra tuam diœcesim progrediendi cum peracto conatu impertire cures. E

S. Aichardum : annuens episcopus cum ipso Quinciacum proficisci statuit.

28 Et ne longius hunc sermonem protraham, est hic in præscripto loco nostro Quinciaco sub umbra sancti tui regiminis, nostrique patrocinii famulus Dei Aychadrus nomine, vir justi meriti, ut fama vulgi testatur, vera lucerna ardens et lucens : hunc tuæ benignitatis pietatem postulo, ut mihi fideli famulo tuo pro solamine mei laboris jungendo copules, et usque ad locum meæ exiguitatis a Deo depositum, veluti Philippum alterum cum tua sancta sodalitate confirmes. Ad hæc beatus Ansoaldus, flexus viri Dei dignis petitionibus ad misericordiam, surgens adoravit Dominum, et gratias Deo referens viro Dei respondit : Vale beatissime pater cum tuo sancto preconio et omnia, quæ versantur in tuo sancto proposito : et ego sodalis comesque itineris ac exortationis cum omni affectione existam, et tu acceleratim ut deliberes opto *. Attamen tuam inextricabilem fraternitatem * deposco, ut hac nocte et cras tuo corpori quietem tribuas, et post cœptum opus hoc optabile desiderium cum Dei adjutorio usque ad dignum profectum oro, ut perducere F cures. Tui enim laboris existam socius, et commoditatum adjutor. Non enim erit ultra in me mora ulla. Post cras itaque ad Quinciacum simul profecturi erimus Dei servitium peracturi quidquid illi placuerit.

* *Mabil.* oro

* *ibid.* firmitatem

Eorum adventum ab angelo intelligit Aichardus.

* *ibid. additur* abbati

29 Eadem namque nocte per visum apparuerunt beato * Aychadro illi duo sanctissimi viri, Ansoaldus scilicet episcopus et Filibertus abbas egregius; unus ferens illi sub nomine episcopi virgam pastoralem, alter vero regulam beati Benedicti, uno ore dicentes illi : Surge Frater noster a Deo electe, et accipe hoc munus, quod tibi a Deo per servos suos dirigitur; virgam scilicet pastoralem, ut per eam errata corrigas, et ad rectum tramitem devios inoffense reducas; librum etiam, ut quæ inibi sunt scripta regulari institutione custodias, et subditis tibi ut in ipsis intentissime experiantur sub omni continuatione pie instituendo præcipias. Evigilans autem sanctus ille Athleta Dei a somno dixit : Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram. Sicque demum in hiis vigili mente cœpit meditari, obsecrans, ut Deus pius hoc præsagium totum converteret in bonum. Verum ne-

A. ANONYMO.

nemini hoc manifestum fieri voluit, nisi solummodo cuidam spirituali viro, conscio occultorum suorum.

Episcopus cum Filiberto summa veneratione in monasterium introductus.

30 Die autem altero transacto, supradicti duo gemini viri, gemina dilectione induti, cives Apostolorum et domestici Dei, Quinciacum advenerunt, portantes pacem et ea, quæ pacis erant, secum ferentes. Equis descensis, sanctis petierunt orationibus; in quorum sanctissimo adventu Abbas, et tota illius sacri cœnobii familia cum capsis Euangeliorum et Sanctorum pigneribus occurrens, in commune laudaverunt Dominum dicentes: Benedicti, qui veniunt in nomine Domini. Deinde ingressi in ecclesiam cum prece devota circuierunt illa sancta altaria, inter cætera et hoc deprecantes Dominum, ut angelus ejus bonus dirigeret viam illorum. Surgentes autem a sanctis precibus, domnus Abbas excepit illos in sancto hospitio, quemadmodum Loth duos angelos suscepisse aliquando legitur.

præmissa ad monachos exhortatione

31 Et hiis tribus in nomine sanctæ Trinitatis sedentibus, vir Domini Ansoaldus Pictavorum episcopus ita adorsus est: Vir Dei domne Aychadre cum tuis tibique subditis ave: pacem B nempe vobis annunciamus omnibus, unanimitatem *d* erga vos fore optamus. Ipsam namque ab eo sumentes ad vos ferimus, qui in condignis suis pollicitationibus locutus est dicens: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Si ergo caritatem, quæ Christus est, in nostris * visceribus manere senserimus, et in pacis tutelam firmos, quis fidelis vos devios a vera fide * dicere audebit? Spem denique vitæ æternæ in vestris sacris animis jam diu florere cognovimus, et ex ipsis floribus fructus odoriferos et pulchre ceruleos in manibus ferre inspicimus *. Si ergo juxta Apostolum hæc tria dona felicia, fidem scilicet, spem et caritatem fixe in cordibus tenetis; cui dubium est, quod viri perfecti sitis? Et quia hoc pro certo comperimus, oramus, ut Deus pacis et dilectionis semper maneat vobiscum, et ipse conteret sathanam sub pedibus vestris velociter, gratiaque Domini nostri Jesu Christi ubique mansionem vobiscum faciat, in tantum, ut de lumine vestro lumen inextinguibile nobiscum maneat.

* Mabil. vestris

* ibid. a via fidei

* ibid. perspicimus

Aichardum inducit ad suscipiendam

32 Abbati autem domno Aychadro omnibusque sanctis suis discipulis Amen respondentibus, ecce quidam monachus adveniens invitavit eos ad prandium. Quo audito, domnus episcopus C ilico promisit se incibatum ita manere, quousque de suis singulis * petitionibus acceptabile reciperet verbum; atque addidit: Jam nunc pater alme Aychadre, quia * meis oratiunculis tuo sancto solamine Amen annisus es respondere, precor, ut nunc quantocius Deo omnipotenti obediens, sacrificium oblationis pro tuis spiritualibus responsionibus, quia amicabilis existis, amicabiliter confirmes. Non enim donum sancti Spiritus, a te paulo superius reboatum, casuale erga Sanctos licet intelligi. Quoniam * secundum Apostolum *e*, disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. De lumine ergo sancto tuo juxta insolubilitatem verbi tui, Deo annuente, lumen videbimus, et in tuo sancto radio multos filios Israel sacræ Gemmeticensis familiæ sine ulla excusatione ad Deum convertes. Manus enim Domini adhuc manet extenta, ut salutaria * valeat et auris ejus pro peccatoribus a cunctis juste credentibus exaudibilis vere intelligitur.

* ibid. dignis

* ibid. qui

* ibid. cum

* ibid. salvare

33 Tunc beatus Aychadrus, hiis conluctationibus auditis, respondisse fertur beato Dei Ansoaldo: Et si hoc verbum, sanctissime pater, a D Deo pio videtur fore collatum, non potest dissolvi. Ego enim quantuluscumque sim, pro infirmo servo Dei inter innumeros servorum Dei famulos computari desidero. Valeat ergo sanctum verbum tuum, pater electe; profiteor enim, me, ut jusseris, tuis censeri judiciis, et obedire petitionibus, ut tua jusserit paternitas et imperaverit sanctitas. Fiat ergo Domini voluntas; et in manu ejus hoc præceptum tuæ beatitudinis dirigatur, fiat hoc meum votum ut sacrificium acceptabile Domino.

Gemeticensis cœnobii præfecturam

et, facta refectione

34 Et quia non omni tempore habile est regnum Dei, prædicti tres electi ejus cum timore sancto properantes ad convivium decantabant, ut supra, feliciter: Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. Fueruntque sancti Dei Ansoaldus et Filibertus cum suis contuberniis, ut Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et beatus Aychadrus more Samuel inter eos, eorumque omnis sancta familia, ut David, laudes decantabat Domino, in fine frequentata gloria, addito Alleluia. Convivio autem jam pene E transacto, et fercula ejus usque ad finem deducta *, in commune vox exultantium dedit laudes Domino, qui tot viros preciosos copulaverat in suo sancto consortio.

* lege ferculis deductis

dolentes de Patris abitu monachos Quinciacenses consolatur.

35 Neque enim famosus in Dei famulatu Filibertus abba præpotentissimus finem dederat suis sanctis sollicitationibus: pulsabat enim athletam Dei episcopum, ut antea, qualiter de futuris in sancto itinere peragendis profectionibus, certatim deliberaret. Fuerat enim in familia beati Aychadri abbatis jam ingravatus mæror; quum audierant, profecturum eum cum instantibus viris, et ad altiora migraturum in seculo, cujus jam os longe antea sua sanctitate transtulerat cælum. Aderat enim electorum Dei comitatui sollempnis jocunditas et inedicibilis gloria, qui profecto ceperant *, secum profecturum Virum ad patriam, ubi tunc eo tempore pullulabat Christi laus et indeficiens facundia. Tunc preciosus Domini Ansoaldus episcopus jussit fratribus, ejusdem loci morantibus, ad domum refectionis venire quantocius: ipse autem cum domno Filiberto, beatoque Aychadro stipatus eorum sancto collegio post veniens, omnibus sufficiens poculum manu F sancta sua cum sanctificatione protulit, hortans eos, ut in vera pace cum gaudio fruerentur in Domino semper, mente disponens in crastinum se profecturum feliciter. Hospitalitate autem sancta cum cuncta hilaritate ad finem deducta, aliquantulum se Sancti Dei sopori dederunt, pernoctantes illuc cum timore Domini in omni sanctitate.

* Mabil. ceperant

ANNOTATA.

a Missiaticum *seu* Missaticum *a scriptoribus mediæ ætatis non raro usurpatur pro* legatione, *ut pluribus exemplis ostendit Cangius in Glossario: et vere S. Filiberti peregrinatio, hoc loco relata, appellari potuit* legatio. *Vide infra ad lit.* c.

b *Verba ista habet Apostolus* 1 *ad Corinth. cap.* 15, ✱ 46, *at, sicut videri potest ex contextu, sine ullo respectu ad refectionem corporis, nedum ad convivia, quibus auctor noster frequenter referendis delectatur, æque ac prolixioribus colloquiis.*

c *Si tertia ad Ansoaldum veniendi causa fuerit S. Filiberto, ea certe non fuit quam anonymus noster, misere confundens ordinem rerum ac tem-*

po-

A *porum, initio hujus capitis prætexit, et hic pluribus ambagibus pergit explicare, nempe ut S. Aichardum sibi successorem obtineret in Gemeticensi abbatia. Nam juxta Vitam S. Filiberti, cui, utpote a scriptore suppari concinnatæ, multo major auctoritas competit et fides, de S. Aichardo Gemeticensibus præficiendo actum non est hocce tempore, sed post annos novem aut decem. En tibi veram S. Filiberti profectionis occasionem, et rei gestæ seriem in compendium contractam. Ebroini Majoris Domus, vitæ monasticæ desertoris, et virorum Sanctorum persecutoris iram in se concitaverat S. Filibertus; hanc tamen ille dissimulavit primum, non ausus fortasse aperta vi vindicare se, sed insidiis et occultis falsorum testium machinationibus tandem effecit, ut a S. Audoeno Rotomagensium episcopo, cui ante erat in amoribus Filibertus, ob affictum crimen conjiceretur in carcerem. Paulo post, agnita innocentia, Audoenus sanctum abbatem et carcere liberavit et litteris munitum direxit in Aquitaniam ad episcopum Pictaviensem Ansoaldum, ubi tutus esset ab Ebroini persecutione. Contigerunt ista circa annum 674.*
B *Ansoaldus autem Filiberto peramanter excepto non modo licentiam concessit construendi monasterii in Herio seu Hero insula maris Aquitanici, verum etiam id multis prædiis ditavit. Interea temporis S. Audoenus reclamantibus Gemeticensibus abbatem præposuit Chrodobertum, et huic mox e viris sublato substituit alterum nomine Ragertrannum, denique occiso sub annum 681 Ebroino, revocavit Filibertum ac pristinæ dignitati restituit. Attamen Filibertus præferens Heriense cœnobium Gemeticensi post breve tempus reversus est ad Ansoaldum et* magno receptus cum gaudio, *verba sunt ipsiusmet biographi,* perrexit Quinciaco monasterio, quod et ipsum nobili est constructum in loco; unde isdem sacer, veteribus deturbatis erroribus, ipsum impleverat monachis, ubi Christus jugiter per famulos collaudatur in Sanctis; ibique accepto consilio, unum de discipulis suis electum, Aicadrum nomine, virum idoneum direxit Gemeticum, ut ipse pastorali officio subrogaretur in loco; et licet mœrentes monachi de prioris patris corporali absentia, tamen præsentes per gratiam viri sancti impleverunt decreta, et eidem Aicadro promiserunt obedientiam. *Ita biographus iste cap. 3*
C *apud nos tom.* IV *Augusti pag. 79 et 80: ubi ne verbum quidem de angelo, quo dictante, juxta biographum nostrum S. Filibertus constituerat ædificare Heriense monasterium; nulla quoque mentio de apparitione ejusdem Sancti cum Ansoaldo antistite facta* S. Aichardo, *quam infra num. 29 refert noster. Sed hic forte præ oculis habuit vitam alteram S. Filiberti, cujus meminit biographus S. Austrebertæ apud nos tom. 2 Februarii, et apud Mabillonium Sec.* III *Benedictino, tamquam ab inepto et imperito auctore concinnatæ.*

d *Apud Mabillonium* et sanctam unanimitatem.

e *Non sunt Apostoli hæc verba, sed Sapientis cap. 4 ✝ 5.*

A. ANONYMO.

CAPUT IV.

Sancti ad Gemeticenses profectio; regiminis exordia, miracula, visiones.

Deinde in crastinum omni sancta profectione parata, vir Domini sæpe nominatus beatus scilicet Aychadrus fretus consilio justorum, cum consensu patris sui Filiberti, quemdam ex suis * commilitonibus, virum ydoneum et sanctitate locupletem, in suo loco decrevit ordinare abbatem, nomine Probum; quem ad sanctas manus Domni Ansoaldi episcopi sui deduxit, eique commendans et dominio * prædicti officii dignum eum esse laudabant *. Qui mox ordinatus abbas, et paterfamilias a sancto antistite effectus, locum regiminis cœnobii dicti Quinciaci per jussionem * beati Filiberti suscepit, eique omnes inibi degentes per commendatum * episcopi atque domni patris Aychadri regulariter obedientiam promiserunt, et subditos esse ultroneos se dederunt.

Successore sibi constituto Quinciaci.

* *Mabil.* sanctis

* *ibid.* Domino

* *ibid.* laudabat

* *ibid.* provisione

* *i. e.* mandatum

E

37 Nec mora post longa peracta, et Missarum sollempniis celebratis, post fractionem panis, commendato grege Domino, petierunt prosperum iter, viamque salutis cum felici successu et gaudio opportuno. Gradientes autem hii tres Sancti Dei, lætitia æterna fruebantur in eo, qui suis promisit omnia posse, et gratias condignas referebant illi cum felicibus psalmodiæ concentibus: ibantque ad locum destinatum, quem præparaverat Dominus servo suo Aychadro pro meritis suis innumeris, quæ gloriose in suis sanctis moribus, nec non et felicibus ejus actibus die ac nocte excreverunt. Et vere nimium beata horum electorum Dei societas, quia in hiis nequiverat quis mortalis discernere *a*, quis primus videretur esse inter illos, alter et tertius: sed sese invicem glutinati sanctæ caritatis * Trinitatem figurabant in illorum sancto contubernio.

Sanctus cum Ansoaldo et Filiberto

a

* *Mabil. additur* glutino

38 Eadem nanque die optato cursu petierunt civitatem Pictavium, ubi a Domino delegaverat * cathedra viro Dei Ansoaldo. Qualis vero quantave inibi illorum tunc fuerit exceptio, non est necesse humanæ linguæ proferre. Caritatis * autem, quæ nunuam excidit, hoc donum Sanctis suis per jussum viri Dei Ansoaldi episcopi longe ante præviderat. Perendie denique in eodem loco domnus episcopus cum suis sanctis collectam eis *b* facientes, die tertia in lucem deducta, moverunt se sancta castra, profectura ad loca destinata, quo Spiritus sanctus eos deducturus erat *: dicente Paulo: Ubi spiritus Domini, ibi libertas. Et alio in loco sancta Scriptura: Ductor eorum fuisti Domine.

primum Pictavium

* delegata erat

F

* Caritas

b

* *Mabil.* inerat

39 Et sic sanctos pedes a liminibus exilii, sanctæque peregrinationis abstrahentes, die septima simul cum sancto episcopo tandem ad locum sacrum Gemmetici, pervenere; ubi tantus electorum Dei obviam illis occurrit, ut ita dicam, monachorum exercitus, ut vix alicujus animus credi se possibile dicat. Nam ut fama credibilis ejusdem loci testabatur, eo in tempore monachorum erat numerus nongentorum, et aliorum, quos famulos nominabant, mille quingentorum. Quæ si quis ve-

iter dirigit, et hinc

A. ANONYMO.

veracius agnoscere velit, legat Vitam beatissimi Filiberti *c*, ubi de dormitorio illius familiæ loquitur, et illic inveniet, quo animum credibilem vertere valeat. De susceptione autem sancti episcopi et Servorum Dei in eodem loco, non est etiam necesse laborare; quoniam ut tres Angeli, in nomine sanctæ Trinitatis suscepti, lucem et lumen æternum in illorum adventum ministraverunt *d* Sanctis Dei, quo perfruituri regnabunt in æterna quiete cum Domino.

Gemeticum.

40 Similiter autem et de beato Dei Aychadro non est hic opus aliquam mentionem facere, quia est in prædicto libro beati Filiberti, et loci commendatio invenitur, et qualiter abbas fuerit ordinatus, et totus ordo illius sancti loci monachorum omnes concordatim promiserunt * ei obedientiam, omnemque subjectionem, scriptum reperitur. Quomodo autem beatus Filibertus simul cum sancto episcopo Ansoaldo illuc * egerit, et quod solamen domno abbati Aychadro suisque fratribus reliquerit, et quomodo in revertendo Herio ad insulam omnes * in pace et quiete sancta dimiserit, si quis hoc discutere cupit, legat ejus Vitam, et illic de talibus inveniet, quod requirit *e*. Et quia de hiis non habetur opus quidquid * laboriosum ducere, revertamur ad cœptum opus, de beato viro Dei Aychadro enarrando, Domino opitulante.

* *ibid.* promiserint
* *ibid.* illic
* *ibid* omnibus
B
* *ibid.* quidquam

ubi regimen suscipiens virtute excellit

41 Susceptum denique Sanctus Dei locum regiminis, quam sancte in eo vixerit, et quanta caritas et dilectio seu frugalitatis virtus in eo habundaverit, humana lingua adplene non valet enarrare : quoniam juxta Apostolum nemini de se procuraverat dare offensionem aliquam, ne videretur vituperare ministerium, sibi a Deo creditum; sed in omnibus * seipsum irreprehensibilem ducere, ut Dei ministrum, et credulum ministratorem commendatæ familiæ. Erat nanque multa patientia * deditus, in vigiliis asssiduus, in jejuniis frequens, in castitate probus, et in omni virtute sanctitatum præcipuus. Quippe omnibus omnia factus fuerat, ut cunctos lucrifaceret, et talentum sibi commissum a Domino duplicaret. Et quia perfectos viros * semper perfectiora sequuntur, cœpit Vir Domini ut lampas, a sancto Spiritu inflammata, virtutibus crescere, et in sanctis studiis bonorum animum informare, ac dilectione perhenni omnes * cum caritatis vinculo diligere. Non solum domesticis, ut auctoritas Apostoli jubet, sed etiam extraneis, ut innexi * perfectionis manerent modis omnibus sollicitare, ac eos, quos aliqua inedia tetigerat, sanctis administrationibus recreare.

* *ibid. additur* decreverat
* *lege* multum patientiæ
* *Mabil.* perfecti viri
C
* *ibid.* omnibus
* *ibid.* in nexu

et miraculis claret.

42 Præviderat enim in juventute tamquam per visum in spiritu omnibus ydoneis caritatis sanctæ ministrum fieri et omnibus obediri *. Dederat illi omnipotens Deus pro sanctis suis meritis jam virtutem non modicam, in tantum ut infirmos, variis languoribus detentos, sua sancta oratione curaret, et febricitantibus juxta morem magistri sui domni ac beatissimi Filiberti, verbo Dei præciperet, ut amplius non ægrotarent, quæ jubente Deo cum felici, ut ita dicam, fortuna, prospere sine intercapedine temporis omnia succedebant. Nam ille erat illi præsens adjutor ad hoc peragendum necessarium negocium *f*, qui ad socrum Symonis veniens, super illam stetit imperans febri et dimisit illam. Et ille, de quo psalmographus dicit : Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.

* *ibid.* obedire

43 Sicque Sanctus Dei de virtute ad virtutem transiens, die quadam simul cum fratribus ad obedientiam properavit; in qua cum diu pariter cum illis staret, vidit in spiritu super quamdam arborem, quæ malus sive pomarius dicitur, tetrum angelum sedentem, et securim in manu tenens * arborem incidere, quosdam e fratribus per ruinam illius volens * periclitari. Tunc fratribus, illo in loco juxta arborem stantibus, ad se evocatis, ostendit eis insidias, quæ * ab iniquo patratas esse viderat; ac simul cum eis ad arborem perveniens signum Crucis opposuit, malumque, quod a perfido minitabatur, suo sancto ligamine sedavit. Sicque die transacta tertia, fratres ad eandem obedientiam convenientes, prædictam arborem tamquam igne succensam viderunt, et cicatricem, quam securi fecerat diabolus, patescentem, fructusque illius instar pruinarum * nigros effectos : erat enim Autumpni tempus, quo solent omnia terrigena * maturescere.

D

Fratres dæmonis insidiis liberat.

* *ibid.* tenentem
* *ibid.* volentem
* *lege* quas
* *lege* pruinarum
* *Mabil.* terrena

Ob tonsuram Sabbato faciam g

44 Præterea et illud dignum duximus commendare memoriæ, quod quadam die, quæ nominatur Sabbatum, quo solent monachi exercere novitia *g*, Sanctus Dei præcepit cuidam monacho procuratori suo, ut capillos sancti sui capitis cum forcipe adæquaret : qui ilico festinanter explens, hoc, quod a sancto Patre jussum * fuerat, forcipe allata, quod illicitum erat prætergredi, cum summa reverentia fieri procurabat. Eratque illo in die tamquam hora nona transacta, et attentissimus animarum sanctarum Procurator aliis præventus et occupatus curis, minime suo sancto studio tunc hoc pro excolenda memoria commendabat. Quid plura? Memorator malorum et insultator hominum diabolus mox se huic exprobranter operi immiscuit, atque in angulo domus absconse manens, accelerate velut in quodam membranulo scribebat.

E
* *ibid.* visum

a dæmone reprehensus

45 Quod amministrante omnipotentis Dei pia prævidentia, hoc Sancto Dei nequaquam latere potuit, sed versa facie ad eum Homo Dei ait : Quænam res te callide et Deo odibilis huc accersiri voluit? Num sponte an coactus ex tuis furvis furiis in nostra latibula temere introisti, ut hic aliqua, quod absit, reperta explorareris comperta *? Tunc ille cruentus vafer subsequenter infit : Hoc quod hic, Serve Dei, nunc te jubente in incompetenti hora in tuo servitio illicite contra mandatum Christi tui fieri video, hoc omnimodis reprehendo, et meæ cartulæ adjungo, hora namque nona transacta est, operari non licet. Ad hæc egregius Famulator Dei respondisse fertur : Et si hora nona transacta habetur, hoc, quod hic in proprio corpore injuste egi, ipse peccavi. Attamen opus, male a me inceptum, omittatur nunc imperfectum; tu tamen ad tuos et ad tua tormenta revertere, et Cultorem Dei noli amplius inquietare. Ad quam vocem protinus temptator abscessit.

* *ibid.* explorares contagia
F

veniam a Deo publice postulat.

46 Servus autem Dei Aychadrus ad ecclesiam beati Petri apostoli totus in timore Domini confugiens, coram cunctis fratribus pro hoc commisso facinore ante Domini præsentiam expetivit veniam, totum se cum luctuosa facie in pavimento prosternens ecclesiæ, cum multis lacrymis et contrito corde deprecans omnipotentem Dominum, ut pro hoc commisso piaculo ne periclitaretur ejus anima in tetro vallosoque tartareo : ac post hæc, ut pro hac re mereretur beatus Homo adipisci veniam, recepta pœnitentia, pio totum se commisit Domino, voto se corrigibili obligans, ne ultra mens ejus tanto quateretur lubricoso excidio *h*. Sicque, eodem Dei Famulo pro suis commissis orante, favente Domi-

A mino et veniam optinere meruit, et capillorum suorum incisio in sancto ejus capite ultra non apparuit.

ANNOTATA.

a *Legit Mabillonius :* Quia his, qui nequiverat quis mortalis discerni etc. *et sensum corrigit in margine eodem pene modo, quo legitur in nostro codice.*

b *Idem Mabillonius legit :* Cum suis sanctis collectaneis facientes etc. *At ne sic quidem minus vitiosus et obscurus est sensus: forte indicare voluit auctor, quod sancti, priusquam Pictavio discederent, cum populo vel clero ad templum convenerint, ibidemque divinum Officium persolverint aut sacrum Missæ sacrificium celebrarint; ea enim significatione usi sunt aliqui phrasi ista* collectam facere. *Vide Cangium in Glossario.*

c *Consule super his observata in Commentario prævio num. 20 et seqq.*

d *Apud Mabillonium :* Quoniam ut tres angeli ministraverunt; *omissis ceteris, quæ hic interponuntur.*

B

e *In annotatis ad cap. 2 lit.* c *dedimus ex Vita S. Filiberti partem majorem eorum, ad quæ hic lectorem remittit noster : accipe partem reliquam :* Sanctus autem vir Dei *(Filibertus)* eos *(Gemeticenses)* veniens visitare, commonebat attentius, ut semper religionis perseverarent in opere. Itaque commendans eos domino, benedictione data, pace præmissa, Herium est reversus in insulam, et Quinciacum monasterium alteri de suis monachis tradidit ad regendum. *Hinc denuo suspicor, biographum nostrum usum fuisse Vita altera S. Filiberti, ab imperito auctore producta, de qua vide annotata ad cap. 3 lit.* c.

f *Mabillonius :* In hoc peragendo necessario negotio.

g Id est forte *(inquit Cangius in Glossario)* cum et comam et barbam renovare solent monachi, singulis scilicet Sabbatis : nam et novare barbam dixerunt Latini.

h *Hic observa, quod duraret etiam tum pia illa consuetudo, qua fideles a vespera Sabbati*

C *laborem manuum missum faciebant in subsequentis Dominicæ diei reverentiam.*

CAPUT V.

Varia prodigia ac mirabiles visiones; mors dimidiæ partis Gemeticensium monachorum.

Donatio Sancti monasterio facta.

Neque hoc silendum est, quod quidam nobilis a partibus Pictavorum de villa Tortoniaco, nomine Astasius, ad beatum Virum veniens tradidit Deo et sancto Petro in Gemmetico, seu etiam sanctis Dei Filiberto atque Aychadro res suas in dicta villa Tortoniaco sita cum omni integritate pro remedio animæ suæ : nec non etiam et seipsum mancipavit ejusdem loci servitio por amore Dei, vitaque perpetua acquirenda; ac comam capitis ibi deponens, jugum Christi suave et onus ejus leve suscepit : dein etiam monachus effectus regularibus se subdidit disciplinis; ac postea dum in vita mansit, cum Sanctis sancte permansit. A. ANONYMO

Dum orat.

48 Quadam itaque die, ut regula docet, fratribus iterum ad obedientiam profectis, ipse domnus Abba cum duobus spiritualibus fratribus ad partem aliquam declinare studuit, ut more * peculiarius aliquid ageret, gregique * sibi credito Dominum, quemadmodum solitus erat, interpellaret. Jam enim in benigni Jesu Christi Domini nostri prævidentia sanctus Spiritus hoc definierat, ut beati Viri sanctitas demum mundo patesceret, quæ diu mundialibus in vicinitate positis pro suo immerito clarere non poterat. Non ultra dignum erat, ut lucerna ardens et lucens sub modio clanculata maneret, quæ jam in conspectu omnipotentis Dei super candelabrum sita, non solum pro se, sed etiam pro omnibus, sibi a Deo commissis, suæ almitatis radios lucide disperserat. Ibat itaque progrediens et Davidicum dictis cum duobus fratribus sancte decantans, semperque, quocumque finis Psalmi evenerat, genuflexum faciens : sicque contigit, ut ad quoddam volutabrum cantando devenirent, finemque cantici facerent.

* *Mabil. additur* solito
* *ibid.* pro grege

E

suspendit solis radio chirothecas, et insolito igne circumdatur. a b c

49 Qui mox Wantos *a* seu manicas abstractos a manibus in solis radio velut in ramum arboris suspendens, more solito coram Domino poplitum flexum *b* fecit, et sanctas preces ad Dominum : in quo genuflexu, ut ipsi testati sunt, qui hujus sanctæ orationis studio interfuerunt, ita sanctum Virum globus igneus undique gyravit, ut neutrum horum duorum videret tertium *c* quousque sancta oratio Viri finem daret optabilem suæ sanctitati. Quo dum digna prece peracta, verus Dei famulus ab humo surgens, wantos, quos Deo commendaverat, radius solis restituit. Quod Servus Dei ut comperit, non suis meritis * hoc donum Dei conferre voluit, sed aliorum secum in hac visione morantium. Attamen illis de verbo Dei præcepit, ut in vita sua nemini hoc propalarent, nec suæ justitiæ merito hoc fieri æstimarent. Et quia opus Dei revelare et confiteri honorificum est; ipse pius Deus, qui in sua sancta Transfiguratione Moysen et Helyam secum apparere voluit, ipse etiam et huic Servo suo hos duos fratres pro hujus sanctæ rei testimonio attribuit.

* *ibid.* sui meriti

F

Crucis signo et aqua benedicta dæmonem fugat; d e

50 Est sane et illud dignum memoriæ commendare, quod quadam nocte ille Pastor egregius vigilias divinas supra gregem Dominicum faciens, fratribus omnibus præter custodias in lecto soporatis, vidit in parte *d* meridiana umbram horribilem non modicam, accessibilem lucernam, quæ servis Dei lumen ministrabat, extinguere volentem. Quod cernens Athleta Dei munimine sanctæ Crucis se vallando munivit, et contra hanc temptationem letiferam cum aqua benedicta ipsam semper aspergens, et lignum sanctæ Crucis secum deferens venire disposuit. Et quia non est pars Dei cum ydolis *e*, in adventu Servi Dei umbra teterrima fugam iniit, et huc illucque diffugiens, quia Crucis sanctæ medicamine, et aspersione aquæ benedictæ in circuitu dormitorii munitum erat, per fenestram vitream a Servo Dei coactus * exivit, et sancta familia, Deo protegente, illæsa permansit.

* *l.* coacta

contra cujus insidias moniti a Sancto

51 Tunc Paterfamilias et Deo dilectus beatus Aychadrus per spiritum Dei prævidens, nocturnali ac matutinali officio celebrato, indixit fratribus, ut tribus diebus in sancta abstinentia manerent, et cinere et cilicio induti per sanctas preces orando et jejunando Dominum pium deposcerent,

A. ANONYMO.

rent, ne malignus spiritus inter illos sua tela jactaret, qualinus liberati a suis mortiferis temptationibus, in omni sanctitate et justitia Domino incolumes et mundi deservire valerent. Quod præceptum domni Abbatis fratres, mente unanimi obsecundantes, quantocius quod jussum fuerat, mente devota compleverunt, postulantes a pio Largitore omnium, ut sub sancta tuitione illius inexpugnabili mererentur clipeo protectionis suæ muniri.

cænobitæ se muniunt

52 Et quia sub mitissimo Patre illud sanctum ovile ab omni turbine iniquitatum compererat se fore munitum, hoc totum inter se inierunt cum sancta deliberatione consilium, ut ab illa die in reliquum a minimis usque ad maximum omnis grex cum sancta professione sine offendiculo aliquo peccaminum acclinis ad omne bonum totus sequeretur Magistrum dicentes: Sub umbra alarum tuarum protege * nos Domine. Et iterum per Prophetam: In sanctitate serviamus Domino et liberabit nos ab inimicis nostris. Tanto denique inter se cuncti illi servi Dei uniti conamine, in crastinum requisierunt omnes in vera confessione verum animarum medicum, parantes B se ad omnia recipienda, quæ Deus jubere vellet, sive bonum pro sanctorum Patrum velamine *, sive malum pro suorum delictorum justissima ultione.

* Mabil. tuere

* ibid. levamine

variarum virtutum exercitatione.

53 Hanc quoque professionem omnium domnus Abba felici gaudio suscipiens, optulit tam ipse quam sibi a Domino credita familia cum omni devotione cordium acceptabile Deo sacrificium, obsecrantes pium Dominum, ut cum odore suavitatis in conspectu ejus mereretur perferri per manus sancti angeli, tamquam alterius Melchisedech remunerabile donum. Sicque onusta plebs sancta illius loci virtute aromatum, demum spirituali rumphea armati *f* imbelles coronam immarcesibilem recepturi sunt a benigno Jesu in die examinis, fruituri æternæ remunerationis præmio *. Et quia caritas non ficta minime patitur discidium, dicente Apostolo, Caritas numquam excidit. Itemque: Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an gladius? Quis mortalium positus in numero fidelium potest habere in dubium, quod Spiritus dilectionis, seu perfectæ C caritatis, quæ cum beato Philiberto de loco ad locum immutabiliter transiens, simul etiam cum hac familia sibi a Deo suoque sancto patrocinio, tamquam jure hereditario commissa, jugi amoris * Dei copulata ubique maneat? Quos enim sancta caritas copulavit in Dei servitio, longus tellurium sinus non poterat semotari * pro ullo exigente periculo.

f

* ibid. respirio

* amore

* i. e. semovere

54 Legimus autem, beatum Paulum apostolum Romæ in carcere trusum, simul etiam et in Epheso positum, gentibus præcipiendo scribere, et omnibus * illi incunctanter obedire. Patrocinium nempe simul cum suo sancto interventu, quod beatus athleta Dei Filibertus cum hac sibi credita a Deo familia corpore degens habuerat, hoc præsens spiritu orando per Spiritum sanctum huic clero incessabiliter ministrare curabat, et utinam in Deo ministret! Amen. Non enim derelinquit Deus sperantes in se. Attamen hiis omissis, redeamus ad superiora. Cœperat nanque sanctus Aychadrus pollere in virtutibus in tantum, ut omnis in gyro positus monachorum cœtus confluerel ad eum, cupiens aliqua ex ejus sanctissimo ore trahere mellitlua seu sanctitatis liquantia, quæ sibi et aliis postea mererentur fieri ad remedium opportuna. Erat enim omni parcitate deditus, sobrietate purus, orationibus frequens, atque assiduis vigiliis pernox, omni bonitate benivolus, subditis pius et omnibus oportunus; et necesse erat, ut, quem sanctitas devinxerat, etiam et temptationis ei metus * eveniret.

in eo adjuti absentis Filiberti orationibus. Præcipuæ Sancti nostri virtutes.

* omnes

D

* Mabil. tentatio divinitus

55 Quadam itaque die, omnibus ad se evocatis fratribus, inter reliqua sermonum * prædicamenta præcepit, ut omnes[1] bono animo in omni sanctitate manerent, et vigiles in orationibus existerent, ne fur veniens soporatos inveniret, juxta Apostolum dicentem: Videte vocationem vestram, fratres, non enim longe abest, qui vocat vos. Ecce enim prope est * in januis. Quapropter videamus nos, fratres, interius et mundemus corda nostra, ut, cum venerit, paratos nos inveniat. Quadam nanque nocte, Completorio decantato, domnus Abbas omnes sua sancta benedictione munivit, et eos Domino commendans, simul cum eis ad cubile devenit, non ut ipse se sopori daret, sed super gregem Dominicum orando * eminus vigilaret. Itaque fratribus in loco * locatis, totum dormitorium lustrando gyravit, seque Dominicæ custodiæ in loco destinato statuit, hac oratione decantans: Suscipe, Domine, preces nostras, et muro custodiæ tuæ hoc sanctum ovile circumda, ut, omni adversitate depulsa, sit hoc semper domicilium incolumitatis et pacis. Per Dominum.

Post habitam ad suos exhortationem

* Mabil. exhortationum

* ibid. adest

* ibid. Domus commorando

* ibid. lecto

E

56 Finita denique oratione, et ob confirmationem Amen dicente *g*, convertit se ad Dominum tota virtute *, incipiens Davidicum in * capite. Quod in spiritu flebili perorans cœpit ad altiora *h* se transferre, et in sacris orationum sollempniis cor ejus spiritualibus exaltare, semper in finem Psalmi adjungens: Protexisti me Deus a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem. Sicque semper in sancta deprecatione ardentius vigilans usque ad noctis conticinium, vidit ad ostium domus tamquam duos angelos, unum candida veste indutum, omni blandicie decoratum; et alterum tetrum atque hyspidum instar cujusdam belluæ, omni formidine ignitum, flammeos habentem oculos, et in manu ejus nigram tenens * virgam, dicente sibi angelo: Ecce hic data est tibi potestas a Domino percutiendi corpora non animas; verumtamen non usque ad consummationem tuus desæviet gladius; quoniam non est hæc pro illorum reatibus exagitata temptatio, sed pro multorum correctione adhuc infidelium. Attamen hoc in loco subsiste paulisper, et ne extendas manum tuam ad aliquem; sed in revertendo, quod præcepero tibi, facito.

seorsum oranti apparet cum dæmone angelus.

* ibid. tota conversione

* ibid. a

g

h

* ibid. tenentem

F

57 Relicto autem maligno pestifero, angelus Domini bonus festinavit propere ad locum, in quo Vir Dei super gregem vigilans pernoctaverat. Quod cernens Sanctus Dei, pronus in modum Crucis corruit, obsecrans pium Dominum, ut pie averteret manum suam a familia sua, ne morbo diabolico periclitaretur, quod manus Domini plantaverat. Veniens autem Dei nuncius ad Servum Dei, clementer ei allocutus est *: Ave, Serve Dei, age, quod agis; ne cesset nunc labium tuum deprecando Dominum pro te et pro commisso grege per Dominum. Ipse enim me misit ad te, Sancte Dei, quem toto corde diligis, et in cujus fidelitate super gregem istum vigilans laboras. Quapropter noli supra modum pavere, nec te * ultra modum terreat; quum non est hæc prædestinatio coram Deo pro dampnatione ani-

prædicitque a...

* ibid. additur dicens

* ibid. hæc res

ma-

A marum horum fidelium, sed pro remedio electorum Dei, qui nunc de isto sancto cœtu evocandi sunt ad vitæ æternæ premium, quod illis est præparatum a Domino pro dignis meritis ipsorum, beatique Filiberti, egregii patris eorum per Jesum Christum.

58 Increvit enim multitudo hujus sanctæ plebis, et medietas illius nunc assumptura est *i*. Verumtamen hoc a Domino huic sancto loco concessum est, pro interventu Sanctorum hic patrocinantium, quod nemo hujus sanctæ concionis periturus erit ultra ab hac pestifera clade, quæ nunc hic eventura est, Domino disponente. Qua de re nunc confortare, Serve Dei, et præoccupa simul cum istis faciem Domini in confessione, ut instante agone certaminis, contra hostem mereamini victoriose palmam tripudii ferre in conspectu Domini. Hodie enim et cras hæc sancta multitudo de ærumpnis hujus caduci seculi profectura * ad Dominum, et in die tertia vesperascente die consummabitur felici consummatione in Domino. Finito ergo hoc Sancto angelico colloquio, et a Sancto Dei longius abscedente, mandatum Dei, quod prætergredi non poterat, cœperunt quantocius consummare.

instantem mortem
i

* *ibid. additur* est

B

59 Quod cernens Vir Domini ruit in loco, quo steterat, in sancta prece, flens et seipsum nimium discerpens, cum magna animi districtione deprecans piissimum Dominum, ne faceret consummationem in domo sua, sancto famulatui mancipata: et addidit: Obsecro mitissime Domine, verte iram tuam a servis tuis, multæ enim miserationes tuæ sunt quam hominum; memento, quæso, Domine, quod caro sumus, et tamen in nimiis * aculeis delictorum vulnerati sumus, tamen te nostrum communem Dominum non negamus. Tui enim sumus. Ego itaque ultimus servus tuus, Domine, ego ipse sum, qui merito in hoc scelere, si a tua pietate hoc deliberatum est, periturus sum. Ego nempe plasma tuum, Domine, peccavi; quum pro isto sancto grege, ut debui, tuam omnipotentiam minime exoravi. Qua gratia verte in me miserum Servum tuum iram tuam, et parce hic insonti gregi, ut saltem reliquiæ salvæ fiant. Non enim est hoc tuum, Domine, qui judicas omnem carnem, ut deleas omnem hereditatem tuam, quam redemisti precioso Sanguine tuo.

mediæ partis

* *ibid.* et licet nimiis

C

60 Surgens denique Sanctus Dei a terra lugubris et cinerosus perfususque lacrymis, postquam oravit omnipotentem Dominum, vertit * ad angelum stans inter misericordiam Dei et judicium, dixitque: Quousque, Domine, tuus desæviet gladius? Hæc eo dicente, delatam vocem Sanctus Dei audivit: Sufficit, cesset jam manus percutientis: exaudivit enim Dominus preces clamantium ad se. Et statim sanctus angelus non comparuit. Quo comperto Vir Dei, apertis ostiis se cunctumque gregem sanctæ Crucis munivit signaculo, et post, pulsato signaculo, invitavit omnes ad ecclesiam, ut ymnos Davidicos inibi decantarent Domino, sicut mos docet Ecclesiasticus, et ordo fidelium. Atque hoc, operante sancto Spiritu, ita contigit, ut subito tamquam sub una hora omnes pariter in unum conglobati in choro convenirent, et nullus a numero ac statu deesse videretur. Et vere non est mirandum, quia isdem angelus lucis, qui eos ipsa nocte visitando ad cœnam Dominicam cum illo suisque coætaneis cœnaturos invitaverat, isdem etiam sub momento unius horæ omnes religiose in Dei servitio convolare fecit.

suorum monachorum;
* adde se

A. ANONYMO.

61 Dein officio nocturnali ac matutinali simul peracto, domnus Abbas et Athleta Dei egregius ita allocutus est omnibus. Dominus pacis cum hiis fratribus, et angelus ejus cum vestris spiritibus. Eia, fratres dilecti, more solito, ut supra dixi, bono animo estote, et in Domino vigilate, moresque vestros, ut pius Dominus annuerit, emendare curate, ac de propriis occultis animos vestros per puram confessionem purgatos redite, nec non et sanctum Viaticum, hoc est, participationem Corporis ac Sanguinis Domini nostri Jesu Christi; casto corpore et mundo corde in sanctis corporibus vestris ob munimen animarum vestrarum accipite, et quia in vinea Domini laborastis feliciter, venite *, ut diurnum denarium sero accipiatis; quatinus simul cum eo ad cœnam Dominicam venientes, ipsam feliciter sine offendiculo manducetis. Ecce enim, qui nos vocat, in januis est. Quapropter videamus, ut fur dum venerit, nos vigilantes inveniat: et exponens eis omnem confessionem reique veritatem per ordinem, dixit: Hodie enim, fratres, et cras atque post cras, cœnam, ad quam vocati estis, digne cum Domino mereamini manducare. Nemo itaque, fratres, vos seducat ullo modo; sed ita vos nunc paratos reddite tamquam hac nocte cum Domino cœnaturi feliciter.

quos ille convocatos

* *Mabil.* videte

E

62 Necdum Vir Dei verba superius memorata compleverat, et ecce facies sanctorum * jam lividæ morbo injecto paruerant: unus alterum monens de via recta atque veniendi erant *k*, ut supra sermo beati Viri enarrando transtulerat. Tumque Sanctus Dei ita omnibus dixit: Fratres agite nunc celeriter, ut Paulus apostolus monet, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus; scientes, quod labor vester non est inanis coram Domino: et quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, currite ad lucem, dum tempus habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant. Quærite itaque juxta Prophetam Dominum, dum inveniri potest, et invocate eum per sanctam confessionem, dum prope est. Hæc eo dicente, prostraverunt se ad pedes beati Viri, postulantes veniam a Domino, et sanctam absolutionem per puram confessionem; tam cum domno Abbate, quam ad alterutrum omnes a minimo usque ad maximum invicem peccata confitentes sua flebiliter, ac orantes cum sancta prece in invicem, receperunt sanctum Viaticum cum contrito corde ac spiritu a Patre sancto in hæc verba, ut illis esset salus atque protectio in vita æterna cum Domino.

ad obitum rite disponit.

* *ibid.* morborum
k

F

63 Illis autem omnibus Amen respondentibus, data est illis a pio Patre pia absolutio suorum scelerum et felix benedictio, simul cum sancta licentia migrandi ad Dominum, cum quo vivant et regnent nunc et per secula sempiterna regnaturi cum eo, Amen. Quo luctuoso finito colloquio, cœpit jam beata plebs tamquam in hora diei tertia ad finem properare dispositum, nullus parcens alteri, sed sicut senex ita et mediocris, et ut juvenis ita et puerulus *l*. Omnis ætas in funere mortis dispositum * divinæ præscientiæ obedire; atque ita, ut prædictum est superius, contigit. Occubuit autem medietas hujus sanctæ familiæ numero quadringenti quadraginta quinque *m* numero trium dierum *n*, sicut prædictum fuerat supra a sancto angelo. Tuncque, miserante Deo, furor illius conversus est ad misericordiam, et vita omnium Christus finem dedit funeri.

et mortuos, ut erat prædictum,

l

* disposuit

m

n

64 Ruitque ilico in auditu sancti loci excidio *o* omnis

o

A. ANONYMO. *sepulturæ tradit eodem in loco,*

omnis illa regio, in commune exorans pium omnipotentem Dominum, ut hunc amarissimum fletum, sua largiente pia clementia, converteret in gaudium, et residua plebs, eo cooperante, cum sua salubritate iterum reversionem habere quivisset in optabilem statum. Tunc domnus Abba simul cum illo collecto Dei populo exequias illorum sanctorum corporum digne, ut potuit, incessanter accelerare disposuit, et opus cœptum usque ad consummationem perduxit. Nam ita, ut multis notum est, omnes illos electos Dei in cimiterio uno in petreis sarcophagis honorifice, sicut mos habetur Ecclesiæ, cum timore Domini sepelivit, et in illorum medio post obitus sui diem se cum illis locari in pace præcepit.

in quo alia dein Sanctorum corpora collocata sunt.

65 In quo loco per illorum Sanctorum merita, cooperante Dei gratia, multa et inenarrabilia sunt ostensa miracula, quorum est mors in conspectu Domini nimium preciosa. Lætantur etiam adhuc illi * sancti Dei pontifices, atque beatissimi viri confessores Christi; Hugo videlicet filius magni imperatoris Karoli, Rotomagensis cathedræ archiepiscopus, et Constantinus *p* Belvacensis ecclesiæ sanctæ memoriæ præsul, seu etiam beatus B Peregrinus Anglorum episcopus, simul cum sancto Flavio *q* de illorum sancta præsentia, ac condigno suffragio, quorum sancta lipsana adhuc in Domino cum illis manent humata; quorum interventu omnium nos petimus a cunctis protegi inimicorum temptationibus et defendi periculis, ipso adjuvante Christo, qui et illis gloriam sempiternam contulit, et vocatione sua sancta ad suæ sanctæ cœnæ convivium invitari illos voluit, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

* Mabil. illic

ANNOTATA.

a *Vox ista, qua chirothecæ designantur, frequenter occurrit apud scriptores medii ævi.*

b *Mabillonius :* Coram Deo poplitibus flexis sanctas preces ad Dominum profundunt.

c *Idem Mabillonius :* Ut neuter horum duorum videret testium.

d *Idem :* non modicam, et ceu inaccessibilem lucernam.

e *Idem :* Et quia non est conventio templi Dei cum idolis.

C f *Idem :* Virtute aromatum demum armati, spirituali romphæa etc.

g *Idem*, dicentes; *sed neutro modo valet Latina constructio.*

h *Idem :* cœpit mens beati Viri eum ad altiora transferre.

i *Periodus hæc paulo longior est apud Mabillonium : sic habet :* Increvit enim multitudo hujus sanctæ plebis coram Domino, insuper et ultra vires unius hominis est negotium, et quia solus ferre non potes, dextera pars hujus sanctæ plebis et medietas illius nunc assumptura est. *Lege* assumenda. *Fulbertus apud Surium rem ita exponit, quasi hæc et quæ sequuntur facta fuerint ad preces* S. Aichadri. Porro, *inquit*, Vir Domini cum per spiritum intellexisset vitæ sibi terminum imminere, timens ne grex Domini post mortem suam rursus mundi illecebris irretiretur, petivit a Domino, ut hos corporeo vinculo absolutos in pace susciperet, aut si pro ovibus suis inter mundana discrimina aliquantulum eum laborare juberet, ipsa quavis consilii sui provida dispensatione, tanti oneris sarcinam alleviaret. *Tum fuse pergit describere visionem, angeli cum dæmone altercationem, aliaque rei gestæ adjuncta, quæ* D *noster vel prætermittit, vel diverso modo enarrat.*

k *Lege :* ad quam eis veniendum erat.

l *Cum hæc ad monachos spectent, qui ab angelo designati erant, et quorum facies signa præferebat imminentis mortis, voces* Juvenis *et* puerulus *sic accipiendas puto, ut per illam juniores monachi, seu ii indicentur, qui haud ita dudum tyrocinio egressi fuerant ; per hanc tyrones ipsi seu novitii.*

m *Mabillonius :* Quadringenti quadraginta duo. *Non erant ergo monachi numero nongenti, sed octingenti nonaginta vel octoginta quatuor.*

n *Vitæ brevioris auctor et Fulbertus, quarto die omnes e vivis abiisse scribunt, aliquos nempe ad horam tertiam, alios ad sextam, alios ad nonam, reliquos ad Completorium seu vesperam, adduntque, singulorum exspirantium facies insigni splendore fuisse decoratas.*

o *Mabillonius :* Ivitque in eo inaudito sancti loci excidio etc.

p *Hujus et sequentis episcoporum mentio est apud nos inter Prætermissos diei 15 Junii his verbis :* SS. Constantini et Peregrini episcoporum E translatio inscripta est Kalendario et Martyrologio proprio ecclesiæ Gemeticensis in Normannia. Sed quinam illi sint, non possumus assequi. *Constantini sedem docemur a biographo nostro, uti et Peregrini saltem sub notione generali Angliæ. Biographo consonat Martyrologium Ms. absque loci aut ætatis indicio citatum a Mabillonio seculo 3 Benedictino part. 2 pag. 629 in Additionibus et correctionibus ad Seculum 2 verbis sequentibus :* In Martyrologio Ms. XVII Kal. Julii in territorio Rotomagensium, loco, qui dicitur Gemeticum, translatio sacratissimorum confessorum Constantini videlicet et Peregrini, quorum unus legitur pontificalem Belvacensis ecclesiæ obtinuisse cathedram; alter vero Anglorum episcopus fuisse dicitur. *Supposita horum veritate, oportet Constantinum eum esse, quem Bellovacensium episcoporum vulgati indices referunt ad seculum* VI; *at quis fuerit iste Anglorum episcopus nomine Peregrinus, neque nos assequimur, cum non compareat alibi uspiam. Sed nec Constantinum hactenus vindicarunt sibi Fasti vulgati. Vide litteram sequentem.* F

q *De S. Flavio Rotomagensium episcopo, qui vixit seculo* V *et* VI *actum est apud nos mense Augusto ad diem 23. De ejus et duorum mox nominatorum antistitum reliquiis notat sequentia Mabillonius laudatus ad lit.* p : Horum Sanctorum reliquias humo infossas fuisse imminente Nortmannorum tempestate, docet nos vetus codex Gemeticensis his verbis : « Welpo abbas postre» mus ante Danorum subversionem fuit, cum » quo fugientes monachi quasdam rerum suarum » secum asportaverunt, quasdam vero terræ oc» culuerunt, et in capella S. Clementis abscon» derunt. Ante altare S. Filiberti latet adhuc S. » Flavius archiepiscopus Rotomagensis, quem » quum quidam monachi levare vellent, superve» niente in eodem loco nebula densissima, et » prohibente abbate, intactum dimiserunt. Inter » ecclesias S. Petri et S. Salvatoris loco medio » deposuerunt duas capsas S. Peregrini et Con» stantini. Horum nomina a quodam Gemeticen» si viro, qui Romæ habitabat, et illuc fugerat » a Gemetico, revelata sunt. » *Adverte ad postrema verba, et inde collige, non modo Vitam, quam hic damus, sed et reliqua citata*

de-

A *documenta, in quibus nomina SS. Peregrini et Constantini exprimuntur, scripta esse post Danorum seu Normannorum irruptionem, ob quam haud dubie vir iste Gemetico Romam fugerat.*

CAPUT VI.

Postrema Sancti gesta et felix obitus.

Lugens suorum

Beatus itaque Aychadrus pro tanto imponderabili miseriarum luctu nimium corpore afflictus, et permaximis doloribus prægravatus, cœpit sine cessatione invocare consolatorem Dominum, ut delictorum suorum, suæque residuæ familiæ pie suspenderet vindictam, et corrigibilem tribueret eis efficaciam. Et persistens denuo simul cum subjectis omnibus diebus ac noctibus in sanctis vigiliis et puris orationibus, adjecta etiam abstinentia non modica, et semivivus mundialem post obliviscens gloriam, totum se convertit B ad Dominum, in sua omnipotentia exorans illum continuo, ut animæ suæ suorumque omnium tribueret illis affluentiam salutarem, ne darentur ultra inimico in prædam, sed potius in sua misericordia reciperet eorum animas, quas cito per spiritum noverat ad vitam aliam esse evocandas; et hoc suspensus felici suspirio beatus Homo totus animo hærebat cælo, spreto denique mundiali deliberative ruinoso consortio.

ac S. Filiberti obitum.

67 Audierat enim inter cætera præceptorem sanctissimum obiisse, nimio dolore cordis astrictus. Videbantur illi hujus ruinosi seculi adversa omnia *a*, et veluti ad præcipitium irreparabile ruere miserrimum; quoniam dum in ista vita manserant, unus alteri sociabile ministrabat præsidium; Filibertus scilicet patrocinando, ut auriga *b* navim gubernans in undoso æquore sine naufragii periculo; Aychadrus tamquam proreta *c* prævius, decernens, ne subito navis ad portum veniens læsionem pateretur aliquam in litore saxeo. Etenim beatus Filibertus, ut Moyses, ducebat sibi plebem creditam, velut in Synaico deserto, et Aychadrus illi jubendo, ut Josue, manebat in taberC naculo, custodiam sibi commissam fideliter agendo. Uterque enim, ut veri Israelitæ, tamquam dictus Moyses et Aaron, in hiis, quæ Dei erant, sine aliquo murmure offerebant tempore oportuno mensuram tritici injunctæ familiæ, Domino largiente.

angelica visione recreatur.

68 Hiis itaque atque aliis beatus abba Aychadrus destitutus solatiis ceu fulcro tunc sustentationibus * ablato, omnino dedolendo pro tanto geminali dampno gemebat, et ubique pallidus et lacrymosus ab omnibus sibi credulis videbatur, tamquam viribus corporeis præmortuus. Sed dolentium recreator omnipotens Deus, qui fidelibus suis a primordio seculi, more Job et Tobiæ, semper spem consolatoriam in angustia positis amministrare voluit, hunc etiam Servum suum non est passus longævis perire periculis. Veniens autem statim in ipsa nocte ad eum a Dei pietate missus angelus Domini, indutus veste candida, salutavit eum dicens: Gaudium tibi sit, Serve Dei, et jocunda exultatio; ecce enim in tempore tuæ angustiæ misit me Dominus ad te suæ pietatis perferre nuncium, ut resumendo constantiam consolationis repares vires; quoniam in agone positus bene certasti, et absque defectu cursum consummasti et illatis temptationibus, fidem servasti.

* Mabil. sustentationis

A. ANONYMO.

illosque cælo donatos intelligit, et finem suum non multum abesse prædicit.

69 Qua de re reposita est tibi a Domino corona justiciæ, quam reddet tibi Dominus in illa die remunerationis, in qua non solum tuæ beatitudinis præmia, sed etiam omnibus remuneraturus erit suis fidelibus pro suorum actibus. Legimus enim, Sancte Dei, quia tribulatio corporalis, si in patientia est, coronabitur. Ideoque confortare nunc in eo, qui misit me ad te, et viriliter age, quoniam Dominus hos, quos e tuo grege et tuæ custodiæ commendatos recepit in domo sua, clementia sancta contulit; et beati illi, quoniam in seculum seculi laudabunt illum. Et sicut alio in loco * dicit: Beati, quos elegisti, Domine, habitabunt in atriis tuis. Deinde, Sancte Dei, certa ut miles bonus in agone tui certaminis, et noli metuere; non est enim longe a te tempus vocationis tuæ. Quapropter viriliter age et noli diffidere, Dominus tecum sit, et cum omnibus tibi creditis Dei Electe.

* Mabil. additur scriptura

Ad mortem se præparat,

70 Finita autem illa angelica allocutione, mox Paterfamilias post matutinale officium suis valedicens fratribus et clementer resalutatis, utrumque eis retulit, et obitum beati patris Filiberti *d*, et allocutionem angelicam, præcepitque iis sicut E solito, ut in bono animo manerent, et semper auxilium a Domino peterent, ut in sancta religione ac bono opere manentes, coram Deo accepte, et coram seculo irreprehensibiliter viverent, semper Dominum exorantes, ut eorum saltem reliquiæ salvæ fierent. Et quia in terra nihil fit sine causa, idipsum exhortatus est, ut abscessum Patris eorum levius ferrent, et suas sanctas exequias digne celebrando perficerent, quatinus ille Servus Dei pro eis apud pium Dominum intercederet, ærumpnis corporeis liberatus, qui multoties ab hoste eos tutaverat maligno, corpore plenus.

quam post triennium feliciter obit.

71 Hiis denique omissis monitionibus, fratres, ut eis præceptum a sancto Patre fuerat, pro beato Filiberto, ut dignum erat, orationes assiduas fundentes * Domino, et per multas lacrymas ejus absentiam diutissime fleverunt; semper de suis sanctis memoriis invicem sermocinantes et suas multimodas benignitatum gratias recolentes. Posthæc beatus Aychadrus vixit triennio in sanctis operibus, cursum dignum peragens in multa abstinentia, et in sancta caritate fratribus ministrans *e*, et ordinatis cunctis, F quæ illis erant post dicessum illius utilia, facta confessione et suscepto sancto Viatico, valedixit omnibus cum sancto dato osculo; et tunc commendans eos Domino, inter verba orationis septimo decimo Kal. Octobris *f* migravit ad Dominum, percepturus ab eo gloriam sempiternam, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit in secula seculorum. Amen.

* ibid. fuderunt

ANNOTATA.

a *Mabillonius:* Audierat enim inter cetera præceptorem suum beatissimum Filibertum jam ad superos esse translatum, de cujus abscessu sanctissimo nimio dolore cordis adstrictus, videbantur immorari illi etc.

b Auriga *proprie dicitur, qui currum regit; Ovidius tamen eo nomine etiam appellavit navis gubernatorem lib. 1 Tristium, Eleg. 3:*

Sic non quo voluit, sed quo rapit impetus undæ,
Aurigam video vela dedisse rati.

c *Mabillonius legit* Propheta, *sed nostra lectio retinenda est,* proreta *enim proræ gubernator est:* vo-

A. ANONYMO. *voluit itaque indicare auctor,* Aichardo *curæ fuisse anteriorem navis partem seu proram, Filiberto posteriorem seu puppim, ut clavum regeret : quomodo etiam loquitur Plautus in Rudente :* Si tu proreta isti navi es, ego gubernator ero.

d *Juxta hunc biographum* S. Aichardus *jam noverat mortem S. Filiberti antequam adveniret angelus ; at juxta brevioris Vitæ auctorem et Fulbertum ex ipso angelo illam didicit.*

e *Plura hic omissa sunt, vel adjecta apographis Mabillonii, ubi post vocem* ministrans *sic pergitur :* Erat namque in suis sanctis moribus diu noctuque Deo serviens omnipotenti et semper ultimam horam vocationis suæ exspectans, et juxta morem pristinum sui incolatus sancte vivens ; ac quanto proximiorem se sui sancti obitus senserat revelante angelo, tanto districtius se artabat juste vivendo. Erat enim annorum tunc sexagenarius, omni sanctitate plenus et pernox in suis sanctis orationibus, mundum fugiens aride vivendo, et semper Deo appropians bene perseverando. Fuit itaque pes claudo et oculus cæco, auxilium omnibus faciens, et cunctis pro Deo
B alimenta ministrans. Non enim poterat suos oculos corporeos claudere alicui indigenti, nec algentem sine indumento dimittere. Os enim illius sanctum patebat omnibus miseris in confortatione, et manus illius famelicis saturitatem ministrans. Si quempiam cerneret sitire, tribuebat poculum, et omnibus incommode (ut ita dicam) viventibus juxta capacitatem sui mos erat illi commoda ministrare. Et quia beati viri laus in fine canitur, istius beatitudo, dum in hac voluptuositate duravit, debilibus, cæcis, claudis, nec non etiam et obsessis a dæmone, atque febre correptis, omnibus ad se accedentibus profuit. Et quia cursus illius jam ad sanctum finem pervenerat, cœpit beatus Homo vires corporeas in imbecillitatem mutare, et febre validissima corripi : quod sentiens Sanctus Dei ruit illico in sancta prece, gratias agens Deo, qui juxta condictum angeli Servum suum dignatus fuerat ad suam misericordiam invitare. Sicque convocatis ad se omnibus fratribus per septem dies non cessavit illis verbum Dei annuntiare, ac ordinatis etc., *ut in nostro apographo.*

f *Mabillonius et quicumque recentiores Vitam*
C *ab ipso editam consuluerunt, felicem* S. Aichardi *transitum innectunt anno Christi 687, quia initio hujus numeri superstes fuisse traditur per triennium S. Filiberto sub annum 684 probabilius defuncto. Alii, ad quorum notitiam nondum devenerat Vita ista, diversimode quidem de anno emortuali censuerunt, hæserunt tamen pene omnes intra annos 680 et 695, prout notavimus in Commentario prævio num. 24. Sed omnes hos corrigendos existimavit Cointius in Annalibus Francorum, mortemque Sancti differendam usque ad annum 718 aut 720. Audi ejus argumentum tom. 4 ad ultimo loco nominatum annum :* Hugo Drogonis filius, cum laicus adhuc esset anno primo Clotarii quarti regis, id est, anno Christi septingentesimo duodevigesimo, munificum se præbuit erga monasterium Fontanellense, postea monachum apud Gemmeticum induit, Aichardo illius loci tunc abbate ; vixit igitur Aichardus ad annum usque Christi septingentesimum duodevigesimum, imo post illum annum aliquamdiu vitam produxit, et supradictum Hugonem monasticen amplexum erudivit. *Hactenus ille citans in margine Vitam* S. Aichardi *a Fulberto conscriptam apud Surium ad 15 Septembris et Chronicum Fontanellense cap. 8. Et sane in hoc Chronico,* D *typis vulgato per Acherium tom. 3. Spicilegii, dicitur Hugo postea archiepiscopus Rotomagensis et a nobis aliquoties laudatus in Commentario,* dum adhuc laicus foret, largitus esse Benigno *Fontanellensi* abbati Viervlacum villam... ab anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo decimo tertio, Indictione duodecima, qui fuerat annus Dagoberti junioris regis III ; *et paulo post,* Witllanam villam... Wandoni abbati anno primo Clotharii regis, *qui coincidit cum anno Christi 718, sed tum laicus non erat Hugo, ut liquet ex diplomate alterius donationis, factæ monasterio S. Arnulphi Metensi,* anno quinto regni domini Dagoberti regis *ultimi, id est, Christi 715, in quo idem Hugo se sacerdotem scribit et Metensem primicerium. Dictum diploma tom. 1. Aprilis ad diem 9, præfiximus ejusdem Vitæ compendio. Imo putat Henschenius in annotatis ad idem compendium, Hugonem jam tum fuisse sacerdotem, quando primam donationem fecit anno 713, sumique nomen laici pro necdum episcopo aut abbate. Certe apud Meurissium in Historia episcoporum Metensium ad Acta S. Arnulphi exstat diploma,* E *de cujus tamen fide non disputo, in quo legitur Hugo sacerdos fuisse regnante Childeberto tertio, id est, ante annum 711. Hinc patet quam parum firma sit argumenti a Cointio allati pars prior ; sed demus firmissimam esse ; quibus documentis probabit alteram, Hugonem scilicet* postea monachum induisse Aichardo abbate ? *Nihil huic affine legimus in Chronico Fontanellensi ; nihil in Vita S. Hugonis, licet erroribus ac anachronismis plenissima, auctore Balderico episcopo Dolensi conscripta, editaque et explosa ab Arturo in Neustria pia ; nihil in utroque anonymo nostro et Fulberto* S. Aichardi *biographis, nihil denique in ullo vetusto scriptore ; ut proinde nihil etiam evincat Cointii ratiocinium, ad differendum Sancti obitum ultra annos ab aliis assignatos.*

VITA BREVIOR

F

Auctore ignoti nominis et ætatis.

Ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris.

Sanctus Aycardus natus de civitate Pictaviensi in Aquitania, patre Anschario milite, et matre Ermena nobilibus. Mater fuit larga pauperibus, et, cum esset gravida, vovit Puerum Deo serviturum *a*, quod etiam Puer adultus optavit, licet pater ejus veteranus sub rege Clotario *b* eum pro se militare disponeret. Posthæc Puer instructus literis intravit monasterium Ansyon. Angelus autem Domini misit cæcos et claudos ad eum, et sanabantur, et licet ipse petiit, ut nemini dicerent, tamen dæmones de obsessis per eum ejecti clamabant. Audivit in solitudine vocem de cælo : Ibunt de virtute in virtutem. Et ipse respondit : Videbitur Deus deorum in Syon. Hoc secreto retinuit et corpus amplius castigavit *c*.

Ortus nobilibus parentibus monachum induit.

2 Cum autem sanctus Philibertus abbas argueret Ebroinum, quia apostata erat de Luxovio, et proinde persecutionem ab ipso pateretur sanctus Phi-

S. Filiberto abbas su... tur Gem...

A Philibertus, procuravit a sancto Audoeno *d* episcopo Rotomagensi Aycardum in loco suo constitui *e*. Cum igitur fratres laborarent in agro seminando in futurum, contigit, ut lapis quidam magnus inde removeretur. Diabolus autem cum ascia ignita incidit arborem magnam, sub qua fratres erant; sed sanctus Aycardus a longe fecit crucem, et clamavit, ut fratres fugerent. Et cum fratres causam quærerent, dixit, quod diabolus per arborem voluit eos occidere, qui occiderat Adam; et ostendit cicatricem nigram in arbore, unde fœtor sulphureus exivit, et poma ejus matura erant quasi carbones nigri, et pressi manu quasi cinis erant, et fœtebant: et fratres volebant arborem succidi, sed Sanctus eam dimisit, ut fratres semper caute insidias timerent.

dæmones fugat.

3 Quadam autem vice diabolus capillos Aycardi rasos tardius Sabbatho collegit properando. Hic sæpe noctibus cum cruce et aqua benedicta diabolum fugabat, et semel vidit, quod diabolus non potuit intrare dormitorium, quia benedictum fuit et aspersum. Diabolus voluit lampadem frangere projiciendo lapidem, sed sanctus B Aycardus fugavit eum cruce, qui exiens per fenestram non aspersam fregit vitrum cum fœtore. Fratribus autem de hoc quærentibus in die sequenti dixit causam Sanctus: docuit fratres, ut vigilarent contra diabolum, qui sicut leo circuit, addens: Beatus homo, qui semper est pavidus, ut finis sit bonus, ne in portu periclitetur, vel in porta, rediens de prælio, occidatur; ne ædificium consummatum cadat superius vel inferius; ne semen in messe pereat vel vindemia.

De grege suo sollicitus

4 Factum est autem cum oraret, quadam vice chirothecæ ejus pendebant in aere sicut legitur *f* sancti Philiberti prædecessoris sui erant in monasterio illo nongenti monachi, et servientes ei mille quingenti; unde sanctus Aycardus senex et debilis, dubitans quid ageret, non audebat resignare officio, ut quidam consulebat, nec minuere numerum repræsentantem novem choros angelorum. Unde perseveravit victor annorum pastor gregis sollicitus *g*, ut Deus ipsum adhuc in vita conservaret, vel ut oves ante se tolleret, ne postea deviarent a Deo.

noctu angelum cum dæmone altercantem audit,

C 5 Nocte cum fratres essent in dormitorio et non posset dormire præ sollicitudine, psallens vidit austrum *h* angelum candidum cum virga, et sathan ex adverso scintillantibus oculis horribilem: et dixit angelus ad sathan: Quid quæris? Hic nihil est tuum. Respondit: Nonne vicimus primos parentes, et sic Judæos vicimus, qui erant LXX annis in Babylone, et eis persuasimus, quod Christum occiderent? Angelus dixit; Quod * tu audeas Christum nominare, cujus mors est vita fidelium et mors tua et tormentum? Primi parentes victi erant per inobedientiam; sed hic est obedientia, humilitas, caritas, ergo sunt cives Jerusalem, et non ducentur in Babylonem, sicut Judæi Legis transgressores. Sathan dixit: Ergo vacuus recedam? Angelus respondit: Habebis hic officium purgandi eos ad eorum salutem et tuam confusionem per aspectum horribilis vultus tui. Sathan ait: Magis volo fugere, quam eis prodesse sine lucro meo. Hæc omnia audivit Sanctus.

* Quid

et mortem dimidiæ partis suorum monachorum prænoscit,

6 Angelus autem dixit sancto Aycardo: Ne timeas ex præmissis, sed confortare, quia oratio tua est exaudita, et fratres tui asscribentur ad sequendum Agnum. Et ergo cras mane dic eis, ut purgent conscientiam per confessionem, et breve tempus redimant per artam pœnitentiam, et per Christi Corporis communionem præparent se ad cœnam Agni, dimidia pars fratrum nunc conscripta est, quam virga tangam. Tunc sanctus Aycardus ait: O utinam pergam ego Pater cum filiis senex, et debilis cum junioribus! Angelus respondit: Oportet te adhuc modicum laborare in vinea Domini, et tunc ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur acervus tritici in tempore suo, et occurrent tibi, qui præcesserunt fratres, cum psalmis suscipientes te; nec præmia tua minuentur, sed certa sunt et augebuntur. Tunc vidit Sanctus angelum tangentem fratres morituros cum virga; et notavit eos; et cum videret angelum velle recedere, ait: Quis custodiet nos ab hoc hoste terribili? Respondit: Nihil timeatis, quia non potest nocere Christianis; sed per terrorem visus purgabit morientes. Tunc diabolus hæc sciens etiam recessit. Ex Ms.

quæ eis, rite comparatis,

7 Recedente angelo, mane congregatis fratribus, quæsivit Sanctus, quid ipsi vidissent in nocte. Quidam dixerunt, se vocatos et euntes ad Pascha in templo pretiosissimo; et hi erant morituri. Alii dicebant, se vocatos ad cœnam Agni non statim, sed cum postea vocarentur, id E est, post probationem majorem. Tunc sanctus Aycardus aperte dixit, qui essent morituri ad signum angeli. Tunc hi procidentes ad terram, pectora percutientes pugnis, nil proprietatis abscondebant, et sic tribus diebus flebant morituri, die quarto jejunantes; et remanentes etiam flebant, quia relinquebantur: fuit tamen luctus lætificans propter spem gloriæ.

obtingit die quarto.

8 Quarto igitur die post Missam absoluti omnes communicabant, et osculantes se in pace, ibant cum Patre ad domum capituli: et præposuit singulis custodes psallentes. Et resplendebant facies morientium, quasi resurgentium. Quidam moriebantur ad tertiam, quidam ad sextam, alii ad nonam et reliqui circa Completorium, qui omnes erant Christo incorporati. Et per octo dies fiebant exequiæ eorum solenniter. Quidam etiam fratres multum dolebant, quod non erant etiam vocati ad gloriam, vel quia multum senes erant, vel quia a juventute Deo militaverant, vel quia plura certamina vicerant carnem macerando.

Superstites consolatur Sanctus

9 Sed sanctus Aycardus consolabatur eos longanimiter exspectare, et tempore acceptabili Deo F lætanter servire, et gratiam ejus non abjicere, nec voluntati contraire, nec minus nec plus velle vivere, quam Deo placet; quia Deus, qui dedit spiritum, revocabit, quando vult: sicut dixit Moysi: Ascende in montem Abarim, sicut Aaron in monte Hor etc. *i*. Et dicebat Aycardus; Fratres præcesserunt parare locum et mansiones, ut orent pro vobis, et recipiant in æterna tabernacula: nam et latro in cruce, licet tarde venit, in vinea recepit denarium cum primis Patribus: ideo et vos patientes estote usque ad adventum Domini, quia nescitis diem neque horam; et satagite puri et parati inveniri vigilantes cum veste nuptiali, lampadibus præparatis.

et ipse dolens recreatur ab angelo, ac monetur de futuro obitu.

10 Posthæc Sanctus deflevit seipsum dicens: Cur veni ad hanc magnam curam regendam, et non reliqui fortiori? Cur oravi pro alleviatione per mortem fratrum, nisi ut post mortem meam deviarent? Et nunc possum consolari, quia sunt salvati. Angelus autem dixit ei: Cur fles? Nonne debes esse paratus sicut Abraham offerre filium? An vis cum Pharaone retinere filios Israel in Ægypto, et milites Christi, ne coronentur? Consolare, quia ex paterna caritate orasti pro eorum salute, qui sunt salvati: etiam placuisset simi-

Ex Ms.

similiter, si pro omnibus aliis orasses; et nunc alleviatus potes alios regere, et brevi instabit tempus remunerationis tuæ. In cujus signum hodie audies nuncium de morte Philiberti prædecessoris tui, qui transivit ad gaudia cæli.

Aichardus, sedulo instructis monachis, moritur.

11 Tunc sanctus Aycardus Deo gratias egit, et gregem remanentem Deo commandavit, aspirans ad præcedentes. Instruxit etiam fratres, quod essent dilectione uniti, et quod resisterent diabolo cum Scripturis sanctis et essent prudentes sicut serpentes. Contra superbiam cogitarent casum diaboli; contra invidiam, quod invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum; contra iram: In patientia vestra possidebitis animas vestras; contra avaritiam pœnas divitis epulonis; et hoc etiam contra gulam, et quod dixit Dominus: Vigilate, ne graventur corda vestra crapula et ebrietate; contra luxuriam, quod immundi regnum Dei non possidebunt; contra maliloquia et multiloquia, quomodo peccatum non deerit; contra desperationem: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat: et in quacumque hora ingemuerit peccator, iniquitatum ejus non B recordabor amplius. Nemo coronabitur, nisi qui legitime certaverit *k*. His et aliis verbis consolabatur fratres per VII dies. Septimo igitur die invasit eum febris fortis, qui veniam petiit a fratribus, et de caritate iterum eos monens collegit pedes super stratum cilicinum, et elevatis oculis expiravit XV die Septembris.

ANNOTATA.

a *Voti hujus non meminit prior anonymus. Fulbertus ejus causam fuisse scribit periculum matris parturientis.*

b *Juxta chronotaxim Mabillonii et aliorum, quos sequimur, natalem Sancti affigentium anno 624, intelligimus hic Clotarium secundum, vita functum anno 628.* D

c *Multa Sancti gesta hic subdunt prior anonymus et Fulbertus, quos vide.*

d *S. Audoeni vel Dadonis Acta elucidata sunt mense Augusto ad diem 24.*

e *Vide, quæ super his annotavimus ad Vitæ prioris cap. 3 lit.* c.

f *Cum ista periodus destituta sit in apographo nostro necessariis interpunctionibus, seu notis sensum a sensu disterminantibus, non ausim certo definire, an* τὸ sicut legitur *pendeat a præcedenti orationis parte, an pertineat ad subsequentem. Videtur quidem naturalius, ut prior sensus absolvatur per voces* in aere; *et dein dicantur* in monasterio fuisse tot monachi ac servientes, sicut legitur *(supplendo* in Vita) sancti Philiberti *etc. Sed, ut olias monui, in Vita memorata numerus monachorum et servientium non exprimitur; præterea narratur in Vita eadem etiam prodigium aliud de chirothecis S. Filiberti, ut dubitari saltem queat, an auctor noster noluerit significare, quod* S. Aichardi *chirothecæ prodigiosæ fuerint, sicut chirothecæ S. Filiberti.*

g *Deest vox* orare *vel ejusmodi significationis alia.* E

h *Lege* ad austrum, *id est,* ad partem Meridianam.

i *Doctrinam confirmat Sanctus illorum exemplo, qui se voluntati divinæ humiliter subjecerunt, quando eis prohibitus fuit ingressus terræ promissionis adeo desideratæ, et intimata mors.* Abarim *montium series est in Arabia, in quarum una mortuus est Moyses:* Hor *mons item Arabiæ, ubi vivere desiit Aaron. De Moyse actum est in Opere nostro die 4 Septembris, de Aarone die 1 Julii.*

k *Putem, huic textui aliqua ab auctore præmissa fuisse, cumque allegari contra acediam aut nimiam fiduciam.*

C

DE SS. EMILA DIACONO & HIEREMIA MM.

F

CORDUBÆ IN HISPANIA

C. S

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu, et martyrio per S. Eulogium scripto.

ANNO DCCCLII. *In Romano Martyrologio aliisque recte hoc die.*

Ex sanctis martyribus, qui Christi fidem adversus Mahumeticam impietatem medio seculo IX *Cordubæ, in Arabica seu Saracenorum persecutione, glorioso sanguine tutati sunt, varios variis diebus in Opere nostro jam dedimus. Ex eorumdem numero duo præclari Athletæ, stirpe nobiles, ætate juvenes, sed fide robusti in Martyrologiis tum ad hunc, quo passi sunt, diem, tum ad alios dies annuntiantur. De hisce Romanum Baronii hoc ipso die sic habet:* Cordubæ sanctorum martyrum Emilæ diaconi, et Hieremiæ, qui in persecutione Arabica post longam carceris macerationem, cervicibus pro Christo abscissis, martyrium compleverunt. *Baronio præiverat Galesinius, qui hoc pariter die de iisdem ita memorat:* Cordubæ in Hispania, beatorum martyrum Emilæ et Hieremiæ. Hi cives Cordubenses, nobili familia nati, ab ineunte ætate in basilica S. Cypriani in litteris versati, sermonis Arabici periti, non Arabum carnificina deterriti, præ studio Christianæ religionis in eorum superstitionem invecti, comprehenduntur; qui post carceris squallore pene confecti, demum libenti animo pro fide cervices præbuerunt. *Unde hæc hausta sint, infra videbimus; recentiores vero martyrologos sciens prætereo: id unum addens, quod eodem die in Martyrologio Hispano Tamayi annuntientur.*

2 At

ad diem 17 in Usuardino.

A 2 *At vero Usuardus eosdem ad diem* XVII *hujus mensis retulit*, Emila *in* Emilianum *mutato.* Item Corduba, *inquit*, sancti Emiliani diaconi et Hieremiæ decollatorum. *Ad hæc Sollerius noster sequentia observavit :* Postremi duo Martyres Cordubenses ab eo primum, imo ab eo solo consignati sunt, ex Arabicæ persecutionis messe in Hispania collecta, quam in Galliam retulit, ut jam superius sæpe dictum est. Prioris nomen ab Usuardo mutatum vix dubito, formatumque Emilianum ex Emilla, qui cum Hieremia ab Eulogio refertur lib. 2 Memor. cap. 12. Cur in Romano moderno locum non habeant, sed eorum loco Columba ex Memor. lib. 3, cap. 10 substituatur, non aliam causam video, quam quod ejus reformatores Galesinium secuti sint, neglectis Belino, Maurolyco, Felicio et aliis, quibus usos eos fuisse satis constat. At enim binos nostros vere Usuardinos esse æque ac ceteros, codices nostri evidenter demonstrant. *Hæc ipse, circa quæ nonnulla observanda sunt.*

circa quod aliqua observantur.

3 *In primis recte ait, duos hosce Pugiles ab Usuardo Martyrologio primum insertos fuisse; nam dum Petrus de Natalibus lib. 8, cap. 88 et* B *Surius, vel ejus editor Adonem laudant, de Adonis Auctariis intelligendi sunt, cum eorumdem Martyrum memoria in ipsius Martyrologii editionibus a Mosandro et Rosweydo curatis, minime occurrat. Occasionem quoque, qua in illorum Martyrum notitiam devenerit Usuardus, bene insinuat Sollerius, ipsius scilicet iter Hispanicum, quod una cum Odilardo suscepit, ut S. Vincentii levitæ ac martyris corpus Valentia in Galliam transferendum obtineret; quo voto suo frustratus, corpora SS. Georgii et Aurelii, qui in eadem Arabica persecutione, in qua duo nostri Pugiles, eodemque anno et loco passi fuere, Corduba transtulit anno 858, quemadmodum in ejusdem translationis historia apud nos tom.* VI *Julii, pag. 459 et sequentibus edita, videre licet. De mutato* Emilæ *in* Emilianum *nomine similiter assentior Sollerio,* Emila *enim a S. Eulogio, de quo mox, appellatur, atque ita etiam in Breviario Cordubensi recentiori correctum fuit, cum in antiquiori* Emilianus *legeretur, teste Martino de Roa in Martyribus Cordubensibus ad diem hanc* XV *Septembris.*

perperam annuntiantur ;

C 4 *Quod ad diem martyrii attinet, eum perperam Usuardus, quique eum secuti sunt, recte vero Galesinius ac Baronius annotarunt. Eodem enim S. Eulogio teste, Martyres nostri non* XV, *sed* XVII Kalendas Octobris *coronati fuere. Eadem de causa etiam S. Columba virgo et martyr ad diem* XVII *ab iisdem relata est : nam et hanc tum passam fuisse, idem Sanctus testatur, quem utroque loco Galesinius et Baronius merito laudarunt, secutique sunt; ad quod videtur non advertisse Sollerius, dum ista superius scriberet. Usuardo autem S. Eulogium præferre nemo dubitabit, qui adverterit, hunc Cordubensem presbyterum fuisse, Cordubæque incolam, dum ea persecutio sæviret; illum vero Gallum, qui sexto circiter post eorum martyrium anno Cordubam advenit, neque diu moratus est. Adde, quod Eulogius, non minus, quam Usuardus, in eo Opere sibi proposuerit Martyrum natales sive dies obitus annotare, cum in Præfatione libri 2, in quo de iis agit, sic scribat :* Contigua hujus secundi Operis brevitas martyrum tantummodo beatorum gesta exponens, nomina, ætates, ortus, diesque allisionum *(id est, martyrii)* fideli proferet relatione. *Hinc ipse Sollerius in Observationibus ad idem Martyrologium Usuardi, ad diem* XXVII *Augusti, Usuardum errasse agnoscit, dum S. Georgii et sociorum in eadem persecutione martyrium ad eum diem retulit, quos die* XXVII *Julii passos esse, idem S. Eulogius testatur.*

AUCTORE C. S.

uti et ad eumdem et 18 diem in Breviariis Cordubensibus.

5 *Attamen non hoc Septembris die eorumdem Martyrum memoriam in Cordubensi Breviario olim celebratam fuisse, discimus ex Ambrosii Morales Scholiis in prædictum S. Eulogii Opus : ad libri enim secundi, cap. 12 ista Eulogii de die martyrii eorum verba :* XVII Kalendas Octobris, *sic excipit :* Dies est Septembris quintus decimus, qui aperte in veteri exemplari notatur. Usuardus, Breviarium Cordubense, Ado (*auctus*) et Equilinus paucis diebus variant. *Tamayus, qui eos, ut dixi, ad diem* XV *refert, notat eosdem in laudato Breviario ad* XVII *memorari : Martinus vero de Roa in Kalendario Sanctorum, quod Operi suo de Martyribus Cordubensibus præmittit, eorumdem festum die* XVIII *Septembris celebrari affirmat, quamquam simul moneat, eos die* XV *Septembris passos esse. Forsitan is error in antiquiora Breviaria primum irrepsit, dum S. Eulogii Opus adhuc delitesceret, quod post medium* E *seculi 16 repertum esse colligimus ex laudati Ambrosii Morales Præfatione ad idem Opus, anno 1572 signata. Utrum autem Cordubenses in variis Breviarii sui mutationibus festivitatis quoque diem ex S. Eulogio correxerint, uti* Emiliani *in* Emilæ *nomen recte emendarunt, nondum exploratum habeo.*

Incertum, an vetustioribus Breviariis Cordubensibus inserti fuerint :

6 *Dubitari vix potest, quin sancti Martyres nostri antiquum apud concives suos cultum obtinuerint : nam et S. Eulogius eorum æque ac ceterorum in ea persecutione pugilum verum martyrium, dignamque martyrum honoribus coronam libro 1 et 2 Operis sui multum celebravit, et SS. Georgii et Aurelii corpora, quos eadem persecutio coronaverat, ab Usuardo in Galliam delata esse supra diximus ex tomo* VI *Julii, ubi etiam miracula quibus eluxerunt, videri possunt. Quod ad Officium ecclesiasticum attinet, Martinus de Roa libro de Antiquitate et auctoritate sanctorum Martyrum Cordubensium ac de Breviario Cordubensi, cap. 5 ex vetustis ejus ecclesiæ Breviariis, quæ vidit, tria recenset, quorum primum ab annis 113 (scripsit autem ipse anno 1601)* F *alterum ab annis 77, tertium denique ab annis 44 excusum est ; sed in his paucorum dumtaxat sanctorum, quos ibidem enumerat, Officia propria legebantur ;* de ceteris vero utriusque ordinis *(martyrum scilicet sub Romanis ac sub barbaris coronatorum)* nihil præcipuum, nec de omnibus omnia Breviaria, sed de aliis alia. *Incertum itaque est, utrum in his SS.* Emilæ ac Hieremiæ *memoria aliqua fuerit celebrata : verum, quæ ibidem subdit, dubio locum non relinquunt, quin saltem deinde primum Officio ex Communi, postea etiam proprio ibidem acta fuerit. Roæ verba subjungo.*

postea tamen primum Officio ex Communi.

7 Anno Domini MDLXXIV, repertis B. Eulogii Commentariis, dominus frater Bernardus de Tresneda, episcopus Cordubensis e Franciscana familia, eorum tantummodo martyrum Officia, festosque dies retinendos sanxit, quorum in Romano Martyrologio nomina legerentur. Non multo post D. F. Martinus de Mendoça, episcopus et civis Cordubensis ex Ordine B. Dominici, propria, quæ tum habebantur Officia, adjunctis aliis, quæ ex divo Eulogio supplenda curavit, auctoritate Apostolica edidit, quæ hactenus Cordu-

bæ

Auctore C. S.

bæ celebrantur. Successit huic D. Antonius de Paços, supremi olim senatus regii præses, ut beneficentia in pauperes, ita religione in Divos maxime excellens, qui justis multorum querimoniis adductus, secundum excudi Kalendarium imperavit, in quod eos omnes Christi martyres retulit, quos vel ex divi Eulogii libris, vel ex probatis aliis historiis, Cordubæ coronatos esse constabat. Nam cur quæso ex pluribus ejusdem certaminis et palmæ consortibus, ejusdem scriptoris testimonio commendatis, alii in Ecclesiæ lucem revocarentur, aliis in obscuro relictis? Sed in his nihil in eorum precibus proprium; sumebantur autem omnia de Communi.

deinde etiam proprio in iisdem celebrati sunt.

8 Verum, ut humana sunt omnia, ne hoc quidem diuturnum fuit: nam illud etiam secundum Kalendarium (incertum qua de causa) paucis post annis exemptum. Grave hinc piorum animis vulnus impressum; eorum maxime, quos Divorum honos et ejusdem cæli solique communio propius tangebat. Id cum intellexisset dominus Franciscus de Reynoso, qui superiori successit, vir vere ob multas præclarasque virtutes dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictionem erit; ubi sedem iniit, nihil antiquius habuit, quam ut animum ad res divinas adjiceret, et maxime ad istam, quæ laudis sanctorum martyrum amplificatione continetur. Dedit igitur operam, ut eorum Officia, numero et gestis martyrum locupletata, a sancta Sede Apostolica probarentur; probata edi jussit, edita recipi ac celebrari præcepit. *Huc usque laudatus de Roa: unde nullum, ut dixi, de legitimo SS. Emilæ ac Hieremiæ cultu dubium relinquitur; cum hi certe in eorum numero sint, quorum Officia propria tum præcepta fuere; quippe qui et Romano Martyrologio inscripti sunt, et a S. Eulogio tamquam illustres martyres celebrantur. Hisce adde, ejusdem de Roa Kalendarium supra memoratum, in quo, ut vidimus, uterque Sanctus noster ad diem* XVIII *Septembris memoratur, quodque eos Sanctos continere ipse ait,* iisque diebus *referre*, quibus eos celebrat ecclesia Cordubensis.

Elogium eorum a S. Eulogio scriptum.

9 *Sancti Eulogii Cordubensis presbyteri ac martyris Vitam ab oculato teste Alvaro scriptam, in Opere nostro editam illustratamque habes ad diem* XI *Martii. In ea biographus cap. 2 de Memoriali Sanctorum per ipsum conscripto diserte sic meminit:* De quo (*uno e proceribus divinitus punito*) plenius in libro Memoriale Sanctorum tertio jam dictus beatissimus disputavit. In quibus libris et passiones sigillatim matyrum claro fonte locutionis explicuit, et prosecutione sufficienti, quæcumque acta sunt in martyribus Domini et dicta, secuturis generationibus propalavit. Quantus autem, vel quam excellens fuerit scientia, luce clariora ejus pandunt Opuscula, quæ sale Attico et prosaico lepore, imo divina inspiratione, composuit. *De hisce consuli possunt laudata Vita et Nicolaus Antonius tom. 1 Bibliothecæ Hispanæ veteris, lib. 6, cap. 6; id unum hic observasse juverit, S. Eulogium martyrum victoriis, quas refert, synchronum ac oculatum sæpe testem fuisse, in eademque persecutione et urbe primo captum, deinde e carcere liberatum, ac denique sub Mahomete rege capite plexum fuisse; ita ut in scriptore hoc, cetera quoque docto ac pio, ad conciliandam dictis ejus fidem nihil quisquam merito desideret.*

Passi sunt sub Habdarrahgman Saracen.

10 *Porro de sanctis nostris* Emila *et* Hieremia *in laudato Memoriali egit lib. 2, cap. 12, ubi eorum martyrium, ut passim aliorum, brevi elogio complexus est, signans Æram Hispanicam, quam præmiserat,* DCCCXC, *quæ Christi anno 852 respondet. Dominabatur tum aulamque Cordubæ habebat Habdarrahgman, quem alii Abderramen scribunt, Saracenorum in Hispania rex, quem Ambrosius Morales in Scholiis, ejus nominis III numerat. De suscitata ab ipso vel vehementer aucta in Christianos persecutione idem Eulogius libro citato, cap. 1 hæc scribit:* Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, anno Incarnationis ejus DCCCL, Era DCCCLXXXVIII; consulatus (*id est, regni*) autem Habdarrahgman XXIX; cujus temporibus rebus et dignitate gens Arabum in Hispaniis aucta, totam pene Hiberiam diro privilegio (*id est tyrannide*) occupavit. Cordubam vero, quæ olim Patritia dicebatur, nunc sessione sua urbem regiam appellatam, summo apice extulit, honoribus sublimavit, gloria ditavit, divitiis cumulavit, cunctarumque deliciarum mundi affluentia, ultra quam credi vel dici fas est, vehementius ampliavit; ita ut in omni pompa sæculari prædecessores generis sui reges excederet, superaret et vinceret. Dumque sub ejus gravissimo jugo Ecclesia Orthodoxorum gemens, usque ad interitum vapularet, venerabilis memoriæ Perfectus presbyter *etc.; pergit deinde S. Perfecti martyrium enarrare.*

de cujus persecutione

11 *Quamquam autem tyrannus ille Christianos omnes exstinctos non vellet, sed et Christianæ religionis exercitium utcumque eis permitteret, ne regionem incolis, agricolisque destitueret; quo loco tamen hi tum habiti fuerint, ex ejusdem Memorialis libro 1 accipe.* Nullam, *inquit detractores martyrum redarguens*, opinantes esse molestiam diruptiones basilicarum, opprobria sacerdotum, et quod lunariter solvimus cum gravi mœrore tributum; adeo ut expedibilius nobis sit compendium mortis, quam egentissimæ vitæ laboriosum discrimen . . . Et quis inter cunctos persequutores fidelium cruentius, quam hic infandus, Ecclesiam insequutus est! Quis tanta in eversionem Catholicorum, quanta idem exaggeravit infaustus? Quia, ut ita dixerim, nemo nostrum inter eos securus ingreditur, nemo quietus permeat, nemo septum eorum, nisi dehonestatus, pertransit. Etenim, cum nos cujuslibet rei familiaris necessitas ire in publicum coegerit, et instante domestica necessitate, ex angulo tugurii nostri in forum prosilire contigerit; mox ut stigmata in nobis Ordinis sacri advertunt, acclamatione derisionis ut amentes et fatuos impetunt, præter illa puerorum quotidiana ludibria, quibus non satis est inferre linguæ convitium, turpia exaggerare scurrilitatum; verum etiam tergo nos lapidibus insectari non desinunt.

aliqua ex S. Eulogio annotantur.

12 Quid illud memorem, quod in contumeliam signi venerabilis proferunt; quod cum forte competens tempus psallendi signum fidelibus dare compulerit, et imminens hora obsecrationis indicium populis facere consuetum poposcerit; mox ut illectum superstitione mendaci vulgus clangorem tinnientis metalli aure captaverit, in omnem maledictionem et spurcitiam linguam admovere non differt . . . Sæpe ab eis et incessanter calumniamur, causaque religionis eorum sævitiam ubique perpetimur: adeo ut multi ex eis tactu indumentorum suorum nos indignos dijudicent, propiusque sibimet accedere execrentur; magnam scilicet coinquinationem existimantes, si in aliquo rerum suarum admisceamur. *Hactenus S. Eulogius. Crevit tamen deinde etiam barbarorum sævitia, cum e Christia-*

A *stianis aliqui impietatem eorum libera voce castigare, eorumdemque pseudo-prophetam Mahumetem et probrosa ejusdem dogmata arguere et insectari cœperunt. Tunc enim, qui Christianos hactenus utcumque toleraverant, vehementius exarserunt, et de exscindendis fidelibus aliquando deliberarunt. Hæc præmisisse juverit ad faciliorem elogii, quod subdemus, intelligentiam.*

Non fuere monachi Benedictini:

13 *E Benedictinis nonnulli sunt, qui utrumque Athletam nostrum inter sui Ordinis Sanctos recensere non dubitant; scilicet Yepesius tom. 4 Chronicorum generalium Benedictinorum, Centuria 4, ad annum 852, Bucelinus in Menologio, Wionius lib. 3 Ligni Vitæ, Menardus in Martyrologio, et Dorgainus in Kalendario, omnes ad hunc diem. Hisce consonat Joannes de Marieta, Ordinis S. Dominici, in Historia Ecclesiastica omnium Sanctorum Hispaniæ, lib. 3, cap. 12. Verum multo rectius Mabillonius seculi 4 Benedictini, parte 2, pag. 584 oppositum censuit, nec inter Prætermissos quidem locum eis concedendum putavit. Et certe S. Eulogius, qui, dum de monachis martyribus agit, eam professionem non* B *solet omittere, nihil simile de Sanctis nostris memorat, imo contrarium indicat, dum ait:* Emila... et Hieremias, qui ab infantia sua apud basilicam S. Cypriani litteras edocentes, unus ad ministerium diaconii consecratus, alter in habitu laicali degebat simpliciter.

Cypriani de ipsis Epigramma suppositilium.

14 *Ceterum de* SS. Emila *et* Hieremia *agunt Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi 852, quo passos diximus: Yepesius, Marieta, et Roa jam supra laudati; sed nihil ex ipsis discimus præter ea, quæ habet S. Eulogius, ex cujus Memoriali sua prompserunt. Joannes Tamayus in Observationibus ad Martyrologium suum Hispanicum Epigramma quoddam Ms. Cypriani archipresbyteri Cordubensis de* SS. Emila, *qui ibi* Emilias *vocatur, et* Hieremia *recenset, in quo eorumdem passio celebratur. De Cypriano hoc, ejusque epigrammatis videri potest Nicolaus Antonius tom. 1 Bibliothecæ veteris Hispaniæ, lib. 6, cap. 7, num. 145 et sequentibus; sed et epigramma istud, a Tamayo relatum, inter suppositios Cypriani fœtus rejectum ibidem reperies. Plura de Sanctis nostris non reperi; itaque eorumdem elogium ex laudati S. Eulogii Memorialis Sanctorum libro 2, cap. 12 subjungo.*

AUCTORE C. S.

Sanctorum elogium

15 Post non longo iterum intervallo *(id est post SS. Christophori et Leovigildi martyrium, quod cap.* XI *die* XX *Augusti anni 852 contigisse narraverat)* duo adolescentes illustres, ex civibus Cordubensibus nobili familia procreati, ad palæstram martyrii concurrerunt; Emila scilicet et Hieremias, qui ab infantia sua apud basilicam S. Cypriani litteras edocentes, unus ad ministerium diaconii consecratus, alter in habitu laicali degebat simpliciter. Et quoniam uterque Arabico insigniter præpollebat eloquio, ferunt tanta per eamdem linguam in eorum vatem *(Mahumetem)* volubilitate egregium Emilam exaggerasse opprobria, ut præcedentium martyrum convitia oblivisceerentur, cernentes horum prosequutiones contra suum dogmatistam acrius invalere. Et idcirco non jam solummodo de mortibus resistentium sibi excogitare cœperunt, verum etiam totam extirpare Ecclesiam ruminarunt: quoniam nimio terrore tot hominum recurrentium ad martyrium concussa gentilitas, regni sui arbitrabatur excidium imminere; cum tali etiam virtute præcinctos parvulos prævideret. E

et passio ex S. Eulogii Memoriali.

16 Quos per carcerem maceratos, postremum gladio vindice peremerunt. Et cum totus ille dies clara esset serenitate lustratus, subito eadem hora, qua decollati sunt, vehemens tonitruorum fragor exurgens, mundo incutitur; spargit radiata lampadum fulgura æther: superos avelli cardines existimares. Armatur nube grandinum axis; fuscatur dies, turbinibusque inficitur aer: pios cecidisse Athletas, elementa fatentur. Quorum corpora equuleis suspendentes, ultra amnem *(Bætim scilicet)* statuunt XVII Kalendas Octobris, Era, qua supra. *Signaverat autem supra Æram* DCCCXC, *id est annum Christi 852. De sacris eorum corporibus jussu tyranni postmodum combustis, cineribusque eorumdem fidelium cura collectis et in sacris locis depositis, uti et de ejusdem tyranni nece divinitus inflicta, consule Syllogen de SS. Rogellio et Servio-Deo, qui postridie passi fuere, et quorum martyrium ad sequentem diem dabimus; consule, inquam, eam Syllogen num 14 et 15.*

C F

DE S. LUTHARDO COMITE, CONF.

IN CLIVIA, DUCATU INFERIORIS GERMANIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Sancti illustre genus; parentes; memoria apud Scriptores, et horum multiplex anachronismus.

SUB FIN. SEC. IX. De Sancti præclaro stemmate

Clivia *Germaniæ inferioris provincia est, olim comitatus, nunc ducatus titulo insignita, nomenque suum sortita a primaria sua et cognomine civitate, in clivo montis condita. Protulit ea regio seculo* IX *ac Dominum agnovit* S. Luthardum, *nonnullis* Luithardum, *paucis, sed mendose,* Lutgardum, *comitem, de quo agendum venit hac die et de quo Petrus a Streithagen, canonicus Hinsbergensis in ducatu Juliæ, sic canit in tetrastichis suis apud Wernherum Teschenmacher part. 2 Annalium Cliviæ pag. 192.*

Ungariæ Stephanus, Gallis Ludovicus honori est,
Sarmatiæ fulges, o Casimire, decus.
Clivia Luthardi magna pietate superbit,
Quemque solo coluit, nunc colit ipsa polo.

AUCTORE J. P.

De illustrissima autem S. Luthardi *stirpe unanimis scriptorum, quos consulere licuit, consensus est. De Caroli Magni sanguine originem illum duxisse asserunt passim omnes, et acceptum a Majoribus suis Clivensem comitatum post diuturnum regimen transmisisse in filios ac nepotes. Sed quando iidem scriptores annos et similia signa chronologica exprimunt, ita confundunt pleraque, ut vix, aut ne vix quidem aliquid reperias, unde rerum ac temporum seriem elicias.*

convenit inter Scriptores, quorum notitia

2 *In Actis, quorum infra notitiam dabimus, dicitur* Luthardus comes inclytus, regali stirpe editus; *pater* Everardus *nuncupatur, mater* Berta, *frater* Berengerus *episcopus, sed absque ulteriore stemmatis explicatione. Serramus in Museo nostro librum antiquo stylo et idiomate Belgico exaratum, typisque editum Trajecti ad Rhenum anno 1480, quem auctor et editor Joannes Veldenaer* Fasciculum temporum *inscripsit, utpote in quem collegit retusta chronica, Universale ab initio mundi, et particularia Galliæ, Angliæ, Brabantiæ, Flandriæ, Hollandiæ, Geldriæ, Cliviæ etc., singulaque ad suam usque ætatem continuavit. Clivense Chronicum, quod ad propositum nostrum* B *pertinebat, uno folio mutilum est, nimirum trecentesimo vigesimo secundo, eo præcise, ubi haud dubie auctor distinctam ac ordinatam* S. Luthardi *Majorum seriem collocaverat; at quæ fol. 324 habet, Latine sic sonant:* Luthardus hujus nominis primus, Everardi comitis filius, Cliviæ comes decimus præfuit annis XLIII. Uxorem habuit Bertam Arnulphi imperatoris filiam de stirpe Gallica. Nam Ludovicus Gallus, rex Germaniæ, avus erat imperatoris hujus Arnulphi; Carolus tertius autem imperator ejusdem erat patruus. Ex ista conjuge procreavit Luthardus binos filios, quorum alter, dictus Balduinus, post Parentem obtinuit comitatum, alter Ryeffridus nomine pater fuit Baldrici Clivensis Ultrajectensium episcopi decimi quinti. Comes iste Luthardus cum domina Berta conjuge sua instituit duo collegia, alterum canonicorum Wisselæ in Clivensi comitatu, alterum canonissarum Novesii, anno Domini DCCCXXXVIII; Novesium autem id temporis ad Clivensium ducem pertinebat. *Hæc ille, in quibus tamen latent spinæ quædam chronologicæ, ut patebit infra.*

datur.

C 3 *Alia penes nos est chronicorum Geldriæ, Juliæ et Cliviæ Ms. collectio Latina, sed quo tempore et per quem facta sit, nullo charactere denotata: in hac ducum omnium et comitum ordine genealogico gesta præcipua describuntur usque ad annum Christi 1375, ad quem collector opus suum claudit verbis sequentibus:* Hæc ex chronicis Hollandiæ. *Porro, quæ desiderari diximus in Veldenarii nostro exemplari, spectantia ad* S. Luthardi *Majores, integra hic sunt, sed Veldenarii posteriori periodo utcumque adversantia. De Sancti parente scribitur in hunc modum:* Everhardus Baldevini (*comitis septimi*) filius et Ludovici (*octavi comitis*) germanus, comes fuit Clivensis nonus ac Teisterbandiæ. Præfuit annis novem, Ludovico Pio imperatore, vir Deo et Ecclesiæ devotissimus, prudens, liberalis et clemens, cui illustrissima Berta, Ludovici Bavariæ regis filia, Magnique Caroli consanguinea, Luthardum enixa successorem, et Berengarium Tullensem episcopum, viros certe omni sanctitate refulgentes. Ipse cum uxore et filiis duo celebria religiosorum collegia fundavit et dotavit, unum virorum in Wisschel prope Calkar, aliud nobilium virginum in Novesio, anno Domini DCCCXXVI D sub Gunthero Coloniensi episcopo.

et verbo

4 *Post alia multa, ad rem præsentem non pertinentia, de* Luthardo *leguntur hæc:* Luthardus comes Clivensis decimus annis quadraginta tribus principatum optime administravit, princeps universarum virtutum atque gratiarum ornamentis præclarissimis, tantæque sanctitatis, quod Cælitum meruerit catalogo annotari; cui illustrissima Berta, Arnulphi imperatoris filia, Baldewinum peperit succedentem, Racfridum (Tubantiæ, *quæ vox in Ms. omissa est*) comitem, Balderici de Clivis Trajectensis episcopi genitorem. Is una cum Alfrido, Hildesemensi episcopo, nepote, binas religiosorum congregationes plantavit, unam virorum in Salenstadt, alteram nobilium virginum in Essendia, quarum hodie dux Clivensis præfectus est et conservator, collegium quoque Wisselense, a parentibus nundum perfectum, sed inchoatum, otius consummavit, in quo cum miraculorum gloria sepultus est cum uxore et liberis. *Ex dictis hic de collegio Wisselensi intelligimus, quo sensu præced. numero ejusdem institutionem Eberhardo attribuat, et quo Veldenarius cit. num. 2 eamdem adscripserit* Luthardo: *sed de ea institutione illiusque epocha, infra agemus pluribus; ad ea vero, quæ* E *referuntur de institutoribus monasterii in Salenstadt, atque parthenone in Essendia, pauca observabimus in annotatis ad Vitam lit. e. Porro ex hisce etiam verbis:* Quarum hodie Dux Clivensis præfectus est et conservator, *colligimus, vel a collectore nostro anonymo adjecta fuisse aliqua chronicis a se laudatis, vel dicta chronica posteriora esse anno 1375; quandoquidem Clivia ducatus titulo ornata non sit ante annum 1417, quo Adolphus, Adolphi Marcani Clivorum comitis filius, dux creatus est per Sigismundum imperatorem in concilio Constantiensi; uti cum aliis testatur Wernherus Teschenmacher part. 2 Annalium pag. 256.*

recitantur.

5 *Laudatus Teschenmacher pag. 189 agens de Eberhardo comite, eadem pene tradit, quæ anonymus noster collector, eaque confirmat adducto instrumento, quod in ecclesia Novesiensi suspensum esse ait in tabula, et quod hic subjungo:* Anno Christi DCCCXXV, Indictione III, Eberhardus comes et Bertha uxor ejus nobilis matrona, Ludovici Bavariæ ducis filia, nec non Luthardus comes Clivensis, et Berengarius episcopus Tullensis F eorumdem filii, duas congregationes ecclesiarum, unam in Wissel et alteram Novesii canonicorum et canonissarum sub Gunthero archiepiscopo Coloniensi et Ludovico Romanorum imperatore, et Caroli Magni ex Ludovico pronepote, fundarunt. *Allatis hactenus vetustius esse credo instrumentum, quod laudat ac recitat Wernerus Titianus, monasterii S. Mariæ Novesiensis canonicus regularis, in Annalibus Novesiensibus apud Martenium tom. 4 Collectionis amplissimæ col. 537, ad annum 864 his verbis:* Sub hoc Gunthero (*Coloniensium archiepiscopo*) et Ludovico imperatore templum Novesii collegiatum canonicorum et canonicarum virginum societate, S. Quirini corpore, et multorum peregrinorum frequentatione longe tempore memorabile extruitur. De cujus primis institutoribus hæc in pergamenis litteris sigillatis, vetustate fere exesis, inveniuntur: « Everhardus comes « (fuit Clivensis) » et Berta » ejus uxor, nobilis matrona de stirpe Caroli ma» gni regis, et Luthardus comes, atque Beren» garius episcopus Tullensis, eorum filii, con» stituerunt duas congregationes, unam in Wessel

» ca-

A » canonicorum, alteram in Nussia canonicorum et » canonicarum. »

sed ii per adjecta signa chronologica

6 *Vetustius, inquam, ceteris id instrumentum mihi apparet, imo etiam omnibus præferendum; non adeo propter auctoritatem Titiani, sed vel maxime quia caret signis chronologicis, quæ auctores citati et eodem verisimiliter usi, postmodum adjecerunt, meo judicio, contra veræ chronologiæ calculos. Nam anni 825, quem tabula Novesiensis proxime assignata, 826, quem anonymus laudatus num. 3, et 838, quem Veldenarius memoratus num. 2, instituti Novesiensis collegii epocham figunt, neutiquam consistunt cum episcopatu Guntheri, sub quo facta asseritur institutio non modo in Novesiensi tabula et in Collectione Ms. anonymi nostri, sed etiam in Annalibus Titiani, aliorumque lucubrationibus, gesta pontificum Coloniensium paulo fusius pertractantium. Etenim juxta catalogum episcoporum Coloniensium Levoldi a Northof, præfixum tom. 2 Rerum Germanicarum Henrici Meibomii; juxta Gelenium de Coloniæ Agrippinensis magnitudine; juxta Sammarthanos fratres et alios, Guntherus seu, ut scribunt alii, Guntharius Colonienses infulas adeptus* B *est tantum circa annum 851. Non magis congruunt assignati anni cum imperio Ludovici, quem tabella Novesiensis pronepotem Caroli magni nuncupat; et per quem proinde intelligi nequit alius, quam Ludovicus ejus nominis secundus, Lotharii I imperatoris filius, sub annum 849 imperii consors factus, atque Romæ coronatus imperator a Leone IV PP. sub annum 850.*

verum ordinem misere perturbarunt.

7 *Dices nodum dissolvi posse, statuendo, quod inchoata sit monasterii seu collegii institutio per Eberhardum comitem sub annum 825 vel 826, et, illo mortuo, perfecta per* Luthardum *filium, sedente Coloniæ Gunthero archiepiscopo, et imperante Ludovico secundo, Caroli magni pronepote. Sed ipsemet, qui hujusmodi distinctionis primam suspicionem injicit, anonymus noster num. 4, ei viam præcludit num. 3, ubi aperte annum 826 cum Guntheri archiepiscopatu conjungit inquiens:* Ipse *(Eberhardus)* cum uxore et filiis duo celebria religiosorum collegia fundavit et dotavit, unum virorum in Wisschel prope Calkar, aliud nobilium virginum in Novesio anno Domini DCCCXXVI, sub Gunthero Coloniensi episcopo. *Sed ponamus* C *tantisper, errasse auctorem hunc, dum Guntheri episcopatum conjunxit cum initiis dictorum collegiorum, qui conjungendus erat cum eorumdem perfectione: aliud occurrit, quominus collegia ista notatis annis inchoata credamus per Eberhardum cum uxore Bertha ac filiis* Luthardo *et Berengero.*

Quæ de Sancti matre

8 *Etenim Bertam illam, non tantum de stirpe Caroli magni ortam esse affirmant passim omnes, verum etiam Ludovici Bavariæ regis aut ducis filiam expresse nuncupant anonymus noster sæpe citatus, tabula Novesiensis, Teschenmacher in Annalibus, et Theodorus Rhay in libro, quem* Animæ illustres Juliæ, Cliviæ etc. *inscripsit. At quis fuit, obsecro, Ludovicus ille sub illa tempora seu dux seu rex Bavariæ? Non Ludovicus pius Caroli magni filius, qui anno 806 Aquitaniæ regnum obtinuit, nec ullum in Bavariam jus habuit ante annum 813, quo a patre regni consors factus est, seu potius ante annum 814, quo solus imperare cœpit, et quo eodem, ut videbimus num.* XI, *Lotharium filium Bavariæ præfecit. Præterea non video, quid impulisset auctores nostros, ut Ludovicum pium titulo regis aut ducis Bavariæ, quo nusquam venit alibi, distinxissent potius, quam imperatoris aut saltem regis Aquitaniæ. Igitur quærendus est Bertæ pater Ludovicus alter.* AUCTORE J. P.

et avo

9 *Vetustior eo nomine ex Caroli magni imperatoris stirpe non occurrit quam Ludovicus Ludovici Pii filius, cui merito titulus ducis aut regis Bavariæ adscribi potuit, utpote quem pater, cum anno 817 Lotharium, filium suum natu majorem, imperatorem dixisset, eidem Lothario in Bavaria substituit et regem instituit. Audi Eginhardum in Annalibus Ludovici Pii apud Andream du Chesne tom. 2 Scriptorum Galliæ pag. 261:* Conventum Aquisgrani more solito habuit, in quo filium suum primogenitum Lotharium coronavit, et nominis atque imperii sui socium sibi constituit: ceteros reges appellatos, unum *(Pippinum)* Aquitaniæ, alterum *(Ludovicum)* Bajoariæ præfecit. *Varia exstant instrumenta apud Carolum Meichelbeckium tom. 1 Historiæ Frisingensis part. 2, in quibus idem Ludovicus, imperatoris cognominis filius,* Rex in Bajouuaria, Rex Bajouuariorum *scribitur: deinde tamen etiam* Ludovicus Germanicus *dictus est, et* Ludovicus I rex Germaniæ.

tradunt

10 *Et sane huic filiam fuisse nomine Bertam* E *testantur monumenta vetusta, quæ laudat Joannes ab Eckhart tom. 2 Commentariorum de rebus Franciæ Orientalis pag. 464, 614, 630 et alibi. De eadem Berta facta etiam mentio est apud nos tom.* III *Septembris in Commentario prævio ad Acta SS. Felicis et Regulæ MM. pag. 767. Annales Weingartenses, vulgati a Mabillonio in nova editione Veterum analectorum pag. 368, Bertæ obitum referunt ad annum 877, in quo desinunt, hisce verbis:* DCCCLXXVII. Berta filia regis Hludowici ob. *Habemus ergo Bertam Ludovici regis Bavariæ filiam; at, an ea conjugem habuerit Eberhardum, an filios* Luthardum *et Berengarium, imo an umquam matrimonio juncta fuerit, valde dubium est: quandoquidem, ut probat laudatus Eckhartus, Berta eadem sorori suæ Hildegardæ, anno 857 juxta citatos Weingartenses Annales defunctæ, suffecta sit abbatissa in Tigurino ac Schwarzensi monasteriis. Verumtamen hoc non sufficit, ut absolute credamus, numquam illam fuisse nuptam: cum pluribus exemplis constet, mulieribus præsertim principibus, post mariti obitum vel secessum a seculo, collatas fuisse monasteriorum præfecturas; qualia exempla habemus* F *in ipso catalogo abbatissarum Tigurini monasterii apud Martinum Crusium part. 2 Annalium Suevicorum lib. 2 pag. 45, ubi Hildegardæ obitus differtur in annum 860, Bertæ in 881.*

discutiuntur.

11 *Ponamus ergo tantisper, Bertam hanc, Ludovici Germanici filiam, eam esse, quæ in instrumento Novesiensis annalistæ* Nobilis matrona *dicitur,* de stirpe Caroli Magni regis, *ab aliis vero* Ludovici Bavariæ regis filia, *et ubique Eberhardi comitis Cliviæ uxor adscribitur. Hoc posito, mirum, quantum hic denuo a veræ chronologiæ calculis aberrarint anonymus noster et reliqui omnes, qui instituti Wisselensis et Novesiensis capituli epocham fixerunt annis 825, 826 et 838! Quippe Ludovicus iste rex Bavariæ anno 814 puer erat dumtaxat, uti testatur biographus Ludovici Pii imperatoris apud laudatum du Chesne pag. 296.* Eodem, *inquit,* etiam anno *(814, quo post obitum Caroli Magni solus regnare cœpit)* duorum * suorum filiorum, Lotharium in Bajoariam, Pipinum in Aquitaniam misit, tertium vero Ludovicum, adhuc puerilibus consistentem in annis secum tenuit. *Imo idem Ludovicus rex, quamvis anno 817, ut supra dictum est, a patre missus*

* duos

AUCTORE J. P.

sus sit in Bajoariam seu Bavariam, ob ætatis procul dubio teneritatem, non regnavit primum per se ipsum, sed per ministros, sibi a patre designatos. Probat hoc laudatus Eckhartus pag. 145, producto instrumento anni 819, cui tamquam testis subscribitur, Egilolfus pedagogus Illudovici juvenis. *Et is scilicet Ludovicus juvenis anno 825 vel 826 habuerit filiam, quæ cum marito Eberhardo ac filiis* Luthardo *et Berengario jecerit fundamenta duorum collegiorum, vel anno 838 habuerit nepotem* Luthardum, *qui cum uxore perfecerit dicta collegia, jam tum defunctis parentibus.*

et serius omnia collocanda censentur.

12 *Denique, hisce omnibus perpensis, superest, ut credamus, collegiorum illorum primordia jacta fuisse dumtaxat post annum 850, imo fortasse multo serius : sic enim cum iisdem primordiis conjungere poterimus tempora Guntheri seu Guntharii archiepiscopi, qui anno circiter 873 e vivis abiit, Ludovici secundi imperatoris, qui Caroli magni pronepos fuit, vixitque usque ad annum 875, et Bertæ, si tamen Eberhardi conjux fuerit filia Ludovici I regis Bavariæ, quod certo affirmare non ausim, tum propter dicta num. 10, tum quia,* B *qui asserunt filiam fuisse regis vel ducis Bavariæ, anonymus noster, tabulæ Novesiensis auctor, Teschenmacher et alii, manifestis erroribus et anachronismis laborant; instrumentum vero Ms. Novesiense, omnibus, meo judicio, antiquius et melius, simpliciter eam appellat matronam de stirpe Caroli Magni regis.*

§ II. Sancti conjux ac liberi; alii etiam hic scriptorum anachronismi.

Sancti conjux ac liberi.

Concors est scriptorum omnium, qui de S. Luthardi *conjuge meminerunt, sententia, fuisse illi similiter nomen Berthæ seu Bertæ, patrem vero Arnulphum imperatorem. Veldenarii verba dedimus num. 2, et anonymi nostri num. 4. Wernherus Teschenmacher, quem secutus est Theodorus Rhay, sic habet in Annalibus part. 2 pag. 190:* De Luthardo, sub Lothario, Ludovico II, Carolo Calvo, et Ludovico III imperatoribus, Cliviæ comite decimo, Pighius scribit, quod ob virtutes, vitæ puritatem ac sanctimoniam meruerit C affinitate stirpis Caroli Magni et domus Cæsareæ decorari, et Arnulphi imperatoris filiam Bertham in uxorem accipere, ex qua duos filios suscepit Balduinum seu Baldericum successorem, et Richfridum Tubantiæ comitem. *Joannes Cuspinianus libro de Cæsaribus et imperatoribus Romanis hæc notat in Arnulpho :* Reperi ejus quoque filiam, sed ex qua uxore ignoro, Bertham, quam Luthardus primus ejus nominis, comes Clevensis, filius Eberhardi, uxorem duxit, duosque filios ex ea peperit, Balduinum II, undecimum comitem Clevensem, et Richfridum, patrem Waldrici episcopi Trajectensis. *Cuspiniano adhæsit Wolphangus Hungerus in tabula genealogica Caroli Magni, quam inseruit Annotationibus suis ad Cuspiniani librum, et in qua incipiens a Carolo Magno per Ludovicum pium, Ludovicum I Bavariæ regem, Carolomannum item regem Bavariæ, ac denique Arnulphum imperatorem, descendit ad Bertham, in eaque desinit verbis sequentibus :* Bertha filia, nescitur utra ex matre; ipsa Luithardi comitis Clevensis uxor. *Binas nominat hic auctor Arnulphi conjuges, Agnetem et Deytham seu Luitgardam, idemque facit Hieronymus Henninges in Theatro genealogico ac præterea inter* D *liberos Arnulphi et Luitgardæ recenset Bertam uxorem* Luthardi *comitis Clivensis.*

et conjugis majores.

14 *Hæc modo si conferamus cum relatis paragrapho præcedente, relinquitur, ut dicamus,* Luthardo, *Ludovici Germaniæ seu Bavariæ regis nepoti, conjugem fuisse ejusdem Ludovici proneptem atque sic utriusque a Carolo Magno propaginem statuamus :*

Carolus Magnus, imperator.

Ludovicus Pius, imperator.

Ludovicus I Germaniæ seu Bavariæ rex.

Berta uxor Eberhardi — Carolomannus Bavariæ rex.

Luthardus — Arnulphus, imperator.

Bertha Luthardi uxor.

Apparet hic, fateor, notabile discrimen ætatis Luthardum *inter et Bertham conjuges, sed id insolens non est, præsertim ubi suspicari possumus, quod aliquis, qui ante mundi fastum ac nuptias* E *aversatus, soli Deo se mancipare constituerat, non nisi diuturnis parentum, nepotes ac heredes desiderantium, ac populi universi, dominos ex eadem familia exoptantis, precibus fractus, animum adjecerit ad ducendam uxorem; prout Vitæ rhythmicæ auctor, et Joannes Melas poeta, de quibus infra agendum erit, a* S. Luthardo *factum fuisse, cecinerunt; prior his versiculis :*

Jam parentes deserere, immo mundum dimittere,
Seque claustris includere, cogitabat assidue
Miles Christi fortissimus, Luthardus vir sanctissimus,
Claustrorum probatissimam ardens subire regulam
Servire soli Domino corde optabat intimo;
Sed quod gestat in animo, nequit implere, Domino
Impediente talia, ac præparante alia.

Alter vero isto carmine :

Vivere cum thalamis cælebs decreverat Heros,
Propositum vetuit subditus atque parens;
Præcipitur chari vitam post vota parentis
Uxoratus agat, Clivia tecta regens.

Tot hic rursus apud scriptores

15 *Sed miror denuo, quomodo Veldenarius, dum* Luthardi *uxorem, Arnulphi imperatoris filiam fuisse scripsit, non adverterit errores suos* F *in enarrandis gestis aliis : præsertim ubi Wisselense et Novesiense capitula per* Luthardum *et Bertam instituta retulit sub annum 838, quandoquidem Arnulphi avus et Bertæ proavus, Ludovicus Germaniæ rex, puer esset dumtaxat anno 814, uti ostendimus num.* XI; *Arnulphus vero regnum Germaniæ adeptus sit dumtaxat sub annum 887, atque imperator coronatus sub 896. Præterea, dum hæc Arnulphi tempora considero, viam non reperio, ut verisimili ulla ratione exponam, quæ scribunt Hermannus Stangefol lib. 2 Annalium Circuli Westphalici, et Teschenmacherus ac Rhayus aliquoties laudati, abiisse scilicet e vivis* S. Luthardum *anno 881, post regimen Clivensis comitatus annorum quadraginta quatuor, relictisque ex Bertha, Arnulphi filia, liberis duobus, Balduino seu Baldrico et Ricfrido, qui Balduinus seu Baldricus, uti addit Teschenmacherus* sub Carolo Crasso, Arnulpho, et Conrado I imperatoribus *Clivensis comes fuit, et* cum provinciam Cliviam annis XXXVII administrasset, anno CMXVII exspiravit.

16

A occurrunt 16 *Nam primo, creditu mihi admodum difficile apparet, Arnulphum, qui anno 887 subrogatus est Carolo Crasso, quia ab hoc tum* non modo vires corporis, *uti referunt Annales Metenses et Regino*, verum etiam animi sensus *diffugerant, habuisse anno 881 ex filia nepotem, administrandæ provinciæ Clivensi idoneum. Secundo, æque difficile est perceptu, quomodo* Luthardus *per annos 44 tenuerit Clivensem comitatum, si mortuus sit anno 881. Nam patrem ejus Eberhardum obiisse anno 835 aiunt quidem Teschenmacherus et Rhayus; Stangefolius autem anno 837: sed non probant; eorumque opinio videtur nobis abunde improbata per ea, quæ paragropho præcedente protulimus et discussimus tum super ejus conjuge, secundum ipsos Ludovici Bavariæ regis filia, tum super institutione collegiorum Neresiensis et Wisselensis, sub archiepiscopatu Guntharii Coloniensis, et imperio Ludovici II, per Eberhardum facta, ac proin post annum 850.*

difficultates 17 *Adde, quod ipsemet Teschenmacherus opinionem suam evertat et manifeste errores suos chronologicos prodat part. 2 Annalium pag. 188; ubi* B *primo tradit sequentia:* Sed ad Balduinum (*Eberhardi patrem*) redeamus. Is exequiis Caroli Magni, anno DCCCXIV, V Kalend. Febr. in urbe Aquensi celebratis, interfuit, tum etiam Ludovicum Pium, a filiis imperio exutum, et Successione (*imo* Suessione) ut vult Munsterus, sive Compendii, ut Baronius, sive Aquis, ut Beckius in custodia detrusum, fortiter adjuvit, et pristinæ libertati et honori cæsareo cum multis aliis principibus, inprimis Ludovico Bavaro, et Balduino Flandro restituit, et Noviomagum reduxit; a quo propterea Tubantia, vulgo Twentia donatus. *Eadem habet anonymus noster, sed annum Balduini mortualem supprimit, quem Teschenmacherus notat hisce verbis:* Obiit post XVI annorum imp. anno Christi DCCCXXXII. *Dein ad Ludovicum, Balduini filium natu majorem et successorem, procedens, sic ait:* Ludovicus autem sub eodem Ludovico Pio imp. comes Cliviæ octavus, cum annis præfuisset quatuor vel quinque... cælebs sine hærede excessit anno Christi DCCCXXVII. *Denique paucis interpositis:* Eberhardus, *inquit*, patri Balduino et Ludovico fratri successit, sub Ludovico Pio, et Lothario ejus filio comes Cliviæ nonus. C *Relatis autem ejusdem gestis, subdit:* Rexit comes Eberhardus comitatum Clivium annis novem; obiit anno DCCCXXXV.

et errores chronologici. 18 *Adverte modo, quam belle connectantur, denotati anni cum iis, quæ de Ludovico Pio retulit annalista primo loco. Etenim juxta unanimem scriptorum veterum ac recentiorum, et ipsius quidem Teschenmacheri part. 1 pag. 93, chronotaxim; Ludovicus in filii Lotharii potestatem venit dumtaxat sub annum 829 vel 830, quo posteriore habita sunt comitia Neomagi utriusque consensu, et imperator pristinæ dignitati restitutus est. At exortis interim novis turbis, secundo captus est a Lothario Ludovicus et in custodia detentus sub annum 833, atque anno 834, auctore præsertim Ludovico Bavariæ rege, ac juvante cum aliis Pippino rege Aquitaniæ, captivitate solutus est et imperium recuperavit. Itaque si hisce interfuit Balduinus Clivensis, Eberhardi pater, uti Teschenmacherus, confundens utramque Ludovici Pii captivitatem, asserit, et canit Petrus a Streithagen sequenti carmine:*

Succedens rapto Balduinus in ordine fratri
Adstitit exequiis, Carole Magne, tuis,
Cumque patrem nati bello insequerentur et armis
Cæsareo, juvit, motus honore, Pium.

AUCTORE J. P. *His, inquam, si interfuit Balduinus, non potuit Teschenmacherus, nisi per errores manifestos, comitum Clivensium designare annos emortuales eo, quo fecit, modo, debuitque Balduini obitum differre saltem ad annum usque 835, Ludovici ad 840, Eberhardi ad 849,* Luthardi *denique usque ad 893.*

ut de tempore nihil determinare possimus 19 *Ex hactenus discussis sufficienter perspicit studiosus lector, quam sit perturbata Clivensium comitum seculi* IX *et procul dubio etiam seculi* X *chronologia, cujus ulteriorem disquisitionem eruditioribus Cliviæ scriptoribus relinquo: si forte apud hos instrumenta lateant, quibus ex intricatissimo labyrintho, in quem citati Teschenmacherus, anonymus noster aliique lectorem suum conjiciunt, ipsi evadant, ac distinctius assignent, quantum temporis Sanctus comitatui præfuerit, quove anno circiter in cælos abierit; nos interim nihil determinare valentes, hunc quam latissime statuimus seculo* IX, *et ad ea, quæ de ejus cultu comperta sunt, progredimur.*

E

§ III. Memoria in Fastis; cultus; Vita metrica hic danda.

Memoria in Fastis. Annuntiant *hodie* S. Luthardum *in Auctariis Usuardini Martyrologii Grevenus his verbis:* Luthardi comitis Clivensis et confessoris; *istis Molanus:* Luthardi comitis Clivensis et confessoris, qui fundavit claustrum Wischelense et Nussiense. *Florarium quoque nostrum Ms. sic illum paucis memorat:* Luthardi comitis. *Ferrarius item in Catalogo generali Sanctorum:* Cleviaci in Germania inferiore S. Luthardi comitis: *et Castellanus:* Cliviæ S. Luthardi comitis. *Ceteris fusior est auctor Martyrologii Germanici, cujus annuntiatio Latine hunc sensum habet:* Item Sancti Luthardi, Cliviæ comitis e regia stirpe oriundi. Is adhuc dum puer, cuilibet recte vivendi norma prælucens, abstinentia, castitate, obedientia, patientia, vigiliis et orationibus ita Deo placere studuit, ut omnes eum, quamvis laicum, dicerent monachum perfectum. Ecclesiam exstruxit beatissimæ Mariæ Virgini, vitamque illic in omni sanctitate peregit. Monasterium quoque in Wischel ac Novesii instituit. F

et elogia Sancti. 21 *Eodem pene elogio ornat Sanctum nostrum Petrus Cratepolius in libello de Sanctis Germaniæ. Wernerus Rolevinck in Antiqua Saxonia; is apud Leibnitium tom. 3 Scriptorum Brunsvicensium pag. 645 enumerans Sanctos Westphaliæ,* Beatus etiam, *inquit*, Luthardus Clivensis comes suam terram et stirpem nobilitat. *Pater Guilielmus Boyss e Societate nostra in litteris, Juliaco ad patrem Bollandum directis* XXVIII *Novembris anno 1642, ita monet:* De S. Luthardo ait Pighius, quod ob virtutes, vitæ puritatem ac sanctimoniam non solum meruerit affinitate stirpis Caroli Magni et domus cæsareæ decorari, et Arnulphi imp. filiam in uxorem accipere; verum etiam post mortem authoritate sedis Apostolicæ Divorum numero adscribi. Certe præcipuum ornamentum tam illustris domus est habere in numero suorum Principem sanctitate fulgentem, velut ignes inter Luna minores. Hæc ille; *Pighius scilicet, haud dubie in libro, qui* Hercules prodicius *inscribitur. Nam Teschenmacherus in Elencho auctorum, quibus usus est, Pighium in* Hercule prodicio *recenset, et ubi agit de S. Luthardi conjugio, eadem plane verba usurpat. Pighium verisimiliter secutus est idem* Te-

AUCTORE J. P.

Teschenmacherus pag. 190, sic scribens : Auctoritate Papæ Divorum numero adscriptus est. *Rhayus rem ita exprimit :* A morte Albo Sanctorum adscriptus *est. Quo Pontifice, vel quo ritu, nusquam reperi.*

Colitur Wisselæ, ubi sepultus fuit;

22 *De Sancti sepultura ac miraculis sic scribit breviter anonymus aliquoties laudatus :* Collegium quoque Wisselense, a parentibus nondum perfectum, ipse otius consummavit, in quo cum miraculorum gloria sepultus est cum uxore et liberis. *Creditur autem etiam hodie in eadem Wisselensi ecclesia collegiata asservari* S. Luthardi *caput, uti referunt Teschenmacherus et Rhayus; at quo cultu illic afficiatur, quave solemnitate recolatur ejus annua memoria, non significant. Coli tamen satis constat : sic enim ad nos perscripsit anno 1692 R. P. Joannes Michael Vanderketten Brigittinorum in Marieblom Calcariæ Prior :* Media hora distat a nobis capitulum Wisschellense, ubi colitur et quiescit fundator eorum S. Luthardus comes Cliviæ. *Id ipsum docemur ex Antiphonis, Versiculis et oratione, quæ ex lib. Ms. Carthusiæ Coloniensis descripta ad nos transmisit insignis Operis nostri adjutor P. Joannes Gamansius, quæ*-B *que hic subnecto.*

varia indicia

23 Surgite, cantemus et corde pio jubilemus;
Luthardo sancto uniri mereamur et Agno.

ANTIPH. Salve sancte Pater, Christi præcelse minister,
Inclyte Luthàrde peccatis vincla resolve.
Sanctitate quidem virtutum prævius, idem,
Jure sequendus, iter declarans clare Magister.
Vere Dei Famulus, qui carnis respuit actus
Sanctarum sanctis virtutum splenduit actis.

℟. Nobilibus natalibus ortus fuit Luthardus, sed nobilioribus refulsit moribus, adhuc puerulus Deitatis effectus est cultor sublimis. ℣. Tanto feliciorem se probans et nobiliorem.

℟. Hic dives mundi projecit dulcia mundi;
Propterea meruit adipisci gaudia cœli.
℣. Parva quidem terrena putat, cælestia captat.

antiqui

24 ANTIPH. Phœbo splendidior rutilans mitissime Rector,
Ante pium Christum, mundum qui condidit istum,
Dans constanter opem languentibus atque salutem.
O venerande comes conserva te venerantes.
C Cœlica Christe tuis qui præstas præmia Sanctis,
Protege Luthardi venerantes festa beati.

℟. O imitabilem Virum, et verum Christi Famulum, qui pro Christo opes respuit, quas copiosas habuit. ℣. Patrocinio ergo hujus nos juvari posse credimus.

℟. Hic prudens... obtulit Ecclesiæ qui se Deo primitus, postea sua contradidit. ℣. Corpus mactans jejuniis, conferens opes ecclesiis.

℟. Ora pro tuis famulis semper tibi devotis electe Christi Confessor, qui es regni possessor. ℣. Transfer tuam familiam ad eamdem gloriam.

ANTIPH. Insignis Consul, quamvis jam corpore exul,
Hanc miserando tamen devotam respice plebem.
Sanctus Luthardus, regali stemmate natus,
Christo servivit, cujus præcepta subivit,
Pectore devoto prudenter cordeque toto.

℟. Cultor justitiæ, pietatis verus Amator
Egregius Miles Domini super astra levatur.
℣. Cujus vita bona meliori fine beatur.

COLLECTA. Deus, qui hodiernam diem sacratissimam nobis beati Luthardi confessoris tui solemnitate tribuisti, adesto propitius Ecclesiæ tuæ precibus, ut, cujus gloriatur meritis, muniatur D suffragiis. Per Dominum.

et solemnis cultus

25 *Hinc sane conjectare fas est, et antiquum esse Sancti cultum, et valde solemnem. Porro, quo loco habeant* Luthardum *suum Clivenses, abunde expressit Petrus a Streithagen in carmine num. 1 recitato, cui addo aliud, compositum, teste Teschenmachero, per Petrum Verhagium in collegio Clivipolitano canonicorum scholarcha.*

Ælia gens, atque Ursinii, Caroliqne propago
Te reddunt celebrem, dive Luthàrde comes,
Ast pietas, tecum primis quæ crevit ab annis,
Te magis illustrem fecit in arce poli.
Ergo regali, quam fers a stemmate laudem,
Virtute hanc multo fœnore reddis ei.
Sceptrigera de gente tuum cum fratre Luthardo
Stemma, Berengari sancta propago, trahis.
Clivia te genuit, nutrivit musa, polivit
Callidice, amplexa est pontificem Austrasia.
Bina hac prole Eberharde comes ter tertie fulges,
Quos jure indigetes patria nostra colit.

atque hoc inter

26 *Præterea biographus, num. 30 laudandus, ita de* S. Luthardo *loquitur, uti solent alii de peculiari gentis cujusdam patrono : certe Joannes* E *Melas, poeta Clivensis, haud obscure indicat, ejusdem patrocinio devotam esse Wisselensem ecclesiam. Integrum poema, utpote quod simul Sancti gesta pleraque complectitur, huc transfero ex Annalibus Teschenmacheri pag. 190 et seq.*

Forte cupis, templo quis præsit, noscere lector,
Huc oculos flectas, ac lege, certus eris.
Maxima Luthardus, Clivensis gloria plebis,
Hac nobis colitur Præses in æde sacra.
Qui comes illustris decimus fuit ordine quondam,
A Domino fide credita sceptra gerens.
Nobilis electo qui vere stemmate natus,
Nobilior multo sed pietate fuit.
Magnanimo * præstans Eberhardus inclytus heros
Subjectis genuit Pignora tanta suis.
Clivia gens primis hunc mirabatur ab annis
Gaudebat merito plurimum uterque parens.

** lege Magno animo*

Poema

27 Quem mare, quem tellus, quem vastus suspicit æther,
Assuescit teneris lætus amare Deum. F
Pigritiem fugit, quæ certæ est Lerna malorum,
Incubuit sacris nocte dieque libris.
O quantum ad veros juvenis contendit honores,
Subjiciens Domini sedula colla jugo!
Sanctus, morigerus patribus, monitisque parentum,
Optima præposuit, pessima quæque cavens.
Turgidulum sprevit fastum, cælestia quærens,
Blanditias sprevit, gaudia vana simul.
Turpibus abstinuit; non cor malesuada libido,
Non crimen potuit nec penetrare dolus.
Affligens teneros vigilando corporis artus,
Mollitiem fugit, lautitiasque simul.
Pectore Luthardus suspiria duxit ab imo,
Pro se proque suis Numina sæpe rogans.
Despexit nimium ventosæ murmura famæ,
Supremo studuit rite placere Deo.
Jugiter immotæ fuit hic virtutis amator;
Tempsit opes, miseris munera larga dedit.

Sub-

A Subjectos placida conservans pace quietos,
Æterni coluit jura sacrata Dei.
28 Æquoreas citius numerare * veris arenas,
Omnia quam tanti dixero gesta Viri.
Ædificant alii speciosas fortiter arces,
Ut reddant populo nomina clara suo:
Hic meliora sequens, venerandas construit ædes;
Inscriptum cælis nomen habere studet.
Acceptam terram sacros convertit in usus,
Binaque construxit cum patre templa suo.
Hymnisonas voluit laudes hic dicere Christo,
Sancta conspicuos relligione viros.
In templo, quod habent Nussenses, carmine jussit,
Nobilis ut Triadi sanguine virgo canat.
Vivere cum thalamis cælebs decreverat Heros,
Propositum vetuit subditus atque parens.
Præcipitur, chari vitam post vota parentis,
Uxoratus agat, Clivia tecta regens.
Cæsaris Arnulphi meruit sibi ducere gnatam
Conjugio tanta nobilitate Comes.
B Talia præstiterant pietas et maxima gesta,
Militiæ virtus, fama, decusque Viri.
29 Relliquit patriæ binos ex conjuge natos
Multis conspicuos relligione pari.
Zephlicense comes Balduinus nomine templum
Christo, Luthardi digna propago, struit.
Idem succedit Patri jam morte soluto:
Richfridus frater Twentica tecta regit.
A Christo tandem Luthardus morte vocatus
Exuvias posuit corporis, astra petens.
Cælitibus junctus vivit cum Principe Christo,
Sedibus æthereis nil nisi læta videt.
Quam felix moritur, Domino qui rite ministrat!
Quanta parata sibi gaudia Justus habet!
Ædibus his igitur Luthardus præsidet heros,
Qui modo flammigeri regnat in arce poli.
Hinc propone tibi, lector studiose, Patronum,
Ut referas comitem moribus atque fide:
Post obitum celsam sic ingredieris in aulam,
Cælica perpetuo gaudia lætus agens.

gesta ejus pleraque
* l. numerarem vel numeravero
complectens.

C 30 *Hactenus poeta laudatus, qui propter hoc Opus inter scriptores Belgas locum obtinuit apud Valerium Andream verbis sequentibus:* Joannes Melas Clivensis descripsit versibus Vitam Luthardi, decimi Cliviæ comitis, inter Sanctos relati; *at qua ætate floruerit, non reperi uspiam. Ceterum poema istud, uti patet, obnoxium non est iis difficultatibus genealogicis et chronologicis, in quas se conjecere ii pene omnes, qui stylo soluto Sancti gesta pertractarunt, et ea propter nulla ipsi annotata subjicimus; sicubi tamen elucidatione videbitur indigere, hauriri hæc poterit vel ex antedictis in Commentario, vel ex annotatis, subjiciendis Vitæ rhythmicæ, quam dabimus ex Legenda, typis Lovaniensibus edita anno 1485, quamque contulimus cum tribus apographis Mss., quorum primum desumptum est ex Ms. bibliothecæ Carthusiæ Confluentinæ, et, post collationem cum Ms. Carthusiæ Coloniensis, nobis submissum a patre Joanne Gamans anno 1638; alterum ex Ms. Bodecensis monasterii per ejusdem R. P. Priorem Ranutium Poppenschutz nobiscum communicatum anno 1680; tertium subministravit idem Gamansius anno 1641, sed absque indicio bibliothecæ, ex qua deprumptum fuit. Opus est ignoti auctoris et ætatis; de pretio ejus judicabit ipse lector.*

Vita rhythmica hic danda.

AUCTORE J. P.

VITA RHYTHMICA

Auctore anonymo,

Ex Legenda Lovaniensi, edita anno 1485 et collata cum Mss. apographis, Confluentino, Coloniensi, et Bodecensi.

Luthardus comes inclytus,
Regali stirpe editus,
Quanto carnis prosapia,
E Et seculi potentia
Apud potentes micuit,
Tanto ardenter studuit
Ante Dei præsentiam
Habere conscientiam
Mundam atque purissimam.
Divina dante gratia,
In parva pueritia
Tanta plenus peritia
Refulsit et prudentia,
Ut jam ipsis parentibus,
Et cum illis versantibus
Quædam vivendi formula
Videretur et normula.
Nam suis genitoribus,
De se multum lætantibus,
Tantam obedientiam
Exhibebat et gratiam,
Ut, qui eum agnoscerent,
Huic admirando dicerent;
O felix patris meritum,
Qui talem habet Filium,
A quo vere consilium
Jam sperat et auxilium! F
2 O Everarde ditissime *,
Et per cuncta dignissime
Tam veneranda Sobole,
Atque tam dulci pignore,
Semper Christo veraciter
Servisti non fallaciter.
O Bertæ læta viscera
Quæ genuerunt talia
Tamque sacrata pignora!
Beata quoque ubera,
Quæ Puer iste suxerat,
Qui in ætate tenera
Tanta refulget gratia
Et morum excellentia.
O Berengere Tholetane a
Præsul dignissime
De tali fratre
Gaude plenissime.
3 Quis Puer iste fuerit,
Si ad ætatem pervenerit?
Hic antiquorum militum,
Atque priscorum comitum
Jus vere servaverit,
Et forsan renovaverit.
En ab ipsis cunabulis

Sancti genus, mores
ac parentes.
* al. dilectissime
Post pueritiam

Puer

A. ANONYMO.

Puer clarus et nobilis
Cunctis valde amabilis,
Et per cuncta probabilis,
Vigore abstinentiæ,
Et flore pudicitiæ,
Forma obedientiæ,
Exemplo abstinentiæ
Cœpit placere Domino,
Regi regum altissimo:
A quo jam cursus bravium
Vitæque tenet præmium.
Post annos pueritiæ
Luthardus adolescentiæ
Artus decentes induit,
Qua in ætate studuit
Sub habitu militiæ
Sic Christo suo vivere,
Ut quamvis esset laicus,
Tamen perfectus monachus
Diceretur ab omnibus.
Nam juxta Verbum Domini,
Quæ sua erant, Cæsari
Reddebat, nec non Domino,
Quæ sua procul dubio.
B 4 Corpus suum vigiliis
Affligens et jejuniis,
Pernoctabat assiduis
In sanctis orationibus;
Sæpe flectendo genua,
Frequentando suspiria,
Fletu rigando lumina,
Palmis tundendo pectora.
Seque suaque opera
Cum fide devotissima
Sic commendabat Domino,
Dicens corde purissimo:
Cunctorum Christe Conditor,
Factorum juste Redditor,
Me Servum tuum visita,
Visitando vivifica.
De summo cæli solio,
Tuo fovens auxilio,
Me Jesu clemens respice,
Meaque vota suscipe,
Qui sursum Patri considès,
A quo nec umquam dissides.
Dignare Rex piissime,
Sanctorumque Sanctissime
C Virtute tuæ dexteræ
Me talem tibi reddere,
Ut tibi acceptabilis
Vivam atque placabilis.
5 Istis et his similibus
Factis atque sermonibus
Se confessor sanctissimus,
Luthardus miles strenuus,
Commendabat attentius
Summo Deo cum fletibus
Tam diebus quam noctibus;
Noctu tamen frequentius.
Hunc sæpe mater inclyta
Admonebat, ne talia
Tam dura et tam aspera
Præsumeret in tenera
Ætate atque parvula.
Admonebat et inclytus
Hic cum pater sæpius,
Christi repletus flamine
Luthardus dulci famine
Rogabat et oramine
Patrem cum matre nobili,
Ne sibi tamquam juveni
Hæc improperando dicerent,
Pie ac juste viverent.
Vincebatur a Filio
Prudens pater, et merito
Obediebat Puero,
Quem gestarat in utero,
Felix mater et nobilis
Christoque acceptabilis.
6 Jam parentes deserere,
Immo mundum dimittere,
Seque claustris includere
Cogitabat assidue
Miles Christi fortissimus,
Luthardus vir sanctissimus,
Claustrorum probatissimam
Ardens subire regulam
Corde optabat intimo,
Sed quod gestat in animo,
Nequit implere, Domino
Impediente talia,
Ad præparante alia.
Convocatur a Cæsare,
Sub cujus fulsit tempore,
Pippino *b* dicto nomine,
A quo ullo molimine
Nusquam quivit discedere,
Quin præceptis regalibus
Consentiret et precibus.
Vix Vir hic jussu Cæsaris
Nomen suscepit consulis *c*
Insulam dedit ei Wischelam,
In qua ædificavit ecclesiam *d*,
In honorem sancti Salvatoris,
Nec non Dei Genitricis.
7 Sublimatus insignibus
Luthardus consularibus
Nobiliter ad atria
Festinus redit patria,
Et quanto nunc liberius
Vivendi Deo uberius
Facultas est, quam primitus,
Tanto magis discretioribus
Vigiliis et orationibus,
Luthardus comes inclytus
Corpus frangit assiduis.
Nunc lubet cuncta vendere,
Conservata dispendere,
Congregata dispergere,
Pauperibus tribuere.
8 Refocillantur pauperes,
Claudi, surdi et debiles;
Restaurantur ecclesiæ,
Luthardi pio opere.
Tanto Patrono populus,
Clerus nec non exercitus,
Lætantur inde nobiles,
Congaudent et ignobiles.
Omnes ejus consilio
Sustentantur et auxilio *e*.
O venerandum Comitem!
O admirandum Militem!
O Patronum sanctissimum!
O Patrem devotissimum,
Quem litteris non instruit,
Hunc flamen sanctum imbuit.

Marginalia: B *et adolescentiam piissime* — C *transactam* — D — *a vita monastica, ad quam anhelat, prohibetur.* — E — b — c — d — *auctusque honoribus totum sese* — F *piis operibus impendit.* — e

ANNOTATA.

a *Sic habent apographa nostra, præter unum Bodecense, in quo legitur :* Tholomitane. *Sed ubique mendose : nusquam enim in catalogis Toletanorum præsulum occurrit Berengarius iste. Merito*

A *to etiam dubitari potest, an tota hæc periodus reliquis adjecta non fuerit ab interpolatore; certe multum discrepat a qualicumque primi auctoris metro. Berengarius ab aliis passim, ut vidimus in Commentario, Tullensis episcopus creditus est : sed neque hujus episcopatus catalogis insertus fuit olim. Claudius Robertus in Gallia Christiana pag. 495, narrata morte Arnaldi episcopi sub annum 894, sic Berengarii meminit extra ordinem :* Circa hæc tempora nominatur Berengarius episcopus Tullensis apud nonnullos, ex gente Cliviensi. *Calmetus vero, qui eum prætermiserat in serie episcoporum Tullensium, præfixa tom. 1 Historiæ Lotharingicæ primæ editionis, locum ei concessit in editione secunda propter auctoritatem instrumenti Novesiensis, recitati in Commentario nostro num. 5.*

b *Vel erratum hic est in nomine, vel dicendum, quod designetur Pippinus, Pippini regis Aquitaniæ sub annum 838 defuncti, filius, qui, invito Ludovico Pio regem se dixit, et post varias fortunæ vices, sub annum 864 ab Aquitanis captus, ad Carolum Calvum adductus, et, dum communi procerum sententia tamquam patriæ nominisque* B *Christiani proditor damnatus esset ad mortem, arcta custodia inclusus est. Alium equidem Pippinum non invenio post medium seculum* IX, *qui hic designari queat : quapropter primum mihi multo verisimilius est; putoque, substituendum nomen imperatoris cujusdam istorum temporum, præsertim cum dicatur Sanctus convocatus fuisse* a Cæsare.

c Consul et Consulatus *apud mediæ et infimæ Latinitatis scriptores usurpantur pro* comite *et* comitatu, *ut variis exemplis ostendit Cangius in Glossario. Hinc sensus esse videtur, quod Sanctus, postquam aliquo tempore in aula versatus esset, mortuo patre, comitis titulum assumere jussus sit, et ad gubernandos subditos ex aula Cæsaris discedere ei licuerit.*

d *In Comment. prævio § 1 disserui de fundato vel certe perfecto per Sanctum nostrum Wisselensi collegio; uti et de Novesiensi, cujus hic non meminit biographus, sed forte complexus id est verbis generalioribus, dicens inferius num. 8* Restaurantur ecclesiæ Luthardi pio opere; *an similiter illustre virginum Essendiense collegium, et alterum virorum in Salenstadt? Certe et hæc a Sancto nostro erecta fuisse, asserunt anonymus Chronicorum collector, laudatus num. 3 et 4 Commentarii nostri, Teschenmacher part. 2 Annalium pag. 190, et Rhayus de Animabus illustribus Juliæ, Cliviæ etc. ad diem 15 Septembris :* Is (Luthardus, *inquit anonymus)* una cum Alfrido Hildesemensi episcopo nepote, binas religiosorum congregationes plantavit, unam virorum in Salenstadt, alteram nobilium virginum in Essendia. *Verumtamen nudum illorum auctorum assertum, non sufficit mihi, ut ipsis assentiar, maxime quia apud alios dictorum collegiorum exstructionem uni Altfrido constanter attributam reperio. Acta sancti hujus Antistitis apud nos illustrata sunt tom.* III *Augusti a pag. 210, et eadem occasione collegiorum Essendiensis ac Salenstadensis mentio facta, at nullum* E *productum instrumentum, unde elicias, Altfrido in iis fundandis socium fuisse* Luthardum *comitem. Comparet quidem in Diplomate Assendiensis seu Essendiensis fundationis, ibidem dato,* Luithardus, *sed tamquam testis dumtaxat ; neque is noster fuit, sed, uti expresse additur,* Luthardus *episcopus Paderbornensis.*

e *Confluentinum Ms. sic habet :* Collætantur, imo nobiles gaudent et ignobiles. *Porro sunt et aliæ levis momenti in apographis vocum diversitates, quas operæ pretium non fuit observare.*

f *Hic desinunt Mss. a Gamansio accepta, atque editio Lovaniensis : sequentia leguntur in solo Bodecensi apographo.*

AUCTORE J. P.

DE S. PHILOTHEO PRESBYTERO

C

IN VICO MYRMICE MINORIS ASIÆ

F

SYLLOGE

J. S.

Ex Menologiis aliisque Fastis maxime Græcorum.

SEC. X ALT. VITIUS. *Sanctus hic in Fastis Græcorum memoratus.*

Omnes *fere Græcorum Fasti, cum editi tum inediti et apud nos manuscripti, magno consensu hodie annuntiant* S. Philotheum *presbyterum, ac insignibus miraculis clarum Græcos secutus est Ferrarius in Catalogo generali, et novissime Castellanus in Martyrologio universali. Attamen Eminentissimus Baronius* Philotheum *Martyrologio Romano non inseruit, licet multos alios ex Menologio Græcorum, quod Sirletus Latinum fecit, passim adoptare consueverit. Prudens ratio, quantum conjicio, deterruit Baronium, ne* Philotheum *Latinis Fastis adderet, quia de ætate ipsius non constat ex dicto Menologio neque ex Menæis, ita ut non potuerit satis esse certus, utrum* Philotheus *vixerit ante schisma Græcorum, an tempore illius schismatis. Idem timor me deterreret nisi* Philotheus *haberetur in Menologio, quod seculo* X *jussu Basilii imperatoris collectum est. Nam ante illud tempus Græci non fuerant schismatici, nisi subinde paucis annis, maxime sub Photio, schismatis auctore passim dicto. Attamen successores Photii seculo* IX *et* X *non fuerunt schismatici, ut alibi ostensum est; sed medio fere seculo* XI *Michael Cerularius Photii schisma instauravit. Itaque cum nullos in illo Menologio hactenus repererim schismaticos;* Philotheum, *a miraculis* thaumaturgum *cognominatum, nequaquam prætermittendum censeo : neque enim miracula, tanto consensu asserta, sine ulla ratione pro figmentis habenda censeo.*

natus est in provincia Minoris Asiæ,

2 *Menologium Basilianum ad* XV *Septembris ita habet :* Eodem die commemoratio sancti patris nostri Philothei thaumaturgi. *Sequitur elogium : sed hoc mendose redditum est Latinum, dum interpres, non intelligens, quid medio ævo Græci per vocem* θέμα *designarent, nomen proprium regio-*

AUCTORE J. S.

gionis pro nomine proprio viri sumpsit. Quapropter ipsa verba Græca, quibus Sancti patria indicatur, huc transfero : Φιλόθεος ὁ θαυματουργὸς ὑπῆρχε μὲν ἀπὸ τοῦ θέματος Ὀψικίου. *Quæ ad Verbum sic exprimo :* Philotheus thaumaturgus erat ex themate Obsequii. *Per* thema *autem designatur regio ampla, aliquot complectens provincias, quibus unus præerat. Nam seculo decimo, quo Menologium fuit conscriptum, imperium Orientale divisum erat in themata, ut docet Constantinus imperator Porphyrogenitus, qui duos libros de Thematis conscripsit, editos ab Anselmo Banduro in Imperio Orientali tom. 1. Inter themata septemdecim, quæ lib. 1 recenset, quartum vocatur* Ὀψίκιον Obsequium, *cui comes præerat. Illud vero thema, quod* præfecturam *aut* provinciam *nomine magis Latino dicere possumus, erat in ea parte Asiæ Minoris, quæ Constantinopoli maxime est vicina. Nam pag. 9 in Obsequii themate populos enumerat his verbis :* Gentes vero ac populi, qui Obsequium constituunt, sunt hi; Bithyni, Mysii, Phryges, Dardani, qui et Troiani dicuntur. *Deinde et urbes præcipuas enumerat, primamque ponit* Nicæam, quæ est
B metropolis.

et in vico Myrmice :

3 *Ex hisce igitur habemus,* Philotheum *fuisse natum in Minore Asia, et quidem in una ex quatuor ejus provinciis maxime Occidentalibus, quæ juxta Bosphorum, Propontidem et Hellespontum extenduntur, id est, aut in Bithynia, aut in Mysia, aut in Phrygia minore, aut in Troade. In Menologio Sirleti dicitur fuisse* ex regione Myrmica; *sed vertendum fuit, opinor,* ex vico, *aut* ex oppido Myrmica. *Certe in Synaxario Ms., quod Majores nostri* Sirmondianum *vocarunt, ita habetur :* ὅς ὥρμητο θέματος μὲν Ὀψικίου, κώμης δὲ καλουμένης Μυρμικος· qui ortus fuit ex themate quidem Obsequii, vico vero dicto Myrmice. *Consentiunt Menæa impressa, in quibus de natali loco* S. Philothei *sic habetur :* Οὗτος ὑπῆρχέν ἀπὸ χορίου Μύρμηκος καλουμένου, θέματος Ὀψικίου. Hic erat ex loco Myrmice dicto, thematis Obsequii. *Itaque* Myrmica, *aut magis verisimiliter* Myrmix, *ut vocatur apud Maximum Cytheræum, non erat regio; sed vicus aut oppidum in parte Occidentali Asiæ Minoris, ubi natus erat* S. Philotheus, *et ubi videtur etiam esse defunctus.*

elogium de virtutibus ipsius et miraculis :

C 4 *Hisce de loco natali observatis, elogium ex Menologio Basiliano totum subjicio ex editione ultima Urbini facta, correcto tamen interpretis errore, quo* sectator Opsicii *male dicitur, substitutaque secundum Græca natali provincia.* Philotheus thaumaturgus, natus in themate sive provincia Obsequii, presbyter fuit, magnusque Dei ab adolescentia cultor : quippe qui jejuniis, [vigiliis,] et orationibus assidue vacaret; divitias suas pauperibus distribueret; et luctu fletuque dies suos traduceret, secum reputando gravissimas in altero seculo peccatorum pœnas, gehennam ignis atque pervigilem vermem. Cum igitur multos confirmaret, suaque doctrina juvaret; atque inculpate Liturgiam * Deo offerret, accepit donum miraculorum, ut scilicet dæmones ejiceret, infirmos curaret, leprosos mundaret, pluvias in maxima siccitate adduceret : Deus enim voluntatem timentium se facit, precesque eorum exaudit. Hæc admiranda opera perpetrans, et accedentium ad se postulatis annuens, in pace decessit. Et ex pretiosis illius ossibus, in sepulcro conditis, manat mirum in modum salutare oleum in hunc usque diem. *Hisce plane conformia de virtutibus et miraculis Sancti leguntur* D
in Menologio Sirletiano, omissis tamen iis, quæ de oleo ex sepulcro Sancti scaturiente hic asseruntur. At illa similiter leguntur in jam laudato Synaxario Ms., et in Menæis impressis.

* Missæ sacrificium

fuit mar… ius, dein… presbyter, miracul… clarus:

5 *In hisce porro monumentis alia quædam adjiciuntur, in utroque Menologio prætermissa. Primo enim mater ipsius dicitur vocata fuisse* Theophila, *de qua non adduntur plura. Secundo* Philotheus *ipse dicitur nuptias contraxisse, ac prolem genuisse, ac deinde promotus ad presbyteratum. Adduntur et prodigia aliqua, quæ ex Synaxario huc transfero :* Ὅθεν καὶ θαυμάτων μεγίστων ἠξιώθη, διὰ μόνης προσευχῆς ἐξ ἀπόρων ταμιείων τοῖς πένησι ἄρτον παράσχω· νάλλὰ καὶ ποτάμιον ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλε, καὶ λίθον μέγιστον λόγῳ μόνῳ μέτετέτηκεν. Καὶ μετὰ ἐνιαυτὸν τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ μετατιθεμένου ἐν ἑτέρῳ τοπῳ, τὰς χεῖρας ὡσεὶ ζῶν ἐκτείνας, καὶ τῶν ὤμων δραξάμενος τῶν δύο ἱερέων, τῶν βουλομένων αὐτον μεταθῆναι, ἀνέστη· καὶ τρεῖς βάσεις βηματὶσας, κατετέθη εν ᾧ τόπῳ κεῖται. Unde et maximorum miraculorum consecutus est gratiam, per solam orationem ex vacuis cellis pauperibus panem præbens : sed et aquam fluviatilem in vinum convertit, ac lapidem maxi- E
mum solo verbo transposuit : uno anno post mortem, quando transponebatur in alium locum, manus viventis instar extendens, et apprehendens humeros duorum sacerdotum, qui ipsum volebant transferre, surrexit, ac tres mensus passus, in loco, ubi nunc jacet, est depositus. *Hactenus tam Synaxarium quam Menæa, in quibus unius tantum vocis, in Manæis omissæ, est differentia. Similia etiam habet Maximus Cythræus, Menæa passim secutus. Attamen posteriora hæc minus certa, minusque probabilia sunt, tum quia non leguntur in Menologio Basiliano, ceteris antiquiore, tum quia redolent fabulas Græcis familiares.*

Opusculum Philothei mandatis Domini.

6 *Porro dubitari merito potest, an* Philotheus *noster non veniat numerandus inter scriptores ecclesiasticos. Certe dicitur in Menologio* multos sua doctrina *adjuvisse, nec tamen officium prædicandi habuisse videtur, ita ut in ipsius elogio nihil sit, quominus credere possimus, ascetica aliqua ab ipso conscripta, si hoc aliunde fiat verisimile. Petrus Possinus Societatis nostræ anno 1683 Tolosæ edidit varia opuscula scriptorum Græcorum, collectionemque illam vocavit Thesaurum asceti-* F
cum. Opusculum XV *hunc habet titulum :* Sancti Philothei de mandatis Domini nostri Jesu Christi sermo. *Aliqui scriptores neoterici laudatum Opusculum attribuerunt* Philotheo *patriarchæ Constantinopolitano, qui floruit circa medium seculi* XIV, *ut hodie dictum est in Prætermissis, ubi de Philotheo illo egi, quia a Moschis in Fastis recentioribus commemoratur.*

quod Phi… theo C… tinopolitano abjudic…

7 *Verum Possinus in Prolegomenis illorum opinioni non acquiescit, illamque refutat his rationibus. Primo Philotheus in titulo Opusculi vocatur* Sanctus : *quod non congruit Philotheo Constantinopolitano. Secundo Philotheus in titulo nec* patriarcha *vocatur nec* episcopus, *licet primum fuerit episcopus Heracleensis, deinde patriarcha Constantinopolitanus. Tertio ab ætate codicis sui sic ratiocinatur.* Quoniam scriptor sæculi XIV non potest credi autor Operis in codice descripti, cujus manus et charta ætatem præferunt annorum, ut supra dixi, quingentorum; præsertim cum ibi post illud alia ponantur ætatis manifeste senioris. Scripserit ergo hunc Sermonem multo antiquior quidam et sanctior e plurimi omni

A omni ævo insignitis Philothei vocabulo monachis. *Frustra sane disserimus, si hæc argumenta non sufficiant, ad laudatum Opusculum Philotheo Constantinopolitano abjudicandum.*

eique non recte vindicatum ab aliis.

8 *Attamen Joannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Græca lib. 5 tom. 10 pag. 471 illud ipsum Opusculum attribuit Philotheo Constantinopolitano, aitque eidem* præter rem *abjudicatum fuisse a Possino. At nullum affert verbum, ut ad argumenta Possini respondeat, neque ullo argumento pro Philotheo suo Constantinopolitano utitur. Video tamen Fabricium fuisse secutum opinionem Petri Lambecii, qui lib. 5 Commentariorum de Bibliotheca Cæsarea, memorans pag. 99 aliud Opusculum, quod* Sancti patris nostri Philothei *dicitur, et* fragmenta *sunt* sermonum quorumdam asceticorum; *observat de Philotheo, eumdem in alio codice, recensito, lib. 4, vocari* monachum Sinaitam. *Tum subdit :* Idem videtur esse atque Philotheus ille, qui fere a pueritia vitæ monasticæ addictus, eruditione et sanctimonia vitæ adeo inclaruit, ut primum quidem præpositus seu abbas monasterii in monte Atho, deinde autem episcopus Heracleæ in Thracia, ac B tandem patriarcha Constantinopolitanus electus sit. *Hæc omnia magis asseveranter adoptavit Fabricius, qui pag. 469 ait :* Philotheus, monachus primo Sinaita, deinde præpositus monachorum in monte Atho, denique ex Heracleæ episcopo patriarcha. *Verum parum consideravit et Lambecius et Fabricius, quam improbabili conjectura monachum ex Arabia accersant seculo* XIV, *ut præpositum monachorum faciant in Macedonia, quod ex sola conjectura asseritur : nam Cantacuzenus, quem assignat Lambecius, testatur quidem lib. 4 cap. 16, Philotheum Constantinopolitanum fuisse præpositum in monte Atho, sed de monachatu ipsius in monte Sinai altum silet. Quare dubitare nequeo, quin duorum saltem Philotheorum Opuscula, uni adscripserit Fabricius, Lambecii improbabilem conjecturam secutus.* AUCTORE J. S.

huic etiam Philotheo non videtur tribuendum.

9 *Verumtamen cum neque* S. Philotheus *ille, de quo agimus, monachus fuisse videatur montis Sinai; Opusculum vero a Possino editum apud Lambecium lib. 5 pag. 69 attribuatur Philotheo monacho Sinaitæ, una cum alio ibidem memorato, non ausim* S. Philotheo *nostro dicta Opuscula adscribere. Favet quidem ipsi titulus* Sancti *in codice Possini inventus; sed idem titulus facile congruere potest alteri Philotheo monacho Sinaitæ, licet hunc in Fastis Græcis non magis inveniam, quam Philotheum Constantinopolitanum. Ceterum quo seculo floruerit* Philotheus *thaumaturgus nullibi invenio. Hoc certum est ex Menologio Basiliano, ipsum aut seculo* X *vixisse aut citius, cum istud Menologium seculo* X *fuerit collectum.* E

DE B. ORANNA AUT ORANDA

VIRGINE, & SOCIA ANONYMA

IN ESCH PROPE OPPIDUM BERES IN LOTHARINGIA

SYLLOGE

C J. S. F

De loco, ubi Beata colitur; deque cultu ac lustratione corporis : gesta fere ignota.

Sec. XIV aut citius. Beres oppidum prope Saram-Ludovici in Lotharingia.

B*eatam* Oranam, *alias* Orannam, *aut* Orandam *quoque dictam, in nullo prorsus inveni Martyrologio, licet cultu satis celebri honorata fuerit ab aliquot saltem seculis. Locus, ubi Beata colitur, æque fere ignotus est in tabulis geographicis, aut certe non recte expressus in iis, quas consului. Primam de Beata notitiam Majoribus nostris submisit P. Alexander Wiltheim Societatis Jesu, plurimis officiis de Actis Sanctorum optime meritus. Hic in epistola anno 1666 ad Papebrochium data ita scribit :* Berris est oppidum Lotharingiæ Germanicæ haud longe Wadagotia monasterio Præmonstratensis Ordinis ad Saravum. Id oppidum habet templum parochiale pro veteri modo extra muros ad breve spatium distans. Jacet in eo templo corpus sanctæ Orannæ vel Urannæ virginis. *In notitiis Wadegotia submissis oppidum scribitur* Beres. *Non dubito, quin idem sit, quod in tabulis aliquot Lotharingiæ notatur* Belrus, Beaurains *et* Blerus. *Nam hæc nomina exprimuntur ad idem oppidum designandum illo plane loco, in quo Beres oppidum est situm secundum notitias, nobis ex iis locis missas, videlicet haud longe a Wadegotia abbatia. Hæc autem sita est* ad Saræ, *aut* Saravi, fluvii ripas, una a Sara-Ludovici arce hora, *ut de Wadegotia scribit Hugo in Annalibus Ordinis Præmonstratensis tom. 2 col. 1003. Itaque* Beres *non longe distat a munito oppido* Sara-Ludovici, *vulgo* SarLouis *dicto, quod conditum est jussu Ludovici XIV Francorum regis post scriptas a Wilthemio notitias de oppido Beres.*

2 *De ecclesiæ situ in alia epistola sic habetur :* Sanctæ Orandæ virginis templum, aut potius sa-

AUCTORE J. S.

ac vicina illi oppido ecclesia B. Orannæ in Esch.

sacellum, distat ab oppido Beres tribus quadrantibus horæ, loco aliquantulum depressiori et amœno satis, sed nunc bellorum injuriis inculto et penitus deserto. Erat olim ejusdem oppidi parochia, sed ob infestas militum excursiones ac latronum frequentes insidias parochialis esse desiit, et in ipso oppidi templo divina officia peraguntur, modoque Sacramenta omnia administrantur. *Dominus Philippus Budeghenius, Wadegotiensis abbatiæ religiosus, et loci pastor, in litteris anno 1666 præmissis consentit, aitque :* Monasterium nostrum Wadegotiense jam pene quingentis annis habet jus patronatus istius ecclesiæ, ubi dictæ Sanctæ corpus quiescit et veneratur. Est autem ecclesia parochialis in Beres municipio, et vocatus locus ESCH aut EXWEILER. Dictum jus patronatus donatum est nostræ ecclesiæ a serenissimo duce Lotharingiæ Matthæo. *Laudatus mox Hugo, enumerans pag. 1008 pastoratus a Wadegotia dependentes, de illa scribit sequentia :* Berus seu Eschweiller ex donatione Marsilii ministerialis de Liestroff anno MCCXX provenit. *Verum nec ad nos, nec ad Beatam pertinet,* B *inquirere, a quo jus patronatus fuerit donatum.*

olim ipsius oppidi parœcia :

3 *Interim Budeghenius explicat, cur parochi habitatio ad oppidum fuerit translata, ita scribens :* Olim habitabat juxta dictam ecclesiam parochus, et habebat ibi residentiam suam. Factum est autem propter motus bellorum et hostiles incursiones, ut caperentur etiam homines volentes adire templum; imo in ipso templo sub Officio divino vim inferebant impii milites. Quare jussu serenissimi ducis in Lotharingia ante ducentos circiter annos residentia memorati parochi translata est in municipium Beres propter securitatem : relictus est autem custos ibi laicus ad custodiendam ecclesiam et recipienda oblata. *Hactenus de ecclesia olim parochiali.*

tumba ibidem Beatæ, quæ officio colitur.

4 *De cultu Beatæ ibidem in eadem Epistola hæc scribit :* Tumba dictæ Sanctæ est juxta summum altare, septa ferreis cancellis. Imploratur autem ipsius intercessione et meritis sanitas surdis et graviter audientibus, vel vertigine capitis laborantibus, aliisque morbis. Et multi compotes voti sui fundunt preces in dicto loco : plurimi etiam, voto facto, qui gravati fuerunt istiusmodi morbis et fluxionibus aurium, singulis annis solvunt C suas oblationes. Celebratur ipsius festivitas Dominica prima post Exaltationem sanctæ Crucis : et per totam Octavam est magnus concursus hominum, eo venientium devotionis et voti solvendi causa. *De omnibus hisce consentit Wilthemius in Epistola jam allegata. In altera quoque ita loquitur ipsius nepos, cui curam commiserat omnia coram lustrandi :* Ceterum locus est a multis jam sæculis fidelium veneratione et concursu celebris ob ejusdem Sanctæ tumbam, quæ in ipso templo media conspicitur ex rudi impolitoque saxo, nulla cælatura aut inscriptionis vestigio insignis : munitur dumtaxat undique crate ferrea : cui gens rustica suos cereos, flores, corollas, et ejusmodi donaria venerationis ergo affigit. Sed imprimis memorabile, quod ipsius Sanctæ patrocinium surdi experiantur promptum ex efficax, plurimisque miraculis et prodigiis (ut omnes affirmant) jam olim ad hæc usque tempora inclaruerit.

5 Hinc passim e tota Lotharingia, adjacentibusque provinciis peregrini confluunt, votaque non infeliciter exsolvunt. Quotiescumque vero contingit ibidem sacerdotem quempiam Sacrum facere; tunc passim ex vicinia gens agrestis concurrit cum cereis, oblatis, Patronamque suam maximo pietatis sensu, ut ipsemet magna mea consolatione spectavi, supplex colit et veneratur. Ex qua mulier proba et honesta nobis narravit multis etiam aliis præsentibus et testibus, se ejusdem Sanctæ intercessione a gravissima plurium annorum surditate, adhibitis nequidquam artis medicæ remediis, fuisse liberatam. *Hactenus Nicolaus Wilthemius Societatis nostræ, Alexandri ex fratre nepos, qui, ut patruus ejus in alia Epistola scribit, ad sepulcrum* B. Orannæ *se contulit, tum, inquit,* ut Sanctam illam auditus recuperandi, quo caret, patronam invocet, tum ut de rebus ejus inquirat : quod sane faciet præclare, cum polleat judicio et ingenio. *Hæc Alexander Wilthemius, qui tamen ipse quoque ibidem antea fuerat, et in prima Epistola hoc addiderat :* Vovent aliqui peregrinationem annuam. Experientia longa comprobatum, fluere sanguine aures eorum, qui votum non exsolvunt.

D

et voti... peregrinationibus honoratur.

E

Corpus Beatæ ejusque ... anno ...

6 *Addit, tumbam olim fuisse apertam, ut sacrum corpus lustraretur, atque illius inspectionis exstare instrumentum. Verum plura de hac re in suis litteris Budeghenius, ita scribens :* Subinde accidit ante ducentos et plures annos, ut dubitaretur a multis, an adhuc in eodem sarcophago esset sacrum corpus sanctæ Virginis. Hinc ad instantiam nobilium et aliorum Christi fidelium in circuitu, a R. D. Suffraganeo episcopi Metensis dicta tumba fuit aperta sub Officio divino, et reperta duo corpora, unum ad caput, alterum ad pedes. *Subdit, hujusce inspectionis instrumentum etiamnum haberi : atque illud per Wilthemium nobis fuit transmissum. Attamen ipsum authenticum tunc non potuit inveniri; sed transcriptum ex eo exemplar, in quo desiderantur subscriptiones, accepimus. Hoc vero totum huc transfero :* Nos Desiderius Natalis, Dei et sanctæ Sedis Apostolicæ gratia episcopus Panadensis. Notum facimus Universis, quod quia a multis veniebat in dubium de corporibus beatissimæ Orandæ et ejus Sociæ, si realiter et cum effectu in earum sepulchro, in quo adorabantur, quod ab antiquo Dominus honorat, prout usque ad tempora nostra honorat, diversis idem sepulchrum illustribus miraculis, continebantur, cum F in nullius cadebat memoriam, sed nec ab auditu idem unquam sepulchrum fuisse vel apertum credebat : quia etiam multi Christi fideles nos rogarunt et obnixe deprecati sunt, ut idem sepulchrum aperiremus, et si quid sine injuria beatarum Virginum in eodem reconditum inveniremus, populo notum faceremus, ut per hoc populi major ad easdem venerandas devotio accendatur.

solemni ... visitatum :

7 Hinc est, quod nos convocatis Domino Thilmanno archipresbytero dicti loci, et aliis multis ecclesiarum rectoribus, celebratis prius sacris excubiis, cum solemnitate hymnorum et orationum et triplici letania, multiplicatis etiam luminaribus, omnibusque, quantum potuimus, ad hanc rem rite ordinatis, in ipsa Inventione sanctæ Crucis tertia scilicet May anni Domini MCCCCLXXXVIII regnantibus sanctissimo Papa Sixto*, Frederico Romanorum imperatore, Ludovico Francorum rege, et Renato illustrissimo et victoriosissimo Lottringorum duce, ipsum sacrum sepulchrum duximus aperiendum, prout tunc, præsentibus mul-

* In hoc instrumento ... Sixti Papæ

A multis utriusque sexus nobilibus et de plebe innumerabilibus aperuimus. In quo sacro sarcophago duo corpora cum omnibus ossibus suis, ut nobis prima fronte apparuit, fuere inventa; unum velut ad caput, alterum ad pedes, quæ duximus populo sancto cum diligenti custodia præsentanda, veneranda et adoranda, prout et tunc primi venerati et adorati fuimus: ipsaque triplicibus peplis recondidimus, et duabus saccis * concludi quam venerabiliter potuimus fecimus. Et his post Missarum solemnia, quantum devote potuimus in eodem suo sepulchro reclusis, voluimus hujus reclusionis nostræ duas literas fieri, quarum una in ipso sarcophago clauderetur; alteram vero sub custodia curati et Simonis de Zeistrom officiati domini ducis voluimus ad perpetuam memoriam reservari. Actum sub sigillo nostro Anno et die qui... *Hactenus laudatum instrumentum, in quo præter subscriptiones una forsan vox desideratur post vocem* Saccis, *quia ibi spatium relictum erat uni voci vacuum. Forte vox, qua saccorum materia designabatur, legi non potuit ab exscribente.*

cum Sixtus IV obierit anno 1484, quo forte conscriptum erit instrumentum, factaque corporum visitatio, aut etiam citius.

B 8 *Porro ex laudato instrumento habemus,* S. Orannam *cultam fuisse a seculo* XV, *ut minimum, et verisimiliter citius. Secundo idem instrumentum* Orannæ *attribuit beatam Sociam, sed anonymam. Tertio ex iisdem litteris verisimillimum et quasi indubitatum fit,* S. Orannam *ejusque Sociam non obiisse saltem post seculum* XIV, *cum anno 1488 dicerentur coli* ab antiquo, *nec ullus tum meminisset aut audivisset sepulcrum umquam fuisse apertum. Hæc enim locum non habuissent, si Beatæ vixissent post annum 1400: sed potius de modo vivendi illarum ex parentibus suis aliqua intelligere potuissent, qui anno 1488 erant senes. Verum ut hæc insinuant, Beatas non fuisse defunctas post seculum* XIV; *ita minime evincunt, eodem seculo illas fuisse defunctas, cum integris seculis citius defunctæ esse possint. Hinc mortem Beatarum non aliter determinari, quam his verbis:* Seculo XIV aut citius.

ex quo colligitur, defunctas esse saltem a seculo XIV:

AUCTORE J. S.

9 *De gestis Beatarum nihil satis certo constare, fatetur Budeghenius parochus. Affert tamen conjecturas aliquorum, hæc in laudatis litteris scribens:* Jam vero de ortu et natalibus, de vita, de obitu, nihil certi constat, nisi quod ibi cum Socia pedissequa sanctam innocentemque vitam in dicto loco Esch duxerit, ut fertur. Aliqui volunt, fuisse filiam regis vel magni principis; et quia amore virginitatis e domo paterna aufugerit cum Socia famula, persecutam et jamjam apprehendendam, juxta locum, ubi modo est ecclesia, se abscondisse. *Mitto, quod additur, responsum agricolæ a persecutoribus interrogati, cum videatur fabulosum magis quam verisimile.* Alii dicunt, S. Orannam ortam ex illustri familia dominorum terræ illius. Et quod defectum habuerit in auribus, graviterque audierit, propter surditatem illam, *inquiunt*, contempta et rejecta a fratribus prædium illud circa Eschweiler pro dote et sustentatione ex hæreditate E paterna accepit: ubi cum famula sua in patientia et sanctitate vitæ dies suos transegit, ita ut omnes in sui admirationem trahens, cum magna ædificatione et virginitatis et devotionis observantia Deo et proximo placens tandem ibidem in pace quieverit. Post cujus mortem Deo, quem in vita dilexerat, Famulæ suæ sanctitatem demonstrante, surdi passim, et vertiginem patientes capitis, sanitatem recipiunt per merita sanctæ Virginis. Hoc attestantur in hodiernum diem, qui voti causa ad sanctæ Virginis sepulcrum venientes, sospites revertuntur, gratias Deo agentes. *Hactenus laudatus parochus: neque habeo plura his addenda.*

de earum gestis nihil habetur certi.

DE B. ROLANDO DE MEDICIS

ANACHORETA, BORGONI DITIONIS PALLAVICINÆ

C F

IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

Cultus Beati: Acta et Miracula edenda ex manuscriptis.

AN. MCCCLXXXVI

Beatus Martyrologiis ignotus, obiit

Quamquam B. Rolandus *Martyrologis omnibus sit incognitus, colitur tamen hoc die ut Beatus, cultusque ipsius certus est et indubitatus. Ludovicus Cavitellus in Annalibus Cremonensibus ad annum 1386 de eo, tamquam de Beato Cremonensibus vicino, ita scribit:* Anno proximo Rolandus de Medicis, Mediolanensis anachorita, postquam in locis asperis et solitariis Alpium Bargoni, diœcesis Placentinæ, per annos viginti sex moram habuit summa cum abstinentia, et in eis repertus per ibi incolas, illinc ductus fuerit in ecclesiam ibi B. M. Virginis, et illic facta confessione peccatorum religioso Carmelitano, et e manibus ipsius sumpta Eucharistia multa cum reverentia, die quinta Septembris emisit spiritum, ejusque corpus conductum fuit Buxetum, et conditum in sacello ibi sibi dicato, procurantibus illustribus marchionibus Pallavicinis, ibi et in vico Bargoni dominantibus: et ad ipsum corpus ex gratia omnipotentis Dei, et ejus Rolandi meritis, facta fuerunt multa miracula, ex quibus reputatus fuit inter Beatos. *Hactenus Cavitellus, in cujus relatione diem Beati mortualem perperam fixum obser-*

observo, quod impressionis forte potius mendum est, quam scriptionis. Certe non quinta, *sed* decima quinta *Septembris obiisse* B. Rolandum *alii omnes consentiunt: atque die* XV *revera colitur.*

die XV Septembris:

2 *Joannes Heraclius Christanellus, Societatis Jesu rector Buxeti, anno 1681 de cultu* B. Rolandi, *aliisque huc spectantibus, ad Papebrochium nostrum scripsit sequentia:* Dies obitus B. Rolandi de Medicis Mediolanensis fuit XV Septembris: hac etenim die colitur Buxeti in ecclesia confraternitatis Sanctissimæ Trinitatis, ubi ejusdem Servi Dei corpus quiescit. Obiit anno MCCCLXXXVI. Et in hoc conveniunt Ludovicus Cavitellus patritius Cremonensis in suo manuscripto libro Annalium Cremonæ fol. 138, et Ranutius Picus a secretis serenissimi D. ducis Parmæ in Vita ipsius Beati descripta et typis tradita Placentiæ anno MDCXXXVI. Convenit itidem cum prædictis die et anno Vita ejusdem beati Rolandi Ms. in charta pergamena, existente in archivio collegiatæ insignis ejusdem civitatis Buxeti, roborata tabellionatibus et subscriptionibus plurium notariorum de collegio Buxeti: in qua describuntur
B
quam plurima miracula, meritis ipsius Servi Dei patrata a Deo O. M. nec non oratio seu tres orationes ipsius Beati.

tumba ipsius: reliquiæ venerationi expositæ:

3 Ejus corpus conditur in arca marmorea, in qua præter alia insculpta videtur imago ipsius Beati: et hæc est prope altare majus, alta ab humo altitudine duorum pedum, vel circa. Continuus est concursus ad dictum Beatum, cujus intercessione, præter alia miracula, iis potissimum, qui dolore capitis laborant, maximæ et innumeræ gratiæ impertiuntur. Venerabile tamen ipsius Beati corpus videri non sinitur, nisi perraro et jussu et præsentia principum nostrorum: ejus tamen reliquia populis veneranda et deosculanda exhibetur, asservaturque reliquia in quodam vasculo seu custodia argentea. Quodque magis notabile est, dicti Beati caputium, quod ultra trium seculorum spatium adhuc integrum perseverat, non obstante, quod eo incessanter pietas fidelium utatur ad cooperiendum caput dolore capitis laborantium miro infirmorum hujuscemodi auxilio: cum prædictum caputium sit lana contextum, et huc usque tineis mirifice illæsum. *Hactenus Christanellus, adjungens alia quædam de lampade accendi solita; quæ ut minoris*
C
momenti omitto, quia ipse observat alias quoque ibi esse reliquias, indeque dubitat, in cujus potissimum honorem accendatur. Verum, quidquid sit de lampade, cultus Beati ex dictis est certus et indubitatus.

corpus anno 1464 ad novam tumbam translatum.

4 *Corpus Beati elevatum fuit anno 1464, et tunc translatum ad tumbam illam elevatam supra terram. Colligo ista ex notitiis Mss., huc missis per laudatum Christanellum. Inter has notitias reperiuntur Acta visitationis sacri corporis, scripta per Antonium de Sancto Vito notarium publicum. Facta dicitur illa visitatio* anno millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, Indictione sexta, die vero Sabbati vigesima nona mensis Maii. *Notæ hæ chronologicæ invicem belle correspondent, cum illo anno esset Indictio sexta, et dies* XXIX *Maii in Sabbatum incideret, ut colligitur ex illius anni littera Dominicali* C. *Porro in ista visitatione, testantibus Actis, supra ossa Beati inventum fuit breve scriptum, quod ita habebat:* MCCCCLXIIII, DIE PRIMO JANUARII IN HOC SEPULCRO RECONDITE SUNT RELIQUIE BEATI ROLANDI, QUE SUNT HE. *Itaque nullo modo dubitandum videtur, quin jam anno 1464, id est, anno septuagesimo octavo post mortem,* Rolandus *fuerit cultus ut Beatus, atque honorifica elevatione et translatione in nova tumba depositus.* D

iterum [illegible] anno 1563

5 *Quod spectat ad visitationem corporis, quam anno 1563 factam jam dixi, præcipua tantum ex Actis seligam, ne sim prolixior et obscurior, si Acta integra cum omnibus adjunctis huc traducam. Facta dicitur visitatio, petente illustrissimo marchione Hieronymo Pallavicino Buxeti domino, ac præsentibus plurimis e clero et populo. Deinde* aperta dicta arca, laminis ferreis et plumbeis optime clausa, in ea reperta fuit capsula lignea longitudinis unius brachii vel circa, et dimidiæ largitudinis ac altitudinis clausa, et ea reposita super altare majus dictæ ecclesiæ... aperta fuit; et exinde emanare cœpit odor miræ suavitatis et fragrantiæ: supraque ossa in dicta capsula recondita et reperta inventum fuit breve in charta hædina scriptum. *Verba hujus scripti jam dedi superius.* Et dempto demum cooperculo serico rubei coloris tegente ossa prædicta, visa fuere caput, crura, brachia, et partes aliæ corporis B. Rolandi prædicti, quamvis tamen exigua pars in cinerem versa reperitur. *Mox adjungitur, omnia rursum in arcam reposita, eamque* E *clausam fuisse, ut ante fuerat. Acta vero debita forma clauduntur, eisque subscribunt quatuor notarii, videlicet Paulus Majavacha, Josephus Bocelius, Scipio Stirpius, et Octavius de Martianis. In iisdem Actis mentio fit de Vita Beati, dudum ante scripta.*

Vita fide[illegible] scripta [illegible] Miracula

6 *Vitam illam accepimus* ex bibliotheca Medicæa, *notaturque in margine haberi* pluteo 2, codice 31 in quarto. *Hunc vero præfert titulum:* De Vita, pœnitentia, morte, et miraculis B. Rolandi de Medicis, qui suum diem clausit extremum in castro Bargoni, episcopatus Parmæ MCCCLXXXVI, die XV mensis Septembris. *Eadem Acta servari in tabulario Buxetano, habemus ex litteris ante laudatis. Ex initio plane liquet, scripta fuisse eodem anno, quo* B Rolandus *obiit. Hinc fide sunt omnino digna, etiamsi mirabilia quædam contineant. Ex eadem bibliotheca accepimus relationem plurium miraculorum, quæ alium habent auctorem, sed æque fidelem, ut colligitur ex præfixo titulo, qui talis est:* Relagium * miraculorum B. Rolandi, quæ scripta fuerunt, ac recepta sub fideli testimonio diver- F sarum personarum, per manus Anselmini de Raimundis de Cremona, imperiali auctoritate notarii, et in ecclesia B. Mariæ de Monte Carmelo in Cremona. *Hanc relationem, ex qua liquet, Cremonenses maxime fuisse addictos* B. Rolando, *subjiciam post Vitam. Demum aliqua Miracula nobis communicata sunt ex tabulario Buxetano; at omnia fere eadem sunt cum relatis in scripto edendo. Satis igitur erit, si hanc scripturam breviorem cum altera in Annotatis contulero, et in calce adjecero, si quid hæc contineat, quod in priore non reperitur. Vitam Beati posterius scripserunt Ranuccius Picus jam laudatus in Opere de Sanctis Parmensibus et Sylvanus Razzi de Sanctis Tusciæ part. 2 fol. 87, uterque Italice.*

* *al.* Peli[illegible]

notitia aliquot locorum quæ occurrunt in [illegible]

7 *Ceterum ad faciliorem Vitæ et miraculorum intelligentiam, juverit pauca observare de locis, in quibus Beatus modo quiescit, et ante obitum versatus est.* Buxetum *oppidum, ubi sacrum corpus quiescit, Italis* Busseto, *situm est Parmam inter et Placentiam, et fere e regione Cremonæ, sed duobus milliaribus a Pado flumine, quod agrum Buxetanum a Cremonensi dividit. Territo-*

rium

A rium illud proprio olim paruit marchioni ex illustri domo Pallavicina, cui etiam suberat Burgus S. Domnini, civitas vicina modo episcopalis cum pluribus oppidis ac vicis; at deinde cessit duci Parmensi, huicque etiamnum paret. Ad partem australem ditionis Pallavicinæ versus Apenninum et ditionem Genuensem in tabulis ducatus Parmensis, notantur vici aut oppida, ut a quibusdam vocantur, Bargonum, Tabbianum, Salsum, in quorum vicinia Sanctus dicitur eremiticam duxisse vitam. Rivarolum, quod aliis in actis additur, in tabulis invenire non potui. At procul dubio earumdem partium est vicus, si mendum non irrepserit in exemplar manuscriptum. Non omnia illa loca videntur esse in territorio Pallaricino, in quo est Borgonum; at dictæ ditioni saltem sunt vicina. Hisce prænotatis, Acta ipsa subjicio.

VITA

B

Auctore Synchrono

Ex codice Ms. bibliothecæ Medicææ.

Austeritas Beati, sub dio degentis in vestibus.

Notum sit omnibus et singulis præsentem scripturam inspecturis, quod anno millesimo trecentesimo sexagesimo (videlicet modo quando currit millesimus trecentesimus octogesimus sextus, sunt anni viginti sex elapsi) prædictus B. Rolandus venit ad partes Bargoni, Tabbiani, Salsi, Rivaroli, et in locis circumstantibus, et ibidem dicto tempore dictorum viginti sex annorum stetit et habitavit: et per totum dictum tempus continuum servavit silentium nemini loquendo: et tempore dicti sui adventus erat veste lugubri et nigra: et tantum ipsam parlavit, quod venit ad putrifactionem, et de necessitate nudus remansit. Postea pro cooperimento ejus nuditatis usus fuit straminibus et paleis: et tandem fecit sibi perizomata conchorum et foliorum. Postremo usus fuit pelle C caprina non confecta nec parata, sed a casu sic inventa: et hic fuit ejus usus vestimentorum. Et per totum suprascriptum tempus prædictorum viginti sex annorum sic munitus vestimentis, ut supra continetur, stetit ad nives, grandines, aquas, ad ardorem continuum frigoris et caloris, die noctuque solum aerem pro suo tegumento habendo, et usque ad extremum vitæ suæ.

et in victu: mirabilis ejusdem contemplatio.

2 In dicto toto tempore usus fuit pro cibo et corporali refectione herbis crudis, fructibus, et aliis prout invenire poterat in tali loco silvestri et nemoroso. Et propter carentiam fructuum et herbarum tempore hiemali afflictus fame, compellebatur ire ad extremum alicujus loci: ubi faciebat signum cum manibus nudum demonstrando corpus, et pro sustentione vitæ suæ eleemosynam postulabat, nec recipiebat ad superfluitatem, imo numquam recepit ad totam saturitatem. In prædicto tempore a pluribus personis fide dignis visus fuit antedictus B. Rolandus de die et de nocte super uno pede, spatio quinque vel sex horarum oculis fixis infra rotam solis et lunæ a brachiis elevatis devotissime Deum inspiciendo *b*. *Ex Ms. a b*

Inventus inter spinas graviter laborans,

3 Una vero die dum spectabilis et egregia domina Antonia de Caxate de Cortona, consors magnifici et egregii militis domini Nicolai marchionis Palavicini, cujus est castrum et territorium Bargoni, cum sua comitiva iret caussa suæ recreationis ad accipitrem; accidit quod quidam de sua * familia vidit supradictum B. Rolandum nudum, et in corpore afflictum, quasi spiritum exhalantem infra vepres, spinas et tribulos, secus viam in quadam maceria, et quem ignorabat, quisnam esset. Quo viso, præ admiratione in mente cœpit cogitare, quænam esset illa creatura sic afflicta. Velociter cucurrit ad præfatam dominam, narrando sibi *, quod viderat. Quæ domina omnibus omissis, cum ejus comitiva adivit ad videndum. Quo viso, ipsis omnibus obstupentibus præ admiratione insolita, cœpit præfata domina dicere: Num esset iste homo ille, qui tanto tempore elapso in his partibus tam asperam duxit pœnitentiam et vitam, juxta narrationem et testimonium multorum, qui ipsum sæpius viderunt? Revera iste est ille. E Ipsum pacifice interrogate, si velit venire Bargonum, et in necessariis sibi et opportunis providebitur. Qui nullum signum, nec responsum dedit.

* ipsius

* ei

Bargonum invitatur, venitque ad vicinam ecclesiam

4 Præfata autem domina pietate compuncta, dixit: An creatura ista devota posset mori sine confessione? Utique, quæso, rogate eum, ut dignetur venire Bargonum: et mittam confessorem meum magistrum Dominicum de Dominicis de Cremona Ordinis B. Mariæ de Monte Carmelo, sacræ Paginæ professorem, cum quo valebit consolari, et spiritualibus dapibus ab eo refici. Quibus auditis, B. Rolandus in mente cœpit congratulari, et nutu atque signo hilari, brachiis elevatis, meliore modo, quo potuit, capite elevato expressit, se contentum fore de adventu prænominati magistri Dominici. Quæ domina, demissa venatione, Bargonum redivit, et litteras et nummos prædicto magistro Dominico destinavit. Nocte vero sequente B. Rolandus ivit ad ecclesiam, quæ est extra Bargonum, ibidem pernoctando. Die vero sequenti totus populus Bargoni confluit ad videndum B. Rolandum. Interim præfata domina mandavit, ut lectus F B. Rolando pararetur cum decentia honoris et status suæ sanctitatis. Quibus omnibus paratis, prædictus B. Rolandus spretis, sola stramina nutu et signo pro sustentatione ejus * vitæ petiit.

* suæ

ubi sacerdos religiosus eum monet de confessione.

5 Interim præfatus magister Dominicus Bargonum applicuit, et ecclesiam, in qua B. Rolandus jacebat, intravit ipsumque salutavit, gratiose exprimendo, et qualiter præfata domina pro eo miserat, et ipsum B. Rolandus confortaret. Quo B. Rolandus audito, oculis fixis in prædictum magistrum Dominicum respiciebat, annuens per signa manuum, ut omnes de ecclesia expelleret, et ostia clauderet. Quo facto, mutuo se respiciebant. Demum magister Dominicus incepit prolixum facere sermonem fere spatio duarum horarum: et ut ab eo aliquid per proprias conciperet loquelas, duobus argumentis eum cœpit ligare: primo arguendo, et contra ipsum instando per illud dictum decreti *c*: c Qualiter sub pœna excommunicationis quilibet adultus saltem semel in anno Christi Vicario *d* in d confessione se debet *e*. Secundo instabat contra e eum

Ex Ms.

eum qualiter angelus Satanæ se transformat in angelum lucis, Christi creaturas inducendo ad arduas pœnitentias et insolitas : quibus mediantibus sint caussa mortis suæ, ut eas deducat ad perditionem. Ad prædicta respondit B. Rolandus præfato magistro Dominico in hac forma, primo ad primum. Quod non tenebatur confiteri caussam assignando, quia Deus sic volebat; sic eum ducebat et regebat. Ad quæ magister Dominicus : Hoc asseris creatura Dei, propter illud dictum decreti, quod habetur in illo capitulo, « Duæ » sunt leges : » ubi inquit textus : « Duæ sunt le- » ges, una scripta in canonibus sanctorum, a san- » ctis Patribus approbata, sicut semel confiteri in » anno, et consimilia. Alia est lex divina, quæ » digito Spiritu sancti scripta est in cordibus fi- » delium, juxta dictum Apostoli » : « Qui legem » Dei habent scriptam in cordibus eorum *f*. Et » hæc est nobilior prima. Qua autem hæc secun- » da lex deprimat primam, patet per Aposto- » lum et per decretum allegatum » : « Si ergo Dei » spiritu ducimini, non estis sub lege » ; Et alibi habetur : « Ubi spiritus Domini, ibi libertas. » Ergo, devotissima creatura, propter ista prælibata *g* a confessione non habita elapso tempore

g

B redditis vos immunes. Ad quæ respondit B. Rolandus : Verum dicitis : nam Spiritus sanctus me regebat et ducebat, et sic non eram noxius, quantum ad primam legem.

et de aliis quoque interrogatum.

6 Ad secundum respondit prædicto magistro Dominico, quod in omnibus et per omnia se committebat suæ discretionis sapientiæ, quantum ad moderationem et mitigationem pœnitentiæ. Et tunc præfatus magister Dominicus subtiliter cœpit eum interrogare, qua caussa, quo motivo tam asperas pœnitentias assumpserat, et dicendo : Numquid hanc assumpsistis pro peccatis magnis per vos commissis, aut pro pœnitentia vobis imposita? An consilio alicujus hæc egisti? Ad quæ respondit, quod solum divina inspiratione propter frequentationem Missarum et prædicationum *h* et propter timorem pœnarum inferni, et propter gaudia paradisi, propriam fragilitatem decreverat tali stimulo domare. Quem B. Rolandum etiam interrogavit. Quomodo super uno pede fixis oculis sic respiciebat, infra rotas solis et lunæ, cum hoc sic contra cursum na-

h

C turæ, spatio quinque vel sex horarum ? Ad quæ respondit, quod tunc fruebatur divina gratia, pascebatur spiritualibus dapibus, et alimentis in anima pariter et corpore : asserendo pro vero, quod tempore illo intervallo clare intuebatur faciem Jesu Christi *i* infra rotam solis et lunæ.

i

ad susceptionem Sacramentorum inducit : responsa Beati.

7 Ipsumque B. Rolandum dictus magister Dominicus cum documentis caritativis induxit ad confessionem et ad receptionem Sacramentorum Ecclesiæ Dei. Et asseruit dictus magister Dominicus, quod, prout subtiliter investigaverat, prædictus B. Rolandus in tota sua pœnitentia, quæ fuit spatio viginti sex annorum et ultra, non obstantibus contumeliis, percussionibus et expulsionibus *k*, numquam peccavit cogitatione, locutione nec opere. Et tunc magister Dominicus sibi * dixit : Numquid peccavistis omissione? Ad quæ respondit B. Rolandus : Non omisi, nisi ea, quæ non sunt Dei : imo voluntatem Creatoris mei adimplevi. Item dictus magister Dominicus eum interrogavit, si in sua pœnitentia loquebatur ore cum Deo vel a seipso? Cui respondit, quod non loquebatur ore, sed mente perfusa divina gratia. Item eum interrogavit, quare sic

* ipsi

D continuum elegit sibi silentium? Cui B. Rolandus respondit, quod est verbum Divinæ Sapientiæ : In multiloquio non deerit peccatum. Quem B. Rolandum prædictus magister Dominicus cum magnis precibus induxit pro vita sustentanda corporali ad recipiendum liquorem pullorum et avium silvestrium : quibus remediis mediantibus ipsum B. Rolandum tenuit in hac vita mortali sptio dierum viginti sex.

forma corporis: virtutes: mortem: obitus.

8 Qui B. Rolandus erat magnæ staturæ et decoræ, et erat in ipsa persona decorus : et erat afflictus, desiccatus, sine carne, sola pelle ad tenuationem et coopertionem ossium, quod aliter crucifixus videbatur. Et ante diem obitus sui retulit magistro Dominico, qualiter videbat angelum Michaelem cum multitudine angelorum in manibus tenentem candidissimum pannum lineum, et animam suam expectantem. Et in suo transitu ad Patrem angelorum, quoad animam et spiritum est receptus cum hymnis ac canticis spiritualibus, et in sinu Abrahæ *l* est deportatus, campanis pulsantibus sine humano auxilio, cujus corpus cum maxima et decenti comitiva clericorum et laicorum ad ecclesiam Busseti *m* solenniter et devote fuit portatum et sepultum.

E

ANNOTATA.

a *Videlicet per diem infra rotam solis, noctu infra rotam lunæ.*

b *Factum hoc mirabile inferius utcumque exponetur. Vide itaque dicenda ad litteram* i.

c *Ranuccius Picus in Vita Italica* B. Rolandi *hoc intelligit de decreto concilii Lateranensis* IV, *quod cap. 21 ita habet :* Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter, saltem semel in anno *etc. Pœna hæc additur in prævaricatores :* Alioquin et vivens ab ingressu ecclesiæ arceatur, et moriens Christiana careat sepultura. *Attamen theologi et canonistæ docent, illos solos teneri præcepto, qui mortifero se peccato infecerunt. Addunt aliqui, illos qui toto anno in peccatum mortale lapsi non sunt, se sistere saltem debere.*

d *Id est, Sacerdoti proprio, qui Christi locum tenet in confessione.*

F

e *Videtur vox* sistere *aut aliqua æquivalens omissa esse in exemplari nostro.*

f *Ad Romanos cap. 2 ℣ 15 ita habet Apostolus :* Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. *Hæc verba allegari putem, licet nonnihil mutata sint.*

g *Nolim inquirere, an allegati textus Apostoli satis evincant, confessionem non fuisse instituendam. At certum est, illum non peccare, qui ductum et inspirationem sancti Spiritus fideliter sequitur, uti fecisse* B. Rolandum, *ostendunt miracula post obitum ipsius patrata. Verumtamen tam singularis vivendi ratio solet haberi inter exempla Sanctorum miranda potius quam facile imitanda, ne quis imaginationes proprias magis sequatur, quam divinam inspirationem, et sic illusionibus dæmonis sit expositus.*

h *Sensus esse videtur, quod frequenter assistens Missæ Sacrificio et concionibus sacris, a Spiritu sancto permotus fuerit ad pœnitentias tam asperas.*

i *Non igitur de visione intuitiva Dei, sed de visione Christi, de qua dicebat S. Stephanus Act. 7 ℣ 15 :* Ecce video cœlos apertos, et Filium ho-

A hominis stantem a dextris virtutis Dei. *Aliqui difficulter credent, tantum favorem obtigisse* B. Rolando, *quia* animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, *teste Apostolo* 1 *Cor.* 2 ✝ *14; At ego multo etiam minus credidero, mentitum esse Beatum, præsertim cum divina bonitas singularibus gratiis fovere soleat illos, qui tam dura et aspera ex Dei amore constanter exercent. Hoc ipsum, quod quinque aut sex horis uno nixus pede staret immotus, abunde innuit, favores ei obtigisse naturali ordine superiores, quibus non solum anima, sed etiam corpus confortaretur.*

k *Similibus injuriis affectum fuisse Beatum, cum numquam loqueretur, omnino est verisimile; præsertim cum multi homines temere improbent opera bona, quæ non satis capiunt.*

l *Per sinum Abrahæ, quo recipi dicebantur justi Legis veteris, auctor procul dubio designare voluit cælum ipsum.*

m *Buxetum longo satis intervallo distabat ab oppido Bargono, ubi defunctus est* B. Rolandus. *Eo tamen translatus videtur ad sepulturam, quia Buxetum erat caput ditionis Pallavicinæ, ut vel hinc liqueat, quanto statim honore defunctum* B *prosecuta sit nobilissima domus Pallavicina.*

MIRACULA

Auctore Anselmino de Raimondis notario Cremonensi

Ex codice Ms. bibliothecæ Medicææ.

Visio de patrocinio Beati: sanatio: apparitio B. Rolandi: a b

Primo domina Francischina, viciniæ *a* S. Mariæ de Gonçaga, timore mortalitatis multum afflicta, in visione sibi *b* apparuit Virgo Maria, dicendo ei : Noli timere, stes secura, tu et populus Cremonæ. Nam in brevi coram me, quæ sum Regina cæli, et Filio meo Jesu Christo, C cuncti fideles habebunt bonum advocatum, quemdam devotissimum virum, nomine Rolandum, et statim ipsa domina Francischina vigilante cœpit credere : et hoc fuit per tres dies ante obitum prædicti B. Rolandi.

Item quidam Abraham de Giroldis, episcopatus Cremonensis, hydropicus corpore, per prædictum B. Rolandum fuit curatus.

Item quædam domina Margarita, viciniæ S. Geroldi Cremonæ, habebat unum peccatum, quod numquam voluerat confiteri propter verecundiam. B. Rolandus ei apparuit in visione, dicens ei, ut iret ad magistrum Dominicum confessorem suum; et quod sibi confiteretur peccatum suum, quod numquam revelaverat : et quod facere deberet juxta consilium dicti magistri Dominici, quoniam postea esset advocatus pro ea coram Deo, et B. Virgine Maria.

Sanationes variorum morborum. c

2 Item Bartolinus de Regaziis de Cremona habuit in visione B. Rolandum : et per ipsum fuit liberatus a cute *c* et a carbunculo.

Item Lombardina, uxor Albertini de Cremona, viciniæ S. Galli, quæ erat tota arefacta in corpore, et destituta, per prædictum B. Rolandum fuit sanata.

Item domina Caterina, uxor Joannis de Muzo, viciniæ S. Apollinaris Cremonæ, de cute et carbunculo fuit per prædictum B. Rolandum liberata. *Ex Ms.*

Item prædictus B. Rolandus apparuit in visione Bartholomæo Dalmano Albertino, dominæ Caterinæ et dominæ Cominæ, omnibus de Cremona, et ipsos omnes sanavit a cutis et carbunculis.

Item Nigra, viciniæ S. Petri de Pado per prædictum B. Rolandum liberata fuit a cute et carbunculo.

Item Girarda, uxor Joannis de Laude, per prædictum B. Rolandum a febre continua et a cute fuit liberata.

Item Bertolinus, viciniæ S. Lucæ, per prædictum B. Rolandum liberatus fuit a cute.

Item Francischina, viciniæ S. Erasmi, per prædictum B. Rolandum liberata fuit a cute et a febre continua.

Item uxor Nicolai de Papia, viciniæ S. Petri de Pado, per prædictum B. Rolandum sanata fuit a duobus carbunculis.

Item Salie de Papia, nauta viciniæ S. Lucæ, a dolore renum et lateris per prædictum B. Rolandum liberatus fuit. E

Item Jacobus de Becho, viciniæ S. Silvestri, per prædictum B. Rolandum liberatus fuit de cute et carbunculo.

Item filia dominæ Francischinæ de Sessa at putrefactione duarum tibiarum per prædictum B. Rolandum fuit liberata.

patrocinio Beati obtentæ. d

3 Item Leona *d* viciniæ sancti Sepulchri, a claudicatione pedis per prædictum B. Rolandum fuit liberata.

Item domina Guarda, viciniæ S. Mariæ in Bethleem, a surditate et dolore lateris liberata fuit per prædictum B. Rolandum.

Item domina Caterina, viciniæ S. Geroldi quæ perdiderat loquelam, et quæ erat semimortua, propterea quod habuit recursum ad B. Rolandum, subito fuit liberata.

Item Gregorius de Placentia, viciniæ S. Michaelis, per prædictum B. Rolandum liberatus fuit a cute et a carbunculo.

Item Bartholomæus, viciniæ S. Gregorii, per prædictum B. Rolandum liberatus fuit a cute.

Item Nicolina de Cremona, arefacta in corpore, per prædictum B. Rolandum liberata fuit. F

Item domina Francischina, viciniæ S. Nazarii, seducta a fratribus Ordinis Prædicatorum, ut non crederet in prædictum B. Rolandum, ipsa assentiens, aggressa fuit a febre continua et a cute : unde timore mortis dein devotione doluit, et se vertit ad prædictum B. Rolandum cum effusione lacrymarum postulando veniam : et subito fuit liberata.

Item Gasparinus, filius Jacopini de Guaragnis, viciniæ S. Christophori, a febre et a cute per prædictum B. Rolandum fuit liberatus.

Item Caterina, viciniæ S. Jacobi, per prædictum B. Rolandum liberata fuit a febre et a cute.

Item domina Guigna, viciniæ S. Ægidii, quæ tota erat arida et consumpta in corpore, per prædictum B. Rolandum fuit sanata.

Item domina Caterina, filia Joannis de Gabianeta, viciniæ S. Michaelis, a febre et a cute per prædictum B. Rolandum fuit liberata.

Item Joannes de Cavaleriis, viciniæ S. Lucæ, a cute et a carbunculo per prædictum B. Rolandum fuit liberatus.

Item dominus Andreolus de Picenardis, viciniæ S. Erasmi, propter febrem continuam et cu-

Ex Ms. cutem stetit tribus diebus et tribus noctibus sine sensu semimortuus, et sine loquela : in ejus mente se vertit ad prædictum B. Rolandum, et subito fuit liberatus.

Item frater Jacobus, monachus S. Petri de Pado, a febre mortali et a cute per prædictum B. Rolandum fuit liberatus.

ORATIONES B. ROLANDI.

Tres orationes de Beato. Immensam Clementiam tuam, omnipotens æterne Deus, imploramus, ut qui fulges in electis tuis, quos te habitare et glorificare præcepisti, da nobis, deprecamur, ut meritis pœnitentiæ B. Rolandi devoti tui ita digne solennia venerari, ut ejus suffragantibus precibus templum tuum spirituale mereamur fieri. Per Dominum nostrum etc.

Alia Oratio. Pro felicitate animarum nostrarum suscipiat immensa largitas tua, quæsumus, Domine Deus noster, holocaustum de manibus nostris oblatum, ut per hujus B. Rolandi devoti tui merita ab omnibus nos mundet offensis. Per Dominum etc.

B Alia Oratio. Largire, quæsumus, Domine, nobis famulis tuis, ut per merita pœnitentiæ B. Rolandi devoti tui pia interventione ab omnibus tueamur adversis *e*. Per Dominum etc.

ANNOTATA.

a *Vox* vicinia, *quæ frequenter recurrit, non vicum civitatis aut plateam; sed parœciam aliquam, designat, ut observat Razzius in Vita.*

b *Id est,* ipsi. *Verum tota dictio non est conformis regulis Grammatices. At quilibet satis intelliget, quid velit auctor : ideoque menda Grammaticalia non corrigam.*

c *Quid voce* cutis *auctor designare voluerit, ex solis adjunctis eruendum est : neque enim ullibi invenire potuit, per illam vocem ab Italis morbum aliquem significari. Attamen adjuncta insinuant, per* cutem *hic designari* ulcus pestilens. *Nam primum beneficium innuit, mortalitatem sive pestilentiam Cremonæ eo tempore fuisse. Illi autem, qui peste laborant, inficiuntur ulceribus*
C *pestilentibus et carbunculis, ac frequenter febri tanguntur. Hinc* cutis *in plerisque jungitur cum carbunculo aut cum febri, ita ut vix ullum sit dubium, quin ulcus pestilens ea voce in his beneficiis designetur.*

d *Hoc beneficium, uti et sequentia omnia, etiam referuntur in apographo nostro Buxetano iisdem plane verbis. Ibidem et hoc legitur quarto loco :* Item domina Benvenuta, uxor magistri Jacopini de Brixia, a dolore renium per prædictum beatum Rolandum fuit liberata.

e *Hæ orationes etiam habentur in Ms. Buxetano. Credit Razzius compositas fuisse, ut recitarentur in Missæ Sacrificio. Quin et Picus circa finem Vitæ existimat, Missam olim de B. Rolando fuisse celebratam. At mihi hoc non est verisimile, cum quia nullibi assertum invenio, tum quia non facile fuisset deinde omissum, si semel fuisset inchoatum. Ceterum, quod spectat ac loca, de quibus mentio fit in miraculis* B. Rolandi, *ea omnia operose investiganda non credidi, ac ne ea quidem assignanda, quæ facile se offerebant in tabulis geographicis. Pleraque, et forsan omnia, sunt in territoriis Cremonensi, Parmensi et Placentino. Aliqua etiam in urbe Cremonensi sunt facta, maxime priora.* D

APPENDIX

Ex tabulario Buxetano transmissa quoque est sequens relatio, per notarium scripta : In Christi nomine, Amen. Anno a Nativitate Domini MCCCCLXXXIV, Indictione secunda, die quarto mensis Aprilis, domina Antoniola, uxor Laurentii Daiarii, de Burgo sancti Donini, præsentibus nobis D. Don Cosma de Rotiis capellano servitore, Martino de Vastis, et Mag. Jacobo Calolario, testibus rogatis, constituta in capella majoris ecclesiæ sancti Bartholomæi, ecclesiæ Buxeti, diœcesis Cremonæ, sponte et ex certa animi scientia ad laudem et honorem omnipotentis Dei, et beati Rolandi de Medicis, cujus sanctissimum corpus in hac terra Buxeti requiescit, dixit, confessa et protestata fuit et est, quod, dum jejunasset vigiliam S. Geminiani proxime præteriti, ipsaque nocte graviter a dæmoniis, qui eam oppressam tenuerant et tenebant annis novem proxime elapsis, ut ipsa dæmonia testificabantur *etc. Totam relationem non subjungo, quia tam misere scripta est et mendose, ut rem quidem ipsam intelligere valeam, non vero omnia verba dare, cum aliqua vitiose expressa, aliqua etiam sint omissa. Quare compendio rem totam expono.* *Mulier a vexata a dæmonibus* E

2 *Apparuerunt illa ipsa nocte vigilanti Antoniolæ* sanctus Geminianus a dextris et beatus Rolandus a sinistris, tenentes baculos in manibus, et dixerunt se venisse, ut eam a dæmoniis liberarent. *Additur,* B. Rolandum *exposuisse mulieri, se esse* B. Rolandum, *alterum S. Geminianum, eique tangendum dedisse baculum suum. Tum incidit in somnum, variaque habuit insomnia. Deinceps vero a vexatione dæmonum fuit libera. Nunc pauca ad expositionem observo.* Burgus sancti Domnini, *ubi habitabat illa mulier, nunc civitas est episcopalis, sita in dominio Pallavicino, inter Parmam et Placentiam fere media, habetque in diœcesi sua ipsum Buxetum, dominii Pallavicini olim caput. At diu post hoc factum laudata civitas dignitatem episcopalem consecuta est a Clemente VIII, nimirum anno 1601, ut videri potest apud Ughellum tom. 2 col. 63 novissimæ editionis, ubi ipsa Bulla Pontificia est impressa. Quod spectat ad S. Geminianum, qui cum* B. Rolando *apparuisse dicitur, haud dubie designatur S. Geminianus Mutinensis episcopus, qui colitur* XXXI *Januarii.* *apparente B. Rolando cum S. Geminiano liberatur.* F

A D

DE SANCTA CATHARINA FLISCA ADURNA VIDUA

GENUÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. S.

§ I. Sanctæ, a multis laudatæ, biographi, eorumque fides : variæ Vitæ, Italice primum conscriptæ ac deinde in alias linguas translatæ, exemplaria : Acta Sanctæ unde hic danda : auctores adhibendi.

B

An. MDX.

Sanctæ, hodie dandæ, multi præcones.

Genua cognominis reipublicæ Liguriæque metropolis, multiplici titulo primariis, non tantum Italiæ, sed totius etiam Europæ urbibus accensenda, Sanctis suis annumerat Catharinam, *cujus Acta illustrare aggredior. Viduæ huic admirabili vitæ sanctimonia, vereque seraphim instar ignito in Deum amore ac prodigiis celeberrimæ debitos Cælitibus honores hoc die* XV *Septembris deferendos esse ab universa Christi Ecclesia, decrevit Clemens XII in Bulla canonizationis, licet memoriam ejus, ut infra videbimus, recolant Fasti nonnulli ad diem præcedentem, quem etiam Sanctæ nostræ emortualem (perperam tamen) signant, ideoque de ea hodie agimus. Innumeros pene habuit sanctissima Mulier virtutum suarum præcones, eosque primæ notæ viros scriptoresque clarissimos, quorum catalogum bene longum recenset* Summarium additionale *ad processum canonizationis : prolixiorem etiam, additis nempe elogiis, quibus Sanctam nostram honorifice prædicant, texuit Hyacinthus Parpera in* beata Catharina illustrata *parte 1 : de hisce, quantum expedire videbitur, post sermo erit. Nunc in auctores, qui* C *Sanctæ Vitam primo conscripserunt, quam certatim deinde alii in varias linguas verterunt, et tamquam stimulum potentissimum, ad impellendum corda hominum in virtutis perfectionisque studium, lectori obtulerunt, inquirendum est.*

Testimonium Augustini Justiniani de Sancta

2 *Augustinus Justinianus Sanctæ nostræ æqualis, utpote qui, teste Ughello aliisque, Genuæ natus anno 1470, episcopatum Nebiensen in Corsica obtinuit anno 1514, vixitque usque ad annum 1536, Annalium Genuensium lib. 6, de Sancta nostra ejusque Vitæ scriptoribus sic loquitur, ut omnino expedire judicaverim verba ipsius, Latine reddita, hic transcribere : sic habet.* Fuit (*Catharina nostra*) filia Jacobi Flisci proregis Neapolitani... et uxor Juliani Adurni, quocum multis annis vixit in castitate conjugali : fuitque tota ejus vita, quoniam in juventute cor ipsius divina gratia penetraverat, caritas, amor, mansuetudo, benignitas, patientia, abstinentia ineffabilis et virtutum omnium exemplar, adeo ut liceat eam comparare S. Catharinæ Senensi, totaque civitas particeps fuit, sensitque odorem virtutum sanctæ hujus Matronæ, quæ spiritu rapta, præter alia, de statu animarum in purgatorio existentium præclare locuta est res miras et auditu dignas iis omnibus, quibus vitæ rebus divinis deditæ gustus placet. Ejus corpus sepultum est in oratorio xenodochii majoris, spectaculumque præbet non admirabile minus quam venerandum : prorsus quippe integrum est cum carne, quæ viva apparet ac si hodie sepulta esset, cum tamen elapsi sint anni viginti quinque a tempore, quo hic condita est.

E

ejusque biographorum fide. Acta, quæ modo circumferuntur,

3 *Scripsit itaque hæc Justinianus anno 1535, quo ab obitu Sanctæ, qui contigit anno 1510, effluxerant anni quinque et viginti, subditque :* Æquum foret conscribere venerabilis hujus Matronæ sublimem de Deo sensum, egregias virtutes, sancta opera, conjuncta cum immensa caritate : brevitatis tamen ergo omittemus, maxime quod de solis hisce rebus a viris fide dignis compositum sit præclarum volumen. *Illud Justiniani, viri integritate ac doctrina conspicui, testimonium tanti momenti mihi videtur, ut ineptum existimem, qui Sanctæ nostræ biographorum fidem sinceritatemque in dubium revocaverit, aut sugillare præsumpserit, licet fatendum sit, nonnulla interdum duriora videri posse, utpote sensum communem longe excedentia. Hyacinthus Parpera in litteris ad Henschenium nostrum datis ita loquitur de laudato a Justiniano libro :* Qui quam verax et fidelis F fuerit, comprobant etiam nunc plura et publica scripturarum veterum testimonia; *librum vero illum eumdem esse scribit cum Historia Sanctæ nostræ, excusa Genuæ anno 1551, et congruere omnino Vitæ, quæ modo circumfertur : testem affert Augustinum Schiaffinum in Annalibus ecclesiasticis Genuensibus, apud inquisitores status existentibus, asserentem, visa a se esse manuscripta, eorumque cum impressa* S. Catharinæ *Vita conformitatem.*

antiquis monumentis consona, ipsam Sanctam aliqua ratione

4 *Ex hactenus dictis constat de fide auctorum, qui gesta* S. Catharinæ *litteris consignarunt, nec ullum restat prudens dubium, quin Vita, quam nunc habemus, antiquis manuscriptis omnino congruat : propius modo investigandi sunt narrationis hujus auctores. Cap. 44 Vitæ a Thannero Latinitate donatæ sic lego :* Hic sacerdos (*Sanctæ a sacris confessionibus*) a quibusdam personis, huic Beatæ devotis, rogatus, magnam hujus Operis partem conscripsit, quum eam sæpius provocasset et incitasset ad manifestandas singulares gratias a Deo perceptas et ea quæ peculiariter in ipsa fuisset operatus : præsertim quod idem religiosus ob longam

Auctore U. S.

gam experientiam et diuturnam cum ea conversationem optime nosset atque intelligeret seriem vitæ ipsius. *In Proloquio autem ad pios lectores, ante Vitam Italicam, typis Venetis editam anno 1590, profitetur auctor, se styli elegantiæ non studuisse, sed curasse tantummodo fideliter gesta Sanctæ referre cum ea simplicitate, qua conscripta fuerant a Sanctæ conscientiæ arbitro et filio quodam spirituali, ex ipso* S. Catharinæ *ore accepta.*

dici possunt habere auctorem.

5 *Hinc verisimiliter factum est, ut, teste Oldoino in Athenæo suo Ligustico pag. 136, nonnulli asseruerint, Vitam propriam ab ipsa* S. Catharina *superiorum imperio scriptam fuisse : hanc multorum opinionem refert Bailletus in Tabula critica de auctoribus et Actis, ad singulos menses Vitis Sanctorum præmissa, art. 3 in diem* XIV *Septembris, restringitque ad eam saltem partem, quæ Marabottum habet auctorem, ac demum subdit :* At licet judicare pauca ab ipsa *(Sancta nostra)* fuisse dictata. *Nullum ibidem verbum addit Bailletus, quo sententiam suam stabiliat; nec ego necessarium existimo divinare rationes, quæ virum criticum impellere potuerint ad ita censendum, neque* B *Bailleto injuriam me fore credo, si aperte dixero, malle me fidem adhibere viris Sanctæ coævis, quam ipsi, duobus circiter seculis ab ætate Sanctæ remoto, auctoribus synchronis contradicenti : quid enim incredibile in verbis num. præcedente relatis? Quid absonum, si dicatur Sancta anteactam vitam, gratias et dona sibi a Deo concessa declarasse? Sane mihi non videtur repugnare animi demissioni, si quis totius vitæ suæ, utcumque sancte actæ, seriem commemoret, ubi id ad Dei gloriam ac salutem proximi facere cognoverit, vel expedire judicaverit ad facilius vitam reliquam recte instituendam secundum prudentis directoris consilium : certe* Catharinam *ad laudatam abiographo declarationem faciendam permovit divinæ gloriæ studium, ut legitur cap. 38.*

Primi Vitæ scriptores fuerunt Marabottus

6 *Potest igitur prior Vitæ auctor censeri ipsa* S. Catharina, *quæ enarrando ea, quæ sibi totius vitæ decursu acciderant, materiem subministravit, quam alii litteris consignarunt : scriptores autem fuerunt Cataneus Marabottus et verisimiliter Hector Vernaccia; de priore Oldoinus in laudato Athenæo, Perusiæ vulgato anno 1680, pag. 135 ita scribit :* Cataneus Marabottus Genuensis... C innocentis vitæ integræque fidei, xenodochii, Pammatone dicti, rector, B. Catarinæ... Adurnæ sacris a confessionibus, scripsit ejusdem Beatæ vulgari idiomate Vitam. *De altero hæc habet pag. 234 :* Hector Vernaccia genitor Baptistæ... et Catarinæ... Fliscæ Adurniæ... filius in spiritualibus, ejusdem Catarinæ Vitam una cum sacerdote, qui illi a confessionibus erat, scripsit, *laudatque pro assertione sua Raphaelem Sopranum. Oldoino consentit Bailletus in Tabula critica statim memorata, sic tamen ut prima Vitæ monumenta Marabotto adscribat, Opus vero ab Hectore Vernaccia continuatum fuisse dicat. Utut sit, sive alter alteri in scribendo adjutor fuerit, ut innuit Oldoinus, sive in Marabotti, vel morte præventi, vel curis aliis impediti, onus successerit Hector, mihi sufficiet auctores Vitæ Sanctæ indicasse.*

et verisimiliter Hector Vernaccia.

7 *Marabottum quod spectat, prudenter ambigi non potest, quin* S. Catharinæ *Vitam conscripserit : ita enim omnino ex antiquis monumentis publicis nuper compertum sibi fuisse, testatur Hyacinthus Parpera in Epistola num. 3 laudata : at de Hectore Vernaccia, quem Oldoinus Marabotto adjutorem fuisse tradit, suboriri potest aliqualis dubitatio. Laudat Oldoinus pro assertione sua Raphaelem Sopranum : edidit is Catalogum scriptorum* D *Ligurum Genuæ anno 1667, teste Oldoino pag. 485; ad manus nostras auctor iste non pervenit, ac propterea eum consulere non licuit : at certe eum consuluit Parpera, hunc enim in litteris suis assignat tamquam auctorem, pro illustrandis Sanctæ gestis consulendum : ibidem tamen asserit, ignotum hactenus esse nomen spiritualis Beatæ filii, qui Marabotto adjutor fuit; idem Parpera in* beata Catharina illustrata *part. 1, cap. 1, num. 6 sic loquitur, ut diversum ab Hectore Vernaccia Marabotto adjutorem fuisse plane insinuet : eum nempe, qui suam cum Marabotto industriam contulit, quique post, flagitantibus nonnullis, Sanctæ Vitam prelo commisit anno 1551, sacerdotem nominat.*

ac tertius quidam, usque nunc ig...

8 *At Hector Vernaccia sacerdos numquam fuit : de eo enim Marianus Grimaldus in Sanctuario Genuensi, edito anno 1613, in Vita venerabilis Baptistæ Vernacciæ sic loquitur :* Habuit *(Hector)* tres liberos... reliquo post tempore cum conjuge *(Bartholomæa Riccia)* quamvis juvene vivens in castitate : *quæ verba non videntur in Hectore pati dignitatem sacerdotii, nec sane si ad eum* E *gradum, mortua conjuge, vel de ejus religionem ingressæ consensu, evectus fuisset, prætermisisset Grimaldus id indicare, qui Hectoris in tractandis negotiis dexteritatem, obita munia, divini servitii studium, mortemque in obsequio peste infectorum gloriosam commemoravit. Parperæ tamen de Hectore Vernaccia allato supra loco silentium tanti ponderis non videtur, ut ab Oldoino recedamus, credamusque, eum lectori obtrudere voluisse, quæ in Soprano minime leguntur, quæque ex nullis aliis monumentis didicerat. Existimo igitur cum Oldoino, et Marabottum et Hectorem Vernacciam, magna familiaritate* S. Catharinæ *conjunctos ejusque æquales, Vitam conscripsisse, quorum postea lucubrationes vel in ordinem alium digesserit vel etiam auxerit tertius quidam isque sacerdos, cujus usque nunc nomen ignoretur. Verum hisce diutius immorari supervacaneum judico, maxime cum non videam, unde ampliorem iis lucem afferre possim, et sufficiat nosse, a scriptoribus Sanctæ supparibus Vitam fuisse exaratam.*

Vitæ Ita... hymnus ... ex illu... tus.

9 *Parpera in* beata Catharina illustrata *varias recenset part. 1, cap. 1 Vitæ ejus editiones, de quibus breviter hic agendum. Scribit num. 6,* F *paulo post mortem prodiisse Vitam manuscriptam, ex qua affirmat num. 7, plures promanasse, alias breviores, prolixiores alias, in rerum tamen narratarum substantia consentientes, idque constare asserit ex nonnullis exemplaribus penes se asservatis : num. 13 refert hymnum Latinum, subnexum Vitæ manuscriptæ, annum præferenti 1546, quem subdo :*

Ut queant cæci tepidique ferre
Luminis clari pariterque celsi
Lucem ardoris, cupiantque solvi
Lumine viso,

Mentem illustret, tenebras repellat,
Corda succendat penitus calore,
Vulneret nec non, uniatque secum
Spiritus almus.

Sensus excedunt, hominumque vincunt
Lucidas mentes, superantque gesta
Sacra dilectæ Dominique Sponsæ
Tam pretiosæ.

Fervor in tantum rapuit calorem
Spiritus sancti penetrans profundi
Cordis abissum, moreretur ut jam
Corpore sano.

Ful-

A Fulgidos terræ tolerare nequit
Corpus ardores ab Amore missos
Mentibus puris, moriturque vivens
Cuspide fixo.
Lecta quis cupit memoranda semper
Noscere, quærat lacrymando sordes
Primo delere, flagitetque pronus
Lumen Amoris.
Trinitas una veneretur, atque
Semper ametur, ut amore possit
A nobis saltem pariter vocari,
Si non haberi.

Breve hoc est compendium admirandi Divæ nostræ amoris, et ingentis luminis ipsi a Deo concessi.

Vitæ sæpius recusæ exemplaria

10 *Ab exemplaribus manuscriptis progredior ad prelo vulgata. Vita primum excusa fuit Genuæ anno 1551 cum hoc titulo :* Liber Vitæ admirabilis et doctrinæ sanctæ B. Catharinæ Genuensis, in qua continetur utilis et Catholica demonstratio et declaratio Purgatorii ; *præmissa est illi effigies Jesu e cruce pendentis Sanctæque ante eam genibus provolutæ cum his S. Matthæi verbis :* Confiteor tibi Pater Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et B revelasti ea parvulis ; *ita Parpera in Beata* Catharina illustrata *part. 1, cap. 1, num. 8 ; in litteris supra memoratis ait, Vitam hanc prodiisse typis Antonii Belloni, et in omnibus conformem esse ei, quæ nunc manibus teritur, idque constare asserit ex usque hodie exstantibus exemplaribus. Florentiæ recusa fuit anno 1568, atque iterum anno 1580 et tertium anno 1589 : in epistola sua, typographum Florentinum fuisse Jacobum Gionti, addit Parpera, et ibidem, nemine tamen nominato, corrigit errorem quorumdam, asserentium, primum* Vitæ S. Catharinæ *auctorem, fuisse Jacobum Gionti, qui tamen non nisi typographus fuit, ut liquere ait, tum ex epistola ad monialem quamdam Florentinam, Vitæ ab ipso præfixa, tum ex hisce verbis,* Nella stamparia di Giacomo Gionti, *typis Jacobi Gionti : hanc hallucinationem observavi in Legenda Gallica, Parisiis vulgata anno 1687 cum hoc titulo :* Flores Vitæ Sanctorum... Hispanice conscripti a R. P. Ribadineira Societatis Jesu, Gallice redditi a Renato Gautier *etc., ubi in Vita* S. Catharinæ *nostræ ita legitur :* Illius *(Sanctæ nostræ)* Vita Italice C conscripta fuit a doctore Jacobo Giunti ; *sed error hic ex jam dictis, ac vel maxime ex memoratis antiquioribus anni 1551 exemplaribus plane corruit.*

Italica recensentur.

11 *Florentinorum in Sanctam pietatem ac venerationem æmulati sunt Veneti, apud quos ter excusa fuit ejus Vita, primum anno 1590, ac deinde annis 1601 et 1615 : priorem editionem adornavit Joannes Baptista Bonradinus, postremam Jacobus Sarzina, ut constat ex utriusque editionis exemplari, quod penes me habeo : in utroque deest Tractatus de Purgatorio, quem in editionibus Genuensi ac Florentinis legi tradit Parpera : harum vero editionum exemplar nullum nactus sum, sicut nec Neapolitanæ, teste Parpera, juxta Florentinum exemplar vulgatæ anno 1645, sed nec Genuensem, eodem teste, juxta primum anni 1551 exemplar recusam anno 1667, Vitam obtinui. Marianus Grimaldus in Sanctuario Genuensi, quod prodiit Genuæ anno 1613 typis Josephi Pavoni,* S. Catharinæ *Vitam in compendium redegit, quod Parpera in sæpe laudata Epistola asserit ab illustrissimo D. Bartholomæo Imperiali elegantius concinnatum recusumque fuisse Genuæ anno 1640.*

AUCTORE U. S.

Variæ Vitæ in linguas alias translationes.

12 *Non hæsit in sola Italia populorum studium erga* S. Catharinam, *sed ad nationes alias procul dissitas extensum est. Vitam et geminum Sanctæ Opus in Gallicam linguam verterunt, excuderuntque Lutetiæ Parisiorum anno 1598 Carthusiæ Burgi-Fontanæ patres, teste Parpera aliisque, quæ deinde, crescente fidelium pietate, eodem idiomate et iisdem typis Parisinis recusa sunt sæpius, item Lugduni anno 1610, et Duaci in Belgio anno 1599 Gallice prodierunt : Duacenæ hujus editionis exemplar habeo. In Hispanum sermonem transtulit et Ulyssippone edidit Thomas de Freitas anno 1647, hoc præfixo titulo Hispanico :* Stupenda prodigia altissimæ perfectionis in admirabili Vita insignis matronæ B. Catharinæ Adurnæ cum ejus Dialogo. *Vitam et geminum Sanctæ Tractatum Latinitate donavit Mathias Thanner Carthusiæ Friburgensis alumnus vulgavitque Friburgi Brisgoiæ typis Theodori Meyeri anno 1626, præmissa explicatione difficilium quorumdam locorum : editione hac Latina per decursum hujus Commentarii utar, utpote de qua Parpera in litteris ad Papebrochium datis* XXVIII *Novembris anni 1675 scribit :* Quam benigne ad nos misistis, Latine edita Vita B. Catharinæ Genuensis, ad vetustissimum manuscriptum emendata, ac pluribus etiam separatim aucta continet omnia, quæ desiderari videntur a vobis tam processibus... quam aliis scripturis ac auctoribus contenta, uti videre poteritis ex incluso indice. E

Schema operis cujusdam, quod nacti non sumus.

13 *Index ille inter Musei nostri notitias servatus exhibet schema operis in quatuor partes distributi, quarum prima octo capita continet, quorum titulos in pauca contractos hic subdo : capite 1 datur Beatæ delineatio, secundo encomia sanctitatis ac doctrinæ, tertio compendium chronologicum historiæ ab ortu* B. Catharinæ *usque ad annum 1675, quarto explicatio totidem fere quæstionum quot verborum Beatæ, quinto explicantur verba quædam, Beatæ revelata ad vitæ suæ ordinationem. Caput sextum indicem rerum notabilium, quas verbo vel exemplo docuit, septimum doctrinæ ejus canonicum examen et Apostolicam approbationem, octavum vero examen illius scholasticum complectitur. Pars altera Vitam exhibet 12 capitibus enarratam, tertia Tractatum de Purgatorio in 17 capita divisum, quarta autem Dialogum in tres libros et librum quemque in capita distinctum, servato tamen veteri textu.* F *In laudata epistola Papebrochio geminum Operis hujus exemplar pollicitus est Parpera : verum seu, mutato consilio, prelo non subjecerit Opus illud, seu aliunde impeditus fuerit præstare promissa, nullum exstat in Museo nostro.*

Tres Hyacinthi Parperæ de Sancta lucubrationes.

14 *Jacturam hanc supplevit sæpius laudatus ac laudandus Hyacinthus Parpera, Congregationis Oratorii S. Philippi Nerii presbyter, edita Genuæ anno 1681 typis Josephi Bottari Vita* S. Catharinæ, *secundum antiquiora et authentica exemplaria emendata, observationibusque illustrata, cum gemino Sanctæ Tractatu : Operi huic subjecit aliud, titulumque ei fecit,* B. Catharina Genuensis illustrata : *Opus illud iisdem typis, sed anno tantum 1682 vulgatum, distinxit in tres partes, quarum prima complectitur Encomia sanctitatis et doctrinæ* B. Catharinæ, *altera indicem documentorum spiritualium ejusdem Beatæ, tertia vero expositionem plurium verborum peculiarium. Utrique huic lucubrationi eodem anno 1682, eodem, quo duæ aliæ, Italico idiomate idem Parpera adjunxit Opus aliud, Genuæ impressum apud Antonium Casamaram, complectens*

AUCTORE G. S.

ctens Vitam Sanctæ admirabilem observatosque in ea varios successus animæ statum concernentes.

Acta, celeris præter missis, quæ, et unde hic danda.

15 *In epistola utrique vetustiori editioni Italicæ, quam habeo, præfixa pius lector monetur, nonnulla reperiri in Vita non satis ordine digesta ac interdum repetita : et sane tot occurrunt capita, quibus enarrantur documenta Beatæ, tam crebro repetitæ illius ad perfectionis statum exhortationes, ut ex hac parte magis libri cujusdam pietatem docentis, quam historiæ Vitæ nomen habere debeat : cum autem instituti nostri non sit Sanctorum doctrinam et lucubrationes edere, sed ea dumtaxat ex iis delibare, quæ ad ampliorem eorum gestorum notitiam conducunt, nullam ex memoratis hactenus Vitis integram recudendam censui. Itaque illarum loco post Commentarium subdam ex Italico Latine redditam, brevius descriptam acceptamque ex processibus pro canonizatione institutis, quam auctor anonymus Romæ vulgavit anno 1737 : in hac Vita nihil fere gestorum Sanctæ, in prolixioribus Vitis contentorum, desideratur : in gratiam tamen lectoris nonnulla Commentario huic inseram, ex quibus enarratæ brevius in Vita*
B *infra danda Sanctæ virtutes amplius innotescant, cum ex prolixioribus Vitis ac Parperæ lucubrationibus tum ex ipsis Sanctæ Operibus : Vitæ autem, pro more nostro Annotatis illustratæ, subjiciam Sanctæ Gloriam posthumam collectam ex Parpera, instrumentisque canonizationis, quæ ad manus nostras devenerunt.*

§ II. Expenditur severior Pailleti censura de Vita Sanctæ : encomia aliquot de ejus sanctitate et doctrina : brevis Operum Sanctæ notitia.

Bailletus Vitam Sanctæ erroribus recentium mysticorum

E*x dictis num. 3 et 4 satis constat de integritate et fide biographorum Sanctæ nostræ, neque hic quidquam addendum credidissem, nisi denuo, uti etiam infra crebrius, discutienda esset justo severior Bailleti censura, qui in ante memorata Tabula critica ita pronunciat Gallice :*
C Opus illud (*Vita* S. Catharinæ) etiam fortasse melius auctorum interpretumque ejus, quam ipsius Catharinæ genium indicat, et negari non potest, illud plus æquo favere recentibus mysticis, quos quietistas vocant *etc. Non satis liquet, itane statuat Bailletus de omni editione, an vero de sola ista, quam accuravit anno 1661 Joannes Desmarestus : verum quomodocumque demum Desmarestus animo affectus fuerit, propensusne in errores ab Ecclesia post damnatos, nec ne, quod hic non inquiro, credibile non est, illum, ubi toties eo seculo Parisiis recusa fuit Sanctæ Vita, textum notabiliter ausum fuisse adulterare, adeoque existimo, Bailletum ita de Sanctæ Vita universim et quoad editiones omnes statuisse. Utinam severus ille Aristarchus, cui tam familiare est censuram ferre, nullam tamen ejus rationem adducere, hic vel expressisset ea, quæ erroribus hisce tam putavit affinia, vel paulo attentius legisset monitum ad lectorem, versioni Gallicæ a Carthusiæ Burgi-Fontanæ alumnis præfixum, ubi inter alia rogant, ut, si quis omnia, Vita et Operibus Sanctæ contenta, non satis assequatur, tamen ne male his utatur, sed potius cum Hebræis ad radicem montis subsistat, quam judicium ferat de illis, quæ Deum*
D *inter ac Moysem in montis vertice tractabantur. Notandum interim, Bailletum in Tabula critica consulere, ut legantur* Catharinæ Opera, *ac maxime Dialogus de amore, ut illius ope explicentur nonnulla, quæ in Vita paradoxi speciem præferunt : sed advertendum, biographos, dum doctrinam aliquam tradunt, non suis, sed Sanctæ verbis loqui, ut satis innuunt, dicentes :* Affirmavit, dixit hæc sancta Domina *etc.*

offens... sens. ... vissim... moniis

17 *Porro licet singula, in quæ Bailletus crisim suam exacuit in Sanctæ Vita compendio data, suis locis expendenda sint per decursum hujus Commentarii, juverit nihilominus nonnulla hic prælibare ex virorum gravissimorum testimoniis. Hieronymus de Genua Ordinis Prædicatorum, Apostolicus in tota Genuensi ditione inquisitor, priorem anni 1551 editionem his verbis probavit :* Assentio hunc librum pro spiritualium consolatione et eruditione posse impressioni tradi. *Parisini doctores, editionem Gallicam probantes, nil Orthodoxæ fidei contrarium repererunt, sed* Ad ædificationem et eruditionem eorum, qui in vita spirituali progressum fecerunt, *luce dignam censuerunt.* E
Ludovicus Venegas, Ordinis Prædicatorum sacræ Theologiæ magister, in approbatione editionis Latinæ sic loquitur : Licet multa invenerim, quæ theologis primo aspectu dura videbuntur, nulla tamen reperi, quæ sanum sensum non admittant, ac in legentium utilitatem et spiritualem profectum converti nequeant. Judicio ergo nostro aureus hic libellus in lucem prodeat *etc.*

et sacr... tuum Congregationis,

18 *Sufficere quidem hæc videri possent ad amovendam omnem a Sanctæ Vita suspicionem affinitatis cum erroribus proscriptis, verum argumentum validius hic quoque æquo lectori non ingratum fore arbitror. Sacra Rituum congregatio pro more in causis beatificationis et canonizationis constanter servato, examen doctrinæ* S. Catharinæ *Eminentissimo Cardinali Azzolino commisit, is vero curam hanc demandavit Martino Esparsæ, ejusdem Congregationis consultori, qui laudato Eminentissimo in hæc verba rescripsit, quæ, cum Latinam Esparsæ epistolam non habeam, ex Italica Parperæ versione, part. 1, cap.* XI B. Catharinæ illustratæ *Latina facio.* Jussu Eminentiæ vestræ legi et accurate examinavi duos Tractatus B. Catharinæ Fliscæ Adurnæ, alterum de Purgatorio, alterum Dialogum animam inter et corpus, F
nec in his aliquid minima in parte vel sanæ doctrinæ vel morum integritati contrarium reperi, vel quod non tam cum hac quam cum illa optime congruat : et quamvis in his nonnulla inveniantur, quæ juxta litteralem loquendi et ordinarium agendi modum dissona videri possint, quale est id quod legitur pagina CCLXVIII in medio de contritione non acceptata et infructuosa pœnitentia : si tamen tum contextum proxime antecedentem et consequentem, tum peculiariter scopum otius sermonis, qui ex hac et illa parte quam longissime et ultra modum communem sublimis est, uti et obscuritatem verborum rerumque quæ personis contemplationi deditis, veluti Dionysio, Augustino, Brigidæ, Teresæ aliisque divinitus illustratis familiaria sunt, et clarissima, probe consideremus et mature expendamus, dilucide apparet, rem omnem intaminatam esse ac maxime salutarem, eamque aliqualem contrariam apparentiam niti dumtaxat profunditate doctrinæ, omnino seraphicæ, cui accedit legentis ignorantia et defectus experientiæ, animusque mysticorum et anagogicorum sensuum inexpertus.

19 Id

19 Id ipsum affirmo de cælestibus axiomatis, Historiæ Vitæ hujus Dei Famulæ intermixtis, atque insuper addo, non modo in prædictis Tractatibus et axiomatis nihil esse, quod impedire et retardare possit definitivam declarationem sanctitatis venerabilis hujus Dei Famulæ, sed ipsius potius æstimationem ex his maxime augeri : cum non uno indicio perspicue agnoscatur, doctrinam, quæ partim verbis, partim opere traditur, quæque felicissime pertingit ad supremum gradum et culmen vitæ unitivæ heroicique amoris Dei, quo ipse animæ infunditur, nec sermone nec disciplina humana, sive auditu sive lectu, comparatam esse, sed experimento hausta cognitione infusam impressamque fuisse animæ isti a Spiritu sancto cum maxime singulari et arcana illustratione. Porro talis experimento hausta notitia rerumque talium et a tali magisterio Spiritus sancti profecta cadere nequit in animam, quæ non sit apprime purgata omni vitio omnique nævo imperfectionis atque omni tepore, quæque ad medullas usque non sit accensa ardentissima divini amoris flamma. Quapropter (etsi probationes omnes aliæ deficerent) duo isti Tractatus et axiomata illa se solis efficacissimum sunt argumentum sanctitatis in hac Dei Famula omnino heroicæ, quæque communem usum quam longissime supergressa est *etc.*

doctrinam probantis. Sedisque

20 *Forte non nemo contra Esparsæ testimonium excipiet, utpote quem aliqui (jure an injuria non est hujus loci indagare) Michaeli de Molinos addictiorem fuisse asserunt, nondum forte detecta veteratoris malitia, religionis ac pietatis specie velata. Verum ita statui non potest de sacra Rituum Congregatione, quæ, ut refert Parpera* B. Catharinæ illustratæ *part. 1, cap.* XI, *num. 5, die* XXX *Martii anni 1675 decretum edidit in causa Sanctæ nostræ, quo censuit constare de casu excepto : in hoc decreto ad rem nostram hæc leguntur :* Eadem sacra Congregatio (audita prius relatione Eminentissimi ponentis Operum dictæ Beatæ, illisque approbatis) *etc.; non ita statui potest de Clemente X, qui decreto isti annuit die* VI *Aprilis ejusdem anni, ut iterum apud Parperam loco jam jam laudato lego : observa tamen lector, in scripto, cui titulus*, Factum concordatum, *Clementi XII oblato ab Eminentissimo Georgio Spinula, ita legi :* Verum, cum habita fuerit notitia nonnullorum Operum a B. Catharina conscriptorum, fuit a sacra Congregatione die XIII Junii MDCLXXVI commissa eorum revisio prædicto Cardinali Azzolino, ad cujus relationem die XIV Junii MDCLXXXIII prodiit eorum approbatio, *adeoque juxta hunc calculum doctrina Sanctæ approbata fuit sub Pontificatu Innocentii XI, qui Clementi X in Romanam Cathedram successit anno 1676, quique errores Michaelis de Molinos anno 1687 proscripsit.*

Apostolicæ judicio

21 *Ex quibus omnibus, forte prolixius, quam nonnulli necesse videbitur, disputatis plane manifestum evadit ab hisce erroribus omnino immunem esse doctrinam* S. Catharinæ, *etiam in Vita traditam. Unde, si recte et sincere procedere voluisset Bailletus, ita argumentatus fuisset : licet forte nonnulla in Vita legantur, quæ a contextu rerumque adjunctis avulsa sectatoribus Michaelis de Molinos argumenta præbere possint, quibus Catholicos impetant, non tamen consequens est, ut doctrina illa revera faveat hæreticis ; sicut nec sequitur, Jansenianis aliisque id genus hominibus favere* S. *Augustinum aliosve Patres, licet hi obscuriora sancti Doctoris hujus aliorumque verba in pravum sensum detorqueant : quia sicut hi Patres securius loquebantur, nondum natis hisce hæreticis, ita et Sancta ejusque biographi, nondum exorta hæresi Michaelis de Molinos.*

refellitur

AUCTORE V. S.

22 *Atque hæc de Sanctæ doctrina disputata sufficiant, plura qui desiderat, Parperam adeat, qui part. 1* B. Catharinæ illustratæ *multa congerit plurimorum scriptorum elogia, e quibus tamen nonnullos hic recensere non abs re erit. Monitum tamen lectorem volo, scriptorum illorum maximam partem ad manus nostras non devenisse, adeoque pleraque hic danda esse juxta fidem Parperæ laudato loco. Capite 5 episcopos aliquot recenset et primo quidem loco Augustinum Justinianum, cujus verba dedi num. 2 et 3. Franciscus Gonzaga generalis Minorum Observantium S. Francisci, ac dein episcopus Mantuanus Divam nostram collaudat ab assiduitate contemplandi cælestia, a caritáte, tolerantia animique demissione. Joannes Petrus Camus Bellovacensis episcopus, S. Francisci Salesii æqualis et familiaris, Tractatum de Purgatorio,* a S. Catharina *conscriptum, appellat Opus in ea materia excellentissimum, eamque Beatæ titulo condecorat, ac veluti magistram prædicat.*

De insigni Catharinæ doctrina

23 *Prætermissis aliis, unum addo testimonium Harduini Perefixi archiepiscopi Parisiensis, qui in Monito ad lectorem, præfixo Operi Gallico de Pietate Christianorum erga vita functos, honorificentissime loquitur de Sancta : religiosissimi hujus archipræsulis, cujus insignia decora legi possunt tom. 7 Galliæ Christianæ recusæ, pag. 181 et seqq., verba ex Italico Parperæ Latine reddo : de nova interpretatione Tractatus* S. Catharinæ *de Purgatorio ita loquitur :* Rara est effusio spiritus Dei in hanc Animam tam puram et amore flagrantem, ac monumentum admirabile sollicitudinis Dei in regenda Ecclesia sua... Cum enim prævidisset a Lutheri Calvinique hæresi impetendam doctrinam de purgatorio et suffragiis mortuorum... arcana sublimissimarum veritatum revelavit Matronæ virtute ac sanctitate extraordinaria præditæ, quam ad id inter omnes istius seculi mortales elegit... ad propugnandum adversus hæreticos fidei veritatem... et Catholicos instruendum... Methodus, qua scripsit, tam Dei majestate ac religionis nostræ excelsitate digna est, ut fieri nequeat, quin legentes Tractatum hunc admirentur providentiam illius, cui placet arcana sua celare sapientes et prudentes seculi, eaque humilibus manifestat, ac nonnumquam debiliorem sexum elevat ad cognitionem veritatum altissimarum *etc. Addit in fine :* Atque ad ostendendum conformitatem sensuum insignis hujus Beatæ cum sententiis Patrum, paucis verbis refertur id, quod locis aliquot Operum suorum de purgatorio tradidit S. Bernardus.

eximiisque virtutibus episcoporum.

24 *Ab episcopis transeo cum Parpera ad viros Romana purpura insignitos : quatuor is recenset Eminentissimos,* de S. Catharina *locutos multa cum laude, Robertum scilicet Bellarminum, Petrum Berullum, Federicum Boromæum et Joannem Bona : Bellarminum ait asseruisse, debere Genuenses illius canonizationem promovere ac sumptuosissimum illi templum erigere, testemque laudat Parpera Sebastianum Badum lib. 4, addito Vitæ, typis Genuensibus editæ, anno 1667 : honorifice etiam Sanctæ meminit idem Bellarminus in Præfatione ad librum* Arte bene moriendi. *Eminentissimus vero Berullus Ordini, quem instituit, et virginibus Excalceatis Ordinis Carmelitici, quarum tutelam susceperat, commendabat summopere pietatem erga* B. Catharinam *Genuensem,*

ac S. R. E. Cardinalium encomia.

AUCTORE U. S.

sem, cujus imaginem penes se semper habebat, nec satis poterat amorem erga Deum admirari. Ita apud Parperam testatur Germanus Abertus lib. 3 Vitæ Eminentissimi Berulli cap. 5. Omitto reliquos, uti et sanctioris vitæ fama conspicuas utriusque sexus personas, quas non semel laudatæ partis 1, cap. 7 recenset Parpera.

Quanti Catharinam fecerint Sancti aliquot.

25 *Caput 8 ejusdem Operis titulum hunc præfert :* Encomia Catharinæ impensa a Sanctis et Beatis; *post brevem vero, uti et præcedentibus capitibus, præfationem multa congerit testimonia ex Operibus S. Francisci Salesii episcopi et principis Gebennensis, cujus suffragium plurimorum instar censendum est* : at ne longior hic sim, pauca hæc potius ex Parperæ ad Papebrochium epistola delibo :* Dicitur (*Sancta*) cherubim, seraphim, phœnix et avis paradisi a divo Salesio : *idem Sanctus confert* Catharinam *S. Mariæ Magdalenæ et S. Paulo in conversione, eamque jungit ob puritatem amoris in Deum aliasque dotes SS. Paulo, Augustino, Bernardo, Francisco, Teresiæ, Catharinæ Senensi aliisque. S. Francisco Salesio subjungit Parpera S. Aloysium Gonzagam, qui, teste Virgilio Cepario in Vita apud nos tom.* B *IV Junii, pag. 1006, num. 243, mirifice afficiebatur erga Vitam* S. Catharinæ, *eique volutandæ tempus aliquod diebus singulis præfiniverat. Sanctus quoque Andreas Avellinus clericus Regularis cap. 8, num. 15 in epistola quadam sua, relata a Carolo Tomaso tom. 7 de Consideratione Passionis Dominicæ, licet* Catharinam *expresse non nominet, manifeste tamen de ipsa loquitur, referens verba ejus, desumpta ex Vita prolixiore cap. 3 circa medium,* Ah! cito cito transmitte (*sacram Eucharistiam*) in intimum cordis mei, quoniam cibus ipsius est : *atque ita celebrat Sanctæ amorem erga sanctissimum Sacramentum, eamque appellat* insignem Sanctam.

*Vide Append. ad calcem hujus Tomi de B. Angelo a Clavisio.

et B. Bernardinus Feltrensis, aliique.

26 *Quanti faceret* S. Catharinam *B. Bernardinus Feltrensis, illius æqualis, luculenter ostendit; nam cum, teste Parpera num. 14, Genuæ sacras conciones habens anno 1494 convertisset Hebræam quamdam, recenter ex Hispaniis advectam, non aliam ei magistram assignare voluit, ut in fide confirmaretur moresque ex Christianæ religionis instituto disceret componere, quam* S. Catharinam. *Bernardino titulum Beati recte tribui a Parpera indubitatum est, cum immemorabilis illius cultus anno 1654 legitimus pro-* C *batus fuerit post sacræ rituum Congregationis examen ab Innocentio X, ut videre est apud Prosperum Lambertinum, nunc Benedictum XIV, Pontificem vere Maximum, lib. 2 præclarissimi Operis de Beatificatione et Canonizatione, cap. 24, § 5 : non ita statuendum de Angelo de Clavasio, cui titulum Beati tradit Parpera, verisimiliter ad id inductus auctoritate Arturi in Martyrologio Franciscano, ac forte aliorum : verum observant Majores nostri in Prætermissis ad diem* XI *Aprilis, id auctoritate Arturi, non Ecclesiæ fieri. Angelum autem ex multis probabilibus conjecturis ait Parpera num. 13, fuisse religiosum illum, qui in Vita infra danda num. 51 dicitur improbasse quotidianam Eucharistiæ sumptionem, deinde vero, agnito in ipsa spiritu bono, permisisse, animi ductum ut sequeretur.*

Encomia alia hic omissa.

27 *Auctoribus aliis cujuscumque nationis et ordinis magno numero recensendis supersedeo, ne coacervando testimonia plura in idem sæpe recidentia, tædiosam magis quam utilem reddam hujus Commentarii lectionem : ea vero, ex quibus Historiæ* S. Catharinæ *lucis aliquid affulgere possit, dabo per decursum, ex ipsis scriptoribus, si nactus fuero : sin minus, juxta fidem Parperæ.* D *Encomium vero quod velut a Clemente IX (imo X) enunciatum tradit Parpera cap. 12, dari poterit, si videbitur, in Gloria posthuma. Prudens etiam omitto encomia divina de* Catharina, *quæ complectitur Parpera cap. 12 ejusdem 1 partis* B. Catharinæ illustratæ, *quæque in eo potissimum consistunt, ut sacrarum Scripturarum textus aliquot applicentur vel gestis quibusdam Sanctæ egregiis, vel inflammato ejus amori, vel corporis post mortem integritati, vel doctrinæ : eorum quippe pars certe maxima de aliis Sanctis æque ac de Diva nostra exponi potest, quibus hi aut similes favores divini communes cum illa fuerunt.*

Brevis Operum Sanctæ

28 *Hisce brevem subnecto ideam Operum Sanctæ. Dialogus ejus animam inter et corpus, amorem proprium, spiritum, humanitatem ac Deum partes tres complectitur; pars quæque recenter, ut habet editio Gallica, et Italica Parperæ, in capita aliquot divisa est. Pars prior capita unum et viginti, altera undecim, tertia vero quatuor supra decem continet. Pactione inita quærendi locum aliquem ubi amori et delectationi suæ indulgere possint, assumptoque comite individuo ad dirimendum obventuras lites amo-* E *re proprio, anima et corpus iter ingrediuntur. Anima ingenti fervore sola cælestia appetit, sed a corpore ac amore proprio sub necessitatis specie seducta, paulatim mundanis illecebris implicatur, easque sectari incipit : at deinde perfecte ad Deum convertitur, et austeris pœnitentiæ operibus totam se applicat : atque hæc in prima Dialogi parte tractantur. Pars altera describit insignes in virtutum stadio progressus, modosque admirabiles, quibus utitur divinus Amor ad exspoliandum nævis omnibus imo et seipsis animas sibi devotas. Tertia divini amoris stupendos effectus describit, quales ipsamet in se experta est : ex singulis nonnulla per decursum delibabimus.*

idea proponitur.

29 *Tractatus de Purgatorio multis laudibus celebratus a viris gravissimis, teste apud Parperam Perefixo, exprimit* Statum in quo degunt animæ, quæ patiuntur in purgatorio, quæque in se ipsis cum amori, quem tempore mortis in se deprehenderunt, admixta esset tenuis quædam macula, usque dum eam igne hoc purificante deleverint, gaudium cruciatibus copulant. *Audiantur et Carthusiæ Burgi-Fontanæ alumni, qui* F *de Tractatu isto inter alia hæc habent in præfatione :* E duobus, quæ fides communis et universalis docet, in piaculari igne esse conjuncta, amorem scilicet et pœnam, hanc tacet, veluti magis communem et necessariam mentibus infirmis et imperfectis, illumque tantum considerat, cum maxime stupendorum illius effectuum consecutione. *Paucis verbis Tractatus hujus materiam ita exprimit Parpera :* Ut ex comparatione divini ignis, quem in se experiebatur, intellexerit, qualis sit ignis piacularis, et qua ratione animæ in eo degant contentæ et cruciatæ, *sive, ut Bailletus post Vitam Sanctæ exponit, piacularis ignis naturam intellexit ex igne divini amoris, quo flagrabat, et ab omni nævo purgabatur : ac veluti ipsa in hoc suo purgatorio, amori suo Deo perfecte conjuncta, vivebat contenta inter pœnas etiam gravissimas, eodem modo cum animabus, peccati labem in purgante igne abstergentibus, fieri comprehendebat. Lectorem interim monitum volo, ubi quid ex Dialogo vel Tractatu de Purgatorio referam, usurum me interpretatione Thanneri, citaturum autem locum, e quo verba desumpsero, juxta Parperæ in capita, distin-*

A *stinctionem cujusque libri; nec Thanneri interpretationem tum hic tum in Vita mutabo, nisi cum id expedire visum fuerit, tumque id semper indicabo.*

§ III. Illustrissimi Sanctæ natales; parentes; educatio; virtutes et donum orationis in tenera ætate: desiderium induendi habitum religiosum.

Illustrissima Sanctæ familia.

P*ræmissa hactenus notitia biographorum Sanctæ et allatis aliquot magni nominis auctorum encomiis, assignatisque instrumentis, e quibus commentarius hic coalescet, ad ejus historiam propius accedamus. Ex illustrissima Fliscorum* B *familia ortum duxit* Catharina, *unde ipsi* Fliscæ *cognomen adhæsit. Hæc autem Fliscorum familia, vetusto Lavaniæ comitum titulo insignis, generis splendore, stirpis antiquitate, et heroum, omnibus laudibus cumulatissimorum numero, quos multis jam continenter seculis procreavit, excellit adeo, ut nullis Liguriæ proceribus sit secunda; imo, si Uberto Folietæ, in clarorum Ligurum Elogiis pag. 168, credimus,* Ut dignitate, ita tempore quoque ceteras Genuenses longe antecedit. *Præter viros complures, rebus bello ac pace præclare gestis, obitisque supremis magistratibus inclytos, nobilissima hæc familia in fastis suis læta recognoscit duos summos Pontifices Innocentium IV et Adrianum V, Eminentissimos Cardinales quam plurimos et ingentem præsulum ecclesiasticorum numerum. Augustinus Justinianus supra laudatus Annalium Genuensium lib. 3 ad annum Christi 1247 Flisci nominis exordia adscribit Hugoni Flisco, Lavaniæ comitum sanguine prognato, aliis, ut idem annalista ibidem testatur, Fliscorum originem referentibus ad serenissimos Bavariæ principes et redempti orbis seculum* XI *ac forte anteriora etiam tempora: utut* C *sit, quoniam instituti nostri non est similibus diutius immorari, hæc dicta sufficiant; ceterum genealogos adeat, qui vera Fliscorum initia ac cetera eorum decora nosse desiderat.*

parentes.

31 *Patrem nacta est* S. Catharina *Jacobum Fliscum, qui genus duxerat ex Roberto, fratre felicis memoriæ Innocentii IV Pontificis: ita testantur omnes Sanctæ biographi, tum antiqui tum recentiores, qui etiam Jacobum regni Neapolitani proregem fuisse in eaque dignitate diem extremum obiisse asserunt: perperam tamen eum honoris gradum collatum tradunt a Rainerio, cum scribendum sit Renato, Andegavensi scilicet, quem eo seculo, post decessum reginæ Joannæ, pro obtinendo regno Neapolitano contendisse cum Alphonso Aragonum rege certum est: animadvertit id Parpera, qui, cum in Vita Sanctæ, edita anno 1681* Rainerium *scripsisset, in altera, anno insequente vulgata,* Renatum *Andegavensem appellavit eum, cujus in regno Neapolitano vicarius institutus fuit* S. Catharinæ *parens. Matrem habuit Sancta Franciscam, filiam Sigismundi de Nigro, quæ familia est inter celebriores Genuenses antiqua clarissimaque.*

Auctore U. S.

Annus natalis verisimiliter 1447.

32 *Annum, quo vitalem lucem hausit sanctissima Vidua nostra, signavit Parpera in utraque Vita jamjam laudata 1447, mensem vero et diem, quo primum beata illa Anima mundo data est, nullibi annotatum reperio: cum tamen tam Lectio tertia Officii ipsius proprii, quam Clemens XII in Bulla canonizationis supremam illius ætatem statuant annorum trium et sexaginta, verisimile est, beatum natalem illigandum alicui e tribus posterioribus mensibus anni 1447, aut saltem post diem* XV *Septembris, quo felicem* Catharinæ *ad Superos transitum contigisse infra videbimus, statuendum esse, ne, si dictum diem* XV *præcesserit, in rigore loquendo, jam non sexagesimo tertio, sed sexagesimo quarto ætatis anno dicenda sit obiisse. At similes expressiones cum patiantur latitudinem aliquam, negligique potuerit mensis unus aut alter sexaginta tribus annis completis superfluus, certi nil determinari potest, neque enim instrumentum ullum, ex quo annum natalem hauserit, laudat Parpera, sique solo nitatur argumento ab ætate sexaginta trium annorum desumpto, nil amplius pro anno 1447, quam 1448, etiam aliquot mensibus inchoato, confici posse, observanti* E *manifestum est: cum tamen et Clemens XII in Bulla canonizationis et Parpera, qui profitetur, instrumenta omnia antiqua scrutatum se fuisse, natalem Sanctæ illigent anno 1447, pro eo hactenus standum est.*

Genuæ nata, in Baptismo Catharina appellatur.

33 *Locum nativitatis in Vita, anno 1682 edita, expressit Parpera, eam asserens luci datam in paterna domo, sita vico seu platea, cui a filo nomen est: ibidem etiam tradit, sacro fonte ablutam fuisse in ecclesia metropolitana Genuensi, S. Laurentio sacra, eique impositum* Catharinæ *nomen, forte, inquit, ob florentem eo tempore famam S. Catharinæ Senensis, cujus sanctimoniam assecutura præsagiebatur, vel in venerationem S. Catharinæ martyris, eo quod sicut ipsa philosophiæ peritissima et ob tyranni sævitiem martyr fuerat corpore, ita* Catharina *nostra mysticæ Theologiæ scientissima futura erat et præ divini amoris vehementia martyrium in corde subitura. Verum conjecturis hisce, utcumque ingeniose excogitatis, parum admodum roboris inesse, quis non videat, cum perspectissimum nulli non sit, imponendi nominis alicujus causas pene innumeras afferri posse: itaque ne merito otiosus videar, silentibus de causa nominis impositi biographis* F *Sanctæ æqualibus, hisce immorari supervacaneum arbitror. Addit ibidem Parpera,* S. Catharinam *tum ob teneram ætatem, tum juxta consuetudinem Genuensium diminutivo nomine* Catharinetam *appellatam fuisse, quod vocabulum usque nunc retinent scriptores aliqui.*

Fratres ejus et soror: educatio.

34 *Sæpe jam laudatus Parpera tres Sanctæ fratres tribuit, Jacobum, Joannem et Laurentium, sororem unam, Limbaniam nomine. Fuerit ne* Catharina *omnium natu minima, incompertum mihi est: hoc ex omnibus ejus biographis certum est, fuisse ætate inferiorem sorore sua Limbania, quæ jam monialem professa erat, cum* Catharina, *annos 13 nata, regulare institutum apud sanctimoniales S. Mariæ Gratiarum amplecti irrito conatu desideravit. Hisce Parpera in posteriore lucubratione sua cap. 2 et 3 multa subnectit de* Catharinæ *educatione, quæ documenta, ex Scripturis auctoribusque desumpta, apta magis sunt parentes exstimulare ad rectam liberorum institutionem, quam certos nos reddere de norma in* Catharinæ *educatione a progenitoribus servata, licet minime inficiari velim, eos modis omnibus huic* la-

AUCTORE U. S.

laborasse : sufficiant igitur hic pauca hæc, quæ leguntur in Vita infra danda num 1 : Quæ (S. Catharina) postquam sacrosancti Baptismatis auxilio regenerata fuisset gratiæ, cum omni solertia a progenitoribus *(quos cum Parpera cap. 1, num. 5 prudentes et vere Christianos fuisse omnino credo)* educata fuit in sancto timore et amore Dei.

Exterior forma corporis.

35 *Quamvis externa corporis forma ad vitæ sanctitatem nil conferat, cum tamen plerisque hominibus insita sit quædam curiositas, qua desiderant vivis depictos coloribus contemplari eos, quorum virtutes et egregias animi dotes celebrant, vel gesta lectitant, rem non ingratam lectori facturum me credidi, si Sanctæ effigiem pauculis verbis hic repræsentarem, prout eam Parpera post diligentem, uti profitetur, investigationem exhibuit in* B. Catharina illustrata *part. 1, cap. 16 : ad hanc descriptionem corporeæ* S. Catharinæ *figuræ etiam movit, quod pro dicendis infra visa mihi fuerit non omnino negligenda : ita autem habet Italice :* Catharina fuit statura magna potius quam mediocri, capite justæ ad corpus magnitudinis, facie aliquantum
B oblonga, sed egregiæ proportionis ac venustatis, coloris candidi et rubicundi in flore ætatis; naso decenter longo, oculis circum pupillas nigris, superciliis ex æquo prolixis, fronte spatiosa : partem illius omnem natura recte formarat : unde vultu pulcherrima apparebat oculis mundi, quemadmodum Deo gratiosissimam esse oportebat quoad animam. Ex visu agnoscebatur excelsi judicii matrona, multoque sensu prædita, in agendo bene morata, in loquendo humanissima.

Primæ virtutes in tenera ætate.

36 *Cetera, quæ ibidem congerit Parpera, omitto, id unum cum ipso observo, postremis vitæ annis ita emacerato fuisse corpore, ut non nisi pelle et ossibus id constare videretur, quod minime mirabimur, si diuturnam tot annis inediam, de qua infra, corporisque afflictationes consideremus. Quamvis autem, ut ex dictis facile lector colliget, multa concurrerent, quæ* Catharinæ *subdere poterant stimulos ad sectandum delicias seculi, nobilitas nempe generis, formæ venustas, paternæ domus ingentes divitiæ, delicatum corpus,* Nihilominus, *inquit Vita a Thannero Latine reddita cap. 1*, a teneris annis superbiam, e natalium splendore nascentem, calcare deliciasque abhorrere cœpit.
C *Exercitus a Sancta ab octavo ætatis anno virtutes, paulo fusius describit Vita infra danda num. 2, 3 et 4, quam propterea lector consulat. Parpera in Vita Sanctæ, edita anno 1682, totis decem capitibus, a 4 scilicet ad 14, tenellæ Virginis virtutes late exponit, seu potius oratorie exornat, iisque multa immiscet documenta moralia : titulos solos refero, brevitatis ergo omissis verbis non necessariis : capiti 4 hic præfigitur :* Primæ virtutes Catharinæ; *reliquis sequentes, quos tantum interpunctionibus distinguere necesse duxi. Quam pacis amans et modesta fuerit? Ejus docilitas et obedientia; Innocentia et simplicitas; Zelus erga Deum et commiseratio erga proximum; Primæ meditationes; Pœnitentiæ ab anno octavo; Amor solitudinis et silentii; Donum orationis infusum; Studium castimoniæ.*

donum orationis infusum :

37 *De dono orationis ipsi concesso ita scribit biographus cap. 1 ex interpretatione Thanneri :* Quum esset annorum duodecim, Deus per gratiam ei contulit donum orationis cum mirabili affectu et devotione erga Dominum suum, unde præter alia complura sancta et divina ei inspirata novæ intimi amoris flammæ novique doloris aculei e Passione Domini nostri Jesu Christi ipsi accesserunt. *Quantum porro rerum cælestium meditationi et contemplationi dedita fuerit, Sancta ipsa declarat in Dialogo suo part. 1, cap. 2 verbis sequentibus :* Ego, quæ sum pura et a labe peccati immunis, principium creationis meæ cum omnibus aliis beneficiis a Deo perceptis considerare incipiam. Hinc autem cognosco, me conditam fuisse ad tam celsam beatitudinem, ac creaturam esse adeo nobilem et excellentem, ut pæne choros angelorum transcendam : video me mentem fere divinam ac semper me sentio trahi ad divina pura mente contemplanda... vere sum invisibilis : omnes igitur meas dapes et delicias in rebus constituo invisibilibus, hoc enim fine condita sum atque in illis meam invenio requiem, nulla re alia mihi opus, quam ut iis, quæ supra cælos sunt, me pascam, reliqua omnia pedibus conculcem. Quapropter totam hanc septimanam tali impendam contemplationi, cætera nihili faciam. D

38 *Atque hæc ætati a biographo expressæ congruere, conficitur ex eo, quod ita de se scribat Sancta statim ac peregrinationem cum corpore susceperat, hisce vero subdat impedimenta spiritus sui fervori allata a corpore et amore proprio, ob quæ circa annum 22 ætatis ad terrena paulatim deflexit, et a perfectionis semita recessit, citra tamen culpam gravem, quam eo etiam tempore numquam incurrit, ut ex testimonio illius, qui confitenti Sanctæ aures præbuit, scribit Vita infra danda num. 14. Ea vero, quæ de dono orationis* Catharinæ, *duodecimum ætatis annum agenti, infuso retulimus ex biographo num. præcedentis initio, nullatenus pugnant cum his, quæ habet eadem Vita cap. 2 :* Tum temporis in spiritu de oratione fuit instructa, *quæ referuntur ad initia conversionis* Catharinæ *ad vitam perfectiorem, adeoque spectant ad annum ætatis ejus circiter vigesimum septimum, Christi vero 1474. Non pugnant, inquam, non enim addit, tunc primum edoctam fuisse : deinde cum nonnihil in* Catharina *refrixisset caritas, etiam donum illud orationis, quod mystici nonnulli appellant* Desponsationem animæ cum Deo, *saltem imminui oportebat : nam inter conditiones ad contemplationem infusam requisitas statuit Prosper Lambertinus lib. 3, cap. 26, num. 7,* impulsum caritatis, *hac autem terrenis affectibus sopita, donum illud elanguit, caritate vero ad pristinum vigorem redeunte, auxilio Dei efficaciter vocantis et adjuvantis donum illud denuo in* S. Catharina *revixit.* E F

circa quæ

nonnulla

39 *Ut autem plenius constet* S. Catharinam *orationis dono præditam fuisse, juverit nonnulla hic recitare ex laudato Lambertino, qui lib. 3, cap. 26, num. 9 ita loquitur :* Examen confessariorum et directorum spiritualium, quod alibi utile diximus, in hisce causis prodesse utique maximopere poterit, ut dignoscatur, an Dei Servi meditationi et contemplationi vacaverint, quales fuerint ipsorum meditationes et contemplationes, qualem fructum ex eis hauserint, an, et quæ in eis obtigerint visiones et revelationes, de quibus suo loco tractabitur. Hoc ipsum haberi poterit ex scriptis ipsorum Dei Servorum, si superiorum suorum jussu ea scriptis mandaverint, quæ ad suas meditationes, contemplationes, visiones et revelationes pertinent : et ex his omnibus deprehendi poterit, an fuerint assidui in meditando et contemplando, quomodo in distractionibus et ariditatibus se gesserint... Desumuntur hæc omnia ex secunda relatione Rotæ auditorum de virtutibus S. Teresiæ art. 21, § 1 : « Quod si veli-

» mus

A » mus a testibus fide dignis petere, habemus ipsiusmet Beatæ testimonium in iis, quæ de sua propria oratione et contemplatione divina in suis libris scripta reliquit. Frequentissima enim ejus mentis suspensio, altissima quies, arctissima unio, creberrimi raptus, intimæ caritatis vulnera, vehementissimi amoris impetus, suavissima Dei colloquia, tenerrima blandimenta, quibus ipsius scripta respersa sunt, sublimitatem orationis procul dubio angelicæ, atque ad alios erudiendos absolutissimam peritiam cælitus infusam facile demonstrant. »

40 *Qui voluerit* S. Catharinæ *scripta pervolvere, eaque, quæ tum huic Commentario strictim inserentur, tum quæ in Vita infra leguntur, considerare, facile perspiciet ea, quæ de S. Teresia testati sunt Rotæ Auditores, examussim* Catharinæ *nostræ congruere, adeo ut merito dixerit Clemens XII in Bulla canonizationis :* Omnia autem puerilia oblectamenta contemnens, rigida silentii Custos sola oratione delectabatur : *in eadem Bulla dicitur* per altissimas contemplationis vias *ad cælestis Sponsi cubile introiisse* Catharina : *quo supremo Romani Pontificis oraculo indubia fiunt,* B *quæ de studio orationis* S. Catharinæ *Marabottus illius conscientiæ arbiter, ex ore ipsius* Catharinæ *excepta, aliique litteris consignarunt, viri, teste inter alios Justiniano, hic laudato num. 3, fide digni.*

observantur.

41 *Orationis assiduæ fructus fuit desiderium, quo circa annum ætatis decimum tertium flagravit, amplectendi institutum regulare : de eo satis disseritur in Vita infra num. 5 et seqq., ut hic necesse non sit quidquam addere, quo ardentissimum tenellæ Virginis votum, irritusque conatus cognoscatur. Causam, ob quam habitum religiosum induere nequiit Sancta, ita refert Vita prolixior :* Sed quum statura valde pusilla esset, non est recepta : *ita quoque scribit Vita Gallice edita, ita Bailletus : at longe verisimilior mihi apparet ratio, ob quam admissa non fuerit, a biographo nostro infra rejecta in nimis teneram Sanctæ ætatem; eamdem causam refert Parpera in Vita num. 6, aptiusque congruit cum dictis supra ex Parpera de corporea* Catharinæ *forma : ita quoque censuisse videntur antiquiores biographi, nam in præfatione ad lectorem num. 6 testatur Parpera, textum a* C *se minime fuisse alteratum, sed juxta vetusta et authentica exemplaria fuisse emendatum. Vox autem* piccolina, *quam habet utraque editio nostra Italica, recte quidem verti potest* parva, *ut fecerunt interpretes tam Gallici quam Latinus, verum nil video, quominus etiam verti possit,* ætatis teneræ : *nam in Lexico Joannis Veneroni* da picciolo *vertitur* a puero, a teneris unguiculis : *forte etiam vox* età, ætas *a biographis addita fuerit prioribus editionibus, quæ in aliis, quas viderint laudati interpretes, typothetarum incuria exciderit.*

Habitum religiosum frustra expetit.

§ IV. Sanctæ cum Juliano Adurno conjugium : ob mariti dissonos mores affligitur et ad res seculares convertitur : Sanctæ ad primum vitæ fervorem reditus.

Catharinam *spe sua obtinendi religiosum habitum dejectam, et nihilominus, quo conceptum inde mœrorem solaretur, solertius insistentem exercitio religiosarum virtutum, priori longe gravior plaga confixit. Circa annum ætatis sextum decimum parentes illam nuptui tradiderunt Juliano Adurno, quem perperam Thannerus* Guilielmum *nuncupat :* Et, *pergit Vita Latina Thanneri cap. 1,* quanquam hoc ejus voluntati adversaretur, tamen ob magnam simplicitatem et in parentes ad id eam perurgentes, reverentiam atque obedientiam fieri permisit. S. Catharinam E *ad hasce nuptias pertractam fuisse a parentibus, scribit biographus noster anonymus infra num. 10, ut discordiis, quæ inter familias Fliscam et Adurnam longo tempore gravissimæ fuerant, non ita dudum sopitis, connubiali isto vinculo pax amplius stabiliretur : Parpera quoque inter alia rationum momenta, quibus ad nuptias pertracta fuit Sancta, rationem eamdem refert. Ut de dissidiis inter ambas familias lector statuat, sufficiet observasse ex lib. 4 Annal. Genuensium Augustini Justiniani ad annum 1394 Adurnos Gibellinorum, Fliscos vero Guelphorum partes secutos fuisse.*

Sancta, pacis inter Fliscos et Adurnos

43 *Alind discordiarum semen his verbis commemorat Ubertus Folieta Genuensium Historiæ lib. 9, scribens ad annum Christi 1393 :* Is erat, *inquit,* Genuæ rerum status, ut, cum quatuor præpotentes corporis popularis familiæ, Adornia, Fulgosia, Guarca, Montalta, omnia ad se attraxissent, omnemque civitatem ac totam Liguriam factionibus suis comprehendissent, quæ eodem cum gente nomine vocabantur, potentioribus quatuor nobilium familiis a principatu plane exclu- F sis, *Fliscorum scilicet, Grimaldorum, Auriorum ac Spinularum, quas quatuor Genuenses familias primarias omnes agnoscunt : plura qui desiderat de turbis civilibus, quæ per plura secula Genuensem rempublicam exagitarunt et priores familias adversus posteriores, atque utrasque non semel inter se concitarunt, laudatos chronologos consulat. Ad sopita, non ita dudum ante initas a* S. Catharina *nuptias, dissidia Fliscos inter et Adurnos, ab anonymo nostro biographo memorata, quod attinet, cum matrimonium istud ipse et Parpera celebratum statuant ineunte anno 1463, oportet conciliationem istam tempore illo anteriorem esse.*

amplius firmandæ gratia,

44 *In Uberti Folietæ Genuensium Historia lib.* XI *ad annum 1460 aliqua in rem nostram lego, quæ summatim delibo : cum eo anno ad pacem animi flecterentur, subito Paulus Fulgosius et Prosper Adurnus urbem ingrediuntur : mox ad utrumque fit factionum suarum concursus, cum nobilitas et principes civitatis (quos inter utique Flisci) metuentes fervidum Pauli ingenium, Prosperum sibi adjungere studuerunt, qui frequentioribus, quam ullus ad eum diem suffragiis, dux* Ge-

despondetur, licet invita, Juliano

AUCTORE U. S.

Genuensium renunciatus fuit. Forte ad eam Adurni exaltationem Fliscæ gentis favor non parum contulit, eaque inter ambas familias pacis origo exstitit : quæ an diuturna fuerit, non inquiro ; certe in laudato Folieta circa annum 1462 Adurnos a Paulo Fulgosio Genua pulsos lego, anno 1464. Ibletum Fliscum Paulo adhærentem, eumdemque iterum Ibletum adversus Paulum e partibus Francisci Sforliæ stetisse deprehendo. Hæc obiter dixisse contentus, accuratius aliis, quorum majoris interest, examinanda relinquo.

nobilissima Adurnorum familia nato.

45 *Seu igitur pacis modo supradicto, seu aliter partæ, magis stabiliendæ gratia compulsa fuit Sancta Juliano nubere anno ætatis circiter sexto decimo, ut antiquiores biographi scribunt, anno autem Christi 1463, ut tradit Parpera et Vita nostra infra num. 10. De Adurna porro familia Franciscus Sansovinus libro Italico de Origine et gestis illustrium Italiæ familiarum, typis Venetis excuso anno 1609, ita scribit fol. 141 verso :* Genuæ... plures sunt illustres familiæ, quas inter insignem se reddidit Adurna, opibus virisque, pace et bello clarissimis, conspicua magnoque in honore. *Originem illius incompertam sibi esse ibidem* B *asserit, neque instituti nostri est eam altius repetere : sufficiat cum Sansovino dixisse jam ab anno 1346 inter præfectos triremium in reipublicæ defensionem armatarum numerari Meliaducem Adurnum. Ex eadem familia Gabriel anno 1363 supremam reipublicæ præfecturam gessit. Cetera Adurnorum decora factaque egregia prætermitto, quæ curiosus lector apud Sansovinum aliosque legere poterit. Observa interim ab aliis scribi Adornus, ab aliis Adornius, ego post Clementem XII in Bulla canonizationis, et Martyrologium Romanum, jussu Benedicti XIV recusum, Adurnus scribere malui.*

sed dissolutis moribus : hinc Sancta vehementer

46 *Juliani morum cum Sponsæ moribus dissensionem accurate describit Vita infra num. 11, hæc insuper habe ex Vita prolixiore Thanneri cap. 45 :* Matrimonio juncta fuit cuidam Juliano Adorno, nobili quidem familia prognato, at ingenio maligno et immiti, adhæc admodum male administranti rem familiarem suasque facultates decoquenti : cui nihilominus semper fuit obediens atque in perferendis ipsius distortis ac improbis moribus patientissima. Tanta vero sustinuit, ut vix sana perdu- C raret *etc. Consule etiam Vitam infra num. 71. Scilicet, ut scribit Vita prolixior cap. 1,* Bonitas Dei, ne ista Electa sua ad terram carnemque amorem suum transferret, passa est, eam maritum sortiri valde sibi contrarium... tandem eodem omnia dilapidante ambo ad paupertatem redacti, *quam paupertatem cum biographo infra num. 72 intelligo mediocris saltem fortunæ statum, dissipata potiori bonorum parte. Dialogi quidem part. 1, cap. 19 legitur :* Illam eo inopiæ redegit, ut nisi Deus ipsi per aliorum eleemosynas prospexisset, sese nequaquam sustentare potuisset : *verum de paupertate voluntaria, quacum spiritus humanitatem colluctari voluit, ibidem sermo est, et quamvis in Vita infra num. 35 dicatur labore manuum et alienis victitasse eleemosynis, id ex humilitate factum est, cum ibidem asseratur, eam expensis suis multorum annorum spatio solvisse pretium locationis horti et domus pertinentium ad xenodochium, cujus, ut testatur Vita prolixior cap. 8, tota servitiis addicta, nulla tamen re minima ad victum suum uti voluit.*

47 Catharinam *non potuerunt non vehementer affligere dissoluti conjugis mores et asperum ac rude ingenium, adeo ut, teste Vita prolixiore cap. 1, annis decem vitam transegerit in maximis an-* D *gustiis ; primis autem annis quinque mœrore tam acuto obruta fuit, ut nullam omnino medelam ei afferre valeret, quantumvis rebus externis se applicaret : vide Vitam infra num. 12. Quinque posterioribus decennii jam memorati annis, inquit Vita prolixior cap. 1,* ad externa et secularia se convertit, deliciis et vanitatibus mundi, ut plerumque solent fœminæ, habenas laxans ad mitigandas ærumnas, quibus conflictabatur. *Bailletus illam* Catharinæ *ad terrena conversionem adscribit dolori, percepto ex bonorum a marito dilapidatione, quorum superflua parte scribit eam uti voluisse ad leniendum fastidium suum. At Vita nostra infra num. 13* Catharinam *asserit a pristina vitæ consuetudine, qua solebat vitam agere solitariam, hominumque cœtus fugientem, recessisse ob creberrimas importunas amicorum preces, multis ipsam rationibus eo impellentium.*

affligitur, suadentibus ... verisimiliter amicis.

48 *Utut sit, dubitari non potest, quin ad sublevandas animi angustias novum illud vitæ genus sit ingressa ; at posterior certe ratio magis pie statuit de* S. Catharina *aptiusque congruit cum iis, quæ ipsamet scribit in Dialogo suo parte 1 ; paucula lectori exhibeo : cap. 3 amor priprius, præmisso Dei præcepto de dilectione proximi, hæc inter alia ad animam verba facit :* Eapropter, o anima, oportet te vehementem tuum impetum temperare, et quæ necessaria sunt proximo tuo impendere, hoc est corpori tuo et mihi : *et paulo infra :* Si corporis vis ministerio uti, necesse est ipsi, quo indiget, concedas. *Eodem capite sic animam alloquitur corpus :* Quod tuum, o anima, concernit negotium, ipsamet cogitare potes, quod si res creatæ animabus essent perniciem allaturæ, nunquam eas Deus condidisset. *Cap. 9 ejusdem partis ita corpus loquitur :* Monitam te *(animam)* velim, quod amorem Dei sequatur amor proximi, qui in rebus corporalibus a tuo proprio incipit corpore, cujus non vita tantum, sed et sanitas necessario, velis, nolis, conservanda, si ad id, quod proposuisti, pervenire cupias. Vitam necessario, tuendam, liquet ex hoc, quod, me exstincto, neque modus supersit tuam augmentandi gloriam, neque tempus cunctas tuas imperfectiones, sicut desideras, expiandi; igne igitur purgatorio hoc fieri oportebit, quo tamen uri gravior utique afflictio est, quam in F hoc mundo mortale circumferre ac tolerare corpus. Quod ad sanitatis attinet conservationem, dubium non est, quin sano et firmo corpore vires animæ corporisque sensus ad recipienda divina lumina et inspirationes sint aptiores *etc.*

relicto priori fervore, secularia sectatur. E

Verba Sanctæ suam per id tempus

49 *Plura alia his similia prætermitto, cum jam dicta sufficiant, ut prudens lector, si voluerit ea conferre cum dictis num. 13 Vitæ infra, dispiciat,* S. Catharinam *quadam necessitatis ac decori specie inductam a priore vitæ instituto defecisse et seculi liberioris vias ingressam esse. Quam porro perniciosum sit, semel initam virtutis viam deserere et perituris deliciis animum intendere, ipsamet Sancta, illud experta, eadem Dialogi parte, cap. 6 graphice exponit :* Video, *inquit,* Deum, mox ut mundum percurrere atque e vilibus fluxisque ejus rebus nos oblectare statuimus, gratiæ suæ portas nobis occlusisse ac pravis nostris appetitibus nos indulgere permisisse. Nunc postquam e pabulis nostris, quæ tam gnaviter et anxie venati sumus, cum confusione desperationem referimus, vellemus ad ipsum non ex pura et vera charitate, quam divina sua Majestas a nobis requirit, et qua semper operatur in nobis, sed

A sed ob proprium emolumentum recurrere.

50 *Dein ibidem pergit animæ suæ, delicias sectatæ, statum describere in hunc modum :* Quando considero, quid in gratiam vestri fecerim, quidque juste perdiderim, meruisse me video, quam Deus abhorreat, vos ipsi detestemini, mundus aversetur et infernus deglutiat. Parum abest, quin præ confusione desperem, attendens, me vestro ductu ad res terrenas prolapsam, quibus vestræ ac meæ necessitati me subventuram sperabam. *Nonnullis vero interjectis, ita prosequitur :* Vobis enim *(corpori et amori proprio)* consentiens, dum quibusdam corporis excessibus sub umbra necessitatis (quam postmodum subsecuta est superfluitas) locum dedi, peccato involuta sum, huicque innexa laqueo gratiam amisi, cæcitatem incurri, et ex agili ponderosa, e spirituali prorsum terrena effecta sum. *Multa ibidem congesta legere est, quibus infelicitatem animæ, terrena sectantis ac divinæ gratiæ refragantis, explicat :* Brevi, *inquit*, tempore tam ingenti peccatorum ingratitudinisque mole se gravavit, nihil interim remedii conspiciens, ut sese exonerandi atque in pristinam libertatem vindicandi spe excideret.

infelicitatem suosque excessus describentis.

B 51 *Ex his aliisque, quæ in Dialogo suo de se scribit* S. Catharina, *facile posset non nemo judicare, eam non semel gravibus etiam offensis animum commaculasse : ait enim, gratiam se amisisse, animæ cæcitatem incurrisse, dignam esse, quam Deus abhorreat, infernus deglutiat : at si rem penitius introspicere voluerimus, fatebimur, has similesque locutiones non nisi ex profundissima animi demissione profectas fuisse, atque ex intensissimo lumine, quo cujuscumque levioris peccati malitiam, utpote contra supremam Dei majestatem commissi, clarissime perspiciebat. Consule, si lubet, Vitam infra num. 56, ubi ait, ex oblata visione de peccati venialis fœditate pene non exstinctam se fuisse, licet brevi solummodo tempore visio hæc durasset. Humilitati autem et clarissimæ isti luci si addamus ardentissimum, quo reliqua deinde vita flagravit, Dei amorem, non difficulter agnoscemus, expressiones hasce per exaggerationem factas : amantis quippe proprium est, grave reputare illud omne, quo amatus læditur.*

ex animi demissione profecta ;

52 *Graves non fuisse excessus, in quos incidit* Catharina, *colligitur etiam ex Dialogi part. 1, cap. 1, ubi anima cum corpore itineri se accingit ad quærenda sua utrimque oblectamenta, semper*
C *peccatum excipit :* Sine offensa tamen, *inquit anima*, Creatoris nostri, quam, quoad vixero, pertimescam et fugiam : *et infra;* Nec ego, *verba sunt animæ ad corpus*, te deseram, præsertim quum omnium nostrum consensu statutum sit, nunquam offendendum Deum. *Constat denique ex Vita nostra infra num. 14, ubi hæc leguntur :* Quamvis autem nonnihil spiritus ejus fervor imminutus esset, perpetuo tamen exhorruit offensam Dei, qui illam etiam tepidioris vitæ tempore passus non est incidere umquam in culpam gravem, ut confessarius ejus testatum reliquit. *Unde quod legitur in fine cap. 5 Vitæ prolixioris de conversione* S. Catharinæ *comparata cum conversione S. Mariæ Magdalenæ, vel accipiendum tamquam ab insigni* Catharinæ *humilitate profectum, vel comparatio intelligenda est non omnimoda : certe biographus in eadem Vita cap. 24, conversionem* Catharinæ *confert vocationi S. Pauli, sed non quoad omnia.*

neque enim graviter deliquit : conversio ejus

53 *Juverit verba transcribere :* Beata hæc anima a Deo vocata, mox (sicut olim gloriosissimus apostolus Paulus) vocanti consensit, obedivit ac gratiæ ipsius fideliter cooperata est, qui et subito (*ut initio narratur, cap. 2 scilicet)* eam perfectam reddidit. *Ubi vides, quoad alacritatem obtemperandi Deo vocanti comparationem fieri, non tamen quoad anteactam vitam : potest etiam utraque conversio inter se conferri ex magnitudine lucis, qua utramque Deus operatus est, et ex subita* Catharinæ *æque ac Pauli immutatione. Itaque, si in omni rigore verba sumantur, non satis accurate de* S. Catharinæ *conversione scripsit Parpera posterioris suæ lucubrationis cap. 29, factam eam asserens* ab uno extremo vanitatis ad aliud veræ pietatis, *quod ob jam dicta de* S. Catharina *affirmari nequit, licet verum sit de S. Paulo, ante conversionem Christi persecutore. Dixi, si in omni rigore verba accipiantur : nam quemadmodum Parpera per extremum veræ pietatis, ad quod* Catharina *statim a conversione elevata est, denotat excelsam perfectionem, ita videtur per aliud extremum insignem malitiam innuere. Verum aliter ac nos de* S. Catharina *sensisse Parperam, qui ipsius augendæ venerationis ergo labores et vigilias suas tam religiose consecravit, nefas est credere : unde verba illius mitius accipienda existimo, pro secularium quidem rerum consectatione, at citra gravem divini Numinis offensam ; reliqua vero ad majorem comparationis elegantiam addita censenda sunt.* E

Auctore U. S. qua in re similis fuerit conversioni Pauli et Magdalenæ.

54 *Ad sublevandum animi angustias vitæ hujus delicias aucupans* Catharina, *mœrorem potius acerbiorem quam levamen ex his percepit :* Dei *quippe benignitas omnia, ut loquitur Clemens XII in Bulla canonizationis*, felle amaritudinis consperserat, ut Servæ suæ anima falsa mundi oblectamenta fastidiens, cælestes dulcedines esuriret, *Conversionem Sanctæ priusquam enarro, aliqua præmitto. Vita prolixior ait*, elapso post initas nuptias decennio, eam mirabiliter a Deo vocatam fuisse, et tribus ante conversionem mensibus tanta afflictione et tanta rerum mundanarum nausea oppressam fuisse, ut sibi ipsi foret intolerabilis. *Ad decennium autem istud verisimiliter adjiciendi sunt menses duo ac dies aliquot : nam conversio tantum contigit die* XXII *Martii, contractus autem dotalis, teste Parpera et Vita nostra infra num. 10, initus est die* XIII *Januarii, post quem, saltem notabili tempore differenda non videtur nuptiarum celebratio. Nunc ipsam Sanctam audiamus de sua conversione loquentem. Dialogi part. 1, cap. 7 :* Postquam Dei bonitas aliquandiu hanc animam in mundanis rebus oberrare permisisset, et ipsa gravi afficeretur molestia, quod crebra experientia didicisset, eas omnes non sufficere ad explendum suum appetitum, sed quotidie majores sibi parere afflictiones, ipse misericordissimus Deus tale ei lumen impertivit, cujus beneficio excæcati intellectus caligo discussa est, atque omnium errorum ac periculorum, in quibus versaretur, cognitio illi collata est... Anima status sui miseriam... cognoscens... ad Deum conversa in hæc verba suspiriis ac lachrymis plena prorupit ; O me miseram, quis unquam hisce me malis eximet ? Solus Deus hoc valet. Domine, fac ut videam lumen, quo e tot me laqueis expediam. F

Sancta terrenis rebus nil satiata, ingenti luce

55 *Fuse dein eodem et seq. capite describit ingentia lumina, quibus a Deo donata fuit : circa modum vero, quo conversa est, hæc summatim accipe.* Catharina *angustias animi leniendi gratia ætatis circiter anno 27, Christi 1474, die* XX *Martii sororem suam Limbaniam, in monasterio S. Mariæ Gratiarum sanctimonialem, accessit : suasit*

et amoris igne excitata, ac visionibus etiam

AUCTORE U. S.

sit hæc, ut adiret presbyterum, qui in dicto cœnobio conscientiam moderabatur monialium, virum, ut testatur Vita prolixior, admodum religiosum et vere sanctum : paruit Catharina, *quæ, inquit eadem Vita cap. 2,* Ut genibus ejus accidit, repente cordi illius vulnus immensi amoris Dei cum clarissima suarum miseriarum et defectuum bonitatisque Dei cognitione infixum est. *De isto amoris radio inter alia hæc scribit Sancta Dialogi part. 1, cap. 8 :* Tantas vidit operationes atque effectus amoris erga hanc animam, ut nulla lingua enarrare sufficiat. Idem amoris radius momento temporis animam hanc sauciavit, in quo vidit ac sensit quemdam amoris ignem e divina scaturigine prodeuntem, qui eam mox extra se raptam quodammodo intellectu, loquela et sensu privavit : *et paulo infra :* Unde tantam sui ipsius concepit despicientiam, ut omnia sua peccata publice per totam civitatem proclamare non erubesceret *(Italice legitur* dictura fuisset) neque aliud dicere poterat præter hæc verba : O Domine, nullum mihi amplius cum mundo, nullum cum peccatis commercium! *Cetera conversionem spectantia vide in Vita infra num. 16 et sequentibus.*

B

donata, vehementissimum de peccatis

56 *Conceptum ex tot luminibus dolorem de peccatis exponit* Catharina *eadem Dialogi part., cap.* XI *his verbis :* Advertit, se solam omnia commisisse mala, et ideo sola sine ullius hominis adminiculo satisfacere totis viribus proponebat, dicens : Video, infernum locum meum esse, quem tamen, nisi morte interveniente, consequi nequeo. Heu me, Domine, quid de me faciam? Ignoro, ubi me abscondam, vociferor et locum non reperio, quoniam, quæ sic immunda sum, coram te comparare non audeo, qui tamen ubique es, unde mihi ipsamet sum intolerabilis. Quid ergo agam, vestem fœdissime conspurcatam induta? Nil prosunt lachrymæ, suspiria me non juvant, contritio mea non est grata, infructuosa sunt pœnitentiæ opera; nam universa hæc pœnæ, quam peccatis meis commerui, imparia, nisi Deus sua erga me utatur clementia. *Sanctarum scilicet mentium et sublimi Dei cognitione præditarum est omnia sua opera vereri, semperque servum inutilem se reputare, cum præstiterint omnia : unde verba hæc ex vehementissimo dolore profecta, sic accipienda sunt, ut indicare voluerit, fructum pœnitentiæ non humanis viribus, sed Dei misericordiæ et benignitati adscribendum esse.*

C

dolorem concipit, et pœnitentiæ

57 *Plenius ut constet, hunc revera fuisse sensum verborum Sanctæ, aliqua huc transfero : cap. 39 Vitæ prolixioris ita lego :* Quapropter dicebat hæc amans anima : Quid putas, præstarem quantive facerem, etiamsi tot sanguineas lachrymas profunderem, quot maris sunt guttæ, ut satisfacerem Deo pro peccatis meis? Arbitraris sufficientem pro minimo peccato satisfactionem? Nequaquam, nam si tantum paterer atque tamdiu, quantum ipse diabolus, adhæc tot cruciatus et martyria in hoc corpore sustinerem, quotquot mente comprehendi possent, non credideris amorem posse hæc apud Deum satisfactionis loco ducere, neque invenire vocabulum huic negotio congruum, velut, satisfecisti de injuriis. *Nempe ex intuitu infirmitatis et nihili humani, quod ipsa perspectissimum habebat, hæc aliaque similia verba promanarunt : audiatur denuo Sancta Dialogi sui part. 2, cap. 10, loquens de paupertate et nuditate hominis :* Qui, *inquit,* nihil boni habet, nisi quantum dignaris illi per gratiam largiri, et propterea oportet nos agnoscere, omnem gratiam profluere ex te, atque eandem in te refundere, alioquin sumus fures... Sed quo pacto satisfaciam pro tam gravi ac subtili peccato? *Plura his similia tum in Sanctæ Operibus, tum in Vita crebro recurrunt.*

D

fructum ... Dei gratiæ adscribit

58 *Visioni peccatorum alteram subnectit Vita prolixior cap. 2, ubi sic habet :* Volens autem Dominus in intimo animæ ejus adhuc vehementius amorem suum accendere conceptumque de peccatis dolorem augere *etc. Visionem istam Sancta Dialogi part. 1, cap.* XI *enarrat his verbis;* Quodam die apparuit illi domi exsistenti Dominus noster Jesus Christus totus a capite ad pedes usque sanguine madens, adeo ut quacumque illa incederet, sanguinei e sacratissimo ejus corpore prosilientes rivuli terram irrigare viderentur, atque his se verbis secreto compellari audivit : « Ecce » cunctus hic sanguis amore tui atque ad expian- » da tua delicta fusus est. » Quibus verbis ingens erga Dominum nostrum Jesum Christum amoris vulnus ei fuit inflictum, talique confidentia animata est, ut prima illa visio *(peccatorum)* desperationis præbens fomentum disparuerit, et ipsa jam aliquantulum in Domino suo recreata atque exhilarata sit. *Significat hic quidem Sancta, suum de peccatis dolorem ea visione non nihil imminutum fuisse, sed verisimiliter ad breve duntaxat tempus : nam mox cap. 12 alteram subdit visionem, in qua et malitiam hominis et bonitatem amoris Dei intuita est, ex eaque vix non ad desperationem adactam se fuisse ait : unde non pugnat cum dictis Sanctæ, paulum recreatam se fuisse, asserentis, id quod ex Vita prolixiore dedimus initio hujus num.; potuit quippe solatii aliquid afferre exhibitus Dei amor, sed, cogitatione in peccati malitiam conversa, necesse erat dolorem ex utroque capite amplius augeri.*

E

§ V. Dicta Bailleti de pœnitentia, juxta rigorem canonum a Sancta obita, de frequenti Eucharistiæ sumptione et communione sub utraque specie examinantur et refutantur.

F

Bailletus perperam existimat, pœnitentiam

Sancta Catharina, *ut omnes antiquioris Vitæ editiones cap. 2, nostra vero infra num. 19 testatur, etiam publice, si opus foret, peccata sua confiteri parata cum esset, generalem delictorum totius anteactæ vitæ confessionem instituit, quæ non est differenda ultra tertium a conversione diem ob infra dicenda : subdit Vita prolixior :* Et quanquam Dominus Deus eo tempore *(die festam S. Benedicti lucem insequente, cum ad Sacramenti pœnitentiæ ministri pedes prostrata esset)* quo amorosum ac suave illi vulnus inflixit, omnia ipsi peccata condonasset, tamen ad servandam justitiam voluit eam satisfactionis viam insistere. *Bailletus in Vita* S. Catharinæ *generali illius confessioni, animoque parato ad publice declarandum peccata, subdit, adhuc quatuordecim post mensium spatio dolori indulsisse, quo tempore Deus jussit* eam, *verba sunt Bailleti,* incedere per canonicas satisfactionis vias in conspectu Ecclesiæ, cui ex veteris suæ disciplinæ legibus hic justitiæ actus debebatur : *paulo infra denuo pœnitentiam* S. Catha-

A tharinæ canonicam *appellat, seu juxta canonum præscripta.*

a Sancta actam fuisse

60 *Non satis assequor, unde Bailleto in mentem venerit ita scribere : nam si per* pœnitentiam canonicam *animus ipsi fuerit lectori persuadere,* S. Catharinæ *publica quædam pœnitentiæ opera pro peccatis publicis injunctafuisse ab Ecclesiæ ministris, ipsi incumbebat documenta in medium producere, asserto suo fidem factura : nam quod tum in Vita tum in Dialogo Sanctæ legitur, eam sic animo affectam fuisse, ut, si id opus esse, vel divinæ Majestati placere intelligeret, peccata sua publice propalare non renueret, debile nimis argumentum est, quam ut ex eo quis concludat, id factum fuisse. Constat autem ex Thomassino de veteri et nova Ecclesiæ Disciplina part. 1, lib. 2, cap. 7, num. 14 pœnitentiam publicam quoad occulta crimina jam a seculo* VII *in Occidente desiisse : et Clemens III, qui seculo* XI *senescente Ecclesiam rexit, ad postulatum :* Utrum pœnitentia publica sit imponenda; *respondit,* Non tamen publica, nisi id in publicum veniat, pœnitentia debet imponi. *Vide Thomassinum ejusdem partis* B *et libri cap. 16, num. 5. Ut igitur Bailleti de ejusmodi pœnitentia assertum fidem apud prudentes inveniat, prius ostendendum est, publica fuisse* S. Catharinæ *delicta.*

juxta canonum rigorem. licet forte ipsa id expetierit.

61 *Sed gratis etiam dato,* Catharinam, *ut ab hominibus vilipenderetur, peccata sua publice confessam fuisse, quis, amabo, istiusmodi publicæ pœnitentiæ locus, quæ ex Ecclesiæ consuetudine non delictis omnibus, sed gravioribus quibusdam solet infligi? Habemus nempe ex testimonio illius, qui confitenti* Catharinæ *aures præbuit, eam ne quidem tepidioris vitæ tempore in gravem umquam culpam incidisse : non fuerunt itaque nisi veniales nævi, quibus animam commaculavit, ex amicorum consilio matronarum æqualium cœtus frequentans, et seculi delicias consectans citra lethalem noxam : quæ igitur causa, ob quam ad talis pœnitentiæ rigorem fuisset redigenda? Licet enim ex Sanctæ adversus peccata odio admodum credibile sit, eam pœnitentias publicas easque gravissimas non detrectasse, imo fortasse etiam expetiisse, quis tamen existimet, prudentem virum, qualem biographus noster depingit eum, qui confitenti* Catharinæ *aures præbuit, aut alios Ecclesiæ ministros pro levibus noxis eas imposuisse.*

Incertum, quo tempore cœperit Sancta

C 62 *Discusso hoc dubio, aliud expendamus, quod idem Bailletus ita fere movet : Quod diximus de satisfactione juxta rigorem canonum, minime obstitit, quo minus tertio post conversionem die, qui Virginis Annuntiationi sacer erat, et quo verisimilius confessa fuit, rogarit ad mensam Eucharisticam admitti, idque quotidie prosequendi facultatem sibi fieri. Sacerdotes loci hac in re adeo erant faciles, ut deinde, etiam cum ipsamet non cogitaret, judicaretque desiderium suum non nihil comprimi posse, ultro eam ad sacram Mensam accerserent : ipsa vero minime abnuebat etc. Hanc Bailleti censuram priusquam excutio, verba biographi, quæ illi ansam dederunt, ex Vita prolixiore lectori juvat exhibere. Sic habet cap. 3 :* Ipsis Feriis Annunciationis gloriosissimæ Virginis Mariæ post conversionem suam contulit ei Dominus Deus ardens sanctæ Communionis desiderium, quo postea per totam vitam nunquam caruit amplius, et Amor ejus *(Deus, sic enim eum appellabat* Catharina) ita disposuit, ut illi nihil quidquam procuranti venerabile Sacramentum porrigeretur. Semper vel hoc vel alio modo sibi mirabiliter comperit provisum; nam sine ulla ipsius opera sacerdotes a Deo instincti eam ad Communionem accersebant.

Auctore U. S.

fere quotidie Eucharistiam sumere :

63 *Quæ biographus commemorat, diversa sane mihi videntur, ab his, quæ Bailletus scribit : biographus ipsi infusum ait sacri Pabuli desiderium Annuntiationis festa luce, Bailletus desiderium istud illo ipso die expletum : qua in re licet ipsi ob Vitam nostram infra num. 20 consentiam, minime Eucharistiæ sumptionem in annum sequentem differendam existimans, non possum tamen non dissentiri ipsi, tacite carpenti illum sacræ Mensæ usum : jam enim ex ante dictis corruunt, quæ de pœnitentia* S. Catharinæ, *juxta canonum rigorem obeunda, habet Bailletus : et sane si voluisset attentius observare, quæ de singulari ac maxime ferventi* S. Catharinæ *de peccatis suis, utique non gravibus, dolore præmiserat biographus, Bailleto non potuisset videri nimia ista facilitas, qua ad Eucharistiam admissa est; neque enim quidquam reperio, ob quod prudens animarum director ab illa eam arcere debuisset : contra multa sunt, ob quæ sine ulla dilatione jam a tertio post conversionem die ad sacram Mensam etiam invitanda esset, ut novitiis nostri temporis erro-* E *ribus minime infatuatus lector facile agnoscet.*

hanc tamen consuetudinem in sancta

64 *Frequentatam deinde singulis diebus a* S. Catharina *fuisse divinam Mensam, innuit Bailletus, si paucos excipiamus, quibus vel ex consilio directoris vel aliis de causis prudens abstinuit. Demus etiam Bailleto ab illo ipso die tertio quotidie* Catharinam *Corpori Domini communicasse, cum certum sit, id ipsam satis longo tempore fecisse, dubium tamen, an ab isto Annuntiationi die pium illud opus semper continuarit; nam ex sancta Panis angelici esurie, qua, biographo teste, ex illo die per reliquam deinceps vitam flagravit, extundi non potest quotidiana ab illo die Eucharistiæ perceptio; verum, ut dixi, gratis hoc ipsum demus, quid absurdi inveniemus, ut merito videatur Bailletus carpere potuisse sacerdotes, et temeritatis notam ipsis inurere? Fateor, quotidianam Eucharistiæ sumptionem laicis non facile permittendam, nec sine discretione, et spiritus, quo ad eam feruntur, probatione : at, quidquid demum censuerit Bailletus, adhibitam eam fuisse manifestum mihi est.*

laudabilem fuisse et Ecclesiæ ministros

65 *Nam non defuerunt, qui de frequenti Sanctæ ad divinum Pabulum accessu scrupulum illi injecerunt : inter alios vir quidam religiosus, quem, ut supra vidimus, existimat Parpera fuisse* F *Angelum de Clavasio, affirmarit, vitium posse latere in tam frequenti Eucharistiæ perceptione, quod, teste Vita infra num. 51, illa metuens per dies aliquot abstinuit, donec maximis inde doloribus et cruciatibus oppressam jusserit ipsemet interruptam consuetudinem resumere. Neque plura hic congerere ea super re necesse existimo : qui vel perfunctorie* S. Catharinæ *Vitam pervolverit, tot inveniet evidentia indicia, quibus Deus visus est significare, Sanctæ frequentem Eucharistiæ sumptionem gratam sibi esse, ut non modo sacerdotes temeritatis censura a prudenti quolibet absolvendos, existimem, sed et laudandos ob pium justissima Sanctæ vota explendi studium. Quo plenius constet, et sacerdotes, qui Eucharistiam* Catharinæ *quotidie porrexerunt, minime temerarios fuisse, eamque ob quotidianam sumptionem neutiquam reprehendendam esse, pauca subjicio ex eruditissimo Opere Prosperi Lambertini de servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione.*

66 *Lib. 3, cap. 27, cui hic est titulus :* De Sacramentorum frequentia, Pœnitentia videlicet et

AUCTORE U. S.

eam permittentes, neutiquam

et Eucharistiæ in Servis Dei beatificandis et canonizandis requisita, *statim sub initium hanc veluti basim dicendorum statuit :* Horum enim Sacramentorum usus est nota dilectionis atque suavitatis internæ, et ex eo consequenter usu consurgit virtus religionis in gradu heroico. *Tum nonnulla subdit ex Scacchi Tractatu de notis et signis sanctitatis sect. 5, cap. 3, ubi is argumentum pro sanctitate desumit ex frequenti Eucharistiæ sumptione, si stipata fuerit debitis adjunctis pietatis ac præparationis. Laudatus Eminentissimus dicta confirmat num. 2 ex Bullis canonizationum : aliqua huc transfero :* de sancta Catharina Senensi Pius II in Bulla canonizationis ait : « Ad Com» munionem altaris, quæ illi fere quotidiana fuit, » quasi ad cælestes nuptias invitata esset, sum» ma cum alacritate proficiscebatur, » De sancto Felice a Cantalicio laico Capucino ita legitur in Bulla canonizationis ipsius : « Conscientiæ Viri Dei » moderatores, Dominici Corporis sumptionem » ter illi singulis hebdomadis peragere solito, per » totos quindecim ante dormitionem annos, ob » ejus ardentissimum caritatis fervorem, quotidia-

B

» nam divinæ Mensæ perceptionem concedere sanctum existimarunt, ad quam sine uberrimo la» crymarum imbre numquam accessit. »

reprehendendos esse ostenditur.

67 *Hisce addit quædam ex secunda relatione Rotæ auditorum de virtutibus S. Teresiæ; art. 14 de religionis virtute ita statuunt :* « Sexto ad idem » firmandum nos induxere mira incrementa in ani» ma istius beatæ virginis ex augmento cultus » Christi, causata per quotidianam Communionem » viginti trium circiter annorum ex doctissi» morum virorum consilio et suorum confessario» rum licentia... Quo divino pastu mirifice robo» rata in cultu et fide Jesu Christi, in Sacramento » existentis, maximos fecit progressus, ita ut per » plures annos per fidem vivam non secus ad su» mendam Eucharistiam accederet, quam si Chri» stum ipsum oculis corporeis cerneret. » *Plura sciens et volens prætermitto, unum hoc observasse contentus : si Romani Pontifices et Rotæ Romanæ auditores non improbarint, imo laudarint in jam memoratis Sanctis frequentem et quotidianam Eucharistiæ sumptionem, si non reprehenderint velut temerarios, qui eam in permiserunt, quo jure eam in Sancta tacite carpit Bailletus? Qua æquitatis specie sacerdotes Genuenses temeritatis*

C

incusat? Controversiam hanc a Bailleto motam concludo verbis S. Thomæ 3 part., quæst. 80, art. 10, quæ apud Lambertinum dicti capitis num. 5 leguntur : inter alia hæc habet sanctus Doctor : Ideo utile est quotidie ipsum *(Eucharistiæ Sacramentum)* sumere, ut homo quotidie ejus fructum percipiat : *et iterum :* Ideo, si aliquis se quotidie ad hoc paratum inveniat, laudabile est, quod quotidie sumat.

Bailleti. Eucharistiam Sanctæ

68 *Superest, ut tertiam expediamus, quam in hac materia suscitat Bailletus, difficultatem, si tamen eo nomine venire et non potius odiosa captio dici debeat. Tum Vita prolixior cap. 3, tum nostra infra cap. 5, num. 53, dum exponunt ardentissimum, quo Sancta mox a resumpto vitæ ferventioris tramite flagravit erga Jesum sub Eucharisticis latentem speciebus, amorem ac desiderium, addunt eam non semel auditam fuisse, cum diceret, sancta quadam erga sacerdotes invidia se affici, quod quotidie divino epulo vesci citra alicujus admirationem liceret ipsis illudque manibus contrectare; ajunt insuper, eam exoptasse, sibi fas ut esset tres illas Missas celebrare, quas in sacratissimo Domini nostri Natali dicunt presbyteri. Placuit Bailleto hæc ita interpretari, acsi desiderasset ardentissime* S. Catharina *sub utraque specie Corpus et Sanguinem Domini percipere : sane in desiderio, de quo biographus, celebrandi Missas tres in Natali Christi, si rigide verba interpretari velimus, involvitur desiderium sub utraque specie Corpus et sanguinem Domini percipiendi; verum hæc ex incenso Eucharistici panis amore profecta quid vetat cum Parpera in Sanctæ Vita, anno 1682 edita, accipere non de terna Missæ celebratione, quam noverat utique solis competere sacerdotibus, sed de terna Sacramenti perceptione? Quid vetat asserere, Sanctam hæc dixisse ex quodam animi angore, eo quod non semel videret, amori suo votoque Eucharistiam frequentandi obstacula poni, cum cerneret libere a sacerdotibus quotidie sumi Sacramentum, quorum propterea felici conditioni sancte inviderit? Utut sit, si in* S. Catharina *umquam datum fuit desiderium accipiendi Christum sub gemina specie, non potuit non sociari cum debita Ecclesiæ illud prohibenti submissione, et in tali desiderio his conditionibus stipato, quid tantopere reprehendendum sit, non video.*

E

sub utraque specie oblatam fuisse

69 *Pergit Bailletus et ad voces* sub utraque specie *in margine adscribit :* Etiam calix ipsi offerebatur, *laudatque pro asserto suo cap. 3 Vitæ : verba ex Latina Thanneri interpretatione subdo :* Sumta aliquando sacra Communione, tantam ipsi Deus consolationem impertiit, ut extra se raperet. Sacerdos porrecturus calicem absque sensu eam offendit, unde vi ipsam ad se revocare debuit. *Vel nihil agit Bailletus, vel lectori persuasum cupit,* S. Catharinæ *non tantum sub panis, sed etiam sub vini speciebus Corpus et Sanguinem Domini oblatum fuisse : ipsius enim observatio ad hæc verba* sub utraque specie *hoc significare debet, vel ridicula est. Biographo autem aperte refragabimur, si Bailleto consentire, et per calicem, quem Vita Sanctæ oblatum scribit, Sanguinem Domini intelligere voluerimus. Nam eodem cap. 3 Vita Latina Thanneri hæc habet :* Sub Sacrificio Missæ sæpe tam erat a Domino suo occupata, ut nullum verbum audiret, sed tempore Communionis instante, mirabiliter evigilabat ac dicebat : O Domine, etiam mortua, ut opinor, ad te suscipiendum reviviscerem. *Vita nostra infra num. 53 scribit, in quemcumque mentis excessum raperetur, numquam non sibi restitutam*

F

fuisse, appropinquante sacræ Refectionis tempore. Cum igitur sacerdos porrecturus calicem eam absque sensu offenderit, et vi eam revocare debuerit, per calicem oblatum intelligi nequit Sanguis Domini.

sine fundamento asseritur.

70 *Scribit insuper biographus, calicem Sanctæ oblatum fuisse,* sumta sacra communione : *per calicem igitur omnino intelligendum existimo vinum, quod ad facilius deglutiendam sacram Hostiam juvaret : qui forte Genuæ mos erat, sicut etiamnum viget in nonnullis regionibus, soletque, statis saltem temporibus aliquot, omnibus ad Eucharistiam accedentibus semper præberi. At, inquiet forte aliquis, Vitæ tum Latinæ tum Gallicæ* calicem *scribunt, exemplaria quoque Italica habent* il calice : *fateor vocem Italicam* calice *accipi posse pro sacro vase, in quo divina Mysteria conficit sacerdos : at non in ea significatione sola, sed et in aliis insuper usurpatur : videat curiosus lector Lexicon academiæ Florentinæ, cui Crusca nomen est, et præter jam dictam significationem inveniet vocem* calice *adhiberi etiam pro mero poculo seu cyatho, interdum*

A dum pro potu ipso, seu contento cyathi, et facile perspiciet, dubiæ significationis vocem a Bailleto nimis avide arreptam fuisse, eumque non satis advertisse, quam asserto suo injurius esset S. Catharinæ, quantamque clero Genuensi invidiam conciliaret.

censura retunditur.

71 Cum enim Joannes de Ragusio in Oratione de Communione sub utraque specie, habita in concilio Basileensi anno 1433, retundens objectiones Hussitarum inter alia sic loquatur : Quarto principaliter probatur ex consuetudine Ecclesiæ, quæ ex antiquissimis temporibus et ex multis centenis annorum fuit universaliter in Ecclesia introducta : sunt enim ultra ducenti et trecenti anni, vel saltem prope, quibus doctores Catholici in libris eorum et scriptis cœperunt laudare et approbare universalem Ecclesiæ consuetudinem in Communione sub una specie ; *quis in animum inducat suum, clerum Genuensem tam immemorem fuisse universalis istius Ecclesiæ decreti ; quis S.* Catharinæ *Eucharistiam ministrantes presbyteros tam pervicaces, tam refractarios existimet? Quomodo non Angelus de Clavasio vir*
B *Apostolico fervore plenus, quique is verisimiliter fuit, qui frequentem Sanctæ ad divinam Mensam accessum improbarit, abusum illum justissime reprehendit? Sane etsi alia omnia deessent,* Catharinæ *nostræ sanctitas, in qua nihil non submissum divinæ voluntati fuisse legimus, quæque desideria sua licita noverat moderari, eorumque privationem toleranter ferre, abusum hunc in ipsa locum habuisse, vel suspicari prohibet.*

§ VI. Prodigiosum Sanctæ jejunium ; pœnitentiæ opera suscepta ; servitium ægris impensum : ecstases aliæque mirabiles Dei in ipsa operationes.

Incertum, quo anno inchoarit Sancta

C *Vita nostra infra num. 27 et 28 recenset admirabile et prodigiosum jejunium, multis annis a* S. Catharina *longo tempore frequentatum, cum a dulci suo amore Deo ad id fuisset invitata. Parpera in Vita Sanctæ, edita anno 1682, cap. 42 tractans de isthoc* Catharinæ *jejunio, in margine hos characteres adscribit:* MCCCCLXXIV, die XXV Martii, ætatis circiter XXVII ; *quibus haud dubie designare voluit, ad eum annum referenda esse jejunii illius initia : hoc certum, non diu post Sanctæ conversionem statuenda esse ; nam Vita prolixior Italica, Venetiis excusa anno 1615, scribit, aliquanto post conversionem tempore festo Annuntiationis Mariæ interna allocutione vocatam a Deo fuisse; ad celebrandum Quadragesimale jejunium. Thannerus illi recens conversæ desiderium istud inspiratum fuisse, Vita vero nostra id contigisse tradit anno quodam post mirabilem ejus vocationem; Clemens XII in Bulla canonizationis uno vel altero anno ab admirabilis conversionis die : e quibus omnibus, cum alia desint instrumenta, annum determinatum tuto eligere nequeo, cui jejunii illius exordia innectam : dubium igitur relinquo, illone ipso anno 1474, cui tum conversionem Sanctæ, tum ejus jejunii principium illigat Parpera, an uno alterove post conversionem anno dicenda sit Sancta diuturnam suam abstinentiam inchoasse; postremum tamen verisimilius existimo, ut saltem major aliqua latitudo, quam duorum vel trium dierum, detur vocibus* aliquanto post *tempore ab antiquiore biographo adhibitis.*

AUCTORE U. S.

diuturnum suum et mirabile jejunium.

73 *Narrationem modo ipsam Thanneri verbis cap. 4 accipe :* Amor ejus ipso festo Annunciationis B. Mariæ Virginis in spiritu illi recens conversæ significavit, velle se, ut Quadragesimale jejunium secum in deserto expleret. Tunc ita ei ademta manducandi facultas, ut nullo corporeo cibo usque ad Paschalem solennitatem uteretur, cujus tribus Feriis (quibus cibum capere poterat) transactis, deinde iterum comedendi facultatem amisit, donec tot dies, quot annuo sacro jejunio deputantur, præteriissent. Tum more aliorum absque ulla stomachi repugnantia cibum sumere valebat. Hunc in modum, nempe ab omni cibo abstinens, exegit viginti tres Quadragesimas totidemque Adventus, solummodo aliquoties scyphum aquæ, aceto et sale contuso mixtæ bibens . . . Res insolita et stupenda *etc. Plura ibidem leguntur, quibus auctor exponit conatus a Sancta,* E *illusionem metuente, frustra adhibitos ad manducandum, sumptaque ab aliis inutiliter experimenta, cum cibos nullos, etiam violenter obedientiæ ergo ingestos, Sancta posset retinere ; unde abstinentiam hanc suam floccipendens* Catharina *ibidem ait :* Si.. vellemus admirari operationes Dei, potius deberemus admirari internas quam externas : hanc meam abstinentiam Deus operatur absque mea voluntate; ideo de ipsa gloriari non possum, neque tantopere suspicienda, quandoquidem respectu potentiæ divinæ est quasi nihil.

multis annis sine nocumento celebratum.

74 *Non nocuit Sancta valetudini hæc abstinentia, imo, teste biographo ibidem, illo ipso tempore caritatis operibus solertius incumbebat, somnum prolixiorem capiebat facilius, robustiorique erat corpore. Totam hanc historiam Bailletus in Vita Sanctæ ita excipit :* Nescimus, quid cogitemus de eo, quod addunt, illam annis viginti tribus nulla alia re victitasse, quam sacra Hostia tempore duarum Quadragesimarum, id est, a festo S. Martini usque ad Nativitatem Domini, et a Quinquagesima sive die Dominico ante Cinerum Feriam usque ad Pascha. *Deinde vero summatim* F *relatis hisce, quæ modo commemoravimus, in hunc modum concludit :* Sed ad plausibiliora redeamus. *Fateor, a Bailleto jure exigi non posse, ut indubitatam fidem præbeat historiæ huic, cum scripta sit ab hominibus errori obnoxiis : nihilominus id merito requirere posse mihi videor, ut non uno veluti halitu historiam hanc exsufflare præsumat, dicendo,* ad plausibiliora redeamus ; *hoc æquum existimo, ut solidiora proferat argumenta, si rei, quantumcumque admirabili fidem omnem detractam cupit, maxime cum teste Augustino Justiniano episcopo Nebiensi,* S. Catharinæ *coævo, Vita illius exarata sit a viris ipsius æqualibus et fide dignis, ut vidimus num. 3.*

Contra Bailletum ex historiis Ecclesiasticis

75 *Certe in Historiis Ecclesiasticis multa occurrunt exempla jejunii, ab aliis Sanctis non minus mirabiliter quam a* Catharina *dudum protracti. Videatur eximium opus Benedicti XIV Papæ lib. 4, part. 1, cap. 27, num. 5, e quo aliqua huc transfero :* Apud continuatores Bollandianos, *inquit,* in Actis Sanctorum Martii tom. 1 *(pag. 387, num. 14)* narratur, S. Gerasimum abbatem quadraginta diebus absque cibo vixisse, sola Eucharistia recepta : et tom. 2 ejusdem mensis *(pag. 544, num. 11)* sanctum Patritium Hiberniæ

Auctore U. S.

niæ apostolum, ne cibis idolis sacrificatis vesceretur, viginti diebus continuis nullo terreno cibo nutritum mirabile protraxisse jejunium. Theodoretus in Histor. Relig. cap. XXXVI testatur Simeonem Stylitem sæpius absque cibo et potu quadraginta diebus jejunasse, et die tantum Paschatis, sumpto Christi corpore, aliquid comedisse. *Hisce alia addit exempla; quædam summatim hic narrasse sufficiet. Puella, apud Odoricum Raynaldum ad annum 1225, regularis instituti septennium inclusa victitavit, nullo sumpto cibo, præter sacram diebus Dominicis Eucharistiam. Teste Bosio, Maria Oigniacensis diebus triginta solo Divino cibo nutrita fuit: S. Catharinæ Senensis, B. Angelæ Fulginatis, aliorumque, longissimo tempore solo Dominici Corporis ferculo refectorum, exempla prætermitto, quæ apud laudatum Sanctissimum Dominum curiosus lector inveniet.*

aliisque ostenditur, jejunio illi

76 *Non arbitror, prudentem quemquam de hisce universim historiis cum Bailleto pronuntiaturum,* Ad plausibiliora redeamus; *etenim si hæc libertas censurandi quælibet, in quibus mirabile aliquid occurrit, licet virorum fide dignorum testimonio comprobata, locum habere vel possit vel debeat, fides omnis humana videtur prorsus eliminanda. Videatur etiam laudatus Benedictus XIV eodem cap. 27, num. 10, ubi ex historiis profanis multa depromit testimonia, quibus traduntur nonnulli jejunium longiori etiam tempore protraxisse, quam* S. Catharina: *ibidem advertit quidem, ab aliquibus historias hasce ad fabellas relegari, sed subdit in fine, a Gasparo a Rejes in suo* jucundarum quæstionum Elysio campo, *quæst. 58, num. 7 et 28 acriter eos reprehendi, qui relatis narrationibus fidem detrahunt, cum de iis viri docti et fide digni, atque etiam magistratus testimonium dederint. Verum, quod in rem nostram non parum facit, historia de jejunio Sanctæ, quæ Bailleto ne plausibilis quidem visa est, in eruditissimo Benedicti XIV Opere inter exempla num. præced. relata, locum habere meruit hisce verbis:* In Vita sanctæ Catharinæ Adurnæ Januensis historicus narrat, toto tempore Quadragesimæ et Adventus per annos viginti tres sola Eucharistia eam nutritam fuisse.

prudenter humanam fidem præstari posse.

77 *Per hactenus autem disputata animus mihi non est relatæ a biographo historiæ pondus aliquod majus addere, cum id neque opis sit meæ, neque instituti nostri ratio postulet: hoc solum hic mihi propositum est, æquo lectori dispiciendum relinquere, an merito Bailletus de hac historia tam contemptim loqui potuerit: noverat quippe haud dubie usitatam criticis in rebus mirabilibus expendendis regulam, qua jubentur insigniora prodigia, si ab iis referantur, quorum testimonium non nisi temere et imprudenter repudiari potest, eo majori cum veneratione, tamquam indicia divinæ omnipotentiæ, suscipienda esse; rejicienda autem, si ab iis commemorentur, quorum exigua vel nulla est auctoritas: prioribus autem, seu iis, quorum est fides integra, accensendos esse* S. Catharinæ *biographos, ex sæpius laudato Augustini Justiniani testimonio plane constat; expediisset itaque, Bailletum hic memorem fuisse a se dictorum in Vita S. Felicis Nolani ubi post relata quædam stupenda, ita fatur:* Meminisse oportet, miraculorum istorum auctorem eumdem semper fuisse Deum, supremum hunc naturæ Dominum, qui tam insignia ediderat testimonia omnipotentiæ suæ in Veteri et Nova lege; ac Christum Jesum veris discipulis suis, qui in eum perfecte crederent, etiam majora promisisse: *expediisset, inquam, Bailletum hic recordari, illum eumdem Deum, qui Moysen et Eliam ac tot alios, diu impastos, conservavit, idem beneficium* S. Catharinæ *impertiri potuisse.*

78 *Observa tamen hic iterum, lector, nolle me per statim dicta quoad historiæ auctoritatem comparare jejunium* S. Catharinæ *cum jujunio Moysis et Eliæ; immensum enim discrimen, quod intercedit, agnosco: sed nec desidero certo persuadere cuiquam, memoratum* S. Catharinæ *jejunium naturæ limites excessisse; neque enim nostrum est inquirere, sitne hæc diuturna illius abstinentia miraculo adscribenda, nec ne: pauca tamen, ex quibus æquus arbiter statuat, quod voluerit, subdo ex supra laudato Benedicto XIV, eodem libro et capite, ubi suam de longo jejunio, miraculis accensendo, sententiam proponens et sacræ Congregationis judicio subjiciens, num. 14 statuit conditiones sequentes, quas satis erit compendio retulisse. Prima est, ut de facti cognitione sedula fiat indagatio, de abstinentia scilicet ab omni cibo et potu per totum tempus, quo protractum fuisse dicitur jejunium. Altera, an ita jejunans sano interim et vegeto fuerit corpore. Tertia, quo fine susceptum fuerit jejunium, ubi id Christi, Moysis et Eliæ ac nonnullis aliis exemplis illustrat. Quarta, an jejunans non prætermiserit tempore jejunii exercere se piis operibus, quia laudabile non est jejunium, quo a caritatis et virtutum exercitio impedimur. Num. 15 concludit laudatus Sanctissimus, si omnia hæc concurrant,* Jejunium naturam excedere, judicandum erit. *Si* S. Catharinæ *biographo credimus, sano et vegeto corpore sua protraxit jejunia; videtur quoque ea assumpsisse ad imitationem jejunantis Christi; tertio a caritatis operibus eo tempore non cessavit, sed multo ferventius hisce functa est: nihil quoque cibi toto isto tempore admittebat, imo nec admittere poterat, tantum aliquoties sumens haustum aquæ:* Quem potum *(verba sunt biographi loco supra laudato)* ignis intra ipsam ardentis vehementia ilico absumebat, perinde acsi super ignitum lapidem fusus esset.

79 *A* S. Catharinæ *jejunio progredior ad durissimas afflictationes, quibus corpus suum in servitutem redigere, omnemque animi affectionem rationi subdere feliciter studuit. De austeris pœnitentiæ operibus agit Vita nostra infra num. 21 et seqq., nonnulla item habentur num. 29 et seqq., ubi exponitur, quomodo Sancta tum pauperibus per civitatem sparsis, tum in xenodochio majore, cui Pammatone nomen est, ægrotantibus inserviens, eximia sui victrix sordes deglutiverit, et ulcerum fœditatem ori ingesserit, ad frangendum naturalem repugnantiam. Similia leguntur in Vita prolixiore, cap. 5 et 8. Ex hac sensuum omnium afflictatione factum est, teste laudato statim cap. 5,* ut elapsis quatuor a conversione annis universæ ejus inclinationes fuerint peremtæ, relicto illi *(Sanctæ)* habitu virtuoso in omnibus promtitudinem ac facilitatem præstante. *Paulo superius præmiserat biographus:* In fine quatuor annorum simul omnes mortificationes ita ex ejus animo fuerunt ablatæ, ut, etiamsi easdem exercere voluisset, ulterius haudquaquam potuisset. *Hisce, quæ de Sanctæ austeritatibus luctaque adversus pravas affectiones suscepta leguntur in Vita, quædam subdo ex Sanctæ Dialogo.*

80 *Spiritus humanitatem alloquens part. 1, cap. 18 ita habet:* Denuncio tibi, me in primis velle, ut discas, quid sit obedire, quo fias humilis et omni creaturæ subjecta, et ut habeas exer-

exercitium, victum tuum assiduo labore conquires. Deinde quoties ad præstanda misericordiæ opera accersita fueris, ad omnis generis infirmos ac pauperes sine mora et excusatione ulla properes, et quæcunque tibi suggessero perficias, hoc est, omnes ægrotorum sordes expurges, et quoties hujus rei gratia vocata fueris, posthabitis omnibus aliis, etiam sanctis cum Deo colloquiis, ocyus ad eum, qui et quo te vocat, advoles, nulla aut personæ vocantis aut rei peragendæ ratione habita; nam omnem tibi electionem volo interdictam, sed et cujuslibet alterius voluntas potius tua ipsius sit voluntas, nunquam autem propriæ tuæ voluntati morem geras. In his exercitiis, quamdiu necessarium perspexero, te detinebo, quum constituerim omnem in te vitiosam delectationem ac dolorem, quibus in hac vita affici possis, exstinguere, et quamlibet a te imperfectionem submovere, ut te velut mortuam neque læta unquam exhilarent, neque tristia perturbent.

indictum, susceptumque

81 Et hoc per experientiam cognoscam : sic enim te exercebo et probabo, quemadmodum mihi, ut eo pertingas, necesse videbitur. Et quando opus aliquod tibi injunxero, quod horrorem et nauseam afferat, teque id sentire aut videre advertero, tamdiu in ipso te remorabor, donec nec sentias nec videas amplius. Idem etiam in omnibus, unde solatii quippiam perciperes, observabitur; nam ad contrarium agendum te cogam, donec nihil ultra, quod tibi arrideat, vel te delectet, aspicias aut sentias. Et ut efficacior sit tui in hujusmodi rebus probatio acerbiorque abnegatio, subinde et rem, quæ placeat aut displiceat, suggeram, atque illius quidem appetitum, hujus vero horrorem immittam. Dehinc nolo, cum quoquam contrahas familiaritatem, neque singularem erga parentes affectum retineas, sed quoscumque sine amore et affectione diligas, pauperes æque ac divites, perinde amicos atque parentes, neque intra te alium ab alio discernas. Præterea nolo cum ulla persona, quantumcumque religiosa aut spirituali, amicitiam ineas, neque amicitiæ causa aliquem adeas, sufficit si vocata iveris.

feliciter. Ægrotis una cum marito mira caritate

82 *Generosam hanc animi dispositionem quam heroicæ afflictationis sui actiones sint secutæ, ipsamet Sancta ibidem sequentibus pergit declarare, quæ, quia in Vita infra abunde explicantur, pauca hæc tantum e Dialogo accipe : cap. 20 hæc leguntur :* Vim namque sibi faciens *(humanitas)* ad obtemperandum spiritui sine alio discursu et deliberatione vermes et alias sordes, velut medicinam quandam, sumsit, quæ sic angustiam et nauseam ab ipsa depulit, ut sordes ori ingerere non magis horruerit, quam si preciosi forent uniones. *Et paulo infra :* In his functionibus, imperante spiritu, tres circiter annos desudavit. . . et tamdiu eam detinuit, donec assueta atque obdurata nihil curaret amplius. *Tres illi, quibus Sancta tam nauseabundis operibus sese applicuit, anni verisimiliter computandi sunt ab eo tempore, quo pauperibus cœpit ministrare; at cui determinato anno illud ipsum illigandum sit, incompertum mihi est. Parpera in Vita, edita anno 1862, cap. 54, cui hic est titulus Italicus :* Catharina cum marito se recipit in valetudinarium majus, ad serviendum infirmis, *in margine annos hosce adscribit,* MCCCCLXXIX, ætatis circiter XXXII; *verum cum constet ex Vitis omnibus, priusquam xenodochii servitio sese addiceret, Sanctam etiam pauperibus per urbem ministrasse, anno huic 1479 præ omni alio non ausim certo adscribere tam heroicarum actionum exordia.*

Auctore C. S.

et sui abnegatione inservit.

83 *Non tamen videtur habitavisse Sancta in ipso xenodochio, ut jam relatus Purperæ titulus dici posset innuere, sed alia quadam in domo, xenodochio vicina, ut idem scriptor asserit, laudati capitis num. 2 inquiens :* Ivit itaque Catharina cum marito Juliano, domumque cum horto, xenodochio contiguam, conduxit; *hoc ex Sanctæ Dialogo part. 1, cap. 21 certum, non ipsam solam, sed et Julianum ægrotantium servitio deputatum fuisse, ita quippe habet :* Fuit una cum marito suo requisita ad serviendum infirmis in hospitali, quod et fecit, *et aliquantulum inferius;* Vix audebat loqui, commorans in cubiculo, sibi et marito assignato. *De Juliano.* Catharinæ *precibus ad meliora conversо, Bailletus in Sanctæ Vita sic loquitur :* Ipsemet *(Julianus)* pietati sese dedidit, et domum suam non derelinquens, tertium Ordinem S. Francisci amplexus est; *per quæ verba si tantum voluerit excludere ingressum in domum quamdam regularem, non refragabor; nam saltem non videtur negari posse, eum ad ægrorum obsequium vel in xenodochio, vel in domo non procul dissita, et ad id conducta degisse.*

Sæpe a sensibus alienata et destituta

84 *Tam severæ pœnitentiæ et abnegationis sui fructus fuit majus semper in amore Dei incrementum, ut ipsamet Sancta exponit laudato cap. 21. Parte altera Dialogi cap. 1 explicat mirabiles Dei operationes, quibus circa ipsam usus est. Paucula hæc habe.* Postquam hæc creatura a mundo et carne fuit abstracta, sed et facultatibus, exercitiis, affectibus et omnibus denique rebus, excepto solo Deo, spoliata, voluit præterea ipsam Deus spoliare se ipsa et animam separare a spiritu modo quodam terribili ac cruciatu valde subtili, difficili dictu et intellectu ei, qui ipsum experientia non probasset, nec divino illustratus esset lumine. Infudit Deus cordi ejus novum amorem tam subtilem ac vehementem, ut animam cum omnibus suis potentiis in se traxerit, adeo quidem, ut a naturali suo esse dimota sit. Ob continuam novi hujus amoris occupationem non poterat se ulla in re oblectare, nec cælum aut terram respicere. Corpus nihil ab anima vigoris et levaminis percipiens fere naturales suas functiones amittebat, erat confusum et stupidum, ignorans, ubi esset, ac quid sibi agendum dicendumve. Ex hac nova vitæ ratione, nemini adhuc perspecta, sequutæ sunt tum temporis novæ incognitæ operationes. *Plura hac in parte qui desiderat, laudatum Dialogi locum adeat : hæc porro huc retuli, ut videatur, quam conformiter ad ea, quæ de se scribit Sancta, Vita prolixior inter alia hæc asserat cap. 5 :* Majori temporis parte sic erat constituta, ut amens videretur; non loquebatur, non audiebat, non gustabat, nihil omnino aspiciebat, nedum curabat. *Horum autem penitiorem explicationem relinquimus magistris vitæ, contemplationi et rebus divinis deditæ.*

potentiis naturalibus, ecstases

85 *Pauca addo de ecstasibus Sanctæ frequentibus. Vita prolixior cap. 6 hæc tradit :* Post supradictum quadriennium concessa est ipsi mens pura, libera et Deo plena, ita ut nunquam deinceps quidquam aliud in eam intraverit. Sub concionibus et sacrificio Missæ tam erat circa id, quod intrinsecus sentiebat, occupata, ut nec audiret, nec videret, aut dicebatur aut fiebat foris, suavi divino lumine alia ipsi interius ostendente ac gustanda offerente, neque in ejus potesta-

AUCTORE U. S.

state erat, aliter agere. *Similia leguntur cap. 44 ejusdem Vitæ. Hæc autem ita fere excipit Bailletus; Saltem id est, quod ad excusandum in ipsa aberrationes animi, quas non possemus non in aliis reprehendere velut evagationes mentis et negligentis animi vitia, adduci potest. Crisim hanc nil moror, maloque mirabiles Dei in Sancta operationes suspicere, et ipsa ejus verba Dialogi part. 2, cap. 1 huc transferre :* Sed, *inquit,* singulare hoc opus *(quo nempe anima purgata fit spiritus purus, corpusque exuitur pravis habitibus et inclinationibus)* Deus sine anima perficit hac ratione. Replet animam secreto quodam amore, qui ipsam naturali suo esse penitus denudat. . . . superat namque intellectum, memoriam et voluntatem : atque istis potentiis in hoc divini amoris pelagus submersis, omnia alia, quæ se illis præsentarent, forent infernus *etc. Addit denuo infra :* Ad res mundanas nec intellectum, nec memoriam, nec voluntatem applicare potest, neque *in rebus spiritualibus delectari.

patitur, Deo in ipsa mirabiliter operante.

86 *His autem* Catharinæ *verbis consideratis, biographorum dicta, statim relata, debuissent Bailleto minus fieri suspecta, nec traduci, veluti studiose quæsita ad excusandas mentis evagationes, in aliis numquam non redarguendas :* B *nam ipsemet, ut vidimus num. 16, ad Dialogum remisit, ut explicentur ea, quæ ipsi videntur in Vita præferre speciem paradoxi. Quantumcumque autem a sensibus alienaretur Sancta, tamen, teste biographo, cap. 6 Vitæ prolixioris,* Quotiescunque opus erat, ita sibi restituebatur, ut cuique interpellanti responderet; *ibidem infra :* Quodam tempore sex horarum spatio exstitit velut exanimis; verum audiens se compellari, statim surrexit et responsum dando, relicta sua quiete et contemplatione, contulit se ad quælibet necessaria. *Contigit tamen aliquando, ut eodem cap. legitur, eam tanta ecstaseos vehementia abripi, ut inventa fuerit, humi jacens, cooperta manibus facie,* excessum mentis cum ineffabili, imo incomprehensibili suavitate patiens, nec quamtumvis magna voce inclamantem exaudiens. *Verum de his jam satis.*

C

§ VII. Admirabiles divini amoris in Sancta operationes : Bailleti de his censura discutitur et convellitur.

Stupendæ in Sancta amoris divini operationes

De Catharina *Augustinus Oldoinus in Athenæo suo Ligustico inter alia hæc habet :* Ita ut Dei amore succensa merito omnium ore Seraphica mulier Genuensis semper nominata sit. *Sane si præter ea, quæ cap. 5 Vitæ nostræ infra de ardentissimo sanctæ Viduæ in Deum amore referuntur, cetera omnia recensere velim, quæ tum ipsa in Dialogo tractat, tum Vita prolixior de amore Sanctæ in Deum puro et mundo refert, plures facile paginas impleturus sim. Bailletus in Vita Sanctæ in hunc fere modum loquitur : Non aggrediemur describere diversas impressiones, quas ipsi indidit spiritus puri amoris : operationes spiritus istius in ipsa, statusque agendi et patiendi, per quos eam transire voluit, ad purificandum eam dignamque se reddendum. Sentire illa nequeunt, nisi animæ electæ, quæque ad* D *statum, naturæ terminos supergredientem, vocatæ sunt; animæ quoque hæ solummodo illa valent exprimere. Hactenus satis recte Bailletus, qui ibidem prosequitur : Doctoribus scientiæ mysticæ curam remittimus dispiciendi, an, qui interiorem* Catharinæ *Genuensis statum in Historia Vitæ ipsius repræsentare voluerunt, satis perspicaces fuerint et fideles, et an non caruerint verbis propriis aptisque ad illum exprimendum. Aptius, quo hinc nos expediamus, medium non suppetit, quam ignorare etc. Ita fere rursus ille.*

a biogr... asserta, Bailletus ... dicantur

88 *Tum textus nonnullos ex variis Vitæ capitibus, in margine citatis, producit, sub quorum finem adscribit, item in margine, verba sequentia :* Auctores Vitæ ipsius sæpe coguntur sibimet ipsis super hisce contradicere, *ac demum crisim suam concludit Bailletus : Expeditior, nobisque haud dubie magis salutaris via est ignorare tot paradoxa, quam eniti ea evolvere : melius est, nobis persuadere, quod, quoniam Deus tam sublimi et inaccesso loco Sanctam nostram collocarat, existimandum sit, nolle Deum nos obstringere, ut imitemur eam etc. Oblitus est Bailletus proferre ea, in quibus, ipso judice, biographi sæpe sibi contradicunt; unde non existimo oportere, ut alia, quam quæ ex Vita Bailletus retulit, examinemus :* E *lectorem autem præmonitum volo, me tantum allaturum verba, quæ carpit Bailletus, eaque collaturum tum cum verbis biographi tum cum dictis Sanctæ in Dialogo; non quod existimem, verum dictorum sublimium sensum a me omnino detegendum, sed quod sufficiat ad excusandos biographos eorumque sinceritatem vindicandam, si vel non ita locuti sint, ac vult Bailletus, vel similia iis, quæ ipsi exararunt, Santa ipsa testata fuerit : hanc enim Bailletus ipse legem tulit, in Tabula critica monens, consulendum Dialogum, ut illius ope explicentur, quæ paradoxa ipsi videntur in Vita.*

Ex Sanctæ Dialogo ostenditur,

89 *Primum a Bailleto prolatum hoc est : Ita amore suo possessa et repleta erat, ut nec corpus, nec animam, nec spiritum, nec voluntatem, nec lumen, nec operationem sentiret : ab amore hoc applicabatur ad omnia, agebatque, nil advertens: quamvis locum, ex quo ea hauserit, non adscribat, tamen designatum autumo cap. 6, in quo sub finem hæc leguntur :* Vivebat tanquam omnis sensus expers, ita ut nec animam, nec corpus se F habere cognosceret, quandoquidem sensus ejus tantopere in illa divini amoris fornace erant cremati et per continuam abstractionem atque unionem extra se tracti, ut neque oculi viderent, neque aures audirent, quod ipsis in hoc mundo voluptatem afferret. Nares amiserant fere omnem odoratum, ad sui scilicet oblectationem, gustum vix pro necessitate habebat. *Paulo autem infra hæc habentur :* Sedensque aliquandiu sic destituta sensibus mortuæ similis erat; quod magis minusve patiebatur, prout purgata ejus anima Deo plena erat : qua de re nonnunquam asserebat, se nil sentire intra se, nisi quod suo amore Deo plenissima esset, unde nec sciret, nec cognoscere posset aliud, præterquam Deum, absque se ipsa, tanquam anima et corpore careret.

ipsam fen... semper ... sibus ... tam.

90 *Hisce a biographo assertis similia num. 85 circa finem jam dedi ex Sanctæ Dialogo part. 2, cap. 1, ubi ait, anima sua divino amore repletа, et naturali suo esse spoliata, nec memoriam, nec intellectum, nec voluntatem rebus mundanis applicari, imo ne rebus quidem spiritum pietatemque concernentibus, delectari se posse. Pauca ex*

Dia-

A *Dialogo, eisdem parte et cap. rursum accipe :* Etenim res tam grandis et sublimis non valet comprehendi, quum excedat facultatem virium animæ, quæ tamen nolunt quidquam aliud attendere, sed conquiescunt ac submersæ sunt in subtili isto amore : et quando de rebus creatis mentio fit, ferme sunt stultæ absque vigore et virtute, nescientes ubi sint; nam totum hoc opus in Deo est absconditum et semper crescit : spiritus quoque indies se promtiorem ac firmiorem persentit ad omnia, quæ Deus de ipso disposuerit, perferenda, non tamen propterea aliud intelligit, anima enim, perinde ut mortua, non immiscet se huic operi, nec de eo quidquam novit.

in solo amore fuisse veluti demersam.

91 *Eadem Dialogi parte, cap. 2 hæc scribit Sancta :* Verum derelicta et desolata humanitas quo pacto vivet? Exsistens arida, nuda et vigore destituta, oculos habet, nec potest videre; aures, nec audire; nares, nec odorari; os, nec gustare; cor, nec amare; omnes vivendi modi in illo occulto amore sunt clausi ac sepulti : quæ autem de hoc amore nequit vivere, imo cui potius is affert mortem, quomodo vivet, præsertim B sensus omnes habens integros et sanos, sed iisdem more aliorum uti non valens? Quocirca humanitas has mœstas promebat querelas : Quid agam infelix, conspiciens me solitariam in mundo et cæteris mortalibus dissimilem? Victura sum tanquam desperata, et non erit, qui mei misereatur; nemo enim opus hoc agnoscet divinum, neque autori Deo ascribet, quum fere semper mihi vivendum aliis, tum religiosis tum secularibus, difformiter, ac talia agenda, quæ judicabuntur stulta. Vita mea jam ordine ac forma caret *etc. Plura sciens et volens prætermitto, unumque id observo. vel Bailletum hæc Sanctæ verba aliaque similia numquam legisse, vel saltem non satis accurate contulisse cum dictis biographi, quem paradoxa, incredibilia ac nugatoria hic locutum fuisse. nemo asseret, nisi illud ipsum de Sancta affirmare non erubuerit.*

Quæ de amissa fide ac spe, amorisque

92 *Alterum punctum a Bailleto allatum, desumptum est ex cap. 22 Vitæ, ubi ita scribitur :* Sancta hæc anima, in Deum per excessum penitus transformata, tam abstrusa de dulci amore Deo loquebatur, ut intellectus humanus vix caperet : Per Dei, inquiens, gratiam satietatem in C me comperio sine nutrimento, amorem sine timore unquam eo carendi, fides mihi videtur prorsus amissa, spes mortua, etenim jam me habere ac possidere arbitror, quod alias credebam ac sperabam. *Posteriora duo fidem et spem concernentia dumtaxat carpit Bailletus in hunc modum :* In amore suo mersa fidem amiserat, in eoque morabatur absque spe boni sive in cælo sive in terra. *Hæc quæ Bailletus dicit, sane diversa sunt a verbis biographi : is enim ex deliciis ab amore perceptis in persona Sanctæ* videri amissam *fidem, spem mortuam, Bailletus vero* amissam fuisse *fidem scribit. Juvat biographi verbis non nihil lucis afferre ex alio loco, in Vita cap. 20, ubi in persona Sanctæ de magnitudine præmii cælestis disserens, ita loquitur :* At volens Deus, ut fides habeat meritum, non ut homo operetur bonum ex quæsitione propria, paulatim eum ducit, præbens ipsi semper tantam cognitionem, quantam fides ejus capit, tribuens ei postea circa res divinas tam copiosum lumen, ut propter claram et certam notitiam, quam recipit etiam in hoc seculo, pœne deficiat fides sic illuminati hominis, repleti cælestibus deliciis *etc.*

93 *Pauca nunc ex ipso Sanctæ Dialogo huc transfero : part. 3, cap. 8 hæc leguntur :* O amor, cor abs te possessum adeo est magnanimum et generosum ob internam suam pacem, ut potius cum hac perferret acerbum cruciatum, quam sine ipsa ullum aliud bonum in cælo et in terra reciperet; etiamsi non magni fiat, nisi ab eo, qui illam experitur et gustat. Cor in Deum sublevatum sub se cernit omnia creata, non propter superbiam vel magnitudinem, sed propter unionem, quam habet cum Deo, qua omnia, quæ Dei sunt, sua ducit, neque aliud videt ac cognoscit præterquam Deum. Cor Dei amore saucium est insuperabile : nam Deus fortitudo ejus est, non terretur inferni suppliciis, nec gaudiis regni cælestis exhilaratur, quum ita sit ordinatum, ut, quidquid illi accidit, e manu Dei suscipiat, cum quo in omnibus est pacatum et fere cujusvis erga proximum perturbationis expers, nimirum a Deo sic in se ipso ordinatum et stabilitum. *Ex his porro verbis dilucide apparet, cor S. Catharinæ, divino amore vulneratum, boni nil in cælo, nedum in terra, quæsivisse extra amorem.*

Auctore U. S. securitate carpit Bailletus,

Sanctæ verbis elucidantur.

94 *Securitatem autem animæ, inexplicabilem divini amoris operationem in se expertæ, describit Sancta Dialogi part. 3, cap. 14 his verbis :* E Tam fortem in me sentio voluntatem, tamque ingentem ac vivam libertatem, ut non timeam, quippiam mihi objectum meum, in quo conquiesco, impediturum. Intellectus admodum est illuminatus et indies majori potitur quiete, quotidie nova illi monstrantur et operationes tam jucundæ atque amorosæ, ut hisce libentissime semper occupetur, suamque in iis inveniens requiem aliud nequeat investigare, sed naturam et conditionem hujus amoris non valet exprimere. Memoria quietissima est, quoniam tota rebus spiritalibus immersa, atque vix alterius rei meminisse potest, modum tamen et formam ignorat. Affectus, hoc est, amor hominis naturalis, fatetur se ab alio supernaturali adeo depressum, ut ultra nequeat se in alio occupare, sed plene tranquillatus est, neque appetit quæritve alium cibum, videturque sibi habere, quidquid posset desiderare, sed nec ipse scit explicare formam *etc. Satietatem quoque sine nutrimento, quam expertam fuisse Sanctam, vidimus ex biographo supra num. 92, in Dialogo traditam reperio his verbis part. 3, cap. 3 :* Per hanc stillam anima immergitur in amoris suavitatem, . . . occupata est in hac amoris stilla, quæ F eam perfecte satiat sine nutrimento, unde inflammata exclamat anima : O nutrimentum sine sapore, o sapor sine gustu, o gustus sine cibo, o edulium amoris! *etc. Plura pius lector ibidem reperiet.*

Bailletus constanter asserens, biographum

95 *Pergit loco laudato Bailletus, adnotatoque cap. 24 Vitæ, ita fere ait : Purus amor impediebat, quominus pateretur sive in anima sive in corpore, imo ne intelligeret quidem, quid sit pœna vel supplicium tam inferni, reipsa exsistentis, quam omnium excogitabilium, quos Deus adhuc posset condere. Priusquam hæc expendamus, biographum juvat audire : ita habet jam jam laudato cap.* Testata est (*Sancta*) se, postquam fuisset vocata et a suo amore vulnerata, nunquam novisse, quid esset pati intus et foris, a mundo, dæmonibus et carne, vel quacumque re alia. *Subdit ibidem biographus causam, a Bailleto prætermissam :* Et hoc, *inquit,* ob tam perfectam sui in Deum transformationem, ut, quanquam multa pateretur adversa, nihilominus in voluntate eadem non reputaret adversa, imo susciperet, velut a suo amore sibi transmissa, ita ut cum ipso amore permista in-

AVCTORE I. S.

ingentem ei afferrent voluptatem. *Nihil quippe, ut ibidem Vita exponit, cruciatus, nihil inferni loco habebat, præter solam offensam Dei.*

tradidisse, nihil umquam a Sancta

96 *Omnes inferorum pœnas, habita Dei offensæ comparatione, nihili faciendas esse, declarat iterum biographus Sanctæ verbis cap. 15 :* Omnes namque, *inquit,* inferorum pœnæ, licet gravissimæ, nihil sunt, comparatæ privationi beatæ visionis Dei, quam propria sponte ipsi resistendo incurrit. Hoc verum probat divinus amor, qui dictat magis timendam minutissimam imperfectionem, quam quotquot effingi possunt tartara. *Ex utroque jam relato biographi loco suam haud dubie censuram hausit Bailletus : verum lectorem æquum rogo, an satis sincere criticus hic auctorem Vitæ interpretatus sit : ubi enim tradit, Sanctam ab amore suo fuisse impeditam, cum expresse scribat :* Quanquam multa pateretur adversa, nihilominus in voluntate eadem non reputaret adversa. *Scopus itaque biographi fuit, ut non potuit non intelligere Bailletus, si modo sanis oculis verba ejus inspexerit, ostendere, tam magnanimum fuisse* Catharinæ *in Deum amorem, ut dolores ac cruciatus, a Deo immissos, non reputaret dolores, sed deliciarum instar haberet, quod vere amantium* B *proprium est.*

cruciatus fuisse toleratum, ex Sanctæ Operibus

97 *Quamvis hæc abunde sufficiant ad abolendam a biographo omnem sinistram suspicionem, abs re tamen non erit, verborum ipsius cum Sanctæ dictis conformitatem demonstrare. Dialogi part. 2, cap. 4 hæc lego :* In hoc statu *(quo anima amori suo conjuncta est)* non formidatur martyrium, nec infernus, nec ulla repugnantia et adversitas, hic etenim amor universa reddit tolerabilia. *Part. 3, cap. 6 :* At tu, Domine, *inquit Sancta,* de cælo attulisti hoc suave manna ac dulce edulium, tantam in se continens virtutem et efficaciam, ut omnia supplicia reddat tolerabilia. *In Tractatu de Purgatorio, in quo, teste ipsa Sancta sub initium cap. 1, ex divini amoris igne, quo flagrabat, animarum piacularium conditionem perspexit, plane similia leguntur. Verba ex Italica Parperæ editione Latine reddita exhibeo : cap. 2 sic habet :* Et quantum attinet voluntatem, numquam possunt dicere pœnas illas esse pœnas, adeo acquiescunt dispositioni Dei, quacum voluntas earum *(animarum)* in pura caritate conjuncta est. *Cap. 16 ejusdem Tractatus ita scribit :* Prima *(operatio)* est, quod cruciatus hos lubenter patiantur, videanturque sibi videre, Deum C magnam impertivisse misericordiam. *Cap. autem 17 testatur Sancta, modum hunc in anima sua se experiri, quo in piaculari igne detentæ animæ purgantur : hunc porro Tractatum, lector, consule, plura ejusmodi si capis.*

ac biographi verbis refutatur.

98 *Ex hisce porro omnibus, quæ tum ex Sanctæ Operibus, tum ex Vita adduximus, omnino perspicuum est,* Catharinam *doloribus et cruciatibus, iisque gravissimis, non raro conflictatam fuisse : tam constanter tamen hallucinationi suæ adhæret Bailletus, ut scribens de postremo sanctæ Viduæ morbo, quo e vivis excessit, denuo affirmare non dubitet, in ea biographum fuisse opinione, doloris nil umquam sensisse Sanctam. Ita fere habet : Dolores, quos tum sustinuit, tam acuti tamque diuturni fuerunt, ut intelligi nequeat, qua ratione eorum obliti sint, qui persuasum voluerunt, Catharinam a puro amore impeditam fuisse, ne quid sive in anima sive in corpore pateretur cruciatus, imo ne perciperet quidem, quid sit pœna, quid tormentum, iterumque in margine adscribit cap. 24 Vitæ. Verum censura hæc ex jam dictis, allatisque ex eo cap. biographi verbis supra num.* D *96 sponte corruit, adeoque morari nos minime debet : certe cap. 49 et 50 Vitæ, ubi fuse describitur ultimus Sanctæ morbus, sæpissime asserit biographus, eam expertam fuisse dolores acerbissimos, sic tamen ut illa hos et libenti et magno animo susciperet, in iisque delectaretur. Vide Vitam nostram infra num. 98.*

§ VIII. Continuatur Bailletianæ censuræ discussio et confutatio.

Sancta, vite divinæ voluntati ple consentiens.

Restat, *ut dispiciamus, an majori jure et fundamento quinque textus alii Bailletianæ crisi subjiciantur, quam reliqui § præced. examinati. Primus desumptus est ex cap. 38 Vitæ, et apud Bailletum ita fere exprimitur : Nihil desiderabat, quia desiderium omne est defectus perfectionis. Verba hæc conferamus cum dictis biographi laudato cap.* Cognovit, *inquit,* hæc sancta et illuminata Anima, quodlibet desiderium a perfectione deficere, eo quod animæ desideranti desit E id, quod desiderat, nempe Deus, qui est omnia; idcirco anima Deo unita in ipso cuncta reperit, nec aliud desiderare potest. *Paulo supra præmiserat :* Adeo quieta effecta est, ut deinceps in ea usque ad finem vitæ semper exstinctum fuerit omne desiderium, neque aliam unquam præter purissimam sui dulcis amoris voluntatem habuerit; *postrema verba Italice paulo aliter exprimuntur, in re tamen idem sunt. Ex his porro verbis uti et præcedentibus ibidem liquet, Sanctam conatam fuisse, nullo ne tenuissimo quidem desiderio affici rei alicujus creatæ, tam cælestis quam terrestris, omniaque divinæ dispositioni voluisse permittere.*

nullius rei desiderio afficitur.

100 *Insignem quidem hic sanctimoniam sublimemque perfectionis gradum agnosco, nihil tamen deprehendo vel incredibile, vel quod tantopere in Sancta mirari oporteat : biographus factum illud innectit anno 1507, ut constat ex initio cap. 38, adeoque annis circiter tribus ante felicem Sanctæ excessum : jam si consideremus, quanto studio et quot continenter annis ipsa adlaboraverit, ut affectiones animi omnes edomaret, naturæ repugnantiam vinceret, ut vidimus num. 80 et seqq.,* F *quid, amabo, vetat credere, Deum tam heroicas illius actiones eo donasse præmio, ut nullo, saltem deliberato alicujus rei desiderio afficeretur. Sanctæ Dialogum modo consulamus : part. 3. cap. 4 animam Dominus verbis his alloquitur ;* Nostin', anima charissima, quis amorem meum inveniat? Qui cor habet mundum ac purum ab omni alio amore, eoque reperto, nihil appetit aliud, sed tranquillatur penitus. *Sancta vero ejusdem partis cap. 7 ita Deum affatur :* O amor, in te cor illud absorbes. *Itaque satius existimo, suspicere mirabiliter hic etiam in S. Catharina operantem Deum, quam statim paradoxum asserere, quidquid communem usum excedit.*

Quid de defectu in Sancta amoris

101 *Huic jam excusso textui alium subdit Bailletus in hunc modum : Existimabat nullius in terra existentis in Deum amorem majorem esse posse quam suum, laudatque cap. 19 Vitæ. Refertur ibidem factum quoddam, quod in Vita nostra infra commemoratur num. 39 et seqq. Historiam hanc in pauca hic contraho. Vir quidam, regularis instituti, sanctam Viduam de amore disserentem au-*

A *audiens, asseruit ipsi, se, utpote religionis vinculis Dei obsequio ligatum, aptiorem et expeditiorem esse ad amandum Deum, quam foret ipsa, degens in seculo et conjugali statu. Sermonem hunc præter alia excepit Sancta his verbis :* Quod vero non æque ac tu possim amare, nulla unquam ratione mihi persuadebis... Amor non potest impediri, et quando impeditur, non est amor ille totus purus et mundus. *Et paulo post, Deum alloquens, ait :* O amor, quis me impediet, quin te amem? Licet in tali statu non essem,.... sed in castris militum degerem, non possem impediri. *Præter hæc toto laudato cap. nil invenio, quod in rem præsentem faciat; sed ex adductis verbis non facile extundetur id, quod in censura sua Bailletus asserit.*

magnitudine tradiderint biographi.

102 *Quid quod biographus subdat :* Hic sciendum, quod non negarit *(Sancta)* viam ad perfectum amorem pertingendi in seculo difficiliorem esse, quam in religione. *Unde, si recte mentem Sanctæ assequor, hic verborum ejus scopus fuit, ostendere scilicet, quod, sicut sola vestis religiosum virum non facit, ita nec nuda regularis instituti professio aptitudinem ad amandum majorem* B *cuiquam per se conferat, integrumque esse homini, etiam in seculo degenti, Deum amore perquam intenso prosequi, modo velit constanter et fortiter omnia removere obstacula, quæ cordis munditiem impedire possunt, quam haud dubie animi dispositionem in se experiebatur Sancta ob insignem, qua prædita erat, benignitatis et misericordiæ Dei fiduciam. Ejusdem Vitæ prolixioris cap. 18 scribit biographus, Sanctam asseruisse, non percipere se, qua ratione crescere posset amor, quo ardebat : sed addit :* Hoc sic intelligendum, quod, quum amore semper abundaret, non posset videre nec desiderare plus, quam quod tum temporis ipsam satiabat; non tamen sequitur, quod amor preciosum et electum Vas eluere ac mundare atque etiam dilatare, semperque magis implere desisteret.

inquiritur ob perspicuam humanæ malitiæ cognitionem

103 *Ex hisce colligitur, quod, licet interdum verba aliqua secundum se spectata possint scrupulum aliquem injicere, accepta tamen cum antecedentibus et consequentibus ab omni sinistra suspicione immunia sint. Idem dicendum de eo, quod carpit Bailletus, desumptumque est ex cap. 10 Vitæ, ubi ita lego :* Non patebat vanæ gloriæ C in animum ejus aditus, *causam enim a biographo adjectam subticuit Bailletus. Eam igitur hic subnecto :* Quippe, *inquit,* quæ veritate plena et diffidentia sui ipsius insigniter prædita in Deo solo, amore suo dulcissimo confideret, cui se cunctam in anima et corpore resignabat, Domine, inquiens, fac de me quidquid vis. *Multa eodem cap. leguntur, ex quibus constat, nihil umquam Sanctam sibi tribuisse, sed omnia in gratiam Dei refudisse, adeo ut maluisset mille tartara subire, quam videre in se (quod ipsum tamen, ut revera est, impossibile affirmavit) actum supernaturaliter bonum non profectum a gratia.* Nolebat, *inquit biographus circa finem laudati cap.,* quempiam in animum posse inducere, bonum aliquod esse, nisi in Deo, omne autem malum a solo homine procedere per vanam gloriam.

expers fuit Sancta inanis gloriæ.

104 *Certe qui vilitatem et malitiam humanam clare perspectam habet, eamque sæpe ob oculos sibi ponit, non facile vana gloria seduci se sinet : liquet autem tum ex verbis præmissis, tum ex aliis tota passim Vita, ipsisque Sanctæ Operibus, quam vilem de se ipsa semper existimationem habuerit. Audiatur denuo biographus, in persona Sanctæ loquens, cap. 40 circa finem :* Itaque constat, omnem gloriam esse Dei, et omnem malitiam hominis, adeo ut si Deus hanc pro sua pietate non contineret, mox homo universa mala, quæ in creaturam cadunt, perpetraret, e quibus nunquam se posset extricare, si Deus sua potentia et bonitate illum non liberaret. Hoc unum est, de quo glorior, quod non videam in me, de quo gloriari queam, et si quis in se aliquid videret, gloria ejus esset vana, non cognoscentis, quod gloria sit et esse debeat Dei et non ipsius, ideoque inanis gloria ex ignorantia nascitur. *Audiatur etiam Sancta Dialogi part. 1, cap. 13 :* Idem etiam amor incitabat eam ad tantam sui ipsius aspernationem, ut ratione sui omnia, quæ sub cælo sunt, in majori non haberet precio, quam si penitus non essent : *cap. 12 præmiserat :* E qua visione *(malitiæ suæ)* in tantam sui ipsius devenit desperationem, ut quidquid hominis est, nunquam deinceps aliter, quam ipsummet diabolum cum omni ejus malitia aspicere potuerit.

Auctore U. S.

Catharinam consolationes et favores cælestes

105 *Duo adhuc supersunt examinanda, quæ miror, potuisse displicere Bailleto, si modo Sanctæ Dialogum legerit : primum spectat fugam et recusationem consolationum, de qua Vita prolixior* E *cap. 17 ita scribit :* Idem est de affectu, qui statim in principio ipsi a suo amore fuit ablatus, ita ut non posset habere affectum ad rem aliquam creatam vel increatam, neque ad ipsum etiam Deum, quoad consolationes, visiones et sapores spiritales, quæ advertit alios tanti facere, illa vero horruit, et quoad poterat, fugit. *Bailletus in Vita Sanctæ num. 5 jam ante carpserat verba hæc ex Vitæ prolixioris cap. 6 :* Nolo id, quod a te procedit, o dulcis Amor, sed te unum volo; *jam, inquam, hæc ante carpserat Bailletus, dicens,* Estne credibile eam dixisse, quod eam Deo dixisse volunt, sub prætextu abalienationis a sensibus? *Discutiant ii, quorum interest et evolvant verba Sanctæ, inquirant, meliorne ac perfectior sit status animæ, in ariditate spiritus versantis, an affluentis cælestibus deliciis; mihi sufficiet, ex ipsis Sanctæ operibus aliqua adduxisse ad ostendendum, biographos etiam in hac parte omnino consentientia tradidisse iis, quæ* Catharina *de se scripta reliquit.*

refugisse, testatur Vitæ auctor, quod confirmatur

106 *Dialogi part. 1, cap. 14 sub finem ita lego :* Sed momento illo prælerlapso, advertens purus amor, rem hanc insolitam ad Deum clamare cœpit; O Domine, Domine, nolo tui experimentum, non quæro gustum, sed omnia hæc F tanquam dæmonia fugio, ceu amorem purum, qui debet esse nudus, impedientia. Potest enim homo sub specie perfectionis eisdem spiritu et humanitate inhærere. Quare, mi Domine, precor, ne deinceps similia, quæ nec mihi, nec cuivis alteri, nudum divinum amorem quærenti, conducunt, largiaris. *Cap. 15 hæc scribit Sancta :* Spiritales enim *(res)* sub specie boni hominem attrahunt, nec potest illi, nisi admodum difficulter persuaderi, aliud ipsis, quam bonum inesse, et ita homo ex illis, quæ a Deo procedunt, id est, donis ejus sese recreat et pascit; veritatem autem tibi dico, quod tam nude ac simpliciter, atque fieri potest, Deo fruiturus talia necessario fugere debeat, quum puro Dei amori venenum sint. Sane gustus ille spiritalis magis quam diabolus cavendus, quandoquidem ubi adhæret, morbum generat incurabilem, homine ignorante *etc. Sed hæc sano sensu accipienda existimo.*

ex ipsis Sanctæ Operibus.

107 *Rursum cap. 17 ita loquitur :* Instillavit *(Deus)* illi *(Sanctæ)* ingentem divinam dulcedinem

AUCTORE U. S.

nem suavissimi amoris, qua corpus et anima ita exuberabant, ut vix amplius pedibus posset consistere. Quia vero oculus amoris universa conspicit, simul atque hæc Anima hujusmodi grandia advertit, vociferata et protestata est, nolle se tales suavitates ac gustus in hac vita, neque curare experimentum amoris, quum experimentum amorem corrumpat. Ego, inquiens, quoad potero, resistam, neque ipsis adhærebo, aut ullum præbebo locum, absit a me ejuscemodi deliciis, quæ puro amori venenum sunt, pasci. Deus tamen non sinebat *etc. Mitto alia his similia, contentus ostendisse, non posse biographi verba paradoxa et incredibilia dici, nisi dicta Sanctæ eadem nota afficiantur. Paucula subnecto magni Augustini verba ex enarratione in Psalmum 72, num. 32 :* Factum est, *inquit*, cor castum, gratis jam amatur Deus, non ab illo petitur aliud præmium. Qui aliud præmium petit a Deo, carius facit, quod vult accipere, quam ipsum, a quo vult accipere. Quid ergo, nullum præmium Dei? Nullum præter ipsum. Præmium Dei ipse Deus est. Hoc amat, hoc diligit : si aliud dilexerit, non erit castus amor.

B

Locus quidam difficilior,

108 *Postrema Bailleti hac in parte censura cap. Vitæ prolixioris 18 impetit : verba huc transfero.* Aiebat *(Sancta)* nolo amorem, qui sit propter Deum, aut in Deo : non possum has voculas Propter et In aspicere, ceu denotantes quoddam inter Deum et me medium, cujusmodi amor purus et mundus propter summam suam munditiem ac puritatem nequit tolerare. *Thannerus in Explicatione difficilium locorum in hæc verba commentans, ait, dubio non carere, cur amorem in et propter Deum Sancta renuerit, cum Deum vere amans etiam necessario proximum diligere debeat, et ipsamet tam heroicæ erga proximum caritatis opera exercuerit : sed nec, inquit, ratio a Sancta allata, quod propter et in denotent aliquod medium, exsorbet difficultatem :* Nam purus Dei amor *(verba sunt Thanneri)* non omne respuit medium, sed tantummodo quod puro amori adversatur, cujusmodi non est ordinatus et spiritualis amor proximi; neque unio animæ cum Deo quodlibet medium recusat, id duntaxat, quod hanc unionem impedit; ad pura proximi dilectio eandem non impedit, quin et promovet. *Ita ille et recte.*

C

de amore Dei sine ullo medio, quem Sancta.

109 *Post hæc Thannerus ita disserit, ut hæc caritatis proximi opera restringat ad vitam Sanctæ actuosam, postea vero cum a Deo vocata esset, ut soli contemplationi vacaret, tum, inquit, licet in ea perseveraret caritas ista, opera tamen exercere non potuit, animo ita in Deum erecto, ut nec de seipsa nec de proximo cogitationem suscipere posset, nec alio se vertere, quam quo eam vertebat Deus, sique tum de proximo in vel propter Deum diligendo cogitare voluisset, medium se inter ac Deum aliquid statuisset, arctamque illam unionem impedivisset. Utut sit, commode biographi verba sic accipi posse autumo, ut per medium inter se ac Deum tantum voluerit Sancta illud omne exclusum, quod puro suo in Deum amori obstaculum poneret, conformiter ad ea quæ Dialogi part. 1, cap. 12 sic scribit Sancta :* Ostendit ipsi Deus amorem, quo propter illam passus fuerat. Anima, conspecto isto puro et forti Dei erga se amore, tam vehementer intrinsecus fuit sauciata, ut quemvis alium amorem, ac quidquid inter ipsam et Deum medium atque obstaculum poneret, contemneret penitus.

110 *Audiamus etiam, quid de diversis amoris operationibus tradat Sancta Dialogi part. 3, cap. 5 :* Opera, *inquit*, per amorem fiunt, quando homo quaslibet suas actiones per amorem Dei, ab ipso Deo concessum, perficit cum instinctu operandi propter suum aut proximi commodum. Et in hoc primo amoris statu Deus impellit hominem ad multa et diversa opera utilia et necessaria cum eximio pietatis affectu facienda. Opera secundi status amoris fiunt in Deo, et sunt ea, quæ quis absque respectu utilitatis propriæ aut proximi præstat, nullum habens objectum, quod ad operandum moveat, præter Deum, atque ob adquisitum bene agendi habitum perseveranter operatur, et Deus ipsi abstulit suam partem propriam, sese spectantem ac delectantem, opusque perfectius est primo, in quo multa habebat objecta in quibus animam et corpus pascebat. Opera ab amore facta sunt cæteris perfectiora, ceu sine ulla hominis parte peracta, sed amor ita superavit hominem, ut totus in pelago amoris sit demersus, nec sciat, ubi sit; in seipso est perditus, non valens quidquam operari; amor vero est ipsemet, qui operatur in homine, atque hæc opera sunt opera perfectionis, quippe sine propria hominis parte præstita.

D

[illegible]

E

111 *Dum autem Sancta a biographo dicitur renuisse amorem in et propter Deum, videtur tantum ipsa intendisse, ut opera sua fierent ab amore, modo tertio jam explicato, nullatenus autem censenda est, exclusum voluisse amorem proximi : nam post verba jam relata, interjectis paucis aliis, addit :* O Amor, vinculum tuum tam suave ac forte est, ut angelos et Sanctos connectat, estque perpetuum ac indissolubile, et homines hac catena colligati ita sunt uniti, ut prorsum unius sint voluntatis, unumque habeant objectum, sed et omnia illis videntur communia, tum temporalia tum spiritualia. In hoc nexu non est ullum inter divites ac pauperes, inter hanc vel illam nationem discrimen; quælibet repugnantia excluditur, ubi est hic amor, qui omnia distorta efficit recta et omnia contraria unit. *Unde perperam Bailletus agens de operibus caritatis, a Sancta exercitis in obsequio pauperum et ægrotorum, sic scribit, ut ex his caritatis officiis concludat, in ipsa viguisse amorem, qui ipsam inter et Deum medium admitteret, quidquid scripserint alii et quantumcumque ipsa Sancta fuerit invita.*

ex aliis & ac maxime Dialogo

F

112 *At forte, quod et Bailleto visum est num. 5 in Vita S.* Catharinæ, *inquiet nonnemo, si modus ipsius amandi amori suo, seu ei circa quem versabatur, conformis erat, non poterat non esse simplicissimus et absque tanta subtilitate *. Verum hæc me censura non moratur; certum enim est, quod, quomodo vult, in Sanctis suis mirabiliter operetur Deus : Sanctam tamen rursum audiamus. Dialogi part. 3, cap. ultimo sic loquitur :* Quidquid de amore dici potest, nihil est; nam quo amplius progrederis, hoc minus scis : at cor plenum est et pacatum, aliud non quærit, nec reperire cuperet, præter id quod sentit. Omnia ejus verba sunt intima, sapida, suavia et tam subtilia, secreta atque cum eo, qui illa inspirat, unientia, ut solum cor intra se eadem percipiat, ceu cum Deo unitum. Verum solus Deus illa intelligit, cor sentit et non intelligit, atque ita opus exsistit in Deo et utilitas in homine : hic autem intimus amorosus modus, quem Deus cum corde hominis observat, est inter ipsos

enucleatur

* *Gallice Raffinement*

A ipsos, Deum et cor secretus. *Atque hæc de insigni Sanctæ amore, deque stupendis illius in ipsa effectibus dicta sufficiant.*

§ IX. Sanctæ, longo tempore a solo Deo directæ, mirabilis vitæ innocentia, a biographo asserta, expenditur.

Sancta sine nullius hominis auxilio

V*ita nostra infra num. 24 et seqq. testatur, Sanctam unice a Deo directam fuisse ad viam perfectionis, regulasque recenset a Deo illi traditas ad finem hunc sublimem obtinendum : easdem regulas commemorat Vita prolixior cap. 6; cap. vero 44 ita scribit :* Erat hæc Anima interius a solo suo dulci Amore per divinam et internam ipsius alloquutionem ducta, et, quidquid ei opus erat, edocta sine aliqua religiosa B vel seculari persona, et quando se alicui volebat adjungere, mox eam amor ita in spiritu afflixit, ut coacta fuerit ipsam relinquere, aiebatque, Domine, intelligo te. Et quum ei diceretur, consultum fore, ut pro majori securitate sese obedientiæ alterius submitteret, hæsitanti, quidnam hac in re sibi agendum, sic in spiritu a Domino suo responsum est : Confide mihi et noli ancipiti cogitatione distrahi. . . . Hunc in modum domina Catharina in via Dei perstitit annis circiter viginti quinque, a nullo prorsus homine, sed a solo Deo instructa, directa et mirabili operatione ducta.

a solo Deo dirigitur. Bailletus

114 *Postquam hæc Bailletus num. 8 retulit, in hunc fere modum pronuntiat. Haud dubie via erat ambigua admodum subjectaque illusionibus, maxime cum sic recederet ab ea, quæ merito in Ecclesia habetur trita magis et secura. Negari certe non potest, tutius esse, ut prudentis alicujus directoris consilio utatur, qui per vias rectas vult incedere ; certum tamen etiam est, nonnullis electis suis concessisse olim Deum singulare aliquod hac in parte privilegium, quo et sancta hæc Vidua, teste biographo, donata fuit : ut autem per-* C *spiciamus, quod Sancta non ductum proprium, erroris periculo expositum, sed Spiritus sancti sequeretur, juverit huc transferre verba S. Gregorii Magni Dialogorum lib. 1, cap. 1.* Sunt nonnulli, qui ita per magisterium spiritus intrinsecus docentur, ut, etsi eis exterius humani magisterii disciplina desit, magistri intimi censura non desit : quorum tamen libertas vitæ ab infirmis in exemplum non est trahenda, ne, dum se quisque similiter sancto Spiritu impletum præsumit, discipulus hominis esse despiciat et magister erroris fiat. Mens autem, quæ divino Spiritu impletur, habet evidentissime signa sua, virtutes scilicet et humilitatem, quæ si utraque perfecte in una mente conveniunt, liquet, quod de præsentia sancti Spiritus testimonium ferunt.

hanc vivendi normam suspectam habens

115 *Qui voluerit modo pervolvere ea, quæ de S. Catharina in hoc Commentario retulimus, quæque in Vita infra leguntur, evidenter perspiciet admirabilem heroicarum virtutum cum humilitate conjunctionem, adeoque de spiritu in Catharina bono nullus supererit ambigendi locus : verum quod hic maxime intendo, est ostendere, nihil tradidisse etiam hac in parte biographum, quod non ipsa prius Sancta in Dialogo suo testatum fecerit : hunc itaque consulamus. Part. 1, cap. 13 sic lego :* Omnium horum instinctuum autor erat solus Deus, anima nullam ibi electionem aut objectum habente; volebat enim Deus partem ejus propriam regere, omnesque instinctus, ex carne et mundo ortum trahentes, ipsi evellere, proinde contrarios inserebat. *Part. 2, cap. 1 :* Sed Deus, *inquit Sancta,* qui hanc curam susceperat, nolebat, ut præter ipsum quisquam alius sese intromitteret, huncque observabat modum.

Auctore U. S.

ex Catharinæ Dialogo, aliisque confutatur.

116 *Rursum part. 2, cap. 10, cum prædixisset Sanctæ Deus ingentes cruciatus, quibus decem circiter ultimis ante mortem annis erat opprimenda, sic Dominum precatur :* Destina mihi, Domine Deus, saltem personam, quæ me intelligat, atque in suppliciis imminentibus consoletur, quemadmodum fit ad mortem condemnatis, ne desperent. *Et Paulo infra ait :* Adjunxit *(Deus)* illi *(Sanctæ)* etiam forinsecus quendam religiosum secundum ejus necessitatem, qui intelligebat opus Dei magnamque ei afferebat consolationem. *Interjectis vero nonnullis, de conscientiæ suæ moderatoris absentia, in hunc mo-* E *dum conqueritur :* Exterius quoque video mihi ademtum confessarium, adeo ut vix illum ultra libeat *(Italice habetur* liceat, *sive* possim) aspicere ; ob nimiam debilitatem vires desunt me quoquam vertendi *etc. Ex his porro collige, prudens lector, nulla censura affici posse, quæ de Marabotto, cruciatuque Sanctæ, ex ejus absentia orto, in Vita dicuntur, nisi et eamdem Sanctæ Operibus affingamus.*

Non contradicit sibi biographus,

117 *Reliqua, quæ vel elucidatione aliqua vel expositione possent indigere, locum habebunt in Annotatis ad Vitam infra : unum tamen hic prætermittere non possum. Cap. 2 Vitæ prolixioris, ait biographus :* Et quanquam Dominus Deus eo tempore, quo amorosum ac suave illi vulnus inflixit, omnia ipsi peccata condonasset, tamen ad servandam justitiam voluit eam satisfactionis viam insistere. Atque hæc contritio, lumen et conversio circiter quatuordecim tantummodo menses duraverunt; postquam autem satisfecit, prædicta visio sic animo ejus subtracta est, ut nunquam deinceps vel minima peccatorum suorum scintilla ob oculos ei volitarit, non secus acsi universa in profundum maris demersa essent. *Hæc ita excipit Bailletus :* Non F retinuit nisi dolorem, qui ad tumulum usque comes illi hæsit, quique tamen non fuit expers metus omnis, ne terribilis illa peccatorum suorum visio rediret, *adducitque verba Sanctæ ex cap. 20 Vitæ prolixioris, quæ subdo :* Non valens ullo pacto Dei offensam videre, dixit : O amor meus, omnia alia mihi tolerabilia sunt, sed te offendisse, tam horrendum atque intolerabile est, ut quælibet dura et acerba mihi potius infligas, quam ostendas, quod te offenderim. Offensas tibi a me irrogatas revoco, nec possum approbare, te unquam a me offensum. Non detrecto, quin omnia dæmonia cum universis illorum terroribus et suppliciis mihi morienti commonstres, nihili enim ipsa facio, cum intuitu offensæ tui, licet minimæ, composita, quæ tamen non potest esse minima, eo quod tua celsissima Majestas offendatur.

dum asseruit, Sanctam fuisse liberatam

118 *Displicuerunt hæc Bailleto, tacite contradictionis biographum arguenti, dum ita loquitur Gallice :* Verum difficile intellectu est, quomodo toties postmodum pœnitentiæ Sacramentum frequentans, quoties id fecisse postremis præsertim vi-

AUCTORE U. S.

vitæ annis dicitur, non subierit toties, peccatum suum videns, pœnam, quam evitare cupiebat. *At quamvis Vitæ auctor asserat, quod, elapso quatuordecim mensium spatio, Deus omnem omnino peccatorum visionem* S. Catharinæ *subtraxerit, hoc certe non ita intelligendum, acsi toto reliquo vitæ tempore nullam amplius cognitionem quorumdam defectuum, seu ante, seu de novo commissorum, habuisset, quæ ad pœnitentiæ Sacramentum necessaria est; sed potius de clariori quadam visione turpitudinis peccati, qua vehementissime cruciaretur, quæque ad satisfaciendum pro admissis peccatis, eorumque aversationem majorem concipiendam, a Deo illi fuerit concessa. Biographum audiamus supra laudato cap. 20: postquam nonnulla præmiserat de magnitudine tum cœlestis præmii tum supplicii infernalis, de infelicitate hominis, desideriis suis indulgentis, gratiamque negligentis, subdit.* Visiones, quas de his omnibus habuit, non fuerunt ei tam tenuiter intrinsecus repræsentatæ, ut plerumque fieri solet; verum tam manifeste et expresse, ut quasi oculis illa conspexerit manibusque contrectarit. Nec dubium, quin *(in editionibus Italicis additur vox* B homo) tales visiones recipiens potius mortem eligeret, quam spontaneam Dei offensam, tametsi minimam.

peccatorum suorum visione.

119 *Rursum biographus cap. 12 evidenter significat de longe alia peccatorum visione seu cognitione agi, quam quæ ad pœnitentiæ Sacramentum requiritur; ita enim in persona* S. Catharinæ *loquitur :* Certum habe, quod, si quis cerneret, quam enorme unum tantum peccatum sit, potius eligeret anima et corpore in succensa fornace vivus consistere, quam in se peccatum tolerare; et si universum mare ignis esset, ad effugiendum peccatum sese in medium ejus usque ad fundum demergeret, neque inde unquam prodiret, si sciret, quod prodiens peccatum esset conspecturus. Hoc multis grande videbitur, sicut etiam est, sed ipsi prædicta demonstrata fuere, uti sunt in veritate, et hoc exemplum rei declarandæ longe impar judicabat. *Agitur hic haud dubie de clara admodum et evidenti visione seu cognitione turpitudinis et enormitatis peccati, quam* S. Catharinæ *concesserit Deus, quæque tantum in ipsa peccati horrorem excitarit, ut maluerit omnia videre dæmonia cum universis eorum suppliciis,* C *quam offensas a se contra Deum admissas, non graves utique, uti vidimus num. 51 et 52.*

clariori utique et evidenti.

120 *Porro quam horrenda Sanctæ fuerit visio peccati etiam levioris, expressius declaratur cap. 24, ubi hæc leguntur :* Quando mihi concessum fuit intelligere, quam pavescenda sit umbra minimi actus, qui fit contra Deum, nescio cur e vivis non excesserim. Tunc dixi : Non miror amplius, infernum esse tam horrendum, siquidem conditus est propter peccatum; tamen repetens animo, quod mihi ostensum est, non arbitror eum horrori peccati parem : imo videtur mihi, quod Deus multo minorem ipsi horrorem indiderit, adeo mihi terribilis apparet vel umbra saltem peccati venialis. Et quid in hujus comparatione erit peccatum lethale? *Vide Vitam infra num. 56. Vitæ prolixioris cap. 27 hæc iterum observo :* Responsi loco fuit illi *(Sanctæ)* in spiritu demonstratum, multo intolerabiliorem esse Dei offensam, quamlibet exiguissimam, ipso Luciferi inferno. Non erat visio hujus Beatæ, ut plerumque solet, sine cruciatu; propterea videns, quam gravis ea sit, tantus in corde ejus ignis exarsit, ut in morbum inciderit et pæne exstincta sit. *Itaque dum biographus cap. 2 affirmat, ablatam Sanctæ fuisse* D *omnem peccatorum suorum cognitionem, intelligendus est de perspicua illa et evidenti turpitudinis peccati visione seu notitia, qua liberari ipsa petierit, Deo piis desideriis benigne annuente.*

121 *Dum ejusmodi cognitionem a Sancta penitus ablatam scribit, nihil amplius adstruit, quam quod ipsa in Dialogo suo prior affirmaverat : siquidem part. 1, cap. 12, dum. perspecta sua propria malignitate, illam totam in Dei manus vellet consignare, a divina bonitate obtegendam ita, ut malitiæ nihil amplius appareret, subdit.* Respondit dulcissimus ejus Dominus, approbare se hanc permutationem, eodemque momento ista ejus pars maligna ita sublata fuit ex ejus memoria, ut deinceps nullam de ipsa curam habuerit. *At cap. 17 ejusdem 1 part. de se scribit Sancta :* Quandoque cognitionem sui ipsius, hoc est pravarum suarum inclinationum, puro amori adversantium ipsi præbuit, et per hanc cognitionem mitigabatur ingens flamma *(amoris)* cernebat namque præstare (quod et optabat) penitus non esse, quam Amorem suum vel minimo non tantum peccato, sed et defectu offendisse. *Nisi velimus asserere, postrema Sanctæ verba pugnare* E *cum prioribus, debemus secundo loco intelligere simplicem aliquam et nudam peccatorum cognitionem, priore vero dilucidiorem cum ingenti cruciatu : et hanc quidem penitus sublatam fuisse, illam vero in Sancta permansisse. Simplicem autem peccatorum cognitionem in Sancta exstinctam fuisse, nullibi tradit biographus, imo contrarium colligi videtur ex cap. 27, ubi ait :* Unde quando dubium ei incidit, coacta fuit statim ejus decisionem petere, alioquin tanquam in igne posita non poterat quiescere : audiens, hoc perperam factum, mox respondit; Domine, si male actum, nolo id fecisse *etc.*

vel ex ip. Sancta ... ribus ... dicitur.

122 *Difficultatem tamen aliquam parere nata sunt, quæ scribit biographus cap. 44 Vitæ prolixioris; docent quippe* S. Catharinam *postremis, imo si conferantur cum iis, quæ num. 117 dedimus ex cap. 2, totis triginta et amplius ante obitum annis tali innocentia donatam fuisse, ut puero, nondum ratione utenti, non absimilis esset. Nesciebat, ipso teste, quo pacto confessionem institueret, ubi esset quoad animam et corpus : non poterat videre, quod Deum offendisset, nec peccata,* F *quæ recensebat, tamquam peccata cogitatione, verbo vel facto admissa inspicere;* Sed, *inquit biographus laudato statim cap. 44,* velut opera pueruli, puerilia agentis, neque intelligentis, cui quando dicitur; Male egisti, rubore suffunditur, non tamen, quod se perperam egisse cognoscat. *Addit, eam dixisse :* Nolo omittere confessionem, sed ignoro, cui peccatorum meorum culpam ascribam, cupio me accusare, nec valeo. *Scilicet, ut cap. 5 ejusdem Vitæ legitur,* Tam erat vehemens et continuus ardor animæ ejus, ut præter naturales inclinationes nulla ipsi tentatio appropinquare posset, sicque ad finem usque vitæ perseveravit.

Sanctæ ... rando ... innocentia

123 *Thannerus in ante laudata Explicatione locorum difficilium ait, hanc Sanctæ ab omni in malum propensione immunitatem creditu difficilem esse ob peccati fomitem, homini etiam sancto ad mortem usque inhærentem : ibidem tamen existimat nullo negotio probari posse, id minime esse incredibile, producitque deinde nonnulla aliquot Sanctorum exempla, quibus ostenditur singulari Dei beneficio concessum fuisse, ut, quamvis peccati fomite non carerent, tamen vel ab aliquo pecu-*

Thannerus ... illustrat.

A *culiari vitio, vel ab omni etiam prava affectione liberi ad longum tempus exstiterint. Tum ad considerandum sanctæ Viduæ statum conversus, frequentes commemorat ecstases et omnium virium animæ ejus in Deum elevationes, adeo ut Deo quodammodo plena et in ipso solo occupata viveret, alio, quam quo volebat Deus, nequiens se convertere, subditque aliqua ex cap. 32 Vitæ prolixioris, quibus declaratur, qua ratione Deus omnes ad malum instinctus in homine purget et consumat, ac demum ita scribit :* Confessionem factura non poterat deprehendere, quod Deum offendisset, eo quod externam et internam suam partem nequaquam ita sentiret vigere, ut affirmare posset, se mali quid admisisse : volebat accusare partem Deo rebellem, nec inveniebat. *Adscripsit in margine* cap. 44, *ex quo præcipua retulimus num. præced.*

er ipso Sanctæ Dialogo videtur erui.

124 *Pergit Thannerus ibidem sic loqui :* Non opinandum, ex ignorantia vel defectu luminis divini hoc processisse, quod sane tam copiosum in ea erat, ut etiam minimos nævos adverteret, sed et aliorum corda perspiceret ; verum ob vehementem divinam operationem, quam in anima et corpore sustinebat, fomes secundum suam malitiam agere nequibat. *Atque hæc recte adhibentur a Thannero, si significatum voluerit, piaculi nihil a Sancta admissum fuisse, adeoque non potuisse in se nævos ullos deprehendere. Lectorem porro ibidem remittit ad part. 2 Dialogi* S. Catharinæ, *capite autem 1 hæc in rem præsentem lego :* Hoc pacto *(Deo Spiritum trahente)* paulatim consumuntur omnes imperfectiones animales, et fit hæc anima purgata spiritus purus, corpusque pravis suis habitibus et inclinationibus exutum fit mundum atque aptum, quod opportuno tempore cum spiritu suo absque impedimento uniatur. *Alia multa in Dialogo leguntur, quibus vitia omnia in se exstincta, seque ab amore divino nudatam ac seipsa spoliatam fuisse declarat. Ea vero, quæ contra opponi possent, maxime ex cap. 26 Vitæ prolixioris, ubi de malitia privati amoris agitur, diciturque Sancta aliquoties habuisse instinctus, quos ipsa bonos existimarit, postea vero ab amore divino magis illuminata malos deprehenderit, ea, inquam, solvere conatur Thannerus, dicendo, non fuisse vitia seu peccata,* C *sed quosdam a puro amore defectus, vel, si instinctus isti vere pravi fuerint, referendos ad quadriennium post conversionem, non ad ulteriora tempora. Mihi hæc sufficit retulisse : attamen verba Sanctæ Dialogi part. 3, cap. 14 hic subnecto.* Licet, *inquit,* difficile videatur omnem mali speciem cavere, nihilominus qui conspiceret Dei promtissimum studium et amorosam atque indefessam curam hominem juvandi ac contra omnes ejus adversarios defendendi, nihil ita asperum et molestum foret, quod eum retarderet, quin cuncta Dei amore perficeret.

§ X. Referuntur nonnulla ex Vita antiquiore de supremo morbo Sanctæ : dies illius emortualis inquiritur.

Tempus ultimi Sanctæ morbi.

S*upremum sanctæ Viduæ morbum, ingentes eo tempore cruciatus in debilitato ac pene exhausto corpore toleratos, visiones ac favores cælestes, quibus interdum recreata, interdum Passionis Dominicæ particeps effecta, vehementissime fuit afflicta, describit Vita infra cap. 7 et 8. Novem circiter ante mortem annos morbo isto conflictatam fuisse Sanctam, scribit Vita prolixior cap. 47, adeoque juxta hanc initia illius referenda sunt circiter ad annum Christi 1501 ; circiter, inquam ; Dialogi enim part. 2, cap. 10 Sancta de corporis sui ægritudine, toleratisque doloribus disserens, ait :* In hoc statu annos circiter decem permansit, *ideoque forte Parpera postremæ suæ Lucubrationis cap. 92 loquens de Sanctæ martyrio, quo ab amore divino denique confecta fuit, in margine adscribit annum* MD, *ætatis* LIII, *fierique potuit, ut antiquior biographus rotundo numero uti voluerit, neglectis mensibus aliquot, quibus Sanctæ morbus annos novem excesserit : Vita quoque infra num. 88 ait, novem ante obitum annos ad miserabilem statum redactum fuisse* Catharinæ *corpus, num. tamen 90 sic loquitur, ut ad novem annos excessum aliquem videatur adstruere : verum differentia hæc mihi tam exigua videtur, ut ampliori discussione existimem opus hic minime esse.*

AUCTORE U. S.

nullo remedio naturali medicabilis.

126 *Morbum hunc* Catharinæ *naturæ terminos excessisse, multa ostendunt in Vita infra memorata, in eamdem bis medicis pluribus convenientibus sententiam, ut agnoscerent, infirmitatem hanc* E *divini quid præferre, et humanis propterea remediis curandam non esse. Vita prolixior cap. 49 scribit sequentia, quæ, quia in Vita nostra prætermissa sunt, hic subdo :* Post hæc venit ex Anglia quidam excellens medicus Genuensis, D. Joannes Baptista Boerius, qui multis annis regis insulæ illius medicum egerat. Hic quum audisset famam hujus sanctæ Dominæ ejusque infirmitatis, plurimum miratus est, quod affirmarent, non esse naturalem, nec medicina naturali curabilem, quod ipse credere non poterat ; unde permotús est, ut eam inviseret, atque hoc modo compellaret. Valde miror, Domina, te, quæ in hac urbe magnæ es existimationis, non cavere scandalum hominum, asserendo, non laborare te morbo naturali, ideoque nec medicinis posse curari ; perpende, hoc speciem hypocrisis præ se ferre.

Eximia Catharinæ eo tempore

127 Respondit ipsa humiliter ; Vehementer mihi displicet, quemquam ex me scandalum accipere, si posset inveniri congruum affectui meo remedium, nequaquam id respuerem ; seque ob- F tulit ad agendum, quidquid præciperet, si spem ejus sanandæ haberet. Tum medicus : Dummodo, inquit, te curandam præbeas, invenies, spero, efficax, quo saneris. Ergo complures et diversas paravit medicinas, quas tali affectui putabat convenientiores, et ipsa, ceu vera obedientiæ filia, sumsit omnes promtissime : tamen licet multis diebus alias atque alias adhiberet, nihil ipsi profuerunt, sed in eodem semper statu permansit. Quum viginti circiter diebus ista superflua et inutilia remedia tentasset, sic Boerium alloquuta est : Non videor tibi, domine, omnia abs te ordinata servasse ? Vides, quod nihilo melius habeam : hactenus obsequuta sum tibi ad removendum a te et aliis scandalum, deinceps relinque mihi curam animæ meæ. *Voluit scilicet Deus, ut pergit ibidem biographus, et medici confidentiam confundere et altiorem morbi Sanctæ viduæ conditionem apertius declarare. Aliud obedientiæ* S. Catharinæ *specimen tradit eadem Vita prolixior cap. 50 his verbis.* Vigesimo quinto Augusti *(ultimi ante mortem)* visum est, præbendum illi liquorem, quo sustentaretur, quem sumsit, tanta sibi illata vi, tantisque editis clamoribus, ut unusquisque perterre-

AUCTORE U. S.

terreficeret. Sic autem se adegit, ne propriæ voluntati morem gereret, exponens se obedientiæ gratia mortis periculo, quam tanti faciebat, ut ad eam implendam non curaret, quidquid sibi accideret.

obedientia. Dicitur interne signata fuisse

128 *Licet dolores, quibus in supremo morbo conflictata fuit Sancta, acerbissimi forent et intolerandi, numquam tamen, teste auctore Vitæ prolixioris cap. 50, illorum causam, e qua provenirent, indicavit. Pergit ibidem ita loqui :* Attamen aliquandiu ante ultimam suam infirmitatem prædixit, se passuram gravem ægritudinem, quæ non foret naturalis, imo aliis morbis dissimilis, seque ex ea morituram, atque ante mortem habituram stigmata et mysteria Passionis Domini in se, quod Argentina, cujus modo facta mentio, multis postea personis retulit. *Disserueral eodem cap. paulo supra biographus in hunc modum :* Sequenti die magno affecta cruciatu et tormento ita distendit brachia, ut videretur corpus ejus cruci suffixum, adeoque forinsecus præ se tulit, quomodo esset constituta seu crucifixa intrinsecus. Unde a vero nequaquam dissentire arbitror, spiB ritualia stigmata illius corpori, tantopere afflicto et excruciato, ab ejus Amore fuisse impressa, tametsi foris non apparerent; atqui ob cruciatum, quem patiebatur, facile poterant agnosci, atque in corpore suo illum sustinuisse dolorem, quem in Cruce Amor ipsius perpessus, quemadmodum legitur de Apostolo, qui portabat stigmata Domini nostri Jesu Christi in suo corpore non exterius, sed interius ob ingentem amorem ac desiderium Domini sui, quo flagrabat.

sacris Christi stigmatibus.

129 *Spiritualiter Sanctam Christo confixam fuisse Cruci, minime ambigendum, utpote quæ carnem cum vitiis et concupiscentiis suis horrendos inter cruciatus et durissimas corporis macerationes omnino subegerat. Ipsa quoque Sancta Dialogi sui part. 1, cap. 12 sic loquitur.* Hunc amoris radium retinuit sibi impressum una cum quinque Salvatoris fontibus, guttas igniti sanguinis et flagrantissimi erga hominem amoris emittentibus. *Verum hæc non ad supremum* Catharinæ *morbum referenda sunt, sed ad conversionem ejus juxta narrationis ordinem, facileque intelligi possunt de impressione, soli memoriæ facta, ortaque ex oblata ipsi visione, memorata Vitæ nostræ num. 19. InC teriorem sacrorum Stigmatum impressionem, quæ exterius non apparerent, probat biographus antiquior ex eo, quod, cum manus atque, ad refrigerandum illas oblatæ, impositæ essent, effervescere illa cœperit, totumque vas calefacere : vide Vitam infra num. 97. Deinde Vita prolixior cap. 50 refert, Argentinam, viduam Marci Sale,* Catharinæ *ægrotanti inservientem, observasse, Sanctam nocte quadam in altero brachio cruciatum gravissimum perpessam esse, brachiumque ipsum ultra dimidium palmum solito longius fuisse protensum. Favorem hunc, ut indubitanter asserere non audeo, ita nec prudenter ob biographorum et Argentinæ, Sanctæ æqualium, testimonium, negare possum. Juxta horum itaque fidem hæc relata sunto.*

Sanctæ obitum nonnulli

130 *Atque hæc sunt præcipua, quæ circa postremum Sanctæ morbum ex Vita prolixiore hic recensenda existimavi. Nunc tempus emortuale propius investigimus ; et annum quidem quod spectat, nullum est dubium, quin felix beatæ Animæ ad Superos transitus contigerit anno 1510; adeo constanter omnes, qui Sanctæ gesta conscripserunt, illius obitum dicto anno innectunt. De die aliqualis suboriri potest dubitatio, quæ hic discutienda est. Castellanus in Martyrologio universali* D *Sanctam annuntiat ad diem* XIV *eamque venerabilis titulo condecorat tantum, upote tum nondum auctoritate legitima cælitibus adscriptam. Arturus in Gynæceo ad* XIV *Septembris prolixum* Catharinæ *elogium texit, ex Actis desumptum, cui subdit :* Fœliciter obdormivit in Domino hac die, anno MDX. *Bailletus quoque in Vita Sanctæ obitum illius indubitanter consignat die* XIV *Septembris.*

retulere, diem ... ptembris

131 *Præluxit hisce omnibus antiquior biographus, qui in editionibus tam Italicis quam Latinis et Gallicis, quæ ad manus nostras devenerunt, Sanctam obiisse scribit die* XIV *Septembris. Audiamus Latinam Thanneri interpretationem ; cap. 51 sic habet :* Demum quarto decimo die prædicti mensis Septembris B. Catharina evomuit tantam sanguinis copiam, ut verosimile fuerit corpus ipsius omni humore evacuatum.... Itaque nocte non praca locuta est, ac Corpus Christi, quemadmodum hactenus, accepit. In eodem statu permansit toto illo die ac sequenti nocte usque ad horam sextam. *Paulo autem infra sic iterum scribit.* Obiit anno Salutis MDX, quarto decimo Septembris, hora noctis sexta, paulo ante horam, qua solebat sacram Communionem E percipere. *Parperæ narratio, in Vita Sanctæ, edita anno 1681, prioribus verbis omnino consona est, posteriora Latine reddita in re non discrepant, suntque hæc :* Fuit hic felicissimus ejus transitus anno millesimo quingentesimo decimo, die decimo quarto Septembris, hora sexta noctis Sabbati, adveniente Dominica (ut dictum est) paulo ante horam, qua solebat sacro Epulo refici. *In facto quoque, miraculorum examini præmisso et impresso Romæ typis reverendæ Cameræ Apostolicæ anno 1737, sic lego.* Demum die XIV Septembris MDX diem ibidem *(in nosocomio, Pammatone dicto)* clausit extremum plena meritis et sanctitate ac miraculis clara.

sed perp... cum tes... decessiss...

132 *Verum auctor anonymus Vitæ brevioris infra dandæ num. 100, beatum* S. Catharinæ *obitum illigat diei* XV *Septembris, isque ceteris, hactenus memoratis scriptoribus, accuratius locuus fuisse dicendus est. Quod ut ostendamus, obiter hic observandum, aliud atque aliud apud varias nationes initium esse diei civilis, horas 24 complectentis. Transalpini, antiquos Romanos imitati, diem ordiuntur a media nocte et media nocte se*F*quente terminant, atque ita fixum semper habent diei principium. Verum hodierni Romani et reliqui passim Itali, vagum modo habent diei exordium, eum inchoantes media circiter hora ab occasu solis, a quo horas numerare incipiunt usque ad vigesimam quartam, sic tamen, ut id, quod inter solis occasum et noctem mediam sequentem contigit, scriptores alii adscribant diei præcedenti, sequenti alii, ut observavit Janningus* § 3 *Commentarii prævii ad Acta S. Aloysii Gonzagæ, num. 34, quem, si lubet, consulat curiosus lector, ibique inveniet exemplis nonnullis assertionem Janningi illustratam.*

die 15 ... mensis

133 *Diei civili addit Janningus ibidem num. 35 diem* Ecclesiasticum, eumque duplicem *(verba ejus transcribo)* festalem aut esurialem, et ceremonialem seu officialem. Festalis et esurialis incipiunt a nocte media, desinuntque nocte media sequente, quo spatio intermedio abstinendum est per leges ecclesiasticas ab opere servili aut cibo vetito. Ceremonialem seu officialem appello, qui complectitur spatium temporis, intra quod absolvi debet totum Officium ecclesiasticum festi alicujus celebrioris, quod nempe ritus duplicis aut ma-

A majoris etiam solennitatis sit, quodque principium ducit a primis Vesperis diei præcedentis; *atque in hunc modum laudatus Janningus conciliat scriptores varios, quorum alii diei* XX, *alii* XXI *Junii mortem S. Aloysii adscribunt, cum priores computarint diem civilem, veterum Romanorum et hodiernorum Transalpinorum morem secuti: posteriores vero acceperint vel diem ecclesiasticum ceremonialem, vel hodiedum vigentem apud Romanos consuetudinem tenuerint.*

ut ostenditur. Antiquioris

134 *At quocumque demum modo diem placuerit accipere, non videtur Sanctæ obitus ulla ratione illigari posse diei* XIV *Septembris: nam hora noctis sexta Romanorum, qua eam decessisse omnes tradunt biographi, medio mense Septembri est post mediam noctem, quadrante circiter ante horam nostram primam: adeoque, ut liquet ex antedictis, nec secundum calculum diei civilis, hodiedum apud Romanos et Italos passim usitatum, nec juxta computum Transalpinorum aut veterum Romanorum potest mors Sanctæ consignari die* XIV: *non etiam si diem intelligamus ecclesiasticum quoris modo acceptum, ut manifestum est. Restat igitur, ut indubitanter asseramus,* Catharinam *ad Superos migrasse die* XV *Septembris. Ita*

B *etiam tradit in Bulla canonizationis Clemens XII;* Placidissime, *inquit,* obdormivit in Domino decimo septimo Kalendas Octobris. *In eadem Bulla sic scribit:* Statuentes, ut ab universali Ecclesia... singulis annis memoria ipsius die decima quinta mensis Septembris inter Sanctas nec virgines nec martyres pia devotione recoli debeat.

biographi verba explicantur.

135 *Biographos autem Sanctæ antiquiores quod spectat, eos sic intelligendos puto, ut tantum voluerint accommodare se vulgari modo loquendi, qui quidem, ut dixi, minus accuratus est, non tamen omnino errori obnoxius, cum facile eum interpretari possimus, dicendo eos consignasse mortem nocte inter* XIV *et* XV *Septembris diem intercedente, quamvis in rigore loquendo, hora mortis* S. Catharinæ *omni modo pertineret ad diem* XV *non* XIV. *Qui secuti nuda biographorum verba, mortem Sanctæ retulerunt ad diem* XIV, *potuissent facile deprehendere, eam reipsa pertinere ad diem* XV: *nam initio laudati cap. 51 dicitur Sancta die* XIV *Septembris sacro Christi Corpore refecta fuisse, ac subditur.* In eodem statu permansit toto illo die ac sequenti nocte us-

C que ad horam sextam. Aderant ibi complures ipsi addicti, eorum, quæ supra scripta sunt, et paulo post scribentur, testes oculati. Hora noctis sexta percontati sunt, an vellet sacra Communione refici. *Ubi vides, quod cum jam die* XIV *dicta fuerat Sancta Eucharistiam percepisse, interrogatio illa, an vellet eamdem accipere, referenda sit ad diem* XV *sequentem, nisi quis velit opinari primam sumptionem, reipsa factam, pertinuisse ad* XIII, *invitationem vero ad diem* XIV: *verum mitior interpretatio nostra videtur minus torquere biographorum verba. Nunc Vitam Sanctæ, Annotatis pro more nostro illustratam, subjicio.*

A. ANONYMO.

VITA

Auctore anonymo,

Ex processibus canonizationi Italices conscripta et Latine reddita.

Ex editione Romana anni MDCCXXXVII

Interprete U. S.

PROLOGUS

E

Quanto numero scriptores labores suos consecrarunt luci dandæ Vitæ S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ, ii *a* vel presse conati sunt insistere vestigiis duorum illorum insignium ejus discipulorum *b*, qui dudum cum ea conversati, simplici, at verace stilo eam exararunt: vel normam sibi alteram præfixerunt, eruentesque ex antiquis monumentis ulteriorem notitiam, nihilque ex disciplinis visionibusque cælestibus, in ea commemoratis, dementes *c*, diversimode adornare majoremque in modum locupletare eam studuerunt. Nihilominus tam hi quam illi in eam inciderunt sortem, quæ ingrata accidere solet vulgantibus sensus arcanos reconditosque præclarissimæ theologiæ mysticæ, quæ non satis intellecta præterquam iis mentibus, quæ interne a Deo per semitam perfectionis deductæ rerum piarum gustui palatum acuerunt, parum grata accidit multitudini, quæ historiam volvendo delectari magis desiderat, quam addiscere et admirari cælestem doctrinam.

Scopus auctoris in edenda

breviore hac Sanctæ Vita.

2 Satis etiam assequor, fore ut, si in hisce paginis consequi utrumque studeam, ordinando in
F iis actiones heroicas, virtutesque eximias sanctæ hujus Matronæ, inspersis tantum hinc inde aliquot sacris illius documentis, cum conatus fuero aliorum scriptorum vitium devitare, in aliud majus incurram, decedendo forte nimium a prioribus, posterioribusque parum fortasse me accommodando. Perpetuo tamen ad id præstandum memet incitavi, ut gustatui magis vulgari aptaretur brevis Vitæ narratio, descripta secundum seriem gestorum, in Summario, pro causa canonizationis ejus impresso, collectorum; persuasum quippe habeo, fore ut, qui penitus voluerit cognoscere eximiam admirabilemque doctrinam magnæ hujus Sanctæ, pervolvat compositos ab ipsa Tractatum de Purgatorio, Dialogumque animam inter et corpus. Superest igitur, benigne lector, ut paginas hascce suscipias evolvendas, non eo quidem fine ut flosculos hic invenias, ad artis leges exornatos, a quibus abstinui, ut stilum etiam conformarem illi, quo usa est Sancta in jamjam laudatis Lucubrationibus; ast animo utique percipiendi fructum aliquem animo tuo, qui Sanctorum Vitas legentibus unice præfigendus est scopus. Vive felix.

AN-

A. ANONYMO.

ANNOTATA.

a *Eos omnes hic designat auctor, qui post primam Vitæ editionem vel novam eodem Italico sermone accurarunt, vel gesta Sanctæ juxta exemplaria Italica in linguas alias transtulerunt, de quibus actum Commentarii § 1.*

b *Commentarii num. 6 et seqq. ostendimus, Cataneum Marabottum, et Hectorem Vernacciam primos fuisse scriptores Vitæ, quibus forte addendum censuimus tertium aliquem, hactenus ignotum. Marabottus, qui Sanctæ fuit a sacris confessionibus ejusque animi moderator, teste Parpera in posteriore Lucubratione anni 1682, prius in Sanctæ schola ad virtutem pietatemque eruditus fuerat, eoque verisimiliter respexit anonymus noster, cum scripsit, alios secutos fuisse duorum Sanctæ discipulorum vestigia.*

c *Haud dubie sermo est de Hyacintho Parpera, qui, ut vidimus § 1, num. 14, tribus distinctis Operibus complexus est Sanctæ gesta, partim ex antiquis monumentis eruta, partim* B *observationibus documentisque moralibus soleter illustrata.*

Antiqua capitum partitio.

Caput I. Natales sanctæ Catharinæ ejusque educatio.

Cap. II. Desiderat religiosum habitum induere in monasterio Dominæ nostræ Gratiarum in civitate Genuensi.

Cap. III. Invita a parentibus suis desponsatur Juliano Adurno : tenor vitæ prioribus decem annis cum marito actæ.

Cap. IV. Inopinata Dei vocatione mutata temporis puncto Catharina novo admirabilique fervore antiquum perfectionis tramitem relegit.

Cap. V. Pœnitentiæ opera corporisque maceratio a Catharina post divinam vocationem suscepta.

Cap. VI. A Deo vivendi normam unice edocta ducitur in solitudinem ad celebrandum cum ipso Quadragesimale jejunium.

C Cap. VII. Invitatur ad suscipiendam pauperum civitatis infirmorum curam, eoque alacris accurrit.

Cap. VIII. Munus ministrandi ægrotis in nosocomio majore Genuensi rogata obire, provinciam acceptat, lapsuque temporis nosocomii moderatrix instituitur.

Cap. IX. De insigni amore, quo in Deum ferebatur Sancta.

Cap. X. De admirabili Catharinæ cum Deo conjunctione.

Cap. XI. De singulari amore, quo afficiebatur Sancta erga Jesum, speciebus Eucharisticis velatum.

Cap. XII. De odio sancto, quo summopere aversabatur, quodcumque conjunctionem cum Deo impedit.

Cap. XIII. De amore Catharinæ erga proximum suum.

Cap. XIV. De caritate ejus erga ægrotum impatientem, cui a Domino impetravit perfectam cum divina voluntate conformationem animæque salutem.

Cap. XV. De ejus in maritum suum caritate, cujus a Deo conversionem sanctamque mortem obtinuit.

Cap. XVI. De profunda ipsius humilitate.

Cap. XVII. De summa voluntatis ipsius cum divina conformitate. D

Cap. XVIII. Ecstases, visiones aliique favores cælestes, quibus gavisa est Sancta.

Cap. XIX. Ultimus morbus et pretiosa mors Sanctæ : initium et progressus cultus ipsi impensi.

Cap. XX. Miracula a Deo recenter perpetrata ob intercessionem Sanctæ : solemnis ejus canonizatio.

CAPUT I.

Natales et educatio Sanctæ : desiderat religiosum habitum : a parentibus nuptui datur : vita primis decem annis in conjugio acta.

E

Cap. I. Sanctæ parentes et ejus educatio.

Inter nobiliores magisque conspicuas inclytæ civitatis Genuensis familias Fliscorum *a* numeratur, quæ, præter ingentem numerum Cardinalium, qui per plura secula ad nostra usque tempora eam illustrarunt, insuper merito gloriatur, quod duos Ecclesiæ dederit Pontifices Maximos, Innocentium IV et Adrianum V. Prioris frater fuit Robertus Fliscus, a quo genus duxit Jacobus, qui Neapoli vices gessit Rainerii *b* regis, ubi *c* proregis munere fungens regnumque illud administrans gloriose dies suos finivit, laudatus ob prudentem in tractandis regni negotiis agendi modum : at multo pluris æstimandus, quod vitali lumine donarit Sanctam, cujus Vitam succincte scribere aggredimur. Tali genitore et Francisca ex nobilissima familia de Nigro *d* nata est Catharina Genuæ anno salutis nostræ millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo *e*, quæ, postquam sacrosancti Baptismatis auxilio regenerata fuisset gratiæ, cum omni solertia a progenitoribus suis educata fuit in sancto timore et amore Dei.

Miri teneIIæ animæ ejus progressus : desiderium F

2 Fructum laborum suorum illico perspexerunt e primis speciminibus, quibus a tenera ætate futuræ sanctitati suæ prælusit Catharina : etenim vixdum ætatis annum octavum attigerat, cum abhorrens puerilibus oblectamentis, admirabilemque in omnibus actionibus suis præferens modestiam, majore studio enitebatur sanctæ fidei nostræ mysteria addiscere, satagens percipere illorum sensum, in iisque piis ac ferventibus orationibus cum speciali animi consolatione crebro se exercens, adeo ut in schola perfectionis a Deo instructa brevi stupendos fecerit progressus in exercitio cæcæ erga parentes obedientiæ, et severi silentii observatione, abstinens omni sermone, qui de Deo non esset. E pariete cubiculi ejus appensa erat tabula, repræsentans imaginem mortui Jesu Christi Domini nostri, Sanctissimæ Parentis suæ gremio reclinati, cui ordinarium a Pietate nomen est.

imitandi Christum patientem, austeritas vitæ

3 Piæ huic effigiei fixis sæpe oculis inhærebat Catharina, eamque contemplabatur tam attenta mente, ut videretur velle in seipsa exprimere dolores omnes omnemque Christi amaritudinem, quæ ad illius intuitum animo exhibebantur : unde tenero in passum Dominum suum amore commoveri se sentiens, cœpit in membris suis

A suis omnibus experiri tremorem maxime vividum, adeo ut viderentur cuncta præ amore et commiseratione erga Bonum suum destruenda. Exinde cor ejus incendit desiderium vehemens patiendi ob amorem Jesu : idcirco commoda paternæ domus contemnens tenelloque corpori affligendo intenta, noctes transigebat super nuda cubans palea, durumque ac rude lignum pulvinaris loco capiti subjiciens; austeritatum autem suarum exercitium ne incurreret in oculos famulantium, quibus cura ipsius commissa erat, industria sagacitate cavebat.

frequens passionis Dominicæ consideratio.

4 At si Puellæ sanctæ succedebat asperitatem, qua corpusculum suum macerabat, occultare, flammam tamen illam amoris, qua exardescebat piis semper precibus intenta, celare non poterat : unde non raro deprehensa fuit locis domus suæ maxime secretis abdita, ibidemque non modico temporis spatio se exercens meditando sacrosancta Passionis Dominicæ mysteria. Quodam die contigit, ut, cum extraordinario spiritus fervore acta indulgeret considerationi toleratorum a Christo Domino nostro cruciatuum, improviso cor B suum penetrari senserit flamma cælesti, quæ, cum majus semper in ipsa accenderet desiderium imitandi Jesum suppliciis affectum, eamque commiseratione et amore repleret, in uberrimos ipsa tandem fletus erupit.

II.
Regulare institutum,

5 Crescebant quotidie in Catharina impulsiones divinæ gratiæ, quibus illa alacriter respondens sanctum in se fervorem ad earum mensuram promovebat : verum anxia, ne aliquando seculum libertati spiritus valeret esse obstaculo, statuit annos tredecim nata mundo valedicere et regulare institutum in monasterio quopiam amplecti, ubi liberas liceret dare habenas flammæ amoris erga Deum, cui ex tunc cor suum totum consecraverat. Inter plura, quæ hisce temporibus regulari observantia florebant in civitate Genuensi asceteria, Catharinæ vota in illud, cui S. Mariæ Gratiarum nomen inditum est, collineabant, in quo sacræ virgines, Canonicæ regulares dictæ, singulari fervore Regulam S. Augustini profitebantur; atque ad ejusmodi electionem maximopere eam impellebat exemplum cujusdam sororis suæ, Limbaniæ dictæ, quæ pias inter moniales hasce integritati consuetudinum peculiari pietate sua in- C gentem addebat splendorem.

nullis territa difficultatibus.

6 Quapropter prudens Virgo secundum piam consuetudinem communicandi cum conscientiæ suæ moderatore rem omnem, quæ animam concernebat, declaravit illi sanctum suum desiderium, impensissime obsecrans, operam suam apud superiorem et moniales laudati monasterii interponeret, ut eam recipere in suamque societatem adsciscere dignarentur. Quod non difficulter consecuturus fuisset, cum ab ejus, tamquam directoris animæ, nutu penderet moderatrix hujus venerabilis asceterii, cui ipse erat a confessionibus. Plane nihil obstupuit pius sacerdos, videns curas anxias, quibus Virgo tam tenella sponte expetebat claustro se mancipare, quoniam apprime noverat, quis esset Catharinæ spiritus, qualesque gratiæ, quibus eam indies Dominus donabat : verumtamen ut propositi ejus stabilitatem majori cum certitudine experiretur, initio conatus est refragari, graves molestias, quas incurrere solet religiosæ vitæ statum amplecti desiderans, rigorem asperitatemque regularis vitæ, naturæ ipsius, adhuc puellulæ, fragilitatem, tentationes dæmonis, quibus subjacet, quicumque perfectionis semitam ingreditur, omniaque, quæ sua ipsi dictabat prudentia, rationum momenta animo illius objiciens, eo fine, ut tanti ponderis consilium ad amussim exploraretur. A. ANONYMO.

amplecti desiderat :

7 Verum Catharina singulis animosa modestia respondens, objecta quælibet accurate diluit, majoremque in modum in sancto proposito suo confirmata, ferventioribus quam ante precibus institit apud conscientiæ moderatorem, obsecrans, ut omni modo niteretur ipsam solari, efficiendo, ut in monasterium illud admitteretur, in quod præ reliquis sua vota direxerat. Precibus tam validis non potuit non inflecti prudens vir religiosus, operamque suam tandem addixit : die vero sequenti contulit se ad monasterium, exposuit superiori et monialibus supplices preces Virgunculæ, cujus conscientiam moderabatur, eximiisque virtutibus, quæ illius animam exornabant, perspicue declaratis, impense rogavit, eam ut consolari dignarentur, permittentes, ut in suo ad omnem regularem normam exacto monasterio religiosum habitum assumeret.

verum ob teneram ætatem voto suo frustrata,

8 Alacriter moniales venerabilis hujus sacerdotis æque ac ferventis Puellæ desiderio satisfecissent, cum abunde prævidèrent ingens emolumentum, quod in totam societatem suam redundaret ex intuitu virtutum, elucentium in anima illa, E tantis a Deo favoribus donata. Sed quemadmodum ferebat consuetudo, ut in cœnobium illud non admitterentur ad habitum religiosum ætatis f adeo teneræ, qualis erat S. Catharina, virgines, prætexentes excusationem, quo minus eam liceret recipere, maluerunt tanto thesauro carere, quam transgredi consuetudinem. Quapropter nil valuerunt iteratæ directoris conscientiæ monialium preces, quamtumvis eniteretur validis rationibus pondus illis addere, insinuans sanctimonialibus oblatæ ad tirocinium Puellæ defectum ætatis abunde supplendum dotibus excelsi animi, singulari pietate ac fervore præditi.

divinæ voluntati acquiescit.

9 Cor Catharinæ repulsa, quam tulerat, vehementer adeo perculit, ut supra quam dici potest, afflictam reddiderit : at non diu ipsa distulit amaritudinem animi sui lenire, casum hunc, sibi præ omni aliò acerbissimum, humili voluntatis suæ conformatione excipiens de manibus amabilis Domini sui, qui ex æquo ita disposuit : siquidem Ancillam suam destinaverat, ut gratiæ, quas in illam ubertim statuerat effundere, amplius elucescerent, mundoque evaderent magis F proficuæ. Idcirco virtutis amans Puella, cum insigni in Deo fiducia prosequens pias suas operationes, curam omnem illi commisit, ut per eas vias duceretur, quas suprema illius Sapientia aptissimas noverat ad perducendum eam ad illum perfectionis terminum, quem tantopere concupiscebat, adeo ut ex eo tempore aliud nil spectarit, quam ut divinæ suorumque parentum voluntati perfecte conformata vitam exigeret.

III.
A parentibus nuptui tradita,

10 Mortuo jam Catharinæ patre, mater et fratres ejus, cum eam viderunt annum ætatis sextum decimum attigisse, morigera ipsius obedientia freti, nil plane morati animi ejus propensionem, quæ tota versus cælestia, nullatenus autem in terrena ferebatur, statuerunt eam nuptui locare, ea ratione ut domus ac familiæ suæ honori tranquillitatique prospicientes, id, quod prudenti Puellæ congrueret, non prætermitterent habere præ oculis. A multo jam tempore florebat nobilis et opulenta Adurnorum g familia, magnæ existimationis auctoritatisque in republica, ad cujus non semel gubernacula sederat : hanc autem inter Fliscorumque familiam exarserant non leves dissensio-

A. ANONYMO.

siones, haud ita dudum sopitæ *h*; cum parentes Catharinæ, ut inter ambas familias pax amplius firmaretur, decreverunt eam Juliano Adurno despondere, curantes iniri contractum dotalem *i* cum promissione matrimonii die tertio decimo Januarii anni millesimi quadringentesimi sexagesimi tertii.

ob dissonos mariti, sponsam mox aversati,

11 Supra modum grave Catharinæ animo accidit suorum consilium, veluti directe oppositum desiderio, quod intimis perpetuo infixum medullis conservarat, valedicendi mundo, Deoque sese consecrandi : ne quid tamen reverentiæ erga majores suos, subjectionique, quacum fuerat enutrita, contrarium admitteret, patienter eorum voluntati morem gessit, agnoscens in ipsa Altissimi consilium, qui in hisce nuptiis gravissimam illi crucem præparaverat, qua onustam divini Redemptoris sui vestigia sequi oporteret. Fuit itaque Juliano Adurno desponsa, viro quantum opibus pollenti, tantum nobilitate inclyto : at rudi usque adeo et insolenti indole moribusque a moribus Sponsæ tam alienis prædito, ut eam, velut suum vitæ institutum nimis efficaciter improbantem, a primis diebus cœperit aspernari. Erat is ingenio aspero et irrequieto, studens placere seculo, cœtus hominum frequentare ambiens, totusque ludo, voluptatibus fastuique deditus : contra Catharina, tametsi eam sublimi ingenio ac singulari venustate donasset Deus, humilis comisque in agendo, mundanas abhorrebat delicias, secessus amans, in orando erat assidua, luxumque despiciebat.

mores vehementissime afflicta, suorum consilio

12 Eum in modum affectus animi S. Catharinæ pugnabant cum mariti sui affectionibus, ut eas sibi repræsentanti parum abfuerit, quin cor opprimeretur. Etenim cum perspiceret animæ suæ, si consortis sui genio se attemperare vellet, detrimentum inferendum, contra si huic obluctaretur, nil sibi obventurum inde, præter injurias contumeliasque, mœrore tam altum infixo abripi se passa est, ut spatio annorum quinque vitam egerit solitariam, respuens omnem cum hominibus conversationem, atque interius ærumnas experiens gravissimas, quas licet prostrata ad pedes Domini, cui non cessabat fervens obsequium impendere, lenire conaretur, eam tamen de die in diem consumpserunt adeo, ut, præterquam quod eam notabiliter macie confecerint, eo etiam redegerint, ut sui similis amplius non appareret, tamquam si sensibus fuisset orbata.

honesta seculi oblectamenta sectatur :

13 Insolita hæc vivendi consuetudo effecit, ut commiserationis erga Catharinam affectu moti parentes omnem adhibuerint industriam, ut ab ista eam revocarent. Hanc ob rem nunc frequentatam ab ea solitudinem, tamquam conditionis suæ matrona indignam et abjectæ conversationis rusticitati similem reprehendebant, modo veluti morosam, modo ut iniquam in semet arguebant, scrupulum insuper ei injicientes de detrimento gravi, quod propriæ saluti suæ illatura esset, eo quod vitam breviando illatæ sibi necis crimen incurreret. Demum ejusmodi ratiociniis *k* tantum valuerunt, ut afflictissima Matrona, quo se aliquando nimis molesta parentum et amicorum importunitate liberaret, inveniretque levamen aliquod ærumnis animi, tandem eorum molestissimis insultibus cesserit, statueritque deinceps suam vivendi normam, orationi adeo ac solitudini deditam, temperare. Cœpit exinde honeste uti libertate sua, matronarum sibi æqualium societati sese immiscens, licitisque omnibus oblectamentis indulgens, a quibus ante vixerat aliena.

14 Mundus eam videns per voluptatum suarum semitam gradientem, nobilem illam animam sibi jam tum acquisitam gratulabatur; atque idcirco existimabat, suarum partium esse, cor Catharinæ immissis illecebris tam valide adstringere, ut modum, quo iis sese expediret, amplius non posset deprehendere. Verum quam longissime abfuit, ut, quod sperabat, consequeretur : utcumque enim diversæ et frequentes essent fallendi temporis occasiones, utcumque jucundæ, ad quas alliciebatur, conversationes, quemadmodum nihil voluptatis *l* in hisce deprehendebat, ita ex illis ne hilum quidem solatii percipiebat Catharina interno suo dolori : quin imo augebatur *m* indies magis ob inordinatos mariti mores. Quamvis autem nonnihil spiritus ejus fervor imminutus esset, perpetuo tamen exhorruit offensam Dei, qui illam etiam tepidioris vitæ tempore passus non est incidere umquam in culpam gravem *n*, ut confessarius *o* ejus testatum reliquit.

15 Catharinæ angor animi in hunc modum accrevit, ut non solum impedimento fuerit, quo minus solatii aliquid reciperet ex seculi deliciis, sed in illam præterea invexerit rerum omnium mundanarum nauseam, verbis non facile explicandam, ipsamque sibimet vix non intolerabilem reddiderit, donec sub finem aliorum quinque annorum molestæ vitæ, afflictissima Matrona die, in quem incidebat Vigilia S. Benedicti, sese contulit ad templum, ejusdem Sancti venerationi erectum, ibique indulgens orationi ipsum enixe precata est, ut a Deo impetrare dignaretur diuturnam trium mensium ægritudinem, futurum sperans, ut ope dolorum corporalium intolerandis animi angustiis levamentum aliquod consequeretur.

ANNOTATA.

a *De familiæ Fliscæ antiquitate, insigni nobilitate et gloria attulimus aliqua Commentarii § 3, num. 30.*

b *Legendum,* Renati, *ut diximus in Commentario num. 31.*

c *Ex Bartholomæo Facio de rebus gestis Alphonsi regis lib. 8, aliisque constat, jam ab anno 1443, imo ante, Renatum Andegavensem, abjecta obtinendi regni Neapolitani spe, in Gallias profectum, Alphonsum vero Aragonium Neapoli rerum potitum fuisse. Non est igitur credibile, Jacobum Fliscum, diu etiam post illum annum 1443 Neapoli proregem egisse nomine Renati, in eoque munere ibidem vita functum esse. Forte significare tantum voluit auctor, titulum hujus dignitatis a Jacobo ad finem vitæ usque retentum fuisse.*

d *Hæc quoque familia inter antiquiores nobilium Genuensium numeratur, ut dictum est Commentarii num. 31.*

e *Vide, quæ de tempore natali Sanctæ disseruimus in Commentario num. 32.*

f *Vide quæ in Commentario, num. 41 diximus de causa, ob quam Sancta admissa non fuerit. Porro unde monasterio huic nomen* Gratiarum, *quæ illius exordia sint, incompertum mihi est. Ughellus Italiæ sacræ recusæ tom. 4, pag. 834 inter virginum cœnobia, Genuæ existentia, asserit, quinque Regulam S. Augustini profiteri, tria vero esse Canonicarum regularium.*

g *Consule dicta in Commentario num. 45.*

h *De discordiis inter utramque familiam, deque earum conciliatione aliqua conjectando attulimus*

A *limus in Commentario num. 42 et seqq.*

i *Parpera in lucubratione posteriore anni 1682 de contractu isto in hunc fere modum scribit cap. 16, num. 16. Julianus Catharinæ in dotem obligavit domum quamdam suam, sitam in platea, cui S. Agnetis nomen erat, nunc autem Lomellina dicitur, posteriori parte conterminam palatio Georgii Adurni ducis. Domum hanc ibidem asserit, eo loco sitam fuisse, quo nunc erecta est nova Congregationis Oratorii ecclesia. Contractui autem addit, pactum fuisse adjectum, quo recenter nupti obligarentur duos annos commorari in domo matris* S. Catharinæ, *sita in vico, cui a Filo nomen est.*

k *In Commentario num. 47 et 48 aliqua dedi ex Sanctæ Dialogo, conformia ratiociniis a biographo allatis. Part. 1, cap. 2 Diologi his verbis animam affatur corpus :* Hac de causa monitam te velim, quod hac in parte mihi condescendere ac suppetias ferre penitus obligata sis, nec tibi tuam patriam repetere, meque hic in terra impastum relinquere liceat, eo quod certa mors mihi impenderet, cui tu causam præbens Deum offenderes.

B l *Eleganter disserit hac super re Sancta Dialogi part. 1, cap. 5 :* Unum, *inquit,* solummodo eis obsistebat, nempe, quod etiamsi omnes pariter summo studio suos niterentur exsatiare appetitus, non tamen poterant voti compotes fieri, eo quod anima cum ipsis connexa et unita, quum sit capacitatis infinitæ, res vero terrenæ universæ finitæ, non quibat satiari et tranquillari, quoque majores hac in re adhibebat conatus, eo minus proficiebat. *Et Paulo infra :* Nec unquam, quod optabat, assequebatur, Domino Deo benigne ita disponente : nam si homo posset quietem reperire in terra, paucæ animæ salvarentur. *Similia multa ibidem legi possunt.*

m *Sanctæ verba, quibus in Dialogo declarat ærumnas suas ex rerum secularium consectatione incrementum cepisse, dedi in Commentario num. 51.*

n *Consule dicta in Commentario num. 51 et seq.*

o *Præter assertum ab anonymo nostro hic testimonium, quo constat, Sanctam illo etiam tempore graviter non deliquisse, contra Bailletum,* C *adstruentem, a Sancta actam fuisse pœnitentiam juxta veterum canonum rigorem, § 4 Commentarii prævii adduxi nonnulla Sanctæ verba ex Dialogo, quibus semper excipiebat offensam Dei; hæc ibidem, si lubet, consule.*

CAPUT II.

Perfectionis semitam relegit : pœnitentiæ opera corporisque maceratio suscepta : Sanctæ, a Deo edoctæ, diuturnum et admirabile jejunium.

IV. Divina luce perfusa et amore

Experiebatur Catharina cumulum majorem suis accedere angustiis, quibus quanto amplius satagebat se expedire, tanto vehementius obrui se sentiebat, cum adiit monasterium Gratiarum, animi apud sororem suam, ibidem monialem, leniendi gratia. Persuasit hæc illi, ut aperiret cor suum ejusdem cœnobii confessario, homini pietatis *a* et magni consilii, qui procul dubio ostenderet, qua ratione amissam tranquillitatem recuperatura esset. Propterea die lucem S. Benedicto sacram insequente contulit se ad ecclesiam S. Mariæ Gratiarum, ubi orationi pie se dedens, post aliquod temporis intervallum confessario sanctimonialium significari jussit, in votis sibi esse de peccatis confiteri. Accurrit alacriter pius sacerdos; Catharina vero ad illius pedes se abjiciens vix genua flexarat, quin mentem divini luminis *b* radio illustrari, ignitoque amoris divini jaculo cor senserit penetrari, adeo ut, intellectu inde illuminato inflammataque voluntate, instanti unico clarissime viderit hinc infinitam Dei bonitatem, inde admissos a se defectus omnes; advertensque, quam grande malum sit unum solum peccatum, utcumque leve, respectu immensæ bonitatis, obortus est animo ejus dolor, supra quam dici potest, vehemens adeo, ut parum abfuerit, quin extra se rapta prolaberetur in terram animoque linqueretur *c*.

A. ANONYMO.

inflammata rebus secularibus

17 Ad pedes sacri ministri in eo statu veluti a sensibus alienata mansit Catharina, nullum præ dolore verbum profari valens, illudque solum ex intimo corde *d* proclamans : « Non amplius » mundus, non amplius peccata. » Per id tempus E non advertit peculiariter confessarius Catharinæ silentium, existimans forte, illud provenire ex dispositione interna, qua ad pœnitentiæ Sacramentum devote suscipiendum sese præpararet. Idcirco alio interim avocatus, petita facultate, de sede exivit, reversurus paulo post ad præbendum aures confitenti. Ut redier at, cum observaret, quod nihilominus pergeret silere Catharina, suggerendum ipsi credidit, licere jam tunc confitendi principium facere. Tum non nihil respirans dolore percita Pœnitens, verba hæc difficulter admodum protulit : « Pater, si placeret tibi, con» fessionem hanc lubenter in aliud tempus reser» varem. »

renuntiat, et peccata amare deflens.

18 Acquievit postulato confessarius, Catharina vero mox inde se recipiens domum petiit : tectum ut subierat, secretiore cubiculo anxia sese abdidit, ibidemque morarum sancte impatiens, vanum omnem ornatum muliebrem abjecit. Defluente ex oculis lacrymarum imbre, corde autem ignita ejaculante suspiria, solum hoc profari valuit : F « O amor, fierine potest, ut tanto me amo» re vocaveris, atque in ictu oculi ostenderis » mihi, quod lingua nequit expromere? » Deinde cum animum applicuisset considerandæ immensæ bonitati misericordis Dei sui, qui tam liberaliter ipsi benefecerat, nec umquam ab ea oculos averterat, illo etiam tempore, quo temere studuerat extra ipsum, cordis humani centrum unicum, aliquam afflicto animo requiem invenire, dolor *e* ejus usque adeo augebatur, ut brevi vitam ipsi erepturus videretur.

Christi cruci affixi visione donatur.

19 Dum ejuscemodi curis agitabatur ejus animus, eccum illico mensis oculis obtulit se amor ejus Jesus, qui gravissimam humeris crucem gestans tam uberes e plagis suis effundebat rivos sanguinis, ut domus tota eo tincta videretur. Tali visione *f* oppressa Catharina tam vehementem sensit intra se amoris ignem accendi, ut mox præ illius violentia cor a pectore avellendum videretur : atque ista tam alte animo ejus mansit impressa, ut quocumque se verteret, corpus Jesu sui e cruce pendentis oculis obversaretur, videreturque ex omni parte scaturire pretiosissimus san-

A. ANONYMO.

sanguis, tam impenso amore olim ab ipso profusus. Inde cum ad considerandum injuriam, quam Deo usque adeo amabili infert culpa, utcumque levis, conversa esset, excitatus est animo ejus dolor immoderatus, qui eam magna voce exclamare compulit : « O Amor, numquam amplius, numquam amplius peccata! » Conceptoque adversum se ipsam implacabili odio, impar erat ferendo ingrati animi vitio, quo tepidioris vitæ tempore erga Amorem suum usa fuerat : unde sæpius in
g acerba contra semet improperia *g* erumpebat, perquirensque modos omnes, quibus valeret divinæ Justitiæ satisfacere, exclamabat, dicens : « O Amor, si opus est, peccata mea palam confiteri parata sum. »

V. *Peccata rite confessa et Eucharistia refecta, duris*

20 Postquam per tempus aliquod se exercuit Catharina ad mitigandum angustias animi, nunc amoris actibus erga cruci affixam Bonitatem, nunc dolori de admissis a se defectibus indulgens, omnis anteactæ vitæ confessionem instituit, tam
h evidentibus *h* interni doloris indiciis, ut in admirationem merito raptus fuerit ejus confessarius. Deinde festa luce Sanctissimæ Virginis Mariæ An-
i nuntiationi *i* consecrata, ad sacram Eucharistiæ men-
B sam accessit, quo temporis puncto infudit illi Deus sanctam Panis angelici esuriem, quæ in ipsa per reliquum omnem vitæ decursum insatiabilis perduravit. Admissi nihilominus defectus perpetuo oculis ejus occurrebant, eosque animo insculptos gerens, veluti continuum doloris sanctique contra se ipsam odii incentivum, applicuit sese severis pœnitentiæ operibus, iisque annos quatuor instituit, licet, elapsis tantum quatuordecim mensibus, fuisset ipsi a Deo revelatum, divinæ Justitiæ abunde satisfactum esse, divinaque virtute adempta ipsi foret omnis recordatio præteritorum lapsuum, non secus acsi profundo æquore mersi
k fuissent *k*.

exterioris pœnitentiæ operibus se dedit :

21 Non patiebatur oculos evagari in res mirabiles, eos humi semper defixos tenens, adeo ut prope se transeuntes non dignosceret. Subtrahebat linguæ sermonem omnem inutilem, eamque insuper crebro terræ affricans cruciabat. Tenui victu contenta esu carnis abstinuit et cibo quocumque alio, qui palato gratus accideret; et quoniam cupiditate naturali fructuum erat appetens, nullum omnino amplius degustare umquam voluit : contra quotiescumque delicatum aliquod
C edulium ipsi apponebatur, mox amarorem illi inducebat absinthio et comminuta aloe, quam ei clam admiscebat. Abstinentiæ in victu conjunxit alteram in cubando, somnum brevissimum carpens, eumque molestans acutis spinis, quas frequenter lecto injiciebat. Asperis ciliciis, longaque inedia corpus suum macerabat, nudisque in
l terram genibus inclinata sex *l* quotidie horas orationis exercitio insumebat.

affectiones animi edomat.

22 Non substitit tamen Catharina in solo asperitatum exteriorum usu, at multo ferventius interioribus sese exercuit, vires intendens ad eruendum affectiones animi, exstinguendumque voluntatem propriam; optime quippe noverat parum aut nihil prodesse corporis afflictationem, dum abnegationem sui comitem non habet. Propterea exponi nequit, qua studuerit solertia detegere minimas affectiones omnes propriæque voluntatis propensiones, ut sine mora eas edomaret, virtutique ac voluntati divinæ subjiceret. Mox ut experiebatur alicujus rei desiderio abripi naturalem appetitum, impediebat illico, eam ne adipisceretur, quin imo oppositum ut amplecteretur
m impellebat *m* : sique aliquando sensuum concupiscentiæ res aliqua objiceretur, quæ per semet D
nauseam esset allatura, omni modo nitebatur superare repugnantiam, quam sentiebat, ut spiritui amplius subderentur appetitus inferioris desideria.

23 Omni personæ, cujuscumque foret conditionis, submittebat sese, cumque ab ejuscemodi injungebatur aliquid aut suggerebatur sensuum affectionibus contrarium, mirabili alacritate exsequebatur. Assidua hac sui afflictatione sub fi-
nem anni quarti *n* sancta Matrona perfectam de omni appetitu naturali reportavit victoriam, adeo ut nullus ex iis amplius sustinuerit opponere se rei cuicumque arduæ, quam victor Catharinæ spiritus illi præcipiebat. Quin imo, edomitis divinæ gratiæ virtute affectionibus propriæ voluntatis, perfectum obtinuit robur, ut reipsa exsequeretur cum alacritate ac voluptate illud omne, quod aversari solet humanitatis nostræ pars deterior, infusa illi a Deo tanta mentis claritate ac puritate, ut ejus ope nullum ignoraret, etsi minimum, animi nævum, nec ulla deinceps eam invaserit tentatio *o*. o

24 Deus, qui veniens ignem mittere in terram unice desideravit, ut accenderetur magis, ne per inertiam decresceret, cordi hujus Sanctæ in hunc modum flammas subjecit, ut percipere non posset, qua ratione Dei amans anima tardo pas- E
su *p* per amoris divini gradus valeret incedere. p
Hinc cum adverteret, Thomasinam Fliscam *q*, q
quæ et ipsa matrimonio juncta, eodem tempore seculi fugam arripuerat, tarde ac trepide mundo valedicere, præ timore, ne instabilis evaderet, si, ut ipsa præstiterat, temporis puncto unico penitus eum relinqueret, frequenter aiebat, asserere se non posse, qui simul conjungerentur verus Dei amor et segnities in ejus servitio. Et revera sublimissima hæc de perfectione existimatio, aliis minime usitata, optime congruebat Catharinæ, veluti cujus specialem curam susceperat Deus, volens ipsemet moderari spiritum ejus sine auxilio ullius creaturæ seu regularis seu secularis, quæ ad perfectionis apicem illam deduceret. Ac reipsa viginti quinque annorum intervallo alium non agnovit Catharina in divino obsequio ma-
gistrum *r*, nisi Deum altissimum, qui per divi- r
nas inspirationes suas ordinabat omnes illius actiones, ut eam sibi ipsi assimilaret.

25 Primæ ad perfectionem regulæ, quibus in arcano colloquio electam hanc Animam informavit divinus Præceptor, fuerunt tres sequentes, F
videlicet : prima; « Numquam audiatur ex te, volo aut nolo » : secunda; « Numquam dicas meum, sed nostrum » : tertia; « Numquam ulla in re te excuses, sed ad accusandum te perpetuo sis parata. » Quibus legibus examussim paruit S. Catharina, ut perspicue apparebit ex toto brevis hujus Historiæ decursu. Altera vice supremus Moderator cum Discipula sua interne collocutus est, illique injunxit, ut pro vitæ divinis rebus consecratæ fundamento verba hæc ex Oratione Dominica assumeret : « Fiat voluntas tua » id est, ut in negotiis omnibus, cum ad animam tum ad corpus pertinentibus, tam ad parentes quam ad amicos, atque in omni eo, quod sive prosperum sive adversum obtingere posset, divinæ se voluntati conformaret : ex Salutatione autem Angelica arriperet vocem hanc unicam JESUS, eam alte cordis medullis imprimendo, quoniam oportebat, solum Jesum in omnibus vitæ casibus fidelem ipsi ducem adhærere.

26 Ac denique ut ex universis sacris Paginis, tam

A tamquam illarum summarium, seligeret unicum hoc vocabulum Amor, eo quod illius ope sarta tectaque servanda esset integritas animi, puritas, munditia, alacritas, solertia, illustratioque absque errore et indigentia creaturæ ullius, a qua dirigeretur, cum auxilio non egeat amor, se solo abunde sufficiens, ut res quælibet, quantumcumque ardua s, absque labore ad exitum perducatur : propterea consumpturus in ipsa fuisset amor affectiones omnes omnesque animi æque ac corporis sensus. Divinis hisce præceptionibus imbuta Catharina quanta studuerit solertia eas opere complere, exponi vix potest : hinc divino Magistro suo usque adeo placuit, ut eam favoribus maxime singularibus locupletarit, quos inter hic fuit, quem jamjam commemorare aggredimur.

a divino Magistro suo edocetur.

27 Anno quodam t post mirabilem vocationem, qua Catharinam attraxit Deus, die sanctissimæ Annuntiationi sacro, ab amabili Domino suo interne invitata fuit ad jejunandum cum ipso in solitudine : illa vero invitationem tam suavem lubenter acceptans, ex eo die cœpit nullius amplius generis cibum posse digerere, usque B ad Pascha solo se sustentans Angelorum Pane, quo vescebatur quotidie : exactis dein tribus diebus solemnitatis hujus, quibus illi Deus concessit edendi facultatem, resumpsit illico inchoatum jejunium; donec quadraginta dierum numerus compleretur. Cum exorsa est S. Catharina prodigiosum illud jejunium, repugnantia, quam in edendo sensit, metum illi aliquem suscitavit turbasque offudit animo, ambigenti, an non a communi adversario illuderetur; atque idcirco vim sibi omnem inferebat ad manducandum more solito, in eumque finem non prætermittebat diebus singulis ad communem cum aliis mensam accedere. At quantamcumque industriam violentiamque adhiberet ad edendum, vixdum cibus in stomachum transmissus erat, quin illum nulla ratione valens retinere, ingenti cum cruciatu cogeretur evomere.

Prodigiosum jejunium multis annis

28 Rei tam extraordinariæ aspectus domesticos supra modum obstupefecit : hinc postquam sæpius, at semper incassum, tentassent variis modis eam adigere ad cibi aliquantulum retinendum, curarunt denique a confessario illi injungi, ut C comederet. Jubenti alacriter obsecuta est, vimque sibi, quam potuit, maximam inferens, dapis aliquid sibi præparatæ non sine magna difficultate introsumpsit. Verum stupentibus, qui circumstabant, omnibus, ea etiam vice minus potuit cibum retinere, ut subito compulsa fuerit eum ejicere, non secus ac ante semper contigerat : vehemens insuper eam languor invasit, qui vitæ ipsi adimendæ sufficeret, adeo ut, eo viso, confessarius numquam amplius ausus fuerit tale in ea experimentum sumere, totum id a divina operatione u profluere agnoscens. Perrexit exinde Catharina ad eam normam transigere. Quadragesimam ac præterea Adventum spatio annorum viginti trium, quibus Quadragesimale jejunium inchoabat die Lunæ a Quinquagesima, usque ad diem Paschæ illud prosequens : Adventus vero jejunium ordiebatur a die, festam S. Martini lucem insequente, terminabatque illud in Vigilia Nativitatis Christi Domini nostri, cibi omnino nihil toto isto tempore admittens, quamquam affligendi gustus sui cupida, in eoque minime transgrediens, quod prohibuerat Deus, soleret sumere haustum aquæ, sale et aceto mistæ, in memoriam amari illius potus, quo Redemptoris sui e cruce pendentis sitis excruciata fuit. A. ANONYMO.

a Sancta longo tempore continuatum.

ANNOTATA.

a *Vita prolixior cap. 2 ita scribit :* Instabat soror *(Limbania Flisca)* ut ei *(confessario)* ceu viro admodum religioso (et vere sanctus vir erat) minimum sese ex animo commendaret.

b *Dialogi part. 1, cap. 8 fuse describit Sancta ingentia lumina, quæ illi concessit Deus, quibusque adjuta e tepidioris vitæ statu feliciter emersit. De his porro ita scribit ibidem :* Tantas vidit operationes atque effectus amoris erga hanc animam, ut nulla lingua enarrare sufficiat.

c *Laudato statim Dialogi cap. ita lego :* Idem amoris radius momento temporis animam hanc sauciavit, in quo vidit ac sensit quendam amoris ignem e divina scaturigine prodeuntem, qui eam mox extra se raptam quodammodo intellectu, loquela et sensu privavit.

d *Eodem loco scribit Sancta :* Neque aliud dicere poterat præter hæc verba : O Domine, E nullum mihi amplius cum mundo, nullum cum peccatis commercium, et quidem clamore interno, cor ejus penetrante.

e *Diologi part. 1, cap. xi dolorem suum sic exponit Sancta :* Admodum afflicto et mœsto erat corde interius fundens lachrymas, non tamen exterius emittere valens, tacito suspirabat pectore tanta vehementia, ut ipsa quoque vita absumeretur. *Alia multa, quibus hoc toto num. a biographo asserta, fusius explicat Sancta, hic transcribere necesse non putavi.*

f *Visionem hanc Sancta part. 1 Dialogi cap. xi ita commemorat :* Quodam die apparuit illi domi existenti Dominus noster Jesus Christus, totus a capite ad pedes usque sanguine madens, ... atque his se verbis secreto compellari audivit : Ecce cunctus hic sanguis amore tui atque ad expianda delicta tua fusus est.

g *Cap. 10 laudatæ partis Dialogi hæc lego verba Sanctæ, se ipsam alloquentis :* Jamne satis tibi culta et ornata videris, quæ coram oculis Domini tui compareas? Quomodo habes? Quis e tantis te miseriis eripiet? Modo advertis, quam sis deformis et sordida, quæ tam pulchram et F bonam te arbitrabaris. *Tum in concupiscentiam suam invehitur, minaturque illi, fore ut, si denuo tentet animam seducere, non alio loco habeatur, quam quo ipse dæmon.*

h *Sanctam audiamus Dialogi part. 2, cap. 3 sic loquentem :* Tantaque contritione sua cœpit peccata confiteri, ut res stupenda esset, atque ad ea in se debita satisfactione punienda nihil, quod animæ et corpori durum ac molestum, refugeret.

i *In Commentario num. 63 diximus, id non esse diutius differendum ultra illum eumdem annum, quo paucis ante Annuntiationis festam lucem diebus divinæ respondens vocationi, perfectionis semitam relegit : ibidem etiam et num. seqq. refutavimus censuram Bailleti de frequenti sacræ Eucharistiæ sumptione : quare ibi dicta, lector, consule.*

k *Consonant hæc assertis ab antiquiore biographo, cujus hic fidem ex dictis Sanctæ in Dialogo vindicavimus num. 121, quem vide, uti et præcedentes a num. 117.*

l *Quæ toto hoc num. commemorantur, pleraque etiam*

A. ANONYMO. *etiam tradidit Sancta in Dialogo part. 1, cap. 13; paucula accipe.* Præterea instigavit eam *(amor)* ut nudis genibus nixa sex vel septem horis orationi insisteret; tametsi corpus non parum inde gravaretur, nil tamen curabat, nec propterea animæ per omnia, ubi et quomodo vellet, parere ac servire detrectabat. *Relatisque aliis austeritatibus, ad suum in cubando rigorem addit :* Quidquid tamen machinaretur, nunquam Deus necessario eam somno destituit; nihilo enim minus dormiebat, quanquam præter voluntatem.

m *Vita prolixior cap. 5 ita scribit :* Adeo suis restitit inclinationibus, ut neque sui neque aliorum haberet respectum : sensualitati aliquid concupiscenti tam sedulo ac fortiter reluctabatur, ut postea nullius rei desiderio amplius tangeretur. *Vide etiam, quæ ex Sanctæ Dialogo adduximus Commentarii prævii num. 80 et 81.*

n *Antiquior biographus recensens cap. 5 austera pœnitentiæ opera, a Sancta exercita, eumdem quatuor annorum numerum signat, qui a conversione ipsius initium ducunt. Circa laudati cap. medium addit :* Iisdem annis ob ignem, in corde B ipsius æstuantem atque interiora exurentem et exsiccantem, adeo diram pertulit famem, ut insatiabilis esset, cibumque tam cito concoquebat, ut et ferrum consumpsisset. Supernaturalis plane habebatur tam rabidus comedendi appetitus, ad quem tamen explendum non manducabat nisi statis horis, neque præcepta jejunia intermittebat.

o *Consule dicta in Commentario num. 122 et seqq.*

p *Vita prolixior sic scribit cap. 45 :* At B. Catharina multo magis mirabatur, eam *(Thomasam Fliscam)* de sua constantia et felici progressu dubitare, nec poterat hoc capere; Si, inquiens, a cœpto resilirem, vellum non solum mihi erui oculos, sed et corpus totum membratim dilaniari atque in frusta comminui ac quovis alio ludibrio et dedecore me affici.

q *Eadem vita prolixior Thomasæ Fliscæ elogium refert, complectens virtutes ejus, gestaque in gemino, quod post mariti obitum incoluit, monasterio Observantium S. Dominici : pro instauranda regulari disciplina eam e cœnobio S. Sylvestri translatam fuisse tradit ad ejusdem instituti monasterium, Novum appellatum, quod Oldoinus in* C *Athenæo agens de Thomasa Flisca, appellat SS. Jacobi et Philippi. Hujus matronæ gesta ibidem fusius tradita legere est. In fine cap. hæc addit :* In his duabus conjugatis matronis apparet mirabilis providentia et dispositio Dei, dum eodem tempore altera *(Sancta nostra)* per infusam gratiam esset conversa et subito ad perfectionem evecta, alteram vero *(Thomasam Fliscam)* oporteret paulatim per virtutes adquisitas ad eandem pertingere.

r *Vide, quæ disseruimus in Commentario num. 113 et seqq.*

s *Consule, quæ dedimus ex Sanctæ Dialogo de amoris fortitudine num. 93 et 94 Commentarii prævii.*

t *De anno, quo Quadragesimale istud jejunium primo instituit, dubie locuti sumus in Commentario num. 72. At, licet Vita prolixior cap. 4 dicat, recens conversam ad id fuisse incitatam, videtur saltem differri debere ultra quadriennium post conversionem, propter dicta ad litter.* n *de insatiabili quatuor annis esurie; nam dum jejunium Quadragesimale instituit, asserit Vita prolixior, ademptam illi fuisse edendi facultatem.*

u *Consule dicta in Commentario a num. 72 ad 78, ubi quæ de prodigioso hoc Sanctæ jejunio tradiderunt biographi, illustravimus partim exemplis aliunde petitis, partim ratiociniis Benedicti XIV Pontificis, et adversus Bailleti censuram defendimus.* D

CAPUT III.

Pauperibus per civitatem sparsis, dein ægrotis in nosocomio inservit : virtutes heroicæ, quibus in utroque munere effulsit Sancta.

Vigebat jam tum Genuæ laudabilis consuetudo, quæ usque hodie perseverat, ut a magistratu *a*, cui a Misericordia nomen est, deputarentur aliquot nobiles matronæ in auxilium pauperum, maxime illorum, qui ostiatim per civitatem victum emendicare erubescunt. Videntes matronæ E istæ lucem, quam spargebat caritas Catharinæ, occultam licet ac solitariam vitam agentis, ad obeundum secum misericordiæ officium, subveniendo pauperibus infirmis hac illac per civitatem dispersis, eam invitarunt, hunc in finem et nummos et alia necessaria suppeditantes. Exponi nequit, quanta animi exultatione munus sibi jucundum adeo amplexa fuerit S. Catharina, illustratione superna intelligens, id consilii a Deo matronis hisce idcirco inspiratum fuisse, ut sine propriæ voluntatis metu alienæ obtemperans, Deo in persona pauperum ministraret. In isthoc exercitio non modo nutrimentum ardentissimæ caritatis suæ igni, sed occasionem insuper reperit exercendi afflictationis sui actus maxime heroicos, quos Dei amore æstuans anima obire possit.

30 Cœpit itaque, amore divino semper duce, circuire civitatem, pauperes infirmos vestigans : et sane res erat admiratu magnopere digna videre Matronam ex primariis Genuensibus, in flore ætatis, admodum vulgari habitu, defixis semper in F terram oculis, accurato in silentio per publicas incedentem plateas, invisentem modo hunc modo illum ægrotum, totamque sese eorum ministerio in operibus etiam immundissimis consecrantem. Tum maxima spiritus dulcedine perfruebatur, cum nancisceretur leprosos, gangræna, ulceribusque obsitos, sique opus illis esse lecto, domo aut re alia intelligeret, ocyus prospiciebat illis partim ex eleemosynis, quas suppeditabant pii operis consortes matronæ, partim ære proprio. Sternebat ipsorum lectos, propriis manibus eorum immunditiam et sordes expurgabat : frequenter secum domum asportabat viles miserorum lacernas, easque accurate purgabat immundis bestiolis, quibus aliquando scatebant, illasque nitidas et mundas eisdem pauperibus restituebat : speciali autem providentia Dei nullus umquam ex immundis hisce vermiculis adhæsit vestimentis ejus.

31 Frequenter adibat xenodochium, cui a S. Lazaro *b* nomen est, ubi jacebant infirmi a capite ad calcem morbis immundissimis cooperti, aspectu solo horrorem inferentes : ipsa vero inexplicabili caritate cibos illis porrigebat, medebatur

A tur vulneribus et abjectissima quæque in eorum servitio obibat officia. Reperiebat interdum nonnullos, qui ægritudinis suæ tædio victi, calamitates suas moleste ferebant, prorumpentes in verba desperationis, sibique ipsis intolerabiles facti, accedentem quemlibet injuriis proscindebant. Catharina sereno vultu excipiebat opprobria, suaviterque eorum impatientiam redarguens, sanctis verbis eos animabat, ut morbi acerbitatem tolerarent, voluntatem suam divinæ conformantes, adeo ut non esset ibidem ægrotus, qui illius auxilio non referret levamen corpori simul et robur animo.

naturæ, sordida abhorrentis, repugnantiam frangit.

32 Ut primum Catharina exercitiis tam sanctis se applicuit, durissimam intra se luctam sensit carnem inter ac spiritum, pauperum decumbentium intuens miserias: humanas quippe infirmitates naturaliter abhorrens, vehementissimam experiebatur repugnantiam ad ingerendum sese spurcitiis tam abominandis, quibus miseri illi implicabantur. Contra tam vehementes erant impulsiones ardentissimi amoris ejus, ut stimularent ipsam ad superandum omnem naturæ horrorem, immolandumque caritati sensus obluctationem. Unde ad vincendum B nauseam, quam experiebatur in medendo tot tamque diversis morborum teterrimorum generibus, frequenter ori imponebat, quin imo diglutiebat ulcerum putredinem, nonnullasque e sordidis istis bestiolis mandebat eo temporis puncto, quo stomachum vehementius naturæ vi commoveri sentiebat. Animo supra modum generoso toties actus similes repetiit, donec mollitiei propriæ repugnantiam omnem triumphavit, ex hujuscemodi exercitiis, ab ipsa annorum circiter trium c spatio obitis, tantum deinceps voluptatis percipiens, quantum sub initium experta fuerat molestiæ.

VIII. *Pari amore et animi demissione*

33 Catharinæ erga pauperes infirmos caritas ut continuo illustrior evaderet, nobilibus, sub quorum tutela et moderamine erat xenodochium majus civitatis Genuensis, vulgo Pammatone dictum, inspiravit Deus, ut ægrotantium servitium promoverent ope Matronæ hujus, heroica caritate præditæ, certi, fore ut, quantum ipsa solatii cum quoad corpus tum quoad animam infirmis esset allatura, exempli tantum atque incitamenti omnibus loci istius ministris esset præbitu- C ra ad fungendum officiis suis debita accuratione: præterquam quod loco isti non parum honoris obventurum esset ex eo, quod Matronam et natalibus suis et merito proprio illustrissimam haberet, quæ decumbentium curam susciperet. Fuit idcirco rogata d Matrona sancta, ut in commodum morbidorum in dicto xenodochio versantium, dignaretur extendere ista caritatis obsequia, quæ erga pauperes per civitatem sparsos exercuerat. Sanctam nihil moratum est, quominus oblatam provinciam lætabunda amplecteretur, utpote cujus animum præceptione ejusmodi Dominus præoccuparat: « Volo, ut, quotiescumque rogaris ad » præstanda opera pietatis, veluti ægris inservire » ac pauperibus opitulari, numquam te excuses, » et alienam semper exsequaris voluntatem. »

ægrotantibus ministrat in xenodochio majore.

34 Hinc promptum non est exponere, quanta attentione, quantoque animi fervore isthoc caritatis officio eo in loco fungeretur, instaurans in miserorum istorum solatium omnes illas actiones heroicas, quas ad id usque tempus erga alios exercuerat. Non erat ibi ullus, qui stupore non hæreret defixus, intuens Matronam conditionis excelsæ, florentem ætate, opibus hereditariis affluentem e, opulentissimæque familiæ nuptui locatam, res omnes terrenas floccipendentem, vili indutam veste ac tantum non pauperibus se assimilantem, eoque tempore in eorumdem obsequio laborem omnem majore animi vigore aggredientem, cum omnis corporalis solatii expers rigida ista jejunia celebrabat, quorum supra mentionem fecimus. Heroicæ ipsius caritati conjuncta videbatur obedientia maxime exacta erga universos xenodochii ministros, quorum imperia, etsi inconsiderata, admirabili alacritate exsequebatur, numquam aperiens os suum, adeo ut majorem ipsis subjectionem exhiberet, quam præstatura fuisset ulla ipsorum ancilla f.

A. ANONYMO.

cujus deinde rectrix

35 Reprehensiones, quibus modo ab hoc modo ab illo ex ministris redarguebatur frequenter admodum, patiebatur mira voluntatis consensione, permittente Deo, ut nihili fieret, et ea de causa sæpius vilipenderetur ab ipsis, vituperantibus modum ipsius agendi, qui ceterum satis vehementer redarguebat illorum nimis tepidam, quia mercenariam, caritatem. Ut iis contemptibilis redderetur, fecit insuper pauperies g, in quam conjecerat illam spiritus ejus, ut ad supremum profundæ humilitatis gradum elevaretur, cujus instinctu labo- E ribus propriis et alienis victitabat eleemosynis, quoadusque facta sibimet ipsi maximopere vilis et despecta, humilem sui existimationem ab insultibus vanitatis h sartam tectamque conservarit: perrexit dein etiam ipsa ad finem usque vitæ domus hortique, ad xenodochium ipsum pertinentium, locationis pretium expensis propriis persolvere.

instituta, exactam curam gerit.

36 At quantum erga Sanctam nostram reverentiæ deerat ministris, tantum venerationis ipsi impendebant nobiles xenodochii protectores i, qui cum essent seduli virtutum ejus observatores, voluerunt pii istius loci moderamen ipsi conferre, instituentes ibidem rectricem k. Catharina, acceptato honorabili hoc officio, ne ad latum quidem unguem recessit a tenore vitæ suæ humilis et abjectæ, novitque recte adeo conjungere impositi sibi muneris occupationes dum solitis perpetuæ suæ caritatis exercitiis, ut nullum ex his umquam prætermittens, illas omnes constanter adimpleret. Stupebant omnes, videntes, quot die quovis horas orationi impenderet, diuturnas frequentesque ecstases, quæ ejus mentem invadebant, eodemque tempore singularem accuratio- F nem, qua rerum omnium curæ suæ commissarum, etsi minimarum, exactissimam inibat rationem: nec umquam accidit, ut, quod ipsius exigebat officium, curare oblivisceretur l, meritoque omnes singulari Dei auxilio adscripserunt, quod, cum plurium annorum spatio ingentes pecuniarum summæ in manus illi traderentur, quæ quotidie xenodochio sustentando expendebantur, nullus umquam in rationibus ejus error, etiam minimus, deprehensus fuerit. Exacta cura, quam gerebat Catharina de rebus xenodochii, supra modum etiam mirabilis evadebat, collata cum omnimoda privatarum rerum suarum oblivione; toto quippe tempore vitæ, quam ibidem ad finem usque exegit, cogitationem de se ipsa nullam admittere umquam voluit, sed curam sui Deo semper reliquit, qui ordinavit, ut vel de marito vel de alio quoquam animum non subiret cogitatio, ne avocaretur ab officio caritatis, quæ non, quæ sua sunt, quærit, sed solummodo, quæ Domini sui.

AN-

ANNOTATA.

a *Parpera posterioris anni 1682 lucubrationis cap. 36, num. 1 antiquissimum appellat officium matronarum Misericordiæ, ad idque deputari asserit matronas octo nobiles, opulentas probatæque vitæ, earum quoque munia ibidem refert. Ubertus Folieta Genuensium Historiæ lib. 9 exordia magistratus, quem Misericordiæ appellant, innectit anno 1403, multisque laudibus exornat Pileum Marinum, archiepiscopum Genuensem, illius auctorem, qui, teste Ughello in archiepiscopis Genuensibus, sedi huic præfectus est anno 1400 : is, ut scribit Folieta, cum rem pecuniariam administrandi munus, velut episcopo indignum aspernaretur,* Quattuor *(verba sunt Folietæ)* primarios cives sibi publice datos collegas adscivit ; quos curationi huic bonorum ecclesiæ, in egestatem miserorum sublevandam distribuendorum, ac rei nummariæ tractandæ a se et a successoribus in perpetuum ablegatæ præfecit : qui magistratus a re Misericordiæ appellatus, B ingentia incrementa paullatim accepit ; amplissimis juribus a Romanis Pontificibus et a republica auctus. *Vide etiam, si lubet, Hieronymi de Marinis compendiariam descriptionem reipublicæ Genuensis cap. 2, sect. 2, num. 3.*

b *Ughellus Italiæ sacræ recusæ tom. 4, pag. 832 asserit, Genuæ numerari xenodochia quatuor amplissima, quæ a nobilibus viris reguntur : in Additione autem pag. 835 ita scribit :* Duo nosocomia sive valetudinaria pro viris et mulieribus existunt..... Primum et præcipuum Pammatonis appellatur... et non tantum infirmis, verum etiam alendis infantulis expositis, et ex his maritandis seu dotandis puellis inservit. Alterum est ægrotorum incurabilium. Magna et sumptuosissima fabrica ad alendos pauperes senes principaliter et ad alios pios usus adest, quæ Magnum hospitium communiter nuncupatur. Neque omittendum est xenodochium, ecclesiæ S. Antonii adnexum. *Verisimiliter quartum, quod Genuæ exstare asseruit Ughellus, et de quo tamen nihil addit ulterius, illud est, quod auctor anonymus hujus Vitæ a S. Lazaro appellatum tradit, et de quo ita lego Dialogi part. 1, cap. 19 :* C Contulit etiam se ad pauperes S. Lazari, ubi extremam conspexit miseriam. *Thannerus et editio Veneta anni 1615 legunt* Ad pauperes S. Laurentii : *verum Parpera, qui Sanctæ tum Vitam tum Opera juxta antiqua monumenta recudit, scripsit,* Lazari, *quem hic sequi placuit.*

c *Sancta, relatis heroicæ caritatis operibus, quæ ab initio capitis hujus 3 usque huc recensuit biographus, ita subdit in fine cap. 20, part. 1 Dialogi.* Erant, *inquit,* hæc humanitati usque adeo contraria, ut per naturam fieri nunquam potuissent, videbantur mortem allatura, quando autem vim sibi fecerat, gaudio quodam ac voluptate perfundebatur, illi ad talia semper majorem addente animum : unde factum, ut cum personis desperatis et impatientibus agere, aliaque abominanda perferre potuerit. In his functionibus, imperante spiritu, tres circiter annos desudavit *etc.*

d *Hoc ipsum Sancta testatur in Dialogo : verba dedi Commentarii prævii num. 83.*

e *Vide dicta in Commentario num. 46.*

f *Docet hoc iterum Sancta Dialogi part. 1, cap. 21 sic scribens :* Eodem loci *(in xenodochio)* subjecta erat præfectis hospitali, non secus acsi ancilla eorum esset..... Quidquid demandabatur, D humiliter et reverenter suscipiebat atque exsequebatur.

g *Consule dicta de voluntaria Sanctæ paupertate num. 46 Commentarii prævii.*

h *Vide disputata in Commentario de Sanctæ immunitate ab inani gloria num. 103 et seq.*

i *Hieronymus de Marinis cap. et sect. ad litter. a sub finem laudatis, num. 4 sic habet :* Opus hoc *(nosocomium)* creditum est duodecim viris (protectores appellant) qui aliqua simul omnes, sed plura, partita inter sese triennali cura, quaterni administrant *etc.*

k *Parpera in vita Sanctæ, anno 1682 edita, cap. 54, num. 5 asserit, annos circiter 12 ægrotorum servitio sese applicuisse Sanctam, abjectissimæ instar ancillæ : de sua ad xenodochii regimen assumptione ita loquitur Sancta Dialogi part. 1, cap. 21 :* Effecit *(spiritus)* ut ob singularem ipsius industriam,... quam hactenus circa pauperum curam exhibuerat, rectrix et magistra hospitalis constitueretur, ut periculum faceret, an propria ejus pars sublimiter de se sentiens sese extroverteret. Præfuit xenodochio annos complures *etc.*

l Interim, *inquit Sancta laudato statim cap.,* E sufficientem omnium necessitatum et negotiorum creditæ sibi domus notitiam et memoriam habuit, spiritu ipsi suppetia ferente, sine quibus muneri injuncto non potuisset satisfacere.

CAPUT IV.

De insigni amore Sanctæ in Deum, ejusque admirabili cum ipso conjunctione.

Pauculis periodis delineare velle amorem, quo II. *Incensus in Deum amor.* Deum suum prosecuta est S. Catharina, dum in hoc orbe inter mortales commorabatur, tantumdem foret ac velle vasti maris undas exiguo vase concludere ; cum ex eo temporis puncto, quo ad confessarii pedes suaviter simul ac fortiter eam attraxit Deus maximus ad se amandum, F non tantum divini amoris ignis in ejus animo, numquam defecerit, sed usque adeo creverit, ut vivere non videretur nisi ex puro amore. Fuit amor ille utilitatum suarum immemor, proprii amoris nil admixtum habens, penitusque ab omni re creata avulsus. Hinc licet Deus animæ huic frequenter degustandam obtulerit maximam spiritus dulcedinem, illius ope concedens illi prælibare nonnihil ex immenso illo torrente consolationum, quibus affluit cor Beatorum, nihilominus quam poterat maxime, satagebat Catharina illam devitare *a*. Prioribus ferventioris vitæ suæ annis, postquam sacro Epulo refecta fuisset, sensit tanta suavitate animum repleri, ut jam inde videretur sibi paradisi delicias experiri : at illa subito ad amabilissimum Deum suum se convertens, aiebat : « O Amor, an istarum forte dulcedinum ope ad » te attrahere me velles ? Ah quam nihil volo ex» tra te, nec aliquid cupio, quod procedit *b* a te, » sed unice te desidero, nec pensi habeo talibus » auxiliis venire ad te. »

38 Deinde supplex eum precata est, ut vellet deinceps numquam amplius solatia ejuscemodi ipsi impertiri, quæ tamen tanto amplius *c* in ani-

nil remunerationis aut solatii expetens, d

A animam istam effudit Deus, quanto clarius agnoscebat, illa ab ipsa recusari. Cupivisset ipsa, ut creaturæ omnes Deum diligerent, eique servirent absque spe *d* ullius remunerationis cum terrenæ tum cælestis, unde solebat dicere : « Fierine potest, dulcis Amor mi, ut absque consolatione » et spe boni tam in cælo quam in terra amor » et obsequium impendendum tibi non sit? » Interdum revolvens dictum illud Christi ; « Qui » habet mandata mea et servat ea, hic est, qui » diligit me, » videbatur sibi præ omni alio magis obligari ad exhibendum amorem erga Deum, majori solicitudine divina illius mandata observando; hinc exclamabat : « Amor, si alii vinculo » uno ad obtemperandum mandatis tuis adstrin» guntur, ego denis ligari volo, siquidem omnia » suavia sunt et amore plena, nec tu imperas il» la, quæ observantibus vergant in malum, sed » magis, quæ pacem, amorem conjunctionemque » inducant : verum intelligere illud non valet, nisi » qui experitur. »

non facile explicabilis : ferventi responso

B 39 Inflammatum tamen ejus cor abunde id expertum est, ut ipsamet sæpius testata est circumstantibus, inquiens : « Ah! si quod cor meum » sentit, dicere possetis! » Rogata vero, ut in eorum consolationem instructionemque proferre aliquid dignaretur, respondit : « Non invenio » apta tam incenso amori vocabula *e* : solum vo» bis dicere queo, si illius, quem cor hoc per» sentit, scintilla unica in infernum delaberetur, » totus evaderet vita æterna ; quia tantus ibi amor » esset, ut dæmones fierent angeli, et pœnæ » consolationes, etenim cum amore Dei consi» stere pœna non potest. » Hæc aliaque ejuscemodi inflammata verba inexplicabiliter accendebant mentem cujuscumque eam audientis, et in admirationem Matronæ hujus, seraphim instar amantis, rapiebant personas innumerabiles, quas inter fuit religiosus quidam vir prædicator *f*, qui, auditis ex ipsius ore admirabilibus variis divini amoris expressionibus, seu hujus animum experiri, seu ad amplectendum Regularem statum illam cuperet allicere, cœpit hujus supra secularem prærogativas extollere, subdens, se, utpote religioni consecratum, aptiorem esse ad amandum Deum, quam foret ipsa : quoniam, rebus omnibus terrenis remisso nuntio, expeditior liberiorque erat C ad diligendum Deum suum, qua libertate carebat, cum adhuc conjugii vinculo esset mundo alligata.

asserit amorem purum re nulla

40 Sermonem ejusdem vix excepit Catharina, quin impatiens amori suo limites præscribi, ocyssime assurrexerit; accensoque vultu, scintillantibus oculis, et veluti extra se rapta præ amore, in corde ejus effervescente, in hæc verba prorupit : « Si persuasum haberem, cucullo isto » tuo mihi vel minimam amoris scintillam adji» ciendam, dum aliter facere non possem, deor» sum de scapulis tibi abstraherem frustatim. Cete» rum quod asseras, ob renuntiationem a te factam, » statumque Regularem, in quo es, et merita con» tinuo accumulas, plus tibi, quam mihi esse » meritorum, bene tibi sit, illa non inquiro : at » vero quod ego tanto Deum amore prosequi *g* » non possim, quanto tu, numquam in animum » induces meum, quoniam impediri nequit, cum» que impeditur, amor iste non est totus mundus » et expurgatus. » Verba hæc tanto cum fervore protulit, ut solverentur atque in humeros defluerent capilli ejus omnes, adeo ut eo instanti ad insaniam redacta videretur.

41 Omnes, qui circumstabant, stupore abreptos relinquens, in cubiculum suum se recepit, ubi amorem suum in Deum effudit, exclamans : « O Amor! quis me impediat, quominus amem » te ? Etsi in castris militum degerem, nedum » in statu, in quo versor, haud metuerem, ne » aliquis impedimento mihi esset, quin amarem » te, sique vel mundus, vel conjugalis status, » vel res quæcumque alia amorem posset impe» dire, qui aliud esset amor, nisi res vilis nimium » pretii : at novi ego, quod amor vincat omnia. » Et quoniam fuit, qui dixit, illam facile posse esse circumventam a dæmone, responso hoc excepit : « Credere nequeo, amorem, qui proprius » non sit, fraudi umquam posse subjectum esse. » Super hoc a Deo peculiariter fuit illustrata, qui interne ipsam alloquens, certam reddidit, quod purus amor, qualis ipse Deus *h* est, nec vinci, nec impediri, nec retardari queat re quacumque, quæ adimat libertatem amori isti, in quem fraus cadere nequit : atque idcirco eam animans ad prosequendum sine interruptione amorem ejusmodi, ad cor ei dixit. « Nolo, ut umquam oculum E » convertas, nisi in amorem, hic te confirmes » volo, nec inde recedas ob casum quemcum» que, qui tibi aliisve, seu intus seu foris, acci» dere possit. »

A. ANONYMO. impediri posse, a Deo sic edocta. h

Ex intuitu Passionis Dominicæ i

42 Legem hanc sibi a Deo dictatam observans Catharina, adauxit semper magis amoris ignem, adeo ut frequenter ingemiscens lamentaretur, inter homines nonnullos reperiri, qui cum non diligerent, quoniam ipsi videbatur omnino fieri non posse, ut alius *i* extra Deum amaretur, maxime inspiciendo amorem immensum, quo Deus ipse prosecutus fuerat humanum genus, pro cujus salute homo factus, crudelissimam passionem mortemque acerbissimam subire non recusavit. Quapropter ad aspectum gravium suppliciorum a Redemptore suo toleratorum, et ingrati *k* hominum animi, ob quem nihilominus amantissimus Deus beneficiis ingratum hominem non cessat prosequi, crescebat in ipsa flamma hæc, quæ cor absumebat : reminiscens autem se tempore majoris animi tepiditatis a Deo vocatam fuisse gratia tam efficaci, ut eam Magdalenæ ac Pauli vocationi *l* soleret conferre, divinam admirans clementiam, tota in amorem rapta inquiebat. « Deus homo » factus est, ut faciat me Deum, ideoque eniti » volo, ut tota per communicationem Deus fiam. F » Quid volo supra cœlum, o Deus meus, nisi » ut per te ardeat cor meum hic in terra ? Aliud » non volo nisi te, Domine mi, nec umquam » quiescere potero, quamdiu eo non pertingam, » ut tota abscondar in divino pectore tuo, in quo » evanescunt formæ creatæ omnes. »

crescit in Sancta amor in Deum, cujus

43 In hunc modum diffundebatur incendium amoris, quod tamen majora indies sumens incrementa cor ejus exurebat : unde rationabilium creaturarum amore non contenta, solebat res inanimatas ad amandum Deum suum provocare. Idcirco domus suæ hortum ingrediebatur aliquando, plantasque intuens, aiebat : « Non estis vos » creaturæ Dei mei ? Amate illum igitur et bene» dicite ei. » Verum exhalationes ejusmodi non modo levaminis nil afferebant inflammato ejus cordi, sed augmentum potius addebant ignis divini flammis, quibus illa resistendo impar cum esset, tanto impetu accelerabatur motus cordis, ut vehementissime resiliens e pectore excessurum videretur : et quia angustum nimis reddebatur ad continendum ardores amoris Dei tam intensos, extendebantur in superficiem corporis, quod calefiebat adeo, ut qui manum admoveret, calorem ferre non

A. ANONYMO.

non posset. Ea in parte, quæ cordis regioni respondet, ulcus apparebat, quod ad partem usque oppositam recta pertingeret : quamobrem illud tuendi ergo manum unam applicatam ei solebat gerere, cum ea in parte attactum nullius pati valeret, quin vehementissimus oboriretur dolor *m*.

mirabiles aliquot effectus recensentur.

44 Alias tam vehementes erant divini amoris impulsiones, quibus incensæ hujus Amatricis animus impetebatur, ut respirationem adimentes, ægre paterentur illam voce admodum submissa verbulum aliquod proferre, dicendo : « Jam mi» hi cor evanuit, quod præ amore consumi sen» tio ; » unde mirum non est, si iis, quos ad virtutem instituebat, indicaret, futurum ut, si post mortem suam cor suum inspexissent, illud ex amore combustum *n* invenirent. Interdum in cubiculum se recipiebat, ibique humi strata exclamabat : « Amor ! non possum amplius ; » et anguis instar sese volutans, suspiria emittebat ac lamenta, adeo ut accurrentes domestici omni modo, sed incassum, conarentur eam refocillare, cum non adesset ibi ullus, qui levamen aliquod posset adferre, præterquam idem ille amor, qui suaviter ipsam affligebat. B Interdum angusto quodam loco sese abscondens, lingua terram lambebat, ibique audiri se non posse existimans, in altissimos erumpebat clamores. Denique ejus naturæ erat amor, qui in pectore illius flagrabat, ut ipsamet eum expromendo non esset, unde solebat dicere : « Talem amoris sensum in corde meo » experior, ut certa sim, fore ut, si manum igni » materiali impositam haberem, facilius manum » sustinere possem, quam cor in tanto ardore *o* » veri hujus amoris, quem lingua exprimere et » intellectu assequi non valeo. »

x. *Mira Sanctæ etiam inter actiones*

45 Non est, qui ignoret, amori præsertim esse proprium efficere, ut amans amato ea se ratione conjungat, ut res duæ non nisi una evadant. Hinc est, quod amor inexplicabilis, quo in Deum ferebatur Catharina, perfecte adeo eam avulserit ab omni re creata, tam singulariter summo Bono conjunxerit, ut unitas ejusmodi explicari melius nequeat, quam adhibitis ipsis illius verbis. Aiebat frequenter : « Si comedam, si bibam, si am» bulem, si stem ; sive loquar, sive taceam, dor» miam aut vigilem ; sive in ecclesia, sive domi, » vel extra domum sim, seu sana, seu infirma, C » seu moriar, seu vivam, omni hora et momen» to cursus vitæ meæ volo totum illud esse in » Deo et per Deum. » Et sane ejusmodi sensa animi tam accurate opere exsequebatur, ut stupore defixus hæsurus fuisset quilibet, eam intuens omnibus fungentem corporis sensuumque officiis, et eodem simul tempore ab hisce alienatam. Si ecclesiam ingrediebatur vel solemni Missæ sacrificio, vel concioni, vel divinis officiis interfutura, stabat interius ita in Deum absorpta *p*, ut nil videret eorum, quæ ad altare operabantur sacri ministri, nihilque veluti audiret eorum, quæ de suggesto proferebant oratores sacri : nec aliter ei fas erat agere, id ipsi non permittente suo dulci amore.

externas cum Deo conjunctio.

46 Accidebat sæpe, ut, cum oportebat eam externis occupationibus navare operam, deceretque vel cum aliis loqui, vel advertere animum ad id quod rogabatur, vim sibi, quam posset maximam, inferret ad satisfaciendum proximo *q* in exteriore isto opere : ne autem muneri hic suo deesset, Dominum orabat, ut præberet divinum suum auxilium, quo posset adamussim exsequi, quantum exigeret necessitas : cumque exaudita esset, ambulabat, loquebatur, respondebat atque ita operabatur, ut quivis existimasset, illam cogitationes suas omnes in similes actiones intendisse : re tamen ipsa negotio plane alio occupabatur ejus animus, qui tempore eodem perfecta cum amore suo conjunctione fruebatur ; unde, finito opere, fatebatur : « Nescio utique aliquid » a me dictum fuisse. » Cum opus illi erat interdum vacare rebus vel ad propriæ domus curam, vel ad xenodochii directionem pertinentibus, nulla laboris cujuscumque habita ratione, salagebat iis se expedire, quam posset ocyssime, animo tamen a rebus externis semper alienato, adeo ut negotium aliquod vix absolvisset, quin illius penitus oblivisceretur, nullo illius memoriæ inhærente vestigio. D

47 Vivebat S. Catharina de hac cum Deo conjunctione adeo solicita, eo quod, metuenti, ne inter animum summumque Bonum suum res aliqua creata mediam se interponeret, videretur vix non impossibile una cum Deo proximum suum diligere. Idcirco quadam vice ad Amorem suum conversa, dixit ei : « Domine, tu præcipis mi» hi, ut proximum amem : at ego alium quam » te amare nequeo *r*, nec volo, ut umquam se » admisceat amori erga te meo amor alterius rei, » quæ non sit tu ipse : quid igitur faciam, o Amor? » E Quare divina voce illico fuit interne instructa, quæ edocuit illam, quomodo quicumque amat Deum, pariter amare debeat illud omne, quod ipse amat, quodque consequenter deberet illa etiam et proximum diligere, quem tanto amore prosequitur Deus, et, quotiescumque necesse foret, pro illius salute et animam et corpus impendere : hinc est, quod nullam umquam ipsa effugerit occasionem, qua proximo auxilium præstari posse cognosceret, quæcumque etiam perferendæ essent molestiæ, ac salutis propriæ periculum subeundum.

48 Verum anxia semper, ne umbra creaturarum, ad quas accedebat, obfuscare valeret imaginem Creatoris, quam indelebilem cordi suo impressam servabat, a Deo obtinuit in obsequio proximi exercere se, ea tamen conditione, ut, simul ac impleta essent caritatis officia, omnem illorum recordationem amitteret. Solebat ipsa arctissimæ suæ cum Deo conjunctionis confirmandæ gratia, usurpare effatum illud S. Pauli : « Quis » me separabit a caritate Dei? » singillatim appellans omnia, quæ ab Apostolo expressa sunt : F et re ipsa nec injuriæ, nec despectiones, nec prospera, nec adversa, nec morbi, nec tentationes *s*, nec quicumque cogitatione fingi potest, casus ullus, valuerunt umquam animam illam electam quantulumcumque avellere a Deo suo, cui anhelabat continuo arctius conjungi ; adeo ut postremis vitæ annis si eveniret, ut vel mortuos videret, vel de morte sermonem audiret, sese percelli sentiret gaudio interiore inopinato, quod in ea suscitabat desiderium exuendi aliquando mortale illud corpus, ut æterno suo Amori indissolubili nexu conjungeretur.

49 Crevit in hunc modum Catharinæ cum Deo admirabilis conjunctio, ut ex tunc se ipsam nec videret nec agnosceret, tota præ amore in ipsum Deum transformata : quæ res aptius exprimi nequit, quam propriis illius verbis, ab ipsa crebro repetitis : « Deus est esse meum, fortitu» do mea, bonum meum, voluptas mea, mea » beatitudo : sed illud meum, quod voco, in » tantum dico, in quantum aliter exprimere ne» queo : nescio autem amplius aliquid esse vel » meum

A » meum, vel voluptatem, vel bonum, vel fortitudinem, vel firmitatem, vel tantillam beatitudinem; nec possum oculum convertere ad aliquid, quod est extra Deum, sive in cœlo, sive in terra; adeo ut erubescam, verba proferens tam dissona illi, quod est et experior in me. » Alias totam in Deum abreptam se sentiens, aiebat cum Apostolo: « Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus: non novi habere me vel animam, vel corpus, vel cor, vel voluntatem, vel quidquam aliud: nec aliud video, aut sentio, aut gusto, nisi purum amorem, adeo ut ita me in Deum transformatam experiar, ut ab eo certior facta, non metuam amplius, ne perdam eum; unde spes t me deficit, et per eam, quæ vigilat in me, claritatem videor amplius fidem non habere. »

t

ANNOTATA.

a *Quam merito id post antiquiorem biographum scribere potuerit Vitæ hujus auctor, colligitur ex iis, quæ contra Bailletum disputavimus in Commentario num. 105 et seqq.*

B b *Vide denuo dicta in Commentario num. 106.*

c *Testatur id etiam Sancta Dialogi part. 1, cap. 17:* Deus tamen, *inquit*, non sinebat eam e fonte divinæ illius suavitatis emergere: et quamvis diceret, se nolle experimenta sui amoris, nihilominus continue absorbebatur in mare divini amoris, licet non semper ex una et eadem visione, sed multis ac diversis.

d *Dialogi part. 3, cap. 12 his verbis inter alia Deum alloquitur Sancta:* Operaris solummodo propter utilitatem hominis, et vis, ut ipse tantum propter honorem tuum operetur, non ob commodum proprium. Tu, qui es Deus ac Dominus, dum hominis in terris operabaris salutem, neque animæ, neque corporis tui commodum tibi erat propositum; sed nec quando ipsum salvas, tuam spectas utilitatem, ita non vis, ut homo intuitu proprii commodi sive animæ sive corporis tuam perficiat voluntatem, præsertim quum tua voluntas sit omnino nostra utilitas, sed hoc a misero et cæco homine non cognoscitur. *Scilicet ut maximam puri amoris perfectionem in omnibus operibus suis quærebat Sancta,* C *ita omnes etiam alios operari desiderabat: hinc etiam factum, ut biographus antiquior in persona Sanctæ ita loquatur cap. 20:* Sed nolens Deus hominem ex timore a malo abstinere (quam diu namque occupatus esset timore, nunquam aditus pateret amori) solummodo autem ex amore, non objicit ipsi tam tremendum spectaculum, *scilicet pœnarum inferni. Paulo tamen infra subjicit, Deum etiam talia ostendere,* quæ ad deserendum peccatum timorem incutiant, ut eum postmodum ad amorem perducat.

e *Biographo consonat Sancta Dialogi part. 3, cap. 12 dicens:* O si quis sciret id, quod spiritus in hoc statu *(veræ per amorem purum nuditatis)* persentit, satis nigra et fœtida ipsi apparerent verba. Quid igitur agent linguæ et corda, quæ illos conceptus nequeunt exprimere? Secreti sunt et abstrusi *etc. Similia leguntur etiam alibi: vide, si lubet, ejusdem partis Dialogi cap. 4.*

f *Phrasim Italicam* Un religioso predicatore *ad litteram reddidi. In antiquioribus editionibus Italicis Vitæ prolixioris lego* Un frate Predicatore, *unde Thannerus vertit:* Frater quidam Ordinis Prædicatorii: *incertum, an in antiquioribus exemplaribus non exciderit vox una aut altera: nam licet Parpera in Vita Sanctæ, edita anno 1681 tantum scribat* Un frate Predicatore, *quæ voces, ut præferunt, designare videntur personam, institutum S. Dominici professam; tamen in Vita, anno 1682 vulgata, historiam ibidem infra relatam late pertractans, virum hunc religiosum ait fuisse P. Dominicum de Ponzo, Ordinis Minorum Observantium S. Francisci Assisiatis, virum Apostolicæ prædicationis munere feliciter perfunctum. Forte igitur antiquior biographus voci* Predicatore *nonnulla addidit, ut jam dixi, quæ deinde casu exciderint; forte tantum voluit virum indicare a munere, quo fungebatur; eam ob auctoritatem Parperæ, antiqua omnia instrumenta scrutati, videtur omnino tenendum, virum hunc religiosum, fuisse Ordinis S. Francisci. Hæc porro hic observavi, ne quis, Thanneri interpretationem legens, hallucinetur.* A ANONYMO.

g *Consule disputata in Commentario num. 101 et seq.*

h. *Non sunt hæc stricte accipienda, quasi in homine caritas sit ipse Deus, sed, ut in locorum difficilium Explicatione ait Thannerus, quod homo, Deum puro amore prosequens, se ipso exuatur ac spolietur, et in Deum demergatur, qui in creatura* E *sua deinde operetur cum ipsa, ut scribit Sancta part. 3 Dialogi, cap. 5:* O Amor, omnia salutis nostræ opera tu perficis, quæ nos absque te præstare neque possumus neque scimus.

i *Vide dicenda infra ad litter.* q.

k *Eleganter de eo loquitur Sancta in Dialogo part. 3, cap. 1:* Quandoquidem, o Domine, te ardentissimo amore hominem complecti intelligo, cuperem scire causam hujus amoris, maxime cernens eum a tua voluntate penitus dissentientem, ab amore tui alienum, tuis operationibus repugnantem, in omnibus tibi plane contrarium. *Et ejusdem partis cap. 12:* O Domine, quam amorosam curam diu noctuque geris hujus hominis, qui se ipsum non cognoscit, et multo minus te, Domine, tametsi illum tantopere ames, tantaque diligentia quæras, ac tanta patientia exspectes et sustineas per hunc divinum amorem.

l *Vide, quæ de hac comparatione disseruimus in Commentario prævio num. 52 et 53.*

m *Vita prolixior cap. 7 narrationem hanc fusius refert:* Videbatur, *inquit*, cor vulnere sauciatum, protendente se ante et retro ad partes F cordi oppositas, quo sæpe manum levaminis ergo admovit: cor quoque attrahebat et reddebat spiritum instar follis nunc magis nunc minus; saltem totum biduum citra mortem non potuisset perferre, sicut tum temporis observatum.

n *Facta non est inspectio ista, ut tradit Vita prolixior cap. 52, et nostra infra num. 102: quare autem fuerit neglecta, inquiretur in Gloria posthuma num. 10 et seq.*

o *De amoris incendio, quo flagrabat, statui potest ex eo, quod refertur infra num. 97, quodque in Commentario attigimus num. 129. Adde, quæ habet Sancta Dialogi part. 3, cap. 10:* Cor tam acutis amoris jaculis sauciat *(Deus)* ut omnino videatur corpus dissolvendum præ ardore amorosi ignis, subtilis ac penetrantis.

p *Consule Commentarium prævium num. 85 et 86.*

q *Ex hisce aliisque confirmantur, quæ disseruimus num. 108 et seqq. Commentarii prævii.*

r *Multa vere heroicæ erga proximum caritatis opera cum exercuerit Sancta, hic iterum, conformiter ad dicta in Commentario, oportet ejus verba moderate accipere, ut tantum significare volue-*

A. ANONYMO.

fuerit, se amore in proximum ferri non posse, si amor ille amori in Deum obstaculum poneret: quid quod ea dici possint prolata ex summa amoris in Deum vehementia, mixta cum aliqua anxietate, ob quam verebatur, ne proximi dilectioni sese impendens, imminueret amorem erga Deum.

f *Dialogi part 2, cap. 6 sic lego:* Et cum his inimicis *(mundo, dæmonibus et natura, pravi-habitibus plena)* ipsi fuit pugnandum, donec cunctos suos vitiosos habitus internos et externos profligasset; hi enim sunt, qui homini quodlibet suscitant bellum; si tales non essent, nemo unquam tentaretur, nisi ad augmentum gratiæ, et hæc tentatio fere omni caret periculo; nam Deus ipse tentationem, quam bono nostro immittit, sustinet. *Vide dicta de fortitudine amoris Sanctæ in Commentario num. 93 et seq.*

ι *De hisce, aliisque, quæ toto hoc num. recensentur, in Commentario satis disseruimus num. 92 et seqq., allatis pluribus ex Sanctæ Dialogo testimoniis, quæ ibid. vide.*

B

CAPUT V.

Sanctæ erga Jesum in Eucharistia latentem amor ac desiderium singulare: horror odiumque peccati omnis.

X I. Eucharistia, velut remedio, ut Deo jungatur, utilissimo

Quemadmodum omnia Catharinæ consilia eo spectabant, ut arctissima, quam creaturæ alicui liceret in terra consequi, conjunctione cum Deo potiretur, ita agnoscens, ad eam comparandam auxilium efficacissimum, a divino nostro Præceptore ac Redemptore nobis relictum, esse Corporis ejus, Eucharisticis velati speciebus, alimentum, eam plane ob rem erat illud omnium S. Catharinæ desideriorum illecebra, sentientis dulci quadam vi abripi se, ut Pane isto Angelico vesceretur, ita ut, quantumcumque in omni re alia studeret ipsa alienæ voluntati se conformare, nil desiderans ex iis, quæ nollent alii, in hoc tamen nequierit ad alieni arbitrii regulam voluntatem suam attemperare. Idcirco cum injunctum illi fuisset, ad sacram Mensam ne accederet, alacriter utique ab ea abstinendo obtemperasset, at vero nequiisset deponere desiderium sumendi Dominum suum speciebus Eucharisticis reconditum, ut ipsamet testata est, dicens: « Si sacerdos dice- C
» ret mihi: Nolo Eucharistiam accipias; recte
» quidem: at nequeo ego dicere, Nolo *a*. » *a*

quotidie pascitur: ea vero privata

51 Hinc est, quod, etiamsi maxime urgentia essent negotia, quibus frequenter admodum implicabatur, gravissimique morbi, quibus non raro diu conflictabatur, non prætermiserit diebus singulis sacro Pabulo se reficere; sique interdum ad eo abstinendum compellebatur, intolerabiles experiebatur angustias, videbaturque cælesti Cibo privata nulla ratione vivere posse. Multoties sumptum est experimentum, verene instinctu illo a Deo donata esset: verum ejusmodi erant symptomata, quæ eam invadebant, quotiescumque coacta erat Domini sui Corpore non vesci, ut commiseratione moti, qui eam observarent, dilucide intelligerent, experimenta similia divinæ voluntati adversari. Religiosus vir quidam *b*, spiritum ejus non satis edoctus, dum quadam vice de *b* quotidiana Eucharistiæ sumptione sermonem cum D ea institueret, ausus est monere, in facto illo vitium fortasse intervenire posse, quod auctoritatibus variis rationibusque demonstrare conabatur. Hæ terrorem incusserunt teneræ illius conscientiæ, quæ vitium metuens per dies aliquot compulit differre accessum ad mensam Eucharisticam, cum timorem ejusmodi pluris faceret quam consolationem satisfactionemque sacri Convivii.

intolerabiles dolores

52 At caro stetit Sanctæ hæc abstinentia; siquidem tam graves tamque extraordinarii fuerunt dolores, quos his diebus passa est, ut familiares ejus, experientia certiores redditi, aliud non suppetere remedium, nisi jubendo eam resumere intermissam sacræ Mensæ frequentationem, statim ad virum religiosum nuntium miserint, qui illico præcepit ei, ut imposterum Deo suo quotidie *c* vesci semper pergeret, omnemque scrupulum vitii, quod pertimescebat, in ipsius exoneraret conscientiam. Die quodam cum ex morbo gravissimo eo esset redacta, ut de vita ejus dubitaretur, ignorantibus medicis, qua ratione Ægrotæ periclitanti levamen allaturi essent, ipsa a Deo illustrata confessario suo dixit, fore ut, si ter sacra Eucharistia reficeretur, cessarent dolores omnes, E quibus opprimebatur; atque ita contigit, siquidem post tertiam refectionem remansit libera omnino et sana. Jam inde post primam, indicans angorem immensum, quo cor affligebatur, dixerat: « Non est mihi cor, quale aliis: non delectatur » quippe meum nisi Domino suo, ideoque date » illum mihi. » Apprime re ipsa notum erat, solum istud alimentum utile esse ad vitam ipsi incolumem conservandum, quoniam sola illius privatio mirum in modum eam consumens, angores lethiferos inferebat.

patitur: eam sumendam

53 Quadam vero vice cum somniavit, fore ut eo die Eucharistia refici non posset, tantum inde mœrorem hausit, ut, quantumcumque difficulter in fletus prorumperet, cum expergefieret, cervical totum lacrymis madefactum invenerit. Ex eo denique tempere, quo vigore insolito primum vitæ suæ fervorem resumpsit, cœpit experiri, tam incenso erga Jesum in Eucharistia latentem amore sese abripi, ut sancta erga sacerdotes invidia afficeretur, intuens, licitum illis esse sacrosanctum Corpus hoc contrectare, eoque vesci quotidie; ac tantum non conquerebatur sibi etiam non licere in die sanctissimi Natalis celebrare *d* Missas tres, quas a sacris ministris celebrari videbat. F *d* Accidebat non raro, ut, cum incruento Sacrificio interesset, in mentis excessum raperetur: at numquam fiebat, ut, appropinquante sacræ Refectionis tempore, sibi ipsi non restitueretur, eoque instanti ad Deum conversa, aiebat: « O Domine, etiam mortua, opinor, ad te sumendum » reviviscerem, et si porrigeretur mihi hostia non » consecrata, eam ex gustu discernerem *e*, velut *e* » vinum ab aqua. » Idcirco longum ipsi videbatur momentum omne, quo consecratam Hostiam accipere moraretur sacerdos, eamque extra cor suum degere, pati non poterat, hanc suum asserens esse cibum.

interdicti tempore quotidie urbe egreditur

54 Contigit circa annum MCCCCLXXXIX, qua ex causa nescio, ut ab Innocentio VIII Pontifice Maximo ad paucos aliquot dies civitas Genuensis interdicti Ecclesiastici pœnæ subjiceretur *f*: *f* unde Sancta, quæ pro solito more suo ad Eucharistiam accedere non poterat, industrio amore methodum suggerente, qua sibi prospiceret, quotidie ad milliare unum extra urbem progrediebatur ad ecclesiam quamdam, ut ibidem sacro

A cro Epulo vesceretur, videbaturque ipsi corpus suum in omnem locum pari velocitate transferendum ac ipse spiritus; tam vehementi impellebatur desiderio, ut amato suo Bono semper conjungeretur.

XII. *Peccatum omne odio habet Sancta.*

55 Si difficile explicatu est, quam insignis esset amor, quo flagrabat cor S. Catharinæ erga Deum, cui in hac vita arctissime conjuncta fuit, non minus arduum est expromere, cujus naturæ foret odium, quo ipsa perpetuo abhorruit quodcumque animam a summo Bono segregat. Sub initia resumpti fervoris non poterant memoriæ illius repræsentari errores sui præteriti, quin tanta indignatione in omne genus peccati, quantumcumque levis, conversa, sibimet ipsa oraret justitiam et vindictam, dicens : « Nollem in hac » vita gratiam aut misericordiam, sed justitiam et » ultionem; » in eumque finem videbatur minime solicita de lucrando indulgentias plenarias *g*, non quod magno in pretio ac veneratione eas non haberet, utilissimasque non existimaret, sed quod partem propriam potius punitam ad eum modum, quo merebatur, quam similis satisfactionis ope absolutam videre cupivisset.

g

B

et ec culpæ levis visione pene exstinguitur.

56 Tolerasset supplicium quodcumque et cruciatum potius, quam solam offensæ Dei visionem pateretur; unde solebat dicere : « Amor mi! » quælibet alia pati valeo; verum offendisse te, » res est mihi tam horrenda tamque intolerabilis, » ut orem te, pœnam quamvis aliam subire me » ut jubeas, præterquam eam, qua videam, » quod offenderim te. Injurias, quas intuli tibi, nolo intulisse, nec, quod umquam deliquerim contra te, probare possum, et in hora mortis dæmones potius omnes cum quantis placuerit » terroribus ac tormentis exhibe mihi, quia » nihili ipsos facio, si conferantur cum offensa » tui, quamvis minima, quæ nihilominus minima esse nequit, cum tuam tam excelsam lædat » majestatem. » Odium istud, quo peccatum aversabatur Sancta, tantum in ipsa crescebat, quanto clarior evadebat cognitio, qua deformitatem ejus debitamque ipsi pœnam perspiciebat. Cum quadam vice ostendisset illi Deus, quantum malum sit unum solum peccatum veniale, aiebat : « Tunc cum vidi, quid inferret minimus contra » Deum actus, quomodo non morerer, ignoro :

C

» et si tam horribilis mihi visa est umbra sola » unius peccati venialis, quid erit mortale? Existimo futurum ut, qui visurus illud esset, immortalis si foret, fieret mortalis, quoniam levissima » ista visio dumtaxat, quæ non nisi unico duravit instanti, si paulo diutius fuisset protracta, » in nihilum redigendum erat corpus meum, tametsi fuisset adamantinum : et commentum videtur mihi quidquid dico, habita ratione illius, » quod intelligere non valeo : tunc vix non » defecisse me scio, cum brevis ista visio adeo » me perturbarit, æstuaret in venis sanguis, » omnisque humor corporis inversus fuerit, debilissima me relicta *h*. »

h

Non in se tantum, sed et in aliis peccatum

57 Hinc summus ille horror oriebatur, quo culpam non in se ipsa tantum, sed et in aliis detestabatur : idcirco si contingebat, ut proximi delicta excusare non posset, persuasum tamen habere non poterat, ea ab ipsis deliberata voluntate admissa esse, cum videretur ipsi fieri non posse, ut creatura ratione prædita eo perduceretur, ut plena cum animadversione Deum offenderet; ideoque ad peccatorem conversa exclamabat! « Quo ruis, homo infelix! Cui absumis tempus, » quo tantopere indigebis? Cui impendis facultates, quibus cælum oportet acquirere? Cui tradis te ipsum, qui animæ tuæ curæ applicare te » debes? Cui servas animam, quam Deo conjungi necesse est? Omnia hæc in terram convertisti, quæ aliud nil est, nisi semen aptum ad » producendum fructus, quibus in inferno, dæmonibus sociatus, vescaris, ubi deges desperatus, eo quod gloria excideris, ad quam conditus eras, vocatusque a Deo fuisti tam suavibus » inspirationibus, videbisque, non eum tibi, sed » te solummodo ei defuisse.

A. ANONYMO.

aversatur; nullum etiam leve

58 » Quapropter cognosce *i*, quod si videret homo, quid inferat peccatum unicum, in accensam » fornacem se esset immissurus, ibi cum corpore et anima vitam agere præoptans, quam sufferre peccatum : sique mare ignis foret, in medium illius demersurus se esset ad fundum usque; » unde, si saperet, numquam egrederetur, si » dumtaxat oporteret exeuntem intueri dictum peccatum. » Neque ejus, quo culpam abominabatur, odium stetit in nuda illius consideratione : sed attendens, liberum nostrum arbitrium partemque hominis deteriorem fontem esse, ex quo scaturiat peccatum, in illa, tamquam Deo suo refragantia, fervebat indignatione, inquiens, quemcumque Deo suo volentem adhærere, debere adversari omnibus hisce, quæ inimica sunt Deo; et quemadmodum pejus nil, Deoque magis contrarium invenitur, quam humanitatis pars deterior et arbitrium creatum, ita ad utrumque odio habendum præ omni alio stimulabatur, ipsique tantopere displicuit utrumque, ut, quoties liceret, contemptui haberet, velut creaturas, quæ absque Dei gratia ad eum offendendum *k* unice sunt idoneæ.

i

E

k

a conversione deliberate admisit.

59 Ex hoc tam vehementi adversus omnem culpæ umbram odio promanabat tam singularis ipsius cautela, ut a divinæ vocationis suæ tempore quoad usque vixit, nullam, etsi levem, umquam commiserit voluntarie *l*; at quemadmodum humana fragilitas levioribus lapsibus, non voluntariis, immunis esse nequit, si contingeret, ut aliquem eorum præsentiret, etiamsi secura esset, ab omni reatu culpæ immunem se esse, eo quod non concurrisset voluntas, nihilominus mœrore inde conficiebatur ad eum modum, quo tenera ætate adolescentulus docilis *m*, qui incaute in rem quamdam vituperio dignam lapsus, si accidat eum de illo commonefieri, faciem verecundo rubore obtegit, magis ob aliorum dicta, quam quod deliquisse se cognoscat; ac propterea cum ad confessarii pedes se prosterneret, sacramentalem absolutionem receptura, aiebat : « Nescio, quo pacto confessionem instituam, non » enim sentio partem in me ullam, quæ argui » possit, dixisse aliquid, cujus stimulus pungat conscientiam : confessionem nolo præmittere, et » cui peccatorum meorum culpam adscribam, » ignoro : volo accusare me et nequeo. »

l

m

F

ANNOTATA.

a *Vita prolixior cap. 28 duo commemorat, quibus præbere assensum nequibat Sancta, peccatum scilicet, et Passionem Christi : non enim poterat velle, Dei Filium tam dira sustinuisse, ac demum ita subdit :* Tertium, quod recusare non poterat, asseruit, esse sanctam Communionem, quæ non est aliud, quam ipse Deus. Hic quantum sacerdotibus deferret, demonstravit, affirmans, se patienter laturam, si sacerdos nollet sibi venerabile Sacramentum porrigere, neque pertinaciter

A. ANONYMO. ter postulaturam, sed a porrecturo non posse non accipere.

b *Verisimiliter Angelus de Clavasio, ut dictum est in Commentario num. 26.*

c *Consule disputata in Commentario num 65.*

d *Vide Commentarii prævii num. 68.*

e *Vita prolixior cap. 3 rationem addit verbis sequentibus :* Hoc ideo, quod consecrata Hostia ipsi quemdam amoris radium, fundum cordis penetrantem, immitteret.

f *Parpera in Vita Sanctæ, edita anno 1682, dicit, interdicto causam dedisse litem quamdam, quæ agitabatur inter duos fratres familiæ Mariæ : ibidem per conjecturas asserit, ecclesiam, ad quam Sancta se contulit, fuisse Minorum Observantium, de Monte dictam : interdicti vero tempus circumscribit spatio dierum decem.*

g *Quamvis id Sanctæ factum per adjuncta tum hic tum in Vita prolixiore ab omni sinistra suspicione abunde videri possit immune, placuit tamen Bailleto ita scribere, ut satis innuerit, existimasse se, potuisse intervenire vitii aliquid in hoc ejus facto : malo ego illud excipere verbis biographi antiquioris cap. 20 :* Unde minime obscurum, quam sublimem perfectionis gradum hæc sancta Anima attigerit, dum tanquam secura de victoria ad majorem Domini sui gloriam desideraret dimicare, et ut fortis athleta auxilium *(præterquam divinæ gratiæ)* nec quæreret, nec cuperet. *Etenim, ut scribit ipsa Sancta Dialogi part. 1, cap. 8 :* Nihili faciebat peccata sua, quantum ad pœnam eorum causa luendam, sed maximi, quod contra infinitam Dei bonitatem ea patrasset. *Rursum ejusdem partis cap.* XI *sic loquitur :* Advertit, se solam omnia commisisse mala, et ideo sola sine ullius hominis adminiculo satisfacere totis viribus proponebat. *Hinc etiam factum, ut, quemadmodum scribit Vita prolixior cap. 20, aliorum precibus se non commendaret*, ut semper omni supplicio esset obnoxia et adjudicata, sicuti merebatur.

h *In Commentario num. 117 et seqq. omnia hæc et supra dicta ex Sanctæ Dialogo illustravimus.*

i *Ingenti fervore in peccatoris cæcitatem invehitur Sancta Dialogi part. 3, cap. 13; verba huc transfero :* Heu, in quam paucis hominibus habitat Deus cum prædictis operationibus! O Deus, in temet ipso retines tuum amorem, quem hominibus infundere nequis propter occupationes terrenas, quibus in mundo distenduntur. O terra, terra, quid retribues istis hominibus, quos in te absorbes? Amissa anima et putrefacto corpore, omnia erunt perdita cum infinitis et ineffabilibus tormentis. Perpende hoc, o anima perpende, nec porro tempus preciosissimum inutiliter transige, quod nunc tibi indultum, ut tanta evites pericula, præcipue quum jam habeas Deum tuum benignum et propitium, maximam salutis tuæ curam gerentem, teque immenso amore quærentem ac vocantem. *Addit ibidem, beneficia Dei omnia, si iis non respondeamus, in ignominiam et condemnationem nobis futura.*

k *Caute hæc et non in omni rigore accipienda sunt propter proscriptam Baji assertionem 27 ;* Liberum arbitrium sine gratiæ adjutorio non nisi ad peccandum valet, *et similes. Dicenda est igitur Sancta homini gratia destituto tantum negasse potentiam exercendi actum, qui per se vitam æternam mereri possit; non autem actum in ordine dumtaxat naturali bonum.*

l *Ex his confirmari possunt; dicta in Commentario num. 122 et seqq.*

m *Consonat Vita prolixior. Vide Commentarium num. 122.*

CAPUT VI.

Sanctæ erga proximum amor : ut ægroto impatienti, proprio item marito, morbi dolores non ferenti, cum divina voluntate conformationem, et utriusque salutem a Deo impetrarit.

Quoniam Catharinæ affectiones omnes ductorem alium non agnoscebant nisi ipsum Deum, novit ipsa cum amore proximi perfectam a rebus creatis alienationem recte adeo consociare, ut ne umbram quidem labis *a* amoris sui puritati metuens, in omnes solis instar diffunderet eximiæ caritatis beneficos influxus. Nil opus est hic repetere admiranda misericordiæ opera, ab ipsa pauperibus infirmis præstita, quorum utilitati vitam quodammodo omnem devovit, partim in variis civitatis locis, partim in xenodochio majore ipsis opitulando, ut supra *b* jam memoratum est. Sufficiet itaque oculorum aciem paululum dirigere in amplitudinem caritatis istius, qua omne hominum genus universim diligens, satagebat potissimum proximo suo subministrare commoda spiritualia, quibus eum cerneret indigere.

61 Erat in civitate Genuensi puella quædam, Deo permittente, a maligno spiritu obsessa, qui tam crudelibus eam modis excipiebat, ut sæpius eam humi sternens atque hac et illac allidens, crebro ad extrema deduceret : et quod plus est, vehementissimis insuper animum ejus tentationibus affligebat, in ejuscemodi eam conjiciens angustias, ut imposterum in procinctu staret desperationi sese dedendi : adeo ut infelix non suis modo, sed et sibimet intolerabilis facta, nesciret, quo se verteret, ut levamen aliquod pectori suo, angoribus immerso, perciperet; cum fama heroicæ caritatis Catharinæ allecta ad eam confugit, futurum sperans, ut, quod alibi nequibat, apud ipsam inveniret perfugium. Excepit eam Catharina affabilitate maxima, hospitium illi præbens in domo propria, in quam pedem vix immiserat afflicta puella, quin continuo cœperit experiri, angustias, quibus obruebatur, notabiliter leniri. Etenim sancta Matrona intelligens, puellæ, sanctissimis ceterum moribus *c* tribulationem ejusmodi a Deo immissam esse ad purificandum eam, humilitatemque in ipsa conservandum, non cessabat sanctis documentis optimisque eam consiliis solari, modo sancto Dei amore illam instituens, modo ad dolorum tolerantiam exhortans, quousque pia virgo reliquam secundum illa vitam instituens ad æternam requiem evolavit.

62 Non est hic prætermittendum factum memorabile, quod eo tempore contigit, quo memorata obsessa S. Catharinæ cohabitabat. Ipsa die quodam ad Catharinæ pedes provoluta, utriusque confessario præsente, per os obsessæ dæmon sequentia verba protulit : « Nos ambo mancipia » sumus puri illius amoris, quem geris in cor» de tuo; » verum illico dicti pœnitens, rabie per-

A percitus infelicem illam terræ allisit, ubi serpentis instar se contorquens manus pedesque percutiebat: deinde non nihil allevatæ præcepit confessarius, nomen Matronæ, ibi adstantis, ut pronuntiaret; alacriterque respondit dæmon, nomen illi esse Catharinam; imperante illo præterea, cognomen ut ediceret, post varias miseræ energumenæ agitationes, exorcismorum vi adactus in hæc demum verba prorupit: « Catharina Seraphina *d*; » d apteque conveniebat illi nomen tale, utpote quæ Dei amore indesinenter flagrans, aliud nil anhelabat amplius, quam in aliorum cordibus eum succendere.

Lue corripitur ex obsequio peste infectæ præstito

63 Inter alios xenodochii infirmos jacebat mulier, in Tertium Ordinem S. Francisci adlecta, quæ ab octo jam diebus loquendi facultate destituta, præ pestiferæ febris violentia cum morte luctabatur. Ad hanc frequenter accedebat sancta Matrona, eamque sæpius, sed incassum, ad invocandum Jesum exhortata, cum demum adverteret illam ad repetitas monitiones labia moventem, persuadens sibi, velle eam sanctum Jesu nomen pronuntiare, nec posse id perficere, pensi nil ha-
B bens propriam vitam in discrimen adducere, contemptoque metu omni contagionis, cohibere se nequiit, quin tenerrimi affectus osculum infigeret labris hisce, quæ existimabat suavissimum nomen velle proferre. Ab eo optimæ caritatis actu disjunctum non fuit vitæ periculum, siquidem contracto illo ipso malo, in lethalem morbum incidit *e*. Verum dispositione divina ad proximi e utilitatem in vivis conservata ac sanitati reddita, consueta ardentissimæ suæ caritatis officia solito animi vigore resumpsit.

Multi ad Sanctam undique accurrunt, qui ad pia opera

64 Erat tam benigna, ut ad se raperet corda omnium, quibuscum S. Catharina conversabatur, unice ad convertendum eos ad Deum. Concurrebant etiam ex partibus remotissimis multæ spectabiles personæ, æque ut sanctitatem ejus admirarentur, ac ut perciperent documenta sublimis hujus cælestis doctrinæ, qua eam instruxerat Deus, cujusque testimonium præbent Dialogus animam inter et corpus, ac Tractatus de Purgatorio, ab ipsa compositi, omnium admiratione digni *f*, at maxime duorum sanctorum Francisci Salesii ac Aloysii Gonzagæ *g*. In- g ter tot ad ipsam accurrentes nemo erat, qui ex ejus sermonibus non reportaret utilitatem, conso-
C lationemque spiritui, quoniam ipsa, singulari morum affabilitate cunctis satisfaciens, hos in tribulationibus corroborabat, illis suggerebat consilia in eorum dubitationibus, unicuique vero præcepta amoris Dei vitæque æternæ inspirabat, adeo ut plures eam sibi in matrem spiritualem *h* eligerent, h res omnes, quæ ad animæ statum proximique utilitatem spectarent, cum ipsa conferentes.

excitantur, sed maxime Hector Vernaccia.

65 Inter alios, qui in schola hujus Magistræ caritatis illustres sese præbuerunt, fuit piissimus Hector Vernaccia, vir egregiæ in republica Genuensi existimationis, qui Catharinæ consiliis institutionibusque obsequens, tam præclarum fecit in via virtutis progressum, ut, omnibus mundanis negotiis nuntio remisso, totum sese impenderit ad promovendum honorem Dei et utilitatem proximi cum corporalem tum spiritualem, ecclesias ædificans, xenodochia instituens, aliaque loca pia, quorum beneficæ caritatis operum in urbibus Italiæ primariis sempiterna servantur monumenta. Fuit is ex primis hisce *i*, qui Romæ fundarunt xe- i nodochium incurabilium, cum jam ante simile erexisset Genuæ in patria sua, ubi pariter geminum constituit monasterium, aliud in usum conversarum, aliud S. Josephi appellatum, ad subducendum honestos juvenes pauperes mundi periculis: in civitate Neapolitana instituit societatem, Alborum dictam, qui obeunt misericors officium infelices morte damnatos corroborandi et comitandi ad patibulum. A. ANONYMO.

cujus breve datur elogium.

66 Inchoavit ipse Genuæ lœmocomium *k* in k obsequium pauperem, peste infectorum, sustentationi illius redditus ingentes assignans: prospexit etiam pudibundis ejusdem civitatis pauperibus, stipendio quodam in perpetuum legato medicis aliquot, qui nullam ab his mercedem accipientes, obstringerentur eorum morbos curare; ac demum eo tempore, quo grassabatur in civitate Genuensi morbus contagiosus, vitam in obsequio pauperum ægrotantium obtulit, meritis gravis in xenodochio incurabilium mortem oppetens *l*, illo l ipso antea bonorum suorum herede scripto. Omnia hæc et plura quoque alia admiranda pietatis opera fuerunt fructus immensissimæ istius caritatis, quæ ex ardentissimo Catharinæ corde se diffudit ad inflammandum cor obedientissimi ejus filii spiritualis, ut testatur scriptor Vitæ venerabilis Dei famulæ Baptistæ Vernacciæ, Canonicæ Regularis, E laudati Hectoris filiæ, quam S. Catharina suscepit, an de sacro Fonte *m*, an vero in Confirma- m tione, nescio, quæque cum a patre temporali, tum a Matre spirituali hereditariam habuit simul cum sanctimonia doctrinam, prioris evidens testimonium dantibus processibus, pro illius beatificatione institutis, posterioris vero egregiis lucubrationibus spiritualibus, non semel prelo commissis.

XIV.
Ob morbi dolores pene desperantem

67 Fama caritatis hujus sanctæ matronæ, quæ in vicinis remotisque partibus indies latius sese diffundebat, omnes exstimulans ad consilium ab ipsa auxiliumque expetendum, impulit Argentinam, uxorem Marci Sale, ad recurrendum ad ipsam in quadam sua gravissima afflictione. Decumbebat circa annum MCCCCLXXXXV ejus maritus, vehementer cruciatus gangræna, nares obsidente. Ob continuos et vehementes dolores, quos patiebatur, quibusque numquam adferri ullum poterat levamen, adhibito quocumque remedio, in maximam impatientiam ac quodammodo desperationem incidit, adeo ut infelix ejus uxor maximopere hinc affligeretur, videns, eodem tempore cum corporis incolumitate periclitari simul salutem animæ. Unde in hisce angustiis; quam se F deinde in partem verteret, ignorans, contulit sese ad xenodochium, in quo degebat Sancta, ordinarium afflictorum omnium asylum, relatoque ægrotantis mariti infelici statu, eam oravit, ut invisere illum dignaretur, ad robur aliquod spirituale verbis suis sanctis ei subministrandum.

invisit, solatur, pro eo orat, et mox mutati

68 Intellecto decumbentis statu, commiseratione digno, Catharina semper parata amplecti occasionem quamlibet a Domino oblatam, ad exercendum se in quocumque opere misericordiæ, illico e xenodochio excessit, et, comite afflicta muliere, domum ejus longe dissitam petiit, maritum illius invisura, eumque paucis, at fortibus verbis, ad tolerantiam et voluntatis cum divina consensionem hortata, recessit, eadem femina comitante, ad xenodochium reversura: cum pertransiens plateam vicinam ecclesiæ, cui S. Mariæ Gratiarum nomen est, sensit Sancta a dulci suo amore interne trahi se, ad Deo ferventer commendandum ægrum, quem paulo ante viserat; unde ambæ in supradictam ecclesiam ingressæ, aliquo temporis spatio ibidem orationem pie instituerunt, qua absoluta, redierunt

ad

A. ANONYMO.

ad xenodochium. Inde a Catharina dimissa domum repetiit, ubi maritum reperit usque adeo immutatum, ut e dæmone, qualis ante apparebat, in angelum conversus videretur : qui, simul ac uxor accessit, vultu hilari teneroque animi affectu dixit : Argentina, dic mihi, amabo, quæ sit Sancta ista, quam paulo ante ad me adduxisti ; quæ cum respondisset, esse Catharinam Adurnam, sanctæ vitæ matronam, cujus ad Deum precibus ipsum commendarat, subjecit : Per amorem Dei obsecro te, id efficias, ut altera etiam vice me invisat.

in melius, ut prænoverat, ac paulo post

69 Marito suo obsecutura mulier sequenti die S. Catharinam accessit, narrataque mirabili illius mutatione, eam precata est, denuo ut dignaretur illum visere. Nullatenus Catharinæ inexspectata accidit ægroti mutatio, cum eam interne edocta esset illo ipso tempore, quo ad offerendum Deo preces suas pro ipso mota est, idque arcana quadam ipsam inter et amabilem Dominum suum consensione : eo quod, quemadmodum pro aliquo peculiari orationem instituere non poterat, nisi prius ab amore suo moveri se sentiret, sic quotiescumque in se experiebatur dulces
B illius impulsiones, brevi se exauditum iri cognosceret, quoniam eam movebat Deus, ut exaudiret *n*. Ad preces Argentinæ eo iterum, ipso comite, se contulit Sancta, ubi æger decumbebat : qui, ut vidit Liberatricem suam, præ gaudio contineri nequiit, quin eam ulnis arctissime stringeret ; ac postquam uberrimas oculis lacrymas, corde autem incensa elicuisset suspiria, tenerrime eam in hunc modum allocutus est.

defuncti, uxorem in clientelam admittit.

70 Domina, ratio, ob quam desideravi videre te, in primis est, ut de amore mihi exhibito grates tibi agam, atque insuper ut gratiam te rogem, quam mihi, quæso, ne deneges. Noveritis, postquam discessistis a me, visibilem mihi apparuisse Dominum nostrum Christum Jesum, eadem specie, qua Magdalenæ in horto se ostendit, cumque benedixisset mihi, omnia peccata mea mihi condonavit, monens, ut accinctus starem, quoniam die Ascensionis suæ me erat ad se vocaturus. Quare obtestor te, Mater dulcissima, ut placeat tibi Argentinam admittere spiritualem filiam tuam, ut tecum semper maneat : te vero, Argentina, rogo, morem in eo ut mihi geras. Pollicita est Sancta, ægrotantis postulationi satisfactum iri, idemque præstitit Argentina : inde rursus eum consolata, recessit Sanctæ ;
C ipse vero sacerdoti ad se accersito cum extraordinariis dolentis animi indiciis peccata confessus est, acceptisque Sacramentis aliis, ad felicem in alteram vitam transitum studuit se comparare, quoad illucescente Ascensionis Vigilia ac mortis ejus tempore appropinquante, cumnoctem sequentem sanctis sermonibus exegisset, et ad Dei servitio totam se consecrandam hortatus esset uxorem, prædictis illi, quas passura esset, afflictionibus plurimis, eventu probatis, ipso, ut prædixerat, Ascensionis die, spiritum Domino placide reddidit. Non distulit S. Catharina promissionem suam, quam defuncto Marco dederat, exsecutioni mandare, viduam Argentinam, tamquam spiritualem filiam in domum suam admittens, quam tenerrime semper adamavit, et in virtutum exercitio diligenter instituit, facto sæpius egregio illarum experimento.

XV. Maritum, a quo dure habita, Sancta

71 Caritas in proximum tunc maxime elucet ac perficitur, dum in molestias, vitia ac repugnantiam ex ipsa illius parte incurrit ; tumque multo amplius purificatur, quoties ea in personis, arcto inter se nexu conjunctis, occurrunt. Hinc est, quod, si S. Catharinæ caritas admirabiliter fulserit, cum in externorum obsequium intenta, plurima offendit acerba et incommoda, multo magis fuerit emundata inter diuturnas afflictiones, quas, Deo ita permittente, a proprio marito sustinuit : etenim ad hasce minime attendens, omnesque humanitatis ac benignitatis vias persequens, ut animum ejus lucrifaceret, satagebat unice a perversa vitæ ratione eum revocare. D
Impense illi obtemperabat in omnibus quantumcumque arduis ac difficilibus, dummodo propria non obsisteret conscientia : nil animo commota excipiebat injurias, studebatque iracundiam ejus restinguere modo verbis plenis humilitate ac dulcedine, modo taciturnitate ; atque ab omni vel minima querela abstinens, perferebat molestum ipsius ingenium, evitans omnem, qua turbaretur, occasionem : solitaria degebat in cubiculo suo procul ab omni societate, egrediebatur dumtaxat Missam unam auditura, cui cum interfuisset, domum illico revertebatur, negotiis domesticis invigilatura, in eo etiam morem gerens illius genio, cui displicebant longiores in ecclesia moræ : satius quippe esse existimabat, pacem cum E
marito privatæ pietati anteponere. Atque ut breviter absolvam omnia, satagebat semper bonum malo rependere, dummodo indolis ejus asperitatem tandem aliquando superaret.

ad mor… emendatio-nem indu…

72 Nec sane omnimoda Juliani immutatio, lapsu temporis in eo observata, alteri adscribi potest, quam Catharinæ mansuetudini ac sanctimoniæ, quæ continuo fortis ac suavis fuit stimulus ad morum ejus commutationem. Jam inde ab annis prioribus, genio suo prodigo obsecutus, potiorem amplarum opum hereditariarum partem dissipaverat *o*, jamque tantum non ad mediocris fortunæ statum redactus erat, cum die quodam tum familiæ tum animæ suæ negotia communicans cum sancta Conjuge, cujus tunc primum agendi rationem vitamque admirabilem venerari cœperat, sanctis ejus consiliis motus, decrevit mores suos emendare, caste illi cohabitans, ut cum sorore propria frater solet, utque amplius Deo inserviret, habitum Tertii Ordinis S. Francisci assumpsit.

… salutem, … in extrem…

73 Non suffecit tamen istud Juliani consilium coercendo violentam ac inconsideratam ejus indolem, adeo ut non exhiberet se crebro difficilem piæ Uxori, quæ ceterum nihili faciens illius F
vitia, quæ per semet ad inferendum molestiam tendebant, sed dumtaxat considerans momenta, ob quæ eum diligere oportebat, cælestem dispositionem ad Dei nutum inclinata verebatur, ejusque actiones patienter tolerabat, modo ad id inducta ex eo, quod in matrimonium ipsi collocata fuisset ad pacem inter familias Fliscam et Adurnam solidius conservandam : modo recogitans, ex illius familia nasciturum insignem Dei servum, qui novæ Religiosæ familiæ auctor futurus esset, quemadmodum prædixit ipsa, et post comprobatum est in venerabili Augustino Adurno, qui una cum venerabili Francisco Caracciolo instituit Congregationem Clericorum Regularium Minorum *p* ; modo indubitatam animo spem fovens, futurum ut aliquando æternam illius salutem a Deo consequeretur : quam denique impetravit ipsi, ut jamjam videbimus.

vix tandem desperati… nem conv… esset.

74 Julianum anno MCCCCLXXXXVII invasit ægritudo gravissima, orta ex urinæ difficultatibus, quibus longo tempore acriter conflictatus, vitam agebat molestam admodum ob dolores acutissimos, qui eum non sinebant quiescere : hinc, ut

erat

A erat indole dolorum impatiente et ad iracundiam prona, cruciatus hi eum usque adeo intolerandum reddiderunt, ut contra eorum vehementiam obfirmare se non valens, rabie stimulari cœperit, frequenter erumpens in actus gravissimæ impatientiæ, quibus vehementer molestum se præbebat omnibus ipsi ministrantibus. Non prætermisit Catharina exercere omnia benevolentiæ obsequia, cum ad levandum acerbitatem dolorum, quibus cruciabatur æger maritus, tum ad inducendum eum, ut divinæ voluntati se conformans, sustineret morbi gravitatem at: frustra omnia. Quare ipsa mortem illi imminentem videns, eumque tum furibundæ suæ impatientiæ immorantem, in præsenti versari periculo, cum temporali vita æternam insuper amittendi, omnes curas ad salvandum ejus animam intendit, seque recepit in cubiculum, separatum ab eo, quod occupabat æger conjux, ubi per dimidiæ horæ spatium orationi sese dedens, cum lacrymis et suspiriis humiles suas preces Deo offerebat, sæpius exclamans: « Amor, hanc te animam rogo, obsecro, dona illam mihi, tu potes illam mihi
B » donare. »

...fusis ad Deum precibus q

75 Placuit Deo, ut quædam ejus discipula *q*, cum eam vidit mariti impatientis præsentiæ se subducentem, præsagiens, quod eventurum erat, clam subsecuta fuerit. Hæc ope graduum, quibus ad dictum cubile accessus est, abscondita, teneras simul et efficaces precationes, quibus animam ægroti Deum flagitabat Catharina, auscultavit: verum advertens, cessantibus lacrymis suspiriisque, eam jam reditum parare, præ timore, ne deprehenderetur, hinc ocyus se recepit prudens discipula, celeri gressu revertens ad cubiculum, in quo impatientem ægrotum reliquerat, ibique admirantibus omnibus, qui circumstabant, nihilque sciebant eorum, quæ ipsa observaverat, eum invenit omnino immutatum ab eo, qui paulo ante fuerat; etenim mansuetissimi instar agni inter atroces convulsiones, vi morbi, continue ingravescentis, excitatas, proferebat verba summæ cum divina voluntate consensionis, et veri doloris signa edebat.

...obtinet. Beneficium illud unde innotuerit?

76 Interea eo rediit sancta Conjux, quæ repentinæ mutationis, ab ipsa infirmo inpetratæ, arcanum animo celans, toto vultu declarans gaudium, quod videret illum tolerantem, et con-
C formem penitus ordinationi divinæ redditum, verbis salutaribus perrexit eum animare, usque dum placide mortem oppetens spiritum Deo redderet *r*. Dominus, qui ob sanctæ hujus Matronæ preces animam Juliani benignissime ad se attraxit, noluit occultam permanere virtutem intercessionis ejus, adeo ut tum a supra dicta discipula declarata fuerit, tum ipsamet Sancta die sequenti colloquens cum pio quodam viro Religioso, filio suo spirituali, inadvertenter proruperit in verba sequentia: « Heri ad alteram vi- » tam transiit Julianus, qui, ut nosti optime, » indole erat aliquantulum insolente, unde gra- » vem animi cruciatum sustinui: verum prius- » quam ex hac vita decederet, dulcis meus » Amor de ejus salute certiorem me reddidit. »

ANNOTATA.

a *Dialogi part. 3, cap. 13 sic loquitur Sancta:* Deus replet hominem amore, trahit eum ad se per amorem, efficit, ut per amorem operetur cum ingenti fortitudine ac constantia contra totum mundum, infernum et se ipsum. *Verba alia, quibus declarat Sancta, non vereri se, ne ab Amato separetur, dedi num. 94 in Commentario.* A. ANONYMO.

b *Toto scilicet cap. 3 partitionis nostræ.*

c *Vita prolixior historiam hanc refert cap. 43: de energumena porro ista sic scribit:* Hæc insessa sublimi fuit intellectu, perpetuam coluit virginitatem, ... vitamque sancte finivit, nec unquam spiritus eam deseruit, nisi jam morti proximam. *Parpera autem in Vita, anno 1682 vulgata, historiæ huic ad cap. 84 in margine adscribit annum* MCCCCLXXXXIX.

d *In Commentario num. 87 attuli testimonium Oldoini, qui in Athenæo suo Ligustico asserit,* S. Catharinam *ob ardentissimum in Deum amorem a multis, quos inter numeratur S. Franciscus Salesius, num. 25 laudatus,* Seraphicæ mulieris Genuensis *titulo condecoratam fuisse.*

e *Istud eximiæ caritatis facinus nulli determinato anno illigatum a biographis reperio. Bis tempore, quo vixit Sancta, Genuæ pestilentiam sæviisse, lego in Uberti Folietæ Genuensium Historia. Lib.* XI *tantam fuisse pestis vehementiam scribit, ut e quinque hominibus Genuæ exsistentibus, vix unus superfuerit, idque contigisse narrat anno* E *1493, atque iterum sub exitum anni 1501 luem Genuæ grassatam esse, tradit idem scriptor lib. 12. Parpera in statim laudata lucubratione cap. 64 scribit, tempore prioris anni 1493 pestilentiæ, Sanctam ob civium suorum interitum vehementer afflictam fuisse, maxime quod multos cerneret, etiam animæ jacturam facere. Factum autem hic relatum an uni ex duobus his annis, an alteri cuipiam innectendum sit, incompertum mihi est.*

f *Commentarii* § 2 *aliquot gravissimorum virorum testimonia de gemino hoc Sanctæ Opere adduximus, quæ ibidem consule.*

g *Utriusque insignem de Sancta existimationem paucis attigimus num. 25 Commentarii.*

h *Præter Hectorem Vernacciam, de quo anonymus plura disserit, iis, quos ad virtutem pietatemque instituit* Catharina, *Parpera in Vita, anno 1682 edita, cap. 56 annumerat Cataneum Marabottum, qui Sanctæ postmodum fuit a sacris confessionibus, et Jacobum Carentium, qui Marabotto successit xenodochii, Pammatone dicti, rector: ibidem sub finem dicit, multas alias easque insignes personas* Catharinæ *sese imbuendas tradidisse, quarum nomina detegere nequiit: nec id ullatenus hic nobis opus esse visum est.* F

i *Parpera in laudato jamjam Opere Hectori adjutores statuit Eminentissimum Sauli, et illustrissimum Caraffam, deinde Paulum IV Pontificem Maximum.*

k *Vocem hanc substitui Italicæ* Lazzeretto *ex Lexico academiæ Florentinæ, cui* della Crusca *nomen. Est autem* Lœmocomium *vox composita ex Græco* λοιμὸς *pestis, et* κομέω *curam gero, locumque significat, in quo curantur peste infecti, sicut a Græco* νόσος *et* κομέω *profluit nosocomium, locus ægrotantium curationi destinatus.*

l *Parpera in Opere, ad litter.* h *laudato, mortem Hectoris consignat anno 1524: verum cum videatur ipse Parpera æque ac anonymus noster innuere, obiisse Hectorem, cum Genuæ lues pestilens grassabatur, forte in numeris typothetarum incuria error est: nam Ubertus Folieta in Genuensium Historia non meminit pestilentiæ ad annum 1524, sed anno 1528 gravissimam desæviisse scribit. Utut sit, non est necesse, pluribus hoc indagare.*

m *Parpera ibid. cap. 56 non scribit dubitanter, sed a Sancta de sacro Fonte susceptam anno* 1497

1497 Hectoris filiam; Baptistam appellatam, cum Regulare institutum amplexa fuit in monasterio S. Mariæ Gratiarum, antea enim vocabatur Thomasina : asceterium autem illud Catharinæ *suasu ingressa est anno 1510, ut idem Parpera in eodem Opere scribit cap. 101, postquam Sancta eam imbuisset memorabili hoc monito, quod ibid. lego :* Sit Jesus in corde, æternitas in animo, sub pedibus mundus, Deique voluntas in omnibus actionibus tuis, ac super omnia Dei amor *præluceat.*

n *Narrationi huic consonat Vita prolixior cap. 46, ubi tota hæc historia commemoratur.*

o *Consule disputata in Commentario num. 46.*

p *Autbertus Miræus libro de Congregationibus Clericorum Regularium in communi viventium, in Notatione ad cap. 27 sic scribit :* Hæc congregatio fuit instituta auctoritate Sixti V Pontificis Maximi, qui, eo quod fuit Ordinis fratrum Minorum, voluit hanc novam Congregationem Clericorum Minorum nomine appellari. Ejus fundator fuit V. P. Augustinus Adornus Genuensis, B adhibens duos socios P. Augustinum Caracciolum et P. Franciscum Caracciolum, Neapolitanos. *Plura hanc Congregationem spectantia ibid. legere est, uti et Bullam Sixti V, datam die 1 Julii anno 1588, qua novum institutum illud approbatum fuit.*

q *Argentina, vidua Marci Sale, ut perhibet Parpera in Vita, anno 1682 edita, cap. 74.*

r *Paulo post mirabilem mutationem ex hac vita decessisse Julianum, tradit ibidem laudatus scriptor, qui in Beata* Catharina *illustrata part. 1, cap. 2, num. 2 ait, Sanctam a Juliano scriptam fuisse heredem recuperatorum bonorum, quæ scilicet ante dissipaverat, ut vidimus. Ibidem in margine adscriptum lego annum 1494.*

CAPUT VII.

C *Sanctæ humilitas; voluntatis ejus cum divina consensio : ecstases, visiones, aliique favores ipsi concessi.*

XVI. Sanctæ virtutes nixæ humilitate, a

Non est, quod miremur, si S. Catharinæ caritas sublimem hunc perfectionis gradum, quem jam ante vidimus, attigerit; siquidem tam excelsum ac nobile ædificium solido profundissimæ humilitatis *a* fundamento nixum fuit. Ut intelligamus, quantum virtutis hujus amans fuerit Catharina, jam ante dicta hic minime repetentibus nobis sufficiet nosse, eam semper voluntarie cuicumque hominum generi subditam, ita in sanctæ humilitatis semita progressam fuisse, eoque pervenisse, ut propria abjectione ac vituperio lætaretur. Unde non modo numquam se excusabat, cum ab aliquo reprehenderetur; sed gaudebat insuper, cum redargui se sentiret, imo nullam præterlabi patiebatur occasionem, etsi minimam, e qua contemptum ac vituperationem consequi posset.

in qua mirabiliter profecit : altissimi

78 Verumtamen nihil erat illud omne, si conferatur cum sensis hisce humilibus, quæ de semet ipsa animo concipiebat, quotiescumque expendebat suum esse, eruens e nihili sui consideratione pretiosum heroicæ humilitatis thesaurum. « Clare, D » inquiebat sancta Matrona, video, quod, si in » me est boni aliquid, totum illud re vera Dei » sit; sique quidquam mali admitto, sola id ego » facio, nec causam illius adscribere possum vel » dæmoni, vel alteri ulli creaturæ, sed propriæ » dumtaxat voluntati, affectioni, superbiæ, amori » proprio, concupiscentiæ, multisque aliis pravis » rationibus : quod si Deus me non præservasset, » forem pejor Lucifero *b*, idque adeo mihi con» stat, ut si omnes angeli mihi affirmarent, reperiri in me aliquid boni, induci non possem » ad credendum, quia evidenter intueor, bonum » omne inveniri in solo Deo, in me vero nil » præter vitium. » Hinc est, quod sui prorsus oblita, de se ipsa numquam loqueretur sive bonum sive malum, imo ne nomen quidem suum enuntiare vellet *c*, seque ab alio nominari ægre ferret, metuens, ne natura, per semet ipsam ad malum prona, superbiret, nomen suum audiens pronuntiari; aiebatque, in creatura boni nil inveniri, quod se ipso conducat ad gratiam vel gloriam, quoniam nos e nihilo creatos ex natura nostra ad malum ferri necesse est *d*, et absque divinæ gratiæ adjutorio in illud frequenter incidere. E

de se ipsa Catharinæ sensus.

79 Animo erat in sui nihili cognitione tam obfirmato, ut, quotiescumque audiret boni quid de se dici ab aliis, se ipsam interius ratiocinando alloquens, dicere soleret : « Si, ut ego te novi, » alii te nossent, verba similia non proferrent : » unde statuit hanc sibi legem, quam semper inviolatam custodivit : « Cum audis in bono nomi» nari te, noveris de re tua non esse sermonem : » contra cum intelligis, in malo nuncupari te, » scias, non tantum dici posse, quantum est : » quin imo non mereris, ut in malo e etiam sermo » de te instituatur, quia illum tibi existimo non » congruere. » Ut altiores semper in animo Catharinæ radices ageret sancta humilitas, subtrahebat illi Deus interdum amoris sui indicia, eam sinens languescere ariditate spiritus, afflictionibusque, quibus fervens anima, supra quam dici potest, consueverat cruciari : verum in ipsis hisce casibus adeo se humiliatam ab amore suo videre gestiebat Catharina; unde ad eum conversa, inquiebat : « Amor, hic me dimitte, tibi ut subdar, meumque, » nihilum movere se nequeat : novi enim fore F » ut, si aliquantum movere se posset, non nisi » malum valeret perpetrare. »

XVII. Adunatio cum divina voluntate

80 Tam fideliter Catharina observavit legem, quam ejus amor Deus ipsi dederat, assumendi pro fundamento spiritus sui hæc orationis Dominicæ verba, Fiat voluntas tua, ut semper voluntatis divinæ ordinationibus vivens maxime conformata, videretur amplius non esse prædita voluntate, sed eam omnino in divinam convertisse. Unde loquens de perfectione, ad quam elevatur anima divinis placitis plene consentiens, de se ipsa aiebat : « Ita præstitit anima, quæ, postquam Deus ordi» navit mentem ejus, suam amplius voluntatem » secuta non est, at semper in divinam interius » stetit intenta, cum tanta fiducia *f*, ut ipsi Deo » diceret : operationes meas omnes cum internas » tum externas tibi consigno, confidens numquam » permissurum te, ut aliud faciam, quam quod » fuerit ex voluntate tua : ideoque Deus passus » non est, ut umquam vellet electionem propriam, » quæ ex voluntate Dei, menti ipsius inscripta, » non fuisset ordinata. »

81 Cum perfecta hac animi consensione fuit semper Catharina circa omnem eventum maxime indifferens, non consentiendo, ut degeret in cor-

A corde suo affectio ulla, quæ divinæ voluntati non foret omnino conformis. Hinc est, quod numquam de propriis commodis temporalibus voluerit esse solicita, sed eorum curam aliis semper remiserit; cum ea indifferentia vidit divitias domus suæ et prodigentiam, qua eas absumpsit maritus: honores, quos ipsi mundus prosperitatis tempore impertiebatur, nihilo illi cariores erat contemtu *g*, cui subjacebat, cum iis orbatam se vidit: quanta cum benevolentia observabat fratres suos ac sorores, tanta cum animi consensione *h* excipiebat nuntios mortis eorum, nullo edito doloris signo, acsi suus non fuissent sanguis; æque prompta fuit ad sustinendum molestam mariti societatem, quam illius jacturam: unde aliquot amicis suis, qui post mariti obitum eam satagebant solari, animo illius repræsentantes tranquillitatem, quam una cum libertate recuperarat, respondit, nil præter voluntatem Dei curæ sibi esse, nec quodcumque, seu bonum seu malum, evenire posset, præ alio pluris se facere.

permittentis, nec aliquid, nisi quod vellet Deus.

82 Comes indifferentiæ huic ibat perfecta rerum omnium ad Deum translatio, adeo ut soleret dicere: « Claves domus meæ Amori tradidi » cum ampla potestate, ut statuat de me quodcum» que vult, nec respiciat vel animam, vel cor» B pus, vel facultates, vel parentes, vel amicos, » vel mundum: quia non deprehendo deficere in » me scintillam ullam ejus, quod puri amoris lex » requirit. » Unde quocumque in loco vel statu consolationis vel angustiæ animi interrogabatur, quid desideratura fuisset, numquam ulli successit aliud ori ejus verbum elicere, quam hoc: « Uni» ce id volo, quod hoc temporis puncto habere » me deprehendo. » Quin imo utcumque diversa forent rerum adjuncta, exempla, conditiones, quæ a nonnullis ipsi proponebantur ad investigandum, quam in partem propenderet voluntas ejus, idem semper respondebat, subdens: « Hæc est Dei be» nignitas, ut omni tempore, omni loco, omni » modo cuncta moderetur et gubernet, illudque » semper velit, quod nobis melius est: ideoque » non debemus aliud velle, quam quod omni tem» pore accidit, propterea tamen omittere non de» bemus in bono semper nos exercere: nam qui » id præstare nollet, unice exspectans, quid præ» cipiat nobis Deus, ipsum esset tentaturus. »

numquam desiderantis.

C 83 Quantumcumque vi amoris istius, quo ferebatur in Deum, se cum Apostolo sentiret abripi desiderio mortis conjunctionisque cum Christo, maxime cum defunctum aliquem ad sepulturam evehi videret, ut dictum jam est *i*, nihilominus in hoc etiam amoris incitamenta subdebat conformationi cum divina voluntate, adeo ut, cum in ejusmodi occasione eo tantum abripi se passa fuisset, ut interne secum dissereret; « Utinam hæc mihi hora affulsisset! » illico pœnitens ad se reversa, diceret: « Nolo ego in hoc » pectore residere scintillam ullam desiderii nec » terrestrium, nec cælestium, nec quarumcumque » rerum creatarum, sed suavi Dei ordinationi ac » dispositioni cuncta permitto; » tantumque ex simili impotentis animi desiderio mœrorem hausit, ut sedari nequierit, usque dum, re cum confessario communicata, ab eo tantum non persuaderetur, actum illum, tamquam indeliberatum, cum a ratione profectus non esset, detrimentum afferre non potuisse accuratæ voluntatis conformationi, quam profitebatur. Quod Catharinæ singularem animi consensionem non minus mirabilem reddit, est, quod, quantocumque erga sacram Eucharistiam amore afficeretur, in eo tamen etiam viveret perfecte divinæ voluntati submissa, numquam illam exigens *k*, sed Domino curam reliquens, qui suo imperio quotidie eam ipsi procurabat, vel per pium aliquem sacerdotem, vel per confessarium.

A. Anonymo.

XVIII. *Consolationes et favores cælestes refugit.*

84 Si singularis meriti fuerit magnæ huic Sanctæ nihili facere omne id, quod mundus magni æstimat, amplioris certe fuit aversari, non secus ac pestem animi, illa omnia, quæ mentes minus illuminatæ ingentes cæli favores existimant: idcirco tantum abest, ut delectaretur ecstasibus, visionibus aliisque favoribus cælestibus *l*, ut etiam a prima ætate, quemadmodum supra dictum est, Dominum suppliciter precata fuerit, ut numquam illis donaretur: nihilominus Deus cupiens, dilectam hanc animam talento suo operam impendere, postquam perduxisset illam ad summum sui odium, perfectamque sui ipsius ad divinam voluntatem translationem, omni eam exspolians gustu ac desiderio carnis et spiritus, voluit ipsam talibus gratiis cumulare, crebro plurium horarum spatio in mentis excessum abripiens, cælestibusque frequenter visionibus exercens.

cumque declinare nequit, omni modo

85 Mirabilis visu erat violentia, quam sibimet inferebat Sancta ad hæc impediendum, adeo ut experimento edocta, vixdum in animo et corde suo sentiret divinas illas impressiones, quæ E hosce cæli favores præcedere solebant, quin vim sibi inferens ad detorquendum effectum, ingentem, in corpore cruciatum pateretur; divinam tamen operationem nequibat impedire, post quam sensibus restituta, languenti adeo ac debilitato erat corpore, ut videretur miraculum, eam in terra vivere posse, quæ tot per diem horis cum inexplicabili corporis dolore vivebat in cælo. Quousque virente ætate vires ipsi suffecerunt ad subducendum se aliorum oculis, simul atque sentiebat ad mentis excessum abripi se, ita se gerebat, ut, nisi eorum, quibuscum versabatur, solertia fuisset sancte curiosa, occultæ remansuræ fuissent ecstases, quas patiebatur indies: verum ætate magis provecta, cum corpus vires deficerent, illa non valente resistere, nec tempestive latebris sese abdere, placuit Deo, ut omnibus manifestarentur.

tegere studet, sed frustra.

86 Non destitit tamen illa omnem adhibere industriam ad eas obtegendum nomine vertiginum, quales plane videbantur illi, qui cæli sermonem F non percipiebat: attamen tales visæ non sunt insigni Dei servo D. Cattaneo Marabotto, quem elegerat Providentia, ut illius primum discipulus ac postea duobus amplius lustris usque ad sanctum obitum ipsius animi moderator esset, qui inde consilium cepit obligandi eam ad manifestandum *m* arcana cælestia, quæ in epitomen contracta simul cum sancta ejus Vita nobis reliquit. Cum in ecstasim rapta vel extra eam de amore Dei verba faciebat, splendebat facies luminosa roseaque instar Seraphini, amore flagrantis, tamque sublimis doctrinæ sensa fluebant ex ore ejus, instar Cherubini, cælesti doctrina pleni; adeo ut stupore ac dolore suffunderentur circumstantes, admirantes in ipsa divinam sapientiam, quæ subministrabat ipsi sententias et verba ad res tam excelsas explicandum, quæ humani intellectus capacitatem quam longissime excederent.

Circa quæ potissimum versarentur visiones,

87 Exprimere tamen nequibat *n* ipsa partem vel minimam eorum, quæ ipsi Deus in mentis excessibus visionibusque declarabat: unde, quantum poterat, omni de his sermone abstinebat, et si quidem loqui compellebatur, dicebat cum Apostolo, vidisse se, quod oculus intueri et auris

A. ANONYMO. ris non valet audire, non inveniens verba accommodata ad significandum arcana illa cælestia, quæ ostendebat illi Deus. Visiones ejus frequentissime versabantur circa immensum amorem Dei erga hominem, gloriam ab ipso præparatam vere eum diligentibus, dispositionem supremæ providentiæ, quæ unicuique, ut cælo potiatur, utilia media distribuit, circa dignitatem ac pretium gratiæ divinæ, hominumque animum inhumaniter ingratum erga divina beneficia, quæ in extremo judicio ostendent in conspectu omnium, eum venia indignum esse.

quantisque per eas cruciatibus

88 Frequentia excessuum a sensibus, ignitorumque amoris jaculorum, quæ lucentium instar radiorum crebro Deus in cor ejus evibrabat cum inexplicabili corporis attriti convulsione, post quinquagesimum *o* ætatis annum, novem ante sanctum ejus excessum annis, redacta erat ad statum valetudinis, adeo commiseratione dignum, ut prodigio non absimile videretur, vivere eam posse tantos inter labores angustiasque, quas nihilominus vultu hilari animoque tranquillo perferebat. Hinc est, quod ministri xenodochii, tenera erga illam commiseratione moti, non paterentur B eam continuare labores, quos anteacto tempore sustinuerat, inter illos ne deficeret : verum perspicientes illi, quietem in majus corporis detrimentum vergere, eo quod vehementia continuorum mentis excessuum, quibus abripiebatur, et crebra amoris spicula, quibus cor ejus feriebat cælestis Sponsus, quoties sola cum solo occupabatur, brevi vitam illi fuissent ereptura, compellebantur iterum eam ad consueta exercitia revocare, jubentes illam Dei ergo Deum relinquere, ostendentesque eodem tempore desiderium, quo ardebant, vitam illi conservandi, suamque in detegendis auxiliis inscitiam.

Sanctæ corpus afflictum fuerit.

89 Et sane, quia multum a nostris diversæ sunt viæ Domini, quibus animas electas ad se solet attrahere, mirum non est, intellectum humanum nequivisse pervestigare modos ad sublevandum sanctæ hujus Matronæ dolores ac cruciatus, quibus eam amabilis ejus Dominus, ultimis præsertim annis, qui mortem ipsius præcesserunt, subjicere voluit *p*, ad reddendum eam in omnibus uniformem imagini dilecti Filii sui. Unde cum de die in diem accrescerent impressiones C divini ignis, pessumdantes corpus illius, cor ad sustinendum ardores ineptum reddiderunt, adeo ut videretur a pectore avellendum, partesque corporis, quæ illud circumdant, factæ rubicundi coloris, indicium dabant incendii illius, quod gestabat in sinu. Inter alia, quæ, interpositis apparitionibus angelicis, illam subire fecit Dominus, fuerunt tormenta SS. Laurentii martyris et Bartholomæi apostoli ac nonnullæ denique pœnæ, quas Incarnatum Verbum nostri amore in duro Crucis ligno perpessum fuit : adeo ut, nisi supernaturaliter *q* corroborata fuisset a Domino, gaudente eam videre constanter patientem, fieri non posse videretur, ut humanis viribus tot tamque acerbis doloribus obsistere valeret. Hi summatim sunt principaliores ipsique magis grati favores, quibus Deo placuit sanctam hanc Animam exornare, ad relinquendum duplex exemplum admirationi nostræ cum in eo, quod per illam ipse præstitit, tum in eo, quod ipsa pro eo sustinuit.

ANNOTATA.

a *Vide, quæ ex Sanctæ Dialogo dedimus in Commentario num. 80 et seqq., ex quibus dilucide apparet, quam longe in veræ humilitatis semita progressa fuerit.* D

b *Vita prolixior cap. 9 inter alia, hic relatis conformia, hæc scribit, velut prolata a Sancta :* Si possibile esset, quod omnia omnium Martyrum supplicia, sed et inferni, Dei amore pertulissem, meque hinc ipsius charitati et bonitati, qua nos creavit, redemit et sigillatim vocavit, ex æquo respondisse arbitrarer, aliquo modo injuriam Deo irrogarem : homo namque ex se absque Dei gratia diabolo deterior est; nam diabolus spiritus est sine corpore et homo sine gratia Dei est diabolus corporatus. *Hæc porro elucidantur ex Sanctæ Dialogo part. 1, cap. 12 :* Hic, *inquit*, cœpit cognoscere, quidnam esset istud esse hominis, idque fere tam malignum et pravum conspexit, quam bonus est Deus. *Et infra :* Intuebatur, se *(a Deo non præservatam)* semper promptissimam ad perpetranda omnia opera, quæ diabolus patraret, nec minus prava et detestanda, imo longe magis, videns se hoc casu diabolum incarnatum.

c *Antiquior bigraphus cap. 16 ista paulo fusius sic exponit :* Adhæc, *inquit*, sibi adeo inimica effecta est, ut, si quando oporteret sese quapiam E in re nominare, non se speciatim exprimeret, sed in genere diceret, Nos, cum in bono tum in malo; asserens, quod maligna hominis pars gaudeat nominari, neque gravior illi ictus queat infligi, quam si nunquam nominetur *etc.*

d *Hæc accipe conformiter ad dicta in Annotatis ad cap. 5 litter.* k.

e *Idem biographus eodem capite ita scribit.* Nolebat etiam se (ut fieri solet) appellare malam, ne propria sua pars præsumeret, se scire, quod unquam posset esse bona. *Et paulo infra :* Imo non es digna, cujus vel in malo mentio fiat, quum sic nonnihil æstimari videaris.

f *Idem cap. 17 hæc de Sancta tradit :* Semper in intimis suis ad Dei voluntatem attendit, quam animæ suæ sentiebat impressam et tali fiducia, ut quandoque diceret Deo; In omnibus, quæ cogitavero, dixero, fecero, non permittes me (pie de te præsumo) errare : *cap. 16 dixerat, fiduciam, ejus vix dicendam esse fiduciam ob securitatem, qua in manibus amoris sui Dei conquiescebat. Insignem fiduciæ suæ tranquillitatem declarat Sancta Dialogi part. 1,* F *cap. 16 his verbis :* Ad hæc scire te velim *(spiritus alloquitur corpus suum)* Deum mihi tam subtile ac clarum lumen contulisse, ut certus sim, me (nisi ipse mihi desim) antequam a te divellar, ne minima imperfectionis macula fore respersum amplius *etc.*

g *Imo ex Sanctæ verbis, datis in Commentario num. 80 et seq. videtur omnino præplacuisse illi sui ipsius despicientia, cum tam multa egregie præstiterit, ut ab aliis vilipenderetur.*

h *Scilicet ut testantur verba Sanctæ num. 81, in Commentario, singularem erga parentes affectum refugiebat, volebatque omnes diligere sine amore et affectione, sensibili utique et carnali.*

i *Partitionis nostræ num. 48.*

k *Anonymus noster non videtur hic negare, Sanctam nude petivisse, ut ad sacram Mensam admitteretur, seu ad eam se præsentasse; nam supra vidimus, quanto studio tempore interdicti conata sit Eucharistiam obtinere, conferens se ad loca, a vinculo isthoc ecclesiastico immunia. Tantum igitur asserit, eam non postulasse pertinaciter, conformiter ad ea, quæ antiquior biographus scribit cap. 28 in hunc modum :* Hic quantum sa-

A sacerdotibus deferret, demonstravit, affirmans, se patienter laturam, si sacerdos nollet sibi venerabile Sacramentum porrigere, neque pertinaciter postulaturam, sed a porrecturo non posse non accipere. *Scilicet, ut testatur idem biographus cap. 3, humilitatis et obedientiæ ergo lubenter parebat jubenti, ut a sacro Epulo abstineret, licet vehementissime hinc affligeretur. Vide dicta in Annotatis ad cap. 5. litter.* a.

l *Consule, quæ in Commentario hac in parte disputavimus contra Bailletum num. 105 et seqq.*

m *Vide dicta in Commentario prævio num. 4 et 5. De Marabotto plura tradit Vita prolixior cap. 44, asserens, Sanctam ex illius absentia mirifice cruciatam fuisse, odorem fragrantissimum ex ejus manu percepisse, ipsumque a Deo divinitus illuminatum fuisse, ut cognosceret, quid in Sancta ageretur, quaque ratione illi succurrendum esset. Juverit aliqua ex Sanctæ Dialogo huc transferre. Part. 3, cap. 10 sic loquitur :* Non ergo mirum, si Deus talibus personis certos destinet homines, qui illis in cunctis animæ et corporis necessitatibus subveniant,
B secus vivere nequaquam possent. En ut Dominus noster Jesus Christus specialem amantissimæ Matris suæ curam demandarit S. Joanni; eodem modo prospexit suis dilectis discipulis, et semper prospicit aliis sibi devotis personis, adeo ut alter alteri tum in spiritalibus, tum corporalibus cum hac divina unione subsidium præstet. Et quoniam non omnes cognoscunt hujusmodi operationes, nec talem inter se habent unionem, idcirco necessariæ sunt ad id genus munia obeunda peculiares personæ, quas Deus sua gratia et lumine instruit atque idoneas reddit ad auxilium aliis ferendum. Qui has personas videt et non intelligit, magis ex eis admirationem quam ædificationem percipit. Noli itaque judicare, si non vis errare. *Porro ista hic annotanda censui, ad ostendendum, ab ipsa Sancta præclusam fuisse viam iis, qui oculo minus sincero legere possent ea, quæ in Vita prolixiore laudato cap. 44 referuntur.*

n *Præter alibi jam annotata, hæc e Sanctæ Dialogo part. 3 cap.* XI *accipe :* Utinam, *inquit,* suppeterent verba huic amabili amicitiæ et perditæ unio-
C ni congrua! Perditæ, inquam, quoad hominem, qui omnia amisit nomina amoris, unionis, annihilationis, transformationis, dulcedinis, suavitatis, amabilitatis : denique perdidit cuncta vocabula, quibus poterant comprehendi et uniri duæ res separatæ *etc.*

o *Post quinquagesimum ætatis annum, cui unus alterve etiam completus addendus est; obiit quippe ætatis sexagesimo tertio, supremus autem morbus non nisi novem vel decem annis duravit. Vide dicta in Commentario num. 125.*

p *Vita prolixior cap. 48 asserit, Sanctæ revelatum antea fuisse mortis suæ genus :* Deus, *inquit,* horæ puncto illi ostendit, quo fine opus suum esset complendum, eam ex immani supplicio, quod totum usque ad mortem oculis ipsius subjecit, morituram.

q *Testatur hoc etiam Sancta Dialogi part. 2, cap. 10, loquens de acerbis cruciatibus, annorum circiter 10 spatio a se toleratis :* E minimis, *inquit,* etiam malis magna percipiebat tormenta, crescebatque continenter infirmitas, et nisi Deus intrinsecus eam tenuisset occulta operatione occupatam, nequivisset sustinere.

CAPUT VIII.

Ultimus Sanctæ morbus et pretiosa mors : initia et progressus cultus ejus.

Erant jam anni novem, quibus, ut præcedenti capite dictum est, Catharinæ mentis excessibus, sensuum abalienationibus, spiculis incendiisque divini amoris frequenter oppressæ, corpus tum amplius eorum violentiæ obniti non poterat, adeo ut absumeretur quotidie, per adhibita ad hanc usque horam remedia nullo ipsi allato levamine, medicisque modum ignorantibus, qui conduceret ad restituendum illi sanitatem : unde qui circum eam erant, assiduitate variorum, quæ fiebant quotidie, experimentorum, illi modo, quo poterant meliore, auxiliabantur, quoad videntes eam velut ad extremam debilitatem E redactam, quatuor ante illius obitum mensibus collegerunt medicos complures, qui ineuntes commune consilium, viam investigarent, qua levamen aliquod afferretur doloribus gravissimis, quibus tanto tempore jacebat immersa.

XIX. Ultimus Sanctæ morbus naturali ordine superior fuit,

91 Non prætermiserunt medici malorum causas sedulo observare, examinare venarum pulsum ac symptomata considerare : at, nullo morbi naturalis deprehenso indicio, unanimiter omnes in hanc iverunt sententiam, infirmitatem hanc divini quid præferre, ac propterea humanis remediis curari non posse, sed solius Dei operationi ægrotantis curam relinquendam esse. Ejusmodi definitio plane conformis erat iis, quæ ante semper dixerat S. Catharina, quæ tamen obedientissima *a* numquam recusasset, etiam cum majori suo detrimento, sumere medicamina sibi oblata; assidue tamen declaravit, ægritudinem suam conditionis esse omnino diversæ ab iis, ad quas artis medicæ peritia valet pertingere. Et satis utique perspectum erat, morbum ejus altioris esse ordinis quam naturalis : etenim intensiores fiebant dolores magisque irritabantur diebus festis, iis præsertim, qui Sanctissimæ Virginis, Apostolorum ac F Martyrum solemnitatibus consecrati erant, adeo ut deinceps, cum in Ecclesia celebraretur festivitas Sancti alicujus, Famulam suam Deus participem redderet passionis ab eo toleratæ.

nullo juvante medicamine : quam graves

92 Et manifestius morbi hujusmodi superior conditio apparebat videntibus, rem quamcumque, sive in cibo sive in potu ad eam refocillandum oblatam, damnum potius quam opem illi adferre; nec reperiri quidquam poterat, quo corroboraretur, præterquam sanctissima Eucharistia, quam quotidie absque molestia, et maximo cum gaudio sumebat *b*. Confluebant etiam e longinquo plurimæ piæ personæ, ad spectandum martyrium, quo Sanctam hanc divinus amor excruciabat, observantesque hinc dolores angustiasque inexplicabiles, quibus mergebatur, inde vero conformationem mentisque tranquillitatem, quibus eos sustinebat, et circumstantes insuper omnes fervore animi, verbis non satis exprimendo, ad mundi contemptum, peccati fugam, Deique amorem exhortabatur, cohibere lacrymas nequibant, et mœrenti corde preces ejus postulantes, revertebantur consolatione simul ac stupore perfusi, quod

tum passa sit cruciatus, per omnia

vi-

A. ANONYMO.

c

vidissent Catharinam, divinam magis quam humanam *c*.

voluntati divinæ consentiens.

93 Ingenti opus esset volumine ad describendum effectus extraordinarios, quos in S. Catharina quatuor illis postremis vitæ mensibus producebat divinus amor : interdum doloribus usque adeo acerbis eam cruciabat, ut re ipsa sibi videretur corpus in piaculari igne *d* degere; interdum cælestibus eam visionibus recreabat, quæ illius animum ad paradisi gaudia evehebant. Verum illi nec efficiebant, ut abnueret amplius etiam hic in terra pati ex amore crucifixi Boni sui, nec hæ desiderium valebant exstinguere, quo cupiebat hinc evolare, ut cum ipso jungeretur in cælo. Eo tempore Deus ostendit illi statum animarum piacularium, puritatem *e*, qua in ictu mortis præditam esse oportet animam, amorem, quo a Deo creata fuerat, æternæ beatitudinis pretium, aliaque arcana, quibus penetrandis solus is sufficit, qui viderit.

Angelorum visione recreatæ ingens gaudium

94 Cum illuxisset dies Assumptionis Sanctissimæ Virginis Mariæ, anno MDX, augescentibus supra modum Catharinæ doloribus, die tam memorabili extrema Unctione summa animi voluptate, prout ipsamet desideraverat, munita fuit. B Postea eam invisit angelorum multitudo, qui una secum paradisi gaudia illi degustanda præbuerunt, tantumque fuit, quod ex tali visione ipsi obortum est, jubilum, ut in corpus redundans, illam compulerit manifesta lætitiæ signa edere, circumstantibus ob tam improvisam mutationem non minus stupore quam consolatione perfusis : nec unius momenti aut fugitivum fuit conceptum gaudium, sed continuis septem diebus in ea perduravit ad eum modum, ut omnes judicaverint, tantum eam ab omni mortis periculo abesse, ut deinde sanitati esset restituenda.

Postea vehementius, etiam visu dæmonis, cruciatur.

95 Verum cum dicti dies effluxissent, advertit unusquisque, falsam esse spem suam : etenim die Vigiliæ *f* S. Bartholomæi sacro rursum vehementissimis convulsionibus oppressa fuit, quæ brevi eam velut ad præstitutum mortis tempus perduxerunt; atque insuper permisit Dominus, ut horrenda communis adversarii visione excruciaretur, quæ intolerandum illi dolorem intulit, non quidem quod eum ullatenus vereretur, sed ob repugnantiam, quæ inter animum suum, divino C amore succensum, statumque deplorabilem infelicis istius creaturæ, quæ tanto bono spoliata erat, intercedebat : adeo ut visionem sibi tam molestam et abominandam nequiens tolerare, hac illacque se versans, quamvis fari non posset, nutuum tamen ope significarit circumstantibus, ut super pectore Crucis sanctæ signo se signarent, quemadmodum ipsa quoque faciebat, cubiculumque ac lectum aqua lustrali aspergerent, quibus omnibus peractis, sub finem dimidiæ horæ evanuit terribilis ista visio, pristinæque animi tranquillitati a Domino restituta fuit.

Stupendæ in Ægrota mutationes

96 Ad breve tempus substitit quietus iste status, Deo in ipsa innovante consueta tormenta, aliis subinde cælestibus impressionibus sublevata; unde oriebantur in ea tam repentinæ mutationes a dolore in exsultationem, a tristitia in gaudium, a defectione virium in extraordinarium animi vigorem, ut cum medicis stupore percellerentur filii ipsius spirituales, qui momentis singulis et ne eam amitterent, metuebant, et simul eam conservandam, sibi pollicebantur. Timorem ejusmodi spe mistum experti sunt die quinto et vigesimo Augusti, quo ipsa sensibus destituta, nec ullum percipere valens levamen, resumptis denuo viribus, fenestras aperiri jussit, ut cælum contemplari posset, exorsaque est hymnum, Veni D Creator Spiritus, eum, concinentibus aliis, prosequens, qui vultum illius hilarem ac coruscantem observarunt, et ex ore ejus audierunt hæc verba : « Eamus, non amplius terra, non amplius » terra. » Verum cum de illius morte dubitarent, animadverterunt omnes, Deum eo temporis puncto res magnas illi manifestasse; atque ita certo factum est, licet ipsa, quid vidisset, interrogata, responderit; loqui se non posse *g*.

97 Manifestavit utique visionem, quam duobus post diebus habuit, in qua ostensa ipsi fuit anima sua, ab omni affectu carnis et spiritus emundata, quod continuo exoptaverat, ac dilucidis prodidit signis, præcipiens, alii ut sibi non adessent, nisi quos mera necessitas exigebat, nec de alio sermonem secum facerent, quam quod postulabat caritas, exercens insuper cum intimis familiaribus suis miram indifferentiam, quæ timorem illis venerationemque incutiebat. Stupenda experimenta, quæ sumpsit cælestis amor in extenuato illius corpore emundatoque spiritu post hasce visiones, commemorari facilius, quam accurate describi possunt, cum humanum ingenium E aptum non sit ad penetrandum arcanas Dei operationes. Novimus, interdum ad plures horas jacuisse immobilem, vultu labrisque rubentibus; immutato nativo colore, frequenter arsisse corpus ejus in hunc modum, ut videretur emittere accensos ignis vapores, qui vehementem calorem communicabant aquæ ipsi, quæ in vase argenteo ad refrigerandum manus ipsi oblata fuit, adeo ut vas ipsum aquæ fervore calefieret, non secus ac recenter igni subductum fuisset.

98 Non steterunt hic favores, quibus ante sanctum ipsius excessum donare eam voluit cælestis Sponsus : siquidem die tertio Septembris participem illam reddidit sacrosanctæ suæ Passionis, in corpore et animo periculum faciens acerbitatis dolorum ab ipso toleratorum : idque circumstantes satis cognoverunt, cum observarunt eam, extensis in lecto brachiis in formam Crucis, in semet ipsa repræsentantem crucifixi sui Boni effigiem, linguamque in sequentia verba exsolventem : « Feliciter advenerit passio hæc et aliud » quodcumque supplicium a suavi Dei ordinatio- » ne immissum : jam enim anni sunt circiter sex F » et triginta, ex quo illuminasti me, dulcis Amor, » ab eoque temporis puncto usque adhuc deside- » ravi semper pati cum interne, tum externe; » et quia hoc mihi votum fuit, numquam repe- » risse cruciatum ullum mihi visa fui, sed magis, » quamquam omnis præterita pœna dolorque ex- » terior ingens appareret supplicium, tua disposi- » tione id omne maximæ mihi suavitatis volupta- » tisque internæ visum est. Modo finem attigi, » venio ad te summo interno et externo dolore a » capite ad pedes ita oppressa, ut non existimem, » fore ut ullum corpus humanum, quantocum- » que robore præditum, immanem hunc cruciatum » perpeti valeret; cui succumbere oportere non » tantum corpus carne et ossibus constans, sed » ferreum etiam ac adamantinum ejus vi annihi- » landum esse, mihi videtur : quoniam luculen- » ter apparet, te moderari et gubernare omnia » æqua et justa dispositione tua, qua nondum vis » me mori. Et quamvis absque ulla medela in » hoc corpore tam immodica sustinuerim tor- » menta *h*, nihilominus excelsum in me animum » experior, itaque affecta sum, ut dicere nequeam » me pati, imo videor mihi continuo versari in

ma-

A » magna voluptate, quæ tam grata et amabilis » mihi est, ut expromere non valeam, ac ne » cogitare quidem. »

Visio altera oblata Sanctæ, in cujus morbo nil naturale est.

99 A multis jam diebus omne humanum solatium subtraxerat illi Deus ad sustentandum eam solo sacrato Corpore suo, cum die VII Septembris inter alias gaudii species ostendit illi ingentem scalam igneam, e terra ad cælum pertingentem, ad cujus ignitorum graduum ascensum invitabatur : quæ visio quatuor horas perseverans ita animum ejus simul et corpus inflammavit, ut totus orbis exuri videretur, adeo ut, itane res se haberet, sciscitata, fenestras aperiri jusserit, ut certior redderetur. Pudore ac stupore ob tam insolitas vicissitudines suffusi, qui ei aderant, cupientes periculum omne facere ad vitam illi conservandam, interdum eam adigebant ad sumendum aliquid, quo corroboraretur; sed id unice ad exercendum ipsius obedientiam valebat, eo quod certum illi esset, fore ut retinere non valeret; cumque alias, at inutiliter, vias explorassent, collegerunt decem egregios medicos, ut perspicerent, an humana numquam industria valitura esset assequi B ipsius levamen : sed id quoque irritum fuit; etenim cum denuo periti omnem exquisitam adhibuissent solertiam, aliud quam quod ante statuerant, definire non potuerunt, morbum scilicet hunc minime naturalem esse.

Emisso multo sanguine, amori suo indulgens animam exhalat.

100 Compleverat tum Dominus sublime, quod ab æterno animo volverat, consilium, ingentem hanc Animam constituendi exemplum singulare amandi et patiendi, itaque corpus ejus consumpserat, ut parum aut nihil sanguinis in eo reliquum esset. Præ concepti caloris vehementia nequibat is ultra venis clausus retineri; unde postremis diebus via sibi ad egrediendum patefacta, ex his abundanter profluebat, et caloris vis vasa ex metallo, quibus recipiebatur, penetrans, indelebilibus maculis reliquit tincta. Denique cum appropinquasset dies decimus quartus Septembris anni MDX, Exaltationi sanctæ Crucis sacer, quo, licet velut exsangue et alio quovis humore vacuum remansisset corpus illius, nihilominus sicut lucerna jam jam exstinguenda amplius lumen emittit, ita insignis hæc Sancta majori animo et robore prorupit in sermones, magis quam umquam amore incensos. Cum elapsus esset dies iste et ultra horam noctis sextam *i* provectus esset sequens, C qui erat Dominicus, Septembris decimus quintus *k*, Sancta interrogata, velletne Eucharistia refici, altissima contemplatione abrepta, veluti cui vicinus finis suus notus erat, digitum intendit in cælum, significans, illico sibi ad cæleste convivium proficiscendum esse : quapropter sereno vultu suavissimaque voce ultima crucifixi sui Jesu verba modulans, dicendo, « In manus tuas, Domine, » commendo spiritum meum, » anno ætatis sexagesimo tertio, perfecto sacrificio, consumpta hæc divini amoris Victima ad inseparabilem cum Deo suo conjunctionem evolavit.

Statim post obitum revelata Sanctæ gloria, miracula

101 Hoc ipso temporis puncto, quo sancta ista Anima vinculis corporis sese exuit, visa fuit a quadam spirituali ipsius filia, ibidem præsente, egredi corpore, in cælumque velocissime ascendere *l* : cumque supra modum a dæmone torqueretur obsessa aliqua, malignus spiritus, a se visam esse hanc Animam Deo se conjungentem, indeque supplicium intolerandum experiri se, compulsus fuit dicere. Multas quoque electas animas, quæ studuerant sancta illius vestigia insequi, visiones *m* hujusmodi bearunt. Sanctæ mortis hujus nuntio ocyus diffuso, clerici et laici, nobiles et plebeji, omnis ætatis, omnis sexus, mœrore ac luctu ob ingentem jacturam perciti, certatim concurrerunt ad venerandum illius corpus, in publica xenodochii ecclesia expositum; variisque infirmis, qui intercessioni illius se commendaverunt, perfectam a morbis suis sanationem consequentibus, nullus ibi fuit, quin ex illius aspectu patratisque prodigiis animi teneritudine se commoveri, ac intra se affectus doloris contemptusque rerum mundanarum suscitari senserit, visus sibi etiam a feretro, in quo jacebat, invitari ad ferventer capessendum viam cæli : nec multum effluxit temporis, cum mirabiles observatæ sunt mutationes, maxime illustrium feminarum, quæ vanitati seculi nuntium remittentes, animum unice applicuerunt curando magno salutis suæ æternæ negotio.

A. ANONYMO.

patrata, exhibitaque illi a populis veneratio :

102 Priusquam sacrum cadaver collocaretur in sepulcro novo, ad eum finem præparato, nullus adfuit, qui auderet jubere illud exenterari *n*, cum æquum non videretur, ut incisioni subjiceretur corpus illud, quod molle ac flexibile vivere etiam tum videbatur, et signa donorum cælestium conservans, pellem, quæ cordis regionem circumdabat, assidue habebat rubentem *o*. E Hinc factum est, ut propalari non potuerit alter cordis, a divino igne in cinerem redacti, favor, quo, ut dictum jam est, eam Dominus condecoraverat. Quapropter thesaurus tam pretiosus novo tumulo illatus *p*, in eo permansit anno uno et medio, visui occultus, at communi pietati apertus, quæ tum maxime eminuit, cum, priusquam in ditius monumentum transferretur, necesse fuit octo dies continuos illum exponere infinitæ multitudini, quæ accurrebat ad venerandum admirandumque in ipso prosecutionem istorum prodigiorum *q*, quæ ab initio in eo fuerant observata : et quoniam ferventi accurrentium pietati non sufficiebat sacras vestes sibi comparare, invento inter illos aliquo, qui unguem surripere furtim ausus est, oportuit illum includere sacello probe custodito munitoque, pergente Domino ostendere, quantum apud se valerent Famulæ suæ preces, multiplicatis prodigiis in gratiam eorum, qui illi sese commendabant.

quæ nullo tempore imminuta, magis semper F

103 Majorem in modum dilatatus fuit magnæ hujus Sanctæ cultus, postquam publicæ luci datæ sunt heroicæ illius virtutes, una cum mirabilibus lucubrationibus ab ipsamet compositis, quæ preli ope juris publici facta sunt *r* a duobus Dei Servis D. Cattaneo Marabotto, et Hectore Vernaccia, quorum alibi honorificam mentionem fecimus. Quoniam illæ ipsæ sæpius impressæ et in varias linguas translatæ fuerunt, credibile non est, quantum diffusa fuerit per orbem Catholicum fama eximiæ illius sanctitatis et admirandæ doctrinæ, adeo ut stupore abrepti fuerint viri sanctissimi doctissimique *s*, quorum prolixum catalogum texuit pater Hyacinthus Parpera Congregationis Oratorii in libro, cui titulus, B. Catharina Genuensis illustrata.

crevit, ac legitima declarata est, institutis processibus

104 Cultus sanctæ huic Matronæ a principio impertitus constanter perseveravit, nulla umquam illius facta imminutione, imo multo amplius extensus fuit etiam apud exteras nationes. Videbantur ex omni parte homines pii magno numero concurrere ad venerandum sanctum ejus corpus, quod semper incorruptum permanet, publico conspectui expositum : unde post congruas postulationes auctoritate Apostolica cultus hujusmodi legitimus declaratus fuit die sexto Aprilis anno MDCLXXV. Verum ejusmodi declarationibus

non

A. ANONYMO. non minime contenti viri nobiles, qui præsunt moderamini majoris xenodochii civitatis Genuensis, consecuti sunt, ut causa Canonizationis illius introduceretur a sacra Rituum Congregatione, a qua obtentis variis favorabilibus rescriptis, tum ad inscriptionem nominis ipsius in Martyrologio Romano, tum ad celebrationem festivitatis ejus cum Officio et Missa propria, denique ab illa ipsa anno MDCCXXXII in examine heroicarum illius virtutum adepti sunt favorabile decretum, postea ejus confirmationem Apostolicam obtinentes die
t xxx Maji anni supradicti *t*.

ANNOTATA.

a *In Commentario num. 126 et seq. geminum adduxi specimen insignis obedientiæ* S. Catharinæ, *quod ibidem vide.*

b *Vita prolixior cap. 50 sic scribit :* Appetente autem hora sanctæ Communionis percipiendæ, innuit accersendum confessarium, qui intelligens ejus animum, ac nimis debilem metuens ad sacram Hostiam deglutiendam, dixit : Quomodo trajicies eam in stomachum? Illa læto vultu si-
B gnificavit, ne quidquam formidaret, et sic Pane cælesti refecta est : inde faciem induit hilarem ac rubicundam instar Seraphini, ostendens, se interius tam ingenti perfusam gaudio, ut id exterius etiam sese proderet. Viribus a sanctissimo Sacramento subministratis, cœpit loqui : interrogata, qui potuisset illud sumere, respondit, se, dum in ore haberet, sensisse in corde : aliud præter venerabile Sacramentum non valebat percipere, nisi maximo cum cruciatu.

c *Ipsamet Sancta Dialogi sui part. 1 cap. 21 sic loquitur :* Conscenso tam sublimi perfectionis gradu, dixit spiritus : Non pronunciabo deinceps hanc creaturam humanam, videns ipsam, exstincta humanitate, totam in Deum transformatam. *Parte vero 3, cap.* XI *de iis, qui per divini amoris operationem se ipsis exuti sunt, ita scribit :* Si hujusmodi personæ (quæ raræ sunt in mundo) notæ essent, adorarentur in terris : sed Deus eas sibi ipsis et aliis occultat usque ad diem mortis : tum verum a falso discernitur.

d *Ita Sanctæ prædixerat Deus, ut ipsa testatur Dialogi part. 2, cap. 6 his verbis :* Causam *(inquit Dominus)* tanti cruciatus a te tolerandi melius te
C experientia quam ratio docebit. Proinde noveris, me animæ tuæ corpus mutaturum in purgatorium; atque ita accumulo ipsi gloriam et ad me sine alio purgatorio eam traho.

e *De puritate, in articulo mortis animæ necessaria, Sancta Dialogi part. 3 cap. 6 pulchre disserit in hunc modum :* Ad obtinendam salutem non est via compendiosior, planior et securior hac nuptiali ac decora veste charitatis, quæ animæ tantam præbet fiduciam et magnanimitatem, ut se Deo præsentet intrepide. Sed tempore mortis charitatis expers adeo est vilis et contemtibilis, ut potius omnem alium, quantumlibet tristem ac horridum, locum adiret, quam coram Deo compareret : quum enim Deus sit simplex ac purus, nihil in se aliud potest recipere, quam purum et simplicem amorem, et quia Deus est mare amoris, in quo omnes Sancti abyssaliter sunt absorpti, impossibile est, ut vel minima imperfectio in id immergi queat. Unde anima charitate nuda, quando est separata a corpore (ita hoc intelligendum) sese potius demergeret in infernum, quam coram illa puritate ac simplicitate se sisteret.

f *Antiquior biographus cap. 50 asserit, hanc* D
diaboli visionem Sanctæ oblatam fuisse pridie S. Bartholomæi circa horam septimam noctis. Hora autem noctis septima Romanorum ac Italorum passim profecto mense Augusto respondet circiter horæ nostræ secundæ noctis : Vigilia vero S. Bartholomæi passim ubique celebratur die 23 Augusti. Itaque visio hæc videtur contigisse die potius 24 quam 23 Augusti, conformiter ad disputata de die Sanctæ emortuali in Commentario num. 133 et seqq., quem, si lubet, consule.

g *Vita prolixior cap. 50 sic habet :* Quæsitum, quidnam vidisset : respondit, jucundissima esse, sed plane ineffabilia.

h *Ex solis his Sanctæ verbis, etiam ab antiquiore biographo relatis cap. 50, corruit Bailleti hallucinatio, quam excussimus in Commentario num. 95 et seqq.*

i *Vita prolixior cap. 51 de Sanctæ obitu hæc scribit :* Obiit, . . . hora noctis sexta, paulo ante horam, qua solebat sacram Communionem percipere. *At existimo, istud* paulo ante *accipi debere cum aliquot horarum latitudine : nam, ut vidimus in Commentario num. 134, hora noctis sexta apud Italos medio mense Septembri circiter* E
respondet tempori, quo apud nos est quadrans ante horam primam noctis : non videtur autem mihi verisimile, Sanctam longo tempore, ut innuit verbum solebat, *ea hora sacro Epulo refectam fuisse.*

k *Vide dicta in Commentario num. 132 et seqq.*

l *Visionem hanc refert Vita prolixior cap. 51, additque, illam ex ea mirifice recreatam ac copiosa luce perfusam fuisse :* Unde, *inquit,* verba loquebatur divino amore flagrantia; sed et circumstantibus dixit; O quam arcta via ambulanda, ut ad patriam cælestem absque obstaculo perveniatur! Conspexit enim viam hanc adeo angustam ac difficilem, ut præ terrore nesciret, quo se verteret, atque in hac anxietate totam illam noctem traduxit. Vidit etiam, quantum supplicii maneret animas, tempore sui e corpore egressus non bene purgatas *etc.*

m *Recenset has visiones Vita prolixior cap. 51, et paulo fusius Parpera Vitæ, anno 1682 editæ, cap. 112 : dabo illas § 1 Gloriæ posthumæ.*

n *Bailleti hac in parte crisis examinabitur in Gloria posthuma num. 10 et seq.* F

o *Auctor Vitæ antiquioris cap. 51 ita scribit :* Post obitum inventum est totum ipsius corpus crocei coloris, qui initio tantum circa cor visebatur, quod indicabat, divinum hunc ignem fuisse dilatatum, et paulatim totam sensitivam partem pervasisse. *Vide Gloriam posthumam num. 9.*

p *Scribit Arturus in Gynæceo, sacrum illius corpus tumulatum fuisse die 18 Octobris. Unde id didicerit, ignoro : nam neque biographus antiquior, neque Parpera in gemina Sanctæ Vita diem hunc 18 signant. Posterior scriptor cap. 114 Vitæ, anno 1682 editæ, in margine hos characteres adscribit* MDX Septembris XVII : *et in Beata Catharina illustrata part. 1, cap. 1, num. 4, ubi agit de codicillo, ad testamentum a Sancta adjecto, de ultimæ voluntatis* Catharinæ *declaratione facta a Carentio et Marabotto, deque sepultura Sanctæ in ecclesia majoris xenodochii, quæ declarationem hanc insecuta est, in margine item adscribit sequentia Italice :* Codicill. MDX, XII Septembris in actis Gregorii Sacheri. Declaratio XVI dicti mensis. Manuale Cartularii hospitalis MDX 2 Octobris in pag. XVIII et IV. *Verum nulli ex hisce characteribus Arturo favent.*

q Vi-

A q *Vita prolixior non nisi beneficium unicum refert : Parpera in Vita, edita anno 1682, aliqua alia commemorat, quorum primum illigat anno 1616 : oportet ergo, ut ea prodigia, quæ generali nomine beneficii narrat antiquior biographus contigisse statim a Sanctæ excessu, vel litteris consignata non fuerint, vel temporum injuria perierint.*

r *Tempus, quo hæc vulgata fuerunt, aliaque huc spectantia vide in Commentario* § 1.

s *Nonnullos recensuimus in Commentario* § 2.

t *Quæ toto hoc num. referuntur, elucidabuntur amplius in Gloria posthuma.*

CAPUT IX.

Miracula ad Sanctæ invocationem recenter impetrata : solemnis canonizatio.

B Non est hujus loci enarrare sigillatim innumeras sanationes prodigiosas, quas ad Sanctæ hujus interventionem Deus operatus fuit, diuturno spatio amplius quam duorum seculorum, quæ effluxerunt a sancto illius obitu usque ad solemnem canonizationem. Unde satis mihi erit referre ea, quæ recenter patrata sunt, ex quo anno MDCCXXIX, curante nobilium majoris xenodochii Genuensis ferventi studio, efficacius promoveri cœpta est hæc illius causa, leguntur que relata in tabulas processuum, authenticis argumentis comprobata, ac demum sanctæ Sedis Apostolicæ approbatione confirmata.

XX Miracula recenter perpetrata.

106 Maria Magdalena Rizzi circa annum MDCXIX *a* in xenodochio majore Genuensi ægritudinem contraxit cum crurum genuumque tumore et intolerando sinistri lateris dolore : probatisque, sed inutiliter, omnibus, quæ ipsi applicata fuerunt, remediis, medicorum hæc fuit sententia, non posse illam ab hoc malo convalescere : unde inter immedicabiles collocata, miserrimam infelix vitam agebat, vi mali coacta jacere immobilis, et alieno semper in omnibus operibus suis indigens C auxilio. In eo statu permansit spatio annorum circiter novem, cum ultimo die Veneris Martii anno MDCCXXIX eo tempore, quo solito majori dolore opprimebatur, non tantum quietem illi, sed insuper omnem cibi appetitum adimente, Sanctæ ferventer se commendavit, recitans semel in illius honorem Orationem Dominicam et Salutationem Angelicam : ac mox in lenem somnum incidit, e quo non diu post libera et sana experrecta est, et semet vestibus induens sine mora e lecto prosiliit, et absque alterius auxilio vel sustentaculo pedes sese contulit ad visendum Sanctæ sepulcrum, actisque ei, quam insigniter beneficam experta fuerat, gratiis, potuit illico, stupentibus omnibus, consuetis laboriosis exercitiis se applicare *b*.

inter quæ sanationes a

b

107 Amplius percrebuit fama miraculi, a Deo per magnæ hujus Sanctæ patrocinium patrati in persona nobilis puellæ Mariæ Franciscæ Xaveriæ Gentilis, quæ ab annis tredecim continuis decumbebat oppressa congerie malorum, quæ illam crebro eo adduxerant, ut munita fuerit omnibus sanctis Sacramentis. Asthma, convulsiones, malum scorbuticum, attractionesque nervorum, quibus plantæ adstringebantur, erant infirmitates assuetæ, quibuscum conflictabatur, ad has adjectis frequenter periculosis symptomatibus. Demum ægræ, stimulatæ miraculis, quæ fiebant quotidie ad Sanctæ sepulchrum, animum subiit cogitatio valedicendi remedio omni humano, seque sincero corde illi commendandi, cum speraret fore, ut certo sanitatem consequeretur, si modo succederet sacrum illud monumentum visitare. Quare die XXIII Martii anni MDCCXXXIV, contra ac sentiebant domestici, et humanæ prudentiæ leges dictabant, dum curarat se vestibus indui et in sede reclinari, comitantibus, qui ipsi ministrabant, delata fuit ante corpus S. Catharinæ, unde audito prius Sacro fusisque ad eam ferventibus precibus, cum domum reduceretur, observavit utique, conceptam spem non fuisse delusam. Vix enim ad porticum delatam cum vellent bajuli de terra levare et inducere in cubile, nulla ratione id voluit permittere, sed ipsamet sese erigens, audacter gradus ascendere cœpit, et in ictu oculi sese ita liberam et sanam experta fuit, acsi numquam ægrotasset, stupentibus parentibus nobilibusque consanguineis et amicis, qui ad miraculi famam ocyus accurrerunt, ut de obtenta sanitate lætitiam cum ipsa participarent.

tres subitaneæ

A ANONYMO.

E

108 Nullo ex capite inferior fuit subitanea Blanchæ Seminæ sanatio, quæ in tenera ætate delapsa de quodam gradu ædium suarum, mansit delumbis, et ad xenodochium delata, postquam inutiliter adhibuisset omne remedium diuturno viginti quinque annorum decursu, facta est paralytica, manumque dexteram adstrictam gerens, decumbebat assidue, inepta per semet ad omnem operationem humanam. Hæc inaudiens miracula ad Sanctæ sepulcrum perpetrata, die secundo Aprilis anno MDCCXXXIV collocari se in sella gestatoria, et e xenodochio Incurabilium, in quo degebat, deferri jussit ad xenodochium Majus, ad visitandum sacrum corpus, ibique audita Missa sumptaque reverenter Eucharistia, cum pergeret Sanctæ se commendare exorandæ incolumitatis desideratæ gratia, ecce improviso sponte surgit, perfecte se in pedes erigit, contractam manum extendit, attonitis ac stupefactis, quotquot similis miraculi spectatores adfuerunt.

recensentur, post rigidum examen

109 Prænotata miracula rigido sacræ Rituum Congregationis examini subjecta, causæ ponente Eminentissimo Georgio Spinula, suffecto in locum Eminentissimi Josephi Renati Imperialis defuncti, applaudentibus dominis consultoribus, universaliter probata sunt, ac deinde falli nescio Pontificis Maximi oraculo confirmata anno MDCCXXXVII die V Aprilis, in quem opportune incidebat ejus natalis *c*. Postmodum coram Sanctitate sua habita denuo generali sacrorum Rituum Congregatione, in qua propositum fuit dubium, an, attenta relatorum miraculorum approbatione, tuto decerni posset solemnis canonizatio, definitum est secure id licere : quapropter Dominus noster, post imploratum divinum auxilium, die XXX supra dicti mensis et anni optatum decretum tulit.

a Sede Apostolica probatæ. Solemnis F

c

110 Decreverat jam regnans Pontifex Clemens XII insigni Matronæ nostræ, heroica caritate præditæ, dispertire honores illos, quos Christi Vicarius ac legitimus S. Petri Successor tribuere solet iis, qui vita mirabili insignibusque ob eorum interventionem patratis prodigiis Ecclesiæ militanti suppeditarunt eximia sanctitatis exempla singulariaque beneficia, ut eos admirentur posteri ac imitentur : in eumque finem constituerat diem XV Junii anni MDCCXXXVII, Sanctis-

Catharinæ in Sanctorum Album relatio.

A. ANONYMO. ctissimæ Trinitatis gloriæ consecratum; quando, præhabitis solitis consiliis, omnique eo, quod unctioni tam sacræ tantæque majestatis congruit, instructo apparatu, dicto die in illustrissimo Cardinalium, episcoporum, legatorum, principum præsulumque consessu visa est veneranda majestas ejusdem summi Pontificis, a quo, exsultante universa Roma, una cum Vincentio a Paulo, Joanne Francisco Regis, et Juliana de Falconeriis adscripta fuit Sanctorum albo gloriosa vidua nostra Catharina Flisca Adurna Genuensis.

ANNOTATA.

a *Error hic typothetarum est, scribendumque anno 1719, ut traditur in processibus impressis, quæ penes me habeo, et colligitur ex infra signato anno 1729.*

b *De hoc et duobus sequentibus beneficiis plura dabuntur in Gloria Sanctæ posthuma.*

c *Anonymo nostro hæc scribenti præluxit haud dubie decretum Clementis XII Papæ, quo tria supra memorata miracula probata sunt, et in quo ita lego :* Cum..... Sanctitas sua, inhærendo suffragiis dominorum consultorum,... ac implorato B prius divino lumine, die v ejusdem mensis Aprilis, ipsius natalitia, ac divo Vincentio Ferrerio sacra, tria *(miracula)* in tertio genere approbaverit *etc., quæ verba in obvio et naturali suo sensu accepta, natalem* S. Catharinæ, *non Pontificis designare videntur. Ita tamen scripsit anonymus, ut aperte edicat, miraculorum istorum confirmationem a Pontifice factam esse ipsius Clementis XII natali : vox enim* Lui *ab ipso adhibita masculina est, inservitque casibus obliquis pronominis* Egli, ille : *sicut vox* Lei *feminina est pro casibus obliquis pronominis* Ella, illa, *quemadmodum præter alia docet Lexicon academiæ Florentinæ,* della Crusca *appellatæ. Existimo igitur, typothetarum incuria hoc anonymi loco irrepsisse* Lui *pro* Lei : *constat enim ex libro, recenter edito Romæ pro continuatione Ciaconii, et in quo refertur Historia Vitæ Clementis XII, usque dum ad summum Pontificatum assumptus est, eum non die* v, *sed* vii *Aprilis natum esse, quod verisimiliter non ignoravit anonymus noster, scribens tempore Clementis XII. Porro laudati Pontificis* C *decretum illud serius consului, cum jam pars maxima Commentarii prævii ad* S. Catharinæ *Acta prelum subiisset : atque hinc factum est, ut de tempore natali et suprema Sanctæ ætate dubie ibidem locutus fuerim num. 32. Legeram relegeramque sæpius Vitam prolixiorem, ab auctoribus Sanctæ æqualibus conscriptam, et in omnibus illius editionibus, quæ ad manus nostras devenerunt, nec mensem, nec diem, imo nec annum, quo luci data est Sancta, signatum reperi. Parperæ deinde Lucubrationes consului : is quidem annum suppleuit, sed mensem ac diem similiter prætermisit, qui tamen minutiora alia, inter quæ sunt domus et platea ipsa, ubi primum lucem aspexit Sancta, annotavit : annum quoque, diem ac mensem initi contractus dotalitii adscripsit. Scriptum etiam, cui titulus :* Factum concordatum, *ab Eminentissimo Georgio Spinula Clementi XII oblatum anno 1737 ita tantum habet :* Catharina Januensis primam hujus lucis usuram assecuta est Januæ anno mcdxlvii. *Sed et ipse Clemens XII in Bulla canonizationis, danda infra in Gloria posthuma, prætermisso die ac mense natali, sic dumtaxat loquitur :* Genuæ,... Catharina nata est anno millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo; *quæ tamen Bulla laudato decreto poste-* D *rior est, quod, ut jam monui, serius consului, utpote pro sola Sanctæ Gloria posthuma utile illud existimans. Cum tamen decretum istud diem* v *Aprilis, tamquam verum Sanctæ natalem, designare videatur his verbis :* Die v ejusdem mensis Aprilis, ipsius *(Sanctæ)* natalitia, *credere oportet, instrumentum aliquod, huic fidem faciens, Pontifici exhibitum fuisse in eaque hypothesi de Sanctæ ætate paulo aliter statuendum est in hunc modum : Juxta decretum, quo Clemens XII probavit miracula, nata est Sancta die* v *Aprilis, anno, ut Pontifex in Bulla et instrumenta mox laudata testantur 1447, mortua vero est anno 1510 die* xv *Septembris, ut ostensum est in Commentario num. 132 et seqq.; adeoque suprema illius ætas, in rigore loquendo, excessit annos tres et sexaginta mensibus quinque, diebus decem, qui dicendi sunt neglecti fuisse tum in Bulla, in qua dicitur Sancta decessisse annum agens sexagesimum tertium, tum in Officio ejus proprio. Atque hæc ad ampliorem elucidationem dictorum in Commentario num. 32 hic observare non inutile duxi.*

E

GLORIA POSTHUMA.

§ I. Sanctæ gloria multis revelata : cultus statim ab obitu inchoatus : sepultura, variæque sacri corporis, a corruptione immunis, translationes.

B*iographus noster anonymus Vitæ num. 101, statim a felici Sanctæ excessu gloriam illius et inter cælites assumptionem nonnullis revelatam fuisse, paucis verbis commemoravit. Biographus autem antiquior cap. 51 ait, par esse, ut credamus, animam* S. Catharinæ *beatis ignitorum cherubim ordinibus sociatam fuisse :* Quum enim, *inquit,* in hac vita perfectissime per amorosum ignem fuerit purgata, veritati consentaneum est, F Dominum ad istam excellentem dignitatem ac gloriam eam extulisse. Hoc, quia Catholicæ fidei non repugnat, credere a ratione non est alienum, maxime considerando principium, quando fuit divino amore sauciata, et progressum totius vitæ cum experimentis, multis annis in ipsius conversatione factis. *Utrique autem revelationi de sancto* Catharinæ *obitu, ab anonymo breviter memoratæ, subdit antiquior biographus laudato statim capite sequentes :* Medicus quidam, ipsi addictus, e somno hora obitus ejus evigilans, audivit vocem sibi dicentem : Vale, ego nunc ad cælum proficiscor; qui ait uxori suæ; Domina Catharina modo defuncta est, quod postea verum comperit.

2 *Pergit ibidem :* Alius eadem hora in oratione positus, vidit eam in nube candida euntem in cælum, et quoniam erat spiritualis ipsique admodum devotus, tanta repletus est consolatione et gaudio, ut videretur extra se raptus : procul quidem aberat, nihilominus tam certus de morte ac gloria ipsius acsi præsens fuisset. *Parpera in Vita Sanctæ, anno 1682 edita, cap. 112 ait, credibile esse, revelationem hanc factam fuisse Hecto-*

A *ctori Vernacciæ : quod si est, oportet is, præ animi demissione nomen suum in Vita prolixiore subticeri voluerit.* Quædam sancta religiosa fœmina, *inquit laudato cap. 51 antiquior biographus,* conspexit eam in somnis candida veste amictam, in medio cinctam, et revelata est ipsi in spiritu unio ejus cum Deo, dixitque ad suam sociam, se vidisse, animam dominæ Catharinæ migrantem in cælum : et mane ingenti gaudio (quandoquidem ipsi addictissima erat) de rei veritate certior facta est. *Parpera mox citato loco asserit, pro certo haberi, sanctimonialem hanc fuisse Thomasam Fliscam, de qua alibi meminimus.*

multis oblatæ.

3 *Revelationum sanctæ mortis narrationem ita prosequitur Vita prolixior :* Alia religiosa, illa ipsa hora in ecstasi posita, vidit hanc Dominam tanta pulchritudine et lætitia circumfusam tantisque deliciis affluentem, ut se in paradisum translatam putaret : fuit ab ipsa nominatim appellata multisque salutaribus monitis inducta et præparata ad patienter ferenda amore Dei adversa; quæ vitæ mutationem et proposuit et instituit. Asseveravit, se frequenter ex hujus visionis memoria consolatione perfundi : unde majorem erga illam post B obitum devotionem concepit, majoremque ipsi fidem adhibuit, quam antea in vita, tametsi ei fuisset familiaris. Eundem in modum cuidam monachæ visa est maxima perfrui pace et gaudio : hinc tantam hausit lætitiam et voluptatem, ut pæne exspirasset, et ita multo certior reddita est in spiritu de ipsius cum Deo conjunctione, quam si illam corporeis oculis conspexisset. *Addit, multis aliis ejusmodi favorem concessum fuisse, etiam procul exsistentibus, ac demum ita concludit :* Et a diversis tot sunt audita, ut omnia narrare nimis prolixum.

Quid Marabotto Sanctæ confessario

4 *Post hæc tum antiquior biographus eodem cap. 51, tum prolixius Parpera cap. 113 Vitæ, anno 1682 editæ, exponit specialem certitudinem, quam de Sanctæ in cælis gloria, ejusque, ut videbatur, martyrio accepit Marabottus, qui* Catharinæ *fuerat a sacris confessionibus. Ignorabat is tota nocte, qua Sancta obiit, et insequenti die revelationes aliis factas, cum, teste laudato Parpera, licet de* Catharinæ *beatitudine minime ambigeret, imitaturus tamen exemplum S. Augustini, qui pro matris suæ salute preces fuderat, voluit pro* Catharina *Missam celebrare : sed sub-* C *dit Parpera, eum arcana quadam virtute impeditum fuisse, quo minus Sacrum de defuncta diceret, interiusque edoctum, ut occurrentem eo die Missam de pluribus Martyribus celebraret. Hæc tamen paulo aliter leguntur apud antiquiorem biographum in hunc modum :* Confessarius ejus illa nocte totoque sequenti die nullam horum habebat notitiam : altero post die Missam pro defunctis celebraturus, nunquam pro illa specialim poterat orare, sed tantum generatim. Insequenti die occurrit ei, nihil de hac Beata cogitanti, Sacrum de pluribus Martyribus celebrandum. *Ipse quoque Parpera Vitæ, anno 1681 editæ, cap. 51, sic scribit, ut aperte antiquiori biographo consentiat, celebratam fuisse Missam pro defunctis, licet pro* Catharina *orare nequiverit specialiter.*

contigerit tempore Missæ sacrificii.

5 *Celebranti vero Sacrum de Martyribus quid acciderit, describit Vita Latina Thanneri : Ecce, inquit,* dum inchoat Introitum, « Salus autem Ju» storum a Domino, » totus fuit in spiritu commotus, repræsentato sibi universo ipsius martyrio : quælibet verba a se prolata intellexit plane congruere eidem martyrio. Legens Epistolam, « Ju» storum animæ in manu Dei sunt » cum Evangelio, « Attendite a fermento Pharisæorum, » sensit ad singula verba cor suum devotione ac commiseratione sauciari, coactusque fuit tantam lachrymarum vim profundere, ut impossibile censeret cœptum Sacrum prosequi, nedum finire. Tale ac tantum martyrium limpide contuitus et medullitus miseratus, verba formare non poterat : fletibus autem ora rigans, ingentem percepit lætitiam ac voluptatem internam ex ordinatione divina et ejus requie. Omnes, qui Sacrum illud audiebant (erant autem multi ac B. Catharinæ devoti) non quibant lachrymas continere, adeo ut ipsemet confessarius obstupesceret. Sacro admodum difficulter peracto, solus media hora compulsus fuit lachrymis indulgere, antequam paululum rursus exhilararetur. Ab eo tempore nihil amplius afflictionis sensit, atque in spiritu claram stabilemque notitiam retinuit atrocitatis martyrii hujus electæ Matronæ, et quidquid prius corporeis oculis viderat atque diuturna experientia compererat, quasi nihil ducebat respectu ejus, quod postea intellexit, e qua visione (nisi Deus avertisset) præ dolore exspirasset.

E

Sanctæ statim post obitum cultus exhibitus.

6 *Si tot tamque manifestas de Sanctæ apud cælites gloria visiones, multis oblatas, consideremus : si memorata hactenus maxime heroicarum virtutum exempla inspiciamus, quorum tota civitas Genuensis testis fuerat, minime mirabimur, quod, ut testatur anonymus noster supra num. 101 Vitæ, statim a beato excessu omnis ætatis et conditionis homines confluxerint, sacrum* Catharinæ *corpus veneraturi. Hinc etiam in scripto, cui titulus,* Factum concordatum, *oblato Clementi XII ita lego :* Statim ab obitu adeo fama sanctitatis et miraculorum percrebuit, ut a prædicto anno MDX cultus, et quidem publicus, erga beatam hanc incœperit, et per centum et ultra annos absque interruptione perduraverit. *Atque hæc de cultus, Sanctæ mox a decessu suo impensi, antiquitate nullum relinquunt dubium : videntur tamen Parperæ ætate nonnulli fuisse, qui ambigerent, licitumne esset,* Catharinam *nostram cultu ecclesiastico honorare; ita enim in supra laudatis ad Henschenium litteris scribit :* Auctor *(libelli, cui titulum hunc Italicum facit;* Specimen invitationis ad venerationem B. Catharinæ Genuensis) contendit probare, imo probat contra quorumdam piam formidinem, posse, imo debere vocari Beatam, non obstante Bulla Sanctissimi Domini nostri Papæ Urbani VIII. F edita anno MDCXXI. *Rationes autem ibidem adducit cultum immemorabilem, sciente et tolerante ordinario, deque Ecclesiæ consensu* Catharinæ *impensum etc.*

Corpus, in ecclesia xenodochii majoris sepultum,

7 *Priusquam cultus Sanctæ incrementa, aliaque huc spectantia investigemus, paucula subnecto de illius sepultura. Parpera* Beatæ Catharinæ illustratæ *part. 1, cap. 1, num. 4 meminit gemini Sanctæ testamenti. Postremum conditum fuisse scribit anno 1509 die XVIII Martii, eoque ait præcepisse Sanctam, ut sepeliretur extra civitatem in ecclesia S. Nicolao sacra (vulgo dicta* de Boscheto) *cum tamen anteriore testamento, cujus ætatem non signat Parpera, declarasset, velle se mariti sui tumulo inferri in ecclesia, cui inserviunt Minores Observantes, dedicata Annuntiationi B. Mariæ Virginis, vulgo appellata,* Annuntiata de Portoria. *Causam, ob quam extra civitatem tumulari voluerit, ait Parpera, forte hanc fuisse, ut declinaret honores, quos sibi tribuendos facile poterat prævidere, quique humili Sanctæ de se ipsa sensui repugnabant. Neutri testamento factum est satis, cum, teste ibidem Parpera, illustrissimi pro-*

Auctore J. S.

protectores xenodochii majoris clam curarint, codicillum a Sancta conscribi, quo sepulturæ locus permitteretur arbitrio Jacobi Carentii, tum xenodochii rectoris, et Catanei Marabotti. Codicillum autem hunc præsentibus protectoribus conscriptum ait die XII *Septembris anni 1510, die vero* XVI *ejusdem mensis et anni locum sepulturæ designasse Carentium et Marabottum, ob quam declarationem Sancta in ecclesia majoris xenodochii sepulta fuerit : at quo determinato die incompertum est, ut vidimus in Annotatis ad caput 8 Vitæ, litter.* p.

insigni miraculo multis post mortem mensibus

8 *Biographus antiquior cap. 52 de Sanctæ sepultura sic scribit :* Corpus hujus Beatæ sepultum fuit in ecclesia hospitalis majoris urbis Genuensis, ... et primo collocatum fuit in honesto sarcophago ligneo ad murum, sub quo erat aquæ ductus, qui tamen non est observatus. *Tempus, quo sacrum corpus in eo tumulo jacuit, ibidem dicitur fuisse mensium octodecim, post quos placuit Deo insigni prodigio Ancillæ suæ sanctitatem declarare. Teste Parpera in Vita, anno 1682 edita, illustrissimi protectores xenodochii*
B
majoris, adjuti piorum eleemosynis, construxerunt sepulcrum e marmore, picturis ornatum, ut in eo decentius collocaretur Sanctæ corpus. Postea, *inquit antiquior biographus mox laudato cap. 52,* disruptum est monimentum et sarcophagus apertus, in quo propter humiditatem aquæ multi vermes sunt generati, atque in stupa, quæ erat in sarcophago, fuerunt non pauci albi et grossi, sed ne unus quidem ad sacrum corpus adrepserat, quod inventum est integrum a capite ad pedes usque prorsus illæsum, carne partim tam palpabili, acsi desiccata esset, non consumpta.

integrum et illæsum reperitur. Bailleti

9 *Eodem capite describitur ingens populi venerationis ergo concursus ad sacrum corpus, quod necesse fuit totos dies octo palam exponere; at, cum pio furto sublatus ex eo fuisset unguis, in sacrarium quoddam reclusum fuit, ne contingi posset amplius; dein ita subditur :* Nemo non mirabatur, cernens omnes telas, quibus cinctum erat sacrum corpus in monimento, una cum sarcophago ligneo esse putridas et corruptas, corpus vero incorruptum atque inviolatum. Cutis circa cor etiamnum erat rubicunda in signum igniti amoris, qui in eo arserat, reliquum corporis crocei coloris erat, ut supra *(cap. 51)* dictum;
C
adeo ut quilibet expresse animadverteret, id totum esse opus divinum. *Obiter hic observandum, quod, cum, teste biographo antiquiore in Annotatis ad cap. 8 Vitæ, litter.* o *laudato, post obitum totum corpus inventum fuerit crocei coloris, qui, dum vivebat Sancta, tantum circa cor visebatur; in hac prima translatione pars corporis ambiens regionem cordis reperta fuerit rubicundi, reliquum autem corpus crocei coloris, Deo in Sanctæ gloriam prodigia sua multiplicante. Præmissam autem ex cap. 52 narrationem Bailletus in Sanctæ Vita ita fere excipit Gallice : Tum recordabantur, ultimo ægritudinis suæ mense præcepisse Sanctam, ut post obitum aperiretur corpus suum, atque asseruisse, inveniendum cor suum totum ex amore combustum; illud ipsum tamen exsecutioni mandare ausi non sunt, metuentes, ne vel eventus prædictionis veritatem comprobaret, vel falsitatem argueret.*

censura, de causa non aperti

10 *Bailleto priusquam respondeo, juverit biographi verba recensere. Ita habet Latina Thanneri editio cap. 52 :* Hæc sancta Anima multis mensibus ante obitum, ob ardentem ignem, quo flagrabat, præcepit post mortem corpus suum aperiri et cor inspici, id inventum iri totum amore
D
exustum. Sentiebat, in eo visendum signum aliquod et manifestum indicium, sicut legitur de S. Ignatio ac multis aliis, præcipue de B. Clara de Monte Falcone : nihilominus amici non ausi sunt hoc attentare. *Observa hic primo, lector, a biographo dici, Sanctam hoc præcepisse* multis ante obitum mensibus : *contra Bailletus id contigisse ait,* ultimo mense *morbi* S. Catharinæ. *Biographus dumtaxat scribit, amicos ausos non fuisse præstare, quod mandatum erat : Bailletus autem, qua, nescio, auctoritate, asserit, Sanctæ jussioni satisfactum non esse præ timore, ne vel eventus prædictionis veritatem ostenderet, vel falsitatem argueret.*

11 *Unde, amabo, id didicit vir ille criticus; an forte legitimam putavit hanc sequelam :* Ausi non sunt; ergo præ timore, ne *etc. Nullus id sane dialecticæ tiro agnoscet. Quomodo in sanum cerebrum incidere potuit, ita arguere : Ausi non sunt, ne eventus vel prædictionis veritatem ostenderet vel falsitatem? Etenim si Sanctæ mandato obsecuti, deprehendissent, vera eam prædixisse, non poterat non in majorem Sanctæ*
E
commendationem et gloriam redundare : sed nec jure videntur mihi metuere potuisse, ne prædictioni falsum subesset; tot enim alios singulares Dei erga Sanctam favores conspexerant, ut merito persuasum habere possent, et illo donatam fuisse. Unde rectius scripsit Marianus Grimaldus in Sanctuario suo Genuensi, anno 1613 Genuæ vulgato, Sanctum corpus apertum non fuisse præ reverentia : *melius anonymus noster Vitæ supra num. 102 scripsit, æquum visum non fuisse, ut incisioni subderetur corpus, quod post obitum molle etiamnum ac flexibile, videbatur vivere, conservabatque cælestium donorum indicia. Verum nugas has a Bailleto inconsiderate motas mittamus, animumque ad alia convertamus, quorum utilior est discussio.*

post a[…] corporis […] funditur

12 *De sacri corporis in novum tumulum marmoreum translatione hæc habet Vita prolixior cap. 52 :* Dehinc sacrum illud corpus in eminenti sepulchro marmoreo ecclesiæ hospitalis conditum fuit : at propter frequentiam et importunitatem hominum, id visitantium, postea in humiliori loco honorifice tumulatum; ubi integrum perseverat usque in hunc annum MDLI, *quo scilicet, ut dictum est Commentarii prævii num. 10, primum prelo vulgata est* S. Catharinæ *Vita. Porro*
F
licet temporis ratio aliter postulare videatur, visum tamen est reliqua, quæ sacri corporis in decentiorem locum aut pretiosiorem urnam illationem spectant, unum hic sub aspectum subjicere. Parpera in Vita Sanctæ, anno 1682 edita, cap. 114, num. 7 scribit, anno 1593 a protectoribus xenodochii, cum desiderarent, tanti pretii thesaurum viciniore ac securo magis loco collocare, supra arcum quemdam ejusdem ecclesiæ erectum fuisse tumulum insignem cum hac inscriptione, marmori incisa : Quod tamdiu incorruptione Deus illustravit beatæ Catherinæ Adurnæ Genuensis, a Fliscorum familia oriundæ, corpus etc., hujus xenodochii protectores diutius obscuro lapide tegi, non passi sunt. A. D. MDXCIII.

in decen[…] res tum[…] translati[…]nes

13 *Laudatus Parpera ibidem asserit, anno 1642 in elegantiorem arcam deauratam sanctæ Viduæ corpus translatum fuisse cum hac similiter inscriptione :* Beatæ Catherinæ Fliscæ Adurnæ incorruptum corpus ex arca, vetustate fere collabente, in hanc elegantiori forma auroque ornatam transferendum curavere etc. protectores, decreto manu Jo. Benedicti Grittæ cancell. Ann. Sal. MDCXLII.

A MDCXLII. *Eo in tumulo videtur requievisse sanctum corpus usque ad annum 1692, quo, ut liquet ex scripto, cui titulus,* Factum concordatum, *sacra Rituum Congregatio, id flagitantibus, qui Sanctæ canonizationem promovere conabantur, permisit die* XVII *Maji, ut Beatæ corpus ex urna lignea amoveretur, collocareturque in alia argentea, crystallis ornata, ut ab intuentibus conspici posset, quam facultatem die* XXI *ejusdem mensis et anni Innocentius XII Pontifex Maximus probavit, ut ibidem legitur. Post hæc laudatum scriptum addit sequentia :* Et insuper cum vestes, quibus tegebatur ejusdem Beatæ corpus, essent attritæ, ad enixas dictorum postulatorum preces sacra Congregatio indulsit die XXVIII Aprilis MDCCIII, ut corpus, non expoliatum veteribus, posset supervestiri novis ac decentioribus vestibus. Indeque ad novas supplicationes indulsit, ut posset etiam expoliari die IV Augusti MDCCVIII, annuente san. mem. Clemente XI die XXV ejusdem mensis. *Atque hæc sunt, quæ de translationibus corporis* S. Catharinæ *in novos decentioresque loculos, litteris consignata reperi.*

B

§ II. Quid Julius II senserit de S. Catharina? Processus pro ejus canonizatione instituti : cultus immemorabilis probatus : concessum Officium et Missa.

Julii II de Sancta existimatio.

Præter ea, quæ num. 6 dedi de antiquitate legitimi S. Catharinæ *cultus, probat insuper Parpera, licitam fuisse ipsius venerationem ex eo, quod decem et octo ab obitu mensibus saltem vivæ vocis oraculo Beatis adscripta fuerit a Julio II Pontifice, tunc Romanam Cathedram occupante, idque in laudata ad Henschenium epistola gravibus argumentis constare asserit. Idem fore tradit in Beata Catharina illustrata part. 1, cap. 10,* C *num. 2, aitque Julium II juxta Pii II exemplum gavisum fuisse, quod concivem suam Beatæ titulo posset condecorare. Verba Pii in Bulla canonizationis S. Catharinæ Senensis in Opere nostro tom.* III *Aprilis pag. 975, num. 34 hæc sunt :* Dilata est res usque ad tempora nostra, ... ut Senensis virginis sanctitas, decreto Senensis hominis in Romana Sede sedentis prodiret in lucem : *quæ verba paululum immutata, veluti a Julio II adhibita, sic refert Parpera :* Ut Genuensis Mulieris sanctitas decreto Genuensis hominis in Romana Sede sedentis prodiret in lucem. *Illud certe Julii II factum non poterat non multum conferre ad promovendam apud Apostolicam Sedem* S. Catharinæ *causam; nullam tamen illius mentionem reperi in instrumentis canonizationis, quæ nacti sumus. Porro observa, Julium II Savonæ natum esse, quæ urbs est Liguriæ in ora occidentali Genuensi sub ejusdem reipublicæ dominio, teste Baudrando in Lexico geographico.*

Processus pro canonizatione instituti

15 *Parpera in eisdem ad Henschenium litteris asserit, completo ante decreta Urbani VIII centum annorum numero, constructum fuisse anno 1630 processum potestate archiepiscopi Genuensis, et anno 1636 processum alterum auctoritate delegata : in priore ait probata esse omnia, quæ in Historia Vitæ enarrantur, cum admiranda sacri corporis incorruptione miraculisque nonnullis tum recentibus : in scripto autem, cui titulus est* Factum concordatum, *quodque eo nomine imposterum laudabo, dicitur processus hic sacræ Rituum Congregationi oblatus fuisse anno 1631, commissa Eminentissimo Cæsarino causa; ibidem autem sic additur :* Anno MDCXXXII die X Januarii supplicarunt pro expeditione Literarum remissorialium in genere tantum, quæ dilata fuit ad diem XXIV Maji MDCXXXVI in qua supra dictus Urbanus VIII mandavit expediri commissionem in forma. Confecto processu super virtutibus et miraculis in genere, siluit causa usque ad annum MDCLXX etc. *Laudatis statim Parperæ litteris Papebrochii manu hæc adscripta lego :* Respondi XIII Junii, describeretur primus processus, et ex secundo, quantum satis. *Nullum tamen inter Musei nostri notitias reperire potui, verosimiliter, quod Papebrochii voto satisfaciendum non putarit Parpera, in alia ad Papebrochium epistola rescribens, Vitam Latinam continere omnia in processibus contenta. Vide Commentarii prævii num. 12 sub finem.* E

AUCTORE U. S.

cultus Catharinæ immemorabilis

16 *Rationes ob quas Sanctæ causa ab anno 1631 in sacram Congregationem introducta, confecto etiam auctoritate Apostolica processu anno 1636, dilata fuerit usque ad annum 1670, nuspiam legi. Testatur Factum concordatum mandato Clementis X die* XXI *Julii 1670 causam denuo assumptam fuisse, successive in causæ Relatores subrogatis Eminentissimis Cardinalibus Celso, Gualterio, Ghisio et Azzolino, ac denique die* XXX *Martii anni 1675 prodiisse sacræ Congregationis decretum, quo declaratum est, constare de casu excepto a decretis Urbani VIII, confirmataque archiepiscopi Genuensis sententia de cultu immemorabili* S. Catharinæ, *quæ omnia judicio suo falli nescio probarit Clemens X die* VI *Aprilis ejusdem anni. Si Parperæ in Beata illustrata part. 1, cap. 12, num. 2 credimus, ea opportunitate Clemens X mutuatus est verba Sixti V, Pontificis pariter Maximi, in Bulla canonizationis S. Didaci, quæ, ut leguntur apud Parperam loco laudato, hic subjicio.*

probatus a Clemente X

17 Ad ejus sacellum, ut constat, non solum Genuenses cives, sed vicini et remotiores populi, atque ex omni fere Ecclesia fideles, tanta devotione confluunt, tam multi beatæ hujus Matronæ opem apud Deum implorant, tot Sacrificia in eadem ejus ecclesia celebrantur, tam multa et illustria dona voti reddendi gratia offeruntur, ut hæc de beatæ Catharinæ sanctitate, non exigui temporis, tamquam rumoris aura, sed per annos centum sexaginta quinque et amplius, constans et perpetua fama et opinio, tantusque illorum fidelium omnium generum, omnium ordinum consensus, magni profecto et illustris testimonii loco habendus sit ad beatæ Catharinæ sanctimoniam comprobandam. Verumtamen multis quoque post obitum miraculis Mulier commemorabili sanctitate prædita claruit. F *An re vera hæc a Clemente X, cultum* S. Catharinæ *immemorabilem probante, prolata fuerint, an vero tantum adhibita a Parpera ad ornatum Historiæ suæ, non inquiro. Hoc certum, ex centum sexaginta quinque completis annis ab obitu Sanctæ deficere menses quinque ac dies aliquot, ut apparebit ineunti computum a die* XV *Septembris anni 1510, quo decessit Sancta, usque ad diem* VI *Aprilis anni 1675, quo Clemens X hoc elogio Sanctam prosecutus fuisse dicitur,* Observa *insuper, non recte a Par-*

Auctore U. S.

Parpera id adscribi Clementi IX, qui e viris excessit anno 1669, et quo Romanam Cathedram occupante, causam siluisse vidimus. Error autem hic, quo Clemens IX pro X scribitur, typothetarum oscitantiæ adscribi potest, itaque statuendum de Lectione III *Officii proprii* S. Catharinæ *infra mox recitanda.*

Officio ecclesiastico, primum de communi.

18 *Cultu Sanctæ immemorabili approbato a Clemente X; ab Innocentio vero XI, ut dictum est in Commentario num. 20, probatis, ut ulterius procedi posset, conscriptis a* Catharina *Operibus, teste Facto concordato*, supplicaverunt postulatores pro concessione Officii et Missæ in honorem dictæ beatæ Catharinæ, et, referente clar. mem. Cardinali Imperiali, subrogato in causæ ponentem loco clar. mem. Cardinalis Julii Spinulæ olim defuncti, Sacra Congregatio die XIII Septembris MDCCX censuit, posse concedi Officium de Communi nec Virginum nec Martyrum pro ecclesia hospitalis majoris Januensis, nuncupati de Pammatone sub ritu duplici, et pro civitate tantum Januensi sub ritu semiduplici; cui resolutioni idem *(utpote qui permiserat novis vestibus sacrum*
B *corpus indui)* Clemens XI annuit die XIX Decembris ejusdem anni. *Clemens vero XII, benigne admissis serenissimæ reipublicæ Genuensis precibus, die* VI *Martii anni* MDCCXXXIV *concessit, ut Lectiones propriæ pro secundo Nocturno Officii, approbatæ die* XIX *Maii anni* MDCCXXXIII *pro civitate ac diœcesi Genuensi extenderentur ad totum dictæ reipublicæ dominium.* Tandemque, *inquit Factum concordatum,* die XIV Maii MDCCXXXV Sacra Congregatio, annuente Sanctitate Vestra *(Clemente XII)* die XVII ejusdem mensis approbavit Officium proprium una cum Hymnis et Antiphonis ac Missam pariter propriam. *Hæc porro omnia, prout in Summario leguntur, hic visum est subjicere.*

deinde cum Lectionibus

19 Lect. IV. Catharina Genuensis, parentibus Jacobo de Flisco, et Francisca de Nigro, antiqua nobilitate conspicuis, in lucem edita, teneram ætatem inter adultæ pietatis exercitationes exegit. Nam castigando corpore intenta, vix octennis in stramento, lignis capiti pro pulvinari suppositis, somnum carpebat. Pueriles nugas aversata, et ab omnibus mundi deliciis abhorrens, in Christi cruciatibus jugi meditatione recolendis
C tota fuit. Eo studio incensa in monasterium ingredi expetebat. Sed immatura ætas pium Puellæ desiderium interpellavit. Interea parentes invitam Juliano Adurno, nobili viro, despondent; a quo tam aspere et duriter habita est, ut quinquennium domi luctu, tristitiaque tabesceret, donec tædio ac mœrore confecta, a pristina severitate deflexit. Frigescente autem charitate, ne ad ulteriorem vitæ licentiam proruerct, insigni miserentis Dei beneficio factum est. Cum enim ad pii sacerdotis pedes provoluta, ejus se precibus commendaret, repentina mutatione dexteræ Excelsi, ac subito sancti Spiritus igne correpta, amoris in se divini clementiam, potentiamque admirans, et exclamans, fateri ac prædicare cœpit.

pro secundo Nocturno

20 Lect. V. Inde domum reversa, Christum conspicere sibi visa est sanguine toto corpore diffluentem, qua specie sibi divinitus oblata in contemptum, atque odium sui vehementer exarsit. Membra cilicio domabat. Jejunium ita coluit, ut per annos tres et viginti Ferias Adventus, et Quadragesimæ transegerit solo Eucharistiæ pabulo refecta, amarissimo tantum usa potu ad sitim restinguendam. Producebat orationem ad plures horas, tantoque divini amoris incendio conflagra- D bat, ut in corpus quoque ardor erumperet. Maxima erga proximum ferebatur charitate; infirmis enim in magno nosocomio incredibili sedulitate ministrabat, sumptibus liberaliter erogatis; abjectissima quæque officia libenter obibat, tabida etiam ægrotantium ulcera aliquando exosculata. Injurias, contumelias Mulier vere fortis alacri animo excepit; assiduisque corporis, animique doloribus pene confecta, cruciatuum Christi particeps fuit.

21 Lect. VI. Tot, tantisque heroicæ fortitudinis, et patientiæ probatam experimentis, atque in agone Christianæ perfectionis egregie meritam, uberi beneficiorum copia Dominus cumulavit. In diuturnas, et frequentes extases rapta, et cælestibus illustrationibus, Superumque apparitionibus, et colloquiis dignata, arcana Dei intelligere meruit, et fidei mysteria Scriptis præclarissimis confirmare. Prophetiæ dono claruit, abditos animorum sensus perspexit. Perditi hominis conversionem, et tranquillam conjugis mortem, et æternam utriusque beatitudinem obsecrationibus a Domino impetravit. Anno igitur ætatis suæ tertio E et sexagesimo extremo morbo oppressam, et Christo confixam cruci, atque ad fontem æternæ felicitatis anhelantem, sacra die Exaltationis sanctæ Crucis *(vid. Comment. num. 134)* ex vitæ hujus angoribus Dominus evocavit. Præclara vero fuerunt de Catharinæ virtutibus doctorum, sanctorumque virorum præconia, summorum quoque Pontificum oraculis comprobata. Cultum illius immemorabilem asseruit Clemens IX; Clemens vero XI ejus memoriam Missa, et Officio Beatarum Mulierum celebrandam concessit.

22 *Porro ut monui hic num. 17, corrigendus in Lectione* VI *typothetarum error, quo scribitur Clemens IX cultum Sanctæ immemorabilem asseruisse, cum id factum sit a Clemente X. In Officio autem* S. Catharinæ, *a Clemente XII concesso, præter jam recitatas Lectiones propria sunt, quæ sequuntur.* Oratio. Deus, qui B. Catharinam in contemplanda Filii tui passione divini amoris igne flagrare fecisti, quæsumus, ut, ipsa intercedente, tuæ in nobis flammam charitatis accendas et ejusdem Passionis participes dignanter efficias. Per eundem Dominum *etc. Ad Vesperas Capitulum proprium, desumptum est ex* Cant. F VIII, 7: Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

23 *Hymnus quoque ad Vesperas proprius in laudato Summario hic signatur:*

Summis ad astra laudibus
Tollamus omnes Fœminam,
Quæ sanctitatis gloria
Auget decus Liguriæ.
Beata! cujus intimo
Latere nesciens sinu,
Foris inundat charitas,
Totisque membris æstuat.
Menses per anni circulum
Jejuna plures transigit,
Solo angelorum pabulo
Vitam labentem sustinens.
Deo Patri sit gloria
Et Filio, qui a mortuis
Surrexit ac Paraclito
In sempiterna secula. Amen.

Antiphona vero ad Magnificat *hæc legitur:* Cant. VIII. 6. Pone me ut signaculum super cor tuum.

A tuum, quia fortis est, ut mors, dilectio, dura, sicut infernus, æmulatio. ℣. Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum.

24 *Matutinum præter Lectiones Orationemque jam recitatas proprii nil habet, nisi Hymnum sequentem :* *Matutinum.*

Dum mente Christum conspicit
Membris fluentem sanguine,
Ardore pectus intimo
Sentit repente corripi.
Hinc sancto amore saucia,
Terrena cuncta despicit;
Adversa fert alacriter,
Patique quærit unice.
Mox et flagellis conterens
Artus rebelles jugiter,
Christi dolorum particeps
Crebro meretur effici.
Deo Patri sit gloria,
Et filio, qui mortuis
Surrexit, ac Paraclito
In sempiterna secula. Amen.

25 *In Laudibus etiam præter Orationem, Capitulumque pro primis Vesperis jam assignatum Hymnus hic præscribitur :* *ac Laudes Hymni proprii :*

B Turbam jacentem pauperum,
Quam dirus angor opprimit,
Ceu membra Christi languida,
Matrona clemens confovet.
Opes, opemque conferens,
Vilique fungens munere,
Persternit illis lectulos,
Sordesque purgat sedula.
Quo quisque plagis fædior,
Huic illa servit promptior,
Tabem nec horret ulcerum,
Horrere nescit charitas.
Deo Patri sit gloria,
Et Filio, qui a mortuis
Surrexit, ac Paraclito,
In sempiterna secula. Amen.

In secundis autem Vesperis omnia recitantur, sicut in primis.

26 *Missa tenoris est, qui sequitur :* Introitus. Psalm. xli, 2. Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Psalm. ibid. iii. Quemadmodum desiderat Servus ad fontes aquarum, ita desiderat C anima mea ad te Deus. ℣. Gloria Patri. Oratio. Ea, quæ jam approbata fuit a sacra Congregatione. Epistola. Ut in communi. Graduale. Psalm. lxxii. 25, 26. Quid mihi est in cælo? Et a te quid volui super terram? Psalm. ibid. Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei et pars mea Deus in æternum. Alleluia. ℣. Psalm. xxxviii. Concaluit cor meum intra me et in meditatione mea exardescet ignis. Alleluia. Evangelium. Ut in communi. Offertorium. Psalm. cvii, 2. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo et psallam in gloria mea. Alleluia. Secreta. His Sacrificiis quæsumus, omnipotens Deus, propitiatus intende, et, beata Catharina intercedente, spiritum in nobis tuæ dilectionis accende. Per Dominum. Communio. Psalm. lxxxiii, 3. Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum. Alleluia. Postcommunio. Supplices te rogamus, omnipotens Deus, ut quos tuis reficere dignatus es Sacramentis, intercedente beata Catharina, tribuas pro tui amore terrena despicere, et cælestium semper participatione gaudere. Per Dominum. *et Missa recensentur.*

27 *Observa interim, lector, quod, cum in præmissis ex Summario nonnulla legantur, quæ manifesta sunt preli vitia, ea emendatius scribenda censuerim. Fuit autem primum recitando* S. Catharinæ *Officio et Missæ deputatus dies* xxii *Martii, ut liquet ex laudato Summario : cumque ob occurrentes festivitates alias sæpe accideret, ut eo die Sanctæ memoria celebrari non posset, postulatum fuit a Sacra Congregatione, ut transferri posset Officium et Missa a dicto die* xxii *Martii ad Feriam* v *post Dominicam secundam Resurrectionis Domini : rescriptumque fuit a Sacra Congregatione, transferri posse ad diem aliam ab archiepiscopo Genuensi designandam, approbante Clemente XII, qui etiam ob enixas reipublicæ Genuensis preces die* vi *Martii 1734 permisit, ut Sanctæ nomen inscriberetur Martyrologio Romano cum elogio sequenti :* Januæ beatæ Catharinæ viduæ contemptu mundi et charitate in Deum insignis, *prout etiam factum est in novissima laudati Martyrologii editione, auctoritate Benedicti XIV Pontificis feliciter regnantis facta, in qua leguntur præmissa ad diem* xxii *Martii. Porro reliqua, quæ solemnem* S. Catharinæ *canonizationem præcesserunt quæque tum in Summario tum in Facto concordato recensentur, hic adnectere supervacaneum duxi, maxime* E *cum in ipsa Clementis XII Bulla abunde commemorentur : hanc igitur subjicio, prout legitur in eximio Opere Benedicti XIV Pontificis Maximi de Canonizatione Sanctorum tom. I. Appendice 3 a pag. 353 ad 361 editionis Patavinæ.* *Auctore U. S. Festi translatio : Sanctæ nomen Martyrologio Romano inscriptum.*

§ III. Catharina Sanctis solemniter adscribitur a Clemente XII, cujus Bulla recensetur.

Clemens Episcopus Servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam : Gaudet et exultat Romana Catholica Ecclesia suorum filiorum læta victoriis, qui telis quidem sæcularibus nudi, sed divina virtute armati, adversus blandientis mundi insidias, vel frementis infernalis hostis impetus, vel sæcularium turbinum minas spe vivida, F mente incorrupta, constanti fide, caritate ferventi fortes, et stabiles in acie steterunt, et bonum certamen, certamen cæleste, certamen spiritale, prælium Christi decertarunt, gloriosum cursum consummarunt, immarcessibilem coronam de manu Dei meruerunt. Gloriatur igitur, et merito gloriatur pia mater Ecclesia fortitudine martyrum, constantia pœnitentium, viduarum pietate, castitate virginum et cæteris præclaris suorum fidelium virtutibus, qui spectaculum facti mundo et angelis ut hominibus, militantes fortiter, et constanter dimicantes in se ipsis exhibuerunt supernæ prodigia virtutis. Infirma enim mundi elegit Deus, et confundat fortiora, et ea, quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, destrueret. Omnipotens enim Dei virtus in servorum infirmitate clarescit, et supernæ dignationis splendor, quo servos illustrat, in Ecclesiæ refunditur honorem, quæ illos salutari lavacro spiritaliter peperit, doctrinæ lacte aluit, sacrarum Scripturarum roboravit eloquiis, Sacramentis armavit ad pugnam, hortamentis perduxit ad coronam. *Ecclesia exsultat triumphis Sanctorum,*

29 Itaque quo inimicorum major est impetus,

Bulla Clementis XII. quorum a conditionis imbecillitate illustrior est victoria.

tus, sævior pugna, longius certamen, pugnantis autem infirmior ætas, sexus imbecilior, eo magis crescit vincentis meritum et laus, et amantissimæ Matris gaudium et gloria, quæ Sanctorum recolens triumphos, eorum exhilarata laudibus, et potenti confisa patrocinio, quotidianas, quas ab ingratis accipit filiis, solatur injurias, et assiduas abstergit lacrymas, quibus funera plangit et ruinas plurimorum. Benedictus Deus, qui non continet in ira misericordias suas, et Ecclesiam suam quotidie non desinit divinæ gratiæ prodigiis, et gloriosis Sanctorum victoriis consolari. Cujus consolationis Nos, quos nullis nostris meritis universalis Ecclesiæ regimini præficere dignatus est, inter assiduos tribulationum, et adversitatum fluctus, quibus pro peccatis nostris graviter vexamur, participes esse voluit in beata Catharina Genuensi, quæ fortis illa mulier fuit, quam inventu difficilem Scriptura edixit, et cujus constantis animi fortitudinem, cælestibus auxiliis roboratam, nec infernalis hostis impetus, nec multarum tribulationum impulsus quatere potuit, et ab illo avertere, quod in sublimitate mentis suæ altissime conceperat, proposito sanctitatis.

B

Recensentur Sanctæ virtutes, ut aliis sint exemplo.

30 Nam per gratiam Spiritus sancti naturæ usum et sexus infirmitatem transgressa, accincta robore, et in spiritu ambulans desideria carnis non perfecit, sed in divina caritate altius fixis radicibus, et domicilio suo super petram robusta mole solidato firma et inconcussa ad infernales incursus, et ad procellas et turbines sæculi stetit, ut ad Dei munera, per divina præcepta fortiter pergens, feliciter perveniret. Hanc igitur hodierna die, servatis de more solemnibus, in sanctarum Viduarum numerum ab omnibus fidelibus colendam auctoritate cælitus nobis impertita retulimus, et ideo ejus pie, sancteque res gestas, præclarasque virtutes breviter exponemus, ut earum commemoratione dolorem cordis nostri, et pectoris nostri angustias leniamus, et fideles omnes ad fugienda mundi hujus blandimenta, sequendasque virtutes præclaræ hujus Viduæ exemplo provocentur. Experientia enim docente, quotidie ediscimus, humanam infirmitatem in stadio virtutum decurrendo exemplo amplius, quam præceptis proficere; quoniam nec difficile, quod jam factum est, æstimatur, et

C

utile, quod probatum, et religiosum, quod hereditario quodam paternæ virtutis usu in nos est successione transfusum.

A teneris pietati et rebus divinis vacat:

31 Genuæ, quæ celebris est in Liguria civitas, et totius Genuensis reipublicæ caput, Catharina nata est anno millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo. Patrem habuit Jacobum Fliscum, proregem regni Neapolis, quem a Roberto fratre felicis recordationis Innocentii IV Prædecessoris nostri genus duxisse tradunt, et matrem Franciscam de Nigro, sanguinis vetustate nobiles, sed longe prole ipsa nobiliores, quæ splendorem generis virtutum præstantia, quæ sola apud Deum nobilitas est, superavit. Vix enim usu rationis potita, et octavum ætatis suæ annum attingens, amore erga Deum, erga parentes obsequio, erga se ipsam contemptu, eximiis virtutum argumentis ad futuram sanctitatem prælusit. Etenim, Spiritu sancto instruente, edocta Christianam sapientiam esse scire Jesum Christum, et hunc Crucifixum, frequenter in Christi patientis imaginem e pariete cubiculi sui pendentem figebat oculos, cujus obtutu miro patiendi desiderio accendebatur, ut, crucifixis carnalibus desideriis, mente soluta et libera ad amorem invisibilium tenderet. Itaque jam magisterium virtutis adepta, quæ præjudicium vehebat ætatis, spreta lecti mollitie, paleis culcitræ, ligno cervicalis vicem et usum præbentibus, sommum brevissimum capiebat: omnia autem puerilia oblectamenta contemnens, rigida silentii custos sola oratione delectabatur.

D

32 Quamobrem spiritali orationis cibo nutrita, adeo in ea cælestis patriæ amor, mundique contemptus succreverat, ut decimum tertium annum agens, consilio confessarii sui adhibito, se in sanctimonialium monasterio dicare Deo, totamque dedere decreverit. Sed sacræ virgines, quas adulta animi Catharinæ fortitudo, et spiritale robur latebat, ejus teneros annos et imbecillam corporis valetudinem ratæ non aptam ferendis laboribus et monasticæ vitæ muneribus, consuetudinem monasterii excusantes, ob teneram ejus ætatem in suum consortium admittere recusarunt. Ita disponente altissimo divinæ providentiæ consilio, a religioso monasterii secessu repellitur, quæ postea in sæculo remanens fœminis nuptis ac viduis, quarum mentibus carnalium cupiditatum tenebras mundi consuetudo offunderat, viam Domini ingredi volentibus, tanquam

E

lucerna in tenebroso loco super candelabrum posita prælucerct. Repulsam Dei Ancilla patienter tulit, et intelligens, Dominum a se obedientiam velle, non sacrificium, parentum voluntati atque imperio obsecuta, nobili atque diviti viro Juliano Adurno nupsit.

33 Sed ne mundanarum voluptatum fallenti capta dulcedine in viam sæculi abduceretur, tribulationes et pressuras immisit Dominus, qui non derelinquit diligentes se. Namque sponsus ab ipso nuptiarum die eam vehementer aversatus est: ille enim luxum et pompam, hæc frugalitatem et modestiam; ille hominum cœtus et frequentiam, hæc silentium et secretum; ille ludos et oblectamenta sæculi, hæc orationem et castas Deum amantium delicias sequebatur. Ideo ob contraria voluntatum studia alienato mariti animo, aspere ac duriter ab eo tractabatur. Ipsa vero etiamsi nulla erga virum maritalis obsequii et cultus præteriret officia, maxime tamen illius morum, ac vitæ tædebat; unde caligantibus tristitiæ tenebris oppressum est cor ejus, nec erat, qui

F

consolaretur eam. Quinquennium in luctu et mœrore transegit: deinde amicis, et consanguineis fœminis suadentibus, aliquid pristinæ vitæ consuetudinis remittere, ut mœrentis animi sublevaret tristitiam, aliarum nobilium fœminarum cœtus ac domos frequentare, et vivendi rationem sequi instituit. Sed omnia benignissimus Deus felle amaritudinis consperserat, ut Servæ suæ anima falsa mundi oblectamenta fastidiens, cælestes dulcedines esuriret. Habet enim potestas illa justissima miris et incomprehensibilibus modis per quasdam secretissimas successiones rerum sibi servientium, quas creavit, et severitatem vindicandi, et clementiam liberandi.

34 Itaque altero fere quinquennio elapso, cum a terennis rebus animi potius augeretur mœror et tristitia, quam levaretur angustia (severa enim misericordia nihil Deus Ancillæ suæ sinebat dulcescere, quod ipse non esset) ita supra modum gravata est supra virtutem, ut tæderet etiam vivere, et in se ipsa responsum mortis haberet. Graves inter animi angores propriam sororem, quæ sanctimonialis erat, consuluit, cujus hortatu presbyterum monasterii confessarium adi-

A adivit, ad cujus pedes vixdum se prostraverat, cum, caligantibus jam in sæculo mentis oculis, divinæ lucis lumen subito affulsit, et doloris simul atque amoris vulnere percussa parum abfuit, quin prolaberetur in terram. Ut vero domum redivit, cum ab arcano fundo alta consideratio, irradiante divinæ gratiæ lumine, contraxisset et congessisset totam miseriam suam in conspectum cordis sui, obortus est ingens imber lacrymarum, projectisque muliebribus ornamentis, quæ nunquam in posterum resumeret, amarissima cordis contritione, sanctaque indignatione sui detestata est anteactæ vitæ culpas, admirans divinam clementiam ac ineffabilem Dei bonitatem, retrahentem recedentes a se, et derelinquentes fontem aquæ vivæ, ut fodiant sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

Ex Christi crucem gestantis visione desiderio patiendi

35 Itaque timore divinæ justitiæ, admiratione misericordiarum Domini, odio erga mundum, indignatione erga se, dolore de peccatis, tanta denique tamque gravi diversorum affectuum cordis intima agitante procella, accendebatur jam concepta flamma divini amoris, et pectore suspiria, et oculis cadebant flumina lacrymarum, B acceptabile ac gratum Deo sacrificium. Cum subito mentis oculis apparuit Salvatoris, crucem bajulantis imago, toto corpore sanguine diffluentis. Quam speciem animo alte infixam, vivisque expressam coloribus ita mente in posterum retinuit, ut quæcumque oculis cerneret, pretioso Christi Sanguine ei viderentur adspersa, quocumque se verteret, Salvatoris patientis imaginem sibi videretur intueri. Hinc ingens patiendi ardor, ut se passioni Christi Domini conformans, de admissis vel levibus culpis divinæ justitiæ in sanguine et per merita divini Mediatoris satisfaceret, et veterem hominem in se crucifigeret, et destrueret corpus peccati, ut non amplius peccato serviret. Itaque carnem suam ciliciis, flagellis, fame, siti, vigiliis, jejuniis edomuit, ne spinas, ac tribulos vitiorum produceret, sed sancta corpore, et spiritu hostiam Deo placentem se offerret.

inflammata, diuturnum ac prodigiosum celebrat

36 Uno vel altero anno ab admirabilis ejus conversionis die, voce Christi Domini ad interiores cordis aures resonante, invitata est ad peragendum cum Domino Salvatore quadragesimale jejunium, quo exercita, tria illa tentationum C genera, quibus ille volens tentatus est, superare edisceret; nempe intus verbo Dei nutrita non quæreret in ista mortalis vitæ eremo voluptatem, imo ita domitam cupiditatem haberet, ut nec fami cederet; uni Deo tantum subjecta non desideraret in monte, hoc est in terrena elatione, jactantiam, sed nulli creaturæ serviens, et neminem præter Deum adorans, superbiam sæculi et vanitates vanitatum calcaret; æterno demum incommutabilis veritatis spectaculo inhærens, curiositatis illecebram contemneret; nec Deum tentaret, nec per fastigium templi, id est per oculos corporis, se præcipitem ageret, ut ad temporalia, et inferiora recedendo a Deo, templum, hoc est, animam nostram, inhabitante, perveniret: atque ita tria illa prorsus sibi subdita, et penitus confracta jejunio et oratione teneret, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et ambitionem sæculi.

jejunium, sui et pravarum affectionum victrix.

37 Auscultavit subito invitamenta Dominica fortis Dei Mulier, et secuta est spiritum ducentem in desertum pœnitentiæ, longe a mundanis oblectamentis et sæcularibus curis, inhabitantibus terras. Et non solum primæ illius Quadragesimæ tempus, sed per annos plures, ut fertur, nedum Quadragesimæ, verum etiam Adventus Ferias solo cælesti orationis cibo, et sacrosancto Eucharistiæ pane sustentata transegit, amarissimo tantum aquæ liquati salis atque aceti potu sitim quandoque excrucians potius, quam restinguens; quo tamen jejunii tempore robustior atque vividior laboriosis caritatis muneribus perfungebatur. Ita per gratiam Spiritus sancti naturæ usum et sexus infirmitatem transgrediens, cibo abstinentiæ et potu amaritudinis aluit corpus suum, docens, non solum nescire vitia, sed etiam causas nescire vitiorum.

Bulla Clementis XII.

Sanctæ. pauperibus et infirmis ministrantis.

38 Ad sanctitatis igitur sublimitatem per arctas pœnitentiæ semitas celeri gradu progrediens Catharina, et a divino humilitatis magistro edocta, altitudinem perfectionis mensuram esse debere humilitatis, elegit abjecta esse in domo Patris sui, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Itaque se comitem adjiciens, vel potius in pietate ducem aliis nobilibus matronis, quarum cura erat infirmis pauperibusque succurrere, et miserorum calamitates et angustias opere et pecunia sublevare, circuibat per vicos et plateas, quærens in pauperibus et infirmis, quem E diligebat anima sua. Incedebat autem per urbem gradu sobrio, veste humili, vultu modesto, fixis in terram oculis, ita ut prænuntia sanctitatis anteirent signa virtutum. Egenorum vero necessitatibus prompte ac liberaliter subveniebat, et fœminas infirmas singulari caritate complectebatur. Sternebat lectos, purgabat sordes, vilia quæque munia obibat, solabatur verbis, inserviebat manibus, pecunia sustentabat, cibis reficiebat. Laboriosum atque humile infirmis inserviendi munus primum in privatis domibus, deinde in publico nosocomio, cujus regimen ei demandatum est, sedula cura et diligenti sollicitudine exercuit, et ad felicem usque vitæ suæ finem retinuit, militans stipendiis suis; nihil enim unquam accepit de substantia nosocomii, sed, quæ sibi pro victu et indumentis erant necessaria, suis expensis sibi ministrari volebat.

humilitas, caritas et amor in Deum.

39 Assiduis autem caritatis officiis erga proximum, quasi quibusdam gradibus ad purum illum et mirabilem Dei amorem ascendit. Siquidem cum ejus corpus templum Dei inhabitantis effectum esset, animus veluti altare Domini, in quo sacrificium laudis quotidie Altissimo immolaretur F manu æterni Sacerdotis, excusso mundanorum affectuum pulvere, et terrenarum cogitationum remotis cineribus, totus exarsit, vaporem exhalans divini ignis, non solum penetrantis inflammantisque cordis intima, sed pertingentis usque ad exteriora corporis, et ad sensus mortalium hominum. Nam thorax cæteræque corporis partes, quæ cor ambiunt, ignem spirare videbantur, nec manibus tangi poterant, quin et dolore afficerentur, et intolerabilem ardorem persentirent.

Demisse de se sentiens, aliorum saluti

40 Quare per altas contemplationis vias introducta a cælesti Sponso in cubiculum suum, et ad contemplandam æternæ Majestatis pulchritudinem admissa, divinæ lucis fulgore mens repercussa, intimo cognitionis sensu percipiebat comparatione immensæ illius altitudinis imam mortalis conditionis paupertatem et miseriam, inanitatem vilitatemque sui, et cernens fastigium celsitatis sursum, et faciem abyssi deorsum, adeo se contemnebat, seque ab aliis sperni amabat, ut semet ipsam nunquam proprio vocaret nomine, atque ægre ferret ab aliis se nominari. Affirmabat enim, nihil esse in creaturis, quod bonum esset et

Deo

BULLA CLEMENTIS XII.

Deo placere posset; sed ex nihilo eductas, et contagione labis primi parentis contaminatas in malum semper propendere, et frequentissime in illud prolabi, nisi Dei gratia misericorditer liberentur: ideo curandum esse, ut destruatur, quod ex nostro est, ut Christus ædificetur in nobis, cujus gratia adjuti dicere valeamus cum Apostolo; Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus. Etenim non solum temporalibus indigentium necessitatibus, et ægrotantium corporibus sanandis curandisque sedulo navabat operam, sed etiam aliorum animis medendis curam omnem, ac studium impendebat: ideo et qui ægrotantes in nosocomio decumbebant, et qui eam adibant, his atque aliis sanctissimis instruebat monitis, quibus et ad peccati fugam, et ad Dei amorem impelleret.

scriptis etiam, sed maxime exemplo studet: ejus

41 Imo dilatans spatia caritatis Dialogum etiam scripsit, in quo allegorice inducens animam et corpus, peregrinationem facere statuentes, convenientesque absque dissidio iter peragere, mire ostendit, quanto detrimento anima, cæci amoris sui laqueis implicata, in recto æternæ salutis itinere peragendo impediatur. B Sed maximo ad virtutem sequendam incitamento et exemplo atque admirationi omnibus erat, fœminam splendido genere natam adeo humilem, ut vilissima quæque munera in publico nosocomio exerceret; adeo mitem et patientem, ut alacri animo procacium servorum injurias et contumelias exciperet; tanta ferventem caritate, ut, corpore licet infirma, omnium ægrotantium curæ præsto esset. Et quamvis divinæ contemplationis dulcedine in extasim rapta frequenter a sensibus alienaretur, tamen vocata ad peragenda caritatis officia, illico surgebat, et hilari ac rubicundo vultu, veluti ex consortio sermonis Domini accurrebat, expletisque caritatis muneribus ad orationem redibat, ita Deo unita, ut nullius creaturæ recordaretur; ita proximorum curæ, et animarum saluti intenta, ut sui prorsus oblita videretur.

admiranda cum Deo conjunctio,

42 Nam a Deo impetraverat, ut proximorum necessitatibus sublevandis inserviens, tametsi id tanta sedulitate, et diligentia præstaret, quantam alius nemo, pari caritate non præditus, adhibere C posset, tamen statim ac officium caritatis impleverat, ejus, cui inserviverat, oblivisceretur. Itaque nulla creaturæ imago illam, quam alte corde et mente infixam patientis Salvatoris imaginem gerebat, obumbrabat, et flagrantem illam divini amoris flammam, qua cor illius suaviter æstuabat, nullus terrenus affectus vel restinguebat, vel minuebat: idcirco vere cum Apostolo exclamare poterat: Neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

nullo umquam casu utcumque adverso impedita.

43 Profecto non illam aspera natura et dissoluti intolerabilesque viri mores, quos semper patienti et remisso animo toleravit: non contemptus et irrisiones, dum pietatis opera peragebat; gaudebat enim, quod digna habita esset pro nomine Jesu contumeliam pati: non dura eorum, qui nosocomio ministrabant, imperia, quæ humilis ac lubens exequebatur: non carorum et consanguineorum jactura, quam benedicens Domino, æquissimo animo tulit; non corporis infirmitas assiduæque ægritudines; cum enim infirmabatur, tunc potentior erat: non denique sive prospera, sive adversa, sive præsentia, sive futura a Deo avellere potuerunt: sed tanquam petra immobilis adversus furentes sæculi turbines et frementis hostis impetus stabat, nec cælestibus donis ditata efferebatur, nec adversis concussa deprimebatur, sed perseverantissima animi puritate complectens Deum, quem semper præsentem gerebat, ad eum toto affectu se tenens, non habebat quod expectaret, vel timeret futurum, nec in præteritum trajiciens, quod meminisset; nec in præsens respiciens, quod amaret; ideo nulla vice variabatur, nec ulla in tempora distendebatur: sed cohærens summo Vero, et vere æterno Bono, quod solum animæ diligenti illud sufficit, ejusque flagrans desiderium explere potest, in nullam temporum varietatem et vicissitudinem ab illo se revolvebat, et ad se declinabat, vel defluebat ad alia.

44 Nam invento, quem diligebat anima sua, tenebat eum, nec dimittebat; in eo exultabat, gaudebat, gloriabatur, ejusque sanctum nomen semper gerebat in corde, semper habebat in ore, nullum majus persentiens gaudium ac solatium, quam si dulce Jesu nomen etiam ab aliis pronuntiari audiret. Quamdam mulierem, contagiosa febre in extremo vitæ laborantem, et vi E morbi loquendi facultate privatam, sæpius adhortata, ut sanctum Jesu nomen pronuntiaret, statim atque moventem ora animadvertit, impetu amoris sanctissimi Nominis abrepta, suique oblita, fætidi et pestilentis oris labia exosculata est; quorum contactu eodem infecta morbo, parum abfuit, quin vitam cum morte commutaret. Sanitate deinde Dei voluntate sibi restituta, nihilo secius ac antea, nulla cautione adhibita, omnique vitæ et salutis periculo contempto, pristina erga infirmos pietatis officia alacris et læta repetiit. Ex abundanti enim divini amoris fonte emanabat mira illa pectoris constantia et animi firmitas in currenda via Domini, et sectandis semitis ejus.

45 Nam idem semper vultus, eademque frons et præclara in omni actu vitæ æquabilitas: humilis, mitis, modesta et misericors, humana despiciens, cælestia inquirens, admirabilem suavitatem in verbis ac moribus præ se ferebat; omnes ad se confugientes excipiebat benigne, F amanter solabatur, prudenter admonebat, prompte ac studiose sublevabat. Una et assidua ejus cura et perpetua cogitatio erat Dei honor, gloria et laus Nominis ejus, vitiorum ac scelerum destructio, peccantium conversio, animarum salus; id curabat, id satagebat, huc referebat cogitationes omnes et sedulam illam, quam pro corporibus proximorum sanandis, sublevandisque curam adhibebat. Plures igitur abeuntes in consilia impiorum et sequentes semitas sæculi, orationibus et suasionibus suis, divina operante misericordia, ad viam Domini revocavit, et potissimum illud accidit, quod fore Apostolus prædixerat, ut sanctificaretur vir per mulierem fidelem.

46 Nam etiam Julianum Adurnum virum suum lucrata est Domino, loquens illi sanctis moribus suis, quibus eam Deus pulchram fecerat, et reverenter amabilem atque admirabilem. Etenim primum ab eo impetravit, ut sibi in castitate vivere liceret, deinde ipse ultro ad illam veniens, collatisque cum ea consiliis, a viis sæculi recedens, induto habitu Tertii Ordinis S. Francisci, piam vivendi rationem instituit. Cum autem in postrema ægritudine sua, ut erat ad iram proclivis, morbi incommoditatum pertæsus, tanta

A tanta esset impatientia et indignatione correptus, ut in periculo æternæ salutis versari videretur; id ubi sancta Uxor conspexit, ingressa cubiculum suum, oravit Dominum, qui ventis et tempestatibus imperat, et serenitatem cælo, mari tranquillitatem reddit; et statim ab immortali Deo obtinuit, ut tranquillaretur impatiens mariti animus, et procellosa tempestas sedaretur. Siquidem nondum finita oratione vir, stupentibus omnibus, mutatus est, et tranquillato animo submissoque divinæ voluntati, patienterque toleratis extremæ vitæ molestiis ac doloribus, mortem obivit.

Ecstases et visiones Sanctæ Dei amore

47 Anxia autem Catharinæ cura et sollicitudo de salute animarum, et fervor ejus caritatis erga proximum pars exigua erat immensæ flammæ, qua in Dei amorem exarserat, et, qua ex animo refluente in corpus, non solum cor vicinæque partes divini ignis ardore fervere videbantur; sed insuper pars illa cutis, quæ cordis regionem ambit, igneo rubore suffusa post felicem ejus obitum mortalium oculis apparuit. Itaque ubi non vocabat caritas vel aliorum præcepta impellebant, ad orationem redibat, in qua cælestibus fruens contemplationis deliciis, B alienabatur a sensibus, et animæ, a rerum sensibilium tumultu et perturbatione liberæ, in suavissima quiete supra pectus divini Magistri recumbenti, cælestia revelabantur secreta, quæ intellectus humanus percipere nequit: ineffabilis scilicet divinæ Sapientiæ modus, quo hominum æternæ consulit saluti; humanæ cæcitatis misera conditio, quæ lacrymabili insaniens ægritudine, oblata sibi repellit remedia, et divina beneficia in suam perniciem vertit; vis superni amoris, gratiæ sanctificantis pulchritudo, æternæ beatitudinis gloria. Quæ postea a suis interrogata, cum maxime vellet, humanis verbis exprimere nequibat: quod enim mens divino lumine illustrata conceperat, lingua carneis innodata vinculis parere non poterat; ut jam illud Apostoli usurpare posset: Scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

mirabiliter flagrantis, et ad suavissimum

48 Ita igitur beatæ Catharinæ, assiduæ orationis et cælestis contemplationis uberibus inhærentem, caritas erga Deum et erga proximum nutriverat ac roboraverat animum, qui cum C jam esset sequendo Deo factus idoneus, ac dicere posset cælesti Sponso; Trahe me post te, curremus: et divinæ Majestatis sublimitas ex tanta parte, quantam mortali homini vix ferre licet, sese aperuisset, adeo mirabilis ille caritatis ardor excrevit, et tantum divini amoris surrexit incendium, ut, exusta omni terrena labe, atque interiori homine purgato et sanctificato, cælestis amoris ignis ex animo in corpus exundans, vivus et efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, infirmam carnem tanto ferendo ardori imparem fere consumpserit, et jam pene solo spiritu viveret, nec in alio corporis sarcinam sentiret, quam in doloribus et languoribus, quos æstuantis amoris vis atque impetus in eam redundans, efficiebat: unde in ea jam satis appareret quam divine dictum sit: Ego sum ignis consumens: et illud, Ignem veni mittere in terram: tum etiam: Lampades ejus lampades ignis, atque flammarum.

Bulla Clementis XII. Domini amplexum continue

49 Pleno igitur pectore æstuabat et totis flagrabat visceribus Catharina, et animus morarum impatiens ad castissimum cælestis Sponsi ferebatur amplexum, ut sæpe amoris impetu acta, cum Apostolo dicere cogeretur: Cupio dissolvi, et esse cum Christo. Nam dulce quidem est vinculum corporis, quo ligatus est homo, et ab eo solvi non vult; illa tamen, quia sciebat, quid sibi repositum esset, et jam gustaverat primitias spiritus, concupiscebat dissolvi et esse cum Christo; adeo ut quod aliis metum ac terrorem ingerit, ipsi gaudio ac solatio esset; si nempe aut de vita cum morte commutanda sermonem audiret, aut si aliquos in nosocomio morientes aspiceret, aut si sacris precibus, aut sancto Sacrificio, quod pro mortuis offertur, interesset, interna quadam lætitia et spirituali gaudio afficiebatur.

anhelantis: divinæ tamen voluntati semper consentiens

50 Gemebat enim gemitibus inenarrabilibus in peregrinatione sua, recordans Hierusalem, et, elevato atque extento sursum corde, cælestem requirebat patriam, amatam patriam, desideratam patriam, pulchram et sanctam civitatem, et Deum super eam regnatorem et illustratorem, patrem, dominum, sponsum suum, dilectum suum, castas et fortes delicias, beatam requiem, et solidum gaudium, unum, summum, verum, et sempiternum Bonum. Gratulabatur ergo, aliquando solvenda esse vincula carnalium E membrorum, ut acciperet indumenta et ornamenta virtutum; ponendam esse carnem, ut coronam reciperet; discedendum esse a corpore, ut cum Deo conjungeretur; migrandum esse e terris, ut ad cælum perveniret. Fœlix mutatio, sancta migratio! Verum divinæ exequendæ voluntati semper intenta, et solum, quod Domino placitum esset, faciendi cupida et sollicita, eique omne suum desiderium submittens, omnemque cogitationem ad Dei voluntatem conformans, vitam sibi produci non recusabat, ut per diuturna dolorum tormenta conformior fieret imagini Filii sui, quia, sicut socii passionis erimus, ita erimus et resurrectionis.

morbo corripitur insolito, et amoris magis

51 Quare inter hujusmodi suaviter adversantium desideriorum conflictus novo quodam cælestis amoris angebatur martyrio, quo factum est, ut infirma caro inusitata quadam et gravi ægritudine, quæ postrema fuit, correpta succumberet. Cum autem insolitæ infirmitati sanandæ nulla remedia proficerent, qui ejus salutis curam gerebant, ut omnia experirentur, et nihil intentatum relinquerent, convocarunt decem medicorum consilium, qui, cum jacentem conspexissent, nec F ullum morbi indicium appareret, perpensis causis, quibus ægrotare cœperat, ægritudinis symptomatibus diligenter inspectis, cum nullum ex propinatis remediis prodesset, sed tantum cælestes visiones, et sacram Eucharistiam, qua tantummodo refecta, per quatuordecim ante obitum postremos dies vitam duxit, prostratis ejus viribus solatio et adjumento esse cognovissent, morbi novitate attoniti aliquid divinum in mirabili illa infirmitate manifeste comperientes, in eam convenere sententiam, ejus ægritudinem non humanam, nec humanis sanandam remediis, sed eam divinitus immissam, et cælesti animarum Medico relinquendam.

quam ægritudinis violentia extinguitur.

52 Sexagesimum tertium ætatis suæ annum agebat, cum optatum tempus advenit, quo, dissolutis corporei carceris vinculis, ad optatum cælestis Sponsi complexum libera evolaret. Præsentiens igitur jam sibi finem mortalis vitæ instare, oculis atque manu cælum indigitans, quo mox profectura erat, verbis illis, In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, suavissime pro-

Bulla Clementis XII.

pronuntiatis, paulo post magnitudine potius caritatis, quam morbi languens, in secreto et mentibus hominum impervio divini amoris silentio placidissime obdormivit in Domino decimo septimo Kalendas Octobris anno millesimo quingentesimo decimo.

Populi veneratio, beneficiis aucta, nec umquam imminuta:

53 Ubi vero beatæ Dei Famulæ mortis rumor urbem Genuensem pervasit, ad sacras ejus exuvias in magno nosocomio, ubi decesserat, venerandas ex omni ordine atque ætate viri et mulieres frequentes confluxere. Ibique plurimi solatium, quibus angebantur, molestiis, quibusque afflictabantur, ægritudinibus medicinam ejus intercessione invenerunt. Interea corpus ejus, quod flexile, incorruptum, rubroque colore circa cor, et vivo omnino simili cernebatur, post aliquot dies in sepulcro, in nosocomii ecclesia recenter constructo, summa veneratione collocatum fuit. Post duodeviginti menses illo aperto, ut sanctæ Viduæ corpus ad novum tumulum, decentius ornatum, transferretur, quo ingenti civium multitudini, quæ ad illud venerandum accurrebat, fieret satis, repositum est intra sacelli cancellos, quibus confertim irruentium turba arceretur. Per
B octo continuos dies ita permansit, populorum concursu nunquam deficiente, aucta præsertim veneratione ex miraculis, quæ omnipotens Deus circa illud operabatur. Quibus diebus elapsis, in eadem ecclesia ad marmoreum tumulum in sublime erectum delatum est, ubi miraculis clarum, publicæ venerationi expositum, devotionis fervore erga sacras beatæ Catharinæ reliquias nunquam imminuto, ad nostra usque tempora permansit, divina omnipotentia testimonium prodigiis dexteræ suæ perhibente, sibi non perire, quod moritur, et mortalium mentibus indicante, quanta in gloria esset in cælis anima hujus beatæ Viduæ, cujus caro exanimis tam eximiis divinitatis effectibus in terris ornabatur.

processus instituti, probatusque immemorabilis Sanctæ cultus:

54 Itaque nedum Genuensium, verum etiam cæterorum populorum erga hanc sanctam Dei Servam devotio, et ad sacrum ejus corpus venerandum, cujusvis generis et conditionis hominum assiduus concursus fuit. Cultu igitur et veneratione erga illam constanter perseverante, et post centum annorum lapsum percrebrescente, post confectos authoritate ordinaria processus su-
C per ejus sanctitate, et miraculis, eosque in Sacra Rituum Congregatione exhibitos, expedita fuit commissio die vicesima quarta mensis Maii anno millesimo sexcentesimo tricesimo sexto ad effectum fabricandi processum authoritate Apostolica super cultu immemorabili, et casu excepto a decretis fel. record. Urbani VIII Prædecessoris nostri, illoque absoluto, a bonæ memoriæ Decio S. R. E. diacono Cardinali Azzolini nuncupato, causæ relatore, propositum fuit dubium, an sententia ab episcopo Genuensi, judice delegato, lata super cultu immemorabili et casu excepto esset confirmanda, et responsum fuit, constare de casu excepto: proinde præfatam sententiam esse confirmandam, quod decretum piæ memoriæ Clemens X pariter Prædecessor noster die sexta Aprilis anno millesimo sexcentesimo septuagesimo quinto confirmavit. Præterea eodem Cardinali Azzolino causæ Ponente, obtenta est die decima septima mensis Augusti anno millesimo sexcentesimo octogesimo tertio facultas conficiendi processum super sanctitate vitæ, virtutibus et miraculis, ut ad Beatæ canonizationem deveniri posset.

55 Labentibus deinde pluribus annis, ac processu post nonnullas prorogationes et subrogationes nondum absoluto, suffectoque in Ponentem D causæ bo. mem. Josepho Renato S. R. E. diacono Cardinali Imperiali nuncupato, supplicatum fuit pro concessione Officii, et Missæ de eadem Beata; et S. R. E. Cardinalium Sacris Ritibus præpositorum Congregatio, edito decreto a felicis recordationis Clemente XI Prædecessore nostro confirmato, die decima nona mensis Septembris anno millesimo septingentesimo decimo concessit, ut in civitate Genuensi recitaretur Officium, et celebraretur Missa de Communi Viduarum in honorem B. Catharinæ, nec multo post eadem concessio ad totum Genuensis reipublicæ dominium fuit ampliata, ac tandem approbatum extitit Officium et Missa propria de eadem Beata cum ejusdem elogio in Romano Martyrologio apponendo.

56 Completo autem processu super virtutibus, propositoque dubio in præfata sacrorum Rituum Congregatione, prodiit decretum affirmans, constare de virtutibus in gradu heroico, quod fuit a nobis die trigesima mensis Maii anno millesimo septingentesimo trigesimo secundo confirmatum: absolutoque etiam altero processu super E miraculis, ventum est ad illorum examen, suffecto interim in causæ relatorem dilecto filio Georgio tituli S. Mariæ trans Tyberim S. R. E. presbytero Cardinali Spinula nuncupato, in locum bo. me. Josephi Renati S. R. E. diaconi Cardinalis Imperialis nuncupati, viam universæ carnis ingressi, in congregatione, coram Nobis habita die secunda mensis Aprilis anno millesimo septingentesimo trigesimo septimo, ex quatuor miraculis propositis, tria sequentia fuere approbata, videlicet: Primum subitæ sanationis Mariæ Magdalenæ Rizzi; hæc enim mulier, in qua a novem circiter annis iniqua vitiati humoris feritas defluxa, ad infernos artus non minus, quam ad latus sinistrum extensa, quantum vetustate sua in latere acerbos enutriverat, acerbioresque per intervalla cruciatus excitaverat, tantum in tumefactis cruribus liberam motus ademerat facultatem, jam diu ad incurabiles amandata, quum tota nocte sanationem præcedente a lateris dolore sævius torqueretur, post invocationem B. Catharinæ brevi somno correpta, sana surrexit diluculo, ac Liberatrici suæ gratias referens, ad F consueta benevalentium officia incolumis reversa est.

57 Tertium sanationis repentinæ Mariæ Franciscæ Xaveriæ Gentilis, patritiæ Genuensis, quam vet scorbutica ægritudo a tredecim fere annis in aserat, et spirandi difficultas, convulsiones cum nervorum in pedibus attractione, ac vivæ lucis omnisque rumoris intolerantia ita vexabant, ut nec ambulare, nec decumbere posset omnino, nisi cervicalibus plurimis fulciretur. Hæc in spem consequendæ salutis erecta, si Beatæ exuvias coram ei datum esset venerari, voti compos facta, in gestatoria sella a Beatæ visitatione domum redux, nil hæsitans, se divinitus perfectam obtinuisse salutem, domesticas scalas animosa conscendere, sedere, surgere, atque ambulare illico cœpit, quibus afflictabatur, morbis undequaque depulsis. Et quartum instantaneæ curationis Blanchæ, fœminæ in hospitali incurabilium a viginti quinque annis jacentis, quæ ex antiqua femoris luxatione, artuum infernorum, dexteræque manus paralysi gravabatur, dum ad Beatæ sepulchrum toto spiritus conatu salutem flagitat, repente attractam manum extendit, et utrumque crus im-

A imbecille expedite movet ac graditur, perfectæ incolumitati restituta.

post maturum examen, 58 Denique generali sacrorum Rituum Congregatione coram Nobis convocata, propositaque quæstione, an, stante præfatorum miraculorum approbatione, ad solemnem beatæ Catharinæ Fliscæ Adurnæ canonizationem tuto posset deveniri: cum venerabiles fratres nostri S. R. E. Cardinales præfatæ Congregationis, sacris ritibus præpositæ, affirmative respondissent, Nos post humillimas nostras, aliorumque fusas ad Deum preces, ut in re tam gravi cælestis adjutorii lumen concederetur ex alto, die tricesima Aprilis anno millesimo septingentesimo tricesimo septimo ad B. Catharinam solemni ritu in Sanctarum album adscribendam procedi posse declaravimus. Postea die sexta sequentis mensis Maji in consistorio nostro secreto a dilecto filio Antonio Felice tituli S. Praxedis presbytero Cardinali Zondadario nuncupato, præmissorum omnium, quæ in causa acta fuerant nec non vitæ, et miraculorum beatæ Catharinæ summatim et apposite relatione facta, cum reliqui Cardinales, qui adfuerunt, B idem censuissent, in publico consistorio, proxime a nobis habito, audita per dilectum filium Gabrielem Serianum consistorialis aulæ nostræ advocatum diserta oratione de virtutum excellentia, vitæque sanctitate B. Catharinæ; tum etiam humillimis supplicationibus, quæ nobis pro ejusdem beatæ Dei Servæ canonizatione nomine totius cleri et populi inclytæ Genuensis reipublicæ porrigebantur, de re tanta, támque arduo negotio Nos, ut oportebat, cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus archiepiscopis et episcopis maturius deliberaturos, responso dato, eosdem Cardinales et episcopos ad implorandum eleemosynis, jejuniis et orationibus divinum auxilium in Domino hortati sumus.

implorato Dei auxilio, 59 Deinde eorumdem Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum in Urbe præsentium consistorio semipublico indicto, in quo etiam nostri, et Apostolicæ Sedis notarii, protonotarii nuncupati ex numero participantium, et sacri palatii Apostoloci causarum auditores vocati adfuerunt, iidem Cardinales, patriarchæ, archiepiscopi et episcopi omnes beatam Catharinam ex iis, quæ a nobis proposita, et in processibus C relata fuerant, in Sanctorum numerum adscribendam esse consuerunt. Quorum sententiis auditis, Nos gratias Deo agentes, quod Ancillam suam per Ministerium nostrum honorificari velle dignaretur, canonizationis diem indiximus, omnesque interim, ut eleemosynis, orationibus ac jejuniis ad Nobis cælestem Spiritus sancti gratiam in tanta re gravique negotio impetrandam, diligenter ac perseveranter insisterent, iterum adhortati sumus.

solemni ritu Sanctarum Catalogo 60 Demum rite omnibus absolutis, quæ sanctorum Patrum authoritas, sacrorum canonum statuta, sanctæque Romanæ Ecclesiæ antiqua consuetudo in re hujusmodi peragenda præscribunt, hodie, quæ fuit dies Dominica sanctissimæ Trinitatis, in sacrosanctam Lateranensem basilicam decenter ornatam cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, nec non patriarchis, archiepiscopis et episcopis, Romanæque curiæ prælatis, officialibus et familiaribus nostris, clero sæculari et Regulari, ac maxima populi frequentia convenimus, ubi repetitis pro canonizationis decreto petitionibus a dilecto filio nostro Nereo S. R. E. diacono Cardinali Corsini nuncupato, nostro secundum carnem ex fratre nepote, per dilectum filium Thomam Antamorum consistorialis aulæ nostræ advocatum, et decantatis sacris precibus et Litaniis, ac Spiritus sancti gratia humiliter implorata: *Bulla Clementis XII.*

adscribitur, concessis in Sanctæ festo indulgentiis. 61 Ad honorem sanctissimæ et individuæ Trinitatis, ad exaltationem fidei Catholicæ, et Christianæ religionis augmentum, authoritate Domini nostri Jesu Christi, beatorum apostolorum Petri et Pauli, ac nostra, matura deliberatione præhabita, et divina ope sæpius implorata, ac de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum in Urbe existentium, consilio et consensu B. Catharinam de Flisco viduam sanctam esse decrevimus, et definimus, ac Sanctarum catalogo adscripsimus, prout tenore præsentium similiter decernimus, definivimus, et adscribimus, illamque universos Christi fideles tamquam vere Sanctam honorare et venerari mandavimus, et mandamus, statuentes, ut ab universali Ecclesia in ejus honorem ecclesiæ et altaria, in quibus sacrificia Deo offerantur, ædificari possint et consecrari, et singulis annis memoria ipsius die decima quinta mensis Septembris inter Sanctas nec Virgines nec Martyres pia devotione recoli debeat: eademque E authoritate omnibus Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, qui annis singulis eodem festo die ad sepulchrum, in quo corpus ejus requiescit, visitandum accesserint, septem annos, et totidem quadragenas de injunctis eis, aut alias quomodolibet debitis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxavimus, ac relaxamus in forma Ecclesiæ consueta.

Actis Deo gratiis, Missa decantata: 62 His peractis, Deum Patrem æternum, regemque gloriæ Christum Dominum Patris sempiterni Filium, et sanctum paraclitum Spiritum unum Deum, unumque Dominum laudibus et confessionibus venerati, sacroque Hymno Te Deum solemniter decantato, omnibusque Christi fidelibus, tunc præsentibus, plenaria omnium peccatorum suorum indulgentia et remissione concessa, propter corporales nostras infirmitates affectamque valetudinem, senilemque ætatem ab eadem Lateranensi ecclesia recessimus, remanentibus in ea venerabilibus fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, archiepiscopis, episcopis, et universo clero et populo, quibus præsentibus a venerabili fratre nostro Thoma Sanctæ Romanæ F Ecclesiæ Cardinali episcopo Prænestino Ruffo nuncupato, tanquam Cardinali in ordine antiquiori, in ara maxima præfatæ basilicæ, ex indulto et de licentia nostra solemniter Missa cum Sanctæ ejusdem nec virginis nec martyris commemoratione celebrata est.

Sanctæ præsidium implorat Pontifex. 63 Cum omni autem humilitate æquum est, ut nos pro tam insigni beneficio gratias Deo agamus et confiteamur Domino dominorum, per quem amici ejus coronantur in cælis, et honorificantur in terris, et a quo gloria et honor et pax omni operanti bonum. Et quoniam Sanctæ hujus præsidium videmus nobis divinitus comparatum, ineffabilem Dei clementiam obsecremus, ut cujus in terris voluit his nostris calamitosis temporibus gloriam manifestari, ejus suffragantibus precibus per merita et passionem Filii sui Christi Domini Salvatoris nostri faciem suam a peccatis nostris avertens, nos a præsentibus hujus mortalis vitæ angustiis liberare, et in hoc sæculo cælesti gratia sua, et in futuro æterna Sanctorum felicitate donare dignetur.

64 Cæterum quia difficile foret, præsentes nostras Literas ad singula loca, ubi opus esset, defer-

Bulla Clementis XII. decretum suum stabile fore definiens.

ferri, volumus, ut earum exemplis etiam impressis, manu tamen publici notarii subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem ubique fides adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostri decreti, definitionis, adscriptionis, mandati, statuti, concessionis, elargitionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Joannem in Laterano anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo tricesimo septimo, sextodecimo Kalendas Julii, Pontificatus nostri anno septimo.

† Ego Clemens Catholicæ Ecclesiæ Episcopus.

B

§ IV. Publicæ venerationis monumenta Sanctæ erecta : miracula nonnulla tum ex Vita prolixiore tum ex processibus desumpta.

Altaria. aliaque publicæ venerationis

P*riusquam beneficiorum, Sanctæ patrocinio a variis obtentorum, narrationem ordior, visum est de erectis* Catharinæ *altaribus aliisque venerationis publicæ monumentis pauca subjicere, quæ in Parperæ lucubrationibus dispersa leguntur. In Beata illustrata part. 1, cap. 7, num. 13 scribit, Lutetiæ Parisiorum intra claustra monasterii virginum Excalceatarum Ordinis S. Mariæ de Monte Carmelo exiguum sacellum exstare,* S. Catharinæ *venerationi erectum, testemque ibidem laudat illustrissimum dominum Josephum Mariam Giovum, cui instrumenta etiam plurima, de Sancta e Galliis transmissa, accepta refert. Idem Parpera in sæpe laudatis ad Henschenium litteris hæc habet :* Anno MDCLXIX ex publicis tabulis agnovimus, ecclesiam nostram Genuæ Congregationis

C

Oratorii S. Philippi Nerii fuisse domum B. Catharinæ : *in Beata vero illustrata part. 1, cap. 1, num. 14 paulo fusius in hunc fere modum scribit : Domus, quam inhabitavit Sancta, quæque illi a marito fuerat in dotem assignata, et sita erat in platea, cui olim nomen erat S. Agnetis, nunc autem Lomellina dicitur, conversa est in ecclesiam Congregationis Oratorii anno 1659 : ibidem etiam asserit, altare, in quo visitur Beatæ imago, quodque primum est ac vicinius aræ majori ad cornu Euangelii, ædificatum fuisse eo loco, quo steterat secretius cubiculum a Sancta frequentari solitum, et in quo spectabilem olim habuit Christum Servatorem, toto corpore sanguine manantem, ut refert Vita prolixior cap. 2, et nostra num. 19.*

monumenta Sanctæ erecta.

66 *Porro ex Joannis Mariani Monumentis historiscis Congregationis Oratorii tom. 2, cap. 23 sub finem liquet, prælaudatæ Congregationis alumnis Genuæ institutum fuisse domicilium ab anno 1614 ; nihil autem ibidem additur de epocha conversæ in ecclesiam domus* S. Catharinæ, *quia de Genuensi Congregatione tantum loquitur occasione Panormitanæ : continuationem autem Monumentorum Joannis Mariani nacti non sumus. Sacellum quoque perquam magnificum Sanctæ in ecclesia xenodochii majoris erectum fuisse, tradit Parpera in Vita, anno 1682 edita, cap. 114, num. 7, sed annum nullum signat : hoc certum ex Parperæ verbis, structuram illam anno 1642 posteriorem esse, figendamque inter dictum annum 1642 et 1682, quo hanc suam lucubrationem vulgavit Parpera, qui in Beata illustrata part. 1, cap. 16, num. 9 ait* S. Catharinæ *effigiem sculptam fuisse anno 1681 : hujus autem sculpturæ descriptionem, uti et picturæ, quæ in ara, Sanctæ dedicata, visitur in ecclesia Genuensis Oratorii Congregationis, ibidem curiosus lector inveniet num. 9 et 10 : illi proxime præmisit Parpera orationem compositam eo fine, ut Sanctæ patrocinio divinus in nobis amor accendatur, quæque his verbis concepta est :* Deus, qui ad inflammanda corda fidelium B. Catharinam Genuensem igniti illustrationibus mirabiliter accendisti : da quæsumus, ut cujus ardorem miramur, eamdem imitantes in terris, cum ipsa beato amoris incendio ardeamus in cælis.

67 *Atque hæc sunt, quæ de publicis* S. Catharinæ *venerationi erectis monumentis ad notitiam nostram pervenerunt. Nunc ad miracula progredior. Biographus antiquior cap. 52 sic habet :* Multi

E

sese illi commendantes fuerunt exauditi ; *verum, ut jam monui in Annotatis ad cap. 8 Vitæ, litter. q illa beneficia vel non sunt litteris consignata, vel deperdita lugemus.* Inter cæteros, *inquit ibidem laudatus statim biographus,* quædam infirma ipsi devota (cui nocte præcedenti per visum apparuerat) gratiam optatæ sanitatis impetravit. Hæc vi morbi longo tempore non se poterat movere, et tum decumbebat admodum afflicta : sed post istud visum jussit se deferri in ecclesiam ad corpus, apprehendensque lacinias de telis corruptis ipsi adhærentibus, admovit eas loco affecto, commendansque se Beatæ e vestigio sanitati fuit restituta, ac sola sine alterius adminiculo domum reversa.

68 *Licet hoc recuperatæ sanitatis beneficium expresse non dicatur contigisse anno 1512, tamen isti anno innectendum esse, manifeste colligitur ex hisce verbis :* Jussit se deferri in ecclesiam ad corpus, apprehendensque lacinias de telis corruptis ipsi adhærentibus, *ut enim dictum hic jam est num. 8 et 9, corpus decimo octavo circiter ab obitu mense*

F

de terra levatum est, repertique in urna vermes, humiditate aquæ producti, tumque publicæ venerationi per octo dies expositum fuit ; quæ omnia pertinent ad annum 1512 non multum provectum. Quam porro beneficii accepti memorem sese exhibuerit sanata, declarat biographus eodem cap. 52 verbis sequentibus : Auxit hoc beneficium semel conceptam erga ipsam devotionem, ac quotannis eodem die curavit in gratiam ipsius cantari Sacrum de beata Maria et speciatim in festo Assumtionis ejusdem, mandavitque hoc post mortem suam perpetuis temporibus observari. *Præter jam recitatum beneficium nullum aliud singillatim commemorat Vita prolixior : Parpera quoque, qui, ut profitetur, antiqua instrumenta omnia scrutatus est, nullum refert, quod ante annum 1616 contigerit, ob rationem haud dubie jam ante prænotatam.*

69 *Beneficia vero illa, quæ narrat Parpera, desumpta sunt ex Processu, Sacræ Rituum Congregationi oblato, ut liquet ex titulo cap. 115 Vitæ, anno 1682 editæ : miracula autem ista, ex Italico Latine reddita, priusquam exhibeo, lectorem monendum censui, me nomina et*

A *et cognomina personarum, a quibus beneficia ista impetrata sunt, eo plane modo redditurum, quo apud laudatum editorem leguntur, et, ubi necesse videbitur, paucula observaturum. Ita scribit num. 2 :* Domina Camilla Doria anno circiter MDCXVI laboravit gangræna, inficiente costam posteriorem, quæ ab una ad alteram usque partem pertingebat : ubi illa ut curaretur, facta est incisio quadrata magnitudinis unius palmi et quartæ partis, ablatæque fuerunt ex isto vulnere carnis decem libræ, *(haud dubie morbo in longum protracto et repetitis incisionibus.)* Unde ob malum tam vehemens desperabant omnino medici de ejus salute, et usque adeo spes deficiebat, ut jam assisterent viri religiosi cum libro præ manibus, animam illius Deo commendantes. Ægrotam, cum in extremis hisce versaretur, hortata est neptis sua domina Maria Pavesa Doria, ut commendaret sese beatæ Catharinæ, cujus reliquiarum nonnihil ipsa admovit moribundæ, quæ paruit neptis suæ exhortationi, multamque concepit fiduciam.

mulier morti proxima curatur :

70 Posthæc obdormiscenti visæ fuerunt dissolvi fasciæ, quibus pars læsa obvolvebatur; cumque illa inclamaret auxilium sibi adferri, chirurgus, qui curam illius gerebat, accurrit : atque B eccum res miranda; etenim post paucas horas vitiosa caro, quæ mortem minabatur, reperta est ab ea, quæ sana erat, separata. Cœpit itaque spes vitæ affulgere ægrotæ, quæ deinde semper amplius convalescens sub finem viginti circiter dierum sanitati plane restituta fuit, vulnusque ita curatum, ut æqualis manserit costa, nihilque ex carne jam amputata deesset, non secus acsi nullo umquam malo infecta fuisset. Fuit igitur, quod merito admirarentur et pro indubitato prodigio haberent tum ægra, tum qui aderant medici ac chirurgi, aliique quibus perspecta erat ægritudo. *Et nomina et cognomina, ut premonui, reddita sunt juxta Italicam Parperæ scriptionem : neque enim in prima hac narratione satis dispicere potui, quid significet, aut a quo originem habeat vocabulum* Pavese, *quod, dum ægrotæ neptis nominatur, inter voces* Maria *et* Doria *medium ponitur; verisimile est, illud prænominis vice fungi : sed quam de cælitibus referat, fateor lubens, me ignorare; nisi forte derivetur a Pavia, quæ inter socias S. Ursulæ recensetur a Lahierio in Menologio Virginum ad diem* XXI *Octobris, et* C *ab Arturo in Gynæceo ad* XXII *dicti mensis annuntiatur inter ejusdem Ursulæ socias, quarum corpora tunc translata memorat.*

altera quædam leprosa mundatur.

71 *Interruptam narrationem prosequamur. Laudati cap. 115, num. 3 sic habet Parpera :* Anno MDCXXXI circiter cum in valetudinario majore versaretur mulier quædam de Villa *(forensem feminam anonymam designari puto)* lepris cooperta usque adeo ut nulla ratione videretur posse convalescere ab ægritudine, qua laborabat : mulier quædam altera, Dominichina nomine, dedit illi de oleo lampadis B. Catharinæ, quo manus vultumque urgens lepris infecta mulier sanitati restitui cœpit, et post trium dierum decursum omnino sanata est, stupentibus cum medico et pharmacopola aliis, qui morbum illius cognoverant.

Apostema sublatum ;

72 Thomasæ Peragallæ in dicto xenodochio servienti circa annum MDCXXXII sub axilla dexteri brachii adnatum est pessimum apostema, nigrum crassumque ad mensuram panis quatuor denariorum, adeo ut brachium nisi cum cruciatu movere non posset : et quia verebatur, ne, si medicis partem male affectam ostenderet, vellent incisionem tentare, cui sustinendæ vires sibi suppetere non putabat, rem celavit, intellectisque, quæ B. Catharina Flisca Adurna præstabat, beneficiis, ejus opem imploravit, ter vespere sacrum illius corpus veneratum adiens, recitansque ter Orationem Dominicam et Salutationem Angelicam, ac oleo tantum lampadis, quæ ante dictum corpus ardebat, sese ungens : et quamvis tertio vespere malum adhuc æque ac primo persentiret, nihilominus mane expergefacta cum esset, deprehendit, apostema evanuisse. Unde merito beneficium hoc prodigiosum dictæ Beatæ patrocinio potuit adscribere.

AUCTORE U. S.

hydropisis et febris ardens cum phrenesi sanata :

73 Quædam Masina de Bisagno hydrope laborans spatio duorum mensium in dicto xenodochio, adhibitis variis remediis, curata est, nec umquam sanari potuit : unde, ut beatæ Catharinæ se commendaret, illam hortata est Dominichina Perazza, quod præstitit ægra, unctaque oleo lampadis ejusdem Beatæ, elapsis tribus quatuorve diebus, sanitati restituta fuit et e xenodochio dimissa. Lucia Medicina circa annum MDCXXXII cum laboraret febri ardente et phrenesi, ob quam jam de ejus salute desperaverant medici : quare ex tunc frater ejus rogabat eam locum, in quo sepelri vellet. Fuit interim ad dictum xenodochium delata, quo cum venisset, ob furentis animi edita signa vinculis adstricta est. Dominichina jam laudata pietatem erga beatam Catharinam commendavit illi, quæ oleo lampadis hujus Beatæ uncta, repente sensit melius sibi esse et capitis dolorem imminui, continuoque convalescens intra decem dies sanitati plane restituta in domum suam reversa est. E

cæcæ visus, phreneticæ sanitas reddita.

74 Dominichina Perazza anno MDCXXXII, vel circiter, cum in xenodochio laborasset gravi morbo, velut omnino visu destituta permansit : unde eam oportebat incedere baculo instructam, comitantibus insuper aliis. Hæc usa opportunitate, qua aperta fuerat urna, in qua requiescit B. Catharinæ corpus, eo se contulit, ac circumstantes precata, ut ad dicti corporis tactum admitteretur, accessit, seque dictæ Beatæ ferventer commendans, oculos visu orbatos admovit corpori, ac subito visu, ut ante, donata est, omnesque, qui circumstabant, evidens beneficium sanctæ hujus Matronæ patrocinio obtentum conspexerunt. Thomasina de Agosti domi suæ febri maligna ac phrenesi oppressa fuit. Missa est taque ad xenodochium atque insuper ob insaniam, F quæ tres circiter septimanas duravit, ligata fuit. Hæc cum ob morbi gravitatem non potuisset se commendare B. Catharinæ, erga quam jam ante pie afficiebatur, die quodam fessa malo illi se commendavit, et, quamvis ligata esset, vim sibi intulit, ut ad eam visendam accederet : rectrix autem, intellecto sancto Thomasinæ desiderio, illam eo a duobus famulis deportari jussit, ubi cum orationem ex intimo corde instituisset, nulla ex tunc insaniæ opera amplius exercuit, itaque convaluit, ut intra octo circiter dies sanitati perfecte restituta fuerit.

Parpera de Miraculorum numero cum nimia exaggeratione scripsit.

75 *Atque hæc sunt miracula, quæ apud Parperam, insignem sanctæ Viduæ nostræ cultorem leguntur : is autem sub finem cap. 115 ita fere scribit : Habemus hic prodigia nonnulla ac beneficia litteris consignata; rerum cum S. Joanne Euangelista, scribente de Christo, dulci Catharinæ sponso, possumus et nos asserere, multo plura esse miracula, patrocinante* Catharina, *a Deo perpetrata : eo quod forte scriptoribus visa sit probatione aut litterarum testimonio non egere mirabilis illius erga fideles exhibita tutela, cum tam per-*

AUCTORE U. S.

perspecta esset, vel quod prodigia hæc tanto essent numero, ut omnia enarrare nimis prolixum fuisset. Post quæ subdit Parpera : Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus (precibus B. Catharinæ) quæ si scribantur per singula, non ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. *Ego quoque cum Parpera minime dubito, quin multo plura, quam quæ supra relata sunt, beneficia impetraverit* Catharina *se invocantibus : nullatenus tamen existimo, locum hic habere posse sancti Euangelistæ verba, de Servatore nostro meritissimo jure prolata ; sed nec auxesim suam, ex nimio quodam pietatis in Sanctam affectu profectam, probat Parpera, allatis biographi antiquioris verbis hisce ex cap. 51 :* Et a diversis tot sunt audita, ut omnia narrare nimis prolixum, *quæ sane verba Historiæ* S. Catharinæ *posse congruere lubens agnosco, at de assumpto ex Euangelio textu secus statuendum est.*

§ V. Nomina testium et eorum dicta nonnulla in confirmationem trium miraculorum a Sede Apostolica probatorum.

Mulier, cui amputanda erat mamilla, curatur.

Anonymus *scriptor Vitæ supra editæ cap. 9 tria retulit miracula* S. Catharinæ *patrocinio perpetrata ; eadem recensuit in Bulla canonizationis Clemens XII : singulis nonnulla hic addenda censui ex relatis disputatisque coram Sacra Congregatione in causa Sanctæ; ea vero omnia, quæ subdam, desumpta sunt ex* Summario, super dubio an, et de quibus miraculis constet *etc., dictisque testium relatis in eodem codice nostro signato* † *B* XI. *Et primum quidem subitaneæ sanationis Mariæ Magdalenæ Rizzi quod spectat, aliqua ex dictis ipsius sanatæ delibanda censui. Pag. 7 testatur, cum jam decumberet in loco quodam, ab aliorum ægrotantium societate remoto* (Conservatorium *appellat) narrari se audivisse, quod mulier quædam, gangrena in altera e mamillis laborans, cum ex chirurgorum judicio pars læsa amputanda esset, jamque in diem sequentem instructus foret apparatus,* S. Catharinæ *opem imploraverit, reversique proximo mane chirurgi eam sanitati perfecte restitutam invenerint. Sanatio hæc præter hortamenta alterius cujusdam mulieris in laudato codice pag. 4 relata, verisimiliter Mariam Magdalenam, doloribus solito gravioribus oppressam, incitavit, ut cum ingenti fiducia* S. Catharinæ *auxiliatricem dexteram exposceret.*

Sancta, ægrotæ apparens, sanitatem reddit ;

77 *De modo autem, quo desideratam sanitatem consecuta est, hæc lego ibidem pag. 8 ; verba ex Italico Latine reddita accipe :* Cum, *inquit sanata,* ingenti fervore ac sensu illi *(Sanctæ)* me commendassem, non multo post in somnum incidi, sed lenem, ita ut, si quis me tetigisset, mox fuissem evigilatura ; vidique prope lectum meum B. Catharinam, quam agnovi, eo quod referret imaginem, quæ exstat in sacello, in quo sacrum illius corpus requiescit..... Tum Beatæ manum, quæ mollis erat, flexibilis ac lenis, apprehendi, eamque manu mea admovi sinistro lateri, in quo, ut dixi, magnos experiebar dolores : dictum latus vix attigeram, quin subito sanatam me senserim ; tum Beatam oravi, ut denuo conversa manu paulisper me attingeret ; verum respondit illa : Sic sufficit *etc. Multa in eodem illo codice leguntur tum ipsius Magdalenæ tum aliorum testium dicta, quibus constat, eam vere immedicabilem fuisse solis naturæ viribus, et momento temporis sanatam esse, nec alterius cujusquam e cælitibus, præterquam* Catharinæ *opem invocasse, et post obtentum beneficium, recuperatis illico viribus, optima gavisam fuisse valetudine.*

78 *Præter Mariam Magdalenam Rizzi,* tunc *annos circiter duos supra quadraginta natam, beneficium illud testimonio suo confirmarunt sequentes a pag. 12 usque ad 50 dicti codicis :*

Maria Dominica Gandulpha ætatis annorum LX circiter.

Maria Rosasca ætatis annorum XL circiter.

Maria Veronica Ferrari annorum LIV circiter.

Catharina Quierola ætatis annorum LVI circiter.

Joanna Gentilis ætatis annorum LVI circiter.

Joanna de Marchis ætatis annorum XLVIII.

Magnificus Joannes Franciscus Troilus Ghisulphus ætatis annorum LXXI, *medicus.*

Magnificus dominus Joseph Maria Lavania ætatis annorum LV, *medicus.*

Soror Paula Maria Campodonica monialis in Conservatorio sanctæ Mariæ de Refugio, sito in hospitali Pammatoni, ætatis annorum L, *valetudinario præfecta.*

Magnificus dominus Didacus Portafascie ætatis annorum XXXVIII, *medicus.*

Magnificus dominus Ignatius Curlettus ætatis annorum XXXI, *medicus.*

Præter testes hic relatos videntur et alii, licet nominatim non sint expressi, pro dicti beneficii confirmatione fuisse auditi : nam cum ad Paulam Mariam Campodonicam appositi sint hi characteres, X testis, *ad proxime subsequentem Didacum Portafascie hi leguntur,* XIII testis.

79 *Porro ne crebra eorumdem repetitione lectori nauseam pariam, consulto a referendis interrogationibus responsionibusque testium abstineo : sunt tamen nonnulla, quibus pium lectorem minime fraudandum censui, quæque propterea Latine reddita subnecto. Codicis nostri pag. 12 hæc testatur Maria Gandulpha :* Audivi multos ægrotos in xenodochio dicentes, se per intercessionem B. Catharinæ sanitati restitutos fuisse ; et inter alios scio, paucis abhinc mensibus ad xenodochium venisse mulierem quamdam, cujus nomen ignoro, dixisseque jam per annos XII morbo se conflictari : et postquam in valetudinario prope tres septimanas mansisset, excessit, dicens, se, dicta Beata intercedente, omnino sanatam esse : venitque per dies novem illius tumulum veneratura ad agendum Beatæ gratias ; verum nec genus morbi, nec quidquam aliud novi. *Ibidem pag. 16 sic loquitur Maria Rosasca :* Audivi, a Deo patrocinio B. Catharinæ miracula aliqua patrata esse : et inter alia in muliere quadam forensi, quæ ad xenodochium venit ægrota a duobus jam mensibus, nec incedere poterat nisi difficulter ; huic cum nos xenodochii filiæ consuluissemus, ut Beatæ opem imploraret, die quodam abiit corpus ejus veneratura, eique se commendatura ; orans hanc sibi gratiam fieri, aiebat nolle se inde discedere : post tempus aliquod gaudio perfusa, venit ad valetudinarium, inquiens, se beneficium a Bea-

A a Beata obtinuisse; et expedite ambulabat, eodemque die domum suam repetiit, ac sequenti ad xenodochium reversa est Beatam veneratura; sed eam non vidi, et quantum intellexi, votivum munus Beatæ detulit.

et altera gangræna infecta curantur.

80 *Jam relato beneficio non absimile testatur Catharina Quierola in eodem codice pag. 24 de muliere, quæ toto corpore male afficiebatur, et ad motum impos erat: asseritque, eam Beatæ auxilio subito sanatam fuisse: verum de eadem forte muliere sermo est, quam curatam esse, vidimus num. præced. ex testimonio Mariæ Rosasca. Sanitatem mulieri gangræna in altera e mamillis laboranti redditam fuisse, testata est Maria Magdalena Rizzi verbis num. 76 relatis: de simili beneficio, eademque forte persona loquitur Joanna Gentilis pag. 27; nam adjuncta consentiunt, solumque in eo differt narratio, quod tempus nullum edixerit Maria Magdalena. Joanna vero Gentilis insuper addiderit annorum quatuor numerum, verisimiliter ægritudinis durationem per hunc designans. Eadem Joanna sæpe laudati codicis pag. 29 testatur, quod medicus Ghisulphus,* B *cum illo ipso mane, quo Maria Magdalena sanata est, ægrotos inviseret, eam ad se vocarit, cumque ipsa collocutus agnoverit, Beatæ acceptum deberi beneficium.*

Sanatio Mariæ Rizzi cur habita fuerit miraculosa?

81 *Laudatus statim Ghisulphus præter alia multa, quibus testatur, Mariam Magdalenam immedicabilem fuisse reputatam, pag. 37 subdit:* Credidi, eam per miraculum sanatam esse, et existimo, illud ipsum credidisse alios aliasque omnes, qui ægrotam, ante immedicabilem, viderunt. *Medicus autem Lavania pag. 41 rationem reddit, ob quam Mariæ Magdalenæ sanationem prodigiosam æstimet:* Quia, *inquit*, ejus generis morbi, ita annorum spatio inveterati, naturaliter dissipari nequeunt, ut dixi, momento temporis, tanto amplius, quod non esset remedium extrinsecum, quo sanaretur: idemque censebunt medici omnes et chirurgi, si dictum morbum considerarint; et in xenodochio universim omnes credunt, eam sanatam esse miraculo, B. Catharina patrocinante, obtento. *Aliorum medicorum testimonia eadem affirmant, consentiuntque, laudatam Mariæ Magdalenæ sanationem supra naturæ vires fuisse, atque auxilio superioris ordinis adscribendam esse.*

Testes alterius miraculi.

C 82 *Testes in confirmationem miraculi, num. 107 Vitæ relati, sequentes signantur in eodem codice a pag. 99 ad 186:*

Magnifica D. Maria Francisca Xaveria Gentilis ætatis annorum XXXIV, *sanata.*

Magnificus dominus Paulus Maria Gibelli, doctor physicus, ætatis annorum LXX circiter, *medicus, qui ægrotæ curam gerebat.*

Magnificus et multum reverendus dominus Leander Sorleo de Gentilibus annorum XXXIV, *sanatæ frater.*

Magnifica domina Veronica de Gentilibus ætatis annorum XLIX, *mater sanatæ.*

Margarita Spalla Rossa ætatis annorum XXVII circiter, *ancilla in domo sanatæ.*

Multum reverendus dominus abbas Ermenegildus Tatis, Ordinis S. Benedicti, Congregationis Olivetanæ, ætatis annorum LXIX, *confessarius sanatæ.*

Bartholomæus Armaninus annorum LI, *bajulus.*

Josephus Bacigalupus ætatis annorum L circiter, *bajulus alter.*

AUCTORE U. S.

Paschalis Spallarossa ætatis annorum XX circiter, *famulus in domo sanatæ.*

Magnifica domina Appollonia de Passanis ætatis annorum XXXV circiter.

Magnificus et multum reverendus dominus abbas Joannes Antonius Nigronus ætatis annorum XXIII.

Ultimis duobus testibus adduntur hæ voces, ex officio.

varia morborum genera, quibus ægra conflictabatur:

82 *Ad hanc porro Mariæ Franciscæ Xaveriæ Gentilis sanationem brevius in vita loco laudato, et in Bulla canonizationis relatam, hæc ex eodem codice subnecto. Primo præter commemoratas varias ægritudinum species, quibus infelix virgo conflictabatur, ita insuper lego pag. 89:* Cruciari cœpit morbo scorbuto, quem sociabant intensissimi capitis dolores, dentium stridores, ulcera in ore et gutture, asthma, vehemens tussis, acerbissimi dolores colici, nausea ad omnem cibum et potum, gravissimi dolores in hæmorhoidibus, cordis suffocationes, atrocissimæ convulsiones totius corporis, vigiliæ, deliquia frequentissima, aliaque pessima et sævissima symptomata *etc. Pag. 90 humanis remediis immedicabilem* E *fuisse morbum declaratur verbis sequentibus:* Plura a medico præscripta fuere medicamenta atque adhibita infirmæ remedia, quibus tamen nunquam potuit sanari: licet enim aliquod per breve tempus levamen afferrent, nihilominus morbus postea recrudescens, sævius illam affligebat. Quocirca medicus judicans, jam morbum esse penitus incurabilem, satius duxit a dictis medicamentis cessare, et eo tantum casu, quo convulsiones vehementiores efficiebantur, ad eas aliquantulum compescendas leve aliquod ei propinabatur medicamen.

Sanctæ se commendans, ejusque tumulum

83 *Non abs re erit etiam nonnulla subjicere de sanationis modo, quæ ibidem enarratur pag. 90 et seqq.* In hoc miserabili ac deplorabili statu se constitutam videns præfata nobilis virgo, ac omne prorsus humanum desperans auxilium, cor suum totum jecit in Deum, fidenterque se commisit patrocinio B. Catharinæ Fliscæ Adurnæ, suæ concivis; ad cujus depositum anno MDCCXXXIII dono misit, fasciculum florum ex argento suis manibus contextum. Cumque de mense Martii subsequentis anni MDCCXXXIV novendiales preces in honorem præfatæ Beatæ in civitate Genuæ persolverentur occasione adventantis ejus festi, audiens infirma canere in platea suæ domui propinqua cantiunculam F in laudem ejusdem Beatæ, eam sibi emendam curavit et suo pectori admovit. Post hæc animo concepit se transferri facere ad depositum dictæ Beatæ. Quocirca in pervigilio festivitatis illius hoc suum propositum domesticis aperuit, quorum alter ad risum motus fuit, putans id exequi nullatenus posse. Ipsa vero firma manens in suo proposito, sacramentali confessione dicta die conscientiam expiavit, atque mane sequenti, prædictæ Beatæ sacro, in lecto jacens Eucharisticum sumpsit panem in honorem ejusdem Beatæ.

invisens, repente sanatur, nullo relicto

84 *Interpositis ibidem aliis nonnullis, dolores die XXII Martii respere dicuntur vehementissime recruduisse, persistente nihilominus ægrota in proposito adeundi Beatæ sepulcrum, adeo ut Apolloniæ Passani per jocum interroganti, num vellet hoc iter agere, responderit,* Se velle ire, etiamsi in mortis articulo constituta esset, *quod et præstitit, optatissimum voti sui exitum consecuta, ut ibidem narratur in hunc modum:* Adveniente mane die XXIII Martii auxilio matris et ancillæ vesti-

AUCTORE U. S.

vestibus induta dicta infirma, et e lecto sublata, fuit inde a bajulis, ad hunc effectum accitis, apprehensa et super suis brachiis posita et in sella gestatoria collocata atque ducta ad depositum B. Catharinæ. Quo cum pervenisset, sedens in dicta sella sacrificium Missæ, in altero ex altaribus lateralibus a suo fratre sacerdote celebratum, auscultavit, eoque completo, ab uno ex bajulis et a dicto suo fratre adjuta, e sella surgens gressa est usque ad tumulum dictæ Beatæ, ante quod genuflectens aliquandiu oravit, ac ferventius se patrocinio ejusdem Beatæ pro sanitate obtinenda commendavit, nec in ejusmodi actionibus ullum, vel minimum, experta est incommodum aut dolorem; indeque cum eodem auxilio fratris et bajuli rediit in sella, et cum ad domum reveheretur, in itinere maximam experiebatur lætitiam, quia a morbo se jam sanam cognoscebat.

morbi vestigio: sana æ gratus in Sanctam animus.

85 *Cetera ibidem commemorata prætermitto, uti et sumpta a medico experimenta, ut de perfecte recuperata sanitate constaret plenius. Quid, quod tota civitas Genuensis testis esse potuerit, cum dicatur Maria Francisca die* XXV *Martii cum magno nobilium feminarum et virorum comitatu ad* S. Catharinæ *sepulcrum se contulisse, ut Liberatrici suæ debitas gratias referret, tumque ita subditur :* A die secutæ sanitatis usque in præsens perfecta semper potita est et potitur valetudine; nec ullum, vel minimum, in ea malorum, quibus opprimebatur, remansit vestigium. *Omnia testium dicta fuse descripta versantur circa naturam morbi, ejus nullo remedio humano medicabilis diuturnitatem, totiusque rei post et ante sanationem gestæ seriem, ac propterea ex hisce necesse non duxi aliqua hic transcribere. Liquet autem tum ex ipsius sanatæ Mariæ Franciscæ Xaveriæ Gentilis, tum ex ejusdem fratris Leandri ac matris Veronicæ de Gentilibus testimonio, ægrotam pollicitam fuisse donaria aliqua et votivam tabellam a se mittenda ad Sanctæ tumulum, atque insuper voto se obstrinxisse, jejunandi in Vigilia festivitatis* B. Catharinæ, *diem quoque ipsum illius memoriæ sacrum festum habendi. Liquet etiam, ægrotam obtentum frustulum serici operimenti, quo tecta fuerat urna* B. Catharinæ, *pectori admovisse, ac nonnihil de oleo lampadis, ante Beatæ tumulum ardentis, bibisse, eoque pectus linivisse.*

Nomina testium tertii miraculi : nonnulla

86 *Beneficium tertio loco in Vita supra memoratum confirmarunt testes sequentes relati in eodem codice a pag. 193 ad 223 :*

Blanca Semina ætatis annorum XLII circiter, *sanata.*

Reverendus dominus Franciscus Mutius sacerdos ætatis annorum XXXIV; *sanationi præsens interfuit.*

Maria Petra, quondam Petri, ætatis annorum L circiter, *famula xenodochii Incurabilium.*

Maria Casaretta ætatis annorum XX circiter.

Dominus Joannes Antonius Castagninus ætatis annorum LV circiter, *chirurgus.*

Multum reverendus dominus Leander Sorleo de Gentilibus, sacerdos, ætatis annorum XXXIV.

Franciscus Maria Rosati ætatis annorum XLIII circiter.

Felix Maria Rosati ætatis annorum XVIII circiter.

Testes hi duo postremo loco nominati bajuli fuerunt, quorum auxilio Blanca Semina e xenodochio Incurabilium ad sacellum, in quo S. Catharinæ *corpus quiescit, delata fuit : ad utriusque autem nomen adduntur voces,* ex officio. *Ex dictis ipsius sanatæ, pag. 193 relatis, constat, eam, audito miraculo sanitatis redditæ Mariæ Franciscæ Xaveriæ de Gentilibus, in spem quoque erectam fuisse obtinendæ meritis* S. Catharinæ *sanationis, postulasseque ad illius tumulum deferri, viva fide concepta de illius patrocinio.*

illius adjuncta, et res gestæ serie.

87 *Alia testium dicta prætermitto : pauca de rei gestæ serie ex pag. 187 subjicio.* Inde vero ferventer se dictæ Beatæ commendavit, et circumstantes etiam oravit, ut una simul cum ea suam sanitatem a Beata peterent. Dum autem sedens intereral Missæ sacrificio, quod in altero ex altaribus lateralibus celebrabatur, internum habuit impulsum ad genua flectenda in propinquo genuflexorio, prout statim supra illud se projecit, atque ingentem ex hoc experta est in genibus dolorem. Indesinenter interea implorabat auxilium Beatæ, apud quam etiam intercessorem miserat S. Franciscum de Paula, cujus festum ea die recurrebat. Atque adeo firmam et certam habebat in dicta B. Catharina fiduciam consequendi, mediante ejus patrocinio, pristinam valetudinem, ut magnum sentiret calorem et sudore manaret. Eucharisticum inde accepit panem de genu semper permanens, absolutaque gratiarum actione, interne mota fuit ad se in pedes erigendum. Cumque id, nemine auxiliante, statim peregisset, videns, nedum posse pedibus sistere, sed etiam manum, quam jam diu contractam habebat, libere aperire et digitos extendere, protinus elata voce clamavit : « Gratia, gratia, fides, fides. » Ad cujus rei novitatem adstantes omnes admiratione et stupore pleni remanserunt, atque in lacrymas præ gaudio effusi sunt, statimque de genu Deo et B. Catharinæ grates reddiderunt, atque Hymnum Te Deum cecinerunt, sacerdote quodam, qui aderat, præeunte. *Quæ ibidem adduntur, declarant, quam perfecte fuerit sanata, nullo deinceps e malis, quibus ante oppressa gemuerat, conflictata.*

§ VI. Miracula alia ex instrumentis canonizationis excepta; nomina testium, aliaque adjuncta.

Miracula ... processu inserta.

Præter *tria ista miracula tum alibi tum § præcedente commemorata, quæque irrefragabili Apostolicæ Sedis oraculo probata et confirmata fuerunt, in laudato codice leguntur tria insuper alia. Non fuerunt ea discussa ad eum modum, qui passim servatur, ut supremo Christi Vicarii suffragio confirmentur, ob rationem, quam in Præfatione responsionis ad Animadversiones fidei Promotoris lego verbis sequentibus :* Cum per Sanctitatem Vestram quantocyus conficienda sit aliorum Beatorum canonizatio, ideo in hac temporis angustia, licet sex miracula adduxerimus, satius ducimus examen duorum ex illis pro nunc suspendere, ut scilicet parcendo ita dominorum suffragantium labori, celerius causa expediatur, et quia etiam non omnium dictorum sex miraculorum probatione indigemus pro canonizatione prædictæ Beatæ, cum duo vel tria sufficientia sint. *Rem porro gratissimam pio lectori facturum me credidi, si tria ista prodigia hic subnecterem.*

89 *Ordior ab eo, quod in codice nostro recitatur secundo loco, quodque, licet examinatum fuetri,*

A rit, non tamen approbatum est, cum, teste Clemente XII in Bulla, stante trium supra relatorum miraculorum probatione, solemnis Catharinæ canonizatio tuto decerni posset. Pag. 51 sic lego : A die XXV Novembris anni MDCCXXIX cœpit ægrotare Maria Catharina Rombi, dum excitatis doloribus in ventre ac lateribus, tanquam futuræ imminentis ac insanabilis ægritudinis præcursoribus, stomachi convulsionibus vexata est, cibumque aut sumere aut retinere nequibat; quo tamen symptomate post plures menses aliquantum superato, plura alia superaddita sunt, quæ lethalem morbi exitum indicabant. Doloribus enim per totum corpus premebatur, molestis etiam vigiliis, diarea quoque ac morboso sudore accedentibus, febrique hectica per consuetas periodos vexantibus, in tantam devenit virium imbecillitatem, ut continuo jam adstricta decubitu non semel sanctissimo refecta fuerit Viatico, tanquam brevi moritura. Hisce incessanter oppressa morbis, aliquando etiam tota sanguinis massa in deterius semper abeunte, erysipelate in capite laboravit.

Mulier phthisi aliisque morbis

B 90 Plura artis remedia adhibita sunt, sed inutili prorsus exitu; quippe morborum resistentia indies evadebat contumacior. Quamobrem, auditis miraculis, quæ ad intercessionem B. Catharinæ a Deo fiebant, in plenam venit fiduciam se eidem Beatæ recommendandi, prout fecit, institutis novendialibus precibus; quas dum incipere meditatur, licentiam petiit a medico et confessario eundi ad sepulcrum Beatæ, et quamvis hæc illi denegata fuerit licentia, viva tamen spe concepta, non sine tamen maxima difficultate eo se contulit : quippe non nisi aliorum suffulta brachiis, lectum deseruit, vestibus se induit, scalas descendit, nec nisi sella gestatoria ad beatæ Viduæ sepulcrum accessit. Ibi autem postquam paululum oravit, se sola genuflectit, et inde stans se admodum levatam sensit; unde statim deambulavit : potuissetque etiam de periti consilio propriis pedibus redire, nisi ex eo quod non esset juxta conditionem suam ornata, maluit in eadem sella gestatoria domum repetere, postquam propriam sororem visitaverat.

immedicabilibus repente liberata :

91 *Testes in confirmationem hujus miraculi producti et examinati in laudatis canonizationis instrumentis signantur sequentes a pag. 55 ad 88 :*

testes hujus beneficii : claudus uno pede, gressu donatus

Maria Catharina Romba ætatis annorum LII, *sanata.*

C Dominus Michael Castagnetus ætatis annorum XXXVII, *chirurgus.*

Admodum reverendus pater Ignatius Maria a S. Francisco Xaverio, Ordinis Carmelitarum Excalceatorum, ætatis annorum LXXIII, *confessarius sanatæ.*

Paula Maria Romba ætatis annorum XL circiter, *soror sanatæ.*

Magnificus dominus Paulus Hyacinthus de Rubeis ætatis annorum LI, *medicus, qui ægrotam curavit.*

Maria Calcanea ætatis annorum XXXVI, *sanatæ ad tumulum Sanctæ comes.*

Maria Hieronyma Brutia ætatis annorum LX, *comes altera.*

Joannes Baptista Ramersarius ætatis annorum XLIII circiter.

Baptista Oberti ætatis annorum XXV.

Postremi duo signantur testes ex officio, *fueruntque ii, qui sanatam in sella gestatoria ad Sanctæ tumulum detulerunt : istud autem beneficium ut liquet ex ipsius sanatæ et sororis ejus Paulæ Mariæ testimonio, obtentum fuit anno 1734 Feria tertia hebdomadæ Majoris, quæ eo anno incidit in diem* XIII *Aprilis. Porro a referendis testium dictis hic etiam supersedeo, solumque observo Michaelem Castagnetum, sanatæ chirurgum, dixisse, inter alias* S. Catharinæ *patrocinio obtentas sanationes vidisse se quemdam expedito gressu donatum, cum prius fulcris sustentatus incedere debuisset, utpote uno pede claudus.*

AUCTORE U. S.

92 *Beneficium quinto loco in codice nostro descriptum, verbis sequentibus recitatur pag. 225 :* Paula Fava, cum prægnans esset anno MDCXXX *, per aliquot menses ante puerperium dolorem passa est in mammilla sinistra, qui tantum abest, ut post partum (secutum XIX Novembris) cessaverit, ut e contra potius molestum satis ceperit incrementum ; ita et taliter ut anno sequenti tempore carnisprivii in loco doloris tumorem animadverterit, qui tumor, seu verius quod aposthema, ad suppurationem pervenit. Sed hoc non obstante, paulo post iterum intumuit, oportuitque, ut chirurgus partem aperiret, et inde iterum aliam partem, ad quam diverterat perniciosi humoris copia. Per duos circiter menses diligens E cura adhibita fuit, sed tandem idem curæ chirurgus habuit eam pro deplorata, et morbum ipsius pro insanabili, prout etiam de tali insanabilitate fuit admonita ab alio chirurgo, et a medico de Rubeis.

Apostema e gangræna ortum, enatis etiam

* *l.* MDCCXXX.

93 Recurrit et ipsa ad opem supernaturalem B. Catharinæ, pro cujus intercessione apud Deum impetranda, novendiales preces instituit. Prima harum die se contulit ad B. Catharinæ sepulchrum, invocavitque ejus præsidium et ulcus inunxit oleo lampadis. Domum vix rediit, acerbioribus fuit vexata doloribus, et tumor mammillæ auctus est et novem ulcera apparuerunt, ita et taliter ut œstro quodam desperationis percita, Beatam amare allocuta est, dicens : « Cara Beata, de caritate » tua grates ago : hæccine est gratia, quam mi» hi vis præstare? Video eam ad mortem ducere, » nec amplius volo ad te visendum accedere : » hac tamen fœminea garrulitate non obstante, dum ægra somnum caperet, apparuit illi B. Catharina, quæ dixit, ut surgeret, quia sana erat. Evigilans ergo novam et vividiorem concepit fiduciam, et iterum ad sepulchrum accedens ad gratias agendum Beatæ, dum inde domum reversa est, unum ex ulceribus sanatum vidit; secunda die secundum, et aliud in tertia, ita ut singulis ex novem diebus singula ex novem ulceribus perfecte sana- F ta apparuerint, nullumque prorsus incommodum senserit.

ulceribus pluribus, curatur :

94 *Testes vero super hoc beneficio auditi et examinati a pag. 227 usque ad 252 sequentes notantur :*

nomina testium pro hoc miraculo,

Paula Fava ætatis annorum. . . . , *sanata.*

Dominus Antonius Maria de Rubeis ætatis annorum XLIII circiter, *chirurgus.*

Dominus Joannes Antonius Castagninus ætatis annorum LV circiter , *alter chirurgus.*

Nicoletta Valentina ætatis annorum XLVI circiter.

Teresia Tonsa ætatis annorum L circiter.

Stephanus Fava ætatis annorum XLIX circiter, *sanatæ maritus.*

Magnifica domina Julia Maria Rosa de Furnariis, vid. rel. qu. illustrissimi domini Alexandri Marii, patritia Januensis ætatis annorum LIII circiter.

Spectabilis dominus Ignatius Curletti ætatis annorum XXXV, *medicus.*

Ad duo ultima nomina adjiciuntur voces ex officio.

95 *Te-*

AUCTORE U. S.

aliaque circa illud observanda.

95 *Testium dicta similiter hic omitto, paucula ex iis ad beneficii mox relati notitiam ampliorem breviter observasse contentus. Sub num. 92 initium per asteriscum notari legendum esse* anno MDCCXXX, *non* MDCXXX, *ut ex typothetarum oscitantia scribit codex noster in miraculi hujus historia : nam præterquam quod ex ipsius sanatæ dictis manifeste constet anno 1730 ægritudinem cœptam esse, certum est ex Facto concordato, anno tantum 1733 a sacra Congregatione concessam esse facultatem pro examinandis testibus, quos inter sanatæ maritus asserit, eo tempore, quo auditus fuit, quatuor circiter annos effluxisse, ex quo uxor sua gravi isthoc malo conflictari cœpit : tempus autem, quo tenuit ægritudo, mensium fuit circiter novemdecim, sanatio autem contigit mense Junio anni 1732, at dies non signatur. Observandum insuper non una dumtaxat Sanctæ apparitione donatam fuisse sanatam, sed gemina : in priore ait ægrota, monitam se fuisse, ut de lecto surgeret, cum Dei Sanctissimæque Virginis beneficio sanata esset : in altera, quæ nocte insequenti contigit, Paulam denuo jussit Sancta de lecto surgere, asserens suum in omni labore et angustia illi affore subsidium, nec umquam se, dummodo Dei et Sanctissimæ Virginis servitio pie se impenderet, defuturam.* B

Puer ab utero ad gressum impotens

96 *Sextum miraculum codex noster pag. 253 refert hisce verbis :* Petrus Joannes Regaggi, qui hujus lucis usuram assecutus est die I Novembris anni MDCCXXVIII, cum pervenisset ad ætatem, qua gressus formare debebat, agnitum fuit a matre, crus sinistrum adeo debile, infirmum et vitiatum habere, ut pedibus nullatenus stare posset. Applicita ei fuerunt, dum secundum circiter agebat annum, nonnulla remedia, quæ tamen nullum prorsus attulerunt juvamen. Quapropter postquam quartum circiter attigerat annum, cum incedere nequiret, nisi reptans, aptata illi fuerunt fulcra, quibus se sustentaret, seseque proveheret. Audiens autem genitrix continua miracula, quæ patrabantur ad intercessionem B. Catharinæ Fliscæ Adurnæ, statuit ad illius sepulchrum deferre dictum puerum, firmiter sperans, a Deo impetraturam esse, quod mediante patrocinio dictæ Beatæ ibi fulcra ille reliquisset, et sine alieno auxilio ambulasset, hujusmodique suum propositum eidem filio communicavit.

ad Sanctæ tumulum mirabiliter sanatur :

C 97 Aliquibus post hæc elapsis diebus, cum mane diei XXX Martii MDCCXXXIV dictus puer una cum matre ad vicinam ecclesiam se contulisset, ut ubi sacrum audiret, eo absoluto matrem requisivit, ut executioni mandaret, quod deliberaverat et promiserat, eum deferendo ad sepulchrum prædictæ Beatæ : sed genitrix id efficere non valens, utpote quia mala valetudine detinebatur, dixit filio, quod ipse una cum fratre ac altero consocio puero se illuc transferret, prout statim executus est, eoque cum pervenisset, Missæ sacrificio, quod tunc in altero ex altaribus lateralibus celebrabatur, interfuit. Tempore autem celebrationis dictæ Missæ plures præfatus puer fudit preces in honorem memoratæ Beatæ, cui etiam fidenter ac sancta simplicitate ita dixit : « Pulchra, cara Beata, hic tibi relin» quo fulcra, et sine iis hinc abire cupio. » Et o mira Dei potentia! Completo Missæ sacrificio, pedibus puer stetit et quidem sine fulcris, licet adhuc crus debile et vitiatum, ut ante, haberet, indeque gaudio plenus, relictis fulcris super altari existente prope sepulchrum prælaudatæ Beatæ, illinc statim discessit, et libere, expedite ac nemine auxiliante, gradiens, scalas hospitalis descendit, et domum exultans reversus est, magna populi multitudine eum associante, et lacrymas præ lætitia continere non valente, atque ab inde citra libere semper et absque ullo fulcimento ambulavit et ambulat, ac ad venerandum sacrum Beatæ corpus quotidie accedit, non obstante, quod adhuc crus in primævo debilitatis et infirmitatis gradu permaneat. D

98 *Miraculi hujus testimonium perhibuerunt infra scripti, in codice nostro relati a pag. 257 usque ad 284 :*

Anna Maria Regaggi ætatis annorum XXXVI circiter, *sanati mater.*

Dominus Michael Castagnetus ætatis annorum XXXVII, *chirurgus.*

Dominus Franciscus Maria Monno ætatis annorum LII circiter, *chirurgus alter.*

Maria Francisca, filia majoris hospitalis civitatis Januæ, ætatis annorum XXXIII.

Gertrudis, filia majoris hospitalis Januæ, ætatis annorum XXIX circiter.

Joseph Regaggi ætatis annorum XXXII circiter, *pater sanati.*

Maria Nicoletta Natina ætatis annorum XXXVIII circiter.

Petrus Laurentius Sueglia ætatis annorum LI circiter. E

Postremi duo signantur testes ex officio. *Observa hic, dicti codicis pag. 277 ita legi :* Quo examine *(Josephi Regaggi, genitoris sanati)* expleto etc., dominationes suæ illustrissimæ et reverendissimæ mandaverunt introduci in præsentem cappellam puerum Petrum Joannem Sanctem Regaggi etc., ad effectum illum oculariter inspiciendi et audiendi : quo introducto, et per dominationes suas illustrissimas bene inspecto et diligenter considerato etc., fuit admonitus, ut narret omnia, quæ sibi acciderunt ante et de tempore ejus sanationis ; qui respondit, etc.

99 *Relatis ibidem pueri sanati dictis, subditur pag. 278 :* Post prædicta illustrissimi et reverendissimi domini judices attente considerarunt et inspexerunt dictum puerum, eumque deambulare fecerunt, et repererunt, illum sine aliquo auxilio baculi vel personæ libere deambulare ; habere tamen crus sinistrum debile et invalidum, adeo ut illud secum trahat, et etiam propter experimentum factum illud manibus suis elevet supra caput : et F hoc non obstante super crure illo et pede se sustinere et deambulare, ipsumque puerum ex facie sua esse bonæ indolis, et naturaliter et puerili modo narrasse ea, quæ supra deposuit. *Testium de hoc miraculo dicta nihil etiam continent, quod speciatim hic commemorandum sit : obiter tamen observandum ex Michaelis Castagneti chirurgi testimonio, immedicabilem fuisse sanati impotentiam ad incedendum ; rationem autem reddit his fere verbis : Ob defectum naturalem, quo in genu male a nativitate organizato laborat puer iste, censeo naturaliter eum incedere non posse : ipse autem gressus, quo etiam veloci fruitur, beneficium est singulare,* B. Catharinæ *meritis obtentum : perseverabat etiamnum scilicet postquam gressu donatus esset, ingenitum vitium in poplite male organizato.*

100 *Finem hic impono Gloriæ Sanctæ posthumæ, instrumenta alia cum nacti non simus, quibus eam fusius liceat adornare : pauca autem transcribo ex Præfatione responsionis ad animadversiones fidei Promotoris ; ita Clementem XII auctor alloquitur :* Agitur de celeberrima Beata, cujus virtutes heroi-

heroicæ . . . jam approbatæ sunt, . . et toti Catholico orbi notissima est, tum ob heroicam illius sanctitatem, tum ob stupenda prodigia, quæ Deus optimus maximus in ea adhuc vivente operari dignatus est, ... tum quia ab omnibus fere asceticis scriptoribus, et signanter a S. Francisco Salesio in suis Operibus, et a pluribus aliis Servis Dei in exemplum virtutis et sanctitatis adducitur *etc. Verba hæc, quibus Pontificem hortatus est ad* Catharinæ *canonizationem celerius absolvendam, ego adhibeo, ut ostendam, minime dubium mihi esse, quin præter memorata sub initium § 4 hic publicæ venerationis monumenta, Sanctæ erecta, plura alia reperiantur, non Genuæ modo, sed et apud exteras longeque dissitas nationes, apud quas, tam avide excepta est Vita illius, nulla adhuc auctoritate legitima cælitibus adscriptæ, ut probant frequentes Vitæ editiones § 1 Commentarii prævii relatæ. Addo etiam verba, quibus sub finem Historiæ suæ utitur biographus antiquior :* Superest, ipsum misericordissimum Dominum deprecemur, ut per intercessionem hujus beatæ Animæ *(cui hujus laboris mei primitias reverenter consecro)* nobis abundanter amorem suum infundere dignetur.

DE S. LEONTIO MART. ROMANO

QUI COLITUR IN MONASTERIO MURENSI IN HELVETIA

COMMENTARIUS

J.

§ I. Notitia auctorum, quibus usi fuimus, et monasterii, ad quod Sancti corpus translatum est seculo XVII.

Tempus martyrii incompertum,

Plures in tabulis et sacris Fastis occurrunt Martyres, quibus nomen fuit Leontius, *pluresque verisimilius eodem olim appellati, comprehenduntur in numerosis sanctorum Martyrum catervis, quæ adeo frequenter, omissis nominibus, annuntiantur : utrum Sanctus noster ex hisce unus sit, an ex istis, æque nobis incompertum est.* Leontio *nomen ei fuisse, credere nos jubent monumenta inferius alleganda, Sanctum esse, clamant miracula et beneficia, quæ ad ejus invocationem fiunt continuo, quæque similiter infra enarrabimus; at quo anno vel die martyrii laurea coronatus sit, imo quo seculo vixerit, nullo testimonio, saltem fide digno, edocemur. Hoc autem die de ipsius gloria agimus unice; quia eo ipso recurrit memoria solemnissimæ sacrorum ossium translationis, inchoatique cultus insignis in ecclesia monasterii Murensis, ubi usque nunc eadem sacra ossa honorifice asservantur.*

notitia auctorum, qui huic Commentario materiam subministrarunt.

2 *Ad Commentarium hunc de* S. Leontio *conficiendum materiam nobis subministrarunt duo potissimum scriptores, quorum, quia soli fere, ac sæpius laudandi erunt, hic notitiam præmittimus. Primus est R. P. Mauritius Pfleger, monasterii Murensis sacerdos et auctor libri Germanico idiomate conscripti, ac typis vulgati anno 1706, qui in præfatione sua ad lectorem historiam translationis reliquiarum exhibet, deinde miracula ac beneficia, post translationem facta, fuse enarrat. Alter est R. P. Leodegarius Mayer, notarius Apostolicus et ejusdem celeberrimi Murensis monasterii hodiernus decanus : hic autem binas relationes propria manu exaratas, subsignatas, et sigillo munitas ad nos direxit anno 1749, curante R. P. Mauritio Chardon piæ memoriæ, tum Constantiensis in Suevia, collegii Societatis Jesu rectore, viro de studiis nostris optime merito.*

3 *Priori Mayeri Opusculo is titulus præfigitur :* Relatio vera et succincta de translatione sacrarum reliquiarum D. martyris Leontii, vere thaumaturgi, ex cœmeterio Callisti ad monasterium Murense S. Martini, Ordinis sancti patris Benedicti in Helvetia. *Toti vero Lucubrationi, ut, qua fide conscripta, et unde deprompta sit, agnoscas, sequentem clausulam subnectit :* Atque hæc sunt, quæ ego infra scriptus de reliquiis S. Leontii martyris, earumque ex cœmeterio Callisti ad monasterium Murense translatione ex archivi nostri tabulis, aliisque veris documentis, nec non scientia certa, et ipsa propria experientia fideliter extraxi et in compendium redegi. P. Leodegarius Mayer, principalis monasterii Murensis decanus, notarius apostolicus, manu propria. *De secunda viri clarissimi relatione, quæ beneficia et miracula* S. Leontii *complectitur, sermonem instituemus, quando hujus potiores partes cum Pflegeri præfatione collatas et inde paululum auctas ac confirmatas dederimus.*

Situs et origo monasterii Murensis,

4 *Exorditur itaque laudatus Mayerus per brevem aptamque descriptionem situs, originis, atque excellentiæ monasterii Murensis, hoc modo :* Mure, vel, uti hodie vocant, Muri monasterium est, et abbatia Ordinis S. P. Benedicti in Argovia Helvetiæ sita, a Wernhario Argentoratensi episcopo, qui castrum Habspurg construxit, ejusque fratre Radebothone, primo comite de Habspurg, nec non Ita ducissa de Lotharingia hujus conjuge, hodiernæ Domus Habspurgo-Austriacæ protoparentibus, fundata anno Domini MXXVII. Horum intuitu fundatorum (nam Radebothonis et Itæ cadavera, distinctis sepulchris muratis, in ipso monasterii templo ante fores chori condita sunt, uti anno MDCCI ipsi, reseratis tumulis, oculis perspeximus) horum, inquam, intuitu fundatorum ac protoparentum suorum Leopoldus Magnus Romanorum imperator augustissimus ab-

AUCTORE J. P.

abbatem Placidum de gente Zurlaubinorum, baronum de Thurn et Gestellenburg natum, ejusque successores perpetuos in Album sacri Romani imperii principum adoptavit et adscripsit etc. ipso prædicto anno MDCCI. *Hinc transiturus ad ipsam enarrationem translationis, notat, quod tempore, quo hæc facta est, abbatiæ præfuerit* reverendissimus dominus Dominicus Tschudi de Greblang, dictus Jurium monasterii restaurator, vir propter vitæ merita, scientiam et rerum agendarum peritiam prudentiamque tam in Helvetia, quam in regionibus dissitis, aulisque principum, regum et imperatorum magna pollens auctoritate: Prior vero conventus P. Benedictus Lang, scientia æque, ac virtutibus et pietate, conspicuus, qui XXXV annis prioratum tenuit. *Atque demum rem ita aggreditur.*

quo corpus Sancti

5 Anno Domini MDCXLVII, annuente seu jubente sanctissimo domino nostro Innocentio PP. X (e cœmeteriis Romanis, *hæc addo ex Pflegero*, elevari aliquot Sanctorum corpora, quibus numerarentur personæ illustres) prænobilis ac strenuus dominus Joannes Rudolphus Pfiffer, de genere patritio Lucernensi, excubiarum Pontificiarum B locumtenens (tempus opportunum ratus, *hæc denuo ex Pflegero addita sunt*, quo tanti thesauri particeps redderetur, post multas et continuas efflagitationes ac preces non absque insigni gratia et favore a Sanctitate sua) tria sanctorum martyrum corpora, nempe Leontii, Basilii et Lucinæ ex cœmeterio Callisti eruta obtinuit, cum facultate ea retinendi, donandive, atque publicæ fidelium venerationi exponendi, prout de more etc. *Ubi hic desinit Mayerus, ita prosequitur Pflegerus:* Et cum licentia ordinarii in quolibet templo vel oratorio ea publicæ fidelium venerationi exponendi, prout patet ex subjuncto authentico instrumento, cui in eumdem finem manu propria subscripsit celsissimus princeps episcopus Constantiensis.

erutum e cœmeterio Callisti.

6 Alexander Victricius, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Alatrinus, Eminentissimi et reverendissimi D. Cardinalis, sanctissimi D. N. Papæ vicarii, in alma Urbe vicesgerens. Universis notum facimus, et attestamur, qualiter nos ad majorem Dei gloriam ac Sanctorum suorum venerationem, donavimus et consignavimus illustrissimo domino Joanni Rudolpho Pfeiffer, civi C Lucernæ et excubiarum sanctissimi domini nostri Papæ Innocentii X locum tenenti, corpora SS. Basilii, Leontii, et Lucinæ martyrum, alias de mandato S. D. N. Innocentii Papæ X ex cœmeterio Callisti extracta, cum facultate apud se retinendi, aliis donandi, extra Urbem transmittendi, et in quacumque ecclesia seu oratorio publico fidelium venerationi, de licentia ordinarii, exponendi. In quorum fidem has præsentes manu nostra subsignavimus, nostrique sigilli jussimus impressione muniri. Romæ hac die XV Maii MDCXLVII, Alex. episcopus Alatrinus vicesc.; Franciscus Joannes episcopus Constantiensis; Bern. Gasbarra, secr. di. ill. *Hæc apud Pflegerum. Nunc Mayeri enarrationis filum resumimus.*

anno 1647 Romæ

7 Ipsaque corpora per admodum reverendum dominum, sacræ theologiæ et sacrorum canonum doctorem, Udalricum Rieger, qui pro suis negotiis tum Romæ agebat, in Helvetiam misit (*memoratus dominus Pfeiffer*) ac dono consignavit et dedit corpus S. Leontii monasterio Murensi; corpus S. Basilii monasterio Rhenoviensi, ejusdem Ordinis et congregationis Helveticæ; corpus vero S. Lucinæ illustri collegio nobilium canonissarum in Seckingen Fridgaudiæ, datis sub D IV Junii ad abbatem Dominicum literis, quibus sacratum pignus eidem in testimonium suæ in monasterium propensionis præsentat. Deinde monet, ut idipsum condigna reverentia et honore, uti sibi serio injunctum et mandatum sit, recipiat: ac tandem reliqua domino Riegero oretenus referenda committit.

translatum fuit.

8 Idem igitur clarissimus doctor Riegerus, alias parochus Jestettensis in Clegovia, exactis in itinere XIX diebus, XXIV die ejusdem mensis Junii Lucernam, urbem inter Catholicas Helvetas primariam, et sex dumtaxat horis a Muris distantem, supradictas reliquias attulit. Et postridie, accepto de ejus felici adventu nuncio, missus est quidam ex patribus de conventu nostro, ut divi præprimis Leontii sacra lipsana eminus veneraretur, atque honorifice ad Muros comitaretur. Die tandem XXVII Junii ipse Riegerus sacrum D. Leontii corpus nomine supradicti domini Pfifferi actu solemni in testium præsentia reverendissimo abbati Dominico ejusque conventui Murensi donavit ac tradidit irrevocabiliter, una cum literis authenticis Alexandri Victricii episcopi Alatrini, Eminentissimi domini vicarii vices-gerentis, de dona- E tione et consignatione prædictorum sacrorum corporum domino locumtenenti Pfiffero facta, atque instrumento publico, sub fide notariatus erecto super receptione, donatione ac reali traditione et acceptatione corporis S. Leontii, a se proprio ac commissario nomine executioni demandatis. *Mayero apprime consonat Pflegerus, addit tamen instrumento proxime memorato sequens esse exordium :* Præsenti publico instrumento cunctis ubique pateat etc.

Quanto apparatu exceptum illic fuerit.

9 *Pergit dein Mayerus exponere, quo pacto, et quo apparatu ac pompa sacræ reliquiæ delatæ fuerint in ecclesiam Murensis monasterii :* Ab illa ergo die, *inquit,* reverendissimus abbas patresque nostri sacra ossa arte Phrygia exornari fecerunt, et ad solemnem translationem eorumdem ad ecclesiam monasterii atque altare cuncta sollicite paraverunt, atque adeo diem XV mensis Septembris festivitati consignaverunt : cujus pridie diei Vesperæ solemnes ritu primæ classis de ipso sancto Martyre fuerunt decantatæ, ac deinceps totum Officium cum octava de eo celebratum. Ipsa præfata die circa horam septimam processionaliter itum est ad tentorium medio in campo, qui mo- F nasterio adjacet, erectum, ibique præhabito brevi sermone ad populum, sacrum corpus de sub dicto tentorio, a quatuor levitis in humeros sublatum, et in processione per aliquas itineris ambages ad basilicam delatum est sub repetito festivo sonitu campanarum, musices, sclopetorum, tormentorumque majorum. Ipsa vero processio (cui præter abbatem nostrum supranominatum etiam interfuere illustrissimi principes et abbates Pius San-Gallensis, et Placidus Einsidelensis) omni quantum licuit pompa, pulcherrimoque ordine celebrata fuit. Hanc excepere conciones duæ * eodem tempore, sed propter multitudinem populi distinctis in locis habitæ, ac, hisce terminatis, cantata Missa solemnis ante ipsas reliquias in ara collocatas, ac tandem etiam Vesperæ celebratæ fuerunt.

** Pflegerus tres*

Prædigna quod habet post

10 *Singula hæc habet etiam Germanice Pflegerus in præfatione, sed pluribus exornata adjunctis, quæ, brevitatis causa haud dubie, prætermisit Mayerus, quibusque eadem de causa et nos supersedemus. At post sic enarratam translationem unum addit Pflegerus, a Mayero, qua de causa ignora-*

A *ramus, similiter prætermissum. Quod tamen memoratu dignissimum erat, si modo de facti veritate sufficienter constabat. Equidem nihil video, quod de fide laudati Pflegeri, qui certe a rei factæ temporibus non adeo remotus fuit, ut de ea nequiverit plene instrui, dubitare me jubeat, ac proin, juxta eamdem ejus fidem, rem, prout factam esse ait, hic referri posse judicari. Incredibile esse, asserit primum, quanto fervore ac pietate parochi locorum circumjacentium, una cum grege, curæ suæ commisso, per integrum octiduum ad ecclesiam Murensem confluxerint, salutaturi ac culturi novum hospitem* Leontium; *adeo ut unica die, nominatim* XXI *Septembris, divo Matthæo apostolo sacra, una illic adfuerint aliquot hominum millia, atque ea occasione contigerit memorabile prodigium.*

Ibidem contigisse traditur.

11 *Cum enim ex densa hominum invicem comprimentium multitudine subversa esset lampas, appensa ante altare S. Michaelis, effusum est oleum in vestem sacerdotis ex panno bombycino operis Damasceni coloris rubri confectam,* B *adeo ut non modo ipsum pannum, sed et alium ipsi assutum penetrarit, et sacerdos, qui ea indutus jam celebraturus erat, ac reliqui adstantes omnes prorsus corruptam existimarent. Seposita est itaque vestis; at die proximo sic illæsa reperta, ut nec ulla macula, nec minima quidem coloris immutatio adverti posset, acsi nulla umquam olei gutta fuisset contacta. Mirati sunt summopere ii præsertim, quibus natura hujuscemodi pannorum perspecta erat; attamen ad pleniorem veritatis explorationem ejusdem speciei pannum oleo humectarunt, qui et colorem amisit, et retinuit maculas.* Hoc manifestum indicium fuit, *inquit auctor,* quod S. Leontius non absque ingenti prodigio ornatum, illo die adhibitum in honorem suum, omni damno expertem voluerit.

§ II. Sancti nomen, martyrium, aliaque huc spectantia; cultus insignis.

C

Observantur quædam de Sancti nomine.

M*ayerus post descriptionem translationis, § præcedente recitatam, procedit ad discussionem seu probationem eorum, quæ nos num. 1 verbo attigimus; ac primo de Sancti nomine sic disserit :* Leontius nomen est sancto Martyri nostro proprium, non, ut sæpe fieri assolet, afflictum. Cujus rei veritas probatur ex inscriptione, quæ sepulchrali lapidi ejus incisa legebatur his verbis, Leonti in Pace. Quamquam autem in Actis nostris, quæ diligenter perlustravi, de hoc lapide sepulchrali nulla fiat mentio; est tamen traditio indubia, quæ a patribus nostris, qui tempore prænominatæ translationis vixerunt, et quorum quidam mea ætate superfuerunt, derivata est et propagata, talem lapidem sive juxta sive supra corpus hujus Martyris inventum fuisse. Inde est, quod idem lapis cum nomine supra notato in picturis et iconismis veteribus et recentioribus expressus inveniatur.

quod lapidi sepulcrali inscriptum fuisse traditur;

13 *Sane non tantum inter annos 1647, quo facta est translatio, et 1749, quo monumenta pro gloria* S. Leontii *illustranda nobiscum communicata sunt, fluxit temporis intervallum, ut dubitare debeamus de veritate traditionis, a Mayero litteris consignatæ, atque jam dudum, eodem teste, picturis et iconismis inscriptæ. Sed hisce etiam sepositis, ipse inscriptionis tenor suadet utcumque, eam non esse gratis confictam. Nam statuamus tantisper, aliquem inveniri usque adeo impudentem, qui, ut corpori, tamquam martyris cujusdam, ex cœmeteriis Urbis eruto, auctoritatem conciliet, inscriptionem confingat, eamque ut in lapide sepulcrali inventam venditet; equidem mihi prorsus persuadeo, ab hujusmodi homine producendam esse inscriptionem diversam ab ea, quam de* S. Leontio *refert traditio; talem nempe, quæ particulas, martyrium clarius indicantes, contineat, quales non continet nostra inscriptio* Leonti in pace. *Etenim voces hæ* in pace, *nisi aliæ adjiciantur, communes sunt martyribus, confessoribus, ac reliquis Christi fidelibus, ibidem sepultis.*

item de aliis

14 *Scio inventos fuisse, quibus monogramma* ☧ *visum fuit martyrii indicium, juxta quorum opinionem suppleri posset, quod inscriptioni deest; nam, quod non observarit, vel observatum non addidit Mayerus, hujusmodi monogramma lapidi sepulcrali* S. Leontii *insculptum fuisse, colligere licet similiter ex memoratis a Mayero iconismis, in quorum saltem uno huc transmisso monogramma lapidi inscriptum repræsentatur. Sed ea sententia adversarios habet hodie eruditos passim omnes usque adeo, ut Ludovicus Muratorius tom. 5 Antiquitatum Italicarum col. 54 scribat in hunc modum :* Neque enim refellere opus est vulgi opinionem, putantis monogramma christianum... martyrii fidem facere. *Imo non defuerunt, qui signum istud characterem esse voluerunt non martyris, sed confessoris; utriusque opinionis assertores vide in præclaro Opere de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione lib. 4 parte 2 cap. 27, ubi auctor, sanctissimus Dominus Benedictus XIV PP., universam Ecclesiam hodie feliciter gubernans, de hac materia fuse et more suo erudite disserens, relata utraque opinione, ita concludit :* At verius videtur, symbolum illud, si solum sit, nec significare martyrem nec confessorem, sed hominem dumtaxat, qui Christianam religionem professus sit. E

ad martyrium,

15 *Itaque ipsa, ut mox dicebam, inscriptio, utpote ex qua, etiam conjuncta cum monogrammate, nec martyrium nec sanctitas eruitur, suspicionem fictionis utcumque amovet, atque sic credibilior redditur traditio de invento lapide, firmiusque hinc deductum a Mayero argumentum pro vero nomine sancti Martyris. Pro vero, inquam, nomine; nam de titulo Martyris securi esse possumus ac debemus; cum illustrissimus Alatrinus, eminentissimi Cardinalis vicarii vices gerens, in litteris testimonialibus, num. 6 recitatis, diserte asserat, esse* corpora SS. Basilii, Leontii et Lucinæ martyrum; *licet enim frequentissime contingat, corporibus Martyrum ignotorum, ut vocant, e cœmeterio aliquo erutis, nomina imponi a Cardinali vicario vel ab episcopo Apostolici sacrarii præfecto; numquam tamen martyris titulum illis attribuunt, nedum publicis litteris inserunt, nisi de martyrio constet ex adinventis juxta eadem corpora martyrii signis.* F

et ad hujus indicia pertinentibus.

16 *In iconismo seu imagine num. 14 citata, genius repræsentatur manu porrigens vasculum aliquod, quo indicari existimo, repertum fuisse juxta Sancti nostri exuvias, vas simile ejusdem Sancti tinctum sanguine, præcipuum ac certissimum martyrii argumentum; imo teste sanctissimo domino Benedicto XIV libro et capite supra laudatis, totum ejusdem hodie fundamentum.* Qui modo, *in-*

Auctore J. P.

inquit, præsunt eruendis corporibus e catacumbis; a nobis... interrogati, dixerunt, se solam palmam non habere pro sufficienti signo martyrii, sed totum fundamentum a se constitui in vase sanguine tincto. *Eamdem quoque praxim observatam fuisse seculo præcedente, clare significat Raphael Fabrettus, qui sub annum 1675 Cardinali vicario fuit a secretis, libro de Inscriptionibus antiquis cap. 8 pag. 555, ubi describens signa lapidis sepulcralis e cœmeterio B. Castuli, ita habet :* Cultrum istud seu falcem lateralem cum palmæ ramusculo in ea insculpto, fuisse instrumentum martyrii, non invitus credo, significati etiam per vasculum appictum, in quo sanguis asservari solebat; ita ut et hodie similes ampullæ vitreæ sanguinea et purpurea crusta obductæ, frequentissime in sacris cœmeteriis juxta martyrum loculos, qua capita decumbunt, reperiuntur, certissimo effusi sanguinis argumento, quo præcipuo, imo et unico usus sum, dum sacrarum reliquiarum extractioni et custodiæ præfui. *Plura super hac materia, vide in laudato Opere Benedicti PP. XIV cap. 27 et 28 libri 4 partis 2. In eadem imagine lampas cernitur imposita lapidi, quem manibus sustentat genius alter; at quid ea indicatum voluerint, incompertum mihi est : fortasse cum aliis ad Sancti sepulcrum adinventis instrumentis eruta fuit lampas, quales antiquissimis etiam temporibus ante Sanctorum tumulos accendebantur; sed fortasse etiam per lampadem hic exprimitur prodigium, relatum num.* XI. *Redeo ad Mayerum.*

Licet hujus Leontii nomen Romano Martyrologio insertum non credatur;

17 Extat, *inquit*, in Martyrologio Romano ad VIII Cal. Maii memoria sanctorum martyrum Eusebii, Neonis, Leontii, Longini et aliorum, qui in persecutione Diocletiani post diros cruciatus gladio percussi sunt. At hi Nicomediæ, non Romæ, passi, atque sepulti sunt; ut adeo nedum dicere, sed nec suspicari liceat, sancti martyris nostri Leontii nomen et memoriam expressam in Martyrologio Romano vulgato contineri. *De memoratis Martyribus Nicomediensibus disputavit Henschenius noster tom.* III *Aprilis pag. 263 contra auctores pseudochronicorum Flavii Dextri et Juliani Petri atque horum defensorem Tamajum, qui martyrii palæstram in Romano Martyrologio notatam non reperientes, eam in Hispania collocarunt, ut frequenter alias ab ipsis factitatum fuisse, erudito orbi hodie notissimum est. Eadem occasione correxit etiam laudatus Henschenius Proprium Sanctorum Osnabrugensis ecclesiæ, ubi ad eamdem diem* XXIV *Aprilis præscribitur Officium de* S. Leontio *martyre, cujus corpus illuc Roma delatum fuit anno 1641, et in Lectione* IV *narratur martyrium, acsi* Leontius *ille idem foret, qui eo die annuntiatur in Martyrologio Romano, et cum sociis Eusebio, Neone, ac Longino martyrium subiisset in ipsa urbe Romana. His denique subjecit Henschenius sequens monitum :* Quibus aliisque, similes ex Romanis cryptis reliquias habentibus, suaderemus, ut, omissa frustranea solicitudine plus aliquid quam nomen de iis sciendi, pro die cultus accipiant eum, quo translatæ sunt; ne si eligant eum, quo similis nominis Martyr inscriptus est Martyrologio, se suosque posteros inducant in errores et abusus, haud facile emendabiles.

insignem tamen cultum obtinuit, summorum Pontificum

18 *Monitum sequitur Mayerus et ab ulteriore disquisitione absistens subdit :* Nihilominus a prima die translationis præfatæ usque in præsentem ætatem totum quotannis Officium solemnissime, id est, sub ritu duplicis primæ classis cum Octava celebravimus; leguntur que de eo diebus, festo duplici non impeditis, Missæ votivæ : imo in festis etiam duplicibus Missæ votivæ solemnes propter necessitates publicas et graves. Superest etiam ipsius sanctissimi D. N. Innocentii PP. X Bulla de instituenda confraternitate sub nominibus et invocatione S. Leontii martyris et S. Benedicti abbatis, quæ tamen, intercurrentibus aliis rationibus et causis, a nostris executioni mandata non fuit. Indulgentiis præterea plenariis summi Pontifices, quorum novissimus est Benedictus XIV, qui sanctam Sedem hodie feliciter tenet, celebrem fecerunt ipsum diem festum, qui est secundus mensis Septembris. Nec minus illustrissimi domini Nuncii Apostolici cultum divi Martyris adaugere studuerunt, dum indulgentias ducentorum dierum concesserunt recitantibus Hymnum : Gloriose Martyr Christi etc., vel idiomate vernaculo : Edler Martyr Christi etc., semel in die quolibet.

et aliorum præsulum

19 His vero antecellit pietas reverendissimi et excellentissimi domini Philippi Acciajuoli archiepiscopi Petrarum, et sanctæ Sedis Nuncii ad Helvetios etc., qui non tantum jubilæo seu solemnitati jubilææ translationis sanctarum reliquiarum ejusdem Martyris, quam celebravimus anno superiore, adfuit, processionemque splendido sane exemplo et ædificatione innumerabilis pene populi maxima, in ornatu pontificio illustravit; atque adeo a septima hora matutina usque ad horam fere tertiam pomeridianam, vix non continuata serie, divinis operatus est, celebrando etiam Missam solemnem, atque ipsas post Missam Vesperas. Non tantum, inquam, illustrissimus iste prælatus præmemoratum solemnitatis actum sua præsentia condecoravit; sed indulgentias, ad quinquennium valituras, peregrinantibus concessit : septem quidem annorum et totidem quadragenarum pro secunda die infra octavam, qua festive celebramus festum omnium sanctarum reliquiarum, ac pro die octava : pro reliquis vero infra Octavam, atque aliis omnibus per annum diebus CCCLXV dierum.

favoribus promotus

20 *Ex hisce dubitare non possumus, quin tanta cultus solemnitas inchoata non fuerit, vel saltem continuata sine speciali concessione Romæ accepta, utpote sine qua cautum est, ne Missa celebretur aut recitetur Officium de Sancto, cujus, licet corpus e cœmeteriis erutum sit, ac servatis servandis publicæ venerationi proponatur, nomen descriptum non est in Martyrologio Romano, vel si non constat de identitate corporis et Sancti ejus, cujus nomen in Martyrologio legitur. Habes et super hac materia plurima erudite digesta apud sanctissimum Patrem Benedictum XIV lib. 4 part. 2 cap. 28 num. 17 et seqq. Porro quandonam et qua de causa festivitas* S. Leontii *quotannis recoli cœperit die secunda Septembris, uti liquet ex verbis num. 18 recitatis, nusquam observaverat Mayerus. Consultus a me per litteras, humanissime respondit die* XXVI *Aprilis 1753, et fassus est candide, id plane sibi incompertum esse, addens tamen, suspicari se, quod factum id sit* fortassis pro fovendo studio plebis, quod majus semper fuit et est hodiedum, quam dici potest; dum sub initium Septembris dies longior, aer et tempestas serenior, labor vero in agris et vineis minor, commodiorem peregrinantibus faciat accessum.

A

§ III. Sacellum et altare Sancto constructa; lipsanothecæ splendide exornatæ; populi per annum confluxus; jubileum solemniter institutum anno MDCCXLVII, a translatione centesimo.

Sacellum, altare et lipsanothecæ

D*iscussis iis, quæ § præcedente retulimus, redit Mayerus ad prima translationis tempora, et quæ ab his usque ad nostram ætatem sacris reliquiis ac ipsi templo Murensi ornamenta accesserint, perstringit in hunc modum :* Pro collocandis et publico fidelium cultui exponendis sæpe dictis S. Leontii reliquiis, ipse sæpe etiam nominatus abbas Dominicus capellam navi ecclesiæ monasterii adversus Septentrionem adjecit, in eaque altare statuarii operis, auro ditissime exornatum, erexit. B Statua sancti Martyris, altera manu palmam, altera gladium, inversa ad terram cuspide tenentis, medium occupabat. Ad ejus pedes arca ejusdem operis, in qua, tamquam in loculo seu urna, sacra ossa, circum caput apte disposita, per vitrum pellucidum distincte conspiciebantur, dependentibus e superiore tabulato arcæ catenulis aureis, cum annulis aureis, unionibus auro insertis, numismatis pretiosis, variisque monilibus, quæ fidelium pietas successu temporum ad ornatum sancti corporis obtulit. Adhæc præter zonas aliquot argenteas, quas matronæ nostris in partibus gestare consueverunt, magnus aderat numerus anathematum ex argento, quæ ad easdem reliquias in testimonium receptorum a sancto Martyre beneficiorum ac sanitatum pii fideles ex voto obtulerunt; quatuor etiam candelabra argentea magni ponderis et præclaræ artis cum prægrandi lampade argentea ad altare præfatum prænobilis quidam dominus liberaliter donavit.

Auctore J. P.

22 Reverendissimus abbas Hieronymus secundus (cujus laus in Actis nostris his præcipue verbis comprehenditur : « Cultus Dei et Sanctorum insignis propagator ») semistatuam argenteam, quadraginta octo circiter marcas pendentem, curavit, qua in celebritatibus altaria exornantur. Extat præterea tabella argentea cum incluso parvo osse, quod piis fidelibus porrigitur ad osculum, quoque tanguntur et benedicuntur vestes, rosaria, panes, herbæ, imo et affectæ partes infirmorum corporum, sæpissime cum præsentaneo effectu sanitatis. Arundo item argentea cum alio ossis sacri fragmento, quocum aquæ aliique liquores benedici solent admirabili prorsus operatione virtutis.

splendide exornata

23 Reverendissimus abbas Placidus circa annum MDCXCIV, vetere navi ecclesiæ destructa, cum nova etiam capellam S. Leontii ex fundamento reædificavit, et conformiter reliquo corpori ecclesiæ ornamentis ex gypso atque picturis, et novo altari instruxit, in reliquiis tamen nihil immutavit. E Tandemanno superiore MDCCXLVII illustrissimus princeps et abbas Geroldus ad jubilæam, quam animo præceperat, translationis solemnitatem non tantum ipsam capellam altari splendido, ornamentisque circa parietes magnifice exornavit, sed arcam pro sancti Martyris exuviis reponendis, laminis, et ornamentis argenteis artificiosissime juxta ac ditissime confici fecit. *Arcæ hujus seu thecæ recentioris delineationem curavit Mayerus, camdemque nos in æs incisam hic spectandam exhibemus :*

ac renovata etiam hoc seculo ;

C

F

Hæc thecæ repræsentatio apprime convenit cum descriptione, quam num. 21 dedit idem Mayerus de theca antiquiore, sub annum 1647 confecta et lapsu temporis pretiosis ornamentis decorata; un-

AUCTORE J. P.

unde conjicimus, in novissima servatam fuisse vetustioris formam et ejusdem ornamenta hodiernæ applicata fuisse eodem ordine ac modo.

Populi. ad sacras reliquias

24 Solemne quoque est, *verba denuo sunt Mayeri*, ut quotannis in festo et Octava sancti Martyris coronæ ex herbis ac floribus recentibus circa ejus sepulchrum seu arcam per capellæ ambitum suspendantur, et post Vesperas diei octavæ solemniter benedicantur tum oratione speciali, tum reali attactu sacræ calvariæ, atque per annum peregrinantibus donentur. Benedicuntur præterea ejus nomine fasciæ tenues, seu cingula serica, prægnantibus et parturientibus maxime proficua. Et sane mirum est, easdem devotiones, quæ viguerunt ab initio, atque adeo cultum, fiduciam et peregrinantium frequentiam per centenos hos annos non tantum non defecisse, sed magis ac magis excrescere; ut pauci per æstatem dies abeant, qui vacent peregrinantibus e locis etiam remotioribus.

sæpe et confertim accurrentis.

25 Fidem vero pene excedit numerus accurrentium diebus Dominicis aliisque festivis, ab eo maxime tempore, quo patres missionarii Carolus Malliardo et Michael Zeech Societatis Jesu B cum sociis in his partibus viciniaque nostra missiones celebrarunt: qui, quia ipsis libenter in subsidium Confessionum ivimus, populo suaserunt, ut patres Murenses a consilio haberent. Insigni quoque pietate ad S. Leontii reliquias veniunt matrimonio jungendi, ut suæ coram iis nuptiæ benedicantur, certa spe freti fore, ut in prolibus suis sint benedicti ac felices. Demum vix est per totam Catholicam Helvetiam civitas, communitas, viculus aut villa, in quibus non sit vel sint Leontii nomine insigniti; imo et extra Helvetiam, veluti in Brisgoia, Fritgaudia, Sylva Hercinia, Alsatia, hoc nomen inter viros propagatur.

fiducia, multis beneficiis roborata

26 *Idem auctor noster confirmaturus, quæ generatim jam prælibarat de cultus usque in hæc tempora continuatione ac incremento et splendore, deque eximia fidelium in sancti Martyris patrocinio fiducia, nec non de fructu inde præsentissimo a multis in suis calamitatibus percepto, varia enarrat beneficia et prodigia ad Sancti invocationem hoc currente seculo divinitus patrata; at ea nos hic tantisper prætermittimus, utpote aptius subjungenda pluribus ejusmodi aliis. seculo præcedente patratis, ac proin posterioribus hujusce* C *Commentarii paragraphis subnectenda. Post enarrata prodigia ac beneficia progreditur Mayerus hisce verbis :* Atque hæc miraculorum continuatio, fides et pietas, devotio et æstimatio Christiani populi non interrupta, causa fuit, ut jubilæum translationis solemni pompa celebrari præceperit illustrissimus princeps et abbas Geroldus. *Festivitati designatus fuit annus 1747 a prima translatione centesimus, dies vero* IV *mensis Septembris, uti discimus ex libello Germanico in ipsa Murensi abbatia impresso, in quo describitur ordo, pompa et apparatus, quibus sancti Martyris reliquiæ eodem die post solemnem supplicationem novo altari impositæ fuerunt. Mayerus in litteris, num. 20 memoratis, rationem exponit, cur ea solemnitas dicatur potius facta die quarto Septembris, quam secundo :* Solemnitas, *inquit*, jubilææ translationis integro triduo agebatur anno MDCCXLVII, incipiens a die festo S. Leontii, qui eo anno inciderat in Sabbathum, quo et sequente die Dominica confessiones ultra fere sexies mille hominum accepimus, nimirum ad præparandam Domino plebem perfectam. Tertio demum die actum translationis in processione solemni conclusimus; atque sic quartus dies Septembris solemnis tridui fuit ultimus, ceteris quoad pompam D externam utique multo celebrior.

Jubilæum ...

27 *Quanto autem splendore transactus sit dies iste, docet idem Mayerus sequenti relatione :* Porro processionem aliasque solemnitatis hujusmodi jubilææ cærimonias typis evulgatas, atque postea Latinitati redditas, ipse excellentissimus dominus Nuntius Romam transmisit, ut rescirent, veluti ipse dicebat, Ecclesiæ Romanæ proceres, quanto in honore habeantur his in partibus Sanctorum reliquiæ. Perdurabat autem istius solemnis translationis actus ab hora septima matutina, usque ad horam pene tertiam pomeridianam serie continua. Aderant sacerdotes, præter nostrates, supra centenos, qui ab hora diei tertia matutina altaria quatuordecim sine pene interruptione occupabant, ut adeo uno recedente, alter statim ad Sacrum faciendum adesset, vestibus sacris omnibus in duplo paratis.

confluente innumera hominum multitudine

28 Cæterum, quod omnes admirentur, erat ea die cælum omni nube vacuum; homines indigenæ ad obediendum promptissimi; nulla per totam solemnitatem confusio; multitudo plebis, E ex omni populo, natione ac religione accurrentis, fere innumerabilis (viginti millia spectatorum ac peregrinantium adfuisse, plerique existimabant; qui vero aderant duces artis bellicæ periti numerum ad quadraginta millia extendebant.) Non obstante tanta hominum copia, nemo læsus, offensus nemo, nemo non contentus ædificatusque a Muris recessit.

summo ordine

29 Ipse Illustrissimus princeps et abbas noster Geroldus, multo antea et usque ad ipsam diem tempore, continuis stomachi doloribus divexatus, solemnitati interfuit sine omni omnino difficultate; tametsi ætas grandæva LXIX annorum; et solis urentis molestia per se suffecissent, ad morbum ingerendum generandumve. Ipse religiosus pater sexagenarius, cui præfati illustrissimi abbatis voluntate incubuit totum ordinare actum, integro temporis spatio bene longo, quo in rem laboravit, a nullo religionis et officii gravissimi onere exercitiove exemptus, ne hilum contra sanitatem passus est. Et quia nihil omitti oportet ex iis, quæ ad majorem Dei gloriam, sanctique Leontii honorem cedunt, adolescentes, pueri et puelli, omnes filii rusticorum, ab anno ætatis quinto F usque ad vigesimum, sive curribus vecti triumphalibus, sive pedestri incessu gradientes, stationes actionesque et ordines suos adeo constanter ac firmiter tenuerunt per integras quatuor horas, quibus durabat processio, ut ne latum quidem unguem ab iis discesserint.

ac splendide instituit.

30 Tanto vero pietate, reverentia ac modestia viri fœminæque nostræ, imo et vicinarum parochiarum, iter et ordines suos in processione prosequebantur, ut admirarentur compungerenturque turbæ. Quæ omnia post Deum, non nisi meritis beatissimi martyris Leontii accensenda esse, nemo Christianorum non videt. Demum postquam sacris faciundis finis impositus est, paulo ante horam tertiam ad prandium accessere hospites in aula majore supra centum quinquaginta; fæminæ nobiles in separata domo fæminarum hospitum triginta; religiosi de conventu in refectorio claustrali quadraginta; actores pueri et adolescentes fere centum triginta; ammani, judices, agminum duces, satellites, ordinum et processionis ductores subalterni etc. circiter septuaginta; hospitum familiares, famuli etc. magno numero, diversis locis, ordinibus, mensisque pran-

A pransi sunt pro personarum dignitate laute ac decenter. Militibus vero, et qui vexilla, cruces et fercula in processione deferebant, quadringentis circiter, cuilibet sextarius vini cum libra panis alio tempore porrigebatur. Computabatur autem numerus eo die cum summa pace ac concordia in abbatia prandentium, sexcenti diversæ ætatis, conditionis ac status homines. *Hactenus Mayerus, testis oculatus.*

31 *Porro quod affirmat de ingenti hominum multitudine, quæ ad hanc festivitatem undequaque confluxit, confirmatur itidem in laudato superius libello de solemnis supplicationis ordine, pompa et apparatu, in cujus quippe conclusione dicitur, quod postquam sacræ exuviæ in ecclesiam relatæ atque in novo altari collocatæ essent, duplex eodem tempore in honorem sancti Martyris habitus fuerit ad concionem sermo, unus quidem in ecclesia, cujus amplitudinem conjicias ex numero altarium quatuordecim, alter vero foris ob allegatam plebis multitudinem. Uterque dein sermo Germanico idiomate typis vulgatus est ac utriusque exemplar huc submissum. In eo versata est* descriptio.

B *potissimum industria et eloquentia oratorum (dictæ sunt autem a R. P. Gregorio Arthensi, inclyti Ordinis Capucinorum sacerdote, qui hæc sibi verba assumpsit :* Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum, *1 Reg. 2 ℣ 30, et a P. Antonio Pfyffer Societatis Jesu presbytero, qui sibi ista delegit :* Occupabit salus muros tuos, *Isaiæ 60 ℣ 18) in eo, inquam, versata est industria et eloquentia, ut conceptam jam diu a fideli populo erga Sanctum venerationem, in ejusque patrocinio fiduciam roborarent, atque accenderent amplius; ostendendo nimirum, quanta sit in cælis sancti Martyris gloria, quanta potestas, ad cujus intercessionem a seculo integro tot tamque mirabilia Deus contulit, et confert usque nunc beneficia, quæ ipsi generalibus dumtaxat, si unum alterumve excipias, ibidem vocibus perstringunt, nos vero juxta institutum nostrum explicatius mox enarrabimus; accipe modo hymnum num. 18 memoratum una cum orationibus ad lucrandas indulgentias recitandis.*

32 Gloriose martyr Christi, Hymnus et orationes de Sancto.
Pro quo sanguinem fudisti,
Deus te glorificavit,
Et miraclis illustravit :
C Hinc mortales te laudamus,
Opem tuam imploramus,
O! Patrone miserorum,
Magne Victor tyrannorum,
Per tormenta, quæ tulisti,
Per cruorem, quem fudisti,
Te precamur corde flentes,
Et afflictas leva mentes,
Ut per te nos consolati,
Cunctis malis liberati,
In te Deum veneremur,
Tecum jugiter lætemur. Amen.

℣. Gloria et honore coronasti eum Domine.
℟. Et constituisti eum super opera manuum tuarum.
℣. Ora pro nobis S. Leonti.
℟. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Oratio. Deus, pro cujus honore gloriosus martyr Leontius manibus impiorum occubuit : præsta, quæsumus, ut omnes qui ejus implorant auxilium, petitionis suæ salutarem consequantur effectum. Per Dominum.

Oratio. Præsta, quæsumus, omnipotens Deus : ut intercedente beato Leontio martyre tuo, et a cunctis adversitatibus liberemur in corpore, et a pravis cogitationibus mundemur in mente. Per Dominum nostrum. Auctore J. P.

Hanc Orationem coram imagine S. Leontii M. devote recitantibus, illustrissimus Dominus D. Joannes Baptista de Barnis ad Helvet. Nuntius concessit 200 dierum Indulgentias, semel in die lucrandas.

§ IV. Miracula et beneficia; febres sanatæ.

M*iracula ac beneficia S. Leontii patrocinio adscripta, et ex authenticis litteris vel tabulis votivis in templo appensis eruta (ut testatur ipse) collegit primus, ac Germanica lingua typis vulgavit anno 1706 R. P. Mauritius Pfleger, Murensis abbatiæ cœnobita aliquoties laudatus. Viri hujus librum R. P. Leodegarius Mayer, sæpe itidem laudatus, ad nos perferri curavit cum reliquis ad Sancti gloriam pertinentibus, addiditque libellum propria manu descriptum, in quo Pflegeri Lucubrationem contractiore stylo Latine comprehendit : atque hic est libellus alter, de quo num. 3 mentionem injecimus. Huic autem ipse sequentem clausulam subjecit, ac sigillo munitam subscripsit :* Hæc miracula atque beneficia, quæ Deus in servo suo Leontio, quem nos jure merito Thaumaturgum appellamus, operari dignatus est, elegit selegitque ex innumeris aliis, partim similibus, partim vero non satis probatis, R. P. Mauritius Pfleger, confrater noster pius ac doctus, atque ea in unum volumen collecta, vernacula eaque fusiore lingua typis demandavit, superiorum permissu ac voluntate; quæ ego, omissis, quæ ad miraculi substantiam nihil faciunt, in epitomen redegi, atque Latinitati reddidi. P. Leodegarius Mayer, principalis monasterii Murensis decanus indignus, Not. Ap. Miracula a quibus

34 *Equidem non possum non laudare impigrum laborem studiumque P. Mayeri, cui viro acceptum refero quidquid de* S. Leontii *gloria nobis hactenus innotuit : adhæc fateor, Pflegeri lucubrationem productam esse nimium, et oratoriis ambagibus asceticisque rationibus refertam, quæ ad beneficiorum notitiam et splendorem parum aut nihil conferunt, ac proinde merito rescindenda videri potuerunt, ut Operi historico, quale nostrum est, ordinatius reliqua insererentur. At vero Pflegerum pervolvens adverti, multa subinde brevitatis studio a Mayero fuisse prætermissa, nomina scilicet personarum et locorum, diuturnitatem morborum aut calamitatum, similiaque adjuncta, quibus res enarratæ illustrari ac confirmari solent, imo ipsa seu testium seu personarum, quæ beneficium acceperant, instrumenta fuisse neglecta, remque nude dumtaxat relatam fuisse stylo historico.* collecta. F

35. *Quapropter, cum præcipua de* S. Leontio *agendi ratio fuerit desiderium ostendendi per beneficiorum copiam, quanta apud Deum polleat gratia, atque sic animos incitandi ad ejus venerationem, cultum et in patrocinio fiduciam, nihil omittendum duxi, quod ad ejusdem cultus splendorem et rerum narratarum auctoritatem conducere potuerit. Dabo itaque Mayeri compendium, sed ubi ad propositum finem utile videbitur, ex Pflegeri lucubratione augebo et illustrabo : instrumenta autem testium Germanica, relicta tantis-* et quo modo hic danda.

AUCTORE J. P.

per Mayeri compendiosa narratione, ex eodem Pflegero Latine interpretabor. Nolim tamen hic tam strictæ interpretationi me obstringere, ut singula de verbo ad verbum exprimam, nullum transponam, nullum subinde interponam claritatis ergo, nullumve, quod abundat, subtraham, quod vix, nisi inepte, fieri potest. Nam, sicut passim cuilibet idiomati phrases sunt propriæ et varii sensa proferendi modi, ita etiam Germanico, et hic præsertim, ubi testimonia pene singula a variis conscripta aut dictata sunt. Nihilominus operam dabo, ut verborum sensum habeat lector, et ipsamet verba, quando fieri poterit facile et absque detrimento claritatis. Denique dabo illa beneficia juxta fidem Pflegeri ac Mayeri, qua non minus digni sunt, quam auctores anteriorum seculorum etiam anonymi et ignoti, quorum genuina scripta passim tanti fiunt ab eruditis, præsertim ubi rebus narratis propinqui fuisse censentur, nec addicti fabellis. Nam laudati auctores nostri de rebus scribunt, quas ipsimet partim videre, partim ex oculatis testibus audire potuerunt, vel certe hauserunt ex authenticis instrumentis. B *Nolim tamen etiam hinc inferas, me omnia et singula pro indubiis producere; contra, idque semel observatum sufficiat, occurrunt hinc inde beneficiorum relationes, quæ, si summo rigore discutiantur, difficile probentur, non potuisse fieri absolute sine miraculo aut prodigio.*

Febri vehementi liberatur mulier;

36 Anno translationis *reliquiarum* MDCXLVII *die* XIV *mensis Septembris*, pridie solemnitatis institutæ, parochiani de Niderweil cum litania ad monasterium Murense processerunt. Inter fœminas erat Magdalena Frey, quæ febri adeo vehementer affligebatur, ut nemo dubitaret, eam in itinere morituram. Sed gratia Dei, qui in Sanctis suis vult glorificari, cum reliquis iter perfecit, sacramque peregrinationem obiit, eaque finita, eam febris relinquere cœpit, ut intra breves dies omnium in domo sua esset vegetior. *Addit Pflegerus, nullis omnino ipsam usam fuisse humanæ medicinæ remediis, miraculumque omnibus loci incolis perspectum ac certum esse.*

puer item

37 Singulare patrocinium divi Martyris in ipsa urbe Romana expertus est perillustris dominus Joannes Rudolphus Pfiffer, qui sacras ejus reliquias monasterio Murensi donaverat. *Ita Mayerus, historiam deinde accepti beneficii memorare pergens;* C *at Pflegerus ipsas litteras producit, quibus idem beneficium ad reverendissimum dominum Dominicum Tschudi abbatem Murensem perscripsit ipse dominus Pfifferus; eæque ex Germanico in Latinum versæ ita sonant :* Ingens beneficium, quod Vestræ Gratiæ fuit renuntiatum, quo pacto nimirum octennis filius meus Thadæus Ludovicus in casu gravi opem S. Leontii martyris evidenter persenserit, equidem, ut æquum est ad majorem Dei gloriam, ejusque sancti Martyris, silentio haudquaquam supprimam. Noverit itaque Vestra Gratia, memoratum meum filium ex improviso correptum fuisse ardenti febri Ungarica, atque per dies aliquot absque intermissione usque adeo cruciatum, ut ad extrema fuerit deductus. Totum hoc coram ac speciatim testari et certa fide comprobare poterunt RR. PP. Capucini, qui hic generalem Ordinis sui conventum id temporis agebant, quique animum despondentes nos consolati dixerunt fore, ut post paucas horas angelum haberemus in cælis; neque enim spem aliam superesse.

38 Nihilominus ex peculiari Dei omnipotentis dispositione paulo diutius, quam cogitatum fuerat, restitere naturæ vires, nosque monuere, ut interea temporis imploraremus sancti martyris Leontii intercessionem. Ego itaque et dilecta conjux mea sacrum Missæ sacrificium, in ejus honorem celebrandum, promisimus. Cum autem ante R. P. Mathiæ, qui tum præerat toti provinciæ (Helveticæ) Capucinorum, in quodam suo negotio auxilium attulissem, una domum reversi offendimus ægrum cum morte luctantem, desperatum, ac derelictum. Eapropter dictus P. Provincialis, quod ante condictum fuerat, prandium apud nos recusavit, at ægro supremum beneprecatus recessit. Recedenti, vovisse me Missæ sacrificium indicavi, rogavique ejus socium P. Antonium, ut hoc ipse adimpleret.

39 Eodem momento temporis ægrotanti puero melius esse compertum est, adeo ut, cum in cubiculum redirem, ipse in lectulo consideret, ac læta fronte fratres et sorores adesse peroptaret, quibuscum illinc discederet; nihil quippe sibi deesse significabat, et lecto surgere cupiebat, atque vestibus indui. Hoc tamen, licet sæpe flagitanti, concessum non est integro isto die : e lectulo dumtaxat suo in alterum translatus est; sed, quoniam ex prævia morbi vehementia totus, salva reverentia, sudore perfusus erat, et inusitato lectulo decumbebat, angebatur, et continuo ob ardentes preces situ immutandus fuit, nullo perdurare valens vel quiescere. Proprio dein lectulo repositus ab omni querimonia abstinuit, solumque ostendit surgendi desiderium; cujus die postero compos factus, quamvis ægre pedibus subsisteret, constanter tamen et misso omni mœrore perseveravit, paucisque post diebus vires integras recepit, neque ullum dolorem deinceps manifestavit. Datum Romæ die XXIX Novembris anno MDCL. E

40 Anno MDCLVI *(hæc denuo ex Mayeri compendio, quod toties intelligat lector, quoties redibit character iste; nisi ubi secus monuero)* Joannes Anger ferrarius faber in civitate Utznacensi septuaginta septem integras hebdomadas febrili æstu torquebatur : cumque obstinata vis morbi nulli medicorum arti cederet, ad Deum et D. Leontium animum erexit; peregrinationem ad ejus reliquias (et votivam tabulam istic appendendam *addit Pflegerus)* vovit et fecit, atque inde integre sospes domum suam rediit. F

41 Anno MDCLIX, R. D. Ludovicus an der Allmend, parochialis ecclesiæ Lucernensis coadjutor, maligna febre extreme decumbebat, serpebatque fatalis morbi venenum ad pectus, ut adeo nulla medendi spes superesset, morte præ oculis jamjam obversante. Ipse vero erecto in cælum animo D. Leontium in vota vocat, vovetque, restitutis ejus intercessione viribus, ipsus ad ejus reliquias venerandas adire, et sanctam offerre Missam. Facto voto, venenum recessit, recessit et ardor febrilis, recuperatisque paulatim hoc solo remedio viribus, integram sanitatem recepit. Factum XX Martii anni supra memorati.

42 Præteriit hic simile fere beneficium Mayerus, sequenti anno collatum febricitanti alteri, cujus compendium ex Pflegero desumptum tale est : Judocus Sultz e parœcia Buochs in Sylvaniensi pago, qui Germanis die Ort von Underwalden *dicitur, estque unus e tredecim pagis Helvetiæ ac totus Catholicus, anno 1660 die 2 Septembris ardentissima febri correptus est, quæ debile ejus corpus torquere et absumere non destitit usque ad diem* XI *mensis Novembris proxime subse-*

A *sequentis, quo, postquam quælibet artis medicæ nequicquam adhibuisset adjumenta, spem omnem convertit ad* S. Leontium, *atque hujus ingenti pietate ac fiducia implorans subsidium, pollicitus est fore, ut, si ejus interveniente ope sanitatem recuperaret, ad Murense monasterium sacras reliquias veneraturus peregrinaretur: voti compos effectus est, hoc unico remedio sanitatem recepit.*

quartus subito sanatur.

43 Anno MDCLXII Jacobum Sidler civem Tugiensem (*Germanice* Zug, *civitas est Helvetiæ, pagi cognominis caput*) febris ardens cum cephalæa intensissime cruciabat; a qua, quæsitis frustra remediis, liberari, supervacaneum esse expertus est. Deficiente igitur medica naturali, ad superiora auxilia imploranda animum intendit, votumque vovit divo Leontio ad sacra ipsius ossa devotione, qua posset maxima, pro opportunitate invisendi. Vix autem votum enunciaverat, cum statim cephalæa cum febri ab eo recessit, ut uno veluti momento et sponsio facta et sanitas reddita fuerit. *Hoc ipse Jacobus Sidler, teste Pflegero, confessus est, ac proprio chirographo confirmavit.*

Febricitantes varii,

B 44 *Quod jam subnecto beneficium ex Pflegero desumpsi ac Latine reddidi, quia ipsum est authenticum instrumentum.* Hocce præsenti ac publico testimonio notum sit ac perspectum omnibus, nos Christianum Baumbacher et Christinam Schon una cum tribus liberis uno eodemque tempore febri (*Germanice* das frieren *appellari additur; qua voce febrim frigidam denotari existimo*) infectos fuisse, ex eaque decumbentes varia a dominis medicis præscripta remedia adhibuisse atque usurpasse; sed iis nullam febris remissionem nedum exstinctionem expertos esse; contra sine ullo fructu, auxilio vel solatio miseriam illam fuisse diu tolerandam. Tam misere constitutis nobis nihil superesse rebamur, quam pati continuo et ad duram mortem absque remedio subeundam nos comparare. Ad Deum tandem, amabilissimam ejus Matrem Virginem Mariam et Sanctos animum intendimus, peregrinationem vovimus sancto martyri Leontio, mirabili Murensis monasterii patrono, qui illic innumeris claret miraculis, sic fore confisi, ut præpotenti ejus apud Deum patrocinio sanitatem reciperemus. Post cujus voti nuncupationem de die in diem nobis melius esse cœpit, ac demum omnes febris omnino deseruit, me uno excepto paC trefamilias, cui paulo deterius erat quam illis. Verumtamen plane confido, me quoque per præpotentem sancti et gloriosi Martyris intercessionem adepturum integram sanitatem. Deo omnipotenti, cujus infinita misericordia est, laus sit sempiterna et gloria in benedicta Matre sua Maria, et sancto martyre Leontio, qui tam salubrem nobis opem attulerunt. Amen. Anno Christi MDCLXIII. *Multo contractius hæc dederat Mayerus, ad quem redeo.*

45 Idem beneficium recepit anno sequente MDCLXIV Casparus Laubi de Clingnau in comitatu Helveto-Badensi, qui cum duodecim hebdomadibus tertiana, cum vehementissima concussione ac torminibus intestinorum, torqueretur fere ad usque mortem, et cum adhibita medicamina non tantum non proficerent, quin potius morbum ac dolores acuerent, de reconvalescentia cum medicis desperaret, ad intercessionem beati martyris Leontii confugit, votumque nuncupavit, ejus in peregrinatione sacra coram venerandi lipsana; quo facto, febris ab eo recessit, et ipse e periculo ac morbo evasit incolumis.

invocato

46 Anno MDCLXV infans biennis Melchior Remigius Low de Subsylvania (*pagus est Helvetiæ, alias* Sylvania, *de quo vide num. 42*) magnis et diuturnis tenebatur febribus, et rogaverunt parentes pro eo S. Leontium cum promissione faciendæ oblationis in signum gratitudinis. Audiit orantes Leontius, et puerulo haud multo post votum elicitum integram impertivit sanitatem. *Parentes vero, uti subdit Pflegerus, in perpetuam rei memoriam, et majorem Dei gloriam, cultusque* S. Leontii *splendorem Muros destinarunt tabulam, quam voverant.*

AUCTORE J. S.

Sancti patrocinio.

47 Etiam Parisios beatus Martyr extendit manus suas in retribuendo. Cum enim Waltherus Tschudi de pago Glarona (*Glaronensis pagus, Germanis* die Orth von Glaris, *unus est ex minoribus Helvetiæ*) signifer in militia regis Christianissimi Ungarica febri Parisiis lethaliter decumberet, judicio medicorum præda mortis futurus (*credebatur.*) Cum vero D. Leontio voto se damnasset, modico intervallo febre solutus, integræ sanitati est restitutus anno MDCLXVI. Votum suo nomine adimplevit Fridolinus Tschudi die XIII Septembris anni ejusdem; *quo nempe, uti scribit Pflegerus, in grati animi tesseram Waltherus, curante patruele suo Fri-* E *dolino, depictam tabellam in sacello sancti Martyris appendi voluit.*

48 *Huic beneficio apud Pflegerum proxime subnectitur aliud, a Mayero prætermissum, quod, recisis styli Germanici fusioribus nec necessariis adjunctis, ita fere habet. Joannes Huser anno 1669 die* XIII *mensis Februarii conflictari cœperat cum febri, cujus cum jam binos eosque vehementissimos et ad duas horas productos assultus, nec non succedentem mox ardentissimum acerbissimumque capitis dolorem sustinuisset, ut similibus ultra sustinendis impar esset, confugit ad* S. Leontium, *peregrinationem ad Murensem ecclesiam, ac tabellam votivam adpromisit, et sancti Martyris opem adeo præsentem habuit, ut deinceps, quod ipsemet testatus est, nec febrim, neque huic succedentem æstum et capitis dolorem, neque ullum omnino malum persenserit. Ita fere apud laudatum Pflegerum: unde etiam sequens testimonium, Latine redditum, huc transfero.*

nonnulli etiam

49 Ego Joannes Udalricus am Stein, parochus ad S. Stephanum Beronæ (*vulgo* Munster) in Argoia (*tractu Helvetiæ*) testor ad majorem Dei et gloriosi martyris Leontii gloriam, quod anno MDCLXXIII veF hementi febri calida ad mortem pene et sepulcrum deductus fuerim: cujus utique mali violentia usque adeo me viribus exhauserat, ut ipse medicus, dominus Abrahamus Sepp me mortis esse victimam proclamarit. Cum autem jam dicto miraculis clarissimo Martyri peregrinationis et Missæ celebrandæ voto me obstrinxissem (res mira!) eadem hora levamen ac mali remissionem sensi, et ita quidem, ut et ante nominatus medicus sub vesperam me revisens, et domestici mei omnes hanc repentinam immutationem vehementer mirati sint; quibus ego me palam professus sum a S. Leontio e mortis faucibus ereptum, cum, uti jam dixi, me voto obligassem. Demum ipsi una mecum læti Deum laudavere in Sancto suo, et ego gaudens votum adimplevi.

subito.

50 *Haud minus subitanea fuit sanatio, quam statim subjicit Pflegerus, atque ita exponit Mayerus:* Margarita Hoffmann, uxor Ludovici Rutimann de Sursee (*oppido Lucernensis pagi*) ardente febri adeo misere viginti omnino septimanis divexabatur, ut ingentibus capitis doloribus, et inde succedentibus convulsionibus, sæpissime omni sensu atque usu rationis destituta decumberet, cum-

Auctore J. P.

cumque medici eam, tamquam morti destinatam, supervacanea opera sua deseruissent, ipsa sui compos facta, cum ingenti fiducia D. Leontium in vota vocat, et sanitati absque fere mora interposita, stupentibus omnibus, restituitur, *Pflegerus annum notans 1677, addit, mulierem ad reliquias* S. Leontii *peregrinatam esse, ac tabulam, accepti beneficii monumentum, in ejus sacello palam appendisse.*

sanitatem

51 Prænobilem dominum Joannem Carolum Schindler, comitatus seu toparchiæ Badensis archigrammatæum anno MDCLXXXII Ungarica febris cum pleuritide adeo torquebat crudeliter, ut proxime mortem obiturus, sacris morientium Sacramentis provideretur. Et quia pharmaca adhibita ne modicum quidem operabantur effectum, solicita conjux domina Maria Francisca de Roll dilectum maritum beati martyris Leontii patrocinio committebat commendabatque, et dimissa, ad obeundam peregrinationem in Muris ancilla, petiit aquam cum reliquiis sancti Martyris benedictam. Quam cum ancilla exactis peregrinationis obsequiis retulisset, ac moribundus hausisset, in ictu quasi oculi mortifera pleuritis evanuit, morbus elanguit, et febris ab eo abscessit. Ipse vero postliminio debitæ gratitudinis ergo insigni donario thaumaturgum Martyrem honoravit.

recuperant.

52 Anno MDCLXXXII maligna febris epidemica in celeberrima urbe Lucernensi adeo invalescebat, ut intra spatium viginti quatuor horarum, quem corripuit, in mortem tradiderit. Corripiebat autem inter plurimos alios etiam R. D. Carolum Ludovicum Pfleger, sacellanum collegiatæ ecclesiæ ad S. Leodegarium, qui, cum nihil medicamina prodessent, voto peregrinationis et Missæ ad S. Leontium se obstrinxit : quo facto statim multo meliore loco sanitas esse cœpit, ac ipse mortis periculo liber, postea integre convaluit.

Mulier

53 Eodem anno, eodemque fere morbo cum pleuritide superveniente cruciabatur Anna Maria Lucretia Holderbanck de Badena Helvetiæ, ut post exantlatos dolores maximos a medicis, quorum opera non quidem defuerat, sed neque profuerat, fatis cessura derelinqueretur, et ad extremam luctam Sacris consuetis provideretur. Omnibus igitur mediis destituta, ideoque angustiis plena, incidit in somnum, in quo audire sibi videbatur vocem, repetitis vicibus dicentis : Vis sanari? Fac votum Deo peregrinationem sacram obeundi ad S. Leontium in Muris. Illa e somnis excitata, somnium pro monitore habuit, votum fecit, et statim vis morbi remisit; ipsa autem intra paucos dies integre reconvaluit.

et juvenis ad extrema deducti convalescunt

54 Carolus quoque Josephus Weber, filius domini Petri Weber, ad Pontem Syllæ in Cantone Tugiensi, ardente febri usque adeo exurebatur, atterebaturque, ut quindecim horis veluti exanimis, ac spiritibus vitalibus omnino destitutus, mortis filius haberetur. Adhibebantur fomenta ac medicamina, quæcumque videbantur fore proficua, sed frustraneo labore. Demum dominus parens e cælis suppetias petendas esse ratus, votum emittit ad S. Leontium. Cum ecce! Carolus tamquam e profundo somno evigilat, usu rationis donatus; morbus decrescit; vigor artuum et corporis indies augescit, ut ipse sanitati redditus tertio die Octobris anni superius dicti peregrinatione sacra ad beatum Martyrem votum compleverit.

§ V. Varii morbi sublati.

Puella

M*issa tantisper Lucubratione Latina Mayeri, paragraphum hunc exordimur per relationem apud Pflegerum Germanice, iisdem, uti testatur, verbis conceptam, quibus a* R. D. *Augustino Dinglickoffer, parocho in oppido Surlacensi, vulgo Sursee, post diligens testium oculatorum examen primo conscripta fuit. Complectitur autem beneficium a* S. Leontio *collatum octenni ejusdem civitatis puellæ, cui nomen erat Anna Catharina Leist, atque ita sonat :* Catharina Nutzi infantis parens bona fide coram me asseveravit, quod ante annos octo, cum infantem illam utero gestaret, Ludovicus Leist maritus ejus gravi morbo ac præterea phrenitide laborare cœperit usque adeo, ut vehementi furore ac rabie agitatus, voces ac gestus incompositos proferret, imo e fenestris in plateam se dare præcipitem tentaret etc. Hanc ob calamitatem ipsa mater miserum in modum angebatur, timoreque ac horrore gravissimo agitabatur, et, ut credibile est, idem ille horror ac tremor fœtum corripuit.

56 Nam cum puella post hebdomadas undecim a patris obitu edita esset in lucem, et postquam sacro Baptismatis fonte tincta fuisset, ad matrem reportaretur, observavit continuo, infantem non esse sospitem, malo aliquo esse infectam : artubus quippe pertremiscebat, faciem habebat livido colore suffusam, tamque misere spiritu angebatur, acsi continuo comprimeretur. Hinc illa sicut et aliæ mulieres brevi morituram opinabantur; quod tamen secus accidit etc. Vexavit ipsam ea infirmitas ab illa hora usque ad annum octavum, et singulis quidem diebus non ter, quater aut quinies dumtaxat, sed septies, imo sæpius, præsertim dum instabat aeris immutatio; in plenilunio manifestabat se malum aliquanto magis ac vehementius. Cum autem malo corripiebatur, ipsa se projiciebat in scamnum, sedem, saxum, cistam aut solum, vel homines cujuslibet ætatis in plateis, domi, in hypocaustis aut cubilibus obvios complexu stringebat, ac tenebat, donec malum recederet, quod durabat per quartam circiter unius horæ partem.

57 Neque tamen malo recedente, ipsa omni dolore vacua erat : querebatur quippe graviter sibi dolere caput, atque horribilem quemdam cruciatum e dorso ad caput usque ascendere, unde et dorsum livesceret, et crines de capite deciderent. Sæpius etiam aliis infantibus, ad eam recreandi animi causa accitis, aiebat : Vobis quidem recte est; mihi quantum doleat, nescitis. Homines pii et vicini ex commiserationis affectu, monuerunt matrem, ut filiam S. Leontio martyri Murensi commendaret ac devoveret, forte sacris ejusdem reliquiis atque intercessione etiam illi auxilium esse afferendum; exemplum quoque ei proponebant; transiisse nimirum haud ita pridem per oppidum hoc Surlacense virum, qui confessus esset, se ob male affectos caligantesque oculos intra annos quinque videre non potuisse sacerdotem ad aras facientem, nunc autem, cum eo die Sacro interfuisset in Murensi ecclesia, sibi apertos esse oculos, ut conspicere potuerit celebrantem. Tam amicis monitis permoveri se passa est, atque abhinc octo circiter hebdomadis sub diem S. Joanni Baptistæ sacrum filiolam cum voto Muros peregrinandi S. Leontio commendavit et de-

A et devovit magna fiducia ac firma fide animata fore, ut infans per Sancti hujus intercessionem infirmitate atque dolore liberaretur, prout etiam, laus Deo, evenit. Etenim, nuncupato hoc voto, numquam deinceps se prodidit infirmitas, neque ullo seu interiori seu exteriori, seu gravi seu levi, seu occulto seu aperto indicio observari potuit. Adeo ut confidant et credant, puellæ in ista infirmitate subventum esse a Murensi Thaumaturgo.

facto voto.

58 Interim quod promissum fuerat, fideliter persolutum fuit; mater enim ipsa cum filiola Muros contendit, templum invisit, oravit, Dei clementiam ac misericordiam per S. Leontii intercessionem ex intimo corde invocavit pro perseveranti infantis incolumitate, reliquias venerata est, atque osculata sæpius. Contigere ista die XIV Augusti, vigilia assumptæ B. V. Mariæ. anno MDCXLVIII. Porro quod genus id morbi fuerit perspectum nemini est. Puella quidem, cum ejus accessum præsentisceret, dicere erat solita: Instat cruciatus *(ita exposui vocem* leyren, *cujus veram significationem non reperi.)* Conjectura tamen est communior, fuisse morbum comitialem: fertur etiam dixisse dominus Hueber, doctor me-B dicus, non esse malum naturale, nec proin naturalibus remediis tollendum.

nihil deinceps

59 Ceterum uti, quæcumque jam retulimus, attestata est puellæ parens, sic eadem confirmari ac roborari possunt testimoniis totius pene viciniæ Surlaci inferioris. Equidem peculiariter interrogavi, eorumque fidem obtestans diligenter et accurate examinavi testes infra scriptos; qui unanimi consensu affirmarunt, puellam malo jam exposito infectam fuisse, neque post emissum votum in ipsa observatam esse ullam infirmitatem, ut dictum est. Nomina testium hæc sunt: Joannes Schantzlin, faber lignarius, qui cum uxore sua apud illam eadem in domo habitavit biennio, et testatur, quod puellam eo morbo ita afflictam sæpe viderit, ut, vel manibus ac pedibus involutis ac complicatis jaceret in scamnis ac sedibus, vel homines arcto complexu stringeret; quodque post promissam et adimpletam peregrinationem ad Murense monasterium nihil deinceps simile adverterit.

mali ejusmodi persensit

60 Nomina viduarum, Anna Maria Leist, Anna Durich, Elisabeth Stockerin etc. Magdalena Binder, vidua proba asseverat, infantem a se sæpius conspectam fuisse, in compitis humi pro-C stratam, perturbata oculorum acie, brachia ac pedes contorquentem, ore spumeo etc. Cum matrem una cum filia jam Muris reversam interpellasset eadem Magdalena inquiens: Quo abiistis et unde reditis? In hæc verba respondit infans: Jam sana sum, jam sana sum. Benedictus sit igitur Deus in sancto suo martyre Leontio. Hisce in confirmationem et testimonium supradictorum subscribo et sigillum meum de more annecto. Actum in Sursee die XXII Augusti anno MDCXLVIII. Augustinus Dinglickoffer, parochus in Sursee, attestor ut supra. *Idem beneficium, sed more suo contractius, recenset etiam Mayerus, et illi mox subdit sequentia.*

Puellæ morbo subito correpta

61 Sequente anno MDCXLIX Solodori *(Germanice* Solothurn *civitas est Helvetiæ, pagi cognominis primaria)* puellam scholarem septennem, cum inter sodales ad lectionem suam incumberet, nescio quod horribile malum inopinato ac subito ita corripuit, atque in rabiem egit, ut spiritualibus remediis applicandis locum et spatium vix concederet. Vocatus veto ludi moderator, aspectu miserabili intime commotus, festinato, prudenti tamen, consilio frigidam adferri fecit, eaque cum benedicta aqua commixta, et immisto rosario, quod attactu reliquiarum S. Leontii consecratum erat, invocatis in auxilium beatissima Virgine ac sancto martyre Leontio, tertio linguam afflictæ tetigit. Cumque illa os statim aperuisset, avideque de ipsa aqua hausisset, illico ad mentem rediit, adstantes agnovit, et vires pristinas sanitatemque recuperavit.

AUCTORE J. P.

et alterius per biennium malo ignoto afflictæ,

62 Eodem versante anno Joannes Wolfgangus Frickhart, civis Tugiensis, D. Leontium sibi suæque proli habuit benevolum auxiliatorem. Laborabat igitur sua proles annis duobus morbo medicis ignoto. Cumque, post solemnem D. Leontii translationem, fama miraculorum ejus longe lateque percrebresceret, præter alia, quæ adhibuit remedia, parens ad sancti Martyris requietorium in Muris pia intentione ac fiducia accessit, aquam, subuculas, pannosque ac fascias per reliquias ejus sacrari ac benedici curavit. Quæ omnia cum redux proli infirmæ applicasset, continuo morbum deficere et in melius immutari persensit. Sed hæc ipsa virtus, quæ de benedictis illis rebus exibat, parentem animavit, ut iterato Muros repeteret cum prole morbida; ubi demum, E quod præstolabatur, invenit; nam proles indies melius habebat, donec omnino sospes evasit. *Hoc prodigium per universam viciniam notissimum, ac celeberrimum fuisse, ait Pflegerus.*

infantis item

63 Anno MDCL, habebant Petrus Salber et ejus legitima conjux Anna Stocklin infantem, qui ex accidente incognito adeo male habebat, ut ad solum lucis solaris aut etiam ignis aspectum aliquoties per diem in mortiferum deliquium decideret, tamquam extremum trahens spiritum. Mater miseræ prolis amantior divo Leontio cum voto fit supplex, et post votum infans ne quidquam amplius ejusce perniciosi languoris sustinuit.

ac pueri

64 Jodocus Benedictus Pfiffer, filius perillustris domini capitanei Jodoci Pfiffer et Franciscæ Grafft de Lucerna, adhuc ex utero matris tam multis, et quæ medicorum scientiam fugiebant, miseriis erat repletus, ut ad duodecimum usque annum, frustra naturalibus spiritualibusque remediis applicatis, miserrimam vitam duceret, indiesque ad pejora declinaret. Pientissima mater, fama miraculorum D. Leontii excita et excitata, votum concipit devotæ peregrinationis ad ejus tumbam in monasterio Murensi; et ex eo veluti momento ad meliora morbi declinarunt: at post pera-F ctam peregrinationem, cum puer ex aqua reliquiis sancti Martyris sacrata bibisset, integra sanitate donatus ac fruitus est. *Annum obtenti beneficii notat Pflegerus millesimum sexcentesimum quinquagesimum.*

aliorumque

65 Hieronymum Stierlin de Aristau, qui est vicus parochiæ ac ditionis Murensis, semi-hora a monasterio distans, morbus quidam maximis cum doloribus octodecim hebdomades lecto affixum tenebat; et quia sedes aut origo mali a medicis deprehendi nequiverat, remedium aliud præter passionem ei patientiam misero non suppetebat. Tandem ex voto, quod fecerat, mittit, qui singulari devotione suo nomine S. Leontium ejusque sacras reliquias honorarent: votoque ita perfecto, a doloribus evasit immunis, et sine ullo physicorum medicamine incolumis anno MDCLIII.

infirmitatibus

66 Erat Magdalenæ Spillmann de Losdorf *(apud Matthæum Merianum in Appendice ad Topographiam Helvetiæ* Lustorff *et* Lussdorff *scribitur, si*

is

AUCTORE J. P.

is locus hic designetur, (alius mihi ignotus est) jacet in Turgovia Helvetiæ tractu) Anna, filia precum, quæ intercessione beatissimæ Virginis Mariæ servata in vitam *(et auctore Pflegero,* undis salutaribus tincta) succedente autem cujusdam accidentis impedimento, alimentum ad corporis sustentationem et incrementum capere non poterat. Pientissima mater imperterrita, fideque ac fiducia plena, Deo, beatissimæ Virgini ac divo Leontio filiolam languentem offert ac gratiam, eo felici eventu, ut vix mater hanc in mente conciperet cogitationem, ut ad capellam divi Leontii voti causa peregrinaretur; cum infans recens et primogenita admirantibus cunctis non solum alimenta recepit, sed augescentibus viribus ac robore corporis, incolumis et salva permansit. *Contigit istud juxta Pflegerum die* XX *Junii anno 1655.*

medicorum artem

67 Margarita Ming, Petri Ming et Elisabethæ ander Gassen filia annorum XIV, de Lungeren in cantone Subsylvaniensi, per languorem, neque a medicis agnitum, ad eam decidit miseriam, ut pedibus nec incedere nec niti prævaB leret: adhæc dolores interni lecto continuo hærentem vehementissime affligebant. Amor et pietas parentes urgebat stimulabatque, ut a medicis consilium et opem sedulo expeterent, et, his sua arte deficientibus, vota ad diversa sacrarum peregrinationum loca nuncuparent. Sed quia divina providentia S. Leontio hanc curam reservavit, ægra puella semper in eodem permansit statu. Dormienti tandem in somnio incidit, ut recens advenienti D. Leontio se voto obligaret, si saluti corporis vellet restitui. Cumque evigilasset, somnium illud divinam esse admonitionem existimans, cum consensu parentum votum enunciat. Mira res! Ubi tot medicamina non profecerant, quod tot vota sacra non impetraverant, una fiducia et votum ad S. Leontium, uno totum effecit momento. Nam enunciato, uti dictum est, voto, dolores cessarunt omnes, ægra surrexit sana, et citra incommodum pedibus incessit integris. Quapropter etiam voto in Muris satisfecerunt. Anno MDCLVIII.

deludentibus

68 Bremgartæ, urbe libera, a monasterio Murensi duabus pene horis dissita, Sebastianus Riser filium habebat (ex Catharina Ritzart conjuge C sua, *inquit Pflegerus)* Beatum Jacobum, qui sub annum ætatis quintum cœpit adversa valetudine deficere. Quamquam enim cibum potumque sumeret, nutrimentum tamen in carne nullum capiebat. Inde adeo viribus destitutus est, ut ceu exesum cadaver appareret, sola cute ossibus hærente; ideoque a duobus ejusdem urbis medicis valde doctis, quia pharmaca apposite præscripta nihil conducebant, morti destinaretur. Ecclesiastici vero viri meliora sperare parentes jusserunt, monueruntque, ut filium D. Leontii patrocinio committerent. Hi, monitis piis acquiescentes, puerum prope enecatum ad Sancti exuvias cum voto portari fecerunt, ac voto persoluto, experti sunt, vota precesque ex eo die irritas non fuisse, cum pueri vires successive redintegrari, ciborum nutrimenta conducere, succrescere carnes cœperunt, donec plena salute potitus est. Anno MDCLIX.

affectorum, sanatio

69 Laborabat Solodori domina Maria Elisabeth Lippin, dilecta uxor domini Wolfgangi Brunner, interno quodam morbo, qui trium medicorum scientiam, consilia et artem delusit. *(Multa his interserit Pflegerus, quibus exponit, quam impigre laborarint medici, ut morbi primum incogniti originem ac naturam investigarent, ac dein cum tandem hydropisin esse judicassent, quam gnaviter vires omnes atque industriam adhibuerint, ut illam pellerent.)* Dimidio D jam anno afflicta et tamquam humano auxilio destituta decumbebat; donec, Deo inspirante, sub præsidium D. Leontii confugit, vovendo votum sacræ peregrinationis cum duabus Missis faciendis: ex quo ægra a doloribus exempta brevissimo post tempore reconvaluit. Anno MDCLXXVI.

70 Alio, sed æque medicis ignoto, morbo tenebatur Anna Maria Toll, duodennis filia Petri Toll et Elisabethæ Wieterin ex Petra Mariana, ubi extat monasterium congregationis patrocinio et miraculis B. V. Mariæ celebre. Noctes præsertim sibi illa habebat infestas; cum præ dolorum magnitudine in lecto quiescere neutiquam posset, sed sub ipso dio reponi necesse haberet *(et hic quidem, ut addit Pflegerus, dolores remittebant, accedebatque quis, cum tamen, quamdiu lecto tenebatur, misere lamentaretur atque ejularet.)* Nihil profuere diversi generis pharmaca. Supererat ad cælum erigere oculos et animum. Habito igitur consilio parentes misellam filiam divo Leontio cum voto commendant eo E fructu, ut ex illo tempore a malo pessimo libera quietas noctes dormierit. Anno MDCLXXXI.

71 Pepererat sequente anno MDCLXXXII Anna Maria Reidhar, uxor Jacobi Utiger de Tugio, filiam Elisabetham, sed adeo a nativitate miseram, ut, nisi halitum traxisset, deforme et exangue cadaver esse censeretur; et quia neque nutrimentum ex lacte materno, neque vires ex ingestis medicaminibus intus suscipiebat, triste intuentibus et commiseratione commotis spectaculum jacebat. Cumque nihil naturalis remedii superesset, ac parentes eapropter divo Leontio voto se obstrinxissent I die Maii anni suprascripti, derepente lividus faciei color in vividum et rubentem immutatus est, prodromus certus recuperandæ valetudinis. Adeo siquidem de die in diem per intus susceptionem naturalis alimenti vegetari et accrescere cœpit ac perrexit, ut XXIV ejusdem mensis die sana atque robusta a parentibus sancto Martyri, in testimonium et gratiarum actionem præstiti auxilii, ad ejus reliquias in Muris fuerit oblata.

F

§ VI. Pleuritis aliæque ægritudines curatæ.

Virgo pleuritide

Sanctimonialis virgo, soror Elisabetha Womerin, in thermis cum ageret reficiendæ sanitatis ergo, pleuritide adeo vehementer correpta fuit, ut extremum subierit vitæ discrimen, *(neque ulli, ita fere Pflegerus, spes aliqua affulgeret fore, ut mortis faucibus eriperetur;)* ipsa vero, facto voto post Deum et beatissimam Dei Genitricem ad S. Leontium, bibit ex aqua ejus sanctis reliquiis benedicta, et fatalem, quem ex thermis accepit ictum mortis, hac ipsa aqua abluit et avertit, sanitati optatæ et integræ reddita. Anno MDCXLVIII.

73 Maria Rutimann de Lachena Marchiæ Suitensis quatuor annis ægrotabat integris, et, tametsi mihi omitteret, quo languori suo mederi posse existimabant medici, casso tamen eventu remedia parabantur: ut adeo, quo magis desiderabat recuperare vires, eo magis langueret. Ipsum

A sum tamen desiderium sanioris vitæ eam ad Muros et D. Leontium allexit, cui cum se devovisset, et peregrinationem sacram complevisset, tertio die Martii anno MDCXLIX complevit Leontius desiderium suum, et intra paucos dies sanam reddidit.

Sacerdos

74 *Hinc procedit Mayerus ad beneficium S. Leontii intercessione concessum R. P. Thomæ Metzler, monacho Ordinis S. Benedicti in monasterio Zwifaltensi, alias* ad Duplices aquas *appellato, sitoque in diœcesi Constantiensi; rerum cum proprium ipsius Metzleri testimonium exhibeat Pflegerus, id, sicut alia superius, Latine redditum Mayerianæ relationi substituendum censui.* Cum anno MDCXLIX die secunda Septembris ego P. F. Thomas Metzler, Ordinis S. Benedicti in Zwifaltensi monasterio, aliquam corporis infirmitatem persensissem, atque idcirco sumpsissem statum pilularum numerum, malum omne ad renes se recepit; unde et ciborum gustus mihi ablatus est, et quiescendi facultas; neque aliud remansit præter dolorem et planctum. Quinto ejusdem mensis die, sub horam secundam matutinam afflictus B solito vehementius, post divinam misericordiam in auxilium vocavi S. Leontium, etiam ante peculiarem mihi patronum, moxque dolor evanuit, successit fames tanta, ut cibos, qui a præcedente vespere residui erant, et quorum ipse aspectus mihi nauseam excitaverat, ad ignem calefactos opera cujusdam in philosophia discipuli, avide absumpserim; deinde in somnum inciderim, et postero die recte valuerim. Die VI Septembris Missam celebravi, et a prandio coram reverendissimo abbate ac venerabili conventu examini philosophico auditorum meorum publice præsedi.

calculo.

75 Quoniam autem disputando nimium me defatigaveram, ante habitum malum majore impulsu me denuo incessit, neque ulla ei leniendo profuere medicamina. Præsertim cum nec dominus Vorsinger, Badensis in Argoia prætor et physicus, nec ipse ego mali naturam nomenve perspecta haberemus: licet suspicati simus, latere calculum. Destitutus itaque humano auxilio, ad cælestem medicum S. Leontium rursus animo conversus sum, et firma cum fiducia ejus opem comprecatus. Atque illico (salva decentia) absque ullo dolore erupit mihi calculus, adæquans dimidiam justæ magnitudinis fabam: succedentibus dein per aliquot dierum intervallum sine sensu C acutis residui calculi particulis, quas et laudatus dominus medicus et alii plures coram oculis contrectarunt: quod equidem totum secundum Deum nemini absque ingrati animi nota adscribere possum, præterquam S. Leontio patrono meo. Æternum laudetur Deus in sancto Martyre suo. Amen. Ita ego suprascriptus attestor manu propria ac sigillo venerabilis monasterii Zwifaltensis. *Hactenus ex Pflegero, quem Mayerus ita interpretari pergit.*

mulier cephalæa.

76 Barbara Abbt de Bosweil *(locus est haud procul Muris, habensque sibi parochum ejusdem monasterii religiosum)* septem annis cephalæa adeo immaniter torquebatur, ut doloris vehementia in reliqua quoque membra se diffunderet. Crescebatque dolor pro temporum varietate: summus autem dolor ordinario cursu quinque hebdomades perdurabat, ut ab ingenti clamore se abstinere non posset. Clamavit tandem ex toto corde ad divum auxiliatorem Leontium cum voto peregrinationis faciendæ et offerendi muneris, et exaudita est. Nam ex eo tempore integre convaluit. Anno MDCLIII.

Auctore J. P.

et alia gravibus doloribus,

77 Margarita Hildbrand de Bunzen *(habet et locus iste parochum dicti monasterii religiosum)* Joachimi Keller legitima conjux, integro anno cum dimidio ingentes dolores, ardores ac stimulos in ore patiebatur: et quamvis multis precibus, institutis etiam per sacra loca peregrinationibus, ab ipsis doloribus eximi postulasset, exaudita non est; sine dubio pro reverentia, quam cælites D. Leontio reservatam volebant. Ipsa igitur pia mulier adeo sua constantia ac fiducia non destitit, ut nova spe freta, votum voverit D. Leontio, atque sacra peregrinatione ad ejus sacrum corpus expleverit. Quam felici effectu! Nam mulier extemplo sanata os suum in laudes Dei ac sancti Martyris resolvit. Anno MDCLIV.

vir item lethali morbo

78 *Neglexit hoc loco Mayerus sanationem, quam Martinus Law civis Rhenofeldensis divinitus sibi concessam agnovit, et beatissimæ Virginis Mariæ ac gloriosi martyris Leontii intercessioni adscripsit. Rei apud Pflegerum enarratæ hoc est compendium: Anno 1656 die* XIII *mensis Maii dictus Martinus Law, sanus omnino ac vegetus, subito percussus est lethali morbo, eoque perdu-* E *ctus, ut nulla ab humanis remediis spes affulgeret: ad divina itaque conversus, Dei misericordiam, et beatissimæ ejus Matris, ac* Leontii *martyris opem inclamavit, votum adjiciens peregrinandi ad Murense monasterium, offerendi ibidem munusculi, et appendendæ tabellæ in honorem sancti Martyris, si modo sanitatem reciperet; recepit, et quæ promiserat, persolvit.*

et alter dolore capitis liberantur.

79 Joannes Fischer, ex parochia Murensi, quinque annorum spatio intensos, sumptis incassum medicaminibus aliisque remediis, dolores capitis sustinebat. *(Adeo intensi fuere isti dolores, teste Pflegero, ut miser ad insaniam se redigendum existimaret.)* Auxilium denique a divo Leontio devote ac instanter cum voto exoravit, atque obtinuit. Nam a diuturna illa ac fere incurabili infirmitate intra modicum tempus penitus liberatus est anno MDCLVIII.

Morbus periculosus sanctimoniali.

80 *Sequitur modo beneficium, quod uni e subditis sibi sanctimonialibus, anno 1659, intercedente Martyre nostro, impertitum fuisse testata est domina abbatissa Ampthausani, Ordinis S. Benedicti in diœcesi Constantiensi, parthenonis per epistolam ad Murensem patrem perscriptam, et prout exstat Germanice apud Pflegerum, his pene verbis conceptam.* Major Dei gloria impulit, reverende F admodum domine, ut hisce te litteris interpellarem, nec silentio supprimerem, quod anno MDCLIX una e subjectis mihi sanctimonialibus, domina Anna Elisabetha Hollin, nata in Villingen, infirmitatis et qui describendus non erat, morbi periculosi causa, ad venerabile monasterium vestrum et sacrum gloriosi martyris Leontii corpus peregrinata sit; quodque hactenus (sint gratias Deo maximæ) manifesto sancti martyris Leontii patrocinio, prodigiose et non sine mea ac mearum summa lætitia penitus sanatus sit memoratus morbus, ut ipsa, ante afflicta domina, nunc, æque ac ceteræ sanctimoniales, apta sit frequentando choro reliquisque officiis obeundis. In Ampt-hausen die V Aprilis anno MDCLXX. *Cum tantum temporis intervallum, annorum scilicet undecim, reperiam inter annum 1659, cui beneficium innectit Pflegerus, et annum 1670, quo datum scribitur testimonium, suspicor, alterutri loco errorem irrepsisse. Idem haud dubie suspicatus est Mayerus, atque idcirco annum accepti beneficii notavit 1669. Equidem, si alterutrum immutare esset animus, malim pro anno dati testimonii*

AUCTORE J. P.

monii reponere 1660; ratio est, quia Pflegerus passim in singulis capitibus observat ordinem chronologicum; hic autem mox subjicit beneficium anni 1664, quod a Mayero contractum ita exponitur.

aliis calculi dolores,

84 Dominus Joannes Georgius Ruthi, illustrissimi principis San-Gallensis consiliarius ac consilii scriba, nec non militiæ Toggiensis centurio, septuaginta habebat annos, cum anno MDCLXIV tam immanibus calculi doloribus, alioque morborum accedentium examine cruciabatur, ut mirum esset valde, hominem grandævum non succubuisse: quippe quia nec medicorum industria, neque virtus medicamentorum quidquam profecerant ad sanandum moribundum. Destitutus itaque humano auxilio, ad Deum divique martyris Leontii merita preces ac vota intendit, vovetque peregrinationem ad sedem et capellam ejusdem Martyris, ac donum statui suo congruum. Atque, obstupescentibus medicis, seniculus a malis omnibus est liberatus, sedulusque deinceps exstitit cultor sui Liberatoris, cui votum suum reddidit cum insigni devotione ac gratiarum actione.

pleuritis et ægritudines

82 Catharina Forsterin de Stanz, qui est pagus primarius inferioris Subsylvaniæ, pleuritide ad mortem decumbebat anno MDCLXV, et quia B omnis spes vitæ longioris defecerat, IV die Aprilis, quod fuit ipsum sanctum Sabbatum, per sanctorum Sacramentorum susceptionem ad luctam ultimam se parabat, eodem die secundum opinionem domesticorum debitum naturæ solutura, pleuritide omnem halitum intercipiente. Ab humanis illa remediis, quæ nihil proderant, ad divina spem erigit, divum Leontium in Muris, si sanitatem recuperaret, invisere ac venerari promittit; et illico vis morbi adeo remisit, ut sequenti die Paschali, de lectulo doloris exurgens, in parochiali ecclesia sacræ Missæ interfuerit, ac brevi spatio perfectæ valetudini reddita votum exsolverit.

mortiferæ eximuntur;

83 *Hic denuo Mayeri lucubrationem paulisper deserimus, ut bina, quæ ipse prætergressus est, beneficia, ex Pflegero contracta, memoremus. Primum hoc modo contigit. Anno 1665 domina Margareta Goldin de civitate Sursee morbo lethali et insanabili eo perducta erat, ut, cum a nemine mortalium sibi subveniri posse cerneret, ipsa sese certæ morti jam destinaret; hujus tamen supremum ictum præstolanti in memoriam* C *rediit duplex gratia, quam anno 1659 filia sua, et anno 1660 dilectus conjux similiter moribundi, ad sanitatem tamen reducti, obtinuerant, patrocinante* S. Leontio. *Quapropter tertiam quoque gratiam sibi non abnuendam confisa, votum nuncupavit eidem sancto Martyri, sicque instantem mortem evadens sanitatem viresque integras consecuta est.*

sanguinis effusiones cessant.

84 *Alterum hunc fere sensum habet: Anno 1667 Joannes Pfister ex Damersellen, loco Lucernensis ditionis, tam abundantibus exhauriebatur sanguinis effusionibus, ut iis sistendis cum nullum efficax reperiretur remedium, in præsentissimo vitæ amittendæ discrimine versaretur, ac proinde ad æternitatis iter per sanctissima morientium Sacramenta præmuniri se curaret. Ita constitutus votum emisit ad* S. Leontium, *auxilium petiit, et obtinuit. Mox etenim, inhibito sanguinis profluvio, omne simul vitæ periculum evanuit, vires pristinæ cum sanitate redierunt.*

Puer subito sanatur.

85 Erat anno MDCLXVIII perillustri domino Carolo an der Allmend et dominæ Dorotheæ Pfyffer filius quinquennis Josephus Christophorus, quem fatalis quædam defluxio adeo invasit, ut integros quatuordecim dies jaceret elinguis, et D altero latere, veluti ex apoplexia, delumbis cubaret in lectulo. Aberat etiam medicaminibus virtus sanandi: eapropter parentes mutuo consilio invocant thaumaturgum Leontium, votumque peregrinationis et tabellæ votivæ ad ejus sepulchrum et capellam suspendendæ emittunt. Mira res! Et voti nuncupatio, et pueri sanatio uno veluti momento convenerunt, ut adeo puer sanitati restitutus cum famula curatrice die primo Septembris D. Leontii profesto ad Muros persolvendi voti causa advenerit: *Lucerna nimirum, ubi, teste Pflegero, habitabant parentes.*

Capitis ...

86 Mulier de parochia Starckkirch ditionis Solodorensis, Anna Catharina Lach nomine, sex aut septem dies adeo intenso capitis dolore tenebatur, ut qualicumque requie perfrui nullatenus posset, quin etiam præ doloris vehementia morituram se crederet. Quid ageret afflicta? Totam spem avertendi doloris in divum martyrem Leontium convertit, voto se obligat, venerabundo animo ejus sacrum corpus in Muris invisendi, una cum gratitudinis signo seu testimonio. Et ecce, eadem hora visum est illi, acsi gelicidium e capite in stomachum delapsum esset; ex quo momento omnis cruciatus evanuit, E ipsa vero integre reconvaluit. Anno MDCLXXIX.

sanguinis profluvium

87 Anno vero proxime sequente Anna Barbara Keller de Badena Helvetiorum *(domini Jacobi Keller et dominæ Annæ Margaritæ Offingerin conjugum filia)* tam copiosum tres dies ac noctes ex ore naribusque eructabat sanguinem, ut, quia nullo remedio profluvium sisti poterat, ultimam guttam emissura videretur. Pia mater Anna Margarita Offingerin, misericordia super filiam commota, votum peregrinationis et Missæ legendæ ad altare sancti Martyris *(et tabulæ votivæ suspendendæ)* emittit; et statim post emissum votum adeo fluxus ille fatalis cessavit, ut ne guttam quidem amplius fundere visa fuerit, atque mortis præsentis faucibus mirabiliter evaserit.

convulsiones

88 Anno MDCLXXXII puerum decennem Carolum Rudolphum Luthoff ex burgo Munster convulsiones adeo crudeliter agitabant distorquebantque, ut, de longiore vita desperatus, Sacris a parocho Joanne Udalrico am Stein provideretur, præda morti mox futurus. Nam medicamenta incassum cedebant. Supererat, ut parentes dominus Stephanus Lutholff et Maria Schindlerin ad cælum F et D. Leontium spem suam, precesque ac vota intenderent: quod ubi fecerunt, puer, a convulsionibus exemptus, de lecto tametsi nonnihil debilitatus surrexit, unaque cum domina matre voto suo cum multa gratiarum actione suo Auxiliatori ad ejus capellam se exsolvit.

pleuritis abacta

89 Eodem anno Anna Catharina Schmidin de Tuggen in Marchia Suitensi ex pleuritide quam periculosissime decumbebat, ut deficientibus sua virtute pharmacis, mortem vix non præsentaneam præ oculis cerneret. Postquam vero voto sancto martyri Leontio sese obstrinxit, mortifera lues quasi eo momento velut umbra declinavit, recessitque ab ea. Unde postea voto in Muris satisfecit.

§ VII.

A

§ VII. Moribundis pluribus vita et sanitas, aliis Ecclesiæ Sacramenta suscipiendi facultas concessa.

Ad extrema redacti

Primus, quem D. Leontius a morte liberaverat, erat infans a patre Fridolino Meyer generatus in Neuwenkirch, toparchiæ Rottenburgensis *(in Lucernensi pago.)* Languebat fœtus tenellus ex utero materno, augebaturque cum diebus ætatis languor noxius; donec ad extremum vitæ brevis deveniens, in lectulo semimortuus jaceret, atque ultimum duceret spiritum. Parentes, intento ad D. Leontii intercessionem corde et animo, promittunt ejusdem in Muris venerari reliquias; ex quo vitam quidem integram infanti statim obtinuerunt, non vero liberationem a priore infirmitate. Igitur votum ipsum persolu-B turi, iter peregrinationis parens uterque cum infante languido ingrediuntur, sacraque ossa Martyris, qua poterant pietate, colunt in ecclesia Murensi; atque ab eo tempore a die ad diem infans convalescere cœpit; donec perfecta sanitate, qua numquam ante fruebatur, donatus fuit. Anno MCCXLVII die XXI Novembris.

infantes duo

91 Nobilium quorumdam parentum infantulam biennem anno MDCL morbilli seu papulæ rubentes ad mortem affligebant. Cumque aliquando vehementia dolorum angustiata rogaret dominam matrem, ut e lectulo sustolleretur, damnavit eam voti condolens mater, inque gremium suum recepit. Verum illa continuo pallescere, viribus destitui, oculos claudere, morienti aut mortuæ non absimilis, absque halitu, aliove vitæ superstitis indicio. Mater subitaneo eventu exterrita prolem denuo in lectulum reponit, voto se post Deum divamque Dei Parentem S. Leontio obstringit *(peregrinandi scilicet, ut scribit Pflegerus, ad sacras ejus reliquias in Murensi ecclesia)* inque genua provoluta Psalterium beatissimæ Dei Genitricis cum præsentibus orare incipit. Inter vero orandum videt cum tenerrima cordis lætitia filiolam tamquam hactenus mortuam, confirmari, moveri, C halitum trahere, atque alia prodere signa vitæ, obstupescentibus omnibus, unanimique sensu affirmantibus, id sine præsente miraculo contingere minime potuisse. Integre vero, ac multo melius quam ante morbum intra dies XIV filiola reconvaluit, valuitque postea.

et virgo incolumes servantur.

92 Anno MDCLIV Catharina Ruoff virgo pubes, *(filia Wilhelmi Ruoff et Margaretæ Suterin conjugum)* ex pago Egg in parochia nostra Murensi, morbo valido, eoque incognito correpta, toto corpore adeo intumuit cum acerbissimis doloribus ac cruciatibus, ut tam domesticis quam vicinis triste aspectu esset exemplum, et spolium mortis certissimum. *(Parentes itaque, ut ex Pflegero discimus, videntes, quod de vita ejus conclamatum esset, eam ad felicem exitum per consueta Ecclesiæ Catholicæ Sacramenta muniri curarunt, janque in singula momenta eumdem exitum exspectabant.)* viginti namque vicibus animam vicina sub morte trahebat extremam; donec pia mater, quam amor faciebat ingeniosam, de aqua, ex reliquiis divi Martyris benedicta, ori moribundæ ingessit. Ea ab ægrotante assumpta, aliquanto confortatus est spiritus. Quod cum animadverterent adstantes, successive de eadem aqua ei in potum dederunt, addito voto sanctæ Missæ ad ejus sacra lipsana celebrandæ, eo successu felici, ut e manibus pedibusque, rupta cute, plurimum puris cum aqua corrupta emanarit, ac demum cicatrices sponte coaluerint; atque adeo puella, morti jam destinata, integram perfectamque sanitatem recuperaverit.

AUCTORE J. P.

Mulieri Sacramenta suscipiendi facultas conceditur;

93 Eodem anno die nona Januarii Apollonia ander Huob de Baar *(locus est prope Tugium civitatem, pagi cognominis primariam)* pia cæteroquin fœmina annorum circiter quinquaginta, subito et improviso adeo decubuit, ut non loquela tantum, sed aliis quoque sensibus destituta, viginti quinque horis jaceret, tamquam animam exhalatura. Domestici de salute abiturientis animæ soliciti, ne sine Sacramentis consuetis ex hoc mundo discederet, votum D. Leontio nuncuparunt. Eadem hora vitales spiritus redire, sensusque omnes redintegrari cœperunt, ut plenæ mentis compos facta, a sacerdote sacris morientium Sacramentis communita fuerit, maxima sua et domesticorum consolatione. His igitur perceptis in pristinum deliquium relapsa, die XIII ejusdem mensis animam Creatori reddidit. E

vir in agone constitutus vita et sanitate donatur.

94 Erant anno MDCLXI Altentorffii in Marchia Suitensi duo conjuges, Beatus Egger et Maria Stahelin. Maritus, ipso natalis sui die, fatali morbo correptus, extremum trahebat spiritum, jacebatque spatio dimidii horæ quadrantis absque ullo præsentis vitæ indicio: ut fletus atque ululatus multus domum compleret. Uxor tamen, tamquam fidelis Rachel, utut plorans, maritum ejusque vitam divo Leontio commendat, vovendo ad ejus tumulum peregrinationem sacram instituendam, ea efficacia, ut moribundus, aut aliorum opinione jam mortuus, maritus statim post votum respiraverit, atque eodem adhuc die de lecto surrexerit, adeoque firmis restitutus sit viribus, ut ipsemet cum conjuge sua votum in Muris executus fuerit.

alter linguæ usum ad peccata confitenda impetrat.

95 *Quod his subdit Mayerus beneficium, refertur apud Pflegerum in testimonio, a loci parocho propria manu Germanice exarato, in hæc fere verba:* Melchior ander Huob, parœciæ meæ vir honestus octogenario major, anno MDCLXI ab uxore sua Verena Mullerin inventus est in lecto affectus gravi infirmitate, et usu linguæ captus. Cum autem per dimidiam circiter horam ita elinguis absque ulla permutatione jacuisset, dicta uxor concepit votum faciendæ peregrinationis ad thaumaturgum martyrem S. Leontium in Murensi monasterio, non ita quidem, ut voto obligaretur ipse senex Melchior, sed ita, ut compleri posset a personis aliis. Et ecce, statim ac votum emissum fuit, ægro lingua dissoluta est, ut peccata sua oretenus confiteri, iisque expiari valuerit ante discessum e vita. F

tertius neglecti voti pœna liberatur.

96 Postmodum dicti Melchioris filius Georgius ander Huob cum filia Magdalena expleverunt votum die sacra S. Martino episcopo. Sed tabellam, quæ similiter promissa fuerat, licet ad id rogatus, omnino non obtulit: unde non immerito creditum est, memoratum Georgium propter negligentiam in complendo voto, omissionemque tabellæ offerendæ a Deo punitum fuisse infirmitate et immani dolore, quo mox affectus fuit in pede dextero. Ita tamen constitutus, et animatus spe firma recuperandæ integritatis, emisso voto ad S. Leontium refugit. Nec fefellit ipsum spes sua; etenim statim ab emisso, et nec tum expleto voto, remisit ac prorsus desiit omnis

AUCTORE J. P.

omnis dolor. Datum in Russweill die VI Augusti anno MDCLXII. Ita attestor Joannes Fridolinus Lindacher, decanus ac parochus ibidem. *Russweil locus est in Lucernensi ditione.*

Puero moribundo vita ac sanitas,

97 Joannis Georgii Zum Bach, civis Tugiensis, filiolus sesquitriennis *(Henricum Gebhardum hunc vocat Pflegerus)* adeo viribus defecerat, ut cibo quocumque vesci nec vellet nec posset, *(ad hæc vehementissima siti cruciabatur)* ideoque ad extrema devenerat *(usque adeo, addit Pflegerus, ut die quadam jam jam animam acturus videretur.)* Parens morientem D. Leontio commendat cum voto; nec frustra: nam puerulus postridie e lecto sese proripere gestiebat, tametsi vires debilitatæ non admitterent: cibum tamen et nutrimentum cepit, atque adeo totus sanitati intercessione divi Martyris redditus est. *Monet Pflegerus votum fuisse conceptum in honorem sanctissimæ Trinitatis, beatissimæ Mariæ Virginis, quæ in Einsidelensi Suitensis pagi monasterio colitur, et* S. Leontii *in Murensi monasterio, annumque notat 1662.*

B

et sacerdoti gratia sacri Viatici obtinetur.

98 Anno MDCLXV Jacobum Petrum de Roth parochum in toparchia Sargans (Sargantia *tractus est Helvetiæ, incolis* Sarganserland) convulsiones, seu, ut alii verius existimabant, fluxus apoplecticus die XVII Junii ad mortem urgebant. Actum erat de eo; et quia sensibus erat destitutus, etiam sacris carere necesse erat. Cumque ejus cognata *(Margareta Bruodlerin)* votum fecisset ad S. Leontium *(peregrinandi scilicet ad Murensem ecclesiam, procurandi Missæ sacrificium et suspendendi tabellam votivam, uti explicat Pflegerus)* ad sensus rediit, peccata confessus est, sacrum recepit Viaticum, et sequente die, magna cordis consolatione in Domino obdormivit.

Alii ultimum spiritum trahentes.

99 Annam Catharinam Brachtin ex oppido Utznacht cephalalgia adeo vehementer divexabat, ut novem diebus in rabiem actam catenis ferreis funibusque ligari necesse esset. Donec ad extrema deveniens *(et sacro Oleo munita, ut habet Pflegerus)* ultimum traheret spiritum. Maritus Daniel Wyssman, facto voto ad S. Leontium, mittit, qui votum in Muris exsolverent. Eadem hora, qua isti domo excesserant, abscessit cum dolore rabies, rediit illa ad sanam mentem, atque adeo ad integram sanitatem. Anno MDCLXVI.

C

facto voto,

100 Dominus Joannes Hog, parochus Illfurti in Alsatia superiore seu Suntgovia, et capituli ruralis per Suntgoviam decanus, Mullhusii, civitate Calvinistica, ad quam propter tumultus bellicos, qui inter Gallos et Austriacos tunc gliscebant, confugerat, gravi detinebatur infirmitate, in qua, quia incassum ibant medicamina, viribus adeo defecit, ut, veluti vitæ cursu consummato, longo tempore jaceret omnibus inops sensibus; atque vita a circumstantibus desperata, non nisi de ejus sepultura sermo fieret et consilium. Aderat inter adstantes Henricus Stecklin ex civitate Ensishemiana *(Ensishemum oppidum est Germaniæ in Alsatia, distatque duobus milliaribus Germanicis Mulhusio)* de ditione ac pago Murensi alias oriundus, qui amore, reverentia et commiseratione *(super viro, qui necdum quadragesimum sextum ætatis annum superaverat, teste Pflegero,)* commotus, procumbit ante morientis lectum in genua, erectisque manibus, votum emittit peregrinandi ad sacras D. Leontii in Muris reliquias *(et tabulam votivam offerendi.)* Et ecce! Vix quinque Pater noster dixisset aliquis, cum moribundus ad se rediit, et promissa ratihabuit, seque ac sui reconvalescentiam divo Martyri commendavit; atque post paucos dies sanus e lecto surrexit, pauloque post per eumdem victorem Stecklin votum persolvi curavit. MDCLXXIV.

D

101 Idem fere beneficium interventu sancti Martyris adeptus est Franciscus Leontius Meris in Foro Tyberii *(in Helvetia)* vulgo Kayserstuel, quæstor civitatis pro filio suo, quem anno MDCLXXXIV æstus morbi viribus adeo exhausit, ut procul ab omni sensu mortuo similis lecto decumberet immotus. Vocati igitur pater et amici de ejus sepultura sermonem miscebant. Pater vero patroni sui Leontii, cujus scilicet nomen gerebat, non immemor, in genua se dimittit, et cum voto ad eumdem sanctum Martyrem, Dominum ardentibus precibus deprecatur, ut filio vitam, sibique filium vivum benigne donaret. Cumque a precando surrexit, vidit filium subito de portis mortis ad vitam properantem, eumque peramanter ac gratanter recepit brevi tempore integre sospitem.

102 *Desunt hic in Mayeri Lucubratione bina beneficia, quæ ex Pflegeri Germanico libello supplemus. Primum sic fere enarratur : Maria Catharina Nusslerin, uxor Christiani Bernhards in Utznacht, oppido Helvetiæ, die* XIV *Martii 1685 prolem sanam feliciter enixa, paulo post ipsa in morbum gravissimum incidit. Acciti sunt ad ipsam medici tres iique expertissimi, at quantamcumque diligentiam adhibuerint, frustra cecidit omnis conatus, ut proin mortis esse victimam declararint. Dura sane ægrotanti hujusque marito sententia. Nilominus ambo memores beneficiorum, quæ Deus interventu* S. Leontii *continuo elargiebatur, peregrinationem Muros vovent una simul instituendam, ac devotam ejus sacrorum ossium venerationem; et mox moribunda melius habuit, brevique post tempore restituta est integræ sanitati; promissam vero peregrinationem ipsamet explevit die* IX *Junii anni ejusdem.*

recuperant

103 *Secundi beneficii relatio sequenti testimonio, ex Germanica lingua in Latinam translato, comprehenditur :* Notum sit perspectumque omnibus, quod Maria Verena Zum Bach, proba, devota ac pia mulier Barensis in Tugiensi pago, annos nata circiter quadraginta tres, mense Majo anni MDCXCI, tam gravi morbo correpta fuerit, ut post sex hebdomadas, quibus ex illo decubuit, singulis momentis supremum spiritum datura crederetur. Tandem sui etiam tum compos una cum marito et liberis ad divinam omnipotentiam et ad Sanctorum intercessionem confugiens, votum fecit S. Leontio in Murensi monasterio, ut misericors Deus per gloriosa merita atque patrocinium S. Leontii martyris, sibi *(memoratæ Mariæ Verenæ)* sanitatem (si modo divinæ voluntati consonum esset) clementer indulgeret. Interea temporis peccata sua erectis manibus et intimo doloris sensu rite confessa est, ac utroque Ecclesiæ sacro-sancto Sacramento communita. Eodem autem, quo enunciaverat votum, momento temporis sic convalescere cœpit, ut (maximæ sint divinæ benignitati laudes et gratiæ) integræ sanitati reddita sit. Quoniam vero ingens illud beneficium nullius post Deum patrocinio acceptum referri potuit quam gloriosi martyris Leontii, eapropter ego infrascriptus rei peractæ testes patrem ac liberos, aliasque personas fide dignas, ad me arcessivi, post diligens examen singula, ut hactenus narrata sunt, vera esse comperi, atque plenioris confirmationis ergo manu propria rogatus descripsi, sigilloque munivi. Actum in Baar die

F

XV

A xv Septembris anno MDCXCII. Franciscus Muller parochus indignus ibidem.

§ VIII. Ægre ac periculose parturientibus collatum solatium et auxilium.

Multæ partus difficultate

Benedictus de Wangen, Einsidlensis municipii civis, ex uxore sua Verena Sultzerin tres susceperat proles, quarum nulla ad gratiam Baptismi pervenit; cumque anno MDCXLVII quarto fœtu uxor esset gravida, tempusque adesset, ut pareret, vehementibus doloribus totam noctem agitabatur, peritura, uti ipsa timebat, cum fœtu. Necquidquam autem opportuna consilia ac remedia partui promovendo proderant; donec R. P. Wolfgangus Wisshaupt, Einsidlensis parochiæ curio, marito rosarium ex contactu sacrarum reliquiarum D. Leontii benedictum submisit, ut illud B collo puerperæ suspenderet cum voto, ut, si proles nascitura esset mascula, eam Leontii nomine vocaret, atque peregrinationem ad S. Leontii tumbam sacram institueret. Factum, ut impetratum: et mulier spatio unius horæ quadrantis absque dolore puerum sospitem enixa est, stupentibus præ admiratione et gaudio, qui aderant, et Deum ac S. Leontium pro insigni divinæ miserationis miraculo collaudantibus. Quæ autem vovit maritus, exacte prompteque complevit; puerumque in sacro Baptismate Josephum Leontium compellavit.

laborantes

105 *Instrumentum hic subnexum, seposita rursum Mayeri interpretatione, ex ipso Pflegero Latine reddidi.* SANCTISSIMÆ TRINITATI, DEO PATRI, FILIO ET SPIRITUI SANCTO laus sit, honor et gloria; grates sint gloriosæ cælorum Reginæ Virgini Dei Genitrici Mariæ; laus sit quoque S. Leontio martyri, potenti celeberrimæ Murensis ecclesiæ patrono, atque auxiliatori fidelium Christianorum in calamitate versantium. Æquum est non taceri, sed per universum prædicari insigne Dei beneficium, quod per efficacem Dei Genitricis ac divi Leontii martyris in-C tercessionem præstitit. Ego Mathias Bochssler ex Kahm ditionis Tugiensis summo animi dolore conspiciens dilectam uxorem meam Catharinam Mayerin, cum primum uteri fructum in lucem editura esset, jam tertio die in extrema necessitate ac vitæ periculo decumbentem, adeo ut remedium omne, subsidium et consilium tum religiosarum tum secularium personarum, quæ ad hoc vocatæ fuerant, nihil prorsus proficeret, ac tam de matre, utpote quæ jam sensibus destituebatur, et sanctis Ecclesiæ Sacramentis ad mortem præmunita erat, quam de prole a quolibet desperatum esset, ego itaque in suprema illa necessitate peregrinationem vovi ad beatissimam Virginem Einsidlensem atque una alteram ad Muros simul cum Missæ sacrificio in ara S. Leontii celebrando, ac fore addidi, ut prolem in sacro Baptismate de nomine S. Leontii compellarem, si vivo nos puero, et matrem gratia sanitatis ac vitæ recrearet Deus. Sub hæc nata est viva proles, ob urgentem necessitatem a mulieribus baptizata et post acceptum Baptismum mox iterum defuncta; mater vero (laus sit Deo et gratiarum actio sempiterna) bona iterum fruitur valetudine. Actum die XXIX Novembris anni MDCLIII.

AUCTORE J. P. facto

106 Majore discrimine, *inquit Mayerus*, defuncta est Margareta Koch de Buttikon (*uxor Conrardi Stoklins.*) Novem omnino dies (*a tertia usque ad duodecimam Februarii juxta Pflegerum*) doloribus partus obruta, emittendo fœtu laborabat, ascitis ad promovendum partum medicis et medicaminibus congruis. Incassum ibant omnia; donec puerpera ipsa (erat enim ex Muri oriunda) at thaumaturgum Murensium Patronum votum fecit, ejus in sacra peregrinatione venerandi sepulchrum, eo festinato cum fructu, ut protinus sublatis doloribus felicissime suum parturiverit fœtum. Anno MDCLIII.

voto.

107 Ejusdem patrocinio Martyris Adelheidis Fuchsin ex parochia Kahm gavisa est, cum immaturum fœtum, quem sex dumtaxat mensibus ac duobus hebdomadis in utero gestabat, (enixa est.) Hanc post elapsum tempus mox dictum apprehenderunt dolores partus, in quibus tres dies laborabat, ut fœtum effunderet, sed nisu frustraneo, ut adeo non nisi infelix abortus expectaretur. Maritus Rudolphus Werder et uxor pariens, ut malum præverterent, cum voto E Deo, Deique Genitrici ac divo Leontio fœtum, ut vivus saltem ederetur, commendant: (*voverunt autem, scribente Pflegero, peregrinationem Muros suscipiendam et procurandam Missam ad altare* S. Leontii) Nec mora, nascitur infans, et quia certa vitæ præsentis præ se ferebat indicia, baptizatur (*ac Leontii nomen accipit*) atque antequam fere lucem intueretur, ad lucem abiit inaccessibilem. *Pflegerus id factum indicat die 2 Aprilis anni 1654.*

præsentem

108 *Ex eodem Pflegero Latine interpretor duplex testimonium, haud dissimilia beneficia complectens. Primum ita pene sonat:* Ad Majorem Dei, beatissimæ Mariæ Virginis, et omnium Sanctorum, nominatim S. Leontii martyris gloriam et honorem, ego Maria Meyerin cum dilecto conjuge meo Joanne Gaspare Mayer habitans in Kahm, testor, mihi ab omnipotenti Deo per intercessionem S. Leontii martyris impertitam fuisse summam opem et gratiam in maxima calamitate mea. Etenim cum ego Maria Meyerin die VI Februarii anni MDCLV, a mane usque ad vesperam acerbis admodum partus doloribus torquerer, nec tamen omni nisu ac labore fœtum F edere valerem, plane verebar, sicut et omnes, qui aderant, merito timebant, ne abortum facerem. Supervenit tandem proba ac pia mulier, quæ rosarium, attactu reliquiarum S. Leontii martyris consecratum, collo meo injecit, monens, ut firmam in sancti Martyris auxilio fiduciam conciperem: et repente absque ullo labore, absque humano adminiculo, absque ullo dolore prodiit puer sanus ac vegetus. Puero in perennem accepti beneficii memoriam in sacro Baptismate Leontii nomen inditum fuisset, nisi anno superiore filius primogenitus, quoniam in simili discrimine, opitulante beato Martyre, feliciter pepereram, eodem nomine fuisset appellatus. *Vocem Germanicam* psalter-bethlin Rosarium *interpretatur Mayerus, quem secutus sum, quia, quid proprie significet, ignorabam.*

S. Leontii

109 *Alterius testimonii is item fere sensus est:* Notum ac palam sit omnibus, quod anno MDCLVIII die IV Octobris, in quem incidit festum seraphici patris Francisci Assisii, prænobilis ac pia matrona Dominica Maria Magdalena Law, conjux Domini Francisci Ackermann, quæstoris

AUCTORE J. P.

ris in Subsylvania inferiore, in puerperio adeo periclitata fuerit, ut quilibet de vita ejus conclamatum esse, arbitraretur, imo non ipsi tantum vitæ temporalis jacturam imminere, sed et fœtui æternæ felicitatis, utpote cum parente obituro, et spe recipiendi Baptismatis destituto. Quapropter, sepositis humanæ artis remediis, et ad cælestia animum intendens, in summo ac præsentissimo illo periculo pollicita est thaumaturgo martyri S. Leontio peregrinationem ad Murense monasterium, præstandam per duas tresve personas cum munusculo ad celebrandum Missæ sacrificium. Statim a voto feliciter enixa est puerum, qui Jacobi Francisci nomen accepit, vivitque etiam nunc. Laus sit Deo omnipotenti, ejusque Genitrici. Quapropter æquum fuit iterata laude extollere supremum Numen cum Virgine Matre, ac celebrare, cuilibet in gratiarum actionem indicare et palam facere S. Leontii patrocinium, in cujus fidem exiles hos versiculos adjeci. *Huic testimonio nullius nomen subscriptum legitur; monet tamen Pflegerus, datum fuisse ab ipso prænobili domino Ackermann, puerperæ marito. Versiculi autem mox subduntur ipsi testi-* B *monio, in iisque puerpera loquens inducitur, ac summa cum grati animi significatione strictim repetit accepti beneficii historiam. Porro ad titulos dicti domini Ackermann duas tresve voces omisi ignorans, quo pacto exponerem.*

110 *Dein exponit laudatus Pflegerus beneficia, quæ aliæ duæ puerperæ* S. Leontio *accepta retulere. Accipe enarrationis utriusque compendium. Catharina Filigerin, uxor Joannis Butler ex Hunenberg, subitis terroribus, quibus valde erat obnoxia, bis anno scilicet 1656 et 1660, cum fœtum utero gestaret, adeo percussa fuit, ut ante statum tempus paritura seu potius abortum passura crederetur; nam per octo fere dies integros partus doloribus agitabatur. Vovit* S. Leontio *peregrinationem et Missæ sacrificium, et utraque vice periculo defuncta, tempus graviditatis complerit ac feliciter peperit.* (opem)

111 *Anno 1660 die* XXII *Maii Margareta Luthin ex Werd, loco Lunckhofensis parœciæ in diœcesi Constantiensi, uxor Joannis Jacobi Burgiser, jam tribus diebus vehementissimos inter dolores parturierat, nec quidquid opis ei adferebatur, spes ulla apparebat fore, ut vivum fructum emit-* C *teret. Tandem* S. Leontii *subsidium inclamavit, promisitque, si viva prole donaretur, peregrinaturam se ad Murensem ecclesiam, sacram Missam procuraturam, oblaturamque votivam tabellam. Vix emisso voto, statim infans in lucem prodiit, mirantibus ac Deum laudantibus, qui aderant. Horum non meminit Mayerus, cujus denuo assumo interpretationem.* (experiuntur.)

112 Joannes Jacobus Kalin, alias civis Einsidlensis ex Lavingen comitatus Sultzensis, fassus est, et divo martyri Leontio in acceptis retulit vitam uxoris suæ Annæ Eberlin, pariter et prolis ex ea genitæ. Cum enim illa anno MDCLXI die secunda mensis Septembris partui proxima extremum vitæ discrimen cum fœtu subiisset, quippe quod ante sex vel septem dies integros convulsionibus misere torta fuerit, ut de partus et parentis salute actum esse videretur. Vir ejus, recordatus, ea ipsa die in Muris celebrari solemnitatem D. Leontii, in genua procumbit, et pro periclitantium salute sanctum Martyrem intense deprecari infit. Vix autem orationem inchoavit, cum puerpera fœtum suum in lucem continuo edidit viventem. Gaudio alia successit tristitia. Dum D pia genitrix, viribus pene omnibus ex dolore ac labore partus exuta, in lethiferum decidit deliquium, nullis fomentis refocillationibusve avertendum. *(Pflegerus miserum mulieris statum pluribus describens, ait, omnia adfuisse mortis proxime imminentis indicia, ita quidem, ut feminæ, quæ astiterant parturienti, domo abeuntes, actum esse, affirmarent.)* Maritus ad fontem, unde prior exivit gratia, redit, votum divo Leontio vovet, et sine mora moribunda uxor ad mentem ac vires redit, et reconvalescit. (Altis)

113 Tristitiam passa est Verena Eglin, uxor Wilhelmi Weibel ex Schongen *(ditionis Lucernensis)* cum infantem anno MDCLXV paritura de vita sua fœtusque maxime periclitaretur. Infans protenso brachiolo Baptizatus, et adhuc postea sex horis ex certis indiciis vivere compertus est; postea vero vivere desiit. Jacebat mulier duobus diebus, mortuo fœtu, supra modum gravata, et ejus emittendi, adhibitis licet medicaminibus, impotens. Demum postquam tres Missæ ad honorem S. Leontii celebratæ fuerant, uti ex voto condictum erat, fœtus exanimis actutum editus est, puerpera vero paulo post e lecto mortis E ac doloris sospes surrexit. (in infante)

114 Elisabeth Zimmermann ex Sultz ditionis Lauffenburgensis *(in Suevia)* marito suo Andreæ Weis quatuor fœtus exanimes genuit; ut adeo afflicti conjuges omnem spem amiserint filios procreandi animatos, quacumque cautela aut medela naturali. Verum divi Leontii merita defectum supplebant naturæ, postquam illi anno MDCLXV ad ejus in Muris capellam plena fide peregrinationem obierunt. Nam Elisabeth Andreæ suo eodem anno die XXII Augusti prolem vivam genuit. (puerperis)

115 Auxilium præsentaneum divi Martyris anno MDCLXIX adepta est Barbara Schmid de Dotikon *(locus est in tractu Helvetiæ, cui apud Germanos nomen est* die Freyen Ampter *apud Latinos* Provinciæ liberæ.) Medico mense Julio anni præfati advenerat tempus pariendi, et dolores partus ad octo dies perdurabant, nulla naturali arte vel labore promovendi. Cum igitur deficientibus viribus cum puerpera ad extrema ventum esset, consilio adstantium, voto thaumaturgo Leontio miserum statum suum commendavit, et confestim prolem sospitem in lucem F edidit. Deo et divo Leontio gloria et gratiarum actio! (misere con-tulit)

116 Quantam vero benignitatem fecit Dominus Mariæ Walthart de Newenkirch *(loco diœcesis Constantiensis,)* ut in lucem daret fructum suum! Appropinquaverat dies partus, et dolores viscera vellicare incipiebant tanta vehementia, ut, irruentibus convulsionibus, impos animi et sensuum tres dies jaceret, et tamquam cum fœtu interitura sacro Oleo ungeretur ad extremam luctam. Postquam autem, suadente parocho Jacobo Hegglin, vir ejus Ulricus Stephan voto sacræ peregrinationis ac unius Missæ S. Leontii imploravit auxilium, petitionis suæ salutarem consecutus est effectum. Nam haud multo post votum sine obstetricis aut alterius hominis subsidio egressus est ex utero puer, quem postridie in sacro lavacro Leontium appellarunt. Genitrix nihilominus integris duabus diebus intellectu ac sensu carere perrexit. Tandem vero, ubi ad mentem rediit, natum infantem, quia, quæ secum acta fuerant, ignorabat, ægre et nonnisi per parochum edocta, tamquam (succurrit)

A quam a dextera Domini et forti brachio divi martyris Leontii, sibi misericorditer concessum agnovit, gratias agendo Deo et Auxiliatori suo. Anno MDCLXIX.

117 Joannes Gsandter ex Marchia Suitensi tam in conjugio erat infortunatus, ut prolem vivam ex sua uxore suscipere non posset. Septem ista conceperat, portaverat integro mensium, et debito partus tempore genuerat, omnes tamen vitæ, atque adeo gratiæ sacri Baptismi expertes. Ut infelix mortis genitrix, mœrore consumpta, brevi vitam quoque exuit suam. Vir ejus, cum postea alteri nupsisset, nihilo meliorem fortunam nactus est: nam et hæc primum et secundum fœtum effudit inanimatum. Tum vero amici ac vicini, commiseratione in afflictissimos conjuges ducti, multa de meritis divi Martyris Murensis dilaudare, et inculcare, atque, ut plena fide fiduciaque ad ejus patrocinium confugerent, instigare. Obtemperant illi opportuno consilio, iter ad ejus sacra ossa aggrediuntur, divum Martyrem, qua potuere devotione, instanter venerantur et orant, atque, quod orarunt, efficaciter recipiunt: nam eodem adhuc anno, qui fuit B MDCLXXII, uxor marito suo filiam vivam est enixa.

Fœtus exanimes

118 Haud minorem gratiam thaumaturgi Martyris intercessione consecutus est Jacobus Grosmann de Wangen ditionis Lucernensis, cui uxor sua Anna Buecher tres consecutive fœtus exanimes protulit. Nam ipsa, spretis remediis ceteris, ad Muros in afflictione sua properavit, et, exactis solitis peregrinantium operibus, coronam de floribus benedictam secum domum suam retulit, successivis temporibus parum de ea cibo mistum absumpsit, atque tempore puerperii in pectore suo collocavit, viroque suo, ipso ejus die nominalitio *(25 mensis Julii festo S. Jacobi apostoli)* puerum vegetum genuit. Anno MDCLXXX.

eniti solitæ

119 Idem fere beneficium a S. Leontii patrocinio consecuta est anno sequente MDCLXXXI Anna Kauffmann de Schneysingen in comitatu Badensi superiore, quæ ex tribus fœtibus masculis, quos vita cassos progenuit, mœsta augurabatur non imprudenter fore, ut etiam imposterum prolem viventem non eniteretur. Ut tamen præveniendo malum præverteret, divum Leontium lachrymis potius quam disertis verbis in vota vocavit C in hæc fere verba simplicia: « Si me adjuvas, » et voti compotem facis, prolem, quam per » te vivam eniti confido, tuo nomine nominabo, et ad te in Muris piam peregrinationem » obibo. » Audiit sanctus Martyr precantis lachrymas et vota, et mulierem Annam I die Maii ejusdem suprascripti anni vivente prole mascula donavit. *Puerum, teste Pflegero, in Baptismo Leontium appellari jubens, palam professa est, se illo ditatam non esse per naturæ beneficium, sed per patrocinium ac merita* S. Leontii.

viva prole donantur.

120 Maria Vogelin, uxor Adami zum Steeg ex valle Mettaviensi prope Lauffenburgum, fœtus suos non solum in dolore peperit, sed majore dolore ac mœrore fœtus omnes, nempe quatuor, edidit inanimes et gratia sacri Baptismatis emunctos. Multa interea in vulgo de meritis D. Leontii referebantur, quatenus pluribus aliis fœminis in eadem necessitate opem tulerit præsentaneam. Quibus exciti Adam et Maria votum fecerunt, quod ad sanctum Martyrem irent peregrinatum, et si prole mascula vivente bearentur, eam suo nomine appellarent. Nec vero distulit opem Leontius. Nam mulier statim primo post votum partu peperit puerum vivum die IX Julii MDCLXXXIII, quem vocavit Leontium. Quo miraculo per totam vallem percrebrescente, septem familiæ filiis suis nomen Leontii imposuerunt.

Auctore J. P.

121 *Maria Catharina Stultzin, conjux Melchioris Liembt Stantiæ in Subsylvania, binis jam integris diebus partus dolores acres admodum et periculosos subierat, timebaturque merito, ne prolis nativitas genitrici pareret interitum. Promissa fuit* S. Leontio *peregrinatio ad Murensem ecclesiam, ipsaque puerpera cincta est fascia, quales quotannis* S. Leontii *nomine in præfata ecclesia consecrantur, prægnantibus ac parturientibus valde proficuæ, uti dictum est num. 24. Continuo desiit periculum, subsederunt dolores omnes, nataque est proles viva die* XXX *Julii anno 1684. Hæc sed verbis pluribus Pflegerus, silente Mayero.*

Difficulter pariens sublevatur;

122 Non solum autem D. Leontius parientibus adest suæ intercessionis virtute, sed et steriles facit esse fœcundas. Elisabeth Schmuckin a viro suo Jacobo Ritz ex Hummelwald, eo quod esset sterilis, multas injurias, verborum aculeos, aliaque incommoda ac mala multo tempore est perpessa. Quid faceret mœrore pene confecta, atque omni solatio destituta mulier? Statuit ac E vovit sacras D. Leontii reliquias piis precibus ac Missa legenda invisere ac venerari; et continuo post aliquot hebdomadas sensit se esse fœtam, ac, Deo propitio, per ejusdem sancti Martyris merita anno MDCLXXXV infantem ad lucem protulit sospitem; ex quo pax et concordia inter conjuges est reconciliata ac stabilita.

sterilis fructum concipit.

§ IX. Infantes, opinione mortui, vita et sacro Baptismate donati.

Cum anno MDCLV Verena Mittler de Dottingen prope Klingnovium *(oppidum Helvetiæ in Badensi comitatu)* duos dies doloribus partus acerbissimis periculose decumberet, et fœtus tam a matre gravida quam ab obstetricibus enecatus esse crederetur, ut adeo nulla ex iis F præsumeret infantulum in brachiolo, quod extendebat, sacra unda tingere. Ubi vero fœtum omnium opinione mortuum cum voto commendaverunt S. Leontio, post elapsas duas horas infans in utero materno denuo vitæ signa edidit, ac mox in lucem vivus prodiit, atque a parocho Klingnoviensi IV Septembris anno MDCLV publice in ecclesia sacra unda ablutus est, dictus Joannes Henricus, nomine patris sui Henrici Kessenberg et deinceps sospitem vitam vivere perrexit. *Factum istud, auditis et examinatis testibus, Muros perscripsit R. D. Rudolphus Schmid Klingnoviensis parochus, cujus litteras, quæ exstant Germanice apud Pflegerum, Latinas facere visum non est, quia ambagibus atque adjunctis non necessariis confertæ sunt.*

Infantes

124 Ita Barbara Henneler de Berona anno MDCLVIII *(die* VII *Decembris)* maxima difficultate *(primo partu)* enixa est puerum exanimem, qui cum dimidiam horam ceu cadaver exangue jaceret, soliciti ac mœsti parentes *(ipsa nempe Barbara et conjux ejus, quem Pflegerus* Wilhelmum Spani *appellat)* in id intenderunt, ut saltem per sacri Baptismatis gratiam vita frueretur æterna, cui naturæ imbecillitas abstulit temporalem, di-

opinione mortui

Auctore J. P.

divumque Leontium cum voto *(peregrinationis ad Murensem ecclesiam)* ac integra spe in auxilium vocarunt. Nec eos spes sancta fefellit : nam statim post votum successivo ordine spiritus vitales, deinde motus corpusculum occupaverunt, atque vita restaurata ac reddita, etiam per sacrum Baptismum a nævo originali lota, imposterum semper puer fuit sospes.

feliciter reviviscunt;

125 Elisabeth Hegglin de Mentzingen *(locus est haud multum dissitus Tugio civitate)* uxor legitima domini Fabiani Schon, fœtu gravida, aliquot hebdomadarum intervallo ipsum fœtum amplius non sensit. Anxia proinde ac solicita, ne abortum gestaret ac pareret, voti causa ad D. Leontium peregrinata fuit, ut ejus suffragiis felici partu frueretur. Peregrinatione absoluta, mater fœtum revixisse persensit, atque postliminio feliciter in lucem edidit. Anno MDCLIX.

alii

126 Anno sequente MDCLX Jacobo Rey de Geltweil *(vicus est Murensis territorii)* natus est infans *(ex Maria Langin legitima conjuge)* qui cum ad ecclesiam deferretur, ut sacro fonte expiaretur, exstinctus est in via. Conterriti, qui portabant infantem, nihil reliquerunt intentatum,
B quo vitæ signa elicerent, sed frustra. Cum vero postea ad divi martyris Leontii patrocinium cum voto *(peregrinationis ad Murensem ecclesiam)* confugissent, infans emortuus indicia vitæ reducis edidit, baptizatusque est, ac post Baptismum vivus domum relatus, eodem die feliciter obiit.

similiter

127 Ego infra scriptus examinavi iteratis vicibus Salomam Schuomacher obstetricem Beronensem et Catharinam Schlegler super miserabili infante, qui Joanni Jacobo Krusi ex Elisabetha Weberin legitima uxore die VIII Junii anno MDCLX natus est, rupto scilicet ventre, ac visceribus propendentibus, dorso variis locis perforato, concretis invicem pedibus ac tibiis. Ambæ itaque mulieres istæ fide dignæ et non secus ac juramento obstrictæ, testantur, quod mater, cum parturiret, timeretque, ne fœtum exanimem ederet, obligaverit se voto Missæ, legendæ coram sacro et thaumaturgo corpore martyris S. Leontii, ut per merita atque potens patrocinium gloriosi Martyris Leontii proles viva mundo prodiret. Subhæc ipsamet puerpera in vitæ amittendæ summo timore versabatur, quandoquidem contra naturæ ordinem insolito plane modo fœtum emiserit. At
C jam fœtu liberatam matrem facti voti pœnituisse, aiunt, dixisseque, nolle se promissum Missæ sacrificium procurare, cum non vivam sed mortuam prolem impetrasset.

pro mortuis habiti.

128 Interea dum languida ac partus laboribus doloribusque multum debilitata puerpera lecto reponebatur, obstetrix per integram horam, adhibitis quibuslibet remediis, laborabat, ut signum aliquod vitæ ex edito fœtu proliceret, sed nullum ejus indicium obtinuit. Denique sufflando vitam explorare cœpit; sed advertit, flatum a se immissum erumpere per dorsi foramen. Quapropter spem omnem de vita infantis seposuit, quoniam juxta omnia indicia ipsa infantis interiora viscera mutila ac perrupta esse judicabat. Tum puerpera et propriæ infelicitati, et mortuæ prolis sorti illacrymans, in sese reversa est, et meliora consilia assumpsit, votum renovavit, firmiterque statuit Missam procurare legendam in honorem S. Leontii martyris ante promissam. Et ecce; vix ita statuerat, cum obstetrix animadvertit inchoari pulsum in vena pectoris infantis, omnium judicio demortui : moxque, convocatis ingenti gaudio ceteris mulieribus, baptizatus est infans ac deia, quoniam pulsus ille sub pectore perseveranter et evidenter observaretur, ad ecclesiam delatus est, ut debitæ ac necessariæ Baptismi cæremoniæ supplerentur. Tandem, quod ego ipse vidi, in ecclesia ocellos aperuit, idque postea, uti affirmant testes non pauci et fide digni, fecit iterato. At domum relatus post horæ intervallum denuo exspiravit. Laus sit summa S. Leontio martyri, cujus equidem patrocinio me humillime commendo. Datum Beronæ die XXVI Maii anno MDCLXII. Servus infimus Hieremias Meyer, loci parochus indignus. *Hasce litteras, quas habet Germanice Pflegerus, Latine reddidi; Mayerus enim, sicut ipsi mos est, earum dumtaxat compendium profert.*

129 De Barbara Ronerin vero *(uxore Laurentii Steimann)* ex civitate Tugiensi testimonium derhibuit Jacobus Haffner decanus et parochus Tugii, corpusculum exanime edidisse die IX Februarii MDCLXI, quod viginti horis post partum sine vitæ indicio qualicumque jacebat, parentibus et vicinis mœstum infelicitatis exemplum. Parentes erecto in spem vivam animo, et concepta fiducia ad D. Leontii auxilium cadaver frigidum ad Muros sequente die X deferri curabant; ubi, iteratis attactu reliquiarum sancti Martyris piisque precibus, color rediit in faciem; aperiendoque ac claudendo oculorum palpebras astantium ex oculis lachrymas præ gaudio elicuit uberrimas. Inde, gratia Baptismi recepta, tamdiu redditam tenuit redivivus infans vitam, donec e Muris Tugium reportatus, ac parocho præsentatus fuit : sub cujus oculis tertio adhuc aperuit, clausitque ocellos, et, missis tribus suspiriolis, animam ad cælos transmisit. *Eamdem relationem habet Pflegerus, datque verba, quibus illi subscripsit memoratus dominus decanus : sunt autem ista :* Hæc ita esse, et a me visum fuisse dictum infantem aperientem claudentemque oculos, attestor Jacobus Haffner decanus ac parochus ibidem.

130 Ex eadem civitate Tugiensi domina Martha Brandenberg, uxor domini Francisci Letter, primo die Maii MDCLXIII, adveniente tempore pariendi, quam sub pectore gerebat. prolem, adeo acerbis viscerum torminibus infestata, erat, ut prius peritura, quam paritura ipsa sibi videretur. Maritus in tanto discrimine voto *(peregrinationis in Muros)* implorat D. Leontii patrocinium; post votum uxor a torminibus liberata, fœtum emititur, sed exanimem. Corpusculum exanime permanet XXIV horis. Interea ad Muros cum spe vitæ recuperandæ defertur, sacris reliquiis sancti Martyris tangitur benediciturque, pro salute partus Missa ad ejus altare celebratur. Cum interea membra gelida calorem, facies livida colorem rubentem recepissent, nec non pulsus arteriarum moveretur, atque halitus liberior iret. Ita reviviscentem pater unus de conventu nostro baptizavit, et post susceptum Baptismum infans duas supervixit horas et vitam brevissimam cum æterna commutavit.

131 Aliud hujus thaumaturgæ virtutis exemplum ipso prædicto anno, in ipsa prædicta civitate edidit D. Leontius. Maria Barbara Weberin *(uxor Michaelis Keyser)* ex Tugio partum edidit vitæ expertem, ut ad horam usque duodecimam a momento generationis spiritus in eo non fuerit. Miserunt parentes extinctum cadaver ad reliquias S. Leontii, ut ad earum præsentiam et contactum reviivisceret; (nam etiam ante annum infanti suo, recens nato emortuo, ab eo vitam impetrarunt.) Tangitur igitur puer sacro osse benediciturque,

A que, statim ad vitam redit, *(mox enim, ut exponit Pflegerus, in eo tum arteriæ pulsus tum alia, nominatim in oculo sinistro, quem aperuit, vitæ præsentis indicia observata sunt.)* A reverendo domino Michaele Stadlin, curato ad S. Wolfgangum baptizatur, præsentibus patribus Hieronymo Troger priore; Leodegario Holdermeyer, custode rei sacræ; Anselmo Weissenbach; atque ita capax redditur gratiarum ac præmiorum æternorum.

132 Similiter Dorothea Iten anno MDCLXVII viro suo Walthero Staub *(ex Mentzingen prope Tugium)* puerum genuit suffocatum, quem cum post horam, qua sine superstitis animæ indicio jacebat, D. Leontio commendaverunt, addito voto peregrinationis ad ejus ecclesiam *(et Missæ ibidem celebrandæ.)* Puer revixit, atque spirituali lavacro regeneratus *(per dominum Petrum Zurcher loci sacellanum, uti addit Pflegerus,)* dimidium annum supervixit.

ad votum

133 Anno deinde MDCLXIX Adorflii in toparchia Turgoviensi Barbara Ramspergerin *(uxor Udalrici Erni)* adeo acerbis doloribus in puerperio ad quintum usque diem torquebatur, ut censeretur mox futura concepti fœtus sepulchrum. B Audiit hoc parochus, dominus Romanus Besler, misitque mox imaginem, contactu reliquiarum S. Leontii sacratam, ut super pectus parturientis imponerent. Factumque est, ut sacræ iconis imposito et partus solutio, eodem quasi contingerent momento. Verum quia puer, quem Barbara peperit, vita carere inventus est (nam tres horas nullum animæ viventis indicium prodidit) fit votum ad S. Leontium; post votum puer vitam viresque recuperat, atque sospes a parocho publice in templo sacro fonte abluitur, vocaturque nomine patrocinantis Martyris Leontius.

eidem nuncupatum.

134 *Occurrit iterum in Pflegeri libello Germanico testimonium, quod ita Latine interpretor:* Cum mihi Balthasaro Frantz Stantiensi in Subsylvania ex dilecta uxore Margareta Arnin anno MDCLXXIX in festivitate Exaltationis sanctæ Crucis natus esset puer, jacuit is absque vita ullove ejus indicio. Contigit itaque mihi, quod personis matrimonii vinculo conjunctis summum dolorum ac miseriarum esse solet. Quamvis autem quæ aderant mulieres aliique nullum experimenti genus prætermiserunt, ut aliquod vitæ latentis signum elicerent; C incassum laborarunt per dimidium horæ spatium. Proinde cum nulla in humanis remediis esset virtus, equidem illacrymans animo conversus sum ad Deum omnipotentem, vitæ ac mortis arbitrum, ad ejusque Sanctos. Peregrinationem autem et Missam vovi thaumaturgo in similibus calamitatibus martyri, S. Leontio Murensi, siquidem id apud Deum efficeret, ut puer, præviis certis vitæ indiciis, sacro fonte expiari posset. Facto voto confestim puer, qui per dimidiam horam mortuus gelidusque jacuerat, digitum, quem indicem vocamus, commovit, acsi eo, vitæ se compotem esse, indicare voluisset, uti reipsa erat. Etenim post digiti motum, moveri cœpit arteriarum pulsus vehemens, accedere respiratio, et vita plenissima. Baptizatus est dein, et post horam iterum defunctus est et angelis in cælis additus. O Clementissime Deus, o S. Leonti vere mirabilis! Gratia nobis concedatur, ne umquam tanti beneficii nos capiat ingrata oblivio. *Huic testimonio subscripsit etiam sacerdos is verisimiliter, qui puerum baptizavit verbis sequentibus:* Testor ego Franciscus sacellanus in Stans.

certa vitæ indicia

135 *Tria hic ejusdem generis prodigia* S. Leontii *patrocinio attributa, prætermisit Mayerus, quæ ex Pflegero, quanta licuit brevitate, contraxi et Latina feci. Antonio Koni et Elisabethæ Marcherin conjugibus in Eschentz, loco comitatus Vadutz in Suevia, anno 1680 die* V *Julii natus est filius primogenitus, sed corpore decolor et omni vitæ indicio destitutus, sicque per horas quinque demortui cadaveris instar jacuerat; quando parentes* S. Leontio *peregrinationem et tabellam in ecclesia Murensi appendendam promiserunt, felici plane successu: namque in puero mox detecta sunt indubia vitæ signa, Baptismo ablutus est, et post binas vitæ continuatæ horas decessit.*

A ToRS J P. præbent.

136 *Anno 1681 Maria Helena Guggerin, uxor Victoris Gritzen Soloduri in Helvetia continuis acerrimisque partus doloribus triduo laborabat, nec spes apparebat fore, ut fœtum ederet. Itaque die tertio, trigesimo scilicet Septembris, cum omnes de ejus ac prolis salute desperarent, ipsa se voto peregrinationis ad* S. Leontium *obligavit, et cessantibus doloribus mox peperit, sed prolem, uti tum creditum est, exanimem: neque enim post plurimos conatus et experimenta quælibet adhibita aliquod erat deprehendere vitæ indicium. Mater interim una cum marito secundo* S. Leontium *inclamant, orantque, ut saltem tantam vitæ infelici proli concedatur, quantum ad Baptismum suscipiendum sufficeret. Ad illas preces continuo ita vivere visus est infans, ut procul omni periculo ad ecclesiam deportari potuerit sacro fonte abluendus, quibus peractis, ad matrem relatus est, superfuitque non exiguo temporis spatio, et ad vitam meliorem abiit.* E

et sacro Baptismate

137 *Anno 1682 die* XIV *Januarii Maria Mullerin, uxor Joannis indem Badem ex Russweil in pago Lucernensi, fœtum similiter protulerat opinione demortuum; quapropter misera conspiciens incassum cecidisse quoscumque conatus per horam integram impensos ad elicienda vitæ signa, votum concepit peregrinandi ad reliquias* S. Leontii *maritumque, ut idem faceret, adhortata est, adhortanti ille obsecutus est, et vix emisso voto, vita in puero se manifestavit, actutum baptizatus est, ac die postero ad ecclesiam delatus ad complendas Sacramenti cærimonias, Sebastiani, cujus festum agebatur, nomen accepit, nec ante diem tertium e vita migravit.* F

abluuntur.

§ X. Ulcera fœda ac periculosa sublata.

Ottilia Herlimand ex Tugiensi ditione *(verba sunt infrascripti parochi Einsidlensis e Germanicis Latina)* cum apud dominum Augustinum Reymann, monasterii nostri beatissimæ Mariæ Virginis in Einsidlensi dominio prætorem, culinæ curam gereret, anno integro super axilla sinistra laboravit ulcere admodum periculoso, quod serpebat continuo amplius, et ex quo indies (salva reverentia) emanabat putidus et concretus cruor: neque ullum ei sistendo suppetebat remedium. Patiebatur (uti credibile est) dolores vehementissimos, diesque miserrime transigebat: æquo tamen animo et mirum in modum tranquillo. Cum autem tantis doloribus et miseriis ulterius sufferendis impar esset, a me infra scripto nuiis leniendis auxilium et consilium petiit. Nuperrime tum fueram reversus a solemni transla-

Mulieri periculosum ulcus.

AUCTORE J. P.

latione gloriosi martyris Leontii, qui in venerabili Murensi monasterio peculiari pompa et apparatu depositus fuerat, et ubi reliquiarum ejus attactu rosarium meum sacrare licuerat. Illud ego memoratæ Ottiliæ porrexi, mandans, ut eo ulcus suum tangeret, et preces aliquot in honorem præfati Sancti recitaret. Jussa peregit et in sancti Martyris patrocinio vim tantam experta est, ut intra três dies omne malum una cum dolore evanuerit. Hoc ipsa interrogata certissimum esse profitetur. In principali monasterio beatissimæ Mariæ Virginis Einsidlensi die XXVII Septembris anno MDCXLVIII. Fr. Wolfgangus Weisshaupt religiosus professus et parochus ad sanctam Mariam Einsidlensem. *Ita ille apud Pflegerum. Pergamus nunc cum Mayero.*

alterius phagedæna,

139 Maria Furer *(uxor Henrici Furer)* de Lungeren Subsylvaniæ quatuor annis phagedæna in collo laborabat; et, quamvis medicorum uteretur ope et consilio, laborare tamen non desiit. Anno demum MDCXLIX in Feriis Pentecostalibus ad Muros, ex D. Leontii miraculis celebres, se confert cum reliquis peregrinantibus, ad recipiendum sacrarum reliquiarum attactum in genua B se demittit, benedictionem per tactum devote recipit, et mox pruritum in cute sentit, ceu prodromum sanitatis. Tum aqua ex præfatis reliquiis benedicta affectam lavat partem; donec paulo post, contracto pure, intumuit, et denique, rupta corrupta cute, putrida materies effluxit, cicatrix a corruptione purgata coaluit, ac deinceps mulier a malo liberata ad mortem usque perstitit.

tertiæ pes saniem emittens curantur.

140 *Succedit apud Mayerum et Pflegerum mali non multum absimilis persanati enarratio, quam, teste Pflegero, ipsa, quæ sanata fuit, mulier tabellæ inscriptam exponi voluit in Muriensi ecclesia, quamque proinde, ut apud eumdem Pflegerum Germanice excusa est, Latine redditam huc transfero.* Sero quidem, at non incassum in diuturna sua miseria dictam *(Dei et Sanctorum)* opem imploravit Barbara Vogel, in toparchia et pago Entliebech habitans, quæ annos octo ex aperto et, salva reverentia, saniem emittente pede haud mediocres dolores pertulerat, hisce leniendis et tollendo malo impensi fuerant sumptus plures et magni, sed parum aut nihil adjumenti inde compertum. Donec tandem peregrinationis votum nunC cupavit sancto thaumaturgo Leontio ad Murense monasterium, cujus mirabile lumen ipsi confestim tamque efficaciter affulsit, ut per divinam opem ac præsentem Leontii intercessionem omnibus doloribus liberata et omnino sanata fuerit anno MDCLI. Laudetur Deus in Sanctis in æternum; sitque sancto martyri Leontio pro præpotenti ac fideli intercessione apud fideles omnes laus summa, honor, gloria et gratiarum actio ex nunc usque in secula. Amen.

Puellæ duæ phagedæna.

141 Erant eodem anno MDCLI Badæ Helvetæ puellæ duæ, utraque phagedænæ contagio affecta. Alteram, Barbaram Kuchin, pater chirurgo curandam tradidit, sed postquam iste misellam crudeli ferro diutius ad mortem fere cruciasset, incurabilem recepit. Alteri, Margaretæ Keller, pia mater Elisabeth Keller *(vidua domini Gasparis Keller)* similiter nihil non præstitit, sive in expensis, sive in cura et obsequiis. Profuerat tanto nulla medela malo. Tandem parentes mediis et remediis incassum euntibus, ad D. Leontium se convertunt, et unico voto obeundæ ad ejus sacras reliquias peregrinationis, utrique gratis integram curationem a malo propemodum incurabili comparaverunt.

142 Habebant Gasparus Stuber et Maria Schreiber ex Risch ditionis Tugiensis filiolum, qui di- D midio a nativitate anno sospes erat, postea vero ægrotare cœperat et suppurationibus ulceribusque toto corpusculo scatere. Integro anno parvulus ita miser decubuit. Parentes anxii, qui medelam ferrent, interna quadam inspiratione sæpiuscule se commoneri arbitrabantur, ut filiolum suum ad S. Leontium in Muris deferrent; detulerunt equidem magna cum devotione Feria quarta Paschæ, et ex eo die melius habere cœpit, reconvalescere perrexit ac in die sancto Pentecostes plena valetudine fruitus est. Anno MDCLVII.

143 Tam horrido atheromate Jacobus Schall de Tugio in capite ulceratus erat anno MDCLIX, ut absque gravi nausea ac horrore conspici non posset; adhæc medici aperte profitebantur, naturalibus remediis id malum curatum neutiquam iri. Jacobus igitur, novercante natura suo deficiente officio, spem in cæleste D. Leontii auxilium conjicit, promittendo ejus in Muris peregrinando pie venerari lipsana sacra, et extemplo dolor cum putido ulcere abscedere, in cicatricem convenire cœpit, atque adeo brevi, capite ab omni tabe E mundato, Jacobus convaluit.

144 *Præteriit Mayerus sequentia ex Pflegeri Germanico libello contracta et Latine exposita. Anno 1659 infans biennis Joannis Egglin et Mariæ Buochmann ex Wangen Lucernensis ditionis fœdo ulcere angebatur in latere; anno item 1661 filius magistri Burchardi Schmid Tugiensis postquam jam triennio male affecto brachio laborasset, similiter ulcere in collo affligebatur. Utriusque malum immedicabile visum est: at parentes ad meliorem medicum conversi,* S. Leontium *invocarunt, votoque se obligarunt peregrinandi Muros; exauditi sunt, pueris haud ita dudum post emissa vota omni malo purgatis.*

in collo.

145 Noma etiam venenosa Magdalenam Keigel in urbe Lucernensi corripuit in collo, quam medici gangrænam esse dijudicabant, atque ideo malum alias immedicabile prævertere laborabant: major autem erat vis morbi virtute medicaminum. His igitur rejectis, sub divi Leontii patrocinium confugiens, vovit cum reverentia invisere sacras ejus in Muris reliquias; quo solo votivo remedio ab horrido et incurabili morbo penitus libera evasit. F Anno MDCLXIII.

146 Elisabeth Grob de Frigido fonte, vulgo Kalt-brunnen in Marchia Suitensi, annos nata XL, filia Meinradi Grob et Christinæ Dobler, horrido ulcere in naribus ac facie adeo squalebat, ut inter homines comparere vix amplius auderet. In consilium vocati medici, alii vix aut ne vix quidem remedium afferri posse autumabant, alii vero remedia suppeditabant, sed casso effectu. In extrema tandem necessitate ac miseria divi Leontii auxilium imploravit, et nuncupato voto peregrinationis ad tumbam sancti Martyris, pharmaca, a medicis præscripta, reliquiis ejus attingi et benedici curavit: quæ cum exulcerato naso applicuisset, continuo suam operabantur virtutem, ulcusque sanabant, exterso et eliminato omni putore, ac facie in pristinam ac decentem formam restituta. Anno MDCLXI. *Annum eumdem scripsit etiam Pflegerus præter morem, cum ut supra monui, insistere soleat ordini chronologico ad singula capita, et ante narratum beneficium innectatur anno 1663.*

147 De Petro Suter ex parochia Rottenburg per rescriptum loci curio Nicolaus Rutiman ita testatus est: Haud multo abhinc tempore S. Leontii in-

A intercessio memorabile miraculum uni ex parochianis meis Petro Suter operata est. Venerat is ad me, referens, quod incunte mense Aprili hujus anni MDCLXIV, dira ac periculosa vomica in genu adeo fuerit excruciatus, ut diu noctuque nulla fere quiete frui, pedibus vero nec subsistere nec incedere potuerit, utque ideo semper lecto decumbere necesse habuerit. Adhæc incisio, qua chirurgus bene expertus ulcus sanare intenderat, malum ac dolores supra modum augebat. Cum igitur naturalis medica mederi non poterat, ad patrocinium divi Leontii, emisso voto (quod etiam filia Anna pro salute dilecti parentis nuncupaverat) confugit. Vix voti verba ex ore elapsa fuerant, cum fatalis antrax continuo disparuit, dolor remisit; ipse vero Petrus plena sanitate potitus est. Vere magna gratia et insigne miraculum! multorum testimonio probatum, qui una mecum Deum in thaumaturgo suo Sancto laudant et glorificant. Datum *(in Rothenburg)* XXI Junii MDCLXIV. *Consonat testimonium, quod etiam Germanice dat Pflegerus cum hac subscriptione :* Nicolaus Rutiman curatus ac vicarius indignus ibidem.

B 148 Michael Huger, Conradi Huger de Loffingen in Sylva Hercinia filius, in dextera pectoris parte ulcus habebat, quod adeo profundo hiatu ad interiora penetravit, ut, cum tussiret, flatus inde prorumpens lucernam extingueret. Parens proinde filium curæ chirurgi subdidit, qui quindecim integris mensibus omni sua arte industriaque plus non perfecerat, quam ut malum fieret pejus. Ad thaumaturgum igitur medicum Leontium pater vota sua, spemque ac preces direxit cum promissione fideli peregrinationis ad ejus in Muris capellam ac corpus sacrum. Postero die sub auroram, cum venirent ad videndum ulcus, nec ulcus nec cicatricem exesi vulneris repererunt. Anno reparatæ salutis MDCLXXX.

in pectore.

149 Balthasarus Troger de Alanea territorii Mediolanensis oriundus, tunc vero in Wermbach ditionis Rheinfeldensis colonus, opificio lapicida, habebat filiam *(Elisabetham Troger)* annorum quatuordecim phagedæna toto corpore, in collo vero maxime correptam, quæ aliquot jam fistulas exederat, medicorumque artem et pharmaca eluserat. Interea multa de meritis D. Leontii audiit puella misera, et cum non dubitaret, eumdem sanctum Martyrem etiam sibi fore propitium, voto C se obstrinxit tribus vicibus sacram ad ejus reliquias obeundi peregrinationem. Primam obiit cum parente infra hebdomadem QUASIMODO. Ibi persolutis Sacris, collum benedici atque attingi sancto osse curavit, statimque dolores valde diminui persensit. Alteram non multo post eodem modo obiit. Cumque circa festum Sanctorum Omnium tertio advenisset *(attulisselque, ut habet Pflegerus, tabellam votivam)* ab omni præfato malo penitus liberata fuit. Anno MDCLXXXV.

toto corpore affecti, integritati restituuntur.

§ XI. Membrorum et totius corporis tumores abacti.

Tumores manuum.

Nos Anna Maria in Valle Gratiæ, Ordinis Cisterciensis parthenone, misericordia Dei abbatissa, præsenti publico testimonio ad Dei gloriosique martyris Leontii gloriam coram universo profitemur, quod mense Augusto anni proxime elapsi MDCXLVII, in manu dextera afflictæ fuerimus tumore acerbissimo, eaque de causa nobis persuasum fuerit, ut ad thermas Badenses in Argoia contenderemus. Verum illic acerbitas mali ad eum modum accrevit, ut ne digitum quidem unum commovere, nedum inflectere valeremus absque vehementissimo cruciatu. Deinde nullo percepto levamine, domum rediimus, et quoniam incolæ vicini pagi Niderweyl supplicationem suscipiebant ad S. Leontium martyrem in Muris, per aliquot e nostris telam mundam, reliquiis S. Leontii applicandam illuc destinavimus. Quæ huc relata mox afflictæ manui applicata fuit, et mox etiam clementissimus Deus, intercessione gloriosi martyris Leontii, mali remissionem indulsit; et quo evidentius pateret præstitum beneficium, primum ad pristinum statum rediere digiti, duobus exceptis, tum omnes, excepto uno; quare telam reliquiis S. Leontii secundo applicari jussimus; donec tandem manus plene sanata est. Cum autem postea et manus sinistra ad eum modum afficeretur, ut a paralysi nobis timor esset, eidem manui dictam telam applicuimus, et extemplo melius ei esse comperimus. Adhæc etiam nunc cum aliquod mali indicium se E prodiit, ejusdem id telæ sæpe dictæ attactu sanatur. Publicum hoc testimonium, sigillo nostro et propriæ manus subscriptione, dedimus ad majorem Dei gloriam, gratamque agnitionem divinæ misericordiæ ac præpotentis patrocinii gloriosi martyris S. Leontii. Actum in Valle Gratiæ die secunda Februarii anno MDCXLVIII. Soror Anna Maria, abbatissa. *Hoc instrumentum ex Pflegero desumptum et Latine redditum est, quoniam ejus dumtaxat compendium dederat Mayerus. Porro memorata abbatia Germanice* Gnaden-Thal *nuncupatur.*

AUCTORE J. P.

151 Adolescens quidam Lucernas de prænobili familia Carolus Ludovicus Zur-Mule anno MDCL mense Junio graviter ægrotare cœpit, ut feralis morbus totum corpus successive occupaverit, ipseque adolescens a planta pedis usque ad collum altissimo tumore, veluti vento inflatus, nedum stare aut incedere, sed nec jacere potuerit. Intercipiebat tumor halitum, deficiebant cum viribus vitales spiritus, et alimenta æque ac medicamina amplius nihil operabantur. Dominus parens in extrema necessitate charissimi filii, humani inops consilii, ad D. Leontii patrocinium cum fiducia mentem erigit, votumque vovet sacræ peregrinationis ad ejus pignora. Eodem die, F quo se voto obligavit, sub vesperum spiritus ivit liberius, arteriarum pulsus vegetior factus, vires rediere, tumor declinavit, ac tandem intra tempus modicum omnis abscessit infirmitas.

totius corporis,

152 Eodem anno MDCL puerulus, prænobilis domini Wernharii Gugger de Salodoro, qui eo tempore toparcha erat in Gosken, filius ex variolis, defectu sufficientis curæ, in brachio adeo enormem tumorem cum ingenti dolore concepit, ut iis curandis nulla conducerent medicamina. Facto igitur voto, puerulus ad monasterium Murense, et sacra, quæ ibidem fidelium venerationi sunt exposita, divi Leontii ossa deportatus, postea convaluit.

brachii.

153 Maria Elsener ex parochia Neohemiensi, vulgo Neuen *(in Tugiensi ditione)* ex insolito tumore manus dexteræ vehementes adeo dolores patiebatur, ut potiorem vitæ partem otio transigeret, inepta ad quodlibet opificium laboremve. Quamquam autem nihil consilii aut medicamentorum, quibus malo suo mederi desiderabat, omitteret, levamen tamen seu tumoris seu doloris

manuum.

AUCTORE J. P.

non percipiebat. Adit ergo ex voto ad sacra D. Leontii lipsana, coram quibus dum die XXX Januarii anno MDCLIV opera devotionis, qua poterat, maxima contentione perageret, cœpit tumor subsidere, dolor evanescere, manus emollescere ad agilitatem, ut deinceps apta facta fuerit ad faciendum quemlibet laborem.

ac pedum ablati.

154 *Subsequitur modo relatio, quam ex tabula, olim in Murensi templo suffixa, descripsisse se significat Pflegerus, quamque ex Germanico sic Latine interpretor.* Ad majorem Dei gloriam, propagationemque cultus gloriosi athletæ Christi Leontii præsenti hoc anathemate testimonium perhibetur, quod Joannes Gaspar Pfister, civis Confluentinus in parœcia Klingnaw ex uxore sua Maria Feldmann filiam habuerit Annam nomine, quæ, cum circiter nata esset annos tres, in manibus pedibusque ingenti tumore correpta, graviter ægrotavit. Nihil profuerunt plurima humanæ artis remedia, quæ magnis admodum sumptibus adhibita ipsi sunt per annum integrum. Cum igitur omnia incassum abirent, post Deum et Mariam ad S. Leontium confugimus, infantem ipsi in Murensi monasterio devovimus et intra tres dies dolores imminuti sunt, tumor immedicabilis resedit, puella in pedes erecta est, et post breve tempus integræ valetudini restituta. Quoniam autem hoc totum merito acceptum referimus S. Leontii patrocinio, omnibus id quoque publicum testatumque voluimus. Actum mense Martio anno MDCLV.

B

Mulier membris inflata

155 Cum ego Catharina Fritz nata in Alsatia, et propter grassantis belli excursiones illinc exsulans, Wangæ in ditione Marchiæ Suitensis subsisterem, sub initium anni MDCL tanto tumore correpta sum, ut nec pedem nec passum movere possem citra vehementem cruciatum, sed omnino clinica per dimidium circiter annum lenimen et levamen exspectans, atque adhibitis nequicquam chirurgorum opera ac pluribus medicaminibus, domi me continere cogerer. Quapropter suaserunt mihi nonnulli, ut ad Badenses thermas me conferrem, credibile enim esse, mihi virtute aquarum, rectoque earum usu redituram pristinam sanitatem: quorum benevolo consilio obsequens, equidem surrexi membra admodum intumentia ac simul torpentia ingenti cum dolore sustuli, et Badense iter arripui. Dum illuc perveneram (quod ob gravem molestiam inflati corporis non nisi hebdomadis quatuor confectum fuit) absque ulteriore perquisitione aquis me commisi, et usa iis sum per dies quatuor continuos: ubi vero sanitatem me reperturam arbitrabar, infirmitatis incrementum potius offendi; propter accrescentem tumorem necesse fuit balneis abstinere, et pauperum valetudinarium subire. Dum isthic jam per hebdomades quatuor ægra decubueram nec aliud præter mortem expectabam, ad res varias cogitationem dirigebam, præsertim vero Muros ad sanctum martyrem Leontium, ubi sperabam fore, ut solatium et sanitatem recuperarem patrocinio sancti thaumaturgi Martyris.

C

sanitati restituitur.

156 Quare etiam atque etiam mox rogavi, ut Mellingam aveherer; quo, prout rogaram, deducta fui cum muliere altera membris capta: commorabar illic biduo, apud alios calamitatem meam deplorabam, et exponebam animi propositum, qui in eodem me confirmabant, et eo quidem validius, quod communi consensu pollicerentur fore ut, si illuc pervenirem, sanctissimi Martyris patrocinium re ipsa experirer. Quapropter certa a proposito non desistendi, iter usque adeo prosecuta sum, ut, quantumvis ingenti cum dolore, et acerba difficultate, locum gratiis illustrem attigerim, sancti thaumaturgi Leontii reliquias conspexerim, ejusque devota prece opem invocaverim. Obtinui autem, ut mihi ex aqua, in ejus honorem consecrata, balneum pararetur, quo dum quater usa fueram ac pedes valde tumidos laveram (res mira!) dolores imminuti sunt, subsedit tumor, pedes ac genua ad æqualitatem redierunt, verbo evidentissimam sanationem experiebar. Cum autem summa in spe ac fiducia erga S. Leontium perrexissem lavare in consecrata illa aqua, adeo viribus aucta sum, ut nihil mihi quidquam ultra deesse reputarem, sed sanam et integram memet judicarem. Cum igitur eximio huic Patrono meo de concessa per potentem ejus intercessionem tam mirabiliter sanitate gratam me omni, quo poteram, modo exhibuissem, vegeta illinc profecta sum uno die ad quinque horas, quæ ante uno die vix spatium unius horæ conficere poteram. Ut igitur insigne beneficium potentissima quiescentis illic sancti martyris Leontii intercessione mihi præstitum, omnibus illuc peregrinantibus innotescat, id ipsum ego superius nominata publice, ut jam relatum est, annotandum curavi, anno MDCLVII die IX Augusti. *Ita fere Germanice apud Pflegerum.*

D

E

Febri et morbo...

157 Jacobus Buel *(sic pergit modo Mayerus)* de Altendorff ex eadem Marchia Suitensi anno MDCLIX febre correptus est; ipsa vero febris in hydropisin abiit, ut adeo pedes et dimidia superioris corporis pars usque ad verticem ex humore maligno distenderentur, et ægrotus decem hebdomadis lecto affixus hæreret. Quamquam applicatis remediis et apertione cutis præfatus hydropicus humor effluxisset, malignitas tamen lethalis toxici ad sinistrum latus contracta, intercepto halitu, præsentaneam mortem intentabat. Intercessione tamen S. Leontii, quem in vota vocabant, ægrotus mortis periculo defunctus est, rupto apostemate et egestis ex ore octo vel decem sextariis puris ac sanguinis. Nec hic infirmitas miserum vexare cessavit; nam reliquiæ ejectæ tabis in ulcere, utut sanato, in aliud apostema exterius, nec minus dolorificum, nec minus periculosum coaluerunt. Repetierunt itaque, confirmaveruntque votum, et sanies, ut supra, successive æque copiosa emanavit, sine tamen spe per remedia naturalia sanitatem recuperandi. Jacobus, quamprimum per fractas vires licuit, voti exsolvendi causa ad Muros accessit, ac triduo, quo suæ peregrinationis conditiones explevit, ulcus obductum, ipse vero plena sanitate donatus est.

F

hydrops

158 Hydrope etiam anno MDCLXVI laborabat quindecim hebdomadibus R. D. Udalricus Spahr capellanus in Schonis *(loco Helvetiæ ad Limagum amnem)* ubi collegium illustrium domicellarum, ut de ejus reconvalescentia omnes desperarent. Parens ejus, Adamus Spahr de Pludentz, votum nuncupavit tam ad beatam Virginem Einsidlensem, quam ad S. Leontium Murensem, ut sanitati restitueretur, cujus voto adstipulatus est ipse ægrotus, superaddita sponsione, tantum ceræ in utroque loco offerendi, quod æquaret pondus sui corporis. Et sane hac sua sponsione tantum effecit, ut tunc affatim et liquido experiretur hydropicum detumescere affectum, ac postea totus convalesceret. Voto suo ipse capellanus sospes XXVII die Septembris anni supradicti satisfecit, glorificando Deum in Sanctis suis, *et, ut habet Pflegerus, præter allatam ceram offerendo tabellam votivam in perpetuam accepti beneficii memoriam.*

159 Mi-

exuberatio membrorum insanabilis.

A 159 Miserrima sane erat conditio puellæ cujusdam in Baar cantonis Tugiensis, Annæ Barbaræ Reythofer, in quam anno quinto ætatis inciderat. Extuberatio erat, quæ totum corpus occupaverat, et spiritum vitæ interceperat adeo, ut una die bis terque cum morte luctaretur; et quod mirandum est, dum in hoc tristi statu immutato tres integros annos versabatur, accrescente inferiore corporis parte, caput tamen cum superiore nihil incrementi suscepit, tamquam si exaruisset, tametsi spiritualibus æque ac corporalibus remediis succurrere parentes non omiserint. Donec pia mater, assumpta secum filiola, ad Muros ac S. Leontii sacra pignora accessit. Ibi cum coram ipso sacro corpore Martyris utraque devote oraret, filiola manum aridam protendit, ac movit; deinde in enervatum pedem erecta, incedere incepit, ac deinceps intra spatium quinque hebdomadarum tota convaluit. Die V Octobris MDCLXXI.

ubera male affecta curantur.

160 Anno MDCLXXX, cum Maria Ludi de Olta, quæ est oppidum in cantone Solodorensi, puerum feliciter esset enixa, ubera sua non tantum enormiter intumuere; sed lactis loco putidam ac B fœtentem saniem reddiderunt; ut adeo filiolum suum materno obsequio lactare non posset. Consulebat mœsta parens medicos, adhibebat medicamina congrua; sed incassum omnia. Divum ergo Leontium cum voto interpellat, atque ejusdem thaumaturgi Martyris interventu, eodem ipso die, quo votum fecit, detumuerunt ubera, et sanies in purum lac conversa fuit.

§ XII Membra enervata, debilia et contracta naturali vigori reddita.

infantes

Etiam *hunc § exordior ab instrumento Germanico, quod ex Pflegero Latinum feci.* Ego Joannes Kuechler Murensis hisce testificor, quod dilectus filiolus meus, cui Joanni quoque nomen est, manum utramque in eum modum habuerit contortam ac enervatam, ut judicio chirurgi, C artis suæ experti, humanis remediis curari non valeret. Ad Deum idcirco ac gloriosum martyrem Leontium animum intendi, et hujus piam opem enixissime flagitans, debiles pueri manus ejus reliquiis tangi curavi, ad coquendos illi cibos aquam illam consecratam adhiberi volui, firma cum fiducia, fore ut eo remedio enervata proles malo, alias immedicabili, liberaretur: uti reipsa contigit. Nam brevi post utraque pueri manus, et dextera quidem eodem ipso die, corroborata est, et paulatim integræ sanitati restituta. Anno MDCXLVII. Laus Deo et glorioso martyri Leontio.

membris contracti.

162 Magdalena Keller, uxor Nicolai Brunner de Ettiswyl in comitatu Willisau ditionis Lucernensis, filiolam genuerat sospitem. Sed vix dimidio a nativitate anno cœpit ægrotare, vires enervari, ac demum omnibus artubus contrahi. Afflicti parentes post adhibitas frustra medicinas, peregrinationes ad diversa sacra loca obierunt, sed sine effectu: cælo martyri Leontio honorem sanationis reservante. Nam pater, a piis ecclesiasticis admonitus, filiolam contractam liberiore jam fide, anno MDCXLVII, ejusdem S. Leontii patrocinio, cum voto obeundæ ad eum peregrinationis, subdit. Mira res valde. Filia, cum parentes votum peregrinationis complerent, quam alibi non invenerat, sanitatem in Muris integram recepit. Huic evidenti miraculo Adamus Lindegger, capellanus ad sanctissimum Sacramentum in Ettiswyl, hæc verba substernit: Sancte Leonti martyr Christi intercede pro nostra omniumque salute. *Eadem Adami verba etiam Latine exprimit Pflegerus.* *AUCTORE J. P.*

debiles

163 Non minore gratia divus Leontius auxiliatus est Joanni Nastberger de Mußwangen in Liberis Officiis; *(tractus est Helvetiæ in Argovia, quem etiam* Provincias liberas *alii appellant, ut superius dictum est,)* cum iste anno MDCXLIX, amisso nervorum vigore, manibus pedibusque debilis evasit. Is statim ardentibus suspiriis, votis precibusque ejusdem Sancti patrocinium imploravit, felici adeo successu, ut, cum peregrinationem ad sacras Leontii exuvias, quam voverat, exsolvisset, continuo a vinculis contracturæ absolutus surrexerit, sanus factus sit, et ambulaverit.

enervati.

164 Eadem nervorum contractio apprehendit Sybillam Meyer de Dengen in parochia Foro-Tiberiana, vulgo Kayserstuel, puellam trimulam, E eamque adeo misere tenebat, ut nec stare nec gradum facere, sed quadrupedis aut potius vermiculi instar repere tantum posset. Parentes tristissimo, quod quotidie oculis obversabatur, spectaculo supra modum, ut par erat, contristati, divum Leontium ad opem filiæ ferendam fideli corde et animo invocant, promissione facta, eum in Muris, loco suæ requietionis, venerandi. Nec mora, puella evidenter meliorari, respirare, atque ad sanitatem disponi comperta fuit. Quippe cum debilibus atque contractis artubus successive emollitis atque corroboratis integre convaluerit, atque VIII die Junii anno MDCXLIX a patre *(Rudolpho Meyer,)* domino parocho et aliis, deinde etiam in Muris monasterii patribus religionis incolumis fuerit præsentata.

naturalem

165 Margaritha Rinderlin de Abbatis-villa, vulgo Abtwyl, sola aqua, D. Leontii reliquiis benedicta, filiolam suam quadriennem sanavit anno MDCXLVIII. Cum enim dicta filiola ob enervatos pedes ad quartum usque ætatis annum nec stare, nedum incedere prævaleret, sperabat mater futurum, ut cum ætate eorumdem pedum vigor cresceret et augeretur. Ubi autem sua se spe decepi animadverteret, in angustiis, uti erat, F cogitare cœpit, anne fortassis prædicta aqua benedicta non incongrua foret debilibus pedibus confortandis medela? Assumit igitur aquam, eaque pedes infantulæ abluit, et admirabunda experitur, per solam hanc ablutionem filiolam, vel potius enervatos pedes naturali vigori restitutos esse.

vigorem

166 Alteri puellulæ trimulæ Annæ Luthart, *filiæ* Joannis Jacobi Luthart de Winterschwyl ex ditione Murensi, innocentium auxiliator Leontius æque magnam curationis gratiam impertivit anno MDCXLIX. Ad tertium usque ætatis annum nec stare, minus vero progredi poterat; quia non habebat in nervis vigorem: viribus adhæc toto corpore deficiebat potius, quam augmentum cum ætate capiebat. Parentes itaque, assumpta inter brachia matris filiola, ad ecclesiam et capellam S. Leontii pia cum fiducia contendunt, ibique piis precibus aliisque Christianæ devotionis operibus divo Martyri miseram prolem offerunt, commendantque. Domum suam deinde reversi, cum stupore conspiciunt, ut filiola se erigat in pedes, et, more infantium, ad subsellia manibus se tenendo progredi conetur. Ex quo magis ac magis

AUCTORE J. P.

gis accrescere corroborarique non destitit, usque dum cum corporis sanitate etiam pleno pedum suorum usu potita fuit.

recipiunt.

167 Triennem etiam puerum Joannem Wendelinum habebat Wilhelmus Lang *(ex Catharina Huober conjuge)* de Lucerna, qui ob membrorum debilitatem non solum pedibus niti aut procedere nequiverat, sed insuper toto corpore adeo emarcuit et exaruit, ut nec tangi, nedum portari potuerit. Supervacaneum erat præterea pharmacis voluisse mederi morbo, ut videbatur, penitus incurabili: ad fores igitur D. Leontii parentes petunt, quærunt, pulsant, ut suis meritis sibi solatium, puero vero salutem corporis impertiatur. Atque ubi sancti Martyris sacrata pignora anno MDCL die III Maii juxta votum, quod voverant, in Muris venerati sunt, extemplo et de die in diem ad vigorem et sanitatem puerulus rediit.

Mulier brachio,

168 Ad honorem, laudem et gloriam sanctissimæ Trinitatis, beatissimæ Dei Genitricis Mariæ, ac S. Leontii martyris, et peculiariter in debitam erga hunc grati animi significationem, verumque ejusdem apud Deum præpotentis pa- B trocinii testimonium, ego Anna Hertzogin, uxor prætoris in Sursee, præsentem picturam seu tabulam destinavi ad sacellum S. Leontii martyris in celeberrimo monasterio Murensi: quia communis iste miserorum Patronus peculiarem in extrema miseria opem mihi exhibuit. Gravi malo correpta eram in brachio, ita ut enervatum, emortuum, nullo usui idoneum, nulloque humanæ artis auxilio esset medicabile. Quapropter peculiari devotione et firma fiducia thaumaturgo huic Patrono votum nuncupavi, promisi peregrinationem ad sacras ejus exuvias et Missam ibidem celebrandam: dein aquam ad me deferri jussi, iisdem sacris reliquiis consecratam, hanc adhibui lavando enervi brachio, ipso momento mali levamen sensi, atque illius unici remedii usu brevi plane sospes et incolumis evasi. Ea occasione, dictam aquam porrexi alteri honestæ personæ, simili malo affectæ, quæ, cum pari modo eamdem adhibuisset, parem effectum consecuta est. Laus sit Deo sempiterna. Actum anno MDCLIV. *Recitatum jam testimonium, quod olim tabellæ inscriptum fuit, uti abunde liquet, desumpsi ex Pflegero et Latine exposui.*

C

et altera membris omnibus.

169 Languebat anno MDCLVI Maria Signer de Metzingen, cantonis Tugiensis, IV Junii, ipso sacro Pentecostes die, et languor sex hebdomadis lecto affixam adeo graviter affligebat, ut, contractis nervis, usu membrorum penitus destitueretur, et mediis etiam plurimis sanitatem recuperare non posset. Ad altiora igitur (quidni et certiora?) remedia inquirenda animum intendit, missa ad obeundam nomine suo coram reliquiis D. Leontii peregrinationem persona, cui specialiter in mandatis dedit, ut inter alia pia opera Psalterium Marianum devote oraret. Et ecce! Eadem hora, qua pia mandataria, ut ipsa redux postea asseruit, Psalterium recitavit, ægrota mirabiliter artubus suis adeo relevari se et roborari persensit, ut eodem adhuc die e lecto doloris exsurgens, manus ad actionem, pedes vero ad gressum extenderit, atque haud multo post vires cum sospitate integras recuperaverit.

puer item

170 Anno MDCXLVII Felix Spori de Undersiggingen in parochia Kilchberg *(Pflegerus scribit* Kilchdorff) comitatu Badensi, ex legitima sua uxore filium suscepit, Joannes Jacobus in sacro regenerationis fonte dictum, sed, novercante natura, curvis ac contractis pedibus misere adeo D constitutum, ut ad decimum usque a partu annum nec ambulare nec stare posset. Parentes vehementer attristati, quod etiam remedia applicata puero ad sanitatem non conducebant, ut de signis ac miraculis, quæ Deus per divum martyrem Leontium in Muris operaretur, multa circumferri audierunt, ad Muros ipsos, assumpto secum in urna portatili puero, properarunt. Ibi, cum adventassent, die tertia Maii, Inventioni sanctæ Crucis sacra, anno MDCLVII, puerum in præfata urna compositum ad capellam sancti Martyris deponunt, atque ad sacram confessionem faciendam se disponunt. Cum interea puer sponte sua et absque cujusvis hominis subsidio ex urna se erigit, expedit ac prodit, apprehensoque levi baculo, solus huc illuc progreditur, non parentibus solum, sed præsentibus plurimis in admirationem stuporemque raptis, ac Deum, ruentibus præ lætitia lachrymis, in Thaumaturgo suo glorificantibus. Ex die autem illo puer rectis firmisque pedibus tota vita stetit et incessit. *Instrumentum, cui puer Muros deportandus impositus fuit, Pflegerus Germanice* hulte *nuncupari ait; sed nullis eam vocem lexicis Germanicis insertam reperi: crediderim, ea indicari* sportam. E

171 Anna Bentz ex Sylva Hercinia novem annis pedibus capta, non nisi grallis innixa progredi poterat. Nihil illi profuere medicamenta; nihil levaminis capessebat in locis sacris, quæ peregrinando inviserat: donec, Deo mirabiliter disponente, ad Muros venit, ubi in festo Assumptionis sanctissimæ Dei Parentis Virginis, contentione ac instantia, qua potuit, maxima oravit, divumque Leontium in sacris suis reliquiis piissime venerata, obtestata est, ut sanitatem reciperet. Exaudita est eodem die, ac in testimonium veritatis grallis suis in sancti Martyris capella suspensis, sanis ac firmis pedibus exsurgens, exiliens et laudans Deum domum repedavit.

mulier,

172 Genuerat Joannes Ulricus Stoffer de Littau ditionis ac parochiæ Lucernensis ex conjuge sua Barbara Sager prolem, quæ, quo nescio, subitaneo casu, adeo pedum suorum usu iners facta est, ut et stare, et incedere, imo et sedere omnino nequiverit. Infructuosus erat frequentium medicaminum usus, quibus parentum solicitudo mederi quærebat. Ecclesiasticorum *(nominatim patrum Capucinorum, teste Pflegero,)* demum consilio ad corpus S. Leontii in ecclesia Murensi F devoto animo peregrinationem sacram instituunt, divi Martyris opem implorant, tibialia infantulo imponenda sacris ejus reliquiis benedici ac tangi faciunt: quæ cum, absoluta peregrinatione, proli præfatæ accommodant, statim robur nervorum in pedes diffunditur, infans ad standum et eundum se erigit; atque adeo integram pedum sanitatem brevi recuperat. Anno MDCLVII. *Parentes autem juxta Pflegerum in grati animi signum et accepti beneficii testimonium in sacello* S. Leontii *tabellam suspendi curarunt.*

et infans [illegible] sanatur

173 Anno sequente MDCLVIII Joannes Schreiber de Boswyl *(locus est haud procul Muris, cujus curam gerit ejusdem monasterii religiosus,)* ex gravi infirmitate adeo membrorum suorum usu destitutus est, ut nec cibum ori applicare manibus, nec pedibus niti aut ingredi valeret. Suadebant dilecta uxor, amicique ac vicini, ut de remediis naturalibus sibi provideret: tergiversatus ille, totam fiduciam in divi Leontii auxilium reposuit: Divus Leontius, inquiebat, optimus est medicus; nisi ipse me sanet, nemo mihi medebitur, et frustraneum erit applicare medicamenta

[illegible] rato.

A la. Ita ille, fideli, recto ac sincero animo. Ablegat igitur uxorem suam peregrinatum ad præfati S. Leontii reliquias, curat unam pro honore Martyris ac sua salute legi Missam, et de aqua ex reliquiis Sancti benedicta sibi afferri. Fecit uxor in sacra expeditione, quod jussa fuerat. Cumque Joannes de aqua partim hausisset, partim languentia membra abluisset, eodem die propriis ipse manibus cibos ori ingerebat, et post triduum e lecto solus se proripuit, et ambulavit in fortitudine aquæ illius usque ad Muros et capellam S. Leontii, ut pro ingente gratia grates rependeret debitas.

pedes intorti. 174 Ludovicus Muller de Mettau Lauffenburgensis ditionis filiam habebat *(Annam Muller,)* quæ duobus annis, utraque pedum planta inversa, id est, contra naturam retrorsum versis pedibus, antrorsum incedebat, dignum omnium commiseratione spectaculum. Parentes nihil omittebant, sive in cura sive in medicaminibus sive in precibus; repetitis etiam ad diversa sacra loca peregrinationibus, Deum divosque Cælites in vota vocabant, ut misellæ filiæ sanitatem impetrarent. Et quamquam voti damnati non fuerant, a sua B tamen spe non destiterunt. Nam Ludovicus una cum suis ad divum Leontium anno MDCLVIII contendit, eumque in capella sibi dicata, qua potuit contentione, fide ac instantia rogavit, ut sanaret filiam suam; completisque peregrinationis officiis, ad suos lares reversus est, nescius, quid interea filia sua actum sit. Cumque domus suæ jam redux appropinquaret, occurrit cum gaudio filia parvula, pedesque suos aliquantulum elevatos parenti commonstrat, in formam naturalem reversos, ac demum in amplexus patris ruit, ab omni ægritudine liberata, quam vicissim parens, teneris piæ lætitiæ offusus lachrymis, amplexus, Deum in sancto suo Leontio pleno corde et ore laudare non cessavit.

manus 175 Magdalena Stahelin, Ulrici Hubscher de Engen *(in diœcesi Constantiensi)* uxor, manuum mobilitate usuque capta, octodecim hebdomadis miseram agebat vitam, nullis remediis refocillandam. Advenerant interim messores, quos quotannis ad metendas fruges conducere consueverat maritus de Vilmaringen *(notatur in tabulis geographicis locus iste in Provinciis liberis prope Bremgartam)* qui super afflicta Magdalena miseC ratione commoti, suaserunt, ut divo Martyri supplex fieret, atque voto peregrinationis ad ejus sacra pignora se obligaret. Acceptat et sequitur illa consilium, promittit se eo ituram, si sanitatem recuperaret. Nec deficit diutius thaumaturgi Martyris auxilium: nam postera statim die, restitutis integro vigori manibus, sanata ad labores suos citra impedimentum exiit. Hoc miraculum contigit die V mensis Augusti anno MDCLX.

ac pedes 176 Quod S. Leontius præfatæ Magdalenæ operatus est in manibus, hoc præstitit Annæ Molin ex Cantone Solodorensi in pedibus. Ista ex infestis defluxionibus pedes habebat adeo misere contractos, ut vel standi vel gradiendi impotens, veluti in carcere catenis se constrictam, multo tempore domi continere debuerit. Remedia applicata ad nihil proderant, nisi quod dolores atque malum ipsum adaugerent. His igitur doloribus exagitata, præsidio ac subsidio S. Leontii in Muris se commendat cum promissione fideli, ut, si is sibi sanitatem suo interventu restitueret, ejus veneranda ossa inviseret, ac pro modulo coleret. Idem pene erat et votum emittere et sanitatem recipere: nam continuo ab omni pedum infirmitate liberata, ac penitus est sanata. Anno MDCLXII. *Auctore J. P.*

contracti 177 Hoc eodem anno Joannes Gutzwiler, de Derwiler in ditione principis Bruntrutani, octodecim septimanis ob pedum contracturam ad gradiendum standumque, imo et movendum inhabilis decubuit. Adhæc nec unguenta aut cataplasmata, quæ adhibebantur, proficiebant ad sanitatem, nec etiam sacra, quæ obire suo nomine jusserat, loca effectum desideratum operabantur. Dei demum providentia fæminæ cujusdam honestæ *(Evæ Eberin)* consilio ad D. Leontium animum et vota convertit, misitque statim ipsam mox dictam mulierem, ut ad sanctum Martyrem coram suis in Murensi monasterio reliquiis votum exsolveret. Interea Joannes, antequam illa a sua peregrinatione post octiduum regressa esset, pedibus in pristinum statum restitutis, convaluit. Unde illa redux Joannem salvum et incolumem admirabunda reperit.

ad statum naturalem perducuntur. 178 Circa idem tempus Verena, Henrici Baur *(et Elisabethæ Schreiber)* de Sarmenstorff *(haud ita procul Muris)* filiola, pedibus contracta, virtute divi Martyris gressum recepit integrum. E Voverant parentes capellam ejus repetita peregrinatione invisere, ac Missa legenda salutem filiæ deprecari, nec non tabella votiva ejus merita populo testata facere. Voto statim successit sanitas; nam filia recto pedum usu gressuque perfecto donata fuit. *Promissa tabella Muros allata fuit anno 1663 die* XII *Novembris; inscripta ei erat integra rei factæ series versiculis Germanicis, quos recitat Pflegerus.*

Juvenis eodem malo iterato percutitur et sanatur. 179 Anno MDCLXV Sebastianus Tieffenawer de Frigido fonte, vulgo Kaltbrunnen in toparchia Gaster, ex morbo manibus pedibusque contractus evasit. Cumque, emisso voto peregrinationis ad sepulchrum beati Martyris Leontii, statim fuisset sanatus, votum suum exsolvere distulit: ut adeo divina Nemesi disponente in pristinam miseriam deciderit. Ex quo mater afflicta, iterato voto, hortata est filium, ut denuo intensiore animo ad divum Martyrem preces emitteret pro restauranda sanitate sua. Acquievit materno consilio filius, et secundo interventu sancti Martyris totus convaluit.

alii ejuscemodi 180 Adveneral anno MDCLXVII, Deo mirabiliter iter dirigente, ad Muros Regina Reithofer, mulier cælebs ex Ehingen ducatus Bavariæ, F quæ ex convulsionibus adeo contracta fuit, ut non nisi supino corpore manibus pedibusque quadrupedis instar repere potius quam incedere posset; ac propterea de hospitali ad hospitale vehi ac deduci necesse haberet. Demum etiam ad hospitale Badense, indeque ad Bremgartense delata fuit. De Bremgarta ad beatissimam Virginem Einsidlensem iter intendebat. Sed quia diutius per terras heterodoxorum transeundum esset, suadebant civitatis incolæ, ut potius ad divum Leontium, in proxime adjacente Murensi monasterio quiescentem, se conferret, quoniam ipse pro solatio ejuscemodi miserorum hominum insignia patraret miracula. Horum consilium secuta Regina, ad Muros transfertur.

membrorum 181 Quo magis vero illa loco appropinquabat, eo magis spes et desiderium sanitatis crescebat in animo. Die igitur XXIX Junii ad portam basilicæ allata, præfato suo incessu repit ad confessionale, præprimis animam sacra Exomologesi expiatura. Dumque inibi confessarium præstolaretur intra octavam et nonam horam diei, visum est illi primitus, acsi frigida perfunderetur

totum

AUCTORE J. P.

totum corpus; unde etiam horror omnia membra incessit. Deinde vero vocem se audire autumabat, dicentem sibi: Surge, quia sanata es. Ad sacrum jamque tribunal itura, tentando, an verum esset, quod audire sibi visa est, erigit se, atque erecto jam corpore confirmatisque pedibus ingreditur, quamquam sui vix compos præ admiratione et gaudio; obstupescentibus, qui aderant ad Divina, hominibus, et cum muliere sanata Deum, divumque Martyrem collaudantibus. *Subdit Pflegerus, quod Murenses ad tollendam omnem fictionis aut fraudis suspicionem (mulier enim illic prorsus ignota erat) scripserint ad loca diversa, inquirique jusserint, an revera sic affecta fuisset, quodque plurium tum secularium tum ecclesiasticorum hominum, de quorum fide dubitare nefas erat, scriptis testimoniis confirmatum esset, verissima esse singula, nec umquam visam fuisse illam alio, quam supra exposito situ ac modo.*

defectu

182 Henrico Wild de Lucerna ex uxore sua Anna Maria Buttler anno MDCLXVII genitus est puer, a nativitate usque ad quartum ætatis annum contractus, et, quia ex remediis tam spiritualibus quam naturalibus nihil solatii cepit, vitam miseram fortassis in plures annos producturus. Ingens proinde cura tristitiaque parentes incessit: nec tamen hi animum desponderunt: sed puerum (*Cornelio ei nomen erat*) ex voto ad sacram divi martyris Leontii ecclesiam portari et offerri curarunt, superaddito voto altero, quod, si sanctus Martyr sanaret filium, ipsi iterato ad venerandum ejus corpus peregrinationem instituerent (*et insigne suæque conditioni consentaneum munus offerrent, ut habet Pflegerus.*) Non distulit Leontius adesse supplicationibus parentum, ex eo enim tempore membra omnia ad suum ordinem et rectitudinem coalescere cœperunt, ut modico temporis spatio integro omnium eorum usu potitus sit. *Evidens hoc fuisse miraculum, ait Pflegerus, et ut tale agnitum fuisse tum a vicinis tum a medicis omnibus.*

misere laborantes,

183 Petrus Frey in cantone Solodorensi ex utero matris (*Magdalenæ Mauter*) manibus pedibusque claudus ad quintum usque ætatis annum, nonnisi quadrupedum more humi repebat. Eum parentes, cum alia remedia non suppeterent, facto voto, in corbe dorsuaria ad ecclesiam Murensem bajulaverunt, ibi ex corbe exemptum in pavimento reposuerunt, ut miserando, uti dictum est, incessu ipse, spectante ac commiserante præsente populo, ad capellam sancti Martyris reperet. Ibi post paucas horas, admirantibus cunctis, in pedes se levat, et quamquam adhuc claudicando, ingreditur, duos pedes cereos, quos parentes offerre promiserant, ipsus ad crates ante capellam positos suspendit, et pedibus directis ad parentes, et cum parentibus, absolutis suæ peregrinationis et gratiarum actionis officiis, domum incolumis rediit. Anno circiter MDCLIV. *Subjungit iterum Pflegerus, quod idem Petrus Frey anno 1669 die tertia mensis Maii, annis tum natus viginti, Muris comparuerit afferens tabellam votivam, et jam relata coram rogatis testibus proprio ore confirmaverit.*

opitulante Sancto.

184 Nicolai Hausler (*et Evæ Schneunigerin*) de Aqua regia, vulgo Egeri, in cantone Tugiensi filius, ex defluxione maligna altero pede adeo cum doloribus intensissimis male habebat, ut chirurgi, quia aliis pharmacis medendo defecerant, non nisi succisione corrupti pedis medelam afferri posse dijudicarent, constituerentque. Tametsi autem parentes ad conservandam filio vitam, utut miserabilem, in crudelem ac perquam periculosam illam succisionem consenserint; prævalebat tamen spes ac fiducia per Cælites a Deo sanitatem filio impetrandi; cum votum sancto Leontio nuncuparunt ejus sacra in Muris veneranda pignora. Nec mora, adeo evidente effectu sanatio postulata adfuit, ut intra paucos dies puer totus consanuerit. Anno MDCLXX.

pueri

185 Magdalena Sidlerin (*Tugiensis*) domini Joannis Melchioris Herster legitima conjux duas procreaverat filias, alteram Mariam Gertrudem, alteram Mariam Regulam: utraque in primo flore, triennis enim erat una, altera quadriennis, viribus plurimum defecerat, utraque pedibus postea contracta erat ingenti parentum mœrore; maxime quia fatale malum artes medicorum omnes eludebat. Utramque igitur mater ex voto, quod fecerat, ad ecclesiam Murensem, et capellam sancto Leontio sacram affert, precesque intentissimas pro salute filiarum ex animo offert. Cum ecce! In ipsa capella ex ore ac nare prioris ingens absurdi puris copia effluxit. Posterior vero ab ecclesia ad hospitium cum matre digressa, multo majore vehementia, tantaque copia similem evomuit saniem, ut suffocanda esse crederetur. Sed gratia Dei et intercessione sancti Martyris, cum præfata sanie simul languor omnis abscessit, filiæque, receptis in corpusculis viribus, pedum etiam integro usu restaurato, convaluerunt. *Pflegerus rem peractam notat anno 1677.*

et similiter

186 Nec tacendum est de duobus aliis infantibus, qui pedum usu ab utero capti, nec stare, nec gressum dirigere poterant. Prior erat Josephus Leontius Casparis Glaus (*et Mariæ Salomæ Steiner*) de Schanis filius. Altera Henrici Scharer (*et Annæ Heuchlerin*) de Hiltisreiden (*in Lucernensi pago*) filia. Puer biennis anno MDCLXXIV, puella quinquennis anno MDCLXXIX ante reliquias D. Leontii in Muris, quo parentes cum prolibus suis ex voto se receperant, optatum pedum vigorem usumque adepti sunt.

recuperat

187 Joannes Ruoff de Kadelburg in parochia nobilis collegii Zurzachiensis (*Zurzach situm est in comitatu Badensi ad Rhenum flumen*) ex venæ sectione negligentius curata, tanta malignantium defluxionum abundantia est divexatus, ut, præter dolores intensissimos, manuum pedumque naturali usu penitus privaretur. Is remediorum, quæ frustraneo effectu adhibebat, pertæsus, ad S. Leontium vota precesque dirigit, ea conditione stabilita, ut, si ejus interventu sanus fieret, eum in Muris invisendi ac pie venerandi voverit votum. Et, extemplo amota omni debilitate ac contractura, incolumis evasit die VIII Februarii anno MDCLXXXIII.

§ XIII.

A

§ XIII. Variæ corporis partes, læsæ et gravibus doloribus affectæ, ad pristinum statum reductæ.

Variæ corporis partes

Ipso die primæ translationis reliquiarum S. Leontii *(puta* XV *Septembris anni 1647)* Anna Maria Huober de Jonen in parochia Lunckhofen *(inter Bremgartam et Muros ad flumen Rusam)* puella XIII annorum a doloribus pedis, decem hiatibus perforati, liberata fuit. Ibant parentes cum filia ad præfatam solemnitatem, et telam sacro osse beati Martyris tangi ac benedici fecerunt. Qua cum læsas partes colligassent, primitus ossulum minutum e vulnere prolapsum est; deinde vero majus, cum telam secundo imposuissent. Ex quo momento dolores diminuti, ipsa vero Anna Maria ab infesto malo brevi convaluit. *Addit Pflegerus, quod puellæ pater Henricus Huober, qui magnis expensis artem medicorum et chirurgorum sanandæ filiæ nequicquam adhibuerat, singula hæc coram parocho in Lunckhofen aliisque viris honestis testificatus fuerit.*

B

pessime affectæ

189 Ad eamdem solemnitatem aderat ex voto Johannes Renger de Zuffikon Bremgartensis ditionis, qui decem annis integris ob dolores tergi valde intensos dies noctesque nulla quiete perfrui, nedum laboribus victum sibi comparare potuit, cingulo, ut supra benedicto, lumbos constrinxit et a doloribus immunis evasit.

Eodem tempore Johannes Muller de Rordorff in præfectura Badensi ex vehementibus alterius pedis cruciatibus tribus annis, nonnisi sustentaculo nixus, miserum dirigebat gressum. Fama vero de miraculis divi Leontii percrebrescente, ipse excitus aliquoties ad Muros, ubi ejus sacrum corpus requiescit, invisit, et doloribus exemptus, sano pede ac gressu libero sancti Martyris meritis potitus est.

sanantur

C

190 Anno MDCXLVIII Casparus Roth, civis Willisoviensis in cantone Lucernensi, occulto quodam articulari morbo in utroque brachio integrum annum affligebatur, adeoque graves sustinuit dolores, ut diu noctuque requiem non haberet: adhæc neque sacra neque naturalia remedia quidquam levaminis operabantur. Die ergo prima Junii ex voto ad Muros venit, divum Leontium in sacris suis veneratus est reliquiis, et cum brachiis morbidis sacerdos cum benedictione sacrum reliquiarium applicuit, visum est illi, gelidum quemdam ferocemque turbinem ex utroque brachio erupisse, ex quo omnis languor dolorque evanuit.

Manus judicio chirurgorum amputanda

191 Dolor fere intolerabilis manum Burchardi Lang de Hemikon parochiæ Hitzkirchensis *(in quibusdam tabulis geographicis Helvetiæ* Hitzkilch *scriptum reperio haud procul Muris)* longo tempore occupaverat: incurabile malum censebant chirurgi, nec nisi mutilatione aut succisione manus amovendum. Verum Burchardus membro tantopere sibi necessario mutilari, ut par erat, tergiversatus, ad S. Leontium, præpotentem, ut sperabat, medicum vota direxit: Muros ipse accessit, et coram ejus reliquiis devote in genua procubuit, oravit, et statim remisso dolore manum sanam atque ad omne opus expeditam recepit. Anno MDCXLIX.

Auctore J. P.

brachium insanabile.

192 Nec dissimili virtute Joannes Jacobus Seller, ex parochia Buechenrein in cantone Lucernensi, sanatus est. Tres ille menses acerbissimos dolores in alterutro brachio sensit, non immerito formidans, ne contractura obrigesceret. Desperantibus de redintegratione brachii medicis, ipse ante sacros cineres thaumaturgi Leontii pro salute sua preces supplex et ex voto devote profudit; atque absoluta supplicatione domum reversus, continuo lenitis doloribus, cœpit convalescere ac brevi ad laborem et motum brachii coalescere, semper imposterum sospes. Anno MDCL.

ac manus item periculose læsa curantur.

193 Jacobus Kauffmann, filius Bernardi Kauffmann æditui ad S. Catharinam, cum magnæ molis truncum levare vellet, acus, quam vestibus infixam incaute gerebat, foramine tenus fracta intra manum penetravit adeo profunde, ut nulla arte extrahi potuerit. Ingens cruciatus, quem Jacobus exinde conceperat, stimulus erat ad implorandum S. Leontii martyris auxilium: cui se voto obligavit ad venerandum sua in Muris quiescentia sacra ossa, tam prospero effectu, ut, tametsi acum manui infixam octo hebdomadis circumferret, nihil tamen doloris amplius persenserit. Demum etiam acus absque hominis subsidio ac sine doloris sensu pone digitos prodiit ac decidit prima die Decembris MDCLII.

E

Pedibus infirmi

194 Verena Burkaert de Russenschwyl in parochia Auw *(diœcesios Constantiensis locus est, quem tamen in tabulis notatum non reperi,)* multo tempore pedibus laborabat, vacillabatque, nec sine difficultate ac dolore incedere valebat. Augebatur misera gradiendis conditio, cum quadam die ad ecclesiam parochialem Divinis astitura procederet. Subito enim eventu, amisso omnium membrorum vigore, procidit ad terram, tamquam manibus pedibusque contracta. In hoc miseriæ situ divum Leontium intentis ad cælum oculis animoque inclamat, votumque facit, quod quotannis, dum viveret, Missam ad ejus honorem legi curaret. Nec defuit ex tempore sancti Martyris auxilium opportunum; nam mulier, solidatis membris, surrexit, et cum sospitate gressum pristinum adepta fuit. Anno MDCLIII.

gressum recuperant.

F

195 *De Joanne Choll sequens testimonium, Germanici exaratum, perhibet Pflegerus:* Joannes Choll, natus in Schwaningen, parœcia curæ meæ commissa, vir bene Catholicus et honestus, proxime elapso anno acerbos et periculosos dolores in pedibus sustinuerat: hisce ut liberaretur, et optatam consequeretur incolumitatem, opem invocavit S. Leontii martyris, in Murensi ecclesia quiescentis, ac eo se voto obstrinxit fore, ut, si dolores cessarent et recte incedendi gratia ac pedum usu donaretur, in honorem et debitam erga sanctum Patronum suum grati animi significationem Muros peregrinaretur. Audi mirabilem Dei ac meritorum Leontii potentiam. Vix horæ pars quarta intercesserat, cum pedum dolores ita mitigati sunt, ut brevi post, absque fulcris subalaribus, quibus ante uti opus fuerat, et stare et sine molestia seu incommodo obambulare posset. Quoniam vero præfatus parœciæ meæ incola a me infra notato impense admodum et dimisse petivit rei factæ scriptum testimonium, quod in trina ad sacrum illum locum peregrinatione sua exhiberet, equidem justæ petitioni annuendum censui. Assero itaque et attestor fide optima, veritati esse omnino consona, quæcumque enarrata sunt. Datum

tum

AUCTORE J. P.

tum in Schwaningen anno MDCLVI die XXI Aprilis. M. Mathias Malabrerg, dicti loci parochus et decanus venerabilis capituli Stuhlingensis. Stuhlingen *collocant geographi in Suevia prope confinia Helvetiæ.*

Manus misere saucia,

196 Thomas Waller ex civitate Tugiensi, cum bellum religionis inter ortho et heterodoxos Helvetios anno MDCLVI exortum fuisset, fistulam suam bellicam exoneraverat; sed rupta et in frusta confracta fistula, sinistra manus, duobus digitis pene avulsis, media diffissa fuit, horrido, videntibus aspectu. Chirurgus artis suæ scientissimus, quem vulneratus ad redintegrandam manum vocaverat, remedia maxime congrua adhibuit, sed frustrato effectu; usquequo Thomas ille votum divo martyri Leontio nuncupavit. Tunc enim admota cataplasmata atque unguenta felicem adeo operata sunt effectum, ut manus usui pristino reddita præter spem ipsiusmet chirurgi, ad quemvis motum laboremque apta coaluerit. *Ita affectam fuisse manum, inquit, Pflegerus, ut omnium, atque in primis chirurgi judicio, ad pristinum statum reduci non posset remediis naturalibus.*

B

pes contractus,

197 Novennis puella Elisabeth Jacobi Brunner de Schongen filia legitima, cujus pes anno Domini MDCLX die XV Augusti intensissimis doloribus correptus, octo hebdomadis contractus pene emarcuit. Post remedia incassum adhibita, a patre divo Leontio cum voto commendata XI die Octobris, statim decrescentibus doloribus cœpit convalescere, ac IV die Novembris ipsa recto ac incolumi gressu cum parentibus in Muris votum explevit. *Subdit Pflegerus, miraculum hoc in parœcia Schongen (cujus situm non reperio, nisi forte* Schongau *designetur, locus in recentioribus tabulis notatus prope Muros) esse cuivis notissimum, et a patre in sacello* S. Leontii *appensam fuisse pictam tabellam die* XXV *Novembris anni supra nominati.*

femora vehementi ac diuturno

198 *Desiderantur apud Mayerum tria beneficia, Sancti nostri patrocinio attributa, et a Pflegero proxime enarratis subnexa, quæ in compendium redacta Latine expono : Fridolinus Fach, ruricola in Castris Rheticis, per menses aliquot urente apostemate seu carbunculo laborabat, adeo ut bis præ dolorum vehementia per dies tres quatuorve lecto affixus fuerit.* C *Consulueral personas varias tum ecclesiasticas tum seculares, at quæ ab ipsis præscripta sunt remedia, nihil profuerunt, quin potius auxerunt malum. Ad cælestem medicinam conversus, ipso die Pentecostes anno 1662 peregrinationem ad Murense monasterium arripuit, curavitque, ut altera similiter suo nomine institueretur ad beatissimam Virginem in Milla prope Danubium. Peractis peregrinationibus, non statim levamen assecutus est; semel et iterum ardentium dolorum vim sustinuit; nec tamen deposuit conceptam ante fiduciam : panno, aqua reliquiis* S. Leontii *sacrata tincto, circumligavit male affectum femur, et omni malo liberatus fuit.*

dolore

199 *Filius sexennis Melchioris Kuontz et Barbaræ Fischholtzer, conjugum in Wangen, loco Lucernensis pagi prope Sempachium, ex acerbissimis continuisque in femore doloribus vix ullam diu noctuque quietem carpebat; ejulabat lamentabaturque sine intermissione, et cum nullis, undecumque conquisitis, remediis cruciatus lenirentur, sic per integras triginta hebdomades decubuit; neque enim vel stare vel incedere valebat. Donec tandem parentes sese obligarunt voto peregrinationis in Muros, et Missæ sacrificii bis in honorem* S. Leontii *celebrandi. Mox emisso voto dolores diminuti sunt, eorum causa paulatim sublata est, et denique puer sanitate integra, ac pleno incedendi usu donatus est. Parentes ad majorem Dei gloriam honoremque sancti Martyris atque in accepti beneficii testimonium tabellam votivam hic suspenderunt die* VI *mensis Julii anno 1665.* D

ac pe[illegible] malu[illegible] restitu[illegible]

200 *Simon Kessler ex Marchia, præfectura Suitiensis pagi, summis cruciatibus affligebatur in altero pede : horum radix exterius quidem levis apparebat; attamen ejus naturæ erat, ut et medici et chirurgi, post multam diuturnamque impensam operam, de curatione desperarint, miserumque inde, ut rebantur, moriturum deseruerint. Hisce cum doloribus conflictatus per annos octo vel novem, divum* Leontium *invocavit, voto se obstringens peregrinandi ad Murensem ecclesiam ; et eo remedio periculum arcuit, desierunt dolores, antea acerrimi, et successit integra incolumitas anno 1665. Hæc Pflegerus, at multo fusius; audiamus denuo Mayerum.*

[illegible]

201 Exonerabat adolescens quidam sclopetum bellicum, et puella decennis Anna Bawwart de Bach seu incaute sive libere explodenti se objecit, a quo in femore adeo grave ad intestina vulnus accepit, ut cibus, quem sumebat per hiatum vulneris exiverit. Parentes, quos non tam tristis casus, quam filiæ interituræ discrimen reddebat solicitos, chirurgo curandam tradiderunt : hic vero, exactis in cura tribus hebdomadis, arte sua deficiens, mortis faucibus proximam dereliquit. Quia vero pia genitrix, Verena Jost, filiam divi Leontii intercessioni devovit, continuo lethale vulnus cœpit vergere ad sanitatem, coalescere et obduci, ut adeo non multo post omni periculo exempta convaluerit. Anno MDCLXV. E

[illegible]manus

202 Anno MDCLXVII die XIII Januarii Maria ander Matt *(uxor Jacobi Halter)* de Baar cantonis Tugiensis, cum ad colum sederet fila ducens, confracto scamno, cui insidebat, in terram prolapsa est funesto sane casu; nam fusus, quem dextera tenebat, in tria frusta dissiliit, quorum duo manum cum horribili cruciatu perterebrabant : et quamvis alterum majus mox extraheretur, alterum tamen nulla arte extrahi poterat, ut adeo XXVI diebus, extuberante manu cum brachio, intolerabiles fere dolores sustineret. Cum vero uno die iidem cruciatus fortius urerent, ad S. Leontium pro sua salute grandi affectu votum fecit *(peregrinandi ad ejus reliquias, offerendæque manus cereæ)* ex quo fusus, a carne solutus, facili negotio extractus; manus vero sex dierum intercapedine sanata fuit. *Addit Pflegerus, personas supra nominatas, puta ipsam Mariam ander Matt et hujus conjugem Jacobum Halter, rem, uti facta erat, enarrasse ac testatas esse loci parocho, domino Petro ander Matt, qui eam propria manu descriptam, subsignatam, ac sigillo munitam transmisit die* XXVII *Augusti anni supra nominati.* F

dolores [illegible] [illegible] tolluntur.

203 Ex eodem *Pflegero bina Germanica testimonia Latine interpretor :* Magister Jacobus Graff, de Abbatis Cella *(vulgo* Appenzel *pago Helvetiæ)* opificio sutor, mihi infrascripto optima fide exponit, quomodo anno MDCLXXVI in brachio dextero vehementes adeo dolores ac cruciatus perpessus sit octodecim hebdomadis, ut omnis quietis expers, atque ad quemvis laborem ineptus esset. Ea de causa sex medicorum opem imploravit, sed frustrato effectu. Post promissam vero et expletam peregrinationem ad gloriosum martyrem Leontium in Muris, ad aram sancti hujus Thaumaturgi

A turgi statim et prima quasi hora, usque adeo sibi melius esse advertit ac persensit, ut domum suam redux citra ullum impedimentum labores suos resumere ac perficere posset. Deo et S. Leontio martyri æterna laus sit et gratiarum actio. Datum in Abbatis-Cella die XVIII Augusti anno MDCLXXXII. Joannes Martinus Suter, loci parochus indignus.

strumæ in collo difformes

204 Harum latores Joannes Listicher et Catharina Wallmann conjuges parœciæ meæ Malters *(in Lucernensi pago)* coram me ac fide dignis testibus professi sunt, quod duæ eorum filiæ, quarum altera annis XIII, altera XI nata est, eodem tempore misere in collo supercrescente carne seu strumis afflictæ essent. Cum autem pro avertendo malo, anno proxime præterito, Muros ad gloriosi martyris Leontii reliquias ex voto peregrinati essent, ac jam reduces, telas et fascias ibidem consecratas afflictis partibus applicuissent, malum omne cum strumis ex collo evanuit, quam gratiam, salva conscientia, nemini acceptam referre queunt, quam soli Deo, qui gloriosus est in Sanctis suis. In Malters die XXII Octobris anno MDCXLIX. Joannes Henricus Fleischlin, indignus ibidem parochus.

B

disparent.

205 Strumæ non dissimilem carnis excrescentiam collo ferebat Margaritha Biber de Lostorff annis quatuordecim, quæ, postquam mulier divo Leontio votum nuncupasset, effracta cute et effusa sanie, absque alio remedio coaluit et disparuit. Anno MDCLVIII. *Locus hic nominatus non occurrit mihi in tabulis geographicis, nisi fortasse* Listorff *indicetur, vicus, ut apparet, prope Olten oppidulum Solodurensis pagi : sed neque scio, cur Pflegerus tum litteras, numero præcedente recitatas, tum hanc beneficii accepti brevem relationem subnexuerit ceteris relationibus, toto hoc paragrapho contentis ; cum sic recesserit ab observato pene ubique annorum et materiarum ordine.*

§ XIV. Varii submersionis periculo erepti, alii opinione mortui ad vitam revocati.

C

Puella a submersione servatur,

Anno MDCLIII biennis puellula, Anna Henrici Buttler ex Auw filia, in rivum, qui in molam influit, prolapsa est. Quod cum alia quadriennis *(ejusdem soror)* advertit, aviæ suæ ejulando renuntiat. Hæc vero sublevatis ad cælum manibus exclamat : O sancte Leonti, sub tuum præsidium commendo infantem ! Interim puellula currentis aquæ impetu protruditur intra aquæductus ac canales, atque adeo in hiatum, in quo mola volvitur, duro stratum lapide propellitur ; ubi a quærentibus inventa fuit, capite in lapideum pavimentum inverso ; sospes tamen meritis D. Leontii et incolumis. Distabat autem locus, ubi filia parvula aquis hausta fuit, ab extremitate aquæductuum pedibus CXLVI Canales, per quos puella rapiebatur, gravibus asseribus tecti, ut adeo moles corpusculi intumescentes aquas merito moraretur, vel ex his solis suffocanda. Extremitas aquæductus ultimi non habebat in latitudine nisi quinque pollices cum dimidio, id est, foramen multo arctius capite ipsius infantis. Lapsus aquæ XXIV pedes habebat in altitudine. Puella verso ad terram lapidi illisa decidit. Ex quibus circumstantiis magnitudo miraculi dimetienda est. *Singula hæc, sed fusius, ad exponendam insignis prodigii evidentiam, observat similiter Pflegerus, addens, quod puellæ pater in rei factæ perennem memoriam, debitamque grati animi testificationem depingi illam ac describi curaverit in tabella, quæ in sacello S. Leontii suspensa fuit anno superius notato.*

AUCTORE J. P.

puer aquis suffocatus et opinione mortuus reviviscit ;

207 Celebre est, quod anno MDCLV in Lunckhofen contigit. Joannes Jacobus, quatuor et dimidii annorum puer, Jacobi Lutz filius, puerili levitate patrem, rus petentem, inadvertenter secutus, ponticulumque, super profundo aquarum gurgite positum, incaute transgressus, decidit, totus paludi immersus, ut nihil sui videretur præter pileum superficiei aquæ supernatantem. Transierat forte fortuna civis Bremgartensis *(Christophorus Kappeler)* ad fratrem suum *(dominum Nicolaum Kappeler,)* qui parochiæ Lunckhofensis curam tum temporis administraverat, invisurus ; visoque pileo, prudenter suspicabatur, ne quis forte profundo gurgite haustus esset. Cum curiosius omnia lustrasset, vidit in fundo aquæ prona facie jacentem puerum, aquis suffocatum. E Convocati igitur, qui propius aderant, omne impendere studium, ut puerum aquis extraherent, signum vitæ e corpore merso elicerent, sed frustranea cura : quippe cum puer ultra duas horas in profundo hæsisset. Parentes supra modum attristati, D. Leontii opem in angustia animi inclamant, unaque peregrinationem ad ejus sacrum corpus vovent. Parochus vero, qui aderat ad triste spectaculum, rosarium ex attactu sacrarum ejus reliquiarum consecratum, collo exanimis pueri appendit : et continuo puer, tamquam e gravi somno excitatus, aliquoties profundo ac difficili halitu respiravit, ac statim postea ipse se in pedes erexit, et sanus atque incolumis redditus est parentibus, præ ingente gaudio teneras lacrymas profundentibus. *Subdo testimonium ex Pflegero Latine expositum ; sed, quia versio difficilis visa est, minus curavi vocum hincinde ac sensuum mutationes, dummodo rem ipsam ejusque seriem assequerer.*

auriga cum equis

208 Ego Joannes Jacobus Stahlin ex Millaw, profiteor, quod die XVI Novembris anno MDCLXV, cum quadriga ac servo meo Joanne Scharer in Alsatiam profectus, pervenerim in Nider-Ercken, locum dimidia hora dissitum ab oppido Sanctæ Crucis, ad Helelli fluvii, ubi altissimus est, eluviem. F Dum autem in Nider-Ercken pontem transivissem eo loco, ubi aquæ geminato brachio ingentem, et, quod equidem ignorabam, minime vadosum gurgitem exederant, tres anteriores equi in aquam delapsi sunt, ipseque famulus fuisset submersus, nisi alter auriga Rothenburgensis, cui nomen Waltero Holtschin, eum ex equo cito sublevasset. Viso miserabili casu, e curru desilui, et ex loris, temoni annexis, alterum resecui, alterum dissolvi, ut expediti equi natando emergerent. At hi ulteriore natatu progredientes, inter dumeta constricti sunt, unde eximere sese neutiquam valebant. Animadverso hoc secundo infortunio, equum validiorem, hactenus plaustro alligatum, dissolvi, et, alios liberaturus periculo, natando insecutus sum, assecutus vero et extricare eos conatus, rem esse comperi prorsus impossibilem ; imo ipse præsentissimum vitæ amittendæ periculum subii : collotenus quippe immergebar aquis, et solis pedum digitis sæpius inniti necesse erat, ne aquæ in os penetrarent. Adhæc a calcitrantibus contra me implicatis equis,

Auctore J. P.

equis, majus etiam, quam ab undis, discrimen imminebat.

mirabiliter submersionem evadit.

209 In summa hac calamitate majore infortunio jacturam feci vectarii equi, mihi pretiosissimi atque æstimabilioris reliquis simul omnibus: e conspectu enim sublatus est, et quo nesciebam. Statum meum tandem attentius consideranti, ac de vita mea et equis actum esse perspicienti, mentis oculi aperti sunt; tum primum cœpi de Deo cogitare, opem instantius implorare, polliceri tabellam votivam thaumaturgo martyri Leontio et peregrinationem ad Murensem ecclesiam. Obtestabar itaque enixissime Deum ejusque Martyrem, ut mihi in ista calamitate succurrerent: sicut etiam factum est. Mox etenim e dumetis exemptus, et ab equis sejunctus, ad terram mirabiliter evasi: vix autem elapso, quo ter Orationem Dominicam recitares, temporis intervallo, subsecuti sunt tres equi salvi et incolumes, desiderato dumtaxat validiore vectario, quem tamen similiter non sine prodigio recepi die postera. Propter tot tantaque beneficia hanc ego tabellam in honorem Dei optimi maximi et S. Leontii hic appendendam curavi, sic illum laudans in Sancto suo per secula. *Ita ille. Porro* Millaw *seu*
B Mullaw *notatum reperio in tabulis prope Muros; oppidum vero* Sanctæ Crucis *prope* Colmariam *seu* Columbariam, *urbem superioris Alsatiæ ad fluvium supra nominatum.*

Infantes aquis suffocati.

210 Alio tempore Ludovicus Kronenberg de Damersellen in comitatu Willisoviensi Lucernensis cantonis, qui agebat sesquitertium ætatis annum, XXV die mensis Martii, Annuntiationi beatissimæ Virginis sacro, in stagnum, paternæ domui adjacens, prolapsus est; quem cum diu conquisivissent, nec invenissent, mater tandem, Maria Meyer, curiosius in stagnum oculos conjiciens, vidit supinum in fundo prostratum. Quare, citato cursu, altius vociferando et ejulando totam viciniam complens, evocavit, ut puerulum aquis extraherent. Puer proinde mortuo quam viventi similior totus pallore suffusus, ad terram protractus *(a Jacobo Rhiner, qui primus accurrerat, uti scribit Pflegerus, quique eum capite ad solum inverso elevarat, ut ejecta, quam hauserat, aqua ad sensus et amissum rigorem reduceretur)* semihora jacuit absque vitæ præsentis indicio, et, uti indubie credebant, aquis suffocatus et emortuus. Pater
C Carolus Kronenberg interea voto se damnat ad invisendum et in sacris suis lipsanis colendum D. Leontium, thaumaturgum in Muris patronum, *(procurandum ibidem Missæ sacrificium, offerendamque tabellam votivam.)* Atque voto emisso puer primitus frendere dentibus cœpit, deinde membra distendendo oscitavit septies, et sic deinceps magis ac magis ad mentem et vires rediit, atque integre revixit et convaluit, postquam dimidiam minimum horam in aquis et aliam dimidiam extra aquam exegisset inanimis. Anno MDCLXXI. *Parentes autem, justa Pflegerum, votum persolverunt die* XV *Maii anno 1672.*

et, ut credebatur,

211 Leontius puerulus de Basenburen, Petri Moser *(et Catharinæ Bochsslerin conjugum)* filius, cum de more cum aliis *(in Bossweil, loco non longe Muris dissito)* ad rivi, qui in molam influit, ripam luderet, forte in rivum lapsus et impetu aquarum per aquæductum, quinquaginta duos pedes longum, abreptus et protrusus, tandem super rotam molariam in profundum et subtus aquas projectus et submersus est: ubi per unum circiter horæ quadrantem prostratus jacebat. Mater per filiam sexennem de tristi eventu edocta, statim ad D. Leontium votum pro salute filii
D emisit: *(promisit autem, teste Pflegero, peregrinationem ad Murense monasterium, Missam ibidem celebrandam, et tabellam votivam;)* atque puerum quæsitum in profundo hiatu reperit, caput vestimentis involutum, cætera mortuo similem. *(Advenerant illuc casu, uti narrat idem Pflegerus, dominus Kuon vir primarius in Waldhauseren, et Pancratius Schreiber, quorum ille ad ventrem pueri, jam aquis extracti, tandem aliquod vitæ indicium advertit, hic vero ex distento ejusdem ore vim magnam aquarum elicuit.)* Post dimidiam horam, veluti ex leni somno expergiscens, suique compos factus, sospes et incolumis sub oculi omnium comparuit, ac si nihil sibi quidquam adversi contigisset, citra ullam læsionem vel læsionis indicium. Anno MDCLXXV.

212 Anno MDCLXXVIII Ursula Blatner, biennis filia Nicolai Blatner *(et Annæ Egglin)* de parochia Beronensi *(Lucernensis ditionis)* in aqualiculum decidit, nemine advertente, et sub ipsis aquis mersa jacuit, manibus cælum versus protensis: donec juvenis quidam *(Jacobus Brengarter)* casu præteriit, et conspecta in aquis infante, contremiscens eam undis exemit, ac sexaginta et uno passibus domum retulit, ubi semihora frigidum cadaver sine vitæ signo jacebat. Postquam vero avia *(Maria Lucia Schoss,)* quæ supervenerat, neptem S. Leontio cum voto consecravit et commendavit, statim modicum clamorem, aut potius altum suspirium edidit Ursula, redditoque faciei colore rubeo, revixit atque convaluit. XXXI Augusti anno supradicto.

213 Sequente anno MDCLXXIX puer parvulus, Melchioris Widerkehr *(prætoris)* de Dietikon *(loco prope Bremgartam)* filius biennis Josephus nomine, cum in præter et ad molam fluentem rivum corruisset, ab unda vehemente impetu per canales super ipsam rotam ejectus et circumagitatus est, usque dum inter pavimentum lapidibus stratum et rotæ molam comprehensus atque adeo stricte compressus fuit, ut, si naturæ modum respexisse voles, actum esse de vita pueri affirmasses. Attamen postquam et quia parens, accepto tristi nuncio *(a Jacobo Widerkehr fratre suo, qui molæ rotam impeditam cernens, quid causæ esset, spectatum iverat, et infelicem infantis casum conspicatus, altum exclamaverat,)* et re propriis oculis conspecta, in angustia et afflictione S. Leontio cum voto *(peregrinandi Muros et tabellæ offerendæ)* filiolum sub tutela commendaverat, puer de sub mola multo labore extractus est sospes, absque vulnere non solum, sed absque vibice aut livore vulneris.

214 Anno vero MDCLXXX puella etiam biennis *(Barbara Schancker, filia Joannis Schancker et Elisabetæ Freyin in paræcia Gratzenbach Solodorensis ditionis)* cum ad labrum seu alveum, aqua oppletum, infantium more luderet, incaute præceps acta in et subtus ipsam cecidit aquam, nemine vidente. Post intervallum, cujus duratio incerta est, animadvertens quidam de domesticis accurrit, et puellam morti eripiendam e profundo levavit. Quoniam vero nec tunc, nec quatuor integris post horis, aliquod signum vitæ superstitis ediderat, parentes, facto voto, eam divo in Muris martyri Leontio obtulerunt, ac statim aqua, quæ hactenus in frigido cadavere cohibita ac retenta fuerat, copiose effluente, halitus cœpit meare libere, et continuo incolumis revixit.

215 Eam-

A *et puer vitam recipiunt.* 215 Eamdem gratiam intercessione beatissimæ Virginis ac S. Leontii habuit puerulus Leodegarius Studer de Lucerna. Casu is in craterem fontis collapsus est : ex quo a prætereuntibus post intervallum, quantum ignoro, extractus, integra hora cassum adhibitis fomentis, pro eliciendo vitæ indicio, exanimis fuit. Vota præsentes nuncupaverunt, alterum ad beatissimam Virginem in Wertenstein, alterum ad S. Leontium in Mure : ac postquam ad triste spectaculum superveniens avia *(domina Dorothea Schindler)* vota ratihabuit, statim puerulus emortuus dexterum aperuit oculum, atque ita vitam et integram sanitatem recepit VI die Junii MDCLXXX. *Hactenus Mayerus Pflegerum exponens, qui deinde subdit sequentia, quæ idem Pflegerus. certe omnia, novisse non potuit, utpote jam diu mortuus :* Vixit autem Leodegarius (cujus parentes Joannes Jodocus Studer et Maria Catharina Keller de gente patritia) usque ad annum ætatis LXXII, monachus factus in monasterio Murensi, in quo, post exactas omnium classium professuras, noviliorum magister, deinde subprior, ac demum B decanus seu prior conventus annis XVI præfuit.

In mediis aquis vir 216 Nec omitti debet singularis gratia, quam Gregorius Neff de Tuggen in Marchia Suitensi, a D. Leontio eodem anno percepit. Is cum circa festum S. Martini episcopi eques pontem ad Greinau transiret, atque in ipso ponte equo descenderet, fallente altero pede, subito de ponte in Limagum fluvium, qui postea in lacum Tigurinum se effundit, decidit, certo submergendus, nisi in ipso lapsu divum Leontium cum voto suppetias invocasset. Videbatur enim sibi ab aliquo per crines adeo firmiter teneri, ut, toto corpore aquis immerso, caput super undas semper attolleret; donec diu a fluctibus hinc et inde jactatus, a nautis ereptus, et incolumis ad littus fuerit evectus.

et mulier prod.... servantur incolumes. 217 Mulier phrenetica de Rheinfelda Kunigunda Solander *(uxor Martini Cotscher)* anno MDCLXXXI in præterfluentem Rhenum seipsam præcipitavit, atque impetu aquæ abrepta, jam jam hauriri vortice ac mergi cœpit. Cum eam videntes divi Leontii patrocinio cum voto commendassent, statim ex fluctibus emergens, C diu placide aquis supernatavit, donec ab emissis nautis in navim sublata, et ad littus est deportata, non a discrimine tantum, sed et phrenesi liberata.

§ XV. E sublimi delapsi et de vita periclitantes servati.

Et alta rupe Reverendus pater Athanasius a Castanea, monachus abbatiæ Engelbergensis Ordinis S. Benedicti *(in Subsylvania)* de scripto hæc fere verba testatur : Contigit in æstate summa, qua nives diffluere atque glacies indurata denuo apparere consueverunt, ut pater Ignatius postea abbas, tunc vero Philosophiæ professor quadam die [quantum memini anno MDCLII] recreationis ergo, me in socium assumpto, ambulatum exiret cum intentione Montem angelorum, sic dictum, qui proxime monasterio prominet, conscendendi. Quia vero a via ordinaria declinavimus, per longas ambages et anfractus ad rupem et præruptam ac lubricam glaciem devenimus, quam pater Ignatius absque horrore transcendit, et saltu ad altius supercilium se proripuit. Mihi vero horror incessit, situs loci terrorem incussit, omnibus artubus contremiscere, pedibusque vacillare cœpi : donec mediam circiter rupem, baculum manu tenens, attigi : ubi prolapsus, projectis manibus pedibusque, pronus magno impetu ad ima per decliva præceps corrui. Erat inferius horrida vallis, eratque obvia acuta cautes, apta corpus meum aut proscindere aut lethaliter vulnerare. AUCTORE J. P.

delapsus 219 In hoc periculoso rerum articulo bis terque JESU, MARIA ingeminavi, [verum ulterius ad profundum rapiebar. Dominus abbas, in eminentiore loco positus, eo clamore perculsus est, oculos in ima conjecit, et manifestum mortis periculum ipse advertit, quod equidem non apprehendebam, utpote cernere nequiens, quid infra me esset. Quapropter dexteram sustulit dominus abbas peccatorum absolutionem mihi impertiturus, tamquam jam in extremo vitæ puncto et in summo discrimine versanti. Et ita erat profecto. At vero omnipotens Deus rem totam E ad majorem S. Leontii martyris gloriam convertit. Etenim cum ulterius semper proriperer, ac tertio JESU MARIA inclamarem, et nihil proficerem,] tandem memoriæ occurrit divus Leontius, cujus imaginem, ejus reliquiis sacratam, e collo gerebam, et geram tota vita in grati animi tesseram, nihil amplius dicendo, nisi : SANCTE LEONTI! Quibus verbis vix enunciatis, extemplo jacui immotus, quasi ab aliquo in medio lapsu interceptus, tametsi multo declivior esset pars inferior superiore. [Horum spectator dominus abbas, miratus est valde, et summa mecum affectus est lætitia. Maxima sit et perennis S. Leontio martyri gratiarum actio.] *Hæc habet Mayerus, exceptis iis, quæ uncis inclusi, quæque ex Pflegeri instrumento Germanico desumpta Latine reddidi, uti et sequentem clausulam, quam ille prætermiserat fortasse brevitatis gratia.* Totum hoc ego P. Athanasius a Castanea sacerdos et professus Engelbergensis attestor, idemque reverendissimus dominus abbas speciatim et manu propria, si quis exegerit, attestabitur. P. Athanasius a Castanea professus Engelbergensis. F

220 Jacobus Kussenberg de Dottingen in parochia Klingnau *(oppidum est in comitatu Badensi)* faber lignarius, e tecto domus, altitudine trium contignationum, in terram corruit tam vehemente impetu, ut terra moli corporis cesserit profundius. In ipso autem lapsu divo Leontio cum voto salutem suam supplex commisit; atque ita, cui natura lapsus, vel cervicem, aut saltem membra confregisset, divi Leontii intercessione citra memorabile damnum integra membra sospes e terra levavit, surrexitque incolumis. Anno MDCLV. *et alter e tecto domus incolumes servantur.*

221 Oswaldus Strebel, molitor in hac nostra abbatia, die XXII mensis Decembris anno. MDCLVI in pistrinum descensurus, fallente pede, per scalam cecidit, dum ipsum pistrinum vehemente impetu cursum suum perficeret. Cecidit autem in ergatam, et inter pistilla intrusus ac compressus, horrendo situ diu hæsit, frustra suppetias inclamans. Humano igitur destitutus auxilio, cælum votis oneravit, *(Deum, beatissimam ejus Virginem Matrem)* et S. Leontium in vota vocavit, *(huic promittens fore, ut, si hoc præsenti periculo eriperetur, in honorem* *Aliis item in lapsu periculoso*

ejus

ejus aliquot preces recitaret, et offerret tabellam votivam.) Quo facto pistrinum subito substitit, usquequo miser e machinis se extricavit, et proripuit; atque adeo e præsentissimo vitæ discrimine liber et incolumis evasit. *In gratiarum actionem et perpetuam rei memoriam in tabella depingi ejus seriem curavit, atque appendi in sacello* S. Leontii, *ut sic quemlibet ad laudes Dei in sancto Martyre decantandas incitaret; prout subjungit Pflegerus.*

invocatus Sanctus.

222 Eodem currente anno MDCLVI die IX Julii Joannes Jacobus Huwiler de Auw, cum cerasa decerpturus arborem conscendisset, ramus, in quo stabat, confractus, ipse vero in terram altitudine aliquot sarissarum delapsus est, omnium opinione aut vitæ, aut saltem membrorum usu destituendus. Quia vero Jacobus inter labendum animum ac votum ad thaumaturgum Martyrem erexit, atque divi Leontii meritis, ut ut gravi impetu subjectæ humo corpus impegit, de terra illæsus atque incolumis surrexit.

ut pie creditur,

B

223 Graviore lapsu ruebat secunda die Octobris anno MDCLVIII Jacobus Schwendiman de Inweil in cantone Lucernensi. Ex altissima arbore poma collecturus, scalas duas, una non sufficiente, colligavit, arborique applicitam conscendit. Cumque operi suo intentus, nihil mali suspicaretur, scala superior, solutis, quibus inferiori colligata fuerat, funibus, in profundam terram cum Jacobo corruit: et quia mole hujus inferior in frusta confracta fuit, Jacobus in ipso lapsu a grandiore festuca, in femur penetrante, grave vulnus accepit, cæterum in nihilo læsus; quin et ipsum vulnus intra unius mensis spatium integre a chirurgo, non valde experto, sanatum fuit. Nam Jacobus patrocinio divi Leontii votis se obligavit, atque intensa devotione commendavit; cum cadens vitæ discrimen præ oculis habuit. *Nihil sane hic adeo mirabile occurrit, ut absolute dici debeat intervenisse divinitus auxilium.*

succurrit.

224 Anno MDCLXI puer XIII annorum de Huneberg Chamensis parochiæ *(juxta tabulas in Tugiensi pago)* Joannes, Petri Filliger et Barbaræ Buecher filius, in horreo ex alto in induratam aream spatio plus triginta pedum cecidit.

C

Nec tamen, (quia præsentes votum sancto Martyri nostro pro incolumitate emiserunt,) vel levem læsionis vibicem ex tremendo lapsu in corpore, vel sensit vel tulit. *Ipse dein cum parentibus promissam peregrinationem obiit die vigesima quinta Aprilis ejusdem anni, id est, die decima nona a lapsu juxta Pflegerum.*

Mulier ex lapsu

225 *Idem Pflegerus mox producit alterius beneficii testimonium Germanice scriptum, quod in Latina lingua ita fere sonat:* Anno MDCLXI die XV Septembris Elisabeth Vogel, uxor Jacobi Dossenbach ex Egonis-villa, altum conscendit, ut mergites trituratoribus dejiceret in subjectam aream: cum autem incautius labori insisteret, et pedem perticæ mergites sustentanti ulterius, quam par erat, imposuisset, præceps acta est, et ex altitudine duarum circiter contignationum prono capite in induratam aream impegit. Ex isto lapsu, ut facile intelligitur, tam misere læsit caput, ut in suo sanguine veluti immersa jacens, nullum vitæ superstitis indicium proderet. Sub idem tempus, quo casus ille accidit, ego infra scriptus loci parochus domum ejus pertransii, et quia lugubrem domesticorum ejulatum percepi, confestim aream, in qua sanguine perfusa mulier jacebat, ingressus sum, ut, quæ tristis hujusce ejulatus causa esset, perdiscerem. At mox misere in capite læsam et sanguine diffluentem absque ullo vitæ signo mulierem deprehendi. Præstolabar deinde ultra semi-horam, si forte sui compos fieret, atque sanctissimo Ecclesiæ Sacramentorum viatico communiri posset ad felicem transitum.

D

226 Verum post longam moram aliud nihil observare potui, quam quod unica vice traheret anhelitum; id observans sacro eam Oleo unxi saltem in pectore (quia ratione periculi aliter fieri non potuit.) Interea temporis maritum ejus Bremgartam ablegavi ad accersendum peritum chirurgum. At ille miserum dilectæ conjugis statum secum volutans, ad chirurgum longe peritiorem, nempe ad S. Leontium martyrem, animo conversus est, cui, tamquam benignissimo ac plane mirabili chirurgo, infelicem uxorem enixissime commendavit cum voto peregrinationis Muros, et tabellæ offerendæ. Cum autem accitus chirurgus, magister Hartmannus Seyler Bremgarta advenisset, et mulierem eo, quo dictum est, statu offendisset, post ulteriorem inspectionem advertit, ex lapsu etiam axillam ejus unam et brachium loco suo expulsa esse.

E

Verumtamen neque axillæ neque brachio, in sedes suas compellendis, manum admovere voluit propter nimiam debilitatem decumbentis; omnino etiam existimabat, in diem crastinum non supervicturam. Cum vero postero mane ad eam ego rediissem, ingens divinæ omnipotentiæ miraculum per intercessionem S. Leontii in ipsa patratum comperi: quandoquidem plene et mentis et loquelæ compos, peccata confiteri et verum Redemptoris nostri corpus ac sanguinem suscipere valeret. Dein paucos intra dies incolumis et sospes evasit, absque difficultate incedere potuit, et sine incommodo quoslibet labores domesticos obire; laudabatque Deum, mirabilem in Sanctis suis. Huic ego relationi in subsidium veritatis subscripsi, eamdemque consueto meo sigillo muniri volui. Mathias Honegger testor, ut supra. Egonis-villa *vulgo* Egenweyl, *haud procul distat Bremgarta, uti ex relatione sat intelligitur.*

227 Michael Luthart de Merischwand *(Lucernensis ditionis)* et ejus filii *(Philippus et Rudolphus)* currum a tribus bobus et equo tractum, in sylvam comitabantur, ligna pro usu domestico allaturi. Erat proxime clivus frutetis ac spinis horridus, in subjectam voraginem se protendens.

F

Jumenta igitur subito in furorem acta, ad præfatum clivum facto impetu se præripiunt et per declivum cum curru ad ima volvuntur in certam perniciem. Michael inter ea divo Leontio supplex votum sacrat, quo meruit, ut meritis Martyris jumenta cum curru illæsa denuo ad superiora cum gaudio ac gratiarum actione fuerint reducta. Anno MDCLXIII die XXII Februarii. *Pflegerus historiam hanc, quam sine evidenti miraculo non contigisse fuse comprobat, in tabella depictam et publice in ecclesia Murensi expositam fuisse asserit, et dein subdit testimonium alterius beneficii, quod e Germanico Latinum feci, ut sequitur.*

228 Notum sit omnibus, quod die XIII Junii anno MDCLXVII in civitate Tugiensi, cum novæ ædes exstruerentur, octo fere annorum filiolus meus, dictus Carolus Josephus, inter alios pueros lateres subministrans, solus tandem relictus fuerit in scalis altis et gravibus, quibus in incendio aut similium ædium exstructione uti consuevimus, quibusque transferendis tres quatuorve requiruntur homines. Cecidere interim scalæ, et his ipse usque ad medium circiter lapsum

A sum in trigesimo secundo gradu adhæsit, bis Jesu Maria inclamans, easque simul dimittens, prono pectore in altum palum querceum, dein in acervum lapidum cecidit, et opinione mortuus sublatus est. Dum infelix iste casus contingebat, ego domi me continueram, at mox accurrenti vir quidam, puerum brachiis gestans, absque ullo vitæ indicio, et tamquam omnino exanimen obtulit: in hoc luctuoso casu, cum me subduxissem, filium meum Deo, sanctissimæ Dei Matri, Virgini Mariæ in Einsidlensi et S. Leontio in Murensi ecclesia optima fide ac fiducia devovi. Sub hæc statim præsentis vitæ signa edidit, et ita convaluit, ut die postero plena sanitate denuo frueretur, nullo adhibito remedio: vena dumtaxat ei aperta fuit ex cautione, si forte quid mali lateret in sanguine. Horum ego Melchior Brandenberg pueri pater et alii plures homines probi, qui et ipsum lapsum et ingens prodigium coram conspexere, testes sumus.

Mulier gravida horrendum in modum læsa.

229 E scala similiter *(sic prosequitur Mayerus.)* anno MDCLXVIII die XXIII Maji proruit Catharina Weber, de Lachena Marchiæ Suitensis, Andreæ Schwieter opificio restionis uxor fœta, B atque in adsitam machinam, qua stupa parari solet, incidit, quæ dimidiam fere ulnam in ventrem, quod dictu æque ac auditu horrendum, penetravit, ictu matri utique ac fœtui lethifero, nisi præservativa virtus divi Martyris vim mortis compescuisset. Nam mulier inter cadendum voto se obstrinxit, ut S. Leontii ossa in Muris veneratum iret, si sibi ventrisque fructui vitam servaret. Servavit equidem suo interventu utrumque thaumaturgus Auxiliator: et mulier post exactas adhuc decem hebdomadas fœtum enixa est sospitem, quem in honorem ac memoriam sancti Intercessoris Leontium in Baptismo nominavit. Huic miraculo fidem fecit Casparus Scriba, sacræ Theologiæ doctor et parochus in Lachen, testis oculatus. *Verba Germanica dat Pflegerus, atque ita sonant Latine:* Hæc ita esse, ego, qui propriis oculis non sine summa admiratione casum istum conspexi, et de lapsæ mulieris incolumitate desperavi, attestor Casparus Scriba, doctor Theologiæ et parochus ibidem.

Vir in mortis agone constitutus, incolumes evadunt.

C 230 Joannes Keller de Schmarcken, assessor fori municipalis in comitatu Utznacensi, cum absoluto senatus-consilio e curia abiret, a summo scalæ ad imum per gradus et gradus corruit, indeque in cubile delatus, vitæ ac sensuum expers jacuit per integrum horæ quadrantem: donec incassum adhibitis spiritibus ac fomentis, quæ apta erant ad proliciendos vitales spiritus ac sensus, septem, qui aderant, homines unanimi consensu præfatum Joannem D. Leontio commendaverunt, addito voto, quod omnes irent peregrinatum ad ejus sacra pignora, si vitam suis meritis ac sensus impertiret, quatenus saltem Christiano-Catholico more per sanctissima Sacramenta ad piam mortem disponi ac provideri posset. Continuo enim vitalis color rediit, rediit respiratio, et apertis oculis, is, qui mortuus fuerat, aut saltem cum vicina morte luctabatur, reviviscere cœpit, atque in diem crastinum salvus fuit et incolumis. Supradicti vero homines die XIII mensis Martii anno sequente MDCLXX in Muris vota sua reddiderunt, ac superius scripta sacramento affirmaverunt.

231 Sed revertamur ad annum priorem MDCLXIX, quo virtus divi Martyris in conservatione parvuli singulariter enituit. Puerulus quidam *(Ursus nomine)* Adami de Arch ex Neuendorff cantonis Solodorensis filius, incaute asserem, calcariæ adhuc effervescenti superpositum, transire currendo tentabat: verum cæspitante pede, corruit, ferventi calci capite ac toto corpore genuum tenus immersus. Post intervallum temporis patrinus puerуli, cum eum amplius non videret, anxia nec inani suspicione provocatus accurrit, et solos pedes e calce protensos aspexit. Tum vero misericordia commotus, manibus oculisque in cælum erectis, in genua procubuit, votumque fecit *(peregrinandi)* ad S. Leontium *(in Muris offerendæque tabellæ,)* ut puerum salvaret: allatoque deinde ligone, corpusculum, hominum opinione ex ardore calcis exustum atque consumptum, extrahere occepit, ac puerum vivum et illæsum, stupentibus omnibus, parvo labore extraxit, unis exceptis ocellis, quos puerulus tribus diebus ac noctibus præ doloris magnitudine aperire nec volebat, nec valebat; plenus doloribus et quietis expers. *(Addit Pflegerus, advocatum fuisse magistrum Joannem Studer, chirurgum valde peritum: at hujus industriam hic parum profuisse, quandoquidem puer præ doloris vehementia totis viribus impediret, quominus vel* E *manus vel aliud quidpiam oculis admoveretur: iidem autem dolores ita miserum torquebant, ut toto triduo cibum omnem respueret, utque proinde timeretur, ne cum visu etiam vitam amitteret.)* Renovabant igitur parentes votum a patrino emissum, superaddito altero, ut Missa legatur ad divi Martyris reliquias. Erat hora diei quasi septima vespertina, qua promissio voti facta fuit, et ab illa hora puerum placidus somnus occupabat, ad sequentis diei septimam matutinam protractus; qua hora puer evigilans esca refici petiit, apertisque oculis, plus quam antea claris, adstantes parentes et alios præsentes aspexit, sanitati ex toto restitutus. Ita præter plures alios attestante R. D. Francisco Stephano Haffner, parocho in Neuendorff. *Plures inter testes, præter parochum, pueri parentes et supra dictum chirurgum, nominatim exprimit Pflegerus Ursum Heini, memoratum ejus patrinum et Mariam Olterin, quæ infantem similiter ex sacro fonte susceperat.*

Auctore J. P.

Infans prodigiose servatur, et oculorum malo liberatur.

F

§ XVI. Varii plaustris et rerum gravium mole oppressi ac protriti, vulneribus et mortis periculo liberati.

Os confractum sponte coalescit;

Advenerat anno MDCXLVIII ex voto Fridolinus Naff de Ifenthal prope Lauffenburgum *(ad Rhenum fluvium)* ex parochia Kensten, qui anno ætatis XX, ab incisa quercu oppressus, abrupto crure graviter vulneratus est. Pro cujus redintegratione parentes frustra in chirurgos omnia sua disperserunt, ad egestatem redacti. Cum autem preces suas funderet coram sacro D. Leontii corpore, crus abruptum tantum edidit fragorem, ut non ambigeret, etiam matrem *(Margaretam Bachhoferin)* cum aliis adstantibus audivisse. Ex quo dolor cœpit imminui,

AUCTORE J. P.

nui, os confractum sponte conjungi ac coalescere, absque humano auxilio ita pes constabiliri, ut recto gradu, acsi mali nihil sustinuisset, postea incesserit.

juvenis plaustro graviter onusto

233 Nicolaus Luthard, juvenis ephippiarius in Auw, cum sui similibus stabat secus viam, qua tunc plaustrum vini, habens amphoras undecim, advehebatur, sed sociis abscedentibus, ipse incaute perstitit, ut ab equo humi protrusus rotæ medio corpore succubuerit, et quod admireris magis, rota cum integra vini mole super juvene substitit, utique ferreum etiam pectus effractura. In hac necessitate vitæ prostratus juvenis, erecto ad divum Leontium animo ac voto, salutem suam eidem Martyri committit eo felici eventu, ut, cum rota citius ac fieri potuit, subduceretur, ipse salvus et incolumis de terra surrexerit. Anno MDCL.

ac puer jumentis et aratro protriti absque læsione;

234 Cum anno MDCLX Joannes Udalricus Meyer de Birchi (*vico Muris distante dimidio circiter milliario*) aratum exiret, jumenta, id est, boves et equi, improviso in rabiem exardescentia, sus-deque omnia verterunt, puero filio Joanne Casparo, qui uni pro more insederat, sub pe-
B dibus suis prostrato ac conculcato; qui etiam aratro, quod trahebant, substratus, ferreis acuminibus misere dilaniatus fuisset, nisi lorica fidei ac fiduciæ in divum Leontium crudelem lanienam præpedivisset. Nam Udalricus pater, cum vidit filium de vita periclitantem, ad vota confugit, (*peregrinationem ad Murense monasterium et Missam illic legendam pollicitus est,*) quibus sanctum Martyrem vocavit in auxilium. Impendit enimvero opem suam postulanti, et puer filius, tametsi vestimenta ejus lacerata fuerint, ne hilum tamen in corpore aut cute læsus, omni periculo feliciter defunctus est.

vir item curru

235 Sub medium autumnum ejusdem anni MDCLX Andreas Koch, de Weyden parochiæ Egon-villanæ, cum curru rapas domum deduceret, ac currus propter declivitatem viæ ruinæ impenderet, ipseque inclinatum currum sustentare præsumeret, fortior onusti currus moles cecidit, unaque Andream oppressit tanta vi, ut, postquam de sub curru extractus est, ejus corporis forma humo impressa conspecta sit; ipse
C vero ab omnibus vita emunctus habitus, quoniam nullum spirantis vitæ indicium in eo inventum fuit. Vocatus etiam parochus Mathias Honegger, cum sensibus ac vitæ spiraculo carentem invenisset, hortatus est adstantes, ut secum divi Martyris opem implorarent, quatenus saltem tantum vitæ spatium misero homini a Deo exoraret, quoad sanctis Sacramentis ad Christianam mortem provideri posset. Mira res! Vix parochus nomen S. Leontii, et vota, quæ fecerat, enunciavit, cum homo, ut supra oppressus, tanta edidit signa vitæ reducis, ut a peccatis absolvi, et sacro Oleo inungi potuerit. Post hæc vero ejusdem Martyris meritis (*nec aliis usus remediis*) non tantum mortis faucibus ereptus, sed integerrimæ sanitati restitutus fuit; quod, attestante chirurgo (*Bremgarta illuc vocato etc.*) affatim gnaro, citra præstantissimum miraculum evenire non potuisset.

et puer arbore protriti et pro mortuis habiti, sanitatem recuperant.

236 Alio tempore, nempe anno MDCLXIII, Adamus biennis filius cum patre Casparo Muller de Villmaringen (*in Provinciis liberis*) ac duobus aliis fratribus natu majoribus exierat in campum, ubi pater cerasum crassam ac præaltam serra dividebat; Adamus vero arbori secandæ, periculi ignarus, insidebat. Cumque truncus jam dissectus volveretur, corripuit insidentem, atque obruit cervice tenus, quo situ jacebat, donec a D parente, qui S. Leontio votum pro filio nuncupaverat, et fratribus ingenti moli subtractus fuerat, quamquam opinione præsentium vita exutus. Post modicum tamen præter spem oculos aperuit, atque pro refocillatione lacte materno potatus, intra semi-horam stetit et ambulavit; exactis vix duabus horis, cum aliis infantibus, acsi nihil incommodi sibi umquam evenisset, lusit atque discurrit: evidenti utique divinæ bonitatis, atque meritorum D. Leontii miraculo.

Puer [illegible]

237 In honorem sanctissimæ Trinitatis, Patris, Filii et Spiritus sancti, beatissimæ Virginis Matris Dei Mariæ, ut et præpotentis patroni S. Leontii martyris, ego infra scriptus testor, quod die tertia mensis Novembris anni MDCLXIII in Ottenhausen parœciæ Hochdorff ingens prodigium contigerit quinquenni circiter puero Petro Lang nomine. Etenim cum memoratus Petrus in pistrino, ubi nuclei oleo exprimendo conteri consueverunt, propius accessisset ad axem, quo tudiculæ agitantur, ille puerum corripuit, atque magna vi secum deorsum pertraxit, ut adeo necesse esset, eum ab ingentis molis querceo axe conteri ac pe- E rimi, nisi ancilla, nomine Maria Schmid, Petrum, emisso voto, commendasset S. Leontio Murensi martyri. Simul ac enim illa votum enunciaverat, sponte sua absque humano adminiculo axis e loco suo recessit, et spatio unius facile ulnæ submotus est, adeo ut hinc etiam rota substiterit et puer extrahi potuerit, qui adeo sanus et incolumis inde evasit, ut sponte, absque ullo auxilio, domum abierit.

ut cert[illegible] debetur.

238 Cum autem accurrisset Joannes Weiss, ad quem pertinebat pistrinum, atque axem loco motum conspexisset, non potuit mirari satis, quoniam magnitudo et gravitas exigebat viros ut minimum quatuor aut quinque robustos ac vectibus armatos. Ita mihi rei gestæ seriem, interposito jurejurando, retulerunt personæ tres probæ ac fide dignæ, Joannes Weiss, Maria supra memorata famula, et domicella Anna Nuolman: ego vero mei muneris esse duxi, eam fideliter ad æternam memoriam honoremque et gloriam Dei ac S. Leontii martyris litteris consignare sigilloque meo communire. Actum in Hochdorff die XIV Februa- F rii anno MDCLXIV. Joannes Grundler plebanus in Hochdorff. *Locus hic, unde testimonium, quod ex Pflegero Latine transtuli, Muros destinatum fuit, notatur in Lucernensi ditione inter Sursee et Sempach.*

et alius pu[er] [plau]stro gravi onusto,

239 Alius puer novennis, cum parens Adamus Stoll de Esch (*in Provinciis liberis*) fimum curru, a quatuor equis et septem bobus tracto, per viam angustam educeret, in angustiis ipsis ad terram et sub currum lapsus est, ut rota currus anterior cum tota fimi mole per medium ejus volutaretur corpus (*et nemo miserum casum cum horrore intuentium, non judicaret, puerum contritum esse ac mortuum, ut ait Pflegerus.*) Tremefactus parens voto (*peregrinandi Muros*) sanctum Martyrem invocat, cujus meritis puer e terra sublatus, post horæ quadrantem incolumis, suo agitandi jumenta officio functus fuerit. Anno MDCLXVI.

ac vir [illegible] obtenta [illegible] incolumi[tate]

240 Anno subsequente MDCLXVII die VII mensis Octobris Adamus Satler de Muswangen parochiæ Hitzkirchensis, cum pro ædificando sacello novo pumices erueret, subito a labentibus desuper terra et saxis oppressus, pedeque per medium fracto, sub mole complicato corpore constrictus,

a

Auctore J. P.

A a nemine videri poterat, *(et quamvis mille vitas habuisset, ut scribit iterum Pflegerus, mortem humano modo haud evasisset.)* Sed quia imminente, ut dictum est, periculo interitus voto se sancto Martyri obligavit, industria virorum accurrentium e ruina extractus atque, quod nemo credebat, mortis faucibus ereptus fuit, non tamen omni periculo : nam cum Adamum sic erutum e fovea deportarent viri illi, advolvitur contra ipsum Adamum ingentis molis saxum ad certum interitum, nisi denuo ad S. Leontium vota duplicasset : vix enim voverat, cum saxum ad aliam partem mirabili prorsus motu declinavit et Adamum intactum reliquit.

infans delapso ligno lethaliter percussus,

241 *Omisit Mayerus, quæ ex Pflegero in compendium reducta subjungo : Anno 1668 die* XII *Augusti in vico Bligenstorff Tugiensis ditionis, dum Joannes Schicker cum trienni filiolo Joanne Casparo sub stillicidio horrei subsisteret, medios inter ex improviso delapsi sunt tres lapides, atque insuper e lignis tecti unum, quod triginta tribus libris grave puerum ad tempora percussit ac solo prostravit. Sublatus nihil vitæ superstitis indicabat;* B *monuerunt autem, qui aderant, terrore perculsum parentem, ut puerum S. Leontii patrocinio devoveret; ipseque salubri consilio obsecutus, post moram non diuturnam, desperatum filium recepit vivum et incolumem planeque illæsum, si maculam excipias, quæ relicta est ad tempora.*

et vir curru rotis protritus et exanimis convalescunt.

242 Valentinus Thoni de Pfeffikon, præfecturæ S. Michaelis in ditione Lucernensi, infelici casu sub currum vario lignorum et fruticum genere prægravatum prolapsus est, *(quando in descensu montis instrumentum, quo rotæ continentur, uti intelligo ex Pflegero,) inopinato solutum est, currusque cum tribus equis magno impetu ad fundum abiit,)* ut duæ rotæ supra pectus suum volverentur, ipse vero veluti exanimis jaceret absque vitæ indicio. Demum vero, cum alia remedia non conducerent, homines, qui aderant et quorum intererat, facto voto, S. Leontio sic contritum consecrarunt, et extemplo, quasi e mortuis resurgens, ipse, nemine sustentante, domum repedavit, et intra paucos dies a minutis quibusdam læsionibus sanus evasit.

Alii

243 Non valde absimili infortunio Josephus Jung, *(privignus Joannis Jacobi Widerkehr,)* de Waltenschwyl parochiæ Boswilensis C *(in Provinciis liberis)* interventu divi Martyris periculo feliciter defunctus est anno MDCLXXIV die XXVIII Martii; cum, fratre suo Henrico jumenta minante, ipse plaustrum fimi sequeretur. Nam, cum colliculum quemdam conscendissent, currus onustus subito retrorsum ad ima veloci impetu raptus, Josephum primitus subvertit, ut rotis super pedes ejus ultra orbitam protensos volutis, etiam pedibus jumentorum conculcatus fuerit. Verum, facto voto ad thaumaturgum Martyrem, ex evidente corporis ac vitæ discrimine, evidente miraculo incolumis et salvus surrexit.

variis hujusmodi

244 Anno MDCLXXIX puella sesquitriennis Verena Wurmann *(ex Buntzen in Provinciis liberis)* rota currus correpta, prostrataque, ac demum a rota ipsa pectore tenus oppressa fuit. Et quia currus substitit, frater puellæ Joannes elata voce aurigam, nihil animadvertentem, interpellat. Qui citato cursu advolat, et puellam ab interitu liberare, qua potuit industria, contendit. Videbatur illa primitus esse enecata, quia tamen pedem movebat, auriga ille Lucas Abbt in vota ad divum Leontium animum ac linguam resolvit *(rotamque, quanta potuit celeritate et lenitate, semovit)* et continuo puella in pedes ipsa se levavit, et cum fratre suo Joanne salva, et sine ullo stigmate domum suam rediit.

malis

245 Eodem anno MDCLXXIX, quo monasterium religiosarum virginum ad sanctam Crucem in Altorff Uriorum *(Urania seu pagus Uriensis, unus est e tredecim pagis Helvetiæ, ejusque præcipuum oppidum est Altorfium)* in cineres redactum reædificabatur, Augustinus Stauffacher, die XX Januarii terra glacie obducta, abietem magnæ molis ac longitudinis vehebat. Cumque ante equos procederet, in lubrica glacie prolapsus est; ex quo equi tremefacti et in rabiem concitati, adeo rabidum cursum accelerarunt, ut Augustinus, non tantum rota super se transeunte, sed tota arboris mole secundum longitudinem obrueretur, atque opprimeretur. Quia vero in hoc terribili situ voto *(peregrinandi ad Murense monasterium)* se S. Leontio commendabat, ne hilum quidem læsus, sed sanus et integer cum accurrentibus, qui super miraculo obstupescebant, meritis sancti Martyris suam vitam incolumitatemque cum laudibus in acceptis retulit. E

et periculis

246 Proxime sequente anno MDCLXXX adolescens XV annorum *(Jacobus Fischer)* de Dietikon comitatus Badensis, a furentibus equis in terram protrusus, aratro, quod ad agrum vehebant, substratus, atque a vomere circa inferiores ventris partes, in vestimentis saltem, correptus trecentis fere passibus per asperam terram raptus est, opinione patris ac patrui, qui sequebantur, ad interitum. Verum quia alteruter ex his, misero spectaculo commotus, exclamavit : O Deus omnipotens ! O sancte Leonti, succurre adolescenti ! in momento substitere equi, ac si a manu forti retinerentur. Et postquam puerum e vomere solverunt, examinatis omnibus, illæsum et incolumem invenerunt.

post vota Sancto nuncupata

247 Anno MDCLXXXII aurigæ quatuor, nimirum Joannes Dull de Willisau, Petrus Daman de Sempach, Baltasar Zimmermann et Melchior Daman cum Joanne Udalrico Hug de Ruswyl, vinum ex Alsatia vehebant. Cumque iter suum prosequerentur, inter Ottmarsheim et Blodelsheim Joannes Udalricus præter morem suum sequi moratus est. Ex quo reliqui anxiati recesserunt, et, quod suspicabantur, currum multo onustum vino subversum, Udalricum sub grandi mole stratum et oppressum invenerunt, qui etiam, postquam multo labore, uti facile est credere, tanto F oneri submotus fuit, hora integra veluti mortuus, absque sensu et vitalis spiritus signo ante pedes eorum jacuit prostratus. Viri autem illi, unanimi consensu in genua provoluti, votis vota junxerunt, id est, post vota peregrinationis ad beatissimam Virginem in Eremo et in Werdenstein *(et utrobique procurandi Missæ sacrificii,)* etiam simile votum ad divum in Muris Leontium fecerunt. Statimque, qui habebatur exanimis, spiritum trahere, vivido colore faciem perfundi, atque reviviscere cœpit : ut in pedes erectus et in hospitium deductus brevi integræ sospitati et incolumitati redditus fuerit. *Loca initio hujus numeri nominata* Willisau, Sempach *et* Ruswyl *sita sunt in pago Lucernensi;* Ottmarsheim *et* Blodelsheim *in Alsatia superiore non procul Rheno fluvio; per* Eremum *designatur Einsidlensis abbatia in Suitiensi pago.* Werdenstein *autem locus est mihi ignotus.*

subducuntur.

248 Eodem anno Joannes Landtwing cum uxore Maria Elisabeth Cloter de Tugio, equum currui farina onusto adjugare contendebant; sed equus

AUCTORE J. P.

equus subito furore percitus utrumque ad terram protrudit, atque sub rotas currus præcipitavit, certissimo interitus discrimine. Uxor in hoc necessitatis articulo se suumque maritum protectioni sancti martyris Leontii plena fide commendavit exclamavitque : Sancte Leonti adjuva nos! Et equus amissa rabie extemplo substitit immotus, piique conjuges ab omni malo immunes et incolumes de sub curru prorepserunt, et ad negotia sua denuo exierunt.

§ XVII. Plures morbo comitiali et hernia liberati.

Infantes

Habebat Jacobus Geiliger civis Lucernensis filiolum annorum trium et dimidii, quem morbus tenebat caduco non dissimilis, adeoque agitabat primitus semel quot mensibus, deinde hebdomadis, ac tandem diebus pene singulis, ut, amisso et distorto membrorum vigore, etiam linguæ usu privaretur. Cum vero ejus amita votum pro pueri salute D. Leontio stabilivisset, ipse quidem, una dumtaxat vice eodem morbo modice correptus, B postea vero ac deinceps immunis semper extitit. Votum autem pia amita cum ipso nepote in Muris reddidit anno MDCXLVIII.

morbo comitiali

250 Eodem morbo ex utero materno laborabat biennis filius Christophori Kopp de Badena. Quem cum in peregrinatione, qua divi Martyris ossa pia devotione in Muris venerabantur, meritis ejusdem curandum obtulissent *(et in ejus honorem Missam celebrari jussissent,)* liberum ab exitiali malo domum reduxerunt gaudentes, et Deum in Sancto suo collaudantes. *Pflegerus annum signat* MDCXLIX, *diem* XXV *mensis Martii.*

laborantes

251 Simili virtute *(anno 1651)* ab epilepsia liberata est Bernardi Biland, de Gabistorff in comitatu Badensi, filia undennis, postquam ex voto S. Leontii patrocinio per piam ad Muros peregrinationem fuit oblata. Nam quæ *(frustra adhibitis humanæ artis remediis)* uno anno plusquam trecenties cadebat, a tempore, quo votum nuncupatum atque expletum fuit, nihil fatalis morbi amplius pertulit.

post Sancti invocationem

252 Anno MDCLXVI Georgius Heini, de Buttisholtz ditionis Lucernensis, filio suo, simili comitiali morbo languenti, voto peregrinationis ac precibus sa- C nitatem a divo Leontio impetravit. Nam filius tanta vehementia a præfato malo impeditus fuit, ut quoties cadebat, toties extremum trahere spiritum crederetur. Post vota vero liber ex toto extitit, atque sospes esse perrexit.

liberantur,

253 In cantone Solodorensi, loco Biberist, Joannes Schreyer, filius Isaaci Schreyer *(et Mariæ Reinhartin)* eadem detinebatur infirmitate; cum parentes, *(cum nihil levaminis attulissent humana remedia, quæ solicitus parens compararerat,)* S. Leontii cum votis *(peregrinandi Muros et illic in gratiarum actionem suspendendæ tabellæ votivæ)* patrocinio tradiderunt. Quamquam autem post votivam sponsionem Joannes statim a malo exemptus non fuerit, post voti tamen expletionem plene convaluit. Anno MDCLXXXII.

juvenis item,

254 Alius præterea adolescens XVIII annorum de Rudickon ex parochia Hitzkirchensi *(Lucernensis ditionis)* Joannes Kretz ex nomine, ob fatalem epilepsiam ad omne opus *(ad vitam sustentandam necessarium)* ineptus, multo tempore divexabatur. Imploraverat etiam iste, et in vota vocaverat D. Leontium, emissa fideli promissione eum in sacris suis pignoribus coram venerandi, atque quotidiana quadam devotione colendi. D Nec defuit piis affectibus ac precibus sanctus Martyr, sed ex illo tempore meritis suis et intercessione adolescentem ab infestissimo malo liberavit, *(adeo ut ad quemvis laborem habilis facile sibi victum compararet, uti inquit Pflegerus.)* Anno MDCLXXXIV.

255 Etiam extra fines Helvetiæ, nimirum in parochia Loffingen Landgraviatus Furstenbergici, auxiliatricem manum D. Leontius in Joannem Heitzmann, simili fere morbo laborantem, extendit. Hic enim ex funesto malo adeo viribus exhaustus fuit, ut quindecim hebdomadis lecto hærere necesse habuerit. Cum vero voto se obstrinxisset, adeundi et venerandi locum requietionis et ossa sancti Martyris in Muris, illico restitutus viribus, et a morbo absolutus est, ut eodem veluti momento convenerint et voti enunciatio et epileptici sanatio. Anno MDCLXXXV die XXVIII mensis Martii.

256 Admiranda præterea sunt, quæ Thaumaturgus herniosis præstitit beneficia. Expertus est Jacobus Graff de Riedsheim, qui ab alimentis etiam necessariis propter herniam abstinere debebat, quoniam quoties modicum quid cibi capiebat, toties non dolores tantum, sed et tumor in E parte afflicta supra modum augebantur. Voto igitur facto *(a parentibus miseræ prolis vices dolentibus,)* ad S. Leontium, et anno MDCXLIX in Muris exsoluto, Jacobus Graf, sublato omni tumore, ac dolore, imposterum sospes cibos quoslibet incolumis absumpsit. *Hic Pflegerus, et ejus interpres Mayerus, novam annorum seriem exorsi sunt, quia, ut liquet, nova occurrebat beneficiorum materia.*

257 Ita anno MDCL Josepho, Jacobi Hertzog de Berona seu Munster *(in Argovia)* filio trienni contigit, meritis sancti Martyris ab hernia liberari. Vovebat pater *(non sine intimo dolore perspiciens, nihil humani auxilii filio curando superesse præter incisionem periculo plenam, uti scribit Pflegerus,)* peregrinari ad divi Martyris reliquias *(cum afflicto filio)* et casula *(veste superiore sacerdotis celebrantis)* cum precibus locum sacrum donare : atque a tempore voti sic facti malum illud absque alio remedio de die in diem decrescens, demum omnino evanuit. *Pater vero, teste iterum Pflegero, Deum laudans in Sancto* F *suo ad publicum accepti beneficii testimonium in templo Murensi appendi jussit tabulam, cui inscripta erat integra rei factæ series.*

258 Ita eodem anno Jacobus Isenegger ex parochia Hochdorff in ditione Lucernæ, cum ex prædicatione parochi audivisset, aliquem ex eadem parochia per vota ac preces ad D. Leontium ab herniæ malo, quo ipse etiam Jacobus tenebatur, fuisse sanatum; concepta in eumdem Martyrem fiducia, votum vovet ejus requietorium in Muris venerandi, *(idque iterandi quotannis,)* si sanaretur : et extemplo ita sanatus est, ut ne vestigium mali superesset.

259 Ita anno MDCLII Joannis Fuchs et Barbaræ Halter, de Arth, qui est ex pagis præcipuis cantonis Suitensis, filius decennis, hernia dolorifica affectus, cum lithotomus *(chirurgus indicatur peritus præsertim eximendi per sectionem calculi)* seu operator puerum incisione curare tergiversaretur, *(veritus nempe juxta Pflegerum, ne tenera pueri ætas doloribus succumberet;)* ex voto divo Leontio oblatus *(est puer a parentibus, et ab his Muros*

A *ros deductus, simulac sacras reliquias attigit,)* statim adeo opem sancti Martyris sensit præsentem, ut, recedentibus interius intestinis, brevissimo tempore redintegratus fuerit. *Læti parentes post debitam Deo et* S. Leontio *gratiarum actionem, beneficium tabellæ inscribi ac palam in templo suspendi voluerunt: uti subdit Pflegerus.*

a i Sanctum Martyrem

260 Deinde anno sequente MDCLIII puer de Adelweil *(in Lucernensi pago)* Nicolai Wolf *(et Margaretæ Lang)* filiolus ab utero hernia et ramice laborans, mirabili eventu sanatus est. Curabant parentes, ut infans, XXI hebdomades natus, incisione malis ac doloribus eximeretur: factumque est juxta eorum voluntatem anno MDCXLVII. Nihilominus etiam post incisionem vel tumor vel intestinorum excrescentia magnitudine unius pugni cum immodicis doloribus aut remansit aut rediit. Cum vero pia mater, filii sui supra modum miserta, aliquando ad somnum se disposuit; somniavit, se iter et piam peregrinationem ad corpus S. Leontii instituisse. Quapropter, acsi divina Providentia hoc somnio se admonuisset, evigilans statim itineri se accingit, divi Martyris sacra ossa veneratur, ac pro salute pueri preces B effundit. Atque ita, quod optaverat, meritis S. Leontii obtinuit; dum a puero malum omne recessit.

sospites evadunt.

261 Non minore gratia ac virtute sanctus Christi Athleta a simili malo liberavit puerulos duos, de Werth in cantone Solodorensi, Melchioris Sanger et Ursulæ Morach filii, quorum unus Judocus in lucem prodiit anno MDCLIII, alter Jacobus anno MDCLV natus est, uterque ruptura intestinorum laborans. Nam cum sollicita mater, *(dimisso consilio incisionis faciendæ, antea sumpto.)* votiva peregrinatione S. Leontii opem coram suis sacris ossibus in Muris, pro salute primogeniti imploraret, sine mora integritati restitutus est. Atque cum ex hoc miraculo in majorem erecta fiduciam, secundam obeundo peregrinationem pro filio natu minore sancto Martyri supplicasset, etiam hunc a malo immunem recepit.

Vir item ac mulier ad extrema reducti.

262 Tale malum Jacobum Carli de Zuffikon anno MDCXXXVI ex sublatione gravioris molis invadebat, torquebatque ad annum usque MDCLIV, quo lethale esse cœpit, adeo ut spes longioris vitæ eum destituerit. Verumtamen postquam preces cum voto ad inclytum Martyrem ingeminavit, C non mortis dumtaxat periculum, sed supradicta infirmitas, recedentibus in locum et ordinem intestinis, incolumem Jacobum reliquit. *His subdit Pflegerus sanationem, quam similiter* S. Leontii *meritis adscripsit Barbara de Ried ex paræcia Sattel Suitensis ditionis, cujusque compendiosam relationem et nos subjicimus: Eam sub annum 1662 gravi corporis malo laborantem afflavit ventus malignus atque ita infecit, ut nullum ferme membrum haberet incolume. Contagio etiam correpta fuit vetus ipsius hernia, eaque de causa Suitensi chirurgo bene perito commissa, qui de consilio aliorum in ea arte peritorum, ampla incisione ita illi latus aperuit, ut quoniam intestina omnia detegebantur, de vita ejus superesset spes admodum exigua. In mediis doloribus et extremo mortis periculo Barbara spem suam collocavit in Deo, et patrocinio Sanctorum, præsertim Leontii, cui peregrinationem Muros vovit; mox, plurium admiratione, statu immutata est, et ita melius habere cœpit, ut desperatum malum sanatum sit et ipsa ad integram incolumitatem perducta. Pergimus cum Mayero.*

263 Memorabili occasione atque eventu meritis divi Martyris sanitatem recepit puer Joannes, Christiani Schurt, de Kirchhosen Brisgojæ filius, quem dupliciter herniosum mater Catharina Mentzenau Vitodurum *(vulgo Winterthur)* urbem hetorodoxam intra fines Tigurinos, deduxerat, ab experto chirurgo incisione curandum. Cumque chirurgus ad incisionem omnia pararet, advenit mulier heterodoxa ex ipsa civitate, et matrem allocuta, Heus, inquit, bona femina; numquamne cum filio vestro in Mure fuisti? Multa dicuntur de sancto aliquo inibi Viro, qui omnibus morbis mederi possit: quid incisioni subjicitis puerum? Eum recipe, atque ad illum defer, etiam hunc sanabit. Sive sincera ac seria mente, sive joco hæc mulier locuta sit, mater conservabat conferebatque verba hæc in corde suo, et tamquam divinitus dicta dictatave sint, filium, seposita mora, lithotomi ferro subductum, prævio voto, ad Muros et divi Leontii capellam deferebat. Antequam vero monasterium attigit, puer ab omni malo exemptus apparuit; ut adeo non amplius ad gratiam precibus exorandam, sed ad gratias divo Martyri referendas, præstitutam sibi ecclesiam intraverit, et inibi quiescentia sacra ejus pignora coluerit *(acceptumque beneficium, teste Pflegero, fide bona coram omnibus testata sit,)* XXX die mensis Maii anno MDCLXXVIII. E

AUCTORE J. P. aliique ejusmodi malo affecti,

264 Demum anno MDCLXXXI, etiam in Muris Jacobo Rey, puero XIV annorum, opem suam et corporis integritatem sanctus Martyr impertivit. Ille, dum cum aliis ad extinguendum incendium curreret, impegit teneras illas partes in prominentem quamdam perticam, atque dirupit, inhabilis imposterum ad labores. Et quia vel pudore vel horrore incisioni se subdere tergiversabatur, pater Petrus Rey, facto voto, secum filium coram sacro corpore divi Leontii deducit, *(duas Missas ibidem celebrari jubet,)* et qua potuit pia instantia sancto Martyri commendat, postea ad chirurgum cum eo rediturus: cumque absoluta devotione reditum meditaretur, filius ad patrem, Nihil, inquit, mali amplius sentio. S. Leontius auxiliatus est mihi; omnia evanuerunt; quid igitur nobis cum chirurgo? Et revera solis Martyris meritis et intercessione puer redintegrata sanitate potitus est.

sanantur.

§ XVIII. Cæcitas et oculorum incommoda sublata. F

Cæci perfecto visu

Joannes Kach de Bleulikon parochiæ Hitzkirchensis anno ætatis XIII ex glaucomate omne lumen oculorum amisit, ut sine duce nec incedere nec sine ministrante manu cibum sumere posset. Accedebant dolores intensi, qui nonnisi gemitus, suspiria et lacrymas continuas misero proliciebant; cum sive ad ignem sive ad lumen accedere non posset. Progressu temporis, a quibusdam admonitus, spem suam cum voto in S. Leontii meritis collocavit, ac piam peregrinationem ad ejus sepulchrum obire promisit. Quia vero per se votum reddere impotens erat, parentes vices ejus pia fiducia obierunt, atque de aqua sacris reliquiis benedicta secum domum retulerunt. Qua cum aliquoties oculos cæcutientis lavissent, brevi ad lumen rediit integrum; ac die XIII Martii anno MDCXLVIII ipsus *(nullo duce)* etiam venerabundus ad Illuminatorem suum in Muros abiit cum gratiarum actione etc. *Celeberrimum ac per totam paræciam no-*

AUCTORE J. P.

notiſsimum hoc beneficium, a multis fide dignis testibus confirmatum fuisse, ait Pflegerus.

donantur.

266 Eadem aqua salutari Joannes Graber de Burrka Brisgoviæ anno MDCXLVIII linivit oculos suos, lumine captos, et visum recepit. Integro anno de loco ad locum a duce trahebatur per baculum, donec in festis Pentecostalibus ejusdem anni ad Muros pervenit, ubi sancti Martyris ossa sacra veneratus est : lavit et vidit. Postea enim, dimisso duce, solus iter suum perfecit, recepto visu clare cuncta cernens atque discernens. *Quantum intelligo ex Pflegero, cæcus ille tertio Muros contendit, ac singulis vicibus melius esse oculis suis comperit; postrema vero coram testibus tum ecclesiasticis tum secularibus experimento probatum fuit, visum ipsi mirabiliter redditum fuisse.*

Puero cæco usus unius oculi

267 Franciscus, Oswaldi Spillman, de Tugio parvulus filius, ex acribus defluxionibus omni lumine orbatus est. Post plurima remedia, quæ nihil proderant patienti, anno MDCXLIX die XXIV Junii ex voto S. Leontio in Muris oblatus est. Ubi, dum mater *(Anna Markin)* sacris suis operabatur, puellus eam ita allocutus est : O mater mea! En quam pulchri parvuli prostant in altari! subintelligens statuas et imagines S. Leontii et aliorum Sanctorum. Ex quo læta mater comperit dexterum oculum, clarificata pupilla, omnia distincte intueri. Et redditis divo Auxiliatori gratiis, spopondit fœtum, quem gestabat, si foret masculus, in memoriam grandis beneficii Leontium nominare, atque genitum *(Casparum Leontium)* nominavit; fuitque hic primus, qui in eadem civitate hoc Leontii nomen tulit. *Etiam Pflegerus, puero ambobus oculis capto, unum tantum dexterum apertum fuisse, memorat.*

B

ac viro utriusque conceditur.

268 Georgius quoque Weber de Kriegstetten integro anno lumen cæli non vidit, atque ideo tristem trahebat vitam. Expetiit etiam hic sancti Martyris illuminari præsidio; ac propterea ad ejus capellam orationibus, uti voverat, vacans, ejus implorabat opem, et aqua, nomine S. Leontii benedicta, caliginosos lavabat oculos, unaque cæcitatem diluebat et expellebat, domum clara luce regressus anno MDCL.

Gravibus oculorum

269 Romanus Besler de Altorff Uriorum anno ætatis XII ex variolis lumine oculi sinistri privatus est, ac simul ingentes dolores perpessus; ut præ eorum vehementia, et cibos nauseâret et somni quiete careret. *(Impensæ sunt multæ pecuniæ ad conquirenda remedia, sed absque fructu.)* Facto voto ad S. Leontium, atque completo, statim oculus ille corruptus visum perfectum et usum pristinum recepit. Anno MDCLI.

C

incommodis

270 Simile fere huic miraculum succedebat anno sequente MDCLII in puero sexenni, filio Udalrici zum Buel de Rustenswyl parochiæ Auwensis, utroque oculo caligante; caliginis molestiam augebant immodici cruciatus, qui ei omnem fere quietem ademerant. Postquam parentes ex voto cum filio ad thaumaturgi nostri Leontii sacrum corpus descenderunt, transierunt cum caligine dolores, et puer ad lumen rediit perfectum.

subvenitur.

271 Paucis post annis Anna Frey *(filia Henrici Frey)* de Kienberg ditionis Solodorensis, ex malignis defluxionibus altero oculo obcæcata, altero etiam nebulosa caligine obducto, sola sine comite ingredi non poterat. Adiit ad sepulchrum divi Martyris, instanti prece sanitatem expetiit, impetravitque. Nam oculus alter integrum visum, alter vero tantum luminis recepit, ut cuncta videret, sed quasi per nebulam. Anno MDCLIX.

D

272 Prænobilis dominus Joannes Baptista Bircher, cantonis Lucernensis vice-secretarius, anno MDCLXIII mense Septembri improviso utriusque oculi lumine intra spatium XXIV horarum captus est. Sed ubi oculos suos aqua rosacea S. Leontii, in quem spem suam et vota intenderat, nomine et reliquiis consecrata, cui etiam miscebat naturalem ad S. Eugenium Engelbergensem benedictam (celeberrimi hujus Helvetiæ monasterii supra meminimus) lavit tribus diebus mane ac vespere. Post triduum mane evigilans, vidit non tantum lucem diei, sed cætera omnia, quæ lux illa humanis oculis detegit : ac postea ipse, ut Medico suo gratias referret, ejus in Muris sacra ossa pia peregrinatione invisit ac veneratus est, *(atque in rei testimonium, quod addit Pflegerus, et ad majorem Dei, beatiſsimæ Mariæ Virginis sanctique martyris* Leontii, *tabellam, in qua descriptum erat beneficium, in sacello exponi voluit.)*

273 Anno MDCLXXV Marco Nagelin de Rapperschwyl *(alias* Rapersvilla *seu* Ruperti villa, *oppidum est Helvetiæ ad lacum Tigurinum)* cujus oculi non solum velut obductis nebulis caligabant, sed sæpe omni lumine destituebantur, pia vota et votiva peregrinatio ad gloriosum Martyrem nostrum adeo profuit ac successit prospere, ut visum integrum receperit.

E

274 Eadem gratia in basilica Murensi et capella sancti Martyris donata fuit Maria Widerkehr de Hegglingen *(in Provinciis liberis)* quæ ex malignis et acribus doloribus in proximo discrimine versabatur amittendi luminis et ipsorum oculorum. Accessit illa cum fiducia ad sancti Martyris requietorium, locum refugii et gratiarum : et expletis devotionis suæ obsequiis, patientes oculos sacro osse beati Martyris tangi ac benedici curavit; quo solo collyrio, dispersis et abstersis humoribus, integrum visum recepit. Anno MDCLXXVII.

275 Sed singulari memoria dignum est, quod thaumaturgus martyr Leontius Calmariæ in Alsatia operatus est; ubi dum suo interventu filiæ lumen reddidit, matris heterodoxæ mentem luce fidei illuminavit. Matri nomen erat Maria Rischin, filiæ Catharina, pater Jacobus Masal dictus, omnes heterodoxæ fidei. Catharina bimula utriusque oculi lumine carebat, nec erat, qui medendo malo efficax adhiberet remedium, præter aviam Catharinam Weheger, quæ haud ita pridem, abjuratis Calvini erroribus, orthodoxæ religionis veritatem erat amplexa. Hæc itaque rogabat matrem, ut concederet, filiolam suam D. Leontii, in Helvetico monasterio Murensi quiescentis, commendari patrocinio, fore, ut de facto experiatur, quantæ virtutis esset Sanctorum apud Deum intercessio.

F

276 Audiit Maria piæ matris suæ vocem et monita, aſsensitque, ut infantulam sancto Martyri devoveret, cum adjecta promissione, ut, si filiola hac via visum reciperet, ipsa Catholicam fidem profiteretur. Avia ergo plena fide votum pro nepte bimula Leontio nuncupat, et extemplo puellula dexterum oculum omni labe carentem aperit; ac postea etiam in sinistro illuminata, cum matre sua, quæ, defuncto marito, ad gremium Ecclesiæ Catholicæ se recepit, anno Domini MDCLXXXI in ecclesia Murensi coram sacris divi Martyris lipsanis votum exequuta est.

277 Anna Senn, uxor Martini Coliger de Buren ex valle Ganzingana, anno MDCLXXXI post puerperium omne lumen oculorum amisit, ut

A ut integro triduo, collyriis incassum adhibitis, cæca esset. Ad D. Leontii merita cum votum precesque intendisset, visum est illi, tamquam cum fragore festuca in oculo rumperetur : ex quo dolor, *(qui ante erat acerrimus,)* aufugit, et oculis rediit perfecta visus sanitas.

visu orbatæ

278 Eodem anno cum Maria Barbara Lussi, puella nobilis de Stantz *(in Subsylvania)* ex morbillis oculorum lumine orbata fuisset, *(affectaque doloribus adeo intolerabilibus, ut a fletibus ac lamentis non desisteret, nec advocati medici, licet omnis mali causam adscriberent acribus humoribus, ex ante habito morbo in corpore residuis, quidquam subsidii aut solatii afferrent, ut fusius refert Pflegerus.)* suadentibus viris religiosis *(reverendis patribus Capucinis,)* qui ad solatium dolorosæ filiæ paternam domum inviserant; parentes Joannes Henricus Lussi et Anna Maria Halter universali morborum medico Leontio supplices facti, voverunt ejus adire et venerari sepulchrum pro salute filiæ. Voto respondit effectus, nam Maria Barbara, sublatis doloribus apertisque oculis, visum recepit.

illuminantur

B 279 Catharina Underfinger ex Neoburgo civitate *(Brisgoviæ ad Rhenum, media inter Brisacum et Basileam,)* quindecim hebdomadis visu caruit. Usa fuit medicaminibus; sed in his non erat virtus sanandi. Postquam vero voti se ream reddidit, divi Martyris capellam invisendi, et oculos ex cera formatos eidem offerendi, hoc tenui munusculo a thaumaturgo Athleta lumen sibi restitui meruit. Anno MDCLXXXIV.

§ XIX. Muti ac surdi loquelæ et auditus usu donati.

Muta loquelam obtinet.

Barbara Huobschmid de Hiltisreiden *(in Lucernensi pago)* cum Lucernæ ancillæ servitia obiret, anno MDCXLVII linguæ usum penitus amisit, ut viginti et octo hebdomades elinguis extiterit; et quia solvendo membri tam necessa-C rii vinculo nec remedium nec consilium suppetebat, venit XIX Octobris ad capellam S. Leontii, ibique in genua prostrata, affectibus atque suspiriis oravit, ut sanaret linguam suam. Nec eam sua spes fefellit; nam voti compos facta, postero die, hora secunda matutina, ligatam linguam in voces et laudes Dei ac sancti Martyris resolvit.

Puella, a nativitate surda ac muta,

281 Anno MDCL Henricus Widmer et Elisabetha Burgin de inferiore Elisbach, ditionis Solodorensis, filiam suam a cunabulis surdam et mutam die VII Junii ad D. Leontii sacrum corpus adduxerunt, et pro salute ejus in oratione prostrati, diu multumque rogaverunt, ac demum sacerdoti obtulerunt, ut sacris Leontii reliquiis tangeret aures et linguam ejus. Vix autem ille partes prædictas tetigit, cum filia, astante, audiente et admirante frequente populo, cœpit loqui, ac matrem clara voce vocare. Et ex illo tempore audiebat et loquebatur recte, Deumque in Sancto suo cum parentibus glorificabat. *Non indicat etiam Pflegerus, quot annos nata esset puella, dum sic loquendi facultate donata fuit; solum ait, observasse parentes, dum filia sufficientem ætatem attigerat, quod muta esset ac surda, suspicatosque fuisse, quod his defectibus laborasset ab utero materno, nihilo tamen minus adhibuisse quælibet humanæ artis remedia; sed absque ulla sanationis obtinendæ spe.*

AUCTORE J. P.

ac puer similiter surdus sanantur.

282 Erat autem et Petro Schurmann de Emmen, Lucernensis ditionis, filius, cui ab utero matris *(Verenæ Kaufflin)* ambæ aures erant obseratæ, ut esset surdus usque ad quintum ætatis annum. Quem cum parentes, facto voto ad sepulchrum divi Martyris, devoto cultu ac firma fide ad ferendam opem S. Leontio obtulissent, eadem die apertæ sunt aures ejus ad audiendum. Anno MDCLI.

Puellæ sanitas et loquela redditur.

283 Anno sequente MDCLII virtutem Martyris nostri experta est puella *(Anna Meyer)* de Niderweil *(in Provinciis liberis.)* Hæc anno MDCXLIX, decimo a sua nativitate, IV die Aprilis gravi morbo correpta, non tantum toto corpore altum intumuit, sed etiam linguæ usu capta fuit, ut tres annos et menses sex articulatam vocem promere nequiverit. Parentes de salute filiæ soliciti, anno MDCLII ad S. Leontii capellam cum ea perrexerunt, et in oratione prostrati auxilium ejus imploraverunt, atque ita filiæ cum pristina sanitate etiam loquelam, soluto linguæ vinculo, E impetraverunt.

Puero auditus et loquela

284 Sebastianus Burcklin, Joannis Burcklin *(et Annæ Dubach)* de Entlibuech, Lucernensis ditionis, a quinto ætatis anno adeo sensibus loquelæ et auditus defecit, ut nec sonum audire nec verbum posset depromere. Quo irent afflicti parentes, nisi ad medicum Murensem S. Leontium, quem crebra miracula tam ferere celebrem? Adeunt igitur cum fiducia ad ejus sepulchrum, et completis, quæ pietas suggerebat, devotionis coram sancti Martyris ossibus officiis, cum puer osculo et attractu particulæ de sacris suis ossibus benediceretur, utriusque sensus usum mirabiliter est consecutus. Nam statim in basilica matrem, quamquam adhuc balbutiendo, interpellavit : ubi vero domum reversus est, citra impedimentum et difficultatem integro linguæ munere verba fecit. Anno MDCLII.

ac viro auditus conceditur.

285 Post annos quinque venit homo quidam Jacobus Zurcher de parochia Baar *(prope Tugium civitatem)* cui facultas audiendi annis quatuor adeo fuerat obtusa, ut sæpe ne verbum quidem communiter aut secum colloquentium intellige-F ret. Is sancto Martyri ita se voto fecit obstrictum, si ejus obtentu obstructæ aures sibi reserarentur, ut annis singulis, quamdiu per vires licuerit, ad ejus veneranda pignora accederet, et grato animo ejus recoleret beneficia. Voverat : atque ubi prima vice iter ad Muros intenderat, adhuc in via clariore aure verba recepit, vocesque ac sonos suscepit; nec postea cessavit augeri auditus acies, donec ad perfectum usum aurium pervenit. Anno MDCLVII.

Ægra ac muta sanitatem et loquelam recuperat.

286 Ego infrascriptus proprio chirographo attestor, quod Elisabeth Suter, oriunda ex Freyenweil in comitatu Badensi ac parœcia Langnaw, in lethalem morbum inciderit, et evidenter morti appropinquaverit : decumbebat jam ad mortem ægra ultra quatuor hebdomadas, ne unum quidem verbum proferre valens, cujus non ego tantum, qui ipsam, utpote ejus parochus, vi officii in morbo invisi sæpius, verum etiam testes sunt parens mea matrona annorum sexaginta ac tota communitas in Freyenweil, qui id oculis conspeximus, quique ex corde ægrotantis miserebamur, et eo quidem magis, quoniam perspiciebamus, actum esse de ejus loquela. Interimerat

AUCTORE J. P.

rat ex adstantibus unus, Georgius Zeller, loci hujus incola, qui, procul dubio a Deo impulsus, suadebat, decumbentem sine loquela, emisso voto, commendari glorioso thaumaturgo Leontio, venerabilis Murensis monasterii patrono, addens, se haud ita pridem, cum devotionis ergo illuc peregrinatus esset, coram vidisse, quod persona muta usum linguæ meritis S. Leontii ibidem receperit. Audientes hæc mater Elisabethæ Suter et ejus consanguinei, votum, quod ille suadebat, emiserunt, et eodem momento temporis mutæ et ad mortem ægræ melius fuit, neque a lethali infirmitate dumtaxat liberata est, sed usum insuper linguæ perfectissimum, (uti palam est) consecuta. Quapropter nos una omnes supremo Numini et sancto Leontio martyri cum laudum præconiis gratias agimus infinitas. Actum in Langnaw die XXIV Novembris MDCLXIII Fridolinus Surlaulin parochus ibidem. *Recitatum testimonium ex Pflegero Latine reddidi.*

Puella gravi aurium incommodo liberatur.

287 Anno demum MDCLXV Nicolaus Muller et Barbara Mertz de Tugio cum filia sua surda Anna Maria ad reliquias S. Leontii ex voto accesserunt, ut piis precibus divi Martyris virtutem B experirentur. Nam Anna Maria tam crassis capitis humoribus delluxionibusve obruebatur, ut auribus obstructis penitus nihil audiret. Virtutem Martyris probavit eventus, cum statim eodem die, non quidem in ecclesia, sed in taberna, copia congelati sanguinis ex auribus defluente, integrum recuperavit auditum.

§ XX. Dæmones expulsi; veneficia sublata.

Dæmon ex energumena

Mulier quædam de Mentzingen *(in Tugiensi pago)* diras filiæ suæ Mariæ Frantz, annorum quatuordecim adolescentulæ, imprecata est ac præcipiti iracundiæ motu eam ipsi devovit diabolo. Ex quo post modicum filia morbo incognito laborare, totoque corpore horrendum intumescere cœpit, permansitque in eodem statu, donec a publico fidelium parochianorum in ecclesia conventu communes pro ea preces sunt persolutæ. His malis succedebant perturbationes, scrupuli, C et anxietates animi, quæ Mariam misere exagitabant usque ad ætatis suæ annum trigesimum septimum; quo tandem malus spiritus incolatus sui manifesta prodidit signa : corpus quippe, quod possedit, adeo crudeliter cruciabat agitabatque, ut catenis ligari ac teneri debuerit.

pellitur.

289 Exorcismis interea ecclesiasticis adjuratus, ut ab iniqua possessione recederet, fassus est duobus circiter annis, antequam S. Leontii corpus ex suo cœmeterio fuisset extractum, aliquem Romæ existere, a quo debeat expelli. Postquam vero præfatæ sacræ reliquiæ ex urbe Roma ad Muros allatæ fuerunt, truculentus ille hospes ne nomen quidem S. Leontii proferri sustinuit, horrendis clamoribus furoribusque indignationem suam palam ostentans. Quo eventu amici permoti, energumenam una alteraque vice ad capellam sancti Martyris, et ad osculum sacrarum reliquiarum adduxerunt, ubi accepta benedictione, intra dies paucos ab immundorum spirituum copia liberata, ac demum XXX die Julii anno MDCXLIX ab ipsa incautæ matris imprecatione et infernali duce (postquam hic clara voce exclamasset adesse gloriosissimam cælorum D Reginam cum D. Leontio, ut eum sede sua expellerent,) per benedictionem, S. Leontii nomine impertitam, omnino exempta fuit.

290 Misera fuerat conditio Veronicæ Buttler de Rumeldiken ex parochia Chamensi *(Tugiensis ditionis.)* Attrectaverat anno MDCXLVII ipsius manum dexteram venefica, ex quo adeo cum maximis doloribus toto corpore torquebatur, ut primitus per decem hebdomades privata fuerit auditu, posthac vero dolores in genua (per triduanas successiones) de genibus in cætera membra se effuderunt, ut, manibus pedibusque intumescentibus, septem aliis hebdomadis tota contracta decubuerit; quo tempore venenum tamquam globulus per omnes artus volvebatur, agitabaturque. Elapsis hisce septimanis, aliis septem paulisper recreata quievit. Sed post has rediere priores miseriæ, duraveruntque ad XIV usque hebdomades; et his novem aliæ hebdomadæ successerunt mitiores, ut stare, gressum ponere, atque modicum laborem exercere potuerit. Trahebatur autem in ipsis diebus ad vincula et carceres ipsa incantatrix venefica cum aliis ejus farinæ mulierculis, quæ in primo pœnali examine confessa est, se Veronicam per dexteræ manus attactum le- E thali veneno infecisse.

291 Et cum per confessarios sub ultimum vitæ tempus interrogaretur, quo remedio a tantis malis posset Veronica liberari, respondit *(id ipsum autem et aliæ veneficæ, quamvis invicem non allocutæ, teste Pflegero, asseruere)* optimum remedium fore, si ad Muros pergeret, et a D. Leontio opem postularet. Abiit illa comitibus viro ecclesiastico ac marito suo, sed gravi admodum labore : nam viam quatuor horarum, duodecim horarum spatio vix conficiebat. Ante altare sancti Martyris cum orasset, ac postea de aqua sæpe memorata S. Leontii bibisset, adeo se recreatam sensit, ut intra sex horas e Muris usque Tugium iter perfecerit. Cumque secunda ac tertia vice ad Muros firma fiducia rediisset, expulso omni veneno ab omnibus malis feliciter convaluit. Anno MDCXLIX.

292 Erat anno MDCL Michael Constantinus de Willenbroch in Œnipontana civitate *(Tyrolis primaria vir prænobilis)* furente maleficio intoxicatus. Omnem suam operam afflicto domino impenderunt viri religiosi et ecclesiastici, ut F eum a ligaturis satanicis liberarent : at divina Providentia S. Leontio, cui gratiam sanitatum communicaverat, hanc gloriam reservavit. Cujus fama miraculorum Willenbrochius excitus iter arduum longissimumque ad Muros ingressus, posthabitis suæ miseriæ omnibus difficultatibus, ante reliquias sancti Martyris accedit, adgeniculatur, oratque, ac demum particulam ossis de corpore S. Leontii inter alios fideles devote exosculatur, atque ita mirabliiter ab immundo fascino mundatus est et absolutus.

293 Per incantationem magicam Maria Barbara Zehender de Mentzingen *(Tugiensis pagi)* altero pede quatuor annis laborabat graviter, sustinebatque cruciatus pene intolerabiles, ulceribus plurimis circum pedem patentibus, ex quibus præter naturam scatebant stramina et alia id genus maleficiorum excrementa. Cumque medicorum antidota nihil valerent, consilio virorum ecclesiasticorum divo Leontio Barbara votum fecit, ante ejus reliquias debita veneratione explendum; acceptaque ex iisdem reliquiis benedicta aqua, lavit pedem præstigiatum, et, ulceribus coa-

A coalescentibus, brevi tempore convaluit, ab omni ligatura magica penitus libera. *Factum illigat Pflegerus anno 1654.*

Vir dæmone, 294 Joannes Keiser, lignarius faber de Wangen in comitatu Wilisoviensi ditionis Lucernensis, a dæmonio obsessus, XXIX die Martii anno MDCLVIII ad sacras reliquias divi Martyris cum fiducia ac plena fide huc venit, ut virtute Sancti ab immundo hospite liberaretur. Eum in finem mundavit primitus conscientiam suam ab operibus malis per Pœnitentiæ sacramentum, et sumpto in Eucharistia cibo fortium, eodem die solitis Ecclesiæ exorcismis iniquus obsessor adjuratus est : Joannes vero per impositionem reliquiarii de D. Leontio roboratus ; ut adeo spiritus nequam, amisso omni robore, exierit ab homine, atque amplius non redierit.

mulier venefica. 295 Antiquus serpens, humano generi semper æmulus, Catharinam Muller de Tugio per maleficia crudeliter torquebat. Ipsa vero bis terque ad sepulchrum sancti Martyris accedens, levamina et gratias toties quoties ex meritis ejus retulit ; *(die scilicet* XVIII *Julii anno 1658, et* XI *Julii 1659, ut indicat Pflegerus.)* Tertia vice cum advenisset, horrendum et incredibile dictu est, nisi B indubio ecclesiasticorum secularium ac regularium testimonio fuisset comprobatum, quæ a Catharina fascinationum excrementa in capella S. Leontii eruperint ; lapis nempe oblongus novem pondo habens, et frustum serræ uno et dimidio pede longum ac latum extensa palma, præter alia plurima. Quæ omnia per benedictiones Ecclesiæ et merita sanctissimi Athletæ Christi e Catharinæ intestinis fuerunt expulsa, et ita antiquo serpenti omnis potestas ei nocendi subducta ac sublata in profesto sanctorum Angelorum custodum anno MDCLIX.

ac pueri 296 Adduxerat etiam venerabilis presbyter *(Maurus Vogel)* parochus in Hergiswil Subsylvaniæ fratrem suum Josephum duodennem, a teneris annis habentem dæmonium, a diabolo eum intercessione S. Leontii liberari desiderans. Cumque hi die XXVII Julii MDCLVIII Murensi monasterio jam adeo approximassent, ut basilicam conspicerent, malignus spiritus divi Martyris tabernaculum intueri non sustinens, admirantibus cunctis, evasit et reliquit puerum incolumem, adeo C ut adhibitis exorcismis efficacissimis, impositisque super caput Martyris reliquiis, ne modicum indicium præsentis stygis comperiri potuerit. Postquam vero venerabilis parochus, dum lætus cum suo fratre domum iter aggressus, et extra conspectum præfatæ ecclesiæ fuit, reversus est spiritus immundus in domum suam, unde exivit, et facta sunt novissima pueri illius pejora prioribus ; nam præterea inventus est surdus et mutus. Rediit Josephus, duce eodem venerabili fratre suo, anno sequente ad easdem reliquias, et post triduum per exorcismos ac merita sancti Martyris penitus ab hoste maligno liberatus fuit.

dæmoniis, item liberantur. 297 Alius quidam puer undecim annorum Joannes, Leonardi Lawener *(et Annæ Muller)* de Seedorff Uraniæ, filius unicus, pessime a dæmonio vexabatur ; ideo, Deo inspirante, a præfatis parentibus ad sancti Martyris corpus adductus, acceptaque aliquoties benedictione, et attactu particulæ ejusdem sacri corporis, maximo piorum parentum solatio, a dæmonis potestate est emancipatus. Tum vero domum regressus, pro præservativo remedio aquam, ex reliquiis sancti Martyris benedictam, hausit sæpius, et ordine non interrupto, ut adeo exinde omni maleficio redeundi via fuerit interclusa. *Contigit istud anno 1660.* AUCTORE J. P.

Alii similiter a præstigiis 298 Udalricus Bettig et Anna Jost, de Hergiswil in toparchia Willisoviensi, filium habebant quindecennem, Melchiorem nomine, quem præter naturam crudeles adeo torquebant in corpore cruciatus, ut ligatura quadam juvenem teneri haud immerita fuerit suspicio. Ibant cum eo parentes ex voto ad beatissimam Virginem in Werdenstein, atque ad exuvias sancti Leontii in Muris. Hic postquam de aqua benedicta sæpius memorata bibit ; apparuit maleficium, erumpentibus et decidentibus ex oculis squamis piscium, et foliis cerasorum ; ex gutture vero atque ore lateribus coctis triginta tribus, quorum quidam dimidiam libram, quidam integram libram pendebant. *(Quantos id dolores et cruciatus puero attulerit, quilibet facile conjiciet, inquit Pflegerus.)* Corpore igitur sic toto, atque maleficiis expurgato, juvenis integre convaluit. Anno MDCLXIII. *His subjiciunt Pflegerus et Mayerus beneficium, quod duo conjuges præstigiis vexati, iisdemque liberati, meritis etiam S. Leontii acceptum retulere, quodque hic pluribus exponere visum non est.* E

et ab insidentibus *299 Deinde sequitur apud eumdem Pflegerum, trium beneficiorum enarratio, a Mayero, nescio, quam ob causam, prætermissa. Primi Germanica lingua fuse enarrati hoc est compendium : Maria Anna, filia Jacobi Schoch et Agathæ Blaserin ex Schmalicken in Sueria, a malo dæmone obsessa horrendum in modum cruciabatur. Cum autem parentibus super ea multum anxiis piorum hominum consilio persuasum fuisset, ut confugerent ad* S. Leontium, *communem in similibus calamitatibus patronum, iter ad ecclesiam Murensem longum et arduum ingressi sunt cum filia, et hæc quidem ea vice multum solaminis consecuta est, attamen non omnino liberata. Quapropter majore spe et fiducia molestum iter iidem susceperunt secundo, ac tum virtute exorcismorum et attactu reliquiarum* S. Leontii, *fugatus est nequam spiritus. Factum id est anno 1679.*

dæmonibus *300 Alterius relatio sic habet : Joannes Leontius Burgisser, domini Melchioris Burgisser et Mariæ Seylerin, conjugum Bremgartensium filius quinquennis, pyrum a blandiente muliercula, quæ credita fuit venefica, sibi porrectum comederat, et exinde variis infirmitatibus afflictus est usque* F *ad annum ætatis decimum quartum, quo tandem dæmon, qui puerum obsidebat, se prodidit, illum misere exagitans et in omnibus artubus vehementer discrucians, numquam tamen vehementius et horribilius, quam cum ad Murensem ecclesiam Patronum suum venerandi causa contenderet. Hinc conjectura fuit, infesto hospite liberatum iri per ejusdem Sancti patrocinium. Mater itaque (pater tum mortuus erat) ad Murense monasterium filium comitata, instanter postulavit, ut consuetis Ecclesiæ exorcismis adjuraretur dæmon, pueroque imponerentur sacræ exuviæ* Magni Leontii, *eo titulo Sanctum compellabant ipsi dæmones. Quod rogaverat, factum est die* XXVII *Augusti anno 1681, et majore instantia ac devotionis ardore repetitum die postero, quo dæmon, licet multum prius ac pervicaciter reluctans, tandem virtutem sancti Martyris diutius non sustinens, puerum dereliquit.*

liberi *301 Tertiæ relationis compendium hoc est : Joannes Joseph, filius Sebastiani Zum Stein et Dorotheæ Im Feld ex Lungeren in Subsylvania, multis similiter ac variis infirmitatibus ab infantia usque ad annum ætatis suæ decimum octavum vexatus fuerat : quando demum se mali omnis auctor,*

AUCTORE J. P.

ctor, qui hactenus latuerat, palam manifestavit; insidens nimirum spiritus infernalis. Igitur a consanguineis, nam jam tum obierant parentes, non sine ingenti labore ac molestia, obsistebat enim totis viribus malus dæmon, Muros perductus est adolescens anno 1683 die prima Septembris in pervigilio annuæ festivitatis S. Leontii : *ubi post Ecclesiæ exorcismos, cum reliquiarum sancti Martyris impositione truculentus hostis expulsus est.*

evadunt.

302 Magdalena Muller de Sor, ditionis Bernensis, Deo illuminante, Apostolicam Romanam Catholicam fidem amplexa est. Ejus constantiam Deus in multis tentavit, probavitque. Nam præterquam quod persecutiones et adversitates plurimas incessanter sustinuerit, maleficio pessimo, atque adeo dæmonio obsessa, quatuor annis mirifice vexabatur. Non destitit tamen tentata mulier constantia suaque in Deum confidentia. Sed ad fidelem Dei athletam Leontium, ejusque apud Deum merita confugiens, sola oratione, Missarum oblatione, sacrarum reliquiarum veneratione et attactu, absque solitis Ecclesiæ exorcismis, omni maleficio emundata, et obsessione dæmonis exempta fuit in ipsa sancti Martyris capella, in qua ipsum maleficium, (scilicet silices prægrandes, convoluta pellium et pannorum diversi coloris frustula, seræ pensiles, cultri complicati etc,) sub oculis intuentium eupit die VI Januarii anno MDCLXXXIV.

B

§ XXI. Amentibus ratio, captivis libertas impetrata.

Vir phreneticus,

Erat homo quidam in Risch Tugiensis territorii Casparus Schreiber, qui ex gravissimo morbo, amisso omni rationis usu, in phrenesim actus, desperantium more diris omnia devovebat. Convenerant amici ac vicini vel tristis spectaculi testes, vel afflictorum domesticorum consolatores; et inter eos etiam Michael Stadlin pro-parochus ad S. Wolfgangum, qui miseratione commotus, in omnium præsentia nomine ægrotantis ac ejus uxoris votum fecit ad D. Leontium, ut, si meritis *(beatissimæ Virginis Mariæ et)* ipsius *(sancti Martyris)* ad sanam mentem rediret, obligati existerent ad piam ad sancti Martyris exuvias sacras peregrinationem obeundam, *(procurandumque ibidem in ipsorum honorem sacro-sanctum Missæ sacrificium.)* Paucis post votum horis, accepta a præfato presbytero benedictione, phreneticus ad se rediit, integrisque sensibus ac ratione, totus ab infirmitate absolutus atque incolumis, e lectulo mortis surrexit. Anno MDCLII.

C

mulier,

304 Eadem pene infirmitate laborabat Maria Dahinden ex toparchia Entlibuoch *(in ditione Lucernensi.)* quæ ob invalescentem rabiem aliquot annis catenis ligata tenebatur. Crescebat autem malum ex ipso medicaminum usu. E supernis igitur medelam exoraturæ duæ ejus sorores Verena et Anna ad reliquias sancti Martyris veniunt, ejusque per sacra peregrinantium opera interventum ad Deum implorant, impetrantque, ut sine quolibet alio remedio intra unius mensis spatium ægra plenam mentis et corporis sanitatem recuperaverit. Anno MDCLIX.

puella,

305 Hoc ipso anno Anna Schmidin, filia-familias in Niderwyl toparchiæ Liberorum officiorum, propter maniam ad negotia domestica inutilis, crux magna erat parentibus; a qua ut liberarentur ad Sancti sepulchrum accesserunt, ibique in precibus prostrati et oblato Sacrificio in honorem Martyris, voti sui adeo sunt damnati, ut filia intra octo dies ab insania fuerit sanata.

D

306 Sequente anno MDCLX ad idem sepulchrum ex voto adductus fuit adolescens Mauritius Stager de Glarona, *(loco pagi cognominis præcipuo,)* qui non tantum ratione captus, sed rabie quoque plenus, velut Cain alter desperatissimas agitabat in turbata mente cogitationes. Quinque dies in Muris et sancti Martyris capella agebat insanus, nempe a die XIX usque ad XXIV Septembris. Cum interea sacrificio Missæ aliisque precibus ad honorem divi Leontii oblatis, ipse Mauritius XXII die sui nominis patrono festiva, ad rationem rediit, et recuperata integra sanitate, XXIV prædicta die sospes hinc ad propria incolumis reversus est.

307 *Simile beneficium* S. Leontii *patrocinio adscripserunt binæ mulieres, quarum Germanica lingua meminit Pflegerus pluribus, nos denuo paucioribus : Uxor Joannis Caspari Twarenbolds ex Cham Tugiensis ditionis, cum prolem in lucem edidisset, ipsa rationis lumen amisit, animoque ita obcæcato ac perturbato fuit, ut continuo ad sese in aquas præcipitem dandam tentaretur cum manifesto vitæ periculo. Nacta aliquando spatium temporis, quó sat rationis haberet, ut miseriam conditionis suæ apprehenderet, votum emisit Muros ad* S. Leontii *reliquias peregrinandi, et plenum deinceps rationis usum retinuit. Contigit hoc anno 1660. Eamdem gratiam anno proxime sequenti 1661 consecuta est Anna Barbara Risin, uxor Joannis Ackerman ex Buochs in Subsylvania. Hæc etenim post gravem morbum sic mente alienata est, ut diu noctuque ferocientem atque omnia perturbantem observari et custodiri necesse esset. Maritus emisso voto* S. Leontium *invocavit, eique amentem conjugem commendavit, et rationis compotem recepit. Mayerus, qui istis supersederat, dein ita pergit exponere Pflegerum.*

E

308 In simile malum incidit Ludovicus Starck, venerabilis curio in Lostorff ditionis Solodorensis, cum propter phreneticam rabiem multo tempore catenis alligatus, vitam ageret miserrimam. *(Nulla remedia, etiamsi multis sumptibus comparanda, neglecta fuere, juxta Pflegerum, at nihil ea profuerunt.)* Facto autem voto ad invisendas et venerandas S. Leontii reliquias, adeo a maligna infirmitate convaluit, ut ipse votum exsolverit, atque, impetrata integra valetudine, incolumis ad pascendas oviculas suas e Muris domum sit regressus. Anno MDCLXVI. *Rei factæ compendium, versiculis Germanicis comprehensum, et tabellæ inscriptum, ad perpetuam rei memoriam in sacello sancti Martyris appendi jussit memoratus sacerdos, uti testatur Pflegerus, qui ipsos etiam versiculos recitat.*

F

309 Joannes Moneth de Kerns Subsylvaniæ anno MDCLXVIII ad non absimilem insaniam redactus, incassum cadente, quidquid catapotii et venæ sectionum per medicorum artem adhibitum fuit, nedum convaluit, sed rabie magis efferbuit. Cum vero sui D. Leontio votum nuncupaverunt, citra moram Joannes adeo sui compos factus est, ut ipse primus esset in voto ad divi Martyris reliquias in Muris exsolvendo.

310 Alius præterea ex eodem cantone Subsylvanensi Joannes Napflin, semel quotannis phrenitide vexatus, catenis stringi debuit propter exuberantem rabiem ; subsequentibus vero annis fatale malum adeo invaluit, ut anno MDCLXXIX,

ab

A ab insania sua percitus, manibus catenisque evaserit, perque sylvas, montesque ac valles divagatus, per antra et impervia sese abdiderit, frustra omne studium ad indagandum et inveniendum impendentibus, qui post eum excurrerant, domesticis, et quorum intererat. Timebant autem hi, nec immerito, ne forte sibi ipsi mortem consciscerét. Rogaverunt interea cum voto piæ peregrinationis instituendæ D. Leontium Murensem, ut esset custos et dux pessumeuntis, eumque ad se salvum reduceret. Cumque ob absentiæ diuturnitatem crederent, actum esse de salute Joannis, modico post votum emissum intervallo, rediit ille sanus mente et corpore, acsi in alterutro nihil umquam detrimenti passus fuisset, permansitque incolumis, donec, post exactum diuturnioris vitæ cursum, naturæ debitum solvit.

Captivi

311 *Posthæc repetit Pflegerus beneficium, quod, invocato* S. Leontii *auxilio, collatum fuit mulieri phreneticæ Kunigundæ Solander, quodque narratum est supra num. 217. Hinc ad aliam materiam transit, et cum ipso Mayerus :* Verum non captos tantum ratione, sed etiam captivos liberat in vota vocatus S. Leontius. Erat ex Baar, B cantonis Tugiensis, vir probus et honestus *(Jacobus Halter,)* qui anno MDCLVIII ex mera *(et maligne concepta)* suspicione in vicina civitate heterodoxa sex hebdomades carcere detinebatur. Animadvertebat autem, equuleum aliave tormenta ad extorquendam confessionem sibi parari : idcirco ad Deum innocentiæ suæ testem ac Virginem Matrem mentem erexit, et intercessorem D. Leontium voto interpellavit, ut si eum de periculo liberaret, ad ejus sepulchrum peregrinaretur, et instrumentum redemptionis in testimonium ad ejus capellam referret. Voto sic nuncupato, vidit et apprehendit funem, quo tota linteamina ad solem suspendi solent, per quem, ad trabem tecti ligatum, se demisit. Verum quia funis altitudinem descensus multis ulnis non æquabat, *jam periculosum ac necessarium lapsum præ oculis habens,* institit denuo sancti Martyris in his angustiis opem exorare. Factumque est, ut funis non solum cresceret intra manus; sed, ubi terram Jacobus Halter *(absque ullo seu manuum seu aliorum membrorum incommodo, dolore aut læsione)* attigit, tribus orgiis altitudinem turris ex- C cederet. Quem excessum cultro præcisum secum tulit, et eodem mane diei IV Februarii anno præfato ad Muros pro voto solvendo pervenit. Hujus rei veritatem Jacobus juramento in præsentia parochi sui Petri Ander Matt, ad sancta Dei Euangelia præstito, constanter asseruit. *Equidem rei gestæ veritatem non inficior; at miror, quomodo funis et culter relicti fuerint apud captivum, de cujus vita agebatur, ut scribit Pflegerus.*

liberi evadunt.

312 Erant præterea fratres duo de Esch *(in Provinciis liberis)* Adamus et Joannes Hartmannus Moser, qui aliquot annis militiam, bello inter Hispaniam et Portugalliam gliscente, secuti sunt : cumque pace inter belligerantes composita, patriam cum plurimis aliis repeterent, Roræ *(forte Rhodæ scribendum fuit, quæ civitas est Hispaniæ)* in Catalonia de falso crimine suspecti, comprehensi, carceri mancipati, atque ad ergastérium et operas publicas fuerunt damnati. Gravis sane pœna inculpatis, cui qua via se secure subducerent, serio diu multumque deliberabant. Nam socii, qui fuga sibi consulere tentabant, deprehensi, alii damnati ad triremes, alii sclopeti ictu trajecti perierunt. Una nocte, auctore Adamo, mutuo consentiunt in vota divo Leontio nuncupanda, ut pia peregrinatione et sancta Missa uterque sancti Martyris ossa venerarentur. Sequenti mane ab ergastulo ad opera solita educti, sub oculis, vel quasi, omnium excedunt, et sub sancti Martyris protectione feliciter evadunt, a diuturna, durissima et iniqua servitute liberati. Adamus XV die mensis Maii MDCLXXXI, qua promissæ peregrinationis voto se absolvit, in præsentia testium legitimorum sub fide juramenti rei seriem narravit, affirmavitque.

AUCTORE J. P.

§ XXII. Beneficia varia eisdem familiis seu personis collata.

De scipso perillustris dominus Beatus Jacobus Zurlauben, baro de Thurn et Gestellenburg, supremus per Libera officia militiæ dux testatur : *hæc Mayerus, qui deinde rei factæ seriem exponit. Verum cum ipsum testimonium det Pflegerus, malui id, uti feci hactenus, ex Germanico Latinum facere :* Laus sit et gratiarum actio potenti ac benigno Numini, quod propter sanctos ac fideles servos suos sese adeo misericors ac munificum exhibeat erga nos homines et miseros peccatores; quemadmodum mihi Beato Jacobo Zurlauben et Mariæ Barbaræ Reding dilectæ uxori meæ contigit; cum anno MDCXLIX die secundo Augusti uxor per multas horas puerperio laboraret, ac tandem a pluribus honestis mulieribus, quæ ipsi aderant, mihi significatum fuerit, quod summo in periculo versaretur, nec spes ulla superesset fore, ut per felicem partum convalesceret, nisi omnipotens Deus peculiarem gratiam elargiretur. Itaque ad ipsum, ut par erat, confugi, ipsumque in fideli servo suo sancto martyre Leontio hic honorare statui. Dum jam solus in cubiculo meo meditabar et summa cum fiducia S. Leontii martyris, secundum Deum et gloriosam ejus Matrem Mariam, auxilium implorabam, eo ipso instanti præ lætitia mihi oculi lacrymis perfusi sunt, acsi, quod rogabam, essem consecutus; sane tantum temporis non effluxerat, quo bis recitetur Oratio Dominica, quando ancilla lætum nuntium mihi afferebat, quod dilecta conjux filiolum feliciter enixa esset.

Parturienti succurritur;

E

F

314 Alio tempore duo ex filiis meis aliquamdiu gravi tumore afficiebantur, nec post multa adhibita medicamina ullo prorsus modo melius illis esse advertebatur; ita ut dilecta conjux mea similiter secundum Deum ad S. Leontium confugerit, peregrinationem illuc voverit, aquam eorumque subuculas consecrari curaverit : simulac iis induti essent et bibissent aquam, transacta nocte, advertit, imminutos esse tumores; ubi vero diversis vicibus ita factitatum fuit, pueri memorati tumore plene liberati sunt.

Pueri duo gravi tumore,

315 *Anno 1650 die* XIII *Februarii Laurentius Kurtz, civis Mellingensis, ligna ceciderat in Wolischweil, loco Provinciarum liberarum, eaque dorso imposita domum delaturus, pervenerat ad ponticulum ligneum, qui sub ipso ruptus est medius et sic infelix homo cum onere, a quo manus ejus altera misere contrita fuit, in aquas delapsus est. Affligebant eum hinc dolores læsæ manus, illinc frigus intensum, at potissimum angebat imminens vitæ tum ab aqua tum a frigore peri-*

ac vir submersionis periculo et manus læsæ incommodo liberantur.

AUCTORE J. P.

riculum, neque enim absque adjutore emergere valebat. Clamarit primum, quantum potuit, sed mortalium nullus aderat, qui audiret. Itaque vocem in cœlum direxit, et S. Leontii *adjutricem manum enixe postularit, obtinuitque. Nam, cujus faciendi ante spes nulla erat, aquis et periculo se subduxit; imo et manum, quam deinceps sibi inutilem fore crediderat, brevi post sanam recepit, et ad quodvis opus, prout ante, idoneam. Totum rei eventum ipsemet versiculis Germanicis complexus est, quos ex tabella, in sacello* S. Leontii *olim suspensa, descripsit Pflegerus, et fusiori rei factæ relationi subnexuit, unde et nos recitatum compendium desumpsimus; nam hic denuo silebat Mayerus, transibatque ad sequentem relationem.*

Parturiens duplici mortis periculo eripitur, et filiæ oculus sanatur.

316 Tres præterea virtutes D. Leontius in domo prænobilis domini Ludovici Schnyder, qui fuerat monasterii Murensis receptor in oppido Sursee, operatus est. Periclitabatur dilecta conjux Elisabeth Pfyffer in puerperio de vita sua ac fœtus edendi; edito vero ad sanctum Martyrem voto, periculum statim cessavit, puero sospite in lucem genito, quem postero die in baptismo Leontium nominarunt. Post tres a partu horas mater ex præcedentibus doloribus abiit in fatale deliquium, in quo mortuæ similis, suffuso pallore, sineque spirantis vitæ indicio aliquot horis decumbebat. Superaddito alio voto, tamquam ex morte resuscitata, continuo incolumem traxit spiritum. Paulo vero ante hos dies præfatorum DD. conjugum filiola Maria Anna alterutro oculo lumine orbari in proximo erat, deficientibus, quæ applicabantur, sua virtute remediis. Pientissima genitrix ex voto ad reliquias sancti Martyris filiolam piis obtulit precibus, assumptaque aqua S. Leontii benedicta, lavit oculum infectum, unaque periculum cæcitatis, dolores, et damnum omne diluit et abripuit. Anno MDCL. *Parentes in grati animi significationem Muros destinarunt tabellam, in qua triplex illud beneficium descriptum erat carmine Germanico, quod dat Pflegerus.*

Puer pedum et oculi male affecti usu donatur.

317 Petro quoque Weiniger de Mentzingen *(in Tugiensi pago)* in filio repetita ope sanctus Martyr succurrit. Erat filius annorum quatuor cum dimidio, pedum usu ab incunabilis penitus captus. Eum parentes ex voto ad sepulchrum Martyris mense Junio anni MDCL detulerunt; cumque illi pro salute filii in precibus prostrati intercederent, puer, nemine juvante, surrexit in conspectu populi omnis, admirantis et Deum in sancto Opitulatore laudantis. Post septemdecim circiter hebdomades idem puer gravi epiphora laborabat in oculo, ut ex continuato fluxu nemo non crederet, oculum pessum iturum. Iteratur votum ad eumdem Martyrem, et, apertis post brevem moram palpebris, apparuit oculus illæsus, sanus et integer.

Puer pedem pessime infectum

318 *Profert hic denuo Pflegerus triplicis beneficii,* S. Leontio *adscripti testimonium Germanicum, quod Latine ita fere habet:* Quoniam sacramentum regis abscondere bonum est: opera autem Dei ejusque Sanctorum revelare et confiteri honorificum est; dominus Henricus Schuffelbuol pro-prætor hic *(Zurzachii in Badensi comitatu)* cupiens divina beneficia, quæ per intercessionem S. Leontii martyris accepisse se agnoscit, debito loco et modo, nec non grato animo referre ac profiteri, me infrascriptum rogavit, ut, quod suis mirabiliter contigit, recenserem et attestarer. Quoniam itaque non possumus non profari, quod ipsimet vidimus et audivimus, testor et hocce instrumento confirmo, Joannem Ulricum, filium dicti domini Henrici, a biennio acerbissime correptum fuisse inopinato tumore, intermixtis pustulis in altero pede; ubi exortæ pustulæ in apostema coaluerunt, et in multas fistulas ac vulnera eruperunt.

319 Adhibita fuit ei curando duorum chirurgorum bene peritorum opera, qui, quanta potuerunt diligentia, appositis emplastris et unguentis conati malum amovere, ac sanare infectum pedem, studium omne, operam et laborem perdiderunt. Tandem parentes Deo et S. Leontio puerum devoverunt, pedemque ejus linteolo, quod reliquias S. Leontii attigerat, iisque consecratum fuerat, circumligaverunt. Et ecce, post triduum cœpit subsidere tumor, ulcera et dolores omnes evanescere, meliore statu apparere omnia, et actutum integre sanari: cumque a dimidio anno idem malum denuo se manifestaret, mox iterum plene abactum fuit; dum, sicut ante, applicatum illi fuit sacrum linteolum.

320 Præterea cum domina Euphemia, memorati domini pro-prætoris dilecta conjux, hactenus summa difficultate, cruciatu et periculo peperisset, ac jam secundo vivam prolem obtinere nequivisset, ambo, instante tertio partu, Deo sese ac S. Leontio devoverunt, addita obligatione, si nata proles esset mascula, imponendi illi nomen Leontii. Votum cecidit feliciter; quippe, cum id ad tempus pariendi renovasset, puerpera intra quartam horæ partem filiolum feliciter progenuit, qui, ut promissum erat, in sacro Baptismate Leontius appellatus est: quod ego totum, ut supra scriptum est, manu propria confirmo. Itaque Deo sit gloria, honor Sancto, utrique autem gratiarum actio in æternum. Datum Zurzachii XV Aprilis anno MDCLII. Ita profiteor ac testor ego Franciscus Brandenberg venerabilis collegii canonicorum sanctæ virginis et martyris Verenæ decanus et parochus.

321 Anno MDCL Elisabeth Stocker, conjux Jacobi Baumbacher *(Tugiensis)* in puerperio extremum fere vitæ discrimen subiit. Edidit tamen præter spem prolem sine animæ viventis indicio, ad mortem ipsa properans. Reponebant igitur fœtum inanimem in loculum, ut terræ mandarent; urgent tamen amici condolentes Jacobum, ut divo Leontio pro matris ac fœtus salute voto fieret supplex: acquievit ille consilio bono, utrumque sancti Martyris patrocinio commendavit. Quo acto, corpus pueri jamjam efferendum in loculo animatur, defertur puer in ecclesiam ad sacrum Baptisma, nomine Leontius donatur. Similiter et puerpera, resumptis viribus, integre convalescit. Anno MDCLV idem ipse Leontius, puer quinquennis, e navicula in lacum sub ipsam naviculam lapsus, abundantioreque unda ad interitum ingurgitatus, facto ad Patronum suum ab adstantibus voto, incolumis e profundo gurgite extractus est. Cumque idem anno ætatis duodecimo excelsam arborem incautus ascendisset ad poma colligenda, fortuito altitudinem XXX pedum in terram decidit incolumis; quia labentem voto eidem suo Liberatori commendabant.

322 Circa eadem tempora Melchior Stuber et Barbara Keusel de Holtzheuseren in cantone Tugiensi filium procreabant, Jacobum nomine, qui, expletis a puerperio quatuor hebdomadis, in templo præsentandus et ad ablutionem calicis, de more Constantiensis ecclesiæ percipiendam offeren-

A ferendus, præter morem vagitus ingeminabat. Assistebat tunc vetula quædam (propter veneficia paulo post mortis damnata) quæ sacchari speciem in os pueri ingerebat, linguamque maleficco toxico inficiebat; ex quo puer præter variegatos in lingua colores ad deglutiendos cibos ad octavum usque ætatis annum multum incommodi dolorisque patiebatur. Et hi a divo Leontio in Muris auxilium intensis precibus postulabant: ubi cum linguam pueri sancti Martyris reliquiis tetigissent, et aqua benedicta sæpius memorata lavissent, expulso omni maleficio, perfecte redintegrata fuit.

triplex. 323 Alio tempore eadem Barbara, fœtu alio gravida, forte in hominem, Herculeo (seu comitiali) morbo corruentem, frementem atque abominabiles ronchos ducentem incidit, horroremque, quem ex eo conceperat, in fœtum derivavit, ut in lucem editus, non absimiles fremitus anhelitusque graves duceret, quasi spiritum proxime exhalaturus. Una aqua benedicta præfata, quam infanti ex peregrinatione ad Sanctum allatam porrigebant, sublato omni malo, fecit prolem incolumem. Demum ipsa quoque Barbara anno MDCLV pleuritide ad mortem decumbe-B bat, ex voto Auxiliatorem suum denuo invocat, aquam ejus nomine atque reliquiis benedictam haurit, vitamque et sanitatem perfectam una obtinet.

duplex alteri beneficium confertur. 324 Eva Elsener, Henrici Etter de Mentzingen (*Tugiensis ditionis*) conjux, anno MDCLVIII in phrenesin et rabiem delapsa, bestiæ quam homini similiores gestus edebat. Post remedia diu incassum adhibita domestici abiere cum fiducia ad reliquias S. Leontii, coronam ejus nomine, sacræque calvariæ attactu benedictam, reduces phreneticæ pectori superimposuerunt. Post horæ quadrantem intra ejus viscera fragor etiam ab adstantibus clara aure auditus est, acsi baculus medius perruptus fuisset: quo fragore infirmitas fracta, mulier vero sanæ menti restituta fuit. Ejus filius Joannes Petrus anno priore MDCLVII viribus adeo emarcuit, ut præ debilitate nec niti, nec incedere valeret, (*nec quemquam haberet, qui malo mederetur.*) Postquam autem ad sanctum Martyrem in Muris dulatus est, ejus sacrum corpus in oratione pie coluit, benedictionem ex ejus reliquiis accepit, de aqua ejus nomine benedicta bibit, statim cœpit viribus cor-C roborari, ac sic tandem integram valetudinem adeptus est.

Læsus oculus et pedes 325 Eodem anno equus indomitus ascensorem suum Joannem Schwander de Lachena marchiæ Suitensis, dejecit in terram, ferratumque pedem in oculum ejus tanto impegit impetu, ut, sanguine profusius per genas profluente, perditum judicaret chirurgus. Joannes, nuncupato voto, ad D. Leontium animum vocemque extollit, et triduo post acceptum vulnus vidit et gavisus est in præconio sancti Martyris, quia integram oculi aciem recepit. Idem sequente anno MDCLVIII post septem hebdomadarum infirmitatem altero pede graviter languebat, dolebatque, ut non nisi scipione nixus, ægre incedere posset, ad eumdem suum Medicum alterum repetit votum, et brevi convalescens, ipse voto se in Muris um gratiarum actione liberavit.

infirmi restituuntur; febres tolluntur. 326 Jacobus Steiner, ex præfectura Gaster, quotannis ad reliquias beati Martyris venire consueverat. Laborabat autem anno MDCLIX filius ejus triennis dolorifico in pede accidente, ut nedum gressum dirigere, sed nec pedem movere posset, (*nisi summo cum cruciatui.*) Statuerat pater intra se, cum primum pro more suo ad D. Leontium peregrinationem obiret, aliquid offerre in hostiam pro puero; cujus solius propositi intuitu S. Leontius suis ad Deum meritis intra quinque dierum spatium puerum omni malo exemit atque sanavit. Utrumque autem, patrem nempe et filium, eodem anno die XXVI Septembris funesta et pene insanabilis corripiebat febris; nam medicorum pharmaca nihil proderant ad sanandum. Curabat autem pater Missam ad honorem Sancti Martyris in ecclesia sua parochiali Oberkirch pro utroque offerri, atque eadem, qua Missa fiebat, hora uterque sanitati redditus est. *AUCTORE J. P.*

Puer bis gravi periculo eripitur; 327 Thomas puer quadriennis, Andreæ Grob de Kahm filius, anno MDCLIV die VIII Junii puerili levitate per scalam præaltam cerasum conscenderat, in qua cum incautius ageret, subito altitudine sexaginta pedum decidit in terram, cervice membrisque conquassandus, nisi casu præteriens mulier pia decidentem cum voto commendasset sancto martyri Leontio. Eva Filiger, nomen erat præfatæ mulieris, puerulum e terra, tamquam non habentem spiritum, sustulit, atque ad parentes triste funus detulit, votumque, quod E fecerat pro pueri salute, nunciavit. Illi, ut fas est credere, vehementer perterriti vixdum votum habuere ratum, cum puer oculos aperuit, manus pedesque movit, et, admirantibus cunctis, ipse se erexit, locum obambulavit, acsi nihil mali sibi umquam accidisset. Postliminio cum idem Thomas esset annorum undecim, patrem ad vehenda ligna in sylvam comitatus, a recalcitrante equo in abdomine percussus, et ad tres passus retro in terram prostratus est, intercepto omni halitu. Pater igitur, qui filium suum certo periturum credidit, denuo votum pro eo ad S. Leontii sepulchrum facit, et puer, resumpto spiritu, reviviscit, surgit, et cum patre sanus domum redit. Anno MDCLXI.

mulier quatuor beneficia 328 De beneficiis divi Leontii singulariter sibi gratulabatur Anna Martin de Tugio. Hæc anno MDCXLVIII sensu auditus capta, integroque anno orbata fuit. Venit autem ex voto ad venerandas Martyris nostri exuvias, et cum, completis devotionis officiis, templo egressura, caput sacris reliquiis inclinasset, visum est illi, quasi intra caput liquor quidam, veluti aquæ frigidæ, ab auribus manaret, animadvertitque, absceden-F te humore maligno, auditum integrum sibi esse redditum. Anno deinde MDCLIX ex immani languentis pedis dolore neque diebus neque noctibus solida quiete perfrui, imo nec stare, nec negotia domestica obire poterat. Admonita est sæpius per inquieta somnia, ut ad sanctum Martyrem iterum peregrinationem institueret: cumque secunda vice accessisset, (*ducta illud haud dubie vel curru vecta,*) votis suis precibusque impetravit, ut, remoto omni medicamine, per ebullientem e pede sudorem intervallo quatuordecim dierum plene convaluerit.

Sancto accepta refert; 329 Alio tempore cum de volucri ederet, bolus carneus, acutis ossiculis commixtus, quem incautius deglutivit, adeo firmiter faucibus hæsit, ut nulla arte aut in os aut in stomachum promoveri potuerit, non immerito tandem suffocari formidans. Voto igitur iterato se sancto Martyri specialiter commendavit, et repente bolus e faucibus solutus ascendit in os, et ejectus piam fœminam reliquit incolumem. Nec hic thaumaturgus Martyr destitit virtutes operari. Nam cum ejusdem Annæ nepos decennis, nomine Joannes Ro-

AUCTORE J. P.

Rogenmoser apostemate in collo laboraret, ac præterea in facie omni pene cute exueretur, præque dolorum magnitudine naturali somno interdiceretur; semel et secundo votum ad sacra lipsana sancti Martyris nostri fecerunt, expleveruntque; (*Anna scilicet prædicta et hujus soror Anna Maria Martin, pueri mater,* S. Leontii *cultui plurimum similiter addicta.*) Et puer intervallo octo dierum, (*puta post institutam secunda vice peregrinationem, nam post prima vice institutam, malum cum doloribus quidem utcumque imminutum fuerat, sed deinde ad priorem statum rediit, ut monet Pflegerus,*) ab utroque malo liberatus et perfecta sanitate potitus est.

puer duplici malo et lethali morbo liberatur;

330 Fuit et insigne miraculum, quod sanctus Athleta operatus est in filio liberi baronis (*Francisci Ernesti*) Zweyer de Evenbach, præfecti in Foro Tiberii, (*vulgo Keysersthul in Badensi comitatu,*) qui duplici, eaque gravissima, rupturæ scilicet, et pedum debilitatis, calamitate vexabatur in teneris. Duplicis peregrinationis voto perillustres parentes beatissimæ Virgini in sacra Eremo (*vulgo* Einsidlen) et in Arkenberg, (*loco sito haud procul Clingnovio memorati Badensis comitatus oppidulo*) se obstrinxerant. Sed sanctissima Deipara, etiam Leontium volens habere miraculi consortem, distulit sanare puerum; donec vocato in vota eodem Martyre, cum promissione ejusdem adeundi et venerandi sepulchrum, puer (*Franciscus Ignatius*) ab utroque exitiali morbo liberatus fuit. (*Annum notat Pflegerus 1666.*) Idem illustris puer, cum lethali morbo ad extrema perductus, atque a desperantibus medicis derelictus, anno MDCLXVI decumberet, ejusdem sancti Martyris, cujus meritis ex simili voto (*a pia parente*) oblatus fuerat, interventu mortis præsentissimæ faucibus ereptus, optimæque sanitati restitutus est.

B

alter loquelam, ac tertius usum oculi obtinet.

331 Alius quoque vir nobilis de genere Pfiffer, patricius Lucernensis, duos habebat filios, Franciscum Ignatium et Joannem Waltherum, quorum prior usque ad tertium et dimidium annum nullam vocem articulatam promere poterat; posterior vero primo a nativitate anno alterius oculi acie privatus, uterque nulla arte medica sanandus. Utrique tamen S. Leontius, post factum a parentibus ad sua lipsana votum, succurrit, alteri loquelam, alteri vero lumen oculi sua intercessione comparavit. *Hoc totum Mayerus deprompsit ex Pflegero, sed præterea de Francisco Ignatio, cui linguæ usus collatus est,* Hujus, *ait,* primum, quod promebat verbum, erat: MURI. *Id autem procul dubio ex ipsomet Francisco Ignatio didicit, utpote de quo iterum addit sequentia:* Prior postliminio in Muris monachus factus, orator et poeta egregius, mortem obiit MDCCXXXIX, sacerdos jubilæus, ætatis anno LXXVI.

C

Mater quatuor filiis beneficium impetrat.

332 Celebre est valde, quod sanctus Martyr quatuor filiis Mariæ Schnellerin de Bacheneydt ex Toggio (Toggenburg *vulgo dicitur, estque comitatus Helvetiæ*) præstitit. Omnes quatuor simul una nocte manibus pedibusque capti (causa ignota) atque contractione fuere multati; adhæc putentibus pustulis per facies et colla infecti decubuerunt. Eratque ex medicis nemo (tametsi mater nihil auxilii opportuni negligebat) qui tantis malis mederi posset. Cum igitur mater, animo ad superna erecto, divo Leontio se voti (*peregrinationis et tabellæ in Murensi ecclesia offerendæ*) ream fecit, repente ac simul omnes quatuor manuum pedumque usu pristino donati sunt, remanentibus purulentis in capite pustulis. Quibus ut etiam medelam ab eodem Martyre referret, iter, comite filio natu majore, ad Muros intendit: ubi, cum puer basilicæ, in qua venerandum ejus corpus requiescit, pedem intulit, emplastra, quibus ulcerata facies sparsim erat obducta, subito deciderunt in terram, et apparuit facies ejus tota munda. Imo, quod ad augmentum honoris divo Martyri cedat, eodem die, eademque quasi hora aliis duobus domi relictis eadem obvenit gratia. Quid quarto factum sit, scriptura non habet, nisi quod mater speraret, etiam huic merita Martyris fore propitia.

D

333 Duplici quoque æqueque gravissima calamitate premebatur Michael, Leopoldi Grusing et Annæ Felder de Brigantio, (*oppidum est in Suevia, incolis* Bregentz *comitatus cognominis caput,*) filiolus. Is ex utero matris utroque pede contractus, etiam ad sextum usque annum linguæ usu captus ac mutus extitit. Parentes audita, qua divus Leontius passim celebrabatur, miraculorum fama, miserunt ad Martyris reliquias Annam Buolmann de Abbatis-cella, ut suo nomine piam pro filio obiret peregrinationem. Cumque ablegata mulier Missæ, quæ pro puero offerebatur, auditioni, aliisque devotionis obsequiis in Muris intenta esset, puer præfatus domi suæ, nemine adjuvante, in pedes se erigit, atque sub conspectu patris aliorumque hypocaustum obambulat, inque hæc circiter verba linguam solvit: En pater, quam belle possum incedere! Numquid pater egregius sum homuncio? Ut adeo Michael utroque inveterato malo solis beati Martyris meritis fuerit expeditus; parentes vero in teneras præ gaudio lachrymas, laudemque Dei ac Christi Martyris effusi, XXV Martii MDCLXXX.

334 Mirifice etiam virtutes S. Leontii expertus est Nicolaus Steiner de Lichtensteg in Toggio; is obstinata et pharmacis immedicabili febre viginti tribus hebdomadis correptus et detentus decubuit. Postquam vero vovit peregrinari ad sacrum in Muris Leontii sepulchrum, continuo reliquit eum febris. Sed majus hoc idem sanctus Martyr fecit in filio Nicolai Joanne ostentum. Hic anno ætatis quartodecimo venenosa scabie, multisque carnem per corpus exedentibus ulceribus infectus, misere et magnis doloribus vexabatur; cui curando ars medica sua virtute succumbebat. Alio igitur voto thaumaturgo Martyri nostro Nicolaus pater filium Joannem offerebat, ut supernaturali virtute naturæ defectum suppleret. Advenerat nox, ibant omnes cubitum; mane vero, exoriente luce, Joannes e lecto doloris ipse surgebat: cumque accederent, qui saniem ulcerum de more abstergerent, de scabie, tabe, et ulceribus toto corpore amplius nihil reperiebant præter cicatrices quasdam seu maculas præhabitorum ulcerum. Anno MDCLXXXII.

F

335 *Mitto iterum tantisper Mayerum, ut instrumentum, quod his proxime subjicit Germanice Pflegerus, Latine exponam. Ita sonat.* Ego Christianus Baumgartner, parochus in Sultzmatten in Alsatia, attestor et hocce anathemate ac votiva tabella confirmo, tria me a Deo per intercessionem ac patrocinium thaumaturgi martyris Leontii in Muris impetrasse insignia beneficia. Etenim anno MDCL, cum illuc equo non absque cruciatu me devehendum commisissem, et reliquiarum ejus contactu gavisus fuissem, evidenter per ejusdem Sancti merita immedicabili, de qua desperabant medici, contractione nervorum et tumore in utroque genu liberatus fui, atque sanatus; ita quidem ut, qui equo, sicut

mox

A mox dicebam, ægre Muros deductus fueram, pedes domum reversus sim. Alia vice, anno scilicet MDCLXXXI, cæca nocte, et vehementer fulgurante atque tonante cælo, a spectro *(quod noctis et tempestatis horror forsan in imaginatione formarat,)* e muro, quindecim pedibus alto, una cum equo in vineas dejectus sum; invocans autem cum adjecto voto S. Leontium, incolumis una cum equo evasi. Dicto anno MDCLXXXI inenarrabilem in pede sinistro, altum inflato, dolorem passus sum, de quo sanando dum desperabat chirurgus minime imperitus, equidem, emisso iterum voto peregrinandi ad sacras ejus reliquias, nec adhibito alio remedio, etiam hac tertia vice evasi et sanitatem recuperavi. Deo et sancto martyri Leontio laus sit sempiterna. Datum IX Maii anno MDCLXXXIII. Testatur Christianus Baumgartner, parochus in Sultzmatten.

§ XXIII. Lues pecudum abacta; incendia exstincta; alia beneficia collata.

B

Lues pecudum cessat.

Anno MDCLXXXVIII in parochia Hegglingen funesta et immedicabilis in animalibus pestis grassabatur cum ingenti strage jumentorum et gravi damno ruricolarum: dumque remedia, quæ adhibebantur, ad luem removendam nihil conferrent, hortante parocho, Jacobo Mauritio ander Allmend, litaniam ad sepulchrum sancti Martyris instituerunt; atque biduo post sævum illud contagium penitus cessavit; imo aliquot bestiæ, quas in perditis ponebant, ad sanitatem redierunt. *Hanc inter et sequentem relationem descripsit Pflegerus beneficium* S. Leontii *meritis attributum a Joanne Buttler, ex parœcia Auw, qui equum magni pretii, subito morbo correptum ac desperatum, post Sancti invocationem et promissum Missæ sacrificium, mox sanum recepit.*

Incendia,

337 Sed frequentiore virtute D. Leontius imperavit ventis et igni. Nam cum anno MDCXLIX die XXIII Julii fulmen e cælo irato delapsum Boswylæ, pago Muris vicino ac subdito, domum C loci supremam corripuisset, flamma, ventis vehementibus agitata atque dispersa, brevi viginti quatuor domos in cineres redegit, totum pagum vastatura cum ecclesia, nisi Leontii auxilio vim virtutis suæ ignis amisisset. Voverat enim pater Bonaventura Honegger, monasterii subprior, (qui post paucos annos abbas factus est,) nomine communitatis certum Missarum precumque numerum, atque eodem tempore alius quidam, elatis in sublime et contra ignem sancti Martyris reliquiis, superstiti pago inferiori benedixerat: cum repente et ex momento adfuit ventus contrarius, qui flammas retrorsum actas adeo ab intactis domibus avertit, ut nullum deinceps ulterioris incendii superfuerit periculum.

facto voto,

338 *Simile beneficium* S. Leontii *auxilio adscripsit locus alter in Provinciis liberis, non longe Muris dissitus, cui nomen Hitzkirch. Rei factæ modum, prout olim tabellæ votivæ inscriptus erat, dat Pflegerus Germanice, eumdemque sic nos Latine vertimus:* Virgam Domini vigilantem tu profecto sensisti, o Hitzkirch! quando die XXV Aprilis calamitosi anni MDCLXV exortum in te et valido vento impulsum incendium ita sæviit, ut contra omnem adhibitam diligentiam, non tantum intra trium horarum spatium domos ac focos triginta sex misere in cineres redegerit, sed et ipsam corripuerit ecclesiam parœcialem cum summo domus etiam Ordinis Teutonico-equestris periculo. Quapropter venerabiles presbyteri una cum anxio populo, spem suam in glorioso ac thaumaturgo martyre S. Leontio collocarunt, et votum publicæ peregrinationis Muros versus enunciarunt. Mox autem, o celeste prodigium! flammæ a prædicta ecclesia recesserunt, et absque ulteriore damno prorsus exstinctæ sunt. Hinc debitæ gratiarum actionis testis hæc tabella hic oblata est. Omnia ad peculiarem Dei, benedictæ ejus Matris Mariæ, et sancti martyris Leontii laudem, honorem et gloriam in æternum. Amen.

AUCTORE J. P.

exstinguuntur;

339 Eodem labente anno MDCLXV, die vero VII Octobris, hora noctis nona, improvisus ignis in vico Wesen, lacui Wallenstattensi, *(sic appellato ab oppidulo Glaronensis pagi* Wallenstat,) adsito, septemdecim domos, conspirantibus ad interitum ventis vehementibus, exussit cum præsente periculo interitus totius vici. Cum vero loci parochus Beatus ander Matt ad patrocinium D. Leontii, E facto voto solemnis peregrinationis ad ejus sepulchrum, confugisset, incolæque votum communi consensu confirmassent, extemplo superveniens ventus contrarius flammas supernaturali veluti virtute retorsit et abegit; ut adeo exstincto citius igne ab ulteriore incendii discrimine reliqua pars vici exempta fuerit. Vigesimo statim ejusdem mensis die centum omnino personæ de eodem vico peregrinationem in Muris obierunt, gratias agentes D. Leontio et Deo per ipsum.

et tecta

340 Subsequente anno MDCLXVI in pago Oberbuchseten, ditionis Solodorensis, die VII Junii ignis duodecim domos cum horreis et viviariis intervallo dimidiæ horæ incendit. Erant inter colonos Jacobus Studer, et Maria Incker conjuges, qui domum, *(cui jam sicut et integro vico idem incendium imminebat, ut addit Pflegerus,)* remque suam D. Leontii protectioni voto commendabant, atque mirabiliter flammis intactam servabant.

ac domus a flammis

341 Aliam quoque in eodem tristi incendio domum, mediam fere inter conflagrantes et furentes flammas consistentem, D. Leontius illæsam servavit. Nam cum Joannes Koliker (nomen F erat patris-familias domus) præ timore et angustiis nesciret, quid ageret, uxor illius, marito inscio, voto *(peregrinandi Muros)* ad divum Martyrem se obligavit. Ex quo flamma ignis adeo domum non tetigit, quasi alto colle aut muro firmissimo fuisset circumvallata.

illæsæ

342 Miserrima quoque strage ex igne fortuito interibat viculus Rotterschwyl in parochia Lunckhofen anno MDCLXXXII die XVIII Julii, una unica casa Jacobi Hausheer superstite. Nam cum Jacobus edaces flammas vehementium ventorum impetu ad eam agitari conspexit, elata voce clamoreque ad D. Leontii sacra pignora votum fecit, et subito alius adversum flammas ingruit ventus, et stramineum mapale ab incendio exemit.

servantur.

343 Decantatissimum est præterea insigne miraculum, quo D. Leontius vicum Hegglingen, *(situm uti et præcedente num. nominatum Rotterschwyl in Provinciis liberis,)* anno MDCLXXXV ab exitio liberavit. Cadebat die XXXI Maii, festo Ascensioni Dominicæ sacro, de irata nube fulmen ardens in domum, nec solum eam funditus consumpsit ignis, sed alias quoque domos corripuit, ut totus vicus cum parochiali ecclesia de rui-

AUCTORE J. P.

ruina periclitaretur, ventis suo impetu conspirantibus. Guilielmus Frey, illius ecclesiæ curio, spectato, quod imminebat, periculo, voto plebis suæ calamitatem divi Leontii subsidio impense committit, et, adstipulantibus unanimi sententia incolis, ad eum in Muros venire promittit, si afflictis subveniret. Subvenit equidem eodem pene instanti. Nam ventus illico subsedit, ac tamquam divinitus foret imperatum, ignis extinctus est; adeo quidem, ut quamvis arborum proximarum folia arderent et comburerentur, in tectis tamen ax arido stramine compositis nihil ignis amplius apparuit. Quapropter præfati incolæ statim sequente XII die Junii, instituta ad sancti Martyris sepulchrum solemni processione, voto se liberarunt.

Vulnus sanatur:

345 Subjicit denique, *(verba sunt Mayeri,)* editor horum omnium miraculorum, *(Pflegerus sæpe memoratus,)* in appendice quatuor non minus celebria, quorum compendium etiam apponendum censeo. Serviebat Joannes Staub de Mentzingen *(Tugiensis ditionis)* cuidam molitori in ditione Solodorana; huic conservus suus ex suspicione falsa ensem ictu parricidali in caput vibravit. Tam autem copiosus e profundo vulnere sanguis profluxit, ut nulla medentium arte sisti potuerit. Postquam autem votum ad D. Leontii sepulchrum emissum est, stupentibus omnibus, continuo fluxus sanguinis substitit, et percussus juvenis brevi tempore e vulnere convaluit. Anno MDCLIX.

juvenis falso accusati innocentia detegitur.

346 Alius quidam juvenis Wolfgangus Bechlin de Bosweyla, pago Muris vicino et subdito, anno MDCLXXIX a perversis quibusdam de nefando scelere coram ecclesiastico et sæculari magistratu falso accusatus, adeo suam innocentiam tueri, stante contra se universo fere populo, non valuit, ut in proximo esset, equuleo ad eliciendam confessionem torqueri. Erat autem inter delatores præcipuus suus ex sancto Baptismo patrinus. Confugit in his angustiis innocens juvenis ad patrocinium S. Leontii, suaque ad eum vota dirigit, atque statim mirabili eventu innotuit, ipsum suum patrinum imputati criminis esse reum et auctorem; ut adeo verificatum in hoc fuerit oraculum prophetæ regii: Incidit in foveam, quam fecit.

Blasphemus punitur,

347 Memorabilis est præterea vindicta, qua Deus sui Martyris contemptorem corripuit. Anno Domini MDCLII Zwinglianus quidam de vicina civitate Zwingliana in hospitio publico, ad aquilam nuncupato, negotiorum causa divertit, atque inter peregrinantes se commiscuit, qui cum multa de meritis ac miraculis S. Leontii dissererent, Zwinglianus blasphemis verbis intulit, ossa Leontii non plus habere virtutis, quam ossa asini alteriusve bestiæ. Blasphemiam divina Nemesis non quidem in arena, sed modicum post intervallum in prato plano, ac ecclesiæ Murensi fere contiguo, per quod domum reversurus transiit, crurifragio vindicavit. Cum enim tamquam securus incederet, fallente altero pede, lapsus est, crure medio confracto. Inde a prætereuntibus sublatus et ad chirurgum *(ipsiusmet Murensis monasterii Joannem Ludovicum Suter)* artis suæ prope gnarum allatus est. Hic pro scientia artis suæ os confractum statim in ordinem et juncturam composuit. Sed quia superveniens gangræna subsequente nocte, supra quam credi potest, invaluit, chirurgus post adhibita media alias efficacissima, nihil se proficere animadvertens, tametsi crederet, altiori virtute vim medicaminibus suis in pœnam blasphemi adimi aut cohiberi, attamen ne famæ suæ dispendium subiret, in genua se provolvit et intenso animo D. Leontium facto voto implorat, ut sibi patrocinetur. Adfuit illico imploratum auxilium, et pharmaca suum operata sunt effectum, et Zwinglianus ex fideli prece chirurgi non diu post convaluit.

348 Postremum est, quod S. Leontius totius Catholico-Helveticæ reipublicæ se protectorem exhibuerit in celeberrima illa cum Bernensibus ad Villmaringam, vulgo Villmergen *(in Provinciis liberis)* pugna anno MDCLVI. Ibi inter pugnandum visus tam a nostratibus, quam adversæ partis militibus, quasi miles rubea veste indutus supra Catholicam aciem in aere pendere, quem D. Leontium fuisse, nemo facile dubitare ausit. Nam agmina Catholicorum nostrorum, cum per Muros ad propulsandum hostem procederent, singulari devotione sancti Martyris præsidium invocaverunt, multa prece et armis contactu sacrorum ejus ossium benedictis. Ea etiam de causa belli duces victores, cæso et in fugam acto hoste, ad Muros cum exercitu suo reversi, sancti Martyris corpus, relatum e Lucerna, Catholicarum rerumpublicarum urbe primaria, ad quam securitatis ergo translatum fuerat, militari pompa receperunt, et usque ad ecclesiam suam comitati sunt, ibique Deo et gratiæ ipsius, decantato solemniter Hymno Ambrosiano, gratias egerunt.

349 *Militarem hanc pompam, uti et solemnem supplicationem, qua illustrissimus abbas Bonaventura Honegger cum clero et religiosis suis omnibus ac ingenti populi numero sacris reliquiis obviam processit, receptasque, post celebratum inter festivas musicæ artis modulationes et bellicorum instrumentorum sæpe repetitos fragores Missæ sacrificium, loco suo reposuit, prolixe explicat Pflegerus. Sed quod hic observatu dignissimum est, plurimumque conducit ad victoriæ de hæreticis relatæ splendorem, ante initum prælium constabat horum exercitus quatuordecim millibus virorum fortium; Catholici vero numerabant dumtaxat millia quatuor, qui tamen invocata ope divina et assumpto in vocale signum nomine* S. Leontii, *impetu tanto tamque felici in hostes irruerunt, ut ex hæreticis in ipsa acie ceciderint bis mille viri, capti multi, pluresque dein mortui sint tum ex vulneribus, tum ex intenso frigore, nam Januario mense id contigit. Ex agmine autem Catholicorum desiderati sunt tantum tredecim milites, teste Pflegero, qui et hæc fusius describit, ac tandem libello suo finem imponit per epilogum satis prolixum, ex quo pauca ad præsens institutum pertinentia, ex Germanicis Latine interpretor.*

350 In hac, *inquit,* Mirabili Gedeonis Lampade *(eo titulo libellum insignirerat,)* non solum recenta, sed ex multis aliis plusquam trecentis evidentissima ac præstantissima, a S. Leontio martyre patrata miracula ob oculos tibi ponuntur, quæ conjunctim non a trecentis modo, sed a testibus plusquam ter mille indubiis, plane religiosis ac fide dignis probari possent, quoniam in confirmationem partis eorum maxime non solum tres vel quatuor, ... sed familiæ integræ, imo integræ viciniæ ac communitates se sisterent. *Consonant hæc iis, quæ præmonuerat in præfatione, avertendum scilicet errorem omnem ac fraudem cautum fuisse diligenter mandato reverendissimi præsulis, ne ulla seu depicta seu scripta miracula in ecclesia appendi permitterentur, nisi prævie fuissent accurate examinata ac sufficientibus*

A *bus testibus confirmata. Subjungimus modo collectionem alteram miraculorum, quæ hoc nostro seculo, post editum memoratum libellum, patrata collegit sæpe nominatus Leodegarius Mayerus.*

MIRACULA

RECENTIORA

Auctore R. P. Leodegario Mayero, Murensis monasterii decano.

Ex Manuscriptis.

Hernia

Anno MDCCXLII Maria Barbara Kopp de B Berona, vulgo Beron Munster, vel solo nomine Munster, ubi collegium est canonicorum antiquissimum, tribus horis a monasterio distans, gravi laborabat hernia annis septem et dimidio, ac licet subligatura uteretur, ægerrime tamen et non nisi pedetentim incedere poterat. Suadente amica ac pia quadam fœmina, quæ Mariæ Barbaræ commodato pro lectione dabat libellum de miraculis S. Leontii, votum fecit ad ejus aras legendæ Missæ, anathematis ex cera, et tabellæ votivæ, ad capellam sancti Martyris in gratiarum actionem suspendendæ, si a tanto liberaretur incommodo. Statim exsolvendi voti causa misit parentem suum ad S. Leontium : ipso vero die, quo pater promissæ pietatis operibus functus est, ipsa ad ecclesiam collegiatam S. Michaeli sacram accessit, eminusque eidem Thaumaturgo multa fiducia suam necessitatem commendavit. Absolutisque Divinis, domum non modo liberiore gradu rediit, sed propter pluviarum et aliam aeris intemperiem medium iter currendo perfecit. Ex eoque tempore subligatura amplius uti nequivit, et tamen C longe faciliore et distentiore pede incedit in hunc diem citra ullum incommodum.

ac intensis oculi doloribus afflictæ succurritur.

2 Sequente anno MDCCXLIII eadem Maria Barbara Kopp tam intensos in oculo patiebatur dolores, ut non posset nedum oculos sursum aut deorsum vertere, sed et ipsum caput in ullam partem inclinare. Accedebat fluxus putoris e naribus abominabilis, et oculus patiens indies decrescere profundiusque cranio immergi incipiebat. Statuerat igitur a chirurgo remedium petere, atque cum ipse uno die domum suam præteriret, ad se vocare : verum inter eundum (Numquid Deo inspirante?) cogitare cœpit : Quomodo hic incertis remediis, et fortassis ad probandum vel tentandum dumtaxat adhibendis, oculo meo mederi poterit? Præstat ad spiritualia recurrere remedia. Cumque sic secum argumentaretur, incidit memoriæ divus Leontius, in spem sui patrocinii erigitur animus, accedit voluntas ejus implorandi auxilium, et duæ vix dilabuntur horæ, cum intensus dolor cœpit diminui. Tum primum in vota thaumaturgum Martyrem vocavit, sacra ejus ossa in Muris venerari adpromisit, atque post XXIV horarum spatium omnis dolor evanuit, nec non tertio post die etiam fluxus ille putidus cessavit. Ita Maria Barbara Kopp in conscientia et syngrapho proprio testata est. Duorum autem horum miraculorum testes sunt subscripti : Christophorus Laurentius Troxler, plebanus et curio superioris, id est, collegiatæ ecclesiæ; Isaac Copp, pater Mariæ Barbaræ; et Fridolinus Luthart chirurgus. Datum XIII Septembris MDCCXLIII.

A. R. P. Leodeg. Mayero.

Puella submersionis periculo

3 Anno MDCCXLIV die XIX Januarii post horam secundam pomeridianam Joannes Josephus Switer, puer annorum quatuordecim cum puella septenni Maria Anna Catharina Switer prope Huobam, ut vocant, Lachensem, veha super lacum conglaciatum ludebant, currebantque. Hos sequebatur Maria Johanna Regina puella etiam quatuordecim cum puerulo septem annorum, veha itidem alia vecta. Repetito tentamine et impulsu puer ille prior longius a litore recesserat, et in extimam fere glaciei oram, veham suam impulerat, utraque tamen vice incolumis reversus. Cum vero tertio idem præsumpsisset, confracta subito glacie, puer cum puella in lacum delapsus et aqua haustus est. Labentes haud longe distans intuebatur Johanna Regina, et, quamquam vehementer perterrita, misit puerulum, E quem secum habebat, in pagum Lachen, ut quosdam in suppetias vocaret; ipsa interim sororculam suam aquis et præsenti morti ereptura accurrit, atque, extento in glacie corpore jacens, manibus, et, quibus potuit, viribus arripuit, aquisque extractam sub brachio fortiter strinxit, tenuitque.

cripitur;

4 At ecce : dum crederet salvasse sororem, atque assurgere conaretur, rumpitur etiam, cui incubuit, glacies; ipsaque Regina cum charissimo suo onere labitur in aquam, et, dum labitur, omni hominum auxilio destituta, ad D. Leontium exclamat : S. Leonti adjuva me in hoc submersionis periculo, ne cum sorore mea aquis suffocer, qui tam magno in miseros polles patrocinio! Causa autem in vota vocandi D. Leontium erat, quia paulo ante hoc tempus miracula divi Martyris legendo pervolvebat, eaque sæpius aliis enarrabat, atque adeo ingentem et filialem fiduciam in eo collocabat. Sicque ex corde et ore divum Auxiliatorem identidem interpellabat, ut caput saltem extra aquam attolleret, quatenus homines in subsidium advocare valeret. F Et reipsa in aquis, quarum profunditas dimensa quatuordecim ulnas habebat, media hora collotenus, quasi, ut sibi videbatur, quodam suppedaneo seu basi pedibus nixa, cum sorore sua, sub brachio immersa, permansit; donec tandem supervenientes viri, applicitis scalis, eam morti, aquis periculisque eripuerunt. Periit puer et puella septennis Reginæ soror, non tam aquis quam asperitate frigoris enecati; ipsa vero Johanna Regina salva et incolumis domum rediit, ac postea liberatori suo Leontio ad ejus sacras reliquias in Muris votum, quod fecerat, reddidit.

acerbus aurium dolor sanatur;

5 Idem thaumaturgi Martyris patrocinium sensit Anna Catharina Schattin, præfatæ Johannæ matrina ex sacramento Confirmationis, quæ hoc ipso anno tam acerbo aurium dolore laborabat, ut quatuor dies ac noctes præ ejusdem doloris vehementia nec cibum aut potum sumere, nec dormire aut quietem capere valeret; frustraque diversis utebatur remediis. Deficiente igitur sua arte medico, adfuit sua intercessione et auxilio opportuno Leontius. Johanna Regina matrinam suam doloribus oppressam invisens, hortatur,

ut

A. R. P. Leodeg. Mayero.

ut spem suam in patrocinium D. Leontii poneret; Si me, inquiebat, de interitu aquarum salvavit, etiam tuos dolores mitigare ac tollere prævalebit. Acquiescit matrina innocenti consilio, votum vovet perigrinationis ad S. Leontii exuvias, deficere incipiunt dolores, post horam blande indormit, e somno evigilans, omni dolore se experitur liberam; neque postea quidquam ejusce mali persentiscit. Hæc posteriora duo miracula suo testimonio, ita facta fuisse, affirmat Rudolphus Antonius Gugellberg, parochus Lachenæ, una cum parochianis, ut ille rescripsit, fere omnibus die prima Septembris anno MDCCXLV.

infantes opinione mortui

6 Inwilæ in comitatu Rottenburg, ditionis Lucernensis, loco una tantum hora a monasterio virginum Ordinis Cisterciensis, in Eschenbach dissito, Margaritha Villiger, primo die mensis Augusti hujus ejusdem anni MDCCXLIV, fœtum enixa est exanimem. Integram horam, quæ aderant obstetrices, incassum impenderunt remediis ac balneis etc. adhibendis, pro eliciendo vitæ signo. Non erat in eo spiritus. Desolatus pater B Josephus Kopflin D. Leontium implorat, votoque se obstringit ad sacra ejus lipsana cum duobus aliis, devotionis suæ testibus ac sociis assumendis, peregrinationem instituendi cum oblatione ad Missam legendam. Post factum votum respirat et reviviscit infans, baptizatur publice in parochiali ecclesia, ac biduo post iterum vita fungitur. Ita testatus est pater, cum in Muris votum exsolveret, sub fide juramenti etc.

vita ad Baptismum donantur;

7 Non absimile prænobilis dominus Benedictus a Liliis, de gente patricia Lucernensi, narravit mihi ante decem circiter annos, testatusque est, cum voti solvendi causa cum prænobili etiam conjuge sua ad nos invisit. Ipsa enim dilecta sua conjux puerum peperit infelicem, quia exanimem. Cumque integro horæ spatio fomenta quævis ad eliciendum spiritum frustraneo effectu adhibita fuissent, matrona perillustris, quæ rerum præ cæteris experta aderat, affinis prædicti domini a Liliis, imaginem S. Leontii, si præsto esset, petiit, atque a D. parente accipit : quam cum infantis capiti imposuisset cum voto, puer spiritum ac vitam recepit; adeo ut in ecclesia parochiali eodem die, qui erat Veneris, cum jubilo ac solemniter Baptismi gratiam acceperit, sed denuo vespere diei sequentis Sabbathi vitam C exuit.

alii aquis.

8 Aliud de meritis ac potenti virtute ejusdem Martyris ad nos perscripsit parochus de Villmaringen Henricus Ludovicus Sidler his verbis : Anno MDCCXLIV die nona mensis Octobris Maria Koch, filiola sesquiennis Joachimi Koch et Mariæ Verenæ Meyer in pago Villmaringen diœcesis Constantiensis, una cum puellis sibi coætaneis de more ludens, ac prope crepidinem amnis, qui molam patris sui præterfluit, prout ætas incauta solet, circumcursans, aut fallente pede, aut trudente socia, in undas prolapsa est, quam ore inverso aquis innatantem, juxta relationem sororis suæ Mariæ Annæ natu majoris, lenior rivi tractus ad proximam usque salicem passibus circiter viginti quatuor propulit, ibique sub radice dictæ arboris submersit, uti vultu cernuo ac arenis infixo postmodum reperta fuit. Aderat imprimis puellæ matertera Maria Meyer, quæ neptem suam e vado sublatam in ulnas arcepit, ac mortuam atque exanimem credens, adventum patris aut matris operiebatur. Accurrere et alii cum propinqui tum vicini, qui omnes D et singuli, una dumtaxat muliere excepta, nullum superstitis vitæ signum advertentes, et ipsi filiolam hanc mortuam credidere. Interim parens adolescentulæ, vir probus ac confidens in Deum, antequam ulla rei sacræ mentio facta fuisset, votum fecit divo thaumaturgo Leontio in Muris, si puella superviveret; quæ brevi post nuncupata vota respirare cœpit, sive juxta opinionem patris omnino reviviscere : atque usque in hanc horam incolumis agit. Parens vero fide ac sponsione sua jam dudum sese exsolvit.

9 Simillimum dominus Jacobus Antonius Schweingrueber, parochus in Reiden ditionis Lucernensis, nobis nunciavit, et in festo S. Leontii post diligens examen e cathedra ipse pronunciavit. Decimo nono die Junii anno MDCCXLIV circiter horam octavam matutinam ibat Magdalena Stirnimann, uxor Melchioris Hessliger molitoris, ad inferiores aquas in Reiden, quadraginta duorum annorum mulier cum decenni filia Agatha in hortum olitarium, qui XXX fere passibus a mola distat, adjacetque stagno seu rivo, qui ad molam leni tractu evolvitur, et quinque vel E sex rotas suo movet impulsu. His instabant filioli duo, alter Nicolaus quinquennis, alter vero biennis Franciscus Xaverius. Cumque mater olus abstraheret, filiæ vero ad caules separandos scindendosque culter deficeret, Nicolao mandatum est, ut iret allatum. Mater operi suo intenta credebat, Xaverium cum Nicolao ex horto domum rediisse; sed alio hic incautum iter intendit.

10 Affertur interea culter, colligitur et paratur olus, ac demum mater horto egressa, cum filiolum non videret, quærit ex iis, qui secum in horto erant, ubi esset Franciscus suus Xaverius. Quibus se nescire profitentibus, attonita accurrit ad stagnum, ac prope crepidinem videt pileolum pueri aquis supernatantem, ex quo merito arguebat, filiolum in aquas cecidisse. Anxia igitur juxta litus currendo descendit usque ad repagulum, quod vocant, rastratum; filiolo vero nuspiam invento aut viso, circum domum cursitat, identidem Xaverium suum compellando. Audit Josephus filius natu major, adolescens XX annorum, inconditam querulosamque matris vocem, et audito, amissum esse puerulum fratrem, ocyus e domo se proripit, ad præfatum F accurrit repagulum, et, arrepto rastro ferreo, frutices, ramos virgasque ibi congestas extrahit, ac tandem calceolum, nihil vero de reliquo corpore, conspicit, quem ubi manu apprehendit, una etiam puerum ad litus et terram promovit, exanimemque sub tectum domus detulit.

11 Fecerat solicita mater, quod potuit, calida aqua corpusculum fovendo, sed frustra : censuerunt omnes, puerum esse emortuum, nisi quod Josephus frater putaret, se advertisse motum quemdam in lingua, quod ipsum tamen certo asserere noluit. Voto igitur se obligat ad beatissimam Virginem Einsidlensem, et ad Montem regium, ubi frequenti etiam accursu colitur imago beatissimæ Virginis Mariæ ad Nives. Sed mater, quia nec postea vitæ signum apparebat, votum suum D. Leontio nuncupat : et subito pectus tremere, postmodum palpitare, deinde ire spiritus, ac tandem convulsionibus puer ita cœpit agitari, ut iterum de ejus vita, qui aderant, desperarent. Quapropter filius sæpe dictus cum matre vota sua iterato confirmarunt;

pau-

A pauloque post, sedatis convulsionibus, puer modico cibo refectus, somnum cepit, dormivitque usque ad horam tertiam matutinam, qua ipse e lectulo se proripiens, ad lectum parentum accurrit lætus incolumis suæ vitæ nuncius. Datum I Augusti MDCCXLIV.

Puerpera sublevatur ac feliciter parit:

12 In Homburg, dynastiæ Clingenbergensis in Turgovia, anno MDCCXXIX contigisse attestatus est pater Josephus Dangel ex conventu nostro, qui eo tempore ibidem parochum agebat, ut Barbara Schweizerin, uxor Joannis Herzog, lanionis in præfato pago Homburg, adveniente tempore pariendi, de sua fœtusque sui vita summe periclitaretur, vocato vero in vota Leontio, feliciter pareret. Ipsa mulier decem omnino infantes felici semper partu in lucem edidit; sed enixura undecimum, tres dies integros et noctes duas ingentibus doloribus adeo afflicta agitataque fuit, ut jam viribus omnibus destituta, per horam etiam mentis deliquium passa, crederetur una cum fœtu morti succubitura. Marito, ex tristi casu pene extra se rapto, fecit obstetrix, S. Leontio perquam devota, afferri libellum miraculorum, in quo cum ille totus con-B sternatus tria quatuorve legisset miracula, quæ in similibus necessitatibus et angustiis operatus est Martyr thaumaturgus, in teneras solutus lacrymas, speque et fiducia ad S. Leontium concepta, accedit ad lectum uxoris, vix respirare incipientis, et, Si tua, ait ad eam, meæ consentiat voluntas, curabimus honorificari divum Leontium in Muris per sacrificium Missæ, ut ejus meritis consolationem recipiamus et auxilium opportunum. Consensit uxor, et mox integras recepit vires, post duarum horarum spatium feliciter peperit puerum vegetum, et præ gaudio jam non meminit pressuræ; sed filio nomen, ut simul voverat, Leontii imponi jussit; quem parochus postridie in ecclesia sacra unda abluit, atque libro baptizatorum ita notavit: XXVII Novembris baptizatus est Leontius ex voto extreme periclitantis matris, divo martyri Leontio in Muris facto, feliciter natus, F. L. etc.

altera fœtu mortuo

13 In eadem parochia Homburg anno MDCCXXXI Catharina Hertzogin, uxor Josephi Traber, sexto die Decembris doloribus partus vehementius se impetitam sentiens, vovit facere oblationem, ut Missa ad sacras reliquias D. Leontii lege-C retur pro felicitando primo puerperio. Verum dolores atque pericula adeo invaluere, ut, quæ fungebantur obstetricum obsequiis, judicarent fieri vix posse, ut infans vivus nasceretur. Invenerunt tamen modum ipsum fœtum adhuc viventem in utero baptizandi. Tametsi autem nihil intermitteretur ad promovendum partum, irrita tamen fuit omnis opera, ut adeo die sequente VIII fœtus in utero suffocatus cognosceretur. Inde majus vitæ periculum desperatæ matri incumbebat, cum a fœtu suo, nisi per incisionem, liberari non posse compertum habebatur. Mittitur igitur nuncius, qui vocaret chirurgum, quem tamen alibi agentem domi suæ non reperit. Interim puerpera ad mortem per receptionem sanctorum Sacramentorum disponitur ac paratur.

præter spem liberatur

14 Abit dies, accrescit vitæ periculum, ac timor et solicitudo parentis et adstantium. Concluditurque alium chirurgum similiter expertum de Gottlieba esse vocandum, qui operaretur incisionem. Restitit sola obstetrix Magdalena Baurin, suasitque, ut diem crastinum operirentur, fore, uti ipsa certo sperabat, ut S. Leontius suum puerperæ auxilium impendat; hortataque est tristitia pene absorptos conjuges, ut eidem divo Martyri peregrinationem ad Muros voverent; id quod etiam prompte fecerunt. Quievit postea mulier paulisper, et summo mane e domo festinus abit nuncius ad vocandum chirurgum. Vix vero ille iter ingressus est, cum circa quintam horam matutinam die IX Decembris puerpera sola sine cujuslibet auxilio infantem mortuum citra difficultatem est enixa. Deo ac D. Leontio sit gloria et gratiarum actio. Ipsi vero conjuges postliminio Adjutori suo vota in Muris solverunt.

A. R. P. Leodeg. Mayero.

Præter alia plura benefi. cia, aeris serenitas obtinetur,

15 Innumera plane sunt, quæ Thaumaturgus iste noster suis meritis et intercessione continuo hominibus confert et contulit beneficia, quorum plurima incuria sacristarum non notata, vel notata aliorum negligentia perierunt. Quotannis plures ad ejus capellam suspenduntur tabellæ votivæ; sed quia vel carent testimonio, vel quia rite examinata non sunt, beneficia censeri quidem, inter miracula tamen annumerari non possunt. Non tamen omitti debent, quæ communitas nostra postremis hisce annis sensit ac percepit ex ejus patrocinio auxilia. Anno Domini MDCCXLV aer tempore fœnicidii continuis quindecim diebus tam E turbidus, ac pluviarum abundantia erat gravis, ut in proximo esset fœnum non tantum sua virtute destitui, sed in pratis putrescere. Indicta igitur supplicatione ad S. Leontium, in cujus ara mane hora sexta decantanda esset Missa votiva de eodem Sancto, accurrere magno studio parochiani per cadentes imbres bene madefacti. Vix Missa sumebat initium, cum uno veluti ictu cataractæ cæli clausæ sunt, nubes dividi attenuarique cœperunt; ad elevationem sanctorum Mysteriorum apparuere solis radii; finita Missa, dispersis nubibus, aer totus serenus illuxit.

dysenteria

16 Anno MDCCXLVI dysenteriæ malum in parochia nostra Murensi adeo desæviit, ut, ubi domum corripuit, vix non omnes domestici languerent, et numerus defunctorum eo anno ad centum septuaginta funera ascenderet. Facta demum supplicatione et solemni processione ad sanctissimi Martyris reliquias, pestifera lues ita cessavit, ut ex illa die nemo amplius ea correptus fuerit.

et incendium cessant.

17 Anno MDCCXLVII die IX Junii vorax ignis sex domos horreaque sex in pago Birche incen-F dit, ac brevissimo temporis spatio cum omni supellectile devoravit. Proximæ conflagrantibus erant tres aliæ domus majores, quas flamma furens allambebat, sed ventorum turbine Meridiem versus urgente, non sine præsente miraculo intactas reliquit. Nam parochus, a villicis rogatus, omnium nomine votum vovit D. Leontio processionem solemnem ad suas reliquias instituendi; atque ex hinc periculum omne diffugit, et flamma subsidit.

APPENDIX

Celebre Sancti patrocinium

Beneficiorum jam narratorum collector, reverendus admodum P. Leodegarius Mayer, celeberrimi monasterii Murensis decanus ac notarius Apostolicus sæpe laudatus, transmissis ad R. P. Mauritium Chardonium tum collegii nostri Constantiensis rectorem, instrumentis pro illustranda gloria S. Leontii *litteras addidit plane officiosas, quarum partem majorem hic recitari, haud ægre laturum confidimus :* Mitto tandem totum, quod de

AUCTORE J. P.

de thaumaturgo martyre nostro Leontio in scriniis nostris Murensibus inveni. At hoc sufficere credo ad celebranda divi Christi Athletæ merita. Nisi forte meminisse oporteat, nullos in parochia nostra, aut saltem paucos admodum, a tempore primæ translationis sacrarum ejus reliquiarum, infantes esse infeliciter prognatos, et qui ad gratiam Baptismi non pervenerint; (cum tamen in locis circumjacentibus tales abortus sæpissime contingant.) Et ecce, dum hæc exaro, miram rem mihi R. P. Lanfrancus Dreretel nunciat.

contra abortum

2 Is ad ægrotam, hydropicam nempe et supra modum tumidam, sub ipsum obscuræ noctis initium tamquam parochiæ curio vocatus est, ut eam tamquam morti destinatam per sanctissima Sacramenta ad felicem obitum disponeret atque pararet. Ivit ille, et, quod sui erat muneris, prompte adimplevit, ignarus omnium, quæ erant ventura; erat enim mulier fœtu gravida. Altera nocte, quæ fuit Sabbathi ante Dominicam quartam Adventus circa horam decimam doloribus partus obruitur, tota anxia, ne ederet abortum. Maritus, qui aderat, exhortatur uxorem, ut fiduciam in Deum et Sanctos suos poneret. Cui illa: In quem spem meam collocem, nisi in S. Leontium et nominis mei patronam S. Barbaram? Atque adeo votum fecit duarum Missarum ad utriusque honorem; statimque cœpit parere, peperitque modico labore filiam vivam, quatuordecim hebdomadis ante, quam impletum esset tempus pariendi. Fuit vero proles die Dominica ante Divina a præfato parocho publice in ecclesia ac solemniter baptizata; vixitque postea usque post horam nonam, et Creatori innocentem animam reddidit.

3 Hanc rem ita, ut præfertur, narraverunt maritus, obstetrices et reliqui de familia domus, obstupescentes, qui fieri potuerit, ut proles non esset in partu suffocata. Physicus noster Nicolaus Rudolphus Buecher, medicus in celeberrima Friburgensi academia laureatus, cui parturientis status et conditio perspecta erat, sub fide mihi in præsentia prænobilis D. Francisci Jacobi Schnider de Wartensee, quem in testem adhibui, testatus est, ejuscemodi partum non esse naturæ, sed supernæ virtutis opus, et divinæ misericordiæ fore attribuendum, quod impotens genitrix cum prole immatura in vita sit servata, ex eo maxime, quia summa phthisi mulier præterea laboraret. Retulit ad hæc P. Lanfrancus, matres in parochia nostra pro convulsionibus, quibus infantes et lactentes sæpe infestantur, non alio uti remedio, nisi corona ad S. Leontii reliquias benedicta; statim enim atque talis corona capitibus infantium imponitur, convulsiones quiescunt atque recedunt. *Hæc Mayerus ad Chardonium die 2 Januarii 1749.*

DIES DECIMA SEXTA SEPTEMBRIS

SANCTI, QUI COLUNTUR XVI KAL. OCTOBR.

Sancta Euphemia virgo martyr Chalcedone in Bithynia.

S. Euphemia V. M. culta Auriæ in Gallæcia, forte eadem.

S. Lucia vidua
S. Geminianus } martyres Romæ.

S. Abundius presbyter
S. Abundantius diaconus
S. Marcianus
S. Joannes } MM. Romæ.

S. Innocentia V. M. Arimini in Æmilia.

S. Gislemerius M., legionis, ut fertur, Thebææ miles, Burgi S. Domnini in Italia.

S. Dulcissima V. M. Sutrii in Etruria Pontificia.

S. Priscianus mart. Nuceriæ in Italia.

S. Camella aut Camela Virgo, in vico S. Camelæ diœcesis Mirapicensis in Occitania.

S. Einbetta V.
S. Vorbetta V.
S. Villbetta V. } Argentorati in Alsatia.

S. Ninianus episcopus, Pictorum Australium Apostolus, Candidæ Casæ in Scotia.

S. Principius episcopus Cenomanensis, in Gallia.

S. Eugenia Virgo abbatissa, Hohenburgi, seu in Monte S. Odiliæ in Alsatia.

S. Sevoldus in abbatia S. Walarici, et Abbatis-Villæ in Picardia.

S. Rogellius M.
S. Servio-Deo M. } Cordubæ in Hispania.

S. Ludmilla vidua martyr, Bohemiæ ducissa et patrona, Tetinæ in Bohemia.

S. Editha

A S. Editha seu Eadgitha, virgo sanctimonialis, Wiltoniæ in Anglia.

B. Victor III Papa, Casini in Italia.

B. Ludovicus Alamandus, Cardinalis archiepiscopus Arelatensis, Salonæ juxta Campos lapideos in Provincia. D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Beati Godefridi Capenbergensis, *Ordinis Præmonstratensis, depositio reliquiarum in cœnobio Capenbergensi hodie annuntiatur apud Joannem Chrysostomum Vander Sterre. De* B. Godefrido *actum est ad* XIII Januarii.

S. Emerentiana *virgo et martyr videtur hoc die* B *in Fastis Hieronymianis annuntiari, obscure tamen et varie. Florentinius ex suis codicibus edidit :* Et in via Numentana ad Capua in cimiterio majore natalis S. Emerentianitis. *In Corbeiensi codice legitur :* In via Nomentana ad Cap. in Cimiterio Martæ, natalis S. Emerentiani. *In vetustissimo Antverpiensi sine distinctione loci ceteris immiscetur,* Emerentiæ. *In Richenoviensi inter alios primo ponitur,* Emerentiani; *deinde* Emerentianidis. *Sic in Augustano et in Gellonensi aliis immixta est* Emerentianidis *memoria, in Labbeano,* Emerentiani. *Quidquid sit de cœmeterio, de quo in Annotatis suis disputat Florentinius,* Via Nomentana, *in qua sepulta fuit S. Agnes, et occisa* S. Emerentiana, *verisimillimum facit, de ea Virgine et martyre hic agi. Cædes autem* S. Emerentianæ *narratur in Actis S. Agnetis cap. 3;* de Emerentiana *quoque breviter actum est ad* XXIII Januarii.

SS. Agricolai *et* Ursicini *episcoporum translatio hodie notatur in Mss. additionibus Bruxellensibus ad Grevenum. Designantur episcopi Trajectenses ad Mosam, qui cathedræ illi consequenter præfuerunt post S. Servatium. De* C Ursicino *videri poterit suo loco. At de* S. Agricolao *jam breviter actum est ad* V Februarii.

S. Sabini *episcopi translatio Atripaldæ hoc die facta est, ut videri potest in Vita, data ad* IX Februarii.

S. Felix *Papa III hodie memoratur in Martyrologio Germanico. Apud nos de* S. Felice III *actum est ad* XXV Februarii.

B. Rogerius *archiepiscopus Bituricensis hodie annuntiatur apud Ghinium. Verum de eo actum est ad* I Martii.

S. Joachim, *pater B. M. Virginis, hodie annuntiatur in Martyrologio Germanico. De eo actum est ad* XX Martii.

SS. Victoris, Felicis, Alexandri *et* Papiæ *memoria sive natalis annuntiatur* Romæ *in Hieronymianis apud Florentinium. Iidem quatuor sunt in Epternacensi codice, et in Corbeiensi additur,* Magni. *In contractioribus apud nos etiam leguntur, videlicet in Richenoviensi omnes quatuor priores, in Rhinoviensi ex illis tres, in reliquis pauciores.* Magnus, *in Corbeiensi additus, quo spectet, ignoro. De aliis quatuor cum iisdem Fastis Hieronymianis apud nos actum est, ubi* Victor episcopus *dicitur* XX Aprilis. V. App. ad Tom. VIII Sept., pag. 783, not. XVI.

S. Agnetis Virginis de Monte Politiano *hodie obitus memoratur apud Molanum, et in Romano Gallico. Acta sunt data cum Martyrologio Romano ad* XX Aprilis.

S. Athanasius patriarcha Alexandrinus *hodie memoratur in Fastis Æthiopum apud Ludolfum. De eo actum est ad* III Maii. E

S. Sebastiana *V. M.* Heracleæ in Thracia *hodie memoratur in Fastis Græcis, et in Martyrologio Romano. Verum de illa jam actum est tom. 6 Junii in Appendicibus ad* VII Junii.

S. Anna, *mater Sanctissimæ Virginis Mariæ, memoratur in Martyrologio Germanico. De ea egimus* XXVI Julii.

SS. Fidei, Spei, *et* Charitatis, *eorumque matris* Sophiæ *meminit hodie Menologium Basilianum. At de iis cum Martyrologio Romano jam egimus ad* I Augusti.

B. Brocardi, *Generalis Ordinis B. M. V. de Monte Carmelo, ad hunc diem fit mentio in Mss. additionibus Bruxellensibus ad Grevenum. Colitur ille Sanctus, et a nobis datus est die* II Septembris.

SS. Euphemia *et* Innocentia, *ut Virgines et martyres Vicentinæ, ac sorores sanctorum Leontii et Carpophori, de quibus apud nos actum ad 20 Augusti, hodie Vicentiæ in ditione Veneta annuntiantur a Philippo Ferrario in utroque Sanctorum Catalogo. Franciscus Barbaranus in* F *Historia ecclesiastica civitatis Vicentinæ Ferrarii asserta adoptavit, credit itque Aquileiæ passas esse* Euphemiam *et* Innocentiam *æque ac Leontium et Carpophorum. Corpora vero, quæ anno 1358 primum Vicentiæ inventa dicuntur, postea variis vicibus translata narrat Barbaranus. Res tota mihi videtur multis dubitationibus obnoxia. Certe Sanctæ illæ solum innotuisse videntur Vicentiæ ex corporum inventione, nec quidquam profertur ex antiquis monumentis, quo possit ostendi, Martyres esse Vicentinas, aut Sorores SS. Leontii et Carpophori, in quorum Actis apud Petrum de Natalibus altum de illis est silentium. Corpora quidem dicuntur inventa : at ignoramus, an multa ossa fuerint, an paucula, quæ more quibusdam usitato* corpus *dicuntur. Quapropter, cum* Euphemia *aliqua sit passa Aquileiæ cum aliis, de quibus apud nos actum est ad 3 Septembris; cumque hoc ipso die Sancta aliqua Innocentia colatur Arimini, de qua hodie agetur; vehemens oritur suspicio, quasdam harum martyrum reliquias olim fuisse Vicentiam translatas, easque deinde inventas, nec Vicentinam* Euphemiam *distingui ab Aquileiensi,* nec

A *nec* Innocentiam *Vicentinam al. Ariminensi. Objicit quidem Ferrarius, qui eas forte primus distinxit, corpus* Euphemiæ *Aquileiensis servari Ravennæ;* Innocentiæ *vero Ariminensis Arimini. Verum hac ipsa objectione palam facit, quam leve habeat distinctionis suæ fundamentum : neque enim probat, corpora utroque loco esse integra, ut illorum pars nequeat esse Vicentiæ. Vide itaque de* Euphemia *ad* III Septembris.

SS. Sosthenes *et* Victor *martyres Chalcedonenses ad hunc diem relati sunt in codice Usuardino Florentino. Spectant ad* x Septembris.

SS. Cornelius *et* Cyprianus *PP. MM. hodie iterum celebrantur in Martyrologio Romano, et Officio coluntur. Apud Rayssium in Auctario Molani singulis adduntur aliqui socii. At de omnibus illis actum est in natali ipsorum* XIV Septembris.

SS. Maximi, Theodoti *et* Asclepiodoti *(lege* Asclepiodotæ) *mentio hodie est in Menologio Sirletiano, et in Martyrologio Romano Gallico. De iis actum est cum aliis Fastis et Martyrologio Romano ad* XV Septembris.

B S. Melitina *martyr hodie memoratur in Menæis aliisque Fastis Græcis. At cum aliis et cum Martyrologio Romano de ea actum est* XV Septembris.

Martinus *abbas Hortensis et episcopus Seguntinus in Hispania, in Menologio Cisterciensi apud Chrysostomum Henriquez hodie annuntiatur cum titulo* Sancti. *Eumdem subinde etiam* Sanctum *ab aliis vocari video, et nominatim in Martyrologio Hispanico Joannis Tamayi de Salazar. Alii titulo* Beati *fuerunt contenti. At plerique martyrologi* Martinum *prorsus omiserunt, et fortasse rectius. Ego certe multum investigavi, an idonea reperire possem argumenta ad titulum* Beati *eidem* Martino *vindicandum, et consequenter ad Vitam ipsius Operi nostro inserendam; sed vel sic ab ea abstinendum censeo. Ne quis vero existimet, me temere omittere virum, magni revera faciendum; expendam breviter omnia argumenta, quæ videntur afferri posse ad cultum probandum. Egregias quidem* Martini *abbatis, ac* C *deinde episcopi, relictoque episcopatu iterum monachi, virtutes prædicari, donaque cælestia et miracula affirmari video; sed ea sola non sufficiunt ad titulum* Beati, *nedum* Sancti, *vindicandum* Martino, *præsertim cum nullus allegetur scriptor satis antiquus, qui prædictum titulum eidem attribuerit. Nam omnia, quæ Henriquezius et Manricus protulerunt, solum ostendunt, magnam fuisse existimationem de sanctitate morum* Martini; *at non evincunt, ut* Sanctum *fuisse habitum aut cultum. Tale est epitaphii initium, his verbis conceptum :*

Martinum fortis rapuit vesania mortis,
Pontificem Sanctum, justum, sobriumque, beatum *etc.*

Valent hæc ad existimationem antiquorum de sanctis Martini *moribus ostendendam; non item ad vindicandum eidem* Beati *aut* Sancti *titulum. Ad hoc nihilo aptiora sunt verba, quæ afferuntur* ex libro sepulcrorum Hortensium, *quibus corpus* Martini *vocatur* corpus sanctum episcopi domini Martini *etc., ut videri potest apud Manricum in Annalibus Cisterciensibus anno 1213 cap. 6 num. 4. Quæ vero ibidem sequuntur num. 10 de elevatione corporis, facta anno 1558 majorem de ecclesiastico cultu suspicionem ingererent, si vetustiora forent.* D Corpus, *inquit Mauricus,* ut erat marmori inclusum, elevatum a terra, ad sinistram altaris collocatum est, superposita ejusdem Sancti imagine, respiciente altare, e regione consimilis sepulchri, duo corpora sacra continentis duorum martyrum *etc.* Tum Martini tumulo subscripta sequentia verba *testatur Manricus :* Vir pius ac venerandus Martinus primus abbas, ac translator hujus sancti cœnobii, episcopus deinde Seguntinus, cujus sanctitati simul ac magnificentiæ cana illa antiquitas accepta retulit omnia fere, quæ in hanc usque diem hæc sancta domus possidet, hoc editiori sepulchro tegitur. Nam viri beati corpus trecentis XLV annis imo loco latuerat *etc. Hoc epitaphium rursus nihil habet, quo aut cultus, aut* Beati *titulus* Martino *asseri possit. At potius tollit suspicionem de cultu, quæ alias ex elevatione oriretur. Nam nec omnis elevatio corporis cultum inducit, nec hæc tam antiqua est, ut cultum possit inducere immemorabilem, cum non sit facta centum annis ante decretum Urbani VIII, anno 1634 latum. Imo ipse Cistercienses agnoscere videntur, non coli* Martinum E *Officio ullo, saltem sub nomine suo. Nam contendunt, eum celebrari die* V *Maii nomine* S. Sacerdotis, *et* Martini *caput eo nomine venerationi esse fidelium in ecclesia Seguntina. Verum alii rectius id negant. Etenim difficulter credi potest,* Martinum, *qui nomine suo notissimus est, alieno coli nomine. Quæ vero ad probandum rem adeo incredibilem allegantur, ipsa non sunt credibilia, et sine idoneis testibus asserta.*

Papies *et aliorum plurium martyrum, quos Romæ annuntiari credit Florentinius, mentio fit in Hieronymianis, confuse admodum ac diversimode, et, ut mihi quidem videtur, sine loco. Quare satis mihi erit trium diversorum codicum verba huc transferre, cum plura de istis nesciamus. In textu Florentinii sic habetur :* Et sanctorum Pafies. Felicis. Victoris. Sperate. Navati. Chorenti. Secunde. Lupati. *Plures habet codex Corbeiensis hoc modo :* Et natalis sanctorum Papies, Felicis, Victoris, Sperati, Navini, Chorinti, Secundæ, Donati, Gene- F rosæ. Item Secundæ, Lupati. *In Antverpiensi seu Epternacensi codice pauciores reperiuntur ad hunc diem, et hi cum aliis Romæ videntur attribui. Verba accipe :* Romæ Papæ Felicis *(forte legendum* Papiæ, Felicis) Victoris, Alexandri, Emerentiæ et Euphemiæ, Sperati, Novati, Corinti, Secundæ, Donatæ, Besiæ, Generosæ : item Secundæ. *Quatuor ex hisce priores in aliis quoque codicibus* Romæ *annuntiantur, ut supra dixi, quando monui, jam de illis apud nos actum esse ad 20 Aprilis. Hinc in illis codicibus tres priores videntur repeti, cum hic tantum semel habeantur. Verum cum hic* Emerentia *aut* Emerentiana, *imo et celeberrima* Euphemia *aliis immixta habeatur; satis liquet, multa in vetustis istis codicibus perturbata esse et mendosa.*

Salti *et* Tyrsi *mentio fit apud Florentinium in Martyrologio Hieronymiano. In Corbejensi codice pro* Salti *legitur* Saluti, *in Epternacensi* Salvi. *In aliquot etiam codicibus contractioribus* Tyrsi *fit mentio. De iis plura non reperio, et quoniam in aliis codicibus junguntur* S. Cæciliæ; *in Epternacensi vero clare annuntiantur sine loco, sufficiet mentio de iis hic data.*

Gre-

A Gregorius patriarcha *apud Ludolfum in Fastis Æthiopum hoc die ponitur. Cum non addatur, an sit Alexandrinus, an alterius sedis, non facile dixero, quis e pluribus designetur.*

S. Auxilius *episcopus, in Actis Sanctorum Hibernorum apud Colganum memoratur ad* XIX *Martii, uti et apud nos eodem die in Prætermissis. Observat porro Colganus,* Auxilium *ab aliquibus etiam poni hoc die* XVI *Septembris. At non exprimit, ubi umquam cultus fuerit: indeque dubitationem ingerit, an ullum umquam cultum habuerit, præsertim cum in variis Catalogis Sanctorum Hibernorum altum de* Auxilio *sit silentium.*

Mombalus confessor *memoratur apud Camerarium in Menologio Scotico, at sine ullo loco aut adjunctis aliis. Tam vagæ annuntiationi fidere nequaquam possumus.*

Joannes sextus magister Ordinis Prædicatorum *cum titulo* Beati *legitur in Mss. additionibus Bruxellensibus ad Grevenum. Fuit ille* Joannes, *a patria* Vercellensis *dictus, vir sane virtutibus et rebus gestis præclarus. At* Beati *titulum ei ne apud scriptores Dominicanos quidem vin-* B *dicatum invenio. Quare Vita* Joannis Vercellensis *videri potest apud Touronum in Opere Gallico de Viris illustribus Ordinis S. Dominici tom. 1 pag. 418. Secundum Touronum obiit die* XXX *Novembris anni 1283.*

B. Rogerius Ordinis Minorum, cujus gesta habentur, *hisce plane verbis memoratur in Mss. additionibus Bruxellensibus ad Grevenum. Idem verisimiliter est, de quo ad præcedentem diem egimus in Prætermissis solum, quod de cultu nobis non constet.*

Benincasæ *Tudertini ex Ordine Minorum, cum titulo* Beati, *Vitam ad hunc diem dat Jacobillus in Opere Italico de Sanctis et Beatis Umbriæ, tom. 2 pag. 250.* Beati *titulum eidem, uti et aliis pluribus, more suo adscripsit Arturus a Monasterio, qui consuli poterit, quoniam ecclesiasticum cultum non invenio.*

Mariæ a Fonte, *tertiariæ Franciscanæ, cum titulo* Beatæ, *meminit Arturus a Monasterio in Gynæceo, et in Martyrologio Franciscano; sed sine cultu ecclesiastico.*

Milo *abbas Carolilocensis memoratur apud Hen-* C *riquez in Menologio Cisterciensi; sed sine cultu.*

S. Agathocliæ *martyris meminit hoc die Menologium Basilianum: at Martyrologium Romanum* D *cum aliis Græcis ad sequentem* XVII Sept.

S. Francisci stigmata, *quæ sequenti die celebrantur, in aliquot auctariis Usuardinis hodie memorantur. De iis agetur in Actis ejusdem Sancti ad* IV Octobris.

S. Donati *monachi Benedictini et martyris hodie meminit Octavius Cajetanus in Martyrologio Siculo. In Romano est* V Octobris.

S. Victor *episcopus Bracharensis hodie annuntiatur apud Castellanum, non item in Martyrologio Lusitanico, quod ad manus nostras pervenit. Castellano præluxit Rodoricus da Cunha, archiepiscopus Bracharensis, in Opere de Primatu Bracharensi pag. 211, ubi de* Victore *ita loquitur.* S. Victor martyr, passus est XVI Kalend. Octobris. *At scribendum fuit,* XVI Kalendas Novembris, *quantum conjicio. Certe idem scriptor in Opere majore de Episcopis Bracharensibus, quod Lusitanice composuit et* Historiam ecclesiasticam *nominavit, part. 1 cap. 101 et rursum part. 2 cap. 70* Victori *socios jungit* Alexandrum *et* Marianum, *de quibus Petrus de Natalibus lib. 12 cap. 293 ita loquitur:* Victor episcopus: Alexander et Marianus martyres, ipso die (XVI Calend. Novemb., *ut præcedit*) passi sunt. *Baronius eosdem etiam illo* E *die inseruit Martyrologio Romano, sed Victorem sine* episcopi *titulo, et sine loco. Quare de illis agemus ad* XVII Octobris.

S. Martinus *Papa et martyr, de quo etiam heri, memoratur hodie in Menologio Sirletiano, et in Menæis. Apud Latinos festivitas celebratur die* XII Novembris.

S. Cæciliæ *virginis* passio *hodie* Romæ *memoratur. Dubitat Florentinius, an hæc sit celeberrima illa* Cæcilia, *martyr Romana; creditque, plures ejusdem nominis martyres Romæ fuisse. Hoc facile credidero, cum alia apud nos cum ingenti martyrum manipulo data sit ad 2 Junii. At si revera hæc sit alia, de ea nihil scimus, nisi ipsam annuntiari in codicibus Hieronymianis et aliis id genus antiquis Martyrologiis; videlicet in codicibus Florentinii et in Corbeiensi, ubi duo videntur addi socii, sed hi* alibi *ponuntur in Epternacensi. Corbeiense brevius* Cæciliam *etiam sine sociis* Romæ *attribuit. Alia quædam contracta eam de more ceteris miscent. Res spectat ad* XXII Novembris. F

DE

A

D

DE S. EUPHEMIA VIRG. & MART.

CHALCEDONE IN BITHYNIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Brevia quædam Sanctæ elogia : ejus memoria in sacris Fastis, et cultus diebus variis.

An. CCCIII aut CCCIV. S. Euphemia ut virgo et martyr

Celeberrima semper fuit S. Euphemia, *virgo et martyr Chalcedonensis, non modo in Ecclesia Orientali, ubi passa est, sed etiam in Occidentali, maxime*

B *post concilium Chalcedonense, in ecclesia Sanctæ anno 451 habitum. Breviter* Euphemiam *Chalcedonensem celebrat S. Paulinus Nolanus in Carmine natalitio de S. Felice pag. 638 editionis Veronensis, ubi ipsius reliquias ecclesiæ Nolanæ adscribit duobus hisce versiculis :*

Et quæ Chalcidicis Euphemia martyr in oris
Signat virgineo sacratum sanguine littus.

Asserit, variorum Sanctorum reliquias esse Nolæ, iisque Euphemiam *datis verbis annumerat. Attamen ex eo non colligitur, multa ibi aut grandia fuisse Sanctæ ossa, cum mox addat Paulinus :*

Magna et in exiguo Sanctorum pulvere virtus.

Virginitatem et martyrium, æque ac S. Paulinus, Euphemiæ *similiter attribuit S. Petrus Chrysologus, antistes Ravennas, qui de ea in Sermone 97 ita meminit :* Sed Euphemia sancta plus solvit in fructu, quam promisit in flore, quæ, manente virginitatis flore, copiosum martyrii pervenit ad fructum.

ab antiquis celebrata.

2 *Fortunatus episcopus Pictaviensis lib. 8 carm. 4 de Virginitate, post sanctissimam Dei Genitricem, inter Virgines primam celebrat* Euphemiam, *ita scribens :*

Inde Dei Genitrix pia Virgo Maria coruscat,
C Virgineasque Agni de grege ducit oves.
Ipsa puellari medio circumdata cœtu,
Luce pudicitiæ splendida castra trahit....
Euphemia illic, pariter quoque plaudit Agathe,
Et Justina simul, consociante Tecla. *etc.*

Idem deinde locum martyrii assignat hoc versiculo.

Justinam Patavum, Euphemiam huc Chalcedon offert.

Quanti S. Euphemiam *fecerit Marcianus imperator, et concilium totum Chalcedonense, quod anno 451 in basilica Sanctæ habitum est, liquet ex Actione sexta, apud Labbeum tom. 4 col. 612, ubi Marcianus concilii Patres alloquitur hoc modo :* Ad honorem sanctæ martyris Euphemiæ, et vestræ pariter sanctitatis, Chalcedonensium civitatem, in qua sanctæ fidei concilium gestum est, metropolis privilegia habere sancimus, nomine tantum hanc honorantes, salva nimirum Nicomediensium civitati propria dignitate. Omnes clamaverunt : Justum judicium imperatoris *etc. De illa basilica, ubi hæc acta sunt, latius agemus postmodum. Zozimus ipse, licet acerbissimus Christianorum hostis, de honore* S. Euphemiæ *delato* propter cultum Christo præstitum *lib. 5 Histor. pag. 794 breviter meminit.*

3 *Prolixius* S. Euphemiam *ejusque certamina celebravit S. Ennodius Ticinensis episcopus, cujus hic de illa apud Sirmondum nostrum editus est hymnus :*

Quæ lingua possit, quis valeat stylus,
Tantæ triumphos Virginis eloqui ?
Nunc mente molles discite masculi :
Exempla præstat ; sumite desides,
Puella fortis, cum superat viros.
Virtus teneri nescia semper est,
Nec jura sexus, fractaque mens ei,
Quæ corde Christum conciperet semel.
Solvunt caducis pectora vinculis,
Quibus repostus mentibus est Deus.
Tormenta torsit fortia corpore :
Lassante pœna, crevit amor crucis.
Si scire posses vincere Martyrem,
Vesane tortor, parcere disceres.
Flammas, flagellum, carnifices, rotas,
Cui crux sequenda est, non metuit nimis.
Hanc cum caminis igne crepantibus
Jussisse fertur præcipitem dari
Priscus, veneni fonte nocentior,
(Nam sic feralem tempore sordido
Dixere sanctæ Virginis arbitrum.)
Hujus ministri dum cuperent nimis
Fornacis escæ tradere Martyram,
Lux tunc olympi luce serenior F
Opus removit sæva volentium,
Cum voce monstrant qui gladium simul :
Nos hinc precamur dirige tartaro ;
Nam nostra Sanctam non violat manus.
Turgescit illi felle jecur calens :
Mox saxa, fossas, verbera, bestias ;
Majus venenum, blanditias parat,
Quibus Virago fortiter obstitit.

Hactenus S. Ennodius, cujus hymnus admodum erit opportunus ad refutandam crisim quorumdam neotericorum, Acta Sanctæ nimis improbantium, cum omnia fere Actis contenta Ennodius breviter attigerit.

4 *Porro memoria* S. Euphemiæ *non modo in Operibus virorum eruditione et sanctitate insignium celebrata fuit; sed etiam sacris Fastis omnium fere gentium adscripta, et pluribus quidem diebus. In Hieronymianis apud Florentinium paucis verbis de more memoratur ad hunc diem :* Calcedonia natalis sanctæ Eufemiæ virginis. *Correctius in codice Corbeiensi his verbis :* Calcedone natalis sanctæ Euphemiæ virginis. *In vetustissimo codice Epternacensi videtur* Romæ *annuntiari, aut cer-*

A *certe jungitur aliis Sanctis, qui et* Romæ *annuntiantur, ibique fuerunt passi. Idem fit in aliis quibusdam Martyrologiis magis contractis, quæ edita sunt apud nos tom.* VII *Junii, et apud Martenium tom. 3 Thesauri Anecdotorum, ac tom. 6 Collectionis amplissimæ. Ratio esse videtur, quod* S. Euphemia *jam Romæ coleretur, quando illa Martyrologia fuerunt conscripta. Porro in præcipuis apographis Hieronymianis* S. Euphemiæ *memoria repetitur ad* XVII *Septembris, ibique commemoratur cum aliquot Sociis, poniturque* Chalcedone *in ipso etiam Epternacensi apographo. Suspicatur Florentinius in Annotatis, id factum esse,* ne ab aliquibus in agone sociis, alio die coronatis, disjungeretur. *Malim credere, illo etiam die memorari, quia in aliqua ecclesia illo fuerit culta ob impeditam ibidem alio Officio diem præcedentem. Quidquid sit, eadem certe est* Euphemia, *quæ utroque die annuntiatur.*

ubi antiquum habet cultum, sed non ut martyr Romana. Elogia

5 *Cultum* S. Euphemiæ *valde vetustum esse Romæ hoc die* XVI *Septembris, colligitur ex Libro Sacramentorum S. Gregorii, in quo* XVI Kalendas Octob. *ponitur* natalis S. Euphemiæ martyris, *tresque orationes in Missa recitandæ præscribun-* B *tur. Deinde similia sequuntur de SS. Lucia et Geminiano. Attamen Romæ cultam non fuisse ut Martyrem Romanam, sed ut Chalcedonensem, colligitur ex veteri aut parvo Martyrologio Romano, per Rosweydum edito, in quo ad eumdem diem Sanctæ memoria annuntiatur his verbis :* Chalcedone, Euphemiæ virginis. *Prolixius elogium eidem Sanctæ contexuit Beda, illudque more suo adoptavit Rabanus. Totum huc transfero :* Natale S. Euphemiæ virginis, quæ martyrizavit sub Diocletiano imperatore, proconsule autem Prisco, in civitate Calcedonia : quæ tormenta et carceres, verbera et argumenta rotarum, ignes et pondera lapidum angularium, bestias et clavas * virgarum, serras acutas et sartagines ignitas, rursum morsum bestiæ pro Christo superavit, et ad mille passus civitatis Calcedonis sepulta est a patre suo Philosophrone * senatore. *Hæc ex Actis fideliter deprompta sunt.*

* apud Rabanum plagas

* al. Philophrone

ex Actis deprompta

6 *Similiter Ado Viennensis Acta secutus est, ex iisque Sanctam celebravit hoc modo :* Natale S. Euphemiæ virginis, quæ martyrizata est sub Diocletiano imperatore, proconsule autem Prisco in civitate Chalcedona. Quæ, deferente iniquissimo C Apelliano, cum aliis quadraginta novem tradita est proconsuli Prisco. Cui Priscus dixit : Honora te ipsam, et generis tui dignitatem ne amittas, et immola deo Marti. Beata Euphemia ejus iniquam suasionem contemnens, pectus suum signaculo crucis muniens, imperterrita stetit. Priscus iratus, ut eam superare posset, post tormenta et carceres, etiam verbera et argumenta rotarum, ignes et pondera lapidum angularium, bestias et plagas virgarum, secures et sartagines igneas ei adhibuit : ad ultimum in theatrum duci, et leones ac bestias ei laxari jussit. Tunc beata Virgo fundens orationem ad Dominum, dixit : Tu, Domine, notus omnibus, qui te invocant fide pura et integra, suscipe animam ancillæ tuæ. Et sicut suscepisti sacrificium patris nostri Abrahæ, ita suscipere digneris sacrificium humilitatis meæ, quod tibi ob confessionem laudis tuæ immolatur. Tunc una solummodo de bestiis accurrens, morsum sancto corpori ejus infixit : et immaculatum spiritum Virgo Domino reddidit. Veniens autem mater ejus Theodora, et Pilosophron pater ejus, curatum corpus ipsius sepelierunt, quasi mille passus a civitate Chalcedona. Completum est autem martyrium ejus decimo sexto die mensis Septembris. *Huc usque Ado ex Actis, quæ minime suspecta habuit.*

AUCTORE J. S.

et alia in Martyrologiis variarum gentium

7 *Brevius elogium dederunt Usuardus et Notkerus, Wandelbertus vero unicum versiculum. Illa itaque missa facio. Martyrologium Autissiodorense apud Martenium tom. 6 Collect. ampl. eodem die sic habet :* Civitate Calcedona, natale S. Euphemiæ virginis et martyris cum aliis XLIX. *Verum Socii illi quadraginta et novem, licet cum* Euphemia *comprehensi sint, et aliqua passi tormenta, cum ea mortem subiisse non leguntur, sed ad Diocletianum imperatorem dicuntur missi. In antiquo Kalendario ecclesiæ Carthaginensis, quod recudit Ruinartius in Actis Martyrum sinceris ad calcem, ad eumdem diem* S. Euphemia *annuntiatur his verbis :* XVI Kal. Oct. sanctæ Euphemiæ. *Hinc colligitur, Sanctam in Africa eodem die cultam fuisse. Hispani etiam* S. Euphemiam *ab aliquot saltem seculis coluerunt. Laudat Baronius Breviarium Toletanum, in quo est de Sancta* vetus sacer hymnus; *cujus exemplar exscriptum habeo. Missam ejusdem Sanctæ invenio in Missali Toletano, ducentis jam annis impresso. Ante annos circiter centum Parisiis impressum est Officium* E S. Euphemiæ, *in quo tam hymni quam lectiones ex Actis Sanctæ sunt composita.*

uti et Romanæ Ecclesiæ, in qua colitur hodie :

8 *Verum de hisce plura non affero, uti neque Martyrologia recentiora, in quibus memoria* Euphemiæ *reperitur, accumulare lubet, quia prodesse nequeunt ad gesta ipsius elucidanda aut confirmanda. Sufficiat nobis Martyrologium Romanum, in quo Sancta accurate memoratur his verbis :* Chalcedone natalis S. Euphemiæ virginis et martyris, quæ sub Diocletiano imperatore et Prisco proconsule, tormenta, carceres, verbera, argumenta rotarum, ignes, pondera lapidum, bestias, plagas virgarum, serras actas, sartagines ignitas pro Christo superavit : sed rursus in theatrum ad bestias ducta, cum orasset ad Dominum, ut jam spiritum suum susciperet, una ex iis morsum sancto corpori infigente, ceteris pedes ejus lambentibus, immaculatum spiritum Deo reddidit. *In Breviario Romano præscribitur Commemoratio de* S. Euphemia *simul et de SS. Lucia et Geminiano, ac de iisdem nona lectio : nam Officium fit de SS. Cornelio et Cypriano. Veruntamen* S. Euphemia *solemni etiam Officio honoratur in parti-* F *cularibus ecclesiis tam Romæ quam in aliis civitatibus Italiæ, aliarumque Ecclesiæ Latinæ provinciarum.*

Græci et Moschi Sanctam solemni Officio colunt XVI Septembris.

9 *Eodem die* XVI *Septembris festivitatem* S. Euphemiæ *solemni Officio celebrari apud Græcos, liquet ex eorum Menologiis, Synaxariis ac libris ritualibus. Nam in omnibus ut celeberrima et* μεγαλομάρτυς *celebratur, excepto tamen Menologio Basiliano, ex quo hoc elogium forte excidit, uti excidisse videntur alia quædam. Certe in toto illo Menologio præcipua* Euphemiæ *festivitas nullibi memoratur : nec tamen verisimile est, omissam fuisse a collectore Menologii, cum jam ante Constantinopoli celebraretur. Clare hoc ostendit Epistola de morte S. Martini Papæ martyris, Constantinopoli verisimiliter scripta anno 655, quæ edita a Sirmondo, in recusis ipsius Operibus tom. 3 col. 331 ita habet :* Obiit autem idem sanctissimus ac ter beatus Apostolicus Martinus Papa.... mense Septembrio, die sextadecima, in qua felicissimæ martyris, et fidem custodientis orthodoxam, Euphemiæ pretiosissima et beatissima secundum anni circulum celebratur memoria. *Idem satis patet ex Officio, quod illo die in Menæis*

et

AUCTORE J. S.

et in libris aliis ritualibus, tam recenter quam olim editis, peragendum præscribitur. Elogia brevia occurrunt in Menæis ac Synaxariis impressis ac manuscriptis; sed illa non affero, quia ex Actis desumpta sunt, et jam datis nihil addunt. Moschi, Græcos passim sequentes, Euphemiam, eodem etiam die celebrant. In Fastis tamen Ægyptiorum et Æthiopum Euphemiam illo die non invenio, sed alio, ut dicetur inferius.

alia apud illos Sanctæ festivitas die XI Julii.

10 Altera S. Euphemiæ apud Græcos celebratur festivitas die XI Julii, eaque in omnibus eorum Fastis æque nota est ac præcedens. Verumtamen de ratione illius celebritatis Menologia ac Synaxaria eorum non omnino consentiunt. In Menologio Sirletiano illa quoque festivitas annuntiatur ut natalis S. Euphemiæ. Verum in Menæis impressis pro ratione festivitatis allegatur miraculum, quod tempore concilii Chalcedonensis factum dicitur. Eadem ratio narratur in Menologio Basiliano, ubi leguntur ista : Et memoria miraculi celeberrimæ martyris Euphemiæ. Tum res ita narratur : Theodosio juniore imperante, prodiit Eutyches monachus et presbyter, hæreseos auctor..... Cum autem sanctus Marcianus, imperium adeptus, synodum sexcentorum ac triginta patrum convocasset, et cum hæreticis disceptaretur, placuit universis, duos tomos, alterum orthodoxorum, alterum hæreticorum exponi, apertaque Martyris urna, tomos ejusdem pectori superimponi, et ab illa probatum teneri. Hoc facto, post sex dies urnam reserantes, repererunt hæreticorum quidem tomum sub pedibus ejus positum, orthodoxorum vero ejusdem manu retineri. Atque ita hæretici confusi sunt, orthodoxi vero summo gaudio affecti. De eodem miraculo breviter fit mentio in Anthologio Græcorum, quod anno 1738 impressum habemus, ubi et Sanctæ festivitas ad XI Julii celebranda præscribitur.

quæ eodem die apud Ægyptios colitur, forte alia est ;

11 Non alia igitur apud Græcos videtur fuisse agnita ratio illius festivitatis S. Euphemiæ, ita ut nequeam assentiri Galesinio, ipsumque secuto Ferrario, qui inventionem corporis ad XI Julii celebrari crediderunt, cum nullas illius conjecturæ rationes allegent. In Fastis sacris ecclesiæ Alexandrinæ, quos edidit Jobus Ludolfus, Euphemia memoratur ad XVI mensis undecimi, sive ad XI Julii nostri. At non omnino certum est, illam celebrari, de qua nos agimus, præsertim cum etiam in tribus vetustis Martyrologiis Latinis Euphemia Alexandriæ annuntiari videatur cum Eutico vel Eutychio, de quo brevissime egit Sollerius noster ad XI Julii, ubi credidit, Eutychio nihil commune esse cum Euphemia, quia hæc in plerisque Hieronymianis omittitur; Euphemiam vero ibi positam esse hanc nostram celeberrimam. Probabilis apparet hæc conjectura; certa tamen non est, cum Euphemia in Epternacensi non solum codice, sed etiam in Rhinoviensi Martyrologio, et in Richenoviensi cum Euticio jungatur, ita ut forte alia fuerit Alexandriæ passa aut in Ægypto, quæ ibi memoratur.

hodierno vero ibi videtur coli 6 Maii.

12 Certe Theophanes ad annum 440 pag. 82 hæc scribit : Hoc anno sancta martyr Euphemia sexto Kalendas Octobris Alexandriam translata est. Hæc procul dubio alia est a nostra Chalcedonensi. Tribus revera diebus Euphemiæ nomen in Fastis Æthiopicis recurrit, videlicet VI Maii, VI Junii et XI Julii. De secunda ad VI Junii egit Papebrochius noster, ubi simul de aliis hæc notat : Alias duas Euphemias invocat idem poeta, (quem ibi laudat) unam VI Maii, bestiæ morsu necatam, quæ est celebris megalomartyr Chalcedonensis; alteram, crucifixam et igne exustam, XI Julii, de qua plura discere exoptamus. Itaque certum videtur, S. Euphemiam in ecclesia Alexandrina fuisse cultam; sed potius VI Maii, quam XI Julii. Verum hoc quoque die Euphemia aliqua, et quidem martyr, ibidem culta fuit; eaque probabilius distincta est a Chalcedonensi hodierna.

13 Præterea plures Euphemiæ in Opere nostro recensitæ sunt : certumque videtur, aliquas ex iis distinctas esse a celeberrima Chalcedonensi. Talis data est ad XX Martii, quæ Amisi in Ponto cum aliis passa legitur. Talis est, quæ passa est Camerini in Italia, ad XI Maii cum Sociis memorata. Talis Euphemia martyr Aquileiensis ad III Septembris data. Talis etiam Euphemia abbatissa Bavarica, de qua actum est ad XVII Junii. Non tamen certo ab hodierna distinguitur Euphemia, quæ ad XII Aprilis cum sociis aliquot memoratur in Hieronymianis sine loco, et sic apud nos commemorata est. Minus etiam distincta videtur, quæ in codicibus item Hieronymianis, et in Opere nostro, habetur XIII Aprilis, ac Chalcedoni attribuitur cum Sociis, uti etiam illa, quæ ad XVII Augusti similiter Chalcedone annuntiatur, et de qua apud nos in Prætermissis actum est eodem die. Verum longe verisimilius apparet, Euphemiam duobus posterioribus diebus memoratam, cum annuntietur Chalcedone, ab hodierna non esse aliam, imo ne illam quidem, quæ sine loco ponitur XII Aprilis, distinctam suspicor. Itaque verisimile est, tam XIII Aprilis quam XVII Augusti, fuisse festivitatem aliquam S. Euphemiæ non satis notam.

14 Duobus item diebus Euphemia aliqua Constantinopoli annuntiatur, videlicet die III Julii, ubi apud nos data est cum multis aliis martyribus, inter quos prima ponitur. Hæc si sit Chalcedonensis, Constantinopoli cum sociis multis culta fuerit Euphemia nostra ante translatum eo corpus : nam ante hanc translationem corporis verisimiliter scripta sunt laudata Martyrologii verba. At minime certum est, Chalcedonensem esse Euphemiam, quæ illo die cum sociis pluribus annuntiatur. Contra Chalcedonensis omnino videtur, quæ ad XVI Maii memorata est in Prætermissis, atque huc remissa. Verba ibi data huc transfero : « S. Euphemiæ celebritas ad Navale portus ob » sanctam virtutem » seu miracula, indicatur in Ms. Synaxario ecclesiæ Constantinopolitanæ et Menæis. Erat hæc festivitas particularis, quales verisimiliter fuerunt et aliæ diebus ante memoratis. Ferrarius in Catalogo generali ad 2 Julii translationem commemorat his verbis : Constantinopoli translatio S. Euphemiæ virginis et martyris ex Lemne insula. In Annotatis vero ait, hæc dari ex Menologio Græcorum. Verum non potui in ullo Græcorum Menologio festum translationis illa die annuntiatum invenire, ita ut dubitare saltem cogar, an illud in Menologio aliquo repererit Ferrarius, non semper satis accuratus in allegandis monumentis.

15 Baronius in Annalibus ad annum 451, agens de septima aut potius sexta sessione concilii Chalcedonensis, habita XXV Octobris, ait, illo die fuisse festivitatem S. Euphemiæ. Idem ex Baronio, opinor, asserit Florentinius in Annotatis ad XIII Aprilis. Verum errori obnoxiam puto hanc opinionem, cum de illa festivitate S. Euphemiæ nihil inveniam. Ignorantia linguæ Græcæ videtur peperisse hunc errorem. Nam in textu Græco, cui et Latinus apud Labbeum tom. 4 col. 567 confor-

mis

A *mis est, die* XXV *Octobris, Synodus convenisse di-citur* ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ τῆς ὁσίας καὶ καλλι-νίκου μάρτυρος Εὐφημίας, in sanctissima ecclesia san-ctæ et victricis martyris Euphemiæ, *sine ulla mentione festivitatis. At Baronius ait, sessionem habitam in* die natali... gloriosissimæ virginis et martyris Euphemiæ, atque Callinici martyris. *Certe* Callinicus *ex voce* καλλινίκου *male intellecta, (cum vox referatur ad* Euphemiam *et* Victrix *seu* Victricis *exponi debeat) ortus est, ita ut du-bitandum non videatur, quin ex simili errore prodierit* dies natalis, *de quo nec in Græcis fit mentio, nec in textu Latino apud Labbeum.*

§ II. Tempus martyrii S. Euphemiæ : magnifica basilica eidem seculo IV structa prope Chalcedonem : mirabilia ibi patrata usque ad translationem corporis.

B

Sanctæ martyrium anno 303 aut 304.

G*esta* S. Euphemiæ, *dum vixit et pro Christo passa est usque ad beatum obitum et sepulturam, ex Actis habemus infra edendis. Unicum, quod inquirendum de illis videtur, est tempus gloriosi certaminis ac mortis beatissimæ, ut gloria Sanctæ posthuma deinde clarius ordine chronologico elucidetur. Acta omnia aliaque monumenta consentiunt, Sanctam fuisse passam sub Diocletiano, et quidem in persecutione generali, quæ cœpta est mense Februario anni 303. Ex Actis quoque colligitur, passam esse Sanctam, priusquam Diocletianus abdicaret imperium : quod contigisse anno 305 mense Majo, statuit Tillemontius : nam Christiani, qui cum* S. Euphemia *capti erant et interrogati, ad Diocletianum fuerunt missi. Hi vero ad ipsum missi non fuissent post abdicatum imperium. Itaque secundum Acta figendum est martyrium* S. Euphemiæ *anno 303 aut 304, cum contigerit die* XVI *Septembris, ante quem Diocletianus anno 305 privatam vitam ducere cœperat.*

Non anno 307, figendum.

C 17 *Tillemontius tamen, Bailletus, aliique martyrio* S. Euphemiæ *assignant annum 307 ; quia Tillemontius ait, se Acta vidisse, quorum hoc erat exordium :* Quinto persecutionis anno. *Respondeo, me in Museo nostro vidisse facile decem diversa Actorum exemplaria ; et non nisi unum invenisse exemplar, cujus tale erat initium in Ms., ita ut nequeam dubitare, quin exemplar illud, quod vidit Tillemontius, ea ex parte saltem sit interpolatum. Non infrequenter sane reperimus, Acta antiqua maxime in principio sic nonnihil aucta aut mutata esse. At, cum Tillemontius asserat, Actis illis, quæ laudat,* tot adjuncta fabulosa esse immixta, ut fidem nequeant mereri, *agnoscit ipse, quam fragili nitatur fundamento. Quare etsi forsan Acta, quæ laudat, minus fabulosa sint, quam voluit, cum saltem a reliquis omnibus in hac parte dissentiant, illa epocha videtur prorsus negligenda : neque enim conciliari potest cum eo, quod in omnibus Actis constanter asseritur, nimirum Christianos illos, qui una cum* S. Euphemia *erant comprehensi, ad Diocletianum imperatorem esse missos.*

AUCTORE J. S.

Basilica seculo IV prope Chalcedonem Sanctæ exstructa.

18 *Seculo* IV, *sub cujus initium passa erat* S. Euphemia, *extra Chalcedonem condita est basilica magnifica, eaque* S. Euphemiæ *dicata. Cujus religione ac munificentia constructum fuerit istud ædificium, nemo explicat; neque tempus inchoatæ aut finitæ illius fundationis assignatur. Stabat certe basilica illa ante annum 399, ut habemus ex colloquio Arcadii imperatoris cum Gaina Gotho, quod contigit anno 399, ut ostendi ad* XIV *Septembris in S. Joanne Chrysostomo § 44. Testes rei in æde* S. Euphemiæ *prope Chalcedonem peractæ sunt Socrates, Sozomenus, et Zozimus. Primus lib. 6 Hist. cap. 6 ea de re sic habet :* Cumque ambo, imperator scilicet et barbarus in ecclesiam venissent, in qua corpus Euphemiæ martyris reconditum est, juramentis invicem præstitis confirmarunt, neutrum alteri insidias structurum esse. *Sozomenus lib. 8 cap. 4 consentit his verbis :* Progressusque *(Gainas)* in colloquium cum principe *(Arcadio)* in ecclesia, quæ est juxta Chalcedonem, in qua Euphemiæ martyris sepulcrum est, dato acceptoque invicem jurejurando de amicitia, arma deposuit. *Zozimus lib. 5 pag. 794 congressum eorumdem ita exponit :* Coitum est in quodam ante E Chalcedonem loco, ubi Euphemiæ religiosæ martyris ædes exstructa stabat : quæ propter cultum Christo præstitum honore afficitur. *Ex hisce habemus, basilicam* S. Euphemiæ *seculo* IV *conditam esse, fuisseque extra civitatem Chalcedonensem.*

in qua habitum concilium Chalcedonense : situs.

19 *Quantæ porro molis, quantæque religionis fuerit laudata Sanctæ basilica, colligitur, cum ex congregato in illa numerosissimo concilio Chalcedonensi, tum ex descriptione Evagrii, qui lib. 2 Historiæ ecclesiasticæ cap. 3 occasione concilii Chalcedonensis concinnavit descriptionem prolixam illius basilicæ, mirabiliumque in ea patratorum ex corpore* S. Euphemiæ. *Totum caput, utpote ad propositum nostrum quam maxime conducens, huc transfero :* Congregantur itaque, *inquit*, in basilica Euphemiæ martyris Chalcedone, quæ urbs est provinciæ Bithyniæ. Distat autem hæc basilica a Bosphoro duobus circiter stadiis, sita in loco quodam amœno et molliter acclivi : adeo ut, qui in Martyris templum ascendunt, nullum ambulationis laborem sentiant, sed repente sublimes appareant, intra ipsam basilicam consistentes. Ex qua, tanquam e specula, oculos demittentes, subjectos campos cernunt in planitiem F porrectos, viridi gramine vestitos, ac segetibus veluti fluctuantes, atque omni arborum genere exornatos : montes præterea silvosos, sensim sese attollentes atque incurvantes; diversa denique maria, hæc quidem serenitate renidentia, et littoribus suaviter ac placide alludentia, ubi scilicet tranquilla sunt loca, absque ventis ac tempestatibus; alia vero æstuantia et fluctibus infrementia, cochleas, algam, et ex testaceis levissimos quosque pisciculos reciproco æstu deferentia ac denuo retrahentia. Porro templum ipsum situm est e regione Constantinopoleos : adeo ut tantæ urbis aspectu templum non mediocriter venustetur.

amplitudo et forma basilicæ, in qua erat Sanctæ tumulus

20 Constat autem ex tribus amplissimis ædibus. Prima est sub dio, longo atrio et columnis undique exornata. Post hanc altera, longitudine ac latitudine, et columnis propemodum similis : hoc uno discrepans, quod culmen habet impositum. In cujus boreali latere ad ortum solis, ædes est rotunda in modum testudinis, admodum artificiose elaborata, columnis et materia et magnitudine inter se paribus interius circumdata. Su-

AUCTORE J. S.

Super his cœnaculum est sublime, sub eodem culmine. Ex quo licet iis, qui voluerint, Martyri supplicare, et sacris interesse Mysteriis. Intra testudinem vero ad orientem solem tumulus est magnificus, in quo sanctæ Martyris reliquiæ jacent in arca quadam oblonga reconditæ, quam nonnulli μακρὰν vocant ex argento pulcherrime fabricata. Ac miracula quidem, quæ subinde patrantur a sanctissima Martyre, nota sunt omnibus Christianis.

prodigiosus sanguis ex corpore collectus

21 Frequenter enim aut episcopis illius civitatis, aut viris pietate illustribus, qui ad ipsius basilicam advenerint, in somnis apparens, præcipit, ut in templo vindemient. Quod ubi tum imperatori, tum patriarchæ, totique civitati innotuit, statim omnes ad basilicam pergunt, tam augusti scilicet, quam pontifices, et magistratus, et reliqua populi multitudo, ut sacrorum mysteriorum participes fiant. Cunctis deinde spectantibus, episcopus urbis Constantinopolitanæ una cum suis sacerdotibus in sacrarium ingreditur, in quo sacrum illud, de quo dixi, corpus depositum est. In eadem arca foramen est exiguum in læva parte, parvis quibusdam ostiolis
B obfirmatum. Per quod, ferrum oblongum, cui spongia adnexa est, usque ad sacras reliquias demittunt. Et postquam spongiam hac illac versaverint, ferream virgam ad se retrahunt, cruore plenam et coagulato sanguine. Quod ubi populus viderit, confestim Deum cum laudibus adorat. Tanta autem est cruoris, qui illinc extrahitur, copia, ut non solum piissimi imperatores, et sacerdotes illic congregati, universa denique populi multitudo ibidem collecta, abunde ex eo accipiat: sed et fidelibus, quicumque cupierint, per universum terrarum orbem guttas ejus mittant. Porro coagulatus ille sanguis perpetuo durat, nec in alium colorem mutatur sacer cruor. Hoc autem miraculum fit, non certo aliquo ac definito temporis spatio, sed prout episcopi vita et morum gravitas promeruerit. Ferunt enim, quoties vir probus atque honestus, omniumque virtutum genere exornatus, ecclesiam rexerit, id miraculum fieri, et quidem frequentissime: quoties vero non ejusmodi antistes fuerit, raro hæc signa evenire.

et odor suavissimus ex ejusdem reliquiis manare solitus.

C 22 Jam vero aliud miraculum commemorabo, quod nec tempore, nec ulla ex causa interrumpitur, nec discrimen facit inter fideles atque infideles: sed omnibus ex æquo prostat. Ubi quis ad eum locum accesserit, in quo est arca illa pretiosa, quæ sacras continet reliquias, ejusmodi odoris suavitatem sentit, quæ omnes consuetos odores longe superat. Nam neque odori, qui ex pratis colligitur, neque ei, qui ex rebus fragrantissimis exhalat, similis est odor ille, nec qualis ab unguentariis conficitur: sed peregrinus quidam et excellens, per se ipsum declarans, quanta sit virtus reliquiarum, quæ ipsum emittunt. *Hactenus Evagrius, qui scripsit circa finem seculi* VI, *quando mirabilia, quæ refert, solebant fieri. Quod vero spectat ad suavissimum illum odorem, de eo in Vita S. Melaniæ Junioris, ubi narratur iter ipsius Constantinopolim, aliqua leguntur in rem nostram. Vita edita est apud Surium ad* XXXI *Decembris, ibique cap. 28 sancta Melania dicitur venisse Chalcedonem, ac subduntur ista:* Atque divertit quidem, ubi erat templum omni ex parte benedictæ martyris Euphemiæ. Circa mediam autem noctem Martyr non parum ex se effudit suavissimi odoris. *Plura de hisce dabit Historia corporis inventi et translati. Interim verba data innuunt, odorem illum* D *non fuisse perpetuum; cum tamen Evagrius asserat, perpetuum fuisse. Apparens hæc duorum scriptorum contradictio forte tolli poterit, si dicamus, perpetuo perceptum fuisse optimum odorem prope tumbam seu thecam Sanctæ; at odorem illum magis fuisse diffusum per totam basilicam, quando eum percepit S. Melania.*

23 *Theophylactus Simocatta, scriptor seculi* VII, *lib. 8 Historiarum cap. 14 de prodigio sanguinis* S. Euphemiæ *hæc memorat:* Non decet etiam historiarum cupidos præterire, quæ illo tempore circa martyrem Euphemiam præter hominum opinionem gesta sunt. Aliquantum igitur orationem producamus. Etenim narrationes, quæ mentes divina quadam claritate illuminant, non mediocrem utilitatem audientibus ingenerare consueverunt. Chalcedon urbs est ad ostium Ponti sita, ex adverso Byzantii. In ea templum est S. Euphemiæ martyris, ubi ejusdem sacratissimum corpus in arca asservari, inde a majoribus ad nos fama pervenit. In annos porro singulos die, E quo martyrium obiit, res maxime admiranda editur: et, ut breviter dicam, iis, qui non viderunt, minime credibilis, propter divini illius operis excellentiam. Nam cum ejus corpus jam annis quadringentis in monumento jaceat, die tamen, de quo dicebamus, in conspectum omnium, loci episcopus, spongiis a corpore mortuo plurimum sanguinis colligit. Videas non secus quam e recens occiso corpore vulnerum tabo commistam erumpere vim sanguinum, unguenta, nulla arte comparata redolentium, et per vascula vitrea ab eodem adventantibus distribui.

24 Mauritium igitur duodecimum jam annum imperantem, subit imbellis et ignava quædam circa res divinas cogitatio, extenuatque et rejicit tam insigne miraculum, et mysterium hoc fallacium hominum commentum esse asserit. Ornamentis igitur argenteis sepulcrum nudat, et obsignat id, quod incredulitatis audacia postulabat. Ubi status dies affuit, arcanum exploratur: in mysterium inquiritur: miraculum probatur: fitque Martyr suæ virtutis hoc admirando opere F testis omni exceptione major, iterumque sanguine unguentifero meatus corporis per monumentum instar fontium fluit, et scaturit emissionibus mysterium, odoreque cruoris suaviter spirantis spongiæ imbuuntur. Eum fluxum tum Martyr adauxit. Deus enim, quamvis illi non credatur, non tamen hominibus cognitionem suæ virtutis bonitatis invidet. Atque ita Martyr incredulitatem imperatoris sapere docuit: qui sanguinis emanationibus lacrymarum effusiones remisit: et fluentibus unguentis imbres oculorum suorum rependit, Mirabilis, inquiens, Deus in Sanctis suis. *Huc usque Simocatta, ad cujus relationem aliqua sunt annotanda.*

25 *Primo, quod ait,* annis quadringentis *corpus jacuisse in sepulcro, dum scribebat, non est stricte sumendum: nam auctor non videtur severe investigasse annum, quo occubuerat Sancta; sed usus numero rotundo, quia quartum seculum currebat a morte* S. Euphemiæ. *Secundo asserit, sanguinem singulis annis fuisse collectum in die natali Sanctæ. Contra ait Evagrius:* Hoc autem miraculum fit, non certo aliquo ac definito temporis spatio, sed prout episcopi vita et morum gravitas promeruerit. *Quare dicendum videtur,*

con-

A *consuetudinem illam colligendi singulis annis sanguinem ex corpore Sanctæ necdum viguisse tempore Evagrii, sed postea cœptam, antequam Simocatta scribebat. Miracula hactenus relata tam certis nituntur testimoniis, ut nequeant in dubium vocari a viro prudente. Mitto igitur testimonia recentiorum historicorum. Multa etiam de iis dicuntur in Actis a Theodoro Besto scriptis. At ne hæc quidem recitanda censeo, quia auctor ille non satis est cognitus, nec omnino accuratus. Quæ vero de iisdem miraculis leguntur in Historia corporis inventi et translati, inferius edenda, suis locis videri poterunt.*

Dicitur S. Euphemia confessionem fidei in concilio Chalcedonensi,

26 Restat hoc loco examinandum aliud factum æque mirum, quod auctores non habet tam vetustos. Theodorus Bestus in Actis narrat, disceptatum fuisse in concilio Chalcedonensi inter Catholicos et Eutychianos, quod singuli sententiam suam vellent esse veram, illudque demum consilium utrique parti placuisse, ut sanctam Martyrem controversiæ suæ judicem facerent. Itaque, si auctori credimus, singuli scripserunt fidei suæ confessionem, apertaque theca S. Euphemiæ, *huic confessionem scriptam obtulerunt. Martyr vero extensa manu Catholicorum confessionem accepisse,* B *eamque illis reddidisse dicitur. Ita ille rem narrat, de qua in Actis concilii ipsius nulla est mentio. Constantinus Tii episcopus in Historia inventionis num. 9 factum exponit modo paululum diverso : nam affirmat, confessionem fidei Martyris corpori fuisse impositam, postquam recta fides in concilio jam erat confirmata, ut tolleretur dubitatio adversantium.*

aut ab aliis post concilium, miraculo confirmasse.

27 Zonaras in Annalibus lib. 13 cap. 25 historiam narrat modo multum diverso, et quasi factam post finitum concilium, auctore illius consilii Anatolio patriarcha Constantinopolitano. Nam post relatum Dioscori exsilium et mortem Eutychis hæresiarchæ, ita prosequitur : Cum autem Eutychis et Dioscori sectatores, qui in urbe versabantur, decreta concilii subsannarent, ejusque auctoritatem non veritate, sed potentia imperatoris niti dicerent, et pravitatem sententiæ suæ stabilire conarentur, Anatolius patriarcha, et suffragatoribus suis et adversariis convocatis, ad hos ita infit : « Quoniam sententiam vestram adhuc mordicus tenetis, neque vos perperam sentire creditis; sed nos incusatis, quasi Nestorii C dogma approbemus, cum duas naturas in Servatore prædicemus, utraque citra confusionem proprietates suas retinente : istius controversiæ dijudicatio, si placet, Deo permittatur. Scribatur igitur vestra de fide sententia in uno libello, et nostra in altero, atque ambo in loculo gloriosæ martyris Euphemiæ collocentur, et hujus judicium esto, utri recte aut perperam sentiant. » Hæc cum hæreticis etiam placuissent, libelli scripti, remoto lapide, qui loculum claudebat, pectori Martyris imponuntur, et lapis in suum locum repositus, ab utraque parte signatur. Dehinc supplicationes fiunt, et preces ad Deum pervigiles, ut demonstret, utra sententia ei cordi sit, quæ rejicienda videatur. Post triduum conveniunt, imperatore etiam præsente, aperto loculo, o rem miram! libellus hæreticorum ad pedes Martyris invenitur, alter in manu ejus dextra, quam extendisse fertur ad imperatorem et patriarcham, ac libellum eis porrexisse. Itaque rectæ sententiæ assertores plaudere, adversarii vero demissis vultibus et præ pudore caligantibus abire, quidam etiam veram sententiam amplecti. *Hæc Zonaras. Eodem plane modo rem narrat Michael Glycas in Annalibus part. 4 pag. 263: sed multo brevius. Idem quoque prodigium narratur in Vita S. Anatolii Constantinopolitani, apud nos tom. 1 Julii pag. 663 : at ibi clare non edicitur, utrum res in ipso concilio contigerit, an post concilium.*

AUCTORE J. S.

at merito negatur. in concilio tale quid contigisse;

28 Quod modo spectat ad relationem priorem de re in ipso concilio peracta, illam non immerito rejicit Eminentissimus Baronius ad annum 451 num. 122, recteque dicit : Sed et cum tempore synodi id factum referat *(Constantinus,)* ex ipsis Actis tunc exacte conscriptis mendacii *(aut certe erroris)* arguitur auctor; haud enim res tanta silentio sepulta prorsus relicta esset. *Addi potest silentium Evagrii, aliorumque, qui seculo V, VI et VII de concilio Chalcedonensi egerunt. Non minus urget aliud Baronii argumentum, his verbis prolatum :* Longe longius enim abest, ut Patres in sacris œcumenicis conciliis ex miraculis quæsierint dogmatum veritatem, quam ex divinis in primis Scripturis, et antiquis Ecclesiæ traditionibus, ac demum ex sanctorum Patrum assertionibus quærere, proponere, affirmare, atque stabilire consueverunt : ut plane insulsum et omnino commentitium esse appareat, quæsisse tunc Pa- E tres per ejusmodi miraculum veritatem... Evanescit igitur omni ex parte commentum, ut ex Patrum consensu, immo iisdem fuerit auctoribus factum ejusmodi experimentum. *Verissimæ mihi apparent hæ Baronii observationes : nec dubitare possum de falsitate rei relatæ, quæ a moribus et consuetudine conciliorum omnino abhorret.*

nec satis probabile est, contigisse post concilium;

29 Aliorum relationem, de miraculo patrato Constantinopoli post absolutum concilium, non penitus ut falsam reprehendit Baronius, sed pro dubia habere videtur, uti et Tillemontius tom. 5 Monument. in S. Euphemia, *ambigue de re tota disserens. Verum tota etiam illa relatio non minus fictitia et falsa mihi apparet, quam præcedens, cum quia tribus seculis integris nullus scriptor de facto tam memorabili, si verum esset, meminit; tum quia Anatolii patriarchæ non erat, controversiam fidei in concilio universali decisam quasi novæ dubitationi subjicere, acsi definitio concilii, auctoritate summi Pontificis S. Leonis confirmata, non suffecisset ad omnimodam certitudinem. Præterea Marcianus imperator numquam permisisset, ut sententia Catholica, post definitionem concilii rursus ejusmodi examini subjiceretur : nam, licet Deus facere nequeat miraculum ad confirmandam* F *doctrinam falsam; potest certe non audire petentes miraculum in gratiam doctrinæ veræ, quæ aliunde satis erat stabilita et confirmata. Sane non existimo, ullam proferri posse exemplum miraculi petiti in confirmationem fidei in adjunctis rerum, quæ hisce prorsus sunt similia; licet alias non ignorem pertinaces hæreticorum aut gentilium altercationes* a sanctis viris *fuisse* miraculorum virtute exstinctas, *ut advertit Baronius.*

sed res tota videtur conficta ex verbis concilii Patrum male expositis.

30 Quare mera figmenta esse, quæ de hisce narrantur, sive in concilio, sive paulo post facta asserantur, omnino persuasum habeo. Ex ipsis tamen concilii Actis, male expositis, fabellam hanc profluxisse crediderim. Nam Patres Chalcedonenses, absoluto concilio, in Litteris ad S. Leonem Papam divinæ misericordiæ et patrocinio S. Euphemiæ *attribuerunt felicem concilii exitum, atque ita locuti sunt, apud Labbeum tom. 4 Conciliorum col. 836 :* Deus enim erat, qui operabatur, et quæ suo thalamo concilium coronavit *(id est, in cujus ecclesia habitum est)* ornata decore victoriæ Euphemia : quæ, tamquam pro-

AUCTORE J. S.

priam confessionem, fidei definitionem suscipiens a nobis, suo Sponso per piissimum imperatorem et amicam Christi Augustam obtulit, omnem quidem perturbationem contrariorum sedans, veritatis autem confessionem roborans ut amicam, et manu ac lingua universorum decretis pro demonstratione subscribens. *Hæc verba significant, patrocinio* S. Euphemiæ *Patres attribuisse omnia, quæ recte ac feliciter erant gesta in concilio. Verum eadem verba videntur Græcis illis, qui post annos trecentos narrarunt mirabilia mox refutata, occasionem præbuisse id genus fabellas comminiscendi. Ipsa verba Constantini suspicionem illam augent : nam infra num. 9 ait :* Et ideo, quæ inter sanctas imagines cernitur, Christi martyr Euphemia, ubique ponitur habens chartam in manu. *Nimirum pictor aliquis eam primo exhibuit, tamquam offerentem Deo professionem fidei Patrum Chalcedonensium. Deinde vero ex tabella sic picta alii sua hauserunt somnia.*

B

§ III. Corpus Sanctæ metu Persarum Constantinopolim translatum, ibique depositum in æde Sanctæ dicata : aliæ ibidem S. Euphemiæ ecclesiæ : corpus mari demersum, sed receptum et in Lemno servatum, ac deinde relatum Constantinopolim.

Sanctæ corpus Constantinopolim translatum.

M*ansit corpus* S. Euphemiæ *in ecclesia sua prope Chalcedonem usque ad tempora Heraclii imperatoris, quando metu Persarum, eo usque in terras Romani imperii incurrentium, Constantinopolim fuit translatum. De illis Persarum expeditionibus singulis fere annis prioribus Heraclii aliqua memorat Theophanes. Frustratum autem eorum conatum ad occupandum Chalcedonem refert ad annum 6 Heraclii; et ejusdem anno 7 ait :* Hoc anno Persæ expeditionem in Chalcedonem instruentes, bello eam ceperunt. *Capta igitur est urbs anno 617, ac non diu post facta corporis translatio. Annum tamen certum assignare non possumus; cum nesciamus, quamdiu Chalcedonem tenuerint Persæ. Eam videntur tenuisse annis aliquot, at non multis, quia deinde Heraclius imperator multas de Persis retulit victorias. Quare non longe aberrabimus, si translationem figamus circa annum 620. Porro Theodorus Bestus in Actis Mss., et Constantinus Tiensis in Historia Inventionis num. 3 testantur, Persas operam dedisse, ut reliquias* S. Euphemiæ *comburerent, sed ossa Sanctæ ab igne fuisse illæsa. Cum hisce quidem non consonant, quæ tradit auctor anonymus Antiquitatum Constantinopolitanarum, cujus Opus edidit Bandurus in Imperio Orientali tom. 1. Nam ille pag. 8 ita rem narrat, acsi sacræ reliquiæ in manus Persarum non incidissent. At exiguam aut nullam meretur fidem hac in re, tum quia laudatis scriptoribus multo junior est, tum quia adjuncta habet aperte fabulosa.*

C

32 *Ait, diaconum quemdam Eutychianum, nomine Acatum, in Persidem profugisse. Tum subdit :* Atque statim Perittio præfecto præsidiario significavit debilitatem civium Chalcedonensium, subjungens insuper, ipsum primo impetu facile eos subjugare posse. Quare supra dictus Persa sine mora se cum septuaginta millibus militum in viam dedit, tantaque celeritate invasit Chalcedonem, ut civibus vix satis relinqueretur temporis ad transferendum reliquias S. Euphemiæ Constantinopolim, a quibus imprimis impius ille proditor Acatus ultum ire festinabat hæreseos Eutychianæ scriptis illatam ignominiam, et quod infortunato Eutychi istam metropolim concedere noluerant. *Hæc mihi tam fabulosa videntur, ut non fuissent recitanda, nisi Bandurus tom. 2 in Annotationibus pag. 473 eadem sic illustrasset, acsi pro veris habenda essent. Etenim causa, quæ movisset Acatum Eutychianum, videlicet quod* S. Euphemia *miraculo hæresim Eutychianam improbasset, jam ante refutata est, ut fabula antiquis ignota. Modus vero, quo occupata dicitur Chalcedon, plane inverisimilis est : neque enim septuaginta hominum millia tam subito e Perside Chalcedonem duci poterant, cum tota Minor Asia esset intermedia. Prætcrea constat ex Theophane, Chalcedonem primo anno, quo obsessa est, capi non potuisse a Persis, sed captam esse anno secundo. Quare omnino negligenda est ista relatio, admittendaque ea, quæ in Actis habentur de tentata reliquiarum combustione a Persis : nam horum impietati id factum est conforme, et auctores satis pro hisce antiqui sunt, ut fidem mereantur.* B

33 *Porro translatæ Constantinopolim reliquiæ ibidem depositæ fuerunt in ecclesia eidem* S. Euphemiæ *sacra in Hippodromo. Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 4 pag. 145 de hac æde* S. Euphemiæ *varia disputat. Georgius Codinus lib. de Originibus Constantinop. pag. 38 de prima ejus fundatione et vicissitudinibus hæc memorat :* Item templum S. Euphemiæ in Hippodromo condidit Constantinus Magnus, et pretiosa exornavit materia : quod post quadringentos quadraginta et octo annos Constantinus Copronymus mutavit in armentarium et sterquilinium publicum, reliquiis S. Euphemiæ cum loculo in mare projectis. Post annos vero triginta septem Irene, piissima augusta Atheniensis, hoc templum reædificavit, et sanctas reliquias, apud Lemnum insulam repertas, eo iterum transtulit. *Ita Codinus, cujus dicta posteriora inferius confirmabuntur. Plura de illa ecclesia, ad nos minus spectantia, videri possunt apud laudatum Cangium; at de translationibus corporis ille non satis fuit edoctus.* F

34 *De alia* S. Euphemiæ *ecclesia Constantinopoli Codinus pag. 47 sic habet :* S. Euphemiam, dictam Olybrii, Deo exosa Eudoxia *(Arcadii imperatoris conjux)* condere incepit, et fundamentum ad altitudinem duorum cubitorum supra terram perduxit. Postquam autem illa acerba morte sublata fuit, magister quidam Olybrius, Romanus ibi habitans, structuram absolvit, multisque pretiosis marmoribus exornavit, et fundis sacrisque vasis ditavit. *Eadem leguntur in Antiquitatibus apud Bandurum pag. 131. Olybrius ille postea factus est imperator in Occidente, uxoremque habuit Placidiam. De iis Chronicon Paschale pag. 321 editionis Cangii ita habet :* Olybrius Romam missus a Leone imperatore, a Romanis invitus coronatur imperator, ducta uxore Placidia illa, quæ a barbaris *(Wandalis, in Africa tum regnantibus)* redempta, seu captivitate libera-

A rata fuerat. Hi condiderunt ædem sacram sanctæ Euphemiæ, Olybrii nuncupatam. *Cangius in Constantinopoli pag. 146 observat, hanc ædem* S. Euphemiæ *eamdem esse cum illa, cujus constructionem imperatrici Euphemiæ attribuit Codinus pag. 19 ita scribens :* Euphemiæ, uxoris Justini Thracis, statua posita est in templo S. Euphemiæ, quod ipsa condidit. *Consonant laudatæ Antiquitates pag. 127. Verum in iisdem Antiquitatibus ex tractatu Theodori Lectoris pag. 89 hæc dantur :* Euphemiæ, uxoris Justini Thracis, statua posita est in Olybrii tractu prope sanctam Euphemiam, quam illa ecclesiam excitavit *etc. Hæc ecclesia* in Olybrii tractu, *ut recte advertit Cangius, alia non videtur ab ecclesia* Olybrii *dicta. Hinc existimat Cangius, ecclesiam illam ab Euphemia augusta non conditam, sed reparatam. Res mihi videtur dubia, quia etiam contingere potuit, ut ex errore fundatio attribueretur Olybrio, quia condita erat in tractu* Olybrii *dicto. Ceterum observat Cangius, fuisse archimandritam seuhegumenum illius ecclesiæ, indeque colligitur, monachorum fuisse.*

Tertia cum monasterio feminarum :

B 35 *Aliam rursum* S. Euphemiæ *ecclesiam Constantinopoli assignat Codinus pag. 47, de ea scribens ista :* S. Euphemiam, cognomine Petræam, Anastasius Dicorus et uxor ejus Ariadne ædificarunt. *Consonant Antiquitates apud Bandurum pag. 36. Verum in iisdem Antiquitatibus pag. 39 de illa ecclesia hæc leguntur :* S. Euphemiam, cognomine Petrion, et balneum Basilius imperator condidit, ac filias suas ibidem totondit. *Erat igitur ecclesia monasterio mulierum attributa, ut etiam liquet ex aliis, apud Cangium adductis. Verum Basilius Macedo non fuit illius conditor, sed instaurator; aut forsan etiam fundator monasterii, quod ecclesiæ cum aliis quibusdam ædificiis addiderit, uti colligitur ex Codino pag. 60, ubi sic habet :* Monasterium S. Euphemiæ, et sepulcra, quæ sunt in Petrio (et lavacrum, *seu* balneum, *ut Græce additur)* Basilius Macedo condidit, et filias suas ibidem attondit. *Hæc igitur præcedentibus non sunt contraria. Verumtamen ecclesiam illam multo vetustiorem esse Anastasio imperatore, qui sub finem seculi* V *et initium seculi* VI *imperavit, satis ostendit Cangius. Certe Theodorus Lector in Excerptis Historicis apud Valesium pag. 568 ita habet :* Ejusdem Theodosii

C Magni temporibus reliquiæ sanctorum martyrum Terentii et Africani, ejusdem imperatoris jussu depositæ sunt in martyrio sanctæ Euphemiæ, quod est in Petra, ante diem decimum Calendas Octobres. *De martyribus Terentio, Africano, eorumque sociis apud nos actum est ad* X *Aprilis, ibique etiam memorata illa translatio. Quare certum videtur, illam* S. Euphemiæ *ecclesiam seculo* IV *jam stetisse.*

Et de hujus fundatione non est credendum

36 *Nicephorus Constantinopolitanus ecclesiam illam citius etiam constructam affirmat. Nam in Chronographia compendiaria pag. 413, recensens antistites Byzantinos, ita loquitur de Castino, decimo nono, ut vult, episcopo Byzantino :* Hic loco, cui nomen Petrium, S. Euphemiæ ejus tempore martyrium passæ, oratorium Byzantii ædificavit. *Adoptavit illa Nicephorus Callistus lib. 8 cap. 6 cum aliqua tamen mutatione : nam qui hic* Castinus *ab illo* Constantinus *dicitur. De condito oratorio sic loquitur :* Hic primo episcopatus sui anno intra Byzantium in parte Septemtrionali templum ædificavit, atque id Euphemiæ martyri, quæ tum sacrum peregerat certamen, consecravit. *Verum totus ille catalogus episcoporum Byzantinorum, quem uterque Nicephorus contexuit, et ex quo hæc etiam de structo* S. Euphemiæ *oratorio profluunt, plane videtur fabulosus, ut abunde probatum est a Cupero nostro in Historia chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum* I *Augusti § 3.*

AUCTORE J. S.

fabulosis catalogis antistitum Byzantinorum : de quarta ibidem ecclesia non constat.

37 *Pseudo-Dorotheus, ex cujus imposturis catalogus ille adoptatus est, apud Cangium post Chronicon Paschale pag. 433 de ejus fundatione sic loquitur :* Post hunc Cyrillianus per annos sedecim, ac deinde Castinus per annos septem episcopi extitere. Constantinus igitur primo ipsius anno aliam intra Byzantium erexit ecclesiam versus Aquilonem, ubi Anemodulium prostat, Euphemiæ martyris, quæ ea tempestate martyrium obiit, ecclesia appellata. *Hic constructio ecclesiæ Constantino imperatori attribuitur. Hoc vero consistere non posse cum chronotaxi, uterque Nicephorus videtur perspexisse : nam tempore Castini episcopi, si valeret chronotaxis, necdum natus fuisset Constantinus. Hinc primus Castino ædificationem attribuit : alter vero Castini nomen mutat, et* Constantinum *vocat. At rectius uterque assertum illud de condita tunc temporis ecclesia* E S. Euphemiæ *cum toto illo fictitiorum episcoporum catalogo ad fabulas amandasset. Ipse Pseudo-Dorotheus paulo ante de constructione illius ecclesiæ diversa scribit : nam pag. 430 hæc habentur :* Ipse igitur magnus pontifex Dorotheus scripto reliquit, venerandam ædem sanctæ et invictæ martyris Euphemiæ in Petrio a quodam Tito primum fuisse conditam. *Hunc Titum deinde episcopum facit post Castinum; imo et martyrem. Verum tam inepte fabulas suas exponit, ut nullam prorsus fidem mereatur; et consequenter catalogi episcoporum Byzantinorum, qui ex Opere illo fabuloso contexti sunt, fidem similiter mereri nequeant, præsertim cum constet, episcopatum Byzantinum longe serius inchoatum, quem illi catalogi ad S. Andream apostolum referunt. Quartam* S. Euphemiæ *ecclesiam Constantinopoli quærit Cangius pag. 146, ubi colebatur Sancta die* XVI *Maii, ut dictum est num. 14 : sed incertum est, an illa ecclesia Sanctæ esset dicata : nam alia de causa ibidem coli poterat.*

Ecclesia Sanctæ profanatur et corpus pelago injicitur

38 *Porro corpus Sanctæ, quod circa annum 620 Constantinopoli depositum dixi in ecclesia* S. Euphemiæ *in Hippodromo, ibidem religiose cultum fuit usque ad imperium Leonis Isaurici aut* F *Constantini Copronymi, quorum alteruter corpus Sanctæ pro impietate sua perdere omnino voluit, ipsiusque ecclesiam profanavit. Agit hac de re Theodorus Bestus in Vita, et Constantinus in Historia Inventionis. Theophanes vero pag. 370 omnia brevius enarrat hoc modo :* Ubicumque reliquiæ, Dei quam maxime favorem conciliantes, tamquam pretiosus possidentium thesaurus, habebantur, eas quam citius, de reliquo non videndas, *(Copronymus)* e medio tollebat. Quidpiam hujusmodi in pretiosissimum celeberrimæ martyris Euphemiæ corpus irreligiosus imperator exercuit, ubi nimirum illud in maris profundum cum ipso loculo demersit, Martyrem sub Christianæ plebis conspectum sanctis unguentis exsudantem videre, ac ita deliria contra Sanctorum preces deblaterata coarguentem, non ferens. Deus autem, qui ex Scripturæ verbis ossa sibi placitorum custodit, illæsum illud servavit, ipsum ad Lemnum insulam enatare faciens. Ad littus quippe projectum, per nocturnam visionem tolli commonuit, et occultum teneri. Sub pientissimis vero imperatoribus Constantino et Irene,

In-

AUCTORE J. S.

Indictione quarta, cum debito honore in proprium sibi templum denuo relatum fuit. Iste quidem communis ecclesiarum hostis, æde illa sacra profanata, armamentum * fecerat, et stercoribus excipiendis male dicaverat : locum autem expurgatum et expiatum denuo ecclesiam consecraverunt; cum arguendæ Constantini unius impietatis, tum alterius in Deum religionis demonstrandæ monimentum.

* armentorum stabulum

sub Leone Isaurico aut Constantino Copronymo :

39 Hoc porro mirandum et relatu dignum portentum, a morte nefarii istius imperatoris circa (*Græce* post) annos duos et viginti, una cum pientissimis imperatoribus et sanctissimo patriarcha nos ipsi conspeximus, et quamvis indigni, ea tamen gratia a Deo cumulati, illud venerati sumus. *Huc usque Theophanes, breviter referens ea, quæ fusius relata leguntur in Opusculis Theodori Besti et Constantini Tiensis. Verum inter hos et Theophanem non recte videtur convenire de impio illo imperatore, qui corpus* S. Euphemiæ *mari injiciendum curavit. Nam Theodorus et Constantinus Leoni Isaurico factum attribuere videntur, cum Theophanes Leonis filium Constantinum tantæ impietatis auctorem faciat. Res forte clanculum peracta est, indeque accidere*
B
potuit, 'ut nec auctor certo innotuerit, nec tempus, quo abjectum est sacrum corpus. Suspicio etiam esse potest, scelus illud peractum esse a Constantino, vivente adhuc Leone, quocum simul multis annis imperavit; aut corpus sub Leone ex sua ecclesia eductum, et in oratorio quodam aulæ depositum, ut habet Constantinus Tiensis num. 4, sub Copronymo vero in pelagus fuisse projectum, ac tunc Sanctæ ecclesiam prorsus profanatam.

at corpus refertur sub Irene anno 796. et ecclesia restituitur :

40 *Annus relati corporis satis clare exprimitur a Theophane, dum ait, relatum esse* Indictione quarta, *et annis* viginti duobus *post mortem Constantini Copronymi. Nam hæ notæ simul collatæ, designant annum 796. Ex hoc autem anno etiam innotescere posset annus, quo corpus in mare fuit projectum, et quo primum condita fuit Sanctæ ecclesia in Hippodromo, si satis certus esset Georgii Codini, cujus verba data sunt num. 33, de his calculus. Nam, si post annos triginta et septem relatum est corpus, ut ipse ait; projectum fuit anno 759. Templu verom ante profanationem ait stetisse annis quadringentis quadraginta et octo : conditum igitur esset anno 311.*
C
Verum ultima illa epocha certo falsa est, cum Constantinus Magnus, qui ecclesiam illam condidisse dicitur, Byzantii non imperaverit ante annum 323. Hinc alteram quoque Codini epocham non nisi pro dubia habere possumus : nam scriptor ille non est antiquus. Plura de hisce dabit Historia Inventionis.

confusa de hisce Zonaræ relatio

41 *Joannes Zonaras de hisce etiam agit lib. 15 Annalium cap. 8, et dubitationem movet de modo, quo sacrum corpus a Constantino Copronymo fuit tractatum.* Neque vero viventes dumtaxat, *inquit,* Christi servos exagitavit (*Copronymus,*) sed et divis martyribus, et aliis Deo gratis insultare non destitit, quos nihil posse asserebat, eorumque intercessiones ficulneum præsidium appellabat. Reliquias autem partim per contumeliam terra obruit, partim demersit, partim in cineres redegit, ut et gloriosæ martyris Euphemiæ sanctum corpus, de quo duplex rumor est. Nam alii ferunt, nefarium Copronymum in animo habuisse id cremare, canibus et asinis una comburendis, sed institutum ejus successu caruisse, cum orthodoxi, eo conatu cognito, id clam e loculo surreptum, alio transtulissent, et cadaver aliud supposuissent, quod a nefario illo sit crematum. Alii non crematum, sed una cum loculo in mari demersum esse corpus Martyris affirmant : qui, divina gratia gubernante, Lemno insulæ sit appulsus, et a fidelibus illius loci agnitus, illicque asservatus sit, et sub Irene ejusque filio Constantino honorifice et magnifice in urbem imperatoriam relatus. *Hæc quidem Zonaras, de re tota non bene edoctus, multaque miscens et corrumpens. Nam tentatam a Persis combustionem sacri corporis male Copronymo attribuit; et videtur ignorasse, quo modo pretiosus ille thesaurus ad insulam Lemnum pervenerit. Hoc autem minus mirandum est, cum aliquot seculis facto sit posterior.*

§ IV. De reliquiis, locis sacris, et festivitatibus S. Euphemiæ in variis urbibus ac provinciis.

E*x iis, quæ de reliquiis Sanctæ Constantinopolim relatis num. 46 dicit Constantinus Tiensis, abunde liquet, ossa ipsius multum fuisse divisa, indeque ad varias regiones delata. Ex illa autem reliquiarum divisione cultus Sanctæ procul dubio ad varia loca propagatus est. Verum jam ante ea tempora celeberrimæ* Euphemiæ *veneratio multis in locis erat recepta. In Vita S. Anastasii Persæ, tom. 2 Januarii apud nos data, pag. 428 et pag. 433 mentio fit de ecclesia* S. Euphemiæ, *quam adiisse ille Sanctus dicitur Cæsareæ in Palæstina. Itaque seculo* VII *non multum provecto, quo Sanctus ille martyrio coronatus est, cultus Sanctæ in Palæstina receptus fuisse videtur. S. Gelasius Papa ecclesiam* S. Euphemiæ *dedicarit, ut narrat Anastasius in Gelasio his verbis :* Hic dedicavit basilicam Sanctæ Euphemiæ martyris in civitate Tiburtina, miliario vigesimo ab urbe Roma. *Fundatio hæc late figi potest circa annum 490, quo medius fere erat S. Gelasii pontificatus. Idem Anastasius in Dono Papa de alio* F
S. Euphemiæ *ecclesia sic habet :* Itemque ecclesiam sanctæ Euphemiæ, positam via Appia, similiter dedicavit. *Factum id est circa annum 677 : neque enim diu ante aut post illum annum Pontifex fuit Donus. De alia rursum* S. Euphemiæ *ecclesia, non primum constructa, sed instaurata, meminit Anastasius in S. Sergio I, hæc scribens :* Hic basilicam S. Euphemiæ, quæ per multa tempora fuerat detecta, cooperuit ac renovavit. *Sedit S. Sergius sub finem seculi* VII, *et pervenit usque ad initium seculi* VIII. *Hæc forsan est ecclesia illa, quæ jam in Urbe exstabat Gregorii Magni tempore, sive sub finem seculi* VI. *De illa meminit S. Gregorius Turonensis in Historia lib. 10 cap. 1, ubi refert Sermonem Gregorii Magni, qui ob pestem sævientem litanias instituit, et varias nominat ecclesias, ex quibus varia hominum genera ad supplicationem exire debebant. De ecclesia autem* S. Euphemiæ *meminit his verbis :* Omnes mulieres viduæ (*egrediantur*) ab ecclesia S. Eufemiæ cum presbyteris regionis quintæ. *Gesta S. Sergii apud nos data sunt ad* IX *Septembris. Eadem verisimiliter est basilica, de qua lauda-*

A *datus scriptor in S. Leone III sect. 388 iterum mentionem facit his verbis :* Simulque et in basilica beatæ Euphemiæ fecit vestem de stauraci. *De S. Leone III apud nos actum est ad* XII *Junii, ubi tamen tædii vitandi causa non omnia ipsius dona sunt recensita.*

quæ destructa est tempore Sixti V :

43 *Floravantes Martinellus in Roma sacra pag. 357 docet, ecclesiam illam fuisse sitam in vico Patricii, eamdemque credit fuisse cum ecclesia* Archangeli, *de qua apud Anastasium sequitur :* Et in basilica beati Archangeli, quæ ponitur in vico Patricii, fecit vestem de Stauraci. *Verum, si verba Anastasii, quæ recitavi ex postrema editione Romana, recte data sunt; ecclesiæ illæ videntur diversæ, cum in utraque donum aliquod oblatum dicatur. Attamen in Descriptione Urbis Romæ, quam edidit Mabillonius tom. 4 Analectorum pag. 506 memoratur ecclesia* S. Euphemiæ in vico Patricii, *ita ut de loco saltem non sit dubitandum. Præterea Anastasius in eodem* B *Leone sect. 407 clare ecclesiam* S. Euphemiæ *eamdem facit cum ecclesia* Archangeli, *ita scribens :* Pari modo fecit et in monasterio sanctorum Euphemiæ et Archangeli, quod ponitur juxta titulum Pudentis, canistrum ex argento, pensan. libras quinque. *Itaque hæc verisimiliter tertia est ecclesia* S. Euphemiæ *constructa a Romanis Pontificibus, videturque adjunctum habuisse monasterium, quod* S. Euphemiam *simul et S. Michaelem archangelum patronos habere poterat. Oldoinus in Additionibus ad Ciacconium tom. 1 col. 465 fundationem hujus ecclesiæ attribuit Adeodato Papæ, qui seculo* VII *senescente sedit ante Donum.* Ecclesiam S. Euphemiæ, *inquit,* ad Exquilini montis radices exstruxit : quam vetustate jam fatiscentem Sixtus V ad Urbis ornatum solo æquavit. *Unde illum ecclesiæ istius fundatorem hauserit Oldoinus, non indicat. Verum eadem hæc est cum illa, quam in vico Patricio memoratam vidimus, cum vicus Patricius sit ad radices montis Esquilini; cumque ecclesiam vici Patricii destructam similiter agnoscat Martinellus, ubi ait :* Adhuc vestigia exstant in angulo quadrivii dicti vici. *Si etiam eadem sit cum* C *commemorata a S. Gregorio, antiquior est Adeodato.*

altera a Clemente VIII Sanctæ dicata hodie exstat

44 *Superest tamen hodieque locus pius* S. Euphemiæ *dicatus in urbe Roma. Fuerat ille ante S. Bernardino sacer, ut scribit Pancirolus in ecclesia 30 pag. 196, et ex eo Martinellus pag. 348. Nimirum erat monasterium feminarum Ordinis S. Francisci, cujus patronus erat S. Bernardinus. Modo ecclesia* S. Euphemiæ *dicata est, una cum monasterio puellarum. De iis Martinellus pag. 401 ita habet.* S. Euphemiæ *(ecclesia)* in vico, qui dicitur Campus Caroli Leonis, et vulgo CARLEO, ubi plurimæ aluntur puellæ, quas vulgus appellat ZITELLE SPERSE : cujus monasterium est contiguum monialibus Spiritus sancti. *Eamdem ecclesiam pag. 358 ponit* ad columnam Trajanam, *quia inde non longe distat. Quo autem modo illa plurimarum egentium puellarum congregatio illic inchoata sit opere maxime duorum Cardinalium pietate præstantium, nimirum Cæsaris Baronii et Frederici Borromæi, quibus subsidium præstitit Clemens Papa VIII, enarrat pluribus Carolus Bartholomæus Piazza in Opere Italico de Operibus piis Romæ tract. 3 cap. 3. Voluit porro Clemens VIII illam Ecclesiam* S. Euphemiæ *consecrare, quia altera, vetustate fatiscens, ad ornatum Urbis destructa erat a Sixto V.*

AUCTORE J. S. reliquiæ in Urbe, ubi festivitas variis locis celebratur.

45 *Festivitates et reliquias* S. Euphemiæ *varias Romæ assignat Piazza in Diario sacro Urbis ad* XVI *Septembris. Nam testatur festum ipsius celebrari cum indulgentiis plenariis in modo dicta ecclesia puellarum ad columnam Trajanam. Asserit vero, insignes ejusdem Sanctæ reliquias exponi in ecclesia S. Bartholomæi Bergomensium : cranium haberi in ecclesia S. Mariæ de Campitello. Addit, etiam asseri, caput haberi in ecclesiæ Lateranensis oratorio, quod vocatur* Sancta Sanctorum. *Assignat demum aliquid reliquiarum Basilicæ S. Mariæ Majoris; sacello S. Joannis Baptistæ in Fonte; basilicæ S. Crucis in Cælio monte, vulgo S. Crucis in Hierusalem; ecclesiæ S. Eustachii, et ecclesiæ monialium S. Marthæ. Festivitatem Sanctæ etiam celebrari in ecclesia jam dicta sanctæ Crucis in Hierusalem, testatur idem Piazza in Menologio Romano. Inter reliquias plurimas ecclesiæ S. Cæciliæ, in confessione sive crypta sub altari conservatas, numerantur etiam reliquiæ* S. Euphemiæ, *ut ipse ibidem præsens vidi.* E

Ecclesia et cultus Mediolani et in aliis locis,

46 *Mediolani quoque vetustus admodum est, et etiamnum vigens cultus* S. Euphemiæ, *cui S. Senator, labente seculo* V *episcopus Mediolanensis, ecclesiam erexisse dicitur, in qua et sepultus legitur. Acta S. Senatoris apud nos data sunt ad* XXVIII *Maii, ibique recitata est Lectio Officii, quod Mediolani de S. Senatore peragitur, et in quo hæc habentur :* Ejus corpus honorifice custoditur in æde sanctæ martyris Euphemiæ, quam ille prope paternam domum ædificandam curaverat. *In Diario sacro Mediolanensi, quod edidit Joannes Baptista Carisius, festivitas* S. Euphemiæ *notatur in ecclesia sua parœciali. Primus Aloysius de Tattis in Annalibus sacris civitatis Novocomensis ad annum 452 num. 79 multa disserit de cultu* S. Euphemiæ *per Insubriam provinciam. Etenim testatur, eam coli Mediolani, Placentiæ, Ticini, Novocomi et Derthone. Hujusce porro cultus præcipuum auctorem credit S. Abundium, episcopum Novocomensem, qui cum aliis legatus Constantinopolim anno 450 fuit missus a S. Leone. Potuit sane tunc S. Abundius intelligere gloriosa* S. Euphemiæ *miracula; indeque incitari ad cultum ejus propagandum. Attamen, cum hæc conjectura rem nequeat certam facere; satis erit, si dicamus,* S. Euphemiam *antiquo gaudere cultu in civitatibus modo memoratis; at initium et auctorem illius venerationis non innotuisse certis argumentis.* F

maxime Placentiæ, ubi et reliquiæ habentur;

47 *Porro Placentini non solum festivitatem* S. Euphemiæ *quotannis celebrant Officio proprio et ritu duplici : sed etiam existimant, se corpus ejusdem Sanctæ possidere, uti discimus ex Historia Placentina, quam Italice edidit Petrus Maria Campi, canonicus Placentinus. Narrat ille lib. 12 ad annum 1091, corpus* S. Euphemiæ *fuisse inventum a Placentinis in ecclesia eidem Sanctæ diu ante dicata : atque in confirmationem ex vetusto Chronico Ms. hæc recitat verba :* Eodem anno [MLXXXXI] corpus S. Euphemiæ inventum fuit in Placentia de mense Aprili die XIII. *Addit, illam inventionem die* XIII *Aprilis quotannis celebrari. Deinde quærit, cujus e pluribus sanctæ* Euphemiæ *sint ossa tunc inventa. Respondet autem, cum antiquum Breviarium Placentinum, tum vetustos aliquot Annales Mss. habere, ossa esse celeberrimæ* Euphemiæ *Chalcedonensis. Fatetur tamen, non haberi scripturam ullam, neque memoriam certam translationis ossium memoratæ Sanctæ, uti nec temporis, quo erecta fuit ipsius ecclesia. Hanc possident Canonici Regulares S. Salva-*

Auctore J. S.

vatoris. Idem scriptor ad annum 1094 refert donationem insignem a fratribus Winigiso et Ansaldo factam Canonicis claustralibus ecclesiæ S. Euphemiæ *in honorem ejusdem Sanctæ. Ad annum 1108 refert dedicationem ecclesiæ Canonicorum* S. Euphemiæ, *et acquisitionem agrorum pro eadem ecclesia et monasterio. Charta demum donationis mox dictæ, quam recitat pag. 523, ita habet :* In ecclesia S. Euphemiæ, ubi ejus sanctum corpus requiescit, constructa in civitate Placentiæ. *Data est hæc charta* anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo nonagesimo tertio, mediante mense Januarii, Indictione secunda; *id est, secundum usum hodiernum, medio Januario anni 1094, ut liquet ex Indictione. Dicitur annus 1093, quia annus 1094 tunc tantum inchoandus erat* XXV *Martii, sive in festo Annuntiationis. Hanc demum ecclesiam* S. Euphemiæ *anno 1752 nos ipsi adivimus, ibique vidimus urnam marmoream sub mensa altaris. In urna illa* S. Euphemiæ *ossa sunt posita, ut declarat inscriptio, quam habet in parte posteriore his verbis conceptam :* D. O. M. Aram hanc, in quam sacra Euphemiæ V. M. ossa, diu ob infidelitatem abdita, Aldo primum inventa anno Domini MXCI, iterum sub Josepho de Zandemaria Placentiæ episcopis, recurrente MDCLXXII reperta, Jo. Bapt. Salvaticus abbas visitator transtulit, Marius Boeri Placentinus abbas exvisitator nobilius decoravit anno Domini MDCCXLVII. *In parte anteriore tantum habetur :* S. Euphemiæ V. M. *Hactenus de reliquiis* S. Euphemiæ *servatis Placentiæ, quæ* corpus *quidem de more vocantur : at laudatus Campius non videtur existimare, pleraque sacri corporis ossa illic servari : neque id habet postrema inscriptio.*

prope Brixiam, Bononiæ, Veronæ.

48 *Exstat etiam ecclesia atque abbatia,* S. Euphemiæ *sacra prope Brixiam. Hanc seculo* IX *construxisse dicitur Landulphus episcopus Brixiensis. Certe Ughellus tom. 4 Italiæ sacræ col. 536 de Landulpho ita habet :* Hic monasterium S. Euphemiæ pro Benedictinis monachis extra muros exstruxit. *Consentit Joannes Franciscus Florentinus in Catalogo episcoporum Brixianorum in Landulpho I. Uterque pro testimonio laudat diplomata Calixti Papæ II. Plura videri possunt apud Lubinum in Abbatiis Italiæ pag. 62. Apud Bernardinum Faynum in Cœlo ecclesiæ Brixianæ, præter abbatiam jam dictam, in ipsa urbe Brixiensi pag. 166 etiam recensetur* capella S. Euphemiæ cum cura animarum. *Porro in tabulis Geographicis prope Brixiam etiam notatur pagus* S. Euphemiæ : *ac revera apud nos tom.* III *Februarii pag. 249, in S. Paterio episcopo Brixiensi, non tantum mentio fit ecclesiæ, sed etiam pagi* S. Euphemiæ. *Masinus in Bononia perlustrata pag. 456 ad* XVI *Septembris inter reliquias Bononiæ servatas nominat* S. Euphemiæ virginis et martyris brachium cum manu, cui caro et cutis adhæret, in ecclesia S. Francisci. *Veronenses habent ecclesiam* S. Euphemiæ *dicatam cum monasterio Eremitarum Augustinianorum, creduntque apud se etiam servari aliquas prædictæ Sanctæ reliquias, ut liquet ex indice reliquiarum Veronensium, qui datur in Opusculo Augustini Valerii Veronensis episcopi de Sanctis ejusdem civitatis. Nam in illo catalogo pag. 79 hæc leguntur :* In ecclesia S. Euphemiæ, seu monasterio, ... asservantur etiam reliquiæ S. Euphemiæ *etc.*

49 *Melitenses plura proferunt de* S. Euphemiæ *reliquiis. Rochus Pirrus tom. 2 Siciliæ sacræ agens de ecclesia Melitensi, atque enumerans sacras reliquias Templi S. Joanni Baptistæ dicati Valetæ, quod præcipuum est Ordinis S. Joannis Hierosolymitani, pag. 620 iis accenset* caput cum corpore S. Euphemiæ virginis et martyris, quod in argentea arca desuper deaurata, graphice structa, servandum anno MDLX curavit Valletta, *Magnus tunc totius Ordinis magister. Jacobus Bosius in Historia Ordinis S. Joannis Hierosolymitani, vulgo dicti Melitensis, part. 3 lib. 21 pag. 221 ad annum 1660 refert constructionem novæ thecæ, jussu laudati Ordinis Magistri eleganter et artificiose ex argento inaurato constructæ, cui et historiam martyrii* S. Euphemiæ *insculptam docet. Fuit autem theca eo concinnata modo, ut in humeris ferri possit a duobus diaconis, inquit, quia singulis annis in festo Sanctæ circumferenda est, longo supplicantium agmine comitante. Melitenses autem et aliis reliquias* Euphemiæ *communicasse dicuntur. Certe Saussayus in Martyrologio Gallicano ad* XIII *Aprilis scribit :* Apud Maclovium *(in Britannia Armorica)* memoria sanctæ Euphemiæ virginis et martyris, ob recepta illic aliquot ejus pignora sacrosancta : quorum et insignis portio Lutetiæ Parisiorum asservatur in celebri toto orbe Sorbonæ gymnasio, ab equitibus Melitensibus seu Rhodiensibus pretioso munere transmissa, et solemni excepta academiæ concursu die XXVIII Decembris anno salutis MDCVI. *Hisce similia scribit ad* XVI *Septembris, et in Supplemento ad 2 Julii.*

50 *Quod asserunt Melitenses de corpore et capite* S. Euphemiæ *apud se servatis, non admittent omnes, si totum caput sibi vindicare voluerint. Nam Hieronymus Marafioti in Chronico Calabriæ lib. 3 cap. 24 caput* S. Euphemiæ *attribuit ecclesiæ ejusdem Sanctæ, quæ est in Calabria ulteriori prope mare, ubi et* sinus S. Euphemiæ *in ipsis tabulis geographicis regni Neapolitani reperitur. Est ibi oppidum aut pagus ad mare,* S. Euphemia *dictum, et similiter in tabulis expressum, de cujus ecclesia Italice scribit, quæ Latine huc transfero. Ait, in oppido aut pago illo nihil esse observatione dignum præterquam in* ecclesia amplissima, primum dedicata S. Joanni Baptistæ, deinde S. Euphemiæ, quæ olim fuit monasterium Ordinis S. Benedicti. Inter alias reliquias, *inquit,* servantur brachium S. Joannis Baptistæ, caput S. Euphemiæ *etc. Utrum hi, an Melitenses, potiori jure* caput *Sanctæ sibi attribuant, rescire nequeo : at, ut plerumque in hisce contingit, ambo forte partem possident. Lubinus in Notitia abbatiarum Italiæ pag. 125 de illa* S. Euphemiæ *ecclesia meminit, uti et de alia ejusdem sacra abbatia, quam suspicatur fuisse in ducatu Beneventano. Aliam quoque memorat Erasmus Gattula in Historia Casinensi sec.* VI *pag. 230, ubi ait, eam fuisse constructam* apud Pharam.

51 *Cultus sanctæ* Euphemiæ *etiam penetravit in Hispaniam. De illa Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico ad hunc diem ita habet :* Antiquariæ in Betica *(civitas est regni Granatensis, vulgo* Antequera) celebris reperitur festivitas S. Euphemiæ virginis et martyris, ipsius urbis patronæ et tutelaris, ob insignem de Saracenis partam victoriam, qua ipsa civitas post aliquot servitutis secula, ad Catholicam reducta fidem, Mahometi respuit errores. *Victoria et expugnatio urbis, cujus causa festivitas instituta est, figitur ab historicis anno 1410, refertürque apud Marianam in Historia Hispaniæ lib. 19 cap. 21 et 22. Ferdinandus Castellæ princeps, ac postea Aragoniæ et Siciliæ rex, castra Catholica*

ad

A *ad urbem obsidendam admoverat. Mauri vero cum ingenti agmine accesserunt, ut obsidionem solverent. Hos primum ingenti strage profligavit mense Maio. Deinde obsidionem civitatis munitæ ursit, eamque expugnavit die* XVI *Septembris,* S. Euphemiæ *sacra, ut pluribus narrat. Hinc instituta festivitas, inquit martyrologus, quem hac saltem in re fide dignum existimo, licet ipsi numquam fidamus, dum profert Chronica supposititia.*

et reliquiæ Matriti, Ulyssipone et aliis locis.

52 *Præterea in Catalogo impresso reliquiarum, quas habet Matritense collegium Societatis Jesu, ad diem* XVI *Septembris notatum invenio* S. Euphemiæ Virg. Mart. Corpus. *Ita inter reliquias bene multas, quas anno 1587 accepit Domus professa Societatis Jesu Ulyssiponensis, etiam numerantur reliquiæ* S. Euphemiæ Virg. Mart., *ut videri potest tom. 2 Januarii pag. 612 : nam ibi illarum reliquiarum datus est catalogus. Bucelinus in Sacrario Benedictino ad* XVI *Septembris duobus Ordinis sui locis ejusdem Sanctæ reliquias assignat, ita scribens :* Asservatur brachium S. Euphemiæ virginis in cœnobio S. Claudii Legionensi. Os integrum ejusdem in Einsidlen. *Est autem*
B Einsidlen *celebris abbatia in Helvetia, Latine dicta* Eremus Deiparæ Matris. *Inter reliquias abbatiæ Centulensis in Picardia seu comitatu Pontivo, quæ enumerantur apud nos tom.* III *Februarii pag. 103, etiam fit mentio de reliquiis* Euphemiæ. *Ita inter reliquias Pragam allatas a Carolo IV imperatore, nominatur* S. Euphemiæ V. M. brachium, *ut videri potest in illarum catalogo, dato tom. 1 Januarii pag. 1084. Manum* S. Euphemiæ *pelle etiamnum tectam nos ipsi anno 1753 vidimus Viennæ in Austria apud Patres Capucinos. Gelenius in Opere de Colonia Agrippina pag. 264 in Thesauro sacro ecclesiæ S. Gereonis aliquid reliquiarum* S. Euphemiæ *memorat; uti et pag. 616 in Sacello SS. Willibrordi et Bonifacii. Similiter Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 82 abbatiæ Cameracensi S. Autberti Canonicorum Regularium ossium* S. Euphemiæ *nonnihil attribuit. Demum Andreas Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad* XIII *Aprilis scribit :* Tarbiæ *(in Novempopulania)* veneratio S. Euphemiæ virginis et martyris. *Quod de veneratione ejus reliquiarum explicatur in indice. Ceterum non dubito, quin et aliis quibusdam locis aliquot Sanctæ reliquiæ honorentur.*

C

§ V. Acta antiqua; quæ vindicantur : eadem a Metaphraste paululum mutata : Acta per Asterium scripta, sunt alterius Euphemiæ : Historia Inventionis item edenda.

Acta Græca, quæ nimis licenter Latine reddita

A*cta Græca* S. Euphemiæ, *reliquis omnibus meo quidem judicio longe præferenda, accepimus ex codice Ms. bibliothecæ regiæ Parisiensis, ubi ea pro nobis exscribenda curavit Vir Cl. dominus Claudius Sallier, custos prædictæ bibliothecæ, et ad nos misit : sed postea, cum Parisios venissem, ipse apographum cum codice Ms. contuli. Ea Acta Latine edita habemus apud Mombritium tom. 1 fol. 255 et sequentibus; si eadem tamen sint dicenda; deformata enim sunt et interpolata, nimisque licenter Latine reddita. Eadem nos quoque Acta habemus in quinque diversis codicibus Mss. Latinis, qui signantur P. Ms. 17, P. Ms. 158, Q. Ms. 5, Q. Ms. 6 et Q. Ms. 7. Ex hisce duo posteriores codices, qui et aliis tribus multo vetustiores sunt, propius accedunt ad textum Græcum, quam editio Mombritii, atque invicem sunt conformes.*

AUCTORE J. S.

et interpolata exstant.

54 *Verumtamen neque Mombritius neque codices nostri meram exhibent interpretationem Vitæ Græcæ, sed hanc potius interpolatam, sive ex Metaphraste sive ex alio quopiam scriptore. Certe omnibus istis, uno excepto codice, facta aliqua adjuncta sunt, quæ etiam habet Metaphrastes, quæque et absunt ab Actis Græcis, et minus sunt credibilia, præsertim si conjungantur cum factis relatis in Græcis Actis. Etenim toties mutantur modi, quibus Priscus proconsul dicitur mortem inferre voluisse* S. Euphemiæ, *ut fiat incredibile, tam diversa ab eo fuisse tentata. Præterea de tormentis ibidem adjunctis non meminerunt Ennodius Ticinensis, nec Beda, nec Ado, in amplis elogiis, quæ de* S. Euphemia *dederunt, ita ut verisimile fiat, facta illa Actis inserta esse post illorum tempora.* E

videntur fide digna in factis historicis.

55 *Unus e codicibus nostris, ut modo insinuavi, facta illa, quæ fabulosa apparent, etiam non habet. Attamen non ausim illi codici tantum fidere, quantum Actis Græcis, cum quod ille non sit admodum vetustus, tum quod interpretatio non sit accurata, nec ubique cum Græcis consona. Quapropter Acta Græca fideliter Latina faciam, et solum in Annotatis ad illa ex Mombritio et nostris codicibus ea observabo, quæ videntur annotatione digna. Quod spectat ad auctoritatem Actorum, illa et vetusta videntur, et notæ satis bonæ pro factis historicis. Verumtamen nolim vindicare dicta omnia Sanctorum aut tyrannorum iis inserta. Videtur auctor secutus esse morem scribendi plerisque usitatum, ipsis etiam sanctis Patribus, ac verba personis attribuisse, qualia ipsis convenire in adjunctis rerum credidit, aut certe, si de dictis utrimque aliqua intellexit, ea liberaliter pro ingenio suo exposuisse. Itaque sermocinationes Actis insertæ non multum auctoritatis habere possunt. Verum facta in iis relata sic confirmantur auctoritate Ennodii Ticinensis, Bedæ aut Flori, et Adonis, ut sine scrupulo pro veris admittenda videantur.* F

Illa præcipiti judicio improbarunt aliqui.

56 *Tillemontius, qui tom. 5 Monument. Eccl. tractat de gestis* S. Euphemiæ, *auctoritatem Actorum ipsius examinat Nota 1 in* Euphemiam; *ibique ea usque adeo improbat, et tamquam fabulosa rejicit, ut omnia tormenta Sanctæ ac miracula, in iis Actis relata, prorsus omiserit, et ex sola relatione Asterii episcopi Amaseni historiam martyrii petendam esse contenderit. Bailletus in tabula critica ad* XVI *Septembris illud Tillemontii judicium tanto sequitur impetu, ut non solum de Actis apud Surium et Lipomanum vulgatis dicat, ea nihil valere, sed etiam de numquam visis addat :* Mentio fit de aliis quibusdam etiamnum manuscriptis, quæ nihilo sunt meliora. *At nec ipse, nec Tillemontius, viderant Acta, quæ Baronius laudat et Allatius; ut Tillemontius ipse fatetur. Neuter viderat Acta, de quibus Papebrochius noster in Annotatis ad Ephemerides Græco-Moscas pag. 41 pronuntiat :* Cujus (Euphemiæ) præclara Acta et editis hactenus meliora habemus. *Itaque clarum est ac manifestum, severo illo judicio Acta reprobari numquam visa ab illis, qui præpropere talem protulere crisim : nam Baronius,*

Al-

AUCTORE J. S.

Allatius, Papebrochius, qui inedita Sanctæ Acta habuerunt, ea minime reprobarunt, ita ut ex illorum judicio nullum pro reprobatione Actorum, etiam Latinorum, nedum Græcorum, haberi possit fundamentum. Hæc paucis observata volui, ut quilibet intelligere possit, quam præcipiti judicio frequenter a criticis illis Acta martyrum repudientur.

quia non congruunt cum relatione Asterii Amaseni.

57 *Verum examinemus modo rationem præcipuam, qua Tillemontius vulgata* S. Euphemiæ *Acta pro fabulosis habuit. Franciscus Combefis in Auctario sanctorum Patrum tom. 1 col. 207 edidit Acta Græco-Latina, quibus hic præfixus est titulus :* B. Asterii Amasiæ episcopi Enarratio in martyrium præclarissimæ martyris Euphemiæ. *Eadem Latine recudit Ruinartius in Actis Martyrum sinceris pag. 490 editionis secundæ. Lecta ea fuerunt in Synodo Nicæna II, ut videri potest apud Labbeum tom. 7 Conciliorum col. 487 et seqq. Hanc autem Enarrationem, quæ tota ex tabella picta fuit sumpta, non posse cum vulgatis* S. Euphemiæ *Actis conciliari, existimat Tillemontius; indeque concludit, retinendam esse relationem Asterii, Acta vero abjicienda. Præcipuam* B *hanc et fere unicam esse rationem, qua vulgaria Acta improbarit Tillemontius, ipse insinuat his verbis :* Censuissemus, dandum nobis compendium *(gestorum* S. Euphemiæ *ex Actis vulgatis)* nisi obstitisset difficultas conciliandi ea cum S. Asterio Amaseno, qui vivebat circa finem seculi IV in Ponto, quique non poterat ignorare, quid vere de ea diceretur. *Mox iterum, ubi fassus erat hymnum S. Ennodii Ticinensis episcopi, ac Martyrologia Bedæ, Adonis et Usuardi, cum Actis vulgatis concordare, observat, Acta non æque conciliari posse cum relatione Asterii, subditque :* Quare si volumus hunc sequi Sanctum, quem qualitas personæ suæ, tempus, quo vixit, et regio, in qua loquebatur, satis parum Chalcedone dissita, multa sane auctoritate dignum faciunt, ipsum quoque Ennodii testimonium rejiciendum est, quamvis necessitatem nobis imponat agnoscendi, facta per Metaphrastem relata jam ab initio seculi VI fuisse scriptis mandata. *Hactenus Tillemontius, cujus ratiocinium eo tendit, ut velit pro fabulis haberi omnia illa, quæ totis duodecim seculis aut diutius de* S. Euphemia *constanter fuerant relata et scripta : et con-* C *tra credamus ea de* S. Euphemia *Chalcedonensi, quæ præter Asterium nullus antiquorum per secula plurima asseruisse scitur.*

Asterius ille nimis facile Sancti *titulo honoratur.*

58 *Verum rationes Tillemontii non sunt tanti momenti, ut duram adeo conditionem accipere nos cogat. Sane videtur nimium attollere auctoritatem Asterii, qui in hisce adjunctis minime videretur omnibus aliis præferendus, si constaret, Asterium loqui de* S. Euphemia *Chalcedonensi, et non de alia quapiam ejusdem nominis Sancta. Primo non capio, cur Tillemontius tanta cum affectatione titulum* Sancti *tribuat Asterio, ut eum numquam sine illo titulo nominatum inveniam, licet Beda, Ado, Ennodius, qui omnes coluntur ut Sancti, sine glorioso Sancti titulo in iisdem locis laudentur. Velim profecto scire, unde sanctitatem Asterii intellexerit Tillemontius, secutique ipsum plures alii, quibus omnibus præivit Combefisius tom. 1 Auctarii jam laudati, in quo varia Asterii scripta edidit. Certe in nullis Græcorum aut Latinorum Fastis nomen Asterii reperire potui. In concilio Nicæno II variis vicibus laudatur Asterius; sed* Sancti *titulum eidem datum nullibi reperio. Nam col. 487, ubi textus Græcus cum Latino jungitur, simpliciter vocatur* Asterius Amasenus, *terque nomen ipsius sine ullo* D *alio titulo reperitur Ita sine titulo alio laudatur col. 855. Verumtamen in editione Latina col. 738 et 739* Beati *titulus nomini ipsius præmittitur. At id potius factum videtur libertate interpretis, quam Patrum Nicænorum auctoritate. Photius in Bibliotheca col. 1490, ubi scripta Asterii recensere incipit, illum titulo* μακαρίου Ἀστερίου beati Asterii *honorarit. Verum neque auctoritas Photii in hisce magna esse potest, neque titulus* Beati, *ita defuncto datus, evincere potest, cultu ecclesiastico Asterium umquam fuisse honoratum. Quapropter nimis leviter titulus* Sancti *apud varios scriptores Asterio datus videtur. Hanc autem observationem excuset æquus lector, si minus ad propositum videatur necessaria; quia saltem necessaria est pro instituto Operis nostri : nam, si Asterius revera coleretur ut Sanctus, captanda nobis esset occasio aliqua, ut de eo ageremus.*

59 *Secundo Asterius non videtur episcopus fuisse, quando Acta* S. Euphemiæ *ex visa pictura descripsit. Nam, ut recte observat Ceilierus in Opere de scriptoribus sacris tom. 8 pag. 507, Opusculum illud magis videtur compositum ad stylum exercendum, quam ad enarranda omnia Sanctæ gesta. Ex initio et fine ista colliguntur. Asterius enim sic orditur :* Nuper, o viri, Demosthenem egregium illum oratorem præ manibus habebam, eamque Demosthenis orationem, qua ille Æschinem acerbis enthymematibus impetit. Diu autem prolata lectione, pæneque obruta mente, aliqua remissione ac ambulatione, quo fessus animus nonnihil labore levaretur, egebam. Egressus autem domo, postquam in foro aliquantulum cum notis ambulassem, illinc me in Dei templum otio oraturus recepi. Cum vero hoc quoque consecutus, unam quamdam ex porticibus transirem, vidi in ea picturam quamdam, cujus me species omnino cepit. Dixisses Euphranoris artificium esse, aut eorum alicujus, qui olim plurimum dignitatis picturæ conciliarunt non aliter pingentes, quam si vivas in tabulis formas exhiberent. Adesdum vero, si voles : quippe etiam nunc per tempus enarrare licet; egoque picturam exponam. Neque enim nos musarum alumni pejores pictoribus colores habemus. *Hactenus Asterius, quem eloquentiæ tunc operam dedisse varia insinuant, videlicet lectio* E *Demosthenis tam diuturna, deambulatio in foro cum notis, et vel maxime voces illæ* Nos musarum alumni.

60 *Porro Asterium ea potius scripsisse ad stylum exercendum, quam ad enarranda Sanctæ gesta ; ex hisce colligitur. Si Gesta* S. Euphemiæ *accurate enarrare voluisset, non dixisset* Picturam exponam, *sed* martyrium explicabo, *aut quid simile. Rursum in fine non diceret :* Hactenus cum pictor manum tenuit, tum ego sermonem ac linguam. *Nam iis verbis indicat nolle se picturæ aliquid addere. Exercitationem styli demum indicant ultima verba, quibus rogat, ut aliquis perspiciat, an recte enarrare potuerit contenta in pictura. Tillemontius contra hanc observationem aliqua objicit, contenditque, omnia* S. Euphemiæ *gesta ab Asterio fuisse scripta. Nam clare asserit, (inquit)* historiam totam *fuisse expressam. Tum subdit,* si tota non fuisset expressa, S. Asterius non poterat ignorare reliquum, et procul dubio illud vel verbo memorasset. *Verum nihil solidi in hisce invenio. Si enim omnia exponere voluit Asterius, non intelligo, cur non dicat, in qua urbe passa sit* S. Euphemia, *cujus picturam ex-*

A *exponit. Nihilo magis copia, cur nomen tyrannorum taceat, id est, cur non edicat, sub quo imperatore, et sub quo præside passa sit sancta Virgo. Si locum et tempus martyrii, si tyrannorum nomina, si diem, quo colebatur Sancta, si alia multa in Actis martyrum exprimi solita omisit, quomodo Asterius nihil ignorare potuit, nihil non vel verbo saltem edicere? Vides, opinor, lector, ineptam esse objectionem, falsoque contendi, plenam martyrii enarrationem dari ab Asterio; cum illa etiam sint prætermissa, quæ omnium minime ignota esse poterant.*

Itaque Asterii relatio aliis postponenda est, si agat de Chalcedonensi:

61 *Tertio, si Asterius agat de* S. Euphemia *Chalcedonensi, non videtur tanti facienda ipsius relatio, ut Actis antiquis, S. Ennodio, reliquisque omnibus ipse solus sit præferendus, quemadmodum contendit Tillemontius. Ratio mihi clara apparet et manifesta, nimirum quia Asterius de* S. Euphemia *tantum narravit ea, quæ pictor in tabula exhibuerat. Atqui passim notum est, pictoribus majorem esse curam scite pingendi, quam vera exhibendi in pictura. Asterius vero ipse parum tunc curasse videtur, ut in gesta* Euphemiæ B *inquireret; sed unice studuisse, ut eleganter picta æque elegantibus sermonum coloribus exprimeret. Hinc ipsius enarratio a scriptoribus omnibus antiquis plane neglecta, nec umquam adducta est ad enarranda* S. Euphemiæ *certamina; sed unice recitata videtur in concilio Nicæno* II, *ut ex ea probaretur, pium esse et antiquis usitatum, Sanctorum gesta pingere. Refert ex pictura Asterius, dentes Sanctæ fuisse excussos. Qua ratione factum esse dicemus, ut hoc nullus de* S. Euphemia *sciverit, nullus certe præter Asterium narraverit, si tormentum repræsentabatur in pictura omnium oculis Chalcedone exposita, præsertim cum in ecclesia Sanctæ seculo* V *habitum sit concilium Chalcedonense, ita ut illud Sanctæ tormentum deberet fieri notissimum? Alterutrum omnino dicendum videtur, aut fidem picturæ non fuisse habitam, aut picturam talem Chalcedone non fuisse. Si primum est verum, ignoravit Asterius gesta* S. Euphemiæ, *uti revera facile ea ignorare poterat, utpote toto fere seculo posterior, natusque et educatus in provincia longe dissita Chalcedone, quantum apparet. Si vero talis pictura Chalcedone numquam* C *fuit, ut longe mihi verius apparet, Asterius loquitur de alia* Euphemia, *quæ parum aut nihil cum* S. Euphemia *Chalcedonensi habet commune.*

et ostenditur variis rationibus,

62 *Quarto igitur adeo verisimile est et probabile, ne dicam certum et indubitatum, Asterium agere de alia quapiam* Euphemia, *virgine etiam et martyre, ut mihi ne probabile quidem videatur, Asterium de Chalcedonensi loqui. Rationes et argumenta ex ipso petam Asterio, cum aliis monumentis collato. Primo Asterius in picturam, de qua agit, incidit, postquam se fatigaverat diuturna lectione Demosthenis, et postquam* in foro aliquantulum cum notis *ambulaverat, ut* remissione *aliqua uteretur. Hæc insinuant, eum tunc fuisse aut in patria, aut in civitate aliqua, in qua degebat: neque enim peregrini soleat diuturna lectione caput fatigare, aut in foro deambulare remissionis causa, aut statim notos invenire, quibuscum ambulent in foro. At verisimile non est, Asterium Chalcedone natum esse, aut ibidem studiis operam navasse; et consequenter verisimile est, picturam ab eo in alia civitate fuisse visam.*

de alia quapiam Euphemia

63 *Secundo id rursum colligitur ex iis, quæ dicit de sepulcro Sanctæ, nam* haud procul templo *sepulcrum a civibus ædificatum fuisse asserit, tabellam vero a pictore appensam* juxta sepulcrum. *Erat igitur sepulcrum, apud quod picturam vidit Asterius, extra templum: nam picturam invenit, quando, finita oratione, templo egressus,* unam quamdam ex porticibus transibat, *ita ut tam sepulcrum quam tabella videatur fuisse in porticu juxta templum. At secundum descriptionem ecclesiæ* S. Euphemiæ, *ex Evagrio datam num. 20, sepulcrum* S. Euphemiæ *erat in ipsa ecclesia; ita ut de alio sepulcro loquatur Asterius. Tillemontius ipse in* S. Euphemia *vidit, dicta Asterii non congruere cum descriptione Evagrii, ideoque dicit, dispositionem ecclesiæ fuisse mutatam. At illius mutationis nullus proferri potest testis, nullum indicium.*

AUCTORE J. S.

minus celebri agere Asterium,

64 *Præterea* S. Euphemiæ *basilica erat extra urbem. At ea ecclesia, quam se ingressum dicit Asterius, videtur intra civitatem fuisse, aut in foro aut prope forum. Nam, relata deambulatione sua in foro, subdit:* Illinc me in Dei templum otio oraturus recepi. *Quæ verba innuunt, templum non longe abfuisse. Demum istud templum non videtur* S. Euphemiæ *fuisse dicatum. Certe Asterius meminit de sepulchro* Euphemiæ *suæ exstructo, de loculo ipsius ibi deposito, de pictura appensa, de festivitate instituta, de concionibus in Sanctæ honorem haberi solitis; non vero de ecclesia eidem dicata. Hanc tamen non videtur omissurus fuisse, si revera ecclesia fuisset* S. Euphemiæ *sacra. Itaque ex hac observatione rursum consequitur, de alia* Euphemia *minus celebri loqui Asterium. Ad hasce rationes accedit diversitas ipsa Actorum, quæ insinuant* Euphemias *diversas. Quippe Acta nostra cum vulgatis, cum SS. Ennodio, Beda, Adone et aliis, multa continent tormenta, quibus superior fuit Sancta, morsu feræ bestiæ tandem occisa. At Asterius igne exustam et mortuam refert. Pro aliis vero omnibus tormentis dentes Sanctæ excussos asserit, silentibus de eo tormento Actis, et scriptoribus deinde secutis. Quare non satis probabile apparet, talem* S. Euphemiæ *picturam fuisse Chalcedone, qualem describit Asterius. Quomodo enim Occidentales æque ac Orientales ignorarunt dentium excussionem, si eam pictura repræsentabat in ecclesia Chalcedonensi, ubi antistites sexcenti anno 451 fuerunt congregati? Si autem laudata pictura non fuit Chalcedone, de Chalcedonensi Sancta non loquitur Asterius: cum pictura eo esset loco, ubi erat corpus.* E F

potuit sane agere de Euphemia Alexandrina.

65 *Scriptores neoterici crediderunt, de celeberrima* Euphemia *loqui Asterium, sed, quantum videtur, ob solam nominis parilitatem. Neque enim Asterius innuit, se agere de Sancta Chalcedonensi, neque ullum vidi scriptorem, qui ostendere conatus est, de Chalcedonensi verba Asterii intelligenda esse. Et sane non desunt aliæ, de quibus loqui potuit Asterius. Euphemiam certe aliquam Alexandriæ fuisse translatam, liquet ex verbis num. 12 datis. Quibus illa tormentis afflicta fuerit, quove mortis genere vitam finierit, ignoramus. At novimus, S. Apolloniæ dentes Alexandriæ excussos, mortemque igne illatam, ita ut similia ibidem pati potuerit S. Euphemia Alexandriæ culta. Poterat etiam Alexandriæ studiorum causa degere Asterius, uti aliquo tempore fecerunt S. Gregorius Nazianzenus ejusque frater Cæsarius. Nihil igitur obstat, quominus Euphemiam Alexandrinam celebrare potuerit Asterius. Verumtamen conjecturas non habemus satis fortes, ut de illa nominatim locutum credamus.*

66 *Altera Euphemia reperitur inter septem mulieres martyres, quæ Amisi passæ leguntur, quæque in igne vitam finierunt, ut videri potest*

AUCTORE J. S. aut de Amisena aut alia quapiam. Acta Græca edenda.

apud nos tom. III *Martii pag. 83, ubi de illis ex solis fere Martyrologiis actum est. Amisus, martyrii locus, urbs erat ad pontum Euxinum, episcopalis sub Amasea metropoli, cui præfuit Asterius. Itaque de hac Euphemia etiam agere potuit, si martyrium ipsius minus recte in Græcis Fastis fuerit expositum, ut sæpius contingit. Attamen neque de hac Euphemia Asterium nominatim explicare ausim; cum non videatur in Fastis celebrari ut virgo. Unum dixisse sufficiat, plura obstare, quominus de Chalcedonensi explicetur Asterius; quam obstare possint, si de Alexandrina aut Amisena dicta ipsius quis vellet exponere. Verum, si prudenter agere velimus, fatebimur, ignotum nobis esse, de qua Euphemia Asterius scripserit. Itaque neque Opusculum Asterii, neque aliud quidquam nos deterrere debet, quo minus Græca Acta* S. Euphemiæ *habeamus pro sinceris, Sanctæque certamina ut valde probabilia et vera admittamus, utpote confirmata a S. Ennodio Ticinensi, antistite erudito, qui floruit initio seculi* VI, *uti etiam a Beda et Adone. Hæc igitur Acta Græca primo loco edam, et debitis Annotatis illustrabo.*

B

Acta Theodori Besti non edenda:

67 *Habemus et alia* S. Euphemiæ *Acta Græca, accepta Romæ apud RR. PP. Oratorii, sive ex codice Vallicellano, quibus hic præfigitur titulus :* τοῦ μακαρίου Θεοδώρου τοῦ Βέστου Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν καὶ πανεύφημον μεγαλομάρτυρα Εὐφημίαν, Beati Theodori Besti Encomium in sanctam et celeberrimam magni nominis martyrem Euphemiam. *Credidi initio, hæc Acta me editurum, cum quia nullibi edita sunt, tum quia simul continent ea omnia, quæ spectant ad corpus Sanctæ usque ad seculum circiter nonum. Verum, postquam frustra quæsiveram, ut aliquid reperirem de ætate et qualitatibus Theodori Besti, et postquam omnia* S. Euphemiæ *Acta invicem contuleram, mutari sententiam, censuique non facturum me operæ pretium, si Acta illa ederem. Etenim comperi, in Opusculo Theodori Besti nihil haberi, quod non legatur aut in Actis prioribus, aut in Historia inventionis et translationis corporis etiam edenda. Præterea auctor ille magis oratorem agit quam historiographum, et frequenter satis inepte sacræ Scripturæ sententias ad propositum suum adducit. Itaque nolui dare Opusculum auctoris ignoti, et inepti declamatoris, qui saltem non scripsit ante seculum* IX, *præsertim cum facta nulla afferat, quæ in Actis aut in Historia inventionis non explicantur. Illud solum addo, Theodorum non consentire cum relatis ab Asterio, sed magis cum Actis edendis.*

D

Historia inventionis ...

68 *Hoc itaque omisso Opusculo, post Acta subjiciam Historiam Inventionis reliquiarum* S. Euphemiæ, *quæ jam edita est Latine apud Lipomanum tom. 6, et apud Surium ad* XI *Julii. Auctor est Constantinus, Tiensis in Paphlagonia episcopus, qui florebat eo tempore, quo reliquiæ Constinopolitanis innotuerunt, et ex insula Lemno in regiam urbem relatæ sunt. Itaque in iis certe, quæ tunc contigerunt, omni fide dignus videtur. Attamen tantam ipsi auctoritatem adscribere non ausim pro aliis, quæ diu erant prætérita, cum plusculum videatur indulsisse conjecturis, et aliqua admiscere certioribus monumentis contraria. Græcum Constantini Opusculum, hactenus ineditum, majores nostri accepere ex codice Ms. bibliothecæ Vaticanæ. Edam igitur illud cum interpretatione Latina jam edita, in pauculis subinde corrigenda. Demum tamquam Appendicem dabo Opusculum Asterii episcopi Amaseni, de quo jam sat multa sunt dicta. Verum cum textus Græcus sit editus apud Combefisium; Latinam dumtaxat interpretationem ex editione Ruinartii recudam, cum paucis Annotatis.*

E

ACTA

Ex codice Ms. bibliothecæ regiæ Parisiensis, interprete J. S.

C F

CAPUT I.

Sæviente persecutione Diocletiani, S. Euphemia cum aliis quadraginta novem Chalcedone capitur; fidem omnes professi torquentur: deinde sola Euphemia ad rotas et ad ignem damnata, in hisce manet illæsa.

Priscus Proconsul omnibus mandat sacrificium, a

Imperante Diocletiano, et proconsule Prisco Europæo *a*, erat collectio magna Christianorum in civitate Chalcedone. Priscus vero proconsul amicum habebat impiissimum, nomine Apelianum, scientia sophistam, qui assiduus erat apud dæmonem Martem. Hic igitur Apelianus factus est accusator Christianorum, dicens ad proconsulem: Optime virorum, et diserte proconsul, notum sit potestati tuæ, nobis omnibus secundum edictum dominantis ac magni imperatoris offerendum esse sa-

Διοκλετιανοῦ βασιλεύοντος, ἀνθυπατεύοντός τε Πρίσκου τῆς Εὐρώπης, ἦν ἀθροισμὸς μέγας τῶν Χριστιανῶν ἐν πόλει Καλχηδόνι. Πρίσκος δὲ ὁ ἀνθύπατος εἶχεν ἀσεβέστατον φίλον ὀνόματι Ἀπελιανὸν, σοφιστὴν τὴν ἐπιστήμην, ὃς παρήδρευε τῷ δαίμονι Ἄρει. Οὗτος οὖν ὁ Ἀπελιανὸς ἐγένετο κατήγορος τῶν χριστιανῶν, λέγων πρὸς τὸν ἀνθύπατον· κράτιστε τῶν ἀνδρων καὶ λόγιε ἀνθύπατε, γνωστὸν ἔστω τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὅτιπερ πάντες ὠφέλωμεν κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ μεγάλου βασιλέως θυ-

A θυσίαν ἀποδοῦναι τῷ μεγάλῳ θεῷ Ἄρει. ἤρευεν δὲ οὗτος ὁ λόγος τῷ ἀνθυπάτῳ ἐπὶ καταστροφῇ ψυχῶν ἀπολλυμένων. ὅθεν τίτλους γραμμάτων ἐκφοβῶν κατὰ τοὺς ἐπισήμους τόπους διέθηκεν, περιέχοντας οὕτως· Ἄνδρες Καλχιδόνιοι γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, ὅπως τὰ δόγματα τοῦ βασιλέως τηρήσαντες, καὶ ἁγνίσαντες ἑαυτοὺς ἡμέρας ὀκτὼ, θυσίαν προσαγάγωμεν τῷ μεγίστῳ θεῷ Ἄρει. εἰ δέ τις εὑρεθῇν κ'απειθῶν καὶ ἑτέρᾳ τινὶ θρησκέιᾳ ἐπιφοιτῶν, δειναῖς κολάσεσι τιμωρήσας αὐτὸν ἀπολέσω. ἔστι δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς κλήσεως. ᾗδ' ἂν ἡμέρᾳ ἡ σάλπιγξ ἠχήσῃ, πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸν ναὸν τοῦ μεγίστου Ἄρεως ἀναδραμόντες προθύμως τὴν θυσίαν ἐπιτελέσωμεν ἐξευμενίζοντες ἑαυτοῖς τὸν μέγιστον τῶν θεῶν.

II Ἦν δὲ Ἀπελιανὸς περιεργαζόμενος ἑκάστης ἡμέρας καὶ ὥρας, ὅπως εὕροι τίνας ἀπειθοῦντας τῇ ἐκθέσει τοῦ βασιλέως, ἵνα ὥσπερ κύων ὑλακτήσῃ κατ' αὐτῶν· καὶ δὴ τῆς προθέσεως ἐνστάσης ἐβόα ἡ σάλπιγξ τέλος τι πένθηκον, συγκαλοῦσα πάντας τοὺς τὰς κοινὰς ἐλπίδας ἐπιδιώκοντας. ἦσαν δὲ οἱ τὸν ἀληθινὸν Θέον ἔχοντες ἐν τῇ ψυχῇ, ἐν δωματίῳ τινὶ κατακεκλεισμένοι, καὶ ταῖς εὐχαῖς προσκαρτεροῦντες. ἦν δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ ἡ ἁγία Εὐφημία, πατρὸς μὲν οὖσα Φιλόφρονος συνκλητικοῦ, μητρὸς B δὲ Θεοδωρισιανῆς εὐσεβοῦς, ἥτις πολλὰς ἐλεημοσύνας ἐπόιει ἐν τῷ λάῳ, ἀπεκδεχομένη τὸν μισθὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἀπελιανὸς δὲ ὁ σύσχολος τοῦ σατανᾶ τῷ ἀνθυπάτῳ λέγει· Εἰσὶν ἄνδρες τινὲς ἐν δωματίῳ κατακλήσαντες ἑαυτοὺς, οἵτινες οὐδὲ τῇ ἐκθέσει τοῦ βασιλέως, οὐδὲ τῷ προστάγματι τῆς σῆς ἀρετῆς πειθαρχῆσαι βούλοινται· καὶ ἐὰν ταύτοις συγχωρήθῃ, πολλοὶ ἀποστραφήσονται ἀπὸ τῆς θυσίας τῆς μεγάλης, καὶ προσκολληθήσονται αὐτοῖς, καὶ διασκορπίσουσιν ἐν χλεύῃ τὴν θυσίαν ἡμῶν. Ακούσας δὲ ταῦτα ὁ ἀνθύπατος, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι αὐτούς. ἀγομένων δὲ αὐτῶν, ἡ ἁγία Εὐφημία χαρίεν τὸ πρόσωπον ἔχουσα, σεμνὴ τῇ κοσμήσει ὑπὲρ πάντας τοὺς σὺν αὐτῇ, φωτίζουσα ταῖς ἀρεταῖς τὰ πρόσωπα.

III Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν καὶ σταθέντων ἔμπροσθεν τοῦ βήματος, λέγει αὐτοῖς ὁ ἀνθύπατος· πειθαρχήσατε πάντες ὁμοῦ τῇ ἐκθέσει τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ θύσατε τῷ μεγάλῳ θεῷ Ἄρει. οἱ δὲ πάντες ὁμοῦ ἅμα τῇ ὁσίᾳ Εὐφημίᾳ ὡς δι' ἑνὸς στόματος εἶπον. Γγωστὸν ἔστω σοι, ἀνθύπατε, ὅτι ἡμεῖς δοῦλοι ἐσμὲν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, τοῦ αἰωνίου βασιλέως, τοῦ καταζομένου ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦ ταC νύσσαντος μὲν οὐρανοὺς, γῆν δὲ ἑδράσαντος καὶ τὰ πάντα ποιήσαντος, τουτῷ ἡμεῖς λαθρεύομεν, θυσίαν εὐάρεστον ἑαυτοὺς προσκομίζοντες αὐτῷ. Πρίσκος δὲ ὁ ἀνθύπατος ἀκούσας ταῦτα, λέγει αὐτοῖς· Εκπλήττομαι ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ ὑμῶν, κατανοῶν τὴν ὁρμὴν τῆς προθέσεως ὑμῶν, καὶ τὸ ὑπερφυὲς τῆς γνώμης, καὶ τὸ κάλλος ἑνὸς ἑκάστου ὑμῶν· πείσθητε οὖν μοι, καὶ τῷ αὐτοκράτορι ὑποταγέντες, τῆς τῶν θεῶν απολαύσατε θυσίας, ἵνα τῆς μεγίστης τυχόντες φιλίας, καὶ γνωστοὶ γενόμενοι τῷ βασιλεῖ, ἡγεμονίας καὶ ἀρχῆς ἀξιωθῆτε μεγάλης. Ακούσαντες δὲ οἱ γενναῖοι, καὶ μεταβαλλόντες τὸ στυγνὸν τοῦ προσώπου, καὶ θεολογίας πλησθέντες τήν τε μεγάλην καὶ ἁγίαν Εὐφημίαν κατέχοντες μέσην, καὶ ὡς ἀγγελικὸς χορὸς τυγχάνοντες, εἶπον· ἡμεῖς, ἀνθύπατε, δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐσμὲν, καὶ σπεύδωμεν, ἥνπερ πίστιν παρέδωκεν ἡμῖν, ἐν ταυτῇ καὶ φανῆναι ἄμεμπτοι, ἵνα τύχωμεν τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ τῆς λεγούσης· εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἀγνοεῖς, ἀνθύπατε, ὅτι ἕκαστος τῶν τὰς ἀρχὰς ἐμπεπιστευμένων σπεύδει εὐαρεστεῖν τῷ ἐγχειρίσαντι αὐτὰς, ἵνα τύχῃ μειζόνων ἀρχῶν καὶ κρειττόνων τιμῶν. εἰ οὖν οὗτοι οἱ φθαρτοὶ ὄντες καὶ φθαρτοῖς δουλεύοντες, ζητοῦσι τὰς προσκαίρους

crificium magno deo Marti. Placuit autem is sermo proconsuli in subversionem animarum pereuntium. Unde terribilia scribens edicta, constituit in locis insignibus, sic habentia : Viri Chalcedonenses, notum sit vobis omnibus mandatum, ut servantes decreta imperatoris, et purificantes nos ipsos diebus octo, sacrificium offeramus maximo deo Marti. Si quis vero inventus fuerit inobediens, et ad aliam quamdam religionem accedens, illum gravibus pœnis castigatum perdam. Hoc autem sit signum, quo vocabuntur. Quo die tuba sonuerit, omnes simul ad templum maximi Martis accurrentes, alacriter sacrificium perficiamus, quo propitium nobis reddamus deorum maximum. *Ex Ms.*

2 Apelianus autem curiose qualibet die et hora investigabat, cupiens invenire aliquos non obedientes mandato imperatoris, ut canis instar illos allatraret. Et sane, urgente decreto, tuba triste aliquid tandem insonabat, convocans omnes, qui communes spes sequebantur. Erant vero, qui verum Deum in anima habebant, in domo quadam reclusi, et precibus insistentes. Erat quoque cum illis sancta Euphemia, patre nata Philophrone *b* senatore, matre Theodorisiana, muliere pia, quæ multas populo præstabat eleemosynas, mercedem exspectans a Deo. E Apelianus vero, satanæ condiscipulus, dicit proconsuli : Sunt viri quidam, qui se in domo recluserunt, quique nec edicto imperatoris, nec præcepto potestatis tuæ velint obedire. Hoc si illis fuerit permissum, complures avertentur a magno sacrificio, et iis adhærebunt, ac irrisione dispergent sacrificium nostrum. His auditis, proconsul jussit illos comprehendi. Captis ipsis, sancta Euphemia, vultum habens gratiosum, honesta ornatu super omnes comites suos, virtutibus suis personas illustrabat.

ad quod non venientes Euphemia aliique multi capiuntur,

b

3 Ubi vero advenerant, et ante tribunal stabant, ipsis dicit proconsul : Obedite omnes simul edicto monarchæ, et sacrificate magno deo Marti. Illi vero omnes pariter una cum sancta Euphemia tamquam uno ore dixerunt : Scito, proconsul, nos esse servos Domini Christi, æterni regis, sedentis in cælis : qui cælos quidem extendit, terram autem firmavit, et omnia creavit. Huic nos servimus, sacrificum acceptabile illi F nosmetipsos offerentes. Priscus vero proconsul, istis auditis, dicit eis : Obstupesco uniuscujusque vestrum causa, considerans impetum propositi vestri, et præstantiam indolis, et pulchritudinem uniuscujusque vestrum. Parete igitur mihi, et monarchæ obedientes, fruimini sacrificio deorum, ut maximam consecuti amicitiam, notique facti imperatori, ducatus et principatus dignitatem obtineatis. Audientes hæc Generosi illi, mutantesque vultus tristitiam, scientia de Deo pleni, magnamque et sanctam Euphemiam in medio habentes, et angelici instar chori effecti, dixerunt : Nos, proconsul, servi sumus Dei altissimi, et conamur in fide, quam nobis dedit, irreprehensibiles apparere, ut consequamur, quæ nobis promisit, ita loquens : Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Et tu ipse non ignoras, proconsul, quemlibet eorum, quibus imperia sunt commissa, multo conatu uti, quo placeat illi, qui ea commisit, ut impetret majora imperia, et honores insigniores. Si igitur illi, qui mortales sunt et mortalibus serviunt, honores quærunt temporales et inutiles, quanto magis nos studebimus, ut servantes fœdera immortali et æter-

et proconsuli sistuntur. Interrogati fidem libere profitentur,

Ex Ms.

æterno Deo, hereditate consequamur bona promissa, materiæ et corruptionis expertia, et permanentia in secula sempiterna? Fac igitur, quod vis. Nos enim parati sumus propter scientiam supernæ contemplationis in mortem potius nos tradere, et obtinere thesauros repositos apud Deum omnium Dominum.

deinde diebus novemdecim in carcere cruciantur. Ad tribunal reducti.

4 Ubi Priscus proconsul illa intellexerat, invertit vultum suum, et jussit unumquemque eorum tormentis et pœnis subjici. Cruciati vero per singulos dies, tolerabant tormenta in Christo gloriantes, hortantesque se ipsos, et excitantes ad tolerantiam in certamine. Magnanimam autem et generosam Euphemiam cum gaudio ad bravium Christi adhortantes, eidem dixerunt : O famula Christi, quæ fide exornata es et mente confortata, quæque sapiens es et Christo induta, posside bravium tuum, cum virginibus concurre inexstinctam habens lampadem, connumerare cum quinque virginibus, lampades gestantibus cum Sponso, qui perfectam tribuit mercedem in regno cælorum. Impletis autem diebus novemdecim in magno Sanctorum certamine, erant in carcere nutriti
B in Spiritu sancto. Die vero vigesimo Priscus proconsul, deliberatione habita cum impiissimo Apeliano, qui nominis sui erat similis *d* et præjudicationem *e* obtinuerat, cum admisisset *f* interrogationem Sanctorum, sedens pro tribunali, jussit adduci Martyres. Adducti autem sunt Generosi illi, mediam habentes, tamquam lampadem, sanctam Euphemiam : et interrogavit ipsos proconsul, dicens : Dicite mihi, adolescentes, qui experimentum sumpsistis dolorum, conversi estis ad sacrificandum deo Marti, necne?

d
e f

et libere respondentes, alapis cæduntur. Redditis carceri aliis 49,

5 At illi uno quasi ore cum victrice Euphemia dixerunt : Quousque, proconsul, te ipse decipis, et non converteris ab ea, quæ te detinet, fallacia, et non cognoscis Deum, qui te fecit? Tunc Priscus dicit ministris diaboli : Alapis eos cædite, et dicite ipsis : Obedite sacrificando deo Marti. Ministri vero mandata celeriter exsecuti sunt. Dum autem percuterentur in facie, magis splendescebant vultus ipsorum, defecerunt vero ministri, et facti sunt velut mortui. Apelianus autem condiscipulus satanæ, mentem habens diabolico errore
C obsessam, dicit proconsuli : Castigatos ipsos mittamus ad imperatorem. Placuit hic sermo proconsuli, et omnibus illis, qui cum ipso erant; et jussit eos conjici in castrum subter carcerem, donec mitteret ipsos ad imperatorem. Erant autem numero quadraginta et novem, ita ut sancta Euphemia esset quinquagesima.

sola Euphemia, blanditiis frustra tentata, imponitur instrumento

6 Abductis illis in carcerem, venit cursu proconsul, ut lupus silvester et rapax in gregem, et abripuit S. Euphemiam, putans, sicut ipse imbecillus erat, debile organum etiam se inventurum. At Amatrix Christi læta admodum effecta, et aspectum in cælum attolens, dicit : Adjuva me, Christe, spes enim mea in te est : non pereat fiducia mea a te, Domine. Priscus vero hæc audiens, ei dicit : Honora te ipsam; et debitum tibi ex genere honorem ne perdas. Verum, etiams verbis corrupta es, ut mulier, convertere, et sacrifica deo Marti. At generosa Bellatrix eidem respondet : Nos minime solliciti sumus, ut honoremur in natura corporis infirmi, sed in subsistente spiritu et fortitudine certaminis honorem consequi nitimur. Adsum itaque mente... *g*, parata consequi promissiones patrum meorum. Tunc Priscus proconsul indignans, quod victus esset a muliere,

g

καὶ ἀνωφελεῖς τιμὰς, πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς σπουδά-
D σωμεν τὰς συνθήκας τῷ ἀφθάρτῳ καὶ αἰωνίῳ Θεῷ φυλάξαντες, τὰς ἀΰλους καὶ ἀφθάρτους καὶ διαμενούσας ἐπαγγελίας εἰς αἰῶνας κληρονομῆσαι; ποίει οὖν ὃ θέλεις. ἡμεῖς γὰρ ἕτοιμοί ἐσμεν διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἄνω θεορίας ἑαυτοὺς παραδοῦναι μᾶλλον εἰς θάνατον, καὶ τυχεῖν τῶν ἀποκειμένων *c* θησαυρῶν παρὰ τῷ παντοκράτορι Θεῷ.

IV Πρίσκος δὲ ὁ ἀνθύπατος ἀκούσας ταῦτα, διέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευσεν ἕνα ἕκαστον αὐτῶν βασάνοις καὶ τιμωρίαις ὑποβληθῆναι. τιμωρούμενοι δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπέφερον τὰς βασάνους διὰ Χριστὸν μεγαλοφρονοῦντες, παρακαλοῦντές τε ἑαυτοὺς καὶ διεγείροντες πρὸς τὴν ὑπομονὴν τῆς ἀθλήσεως· τὴν μεγαλόφρονα καὶ γενναῖαν Ευφημίαν μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τὸ βραβεῖον τοῦ Χριστοῦ προτρεπόμενοι, ἔλεγον αὐτῇ· ὦ Χριστοῦ δούλη, πίστει κατακοσμουμένη καὶ φρονήματι στερεουμένη, καὶ σοφὴ ὑπάρχουσα χριστοφόρε, κτῆσαι σου τὸ βραβεῖον, μετὰ τῶν παρθένων ἄσβεστον ἔχουσα τὴν λαμπάδα σύνδραμε, συγκαταριθμήθητι μετὰ τῶν πέντε παρθένων τῶν λαμποφορουσῶν σὺν τῷ νυμφίῳ, τῷ τὸν μισθὸν τέλειον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀποδιδόντι. Πληρωθείσων δὲ ἡμερῶν ἐννέα καὶ δέκα ἐπὶ τῇ μεγάλῃ τῶν ἁγίων ἀθλήσει, ἦσαν ἐπὶ τῇ εἱρκτῇ B τρεφόμενοι ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ἐν δὲ τῇ εἰκοστῇ ἡμέρᾳ Πρίσκος ὁ ἀνθύπατος σκέψιν ποιησάμενος μετὰ τοῦ ἀσεβεστάτου Ἀπελιανοῦ, τοῦ ὁμοίου τῷ ὀνόματι, καὶ τὴν πρόκρισιν ἐπικεκτημένου, πρόσεις εἰς ἐρώτησιν τῶν ἁγίων, καθεσθεὶς πρὸ τοῦ βήματος, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τοὺς μάρτυρας. Ἤχθησαν δὲ οἱ γενναῖοι, μέσην ἔχοντες ὥσπερ λαμπάδα τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν· καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀνθύπατος λέγων· εἴπατέ μοι, μείρακες, οἱ τὴν πεῖραν δεξάμενοι τῶν ἀλγεινῶν, ἐπεστράφητε τοῦ θῦσαι τῷ θεῷ Ἄρει, ἢ οὔ;

V Οἱ δὲ ὡς δι' ἑνὸς στόματος μιᾷ φωνῇ μετὰ τῆς ἀθλοφόρου Ευφημίας εἶπον· μέχρις πότε, ἀνθύπατε, σεαυτὸν ἀπατᾷς, καὶ οὐκ ἀποστρέφῃ ἐκ τῆς περιεχούσης σε πλάνης, καὶ γνωρίζεις τὸν ποιήσαντά σε θεόν; Τότε Πρίσκος λέγει τοῖς ὑπηρέταις τοῦ διαβόλου· ἐξραπίσατε αὐτοὺς, καὶ λέγετε αὐτοῖς· Πείσθητε τοῦ θῦσαι τῷ θεῷ Ἄρει. Ἐποίουν δὲ οἱ ὑπηρέται τὰ κελευόμενα διὰ τάχους. τυπτομένων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὄψεων, ἐλαμπρύνοντο μᾶλλον τὰ πρόσωπα αὐτῶν· ἠτόνησαν δὲ οἱ ὑπηρέται καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. Ἀπελιανὸς δὲ ὁ σύσχολος τοῦ σατανᾶ, ὁ τὸ φρόνημα κεκτημένος τῆς διαβολικῆς πλάνης, λέγει τῷ ἀνθυπάτῳ· τιμωρουμένους ἀναπέμψομεν τῷ βασιλεῖ. καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος οὗτος τῷ ἀνθυπάτῳ, καὶ πᾶσι τοῖς σὺν αὐτῷ, καὶ ἐκέλευσεν βληθῆναι αὐτοὺς ἐν τῷ κάστρῳ ὑπὸ τὴν εἱρκτὴν ἕως ἀναπέμψῃ αὐτοὺς τῷ βασιλεῖ. ἦσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν ὀνόματα τεσσαράκοντα ἐννέα ὡς εἶναι αὐτοὺς τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν πεντεκοστήν. F

VI Ἀπαγομένων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς, ἦλθεν δρομέως ὁ ἀνθύπατος ὡς λύκος ἄγριος καὶ ἅρπαξ εἰς ποίμνην, καὶ ἀφήρπασεν τὴν ἁγίαν Ευφημίαν, οἰόμενος, ὡς αὐτὸς σαθρὸς ἦν, καὶ σαθρὸν ὄργανον εὑρίσκειν. ἡ δὲ φιλόχριστος περιχαρὴς γενομένη, καὶ τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐράνον ἀνατείνασα, λέγει· βοήθει μοι, Χριστέ, ἡ γὰρ ἐλπίς μου εἰς σέ ἐστιν, ἡ δὲ ὑπόστασίς μου μὴ ἀπολεῖται παρὰ σοῦ, Κύριε. Πρίσκος δὲ ἀκούων ταῦτα, λέγει αὐτῇ· τίμησον σεαυτὴν καὶ τὴν χρεωστουμένην σοι διὰ τὸ γένος σου τιμὴν μὴ ἀπολέσῃς· ἀλλ' εἰ καὶ διεφθαρῆς λόγοις, ὡς γυνὴ, μετατράπηθι, καὶ θῦσον τῷ θεῷ Ἄρει. ἡ δὲ γενναῖα ἀθλοφόρος λέγει αὐτῷ· ἡμεῖς οὐκ ἐν τῇ φύσει τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας τιμᾶσθαι σπουδάζομεν, ἀλλ' ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ πνεύματος καὶ τῷ γενναίῳ τῆς ἀθλήσεως ἀγαγεῖν ἀγωνιζόμεθα, ὥστε τῷ φρονήματι... · παρέστηκα, ἑτοίμη οὖσα τυχεῖν τῆς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων μου. Τότε Πρίσκος ὁ ἀνθύπατος θυμομαχήσας

A χήσας, ἔτι ὑπὸ γυναικὸς ἡττᾶται, κελεύει ὄργανον κατασκευασθῆναι διὰ τροχῶν, καὶ μέσον αὐτὴν βληθῆναι, ἵνα τεινομένη καὶ συνθλιβομένη ἐν τάχει τὸ πνεῦμα ἀποδῷ. ἡ δὲ βληθεῖσα ἐν τῷ τροχῷ, τὴν τοῦ Κυρίου σφραγῖδα ἐν τῷ στήθει ποιήσασα, εἶπεν· ὢ τῆς ἀνομίας· πόσας φλέβας ἐξέχεεν Πρίσκος, ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς· καὶ, προκάθηται ὁ ἐργάτης τοῦ σατανᾶ, μηχανευόμενος τέχνας πονηρὰς κατὰ τῶν εὐσεβῶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου κινούμενος, καὶ τὰ μυστήρια τῆς κακῆς ἀπάτης τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκτλῶν.

VII Καὶ ἔτι προσθεῖσα λέγει πρὸς αὐτόν· ἐχθρὲ καὶ κακοῦργε καὶ δολιὲ, πείσθητί μοι, ὅτι οὐχ ἅπτεταί μου τῶν μελῶν τῆς ψυχῆς τὸ ὄργανον τῆς κακοτεχνίας σου, ἔχουσα γὰρ τὸν Χριστὸν τὸν βοηθοῦντά μοι, ἐλπίζω διὰ μειζόνων καὶ περισσοτέρων πόνων τὴν τῆς ἀθλήσεώς μου ὑπομονὴν πᾶσι συστῆναι. Λεγούσης δὲ αὐτῆς ταῦτα, ἔστρεφον οἱ ὑπηρέται τοὺς τροχοὺς, καὶ πάντα μὲν μέλη τοῦ σώματος αὐτῆς κατεκλῶντο, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς φρόνημα μᾶλλον ἠγάλλετο. ἤρξατο δὲ τὸν Θεὸν εὐλογοῦσα λέγειν· Ἡ πάντων χαρὰ, Κύριε, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ὁ οἰκτείρων καὶ τοὺς ἐπικαλουμένους ἐν ἀληθείᾳ, ἔπιδε ἐπ' ἐμὲ τὴν ταπεινὴν καὶ ἀχρείαν δούλην σου, καὶ ἀφάρπασόν με ἀπὸ τοῦ χάους τοῦ ἀνοσίου καὶ ἀσεβεστάτου διαβόλου καὶ τῆς ἀπειλῆς τοῦ
B μισοκάλου Πρίσκου. λεγούσης δὲ αὐτῆς ταῦτα, εὐθέως ἄγγελος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελθὼν ἔκλασε τὰ ὄργανα τῶν τροχῶν, καὶ παρέλυσε τοὺς ὑπηρέτας, ὡς γενέσθαι αὐτοὺς ἀλλοειδεῖς τῇ ὄψει, ἐξελθεῖν δὲ τὴν ἀθλοφόρον ἄσπιλον, ὥστε θεωρεῖσθαι φαιδρὰν κατέναντι πάντων.

VIII Εἶπεν δὲ ὁ ἀνθύπατος· μὰ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος τύχην, καὶ τὴν τῶν θεῶν εὐμένειαν, ἐὰν μὴ θύσῃς τῷ θεῷ Ἄρει, πυρί σε ἀναλίσκω, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ βοηθεῖ σοι, ὃν σέβῃ Θεόν. ἡ δὲ ἁγία Εὐφημία ἀπεκρίθη· πῦρ μοι ἀπειλεῖς, τὸ πρὸς ὀλίγον φαινόμενον, καὶ ταχέως σβεννύμενον· ἀλλ' οὐκ οὕτως εἰμὶ ἄνανδρος, ἵνα τὴν ἀπειλήν σου φοβηθῶ. μὰ τοὺς γὰρ ἱεροὺς τῶν εὐσεβῶν διὰ Χριστὸν ἀγῶνας, πατήσω σου τὴν τυραννίδα. ἔκθαμβος γενόμενος ὁ ἀνθύπατος ἐκέλευσεν καῆναι κάμινον, ὥστε φαίνεσθαι ἑπταπλασίως τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς, καὶ ἀχθῆναι τὴν ἁγίαν ὑπὸ ἑτέρων τινῶν ὑπηρετῶν. ἔστη δὲ ἡ ὁσία Εὐφημία εὐθαλὴς τῷ προσώπῳ, ὑγιὴς τῷ σώματι, καὶ ᾖσεν· Εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεὸς, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ὃν δοξάζουσιν ἄγγελοι καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, σὲ ἐπικαλοῦμαι ἐγὼ ἡ μικρὰ καὶ εὐτελὴς, βοήθησόν μοι τῇ σῇ ἀγαθότητι, καὶ σφράγισόν με τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματός σου,
C καὶ δεῖξον τῷ κακόφρονι καὶ μισοχρίστῳ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ καταπέμψας τὸν ἄγγελόν σου ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων, καὶ διασκορπίσας τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ἐκ τῆς καμίνου, καὶ τὰ νῦν ἔπιδε ἐπ' ἐμὲ τὴν ταπεινὴν, καὶ ἐξαπόστειλον τὴν βοήθειάν σου, καὶ ῥῦσαί με ἐκ στόματος λέοντος καὶ ἐκ θηρὸς τοῦ θηρευτοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἀπειλῆς τοῦ ἀνθυπάτου. σοῦ γάρ ἐστι τὸ ὄνομα φοβερὸν, καὶ ἔνδοξον εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

IX Εἰπούσης δὲ ταῦτα, ἐκέλευσεν ὁ ἀνθύπατος τοῖς ὑπηρέταις ῥῖψαι αὐτήν. Ζωννυμένης δὲ αὐτῆς κατεῖχον τοῦ βαλεῖν αὐτὴν ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρός. εἷς δέ τις τῶν ὑπηρέτων, ὀνόματι Σωσθένης, ἔχων παραζώνιον, προσῆλθεν τῷ ἀνθυπάτῳ, καὶ λέγει αὐτῷ· Κέλευσόν με, ἀνθύπατε, τῷ παραζωνίῳ τουτῷ χρήσασθαι ἐμαυτῷ· ἀδύνατον γάρ μοι ἐστιν κατὰ τῆς ὁσίας ταύτης χεῖρα ἐκτεῖναι· ὁρῶ γὰρ πρὸ ὀφθαλμῶν μου στρατὸν λαμπροφορούντων προσδεχομένων αὐτῇ. Βίκτωρ δὲ ὁμοίως ὁ ὑπηρέτης, γρηγορῶν καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν γνῶσιν, λύσας τὴν ζώνην ἑαυτοῦ, λέγει αὐτῷ· δέχομαί σου ἀνθύπατε ἐλευθέρωσόν με ἀπὸ τῆς ἀνάγκης ταύτης, βαρὺ γάρ μοι ἐστιν τῆς ἁγίας ταύτης ἅψεσθαι, ὁρῶ γὰρ πρὸ ὀφθαλμῶν μου ἐπὶ τὸ χεῖλος τῆς καμίνου ἱσταμένους ἄνδρας, οἵτινες διασκορπίζουσι τὸ πῦρ, προσδεχόμενοι τὴν ἁγίαν

parari jubet instrumentum rotis *h* instructum, ipsamque in medium illius injici, ut tensa et contrita celeriter spiritum redderet. Illa vero rotæ injecta, formato in pectore Domini nostri signaculo, dixit : O impietatem ! Quot sanguinis rivos effudit Priscus, veritatis hostis. Et : Præsidet operarius satanæ, machinans improbis artibus in pios, a diabolo motus, et mysteria pravæ deceptionis patris sui perficiens. *Ex Ms.* A

7 Addensque etiam alia, dicit ad ipsum : Inimice, malefice, fraudulente, crede mihi : instrumentum perniciosæ artis tuæ non tangit animæ meæ membra. Nam, cum Christum habeam adjutorem, spero majoribus et abundantioribus laboribus certaminis mei tolerantiam omnibus commendandam. Ubi hæc ista dixerat, ministri rotas vertebant, et omnia quidem corporis membra confringebantur; animi vero sensus magis exultabat. Cœpit autem Deum laudans dicere : Omnium lætitia, Domine, lumen veritatis, qui misericordiam præstas invocantibus te in veritate, respice in me, humilem et inutilem famulam tuam, et eripe me a confusione profani et impiissimi diaboli, et a minis Prisci, qui bonum odit. Postquam illa dixerat, protinus angelus e cælo descendens, fregit instrumenta rotarum, ac ministros ita enervavit, ut forma vultus ipsorum prorsus esset mutata, et sancta Victrix egrederetur sine macula, ita ut alacris conspiceretur coram omnibus.

rotis perniciosо contere nda : sed fractis rotis, illæsa egreditur.

E

8 Dixit autem proconsul : Per imperatoris fortunam et deorum benignitatem, si non sacrificaveris deo Marti, igne te absumo, ut discas, nullam tibi opem præstari ab eo, quem colis. Respondit sancta Euphemia : Ignem mihi minitaris, qui exiguo durat tempore, et cito exstinguitur : sed non sum animo tam parum virili, ut minas tuas timeam. Etenim per sacra piorum propter Christum certamina, calcabo tyrannidem tuam. Exterritus proconsul jussit sic accendi caminum, ut flamma ignis septupla videretur, et Sanctam duci per alios quosdam ministros. Stetit vero S. Euphemia florido vultu ac sano corpore, et cantavit : Benedictus es, Deus, qui habitas in excelsis, et humilia respicis, quem laudant angeli et omnes virtutes cælorum, te invoco ego humilis et pusilla, adjuva me pro bonitate tua, confirma me virtute Spiritus tui, et ostende homini malæ mentis et Christi inimico, te esse Deum, qui misisti angelum tuum ad tres pueros, et dispersisti flammam ignis ex camino. Nunc etiam respice in me humilem, et mitte auxilium tuum, et libera me ab ore leonis, et a fera venante, et a minis proconsulis : nomen enim tuum terribile est et gloriosum in secula. Amen.

Sancta in caminum vehementer accensum,

F

9 Ubi hæc dixerat, mandavit ministris proconsul, ut eam tollerent. Accinctam autem ipsam tenebant, ut jacerent in caminum ignis. Unus vero ministrorum, nomine Sosthenes, habens ensem e cingulo suspensum, accessit ad proconsulem, eique dixit : Manda mihi, proconsul, ut hoc ense utar contra me; neque enim possum contra Sanctam illam manus extendere : nam video ante oculos meos exercitum splendida vestimenta gestantium, qui ipsam exspectant. Similiter Victor minister, vigilans et ipse ad agnitionem, solvens cingulum suum, dicit ipsi : Oro te, proconsul, libera me hac necessitate : grave enim mihi est Sanctam illam tangere. Nam cerno ante oculos supra labrum camini viros stantes, qui ignem dispergunt, exspectantes, ut Sanctam conservent illæsam *i*. Pro-

recusantibus id facere primis ministris, visione territis,

i

con-

Ex Ms.

consul vero jussit hos custodiri, et alios venire ministros.

per alios injecta servatur illæsa.

k l 10 Venit autem aliquis, Cæsar nomine, et alius cognomine Barbarus *k* : hi accipientes victoriis ornatam, injecerunt ipsam in rogum : eam porro exceperunt.... *l* Divinitatis ministri splendentes, angeli pacis, et disperserunt flammam ignis, absumpto flamma uno ministrorum, qui Cæsar vocabatur. Stabat vero in medio camini Sancta, quasi in amœno palacio, videns Christum regem, et expansis manibus dicit : Benedictus Deus
m patrum nostrorum, quia... *m* non despiciens vultum meum, qui oculum misericordiæ tuæ produxisti, qui gubernacula pietatis tuæ demisisti, qui leonem impiæ deceptionis persecutus es, qui justitiam tuam in me florere fecisti, qui sancto Spiritu tuo serpentem tenebricosum a me separasti, qui semper salvos præstitisti sperantes in te; concede mihi, ut digne in conspectu tuo certans, vitam æternam obtinere merear. Hic dictis, egressa est ex camino, Regi omnium Christo ministros *n* commendans

ἄσπιλον διατηρεῖν. ὁ δὲ ἀνθύπατος κελεύει τούτους φυλάττεσθαι, καὶ ἑτέρους ὑπηρέτας ἐλθεῖν.

X Ἦλθεν δέ τις Καίσαρ τοὔνομα, καὶ ἕτερος τὴν ἐπωνυμίαν βάρβαρος, καὶ λαβούμενοι τῆς ἀθλοφόρου, ἔῤῥιψαν αὐτὴν ἐπὶ τὴν πυράν, καὶ ἐδέχοντο αὐτὴν οἱ τοῦ... τῆς θεότητος διάκονοι λαμποφόροι ἄγγελοι τῆς εἰρηνῆς, καὶ διεσκόρπισαν τὴν φλόγα τοῦ πυρός, ἀναλωθέντος ὑπὸ τῆς φλογὸς ἑνὸς τῶν ὑπηρέτων τοῦ καλουμένου Καίσαρος. ἱστήκει δὲ ἐν μέσῳ τῆς καμίνου ἡ ἁγία ὡς ἐν παλατίῳ τερπνῷ ὁρῶσα τὸν βασιλέα Χριστὸν, καὶ ἁπλώσασα τὰς χεῖρας, λέγει· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὅτι... * ἀμνησικάκῳ σοῦ ὑπηρέτῃ μὴ παριδὼν τὴν ὄψιν μου, ὁ τὸ ὄμμα σου τῆς εὐσπλαγχνίας ἐκτείνας, καὶ τοὺς οἴακας τῆς εὐσεβείας καταπέμψας, καὶ ἀποδιώξας τὸν λέλαπα τῆς ἀνομίας, ὁ τὴν δικαιοσύνην σου ἀνθήσας εἰς ἐμὲ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου πνεύματι ἀφορίσας τὸν ἐσκοτισμένον ὄφιν ἀπ' ἐμοῦ, ὁ ἀεὶ σώζων τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σὲ, δός μοι ἐνώπιόν σου ἀξίως ἀθλήσασαν καταξιωθῆναι τῆς αἰωνίου ζωῆς. καὶ εἰποῦσα ταῦτα, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς καμίνου, παραθεμένη τοὺς ὑπηρέτας τῷ βασιλεῖ τῶν ὅλων Χριστῷ.

B

A N N O T A T A.

E

a *Ita textum Græcum Latine reddendum censui, quia* τῆς Εὐρώπης *videtur designare patriam Prisci, cum subdatur proprio ipsius nomini, tam hic quam circa finem, ubi dicitur* ἐπὶ ἀνθυπατεύοντος Πρίσκου τῆς Εὐρώπης. *In omnibus tamen antiquis versionibus legitur* in Europa, *acsi congregatio fuisset in Europa, aut Priscus fuisset Europæ proconsul. At congregatio nequit statui in Europa, cum ea esset Chalcedone Asiæ civitate. Nihilo magis Priscus, qui Asiæ proconsul dicitur a Metaphraste, dici potest Europæ proconsul, quo titulo nullus gavisus, cum nullus toti Europæ præesset. Fuit quidem provincia aliqua particularis in Thracia,* Europa *dicta, de qua apud nos actum tom. 6 Junii pag. 65, sed ea proconsulem non habebat : nec proconsul Europæ jura dedisset Chalcedone. Quapropter Europa, sive particularis illa Thraciæ provincia, sive generalis Europæ, erat Prisci patria, ut ipse verborum ordo satis insinuat.*

b *Nomina parentum apud antiquos interpretes varie expressa sunt. Aliis pater* Philophron, *aliis* Philosophron. *At* Philophron *etiam vocatur a Metaphraste, et in uno Ms. : Atque ita nomen in hoc Passione ubique exprimitur. Mater apud interpretes* Theodora *scribitur, apud Surium ex Metaphraste* Theodorosia, *hic vero* Theodorisiana.

c *Vox erat nimis deleta in codice Ms., nec legi poterat. Itaque vox ex* ἀποκειμένων *conjectura et similitudine priorum litterarum solum posita est.*

d *Forte hoc dicit, quia* ἄπελος *Græce* ulcus *significat, exulceratum fuisse in Christianos insinuans*

e *Vox* πρόκρισις *erat multum deleta, et utcumque est dubia. Sensus est, proconsulem judicio Apeliani acquiescere solitum fuisse.*

f *Vox* πρόσεις *iterum est dubia in Ms. At dubium illud levioris est momenti.*

g *Aliquid rursum in codice deletum. Forte dixit :* Mente ad cælum *elevata.*

C h *De tormento Sanctæ inflicto per* rotas *meminit S. Ennodius num. 3 in Commentario.* F

i *De hisce laudatus Ennodius ita habet :*

Hanc cum caminis igne crepantibus
Jussisse fertur præcipitem dari
Priscus veneni fonte nocentior,
Hujus ministri dum cuperent nimis
Fornacis escæ tradere Martyram,
Lux tunc olympi luce serenior
Opus removit sæva volentium :
Cum voce monstrant qui gladium simul :
Nos hinc precamur dirige tartaro :
Nam nostra Sanctam non violat manus.

k *Apud Surium ex Metaphraste* Varius *vocatur.*

l *Hic rursum aliqua vox nimis deleta legi non potuit.*

m *Paucæ desunt voces, quia legi non poterat verbum iis additum.*

n *Sosthenem nimirum et Victorem.*

A

Ex Ms.

CAPUT II.

Reducta in carcerem Euphemia, SS. Sosthenes et Victor martyrio coronantur: Euphemia, aliis tormentis subjecta sine læsione, tandem feris exposita, martyrium complet.

Ἔθετο δὲ αὐτὴν ἐπὶ τῆς φυλακῆς ὁ ἀνθύπατος εἰπών· ἕως αὔριον ἔστω ἐπὶ τῶν δεσμῶν, καὶ σκεψώμεθα πῶς ἀναλώσω αὐτήν, καὶ ἀπῆλθεν δοξάζουσα τὸν Θεόν. ἔχαρον δὲ οἱ γενναῖοι στρατιῶται τοῦ Χρίστου ἐπὶ τῇ ἀθλήσει τῆς μακαρίας Εὐφημίας, καὶ ἔλεγον· εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, δὸς τὴν δούλην σου ἱερουργεθῆναι μετὰ τῶν πατέρων, τῶν μετὰ πόθου τὴν Θεότητά σου ὁμολογησάντων· ἔτι δὲ καθιζόμενος ὁ ἀνθύπατος ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τὸν Σωσθένην καὶ τὸν Βίκτορα, καὶ λέγει αὐτοῖς· θύσατε τοῖς θεοῖς. οἱ δὲ
B λέγουσιν αὐτῷ· ἡμεῖς, ἀνθύπατε, πλανηθέντες ὑπὸ τοῦ ἐσκοτισμένου ἐχθροῦ, οὗ σὺ λατρεύεις, καὶ καιροῖς ματαίοις δουλεύσαντες αὐτῷ, ἀπολέσωμεν * παρὰ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ τὰς ἐλπίδας. πιστεύομεν δὲ διὰ τῆς ἀθλοφόρου Εὐφημίας εἰς τὸν φωτίζοντα ἡμῶν τὰ ἐσκοτισμένα, ὅτι δυνατός ἐστιν ἐξαλεῖψαι τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ ῥύσασθαι ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας, καὶ πολίτας εἰς τὴν τῶν ἁγίων βίβλον ἐγγράψασθαι. ποίει οὖν ἐν σπουδῇ τὰ ἔργα τοῦ πατρός σου τοῦ σατανᾶ, καὶ αἰκίζου ἡμᾶς μὴ πειθομένους τῇ σῇ ἀπονοίᾳ, μὴ δὲ τῇ ἐκθέσει τῶν βασιλέων σου, μὴ δὲ τῷ ἀκαθάρτῳ σου καὶ ψευδωνύμῳ θεῷ.

* forte ἀπολέσαμεν

XII Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἀνθύπατος, ἐκέλευσεν ἀρίναν ἀχθῆναι, καὶ αὐτοὺς ἐμβληθῆναι ἐκεῖ, ὅπως θηριομαχήσωσιν. ἐβλήθησαν δὲ οἱ δύω ὁμοῦ, καὶ εἶπον οὕτως· Κύριε παντοκράτωρ, ὁ μέγας, καὶ φοβερὸς, ὁ τῷ σῷ ὀνόματι πάντα ὑποστησάμενος, τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ὁ τὴν γὴν ἑδράσας τῷ λόγῳ τοῦ προστάγματός σου, ὁ τὸ φῶς ἀνατείλας, καὶ τὸ σκότος διασκεδάσας· ὁ τὸν δράκοντα ἀποκτείνας, καὶ λύσας τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου, σῶσον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τοῦ ἀνθρωποκτόνου διαρπαγῆς, καὶ δὸς ἡμῖν μετ' εἰρήνης ἀσπίλους τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι τὸ ὄνομά σου κλη-
C ρονομῆσαι τὸ ἅγιον. καὶ εὐθέως φωνὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα· εἰσήκουσα τῆς δεήσεως ὑμῶν. παραθέμενοι δὲ ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, παρέδωκαν τὰς ψυχάς. καὶ ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος, ἀνέστη καὶ ἀπῆλθεν ἐν τῷ πραιτωρίῳ. Ἤρθησαν δὲ τὰ τῶν ἁγίων σώματα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, καὶ κοσμίσαντες αὐτά ἀξίως κατέθεντο.

XIII Πρωίας δὲ γενομένης, προῆλθεν ὁ ἀνθύπατος ἀκοῦσαι τῆς ἁγίας Εὐφημίας. ἡ δὲ ἐξίει ἐκ τῆς φυλακῆς, ὡς καλὴ δάμαλις Χρίστου, ᾄδουσα τὴν ἁγίαν φωνὴν, καὶ λέγουσα· ᾄσω σοι, Κύριε, ᾆσμα καινὸν ἐπὶ τῆς γῆς, δοξάζω σε, Κύριε, ἐν ἰσχύϊ μου, ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσιν, καὶ τῷ ὀνόματί σου ὑμνήσω, καὶ πληρονομήσω τὴν βασιλείαν σου. ᾄδουσα δὲ καὶ ψάλλουσα, δοξάζουσά τε καὶ ὑμνοῦσα ἦλθε, καὶ ἔστη ἐπὶ τοῦ βήματος. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὴν ὁ ἀνθύπατος· μέχρι πότε παραφρονεῖς, καὶ ἑαυτὴν ἀπόλλεις; ὁ γὰρ μέγιστος θεὸς εὐίλατος ἔσται σοὶ, ἐὰν προσκυνήσῃς αὐτῷ. πείσθητι οὖν καὶ θῦσον· καὶ ζήσασα μητὴρ ἡμῶν ἀποδειχθήσῃ. ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν λέγει· ἀληθῶς ἄφρων καὶ ἀσύνετος κλῆθω, ἐὰν τοῖς ἀφάνεσι, καὶ ἐσκοτισμένοις καὶ τοῖς μὴ οὖσι φύσει θεοῖς πεισθῶ, καὶ δαιμονίοις ἀλάλοις, καὶ κωφοῖς θύσω, ἀθέμιστε, καὶ ἀκατάστατε, ἀπεῤῥιμένε τῆς ἀληθείας Χρίστου, προσκολλωμένε δὲ τῇ τοῦ ὄφεως ἀγάπῃ, σπεύδεις, αὐτὸς ταρτάρου καὶ ἀσβέστου πυ-

Proconsul porro ipsam in carcerem misit, dicens: Usque in diem crastinum sit in vinculis, ac perpendamus, quo modo ipsam perdam. Abiit autem laudans Deum. Gaudebant vero generosi Milites Christi de certamine beatæ Euphemiæ, et dicebant: Benedictus es Deus in sæcula, qui dedisti, ut Famula tua se sacrificium offerret cum patribus, qui cum desiderio Divinitatem tuam confessi sunt. At proconsul etiam tum pro tribunali sedens jussit adduci Sosthenem et Victorem *a*, eisque dicit: Sacrificate diis. Illi vero responde- E runt: Nos, proconsul, decepti ab hoste tenebricoso, cui tu servis, et ad tempus vane ipsi servientes, excideramus spe apud verum Deum. Credimus vero per victoriosam Euphemiam in eum, qui illuminavit tenebras nostras, quia potest delere chirographum, quod contra nos est, et nos liberare ab inimico veritatis, civesque nos adscribere libro Sanctorum. Fac igitur studiose opera patris tui satanæ, et crucia nos impietati tuæ non parentes, neque edicto imperatorum tuorum, neque impuro tuo et falsi nominis deo.

Reducta Euphemia ad carcerem. SS. Sosthenes et Victor a

12 Auditis illis, proconsul jussit arenam parari, illosque injici, ut pugnarent cum bestiis. Injecti autem sunt ambo simul, atque ita sunt locuti: Domine omnipotens, qui magnus es et timendus, qui nomine tuo omnia subsistere facis, latitudinem maris, qui terram fundasti verbo mandati tui, qui lumen oriri fecisti et dissipasti tenebras, qui draconem occidisti et solvisti dolores mortis; serva nos illæsos a rapina homicidæ, et concede, ut cum pace sine macula animæ et corporis nomen tuum sanctum hereditate possideamus. Et continuo facta est vox dicens: Exaudivi ora- F tionem vestram. Commendantes vero se ipsos Deo, animas tradiderunt. Id ubi viderat proconsul, surrexit, et abiit in prætorium. Sublata autem sunt a Christianis Sanctorum corpora, eaque ornata digne deposuerunt.

ad bestias damnati, martyrio coronantur.

13 Postridie mane processit proconsul, auditurus sanctam Euphemiam. Illa vero carcere egrediebatur, velut egregia Christi Juvenca, cantans voce sancta, et dicens: Cantabo tibi, Domine, canticum novum in terra, glorificabo te, Domine, pro viribus meis, cantabo tibi in gentibus, et nomini tuo hymnos dicam, et hereditate obtinebo regnum tuum. Sic cantando, psallendo, glorificandoque et hymnos canendo venit, et stetit coram tribunali. Dixit autem ei proconsul: Quo usque contemnis, et te ipsa perdis? Nam maximus deus propitius tibi erit, si ipsum adoraveris. Itaque morem gere, et sacrifica: vivensque eris mater nostra *b*. Illa vero ipsi reponit: Vere amens et insipiens vocarer, si obscuris et tenebrosis, iisque, qui natura non sunt dii, paruero, et dæmonibus mutis et surdis sacrificavero, injuste, instabilis, aliene a veritate Christi, et dilectioni serpentis agglutinate, cum ipse tartari et ignis inexstin-

Sancta, contemptis tyranni blanditiis, b

Ex Ms.

stinguibilis sis heres, vitam secundum veritatem instituentes tecum trahere festinas. At non sic fiet: habeo enim firmamentum Christum, perpetuo me confortans.

per occultam machinam transit illæsa. c

14 Tunc jussit componi instrumentum artificio doloso timendum, ipsamque cursu venire ad locum, ac in illud jaci, ut comprehensa, velut ferus aper, moreretur, nesciens *c*, quid sibi accideret. Postquam paratus erat impius laqueus, venit sancta Euphemia alacri vultu, tam multa jam passa, in quam ne timor quidem dominari potuerat. Cum vero a satellitibus fortiter impelleretur, rapta est per angelos, et locum transivit: inciderunt vero satellites in laqueum instrumenti, et perierunt, impletumque est, quod est scriptum: In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Sancta vero, rursum aperiens os suum, dixit: Tu Deus, qui nosti corda, qui mysteria pietatis custodis, qui das thesauros rapinæ non obnoxios, qui cælos firmasti, et terram fundasti, qui verbo constituisti omnia per Dominum nostrum Jesum Christum, qui voluntate tua lumen oriri fecisti, qui Filium tuum unigenitum de cælo
B misisti, ut solveret dolores mortis, et vinciret principem ac ducem impietatis, qui assistis militibus tuis, propter nomen tuum certantibus cum diabolo, et stabilis in ipsis fundamentum fidei, qui perpetuus factus es mihi adjutor, libera animam meam, et precibus Sanctorum virorum, qui in carcere propter Divinitatem tuam bene currunt, tuere Famulam tuam, et conserva me suppeditatione Spiritus sancti tui, quia tu solus peccatorum oblivisci dignaris, et servas in tempore tribulationis sperantes in te.

Aliis blandimentis nequidquam tentata,

15 Postquam ea viderat proconsul, jussit ipsam duci ad tribunal suum, eique dicit: Nosti, Euphemia, te nobili et primario genere ortam, deceptam esse, et in errore permansisse, et mihi, qui facio officium pro imperatore, ausam esse resistere. Verumtamen, ut mulier rationabilis et honesta, morem mihi gere, condonansque injurias per me tibi illatas, sacrifica deo Marti, ne dicaris generis tui probrum. Illa vero, Christi sapientia instructa, dicit proconsuli: Tyranne, cur facies tua plena est amaritudine et dolo? O laqueum verbis concinnatum! O feram ovis vestimentis indutam, at silvestris ac rapacis lupi aucupium aggressam! O verba eloquentia, absinthio amariora! Non ita
C fiam amens, ut deseram vitæ meæ thesaurum, et gustui diaboli communicem. Noli ergo decipi, proconsul, acsi persuaderes mihi, ut sacrificarem immundis dæmoniis: neque enim coges me eos dicere deos. Quomodo enim sint dii, qui numquam fuerunt? Quo vero modo ita sine sensu es, ac viventi similes facis illos, qui numquam motu gavisi sunt aut vita, et hisce sacrificium offers? Itaque morem non gero verbis amaritudinis tuæ. Quare festina, et fac, quod vis. Desidero enim per machinas tuas ingredi in stadium æternum, ubi chorus est angelorum, ubi perfectus agonotheta Christus coronat certantes pro se, ubi Spiritus sanctus, veritatis unctio.

virgis cæditur, ac serris secari et sartaginibus imponi jubetur; sed frustra: d

16 Iratus proconsul jussit eam virgis *d* cædi. Illa vero cæsa dicit: Non tangunt me virgæ tuæ, improbe: dissolutus es, et non habes subsistentiam: victa est tyrannis tua, et abscondita est ab impietate. Verum Apelianus, pugnam meditans cum proconsule, jussit poni serras acutas et sartagines, ipsamque instrumentis mechanicis dissectam a serrantibus, projici in sartagines, ut omnia ipsius membra abirent in cineres. Ita ergo composita sunt instrumenta, veniensque sancta Euphemia in serras

ρὸς κληρονόμος ὢν, τοὺς ἐν ἀληθείᾳ πολιτευομένους σεαυτῷ συγκατασπᾶν· οὐ μὴν δὲ, ἔχω γὰρ τὸ D
στερέωμα Χρίστου ἐνίσχυον με ἀδιαλείπτως.

XIV Τότε κελεύει μηχανικὸν ὄργανον γενέσθαι, καὶ δρομέαν αὐτὴν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν τόπον καὶ ῥίψαι ἐν αὐτῷ, ὅπως συλληφθεῖσα ὡς ὗς ἄγριος ἀποθάνῃ, μὴ γνοῦσα τὸ γενόμενον αὐτῇ. ὡς δὲ ἐγένετο ἡ παγὶς ἡ ἀσεβὴς, ἦλθεν ἡ ἁγία Εὐφημία φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, ἥτις τοσαῦτα παθοῦσα οὐδ᾽ ὅλως ὑπὸ δειλίας κατεκυριεύθη. ὡς δὲ ὑπὸ τῶν δορυφόρων γενναίως ἠλαύνετο, ἡρπάγη δι᾽ ἀγγέλων καὶ διῆλθεν τὸν τόπον, καὶ διέπεσον οἱ δορυφόροι ἐν τῇ σκευῇ τοῦ ὀργάνου, καὶ ἀπέθανον, καὶ ἐπληρώθη τὸ γεγραμμένον, ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελείφθη ὁ ἁμαρτωλός. πάλιν δὲ ἀνοίξασα τὸ στόμα αὐτῆς λέγει· σὺ ὁ Θεὸς ὁ καρδιογνώστης, ὁ τὰ μυστήρια τῆς εὐσεβείας κατέχων, ὁ τῶν ἀσύλων θησαυρῶν χορηγὸς, ὁ τοὺς οὐρανοὺς * τανύσας, καὶ τὴν γῆν ἑδράσας, ὁ τῷ λόγῳ τὰ πάντα ὑποστησάμενος διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ τὸ φῶς ἀνατείλας τῷ σῷ θελήματι, ὁ καταπέμψας τὸν μονογενῆ σου υἱὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα λύσῃ τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καὶ δεσμεύσῃ τὸν τῆς ἀπολείας ἄρχοντα καὶ στρατηγόν· ὁ παρεστῶν τοῖς σοῖς στρατιώταις E
τοῖς διὰ τὸ ὄνομά σου καταγονιζομένοις τοῦ διαβόλου, καὶ θεμελιῶν ἐν αὐτοῖς τὸ στερέωμα τῆς πίστεως, ὁ βοηθὸς γενόμενός μοι ἀεὶ, ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου. καὶ ταῖς εὐχαῖς τῶν ἁγίων, τῶν ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς διὰ τὴν σὴν Θεότητα τὸν ἀγαθὸν δρόμον τρεχόντων, φύλαξον τὴν δούλην σου καὶ συντήρησόν με τῇ ἐπιχωρηγίᾳ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, ὅτι σὺ εἶ μόνος ἀμνησίκακος, καὶ σώζεις ἐν καιρῷ θλίψεως τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ.

XV Ἰδὼν δὲ ὁ ἀνθύπατος, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι αὐτὴν πρὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῇ· οἶδας, Εὐφημία, ὅτι εὐγενὴς οὖσα, καὶ τῷ γένει πρώτη ἠπατήθης, καὶ ἐναπέμεινας τῇ πλάνῃ, κἀμοὶ τῷ ἱκανὸν τῷ αὐτοκράτορι ποιοῦντι ἐτόλμησας ἀντιστῆναι· ὅμως ὡς λογία καὶ σεμνὴ γυνὴ πείσθητί μοι, καὶ συγγνοῦσα ταῖς ὕβρεσι ταῖς παρ᾽ ἐμοῦ γενομέναις εἰς σέ, θῦσον τῷ θεῷ Ἄρει, ἵνα μὴ ὄνειδος ἐπιγραφῇς τῷ γένει σου. ἡ δὲ ἕτοιμον ἔχουσα τὸ φρόνημα τοῦ Χριστου, λέγει τῷ ἀνθυπάτῳ· τύραννε, τί τὸ πρόσωπόν σου μεστόν ἐστι πικρίας καὶ δόλου· ὦ παγὶς διὰ λόγων εἱρμοσμένη, ὦ θὴρ μετασχηματισθεὶς εἰς ἔνδυμα προβάτου ἀγρίου δὲ καὶ ἅρπαγος λύκου θήραν ἐπιτελῶν. ὦ λόγοι προσφορεῖ, ἀψινθίου πικρότεροι. οὐχ οὕτως ἄφρων γενήσομαι, ἵνα καταλείψω τὸν τῆς ζωῆς μου θησαυρὸν, καὶ F
κοινονήσω τῇ τοῦ διαβόλου γεύσει. μὴ οὖν πλανῶ, ἀνθύπατε, ὅτι πείσεις με θῦσαι ἀκαθάρτοις δαιμονίοις, οὐ γὰρ ἀναγκάσεις με θεοὺς αὐτοὺς εἰπεῖν, πῶς γὰρ ἂν εἶεν θεοὶ μηδέποτε ὄντες; πῶς δὲ ἀναισθητεῖς, καὶ τῳ ζῶντι τοὺς ἀκινήτους, καὶ μηδέποτε ζήσαντας ὁμοίους ποιεῖς, καὶ τούτοις θυσίαν ἐκτελεῖς; οὐ πείθομαι οὖν τοῖς τῆς πικρίας σου λόγοις. διὸ σπεῦδε καὶ ποίει ὃ θέλεις. ζητῶ γὰρ διὰ τῶν τεχνῶν σου εἰσελθεῖν εἰς τὸ στάδιον τὸ αἰώνιον, ὅπου ὁ χωρὸς τῶν ἀγγέλων, ὅπου ὁ τέλειος ἀγωνοθέτης Χριστὸς στέφει τοὺς δι᾽ αὐτὸν ἀγωνιζομένους, ὅπου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἄλειμα τῆς ἀληθείας.

XVI Θυμωθεὶς δὲ ὁ ἀνθύπατος κελεύει ῥαβδίζεσθαι αὐτήν. ἡ δὲ ῥαβδιζομένη λέγει· οὐχ ἅπτονταί μοι αἱ ῥάβδοι σου παράνομε· λέλυσαι, καὶ οὐκ ἔχεις ὑπόστασιν. νενίκηταί σου ἡ τυραννὶς, καὶ ἐκαλύφθη ὑπὸ τῆς ἀνομίας. Θυμομαχῶν δὲ ὁ Ἀπελιανὸς σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ, ἐκέλευσεν πριστῆρας ὀξεῖς τεθῆναι, καὶ τήγανα, καὶ δι᾽ ὀργάνων μηχανικῶν ἀπὸ τῶν πριστήρων διχοτομηθῆσαν αυτὴν, ἐπὶ τῶν τηγάνων ῥίπτεσθαι, ὅπως ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς σποδὸς γένηται. ἐγένετο οὖν οὕτως τὰ ὄργανα, καὶ

A projecta est : et protinus inversæ sunt serræ, et sartagines *e* exstinctæ; neque ex illis quidpiam ipsam tetigit : angeli enim cum ipsa erant. Cum autem vidissent proconsul et Apelianus, Dei militem Euphemiam patientia vincere, consilium ineunt ad eam perdendam; habitoque consilio arenam præpararunt.

Tandem feris tradita, reliquis ei parcentibus, unius morsu moritur.

47 Et inducunt Dei Ancillam in stadium. Hæc vero stans in medio, et orans dicebat : Notus es, Deus, invocantibus te. Accipe igitur animam meam, et, quemadmodum accepisti sacrificium patris nostri Abraham, ita et humilitatis meæ spiritum suscipe. His dictis, signavit se ipsam, invocans nomen Domini. Dimissi vero leones, et exsilientes, osculati sunt vestigia ejus : similiter et aliæ feræ, contra ipsam solutæ, ita fecerunt. Ut vero Certantis martyrium compleretur, accurrens una e feris momordit ipsam, nec tamen lividam fecit : factaque est vox de cælis, dicens : Ascende, Euphemia, sta in loco sancto, accipe bravium tuum : cursum consummasti, fidem servasti. Cum autem vox illa audiebatur, terræ motus fa-
B ctus est magnus, ita ut omnes agitarentur, Sancta vero diceret : Redde *f*, Domine, scelestissimo proconsuli secundum cor suum, et assiste servis tuis, Deus : hisque dictis, spiritum suum Christo tradidit.

Et a parentibus suis sepelitur.

48 Veniens porro mater ipsius Theodorisiana, et pater ipsius Philophron, acceperunt corpus ipsius, et sepelierunt illud in loco novo, uno quasi milliari dissito Chalcedone *g*. Proconsul vero Sanctos in carcere servatos misit ad imperatorem, mandans eorum custodibus, ut ipsos per viam pacifice custodirent : nam in morbum inciderat, et graviter cruciabatur. Perfectum autem est martyrium sanctæ Euphemiæ ad gloriam Dei Patris, et Jesu Christi Domini nostri, et sancti Spiritus die decima sexta mensis Septembris, in memoriam gloriosam eorum, qui sancte recordantur beatæ Euphemiæ, quia honestum ejus vitæ institutum Christi Martyrem fecit, tenente etiam tum proconsulatum Prisco Europæo. Omnes igitur, qui propter nomen Domini Sanctæ memoriam celebramus, glorificemus Deum Patrem omnipotentem, et adoremus Jesum, cæli, terræ, omnisque animæ viventis
C Dominum, cum Spiritu sancto, ut precibus Victricis coronatæ cum ipsa partem habeamus in regno cælorum, quoniam ipsum decet gloria nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

Ex Ms.

καὶ ἐλθοῦσα ἡ ἁγία Εὐφημία ἐῤῥίφη ἐπὶ τοὺς πριστῆρας, καὶ εὐθέως κατεστράφησαν οἱ πριστῆρες, καὶ τὰ τήγανα ἐσβέθησαν, καὶ οὐχ ἥψατο αὐτῆς οὐδὲν, ἦσαν γὰρ ἄγγελοι σὺν αὐτῇ. ἑωρακὼς δὲ ὁ ἀνθύπατος, καὶ ὁ Απελιανὸς ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ στρατιῶτις Ευφημία νικᾷ διὰ τῆς ὑπομονῆς, ποιοῦσι συμβούλιον τοῦ ἀπόλεσαι αὐτὴν, καὶ σκεψάμενοι ἀρίναν κατεσκεύασαν.

XVII Καὶ εἰσάγουσι τὴν τοῦ Θεοῦ δουλὴν εἰς τὸ στάδιον· ἡ δὲ σταθεῖσα ἐν τῷ μέσῳ καὶ προσευξαμένη εἶπεν· γνωστὸς εἶ ὁ Θεὸς τοῖς ἐπικαλουμένοις σε. δέξαι οὖν μου τὴν ψυχὴν, καὶ ὡς προσεδέξω τὴν θυσίαν τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραὰμ, οὕτως καὶ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως πρόσδεξαι τὸ πνεῦμα· καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἐσφράγισεν ἑαυτὴν, ἐπικαλεσαμένη τὸ ὄνομα Κυρίου. ἀπολυθέντες δὲ λέοντες, καὶ ἐκπιδήσαντες κατεφίλησαν τὰ ἴχνη αὐτῆς, ὁμοίως δὲ καὶ τά ἕτερα θηρία, ἀπολυθέντα κατὰ ταυτῆς, οὕτως ἐποίησαν. ἵνα δὲ πληρωθῇ τὸ τῆς ἀθλήσεως αὐτῆς μαρτύριον, δραμοῦσα μία τῶν θηρῶν ἔδακεν αὐτὴν, ὑπώπιον μὴ ποιήσασα αὐτὴν· καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα· ἀνάδραμε Εὐφημία, στῆθι ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου, ἀπολάμβανέ σου τὸ βραβεῖον. τὸν δρόμον τετέλεκας, τὴν πίστιν τετήρηκας. τῆς δὲ φωνῆς γε- E
νομένης, σεισμὸς μέγας ἐγένετο, ὥστε σαλευθῆναι πάντας, τὴν δὲ ἁγίαν εἰπεῖν· ἀπόδος, Κυρίε, τῷ μιαρωτάτῳ ἀνθυπάτῳ κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ σύνελθε τοῖς δουλοῖς σου ὁ Θεὸς. καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἀπέδωκεν τὸ πνεῦμα αὐτῆς.

XVIII Καὶ ἐλθοῦσα ἡ μήτηρ αὐτῆς Θεωδωρισιανὴ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς Φιλόφρων ἔλαβον τὸ σῶμα αὐτῆς, καὶ ἔθαψαν αὐτὸ ἐν τόπῳ καίνῳ, ὡς ἀπὸ μιλίου ἑνὸς Χαλκηδόνος· ὁ δὲ ἀνθύπατος παρέπεμψεν τοὺς ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς ἁγίους τῷ βασιλεῖ, παραγγείλας τοῖς καπικλαρίοις διατηρεῖν αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ ἐν τῇ ὁδῷ. ἦν γὰρ πεσὼν ἐν ἀσθενείᾳ, δεινῶς βασανιζόμενος· ἐτελειώθη δὲ τὸ μαρτύριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰήσου τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῇ ἕξ καὶ δεκάτῃ τοῦ Σεμτεμβρίου μηνὸς, εἰς μνήμην ἔνδοξον τῶν τὴν ἁγίαν ἀνάμνησιν τῆς μακαρίας Εὐφημίας ποιουμένων, ὅτι ἡ σέμνη πολιτεία αὐτῆς ὁμολογητρίαν αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ προηγάγετο, ἔτι ἀνθυπατεύοντος Πρίσκου τῆς Εὐρώπης. Πάντες οὖν οἱ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τὸ τῆς ἁγίας ἐπιτελοῦντες μνημόσυνον δοξολογήσωμεν Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ προσκυνήσωμεν Ἰῆσον τὸν Κύριον οὐρανοῦ, καὶ γῆς καὶ πάσης πνοῆς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἵνα ταῖς εὐχαῖς F
τῆς ἀθλοφόρου εὑρεθῶμεν μέρος ἔχοντες σὺν αὐτῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

A N N O T A T A.

a *De SS. Sosthene et Victore breviter actum est ad 10 Septembris, sive tom. 3 illius mensi pag. 488.*

b *De blanditiis, quibus tentata est Virginis constantia, consentit Ennodius. Nolim tamen contendere, omnia dicta utrimque prolata esse, prout hic scripta sunt.*

c *Qualis fuerit illa machina, non satis exprimitur in codice Græco. Attamen ex dictis colligitur, fuisse fossas compositas et obtectas, easque lapidibus aut aliis instrumentis necem inferentibus instructas, ut in fossas incidens Virgo statim periret. Ennodius inter tormenta* Euphemiæ *illata memorat* fossas et saxa. *Hisce autem insinuari suspicor hanc machinam. Certe apud Mombritium duo illa concurrunt, et res prolixius exponitur hoc modo :* Tunc Priscus jussit lapides acutos cum gladiis in pavimento figi obscuro, et modica terra cooperiri; ut illa ex improviso veniens ad lacum, projecta in illis moreretur, sicut aper inscius in foveam cadit. Illa igitur insciente factum est hoc argumentum. *etc. Additur, Sanctam angelorum ope transiisse illæsam, uti hic. Consentiunt quatuor e codicibus nostris Mss. Metaphrastes apud Surium de hisce habet sequentia :* Illi ergo rursus exsculpserunt lapides, et effecerunt acutos ferreosque obeliscos, et serras sunt fabricati : deinde jusserunt etiam fodi fossam, quæ acutos hos lapides, et obeliscos, et serras latentes infixas esset habitura, pauca terra ei desuper infusa, ut procedens Martyr, in eam imprudens incideret, et sic interiret *etc. Existimo, machinam ex solis conjecturis hic descriptam, ac forsan ipsis Christianis non satis fuisse cogni-*

Ex Ms.

gnitam, ita ut maxime standum videatur Actis nostris; licet ut probabilis haberi possit descriptio ex Mombritio data, quia congruit dictis Ennodii. Porro apud Mombritium et in codicibus nostris jam dictis ante machinam memoratam duo alia tentasse proconsul dicitur. At de his nihil est in codice Græco. Quare ea huc breviter transfero ex Mombritio : Jussit ergo iterum proconsul quatuor lapides afferri, et in angularibus eorum machinas et argumenta constitui, ut mitterentur lapides ab argumentis, et contererentur carnes ejus. Perfectum est autem opus, et jussit apponi eam lapidibus ligatam.... *At orante Sancta, ut dicitur,* comminuti sunt lapides, *et Sancta mansit illæsa. Alterum est.* Iterum jussit effodi foveam, et circumdari aqua multa, et bestias carnifices * immitti in eam, sanctamque Euphemiam immitti in medio ejus, ut obviantes bestiæ eam comedant... *At Sancta, si cui hæc videntur admittenda, post orationem* projecit seipsam in aquam, et occurrentes bestiæ universæ, portabant eam super aquam *etc. Utrumque etiam habet Metaphrastes apud Surium. At de his nihil in codice Græco, nihil apud Ennodium, nihil apud Bedam aut Adonem. Videntur itaque hæc Actis postmodum infarta, forte ex Metaphraste; et fidem non merentur.*

d *De hac pœna meminit Ennodius, uti et Beda et Ado, qui et de præcedentibus mentionem fecerunt.*

e *De serris et sartaginibus nihil quidem invenio apud Ennodium : at de utrisque meminerunt Beda et Ado, in Commentario num. 5 et 6 laudati, et multo antiquiores Metaphraste.*

f *Hoc dictum auctoris potius credo, quam* S. Euphemiæ, *ponendumque est inter ea, quæ imitanda non sunt. Sane magis credo, tacite orasse Sanctam, quam verba ipsius, inter feras bestias constitutæ, auditas fuisse a circumstantibus. Aliunde etiam satis clarum videtur, dicta, quæ refert auctor, ex parte saltem ipsius meditationi attribuenda esse, ut monui in Commentario num. 55.*

g *Eo scilicet loco, ubi postmodum structa est celebris Sanctæ basilica. De hac cum non meminerit*
B *auctor, videtur scripsisse ante exstructam illam basilicam.* E

HISTORIA CORPORIS SÆPIUS TRANSLATI

Auctore Constantino Tii Episcopo.

Ex codice Ms. bibliothecæ Vaticanæ, una cum interpretatione Latina per Surium edita, nonnihil correcta.

CAPUT I.

C *Leo Isauricus in hæresim lapsus, corpus S. Euphemiæ, miraculis clarum, in mare projicit illud vero a duobus piis nautis e mari levatur, agnoscitur, et in Lemno insula deponitur.* F

Ἥκω τὸ ἐπίταγμα φέρων, ὦ παναγιώτατε πάτερ, καὶ πάσης ἀγαθῆς ἐφέσεως ἐραστὰ, καὶ τῆς ἐμῆς ἰδιωτείας καθηγητὰ, ταῖς ὑμετέραις ἀποθαῤῥήσας ὁσίαις εὐχαῖς· οὐ γὰρ ἱκανὸς ὑπάρχω πρὸς τουτὶ τὸ ἐγχείρημα, πέλων ἀμαθὴς καὶ ἀγροικίας ἀνάμεστος· ἀλλὰ δεδιὼς ὡς ἐπικίνδυνον ἀεὶ τῆς παρακοῆς τὸ ἐπιτίμιον, καὶ ἐπιζήμιον τῆς πατρικῆς ἐντολῆς μὴ ποιεῖν τὸ ἐπίταγμα, ταῖς σαῖς θαῤῥήσας πανέσθλοις εὐχαῖς, ἅπερ ἐξ ἀνδρῶν εὐλαβῶν ἀκήκοα, καὶ ὅσαπερ ὀφθαλμοῖς ἰδίοις τεθέαμαι, ταῦτα γράφων, ἵημι ἐπὶ τὴν τοῦ λειψάνου τῆς πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας ὑπερορίαν, καὶ ἔκπτωσιν, εὕρεσίν τε καὶ ἀνακομιδὴν, τὴν διήγησιν, ὅπως ἂν γνῷ γενεὰ ἑτέρα τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, ἅπερ πρυτανεύων ἄνωθεν * καὶ μέχρι τοῦ νῦν καὶ ἐπέκεινα οὐ διαλιμπάνει Θεὸς ὁ πανάγαθος, εἰς δόξαν καὶ αἶνον τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ἧτταν καὶ αἰσχύνην τῶν τολμώντων καθυλακτεῖν κατὰ τῆς δόξης τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

* *vox hæc erat ambigue scripta*

II Ἐγενέτο ἐν τοῖς παρῳχηκόσι χρόνοις κατὰ

Venio afferens, quod jussisti, o sanctissime pater et amator omnis boni desiderii, et rudis mei ingenii eruditor, fretus vestris sanctis precibus. Non enim sum idoneus ad hoc aggrediendum, ut qui sim rudis et ignarus, plenusque rusticitate. Sed semper timens periculosam pœnam inobedientiæ, et damnosum ducens paternis non obedire præceptis, optimis vestris fretus precibus, quæ ex viris piis audivi, et quæ sum propriis contemplatus oculis, ea scribens, aggredior ad narrandum, quomodo in exteros fines exportatæ fuerint reliquiæ inprimis benedictæ martyris Euphemiæ, exciderintque, et rursus fuerint inventæ et reportatæ : ut cognoscat generatio altera Dei magnalia, quæ non cessat ipse, ab alto petita origine, in hodiernum usque diem dispensare ad laudem et gloriam eorum, qui ipsum timent, dedecusque et ignominiam eorum, qui audent latrare contra gloriam suorum Sanctorum.

2 Accidit annis præteritis, ut Dei permissione re-

Leo Isauricus frangit sacras imagines: a b

A regnaret impurus et profanus Leo *a* ex gente infaustorum Isaurorum *b*. Qui cum non sancte nec pie regnum arripuisset, cœpit latrare adversus Dei Ecclesiam, et prætextu pietatis dum idola vocat et eis assimilat, venerabiles frangere imagines, dicens sui similibus et execrandis hominibus, et eos docens ea esse, de quibus dicit Propheta: Os habent et non loquentur. Quamobrem sanctissimum quoque patrem nostrum Germanum *c* patriarcham, vita et sermone resplendentem, impudentia et flagris usus, e sede ejecit: et non solum in venerandis imaginibus suam non compescuit blasphemiam, sed etiam eorum, qui propter Christum subiere martyrium, reliquias est aspernatus, ossilatras eos appellans, qui nocturnis vacarent vigiliis. O audaciam, o impietatem, o contumeliam! Quis non admirabitur, quis non stupebit eam, quæ tunc fuit, Dei patientiam?

corpusque Sanctæ, quod Constantinopolim translatum, d

3 Sed ad propositum redeat oratio, et dicat de clara et benedicta Christi martyre Euphemia. In ejus ergo templo, quod est prope Hippodromum *d*, erant ejus sanctissimæ reliquiæ integræ, intactæ et illæsæ. E Chalcedone enim cum arca translatæ fuerant Constantinopolim propter eam, quæ tunc fuerat, B Persarum incursionem. Supra arcam autem divina fuerat ara collocata, quæ subter sanctissimas habebat reliquias. Super eam autem peragebatur intemerati Corporis et Sanguinis Domini, Christi Dei nostri incruentum mysterium. In eadem vero arca erat parvum foramen, quod etiam stat nuncusque in hodiernum diem, quod intus ferre potest quasi manus hominis magnitudinem. In qua cum ego quoque indignus aliquando ausus essem manum inferre et loculum tetigissem, sensi bonum odorem, et gratiam apprehendi. Dicam autem causam quoque foraminis *e*, quod divino consilio et providentia factum est. Quando ejus venerabiles et miraculorum effectrices reliquiæ erant Chalcedone, cum impii Persæ eum locum occupassent, in diebus Heraclii imperatoris, moti invidia diaboli, quem colebant, cum paleæ et lignorum magnum acervum circa arcam congessissent, eam statuerunt comburere cum venerabilibus, quæ erant in ipsa, reliquiis. Sed nihil valuit eorum barbaricum et dæmoniacum inceptum, cum Deus, prout scriptum est, servet C omnia ossa eorum, qui propter ipsum decertarunt. Ossa ergo ejus ignis omnino non tetigit, nisi solum, quod cum ex arca forma globi resiliisset, providit, ut facilior daretur ingressus ad reliquias iis, qui ex ipso volunt haurire gratiam curationum, nempe prius dictum foramen.

ubi pergebat sanguinem odoriferum fundere, clam aufert, f

4 Erat ergo magna fides eorum, qui habitabant Constantinopoli, ut superius diximus, in templo et reliquiis omni ex parte benedictæ martyris Euphemiæ, et confluebant omnes instar fluvii haurientes curationes. Ex preciosis enim ejus reliquiis exibat sanguis *f* plenus bono odore, qui quidem tanquam unguentum a Deo suppeditatum dabatur ægrotantibus. Et erat quidem fidelibus miraculum terribile et venerandum: infidelibus autem et iis, qui aliter sentiebant, dedecus et ignominia. Tunc autem ille execrandus et perniciosus imperator, temeraria usus audacia, noctu ingressus cum quibusdam, qui erant suæ sectæ, impetum fecit in reliquias omni ex parte benedictæ martyris Euphemiæ: et cum arcam aperuisset, abstulit reliquias benedictæ Martyris cum loculo, qui eas continebat. Cum parata autem haberet alia ossa mortui exsiccata, ea jecit intra arcam: et cum eam rursus texisset, recessit. Venerandas autem benedictæ Euphemiæ reli-

παραχώρησιν Θεοῦ βασιλεῦσαι Λέοντα τὸν ἐναγῆ καὶ βέβηλον ἐκ τῆς φυλῆς τῶν δυσωνύμων Ἰσαύρων ὅστις οὐχ ὁσίως οὐδὲ εὐσεβῶς τῆς βασιλείας δραξάμενος, ἤρξατο κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καθυλακτεῖν, καὶ ἐν προσχήματι εὐσεβείας δι' εἰδωλικῆς παρωνυμίας τε καὶ παρομοιώσεως τὰς πανσέπτους εἰκόνας κατεασσειν, φάσκων τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ ἀμυήτοις, καὶ παραδιδάσκων ὅτι ταῦτα εἰσὶ, περὶ ὧν ὁ προφήτης λέγει. στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσι. διὸ καὶ τὸν πανόσιον καὶ ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Γερμανὸν τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην, βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστράπτοντα, ἀναιδείᾳ καὶ μάστιξι χρησάμενος, ἀπεῖρξε τοῦ θρόνου. καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς σεπταῖς εἰκόσι τὴν ἑαυτοῦ βλασφημίαν κατέπαυσεν, ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τῶν διὰ Χριστὸν μαρτυρησάντων ἁγίων ἐξουδένωσεν, ὀστεολάτρας ἀποκαλῶν τοὺς σχολάζοντας ἐν παννυχίσι καὶ ἀγρυπνίαις· ὢ τῆς τόλμης, ὢ τῆς παροινίας· τίς οὐ θαυμάσει; τίς οὐκ ἐκπλαγείη τὴν τότε τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν.

A. Constant. Ep.

III Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ὁ λόγος ἐπανίτω, καὶ τὰ περὶ τῆς ἀοιδίμου καὶ πανευφήμου μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Εὐφημίας λεγέτω. Ἦν οὖν ἐν τῷ ταύτης ναῷ τῷ πλησίον τοῦ λεγομένου ἱπποδρομίου ὄντι, τὸ πανόσιον αὐτῆς λείψανον, ἀκέραιον, ἀσινὲς, καὶ ἀπήματον: ἀπὸ γὰρ Χαλκηδόνος μετετέθη σὺν τῇ λάρνακι, διὰ τὴν τηνικαῦτα τῶν Περσῶν ἐπιδρομὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει. ἐν τῇ λάρνακι δὲ τὸ θεῖον ἱδρύσθη θυσιαστήριον, ὑποκάτωθεν ἔχον τὸ πανόσιον λείψανον, ὕπερθεν δὲ αὐτοῦ ἐτελεῖτο ἡ τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναίμακτος μυσταγωγία. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ λάρνακι μικρὰ ὑπῆρχεν ὀπὴ, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐστὶ, φέρειν δυναμένη ἔνδον ὡσεὶ μέγεθος χειρὸς ἀνθρώπου, ἐν ᾗ κἀγὼ ὁ ἀνάξιός ποτε τὴν χεῖρα τετολμηκὼς εἰσήγαγον, καὶ τοῦ γλωσσοκόμου ἁψάμενος, ᾐσθόμην τῆς εὐωδίας, καὶ τῆς χάριτος ἀντελαβόμην· φήσω δὲ καὶ τὴν πρόφασιν τῆς κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ γενομένης ὀπῆς. Ὅτε τὸ τίμιον αὐτῆς καὶ θαυματουργὸν λείψανον ἐν Χαλκηδόνι ὑπῆρχε, τῶν ἀθέων Περσῶν τὸν ἐκεῖσε χῶρον καταλαβόντων, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως, φθόνῳ τοῦ παρ' αὐτῶν θεραπευομένου διαβόλου κινηθέντες πλῆθος φρυγάνων καὶ ξύλων περὶ τὴν λάρνακα συνάξαντες, καῦσαι ταύτην σὺν τῷ ἐν αὐτῇ σεβασμίῳ λειψάνῳ ᾠήθησαν. Ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυσεν ἡ βάρβαρος αὐτῶν καὶ δαιμονιώδης ἐπίνοια, τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον φυλάσσοντος πάντα τὰ ὀστᾶ τῶν δι' αὐτὸν ἀθλησάντων· οὐχ ἥψατο οὖν τῶν ὀστῶν αὐτῆς τὸ καθόλου τὸ πῦρ, ἢ μόνον ἐκ τῆς λάρνακος ὡς σφαίρας εἶδος ἀποπήδησεν, οἰκονομίαν μᾶλλον εἰργάσατο καὶ εἴσοδον τὴν πρὸς τὸ λείψανον τοῖς ἐθέλουσιν ἐξ αὐτοῦ ἀῤῥύσασθαι ἰαμάτων χάριν, τὴν προλεχθεῖσαν ὀπήν. E F

IV Ἦν οὖν πολλὴ πίστις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατοικούντων, ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν, ἐν τῷ ναῷ καὶ τῷ λειψάνῳ τῆς πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας, καὶ πάντες συνέῤῥεον ποταμηδὸν τὰς ἰάσεις ἀρυόμενοι· αἷμα γὰρ ἐκ τοῦ τιμίου αὐτῆς λειψάνου, εὐωδίας, πεπληρωμένον, ἐξήρχετο, ὅπερ ὡς μύρον θεοχορήγητον τοῖς νοσοῦσιν ἐδίδοτο. καὶ ἦν τοῖς μὲν πιστοῖς θαῦμα φοβερὸν καὶ σεβάσμιον, τοῖς δὲ ἀπίστοις καὶ ἑτερόφροσιν ἧττα καὶ αἰσχύνη καὶ ὄνειδος. τότε δὴ ὁ πανώλης ἐκεῖνος καὶ ἐναγὴς βασιλεὺς, τόλμῃ θρασείᾳ χρησάμενος, νυκτὸς βαθείας μετά τινων τῶν τῆς ἀσεβοῦς αὐτοῦ θρησκείας, ὥρμησε κατὰ τῶν λειψάνων τῆς πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας, καὶ τὴν λάρνακα ἀναπετάσας, ἀφείλετο τὸ λείψανον τῆς πανευφήμου μάρτυρος σὺν τῷ συνέχοντι αὐτὸ γλωσσοκόμῳ· ἕτερα δὲ ἔχων προπαρεσκευασμένα νεκροῦ ἐξηραμμένα ὀστᾶ, ἔνδον τῆς λάρνακος ἔῤῥιψεν· καὶ πάλιν σκεπάσας τὴν λάρνακα, ὑπεχώρησε. τὸ δὲ σεβάσμιον τῆς πανευφήμου λείψανον σὺν τῷ

ξυλί-

A. Cons. Ep.

ξυλίνῳ γλωσσοκόμῳ ἀπέθετο ἔν τινι τῶν εὐκτηρίων οἴκων τῶν ἐκεῖσε ὄντων ἐν τοῖς βασιλείοις. ὅθεν αἱ τούτου ἀδελφαὶ καὶ θυγατέρες ἀρώμασι καὶ μύροις καὶ φώτων προσαγωγαῖς ἐσέβοντο τοῦτο λαθραίως διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς χάριτος, καὶ τῶν θαυμάτων τὸ μέγεθος.

* forte μνησθείς

V Ταῦτα μονηθεὶς* ὁ ἀλιτήριος ἐπὶ τὸν Βουκολέοντα καὶ τὴν Σιδηρᾶν διαβιβάσας, ἔῤῥιψεν ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ῥεύματι. καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον σελέντιον ἀσεβὲς ποιησάμενος, ἤρξατο τὴν μιαρὰν αὐτοῦ καὶ ἐναγῆ γλῶσσαν κινεῖν κατὰ τῆς πανευφήμου, στηλιτεύων, καὶ λέγων· Ἀπέλθετε, καὶ θεάσασθε τὴν πλάνην, ἣν ἐπλανῶντο οἱ λέγοντες σῶον καὶ ἀκέραιον ὑπάρχειν τὸ τῆς πανευφήμου Εὐφημίας λείψανον, καὶ μῦρα διαχέον φάσκοντες· οἱ δὴ ἀπελθόντες καὶ εὑρόντες οὐκ ἔνσαρκον τὸ τῆς πανευφήμου λείψανον, ἀλλὰ τὰ παρ' αὐτοῦ ξηρὰ ῥιφέντα ὀστᾶ, διέπτυσαν καὶ ἐταλάνισαν. ἀπάτην δὲ καὶ χλεύην τὰς ἰάσεις ληρωδήσαντες, κατέστρεψαν τὴν λάρνακα, καὶ σὺν αὐτῇ τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, τόν τε ναὸν παρέστειλαν. ἐξήνεγκαν δὲ τὴν λάρνακα ἔξω τοῦ βήματος, ἣ καὶ γέγονε κατακητήριον ἀβαπτίστων, καὶ ἀπαιδεύτων ἀνδρῶν· τοὺς γὰρ ἀπὸ ἐθνῶν δορυαλώτους καὶ σκῦλα τῇ βασιλίδι διδομένους ἐκεῖσε ἀπεφόρτιζον. ἕτεροι B δὲ ζαβαρεῖ, καὶ οἱ τῶν βαναύσων τεχνῶν ἐν αὐτῷ τὰς καμίνους πήξαντες, οἶκον κοσμικὸν, τόν ποτε ναὸν κατεσκεύασαν· ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι ὡστ ἀποκρύφῳ τόπῳ τὴν ἀσθενῆ τοῦ σώματος χρείαν ποιούμενοι, τὰ περιττὰ τῆς γαστρὸς ἀπεφόρτιζον. ὦ Χριστέ μου τῆς τότε σου ἀνοχῆς.

VI Ταῦτα κἀγὼ ὡς ἐθεασάμην, ὅλος δακρύων πληρωθεὶς καὶ στεναγμῶν, ἐξῆλθον, ἐκπληττόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ μακροθυμίᾳ, ἀνοχῇ τε καὶ παραχωρήσει· καὶ ταῦτα μὲν ἐπράχθη ἐπὶ τοῦ προλεχθέντος ἀσεβοῦς βασιλέως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, ὁ ἀήττητον ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ ἀμυκτήριστον τὴν ἰσχὺν, (Θεὸς γὰρ ὄντως οὐ μυκτηρίζεται) ἀκούσωμεν τί Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τὸ τῆς πανευφήμου λείψανον ᾠκονόμησεν. ἐν γὰρ τῷ ῥιφῆναι αὐτὸ ἐν τῷ ῥεύματι, κατ' οἰκονομίαν τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ, σκάφος τινῶν δύοιν ἀδελφῶν ἀνδρῶν εὐσεβῶν ἔξεισι τοῦ λιμένος τῶν λεγομένων σοφιῶν, καὶ ἐν τῷ διαπλέειν αὐτοὺς ὀλίγον τι ἐκ τοῦ λιμένος, ἰδοὺ τὸ γλωσσόκομον κατερχόμενον σὺν τῷ ῥεύματι, πλησίον ἐγένετο τῆς C νηὸς· ἀνειλκύσθη γοῦν παρὰ τῶν εὐλαβῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ ἀπετέθη ἐν τῷ πλοίῳ, δοκούντων αὐτῶν θησαυρὸν κοσμικὸν ἐπιφέρειν. Ἄραντες δὲ τὰ ἱστία, κατέπλεον ἐξελθεῖν τὸ τῆς Ἀβύδου στόμιον. ἀνακαλύψαντες δὲ μικρὸν τὸ γλωσσόκομον, ὁρῶσι τὸ λείψανον, καὶ εὐωδίας πληρωθέντες, ἐξέστησαν, καὶ τί διαπράξασθαι οὐκ εἶχον, ἢ μόνον ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον ἀποκαλυφθῆναι αὐτοῖς εἰ ἅγιόν ἐστιν, ἢ κοινόν. Καὶ δὴ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ὁρῶσι δόξαν μεγίστην, φῶτά τε καὶ κηρούς, καὶ ἄνδρας λευχειμονοῦντας, καὶ τὸν Χριστὸν ὑμνοῦντας· εὐωδίας τε πάλιν πληρωθέντες οἱ τοῦ πλοίου, ἐπέγνωσαν ὅτι ἁγίου ἐστὶ λείψανον. ἐχάρησαν οὖν χαρὰν μεγάλην, καὶ γεγηθότες, ἐπορεύοντο λαθραίως διὰ τὸν τοῦ τυράννου φόβον, ἀπενέγκαι τῇ ἑαυτῶν πατρίδι θησαύρισμα.

VII Ὡς οὖν ἔφθασαν ἐπὶ τὴν νῆσον τὴν καλουμένην Λῆμνον, συνέβη αὐτοῖς κλύδων μέγας, καὶ περιπεσόντες ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς νήσου, ἐν ᾧ τραχὺς ὑπῆρχε καὶ ναυαγώδης τόπος, ἀπεῖπον τῆς σωτηρίας· τοῦ δὲ Θεοῦ διὰ τῶν τῆς πανευφήμου πρεσβειῶν σὺν τοῖς κύμασι τὴν ναῦν συναρπάσαντος, ὑπεράνω τοῦ κινδύνου γενόμενοι ἔνδον τῆς γαλήνης εὑρέθησαν. καὶ δόξαν τῷ Θεῷ ἀναπέμψαντες, τῷ λειψάνῳ τὴν πρέπουσαν τιμὴν ἀπένειμον. ἤσχαλλον οὖν καὶ διηπόρουν τίνος ἂν εἴη, καὶ ποίου ἁγίου τὸ λείψανον. Καὶ

quias cum ligneo loculo, deposuit in quadam domo oratoria ex iis, quæ illic erant in regia. Quamobrem ejus sorores et filiæ aromatibus, unguentis, et luminibus id adorabant clanculum, propter insignem gratiam et miraculorum magnitudinem.

5 Hæc cum rescivisset sceleratus, trajecit in Bucoleontem *g* et ferreum carcerem *h*, et projecit in fluentum maris : et die sequenti impio concilio *i* congregato, cœpit adversus benedictam Euphemiam movere suam sceleratam et execrandam linguam, eam insectans, et dicens : Abite et videte, quantum errabant, qui dicebant esse salvas et integras benedictæ Euphemiæ reliquias, et eas asserebant effundere unguenta. Illi autem cum abiissent et vidissent, non esse in carne preciosas Euphemiæ reliquias, sed arida, quæ ab ipso projecta fuerant, ossa, ea conspuerunt, et maledictis sunt insectati. Cum fraudem autem et ludibrium et meras nugas dixissent esse curationes, arcam everterunt, et cum ea aram sanctam templumque deserunt. Eduxerunt vero arcam extra suggestum, quod erat habitaculum virorum, qui non erant baptizati, et erant inerudi. Eos enim, qui erant bello capti ex gentibus, et regiæ dabantur spolia, illic exonerabant. Alii autem armorum opifices, et sordidarum ac illiberalium artium artifices cum fixissent in eo fornaces, fecerunt domum secularem, quæ aliquando fuerat templum. In sancto autem suggesto, utpote loco occulto, requisita corpori facientes, excrementa corporis deponebant. O mi Christe, tuam tunc patientiam!

6 Hæc ego quoque postquam vidi, totus plenus lachrymis et ejulatibus, egressus sum, admirans omnipotentis Dei tolerantiam atque permissionem *k*. Et hæc quidem facta sunt tempore prædicti impii imperatoris. Sed quoniam Dominus est virtutum, qui invictam habet potentiam, et vires, quæ subsannari nequeunt, (Deus enim revera non irridetur) audiamus quid Christus Deus noster providit in reliquiis benedictæ Euphemiæ. Nam dum eæ jactæ sunt in mare, providentia Dei summe misericordis, cymba quorumdam duorum fratrum virorum piorum, egreditur e portu Sophiarum *l*, quæ dicuntur : et dum ipsi parum quid e portu navigant, ecce loculus, qui cum fluento descendebat, fuit prope navem. Extractus itaque fuit a viris illis piis, et repositus in navigio, ipsis existimantibus se mundanum aliquem ferre thesaurum. Sublatis autem velis navigarunt, ut exirent per ostium Abydi *m*. Cum autem parum aperuissent loculum, vident reliquias, et suavi odore repleti, sunt admirati, neque sciebant, quid agerent, nisi quod solummodo invocabant Dominum, ut eis revelaretur, sanctumne esset, an commune. Illa autem nocte vident gloriam maximam, et lumina, et cereos, et viros candidis vestibus indutos, et Christum laudantes. Rursusque bono odore repleti nautæ, agnoverunt eas esse sanctas reliquias. Magno ergo gaudio affecti, clam profecti sunt propter metum tyranni, ut thesaurum ferrent in suam patriam.

7 Postquam autem venissent ad insulam, quæ dicitur Lemnos *n*, accidit eis magna tempestas. Et cum incidissent in promontorium insulæ, in quo fuit asper locus, et plane aptus ad naufragium, de salute desperabant. Cum Deus autem per intercessionem benedictæ Euphemiæ corripuisset navem una cum fluctibus, superato periculo, inventi sunt in loco tranquillo : et cum Deo gloriam emisissent, convenientem honorem tribuere reliquiis. Angebantur autem et dubitabant, cujusnam essent Sancti reliquiæ.

A liquiæ. Illa vero nocte acceperunt revelationem reliquiarum, per ejus nominis ennunciationem. In illa enim insula sanctæ Glyceriæ *o* jacebant reliquiæ. Dicta autem nocte visa est egredi ex insula martyr Christi Glyceria, et hæc e nave exiisse, et se invicem esse complexæ. Et cum dixisset quæ ex insula erat egressa, ei, quæ e nave exierat: Salve martyr Christi Euphemia benedicta, et se invicem salutassent, rursus per se recedebant. Tunc e somno excitati, cum lachrymis et gemitibus preciosas acceperunt reliquias, et loculum sunt complexi præclari naucleri, Sergius et Sergonas: hæc enim erant eorum nomina. Cum fuisset autem dies, enavigarunt, volentes ire in suam patriam. Et cum processissent usque ad viginti circiter milliaria, vento spirante contrario, vel inviti reversi sunt in locum, unde solverant.

quæ ipsis quoque deinde apparet, et postea episcopo: Sanctæ struxium oratorium.

8 Rursus vero cum paucis post diebus experiri voluissent, cuperentque, ut videbatur, uti secunda navigatione, iterum reversi sunt. Hoc cum semel bis et ter probassent, nec ullo modo possent in suam ire patriam, reversis et in portum appulsis illa nocte visa est illis Christi martyr Euphemia, dicens: Cur contenditis me huc et illuc circumagere? Nolo ulterius progredi, neque hinc eo proficisci, quo me vultis ducere. Hæc cum dixisset, rursus dixit eis: Non satis fuit, quod Chalcedone translata sim Byzantium, et in mare projecta fuerim, et hic steterim? Cur etiam me vultis circumagere in partes inferiores? Hoc a me quidem ferri non potest. Nolite hoc facere: sed facite, ut hic quiescam. Hæc cum audiissent, bonum capientes consilium, et quæ jubebat Martyr, impigre exequi statuentes, ædificaverunt domum oratoriam: et cum omne onus navigii comsumpsissent, et suas facultates Deo et Martyri obtulissent, seipsos totonderunt, dicentes: Non dimittemus, o benedicta Martyr, tuas venerandas reliquias: sed hic usque ad vitæ terminum pretiosis tuis reliquiis divinissime assidebimus. His sic gestis, sanctissimus Lemni episcopus *p* venerabile templum ædificabat in illis temporibus. Visum est ergo, ut illuc portarentur sacræ benedictæ Euphemiæ reliquiæ ad dedicationem templi, quod ab eo constructum fuerat. Et cum supplex fudisset preces, et venisset ad reliquias benedictæ Euphemiæ, et illic totam noctem transegisset, ab eo visa est in somnis Martyr Christi, dicens: C Ne aggrediaris facere, quod statuisti: non obediam enim hac in re tuæ sanctitati: sed abi ad sororem meam et in martyrio sociam Glyceriam, et ego illam rogabo. Ipsa autem se tibi tradet ad hoc, ut impleas, quod desideras. Experrectus autem sanctissimus episcopus, fecit, ut ei jusserat benedicta Christi Martyr. Et hæc quidem facta sunt illis temporibus.

Asseritur Sanctæ miraculum in concilio Chalcedonensi.

9 Æquum est autem, non præterire diaboli invidiam, et quanam de causa hanc in benedictam Euphemiam excitavit tempestatem. Quando Christi gratia quarta, quæ fuit Chalcedone, synodus tempore beatæ memoriæ Marciani, qui pie et sancte imperavit, fuit congregata, cum adversus Dioscorum papam Alexandrinum convenisset, et eum anathematizasset, rectæque et orthodoxæ fidei symbolum confirmasset, et decretum exposuisset columnam rectæ fidei, dubitantibus iis, qui erant ex parte contraria, bono capto consilio, dixerunt: Age benedictæ Euphemiæ martyris arcam aperientes, in ejus, quæ sunt in carne, et sunt mirabilium operum effectrices, reliquiis librum imponamus, ut

δὴ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ τὴν τοῦ λειψάνου ἀποκάλυψιν ἐδέξαντο διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ἀποφάσεως. ἐν γὰρ τῇ νήσῳ ἐκείνῃ τὸ τῆς ἁγίας Γλυκερίας κατέκειτο λείψανον. καὶ τῇ ῥηθείσῃ νυκτὶ ἐφάνη αὐτοῖς ἐξελθεῖν ἐκ τῆς νήσου τὴν μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Γλυκερίαν, ταύτην τε ἐκ τοῦ πλοίου ἐκπορευθεῖσαν, καὶ ἀλλήλας περιπτυξαμένας· εἰπούσης τε τῆς ἐκ τῆς νήσου πρὸς τὴν ἐκ τοῦ πλοίου· χαίροις μάρτυς Χριστοῦ Εὐφημία πανεύφημε, καὶ ἀσπασάμεναι ἀλλήλαις, πάλιν καθ' ἑαυτὰς ἀνεχώρουν· τότε διυπνισθέντες, δάκρυσι καὶ οἰμωγαῖς τὸ τίμιον κατελάμβανον λείψανον, καὶ κατησπάζοντο τὸ γλωσσόκομον, Σέργιος καὶ Σεργωνᾶς οἱ ἀοίδιμοι ναύκληροι· ταυτὶ γὰρ ἦν αὐτῶν τὰ ὀνόματα· Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀπέπλευσαν, ἐπὶ τὴν ἰδίαν βουλόμενοι πορεύεσθαι πατρίδα. καὶ γενόμενοι μέχρι μιλίων εἴκοσι, μικρὸν πλέον ἢ ἔλασσον, πνεύσαντος ἐναντίου ἀνέμου, καὶ μὴ θέλοντες πάλιν ὑπέστρεφον, ὅθεν ἀπάραντες ἦσαν.

VIII Πάλιν τε μετ' ὀλίγας ἡμέρας δοκιμὴν ποιησάμενοι, καὶ τῷ δοκεῖν εὐπλοεῖν βουλόμενοι, αὖθις παλίνορσοι γεγόνασι. τοῦτο ἅπαξ δίς τε καὶ τρὶς δοκιμάσαντες, καὶ μηδαμῶς πορείαν ποιεῖν ἐξισχύοντες, ἐπὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα ὑποστρέψαντες, καὶ ἐν τῷ λιμένι ὁρμίσαντες, ὤφθη αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Εὐφημία, λέγουσα· τί με ὧδε κἀκεῖσε περιάγειν ἐπείγεσθε; οὐκ ἐστί μοι θέλησις πρόσω πορεύεσθαι, οὔτε ἐντεῦθεν ἀπαίρειν, ὅπου ὑμεῖς συναπαίρειν με βούλεσθε. Ταῦτα λέξασα, πάλιν ἔφη πρὸς αὐτοὺς· οὐκ ἤρκει μοι τὸ ἐκ Χαλκηδόνος ἐν Βυζαντίῳ μετατεθῆναι, καὶ τὸ ἐν τῇ θαλάσσῃ ῥιφῆναι, καὶ ἐνταῦθα στῆναι; ἵνα τί δὲ περιάγειν με καὶ ἐν τοῖς κατωτέρω βούλεσθε μέρεσιν; οὐκ ἐστί μοι τοῦτο δυνατὸν, μὴ θελήσητε τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' ἐνταῦθά μου ποιήσασθε τὴν ἀνάπαυσιν· ταῦτα ἀκούσαντες, βουλὴν ἀγαθὴν βουλευσάμενοι, καὶ τῆς μάρτυρος ποιεῖν τὰ προστεταγμένα ἀόκνως σκεψάμενοι, ᾠκοδόμησαν οἶκον εὐκτήριον, καὶ πάντα τὸν φόρτον τοῦ πλοίου καταναλώσαντες, καὶ τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν τῷ Θεῷ καὶ τῇ μάρτυρι προσκομίσαντες, ἑαυτοὺς ἀπέθριξαν, εἰπόντες, οὐκ ἐάσομέν σου, πανεύφημε μάρτυς, τὸ σεβάσμιον λείψανον. ἀλλ' ὧδε μέχρι τερμάτων βίου τῷ σῷ τιμίῳ λειψάνῳ θειότατα παρεδρεύσομεν. Τούτων οὕτως πραχθέντων, ὁ τῆς Λήμνου ὁσιώτατος ἐπίσκοπος ἦν οἰκοδομήσας ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις σεβάσμιον τέμενος· ἔδοξεν οὖν ἐκεῖσε ἀποκομίζειν τὸ τῆς πανευφήμου λείψανον ἐν τῷ ἐγκαινισμῷ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἱδρυθέντος ναοῦ· καὶ δέησιν ποιησάμενος μετὰ λιτῆς, ἀπελθὼν ἐν τῷ τῆς πανευφήμου λειψάνῳ, κἀκεῖσε παννυχικῶς διανυκτερεύσας, ὤφθη αὐτῷ κατ' ὄναρ ἡ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς λέγουσα· Μὴ ἐγχειρήσεις ποιεῖν, ὃ βεβούλευσαι, οὐ γὰρ ὑπακούσω ἐν τούτῳ τῇ σῇ ὁσιότητι, ἀλλ' ἄπελθε πρὸς τὴν ἀδελφήν μου καὶ συμμάρτυρα Γλυκερίαν, κἀκείνην παρακαλέσω κἀγὼ, καὶ ἐπιδώσει σοι ἑαυτὴν εἰς τὴν τοῦ ποθουμένου ἐκπλήρωσιν· καὶ διυπνισθεὶς ὁ ὁσιώτατος ἐπίσκοπος, ἐποίησεν, ὡς προσέταξεν αὐτῷ ἡ τοῦ Χριστοῦ πανεύφημος ἀθληφόρος· καὶ ταῦτα μὲν ἐπράχθη ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις.

IX Δίκαιον δὲ μὴ παραδραμεῖν τὸν τοῦ διαβόλου φθόνον, καὶ τίνος ἕνεκεν τὸν κλύδωνα τοῦτον ἐξήγειρε τῇ πανευφήμῳ· ὅτε γὰρ χάριτι Χριστοῦ ἡ ἐν Χαλκηδόνι τετάρτη σύνοδος ἐπὶ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ Μαρκιανοῦ, τοῦ εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως βασιλεύσαντος συνηθροίσθη, ἥτις ἁγία σύνοδος κατὰ Διοσκόρου τοῦ πάπα Ἀλεξανδρείας, συνελθοῦσα, καὶ τοῦτον ἀναθεματίσασα καὶ τὸ τῆς ὀρθοδοξίας σύμβολον ἐπικυρώσασα, καὶ ὅρον ἐκθαμένη στήλην ὀρθοδοξίας, ἀμφιβαλλόντων τῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου μέρους, βουλὴν ἀγαθὴν βουλευσάμενοι, εἶπον· Δεῦτε καὶ τὴν τῆς πανευφήμου ἁγίας μάρτυρος Εὐφημίας λάρνακα διανοίξαντες, ἐν τῷ ἐνσάρκῳ αὐτῆς καὶ θαυματουργῷ λειψάνῳ τὸν τόμον ἐπιθήσωμεν, ὅπως ἂν δι' αὐτῆς

A. Cons. Ep.

A. CONSTANT. EP.

τῆς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος καὶ νῦν θαυματουργήσῃ, καὶ ἀποκαλύψῃ ἡμῖν διὰ τῶν εὐχῶν αὐτῆς, εἰ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ὁ νῦν ἐξεφωνήθη ὅρος· ταῦτα οὖν ποιήσαντες, ἅμα τῷ πλησιάσαι τὸν χάρτην ἐν τῷ τιμίῳ αὐτῆς λειψάνῳ παράδοξόν τι καὶ μέγα ὁ τῶν θαυμάτων δημιουργὸς εἰργάσατο Κύριος· τὴν γὰρ τῆς μάρτυρος τεθνηκυῖαν καὶ ἄψυχον ψυχώσας χεῖρα, ἐξέτεινε, καὶ τὸν χάρτην λαβοῦσα ἡ πανεύφημος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ χειρὶ, καὶ τοῦτον ἀσπασαμένη, ἀπέδωκε πάλιν εὐσεβῶς τὸν τῆς πίστεως ὅρον τοῖς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως λειτουργοῖς. Τοῦτο πάντες θαυμάσαντες, καὶ ἐκπλήξεως ἀνάμεστοι γεγονότες, τὸν παντοκράτορα Θεὸν ἀνύμνησαν, καὶ οὕτω τὸ τέλειον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως βεβαιωθέντες, ἐκύρωσαν, τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν τετάρτην σύνοδον διὰ τῆς γενομένης ὑπὸ τῆς πανευφήμου ἀποκαλύψεως· διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις σεπταῖς εἰκόσιν ἀνιστορουμένη ἡ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς χάρτην ἐν τῇ χειρὶ κατέχουσα πανταχοῦ ἀναστηλοῦται. Διά τοι ταῦτα καὶ τὰ τούτων παραπλήσια τῆς πανευφήμου θεράστια, ὁ ἀρχέκακος καὶ φθονερὸς κινηθεὶς διάβολος ἔκτοτε ἐμελέτησε κενὰ κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ μάρτυρος, καὶ ταύ-
B την τῷ βυθῷ παραπεμφθῆναι ἐτεχνεύσατο, καθὼς προείρηται, ὅτε ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ῥεύματος οἱ ὁσιώτατοι ναύκληροι ἀνελάβοντο τὸ λείψανον αὐτῆς.

X Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐτελεύτησαν οἱ ὑπηρέται Σέργιος καὶ Σαργωνᾶς, καὶ παρὰ μικρὸν ἡ γενεὰ ἐκείνη, ὅ τε τύραννος βασιλεὺς, ἀποῤῥήξας τὸν βίον, κατέλιπε Κωνσταντῖνον τοῦ ἑαυτοῦ υἱὸν πονηρότατον καὶ δεινότατον, καὶ πάσης ἀσελγείας ἀνάμεστον, καὶ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ ἐρεσχελίας ἀνάπλεων· ὅστις οὐ μόνον ταῖς ἁγίαις εἰκόσι τὴν ἑαυτοῦ κακίαν ἐξέτεινεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν τε εὐλαβῶν μοναχῶν, καὶ πάντων τῶν ὁσίως πολιτευομένων ἐξηύρατο, ἅμα τε ἐμπιπρῶν καὶ κοινῶν ἱεροὺς οἴκους, τά τε λείψανα τῶν ἁγίων πυρὶ κατακαίων καὶ διασκορπίζων, καὶ τὰς εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων γινομένας παννυχίδας ἐκκόπτων, καὶ τὰ κατὰ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ βλύζοντα ἁγιάσματα τοῖς ἀνθρώποις ἐξουθενῶν· καὶ εἰδωλολάτρας τοὺς χρωμένους ἀποκαλῶν, τάς τε τῶν ἁγίων πρεσβείας ἀκηρύκτους ποιῶν, τήν τε τῆς παναγίας Θεοτόκου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας βοήθειαν, καὶ πρεσβείαν ἀποκηρύττων, σταυρούς τε ἐν ἀμφόδοις κατὰ πίστιν πηγνυμένους παραστέλλων, τὴν τριαδικὴν προσκύνησιν, ἣν ἐκ τῶν πατέρων παρειλήφαμεν ἐν εὐχῇ, ἐντεῦ-
C θεν καὶ ἐντεῦθεν τῇ τριάδι ἀμείβειν παρατύων· τοὺς δὲ ὡραιότητι διαφέροντας ἐν κλήρῳ εὐνούχους ἀποκληρῶν, καὶ τῇ ἰδίῳ δουλείῳ κατατάττων, τοὺς μοναχοὺς τοὺς μὲν μάστιξι τοὺς δὲ θωπεύμασιν ἐξαπατῶν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸ ἐπάγγελμα παρασκευάζων, κοσμικὰς ἐδίδου ἀξίας· ἐνδυτάς τε, καὶ τὰ θεῖα σκεύη, ἐγκεχαραγμένας θείας εἰκόνας ἔχοντας, κατακλῶν καὶ κατακαίων, ἕτερά τε καθ' ἑαυτὸν ἐπιτελῶν ἀσελγείας μιάσματα καὶ μυστήρια· ἀνεῖλε δὲ καὶ τοῦτον ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος οἰκτίστῳ τέλει. Μετὰ δὲ τὴν τούτου θεοστυγῆ τελευτὴν ἐβασίλευσε Λέων ὁ υἱὸς αὐτοῦ· οὗτος τῆς μὲν τοῦ πατρὸς αἱρέσεως ἦν μέτοχος, τῆς δὲ πράξεως ἀμέτοχος· οὐ γὰρ ἦν δεινὸς, ὡς οἱ πατέρες αὐτοῦ· οὐδεὶς μέντοι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δοξάζειν ἠξίοῦτο παῤῥησίᾳ τὸν Κύριον, ἀλλὰ φόβος καὶ ἔκστασις ἐπὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους ἦν, ἐπικειμένης αὐτοῖς τῆς ἀσεβοῦς τῶν πρώην σχολαρίων ὁμηγύρεως, ἣν ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος Κωνσταντῖνος φυτεύσας, φυτείαν πονηρὰν φέρουσαν βότρυν πικρίας, πονηρῶς ἐξεπαίδευσε, καὶ ἐμμανῶς κατὰ τῶν εὐλαβούντων ἐκθρέψας ἐξώπλισεν, οἵτινες πολλοῖς τῶν μοναχῶν οἰκτίστους ἐπήγαγον αἰκισμοὺς καὶ θανάτους. Ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ὠργίσθη ὁ Κύριος, οὐδὲ τὸ πρόσωπον τελείως ἀπέστρεψεν, ἀλλ' ἰκτειρήσας, ἐλέησε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος.

per eam nunc quoque virtutum Dominus faciat miraculum, et per ejus preces nobis aperiat, an ex ejus voluntate editum sit hoc decretum. Cum hæc ergo fecissent, simul atque appropinquavit charta preciosis ejus reliquiis, aliquid admirabile et magnum fecit Dominus opifex miraculorum. Nam cum Martyris mortuam et inanimam manum animasset, eam extendit. Cum autem chartam manu accepisset benedicta Christi Martyr, et eam esset amplexa, pie rursus reddidit fidei decretum ministris rectæ fidei. Hoc cum omnes essent admirati, et stupore essent repleti, laudarunt Deum omnipotentem : et sic in perfectione orthodoxæ fidei stabiliti, confirmarunt sanctam et œcumenicam quartam synodum, per revelationem, quæ facta est a benedicta Euphemia. Et ideo quæ inter sanctas imagines cernitur, Christi martyr Euphemia, ubique ponitur habens chartam in manu *q*. Propter hæc et similia benedictæ Euphemiæ miracula, malorum author et invidus commotus diabolus, meditatus tunc fuit inania adversus Christi Martyrem, et machinatus est, ut ea mitteretur in profundum, ut prius dictum est. Sed Dei providentia, ex profundo fluenti sanctissimi naucleri ejus acceperunt reliquias. E

10 Post hæc autem e vivis excesserunt ministri Sergius et Sergonas, et propemodum illa generatio, quando tyrannus imperator, vita abrupta, reliquit Constantinum filium suum, virum sceleratissimum et omni petulantia ac nequitia refertum, paternaque plenum contentione. Qui non solum in sanctas imagines suam extendit improbitatem, sed etiam multa alia adinvenit in Deum et Dei ecclesias, piosque monachos, et omnes, qui pie et sancte vitam instituebant : simul incendens et prophanans sacras ædes, et sanctorum reliquias exurens et dissipans, et quæ ad Dei et Sanctorum gloriam fiunt, vigilias exscindens : et quæ Dei providentia scaturiunt hominibus, aspernans et nihil faciens sanctificationes : et idololatras vocans eos, qui illis utuntur, et Sanctorum abdicans intercessiones, sanctissimæque Deiparæ et semper Virginis Mariæ auxilium et intercessionem publice amandans et expellens, crucesque, quæ in triviis fidei convenienter figebantur, dejiciens, Trinitatis adorationem, quam a patribus accepimus in precatione, hinc et hinc mutare parans : eos autem, qui in clero erant F forma præstanti, eunuchos eligens, et ad suum ordinans servitium : monachos alios quidem flagris, alios vero blanditiis decipiens, et ut votum abnegarent, efficiens, seculares dignitates tribuendo : vestes autem et vasa divina, quæ divinas insculptas habebant imagines, confringens et comburens *r*, et alia per se peragens piacula et mysteria petulantiæ. De medio autem hunc quoque sustulit Dominus virtutum fine miserabili. Post hujus vero mortem imperavit Leo hujus filius. Is hæresis quidem paternæ erat particeps, sed expers actionis *s*. Non erat enim crudelis, ut ejus parentes. Nullus tamen in diebus ejus dignatus est libere Dominum glorificare : sed metus et stupor omnes invaserat orthodoxos, eis imminente impio cœtu eorum, qui nuper fuere ex schola patris. Quam cum ille exsecrandus plantasset Constantinus plantationem ferentem botrum amaritiei, improbe educavit, et eductam insane in pios armavit : qui quidem multos monachos miserabilibus suppliciis et morte affecere. Sed non in finem iratus est Dominus, neque faciem omnino avertit, sed miserans miseratus est humani generis.

ANNO-

A

ANNOTATA.

a *Leo Isauricus imperium adeptus est anno 716,* VIII *Kalendas Aprilis, quando currebat Indictio 14, ut recte observat Baronius ad illum annum, ac probat ex Litteris Gregorii Papæ II, quas recitat ad annum 726. Nam ibi Gregorius clare asserit, imperasse Leonem* Indictione 14, *quæ finem habebat Kalendis Septembris anni 716. Pagius quidem ad annum 716 num. 3 sententiam Baronii vult corrigere ex Theophane. Verum Theophanes non raro aberrat anno uno alteroque, et ratio Baronii tam clara est, ut verbis obscurari nequeat, modo quis oculos habeat chronologiæ assuetos, et verum videre velit. Epistolam suam Pontifex ita exorditur :* Litteras vestræ a Deo custoditæ majestatis.... accepimus, imperante te Indictione quartadecima, ipsius etiam 14 et 15 et 1 et 2 et 3 et 4 et 5 et 6 et 7 et 8 et 9 Indictionum acceptas epistolas tuas, in sancta Ecclesia repositas in limine confessionis sancti et gloriosi ac principis Apostolorum Petri diligenter servamus *etc. Hæc scribit Gregorius, ut Leonem, qui post decem imperii sui annos in hæresim Iconoclastarum lapsus est, memorem reddat eorum, quæ recte scripserat, recteque Pontifici promiserat. Hinc paulo post dicit :* Decem annos Dei benignitate recte ambulasti, neque sacrarum imaginum mentionem fecisti : nunc autem eas dicis idolorum locum implere. *Nunc lector studiose, Baronii argumentum accipe. Finita est Indictio 14 Kalendas Septembris anni 716, fatente Pagio. Atqui jam imperavit, et primas ad Gregorium litteras scripsit Leo Indictione 14. Ergo imperavit Leo ante Kalendas Septembris anni 716. Consequenter initium imperii ipsius figendum est anno 716 cum Baronio, non 717 cum Pagio. Hæc observare volui, ne auctoritas Pagii aliquem in errorem ducat.*

b *Isaurorum gens, ex qua erat Leo cognomento* Isauricus, *sedes habebat in Minori Asia, ac latrociniis et rapinis semper apud antiquos fuit infamis.*

B c *De S. Germano patriarcha Constantinopolitano apud nos actum est ad 12 Maji, et rursum in Historia Chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tom. 1 Augusti pag. 91 et seqq. Ejectus fuit e cathedra sua anno 730, aut potius dignitatem ipse deposuit.* E

d Hippodromus *erat locus amplus Constantinopoli, a cursu equorum dictus, in quo, vel, ut alii loquuntur, juxta quem condita erat* S. Euphemiæ *ecclesia, ut dictum est in Commentario num. 33. Textus Latinus nonnihil hic fuit corrigendus.*

e *De irrito conatu Persarum ad comburendum sacrum* S. Euphemiæ *corpus secutaque translatione ad urbem Constantinopolitanam, actum est in Commentario num. 31 et 32. Quod vero ait auctor de causa foraminis, quæ erat in arca Sanctæ, acsi venisset ex combustione a Persis tentata, videtur falsum, ut observat Baronius ad annum 766, ita scribens :* Sed quod ad foramen spectat, puto, lector, fuisse hanc opinationem auctoris potius, quam veram ipsius causam. Siquidem longe ante incursionem Persarum oportuit exstitisse in arca illa veneranda foramen ad hauriendum, quod ex sacris illis reliquiis fluebat sanguine mixtum unguentum.... Cum alioqui, absque etiam ejusmodi scaturigine unguentorum, soleret in sacris martyrum loculis foramen relinqui, per quod dimitterent sudariolum, quod S. Gregorius appellat brandeum, quo tactu sacrarum reliquiarum gratiam curationum haurirent, ipsum vero loco reliquiarum haberi soleret. *Res certa est, quia Evagrius jam meminit de illo foramine : nam ille scripsit ante tentatam a Persis combustionem.*

f *Hæc facta esse, dum corpus erat Chalcedone, certissimis testimoniis ostendi in Commentario* § 2. *Hic vero auctor idoneus testis est de continuatione ejusdem miraculi Constantinopoli.*

g Bucoleon *erat unum e palatiis imperatoris, de quo agit Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 2 pag. 119, dicens, nomen ei fuisse impositum* a bovis et leonis invicem luctantium simulacris. *Addit, portum ipsum, qui aderat, dictum fuisse* Bucoleonta. *Itaque ad mare erat situm.*

h *Quod interpres* ferreum carcerem *exposuit, in apographo Græco invenio tantum* σιδηρᾶν ferream *dici.*

C *Designatur haud dubie locus, unde corpus in mare fuit projectum. Utrum Leo Isauricus, ut vult hic auctor; an vero Constantinus Copronymus id scelus commiserit, ut alii scribunt, incertum videri, monui in Commentario num. 39.* F

i *Græco-barbara vox* σελέντιον *de consessu aut concilio exponenda est, ut ostenditur apud Cangium in Glossario Græco-barbaro. Phrasis illa omissa est apud Surium.*

k *Potuit auctor profanationem ecclesiæ, si facta est circa finem imperii Leonis Isaurici, puta circa annum 740, juvenis aut adolescens videre, si senex scripserit, simulac anno 796 relatæ sunt reliquiæ.*

l *Portus* Sophiarum *aut* Sophiæ *Constantinopoli erat ad Propontidem, nomenque accepit a Sophia, conjuge Justini Junioris imperatoris, ut pluribus exponit Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 1 pag. 58.*

m Abydus *civitas erat Troadis ad Hellespontum, qui ad Abydum angustissimus est. Itaque auctor ait, nautas voluisse per Hellespontum e Propontide in mare Ægæum trajicere.*

n Lemnus *aut* Lemnos *insula est maris Ægæi, non longe ab ostio Hellesponti sita.*

o *De S. Glyceria virgine et martyre apud nos actum est ad 13 Maii, ibique probatum, ex ipsius etiam corpore prodigiosum ac pretiosum unguentum fluxisse.*

p *Quamvis certum sit et ante et post illud tempus episcopos fuisse in Lemno insulo; hujus tamen episcopi nomen non innotuit.*

q *Totam hanc historiam videri fabulosam, et ex male expositis concilii verbis confictam, ostendi in Commentario num. 26 et seqq. Sane ex sequentibus etiam, et ex asserta superius causa foraminis, quæ erat in arca* S. Euphemiæ, *satis liquet, scriptorem hunc plusculum, quam oportebat, indulsisse conjecturis non satis fundatis.*

r *Hæc omnia de Constantino Copronymo, qui patrem impium impietate superavit, vere asseruntur. Copronymum seculis ultimis imitati sunt Calvinus ejusque sectatores, quibus omnia modo relata optime congruunt.*

t *Co-*

A. CONSTANT. EP.

t Copronymum fuisse vita et moribus turpissimum, testantur omnes antiqui scriptores. Si qui Calviniani Æthiopem illum dealbare voluerunt, nihil egerunt, quam toti mundo manifestare, quam parum erubescant apertæ veritati repugnare : at Leonem ipsius filium, et imperii hæredem, moribus minus corruptum fuisse, testatur hic auctor. D

CAPUT II.

Irene imperatrix Sanctæ ecclesiam profanatam restituit : reliquias vero ipsius Constantinopolim e Lemno referendas curat.

Θανατώσας δὲ καὶ τούτου τὸν κλάδον, Λέοντά φημι, τὸν Σκυθογενῆ, ἀνέστησε τὴν τούτου γυναῖκα Εἰρήνην, καὶ τὸν ταύτης υἱὸν Κωνσταντῖνον φερωνύμως τῷ κόσμῳ εἰρήνην βραβεύοντας, καὶ τὰ παρὰ τοῦ μιαροῦ αὐτῆς κηδεστοῦ τε καὶ ἀνδρὸς κατεαγέντα, καὶ βεβηλωθέντα, ἀνιστῶσα, καὶ κατακοσμοῦσα ἦν.
B Τοὺς τοίνυν διωχθέντας καὶ παρ' αὐτῶν ἐξωρισθέντας ἀνακαλουμένη τε καὶ ἐκθάλπουσα, καὶ τοὺς παλαμναίους ἐκείνους λεηλάτας, τῶν ἀθέων σχολαρίους, ἐξορίστους θείᾳ προμηθείᾳ ποιήσασα, καὶ ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν εὐσεβεῖς στρατολογήσασα, καὶ τοὺς τόπους αὐτῶν ἐν τοῖς τάγμασιν ἀναπληρώσασα, καὶ τὰ θεῖα φρονεῖν ἐκδιδάξασα, καὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ πεπαῤῥησιασμένως τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἐκδιηγεῖσθαι πίστιν παρασκευάσασα, εἰρήνην βαθεῖαν ταῖς ἐκκλησίαις δι' αὐτῆς ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο. ἀλλ' ἐπὶ τὸν τῆς πανευφήμου σκοπὸν ὁ λόγος πάλιν δρομείτω. Ὡς οὖν ἤρξατο πάντα ἡ εὐσεβὴς βασίλισσα ἀν οἰκοδομεῖν θείῳ ζήλῳ κινηθεῖσα, τὸν κατεαγότα ναὸν τῆς πανευφήμου πρό γε τῶν ἄλλων ἁπάντων ἔσπευσεν ἀνοικοδομῆσαί τε καὶ διακοσμῆσαι, ὃ καὶ πεποίηκε, καὶ πάσῃ εὐσεβείᾳ τοῦτον διακοσμήσασα, ὡς ἔκπαλαι, τὴν ἐν αὐτῷ ἀναίμακτον τῷ Θεῷ θυσίαν πεποίηκεν ἀναφέρεσθαι, καὶ τῇ χαλκηδόνι ἐπίσκοπον ἐνίδρυσεν, ἦν γὰρ ἕως τότε χηρεύουσα, διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀσεβῶς βεβασιλευκότων ἐπήρειαν, καὶ τῆς πανευφήμου τὴν μνήμην, καὶ τὴν πόλιν ἀφανίζειν βουλευσαμένων. Καὶ δὴ θείῳ ζήλῳ κι-
C νουμένη ἡ εὐσεβὴς βασίλισσα, περὶ τοῦ λειψάνου τῆς πανευφήμου ἐδυσφόρει, καὶ ἤσχαλλε, καὶ πάντας εἰς ἀναζήτησιν τοῦ τοιούτου σεβάσματος προτρεπομένη, ὁ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν τὰ θελήματα, καὶ τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐκπληρῶν τὰ βουλεύματα, εὐδόκησε τὸ τῆς πανευφήμου λείψανον ἀποκαλυφθῆναι τρόπῳ τοιῷδε.

XII Καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται, ὅτι κατέθεντο οἱ εὐσεβεῖς ἄνδρες ἐκεῖνοι τὸ τῆς ἁγίας μάρτυρος λείψανον ἐν Λήμνῳ τῇ νήσῳ. Ἦν οὖν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους ὡς ἐν ἐπικρύψει καὶ σιωπῇ, πάντων τῶν τῆς νήσου πίστιν ἐχόντων περὶ αὐτὴν μεγίστην, καὶ ἐν μυστηρίῳ τοῦτο περιεφύλαττον, τὸ μὲν διὰ τὴν τῶν τυράννων ἐπήρειαν, τὸ δὲ διὰ τὸ μὴ ἐπιγνωσθῆναι καὶ ἀρθῆναι ἐξ αὐτῶν τὸ πολύαθλον τῆς ἀθληφόρου λείψανον· τούτων οὕτως τελουμένων, καὶ τῶν θαυμάτων τῆς καλλινίκου καὶ πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας πανταχοῦ διαθεόντων, ἐξαπίνης πέμπεταί τις τῶν μεγιστάνων, τῶν τὰς ἀποκρίσεις ποιουμένων, παρὰ τοῦ τυράννου ἐπὶ τὰ ἑσπέρια, καὶ προσπελάζει τῇ Λήμνῳ, καὶ θεωρὸς γίνεται τῆς τε πληθύος τοῦ λαοῦ, καὶ τῶν τελουμένων θαυμάτων. Τοίνυν καὶ οἷά τις πολέμιος βασκανίᾳ περιπεσὼν, τοῦ ἀλιτηρίου τὸν λόγον ποιούμενος, τίς ἡ σύναξις, ἐπύθετο, ἡ τοῦ λαοῦ, καὶ τίνα τὰ τελούμενα; καὶ μαθὼν

Cum autem hujus quoque ramum morte affecisset, Leonem *a*, inquam, qui genus ducebat e Schytia : excitavit ejus uxorem Irenen, et ejus filium Constantinum, qui convenienter nomini, mundo pacem procurabant. Quæ enim ab execrando ejus socero et viro fracta erant et prophanata, restituebat et ornabat Irene : quos illi expu- E lerant et in exilium miserant, revocans, et materne omnes amplectens et fovens : et cum illos immanes prædones impiorum scholarios *b* divina exterminasset providentia, et alios pro eis viros pios in numerum retulisset, et in ordinibus eorum loca implesset, et de divinis recte sentire docuisset, et ut omnes orthodoxi aperta facie libere gloriam Domini et rectam fidem enarrarent, effecisset, profundam pacem per ipsam Deus donavit ecclesiis. Sed ad benedictæ Euphemiæ scopum redeat oratio. Ubi ergo pia imperatrix divino zelo incitata, cœpit omnia reædificare, fractum templum benedictæ Euphemiæ ante alia omnia contendit rursus ædificare et ornare. Quod etiam fecit, et cum id omni pietate exornasset, effecit, ut in id referretur, quod in eo olim Deo solebat fieri, incruentum Sacrificium : et Chalcedone statuit episcopum. Erat enim ad hoc usque tempus vidua, propter injuriam ei illatam ab impiis imperatoribus, qui beatæ Euphemiæ memoriam et civitatem delere statuerant. Atque divino quidem zelo mota pia illa imperatrix, de reliquiis beatæ Euphemiæ satagebat et erat solicita : et cum omnes ad querendam hanc F rem sanctam adhortaretur, ei, qui facit voluntatem eorum, qui ipsum timent, et implet consilia eorum, qui ipsum invocant, placuit, benedictæ Euphemiæ aperiri reliquias tali modo.

12 Sicut superius ostensum est, pii illi viri sanctæ Martyris corpus deposuerant in Lemno insula. Annis igitur præteritis fuerant in eo loco quasi occultæ et tectæ silentio, omnibus insulæ incolis maximam in eis fidem habentibus, et hoc arcanum conservantibus, partim quidem propter tyrannorum insolentiam, partim autem ne agnoscerentur, et ab eis auferrentur hujus, quæ multa et præclara subiit certamina, reliquiæ. Cum autem hæc ita fierent, et insignis et benedictæ martyris Euphemiæ miracula in omnem partem pervaderent, repente quidam ex proceribus, nempe ex apocrisiariis, iis, inquam, qui dant responsa, mittitur ab imperatore ad Occidentem : venitque Lemnum, et contemplatur populi multitudinem, et ea quæ fiebant miracula. Itaque velut hostis aliquis invidiæ succumbens, exitialis illius * exsequens mentem, rogavit, quænam hæc esset populi congregatio, et quænam ea, quæ fie-

A ἀκριβῶς, ἤρξατο καταχτυπεῖν, καὶ ἐκφοβεῖν τοὺς ἐκεῖσε συνερχομένους λαοὺς, λέγων οὕτως· πάλιν τὰ ὀστᾶ τετίμηνται; οὕτως οἱ βασιλεῖς διδάσκουσι; καὶ ἀπειλησάμενος πάμπολλα, τὸ δωμάτιον κατέλυσεν, ἔνθα ἡ σωρὸς τῆς πανευφήμου κατέκειτο. καὶ ταῦτα ποιήσας, βρενθυόμενος ἄπεισιν· ἐκεῖθεν οὖν ἡ λώβησις τῆς μάρτυρος γέγονε, καὶ τὸ σῶμα διέφθαρτο. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅπου Θεὸς βούλεται, νικᾶται φύσεως τάξις, καὶ διαδιδράσκει πᾶσα ἀνθρωπίνη ἐπίνοια, τοῦτο συμβέβηκε.

XIII Κατὰ γὰρ διαδοχὴν συνέβη εἴς τινα ἄνδρα καταντῆσαι τὸ τῆς πανευφήμου περιαύλιον καὶ εὐκτήριον, ἐν ᾧ εὐκτηρίῳ ἀπέκειτο τὸ ταύτης σεβάσμιον λείψανον· μάρμαρον δὲ ἦν ἐπικείμενον, ὃ οἱ θεοσεβεῖς ἐκεῖνοι ναύκληροι τέθεικεν *, ἐπιγεγραμμένον παρ' αὐτῶν ἐπιγράμματι τοιούτῳ. Ἡμεῖς, φησὶ, Σέργιος καὶ Σεργωνᾶς, πλέοντες κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναλαβόντες τὸ τῆς πανευφήμου καὶ ἁγίας μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Εὐφημίας λείψανον, κατὰ κέλευσιν αὐτῆς ἐνθάδε τοῦτο κατεθήκαμεν. Ὁ οὖν κατὰ διαδοχὴν κληρονόμος τοῦ τόπου Ἀναστάσιος ὁ ἐνδοξότατος κόμης, συνέβη ἐκ ζηλοτυπίας τινῶν, ψευδέσι λοιδορίαις περιπεσεῖν, καὶ διωχθῆναι τῆς ἀ-
B ξίας· ὅστις μηδὲν μελήσας, ἀνῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατορθωθῆναι θέλων εἰς τὸ κομητάτον· ὡς εἴθισται οὖν ἑκάστῳ διερευνᾷν πρὸς τὸ εὑρεῖν τινα εἰς προστασίαν τοῦ μεσιτευθῆναι εἰς τὴν βασίλισσαν, ἡρμηνεύθη αὐτῷ παρά τινων λεγόντων, ὡς ὁ μητροπολίτης Χαλκηδόνος ἱκανὸς ὑπάρχει, καὶ παῤῥησίαν κέκτηται, καὶ μείζοσι προΐσταται πράγμασι. διερωτήσας οὖν, εὗρεν αὐτὸν ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ προσπεσὼν, δι' ἣν αἰτίαν πάρεστιν, ἀνήγγειλε, λιπαρῶν μεσιτεῦσαι καὶ κατορθῶσαι αὐτὸν· ὁ δὲ μητροπολίτης ἀντέλεγε μὴ δυνατῶς ἔχειν τοῦτο ποιεῖν. Ὡς οὖν ἀπεπέμψατο αὐτὸν, εἰς τὸ τοῦ ἐπισκοπείου αὐτοῦ μετόχιον εἰσῆλθεν, ἐν ᾧ καὶ ὁ ναός ἐστι τῆς πανευφήμου· ἐπηκολούθησε δὲ ἐκ τῶν ὄπισθεν ὁ ἀνὴρ, θείᾳ κινούμενος προμηθείᾳ.

XIV Εἰσελθὼν δὲ ὁ κόμης ἐν τῷ ναῷ, καὶ τὴν προσκύνησιν τῷ Θεῷ ἀναπέμψας, ἐκάθισεν ἔν τινι τόπῳ. Προσελθὼν δὲ αὐτῷ εἷς τῶν τοῦ ναοῦ κληρικῶν, ὁ τὴν τότε πεπιστευμένος ἐφημερίαν, ἠρώτησε πόθεν, καὶ τίς εἶ· ἐκεῖνος δὲ τάχιστα ἀνήγγειλε πόθεν τέ ἐστι, καὶ τὰ συμβάντα αὐτῷ λυπηρά. Ηρώτησε δὲ ὁ κόμης τὸν κληρικὸν, τίνος ὁ ναὸς οὗτος· ὁ δὲ φησι, τῆς πανευφήμου· ἀποκριθεὶς δὲ ἐκεῖνος, καὶ γνησιώ-
C τατα τῇ χειρὶ τὸ στῆθος προσερείσας, ἔφη· Τῆς πανευφήμου τῆς ἐμῆς; ὁ δὲ κληρικὸς πάλιν πρὸς αὐτόν· πόθεν ἔφης, σὴν εἶναι τὴν πανεύφημον; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει· Ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ μου τὸ ταύτης κατέχω σεβάσμιον λείψανον. Ὁ δὲ πάλιν, πῶς ἔσται δυνατόν; βλέπε, ἄνθρωπε, μήπως καθ' ἑαυτοῦ ἀποφθέγγῃ, καὶ οὐ δυνήσῃ τοῦτο δεῖξαι· διότι πολλὴ ζήτησις περὶ τούτου παρὰ τῆς αὐγούστης καὶ τοῦ βασιλέως γίνεται· ὅθεν καὶ τῷ μητροπολίτῃ λιτὰς καὶ δεήσεις προσέταξε ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ τοιούτου κεφαλαίου· ὁ δὲ πάλιν ἐν βεβαίῳ ἐχέτω ἡ σὴ τιμιότης, ὅτι τὸ λείψανον τῆς ἐν Χαλκηδόνι πανευφήμου παρ' ἐμοί ἐστι. Ταῦτα βεβαιωθεὶς ὁ προῤῥηθεὶς κληρικὸς, ἀνῆλθε γεγηθὼς, καὶ ἁλλόμενος πρὸς Ἀνδρέαν τὸν ὁσιώτατον μητροπολίτην, συγχαίρων καὶ ἀνακηρύττων τὸ τοῦ Θεοῦ μεγαλεῖον· ὅστις παραχρῆμα ἀνενέγκας τὸν ἀπὸ κομητῶν, καὶ πληροφορηθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἔδωκε δόξαν τῷ παντοκράτορι Θεῷ· διαναστὰς δὲ, ἐπορεύθη πρὸς Ταράσιον τὸν τὰ πάντα πανοσιώτατον, καὶ παναγιώτατον πατριάρχην, καὶ διηγήσατο αὐτῷ πᾶσαν τὴν τοῦ πράγματος ἀκολουθίαν. Τότε πορευθεὶς ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης πρὸς τὴν βασίλισσαν, καὶ τὸν ταύτης υἱὸν Κωνσταντῖνον ὀρθόδοξον καὶ φιλομάρτυρα ὑπάρχοντα, ἀνέθετο πάντα τὰ γενόμενα. Θαυμάσαντες δὲ ἐπὶ τῷ παραδό-

* τεθείκασι

fiebant. Cum autem recte didicisset, cœpit vociferari, et terrere eos, qui illic conveniebant, populos, sic dicens: Ossa rursus habentur in honore? Sic docent Imperatores? Et multum minatus, diruit domunculam, in qua jacebat loculus benedictæ Euphemiæ. Cumque hæc fecisset, fremens recedit. Illinc factum est, ut damnum Martyr acciperet, et ejus corpus corrumperetur. Sed quoniam, ubi vult Deus, vincitur ordo naturæ, et perit omnis humana ratio et inventio, hoc accidit.

A. Constant. Ep.

13 Contigit enim, ut per successionem ad quemdam virum bonum perveniret benedictæ Euphemiæ habitaculum et oratorium: in quo oratorio repositæ erant venerandæ hujus Martyris reliquiæ. Erat autem eis marmor impositum, quod illi pii naucleri imposuerant, ab eis inscriptum tali inscriptione: « Nos Sergius et Sergonas, navigantes per » Hellespontum, cum ex profundo sustulissemus » reliquias benedictæ et sanctæ martyris Christi Eu» phemiæ, ejus jussu eas hic deposuimus. » Cum ergo per successionem hujus loci hæres fuisset Anastasius comes clarissimus, accidit ut quorumdam æmulatione falsis appeteretur maledictis, et a sua dignitate excideret. Is vero nihil cunctatus, venit E
Constantinopolim, volens in suum restitui comitatum. Cum autem (ut solet unusquisque) quæreret aliquem invenire, qui cum sua intercessione defenderet apud imperatricem, quidam ei dixerunt, Chalcedonensem metropolitanum ad id fore idoneum, ut qui possit libere et fidenter loqui, et majora sustineat et defendat negotia. Cum ergo de eo interrogasset, invenit illum in palatio: et cum ad ejus pedes procidisset, renunciavit ei, propter quam causam adsit, rogans ut sit ejus intercessor et adjutor. Contra autem dicebat metropolitanus, se id non posse facere. Postquam ergo eum dimisit, ingressus est in partem ædis episcopatus, in qua est etiam templum benedictæ Euphemiæ. Pone autem eum est secutus vir divina motus providentia.

deinde pie servatur, ac miro casu per comitem.

14 Templum vero comes ingressus, cum Deo divinam emisisset adorationem, sedit in quodam loco. Ad eum autem accedens unus ex clericis templi, et cui sua vice creditum erat officium, rogavit, cujas, et quisnam esset. Ille autem ei illico exposuit, cujasnam esset, et quæ ei molesta acciderant. Rogavit autem comes clericum, cujusnam esset hoc templum. Is vero dicit, Benedictæ Euphemiæ. Ille autem respondens, et syncerissime manum pectori F
admovens, inquit: Meæne omni ex parte benedictæ Euphemiæ? Ei vero rursus dicit clericus: Unde dixisti, tuam esse benedictam Euphemiam? Ille autem respondens, dicit: Domi meæ, et in oratorio meo ejus venerandas teneo reliquias. Et is rursus: Quomodo, inquit, fieri poterit? Vide, o homo, ne forte loquaris contra teipsum, nec eas possis ostendere. Nam et augusta et imperator eas curant diligenter quærendas. Quare metropolitano quoque ea de causa jussere facere supplicationes. Ille autem rursus: Pro certo habeat tua reverentia, quod reliquiæ benedictæ Euphemiæ, quæ celebratur Chalcedone, sunt apud me. Sic confirmatus prædictus clericus, hæc lætus et exultans renunciat Andreæ *c* sanctissimo metropolitano, gratulans et Dei prædicans magnalia. Qui cum statim accersisset comitem, et ab eo fuisset factus certior, dedit gloriam Deo omnipotenti. Surgens autem, profectus est ad Tarasium *d* sanctissimum patriarcham, et ei narravit omnem rei seriem. Tunc profectus sanctissimus patriarcha ad imperatricem, et ejus filium Constantinum, qui erat orthodoxus et amicus martyrum, exposuit omnia, quæ facta fuerant. Qui rem admirati, quæ erat præter opinio-

in cujus oratorio erat, innotescit Constantinopoli.

c

d

A. Constant. Ep.

nem, laudibus hymnisque Deo emissis, magno sunt affecti gaudio: et scapha quamprimum expedita, miserunt comitem suæ dignitati restitutum, donatumque muneribus: et insignes quosdam clericos ex templo benedictæ Euphemiæ.

Missi ab Augustis clerici, corpus referunt Constantinopolim,

15 Cum ipsi autem in Lemnum descendissent, congregati sunt, qui illic circumcirca habitabant, in ira et indignatione, nolentes dimittere iis, qui missi erant ab imperatore, reliquias benedictæ Euphemiæ. Qua de re cum non levis exorta esset perturbatio, videns Lemni sanctissimus episcopus populi motum ad malum progredi, surrexit et ingressus est in medium eorum, vociferans et dicens: Cedite, o homines: eorum enim, quæ fiunt, nihil fit sine Dei nutu. Sic omnino Deo visum est. Vitemus itaque regis indignationem: ira enim regis, est tanquam ira leonis. Hæc cum dixisset, et plura alia, vix sedavit multitudinem, ne iis, qui venerant, aliquid mali facerent, et dicto comiti. In eum enim concitatus erat populi animus clamantis: Per ipsum proditus fuit noster thesaurus. Tunc ergo cessarunt, et traducti sunt ad pacem, et Deo B dederunt gloriam, et laudem Martyri, concedentes volentibus benedictæ Euphemiæ venerandas reliquias. Quas cum accepissent, qui ad eas missi fuerant, tulerunt Constantinopolim, tota civitate, et imperatrice, et sanctissimo patriarcha Tarasio egressis obviam. Cum eis ergo obviam processissent, et complexi essent cum ea, cum qua par est, glorificatione, deposuerunt in ejus templo, et in ea arca, in qua prius Martyr fuerat, et unde execrandus et prophanus imperator eam ablatam immisit in profundum.

cujus ossa a variis obtinentur:

16 Ii autem, qui eas intulerunt Byzantium, et proceres, et qui primas obtinebant apud Artabastinem et filias imperatoris, et alios plurimos diripuere reliquias. Quomodo etiam manum sanctam, quæ librum accepit, a Niceta *e* patritio, cognomine Monomacho, qui in Sicilia insula Martyri templum extruxit, dicunt illic fuisse repositam. Hinc itaque factum est, ut pauca quædam ossa capitis, quæ remanserant, in ea, quæ olim fuerat arca, clauderentur cum aliis reliquiis, quas etiam in hodiernum usque diem scimus servari in arcula *f*. Arbitror autem, in dicta quoque insula Lemno relictas esse quasdam partes corporis. O providentiam C minime investigabilem. O, quæ comprehendi non potest, potentiam altissimi Dei, qui facit omnia. Facit enim omnia, quæ vult. Audite ergo reges, et intelligite. Auribus percipite principes, et intelligite. Discite qui possidetis terram, et obstupescite. Videte Dei magnalia, et laudate ejus, quæ comprehendi non potest. potentiam. Quis unquam sperasset, aut expectasset inveniri posse reliquias benedictæ Euphemiæ, de qua ne sola quidem fuerat tot annis collocutio, donec visum est Domino virtutum, repente et inopinato suæ, quæ comprehendi non potest, potentiæ facere miraculum? Nos autem cum indignis labris Martyri parum gratulati fuerimus, faciemus finem orationis.

apostrophe auctoris ad Sanctam.

17 Gaude omni ex parte benedicta Euphemia, refugium Christianorum. Gaude benedicta Euphemia, sacrum sacerdotum ornamentum. Gaude omni ex parte clara et insignis Euphemia, refugium infirmorum. Gaude benedicta Euphemia, refugium oppressorum. Gaude beatissima Euphemia, regum propugnaculum. Gaude beatissima Euphemia, decretorum tutela synodalium. Gaude benedicta Euphemia, mundo profundens unguenta curationum.

ξω τοῦ πράγματος, καὶ ὕμνους τῷ Θεῷ ἀναπέμψαντες, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην, καὶ πέμψαντες D σκάφος διὰ τάχους ἀπέστειλαν, τόν τε κόμητα κατορθώσαντες ἐν τῇ ἀξίᾳ αὐτοῦ, καὶ χαρίσματα δόντες, καὶ ἐπισήμους τινὰς τῶν κληρικῶν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς πανευφήμου.

XV Καθελθόντων αὐτῶν ἐν τῇ Λήμνῳ, συνήχθη πᾶσα ἡ ἐκεῖσε περίχωρος ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ, μὴ βουλόμενοι ἀπολύειν τοῖς βασιλικοῖς ἀνδράσι τὸ τῆς πανευφήμου λείψανον. Ὅθεν καὶ ταραχῆς οὐ τῆς τυχούσης γεγονυίας, θεωρήσας ὁ τῆς δηλωθείσης Λήμνου ὁσιώτατος ἐπίσκοπος εἰς κακὸν τὴν τοῦ λαοῦ προβαίνουσαν κίνησιν, διανέστη, καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν κράζων καὶ λέγων· Ὑποχωρήσατε, ἄνθρωποι, οὐ γὰρ ἄθεον τῶν γινομένων τι γίνεται· πάντως ὁ Θεὸς οὕτως εὐδόκησεν· ἐκφύγωμεν οὖν τὴν βασιλικὴν ἀγανάκτησιν· θυμὸς γὰρ βασιλέως ὡς θυμὸς λέοντος. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἕτερα πλείονα, μόλις κατέπαυσε τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ πρᾶξαί τι κακὸν εἰς τοὺς ἐλθόντας, καὶ εἰς τὸν μνημονευθέντα κόμητα· ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἦν καὶ ὁ θυμὸς τοῦ λαοῦ, κραζόντων ὅτι δι' αὐτοῦ ἡμῖν ἡ προδοσία τοῦ θησαυροῦ ἡμῶν γέγονε· τότε οὖν κατέπαυσαν, καὶ εἰς εἰρήνην μετῆλθον· ἔδωκάν τε καὶ αὐτοὶ δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ αἶνον τῇ μάρτυρι, παραχωρήσαντες τοῖς βουλομένοις ἆραι τὸ τῆς πανευφήμου σεβάσμιον λείψανον. B Καὶ παραλαβόντες αὐτὸ οἱ ἐπὶ τούτῳ σταλέντες, ἤγαγον ἐν Κωνσταντινουπόλει, πάσης τῆς πόλεως, καὶ τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ ὁσιωτάτου πατριάρχου Ταρασίου εἰς ὑπάντησιν ἐξεληλυθότων· ὑπαντήσαντες οὖν καὶ περιπτυξάμενοι μετὰ τῆς πρεπούσης δοξολογίας, ἀπέθεντο ἐν τῷ ταύτης ναῷ, καὶ ἐν ᾗ ὑπῆρχε τὸ πρότερον λάρνακι, ὅθεν ὁ ἐναγὴς καὶ βέβηλος βασιλεὺς ταύτην ἀφελόμενος, τῷ βυθῷ παρέπεμψεν.

XVI Αὐτοὶ οὖν, οἱ εἰσκεκομικότες αὐτὸ ἐν τῇ τοῦ Βύζαντος πόλει, διαρπαγὴν ἐποιήσαντο τῶν λειψάνων, οἵτε μεγιστάνες, καὶ οἱ τὰ πρῶτα φέροντες, ἀπό τε Ἀρταβαστίνης, καὶ τῶν τοῦ βασιλέως θυγατέρων καὶ ἑτέρων πλείστων, ὡς καὶ τὴν χεῖρα τὴν ἁγίαν, δι' ἧς τὸν τόμον ἐδέξατο, ὑπὸ Νικήτα πατρικίου, τὸ ἐπίκλην Μονομάχου, ἐν τῇ Σικελῶν νήσῳ τῇ μάρτυρι ναὸν δειμαμένου, ἀναθέσθαι ταύτην ἐκεῖσε φασί· μικρὰ οὖν τινα καταλειφθέντα τῆς κάρας ἐναποθέσθαι τῇ πάλαι λάρνακι προσεγένετο μετὰ καὶ ἑτέρων λειψάνων, ἃ καὶ φυλάττεσθαι, ἐν λαρνακίσκῳ μέχρι τοῦ νῦν ἴσμεν, σὺν τοῖς συμμάρτυσιν ἔνδον τηρούμενα· οἶμαι δὲ καὶ ἐν τῇ δηλωθείσῃ νήσῳ τῆς Λήμνου τινὰ μέρη καταλειφθῆναι τοῦ F σωματος. Ὢ τῆς ἀνεξιχνιάστου προμηθείας· ὢ τῆς ἀκαταλήπτου δυναστείας τε καὶ προνοίας τοῦ πάντα ποιοῦντος Θεοῦ τοῦ ὑψίστου· πάντα γὰρ ποιεῖ, ὅσα βούλεται· ἀκούσατε οὖν βασιλεῖς καὶ σύνετε, ἐνωτίσασθε ἄρχοντες καὶ παιδεύθητε· μάθετε οἱ κρατοῦντες γῆς καὶ ἐκπλάγητε, ἴδετε τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, και ὑμνήσατε τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ δυναστείαν· τίς ἤλπιζεν, ἢ ἀπεκαραδόκει εὑρεθῆναί ποτε τὸ τῆς πανευφήμου λείψανον; μὴ δὲ κ'ἂν συντυχίας ψιλῆς ποτε γεγονυίας ἐν τοῖς τοσούτοις χρόνοις, ἕως οὗ ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος εὐδόκησεν ἐξαίφνης καὶ ἀπροσδοκήτως ποιῆσαι τῆς ἀκαταλήπτου αὐτοῦ δυνάμεως τὸ τεράστιον. Ἡμεῖς δὲ τῇ μάρτυρι μικρὰ τοῖς ἀναξίοις χείλεσι χαιρετίσαντες, τέλος τοῦ λόγου ποιήσομεν.

XVII Χαίροις Εὐφημία πανεύφημε, χριστιανῶν καταφύγιον· χαίροις Εὐφημία πανεύφημε, ἱερέων ἱερὸν ἐγκαλλώπισμα· χαίροις Εὐφημία πανένδοξε, ἀσθενῶν καταφύγιον· χαίροις Εὐφημία πανεύφημε, θλιβομένων προσφύγιον· χαίροις Εὐφημία πανόλβιε, βασιλέων περιτείχισμα· χαίροις Εὐφημία πανόλβιε, συνοδικῶν δογμάτων ἀσφάλεια· χαίροις Εὐφημία πανεύφημε, ἰαμάτων μῦρα τῷ κόσμῳ προχέουσα· χαίροις Εὐφημία σεπτὴ, αἱρετικῶν στομάτων

A μάτων χαλινὸς ὀχυρώτατος· χαίροις Εὐφημία παγγέραστε, βαρβάρων ἀντίπαλε· χαίροις πάντων ἡμῶν καταφυγὴ καὶ προπύργιον, καὶ πρὸς Θεὸν μεσίτης, καὶ πρεσβεῖα ἀκοίμητος. Μέμνησο οὖν, ὦ τοῦ Θεοῦ μάρτυς, κἀμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ δυστήνου· καὶ δέχου τοῦ τόγε τὸ εὐτελὲς καὶ ἄσημον τῆς προπετείας ἐπιτύμβιον σύγγραμμα, ἐξαιτουμένη πᾶσι τοῖς πόθῳ ἀεὶ τὴν σὴν ἐπιτελοῦσι σεβάσμιον καὶ θαυματουργὸν μνήμην, ἄναξί τε καὶ ἀρχιποίμεσιν, ἱερεῦσί τε καὶ μονάζουσιν, ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις, τὸ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ τυχεῖν παραστάσεως, καὶ τῆς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσεως, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Gaude veneranda Euphemia, oris hæreticorum frenum validissimum. Gaude digna omni honore Euphemia, barbarorum adversaria. Gaude omnium nostrum refugium et munitio, quæ es apud Deum nostri perpetua intercessio. Memento autem, o Dei Martyr, mei quoque humilis et infelicis, et suscipe hoc vile et nullius notæ scriptum funebre meæ temeritatis, petens pro omnibus, qui cum desiderio tuam venerabilem et miraculorum effectricem semper peragunt memoriam, regibus et pastoribus, sacerdotibus et monachis, principibus et subjectis, ut assequantur, ut sedeant a dextris Dei, et bonis fruantur æternis, gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potentia cum Patre principii experte, et sanctissimo et consubstantiali et vivifico Spiritu, nunc et semper et in secula seculorum. Amen. A. CONSTANT. EP.

A N N O T A T A.

a *Obiit Constantinus Copronymus anno 775, mense Septembri : Leo IV ipsius filius et successor defunctus est anno 780. Tum Irene Leonis vidua, quæ erat Catholica, cum filio Constantino imperare cœpit.*

B b Scholarii *erant custodes palatii, ut explicat Cangius in Glossario Græco-barbaro.* E

c *Deest hic Andreas catalogo episcoporum Chalcedonensium, quem tom. 1 Orientis Christiani contexuit Lequien : nec mihi aliunde quidpiam de eo occurrit.*

d *S. Tarasius, cujus Vita data est ad 25 Februarii, præfuit ecclesiæ Constantinopolitanæ ab anno 784 fere finito usque ad annum 806, quo obiit, ut probatum est in Historia patriarcharum Constantinopolitanorum tom. 1 Augusti pag. 102 et 103.*

e *Nicetas hic patricius Græcorum Fastis adscriptus est die 6 Octobris, ubi in Menologio Basiliano dicitur fuisse consanguineus Irenes augustæ, ab eaque legatus ad concilium Nicænum II, deinde Siciliæ præfectus, ibi præclare rem administrasse. Tandem a Leone Armeno in exsilium missus dicitur, in eoque obiisse. Hæc aliaque de eo ad dictum diem examinari poterunt, si de legitimo cultu satis constiterit.*

f *Ex hisce satis colligitur, ossa Sanctæ ad loca varia deinde translata esse, prout ea in locis plurimis modo honorari diximus in Commentario § 4. In quadam relatione Ms. de reliquiis variorum Sanctorum in Gallia, ad Majores nostros præcedente seculo missa, dicitur corpus* S. Euphemiæ *esse Molinis in Gallia* apud Religiosos S. Francisci de Paula; *sed non additur, cujus sit Euphemiæ. Itaque cum scriptor ille dicat :* Colitur *(in loco jam dicto)* integrum sanctæ Euphemiæ corpus, illuc a Patre du Boisson ejus Ordinis Religioso Roma allatum, et in sacello Domini du Boisson de Beauregard collocatum; *non facile credidero, corpus illud esse* S. Euphemiæ *Chalcedonensis, etsi quis etiam dixerit, non esse ossa omnia illuc translata.*

EXPOSITIO TABULÆ

C F

pictæ de martyrio Sanctæ cujusdam Euphemiæ

Auctore Asterio episcopo Amaseno.

Ex editione Ruinartii.

Auctor visa tabella eleganter picta. Nuper, o viri, Demosthenem egregium illum oratorem præ manibus habebam, eamque Demosthenis orationem, qua ille Æschinem *a* acerbis enthymematibus impetit. Diu autem prolata lectione, pæneque obruta mente, aliqua remissione ac ambulatione, quo fessus animus nonnihil labore levaretur, egebam. Egressus autem domo, postquam in foro aliquantulum cum notis ambulassem, illinc me in Dei templum *b* otio oraturus recepi. Cum vero hoc quoque consecutus, unam quamdam ex porticibus transirem, vidi in ea picturam quamdam, cujus me species omnino cepit. Dixisses Euphranoris *c* artificium esse, aut eorum alicujus, qui olim plurimum dignitatis picturæ conciliarunt, non aliter pingentes, quam si vivas in tabulis formas exhiberent. Adesdum vero, si voles : quippe etiam nunc per tempus enarrare licet : egoque picturam exponam. Neque enim nos musarum alumni *d* pejores pictoribus colores habemus.

in qua martyrium cujusdam Euphemiæ exprimebatur. 2 Sacra quædam femina, intemerata virgo, suam Deo castitatem dicavit. Euphemiam appellant. Cum autem quandoque tyrannus pios homines ac Christianos persequeretur, illa admodum alacris, vitæ aleam sponte adiit. Cives autem, ejusque socii religionis, pro qua ea mortem obiit, ceu fortitudinis ac sanctitatis gloria insignem, admirationi habentes, haud procul templo sepulcrum ædificantes, ac posito loculo, honores ei publicos adhibent, annuum ejus certa-

A. ASTERIO EP.

e

certaminis diem *e*, communem ac totius populi conventu lætam, facientes celebritatem. Sacri quidem sacramentorum Dei interpretes jugi sermone memoriam honorant, populosque convenientes, ut illa patientia certamen consummaverit, omni studio informant : sed et pictor pietati et ipse studens, artis opera historiam totam in sindone, quam licuit, viva expressione designans, ibidem juxta sepulcrum sacram ad spectaculum appendit tabellam. Sic autem habet artis hoc præclarum opus.

picturam explicat

3 Sedet judex throno sublimis, acerbo ac truci vultu contuens Virginem. Ars quippe in inanimi quoque materia irascitur, cum lubet. Porro adsunt magistratus, satellites, ac milites non pauci, ac quidem commentarienses tabulas ferunt ac stylos : quorum alter manum e cera educens, intense adspicit in adstantem judicio Virginem, totam deflectens faciem, tamquam jubeat loqui clarius, ut ne difficile audiens mendosa scribat, ac digna reprehensione. Adstat autem Virgo pulla veste, ac pallio philosophiam professa, ut quidem putavit pictor, ipso quoque vultu lepida, ut autem ipse existimo, egregie ornato virtutibus animo. Ducunt autem ad B præsidem duo milites, alter quidem ante trahens, alter vero a tergo urgens. Porro Virginis habitus pudore ac constantia mixtus enitet. Inclinat quidem, ac cernua oculos demittit, tamquam virorum erubescens obtutus; stat vero imperterrita, nihil in certamine timidum patiens. Quamobrem cum alios hactenus pictores, Colchicæ *f* illius mulieris fabulam contuitus, laudarem; ut gladium filiis adactura, misericordia ac ira divideret faciem; ac alter quidam oculus iram ostenderet, alter matrem parcentem ac facinus horrentem designaret; nunc plane ab ea cogitatione ad hanc picturam admirationem converti : mirumque in modum opificem admiror, ut accuratius mores quam colores miscens, pudorem simul ac fortitudinem, affectiones utique per naturam contrarias, præclare temperarit.

et sic aliqua tormenta Sanctæ illata refert.

4 Ulterius autem procedente imitatione, carnifices quidam in levibus nudi tunicis, operi jam insistebant : ac alter quidem apprehendens caput, ac retro inflecten, alteri os Virginis C præbebat expeditum ad pœnam : alter autem adstans dentes *g* excutiebat. Porro supplicii organa, malleus videntur et terebra. Celerum resolvor deinceps in lacrymas, mihique affectio intercidit sermonem. Sic enim perspicue guttas sanguinis adpinxit penicillus, ut vere dicas a labiis fluere, ac lamentans discedas. Iterum carcer; iterum casta Virgo in pullis vestibus sedens sola, manus ambas extendit in cælum, D Deumque in malis adjutorem invocat. Porro oranti illi apparet super caput ejus signum illud, quod Christiani adorare ac appingere solemne habent : putoque appetentis passionis symbolum. Mox ergo ac post modicum ignem validum loco alio accendit pictor, hinc inde rutilanti rubrica condensans flammam. Statuit vero Virginem mediam, expansis quidem manibus in cælum, nullam tamen vultu præferentem tristitiam, sed magis gaudentem, uti ad incorpoream ac beatam commigrantem *h* vitam. Hactenus cum pictor manum tenuit; tum ego sermonem ac linguam. Ceterum tempus tibi est, ut et ipsam, si velis, picturam absolvas; quo plene perspicias, num longe impares enarrandæ fuerimus.

ANNOTATA.

a *Demosthenes et Æschines oratores fuerunt æmuli.*

b *Ecclesia* S. Euphemiæ *Chalcedonensis non erat foro tam propinqua, ut de ea loqui videatur auctor.* E

c *Pictor est famosus, qui floruit ante Christi tempora.*

d *Hæ voces insinuant, juvenem fuisse Asterium, quando hæc scripsit.*

e *Noverat itaque Asterius, quo die coronata esset Sancta. At nec diem martyrii, nec nomen imperatoris aut judicis, sub quibus passa est* Euphemia, *exprimere curavit, quia tabellam pictam solum explicabat.*

f *Medeam designat apud poetas famosam, quæ filios suos occidisse dicitur, ut Iasoni marito dolorem crearet.*

g *Pœnam hanc* S. Euphemiæ *Chalcedonensi illatam, nullus antiquus umquam asseruit : neque istud in ullis Actis legitur. Itaque verisimile non est, tabellam, quam exponit Asterius, visam fuisse Chalcedone : neque enim omnes scriptores tam singulare supplicium ignorassent, si* S. Euphemiæ *Chalcedonensi revera fuisset illatum, et in tabella prope sepulcrum posita expressum. Quare ex hoc loco Tillemontius aliique discere debuissent,* F *de nostra* Euphemia *non agere Asterium. Vide Commentarium § 5.*

h *Hoc ipsum non congruit* S. Euphemiæ *Chalcedonensi, quæ flammis quidem fuit tradita; at in iis minime exstincta.*

A

Auctore J. S.

APPENDIX

DE S. EUPHEMIA V. M. CULTA

AURIÆ IN GALLÆCIA

Cultus Euphemiæ, quæ forsan est eadem cum Chalcedonensi.

De S. Euphemiæ Auriæ cultæ corporis inventione

Joannes de Marieta in *Opere Hispanico de Sanctis Hispaniæ lib. 4 cap. 13 agit de S.* Euphemia *virgine et martyre, quam hoc die* XVI *Septembris testatur coli Auriæ* * *in Gallæcia, quamque distinctam credit ab* Euphemia *Chalcedonensi. De eadem scribit Ambrosius* B *Morales in Chronico Hispaniæ lib. 10 cap. 27, Franciscus de Padilla, aliique plures, qui ejusdem sunt sententiæ, cui etiam assentitur Nicolaus Antonius in Opere posthumo Ms., Majoribus nostris olim in Hispania communicato. Scribunt illi, reliquias esse inventas per revelationem puellæ pastoritiæ factam, quod illa videret manum e terra erumpentem, et in ejus digito anulum, quem detraxit; aut potius patri puellæ, cui illa dedisse dicitur anulum. Nam, cum pater ad locum a filia sua designatum accessisset, dicitur audivisse voces Hispanicas hisce Latinis conformes :* Hic jacet corpus S. Euphemiæ : transfer illud quantocius cum veneratione ad ecclesiam S. Marinæ. *Hoc autem ipse exsecutioni mandasse asseritur. Locus porro, ubi corpus inventum fertur, erat prope confinia Lusitaniæ decem fere milliaribus a civitate Auriensi, ibique vicina erat ecclesia S. Marinæ, de qua apud nos actum est breviter ad* XVIII *Julii. Ex loco autem reperti corporis locum martyrii colligunt auctores mox allegati, ajuntque Petrum Seguinum, illius temporis episcopum Auriensem, inventionis historiam scriptis man-* C *dasse.*

* Orenge

et translatione asserta

2 *Addunt laudati scriptores, corpus anno 1153 a jam dicto Petro Seguino translatum esse ad ecclesiam cathedralem Auriensem, et illius translationis historiam fuisse conscriptam ab Alphonso episcopo Seguini successore. Vellem sane laudata Petri Seguini et Alphonsi ejus successoris Opuscula vidissem, ut securius de re tota agerem. Etenim cogor dubitare, an ejusmodi Opuscula a laudatis episcopis umquam fuerint exarata, et consequenter an sancta* Euphemia *Auriensis omnino sit distincta a Chalcedonensi. De Petro Seguino agit in Bibliotheca Hispanica Nicolaus Antonius lib. 7 cap 5, dictumque Opusculum de inventione* S. Euphemiæ *eidem attribuit. At innuit, numquam illud se vidisse, nisi ex editione Joannis Tamaji Salazarii, quem frequentissime arguit ut fictitiorum Opusculorum editorem. Certe, si illa, quæ edidit Joannes Tamayus ad* VII *Augusti, sint Petri Seguini, jam non modo historia Inventionis innotescet, sed simul etiam historia martyrii : nam utramque Hispanice edidit sub nomine Petri Seguini, utramque etiam Latine tamquam ex antiquo Breviario Auriensi. Attamen ipsi scriptores laudati agnoscunt, nihil innotuisse de tempore aut modo martyrii. Quapropter non video, tuto me credere posse, Seguinum esse scriptorem illorum, quæ de inventione dicuntur, ac translationem ab Alphonso episcopo fuisse conscriptam.* E

dubitandum videtur : nam corpus illius serius translatum scribitur.

3 *Præterea dubium mihi videtur, an reliquiæ* S. Euphemiæ *revera anno 1153 ad cathedralem Auriensem fuerint translatæ, ut affirmant Morales aliique scriptores allegati. Quippe cum illa translatione parum concordant asserta Alvari Gomecii in Vita Cardinalis Francisci Ximenii lib. 3 pag. 987 editionis Francofurtensis. Narrat ibi, Ximenium proficisci voluisse ad Philippum I regem Compostellæ degentem; sed intellexisse in via, eum jam inde discessisse. Hac de causa, ut subjungit,* cogitur Ximenius Orense *(id est Auriam)* divertere; ut primo quoque tempore Philippum conveniret.... Iter per montes illos facienti vicus quidam occurrit, in cujus pervetusto et male sarto templo divæ Euphemiæ corpus asservabatur : cujus præsens patrocinium innumeris per eam regionem editis miraculis, cum alii finitimi populi, tum præsertim accolæ Giguri, in quorum tractu Orense oppidum et vicus ille est, frequenter senserunt. Ad eam visendam continuo antistes venit : quam quoniam ob vici inopiam parum pro dignitate contineri comperit, ære suo ædiculam Divæ exædificari jussit, ubi ornatiori apparatu coleretur. Quæ postea (ut audio) Orense F translata est. Sedecim millia passuum vicus ille ab Orense aberat. *Secundum hanc relationem reliquiæ, quæ corpus vocantur, seculo* XVI *translatæ sunt ad cathedram Auriensem.*

Forte et Euphemia illa est ipsa Chalcedonensis.

4 *Deinde eo modo de* S. Euphemia *loquitur scriptor ille fere contemporaneus et plane egregius, ut non aliam designare videatur, quam celeberrimam nostram Chalcedonensem. Si enim loqueretur de aliqua* Euphemia *minus nota, illud verisimiliter indicasset. Accedunt et alia, quæ augent suspicionem, distinctam a Chalcedonensi non esse* Euphemiam, *quæ colitur Auriæ. Primo præcipua festivitas habetur eodem die* XVI *Septembris, quo Chalcedonensis colitur. Secundo habemus Officia propria diœcesis Compostellanæ, quæ metropolis est cathedræ Auriensis, impressa anno 1596, in quibus ad* XVI *Septembris* S. Euphemia *colenda præscribitur officio ritus duplicis, idque* exanti qua consuetudine. *Hanc autem esse Chalcedonensem* Euphemiam, *colligitur ex commemoratione addita. Nam, cum in Breviario Romano fiat commemoratio SS.* Euphemiæ, Luciæ *et* Geminiani; *in Compostellano autem* Luciæ *et* Geminiani *tantum; liquet, Officium fieri*

AUCTORE J. S.

ri de Euphemia eadem, de qua in Romano fit commemoratio. Jam vero quis credat, in ecclesia metropolitana Gallæciæ omissam fuisse Sanctam ejusdem provinciæ miraculis insignem; celebratam vero fuisse Sanctam Chalcedonensem sine justa ratione? Non alia porro invenietur ratio, quam quod Compostellani Euphemiam in sua provincia miraculis coruscantem non aliam quam Chalcedonensem crederent.

dudum culta in Gallæcia, notaque in Breviario Toletano,

5 Tertio in Breviario Toletano non alia celebratur Euphemia quam Chalcedonensis. Nam ibi et socios habuisse dicitur septem numero septies, sive quadraginta et novem, dicitur in flammis mansisse illæsa, dicitur ad arenam deducta, ubi defuncta est, et Populis Chalcedonensibus adjungitur. Hæc autem omnia Chalcedonensi congruunt, nec additur quidpiam, quod eidem non conveniat. Tamayus vero, qui alteram civitatem Chalcedonensem quæsivit in Hispania, risu magis dignus est quam refutatione. Æque fictitium est, quod Euphemiam S. Attilii Severi Gallæciæ reguli et Calsiæ ejus uxoris filiam cum octo sororibus facit. Meras has esse nugas agnoscit Nicolaus
B Antonius in Opere posthumo Ms., et facile agnovissent Morales aliique, quorum opinionem examino, si vidissent Tamayi Martyrologium. At ego etiam dubitare cogor, an multo sint meliora, quæ illi de inventione et translatione corporis S. Euphemiæ tradiderunt, quæque forsan ex mera traditione populari primum litteris sunt consignata.

nam quæ asseruntur pro distinctione,

6 Attamen Morales lib. 10 cap. 27 testatur, vidisse se authenticam scripturam confirmationis cujusdam privilegii, quod anno 1165 Ferdinandus rex Legionensis ecclesiæ confirmavit. Hac scriptura civitatem Auriensem ecclesiæ ab Alphonso patre datam, eidem confirmasse dicitur, ut augeretur et ex parva major fieret civitas, ubi sepultum est corpus gloriosissimæ virginis Euphemiæ. Affert istud instrumentum Morales, ut probet, corpus S. Euphemiæ anno 1165 jam fuisse Auriam translatum. Quod ex allegatis verbis bene colligitur, modo verba instrumenti recte sint exposita. At nequeo ista verba facile componere cum verbis Gomecii num. 3 datis. Nam secundum illa jam anno 1165 corpus S. Euphemiæ erat Auriæ; secundum Gomecium eo tantum fuit translatum seculo XVI. Viderint eruditi Hispani, qui loco viciniores sunt, utrius asserta sint veriora. Verum, etsi pro certis haberemus verba ex privilegio mox allegata, ex iis inferre non possemus, aliam a Chalcedonensi fuisse Euphemiam, cujus corpus Auriæ esse asseritur. Itaque ea de re dubitare semper cogar, nisi solidiora proferantur instrumenta, quam hactenus fuerunt allata, ad S. Euphemiam a Chalcedonensi diversam Gallæciæ asserendam.

7 Illud sane non satis certo colligitur ex corpore ibidem, ut fertur, servato: neque enim novimus, quot aut qualia sint ossa, quæ corpus nominantur: neque improbabile est, aliqua Sanctæ Chalcedonensis ossa olim in Hispaniam fuisse transportata. Tamayus festivitatem præcipuam S. Euphemiæ annuntiat ad XXVI Julii Obobrigæ in E Gallæcia, et eodem die Ferrarius in Catalogo Generali Auriæ in Hispania. Hæc apud nos in Prætermissis ad XXVI Julii notavit Sollerius noster, observavitque, Euphemiam illam verisimiliter a Chalcedonensi non esse aliam. Tamayus ejusdem translationem commemoravit ad VII Augusti: quo die translationis festum Auriæ celebrari testantur Morales aliique scriptores Hispani. Itaque cultus certissimus est Auriæ: neque negavero ibidem servari anulum, magnoque haberi in pretio, qui in digito Sanctæ fuerit repertus, ut asserit Morales: nam reliquiæ Sanctorum frequenter ejusmodi ornamentis decorantur. Quin et lubens de S. Euphemia Auriensi, ut certo distincta, prolixius scribam, si certa distinctionis argumenta mihi suggesserint eruditi Hispani.

DE SS. LUCIA & GEMINIANO MARTYRIBUS

C F

ROMÆ

U. S.

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

§ I. Cultus Sanctorum antiquissimus : Acta fabulosa : horum ex Adone compendium.

Sub Diocletiano Cultus Sanctorum nostrorum

Insignium martyrum Luciæ et Geminiani constantissima celeberrimaque in monumentis ecclesiasticis memoria certam illorum atque indubitatam in tota Ecclesia Catholica consecratam venerationem dilucide ostendit, adeo ut inutile esse videatur, pro stabiliendo ipsorum antiquissimo cultu argumenta alia in medium proferre. Tametsi enim vetustioribus Fastis Hieronymianis a Florentinio vulgatis inserti non sint, aliis fere omnibus Martyrologiis et Kalendariis SS. Luciæ et Geminiani nomina inscripta sunt. Hieronymiana contracta Rhinoriense, Richenoviense et Labbeanum Romæ Luciam et Geminianum recolunt, Gellonense et Augustanum, Fuldense, Ottobonianum, Wandelberti, Bedæ, ac Rabani Martyrologia, et Kalendarium Vaticanum 3806 di-

A *diserte utrumque annuntiant, sed palæstram fuso eorum sanguine nobilitatam non assignant. Romanum parvum Rosweydi cura editum, et ab ipso Romanum vetus appellatum, etiam locum, quo passi sunt, hoc modo adnotavit;* Romæ, Luciæ et Geminiani martyrum : *et in Kalendario Romano, Frontonis opera illustrato, ad præsentem diem legitur :* Natalis SS. Luciæ et Eufemiæ; *laudatus autem Fronto hæc ibidem observat :* Non sic in Sacramentario Pamelii et Menardi : sed primum S. Euphemiæ. Deinde eodem die SS. Luciæ et Geminiani. Tres ecclesias Romæ nomine Euphemiæ dicatas ait Baronius, licet Alexandriæ *(imo Chalcedone)* passa sit. At Lucia Romæ passa est.

ex Martyrologiis,

2 *Quod ad Kalendarium suum observavit Fronto, in præcitata Martyrologia non pauca irrepsit, cum eodem modo annuntient,* Luciæ, Euphemiæ *et* Geminiani : *et Rhinoviense scribit* Eugeniæ; *Vaticanum vero sensum videtur habere continuatum et* Luciam *Chalcedoni quoque adscribere : sed istud verbulo indicasse sufficit. Sancti Martyres nostri reperiuntur etiam in Adonis et Usuardi Martyrologiis, quod ultimum brevi hoc elogio eos exornat :* Romæ sanctorum martyrum B Luciæ nobilis matronæ et Geminiani, quos Diocletianus pœnis gravissime afflictos, diuque tortos, tandem post laudabilem martyrii victoriam gladio animadverti præcepit. *Observat Sollerius in Usuardo suo in hac annuntiatione nihil contineri, quod magnopere in dubium vocari possit, si modo Diocletiani persecutio in ipsius persecutoris locum substituatur. Ab Usuardino textu vix differt Romanum Baronii Martyrologium, cujus propterea, uti et aliorum verba censui hic non esse exprimenda. Sanctorum* Luciæ *et* Geminiani *memoria etiam celebratur in Sacramentario Gregorii ad præsentem diem. Attento igitur hoc martyrologorum numero, non possum non cum Florentinio in Annotatis ad* XVI *Septembris mirari, quomodo neque in Florentinii codice, neque in Corbeiensi et Antverpiensi* SS. Luciæ *et* Geminiani *memoria agatur,* cum tamen alii Romani martyres in plures ordines divisi indicentur ab illis præteriti.

Menæis, et Menologiis Græcorum.

3 *Sanctos quoque nostros sequenti die signant Menæa Græcorum, additis quatuor versiculis, quos Latine non reddo, eo quod peculiare nihil,* C *quod ampliorem illorum notitiam possit ingerere, complectantur. Menologium Græcorum Eminentissimi Sirleti fusius de illis agit hoc modo :* Eodem die (XVII *Septembris*) natalis sanctæ martyris Luciæ viduæ et sancti Gemiani filii et martyris. Hæc sub Maximiano et Diocletiano imperatoribus in urbe Roma opibus et genere illustris, annos nata septuaginta quinque, triginta sex vidua transegit : accusata apud Diocletianum, quod Christianam fidem coleret, graviter verberata est, postea in æreum lebetem pice ferventi plenum *(ponuntur tum puncta aliquot, quia deest verbum unum alterumve, forte* missa et inde) exiit incolumis, cumque Urbem circumduceretur, occurrit illi Gemianus, qui eam sequens, paulo post baptizatus ejus filius appellatus est. Postremo Lucia post multos cruciatus martyrio coronata est, Gemianus vero postea capite obtruncatus, in cælum est assumptus. *Idem Græcorum Menologium Græce olim jussu Basilii imperatoris, nunc Græce et Latine editum studio et opera Eminentissimi Annibalis Albani, quod* Geminianum *scribit, addit insuper aliqua, quæ infra, ubi de Actis et palæstra martyrii agemus, commodius discutientur.*

AUCTORE U. S. aliisque ostenditur.

4 *Hæc omnia plane sufficiunt, ut antiquum admodum esse ac legitimum horum Sanctorum cultum negare nemo possit. Confirmatur ex eo, quod in Annotatis ad Martyrologium Adonis scribit Dominicus Georgius :* In ordine Romano XII Cencii Camerarii num. XL pag. CXCII fit mentio ecclesiæ S. Geminiani in Urbe : *nec minus stabilitur ex Baronio, in Annotatis ad Martyrologium suum dicente :* Est præterea juxta Tiberim vetus memoria eorumdem Martyrum, ubi et eorum sacra corpora condita esse dicuntur; licet Lucenses eadem ad se translata testentur : sed accidisse putandum, sicut frequenter in ceteris, ut pars ipsorum et non integra fuerint translata corpora. *Observat Tillemontius in persecutione Diocletiani, art. 15, Florentinium, licet Lucensem, translationis istius non meminisse. Laudatus Baronius hæc ibidem addit :* Confundunt aliqui hanc Luciam cum illa Syracusana, sicque et ecclesia ab Honorio Papa erecta in Esquilino, dicta Diaconia S. Luciæ ad septem folia, apud basilicam S. Sylvestri posita illi tribuitur. *Verum alteram ab altera distinguendam esse, probat cultus, utrique ab Ecclesia exhibiti, disparitas. Sed hæc aptius examinabuntur ad diem* XIII *Decembris, ubi etiam expendendum erit, cujus* Luciæ *nomen sacrosanctæ Missæ Canoni insertum sit. Vide interim, si lubet, Sollerii observationem in Martyrologium Usuardi ad diem* XIII *Decembris.* E

Gesta eorum

5 *Quam certus et minime dubitabilis est* SS. Luciæ *et* Geminiani *cultus, tam incerta et omnino dubia ipsorum gesta sunt, ita ut vix quidquam tuto et sine erroris periculo possim asserere. Baronius memorato supra loco,* Recitat, *inquit,* horum acta Mombritius tom. 2. Habemus ea in veteri codice manuscripto, quorum est exordium : Consulibus Diocletiano octies et Maximiano septies etc. Habent tamen aliqua, quæ corrigantur. *Et hæc quidem Eminentissimi viri sat mitis censura. Octavius Cajetanus in suis ad Vitas Sanctorum Siculorum Animadversionibus, animadversione prima in Certamen sanctorum martyrum* Luciæ *et* Geminiani, *postquam præmiserat, ex quibus codicibus manuscriptis tum Siculis tum Romanis certaminis hujus historiam concinnasset, enumeratis insuper auctoribus aliquot, qui consentientia manuscriptis Acta typis vulgarunt, ita fatur.* F

non nisi ex Actis fabulosis

6 Ceterum præmoneo, conficiendis his Actis nonnulla recidisse me ex Mss. libris, quæ nemo probarit, præque me doctissimus Baronius advertit, habere ea Acta, quæ corrigantur; quamvis, quæ castiganda essent, ille non explicaverit. Nos perpauca commemoramus. Nominantur in iis Actis Gebal assessor imperatoris Diocletiani, et Pyropogon Romæ vicarius, quæ nomina barbara ac suspecta falsi. Traditur, Lucia in carcerem detrusa, ex ejus fundamentis fluvio exundante, mediam urbem interiisse : domum vero Diocletiani a fundamentis evulsam. Qui Luciam fuste cædebat, lapideum effectum, extra unam manum, quæ carnea remansit : Diocletianum autem, qui cædi jusserat, exaruisse; sed Luciæ precibus sanatum : Geminiano domi fuisse ultra tria millia et ducenta simulacra : Romæ hiatu terræ templum Jovis absorptum; Diocletianum post excruciatos Luciam et Geminianum Roma digressum, ad pontem Galatium in flumine Thein cum mille trecentis quadraginta sex viris submersum. Quæ omnia nugæ. Alia prætereo, ne videar otiosus. Hæc vero recensui, ut Acta in nonnullis corrupta cognoscerentur, ac nemo mire-

AUCTORE U. S.

miretur, quædam resecta a me, alia jure emendata.

tum manuscriptis,

7 *Ita ille, et recte : an autem de cetero Acta etiam quoad ea, quæ minime suspecta falsi habet laudatus Cajetanus, imo et tueri conatur, admitti possint, infra videbitur. Acta Mombritianis simillima habemus in gemino codice membranaceo descripta, quorum prior signatus littera P. Ms. 19, alter Q. Ms. 6. Habemus etiam duplicia Acta manuscripta, quorum alterum ex antiquo P. Sirmondi manuscripto extractum, collatumque cum manuscripto S. Audomari ad nos missum est anno 1630; alterum ex manuscripto Fuldensi, quod cum manuscripto S. Maximini Treviris collatum fuit. Acta hæc manuscripta a Mombritio in verbis non raro dissentiunt, sed eadem, facta continent, prodigia eadem, eademquen ut Cajetanus appellat, nugas. Lectorem tamen hic monitum volo, a Mombritio historiam submersionis Diocletiani ne verbo quidem attingi; an autem ipsemet eam resciderit, utpote quam fabulosam ac mere commentitiam esse facile potuerit deprehendere, an Acta ipsa, quæ descri-* B *psit, fabella ista caruerint, non facile divinem.*

tum impressis

8 SS. Luciæ et Geminiani *Acta prælo donarunt insuper varii, quorum hic aliquos recensere arbitror non futurum inutile. Edidit ea Bellovacensis lib. 12, cap. 39 et sequentibus. In nonnullis contractior est ejus historia, quam sint manuscripta supra memorata : interdum omittit aliqua, quæ enumerare supervacaneum est : submersionis Diocletiani fabellam sic apud ipsum mitigatam reperio :* Cumque Diocletianus eis *(Sanctis nostris)* dimissis, a Roma discessisset, et in quodam fluvio navigaret, cum mille trecentis quadraginta sex in flumen cecidit, qui tamen solus evasit. *Initio habet,* Ex gestis : *in margine autem adscribit :* Vitam hujus *(sanctæ martyris* Luciæ) describit Ado, quam habet Surius XVI Septembris, sed latius Petrus lib. VIII, cap. LXXXV. *Petrum de Natalibus designat, qui SS.* Luciæ et Geminiani *Acta manuscriptis nostris conformia summatim exhibet, sed memoratam de Diocletiano fabulam paulo aliter expositam ibidem lego his verbis :* Dum pervenisset *(Diocletianus)* ad pontem Gallatium, judicio Dei pons ceci- C dit, et, multis in fluvio necatis, ipse vix cum paucis evasit. *Sanctus quoque Antoninus 1 part., tit. 8, cap. 1, § 37 brevem de Sanctis hisce historiam ex Bellovacensi adornatam refert, in qua dicitur Diocletianus Roma profectus Pyrropogonem suum reliquisse vicarium. Variant et Acta in numero simulacrorum, quæ in ædibus* Geminiani *habebantur, sed discrimen illud enucleare operæ pretium non est.*

discimus. Adonis

9 *Ex iis, quæ num. 6 ex Cajetano adduxi, facile prudens lector statuet, qualis sit Actorum illorum auctoritas : mihi certe videntur tot fabellis referta, ut pro certo habeam, de reliquis etiam omnibus, utpote ex fonte tam putido haustis, merito dubitandum esse. Quare Acta hæc fabulosa hic non excudam : non abs re tamen fuerit satis longum, quod ex iis concinnarit Ado, comdendium annectere, ut aliquod Actorum specimen habeatur : sic autem scribit ad diem* XVI *Septembris :* Romæ, natalis sanctorum Luciæ et Geminiani, imperatore Diocletiano, judicibus Apofrasio et Megasio. Manserat beata Lucia in viduitate annos triginta sex, totius autem vitæ ejus fuerunt anni septuaginta quinque. Quæ accusata a filio Euprepio, quod Christiana esset, D jussit eam Diocletianus sibi adduci, et dixit ei : Audio, quia reum illum Crucifixum confiteris, et deos nostros derides. Nunc ergo si parata es vivere, parati sunt dii omnipotentes, ut eis offeras thura, ut possint tibi esse propitii et vivas. Sancta Lucia respondit : Nec sibi sunt propitii, nec cultoribus suis. Nam mihi propitiabitur Dominus meus Jesus Christus, pro cujus amore parata sum ignem, vincula, et quas volueris pœnas sufferre.

10 Audiens Diocletianus constantiam fidei ejus, jussit eam trahi ad carcerem, ubi consolationem divinam promeruit. Reducta autem iterum ante Diocletianum sedentem pro tribunali, extensa est gloriosa Femina, et fustibus diutissime verberata. Et ecce terræ motus subito factus est, et templum Jovis ita subrutum, ut nec lapis super lapidem ædificii remanserit. Diocletianus autem ollam æream adduci fecit, eamque pice et plumbo jussit impleri, et in circuitu ligna aggregari et succendi, sanctamque Luciam infra *(Acta scribunt* in) ollam demergi, ubi Sancta Dei psallens triduo vixit. Mittens vero Diocletianus, qui renunciaret ei, si tota jam E in cineres esset resoluta, is, qui missus fuerat, intimavit rediens imperatori, quod absque ulla læsione sana viveret. Tunc impius tanto miraculo nullo modo ad credendum Christo incitatus, jussit, ut onerata ferro et plumbo per civitatis plateas duceretur. Pervenit autem ante domum hominis præpotentis, nomine Geminiani, in cujus domum dæmonum innumera simulacra erant.

11 Dumque sancta Lucia domum ipsam pertransisset, subito columba alba velut nix descendit de cælo, et super caput Geminiani tertio figurans crucem resedit. Geminianus respiciens vidit sibi patere cælum, et statim arripiens cursum pervenit ad locum, ubi jam Sancta Dei torquebatur. Et prosternens se pedibus ejus, cœpit narrare, quod viderat, et Baptismi lavacrum expetere. Erat vero quidam sacerdos Protasius nomine, cui nocte apparens angelus Domini monuit, ut iret ad carcerem, et Geminianum, qui fontem salutis requirebat, baptizaret. Qui cum evigilasset, festinatus abiit, et beatum Virum aqua salutari lavit. Post diem tertium exhibita est F sancta Lucia Diocletiano, et cum ipsa Geminianus, de quo jam imperator audierat. Quos ille pœnis gravissime afflictos diuque tortos, tradidit cuidam perversissimo judici, ut quod deerat pœnarum, ipse suppleret. Qui primo jussit cervices eorum fustibus contundi, et mox terræ motu facto, camera domus judiciariæ cecidit, et judicem impium oppressit. Deinde sancti Martyres exhibiti sunt Apofrasio, sub quo et septuaginta quinque martyrium implevere, qui, visis miraculis, quæ circa Sanctos suos Dominus operabatur, crediderant. Hic judex impiissimus, post sanctorum horum martyrum necem, a diabolo equum ejus incitante, de ponte lapideo præcipitatus in flumen est. Corpus ejus postea nullo loco repertum. Deinde beata Lucia et sanctus Geminianus a Megasio viro consulari arctati, post laudabilem victoriam, martyrii glaciati, dio animadversi sunt sub die sexto decimo Kalendas Octobris. Quorum corpora rapuit quædam mulier Christiana nomine Maxima, et, ut decuit, Martyres sepelivit.

12 *De hisce omnibus, quæ ex Adone jam de-*

A *descripsi, in persecutione Diocletiani art. 15 breviter pronuntiat Tillemontius :* Quod Ado de iis *(Martyribus nostris)* dicit, prorsus nihil valet : *censuræ tamen suæ causam nullam adducit. Quæ potuerint illi displicere, suspicor esse insolita illa et stupenda prodigia, commemoratum terræ motum, ex quo Jovis templum omnino subversum sit, quod Cajetanus ipse ad aniles fabulas ablegat, hisque similia, quibus immorari non lubet, præsertim cum ex dictis et dicendis facile colligi possint. Observo tamen, Adonianam synopsim in non paucis dissentire ab Actis tum manuscriptis, tum typo editis : hæc enim plane omnia* Luciam *ac* Geminianum *angelorum ope in Siciliam Roma delatos scribunt, Ado vero de transvectione ea ne verbum quidem : Acta hæc referunt* Luciam *post cruciatus multos placide emisisse spiritum; Geminianum autem gladio fuisse obtruncatum; Ado diserte utrumque ferro necatum scribit etc. Cum autem existimandum non sit, Acta ab Adone aut mala fide, aut vitiose descripta fuisse, consequens est, ut suspicari liceat,* SS. Luciæ *et* Geminiani *Acta Adonis tempore non adeo, ac nunc* B *sunt, fuisse interpolata.*

ab Actis jam recensitis.

§ II. Tempus et palæstra martyrii.

Tempus martyrii incertum.

E*minentissimus Baronius aliique* SS. Luciam *et* Geminianum *inter eos recensent, quorum certus, quo coronati martyrio sunt, annus minime habetur expressus. Et certe agonis illorum tempus determinare difficile est, cum tot fabellis Actorum auctoritas plane convulsa sit : lubet tamen hic expendere, an solido fundamento statui possit gloriosum Sanctorum nostrorum certamen ante annum Christi 303. Convenit nunc omnino inter eruditos, immanissimam Diocletiani persecutionem non ante annum imperii ejus 19 cœptam esse, agente consulatum octavum Diocletiano, Maximiano autem Herculio septimum, et per consequens crudelissime carnificinæ initia certo referenda sunt ad annum Christi 303, in quem incidit memoratus senis utriusque consulatus. Cum ergo* C SS. Lucia *et* Geminianus *in sacris Fastis signentur sub Diocletiano, aut saltem sæviente ejus persecutione cæsi, hæc autem in Christianos non exarserit ante annum 303, verisimilius est, ante illum has pro Christo victimas non occubuisse.*

Opinio Cajetani,

14 *Octavius Cajetanus supra laudatus animadversione 2 in Certamen* SS. Luciæ *et* Geminiani, *juxta codicum quorumdam scriptionem putat illorum martyrium contigisse anno 13 imperii Diocletiani, censetque consulatum Diocletiani octavum et septimum Herculii, utpote minime conjungendum cum 13 imperii anno, perperam a scriptoribus additos fuisse Martyrum illorum Actis, aitque mirum non esse, falsos in his Actis signari consules, cum nonnulla alia in iisdem sint depravata. Ut annum hunc Sanctorum martyrio tribuat, induci etiam se asserit ex eo, quod* Lucia *vidua et* Geminianus *exstincti sint sub Megasio Siciliæ consulari; anno autem 20 imperii Diocletiani non Megasius, sed Paschasius, qui Luciam Syracusanam affecit martyrio, Siciliæ consularis erat :* Verosimilius igitur est, *inquit,* SS. Luciam et Geminianum anno 13 imperii Diocletiani et Maximiani, certamen Romæ cœpisse, quod dein duos aut tres circiter post annos in Sicilia explevere : *verum de his infra latius.*

AUCTORE U. S.

Sanctos nostros anno Diocletiani 13

15 *Objectionem autem, quæ contra hanc suam sententiam fieri posset, ita prævenire ibidem studet laudatus scriptor :* Nec te moveat, quod Acta meminere edicti a Diocletiano editi anno imperii XIX, mox enim dicam, quodnam edictum istud fuerit : *et animadversione 5 sic loquitur :* Ne accipias immanissimum illud edictum, quod Diocletianus et Maximianus, . . . promulgarunt extremo imperio : sed edictum primum intelligas, quod a Diocletiano anno tertio imperii Romæ editum est adversus Christianos, qui Romæ agerent : nam hoc ipsum edictum Acta significant, cum tradant, ad sævitiam persecutionis ostendendam, nullam urbem, nullum vicum fuisse, in quibus simulacra non statuerentur, quo videntur allusisse ad Diocletiani jussa initiis imperii data, ut nemini vendere nec emere liceret, nec quidpiam commercii exercere, nisi prius simulacro thus incendisset, ut constat ex Areta episcopo et Beda. *Sic difficultatem omnem amoliri conatus est, decreto illo sub initia imperii* E *Diocletiani fixo, quod etiam faciunt Acta S. Sebastiani, quæ habes in Opere nostro ad diem* XX *Januarii.*

passos existimantis

16 *At longe mihi videtur verisimilius, edictum illud, quo ubique palam expositis dæmonum simulacris incensum adolere omnes jubebantur, referri debere ad annum, quo persecutionem cœptam diximus : ante hanc enim alia, ex ipsius Diocletiani edictis profecta, admittenda non est. Ut ita censeam, facit auctoritas Eusebii, qui lib. 8 Histor. ecclesiast., cap. 4 felicem Ecclesiæ statum primis octodecim regnantis Diocletiani annis describens, dæmonem tum alto quasi oppressum sopore, et fideles Christi summa in veneratione omnibus fuisse testatur. Civiles quoque tumultus et bella pene continua ab exteris nationibus Diocletiano et Maximiano illata ipsorum curas omnes et studia tum exegerunt adeo, ut minime videantur cogitasse de Christianæ religionis tam acerba vexatione, quam demum turbis bellicis soluti, et victoriarum suarum multitudine inflati, dirum in modum concitarunt. Huic sententiæ meæ adstipulatur quoque Lactantii pulcherrima oppositio, inter imperium Diocletiani pacem cum Christianis servantis, et ejusdem eos persequentis : sic* F *autem habet lib. de Mort. persecut., cap. 9 :* Diocles. . . tamdiu. . . summa felicitate regnavit, quamdiu manus suas Christianorum sanguine non inquinaret : *et cap. 17 :* Hoc igitur scelere *(persecutionis)* perpetrato, Diocletianus, cum jam felicitas ab eo recessisset *etc.*

impugnatur.

17 *Juverit huc etiam transferre verba Eusebii lib. 8 Histor. ecclesiast., cap. 13.* Igitur antequam bellum nobis indictum est ; quamdiu imperatores placido ac benevolo erga nos animo fuerunt, quanta copia omnium bonorum, quantaque felicitate abundaverit imperium Romanum, quis explicare sufficiet ? *Et paucis interjectis :* Ita cum eorum principatus absque ullo augeretur obstaculo, novisque indies incrementis floreret ; repente mutato consilio, pacem, quam nobiscum servabant, solventes, bellum nobis inexpiabile intulerunt. Necdum alter annus hujus bellici motus effluxerat, cum ecce novus et inopinatus casus rem Romanam pæne subvertit. *Irrefragabilis ista utriusque scriptoris hujus auctoritas, et instituta comparatio inter felicitatem imperatorum Christianis faventium, et infelicitatem eorumdem Chri-*

AUCTORE U. S.

Christianos persequentium, non videtur sane conciliari satis posse cum tam atroce Diocletiani edicto, quod anno tertio imperii latum ad decimum tertium et ultra viguisse contendit Cajetanus.

solutisque argumentis,

18 *Sed et Cajetani assertum minus fit probabile ex eo, quod Acta, in hoc puncto minime ab ipso correcta,* SS. Luciæ et Geminiani *certamini Diocletianum Romæ præsentem statuant; ubi tamen nullo satis solido fundamento niti videtur Diocletiani anno 13 imperii in Urbe præsentia; imo efficaciter ostendi potest, eum Roma tunc abfuisse. Multa sane sunt, quæ persuadent, dicto anno in Oriente versatum fuisse Diocletianum, et Alexandriam subegisse mense octavo a cœpta obsidione, cædibusque ac proscriptionibus totum replevisse Ægyptum, interfecto seditionis auctore Achilleo, quo duce sex ante annis a Romana potestate defecerat Alexandria cum omni Ægypto. Hæc fusius deducta probataque curiosus lector reperiet in Critica Pagii ad annum Christi 296. Consuli etiam potest Tillemontius in Histor. imperat. tom. 4, art. 14, 15 et 16, ubi multa leguntur, quæ Diocletianum annis 12, 13 et 14 imperii sui Roma abfuisse, testatum faciunt. Unde* B *apparet, Acta ex hac etiam parte nullius esse auctoritatis, et erroris convinci codices illos, qui Sanctorum nostrorum martyrium illigant anno 13 imperii Diocletiani, simulque, sed omnino contra historiæ veritatem, notant consulatum ejus octavum.*

quæ pro Cajetani sententia afferri possunt.

19 *Edicti, quod initio imperii Diocletiani latum vult Cajetanus, meminerunt quidem Acta S. Sebastiani, quæ a Baronio Hesselioque laudata lucubrationibus suis inseruit Bollandus; verum ea ut plane authentica non adoptavit; et, ne ut talia admittantur, facit præter alia id, quod subdo. Tom. 2 Januarii, pag. 275 num. 64 ita in Actis legitur :* Imperantibus Carino, Diocletiano et Maximiano. Sed Diocletianus in Urbe erat cum Maximiano : Carinus autem erat cum omni exercitu in partibus Galliarum positus. *Quis credat, Diocletianum Romæ fuisse, quamdiu Carinus in Occidente rerum summa potiretur? Indubitatum quippe nunc est, Diocletianum Chalcedone, et non ante* XVII *Septembris anni 284 fuisse ad purpuram assumptum post Numeriani cædem. Carinus, Juliano, qui in Occidente imperatoris nomen ceperat, perempto, in Illyricum movit adversus Diocletianum, et post varia prælia victor suorum ictibus occu-* C *buit anno 285, ut ex Idatii Fastis monumentisque aliis erudite demonstrat Pagius ad dictos annos. Superstite igitur Carino, Romæ non fuit Diocletianus, quod cum adstruant Acta S. Sebastiani, vacillat illorum auctoritas, videturque cum Tillemontio in Persecutione Diocletiani, art. 3 dici posse, ab Actorum illorum collectore Diocletianei imperii initiis tributum fuisse, quod ad ejus finem referendum erat.*

ut improbabilis rejicitur.

20 *At, inquies, dubitari non potest, quin ante annum 19 imperii Diocletiani tum Romæ, tum alibi martyres aliquot Christi fidem suo sanguine consignarint. Hoc negandum non puto; sed non videtur propterea admittenda immanis illa Christianorum vexatio, quam ab anno tertio Diocletiani ad decimum tertium Cajetanus statuit. Si enim primis ab adito imperio annis, jubente Diocletiano, sagittis confossus S. Sebastianus, si aliquot alii occisi, potuit ille vel captandæ Romanorum benevolentiæ ergo, vel particularibus aliis de causis in Christianos quosdam animadvertisse : dicendum tamen est, eum postea, perspecta Christianorum fidelitate et erga se meritis, odium* D *in amorem commutasse, præsertim cum constet, nonnullos Christianos ab eo, minime cogente idolis sacrificare, provinciis præfectos fuisse. Si alios ante cœptam anno 303 persecutionem oportet agnoscere, eos sublatos dicam privata superstitione ac crudelitate præfectorum, antiqua imperatorum edicta, licet a Diocletiano non innovata, in Christianorum perniciem suscitantium : sique eo pacto quis contenderit, ante annum 303 martyrio coronari potuisse* SS. Luciam *et* Geminianum, *non refragabor. Verum de his plus quam satis.*

21 *Ut de anno, ita et de die, quo passi sint sancti hi Martyres, certi nil statui potest; quod autem dies hic, ut eorum natali sacer, a plerisque martyrologis signetur, vel ex eorum arbitrio, vel ex Actis ortum habet, quorum, ut supra dixi, fides nulla. Tillemontius in Persecutione Diocletiani, art. 15 ait :* Certum est, Diocletianum, cui S. Lucia fertur præsentata, non fuisse Romæ mense Septembri ; *at nullam addit voculam, qua stabiliat hanc suam certitudinem, nec indicat eam unde hauserit. Quoniam ergo mentem critici hujus hic non nisi conjectando assequi possum, existimo, certam ei visam fuisse Diocletiani dicto mense ab* E *Urbe absentiam, quia diem* XVII *Septembris imperii Diocletiani natalem indubitanter agnoscit, eoque ipso die, si Romæ fuisset, imperii vicennalia fuissent celebrata : verum quantum hæc opinio de die natali imperii Diocletiani ab evidenti certitudine absit, videre lector poterit, si Stephani Balusii notas in cap. 17 libri de Mort. persecutorum voluerit expendere, ubi argumenta Pagii, pro die* XVII *Septembris digladiantis, soluta sunt. Obiter hic observo, Balusii ratiociniis Tillemontii opinionem efficacius convelli ex eo, quod ad figendum imperii Diocletiani natalem diem* XVII *Septembris innitatur maxime legum quarumdam subscriptione, et auctoritate Chronici Alexandrini : verum non semel agnoscit ipse Tillemontius, ex legum subscriptionibus non admodum validum deduci argumentum, et non numquam errorem in iis deprehendit : Chronici quoque Alexandrini, aliorumque depositæ a Diocletiano purpuræ assignantium annum Christi 304, auctoritatem deserit, ut meliori, sic ipse eam vocat, Lactantii adhæreat. Vide, si lubet, tom. 4 Histor. imperat., Notis super Diocletiano 9, 17, 18 et 19.* F

22 *Atque hæc de tempore martyrii, nunc de palæstra, quam gloriosi Pugiles nostri suo sanguine purpurarunt, hic agendum. Sed ad hanc controversiam priusquam accedo, ex Actis aliqua, in quibus lis tota sita est, æqui lectoris examini subjicio. Post narratam* Geminiani *jam simul cum* Lucia *ad Diocletiani tribunal constantem fidei professionem, toleratumque ab iis fustuarium, subditur domus, in qua impium exercebatur judicium, subversio; ipso judice, multisque gentilium oppressis, exanimes* Lucia *et* Geminianus *dimissi divina virtute in Siciliam deportati dicuntur : de uno dein in alium locum transeuntes, impervias fluminis undas hibernis auctas imbribus, Dei implorata ope, pedibus calcant, non secus ac stratos lapides. Ad oppidum Mendense progressi, dæmonia regionem infestantia expellunt, solitisque perpetratis prodigiis, plures Christo lucrifaciunt. Ab Apophrasio judice deos suos ulturo, dum victimæ septuaginta quinque pro Christi nomine impio ferro cervices præbuere, plenam odoramentorum phialam super occisorum corpora* effun-

A *effundunt angeli : at, divina nemesi judicem subsequente, ab equo a dæmonio arrepto excussi corpus inventum nusquam est. Megasii judicis alterius rabiem formidantes* SS. Lucia *et* Geminianus *repentino montis hiatu occuluntur, et in siti sua fonte e saxo mirabiliter profluente reficiuntur, ac demum, cum illa placide, hic ferro vitam finiissent, piæ mulieri, tumulandis sanctis corporibus operam danti, adjumento fuerunt angeli struendis illorum sepulchris marmora deferentes.*

...multis argumentis

23 *Quæ commemoravi, extracta sunt ex editis a Cajetano Actis inter Vitas Sanctorum Siculorum tom 1. Vidimus num. 6 aliqua, quæ Cajetanus merito expunxit ex Actis, velut fabulam redolentia. Ego, ut de iis, quæ num. præcedente retuli, præcipitanter nihil statuam, imprimis cum Ruinartio in Annotatione ad Acta martyrum sincera editionis Parisinæ anno 1689, pag. 344 lubens profiteor,* Rejicienda non esse martyrum Acta eo nomine, quod quandoque in eis... insolita miracula a fidelibus interserta sint;
B *quin imo contendo, summa cum veneratione suscipienda esse ingentia prodigia, et tamquam divinæ omnipotentiæ testimonia habenda, si vel ab iis narrentur, quorum non sit suspectum suffragium, vel aliunde non dubie comprobentur; at si ea non nisi ab exigui nominis auctoribus referantur, vel dubitari jure possit, an non sint ab ingeniis poeticis adornata, ea prudenti cuilibet ad exactæ trutinæ leges expendenda judico. Fontes ergo, ex quibus hausta sunt, rerumque momenta, quibus nituntur hic controversa, perscrutemur.*

contendit Cajetanus.

24 *Cajetanus contendens,* SS. Luciam *et* Geminianum *certamen, quod Romæ cœperant, in Sicilia consummasse, ait Galesinium, scribentem, Romanam humum illorum morte nobilitatam, deceptum fuisse, minime perspectis manuscriptis codicibus, librisque editis, contra Galesinium decernentibus : illos enim, ait animadversione 24,* ex urbe Roma in insulam Siciliam divina ope delatos,... docent membranæ manuscriptæ.... Præterea scriptores indigenæ rerum nostrarum periti et in iis fide digni; ad hoc externi, Petrus episcopus Equilinus, Vincentius Beluacensis, D. Antoninus. *Præmiserat autem animadversione*
C *13 :* Plures sanctos Martyres angelorum ministerio in alias terras deportatos fuisse. Exempla in eorum Actis lege. *Ego nec limites positos volo omnipotentiæ divinæ, nec fieri id potuisse inficior; at factam fuisse prodigiosam hanc translationem, eamque subsecuta fuisse insolita miracula, Cajetano solidis minimeque falsi suspectis monumentis erat ostendendum. Singula ejus argumenta inspiciamus.*

ubique scriptores, sed

25 *Translationem hanc, inquit, adstruunt codices tum Romani, tum Siculi. Esto; at quoniam, ut vidimus, Cajetanus vitiata fabellis plurimis Sanctorum nostrorum Acta agnovit, eaque vel idcirco castiganda judicavit, illius intererat, certioribus testimoniis evincere, in reliquis, quæ non correxit, genuinam esse Actorum sinceritatem, scriptoremque, qui quoad bene multa imposuit, in aliis fidelem, minimeque fabulatorem fuisse : ego enim existimo non esse a fabulæ suspicione immune id omne, quod ex historia nugis commentisque farta accipitur, et aliunde non probatur. Scriptores indigenas pro hac translatione stare asserit : nullum cum nominet, momenta rationum, quibus sententiam suam stabilire conantur, expendere non potui : si non nisi Acta edidere, fas mihi arbitror asserere, non esse eos majoris, quam sint Acta ipsa auctoritatis : quid quod forte in scriptores Siculos cadat, quod de externis a Cajetano memoratis Natalis Alexander tom. 3 Histor. ecclesiast., Parisiis recusæ anno 1714, ad seculum* I *dissert. 17 pag. 185 dixit :* Addo Vincentii Bellovacensis et S. Antonini in rebus historicis auctoritatem levioris esse ponderis. Qua de re viri eruditissimi Melchioris Cani Canariensis episcopi censuram subjicere placet; lib. 2 de Locis theologicis, ubi agit de humanæ historiæ auctoritate, cap. VI regula 2 : « De Vincentio Bellovacensi, inquit, et D. Antonino, liberius » judico; quorum uterque non tam dedit opе» ram, ut res veras certasque describeret, quam » ne nihil omnino præteriret, quod scriptum in » schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad histo» riam unamquamque existimandam, momentoque » suo ponderandam, non artificum statera, sed » ne populari quidem trutina usi sunt. Quam » ob rem boni licet ac minime fallaces viri, qui » tamen nec auctores eos, a quibus suos ex» scripsere libros, diligenter examinarunt, nec » res justis libratas ponderibus memoriæ prodi- E
» derunt, apud criticos graves atque severos » auctoritate carent. »

AUCTORE U. S.

expensis eorum momentis rationum,

26 *Hæc Melchioris Cani censura etiam Petrum de Natalibus merito ferit, eoque magis pro mea opinione facit, quod tam hic, quam laudati duo scriptores editis a se* SS. Luciæ *ac* Geminiani *Actis inseruerint non pauca, quæ Cajetanus resecuit, ut a nemine probanda, nugasque appellitarit : quibus hic recensendis cum necesse non sit immorari, illorum scripta curiosus lector adeat. Ad id, quod Cajetanus addidit de pluribus Sanctis in regiones alias angelorum ministerio translatis, respondeo, si major non sit Actorum fides, nec securiora pro illorum historiæ veritate fundamenta, translationes hasce non minus falsi suspectas habendas esse, quam eam, qua de agimus. Reliqua Cajetani argumenta petuntur ex veteri ecclesiarum Siciliæ traditione, cultuque* SS. Luciæ *et* Geminiani *apud Netinos; insuper ex monumentis, quæ illorum in ea loca advenlum saxis insculptum referunt; ex fonte, qui ad restinguendam illorum sitim mirabiliter fluxit, miraculis inclyto, populique ad speluncam eorum latebræ divinitus patefactum concursu : ac denique ex eo, quod* Luciam *nostram majores vocarint* Montanam, *ut eam a cognomine* Lucia *Syracusana distinguerent.* F

palæstra martyrii

27 *Argumenta hæc, aliaque, quæ pro vindicandis Siciliæ* SS. Lucia *et* Geminiano *fieri possunt, suum haberent robur, iisque lubens victas manus darem, si probaretur traditionis hujus per Siciliam receptissimæ origo solida : at cum perspectissimum sit orbi erudito, sæpe factum aliquod memorabile in patriæ suæ commendationem ab otioso ingenio confictum, ac dein a pie credulis avide id, quo gaudent, amplectentibus pro vero adoptatum diuque retentum fuisse; cum insuper Cajetanus ipse fateri cogatur, contra historicam fidem ac dignitatem variis Sanctorum Siculorum Actis, ac nominatim iis, de quibus hic, errores non paucos intrusos fuisse a viris piis (absit enim durius quid suspicari) simplicibusque, qui religionis, Sanctorumque cultum, et fidelium in Cælites venerationem vel sic augere fas sibi putabant, non possum traditioni huic assentiri hactenus. Quid enim, nonne ad aniles fabulas relegat Cajetanus prodigium, quod Acta referunt, de carnifice in lapidem converso, una tantum manu carnea remanente? Scribit tamen in Hemerologio suo sacro*

AUCTORE U. S.

cro hic Piazza, locum Romæ nunc appellatum Macellum corvorum, *olim dictum fuisse*, ad S. Marcum ad manum carneam, *citatque antiquum Cæremoniale; Piazzæ consonat Floravantes Martinellus in Roma sua sacra pag. 43 : prior tamen originem appellationis hujus repetit ab eo, quod lictor* Luciam *obtruncaturus, aiter quod eam fuste cæsurus, in lapidem conversus fuerit. Nihil igitur ex traditionibus popularibus præsidii haberi potest.*

cum martyrologis probabilius

28 *Sed nec exstantia, ad quæ Cajetanus provocat, monumenta, non specus, non fons etiam nunc superstes aliquid evincunt : quidquid enim desuper haberi potest, non nisi ex eadem vitiata scaturigine profluere videtur : potuit certe pia populorum simplicitas Actis depravatis nixa inscriptiones has fabricare, potuit fontem, ut miraculose ortum revereri, et tutelares apud Deum eligere Sanctos nostros, ob quorum merita fidelibus beneficia a Cajetano commemorata elargitus est hactenus, ac porro perget elargiri Deus, qui fidelium, quocumque loco existentium, opem Sanctorum, quocumque loco passorum, implorantium fiduciam remunerari solet. Utinam simplicia sinceraque sanctorum horum Martyrum Acta erueret aliquis, ut falsa a veris distinguendo, odiosæ controversiæ finis imponatur. Quod dum dolemus usque nunc factum non esse, sua maneat antiquis Martyrologiis*, Luciam ac Geminianum *Romæ signantibus, auctoritas, non facile, etiam quoad locum et mortis obitæ annum aliaque similia, deserenda, dum certis rationum momentis non constat, in sacros hosce Fastos errorem circa hæc irrepsisse.*

Romæ

29 *Huic Martyrologiorum auctoritati opponunt, tum Cajetanus loco sæpe laudato, tum Thomas de Angelo in Annalibus historico-criticis ecclesiæ Siculæ pag. 89, illos Romæ annuntiari, non quod ibidem decesserint, sed, inquit Cajetanus, quia ibidem cœperunt pati; verum ad id abunde responsum jam est. Thomas autem de Angelo sic loquitur :* Galesinius Romæ passos consignat, eo ductus, quod in Martyrologio Notkeri solemnis in Urbe ipsorum dies habeatur. Oporteret sane, si argumentum hujusmodi efficax esset, quod Martha et Magdalena Hierosolymis obierint, earum enim memoria ex Fastis ecclesiasticis et Martyrologiis ibi solemni ritu celebrata constituitur, ut erudite expendit Natalis Alexander. *(Seculo 1 scilicet, dissert. 17 editionis supra citatæ, pag. 186.)* Quos terræ protulit, non quos cælo, Urbs solemniter colit. *Ita ille : sed antequam argumenti ejus vim expendo, Galesinium male relatum restituo : sic autem habet Notatione ad* XVI *Septembris :* Sunt, qui in Sicilia eos martyrium obiisse scribant, sed perspicue falluntur, cum Romæ id pertulisse, dilucide ostendant Ecclesiæ Romanæ monumenta, et Aquileienses tabulæ, et S. Antoninus, et Mombritius, et antiqui Martyrologii scriptores. *Hoccine est solius Notkeri auctoritate duci? An autem recte pro se alleget Galesinius S. Antoninum, nihil hic attinet disputare.*

30 *Nunc ad argumentum Thomæ de Angelo, Natalis Alexandri auctoritate firmatum, respondeo, verum omnino esse, ex eo, quod Sanctus aliquis in urbe quadam colatur, minime sequi, ut ea in urbe obierit : at recte concludi autumo in hunc modum; quotiescumque Sanctus aliquis a martyrologiis loco cuidam determinato adscribitur, nec aliunde constat de scriptionis errore, locus hic ab eruditis habetur Sancti illius mortualis: sed a Martyrologio Romano aliisque consignatur Romæ martyrium SS.* Luciæ *et* Geminiani, *nec aliunde authentico instrumento ullo ostendi potest, in Martyrologia errorem irrepsisse; restat ergo, ut Romanum solum, et non aliam orbis plagam illorum sanguine purpuratam fuisse credamus. Præluxit huic responsioni meæ laudatus Natalis in eadem dissert. 17, pag. 180, ubi objectum sibi de Magdalenæ in Provinciam appulsu veterum martyrologorum silentium diluens, ejusque causas reddens, sic demum concludit :* Verum Ecclesia Romana hunc scrupulum excutiens, addit veteribus Martyrologiis, *(loci)* in quo, ex hac vita migraverunt designationem his verbis : « Apud » Massiliam, natalis S. Mariæ Magdalenæ etc. » Tharasii in Gallia Narbonnensi S. Marthæ etc. » Massiliæ in Gallia Lazari etc. »

31 *Vidimus num. 22 paulo post medium, in editis a Cajetano Actis recitari* LXXV *cum viros tum mulieres a SS.* Lucia *et* Geminiano *ad Christum adductos, et, Apophrasio sæviente, obtruncatos. De his in Prætermissis ad diem* XIII *Septembris in Opere nostro sic legitur :* Martyres LXXV apud Octavium Cajetanum et Ferrarium annuntiantur Mendis in Sicilia. At cum hi innotescant ex Actis parum accuratis SS. Luciæ et Geminiani, simul de omnibus agendum est die, quo Lucia et Geminianus sunt in Martyrologio Romano, XVI Septembris. *De hisce in compendio Actorum apud Adonem leguntur sequentia:* Sub quo *(Apofrasio)* et septuaginta quinque martyrium implevere, qui, visis miraculis, quæ circa Sanctos suos Dominus operabatur, crediderant. *Verumtamen laudatus Ado illos nec cum SS.* Lucia *et* Geminiano, *nec alio loco illos annuntiat ut Martyres alicubi cultos. Quapropter, considerata exigua horum Actorum fide, expensoque omnium vetustorum martyrologorum de martyribus illis septuaginta et quinque silentio, quo saltem dubitare cogimur, an alicubi cultum obtineant, de iis in titulo silendum censuimus. Cum enim* LXXV *istorum martyrum notitia tantum profluxerit ex Actis SS.* Luciæ *et* Geminiani *muliplici nævo infectis, cum nullus antiquior martyrologus illorum meminerit, non ausim iis hic locum dare, donec vel de Ecclesiæ sensu, vel de legitimo ipsorum cultu ex monumentis minime suspectis constiterit.*

DE SS. ABUNDIO PRESBYTERO ABUNDANTIO DIACONO, MARCIANO & JOANNE

MARTYRIBUS ROMÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ 1. Sanctorum in Martyrologiis memoria : Acta a variis edita et edenda.

Sub Diocletiano. Memoria Sanctorum

Sæviente *in Christianos Diocletiano, glorioso martyrio coronati Romæ perhibentur* SS. Abundius *presbyter*, Abundantius *diaconus*, Marcianus *ejusque filius* Joannes. *Baronius in Annalibus* Martianum *scribit ; in antiquis codicibus et monumentis sæpe legitur* Habundius *et* Habundantius, *talisque reperta est inscriptio, dum sacræ eorum exuviæ cum loculis suis inventæ sunt anno 1582 in ecclesia SS. Cosmæ et Damiani : ego secutus sum exemplar Martyrologii Romani, quod Sanctos nostros ad præsentem diem his verbis annuntiat :* Romæ via Flaminia sanctorum martyrum Abundii presbyteri et Abundantii diaconi, quos Diocletianus imperator una cum Marciano viro illustri et Joanne ejus filio, quem illi a mortuis suscitaverant, decimo ab Urbe lapide gladio feriri jussit.

in Martyrologiis

2 *Licet* Abundios *plures, plures* Abundantios *ac* Marcianos *martyrologi recenseant, ut in Notis ad Historiam suam, infra laudandam, observat Fulvius Cardulus litteris* c *et* v ; *sanctos tamen quatuor hosce Martyres in nullo alio legi Martyrologio, quam Romano. Grevenus in Auctariis Usuardi apud Sollerium ad diem* XXVIII *Augusti ita habet :* Abundii et Abundantii martyrum *: omnino autem existimo memoratos a Greveno non esse distinguendos ab* Abundio *et* Abundantio *nostris ; nam in Bodecensi codice, de quo infra, sic legitur :* Incipit Passio SS. Abundii presbyteri et Abundantii diaconi, quæ est quinto Calendas Septemb., *quo fortasse codice aut alio simili usus est Grevenus : quod autem solos memoret* Abundium *et* Abundantium, *ex eo oriri potuit, quod hi soli in titulo signentur, prætermissis* Marciano *ac* Joanne.

et apud Baronium in Annalibus.

3 *De Sanctis nostris tom. 1 Annal. Ecclesiast. ad annum Christi 303 sic loquitur Eminentissimus Baronius :* His igitur imperatoribus *(Diocletiano et Maximiano)* coronati martyrio habentur via Flaminia Abundius presbyter et Abundantius diaconus, quos Diocletianus (ut habent tabulæ ecclesiasticæ) una cum Martiano viro illustri et Joanne ejus filio, quem illi a mortuis suscitaverant, decimo ab urbe lapide feriri jussit. Extant ipsorum Acta ex antiquis memoriis restituta atque etiam notis egregie illustrata a collegio Societatis Jesu, eademque aucta eorumdem translatione : veneranda enim corpora SS. Abundii et Abundantii translata sunt in basilicam Farnesianam ejusdem Societatis Jesu Romæ primariam. Habetur quoque in iisdem Actis mentio aliorum viginti trium martyrum, qui duci jussi extra Urbem via Salaria veteri, ibi truncati capite sunt : quorum corpora collecta a Joanne presbytero,... et a pia et nobili femina Theodora,... sepulta sunt in cœmeterio eadem via posito ad clivum Cucumeris.

aliosque scriptores. Pauca

4 *Horum elogium ex memoratis a Baronio Actis texuit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, pag. 594. Sanctorum nostrorum etiam meminerunt Ughellus Italiæ sacræ tom. 1, in civitatis Castellanæ episcopis, Bartholomæus Piazza parte 2 Hemerologii sacri, aliique, de quibus infra redibit sermo : paucula interim hic obiter observanda sunt. Sanctorum viginti trium anonymorum martyrum memoriam ad diem* v *Augusti Operi nostro inseruit Sollerius ex laudatis a Baronio Actis, quæ suo tempore discutienda ibidem pollicitus est. Hos viginti tres martyres milites nominat Aringhus Romæ subterraneæ lib. 4, cap. 25, num. 5 ; sed hoc ipsorum vitæ institutum nec in Romano Martyrologio, nec in Actis Carduli, quæ duo tantum allegat Aringhus, agens de Sanctis illis, nec in Actis ullis aut manuscriptis aut impressis, quæ ad nos pervenerunt, reperi.*

hic observanda.

5 *Joannes ille, qui dictos viginti tres martyres eosque, de quibus nunc agimus, honorificæ sepulturæ mandavit, idem forsitan est cum eo, de quo ad diem* XVIII *Augusti in Martyrologio Romano legitur :* Romæ beatorum Joannis et Crispi presbyterorum, qui in persecutione Diocletiani multa Sanctorum corpora officiosissime sepelierunt, quorum meritis et ipsi postmodum sociati gaudia vitæ æternæ meruerunt. *Certe, licet cognomines alii pari in sanctos Martyres religione claruerint, nullus tamen in Martyrologio Romano eo titulo et sub eodem tyranno insignitur :*

de

AUCTORE U. S.

de isto autem Joanne simul cum Crispo actum est ad prælaudatum diem XVIII *Augusti. De Theodora vero matrona, quam in eadem persecutione legimus sedulo martyribus ministrasse, quid sit statuendum, videbitur ad diem sequentem, quo Romano Martyrologio inscripta est. Nunc Sanctorum nostrorum Acta consideremus.*

Acta ex vetustis codicibus manuscriptis

6 *Prelo data antiquiora non vidi quam ea, quæ nomine collegii Societatis Jesu Romani Fulvius Cardulus ejusdem Societatis sacerdos Romæ edidit typis Francisci Zanetti anno 1584 : additæ sunt imagines Sanctorum confessionem, cruciatus, mortem ac postremam translationem ad basilicam Farnesianam repræsentantes. De Actis his ad Sanctissimum Dominum Gregorium XIII Pontificem Maximum ita proloquitur laudatus editor :* Quapropter ex tribus vetustissimis codicibus manuscriptis, quorum unus in oppido Ariniano (ubi Martyrum corpora a beata Theodora sepulta, per annos circiter DCC jacuerunt) penes nobilissimum virum Lucium Sabellum, ejus oppidi dominum, asservatur, alter Romæ in tabulario venerandæ basilicæ S. Mariæ Majoris B exstat, tertius, qui cum Arianensi exemplari pœne ad verbum consentit, in monialium perantiquo retinetur cœnobio et ecclesia, quam in Etruria prope urbem Senas Pipinus Caroli Magni imperatoris filius, Italiæ rex a Leone III Pontifice Maximo appellatus atque inunctus, his sanctis Martyribus ædificavit.

edita a Fulvio Cardulo,

7 Ex iis, inquam, veteribus scriptis (quæ, cum priscam illam simplicitatem pietatemque redoleant, a notariis S. R. E. manasse creduntur) brevem totius martyrii narrationem collegimus, una cum prima translatione, ab Ottone III augusto facta anno Domini circiter MI, cum ex Ariniano Romam sacra corpora sunt importata et in templo S. Adelberti episcopi et martyris, ab eodem imperatore inter duos pontes exstructo, quod postea S. Bartholomæi nomine appellatum est, collocata. De altera translatione, qua in ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani fuerunt illata, quamvis omnia investigaverimus perscrutatique simus, tamen ut nihil compertum habemus, ita suspicari aliquid seu conjectare possumus, quod in nostris ad Historiam Notis explicabimus. Hanc tertiam, Tuo jussu factam, adjecimus, ut maximi C beneficii perpetua exstet memoria. *Hactenus Fulvius Cardulus, cujus judicium de simplicitate et sinceritate codicum manuscriptorum, quibus usus est, mox expendemus.*

et a Juditta Luti, cum præmissa

8 *Præter Acta a Cardulo vulgata, habemus sanctorum martyrum* Abundii *et* Abundantii *Vitam Italico sermone conscriptam editamque Senis apud Silvestrum Marchetti anno 1616, quam ex antiquissimis pariter manuscriptis collegit, et serenissimæ Franciæ ac Navarræ reginæ Mariæ Mediceæ inscripsit venerabilis soror Juditta Luti, cœnobii, Santabunda dicti, extra urbem Senensem monialis. Vita hæc quoad totam martyrii rerumque eo tempore gestarum relationem cum Carduli Actis pene ad verbum consentit : unde, quod de illis jam jam dicemus, idem de hac Judittæ Vita hic statuendum. Auctior tamen est, præmissa brevi historia conversionis* SS. Abundii *et* Abundantii *ad fidem, quam innectit anno Christi 286, et in qua tradit, Sanctos hosce cives Romanos fuisse, nobilissimis ortos natalibus et fratres secundum carnem, eosque ex idolorum cultoribus Christi milites factos; ac dein a Ciriaco Papa sacris undis ablutos, et* Abundium *quidem presbyterum,* Abundantium *vero diaconum ab* D *eodem Ciriaco creatos fuisse scribit.*

in his ultimæ conversionis historia,

9 *Historiam hanc haud dubie Juditta hausit ex Senensi exemplari,* in quo, *ut in suis ad Historiam Notis littera* c *docet Cardulus,* horum Sanctorum non modo martyrium, sed horariæ etiam preces atque adeo propria Missa continetur; *illam tamen ipse, quam ob causam nescio, suis Actis non inseruit, licet, si fide dignam haberet, videri ipsi debuisset accuratiorem ipsorum notitiam posteris relictura. Ego ut secure affirmare nequeo, ita nec omnino negare intendo,* SS. Abundium *et* Abundantium *germanos fratres, Romana, eaque illustri, ortos prosapia, et a profana superstitione ad Christi sacra adductos fuisse : attamen quo minus relationi huic toti assentiar, faciunt pauca, quæ subdo. Quis Ciriacus ille, quem* sanctum Pastorem *et* Papam *Juditta nominat? Si Pontificem Romanum intelligat, nullus eo tempore Romanam divi Petri Cathedram Ciriacus tenuit, ut consulenti Romanorum Pontificum catalogos manifestum fiet.*

quæ minime accurata est, E

10 *Deinde dicit Juditta, post acceptum Baptismum et Ordines sacros illos* alquanto tempo, *aliquo, seu, ut a nonnullis vertitur, brevi tempore occultos in abscondito vixisse, multisque sibi aggregatis sociis, fidei incrementum fecisse. Sed qui fit, ut spatium, quod ab anno 286 ad 303 fluxit, tempus aliquod seu breve dicatur? Non potest autem, si Actis, quæ Juditta sequitur, inhærendum sit, eorum martyrium statui ante annum 303. Quomodo qui conversionem illorum collectosque ab illis commilitones memorarunt, non etiam saltem aliqua, quæ ab illis intermedio tot annorum spatio gesta sunt, litteris consignarunt? Hoc quoque in Judittæ Vita singulare occurrit, quod martyrium Sanctorum nostrorum illigetur anno Christi 284 : verum id non possum non adscribere typothetarum incuriæ; utcumque enim credatur Juditta ædificationi potius, quam historicæ veritati in scribendo studuisse, quis tamen sibi persuadeat, eam usque adeo animo distractam fuisse, ut serio statueret annum mortis 284, ubi illorum conversioni attribuerat annum 286 : sed de anno mortis infra pluribus.*

examinantur, et dubiæ fidei F

11 *Tillemontius tom. 5 Monument. in persecutione Diocletiani, art. 48 affirmat, Acta sanctorum horum Martyrum a se non fuisse visa : sed attento, quod ex iis concinnavit Ferrarius,* compendio, Licet, *inquit,* judicare, nihil in iis probe anthenticum aut magni ponderis esse. *Et sane quamvis Cardulus codices, ex quibus suam collegit Historiam, vetustissimos nominet, quamvis asserat illos priscam simplicitatem pietatemque redolere, non pauca tamen sunt, quæ dubium ingerunt de eorum sinceritate, codicesque, quibus tum Juditta tum Cardulus usi sunt, interpolationis suspectos omnino reddunt : aliqua hic subnecto. Longiores imprimis* SS. Abundii *et* Abundantii *cum Diocletiano sermones, prolixiores eorum aliorumque viginti trium martyrum ad Deum precationes, sæpe multiplici sacrarum Scripturarum phrasi ingeniosissime refertæ, utpote ad exornandam historiam aptissimæ, videntur Actis insertæ fuisse a scriptoribus, industriam suam in eo locantibus, ut Sanctis ea verba tribuerent, quibus eos ad exemplum aliorum Sanctorum pro rerum temporumque adjunctis uti potuisse crediderunt. Scio* quidem, *non omnem propterea Actis fidem detrahendam esse : at cum longiores hi sermones precationesque in Actis manuscriptis, quæ habemus,*

non

A non legantur, luculenter apparet, dubitari saltem posse, sintne revera Sancti sic locuti, ut illos Acta impressa locutos tradunt.

ac interpolationis suspecta esse ostenditur.

12 Aliud, quod subdo, majorem etiam interpolationis suspicionem mihi ingerit, et nemo facile Sanctis adjudicabit. Post commemorata Dei beneficia, post agonem suum illi commendatum, ita Sancti inducuntur loquentes : Redde vero maligno Diocletiano, sicut operatus est in innocentes servos tuos : afflige vero ejus incredulum cor et obduratum et lapideum ejus spiritum ad correctionem eorum, qui contemnunt tuam magnitudinem. Hæc, inquam, Viris sanctis minus congruunt : etenim nemo facile credat eos, jam jam Christo conjungendos, erga tyrannum ita male animo affectos fuisse, ut divinam illi ultionem imprecarentur. Si ejusmodi facta reperirentur in Actis alias omnino probatis et authenticis ; diceremus ea magis miranda videri quam imitanda, qualia in Vitis Sanctorum subinde reperiuntur. At hæc Acta non sunt auctoritatis tantæ, ut necesse sit talia pro veris admittere : non enim solent Sancti inimicis suis male velle, etiam ad aliorum correctionem aut divinæ omnipotentiæ manifestationem.

Acta Ms. ex codice Bodecensi reliquis simpliciora.

B 13 Quare, omissis Carduli ac Judittæ Actis, alia Sanctorum nostrorum Acta manuscripta infra dabo, quæ P. Gamansius Societatis nostræ sacerdos ex Bodecensis cœnobii Ord. Regular. S. Aug. diœces. Paderborn. Passionali pergameno Ms. insigni mensis Augusti fol. 262 extracta ad Museum nostrum transmisit anno 1641. Ea cum Actis impressis quoad totius rei gestæ seriem omnino congruunt, ab iis tantum discrepant in levioribus quibusdam, prout in Annotatis observabo. Acta hæc cum non habeant longiores hasce locutiones, de quibus num. XI, nec imprecationem illam de qua num. 12, aliis simpliciora, ac vel ideo præferenda mihi videntur : ea tamen lectori non ut indubia et plane authentica offero ; nam si ea, de quibus jam memini, excipiamus, iisdem hæc, quibus illa, difficultatibus laborant, quarum unam alteramve paucis hic attingere, non abs re fuerit.

non tamen indubitata

14 Inprimis tam in hisce manuscriptis, quam in Actis typo vulgatis Diocletianus semper in persona propria Sanctos interrogat, redarguit, cruciatis in equuleo Abundio et Abundantio coram assistit, capitalemque in eos ipsemet fert sen- C tentiam, cum tamen per delegatos ab ipsis tyrannis judices ac præfectos Christiani ut plurimum interrogati, torti, condemnatique fuerint : unde quod in Observationibus ad Usuardum suum sæpe faciendum dixit Sollerius, hic quoque fieri debere autumo, ut nempe Diocletiani persecutio in ipsius persecutoris locum substituatur. Alteram de Actorum sinceritate dubitationem ingerit incognita geographis antiquioribus civitas Lubra vel Lubræ, de qua Cardulus in Notis suis littera t ita scribit : Cujus urbis apud scriptores mentio nulla invenitur ; ex quo verisimile fit novum ea tempestate et exiguum fuisse oppidum ; nonnulli ad lævam viæ Flamineæ ab Roma proficiscentibus XII fere milliario circa ea loca fuisse suspicantur, ubi nunc quingentis a via passibus parva quædam ædificiorum vestigia et ruinæ cernuntur.

ac plane genuina et authentica.

15 Hæc Carduli suspicio et conjectura minime facit, ut ausim asserere, Lubram aliquando reipsa exstitisse : sed nec id evincit recentiorum quorumdam geographorum auctoritas ; cum enim Acta Carduli in testem suum adferant, majoris non est momenti, quam sint Acta ipsa. Ego, si fas est plusculum hic conjecturis indulgere, magis suspicor, antiquitus scriptum fuisse juxta delubra : nam cum apud probatos auctores legamus, tempore persecutionis Diocletiani juxta fontes, in compitis et foris, plateisque promiscue omnibus idolorum imagines fuisse expositas, additis, qui sacrificare omnes cogerent, ministris ; quidni liceat præsumere etiam via Flaminea collocatas fuisse similes icones, pro iisque delubra quædam fuisse exstructa. Fieri autem potuit, ut ex voce delubra sciolus aliquis aut incurii amanuenses lapsu temporis civitate Lubram efformaverint : verum, ut monui, mera hæc est conjectura.

Auctore U. S.

infra excudenda.

16 Sua quoque difficultate non caret Marciani historia : nam Lubram constituit Cardulus XII fere ab Urbe milliario quingentis a via passibus distantem : juxta Lubram autem Marcianus filium mortuum lugens occurrit SS. Abundio et Abundantio, a quibus, si in Christum crederet, redivivum videndi filium spe recreatus, cadaver quæsiturus discedit, ministris interim nolentibus subsistere. At quoniam nullum Actorum exemplar martyrii palæstram longius quam XIV ab Urbe milliario removet, quomodo Marcianus, utcumque rapido cursu, totum suum iter, cui ex computu Carduli impendendi erant passus mille, satis tempe- E stive potuit absolvere, præsertim cum in reditu et filii sui cadavere et urceo cum aqua onustus incederet ? Senserunt haud dubie difficultatem hanc Bartholomæus Piazza Hemerologii sacri parte 2, et Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, atque ideo verisimiliter itum illum reditumque satis molestum declinaturi, Marciani historiam sic retulerunt, acsi primo statim occursu mortuum filium ante SS. Abundii et Abundantii pedes collocasset. Præter hæc nihil in Actis reperio, quod a quoquam magnopere in dubium vocari possit.

§ II. Sanctorum natales et conditio : tempus martyrii incertum.

Sanguinis nobilitas Sanctis

Licet perspectissimum habeam, et genus et proavos et quæ non fecimus ipsi, nostra minus vocanda esse, parumque ex sanguinis claritudine F accedere Sanctorum gloriæ, quia tamen tam nefas est veram negare, quam ridiculum adstruere fictitiam nobilitatem, lubet Sanctorum nostrorum natales breviter investigare. Et ad SS. Marcianum ac Joannem quod attinet, cum Acta plane omnia clarissimi viri titulo Marcianum compellent, nihilque in his occurrat huic prærogativæ contrarium, eos præclaro loco natos fuisse, nemo prudenter inficiari potest : addit Cardulus in Notis littera v, Marcianus,... Romanus, ut creditur, et qui fortassis prædia ad Lubram haberet. Juditta Luti. ut num. 8 observari, SS. Abundium et Abundantium illustri stirpe prognatos scribit, quam nobilitatis prærogativam ipsis vindicare conatur Cardulus in Notis littera c : argumentorum ejus examen non ingratum fore lectori existimo.

a Cardulo aliisque

18 Sic habet laudatus editor : Hoc idem præterea ex ipsa historia facile intelligi potest. Nam XXV simul Christianos ad tribunal productos Diocletianus interrogans, ut videt in fidei confessione constantes, jubet XXIII quidem confestim via Salaria ad secundum lapidem obtruncari : hos ve-

AUCTORE U. S.

vero duos, quos tamquam illorum magistros, duces et impostores accusaverat, primo in vincula conjicit, tum XXII aut XXV post diebus eductos e carcere rursus interrogatione pertentans ad cultum idolorum hortatur : deinde cum frustra suaderet, equuleo torquet, demum eorum patientia iratior factus, via Flaminia ad X lapidem securi eos percuti mandat. Cur hos duos a reliquo cœtu sejungit? Cur non cum illis statim occidit? Cur tot diebus ad mutationem consilii servat? Cur denique tam longe ab Urbis mœnibus ad necem amandat? Atque hæc Christianæ alioqui religionis hostis acerrimus? Alia profecto causa nulla, quam ipsorum insignis quædam nobilitas et auctoritas, et Romani nominis respectus ac dignitas proferri potest.

attribuitur : eorum

19 *Cardulum secutus est Bartholomæus Piazza loco supra citato asserens, eos, quia nobiles erant Romani, ne populi moveretur seditio, a tyranno obtruncari jussos fuisse duodecimo ab Urbe milliari. Sanctorum nostrorum claros natales, ut num. 9 dixi, impugnare animus mihi non est : verum cum nec in Actis a Cardulo editis, nec in ma-* B *nuscriptis, infra excudendis, vox ulla occurrat, quæ nobilitatem certo indicet, eam ut dubiam relinquo, et penes fidem manuscripti Senensis, aliorumque ex quibus hausta est : nobilitatem autem illam non probant Carduli argumenta. Si enim insignis Sanctorum nobilitas tyrannum impulerit ad concedendum eis dies aliquot ad mutationem consilii, cur non id saltem verbulo significatur, ut in aliorum Sanctorum Actis sæpe factum legimus? Si metus concitandæ a populo seditionis effecerit, ut tam longe ab Urbe jussi sint obtruncari, mirum, non eos clanculum ad mortem ductos fuisse, quod tamen certo factum non est, cum legantur occisi, ingenti populo spectante, ut in ipsis Actis suis habet Cardulus :* Tunc, *inquit,* multitudo populorum, quæ ad spectaculum convenerant mortis *etc.*

rationes expenduntur.

20 *Sola itaque mortis dilatio et palæstræ ab Urbe distantia non videtur argumentum satis efficax ad probandam* SS. Abundii *et* Abundantii *nobilitatem ; multæ enim rationes tyrannum movere potuerunt, ut in anonymos statim, in hosce vero serius sæviret, illos non procul ab Urbe, hos longius occidi vellet ; sed hisce immorari non vacat. Nihil quoque in Actis occurrit, quod civilium turbarum metui ob nobilitatem* Abundii C *et* Abundantii *a Piazza asserto faveat, contra non pauca, quæ obsunt : nam illorum nece videtur tyrannus intendisse, populum a Christiana religione deterrere : cum enim iterum ad Diocletianum producti in Christi fide constantissime perseverarent, Acta Carduli, quibus consonant et alia, sic habent :* Legisconsultor dixit, præsente Diocletiano : si isti exstincti non fuerint, non erit clarus timor : et omnis civitas Romana ad horum sectam curret. *Quid quod Acta ipsa seditionem commemorent motam a pontificibus et presbyteris paganorum, decreta contra Christianos postulantibus, et in eos tamquam sacrilegos animadverti cupientibus. Vide etiam infra dicenda num. 29 et 30.*

Ordines sacri non in Martyrologio Romano,

21 *Ad Sanctorum autem vitæ institutum quod spectat,* Abundium *sacerdotali dignitate fulsisse,* Abundantium *vero diaconatus gradum obtinuisse, Acta manifeste tradunt : in primo cum tyranno congressu sacerdotem se nuncupat* Abundius *dicens :* Primo nomine ex speciali Christianus sum et presbyter dicor. *Confirmant hoc ipsum repertæ anno 1582 super ipsorum loculis inscriptiones, quas in tertiæ translationis historia sic refert Cardulus :* Atque in uno quidem sub cornu Evangelii erat tabella marmorea signo crucis et hoc epitaphio notata : HIC REQUIESCIT SANCTUS HABUNDIUS PBR. ET MONACHUS ET MART. In altero autem sub cornu Epistolæ altera item tabella eodem signo atque hoc titulo inscripta : HIC REQUIESCIT SANCTUS HABUNDANTIUS DIAC. ET MART. *Gregorius quoque XIII, apud Cardulum pag. 38, in litteris suis Apostolicis, quibus translationem supra dictam fieri mandavit,* Abundium *presbyterum et* Abundantium *diaconum appellat : non recte igitur dicit Tillemontius a Martyrologio Romano,* Abundium *presbyterum et* Abundantium *diaconum signante, inversos fuisse eorum titulos.* D

sed in Catalogo Ferrarii

22 *Ferrarius huic Tillemontii opinioni videtur occasionem dedisse : nam post compendio relatam Sanctorum nostrorum historiam, licet ipse* Abundium *presbyterum et* Abundantium *diaconum antea vocasset, in annotatione tamen sic scribit :* In altari lateritio reperti sunt duo alteri loculi sacrorum ossium pleni : in quorum uno hujuscemodi erat inscriptio : REQUIESCIT S. ABUNDANTIUS PRESBYTER, MONACHUS ET MART. In altero E vero, Hic REQUIESCIT S. ABUNDIUS DIACONUS ET MART. *Qua autem fultus auctoritate ita scribat, adnotatum non invenio : certus fatetur Ferrarius totam Martyrum historiam una cum sacrorum corporum translationibus ex nullis aliis instrumentis a se haustam fuisse, quam ex monumentis ecclesiæ Castellanæ, et eorumdem Martyrum passione nuper a Societate Jesu typis excusa : nam sola hæc duo ad finem narrationis suæ allegat.*

perperam inversi fuere.

23 *Quæ sint ista Castellanæ Ecclesiæ monumenta a Ferrario adducta, non inquiro : certe Ughellus in civitatis Castellanæ episcopis sæpe memoratæ Carduli Historiæ acceptum refert, quod Crescentiani servata fuerit memoria, ita scribens :* Quæ *(Martyrum nostrorum Historia)* si tacuisset, nulla Crescentiani mentio fortasse dimanasset ad posteros. *In Ariminensi vero codice, ex quo legitur translatio* SS. Marciani *et* Joannis *ad Castellanam ecclesiam, Sanctorum vero* Abundii *et* Abundantii *ad basilicam S. Adalberti, habetur nude, titulo omni prætermisso,* Abundii *et* Abundantii martyrum : *allata autem num. 21 ex Cardulo verba satis superque ostendunt presbyteri titulum ad* Abundium *pertinere. Oportet ergo ut vel ipse Ferrarius autographum suum vitiose descripse-* F *rit, vel, quod magis suspicor, incurius quidam typotheta Ferrarii scriptionem non satis accurate observarit. De Carduli autem fide hac in parte ambigi non potest, tum propter laudatas litteras Apostolicas, tum etiam ex eo quod Historiam suam ediderit anno translationem proxime subsecuto, cum certe adhuc plurimi essent superstites, qui inscriptiones coram viderant : non videtur itaque dubium, quin S.* Abundius *presbyter fuerit.*

An S. Abundius fuerit monachus?

24 *Verum non ita constat, fueritne revera monachum professus : hoc ei vitæ institutum attribuit inscriptio, de qua supra ; sed cum Acta de eo sileant, nec ulla talis inscriptio legatur ante inventa sacra corpora in æde SS. Cosmæ et Damiani, non ausim asserere eum monachum fuisse. Forte post primam sub Ottone III inventionem titulus hic tumulo impositus fuerit ab aliquo, qui ob suam in monachos venerationem putaverit, talem haberi posse S.* Abundium *ex eo, quod in Actis legeret,* SS. Abundium *et* Abundantium *absconditos vixisse cum aliis viginti tribus sociis, quibus ministrabant, quosque divinis Christi my-*

ste-

A *steriis imbuebant. Non inficior quoque fieri potuisse, ut ante cœptam Diocletiani persecutionem solitariam vitam egerit, quam, tyranno Christianos vexante, deseruerit ad confirmandum labantes in fide, sicque saltem minus stricti nominis monachus appellari potuerit : nam, an primis Ecclesiæ seculis exstiterint monachi, quales nunc gremio suo læta complectitur, nihil hic attinet disputare. Sed de his jam satis.*

Actis inhærendo passi sunt

25 *Dixi num. 10 certamen Sanctorum, de quibus hic nobis sermo est, figi non posse ante annum Christi 303, si nempe Acta in sensu proprio interpretemur : cum enim Romæ sub Diocletiano, illo ipso capitalem in eos ferente sententiam, gladio percussi dicantur, non potuerunt ante cœptam ab eo persecutionem pati : sed ea non cœpit ante annum 303 : nam lib. de Mort. persecut., Parisiis recuso anno 1748, cap. 9 scribit Lactantius, cujus unius hac in parte testimonium plurimorum instar est :* Diocles (sic enim ante imperium vocabatur) cum rempublicam talibus consiliis et talibus sociis everteret,... tamdiu tamen summa felicitate regnavit, quamdiu manus suas justorum sanB guine non inquinaret. *Tum, interjecta Christianos persequendi causa, cap. 12 sic loquitur :* Inquiritur peragendæ rei dies aptus et felix, ac potissimum terminalia deliguntur, quæ sunt ad septimum Kalendas Martias... Qui dies cum illuxisset, agentibus consulatum senibus ambobus octavum et septimum *etc.; quæ verba evidenter designant annum Christi 303, ut contra Onuphrium, Baronium, Petavium aliosque, contendentes persecutionem illam cœpisse anno 302, in suis Notis ad hunc locum Lactantii invicte probat Baluzius, quem, si lubet, consule.*

anno 303 et non alio.

26 *Sed nec, si, ut Acta perhibent, sub Diocletiano in persona propria passi sunt, ultra annum 303 extendi potest Sanctorum illustre martyrium : nam, eodem teste Lactantio, cap. 17, Diocletianus* hoc *(persecutionis Christianorum)* scelere perpetrato,... cum jam felicitas ab eo recessisset, perrexit statim Romam, ut illic vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad XII Kalendas Decembres. *Celebratis autem vicennalibus, populi Romani libertatem dicacitatemque non ferens, etiam ante Kalendas Januarias anni insequentis æger* C *animi ex Urbe prorupit, quam usque ad Kalendas Maii anni 305, quando et imperium et purpuram exuit Diocletianus, numquam amplius ingressus est, ut laudati operis capita 17, 18 et 19 luculentissime demonstrant : si ergo Sanctorum nostrorum Actis presse insistendum sit, omnino necesse est illorum martyrium concludere terminis anni 303 : nec videtur aliquid adferri posse, quo ostendatur, veritati historicæ repugnare opinionem illam, quæ anno 303 adscribit gloriosum sanctorum horum Martyrum triumphum.*

Recensentur et auctoritate Eusebii.

27 *Quamvis enim Eusebius lib. 9 Histor. Ecclesiast., cap. 2 et 3 scribat, anno persecutionis primo immanitatem persequentium in solos ecclesiarum præsides desævisse, atque altero demum anno missas fuiss imperatoris litteras,* Quibus, *inquit,* generali præcepto jubebatur, ut omnes ubique locorum ac gentium publice idolis sacrificia ac libamina offerrent; *verisimilius tamen est, non dudum ab inchoata vexatione adversus Christianos passim omnes suppliciis actum esse : nam Lactantius, (cui plus hic deferendum est, quam Eusebio,) cap. 13 sic habet :* Postridie *(post dirutam ipso terminalium festo Nicomediensem ecclesiam)* propositum est edictum, quo cavebatur, ut religionis illius homines carerent omni honore ac dignitate, tormentis subjecti essent, ex quocumque ordine aut gradu venirent : *quæ voces,* ex quocumque ordine aut gradu, *plus aliquid significant, quam ut recte accipi possint pro iis tantum, quibus ecclesiarum commissa erant gubernacula.*

AUCTORE U. S.

argumentis ex Lactantio deductis.

28 *Sententiæ huic etiam clarius adstipulatur Lactantius cap. 15 inquiens :* Omnis sexus et ætatis homines ad exustionem rapti;.... domestici alligatis ad collum molaribus mari mergebantur. Nec minus in cæterum populum persecutio violenter incubuit.... Pleni carceres erant. Tormentorum genera inaudita excogitabantur. *Et cap. 16 :* Vexabatur ergo universa terra, et præter Gallias, ab Oriente usque ad Occasum tres acerbissimæ bestiæ sæviebant.

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim,

quas judices per provincias justis atque innocentibus intulerunt. *Ac tum demum cap. 17 narrat Diocletiani Romam iter, quod certe contigit anno* E *Christi 303. Illo igitur anno et cruciatibus et pœna mortis in fideles quoslibet actum est : nam Lactantium prolepsi usum hic fuisse, non videtur ulla ratione ostendi posse.*

aliisque rationibus ostenditur,

29 *Facit etiam, ut Sanctorum martyrium anno 303 verisimiliter omnino illigari possit, quæ in eorum Actis fit mentio seditionis a pontificibus adversus Christianos concitatæ : nam in Passione S. Sabini, apud Baluzium lib. 2 Miscellaneorum, ita legitur :* Maximiano augusto quinto decimo Kalendas Maii in circo maximo misso Sexto Venetos vincente, pars major populi clamabant dicentes : Christiani tollantur, et voluptas constat. Dictum est duodecies. Per caput augusti Christiani non sint *etc. Licet hic populus, in Actis vero Martyrum nostrorum pontifices excidium Christianorum postulasse dicantur, suspicor tamen eamdem utrobique seditionem memorari, adeo ut Acta nostra primos turbarum incentores recenseant, Passio vero S. Sabini plebem commemoret, quæ ab idolorum sacerdotibus in Christianos commota, furoris incendium latius dispersit. Tillemontius seditionis istius historiam amplecti non audet, quod Acta S. Sabini non videantur ipsi satis* F *authentica. Hujus loci non est ea expendere; interea tamen locum hic habeat opinio Sollerii ad diem* XXX *Decembris in Observatione ad Martyrologium Usuardi :* Certe, *inquit,* tot simplicis sinceritatis radii inter obscuriores nubeculas in oculos incurrunt, ut laudata Acta a Tillemontii censura per nos vel successores nostros aliquando vindicatum iri non diffidam.

martyrium anno Christi 303

30 *Quod ad rem præsentem amplius facit, Tillemontius Nota 14 in persecutionem Diocletiani fatetur, non posse aptius, quam anno 303 illigari decretum, cujus meminerunt Acta S. Sabini, si illud revera adversus Christianos omnes tulerit Herculius :* Sed, *inquit,* aliunde edictum Christianos omnes morti addicens, juxta Eusebium non nisi secundo persecutionis anno latum est, et secundum Lactantium, auctore Diocletiano, qui de eo ad Maximianum scribebat. *Verum cum totus Lactantii contextus, ut num. 27 et 28 breviter ostensum est, manifeste innuat, etiam primo immanissimæ persecutionis anno universos Christi fideles neci adjudicatos fuisse, scrupulum mihi nullum injicit, quod ibidem addit Tillemontius :* Nulla saltem ratione apparet, Herculium rem tan-

AUCTORE U. S.

tanti momenti, illo (*Diocletiano*) inconsulto, aggressum esse : et tamen inter diem XVII Maii, quo hoc edictum populus rogavit juxta Acta S. Sabini, et XXII, quo Maximianus in senatu concessit, verisimiliter non consuluerat Diocletianum, qui tunc Nicomediæ erat. *Nam edictum illud flagitavit populus die* XVII *non Maii, sed Aprilis, ut habent Acta :* Quinto decimo Kalendas Maii, *unde non parum elevatur robur argumenti Tillemontiani. Sed nec Diocletianum consulere necesse erat, cum cap. 15 scribat Lactantius :* Etiam litteræ ad Maximianum atque Constantium commeaverant, ut eadem facerent. . . . et quidem senex Maximianus libens paruit per Italiam, homo non adeo clemens. *Præmiserat autem verba, quæ num. 28 et 29 dedi, horrendam Christianorum omnium stragem describens, quam post relatas Diocletiani ad Herculium litteras, cap. 16 lamentabilem in modum pergit depingere.*

illigari posse: tempus tamen

31 *Quæ hactenus de anno mortis disseruimus, id efficiunt, ut omnino quidem probabiliter liceat contendere, annum Christi 303 Sanctorum nostrorum martyrio illustrari potuisse; minime tamen evincunt, anno illi indubitanter adscribendum esse. Post inchoatam enim persecutionem duos adhuc annos et menses, ac dies aliquot imperitavit Diocletianus, multumque eo tempore tum Romæ tum alibi Christiani sanguinis fusum esse, in comperto est. Post abdicatum quoque a Diocletiano et Maximiano imperium, annos octo tenuit vexatio, Galerio tunc augusto, qui primus socero suo fuerat malorum adversus Christianos incentor, aliisque Diocletianeæ impietatis æmulis, suæ in Christi fideles rabidæ ferocitati, quantum poterant, indulgentibus. Si ergo juxta dicta num. 14 Sanctorum Acta mitius exponamus, dicam illud omne, quod vel a Galerio, vel ab imperatorum ac cæsarum præfectis actum fuit, illi potuisse adscribi, cujus auctoritate crudelibusque sanctionibus toto vix non orbe Christianus populus cœperat affligi.*

determinari certo nequit.

32 *Sed nihil etiam obstat, quo minus Sanctorum martyrium referri possit ad tempora anno Christi 303 anteriora : quod enim asserit Eusebius, Christianos magna religionis suæ libertate fruitos esse primis initi a Diocletiano imperii annis, ad Orientem potius, quam ad Occidentem pertinere videtur. Nec sane ambigendum est, quin plures ante edita a Diocletiano edicta martyrii lauream consecuti sint, quos vel Herculii, hominis ferocissimi et sedem imperii Italiam tenentis immanitas, vel particulares urbium aut provinciarum præfecti pro privata superstitione aliisve de causis, antiqua imperatorum edicta in favorem suum allegantes, sustulerint, ut ad diem* XXIII *Augusti de SS. Claudio, Asterio etc. Commentarii prævii num. 18 et 19 probatum reperies. Cædes autem illæ Diocletiano, utpote primum in imperio locum obtinenti, attribui potuerunt ab iis, qui Sanctorum, de quibus hic agimus, aliorumque martyrum Acta tabulis consignarunt, quos secuti biographi Diocletiani nomen et personam assumpserint. Sanctos igitur nostros cum Baronio aliisque inter eos referendos censeo, quorum annus certus, quo passi sint, minime habetur expressus, ideoque initio hujus Commentarii illorum martyrium late fixi sub Diocletiano.*

§ III. Cultus Sanctorum antiquissimus : ecclesiæ illis erectæ ; loca aliquot reliquiis ipsorum nobilitata : dubia quædam discussa.

Cultus … ctorum … strorum … tiquitas

Restat *modo ut ea, quæ de legitimo Sanctorum nostrorum cultu ejusque antiquitate apud scriptores reperiuntur, hic annectamus. Vetustissimum illum esse, non videtur negari posse; at determinatum inchoati illius tempus expressum in nullis reperi monumentis, adeoque certo assignari nequit. Codex Arinianensis, ex quo Cardulus descripsit Historiam primæ inventionis translationisque, ineunte seculo* XI *factæ, meminit ecclesiæ* SS. Abundii *et* Abundantii *martyrum, ex qua sacræ tum eorum, tum* Marciani *et* Joannis *aliorumque exuviæ in alias asportatæ fuerunt : nec dubito, quin ecclesiæ illius ædificatio seculo* X *multo anterior sit. Cardulus existimans non diu post gloriosum Sanctorum nostrorum agonem publicæ venerationis obsequia a fidelibus exhibita illis fuisse, de ista ecclesia ad translationis Historiam Nota 18 ita censet :* Quæ (*ecclesia*) adhuc exstat multis abhinc seculis exstructa, ut creditur, sedatis nimirum persecutionum procellis : *in Notis vero ad Historiam martyrii littera y ita scribit :* Ceterum in hoc B. Theodoræ prædio, (*locus hic fuit, ut Acta perhibent, quo pia matrona Martyres sepelivit,*) quod ad viam Flaminiam erat, tempore procedente, beatissimorum martyrum Abundii et Abundantii nomine ædem exstructam constat, quæ etiam nunc cernitur, et oppidum Arinianum, quod ibidem est, B. Gregorii Magni Romani Pontificis ætate ædificatum legisse se Blondus affirmat.

et forte … diu post … tem inch… est.

34 *Aringhus Romæ Subterraneæ lib. 4, cap. 40, num. 2 sic habet :* Prædium (*B. Theodoræ*) via Flaminia juxta montem Soractem eo potissimum loco exstabat, ubi nunc Regnani oppidum situm est ; in eorumdem quippe honorem ecclesia erecta cernitur ; ubi ipsa insuper Theodora digna Martyribus meritorum consortio juncta pari quoque honore condita est : *atque ex hisce quidem locum novimus ecclesiæ illis erectæ, at epocham eruere nequimus. Si subsistat, quod pie credit Cardulus, forte ab ipsa Theodora erectum super Martyrum sepulcro oratorium fuerit, quod vel ipsa deinde, si persecutioni supervixerit, vel alii, ejus in Martyres pietatem æmulantes, pia liberalitate auxerint. Forte templum illud erexerit Gregorius Magnus, cujus ætate oppidum Arinianum situm eo loco; quo olim fuerat prædium Theodoræ, conditum Blondus scribit. Potuerunt certe fideles vel ex traditione, vel aliunde tempore Gregorii Magni locum nosse Sanctorum sepulturæ, eoque religionis ergo frequentes confluere, potuitque ea devotione fidelium induci sanctissimus Pontifex tum ad oppidum, ut Blondus scribit, tum ad templum etiam exstruendum, ut incolarum frequentia Sanctorum veneratio redderetur celebrior : verum hæc per conjecturam dicta sunto ; neque enim defectu monumentorum penitius investigari possunt.*

35 *Alterum templum seculo* IX *ineunte* SS. Abun-

Ecclesia SS. [Ab]undio et Abundantio

A Abundii et Abundantii *nomini erectum, additumque illi sacrarum virginum gynæceum, in supradicta ad Historiam martyrii annotatione commemorat Cardulus, cujus verba risum est hic transcribere.* Non est silentio prætereundum, quod in Senensi codice manuscripto legitur de altero templo his sanctis Martyribus jam olim constructo : est enim res memoratu cognituque dignissima. Sic autem se habet. Pipinus Caroli Magni filius (qui a Leone III Pontifice Maximo anno Christi DCCCI rex Italiæ inunctus et consecratus est, regnavitque usque ad annum DCCCX) cum Romam proficiscens, ad urbem Senas pervenisset, horum sanctorum Martyrum fama commotus, cogitationem de basilica illis ædificanda suscepit. Conquisitis accersitisque fabris opus grandi pecunia locat. Illi, ut imperatum erat, prope urbem via publica, in plano loco ad radices montis, qui Plasanus tunc vocabatur, hodie S. Abundii nuncupatur, templi fundamenta primo die jacere incipiunt; postridie ad locum reversi, vestigium inchoati operis nullum inveniunt.

...nitus erecta dicitur:

36 Quærendo forte ad verticem montis cum ascendissent, incœptam ibi ædem aspiciunt : demoliti materiam ad plana deportant, et in pri- B stino loco iterant fundamenta; sed insequenti luce idem, quod pridie acciderat, offenderunt. Rei novitate miraculoque attoniti ac stupefacti, ædificationem templi, in cacumine montis divino nutu atque angelico ministerio cœptam, alacriter prosequuntur, omnipotenti Deo gratias agentes, qui, ubi templum sibi, sanctisque Martyribus suis ædificari vellet, ostendisset. Igitur regia munificentia et pietate absoluta est ædes, quam ab Roma revertens Pipinus VII Kal. Septemb. sanctis martyribus Abundio et Abundantio dedicandam consecrandamque curavit : amplissimosque ei annuos census attribuit, et cœnobium amplum sacrarum virginum Ordinis S. Benedicti adjunxit : quod etiam hodie singulari religionis ac sanctimoniæ laude, famaque celebratur, et B. Joannis Columbini, civis Senensis et Jesuatorum auctoris (qui in eodem cœnobio filiam virginem Christo dicarat, et tertiam bonorum suorum partem benigne pieque donarat) sacro corpore nobilitatur. Ex quo non obscure perspicitur, quot ante secula hi beatissimi Martyres in honore fuerint apud fideles et orthodoxos.

...asserti illius fides, temporibus

C 37 *Cælestem templi hujus ædificationem non assero quidem prorsus commentitiam esse, haud ausim tamen eam ut bene firmam ac solide adstructam lectori obtrudere sine melioribus, quæ fidem faciant, documentis. Illius in Annalibus Ordinis sui non meminit Mabillonius, ut ante me observavit Cuperus in Vita B. Columbini : Henschenius in Actis B. Petri Petroni tom.* VII *Maii, pag. 211, cum retulisset B. Columbini filiam antiquissimo illi ac nobili sacrarum virginum gynæceo ab ipso parente traditam fuisse, in Annotatis ita habet :* Coluntur autem SS. Abundius et Abundantius XVI Septembris, in quem diem optamus nobis suggeri, quidquid de illius monasterii fundatione et Sanctorum ibi reliquiis, quæ nominis occasionem dederint, haberi poterit; *votum suum eadem super re tom.* VII *Julii in Commentario prævio ad Acta B. Joannis Columbini, num. 43 iisdem verbis expressit Cuperus : hactenus autem instrumenta satis authentica nulla aut accepimus aut comparare potuimus.*

38 *Ad codicem Senensem a Cardulo laudatum, quique etiam haud dubie Judittæ præluxit, quod attinet, ignoro, cujus notæ ac temporis fideique sit, et an ejuscemodi, ut lectorem prudentem facile pertrahat ad assensum prodigio tam memorabili præstandum, maxime cum admirabilem hanc ædificationem dubiam insuper faciat Pipinorum, quibus a variis adscribitur, diversitas et annorum ferme 50 discrimen. Etenim Intronatorum academiæ Fasti Senenses sic aiunt :* Anno DCCLVIII sub Pipino rege, in parthenonem a SS. Abundio et Abundantio dictum eximie benefico, cælites in construendum illius parietem operam impendisse feruntur : *atque ita manifeste Pipinum Caroli Magni patrem innuunt; vox autem ipsa* feruntur, *ut per se patet, admodum debilis est. Cardulus contra Pipinum Caroli Magni filium cœnobii illius auctorem statuit :* Qui, *inquit,* a Leone III Pontifice Maximo anno Christi DCCCI rex Italiæ inunctus et consecratus est, regnavitque usque ad annum DCCCX. *Pipino quoque Caroli Magni filio laudem hanc attribuit Juditta.*

Auctore U. S. circa ædificationis tempus et auctorem dissentientibus, vacillat.

39 *Atque ista scriptorum circa annos et reges dissensio sufficere mihi videtur, ut merito liceat de re tota ambigere. Itaque quod supra citato loco Cuperus edixit, hic quoque obtineat :* Nos hanc angelicam monasterii Benedictini constructionem, . . . penes fidem relatorum Senensium E relinquimus; *penes codices, inquam, quibus nituntur Cardulus et Juditta, aliique, si qui sint, prodigii istius assertores : nos interim beneficii loco habituri semper sumus, si quis, hanc dicto cœnobio gloriam vindicandi cupidus, idonea ad nos monumenta submittere dignatus fuerit. Non satis etiam liquido constat, quid causæ fuerit monasterium istud appellandi a* SS. Abundio et Abundantio, *an propter peculiarem fundatoris erga Sanctos hos venerationem, an propter sacras illorum reliquias : primum tamen mihi verisimilius videtur : nam ut ostendit Cardulus occasione alterius cujusdam controversiæ, infra paucis memorandæ, prima nostrorum Martyrum inventio ac translatio contigisse tantum legitur ineunte seculo* XI, *et in postrema seculo* XVI *ad finem vergente facta, nihil fere præter* S. Abundii *caput desiderabatur, quod in templo beatæ Mariæ Aræ-Cæli visitur : certe anno 1584 constat sanctimoniales Senenses impetrasse a Gregorio XIII partem aliquam reliquiarum; neque ullum reperi instrumentum, quo probari possit, ante hunc annum in laudato gynæceo ullas requievisse nostrorum* SS. F Abundii et Abundantii *sacras exuvias.*

Indulgentiæ a Pio II et Gregorio XIII concessæ.

40 *Auxit* SS. Abundii et Abundantii *cultum Pius II Pontifex Maximus, dum anno 1464 in sanctimonialium Senensium cœnobio veneratus sacra pignora B. Joannis Columbini,* Omnibus et singulis hanc ecclesiam, . . . sanctorum Abundii et Abundantii festo visitantibus septem annorum totidemque quadragenarum perpetuo elargitus est indulgentiam, *ut patet ex inscriptione marmoreæ tabulæ incisa, de qua vide Josephum Bonafede lib. 2, cap. 22 in Vita B. Joannis Columbini. Nec minus ad amplificandam* SS. Abundii et Abundantii *venerationem contulit Gregorii XIII piissima voluntas, quam in Litteris suis Apostolicis die* X *Septembris anno* MDLXXXIII *datis in hunc modum expressit :* Ecclesiam domus professorum Societatis Jesu de Urbe, ... corporibus SS. Abundii presbyteri et Abundantii diaconi, sanguinis pro nomine Christi effusione insignium martyrum. . . . . ornare decrevimus, ut ibi collocata, majori devotione et populi frequentia venerentur. *Circa finem autem sic habet :* Et ut Christi fideles ad eorumdem corporum sanctorum translationem frequentiores,

AUCTORE U. S.

res, majoreque devotionis studio conveniant, omnibus Christi fidelibus ipsis utriusque sexus vere pœnitentibus et confessis ac sacra Eucharistia refectis, qui translationi prædictæ interfuerint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam ac remissionem misericorditer in Domino elargimur. *Quæ omnia* SS. Abundii *et* Abundantii *cultum immemorabilem ac legitimum abunde commonstrant.*

Vetustissimus SS. Marciani et Joannis cultus :

41 *De antiquitate quoque cultus exhibiti a fidelibus* SS. Marciano *et* Joanni *dubitari nequaquam potest : ea enim, quæ pro asserenda veneratione publica* SS. Abundio *et* Abundantio *antiquitus impensa disseruimus num. 33 et 34, etiam militant pro vetustissimo* SS. Marciani *ac* Joannis *cultu : certum quippe est, eos tumulo eodem, quo* SS. Abundius *et* Abundantius, *a Theodora reconditos fuisse : certum quoque est super sepulcro erectum fuisse postmodum ecclesiam, quæ quidem solummodo dicta est* SS. Abundii *et* Abundantii; *cum tamen verisimile non sit horum memoriam fuisse conservatam, sanctorum vero* Marciani *et*
B Joannis *penitus obliteratam tunc cum ecclesia conderetur, et hos ibidem cultos invocatosque fuisse mihi persuadeo, donec, translatis ad S. Adalberti ecclesiam* SS. Abundio *et* Abundantio, *Crescentianus ecclesiæ Castellanæ præsul religiosissimus, Ottonis III pietatem æmulatus, ossa* SS. Marciani *et* Joannis *in beatissimæ Dei Genitricis basilicam maxima celebritate deferenda curavit : quam translationem, ut in Appendice videbitur, ad Sanctorum suorum apud se gloriam meritaque manifestanda, divina benignitas prodigio non uno dignata est illustrare.*

horum reliquiæ in civitate Castellana.

42 *Celerum, ut scribit Aringhus Romæ Subterraneæ lib. 4, cap. 40, num. 3, in eadem Castellana ecclesia hactenus religiose asservantur corpora* SS. Marciani *et* Joannis : *Aringho consentit Ughellus Italiæ Sacræ tom. 1, in civitatis Castellanæ episcopis, ita loquens de* Marciani *et* Joannis *corporibus translatis ad ecclesiam Castellanam :* Ibique hactenus honorificentissime asservantur octava ipsa die Dominicæ apparitionis. *Per verba ista ultima verosimiliter innuit Ughellus, festivitatem illorum ibidem celebrari* XIII *Januarii die, qui Octavæ Epiphaniæ consecratus est; eo certe die Arinianensis codex* SS. Marciani *et* Joannis
C *reliquias a Crescentiano episcopo in ecclesia beatissimæ semper Virginis Mariæ reconditas elevatasque fuisse notat, adeoque tamquam translationi sacer haberi potest; an autem præterea diem Sanctorum illorum emortualem, qui communiter censetur* XVI *Septembris, celebret ecclesia Castellana, adnotatum nusquam reperi : similiter edicere nequeo, an integra* SS. Marciani *et* Joannis *corpora in dicta ecclesia quiescant, an aliæ insuper pretiosi istius thesauri participes factæ fuerint.*

Dubium de S. Abundii capite discutitur.

43 *Plures autem ecclesias* SS. Abundii *et* Abundantii *sacris pignoribus nobilitatas fuisse, tum ex antedictis colligi postest, tum ex dicendis infra amplius patebit; quapropter supersedeo singulas hic recensere. Dubium cuiquam suboriri posset, an Augustæ Vindelicorum aliquæ* S. Abundii *nostri reliquiæ asserventur : cum legatur in Vita S. Udalrici episcopi Augustani, apud nos tom. 2 Julii, cujusdam* S. Abundii *caput a laudato sancto episcopo Augustam Roma delatum fuisse. Dubitationem hanc movit Cardulus in Notis littera* c *ad finem, resolvitque ex tempore, quo gemina S. Udalrici peregrinatio Romana contigit : verum cum difficulter conciliari possint epochæ prioris*
D *itineris a Cardulo allatæ, ut observavit Pinius in Commentario prævio ad Acta S. Udalrici num. 10, facilius, insistendo tamen vestigiis Carduli, dubitationem tolli posse autumo in hunc modum. Certum est S. Udalricum obiisse anno 973; non videtur autem aliquo instrumento ostendi posse, ullas* S. Abundii *nostri reliquias Romam delatas fuisse ante annum 1000, quo primum corpora sanctorum illorum Martyrum in ecclesia Arinianensi reperta fuisse noscuntur, et* SS. Abundii *et* Abundantii *corpora Romam ad S. Adalberti basilicam, sanctorum vero* Marciani *et* Joannis *in civitatem Castellanam delata sunt, ut latius in Appendice videbitur : quod ergo Augustam detulit S. Udalricus,* S. Abundii *nostri caput esse nequit. Nunc Acta Sanctorum nostrorum, sub ea cautela, quam insinuavi num. 13 et seqq., lectori exhibeo.*

PASSIO E

Auctore anonymo,

Ex manuscripto Bodecensi, collato cum Actis editis a Cardulo et Juditta Luti.

Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum orta est seditio *b* in urbe Roma pontificum templorum dicentium : Contra salutem nostram *c* quidam de * Sepianis populum seducentes, persuadent relinquere templa deorum; per nefandam sectam eorum increduli diis nostris insultant. Jubeat ergo clementia vestra, ut deficiant *d*, aut thura et libamina ponant diis nostris : qui vero sacrificare noluerint, pietas vestra velut in sacrilegos authoritatem exerceri F præcipiant edicto *e* proposito in urbe Roma. Factum est autem post biduum, stetit quidam legis consultor ante imperatorem et dixit : Pietati vestræ suggero, ut jubeat requirere in urbe absconditos, qui hujus sectæ sunt authores et populum seducunt a templis deorum, et faciat eos teneri atque per diversa tormenta vitam finire, aut diis omnipotentibus thura ponant et sacrificent.

[illegible] imperatoribus

* *l. Christianis*

2 Eadem hora ambulaverunt milites in vicum, qui dicitur Canarius *f*, et invenerunt in cujusdam domo Theodoræ matronæ christianissimæ Sanctos Dei absconditos numero viginti quinque. Inter quos tenuerunt Abundium *g* presbyterum et Abundantium diaconum et perduxerunt eos ante imperatorem vinctos. Dicit eis Diocletianus *h* : Unde estis, aut cujus religionis estis? Respondens Abundius presbyter dixit : Homines, quos conspicis, Christiani sunt, et nomina eorum *i* scripta sunt in cælo. Diocletianus dixit : Ut video, tu eos seducis, ut non sacrificent diis omnipotentibus. Tunc omnes quasi ex uno ore dixerunt : Numquam sit bene dæmonibus tuis, quos colis *k*, ut nos eis inclinemus aut sacrifice-

et ad eum adducti Christiani

A cemus, sed nosmet-ipsos offerimus sacrificium piæ devotionis Deo nostro Jesu Christo in odorem suavitatis.

3 Dixit autem Diocletianus imperator ad Abundium presbyterum : Quis vocaris? Respondens Abundius presbyter dixit : Primo nomine ex speciali *l* Christianus sum et presbyter dicor; secundo vero et corporaliter Abundius nuncupor servus Domini mei Jesu Christi; nam *m* isti, qui semel scripti sunt, numquam obediunt diis tuis. Respondens Abundantius ad Diocletianum imperatorem dixit : Putas, quod nos adoremus idola muta et surda, sine sensu et sine anima ad injuriam summi Dei, qui fecit cælum et terram : cervices quoque nostras inclinamus ei, qui debet adorari, qui fecit hoc, quod factum est. Respondens Diocletianus dixit : Et quid fecit, quod factum est? Respondens Abundantius diaconus dixit : Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi fecit cælum et terram et omnia, quæ in eis sunt : nam idola vestra, quorum ædificia cedrina et marmorea sunt, in perpetuo incendio peribunt simul cum his, qui colunt ea.

libere prædicant.

B 4 Dixit autem Diocletianus imperator : Quid variatis per multa? Sacrificate Deo Herculi *n* et abscedite illæsi. Responderunt sancti Homines et dixerunt : Nos numquam sacrificamus dæmoniis vestris. Diocletianus vero jussit sanctum Abundium presbyterum et sanctum Abundantium diaconum in custodia Mamertini *o* deduci et recludi : ceteros vero tredecim *p* in Christo fideles jussit duci foras muros civitatis et ibi capitibus truncari; qui decollati sunt a spiculatoribus octava Iduum *q* Augusti; quorum corpora collegit Joannes presbyter et Theodora matrona et sepelierunt eos in crypta ad clivum Cucumeris *r*. Tunc Theodora matrona ambulavit ad carcerem *s* ad beatum Abundium presbyterum et Abundantium diaconum et narravit eis, quomodo cum gloria suscepissent sanctos martyres, et quomodo beatus Joannes presbyter collegit corpora Sanctorum et cum aromatibus linteaminibusque sepelivit eos. In eadem via in crypta illic mysteria Christi in pace sumuntur.

Anonymi ad necem, alii ad carcerem rapiuntur.

5 Post dies vero triginta *t* jussit sibi Diocletianus imperator produci sanctos Dei de custodia Abundium presbyterum et Abundantium diaconum et C præsentari in tellude *u* in foro *x* ante templum : qui præsentati sunt vincti catenis. Tunc Diocletianus his eos verbis affatus est : Quid tractatis pro salute vestra? Deponite pertinaciam et in artibus magicis nolite confidere, ne pereatis, sicut et illi, cum quibus tenti estis. Responderunt Sancti et dixerunt : Illi non perierunt, sed modo gloriantur cum Christo. Respondit quidam legis consultor, præsente Diocletiano, et dixit : Si isti extincti non fuerint, non erit clarus *y* timor. Eadem hora Diocletianus imperator jussit eos elevari in equuleo et diu torqueri. Qui, cum diu torquerentur, dicebant : Gloria tibi Domine Jesu Christe.

ac dein post equulei tormenta

6 Dicit eis Diocletianus : Iterum Christum nominatis? Modo extinguam pertinaciam vestram per virtutem magni Herculis, et jussit eos statim duci in viam Flaminiam *z* milliario ab urbe Roma quarto decimo *aa*, ut ibi capite truncarentur. Qui, cum ducerentur vincti catenis, venerunt juxta civitatem Lubras *bb*, et obvius est vir clarissimus Marcianus nomine, qui lugens et flens dicebat : Heu me, quia amisi filium meum. Dicit ei beatus Abundius : Et quis tulit tibi filium tuum? Respondit Marcianus : Mortuus est. Statim dicunt sancti Martyres : Citius perduc eum ad nos, et videbis opera Domini nostri Jesu Christi. Qui dum abisset, ut filium suum adduceret, ministri diaboli noluerunt sustinere, usque dum venisset de civitate Lubras.

capite damnantur. Obvii in via Marcianus

7 Postquam autem ad prædictum locum pervenerunt, ecce Marcianus cursu rapidissimo venit, et mortuum filium in ulnis suis deferens pedibus Sanctorum devolutus est, dicens : Per ipsum vos adjuro, pro quo hæc patimini, ut me simul vobiscum faciatis venire ad coronam post resurrectionem filii mei. Tunc populus, qui ad spectaculum venerat, mirabatur, si potuisset ab eis mortuus suscitari. Eadem hora prostrati in terra cum lacrymis oraverunt ad Dominum dicentes : Domine Jesu Christe, qui Lazarum quatriduanum fetentem in monumento suscitare dignatus es, tu dignare mittere angelum sanctum tuum, ut revocet spiritum in hoc corpus extinctum, et cognoscant omnes, quod tu es Christus Filius Dei vivi, veniens mundum fractum solidare, qui cum Deo Patre omnipotente et Spiritu sancto vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

A. ANONYMO. filium a morte suscitant, et cum utroque,

E 8 Exurgens vero de oratione sanctus Abundius ad defunctum dixit : Tibi dico, terra arida, surge in nomine Domini Jesu Christi, qui vivit et non morietur, in cujus nomine mortui resurgent et vivent in æternum cum illo. Et statim aperti sunt oculi defuncti et resurrexit. Tunc Marcianus obtulit urceum cum aqua, quem accipiens beatus Abundius presbyter baptizavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum filio suo, qui fuerat resuscitatus. Eadem hora ipsi spiculatores surgentes comprehenderunt *cc* Marcianum et filium ejus. Tunc posuerunt genua in terra, et, dum gratias egissent, decollati sunt quinta Calendarum *dd* Septembris. Eadem vero nocte venit Theodora matrona cum pueris suis, et posuit eos in cubiculo *ee* suo et asportavit eos in prædiolum suum milliario ab urbe Roma vigesimo octavo *ff*, et ibi cum aromatibus et linteaminibus honorifice sepelivit in pace, largiente gratia Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

sacris undis abluto, securi feriuntur.

ANNOTATA.

a *In codice Bodecensi, unde hæc excudimus, ut observari num. 2 Commentarii prævii, soli in titulo exprimuntur* Abundius *et* Abundantius : *in titulo Vitæ a Juditta editæ nulla fit mentio* Marciani *et* Joannis; *sed in Carduli Actis uterque adscriptus legitur.* F

b *Vide dicta in Commentario num. 29 et 30.*

c *Cardulus et Juditta scribunt,* vestram : *sunt et aliæ similes minutiæ, in quibus inter se Acta discrepant; verum has imposterum passim inobservatas præteribo.*

d *Id est, vitam et mores mutent, qua significatione Cicero lib. 2. epist. 16 utitur verbo* deficio; *vel, relinquant sectam suam et ad nos transeant, quo sensu vocari solent defectores, qui ad aliena castra adeunt.*

e *Vide quæ disseruimus Commentarii num. 30.*

f *Nec Carduli nec Judittæ scripta locum promunt, quo comprehensi fuere : in manuscripto, quod sequor, vitiose illum notari arbitror; vicum enim nullum, qui* Canarius *dicitur, reperi apud scriptores antiquitatum Romanarum : forte pro* Canarius *legendum* Lanarius; *hic autem vicus, juxta Onuphrium Panvinium lib. 1 Commentariorum reipublicæ Romanæ, et Sextum Rufum

A. ANONYMO. *ſum de Regionibus Urbis, situs erat tertia Urbis regione, cui ab Iside et Moneta nomen.*

g *Manuscriptum, quod excudo, aliquando habet* Abundus, *aliquando* Abundius : *posteriorem scriptionem semper servari ad conformitatem; sed et lectorem de eo monendum censui.*

h *Vide dicta in Commentario num. 14 sub initium.*

i *Liberrima hæc est Christianæ fidei professio conjuncta cum indubitata fiducia. Editio Carduli habet :* Et nomina dederunt in cælo; *Judittæ :* Et nomina eorum sunt in cælo. *Quæ varietas tum hic tum alibi sæpe occurrens satis ostendit, sanctorum horum Martyrum Acta non esse accurate exscripta et verisimiliter a descriptoribus variis nonnihil immutata.*

k *In editione Carduli et Judittæ sensus videtur perfectior, adjecta vocula* Absit.

l *Cardulus et Juditta legunt* spiritnali.

m *Nisi hæc particula causalis ad antedicta referatur, sensus apparet mutilus : atque hinc forte est, quod in Actis impressis legatur hoc modo :* Nunc autem certissime scias, quod neque me, neque aliquem ex istis, quos vides, a Christi fide de-
B viare poteris, qui semel conscripti sunt *etc.*

n *Solius Herculis expressio, præter ea quæ dici num. 14, facit ut suspicer, non Diocletianum in persona propria, sed vel Maximianum augustum, vel ejus præfectum huic præsedisse tragœdiæ : cur enim Diocletianus gloriæ et æstimationis suæ alioqui cupidissimus, qui Jovii, tamquam si Jovis heres esset, nomen sibi usurparat, non jussisset Jovi sacrificari? In Actis impressis ita quidem hoc loco legitur :* Sacrificate deo Herculi et Jovi; *sed infra Diocletianus alloquens* SS. Abundium *et* Abundantium, *equuleo tortos, solum Herculem exprimit :* Per virtutem magnam dei Herculis.

o *Non satis liquet, cur a scriptoribus ecclesiasticis ita vocetur carcer ille, qui ab ea parte, quam Servius Tullius ædificarat, Tulliani nomen habebat : situs autem erat media Urbe in regione octava Fori Romani ad radices Capitolii.*

p *Amanuensium hic error est : ex præmissis enim, et addita voce* Ceteros *patet legendum esse non tredecim sed viginti tres.*

q *Apud Cardulum legitur* Nonis Augusti, *quo*
C *die Martyrologio Romano inscripti sunt.*

r *De hoc cœmeterio ita scribit Aringhus Romæ subterraneæ lib. 4, cap. 35, num. 1 :* Veteri via Salaria secundo circiter ab Urbe lapide extructum fuit. Hoc autem titulo idcirco (ut ejus originem altius repetamus) inscriptum appellatumque est, vel quod sub clivo quodam situm erat, qui cucumeris formam intuentibus præ se ferret; vel certe, quia id genus poma ab agricolis ibidem seri consueverant; vel demum, ut nil prorsus lectorem lateat, ob pomi ejusdem formam alicui lapidi vel ædificio insculptam, ex quo subinde locus nomen traxerit, quod plerisque aliis in Urbe locis contigit etc.

s *Satis amplam fuisse Christianos captivos invisendi libertatem, probant varia Sanctorum Acta. Consule, si lubet tom.* III *Septembris, Commentarium prævium ad Acta S. Adriani, num. 22.*

t *Dies viginti duos tantum scribunt Acta impressa : at neutrum spatium videtur satis amplum, si iis diebus, quibus coluntur, passi sint tum 23 anonymi martyres, tum* SS. Abundius *et* Abundantius : *num inter diem* v *Augusti et* xvi *Septembris, mediant dies quadraginta et unus : utcumque autem diu dicantur cruciati* D
equuleo, non est tamen credibile, eos supplicio isto affectos fuisse totos decem aut amplius continuos dies : nec tamen in Actis ulla fit mentio aut aliorum cruciatuum, aut alterius in carcere detentionis.

u *In exemplari Senensi, inquit Cardulus in Notis,* Scriptum est in tellure : *atque hinc opinatur,* Telludem dictam, quasi telluris ædem. *Templum autem illud juxta Publium Victorem de Regionibus urbis Romæ, situm erat in quarta regione, dicta Templum pacis.*

x *Baluzius in Notis ad Acta S. Sabini sic habet :* Consuevisse judices judicare Christianos in foro, spectante populo, probant præter alia testimonia, Acta sanctorum Saturnini, Dativi et sociorum cap. III, et Acta sancti Pontii martyris cap. XVI. *Posteriora, a Valerio teste oculato conscripta habes in Opere nostro ad diem* XIV *Maii; priora vero ad diem* XI *Februarii.*

y *Sensus hic videtur; nisi isti de medio tollantur, non satis a Christi cultu deterrebitur populus, sed, ut in Actis Carduli sequitur :* Omnis civitas Romana ad horum sectam curret.

z Via . . . hæc a porta initium sortitur, quæ Flu- E
mentana olim, . . . Flaminia vero deinde, . . . nuncupata est . . . Verum hac nostra ætate . . . Populi porta denominatur, quippe quæ frequentiori præ cæteris adeuntium pede atteritur, ac passim confluentium ore celebratur, per quam videlicet catervatim populus, ut ita dicam, in urbem quotidie influit : *Ita Aringhus lib. 4 Romæ subterraneæ, cap. 38, num. 2. Alii credunt eam appellatam portam Populi a populo arbore ibidem frequenti. Viam autem hanc a Flaminio viro consulari denominatam fuisse tradunt auctores apud laudatum Aringhum; sed alii Flaminio seniori, juniori adjudicant alii.*

aa *Decimo ab Urbe milliario legunt tum Martyrologium Romanum, tum Acta Carduli, qui in Notis suis littera s sic scribit :* In Senensi exemplari legitur uno milliario *(habet tamen Vita Judittæ Luti* decimo) sed perperam sine dubio et mendose, cum id sequenti narrationi repugnet. Marciani *ad civitatem Lubram occursum certe designat laudatus editor, sic prosequens :* Romanum habet XIV, quod quidem reprehendi non potest : sed utro modo scribatur X an XIV, parum aut nihil F
penitus refert : neutrum enim ab historiæ veritate dissentit. *At si scribatur* decimo milliari, *non videtur satis apta conjectura Carduli de civitate Lubra : nam juxta hanc Lubra distabat Roma duodecimo fere milliari, et in Actis Sancti dicuntur etiam longius progressi ad destinatum agoni suo locum.*

bb *Legitur etiam, inquit Cardulus, Lubram numero singulari. Vide quæ de Lubra diximus in Commentario num. 15.*

cc *Aut facultatem hanc trucidandi obvium quemque Christianum, idolis sacrificare renuentem, milites a tyranno acceperant, aut quidam forte præfectus vel judex aderat, qui hoc ad fidem Christi accessu actus in rabiem statim* Marcianum *cum filio* Joanne *capite plecti jusserit.*

dd *Acta Carduli habent* XVI Kalendis Octobris, *quem diem tamquam illorum natali sacrum, servat Martyrologium Romanum.*

ee *Describentium oscitantiæ hoc adscribendum videtur, legendumque cum Cardulo,* vehiculo.

ff *Consule dicta de prædio Theodoræ in Commentario num. 33 et 34. Cardulus in Notis dicit viginti tantum milliaria jam numerari, quia bre-*

A breviora erant olim, quam hodie sint milliaria, idque exemplis probat, quem, si lubet, consule.

APPENDIX

De variis translationibus sacrorum corporum, locisque quibus reliquiæ eorumdem concessæ sunt.

CAPUT I.

De prima translatione ex ecclesia Arinianensi :

B

PARS I.

Dubia quædam de translationis auctore et tempore discutiuntur.

Translationum Historiæ unde edendæ

Ex præmissa martyrii Sanctorum nostrorum Historia constat, illorum corpora religiose collecta et asportata fuisse in prædium B. Theodoræ, de cujus situ, erectaque ibidem lapsu temporis ecclesia, aliqua disseruimus in Commentario num. 33 et 34. Eo loco per annos circiter septingentos jacuisse Martyrum exuvias scribit Cardulus (verbo dedi num. 6) et recte : neque enim translationem ullam, etiam partis alicujus reliquiarum, a quoquam memoratam reperio; antequam ex Arinianensi ecclesia corpora SS. Abundii et Abundantii ab Ottone III in S. Adalberti, sanctorum vero Marciani ac Joannis in Beatissimæ C Virginis basilicam Castellanam a Crescentiano translata sunt. De hac translatione aliisque pauca delibavimus § 3 Commentarii prævii, ubi etiam aliqua attigimus de locis ipsorum venerationi erectis, aliisque in quibus sacræ ipsorum exuviæ quiescunt et cultu ecclesiastico honorantur : sed quæ ibidem de translationibus ac locis, quæ Martyrum istorum reliquiis nobilitata sunt, breviter diximus, operæ pretium visum est hic enucleatius prosequi. Utar autem Carduli ac Judittæ relationibus prelo vulgatis : quæ tamen superflua videbuntur, brevitatis ergo aut omittam, aut paucculis verbis referam, ac per decursum, cum necesse fuerit, non nulla observabo.

Otto III basilicam S. Adalberto

2 Arinianensis codex, ex quo primæ translationis historiam Cardulus descripsit, multa præmittit de Vita S. Adalberti, episcopi Pragensis ejusque martyrio : ea in Opere nostro fuse deducta curiosus lector inveniet ad diem XXIII Aprilis, quæque cum ad rem præsentem non pertineant, resecanda censui, sed et antequam translationem ipsam refero, non nulla disputanda sunt. Atque in primis perperam ab aliquibus Ottoni II imperatori adscribitur erectio ædis sacræ, ad quam SS. Abundii et Abundantii reliquiæ delatæ sunt ex Arinianensi ecclesia : nam Otto II e vivis excessit anno 983; sanctus vero Adalbertus non nisi anno 997 martyr occubuit : et tamen basilica quæ nunc S. Bartholomæi dicitur, numquam anterioribus temporibus legitur insignita fuisse alio titulo quam S. Adalberti. Vide, si lubet, tom. V Augusti, Gloriæ posthumæ S. Bartholomæi cap. 3, § 4, num. 227. Hujus igitur ecclesiæ auctor habendus Otto III, quem codex Arinianensis laudatæ basilicæ institutorem signat his verbis : Qui *(Otto III)* manus *(brachium scribit Dlugossus aliique)* ejus *(S. Adalberti)* auferens, auro et gemmis mire exornavit, et ecclesiam nomini ejus inter duos pontes fabricavit et magnæ dignitati tradidit. *Eam nempe dicit Cardulus multis ab Ottone prædiis, muneribus ac privilegiis donatam fuisse, ut constat ex litteris Friderici I Ænobarbi imperatoris.* AUCTORE U. S.

erexit in insula Tiberina.

3 *Ipsius quoque ecclesiæ situm non inutile fuerit latius exponere. Insula, quæ olim a Tiberi Tiberina, et Lycaonia a Jovis Lycaonii templo appellata fuit, passim nunc S. Bartholomæi dicitur : tria quondam in hac insula exstiterunt idolorum templa, Jovis nempe Lycaonii, Æsculapii et Fauni : ad Æsculapii fanum erectam fuisse ab Ottone III S. Adalberti basilicam, scribit* E *Cardulus in Notis, aitque eam vocari* inter duos pontes *ea ratione, qua alia quædam Urbis loca nuncupantur* inter imagines, inter duas lauros, inter duos hortos. *De pontibus hisce ita scribit laudatus Cardulus :* Alter pons, qui insulam Urbi conjungit, ab auctore Fabricius dictus est... Hodie Quatuor capitum vulgo vocatur ab Jani, sive Termini quatrifrontis marmoreis simulacris, in pontis aditu humi defixis. Alter item, qui Transtiberinam regionem attingit, ab auctore olim Cestius, modo S. Bartholomæi a proxima B. Apostoli basilica nuncupatur *etc. Nec sane dubium est, quin tam ecclesia, quam pons et insula ipsa S. Bartholomæi nomen induerint ob traditionem de asservato ibidem sancti hujus Apostoli corpore.*

Translatio prima videtur omnino

4 *Restat, ut translationis, de qua hic agimus, epocham figamus, ex qua sponte fluet tempus erectæ S. Adalberto ecclesiæ : nam, ut testatur codex Arinianensis, basilica hæc ab Ottone III erecta fuit ad honorifice recondendum S. Adalberti reliquias, et ad eamdem exornandum quæsita sunt et translata aliorum Sanctorum corpora.* F *Translationis annum non exprimit laudatus codex, sed diem signat his verbis :* Et eorum *(Martyrum nostrorum)* sanctæ reliquiæ inventæ ac delatæ sunt, sive translatæ XII Kalend. Decembris. *Non potest igitur translatio contigisse ante annum Christi 1000, multis jam mensibus provectum : nam, prout constat ex Chronico Hildesheimensi, annum ordiente a Natali Domini, Otto III non nisi anno 1000 Quadragesimæ tempore ad S. Adalberti tumulum orationis causa accessit, eodemque Romam reversus Christi Nativitatem ibidem celebravit : de donatis autem a Boleslao Polonorum duce Ottoni III S. Adalberti reliquiis, liquet ex Dlugosso, quamvis hic perperam profectionem illam Ottonis referat anno 1001.*

innectenda anno 1000 :

5 *Cardulus, ut diximus in Commentario num. 7, translationem illigat anno circiter 1001, et in Notis ædificationem ecclesiæ S. Adalberti et ipsam consequenter translationem refert ad eumdem annum : ego vero omnino censeo translationem innectendam esse anno 1000. Epochæ nostræ favent multa, atque in primis auctoritas Leonis Ostiensis, qui lib. 2 Chronici Casinensis, cap. 24 asserit, Ottonem III anno redempti orbis 1000 a Beneventanis postulasse S. Bartholomæi apostoli corpus,*

AUCTORE U. S.

pus, et apud insulam honorifice condidisse acceptum ab illis corpus S. Paulini : cum enim eo anno de transferendis sancti Apostoli exuviis cogitarit Otto, non videtur aptiori tempore collocari posse Sanctorum nostrorum translatio, pro quorum corporibus obtinendis non adeo ipsi videtur laborandum fuisse. Favet item memoratus codex Arinianensis, factæ Sanctorum Abundii *et* Abundantii *translationi assignans diem* XX *Novembris, qui minime, ut mox videbimus, conciliari potest cum anno 1001. Denique non obest ratio temporis, quo minus dici possit, factum illud accidisse die* XX *Novembris anni 1000, ut ostendam, ordinando gesta Ottonis III posterioribus vitæ annis præcipua, de quibus lis aliqua posset moveri. Disputatio autem tota eo vergit, ut Arinianensis codicis scriptio in sensu proprio illæsa conservetur, quæ monumentis antiquis debetur veneratio, quando nihil afferri potest, quo fides illorum elevetur : nil autem legi uspiam quo ostendatur errorem cubare in die signato ab auctore codicis Arinianensis.*

Discutitur opinio Carduli

6 *Audiamus modo, quid in confirmationem epochæ suæ adferat Cardulus, ita in Notis loquens num. 15 :* Id ab ipso *(Ottone III)* factum oportuit anno Christi MI, quo anno is in Italiam magna celeritate se retulit; . . . . tunc bellica cura et labore perfunctus, ut piaculares functiones sibi jam pridem a beato Romualdo, quod Crescentem sive Crescentium consulem Romanum contra interpositam fidem occidisset, injunctas obiret (cum jam antea eo nomine apud Ravennam in S. Apollinaris Classensi cœnobio, ... totam Quadragesimam cum paucis familiaribus, . . . transegisset) Casinum adiit duasque coronas argenteas S. Benedicto donavit, inde nudis pedibus ad Garganum montem contendit *etc. Hanc maximam partem hausit Cardulus ex Sigonio lib. 7 de regno Italiæ, circa finem. Verum, ut recte observarunt viri eruditi, qui Sigonii Historiam annotatis illustrarunt, multo ante in Italiam reversus fuerat Otto, quod ex dicendis manifestum fiet. De anno exactæ ab Ottone III in Classensi cœnobio Quadragesimæ quamvis nihil hic attineat dicere, malim tamen sentire cum Mabillonio, infra laudando, et pœnitentiam illam innectere anno 1001, ad quem omnino videtur illa pertinere, ut facile lector poterit observare.*

Eam illigantis anno 1001.

7 *Anno autem 999, vel 999 illigandum est iter Ottonis III Casinum et oblatio duarum coronarum, quod utrumque Cardulus innectit anno 1001. Pro anno 998 facit, quod scribit Leo Ostiensis lib. 2 Chronici Casinensis, cap. 22 :* Hic *(Joannes, abbas Casinensis hujus nominis tertius)* primo anno ordinationis suæ recepit præceptum confirmationis totius abbatiæ ab Ottone tertio imperatore . . . Quo etiam tempore idem imperator, hic per dies aliquot remotus, duas coronas argenteas beato Benedicto obtulit *Nam annus primus Joannis abbatis III coincidit cum anno Christi 998, ut ostendit Peregrinus in Serie abbatum Casinensium pag. 43 : Nuceus quoque in Notis ad laudatum Ostiensis locum sic adnotat :* Datum *(præceptum Ottonis)* VIII Kal. Junii anno Christi DCCCCLXXXXVIII. Regest. num. CXXV. *Diploma illud Ottonis III integrum refert Erasmus Gattula in Accessionibus ad Historiam Casinensem pag. 91 et sequente, datumque legitur Romæ laudato die et anno : si igitur voces,* Quo etiam tempore, *ita accipiamus, ut annum primum Joannis abbatis currentem designent, donatio Ottonis ab Ostiensi memorata, figenda est anno 998 : verum cum eædem voces non incongrue ita sumi possint, ut aliquot mensium extensionem patiantur, maxime cum ad eum locum observet Nuceus,* Deficit, quo etiam tempore, *nil vetat Ottonis ad ecclesiam Casinensem profectionem innectere anno 999 : ceterum de anno illo statuat lector, quod voluerit, neque enim proprie controversiam præsentem spectat. Reliqua discutiamus.*

Vindicatur Leo Ostiensis.

8 *Pro stabilienda epocha mea num. 5 adduxi Leonem Ostiensem, adeoque illius hic mihi fides vindicanda est. Eruditi observatores, de quibus supra, ad finem libri 7 Sigonii sic aiunt :* Peregrinationem autem Ottonis ad montem Garganum post oblatas in monte Casino argenteas coronas anno millesimo affigit *(Leo Ostiensis,)* sed citra verum, cum annum illum fere totum in Germania egerit Otto imperator. *Peregrinatio Ottonis ad montem Garganum vere ab Ostiensi illigatur anno 1000. De tempore, quo votiva dona in monte Casino obtulit, ex jam dictis statue : sic autem annum 1000 in Germania non exegit Otto, ut falsum sit, quod de ejus ad archangeli Michaelis templum profectione anno eodem instituta Ostiensis scribit. Chronologiam præcipuorum gestorum Ottonis annis 999 et 1000, in quantum ea illustrandæ ac confirmandæ epochæ a me supra assertæ inservit, subnecto, simulque ex ejus ordinatione ostendere intendo, Leonis Ostiensis dicta falsitatis immerito argui, cum iter Ottonis in Poloniam minime obstiterit, quo minus eodem anno 1000 ad Garganum montem piaculares functiones obiturus accedere potuerit, et S. Bartholomæi ossa a Beneventanis expetere ac Romam deferre, seu sancti Apostoli (quod hic non inquirimus) seu alterius cujuscumque Beati corpus.*

et ex serie gestorum Ottonis.

9 *Joannis pseudopapæ ejusque fautoris Crescentii nece turbas Romæ compositas fuisse anno 998 nemo jam merito negaverit. Eventum hunc ex auctore Vitæ S. Nili Hegumeni Pagius in Critica innectit mensi Martio. Tam schismatis hujus finem quam et alia quædam Ottonis gesta hunc secuta perperam refert Sigonius ad annum 997, qui similiter Gregorii V obitum anno uno anticipat, adeoque quæ is narrat ab Ottone facta anno decessus Gregorii retrahenda sunt ad annum 999. Diploma Ottonis III, memoratum apud Gattulam Historiæ Casinensis seculo* VI *pag. 312, testatur, illum hoc anno Capuæ moratum fuisse, sed dubium est, ut agnoscit Gattula, legendumne sit mense Martio, an Majo : posterior mihi lectio præplacet, quia, defuncto* XII *Kalendas Martii Gregorio V, Silvester II tantum quarto Nonas Aprilis successit, nec verisimile est, ante Silvestri ordinationem Roma procul abfuisse imperatorem, de rebus Ecclesiæ recte disponendis maxime solicitum, cujusque favor ad sublimandum Silvestrum summopere juvit, ut tradunt scriptores.*

variisque diplomatibus

10 *Ejusdem anni 999 mense Junio, aut Julio Beneventi fuit Otto :* Inde *(verba sunt Sigonii loco laudato)* Augusto mense Otho in agro Lucensi fuit, per Decembrem autem Ravennæ, *ac paulo post :* Eo anno (1000) Otho profectus in Germaniam V Idus Maii Aquis transegit, unde etiam diplomata dedit : *quale Cremonensi ecclesiæ dicto die et anno concessum refert Ughellus tom. 4 Italiæ sacræ. Redierat jam tum ex Polonia, ut constat ex chronographo Hildesheimensi et cum S. Adalberti reliquiis Italiam repetebat : tempus autem abunde suppetit absolvendis ante Kalendas Novembris itineribus a Leone Ostiensi assertis : ante Kalendas Novembris, inquam, quia eum Romæ fuisse Kalendis Novembris anni 1000 constat*

ex

A *ex diplomate in favorem ecclesiæ Vercellensis dato, quod apud Ferrerium de Episcopis Vercellensibus curiosus lector inveniet. Itinera ista sic ordinat Mabillonius tom. 4 Annalium Benedictinorum, pag. 141 :* Inde (*Aquisgrano*) Alpes iterum emensus Otto Italiam repetit. . . . Papiam ubi advenit, bona et possessiones suburbani sancti Salvatoris monasterii, ... pridie Nonas Julii confirmavit. Inde Romam versus progressus, Romualdo hortante, ... Garganum montem . . . . nudis pedibus adit, lustrato obiter Casinate monasterio, ubi duas coronas argenteas. . . donavit.

ac monumentis aliis ostenditur.

11 *Tota ista Mabillonii dispositio certe talis est, ut fidem mereatur, nec quidpiam video, quod eam possit evertere : sed cum Leonis Ostiensis verba non exigant imperatoris ad Casinenses iter pro anno 1000, imo Ottonis dona illiget Leo anno 998 vel 999, ut diximus hic num. 7, itineri ad Casinenses substituatur Beneventanum, nisi quis velit, quod necesse tamen non est ad propositum nostrum, utrumque iter ad Casinenses et ad Beneventanos eo anno contigisse, et facile quivis perspiciet spatium quatuor fere mensium, quod fluxit a die* VI *Julii, quo Papiæ substitit, usque ad* B *diem Octobris ultimum, quo Romam denuo regressum fuisse Ottonem oportet dicere, satis longum esse, ut, reconditis in insula Tiberina S. Adalberti reliquiis, montem S. Michaelis adire, Beneventanos pro obtinendis sacris pignoribus convenire (adde, si lubet, et Casinenses) atque in Urbem regredi potuerit. Tempus etiam minime deest inter diem* I *et* XX *Novembris conquirendis et Ariniano Romam deferendis sanctorum Martyrum corporibus, ut manifestum est : nihil igitur obest, quo minus adhæreatur epochæ translationis Martyrum nostrorum a me affixæ anno 1000, serveturque, ut ante monui, scriptio codicis Ariniancnsis.*

factum istud citius quam anno 1000

12 *At in Carduli sententia, assignantis translationi annum 1001, dies celebritati isti attributus ab auctore manuscripti Arinianensis plane deserendus est. Otto enim, de quo laudatum manuscriptum loquitur ut Romæ præsente, cum inventa et translata fuerant SS. Abundii et Abundantii corpora, non videtur Romæ fuisse die* XX *Novembris anni 1001, sed Ravennæ. Id colligo ex diplomate ejus, quo archiepiscopo Ravennati varia conceduntur privilegia. Videri potest apud Ughellum in archiepiscopis Ravennatibus col. 359,* C *ubi in margine adnotatum est, illud a Fontanino haberi ut supposititium, sed a Muratorio vindicari. Quidquid autem sit de hoc diplomate,* X *Kal. Decemb. Ravennæ dato, aliunde manifeste consequitur, postremis anni 1001 mensibus longe aliam Ottoni III fuisse curam, quam de exornanda Romæ S. Adalberti basilica : nam Romani novas tunc turbas ciebant vel contra Silvestrum Papam, ut scribit Sigonius, vel contra Ottonem ipsum, ut B. Petrus Damianus, mox laudandus, asserit, quibus componendis Otto totus tunc incubuit. Constat hoc tum ex Vita S. Heriberti archiepiscopi Coloniensis, apud nos tom. 2 Martii, pag. 470, num.* XI, *tum ex Vita S. Romualdi, apud nos tom. 2 Februarii : aliqua ex posteriore hic transcribo.*

collocari non posse.

13 Videns ergo Romualdus, quod secundum suæ voluntatis ardorem ibi (*in Pereo sive Pereta insula 12 milliaribus Ravenna distante*) laborare non posset, regem (*Ottonem III Imperatorem*) protinus adiit et acceptæ promissionis exactor, ut rex monachus fieret, insistere vehementius cœpit. At ille facturum se quidem, quod exigebatur, asseruit, si tamen prius Romam, quæ sibi rebellabat, impeteret, et, ea devicta, Ravennam cum victoria remearet. Cui Romualdus, Si Romam, inquit, ieris, Ravennam ulterius non videbis . . . . Rex itaque secundum beati viri prophetiam vix a Roma reverti incipiens, mox languore correptus, apud Paternum defunctus est. *Obitus Ottonis anno 1002 a nemine serius collocatur, quam die* XXVIII *Januarii, et diebus aliquot citius contigit secundum Hildesheimensem chronographum, Hermannum Contractum ac Ditmarum. Ex hactenus autem disputatis epocha mea, si non omnino certa, longe saltem verisimilior evadit : fusius autem hic disserui, quam necesse videri cuiquam posset, ob rationem allatam num. 5 circa finem. Nunc laudatæ translationis Historiam subnecto.* AUCTORE U. S.

PARS II.

E

Prima inventio atque Translatio ex codice Arinianensi descripta, et a Fulvio Cardulo S. J. edita.

Qua occasione et quo translata sint

Tunc *a* incœpit inquirere corpora sanctorum martyrum, et præcepit, ut ubicumque inventa fuisssent, ad ecclesiam B. Adelberti deportarentur : et nunciatum est illi, quod in ecclesia *b* beati Abundii et Abundantii martyrum, quæ est juxta montem Soractis *c*, erant plura sanctorum martyrum corpora, qui misit suos nuncios, episcopos, et clericos, et monachos, ut cum omni honore et diligentia et hymnis Dei ad ecclesiam beati Adelberti *d* ea deferrent. Qui protinus abierunt et cœperunt inquirere, ubi essent tumuli eorum. Et invenerunt in uno tumulo corpora beatorum Abundii et Abundantii posita et in alio corpus beatæ Theodoræ *e*, quæ in prædio suo eos sepelierat. Invenerunt etiam inter eos sanctos martyres *f*, qui habebant inauratas vestes et mire exornates et super altare eorum F mensam sculptam et nimis decoratam. Et deportata sunt omnia secundum jussum imperatoris ad ecclesiam beati Adelberti martyris.

Sanctorum nostrorum corpora.

15 Tunc episcopus, qui præerat sanctæ Castellanæ ecclesiæ, Crescentianus *g* nomine, post sanctorum prædictorum Martyrum corpora deportata cœpit tristis esse, etiam et plorare; et accedens ad locum eumdem, cœpit quærere diligenter, et amplius inferius fodi fecit, si ibidem remansissent aliqua corpora Sanctorum, quæ sibi consolationem præbuissent : quod Dei nutu factum est; et invenit ibi corpora beatorum martyrum Marciani et Joannis filii ejus, quos beatus Abundius presbyter et martyr baptizaverat; et cum magno honore et reverentia collectis clericis, ad civitatem Castellanam *h* ipsa corpora cum lætitia deportavit.

SS. Marciani ac Joannis translatio

16 Et dum juxta ecclesiam beati Eutichii *i* martyris transirent, ii, qui ea deferebant, viderunt ex imagine beatæ Theodoræ, quæ ibi erat depicta, aquam incipientem defluere, ita ut etiam sacerdotes, qui ibidem vigilias celebrabant,

 ex

AUCTORE U. S.

ex ea faciem sibi lavare potuissent. Quod Omnipotens ad hoc demonstrasse putandus est, quod sanctorum Martyrum absentia locus, in quo sepulti fuerunt, in prædio beatæ Theodoræ captivus *k* remansit. Quæ quidem aquæ emanatio nec antea visa fuerat, nec postea visa fuit; et deportata sunt in ecclesiam beati Hippolyti martyris, quæ est in crypta supra portam civitatis ejusdem ædificata. Et dum in ipsam ecclesiam delata fuissent, novum ibi miraculum est exortum. Lilia namque, quæ in præfata ecclesia ex multo tempore jam aruerant, licet tunc frigida hiems esset, mox in ipsorum introitu emiserunt florem et odorem, sicut et verno tempore, cum Dei omnipotentis nutu et lilia florent, et omnis herba virescit et pollet. Quod episcopus et comes et omnes cives testati sunt se vidisse.

ad civitatem Castellanam. miraculis

17 Qui quidem episcopus Crescentianus statim misit suos nuncios ad Lambertum episcopum sanctæ Polismartis *l* ecclesiæ, et episcopum sanctæ ecclesiæ Gallesanæ *m*, ut cum honore, hymnis et Dei laudibus ad ecclesiam gloriosæ Dei Genitricis et semper Virginis Mariæ *n* deferrentur. Et convenientes episcopi et clerici tota nocte B in vigiliis, orationibus et hymnis Deo vacarunt: quæ insurgente austro a sero usque mane crebris pluviis inundavit. Mane autem facto, cunctis ipsius civitatis collectis habitatoribus, una cum comite et conjuge sua, efferentes corpora Sanctorum prælibata, introduxerunt ea in ecclesiam beatæ Virginis supradictæ; sed mox ut eadem corpora Sanctorum de ecclesia beati Hippolyti supradicta educta fuissent, inundatio pluviæ stetit, et cæli serenitas pariter secuta. Et sic cum gaudio unusquisque ad propria remeavit, Missis primo solemniter celebratis.

et beneficiis illustratur. Ex tabulis

18 Sed miro modo aliud enarro miraculum. Quædam puella, quæ erat in ipsa civitate, maxima infirmitate detenta diu noctuque vigilias ducebat, et omnino dormire non-poterat; quam parentes ejus ad obtinendam salutem ad reliquias eorumdem sanctorum Martyrum perduxerunt: et ita ipsorum Sanctorum meritis incolumis est reducta, acsi nulla fuisset infirmitate detenta. Aliud etiam miraculum narro. Inventæ fuerant in tumulis sanctorum Martyrum marmoreæ tabulæ niveo candore decoratæ, tanti ponderis et magnitudinis, ut nec a quatuor paribus boum trahi C potuissent, quæ ad honorem Dei et Martyrum prædictorum uni vili pari boum junctæ tanta celeritate deportatæ sunt, acsi nullum in se pondus habuissent; qui dum ante præfatam ecclesiam Dei Genitricis venissent, convenerunt multi, ut eas in ipsam ecclesiam introducerent.

in sepulcro inventis

19 Una autem ex his marmoreis tabulis, quæ præ nimia latitudine ad altare intromitti non poterat, tam ingens erat, ut vix a quindecim viris deferri posset. Columna marmorea et trabs, quæ erat ante altare, super collum episcopi et qui cum eo aderant, cum hac tabula cecidit, sed Domini gratia nec fracta nec læsa fuit, nec aliquis aliquam persensit læsionem. Tunc Crescentianus episcopus, collecto clero, altare B. Genitricis a novo ex eadem tabula marmorea et aliis supra scriptis construi fecit: et illam, quam super corpus beati Abundii et Abundantii *o* invenit, in superiori parte altaris posuit; et aliam, quam supra corpus beatæ Theodoræ adinvenit, ex ea parte, qua consistit presbyter celebrans, constituit.

20 Alias autem aliis partibus ipsius altaris annexuit; et ita per quatuor angulos altare a fun- D damento ædificavit. Inventæ fuerunt etiam in tumulis eorum structuræ ferri, quæ continebant eorum sepulcra, ex quarum ferro idem D. episcopus quamdam capsulam ligneam noviter fabricatam circumdari et astringi fecit: et ibidem sanctas reliquias condidit, ipsamque in idem altare intromisit. Passi sunt autem sancti Martyres XVI Kalend. Octobris sub Diocletiano et Maximiano, crudelissimis imperatoribus: et eorum sanctæ reliquiæ inventæ ac delatæ sunt sive translatæ XII Kalend. Decembris sub D. Othone III magno imperatore: reconditæ vero sunt a Crescentiano episcopo in ecclesiam beatæ ac semper Virginis Dei Genitricis Mariæ Idibus Januarii in Octavis Theophaniæ *p* ad honorem Dei et Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria et potestas et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

altare ... ædificatur

ANNOTATA.

a *Post reconditas nempe reliquias S. Adalberti, de quo non nulla præmittit auctor: de tempore autem satis dictum est § 1 hujus Appendicis.* E

b *Vide dicta de hac ecclesia tum in Commentario num. 33, tum in Appendice num. 1.*

c Mons est, *ut notat Cardulus*, in Etruria prope Tiberim in finibus Vejentum et Phaliscorum, olim Apollini sacer; . . . . postea exploso idolorum cultu, . . . sancti Silvestri primum secessu ac latebra, deinde templo etiam celebris, mutato nomine, ut oppidum ad ejus radices Tiberi imminens, sic mons ipse, ut Blondus et Volaterranus scribunt, sancti Silvestri a Christianis est dictus.

d *Hallucinatus videtur Ughellus, dum Italiæ sacræ tom. 1 in civitatis Castellanæ episcopis B. Adalbertum invenisse corpora Sanctorum nostrorum, scripsit in hunc modum:* Cumque aliquando accidisset, B. Adelbertum corpora SS. martyrum Abundii et Abundantii sub Soracte monte *(potius juxta, vel, non procul ab eo)* Crescentianæ diœcesis reperire *etc. Hallucinatur, inquam, dum inventionem sacrorum corporum B. Adalberto attribuit: nam editus a Cardulo codex Arinianensis nullum Adalbertum hujus inventionis auctorem facit: non aliis tamen documentis ullis niti videtur Ughellus, quam vulgata a Cardulo Historia;* Quæ, *inquit*, si tacuisset, nulla Crescentiani mentio fortasse dimanasset ad posteros. *Non potest autem Adalberto illi, cujus meminit laudatum ab Ughello instrumentum, inventio hæc attribui: is enim jam anno 997 gloriosus martyr occubuerat, et ejus sacræ ædis exornandæ gratia sanctorum martyrum corpora inquirebantur ab Ottonis III ministris. An autem circa hæc tempora floruerit alter quidam B. Adalbertus, qui unus esse potuerit ex ministris Ottonis, disputare non vacat, cum verisimile sit, ab Ughello, apographum suum non satis accurate inspiciente, eum inventionis auctorem factum esse, cujus venerationi apud fideles augendæ studens Otto sanctorum Martyrum corpora quæri jussit. Sed nec felicius annum 998 translationi assignavit laudatus Ughellus, ut ex disputatis § præcedente evidens est.* F

e *Ex sequentibus constat, B. Theodoræ corpus etiam delatum fuisse ad ecclesiam S. Adalberti: quod an etiam nunc ibi requiescat, an vero alio asportatum sit, inquiri poterit ad diem sequentem.*

f Qui

A f *Qui fuerint illi, non exprimitur : verisimile mihi est, istos censeri posse ex eorum numero, qui sub Diocletiano passi a B. Theodora fuerant sepultura donati.*

g *Vide dicta ad litter.* d.

h Silam, *inquit Cardulus*, via Flaminia, ultra Arinianum, VII mill. Hanc Blondus et Volaterranus Fescenniam a Plinio, Fescennium a Catone et Strabone vocatam confirmant : Solinus ab Argivis ædificatam testatur. *Plura qui desiderat, adeat Ughellum, Orlendium, Cluverium, aliosque.*

i *Juditta hic scribit* Eustachii : *ecclesia hæc verisimiliter sita fuerit in transitu Ariniano ad Castellanam civitatem; ceterum incompertus est mihi situs ejus, uti etiam, scribendumne sit Eutichii an Eustachii, nec operæ pretium visum est operosius indagare.*

k Locus hic captivus vocatur, *ait Cardulus*, non ut Latini loquuntur, vinctus et in alterius potestatem redactus, sed per abusionem viduus et privatus.

l Blondus et Sigonius Polimartium nominant : hodie vulgo Bomartium vocatur. Oppidulum est B in Etruria, nunc Balneoregiensis diœcesis, XIV milliario a civitate Castellana. Videtur ergo corrigendus hic locus, scribendumque Polimartii ecclesiæ. *Ita Cardulus hic.*

m Galliensium oppidum lib. 1 Italiæ illustratæ de Etruria scribens Blondus appellat : Sigonius in Historia de Regno Italiæ, ceterique fere scriptores Gallesium sive Castellum Gallesii. Id situm est in Etruria Castellanam civitatem inter, Ortamque, sive, ut Plinio placet, Hortanum, distatque a Tiberi amne paulo amplius mille passibus : a Castellana civitate VII mill., ab Orta totidem. Multis jam ætatibus hæ tres ecclesiæ Castellana, Ortana et Gallesana ab uno episcopo gubernantur. *Ita sæpe laudatus scriptor.*

n *Primariam et episcopalem Castellanæ diœcesis, ut tradit Ughellus, aliique.*

o *Cum, teste Ughello, Arinianum ad Castellanam diœcesim pertineret, forte Crescentianus episcopus adfuit, cum ministri Ottonis III effoderent* SS. Abundii *et* Abundantii *ac B. Theodoræ exuvias; forte intellexit ex aliis, qui interfuerant, aut certe ex indiciis quibusdam cognovit,* C *tabulas, de quibus et hic et paulo post, sacris hisce corporibus impositas fuisse.*

p *Vox hæc* Theophania, *quæ olim usurpabatur tam pro Nativitatis quam pro Apparitionis Dominicæ festivitate, ut docet Cangius in Glossario, hic per adjunctas Idus satis determinatur, ut intelligamus, elevationem sacrarum reliquiarum factam esse in die Octava Apparitionis; est autem vox a Græco* Θεὸς *Deus et* Φαίνω *appareo.*

AUCTORE U. S.

CAPUT II.

De translationibus aliis, reliquiisque ad varias ecclesias missis.

Conjectura Carduli de tempore,

C*onstat ex dictis, corpora* SS. Abundii *et* Abundantii *in ecclesiam, nunc S. Bartholomæi dictam, illata fuisse anno Christi 1000, ibidemque honorifice recondita : at quanto temporis spatio in ista basilica requieverint, incompertum est, uti et quo seculo et anno inde asportata fuerint in sacram SS. Cosmæ et Damiano ædem, e cujus altari lateritio die* XVIII *Augusti anno 1582 effossi fuerunt horum Martyrum loculi. Cardulus, ut vidimus in Commentario num. 7,* E *circa translationis hujus auctorem et tempus omnia investigavit, nec tamen quidquam deprehendere potuit, quod fidem minime dubiam mereretur : attamen laudatus scriptor suspicatur, translationem hanc incidisse in pontificatum Innocentii II, qui Honorio itidem II successit die* XIV *vel* XV *Februarii anni 1130, et adversarium vel eodem vel postero die nactus est Petrum Leonis, Anacletum II a schismaticis fautoribus suis appellatum, qui, ut seculo potens erat et consanguineorum opibus fultus, legitimum Pontificem Roma excedere compulit, Sedemque Apostolicam vi sacrilega ad mortem usque usurpavit.*

quo facta est translatio altera

22 *Conjecturæ suæ affert Cardulus rationes sequentes, quas in pauciora verba contractas lectori exhibere sufficiet. Anacletus fertur dedicasse altare in templo B. Mariæ Aræ-cæli situm ante sacrarium : non potest autem factum hoc adscribi S. Anacleto Papæ, cujus tempore eo loco adhuc exstabat Jovis Feretrii fanum, in cujus ruinis dicitur S. Gregorius Magnus ecclesiam Christiano ritu exstruxisse : oportet igitur, ut memorati altaris dedicatio attribuatur Anacleto pseudo-pontifici. In dicta ecclesia caput* S. Abundii *argento* F *tectum servatur, illudque* Abundii *nostri esse contendit Cardulus ex eo, quod fere solum illud desideraretur ex sacris ossibus, cum reperta fuerunt anno 1582 sacra pignora* SS. Abundii *et* Abundantii; *ac demum concludit :* Fieri ergo potuit, ut hic pseudopapa, cum vellet simul SS. Cosmæ et Damiani, quam ipse obtinuerat, diaconiam insigni aliquo munere cohonestare, simul aram illam, quam solemni ritu sacrare constituisset, horum etiam Martyrum reliquiis et præcipue S. Abundii capite, quod postea in medium prolatum est, exornare : fieri, inquam, potuit, ut sacra corpora ex insula Tiberina in templum SS. Cosmæ et Damiani ad forum Romanum per id empus deportaverit.

ad Ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani.

23 *Quoniam defectu instrumentorum certi nihil hic statui potest, Carduli conjecturæ adhærendum puto, eamque ut verisimilem omnino amplector. Favet huic opinioni Baronius tom. 12 Annal. Ecclesiast., pag. 202 de Anacleto pseudo-pontifice ita scribens ad annum Christi 1130.* Dedicata namque legimus Romæ nonnulla ab eo et consecrata fuisse altaria, et æditurum incuria servatas adhuc inscriptiones, quas delendas curavi-

AUCTORE U. S.

vimus. *Tum idem Eminentissimus ex titulo consecrationis tabulæ marmoreæ inscripto refert, ab Anacleto illo dedicatam fuisse anno 1130 die* XXV *Maii ecclesiam S. Laurentii, et in altari ejus majori recondita fuisse aliquot sanctorum martyrum corpora. Potuit itaque similiter pseudo-pontifex iste et altare in ecclesia B. Mariæ Aræ-cæli consecrare, et ad basilicam SS. Cosmæ et Damiani sanctorum* Abundii *et* Abundantii *corpora transferre.*

amplius elucidatur.

24 *Hæc autem conjectura ex eo etiam fit verisimilior, quod Martyrum illorum ossa ignota jacuerint in templo SS. Cosmæ et Damiani usque ad annum 1582, quemadmodum asserit Cardulus in tertiæ translationis descriptione. Si enim legitimi cujusdam Pontificis auctoritate facta fuisset translatio, mirum sane videri deberet, illius apud fideles adeo obliteratam fuisse memoriam, ut nullo uspiam monumento consignata reperiatur: quod de gestis pseudo-pontificis, ob scelera sua omnibus invisi, minus mirandum est, etsi aliquorum ejus gestorum memoria perseverasse dicenda sit. Non potest autem translatio illa, ut opinamur, a pseudo-pontifice Anacleto facta, aptius illigari quam* B *anno 1130, quia, ut narrat Baronius, cum cerneret apud fideles aboleri non posse recordationem sacrilegæ ecclesiarum deprædationis ab ipso perpetratæ, per largitiones ab eo sacris quibusdam ædibus factas anno 1130, alia via populorum favorem sibi conciliare conatus est. Atque hæc de secunda translatione, pro qua meliora non suppetunt documenta.*

Inventa Sanctorum nostrorum

25 *Tertia translatio* SS. Abundii *et* Abundantii *annum Christi 1583 in Societatis nostræ Fastis insignem reddidit, quando Gregorii XIII beneficentia sacris hisce pignoribus dignata est exornare ecclesiam domus professorum, Farnesianam dictam ab auctore suo Alexandro Farnesio S. R. E. Cardinali, cujus in Societatem nostram egregia merita prædicant Fasti nostri. Translationem hanc fuse describit Cardulus. Satis mihi erit præcipua delibasse. Cum Pontificis jussu in templo SS. Cosmæ et Damiani sacellum instauraturi fabri demolirentur vetustum altare, quod posteriorem templi partem ingredientibus sinistrum est, post aliorum Sanctorum reperta ibidem corpora, die* XVIII *Augusti anno 1582 effossi sunt Martyrum nostrorum loculi,* Atque in uno quidem *(verba sunt Carduli)* sub cornu Euangelii erat tabella marmorea signo C Crucis et hoc epitaphio notata: HIC REQUIESCIT SANCTUS HABUNDIUS PBR. ET MONACHUS ET MART. In altero autem sub cornu Epistolæ altera item tabella eodem signo atque hoc titulo inscripta: HIC REQUIESCIT SANCTUS HABUNDANTIUS DIAC. ET MART. *Horum reliquiæ transmissæ in loculos plumbeos, sigillo Cardinalis Sabelli, Pontificis in Urbe vicarii, obsignatos, ut transferrentur in Farnesianam basilicam, præcepit Gregorius XIII litteris suis Apostolicis, quas ex editione Carduli hic recenseo.*

corpora Gregorius XIII

26 Gregorius Papa XIII universis Christi fidelibus, præsentes litteras inspecturis, salutem et Apostolicam benedictionem. Ecclesiam domus professorum Societatis Jesu de Urbe, structura insigni et sumptuosa nuper absolutam, corporibus sanctorum Abundii presbyteri et Abundantii diaconi, sanguinis pro nomine Christi effusione insignium martyrum, quæ in ecclesia SS. Cosmæ et Damiani requiescunt, ornare decrevimus, ut ibi collocata majori devotione et populi frequentia venerentur. Idcirco per præsentes mandamus, ut prædicta corpora ex ipsa ecclesia SS. Cosmæ et Damiani, ubi aliæ Sanctorum aliorum reliquiæ et D etiam corpora visitanda remanent, cum plumbeis thecis, in quibus eorum nomina sunt inscripta, educantur, et ad novam professorum prædictorum ecclesiam, sanctissimo nomini Jesu dicatam, majore qua poterit pompa, a vicario nostro in spiritualibus de Urbe die Dominico vel etiam non festo, pro libito suo præscribenda et ordinanda, devote transferantur et recondantur honorifice apud illam.

27 Præcipimusque ac interdicimus superioribus, fratribus, ministris et personis domus prædictæ ecclesiæ SS. Cosmæ et Damiani, ac quibuscumque aliis, ne eductionem et translationem prædictas per se vel per alium seu alios impedire audeant quoquo modo: qui secus fecerint, excommunicationem incurrant eo ipso. Et, ut Christi fideles ad eorumdem corporum sanctorum translationem frequentiores majoreque devotionis studio conveniant, omnibus Christi fidelibus ipsis utriusque sexus vere pœnitentibus et confessis, ac sacra Eucharistia refectis, qui translationi prædictæ interfuerint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam ac remissionem misericorditer in Domino elargimur. Datum Romæ E apud sanctum Marcum sub annulo piscatoris die decima Septembris MDLXXXIII, Pontificatus nostri anno duodecimo. Cæ. Glorierius. *Neque hic stetit piissimi Pontificis munificentia; sed et pecuniam insuper ad augendam translationis celebritatem liberaliter adjecit, ut testatum facit Historiæ Societatis nostræ pars. 5. lib. 3 sub initium.*

deferri jub... ad basilic...

28 *In memoratis statim litteris Pontificiis tantum legitur indulgentia concessa iis, qui translationi interfuerint: verum haud dubie, ut omnes de sacro hoc thesauro facilius participarent, eam Sanctissimus Dominus ampliavit in eum modum, quo dicitur in programmate fidelibus publice exposito. Illud ex laudata editione subnecto:* Indulgentia a Sanctissimo D. N. Gregorio XIII Pont. Max. iis omnibus amplissima conceditur, qui sacra confessione expiati et suavissimo Christi Corpore pasti, piis a Deo precibus fidei Catholicæ felicitatem, hæreticorum conversionem, principum Christianorum concordiam efflagitaverint, et aut sanctorum martyrum Abundii presbyteri et Abundantii diaconi corporum translationi, quæ a templo SS. Cosmæ et Damiani ad basilicam nominis Jesu die Jovis XVII Kalendis Octobris hora XIX fiet, religiose interfuerint, aut reli- F quo ejus diei vel insequenti luce, quæ ipsorum Martyrum cruento natali sacra est, alterutram adierint ædem (*nominis Jesu, vel SS. Cosmæ et Damiani*) aut Sabbato sive Dominico die ecclesiam nominis Jesu visitarint. Cui hæc facere non licebit, ei confessarius, quod mulctæ visum fuerit, commutandi potestatem habeto. Ceteri vero, qui decrerint stato tempore piacularem confessionem atque communionem obire, septem annorum indulgentiam consequuntor.

nominis Je... Indulge... concessa

tempus translationis reliquiarum

29 *Priusquam cetera spectantia ad hanc celebritatem enarro, pauca sunt observanda. Romani horas numerare incipiunt ab occasu solis et ad vigesimam quartam semper ascendunt; cum itaque sol ea anni tempestate, qua contigit translatio, circiter hora sexta occumbat, hora decima nona apud Romanos respondere circiter debet tempori inter horam primam vel secundam nostram pomeridianam. Liquet autem ex jam dictis translationem ad ecclesiam domus professorum factam esse die* XV *Septembris, uti in Notis ad Martyrologium Romanum etiam signavit Baronius his verbis:*

A *bis : Eadem (Martyrum nostrorum Acta)* modo edidit Romæ collegium patrum Societatis Jesu, in quorum basilicam Farnesianam... translata sunt XVII Kalend. Octob., anno Domini MDLXXXIII. *Vidit certe notam hanc Tillemontius, et tamen tom. 5 Monument., in persecutione Diocletiani art. 48 ita scribit :* Eorum *(Martyrum nostrorum)* corpora translata sunt XVI Octobris MDLXXXIII ad collegium Jesuitarum. *Diem et mensem ex levi inadvertentia et sinistra Kalendarum interpretatione male signavit Tillemontius, locum quoque, ad quem sacra corpora translata sunt, putavit collegium Societatis, forte quia in annotatis Baronii legerat, Acta sanctorum horum Martyrum Romæ edita fuisse a collegio Societatis Jesu. Resumo tantisper intermissam narrationis seriem.*

concessa templo SS. Cosmæ et Damiani celebritas

30 *Priusquam e basilica SS. Cosmæ et Damiani efferrentur sacræ reliquiæ, concessit Gregorius XIII, ut* S. Abundii *integra tibia et quatuor ossicula, ac* S. Abundantii *totum brachium in memorata ecclesia servarentur, quæ sacrarum exuviarum partes loculis extractæ sunt die* XIII
B *Septembris; ac tandem die* XV *ejusdem mensis elata e sacrario et in ara principe exposita sacra corpora solemni apparatu ac celebritate maxima ad basilicam Farnesianam delata sunt. Longiorem tum ornatus tum viarum, per quas agmen religiosum processit, descriptionem prætermitto, quam curiosus lector apud Cardulum reperiet. Interfuerunt festæ huic celebritati viginti tres virorum Religiosorum familiæ, alumni collegiorum seminariorumque, quæ in Urbe Societatis Jesu curæ commissa sunt, minorum undecim ecclesiarum canonici et custodes, sodalitates clericorum S. Mariæ Transtiberinæ, et S. Laurentii in Damaso, basilicarum S. Mariæ Majoris, Vaticanæ et Lateranensis collegia, illustrissimus Vincentius Porticus archiepiscopus Ragusinus, Cardinalis Sabelli vices gerens, archiepiscopi et episcopi plures, atque inter hos episcopus Assaphensis Anglus Cardinalis vicarii suffraganeus, almæ quoque Urbis senator, consules, magistratus ac primariæ nobilitatis viri, qui, denis e Societate presbyteris sacrum feretrum per vices deferentibus, umbellam gestare et pio oneri identidem succedere honori sibi ducebant.*

translationis et animarum ...em fructus.

C 31 *Vias omnes innumera opplevit multitudo, ad quam submovendam simul et ad sacrorum corporum dignitatem quinquaginta e prætorianis suis Helvetiis Pontifex concesserat. Sacra officia et divina Mysteria tum ipso translationis die tum tribus aliis consequentibus peracta sunt ab episcopo Assaphensi, quæ omnia fuse apud Cardulum exposita legere est, qui demum ingentia animarum lucra hinc obtenta his verbis describit :* Quapropter per occasionem tam amplæ indulgentiæ adipiscendæ, horum quoque beatissimorum Martyrum suffragatione adjuvante, permulti peccata rite confessi ad salutarem Eucharistiæ mensam accessere, suam insuper erga illos religionem ac pietatem modo rosariorum seu coronarum ad sacrum feretrum admotione, modo, quod rarius est, lacrymarum profusione testati. Atque hic omnis generis hominum concursus diutius sine dubio tenuisset, nisi jam elapso quatriduo, sanctæ reliquiæ, post primam noctis horam e templo sublatæ superque altare sacrarii fuissent depositæ, ibi tantisper mansuræ, dum et ipsa basilica... consecretur ac dedicetur, ubi demum, quo decet honore ac dignitate, parato sarcophago, e Punico rubenti marmore inclusæ condantur.

AUCTORE U. S.

Pars altera reliquiarum in Japonem altera

32 *Paucis interjectis, ita pergit Cardulus :* Interea dum in sacrario sacra ossa servantur, ex iis nonnihil desumptum est et in Japonem, novi orbis regionem, ad neophytorum alendam confirmandamque in Christiana pietate constantiam, transmissum : et postea Senensium sanctimonialium, quæ templum cœnobiumque horum sanctorum Martyrum incolunt, rogatu ac precibus, summique Pontificis concessu, ex iisdem loculis, reclusa arca præsente notario, Nonis Maii anno Domini MDLXXXIV desumpta sunt alia ossicula duo, hoc est, particula brachii S. Abundii, et fragmentum maxillæ S. Abundantii, traditaque ibi reverendissimo domino Francisco Bandino Piccolomineo archiepiscopo Senensi, qui ea Senas simul ad ipsorum sanctorum Martyrum ecclesiæ ornamentum, simul ad earum monialium aliorumque fidelium augendam erga Sanctos pietatem ac religionem transportanda curaret. *Quanta porro veneratione quantoque apparatu a Senensibus excepta fuerint sacra pignora, docet Judittæ Luti narratio, ex qua non nisi præcipua delibanda censui.*

ad moniales Senenses defertur

E 33 *Reliquias sanctimonialibus Senensibus concessas retulit Cardulus particulam brachii* S. Abundii *et fragmentum maxillæ* S. Abundantii, *quibus adjicit Juditta Sancti utriusque digitum unum, dentemque itidem unum; infra autem easdem reliquias capsulæ, auro obductæ, inclusas enumerans, cœnobio suo attribuit os brachii* S. Abundii, *juncturam digiti et dentem; sancti vero* Abundantii *maxillam, juncturam quoque digiti et dentem. Utut sit, die* III *Junii anni 1584 Senas delatæ sunt sacræ reliquiæ et ad breve tempus summa totius cleri religione depositæ in ecclesia metropolitana, monitis jussu illustrissimi Piccolominei sanctimonialibus, ut in diem* XIII *ejusdem mensis omnia decentissime pararent honorificæ sacrarum reliquiarum exceptioni : laudatus insuper archiepiscopus, ut asserit Juditta,* IX *Junii die Dominico in metropolitana aliisque multis ecclesiis populum universum ad comitandum sacras reliquias et lucrandum indulgentias a Summo Pontifice concessas invitari jussit. Brevis Apostolici tenor apud Judittam hic est, ut omnes fideles utriusque sexus vere pœnitentes, et Senis confessi ac sacra communione refecti, vel usque ad cœnobium* S. Abundii *reliquias comitati,* F *omnium peccatorum suorum remissionem consequantur : quam indulgentiam sanctimonialibus in perpetuum, laicis vero ad annos decem in die festo solemnitatis Pontifex concessit.*

apparatu maximo, nec minore fructu.

34 *Interfuerunt translationi plures Religiosorum familiæ, clerus universus, bini vicarii, Camillus Burghesius cleri, Antonius Martellinus Religiosorum, et illustrissimus episcopus Grossetanus Claudius Burghesius. Reliquias deferebant quatuor sacerdotes, umbellam gestantibus viris itidem quatuor e primaria Senensi nobilitate. Confluxit ad celebritatem ingens populi multitudo, ut facile septena hominum millia in sacrarum reliquiarum comitatu recenserentur : in ecclesiam delatæ, expositæ sunt fidelium venerationi in altari ad hunc finem præparato, et quoniam angustius templum erat, nec tanto confluentium numero sufficiens, in erecto foris ante ecclesiam altari collocatæ fuerunt ad satisfaciendum piis omnium desideriis. Ingens quoque fuit animarum fructus, adeo ut ad memoratum statim altare quingentos homines sacrosancto Christi Corpore refectos fuisse scribat Juditta. Plura hic non addo de templi viarumque, per quas sacris reliquiis transitus fuit, ornatu : mi-*

nu-

AUCTORE C. S.

nutiora quoque nonnulla huc spectantia prætermitto, quæ curiosus lector inveniet apud sæpe laudatam Juditiam.

Cultus SS. Abundii et Abundantii in basilica Farnesiana, et S. Mariæ

35 *Pro coronide paucula subdo de speciali cultu, quo hodiedum in aliquot ecclesiis Romæ honorantur* SS. Abundius *et* Abundantius. *In Farnesiana Societatis Jesu basilica sub ara principe recondita sunt eorum corpora, legiturque ibidem de iis Officium ritu duplici et cantatur Missa ad diem* XVI *Septembris. Ad eumdem diem patres Ordinis S. Francisci in Ara-cœli Officium duplex de iisdem Sanctis quotannis recitant de communi plurimorum Martyrum primo loco. Ex eorumdem Directorio, quod præ manibus habeo, accipe sequentia :* XVI *(Septembris)* SS. Abundii et Abundantii MM. dupl. min... (adsunt corpora)... In Martyr. 1 loc. solemnis commemoratio. *Verum illa verba* Adsunt corpora *non posse intelligi de integris* SS. Abundii *et* Abundantii *corporibus ex supra memoratis perspicuum est. Accipienda sunt igitur pro parte aliqua corporum, quemadmodum etiam tradit liber, qui Italice inscribitur :* Memoriæ historicæ ecclesiæ et conventus S. Mariæ in Ara-cœli, *auctore Casimiro Romano fratre Minore; qui liber editus est Romæ*
B *anno 1736. Capite autem 8 de reliquiis ecclesiæ sequentia Latine leguntur :* In ecclesia S. Mariæ de Ara-cœli sunt infra scriptæ Sanctorum reliquiæ... Item capita SS. Abundii et Abundantii martyrum in duobus vasis. *Ceterum elenchus iste reliquiarum factus dicitur sub pontificatu Martini V.* D

de Ara-cœli ubi capita servantur.

36 S. Abundii *caput, quod in ecclesia, Ara-cœli dicta, visitur*, Abundii *nostri esse, cum Cardulo, num. 22 hic laudato, plane existimo. Verum de* Abundantii *capite non ita ausim asserere : nam Cardulus, qui annis centum quinquaginta et amplius post Martini V pontificatum scripsit, ita loquitur in secundæ translationis Historia :* In quo quidem altari *(in ecclesia B. Mariæ de Ara-cœli)* cum aliorum Sanctorum ossa, tum nonnihil etiam ex Abundii et Abundantii martyrum reliquiis conditum existimatur. In eadem certe basilica caput S. Abundii... argento tectum religiose asservatur et visitur : quod unum ceteris amborum Martyrum ossibus deest. *Quæ ultima verba manifeste denotant etiam anno 1583, quo facta est postrema translatio, caput* S. Abundantii *reliquis sacris ossibus fuisse conjunctum, si enim caput integrum* S. Abundantii *tum defuisset, nulla ratione videtur scripturus fuisse, solum* S. Abundii *caput fuisse desideratum, maxime cum Historiam suam ediderit anno translationem proxime insecuto, quando haud dubie multi adhuc erant superstites, qui sacras exuvias coram inspexerant. Igitur* S. Abundantii *caput, quod servari dicitur in ecclesia B. Mariæ Ara-cœli dicta, vel alterius cujusdam* Abundantii *est, vel accipi debet pro particula aliqua capitis.* E

DE S. INNOCENTIA VIRG. MART.

ARIMINI IN ÆMILIA

C. S.

SYLLOGE

Cultus Sanctæ legitimus : tempus martyrii et alia pleraque, quæ de Sancta memorantur, incerta : sitne diversa ab ea, quam colunt Vicentini ?

C F

SUB DIOCLETIANO. Memoria Sanctæ apud recentiores martyrologos.

A*riminum civitas Italiæ in provincia Æmilia, quam Romandiolam hodiedum vocant, inter alios tutelares Sanctos suos adlegit* S. Innocentiam *virginem et martyrem, quæ antiquioribus quidem Martyrologiis adscripta non invenitur; sed variis tamen documentis legitimum ejus cultum minime dubitabilem esse, ostendi potest. Recentioribus Fastis sacris annua ipsius memoria ad præsentem diem intexitur. Constantius Felicius ita habet :* Innocentia virgo et martyr nobili stirpe nata, annorum septemdecim, cum nollet idolis sacrificare, jubente Diocletiano, post multos cruciatus gladio transfixa fuit Arimini, ubi corpus ejus requiescit, ac festum celebre et tutelare. *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ eam annuntiat cum hoc elogio :* Innocentia virgo ex nobili genere nata Arimini, in Diocletiani immani persecutione, Christianæ fidei, in qua enutrita fuerat, accusata comprehendi jubetur, ac modis omnibus, ut Christo renunciaret, et deos coleret tentata, cum nullo pacto diis, quos inanes et falsos asserebat, vellet immolare, carceri mancipatur; cumque educta varieque excruciata in fidei professione immobilis persisteret, jussu imperatoris ad extremum gladio transverberata, ad palmam duplicem virginitatis et martyrii feliciter pervenit XVI Kalendas Octobris. Cujus corpus a Christianis honorifice conditum est. *In Notis autem ad Catalogum Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, asserit, festum* S. Innocentiæ *Arimini cum Octava celebrari, qui ritus si exstiterit, oportet illum postmodum esse immutatum; nam Calendarium Sanctorum Ariminensis ecclesiæ pro anno 1644 Octavæ non meminit, et ad* XVI *Septembris* Innocentiam *signat sub ritu duplici majore.*

Gestorum compendium, et varia

2 *Prolixius de sancta Martyre nostra agit Cæsar Clementinus in Collectione historica Arimini lib. 2, pag. 128 et seq., unde quæ peculiaria sunt, et a Ferrario non adnotata, huc transfero, ut qualemcumque Sanctæ nostræ notitiam lector habeat; Acta enim nulla, licet ab Henschenio et*

Pape-

A *Papebrochio in itinere Romano studiose quæsita fuerint, nacti sumus. Asserit tamen Ferrarius, Romæ se vidisse Monumenta ecclesiæ Ariminensis, in quibus* Innocentiæ *Acta pluribus enarrantur, iisque haud dubie usus fuerit laudatus martyrologus ad elogium suum concinnandum. Primo dicit Clementinus, accusatam fuisse Martyrem nostram apud Diocletianum in transitu per Hungariam, et ejus jussu accersitam e villa montis, cui a Tauro nomen, inventamque fuisse ante Crucifixi imaginem cum pedissequa sua orantem : post constantem fidei professionem, spretis cum minis, tum promissis, eam asserit, a carnifice transfixis ense lateribus, semivivam relictam fuisse, et horæ unius spatio intrepide precibus institisse, ac salutari Crucis signo munitam spiritum Deo reddidisse. Tertio scribit, corpus ejus a fidelibus marmoreo loculo exceptum reconditumque, factamque illius fuisse memoriam, erecta dedicataque lapsu temporis ecclesia parœciali, cum episcoporum sede, hac opinione, quod eo civitatis loco steterint ædes propriæ dictæ Sanctæ. Tradit deinde eam Ariminensium patronam electam fuisse, et singulis annis solemni supplicatione a senatu populoque* B *Ariminensi ecclesiam illam visitari ad diem* XVI *Septembris, glorioso* Innocentiæ *martyrio consecratum, cujus interveniente patrocinio, innumera ait impetrata fuisse beneficia et cœlestes favores.*

Legitimi cultus testimonia. 3 *Affirmat insuper Clementinus, toto anno satis frequentem esse populi concursum ad ædes Sanctæ nostræ sacras, quia summorum Pontificum indulto gaudent participatione indulgentiarum almæ Urbis. In supra dicta quoque villa ad montem a Tauro dictum erectam dicit montis Tauri parœciam, totius diœceseos antiquissimam, quæ etiamnum sub ejus sancto nomine visitur, et fama refert, eo loci natam fuisse Virginem nostram. Præclarum est venerationis Sanctæ nostræ testimonium, quod subdit, consuevisse scilicet multo tempore Ariminenses episcopos non alio uti sigillo, quam* S. Innocentiæ *imagine. Tot certe hic legitimæ longoque plurium seculorum usu consecratæ venerationis documenta habemus, ut nullus supersit de cultu* S. Innocentiæ *ambigendi locus. Raphael Adimarus de Situ Arimini lib. 1, pag. 132 et 133 inter Ariminenses parœcias tertio loco recenset ecclesiam* S. Innocentiæ, Quæ, *inquit,* civitatis tutelaris est, unitaque palatio episcopali, C *quam præterea tradit, ipsius episcopi pastorali curæ assignatam esse.*

Tempus et adjuncta martyrii. 4 *Quam indubius ex jam dictis* S. Innocentiæ *cultus est, tam incerta sunt tempus et adjuncta martyrii varie a variis enarrata, circa quæ pauca observo. Asserit Ferrarius, martyrio coronatam fuisse* in Diocletiani immani persecutione, *adeoque non ante annum Christi 303, quo eam cœptam esse, in confesso est : at Clementinus scribit, passam esse sub Diocletiano in transitu ad Hungariam, præmiseratque fideles aliquot, tum exteros, tum Ariminenses in decima persecutione (quæ utique Diocletianea est) claruisse fuso pro Christo sanguine. Verum decima illa persecutio non recte connectitur cum Diocletiani itinere ex Italia in Pannoniam. Nam a* XXV *Februarii anni 303, quo cœpta persecutio est, usque ad 1 Maji anni 305, quo purpuram exuit Diocletianus, ex Italia in Pannoniam profectus non est. Verum Acta illa, quæ recentioribus scriptoribus præluxerunt, tam antiqua non puto, nec tam fidelia, ut ex iis certum tempus martyrii erui possit. Ex dictis igitur patet, incertum esse tempus martyrii, quod propterea late fixi sub Diocletiano.*

Auctore U. S. — ac Sanctæ conditio incerta. 5 *Tradit Clementinus,* Innocentiam *apud Diocletianum accusatam, ejus imperio accersitam fuisse ex arce, sita in monte a Tauro dicto, quem Adimarus octavo ab urbe Ariminensi milliario collocat, inventamque fuisse orantem cum pedissequa, de qua altum silet Ferrarius, et Henschenius in litteris Arimino ad Bollandum datis,* De pedissequa, *inquit,* nihil scitur. *Quapropter nec de pedissequa illa, nec de loco aut modo, quo capta est sancta Virgo, certi reddimur, cum nesciamus, unde illa omnia fuerint deprompta. Nil quoque certo statui potest de Sanctæ nostræ natalibus et conditione, Ferrario hoc solum asserente, quod nobili genere prognata fuerit, Clementino eam insuper dominam appellante villæ sitæ ad montem sæpe dictum, et Adimaro post alios dicente, fuisse eam comitem dominamque dicti loci, nobilitate divitiisque affluentem. Verum hæc leviter nimis asseruntur, nec congrua sunt temporibus, quibus Sancta floruisse, et martyrio coronata creditur.*

Locus sacro ejus corpore nobilitatus. 6 *Civitatem Ariminensem sacris* S. Innocentiæ *exuviis ditatam esse, negari minime potest. Ferrarius in Annotatione ad* S. Innocentiam *Ariminensem in Catalogo Sanctorum Italiæ sic habet :* E Corpus in ecclesia cathedrali decentissime asservatur. *Verum non ita locum determinat in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ubi ita lego :* Urbis Ariminensis est patrona... Corpus ibidem. *Papebrochio in suo manuscripto Itinere Romano, quod in museo nostro asservatur, signaturque ✠ Ms. 146, fuse enarratis Sanctorum reliquiis, quas in ecclesia cathedrali, S. Columbæ sacra, veneratus est, de* Innocentiæ *ibidem reliquiis ne meminit quidem : at dum enumerat sacra pignora asservata in templo S. Gaudentii, ita loquitur :* Ex adverso autem illius *(arcæ, in qua creditur conditum fuisse S. Gaudentii corpus)* alia stabat lapidea arca, in qua SS. Nerii, Achillei et Innocentiæ esse reliquias, indicabat descriptus characteribus non admodum vetustis paries : *et infra :* Deinde in S. Innocentiæ ædicula venerati sumus illius corpus, quod ibidem post altare in arca lapidea, ligneo operculo tecta, asservatur. *Atque hæc, quæ Papebrochius scripsit, conformia sunt iis, quæ tradunt Clementinus et Adimarus, asserentes,* S. Innocentiæ *ossa in ecclesia ejus nomini erecta asservari ; quam ecclesiam vetustate collapsam anno Christi 1477 a fundamentis reædificavit Bartholomæus Cochapanus de Carpo Ariminensis episcopus, ut testatur* F *manuscriptus Ariminensium episcoporum Catalogus, qui in Museo nostro servatur signatus ✠ Ms. 139, ex inscriptione in pariete antiqui episcopatus lapidi incisa. De hoc puncto nihil habet Ughellianus catalogus, qui etiam Bartholomæum statuit* LIV, *noster vero manuscriptus* LXI *Ariminensium episcopum.*

Inquiritur an præter Ariminensem 7 *Præter Ariminensem hanc* Innocentiam, *ad hunc diem* XVI *Septembris Vicentinam alteram recenset Ferrarius cum sorore Euphemia, citatque in Notis ad novum suum Catalogum Sanctorum tabulas ecclesiæ Vicentinæ : in Catalogo Sanctorum Italiæ allegat Monumenta ecclesiastica et Annales urbis Vicentinæ. In hisce tabulis, inquit Ferrarius, dicuntur Euphemia et* Innocentia *fuisse sorores SS. Leontii et Carpophori martyrum, sub Diocletiano et Maximiano Aquileiæ passorum. De his actum est in Opere nostro ad diem* XX *Augusti. Eodem tempore virgines has martyrio affectas scribit, quo fratres : hoc tamen asserit non esse plane certum.* Illud, *inquit,* indubitatum, corpora ipsarum circa annum salutis MCCCL *(in gene-*

AUCTORE C. S.

generali catalogo annum signat 1358) inventa, in ecclesiam Vincentiæ cathedralem translata fuisse; cumque miraculis ad ipsarum tumulos refulgere cœpissent, et ipsas a Vincentina ecclesia coli cœptas esse. *In annotatione autem ait, dubitari posse, an Euphemia non sit eadem cum cognomine martyre, quæ Aquileiæ passa est cum Dorothea, Thecla et Erasma; item an* Innocentia *diversa sit ab ea, quæ Arimini colitur. Quod ad Euphemiam spectat, vide, lector, in Prætermissis ad præsentem diem : quid de* Innocentia *statuendum sit, paucis examinare aggredior.*

admittenda sit alia Innocentia Vicentina,

8 *Ferrarius respondet, dubitationi locum non esse, cum ex tabulis Ariminensibus habeamus,* Innocentiæ *Ariminensis corpus Arimini quiescere;* Innocentiæ *autem Vicentinæ corpus asservetur Vicentiæ: at timidius subdit :* Nisi corpora earumdem sanctarum Virginum per partes in diversis ecclesiis quiescere dicantur, qua in re inspectione opus esset. *Franciscus Barbaranus de Mironi in Historia ecclesiastica Vicentina lib. 1, cap. 16 dicit, corpora SS. Euphemiæ et* Innocentiæ *Vicentinarum occulta latuisse usque ad annum 1359; infra autem contendit, distinguendam omnino esse* B Innocentiam *Vicentinam ab Ariminensi, quia Vicentina Aquileiæ, Ariminensis autem Arimini passa est, et corpora sanctarum Vicentinarum Vicentiæ asservantur, cognominis autem* Innocentiæ *ossa Arimini, allegatque in testem utrumque Ferrarii Catalogum. Ex tempore quoque, cui Barbaranus illigat martyrium tum SS. Carpophori et Leontii, tum SS. Euphemiæ et* Innocentiæ, *argumentum formari posset pro distinguenda utraque* Innocentia : *sed cum argumentum illud ruinoso niti debeat fundamento, pluribus non attingo : videri a curioso poterunt ea, quæ Pinius noster disseruit in SS. Leontio et Carpophoro ad diem* XX *Augusti, Commentarii prævii num. 2 et 3.*

expensisque Vicentinorum documentis,

9 *Ego, ut candide mentem meam aperiam, in omnibus, quæ adducunt Ferrarius et Barbaranus pro adstruendis duabus* Innocentiis, *nihil invenio, quo tuto prudenterque inniti possim : sequentia interim eruditis Vicentinis consideranda propono. Pinius in SS. Leontio et Carpophoro tom.* IV *Augusti pag. 33 inquirens, an SS. Euphemia et* Innocentia *fuerint germanæ sorores SS. Leontii et Carpophori, ait nescire se, cujus* C *notæ ac temporis sint tabulæ Vicentinæ, incertumque esse, qua fide in dictis tabulis ferantur Sanctæ germanæ fuisse SS. Leontii et Carpophori, subditque :* Verum cum annuncientur a Ferrario ad diem XVI Septembris, quo apud Vicentinos coluntur, poterit forte pluribus tunc agi de illo puncto, si comparuerint satis apta documenta, quæ ad ulteriorem indagationem sternere possint viam. D *Voto nostro usque nunc factum satis non est, neque ulla nacti sumus instrumenta, quibus controversia hæc dirimi posset : non enim qualescumque tabulæ Vicentinæ a Ferrario et Barbarano adductæ, non illorum ipsorum auctoritas, ejusdem censenda ponderis, cujus sunt allegatæ tabulæ, satis indubii vades sunt, ut Vicentinorum traditioni acquiescendum sit, præsertim cum nulla sanctarum Sororum Vicentinarum in Actis SS. Leontii et Carpophori ab episcopo Equilino vulgatis mentio fiat.*

[illegible]

10 *Antiqua igitur desideramus monumenta, quæ utinam eruderent et nobiscum communicent Vicentini, ostendantque ab auctoribus fide dignis conscripta, et seculo* XIV *anteriora : hactenus enim verisimile omnino mihi est, per sacra* Innocentiæ *pignora, quæ Vicentiæ asservantur, et seculo tantum* XIV *innotuerunt, ac venerationi, teste Ferrario, esse cœperunt, minime comprobari duarum* Innocentiarum *distinctionem, crediderimque potius varias ecclesias unius* Innocentiæ E *corpore in partes diviso gaudere. Barbaranus contendit SS. Euphemiæ et* Innocentiæ *apud Vicentinos venerationem longe esse antiquiorem, Ferrariumque dicentem,* Corpora ipsarum anno MCCCLVIII inventa... venerationi esse cœperunt, *ita explicat, ut non intelligantur prima ipsarum cultus exordia; sed majoris dumtaxat celebriorisque venerationis initia ad dictum annum referenda sint. Sed quis non videat, plana Ferrarii verba ad miserum sensum ea expositione detorqueri, Barbarano ipso fatente, dictarum Sanctarum reliquias tanto tempore occultas fuisse, ut omnis quasi perierit ipsarum memoria. Utinam saltem probasset, minimeque dubiis documentis ostendisset, revera* Innocentiam *aliquam ante annum 1358 aut 1359 Vicentiæ cultam fuisse, ut proposita jam difficultas enodari, et* Innocentiæ *Vicentinæ ab Ariminensi distinctio solido fundamento affirmari posset a viris partium studio non addictis. Paulus Masini in Bononia sua perlustrata ad* XVI *Septembris annuntiat* S. Innocentiam *virginem et martyrem cultam in ecclesia S. Gabrielis, asseritque ibidem reliquias ejus asservari :* F *quæ hæc sit* Innocentia, *et an ab aliis distincta, incompertum mihi est.*

DE

D

A

DE S. GISLEMERIO MARTYRE

LEGIONIS, UT FERTUR, THEBÆÆ MILITE, BURGI S. DOMNINI IN ITALIA

SYLLOGE

U. S.

Loci notitia : Sancti memoria et cultus apud Burgenses ex Ferrario : adjuncta incerta.

Sub Diocletiano et Maximiano. Loci notitia et cultus Sancti

B

Fidentia, quæ et Julia, conjunctoque ab aliquibus utroque vocabulo, Julia Fidentia nominatur, hodiedum vero recenti appellatione Burgus S. Domnini dicitur, urbs episcopalis in Longobardia Cispadana, Parmensem inter Placentinamque civitates sita est. Loco nomen dedit S. Domninus, Martyrologio Romano inscriptus ad diem IX *Octobris, primarius dicti Burgi patronus, post quem ut alterum tutelarem veneratur* S. Gislemerium *martyrem, qui, fatente Ranuccio Pico in Theatro Sanctorum Parmensium, scriptoribus plane omnibus ignotus est : nullum quoque, qui Sancti nostri meminerit, reperi martyrologum antiquiorem Ferrario. Hic vero in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, his verbis eum annuntiat :* Juliæ in Æmilia S. Gislemerii martyris, urbis ejusdem patroni. *Prolixius ipsum recenset in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi ita habet :* Gislemerius unus ex Thebæis militibus, cum ex Gallia ex finibus Sedunorum una cum aliis in Italiam refugisset, ne Maximiano imperatori, qui Christianos idolis immolare cogebat, immanibus eos suppliciis afficiens, militaret, ab hostibus fidei comprehensus, martyrio affectus apud Juliam : ibique

C

conditus putatur. Nam et later Martyris sanguine conspersus in templo ejus urbis majore cernitur adhuc, et epitaphium hujuscemodi legitur : Hic requiescit S. Gislemerius Thebæus martyr. Illum Burgenses, uti præcipuum post S. Domninum patronum hac die venerantur.

E

Pleraque, quæ de eo traduntur, incerta sunt.

2 *Ferrarius, ut ipsemet testatur, hausit hæc ex tabulis et monumentis ecclesiæ Burgensis, quæ in Notis ad laudatum primo loco Catalogum* antiqua *appellat. Ea nacti non sumus, unde cujus notæ ac temporis fideique sint, et an talia, ut prudenter illis inniti quis possit, ignoro. Hoc certum, ex toto Ferrarii elogio non nisi dubiam haberi notitiam Sancti, nec tuto edici posse, an revera Burgus S. Domnini sacris* S. Gislemerii *exuviis nobilitatus sit; verbum enim.* putatur *a Ferrario adhibitum admo lum d:bile es t Nihilo certius, fueritne gloriosæ legionis Thebææ miles : ita quidem asserit allata a Ferrario inscriptio; sed cujus ea momen:i sit, non adnotat : adstipulatur quoque, ut in* S. Gislemerio *tradit Ranuccius Picus, vetus traditio; sed cum, illo ipso teste, traditio hæc non aliunde promanasse videatur, quam ex eadem inscriptione, non est traditionis major, quam ipsius inscriptionis auctoritas, hactenus mihi incomperta. Donec igitur meliora comparuerint documenta, quæ ulteriori indagationi viam sternere possint, Gesta* S. Gislemerii *intacta relinquimus, contenti cultum ejus apud Burgenses ex Ferrario et Ranuccio Pico assignasse.*

F

DE S. DULCISSIMA VIRG. MART.

SUTRII IN ETRURIA PONTIFICIA

Ex Ferrario.

J. S.

Sutrium civitas est olim illustris et episcopalis, sed a pristina celebritate non parum decidit ac episcopatus ipsius conjunctus est cum Nepesino, ita ut modo idem sit episcopus Nepesinus et Sutrinus. Utraque civitas est in ea Tusciæ parte, quæ paret Romano Pontifici. Colunt autem Sutrini hoc die S. Dulcissimam, *de qua Ferrarius in Catalogo Generali ita habet :* Sutrii in Hetruria sanctæ Dulcissimæ virginis et martyris. *Addit in Annotatis :* Ex tabulis ecclesiæ Sutrinæ, quæ corpus, uti accepimus, habet; illiusque natalem hac die celebrat : Acta, a nobis perquisita, intercidisse responsum est. *Ferrarium exscripsit Arturus a Monasterio in Gynæceo,* Dulcissimam *similiter hodie memorans. Neque nos plura invenimus.*

A D

DE S. PRISCIANO MARTYRE

NUCERIÆ IN ITALIA

J. S.

Ex apographis Hieronymianis.

Priscianum *martyrem Nucerinum hodie annuntiant omnes codices Hieronymiani pleniores, sed brevissime. Florentinius ex suis edidit :* In Nocerea Prisciani. *Et pag. 1068 ex Blumiano :* In Noceria Prisciani. *Codex Corbejensis addit* Maximum, *alio verisimiliter spectantem, ita habens :* In Nuceria Prisciani, Maximi. *In Antverpiensi nomen nonnihil luxatum videtur, cum urbis tum Martyris; cum in eo legatur :* In Nucerina Prifizani. *Gemina est Nuceria in Italia, utraque episcopalis, altera est in Umbria sub Romano Pontifice, altera est in regno Neapolitano et sub metropoli Salernitana. Utra vero habuerit* Priscianum *martyrem, defectu ulterioris de eo notitiæ rescire nequeo.*

B E

DE S. CAMELLA AUT CAMELA VIRG.

J. S.

IN VICO S. CAMELÆ DIŒCESIS MIRAPICENSIS IN OCCITANIA

Cultus Sanctæ in vico cognomine, et Tolosæ :

Hanc *Sanctam hodie annuntiat Castellanus in Martyrologio universali his verbis :* Prope Mirapicum, S. Camellæ virginis, Ordinis Cisterciensis, martyrio coronatæ ab Albigensibus. *Nullam apud alios martyrologos hujus Sanctæ mentionem invenire potui. Attamen* S. Camelam *in Catalogo Sanctorum commemorat Simon Peyronet, qui Tolosæ scripsit, et sic omnia ad hanc Sanctam spectantia facilius rescire potuit. Primo eam habet breviter pag. 380. Deinde pag. 467 in Annotatis de* Camela *scribit hoc modo :* Quæ speciali cultu honoratur in diœcesi Mirapicensi in vico, cui ab ea in- C ditum nomen, ubi erecta jam pridem in ejus honorem ecclesia, frequenti populi concursatione votisque admodum celebris, ob insignia, quæ illic præstat, mulieribus maxime prægnantibus, a quibus potissimum invocatur, opitulationis suæ beneficia. Quo autem vixerit tempore sancta virgo Camela, qua dimicaverit arena, quo armorum genere, adversus quem tyrannum, nobis plane incompertum. Hoc habemus : fortiter dimicavit, partaque duplici laurea, æternum in cælo gloriose triumphat. Nonnullasque ejus pretiosi corporis exuvias Tolosæ servari, et venerationi esse in sanctæ Catharinæ ecclesia, quæ in sancti Michaelis suburbio erat, discimus ex ejusdem ecclesiæ reliquiarum elencho.

2 Ab hæreticis Albigensibus martyrii coronam meruisse, indigenæ perhibent, ac vetus traditio idem : nec amplius quidquam de S. Camela licet asserere. *Hactenus Peyronetus, ex cujus verbis liquet, gesta Sanctæ prorsus esse incognita.* ***gesta et ætas ignota*** *Hac de causa non satis capio, quo fundamento* Camelam *Ordini Cisterciensi attribuerit Castellanus. Certe apud ipsos Ordinis Cisterciensis scriptores, quos consulere potui, nullam de* S. Camela *inveni mentionem, ne in Catalogo quidem Sanctorum et Beatorum Ordinis Cisterciensis, impresso post Martyrologium Castellani, sive anno 1712. Accedit aliud argumentum, quo evinci videtur,* S. Camelam *longe antiquiorem esse Ordine Cisterciensi et hæresi Albigensium, ita ut similiter fundamento carere videatur popularis illa traditio, qua creditur ab Albigensibus interfecta.* F *Nam in novissima Historia Occitaniæ, ab eruditis Benedictinis Congregationis S. Mauri conscripta, tom. 2 inter Instrumenta col. 104 et seqq. recitatur Testamentum Hugonis episcopi Tolosani, conditum circa annum 960, in quo legatur* Alodes de sancta Camella cum ipsa ecclesia. *Itaque* S. Camela *saltem obiit ante medium seculi* X, *quo nec Albigensium hæresis nata erat, nec Ordo Cisterciensis. Quapropter malim ætatem* S. Camelæ *relinquere incertam, quam eam cum Castellano figere seculo* XIII, *cum saltem aliquot seculis sit antiquior. Si martyr sit, nec tamen passa sub imperatoribus gentilibus, potuit pati sub Gothis Arianis, aut sub Saracenis, sive Mauris; vel etiam alio quocumque modo. Plura non addo, quia omnia videntur incerta præter cultum Sanctæ.*

A D

DE SS. EINBETTA, VORBETTA & VILLBETTA VIRG.

ARGENTORATI IN ALSATIA

SYLLOGE

J. P

De scriptoribus, unde hausta est Sanctarum notitia, de reliquiis et cultu.

B

FORTE SUB FINEM SECULI IV. *Einbetta cujus hodie in recentiorum Fastis*

Tres Virgines *istæ ignotæ fuerunt omnibus omnino martyrologis antiquioribus, et duæ posteriores etiam recentioribus. Sola* Einbetta, *mutata aliquantulum nominis scriptione, occurrit hodie apud varios. In Auctariis Molani ad Usuardum et in Martyrologio Germanico, quod Canisii passim nuncupatur, sequens annuntiatio est :* In territorio Argentinensi sanctæ Einbeth virginis præclaræ sanctitatis. *Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, citans Molanum et Canisium, sic habet :* In territorio Argentoratensi sanctæ Eimbethæ virginis. *Lahierus in Menologio virginum pag. 230 :* In Alsatia sanctæ Eimbertæ virginis. *Castellanus in Martyrologio universali :* Argentorati S. Eimbethæ virginis. *Saussayus et Arturus more suo elogium addunt paulo prolixius : sic scribit ille in Martyrologio Gallicano :* In Alsatia depositio sanctæ Eimberthæ virginis, quæ Argentorati puros Christo famulatus exolvit, functaque perfectæ sanctitatis officiis, animam, ornatam meritorum monilibus, transmisit ad nuptiarum Agni fruitionem. *Hic autem sic in Gynæceo :* In Alsatia in territorio Argentinensi depositio sanctæ Aimberthæ, virginis ejusdem Ordinis, quæ non minus sanctis moribus, quam mentis ac corporis puritate, Christo sponso complacere jugiter studiit.

C

memoria est verisimiliter nota fuit

2 *Equidem dum instrumenta ac monumenta Argentinensia mox proferenda considero, miror, cur jam recitati martyrologi, præsertim auctor Martyrologii Germanici et Molanus, quos secuti sunt alii,* S. Einbettam *memorarint,* Vorbettam *et* Villbettam *prætererint; cum eadem pro singulis absque ullo discrimine esset ratio : ut proinde summopere dubitem, an auctores illi ullam de memoratis monumentis ac trium Virginum reliquiis, Argentinæ servatis, habuerint notitiam; imo suspicor,* Einbettam *ipsis innotuisse ex ejus reliquiis, quæ modo Molshemii servantur apud patres Carthusianos, ut ostendam infra num. 14, quæque verosimiliter cultum habuerunt ante apud eosdem Carthusianos in cœnobio, quod olim exstitit prope Argentinam. Suspicionem auget ipsemet martyrologorum annuntiandi modus,* S. Einbettam *commemorantium* in territorio Argentinensi, *non in ipsa civitate. Idem ipsum de SS.* Vorbetta *ac* Villbetta *generale in Fastis silentium, haud dubie occasio fuit, ut Hermannus Crombachius absolute asserere ausus non fuerit,* Einbettam, *hodie memoratam, eamdem esse cum* Einbetta *socia* Vorbettæ *ac* Villbettæ. *Is enim in Opere, quod* Ursulam vindicatam *inscripsit, tom. 2 lib.* XI *cap.* XI *agens de tribus Virginibus nostris, ita habet :* Fit autem apud martyrologos multos passim ad diem XVI Septembris primæ harum vel alterius ejusdem nominis mentio; de qua Canisius, Ferrarius et in primis Molanus in additionibus ad Usuardum etc., *verba dedi num. præced.*

E

SS. Vorbettæ et Villbettæ, juxta traditionem

3 *At vero, cum nullibi alterius sanctæ Virginis Argentinensis eo nomine occurrat mentio, nec præter unam ipsi Argentinenses, quos super hodie memorata consulendos curavimus, ullam* Einbettam *agnoscere videantur, equidem camdem plane esse credidero, donec majora dubitandi argumenta proferantur; imo donec ista proferantur, corrigendum credidero Arturum, qui absque ullo teste,* Einbettam *virginibus Ordinis S. Benedicti adscripsisse videtur, dum in Gynæceo post commemoratam S. Editham, dicti Ordinis virginem, mox annuntians* S. Einbettam, ejusdem Ordinis *virginem dixit. Absque ullo, inquam, teste, nam Molanus, Saussayus, Ferrarius et Canisius, quos solos citat in Notis suis, de Ordine S. Benedicti altum silent, nec in ullis, quos vidi hactenus, Sanctorum hujus Ordinis catalogis comparet* Einbetta *vel, uti ipse scribit,* Aimbertha. *Certe in hoc puncto adversatur etiam Arturo traditio Argentinensium, qui unanimi consensu tum* Einbettam *tum* Vorbettam *ac* Villbettam, *socias S. Ursulæ, non tamen martyres fuisse, existimant.*

F

Argentinæ celebrem, de sodalitate S. Ursulæ virginum.

4 *Hæc Argentinensium traditio suspensum me aliquamdiu tenuit dubiumque, an hodie de sanctis Virginibus agerem, an vero, prout huc usque passim fecerunt Majores nostri, eas remitterem ad diem* XXI *Octobris, quando Acta S. Ursulæ ac Sociarum ex professo examinanda venient. Agendum de illis hodie consultius tandem esse judicavi, tum quod utcumque necesse esset indicare, quænam sit probabilius* Einbetta *apud martyrologos memorata, tum quod gesta earumdem, utpote non Martyrum, minus connexa sint cum Historia Ursulana. Crombachius in Opere superius laudato agit locis variis de sanctis Virginibus nostris, earumque nomina pro diversitate verisimiliter monumentorum, quæ allegat, diversimode exprimit. Tom. 2 lib. 7 cap. 31 ex Mss. Germanicis, Argentina acceptis, et a sese Latine redditis, producit qualecumque gestorum compendium, quod hic subnecto.*

5 Ad majus solatium et auxilium S. Aureliæ

(quæ

AUCTORE J. P. *Gestorum qualecumque compendium*

(quæ in reditu ex urbe Romana Coloniam versus, dum navigando febriret) S. Ursula tres ei e sodalitate Virgines reliquit, Einbettam, Worbettam et Wilbettam : hæ, pie jam mortua, et sepulta S. Aurelia, in loco, ubi decesserat, virginalem pudicitiam suam casta, integra et innocente vita, Deo noctes diesque serviendo, consecrarunt. Erant extorres patria, carebant solatio parentum, et amicorum, et, quod summo dolori et molestiæ erat, destituebantur consortio et contubernio earum, quas in vita carissimas habuerant, sodalium Ursulanarum : privabantur palma martyrii, qua socias virgines jam decoratas non ignorabant. Interim solæ supererant in hoc calamitosissimo mundi exilio et vitæ mortalis peregrinatione, ac præstolabantur magna patientia, extrema paupertate, et solitudine finem exitus e vita, quem iis Deus præfixisset : interim constanter omnium virtutum usu et exercitatione continua, usque ad præstitutum et decretum ipsis a Deo diem perseverant, quo pie e vita hac decesserunt, et in templo Argentoratensi, quod Seniorem S. Petrum appellant, sunt tumulatæ.

B

et corporum inventionis tempus.

6 Multis deinde decursis temporibus, cum omnis earum ex humanis mentibus erasa videretur memoria, divina providentia factum est, ut casu sepulcrum illarum aperiretur : ecce tibi apparent omnes tres juxta se collocatæ Virgines, totæ, integræ et incorruptæ, virginali amictæ habitu, et ipso penitus incorrupto : juxta titulus erat collocatus, in quo sanctarum Virginum nomina continebantur, et quomodo de sodalitate parthenica S. Ursulæ Argentinam cum S. Aurelia febriente venissent. Ita rursum conjunctæ, sed decentiori loculo compositæ sunt, et reconditæ prope altare quoddam ejusdem ecclesiæ, ubi et hodie in pace requiescunt. *Hactenus ille ex laudatis Mss., nihil addens, unde antiquitatem reperti in sepulcro tituli vel conjectando eruamus, imo ne indicans quidem, quo tempore corporum inventio contigerit. Suspicor tamen contigisse seculo* XV, *eodem nimirum, quo inventum est corpus S. Aureliæ, semel et iterum memoratæ. Nam idem Crombachius cap. 30 ejusdem lib. 7 instrumentum recitat istius inventionis historiam complectens, quod verisimiliter non alium auctorem habuit, quodque sequens habet initium :* Paucis ante annis nostra memoria accidit, circa annum

C

Domini MCCCCLX etc.

examinatur.

7 *Porro cum recitati gestorum compendii auctor non alleget alia monumenta quam titulum sepulcralem, imo cum utcumque insinuet, se aliis non fuisse instructum, ex eo enim innotuisse indicat, quæ Virginibus, quarum* ex humanis mentibus erasa videbatur memoria, *fuerint nomina, et quomodo a S. Ursula apud ægram Aureliam relictæ sint Argentorati, merito dubitari potest, an reliqua rerum gestarum series eodem seculo* XV *anterior sit, nec ab ipsomet auctore adjecta ac pie excogitata secundum habitam ante Ursulanæ Historiæ notitiam. Sane licet nihil incredibile, nihil usque adeo mirabile contineat, equidem plus ei auctoritatis attribuere non ausim, quam relationi non sufficientibus testimoniis firmatæ.*

Levis difficultas super loco sepulturæ

8 *Crombachius, qui idem instrumentum pluris fecit, unam difficultatem in eo se invenisse existimavit et mox diluisse.* Dubium, *inquit*, moveri posset, quod illud S. Petri senioris templum anno Christi CCXXXVII et sequentibus, cum eæ Virgines ibi sepultæ sunt; cum primus loci episcopus S. Amandus nominetur, qui a Dagoberto Francorum rege institutus anno DCXL, ut testatur Franciscus Guillimannus lib. episcoporum Argentinensium. *Tum dubium dissoluturus ad eumdem Guillimannum recurrit et ad Browerum in Annalibus Trevirensibus, juxta quos aliosque templum S. Petri Senioris multo antiquius est episcopatu S. Amandi, exstructum scilicet a S. Materno, S. Petri discipulo; ac ita concludit :* Potuere ergo Virgines illæ tres a superstitibus quibusdam Christianis in D. Petri templo tumulari.

D

a Crom[illegible] formata [illegible] cussio.

9 *Sed demus tantisper, quod in titulo sepulcrali expressis verbis notatum fuerit, sepultas fuisse Sanctas primum in ecclesia S. Petri senioris; demus etiam, quod titulus ille tumulo appositus fuerit mox, ubi primum sepultæ fuerunt sanctæ Virgines, quæ duo valde incerta sunt, et quæ tamen tamquam certa admitti debuerunt a Crombachio, ut aliquale formaret dubium super exstructi templi S. Petri senioris epocha : ne sic quidem nobis probatur dubii solutio. Nam sicut tom.* IV *Septembris ad diem mensis* XIV, *declaravimus, longe probabilior nobis est eorum sententia, qui S. Maternum in Gallias Germaniasque missum fuisse asserunt post medium seculi* III, *ac proin juxta nos non exstitit templum S. Petri Senioris anno* CCXXXVII, *cui illigat Crombachius martyrium societatis Ursulanæ : si igitur mox ab obitu Virgines nostræ in templo illo sepultæ fuerint, dicendum est, quod diu post martyrium superstites fuerint sodalibus suis, imo S. Materno convixerint et templi ejusdem primordia conspexerint; vel potius, quod serius, ac velit Crombachius, contigerit memoratum martyrium Ursulanum, circa annum nempe 384, quæ multorum hodie opinio est, quamque ego, donec res ista plenius examinata fuerit mense Octobri, secutus sum notando supra in margine :* Forte sub finem seculi IV. *Pergo ad cultum, multo probatiorem, quam pleraque hactenus discussa.*

E

Instr[illegible] tum [illegible] unde c[illegible] probatur

10 *Crombachius, qui, ut supra monui, locis variis de sanctis Virginibus nostris sermonem instituit, testimonium scriptum producit assignato tom. 2 Operis sui lib.* XI *cap.* XI, *quo ad probandum cultum antiquius nullum penes nos est; librum nempe Sodalitatis Ursulanæ nomine vulgatum circa annum 1496*, in quo, *ipsiusmet verba sunt*, cum instauraretur navicularis undecim millium virginum congregatio, novo collecto piorum operum thesauro, sub initium libelli, typis ibidem *(Argentinæ)* publicati, mentio fit trium S. Aureliæ Sodalium, ut præcipuarum Argentinensis civitatis et congregationis Ursulanæ Patronarum. *His subdit ex libello sequentia :* Laus, honor et gratiarum actio tibi concinatur o æterne, immense, omnipotens et benignissime Deus, principium et origo bonorum et omnis creaturæ, a quo ceu vivo perennique fonte bona omnia in Humanitatem Christi et sanctissimam Dei Genitricem Virginem Mariam, postea tot bona in S. Ursulam et universam ejus sodalitatem dimanarunt : præterea in S. Aureliam et ejus socias virgines Einbettam, Warbettam et Villbettam nominatas, quarum omnium corpora quiescunt Argentinæ, partim in S. Aureliæ, partim in S. Petri Senioris ecclesia. Quibus nostris Patronis omnipotens et æternus Deus singularia maximaque beneficia contulit, eas vehementer exaltando erectione sodalitatis hujus præclarissimæ et utilissimæ, quam doctissimi prudentissimique viri religiosi et ecclesiastici e remotissimis locis pene innumeri suis inscriptis nominibus honorarunt *etc.*

F

11 *Præter jam recitata, nihil supererat, quod de*

A *de Virginibus nostris lectorem doceremus. Scripsimus in Alsatiam ad reverendum admodum patrem Dionysium Albrecht, priorem monasterii in Monte S. Odiliæ, ut si quid de* S. Einbetta *ipsi compertum esset, id communicare nobiscum haud gravaretur. Votis respondit vir humanissimus et quam ante nobis sponte addixerat, operam contulit. Transmisit die 2 mensis Octobris anno 1752 instrumentum ab admodum reverendo domino Ludovico Geiger, decano ecclesiæ collegiatæ SS. Michaelis et Petri Senioris, descriptum ac sigillo munitum, unde et alia cultus antiqui indicia, et ipsa corpora ibidem etiam usque nunc honorifice conservata esse didicimus. Instrumento sequens præmittitur titulus :* Extractus ex libro statutorum ecclesiæ collegiatæ sanctorum Michaelis et Petri vulgo Senioris intra Argentinam, in quo sic scriptum reperitur manu propria reverendissimi domini Gabrielis Haug, sacræ theologiæ doctoris, episcopi Tripolitani, suffraganei Argentinensis et decani SS. Michaelis et Senioris divi Petri Argentinæ.

In ecclesia S. Petri Senioris Argentinæ,

12 *Incipit autem laudatus episcopus enumerando dictæ ecclesiæ sanctos patronos, atque hos inter collocat* SS. Einbettam, Vorbettam *et* Villbettam *virgines; tum sic prosequitur :* B Horum corpora requiescunt in ecclesia nostra Senioris divi Petri Argentinæ, a me infra scripto in præsentia dominorum Floriani Rieden, sacræ Theologiæ doctoris domini officialis, et Francisci Schlitzweck canonicorum, nec non domini Christophori Han, parochi in Holtzheim, et Joannis Willii, curiæ episcopalis Argentinensis notarii, anno MDCXLVI inventa et translata. Signatum Gabriel Haug, sacræ Theologiæ doctor, episcopus Tripolitanus, suffraganeus Argentinensis, et decanus SS. Michaelis et sen. divi Petri Argentinæ. *Suum mox testimonium subjicit admodum reverendus decanus hodiernus, ut sequitur.* Hic extractus a me infra scripto de verbo ad verbum ex libro statutorum fideliter descriptus est. Datum Argentinæ die IX Augusti MDCCLII.

ubi earum sacræ exuviæ servantur.

(L. S.) L. Geiger, decanus ecclesiæ collegiatæ sanctorum Michaelis et Petri senioris Argentinæ.

13 *Monet autem præterea laudatus dominus Geiger, eadem reperiri de verbo ad verbum in libro Annalium ejusdem collegiatæ ecclesiæ; in alio autem libro perantiquo invenisse se addit,* C *ecclesiam istam cum suis altaribus ac sacellis designatam, quæ singula recenset ipsiusmet libri verbis, unde ad propositum nostrum voces sequentes dumtaxat huc transfero :* Capella sanctarum Einbettæ, Vorbettæ et Vilbettæ extra chorum. *Sed, inquit,* Nota bene. Altaria et capellæ, extra chorum et in navi ecclesiæ sita, non amplius subsistunt, quia chorus adhuc actu muro ab ecclesia separatus est, qua Lutherani soli utuntur, et officium nostrum non nisi in choro exerceri potest. *Denique ut sciamus, quem locum hodiedum occupent sacræ exuviæ, ita instrumentum suum claudit :* Corpora autem et reliquiæ supra dictorum et supra dictarum in cista quercea inclusa, triplici sera clausa, in medio summi altaris prope sepulchrum altaris requiescunt : quæ omnia oculis meis vidi et manibus meis tenui, dum in corpus altaris nostri reposita fuerunt, præsentibus ecclesiæ nostræ canonicis. Quæ omnia, ut supra scripta sunt, veritati consentanea esse hisce attestor. Argentinæ datum IX Augusti MDCCLII.

olim sacellum exstitit illis consecratum.)

(L. S.) Ludovicus Geiger decanus.

Auctore I. P.

14 *Ceterum, dum supra num. 12 episcopus Tripolitanus testatur, sacra corpora a se anno* MDCXLVI inventa ac translata *fuisse, id non de prima inventione, sed de secunda aliqua seu potius de inspectione ac translatione accipiendum esse, colligi potest ex dictis num. 6 et seq. Dum autem dicitur, ea corpora servari in ecclesia S. Petri Senioris, id de integris omnino corporibus intelligi non debere, manifestum fit ex instrumento citato num. 10, ubi dicuntur corpora* SS. Einbettæ, Vorbettæ et Villbettæ *quiescere Argentinæ, partim in* S. Aureliæ, partim in S. Petri Senioris ecclesia. E *Accedit, quod etiam Molshemii (oppidum est haud procul Argentina situm) serventur reliquiæ* S. Einbettæ *de Societate S. Ursulæ apud RR. PP. Carthusianos, prout sibi indicatum asserit R. P. Albrecht ab uno memoratorum patrum, sed qua occasione istuc pervenerint, quove ibidem afficiantur cultu, non exprimit. Verisimile tamen est, perlatas illuc fuisse sub finem seculi decimi septimi, cum a Lutheranis Argentoratense Carthusianorum cœnobium eversum est, et monachi in vicino tractu Molshemiensi sedem collocarunt, ut tradunt Miræus in Originibus Carthusianorum monasteriorum cap. 13, et Theodorus Petræus in Elucidatione ad cap. 25 Chronici Carthusiensis, a Petro Dorlando conscripti. Denique conjecturam meam super his reliquiis et memoria solius* Einbettæ *in Martyrologiis indicavi* F *num. 2.*

Reliquiæ earumdem in binis aliis ecclesiis.

DB

A D

DE S. NINIANO EPISCOPO

PICTORUM AUSTRALIUM APOSTOLO

CANDIDÆ CASÆ IN SCOTIA

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

§ I. Pictorum, et sedis episcopalis Sancti nostri notitia : tempus emortuale, et suscepti apostolatus exordia.

SECULO V. *Picti qui et unde dicti ;*

Acturus de Apostolo Pictorum (*quem Beda* Niniam, *Malmesburiensis* Ninam, *alii* Ninum, *et Scoti vernaculo sermone* Ringen *nominant, nos cum Martyrologio Romano* Ninianum *appellabimus) quædam prælibanda censui, quæ ingentis Pictorum sedisque episcopalis Sancti nostri notitiam deducent. Pictorum nomen a corporum pictura ortum, si Camdeno et Alfordo credimus, non ante Diocletiani et Maximiani tempora apud scriptores occurrit. Existimat Alfordus in Annalibus ecclesiast. Britanniæ ad annum Christi 210, num. 3, Pictos non alios esse ab iis, quos Dio, Severi expeditionem Britannicam describens, lib. 47 in Caledonios et Mæatas distinxit ita loquens :* Ceterum Brittanorum duo sunt præsertim genera (nimirum in quos pugnandum erat) Caledonii et Mæatæ..... Incolunt Mæatæ juxta eum murum, qui insulam in duas partes dividit, Caledonii post illos sunt. *Probat Alfordus ex eo, quod Herodianus, lib. 3 domitas a Severo in Britannia gentes depingens, de iis inter alia sic scribat :* Quin ipsa notant corpora pictura varia.

eorum regio hodierna Scotia.

2 *Pictos in Dicalidones (mavult Camdenus legere Deucalidones) et Vecturiones divisit Ammianus Marcellinus lib. 27, cap. 8.* Dicalidones, *inquit Alfordus ad annum Christi 365, num. 2,* illi fuerunt, qui inter Pictos Occidentem insulæ tenebant, quasi manum dexteram, quæ Di vel Deu syllaba notatur : ut lævam habebant Vecturiones. *Beda Histor. ecclesiast. gentis Anglorum lib. 3, cap. 4 Pictos in Australes et Septentrionales distinxit : Septentrionales Pictorum provincias eas vocat,* quæ arduis atque horrentibus montium jugis ab Australibus eorum sunt regionibus sequestratæ ; *Australes Pictos eos dicit,* qui intra eosdem montes habent sedes. *Bellicosissimæ gentis sola nunc superest memoria, abolito quoque Pictorum nomine : eorum sedes obtinent, quos hodie Scotos dicimus. Fuerintne autem Picti non alii quam Britones, an natio aliunde advecta, aliaque his similia, discutiat qui voluerit : mihi sufficit, aliquam Pictorum notitiam hic dedisse.*

Candidæ Casæ etymon,

3 *Qui Sancti nostri meminere auctores plane omnes, eum Candidæ Casæ episcopum scribunt. Candidam autem Casam, Britonibus* Withern *seu* Wit-Herne *dictam, Camdenus in Scotia, locorum situ sic postulante, existimat non esse aliam a Ptolemæi Leucopibia, quam ipse more suo a Græco* Λευκ' οἰκίδια, *id est, domicilia candida, appellaverit, cujus loco unius alteriusque litteræ mutatione Leucopibiam obtruserint typothetæ. Alfordus ad annum Christi 394 num. 3,* Est hic locus, *inquit,* in Novantibus, quem hodie Gallovidiam vocant : *est autem Baudrando in Geographia Gallovidia seu Galdia* provincia ampla Australis Scotiæ, in ora occidua, ubi incipit meridionalis, e regione Hiberniæ et Monedæ insulæ, a quibus tantum XV milliaribus Scoticis distat. *Malmesburiensis lib. 3 de Gestis pontificum Anglorum, in Candidæ Casæ episcopis sic loquitur :* Candida Casa vocatur locus in extremis Angliæ juxta Scotiam finibus... Nomen loco ex opere inditum, quod ecclesiam ibi ex lapide Britonibus miraculum fecerit, *Sanctus scilicet* Ninianus. *Usserius de Britannicarum ecclesiarum Primordiis editionis Dubliniensis pag. 665 putat, ex albo haud dubie lapide ædificatam fuisse ecclesiam illam,* Ex candido quoque colore, *inquit,* appellatione retenta.

ejus situs et appellatio varia.

4 *Beda lib. 3 Histor. ecclesiast. gentis Anglorum, cap. 4 et nominis Candidæ Casæ etymon, et ejus situm his verbis perstrinxit :* Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinens, vulgo vocatur ad Candidam Casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide insolito Britonibus more fecerit. *Atque hæc Bedæ, Malmesburiensis, Usserii, aliorumque, quos adducere supervacaneum arbitror, auctoritas appellationis hujus originem mihi adeo verisimilem facit, ut prudenter dubitari non posse credam. Causam aliam assignat Sancti nostri Vita aliqua manuscripta, de qua infra. Aliis etiam nominibus signata interdum reperitur Candida Casa; sic eam Niniapolim a primi antistitis sui* S. Niniani *nomine dictam fuisse, testis est Baudrandus : aliqui eam* S. Martini *vocitarunt a templo in S. Martini Turonensis honorem ibidem erecto. Cujus juris, an Anglo-Saxonum, an Scotorum fuerit Candida Casa, acriter disceptatur inter gentis utriusque scriptores : litis hujus arbiter ego sedere nolim, et instituto Majorum meorum ab hac odiosa controversia abstinendum mihi duxi. Audiatur tamen Beda laudato loco :* Cujus (*Sancti nostri*) sedem episcopatus, sancti Martini episcopi nomine et ecclesia insignem... jam nunc Anglorum gens obtinet. *Quæ Scoti contendunt Bedam dixisse pro tempore futuro; alii, ut verba videntur præ se ferre, pro ipsius Bedæ tempore accipiunt. Sed de his satis : nunc de tempore apostolatus Sancti nostri et conversionis Pictorum dicendum est aliquid.*

5 *Ve-*

Quæ de Scotiæ conversione

A 5 *Verum vel ab ipso disquisitionis ingressu lectorem monendum puto, multa in utroque puncto hoc indagando occurere perplexa adeo, ut verum tempus non facile determinandum sit : accipe interim lector, quod de conversionis suæ tempore tradunt scriptores Scotici. Hector Boetius Scotorum Historiæ lib. 6, fol. 86 verso ita loquitur :* Severo imperante Romanis, apud Victorem Pontificem Maximum... per legatos obtinuit *(Donaldus Scotorum rex,)* ut viri doctrina et religione insignes in Scotiam ab eo missi, se cum liberis et conjuge Christi nomen profitentes baptismate insignirent. Regis exemplum Scotica nobilitas sequuta, aversata impietatem, Christique religionem complexa, sacro fonte est abluta. Fuit annus ille, quo Scoti ad lumen veræ pietatis, Dei Optimi Maximi benignitate vocati sunt et recepti, ab eo, qui primus fuit humanæ salutis, tertius supra ducentesimum... Acciderat nostris diversum quiddam atque Britonibus, tametsi illi ad veram religionem priores accesserint. Siquidem Britones recte in fide primum instituti, postea persecutionum sævitia et ethnicorum suasio- B nibus eamdem aliquoties sunt aversati. Nostri, qua fide et pietate instituti semel fuerunt, hactenus, erroribus aspernatis, perseverant.

tradunt scriptores Scotici.

6 *Leslæus de Rebus gestis Scotorum lib. 3, in Donaldo I secutus est Boetium, a quo tantum in verbis discrepat. Georgius Thomsonus de Antiquitate Christianæ religionis apud Scotos pag. 2 sic fatur :* Ex Scotorum quippe Annalibus ac perpetua quadam majorum traditione constat sub Victore Pontifice ad annum Christi 203, Donaldum Scotiæ regem cum universo suo regno Christiana sacra suscepisse, cujus etiam rei non obscurus testis est Tertullianus, qui in libro suo contra Judæos « Britannorum, inquit, inacessa » Romanis loca Christo vero subdita sunt. » *Et pag. 4 eamdem tradit Scotorum in fide constantiam, quam laudati supra Boetius et Leslæus. Tillemontius tom. 16 Monum. in S. Patricio, art. 10 de universi Scotorum regni cum Donaldo ad Christum conversione ad dictum annum a Scoticis scriptoribus asserta ita breviter pronuntiat :* Sed horum omnium in probatis auctoribus vestigium nullum reperitur. *Nolim quidem ego contra Scotos scriptores omni modo Tillemontii censuræ subscri-* C *bere. Ignoscent tamen mihi Scoti, si eos in patriæ suæ commendationem paulo liberaliores fuisse dixero, ob rationes, quas mox subdam.*

dubia omnino sunt et perplexa.

7 *Qui in Donaldo I universi Scotiæ regni factam Christo acquisitionem invictamque in fide constantiam prædicavit Leslæus, ad annum Christi 290 in Crathlinto ita habet :* Floruere circa hæc tempora apud Scotos Amphibalus, Modocus, Priscus, Ferranus, Ambianus, Carnocus, multique alii viri doctrina et religione insignes, Dei cultores (Culdei nostra vulgari lingua dicti) ob Diocletiani et Constantii tyrannidem ex Britannia profugi, quos rex Crathlintus comiter et benigne accepit : illisque Monam insulam, expulsis Druidibus antiquis incolis, incolendam tradidit, et Amphibalum eorum episcopum creari fecit. Sic omnes gentilium profani ritus, qui ad illa usque tempora ibi extingui prorsus non valebant, hujus regis pietate abrogati sunt. *An, quæ hic scribit Leslæus, nullatenus pugnent cum iis, quæ dixit in Donaldo, non examino : illud in narratione hac imprimis displicuit Usserio, quod Constantium Christianæ religionis hostem faciat, mihique certe omnino improbatur, cum plane constet, Christianis impense favisse Constantium. Vide multiplex auctorum testimonium apud Usserium pag. 170 et sequenti. Unum addo omni exceptione majorem Lactantium lib. de Mort. persecut., cap. 15 :* Constantius *(qui Britanniam cum Galliis tenebat)* ne dissentire a majorum præceptis videretur, conventicula, id est, parietes, qui restitui poterant, dirui passus est : verum autem Dei templum, quod est in hominibus, incolume servavit. *Ex quo habes Constantium quidem permisisse ut aliquæ everterentur ecclesiæ, nullo tamen id præcepisse edicto : præmiserat Lactantius Romani orbis universi stragem, exceptis Galliis Constantio subjectis.*

AUCTORE U. S.

Ex ipsis Scotorum testimoniis

8 *Nunc quæ contra assertam anno Christi 203 apud Scotos fidei Christianæ originem faciunt, paucis exsequor. Scoti ipsi religionis Christianæ apud se primordia post Saxonum in Britanniam adventum referunt : ita scribunt in Apologia ad Bonifacium VIII directa, apud Usserium pag. 646 :* Quin immo per venerandas reliquias B. Andreæ Apostoli divina revelatione navigio de Græcia delatas in Scotiam, Hungo rege tunc regnante ibidem (de Saxonibus ipsis impugnantibus tunc Scotiam hostiliter, maxima Scotis a Deo concessa victoria ad ostium Tini fluminis ut habet Historia) Scoti ipsi primo susceperunt fidem Christi *etc. : Bonifacius VIII in Bulla ad Eduardum I,* Nosse potest, *inquit,* regia celsitudo, qualiter regnum ipsum *(Scotiæ)* per B. Andreæ apostoli venerandas reliquias, non sine superni Numinis grandi dono acquisitum et conversum fuerit ad fidei Catholicæ unitatem. *His plane subruuntur ea, quæ de suscepta fide anno Christi 203 allata sunt num. 5 et 6. Nam Boetius adventum reliquiarum S. Andreæ in Scotiam illigat anno Christi 369; Boetio consentit Leslæus; Dempsterus in Apparatu ad historiam Scoticam lib. 2, cap. 22 § 4 factam scribit anno 362.* E

ostenditur non posse probabiliter

9 *Sed et quominus fidei apud Scotos initia illigari possint anno Christi 203, facit, quod ajunt de victoria ab Hungo Pictorum rege de Saxonibus reportata : non enim diu ante annum 449 in Britanniam appellere potuerunt Angli sive Saxones, imo ex Beda videtur ostendi posse, eo circiter anno illorum adventum consignandum esse : nam, licet impressa Bedæ exemplaria, tam in Historia, quam in Epitome annum exprimant 409,* Legi debet, *inquit Alfordus ad dictum annum 449,* annus CCCCXLIX, ut in correctissimo Ms., quod penes me est, expresse habetur. *Recte sensisse Alfordum ex hoc etiam liquet, quod Beda lib. 1 Histor. ecclesiast., cap. 13 refert :* Ad hunc *(Aetium)* pauperculæ Britonum reliquiæ mittunt epistolam, cujus principium hoc est : « Aetio ter consuli gemitus Britannorum » : *tertius siquidem Aetii consulatus incidit in annum a Christo nato 446, ut docet Bucherii Chronicon et Critica Pagii. Beda autem ibidem subjungit :* Neque hæc tamen agentes quicquam ab illo auxilii impetrare quiverunt. *Et post varias Britonum calamitates demum cap. 15 narrat, quomodo Anglorum sive Saxonum gens a rege Vurtigerno invitata in Britanniam advecta sit.* F

conversionem illam innecti

10 *Ex his colligere est, non esse tantam fidei Christianæ apud Scotos antiquitatem, quantam venditant eorum historici; nec solido fundamento innecti posse seculo III vixdum inchoato Christianismi apud illos exordia. Sed nec opinioni meæ refragatur adductus supra a Thomsono locus Tertulliani, quem seculo III floruisse scio, et in Romanorum historiis versatissimum fuisse non inficior : per me quoque licet, ut, quod vult Thom-*

so-

Auctore U. S.

sonus, per inaccessa Britannorum loca, ea Britanniæ pars intelligi debeat, quæ nunc Scotia dicitur, in quam Romanorum arma nondum ea ætate penetrarant : *sed non propterea tam universalem, tam constantem, tam incontaminatam totius Scotiæ regni ad Christum conversionem, qualem ipsi jactitant, admittere necesse est. Dico igitur Tertullianum in libro contra Judæos operam omnem in eo posuisse, ut perfidæ genti demonstraret felicissima Christianæ religionis incrementa, ostendendo Christi imperium humilitate ac mansuetudine sua jura latius faciliusque extendisse, eoque penetrasse, quo Romanæ aquilæ tanto cum armorum strepitu pervadere nequiverant, vectesque quasi ferreos, et insuperabilia Romanæ majestati obstacula, victricibus Servatoris nostri signis sponte cessisse.*

anno Christi 203.

11 *His Tertulliani mentem sufficienter exprimi, nec latius extendendum puto, quam ut fidei rudimenta quædam et tenuem Christianorum manipulum Tertulliani tempore, imo, si lubet, ante illud in Scotia agnoscamus. Nonne enim mihi liceat dicere : Diu ante Tertulliani tempora remotissimæ Indorum nationes Christo vero subditæ fuerunt, cum certissimis constet monumentis Christianæ religionis semina apud Indos a S. Thoma apostolo jacta fuisse, et dubitari minime possit, quin laboribus ejus fructus saltem aliquis accesserit, non tamen tantus, ut universa plane India Christo acquisita fuerit, et ab eo numquam recesserit? Sic pariter Scoticis scriptoribus consentio, regionem hanc, quæ nunc Scotia dicitur, fidei sanctæ radiis illustratam fuisse ; non nego Donaldum quemdam, sive is Scotorum rex, sive vir inter suos princeps fuerit, Christianis sacris initiatum fuisse, et exemplo suo nonnullos Christo lucrifecisse. Hoc unum nego, utpote nullo nixum fundamento, Scotorum nempe sive Pictorum gentem universam ab anno Christi 203 veritatis Euangelicæ lumen recepisse ita, ut ab ea numquam defecerit. Scotorum certe Pictorumque a fide defectionem ostendunt clarissime duriora S. Patricii verba, quæ hic subnecto. In Epistola ad Christianos Corotici tyranni subditos, quæ exstat tom. 2 Martii, pag. 538 et sequentibus, ita lego :* Socii Scotorum atque Pictorum apostatarunt : *et infra :* Præsertim indignissimorum, pessimorumque atque apostatarum Pictorum.

Referuntur variæ

12 *Quæ disputari hactenus, sufficiunt, ut dispiciat unusquisque Scoticis scriptoribus circa fidei in sua regione exordia non omnino credendum esse, præsertim cum non desint ejusdem gentis antiquiores auctores, qui conversionem illam Donaldi regiam silentio præterierunt, et diversa sit Scotorum de conversionis modo sententia, ut videre est apud Alfordum ad annum Christi 203. Rejectis igitur iis, quæ nemo facile probaverit, ad ea, quæ cum majori aliqua verisimilitudine dici possunt, pergamus. In scedula quadam, Papebrochii manu scripta, de tempore conversionis Pictorum, postquam dictum est, multiplicem a Scotis conversioni suæ annexam fuisse fabulam, ita pergitur :* Hoc certius, S. Ninianum circa finem seculi IV, paulo antequam S. Martinus moreretur, apud Pictos cœpisse fidem disseminare : ibidemque magistri sui morte divinitus cognita, primam ejus nomine consecrasse ecclesiam : post quem quia nullus fuit, qui bene cœpta prosequeretur : et Picti Romanos omnes, Romanisque adhærentes Britannos (a quibus potuissent hac in parte juvari) odio prosequebantur capitali ; fieri vix aliter potuit, quin fidei adhuc teneræ novella exarescerent germina, et errorum zizania repullularent : quibus avellendis sanctus demum Columba, ex Hibernia in Albaniam transiens, navare operam utilissimam cœpit anno, ut auctor est Beda lib. III, cap. IV, Incarnationis Dominicæ quingentesimo sexagesimo quinto. *Vide Annotata Papebrochii ad supra laudatam S. Patricii epistolam.*

auctorum opiniones

13 *Papebrochio præluxerat Fordunus lib. 3 Historiæ Scotorum, cap. 9 ita scribens :* Imperatoris istius Theodosii junioris temporibus sanctum obiisse ferunt Ninianum pontificem : ipsum namque secundum Historiarum scripta sub imperio sui patris Arcadii et Honorii patrui scimus veraciter floruisse : nam eorum anno quinto B. Martinus Turonensis episcopus obiit, cujus adhuc in carne viventis alloquio sanctus meruit Ninianus saluberrimo recreari. *Pitseus de Scriptoribus Britanniæ, in* S. Niniano *annum mortis signavit hoc modo :* Ad Candidam Casam sanctissime diem suum obiit, et ibidem in templo ei dedicato sepulturam accepit decimo sexto Calendas Octobris anno reparatæ salutis CCCCXXXII. *Pitseum secutus est Alfordus ad annum Christi 432, num. 12 hæc ex Magdeburgensibus, Cent. 5, fol. 1429 subnectens :* Apud quos *(Pictos)* tandem Gallovidiæ in Candida Casa pontifex primus obiit anno salutis CCCCXXXII. *Catalogus manuscriptus Sanctorum Scotiæ, qui inter scripta ad res Hiberniæ Scotiæque spectantia in Museo nostro servatur, hoc elogio Sanctum nostrum exornat ad diem* XVI *Septembris :* S. Ninianus, S. Martini ex sorore nepos, episcopus Candidæ Casæ in Gallovidia Scotiæ regione, Pictorum et Britonum insignis doctor, ad quem celeberrima peregrinatio institui solebat. Floruit anno CCCCXXXVII. *Sed qui Catalogum hunc Majoribus meis Lovanio submisit Brunus, non aliunde mihi notus, quam ex ista subscriptione, in epistola sua ita scribit :* Est etiam in his ipsis non satis certa alicubi conjectura de tempore, quo vixerint Sancti, sed error nec magnus, nec in multis est.

de S. Niniani

14 *Patricius Ninianus Wemyss Societatis Jesu, in manuscripto de indubitatis Scotiæ Sanctis ad Sollerium misso 2 Julii anno 1720, emortuale Sancti nostri tempus signat annum 437. Martyrologium Anglicanum Joannis Wilsoni, anno Christi 1608 vulgatum, ita habet :* Obiit postmodum *(Sanctus noster)* in Scotia circa annum Christi DXII : *annum alium signant alii. Scriptoribus de tempore emortuali sancti Antistitis nostri tam diversimode sentientibus, malui initio hujus Commentarii tempus illud late figere seculo* V, *quam ipsum divinando assequi. Wilsono tamen* S. Niniani *obitum ad seculum* VI *removenti assentiendum non putavi propter ea, quæ tum ex Actis (licet suspectis admodum) tum ex auctoribus pene omnibus dicemus de Sancti nostri cum S. Martino Turonensi conversatione : cum enim nemo sit, saltem quem viderim, qui obitum S. Martini posteriorem statuit anno Christi 402, imo verisimillimum sit, annis etiam aliquot citius eum obiisse, quis* S. Ninianum *ad annum 512 superfuisse sibi persuadeat? Maxime si verum est, quod tradit auctor Vitæ* S. Niniani, *cum scilicet, jam consecratum episcopum, ad S. Martinum divertisse.*

tempore emortuali et anno

15 *Sed nec annus, quo prædicationis Euangelicæ munus apud Pictos susceperit* S. Ninianus, *certo videtur figi posse. Alfordus apostolatus ejus exordia innectit anno Christi 394, ita loquens ad dictum annum num. 1 :* Quo etiam tempore Nia-

A nianus noster... a Siricio Papa consecratus episcopus jubetur in insulam redire et Pictos Romanæ Ecclesiæ fideique subjugare. *Pergit num. 3 :* Ubi *(Candidæ Casæ)* teste Camdeno Theodosii junioris tempore episcopalem sedem Ninianus erexit. Unde ad hæc potius tempora, non ad priora, ut quidam faciunt, referimus et Pictorum Australium conversionem, et novæ sedis institutionem : licet autem hic Theodosius non junior, sed respectu alterius augusti senior censeatur, Beda tamen lib. 1, cap. x *(mendum hic est, legendumque cap.* xi) Theodosium hunc juniorem vocat, et ita intelligi debet Camdenus. *Malim ego Camdeni aliorumque verba accipere, ut sonant, cumque Theodosii junioris temporibus facta hæc illigant, Theodosium ab iis signari puto, non Magnum, Arcadii et Honorii patrem, sed Theodosium Arcadii filium. Ad Bedam autem quod attinet, recte sensisse puto Chiffletium nostrum, dum in correctiore editione Parisiensi anni 1684 locum Bedæ sic restituit :* Tenente imperium Honorio augusto filio Theodosii minore. *In Notis autem sic observat laudatus Chiffletius :* Vulgata habent : Theodosii junioris, Trevirensis

B codex : Theodosii minoris. Repono ex vero et ex Bedæ ipsius mente : Filio Theodosii minore : major enim illi filius fuit Arcadius. *Et sane verisimilius est, in describendo Beda errasse incurium amanuensem, et pro* minore *scripsisse* minoris, *pro quo alii substituerint* junioris, *quam ipsum Bedam hallucinatum ita fuisse, ut Theodosium Magnum, ante quem nullus ejus nominis imperator invenitur, juniorem appellarit.*

suscepti apud Pictos apostolatus.

16 *Laudatus Alfordus ad annum Christi 395 prædicatam a* Niniano *apud Pictos fidem* Sequenti, *inquit,* anno, *id* est Christi trecentesimo nonagesimo quinto, Theodosio tertium et Abundantio Coss., S. Regulus confirmavit; qui ex Achaia in Britanniam veniens, sacras Andreæ apostoli reliquias secum asportavit in ecclesiis nuper erectis deponendas... Quod ad tempus spectat, accidisse adventum S. Reguli uno alterove anno post Valentiniani mortem affirmat Holinshedus : quod cum Pictorum conversione optime congruit. *Quid censendum sit de hisce S. Andreæ reliquiis in Scotiam delatis, discuti poterit vel ad* xv *Octobris, ubi de S. Regulo, vel ad* xxx *Novembris, ubi de*

C *S. Andrea agendum erit. Ad reliqua ab Alfordo asserta pauca observo. Primo certum est falsos ab ipso consules signari : anno enim Christi 395 consulatum tenuere Sextus Anicius Olybrius, et Sextus Anicius Probinus. Secundo non facile admisero tantos tam brevi tempore fidei in populo barbaro progressus, quantos adstruere videtur Alfordus, utpote qui* S. Ninianum *non nisi anno 394 consecratum Romæ episcopum, et inde per Gallias in Pictorum terras devectum statuit, et tamen anno proxime subsequente varias ecclesias erectas scribit. Tertio ex Holinshedo non probatur, allatas fuisse in Scotiam S. Andreæ reliquias anno 395 : verum quidem est, anno 392 obiisse Valentinianum II, sed cum Holinshedus scribat simpliciter* post Valentiniani mortem, *ut apud Alfordum lego, et Valentinianus I anno Christi 375 decesserit, dubium manet, an Valentinianum I, an II designarit. Pictorum igitur Australium conversionem late figo vel sub finem seculi* iv, *vel sub initium* v, *cum hoc solum ex Beda certum sit, eos diu ante annum 565 ad fidem adductos fuisse.*

§ II. Variæ Sancti nostri Vitæ, quarum una fabulosa, aliæ minime authenticæ : gestorum ejus usque ad episcopatum ex iis compendium.

Variæ S. Niniani Vitæ :

Usserius de Britannicarum ecclesiarum primordiis pag. 669 de S. Niniani Actis ita loquitur :* Vitam S. Niniani... ab Ælredo Rhievallensi abbate conscriptam, in bibliothecis Angliæ vidimus. *Pitseus pag. 230 inter Opera Ælredæ Rievallensis recenset* Vitam S. Niniani episcopi, librum unum, *adscribitque,* Multorum bonorum virorum, *per quæ verba Vitæ istius initium designatur : hæc ad nos non pervenit. Patricius Wemyss in laudato supra scripto hæc habet :* A fide dignis accepi illius *(Sancti nostri)* Vitam variis in formis conscriptam haberi in bibliothecis Angliæ, quam numquam mihi licuit videre. *Usserius pag. 1059 de altera* S. Niniani *Vita sic scribit :* Extat et apud Hibernos nostros ejusdem Niniani Vita : in qua ob importunam tum a matre tum a consanguineis frequentatam visitationem, deserta Candida Casa, ut sibi et suæ quieti cum discipulis vacaret, Hiberniam petiisse, atque ibi impetrato a rege loco apto et amœno, Cluayn Coner dicto, cœnobium magnum constituisse, ibidemque post multos in Hibernia transacto annos obiisse traditur. *Usserium et secundo loco laudatam ab eo Vitam secutus est Ludovicus Augustinus Alemandus in Historia monastica regni Hiberniæ, titulo :* Præcipui sancti fundatores, qui ferme omnes Hiberni sunt, et ibidem domos Regularium condiderunt, *ubi hæc addit :* S. Ninianus v seculo fundator exstitit domus dictæ Cluain Coner. *Initio autem catalogi istius præmiserat, intelligi debere domum spectantem ad Canonicorum Regularium institutum, quotiescumque Ordinem alium non exprimit. Vox autem* Cluain, *ut observat idem Alemandus pag. 24, ad distinctionem addita, aliud nil Hibernice significat, quam quod domus hæ, quibus vox ista* Cluain *præfigitur, in amœnis pratis sitæ essent.* E F

merito rejiciendam esse illam.

18 *Alfordus post recitata verba, quæ ex Usserio secundo loco dedi, ad annum 432 sic pronuntiat :* Sed nota est Hibernorum ambitiosa pietas, Britanniæ Sanctos, si jure non possunt, injuria ad se trahentium. Major testis est Malmesburiensis, qui de Niniani sepulchro hæc habet lib. iii de Gestis pontificum : « Candida Casa, inquit, vocatur locus in extremis Angliæ juxta Scotiam » finibus : ubi beatus confessor Ninia requiescit. » *Potuisset quoque Alfordus pro se adducere locum Bedæ lib. 3 Historiæ, cap. 4 :* Ubi *(in ecclesia S. Martini ad Candidam Casam)* etiam ipse *(Sanctus noster)* corpore una cum pluribus Sanctis requiescit. *Repudiatam ab Alfordo Vitam, aut saltem huic similem admodum, transumptam habemus ex manuscripto P. Fitzsimon, quod eo procurante ex Hibernia acceperunt Majores mei. Quo minus ei acquiescamus, credamusque* S. Ninianum, *derelicta Candida Casa, in Hiberniam commigrasse, prohibet fabella multiplex, ex qua tota pene consuta est.*

19 *Accedit et alia ratio non levis. Etenim* S. Ninianus *Pictos fide Christiana imbuendos susce-*

AUCTORE U. S.

quæ eum in Hibernia obiisse scribit,

perat, et sedem episcopalem Candidæ Casæ erexerat. Quis igitur facile credat inepto fabulatori, nascentem ecclesiam, et gregem in fide tenellum ab eo desertum, præsertim cum rei adeo insolitæ non afferatur idonea ratio; cumque aliæ Vitæ minus fabulosæ de itinere illo Hibernico prorsus sileant, Sanctumque in episcopatu suo obiisse tradant?

probatur ex veteri Ecclesiæ disciplina,

20 *Verum ut amplius lectori fiat perspectum, quam ineptiat in multis, et sæpe sibi minime constet auctor, paucula ejus verba, quæ id demonstrant, huc fideliter transfero.* Fuit, *inquit,* pater ejus *(Sancti nostri)* rex Britanniæ, qui sibi in uxorem legitimam filiam regis Hispanormm matrimonio copulavit, vita et moribus venustam. Ex his duobus fidelibus fideliter in Dei servitio perseverantibus *etc. Et paulo infra :* Traditur denique a patre suo clericali disciplinæ. *Pergit deinde exponere raras ejus animi dotes, orationis sanctarumque vigiliarum studium, jejunia, corporisque macerationes, ac subdit :* Missa mane celebrata, Horisque jam dictis, divinæ lectioni sedule imcumbens *etc. Et post alia his similia subjungit :* Nititur interea rex pater ejus ipsum ad curiam suam revocare. . . Fuit enim Vir sanctus statura procerus, corpore B strenuus, facie præclarus et inter omnes concives totius patriæ altior capite supereffecebatur. Pro hac re voluit eum pater gladio accingi militari.

ac fabella multiplici,

21 *Utcumque mutabilia sint hominum sensa, quis tamen in animum inducat, S. Niniani parentem, quem fidelem et quidem fideliter in Dei servitio perseverantem dixit Vitæ hujus auctor, derepente factum fuisse impie sacrilegum? Quid quod ipsum etiam sanctum* Ninianum *sui et arrepti vitæ instituti oblitum quodammodo statuit : inter alias enim ejus virtutes castimoniæ studium celebrarat his verbis :* Non solum mulierum colloquium, sed et aspectum, ne attenderetur, aufugit : *et ecce vix in Hiberniam pedem immiserat Sanctus noster, cum scenæ narratur præsens hujusmodi, quam oculi etiam leviter tantum casti plane refugerent, diciturque auctor miraculi cujusdam, quod silentio prætereundum mihi omnino duxi, ne pudicas aures lædat impudens narratio. Post hæc quis credat fabulatori, etiamsi vera esse possint, quæ narrat? Unde dubia saltem habenda sunt, quæ scribit de campana, ad Sancti preces de cælo delapsa, ut ejus beneficio subdi-* C *tos ad studium sacramque lectionem convocaret. Nihilo quoque certius est, quod tradit de ecclesia lignea, divina potius virtute quam artificum opera ædificata : cui exstruendæ materiam necessariam de nemore ad locum templo destinatum devexerunt servi ferocissimi, artifex autem ipse citharista fuit, nec ante nec postea in architectonica versatus.*

qua Vita hæc referta est.

22 *Sancti nostri utramque fugam, in Gallovidiam alteram, et inde alteram in Hiberniam describens, clandestinam vocat, in utraque tamen numeroso cleri discipulorumque cœtu stipatum asserit. Fabulam alteram prolixe in hac, qua de agimus, Vita relatam in pauca contraho.* S. Ninianus *patris vexationem fugiens conscenso navigio in Gallovidiam devehitur : amplo in campo residet, et ad fabrum circumjacentium agrorum dominum nuntios ablegat oraturos, ut sibi suisque noctis unius hospitium vitæque necessaria subministrentur. Sed, nuntiis superbe contumelioseque rejectis, cum indignatione coactus est Sanctus recedere, qui fabri ædes pertransiens baculum suum ad altitudinem trium digitorum tanta vi in incudem defixit, ut humana manu revelli non pos-* D *set. Hoc prodigio stupefactus faber cum filio ad Sancti pedes provolvitur, veniamque orat et exorat. Fabri domum Sanctus post ingreditur, nulloque negotio scipionem suum extrahit, sed, inquit Vitæ auctor,* semper patuit foramen in incude et in æternum patebit. *Postero die faber villam cum adjacentibus agris Viro Dei in perpetuum possidendam offert, hac solum pactione adjecta, ut ex nomine fabri* Terna, *et filii ejus* Wyt *locus appellaretur,* Compositumque est, *inquit ineptus nugator,* nomen loci illius de Wyt et Terna Wytterna, seu Candida Casa. *Pluribus supersedeo; jam dicta enim sufficiunt, ut* S. Niniani *in Hiberniam commigrationem habeamus commentitiam, et quivis judicet, Vitam hanc plane indignam, quæ in Opere nostro locum accipiat.*

Geminæ ejus Vitæ manuscriptæ

23 *Geminam insuper sancti Apostoli nostri Vitam manuscriptam habemus, quarum altera transumpta est ex Manuscripto Rubeæ Vallis, alteram ex Manuscripto Carthusiæ Coloniensis accepit, et Majoribus meis submisit P. Hugo Vardæus, qui in præfatione, quam illi præfixit, fatetur primo accuratiorem et locupletiorem esse Vitam* S. Niniani *a Capgravio editam, de qua statim. Secundo menda et errores irrepsisse in Manuscriptum* E *Carthusiense, ut sunt* XVI Idus Octobris, *pro* XVI Calendas, *et episcopi Scotici pro* Britannici. *Tertio* Finianus, *pro* Ninianus *scribitur, et hoc dicit ortum habere ex similitudine litterarum* N *et* V *in veteribus manuscriptis, et ex simili sono litterarum F et V apud Germanos. Quarto,* Possunt, *inquit,* aliqua suppleri, quæ apud Capgravium historicum desiderantur, ut illud de baculo Niniani crescente in arborem, et prope eum emanante fonte, quæ in Hibernia contigerunt. *Verum utramque hanc historiam in Capgravii editione Londinensi anni 1516 diserte expressam lego. Quod autem in Hibernia facta sint ambo illa miracula, mihi non probatur ex eo, quod subdit Vardæus :* Ex qua *(Hibernia)* oriundus videtur ille Niniani discipulus : nam discoli scholas fugientes extraneas, domum reverti ad parentes solent. *Poterat certe, si vera est tota narratio, e Gallovidia ad parentes aufugere, etsi non præcise in Hiberniam, quod pluribus refellere nil facit ad rem præsentem. Ceterum Vita hæc in rebus præcipuis cum Capgravio ita convenit, ut non nisi interdum sit contractior, interdum verbis auctior.* F

et edita a Capgravio Acta

24 *Sola itaque examinanda est Vita, quæ a Capgravio luci data est, ut de aliis prudens lectore statuat. Ut ordinate procedam, ab ipso auctore ordior. Capgravius, teste Pitseo,* vir pietatis et eruditionis laudibus insignis, *edidit,* Catalogum Sanctorum Angliæ, *Henricus Wharton in Appendice ad Historiam ecclesiasticam Guilielmi Cave, ait Capgravium Historicam istam explicasse ex volumine quodam, quod in bibliotheca Cottoniana manuscriptum asservatur. Whartono consentit Oudinus in Commentariis de scriptoribus ecclesiasticis, tom. 3, col. 2595 asserens, Capgravium excerpsisse Legendam suam ex manuscripto volumine Joannis Tinmouthensis; de qua explicatione etiam Janningum nostrum monuit D. Smith ecclesiæ Anglicanæ presbyter. Quidquid sit, sive primus Catalogum hunc Sanctorum Angliæ adornaverit Capgravius, sive a Tinmouthensi prius adornatum verbatim descripserit, uterque certe a Niniani ætate nimis remotus est, ut relatis in hac Vita gestis assensum præbeamus indubium : etenim Joannes Tinmouthensis floruit anno Christi 1366,*

Cap-

A *Capgrarius autem, si Balæo et Wharthono credimus, obiit anno Christi 1464; si Pitseo, Vossio et Miræo, anno 1484 : at* S. Ninianus *scriptorum pene omnium suffragio dicitur mortuus Theodosio Juniore regnante, cujus annus imperii et vitæ ultimus incidit in annum Christi 450. Insuper quo minus Vitam hanc ut probe authenticam et omnino sinceram habeamus, facit affinitas miraculorum cum iis, quæ a Sanctis aliis in eodem Catalogo patrata referuntur, ut per decursum interdum observabo; hoc unum lectorem monitum volo, me ea minime negare prodigia, sed quoniam ea ab antiquioribus scripto prodita non sunt, obtinet hic, quod auctor Catalogi Sanctorum Angliæ scribit in S. Neoto abbate fol. 240 post insoliti miraculi narrationem :* Hoc, *inquit,* nec asserere contendo, nec de Dei potentia *(addo ego, aut* Niniani *meritis)* diffidens abnegare præsumo.

unde hausta ... et quanta censenda

25 *Juverit lectori ob oculos ponere singula, et ita rerum a* S. Niniano *gestarum qualecumque compendium exhibere. Orditur in hunc modum :* S. Niniani confessoris sacra conversationis primordia, et sanctitatis insignia, dignitatem officii et fructum ministerii, finem optimum et laboris præmium Venerabilis Beda in Anglorum Historia B *(lib. 3 cap. 4)* paucissimis commendans verbis, ita de eo scribit. *Quæ* S. Ninianum *proprie spectant transcribo, omissis aliis, ex ipso Beda, quem non satis accurate descripsit auctor laudati Catalogi :* Australes Picti, ... relicto errore idololatriæ, fidem veritatis acceperant, prædicante eis verbum Ninia episcopo reverentissimo et sanctissimo viro, de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter fidem et mysteria veritatis edoctus; cujus sedem episcopalem sancti Martini episcopi nomine et ecclesia insignem (ubi etiam ipse corpore una cum pluribus Sanctis requiescit) jam Anglorum gens obtinet. Qui locus *etc. Tum subdit Vitæ auctor :* Verum quod Beda brevius scripsit, latius Deo auctore prosequi placet. *Suspicari licet, usum fuisse libro de miraculis* S. Niniani *conscripto, qui ad nos non pervenit, solumque innotuit ex Breviario manuscripto ecclesiæ Aberdonensis, ubi in Officio* S. Niniani, *lectione* VII *dicitur laudatus liber* Barbarice *scriptus; quam conjecturam meam firmat conformitas pene omnimoda eorum, quæ in dicto Officio recitantur, et in edita* S. Niniani *Vita memorantur.*

illorum auctoritas. Natales

C 26 *Pitseus in Joanne Tinmouthensi de Volumine Sanctorum Vitas complexo agens,* Ex infinitis pene, *inquit,* auctoribus res varias ita compaginavit, ut quæ deessent in aliis, ex aliis adjiceret; quæ redundarent, tam discrete resecaret, ut nihil in illa tota Historia redundans aut mutilum. *Tantum abest, ut Pitsei judicio favorabili subscribam, ut potius pro certo habeam fore, ut quicumque vel oscitanter Vitas Sanctorum Angliæ pervolverit, prima fronte offendat non pauca, quæ ad accuratiorem trutinam (ne quid dicam durius) revocare oporteat. Intermissam tantisper epitomen resumo, non aliis imposterum, nisi cum contrarium expressero, quam Capgravianæ editionis verbis usurus :* In Britannia majori regali ex prosapia B. Ninianus extitit oriundus, in ea, ut putatur regione, quæ in occiduis ipsius insulæ partibus, ubi oceanus quasi brachium porrigens, et ex utraque parte quasi duos angulos faciens Scotorum nunc et Anglorum dividit (regna, *additur in manuscripto Rubeæ Vallis)* constituta, usque ad novissima Anglorum tempora proprium habuisse regem, non solum Historiarum fide, sed et quorumdam quoque memoria comprobatur. *His verbis manifeste insinuat auctor Vitæ, natum esse Sanctum nostrum in antiquo Cumbrorum regno, quod propriis regibus paruisse usque ad annum 946, constat ex Anglorum Annalibus citatis ab Usserio pag. 664, et Camdeno pag. 648, in Cumbria. Situs autem provinciæ Cambrensis optime congruit cum descriptione loci natalis* S. Niniani, *ut ex mappis geographicis ad oculum patet. At Balæus, aliique eum Venedotam faciunt : est autem* Venedotia, *teste Baudrando in Geographia,* pars Walliæ borealis in Anglia, *regio a Cumbrensi regno omnino diversa. Utri de loco natali* S. Niniani *rectius statuerint, non inquiro, cum solum hoc ex Beda certum sit, eum fuisse* de natione Britonum.

Auctore U. S.

et adolescentia S. Niniani.

27 *Quod autem spectat ad regios* S. Niniani *natales ab auctore Vitæ assertos, eos nec impugno, sed nec ut certos admitto. Audiatur Alfordus de his ita loquens ad annum Christi 370, num. 6 :* Cum audis Ninianum regis filium, puta legendariorum dialectum esse, qui in eo titulo pluribus attribuendo admodum liberales sunt. Verum ea voce intelligunt viros in provincia principes ac regulos : quos sine ullo dubio Britannia omni seculo frequentes habuit. *Post hæc* E *auctor totus est in describendis* S. Niniani *intemeratis moribus egregiisque virtutibus. In manuscripto Carthusiensi et Lectione* IX *laudati supra ecclesiæ Aberdonensis Officii ita legitur :* Hic in ipsa infantia sacrosancti baptismatis unda renatus, vestem nuptialem, quam candidatus suscepit, immaculatam conservans, victor vitiorum, Christi eam conspectibus præsentavit, ac Spiritum sanctum, quem primum habuit mundatorem, sanctissimis moribus sui sacri pectoris meruit illustratorem. *Tum Vitæ auctor Sancti nostri in Urbem peregrinationem paucis verbis exsequitur. Huic peregrinationi David Camerarius in Sanctis Scotiæ ad diem* XVIII *Septembris præmittit cohabitationem Sancti nostri cum Culdeis patribus :* Horum *(Culdeorum) inquit,* institutum amplexus Ninianus, mirum est, quanto desiderio teneretur conversionis animarum : verum quia mos tunc erat inter Culdæos patres, ut non prius subiret aliquis onus Euangelicum et apostolicum, quin prius limina Apostolorum visitasset, Romam proficiscitur *etc. Quid statuendum sit de Culdeis (alii scribunt Culdæos, alii Keldeos, Colideos alii,) quos* F *Scoti affirmant etiam seculo* III *in patria sua floruisse, colligi potest ex dictis num. 7.*

iter Sancti Romam ab Alfordo

28 *Peregrinationem hanc a* S. Niniano *susceptam putat Alfordus anno Christi 370, in Annalibus ad dictum annum num. 1 sic scribens :* Quod ad tempus spectat, tunc incidisse profectionem oportet, cum Damasus Papa in Urbe Pontifex sederet. Quia post aliquot annorum spatia redire debet Ninianus in patriam, et S. Martinum Turonensem... de via salutare. Lex etiam Valentiniani imperatoris hoc anno (370) lata... plures invitavit... Et quia Treviris data est,... Britanniæ nostræ statim innotuit. *Idem Alfordus ad annum Christi 394,* S. Ninianum *eo tempore a Siricio Papa consecratum episcopum et ad Pictos fide vera imbuendos remissum tradit, sicque ejus in Urbe commorationem 24 circiter annorum statuit. Cum nulla alleget Alfordus monumenta, quibus suam stabiliat chronotaxim, solis videtur niti conjecturis, quæ meo judicio rem minime conficiunt; videnturque mihi omnia, quæ de* Niniani *Romana peregrinatione, ejusque in Urbe mora* tra-

AUCTORE U. S.

traduntur, sufficienter salvari, etiamsi statuatur annis aliquot serius Romanum iter accidisse : nec omnino necesse est tot annos adstruere, ut, quod Beda scribit, Romæ regulariter fidem et veritatis mysteria edoctus sit Sanctus.

illigatur anno 370, et mora ibidem

29 *Dicitur in Vita* adolescens Romam profe*ctus*, et pluribus annis *in Urbe conversatus : sed etiam a veteribus vocati fuerunt adolescentes, qui 29 ætatis annum superaverant, ut videre est ex auctoribus allatis in Roberti Stephani Thesauro linguæ Latinæ, verbo* Adolescens; *et multorum annorum mora dici potest ea, quæ 24 annorum spatio longe inferior est. At, inquit Alfordus,* Tunc incidisse profectionem oportet, cum Damasus Papa in Urbe Pontifex sederet. *Hoc quoque gratis admisso, annum 370 tamen non extundes; quia sedit Damasus usque ad annum 384. Gratis, inquam, admisso, quia nec ab auctore Vitæ, nec ab alio quoquam nominatum reperio Pontificem, tum a quo Romam veniens benigne comiterque exceptus, tum a quo deinde episcopus ordinatus fuerit* S. Ninianus; *nec aliquid obest, quo minus utrumque sub Damasi successore Siricio potuerit contigisse. Cum enim Siricius S. Petri Cathedram occuparit ab anno 385 ineunte, si ei anno innectamus Romanam* S. Niniani *profectionem, usque ad annum 397, ante quem certe non obiit S. Martinus Turonensis, tempus abunde suppetet, quo et divinarum Scripturarum mira eruditione imbui, et fidei mysteria edoceri potuerit Sanctus noster, et simul ad S. Martinum divertere, eamque annorum supputationem eo lubentius amplector, quod induci non possim, ut credam, ferventissimum animarum zelum et fidei propagandæ ardorem, quo flagravit* S. Ninianus, *et cujus explendi ergo, teste Alfordo, Romam petiit, per 24 circiter annos coarctatum fuisse, in tanta præsertim Pictorum necessitate, et* Niniano, *et Romanæ Sedis Antistiti haud dubie notissima.*

B

statuitur annorum circiter 24 ; Alfordi

30 *Lex autem Valentiniani de studiorum recta institutione et alumnorum delectu, quam in subsidium advocat Alfordus, nil evincit. Vere quidem spectat ad annum 370, cum signata sit Valentiniani et Valentis augustorum consulatu tertio, incidente in annum Christi 370, et, quia Treviris lata est, non diffiteor, eam facile potuisse Britanniæ innotescere; inde tamen non sequitur, ut statim a lata ista lege ad Romanas scholas se contulerit* Ninianus. *Cum ergo desint solida monumenta, quibus chronotaxim suam stabiliat Alfordus, ab ea recedere satius puto, quam diuturnam adeo Sancti nostri in Urbe moram admittere, maxime cum certum mihi videatur, non posse statui ejus ad Pictos missionem diu ante annum 394, cui eam illigat Alfordus. Nam Candidæ Casæ ecclesia a* S. Niniano *dicata fuit S. Martino Turonensi; hoc autem apud populum recens fide imbutum prudenter fieri potuisse non videtur, antequam sancti episcopi Turonensis per Occidentem veneratio, et sanctitatis miraculorumque fama percrebuisset. Hæc paulo fusius disputavi, ne quis nimium fidenter Alfordianam chronotaxim amplectatur : ex quibus etiam liquet, quod paragrapho primo sæpius innui, non posse tuto determinari tum fidei apud Pictos exordia, tum annum suscepti a* Niniano *muneris apostolici.*

C

argumenta discutiuntur : refellitur Spotswoodus asserens,

31 *Sed et memorata jamjam ecclesiæ Candidæ Casæ a S. Martino appellatio facit, ut non difficulter credam, saltem ex parte, Joanni Spotswood, in Historia ecclesiæ Scotiæ pag. 6 asserenti, ante Romanum iter cum S. Martino versatum fuisse Sanctum nostrum. Si enim sub extrema vitæ S. Martini tempora statuamus, saluberrimo ejus alloquio recreatum fuisse Apostolum nostrum, et aliquot deinde annos Romæ versatum, spatium habebimus, quo S. Martini memoria clarescere potuerit, et sine ulla noviter conversorum offensione ecclesiam ipsius nomini erigere* Niniano *licuerit. Et quamvis* S. Niniani *Acta congressum ejus cum S. Martino consignent post Romanum iter, statimque, postquam narrarunt novæ ecclesiæ ædificationem, subdant :* Cum jam sanctum Martinum, quem miro semper venerabatur affectu, a terris ad cælos migrasse didicerat, ipsam ecclesiam in ejus honore dedicavit; *cum tamen, ut liquet ex dictis, et ex dicendis amplius patebit, exiguæ admodum Acta illa sint auctoritatis. non video, cur nefas sit suspicari, ab auctore Vitæ, a* S. Niniani *ætate multum remoto, ejusdem congressus, si umquam acciderit, ordinem inversum fuisse; nec dubito ullatenus asserere, id, quod ab auctore Vitæ statim a S. Martini excessu consignatur, annis aliquot a morte ejus factum esse.*

D

S. Ninianus educatus fuisse a S. Martino.

32 *Atque hoc pacto evitatur difficultas non una, quæ Alfordianæ chronotaxeos dispositioni opponi potest. Verum, ut præmonui, Spotswoodo non nisi ex parte crediderim : nam quod cum Boetio aliisque Ninianum S. Martini ex sorore nepotem, et sub ejus disciplina educatum fuisse asserit, plane incertum mihi est; non enim Vitæ auctor, in aliis corradendis, ut videbimus, admodum liberalis, de utroque hoc tam altum siluisset; non Bedam fugisset ista consanguinitas et educatio sancta, quem non latuit* Niniani, *ad hauriendam ex primo purissimoque veritatis fonte Christianam disciplinam, Romana profectio. Auctoritatem autem Bedæ, de* Niniano *dicentis lib. 3 Historiæ, cap. 4,* Qui erat Romæ regulariter fidem et mysteria veritatis edoctus, *nescio, an satis prudenter voluerit extenuare Spotswoodus, nullo allato teste idoneo, addens, judicatu facile esse* Ninianum, *sub Martini viri tanti disciplina enutritum, non novitium Romam profectum fuisse. Videtur sane mihi Spotswoodus hic plusculum indulsisse genio hominum sui furfuris, conantium invidiose declinare, quidquid quoquo modo in Romanæ Ecclesiæ commendationem facere potest, licet proferatur a testibus omni exceptione majoribus. Interruptum tantisper Actorum examen, et vitæ Sancti nostri ex iis compendium prosequamur.*

E

F

§ III. Reliqua S. Niniani gesta : miracula in vita patrata : varia scriptorum elogia.

Sanctus [illegible] et [illegible] est episcopus

P*riusquam apostolicos* S. Niniani *in suo Candidæ Casæ episcopatu labores, eorumque fructum exhibeo, et asserta ab auctore Vitæ prodigia expendo, observare lubet pauca in laudatum (num. 27) Davidis Camerarii locum, ubi inter alia sic loquitur de Sancti nostri ab Urbe reditu :* In Scotiam per Galliam et Belgium, in quibus mirabiles animarum conversiones fecisse legitur, rediens ad convertendas Deo creatori suo animas se totum intendit. Quod cum strenue diu præstitisset, et simillimam angelorum vitam inter mortales egisset, Candidæ Casæ primus episcopus nominatus et nominatim acceptare cogitur. *Utinam attulisset Ca-*

A *Camerarius auctorum testimonia aut monumenta alia, in quibus legerit ingentia illa animarum lucra, quæ prædicat! Verisimile quidem omnino est, Virum spiritu apostolico plenum etiam in itinere suo Dei gloriæ et animarum saluti operam navasse: sed cum et auctor Vitæ et scriptores alii de Niniani per Galliam Belgiumque prædicatione admirandisque illius effectibus taceant, assertorum a Camerario fides penes ipsum esto. Quod autem Ninianum in Scotia (Pictos Australes haud dubie intelligit) multos annos laborasse asserit, ac demum episcopum ordinatum, repugnat certe auctori Vitæ, scriptoribusque aliis, qui eum, priusquam Roma digrederetur, ad episcopatus gradum sublimatum fuisse tradunt, quibus hac in parte plus, quam Camerario, deferendum puto. Cum enim dubitare non possimus, quin Romæ formatus fuerit ad apostolicum munus, cum insuper certum sit, eum episcopum fuisse, verisimilius est, Romæ consecratum fuisse, ut ab ipso prædicationis exordio populo, ad quem destinabatur, amplius prodesse posset.*

apostolici ejus apud Pictos labores.

34 *Jam auctorem Vitæ audiamus :* Ninianus cum ad locum suæ legationis venisset, magnus populorum fit concursus, ingens cunctis lætitia, mira devotio, laus quoque ubique resonat Christi : quoniam sicut prophetam eum habebant. B Cœpit mox male plantata evellere, male collecta dispergere, male ædificata destruere. Purgatis ab omni errore fidelium mentibus, omnia quæ fidelibus agenda verbo docuit, operibus et exemplis monstravit, et multis miraculis confirmavit. Elegit autem sibi sedem in loco, qui nunc Witerna dicitur in littore maris, ipso pelago clauditur, a parte tamen Aquilonari via ingredi volentibus aperitur. Ibi de lapide ecclesiam construxit, ante quam nullam in Britannia de lapide dicunt esse constructam. Et quoniam jam S. Martinum, quem miro semper venerabatur affectu, a terris ad cælos migrasse didicerat, ipsam ecclesiam in ejus honore dedicavit. *Infra autem, postquam miracula duo, de quibus statim, narravit, sic pergit :* Interea S. Ninianus Australes Pictos, quibus adhuc error gentilitatis inhærens idola venerari ac colere compellebat, aggrediens, Euangelii veritatem sequentibus signis prædicabat. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, oppressi a dæmonibus liberantur : sicque fides suscipitur, error abdicatur, C destructis templis ecclesiæ eriguntur; currunt ad salutis lavachrum divites et pauperes; gratias Deo agunt, in insulisque procul sunt habitantes. Ordinavit presbyteros, episcopos consecravit, et totam terram per certas parochias divisit. Confirmatis in fide omnibus, cum ad ecclesiam suam esset regressus *etc. Hæc auctor de Apostolicis Sancti laboribus. Nunc miracula in Vita* S. Niniani *memorata inspiciamus.*

Cæcum illuminat, calumniam ab innocente depellit;

35 *Primum his verbis narratur :* Fuit in eadem regione *(Pictorum)* rex quidam... Tudwaldus nomine dives et elatus, monita Viri Dei contemnens... Quodam autem die cum plus solito molestus esset Viro Dei, non ultra passus Judex cælestis Servi sui injuriam inultam, intolerabili morbo superbum percussit in capite et elatos illos oculos cæcitas repentina invasit... Saniori tandem ductus consilio, ad Virum Dei misit obsecrans,... ut retribueret ei bona pro malis... Vir autem Dei primo increpando regem corripit : deinde ipsum tangens, oculis signum Crucis impressit; nec mora, fugit dolor, cæcitas fugatur *etc. Huic omnino affine est in Vita S. Kentigerni, item in Vita S. Malachiæ, ad quas lectorem remitto. Alterum quia longius, in pauca contraho. Puella quædam impudentis proci succubuerat libidini, crimenque sacerdoti cuidam de* Niniani *clero affinxerat, jamque mater facta, omni pudore exuto, in ipsa ecclesia sacerdotem sui corruptorem clamitans, puerum in faciem ejus projecit : tum ad puerum non nisi paucis diebus natum* Ninianus, Heus, *inquit*, o puer, in nomine Jesu Christi, si presbyter iste te genuit, coram plebe edicito : nec mora ex infantili corpore vox clara insonuit, mendacem convicit, et innocentem sacerdotem absolvit : et extendens dexteram propriumque patrem in populo designans : Hic est, inquit, pater meus, ipse me genuit *etc. Simile legitur in Vita S. Adelmi cum hoc solo discrimine, quod ibi sola accusati innocentia detegatur, hic vero insuper impudicæ calumniatricis (quod quidem ad sacerdotem absolvendum necesse non erat) socius reveletur.*

AUCTORE U. S.

olera uno die nata; servata pecora; Sanctus ab imbre intactus;

36 *Tertium prodigium divinæ erga Sanctum nostrum providentiæ manifestum est testimonium : cum enim quidquid olerum superfuerat, mane terræ mandatum esset, nihilque restaret esui aptum, Episcopi jusso hortum ingressus frater, cui illius cura fuerat demandata, porros herbasque eodem die terræ insitas, non crevisse tantum, sed et semen produxisse cernens, quantum sufficeret, decerpsit. Quartum sic narrat Vitæ auctor :* Cum fures animalia ejus *(Sancti nostri)* abducere niterentur, taurus quidam quasi in furorem versus illos invasit, et principem illorum prostravit, et ventrem cornibus perforans, animam cum visceribus excussit. Deinde terram ungulis fodiens mirabili impetu saxum, quod invenerat, pede percussit, et in tanti miraculi testimonium, quasi in molli cera, in lapide pes mergitur, relinquens in petra vestigium, et ob vestigium usque hodie loco nomen. *Tum dicitur* S. Ninianus *prædonem mortuum suis precibus ad vitam revocasse. Miracula reliqua divinosque favores in Vita commemoratos paucis expedio. Cum sub dio recumbens etiam inter densissimas pluvias aut meditaretur, aut legeret, ipse cum libello suo ab omni semper humore immunis perstitit : simile refert Vita S. Kentigerni.* E

tempestatem sedat Niniani baculus, fit arbor et ad ejus radicem fons erumpit:

37 Verum, *pergit auctor Vitæ*, inter psallendum B. Ninianus oculos a libello detorsit, tactus modicum cogitatione illicita, *cumque in distractionis pœnam codicem ejus imber invasisset,* In se, *inquit*, reversus Episcopus erubuit, ... eodemque momento temporis et cogitationem deposuit F et imbrem suspendit. *Nec minus singulare est, quod sequitur. Inter plures, qui sub* S. Niniani *disciplina instituebantur, juvenes unus deliquerat, qui, quam meruerat, pœnam veritus aufugit, baculum, quo niti Sanctus solebat, auferens, naviculam conscendit, jamque fluctibus hauriendus,* Niniani *baculum in uno foraminum defixit, et ad littus sospes appulit : verum eo minime contentus prodigio, in littore maris Sancti baculum fixit, orans, ut in tanti miraculi testimonium ramos frondesque produceret, cui prodigio aliud statim adjectum fuit;* Nam, *inquit auctor Vitæ*, ad radicem arboris fons limpidus erumpens rivulum ductu longiori emisit, infirmis ob Sancti merita utilem et salubrem. *Facile admisero Deum, ad propalandam servi sui* Niniani *sanctitatem, plurima eaque præclarissima operatum fuisse prodigia; verum ut ad discoli cujusdam preces bina ultima miracula vere patrata fuisse credam, certiora firmioraque requiri testimonia, mecum, opi-*

AUCTORE U. S.

opinor, agnoscet quilibet partium studio non nimium addictus.

ab ipsis heterodoxis dicitur miraculis celeber.

38 *Compendium hoc Vitæ* S. Niniani, *gestorumque ejus ex Catalogo Sanctorum Angliæ concludo his verbis, quæ num. 24 in fine dedi :* Nec asserere contendo, nec de Dei potentia diffidens abnegare præsumo *prodigia supra commemorata ; verum ea ut dubia habeo, quamdiu non alia proferentur monumenta : infirma enim omnino mihi est auctoritas Catalogi Sanctorum Angliæ, cujus scriptor non videtur satis accurate examinasse ea, quæ posteritati transmisit, unde etiam non raro fabellas Operi suo inseruisse eum deprehendet, qui voluerit concinnatas ab eo Sanctorum Vitas pervolvere. Certius est, quod tradit Fordunus in Scotorum Historia lib. 3, cap. 9 :* Erat autem *(Sanctus noster)* mirandæ virtutis vir et sanctitatis coram Deo et hominibus, ac innumerorum vivens miraculorum, etiam post transitum et hactenus operator mirificus. *Constans scilicet adeo fuit miraculorum* Niniani *fama, ut ipsi heterodoxi ea negare ausi non fuerint, utcumque miracula Sanctorumque cultum impie aversentur. Magdeburgicorum verba cent. 5, fol. 1429 dat Alfordus ad annum Christi 432, num. 12, ea qui videre voluerit, Alfordum adeat. Hoc elo-*B *gium, quamvis nequeat adulationis suspectum haberi, referre supersedeo, quia ad stabiliendam Sancti venerationem necesse non est, et pio lectori gratiora futura sunt, ac majoris ponderis testimonia, quæ subdo.*

Memoria Niniani in variis Martyrologiis.

39 *Romanum Martyrologium ad* XVI *Septembris Sanctum nostrum ita annuntiat :* In Scotia sancti Niniani episcopi et confessoris. *Iisdem plane verbis eum recolunt Grevenus et Molanus in auctariis ad Usuardum : in ipso autem Usuardo* Niniaum *non invenio, apud quem tamen memorari eum asserit Camerarius, inquiens.* De Niniano sancto agunt Usuardus in Martyrologio, Molanus *etc. Castellanus in Martyrologio universali sic habet :* In Scotia S. Niniani episcopi et confessoris, *adscribitque, circa annum* CCCCXXVIII ; *in margine vero adnotat,* Sine cultu : *in Supplemento tamen ita scribit :* Ad notam in S. Niniano adde, nisi is sit, qui colitur Cortraci die XVII Novembris a monialibus S. Catharinæ a Sion. *Cum ob istam observationem censuissem, inquiren-*C *dum mihi esse, an eo forte loco aliquæ Sancti reliquiæ asservarentur, quæ cultui occasionem dedissent, religiosissima laudati cœnobii priorissa domina Maria Anna Tybeghein asseruit, nullas in cœnobio suo* S. Niniani *reliquias, nullum cultus alicujus indicium aut documentum exstare, statimque exhibuit ac Museo nostro lubens donavit exemplar Proprii Sanctorum, quo utitur laudatum cœnobium, quodque est Canonicorum regularium congregationis Windesemensis, in quo de* S. Niniano *verbum nullum. Dum tamen scribit Castellanus* sine cultu, *fallitur manifestissime, quia non viderat ea, quæ mox adducam. Anglicanum Wilsoni Martyrologium editum anno 1608, et recusum anno 1640 prolixius eum celebrat. Ea tantum hic transcribo, quæ magis peculiaria sunt :* Sacrum ejus corpus in eadem S. Martini ecclesia sepultum, ibidem magna veneratione servatum fuit usque ad tempora Henrici regis VIII *(editio altera habet* Jacobi regis VI, *quæ lectio omnino præferenda est.)* Multa etiam præclara templa atque altaria in ejus honorem pristinis Catholicorum temporibus erecta ac dedicata fuerunt in regno Scotiæ.

40 *Boetius in Scotorum Historia lib. 8, pag. 115 de eodem Sancto sic loquitur :* Scotorum vi-D delicet, Pictorum Britonumque doctor et pædonomus non vulgaris, et eo nomine omnibus, qui Albionem incolunt, vel hac nostra ætate in multa veneratione habitus. *Leslæus in Scotiæ descriptione pag. 9,* Candida Casa, *inquit,* episcopali sede, nec non et celeberrimo ante exortas hæreses monasterio ornata fuit. Ibi D. Ninianus... magna totius insulæ frequentia, multas virtutes Deo per illum monstrante, religiosissime colebatur. *Et lib. 4 de Rebus gestis Scotorum, pag. 133 et seq. hæc addit :* Cujus *(Sancti nostri)* præstantissimæ virtutis etsi id fuerat luculentissimum testimonium, tamen hoc illius pietatem perinsignem arguit præcipue, quod, cum bella, (quæ inter Scotos, Pictos ac Britannos æstuabant maxime) omnem vel his ad illos, vel illis ad hos viam intercluserant : illi tamen ad singulos, cum luberet, tutissimus pateret aditus. Arbitrabantur enim vere in Ninianum, virum solidæ virtutis gloria præstantem, fucum, dolum, malitiam nullo modo cadere potuisse. *Ad utriusque auctoris Boetii et Leslæi verba, quibus adstruunt,* Ninianum *Scotis, Pictis et Britonibus apostolum fuisse, observo cum Joanne Majore utique Scoto, de Gestis Scotorum lib. 2, cap. 2, Scotos perperam intrudi. Sic habet :* Hic E intelligas, quod meridionalibus Pictis et Britonibus B. Ninianus verbum Dei euangelizabat, et hoc ex ejus collecta colligitur, in qua sic dicitur : « Deus, qui populos Pictorum et Britonum » per doctrinam S. Niniani episcopi et confesso» ris docuisti. » In qua de Scotis mentio fit nulla : sed jam a multis annis, post Pictorum regnum eversum, locum et sanctum corpus Scoti habent.

Erecta illi templa, usitatæ peregrinationes.

41 *Patricius Ninianus Wemyss in Manuscripto de indubitatis Scotiæ Sanctis, suas de* S. Niniano *observationes ita claudit :* Solemne sancti Præsulis jejunium in ore omnium versatur : solebat enim Vir sanctissimus quotannis a Feria quinta Majoris Hebdomadæ ab omni cibo potuque abstinere, dum sacrosancta die Paschatis Dominicæ Resurrectionis mysteria perageret, miraculorum gloria cum S. Dutacho in regno Scotiæ longe celeberrimus. *Hisce elogiis omnibus accedat testimonium viri integerrimi Alcuini diaconi, qui seculo* VIII *floruit, summamque suam de* Niniani *meritis æstimationem testatus est in epistola ad fratres Candidæ Casæ, quam refert Usserius de Britannicarum ecclesiarum primordiis pag. 669. Illam juverit hic transcribere :* Venerandæ dilectio-F nis fratribus in loco Deo servientibus, qui dicitur Candida Casa, Alcuinus diaconus salutem. Deprecor vestræ pietatis unanimitatem, ut nostri nominis habeatis memoriam, et intercedere pro mea parvitate dignemini in ecclesia sanctissimi patris vestri Ninia episcopi, qui multis claruit virtutibus : sicut mihi nuper delatum est per carmina metricæ artis, quæ nobis per fideles nostros discipulos Eboracensis ecclesiæ scholasticos directa sunt, in quibus et facientis agnovi eruditionem, et ejus perficientis miracula sanctitatem, per ea, quæ ibi legebam. *Utinam ad nos pervenissent carmina illa ! Cum enim auctor eorum ad* S. Niniani *ætatem accedat propius, certiora haberemus monumenta ad illustranda ejusdem gesta ; quæ enim nunc supersunt, non nisi dubiam notitiam Actorum sancti Episcopi subministrant.*

Elogia alia, postulatæ ad tumulum ejus preces.

§ IV.

§ IV. Cultus ejus antiquus et legitimus : gloria posthuma : scripta a nonnullis illi attributa.

Cultus ejus in Scotia antiquissimus ostenditur.

Etsi, *quæ paragrapho præcedente adduxi, rix ullum cuiquam de legitimo* S. Niniani *cultu dubium relinquere possint, ne quid tamen hic desideretur, utque luculentissime constet de publica, multorumque seculorum usu consecrata Sancti nostri veneratione, ad alias etiam extra Scotiam regiones extensa, pauca, quæ reperi, addo. Ex antedictis siquidem planum fit et templa et altaria ejus nomini erecta fuisse, et jam Alcuini ævo miraculis celebrem exstitisse* Ninianum, *cujus se patrocinio commendatum voluit laudatus diaconus, aliorum preces ad Sancti tumulum pro se postulans. Huc etiam facit ecclesiæ Aberdonensis Breviarium, de quo num. 25, ex quo Breviario liquet,* S. Niniani *memoriam recoli soluisse in dicta ecclesia : est autem Officium novem lectionum, quæ omnes ex Beda et* S. Niniani *Vita desumptæ sunt, Antiphonæ etiam, hymni ac pleraque alia propria sunt, Collectam hic adscribo :* Deus, qui hodiernam diem B. Niniani confessoris tui atque pontificis festivitate honorabilem nobis dedicasti; concede propitius, ut cujus eruditione veritatis tuæ luce perfundimur, ejus intercessione cælestis vitæ gaudia consequamur.

S. Niniani brachium Duaci religiose asservatur.

43 *Sed non in sola Scotia stetit* S. Niniani *veneratio, ad Belgium quoque nostrum pervasit, allatis Dei benignitate ad Duacense Scotorum seminarium sacrosanctis ejus reliquiis, de quarum authentia instrumentum publicum illustrissimi Atrebatensis prælo vulgavit Rayssius in Hierogazophylacio Belgico, pag. 489, quod, quantum spectat ad* S. Ninianum, *huc transfero :* Paulus Boudot Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Atrebatensis, universis præsentes inspecturis salutem in Domino. Cum juxta sanctos canones et concilii Tridentini decreta, Sanctorum, quorum corpora viva habitaculum fuere Spiritus sancti, et quorum intercessione multa bona hominibus præstantur, debito honore sunt venerandæ ac nullæ et * novæ reliquiæ, nisi recognoscente et approbante episcopo, recipiendæ. Hinc est, quod fide dignis constitutis testimoniis reliquias nobis exhibitas per R. P. Lambertum Lobetium superiorem seminarii Scotorum Duaci; videlicet brachium S. Niniani episcopi et confessoris recuperatum per R. P. Alexandrum Marquarri presbyterum Societatis Jesu a quibusdam Catholicis Anglis et consignatum comitissæ de Linlithquo, quod postea præsente reverendissimo episcopo Antverpiensi probus et honestus vir Alexander Setonius R. P. Joanni Robæo etiam presbytero Societatis Jesu ad seminarium deferendum tradiderat... Nos ad humilem supplicationem prædicti R. P. seminarii Duacensis superioris, visis prius attestationibus reverendissimi domini Antverpiensis, dominæ comitissæ de Linlithquo... easdem reliquias pro veris... recognoscentes et approbantes, ab omnibus et singulis Christi fidelibus venerandas et honorandas exponi publice posse decrevimus et decernimus, harum testimonio litterarum, sigilli nostri subimpressione munitarum. Atque ut erga eas reliquias cultus et veneratio incitetur; omnibus, qui eas devote coluerint, quadraginta dierum indulgentiam impertimur. Datum in palatio nostro episcopali Atrebatensi die quarta Septembris anno millesimo sexcentesimo vigesimo septimo. De mandato reverendissimi domini. Sigillum pendebat in rubra cera. Joannes Monnier secretarius.

* et abundat.

AUCTORE U. S.

Miracula post mortem,

44 *Fidelium venerationem consecuta sunt miracula ad Sancti tumulum perpetrata, quæ apud auctores varios dispersa, hic colligo. Ordior ab auctore Vitæ, cujus prolixiorem narrationem summatim exhibeo. Plebeia quædam fœtum ediderat miserabilem, membris omnibus in contrarium versis : parentes tædio ac mœrore victi ad* S. Niniani *sepulchrum detulere informem puerum, qui noctis tempore vidit Virum cælesti luce coruscum et pontificalibus vestibus præfulgentem, qui infirmi caput tangens sanum surgere jussit, membris omnibus ad loca naturalia facili motu retortis. Hic, inquit auctor,* temporis processu attonsus in clericatum et ad sacerdotium promotus, in S. Niniani obsequiis vitam finivit. *Subditque :* Duo leprosi ad fontem S. Niniani accedentes, aqua illius se abluunt, et caro eorum mundata, sicut caro parvuli restituta est. *Forte hic designat fontem illum, qui ad discoli pueri preces mirabiliter profluxit. Vide, quæ de eo dixi num. 37.*

et beneficia ad Sancti invocationem

45 *Beneficum erga se* S. Ninianum *expertus est David Scotiæ rex anno 1348, ut auctor est Hector Boetius Scotorum Historiæ lib. 15, pag. 324 his verbis :* Telum autem unum regis tibiæ infixum extrahi statim non potuit, nec priusquam S. Ninianum inviseret : visa enim tum est tibia manifesto aperiri ac telum prosilire. *Pietatis in* S. Ninianum *suæ remunerationem etiam consecutus est Jacobus IV Scotorum rex, qui ad sacrum corpus* S. Niniani *frequenter veneraturus accedebat, ut narrat Camerarius in Sanctis Scotiæ ad diem* XVIII *Septembris in hunc modum :* Inter alia contigit semel, ut Margareta regina ejus uxor (fuit hæc Henrici VII Anglorum regis filia) gravissimis morbi doloribus post partum tentaretur, nec ulla consolatione humana permulceri posset. Quod videns rex, omni spe de uxoris valetudine in Deum collocata, ad ædem D. Niniani in Gallovidia summa animi demissione pedes proficiscitur. Regis devotionem Deo gratissimam fuisse, ex eo liquet, quod regina paulo post, omni vehementia morbi abstersa, convaluerit... Integris vero viribus affecta, cum rege ad eamdem Niniani ædem sequenti Julio mense anni MDVII profecta est Deo, *(et)* famulo ejus D. Niniano gratias actura.

a multis impetrata.

46 *Aliud ibidem subjicitur miraculum, ceteris, ut inquit Camerarius, prætermissis, quodque dicitur contigisse sub annum Christi 1608. Ipsa Camerarii verba do :* Erat sacellum D. Niniano sacrum non longe a Spea fluvio, ubi in oceanum influit. Quidam anno uno aut altero ægrotus decubuerat : destitutus jam viribus, curavit uxor, ut transferretur in dictum sacellum, quamvis tecto privatum, ut Deo creatori suo ibi pietatis causa spiritum redderet. Tota nocte remansit sub dio æger mortem expectans; sed ecce tibi circa galli cantum obdormiscit : in somno adstat senex venerabilis admodum, qui crura ipsius stringens, surgere jubet et domum repetere. Fecit, quod imperabatur, occurrit uxor, turbatur, spectrum se videre existimat. Loquitur æger uxori se esse, non spectrum : clamat, rem narrat, tandem simul Deo et Niniano sancto gratias

Auctore U. S.

tias agunt. *Quæ omnia utinam nos firmior tutiorque docuisset auctoritas quam Camerarii, Boetii et Capgrarii.*

Apparitio ad S. Niniani tumulum.

47 *Narrationem miraculorum ab excessu Sancti nostri patratorum concludo iis, quæ Alfordus scribit ad annum Christi 432, num. 15 in fine post verba Malmesburiensis,* Sanctum hunc Niniam præclarum virtutibus experta est antiquitas, *subdens :* Intelligit, opinor, hic author Alcuini sæculum, quando miraculis cœpit inclarescere. Tunc enim Niniani, vel Niniæ, vel Nino nomen celebre, et tunc Paschasius Radbertus miraculum scripsit, quod sacerdoti ad ejus corpus celebranti contigit. « Quidam presbyter fuit religiosus », inquit ille *(Radbertus scilicet lib. de Corpore et Sanguine Domini cap. 14, num. 5.)* « Plecnils nomine, frequenter Missarum solemnia celebrans ad corpus sancti Nini episcopi et confessoris : qui, cum digno moderamine sanctam duceret vitam, cœpit omnipotentem Deum piis pulsare precibus, ut sibi monstraret naturam corporis Christi atque Sanguinis; non ex infidelitate, ut assolet, sed ex pietate mentis ista petivit. » Tum pluribus narrat, Christum in forma pueri sacerdoti apparuisse : qui forte non alius fuit a Niniani fratre, quem passim auctores Plebeiam vocant, Capgravius et Tinmuthensis Sanctum. *Miraculum hoc ad Sancti nostri tumulum contigisse, verisimile fit ex eo, quod Radbertus asserat, se narrationem hanc hausisse ex Gestis Anglorum. Notat autem Martenius, qui librum hunc Radberti novis typis edidit anno 1733, legi in editis codicibus* Nini, *in Manuscripto autem Turonensis Majoris monasterii* Nili.

An aliqua posteris scripta reliquerit S. Ninianus.

48 *Ad scripta* S. Niniani *quod attinet, Usserius de Britannicarum ecclesiarum primordiis subdubie ita loquitur pag. 669 :* Ipse quoque Ninianus, ne videretur omnino posterorum immemor, inaffectato sed utili exarabat stylo Psalterii meditationes lib. 1, et ex sententiis Sanctorum lib. 1, si Joanni Balæo credimus. *Balæo consentit Dempsterus lib. 13 Historiæ Ecclesiasticæ gentis Scotorum, et Pitseus De illustribus Britanniæ scriptoribus, ubi sic habet in* S. Niniano : Quæ autem junior docuerat, jam senex factus scriptis mandavit et posteritati tradidit, quorum tamen postea maxima pars periit. Ex iis, quæ post se reliquit, aliqua saltem nomine tenus tenemus, teste Sixto Senensi, Meditationum in Psalmos Davidis librum unum, de Sanctorum sententiis librum unum. Et alia. *Sixtum Senensem Bibliothecæ sanctæ lib. 4, in* S. Niniano *accurate legi, sed quæ huc spectant, verba alia non inveni, quam sequentia :* Scripsit aliqua in sacras Litteras magnæ pietatis et eruditionis commentaria : de quibus maxime celebrantur meditationes in Davidicos hymnos. *Videri potest etiam Possevinus in Apparatu sacro, ubi in* S. Niniano *conformiter scribit ad verba Sixti Senensis. Cum non pervenerint ad nos scripta illa* S. Niniani, *et Usserius, qui haud dubie bibliothecas Angliæ lustravit, de iis ambigue loquatur, statuat de iis lector, quod voluerit, ego ea nec plane affirmo, nec plane nego, sed auctorum, qui ea allegant, fidei relinquo.*

Et quid de eo senserit Joannes Foxus.

49 *Dempsterus loco supra laudato ait :* Injurius ei *(Sancto nostro)* hæreticus Joannes Foxus. *Verba ejus non adscripsit Dempsterus, qui si vere arguat Foxum, oportet is sibi minime constiterit. Alfordus enim hæc Foxi in Actis et Monumentis verba adducit ad annum Christi 432, num. 15 :* Hoc seculo secuti sunt in Britannia Fastidius, Ninianus, Patricius et plures alii, qui multo tempore ecclesiam Britannorum gubernarunt Christiana et salutari doctrina : et hoc omni tempore, spatio scilicet quadringentorum annorum, et a Lucio rege religio fuit incorrupta, et Verbum Christi vere annuntiatum est usque ad Augustini et Sociorum adventum. *In iis certe nihil Niniano injurium, sed ampla potius commendatio fidei ejus incorruptæ.* Sed, *pergit ibidem Alfordus,* mox accusat *(Foxus)* Augustinum, vocatque fidei corruptorem : quia Romani Pontificis auctoritate munitus Sanctorum cultum in Britannia propagavit : *dein pluribus Foxi argumenta convellit Alfordus. Si ergo vera sunt (neque enim illud operosius inquirere, aut utile aut necesse) quæ de Foxo dicit Dempsterus, voluerit verisimiliter* S. Ninianum *hæresi suæ faventem exhibere Foxus, qui de S. Augustino conqueritur, quod cultum Sanctorum in Anglia propagaverit. Quidquid autem sit, Foxi et id generis hominum auctoritas morari nos minime debet.*

A D

DE S. PRINCIPIO EPISCOPO

CENOMANIS IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS. U. S.

Sancti cultus : Acta : tempus episcopatus.

VIX SIMILITER INTRA ANNUM DLI ET DLX. Sancti nomen in Fastis diversis.

Sancti Principii, *septimi Cenomanensium episcopi, res præclare gestas illustraturus, ea præmitto, quæ legitimum ejus cultum cuivis testatum faciant. Gesta episcoporum Cenomanensium seculo* IX *conscripta, cum omni virtutum splendore conspicuum exhibent, miraculisque ante et post obitum patratis illustrem, Beati nomine appellant; quod* B *sufficiens cultus ejus argumentum est, cum titulum hunc non tribuant aliis quam cultum habentibus. Gemina Usuardi auctaria apud Sollerium sanctum Antistitem nostrum recolunt ad hunc diem* XVI *Septembris, quo a reliquis infra memorandis Martyrologiis etiam refertur. Daveronensis codex his verbis :* Cenomannis civitatis depositio sancti Principii episcopi et confessoris. *Grevenus Sanctum iisdem verbis annuntiat, omissa tantum voce* civitatis. *Utrique consonat Martyrologium Germanicum Canisii dictum. Claudius Castellanus in Martyrologio universali locum sepulturæ adjecit, ita scribens :* Cenomanis S. Principii episcopi, sepulti cum aliis antiquis civitatis hujus episcopis in majore ecclesia monialium Pratensium. *Martyrologium Parisiense editum anno 1727 etiam tempus, quo Sanctus noster floruit, adnotat hoc modo :* Cenomanis S. Principii episcopi, qui concilio primo Aurelianensi sub Clodovæo magno subscripsit.

ejusque cultus ostenditur.

2 *Martyrologium Gallicanum Saussayi prolixius habet ejusdem Sancti elogium, quod hic visum est transcribere.* Cenomanis sancti Principii epi- C scopi et confessoris, qui sedem hanc non tam dono quam merito adeptus, post sancti Victurii decessum, admodum laudabiliter susceptæ ecclesiæ gubernacula gessit, sanctarumque actionum gloria clarus, postquam concilio primo Aurelianensi cum uno et triginta episcopis interfuisset (ubi sanctissimæ constitutiones de sacris theoriis ecclesiasticaque disciplina editæ sunt) exactis in felici gloriosoque præsulatu annis viginti novem, diutini laboris sui mercedem dignam accepit a Domino. *His consonant auctores plurimi, qui, concilii Aurelianensis primi sanctionibus, et episcoporum, qui subscripserunt, nominibus editis, S. Principium recensent inter eos præsules, qui sanctitatis fama inclyti consecuti sunt virtutum suarum præmium, publicam fidelium venerationem. Videri etiam possunt Corvaiserius et Bondonettus in Chronologia episcoporum Cenomanensium. Atque hæc sufficiunt, ut Sancti nostri cultum antiquum esse ac legitimum agnoscamus.*

Acta illustrata

3 *Præter S. Principii Acta a Mabillonio luci data tom. 3 Analectorum, geminum habemus Vitæ ejus exemplar manuscriptum. Horum alterum acceperunt Majores nostri a P. Joanne Dardes, qui illud descripserat ex veteri et insigni manuscripto procurato per D. Authert monachum Anisolanum; et hunc præfert titulum :* Vita beatissimi domini Principii episcopi. *De cetero cum præfatis in laudata collectione Actis pene ad verbum consentit, manuscriptum hoc, sed vacuum interdum, pro tribus quatuorve vocibus spatium relinquit, quas, erasis haud dubie præ vetustate litteris, scriptor legere non potuerat : verum ex* E *contextu patet, easdem esse, quas in editione Mabillonii, non ita detritum apographum forsan nacti, invenimus. Unum est inter prælaudata Acta discrimen notatu dignum : Mabilloniana quippe sancto Præsuli nostro tribuunt annos episcopatus* XXIX, *mensem* I, *dies* XXI ; *manuscriptum autem nostrum annos dumtaxat* XXV, *menses* IV, *et dies similiter* XXI.

4 *Alterum exemplar descriptum est ex libello, cui titulus :* Nomenclatura seu Legenda aurea pontificum Cenomanorum, per Joannem Movellum Lavallensem Parisiensis academiæ doctorem theologum et Cenomanensem canonicum, ex vetustissimis cathedralis ecclesiæ Cenomanensis codicibus et pollegiticis in archivis prædictæ ecclesiæ diu reconditis in compendium fideliter congesta anno Domini MDLXXII. *Exemplar hoc acceptum debemus benevolentiæ Juliani Musseroti presbyteri, ecclesiæ cathedralis Cenomanensis canonici semi-præbendati, qui ex memorato libello Sancti nostri Acta, cum plurium aliorum antistitum Cenomanensium Vitis manu propria descripsit, ea fidelitate, quam in litteris ad Papebrochium datis* XX *Februarii 1669 testatur his verbis :* Integrum volumen gestorum B. Aldrici episcopi no- F stri *(a cujus Vita scriptionem suam orditur)* sicut in archivo nostro sancte asservatur, reverentia vestra perleget exaratum, et quidem tam scrupulosa conformatione, ut barbara Latinitas passim exire potius permissa sit e calamis, quam ad unum apicem immutari. *Vitam hanc collatam cum editis a Mabillonio Actis infra excudam.* cum impressa, tum Mss.

quantæ sint auctoritatis?

5 *Quantæ sint auctoritatis episcoporum Cenomanensium Acta, indicavit Stiltingus ad diem* XXV *Augusti Commentarii prævii de S. Victore, num. 22 :* Hæc, *inquit*, probabiliter dici possunt, si quis Actis illis Cenomanensibus inhærere velit : sed fateor illa minoris esse ponderis, quam ut ex iis res omnino fiat certa. *Et paulo infra :* Malim unius episcopi ætatem longævam admittere, quam ecclesiæ Cenomanensis Fastos episcopales omnino perturbare. Nam, ut fatetur Tillemontius tom. 4 Monument. pag. 731, « Molestum est, ordinem episcoporum alicujus ecclesiæ invertere.... Quin imo ille ordo magis » servandus est in ecclesia Cenomanensi, quam » in aliis, quia saltem nititur monumentis IX se- » culi, quod in paucis aliis invenitur. » *Quod ibi-*

AUCTORE U. S.

ibidem de Actis præsulum Cenomanensium universim dictum est, etiam obtinet pro Actis S. Principii. *Prudenter de iis censuit Jacobus Longueralius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. 2, lib. 5, ubi sic habet :* S. Principius colitur XVI Septembris.... Auctores Vitæ ejus eum confuderunt cum S. Principio, fratre S. Remigii et episcopo Suessionensi ; atque hæc hallucinatio reliqua, quæ de eo referuntur, suspecta facere potest. *Erroneam verisimilius censendam esse hanc narrationem, quæ* S. Principium *nostrum S. Remigii fratrem germanum asserit, ex mox dicendis apparebit. Longuevallius, igitur ob errorem hunc sancti Præsulis nostri Acta suspecta pronuntians, id tantum vult, ex iis nihil tamquam omnino indubitatum statui posse. Verumtamen si quis propterea detractam Actis cupit fidem omnem, etiam eam, quam narrationibus verisimilibus adhibemus, censuræ ejus nolim subscribere, tum propter dicta de Gestis Cenomanensium, tum quia non videntur fabulosa.*

Probatur. Sanctum nostrum

6 *Corvaiserius in laudata episcoporum Cenomanensium Historia, in* S. Principio *subdubie primum ita loquitur :* Vel scriptores nostros omnes B hallucinari necesse est, vel fatendum S. Remigio Remensium archiepiscopo binos fuisse fratres, qui ambo essent episcopi, alter Suessionensis... alter Cenomanensis, qui post S. Victurii decessum electus fuerit. *Verum infra plane consentit, Sanctum nostrum fuisse fratrem germanum S. Remigii. Meliorem viam elegit Bondonnetus in Vitis episcoporum Cenomanensium pag. 156 et sequentibus, in observationibus suis in* S. Principium. *Agnoscit primo in manuscriptis codicibus, auctoribusque omnibus continuatum et usque ad tempora sua a nemine castigatum errorem esse, quo* S. Principius *noster frater statuitur S. Remigii archiepiscopi Remensis ; dein contendit, facili negotio detegi errorem hunc posse, ac denique concludit, minime culpandum se, quod eum e Vita* S. Principii *expunxerit. Argumenta Bondoneti summatim juverit protulisse.*

verisimilius non fuisse

7 *Ex Vita S. Remigii, ab Hincmaro Remorum archiepiscopo conscripta, constat, Æmilium et Celiniam S. Remigii progenitores fuisse, qui florentibus annis duos procrearint liberos, primogenitum nomine Principium, et alterum, quem non nominat, nec designat aliter, quam quod* C *frater fuerit S. Principii Suessionensis, et filium genuerit, qui Lupus dictus patruo suo in episcopatu successerit. His ambobus mundo datis, generandi finem habuerunt, usque dum speciali Dei providentia in ætate decrepita senio fracti præter naturæ ordinem genuerunt S. Remigium, post quem verosimillime filius illis alius natus non est. Non est igitur, inquit, locus* Principio *nostro Cenomanensi, nisi quis velit adstruere eum prius Suessionensi ac dein Cenomanensi præfuisse ecclesiæ, quod dici nequit, cum Principius Suessionensis in sede sua decesserit, sepultusque fuerit in ecclesia S. Theclæ. Contendit insuper Bondonnetus, dici non posse* S. Principium *nostrum fuisse fratrem S. Remigii ab Hincmaro innominatum, cum nullum exstet in historia monumentum, ex quo colligatur, eum ante episcopatum uxoratum fuisse, quod tamen necesse est, ut S. Lupi parens fuerit.* Nec, *inquit,* verisimile est, fratres duos, ita propinque nativitatis ordine se contingentes, eodem nomine appellatos fuisse : non enim eo tempore curæ cuiquam erat binos ejusdem nominis habere liberos, ut per fraudem familiis beneficia assererentur.

8 *Alio insuper, ut ostendat* S. Principium *nostrum non fuisse S. Remigii fratrem, utitur argumento, quod hic paucis contraho. Si S. Remigii frater fuerit, eadem, qua ille matre natus est, numquam viro alteri, quam Æmilio nupta; cum ergo ad longævam senectutem vixerint, dici non potest, a* S. Principio *nostro redditum fuisse visum matri suæ, quem mariti sui jacturam nimium lugens amiserat. Verum argumentum illud mihi plane videtur ruinosum : etenim nullum Bondonnetus allegat monumentum, quo constet, a* S. Principio *nostro matri suæ collatum fuisse istud beneficium : nec in Actis Sancti nostri tam editis, quam ineditis ullam reperio voculam, quæ de eo fidem faciat. In his quidem lego,* Hic *(Sanctus noster)* cæcum illuminavit, et matri jugiter flenti videntem reddidit. *Sed quis vel modicum Latine peritus hæc verba ita accipiat, ut matri* S. Principii *ab ipso filio suo restitutum fuisse visum credat asseri? Priori igitur Bondonneti argumento inhæreo, censeoque per illud longe verisimilius confici, ut non eo, quo passim traditur, sanguinis vinculo conjunctus fuerit S. Remigio sanctus Episcopus noster.* D

fratrem Remig.

Tempus et episcopatus E

9 *Restat, ut de tempore episcopatus Sancti nostri pauca dicamus. Acta a Mabillonio edita, et Vita infra edenda asserunt, eum tenuisse cathedram episcopalem annis* XXIX, *mense* I, *diebus* XXI, *quam scriptionem non facile deserendam arbitror, præferendamque manuscripto, de quo num. 3, cum facile fieri potuerit, ut in cyfras error irreperet, præsertim quia apographum, ut ibidem annotavi, vetustate detritum locis aliquot legi non potuerat. Initi a Sancto nostro episcopatus et mortis obitæ tempus determinare sane perquam difficile est, auctoribus in varias abeuntibus sententias. Castellanus annuntiationi Sancti nostri in margine adscribit :* circa annum 530 : *Martyrologium Parisiense annum notat 513. Huic epochæ adstipulatur Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum, ad annum Christi 513 ita scribens :* Hoc anno migravit e vita Principius episcopus Cenomanensis, postquam sedisset annos viginti novem, mensem unum, dies viginti et unum. Non desunt, qui contendant sedem episcopalem post ejus mortem aliquamdiu vacasse, sed hi scriptores perperam volunt illum obiisse vel anno priori, vel ante biennium, postquam ex Aurelianensi concilio reversus esset... Falluntur sane, qui Principio Innocentium, Innocentio Domnolum subrogant... Innocentius quidem medius inter Principium et Domnolum sedit, sedet præterea Victor inter Principium et Innocentium *etc.* F

et mortis ... anni

10 *Ego, ne hic actum agam, lectorem remitto ad ea, quæ ad diem* XXV *Augusti in S. Victore operose disputata sunt a Stiltingo, ex quibus videbit, medium hunc Victorem non esse necessario admittendum. Auctores alii alium morti* S. Principii *annum assignant : Corvaiserius annum 511, quem hac in parte sequitur Bondonnetus, et aditum a Sancto nostro episcopatum scribit anno 482. Quod si verum est, plane salvantur Acta* S. Principii, *annos episcopatus viginti novem illi tribuentia. Verum hæc omnia perplexiora sunt, quam ut pedem alicubi certo figere possim. Quod contra Bondonneti epocham facit, ex ipsis scriptoris illius principiis subnecto. Juxta probabiliorem communioremque sententiam anno 511 celebratum asserens concilium Aurelianense primum, sic loquitur :* Sed Fasti consulares multo sunt his omnibus certiores : quare in hac chronologia statui sequi

P.

A P. Sirmondum : *et infra de Corraiserio loquens ait, placuisse illi opinionem hanc ab eoque adoptatam, at non longo tempore fuisse. Certe mihi videtur telum istud, quo Corraiserium petit, in Bondonnetum recidere ; non enim magis constanter sequitur Fastos consulares, quos tamen habet securos chronologiæ adornandæ duces. Ignorare minime potuit Bondonnetus, in Actis S. Victurii legi :* Obiit ergo prædictus vir beatus Victurius Kalendis Septembris, plenus dierum, Fausto juniore et Longino bis Conss. : *quorum consulatus incidit in annum 490. Qui ergo fieri potuit, ut, Victurio usque ad annum 490 superstite, in ejus sedem anno 482 successerit* S. Principius ?

Nequit certo determinari. 11 *Malim ego candide fateri, nihil admodum certi ac determinati hic statui posse. Hoc unum videtur sine errore dicendum, Sanctum nostrum non obiisse ante annum 511, quo celebratum est concilium Aurelianense primum, cui reperitur subscripsisse : quanto autem tempore illi supervixerit, non facile divinem. Si subsistat epocha mortis S. Victurii, et tempus episcopatus* S. Principii *in Actis pontificum Cenomanensium notatum, si Bon-* B *donneti de interpontificio duorum annorum post mortem S. Victurii opinio vera est, non poterit* S. Principii *decessus aptius referri, quam ad annum 520 aut 521. Verum hoc ne fiat, obstat iterum titulus Gestorum S. Innocentii, habens eum floruisse temporibus Clodovæi primi Francorum regis Christiani et Childeberti filii ejus : cum enim jam apud eruditos passim receptum sit, obiisse Clodovæum anno 511,* XXVII *Novembris, debuisset Innocentius cathedram adiisse non diu post celebratum concilium Aurelianense primum, ut mense saltem uno alterove regnantis Clodovæi dici possit ecclesiam Cenomanensem rexisse. Quia ergo hæc incerta et perturbata sunt adeo, initio hujus Commentarii tempus mortis* S. Principii *fixi subdubie hoc modo :* Verosimiliter intra annum DXI et DXX. *Nunc Acta ipsa notationibus illustrata subjicio.*

VITA

C Auctore anonymo,

Ex Ms. Cenomanensi,

collato cum editis a Mabillonio Actis.

Principii natales et miracula aliqua : Beatus Principius septimus urbis Cenomannicæ episcopus ex nobili Francorum genere ortus, divi Remigii Remensis archiepiscopi frater germanus *a* exstitit, quicum ab ipsa infantia conversatus, ejus exemplis et doctrinis plene instructus, Domino et ecclesiæ Cenomanensi sibi commissæ amabiliter meruit famulari. Ambo enim prævisi sunt et angelica revelatione *b* prædicti, hic futurus episcopus, alter gentis suæ liberator *c* a malorum incursibus : nec eos fefellit cœleste præsagium ; nam miris in vita sua claruerunt miraculis. Hic siquidem beatus Principius suæ sanctitatis dans specimen, cæcum illuminavit et matri suæ jugiter flenti videntem reddidit. Cujus meritis et precibus alii multi, Domino largiente, a diversis languoribus sunt sanati et pristinæ sanitati restituti. A. ANONYMO.

ejus erga res sacras studium, 2 Præter hæc ipse summus amator religionis et hospitalitatis, et de rebus ecclesiasticis mirifice sollicitus, complures ecclesias in sua parochia et diœcesi, ruinam præ nimia vetustate minantes, reædificavit, et reliquas de novo fundavit. Sacravit autem ecclesias amplius quam triginta : ex quibus *d* census et luminaria ad matrem ecclesiam, tam in cera, quam in oleo, sive trientes *e* censuit persolvi. Xenodochiam * quoque seu valetudinariorum curam gessit maximam. Non tamen tanta fecit, quanta facere disposuit, propter ortam seditionem et persecutionem *f* tam famulorum suorum, quam aliorum in locis vicinis in sua diœcesi degentium : quia tanta sævit suo tempore persecutio, quantum * vix sustinere quivit. Attamen quantumcumque ei licuit tempore persecutionum, in divinis cultibus elaboravit, et a prædictis seditionibus, Domino auxiliante, multos ex sua diœcesi de persequentium jugo et sævientium captione liberavit, sanctæque matri suæ sedis ecclesiæ tradidit : nihil enim in se tepidum habuit, adeo ut inter confabulantes experientiam causarum omnium habere perhiberetur. E

(* l. xenodochiorum; * l. quantam)

virtutes variæ, 3 Erat etiam patiens frigoris et æstus : crebro jejunans, præsertim quarta et sexta feriis ; quotidie Missam celebrans, nisi gravi infirmitate præpediretur : nam secundum relationem eorum *g*, qui cum eo conversabantur familiariter, numquam a tempore ordinationis suæ unum diem præteriit, quin Missam aut publicam, aut secretam celebraret, antequam infirmitas (qua ipse obiit) eum pervasisset : sæpe enim ita infirmus Sacris operabatur, seu Missam celebrabat, ut a duobus suis ministris coram altari sustentaretur, quia citra alterius auxilium subsistere nequibat. Non ergo episcopalis dignitatis fastigio ipse elevabatur, sed potius divino amore succendebatur.

et cura infirmorum, quibus ipse ministrat. 4 Tantam etiam habuit curam infirmorum et debilium, ut non nullis diebus (quando per otium ei licebat) non ministris erga eos uteretur, sed per se ipsum, quæ eis erant necessaria, præberet. Discurrebat etiam per xenodochia seu hospitalia infirmis ministrans, ollas eorum tergens, jus gestans, olera præparans, coclearia offerens, panem frangens, et eulogias seu munuscula singulis tribuens, cibosque ministrans, calicem diluens, F et alia cuncta faciens, quæ servis et ministris mos est singulis diebus operari. Quibus bonis semetipsum ædificans, aliisque exemplum præbens, Auctori suo se placabilem reddere obnixe studuit. Fecit autem Ordinationes in sua diœcesi triginta duas, presbyteros ordinavit ducentos quinque, et levitas atque alios ministros ecclesiasticos, quantum necesse esse prævidit.

Tempus episcopatus, dies emortualis. 5 Floruit autem temporibus *h* Zenonis et Anastasii imperatorum, et Clodovæi, primi regum Francorum Christiani. Sedit autem episcopus in prædicta Cenomanensi urbe annis viginti novem, mense uno et diebus viginti uno, et cessavit episcopium post ejus obitum aliquo tempore propter prædictam perturbationem, et ingentem, quæ grassabatur, seditionem. Interea sedit chorepiscopus quidam *i*, nomine Petrus. Obiit autem beatus Principius, emenso hujus vitæ curriculo, decimo sexto Calendas Octobris, et sepultus est ab aliis episcopis, et a suis discipulis et ceteris sacerdotibus decenter et honorifice, hymnis angelicis concinentibus atque excelse reboantibus, in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ *k*, jux-

A. ANONYMO.

juxta sepulchra sanctorum pontificum Thuribii, Pavatii, Victuri ac Victurii : cujus obitum præcesserunt multa virtutum miracula et etiam subsecuta sunt *l*. Nunc autem vivit cum Christo, cum quo nos, Domino tribuente, cælestibus in sedibus una cum ceteris Sanctis Dei vivere perpetuo mereamur. Amen.

ANNOTATA.

a *Vide dicta Commentarii prævii num. 5 et sequentibus.*

b *Hæc, uti et in antecedentibus ac subsequentibus, in Mabilloniana editione, verbis paulo aliter dispositis, paucioribus aliquando, aliquando pluribus referuntur; prædictio quoque, de qua hic, in editis a Mabillonio Actis solum spectat* S. Principium : *verum cum tanti facienda non sint Acta hæc, ut quamcumque verborum mutationem necesse sit indicare, minutias similes imposterum inobservatas præteribo.*

c *S. Remigius scilicet natus est singulari, ut Hincmarus in ejus Vita tradit, providentia Dei volentis luctuosis Galliæ calamitatibus modum ponere.*

d *Mabillonius in Annotationibus ad Acta episcoporum Cenomanensium, putans illorum auctorem cæcutiisse, cum notas consulares adjecit, subdit in hunc locum :* Nec scio, an rectius censuS olei ecclesiæ a primis illis episcopis assignatos, aut monasteriorum conditiones ab eisdem factas dixerit. *Statuat lector, ut voluerit; mihi ob dicta ad litteram* b *necesse non videtur operosius id indagare.*

e Triens, *inquit Cangius in Glossario,* tertia pars solidi, in Lege Salica tit. 40, § 13 editionis Baluzii. *Valorem trientis in Pacto Legis Salicæ edito a Gottefrido Wendelino sic lego tit. 41, § 15 :* Trientem; quod est tertia pars solidi, id est, tredecim denarii et tertia pars unius denarii.

f *Per seditionem persecutionemque suspicor intelligi hic debere invidorum et paganorum molimina adversus Christiana sacra et sanctissimi Præsulis studium augendæ religionis : in præmissis tamen dicitur Sanctus noster consecrasse ecclesias plus quam 30, non paucas restituisse, multas de novo ædificasse; hoc certe satis amplum Christianæ fidei incrementum est, præsertim cum non paucis sedentis Principii annis Francorum rex Clodoræus idola sequeretur.*

g *In Laudatis supra Annotationibus recte sic observat Mabillonius :* Qui gesta Principii episcopi scripsit... ait, eum quotidie Missam celebrasse, « sicut ab ipsis dedicimus, inquit, » qui cum eo conversari solebant. »... Atqui trecentis annis Aldrico superior fuit Principius, ut proinde auctor unus et idem Aldrico superstes fuisse, et Principii discipulos vidisse non potuerit. *Et paucis interjectis :* Verum, *inquit,* reponi potest, auctorem illum, qui Aldrici facta recensuit, quædam præ oculis habuisse monumenta de Principio, ab ejus discipulis tradita... Consimiles enim loquendi formulæ hoc sensu apud alios occurrunt auctores. Sed hoc lectoris arbitrio permittere satius fuerit.

h *Accuratam esse hanc epocham putat Bondonnetus, aitque Sanctum nostrum pene æquasse regnantis Clodoræi annos; floruisse autem annis novem Zenonis, et viginti imperantis Anastasii. Sed hæc plane incerta. Consule Commentarium prævium num. 10 et 11.*

i *Nihil habent Acta apud Mabillonium de chorepiscopo Petro : catalogus tamen episcoporum Cenomanensium apud eumdem num. 7 ita habet :* Beatus Principius episcopus sedit annis XXVIII *(Acta scribunt* XXIX, *ut vidimus)* mense I, diebus XXI. Petrus chorepiscopus.

k *Sarta Galliæ fluvius Alenconium alluit et Cenomanum, ubi Huisnam recipit.*

l *Hæc ad nos non pervenerunt. Laudatus supra Julianus Musserotus in responsionibus ad postulata Majorum nostrorum scribit :* Schedulas, in quibus miracula ceteraque gesta pontificum nostrorum continentur, surripuerunt hæretici superiori sæculo et cum pluribus aliis instrumentis tradiderunt igni cremandas.

DE S. EUGENIA VIRGINE ABBAT.

HOHENBURGI SEU IN MONTE S. ODILIÆ IN ALSATIA

J. P.

SYLLOGE

De illustri Sanctæ stemmate, cultu et reliquiis.

SECULO VIII. Situs et primordia

Assignatum monasterium quarto milliario ab urbe Argentina situm est in præalto monte, ubi olim castrum exstiterat, atque hinc ei Hohenburg vulgo nomen fuit, Latine vero Altitona et Hohenburgum, nunc passim vocatur Mons S. Odiliæ a prima ejusdem abbatissa. Primordia sua accepit seculo VII a pietate dictæ Odiliæ seu Otthiliæ virginis, atque a liberalitate hujus parentis, opulentissimi ducis, cujus nomen varie exprimunt auctores; Adalricum nuncupant nonnulli, Atticum alii, Ethiconem plurimi, ut videre est apud Hieronymum Vignerium, Georgium Eccardum, Marcardum Hergott, et Dionysium Albrecht infra laudandum, qui de vera Serenissimæ Augustissimæque domus Habsburgo Austriacæ origine scripserunt, quique hanc originem unanimi consensu omnes a dicto Ethicone deducunt, quantumvis de altiori ejusdem Ethiconis stemmate diversimode sentiant.

2 Eum-

A 2 *Eumdem Ethiconem avum habuit* Eugenia *secunda memorati monasterii abbatissa, prognata* parthenonis, *scilicet ex Adalberto Ethiconis filio et in ducatu Alemanniæ successore, atque Gerlinde prima Adalberti conjuge. Hæc adeo certa sunt apud laudatos auctores, ut in neminem hactenus inciderim, qui ea in dubium vocaret, si unum excipias Mabillonium, qui loco mox citando videtur existimasse, quod aliud* Eugeniæ *parenti, quamvis Ethiconis filio, nomen fuerit. Non ita comperta sunt vitæ ejus, sanctissime procul dubio peractæ, gesta; duo dumtaxat ad nos transmisit antiquitas, primum quod cum binis sororibus in Hohenburgensi parthenone se subjecerit regimini amitæ suæ S. Odiliæ: alterum quod subrogata fuerit abbatissa eidem Odiliæ: an defunctæ, ut arbitrantur plures, an etiam tunc superstiti et sponte regimen abdicanti, quæstio est proprie pertinens ad Acta S. Odiliæ, illustranda ad diem* XIII *Decembris, quo annuntiatur in Fastis sacris. Nam cum nonnulli Odiliæ obitum differant ultra medium seculi* VIII, *hac stante opinione, dici deberet,* Eugeniam *fuisse abbatissam, vivente amita, quoniam ut talis comparet anno circiter 722, ut videbitur num. 7.*

B 3 *Primum autem discimus ex Vita S. Odiliæ,* in quo Sanctæ *per anonymum exarata seculo* XI, *ut Mabillonio visum est. Verba hæc sunt:* Habebat etiam *(Odilia)* et fratrem nomine Adalbertum, qui habebat tres filias, quarum una Eugenia, alia Attala, tertia Gundelinda dicebatur, quæ audientes opinionem sanctæ Virginis, cogitaverunt et ipsæ, Dei amore succensæ, mundum relinquere et disciplinatu suæ amitæ se mancipare, quatenus ejus exemplis instructæ, perfecte discerent omnes voluptates in se carnales edomare et Domino Jesu dignam persolvere servitutem, ut simul cum illa immarcessibile æternæ vitæ præmium mererentur accipere. Illa autem, ut audivit illarum desiderium, eas libenter suscepit, et diligenter edoctas Domini servitio mancipavit. *Ita in apographo nostro Ms., quod desumptum notatur ex membranis Mss. monasterii Windbergensis in Bavaria, collatumque partim cum Mss. Corsendoncano canonicorum Regularium, partim cum Dilingano.*

4 *Edidit eamdem Vitam Mabillonius part. 2* cujus illustre *Seculi 3 Benedictini ex Ms. codice Chesniano, in qua eadem leguntur, vocibus tamen hinc inde non nihil immutatis, quod fere a describentibus profi-* C *ciscitur. Sic, quod utcumque ad rem præsentem pertinet, sorores* Eugeniæ *illic* Atabia *et* Gunlindis *scribuntur, pater vero* Adalardus, *quæ postrema immutatio tantum valuit apud laudatum Mabillonium, ut hanc ei annotationem subjecerit:* Et tamen Lazius loco citato *(lib. 8 de Transmigratione gentium)* non numerat Adalardum inter Adalrici filios quatuor, scilicet Adalbertum, Hettonem ex Augiensi abbate episcopum Strateburgensem, Hugonem et Bataconem. *Qu'd autem per annotationem suam intenderit, non omnino intelligo: attamen existimo, recte a Lazio Adalardum annumeratum non fuisse filiis Adalrici seu Ethiconis.*

genus. 5 *Certe in nullo instrumento, quamvis plurima ad Ethiconis progeniem pertinentia exhibeant Vignierius et Eccardus, comparet Adalardus aliquis Ethiconis filius, nec in ullis tabulis genealogicis, quarum consului permultas, illi, ut ejus filio, locus conceditur, at in his contra collocatur semper Adalbertus, in illis frequens ejus est mentio. Quidquid sit, dubium mihi non est, quin* Eugeniæ *patri Adalberto nomen fuerit. Sic scribitur in tribus Mss. Vitæ S. Odiliæ apographis, quæ* AUCTORE J. P. *præ oculis habeo; sic in altero ejusdem Vitæ apographo ex codice Ms. collegii Claromontani Societatis Jesu Parisiis apud Vignierium; sic in Genealogia S. Odiliæ et Attalæ virginum apud Eccardum. Verba accipe:* Hic Athicus genuit filiam, nomine Odiliam, genuitque filium nomine Adelbertum. Hic Adelbertus duxit uxorem, nomine Gerlindam, nobilem satis, de qua genuit filiam Atalam cum reliquis duabus sororibus, scilicet Eugenia et Gundelinde. *Sic denique, ut recentioribus supersedeam, scribitur apud eumdem Eccardum in Fragmento codicis Ms. pergameni, publicato per Joannem Schilterum, quod Vitam S. Attalæ complectitur et ita habet:* Pater ejus *(Attalæ)* dux Adelbertus et Gerlindis mater exstiterunt... Genitores autem ejus, cum essent nobiles et justi, filiam suam Attalam cum duabus sororibus ejus Eugenia et Gundelinde sub disciplina Dei erudierunt. Quæ audientes devotionem beatæ virginis Odiliæ, quæ tunc conventum ancillarum Dei, concessione paterna, Hohenburg religiose regebat, ad ipsam, oblitæ domum patris, confugerunt, ut ejus exemplis insisterent.

6 *Imo ipse Mabillonius eidem sententiæ subscri-* exponitur. *psit tom. 2. Annalium Benedictinorum pag. 58* E *verbis sequentibus:* Hoc ipso tempore *(sub annum 720)* Argentoratense S. Stephani monasterium regebat Attala, filia ducis Adalberti, Odiliæ fratris, qui hoc cœnobium inter rudera veteris Argentorati exstruxerat. Is sagittæ ictu interiisse dicitur, tresque filios reliquisse, Liutwinum *, * l. Liutfridum paterni ducatus successorem; Masonem, cognominis auctorem monasterii, et Eberhardum, conditorem cœnobii Murbacensis; ad hæc filias quinque Eugeniam, Attalam seu Ataliam, Gutlindem, Savinam et Liutgardem, ex quibus Attala, ut mox dicebamus, prima fuit abbatissa parthenonis S. Stephani apud Argentoratum; Eugenia vero et Gutlindis sub Odiliæ amitæ suæ disciplina religiosam vitam duxerunt in monasterio Hoemburgensi, ubi ipsa pariter Attala educata fuerat. *Itaque quando apud Mabillonium in Vita S. Odiliæ pater* Eugeniæ *Adalardus legitur, mendum est librario attribuendum: et sic* S. Eugeniæ *illustre stemma, ac religiosum vitæ institutum sufficienter demonstrata sunt.*

7 *Virginem nostram Hohenburgensi parthenoni* secunda fuit abbatissa. *præfuisse abbatissam, unanimi quoque consensu* F *affirmant, præter jam nominatos, scriptores plurimi: Humbertus Belhomeus in Commentario prævio ad Acta S. Hidulfi apud nos tom.* III *Julii pag. 112 et 113; Galliæ Christianæ continuatores tom. 5 col. 839; Hugo Peltre in Vita S. Odiliæ, anno 1699 Gallice edita Argentorati; Bucelinus part. 2 Germaniæ sacræ pag. 68: Yepes in Chronico S. Benedicti pag. 400; Ruyrus in Antiquitatibus Vosagi part. 2 lib. 4 cap.* XI *et 12; Crusius dodecade* I *Annalium Suevicorum, vulgata anno 1595 pag. 276; Bruschius Centuria prima monasteriorum Germaniæ, anno 1551 impressa, pag. 154, et Hieronymus Gebwiler in libello de illustri S. Odiliæ stemmate, ex antiquis ac veris, ut ait, historiis collecto, ac primum Latine, dein Germanice edito Argentinæ anno 1521. Porro cur tot hic citaverim auctores, colligi poterit ex num. 9. Horum autem aliorumque dicta confirmantur per instrumentum donationis, factæ Honaugiensi monasterio a Liutfrido ac Eberhardo* Eugeniæ *fratribus anno tertio Theodorici regis, Christi circiter 722, cui post fratres ita subscripsit Virgo nostra:* S. Ego Eugenia, acsi indigna abbatissa,

quæ

Auctore J. P.

quæ consensi. *Totum instrumentum habes apud Mabillonium tom. 2 Annalium pag. 696, et apud Eccardum col. 100 et 101. Erat Honaugiense virorum monasterium, fundatum ab Adalberto* Eugeniæ *patre in insula Rheni paulo infra civitatem Argentinensem et consecratum S. Michaeli archangelo.*

Gesta ejus incomperta,

8 *Præter jam allata duo nihil de gestis* S. Eugeniæ *nobis compertum est, ut monueram supra. Memoratus num. 1 admodum reverendus pater Dionysius Albrecht, canonicus Regularis celeberrimi Ordinis Præmonstratensis ac monasterii Hohenburgensis hodiedum prior; nam, postquam illud conflagrasset anno 1546, dispersæ sunt sacræ Virgines, et canonici Præmonstratenses restitutum dein cum ecclesia incoluerunt; is, inquam, R. P. Albrecht Germanico idiomate, corrasis undecumque monumentis, Historiam Hohenburgensem seu Montis S. Odiliæ a primordiis usque ad nostra tempora concinnavit ac typis Selestadiensibus commissam vulgavit anno 1751. Hujus exemplar huc dono transmisit vir officiosissimus, in quo totum cap. 4 partis 2* S. Eugeniæ *attribuit, faleturque similiter, nihil de Vita ejus scriptum reperiri; inventam quidem fuisse addit in ejus tumulo, cum sub annum 1622 is destructus fuit, membranam Vitæ ejus compendium continentem: at quo illa dein evaserit, hactenus nesciri: in ea notatum fuisse addit, diem Sanctæ emortualem,* XVI *scilicet mensis Septembris, eumdemque notari similiter in charta, quæ hodiedum cum reliquiis servatur in Ehenhemiensi oppido, de quo infra redibit sermo.*

nec nomen sacris Fastis insertum: cultus tamen

9 *Equidem examinavi Fastos sacros et catalogos Sanctorum multos, tum antiquiores tum recentiores, at neque ad dictum diem, neque ad alium* S. Eugeniæ *memoriam deprehendi, quod mirabar, cum apud tot scriptores, quos vel idcirco nominatim et assignatis locis recensere visum est num. 1 et 7, frequens ejus fiat mentio, atque a nonnullis ei Sanctæ titulus attribuatur. Bucelinus loco cit.* S. Otthilia, *inquit,* primam *Hohemburgensis parthenonis* egit abbatissam, eique pari sanctitate S. Eugenia successit. *Bruschius :* S. Eugenia, secunda hujus monasterii domina et abbatissa in eodem sacello *(in quo S. Odilia)* cubat honorifice tumulata. *Gebwiller, quem secutus est Ruyrus, non modo* Sanctam *appellat hisce verbis :* S. Eugenia fuit ducis Adelberti filia et altera Hohemburgensis abbatissa, *sed ut talem etiam honoratam fuisse affirmat sequentibus :* Postquam S. Odilia virgo defuncta ac sepulta esset, dominæ Hohenburgensis parthenonis superioris et inferioris *(erat hic alter ab ipsa S. Odilia fundatus ad pedem montis Hohenburg, et* Nider-munster *appellatus)* de eligenda abbatissa consilium inierunt. Elegerunt autem utrique monasterio *(cui prius una præfuerat Odilia)* abbatissam suam : Eugeniam scilicet, filiam fratris S. Odiliæ in Hohenburg, et Gundelindam illius sororem in inferiori monasterio. Binæ hæ sorores abbatissæ vitam duxerunt austeram et plane sanctam; eapropter post mortem etiam ut Virgines sanctæ honoratæ sunt. Eugenia etenim tumulata est in sacello S. Joannis ex adverso sepulchri S. Odiliæ etc. *Ita ille in libello Germanico, quem solum habemus.*

ex aliis scriptoribus ostenditur.

10 *Gebwileri dicta confirmat Peltrus lib. cit. cap. 13 :* S. Eugenia, *inquit,* amitam suam secuta est ad cælestem gloriam, paucis annis post electionem suam : nam Hohemburgum moderata est tantum annis quindecim. Corpus ejus tumulatum fuit in sacello S. Joannis Baptistæ ex parte Epistolæ, ubi honoratum fuit usque ad bellum Mansfeldianorum *(ad annum 1622)* qui tumulum ejus destruxerunt, ut post dicetur. *Alia affert cultus testimonia R. P. Albrecht in memorata Historia Montis S. Odiliæ lib. 3 cap. 4 : ac primo quidem servari hodiedum affirmat litanias omnium Sanctorum Argentinensis diœcesis olim decantari solitas, atque his inserta esse nomina SS. Odiliæ,* Eugeniæ, *Attalæ et Gundelindæ. Secundo in oratione, qua illic utuntur ex usu antiquo et consuetudine in consecratione aquæ pro peregrinantibus, invocari sanctissimam Dei Matrem Mariam, S. Josephum et SS. Odiliam ac* Eugeniam. *Tertio imaginem ejus a longo tempore altari impositam fuisse. Quarto recoli quotannis festum ejus die* XVI *Septembris, et sacras reliquias publice exponi in Oberhehenheim (alii simpliciter* Ehenheim *scribunt) civitate Alsatiæ, distante juxta Baudrandum tribus milliaribus Germanicis Selestadio et totidem Argentorato. De cultu hoc pauca addam, postquam retulero, quid de sacro corpore actum fuerit, et quo pacto eas reliquias obtinuerint Ehenhemienses.*

Sepulcrum ejus ab hostibus destruitur;

11 *Laudatus Peltrus, uti se facturum promiserat cap. 13, exponit cap. 19, quomodo tumulus Sanctæ usque ad annum 1622 intactus, sacrilego Mansfeldianorum militum furore destructus fuerit. Præmittit primum, sub dictum annum irrupisse illos in Alsatiam, omnia replerisse metu ac terrore, penetrasse tandem in Montem S. Odiliæ, atque illic injecto igne omnia ædificia in cineres redegisse. Cum autem exercitus in Lotharingiam perrexisset,* Franciscus Bornius *(verba sunt laudati auctoris e Gallicis Latina)* sacræ Theologiæ doctor, consiliarius Archiducis *(Leopoldi Austriaci id temporis episcopi Argentinensis)* et parochus Ehenhemiensis, vicarium suum in montem misit, ut, quæ damna intulerant inimici religionis nostræ, exploraret. Comitati illum sunt plures deputati e civitatis magistratu, qui rei ejusdem desiderabat fidelem et ex juris norma compositam relationem. *Citat hic auctor in margine relationem Pistorii consulis et civium Ehenhemiensium, factam anno 1650.*

servata tamen sine profanatione sacra ossa

12 Deputati *(ita fere pergit Peltrus)* nihil primum repererunt præter rudera, cineres, lapides ac saxa etiam tunc ardentia; spectaculum sane, quod illos ingenti commiserationis sensu percellere cœperat, quando lætitia inventi absque læsione tumuli S. Odiliæ conceptum dolorem compressit. Verum quidem est, impactos ei fuisse per milites ictus aliquot, quorum vestigia deprehendebantur, sed, prohibente divina providentia, ulterius progressi non fuerant. Non eodem modo actum fuerat cum sepulcro S. Eugeniæ; confregerant illud Mansfeldiani milites; verumtamen sive quod aperuissent dumtaxat, ut auferrent, quæ in eo pretiosa reperturos se frustra speraverant, sive quod suavis odor, quem exhalabat tumulus, venerationem illis inspirasset et horrorem a mox perpetrando crimine, certum est, relicta illic fuisse sacra Sanctæ ossa simul cum membrana, cui paucis verbis inscripta erant tempus et sanctitas vitæ ejus ac mortis.

magno honore asservantur

13 Eæ reliquiæ a vicario ceterisque deputatis, quanta fieri potuit reverentia, Ehenhemium deportatæ, et apud civitatis parochum depositæ sunt, ubi cælestem odorem emittere non destiterunt, prout Pistorius consul atque alii plures, qui eas conspexere, testati sunt sæpe. Postmodum *(anno 1624)* sacras reliquias, thecæ ligneæ deauratæ impositas, illustrissimus Adamus Peetz, *(Argentoratensis antistitis suffraganeus)* convo-

ca-

A cato adjacentium locorum clero, rituque supplicantium composito agmine, comitante abbate Stivagiensi ac innumera populi multitudine solemniter in montem retulit. *Hæc laudatus Peltrus, seculo præcedente in Monte S. Odiliæ canonicorum Præmonstratensium superior, postquam eodem in Monte triginta annis moratus fuisset, inque singula diligenter inquisivisset, ut intelligo ex litteris ejus cum libello memorato ad Majores nostros olim destinatis. Eadem pene tradit R. P. Albrecht prior loci hodiernus in Historia Germanice edita: uterque autem in narratæ rei confirmationem producit litteras illustrissimi domini comitis ab Aldringen episcopi Tripolitani, suffraganei et vicarii generalis Argentinensis, Rubeaci anno 1632 die* XXIV *Februarii Latino sermone scriptas ad supra laudatum Archiducem Leopoldum, et ut loquitur Peltrus,* ex vero suo originali desumptas MDCLXVI, *quas, licet paulo longiores sint, huc pro majori saltem parte transferendas censui, quia ratione reliquiarum* S. Eugeniæ *conscriptæ sunt, et quanto illæ tum temporis essent in pretio, luculenter ostendunt.*

Actum deinde de restituendo damno

B 14 Serenissime ac potentissime Archidux, Princeps ac Domine. Vestra Serenitas clementissima recordari dignabitur, qualiter ante annos circiter decem sacrilegi illi Mansfeldii, inter alia sacra loca, omnia ædificia in monte Hohemburg, et inter cetera etiam quatuor illa sacella, S. Otthiliæ virgini sacra, una cum majore templo igne absumpserint; quæ tamen vestra Serenitas, felicissimo suæ administrationis tempore, magnis impensis cum immortali nominis sui gloria ex antiquis ruderibus erecta illustrarat: uti postea successu temporis propter quotidiana miracula in tantum excrevit hujus loci celebritas, ut in toto episcopatu Argentinensi nullum habeamus similem.

ecclesiæ et S. Eugeniæ sepulturæ

15 Cum autem viderem, quod, propter prædicta incendia, antiqua fidelium devotio paulatim deficeret, putavi mei muneris esse, quatenus antiqua illarum ecclesiarum ædificia, quantum fieri posset, restaurarentur: et quia in colligendis expurgandisque ruderibus hinc inde inventa sunt Serenitatis vestræ dejecta ac partim combusta, partim etiam confracta insignia, curavi, ut eadem pro merito Serenitatis vestræ, meaque in eamdem devotione, quantum fieri potuit, cum pristino decore suis locis restituerentur. Unde posteritas colligere possit, quantum Serenitas vestra olim in hoc episcopatu ad majorem Dei gloriam, C et honorem sanctarum virginum Otthiliæ et Eugeniæ, in hoc loco quiescentium, pro sua pietate et archiducali munificentia præstiterit.

per hæreticos illato;

16 Et licet quidem prædicti Mansfeldii sacrilegi sepulchra prædictarum sanctarum Virginum malleis aliisque instrumentis confringere, et sacras earum reliquias sacrilege inde auferre, et memoriam earum delere molirentur: et tamen ecce, quam mirabilis sit Deus in Sanctis suis, qui singulari quodam miraculo comprobare dignatus est, se jam ab æterno ordinasse, ut corpora harum sanctarum Virginum hic in pace quiescerent, et simul sepulta manerent. Nam et siquidem isti incendiarii sepulchrum S. Otthiliæ totis viribus perfringere, et reliquias S. Eugeniæ sacrilege furari vellent, illis tamen locus iste adeo terribilis factus est, ut ad perpetuam rei memoriam et confusionem omnium hæreticorum, sepulchrum S. Otthiliæ intactum relinquere, abreptasque S. Eugeniæ reliquias restituere cogerentur. Quæ omnia ad serenissimam Infantem, paulo fusius perscripsi, humillime rogando, quatenus eadem sepulchrum S. Eugeniæ, quod adhuc restaurandum restat, pro sua in Patronam istam pietate restaurare et exornare dignaretur. Cujus quidem sicut et serenissimæ domus Austriacæ licet naturalis sim subditus, quia tamen nec ipsi serenissimæ Infanti, neque etiam aulæ suæ Bruxellensi hactenus innotui, ideo Serenitatem vestram humillime rogo, quatenus non tantum hasce meas, ad ipsam directas, adjacentes litteras cum pia mea intentione, sed etiam meam personam ipsi serenissimæ Infanti pro sua apud eamdem auctoritate clementissime commendare dignetur etc.

Auctore I. P.

sed sub idem tempus deperdita sunt sacra ossa:

17 *Litteras utrasque in aula Bruxellensi benignissime exceptas fuisse indicat Peltrus, sed speratum effectum non fuisse subsecutum; quia piissima Belgii princeps, ad quam preces directæ fuerant, Isabella Clara Eugenia Bruxellis, haud ita dudum post, puta exeunte anno 1633, e vivis abiit. Causam non subsecuti effectus verisimiliorem allegat Albrechtus, irruptionem nempe Suecorum in Alsatiam sub eumdem annum 1632, qua occasione deperditas esse ait reliquias* S. Eugeniæ, *una cum theca deaurata, cui inclusæ fuerant anno 1624, antequam ex Ehenhemiensi civitate* E *in Montem S. Odiliæ referrentur. Deperditas esse ab illo tempore agnoscit similiter Peltrus, suspicatur tamen, eas dicti belli causa reconditas fuisse ab aliquo, qui, non indicato loco, deinde mortuus sit.*

supersunt tamen alibi, et honorantur aliquot reliquiæ.

18 *Quidquid sit, supersunt alibi hodiedum aliquæ saltem sanctæ Virginis exuviæ, ut iidem testantur Albrechtus et Peltrus: priusquam enim corpus in Montem transferretur, dono relictum est os notabile in ecclesia Ehenhemiensi, quod, civitatis sumptibus statuæ magnifice ex argento conflatæ inclusum, publicæ venerationi exponitur. Addit Albrechtus, sese in libro dictæ ecclesiæ vidisse annotatum, quotannis in eadem ecclesia, expositis reliquiis* S. Eugeniæ, *in ejus honorem decantari Missam votivam de Sanctissima Trinitate die* XVI *Septembris. Sed et alibi ejusdem Sanctæ reliquias servari, auctor est idem Albrechtus; nam, ut refert citato cap. 4. lib. 3, cum Adamus Petz, idem quem supra* Peetz *nominabat Peltrus, in Willgottsheim, seu Wiltheim in Alsatia ecclesiam consecraret, ejusdem altari imposuit reliquias ex ossibus* S. Eugeniæ, *idque in aliis etiam hujus diœceseos ecclesiis factitavit: imo eodem teste, anno 1735 illustrissimus Joannes de Paros, Argentinensis episcopatus suffraganeus et vicarius generalis,* F *in eodem Willgottsheim novum altare consecraturus, reperit in veteri reliquias* S. Eugeniæ *ab Adamo Petz istic collocatas, easdemque summopere veneratus, ad ulteriorem cultum seposuit. Unde dictas reliquias adeptus fuerit laudatus Petz, pronum est colligere; is enim anno 1624 Ehenhemiensibus sacrum os concedens, sibi haud dubie aliquot etiam corporis particulas reservaverit. Atque hæc dicta sufficiant de* S. Eugenia. *De S. Attala ejusdem sorore agetur ad diem tertium mensis Decembris, et eadem occasione forte etiam de Gundelinda sorore altera; nam Albrechtus, licet de hujus sanctitate et cultu satis constare autumet, fatetur tamen, nescire se, an aliquo determinato die festiva ejus habeatur commemoratio. De S. Odilia, earumdem amita, plura dicenda venient ad diem* XIII *dicti mensis Decembris, quando Peltri et Albrechti solidis argumentis ostendi poterit, servari etiam nunc in Hohenburgensi ecclesia S. Odiliæ corpus, contra Lubinum et Saussayum.*

DE

AUCTORE J. P.

DE S. SEVOLDO

IN ABBATIA S. WALARICI & ABBATIS-VILLÆ IN PICARDIA

FORTE SEC. VIII. De cultu Sancti

Ex iisdem documentis, quæ die præcedente brevem suggesserunt notitiam de S. Rithberto confessore, nunc pauca dabimus de S. Sevoldo, qui similiter colitur in abbatia Leuconaensi, nunc passim S. Walarici dicta. Castellanus in Martyrologio universali de S. Sevoldo egit ad diem 2 Novembris, ubi ipsum Gallice annuntiat verbis iis, quæ Latina reddo : In Pontivo, S. Sevoldi confessoris, cujus reliquiæ conservantur Abbatis-Villæ * in ecclesia S. Vulfranni. Et pag. 988 addi vult hæc verba : Ubi festivitas ipsius celebratur XVII Septembris. Peyronet in Catalogo Sanctorum pag. 210 pauca de S. Sevoldo memorat, cujus, inquit, sacræ reliquiæ asservantur in monasterio S. Walarici supra mare, coluntur que 2 Nov., pro hisce laudans Henschenium in Opere nostro ad I Aprilis, ubi agitur de S. Walarico. Henschenius revera in S. Walarico, saltem prout verba ejus impressa sunt, diem 2 Novembris assignavit festivitati S. Sevoldi, ac die XVI Septembris S. Vulganium ibidem coli insinuavit. Verum, sive id scribentis, sive typothetæ errore contigerit, diem festivitatis alerius alteri assignatum invenio. Nam, ut liquet ex Epistola ad Cangium ex abbatia S. Walarici data, et Henschenio communicata, colitur ibidem S. Sevoldus hoc die XVI Septembris, et S. Vulganius die 2 Novembris. Officium vero fit de communi : neque de gestis S. Sevoldi in eo quidquam legitur : nulla quoque de iis documenta haberi in abbatia S. Walarici testatur laudata Epistola.

* Abbeville

de reliquiis.

2 Quod spectat ad reliquias S. Sevoldi, quas Castellanus attribuit ecclesiæ S. Vulfranni Abbatis-Villæ ; Peyronetus vero abbatiæ S. Walarici ; crediderim, utroque loco notabilem illarum servari partem. In recognitione enim, facta in abbatia S. Walarici anno 1651, de S. Sevoldi reliquiis hæc dicuntur : In capsa S. Sevoldi reperta sunt ossa viginti notabilia cum fragmentis multis. Itaque major pars corporis S. Sevoldi potest esse Abbatis-Villæ, ut asserit Castellanus. De gestis Sancti nihil invenio. Imo non ausim certo edicere, fueritne confessor, an martyr. Confessorem vocat Castellanus. At ut martyrem annuntiari in Martyrologio S. Walarici, testatur Epistola jam iterato laudata, additque, credi Anglum fuisse natione. Seculum VIII pro epocha mortis Sancti assignat in margine Castellanus. Verum ignoro, quo fundamento, aut qua conjectura nitatur. Hinc plura non addo.

DE SS. ROGELLIO & SERVIO-DEO MARTYRIBUS

CORDUBÆ IN HISPANIA

C. S.

SYLLOGE HISTORICA.

De eorum cultu, et martyrio per S. Eulogium scripto.

ANNO DCCCLII. Sancti Martyrologio Romano etc. adscripti.

Sanctos Emilam et Hieremiam, Cordubenses martyres, in persecutione Arabica passos, præcedenti die dedimus. Hosce postridie prosecutum ad cœlos est alterum par Pugilum, de quibus Romanum Martyrologium Baronii ad hunc diem sic meminit : Cordubæ sanctorum martyrum Rogelli et Servidei, qui manibus pedibusque abscissis, ad ultimum decollati sunt. Eosdem Martyrologio jam inseruerat Petrus Galesinius, sed mutato secundi nomine in Servium, eodem die hæc referens : Cordubæ in Hispania, beatorum martyrum, Rogelli et Servii, qui et in foro et in carcere Christi fidem prædicando, Mahumetis impiam superstitionem omni verborum gravitate detestando, coronam martyrii, datis pro Christiana religione cervicibus, tulerunt. Ad hunc pariter diem in Martyrologio Hispano Tamayi annuntiantur, uti et in aliis recentioribus, quibus recensendis supersedeo. Præterea S. Rogellium tamquam sui Ordinis monachum Benedictinis Fastis hoc etiam die inscripserunt Wionius, Menardus, Dorgainus et Bucelinus ; quo jure, infra videbimus.

2 In antiquioribus, puta Adonis, ac Usuardi

A di Martyrologus, nulla eorum exstat mentio, ne quidem in hujus Auctariis apud Sollerium: quod in Usuardo quidem mirari quis posset, cum is anno 858 Cordubæ fuerit, ibique SS. Emilæ ac Hieremiæ, aliorumque in eadem illa persecutione martyrum certamina didicerit, et Martyrologio suo inseruerit, prout præcedenti die in Sylloge historica de martyribus mox nominatis num. 3 observavimus. Ambrosius quoque Morales in Scholiis ad lib. 2, cap. 13 Memorialis Sanctorum, a S. Eulogio conscripti, notat, eosdem in nullo Breviario commemorari: scripsit autem Morales post medium seculi XVI, quando laudatum Eulogii Opus recenter repertum fuerat. Sed quæcumque fuerit Usuardi ac Cordubensium Breviariorum silentii causa, ex iis, quæ in eadem Sylloge num. 7 et 8 protulimus, merito dubitari nequit, eos Cordubensi Breviario deinceps inscriptos fuisse.

Adoni et Usuardo ignoti, apud Cordubenses.

3 Diserte enim ibidem testatur Martinus de Roa, sacro illo honore omnes eos martyres, quos vel ex S. Eulogii libris vel ex probatis aliis Historiis Cordubæ passos fuisse constabat, jussu illustrissimi Antonii de Paços, ejusdem civitatis B episcopi, illustratos fuisse cum Officio ex Communi, cumque hoc Kalendarium paucis post annis, incertum qua de causa, suppressum fuisset, illustrissimum Franciscum de Regnoso, Antonii successorem, ut justis piorum querelis, eam abrogationem graviter ferentium, satisfaceret, in ipsis episcopatus sui initiis operam dedisse, ut eorum Officia, numero et gestis martyrum locupletata, a Sancta Sede Apostolica probarentur; probata edi,... edita recipi ac celebrari præcepisse. Porro inter hosce locum etiam suum Martyres nostros habuisse, tum verba ibidem relata demonstrant, tum etiam colligere licet ex Kalendario, quod laudatus Martinus de Roa libro suo de Festis et Sanctis Cordubensibus Hispanice edito præfixit, et cui hunc titulum fecit: Kalendarium festorum et Sanctorum, de quibus in hoc libro scribitur, ad dies, quibus eos celebrat ecclesia Cordubensis. Nam in hoc eorumdem festum die XX Septembris reponitur, monito tamen lectore, martyrium in XVI ejusdem mensis incidisse: quorsum autem hæc festi dilatio facta sit, non comperi, neque ad propositum facit; cum de publico cultu vel sic æque constet.

annuum cultum 20 Septemb. habent.

C 4 Sanctorum nomina, prout ea apud S. Eulogium exstant, retinenda censui, scribendumque Rogellium et Servio-Deo, non Rogellum et Servumdie, ut Baronius in Martyrologio, vel Servium, ut Galesinius, habent. Et Baronius quidem ita scripsisse videtur, ut secundi nomen Latinæ terminationi adaptaret: nam in Annalibus ad annum Christi 852, num. 12, eumdem etiam Servio-Deo appellat. Qua vero ratione Galesinius illum Servium dixerit, exploratum non habeo. Quod ad Martyrum patriam spectat, S. Eulogius horum primum Rogellium Eliberi natum tradit. Fuit autem Eliberis vel Illeberis antiqua Hispaniæ civitatis episcopalis, concilio ibidem olim habito celebris; nunc adeo excisa, ut ne de loco quidem, ubi fuerit, certo constet, aliis Granatam, cognominis regni caput, ejus ruinis inædificatam, aliis eam non procul ab hac urbe in colle, qui Elvire nomen etiamnum retinet, sitam fuisse opinantibus. Franciscus Bermuder in Antiquitatibus Granatensibus lib. 1, cap. 2, et Martinus de Roa in Festis ac Sanctis Cordubensibus, ad hanc diem, S. Rogellium prope Eliberim in vico Parapanda dicto genitum putant, nixi eodem, quo nos, S. Eulogii testimonio, ex quo id erui non posse, arbitramur. Verba Sancti subjungo. Unus, inquit, Eliberi progenitus, ex vico, qui dicitur Parapanda, monachus et eunuchus jam senex, provectæque ætatis, nomine Rogellius advenit. Hæc ipse, quibus verbis mihi dicere videtur, illum quidem ex vico Parapanda Cordubam venisse, sed Eliberi genitum esse. De alterius patria nihil habet Eulogius, nisi quod Orientalem fuisse satis indicet, dum eum ante paucos annos ab Orientis partibus ultra maria peregrinum Cordubam advenisse ait: unde Syrum fuisse aliqui suspicati sunt.

Illorum nomina, et diversa patria:

AUCTORE C. S.

5 Rogellium professione monachum fuisse, ex verbis proxime datis indubitatum est; videturque in laudato vico Parapanda habitasse, ex quo Cordubam venit zelo divino in impios Mahumetanos et martyrii ardore succensus. Vicum hunc Ambrosius Morales in Scholiis supra laudatis suo tempore ignotum fuisse observavit: at Franciscus Bermuder loco pariter citato de eodem veluti notissimo loquitur, illumque in una ex illis montium catenis, quæ Granatam ambiunt, vulgoque la Sierra vocantur, positum fuisse statuit; addens eam montium partem ab eodem nomen traxisse, dicique la Sierra de Parapanda. Quam porro Regulam Sanctus professus fuerit, plane inexploratum est: nam quod Benedictini martyrologi, num. 1 relati, consentiente Joanne de Marieta lib. 3, cap. 13 Hist. Eccles. Sanctorum Hispaniæ, eum suis adscribant, non aliud fundamentum habet, quam quod a S. Eulogio monachus fuisse dicatur: id autem nihil probat, cum S. Fructuosi Regula id temporis in Hispania etiam observari potuerit; prout in simili causa ad diem XX Augusti in SS. Leovigildo et Christophoro observatum jam est. In ea tamen opinione Mabillonius etiam fuisse videtur, dum eum Sec. 4 Benedictino, parte 2, pag. 584 recensuit. E

unus fuit monachus

6 Utrum alter Martyrum Servio-Deo monachus etiam fuerit, non edicit S. Eulogius, qui de illo sic loquitur: Alter Servio-Deo vocatus, spado adhuc juvenis, ante paucos annos ab Orientis partibus ultra maria in prædictam urbem habitaturus peregrinus accessit. Verumtamen hunc quoque monachum fuisse, ipsa verba verisimillimum faciunt: vox enim spado (ut supra de Rogellio eunuchus) in morali sensu accipienda videtur, eo scilicet, quo Christo Dominus in Evangelio Matt. 19, ℣ 12 ait: Sunt Eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. Nec aliter ea verba intellexit Eminentissimus Baronius tom. 10 Annalium, ad annum Christi 852, num. 12, ubi eum ipsum Eulogii locum laudans, ait: Die vero sequenti Rogellus Eliberitanus monachus, itemque Servio-Deo ex Syria monachus, dire excarnificati etc. Huic sententiæ etiam favet arcta illa hujus cum S. Rogellio monacho consensio, cui similis professio occasionem facile potuit dedisse. Benedictini vero instituti etiam hunc fuisse, ut Marieta citatus ait, omni probabilitate caret, neque id ipsi Benedictini contendunt. F

ac forte etiam alter; sed cujus Regulæ, incertum.

7 Circa occasionem martyrii nonnulla etiam annotanda sunt. Duo Athletæ nostri, teste S. Eulogio, inito fœdere spoponderant, sese ab invicem non recessuros, nec remissuros certamen, donec sanguine suo martyrum coronam retulissent. Sic animati Mahometanorum delubrum, ubi hi tum congregati erant, intrepide ingrediuntur, turbæque immixti, Christum in ipsa veluti gentilium arce prædicant, pseudo prophetæ impia dogmata exsecrantur atque convellunt. Hæc martyrio occasionem dedere, præsertim cum barbari illi lege la-

Eorum factum, quo neci suæ occasionem dedere.

AUCTORE C. S.

ta vetuissent, ne quis Christianorum, quorum vel attactum piaculi instar horrebant, delubra sua ingrederentur. Rem pluribus narrat Eulogius; verum, quod huc pertinet, quæri hic posset, an sic liceat irritaret yrannos, ut quis martyrii lauream consequatur, et an sic occisus tamquam martyr honorandus sit. De quæstione hac consuli meretur Eminentissimi Prosperi de Lambertinis, nunc Benedicti XIV summi Pontificis feliciter regnantis, præclarum Opus de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, lib. 3, cap. 17, ubi de similibus tyrannorum provocationibus fuse et erudite disseritur, multaque hujusmodi Sanctorum exempla proferuntur, quos nihilominus ut vere martyres Ecclesia veneratur.

ex sancti Spiritus impulsu

8 Ac primo quidem cum S. Thoma 2. 2. quæst. 124, art. 1, ad tertium, ibidem generalis regulæ instar statuitur, eas provocationes per se martyri licitas non esse; atque hinc a variis auctoribus, ibi pariter citatis, similia Sanctorum facta, qui Martyrum catalogo adscripti sunt, ad specialem Spiritus sancti impulsum referuntur. Inter hujus autem impulsus indicia et notas alii miracula subsequentia, alii perseverantiam in confessione B *et mortem secutam numerant. Quamquam vero de* SS. Rogellii ac Servio-Deo *miraculis nihil legerim, prophetiam tamen eorum de tyranni morte, dum in ergastulo detinebantur, insignemque in confessione ad mortem usque constantiam, S. Eulogius diserte celebravit. Ibi etiam (in carcere, inquit)* adhuc prædicant, prophetizant, instare mortem tyranno annuntiant, laudant religionem, vanitatem refellunt. Et cum penitus vigor membris deesset, qui ferret supplicium, non tamen destitit lingua usque ad mortem a præconando *(id est, prædicando)* veritatis oraculo.

ortum videtur.

9 Hanc porro singularem ac heroicam constantiam ipsis etiam gentilibus prodigii instar fuisse, deinde observat, tragicamque tyranni Habdarraghmani mortem, quam Sancti prædixerant, divinitus inflictam esse commemorat cap. 16: quæ omnia Spiritus sancti impulsum satis insinuare videntur. Pluribus supersedeo, præsertim, cum ex hujusmodi provocationibus, ut idem Sanctissimus num. 1 monet, locus aperiatur quæstioni, non quoad eos, qui jam inter martyres recensiti sunt, sed quoad eos, de quibus quæritur, an beato- C rum martyrum catalogo sint adscribendi; utrum scilicet provocatio a Spiritu sancto, an ab animi levitate, aut deliberationis præcipitantia provenerit. *De hoc argumento plura qui volet, adeat laudatissimum Opus loco supra citato. Legi etiam meretur sæpe laudati S. Eulogii Memorialis Sanctorum liber primus, ejusdemque Apologeticus Martyrum, in ea persecutione passorum, quos ipse adversus eorumdem obtrectatores pro vindicanda iis martyrii laurea conscripsit. Sed et Cardinalis Baronius tom. 10 Annalium, ad annum Christi 852, num.* XI *Sanctos nostros velut organa a Spiritu sancto impleta laudare non dubitavit. Nunc eorumdem passionem ex S. Eulogii Memorialis libro 2, cap. 13 subjungo.*

Sanctorum elogium.

10 Cum adhuc præfatos martyres *(SS. Emilam et Hieremiam, de quibus ad hesternum diem egimus)* ergastula haberent, ecce alii duo supervenerunt, eamdem, quam ceteri professionem tenentes, eodemque voto hostem fidei expugnantes: quorum unus Eliberi progenitus, ex vico, qui dicitur Parapanda, monachus et eunuchus, jam senex provectæque ætatis, nomine Rogellius, advenit. *De Eliberi, Sancti patria, vicoque Parapanda vide dicta num. 4 et sequenti.* Alter, *(prosequitur S. Eulogius)* Servio-Deo vocatus, spado adhuc juvenis, ante paucos annos D ab Orientis partibus ultra maria in prædictam urbem *(Cordubam)* habitaturus, peregrinus accessit. Hi vero pari se fœdere colligantes, unum propter justitiam Dei usque ad mortem certandi votum gesserunt; nullo casu ab invicem recessuri, quousque cælestia sanguine mercarentur. Ideoque fanum illud sacrilegum petentes, in quo exceptum vulgus abominabiles ritus sæpius reddere convenit, transcendunt limina, turmis se ingerunt, prædicant Euangelium, sectam impietatis subsannant, arguunt cœtum. Appropinquasse regnum cælorum fidelibus, infidelibus autem gehennæ proponunt interitum, quem procul dubio ipsi incurrerent, nisi ad vitam recurrerent.

11 *Antequam progrediamur, juverit hic retulisse, quæ de memorato fano Morales annotavit.* Templum hoc, *inquit,* Cordubense intelligit, Arabicæ structuræ, quod hodie perdurat, majorisque ecclesiæ dignitatem obtinet, et sua magnitudine, columnarum multitudine, marmorum præstantia, operis subtilitate, et multis aliis sui partibus admirationem, atque adeo stuporem spectantibus præbet. Jam enim fuerat ædificatum ab E rege Habdarrahgman secundo, et Issen ejus filio. Authores sunt Rasis, et Rudericus Toletanus antistes in Arabum Historia. *Hactenus Morales; nunc S. Eulogii textum resumamus.* His et hujuscemodi verbis populum exhortantes, necdum ab ore eorum sermo recesserat, et ecce, quasi crepitans in sentibus rogus, cohors malignantium adversus Dei Famulos exardescens, cædit, lacerat, percutit, obruit, nititurque perimere Sanctos, qui delubrum suum intrare præsumpserant (quod apud illos quoque grande facinus reputant) et nisi judex adesset, qui quodam privilegio potestatis insanientis populi murmur compescuit, tunc jam vitæ spiraminibus privarentur.

compro-

12 Quos ereptos cædentium manibus, carceri deputans, astringi ferro gravius jubet, furibusque admiscet. Ibi etiam adhuc prædicant, prophetizant, instare mortem tyranno annuntiant, laudant religionem, vanitatem refellunt. Et cum penitus vigor membris deesset, qui ferret supplicium, non tamen destitit lingua usque ad mortem a præconando veritatis oraculo. At vero pro F eo, quod templum suum Euangelizando intrassent, decernunt eos tyranni et consules *, prius manibus pedibusque abscissis, decollari postremo. Gaudent tali decreto Famuli Christi, exhilarantur oppido hujusce mortis sententiam excepturi. Instat ferocissimus carnifex, clamat, frendet, minatur, festinare ad pœnam jubet Electos, quos utique cernebat majorem migrandi habere affectum, quam idem inferendi interitum gerebat. Quis illius horæ, fratres charissimi, crudelitatem exponat? Quis referat clades? Quis cruces adnuntiet? Quis denique admirabilem Sanctorum enarret constantiam? Cum et ipsa gentilitas tali spectaculo stupefacta, nescio quid de Christianismo indulgentius sentiebat.

et gloriosum martyrium

* *i. e. magistratus*

13 Igitur statuti in loco decollationis Martyres sancti, antequam lictor admoneret, palmas extendunt, lacertos parant, injectumque jugulum * ulnis excipientes, in diversa manus dissiliunt. Deinde cruribus amputatis, nulla compuncti tristitia, abscissis denuo collis, corruerunt: quorum cadavera, ut erant truncata, patibulis affigentes, ultra fluvium crucibus ceterorum adsciscunt, XVI Kal. Octob., Era, qua supra. *Hucusque S. Eulogius de* SS. Rogellii *ac* Servio-Deo *cer-*

ex S. Eulogio

* *i. e. [illegible] vel securi*

A *certamine. Ceteri, circa quorum corpora crucesque truncata Sanctorum nostrorum cadavera patibulis affixa ait, fuerant SS. Emila et Hieremias, quos post amputata similiter capita ultra fluvium Bætim, qui Cordubam prælerlabitur, suspensos fuisse ostendimus ipso die, quo passi sunt, XV Septembris, ubi de iisdem Syllogem dedimus. Eadem quoque Æra Hispanica est, quam in illorum Passione S. Eulogius signavit, nempe DCCCXC, quæ cum Christi anno vulgari 852 concurrit.*

Combustorum corporum cineres collecti, tyranni mors

14 *Quid porro sacris hisce corporibus deinceps factum fuerit, idem S. Eulogius cap. 16 ibidem docet, necemque tyranno Habdarrahgmano, quam Sancti vaticinati fuerant, divinitus inflictam his verbis exponit :* Cœpit rex alta ædium petere, scanditque sublime solarium, oppida lustraturus; confestimque e regione pendentia stipitibus Sanctorum corpora intuetur. Continuo suppositis ignibus cremari ea præcepit; quorum cineres, Deo fautore, per loca sancta repositi sunt. Et o admiranda potentia Salvatoris, et stupenda virtus Domini nostri Jesu Christi, qui semper quæsitus in tribulatione adsistit, pulsatus aperit, invocatus exaudit! Nam os illud, quod Sanctos B Dei comburi præcepit, repente eadem hora divinitus obstruitur; lingua vero, angelo percutiente, repressa, suo hærens palato, ultra fari non potuit : sicque portantium manibus in stratum reductus, quadam noctis ipsius hora spiritum reddens, priusquam rogus sanctorum cadaverum extingueretur, idem vita exemptus, æterno clibano deputatus est, relinquens successorem imperii Mahomad primogenitum, hostem Ecclesiæ Dei, et Christianorum malivolum prosequutorem.

AUCTORE C. S.

hoc anno 852 statuenda videtur.

15 *Eminentissimus Baronius in Annalibus tragicam hanc mortem ad annum Christi 852 merito retulit contra S. Eulogii Scholiastem, qui eam, ut ait, initio subsequentis affixerat. Ratio est, quod corpora, de quorum combustione Eulogius ibidem meminit, non aliorum, quam SS. Emilæ, Hieremiæ,* Rogellii ac Servio-Deo *esse potuerint, ut agnoscit Morales; neque verisimile sit, ea usque in sequentem annum in patibulis permansura fuisse, cum Christiani vel minutos Martyrum cineres tam sedulo colligerent. Baronio consentit Pagius in Critica, observans, etiam ab Annalista Bertiniano Habdarrahgmani mortem eidem anno affigi. Ceterum Mahomad, quem alii Mahometem appellant, is est, sub quo S. Eulogius, ad Toletanum episcopatum jam electus, anno Christi 859 martyrium consummavit.* E

DE S. LUDMILLA, VIDUA MART.

BOHEMIÆ DUCISSA ET PATRONA,

TETINÆ IN BOHEMIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. S.

§ I. Dies, quibus Martyrologiis inscripta est : locus martyrii : Officia ejus ecclesiastica, et gemina festivitas : Vita auctore Christanno danda : Vitæ aliæ Mss.

C

SECULO X ALIQUOT ANNIS INCHOATO.

Memoratur in aliquot Martyrologiis die 16

D*e sanctis Slavorum apostolis Cyrillo atque Methodio vel Methudio, qui fidei lumen in Moraviam, atque inde in proximam Bohemiam seculo nono invexerunt, actum est in Opere nostro ad diem IX Martii. Hodie eorumdem, aut certe Methodii, vel transmissi per illum presbyteri discipula, susceptæque religionis, una cum viro suo Borzivojo, per Bohemiam strenua propagatrix,* S. Ludmilla *memoranda venit, Bohemiæ ducissa et martyr, sanctique Wenceslai, ducis pariter ac martyris avia, et in Christiana fide magistra. Nihil de ea in Romano Martyrologio legitur; ceteri vero Fasti, qui ejusdem meminerunt, non eodem illam die signant. Florarium Ms. Sanctorum in Museo nostro de ipsa ad hanc diem XVI Septembris, corrupto in* Ludivillam *vocabulo, sic habet :* In Bohemia passio S. Ludivillæ, viduæ et martyris. *Ad eumdem diem eam celebrat Ferrarius in Catalogo generali, ubi et cædis locum simul indicat, dicens :* Tetinæ in Bohemia S. Ludmillæ, ducissæ et martyris. *His duobus consonat Castellanus* F *in Martyrologio suo universali, in quo ipsam brevi aliquo elogio exornat.*

et 15 Septembris, et 10 Novembris.

2 *At vero Grevenus in Auctariis Usuardinis apud Sollerium nostrum eamdem ad diem XV hujus mensis maluit transferre;* Ludmillæ, *inquiens,* viduæ et martyris, aviæ S. Wenceslai, ducis Bohemiæ et martyris. *Idem fecit in Martyrologio Germanico Canisius, vel quisquis ejusdem auctor est. Et priores quidem haud dubie nituntur Proprio archidiœcesis Pragensis, aut similibus tabulis, in quibus sanctæ Ducissæ ac Martyris Officium ecclesiasticum ad diem XVI recitandum præscribitur; alii diem emortualem signarunt, de quo in Vita inferius recudenda hæc legere est :* Suscepit autem martyrium fœlix, Deoque devota famula Christi Ludmilla septima Sabbathi die et XVII Cal. Octobr., prima vigilia noctis. *Utrique igitur sententiæ sua justa ratio est, nos priorem more nostro secuti, hujus sanctæ Ducissæ gesta ad hunc diem, quo colitur, illustranda censuimus. Porro altera ejusdem festivitas ad diem* X *Novembris in Auctariis Usuardinis Sollerii annotatur; inter quæ codex Hagenoyensis sic habet :* In Boemia sanctæ Leo-

AUCTORE C. S.

Leodemilæ aviæ S. Wentzelai. *Quæ vero hæc festivitas sit, Grevenus ibidem ita indicat;* Ludmillæ ducissæ Bohemiæ et martyris translatio : *de qua translatione nos suo loco agemus.*

Notitia Tetinæ, ubi passa est.

3 *De cædis loco, Tetina scilicet, pluribus disserit Bohuslaus Balbinus in Historia Montis sacri, Auctario 1, cap. 8, unde pauca hic refero. Ait is, Tetkam, Croci secundi Bohemiæ principis filiam, Libussæ post Crocum patrem regnantis sororem, anno 712 arcem super fluvium Misam in alta abruptaque petra condidisse, et a suo nomine* Tetin *appellasse, ac post celebratas cum Slawossio nuptias, cognominem civitatem adjecisse. Hæc de loci primordiis, aliaque præsertim ad Christianam religionem spectantia præfatus Balbinus, tandem subdit :* Hoc antiquitatis et religionis Christianæ monimentum, Tetinam arcem oppidumque, quia Catholicorum partes sequebatur, Hussitæ, gens ad excidium sacrorum nata, a Carlsteina anno MCDXXII turpiter cum Polonis repulsi, ut dolorem ulciscerentur suum, flammis et ferro deduxere ad terram. Hodie Tetina ægre suis se ruderibus ab oblivione vendicat. *Ceterum idem Balbinus in Miscellaneis historicis regni Bohemiæ*
B *lib. 3, cap. 8, § 2* Tetin, *quod* castrum sanctitate magis, quam alia dote illustre *ait, in Podbrdensi tractu quinque ab urbe Praga milliaribus dissitum testatur.*

Officia ejus ecclesiastica.

4 *Ad Sanctæ cultum quod attinet, infra videbimus, vetustum illum, nec diu post ejusdem cædem inchoatum esse, sacro ejus corpore divinitus primum illustrato, ac deinde per sanctum nepotem ejus Wenceslaum ducem Pragam delato, ubi in S. Georgii illustri virginum Ordinis Benedictini abbatia hodiedum quiescit. Interea accipe, quæ de Ecclesiastico ejus cultu habemus. Inter Breviaria variarum nationum sunt in Museo nostro officia propria archidiœcesis Pragensis, anno 1653, et diœcesis Olomucensis anno 1630 edita. In horum prioribus* S. Ludmillæ *festum, quo beatus ipsius in cælo natalis recolitur, die* XVI *Septembris ritu duplici secundæ classis assignatur, die vero* X *Novembris ejusdem corporis Tetina Pragam translati memoria ritu duplicis majoris. Utraque festivitas in Olomucensibus Propriis, quæ* consensu et authoritate S. D. N. Urbani VIII omnibus omnium ordinum sacerdotibus recitanda *præscripta sunt,*
C *ad eosdem dies reponitur; cum eo tamen discrimine, quod festum natale ritu tantummodo duplici, Translatio vero non nisi semiduplici peragatur. Eadem illa Propria annis 1679 et 1732 Pragæ recusa, prioribus consona sunt, nisi quod in Pragensi ad diem* XVI *Septembris Sancta velut* Patrona regni *et ritu duplici primæ classis honoranda proponatur; ad diem autem* X *Novembris ejusdem Translatio ritu tantummodo duplici. Castellanus in Martyrologio universali notat, prius festum etiam a populo, sive cessatione a servili opere celebrari, quod titulus Patronæ regni omnino facit verisimile.*

E Sanctæ biographis, quos habemus,

5 *De scriptoribus Vitæ ejus sequentia monet laudatus Balbinus in Miscellaneis historicis Bohemiæ lib. 4, parte 1, § 7 :* Scripsere S. Ludmillæ Vitam permulti : primus idemque antiquissimus, Christannus, Divæ pronepos. Legendæ veteres, ut vocant, plenæ sunt ejus virtutibus et miraculis. Nicolaus Salius, domo Pragensis, e Societate Jesu, Vitam Latine edidit, quam retulit Joannes Bonifacius Societatis Jesu Hispanus in Historia Virginali, et Surius descripsit. Consulantur Hagek, Chanowsky, Pontanus etc. Omnium accurratissime S. Ludmillæ vitam nostra memoria descripsit Georgius Ferus Societatis Jesu. Quæ nos hic attulimus, pleraque ex lectionibus vetustis Breviarii Pragensis excerpta sunt. D
Hactenus Balbinus, qui laudatam a Christanno conscriptam Vitam lib. 1 Epitomes Rerum Bohemicarum, cap. 10 edidit, et observationibus illustravit, quæ magno nobis usui erunt. Unde porro eam Vitam acceperit Balbinus, ibidem in Notis historicis sic indicat : Hanc Vitam ex pervetusto membraneo codice celebris cænobii canonicorum Regularium S. Augustini, Trebonæ in Bohemia anno MDCXLV descripsi.

[illegible]

6 *Opusculum ipsum hoc modo inscriptum est :* Vita S. Ludmillæ incipit fæliciter. Domino et ter beato, sanctæ ecclesiæ Dei Pragensis secundo Pontifici Adalberto, humillimus et omnium monachorum, nec dicendus, infimus frater Sanctus nomine Christianus, in Christo Jesu prosperis successibus ad vota pollere. *In Præfatione autem biographus laudatum Adalbertum alloquens, ait :* Qui ex eodem tramite (SS. Ludmillæ *et Wenceslai)* lineam propaginis trahitis. *Et rursum post aliqua :* Pontifex inclyte, et nepos charissime, *illum compellat. Ad hæc nonnulla annotanda sunt. In primis monet Balbinus, pro* Christianus *legendum videri* Christannus; *id enim liquere tum ex litteris originalibus fundationis cœnobii Brevnoviensis apud Pragam, anno 993 datis, in quibus* Christannus frater illustrissimi ducis Boleslai *scriptus legitur; tum ex Wcleslavino, a quo dicitur* Christannus de Skala, *tertio loco genitus Boleslai Sævi filius, cuidam privilegio ejusdem cœnobii subscripsisse. Primum instrumentum Magnoaldus Ziegelbauer Benedictinus Epitomæ historicæ monasterii Brevnoviensis inseruit, quod reipsa notatur* datum per manum domini Christani, fratris illustris ducis Bolezlai, anno Gratiæ DCCCCXCIII, in ipsa die dedicationis monasterii supra scripti. *Itaque et nos cum Balbino eum* Christannum *appellabimus.*

ipsius Sanctæ pronepos.

7 *Idem scriptor Christannum hunc* S. Ludmillæ *pronepotem fuisse probat, adjectoque schemate ostendit, eum ex patre Boleslao I, avo Wratislao I, et Borzivoio sanctaque* Ludmilla *proavis natum esse; quod cum instrumentis mox allatis apprime convenit. Deinde etiam docet, cur Adalbertus, sanctus scilicet Pragensis episcopus et martyr, a* F
Christanno nepos charissimus, *et* ex eodem tramite (SS. Ludmillæ *et Wenceslai)* lineam propaginis traxisse *dicatur. Id enim per Strzezyslavam, Christanni ex Boleslao I sororem, Slaunici comitis Libicensis uxorem, sanctique Adalberti per hunc matrem, factum probat. Hisce plane favent, quæ monachus S. Adalberto coævus in hujus Vita ad diem* XXIII *Aprilis secundo loco apud nos edita, pag. 187, num. 1 de ejusdem Adalberti parentibus tradidit.* Pater, *inquit,* suus nomine Slawnitz, magnus et præpotens erat... Mater ejus nomine Strziezislawa, ex genere Bohemorum, nobilissima caro, digna jugalis juncta digno marito; marito videlicet, qui regum tangit lineam sanguinis; quem longe lateque jura dantem hodie tremunt, Henrico regi *(sancto scilicet ejus nominis imperatori)* accessit proximus nepos.

et monachus Brevnoviensis.

8 *Fuit porro Christannus monachus Benedictinus in celebri monasterio Brevnoviensi prope Pragam, quod seculo 15 ab impiis Hussitis direptum, incensumque fuit, abbate cum nonnullis e suis in tempore Braunam elapso, ubi Brevnoviensis abbatia deinde instaurata est, et hodiedum perseverat, teste Ziegelbauero in Epitome supra laudata.*

A 8. *Is ergo Christannus pro sua pietate Passionem S. Wenceslai, sanctæque* Ludmillæ *proaviæ suæ, S. Adalberto, sororis suæ filio, et secundo episcopo Pragensi, a se conscriptam dedicavit. Non omnium tamen primus eam curam suscepit; sed aliorum lucubrationes, ubi visum fuit, emendavit, auxitque ex testimoniis eorum, qui vel visu vel auditu certiora referrent. Ita ipse in Præfatione testatus est,* Passionem, *inquiens,* B. Wenceslai simul cum avera *(id est* avia) sua beatæ memoriæ Ludmilla, qui velut nova sidera lumine virtutum suarum patriam suam Bohemiam cum omni simul gente irradiant, diversis compositionibus, et non pleniter disertam reperiens, dignum duxi, ut ad vestram sanctitatem, qui ex eodem tramite lineam propaginis trahitis, adirem; quo ex jussione vestra simul et licentia aliquo modo eam corrigerem; vel, si qua deessent, hos, qui adhuc superstites essent, senes seu religiosos quosque, qui eorum gesta vel acie oculorum hausissent, seu auditu aliorumque narratione comperissent, percunctarer, atque hic adderem.

qui eodem seculo x scripsit,

B 9 *Neque admodum difficile fuit biographo senes aliquot reperire, qui sanctæ Proaviæ suæ convixerant; cum Vitam illam anno circiter post mortem ejus sexagesimo, aut paulo etiam citius ediderit. Sanctus enim Adalbertus, cui ea inscripta est, anno Christi 983 Pragensis episcopus consecratus, relicta Praga, Romam anno 989 profectus est; neque Pragæ deinde nisi brevi tempore commoratus est, ut videri potest apud Henschenium nostrum in Commentario prævio de eodem ad diem* XXIII *Aprilis, § 1. Inter annos igitur 983 et 989 Vita illa scripta videtur, cum ad Adalbertum velut in diœcesi sua præsentem dirigatur.* Ludmillæ *vero cædem eodem seculo decimo aliquot annos inchoato (alii annum 920, alii 927 statuunt) figendam esse suo loco videbimus. Ex dictis etiam observa, Balbini sententiam, ex qua supra num. 5 asserit, Christannum primum et antiquissimum omnium esse, qui sanctæ Ducissæ martyris gesta scripserunt, a vero aberrare, nisi id unum voluerit, Christanni lucubrationem vetustissimam omnium esse, quæ ad nos pervenere.*

cujus Opusculum dabitur, illæ Vitæ

C 10 *Quod ad scriptionem pertinet, ea obscuris, parumque aptis periodis sæpe constat, resque Moravicas et Bohemicas altius, quam necesse erat, repetit; utque ad susceptæ Christianæ fidei initia perveniat, longius præfatur. Quæ vero de* S. Ludmilla *enarrat, hujusmodi sunt, ut non minus pium, quam coævum, nec ineptum scriptorem redoleant. Dabimus ergo Vitam hanc ex laudata Balbini Epitome, et de more nostro in capita partitam Annotatis illustrabimus. Ejusdem Vitæ laciniam reperi, descripsique in bibliotheca S. Crucis, Ordinis Cisterciensis in Austria, dum hoc anno 1753 bibliothecam illam cum singulari ejusdem loci reverendissimi abbatis ac religiosissimorum monachorum benevolentia et hospitalitate lustraremus. Lacinia hæc in insigni Passionali membranaceo in folio descripta, a* S. Ludmillæ *martyrio orditur, terminaturque cum miraculis Tetinæ ad Sanctæ tumulum factis, verbis tantummodo hinc et inde discrepans a Christanno. Prolixius est aliud exemplar olim transmissum ad nos a Joanne Gamansio, Societatis nostræ presbytero, ex Bodecensis cœnobii Ordinis Regularium S. Augustini Passionali membranaceo mensis Septembris. Hujus compilatur nonnulla de SS. Cyrillo et Methodio præmittit, ac deinde Christanni Opusculum, mutatis tamen nonnumquam phrasibus, subtexit. Hinc nobis aliquando usui erit ad vitiosas periodos emendandas. Porro partem hujus Vitæ Bollandus noster ad diem* IX *Martii inter Vitas SS. Cyrilli et Methodii postremo loco excudit. Præter Christanni Opusculum alia Vitarum apographa habemus. Horum unum descriptum est ex Ms. Pragensi, annoque 1642 ad Majores meos transmissum. Illius initium est :* Fuit in provincia Bohemorum princeps quidam nomine Borzivoy *etc.; estque plane simile, si nonnullas voces excipias, Sanctæ Officio proprio, quod in sex Lectiones historicas divisum, et vetustioribus typis excusum, ex Breviario, nescio quo, sed probabiliter Pragensi, ad hunc quoque diem sepositum reperi. Nihil tamen continet, quod non habeat Christannus, ex quo contractum fuisse putamus.*

Auctore C. S.

Mss. recensentur.

11 *Alterum eodem anno acceptum,* ex L. vitæ S. Procopii *transumptum notatur, et tale habet exordium :* Diffundente Sole justitiæ radios sanctæ fidei Christianæ orbis per climata universa *etc. Hujus auctor multa pariter ex Christanno mutuatus,* S. Ludmillæ *virtutes stylo oratorio celebravit, et sacris textibus atque historiis exornavit. Fuisse autem Christanno juniorem, vel ex eo manifestum est, quod S. Adalbertum, cui inter vivos degenti Christannus Opusculum suum dedicavit, inter sanctos martyres recenseat. Tertium Ms., similiter Pragense, prioris tantummodo pars est, et a Sanctæ viduitate orditur his verbis :* Factum est, ut post mortem venerabilis viri sui assecla Christi B. Ludmilla usque in finem vitæ suæ in castitate utriusque hominis perseverans, corpus suum vigiliis, jejuniis, diversisque afflictionibus castigaret *etc. Sub finem corporis translationem, a S. Wenceslao procuratam auctor prætermisit : Christanno tamen juniorem eo, quo supra diximus, modo se prodit. Ad manus mihi insuper est sermo quidam ab ignoto mihi codice avulsus : verum nec hic habet aliquid, quod lector merito desideret, cum ejus auctor sanctæ Martyris laudes sacri oratoris more celebret, non vitam conscribat. Exstat denique apud Joannem Burchardum Menkenium tom. 3 Scriptorum Rerum Germanicarum, col. 1634 et seq. quædam* S. Ludmillæ *Vita, et item altera ibidem col. 1808, sed supra enumeratis fere consonæ aut simillimæ. Ceteros, qui de ejusdem Sanctæ gestis scripserunt, suis locis, ubi visum fuerit, laudabimus.*

E

F

§ II. Sanctæ patria, parentes, ethnica educatio, et conjux Borzivojus; hujus ad fidem conversio et baptismus.

Ludmilla e parentibus ethnicis Melnici nascitur.

Ludmillam *proaviam suam illustri in Bohemia genere e paganis parentibus natam, et prioribus vitæ suæ annis idolorum superstitioni in primis deditam fuisse, Christannus in Vita num. 10 his verbis testatur.* Habuit *(Borzivojus)* etiam uxorem nomine Ludmillam, filiam Slaviboris comi-

AUCTORE C. S.

mitis ex provincia Slavorum, quæ Bssow antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa, Mielnik vocitatur; quæ, sicut ei par fuerat, in errore gentilitatis immolando simulacris, ita et in religione Christiana, imitando, imo præcellendo, virtutes sui viri, facta est vere famula Christi. *De eadem Cosmas Pragensis decanus, seculi duodecimi scriptor, in Chronicis Bohemiæ ad annum Christi 894 sic scribit :* Fuit filia Zlauboris comitis de Castello Psov, nomine Ludmila. *Nicolaus Salius in Vita ejusdem Sanctæ, a Surio ad hunc diem edita, nescio quo auctore, tradit eam, quia ob egregias animi corporisque dotes populo amabilis futura certo credebatur, a parentibus* Lidmilam *nuncupatam fuisse, quod nomen Latinus scriptor in* Ludmillam *mutaverit. Matrem ipsius laudatus Salius, uti et Balbinus in Miscellaneis historicis Bohemiæ lib. 4, part. 1, § 7, aliique* Lidoslavam *appellant. Est autem* Melnicium seu Mielnik regia civitas cum arce vetusta, ubi Albis et Muldava confluunt, *inquit idem Balbinus lib. 3, cap. 7 in Indice civitatum Bohemiæ, ubi eam in Boleslaviensi circulo, quatuor milliaribus*

B

a Praga metropoli dissitam docet. Addit, eamdem reginarum Bohemiæ olim propriam fuisse, et postquam in regum ditionem accessit, dotalem tamen reginis permansisse. Porro Borzivojus S. Ludmillæ *conjux, primus e Bohemiæ ducibus Christiana sacra amplexus est, et una cum Uxore sua strenue propagavit, initio quidem non sine periculo amittendi ducatus, quem a gentilibus subditis suis alteri propterea collatum, alterique denuo conferendum, post incerti temporis exsilium, feliciter recuperavit, tenuitque.*

de anno baptizati Borzivoji variatur.

13 *Ut vero de hisce consentiunt rerum Bohemicarum scriptores, ita de anno susceptæ ab illo fidei multum variant. Cosmas Pragensis decanus in Chronicis Bohemiæ felicem illum eventum anno Christi 894 affixit. Huic consonat Hagecius pariter in Chronicis Bohemicis, et Pontanus a Braitenberg, lib. 1 Bohemiæ Piæ, qui diem insuper suscepti a Borzivojo Baptismi assignant Vigiliam S. Joannis Baptistæ, sive* XXIII *Junii. De anno similiter consentit Pagius in Critica, Cosmæ auctoritate nixus. Ad eosdem prope accedit Æneas Sylvius cap. 12 Historiæ Bohemiæ, ubi annus 995 assignatur, ex palpabili typothetarum errore, aut memoriæ lapsu, pro anno 895; cum id impe-*

C

rante Arnulpho cæsare *contigisse, diserte ibidem addatur. Nescio, an simili errori adscribendum sit, quod apud Volaterranum lib. 7 Geographiæ idem eventus ad annum 998 relatus sit. Pessina de Czechorod lib. 2 Martis Moravici, cap. 5 diem* XXIII *Junii etiam servat, sed annum 864 præfert : Balbinus lib. 1 Epitomes, retento similiter baptismi die, hunc ante annum 856 collocandum arbitratus est.*

Ex iis, quæ Christannus de baptismo ejus

14 *Bollandus noster tom. 2 Martii, ad diem* IX *in Commentario prævio de SS. Cyrillo et Methodio, § 4, num. 35 sententiam Cosmæ Pragensis, quique eum secuti fuere, veluti longe verisimiliorem amplexus est, quatenus hi Borzivojum non a Cyrillo, sed a Methodio baptizatum esse statuunt; nec tamen de anno 894 iisdem adstipulari, nec mentem suam edicere voluit. Tanta porro scriptorum de hac epocha diversitas satis indicat, rem obscuram esse, nec ullum productum monumentum, ex quo certa ipsius anni nota haberetur. At licet annus determinari nequeat, quid tamen probabiliter cum aliqua latitudine de eo statui possit, inquiramus : quod ut melius fiat,*

D

Borzivoji ad fidem accessus ex Christanno præmittendus est. Is num. 5 et sequentibus in Vita sic ait : Hic *(Borzivojus)* cum excellentissimæ formæ et egregiæ juventutis flore nitescit, quodam tempore negotii sui populique sibi commissi caussa ducem suum vel regem Swatopluk Moraviæ adiit, a quo benigne suscipitur, ad convivium pariter cum reliquis assistitur. Verum sessionis ei locus inter Christicolas minime conceditur; sed ritu paganorum ante mensam pavimento jubetur insistere. Cujus præsul Metudius injuriæ condolens, fertur dixisse ad eum : Væ, inquit, quod tu talis tantusque haud erubescis a principalibus repelli sedibus, cum et ipse in fascibus ducatum obtineas; sed magis cupias ad nefandam idolorum culturam cum subulcis homo tenus incubare!

in Vita [illegible] dit.

15 At ille, Quid, inquit, ob hujuscemodi rem pericli patior, vel quid boni mihi confert Christianitatis ritus? Si, inquit, præsul Metudius, abrenunciaveris idolis, et inhabitantibus in eis dæmonibus, dominus dominorum tuorum efficieris, cunctique hostes tui subjicientur ditioni tuæ, et progenies tua augmentabitur, velut fluvius maximus, in quo diversorum confluunt

E

fluenta rivulorum. Et si, inquit Borzivoy, res ita se habet, quæ mora est baptizandi? Nulla, inquit, pontifex; tantum paratus esto ex integro corde credere in Deum Patrem omnipotentem ejusque Unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum, et in Spiritum paraclitum, illuminatorem omnium fidelium, non tantum mundialis causa substantiæ, verum etiam capessendæ salutis tuæ, et animæ acquirenda perennitate gloriosæ palmæ, atque percipienda societate Sanctorum, ineffabili lætitia. His et hujusmodi mellifluis exorationibus accensa mens juvenis, æstuabat gratiam baptismi percipere, et ut ne ulla mora fieret, cum suis omnibus, qui eum comitabantur, terratenus pedibus pontificis advoluti, obnixius postulavere. Quid plura? Mane facto, ipsum ducem cum suis triginta, qui advenerant, catechizans, peractis jejuniorum ex more solenniis, sacrosancto baptismatis fonte innovavit *etc.*

et ex gestis SS. Methodii ac Cyrilli.

16 *Ex hac relatione tria pro indagando baptismi tempore observanda habemus. Primo, Borzivojum a S. Metudio seu Methodio, jam tum*

F

episcopo baptizatum fuisse. Secundo Swatoplukum in Moravia tum regnasse. Tertio denique eumdem Swatoplukum velut ducem suum vel regem *eo tempore a Borzivojo agnitum fuisse. Id quoque præterea observasse juverit; nullam hic de S. Cyrillo fieri mentionem; sed soli Methodio, quasi Cyrillus minime adfuisset, Borzivoji conversionem adscribi. Porro de SS. Cyrillo ac Methodio ex supra laudato Bollandi Commentario sequentia, quæ huc faciunt, accipe. Hi duo Slavorum apostoli a Nicolao I PP. e Moravia, ubi regem gentemque Christo adjunxerant, Romam evocati, Nicolao Idibus Novembris anno 867 defuncto, et Hadriano II eidem suffecto, illuc advenerunt, et ab hoc Pontifice episcopi Moravorum ordinati tunc fuere. Dubitavit tamen Bollandus, an Cyrillus ad Moravos umquam reversus sit, ob rationes, quæ ibidem § 4, num. 32 legi possunt. Sed Methodium rediisse, indubitatum est. Versabatur hic etiam in Moravia anno Christi 879, quando apud Joannem* VIII *PP. de doctrina falso accusatus, Romam denuo evocatus est, prout*

con-

A *constat ex ejusdem Pontificis epistola 194 ad Turentarum data, editaque a Labbeo tom. 9 Conciliorum, col. 126 et sequenti.*

aliisque instrumentis

47 *In ea Joannes sic scribit :* Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus, ab antecessore nostro, Hadriano scilicet Papa, ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram Sede Apostolica se credere verbis et literis professus est, valde miramur; tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ejus ore audiamus, utrum sic teneat et credat, sicut promisit, aut non. *Epistola hæc notatur* data XVIII Kalendas Julias, Indictione XII, *id est anno Christi 879, Joannis autem anno 7. Pontificio mandato obsecutus S. Methodius, Romam adiit, cumque de objectis sese purgasset, ab eodem Pontifice ad Moravos cum laude remissus est. Ita denuo liquet ex laudati Pontificis epistola 247, data* mense Junio, Indictione XIII, *id est, anno* 880, ad Sfentopulcrum comitem, *sive Swatoplukum regem Moraviæ, quæ exstat in citata collectione col. 175 et sequentibus. Sed et in viris illum apud Moravos fuisse anno 881 docet* B *ejusdem Joannis Papæ epistola 268, ibidem col. 193 et sequenti edita, et* ad *ipsum* Methodium archiepiscopum *scripta* decimo Kalendas Aprilis, Indictione decima quarta, *seu anno assignato. Quamdiu vero supervixerit idem sanctus episcopus, ignoratur, cum de ejusdem obitu nihil plane aliunde habeamus.*

et variis [illegible]bus.

48 *De Swatopluko Christannus in Vita edenda tradit, eum avunculo suo rege expulso, oculisque privato, regnum obtinuisse. Factum hoc Annales Fuldenses apud Chesnium tom. 2 Scriptorum Historiæ Franciæ, Bertiniani et San-gallenses ibidem tom. 3, Weyngartenses apud Mabillonium in Analectis, et Hermannus Contractus apud Henricum Canisium tom. 4 Antiquarum lectionum, pari consensu ad annum 870 retulerunt, prout locis citatis videri potest. Id unum ex prædictis Annalibus observo, regem illum Moraviæ, quem Rastizen et Restitium, alii Ratislaum appellarunt, non ab ipso Swatopluko, qui Zuentibaldus ibidem vocatur, excæcatum esse, sed ab eodem post irritas insidias sibi structas eum arma-* C *ta manu sese aggredientem, victum captumque, et Carolomanno traditum, et ab hoc in Bajoariam missum, ubi damnatum Ludovicus Germaniæ rex oculis orbari, et monasterio includi jussit. Ab hoc igitur anno 870 Moravicum Swatopluki regnum inchoandum est.*

[ul]terius, quam anno [8]94 et seq.

19 *De ejusdem vero Swatopluki obitu Annales Metenses tom. 3 apud laudatum Chesnium, ad annum 894 hæc habent :* Circa hæc etiam tempora Zuentibolch *(id est Swatoplukus)* rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus, et ingenio callidissimus, diem clausit extremum. *Cosmas Pragensis decanus in Chronicis Bohemiæ ei determinate anno Swatopluki aut obitum aut regnandi finem diserte affixit, ibidem inquiens :* Eodem anno Zuatoplick rex Moraviæ (sicut vulgo dicitur) in medio exercitu suorum deliuit, et numquam comparuit. *Tum subdit, eum pœnitentia ductum, quod adversus Arnulphum Germaniæ regem rebellasset, media nocte a suis fuga elapsum, inter eremicolas aliquo tempore vixisse, mortique proximum hæc filiis suis per eosdem eremitas indicari curasse. Sed sive hæc vera historia sit, seu fabula popularis, in eo tamen Cosmas Metensi Annalistæ consentit, quod Swatoplukus hoc anno 894 regnandi finem fecerit.*

AUCTORE C. S.

20 *Ex hactenus dictis sequitur primo, admitti non posse Pessinæ et Balbini sententias, quorum primus Borzivoji baptismum ad annum Christi 864, alter etiam ante annum 856 collocandum censuerunt; quo scilicet tempore nec Swatoplukus Moraviæ regno potitus, nec S. Methodius episcopatu initiatus erat; cum tamen Christannus et hunc episcopum, et illum* ducem... vel regem... Moraviæ *fuisse, dum Borzivojus baptizaretur, diserte affirmet. Scio equidem, non defuisse, qui Rastizen seu Ratislaum etiam Swatoplukum dictum esse arbitrati sunt. Verum hoc etiam gratis concesso, manet difficultas de episcopatu Methodii, quem, ut supra vidimus, non ante annum 868, vel certe non diu ante præcedentis finem suscepit. Collige secundo, memoratum baptismum inter annum 870, quo Swatoplukus regnum avunculi sui obtinuit, annumque 894, quo idem ipse aut obiit aut disparuit, Borzivojo collatum fuisse. Ut autem id posterioribus potius annis Swatopluki factum suspicer, suadet hujus in illum dominatus, supra num. 14 a Christanno assertus.* E

figi debet :

21 *Etenim Annalista Metensis superius citatus ad propositum nostrum sequentia habet :* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCXC. Arnulfus rex *(Germaniæ)* concessit Zuentibolh, Marahensium Sclavorum regi, ducatum Behemensium, qui hactenus principem suæ cognationis ac gentis super se habuerant, Francorumque regibus fidelitatem promissam inviolato fœdere conservaverant. *Eadem habet Regino Prumiensis in Chronico. Ad hunc igitur aut unum e sequentibus annis recte referri possunt, quæ Christannus de occasione suscepti a Borzivojo baptismi supra memoravit, dicens :* Quodam tempore *(Borzivojus)* negotii sui, populique sibi commissi caussa ducem suum vel regem Swatopluk Moraviæ adiit *etc. Pergebat scilicet Borzivojus Bohemiam velut dux gubernare; sic tamen, ut Swatoplukum tamquam* ducem suum vel regem *agnosceret, ab eoque dependeret; neque enim crediderim ducatum Borzivojo ereptum fuisse, sed potius vectigalem factum Swatopluko, qui Borzivojum etiam velluti subditum tractabat, jubens eum ante mensam in pavimento prandere. Utrum vero ante concessum Swatopluko Bohemiæ ducatum Bohemi aliquem hujusmodi in Moraviæ regibus dominatum agnoverint, inexploratum mihi est, ideoque Borzivoji baptismum tantum probabilius circa citatum annum 890 collocandum puto, etsi contestari nolim, aliquot annis citius contingere non potuisse.* F

et probabilius circa annum 890

22 *Ne tamen eumdem usque ad annum 894 cum Cosma Pragensi differendum censeam, obstat denuo Christannus, præsertim si, ut passim volunt, Borzivojus in Vigilia S. Joannis Baptistæ, sive die* XXIII *Junii, baptizatus fuerit. Christannus enim in Vita num. 13 et seqq. scribit, Borzivojum sacro fonte jam ablutum cum presbytero, nomine Caich, in Bohemiam reversum, ecclesiam exstruxisse, populumque, id est, magnam saltem populi partem, ad Christum adduxisse; et concitato propterea paganorum in se odio, cedere coactum, ad Swatoplukum et Methodium confugisse; ubi benigne rursum exceptus, Christiana mysteria et præcepta plenius edoctus est. Interea vero dum in Moravia ille moraretur, Bohemi rebelles, eodem teste, quemdam principem,*

baptizatus fuisse videtur.

no-

AUCTORE C. S.

nomine Stroymir, gente quidem Bohemum, sed qui a multo tempore apud Theutonicos profugus exulabat, *missis legatis reduxerunt, eique ducatum suum detulere. Tum subdit et hunc quoque propter idiomatis patrii ignorantiam pluribus displicuisse, tandemque post varia consilia, nec sine pugna, illo ejecto, Borzivojum in Bohemiam revocatum, et in pristinum locum restitutum fuisse. Quis autem credat, hæc omnia semestri spatio, sive extrema anni 894 parte contigisse, præsertim cum eodem anno Swatoplukus contra Arnulphum infeliciter pugnans, regnandi finem fecerit. Longe ergo probabilius felicem illam epocham ab uno e tribus præcedentibus annis inchoamus, licet nullum certo possimus determinare.*

Respondetur

23 *Ad hæc reponi potest ipsa Christanni auctoritas, qui in eadem* S. Ludmillæ *Vita de Swatopluko sic loquitur, quasi hic ab ipso regni sui exordio arrepta tyrannide, S. Methodium, et quam prædicabat, religionem contempserit, eoque cum suis devenerit impietatis, ut Sanctus episcopus regnum ejus anathemate perstrinxerit, nulla cum eodem rege facta deinceps reconciliatione; quod sane cum supra dictis non cohæret. Verum* B *(præterquam quod eadem difficultas Cosmæ solvenda sit) cum hoc pacto Christannus sibi manifeste contradiceret, dicendus est de eo dissidio minus accurate scripsisse, nec rationem temporis hic observasse, vel certe Swatopluki pœnitentiam et reconciliationem cum Methodio prætermisisse. Sane ea Christanni narratio si rigorose et ad litteram accipiatur, nec cum ipso Christanno, nec cum Joannis VIII PP. epistolis supra citatis potest conciliari, præsertim cum epistola 247, anno 880 ad Swatoplukum data, in qua hujus regis, populique ejus, devotionis sinceritas et erga Apostolicam Sedem observantia multum laudantur. Lucem hisce afferet auctor Vitæ SS. Cyrilli et Methodii, apud nos secundo loco editæ ex Ms. Blauburano, qui illam Swatopluki impietatem, dictumque a Methodio anathema, ceteraque huc pertinentia initio illius regni illigat; sed mox etiam ejusdem regis pœnitentiam, missamque ad S. Methodium legationem, et sancti in Moraviam reditum atque festivam exceptionem exponit. Juverit ipsa verba hic retulisse.*

ad argumenta

24 *Post relatam Swatopluki ab initio regni tyrannidem, num. 13 biographus ille sic prose-* C *quitur :* Post hoc Swadopluk pœnitentia ductus super his, quæ viro sancto *(Methodio)* injuste intulerat, misit per nuntios ad virum sanctum, per quos petiit, ut reverteretur ad ecclesiam suam, promittens errata emendare. Tunc vir Dei gregem suum revisere properat, quem reliquerat corpore, non affectu. Ad cujus adventum occurrentes nobiles cum civibus patriæ, et in mirum exultationis gaudium versi, grates Deo dixerunt : Visitasti, Domine, terram tuam, lætificasti eam, remittens nobis nostrum pastorem animarum. *Deinde vero de Borzivoji baptismo mox subdit numero sequenti :* Accidit autem, ut rex Swadopluk in quodam convivio ducem Bohemiæ, nomine Worsiwoi, sub mensa sua in detestationem perfidiæ suæ locaret, incongruum asserens, debere cum Christicolis gentilem hominem edere *etc. Ita ille.*

huic opinioni opposita.

25 *Id ipsum in lacinia Vitæ ex Ms. Bodecensi inter Vitas SS. Cyrilli et Methodii quarto loco apud nos editæ, num. 1 diserte asseritur his verbis :* Princeps igitur iste Boriwoi, cum excellentissimæ et egregiæ juventutis flore nitesceret, quodam tempore negotii sui, populique sibi commissi caussa ducem sibi vel regem Zuentepulck, D qui ab incepta pertinacia mitigatus, viam veritatis constanter apprehenderat, adiit tunc temporе Moraviæ una cum Methodio pontifice commorantem. *Manifestum autem est, hac ratione omnem difficultatem evanescere, nihilque obstare, quo minus postremis Swatopluki annis Borzivojus eo modo, quo asserit Christannus, a S. Methodio instrui baptizarique potuerit. Ceterum argumentum a juvenili ætate, in qua baptizatus est, contra nos peti non potest, cum annus, quo regnare cœpit, omnino incertus sit, et ab aliis alius pro varia de baptismi tempore opinione assignari soleat. Deinde etsi tum etiam quadraginta annos numerasset, juvenili ætate nituisse non inepte dici potuit, cum is modus loquendi aliquam hujusmodi latitudinem facile patiatur. Hæc autem paulo latius tractanda censui, quia a tempore baptizati Borzivoji pendet tempus baptizatæ ejusdem conjugis* Ludmillæ.

§ III. Ludmillæ, idolis multum addictæ, E instructio et baptismus : Borzivoji religionis ergo exsilium : illius in Bohemiam reditus, et pia utriusque munificentia.

Ludmilla idolis

A*signato utcumque tempore, quo Bohemiæ dux Borzivojus fidem suscepit, ad sanctam ejus uxorem* Ludmillam *redeamus. E paganis eam parentibus Slavibore et Lidoslava natam esse, initio præcedentis paragraphi diximus; sed et idolis admodum devotam fuisse, dum nupta est, ex verbis ibidem relatis pariter liquet. Balbinus in Epitome Historiæ Bohemiæ lib. 1, cap. 4 aliquod idololatriæ ipsius monumentum, vineam scilicet, meliori usui postea deputatam memorat; quod haud scio, an certiori, quam popularis traditionis, testimonio nitatur.* Monstratur hodieque, *inquit,* vinea, quam S. Wenceslai vocitant, uno a Boleslavia nostra milliari, divæ Ludmillæ, Mielnicensi quondam dominæ, dotalis, F in qua Venceslaus jam princeps exercere vires suas, fodere, colere, putare, et denique quod opus esset, agere non erubuerit, ut vinum Sacris sufficeret, nondum vini usu passim vulgato, quod Swatoplucus Moraviæ rex Bohemos primum docuit, misso pridem cado vini plenissimo ad Borzivojum; quo munere excitata Ludmilla nondum Christiana, deæ suæ Crosinæ honorandæ vites ex Moravia adferri, vineamque in natali suo Mielnicensi effodi jussit. *Hactenus Balbinus.*

diu addicta nupta Borzivojo duci.

27 *Nicolaus Salius in Vita apud Surium de* Ludmillæ *propenso in idolorum venerationem animo, Crosinæque statua sequentia pariter narrat :* Cum eam *(Borzivojus conjux)* inflammato studio honorandorum delubrorum agi observasset, ad solatium ejus idolum aureum feminei vultus fabrefecit, quod altitudinem cujusvis hominis excederet, idque in penetralibus ædium suarum habitaculis erexit. Quod Ludmilla, errore vano implicata, nunc prece, nunc donis, nunc sacrificiis, onerabat, et æternos illi ignes sacrabat. *Ex vino quoque a Swatopluko misso eam*

Cro-

A *Crosine libasse ait : additque, tum forte factum, ut, cum agri trimestri spatio defectu pluviæ aruissent, fecundis imbribus mox recrearentur ; quod populus quidem* Ludmillæ *in deos pietati, ipsa vero Crosinæ suæ acceptum referri volebat. Hæc ipse, quæ unde didicerit, non docet ; nec alia forsan, quam vulgi traditionibus, sæpe nimium incertis, auctoritate fulciuntur. Id unum ex Christanno certum est,* Ludmillam , *antequam Christianæ fidei lumine illustraretur, gentilitiæ superstitioni non parum addictam fuisse.*

a Caicho presbytero, per S. Methodium misso.

28 *Quis* Ludmillam *Christianis præceptis et baptismo initiarit, non edicit Christannus ; at Balbinus in Miscellaneis historicis lib. 4 parte 1, § 7 et alibi, aliique passim, id S. Methodio, qui virum ejus Borzivojum baptizaverat, pariter adscribunt. Et Balbinus quidem hæc ait :* Ludmilla Slavibori comitis de Mielnik, tum adhuc pagani, et Lidoslavæ filia, Mielnicii nata est, Borzivojo Bohemorum principi nupta, S. Methodium magistrum fidei Christianæ accepit, qui eam Mielnicii cum patre et fratribus sacris aquis abluit. *Ita ipse ; verum ex Christanni relatione mihi multo probabilius apparet, id ipsum attribuen-* B *dum esse cuidam presbytero, nomine* Caich, *quem S. Methodius Borzivojo jam baptizato, et in Bohemiam redeunti, comitem dederat, quemque nonnulli eumdem esse suspicantur cum Paulo, qui* Ludmillæ *ad mortem usque a sacris fuit. Sic enim Christannus in Vita num. 7 loquitur :* Mane acto, ipsum ducem *(Borzivojum S. Methodius)* cum suis triginta, qui advenerant, catechizans, peractis jejuniorum ex more solenniis, sacrosancto baptismatis fonte innovavit, pleniterque eum de fide Christi instruens, multi locupletatum donis ad propria redire concessit, tribuens eis venerabilis vitæ sacerdotem, nomine Caich : qui reversi in sua, in castello, cui vocabulum inerat Hradecz, supradictum sacerdotem statuunt, fundantes ecclesiam in honorem B. Clementis Papæ et martyris, multa detrimenta sathanæ ingerentes, populum Christo Domino acquirentes.

Christum [illegible] ab eoque

29 *Secundum hæc primo non videtur* Ludmilla *in viri sui comitatu fuisse, dum hic adito Swatopluko a S. Methodio sacro fonte ablutus est ; alioquin enim non minus de ipsa, cujus Vitam scribebat, quam de triginta Borzivoji comitibus baptizatis, Christannus meminisset. Secundo disci-* C *mus, S. Methodium cum duce ceterisque neophytis in Bohemiam profectum non esse ; sed sui loco dedisse presbyterum Caichum, qui tum ipsos in suscepta religione confirmaret, aleretque, tum alios ad eamdem adduceret ; quod et ab eo strenue præstitum Christannus affirmat. Id ipsum etiam clarius legitur in Vita SS. Cyrilli ac Methodii ex Ms. Blauburano apud nos edita, cujus auctor num. 14 hæc ait :* Quo *(Borzivojo per S. Methodium)* baptizato, sacerdotibus secum receptis, Bohemiam revertitur, et uxorem suam Ludmillam cum multitudine gentis Bohemiæ curavit baptizari. *Vix itaque dubium est, quin inter Caichi discipulos, ab eoque salutari lavacro expiatos,* Ludmilla *quoque numeranda sit. Si tamen a S. Methodio revera baptizata sit, id potius contigisse videtur, quando Borzivojus post aliquantulum temporis insidias suorum, quos susceptæ propagatæque religionis odium in ipsum concitaverat, prudenter declinans, ad Swatoplukum ac Methodium in Moraviam confugit : attamen prior sententia mihi verior apparet.*

30 *Balbinus lib. 1 Epitomes, cap. 3* S. Ludmillæ *baptismum usque ad secundum Borzivoji in Bohemiam reditum, ex qua triennio eum exsulasse statuit, differendum putavit, asserens Methodium ea occasione ad Bohemos venisse, et tam psi* Ludmillæ , *quam ejusdem liberis Spitigneo, Wratislao ac Boleslao, nec non et parentibus ipsius, fratrique baptismum contulisse. Sed, quidquid sit de hoc Methodii adventu, et baptismo ceterorum, de quibus apud Christannum nil legitur, non placet mihi tam diuturna baptismi in* Ludmilla *dilatio, cum presbyterum Caichum jam habuisset, a quo instrui et baptizari potuerat, nec quidquam obstet, quo minus ipsa ceteris annumeretur, quos Borzivojus et Caichus Christo adjunxisse supra num. 28 dicuntur. Tam diuturnam quoque Borzivoji in Moravia moram parum verisimilem esse, mox dicemus. Quam ob rem quæ de tempore conversi ad Christianam fidem, expiatique sacris undis Borzivoji, paragrapho præcedenti protulimus,* Ludmillæ *baptismi tempori applicanda sunt, cum aliqua tamen latitudine, quia ipsius maritus secundum dicta aliquamdiu saltem ante illam baptizatus fuit.*

AUCTORE C. S. baptizata esse probabilius videtur.

31 *Tam feliciter cœpta gentilium subditorum rebellio perturbavit, et neophytorum ducum fidem exercuit. Non poterat scilicet gens dedita idolis, quæque horum cultum consequuntur, vitiis assueta, tam sanctæ religionis quotidiana incrementa pacato animo ferre. Hinc in religiosum ducem concitata odio, eum non modo e ducatu suo deturbare, verum etiam e medio tollere decrevit.* Quo agnito *(verba Christanni sunt)* princeps sese ab eis removit, rursusque regem Swatopluk, seu pontificem Metudium, Moraviæ repetiit, a quibus charissime, et, ut decebat, suscipitur ; aliquantulum apud eos degens, perfectius doctrinam Christi nanciscitur. *Pergit deinde rebellium molimina, et amicorum Borzivoji conatus enarrare. Principem nempe, nomine Stroymir, qui apud Theutonicos dudum exsulabat, missis e gente sua legatis, rebelles reduxerunt, expulsique principis loco ducem salutarunt. Verum cum ob patrii sermonis inscitiam brevi displicuisset, Borzivoji partibus addicti sedulo egerunt, ut ejecto tyranno, optimus princeps restitueretur ; quod detectis adversariorum insidiis, initaque de improviso feliciter pugna, et profligatis hostibus, obtinuerunt.*

Borzivojus religionis ergo exsulat E

32 *An fugientem in Moraviam conjugem* S. Ludmilla *comitata fuerit, non tradidit biographus ; sed quamquam alii aliter sentiant, comitatam esse, mihi verisimilius apparet. Neque enim satis ipsi tutum fuisset apud Bohemos morari, qui virum ejus religionis causa, quam ipsa etiam jam profitebatur, ducatu vitaque privatum volebant, ejusque loco tyrannum substituerant. Incertum quoque est, quanto tempore Borzivojus, et cum eo* Ludmilla *apud Moravos exsulaverit : nam quod Balbinus ait, triennio exsulasse, id nec rerum gestarum series postulat, nec suadent verba Christanni ; quippe qui eum* aliquantulum *dumtaxat ibidem commoratum esse affirmat. Hinc non improbabilis mihi est Dubravii episcopi Olomucensis lib. 4 Historiæ Bohemiæ sententia, ubi ista omnia decem mensium spatio acta esse putavit. Utut est, mirari licet Borzivoji in fide constantiam, qui cum amplioris regni, a S. Methodio promissi, spe animum ad Christiana sacra primum adjecisset, seque ob eamdem ducatu suo jam exutum, exsulemque videret, non modo non ad idola relapsus est, verum etiam voto sese obstrinxit fore, ut sanctissimæ Dei Matri Mariæ ecclesiam exstrueret, si in ducatum suum umquam restitueretur. Promissis suis stetit Borzivojus, simul atque probata jam viri*

apud Moravos, verisimiliter comite Ludmilla ; F

AUCTORE C. S.

ri constantia, divino nutu a suis revocatus est.

ad suos redux templum Deiparæ ex voto condit.

33 *De hoc voto, singularique Borzivoji, ad suos jam reversi, studio in propaganda religione, Christannus in Vita num. 9 sic scribit :* Quomodo vero idem princeps. Moraviæ degens, omnipotenti Deo votum voverat, videlicet quo, si eum Dominus ad propria cum honore reduceret, basilicam in honore beatæ Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ ædificaret, reversus sine mora votum implere studuit in ipsa civitate Pragensi. Hic primus fundator locorum sanctorum, congregatorque clericorum, et tantillæ, quæ tunc fuit, religionis institutor exstat. *Hæc ipse, ad quæ Balbinus sequentia annotavit :* Basilica illa, a Borzivojo fundata, est basilica Teinensis, stans in medio foro veteris urbis Pragensis, in qua Pragensis universitas juramenta sua, aliosque honores Deo ab academicis debitos consuevit peragere. *Balbino consentit Pessina in Phosphoro, Radio 3, ubi ait :* Templum honori et nomini divæ Deiparæ Virginis a Borzivojo ex voto nuncupatum, in majori urbe Pragensi prope vetus Krzezomysli ducis palatium, Læta curia postea dictum, vulgo in Teyn, et aliud SS. Petri et Pauli in vicino colle Zderaz, aliaque eriguntur. *De loco etiam consentit Georgius Crugerius in Sacris pulveribus Bohemiæ, ad diem* XXIII *Martii; ubi tamen monet, superesse quidem sacellum, in quo Spitigneus, Borzivoji filius, sepultus fuit, sed ecclesiam Teinensem, qualis suo tempore exstabat, circa annum 1400 a mercatoribus exstructam fuisse.* B

Pia Sanctæ munificentia.

34 *Dubitandum porro non est, quin eorum omnium pars aliqua, fors non exigua, S. Ludmillæ debeatur, idque satis insinuat biographus ejus, dum verbis mox relatis subdit :* Habuit etiam uxorem, nomine Ludmillam, . . . quæ . . . in religione Christiana imitando, imo præcellendo, virtutes sui viri, facta est vere Christi famula. *Certe quæ de pia ejusdem munificentia post mortem viri ipsius narrat biographus, omnino suadent, eam hac quoque in parte, quantum facultates permitterent, ipsi minime cessisse. Etenim dum sanctæ Viduæ virtutes recenset, inter cetera ait :* Cunctis etiam his silentibus, testantur casæ Christi, quas diversis ditavit opibus auri, argenti; non, ut quibusdam moris est, ex rapinis vel substantia egentum, sed de sibi collata a Deo substantia. *Pontanus lib. 4 Bohemiæ Piæ ecclesias omnino septem ab ea ædificatas asserit. Nicolaus Salius in Vita apud Surium aliquas quoque recenset, Ludmillæ seu propriis, seu communibus cum viro suo expensis erectas. Tetinensem S. Catharinæ ædem ejus solius opus esse, Bohemiæ scriptores passim affirmant, sed quo fundamento, ignoro.* C

de qua quædam etiam incerta traduntur.

35 *Nec magis exploratum habeo, unde didicerit Balbinus, quæ in Miscellaneis historicis lib. 4, part. 1, § 7 scripsit in hunc modum :* Confractis dæmonum simulacris, (quæ variis metallis constabant) quidpiam æri Corinthio simile cum confluxisset, varia inde templis (præcipue Mielnicensi et Boleslaviensi) donaria misit; ex quibus esse imaginem divæ Virginis Boleslaviensis, non vane suspicantur peritissimi antiquitatis viri. *Eamdem de prædicta sanctissimæ Dei Genitricis imagine, miraculis celeberrima, sententiam pluribus tuetur lib. 7, cap. 2 Epitomes Rerum Bohemicarum, ubi eamdem gravissimorum virorum esse ait, ex quibus laudat Bertholdum Pontanum, ecclesiæ cathedralis Pragensis præpositum, et Casparum Arsenium, metropolitanæ ecclesiæ decanum et Officialem, et alios plerosque, ut ait, senes,* qui et a majoribus suis audisse, et in ecclesia Boleslaviensi veluti rem certam et constatam ab omni memoria fuisse scribunt, imaginem Dei Matris, de qua nobis est sermo, et idolo aureo Krosyna, quod diva Ludmilla, cum Christo nomen dedisset, et a S. Methodio Christiano ritu Mielnici in arce sua abluta fuisset, confregerat, fusam et procusam *etc. Atque ita quidem Balbinus, qui idem simul observat, sacram illam imaginem ex ignoto metallo constare, ideoque ex varii metalli idolis conflatam videri. Præmiserat tamen etiam aliorum opinionem, qui eamdem a SS. Cyrillo et Methodio ex ecclesia Græca allatam esse arbitrantur. Res plane incerta est : facile tamen credidero, idola, aliaque ad profanas hujusmodi superstitiones ex metallis conflata, ad sacros deinde usus a sancta Ducissa redacta fuisse.* D

§ IV. S. Ludmillæ liberi : Borzivojus ducatum probabilius numquam abdicavit : hujus annus emortualis et ætas incerta: utriusque gesta cum S. Ivano : antiquus Borzivoji cultus, si umquam fuerit, cessavit. E

Ludmilla ... mater

Christannus in Vita num. 10 S. Ludmillam sex liberos Borzivojo genuisse testatur; Suscepit autem, inquiens,* ex ea sæpe memoratus princeps tres filios, totidemque filias. *Filiarum nomina et res gestas non reperi : mentionem tamen de iis aliquam in quodam Breviario Pragensi exstitisse, indicat Balbinus, dum in Notis ad Vitam ait :* De quibus vetus Breviarium ecclesiæ Pragensis. *Ex filiis Christannus duos nominat,* Spitigneum *scilicet primogenitum, et* Wratislaum, *qui post patrem suo ordine regnaverunt. Tertium Dubravius lib. 2 Historiæ Bohemiæ, et Balbinus tum loco mox laudato, tum ibidem lib. 1, cap. 3* Boleslaum *appellant, quem et paulo post susceptum baptismum, in infantia obiisse posterior affirmat. Hinc factum opinor, ut tam Cosmas Pragensis, quam Æneas Sylvius, aliique, Spitignei et Wratislai tantummodo meminerint. Porro Spitigneus improlis obiit : Wratislaus autem, ejus in ducatum successor, Dragomiram ethnicam mulierem, uxorem duxit, ex qua suscepit piissimum principem S. Wenceslaum, paterni ducatus heredem et martyrem, itemque impium Boleslaum, cognomento* Sævum, *qui per fraternum parricidium ducatu potitus fuit.* F

37 *Idem Balbinus in Miscellaneis lib. 4, § 3, et lib. 1 Epitomes, cap. 4. scribit,* Borzivojum *divino amore succensum, circa annum Christi 905 filio suo Spitigneo ducatum cessisse, unaque cum conjuge sua* S. Ludmilla *Tetinam se recepisse, unde post vitam multis annis sanctissime exactam ad cælum evolaverit. De secessu, translatoque in Spitigneum filium ducatu, consentiunt Dubravius lib. 4, Pontanus in Bohemia Pia libro 2, Salius in Vita, aliique ; sed horum prior aliam prorsus abdicandi ducatus secedendique causam alle-*

A *allegat; metum scilicet novæ rebellionis, quam subditorum pars, idolis etiam addicta, ex Christianæ religionis odio palam minabatur, non laturam sese ultra principem jactitans, qui inter sacella arasque et sacerdotes delitescens, cetera nihil pensi haberet. Subdit, Spitigneum initio aditi principatus, dumque monitoribus, quos pater ei adjunxerat, sedulo pareret, pie ac laudabiliter regnasse; sed deinde spretis cum eorum, tum etiam parentum consiliis, a pristina integritate descivisse, nec diu post correptum morbo, sine liberis e vivis sublatum esse. Tum vero, si ipsi credimus, ducatus Borzivojo denuo oblatus est, quem ille rursum respuens, filio suo Wratislao a Bohemis impetravit ea lege, ut ipse juvenem præceptis suis informaret, regeretque consiliis, donec is firmata ætate, tanto oneri ferendo par evasisset.*

Borzivoji et Ludmillæ [illegible]

38 *Addit præterea, defuncto interim Boleslao, Borzivoji ac* Ludmillæ, *ut supra diximus, filio, parentibus metum injectum fuisse, ne sua posteritas deficeret; ideoque ab iis sedulo agitatum de danda uxore Wratislao, qui e masculino sexu solus ipsis supererat. Quamquam autem Christianam virginem parentes filio suo maxime cuperent,* B *junctam ei tamen fuisse Dragomiram paganam, quæ suis de suscipiendo baptismate promissis minime stetit, impiaque deinde ac nefaria in sanctam Socrum suam, filiumque Wenceslaum, et religionem ausa est, ut suo loco videbimus. Nescio enimvero, unde isthæc omnia (exceptis tamen, quæ de Dragomira dicuntur) didicerint laudati scriptores, Christanno, Cosmæque Pragensi non modo incognita, sed etiam contraria. Christannum audiamus.* Suscepit autem *(inquit num. 40 Vitæ)* ex ea sæpe memoratus princeps *(Borzivojus)* tres filios, totidemque filias; et ut ei B. Metudius prophetico ore prædixerat, quotidianis incrementis cum omni gente sua, regnoque augmentabatur; peractoque temporis cursu, plenusque dierum bonitateque, diem clausit ultimum, triginta quinque *(latet hic haud dubie error)* vitæ suæ complens annos.

probabiliter commentitia sunt.

39 Suscepitque pro eo regnum ejus primogenitus filius ipsius Spitigneu, cunctis virtutibus bonitatis, famaque sanctitatis admodum fulgens. Imitator siquidem factus patris, fundator exstitit ecclesiarum Dei, congregator sacerdotum, clericorumque; perfectus in fide Christi, pera- C ctis vitæ suæ annis quadraginta, luce ex hac migravit, astra petens. Cujus post transitum frater ejus Wratislaus regni suscepisse dignoscitur gubernacula, ducens uxorem, nomine Dragomir *etc. Quis non videat, secundum hæc Borzivojo, ex Moravico exsilio reduci, omnia ex sententia ad mortem usque fluxisse; nec nisi defuncto patri Spitigneum, et huic denique, post pium justumque regimen similiter mortuo, Wratislaum suffectum esse? Ista itaque Borzivoji ob imminentem rebellionem ducatus abdicatio et secessus, ceteraque a laudatis scriptoribus asserta, Christanno contraria asserenti ignota fuere. Nec minus eadem Cosmam Pragensem latuerunt, dum in Chronico ait :* Borivoy autem genuit duos filios, Zpitigneum et Wratizlavum, ex ea, quæ fuit filia Zlauboris, comitis de castello Psov, nomine Ludmilla. Quo feliciter universæ carnis viam ingresso, successit paternum in principatum Zpitigneu; post cujus obitum obtinuit Wratislav ducatum, qui accepit uxorem, nomine Dragomir.

40 *Credimus itaque, Borzivojum cum sancta conjuge sua* Ludmilla *ducatum Bohemiæ ad mortem usque tenuisse. Sed in quem annum hæc inciderit, ænigmatis instar est; neque enim in scriptoribus ejus ætati proximis de mortis tempore quidquam legitur; recentiores vero sine solido argumento variant, in eo tamen convenientes, quod ipsum ad seculum 10, aliquot annos inchoatum, pervenisse velint. Inter hosce etiam est Papebrochius noster ad diem* XXIV *Junii, in Commentario prævio de S. Ivano eremita Bohemo, cujus Acta, auctore Balbino, ibidem recitat. In hisce autem multa ad Borzivojum* Ludmillamque, *qui ipsi convixisse dicuntur, spectantia occurrunt, quæ præcisis ceteris, mox recitabo. Interea observo, emortualem Borzivoji annum, ne circiter quidem, ex iis Actis erui posse. Recentiora enim ea sunt; nam, ut ait ibidem Papebrochius num. 3,* antiqua de sancto *(Ivano)* monumenta nulla exstant, præter brevissimam quamdam, nec forte vetustissimam Legendam, ex qua et ex constanti traditione sumpta fuisse oportet, quæcumque de illo scripsere auctores hujus vel superioris seculi.

AUCTORE C. S.

Emortuale tempus Borzivoji incertum.

41 *Christannus in Vita num. 40 Borzivojo morienti* triginta quinque *annos dumtaxat tribuit; ad quem accedit Hagecius annos ipsi triginta et sex assignans. Contra Balbinus, aliique, qui Borzivoji regnandi initium, baptismumque multo citius collocant, mendum hic cubare arbitrantur; et Balbinus quidem annos 75, Weleslavinus, eodem teste, vel totidem, vel 77 ipsi dandos putant. Sed quidquid sit, facile potuit in Christanni exemplar, a Balbino visum, aliquis error circa numeros irrepsisse, cum Borzivojus eodem loco* plenus dierum *obiisse dicatur : sic enim ibidem legitur :* Peractoque temporis cursu, plenusque dierum bonitateque, diem clausit ultimum, triginta quinque vitæ suæ complens annos. *Hic loquendi modus,* Plenus dierum, *majorem utique quam triginta quinque annorum ætatem insinuat. Adde, quod Spitigneus, qui patri Borzivojo successit, et brevi tempore regnavit, annis quadraginta vixisse ibidem dicatur. Necesse tamen non est tot ipsi annos adscribere, quot Balbinus et Weleslavinus et quisquis cum ipsis sentit, voluerunt.*

uti et ejusdem suprema ætas.

E

42 *Accipe nunc, quæ de Borzivojo, ejusque sancta conjuge* Ludmilla, *in supra laudatis S. Ivani Actis leguntur.* Anno a Christo nato DCCCCIX Borzivojus, qui primus e ducibus Bohemiæ Christo nomen dederat, ex arce vicina sua Tetin, venationem quæsiturus, exierat. Processerat in silvis longius; excitatur subito primæ magnitudinis cerva, quæ ipsius Borzivoji (ut felices principum manus sunt) jaculo vulneratur. Sequuntur fugientem latratus et suspiria canum, ac promptiores vertagi vulneratam et vulnera lavantem ad rivum, qui e saxo quodam vivus profunditur, consequuntur. Ausa est etiam in aquis vitam a canibus defendere, dum equó advectus princeps, in flumen pedes ardore prædæ desiliret, atque ense conficeret; ex quo vulnere ingens lactis copia, quasi tum primum hinnulos effudisset, emanavit. Dum feram princeps, et qui paulatim accesserant, aulici mirantur; ecce tibi silvestri, torvoque vultu, quem, ut ita dicam, horrificaverant descendentes per faciem pili, longa toga, nudis pedibus, baculo innixus senex, ex antro procedit. Is oratione vultui suo convenienti increpare principem exorsus, quærit, quid in ea loca venisset, quietem sollicitaturus suam; unicumque famis suæ præsidium cervam interemisset?

S. Ivanus eremita, a Borzivojo

F

43 Certatim aulici pro se quisque principem ad-

AUCTORE C. S.

inter venandum inventus,

admonent, caveret belluam, dæmonem silvarum esse; alii timidiores fugam etiam spectabant. At animi plenus Borzivojus, Quidquid es, exclamat, in Dei, qui condidit omnia, et Filii ejus Christi Jesu nomine, stare te jam isthinc, et respondere jubeo. Senex, protinus adorato Dei nomine, Servus, inquit, Christi sum, intemeratæ Virginis Mariæ, et Joannis Baptistæ cliens; (nomen etiam edidit) Iwan appellor. Respiravit Borzivojus, et familiari principibus curiositate, et interrogationum humanitate senem detinuit. *Deinde postquam Balbinus Iranum rationem vitæ suæ exponentem induxit, denuo prosequitur :* Admirabatur Borzivojus singula; et cum annonæ nihil videret, de cibo quærere instituit. Misericordia Dei, reposuit Iwan, servum suum lacte hujus, quæ interempta est, cervæ nutrivit. Hic princeps in terram sese abjicere, et culpam deprecari parabat; Iwan vetuit, bonoque animo esse jussit; non venantis impetu, sed Dei voluntate occisam cervam, ut quæ jam sibi mortem propediem exspectanti necessaria non foret. Tum Borzivojus, Da, inquit, hoc Iwane mihi, da conjugi meæ Ludmillæ, da meis; meumque hunc equum conscende, et ad nos proficiscere.

B

Ludmillam accitus invisit; quæ de ipsius

44 Vir sanctus multa causatus, Si, inquit, Dei voluntas fuerit, brevi vos videbo... Tum vale principi dicere, ac bene precari cœpit tam liquidis affectibus, ut novissima verba Borzivojo lacrymas exprimerent. At Ludmilla, cum totam rei gestæ seriem ex ordine a marito accepisset, noctem eam insomnem gaudio traduxit; neque exspectato die, primo crepusculo Paulum sacerdotem charissimum cum famulis sex omnino dimittit; irent propere, virumque sanctum ad se Tetinum adducerent... Paulo veniente, nihil moratus Iwan, asello imponitur. Prodiere obviam venienti ad multum itineris principes, et multo, ut par erat, exceptum honore, in arcem accipiunt. Ne multa : convivium apponitur; nihil attingit Iwan, cum suas silvas, suaque nemora identidem respiceret ac cogitaret; nisi quod sanctissimis sermonibus utrumque principem ad cæli amorem mirifice inflammarit. Remissus eo die, solus nullo comitante, ut optabat, revertit. *Tum subdit, ab agresti quodam homine in via caput ipsi misso lapide sauciatum, atque ita in speluncam suam ægre reversum esse. Post hæc de* S. Ludmilla *rursus habet sequentia.*

C

instanti obitu monita, presbyterum ipsi mittit.

45 Pauci intercesserant dies, cum per quietem Ludmillæ duci cælestis apparet genius, monetque sacerdotem Paulum mitteret, qui (ut abiens vir sanctus oraverat) coram eo Missæ sacrificium Deo offerret; senem brevi post tempore discessurum e vita. Paruit cælestibus monitis Ludmilla, confestimque Paulus mittitur, qui divinissimis Pœnitentiæ et Eucharistiæ Sacramentis Iwanum ad mortem comparavit, simulque coram eo Divina peregit. *Inter cetera autem, quæ S. Iwanus Paulo presbytero ea occasione narravit, id unum erat, quod sibi a S. Joanne prædictum fuisset,* templum in eo loco (*in quo solitariam vitam ducebat,*) honori sanctissimæ Crucis, Virginique Mariæ Borzivojum quemdam Bohemiæ principem positurum. *Narrata deinde S. Ivani morte, Balbinus § 2 ita progreditur :* Iwanum, cujus viventis virtutem honorabant principes, mortuum ejusque memoriam majore etiam cultu sunt prosecuti; tamque illustrem in locum (gloriam ejus cælestem approbante miraculis Divinitate) viri fama pervenit, ut pro Sancto communiter habitus, hodieque inter indigetes ac minores D Bohemiæ patronos numeretur.

montibus ... lum erig...

46 Sacellum primum angustum oppido, quantum scilicet rupes durissimæ, atque aliud, quod incoluerat, antrum patiebantur, super viri sancti tumulum Borzivojus et Ludmilla statuerunt. Id beatissimæ Dei Matris et S. Joannis Baptistæ titulum, aut etiam, ut alii auctores sunt, una cum his sanctæ Crucis diu gessit; posteri S. Iwanum nominavere. Ne vero muta ad divinas laudes solitudo foret, sacerdotibus advocatis tutela loci committitur : addita necessaria ad tuendam vitam subsidia *etc. Hactenus Balbinus, cujus narratio simul cum adjectis a Papebrochio observationibus loco citato latius legi potest. Ego hæc præsenti Commentario inserenda putavi, quia Borzivoji ejusque sanctæ conjugis* Ludmillæ *religionem, pietatemque commendant. Porro quia de Borzivojo in sequentibus nulla amplius facienda est mentio, priusquam de* S. Ludmillæ *viduitate agam, præmittenda censui, quæ de ejusdem Borzivoji vetusto cultu Balbinus in Miscellaneis historicis lib. 4, § 4 commemorat.*

Borzivojus cultus a Balbino asseritur,

47 Virtutes, *inquit,* tanti principis et vita Christianis institutis sanctissime acta meruere, ut eum Beati titulo antiquitas honoraret : conditus est in S. Georgii ecclesia in arce S. Wenceslai Pragæ; E quodque memorabile et firmius ad fidem sanctitatis faciendam, corpus Borzivoji in ara ipsa intra altare, quod est in ecclesiæ medio, condidere religiosi Majores nostri; qui fuit ritus veterum quempiam beatorum et Sanctorum numero aggregandi, (canonizationem hodie vocant) ut ex Cardinale Baronio pridem ostendi : *nempe lib. 2 Epitomes rerum Bohemicarum, cap. 13.* Dubravius in Historia Bohemiæ Borzivojum in basilica sua Teinensi conditum significat; sed subscriptorem non habet : nam ceteri rerum Bohemicarum scriptores, Borzivojum in nova abs se honori sancti archangeli Michaelis constructa ecclesia Tetini sub arce, ibidem Tetini mortuum et humatum esse affirmant; unde successu temporum sacra ejus ossa levata, et quod decebat maxime, in eandem ecclesiam, ubi S. Ludmilla conjux sepulcrum invenerat, sunt illata. Ita Paprocius, Crugerius, Pessina ac ceteri.

hodie nullus esse videtur.

48 *Hæc Balbinus; qui tamen nullum præterea cultus indicium, aut diem (quæ nec ego alibi reperio) assignarit. Hoc certe seculo nullum in illustri illo S. Georgii Pragensi parthenone cultum habere videtur, nullaque de asserrati ibidem corporis loco, nec nisi incerta de translato illuc quondam memoria exstare. Ad manum enim mihi est ejusdem monasterii Historia, anno 1715 Vetero-Pragæ edita, a Joanne Floriano Hammerschmidt conscripta, et celsissimæ principi ac abbatissæ ejusdem loci, Franciscæ Helenæ Pyeronianæ de Galliano dicata, in qua § 29 de Borzivojo, nullo addito* Beati *titulo, hæc tantummodo invenio :* F In Novo templo S. Michaelis archangeli, inter arcem et oppidum Tetinum a se ædificato, tumulatur. Cujus ossa successu temporis inde levata, et in ecclesia S. Georgii in castro Pragensi intra altare, quod est in medio, sacrarum instar reliquiarum recondita esse perhibent. Ita P. Crugerius in Ms. syllabo Sanctorum et Beatorum Bohemiæ. *Hæc utique nullum Borzivoji apud sacras istas virgines cultum, nec nisi incertum de translato ad eas olim ejusdem corpore memoriam manifestant.*

§ V.

A

§ V. Sanctæ martyrium : Tetinense sepulcrum mox miraculis clarum : cœmeterium omnis alterius cadaveris impatiens : corpus Pragam translatum.

Ludmilla, abdicata nepotum educatione

49 De *gestis S.* Ludmillæ, *optimo viro viduatæ, ac deinde utroque filio suo, qui in paternum ducatum invicem successerant, Spitigneo primum et post hunc etiam Wratislao orbatæ, plura non habemus, quam quæ lector in Vita reperiet. Superest tamen, ut de causa martyrii ejus, modoque ac tempore aliqua dicamus. Et*
C *cædis quidem causam fuisse Christianam religionem, quam profitebatur et propagabat, quamque impia ejusdem nurus Dragomira, gentilis mulier et altera Jezabel, immani odio prosequebatur, ex biographo satis manifestum est, nec a quoquam in dubium revocatur. Wratislaus Borziroji sanctæque* Ludmillæ *pius filius, et post Spitigneum fratrem, qui illiberis obierat, Bohemiæ dux, duos liberos mares, sanctum scilicet Wenceslaum, et impium Boleslaum, quos ex Dragomira susceperat, moriens reliquit. Horum prior jure natalitio in ducatum patri successit; sed cum pueritiæ vel adolescentiæ annos nondum excessisset, communi optimatum consilio sanctæ Aviæ suæ una cum juniori fratre suo Boleslao educandus commissus est. Quamdiu vero tam pia institutione sanctus princeps uti potuerit, non explicat biographus, sed eum multum profecisse, ejusdem sanctitas martyrio coronata declaravit.*

Tetinam secedit.

50 *Exarsit ad hæc imperiosa mulier Dragomira, quæ non minus idolis suis dedita, quam avida imperii, ringebatur, una cum filiis suis præcisam sibi spem esse tum pro arbitrio imperandi, tum nefariam idolorum culturam in Bohemia restaurandi. Nec intra pectus conceptum hinc*
B *odium, invidiamque continuit; sed ut erat ad omne facinus comparata, inito cum suis asseclis consilio, sanctam Socrum suam e medio tollere decrevit, ejusque vitæ cœpit insidiari. Attamen non tam occulte molitiones suas habuit, quin ad* Ludmillæ *aures pervenirent, quæ gnara in bono vincere malum, nihilque minus quam ducatum appetens, cedendum censuit, et nurui suæ ista jussit placide renuntiari :* Non aliqua regni tui portio male blandientis cupiditatis animum invasit, neque tui dominationem cupio ullam habere. Recipe filios tuos, et, ut animo lubet, regna cum illis : mihi vero libertatem concede serviendi omnipotenti Christo, quocumque locorum placet. *Hasce optimæ Socrus suæ preces cum impia nurus ne audire quidem voluisset,* Ludmilla *sponte sua Pragam deserens, Tetinam, cujus notitiam supra dedimus, cum presbytero suo Paulo secessit, et ad martyrium, quod instare minime dubitabat, quotidianis virtutum exercitiis, precibusque se comparavit, quod etiam in eodem loco, incertum, quanto post tempore, missis a Dragomira impietatis suæ ministris, feliciter consummavit.*

51 *Quod ad cædis modum attinet, Christannus in Vita num. 17 et seq. testatur, Cumiam vel Tumiam et Gomonem cum valida manu vesperi, sive inchoata jam nocte, ad Sanctæ ædes adventasse, relictisque ante fores custodibus, effractis valvis in domum ac cubile Principis irruisse, atque e lecto dejectam, et, si sua mors omnino decreta esset, caput sibi potius amputari postulantem, ut Christo sanguinem funderet,* fune gutturi ejus immisso *strangulasse. Ita ipse pluribus loco citato. Contra Hagecius ad annum 920, Balbinus lib. 4 Miscellaneorum § 7, aliique rem aliter narrant, nescio, quo nixi instrumento. Ajunt siquidem, duos prædictos parricidas, quos* Tumam *et* Kumam *appellant, a Dragomira missos, conceptum facinus simulata amicitia celantes, Tetinam venisse : cumque a S.* Ludmilla, *non ignara, quid ageretur, hospitio convivioque benigne excepti fuissent, nocte intempesta Sanctæ cubiculum ingressos, precibusque intentam proprio velo suo strangulasse. Addunt, sanctæ Martyris caput dum ipsa a parricidis injecto faucibus velo raptaretur, in obvium saxum, in quo flexis genibus Deum adorare solebat, tanto impetu illisum fuisse, ut sacro sanguine conspersum suo adhuc tempore appareret.*

Auctore C. S.

ubi a Dragomiræ ministris strangulatur.

E

Nonnulla martyrii adjuncta

52 *De parricidis convivio exceptis, veloque ad strangulandum adhibito, consentit etiam Officium proprium Pragense. De saxo autem* qui id credere noluerit, *inquit Hagecius,* huic suis oculis spectare Tetinæ licebit. *Similiter Balbinus in Auctario 1 Historiæ Sancti Montis, cap. 8 scribit :* Monstratur hodie in templo S. Catharinæ ad Tetinam durissimus quidam lapis, quem sibi Ludmilla ante stratum poni jusserit, in quo genibus affusis precari et meditari æterna solebat. Ad eum lapidem parricidæ, quos nominavi, Tuman et Cuman, Matronæ sanctissimæ caput allisere sæpius, et resperserunt sanguine : at lapis divinitus innocentem sanguinem attraxit, et post tot secula vivacissime retinet, neque ulla arte elui aut aboleri potest, quem pridem vel soli peregrini osculis potuissent atterere. *Idem saxum ad S. Georgii in Pragensi arce monialium Benedictinarum ecclesiam postea translatum fuisse, discimus ex laudato Proprio Pragensi, ubi ad diem* x *Novembris, quo sacri corporis translatio recolitur, nona Lectio sic habet :* Depositus est thesaurus tantus *(S. Ludmillæ corpus)* in ecclesia sanctimonialium S. Georgii in arce Pragensi, ubi et lapis, ejusdem sanctæ Martyris sanguine purpuratus, et alia sacra monumenta cum veneratione asservantur.

F

ab aliis asserta, examinantur.

53 *Vidi ego illud hoc anno 1753 in prædicta ecclesia in altari ejusdem Sanctæ retro vitrum inclusum, et rubras in eo maculas observari, quæ tamen utrum ex affuso sanguine factæ, an saxo innatæ essent, non satis potui discernere. Ceterum, si ea Pragensium traditio vera sit, miror Christannum de hisce martyrii adjunctis nihil meminisse, cum tamen res ipsa id postularet. Nam cum* Ludmilla *ab eo diserte dicatur* exemplo martyrum sanguinem fundendo, testimonium Christo perhibere gestiens, *rogasse parricidas, ut caput sibi potius amputarent, quid est, cur illam ea saltem sanguinis effusione voti compotem factam esse non asserat, sed ad aliud recurrat, mox subdens :* Quam etiam *(martyrii palmam)* non dubitamus eam promeruisse, sacra Scriptura testante : « Justus quacumque morte præoccu» patus fuerit, in refrigerio erit. » *Nulla certe alia hujus silentii ratio probabilior occurrit, quam quod adjuncta illa ignoraverit biographus, quæ tamen,*

AUCTORE C. S.

men, si vera sint, difficulter eum latere potuerunt.

Martyrii tempus incertum,

54 *Martyrii tempus Christannus in Vita num. 19 in hunc modum designavit :* Suscepit autem martyrium felix, Deoque devota famula Christi Ludmilla, septima Sabbati die et XVII Cal. Octobr., prima vigilia noctis. *Eodem plane modo in exemplari abbatiæ S. Crucis prope Viennam Austriæ legitur. Ita ipse de mense, die ac nocturno tempore, annum tacite præteriens, incertum martyrii tempus, ejusque divinandi locum reliquit. Balbinus in Miscellaneis lib. 4. § 7 annum Christi 927, et diem quidem Sabbati, sed* XVI *Kalendas Octobris assignat, simul monens, annum 920 a Weleslavino aliisque, inter quos etiam est Hagecius,* probabilius *statui. Rationem autem, ob quam diem* XVI *Kalendas, non* XVII *Kalendas Octobris, ut habet biographus, assignaverit, nullam reddidit, nec aliam esse arbitror, quam quod Sanctæ martyrium die* XVI, *non* XV *Septembris in archidiœcesi Pragensi et Martyrologiis passim celebretur, quo eam passam esse Ni-*

B *colaus Salius in Vita apud Surium etiam scribit. Porro si Christanni Opusculum recte ediderit Balbinus, et hoc loco reipsa legendum sit* XVII Cal. Octob., *præferenda erit opinio priori loco relata, secundum quam scilicet* Ludmillæ *cædes in annum 927 inciderit. Etenim hoc anno Sabbatum cum die* XVII *Kalendas Octobris, sive die* XV *Septembris concurrit, qui dies anno 920 feria sexta erat, non Sabbatum.*

sed inter annos 920 et 929 verisimilius statuendum

55 *Contra vero dies* XVI *Septembris anno 920 Sabbatum erat, atque adeo, si ita legendum sit, præponenda erit Hagecii atque Weleslavini sententia, qui hunc annum ipsi supremum fuisse opinantur. Utro autem loco Balbinus emortualem diem ex suo codice rectius annotaverit, exploratum non habeo, cum Ms. exemplar istud mihi non licuerit inspicere ; nec si licuisset, spondere possem de non admisso ab amanuensi errore, præsertim cum etiam infra, ubi de translatione corporis agitur, hujusmodi error aliquis irrepsisse videatur. Diem tamen* XV *Ms. S. Crucis, ut diximus, etiam exhibet. Adde, quod, etiamsi de die emortuali constaret, ne sic quidem annus cædis ipsius certo posset determinari, cum inter annos 920 et 927 dies* XV *Septembris anno 921, et dies* XVI *ejusdem mensis anno 926 in Sabbatum in-*

C *ciderit. Id unum igitur Bohemis scriptoribus hac in parte credere possumus, sanctam ducissam suam* Ludmillam *ad supra dictum tempus potuisse supervivere, quamvis nullum determinate annum possimus assignare ; ideoque mortem ejus latiori termino in margine annotavimus ; quam tamen inter annos 920 et 929 contigisse putamus.*

Sanctæ sepulchrum miraculis illustratur Tetinæ,

56 *Post peractam sanctissimæ Viduæ cædem, impii parricidæ tam diro nuntio Dragomiram exhilararunt, quæ rapta sibi suæ Socrus supellectile, occupatoque ducatu impotentius cœpit regnare ; nec quidquam prætermisit, ut pia* Ludmillæ *præcepta institutionemque e filiorum suorum animis penitus evelleret. Et licet in S. Wenceslao frustra laboraverit, Boleslaum tamen filiorum alterum, sui simillimum habuit; quippe qui per Wenceslai fratris ducisque sui parricidium Bohemiam postmodum sibi vindicavit. Sed ut ad* Ludmillam *redeamus ; clerus et domestici ejus, quos tam immane in Dominam suam facinus, mortisque timor in latebras compulerat, resumptis post impiorum discessum animis convenientes, sacrum Martyris corpus in cœmeterio ecclesiæ S. Ca-* D *tharinæ, quam ipsa exstruxisse fertur, magno cum luctu sepelierunt. Nec diu tamen inglorium jacuit: quippe erumpente e tumulo mira odoris fragrantia, et cœlesti lumine nocturnis temporibus desuper rutilante, Martyris gloria publice agnita et a populo celebrata est.*

57 *Ut vero hæc divina prodigia piorum animos multum recrearunt, ita novos odii invidiæque stimulos impiæ nurui addiderunt. Sed sive populi tumultum metueret, sive etiam in Demortuæ corpus sævire puderet, ausa non est tumulum profanare ; verum novo usa consilio, domum in modum ecclesiæ, seu sacelli, ut opinor, super S. Michaeli archangelo exstrui curavit, et Sanctorum reliquias in ea deponi, ut, si qua inposterum miracula ibi fierent, ea Christiani non* Ludmillæ, *sed vel S. Michaeli, vel Sanctis, quorum lipsana ibidem servarentur, accepta referrent. Sed non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum : cœpit dehinc etiam pluribus prodigiis* Ludmillæ *tumulus celebrari, donec ipsa a sancto nepote suo Wenceslao* E *inde Pragam solemni pompa translata est, prout ex Christanno dicemus, ex quo etiam cetera mox relata desumpsimus.*

nequicquam obnitente Dragomira.

58 *Priusquam de memorata translatione agamus, præmittendum est, quod de eodem, in quo sacrum* Ludmillæ *corpus jacuit, cœmeterio aliqui Bohemi scriptores tradiderunt. Inter hos Hagecius ad annum 922, de eo sic scribit :* Tetinæ vero, ubi ejus corpus in cœmeterio humatum fuit, nemo in hodiernum usque diem sepeliri potuit. Nam dum quispiam ibidem tumulatur, sive ipse junior, senex aut puer fuerit, is mane extra sepulcrum reperitur. Atque hoc verissime ita est : ego enim W. Hagek eamdem Tetinensem ecclesiam probe novi, cum in ea quinque cum dimidio annis presbyter vixerim ; ibidemque a personis fide dignis certa testimonia obtinui, sed et id etiam recenter aliquoties contigit. *Hagecio consonat Balbinus loco supra laudato, ubi addit :* Idque cum Hagecio omnis retro sensit antiquitas. Idem ex pervetusto Pragensis ecclesiæ Breviario confirmatur, Lectione VI in Translatione S. Ludmillæ : « Cœmeterium B. Ludmillæ, jam in ec-
» clesiam conversum, nullius exinde hominis se-
» pulturam admittit, quin altera mox die cadaver
» e terra ejectum reperiatur. » F

Cœmeterium, in quo corpus jacuit,

nullum cadaver pati perhibetur.

59 *Hæc eadem in recentiori anni 1679, itemque in altero anni 1732 Breviario ejusdem archidiœcesis, quod utrumque ad manum habeo, totidem verbis leguntur. Unum præterea addo Joannis Floriani Hammerschmidt testimonium, qui in Historia monasteriorum S. Georgii in Castro Pragensi, sanctique Spiritus in antiqua urbe Pragensi, quam anno 1715 Pragæ typis excudit, cum § 29 de isto cœmeterio eadem, quæ supra, retulisset, subjunxit :* Imo ego a fide dignissimis audivi, quod ante paucos annos cujusdam domini infans in cœmeterio S. Catharinæ, in quo olim sepultum fuit corpus S. Ludmillæ martyris, sepultus, altera die corpus illius extra sepulchrum sit inventum, et deinde ad ecclesiam S. Michaelis sepultum. *Hisce, quorum biographus non meminit, annotatis, ad translationem progredior, quam cum ipse in Vita pluribus describat, suffecerit ea hic tantummodo tractasse, quæ elucidatione indigent.*

S. Wenceslaus, regnare auspicatus

60 *Sub impiæ matris Dragomiræ imperio jam dudum gemuerat sanctus juvenis Wenceslaus, eo*

præ-

A præcipue ex capite, quod ipsa non modo in Christianos iniquam sese exhiberet, verum etiam clericos ac religiosos viros, quorum colloquiis ille multum delectabatur, omni nisu ab eo arceret, gravissimas ipsis minas intentans, si ad illum accedere attentarent; et occultis machinationibus, eorumdem vitæ insidiata, ita ut pius princeps, divini verbi in primis avidus, non nisi clam et nocturno tempore ab eorum aliquo instrui jam posset. Hanc itaque tyrannidem exosus, et ulterius ferre impatiens, accitam ad se matrem, et quotquot ex optimatibus ipsa impietatis suæ socios habebat, acri oratione perstrinxit, negansque se maternis imperiis inposterum pariturum, ipse regnare auspicatus est, faventibus ipsi atque auxiliantibus primariis ducatus proceribus, qui ejus lateri soluerunt adhærere. Nec multo post matrem suam omnis mali machinatricem interim relegavit, donec ipse perturbatum ab ea Bohemiæ ducatum composuisset, damnaque religionis reparasset.

sacrum corpus Pragam transferri jubet.

61 Inter ceteras quoque curas, sanctissimæ aviæ suæ Ludmillæ in mentem venit, quam et in Christianis mysteriis magistram habuerat, et ob vitæ sanctimoniam a Dragomira impie crudeliterque strangulatam esse, jamque cælestibus B prodigiis in Tetinensi humili tumulo inclaruisse, probe sciebat. Paulum igitur presbyterum, qui Ludmillæ a sacris olim fuerat, et cum eo alios presbyteros ac religiosos viros Tetinam mittit, qui charissimæ Aviæ vel ossa, seu pulverem consumptæ carnis digna translatione ad se usque perducerent. Itum ergo Tetinam est, ibidemque egesta humo, loculo præ putredine partim jam consumpto, sanctæ Martyris corpus mira integritate conspicuum, integrisque vestimentis indutum, a Paulo repertum, Pragamque delatum est. De tempore, quo hæc contigerunt, admodum obscure loquitur biographus, sic inquiens : Repertum est autem corpus fælicis et Deo devotæ famulæ Ludmillæ quartodecimo Kalendas Novembris, hora XII, feria quarta. Intulerunt autem eam Pragam die tertio, feria VI, XII hora ejusdem mensis. Præmiserat autem, eadem nocte, qua inventa fuerat, metropolin usque, ad urbem Pragam scilicet portatam fuisse.

De translatione anno

62 Hinc liquet, mendum aliquod in hisce notis chronicis cubare, quod non facile divinare est. Si enim pro die tertio, quo sacrum pignus C in Pragam illatum dicitur, diem decimumtertium Kalendas Novembris interpretemur, convenient quidem corporis inventi Tetinæ, et excepti Pragæ, dies per Kalendas notati; sed tum vel priori loco pro feria quarta legendum erit feria quinta vel posteriori pro feria sexta, substituendum feria quinta. Verum cum de Sanctæ anno emortuali ex supra dictis non constet, et nihil certius de spatio temporis, quo corpus ejus Tetinæ jacuit, habeamus, frustra quis ex allatis biographi verbis translationis annum eruere laboret. Ex tempore tamen, quo Tuto, qui a S. Wenceslao Pragam advocatus sacrum corpus tumularit, Ratisponensi sedi præfuisse legitur, certi limites statui possunt, intra quos memoratam translationem contigisse oportet. Chronicon breve episcoporum Ratisponensium a Joanne Georgio Eccardo tom. 2 Corporis historici medii ævi, a col. 2243 editum, Tutonem anno DCCCLXXXV Asperto suffectum, annis XXXV sedisse, annoque 921 Isengrinum eidem successisse tradit. In alio Chronico ibidem a col. 2253 excuso, idem Tuto episcopatum anno 890 iniisse, eumque annis 36 alias 35 tenuisse dicitur; qui calculus illum ad annum Christi 925 vel 926 perducit.

AUCTORE C. S.

nec quidquam certi.

63 Huic fere consonat altera Episcoporum Ratisponensium series Ms. in Musæo nostro asservata, ubi Tutonis episcopatus initium anno 891 affigitur, et post 36 annorum præsulatum anno 926 successor ipsi assignatur. At vero Arnolfus Vochburgensis in suo pariter Chronico de eodem ait : A septimo anno imperii (Conradi regis) usque ad duodecimum regni Heinrici Saxonis in vita permansit; atque adeo episcopatum ejusdem usque ad annum 931 extendit; nisi forte Tuto eum ante mortem abdicaverit, quod aliunde mihi incompertum est. Id unum itaque ex hisce habemus, translationem S. Ludmillæ ultra citatos annos differri non posse. Non desunt tamen, qui determinatum aliquem annum, et tempus, quo Tetinæ corpus jacuit, assignent. Hagecius in Chronico Bohemiæ, secundum quem cædes sanctæ Ducissæ anno 920 contigerat, translationem mensi Novembri anni 922 illigavit, atque ita corpus ejus duobus circiter supra biennium mensibus Tetinæ jacuisse arbitratus est. Dubravius lib. 5 Historiæ Bohemiæ, plus quam biennium; Pontanus a Braitenberg lib. 2 Bohemiæ Piæ integrum triennium Tetinensi sepulturæ adscribunt. E

nisi late statui potest.

64 Biennium pariter, annumque 922 statuit Balbinus in Auctario I Historiæ Sancti Montis, cap. 8, ubi hæc habet : Est Tetinæ S. Catharinæ virginis pervetus templum, a S. Ludmilla anno DCCCCX conditum, in cujus templi ambitu (cœmeterium vocamus) biennio Ludmillæ corpus cæsum jacuit, nihil omnino a morte mutatum, magno miraculo nullam e cælo aut terra injuriam passum, recens semper et plenum vitæ apparuit, quod anno DCCCCXXII, X Novembris Wenceslaus sanctissimus nepos Pragam ad D. Georgium, ubi hodieque servatur, transtulit. Contra Thomas Pessina in Phosphoro, Radio 3, quia S. Ludmillam anno 927 martyrio coronatam censuerat, translatam anno 929 consequenter credidit. Huic consonant Officia propria archidiœcesis Pragensis, et diœcesis Olomucensis, in quibus ad diem X Novembris, quo Translatio recolitur, hujus tempus assignatur decima Novembris anni salutis DCCCCXXIX. Res, ut patet, dubia est, et pro variorum sensu varie determinata. Ego vero nihil de ea certum habeo, quam quod posterioribus Tutonis episcopi annis contigerit, de quibus consule supra num. 62 et 63. F

corpus post frustra tentatam sepulturam

65 Non eodem, quo Pragam corpus allatum est, die ac mense, in S. Georgii ecclesia, teste biographo, tumulatum est. Nam primo quidem postquam omnium oculis publice spectandum expositum fuisset, cum terræ jamjam mandandum esset, e sepulcro, quod paraverant, aqua subito erumpens, ducem Wenceslaum cum adstantibus ab incepto deterruit. Hinc repleta denuo scrobe, sacrum pignus in suo loculo supra eamdem depositum interim fuit, dum Deus aliter revelare dignaretur. Spatio dehinc temporis elapso modico, S. Wenceslaus Tutonem Ratisponensem episcopum, cui Bohemi in sacris tum suberant, per legatos ea de re consuluit; qui illud nihilominus tumulandum esse respondit. Episcopi placitis acquierit Wenceslaus; at cum ecclesia illa, a patre suo Wratislao condita, nondum ab episcopo consecrata esset, ab eodem petiit, ut Pragam veniret, tum ut eam dedicaret, tum ut sacrum corpus ipsemet sepeliret.

ab episcopo Tutone.

66 Hisce pii principis postulatis vicissim assensus est Tuto, adveniensque, ut ait Christannus, in

AUCTORE C. S.

in primis templum Domino consecravit. Posthinc sex elapsis dierum circulis, supra fatum corpusculum tumulavit eodem in loco, quo aqua inundaverat. *Ex hac observatione dicta Christanni, in quantum is translationem circa medium Octobrem factam scribit, conciliari possunt cum supra laudatis Bohemiæ historicis, et Officiorum concinnatoribus, secundum quos eadem die* x *Novembris peracta est. Videntur nempe hi translationem corporis Tetina Pragam factam cum ejusdem solemni in S. Georgii ecclesia inhumatione, et consequenter varium utriusque tempus confudisse; quæ si cum Christanno distinxerimus, facile intelligemus, sacrum istud Ducissæ martyris pignus circa medium Octobrem Tetina Pragam transferri, ibidemque in dicta ecclesia die* x *Novembris denuo tumulari potuisse: neque enim Ratispona tam procul Praga distat, quin ad ea, quæ Christannus memorat, peragenda satis superque temporis inter utrumque fluxerit.*

67 *A Trebonensi exemplari, quod nos ex Balbino recudimus, hic discrepat Bodecense apographum, in quo memorata ecclesiæ S. Georgii consecratio, sanctæque* Ludmillæ *sepultura, Tutonis quidem jussu, sed non ab ipso, verum ab aliquo, qui non nominatur,* coepiscopo *ipsius facta dicuntur. Juverit ipsa verba hic retulisse.* Modico post hæc temporis elapso spatio, supradictus princeps B. Wenceslaus, Ratisponam missis legatis (quia Boemi tunc temporis episcopatus illius parochiæ erant subditi) pontificem ejusdem civitatis, nomine Tutonem, consuluit, quidnam sibi foret agendum de prædicto corpore Martyris Christi. At ille secundum datam sibi a Deo scientiam, ut vir magnæ discretionis et industriæ, alta consideratione rem ipsam perpendens, postquam audivit basilicam illam adhuc benedictione pontificali carere; (nam et hoc ipsum diligentissime ab his, qui transmissi fuerant, inquirere curavit) coepiscopum suum cum aliquantis clericorum choris allegavit, quo ecclesiam istam dedicaret, et postea corpus beatæ Martyris in loco ipso, quo aqua inundare cœperat, tumularet. Quod ubi completum est eo ordine, quo dixerat episcopus, nullum prorsus aquæ vestigium apparuit in loco, quo tumulanda erant sacratissimæ Martyris ossa. Consecratione itaque basilicæ rite peracta, et beata Martyre tumulata, episcopus ille remuneratus a principe, ut dignum fuerat, propria petivit. *Hæc ibi,* *vel ab alio per ipsum misso, tumulatur.*

§ VI. Sanctæ corpus post incendium templi repertum: ejusdem tumba gypsea, et argentea capitis theca exhibentur: traditio de quadam Crucifixi imagine: pars pepli miraculo clara: reliquiæ aliæ Pragæ et Ulyssipone.

quibus aperte refragatur Christannus in Balbini editione, qui tamen in tantum pariter favet, quod antistitem illum coepiscopum bis nominet. Verum parum refert, uter e duobus ea peregerit, cum utrumque exemplar consentiat, sub Tutone Ratisponensi præsule eadem facta esse. Malo tamen Balbiniano exemplari, quam Bodecensi hinc inde nonnihil mutato, credere.

68 S*ancti Georgii in castro Pragensi ecclesia, a Wratislao I,* S. Ludmillæ *filio condita, ad quam hujus Sanctæ corpus a sancto nepote suo Wenceslao Tetina translatum fuisse, § præcedenti diximus, eodem seculo* x *nobili parthenone Ordinis S. Benedicti auctum est. Loci fundatrix fuit Mlada sive Milada, Boleslai Sævi filia, et ipsius Sanctæ proneptis, quæ religionis ergo Romam profecta, episcopalem sedem Bohemis, et monasterii ad S. Georgium erectionem a Joanne XIII Papa impetravit, ipsaque suscepto velamine, prima ibidem abbatissa præfecta, vitam sanctissime exegit, post mortem* Beatæ *titulo etiam decorata, prout in Opere nostro ad diem* xxviii *Martii inter Prætermissos, et fusius apud Balbinum in Miscellaneis lib. 4, § 13 videre licet. Corpus ejus e terra sublatum, pretiosæque lipsanothecæ inclusum apud laudatas moniales in quodam sacello, extra altare tamen, venerationis causa asservatur, ubi illud hoc anno 1753 per crystalla ipse spectavi. Utriusque fundationis litteras, a laudato Pontifice ad Boleslaum II Bohemiæ ducem datas, exhibet Joannes Hammerschmidt in Historia ejusdem monasterii jam alias citata. Eorumdem quoque exemplar ex vetusto quodam Chronico Bohemo Ms. transumptum habeo, sed neutrubi annus adjectus est: Bohemi scriptores Christi 971 assignant. Floret etiam nunc illustre illud monasterium, cujus abbatissa principissæ titulo gaudet, et in solemnitatibus ducali pileo utitur.* *Corpus [illegible] abbatiæ S. Georgii*

69 *Hagecius ad annum Christi 1142, et post eum alii narrant, prædictum monasterium seu templum hostili igne non modo conflagrasse, verum etiam penitus corruisse: nocturnis vero temporibus post exstinctum ignem, visas nonnullis esse e templi ruderibus flammas, et inter hasce cælestes spiritus ad cælum usque ascendere. Sanctimoniales autem, quæ ad S. Joannis ecclesiam in Vultariæ ripa se receperant, ea re intellecta,* S. Ludmillæ *corpus inter ruinas quæri mandasse, illudque a cæmentario quodam, nomine Werwerio, illæsum repertum esse. Quod ad visionem illam pertinet, ea non nisi traditione, ab hominibus forte nimium credulis orta, niti videtur. Corpus tamen Sanctæ e ruinis editum, libenter credidero; verum id eo minus mirabile videri debet, quod sub terra lateret; quo scilicet flamma non poterat penetrare. Restauratum deinde idem templum est, Sanctæque corpus in eo rursus collocatum.* *ab incendio illæsum repertum.*

70 *Jacet ibidem hodiedum retro altare suum, tumbæ gypseæ seu ex albo lapide inclusum, quam hoc eodem anno 1753 præsens vidi, et secundum iconem mihi datam, a chalcographo nostro incisam* *jacet ibidem in tumba retro ejusdem altare.*

Paris, Vve Palmé

A *sam curioso lectori exhibeo. Quo tempore ea tumba facta sit, ignoro; sed antiquam esse, opus ipsum et celatura manifestat. Ante tumbam, ut dixi, altare visitur eidem sanctæ Martyri dicatum, in cujus medio ipsa ducali pileo redimita, veloque collum ligata, quia scilicet velo strangulata fuisse creditur, et palmam martyrii manu gestans exhibetur: ad cornu vero Epistolæ S. Wenceslai, ad cornu Euangelii S. Viti, patronorum regni statuæ spectantur. In eodem altari sacrum religiose asservatur, de quo consule supra num. 51 et duobus sequentibus. Ceterum ara hæc recentioris est operis, quam ut æri incidi, et hic exhiberi mereatur.*

Pars capitis lipsanothecæ inclusa. 71 *Servatur ibi præterea, et fidelium venerationi exponitur altera lipsanotheca argentea, sive herma,* S. Ludmillam *referens, in cujus capite aliqua ejusdem capitis portio continetur, quam et ego ibidem anno supra notato veneratus fui. Eam æri pariter incisam huic Commentario inserere visum est. Iconi autem ejusdem Praga ad nos transmissæ una ex monialibus, quantum apparet, sequentia verbis Gallicis subscripserat:* Hæc est statua argentea S. Ludmillæ, aviæ S. Wen- B ceslai, omnis generis anathematis exornata. In medio capitis aliquæ reliquiæ capitis ejusdem Sanctæ inclusæ sunt, super quas vitrum superpositum est, ut fidelium osculis possint exhiberi. *Fertur insuper Pragæ quædam traditio de lignea crucifixi Domini imagine, quam super.* S. Ludmillæ *tumulo olim stetisse aiunt, quamque alii sæpe memoratis S. Georgii monialibus, alii ecclesiæ metropolitanæ adscribunt.*

Traditio de quodam Cru- [illegible] 72 *Celsissima Francisca Helena Pieronin de Galliano, prædicti parthenonis abbatissa et princeps, in Vita* S. Ludmillæ *Germanica, quam ipsa augustissimæ imperatrici Eleonoræ Magdalenæ Theresiæ dicavit, et cujus exemplar anno 1694 excusum habeo, de sacra illa imagine scripsit, eam, cum anno 1142 S. Georgii ecclesia hostili incendio, cujus supra meminimus, penitus consumpta fuisset, supra Sanctæ tumulum omnino illæsam ab igne repertam esse, eamdemque anno 1283 supra ejusdem item tumulum e sinistro pede sanguinem stillasse, sterilitatis, famis, quæque hasce consequi solent, calamitatum prænuntium. Sub finem addit:* Hic autem prodigiosus C Crucifixus hodiedum in choro virginum, in monasterio S. Georgii, debita cum devotione colitur, magnique sacri thesauri instar habetur. *Ejusdem Crucifixi effigiem cum adjecta illius brevi historia, Germanice edita, præ manibus habeo, in qua eadem dicuntur, laudaturque Vita* S. Ludmillæ *et Traditio. De loco, ubi nunc sacra illa Crux asservetur, Joannes Pessina in Sacris Pulveribus Bohemiæ ad diem* XV *Januarii, et ex eo Joannes Hammerschmidt, jam ante laudatus, sic aiunt:* Crucifixus porro, tot malorum prodigioso illo sudore denuntiator, hodieque vel in odeo monialium venerationi earumdem expositus est, vel in metropolitana prostat in sacello, per quod choralistæ suum chorum conscendunt: utrique enim loco fama suffragatur.

Pars pepli Sanctæ. 73 *Magis contestatum est, quod de ejusdem* S. Ludmillæ *peplo Cosmas Pragensis decanus, oculatus prodigii testis, lib. 3 Chronici Bohemiæ tradidit;* Eodem, *inquiens,* anno *(1100, ut præmiserat)* admirabile, et sæclis commemorabile, quod divina gratia per merita sanctissima matris Luidmillæ dignata est revelare miraculum, uti ipsi vidimus, vestræ caritati pandimus. Nam domina abbatissa Windelmuth, famula Deo devota, ecclesiam S. Petri Apostoli, sitam in territorio ejusdem monasterii, cui præerat, ex vetustate a fundamento dirutam usque ad perfectionem deducens, reædificavit. Quam ut consecraret præsul, cum impetrasset abbatissa, dum ex more reliquias collocat in pyxide, inter alia obtulit domina præsuli pannum unius palmæ latum, quem acceperat de peplo S. Luidmillæ, rogans, ut similiter inter reliquias sanctas ponat eum in pyxide. Tunc præsul quasi indignans, ait: Tace, domina, de ejus sanctitate; dimitte avum Aviam quiescere in pace. *Auctore C. S.*

ignem illæsa perfert: 74 Ad hæc abbatissa, Noli, inquit, domine, noli talia dicere; multa enim Deus per ejus merita quotidie operatur magnalia. Mox jussu præsulis sartago adfertur magna, prunis ardentibus plena, ubi, invocato sanctæ Trinitatis nomine, præsul injecit pannum super flammivomos carbones. Mira res! Fumiculus et flammicula circa pannum emicuit, sed minime nocuit. Et hoc etiam magni fuit in argumentum miraculi, quod propter nimium ardorem diu non potuit pannus de flammis eripi, et tandem ereptus, sic visus est integer et firmus, acsi eadem die foret textus. E Quo tam evidenti præsul et omnes nos perculsi miraculo, lacrymas fundimus * præ gaudio, et gratias retulimus Christo. Dedicata est autem ecclesia in honorem S. Petri Apostoli VI Non. Octobris. *Huc usque Cosmas, miraculi spectator. Ubi autem Windelmuth, (quod non abbatissæ, sed monasterii nomen fuisse, Hagecius aliique omnes aiunt) situm fuerit, non potui assequi, nisi quod in Vita Germanica, de qua supra meminimus,* in Romano imperio *fuisse dicatur.*

* fudimus

ejusdem brachium in metropolitana Pragensi, 75 *De aliis sanctæ Ducissæ nostræ reliquiis præterea reperi, earum partem aliquam in Pragensi metropolitana S. Viti ecclesia asservari. Ita asserit Joannes Pessina, Radio 4 Phosphori, in Diario sive indice sanctarum reliquiarum, quas eadem ecclesia religiose complectitur: ubi ad diem* XVI *Septembris sic habet:* S. Ludmillæ M. aviæ S. Wenceslai, brachium et duæ minores partes. *Solius brachii meminit apographum Ms. Kalendarii sanctæ Pragensis ecclesiæ anno 1647 ad Museum nostrum transmissum, in quo ad diem* X *Novembris hæc lego:* Translatio S. Ludmillæ viduæ et M., aviæ S. Wenceslai, de castello Thetin ad ecclesiam S. Georgii in castro Pragensi, ju- F bente et procurante S. Wenceslao: cujus brachium auro et argento ornatum habet ecclesia Pragensis. *Neque dubium videtur, quin etiam aliis in locis sanctissimæ hujus Matronæ aliquot sacræ reliquiæ honorentur, quamvis nullam certam de iis notitiam acceperim.*

aliæ reliquiæ Ulyssipone 76 *Ulyssipone tamen in Lusitania aliquam earumdem portionem in domo professorum Societatis Jesu in veneratione esse comperi, quam una cum multis aliorum Sanctorum reliquiis Joannes Borgias, S. Francisci Borgiæ filius, ejusque conjux Francisca Aragonia, a Rudolpho II Romanorum imperatore, et augustissima hujus matre Maria, impetrarunt, annoque 1587 mense Octobri Ulyssiponem allatam, prædictæ domui Societatis nostræ donarunt. Hæ omnes postquam ab archiepiscopo Michaele de Castro legitime approbatæ fuissent, anno sequenti, qui erat Christi 1588, die* XXV *Januarii ingenti cum pompa solemniter translatæ fuerunt, et in laudatæ domus ecclesia depositæ. Solemnitatem pompæ Albertus Austriacus, tum temporis Lusitaniæ prorex, qui dictas reliquias pie veneratus fuerat, mandari litteris voluit; exstatque de ea libellus ab Emmanuele de* Cam-

AUCTORE C. S.

Campos Lusitanice conscriptus, quem Alvarus de Veancos deinde Hispanice reddidit. Hujus translationis Majores mei in Prætermissis ad diem XXV *Januarii meminerunt, ubi et Catalogum omnium earum reliquiarum lector inveniet.*

in domo Professorum Societatis Jesu honoratæ.

77 *Utrumque libellum in Museo nostro habemus; sed quia ea celebritas plurimis sane communis est, et aliorum Sanctorum insigniores, quam quæ* S. Ludmillæ *sunt, reliquiæ in ea translatæ fuisse videntur, visum non fuit eum hic excudere. Observo dumtaxat, magnum illum reliquiarum thesaurum variis pretiosis thecis inclusum, et duodecim feretris impositum, festive circumlatum fuisse. In sexto autem feretro erat etiam theca argentea duos palmos longa, unumque cum dimidio lata, ex una parte inaurata, variisque vitris seu crystalis, eleganti opere dispositis, perspicua, quæ inter ceteras reliquias aliquam etiam* S. Ludmillæ *portionem continebat, ut laudati scriptores testantur. Addunt etiam omnes hasce in ea theca inclusas, ab Horatio Malaspina, nuncio Apostolico apud Rudolphum II, ante approbatas fuisse, atque ita constare ex litteris patentibus, die* XXIV *Martii anno 1579 datis, propriaque manu ac sigillo firmatis. Plura de hac sancta Ducissa ac Martyre*
B *non reperi : Vitam itaque subjungo.*

VITA

Auctore Christanno de Scala, monacho, Sanctæ pronepote

Ex editione Bohuslai Balbini, lib. 1, *cap.* 10 *Epitomes Rerum Bohemicarum.*

PRÆFATIO.

S. Adalberto causam scribendi exponit

C Domino *a* et ter beato sanctæ ecclesiæ Dei Pragensis secundo pontifici Adalberto *b* humillimus, et omnium monachorum, nec dicendus, infimus frater, Sanctus nomine Christianus *c*, in Christo Jesu prosperis successibus ad vota pollere. Passionem B. Wenceslai *d*, simul cum avera *e* sua beatæ memoriæ Ludmilla, qui velut nova sidera lumine virtutum suarum patriam suam Bohemiam cum omni simul gente irradiant, diversis compositionibus, et non pleniter dissertam reperiens, dignum duxi, ut vestram sanctitatem, qui ex eodem tramite lineam propaginis trahitis *f*, adirem, quo ex jussione vestra, simul et licentia, aliquo modo eam corrigerem, vel si qua deessent, hos, qui adhuc superstites essent, senes, seu religiosos quosque, qui eorum gesta vel acie oculorum hausissent, seu auditu, aliorumque narratione comperissent, percunctarer, atque hic adderem. Quod etiam solicitus fui agere, non jactantiæ cujusdam caussa, quippe cum omnibus modis imperitus sim sermone, et ab omni lepore verborum extraneus (quamvis si hæc cuncta in promptu forent, moles tamen peccaminum ad me-
D rita tantorum propalanda devitaret;) sed quia ineptiæ nostræ simul et pigritiæ maximæ sunt, studiaque nostra studiis scholasticorum comparata, studia esse desistunt, non desperans de venia ob enormitatem criminum, prout vires sufficerent ex adjuvamine ipsorum Sanctorum confidens, ut se res habeat, aggrediar exarare stylo.

2 Sed in primis hoc dicendum : quomodo, si talium, tanquam præcipuorum Sanctorum, atque idoneorum testium Christi, gleba in partibus Lutheringorum seu Carlingorum *g*, cæterarum vel Christianarum gentium contineretur, in signum miraculorum virtutibus vernans, olim gesta hæc aureis, ut ita dixerim, apicibus depinxissent, responsoriorum, cantilenarum cum antiphonis adjectis, sermonum exhortationibus decorassent, cum plurimorum mœnibus cœnobiorum, quamvis ipsi horum similium martyrum, sanctorum confessorum, virginum, reliquorumque Sanctorum exultent possidere venerabilia pignora; at nos horum carentes cunctorum, hos, ut ita fatear, post Dominum solos habentes, quasi indigne tractamus, eorumque de die in diem virtutes videntes, veluti increduli manemus, eis servire dissimulamus. Hactenus de no-
E stra desidia dixisse sufficiat; nunc vos deprecor, pontifex inclyte, et nepos *h* charissime, ut qui me immeritum hoc opus subire fecistis, precibus apud communem Patruum *i* juvetis, ut qui vos meritis suis ad pontificale decus conscendere statuit, dum vobis in futuro apud Christum Dominum coronam gloriæ, reportato lucro de creditis ovibus, acquisierit, nobis saltem veniam criminum impetrare dignetur. Vestra etiam illustri sapientia, quod nostra fatuitas insipienter ebullivit, obnixe petimus obliterari, atque doctrina vestra decorari. Auctoritate etiam vestra hæc eadem firmare dignemini, quo saltem per parochiam *k* vestram scribatur, legaturque. His itaque breviter prælibatis, ad gesta eadem propalanda accingamur, tam meritis beati martyris, quam precibus vestris effulti, auxiliante Domino nostro, et Salvatore Jesu Christo.

ANNOTATA.

a *Unde hanc Vitam Balbinus acceperit, diximus in Commentario prævio num. 5. Apud laudatum Balbinum præmittitur :* Vita S. Ludmillæ incipit feliciter. F

b *Hujus sancti episcopi et martyris Vitam illustratam habes in Opere nostro ad diem 23 Aprilis. Ibidem in Commentario prævio § 1 dicitur episcopus Pragensis consecratus anno 983, annoque 989 episcopatu relicto Romam adiisse, atque inde circa annum 994 Pragam remissus; quam non diu post, commota adversum se persecutione, denuo reliquit, neque umquam eo regressus, anno 997 in Prussia martyrio coronatus est.*

c *De* Christanno *(sic enim eum probabilius appellatum fuisse diximus) consule Commentarium prævium num. 5 et seqq.*

d *De S. Wenceslao, Bohemiæ duce ac martyre, agendum erit ad diem 28 hujus mensis Septembris, quo colitur. De eodem frequens mentio in hac Vita recurret.*

e *Id est* avia : *fuit enim* S. Ludmilla, *prout ex sequentibus patebit, mater Wratislai I Bohemiæ ducis, ex quo et impia Dragomira, ethnica muliere, S. Wenceslaus natus est.*

f S. *Adal-*

A f *S. Adalbertum per Strzezyslavam matrem fuisse abnepotem* S. Ludmillæ *ostendimus in Commentario prævio, num. 7, quem consule.*

g *Per partes* Lutheringorum seu Carlingorum *designat Lotharingiam et Franciam, ubi Caroli Magni posteri regnarunt. Obscura autem periodo Christannus populares Bohemos suos redarguit, et ad religiosiorem* SS. Ludmillæ *et Wenceslai cultum excitat exemplo Francorum, apud quos ait laudatos Sanctos insigniori cultu honorandos fuisse, si eorum corpora habuissent, licet iidem plurimas aliorum Sanctorum reliquias possideant, apud Bohemos autem præter ista vix ulla reperiantur. Porro* gleba *in eadem periodo pro* corporibus *seu* reliquiis *usurpatur.*

h *Erat enim S. Adalberti avunculus Christannus, matris scilicet ipsius Strzezyslavæ frater, sanctæque* Ludmillæ *pronepos. Adi Commentarium prævium num. 7.*

i *Designare videtur S. Wenceslaum, Boleslai Sævi, qui Christanni pater, sanctique Adalberti avus fuit, germanum fratrem ex Wratislao I et impia Dragomira.*

B k *Id est per Diœcesim Pragensem.*

CAPUT I.

Bulgarorum et Moravorum ad Christi fidem conversio: Borzivoji Bohemiæ ducis baptismus, exsilium, reditus in ducatum, et religio.

S. Cyrillus Bulgaris et Moravis prædicat: a

Moravia regio Slavorum antiquis temporibus, fama memorante, creditur et noscitur Christi fidem percepisse, Augustini magnifici doctoris, ut aiunt, temporibus *a*; Bulgri vel Bulgarii attamen longe ante eadem politi fore referuntur gratia. C Siquidem Quirillus quidam, natione Græcus, tam Latinis, quam ipsis Græcorum apicibus instructus, postquam Bulgri crediderant, aggressus est in nomine SS. Trinitatis ac individuæ Unitatis etiam supradictæ genti Moraviæ degenti, fidem D. N. Jesu Christi prædicare *b*, et cooperante gratia divina, postquam illos Christo lucratus erat, etiam apices et characteres novos comperit, et Vetus Novumque Testamentum, pluraque alia de Græco seu Latino sermone, Slavonicam in linguam transtulit *c*; Missas præterea, ceterasque Canonicas Horas in ecclesia publica voce resonare statuit; quod et usque hodie in partibus Slavorum a pluribus agitur, maxime in Bulgariis, multæque ex hoc animæ Christo Domino acquiruntur. Cumque quodam tempore memoratus Quirillus Romam caussa orationis adisset, a summo Pontifice, vel a reliquis sapientibus, et rectoribus Ecclesiæ redarguitur, ut quod contra statuta canonum ausus fuerit Missarum solemnia instituere, canere Slavonica lingua.

Romæ se purgat et moritur.

2 Illo humiliter satisfaciente illis, nec omnino eos mitigare valente, arrepto Psalterio, versum Psalmographi in medium recitavit, quo dicitur, Omnis spiritus laudet Dominum, et ipse versui alludens: Si, inquit, omnis spiritus laudet Dominum, cur me patres electi, prohibetis Missarum solemnitatem modulari Slavonice, seu alia quæque de Latino vel Græco verbo, eorum vertere in sermonem? Si enim quivissem ullo modo subvenire populo illi, ut cæteris nationibus lingua Latina vel Græca omnimodo id non præsumpsissem, sed cernens populum duræ cervicis fore, et omnino idiotas, et ignaros viarum Dei, solum hoc ingenium Omnipotente cordi inspirante comperi, per quod etiam multos illi acquisivi. Quapropter ignoscite mihi patres et domini, siquidem et beatus apostolus Paulus, doctor gentium, in Epistola ad Corinthios jussit: Loqui linguis nolite prohibere. At illi hæc audientes, et admirantes tanti viri fidem, authoritate sua statuunt, et firmant supradicto sermone partibus in illis Missarum solennia, ceterasve canonicorum horas, hymnizari. Ipse autem B. Quirillus inibi persistens, monachicumque habitum suscipiens, diem clausit extremum *d*, relinquens supramemoratis in partibus fratrem suum nomine Metudium, virum strenuum, omnique decoratum sanctitate. E

A CHRISTANNO DE SCALA.

Moraviæ rex conversus, expellitur,

3 Qui et postquam multos Christi Domini manipulos in horreo congregavit, ab ipso principe, qui partibus in illis tunc dominabatur, et imperabat universæ terræ, ceu magnificus imperator *e*, statuitur summus pontifex, habens sub se septem ejusdem sanctitatis pontifices. *f* Sed quia ab ipso mundi exordio, veliti postquam sumsit amaritudinem Protoplastus pomi, seminarium discordiæ inter humilitatem et superbiam, inter dilectionem et odium, et reliqua virtutum odoramenta, vitiorumque fœtorum humani generis inimicus usque ad præsens fundere non desistit, ac dolens populum, suis servitiis mancipatum, sibi subtrahi, veroque regi Christo Domino acquiri, totis nequitiarum armis indutus, novos satellites, et ignaros ad tantam perfidiam bellandi adit, discordiarum venenata semina inter ipsos primarios rectoresque jactitat, superbiæ ac avaritiæ ignita tela parat, in tantum, ut Swatopluk, qui erat nepos principis, vel regis religiosi, quique institutor et rector totius Christianitatis seu religionis benignius extiterat, ipsum avunculum suum insidiis appetitum regno pelleret, visu privaret, vitamque ejus veneno conaretur auferre. F Sed hausto ille pestifero potu, protegente se divina gratia, nil adversi patitur *g*.

cui succedit discolus Swatoplukus.

4 Dehinc Swatopluk tyrannide suscepta, fastu arrogantiæ inflammatus, cum sibi militantibus sodalibus, pontificis Metudii prædicationem mellifluam quasi respuit, monitaque sacratissima non pleniter recipit; verum membra sua, scilicet plebem populumque, partim Christo, partim diabolo servire exhibuit. Quapropter a pontifice beatæ memoriæ supranotato, pugnus *h* ejus cum habitantibus incolis anathemate percussa, cum sulcis suis et fructibus diversis cladibus attrita, usque in hodiernum diem defletur; data est enim in direptionem, et captivitatem, et prædam, et derisum, et desolationem, et in sibilum universæ carni gradienti per eam *i*, quomodo non est societas luci ad tenebras, nec conjunctio Christi cum Belial. Quorum exempla nos quoque videntur respicere, qui eisdem passibus conamur incedere; quoniam qui domum vicini sui conspicit concremari, suspectus debet esse de sua.

5 At vero Slavi Bohemiæ *k*, ipso sub Arcturo positi, cultibus idololatriæ dediti, velut equus

A. CHRISTANNO DE SCALA.

Bohemorum dux Borzivojus

l

equus infrenis sine lege, sine ullo principe vel rectore, vel urbe, uti bruta animalia sparsim vagantes, terram solam incolebant. Tandem pestilentiæ cladibus attriti, quandam pythonissam *l*, ut fama fertur, adeunt, postulantes specie consilii, responsumque divinationis. Quo accepto, civitatem statuunt, nomenque imponunt Pragam. Posthinc invento quodam sagacissimo atque prudentissimo viro, cui tantum agriculturæ officium erat, responsione pythonissæ principem seu gubernatorem sibi statuunt, vocitatum cognomine Przemysl, juncta ei in matrimonio supra memorata pythonissa virgine, sicque a clade et multiplici peste tandem eruti, dehinc a supra memorato principe ex sobole ejus rectores seu duces imposuere sibi, servientes dæmoniorum simulacris, et profanis sacrificiorum ritibus bacchantes, donec ad extremum dominatus ejusdem regni *m* pervenit ad unum, ex iisdem principibus ortum, vocitatum Borziwoy. Hic cum excellentissimæ formæ, et egregiæ juventutis flore nitescit, quodam tempore negotii sui populique sibi commissi caussa, ducem suum vel regem Swatopluk *n*, Moraviæ adiit, a quo benigne suscipitur,
B
ad convivium pariter cum reliquis assistitur. Verum sessionis ei locus inter Christicolas minime conceditur, sed ritu paganorum ante mensam pavimento jubetur insidere.

in Moravia a S. Methodio instructus

6 Cujus præsul Metudius injuriæ condolens, fertur dixisse ad eum: Væ, inquit, quod tu talis tantusque, haud erubescis a principalibus repelli sedibus, cum et ipse in fascibus ducatum obtineas; sed magis cupias ad nefandam idolorum culturam cum subulcis humo tenus incubare! At ille: Quid, inquit, ob hujuscemodi rem pericli patior, vel quid boni mihi confert Christianitatis ritus? Si, inquit præsul Metudius, abrenunciaveris idolis, et inhabitantibus in eis dæmonibus, dominus dominorum tuorum efficieris, cunctique hostes tui subjicientur ditioni tuæ, et progenies tua augmentabitur velut fluvius maximus, in quo diversorum confluunt fluenta rivulorum. Et si, inquit Borzivoy, res ita se habet, quæ mora est baptizandi? Nulla, inquit pontifex; tantum paratus esto ex integro corde credere in Deum Patrem omnipotentem, ejusque Unigenitum, Dominum N. Jesum Christum, et in Spiritum Paraclitum illuminatorem
C
omnium fidelium; non tantum mundialis causa substantiæ, verum etiam capessendæ salutis tuæ et animæ, et acquirenda perennitate gloriosæ palmæ, atque percipienda societate *o* Sanctorum ineffabili lætitia.

et baptizatus, rebellantibus propterea suis.

7 His et hujusmodi mellifluis exorationibus accensa mens juvenis, æstuabat gratiam baptismi percipere, et ut ne ulla mora fieret, cum suis omnibus, qui eum comitabantur, terratenus pedibus pontificis advoluti, obnixius postulavere. Quid plura? mane facto, ipsum ducem cum suis triginta, qui advenerant, catechizans, peractis jejuniorum ex more solenniis, sacrosancto baptismatis fonte innovavit, pleniterque eum de fide Christi instruens, multis locupletatum donis, ad propia redire concessit, tribuens ei venerabilis vitæ sacerdotem nomine Caich; qui reversi in sua, in castello, qui vocabulum inerat Hradecz *p*, supradictum sacerdotem statuunt, fundantes ecclesiam in honorem beati Clementis Papæ et martyris *q*, multa detrimenta sathanæ ingerentes, populum Christo Domino acquirentes. Quæ cernens perfidus chelydrus, propriis armis sumptis *r* antiqua bella repetit, populum
D
cunctum Bohemorum in furorem principis accendit, eo quod paternos mores relinqueret, et novam atque inauditam sanctitatis legem Christianorum arriperet. Surgunt adversus eum uno animo, eademque sententia, suisque eum a finibus proturbare conantur, seu etiam vitam auferre moliuntur.

fugatur [illegible]

8 Quo agnito, princeps se se ab eis removit, rursusque regem Swatopluk seu pontificem Metudium Moraviæ repetivit, a quibus charissime et ut decebat, suscipitur, aliquantulum apud eos degens, perfectius doctrinam Christi nanciscitur. At vero plebs perfecta * in nequitia sua permanens, quendam ducem, Stroymir nomine, cujus in Latinum sermonem vertitur, REGE PACEM *s*; qui apud Theutonicos profugus exulabat, gente ex sua missis legatis, ad propria eum reducunt, sibi principem statuunt. Verum quia Veritas minime fallit, quæ ait in Euangelio: « Omnis plantatio, quam non plantavit Pa» ter meus cœlestis, eradicabitur », ipsa cooperante, dissipatum est consilium pravorum fœliciter. Nam idem eorum electus dux, licet ex eisdem
E
genitus foret, diuturna tamen exulatio eum proprii privaverat eloquio labii. Quapropter a suis electoribus rejicitur, se ipsos primum accusantibus, videlicet quod talem sibi elegissent, cujus neque vocem neque sermonem nossent haurire, quoque clamores aures ejus ignaras linguæ suæ penetrare non valerent *t*. Et quoniam Dei providentia disponente, supra memoratus princeps Borzivoy, plurimos amicorum inibi secedens reliquerat, agitur eorum consilio, ut animus furentium plebium erga benignum rectorem mitigaretur, atque adversus invasorem perfidum toto annisu instigaretur ad necem. Verum, quoniam pars quam maxima perfidorum tyranno favebat, ineunt consilium partibus ex utrisque, quo civitatem metropolim, Pragam scilicet, egredientes in campo, quod sibi gerendum foret, perquirerent *u*.

* al. prope

inde revocatus, ecclesias ædificat [illegible]

9 Sed perfida pars perfidorum propere agens, arma secum, loricasque occulte in eumdem campum deferens, piorum adversus partem signum occultum necis inter se condixit, scilicet, ut si ibi, qui ex parte principis Borzivoy erant, eis assentire nollent, quilibet eorum excelsa voce
F
occultum in medio proclamaret signum, inquiens: Variemus, variemus nos! sicque jam loricis et galeis, quas abscondite tulerant, induti, universos sibi contradictores frameis necarent. Quod consilium eorum pessimum minime partem Borzivoji latuit; itaque et ipsi loricis sub tunicis induti, procedunt in campum pro definiendo statuto *x* principis. Cumque parti Stroymir non placuisset consultus partis Borzivoji, unus eorum vocem in altum elevans, proclamat: Eja nostri, variemus nos! Qua voce hausta et cognita, pars Borzivoji, quæ et loricata sub tunicis advenerat, Bene, inquit, bene dixisti! Ecce nunc diversis coloribus apparebis variatus. Sic ferro obtruncato *y*, cunctos ejus socios fugam inire coegerunt, eorumque falsum principem ex patria pepulerunt. Moraviæ *z* dehinc properantes, pristinum ducem reducentes, loco proprio restituunt. Quomodo * vero idem princeps Moraviæ degens, Omnipotenti Deo votum voverat, videlicet quo si eum Dominus ad propria cum honore reduceret, basilicam in honore beatæ Dei Genitricis, et perpetuæ Virginis Mariæ

* al. [illegible]

A riæ ædificaret, reversus, sine mora votum suum implere studuit in ipsa civitate Pragensi. Hic primus fundator locorum sanctorum, congregatorque clericorum, et tantillæ, quæ tunc fuit, religionis institutor exstat.

ANNOTATA.

a *Non satis liquet, quam conversionem hic indicet Christannus. S. Paulinus in Vita S. Ambrosii episcopi Mediolanensis ad S. Augustinum, scribit Fritigildem Marcomanorum reginam, missis ad laudatum Ambrosium muneribus, de religione Christiana instrui petiisse, eamdemque, accepta ab illo sancto doctore epistola, in catechismi modum conscripta, una cum viro suo regnoque Romanis in clientelam se dedisse. Huc forte respexit Christannus, sive quod Moravia aut aliqua Moraviæ pars Fritigildi olim paruerit, sive quod ea occasione lumen aliquod fidei eo etiam penetraverit. Marcomanos autem ante Sclavos Moraviam tenuisse, plurimi scriptores tradiderunt.*

b *Acta SS. Cyrilli et Methodii, Sclavicæ gen-* B *tis apostolorum, illustrata habes ad diem 9 Martii; ubi etiam de Bulgaris, Moravis, Bohemis, aliisque gentibus per eos ad Christi fidem adductis tractatum est. Verum non satis accurate hic loquitur Christannus, dum Bulgaros fidem suscepisse ait* longe ante *Moraviæ incolas, cum tamen hosce* S. Augustini... *temporibus conversos fuisse supra dixerit; istos vero, Bulgaros scilicet, a SS. Cyrillo et Methodio, id est, circa aut post medium seculi noni, hic asserat. Dicendus itaque est biographus hic solum affirmare voluisse, Bulgaros a laudatis Cyrillo atque Methodio Christianis sacris, quæ dudum deseruerant, initiatos fuisse multis annis, antequam Bohemi eadem admiserunt.*

c *De novis hisce Sclavicis characteribus, et sacris libris Sclavonice versis studiosus lector consulere potest Bollandum nostrum in laudato Commentario prævio ad Acta SS. Cyrilli et Methodii, § 3, et Balbinum in Notis ad hanc Vitam* S. Ludmillæ.

d *Adi Commentarium prævium ad Vitas SS. Cyrilli ac Methodii, loco mox citato, ubi tam* C *hæc, quam alia ad Sanctos istos spectantia exposita fuerunt. Observo tantum, ex Christanni narratione conversionem Bohemorum S. Cyrillo adscribi non posse, licet nonnullis aliter visum sit.*

e *Fuit hic* Rastizes *Moraviæ rex, ab aliis* Restitius *appellatus, neque desunt, qui eumdem etiam* Swatoplukum *dictum fuisse opinantur.*

f *Septem hos episcopatus a se dudum quæsitos fatetur Bollandus noster in Annotatis ad Lectiones ecclesiasticas de SS. Cyrillo et Methodio tom. 2 Martii, pag. * 24 datas, neque repertum sibi esse præter Nitrensem, cui sub Methodio archiepiscopo præfuit Wichinus, ut ex litteris Joannis VIII PP., ibidem pag. * 18, num. 32 relatis, habemus.*

g *Vide, quæ in Commentario prævio num. 18 et 23 de Rastize et Swatopluko nepote ejus ex variis Annalibus breviter annotavimus: de propinato tamen eidem Rastizi per Swatoplukum veneno nihil apud alios reperi. Porro Rastizis captivitatem iidem Annales anno Christi 870 illigant.*

h *Ita in Ms. suo Treboniensi legit Balbinus, qui in margine annotavit:* Al. humus. *Certe quæcumque vox a Christanno hic adhibita fuit, ea* humum *seu* terram *sive* regnum *significabat.*

i *Huc spectant, quæ in Annalibus Metensibus apud Chesnium tom. 3 Scriptorum Franciæ, ad annum Christi 894 leguntur.* Circa hæc etiam tempora Zuentibolch *(sic Swatoplukus ibi appellatur)* rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus, diem clausit extremum. Cujus regnum filii ejus pauco tempore infeliciter tenuerunt, Ungaris omnia usque ad solum depopulantibus. *Hisce consonat Cosmas Pragensis decanus lib. 1 Chronici, ubi post relatam Swatopluki mortem subdit:* Cujus regnum filii ejus parvo tempore, sed minus feliciter tenuerunt, partim Ungaris illud diripientibus, partim Teutonicis Orientalibus, partim Poloniensibus solotenus hostiliter depopulantibus. *Plura qui volet, consulat obvios Moravorum scriptores. Porro observandum hic est, Christannum, ut res Moravicas compendio perstringeret, earumdem tempora non distinxisse; qua de re consule Commentarium prævium num. 23 et duobus sequentibus.*

k *Hic incipit de Bohemis agere, qui Sclavi origine eam regionem jam olim occupaverant; ad* E *quorum conversionem ut deveniat, res patrias altius repetit.*

l *Bohemi scriptores pythonissam hanc* Libussam, *vel* Lubossam, *Croci II Bohemiæ ducis filiam fuisse tradunt, de qua et marito ejus Prismilao multa memorantur fabulosa, quæ apud Cosmam Pragensem lib. 1 Chronici, et apud Æneam Silvium cap. 5 et 6 Historiæ Bohemiæ legi possunt.*

m Borziwojum *seu* Borzivojum, *aliis* Borivojum *et* Borivorium *dictum, Hostiviti Bohemorum ducis filium et successorem fuisse, Bohemiæ scriptores affirmant.*

n *Nonnulli, inter quos Bollandus noster est, opinantur, hunc Swatoplukum seniorem fuisse, distinctumque ab illo Swatopluko, de quo Christannus supra num. 4 nominatim meminit; quod nobis quidem minus probabile apparere, diximus in Commentario prævio § 2.*

o *Vitiosa hæc periodus in Ms. Bodecensi inter Vitas SS. Cyrilli et Methodii edito a Bollando, sic restituta legitur:* Tantum paratus esto ex integro corde credere in Deum Patrem omnipotentem,.... non tantum mundialis causa substantiæ, verum F capessendæ salutis animæ tuæ, et acquirendæ perennitatis gloriæ, simul etiam percipiendæ societatis Sanctorum, et ineffabilis lætitiæ eorum.

p *De hoc castello Balbinus lib. 3 Miscellaneorum, cap. 8, § 3 sic ait:* Hradecz Kralowe (Græcium, Reginohradecium, Konigingrats) urbs libera, reginæ dotalis cum arce pervetusta et caduca. *Notat etiam ibidem, eam 13 milliaribus a metropoli Praga distare. In Bodecensi exemplari* Gradicz *vocatur.*

q *Ad hæc laudatus Balbinus lib. 1 Epitomes, cap. 10 annotavit sequentia:* Primum in Bohemia templum, et communi totius Bohemiæ traditione, et Hagecii et omnium Bohemiæ scriptorum testimonio, Reginohradecii conditum est. Ad illam sacram ædem post multa secula RR. PP. Ordinis S. Dominici habuere cœnobium, quod qua ratione abolitum, et in curiam conversum sit, nullibi invenio. Sed constant hodieque sibi omnia: Hradecz castellum, nunc civitas, templum S. Clementis, vetus et per manus tradita majorum memoria. *Deinde ad refutandam cujusdam opinionem, qui primam totius Bohemiæ ecclesiam Litomisslio vendicare tum nu-*

per

A. CHRISTANNO DE SCALA. *per inceperat, se convertit. Quod autem Borzivojus Reginohradiciense templum S. Clementi Pontifici martyri erexerit, factum suspicor, suadente S. Methodio, qui una cum Cyrillo ejusdem martyris corpus pridem invenerat, Romamque portarat, prout in sæpe laudatis horum Sanctorum Actis legere est. Ceterum de tempore, quo Borzivojus baptizatus sit, consule Commentarium nostrum prævium § 2.*

r *Apud Balbinum legitur* propis actibus sumptus, *sed is ipse in margine fatetur, tres illas voculas in exemplari suo a se legi non potuisse. Ego lectionem restitui ex Ms. Bodecensi. Forte legendum est* protinus : *magis tamen ad Balbini exemplar accedemus, si* propriis armis sumptis *legamus.*

s *In Bodecensi exemplari legitur :* Quemdam ducem Zremir, cujus nomen in Latinum vertitur sermonem JUDICA PACEM.

t *Bodecense rectius sic habet :* Quapropter a suis electoribus rejicitur, primum seipsos accusantibus, videlicet quod talem sibi elegissent, cujus neque vocem neque sermonem possent haurire, et quorum clamores aures ignaras linguæ suæ penetrare non valerent.

B u *In laudato exemplari ita habes :* Ineunt consilium, quo civitatem metropolim Pragam adeant, et ibi simul egredientes in campum, quid sibi gerendum foret, juxta beneplacitum utriusque partis diligenter exquirant.

x *Ibidem melius legitur*, statu.

y *Ibidem additur*, illo.

z *Id est*, in Moraviam. *Bodecense habet :* Morawe dehinc properantes, pristinum principem Boriwoi illinc reducunt, et loco proprio restituunt. *De tempore, quo hæc acta sint, aliisque huc spectantibus, consuli potest Commentarius noster § 3.*

CAPUT II.

C *Borzivoji conjux S. Ludmilla ad fidem conversa : utriusque proles : sanctæ Viduæ virtutes, secessus in arcem Tetinensem, martyrium et sepultura.*

Borzivoji ex S. Ludmilla proles; illi succedit Spitigneus.

Habuit etiam uxorem, nomine Ludmillam, filiam Slaviboris comitis ex provincia Slavorum, quæ Bssow antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur *a* ; quæ, sicut ei par fuerat, in *a*
errore gentilitatis, immolando simulacris, ita et in religione Christiana imitando, imo præcellendo virtutes sui viri, facta est vere Christi famula. Suscepit autem ex ea sæpe memoratus princeps tres filios, totidemque filias *b*, et ut *b*
ei B. Metudius prophetico ore prædixerat, quotidianis incrementis cum omni gente sua regnoque augmentabatur *c*, peractoque temporis cursu, *c*
plenusque dierum bonitateque, diem clausit ultimum, triginta quinque vitæ suæ complens annos *d*. Suscepitque pro eo regnum ejus primogenitus filius ipsius Spitigneu, cunctis virtutibus bonitatis, famaque sanctitatis admodum *d*
fulgens. Imitator siquidem factus patris, fundator extitit ecclesiarum Dei, congregator sacerdotum, clericorumque; perfectus in fide Christi, peractis vitæ suæ annis quadraginta, luce ex hac migravit, astra petens *e*. D

huic Wratislaus. Sanctæ Viduæ virtutes.

11 Cujus post transitum, frater ejus Wratislaus regni suscepisse dignoscitur gubernacula, ducens uxorem nomine Dragomir, ex provincia Slavorum paganorum, quæ Ztodor *f* dicitur, Jesabeli illi assimilandam, quæ prophetas malitia sua trucidavit, seu Evæ protoplasti uxori, quæ Cain et Abelem enixa est. Siquidem Dragomir peperit ex ipso principe natos binos, unum vocitatum Wenceslaum, alterum vero Boleslaum. Sed hæc locum suum præstolantur. Igitur religiosa matrona Ludmilla, viduata viro, orbata jam filio uno majore, in domo propria consistens, memorans pristinæ ignorantiæ, errorisque, quotidie cum lachrymis præterita deflebat crimina, et sicut ante exhibuerat membra sua servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem, ita demum exhibebat eadem servire justitiæ in sanctificationem, dicens illud Apostoli : « Quem fructum » habui tunc in illis, in quibus nunc erubesco? » Testantur hoc inopiæ pauperum frequenter sublevatæ ab ea, quorum indigentiis ut mater obsequebatur, esurientes alens, sitientes refocillans, peregrinos et egenos vestimentis tegens. Testantur etiam clerici, quos devota, ceu natos proprios procurabat. E

religio et misericordia.

12 Cunctis etiam his silentibus testantur casæ Christi, quas diversis dotavit opibus auri, argenti, non, ut quibusdam moris est, ex rapinis vel substantia egentum; sed de sibi collata a Deo substantia, pia atque mansueta in cunctis, omnibusque benevolentiæ fructibus repleta; in eleemosynis larga, in vigiliis pernox, in oratione devota, in caritate perfecta, in humilitate profusa, in obsequiis servorum Dei succincta, tantum, ut, quibus diurnæ lucis solatium minime adimplere *g* valeret, noctis in latibulo domesticorum per manus solatia allegare desudaret, Euangelicum implens illud, quo jubetur agapem agere, ignorante sinistra nostra, quid faciat dextra. Verum cuncta virtutum ejus insignia stylo si conemur depingere, lux diurna nobis ante deficiet, quam pagina. Et quidem janua domus ejus nocte dieque transeunti patuit; ita ut cum beato Job proclamare valeret : « Ostium meum viatori patuit, oculus fui cæco, et pes claudo », mater orphanorum, consolatrix viduarum, vinctorum seu carceratorum indefessa visitatrix, et in cunctis operibus perfecta bonis. F

Susceptum nepotum curam.

13 Igitur ut prælibavimus, cum præfatus dux Wratislaus in regno fratris sui defuncti succederet, firmato regno, basilicam in honore B. Georgii martyris *h* statuit, sed morte præventus, ejus consecrationem diu desideratam minime perspexit; filium vero suum ætatis præeuntis Wenceslaum *i* æstuantis animi in lege devina literis imbuendum tradiderat in civitatem, quæ Budecz *k* vocabatur, ubi ab antecedente fratre suo Spitihnæo in honore principis Apostolorum B. Petri consecrata inerat, et inest ecclesia. Cumque sagax ingenio, cuncta, quæ a pædagogo sibi tradita forent, Spiritu se inspirante, alte memoriæ traderet, genitore interim ex hac vita migrante annorum fere triginta trium *l*, revocatur metropolitanam in urbem Pragam, sedemque in paternam ab omni plebe sublimatur. Sed quoniam pueritiæ vel adolescentiæ necdum perfecte florem mundaverat, inito cuncti satrapæ prudenti consilio,

A silio, beatæ memoriæ Ludmillæ Christi famulæ ducem ipsum rudem cum fratre suo Boleslao educandos commiserunt, donec illis robur ætatis, favente Deo, accresceret.

nuru sua ideo furente, depellit,

14 Quo viso, mater supradictorum puerorum, quæ viduata viro, solio ejusdem utebatur, diabolo instigante, totum venenosi pectoris animum in famulam Dei Ludmillam accendit, malisque suspicionibus arctatur, æstimans ob educationem juvenum, quos Socrui suæ cunctus commiserat populus educandos, se regno, rebusque privari, illamque sibi dominatum nancisciturum universum: initoque perversissimo cum viris Belial consilio, toto annisu eam extinguere molitur. Venerabilis autem et devota Christi famula Ludmilla, hoc agnito, humilitatis atque patientiæ arripiens arma contra arrogantiæ stimulum, per internuncios mandare studuit nurui, inquiens: Non aliqua regni tui portio male blandientis cupiditatis ardore *m* animum invasit meum, neque tui dominationem cupio ullam habere: recipe filios tuos, et, ut animo libet, regna cum illis; mihi vero libertatem concede serviendi omnipotenti Christo, quocunque locorum placet. Verum, ut assolet fieri semper, ut in quantum se humilitas pro Deo incurvaverit, in tantum se arrogantiæ B fastus, diabolo impingente, erigat, mitissimam atque benignissimam precem S. Ludmillæ ductrix, nurus videlicet sua, non solum suscipere, verum insuper audire contempsit.

et Telinam secedit: ejus martyrium

15 Quod cernens Christi Famula, memorans illud Apostolicum: « Nolite resistere malo, sed » date locum iræ; » et illud Evangelicum: « Si » persecuti vos fuerint in civitate ista, fugite in » aliam, » a civitate metropolitana se cum suis auferens, castellum quoddam haud longe, cui vocabulum inest Tetin *n*, adiit, tanto magis virtutum gemmis se exornans, quanto certior erat, mox persecutore *o* sequente, martyrii palmam promereri; orationi devotissime insistens, vigiliis et jejuniis insudans, eleemosynis largam cunctis manum præbens. B. Wenceslaus vero, teneræ licet adhuc ætatis esset, cum matre degens, etiam spiritu prophetiæ in illis tunc diebus claruit, cunctaque, quæ ventura erant, Christo Domino sibi revelante, cognovit aperta visione. Noctis conticinio, forte cujusdam presbyteri Pauli *p*, qui C sæpe memoratæ B. Ludmillæ lateri devote inhærens, devotissime obsecundabatur, atrium, quod amœnis et vastis ædium muniebatur ambitibus, sub sancti Deoque pleni Wenceslai carissimo obtutu omnium mœnium cultu defectum * (* al. desertum), et humanæ possessionis habitatione omnino comparuit alienum; quod videlicet ipse, pulsa somnii carnalis gravitate, cordis speculatione pervigili excitatus, quibusdam, quæ visa sunt, prudenti sermone innotescens, subindeque, quod verius futurum, edita ante pronunciasset ostensio, prophetanti ore edisserens, convocatos hujusmodi dictis alloquitur: Sero me accubante, dulces amici, vosque o familiares clericuli *q*, noctis silentio gravis et alta sustulit visio: quomodo Pauli presbyteri porticum tota ædificiorum sublimitate ac hominum cultu videbam penitus desolatam.

S. Wenceslaus divinitus præsagit:

16 Quo viso mœstus dejicior, ac interna pro fidelibus solicitudinis molestia consternor; sed tamen ut immensa omnium Cognitoris pietate in spe, qua credenti cuncta posse permissum est, transferor, hujus somnii veritatem, imminente jam casu pernoscendam, claræ solutionis interpretamenta ad certam rei extensionem explanare aggredior. Domorum namque visa destructio, fœlicem aviæ meæ Ludmillæ, sanctæ ac venerabilis matronæ portendit obitum, quæ videlicet matris meæ tam gen ere, quam operum etiam inquinatione gentilis, furiali cum aliquot ministris, ad scelus æque paratis, facta conspiratione, non multum hinc processuro tempore dandum *r*, irruentibus perversorum armis, pro Christiani nominis ac fidei professione corporis crudelem subibit passionem. Porticus autem, ut visio testatur, Pauli deserta, amplitudo cleri, nostro inclusi tutamine, miserabilem præfingit a regno expulsionem, totiusque constantiæ non debitam amissionem. Enimvero execrabilis memoriæ genitrix mea, sectæ vitali, quam pro toto posse confiteri, colore cordetenus, sequi et amare insto, et posthac aliorsum irrevocabilis instabo, mordaciter invidens, eosdem diversorum clericos ordinum, quia mecum sentire non negant, ope terrena privatos, regno severius ejicere molietur.

A. Christanno de Scala.

ad quod, et ipsa præsaga, se parat

17 Hac denique sagacis conjectura prædivinationis mens veri conscia minime frustratur, sed ut interpretationis congrua sonuerunt indicia, erga jam scriptæ peremptionem Matronæ, clerique, longo adjacentium ambitu religionum in ejus subjectionem, imo in ditissimam largitatem E se prompte concedentis, ferocem expulsionem, ordine incorrupto non longe post cuncta jam fuisse impleta constat *s*. Siquidem, ut præfati sumus, subtrahente se famula Christi Ludmilla, ab obtutibus perfidorum in eodem castello, quo confugerat, ab inimicis insequitur. Ductrix etenim præfata, quosdam proceres suos, filios iniquitatis, Cumiam et Gomonem *t*, valida cum manu ad perdendum Socrum suam Tetinis direxit. Præscia vero Christi memorata Famula futurorum, ante fatum presbyterum suum Paulum accersens, monuit eum sacra Missarum solennia modulari, confessionemque suam ante conspectum Scrutatoris cordium effundens benignissime, conscia jam de percipiendis beneficiis Altissimi, armis se ipsam fidei totam muniens, orationi procumbens, Deo preces effudit, quo ejus spiritum, quem ipse creaverat, in pace dignaretur suscipere. Celebritate dehinc Missarum peracta, Dominici se Corporis et Sanguinis participatione muniens, psalmodiam indefessa mente concinere studuit. F

et a Dragomiræ ministris

18 Vespere vero facto, supra notati tyranni domum illius aggresssi, valvas dirumpentes, reliquos sociorum forinsecus armatos frameis clypeisque statuunt; ipsi autem capitanei homicidæ Tumia Gomoque, paucis secum assumtis, cubiculum, quo Dei Famula incumbebat, ostium dirumpentes, ingrediuntur bacchantes. Quibus B. Ludmilla humili sub voce: Quænam, inquit, repentina vos vesania agitat? et non erubescitis, neque mente pertractatis, quemadmodum egomet vos ceu filios proprios educavi, auro argentoque, vestibus insignibus dotavi? Verum siqua in vobis mea iniquitas inest, intimate quæso. At illi furentes, saxis rigidiores aures ad hæc obturantes, non veriti sunt manus in eam proprias injicere, lectoque extractam terrætenus projecerunt. Quibus illa: Paulisper, inquit, orationi incumbere me sinite. Quibus hoc concedentibus, expansis oravit manibus. Post hoc, inquit: Mei interitus causa si adventastis, obsecro, ut mucrone auferatis caput; exemplo Martyrum sanguinem fundendo, testimonium Christo perhibere gestiens, ac palmam martyrii cum ipsis sine fine percipere optans, quam etiam non dubitamus

A. CHRISTANNO DE SCALA.

mus eam promeruisse, sacra Scriptura testante Justus quacunque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit.

strangulatur, et sepelitur a suis.

19 Funesti ergo carnifices preces ejus verbaque spernentes, fune gutturi ejus immisso, suffocatione vitam illi abstulerunt præsentem, victuram * in ævum cum eo, quem semper dilexerat, Jesu Christo Domino. Suscepit autem martyrium fœlix, Deoque devota famula Christi Ludmilla, septima Sabbathi die et XVII Cal. Octobr., prima vigilia noctis *u*. Clerus vero ejus cunctus, universique vernaculi utriusque sexus, Pastore *x* peremto, in diversa sparsi, diversis in latibulis latitantes, vitam præsentem sibimet studuerunt conservare. Post hoc recedentibus crudelissimis carnificibus, ad funeris ejus officium magno cum metu et ululatu convenientes, honestissime cuncta, quæ ad sepulturam fore cernebantur, peragentes, terræ glebam ejus sanctissimam commendavere. Cruentissimi vero carnifices spoliis direptis, dominam ad propriam regressi, gaudium illi permaximum intulerunt Innocentis de nece, æstimantes se in æternum locupletari, atque in ævum victuros, quibus atrocia et inextinguibilia gehennæ ignis supplicia B parata moxinerant.

* al. victuræ

ANNOTATA.

a *In Bodecensi exemplari Sancta scribitur* Liutmila, *diciturque fuisse filia* Zlauboris comitis in provincia Slavorum, quæ Speu antiquitus nuncupabatur *etc. A Cosma Pragensi ipsa* Ludmila, *pater* Zlaubor, *provincia* Psov *vocitatur. De Melnicio Sanctæque parentibus egimus in Commentario num. 12.*

b *Ex hisce tribus filiis duo fuere Borzivoji patris in ducatum successores, Spitigneus et Wratislaus. Tertius Boleslaus quidam fuisse dicitur, non diu post baptismum infans mortuus. De filiabus nihil compertum est. Vide dicta in Commentario num. 36.*

c *Hic desinit lacinia Vitæ ex Bodecensi Ms. Bollando editæ, quæ hic diversa a nostra est, atque ita habet :* Suscepit igitur ex ea sæpe memoratus princeps tres filios, totidemque filias, ut ei Methodius pontifex prophetico ore prædixerat, et quotidianis incrementis cum C omni gente sua regnoque coagmentabatur. *Secundum hæc ista tergemina proles a Methodio prædicta fuisset Borzivojo, dum hic ad Christianam religionem adduceretur, adeoque post baptismum nata fuisset, quod cum ratione temporum, quam in Commentario secuti sumus, dictisque biographi non cohæret. Sed tota hæc difficultas evanescit ex Ms. Balbini, quod edimus, ubi S. Methodius non numerosam prolem, sed regni amplitudinem Borzivojo promisisse dicitur.*

d *Errorem in numeris hic esse monui in Commentario num. 41.*

e *Vide, quæ circa hæc observavimus in Commentario prævio num. 36 et quatuor sequentibus.*

f *Provinciam* Ztodor *Balbinus in Notis Lucensem seu Zatecensem vocat, quam lib. 3 Miscellaneorum, cap. 4, § 2 scribit a Pragensi principatu separatam propriis suis ducibus paruisse : nunc una est ex regni Bohemiæ provinciis. Porro* Dragomiram, *ab aliis* Drahomiram *dici, ait idem Balbinus in Notis; ubi etiam addit, eam ab aliis Wlastislai Lucensis principis filiam, ab aliis neptem ex Przoslao fuisse credi, refragantibus aliis, qui Wlastislai Lucensis stirpem in Zbislao filio exstinctam ante fuisse scripserunt.* D

g Adimplere *substitui pro* adimpletur, *manifesto utique errore. In Bodecensi legitur* Impendere.

h *Joannes Florianus Hammerschmidt in Historia monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et Sancti Spiritus in veteri Praga, hujus ecclesiæ ædificationem annis 912 et 913 affigit. Additum ipsi eodem seculo, procurante Milada, illustre virginum asceterium, quod hodiedum perseverare, in Commentario prævio, num. 67 diximus.*

i *Hic est S. Wenceslaus, qui tamquam* ætatis præeuntis, *id est natu major, pii Wratislai, impiæque Dragomiræ filius, in patris ducatum successit, quem ei frater ejus natu minor Boleslaus simul cum vita postmodum ademit. Colitur is die 28 Septembris, quo ejusdem Acta illustrabimus.*

k *De civitate hac nihil usquam reperi, quam quod Balbinus lib. 1 Epitomes rerum Bohemiæ, cap. 3, nescio quo fundamento, scribat, academiam ethnicam, quam in Miscellaneis lib. 3, cap. 16, § 6 ad Libussæ tempora refert, in ea floruisse, in ejusque locum Christianam a S. Methodio substitutam esse.* E

l *Hæc ætas non est S. Wenceslai, sed patris ejus Wratislai.*

m *Vocem* ardore, *quæ in Balbini editione deerat, ex Bodecensi Ms. supplevi.*

n *De hac arce, cujus etiam infra recurret mentio, consule Commentarium prævium num. 3.*

o *Hanc quoque periodum ex Bodecensi apographo nostro restitui, cum apud Balbinum admodum mendose sic legeretur :* Ut tanto se virtutum gemmis ornans, quanto certior erat, mox se persecutore persequente, martyrii promereretur victoriæ palmam.

p *Hunc nonnulli eumdem putant cum Caicho presbytero, quem biographus supra num. 7 a S. Methodio datum fuisse ait Borzivojo, dum baptismo lustratus, ex Moravia in Bohemiam reversus est.*

q Clericuli *diminutivum est a* clerici. *In Bodecensi legitur :* Clientuli, *uti et supra :* Accubantem, *pro* accubante. *Sed et aliquot aliæ voces in hoc Sancti sermone variant, quæ operæ pretium non est annotasse.* F

r *Bodecense melius habet :* Clanculum irruentibus, *prætermisso* dandum. *At cetera Wenceslai verba post passionem usque ad finem numeri ibidem desiderantur.*

s *Obscura hæc et vitiosa periodus, quæ in Bodecensi deest, significat et* S. Ludmillæ *cædem et clericorum Religiosorumque expulsionem, ut sanctus princeps vaticinatus fuerat, non multo post contigisse.*

t *Alii hosce* Tumam *et* Cumam *appellant.*

u *Easdem temporis notas habet Bodecense apographum, ex quibus tamen nihil pro anno Sanctæ emortuali statui posse in Commentario prævio, § 5, num. 54 et sequenti ostendimus. Consule etiam eumdem §, num. 51 et sequentibus de nonnullis martyrii adjunctis, quæ ab aliis traduntur.*

x *Per* Pastorem *ipsa* S. Ludmilla *hic designatur.*

CAP.

A

CAPUT III.

Sanctæ parricidarum pœna : Dragomira a S. Wenceslao aliquamdiu relegata : Sanctæ corpus incorruptum repertum, et Pragam translatum : puer contractus, ibidem erectus.

Parricidæ, jam Dragomiræ omnibus exosi.

Præfata autem perfida domina perfidorum usurpans supellectilem Socrus suæ cunctam, cum ante fatis tyrannis regnare cœpit, ditans eos, propinquosque eorum, ac familiam opibus eximiis auri, argentique, vesteque pretiosa inæstimabili. Regnaverantque in tota provincia Bohemorum, velut magnifici duces, sed non ex Deo. B Quibus opimate viventibus, atque inæstimabiliter gaudentibus, lætantibusque, ultio justa divinæ vindictæ improvise subsequitur impios, qui tam grande tamque crudele piaculum non horruerunt patrare, quo manus suas inhonestissimas in præclarissimam Christi Famulam moverant absque caussa. Namque patre suo, principe discordiarum, diabolo exagitante, coævos coætaneosque suos cœperunt contemtui habere omnes; qua de re excrevit dissensio, odiumque permaximum inter ipsos primarios supra notatos, Cumiam videlicet Gomonemque, dominamque ipsorum, ita ut omnis cogitatus sermoque dominæ de interitu ipsorum diu noctuque versaretur.

Cum stirpe sua male pereunt.

21 Quod cernens memoratus tyrannus Cumia, irruente in se pavore horribili, cunctis cum sibimet affinitate junctis ex eadem provincia fuga labens, omnibus exosus, vagus, profugusque, huc illucque versatus est, nemoque ex stirpe illius progenitus, in propria ulterius reditum habuit. Gomo autem, cum fugæ latibula germano cum suo quæreret, comprehensus, atque capitali sententia addictus; cum fratre vitam præsentem pariter et futuram amisit. At vero C domina eorum cernens eos fugientes, omnem venenosi pectoris furorem in posteros eorum diffundens, universos eorum, a majore usque ad minimum, una die unaque sententia perdidit. Hoc quoque primum signum Ludmillæ claruit, dum Dei disponente providentia, ex interfectoribus ejus nullus superfuit : alii propriis habitaculis secedentes, in diversaque fugientes, cunctis exosi effecti, diva ultione tacti, exhalaverunt spiritum vitæ, parvuli eorum impiissima morte defuncti, quam plures vero capite gladio plexi sunt. Sic impletus est sermo Dominicus, quem in Evangelio infit : « Omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit. »

Ludmillæ tumulus miraculis illustratur.

22 Iisdem vero diebus ad tumulum beatissimæ et sæpe memoratæ venerabilis matronæ et martyris Ludmillæ Dei, divina cooperante clementia, virtutum miracula præclara patuerunt. Nam ex ejusdem monumento tanta fragrantia miri ac suavissimi odoris emanavit, quæ cunctorum aromatum florumque odoramenta vinceret. Quam plures etiam cereos, lampadasque lumine flagrantes divino, intempestæ noctis silentio terque quaterque oculorum hauserunt acie. Quæ cuncta dominam, interfectricem ipsius videlicet, minime latuere : quibus cognitis, timore nimio prostrata, agendum sibi quid foret ignorabat. Tandem rursum venenosum instaurans consilium, apparitores suos Tetinis misit, quo venerabile corpus tumulatum jacebat, in mandatis jubens, quod domum super tumulum B. Ludmillæ statuerent in modum basilicæ; aptans et nomen in honore B. Michaelis archangeli, quo si deinceps inibi claruisset signum aliquod, non meritis beatæ Martyris, verum Sanctorum, quorum pignora inibi detinerentur, deputaretur. Quo facto, tantus cunctos ingredientes basilicam horror invasit, quod haud aliter, nisi veneratione cum maxima, inibi auderent ingredi, præclaraque et insignia exhinc in eodem patuere loco virtutum miracula.

A. Christanno de Scala.

S. Wenceslaus impium matris dominatum

23 His ita gestis, annuente Christo, olim electus dux B. Wenceslaus, annos pueritiæ transcendens, gratissimo flore juventutis nitescebat, cuncta, quæ a pædagogo apicum sibi tradita fuerant, alta memoria revolvens, animo æstuanti opere implere cupiebat, quod aure perceperat. Quapropter genitrix ipsius perfida cum quibusdam sibi assentientibus filiis Belial, invidentes E actibus illius, studiisque sanctissimis, inito invicem consilio, dixerunt : Heu quid agimus, quove nosmet vertemus? Princeps siquidem noster, qui a nobis in regni fastigio sublimatus est, perversus a clericis, et ceu monachus factus, per abruptam et assuetam vitiorum nostrorum semitam nos gradi non sinit. Et si hoc nunc in pueritia vel adolescentia gerit, quid putas facturus est in juventute vel senecta? Ab illo ergo die nimis importuni esse ei cœperunt, nimis increpantes, aliaque perplura importuni illi ingerentes scelera. Quæ cuncta vir Deo charus armis fidei repellens, et clypeo se patientiæ muniens, animo illæso perferebat. Siquidem et clericos ejus, et quosdam Religiosos, quorum doctrina ipse pascebatur, insidiis assiduis impii appetentes, trucidare moliti sunt, minisque maximis terruerunt, quod nemo illorum ad eum accessum quiret habere.

cum acri objurgatione excutit.

24 Ipse vero cunctorum horum scius, cum sibi fidelibus viris occulte posterulas agens *a*, ruente sole in occasum, clancule clerico quolibet accersito, cuncta, quæ sibi proficua erant, nocte addiscens, crepusculo illucescente, didascalum, seu sibi carum clericum, latenter abire sinebat, F codicellulumque *b* suum occulens, subque tegimine gestans, ubicunque locum quietis reperiebat, eum cum diligentia lectitabat, et cum gemitu interno de duritia cordis populi sui, et cæcitate vel incredulitate dolebat nimium. Tandem confortatus a Deo, et virtute se præcingens, matre sua, universisque primariis accitis, ut decuit, increpavit, quemadmodum liber Sapientiæ testatur : « Verba sapientium quasi » stimuli, et velut clavi in altum defixi. » Sed B. Wenceslaus, Cur, inquit, filii sceleratorum et semen mendax, virique iniqui, prohibuistis me discere legem Domini nostri Jesu Christi, et obtemperare mandatis illius? Quod si vos tædet Christo servire, cur saltem cæteros impeditis? Ego vero si hactenus vestra sub providentia vel potestate degi, amodo tamen illud respuo, Deo omnipotenti syncero ex animo servire cupio. Orta est postmodum pro ejusdem rei caussa variisque rebus aliis dissidio prægrandis viros inter ipsos primarios, qui lateri ducis religiosi inhærebant, et inter reliquos, qui partes nequissimas dominæ impiæ juvabant, divisique sunt consilia-

A. CHRISTANNO DE SCALA.

siliarii invicem et primates terræ, discordiarumque inter eos spinæ pullulaverunt ad sanguinis usque effusionem. Verum pars justorum, licet minima foret, prævaluit tamen adversus partem multimodam, ut semper, iniquorum.

eamque relegat, ac postea revocat :

25 Nam semper memoratus dux Wenceslaus solicitus de nanciscenda pace, Spiritu sibi sancto inspirante, corde consilium captavit, quo genitricem suam, quæ caussa totius nequitiæ inerat, proturbaret e patria, quatenus ea propulsa, cunctisque consentaneis ejus viris impiis, invicem furor discordiarum sopiretur, paxque Ecclesiæ Christi accresceret, unum eundemque Dominum cuncti possidentes, veram Christi doctrinam perfectissime addiscerent, dispositisque cunctis, quæ ad pacem regni pertinere cernebantur, proturbatis et expulsis filiis discordiæ, composita quiete, matrem rursus cum honore ad propria revocaret. Quæ cuncta, juvante se opifice Deo, opere complevit : nam matrem regno cum dedecore maximo pepulit, dignam ei ultionem omnipotente Deo reddente ob effusionem sanguinis innocentis B. Ludmillæ, quem sine caussa fuderat. Sed quoniam timore casto, qui permanet in sæculum sæculi, plenus erat, memor
B præceptorum divinorum, quibus patrem honorare debemus et matrem, eam rursus tempore elapso reduxit; verum honore dominationis pristinæ caruit usque ad obitus sui diem. Sed hæc cuncta qualiter gesta sunt, ob sui enormitatem præter-
c euntes *c*, cœpta prosequamur. Post multa adversa et incommoda pertulit, etiam filii sui ne-
d cem ab generato suo juniore *d*.

missi ab eo Tetinam, Sanctæ corpus

26 Recordatus deinde Aviæ suæ B. Wenceslaus, quantæ sanctitatis in præsenti fuisset, quantæque claritatis meritum apud Omnipotentem obtineret, lacrymarum imbre infusus totus, inito consilio sacratissimo cum sacerdotibus et Religiosis quibusdam, misit eos in præfatum castellum Tetin, mandans eis, quo vel ossa, seu pulverem consumtæ carnis, digna translatione ad se usque perducerent. Ipse vero, Spiritu sancto sibi revelante, paucis familiaritate junctis sibimet innolescens, certus erat, divina cooperante clementia, aliquid inibi legatos memoratos signorum haurire. Implentes autem jussa domini sui legati, qui fuerant basilicam ingressi, ac monumen-
C tum humo revoluta detegentes, tabulam sepulchri, qua venerabilis gleba tegebatur, partim putredine consumtam reperientes, sublevare formidaverunt. Si lignum, fatentes *, putridum est, quanto magis ea, quæ intus latent? Rursumque sarcophagum claudi voluerunt diligentia cum summa. Quorum consiliis unus ex eis presbyter Paulus obsistens, cujus et superius mentionem facimus, qui illi, dum in terris degit, in amicitiis junctus, semperque in omni servitio obsecundatus est, inquit : Nequaquam, ut dicitis, fiet; sed juxta principis jussa, vel si pulverem consumtæ carnis invenero, tollam.

i. e. dicentes

incorruptum Pragam transferunt.

27 Cui cæteri assensum præbentes, unanimiter tabulam sublevarunt, quam dum sustollunt, frangitur, ita ut memoratus Paulus cum humo super corpus jacentis caderet. Qui concite surgens, humumque velocius amovens, cum sibi junctis sodalibus invenerunt corpus sacrum ab omni corruptione sejunctum, præterquam quod supra memini, videlicet vultum ejus pulverulentum, quod ei de fractura cooperculi, dum amoveretur, insederat. Ingenti dehinc gaudio succensi, grates immensas Cunctipotenti exhibentes, glebam ejus sanctissimam de terra sustollentes, linteaminibus pretiosis, ut decebat, involventes, D altari præsentaverunt, laudes gratesque immensas divinæ clementiæ referentes, riteque cunctis solenniter peractis, feretro eam locantes, duorum equorum terga onerant, sicque eadem nocte metropolin usque, ad urbem Pragam scilicet, constanter properant. Repertum est autem corpus fœlicis et Deo devotæ famulæ Ludmillæ quartodecimo Kalendas Novembris, hora XII, feria quarta *e*. Intulerunt autem eam Pragam die tertio feria VI, XII hora ejusdem mensis *f*, lætitia cum ingenti, gratulantibus, cunctisque Christum laudantibus. Vehitores siquidem ipsius, urbi prius quam eam inferrent, ad principem bajulos boni nuncii præmiserunt. Qui venientes, sopori eum membra collocasse cognoverunt, eumque suscitaverunt lætum, taleque ei gaudium intulerunt; quod omnipotente Deo favente, corpus tantæ talisque Matronæ, Aviæ videlicet suæ, incorruptum reperissent.

28 Qui continuo surgens, ecclesiamque cum summa alacritate properans, Christo Domino grates immensas persolvit. Sole terram irradiante et jubare tenebras propellente, accito clero turbaque fidelium, processione cum ingenti obvius ire properat. Occurrunt autem illi et fideles ge- E ruli, vehentes sæpe memoratam glebam S. Ludmillæ, quam statim sacerdotes et levitæ alacriter suis imponentes humeris, benedicentes Deum, cum psalmis et laudibus intulerunt urbi, Ecclesiamque ingressi, coram pavimento statuere, strepitumque sonitu ingentem personuere. Quod popularis tam fidelium quam infidelium curiositas, perscrutans quod factum erat, in unum congregati, petunt ecclesiæ januas. Consilio dehinc princeps inito cum sacerdotibus, plebe coram cuncta corpus ejus detexerunt, ut omnes fidem adhiberent, incorruptam eam a Christo Domino fuisse servatam, cunctique intuentes magnalia Christi, vocibus indefessis personuere, nemoque obsistere veritati quibat, quoniam cunctis patebat integritas corporis ac capillorum firmitas, vultusque nitescebat veluti in hac constitutæ vita. Vestimentorum insuper pulcritudo, integritasque talis splendebat, acsi eodem texta forent die : quod universi prospicientes, præconiorum vocibus persultantes, omni cum honore ac laude dignissimam judicaverunt. F

29 Humo dehinc effossam, compositamque fossa, in eadem basilica *g* tumulare eandem conati sunt. Sed ex eadem fossa repente aqua inunda- g vit : quod plurimi intuentes, mente caplavere, eundem sepulchri locum minime Christi Famulæ placere. Replentes rursus fossam, sarcophagum cum ipso pignore sacro statuere super eandem, præstolantes divinum auxilium, et sic ad propria fœliciter properavere. Spatio dehinc temporis elapso modico, supradictus princeps, Ratisponam missis legatis, pontificem ejusdem civitatis, quia erant Bohemiæ viri ipsius temporis parochiani sui, consuluit nomine Tutonem *h*, quid- h nam sibi agendum foret de supra notato corpore. Qui divinæ Legis scripta perlustrans, secundum datam sibi a Deo sapientiam, in responsis hæc dicta mandavit : Scilicet ut corpus, initium ab ipso exordio protoplasti sumens, cui dictum est : Terra es, et in terram ibis, pulvis es, et in pulverem reverteris, sepulturæ traderent, donec gloriam Christi cerneret.

30 Quare ingenti zelo divino accensus princeps, præfatum antistitem humili prece exoravit, quatenus usque ad se dignaretur venire, ac

cor-

A corpus ipse sepulturæ daret, basilicamque adhuc, quæ benedictione pontificali carebat, dedicaret. Adveniensque, in primis templum Domino consecravit. Posthinc sex elapsis dierum circulis, suprafatum corpusculum tumulavit eodem in loco, quo aqua inundaverat. Mira adque Christi Famulæ declarandum meritum sufficiens res; videlicet quod sacerdotibus, in consecrato eam cupientibus tumulare loco, aqua exorta est, adveniente vero coepiscopo, sacraque basilica funditus consecrata, haud congrue satis, ut quæ fœlici conversationis suæ vita fruebatur fœliciter, ut cum benedictione majore sepeliretur, quæ cum Sanctis ad Christi erat locanda dextram *i*. Rite his itaque peractis, coepiscopus remuneratus, ut dignum fuerat, a principe, propria petivit.

i

Puer contractus, ibidem erectus.

31 Anniversario autem ejus volvente die post translationem ipsius glebæ sacræ ad gloriam nominis sui, et ad declarandum meritum Famulæ suæ Christus Dominus insigne dignatus est operari prodigium. Nam ut moris est Christianæ religioni, congregato clero, memoriam talium agere, cum post orationes ad refectionem B corporum una pariter residerent, quidam parvulus infirmitate corporis gravatus, curatus est, sursum omnino non valens aspicere, cum autem ostium basilicæ, corpus ubi tantæ requiescit Matronæ, virtutem Christi meritumque ipsius Sanctæ imploraret, erectus est, virtutique propriæ restitutus. Quod intuentes plurimi, omnipotenti Christo laudes canebant, suam quod per Famulam dignatus sit magnalia declarare sua, cui est gloria in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATA.

a Posterula *Latine* posticum *est. Indicat itaque biographus, S. Wenceslaum, ut matrem, ejusque impietatis ministros falleret, soluisse clericos vesperi per posticum ad se introducere.*

b *Id est, parvum codicem, seu libellum, qui vel preces, vel pia aliqua præcepta continebat.*

c *Ista Balbinus in Notis sic excipit :* Videtur Christannus innuere terribilem illam Drahomiræ mortem, nam dehiscente tellure, ut lib. 2 dicam, periit : deinde ignoscendum est nepoti, quod aviæ suæ ignominiosam mortem, aliqua pietatis imagine perstrictus, narrare omiserit. *Rem* C *ipsam tum multi alii Bohemiæ scriptores, tum laudatus Balbinus cap. 4 enarrat. Ajunt scilicet, Dragomiram, cum in curru suo ante quamdam Ecclesiam prætervcheretur, et auriga ipsius, audito ad adorandum in Eucharistiæ Sacramento Christum tintinabulo, e curru desiliens, ecclesiam ingressus esset, instar furiæ exarsisse. Christianos omnes orco devoviss*e*, ipsumque Christum maledictis incessere ausam, dehiscente mox terra, simul cum curru equisque absorptam esse. Subdit denique :* Placuit postea locum velut execrabilem sepibus incingi ; hodie columna lapidea eo in loco via arcis *(Pragensis)* Occidentali exstructa tam funestæ rei viatoribus præbet indicium. *Columnam hanc ego hoc anno 1753 Pragæ degens, plus semel spectavi.*

A. CHRISTANNO DE SCALA.

d *Indicat cædem S. Wenceslai, quem frater ejus natu minor Boleslaus impie peremit. Ex hoc loco Balbinus contra Hagecium statuit, Dragomiram S. Wenceslao supervixisse.*

e *Adi Commentarium prævium num. 61 et sequentibus.*

f *Vide, quæ in eodem Commentario loco mox citato de translationis tempore observavimus.*

g *Basilicam hanc esse S. Georgii ecclesiam, a Wratislao S. Wenceslai patre exstructam, omnibus* E *indubitatum est. De ea egimus in Commentario num. 67 et sequentibus.*

h *Tutonis episcopatum Ratisbonensem Annales, in Commentario prævio num. 62 et 63; a me citati, alii inter annos Christi 885 et 921, alii inter 889 et 925 vel 92ȝ, alii denique inter 891 et 926 statuunt. Unus est Arnolfus Vochburgensis, qui Tutonem illum usque ad annum 931 superstitem facit. Vide dicta ibidem. Suberant autem tum temporis Ratisbonensi episcopo Bohemi, qui post medium ejusdem seculi proprium episcopum, procurante Milada Boleslai Sævi filia, a Joanne XIII Papa primum impetrarunt.*

i *Implexa, luxataque hæc periodus, quæ omnino abest ab apographo Bodecensi, in hunc modum potest restitui :* Mira, adque Christi Famulæ declarandum meritum res; videlicet quod sacerdotibus in consecrato eam cupientibus tumulare loco, (haud congrue satis, ut quæ fœlici conversationis suæ vita fruebatur fœliciter,) aqua exorta est; adveniente vero coepiscopo, sacraque basilica funditus consecrata, ut cum benedictione majore sepeliretur, quæ cum Sanctis ad Christi erat locanda dextram, *in eodem loco nulla aqua re-* F *perta est.*

DE S. EDITHA SEU EADGITHA

VIRGINE SANCTIMONIALI

WILTONIÆ IN ANGLIA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sanctæ memoria in sacris Fastis et cultus : Vita edenda, quid censendum sit de tribus aliis Edithis, quæ eodem seculo in Anglia sanctitate fulsisse dicuntur.

Non diu post an. CMLXXXIV. *Sanctæ memoria in Martyrologiis*

Sanctum Edgarum sive Eadgarum confessorem, Angliæ regem, tom. 2, Julii ad diem VIII *in Opere nostro dedimus; sanctam vero Wilfridam, quæ et Vulfridis, et Wolftrudis appellatur, Wiltoniensem in Anglia abbatissam, tom.* III *Septembris, die* IX, *ad quam Martyrologiis inscripta est. Horum filiam, matrisque in laudato parthenone discipulam sanctimonialem, Martyrologium Romanum Baronii ad præsentem diem sic annuntiat :* In Anglia, sanctæ Edithæ virginis, Edgari Anglorum regis filiæ, quæ in monasterio a teneris annis Deo dicata, sæculum hoc ignoravit potius, quam reliquit. *Hisce simillima leguntur in Romano Galesinii, unde deprompta sunt. Ejusdem memoriam ad hunc diem celebrat codex Hagenoyensis apud Sollerium inter Auctaria Usuardina, ubi legitur :* Item in Anglia, sanctæ Edithæ, reginæ et virginis. Reginam *autem hic per* regiam filiam *interpretare. Editio Lubeco-Coloniensis ibidem sic habet :* In Anglia, sanctæ Edithæ virginis. *Paulo latius Grevenus* In Anglia, Edithæ virginis abbatissæ, filiæ Edgari regis Anglorum. Quæ a religiosis parentibus bima Christo consecrata, et sanctissime conversata, seculum ignoravit potius, quam reliquit. *Codex Antverpiensis Major ibidem ad eumdem diem habet :* Eodem die, sanctæ Eadipæ virginis; *Sollerio nostro merito existimante,* Editham *hic quoque designari, præsertim cum* Eadgitha *etiam appellata dicatur.*

ad hunc diem;

2 *Ad hunc pariter diem exstat memoria ipsius in Florario nostro Sanctorum Ms., ubi tamen perperam* Oditha *scribitur; at in Indice prærio* Editha. *Meminit ejusdem et Wilsonius in Martyrologio Anglicano, prioris editionis, anni nempe 1608, in quo die* XVI *Septembris hoc eam elogio illustrat :* Eodem die Wiltoniæ in ecclesia S. Dionysii, depositio S. Edithæ virginis et abbatissæ, filiæ S. Edgari regis Angliæ, quæ contempta omni mundana temporalique gloria, religiosam vitam in monasterio Wiltoniensi amplexa est, sub suæ propriæ matris Wilfridæ cura et disciplina, post cujus obitum ipsa ejusdem loci abbatissa facta est, ubi in omni vitæ sanctitate animam suam cælesti Sponso tradidit anno Christi CMLXXXIV. Multa etiamnum præclara templa ac monumenta ipsius nominis variis in locis Angliæ spectantur, atque unum in oppido Church-Eaton dicto in Staffordiæ comitatu, ubi parvus aquæ fons visitur adversus varias infirmitates perquam salutaris, vulgo Fons S. Edithæ appellatus. *Hactenus Wilsonius, sed non sine errore, ut suo loco docebimus. Item Martyrologus in altera editione anni 1640, nescio qua de causa, sanctam Virginem nostram ad hesternum diem, videlicet* XV *Septembris retulit, et de ejusdem sepultura hæc subdit :* Et sepulta est Wiltoniæ in ecclesia S. Dionysii, quam ipsa olim fundaverat, ibique diu in magna veneratione servata est. *Ut vero hæc addidit, ita contra prætermisit, quæ de variis ecclesiis, monumentisque in priori editione dixerat. Sed quantum ad diem spectat,* XVI *Septembris ipsi emortualis fuisse in Vita danda asseritur, eoque ipsam cultam videbimus.*

3 *Prætereo Arturum in Gynæceo, Bucelinum in Menologio, Wionium in ligno Vitæ, Maihewum aliosque, qui eamdem in sacris Fastis suis recensuerunt. Alteram* S. Edithæ *nostræ memoriam, elevationis scilicet virginei corporis ejus, ad diem* III *Novembris annuntiat laudatus Wionius his verbis. Ibidem (nempe* in Anglia, *ut præmiserat)* elevatio corporis S. Edithæ virginis et sanctimonialis. *In annotatis vero laudat Vitam Sanctæ apud Surium ad diem* XVI *Septembris, in qua, uti et in nostra Ms. sacrum corpus istud dicto die Novembris revera elevatum fuisse dicitur Wiltoniæ in S. Dionysii ecclesia, quam ipsa fundaverat. Wionium secutus est Wilsonius in priore Martyrologii sui editione ad præcitatum diem Novembris. Porro de vetusto ipsius celebrique per Angliam cultu sic scribit Guilielmus Malmesburiensis libro 2 de gestis pontificum Anglorum :* Habetur ergo in pluribus locis Angliæ festum ejus venerabile, quod nemo impune temerare præsumat. *Ad manum quoque mihi sunt duo Breviaria Sarisburiensis ecclesiæ in Wiltonia, quorum unum anno 1499 Londini, alterum anno 1557 Parisiis excusum est, et in quibus* S. Edithæ *nostræ Officium cum Lectionibus propriis hac* XVI *Septembris die præscribitur. Plura per decursum dicenda venient.*

4 *Vitam* S. Edithæ *edidit Surius ad præsentem diem, stylo mutato, et sine auctoris nomine, sed graviter tamen scriptam esse judicavit. Ex Surio eam Mabillonius Actis Sanctorum seculi* V *Benedictini, pag. 637 et sequentibus inseruit. Eamdem et nos habemus Ms., ex Ms. Rubræ Vallis transumptam, minus quidem comptam, sed Su-*

ria-

A *rianæ editioni cetera simillimam, ut dubitari nequeat hanc aut similem ipsi præluxisse. Præterea etiam aliam habemus in quadam Vitarum collectione Musei nostri signata* † Ms. 160. *Ea multo brevior est, et ex priori contracta, ideoque nulli nobis usui futura. Itaque Ms. nostrum edemus, inter Annotata relaturi, si quid in Surii editione observatu dignum occurrerit. Laudatus Mabillonius in Observatione prævia existimat, Gotselinum seu Goscelinum vel Gocelinum monachum, qui S. Augustini Anglorum apostoli gesta conscripsit, hujus quoque Vitæ auctorem esse. De hoc scriptore actum in Opere nostro est ad diem* III *Februarii in Commentario prævio ad Vitam S. Wereburgæ virginis, § 1, et die* XXVI *Maji in Commentario item prævio ad laudati* S. *Augustini vitam, et alibi; dictumque est, illum seculo* XI *ad finem vergente floruisse.*

cujus notitia datur.

5 *Accipe ejusdem elogium ex prædicto Malmesburiensi de Gestis regum Anglorum lib. 4, cap. 1.* Hic occasio temporum Willielmi *(II regis)* translationem Augustini præcellentissimi Anglorum apostoli cum sociis suis exponi animaret, nisi peritissimi Goscelini præcurrisset ingenium; Goscelini, qui monachus de S. Bertino cum Heremanno B episcopo Salesberiæ quondam Angliam venerat, insignis litterarum et cantuum peritia. Is multo episcopatus et abbatias perlustrans tempore, præclaræ scientiæ multis locis monumenta dedit, in laudibus Sanctorum Angliæ post Bedam secundus... Denique innumeras Sanctorum recentium Vitas stylo extulit, veterum vel hostilitate amissas, vel informiter editas, comptius renovavit... Felix lingua, quæ tot Sanctis servierit, felix pectus, quod tot vocales melodias emiserit, præsertim cum in ejus conversatione certaret honestas doctrinæ. *Ratio autem, cur Mabillonius Vitam, de qua agimus, ipsius quoque Opus esse arbitretur, hæc est, quod, ut inquit, Acta* S. Eadgathæ *virginis scripsisse dicatur in Catalogo scriptorum Britanniæ, et apud Wionem et Posserinum; quodque* Eadgatham *illam eamdem cum* Editha *esse pro certo habeat.*

idque satis verisimile est.

6 *Sententiam hanc aperte tradit Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica, inter Gotselini Opera recensens* Vitam S. Edithæ seu Eadgithæ virginis, quæ olim Ms. exstitit Londini apud Augustinianos, teste Bunderio. *Sed et Baleus in Scri-* C *ptoribus Magnæ Britanniæ, ex eoque Warthonius et alii, inter Gotselini Opera* Vitam D. Eadgithæ lib. 1, *recensent. Potest itaque ea ipsi probabiliter adscribi, præsertim cum ejusdem stylum satis redoleat. Porro cum* S. Editha circa annum Domini DCCCCLXXXIV *in laudata Vita obiisse dicatur, Gotselinus autem seculo* XI *vergente ad finem floruerit, non potest scriptoris ætas, toto seculo posterioris, magnam auctoritatem Vitæ conciliare. Forte tamen aliqua monumenta habuit, ex quibus eam concinnaverit; sed nec multa ipsius gesta enarrat, quæque refert hujusmodi non sunt, ut scriptoris fidem in iis merito suspectam habeas, nisi quod in chronotaxi non nihil a vero aberraverit. Denique Guilielmus Malmesburiensis lib. 2 de Gestis regum Anglorum, maximam eorum partem recenset, ex hac ipsa forsitan Vita, ut suis locis observabimus.*

Ex 3 aliis Edithis quæ eodem seculo

7 *Mabillonius supra laudatus in Observatione prævia tres alias Edithas, easque regias pariter virgines, in hunc modum recenset:* Eodem ævo tres aliæ Edithæ, regiæ virgines in Anglia vixisse dicuntur, præter Editham Ottonis Magni uxorem. Una Ethelwlfi regis filia, Alfredi regis soror, quæ S. Modwennæ abbatissæ (de qua in Sanctis prætermissis Sæculi IV) tradita est. Altera Editha Eadwardi senioris filia, Æthelstani soror: tertia, Edmundi regis filia, Eadgari soror; omnes sanctæ, et quidem sanctimoniales in cœnobio Polleswortensi, quod juxta silvam Ardenniam in Cestrensi diœcesi est. Prima laudatur in Actis S. Osithæ apud Surium die VII Octob. et S. Modwennæ abbatissæ Streneshalensis apud Capgravium, quæ Modwenna Pollewortensi monasterio a se condito Editham, Alfridi regis sororem, præfecisse perhibetur. Locus postea dictus est sanctæ Edithæ Polleswort h, seu, De Pollesworda, uti fidem faciunt vetera monumenta in Monastici Anglicani tom. 1, pag. 179 *. Altera Editha: Eadwardi filia, Sithrico Northumbrorum regi ab Æthelstano fratre in conjugem data, sed ab eodem postmodum repudiata, Polleswortum secessit, ibique reliquum vitæ religiose exegit, testante Matthæo Westmonasteriensi ad annum DCCCCXXV.

Auctore C. S.

* *l.* 199

sanctitate effulsisse dicuntur; prima

8 Tertia est Editha, Eadmundi regis filia, Eadgari soror, neptis Edwardi senioris, cujus filiam fuisse Editham secundam diximus. Thomas Maihevius ad diem XV Julii, ubi de his tribus E simul agit, suspicatur secundam et tertiam non esse diversas, nec aliam quam Edwardi senioris filiam: nam nullam Editham, Eadmundi filiam, Eadgari regis sororem inveniri. Verum in Vitæ sequentis cap. 1 laudatur Editha, Edgari regis soror. Hujus tamen difficultatis solutio non ita pendet ex sequenti Vita, ut nullum inde dubium relinquatur. Nam si ejus auctor Gotselinus, qui ineunte * sæculo XI florebat, ex ejus sententia rem certo definire non possumus. *Hactenus Mabillonius. De priori harum trium inter Prætermissos ad diem* XIV *Maji in Opere nostro breviter actum est verbis, quæ subdo:* Editha, Ethelwolfi regis et monarchæ Anglorum soror indicatur ab Alfordo in Indice Sanctorum Angliæ, quasi hæc debuisset in Martyrologio Anglicano hoc die collocari. Poterit una de hac agi ad diem dictam XVI Septembris. *Hanc autem, licet ab Alfordo* soror, *non* filia *Ethelwolfi vocetur, eamdem esse cum ea, cujus Mabillonius primo loco meminit, inde liquet, quod apud Capgravium in Vita S. Modwennæ, quæ tam a Maihewo, quam a Mabillonio laudatur,* soror *item, non* filia *ejusdem regis; in Vita vero S. Osithæ apud Surium, ab utroque similiter laudata,* soror *Alfredi,* F *adeoque filia Ethelwolfi dicatur.*

* *l.* exeunte

ex incertis monumentis nota est; de secunda.

9 *Sed neque S. Modwennæ, qualis apud Capgravium exstat, neque S. Osithæ apud Surium Vita, satis idonea est, ut ejusmodi Editham vel umquam exstitisse certo persuadeat; quippe quæ utraque fœdis parachronismis laborat, quæ cum Ethelwolfi seculo neutiquam possunt consistere. Et de priori quidem consule, si lubet, Opus nostrum tom. 2 Julii, ad diem* V, *quo de ea Sancta actum est; alteram vero, videlicet S. Osithæ Vitam apud Surium ad diem* VII *Octobris, ad quem apud nos pariter discutienda veniet. In Monastico Anglicano tom. 1, pag. 197 similia de Editha leguntur, recitaturque ibidem monumentum quoddam Anglice scriptum de S. Modwenna et Editha, quæ posterior utrobique Atulphi, sive Ethelwolfi* soror, *non filia vocatur. Verum nec hoc instrumentum satis antiquum est, ut certam fidem faciat. De secunda Editha sic scribit Matthæus Westmonasteriensis ad annum Christi 925:* Anno gratiæ DCCCCXXV Æthelstanus rex Anglorum Eadgitham sororem suam Sithrico Danica natione progenito, Northanhumbrorum regi, matrimo-

nio

AUCTORE C. S.

nio honorifice copulavit. Qui ob amorem virginis paganismum relinquens, fidem Christi suscepit; sed non multo post beatam virginem repudians, ac Christianitatem abjiciens, idolorum culturam restauravit, et post modicum temporis apostatus vitam mirabiliter terminavit.

ejusque cultu

10 Sancta itaque puella, virginitate sibi reservata, apud Pollesberiam in jejuniis et vigiliis, in orationibus et in eleemosynarum studiis, usque ad finem vitæ suæ bonis pollens operibus perseveravit. Transiit autem post laudabilis vitæ cursum ex hoc mundo Idibus Julii, ubi usque hodie divina miracula non desinunt celebrari. *Parum tamen nota fuit Guilielmo Malmesburiensi, cum hic lib. 2 de Gestis regum Anglorum cap. 5 Eduardi senioris liberos recensens, inter alia dicat :* Primogenitum Ethelstanum habuit ex Egwina illustri femina, et filiam, cujus nomen scriptum non in promptu habeo. Hanc ipse frater Sithrico Northanimbrorum regi nuptum dedit. *Et rursum cap. 6 de Ethelstano ait :* Cum Sithrico rege Northanimbrorum, data ei in matrimonium, ut prælocutus sum, una ex sororibus, victurum fœdus percutit; quo post annum mor-
B tuo, provinciam illam sibi subegit, expulso quodam Adulpho, qui rebellabat. *Clarum est, de eadem Ethelstani sorore, quam Westmonasteriensis* S. Edgitham *appellat, hic agi; nec tamen ulla mentio fit de ejusdem repudio, virginitate servata, vita monastica, miraculisque post mortem patratis, quæ ex Westmonasteriensi retulimus. De hisce pariter silet Florentius Wigorniensis in Chronico ad annum 925 sic scribens :* Strenuus et gloriosus rex Anglorum Æthelstanus sororem suam cum magno honore et gloria Northimbrorum regi Sithrico, Danica stirpe progenito, in matrimonium dedit. *Deinde vero ad annum sequentem narrat Sithrici mortem, occupatumque ab Ethelstano ejusdem regnum; sed de Editha nihil præterea commemorat.*

satis constare videtur.

11 Verumtamen istud silentium obesse non potest quo minus Westmonasteriensi asserenti credamus, præsertim cum Editham illam etiam suo tempore miraculis in suo Polleswortheņsi monasterio claruisse asseveret. Difficile tamen est virginitatem ipsi intactam, ut ille ait, vindicare, si Sithrico non tantum desponsata, sed et tradita fuerit. Inter neotericos de eadem variis in locis tomi 3 Annalium agit Alfor-
C *dus, qui ad annum 925, num. 10 arguit Scoticarum rerum scriptores, quod hi in ipsam, quam Beatricem perperam appellant, rejecerint tumultuum causam, qui id temporis in Northumbria exorti fuere; eamdemque venenum Sithrico parasse, læsæque majestatis convictam, pœnas violenta morte ibidem dedisse confinxerint. Mortem vero ejusdem in monasterio Pollesworthensi idem annalista fixit circa annum 980, laudans Martyrologium Anglicanum, in quo tamen anno 926 obiisse dicitur, prout ipse adverterat, et corrigendum monuerat num. 2 ad eumdem annum 926. Porro Editham hanc, quam laudatus Westmonasteriensis etiam ad annum 901* sanctam Edgitham *appellat, præter Wilsonium in memorato Martyrologio, Wionius, Dorganius, Bucelinus, aliique sacris Fastis ad diem* XV *Julii, quo Westmonasteriensis eam obiisse refert, inseruerunt. At in Opere nostro ibidem inter Prætermissos relata est, eo quod de cultu ipsius aliunde ignoto ex solis Martyrologiis istis monasticis non satis constare videretur. Attamen quæ ex Westmonasteriensi supra retulimus, exiguum de eo dubitandi locum relinquunt.*

D

Tertia the- rior, cele- ton eadem

12 Tertiam Editham Vita sanctæ Virginis nostræ infra num. 1 sic indicat : Inter multa autem Sanctorum exempla,... interque præsentia Sanctorum et maxime propinquorum religiosorum lumina, vicinius accendebatur *(Sancta nostra)* virginali palma sanctissimæ amitæ suæ Edithæ, Edgari regis patris sui germanæ, quæ in monasterio Pollesworth provinciæ Werwici, meritorum signis, sicut et ipsa Wiltoniæ, refulsit. *Hinc ipsa quoque velut ab aliis distincta, a Wilsonio aliisque martyrologis ad diem* XIV *Maji inter Sanctos, apud nos vero inter Prætermissos recensita est. Laudatam Vitam pariter secutus videtur Nicolaus Harpsfeldius in Historia ecclesiastica Anglicana, dum Seculo 10, cap.* XI *ait :* Præfuit hoc sæculo cœnobio sacrarum virginum Pollesverthi Editha pia mulier, Edgari regis soror. *At vero Matthæus illam, ut superius diximus, eamdem cum secunda, sive cum Eduardi senioris filia opinatus est; putavitque errorem, quo hæc Edgari regis soror credita est, oriri potuisse ex eo, quod* S. Edithæ *nostræ* amita *diceretur, cum tamen ea vox more apud eos recepto etiam avi sororem, qualis Eduardi senioris filia Virgini nostræ erat,* E *significaret. Sane hæc suspicio minime inanis est, et hujusmodi error facile potuit biographo obrepsisse, quem toto circiter seculo, aut eo etiam amplius post Sanctæ obitum scripsisse diximus. Ratio autem, ob quam Editham illam Edgari amitam potius, quam sororem credimus, hæc est, quod de ipsius amita, ejusque vita in Pollesworthensi monasterio sanctissime exacta ac miraculis post felicem obitum usque ad seculum* XIV *ibidem perseverantibus, diserte meminerit Matthæus Westmonasteriensis, eamque exstitisse etiam alii scriptores admittant; Editham vero Edgari sororem ex sola Sanctæ nostræ Vita habeamus, cujus scriptor ex dictis hic facile falli potuit.*

cum secunda.

13 Nec obstat ratio temporis, quo minus Edgari amita in vivis superesse potuerit, dum S. Editha *nostra in Pollesworthensi parthenone degebat. Sancta enim* Editha *circa annum Christi 984, ætatis suæ 23 obiisse a biographo dicitur. Editham vero Edgari amitam anno Christi 925 Sithrico sponsam datam, repudiatamque Pollesworthum secessisse scribit Westmonasteriensis. Habuerit igitur hæc anno 925 ætatem 20 annorum, tantum octogenaria circiter fuisset, moriente* S. Editha *nostra; sed et aliquot annis junior esse potuit,* F *dum desponsata est, et ante Sanctam nostram obiisse; ita ut ex hac parte nihil impediat, quo minus duæ istæ virgines eodem tempore vixisse credantur. Ejusdem nobiscum sententiæ est Alfordus in Annalibus, ubi ad annum 962, num. 4 Wilsonium corrigendum putat, quod is ad diem* XIV *Maji Editham, quam anno 980 defunctam ibidem scribit, Edgari sororem vocaverit, distinxeritque ab ejusdem Edgari amita, cujus ad diem* XV *Julii meminit, quamque anno 925 obiisse perperam statuit. Atque hæc de Edithis occasione sanctæ Virginis nostræ dicta sufficiant.*

§ II.

A

§ II. Illustres Sanctæ parentes : chronotaxis vitæ examinata : Vita monastica, gestaque usque ad mortem : corporis elevatio : miraculum ab Harpsfeldio relatum.

Sancta ex SS. Edgaro et Wilfrida nascitur.

Illustres S. Edithæ *parentes biographus ejus in ipso Vitæ limine his verbis indicavit :* Beata virgo Editha filia fuit Edgari regis*, et Wolftrudis, regii ducis filiæ, quam rex insolubilibus votis regno sociare disposuerat; sed partu explicito, caste vivere, quam illecebris deservire maluit propter Deum; habitumque monialium de manu S. Ethelwoldi episcopi apud Wiltoniam suscepit, et virtutibus et exemplis proficiens, virginibus mater spiritualis effici meruit. *Edgarus hic, alias* B *Eadgarus dictus, Angliæ rex fuit, et inter sanctos confessores relatus, cujus gesta tom. 2 Julii ad diem* VIII *in Opere nostro illustrata habes. Eosdem honores Wolftrudis, quæ et Wilfrida aliisque etiam nominibus appellatur, sanctitate vitæ suæ promerita est, prout ad diem* IX *Septembris, ubi de ea pariter actum est, jam ostendimus. Porro indecoros* S. Edithæ *natales biographus datis verbis tacite insinuat; nam non ex legitimo parentum conjugio eam natam esse, in Commentario historico de S. Wilfrida* § 2 *docuimus, ubi etiam pro insigni Edgari pœnitentia lectorem ad ejusdem sancti regis Syllogam historicam* § 2 *remisimus.*

Chronotaxis ejus, a biographo asserta.

15 *Chronotaxim vitæ biographus hanc tradit :* Anno XXIII ætatis suæ, XVI Cal. Octob. migravit ad Christum, circa annum Domini DCCCCLXXXIV. *Præmiserat etiam :* Cum autem quindecim esset annorum, a patre suo rege Edgaro super tria monialium monasteria... abbatissa effecta est. *Secundum hæc Sancta nasci debuit circa annum 961 vel 962, et abbatissæ officio decorari anno circiter 976 vel proxime subsecuto aut præcedente.* C *Verum ista non parvam difficultatem patiuntur ex patris ejus S. Edgari chronotaxi, quæ aut supremam Virginis ætatem paucis annis minuendam, aut mortem tantumdem serius statuendam suadet. Etenim septennis pœnitentiæ, quam Edgarus ob illatam Wilfridæ virgini vim, ex qua* S. Editha *progenita est, a S. Dunstano sibi impositam humiliter fervideque exegit, finem in annum Christi 973 incidisse, Westmonasteriensis, Malmesburiensis, Wigorniensis et Hovedenus non obscure indicant, dum Edgarum summo cum optimatum gaudio ab ipso S. Dunstano coronatum eo anno fuisse scribunt : pœnitentiæ enim impositæ pars erat, ne toto illo septennio coronam regni sui gestaret.*

aliquam difficultatem patitur.

16 *Jam vero si septennium ab anno 973 subduxerimus, prodibit Christi annus 966, adeoque vel hoc, vel præcedenti anno ille Edgari lapsus contigisse debuit, nec potuit* Editha *anno 961 vel 962 nasci, nec anno 984 moriens vigesimum tertium ætatis suæ numerasse; nisi regis flagitium ab anno 961 usque ad 966 vel 965 tam studiose occulatum fuerit, ut ante id tempus in publicum non eruperit, nec ad S. Dunstani aures pervenerit. Præterea cum S. Edgarus die* VIII *Julii anni 975 ad beatam vitam commigraverit, prout in ejusdem Sylloga historica ostensum est, non potuit* Editha *annum ætatis 15 agens ab eodem abbatissa præfici, nisi jam ab anno 961 in lucem edita fuisset. Hæc itaque præsentem chronotaxim dubiam faciunt : attamen discrimen non nisi paucorum, ut liquet, annorum est. Quin et ipse biographus, de anno Sanctæ emortuali non omnino sibi constitisse satis indicat, dum illum* circa annum Domini CMLXXXIV *collocat : vocula enim circa aliquam latitudinem patitur, et scriptoris dubium indicat. Hinc illum cum simili latitudine in margine annotandum putavi.*

Auctore C. S.

Vitam in monasterio Wiltoniensi transegit.

17 *De Sanctæ gestis sane pauca tum ex biographo tum aliunde habemus, eademque brevi compendio Baronius in Romano Martyrologio recte complexus est, dicens :* In monasterio a teneris annis Deo dicata, sæculum hoc ignoravit potius, quam reliquit. *Certe biographus num. 1 Vitæ scribit, eam sub materna cura in Wiltoniensi cœnobio relictam, in eaque consentiente rege patre suo, velatam, vitam suam transegisse. Fuit autem monasterium illud in Wiltoniæ comitatu situm, de quo Malmesburiensis lib. 2 de gestis pontificum Anglorum sic meminit :* Wiltoniense E cœnobium B. Editha, filia regis Edgari, sedem ossium suorum dulcibus exuviis ornat, amore fovet. Wiltuna est vicus non exiguus supra Wile fluvium positus, tantæ celebritatis, ut totus pagus ab eo vocetur. Ibi ab infantia Editha Deo sacrata, incorrupta virginitate Domini, obsequiorum sedulitate hominum gratiam emebat, natalium tumorem ingenuitate mentis premens. *Hæc ille : paulo latius Camdenus in prædicti comitatus descriptione de ejusdem loci situ, veterisque ac sui temporis statu agit, unde huc spectantia describo.*

cujus loci notitia datur

18 Ubi vero, *inquit,* hi amnes *(Willey et Nadder)* confluunt, Willey Wilton oppidum aquis irriguum nomini adoptat, olim totius agri caput, cui et appellationem fecit, antiquitus Ellandunum dictum. Hoc enim docent membranæ antiquæ, quæ expresse habent, « Weolstanum Ellan» duni comitem, id est, Wiltoniæ; » et alibi : « Ellanduni, id est, Wiltoniæ monasteriolum po» suisse... » Saxonico vero sæculo in primis civium frequentia floruit; sacrarum virginum monasterio ornavit rex Edgarus, ut habent Annales, F filiamque suam Editham præfecit. Verum ex antiqua ipsius Edgari charta, data CMLXXIV, antiquius esse constat. Sic enim in illa scribitur : « Cœno» bium, quod ab atavo meo Edwardo rege in ce» lebri loco, qui a solicolis noto Wiltun vocatur » nomine, fundatum. » Et in Vita S. Edwardi confessoris legimus : « Dum S. Edwardus monaste» rium B. Petri Westmonasterii molitur, Editha » ejus uxor Wiltoniæ, ubi educata fuit, regio ope» re lapideum monasterium pro ligneo ecclesia » inchoavit, prosequuta affectum regis affectu » suo. » Nec ita concidit hoc oppidum, (licet Sueni Dani rabie gravissime dilaceratum fuerit,) donec episcopi Sarisburienses viam, qua prius hac in occiduas regiones itum erat, deflexerint; tunc enim paulatim quasi contabuit, et nunc tantum tenuis quasi viculus, Majore tantummodo pro magistratu summo, et elegantissimis comitis Penbrochiæ ædibus, quæ e diruto monasterio surrexerunt, gloriatur.

ecclesiam ibidem et xenodochium exstruxit :

19 *Hactenus Camdenus, recte observans, monasterium illud S. Edgaro vetustius esse, prout etiam dicitur in Monastico Anglicano tom. 1, pag. 191 : sed quæ Camdenus ex Vita S. Eduardi*

AUCTORE C. S.

di confessoris subdit, Edgaro posteriora sunt, neque in ejusdem S. Eduardi Vita per S. Ealredum conscripta, et in Opere nostro ad diem V *Januarii edita leguntur. Dubitandum porro non est, quin Edgarus, erga sacras ædes cœnobiaque pene supra fidem munificus, ut in ejusdem sæpe laudatis gestis § 2 videre licet, Wiltoniense quoque asceterium in Wilfridæ filiæque suæ* Edithæ *gratiam bonis auxerit atque amplificaverit. Certe ipsa sacra Virgo ecclesiam S. Dionysio ibidem exstruxisse, et xenodochium in atrio ejusdem monasterii instituisse, in Vita num. 5 et 6 dicitur, in quo, testante biographo, etiam suo tempore tredecim pauperes refici sive ali solebant. Ceterum monasterium illud usque ad tempora Henrici VIII Angliæ regis superfuisse discimus ex Monastico Anglicano, in cujus tom. 1, pag. 1045 in catalogo sacrarum in Anglia ædium, ejusdem regis jussu confecto, una cum annuis redditibus recensetur.*

a forte monasterium Tamawordiæ : non fuit abbatissa.

20 *Camdenus in descriptione comitatus Staffordiæ alium parthenonem ab ea Tamawordiæ exstructum his verbis meminit :* Editha Edgari regis filia, quæ nuptias aversata, castitatis opinione in Sanctarum catalogum inscripta, ædiculam B virginibus velatis hic constituit, quam post paucos annos Marmioni Normanni, quibus hoc oppidum largitus est Guilielmus I, ad Pollesworth transtulerant, cum collegiatam hic erigerent ecclesiam *etc. Unde autem hæc didicerit Camdenus, ignoro; at in Monastico Anglicano tom. 1, pag. 198 simile quid de vetustiori Editha, Ethelwolfi scilicet sorore, dicitur; nec exploratum mihi est, utro loco rectius referatur. Abbatissæ titulum* S. Edithæ *nostræ dandum non censui; quia, etsi tribus virginum monasteriis a patre suo præfecta fuisse in Vita legitur, præfuisse tamen unquam negatur, diciturque, aliis abbatissis cuique loco præpositis, maluisse matri suæ S. Wilfridæ in Wiltoniensi parthenone subesse, quam alibi ceteris imperare. Quam ob rem abbatissæ munus Virgini nostræ a patre quidem oblatum videtur, sed ab ea non acceptatum. Quod autem Wilsonius supra num. 2 ait, eam defunctæ matri suæ in Wiltoniensis cœnobii regimen successisse, falsum esse videbimus.*

Regibus patri fratrique superstes.

21 *Regi patri suo S. Edgaro, anno 975 vita functo, fratrique suo Eduardo, sed ex alia matre genito, annoque 978 dolis novercæ suæ Alfrithæ perempto,* Editha *supervixit, et, si biographo* C *credimus, ad paternum Angliæ solium a magnatibus regni invitata est, præterito Etheldredo Alfrithæ filio, cui hæc per sancti privigni sui parricidium viam ad illud straverat. Verum* Editha *castissimis cœlestis Sponsi sui deliciis dudum assueta, invitantibus constanter restitit, sacrumque velamen diademati præferens, humilem sub disciplina matris suæ in monasterio vitam agere maluit, quam in paterna aula rerum domina regnare. Ejusdem sancti fratris sui corporis translationi una cum matre sua Wilfrida, ceterisque asceterii sui sacris virginibus adfuit, quam alii anno 979, alii recte 981 affigunt, uti in Commentario prævio ad ipsius S. Eduardi Historiam martyrii et translationis, § 1 ad diem* XVIII *Martii ostensum est. Translatio vero ipsa ibidem pag. 645 pluribus refertur, unde ea, quæ ad præsens argumentum pertinent, huc transfero.*

posterioris translationi adest.

22 Nuntium quoque (*Alferus comes, qui sacrum martyris corpus transferendum curabat*) ad abbatissam Wolfridam, in monasterio Wintoniensi * dirigit, et ut ad peragendas tanti viri exequias cum sibi commissis virginibus conveniat, denuntiat. Erat autem in eodem monasterio quædam D venerabilis virgo, soror ipsius S. Eduardi, magna vitæ et morum honestate pollens, Editha nuncupata, quæ supra dicti regis Edgari, et ejusdem conjugis Wolfridæ (*vide dicta superius*) nondum Deo sacratæ filia erat. Quibus mox cum summa diligentia et veneratione convenientibus, episcopis quoque cum abbatibus, ut diximus, congregatis, prædictus Alferus ex Dorsata non modicam virorum ac mulierum multitudinem coadunavit, et usque Warham, ubi corpus viri Dei per triennium sepultum jacuerat, pervenit. *Sequitur deinde translationis historia, quæ huc præterea non pertinet, ideoque eam ulterius non recenseo. Cetera, quæ ad* S. Editham *spectant, commentatione non egent, et inter Annotata ad Vitam satis elucidabimus : unum tamen, quod in ea non legitur, hic referendum est.*

* Wiltoniensi

Error biographi in assignando

23 *De emortuali sanctæ Virginis nostræ anno ex supra dictis utcumque statui potest : restat, ut tempus elevati virginei corporis a biographo assertum hic examinemus. Is num. 8 Vitæ id factum ait* elapsis post depositionem B. Edithæ annis tredecim *per B. Dunstanum, cui ipsa apparens ita fieri mandaverat; additque,* tertio E Nonas Novembris corpus sanctum de terra *levatum fuisse. Hæc secundum biographi calculos deducent nos ad annum Christi circiter 997, cum ipse Sanctam circa annum 984 obiisse statuat. Verum id temporis S. Dunstanus e vivis etiam jam excesserat, defunctus scilicet anno 988, prout in ejusdem Actis ad diem* XIX *Maji probatum est. Itaque biographus in elevationis tempore vel auctore errasse dicendus est. Sub S. Dunstano tamen eam contigisse scribit etiam Joannes Bromton in Chronico, et ipse Malmesburiensis lib. 2 de Gestis regum Anglorum, cap. 13, et lib. 2 de Gestis pontificum pariter Anglorum satis insinuat. Hinc fuerit Malmesburiensis verba ex priori loco retulisse.*

[illegible] partium [illegible]

24 *Post memoratam Sanctæ mortem sic progreditur :* Nec multo post idem Beatus (*Dunstanus, ut præmiserat*) vidit somnii visione S. Dionysium Virginem amicabiliter manu tenentem, et ex oraculo divino constanter jubentem, ut a famulis honorificaretur in terris, sicut a Sponso et Domino venerabatur in cælis. Ita crebrescentibus ad tumbam miraculis ed.ctum, ut corpus virgineum levaretur, et altius efferretur; inventumque in cineres totum resolutum præter digitum F et alvum, et alvo subjecta; unde disputantibus nonnullis, uni ex his, qui viderant, dormienti Virgo ipsa astitit, dicens, non mirum esse, si partes illæ corporis putruerint, quod usus fuerit *, exanimata corpora in quosdam arcanos naturæ illius sinus defluere, et ipsa, utpote puella, membris illis peccaverit; ceterum juste ventrem nulla corrumpi putredine, qui nulla sit aculeatus unquam libidine; sed immunem se fuisse crapulæ et carnalis copulæ. *Eadem repetit loco alio mox citato.*

* al. habeat

elevationis [illegible]

25 *Porro biographus noster duplicem visionem num. 8 et 9 recenset, utramque S. Dunstano oblatam, et in quarum priori* S. Editham *solam ipsi apparentem, jubentemque corpus suum elevari, ac memoratam incorruptionem prædicentem inducit. In altera vero S. Dionysium Virgini adjungit, ejusdem dicta confirmantem, jussorumque exsecutionem suadentem. Non facile autem dixerim, utrius auctoritate hic potius standum sit : verum illud probabilius est, elevationem hanc a S. Dunsta-*

A *no factam fuisse, ideoque biographum in assignando tempore errasse. Michael Alfordus tom. 3 Analium ad annum Christi 984, num. 12 ut eum errorem tollat, pro* annis tredecim *legit* mensibus tredecim, *itaque legendum monet, corrigendumque Capgravium, qui totidem annos pariter recensuit. Hac, fateor, ratione omnis difficultas sublata est; tum enim et S. Dunstanus adhuc in vivis erat, et sic recte intelligitur Sancta, tredecim elapsis ab obitu mensibus, ipsi apparuisse, corpusque suum jussisse elevari; idque tertio Nonas Novembris exsecutioni mandatum esse. Denique in hac sententia recte etiam sese habet Malmesburiensis narratio, quæ hæc omnia non multo post* S. Edithæ *mortem accidisse statuit. Attamen non tantum Capgravius, sed et Surius cum Ms. nostro habent* annis tredecim.

Historiam divinæ vindictæ in violatores festi

26 *Nicolaus Harpsfeldius in Historia Anglicana Ecclesiastica, sec. 10, cap. 10 mirabilem divinæ vindictæ in petulantes vigiliæ Nativitatis Domini violatores historiam refert, ex quibus unum Theodoricum finem pœnæ suæ Wiltoniæ apud* S. Edithæ *tumulum impetrasse affirmat, laudans* B *quemdam vetustum Eboracensis aut Dunelmensis, ut arbitratur, ecclesiæ codicem, ceteris scriptoribus ignotum. Profanati festi pœnam varii scriptores tum Saxoniæ, ubi contigisse dicitur, tum Angliæ tradidere, inter quos Guilielmus Malmesburiensis lib. 2 de Gestis regum Anglorum, et Matthæus Westmonasteriensis, ad annum Christi 1012 eam retulerunt. Rei gestæ hæc summa est : Cum duodecim vel quindecim viri cum tribus puellis in vigilia Nativitatis Domini prope S. Magni martyris ecclesiam in Saxonia lascivas choreas agerent, loci presbyter post irritas admonitiones, ipsis imprecatus fuisse dicitur, ut toto illo anno ita canere et saltare pergerent; itaque, ut imprecatus fuerat, contigisse. Elapso anno in somnum inciderunt, deinde nonnullis ex eorum numero mortuis, ceteri ab invicem divisi, horrendo membrorum tremore variis in locis dirum sui spectaculum dedere.*

Veritatis ... et horum unius ...

27 *Verum historia hæc fabulosis adjunctis vestita est, ut eam hic referre pigeat, et de ipsa rei substantia cogar dubitare. Producunt quidem scriptores illi testimonia veluti a S. Brunone Tullensi* C *episcopo, qui deinde Pontifex Romanus creatus, Leo IX dictus est, et a Peregrino S. Heriberti Coloniensis episcopi successore data; verum hæc eadem de causa suppositionis ad minimum suspecta sunt, nec admittere pro veris possumus, nisi aliunde eorumdem esse magis solide probetur. Certe ea narratio, quam Guilielmus Malmesburiensis a Peregrino seu Peligrino scriptam ait, imposturam satis manifestat, dum sub finem hæc habet : Fi*lia presbyteri *(una ex istorum saltantium numero)* cum aliis duabus continuo efflavit *(animam scilicet, expleto in pœna anno;)* ceteri continuis tribus diebus et noctibus dormivimus, aliqui postea obierunt et miraculis coruscant; ceteri pœnam suam tremore membrorum produnt. *Quis credat fabulatori huic, e lascivis istis aliquot cælesti vindictæ immortuos, miraculis mox coruscasse, dum eorum socii etiam pœnas darent.*

Harpsfeldio ... ...

28 *Novi equidem S. Augustini tempore septem filios ac tres filias, quibus furibunda mater imprecata fuerat, ut terrarum orbem pervagantes, omnibus horrori essent, prodigioso tremore concussos, diras matris explevisse, et ex hisce duos fratrem scilicet cum sorore apud S. Stephani protomartyris memoriam Hippone regio incolumitatem impetrasse, prout laudatus sanctus doctor lib. 22 de Civit. cap. 8, et Serm. 322, alias 31 de diversis, luculenter testatur. Verum ea Sancti narratio, etsi mirabilis est, nihil tamen continet, quod merito suspectum habeas, procul que abest a similibus fabulis, quæ in historia, de qua agimus, occurrunt. Hanc itaque hic prætermittimus, lectore, qui eam legere voluerit, ad citatos scriptores remisso. Unum addo, nempe istam Theodorici apud* S. Edithæ *tumulum prodigiosam curationem, quam anonymus ille, qui sese rei gestæ æqualem fuisse persuadere nititur, apud Harpsfeldium refert, biographo æque ac scriptoribus Anglicis, qui de prædicta historia meminerunt, plane ignotam fuisse. Sed de hisce plus quam satis. Vitam igitur subjungo.*

Auctore C. S.

VITA

Auctore, ut creditur, Gotselino monacho.

E

Ex Ms. Rubræ Vallis.

Rege patre nata, in Wiltoniensi monasterio velatur;

Beata virgo Editha filia fuit Edgari regis, et Wolftrudis *a*, regii ducis filiæ, quam rex insolubilibus votis regno sociare disposuerat; sed partu explicito, caste vivere, quam illecebris deservire maluit, propter Deum, habitumque monialium de manu S. Ethelwoldi *b* episcopi apud Wiltoniam *c* suscepit; et virtutibus et exemplis proficiens, virginibus mater spiritualis effici meruit. Sancta vero Editha sub materna cura relicta, de consensu tandem regis in eodem monasterio habitum religionis suscepit; quam mater non auro ac monilibus aut vario ornatu, sed litterarum ac virtutum decore ornare studuit. Inter multa autem Sanctorum exempla, quæ in libris legebat, interque præsentia Sanctorum et maxime propinquorum religiosorum lumina, vicinius accendebatur virginali palma sanctissimæ amitæ suæ Edithæ *d*, Edgari regis patris sui germanæ, quæ in monasterio Pollelworth provinciæ Werwici, meritorum signis, sicut et ipsa Wiltoniæ, F refulsit.

virtutibus fulget: cilicium sub nitida veste gestat:

2 Sororibus enim Martham, Christo se præbuit Mariam : singulis in ministrando inclinabatur, et omnes hospites in Christi visceribus amplexans, sic abstinens, acsi epularetur, sic epulans, ut frugalitas servaretur, terrenis favoribus valedixit, languidis ac destitutis se impendit, et regis natis leprosos præposuit. Quanto quisque apparebat morbis deformior, tanto hæc effertur benignitate compatientior, famulatu suffusior : oculus cæcorum, baculus debilium, vestis et alimonia indigentium, atque omnium desolatorum extitit solatium. Cilicio asperrimo ad carnem utebatur, nitidis vestibus exterius decoratur. Unde cum B. Ethelwoldus videret illam cum ornatiore habitu aliquando procedentem, ait : O filia, non his itur ad thalamum Christi indumentis, non exteriori cultu delectatur Sponsus cælestis. Illa vero interim conscia Habitatoris, taliter respondit. Crede mihi, o pater, nequaquam deterior mens, Deo aspirante, sub hoc habitabit tegmine, quam sub caprina melote. Habeo Dominum meum, qui non vestem, sed mentem attendit *e*.

Ex Ms.

Crucem frequenter format. præesse renuit:

3 Sensit ergo vir Dei in Virgine gratiæ auctoritatem, nec ausus est contristari supernum in illa Præsidem; lætatur magis, Dominum in Sanctis suis omnia, prout vult, operantem, animadvertens etiam, nihil differre in purpura aut sacco, si mens munda versetur. Ubicumque Editha incedebat, crux Christi comes erat, crucem in fronte, in pectore, in itinere, in omni opere suo prætendebat. Quodam enim tempore epulas ex more cum in disco efferret, quas in sinu pauperis absconderet, occurrit a latere puer, eleemosynam petens : cui cum illa cum solito crucis signaculo porrexisset, ita mendicus disparuit, ut nullus videretur, qui reciperet. Cum autem quindecim esset annorum, a patre suo rege Edgaro super tria monialium monasteria, scilicet Wintoniense *f*, Berkingum *g*, et tertium abbatissa effecta est; a domo tamen, in qua Deo servire cœperat, avelli non poterat; sed singulis locis spirituales matres, tamquam efficaciores, disposuit; malens matri subesse, quam aliis præesse, matrem timere, quam aliis imperare *h*.

fratris cædem prævidet, regnum oblatum respuit.

4 Mortuo autem patre suo Edgaro *i*, et succedente filio suo * Edwardo adhuc infantulo *k*, somniavit Virgo sancta, oculum sibi decidisse dexterum : quod referens sororibus, simulque exponens, ait : Videre, inquit, mihi videor hanc visionem Edwardi fratris mei portendere casum. Nec multo post Edwardus, dum fratrem suum Ethelredum videre desiderat, a filiis iniquitatis, sicut in ejus Passione claret, occisus est *l*. Cumque magnates Virginem sanctam de monasterio extrahere, et in patris solio, cicut plerisque nationibus feminæ principantur *m*, sublimare niterentur, et instarent, et denique vim facere vellent, facilius saxa in plumbum converti, quam illa in proposito suo et Dei servitio reflecti, valerent.

* *ejus*

Pollicem ejus non corrumpendum, et mortem illius prædicit S. Dunstanus.

5 Cum enim in honore S. Dionysii ecclesiam fabricasset, et B. Dunstanum *n* ad ejus dedicationem invitasset, idem pontifex vidit beatam Virginem pollicem dexterum frequenter protendere, et signum crucis fronti imprimere. Ex quo delectatus Dunstanus, apprehensa manu ejus dextera, ait : Numquam putrescat digitus iste. Continuo inter Missarum solemnia in lacrimas prorupit Dunstanus, et inquisitus a diacono suo, cur fleret, suspirans ille, imoque trahens a pectore vocem, ait : Hæc Deo dilecta Anima, hæc siderea gemma, ad Sanctorum patriam rapietur ab illuvione terrena et ærumnosa cohabitatione nostra : nec enim sceleratus mundus jam dignus est tantæ lucis præsentia. Quadragesima enim tertia die ab hodierna occidit nobis hæc prælucida stella; auferuntur ab ergastulo nostro Sanctorum luminaria, et nos sedemus in tenebris et mortis umbra : nos pigritantes senes ætas damnat immatura, quæ nobis dormitantibus intrat cæli palatia *o*.

Mors ejus divinitus illustrata :

6 Appropinquante autem hora, qua de hoc mundo transiret ad Dominum, adest S. Dunstanus, et exhortationibus atque orationibus animam ejus armans, et egressam a corpore in manus Dei commendavit. Quædam interim soror trepida currens de ecclesia S. Dionysii, ubi Virgo sancta obierat, ad monasterium, audit tamquam in choro multitudinem psallentium. Cui hærenti occurrit quidam speciosi vultus et habitus gloriosi; Ne appropies, inquit, huc, quia angeli sancti Godam puellam (sic enim gratiosius appellabatur, quæ patria voce Bona cognominatur) convenerunt, ut ad æterna gaudia hinc secum auferant, quatenus cum isto concentu exercitus cælestis aulam introeat perpetuæ jucunditatis. Sicque anno XXIII ætatis suæ, XVI Cal. Octob. migravit ad Christum, circa annum Domini DCCCCLXXXIV *p*; et sepelivit eam Dunstanus in ecclesia S. Dionysii, quam ipsa fundaverat. Hunc locum præsaga mente sæpe notaverat, et, Hic locus requietionis meæ est, dixerat, atque hunc frequentans, assiduo imbre lacrimarum irrigaverat. Xenodochium in atrio monasterii, quo tredecim pauperes usque hodie reficiuntur, instituit.

7 Tricesimo obitus sui die apparuit Virgo sancta Wolftrudi genitrici suæ ita pulchra et læta, ac lumine, sicut vestimento, amicta et gloriosa. Narrat se Regi suo bene acceptam in gloria æterna. Et satanas me, inquit, coram Domino meo accusavit, sed sanctorum Apostolorum patrociniis caput ejus contrivi, et in cruce Domini mei Jesu Christi dejectum triumphavi. Tricesimo transitus sui die nata est ex illustrissimis parentibus parvula *q*, super quam ipsa B. Editha ante mortem rogitata, ut de sacro fonte hunc partum, cum nasceretur, susciperet. Suscipiam, inquit, cum Deo placuerit : sed illa ante nata est cælo, quam ista mundo. Allata itaque ad ecclesiam infantula, cum Elphegus *r* jam baptizaret, et post cereum prætenderet, dixit : Accipe puella lampadem, cum qua introeas ad nuptias Domini, subito quasi S. Editha coram tenente susceptam infantulam, palmulam porrexit, cereumque suscepit ac tenuit. Intellexit repente Elphegus episcopus, hoc esse mirabile præsagium divinæ revelationis; et statim parentibus ejus dixit : Hanc infantulam soli Deo desponsandam nutrite, et post ablactationem monasterio tradite. Hæc enim puella, Brithgina vocata, apud Wiltoniam abbatissa est effecta *s*, et in sancta conversatione vitam finivit.

8 Elapsis post depositionem B. Edithæ annis tredecim, apparuit B. Dunstano archiepiscopo *t* dicens : Reminiscens *, inquit, miserationum suarum, assumpsit me, placetque ineffabili bonitati suæ, ut clarificer in salutem fidelium suorum apud homines, quam glorificavit apud angelicos concives in cælis. Vade ergo Wiltoniam, et divina mandata exequere, et corpus meum de terra elevare stude : ne dubites, nec ulla te phantasia illudi existimes. Hoc enim veritatis tibi dabitur signum, quod scilicet præter officia membrorum, quibus in puellari levitate abusa sum, id est, oculorum, manuum, pedum, invenies reliquum corporis mei, sicut illibatum, ita et incorruptum. Nam libidinis et crapulæ semper expers fui : pollicem quoque dexteræ manus, quo mihi assidue crucis impresseram signum, videbis nihilo minus illæsum, ut appareat benignitas Domini in parte servata, et paterna castigatio in parte absumpta.

9 Dunstanus itaque, dum apud Sarum *u* prope Wiltoniam pernoctavit, per visum transfertur in ecclesiam Wiltoniæ usque ad tumulum Virginis sanctæ; et ecce, videt angelica claritate S. Dionysium altari assistere, et virginem Editham luce et candore splendidam tali dilectum patronum compellare devotione : Scis, pater, de me quid Dominicæ placuit gratiæ; tu summi consilii interpres et divinæ voluntatis legate, huic advenæ, qua fide et auctoritate huc eum invitaverim, edissere. S. Dionysius ait : Animadverte, frater, visionem, quam nuper vidisti, veram esse super hujus Dilectæ Domini declaratione. Digna est

A est terrigenis venerari, quæ inter cæligenas meruit coronari : dignum est honore hoc corpus, hoc templum virginalis pudicitiæ, in quo amator virginitatis regnavit Dominus rex gloriæ : nam ejus placabilia apud Christum suffragia mortalibus sunt necessaria. Igitur tertio Nonas Novembris corpus sanctum de terra levatur, et omnia, ut præmittitur, inveniuntur.

[illegible] di- [illegible] repres- [illegible] corpus S. [illegible] divino [illegible] re- [illegible]dum :

10 Monachus quidam Glastoniæ *x*, nomine Edulphus, collectam temere in rugam a corpore sancto tunicam cultello præscidit, simulque sanctum corpus ferro percussit : nec mora sanguinis unda, acsi de viva vena, elicita, proruplt, vestesque ac pavimentum respersit. Territus præsumptor, ferrum cum sacra rapina projiciens, in faciem ruit, culpam fletibus lavare curavit. Cumque a satisfactione surrexit, jam nullus cruor apparuit. Et cum soror quædam de vitta sacri capitis partem abscindere tentaret, vitale caput se erexit, ac præsumtricem minaci indignatione absterruit. Clerici Pictorum scrinio circumferentes sanctum confessorem Juium *y*, in cœnobio sanctæ Virginis honorifice suscepti, in alteri B. Edithæ reliquias deposuerunt : cumque clerici vel-

B lent abscedere, tanto Juius affixus est pondere, ut ab altari nullo conamine levare possent. Plorant advenæ, ejulant, vestes scindunt, et crines evellunt; desperati tandem receptis duorum millium solidorum a Wolftrude abbatissa, ad propria tristes abierunt.

Canutus a Sancta severe correptus; cui p[illegible]

11 Cum rex Canutus *z* in festo Penthecostes apud Wiltoniam convivans, solemnes cachinnos in B. Editham effunderet, numquam se crediturum dixit, Filiam regis Edgari sanctam fore, cujus pater libidini semper ac tyrannidi deditus fuit. Contradixit Ednothus *aa* archiepiscopus, tunc præsens, et statim sepulchrum Virginis Aperuit, ubi defuncta Virgo cingulo tenus se erigens, in contumacem regem impetum facere visa est. Hoc ille metu turbatus, humi quasi exanimis cecidit, et tandem respirans, lætus erubuit, et suæ præsumptionis et temeritatis veniam postulans, sanctam Virginem deinceps in magno honore habuit; unde semel orta in mari tempestate, B. Editham invocavit, et serenitate reddita, ad portum optatum applicuit *bb*.

C

[illegible] periclitanti [illegible]

12 Alredo Eboracensi archiepiscopo *cc* in mari Adriatico periclitante, sanctam Virginem invocavit, et statim visibiliter apparens : Ego sum, inquit, Editha; et subito maris tranquillitatem reduxit. Cum quidam terram S. Edithæ usurpasset, et morte superveniente impœnitens correptus fuisset, post aliquantulum temporis spatium, quo mortuus fuerat, surrexit, dicens : Succurrite, amici, subvenite omnes fideles Dei; ecce S. Edithæ indignatio intolerabilis ab omni plaga cæli et terræ hanc infelicem animam meam excludit, suique juris invasorem nusquam subsistere permittit, nec in hoc corpore durare, nec vivere mihi, nec mori concedit. Reddita autem terra, sine mora spiritum emisit *dd*.

ANNOTATA.

a *De hisce sanctis Edithæ parentibus consule Commentarium prævium* § 2.

b *De S. Ethelwoldo episcopo Wintoniensi in Anglia actum est in Opere nostro ad diem 1 Augusti, ibidemque* § *3 ostensum, eumdem anno 963 ad dictum episcopatum erectum, consecratumque fuisse.*

c *Hujus parthenonis notitiam dedimus in Commentario prævio num. 17 et sequentibus.*

Ex Ms.

d *Adi eumdem Commentarium a num. 7, ubi egimus de tribus Edithis, quæ præter Sanctam nostram eodem seculo in Polleworthensi sacrarum virginum asceterio sanctitatis laude floruise dicuntur.*

e *Factum hoc Guilielmus Malmesburiensis lib. 2 de Gestis pontificum Anglorum sic refert :* Unum a majoribus accepi, quo non mediocriter judicium offendebat hominum, fallens videlicet oculos eorum apparatu auratarum vestium. Siquidem cultioribus indumentis ornata procederet, quam illius professionis sanctitudo exposceret, unde a S. Ethelwoldo palam increpata, respondisse fertur nec inepte nec infacete. Verax, inquit, et irrefragabile judicium Dei sola mortalium operitur conscientia : nam in sordibus luctuosis, ut Augustinus dicit, potest esse jactantia. Quocirca puto, quod tam incorrupta mens potest esse sub istis auratis vestibus, quam sub tuis discissis pellibus. *Eadem fere repetit lib. 2 de Gestis regum Anglorum, cap. 13, ubi addit :* Hoc dicto repercussus pontifex, et veritatem dicti approbans taciturnitate sua, lætumque erubescens, quod scintillante Puellæ sententia fuerit injustus, siluit. E *Ita ipse, quasi hæc post susceptum a* S. Editha *sacrum velamen habitumque contigissent; quod sane minime probabile est. Crediderim ego eadem ad anterius tempus referenda esse, quo in laudato quidem monasterio, sed nullis monasticis legibus alligata, sub matris cura educabatur : sic enim et ipsi pia fraude sub auratis vestibus cilicium tegere licuit, et S. Ethelwoldus eamdem veluti vanitati deditam corripere, acceptoque responso acquiescere potuit, nec ulterius urgere. Si tamen hæc de ea jam sanctimoniali accipienda sint, ob vestes monasticas solito nitidiores, non auro, de quo etiam biographus non meminit, exornatas correpta fuisse dicenda est.*

f *Præclarum fuit hoc sacrarum virginum monasterium Wintoniæ, nunc vulgo* Wintchester *dictæ, in Hantonia sive* Hanthire, *Angliæ provincia, cujus rudera antiquam celebritatem suam innuunt, teste Camdeno in ejusdem provinciæ descriptione.*

g *Fuit et hoc aliud sanctimonialium cœnobium ad Tamisim fluvium en Essexia Angliæ comitatu.*

h *Itaque licet tres istæ abbatiæ sanctæ Virgini nostræ a patre suo oblatæ fuerint, ipsa tamen abbatissa non fuit, ut in Commentario observavimus. Circa ætatem vero Sanctæ, qua biographus hæc contigisse ait, vide dicta in eodem Commentario, num. 15 et 16.* F

i *Beatus hujus sancti regis obitus incidit in annum Christi 975, prout in ejusdem gestis ad diem 8 Julii in Opere nostro ostensum est.*

k *Sancto patri suo sanctus filius successit Eduardus martyr,* Edithæ *frater, sed ex alia matre editus. Ejus Acta illustrata habes ad diem 18 Martii, quo colitur. Id unum hic observo,* infantulum *hic pro* adolescente *poni, prout ibidem pag. 643, num. 16 annotatum est.*

l *Perfidia scilicet novercæ suæ Alfrithæ, seu Elfdrithæ, quæ filio suo Ethelredo regnum ambiebat, et tali parricidio obtinuit. Contigere hæc anno 978, de quibus consule, si lubet, Opus nostrum ad diem mox citatum.*

m Principantur *substitui pro* principaliter, *ut Ms. nostrum manifesto mendo habebat. Surius, qui stylum mutavit, posuit* dominantur. *Ceterum quæ biographus hic de oblato, recusatoque Angliæ sceptro habet, aliunde confirmare non possum.*

n *De-*

Ex Ms.

n *Designatur hic S. Dunstanus, ex abbate Glastoniensi episcopus Wigorniensis et Londinensis, ac denique archiepiscopus Cantuariensis, cujus gesta illustrata sunt ad diem 19 Maji.*

o *Quæ toto hoc numero recitavimus, habet etiam Guilielmus Malmesburiensis tam lib. 2 de Gestis regum Anglorum, cap. 13, quam lib. 2 de Gestis pontificum item Anglorum; at nihil de his memorant S. Dunstani Vitæ loco præcitato excusæ.*

p *De difficultate circa hunc annum emortualem collatum cum asserto ætatis, quo obierit, anno et S. Edgari patris ejus gestis, adi Commentarium prævium num. 15 et 16. Malmesburiensis utroque loco ad lit. præced. citato eosdem ætatis annos ipsi attribuit.*

q *Nimium oscitavit Mabillonius, dum tom. 4 Annalium ad annum Christi 984, num. 61 puellulam hanc ex Wolfetrude sive Wilfreda, sancta scilicet* S. Edithæ, *ut ipse ibi ait, matre genitam fuisse scripsit, nescio quo errore vel inadvertentia hallucinatus. Certe S Wilfrida post* Edithæ *partum, quam invita vique subacta concepisse videtur, multos jam annos vitam sanctissime instituerat in cœnobio Wiltoniensi, ibidemque abbatissa præerat tum filiæ suæ tum aliis, quando hæc obiit, ut supra dictum est.*

r *Videtur hic designari S. Elphegus, Wintoniensis primum episcopus, deinde archiepiscopus Cantuariensis et martyr, de quo actum est in Opere nostro ad diem* XIX *Aprilis.*

s *Harpsfeldius in Historia Anglicana, Sec. 10, cap. 10 sub hac abbatissa, quam* Brithinam *vocat, contigisse ait illam Theodorici ad* S. Edithæ *tumulum curationem, de qua in Commentario prævio num. 26 et seqq. meminimus.*

t *Consule Commentarium prævium num. 23 et sequentibus.*

u Sarum, Sarisburia *et* Salisburia, *Anglis* Salesbury, *primaria urbs est Wiltoniæ provinciæ in Anglia.*

x Glasconia, *quam Angli* Glassenbury *dicunt, Angliæ urbs et pagus est in Somersettensi comitatu, ubi celebre ac antiquum monasterium floruit.*

y *Surius legit* Juvium : *Alfordus in Annalibus ad annum Christi 704, num. 18,* Ywium *appellat, sanctique Cuthberti discipulum facit, laudans Capgravium. Ceterum monet, memoriam ejus exstare in supplemento Martyrologii Gallicani ad diem 6 Octobris. Ad eumdem diem illum memorat Wilsonius in Anglicano, quo die hæc ulterius examinari poterunt.*

z Canutus *hic, alias* Cnutus *vel* Knutus, *Swani vel Suani Danorum regis filius fuit, et rex ipse Danorum, regnum Angliæ, quod tam ille quam pater ejus occupare dudum tentarerant, post Edmundi mortem tandem obtinuit; quod Alfordus in Annalibus ad annum 1016 et 1017 refert.*

aa Ednodus *etiam legitur apud Guilielmum Malmesburiensem, qui hæc eadem narrat lib. 2 de Gestis pontificum Anglorum. Suspicor tamen legendum esse* Edelnothus *vel* Egelnothus, *aut certe Ednodum eumdem fuisse cum illo, quem et Cantuariensem archiepiscopum fuisse, et Canuto regi, apud quem auctoritate sua multum valebat, sæpe utilem ac salutarem operam præstitisse, ex eodem Malmesburiensi lib. 1 de Gestis regum Anglorum, et aliunde didici. Ednodum vero archiepiscopum istius temporis nullum inveni.*

bb *De hoc seu miraculo seu beneficio nihil habet Malmesburiensis : sed in Miraculis S. Augustini Cantuariensis episcopi, a Gotcelino conscriptis, tom. 6 Maji, pag. 399, num.* XI *idem rex simili periculo per laudati Sancti invocationem ereptus fuisse dicitur.*

cc *Floruit is medio seculo* XI, *quando Romam adiit, teste Malmesburiensi lib. 3 de Gestis pontificum Anglorum, ubi consuli potest. Verum ibi, uti et apud Surium,* Aldredus *vocatur.*

dd *Tota hæc narratio satis innuit, injustum illum possessorem non mortuum, sed mortuo similem tum fuisse, quamvis contrarium præmittatur.*

A D

DE B. VICTORE TERTIO

PONTIFICE ROMANO

CASINI IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

U. S.

§ I. Antiquus Beati cultus : quare hic tantum Beatus dicatur et an martyr vocari debeat ? Aliquot ejus elogia ; Officium, cujus lectiones propriæ dantur.

B

ANNO MLXXXVII. Cultus Beati legitimus.

Beati *Papæ* Victoris *tertii, quem usque ad susceptam in monasterio S. Sophiæ Beneventi vitam monasticam* Dauferium , *exinde vero usque ad supremi Pontificatus apicem , invito licet ac reluctanti collatum ,* Desiderium *appellatum fuisse, tradunt scriptores, tam manifesta legitimi et antiqui cultus documenta se offerunt, ut de eo ambigere minime possimus. Etenim publicæ fidelium erga Beatum nostrum venerationis initia posteriora certe non sunt Pontificatu Anastasii IV, annis non multo pluribus, quam sexaginta ab obitu* Victoris III : *quæ primordia cultus Beati nostri alii censent etiam citius statuenda et temporibus Callisti II innectenda esse. Quidquid sit, hoc constat, cum ab Anastasio IV altare S. Nicolai in Urbe, a Callisto II ædificatum, decentius exornaretur, inter Romanos Pontifices ad cornu Epistolæ Pontificalibus vestibus indutos, mitraque ac diademate orbiculato circa caput insignitos, sive tum primum depictam, sive tum concinnius expressam, populo ad venerandum exhibitam fuisse* Victoris III *imaginem, simili plane modo expressam, cum hac inscriptione* S. Victor Papa III, *ut*

C

plenius expositum est a Sanctissimo Domino nostro Benedicto XIV, universam Christi Ecclesiam felicissime gubernante et illustrante, lib. 1, cap. 41 præclarissimi Operis de Servorum Dei beatificatione ac Beatorum canonizatione, quod olim Cardinalis conscripsit, ac deinde Pontifex recognovit. In hujus Operis editione Patavina æri incisam dedit dicti altaris effigiem, cui non multum absimilem inseruit Papebrochius Propylæo Maji ad pag. 208.

Sanctus ab aliquibus dicitur

2 *Ex laudata inscriptione haud dubie promanavit Sancti titulus, a Bucelino in Fastis Benedictinis, aliisque* Victori III *passim attributus : et sane appellationem hanc ei utcumque dari posse, minime inficior, præsertim si minus rigide loqui velimus. Nam, ut refert laudatus Sanctissimus Dominus lib. 2, cap. 24, num. 115, cum dubitatum fuisset, an retinenda esset appellatio, qua Teresia et Sancta (de his vide tom.* III *Junii ad diem* XVII *ejusdem mensis)* Sanctæ *passim nominabantur, sacra Rituum Congregatio die* XXX *Maji 1705 attendens, ab immemorabili tempore hoc titulo eas fuisse honoratas, appellationem istam retineri jussit : ita tamen, ut ex illa argumentum deduci non posset pro earum cultus augmento. Pari fere ratione Sancti titulum* Victori III *attribui posse, omnino censeo. Placuit tamen cum nonnullis aliis, quos inter Menardus, Beati tantum titulo hic eum appellare, quia ut habet præfatus Benedictus XIV Papa lib. 1, cap. 37, num. 7,* Juxta consuetudinem sanctæ Sedis et Congregationis sacrorum Rituum, Beatus dicitur ille Dei servus, qui beatificationem obtinuit, sive formalem sive æquipollentem; Sanctus autem ille, qui fuit canonizatus alterutro ex modis supra explicatis.

E

sed ista appellatio stricte sumpta

3 *Neutro autem modo in Sanctorum album relatus censeri potest : non primo, quia nulla exstat Romani alicujus Pontificis sententia, qua, servata juris forma et adhibitis consuetis cæremoniis, Sanctis adscriptum esse, probari possit. Non etiam altero : nam* æquipollens canonizatio, *verbis utor ejusdem Sanctissimi Domini lib. 1, cap. 41, num. 1, ea est,* per quam. . summus Pontifex aliquem Dei servum in antiqua cultus possessione existentem, et de cujus heroicis virtutibus, aut Martyrio et miraculis constans est historicorum fide dignorum communis assertio et continuata prodigiorum fama non deficit, jubet in

F

universa Ecclesia coli per Officii ac Missæ recitationem determinato aliquo die, nulla accedente formali sententia definitiva, nullis præmissis judicialibus processibus, nullisque consuetis cæremoniis adhibitis. *Eodem autem cap. 41, num. 31 circa* Victorem *nostrum mentem suam clarius aperit laudatus Benedictus XIV, cujus hic verba visum est adscribere.*

B. Victori non congruit :

4 Quamquam quæ de aliis Pontificibus Alexandro II, Victore III,... in superioribus diximus, non perinde dicta sunt, atque asserere velimus, eos inter Sanctos et canonizatos esse recensendos. Nec enim simplex Sancti denominatio, ut alibi demonstrabimus, nec imago in loco sacro depicta, et eo tempore ornamentis decorata, quibus Sanctorum imagines decorari consueverunt; si ceteræ desint circumstantiæ, vel cultus scilicet ad universam Ecclesiam, sciente et approbante summo Pontifice, extensi, vel definitivæ sententiæ ab eodem prolatæ de sanctitate et cultu in universa Ecclesia præstando, sufficiunt, ut quis inter Sanctos et canonizatos sit

recen-

AUCTORE I. S.

recensendus : sed sufficiunt tantummodo supradicta, ut illi, quorum imagines, Romani potissimum Pontificis auctoritate, tali modo, cum tali titulo et in tali loco expressæ sunt, haberi queant inter eos, quibus cultus aliquis in determinato loco permittitur; qui porro cultus, nisi subinde augeatur juxta modum ante expositum, nec canonizationem formalem, nec æquipollentem constituere potest. Affirmamus autem ex imaginibus, Romani potissimum Pontificis authoritate, tali modo, cum tali titula atque in tali loco depictis et collocatis inferri cultus permissionem in loco determinato : quia, ut observat abbas Cajetanus in Commentariis ad Vitam Gelasii II pag. cxxxv, loquens de tabula eadem Lateranensi, neque Callistus II, et Anastasius IV imagines eo modo depictas et eo titulo decoratas in sacello collocassent, neque eorum successores, præsertim vero ii, qui per ducentos continuos annos in eodem sacello et altari sacra celebravere, imagines ipsas ibidem retineri passi fuissent, nisi in animo habuissent indulgendi et permittendi cultum in eorum honorem, qui per imagines quidem ipsas exhibebantur. At, cum asseruerimus B etiam, cultum prædictum non constituere formalem aut æquipollentem canonizationem, nisi augeatur secundum ritum alibi expositum, ideo nec formaliter nec æquipollenter dici poterunt Canonizati Alexander II, Victor III *etc. Hactenus Sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV, in hac materia et diuturniore experentia et assiduo labore versatissimus. Ejus porro prudentissimis vestigiis insistendum mihi duxi, abstinendumque hactenus a concedendo* Victorii III *titulo* Sancti, *cum nempe secundum Ecclesiæ consuetudinem rigide interpretando.*

Officium de Beato obtentum, cujus lectiones

5 *Idem Sanctissimus Dominus laudati jamjam capitis num. 24 extensionem aliquam cultus* B. Victoris III *refert, his verbis :* Ejus insuper Officium cum lectionibus propriis, a sacrorum Rituum Congregatione approbatis, sub ritu duplici celebratur in monasteriis Cassinensi et Cavensi, in civitate Beneventana, atque in civitate ac diœcesi Vacciensi; *quam concessionem Erasmus Gattula Historiæ Casinensis seculo* VI *acceptam refert Benedicti Papæ* XIII *beneficentiæ. Officii hujus, quod totum est de communi confessoris pontificis præter orationem et lectiones secundi Nocturni, quatuor lectiones proprias, tamquam compendium Acto-* C *rum, hic subjungo :*

Lect. v. Victor Papa Tertius, Desiderius antea dictus, Beneventi principe familia natus, a primis annis ecclesias frequens invisebat, divinis lectionibus vacabat, et piorum hominum consuetudine delectabatur. Adolescens paris nobilitatis sponsam sibi destinatam deserens, clam eremum petiit, et cucullum induit. Sed a matre, et consanguineis summa vi domum revocatus, in sancta vocatione persistens, elusis custodibus, ad Cavense monasterium confugit; ubi aliquantulum commoratus, et sub sancti Alferii abbatis disciplina solidam pietatem edoctus, ob importunas principis Beneventani preces, ea conditione in patriam remeavit, ut sub habitu regulari in monasterio sanctæ Sophiæ monachi vitam ducere ei permitteretur. Sed veritus, ne civium et familiarium consuetudine a Dei servitio retraheretur, ad insulam Tremitensem, monachorum ibi degentium fama sanctitatis allectus, perrexit.

Lect. vi. Ejus eximia prudentia, et insigni sanctimonia captus Tremitensis abbas, eidem monasterii regimen committere, et infulas resignare decrevit. Quod cum Desiderius intellexisset, latere magis, et nesciri cupiens, ad monachos in D eremo montis Maiellæ, rudem ac asperam vitam ducentes, se contulit. Horum tamen consuetudine non diu frui potuit, a Leone Papa IX ad Beneventanum sanctæ Sophiæ monasterium iterum redire coactus, ubi longa abstinentia et diuturnis vigiliis, quibus assidue vacabat, maceratus, gravem in morbum incidit. Ex eo, dum convaluisset, Casinum se recepit, ibique monachorum cœtui adscriptus, summa animi demissione, et egregia morum innocentia omnium amorem et venerationem sibi conciliavit; adeo ut communi suffragio abbas (ut in somnis jam pridem divinitus fuerat præmonitus) designatus fuerit, approbante Stephano nono, a quo etiam pro instauranda ecclesiæ Græcæ communione cum Apostolica Sede legatus Constantinopolim designatus est.

propriæ recitantur.

6 Lect. vii. Mortuo Stephano, Desiderius jam transfretare paratus, a suis ad abbatiam capessendam accersitur; et paulo post a Nicolao secundo S. R. E. presbyter Cardinalis eligitur, et Casinensis abbas consecratur. Eo in munere cum in reipublicæ Christianæ procurandis negotiis sedulus vacaret, et a summis Pontificibus in rebus E difficillimis distineretur, domesticis tamen curis minime defuit. Nam monachorum mores ad exactam Regulæ normam revocavit; eorum numerum adauxit; monasterii ædificia fere omnia ex integro ampliora restituit : sacram supellectilem mira arte elaboratam, ingenti pretio coemit; basilicamque Casinensem, quam a fundamentis erexerat, ac splendide ornaverat, singulari pompa ab Alexandro secundo dedicari curavit. Eo Præsule, nedum summi ecclesiarum pastores, et sæculi principes, ac dynastæ, sacri loci visendi studio frequentes accessere, sed etiam plures viri sanctitate celebres, quos inter B. Petrus Damiani, qui monachorum cultissimos mores et abbatis summam humilitatem demiratus, illis luculentum contexuit elogium, Desiderium vero monachorum Archangelum appellavit.

Lect. viii. Desiderii autem humilitas maxime enituit in respuenda per integrum fere annum supremæ Cathedræ dignitate, quam ei Gregorii septimi sanctissimi sui prædecessoris judicium, et totius Ecclesiæ suffragium detulerat; enixis tamen præsulum et principum votis ac precibus victus, F in Capuana synodo Victoris nomen, et pontificatus insignia, quæ abjecerat, resumpsit. Romam deductus, solemni ritu consecratur, et divi Petri basilicam, deinde Urbem, pseudo-pontifice Guiberto, ejusque factionis hominibus ejectis, recepit. Exercitum, sub vexillo S. Petri ex tota fere Italia collectum, contra Saracenos transmisit in Africam, ubi commisso prælio, illorum centum millia cæsa sunt; cujus victoriæ miraculo partæ argumentum est, quod eodem die in Italia cognita fuit, quo in Africa fuerat reportata. Beneventi, coacta synodo, schismaticos anathemate perculit; investiturarum usum, quo in Ecclesia electionum libertas opprimebatur, omnino proscripsit, pluraque alia ad ecclesiasticam disciplinam pertinentia decrevit. Peracta synodo, lethali morbo correptus, Casinum, Cardinalibus et episcopis comitatus, se deferri jussit, ubi assiduis laboribus pro concilianda Ecclesiæ pace fractus, sextodecimo Kalendas Octobris anni millesimi octuagesimi septimi, cum sedisset a suæ consecrationis die, menses quatuor et dies septem, animam Deo reddidit, sanctitate vitæ et merito-

torum gloria clarissimus. *Hactenus lectiones Officii. Ad cultum etiam facit translatio sacrarum Beati nostri reliquiarum, de quibus aliquid infra.*

An debeat martyr appellari?

7 *Nonnulli* B. Victorem *martyris titulo insignivèrunt, acsi ob suam in tuendis Ecclesiæ juribus constantiam, veneno in calicem injecto, sublatus sit. Ita Trithemius lib. 4 de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti, cap. 12 loquitur :* Henricum imperatorem sensit inimicum, cujus tandem insidiis et fraude (ut suspicantur multi) veneno in calice jacto, dum celebraret, necatus est. *Ptolemæus Lucensis lib. 13 Histor. ecclesiast., cap. 13 sic habet :* Hic (*Beatus noster*) ut Martinus scribit, veneno in calice posito, et ipsum sumens extinguitur. Vincentius autem dicit, quod disenteria moritur : quod esse potuit ex virtute veneni, administrati sibi per amicos Henrici. *Angelus de Nuce in notis ad cap. 73, lib. 3 Chronici Casinensis*, Victorem, *inquit*, veneno in sacro calice propinato exstinctum fama tulit, ex Antonino, Caranza, aliisque; nostratibus id minime prodentibus. *Hoc sane scriptorum*, Victori *coævorum, silentium tanti momenti videtur, ut præfatam suspicionem gratis confictam habere possimus; non enim tacitus præteriisset Petrus Diaconus rem ad* Victoris III *commendationem, et Guiberti aliorumque schismaticorum ignominiam maximi certe ponderis, qui tum Guiberti, tum Henrici adversus Ecclesiam crimina cap. 70, lib. 3, et sæpe alias satis graphice depinxit. Quidquid igitur sit, ut* Victori III *martyris titulum tribuamus, sufficere non videtur hæc suspicio, non satis idoneis aliunde documentis confirmata.*

Memoria apud recentiores martyrologos.

8 *Beatum* Victorem *in recentioribus Fastis sacris inscriptum invenio. De eo agit Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt; Wion in Ligno Vitæ. Menardus in Martyrologio monastico Benedictino ad* XVI *Septembris ita eum annuntiat :* In monasterio Casinensi obitus beati Victoris Papæ tertii, sanctitate vitæ et miraculorum gloria clarissimi. *Bucelinus in Menologio Benedictino sic habet ad eumdem diem :* Depositio S. Victoris III Pontificis Maximi, egregia vitæ sanctitate et admiranda animi demissione celeberrimi : *subditque compendium Actorum Beati, circa quod per decursum nonnulla observabo. Porro qualis quantusque vir fuerit beatus Papa* Victor III, *gravissimorum scriptorum luculenta testimonia declarant. Leo Ostiensis in Prologo ad lib. 3 Chronici Casinensis eum vocat* Admirabilem et singularem Ordinis sui (*S. Benedicti*) Virum. *Petrus Diaconus Opusculo de Viris illustribus Casinensibus cap. 18 illum prædicat compunctione timoris Dei plenum, castitate singulari præditum, professione et opere monachum.*

Et aliquot Beati elogia.

9 *Mitto Baronii, Posservini, Pagii, aliorumque præclara de* Victore III *testimonia. Quanti eum fecerit Stephanus Papa X, declararit, dum electionem* Desiderii, *duos nondum annos apud Casinenses conversati, confirmarit probavitque, asserens, neminem* Desiderio *aptiorem ad id munus assumi potuisse, licet plures eo tempore Casinense cœnobium religiosos viros, spirituales, multaque honestate ac prudentia præditos haberet. Vide Vitam infra dandam num. 15. Beatus quoque Petrus Damianus Beato nostro multa familiaritate conjunctissimus, ut crebræ ad eum litteræ testantur, quam egregiam de integerrimis ejus moribus existimationem concepisset, sæpenumero prodidit, dum eum modo* sanctæ conversationis Abbatem, *modo* Archangelum monachorum *appellarit, et lib. 1, epist. 9 ita de eo loquens :* Ecce Desiderius religiosus Cassinensis monasterii abbas accedit, qui nimirum sicut B. Danieli cognatione jungitur nominis, sic eum ab illo non separat assertio veritatis. *Nec in Occidente tantum late dispersa vigebat beati Pontificis virtutum fama, ipsum penetravit Orientem. Michael enim Ducas Parapinarius, se, liberos suos, et imperium hujus Beati ac fratrum ejus orationibus commendans, multa ad eum dona transmisit, ut videre est in Vita num. 72. Tempus honorificæ donationis hujus auctor Chronici his tantum verbis adnotavit :* Circa hos dies : *ea autem, quæ præmiserat, teste Nuceo, referenda sunt ad annum 1072. Ego epocham hanc figere certo nolim, miror que inter donationum diplomata ab Erasmo Gattula aducta non inveniri instrumentum, quo a Petro Diacono dicitur idem imperator constituisse, ut de palatio Constantinopolitani imperii per annos singulos solverentur auri libræ viginti quatuor.*

Auctore C. S.

Compendium vitæ gestorumque Beati.

10 *Brevem Vitæ gestorumque Beati syllogen continet epitaphium, quo sepulchrum ejus ornatum visitur, illudque hic subnecto, ex editione Petri Diaconi de Viris illustribus Casinensibus cap. 18 in annotatione :*

Qui fuerim, vel quid, qualis, quantusque, doceri
 Si quis forte velit, aurea scripta docent.
Stirps mihi magnatum, Beneventus patria, nomen
 Est Desiderius, tuque, Casine, decus.
Intactam sponsam, matrem, patriamque, propinquos
 Linquens, huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus, studui pro tempore totum,
 Ut nunc aspicitur, hunc renovare locum.
Interea fueram Romana clarus in urbe
 Presbyter Ecclesiæ, Petre beate, tuæ.
Hoc senis lustris minus anno functus honore
 Victor Apostolicum scando dehinc solium.
Quattuor et semis vix mensibus inde peractis,
 Bis sex lustra gerens, mortuus hic tumulor.
Solis virgineo stabat lux ultima signo
 Cum me sol verus hinc tulit ipse Deus.

Quæ hic observari possent nonnulla, suam, dum de singulis speciatim agemus, lucem accipient.

§ II. Calumniæ gravissimæ, a variis Beato impactæ, solide confutatæ.

Plures Beatum calumniati sunt.

Q*uod Sanctis pene omnibus commune fuit, suos* B. Victor III *habuit adversarios et obtrectatores. Hos inter primatum tenet Hugo archiepiscopus Lugdunensis, sociato sibi in partem sceleris Richardo Massiliensi. Ex Hugone hauserunt alii* Victoris *æmuli, qui suam in eum bilem evomuerunt, quicumque demum illi fuerint, neque enim illos accuratius investigare et nominetenus hic adscribere necesse est. Causam, ob quam alienato exacerbatoque in* Victorem *animo fuerit Hugo, exponit Papebrochius in Propylæo Maji, pag. 199 his verbis :* Triduo ante mortem suam consultantibus de futura electione Cardinalibus, tres Gregorius VII proposuerat : quorum primus

AUCTORE U. S.

mus Desiderius, alter Hugo Lugdunensis archiepiscopus : qui, quo magis serio constanterque reluctari a suscipiendo pontificatu nitebatur Desiderius, eo propiorem se tantæ spei esse existimans, cum præter opinionem intellexit, quod Desiderius pontificatum acceptasset, vehementissime commotus est animo, atque comitissæ Mathildi scripsit epistolam, quæ in Labbeana editione Conciliorum *(tom. 10)* prodiit, exceptæ ex Chronico Virdunensi. *Inter nominatos a Gregorio VII, qui in Sedem Apostolicam sufficerentur, tertius Otto Ostiensis, qui deinde* Victori III *successit, præter quem quartum ab eodem Sancto propositum tradit Petrus Diaconus, Anselmum scilicet Lucensem episcopum, ut testatur Vita Beati infra num. 94, antiquæ autem editionis cap. 65. Nunc Hugonis epistolam calumniis refertam subjicio, in compendium tamen contractam : qui eam integram videre cupit, laudatos scriptores adeat.*

hos inter Hugo Lugdunensis

12 *Epistolam suam orditur Hugo, post pauca, ad rem præsentem nil facientia, ab electione Casinensis abbatis se absente facta ;* Cui, *inquit,* tam ego, quam et ceteri fratres mei sanctæ Romanæ Ecclesiæ filii, diligentes magis gloriam hominum quam Dei, pro temporis infirmitate assensum præbuimus. *Recte hic seipsum depinxit Hugo, hominem nempe propriæ suæ potius gloriæ magis, quam Dei amantem, qui Virum sanctissimum enormibus impetere ausus est calumniis, cum frustratam vidit ambitiosam spem suam. Pergit deinde :* Postquam autem ad montem Casinum, quo ipse jam præcesserat, Romæ aliquandiu remorati, ipsius ducatu pervenimus, ex ejusdem familiaribus nobiscum colloquiis, dum videlicet nefandissimos actus suos in auribus episcoporum et Cardinalium jactanter recitare non erubesceret, copiosius necessario deprehendimus, quam intolerabiliter Deum in ipsius electione offenderimus. *Tum crimina enarrat : primum, quod Henrico IV opem addixerit ad obtinendam imperii coronam : alterum, quod eumdem induxerit ad invadendas ditionis Apostolicæ terras : tertium, quod Attonem Cardinalem Mediolanensem anathematis vinculo ligatum, in eoque mortuum, beatum prædicarit : quartum, quod Gregorii VII decreta et verba improbarit et reipsa destruxerit.*

B

C

atrocia in eum conjecit maledicta

13 *Reliquum epistolæ bene longæ totum eo tendit, ut ostendat* Victorem III *electioni de se factæ assensum præbere noluisse,* sub terribili, *inquit,* attestatione *affirmans, numquam acquievisse se aut acquieturum. Deinde asserit* Victorem, *resumpto ad Capuam electionis negotio,* quibusdam mollibus et gestuosis repulsionibus *fautores suos provocasse, ut ad assumendum pontificatum compelleretur. Tum inquit Hugo, studuisse se cum aliis ipsius versutiæ contraire, palamque pronuntiasse, consensurum se numquam electioni* Desiderii, *publiceque ab alio quodam clamatum fuisse, infamem personam non debere in Romanum Pontificem assumi. Dissoluto sic conventu,* Victorem *ait Rogerii ducis gratiam mercatum fuisse, pollicitum, Alfanum consecratum iri in Salernitanum archiepiscopum Dominico die Palmarum, subditque, familiari ambitiosis mentibus impudentia :* Eadem itaque die cum post prandium Abbas, dux et princeps, uterque a somno meridiano surrexissent,.. heu! proh dolor! Abbas pro mercede nefandissimæ conjurationis, fultus auctoritate ducis, pluvialem sibi ipse imposuit. *Habes hic, lector, summatim fœtidam illam epistolam, putidum delusæ ambitionis fœtum : sane quot in ea verba, tot pene calumnias, tot reperire est iniquissima commenta.*

D

et putida commenta

14 *Singula porro jam dudum a variis scriptoribus refutata sunt, ut omnino necesse non sit, convellendis hisce criminationibus operam hic meam impendere. Ne quid tamen lector desideret, aliorum verba transcribere abs re non erit, ut pateat, quam immerito in Virum sanctissimum Hugo Lugdunensis insurrexerit. Natalis Alexander Historiæ ecclesiasticæ Parisiis recusæ tom. 6, pag. 428 et sequenti, post relatam majori ex parte Hugonis epistolam, ita pergit :* Calumniis hæc Hugonis archiepiscopi epistola... tota scatet. Fictitia sunt crimina, quæ Victori III objicit, a quibus ipsum satis superque purgat Gregorii VII de ipso judicium, qui ipsum inter omnes pontificatu dignissimum et Ecclesiæ utilissimum judicavit : ipsum purgat insignis ejus humilitas, qua tam constanter supremam dignitatem recusavit, nec suscepit, nisi caritate Ecclesiæ compulsus. *Hisce addi potest mira Cardinalium, episcoporum et principum constantia in urgendo ipsum ad pontificatum suscipiendum.*

E

abunde ab aliis jam diludum

15 *Tum primum, addicti a* Victore *Henrico IV auxilii, crimen ita diluit laudatus Natalis :* Promiserat quidem Henrico regi suam apud Gregorium VII intercessionem, ut imperator crearetur : sed optime noverat, Pontificem sanctissimum coronam imperii ipsi non concessurum, nisi pœnitentiam ageret, Ecclesiæque satisfaceret; eamque hypothesim involvebat Desiderii promissum. *Reliqua* Victori *impacta crimina sic confutat idem auctor :* Cæterum quam esset Sedis Apostolicæ et ecclesiasticæ libertatis studiosus, demonstravit ea occasione : Henricum enim jam excommunicatum non adiit, nisi ut eum ad pacem hortaretur, et ab eversione Cassinensis monasterii prohiberet. Cum regis cancellario aliisque ministris, quamvis amicis olim suis, excommunicatione pariter irretitis, comedere, bibere, orare noluit. Præcipienti Henrico, ut sibi fidem juraret, ac monasterium de sua manu reciperet, ac minas intentanti, respondit : « Se non modo monasterii » causa sed ne pro mundo quidem toto id fa» cturum. » *Hæc* Desiderii *responsio sensu quidem consonat, at verbis paulo aliter exprimitur in editione Chronici Casinensis, quam secutus sum : vide Vitam infra, num. 82. Plura post hæc congerit Natalis ex Chronico Casinensi desumpta, quibus invictam* Desiderii *pro Ecclesiæ dignitate tuenda constantiam ob oculos ponit, gestaque in variis congressibus cum adhærentibus imperatori episcopis, ipsoque pseudo-pontifice, quæ hic non adscribo, quia legi possunt in Vita num. 82, 83 et 84.*

F

confutata Hugonis ab Ecclesia

16 *Dein ita prosequitur :* Porro qui ita se gessit, ac libertate tanta imperatorem, ejus ministros et antipapam allocutus est, imperatori non est adulatus, nec absque calumnia dici potest, illum ad invadendum patrimonium S. Petri excitasse : nec etiam verisimile est, illum parvipendisse Pontificias excommunicationes, qui excommunicatos, etsi amicos suos, osculari noluit, nec orare cum eis, neque cum iis manducare aut bibere, quod laudatus auctor *(Chronici Casinensis)* testatur. Quanti vero fecerit Gregorii VII decessoris sui decreta, Beneventana probat synodus, in qua ipsa renovavit, præcipue quæ contra dantes et accipientes investituras sanxerat. *Videri hæ constitutiones possunt in Vita apud nos num. 112 et 113, ubi paulo ante leguntur ea, quibus*

A *bus ipse* Victor *in synodo Beneventana ab Hugonis se calumniis vindicavit, in qua synodo tam Hugo, quam Richardus, ob suas in legitimum Pontificem machinationes a fidelium communione resecti sunt*, Quia, *inquit* Victor III *in Vita apud nos num. 112*, Romanæ Ecclesiæ communione sua sponte sejuncti sunt.

...se communione separati

17 Hugonis tamen turbas, *inquit idem Natalis ibidem*, usque ad consummatum schisma progressas non esse, probat ejus ad Mathildem comitissam epistola altera, e chartulario Cluniacensi edita in Spicilegio Dacheriano, et inde transcripta tomo x Conciliorum editionis Labbeanæ, in qua ita scribit : « Tandem scire vos volumus » *(verba tantum eo maxime spectantia transcribo)* ab unitate eorum, qua in corpore sanctæ » Ecclesiæ ad serviendum B. Petro divina dignatione compacti sumus, nec discessisse, nec in » perpetuum, Deo miserante discessuros; imo » habere propositum Apostolicæ Sedis profectibus » modis omnibus deservire. » Ibidem contra Cluniacenses monachos expostulat, quod ipsum ab Ecclesiæ Romanæ communione discessisse dicerent : « Inter alia autem, inquit, unum impuden- B » tissime mentiuntur, quia a communione Romanæ Ecclesiæ nos sponte nostra sejunximus; » cum testis nobis sit conscientia nostra et caritas, qua in Domino copulamur, nos non solum » communionem eorum non evitasse, sed omnibus hoc persuadentibus restitisse. » *Recte quidem observat Alexander, ortum non fuisse schisma consummatum ex turbis Hugonis, quia hic, cum adhærentes sibi paucos haberet, cito se Ecclesiæ reconciliare studuit, et revera reconciliatus est sub Urbano II. Attamen allata ipsius verba magni facienda non sunt. Nam etsi forte non ea intentione se opposuerit* Victori, *ut schisma contra ipsum excitaret, sed fortasse speraverit, ipsum sponte iterum pontificatui, quem toto fere biennio recusaverat, renuntiaturum; fecit tamen ea, quibus indignum se communione Ecclesiæ reddidit, ut suo loco probabitur.*

...tenditur, ...quas om...

18 *Tertium crimen* Victori *ab Hugone impositum ejus calumniandi pruriginem abunde commonstrat. Hac super re Papebrochius loco supra num.* XI *laudato ita loquitur :* Notabilis autem imprimis est objectio sumpta a laude, quam mortuo Athoni Mediolanensium archiepiscopo dederit Victor, quamvis per Gregorium VII excommu- C nicato, sententiam subscribente ipsomet Desiderio. Confunditur enim Atho, vir vere sanctus, cum Theobaldo schismatico et simoniaco : quem rex Henricus archiepiscopum fecerat loco Gotifredi æque schismatici, et populi orthodoxi odium diutius sufferre non valentis. *Certe Atho canonice electus est, probavit electionem Alexander II, partes Athonis contra Theobaldum, ab Henrico intrusum, tuitus est Gregorius VII, adeoque immerito* Victorem III *carpit Hugo. Plura de hisce Mediolanensibus turbis, quæ Divina æque ac humana omnia perturbaverunt, deque Gregorii VII in Athonem propenso affectu, videri possunt apud Ughellum Italiæ sacræ recusæ tom. 4, pag. 114 et sequenti.*

...

19 *Atque hisce omnibus sufficienter demonstratum puto, nullam Hugoni fidem haberi posse. Quod addit de impio mercimonio, et pollicitatione duci facta de ordinando Alphano Salernitanorum episcopo, ejusdem omnino furfuris apparet. Utcumque enim se res habeat quoad Alphanum : certe pontificatus* Victoris *non pendebat a consecratione Alphani; cum omnes, et ipse etiam Hugo, rogarent* Victorem, *ut pontificatum tandem acceptaret. Deinde, quis, nisi amens, credat eum, qui tamdiu pontificatum recusarat, tandem voluisse B. Petri cathedram conscendere, dato Salernitanis archiepiscopo, gradu illo ob ambitionem indigno? Fidem certe in re tam incredibili non meretur epistola Hugonis tot mendaciis referta. Imo non credimus, Alphanum II, de quo agitur, gradu illo fuisse indignum, etiamsi Cardinales et episcopi, qui* Victorem *elegerunt, aliquo tempore ipsum consecrare noluerint : novimus enim aliam dilationis fuisse causam.*

Auctore U. S.

Hugonis, tum Lugdunensis,

20 *In Actis num. 100 Petrus Diaconus scribit, a Rogerio Calabriæ duce Romam dimissum fuisse Henrici imperatoris præfectum. Et ratio hæc additur :* Propter illud videlicet odium, quod episcopi et Cardinales, faciente tamen Salernitano principe, Salernitanum archiepiscopum sacrare noluerunt. *Ex his facile colligimus, non obstitisse Cardinales consecrationi, quia Alphanum judicabant indignum, sed quia nolebant ipsum consecrare contra voluntatem principis Salernitani; Rogerium vero Calabriæ ducem ægerrime tulisse, quod ea in re majorem haberent rationem* E *principis Salernitani, quam sui : nam eam ob causam dicitur dimisisse e carcere præfectum Henrici, Catholicos Romæ vexaturum. Rogerius Salernum armis occupatum eo tempore possidebat : Gisulphus vero princeps Salernitanus erat cum episcopis et Cardinalibus, ac verisimiliter necdum cesserat jure suo in urbem Salernitanam. Erat igitur alia omnino ratio differendi consecrationem Alphani, quam quod ipsum indignum crederent. Verum res haud dubie tandem composita est, sive quod princeps Salernitanus tandem consenserit in consecrationem, sive quod censuerint episcopi, ipsum immerito amplius obsistere. Utcumque se res habeat, abunde patet, Hugonem non nisi materiam calumniandi quæsivisse.*

tum Flaviniacensis,

21 *Gentili suo Hugoni nimium favens et credulus Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi bis* Victori *nostro injurius est. Pag. 232 epistolam quamdam profert, in qua Urbanus II,* Victoris III *successor, ita locutus fuerit :* Dominus noster Papa Gregorius beatæ ac dignæ memoriæ cum apud Salernum gravi teneretur infirmitate, unde ipse postea obiit, convenerunt ad eum episcopi et Cardinales Romani, qui ibidem aderant, rogantes eum et postulantes, ut, quem sibi vellet F subrogari successorem in pontificatu, eis ostenderet. At ille secum aliquantulum cogitans, hæc illis verba dedit : Quemcumque horum trium, Lucensem scilicet episcopum, Ostiensem, aut archiepiscopum Lugdunensem habere poteritis, in Pontificem eligite. *Quæ Pagius in Critica ad annum Christi 1087, num. 5 sic excipit :* At hæc Urbanum II, ante pontificatum Cardinalem Ostiensem dictum, scripsisse, prorsus incredibile; cum ipsemet Victorem III sacraverit, probeque noverit Gregorium VII cum se ipso, Hugone Lugdunensi et Anselmo Lucensi Desiderium abbatem Casinensem pro successore suo proposuisse. Quare si illa Urbani epistola conficta non fuit ab Hugone Flaviniacensi abbate, qui post ejusdem Urbani mortem Chronicon suum in lucem emisit, ex ea Desiderii nomen expunxit, ad Hugonem Lugdunensem archiepiscopum excusandum, ostendendumque, se non sine ratione a Desiderii electione abhorruisse.

Beato impudenter impactas,

22 *Fragmentum epistolæ Urbani II ad Casinenses monachos, datæ* VI *Decembris anni 1098, refert Erasmus Gattula Historiæ Casinensis seculo* VI, *pag.*

AUCTORE U. S.

pag. 171, in qua de Victore III *honorificentissime loquitur :* Quæstio, *inquit*, acta est a sanctæ memoriæ Desiderio Apostolicæ Sedis presbytero Cardinali, et monasterii Cassinensis abbate, qui postmodum divinæ dignationis gratia ad summi pontificatus apicem pervenit, sed exiguo tempore supervixit *etc. Atrocius* Victorem III *calumniatur Hugo Flaviniacensis Chronici sui, a Labbeo in Bibliotheca nova excusi, pag. 234 hæc comminiscens :* Hic igitur (Victor III) consecratus ab Ostiensi episcopo, cum Missas apud S. Petrum diceret, infra actionem judicio Dei percussus est : et quamvis tarde cognoscens se errasse, se ipse deposuit, et accitis fratribus de monte Cassino, qui secum aderant, præcepit se illo deferri, et in capitulo, non ut Papam, sed ut abbatem sepeliri.

meras esse imposturas.

23 *Hanc chronologi Virdunensis imposturam ita convellit Natalis Alexander loco sæpe laudato :* Calumnia, *inquit*, est, quod errorem cognoscens se pontificatu abdicarit : ad extremum enimvero spiritum Pontificium munus obiit, designato etiam successore. Calumnia pariter est, quod Dei judicio sit percussus, quem potius Deo fuisse gratissimum sanctitas vitæ, miraculis comprobata testatur. *Et Papebrochius in Propylæo Hugonis Flaviniacensis calumniam sic perstringit :* Interim constat ex Leone Ostiensi lib. III, cap. LXXIII, quod non sit Romæ aut infirmatus aut mortuus : sed concilium Beneventi celebrans, « in eodem . . . graviter infirmatus, post actum » per tres dies concilium, festinanter Casinum » rediit, . . . atque post diem tertium feliciter » migravit ad Dominum. » *Omitto plura hic congerere, nec ullo responso dignum puto scribillatorem quemdam, de quo Natalis Alexander, suum de* Victore III *articulum concludens, ita fatur :* Imperite et inepte omnino anonymus in compilatione chronologica, quam inter rerum Germanicarum scriptores ex Pistorii bibliotheca editos legere est, de Victore III scripsit : « Iste in » schismate schismaticus fuit. » *Calumnias siquidem omnes, ut observat Mabillonius ad Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo* VI *parte 2, expungit unanimis scriptorum gravissimorum consensus,* Victorem *multis laudibus celebrantium.*

§ III. Acta Beati, a variis conscripta, ex libro tertio Chronici Casinensis danda : illius auctoritas vindicatur.

Acta Beati partim Leo Ostiensis.

Res *gestas* B. Victoris III *litteris consignarunt varii, alii brevius, prolixius alii : at ex eodem fonte videntur omnes suam hausisse scriptionem. Unde omissis reliquis, infra dabo beati Pontificis Acta ex lib. 3 Chronici Casinensis desumpta. Hunc Chronici Casinensis librum tertium Oderisii abbatis præcepto, ut in Prologo ipse testatur, composuit Leo Marsicanus, nunc communiter dictus Ostiensis : at non totum, ut recte observat Mabillonius Annalium Benedictinorum lib. 67, num. 27 ita scribens :* Desiderii Acta omnia non absolvit, sed Petrus Diaconus, Leone longe gravitate et auctoritate inferior, qui librum tertium a cap. XXXV, ut modo dicebam, prosecutus est, et totum quartum adjecit. Hunc quidem Leo pollicitus erat, sed promissum non implevit, sive morte præventus, sive aliis distentus negotiis *etc. Hæc Mabillonii observatio luculenter probatur ex Prologo libri quarti, ubi ita loquitur Petrus Diaconus :* Et quia ablatam series a patris Benedicti temporibus usque ad renovationem ecclesiæ beati Martini a prædicto Leone fuerat exarata, nos ab ejusdem ecclesiæ renovatione scribendi sumentes initium, ea, quæ de sanctissimi Desiderii Vita descripta non erant, eidem historiæ adjungere curavimus, ne ex maxima parte tertius liber detruncatus videretur.

partim Petri Diaconi scripsit.

25 *Certe perspicuum adeo et clarum est hoc Petri Diaconi testimonium, ut mirer. Pagium Criticæ tom. 4 ad annum Christi 1088, num. 4 ita scribere potuisse :* Leo Ostiensis episcopus et Cardinalis, qui Historiam Cassinensis monasterii libris tribus composuit, et ad mortem usque Victoris III Papæ perduxit : *neque enim inficianda Pagio Petri auctoritas, qua ipsemet utitur eo loco, ut Baronium corrigat. Nullum igitur dubium relinquitur, quin tertius laudati Chronici liber partim a Leone Ostiensi, partim a Petro Diacono concinnatus sit : sed an ipsum caput 34, antiquæ divisionis, Leo exaraverit, an potius ipsius Petri fœtus sit, disceptatur : sufficiet hic adduxisse verba Angeli de Nuce in Notis ad caput 34, litt.* c *ita loquentis :* Hoc caput claudit codicem B, qui solam Leonis Ostiensis historiam continet. Perperam vero Lauretus Ostiensis scriptionem terminari putavit capite præcedenti, prave accipiens testimonium Petri, qui cap. LXVI lib. IV auctorem se scribit auctarii hujus Chronici a renovatione ecclesiæ beati Martini, cum id exclusive accipiendum esset, non inclusive. Certe hoc caput legitur in codice Leonis, cujus stylum sapit, et multa hic variavit Petrus, ut hinc saltem agnoscere potuerit Lauretus, ab utroque scriptum fuisse : deinceps enim varias lectiones nostrorum manuscriptorum non habebis; ex unico quippe Petri codice sequentia desumpsimus *etc.*

Chronici editio a Nuceo adornata.

26 *Habemus ergo geminum scriptorem, qui Acta Beati nostri infra danda posteritatis memoriæ consecravit. Nunc lectorem paucis monitum volo, quam editionem laudati Chronici, et qua de causa secutus sim. Ludovicus Muratorius tom. 4 Scriptorum rerum Italicarum, typis Mediolanensibus edito anno 1723, Casinense Chronicon recudit, ita in præfatione disserens :* Prodiit autem Marsicani Chronicon Venetiis anno MDXIII, tum Parisiis anno MDCIII, deinde Neapoli cum notis Matthæi Laureti anno MDCXVI, et denique Parisiis anno MDCLXVIII, una cum commentario sive adnotationibus Angeli de Nuce Neapolitani, abbatis Casinensis. Postrema hæc editio reliquis præcedentibus utique præstat, eamque propterea secutus sum ad novam hanc instruendam. *De tribus prioribus editionibus, a Muratorio memoratis, Joannes Baptista Marus in annotatione ad cap. 30 de Viris illustribus Casinensibus sic fatur :* Quas quidem editiones collatas cum antiquissimo exemplari Ms., in Casinensi bibliotheca servato, quod Chronicon Casinense appellatur, fuisse ab integritatis suæ deturbatas gradu, mendisque obsitas, facile cognoscere per se sedulus lector valebit. *Qui illarum editionum ab autographo variationes plurimas singillatim nosse cupit, adeat paragraphum 1 Apologiæ pro Leone Ostiensi et Petro Diacono, quam ad calcem Historiæ Casinensis subjecit Erasmus Gattula.*

27 *Atque hæc causa est, cur Nucei editionem, a Muratorio recusam, sequendam mihi duxerim :* ea

A *ea autem tantum recudam capita, quæ ad illustrandam beati Pontificis Vitam faciunt, prætermissis ceteris. In Annotatis tamen breviter edicam, quid in capite vel parte capitis omissi ab auctore tractetur. Post prologum Leonis Ostiensis dabo antiquam capitum partitionem, prout habet editio Nucei : cujus etiam Notas magna ex parte retinebo, ubicumque aut utiles visæ fuerint aut necessariæ. Ea autem, ad quæ nihil observavit Nuceus, pro instituto Majorum meorum annotatis illustrabo, sicubi necesse fuerit. Sed quoniam fides gestorum Beati maxime nititur auctoritate Leonis Ostiensis et Petri Diaconi, nonnullique reperiuntur, qui aliqua, etiam ad* Victorem III *spectantia, aut arroserint, aut interpolationis accusarint, non abs re fuerit paucula huc adducere, quæ scriptorum illorum fidem, integritatemque stabiliant.*

...lerisque ...referenda. ...fra dabitur.

28 *Muratorius in laudata præfatione Chronicon Casinense universum maximi faciendum asserit, taleque esse eruditorum omnium judicium tum aliis de causis, tum etiam ex eo.* Quod Leo, magnæ gravitatis et auctoritatis vir, ad ipsum conscribendum simul archivo Casinensi aliisque antiquitatis venerandæ monumentis est usus. *Leonis autem auctoritatem paulo ante celebrarat his verbis :* Ejus quippe nomen celebre nimis apud Baronium, Bellarminum, Possevinum, Labbeum, Vossium, Dupinium, Caveum, aliosque scriptorum ecclesiasticorum Vitam et scripta recensentes, quos facile lector consulere poterit. *Insignis etiam est Petri Diaconi existimatio apud viros graves, qui illius sæpe testimonio ad res a se narratas confirmandum utuntur : quare illos hic recensere supervacaneum arbitror : neque hujus loci est singula, quæ duobus hisce scriptoribus objiciuntur, discutere, cum id præstiterit Gattula in laudata Apologia, adductis eruditorum testimoniis, quem propterea consulat curiosus lector, ne Commentarii hujus tetricam lectionem reddam, si ad vindicandam fidem auctorum Chronici Casinensis, multa hic inseram, ad Beatum nequaquam pertinentia.*

Fides et au... ...tas scri... ...rum

B

29 *Duo tamen sunt ad Leonis fidem in enarrandis* Victoris III *Actis pertinentia : primum apud nos in Vita num. 44 tangit famosam Floriacenses inter et Casinenses controversiam de S. Benedicti corpore, quod utrique se possidere contendunt : sed actum agam, si de hoc facto disputem, a Stiltingo tom. 1 Septembris accurate discusso, ubi sacri pignoris partem ad Gallos delatam, alteram vero apud Casinenses servatam, magna omnino verisimilitudine ac solidis argumentis concludit, et litigantes utrimque auctores minime contemnendos ea ratione componendos esse censet. Vide Commentarium prævium de S. Aigulpho, paragrapho 2 et 3. Alterum, ad Casinensium monachorum sub* Desiderio *abbate missionem spectat, et variorum in Sardinia cœnobiorum institutionem : de hisce agit Vita apud nos num. 33 et seqq. Rem breviter accipe : ad constituendum in Sardinia cœnobium, rogarat Bareso* Desiderium, *ut quosdam de suis eo transmitteret : paruit Abbas, sed missos depulere Pisani; post duorum tandem annorum intervallum, duos fratres Casino submissos accepit Bareso, Torchytorio, Sardiniæ rege altero, pietatem Baresonis æmulante.*

Chronici Ca... ...tensis :

C

30 *Contra narrationem hanc anonymus auctor Mediolanensis, regius Ticini lector tom. 10 Scriptorum rerum Italicarum, de Tabula chronographica medii ævi sectione 6, num. 20 circa finem, ita insurgit :* Alibi, *inquit,* interpolatum Leonem Ostiensem, nisi errore teneamur, utique novimus. Certissime Leo, quæ longe post ejus mortem evenerant, non potuit scribere; nec consulto interpolator lib. III, cap. XXIII inter Acta Desiderii abbatis Casinensis intexere debebat expeditionem illam duodecim monachorum in Sardiniam, ibi Baresone regnante. Etenim is Bareso solum anno MCLXIV ex judice rex Sardiniæ fuit dictus a Friderico Ænobarbo, ut synchronus Morena, Albericus, Sigonius, Calchus noster, aliique antiquiores et conterranei, mox laudandi, sub dicto anno MCLXIV concorditer produnt. At interpolator Baresonem et expeditionem illam consignat anno V Desiderii, qui tamen abbas fuit ab anno MLVIII ad MLXXXVI *(imo ultra illum annum, quia Casinensium regimen numquam dimisit)*... Leo vero ad summum vidit annum MCXV, teste commentatore Angelo a Nuce sub num. CCCCLX (qui anachronismum non observavit.)

...lius hic in... ...erpolatum ...sse.

Auctore U. S.

31 *Pergit dein opinionem suam probare, et ostendere nullum in Sardinia fuisse regem ætate* Desiderii, *sed illam seculo* XI *a Pisanis quadripartitam quatuor judicibus traditam fuisse administrandam, quoad Ænobarbus Arboreensem Baresonem novo regis titulo insigniverit, quod auctores ab anonymo laudati revera innectunt anno 1164, ac demum ita concludit :* Hinc omnis evanescit suspicio, alium regem seniorem, nomine Paressonem vel Baresonem regnare potuisse in Sardinia ab anno MLV ad LXXXVI, ut falso scribit interpolator Leonis. *Postremis hisce præmiserat, Musactum Saracenum regem e Sardinia Corsicaque pulsum anno 1015; Mugetum autem Balearium insularum regem, qui Sardiniam hostiliter invaserat, anno 1050 a Pisanis feliciter captum fuisse. Ita anonymus ille, licet paulo ante asseruisset, durum videri Leonis Ostiensis Chronicon interpolatum dicere, hac in parte fidem auctoritatemque Chronici hujus non mediocriter elevat.*

censuit nonnemo; at perperam :

E

32 *Huic interpolationis accusationi omni studio se opponit Erasmus Gattula Historiæ Casinensis seculo* VI, *pag. 154, ubi post allata anonymi verba, quæ ego contracta dedi, ita loquitur :* Hoc tamen loco interpolatum fuisse Leonem nostrum, celeberrimi auctoris pace nemo unus dixerit, qui antiquos ipsius codices, alterum Langobardicis, ut vocant, literis exaratum, Latinis alterum hoc præsertim capite XXIII lib. III cum recens edito ab Angelo de Nuce animadverterit prorsus consentire. Hujus etiam duodecim monachorum in Sardiniam expeditionis, et alterius duorum, qui missi postea fuerunt, meminit Leo cap. XXIV et cap. XXVI, quo ultimo de Aldemario loquens, hæc habet : « Qui meus in conversione magister extiterat, quique in abbatem fratribus in Sardiniam missis dudum fuerat ordinatus *etc.* » *Tum subdit Gattula, Leonem, utpote coævum* Desiderio, *ejus gesta probe perspecta habuisse : eumque minime deceptum fuisse, cum tam Baresonem, quam Torchytorium Sardiniæ reges appellavit, eo quod viri illi in donationum diplomatibus sigillisque titulum hunc sibi tribuerent :* Quod, *inquit Gattula,* jure an injuria præstitum ab istis viris fuerit, ad Leonem et Petrum discutere non spectabat.

ut omnino convincunt,

F

33 *Post pauca adducit inscriptionem, quam refert sigillum plumbeum obsignans Baresonis privilegium, estque talis :* Baresone rex. Hoc autem, *subdit Gattula,* privilegium, cujus autographum in

tum instrumenta authentica.

AUCTORE U. S.

in archivo nostro servatur, quodque referemus in dissertatione de Cassinensi jurisdictione de verbo ad verbum, reperitur in veteri privilegiorum ac donationum monasterii Cassinensis Regesto, quod, jubente Seniorecto Cassinensi abbate, qui ab anno MCXXVII ad XXXVII monasterio præfuit, concinnatum fuit, et eidem abbati nuncupatum a Petro Diacono. Igitur Regesti hujus fol. LXVIII, num. margin. CL hoc Baresonis privilegium, Langobardico charactere conscriptum, hanc habet rubram epigraphen: « Præceptum Baresonis regis » Sardorum de monasterio sanctæ Mariæ in Bubalis Desiderio abbati. » *Paucula hæc verba ad institutum nostrum sufficiunt, integrum videre studiosus lector poterit in Accessionibus Gattulæ ad Historiam Casinensem pag. 174. Torchytorii alterius Sardiniæ regis diploma, quo Casinensi cœnobio sex donavit ecclesias, exstat in eodem Regesto fol. 259, num. margin. 639: integrum adducit Gattula in Historia pag. 154 et seq. Satis nobis erit, illius initium huc transtulisse, quod ita habet.* In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni. Anno ab Incarnationis *(Incarnatione)* ejus MLXVI regnante domno nostro Torckitori rex *(rege)* Sardiniæ *etc.*

B

34 *Ex his patet, si recte arguat anonymus Mediolanensis, non solum Leonis Ostiensis Chronicon habendum esse tamquam interpolatum, sed et Petri Diaconi Regestum loco non uno fabulis commentisque refertum censeri debere, quod facere ob levem quemdam scrupulum, nemo non videt, quam sit iniquum. Malim ego regis titulum mitius interpretari, per eumque intelligere regulum, virumque inter Sardos primarium ac principem, qui regis sibi titulum arrogarit, a legitima potestate nondum concessum: quod quam frequens apud varias nationes fuerit, nemo ignorat, qui in re historica vel modicum sit versatus. Hæc autem conjectura mea ex eo etiam fit verisimilior, quod legati genuenses Baresoni judici Arboreensi regium nomen dignitatemque Ænobarbum imperatorem flagitaturi, teste Cassaro Annal. Genuens. lib. 2, petierint, ut Bareso esset* solus rex, *et teneret insulam Sardiniæ pro imperatore: quæ vocula* solus *fundatam omnino ingerit suspicionem, quod regis titulum usurparint quatuor illi judices, quorum administrationi universam Sardiniam quadripartitam traditam fuisse, post alios scribit anonymus Mediolanensis.*

(margin: tum rationes aliæ.)

C

35 *Atque hæc, opinor, sufficiunt, ne quis ob levem regii tituli scrupulum, Chronico Casinensi interpolationis notam inurat: sed præter dicta, suspicionem hanc diluit alterum Baresonis regis diploma, subscriptum anno 1182, et Casinensi cœnobio multa bona concedens, cum sic inter alia habeat:* Ego Parason Arboreæ rex et judex, avi et patris mei sequens pro posse pia vestigia, . . . concedimus ecclesiæ S. Benedicti de monte Casino ecclesiam S. Nicolai de Gurgo cum omnibus pertinentiis suis. . . tali pacto atque conventione, ut duodecim ibidem ad Deo serviendum. . . dirigat monachos *etc. Privilegium illud integrum reperire est in Accessionibus Gattulæ ad Historiam Casinensem pag. 266 et seq. Certe voces illæ,* avi et patris mei sequens vestigia, *innuunt majores istius Baresonis singulari studio affectos fuisse monachis Casinensibus, et verisimiliter sub tali pactione, qualem iste Bareson hic exprimit: unde minime persuaderi mihi poterit, vel falsa hic scripsisse Leonem Ostiensem, vel inconsultum interpolatorem Leonis Chronico monachorum in Sardiniam missionem inseruisse.*

(margin: quibus tam anonymi Mediolanensis.)

36 *At, inquiet aliquis, certum est ex laudatis ab anonymo Mediolanensi auctoribus, quatuor Sardiniæ judices a Pisanis præfectos fuisse, omnemque ab illis accepisse auctoritatem suam: qui ergo fieri potuit, ut post impeditam a Pisanis, cuncta diripientibus, duodecim monachorum missionem, Bareso, quantumcumque regis titulum sibi arrogarit, a Pisanis, dominis utique suis, satisfactionem exigere potuerit, quod tamen asserit Leo Ostiensis cap. 242 (apud nos num. 34.) Nihil hic ego in hisce omnibus reperio, quod difficulter conciliari possit: illum enim in Pisanos iniquiorem censeo, qui violentiam illam direptionemque putet profluxisse, a legitima magistratuum Pisanorum auctoritate: sed omnino existimo, illam adscribendam esse prædonum quorumdam malevolentiæ et cupiditati. Utut sit, minime dubium est,* Desiderium *apud vicinos principes maximo in honore et pretio fuisse. Adhæc constat ex Vitæ num. 35, pro ablatorum restitutione, apud Pisanos instituisse Alexandri II legatum, et apud* Desiderium *se purgasse Pisanos, eique fidelitatem pollicitos esse, interveniente Godefrido Tusciæ duce seu marchione, de quo etiam mentio fit cap. 89 et 99 lib. 2 Chronici Casinensis. Vide ibidem, si lubet, Nucei annotata. Atque hæc paulo fusius disputavi, ut perspiciat æquus lector, in enarrandis beati Pontificis gestis secure inniti me posse Chronico Casinensi, maxime cum ostenderim, nullius esse momenti, quæ a rigidiore critico illi imputantur.*

D (margin: quam aliæ argumenta diluuntur.)

E

§ IV. Beati natales præclari: chronotaxis gestorum, usquedum Casinum adiit, et quædam in his controversa: locorum notitia.

Illustrissimos Beati natales breviter perstrinxit Leo Ostiensis, eum asserens ex nobilissima Beneventanorum principum origine sanguinis lineam duxisse: sed festinans ad majora, nec nativitatis ejus tempus, nec parentes expressit. Camillus Peregrinius in Serie abbatum Casinensium, titulo Desiderius, *ita loquitur:* Hic natus in anno fere MXXVII, vocatusque Dauferius. *Epocham hanc firmat* Victoris III *epitaphium, in quo sic legitur:* Bis sex lustra gerens mortuus hic tumulor. *Constat enim obiisse illum anno Christi 1087: si igitur sexagenarius decesserit, oportet illum natum fuisse anno circiter 1027; circiter, inquam: incompertum enim est, fuerintne completa duodecim lustra, an vero postremus illorum annus solum inchoatus, an etiam nihil lustris duodecim addendum, quæ uti et diem mensemque nativitatis ejus ignorare malim, quam sine ullo fundamento divinare.*

(margin: Beatus natus circa annum 1027.)

F

38 *Laudatus Peregrinius* de Stemmate principum Longobardorum, qui ex genere prodierunt Atenulfi Capuæ comitis et demum principis Beneventi, *Beati natales paulo altius investigat, dum circa finem ita disserit:* Dauferius ex innominato patre natus, filio, ut reor, Landulfi V, atque Salernitano principi Guaimario IV consanguinitate propinquus, ni fallor, ob Gaitelgrimam Beneventani principis Pandulfi II filiam, Landulfi V sororem et Guaimarii matrem . . . . Nec ambigendum est, hunc Virum talibus signis

A gnis ab Ostiensi, tamquam penicillo et coloribus ob oculos repræsentatum, genus duxisse ab Atenulfo: quibus nec minimum obstat primitivum et genitale ejus nomen Dauferius, in Atenulfi gente peregrinum et nunquam alias auditum; neminem cum lateat, in singulas alias familias, sicuti nostra etiam ætate fieri videmus, aliena nomina sæpe sæpius immigrasse, de quo non unum in hoc ipso stemmate Atenulfi occurrit exemplum *etc. Causas deinde immutandi nominis aliquas affert, vel in gratiam scilicet uxorum, vel eorum, qui parvulos de sacro fonte suscipiunt, et in margine ait, plures omittere se, quæ nunc esse solent occasiones nomen imponendi diversum ab usitato in aliqua familia, quibus etiam mihi non lubet immorari.*

principum Beneventanorum.

39 *Marus in Vita* Victoris III, *Dialogis ejus præfixa, asserit illum, Beneventani principis unicam prolem, originem traxisse* ex familia Epiphania. *Nisi a Græco* ἐπιφανὴ, *Latine illustris, appellationem derivarit, ignota mihi omnino est familia Epiphania: sed nec illa comperta fuit Peregrinio, qui tamen sagacissime omnia lustravit. Paulo ante verba jamjam recitata ita loquitur:* B Præter expositas hactenus familias.... *(de Epiphania nullum uspiam verbum deprehendi)* alias longe plures eadem de gente ibidem *(Capuæ)* nec non Beneventi æque inclaruisse,.... ultro consentiet prudens omnis ac peritus lector, etsi de iis vel in ipsis Beneventanis archivis nil ultra repererim. *An vox* Epiphania *revera fuerit cognomen familiæ, de qua ortus est Beatus noster, ut innuere videtur Marus, ego penitius non inquiro, cum hoc ad illustranda* Victoris III *Acta minime sit necesse. Unum hoc observo, varia esse capita, ob quæ, ut in eadem dissertatione recte asserit Peregrinius, illi, qui ex communi stipite descendebant, peculiarem sibi constituerunt familiam diversamque assumpserunt denominationem: at nulli ex hisce causis satis congruere videtur appellatio* Epiphania.

[fu]erit ne pro[les] unica?

40 *Atque hæc de Beati stemmate utcumque sufficiunt. Videndum nunc breviter, rectene scripserit Marus,* Victorem *fuisse Beneventani principis prolem unicam. Angelus de Nuce in Notis ad cap. 1, lib. 3 ita commentatur:* Joannes Baptista Marus.... Desiderium Beneventani principis unicam prolem fuisse tradit: verum nullis C probat tabulis, nec sane vero mihi simile videtur, id a nostris silentio involvendum fuisse. *Fateor, Mari assertum non esse omnino indubium, illudque a scriptoribus Chronici Casinensis expresse non tradi. In Mari tamen sententiam vehementer inclino: nam Ostiensis dicto cap. 1 sic habet:* At pater illius... eum,... utpote unicum unice diligens *etc. Quæ quidem verba, si in omni rigore accipiantur, tantum excludunt sobolem alteram masculam, non vero sexus etiam sequioris prolem omnem: existimo tamen, ex Ostiensi erui posse nullam* Desiderio *fuisse etiam sororem germanam, saltem a patris obitu superstitem, idque ex eo conjicio, quod nulla uspiam sororis alicujus mentio occurrat, tunc quoque, cum et res et locus ad exornandam historiam id maxime exigeret, capite scilicet tertio antiquæ partitionis, ubi Ostiensis describit matris lacrymas, persuasionesque, ut Beatum de arctioris vitæ proposito dimoveret; at de sorore vel sororibus altum silet. Cum autem ille, teste Nucco,* Desiderii *gesta ubertim omnino et floridius prosequatur, id verisimiliter non fuisset prætermissurus.*

AUCTORE U. S.

Beati, donec ad Casinenses accessit.

41 *Toto partitionis nostræ capite primo complectitur Ostiensis Beati res gestas, usque dum ad Casinenses accessit. Peregrinius in Serie abbatum Casinensium Acta illa per annos breviter sic ducit:* In anno circiter vigesimo suæ ætatis, Christi MXLVI, patre a Nortmannis perempto orbatus, e solitaria, quam eodem tempore delegerat, vita a matre vi abductus, perque annum pene integrum, nempe MXLVII, sub arcta custodia servatus, ex eaque in anno dilapsus MXLVIII ætatis suæ XXII, Salernitanumque ad principem Guaimarium, consanguinitate sibi propinquum, accedens petensque, ut quoniam in patria vivere monachus non sibi permittebatur, Deo quiete servire apud illum liceret: voti compos ad monasterium sanctæ Trinitatis, quod ad Cavam nuncupatur, se volente, ab eodem principe transmissus fuerat: cum mater Filium a proposito dimovere non valens, ab illo impetravit, patrocinio etiam fulta Beneventani principis Landulfi, scilicet VI (mallem, Pandulfi, nempe III patris ejus) ut saltem Beneventum rediret, atque apud monasterium S. Sophiæ, sub monastica, ut expetebat, professione degeret, quod ipse non recusavit.... E

gestorum sylloge; ex annos ordinata.

42 Ibi autem per aliquot annos commoratus (puta tres, et ad annum usque ætatis suæ XXV, Christi MLI) ad monasterium Tremitense, in insulis Diomedis situm, se contulit; ubi non parvum tempus (haud quidem diuturnius sesquianno, vel circa) exegit; unde abiens in exitu fere anni MLII, ætatis suæ XXVI, et aliquandiu apud Trasimundum comitem, Theatinum videlicet, ejusque uxorem sibi affinem hospitatus: hoc est usque ad initium mensis Februarii anni MLIII, ætatis suæ XXVII, ab ea die ad tertiam Dominicam post Pascha, per tres circiter menses apud montis Majellæ solitarios mansit, ac tandem iterum ad S. Sophiæ monasterium rediit. Post vero non multos dies, Papa Leone IX e partibus ultramontanis regresso ac Beneventi degente, eidem factus valde familiaris;.... eopse scilicet anno MLIII, quo idem Pontifex mense Junii a Nortmannis in Apulia bello victus, post novem circiter menses Romam repedavit, et in anno obiit MLIV. At Desiderius deinde in languorem decidens, Salernum petiit, ibique aliquantisper commoratus, Beneventum ad S. Sophiam remeavit, et aliquantulo tempore exacto, quoniam rumor increbuerat, Victorem Papam II ab ultramontanis partibus Romam advenisse (advenit Victor in anno MLV, ætatis Desiderii XXIX) ad illum Florentiæ tunc degentem accessit, eodem scilicet anno synodum celebrantem Florentinam; ibique per aliquantulum tempus manens ad Petrum non ante multos dies, id est in exitu præfati anni MLV electum abbatem Cassinensem, literis ejusdem Papæ illi commendatus, recessit, ineunte videlicet anno MLVI, ætatis suæ XXX. F

Non videtur Beatus

43 *Atque hæc gestorum chronotaxis tota eruta est ex relatione Ostiensis, et suis singula annis a Peregrinio tanta verisimilitudine innexa sunt, ut non videam, quid magnopere a quoquam in dubium vocari possit, neque alibi certiores temporum notas reperio, quibus enarrata magis indubitate consignari valeant. Porro in Actis Beati huc usque deductis non nisi duo reperio, quæ alicui controversiæ, eique leviori, materiam præbere possint. Primum ad nuptias spectat, ad quas Beatum a parentibus allectum destinatumque fuisse, Ostiensis scribit hoc modo, apud nos in Vita num. 1:* At *(cum)* pater illius sæcularibus eum ne-

negotiis cupiens implicare, ... per posteritatis illius lineam suæ nobilitatis nomen disponeret propagare, puellam ei adæque nobilem, cum jam inciperet adolescere, studuit desponsare, utque parentela eadem ad invicem firmaretur, modis omnibus maturare. Sed quoniam Dei Spiritus suo igne cor Desiderii ad mundi contemptum accenderat *etc.*

nuptias revera contraxisse.

44 *Petrus autem Diaconus lib. de Viris illustribus, cap. 18 innuere videtur, nuptias insuper celebratas fuisse, dum ita loquitur :* In nuptiis sponsam suam relinquens, eremum petiit. *Petri sententiam amplexi sunt et alii, quos nil attinet recensere. Certe si initæ fuerint nuptiæ, statui nequeunt post primam Beati in eremum fugam, quia, ut habet Ostiensis in Vita num. 5,* Annum fere integrum sub ingenti custodia in domo matris, habitu tantummodo sæcularis, cæterum mente cælebs exegit, nullusque illi neque de nuptiis, neque de aliquo actu sæculari persuadere aliquatenus potuit. *Ego vero minime credo, Beatum nuptiis umquam illigatum fuisse, quamvis id parentes maxime in votis habuisse dicendi sint, tum quia Ostiensis de initis nuptiis altum silet, tum quia retracto e fuga et ad matrem violenter re-* B *ducto nullus de contractis nuptiis, aut de relicta sponsa loquitur, nec illa ipsa, licet sua maxime interesset, uspiam comparet, Sponsum a proposito avocatura. Hæc disserui, quia, tametsi ineptissime et omnino insulse id fiat, Beatum nostrum duplicis hac in parte peccati accusatum reperio apud maledicos quosdam, quorum vel nomen Commentario huic inserere nolo. Videat interim lector, quam fraudulenter ad seducendum incautos falsa pro veris venditent, statuatque, quam merito abstineam a convellendis ceteris illorum calumniis et maledicentiis, quæ per se ipsa prudenti cuilibet in oculos incurrunt.*

An et qua ratione

45 *Alterum ad antiquam Cavenses inter et Casinates controversiam spectat. Beato quidem Casinenses merito gloriari, indubitatum est : an pari jure eum sibi vindicent Cavenses, paucis videamus. Arnoldus Wion, cui consentiunt et alii, Ligni vitæ part. 1, lib. 1, cap. 8 sic habet :* Desiderius.... ex monacho sanctæ Trinitatis Cavensis, primum præpositus *etc.; quibus manifeste eum Cavensi cœnobio asserit. Contra Wionem eique adhærentes omni studio insurgit Nuceus in* C *Excursu historico ad cap. 7, lib. 3 sæpe laudati Chronici, quem, si lubet, lector consulat. Non abs re tamen fuerit, prolixam Nucei dissertationem, in pauca contractam, hic exhibere. Ita arguit : Nequit Cavensis cœnobii alumnus dici* Desiderius, *nisi vel monasticum habitum sumpserit, vel monachum ibidem professus fuerit : neutrum autem ullo probari posse documento contendit, quia monastica veste primum donatus a Santari eremicola, iterumque a Siconulfo, S. Sophiæ apud Beneventum præposito, ea indutus ad Guaimarium principem Salernitanum accessit, a quo ad Cavense monasterium transmissus est, teste Ostiensi, qui monasticæ ibidem professionis non meminit, cujusque testimonium irrefragabile appellat Nuceus.*

Cavensibus adscribi possit?

46 *Tum contra Cavenses testem adducit* Desiderium *ipsum, lib. 3 Dialogorum, pag. 155 ita loquentem :* Alferius abbas monasterii sanctæ Trinitatis ab ipso in latere montis ædificati, qui inter Salernitanam et Amalfitanam civitates præminet mari, exstitit : cujus religiosam ac Deo amabilem vitam et ipse ex parte vidi, qui apud eum aliquantulum familiariter mansi *etc. Ex quibus ita concludit* D *Nuceus :* Hospitem itaque se fatetur Alferii, non alumnum, imo aliquantuli solum temporis hospitem, licet familiariter habitum. *Sane si Cavenses contendant, cum omni rigore alumnum suum dicendum esse* Desiderium, *ipsis incumbit documenta adferre solida, quibus id stabiliant. Disputationem suam hisce verbis claudit Nuceus :* Quod attinet ad ultroneam liberalemque Laureti decisionem, aliquantulam videlicet illam Desiderii apud Cavas mansionem sub Alferii disciplina id posse conficere, ut Alferii discipulus et Cavensis domus alumnus Desiderius aliquatenus appelletur, gratam Cavensibus minime futuram reor. Facile siquidem fuerit prudentissimis litigantibus prospicere, falsam matrem a sapiente illam judicandam, quæ filium dividi patiatur. *Nescio, an quid amplius, quam quod illis concedit Lauretus, exigant Cavenses, cum eorum et argumenta et postulata non viderim. Hoc tamen certum puto, Cavenses minime velle, ut sibi solis* Desiderius *adjudicetur. Unde an recte asserat Nuceus, eos Laureti, seu liberalitate, seu justitia contentos, falsæ matris titulo appellandos esse, judicet lector.* E

Loca illustrata.

47 *Nunc aliqua de virtutibus, quibus Beatus noster mirifice in prælaudatis locis resplenduit, hic subnecto, quæ ab Ostiensi variis locis sparsa sunt :* Spiritu potius, *inquit in Vita num. 1,* quam carne nobilis esse ab ipsis rudimentis infantiæ cœpit, et Dei magis servitio operam dare. *Tantus scilicet divino obsequio totum se mancipandi animo ejus fervor insederat, ut vehementer obstupuerit Santari eremicola, cujus se disciplinæ subjecturus venerat,* quod Puer tam nobilis, tam delicatus, tam dives, et præcipue parentibus singularis, tam ferventer, universis seculi pompis ac vanitatibus spretis, sub tam districto proposito serviturus Domino accessisset; *ita Ostiensis in Vita num. 3. De studio continentiæ et illibatæ puritatis ex antedictis statui potest. Quantopere autem studeret corpus suum in servitutem redigere, colligi potest ex his verbis in Vita num. 9 :* Interea Desiderius ob nimiam abstinentiam multasque vigilias in languorem non modicum decidens *etc. Singularis autem animi demissio, quæ, ut ex supradictis et infra dicendis manifeste eruitur, individua Beato comes adfuit, ex hoc quoque loco eum discedere compulit, ad* F *quem paulo ante illum attraxerat fama sanctitatis et studium virtutis. Ita Ostiensis in Vita num. 7 :* Sed cum ab eodem abbate *(Tremitensis cœnobii)* adeo diligeretur, ut eandem ei abbatiam, se quoque vivente, contradere cuperet, ille vero subjectioni potius quam prælationi mentem accommodaret, ac propterea cedendum loco illi decerneret *etc.*

48 *Sed nec inutile fuerit, brevem hic adjicere notitiam locorum aliquot, quæ suarum virtutum fulgore præ ceteris illustrarit Beatus.* Beneventum.... urbs archiepiscopalis regni Neapolitani in provincia Principatus ulterioris.... ad Sabatum fluvium, ubi Calorem recipit, *teste Baudrando,* patria fuit Victoris III Pontificis Maximi. *In ipsa civitate Beneventana natum esse Beatum, omnino quidem verisimile est, non tamen plane certum, id minime prodentibus auctoribus synchronis. Porro, teste Lubino in Notitia abbatiarum Italiæ pag. 45, monasterium sanctæ Sophiæ haud procul a muris Beneventanæ urbis situm erat. Conditor illius fuit Arichis,* qui

A *qui primus Beneventi princeps appellari voluit, ut testatur Leo Ostiensis lib. 1 Chronici Casinensis, cap. 9, ita scribens :* Hic *(Arichis)* intra mœnia Beneventi templum Domino opulentissimum ac decentissimum condidit, quod. . . . Sanctam Sapientiam nominavit, . . . ac sanctimonialium cœnobium statuens, . . . id sub jure beati Benedicti in monte Casino tradidit in perpetuum permansurum. *Nuceus autem ita in hunc locum adnotat :* Quod *(cœnobium)* postea in virorum monasterium transivit, demum monachis destitutum commendatorio paret abbati.

Breves notitiæ. 49 *Cavense cœnobium Ordinis Cluniacensis sub S. Benedicti regula, et titulo sanctæ Trinitatis, in diœcesi Salernitana situm est, in loco ad Cavam dicto, non procul a civitate Salernitana, a qua, ut vult Lubinus in Notitia abbatiarum Italiæ pag. 94, non nisi quinto milliari distat ; Baudrandus autem scribit, vix quatuor milliaribus inde abesse. Tremitensis monasterii notitiam hic nullam subjicio : suus infra paragrapho 6 cœnobio isti locus dabitur, ubi obscuriora quædam elucidare conabor. De Magella sive Majella in notis ad cap. 6 ita observat Nuceus :* Mons est in Aprutio omnium ejus provinciæ maximus, ibique inter montanas rupes monasterium sancti

B Spiritus, a Cælestinis nunc cultum, tunc *(cum scilicet eo se contulit* Desiderius) *a* Casinatibus, *seu potius monachis S. Benedicti subjectis jurisdictioni Casinatum. Plura de hoc monte videri possunt apud Leandrum Albertum in Descriptione totius Italiæ, pag. 392. Nobis sufficit aliqualem locorum istorum ideam proposuisse.*

§ V. Præpositus Capuanus, deinde Casinensis abbas eligitur : legatur Constantinopolim : Cardinalis creatur : variis interest conciliis : castrum novum ædificat.

An primum tunc Casinensis monachus factus sit? H*actenus beatum Pontificem deduximus usque in Casinense cœnobium. Præerat tunc illi Petrus, in abbatum Casinensium serie quintus et trigesimus. Ab eo decenter receptus est tam* Desiderius, *quam, cui ille sanctioris vitæ auctor*

C *exstiterat, Alfanus. Ab eodem abbate Petro, ut testatur Ostiensis in Vita num. 12,* monasticam *ambo* consecrationem adepti *sunt. In hunc locum ita commentatur Nuceus :* Duo distinguit Ostiensis : Fratribus sociati, videlicet Casinensi cœnobio nomen dederunt, et monasticam consecrationem adepti. Quis dubitet professionem? *Hoc Leonis testimonio nixus Nuceus, utrumque Casinensibus indubitanter adscribendum esse contendit ; vide dicta num. 45 et 46. Nolim ego hic Nuceo contradicere : merito tamen ambigendum mihi videtur, an tunc primum, cum ad Casinense cœnobium accessit, religionis vinculo se suaque Deo consecrarit Beatus. Hoc enim liquido constat, nil eum magis ambiisse, quam seculo nuntium remittere. Cum ergo in Vita num. 6 scribat Ostiensis :* Tali igitur tandem aliquando condicione ad Beneventum redeat, impetratur, ut sine alicujus impedimento vel contradictione apud monasterium S. Sophiæ sub monastica professione sibi manere liceret ; *cumque certum sit ex Vitæ num. 6, eum per annos aliquos ibidem religiosissime commoratum fuisse, verisimillimum, ne dicam evidens, mihi quoque fit, illum ex tunc religiosa vota nuncupasse. Illud etiam confirmatur ex eo, quod in Vita num. 7 dicatur Beatus secum crebro reputasse,* monachum in sua patria perfectum esse non posse. *Verum levioris hæc sunt momenti, quam ut discuti operosius debeant.* AUCTORE V. S.

51 *In Vita num. 13 insignis refertur Beati visio, quæ, ut Ostiensis scribit,* Manifestissime portendere visa est, . . . Desiderium Benedicti patris vicem in hoc monasterio suscepturum, *quod non multo post tempore rei probavit eventus. Quam diuturna fuerit mora Beati in Casinensi monasterio, priusquam ad Capuanum transmissus est præpositus, non omnino liquet. Hoc saltem ex Ostiensi colligitur, id muneris* Desiderio *impositum fuisse ab eodem Petro, qui eum inter Casinenses adoptarat, adeoque ante* XXII *Maji anni 1057, quo dignitatem suam Petrus deposuit. Res autem in Capuano cœnobio gestas prætermisit Ostiensis, solum hoc commemorans :* Sed cum Pandulfus ipsius civitatis princeps indigna quædam et superflua juxta priorum temporum consuetudinem Desiderio vellet injungere, ille constanti, ut erat, pectore nequaquam in his ei congruum duceret assentiri, Capuam egressus, ad Richardum accessit. *Erat is Richardus comes Aversanus, de Normannorum gente, Capuam tunc obsidens, ejusque principatu non multo post potitus.* *Capuano cœnobio præpositus* E

52 *Pandulfum, cujus iniquam vexationem devitare, Capua relicta, coactus est Beatus, quintum appellat Peregrinius in Serie abbatum Casinensium titulo* Desiderius, *ac subdit*, Quem hinc adparet non antea defunctum. *Michael vero Monachus in Catalogo principum Capuæ loco penultimo recenset Paldolfum una cum filio Landolfo. Paldolfum autem scribit miserabiliter obiisse anno 1049, ac demum sub Landolfo filio, ut vocat, ultimi Paldolfi Longobardorum, dominatum Capuæ exstinctum refert. Uter rectius statuat, non inquiro, cum ad Beati gesta parum aut nihil intersit, sive iniquus in eum fuerit Pandulfus V, adhuc superstes, ut vult Peregrinius, sive Landulfus ejus filius, ut Michael innuit. Porro non explicat Ostiensis, quid a* Desiderio *exegerit Capuanus ille princeps. Verum cum addat*, Juxta priorum temporum consuetudinem, *non aliam ob causam opinor* Desiderium *principi restitisse, quam ob bonorum, tum ad ecclesiam, tum ad S. Benedicti cœnobium pertinentium direptionem, et in usus profanos distractionem, ob quæ lib. 1 Dialogorum, pag. 30 et seqq., Pandulfum Capuanum (Peregrinio et aliis quartum)* Desiderius *refert a Conrado imperatore principatu exutum ac demum divinitus punitum.* *sua fortiter tuetur* F

53 Desiderium *Richardi Aversani patrocinio fultum, et in ecclesiis ac prædiis Capuani cœnobii extra urbem situs commorantem, ad se Romam evocarit mense Augusto Stephanus IX (quem X alii appellant) ejusdem mensis die 2, anno 1057, electus Romanus Pontifex, qui ex cancellario Leonis IX Casinensis monachus factus, jam jam dicto anno,* XXIII *Maji, creatus fuerat supremus Casinensium moderator post voluntariam Petri abdicationem. At vix Romam advenerat Beatus noster, cum adversa eum valetudo Casinum redire compulit, quo et Stephanus mense Decembri 1057 se contulit, gravique morbo pene* *Romam, Casinum rediens, abbas eligitur.*

ad

Auctore U. S.

ad extrema deductus, circa ipsam, ut scribit Peregrinius, Natalis Domini festivitatem monachis fecit potestatem eligendi abbatem, qui defuncto succederet; Qui, *pergit Peregrinius,* Desiderium conclamarunt, ipsi Pontifici jam pridem apud Beneventum tempore Leonis IX, et nuper in Casinensi monasterio ante non plenum biennium, tempore abbatis Petri, etiam familiarius notum. *Vota omnium in unum conspirasse* Desiderium, *auctor quoque est Ostiensis; at non ita, quin prius alium et alium assumendum judicarent. Vide Vitam infra num. 14 circa finem.*

Plane invitus, si Bucelino credimus:

54 *De hac* Desiderii *electione ita scribit Bucelinus in Menologio Benedictino ad* XVI *Septembris:* Monachum professus tanta enituit vitæ sanctitate, ut sanctissimo illi orbis atque Ordinis archisterio Casinensi abbas præficeretur; imo præesse cogeretur, cum nolentem ac multum reluctantem, ferventissima fratrum vota ac lachrymæ vix exorarent. *Vidimus num. 47 sub finem, Beatum, ne præesse cogeretur, subesse potius cum desideraret, Tremitense cœnobium reliquisse: videbimus infra detrectantem omnis humanæ majestatis supremum fastigium: atque hæc* Desiderii, *tum ante tum post susceptum Casinensium moderamen, insignis modestia ad hoc saltem valet, ut liceat suspicari, maluisse eum privatam vitam transigere, quam reliquis præfici. Si tamen, ut Bucelinus asserit, omni modo abhorruerit Beatus factam de se electionem, mirum, id ab Ostiensi ne verbulo quidem indicatum fuisse: et ob hoc ipsum Leonis silentium, si conjecturis agere fas est, existimo eum, utcumque subjectionis cupidus exstiterit, id muneris non omnino renitentem suscepisse, vel ob visionem, quæ, ut Ostiensis perhibet,* Manifestissime portendere visa est, . . . Desiderium Benedicti patris vicem in hoc monasterio suscepturum, *et in qua forte ab eodem beato patre id ipsi injunctum fuerit; (de hac autem egimus num. 51) vel quia ex tunc animo moliebatur res illas præclarissimas, quas in Casinensium utilitatem postea tam feliciter opere complevit.*

Constantinopolitana legatione infecta, Casinum redit.

55 *Utut sit, summi Pontificis suffragio comprobata est electio, ea tamen conditione, ut non prius regimen adiret* Desiderius, *quam, uti jam dudum statuerat Pontifex ei imponere, ex legatione Constantinopolitana reversus fuisset. Sanxit quoque Stephanus, ut, si, vivente se, Constantinopoli rediret, statim Casino præesset, si vero reditum* Desiderii *Pontificis mors præcessisset, reducem congregatio universa gratanter reciperet, nec ullus ei auderet refragari. His ita constitutis, sociisque* Desiderio *a Pontifice adjunctis, ad iter se accinxit Beatus. At sive ob aeris hiemali tempore inclementiam, sive ob recondita divinæ providentiæ decreta, legatio exitum non habuit, defuncto Florentiæ Stephano, exeunte mense Martio anni 1058, ut latius exponitur in Vita num. 16. Intellecta igitur per nuntios a Casinatibus transmissos Pontificis morte, habitoque cum itineris sodalibus consilio, suorum vota expleturus* Desiderius *Casinum festinanter regressus est, et* XIX *Aprilis ipsa Dominicæ Resurrectionis festivitate ab omnibus alacriter in patrem moderatoremque denuo exnctitus ac solemnitate maxima ordinatus est.*

Præclara ejus facinora perstringuntur.

56 *In hoc apice locatus quam merito ab Ostiensi in Prologo ad Vitam num. 1 appellatus fuerit* cœnobii Casinensis instaurator ac renovator, *luculenter ostendunt egregia illius facinora: non enim tantum cœnobium illud totum decentiorem in formam, aptioremque ad fratrum usus, restituit, sed et monasterii ditiones et prædia adversus iniquos invasores communiit, mirificeque pia virorum principum liberalitate auxit, præsentissimum in omnibus Dei auxilium expertus: curas quoque suas minime passus est solius Casinensis cœnobii terminis concludi, sed et illas ad monasteria Casinatum jurisdictioni subdita libenter extendit, illorum utilitati, et ecclesiarum nitori solicite invigilans, basilicas sacras, tum alibi, tum vel maxime Casini magnifice partim innovavit, partim erexit de novo, et quam potuit congruentissimo inhabitanti supremæ Majestati ornatu instruxit, sacramque ad peragenda tremenda Mysteria supellectilem sumptuosissimam undequaque conquisivit. Quæ omnia, quia in Vita fuse enarrantur, Commentario huic inserere supersedeo: per decursum tamen, quantum fieri poterit, suis singula temporibus innectere conabor.*

Cardinalis creatur a Nicolao II.

57 *Appendix ad Chronicon Casinense, a Muratorio recusum, amplam refert formulam, qua abbas Casinensis eligi, electus a Romano Pontifice confirmari, ac demum ab eodem consecrationem seu solemnem benedictionem accipere debeat. Vidimus num. 55 electionem Beati a Stephano IX confirmatam. Consecrationem ejus factam a Nicolao II memorat Ostiensis num. 22 Vitæ infra. Contigit hæc Auximi, civitate Italiæ ditionis Pontificiæ in Marchia Anconitana, anno Christi 1059 die* VII *Martii, postquam die proxime præcedenti idem Pontifex illum sacerdotio initiatum crearat Cardinalem presbyterum tituli S. Cæciliæ. Quanti porro Beatum fecerit Nicolaus, satis superque ostendit privilegium amplissimum, ab Ostiensi num. 22 breviter indicatum. Integrum illud videre est apud Gattulam in Accessionibus ad historiam Casinensem pag. 159 et seqq. Pauca huc transfero:* Tibi, dilectissime fili Desideri, quem abbatem consecravimus, concedimus. . . monasterium almi patris Benedicti, . . . cum cellis suis, castellis, prædiis, et omni sua pertinencia, et hac nostra auctoritate confirmamus. . . Præterea corroboramus Tibi tuisque successoribus in omni conventu episcoporum et principum superiorem omnibus abbatibus sedem. . . Porro præter summum Apostolicæ Sedis Præsulem, cujuslibet ecclesiæ episcopum vel sacerdotem in præfato monasterio, vel in cellis ipsius ditionem quamlibet sibi præsumere hac nostra interdicimus auctoritate.

Et præter alios favores, Papæ vices gerere jubetur.

58 *Reliqua amoris summæque existimationis erga cœnobium Casinense ipsumque* Desiderium *indicia, in litteris hisce Apostolicis sat prolixis contenta, prætermitto. Quæ autem commemoravi, et* Desiderio *et successoribus ejus communia fuerunt Apostolicæ gratiæ indulta. Postremum Beatum nostrum specialiter respiciebat:* Porro, *inquit Pontifex,* cupientes consulere monasticæ religioni, . . . te tantummodo diebus vitæ tuæ vicarium nobis, . . . assumere decrevimus *etc.; adeo scilicet Nicolao II perspecta erat* Desiderii *virtus, ut illum ibidem* Religiosum et prudentissimum successorem *S. Benedicti appellare non dubitarit, sperans, futurum ut pia ejus industria ac solicitudine monasticæ vitæ status turbulentis illis temporibus integer et incolumis perseveraret. In fine legitur:* Datum Auximi octavo Idus Martii anno Jesu Christi millesimo quinquagesimo nono, *qui cum anno primo pontificatus paucis mensibus inchoato concurrit. Ceterum ad quas terras se extenderet vicaria hæc potestas Beato concessa a Nicolao II, colligitur ex hisce verbis:* Ab ipso fluvio Piscaria, sicut influit in mare, scilicet per totam Campaniam, principatum quoque et Apuliam atque Calabriam: *horum porro locorum, quia in*

Vi-

A *Vita infra non semel mentio occurrit, brevem aliquam notitiam subdo. Fluvius hic memoratus Italis Piscaria dicitur ab exiguo castello Piscaria, veteris oppidi Aterni, a quo prius fluvio nomen est, fundamentis inædificato. Est autem Aternum, nunc Piscaria, oppidum munitum regni Neapolitani in Aprutio citeriori. Campania, cognomento Felix, Italiæ regio, quæ nunc partem majorem complectitur Terræ Laboris, quæ provincia est regni Neapolitani. Principatus a geographis duplex assignatur, alter citerior, ulterior alter, uterque regni Neapolitani in Italia provincia : citerior eo in tractu est, ubi olim Picentini et pars Occidentalis Lucaniæ : ulterior, ubi alias populi Hirpini. Apulia quoque gemina statuitur Daunia et Peucetia, prior etiam Capitanata regni Neapolitani provincia dicitur, altera Bariensis in eodem regno. Calabria quoque duplex, citerior et ulterior, utraque in regno Neapolitano, prior magis Boream versus, altera magis in Meridiem extensa. Plura qui desiderat, adeat Leandrum Albertum in Descriptione totius Italiæ, et Baudrandum in Lexico geographico : utroque ad hanc regionum istarum notitiam exhibendam usus sum.*

B 59 *Jam jam memorata* Desiderii *ad sacram purpuram assumptio refertur ab Ostiensi cap. 13 antiquæ partitionis : huic autem cap. 12 præmittitur, qua de causa Castellum novum construxerit Beatus. At factum illud ejus inito Cardinalatu posterius esse tempore, mox ostendam. Jurat prius verba Ostiensis hic recitare. Ita habet num. 21 :* Interea Frattenses *(alii Fractenses scribunt)* oppidani, inquietorum scilicet ac perfidorum hominum genus, acsi quidam latrunculi, junctis sibi Minturnensibus aliisque vicinis, nunc furtim, nunc palam oppida sibi contigua, nobis pertinentia infestare non desistebant. *Tum Fractensium fraudem et altercationum causas refert, ac demum subdit :* Desiderius,..... cum neque beneficiis eos neque rationibus aliquatenus sedare valeret, ad eorum tandem violenter frænandam nequitiam totus intendit, et Adenulfi Cajetani ducis... adminiculo fultus, mox castellum, cui Novum proprie nomen inditum est, in monte, qui Peranus dicitur, omni instantia contra illos erexit *etc.*

[illegible]

60 *Mabillonius Actorum Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo* VI, *part. 2, pag. 593, totum illud Ostiensis cap. 12 summatim ita exhibet :* Hoc
C in capite, *inquit*, Desiderius dicitur Castellum novum Adenulfi Cajetani ducis ope construxisse adversus oppidanos Frattenses, qui Minturnensibus et vicinis oppidis Casinensis ditionis infesti erant, cum frustra eos rationibus ac beneficiis sedare tentasset. *Verum non recte videtur Mabillonius intellexisse Ostiensem, cum ejus verba ad eum detorsit sensum, acsi a Fractensibus iniqua passi fuissent Minturnenses, cum potius hos illis fœderatos, conjunctim ditionis Casinensis terminos invasisse manifestum sit, ut patebit legenti tantum Ostiensis verba num. præcedente allata. Nuceus in laudatum caput ita commentatur :* Minturnæ in ostiis Gariliani, quas olim fluvius interfluebat, nunc dirutæ ; quin etiam ævo Leonis, ut proinde Minturnenses hic accipere cogamur pro Trajectensibus ; cum enim Trajectum ex reliquiis Minturnarum extiterit, priscam appellationem non immerito retinere potuit. *Certe Trajectum hodiernum regni Neapolitani urbem in provincia Terræ Laboris prope ostia Liris fluvii, qui aliis Garilianus dicitur, collocat Baudrandus, et Leander Albertus in Descriptione Italiæ, pag. 210,* Trajectus, *inquit*, non procul eo loco, quo Minturnæ quondam urbs fuit. *De Fracta autem laudatus Albertus ibidem hæc habet.* Tertio dein lapide juxta ripam Liris Speninum est oppidum : inde octavo Frata. AUCTORE U. S.

61 *His præmissis, tempus investigemus, quo Castellum novum adversus Fractensium Trajectensiumque incursiones construxerit* Desiderius. *Hoc ex Ostiensi certum est, Cajetani ducis Adenulfi ope erectum fuisse propugnaculum istud : item ex eodem habemus, non ante id factum esse, quam Adenulfo gratiam principis conciliasset, Richardi scilicet Capuani, ut ait Peregrinius in Serie abbatum Casinensium, titulo* Desiderius, *ubi ita pergit :* Qui *(Richardus I)* ex comite Aversæ Campanum principatum limitata quadam potestate in anno obtinuit MLVIII, plenissime autem in anno MLXII, post quem annum, in anno videlicet MLXIII, atque exacto mense Maio, qui Desiderii fuit annus VI, Richardum cum Adenulfo concordasse ; eique ducatum Cajetanum retinere, ignotis nunc conditionibus, permisisse, intelligere est ex innumeris antiquis chartulis, in quibus ipse una cum filio Jordano, æque principatus dignitate insignito, dux etiam Cajetæ ab anno jam E dicto MLXIII appellari cœpit. *Michael vero Monachus in Catalogo principum Capuæ Normannorum scribit, Richardum occupasse ducatum Cajetanum anno 1064. Quidquid sit, Peregrinii auctoritas facit, ut putem, longe serius contra Fractenses aliosque se suaque muniisse* Desiderium, *quam id exigat scriptionis ordo, in Chronico Ostiensis servatus.*

Castrum novum ædificat. Tempus

62 *Sane ædificationem Castri Novi posteriorem esse anno 1059, quo Cardinalis creatus est Beatus, manifeste eruitur ex iis, quæ habet Gattula in Accessionibus ad Historiam Casinensem pag. 158, ubi refert* Desiderii *abbatis privilegium Trajectensibus concessum, cujus tenor talis est, ut optime congruat iis, quæ num. 59 ex Ostiensi attulimus, clareque ostendit,* Desiderium *studuisse beneficiis et immunitatibus devincire sibi Trajectenses, quos Marinus comes Trajectensis cum Obdulana conjuge Casinensi monasterio subjecerat, una cum parte castri Fractæ, ut videre est in diplomate Marini apud laudatum Gattulam pag. 157 et seq.* Desiderii *autem privilegium datum legitur anno tertio principatus Richardi, qui cum Capuanum principatum certe non adierit ante annum* F *1058, ædificatio Castri Novi contra Fractenses Trajectensesque, quos conciliare frustra studuerat, contingere dudum debuit post annum 1059, quo Cardinalis dignitatem Beatus obtinuit. Atque hæc disputata sunt, ut perspiciat lector, non omnia* Desiderii *gesta suis ordinata esse temporibus. Nihil tamen propterea auctoritati Ostiensis derogandum, cum nullibi innuat, se temporum ordinem ubique sectari, sed studiose etiam profiteatur, multa se prætermissurum ex iis, quæ noverat ; dicatque tantum velle se quoquo modo ejus opera perstringere.*

munitionis istius inquiritur.

63 *Beatum nostrum Cardinalem creatum, in Casinensi cœnobio S. Benedicti festam lucem celebrasse, indeque ad Paschalem solemnitatem Romam rediisse, auctor est Ostiensis num. 23 Vitæ. Celebrabat tunc in Laterano Nicolaus II concilium, cui episcopos centum et tredecim interfuisse, testantur Algerus, Lanfrancus et anonymus Chiffletianus : huic Beatus in hunc modum subscripsit.* Desiderius Card. tit. sanctæ Cæciliæ, *ut videre est apud Harduinum tom. 6 Conciliorum, parte 2, col. 1066. In hac porro synodo Berengarius hæ-*

Interest concilio Romano,

AUCTORE U. S.

resim suam tertio ejuravit : varia sapienter decreta sunt contra sacerdotes incontinentes, contraque simoniacos; editaque est constitutio de electione Romani Pontificis, de qua redibit infra sermo. Hujus concilii non meminit Ostiensis in editione, quam sequor : Nuceus tamen in Notis ad num. 8 ita observat : Codex B habet præterea, quæ hic supra (littera c) de constitutione Nicolai in concilio Romano circa electionem summi Pontificis.

Beneventano et Melphitano,

64 Celebrata synodo Romana, duas alias coegit Nicolaus, alteram Melphiæ, Beneventi alteram, ambas anno 1059. Utrique interfuit Beatus, Beneventanæ, ut testatur laudata Harduini collectio tom. 6, part. 2, col. 1069, ubi inter præsules recensetur Desiderius abbas et presbyter Cardinalis; Melphitanæ quoque, ut perhibet Ostiensis num. 23 Vitæ his verbis : Urbem egrediens (Beatus noster) Melfiam Apuliæ urbem perrexit, ubi tunc idem Apostolicus (Nicolaus II) concilium celebrare disposuerat. Postremum hoc concilium celebratum Amalphiæ in Apulia scribunt tum supra memorata collectio Harduini, tum B Labbeana tom. 9, col. 1105, quam scriptionem Pagius in Critica ad annum 1059 errorem vocat, eumque refellere nititur ex eo, quod Ostiensis, quem citat utraque Collectio, non Amalphiæ, sed Melphiæ synodum asserat collectam fuisse. Certe, ut recte ibidem observat Pagius, diversæ sunt omnino civitates Amalphia et Melphia; hæc siquidem ad Basilicatam regni Neapolitani provinciam, illa ad ejusdem regni Principatum citeriorem pertinet.

quod postremum ab aliis malphitanum dicitur.

65 Errorem tamen reprehensione dignum in utraque Conciliorum collectione hactenus non reperio : nil enim prohibet conjicere, Melphiam Basilicatæ provinciæ civitatem utroque nomine designari, ut de Amalphia Principatus citerioris testatur Orlendius Orbis sacri et profani parte 1, lib. 4, cap. 3, num. 4 ita scribens : Melphis, quæ Melphia et Amalphia vocatur. Certe Melphiam Apuliæ; ut eam vocat Ostiensis, non tantum Melphiam, sed etiam Amelphim dictam fuisse, dubitari non potest : etenim Richardi Capuani principis diploma, cujus meminit Ostiensis num. 23 Vitæ, quodque ex Regesto Petri Diaconi num. 404, fol. 174 integrum dat Gattula in Accessionibus pag. 161, ita in rem nostram C habet : Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi MLIX, Indictione XII, Domno Nicolao venerabili Papa, apud Amelphim sacram synodum cogente etc.

66 Diploma autem illud indubie non aliam, quam quæ ab Ostiensi recitatur, synodum indicat : et Baronius, de eodem concilio agens, Malphiæ scribit, tom. XI Annalium, pag. 271. Quid quod omnis ambiguitas a laudatis Conciliorum collectoribus sublata videatur per additam vocem in Apulia; Amalphia enim Principatus citerioris ad Campaniam pertinet; Melphis vero, Nicolai II synodo nobilitata, sita est in provincia Basilicata, et hoc sensu ad Apuliam spectare dici potest, vel quod, ut scribit Ughellus, Apuliæ sit janua, vel quod Basilicatæ provinciæ partem contineat Apulia Peucetia, ut docet Baudrandus in Lexico geographico. Hæc porro hunc in finem dicta sunto, ut discrepantes Chronici Casinensis et Regesti Petri Diaconi scriptiones concilientur.

D

§ VI. Monasteriorum Tremitensis et Sublacensis reformatio : Casinensis ecclesiæ instauratio et consecratio, post quam totum cœnobium innovatur.

Beatus a Alexandro II Tremitensi reformando mittitur.

Vidimus num. 57 et 58, quanto Desiderius noster in pretio esset apud Nicolaum II, adeo ut suas illi partes lubenter committeret Pontifex, monasticam disciplinam ipsius vigili industria sartam tectamque servaturus. Nicolai II privilegium suo quoque calculo confirmavit, seu potius innovavit Alexander itidem II, plenissimam immunitatem concedens cœnobio non tantum Casinensi, sed ecclesiis insuper omnibus ad Casinensem ditionem pertinentibus, ut videre est in Vita num. 41. Quantum autem Desiderii prudentiæ confideret idem Pontifex, abunde declaravit, cum eum ad Tremitensis et Sublacensis cœnobiorum E disciplinam instaurandam auctoritate Apostolica submisit. Quid porro egerit, ut Tremitense monasterium, improbis inhabitantium moribus inquinatum, meliorem in statum reduceret, exponitur in Vita num. 42 et seqq. Mabillonius Annalium Benedictinorum lib. 62, num. 115 Leonis Ostiensis narrationem contraxit, illud Desiderii factum referens inter alia Benedictinorum gesta, quæ contigerunt anno Christi 1066.

inquiritur tempus gestæ,

68 At reformati per Desiderium Tremitensis cœnobii epocham censeo minime illigandam esse anno illi, eamque potius referendam existimo ad annum 1071, aut certe non multo citius; nam Ostiensis de Transmundo in locum Adami abbatis suffecto scribit, cum paucos post dies, ubi reversus ad sua fuerat Desiderius, monachis tribus oculos eruisse, alteri linguam præcidisse; tum exposito Desiderii mœrore, subdit Vita num. 43, Quoniam eodem anno dedicationis ecclesiæ nostræ fieri præstolabatur sollemnitas, ad eam sustinetur venturus, ac juxta culpæ modum sententiam excepturus. Ex qua relatione certum cum sit, Transmundum a Desiderio de crudelitate reprehensum punitumque fuisse anno 1071; eo siquidem, fatente ipso Mabillonio, contigit Casinensem basilicam dedicari; F cumque asserere videatur Ostiensis, exiguum temporis spatium fluxisse inter Transmundi ordinationem ejusque jamjam memoratum facinus, non est verisimile ab anno 1066 susceptam fuisse a Desiderio Tremitensium reformationem; nisi quis dicendum putet, Desiderium quidem anno 1066 ad Tremitenses se contulisse, ibique ordinata novo abbate, rebusque ad monasticam disciplinam pertinentibus, recte dispositis, ad Casinense cœnobium regressum esse, relictis aliquot de suis, qui religiosæ observantiæ invigilarent, et de quibus porro intelligendus sit Ostiensis dum ait : Redeuntibus nostris, paucos post dies etc. Verum de relictis ibidem Casinensibus, qui Desiderii partes supplerent, nulla fit ab Ostiensi mentio, imo aperte dicit, Transmundo datos a Beato Tremitenses quosdam, quorum consiliis parandus esset. Minus etiam recte tempus consignavit Lubinus, in Notitia abbatiarum Italiæ scribens pag. 392 : De ejus (Tremitensis) monasterii abbate circa annum MLX mentionem facit idem (Casinense) Chronicon lib, 3, cap. XXVII.

69 Transmundi memoratum facinus serum et cru-

[illegible]ta alia adjuncta nonnulla.

A *crudele existimarit Beatus, eumque propterea juxta præscriptum Regulæ S. Benedicti castigatum, locoque dejectum, ad Tremitenses ultra reverti passus non est. Contra Hildebrandus Romanæ Ecclesiæ archidiaconus et Cardinalis, ac post Alexandrum II summus Pontifex Gregorius VII dictus, quæ Transmundus gesserat, approbavit, censuitque illum in malignos homines strenue animadvertisse. In quem locum ita commentatur Nuceus :* Et Desiderii lenitas et Hildebrandi severitas virtus fuit laudabilis : ad eundem siquidem finem plura sunt media et quandoque opposita. *Zelus certe bonus est et laudabilis, si sit secundum scientiam : Transmundi autem zelus an omni ex parte talis fuerit, decidat, qui voluerit.*

[illegible] illius [illegible] quod [illegible]similiter

70 *Reformatum a* Desiderio *cœnobium Tremitense idem esse existimat Mabillonius Annalium tom. 4, pag. 682, cum eo, in quo* Desiderius *aliquo tempore versatus fuisse dicitur ab Ostiensi Vitæ num. 7, ubi editio, quam sequor,* Tremitenus *legit, non* Tremitensis, *ultimam tamen scriptionem servant editiones passim aliæ. De monasterio Tremitensi, in quo* Desiderius *junior commo-* B *ratus est, ita scribit Ostiensis loco mox laudato :* Quod videlicet in Adriatico mari apud insulam, Diomedis quondam nomine vocitatam, triginta circiter milibus a terra distans situm esse dinoscitur. *Et Nuceus in Notis ad cap. 89 libri 2 Chronici Casinensis sic commentatur ad num. 10 :* In mari Adriatico quinque Apuliæ adjacentes sunt insulæ, e regione Gargani montis; quarum præcipua cæterisque major Tremitus a tribus in ea montibus dicta *etc. De insulis Diomedeis in Thesauro geographico hæc habet Ortelius :* Ego in tabula, quæ harum picturam continet, quinque adhuc, si, quæ scopuli potius, quam insulæ formam repræsentent, annumeres, exstare video, quorum maxima et monasterio decorata S. Nicolai nomen refert, secunda S. Domini *etc. Præmiserat autem Ortelius ex Collenutio, omnes hodiedum uno nomine de Tremite comprehendi, maximamque, Leandro teste, appellari S. Mariam de Trimiti, alteram autem, quæ* S. Domini *dicitur, etiam S. Jacobo apostolo Majori sacram esse, tradit Pennottus Historiæ Tripartitæ lib. 3, cap. 13, § 3.*

[illegible]dem est cum [illegible], quod Beatus junior [illegible]erat;

C 71 *Quoniam igitur ex Ostiensi constat, monasterium illud, quod* Desiderius *junior incoluit, quodque postea reformare aggressus est, in insula Tremitensi situm esse, aut saltem in aliqua ex Diomedeis; cumque ita loqui videatur Ortelius, ut in hisce insulis non nisi unum, alicujus saltem notæ, monasterium agnoscere debeamus, Lubinus quoque in Notitia abbatiarum Italiæ unum tantum insulæ Tremitensis cœnobium assignet, consequens est, illud, quo de agimus, non esse distinguendum ab eo, quod nunc est Canonicorum Regularium sub titulo S. Mariæ Tremitis, ut pag. 392 scribit laudatus Lubinus, asserens, abbatem illius memorari Chronici Casinensis lib. 3, cap. 27, illo utique, quod agit de reformatione a* Desiderio *suscepta. Huc etiam facit, quod lego apud Pennottum lib. 3, cap. 13, § 13, ubi refert initium privilegii Tremitensibus concessi, quod ita habet :* Urbanus Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Ferro Tremetensi abbati *etc. Perperam autem typothetarum incuria ibidem privilegium illud dicitur Urbani III, nam cum cetera Romanorum Pontificum privilegia, a Leone IX usque ad Gregorium XIII, referat Pennottus eo ordine, quo sederunt, cur Urbani III privilegium præmisisset illi, quod Alexander III concessit? Unde vix ambigo, quin privilegium, ab Urbano abbati Ferro indultum, ad Pontificem spectet ejus nominis secundum : nam Ferro aliquis a Transmundo suffectus, ac demum a* Desiderio *in Tremitensis cœnobii regimine confirmatus dicitur in Vita num. 39 et 40.* AUCTORE U. S.

nec diversum ab eo, quod de Treniche vocat Lubinus.

72 *Lubinus cœnobio Tremitensi statim descripto, eadem pag. 392 aliud subjungit his verbis :* Abbatia titulo S. Mariæ de Treniche, cujus anno MLXIV abbas erat Transmundus filius Oderisii comitis Marsorum sexti, qui fuit Valvensis episcopus; sicut Ughellus observat tom. 1, *(antiquæ editionis)* pag. CCLVI. *At non potuit non animadvertere Lubinus, vitiosam esse apud Ughellum scriptionem : præterquam enim quod Treniche locus sit geographis plane, quos vidi, omnibus ignotus, Transmundus, qui ab Ughello dicitur anno 1074 ad episcopales infulas ecclesiæ Valvensis subvectus, haud dubie non est alius ab eo, quem memorat Ostiensis, sæpe laudato cap. 27. lib. 3. Is autem a Beato nostro circa annum 1071 Tremitensi præfectus cœnobio, et eodem anno dignitate exutus, patrocinante Hildebrando archidiacono, obtinuit abbatiam titulo S. Clementis de* E *insula Balvensis, seu, ut habet verior lectio, Pennensis comitatus, ut ipse Lubinus observat pag. 476, ibidem insuper dicens, abbatiæ istius meminisse Chronicon Casinense lib. 3, cap. 27. Iste autem Transmundus, teste Ostiensi ibidem, ex abbate S. Clementis, antistes Balvensis, seu, ut nunc scribitur, Valvensis factus est. Evanescit igitur abbatia de Treniche, distincta a Tremitensi : quod autem Ughellus scripserit,* ex abbate S. Mariæ de Treniche, *ex eo forte ortum est, quod vetustum detritumque nactus sit exemplar.*

Sublacensis cœnobii reformatio feliciter suscepta.

73 *De reformatione monasterii Sublacensis, quod situm est intra fines Tiburtinæ diœceseos in Latio, nunc agro Romano, ad Anienem fluvium, et ubi S. Benedictus primordia vitæ monasticæ posuit, non meminit Ostiensis. Illam Mabillonius Annalium tom. 5, pag. 49 et seq. refert ad annum 1072. Erat scilicet, referente Mabillonio, cœnobium illud miserabilem in statum redactum, tum ob externorum vexationes direptionesque, tum ob monachorum dissolutos mores, ac vel maxime ob infirmitatem seniumque Humberti abbatis, suos ad officium revocare non valentis. Hæc* F *ubi innotuerunt Alexandro Papæ II, Hildebrandum archidiaconum, nostrumque* Desiderium *eo submisit, labenti domui prompto medicamine subventuros. Quod quam feliciter cum ab ipsis, tum a Joanne, sacri loci abbate trigesimo secundo, in Humberti locum suffecto, præstitum fuerit, apud laudatum Mabillonium videre curiosus lector poterit. Nescio autem, quis sit iste* venerabilis Hugo, Ostiensis et Veletrensis episcopus, *qui, ut Mabillonius ait,* Alexandro Papæ desolationem illius cœnobii exposuit. *Certum siquidem est, B. Petrum Damianum, a Stephano IX creatum Cardinalem episcopum Ostiensem, superfuisse usque ad annum 1072, eique in sedem Ostiensem successisse Giraldum seu Gerardum, sub pontificatu Gregorii VII, anno, ut tradit Ughellus, 1077 mortuum. Consulatur Mabillonius ipse tom. 5 Annalium, ad annum Christi 1067, num. 8, ubi agens de instrumento quodam, cui Gerardus, tamquam Ostiensis episcopus, subscriptus legitur, ait, si ista subscriptio vere subsistat, oportere ut viventi adhuc Petro Damiano successerit, seu illi dignitatem abdicanti substitutus fuerit, asseritque demum Gerardum post Damiani obitum ab Alexandro II creatum fuisse Ostiensem episcopum.*

74 *In-*

AUCTORE G. S.

Casinensem ecclesiam ingenti molitione reædificat.

74 *Interruptum gestorum ordinem resumamus. Pauca num. 56 dixi de beati Pontificis præclaris facinoribus molitionibusque vere ingentibus, quibus, abbas cum esset, tum Casinense aliaque cœnobia restauravit, tum B. Benedicti basilicam, aliasque ad Casinatum ditionem pertinentes innovavit. Veteri ecclesia in monte Casino destructa, anno 1066 novam perquam magnifice ædificare aggressus est. Quantæ molis opus illud fuerit, breviter indicat Nuceus in Notis ad cap. 28 litter. i.* Majora *(inquit)* fabricæ Casinatis impendia exhausta fuisse, nec quidem in iis, quæ extant, sed in iis, quæ non extant, facile colliget, qui nativam hujus montis faciem cogitaverit, exscindendis nempe saxeis cristis, demoliendisque igni ferrove rupium molibus abruptissimis, ut magnificæ substructioni pateret area. Uni cisternæ excavandæ (sunt autem Casini octodecim) plura aureorum millia consumpta sunt. *Adeo scilicet arduum opus videbatur, ut humanis illud viribus multorum etiam annorum spatio perfici posse diffiderent monachi Casinenses, ac propterea beatum Abbatem suum a*

B *proposito deterrere omni modo conati sint.*

piorum adjutus eleemosynis; solemn...

75 *Verum ardentem* Desiderii *animum, ut, quæ conceperat, prosequeretur, fiducia in Deum vehementer accendit, et ad inchoata perficienda mirifice juvit multorum insignis pietas et munificentia. At quoniam religiosæ virorum principum liberalitatis luculenta testimonia in Vita infra danda fuse enarrantur, nihil attinet hic recensere donationes illas, quibus Casinatum fortunæ maximopere auctæ fuerant, et* Desiderio *facultas accessit absolvendi basilicæ structuram sumptuosissimam, eamque pretiosissimis ornamentis ditandi, quæ omnia hic referre supersedeo, utpote ab Ostiensi sufficienter exposita. Annos quinque vasto huic et eleganti operi impendit* Desiderius, *et anno 1071 absolutum, ipsis Kalendis Octobris non minori honore et magnificentia ad sempiternam nominis sui famam dedicari curavit. Festivitatem hanc Ostiensis latissime describit, addens quæ quoque novæ basilicæ loco recondita sint Sanctorum reliquiæ: brevius solemnitatem dedicationis refert Marcus Antonius Scipio in Elogiis abbatum Casinensium, titulo* Desiderius, *cujus hic verba transcribo.*

C

illius consecratio, magno virorum principum præsulumque

76 Itaque festæ celebritatis gratulationem et pompam frequens sacrorum præsulum numerus et honestissima clarissimorum virorum corona mirifice cumulavit; quippe supra monachorum centurias et ipsum Romanæ nobilitatis florem, cum ex Italiæ totius episcopis et amplissimo Purpuratorum Patrum cœtu ad quinquaginta quatuor antistites Alexandrum Pontificem comitabantur, (inter quos duodecim nostri Ordinis Cardinales eminebant) tum vero principes Salerni, Capuæ, Beneventi, Neapolis; comites Marsorum ac Belvensium, cum sua quisque asseclarum familia ad sacræ dedicationis celebritatem convenere; at vero vulgarium hominum concursus, vicinis præsertim ex oppidis, adeo ingentes facti, ut capacissimo cœnobio occupato, ac subjectæ urbis domiciliis hospitum multitudine onustis, omnia editi montis latera, viæ omnes, et longe lateque extensa camporum planities concursu undaque populi sternerentur. Hæc autem tanta multitudo per septem dies Desiderii studio et charitate liberali cibo potuque refecta est.

concursu, numerus episcoporum.

77 *Hæc Scipionis narratio conformis est iis, quæ infra in Vita uberius referuntur: discrepat in eo, quod Scipio quinquaginta quatuor antistites isti celebritati interfuisse asserat, editio autem, quam sequor, tantum quinquaginta tres, archiepiscopos scilicet decem, episcopos vero quadraginta tres. At Nuceus in Notis ad caput 30 ita loquitur ad num. 4:* Codex B legit quadraginta et quatuor: in idem tamen recidunt. Codex Petri Castellanum electum non computat episcopum: computaverat Leo, nam altero post consecrationem basilicæ die ordinatus est et in episcopum sacratus. *Teste eodem Nuceo in Notis ad cap. 34 num. 3, codex signatus littera B solam Ostiensis scriptionem continet. Verum si Castellanum adnumeraverit Leo, non quadraginta quatuor sed quadraginta quinque episcopos scriptum oportuit: quivis enim recensitos in Chronico cap. 30 præsules computans, cum Castellano electo antistites inveniet quinquaginta quinque a sede sua denominatos, nisi forte dicendum sit, unam eamdemque personam duos obtinuisse episcopatus, vel alicujus nomen bis positum esse levi quadam et facile condonanda inadvertentia.* D

78 *Postrema hæc conjectura satis mihi apparet verisimilis: nam inter episcopos loco vigesimo tertio memoratur Melfitanus, et iterum trigesimo nono Melfittensis, nihilque video, quod magnopere vetet de eadem persona utramque scriptionem accipere. Scio quidem inter episcopatus Italiæ non tantum reperiri Melphitanum seu Melphitensem dictum a civitate Melphi provinciæ Basilicatæ, sed insuper Melphitensem a Melpheta, seu Malfatta vel Morfetta in Apulia Peucetia, et hujus quidem episcopatus originem antiquissimam putari, referrique ab aliquibus ad tempora Principis Apostolorum: verum, ut recte observat Orlendius Orbis sacri et profani part. 2, lib. 4, cap. 28, num. 10,* Mirum... est, episcopatum adeo vetustum, ut ab Apostolorum temporibus suum jactet exordium, in nullo ex sacris conciliis, quæ ante seculum duodecimum sunt habita, conspicuum esse. Primus enim episcopus Melphictensis *(Ughellus scribit Melphitensis)* cujus memoria ad posteros fuerit traducta, est Joannes, qui inter episcopos Romanæ provinciæ subscriptus legitur in concilio Lateranensi ab Alexandro III summo Pontifice anno MCLXXIX indicto. *Fatetur quoque Ughellus tom. 1 Italiæ sacræ, col. 916, ante jam dictum Joannem nullum reperiri loci istius episcopum. Hoc sane scriptorum silentium non parum conjecturæ meæ favet; si enim Melphictensis episcopus, a Melphitano in provincia Basilicata distinctus, tam celebri festivitati adfuisset, quomodo non aliqua saltem illius memoria a quoquam scriptore fuisset transmissa? Quomodo Ughellus ipse, minime adversans antiquitati episcopatus Melphictensis, non hunc saltem anonymum ante Joannem notasset? Utut sit, statuat de conjectura mea lector, quod voluerit: minoris enim res hæc momenti est, quam ut operosius inquiri debeat.* F

79 *Mabillonius de B. Victore nostro agens in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo VI, part. 2, aliquorum episcoporum, qui consecrationi basilicæ Casinensis interfuerint, nomina propria refert, laudatque libellum manuscriptum de hac dedicatione, quem ex bibliotheca Casinensi cum aliquot aliis monumentis vulgavit Antonius Caracciolus typis Neapolitanis anno 1626. Recusus ille est tom. 5 Scriptorum Italiæ pag. 76 et seqq. atque hunc titulum præfert:* Anonymi, sed antiqui et fide digni scriptoris narratio celeberrimæ consecrationis et dedicationis ecclesiæ Cassinensis ab Alexandro II P. M. factæ ex Ms. cod. XLVII bibliothecæ Cassinensis. *Præmissis autem multis de* Desiderii *conatibus in extruenda basilica, atque illius ornatu, ita subdit auctor anonymus:* Optimam

A mum autem mihi et non contemnendum videtur, nomina et numerum episcoporum et magnatium aliquot, qui adfuere (cum universos non sit facile reminisci) memoriæ tradere, quatenus eorum numerositate, innumera etiam populi multitudine, qui tunc undique terrarum confluxit, ipsius dedicationis gloria innotescat.

80 *Ego quoque tum ob eamdem causam, tum ad horum episcoporum ampliorem notitiam anonymi elenchum huc transferendum censui. Post verba statim relata sic habet :* Sunt autem hi : Joannes episcopus Portuensis; Joannes episcopus Tusculanensis; Ubaldus episcopus Sabinensis; Alphanus archiepiscopus Salernitanus; Ildebrandus archiepiscopus Capuanus; Joannes archiepiscopus Neapolitanus; Joannes archiepiscopus Surrentinus; Girardus archiepiscopus Sipontinus; Bisantius archiepiscopus Tranensis; Drogo archiepiscopus Tarentinus; Erasmus episcopus Signinus; Petrus episcopus Anagninus; Honestus episcopus Verolensis; Ambrosius episcopus Tarracinensis; Leo episcopus Cajetanus; Pandulphus episcopus Marsicanus; Palumbus episcopus Soranus; B Martinus episcopus Aquinensis; Guilielmus episcopus Theanensis; Joannes episcopus Calenus, sive Foriclaudiensis, ut est in Bulla Alexandri II; Petrus episcopus Venafranus; Goffridus episcopus Aversanus; Joannes episcopus Picenus; Maraldus episcopus Pestanus; Albertus episcopus Bojanensis; Rogerius episcopus Civitatensis; Campo episcopus Draconariensis; Stephanus episcopus Trojanus; Balduinus episcopus Melfitensis; Joannes episcopus Cannensis; Robertus episcopus Florentinensis; Nicolaus episcopus Termulensis; Guilielmus episcopus Larinensis; Petrus episcopus Guardiensis; Joannes episcopus Vigiliensis; Innacius episcopus Monorbinensis; Guilielmus, sive Guibertus episcopus Rubbesanus; Datto episcopus Ostunensis; Petrus episcopus Monopolitanus; Joannes episcopus Juvenatiensis; Maynardus episcopus Arianensis; Arnaldus episcopus Acherontinus; Constans episcopus Venusinus; Ugo episcopus Hydruntinus; Goffridus episcopus Perusinus; Theobaldus electus Castellanus, qui videlicet altero post dedicationem die episcopus consecratus C est.

...scriptorum relationes

81 *Elenchus hic præsules, adnumerato Castellano electo, sex supra quinquaginta recenset : Chronicon autem quinquaginta et quinque, nisi, ut verisimile est ex dictis supra num. 78, Melfitanus et Melfittensis eadem sit persona. Observat Mabillonius loco statim laudato, multo plures antistites ab Ostiensi recenseri, quam ab anonymo, archiepiscopos nempe Amalfitanum et Oiretanum; priori nomen fuit* Joannes, *ut colligo ex Ughello, qui eum anno 1070 creatum scribit : posterioris nomen eruere nequeo, aut sedem satis certo. Anonymus quoque Acheruntinum sive Acerentinum et Hydruntinum tantum episcopos scribit, quos Ostiensis archiepiscopos nominat, et rectius, cum, teste Ughello, Acheruntina sedes facta sit archiepiscopalis sub Leone IX, vel certe sub Urbano II, et Hugo Hydruntinus, eodem Ughello teste, anno 1068 archiepiscopum se subscripserit. Contra ubi Ostiensis Tarentinum episcopum dumtaxat scribit, melius eum archiepiscopum notat anonymus, cum sedes hæc archiepiscopali dignitate donata fuisse legatur ab anno 978.*

...dedicat... terræ.

82 *Desiderantur quoque in anonymi elencho episcopi nonnulli ab Ostiensi memorati, et quorum nomina ex Ughello hic suppleo : Balvensis,* Joannes *dictus et creatus circa annum 1071, Pennensis* Pampus; *Rosellanus, nunc Grossetanus, cum Grossetum ex antiquæ Russellæ ruinis exsurrexerit,* Bodo *sive* Dodo; *Nolanus forte* Saxo, *qui sub Urbano II floruit et anno 1093 etiam superstes fuisse legitur; Lucerinus verisimiliter* Azo, *qui anno 1075 sedisse scribitur; Serniensis sive Sarnensis verisimiliter quoque* Risus I, *auctoritate Alexandri II creatus anno 1066, cujus dies obitus ignoratur; at in Ughelli catalogo nullus inter ipsum et Joannem, qui sedit anno 1119, est medius; Salpitanus sive Salpensis, vel* Raynaldus, *vel ejus successor* Guilielmus. *Desideratur etiam apud anonymum episcopus Avellinensis seu Abellinensis, sed hujus nomen detegere non licuit, cum, teste Ughello, post Timotheum, qui ecclesiam hanc adhuc regebat anno 501, nomina episcoporum per annos sexcentos notata non sint : De Melfitano, quem etiam annumerat Ostiensis, vide nostram num. 78 conjecturam. Anonymus duos episcopos ab Ostiensi omissos commemorat, Venafranum et Picenum : atque hæc de discrimine inter utramque scriptionem dicta sufficiant.* E

Auctore U. S.

allegantur et conferuntur.

83 *Elencho anonymi hæc subdit Caracciolus :* At ex originali diplomate Alexandri II, quod est in archivo Cassinensi, habentur præterea prælati ecclesiastici interfuisse huic ecclesiæ Cassinensis consecrationi, videlicet Ildebrandus archidiaconus S. R. E., Petrus Dam. Ost. episcopus. Et post episcopos omnes hi Cardinales subscribunt jam dicto diplomati : Ego Firminus Card. S. R. E., Leo Card., Stephanus Card. presbyter, Landulphus Card. presbyter, Leo Card. presbyter pro omnibus presbyteris, Cardinalibus, diaconibus et clericis S. R. E. *Ceterum laudatæ dedicationis celebritatem Menardus Fastis suis Benedictinis inseruit, tamquam annua ibidem veneratione cultam, ita scribens ad diem 1 Octobris :* Ipso die dedicatio et consecratio ecclesiæ patriarchalis sancti patris nostri Benedicti in monte Casino ab Alexandro Papa secundo. *Menardum secutus est Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt.*

Dedicationis hujus in Fastis memoria.

84 *Post ædificatam dedicatamque ecclesiam curas suas Beatus convertit ad cœnobium, quod quidem initio præfecturæ suæ renovare cœperat, sed nondum sufficiens erat ingenti monachorum numero indies crescenti. Nam, ut perhibet Ostiensis in Vita num. 57, intra biennium a dedicatione ad alterum fere centenarium Congregationis Casinensis multitudo accedentium undique copia excreverat. Trium circiter annorum spatium structuræ huic impensum fuit. Monasterii restaurationem innovationemque compendio refert Mabillonius ad annum 1072, in Annalibus tom. 5, pag. 48, ubi circa finem habet :* Cum vero mons ad illius capituli spatium amplianduum suffoderetur, frequentes terræ motus facti sunt, quod Leo Marsicanus ob sepulturas tunc necessario violatas, quæ forte sanctorum hominum fuerant, accidisse putat, tametsi consimiles illic non raro fiant : *quas voces non raro si, ut videtur, Mabillonius referat ad tempora Leonis, manifeste ipsi contradicit, cum ita scribat Leo Vitæ num. 65 :* Alias sane satis raro in hoc loco solet fieri terræ motus, *atque ita legunt Chronici Casinensis editiones plane omnes, quas vidi. Hanc Ostiensis scriptionem intactam servavit, imo et inobservatam præteriit Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo* VI, *part. 2, pag. 606. Non inqui-* F

Frequentes terræ motus tempore innovati Casinensis

AUCTORE U. S.

quiro, verene isti terræ motus adscribendi sint sepulcrorum violationi, ut cum multis aliis existimasse se affirmat Ostiensis : lubens etiam fateor, commemoratos terræ motus ex causis naturalibus oriri potuisse. Verum undecumque profecti sint, malim credere Leoni, scribenti, sua ætate infrequentes alias fuisse terræ motus, quam Mabillonio, multis seculis ab ea ætate remoto, contrarium asserenti.

monasterii : hujus structuræ jam pene nihil superest.

85 *Plura de cœnobiis ecclesiisque a* Desiderio *aut exstructis aut innovatis hic non addo : breviter tamen observo, nunc tum basilicæ tum cœnobii, ab ipso ædificati, pene nihil superesse. Ingenti enim terræ motu dejecta destructaque sunt anno 1349, ut testatur Gattula in Historia Casinensi, pag. 545 de sola loquens ecclesia. At Scipio in Elogiis abbatum, titulo* Guilielmus episcopus VI, abbas LXXVI, Quo tempore, *inquit*, celeberrimum illud, longeque speciosissimum templum, quod olim Desiderius abbas ædificarat, cum insigni monasterio funditus eversum est, adeo ut ne cubiculum quidem incolume remanserit. *Nuceus in Notis ad cap. 28 num. 5 docet, situm solum et pavimenti tessellati reliquias etiamnum* B *restare, sed veteris structuræ magnificentiam in ruinis etiam ipsis detegi.*

Versus a Beato in apside ecclesiæ descripti.

86 *Sæpe laudatus Nuceus in Notis ad cap. 29, lib. 3 Chronici inquirit, an Casini, an Sublaci lex monastica a S. Benedicto fuerit promulgata. Dissertationi huic ansam dederunt versus aliquot, quos Beatus in apside basilicæ describi jussit. Referuntur illi infra in Vita, num. 53, legemque Casini primum editam fuisse non dubie affirmant. Versus illos omnino adoptat Nuceus, multisque argumentis stabilire nititur militantem pro Casinatibus vetustissimam, ut loquitur, traditionem, a recentioribus quibusdam in dubium revocatam. Controversia hæc hujus proprie loci non est, unde sufficiet hic adduxisse, quæ Nuceus, relatis Zachariæ, Urbani II, Callisti II, Romanorum Pontificum, aliorumque testimoniis subdit :* Atque hæc sane Desiderium permoverunt, ut constanti inconcussaque securitate in absida novæ basilicæ cubitalibus aureisque litteris inscribi jusserit : LEX HINC EXIVIT etc. : notissimam enim tunc veritatem cavillari, et in invidiam trahi posse non timuit, et revera per tot secula non legitur cavillata. *Nucei Excursum historicum consulat* C *prudens lector, si lubet, expensisque rationum momentis, tum pro Casinensibus, tum contra illos adductis, statuat, quod voluerit, de ista controversia, quam hic decidere minime mihi visum est ad institutum nostrum pertinere.*

J. S.

§ VII. Plurimæ donationes ad ordinem chronologicum reductæ : violata ecclesia Casinensis, ideoque ad aliquot dies interdictosupposita : donationum aliarum chronotaxis.

Variæ donationes anno 1069 et sequentibus

Petrus Diaconus post relatam electionem Gregorii Papæ VII, plurimas refert principum virorum donationes, B. Desiderio *abbati aut monasterio Casinensi factas, sed ordine nonnihil perturbato.* D *At illæ ad ordinem utcumque reduci possunt ope instrumentorum, quæ edidit Gattula in Historia Casinensi, et in Accessionibus ad illam Historiam. Nam ex illis liquet, multas donationes, quas sub Gregorii VII pontificatu narravit Petrus Diaconus, ante illum esse figendas. Prima ex illis videtur donatio Borelli comitis, relata in Actis num. 72, qua Casinensibus concedit ecclesiam S. Petri de Avellana : Donatio enim apud Gattulam in Accessionibus recitata pag. 179 notatur* anno... 1069, mense Martio, Indictione septima. *Sequitur ibi restitutio facta eidem monasterio per Gualterium, sed sine ulla temporis nota, ita ut diu post factam, Petro Diacono facile credamus. Sequenti mense secuta videtur donatio comitum Theodini et Oderisii fratrum, et Bernardi comitis, quos omnes* Valvenses *comites vocat Diaconus. Hi dederunt Casinensibus duo monasteria, per S. Dominicum abbatem in comitatu Valvensi erecta, de quibus Acta num. 73. Donatio quidem apud Gattulam notatur* anno 1067, mense Aprilis, *sed* Indictione septima, *quæ insinuat annum 1069. Quapropter, cum Petrus Diaconus hanc post alteram narraverit, malim credere, hanc posteriorem esse, quam toto fere biennio* E *priorem, et in annos æræ vulgaris potius mendum irrepsisse, quam in annos Indictionis. Anno 1070 figendæ etiam videntur aliquæ donationes, aut prætermissæ, aut serius relatæ in Chronico Casinensi. Tales sunt donationes comitum Teanensium, Joannis et Landulfi, qui singuli per diploma distinctum donant mediam partem castri, quod* Mortula *vocatur, et alias etiam* Mirtula *dictum fuit; sed modo fere desertum est. Utrumque donationis instrumentum recitatur apud Gattulam in Accessionibus pag. 170, et signatur* anno millesimo septuagesimo,... mense Septembri, nona Indictione, *quæ eo anno inchoata est mense Septembri. Eodem anno, eademque Indictione, sed* mense Novembri, *ibidem pag. 171 notatur donatio* Berardi Marsorum comitis, *qui tunc Casinensibus donavit* monasterium sanctæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ, qui dicitur Lucus, *ut habet diploma latius videndum. Solum hic observo, Berardum hunc Marsorum comitem plane eumdem mihi apparere cum Bernardo, qui mox memoratus est in alia donatione cum Theodino et Oderisio comitibus Valvensibus : nam in utroque instrumento* F *dicitur* filius quondam Berardi comitis. *Eodem anno aut sequentibus secuta est donatio Nobilonis comitis castri Viperæ, qui monasterium S. Eustasii cum variis ecclesiis obtulit Casinensibus. Notatur instrumentum donationis apud Gattulam in Historia pag. 282* anno MLXX, *sed* Indictione decima, *quæ inchoata est a mense Septembri anni 1071. Itaque in annis Christi aut Indictionis est mendum : nam Indictio congruit anno 1071 aut 1072.*

a variis principibus

88 *Anno 1072 multas donationes accepit Beatus noster. Prima est Richardi Capuæ principis, quæ in Actis apud nos refertur num. 71. Nam instrumentum apud Gattulam in Accessionibus pag. 176 notatur datum* anno principatus *(Richardi)* quarto decimo, mense Februario, Indictione decima; *id est, anno 1072. Ex instrumento etiam liquet, monasterium istud fuisse dictum, non simpliciter* S. Angeli, *ut habent Acta, sed* S. Michaelis archangeli, *cum cognomine* ad Formam, *aut* ad Formas. *Olim vero dictum fuerat* ad Arcum Dianæ, *ut etiam legitur in Chronico Casinensi lib. 1 cap. 57,* quia templum ejusdem Dianæ inibi fuit. *Addit Nuceus in Annotatis :* Quippe

A pe Dianæ Tifatinæ (a Tifata monte proximo) templum ibi fuisse, etsi auctores silerent omnes, ex solis lapideis litteratis monumentis, ibidem adhuc extantibus, habere potuit. *Altera ejusdem principis Richardi donatio habetur apud Gattulam ibidem pag. 177, notaturque facta eodem anno* millesimo septuagesimo secundo, mense Augusto, Indictione decima. *Donat ibi Casinensibus* ecclesiam S. Benedicti Pizoli, sitam in Capua non longe ab ecclesia archiepiscopatus *etc.*, *una cum ecclesia* S. Petri *in Scaphato*, sitam in territorio Neapolitano *etc. Eodem anno, mense Septembri, monasterium Casinense accepit ecclesiam S. Magni in civitate Fundis cum tribus aliis, ut habent Acta num. 73, ubi donatores dicuntur* Leo et Girardus Fundani consules. *At in diplomate donationis apud Gattulam in Historia Casinensi pag. 259 solius fere Girardi consulis fit mentio cum Labinia conjuge. Leonis tamen consulis, tamquam donatoris, etiam qualiscumque fit mentio post medium diplomatis, ita ut putem recte utrique attributam donationem. Notatur illa* anno millesimo septuagesimo secundo, mense Septembris, Indictione decima. *Notanda erat Indictio* XI, *quæ inchoatur mense Septembri. Donatio Joannis Hiserniensis, quæ in Actis narratur num. 74, facta est eodem anno et mense secundum diploma, recitatum in laudato mox Opere pag. 261, ubi donantur* monasterium S. Benedicti de Bangnarola *cum duabus aliis ecclesiis, sicut in Actis legitur. Datum est diploma* anno millesimo septuagesimo secundo, mense Septembris, undecima Indictione. *Eodem verisimiliter anno, mense Decembri, figenda est donatio Azzonis, nobilis Marsicani, qui Casinensi abbatiæ dedit castrum* Mota, *ut in diplomate, aut* Meta, *ut vocatur in Actis num. 73, cum omnibus, quæ possidebat* in valle de Orbeto. *Donatio mendosissime scripta notatur* anno millesimo septuagesimo secundo, et dies mense December per Indictionem decimam. *Notanda quidem erat eo anno et mense Indictio undecima, sed tabelliones in Indictionibus frequenter errant. Ceterum Petrus Diaconus in loco Actorum, quem exponimus, non nominat* Azzonem *donatorem, sed plura simul donata dicit* a quibusdam nobilibus Marcicanis.

C 89 *Anno forsan eodem, aut forte etiam 1073, donatio ampla Littefridi consulis Fundani, aut Littefridæ ducis, ut vocatur* in *diplomate apud Gattulam in Accessionibus pag. 180, figenda videtur. Nam notatur mense Octobri, et Indictione undecima, sed barbare omnino scripta est, ut dubium admodum sit, an Indictio, quæ annum 1072 innuit, recte sit expressa. Donatio satis exposita est in Actis num. 74, modo addamus, absolutam non fuisse, sed factam sub ea conditione, ut locum haberet, si legitima prole careret Littefridus. Anno 1074, mense Octobri, Nobilo comes, qui ante Casinensi abbatiæ dederat monasterium S. Eustasii, eidem adjecit quatuor alias ecclesias cum possessionibus ad illam spectantibus, videlicet* S. Marci, S. Barbati, S. Hilarii *et* S. Eleutherii. *De his Petrus Diaconus lib. 3 cap. 61 sic habet :* Præterea *et* Nubilo comes de castro Vipera obtulit huic loco monasterium sancti Eustasii infra eundem * castrum, et ecclesiam sancti Barbati et sancti Eleutherii et sancti Hilarii, atque monasterium sancti Eustasii in castello Ribza. *Hæc utcumque differunt ab iis, quæ dedi ex instrumento donationis, edito apud Gattulam in Historia, pag. 283; non solum quia multo serius utramque donationem ponit Petrus Diaconus, quam instrumentum, quod notatur factum* anno Domini MLXXIV, et XXXVII anno principatus domni Landolfi principis, mense Octobris, XIII Indictione; *quæ omnia indicant annum 1074; sed etiam quia refert, alterum S. Eustasii monasterium a Nobilone aut Nubilone comite donatum. Itaque verisimile est, hoc ultimum monasterium serius donatum, et sic tres donationes diversis annis factas ad idem tempus relatas esse a Petro. Porro Landolfus princeps, in diplomate memoratus, est Landulphus IV princeps Beneventanus; ex eoque colligitur, castrum* Vipera *fuisse in ditione Beneventana. De illo castro meminit Marius de Vipera archidiaconus Beneventanus in Chronologia Episcoporum Beneventanorum pag. 93, ubi ait castrum istud* a familia de Vipera possessum *fuisse* usque ad annum Domini MCCCV.

Desiderio

* illum

Auctore J. S.

90 *Anno 1075, aut potius 1076, contigit donatio Joffredi Ridelli, natione Normanni, et ducis Cajetæ, quæ satis exponitur in Actis num. 75. Donatio apud Gattulam in Historia pag. 267 notatur facta* millesimo septuagesimo quinto, mense Februarii, quartadecima Indictione. *Indictio* E *innuit annum 1076, et hunc probabilius donationi adscribere debemus, quia etiam additur,* et octavo decimo anno principatus domni Richardi, *Capuæ principis. Nam supra eodem mense Februario Indictio decima, sive annus 1072, jungitur cum anno decimo quarto Richardi in ipsius diplomate. Hic igitur annus ejus decimus octavus debet concurrere cum Indictione decima quarta et anno 1076. Verisimiliter tabellio anni initium desumpsit a Paschate, ut in multis provinciis usitatum erat eo tempore, et sic currebat ipsi annus 1075 mense Februario, quando nobis est annus 1076. Eodem anno, mense Augusto, figenda est donatio Landonis Hirpinensis domini, quæ refertur in Actis num. 75 : nam geminum Landonis diploma, apud Gattulam in Accessionibus pag. 181 datum, notatur* anno millesimo septuagesimo sexto, mense Augusto, Indictione XIV. *Anno 1077 notatur donatio Roberti de Bello Prato, natione Normanni, qui Casinatibus concessit ecclesiam S. Joannis, sitam in territorio oppidi, quod* Pons curvus *dicitur, et non longe Aquino distat versus Lirim fluvium. Diploma* F *Roberti habetur apud Gattulam in Historia pag. 313, datum* anno millesimo septuagesimo septimo, mense Aprilis, quintadecima Indictione. *Anno eodem aut sequenti figenda est donatio Petri nobilis Romani, qui Casinatibus dedit* ecclesiam S. Antonini, sitam in territorio montis Porculi. *Notas hasce solum chronologicas habet donationis instrumentum, editum a Gattula in Historia pag. 236, quod datum sit sub pontificatu Gregorii VII,* Indictione prima, mense Septembris, die vigesima quarta. *Quare si tabellio Indictionem inchoarit a Kalendis Septembris, ut tunc usitatius erat in Italia, designat annum 1077, si vero (quod minus est verisimile) Indictionis initium a Kalendis Januarii sumpsit; signavit annum* 1078.

pro monasterio

91 *Certo anno 1078 contigit controversia illa inter Casinates et Capuanos, quæ refertur in Actis num. 77. Nam illa Capuæ tractata est coram Gregorio VII, quem anno 1078 Capuæ fuisse constat ex Epistola ipsius prima libri sexti,* data Capuæ Kalendis Junii Indictione prima, *ut videri potest apud Labbeum tom. 10 Conciliorum col. 196. Præterea eodem anno, mense Novembri, Gregorius Papa controversiam illam Romæ de-*

Casinensi factæ.

Auctore J. S.

decidit in favorem Casinensium. Judicium Gregorii edidit Gattula in Historia pag. 254 et 255., datumque est Romæ VII Idus Decembris, ... anno VI pontificatus domini Gregorii VII Papæ, Indictione secunda. *Omnes notæ congruunt cum anno 1078. Eodem anno Jordanus princeps Capuanus dedit* Desiderio *pro abbatia Casinensi* castellum *aliquod,* Suju *dictum, et in ducatu Cajetano situm. Donatio apud Gattulam in Accessionibus pag. 187 notatur* nono Kalendas Octubris, anno ab Incarnatione Domini... millesimo septuagesimo octavo, per Indictionem secundam. *At, quod ibidem pag. 186 habetur privilegium, ab eodem Jordano Cassinatibus datum, videtur figendum anno 1077, etsi* anno millesimo septuagesimo octavo *notetur. Nam illum annum innuit prima Indictio cum mense Decembri conjuncta, et annus vigesimus principatus Richardi et Jordani, et mentio Richardi tamquam viventis, qui in altero tamquam defunctus memoratur. Observavit hoc ipse Gattula, monuitque, annum 1078* per incogitantiam *scriptum fuisse pro 1077. Anno 1079 Joannes comes donavit suam partem* de castello Sujo, *quod idem esse puto cum castello Suju memorato: et similiter suam partem* de monasterio S. Erasmi *in civitate Formiana, jam ante donato per Joffridum Ridellum. Donatio apud Gattulam in Historia pag. 267 et 268 recitatur, factaque est anno 1079,* mense Madio, Indiccione secunda. *Petrus Diaconus de his ita scribit cap. 44 :* Præterea Johannes filius Hugonis comitis, patris exemplum secutus, obtulit atque firmavit beato Benedicto integram partem suam de castello Sujo, quod est medietas ipsius, cum universis ad eamdem medietatem pertinentibus, tam intus quam foris; nec non et integram partem suam de supradicto monasterio sancti Herasmi in Furmia. *Existimo, earumdem bonorum donationes aliquando repetitas fuisse a diversis, quia hi de legitima eorum possessione contendebant. Certe tale exemplum infra dabo.*

Ecclesia Casinensis violatur

92 *Eodem anno 1079, verisimiliter mense Aprili, violata est ecclesia Casinensis jussu Jordani Capuæ principis, quem jam variis vicibus beneficum in idem monasterium vidimus, et postea etiam videbimus. Tam graviter tulit S. Gregorius VII illam ecclesiæ violationem, ut et in principem, et in monachos quoque, tamquam negligentiæ reos, commotus sit, et officia divina in eadem ecclesia ad unam alteramve hebdomadam cessare jusserit, ut refertur in Actis num. 78. Rem contigisse anno 1079, et quidem mense Aprili, colligimus ex Epistolis Gregorii VII hac de causa datis. Recitat Baronius ad annum 1078 num. 24 Epistolam Gregorii ad Jordanum principem, quem acriter objurgat, et ad satisfactionem hortatur. Data autem est* Romæ undecimo Kal. Maji, Indict. secunda, *id est,* XXI *Aprilis anni 1079. Itaque de anno saltem dubitandum non est, et ne de mense quidem, quantum videtur: quia Gregorius, qui intra duos aut tres dies factum scire poterat, haud dubie sine mora scripsit ad Jordanum, idque ipse innuit, dicens :* Novissime ecclesiam beati Benedicti sacrilego ausu intrare, deprædari, et violare non timuisti. *Ex gemina Epistola Gregorii ad Casinates, edita utraque apud Gattulam in Historia pag. 149, licet alias careant anno et die, quibus sunt datæ, idem de mense Aprili fit verisimile; quia in secunda dicit Gregorius, se* nuper *ob violatam ecclesiam posuisse interdictum; et mox subjungit :* Verum quia Ascensionis Domini sollempnitas toto venerabilis orbe nunc imminet, nolentes jam propter alicujus scelus in tanto festo tam religiosum locum officio pietatis carere, decrevimus et vos et eumdem locum ab interdicto absolvere. *Erat anno 1079 Pascha* XXIV *Martii, et consequenter festivitas Ascensionis Domini die 2 Maii. Quare verisimile est, interdictum fuisse positum circa idem tempus, quo ad Jordanum principem scripsit Gregorius, durasseque ad octo circiter aut decem dies, et violationem ecclesiæ fuisse commissam aliquot diebus ante interdictum, certe mense Aprili.*

93 *Porro, etiamsi Gregorius Papa* Desiderium *abbatem ejusque monachos nimiæ arguat timiditatis, rationem tamen divina officia prohibendi non repetit ex culpa ipsorum, sed ex crimine Jordani principis et violatione templi, ita loquens in prima ad monachos Epistola :* Quapropter hujus temeritatis noxam inultam esse non ferentes, præsertim cum locum vestrum violatum esse, et exemplo hujus facinoris deteriora posse vobis contingere perpendamus, ammonemus, ut divinum officium in ecclesia B. Benedicti non faciatis, sed altaria omnia, quæ intus sunt, detegentes, quantum sit hujusmodi violationis periculum, quosque cognoscere faciatatis *etc. In altera Epistola, qua solvit interdictum, nullam facit mentionem de culpa Abbatis aut monachorum, sed et se et inimicos suos ipsorum precibus commendat, et tandem ipsum Jordanum principem his verbis :* Nec non et pro illo, qui tam sanctissimum locum, toto mundo famosum, violavit, preces effundite, ut Deus det illi cor pœnitens, et sic eum ad se convertat, ut in hac vita et futura mereatur gratiam Dei obtinere. *Ex iis autem, quæ Jordanus postea contulit Casinensi abbatiæ beneficia, facile colligimus, ipsum Casinensibus omnino satisfecisse, et pristinum erga ipsos amorem instaurasse. Ad hanc emendationem non parum ipsi fortasse profuit pœna post illatam violentiam divinitus inflicta, de qua Petrus Diaconus ita scribit :* Sed non in longum, postquam officium de ecclesia nostra interdictum est, vindictam distulit dextera Dei. Nam princeps tanti auctor sceleris, postquam pecuniam accepit, lumen amisit. *Poterat sane ejusmodi flagellum miserantis Dei principem, levitate forsan magis et indignationis cujuspiam impotentia, quam malitia lapsum, ad mentem revocare.*

Donationes ... princi... ...rorum

94 *Anno 1080 Robertus Guiscardus, dux Apuliæ et Calabriæ, gestis suis in historia notissimus, donavit* B. Desiderio *abbati monasterium S. Petri Tarenti, civitatis recenter captæ, ut habent Acta num. 91. Instrumentum donationis, quo et alia quædam Casinatibus dantur, recitat Gattula in Accessionibus pag. 183 et 184, ibique notis his insignitur :* Anno ab Incarnatione... millesimo octuagesimo, mense Junio, Indictione tertia. *Eodem anno figendum est Jordani Capuæ principis mox memorati diploma, quo confirmantur Casinatibus omnes donationes, tam ipsius Jordani, quam patris ipsius Richardi. Habet quidem notas chronologicas invicem non recte consonantes, prout editum est in Opere jam laudato pag. 184 et seqq.; cum datum notetur,* tertio decimo kalendas Octobris, anno ab Incarnatione millesimo octogesimo, Indiccione tercia. *Nam mense Septembri anni 1080 inchoata erat quarta Indictio, sicut mense Septembri* quinta Indictio *notatur in sequenti diplomate anni 1081 et* sexta *in tertio anni 1082, licet tria illa ejusdem sint principis et ab eodem notario scripta. Anni quoque principatus Richardi in hoc instrumento non congruunt*

cum

A cum annis principatus sequentium instrumentorum, ut consideranti patebit. Itaque imperitiæ tabellionis vel incuriæ transcribentium aut imprimentium hæc imputanda sunt. Attamen vix dubitare possim, quin anno 1080 datum fuerit dictum Jordani diploma, quia Petrus Diaconus lib. 3 cap. 47 dicit, biennio post hæc (sive post hoc diploma) factam esse a Jordano donationem monasterii S. Rufi, quæ clare figitur anno 1082 et mense Septembri. Hoc vero confirmationis diploma laudatus Petrus ante memorat his verbis : Eodem anno (non quo violata erat ecclesia Casinensis, ut perperam explicat Nuceus; sed quo Gregorius concilium Romanum VII celebraverat, de quo postremo agebat, sive anno 1080) Jordanus princeps, cujus supra meminimus, more priorum principum generale præceptum huic monasterio fecit de omnibus finibus ac pertinenciis ejus. Quo etiam præcepto specialius confirmavit eidem monasterio universa, quæ tam pater quam ipse huic monasterio concesserant, seu concambiaverant, vel reddiderant. *Enumeratio omnium ibi poterit* B *videri.*

95 *Eodem anno 1080, mense Octobri, Robertus Guiscardus donavit monasterium S. Nicandri,* [anno 1080] *de quo in Actis num. 91, una cum duabus ecclesiis S. Nicolai et S. Thomæ, ut latius videri potest in diplomate apud Gattulam in Historia pag. 276, ubi recte signatur anno* millesimo octogesimo, mense Octobre, Indictione quarta. *Die tertia Novembris secuta est donatio Oderisii, de qua Petrus Diaconus lib. 3 cap. 61 ita habet :* Oderisius præterea Landonis filius, de Babuco ad hunc locum veniens, ecclesiam S. Mariæ sitam sub ipso castro, et aliam ecclesiam S. Mariæ in jam dicto castro, et S. Pauli, et sancti Archangeli in Mozzani, et S. Quinziani * in hoc cœnobio devotissimus obtulit. [* Quintiani] *Instrumentum donationis habetur apud Gattulam in Historia pag. 816, ubi datum legitur* anno Dominicæ Incarnationis millesimo octuagesimo, *et Gregorii VII* anno octavo, Indictione tertia, mensis Novembris die tertia. *Fuerat quidem notanda Indictio quarta; at cum reliquæ notæ chronologicæ consonent in annum 1080, id tabellionis aut transcribentium incuriæ imputandum.* Babucum *oppidum, in quo facta donatio, in Latio memorat Leander Albertus, et* civitatem *vocat. Accessit eodem mense* C *donatio Sansonis, de quo Petrus Diaconus cap. 44 hæc scribit :* Item Sanso, filius Alberti, de comitatu Pinnensi, cartam fecit huic monasterio de integra sorte hæreditatis suæ, id est, de medietate castelli, quod dicitur Planellu, cum ecclesia sancti Stephani ibidem, et de medietate Pasmiani, cum terra mille modiorum mensura. *Donationis diploma recitat Gattula in Accessionibus pag. 182, in quo omnia latius exponuntur. Datum legitur* anno millesimo octuagesimo, et die mensis November per Indiccione prima. *Rursum fallit Indictio, quæ tunc erat* quarta. *At imperitus tabellio, qui linguam Latinam non noverat, hunc errorem facilius committere potuit, quam errare in annis æræ Christianæ.*

96 *Anno 1081 Jordanus Capuæ princeps iterum se beneficum exhibuit abbati nostro* Desiderio, [… sequenti-…] *ipsique pro monasterio donavit tres partes majoris lacus Aquinensis, fisco suo addictas ob comitum Aquinensium cum principe inimicitias, ut in instrumento legitur apud Gattulam in Accessionibus pag. 187. Notatum ibidem est* anno millesimo octoagesimo primo, *et* sextodecimo Kalendas Octobris, *ac demum* per quintam Indiccionem. *Quæ omnia recte congruunt. Anno 1082, aut probabilius 1083, ipsi comites Aquinenses prædictum lacum* Desiderio *abbati donaverunt, scripto diplomate, quod in laudato Opere subditur pag. 188 Diploma hoc datum legitur,* Anno ab Incarnatione millesimo octogesimo secundo, Indictione sexta, mense Februario, vigesimo quinto anno principatus domni Jordani gloriosi principis. *Omnes notæ chronologicæ insinuant annum 1083, modo excipiamus Incarnationis annum, ita ut verisimile sit, hunc fuisse signatum more multis locis tunc usitato, quo annus 1082 currebat usque ad Pascha anni 1083. Quare ante hanc donationem facta videtur donatio altera laudati principis Jordani, donantis Casinatibus ecclesiam S. Rufi civitatis Capuanæ. Certe hujus diploma pag. 189* datum *est* octabo Kalendas Octobris, anno ab Incarnatione millesimo octogesimo secundo, scriptum Capuæ per sextam Indictionem, *et* anno principatus *Jordani* vigesimo quinto. *Hæc enim omnia consonant in annum 1082, et mensem Septembrem.* E

[AUCTORE J. S.]

97 *De prædictis donationibus Petrus Diaconus cap 47 ita scribit :* Biennio post hæc *(scilicet post confirmatas omnes donationes)* oblata est ab eodem principe *(Jordano)* in hoc monasterio ecclesia S. Rufi intra civitatem Capuanam, quæ dudum sibi concessa, et per sacramenta firmata fuerat ab his, quibus jure hæreditario juxta morem patriæ pertinuerat, cum servis et ancillis atque colonis, nec non et libris et ornamentis, et omnibus omnino tam foris quam intus pertinentiis ipsius, mille librarum auri pœna proposita id violare conantibus. Per eos etiam dies comes Adenulphus simul et fratres fecerunt oblationem suam in hoc loco de lacu majori, qui est juxta civitatem Aquinensem, cum omnibus ejusdem loci pertinentiis, super eam oblationem, quam ante annum princeps Jordanus fecerat. *Nimirum princeps mense Septembri anni 1081 obtulerat tres partes lacus comitibus ademptas : comites vero, qui erant quatuor fratres, Adenulphus, Landulphus, Pandulfus et Lando, post annum et quinque fere menses, seu mense Februario anni 1083 totum lacum donarunt, postquam verisimiliter cum principe amicitiam redintegraverant.*

[Desiderio factæ.]

F

§ VIII. Gesta Desiderii ad conciliandum cum S. Gregorio VII Robertum Guiscardum, aliosque principes Normannos : ejusdem gesta cum Henrico Germaniæ rege : reliqua ante pontificatum ejusdem.

Quam gratiosus apud omnes vicinos principes fuerit beatus abbas Desiderius, *utcumque jam liquet ex tot donationibus, quas eidem pro monasterio Casinensi factas usque ad annum 1083 vidimus. Quantus vero fuerit pacis amator, quantumque gratia illa, qua apud principes mirifice valebat, Sedi Apostolicæ profuerit, nunc exponendum. Pars ea Italiæ, quæ hodiernum regnum Neapolitanum constituit, multos eo tempore habebat principes. Verum inter omnes longe eminebant Normanni, nimirum Robertus Guiscardus,*

[Beatus, pace inter Normannos et principem Salerni frustra tentata,]

AUCTORE J. S.

cui Nicolaus II Papa ducatum Apuliæ et Calabriæ dudum confirmarat, ejusque frater Richardus, quem Capuæ principem idem Pontifex similiter confirmaverat. Verum principes illi, ut erant bellicosi magis quam religiosi, non solum Græcorum et Saracenorum urbes invadebant, sed et principes Longobardos bello impetebant, et civitates Ecclesiæ Romanæ subjectas occupare subinde conabantur. Hac de causa variis vicibus a communione sua eos Romani Pontifices separarunt. Petrus Diaconus lib. 3 cap. 45 varia narrat de progressibus Roberti Guiscardi contra Saracenos in Sicilia, et contra Græcos in Apulia. Relata autem expugnatione Panormi in Sicilia, hæc ad propositum nostrum subdit : Talia igitur ad votum sibi dux evenisse advertens, immenso valde congregato exercitu, super Salernum *(Longobardo principi Gisulfo subjectum)* castra locare disponit. Quod supradictus Papa Gregorius cum comperisset, per patrem Desiderium Gisulfo principi ducis pacem expetere monuit : ad quod ille nec responsum quidem reddere voluit. Dux vero suum exercitum congregans, circa Salernum tentoria fixit. Ex alia autem parte Richardus princeps rogatu ducis occurrens, cum diversis bellorum machinis illam oppugnare vehementissime cœpit. Hoc Desiderius audiens, Richardum principem adiit, eumque una secum ad Gisulfum venire rogavit. Quo dum venissent, post multa verba in vacuum abita *, eorum Gisulfus sprevit consilium, et cum duce nullo pacto se confœderaturum jurejurando affirmat. *Itaque capitur Salernum, et Gisulfus principatum suum amittit numquam recuperandum, quamvis titulum principis Salernitani retinuerit.*

* habita

Robertum Guiscardum feliciter Gregorio VII conciliat

99 *Post relatam Salerni expugnationem, ita pergit laudatus auctor :* Inde autem dux cum exercitu, sociato sibi principe, ad hoc monasterium *(Casinense)* venit, atque a Desiderio et Fratribus honorifice susceptus, illorumque se orationibus commendans, attentius Campaniam expugnaturus ingreditur. Talia Papæ Gregorii cum pervenissent ad aures, ducem et principem a liminibus separavit, collectoque exercitu super eos ire disponit. Quod ubi duci nunciatum est, concite una cum principe Capuam remeans, dux supra Beneventum, princeps vero supra Neapolim obsidionem firmavit. *In hac obsidione Richardus Capuæ princeps anno 1078, cui mors ipsius passim illigatur,* ab excommunicatione solutus, defunctus est, cui successit Jordanus filius ejus, *ait laudatus Petrus. Mors porro Richardi profuit* B. Desiderio, *ut optatam inter principes Normannos et S. Gregorium VII pacem conciliaret. Nam primo Jordanus princeps, Richardi filius,* favens Papæ Gregorio, *non modo abstinuit ab oppugnanda ulterius Neapoli; sed etiam Roberto duci se opposuit, ita ut inter hos jam bellum oriretur.* Desiderius interea pater hæc audiens, ducem adiit, eumque ad pacem redire rogabat. Cujus monitis Robertus obtemperans, pacem cum principe facit. *Et post aliqua minoris momenti loca a duce expugnata, iterum Petrus hæc subjungit :* Desiderius præterea ægre ferens, ducem a matris Ecclesiæ gremio diu extorrem manere, Romam adiit, et Papam Gregorium rogare cœpit, ut ducem ab anathematis vinculo, quo eum ligaverat, solveret. Quo impetrato, pacis amator et conservator Desiderius cum Cardinalibus ad ducem profectus, eum ab excommunicationis vinculo solvit. *Ex hisce colligitur,* B. Desiderii *opera factum esse, ut pax inter Gregorium Papam et Robertum ducem, quæ utilis erat et necessaria Ecclesiæ, firma et stabilis componeretur.*

100 *Operæ pretium erit, si annum facti adeo memorabilis investigemus. Baronius pacem illam illigat anno 1080, ubi ejus conditiones refert num. 35 et seqq. Pagius vero credit, Robertum excommunicatione solutum esse, et Ecclesiæ conciliatum anno 1077, idque late ostendere conatur ad annum 1074, et rursum ad annum 1077. At utraque sententia errori obnoxia videtur, paxque illiganda est anno 1078. Nam primo pax illa coaluit post mortem Richardi Capuæ principis, quæ contigit anno 1078 non multum provecto, ut facile ex ipsius et filii ejus Jordani diplomatis colligi potest. Secundo pax facta est post solutam obsidionem Benevanti, ut liquet ex dictis. Atqui Beneventum adhuc obsessum erat circa initium Martii anni 1078. Nam Gregorius VII in concilio Romano* IV, *quod habitum est* anno ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo octavo, . . . Gregorii Papæ VII anno quinto, *et* quinto Nonas Martii, Indictione prima, *excommunicat* omnes Nortmannos, qui invadere terram sancti Petri laborant, ... et eos, qui Beneventum obsident *etc., ut latius videri potest apud Labbeum tom. 10 Conciliorum col. 370. Itaque saltem pax conclusa est post initium Martii anni 1078, et sic abunde refutata est sententia Pagii, eam figentis anno 1077. Contra Baronii sententiam non solum militant Pagii argumenta, quibus evincitur, non tam diu differri posse dictam pacem, cum varii scriptores illam statim narrent post gesta anni 1077; sed etiam Petrus Diaconus innuit, factam esse non diu post solutam Beneventi obsidionem, et non multo diutius post mortem Richardi Capuæ principis. Hic autem certo mortuus erat ante Kalendas Junii anni 1078 : nam eo die Capuæ erat Pontifex, ut vidimus num. 91; Capuam autem non venisset, dum in excommunicatione vivebat Richardus. Imo jam defunctus fuisse videtur Richardus, quando die* III *Martii ejusdem anni concilium supra dictum habebat Gregorius. Nam æque excommunicaturus fuisse videtur obsidentes cum Richardo Neapolim, quam obsidentes Beneventum. Plura igitur non addo, præsertim cum Baronii sententia nullis nitatur fundamentis. Ad videndas dictæ pacis conditiones, quæ ad gesta* B. Desiderii *minus pertinent, lectorem studiosum remitto ad supra laudatum Baronii locum, ubi juramentum fidelitatis, a Roberto factum Pontifici, notatur* tertio Kalendas Julii; *sed annus non adjungitur.*

101 *Gesta* B. Desiderii *cum Henrico rege, quæ damus in Actis cap. 8, figenda sunt anno 1083. Etenim vocatus est beatus Abbas ab Henrico, postquam hic Romam ex parte occupaverat, ut colligitur ex ordine narrandi, quem observat Petrus Diaconus. Nam hic ante ea, quæ ex ipso in Actis damus, cap. 50 de capta per Henricum parte Urbis Transtiberina, in qua est basilica S. Petri Vaticana. sic habet :* Henricus interea imperator, alio anno exercitum congregans, Romam advenit, et porticum sancti Petri per vim cepit, et ex magna parte destruxit, atque archiepiscopum Ravennatem invasorem Apostolicæ Sedis absque consilio et voluntate totius Romanæ Ecclesiæ constituit. *Hæc facta sunt anno 1083, ut scriptores consentiunt, et ut aliis verbis narratur in Actis pontificalibus, collectis ex Chronico Bertoldi, et datis apud nos tom.* VI *Maii, ubi post duas relatas expeditiones Henrici contra Romam,*

de

A *de tertia auctor sic habet :* Anno MLXXXIII iterum Henricus cum multitudine schismaticorum sive excommunicatorum ante Pentecosten Romam impugnaturus aggreditur : sicque Guibertum Ravennatem, perjurum, depositum et anathematizatum, apud sanctum Petrum intronizavit; non per Ostiensem et Albanensem et Portuensem episcopos, qui hoc privilegium habent, ut et Papam consecrent, sed per Mutinensem et Ariminensem episcopos *etc. Hæc omnia ad annum 1083 figit Baronius, quemadmodum et gesta inter Henricum et* Desiderium *abbatem.*

[illegible] Gregorium VII [illegible] propugnat.

102 *Quam strenue et constanter S. Gregorium apud Henricum defenderit abbas* Desiderius, *Acta satis declarant. At crediderim, plus etiam, quam ibi legitur, pro Gregorio fecisse* Desiderium. *Certe Gregorius, simul atque anno 1081 intellexerat, Henricum regem cum exercitu Romam velle* circa Pentecosten venire, *monuit ea de re* Desiderium, *eumque ad fidem sibi servandam hortatur his verbis :* Tu vero ipse, amande frater, cognoscis, quia, si nos amor justitiæ et honoris sanctæ Ecclesiæ non teneret, tamque pravæ voB luntati ac nequitiæ regis et suorum vellemus favere, nulli aliquando prædecessorum nostrorum ab antecessoribus regibus seu etiam archiepiscopis tam amplum et devotum servitium, sicut nos ab hoc rege et ab archiepiscopo, habere potuerunt. Verum quoniam illorum minas et sævitiam pro nihilo ducimus; magis, si necesse fuerit, mortem suscipere parati erimus, quam impietatibus eorum assensum præbere, aut justitiam relinquere. Quapropter rogamus et monemus, ut quemadmodum te decet, ita nobis adhæreas, quatenus sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ honor, quæ de te multum confidit, nunc et semper robur obtineat. *Addit, se certo intellexisse, Henricum operam dare, ut per nuptias filii sui cum filia Roberti Guiscardi hunc ducem ad partes suas trahat;* Sed, *inquit,* prudentia tua sollicite invigilet, et quid super hac re actum sit, diligenti examinatione cognoscat. Tu ipse etiam quantocyus ad nos propera. *Ex hisce verisimile est, allaborasse* Desiderium, *ut Robertus Guiscardus, cui acceptus erat, Gregorio fidelis maneret, quemadmodum revera permansit.*

Anno 1084 Henricus Urbem capit.

C 103 *Quæ in Actis num. 86 referuntur de capta Urbe, de obsesso in arce Sancti Angeli Pontifice, ac de eodem per Robertum Guiscardum liberato et Casinum ducto, innectenda sunt omnia anno 1084. Chronotaxim hanc clare habemus ex Actis pontificalibus Gregorii VII, quæ concinnata sunt ex Bertoldi Constantiensis Chronico, et data apud nos tom. VI Maii, in quibus pag. 147 num. 17 hæc leguntur :* Anno MLXXXIV Henricus in Romanorum finibus hiemavit, ibique Guibertum Ravennatem suum Romam venturum exspectavit.... His temporibus Constantinopolitanus *(imperator Alexius Comnenus, quocum Robertus Guiscardus bellum gerebat in Illyrico)* maximam pecuniam Henrico quondam regi transmisit, ut Ruodbertum Wiscardum ducem Calabriæ et Apuliæ, conjuratum militem Domini Papæ, in ultionem ejusdem regis bello appeteret.... Sed Henricus acceptam pecuniam... ad conciliandum sibi vulgus Romanum expendit : cujus adjutorio Lateranense palatium feria quinta ante Palmas *(id est XXI Martii)* cum suo Ravennate Guiberto intravit. Nobiles autem Romani, præter admodum paucos, cum Domino Papa Gregorio tenuerunt, qui et quadraginta obsides ei dederunt. Papa autem in castellum Sancti Angeli se recipit, omnesque Tiberinos pontes et firmiores Romanorum munitiones in sua obtinuit potestate. *Erat igitur Henricus in Urbe, sed non omnino ibidem prævalebat. Interim in festo Paschali a Guiberto antipapa coronari voluit, ut in Actis sequitur. Nihil quoque prætermittebat, quo Urbem sibi asserere, et arcem Sancti Angeli expugnare conaretur; sed non habebat vires sufficientes ad brevi tempore id perficiendum, et Robertus Guiscardus non permisit, ut diu Romæ moraretur.* AUCTORE J. S.

sed per Robertum Guiscardum fugere cogitur : et Gregorius Papa

104 *Nam eodem anno, ut habent laudata Acta num. 18,* Robertus Wiscardus, dux Normannorum, in servitium sancti Petri, post Kalendas Maii Romam armata manu invasit, fugatoque Henrico, totam Urbem Gregorio Papæ rebellem penitus exspoliavit, et majorem ejus partem igni consumpsit, eo quod Romani quemdam ejus militem vulneraverunt. Deinde acceptis obsidibus a Romanis, et in castello S. Angeli, quod domum Theodorici dicunt, reservatis, ipse ad recuperandam terram S. Petri reversurus, in brevi plurima castella et civitates Domino Papæ recuperavit. Henricus autem Ruodberto resistere non valens, ad partes Teutonicorum satis festinanter revertitur... E Dominus autem Papa, collecta synodo, iterum sententiam anathematis in Guibertum hæresiarcham et Henricum et omnes eorum fautores promulgavit : quod et in festo S. Joannis Baptistæ præterito jam dudum Romæ fecit, cum Henricus adhuc ibi moraretur. *In Actis pontificalibus Centii Camerarii num. 14 dicitur Henricus fugisse uno die, antequam Romam advenit Robertus. In tertiis Actis pontificalibus num. 15 legitur de Henrico :* Cui nuntius advenit, si non de obsidione exurgeret, a Roberto Guichardi duce Apuliæ expulsus esset. *Quo accepto nuntio, Romanis suis valedixit. De igne per Robertum in Urbem injecto omnia Acta consentiunt; sed secunda et tertia habent, incendium illud fuisse in partibus Urbis* circa Lateranum et Colosseum, *quæ etiamnum raras admodum domos habent.*

reducitur ad palatium Lateranense.

105 *Quod vero habet* Petrus Diaconus *in Actis de Roberto, acsi capta Roma, liberatoque Gregorio ex arce Sancti Angeli, mox cum eodem Pontifice Urbe egressus esset, refutatur ex omnibus Actis Pontificalibus. Verba ex primis mox adducta insinuant, concilium a Gregorio celebratum, antequam ex Urbe discessit. Centius Camerarius in Actis secundis num. 14 sic habet :* His igitur ita peractis, dux ad propria rediit et patrem suum Gregorium Pontificem, in Lateranensi palatio sedentem, cum fratribus suis episcopis et Cardinalibus in pace dimisit, pertractantem Ecclesiæ negotia pro sui officii debito, de diversis mundi partibus emergentia. *Et num. 16 :* Hic ter quaterque vere beatus Pontifex, post diutinam in Urbe moram, descendit in Apuliam, et occurrente sibi jam dicto duce Roberto Guiscardi, Salerni famosam civitatem gloriose intravit. *Duo laudati scriptores, ambo contemporanei, consentiunt de mora notabili, quam Romæ traxit Gregorius post fugam Henrici; sed prior asserit, castella Pontificia interim per Robertum recepta esse; alter ait, Robertum* ad propria *rediisse. Utrumque fieri potuit : nam potuit Robertus ad expugnationem castrorum et civitatum duces et milites suos relinquere, et interim in Apuliam proficisci brevi reversurus. Tertia Acta minus antiqua num. 16 habent :* Dehinc ivit *(Robertus)* ad castrum Sancti Angeli, dominum Papam ab eo abstraxit, secumque Lateranum deduxit. *Post alia vero num. 17 :* Dux

A e-

AUCTORE J. S.

vero Apuliæ secum dominum Papam deducens, apud Salernum dimisit.

indeque primo abit Casinum, deinde Salernum.

406 *Ex hisce verisimillimum est, S. Gregorium aliquot saltem hebdomadis, et forsan mense uno alterove Romæ mansisse post fugatum mense Maio Henricum. In Vita quidem S. Anselmi Lucensis, data apud nos ad* XVIII *Martii, num. 18 brevior mora innuitur, quando auctor de Roberto dicit :* Ante cujus adventum Henricus, Urbe relicta, fugit : quam una die manu armata dux fidenter expugnavit, Dominumque Papam de angustia turris in latitudinem sacri palatii Lateranensis cum magno triumpho et gloria reduxit. Itaque, peractis ibi aliquot diebus, Salernum pariter perrexerunt *etc. Verum nescimus, quantum temporis spatium per* aliquot dies *ille auctor designare voluerit, et merito dubitamus, an exacte inquisiverit, quanto tempore Gregorius in palatio Lateranensi substiterit. Quare magis credendum est scriptoribus ante laudatis, qui longiorem asserunt moram, præsertim cum ex Chronico Bariensi, apud Pagium ad annum 1085 num. 9 laudato, constet, Robertum tantum* mense Octobri *mare trajecisse ad expeditionem suam contra*
B *imperatorem Græcum cum filio continuandum, ita ut nihil obstet, quo minus usque ad mensem Julium pro Gregorio pugnare potuerit. Porro Gregorium a Roberto Casinum fuisse deductum, nullus habet ex laudatis auctoribus præter nostrum in Actis. Attamen res idcirco non videtur dubitationi obnoxia, cum eundum esset Salernum, et vix breviori via Salernum ire possent, quam per Casinum. Itaque Roma Casinum, indeque Salernum profecti sunt.*

Donationes anno 1084

407 *Anno 1084, in quo versamur, piorum liberalitate rursum creverunt possessiones monasterii Casinensis. Primam, quam invenio hujus anni, donationem commemorat Petrus Diaconus lib. 3, cap. 56 his verbis :* Sequenti vero tempore Theodinus, filius Maynerii de Trivento, obtulit huic loco monasterium sancti Salvatoris, quod situm est prope fluvium Tresta, simul cum castello, quod eidem monasterio pertinet, vocabulo Pesclatura, et duabus aliis ecclesiis, id est, sancta Maria de Colle Rotundo, et sanctus Paulus de Petra Corvina, cum universis earumdem ecclesiarum mobilibus et immobilibus. *Litteras donationis hujus edidit Gattula in Accessioni-*
C *bus pag. 190, ubi signantur* millesimo octuagesimo quarto anno, .. mense Aprili, septima Indictione *Monasterium ibi dicitur situm* in territorio Triventino, propinquum flumine Tresta. *Civitas autem* Triventinum, *nunc* Triventum *sæpius dicta, est in Samnio, sive in hodierno comitatu Molisii, ad Trinium fluvium, ut habet Baudrandus. Alteram donationem ad hunc annum refert Gattula in Historia pag. 238, ubi comes Henricus Casinatibus donat ecclesiam quamdam S. Petri in* territorio Lucerinæ *civitatis. Hæc alias dicitur* Nuceria Saracenorum. *Donatio notatur* mense Novembri, quinta Indictione, *et* Alexii imperatoris quarto anno, *sine anno æræ Christianæ. Annum hunc 1084 insinuat annus quartus Alexii Comneni ; at Indictio congruit anno 1081. An dictum instrumentum videatur satis authenticum, examinare poterunt, quorum interest. In Chronico Casinensi de donatione illa nihil reperio.*

et sequentibus monasterio

408 *Aliam ibidem refert mox laudatus Petrus Diaconus, ita scribens :* Transmundus quoque Teatinus comes similiter obtulit in hoc monasterio tria sui juris castella in comitatu Pinnense, quorum unum vocatur Arseta, alterum dicitur D
Bacucca, tertium nominatur Pisenti, cum terra nichilominus decem milium, et eo amplius modiorum. *Donatio hæc latius exponitur in Transmundi diplomate, edito apud Gattulam in Accessionibus pag. 191, ubi dicitur datum anno* millesimo octuagesimo quinto, et dies mense October per Indictionem octava. *Si imperitus notarius Indictionem recte notavit, et annum novum cum nova Indictione, ut aliqui fecerunt, ordiri voluerit ; donatio facta est anno 1084; sin erraverit in Indictione, ad annum 1085 referenda est. Sequuntur apud Gattulam in laudato Opere pag. 191 et 192 duæ donationes Jordani Capuæ principis, quas ille ambas ad annum 1085 refert. At, cum utraque notetur* Indictione nona, *utraque* anno vicesimo octavo *principatus Jordani, existimo potius illam, quæ ibi prima ponitur, et* octabo Kalendas Martii *facta legitur, esse posteriorem, et spectare ad annum 1086. Etenim nona Indictio nequit inchoari ante Kalendas Septembris anni 1085. Itaque diploma datum anno 1085, mense Februario, certe datum non est nona Indictione. Accedit annus principatus vigesimus octavus, qui necdum videtur inchoatus* E
fuisse mense Februario anni 1085, cum principatum cum patre suo obtinuerit Jordanus anno 1058, sed post mensem Februarium, quantum ex variis ipsius diplomatis colligere potui. Quidquid sit, alterum diploma certo datum est anno 1085, quarta decima Kalendas Decemb. ; *alterum vero* octabo Kalendas Martii, *et anno 1085, sed forte ad Pascha usque producto, et sic nobis erit annus 1086. Donationes in ipsis diplomatis videri possunt. De iisdem etiam et aliis ejusdem principis fit mentio in Chronico Casinensi lib. 3 cap. 61.*

[illegible] cæ.

109 *Ut numerosis donationibus finem imponam, demum addo Sikelgaitæ, viduæ Roberti Guiscardi donationem, de qua in Actis agitur num. 91. Donavit illa oppidum Cetrarium, in dotem sibi concessum. Diploma donationis apud laudatum Gattulam datum legitur,* anno millesimo octuagesimo sexto, Indictione nona. *Hactenus de donationibus maximis et plurimis quæ Beato* Desiderio *liberalitate Catholicorum principum obtigerunt pro monasterio Casinensi. Ex iis utcumque colligere possumus, quanti præclarum illum Abbatem fecerint viri illustres et principes, qui* F
in vicinis monasterio Casinensi provinciis dominia sua habebant; quantoque amore et veneratione et ipsum Desiderium, *et monasterium Casinense fuerint prosecuti. Quanta vero fuerit existimatio abbatis* Desiderii *apud S. Gregorium VII. et apud Cardinales Romanæ Ecclesiæ, magis patebit ex illis, quæ de electione ipsius ad summum pontificatum modo illustrare aggredior, omissis donationibus et transactionibus aliquot, quæ minus attinent ad propositum nostrum, et in Chronico Casinensi videri poterunt.*

§ IX.

A

§ IX. Mors Gregorii Papæ VII, cui diu reluc'ans substituitur Desiderius, assumpto nomine Victoris III : gesta ipsius in pontificatu, ac beatus obitus.

Gregorius VII, anno 1085 defunctus, præ ceteris

Tempus *beati obitus S. Gregorii VII Papæ tam claris et invicem consentientibus notis Chronologicis in Actis num. 94 assignatur, ut nullum possit esse dubium, quin obierit anno 1085, die* XXV *Maii, qui erat Dominicus, ut liquet ex littera Dominicali E. Paulus Benrediensis consentit de die, dum in Vita Gregorii, apud nos data ad* XXV *Maii, num. 102 scribit, Gregorium defunctum esse in festivitate* Urbani prædecessoris sui. *Nam S. Urbanus Papa I colitur* XXV *Maii. Acta Pontificalia, ex Bertholdo ibidem data,* B *num. 19 tempus idem clare assignant his verbis :* Tandem ex hac luce anno Incarnationis Dominicæ MLXXXV, Indictione VIII, VIII Kalendas Junii subtractus, supernæ vocationis βραβεῖον accepisse non dubitatur, sepultus Salerni in ecclesia S. Matthæi, quam ipse eodem anno dedicavit. *Mitto alios : nam res certa est et indubitata, ut credendum sit, aut memoriæ lapsu aut typothetæ vitio contigisse, ut mors Gregorii VII in Annalibus Baronii ad hunc annum legatur fixa* vigesima quarta mensis Maii. *Nam etiam Martyrologio Romano ad* XXV *Maii S. Gregorii memoria adscripta est. Porro commendatum a Gregorio ad pontificatum præ ceteris* Desiderium *nostrum, non solum habent Acta, sed etiam Vita Gregorii jam laudata, in qua num. 101 hæc leguntur :* Præterea rogatus *(in supremo morbo Gregorius VII,)* ut in tanta fidelium perturbatione sibi successorem et ecclesiæ contra prænominatum adulterum *(Guibertum antipapam)* designaret ultorem, trium dedit optionem, videlicet Desiderii, Cardinalis et abbatis cœnobii C Casinensis ; atque reverendissimorum episcoporum, Ottonis Ostiensis, et Hugonis Lugdunensis.

Desiderium abbatem ad pontificatum commendarat :

111 Verum quia Otto nondum a Germaniæ et Galliæ partibus redierat, . . . Hugo quoque sua lustrans gubernacula procul aberat ; interim suasit eligi vicinum Desiderium, licet brevissime victurum, non tamen absque typo victoriæ Victorem esse appellandum. *Hisce tribus a Gregorio nominatis quartus additur in Actis nostris, videlicet Lucensis episcopus S. Anselmus, cujus Vita edita est ad* XVIII *Martii. Attamen in Vita S. Anselmi nihil invenio de eo per S. Gregorium proposito electoribus, ita ut illud ipsum utcumque dubium videatur. Wilhelmus Malmesburiensis lib. 3 de Gestis regum Anglorum pag. 108 de illis habet sequentia :* Rogatus est *(Gregorius)* a Cardinalibus, ut Papam constitueret, beati Petri exemplum referentibus, qui lactantis Ecclesiæ rudimentis vivens Clementem præfecerat. Negavit ille idem exemplum secuturum, quod ab antiquo conciliis esset vetitum ; consilium vero se daturum. Si vellent hominem in seculo potentem, eligerent Desiderium abbatem Cassinensem, qui salubriter et in tempore numero militari violentiam Guiberti infringeret ; sin ecclesiasticum et eloquentem, acciperent episcopum Hostiensem Odonem. *Ita scriptor ille loco et tempore remotior a rebus gestis, quam sint alii a nobis laudati, ita ut ipsius relatio ut minus accurata sit habenda, sive spectemus numerum illorum, quos proposuit Gregorius, sive attendamus ad rationes eligendi, quas addidit. In laudata mox Gregorii Vita hæc ad propositum nostrum sequuntur :* Prædixerat eidem Desiderio Pater sanctus, quod non interfuturus esset migrationi ipsius, quamvis ob hoc infirmantem invisisset, et * cum eo usque in finem perseveraret, et sanctas exequias cum ceteris celebraret ; multumque eum attonitum tristemque reddiderat. Cumque hæreret in admiratione, quidnam impedimenti futurum esset, subito nuntiatur ei a Nortmannis facta circumvallatio cujusdam castelli suo monasterio subjecti ; et compulsus necessitate succurrendi suis, abeundi licentiam accepit : sicque, licet invitus, explendæ prophetiæ locum dedit. *Hactenus de postremis gestis et obitu S. Gregorii VII, qui etiam ibi legitur prædixisse victoriam, tempore* Victoris III *a Catholicis de schismaticis in Germania relatam, de qua ad annum 1086 videri potest Bertholdi Constantiensis Chronicon.*

AUCTORE J. S.

* ut

E

Hic vero vehemen'er oblu- ctans, tandem eligitur anno 1086, XXIV Maii.

112 *Tempus, quo* Desiderius *abbas legitima electione in locum Gregorii VII substitutus est Pontifex, clare exprimitur in Actis, ubi post annuam fere moram, quæ ex ipsius tergiversatione et detrectatione orta est, tandem qualicumque adhibita violentia legitur electus anno 1086 in ipsa Dominica festi Pentecostes, quæ eo anno incidebat in* XXIV *Maii. Tantæ dilationis unicam fuisse causam, quod* Desiderius *pontificatum constanter detrectaret, dilucide ex Actis colligitur. Paucis diebus post mortem Gregorii vota omnium, qui Salerni erant congregati, jam conspirabant in* Desiderium, *ab ipso Gregorio commendatum. Obierat enim Gregorius* XXV *Maji, et jam ante Pentecosten, tunc die* VIII *Junii celebratam, rogatus ab omnibus est, ut pontificatum susciperet, uti Acta habent num. 95. Aucto electorum numero, cum vim ei inferre pararent ope Jordani principis Capuani, aufugit Casinum. Post fervorem æstatis, nimirum Septembri mense aut Octobri, exercitum dictus princeps collegerat, ut* Desiderium *omnesque electores Romam duceret ; at noluit Romam ire* Desiderius, *quod vim sibi inferendam suspicaretur, et sic iter prætermissum est.* F *Tandem post Pascha anni 1086 Romam, quo multi ex aliis partibus episcopi et Cardinales convenerant, cum aliis proficisci statuit* Desiderius, *forte minus tunc sibi a vi inferenda metuens, quod longe major futurus esset electorum numerus ; et fortasse etiam, quod non comitaretur Jordanus Capuæ princeps, et Rainulphus Normannus Aversæ comes, qui ambo jurare noluerant, vim* Desiderio *non inferendam. Nam Gisulphus Salernitanus princeps, qui Salernum, a Roberto Guiscardo expugnatum, ab aliquot annis amiserat, magis verisimiliter indigebat amicitia Abbatis Casinensis, quam ut ab eo timere deberet. Demum extrema necessitas eligendi Pontificem efficere apud* Desiderium *poterat, ut qualemcumque timorem suum utilitati Ecclesiæ posthaberet. Itaque sic tandem die* XXIV *Maii electus est* Desiderius, *et* Victor III *nominatus ; non tamen consecratus eodem anno, quod nollet assentiri, aut, si utcumque assensus erat, pontificatum vellet deponere.*

113 *Anno 1087, in Dominica Palmarum, seu die* XXI *Martii, multis precibus principum* ci-

Victor S. electionem acceptat anno 1087. xxi Martii, consecratur ix Maii.

virorum, episcoporumque et Cardinalium permotus Victor III, *Pontificiæ dignitatis insignia in conventu Capuano resumpsit, et supremi Pastoris officium exercere statuit, ut habent Acta num. 101. Itaque post festivitatem Paschalem Casini celebratam, ad Urbem perrexit, deducente principe Capuano cum agmine militari. Cum autem Guibertus antipapa Urbem teneret, et eam oppugnare nollet* Victor, *Tiberim prope Ostia Tiberina cum suis trajecit, ut civitatem Leoninam et basilicam S. Petri in ea occuparet, quod satis erat ad propositum suum. Ubi vero ex basilica S. Petri, seu potius ex porticu, quam munierant, pulsi erant Guiberti asseclæ, consecratus est* Victor III *die Dominica post Ascensionem Domini, sive* IX *Maii, duobus fere annis post mortem Gregorii VII, et integro anno, exceptis diebus quindecim, post electionem suam. Hæc tanta* Victoris *ad supremam dignitatem acceptandam mora luculenter ostendit, quam longe abfuerit ab ea ambienda. Judicium vero Gregorii VII, qui* Victorem *optime noverat, et cui reliquorum omnium judicium tam constanter fuit conforme, ut hi non minus in offerenda ei dignitate perseveraverint, quam ipse in eadem rejicienda, abunde probat, summo pontificatu dignissimum fuisse* Victorem. *Vel sic tamen Hugo Lugdunensis episcopus, qui dolebat spem suam fuisse elusam, in gravia contra Virum sanctum erupit maledicta, et Epistolam calumniis refertam contra eum ad Mathildem comitissam circa hoc tempus scripsit. Calumniæ illæ hoc loco refutandæ venirent, nisi id jam factum esset § 2 hujus Commentarii. Quare hic tantum addo, Mathildem comitissam Hugoni calumnianti minime credidisse, ut colligitur ex Actis infra edendis num. 103. Si enim pontificatu indignum credidisset* Victorem, *non statim cum exercitu Romam advolasset ad eum videndum et adjuvandum.*

Beatus scribit ad principes: promovet expeditionem

114 Victor *porro, suscepto tandem pontificatu, strenuum Gregorii VII successorem mox se ostendit. Nam Bertholdus Constantiensis ad annum 1087, relata* Victoris *ordinatione, ut loquitur, sed forte ultimam electionem, aut potius acceptationem* Victoris *insinuat, ita prosequitur :* Qui statim post electionem suam missis usquequaque litteris, se juxta decreta sanctorum patrum declaravit incessurum. Judicium quoque sui antecessoris piæ memoriæ Gregorii Papæ super Heinricum et omnes ejus fautores confirmavit. Consecratus est autem exeunte Maii mense *(imo die* IX *Maii)* apud sanctum Petrum, a Cardinalibus episcopis, Ottone Ostiensi et Petro Albanensi, cum reliquis Cardinalibus. *Hæc ultima de consecratione utcumque insinuant, de electione antea locutum esse Bertholdum ; et sic laudatæ* Victoris *litteræ jam ante consecrationem fuerint exaratæ. Circa idem tempus, sive post acceptam electionem a* Victore, *sive post consecrationem, sive etiam mense Junio, quando cum præclarissima comitissa Mathilde* Victor *Romæ degebat, figendus est conatus ipsius ad conjungendos principes et populos Italiæ contra Saracenos in Africa dominantes, de quo in Actis agitur num. 108, ubi ingens relata de iis victoria* Victori *sic attribuitur, acsi ipse exercitum congregasset, et ipso vivente clades maxima Saracenis Africanis fuisset illata. Verum, consideratis aliis quoque scriptoribus, existimo* Victorem *eo fere tantum modo hujusce expeditionis ducem fuisse, quo successor ipsius Urbanus II promovit crucesignatorum expeditionem in Terram sanctam, nimirum hortando, animandoque populos ad eam expeditionem suscipiendam.*

Christiani ... Saracenos Africanos.

115 *Mox laudatus Bertholdus ad annum 1088 habet sequentia :* His temporibus Pisani et Genuenses, et alii multi ex Italia, Africanum regem paganum hostiliter invaserunt, et deprædata ejus terra, ipsum in quandam munitionem compulerunt, et eum deinceps Apostolicæ Sedi tributarium effecerunt. *Hoc ipsum, quod regem illum Apostolicæ Sedi tributarium fecerint, satis insinuat, aliquam in ea expeditione partem habuisse Pontificem. Nolim tamen inde inferre, milites Pontificis aut etiam abbatis Casinensis adfuisse expeditioni, cum* Victor *omnibus viribus suis indigeret, ut se contra Guibertum utcumque tueri posset. Franciscus Maria Florentinius in Opere Italico de Vita Mathildis comitissæ lib. 2 pag. 238 laudat verba antiquissimi Martyrologii Lucensis, in quo ad annum 1089 hæc habentur :* Fecerunt Pisani et Genuenses stolum * in Affricam, et ceperunt duas munitissimas civitates, Almadiam et Sibiliam in die S. Xisti (VI *Augusti,*) in quo bello Ugo vicecomes filius Ugonis vicecomitis mortuus est. Ex quibus civitatibus, Saracenis fere omnibus interfectis, maximam prædam auri et argenti, palliorum et ornamentorum abstraxerunt. De qua præda Pisanam ecclesiam mirabiliter in diversis ornamentis amplificavere, et ecclesiam B. Sisti in Curte veteri ædificaverunt. *Hæc præcedentibus minime repugnant, ne quoad tempus quidem. Nam expeditio suscipi anno 1087 potuit, hortante* Victore III, *et eodem aut sequente anno bellum in Africa inchoari, et continuari anno 1089, quo duæ civitates dicuntur occupatæ. Anonymus Casinensis in Chronico ad annum 1086, relata ordinatione* Victoris III, *ita deinde habet :* Pisani apud Africam certantes, Saracenos vicerunt. *Notatur quidem apud Muratorium tom. 5 Scriptorum Italiæ pag. 58 anno 1086 ; sed omnia, quæ ad illum annum habet anonymus ille, spectant ad annum sequentem 1087. Ex dictis abunde liquet, Pisanos fuisse præcipuos in illa expeditione cum Genuensibus ;* Victorem *vero fuisse hortatorem, et ita exemplum præbuisse expeditionibus crucesignatorum in Terram sanctam, post aliquot annos sub Urbano II secutis.*

* id est, classem

habet concilium Beneventi

116 Victor *porro, exacto Romæ mense Junio, et forsan aliqua parte Julii, Casinum rediit, et ecclesiam S. Nicolai in Pica consecravit. Deinde Beneventum profectus est mense Augusto, ibique concilium celebravit. In hoc sententia excommunicationis iterata est contra Guibertum antipapam ejusque fautores schismaticos ; et præter alia decreta, Hugo archiepiscopus Lugdunensis ac Richardus Massiliensis abbas a communione Ecclesiæ separantur, quia ipsi se suis molitionibus contra* Victorem *a communione Ecclesiæ separaverant. Negat quidem Hugo Lugdunensis in Epistola secunda ad Mathildem, se discessisse ab unitate et communione Ecclesiæ. At in prima Epistola satis fatetur, se eo tempore, quo* Victor *ipse electionem suam ratam habuit, numquam consentire voluisse, et in ea mente perstitisse usque ad tempus, quo ad Mathildem scribebat. Etenim conqueritur de Ottone episcopo Ostiensi, quem, verisimiliter falso, dicit se cum conspirasse in concilio Capuano contra* Victorem, *quod eidem obedientiam exhibuerit. Verba aliqua huc transfero :* Immemor, *inquit,* factus propositi, et factæ nobis sponsionis, quod dicere pudet, cum abbate, *(id est cum* Victore *Papa)* pacem faciens,

A ciens, reverentiam ei per omnia sicut Papæ persolvit. *Hæc Hugo indignans de Ottone Ostiensi, quem accusat, quod* Victori *persolverit* reverentiam sicut Papæ. *Non potuit igitur postea merito inficiari, se* Victori *reverentiam et obedientiam ut* Papæ *præstare noluisse; nisi fateri voluisset, se fecisse, quod factum ab Ottone improbabat. Accedit Epistola illa tota calumniis contra* Victorem *plena, quam verisimile est eo animo scripsisse Hugonem, ut Mathildem in partes suas traheret, ad* Victorem *de pontificatu dejiciendum. At frustra Mathildem tentavit Hugo: imo vix dubitandum videtur, quin præclara illa princeps epistolam* Victori *communicaverit, ut magis ab Hugonis molitionibus caveret. Quod spectat ad Ottonem Ostiensem, quem in dicta Epistola ut sibi antea consentientem et* Victori *contrarium exhibet Hugo, non facile crediderim, Ottonem aliter Hugoni consensisse, nisi ad eligendum alium Pontificem, si* Victor *in detrectando pontificatu constanter perseverasset. Hoc merito improbari non poterat; sed Hugo longius processit, et* Victori, *post iteratam et ab eo acceptatam electionem, non modo obedientiam negavit, sed persecutiones etiam inferre voluit.* B *Itaque merito dicitur a communione Ecclesiæ se separasse: resipuit tamen sub pontificatu Urbani II, et cum eo conciliatus, multa postmodum egregie gessit, sicut videri potest in elogio, quod ipsi contextum est in Gallia Christiana tom. 4 inter antistites Lugdunenses col. 97 et seqq.*

Ægrotus redit Casinum, ubi abbatem eligendum curat:

117 *Eodem verisimiliter mense Augusto, cum in ipso concilio, quod tribus tantum diebus continuatum est, gravi morbo correptus esset* B. Victor, *Benevento Casinum rediit, ut habent Acta num. 114. Ubi Casinum pervenerat, aliqua primum ad utilitatem cœnobii Casinensis decreta condidit. Deinde successorem suum abbatem per monachos eligendum curavit, electumque Oderisium S. R. E. Cardinalem, qui erat monasterii præpositus, suo suffragio confirmavit, et abbatialibus ornamentis insignivit. Post hæc alio rursum die Cardinales et episcopos convocavit, et* monuit atque præcepit, *ut loquitur Petrus Diaconus num. 115, ut Ottonem Ostiensem eligerent summum Pontificem. Fecit hoc* B. Victor *ex mente S. Gregorii VII. Nam ex tribus aut quatuor, quos ille pontificatu præ ceteris dignos pronuntiaverat,* C *solus tunc dignus supererat Otto Ostiensis. Mortuus enim erat S. Anselmus Lucensis, quem nominatis a Gregorio annumerant aliqui. Morti appropinquabat* Victor, *ex Gregorii consilio electus. Vivebat quidem Hugo Lugdunensis; sed appetendo nimium supremam illam dignitatem, et indignis episcopo calumniis* Victorem *impetendo, se pontificatu prorsus indignum reddiderat. Solus igitur supererat Ostiensis ex nominatis a Gregorio, a quo* Victor *recedere noluit.*

Commendat electionem successoris sui

118 *Porro ita locutus* Victor *legitur, acsi voluisset se pontificatu abdicare, ut, vivente se, successor eligeretur. Non tamen tam stricte intelligenda est vox* præcepit, *ut libertatem electoribus auferre voluisse censendus sit* Victor. *Qua de causa æque dubium est, an verbis Petri Diaconi tam presse sit inhærendum, ut dicendum videatur, voluisse* Victorem, *ut ante mortem suam fieret electio successoris. Imo ipsa quoque verba tam clare id non insinuant, ut rem satis certam crederem, etsi certo constaret, verba* Victoris *exactissime relata esse. Dicitur quidem Ottonem manu apprehensum episcopis ceteris præsentasse, ita loquens:* Accipite eum, et in Romanam Ecclesiam ordinate, meamque vicem in omnibus, quousque id facere possitis, habete. *Verum non existimo hæc necessario intelligenda de abdicatione pontificatus, quemadmodum intellexit Nuceus, in hæc ita commentans:* Quibus verbis facultatem illis tribuit novum Pontificem subrogandi, necdum supremo spiritu exhalato, et pontificatu se abdicat per tantulum illud spatium, quo animam agebat, ut ita successoris electio legitime celebraretur a clero, et ipse se ante obitum imminentis timore schismatis exsolveret *etc. Hæc, inquam, explicatio minus necessaria; imo et minus probabilis mihi apparet. Nam, vel abdicabat se eo ipso tempore, vel non abdicabat. Si abdicabat, non poterat amplius suas vices aliis demandare: si non abdicabat se* Victor, *non poterant alii ante mortem ejus eligere. Malim igitur existimare,* Victorem *voluisse, ut post mortem suam, quam posset citissime, fieret electio; ideoque vices suas aliis demandasse, ut omnia disponerent ad electionem quam citissime faciendam post mortem suam.*

Auctore J. S.

et moritur die XVI Septembris anno 1087.

119 *Post hæc sepulcrum sibi jussit præparari, et demum* post diem tertium *obiit anno 1087, die* XVI *Septembris. Illud* post diem tertium *male intellexerunt et pessime explicarunt aliqui, acsi obiisset post diem tertium contractæ infirmitatis.* E *Nam cum Beneventi morbo fuerit correptus, et multas in ipso morbo dispositiones fecerit, verisimilius est, cum obiisse post tertiam fere hebdomadam contractæ infirmitatis, quam post diem tertium. Tempus ipsum abunde hoc docet. Nam concilium triduanum, in quo ægrotare cœpit, habuit mense Augusto, et defunctus est* XVI *Septembris. Alii crediderunt, post diem tertium electi abbatis Oderisii defunctum esse* Victorem. *At id omnino incertum est, et magis credo, defunctum esse tribus diebus post mandatum de præparando sepulcro. Hinc incertum manet, quo die abbatem sibi sufficiendum curaverit, nisi accurate assignatum sit tempus, quo abbatiam administravit.* Hoc circumscribitur hoc loco, annis viginti novem, mensibus quatuor, *quibus adduntur* dies sedecim. *Etenim regimen abbatiæ proprie inchoavit anno 1058, die* XIX *Aprilis, ut dictum est num. 55; illud igitur secundum hunc calculum deposuit die quarta Septembris: quod non est incredibile. Attamen in præfatione num. 4 dicitur præfuisse* annis viginti novem mensibus quinque; *sed ille* F *quintus mensis certo non est completus, ita ut credibile sit, auctorem ibi rotundo numero usum esse, et sic dixisse quinque menses pro mensibus quatuor et diebus sedecim. Quod spectat ad tempus gesti pontificatus, hoc triplici modo enumerari potest, a consecratione, quod* mensibus quatuor, diebus septem *Acta recte circumscribunt, videlicet a die* IX *Maii usque ad* XVI *Septembris; aut ab acceptata in concilio Capuano electione, quod factum eodem anno, die* XXI *Martii; et sic præfuit quinque mensibus et diebus viginti sex, aut demum a prima electione, facta anno 1086, die* XXIV *Maii, et ab eo tempore præfuit anno uno, mensibus tribus, et diebus viginti tribus. At hi menses et dies in Actis, prout edita sunt, fuerunt prætermissi.*

Sepultura Beati e variæ translationes.

120 *Porro ex iis, quæ per decursum Actorum dicuntur de infirmitate corporis* B. Victoris, *quæque ibidem leguntur de supremo ipsius morbo, clare elucescit, defunctum non esse morte subitanea, aut veneno eidem propinato, quod jam satis refutatum est § 2. De præparato sibi sepulcro a* B. Victore *in absida, ut vocant, capituli meminerunt*

Acta

AUCTORE J. S.

Acta num. 115. De sepultura vero breviter Petrus Diaconus de Viris Illustribus cap. 18 ita scribit : Sepultus vero est in absyda capituli Casinensis. *De corporis translationibus Gattula in Historia Casinensi sec. 6 pag. 172 memorat sequentia :* Sanctissimi Pontificis corpus duobus abhinc sæculis a veteri ante capitulum sepulchro ad vetus S. Berthario dicatum sacellum translatum. Anno deinde MDCL, cum basilica reficeretur, in sacrarium; ex quo anno MDCLXVI magna pompa ab Angelo de Nuce, abbate tunc Cassinate, atque archiepiscopo postmodum Rossanensi, ad latus dexterum novi sacelli S. Berthario humatum est, ut constat ex Actis notarii Francisci Pagliarii civis Sangermanensis. Tandem vero, instituta anno MDCXCII magna solemnitate ac pompa, corpus S. Victoris iterum elevavit, humavitque sub ara sacelli, ejus nomini dicati, Andreas Deodatus, abbas tunc Cassinensis, atque deinde archiepiscopus et ipse Rossanensis, ut ex instrumento constat, eodem anno die XIX Martii rogato penes Acta Joseph Ricardi tabellionis Sangermanensis, cui duo protonotarii unusque notarius Apostolici interfuere. *Hisce plura non addo; nam et epitaphium et Officium Beati data sunt § 1, ubi de* B *cultu actum.*

VITA

Ex lib. III *Chronici Casinensis*,

Auctoribus Leone Marsicano, et Petro Diacono,

Ex Editione Angeli de Nuce, a Muratorio recusa.

PROLOGUS

C *Scribendi occasio. E multis*

Desiderius abbas hujus monasterii tricesimus septimus, et quartus hujus loci restaurator ac renovator, sedit annis viginti novem, mensibus quinque *a*. Primus siquidem monasterii hujus fundator atque constructor pater sanctissimus Benedictus : Petronax secundus : tertius Aligernus : Desiderius hic noster extitit quartus *b*. In quo videlicet omnipotens Deus nostro hoc tempore, etiam corporaliter, Evangelicam illam pollicitationem visus est adimplere, qua dicitur : Amen dico vobis, quod omnis, qui reliquid *c* domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit. Hujus plane admirabilis et singularis vere sui ordinis Viri tam dives, tam multiplex, tam denique copiosa est gestorum materia, ut ipsi Jeronimo, si adesset, vel Sulpicio non posset videri ad scribendum indigna. Ego tamen, quamvis omnium imperitissimus *d* et tanto sim operi nequaquam sufficiens, tum pro imperio sanctissimi * patris *e* Oderisii, minime contempnendo; tum pro maxima, quam idem pater Desiderius in me ab ipsa fere infantia habere dignatus est dilectione; cum me, vix dum quatuor et decem annos egressum, in hoc sancto loco quam libenter suscepit, instruxit, enutriit ac provexit. D

* al. reverendissimi

2 Cernens insuper, et dolens cum tanti utilitate operis memoriam quoque tanti Viri, scriptorum negligentia paulatim in oblivionem ac per hoc in contemptum fore venturam; licet non eleganter, licet denique non sufficienter valeam ejus opera ex toto complecti; aggrediar tamen, confisus de auxilio Dei, quoquo modo illa perstringere, et ad gloriam Dei, tantique Viri sanctam * memoriam, nec non ad solacium filiorum ejus, fratrum nostrorum, literis utcumque mandare; æquius utique judicans cum obedientia et devotione inscitiæ notam subire, quam de tam pretiosa materia ex toto silere : et indignum prorsus esse decernens, ut, etsi omnia nequeo, vel aliquanta non studeam de tot tantisque operibus ejus referre; prudentissimo utique more venantium, insectantium feras, qui, etsi omnes capere nequeunt, nequaquam tamen, quotquot possunt, capere negligunt. Et quoniam plurima prorsus et fere innumera tanti Viri sunt opera, E multa me ex ipsis etiam, quæ scio, prætermissurum confiteor; quoniam scribere si omnia voluissem, prolixam certe et enormem historiam condidissem : quamvis ob hoc multis nostrorum, qui mecum pariter illa recolunt, me redarguendum fore non dubitem : sed ego lectorum fastidio utiliter consulens, si ea tantum, quæ relatu essent dignissima, scriberentur, sufficere judicavi. Nam si qua minus nostris literis reperiuntur, in ejus operibus luce clarius conspiciuntur.

[illegible]

* al. dolore

3 Hujus sane Viri primordia, quoniam, opitulante Christo, hinc exordium sumere gestio, ab his, qui ejus ab incunabulis extitere sodales, addidici. Multa præterea ex ejusdem ore veridico, cum me frequenter sibi nimia bonitate faceret adhærere, percepi. Nonnulla etiam a prioribus quibusdam audivi. Cætera postremo illius et oculis propriis plurima vidi, et universis fere usque ad obitum ejus interfui. Unde lectorem meum reddere certissimum volo, nulla me in hoc opusculo extrinsecus additamenta facturum; nulla prorsus de illo, nisi veraciter comperta, scripturum : utpote qui me simplici intellectu legisse meminerim : Perdes, Domine, omnes, qui loquuntur F mendacium, salvo utique intellectu alio, quo dictum id de hæreticis affirmatur. Quod si forte aliquis, invidentia seu malitia ductus, fidem his accomodare noluerit, et favoris potius gratia huic rei me operam dedisse putaverit; huc, si placuerit, properans aperiat visus et videat, ac per ea, quæ videntur, illa quoque, quæ videri non possunt, semoto livore, considerans admiretur et credat, credensque bonorum omnium Largitori laudes super hoc et gratias referat; sicque tandem me de multis illius pauca, deque maximis minima prorsus scripsisse cognoscat.

[illegible]

ANNOTATA.

a *Tempus, quo Casinense monasterium rexit* Desiderius *paulo aliter ab aliis notatur, ut dixi Commentarii prævii num. 119.*

b *Ad locum hunc ita commentatur Angelus de Nuce :* Huic Petri Diaconi, ut conjecio, periodo prætulissem verba Leonis, quæ ad oram ex ejus Codice edimus. Proprius quippe et concinnius ad rem faciunt. *Adscripta autem et a Mura-*

A *ratorio ad calcem remissa verba sunt sequentia :* Quem videlicet omnipotens Deus adeo carissimum habuit, ut illud, quod suo fideli famulo Benedicto olim promiserat, locum istum, quem tunc gentibus destruendum, diripiendumque tradere censuerat, in majorem longe, quam tunc erat, statum, famamque et gloriam fore venturum, per ipsum nostro hoc tempore dignatus sit, ut cernitur, ad effectum perducere. Hujus plane *etc.*

c *Ita hic observat laudatus Angelus :* Sive a librarii manu, sive a seculi dialecto *reliquid* pro *reliquit* inductum est, religiose retinuimus. Quemadmodum *aliut* pro *aliud*, *set* pro *sed*, *itcirco* pro *idcirco*. Duas enim has litteras D et T Latinioribus quoque permutatas observamus in marmoribus apud Gruterum. *Similia in decursu occurrent non pauca vel amanuensium incuriæ vel temporis istius dialecto attribuenda, ut* abitus *pro* habitus, nichil *pro* nihil; *sed hæc imposterum, utpote minutiori, inobservata præteribo, ne annotationes nimium accumulem.*

d *Observat hic Angelus :* Ex hujus... tantum prologi lectione religiosam *(Ostiensis)* modestiam, B judicii maturitatem ac sapientiam undique redolentis, qualis quantusque Desiderii fuerit encomiastes Leo, facile est æstimare.

e *Oderisius hic Desiderio in monasterii Casinensis regimine successit, sub ipso functus præpositi munere, et a Nicolao II Cardinalis creatus.*

Antiqua capitum partitio.

Caput I. De origine, et infantia, et adolescentia Desiderii.

Cap. II. De susceptione monastici abitus ejusdem.

Cap. III. De vi sibi illata propter abitum susceptum.

Cap. IV. De fuga Desiderii ad monasterium Cavæ.

Cap. V. De reditu ejusdem ad monasterium S. Sophiæ de Benevento.

Cap. VI. De profectione Desiderii ad monasterium Tremitense, et monasterium Magellæ, et reditu ad S. Sophiam.

C Cap. VII. De Alphani et Desiderii adventu ad hoc monasterium.

Cap. VIII. De visione Desiderii et præpositura ejusdem, et archiepiscopatu Alphani.

Cap. IX. De electione et confirmatione Desiderii a Papa.

Cap. X. De susceptione Desiderii in abbatiam.

Cap. XI. Qualiter incœperit renovare monasterium et ædificia.

Cap. XII. Qua de causa castellum novum construxerit Desiderius.

Cap. XIII. De ordinatione Papæ Nicolai, et qualiter ab eo Cardinalis et abbas est consecratus, et qualiter idem Apostolicus apud Melphiam Apuliæ consilium fecerit, et qualiter sancta Maria de Calena sit S. Benedicto concessa.

Cap. XIV. De restitutione S. Benedicti de Salerno, et de concambio sancti Laurentii, et qualiter cartæ sancti Benedicti de Salerno nobis pertinentes repertæ, absconditæ, adque incisæ pro nostra invidentia fuerint.

Cap. XV. Qualiter a prædicto Papa dominus Oderisius diaconus sit ordinatus, et in Aquino dompnus Martinus, et in Benafro dompnus Petrus episcopi constituti. A. LEONE MARSICANO.

Cap. XVI. Qualiter Ryccardo principatum, et Roberto Guisquardo ducatum idem Apostolicus confirmaverit, et qualiter uterque illorum id adquisierit.

Cap. XVII. Qualiter idem princeps fecerit præceptum de platea publica monasterio nostro Capuæ sito.

Cap. XVIII. Qualiter aliquanta finitima nobis castella partim concesserit, partim commutaverit.

Cap. XIX. De quorumdam oblatis ecclesiis et aliis oblationibus.

Cap. XX. Quot, vel qualia ornamenta Desiderius tunc vel acquisierit, vel fecerit, et de portis ecclesiæ brevibus.

Cap. XXI. De ordinatione Alexandri Papæ, et controversia Cadaloy.

Cap. XXII. De flagello fulminum et visione Abbatis super hoc.

Cap. XXIII. Qualiter per Baresonum regis Sardiniæ duodecim illuc monachos direxerit, et qualiter a Pisanis disturbati fuerint. Item de oblationibus ipsius et alterius regis in Sardinia, et de satisfactione Pisanorum. E

Cap. XXIV. Item de oblationibus ipsius et alterius regis in Sardinia, et de satisfactione Pisanorum.

Cap. XXV. De adventu ducis Roffridi ad Aquinium, et de ingressu Normannorum in Marchiam.

Cap. XXVI. Quot hujus monasterii fratres a prædicto Papa ad honores promoti sint, et de privilegio nobis contra Hildeprandum archiepiscopum facto.

Cap. XXVII. De monasterio Tremitensi a prædicto Abbate recepto et ordinato.

Cap. XXVIII. Qualiter ab eo vetus ecclesia eversa sit, et nova constructa.

Cap. XXIX. Qualiter Constantinopoli artificibus accersitis, musivo et lapidibus eandem basilicam decoravit, et vitro, et picturis.

Cap. XXX. Quanta gloria ipsam ecclesiam dedicaverit, et quibus eam reliquiis adornaverit.

Cap. XXXI. De frequentia populorum propter absolutionem huc concurrentium.

Cap. XXXII. De regina Agnete et oblationibus ejus. F

Cap. XXXIII. De variis ecclesiæ ornamentis, et qualiter ad ampliandum claustrum, destructis prioribus officinis, iterum eas fecerit.

Cap. XXXIV. De renovatione ecclesiæ sancti Martini, et constructione mansiunculæ Desiderii, et qualiter dedicaverit ecclesias sancti Bartholomæi et Turrium paradisi.

Cap. XXXV. De Alberico, et qualiter vocatus interfuerit synodo. De Alfano; de Amato, et Constantino Africano.

Cap. XXXVI. De dæmoniaco et Clauda quadam curatis ab Alexandro Papa, et de cambio de sancta Maria de Palladio, et concessione Terracinensis civitatis.

Cap. XXXVII. De restitutione sive oblatione ac constructione monasterii S. Angeli ad Formas.

Cap. XXXVIII. De septem miraculis meritis beati Benedicti patratis.

Cap. XXXIX. De quibusdam refutationibus et oblationibus.

Cap. XL. De quibusdam miraculis beati Benedicti meritis in Galliis et hic patratis.

Cap. XLI. De quorumdam oblationibus.

A. LEONE MARSICANO.

Cap. XLII. De mota quæstione coram Apostolico super ecclesiam sanctæ Sophiæ, et ecclesiam sancti Angeli de Formas.
Cap. XLIII. De miraculis quorundam hujus monasterii monachorum.
Cap. XLIV. De quorumdam oblationibus.
Cap. XLV. Qualiter Robertus Guiscardus Siciliam ceperit, Salernum et ecclesiam sancti Matthæi apostoli construxit, brachium sibi reservans et quam plurima loca.
Cap. XLVI. De pecunia violenter abstrata et interdicto.
Cap. XLVII. De quibusdam oblationibus et confirmationibus.
Cap. XLVIII. De quorumdam monachorum miraculis, et renovatione sancti Liberatoris.
Cap. XLIX. De causa dissensionis inter Henricum imperatorem et Gregorium Papam, et qualiter Robertus Guiscardus Romaniam ingressus est.
Cap. L. De archiepiscopo Ravennate invasore Apostolicæ Sedis, et qualiter Desiderius iverit ad imperatorem, manserit et redierit.
Cap. LI. De obitu duorum monachorum hujus monasterii.
Cap. LII. De castello Saracenisco et Suio.
Cap. LIII. Qualiter Robertus Guiscardus adduxit Apostolicum ad hunc locum.
Cap. LIV. De visione nocturna cujusdam Johannis, et cum Missam Apostolicus celebravit.
Cap. LV. De quadam parte salutiferæ Crucis huc apportata, et renovatione sancti Benedicti in Capua, et pluvia postulata.
Cap. LVI. De quorumdam oblationibus, et Aldemario hujus cœnobii monacho.
Cap. LVII. De obitu Roberti Guiscardi, et brachio sancti Matthæi apostoli.
Cap. LVIII. De oblationibus ejusdem Roberti in hoc cœnobio.
Cap. LIX. De quibusdam oblationibus et commutationibus.
Cap. LX. De quibusdam concessionibus a Desiderio factis, et quorumdam oblationibus.
Cap. LXI. De quorumdam oblationibus.
Cap. LXII. De Guaiferio Salernitano.
Cap. LXIII. De libris, quos Desiderius fieri fecit.
Cap. LXIV. De latronibus.
Cap. LXV. De obitu Gregorii Papæ, et de electione tractanda.
Cap. LXVI. De electione de Desiderio facta.
Cap. LXVII. De reditu Electi ad Casinum.
Cap. LXVIII. De consecratione electi Papæ Victoris. De corpore sancti Nicolai.
Cap. LXIX. De ecclesia sancti Petri, et visione ejusdem Apostoli.
Cap. LXX. De Guiberto æresiarcha et persecutione ecclesiarum.
Cap. LXXI. Qualiter Papa Victor misit exercitum in Africa contra Saracenos, et de victoria ejusdem exercitus.
Cap. LXXII. De concilio generali et constitutionibus.
Cap. LXXIII. De obitu Papæ Victoris, et constitutione abbatis Oderisii.
Cap. LXXIV. Quos * et qualia ornamenta ecclesiastica reliquid in hoc monasterio in suo obitu Papa Victor, qui et Desiderius abbas.

* f. quot

CAPUT I.

Beati natales et sancta adolescentia : fuga duplex e patria : profectio ad varia cœnobia : Leoni IX perquam carus, et a Victore II commendatus, Casinense institutum amplectitur.

Desiderius igitur ex nobilissima *a* Beneventanorum principum origine sanguinis lineam ducens, spiritu potius, quam carne nobilis esse ab ipsis rudimentis infantiæ cœpit, et Dei magis servitio, quam sæculi vanitatibus operam dare ab ipsis, ut ita dicam, huberibus matris elegit. Studebat nanque Puerulus adhuc frequentare ecclesiam, divinas lectiones et audire libenter et legere, cum quibusdam etiam religiosis sæpe de his sermones innectere, et quæque ab eis de bonis moribus addiscere poterat, in semetipso satagebat exprimere. At pater illius sæcularibus eum negotiis cupiens implicare, et, utpote unicum *b* unice diligens, * per posteritatis illius lineam suæ nobilitatis nomen disponeret propagare, puellam ei adæque nobilem, cum jam inciperet adolescere, studuit desponsare *c*, utque parentela ea dem ad invicem firmaretur, modis omnibus maturare. Sed quoniam Dei Spiritus suo igne cor Desiderii ad mundi contemptum accenderat, e contrario longe aliter, quam pater disposuerat, agere Puer egregius destinabat, seque potius heremum, quam nuptias appetere, secretis, quibus poterat, gestibus indicabat, et fecisset suis desideriis satis, nisi quod diligens parentum custodia, et singularis amor ac sollicitudo ingens impediebat.

2 Non post multos dies, Dei judicio, patre a Normannis perempto, Desiderius aliquo modo nactus occasionem, quam dudum optaverat, omnibus cœpit modis, clam licet, satagere, ut desiderium, quod cogitatu conceperat, opere parturiret. Cuidam igitur monacho bene sibi noto, prudenti satis in sæcularibus viro, nomine *d* Jaquinto, cujus hoc ego relatione percepi, consilium totum communicat, pandit votum, voluntatem ostendit, et, ut ei super hoc fidenter auxiliaretur, fideli prece deposcit. Erat tunc circiter annorum viginti. Nosti, inquiens, mi pater, qualiter me seculo huic misero propinqui innexuerint : sed quoniam, ut vere tibi fatear, jam dudum Deo vacare decrevi, per ipsum te obtestor, et obsecro, ut juxta quod scis et potes, his me vinculis exolutum, Deo liberius serviturum, clam omnibus ad aliquam remotissimam solitudinem transferas. Quid multa? Pollicetur in omnibus Jaquintus auxilium ; sed cavere imperat, ne forte sit hæc suggestio dæmonum *e*. Verum cum ejus per omnia firmum in Christo pectus agnovit, et iterum iterumque illum frequentando pertemptans, idem semper, quod pridem, invenit.

3 Quadam die jam circa vesperam pariter ascen-

A ascensis equis, quasi spatiandi gratia, civitatem egressi, consequentibus aliquot famulis, ecclesiam beati Petri, cognomento Majoris, quæ juxta eandem civitatem est sita, perveniunt, ibique quasi causa orationis ingressi, equos et gladium, quo idem Desiderius tunc erat accinctus, prædictis famulis pro foribus, veluti servanda relinquunt. Inde jam sero, per quandam illius ecclesiæ posterulam vadentes, iter aggrediuntur, et cum non plus octo milliariis ab inde locus ille distaret, ad quem pergere disposuerant, noctis errore simul ac pavore confusi, vix illuc alterius diei mane perveniunt. Quos cum vir Dei, qui solitariam inibi vitam ducebat, Santari nomine, conspexisset, valde miratus atque lætatus est. Moxque inducens illos in cellam suam, ac Desiderium frequenter exosculans, cœpit sollerter exquirere, cur ita venissent. Cognita itaque Desiderii voluntate, vehementer obstupuit, quod Puer tam nobilis, tam delicatus, tam dives et præcipue parentibus singularis, tam ferventer universis seculi pompis ac vanitatibus spretis, sub tam districto proposito serviturus Domino, accessisset. Sed quoniam nil Deo difficile aut B impossibile esse sciebat, laudes illi et gratias maximas referens, veterem hominem cum actibus ejus Desiderium, ipso vel maxime insistente, exuit, et novum, qui renovatur in Dei cognitionem, illum consequenter vestivit, et, Jaquinto in sua maturius redeunte, solus Desiderius cum Santari solo remansit.

[illegible] sequuntur, et [illegible] monachus induitur

4 Famuli igitur ejus, ut supra dictum est, cum equis et armis ipsius frustra illum pro foribus ecclesiæ præstolantes, cum discessum illius tandem aliquando cognovissent, vicina jam nocte ad civitatem maturius revertuntur, matrique ac propinquis, quid accidisset, pavitantibus animis referunt *f*. Noctem illam mater continuavit in lacrimis; propinqui vero et affines ipsius, mane facto, equis ascensis, per diversas vicinias requirendi illum gratia disperguntur, ac tandem, quod erat in re, suspicantes *g*, probitatum ejus indicio ad Santari cellam deveniunt. Quam statim violenter ingressi, veste illum monastica vestitum reperiunt, ac vehementer irati, præfatum Dei servum contumeliis magnis, et conviciis multis adoriuntur, et inhoneste satis sacram vestem Desiderium exuentes, manibus eam propriis scindunt, eumque C priori veste revestiunt, invitum licet ac repugnantem. Ac postremo illum equo impositum, ipsis lora tenentibus, quasi maximam ante se prædam agentes, ad urbem more triumphantium revertuntur. Hic jam matris lacrymas, et querelas simul ac suadelas frustra jam in Desiderium jactas, propinquorum, immo totius urbis, tripudium quis referre contendat? Annum fere integrum sub ingenti custodia in domo matris, habitu tantummodo secularis, cæterum mente cælebs exegit, nullusque illi neque de nuptiis, neque de aliquo actu sæculari persuadere aliquatenus potuit. Ita quem fidelem ac strenuum domui suæ Dispensatorem constituere Dominus disponebat, ab omni eum carnalis contagii macula purum immunemque servavit, unde non immerito a cunctis civibus mirabilis ac desiderabilis habebatur.

III. [illegible] eremo ri[illegible] ad [illegible]

5 Sed cum jam fere nulla fugæ ipsius suspicio matrem teneret, eumque, quoniam conjugatum non poterat, retinere secum vel clericum niteretur, ad episcopium, quod domui suæ satis erat contiguum, primo quidem non sine custodia, dehinc securitate crescente, solum sæpius ire sinebat. Erat tunc in monasterio S. Sophiæ *h* præpositus nomine Siconolfus, qui Desiderii desiderium pleniter noscens, quoniam per diem, ne suspicio reviviscerel, non præsumebat, nocte cum eo apud episcopium sæpissime loquebatur. Post non multos dies noctu, sicuti consueverat, ad eum cum equis veniens, cuculla indutum clam Salernum perduxit, ac Beneventum perniciter rediit.

IV. [illegible] Salernum, et inde ad [illegible]

A. Leone Marsicano.

6 Mox Desiderius ad principem Guaimarium *i* consanguinitate sibi propinquum accedit, adventus causam ostendit, orat, ut, quoniam in patria vivere monachus parentum pertinacia non auderet, quiete apud illum Deo sibi servire liceret. Si hoc mereretur impetrare, nusquam inde procederet; si vero aliquando illum reddere propinquis deberet, modo sibi potius licentiam daret alio properandi. Hujus igitur adventu nimis exhylaratus Guaimarius, et vehementer admiratus tantum in tanto Adolescente fervorem, annuit postulatis, eumque secum per dies aliquot retinens, nullique se contra votum reddendum, fidissime pollicens, demum ad monasterium sanctæ Trinitatis, quod ad Cavam *k* nuncupatur, non longe a Salerno situm, eodem petente, transmisit. Quod E propinqui persequentes * magis ac frequentibus precibus Desiderium sibi reddi, Guaimarium interpellant: sed principe in promissione, quam Desiderio feceral, permanente, per semetipsum Landulfus Beneventanus princeps matris ac propinquorum orationibus fatigatus, Salernum venit, et Desiderium affinibus reddi deposcit.

Cavense mittitur, e quo

* *al. præsentientes*

7 Tali igitur tandem aliquando conditione ad Beneventum redeat, impetratur, ut sine alicujus impedimento vel contradictione apud monasterium S. Sophiæ sub monastica professione sibi manere liceret. Postquam ventum est Beneventum, universis affinibus sibi obviam simul cum civitate ruentibus, cum omni pariter comitatu princeps illum ad monasterium est prosecutus. Gregorius tunc vir valde prudens et strenuus eidem monasterio præerat in abbatem, qui Desiderium multa hylaritate recipiens, pro eo quod universis desiderabilis erat, tunc primum mutato ejus nomine, Desiderium appellari præcepit: nam usque ad id tempus Dauferius vocabatur.

V. retractus, ingreditur cœnobium S. Sophiæ:

8 Ibi ergo illo per annos aliquot *l* sub vita religiosissima commorante, et sæpe secum reputante, monachum in sua patria perfectum esse non posse, pervenit interim ad notitiam illius fama monasterii Tremitensis *m*, quod videlicet in Adriatico mari apud insulam, Diomedis quondam nomine F vocitatam, triginta circiter milibus a terra distans, situm esse dinoscitur. Et quoniam jam dudum apud Beneventum familiaritatem abbatis prædicti loci adeptus fuerat, vix licet impetrata licentia, illuc perrexit, ibique satis austeræ conversationi se tradens, non parvum *n* tempus exegit. Sed cum ab eodem abbate adeo diligeretur, ut eandem ei abbatiam, se quoque vivente, contradere cuperet, ille vero subjectioni potius quam prælationi mentem accommodaret, ac propterea cedendum loco illi decerneret.

VI. hinc in varia monasterio migrans,

9 Quodam tempore idem abbas ad res monasterii disquirendas egrediens, eundem Desiderium secum ire rogavit, quam ille egressionis opportunitatem libenter amplexus minime differendam putavit. Cumque pariter ad Trasmundi *o* comitis, quoniam res ita poscebat, curiam perrexissent, uxor ejusdem comitis super adventu Desiderii, propter quod ejus affinis esset, valde exhylarata, a viro suo, ut secum illum aliquandiu retineret, etiam

ad S. Sophiæ redire compellitur

A. LEONE MARSICANO.

etiam invito abbate, obtinuit, cujus videlicet retentionis auctor ipsemet, ut dicit, extitit. Audiens autem celebre tunc nomen heremitarum, Majellæ *p* degentium, illuc properare ac Deo secretius servire desiderans, prædictum comitem, ut ibi transmitteretur, oravit, quod et factum est. Ubi cum tribus circiter mensibus, a principio videlicet Februarii usque in tertiam post Pascha Dominicam, sub ingenti continentia remoratus fuisset, transmissus est illuc supra nominatus Jaquintus cum litteris ex parte Apostolici *q* ad heremi ipsius priorem, quarum tenor et priori sub interminatione jubebat, ne illum amplius retinere præsumeret, et illi nichilominus mandat, ne vel aliquantas inibi moras innectere auderet. Ita regressus ad S. Sophiæ monasterium est.

VII. Leoni PP. IX carus est: incidit in morbum Desiderius.

40 Non post multos dies Dominus Leo Papa *r* sanctissimus, a partibus ultramontanis regressus, Beneventum intravit, et quoniam Desiderius jam dudum Humberto Sylvæ Candidæ *s* episcopo cognitus et nimis carus extiterat, tam per illum, quam et per Fridericum, tunc cancellarium, eidem Papæ notus et valde familiaris efficitur, adeo ut illi frequenter in altaris officio adhæreret, et Euangelium *t* ad ejus Missas sæpius legeret. Per idem tempus præfatus Pontifex descendit in Apuliam cum Normannis dimicaturus *u*: sed Dei judicio ab his superatus, ac Beneventum regressus, ordinato Vodelrico *x* archiepiscopo, quem secum adduxerat, post novem circiter menses Romam reversus atque defunctus est. Interea Desiderius ob nimiam abstinentiam multasque vigilias in languorem non modicum decidens, medendi gratia Salernum perrexit.

qui Alfano sanctioris vitæ auctor fit.

41 Ibi itaque illo aliquandiu remorante, Alfanus *y*, qui postmodum ejusdem civitatis archiepiscopatum adeptus est, prudentissimus et nobilissimus clericus, maxima illi est familiaritate conjunctus, cujus animum frequentibus monitis ad mundi contemptum exhortans, sic tandem ab illo exegit, ut monachus fieret, si prius, ut jam dudum mente conceperat, Jerusolimam ire permissus fuisset. Hac inter illos sponsione firmata, Beneventum reversus Desiderius est, atque post non multos dies mandat eidem Alfano, ut ad se veniat. Renuente illo, ac potius pavitante Salernum egredi, iterum Desiderius ad illum abiit, eumque, propter quorumdam inimicantium illi timorem, cuculla sua indutum noctu de civitate educens, secum Beneventum adduxit. Cum vero cœpissent Alfanum nobiles quique viri ac clerici frequentare, eumque ob maximam ejus prudentiam decenter excolere, propositum autem Jerusolimitanæ viæ paulatim cœpisset et in ejus mente tepescere, seque a Desiderii latere nullo unquam modo, nullo unquam tempore assereret velle dividere, tempus ab his aliquantum apud monasterium S. Sophiæ exactum est.

et cum eo ad Victorem PP II accedit: a quo

42 Cum ecce fama percrebuit, Victorem Papam ab ultramontanis partibus Romam venisse, eumque ad partes istas in proximo venturum fore. Territus Alfanus hujusmodi nuntio, quod fratres suos super Guaimarii principis occisione insimulandos procul dubio nosset, præoccupare statuit Apostolicum, secumque ire orat suppliciter Desiderium. Et quoniam miram cantandi peritiam et medicinæ artis scientiam non parvam habebat, ejusdemque artis codices nonnullos secum a domo detulerat, magni aliquid se habendum in summi Pontificis curia, omnimodis confidebat. Confectis igitur atque aptatis, quotquot potuit, medicaminibus, una cum civitatis ipsius archiepiscopo *z* ad Romanum Pontificem in Tusciam proficiscuntur, eumque apud Florentiam remorantem reperiunt. In brevi itaque maximam apud illum familiaritatem adepti et satis honorifice habiti sunt.

impetrata li- [illegible]

43 Sed cum jam ibi per tempus aliquantum remorati, pro certo Desiderius comperisset, Papam minime ad partes istas venturum, insuper ultra montes proxime profecturum, simulque valde inutilem esse proposito suo considerans in ejusdem Pontificis curia conversationem, cœpit omnimodis instare Alfano, ut jam jamque peteret ab eo licentiam revertendi. Petrus *aa* ante non multos dies huic monasterio electus fuerat a fratribus in abbatem, qui pro ipsa sua ordinatione insinuanda, duos hujus loci ad Papam tunc fratres transmiserat. Igitur Desiderius, optata jam dudum opportunitate reperta, accedit pariter cum Alfano ad Romanum Pontificem, simulque pedibus illius prosternentes, orant recedendi licentiam, adduntque petentes, ut gratia religiosius vivendi per monachos, qui ad eum a Casinensi monasterio venerant, illuc eos transmittere, suisque litteris illos abbati dignaretur ac fratribus commendare. Annuit Apostolicus, atque ita, sicut poposcerant, cum fratribus illis ad hoc cœnobium transmissi sunt, receptique decenter ab abbate et fratribus sociati, honeste nimis atque humiliter inter illos aliquandiu conversati sunt, et ab universis in dilectione plurima habiti, nec non et monasticam ab eodem abbate consecrationem adepti, Friderico *bb* super eorum adventu, plus quam satis est, gratulante.

ANNOTATA. U. S.

a *De Beati natalibus disseruimus in Commentario num. 37 et seqq., quem, si lubet, consule.*

b *Vide dicta in Commentario num. 40.*

c *Fuit quidem Beati parentibus animus eum nuptiis illigandi, numquam tamen nuptiæ re vera contractæ fuerunt, ut dictum est Commentarii prævii num. 43 et 44.*

d Qui abbas postea fuit monasterii sancti Benedicti in Salerno, infra cap. XIV *(antiquæ partitionis)* « Abbati suo Domino Jaquinto nostro » confratri per ordinem propalavit. » *Ita Nuceus hic.*

e *In hunc locum laudat Nuceus monitum Regulæ S. Benedicti cap. 58, et hæc verba adscribit :* Noviter veniens quis ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus : sed, sicut ait Apostolus, Probate spiritus, si ex Deo sunt *etc.*

f *Notat Nuceus in manuscripto legi* referuntur, *idque emendatum a se fuisse.*

g *Teste Ostiensi num. 1 beatus Juvenis satis indicarat flagrare se desiderio vitæ solitariæ, ac forte celebre erat Santari nomen, ut facile propinqui suspicari potuerint, Beatum nostrum ad ipsum confugisse.*

h *Vide dicta in Commentario num. 48.*

i *Peregrinius de stemmate principum Longobardorum, qui prodierunt ex genere Atenulfi comitis Capuæ, pag. 292 Guaimarium hunc ejus nominis IV Salernitanum principem appellat, atque Beatum cum ipso consanguinitate propinquum fuisse ob Gaitelgrimam, sororem Landulfi V, quem Beati patrem existimavit. Vide dicta in Commentario num. 38.*

k *Consule Commentarium num. 49.*

l *Nu-*

A l *Nuceus hic ita notat :* Puta tres ex computo Peregrinii, quem consule in Desiderio. *Peregrinii verba dedi Commentarii num. 42.*

m Tremitensis *legit editio Parisina anni 1603, quam secutus est Mabillonius tom. 6 de Actis Sanctorum Ordinis sui, part. 2 in* B. Victore III *Papa. Vide dicta de hoc cœnobio num. 70 et seq. in Commentario prævio.*

n *Moram* Desiderii *apud Tremitenses concludit Peregrinius sesquianno. Vide Commentarii num. 42.*

o *Peregrinius in* Desiderio *comitem Theatinum nuncupat, scribitque* Trasimundi : *Nuceus in Notis hic habet* Transmundi, *uti et Mabillonius in Beato nostro.*

p *Consule dicta in Commentario num. 49.*

q *Vox hæc* Apostolicus *a medii ævi scriptoribus passim adhibetur ad designandum Romanum Pontificem.*

r *Hujus nominis IX, de quo nonnulla in Commentario num. 42.*

s Silva.. Candida, olim Sylva Nigra dicta, erat urbs Tusciæ via Aurelia, cujus episcopatus postmodum a Callisto II unitus est ecclesiæ Portuensi B finitimæ, *inquit Pagius in Breviario Pontificum pag. 108. Civitatem hanc nunc dirutam esse testatur Baudrandus in Lexico.*

t *De Beati cum S. Leone IX familiaritate aliisque hic ab Ostiensi enarratis lib. 3 Dialogorum* Victoris III *lego sequentia :* Quemque *(Leonem IX)* etiam vidi, ejusque familiaritatem habere merui : sæpe etiam eo in ecclesia Missas celebrante, cum illo ad divinum altare sacris indutus vestibus steti, eique Euangelium legi.

u *Contigit infortunatum hoc prælium anno 1053, ut testatur Chronicon Casinense lib. 2, cap. 87, ubi in sæpe laudata Nucei editione recusa ita lego :* Apuliam cum Normannis dimicaturus perrexit anno Domini millesimo quinquagesimo tertio. *Nucei editionem Lutetiæ Parisiorum adornatam anno 1668, in qua eodem modo legitur, verisimiliter non vidit Franciscus Pagius, cum tom. 2. Breviarii, pag. 351 scripsit ;* Errat itaque Leo Ostiensis lib. 2, cap. XXXVIII, qui prælium,... rejicit in annum MLIV. *Hunc quidem annum signat editio Parisina anni 1603, sed haud dubie amanuensium aut typothetarum incu-* C *ria, aut errore aliunde orto adjecta fuit cifra una. Locos plures, in quibus Laurentii Vincentini editio (Parisinam jam laudatam nihilo meliorem appellat Nuceus in Præfatione ad lectorem) dissentit ab ea, quam curavit Nuceus juxta codices manuscriptos Leonis Ostiensis et Petri Diaconi, dat Erasmus Gattula § 1 Apologiæ pro Leone Ostiensi, ad calcem Historiæ Casinensis.*

x *Editio, quam sequor, hic in Notis legit* Hodelrico.

y *Hujus nominis I inter antistites Salernitanos. Toppius in Bibliotheca Neapolitana scribit, eum fuisse principis Guaimarii propinquum ; idem existimat Nuceus, in Notis ad cap. 7 antiquæ partitionis scribens :* Erat ergo Alfanus ex cognatis Guaimarii et ex illis, de quibus lib. 2, cap. LXXXV, *quo scilicet narratur Guaimarii cædes perpetrata* conjuratione Amalphitanorum,... nec non et cognatorum ac Salernitanorum quorumdam. *Verum ex Alfani terrore sub initium num. nostri 12 memorato, si alia desint instrumenta, non ausim concludere ejus cum Guaimario cognationem, cum potuerit esse ex illustri quadam alia vel Amalphitanorum vel Salernitanorum familia, quæ principis cædis particeps erat. Ceterum, teste Mabillonio in Annotatis ad Acta Beati nostri,* Alfanus hic memoratus celebris est inter auctores ecclesiasticos ob varia Opuscula, quæ Petrus Diaconus recenset in libro de Viris illustribus Casinensibus cap. XIX... Ab Arnoldo Wione dicitur inter Sanctos relatus, sed ejus nomen in ullis Fastis sacris reperire non licuit.

A. Leone Marsicano

z *Erat is Joannes hujus nominis primus.*

aa *Lib. 2 Chronici, cap. 94 ita scribit Ostiensis :* Quam ob rem duo fratres ad eum *(Victorem II Pontificem)* qui omnem illi rei hujus veritatem seu necessitatem exponerent, ex parte abbatis et fratrum directi sunt. *Electionem scilicet Petri in locum defuncti Richerii, se inscio factam, indigne ferebat Pontifex.*

bb *Erat is natione Lotharingus, et Petro sponte cedenti suffectus est abbas Casinensis, nec multo post a Victore II creatus est Cardinalis, eique in Pontificatu successit Stephanus IX, aliis X appellatus.*

CAPUT II. E

Insignis Beati visio : electio in abbatem : gesta usque ad Cardinalatum : interest concilio Melfitano.

VIII. *Vi io Desiderii. qui*

Viderat per hos dies Desiderius visionem non contemnendam, quam satis proxime rei commendavit effectus. Cernebat siquidem, se una cum Alfano in quadam excelsa ac valde pulcherrima turre, quæ juxta capitulum fratrum sita esset, consistere ; in qua nimirum pater Benedictus videbatur sede decentissima residere. Cumque ad illius visionem stupefacti paverent, et accedere propius nequaquam præsumerent, beatus Benedictus Desiderio hylariter innuebat, eumque juxta se sedere manu porrecta jubebat. Alfanus vero, quoniam vocatus ab eo non fuerat, quasi indigne ferens, de domo illa exibat ; quæ nimirum visio manifestissime portendere visa est, F et Alfanum in loco hoc non diu remoraturum, et Desiderium Benedicti patris vicem in hoc monasterio suscepturum.

Capuano principi fortiter resistit.

15 Non multo post igitur a Gisulfo *a* principe Alfanus expostulatus primo apud Salernum in monasterio S. Benedicti *b* abbas effectus ; dehinc ejusdem civitatis archiepiscopatum indeptus est. Desiderius vero ad Capuanum monasterium *c* est transmissus præpositus. Richardus tunc Aversanus comes Capuam expugnabat : sed cum Pandulfus *d* ipsius civitatis princeps indigna quædam et superflua, juxta priorum temporum consuetudinem Desiderio vellet injungere, ille constanti, ut erat, pectore, nequaquam in his ei congruum duceret assentiri, Capuam egressus ad Richardum *e* accessit, et omnium, quæ extra civitatem erat, monasterio pertinentium ab eo securitate accepta, et maxima insuper illi ex tunc federatus amicitia, in obedientiis *f* ejusdem monasterii aliquandiu remoratus est, paucissimis in monasterio relictis fratribus, et ceteris ad se accersitis.

IX. *Casinensis abbas eligitur. Stephano PP. IX.*

16 Dehinc cum prædictus Fridericus in abbatem hujus loci electus, demum vero in Romanum Pontificem, ut suo in loco jam supra *g* taxa-

A. LEONE MARSICANO.

taxavimus, ordinatus fuisset, Romam ad illum mense Augusto cum duodecim aliis loci hujus fratribus nominatim ab ipso vocatus perrexit, ibique Romana febre perculsus, post paucos dies huc rediit. Cum autem idem Apostolicus ad monasterium hoc post quattuor circiter menses venisset, non multo post gravi languore detentus, atque ad extrema fere perductus est. Accersitis itaque cœnobii hujus prioribus, dat optionem illis in abbatem eligendi, quem vellent. Qui cum, habito ad invicem consilio, nunc illum, nunc alium, ut in talibus consuetudo est, eligendum censerent, communis tandem universorum consensus in Desiderium expetendum aspirat, et ut ipse illis in patrem concederetur, communibus votis Papam exorant.

approbante sub pacto legationis Constantinopolitanæ.

17 Cumque satis sibi placere eandem electionem Apostolicus asseruisset: nam et olim a tempore Leonis Papæ optime illi apud Beneventum notus extiterat, et ex quo Petrus abbas eundem Desiderium non ante plenum biennium receperat; multa se illi familiaritate devinxerat, ita quidem, ut in camera erat, fratrum electionem confirmavit, dicens: Quod quamvis plures eo tempore religiosos ac spirituales viros, multaque honestate et prudentia præditos monasterium hoc haberet, neminem tamen magis idoneum eligere ad id officium de suo collegio potuissent. Et quoniam, dum ipse adviveret, nulli se mortalium eandem abbatiam traditurum decreverat; Desiderium vero ad Constantinopolitanum imperatorem jam dudum Romanæ Sedis apocrisarium *h* facere disposuerat, constituit, ut, si idem Desiderius, se superstite reverteretur, ipse illi vellet abbatiam contradere, si vero ante illius reversionem defunctus fuisset, redeuntem illum absque aliqua contradictione in abbatem congregatio universa reciperet. Stephanum itaque Cardinalem, et Mainardum, postmodum Sylvæ Candidæ episcopum, illi socios itineris donans, et in epistolis, quas imperatori mandabat, Casinensis abbatiæ illum electum commemorans, emisit a se, præcipiens, ut, expleta legatione, reverti, quam posset citius, festinaret.

quam suscepit, at non perfecit Desiderius, sed

18 Desiderius igitur injunctum sibi officium perficere satagens, assumptis quæque essent tanto itineri necessariis, simul cum sibi traditis sociis ter aggressus, ad monasterium S. Johannis, quod appellatur in Veneris *i*, ut ibi mare ingrederetur, profectus est. Cum autem per dies aliquot ibi frustra remoratus fuisset, et propter aeris inclementiam mare ingredi nequaquam præsumeret, Sipontum *k* inde contendit, ibi navem, qua Barim *l* navigaret, ingressus, per quendam episcopum, qui orationis gratia montem Garganum adierat, fratribus se commendari, seque mare ingressum, illis significari rogavit: sed cum apud Barim quoque causa tempestatis aliquandiu restitisset, alium item nuntium huc dirigere studuit, per quem videlicet significando mandabat, ob temporis intemperiem usque ad illam diem apud Barim morari. Contigit autem dispositione divina, quæ illum ad loci hujus recipiendum honorem hactenus retardaverat, ut eo die, quo idem nuntius huc applicuit, eo quoque die fratres nostri, qui cum Papa profecti fuerant, illo apud Florentiam defuncto atque sepulto, redissent. Mox itaque nostri, consilio habito, duos fratres, qui Desiderium revocare, nuntiata Apostolici morte, deberent, festinanter transmittunt.

19 Jam tandem Desiderius sufficienter necessaria quæque itineri capto paraverat, jam jamque simul cum Argiro Barensium magistro *m* navigare disponebat, cum ecce ipso Palmarum Dominico circa vesperam eosdem nuntios a nostris directos accepit, defunctum Apostolicum, et ad revocandum illum festinanter transmissos ab universis fratribus, asserentes; rediret ergo quantocius, et regimen monasterii, prout Dominus ordinaverat, cunctis se desiderabiliter præstolantibus, sumeret. Obriguit Desiderius tam subita Apostolici morte perculsus, moxque sociis advocatis aperuit, quid nuntii detulissent, cœperuntque pariter cum Argiro satagere, qualiter, antequam mors Papæ divulgaretur, reverti valerent. Non enim dubitabant se, cognito ejus obitu, a Normannis vel capiendos, vel disturbandos. Redemptis igitur protinus, seu adquisitis pro se ac sociis aliquot, quibus veherentur, jumentis, secunda Feria post Palmas iter aggredientes venerunt ad Robertum Viscardum *n*, tunc quidem Normannorum tantum Apuliæ comitem, postmodum vero totius Apuliæ, et Calabriæ atque Siciliæ ducem, rogantes, ut secure illis per terram ipsius transire liceret. Qui, ut fuit vir maximæ bonitatis, licet jam Papæ transitum compertum haberet, et securitatem illis concessit, et tres Desiderio equos, quibus adhuc indigebat, largitus est.

20 Ita Deo in omnibus prosperante, sine aliquo impedimento reversi, ipso Paschali Sabbato jam tardiuscule ad civitatem S. Germani *o* applicuerunt. Dominica vero sancti Paschæ valde diluculo huc ascendentes, de more monasterii capitulum fratrum ingressi sunt, præsidentibus Humberto S. Rufinæ, et Petro Tusculanensi episcopis, et Stephano Cardinali ac Mainardo Desiderii sociis. Nam prædicti episcopi Humbertus et Petrus, ut longe jam supra *p* retulimus, a Roma tunc Mincii *q* ordinationem fugientes, Beneventum Pascha celebraturi pergebant; sed, Deo ordinante, gratia tantæ festivitatis a nostris prioribus invitati atque retenti fuerant. Post sollemnem itaque diei tanti sermonem, mox Umbertus, totius illius ordinationis optime conscius, Desiderium advocat, eique, quemadmodum olim fuerat a Papa dispositum, obedientiam abbatiæ recipere ex parte fratrum omnium imperat. Nulla in medium *r* mora, nulla expectatio responsionis, protinus universi surgentes eundem Desiderium acceperunt, atque cum maximis laudibus ad ecclesiam deportantes, in sede illum abbatis honorifice locaverunt, universis tum pro sollemnitate Paschali, tum pro ipsius ordinatione immensa lætitia et jocunditate repletis, anno scilicet Dominicæ Incarnationis MLVIII *s*.

21 Igitur, abbatia suscepta, Desiderius cœpit modis omnibus studere, atque satagere, ut, quod dicebatur, dici veraciter posset. Cernens itaque totius monasterii officinas *t* et angustas ambitu et forma deformes, et cum vetustate, tum inertia ruinosas, adeo ut et contigno viderentur omnes domate *u* coopertæ, et ingressus unius ingressui connexus esset alterius; incitabatur quidem animo illas aggredi ad renovandum; sed angebatur iterum, quia, ut tam arduum inciperet opus, nichil fere pensi *x* habebat. Primo itaque, quasi experiri cupiens, si quid valeret, palatium, quod dudum Richerius abbas ab orientali parte monasterii inchoatum ad solarium usque perduxerat, opere satis decente perfecit, juxtaque ipsum versus ecclesiam, parvulam quidem, sed competentem plane, in qua libri reconderentur, ædiculam fabricavit. Quod cum sibi prospero eventu cerneret obvenisse, domum etiam, in qua abbates mane-

A nere consueverant, quæ videlicet a septemtrionali parte adhærens ecclesiæ, et vilissimis ligni furculis ab inferiori parte sustentata, et viminibus ex parte maxima videbatur constructa, a fundamentis ædificare instituit, adjuncto illi palatio cum absida, quod veteres Todericum *y* appellare solebant.

22 Dehinc, inspirante ac prosperante Deo, mansionem etiam illam, quæ fratres quiescentes diversis præ sui exiguitate solariis continebat, nichilo segnius renovare aggressus est; in latere scilicet prioris a meridiano, quam funditus evertere ob claustri spatium disponebat. Nam propter ipsius montis verticem, cui nulla fere constabat planities, vix in hoc loco parvissimi claustri speciem juxta absidam ecclesiæ priores effecerant. Perfecta est igitur eadem domus in longitudine cubitorum sexaginta et centum, in latitudine vero cubitorum viginti et quattuor, in altitudine autem, propter ipsius montis inæqualitatem, quantitatis diversæ, maxima tamen, eamque abietinis trabibus satis pulchre contignans, lateribus cooperuit diversisque coloribus decoravit. Nichilque moratus, pari tenore vetus capitulum funditus diruens B renovavit, illudque gypsea urna *z* in gyro, vitreisque fenestris, ac pulchro variorum marmorum pavimento decorans, tegulis nichilominus cooperuit, et nimis venusta colorum varietate depinxit.

24 Interea Frattenses *aa* oppidani, inquietorum scilicet ac perfidorum hominum genus, acsi quidam latrunculi, junctis sibi Minturnensibus aliisque vicinis, nunc furtim, nunc palam oppida sibi contigua nobis pertinentia infestare non desistebant: terminum siquidem, qui inter nos et illos antiquitus dividebat, id est duo lapidei leones, cum non procul ab eorum castro consisteret, olim malitiose clam confringentes in proximum demerserant puteum; qua nimirum fraude fidentes, si quando terminum nostrum inter duos leones, sicut præcepta continent, computabamus, illi de leonibus, qui secus portas S. Gregorii positi sunt, illud dici pertinaciter affirmabant. Horum igitur frequentissimas molestationes Desiderius ægerrime ferens, simulque illius sententiæ reminiscens, Observatio ordinis nostri summam deposcit quietem et securitatem, cum neque beneficiis eos, neque rationibus aliquatenus sedare valeret, ad eorum tandem violenter frænandam nequitiam totus intendit, et Adenulfi Cajetani C ducis, cui gratiam principis conciliaverat, adminiculo fultus, mox castellum, cui Novum proprie nomen inditum est, in monte, qui Peranus dicitur, omni instantia contra illos erexit, sicque sua deinceps eos tutare, non autem amplius aliena pervadere compulit....... *bb*

24 Mandat *(Papa)* deinde ad hoc monasterium, quatinus domnus abbas sibi in Marchiam proficiscenti, quam citius potest, occurrat, videlicet ut proximo Martii mensis jejunio et presbyteri gradum et Cardinalatus pariter officium recipere debeat. Dominica igitur prima Quadragesimæ, paratis omnibus necessariis, iter arripiens, apud Farfense *cc* monasterium Apostolico se conjunxit, ubi nimis ab eo amicabiliter honorificeque receptus, Auximum simul cum ipso profectus est. Ibidem itaque secundo Quadragesimæ Sabbato, quod tunc pridie Nonis Martii evenit, Cardinalis presbyter ab eodem Apostolico ordinatus, et sequenti Dominica abbatiæ consecrationem adeptus, privilegium ab eo satis honorificum, juxta consuetudinem prædecessorum suorum recepit, quo insuper ad Cardinalatus videlicet ejus dignitatem, et honorificentiam patris sanctissimi Benedicti, per totam Campaniam et Principatum, Apuliam quoque atque Calabriam ab ipso fluvio Piscaria, sicut fluit in mare, vicem suam idem Apostolicus illi concessit *dd*.

25 Post hæc, accepta licentia remeandi, Romam veniens proxima Dominica mediantis Quadragesimæ, apud ecclesiam beati Petri Missam sollemniter celebravit, atque Romanorum turba innumera comitatus, ad titulum S. Cæciliæ trans Tiberim, maxima cum laude deductus est, sicque ad hoc monasterium in beati Benedicti est festivitate reversus. Et quoniam ob eodem Pontifice Paschalis festivitatis gratia invitatus fuerat, Romam reversus, post festum Urbem egrediens, Melfiam *ee* Apuliæ urbem perrexit, ubi tunc idem Apostolicus concilium celebrare disposuerat, in qua etiam synodo, dum Richardus Capuanus princeps cum aliis quam pluribus interfuisset, a supra dicto Papa Nicolao ammonitus, præceptum *ff* fecit B. Benedicto de monasterio S. Mariæ in Calena cum pertinentiis suis.

ANNOTATA. U. S.

a *Erat is ejus nominis secundus, Guaimarii, de quo supra, filius, princeps Salernitanorum, quibus imperavit usque ad annum 1075, quo a principatu dejectus est, teste Peregrinio in Stemmate Longobardorum aliquot principum Salerni*

b *Casinatum jurisdictioni subditum erat illud cœnobium : et quamvis teste Nuceo in Notis ad cap. 14 lib. 3,* cellæ monasterii Casinensis, seu granciæ et obedientiæ non per abbates, sed per præpositos de more consueverunt regi,.... Salernitanis tamen morem gerere volens princeps, abbatem ibi constituerat.

c *Cœnobii istius S. Benedicto sacri ecclesiam Beatus instaurasse dicitur lib. 4 Chronici Casinensis, cap. 33, quam deinde Paschalis II Papa anno 1108 solemniter consecravit.*

d *Vide dicta in Commentario num. 51 et seq.*

e *Consule dicenda ad caput seq. Litt. g.*

f *Cangius in Glossario ita scribit :* Obedientiæ vero præsertim dictæ cellæ, præpositura et grangiæ a monasteriis dependentes, quod monachi ab abbate illuc mitterentur vi ejusdem obedientiæ, ut earum curam gererent *etc.*

g *Lib. 2 scilicet Chronici, cap. 97.*

h Apocrisiarium *scribunt alii : est autem vox a medii ævi scriptoribus adhibita ad significandum legatum Pontificis vel episcopi. Hujus porro legationis finis fuit Græcos ad concordiam cum Latinis revocare, teste Pagio Breviarii tom. 2, pag. 366.*

i *Lubinus in Notitia abbatiarum Italiæ pag. 409 situm ejus sic describit :* Non longe a portu Veneris, a fano Veneris nomen sortito, unde aliquando dicitur abbatia S. Joannis Veneris in Adria, in agro Lancianensi, in diœcesi Theatina, ubi fluvius Sarus, sive Sacer, vulgo Sangro, Adriaticum mare ingreditur *etc.*

k *Urbs est Apuliæ Dauniæ in ora maris Adriatici ad radices Gargani montis; Caroli Magni ætate excisa fuit : ejus porro ruinæ etiam nunc Sipontum dicuntur, teste Baudrando hic.*

l *Civitas est regni Neapolitani, sita in ea Apuliæ parte, quæ Barianus ager dicitur.*

m *Id est, præfecto, duce, inquit Nuceus hic*

n Guiscardum *scribit Peregrinius in Stemmate Normannorum principum Apuliæ, eumque a*

sum-

A. LEONE MARSICANO.

summa calliditate ita nominatum fuisse tradit. Fuit autem primus Normannorum Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ dux.

o *Oppidum est ad radices montis Casini.*

p *Lib. 2 Chronici, cap. 101.*

q *Alio nomine dicitur Joannes Veliternensis episcopus, Benedictus X pseudopapa. Nuceus autem ita hic notat :* Leo scripserat, « Simoniaci » tunc Mincii, » quam simoniæ notam rejecisse videtur Petrus, consanguinei sui famæ parcens, quantum posset.

r *Alias legitur*, Nulla post imperium mora.

s *Diem Peregrinius in Desiderio adscribit* XIII Kalendas Maji, *in quem incidebat Resurrectionis Dominicæ festivitas.*

t *Officinæ dicuntur in monasteriis, teste Cangio, ædiculæ, in quibus asservantur, quæ ad victum aliosque monachorum usus spectant.*

u *Vox Græca est, tectumque significat.*

x *Videtur* Pensum *vel* Pensus *aut* Pensa *vox derivata a* Pensare, *solvere, hicque significat, Beato tum fere nihil fuisse, quo necessarias expensas solveret.*

y *Nuceus ita observat ad hunc locum :* Palatium hic accipio curiam, et tribunal absidam juri dicendo destinatam : Todericum vero cur appellatum, huc usque non invenio : nisi liceat ariolari a Theodorico Gothorum rege deductum nomen, qui cum in Italia solus regnaret, ac nemini juris dicendi potestatem permitteret, nisi a se dependentem, ideo omne tribunal Todericum dictum fuerit *etc.*

z *Cangius in Glossario, adducto hoc Ostiensis loco,* urnam *limbum interpretatur.*

aa *Vide quæ de hisce Frattensium infestationibus, ac tempore exstructi a Beato adversus hos aliosque propugnaculi, dicimus in Commentario num. 60 et seqq.*

bb *Puncta ostendunt nonnulla ad Beatum non spectantia, ex Chronico prætermissa esse.*

cc *De hoc cœnobio Muratorius in prolegomenis ad Chronicon Farfense sic habet :* Inter cetera... monasteria Farfense potissimum olim splenduit, in agro Sabinensi et ducatu Spoletano ad fluvium Farfam *(qui et Fabaris ac Farfarus dictus est, teste Baudrando)* situm, et circiter quadraginta passuum millia ab ipsa urbe Roma distans.

dd *Nonnulla ex hoc Nicolai II privilegio delibavimus in Commentario num. 57 et seq., locorum notitiam habes ibid. num. 58.*

ee *Consule Commentarium num. 65 et 66.*

ff *Præceptum illud integrum recitat Nuceus in Notis : pauca hic sufficient.* Accersito domino Desiderio venerabili abbate Casinensi pro remedio animæ meæ, meique avunculi Rainulfi ac fratris mei Ascletini, investivi eum de abbatia, quæ dicitur sancta Maria in Calena, sita in finibus Apuliæ inter montem Garganum et mare Adriaticum, juxta castellum, quod dicitur Besti, *Vestam seu Vestiam civitatem, ut tradit sæpe laudatus Lubinus.*

CAPUT III.

Cœnobii sui honori utilitatique prospicit : rem sacram auget : pro Alexandro II Romam petit : cœnobia in Sardinia constituit.

Tunc temporis Gisulfus Salernitanus princeps Desiderio, super hoc conquerenti, reddidit huic sancto loco cellam *a* S. Benedicti de Salerno, quam a jure nostri cœnobii Salernitanorum *b* eatenus violentia subtraxerat. Sed cum, exinde subducto abbate, præpositum ibi justa morem cellarum nostrarum constituisset, Salernitani nimis hæc indigne ferentes, eidem principi instare cœperunt, ut monasterium illud ordinatum sicut antea fuerat, esse permitteret. Coactus itaque princeps illorum rogatu, monasterium S. Laurentii *c*, intra civitatem Salernitanam constructum, quod sibi jure hæreditario pertinebat, in hoc monasterio ex integro optulit; nec tamen restitutionem *d*, quam antea de supra dicta cella fecerat, irritam fecit...... *e*. XV. *In Salernitanum cœnobium* [illegible]

27 Hisdem quoque diebus *(Papa)* et Richardo principatum Capuanum et Rothberto ducatum Apuliæ et Calabriæ atque Siciliæ confirmavit *f*, cum sacramento fidelitate Romanæ Ecclesiæ ab eis primo recepta, nec non investitione census per singulos annos, per singula boum paria denarios duodecim. Sed quoniam horum duorum magnatium, Robberti scilicet atque Richardi *g*, qui præ cæteris sui temporis mortalibus locum hunc dilexerunt, quique huic nostro Desiderio nimium devoti, fideles et amicissimi in omni vita extiterunt, decurrens historia attulit mentionem, dignum videtur, qualiter sit uterque ad suæ dignitatis honorem provectus, vel breviter Opusculo isti inserere...... *h*. Jam vero domnum Abbatem, licet dudum apud Capuam præsidentem, ut supra diximus, sibi amicissimum fecerit, ex eo tamen illum, acsi patrem, modis omnibus venerari, ejus consiliis se committere, ipsi quasi domino libenter obtemperare. XVI. *Roberto Guiscardo et Richardo Capuano amicissimus.*

28 Primo igitur anno, quo princeps simul cum Jordane filio factus est, juxta morem priorum principum generale præceptum *i* fecit huic monasterio de omnibus omnino pertinentiis ac finibus suis : sequenti vero tempore fecit præceptum monasterio nostro, quod Capuæ situm est, de platea publica, quæ erat inter murum civitatis et claustrum ejusdem cœnobii, unde magnam inquietudinem fratres tam a quibuslibet transeuntibus, quam et a vicinis fœminarum garrulitatibus cotidie patiebantur. XVII. *cum posteriore caro*

29 Tantæ igitur potestatis Desiderius Dei nutu amicitia fretus, nequaquam tam acceptabile tempus negligendum ducens, eidem principi *k* tum precibus, tum muneribus non exiguis instare cœpit, ut huic monasterio, quod tantopere se diligere fatebatur, quietem dignaretur et securitatem largiri, et castella nobis finitima, quibus undique frequenter infestabamur, quæ videlicet jam in suam dicionem redegerat, eidem monasterio in perpetuum possidenda firmaret. Ejus itaque XVIII. *in Casinensium tranquillitatem*

A Itaque votis princeps gratantissime annuens, primo quidem castrum, quod Mortula dicitur, simul cum casa Fortini, dehinc oppidum Frattarum, cujus jam supra meminimus; sequenti vero anno Roccam *l*, cognomine Cucurrizzum *, cum omnibus pertinentiis ejus, turrem quoque, quæ juxta mare sita est, in eo videlicet loco, quo mari Lyris fluvius admiscetur, nec non et castellum Teramense: hæc, inquam, omnia principalibus singillatim præceptis huic loco ex integro concessit et confirmavit. ** al. Cucuruzzum* *l*

30 Data sunt autem in commutationem eidem principi pro Frattis castellum, quod dicitur Capriata cum omnibus pertinentiis suis, additis insuper trecentis bisanteis *m*. Pro Teramensi vero castro datum est illi castellum, quod dicitur Conca, quod ipse nobis dudum reddiderat, una cum curte *n* S. Felicis de Miniano. Oppidum præterea vicinius monasterio, quod Pesmontis vocatur, et infestius ac molestius cæteris eodem tempore a comitibus Aquinensibus Desiderius commutavit, pro quo videlicet roccam quidem, vocabulo Cellarellum *, et Postam illis ex toto concessit, retento sibi lacu ejusdem loci cum ecclesiola, quæ juxta est; partem vero de municipio S. Urbani, nobis tunc pertinentem, id est centum viginti familias, singillatim dedit comiti Adenulfo *o*, in vita tantum sua tenendam, retentis sibi familiis duodecim cum ecclesia S. Urbani, et cum terra, quæ sufficeret ad duo paria boum: ea videlicet condicione, ut, si vellet, nobis prædictus comes in vita sua easdem hominum familias redderet, nos daremus illi quinquaginta libras denariorum; sin autem post mortem illius, in nostram omnes illi homines dicionem redirent. . . . . *p*. *transigit Desiderius.* *m* *n* ** al. Cellarolum* B *o* *p*

31 Æstuabat interea ingenti desiderio Desiderius ecclesiastica etiam ornamenta, de quibus usque ad id temporis pauperes admodum videbamur, undecumque conquirere: sed bonum desiderium, donante Deo, non potuit in tanto homine inefficax esse, sicut in sequentibus pervidebitur. Partim itaque de propriis deferens, partim vero a Romanis amicissimis mutuans, centum et octoginta librarum pretio congesto, omnia fere ornamenta Papæ Victoris, quæ hac illacque per Urbem fuerant pignorata, redemit, quæ videlicet sunt hæc. Pluviale diarodanum *q* magnum, totum undique auro contextum, cum fimbriis nichilominus aureis. Planetam diacitrinam *r* magnam aureis listis *s* undique decenter ornatam. Aliam quoque exametam *t* friso nichilominus in giro circumdatam. Dalmaticam similiter exametam auro et alb. * a capite et pedibus ac manibus insignitam. Tunicam diapistin *u* cum arna amplissima a pedibus et manibus ac scapulis aurea. Stolas auro textas cum manipulis et semicinthiis suis numero novem. Pannum diarodanum cum listis aureis pro faldistorio. Libet præterea hoc in loco designare singula, quæ ex eo, quo ordinatus est, tempore, usque ad renovationem basilicæ majoris, in ecclesiæ utensilibus sive fecerit, sive adquisierit: nam cetera deinceps plenius exequemur. *XX. Supellectilem sacram* *q* C *r* *s* *t* ** Succus albis* *u*

32 Pastoralem virgam argento vestivit et deauravit: fecit ante faciem altaris tabulam auream cum gemmis librarum circiter decem, nec non et turibulum de auro cum gemmis et smaldis *x* librarum duarum. Librum quoque Epistolarum ad Missam describi faciens, tabulis, aurea una, altera vero argentea, decoravit. Codicem etiam Regulæ beati Benedicti pulchro nimis opere de intus comptam, aforis argento vestivit, similiter fecit et de sacramentoriis altaris uno et altero, et duobus nichilominus Euangeliis et Epistolario uno. Nam usque ad illud tempus in plenario Missali tam Euangelia, quam Epistolæ legebantur, quod quam esset tunc inhonestum, modo satis advertitur. Id ipsum fecit et de alio libello, in quo sunt orationes processionales. Fecit et libellum ad cantandum ante altare, sive in gradu, eumque tabulis eburneis mirifice sculptis et argento ornatis annexuit. Codicem quoque de Vita S. Benedicti, et S. Mauri, et S. Scolasticæ describi studiosissime fecit. *amplificat, et templi ac cœnobii* *x* A. LEONE MARSICANO.

33 Fecit et portellas argenteas ad ingressum chori librarum circiter triginta. Fecit et sedilia lignea in circuitu chori cum dossalibus eorum, scalptura simul et pictura præstantes; sed et gradum nichilominus ligneum ejusdem operis extra chorum in ammonis * modum satis pulchrum constituit, in quo videlicet tam lectiones in nocte, quam etiam et Epistolæ et Euangelia ad Missas præcipuarum festivitatum legerentur. Per eos etiam dies, cum rumor increbuisset, regem ad Italiam venturum, nequaquam senix * perrexit Amalfim, ibique viginti pannos sericos, quos triblattos *y* vocant, coemit, ut, si forte necessarium esset, haberet certe, quod regi donaret, pro tutela videlicet et honore monasterii hujus. Hydriam quoque argenteam librarum septem, ibidem tunc adquisivit, ut quam ad ministerium aquæ sanctificatæ in processione dierum Dominicorum, cum alia ejusdem metalli et quantitatis hydria, postmodum illi donata, esse constituit. De triblattis vero omnibus, quoniam rex de via reversus fuerat, pluviales protinus fieri jussit. Videns autem tunc portas æreas episcopii Amalfitani, cum satis placuissent oculis ejus, mox mensuram portarum veteris ecclesiæ Constantinopolim misit, ibique illas valde pulchras fieri fecit. Nam nondum disposuerat ecclesiam renovare, et ob hanc causam portæ ipsæ sic breves effectæ sunt, sicut actenus permanent. *honori consulit.* ** i. e. pulpiti* ** i. e. segnis* *y* E

34 Interea, ut superius redeam, defuncto apud Florentiam Apostolico, post duos annos et dimidium, quibus Ecclesiæ præfuit, cum maxima seditio inter Romanos cœpisset de ordinando Pontifice exoriri, Hildebrandus archidiaconus cum Cardinalibus nobilibusque Romanis consilio habitu *, ne dissensio convalesceret, Anselmum tandem Lucensem episcopum post tres circiter menses in Romanum Pontificem eligunt, eumque Alexandrum vocari decernunt, nostro Desiderio simul cum principe Romam proficiscente, eique in omnibus suffragante *z*. . . *XXI. Alexandro II PP. suffragatur:* ** l. habito* F *z*

35 Quintum jam fere ordinationis suæ complebat Desiderius annum, cum terribilius solito, permissione divina, fulmine monasterium istud attactum est. Cum enim fratres in ecclesia die quodam de more primæ horæ sollemnia agerent, subito cælitus fulmen elabsum ipsum ebdomadarium sacerdotem, cui Manno erat vocabulum, honestæ famæ virum, in choro stantem feriens, extinxit, cæteros vero circumstantes, velut exanimes, ad terram prostravit. Novicium etiam quendam, extra chorum stantem, ante ipsam majorem crucem percutiens occidit. In capitulo tabulas officiales excidit, ipsumque tabularium acsi mortuum reddidit: vultum imaginis abbatis Richerii in eodem capitulo in tabella depictum scidit pariter ac porro dejecit, et in plerisque monasterii locis percussit: fuit autem dies hæc quinto decimo IIcalendæ Februarii. *XXII. de flagello fulminum*

36 Quam ob rem consilio cum fratribus Pater *Beati visio.*

ter venerabilis habito, ad iram Dei placandam, statuit tunc, per omnes menses primam sextam Feriam communiter ab omnibus in abstinentia peragi, ac discalciatis pedibus procedendo, Missam proinde specialiter celebrari, nec non et omnibus per annum cotidianis diebus orationem pro fulgure ad Missam publicam et ad psalmos speciales edici. Porro autem dominus Petrus Damiani, cujus jam supra meminimus, ad hoc monasterium veniens, cum verbo pariter et exemplo ad Dei servitium ferventi zelo, quoscumque posset, accenderet, tandem promissione domini Abbatis a cuncta congregatione voluntaria oblatione in remissionem omnium peccatorum obtinuit, ut per totius anni sextas Ferias pane tantum et aqua contenti essent, ac per singulas singuli disciplinas data confessione reciperent. Insuper et triduanum jejunium in caput Quadragesimæ per annos singulos agerent. Multotiens vero Desiderio cogitanti, et revelari sibi oranti, quidnam esse vellet, quod sic frequenter hunc locum prædictum flagellum attereret, quadam nocte per visum Benedictus pater apparuit, eique inter alia de hoc sollicite percontanti, nichil aliud, quam diabolicas insidias et antiquam pro loco invidiam B esse perdocuit *aa*. . . .

aa

XXIII. Fratres in Sardiniam mittit. bb

37 Per idem tempus legati ex parte Baresonis *bb* regis Sardiniæ ad hoc venere cœnobium, per quos beato Benedicto duo magna et optima pallia rex idem transmittens, orat sibi aliquot ex nostra congregatione fratres ad monasterium constituendum transmitti, spondens et pollicens maximum in regno suo nostris utilitatibus honorem et commodum perventurum, si monasticæ religionis studium, hactenus partibus illis incognitum, qualiter apud nos tunc vigere perceperat, apud eos deinceps, nobis studentibus, assuesceret. Mox venerabilis Pater, deliberato consilio, duodecim de melioribus hujus cœnobii fratribus elegit, eisque tam divinarum Sripturarum codices cum diversis ecclesiastici ministerii apparatibus ac Sanctorum patrociniis * plurimis, quam et diversarum rerum supellectilem abundanter præbens, nec non et abbatem, qui illis præesse deberet, instituens, nimis eos honorifice illuc cum Cajetanorum navi direxit.

* i. e. scriniis reliquiarum

quos pellunt Pisani;

38 Verumtamen, Deo permittente, et satana impediente, res eadem eodem tempore ad effectum pervenire non potuit. Pisani siquidem maxi- C ma Sardorum invidia ducti, cum jam nostri ad insulam, quæ Lilium vocatur, prospero satis eventu transissent et scaphis egressi opportunum navigationis tempus attenderent, ex improviso super illos cum armatis navigiis veniunt, et tam nostros, quam cæteros omnes indiscrete simul et nimis injuriose tractantes, universa diripiunt *cc*. . . .

cc

XXIV. sed his postea conciliatis.

39 Sardorum interea rex, digna pro tantis injuriis satisfactione a Pisanis recepta, cum rursus ad hoc monasterium mandasset, se quidem multo ardentius in priori devotione persistere, nos vero propter id, quod evenerat, nequaquam debere neglegere, duos tandem illuc fratres jam post biennium fere transmissos rex idem alacriter nimis recepit, eisque ecclesiam beatæ Mariæ in loco, qui dicitur Bubalis *dd*, nec non et sanctum Heliam de monte sancto cum integro ipso monte ad monasterium constituendum per præceptum concessit, cum colonis et servis quamplurimis, et cum substantiis ac possessionibus magnis.

dd

Desiderius monasteria erigit.

40 Hunc æmulatus ad bonum alter rex ejusdem Sardiniæ, nomine Torchytorius, fecit et ipse cartulam oblationis suæ, et transmisit ad hoc monasterium, de sancto scilicet Vincentio de Taberna cum servis suis multis et substantiis plurimis, nec non et de sancta Maria ad flumen tepidum, et de sancta Martha, et de sancto Pantaleone ad Olivarum, et de sancto Georgio de Tulvi, atque de sancta Maria de Palma: omnes, inquam, ecclesias has, cum universis eorum pertinentiis ad monasterium ex eis constituendum rex prædictus per cartam beato Benedicto contribuit. D Ad Pisanos præterea legatus ab Alexandro Papa simul cum monacho nostro directus est, ut, nisi anathema vellent Apostolicum protinus experiri, causam beati Benedicti, quam nequiter abripuerant, ex integro redderent, et debita se satisfactione purgantes, numquam amplius eos aliquatenus disturbare præsumerent. Qui mox ejus obsecundantes imperiis, et impie circa nos egisse se profitentes, veniam supplices postulant, et quæque tunc superesse ac reperiri de his potuerunt, supplici satis devotione restituunt, exceptis dumtaxat Sanctorum reliquiis, pro quibus se, ut superius dictum est, juramento constrinxerant. Non autem multo post, cum Gotfridus *ee* dux Pisam venisset, atque ad eum Desiderius, qua de causa nescio, profectus fuisset, duce interveniente E atque studente, post multiplicem satisfactionem Pisani in ejus gratiam redeunt, et tam eidem Patri, quam et loco huic se fidelissimos fore de cætero pollicentur.

ANNOTATA. U. S.

a *Monasterium intellige : cellæ enim nomine apud scriptores varios veniunt exigua monasteria et abbatiæ majoribus subjectæ. Vide dicta ad cap. præced. litter.* f.

b *Notat Nuceus alias legi*, jam dudum parentum ipsius violentia subtraxerat.

c *Ædificatum erat in latere montis, inquit Nuceus in Notis, et Libinus in Notitia abbatiarum Italiæ.*

d *Licet monasteria Casinatibus subdita non per abbates, sed per præpositos, regi consuerissent, ex speciali tamen concessione Salernitanum S. Benedicti, ut et quædam alia, abbatem obtinuerunt, teste Nuceo hic.*

e *Reliquo cap. 14 pergit Ostiensis loqui de chartis et edictis oblationis monasterii Salernitani ad Casinenses pertinentibus etc.* F

f *Nicolaus scilicet II Papa, qui bellorum pertæsus, ut habet Nuceus, cum Normannis pacem inivit, terrasque, quas armis acquisierant, illis concessit.*

g *Ex comite Aversæ princeps Capuanus de gente Normannorum primus fuit Richardus. De Roberto actum in Annotatis ad cap. 2, litter.* n. *Pro ampliore utriusque notitia, consule, si lubet, Peregrinium, aliosque.*

h *Roberti et Richardi fortunam resque gestas fuse describit.*

i *Vox* præceptum *hic significat diploma, quo privilegia conceduntur.*

k *Richardo scilicet Capuano. Commutationibus autem hoc et seq. num. commemoratis Casinatum securitati providit Beatus, qui castra viciniora et monasterio infesta recepit, remotiora vero dimisit. Ceterum locorum istorum omnium situm hic accuratius describere operæ pretium visum non est : sunt enim pleraque ignobiliora, quam ut apud geographos passim obvios locum habeant. Poterit interim curiosus lector consulere Erasmi Gattulæ Accessiones ad historiam Casinensem, ubi tota*

A *tam ditionem Casinensem exprimit et in tabella geographica ob oculos ponit.*

l *Roccam castellum vel præsidium in rupe seu cliro exstructum dici vult Cangius in Glossario. Gattula autem Historiæ Casinensis pag. 97 et seq. Roccæ nomine oppidum intelligit, aitque olim castelli nomine venisse oppidum parvum.*

m *Bysantius nummus aureus est ab imperatoribus Constantinopolitanis cusus Constantinopoli, quæ olim Byzantium vocabatur, unde monetæ nomen.*

n *Curtis villam denotat, vel vicum villæ adjacentem.*

o *Adenulfus, qui hic comes dicitur, idem videtur cum eo, qui num. 23 Cajetanus dux appellatur, eratque simul comes Aquinensis.*

p *Omissum totum cap. 19, quod Mabillonius in B. Victore III compendio ita refert :* In capite autem XIX varias donationes *(narrat)* a Gregorio consule Romano, Baldoino comite de Valle-Sorana, Pandulfo Venafrano comite, Landulfo comite Mianensi,... et aliis viris piis et illustribus factas, quas hic singillatim recensere nihil juvat.

q *Diarhodinus, ut scribit Cangius, color ro-* B *seus intensior.*

r *Id est, coloris citrini intensioris.*

s *Limbos intellige : est autem limbus pars vestis extrema.*

t *Id est, ex panno holoserico : et vox sequens* Friso *fimbriam significat.*

u *Cangius in Glossario ad vocem* Diapistus *sub finem hæc habet ex Hugonis Falcandi Historia Sicula apud Muratorium tom. 7 Scriptorum Italiæ, col. 256 :* Hic diapisti color subviridis intuentium oculis grato blanditur aspectu.

x *Idem Cangius vocem* Smaldus *et* Smaltum *exponit encaustum, quia* Smalto *Italis dicitur encaustum. At hic potius lapides pretiosos vox illa videtur significare, ut etiam in illo textu, quem recitat ex veteri scheda bibliothecæ Cluniacensis pag. 563 :* Gemmis ac lapidibus, videlicet eis, quos smaldos vocant.

y *Id est, pallia cocco ter tincta, teste Cangio; quem pro notitia ornamentorum ecclesiasticorum, quæ hic enarrantur, proque interpretatione vocum quarumdam, ad quas nihil observavi, lector consulat.*

C z *Reliquo isto capite agitur de schismate Cadaloi adversus Alexandrum II Papam.*

aa *Reliqua parte narrat Leo alias strages a fulmine.*

bb *Historiam hanc contra anonymi Mediolanensis censuram vindicavimus in Commentario num. 30 et seqq.*

cc *Reliqua narratio exponit, quam indigne a Pisanis habiti fuerint.*

dd *Et hujus et aliorum locorum tum hoc, tum num. seq. memoratorum situm exploratum non habeo.*

ee *Gotfridus seu Godefridus hic memoratus Etruriæ et Lotharingiæ dux, obtenta Marchia Tusciæ, etiam marchio appellatus, frater erat Stephani IX Papæ, cognomento Barbatus, diversusque a Godefrido Bullonio, ut probat Nuceus in Notis ad cap. 89 lib. 2 Chronici Casinensis.*

CAPUT IV.

Cœnobii Casinensis immunitas obtenta, et Tremitensis a Beato suscepta reformatio : novæ basilicæ exstructio, ejusdemque pretiosa exornatio.

XXVI. Casinense cœnobium soli Papæ subjectum. *a*

Eodem tempore a sollemne Desiderio privilegium idem Apostolicus, præter cætera, super omnimoda hujus cœnobii libertate concessit, ne videlicet aliquis alicujus ecclesiæ episcopus, præter Romanum Pontificem, non solum in nostra ac principali ecclesia, verum etiam in omnibus ubique locorum nobis pertinentibus cellis quamlibet dicionem usurpare quolibet modo præsumeret, auctoritate Apostolica interdicens. Quo etiam E tempore cum Hildebrandus Capuanus archiepiscopus, elatione quadam turgidus, contra hanc auctoritatem fuisset summurmurare conatus, publice in Romana synodo *b*, nobis super hoc proclamantibus, privilegiis Apostolicæ Sedis convictus, se peccasse confessus est. Unde tam sibi, quam suis successoribus universis, sub districto tunc anathemate interdictum est, ut nullam ulterius inde auderent assumere quæstionem, nullam prorsus contra hunc venerabilem locum promovere aliquando litem.

XXVII. Monasterii Tremitensis *c*

42 Præterea cum de rectoribus Tremitensis *c* cœnobii, quod nobis antiquitus pertinuisse, Romanorum quoque Pontificum privilegia pleraque testantur, multa eo tempore inhonesta et nefanda divulgarentur; eidem Desiderio ad disquirendum et disponendum illud, prout sibi optimum videretur, data ab Apostolico auctoritas est. Qui cum abbatem ejusdem loci Adam, multorum facinorum reum convictum, exinde subduxisset, Robberto de Laurotello et Petrone de Lesina comitibus et episcopis Trajano Draconariensi, ac Civitatensi, nec non et abbate Terræ majoris se comitantibus, insulam præfatam ingressus, Trans- F mundum inibi, filium Oderisii Marsorum comitis, nimis honorifice ordinat in abbatem, egregiæ sane tunc indolis adolescentem, prudentia et litteris non parum valentem, honestis quoque moribus hoc in loco a puero institutum; nisi demum pessimorum loci ipsius fratrum consiliis assensus fuisset : sed illorum plane, quos illi etiam noster Abbas injunxerat auscultandos. Nam redeuntibus nostris, paucos post dies tribus de prioribus ejusdem loci monachis oculos eruit; uni vero linguam abscidit; fuerant enim apud eum de rebellatione insulæ a sociis insimulati.

fœde collapsam disciplinam

43 Quod ubi Desiderio nostro relatum est, indigne nimis et graviter excepit, et maximo est super ista mœrore confectus, tum pro passorum miseria, tum pro jubentis sævitia, tum denique, quod erat præcipuum, et quod magis cor ejus angebat, pro loci hujus infamia. Et quoniam eodem anno dedicationis ecclesiæ nostræ fieri præstolabatur sollemnitas, ad eam sustinetur venturus, ac juxta culpæ modum sententiam excepturus. Quem, cum venisset, in totius monasterii conventu aspera nimis et digna castigatione correptum, graviori pœnitentiæ subdidit, eumque il-

A. Leone Marsicano

illuc remeare ulterius non permisit. Hildebrandus autem archidiaconus ea, quæ Transmundus gesserat, omnimodis approbans, et nequaquam illum hoc crudeliter, sed strenue ac digne in malignos homines fecisse, confirmans, nondum anno completo, eum a domno Abbate aliquando difficulter extorsit, atque abbatiam sancti Clementis de Insula Balvensis *d* comitatus primo illi committens, paulo post eidem Balvensis episcopatus addidit dignitatem.

studet erigere, rectoresque
** al. Transmundus*

44 Post hæc Desiderius Ferro monachum, cui præfatus Transmundus * monasterium commiserat, ad se venire mandavit. Qui cum ad illum accedere detrectaret; Desiderius vero ad illas partes pergere pro his, quæ contigerant, quodammodo erubesceret, post annum integrum et octo circiter menses, duci *e* a Sicilia revertenti super his conquestus est, qui protinus illuc transmittens, eum exire compulit, et in potestatem Desiderii delegavit. Comitatus itaque dux *f* episcopis et abbatibus ac monachis simulque Petrone comite Lesinensi duabus galeis *g* armatis insulam ingressus est, et a monachis loci honorifica satis processione receptus, die altera ab universis ejusdem cœnobii fratribus de eadem abbatia sollemniter investitus *h*. Rogatus autem, ut illos firmaret, ne aliquando idem monasterium monasterio Casinensi, se vivente, subjiceret, sed in dicione illud propria retineret, annuit. Rogatus etiam, ut ab omni deinceps Casinensium fratrum calumnia vel querimonia in perpetuum illud esse quietum statueret, abnuit, et hoc se, quia injustum esset, nequaquam facere debere respondit. Ita ergo, juxta quod placuit, omnibus ordinatis, tribusque de fratribus nostris ad custodiam derelictis, reversus est.

illi varios præficit.

45 Sed cum postmodum, revocatis prædictis fratribus, cuidam alii de nostris ejusdem loci regimen commisisset, ille maligno usus consilio, fastu quodam superbiæ inflatus, assumpta tyrannide, rebellare elegit, ita ut semel et bis evocatus ad Desiderium venire contempserit. Quem cum excommunicasset, non multos post dies studio fidelium Desiderii simul cum suis fautoribus turpiter captus, atque ad eum perductus est. Et illum quidem non multo post ab excommunicatione solutum rursus Asculensi *i* cellæ præfecit: in prædicto vero cœnobio suam vicem abbati Terræ majoris *k* commisit; quo post non multum tempus defuncto, rursum quasi jam nauseans supradicto Ferro ejusdem loci curam restituit; ita dumtaxat, ut, se vivente, sibi exinde responderet: post mortem vero suam in manibus illud Pontificis Romani remitteret. Sed de his hactenus. Nunc ad superiora redeamus, et quemadmodum novam beati Benedicti basilicam vel ædificaverit, vel dedicaverit, vel adornaverit, prout ipsi præsentes inspeximus, describere properemus.

XXVIII. Basilicam novam Casini

46 In omni igitur Abbas venerabilis prosperitate atque quiete, meritis beatissimi patris nostri Benedicti divinitus constitutus, et in tanta ab universis in circuitu honorificentia habitus, ut non modo mediocres quique, verum etiam ipsi eorum principes ac duces libenter ei obedire, ejusque voluntati, non aliter quam sui patris ac domini, in omnibus parere studerent, ad veterem diruendam ecclesiam, et novam pulchrius atque augustius ædificandam, non sine divino instinctu, animum appulit, quamvis plerisque tunc de nostris prioribus grave nimium id et intemptabile videretur, plurimumque ab hac intentione mentem illius avertere tum precibus, tum rationibus, modisque omnibus sint conati, quippe a quibus omni vitæ suæ tempore tantum opus non posse perfici æstimaretur, cum ille, Deo fidens, ad omnia, quæ pro Deo fiunt, Dei sibi solius polliceretur ac præstolaretur auxilium.

47 Anno itaque ordinationis suæ nono *l*, divinæ autem Incarnationis millesimo sexagesimo sexto, mense Martio, Indictione quarta, constructa prius juxta infirmantium domum non satis magna beati Petri basilica, in qua videlicet fratres ad divina officia interim convenirent, supra dictam beati Benedicti ecclesiam, tam parvitate, quam deformitate, thesauro tanto tantæque fratrum congregationi incongruam, evertere a fundamentis aggressus est. Et quoniam in ipso montis vertice constructa, et ventorum vehementibus flabris quaquaversum patuerat, et igneis frequenter fuerat attacta fulminibus, statuit, de solo Dei auxilio fidens, ejusdem montis saxeam cristam igni ferroque excindere, et quantum spatio fundandæ basilicæ posset sufficere, locum in imo defossum, quo fundamenta jaceret, complanare. Ordinatis igitur, qui hæc toto nisu et instantia summa perficerent, ipse interea Romam profectus est, et amicissimos quosque conveniens, simulque larga manu pecunias oportune dispensans, columnas, bases ac lilia *m*, nec non et diversorum colorum marmora abundanter coemit, illaque omnia ab Urbe ad portum, a portu autem Romano per mare usque ad turrem Gariliani *n*, indeque ad Suium, navigiis conductis, ingenti fiducia detulit: ab inde vero usque in hunc locum plaustrorum vehiculis, non sine labore maximo, comportavit.

48 Et ut magis fervorem fidelium obsequentium admireris, primam hic columnam ab ipso montis initio sola civium numerositas colli brachiique virtute imposuit: namque ad augmentum fatigii * montis hujus ascensus nimis tunc erat clivosus, artus et horridus; necdum enim in cor ejus ascenderat eandem viam complanare ac spatiare, quemadmodum postea fecit. Tandem igitur totius basilicæ præter aditum, cum difficultate non parva, spatio complanato, et necessariis omnibus abundantissime apparatis, conductis protinus peritissimis artificibus, tam Amalfitanis, quam et Lambardis *o*, et jactis in Christi nomine fundamentis, cœpit ejusdem basilicæ fabricam in longitudine cubitorum centum et quinque, in latitudine vero cubitorum quadraginta et tres *, in altitudine autem cubitorum viginti et octo, basibusque suppositis, columnas desuper decem a latere uno, totidemque ex altero, in cubitis novem erexit, fenestras quoque in superioribus satis amplas, in navi quidem viginti et unam, in titulo *p* vero sex longas et rotundas quattuor, ac duas in absida mediana instituit. Porticus etiam utriusque parietes in altitudine cubitorum quindecim subrigens, fenestris hinc decem, totidemque inde distinxit.

49 Aditum interea cum planitiei basilicæ, quæ cubitorum ferme sex putabatur consequenter disponeret coæquare, tres non integras ulnas fodiens, subito Benedicti patris venerabilem tumulum repperit, moxque cum religiosis viris communicato consilio, ne illum aliquatenus mutare præsumeret, confestim, ne quis aliquid de tanto posset thesauro surripere, eundem tumulum, eodem, quo situs fuerat loco, pretiosis lapidibus reoperuit, ac desuper arcam de pario marmore in transversum basilicæ, id est a Septemtrione in Meridiem, quinque per longum cubitis opere nimis pulchro con-

A construxit. Hoc itaque modo aditus in eminentia priori permansit, ita ut a pavimento ipsius usque ad pavimentum basilicæ octo gradibus descendatur, sub fornice scilicet maximo, qui eidem adito imminet, præter illum utique gradum, quo undique ad altare subitur.

50 Porro in absida majori ad Orientalem plagam statuit altarium beati Baptistæ Joannis, in eo videlicet loco, ubi ejusdem olim oratorium Benedictus pater exstruxerat : a parte vero Meridiana altarium beatæ Dei Genitricis : a Septemtrionali autem altarium beati Papæ Gregorii, juxta cujus absidam bicameratam *q* domum ad thesaurum ecclesiastici ministerii recondendum extruxit, quæ videlicet domus secretarium *r* consuetudinaliter appellatur, eique ejusdem nichilominus operis alteram, in qua ministri altaris præparari debeant, copulavit. Sane quoniam spatiandæ ecclesiæ gratia partem non modicam cameræ suæ subtraxerat, consequenter etiam prædicto secretario conjunctam eandem cameram ampliorem priori potius ac pulchriorem effecit; secus ipsam vero, juxta porticum scilicet principalis ecclesiæ beati Nicolai, curvato pariete, brevem quidem, sed pulchram admodum fundavit ædiculam, ab ipsa autem usque ad extimam basilicæ frontem venerabile sancti beati Bartholomæi apostoli oratorium opere pari porrexit.

[Margin: ... altaria, aliaque. — q — r]

B

51 In ejus etiam fronte prope balvas * majoris ecclesiæ de quadratis et maximis saxis mirificam arcem, quæ vulgo campanarium *s* nuncupatur, erexit. Fecit et atrium ante ecclesiam, quod nos Romana consuetudine paradisum *t* vocitamus, longitudine cubitorum septuaginta septem ac semis, latitudine quinquaginta septem et semis, altitudine vero quindecim et semis; quattuor et totidem in geminis frontibus, octo autem et octo per latera singula super quadrifidas bases, habens gerens *u* columnas. In cujus etiam Meridiano latere cisternam maximam, tantumdem longitudinis habens, arcuato opere sub ejusdem pavimento atrii fabricavit. Ante ingressum vero basilicæ, nec non et ante introitum atrii quinque desuper fornices, quos spiculos * dicimus, voluit. In occidentali porro atrii parte in singulis cornibus singulas basilicas, modo turrium valde pulchras erexit; in dextro quidem sancti archangeli Michahelis; in

*[Margin: ... illam pertinentia ædificia recensentur. — * l. valvas. — s — t — u — * i. e. fornices ...]*

C

lævo autem beati Apostolorum principis Petri, ad quas videlicet interius ab atrio quinque gradibus est ascensus. Jam vero extra atrii vestibulum easdemque basilicas, quoniam clivosus valde ad ecclesiam erat ascensus, montem ipsum sexaginta et sex per longum, totidemque per latum, septem vero cubitis in altum excavavit, adeo ut ab imo usque ad ipsum vestibulum, atrii quattuor et viginti marmoreis gradibus, quos ibi constituit, ascendatur, habentibus in spatio latitudinis cubitos sex et triginta.

52 Legatos interea Constantinopolim ad locandos artifices destinat, peritos utique in arte musiaria et quadrataria, ex quibus videlicet alii absidam et arcum atque vestibulum majoris basilicæ musivo comerent, alii vero totius ecclesiæ pavimentum diversorum lapidum varietate consternerent. Quarum artium tunc ei destinati magistri, cujus perfectionis extiterint, in eorum est operibus extimari *; cum et in musivo animatas fere autumet se quisque figuras et quæque virentia cernere, et in marmoribus omnigenum colorum flores pulchra putet diversitate vernare. Et quoniam artium istarum ingenium a quingentis et ultra jam annis magistra Latinitas intermiserat, et

*[Margin: XIX. ... Constantinopoli artifices ... — * lege æstimari]*

studio hujus inspirante et cooperante Deo nostro, hoc tempore recuperare promeruit, ne sane id ultra Italiæ deperiret, studuit Vir totius prudentiæ plerosque de monasterii pueris diligenter eisdem artibus erudiri. Non autem de his tantum, sed et de omnibus artificiis, quæcumque ex auro vel argento, ære, ferro, vitro, ebore, ligno, gipso vel lapide patrari possunt, studiosissimos prorsus artifices de suis sibi paravit. Sed hæc alias.

[Margin: A. Leone Marsicano.]

53 Nunc vero constructam basilicam qualiter ex parte decoraverit, demumque sacraverit, prout possumus, designemus. Plumbeis igitur domatibus * illam totam cum titulo et utroque porticu ac vestibulo decenter operiens, absidam et arcum majorem musivo vestivit, in cujus videlicet circuitus amplitudine aureis litteris hos versus describi præcepit :

*[Margin: ornamentis variis basilicam — * i. e. tectis]*

Ut duce te, patria justis potiatur adepta,
Hinc Desiderius pater hanc tibi condidit aulam.

In absida vero hinc inde sub pedibus sanctorum Baptistæ et Euangelistæ Johannis versus istos :

Hæc domus est similis Synai sacra jura ferentes *,
Ut lex demonstrat, hic quæ fuit edita quondam,
Lex hinc exivit *x*, mentes quæ ducit ab imis,
Et vulgata dedit lumen per clymata secli.

*[Margin: * ferentis]*

E

Fenestras omnes tam navis quam tituli plumbo simul ac vitro compactis tabulis, ferroque convexis * inclusit. Has vero, quæ in lateribus utriusque porticus sitæ sunt, gipseas quidem, sed similis fere decoris extruxit.

*[Margin: * l. connexis]*

54 Dehinc supposito trabibus laqueari, coloribus figurisque diversis mirabiliter insignito, parietes quoque omnes pulchra satis colorum omnium varietate depinxit, pavimentum etiam universum totius ecclesiæ cum adhærentibus oratoriis beati Bartholomæi et beati Nicolai, simul etiam et cameræ suæ, mira prorsus et actenus partibus istis incognita cæsorum lapidum multiplicitate constravit : sed illud præcipue, quod secus altarium est, et in choro gradibus illis, quibus ad idem altare conscenditur, crustis pretiosorum marmorum decenti diversitate distinctis. Frontem quoque chori, quem fere in medio basilicæ statuit, quattuor magnis marmorum tabulis sepsit, e quibus porfiretica una, viridis altera, reliquæ duæ ac cæteræ omnes in chori circuitu simplices *. Vestibulum autem ecclesiæ desuper quidem musivo fecit pulcherrimo cum superlimineis arcubus decorari; ab inde vero usque ad imum pavimenti totam basilicæ faciem gipso vestiri. Arcus etiam ejusdem vestibuli deforis musivo nihilominus vestiens, versus Marci *y* poetæ inibi aureis litteris scripsit. Reliquas vero tres atrii partes diversis, tam Veteris, quam Novi Testamenti historiis ab intus ac deforis depingi præcipiens, marmoreo totum pavimento constravit. Desuper autem laquearibus ac tegulis adoperuit, vestibulo quoque ejusdem atrii cum geminis turribus pari modo depicto, aperto ac marmorato *.

*[Margin: magnificentissime decorat. — * al. candida — F — y — * i. e. marmoribus ornato]*

ANNOTATA. U. S.

a *Anno scilicet 1066, quo Alexander II memoratum infra privilegium concessit, eo scilicet Godefridum Tusciæ ducem adversus Normannos misit Pontifex, eumque cum Cardinalibus comitatus est, ut narratur cap. 25, et Casinense cœnobium invisens, nonnullos ad dignitates promovit, ut initio cap. 26 refertur, quæ, utpote ad Beatum non spectantia, prætermisi.*

b *Ughellus in archiepiscopis Capuanis hoc Hildebrandi*

A. LEONE MARSICANO.

debrandi (ab aliquibus dicitur Ulderinus) factum innectit synodo Romanæ anno 1063 celebratæ : at ex jam dictis liquet, Alexandrum II hanc Casinatibus immunitatem concessisse dumtaxat anno 1066, adeoque illigari etiam non potest synodis 2 et 3 ab Alexandro II Romæ habitis. Itaque statuendum est, factum illud Hildebrandi contigisse in synodo Romana ab eodem Alexandro Romæ coacta anno 1070, quæ quidem synodus in Collectione conciliorum locum non habet, celebratam tamen esse constat ex Cosma Pragensi, quem vide, uti et Criticam Pagii ad laudatum annum 1070.

c *Cœnobii istius notitiam dedi in Commentario num. 70 et seqq., ibidem num. 68 et seq. reformationis ab Ostiensi relatæ epocham utcumque firi.*

d *Consule dicta in Commentario num. 72.*

e *Roberto scilicet Guiscardo, qui, ut narrat Ostiensis antiquæ partitionis cap. 15, ad expugnandam Siciliam profectus fuerat.*

f *Adnotat hic ita Nuceus :* Deficit dux.

g Galea *medio ævo passim pro triremi sumitur.*

B

h *Id est, admissus in possessionem.*

i *Asculum a geographis geminum memoratur, alterum cognomento* Satrianum, *in Capitanata regni Neapolitani provincia; in Marchia Anconitana alterum,* Picenum *appellatum : utri ex duabus hisce civitatibus attribuendum sit laudatum ab Ostiensi monasterium, non inquiro.*

k *Abbatia Terræ Majoris Ordinis est S. Benedicti, sitaque in diœcesi Beneventana. Vide Lubinum in Notitia abbatiarum Italiæ.*

l *Si in omni rigore loqui velimus, mense Martio anni 1066 nondum currebat annus 9 ordinationis Desiderii, cum die tantum 19 Aprilis anni 1058 in abbatem sit ordinatus; sed vox* ordinatio *minus stricte hic accipienda est, ac forte ad* Desiderii *electionem, quæ facta est circa Natalem Domini anno 1057, respexit Ostiensis.*

m Epistylia vocat lilia, quod liliorum formam referre solerent. *Ita Nuceus hic.*

n *Alio nomine* Liris *dicitur, estque fluvius Italiæ Latium a Campania Felice separans :* Turris *autem* Gariliani *eo loco exstat, quo in mare Tyrrhenum se exonerat.*

C

o *Nuceus ita hic observat :* Utriusque siquidem nationis cementarii artifices frequentissimi erant, nec modo infrequentes.

p *Cangius in Glossario sic habet :* Titulus pars ea ecclesiæ, in qua altare consistit, βῆμα Græcis, Presbyterium Latinis ecclesiasticis scriptoribus. *Adductis autem tum hoc tum nonnullis aliis ex Ostiensi textibus, ita demum subdit :* Ubi perperam Angelus a Nuce titulum partem esse transversam ecclesiæ, quam nostri la croisée dicunt, existimavit.

q *Id est, duabus cameris constantem.*

r Secretarium nunc ecclesiastici appellamus sacrorum cimeliorum domum, quam et sacrarium et sacristiam. *Ita Nuceus hic.*

s Campanarium *dicitur turris ecclesiæ, in qua campanæ pendent.*

t Paradisus, *teste Cangio, est atrium porticibus consitum, quod etiam Leo satis hic exprimit.*

u *Mabillonius in* B. Victore III, *et editio Chronici Casinensis Guilielmi de Bruel, solum legunt* habens, *omissa voce* gerens. *Alterutra certe redundat.*

x *Consule dicta in Commentario num. 86.*

y *Marcus hic discipulus fuit S. Benedicti, qui magistri sui laudes carmine celebravit, quod post Chronicon edidit Nuceus, ubi a curioso videri potest.*

D

CAPUT V.

Novæ basilicæ solemnis dedicatio : populi ad eam concursus : imperatricis Agnetis dona.

His igitur omnibus intra quinquennii spatium, Deo prosperante et auxiliante, peractis, dedicare basilicam sollemnitate maxima et ingenti tripudio ad sempiternam memoriam Desiderius statuit, adiensque summæ Sedis Pontificem Alexandrum, ad eandem illum dedicationem venire devotissime invitavit. Quo libentius annuente, Hildebrandum quoque archidiaconum ejus, cæterosque Cardinales ac Romanos episcopos *a*, deque Urbanis clericis ac nobilibus plurimos affectu familiarissimo convocavit. Die tantæ sollemnitatis ex consultu Apostolici et Cardinalium in ipsis Kalendis Octobris constituta, ac litteris invitatoriis ejusdem Apostolici ad universos episcopos Campaniæ, Principatus, Apuliæ atque Calabriæ datis. Fama itaque hujus rei longe lateque vulgata, tanta totius fere Italiæ episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, magnatium nobilium, mediocrium, diversæque condicionis virorum pariter ac mulierum ad diem condictam multitudo confluxit, ut stellarum fere cæli, quam illorum omnium numerositatem, cuilibet fuerit æstimare facilius *b*. Ita universæ monasterii officinæ et ipsa quoque officinarum omnium tecta, ita totius ab imo usque ad summum montis itinera, et quid dicam, domus civitatis omnes omnesque plateæ, omnia etiam longe lateque camporum adjacentium spatia congregatorum ad tanta sollemnia cuneis stipata erant, atque conferta. III [illegible]

E

56 Apparatus interea per tres illos continuos dies, præcedentes ac subsequentes eandem sollemnitatem, in pane videlicet ac vino, carniumque *c* diversarum ac piscium multiplicitate adeo est copiosus expositus, ut nullus fere aliquis in tam innumera multitudine, qui non se sufficienter hæc accepisse dixerit, potuerit reperiri. Interfuere itaque tantæ tunc celebritati archiepiscopi decem *d* : id est, Capuanus, Salernitanus, Neapolitanus, Surrentinus, Amalfitanus, Sipontinus, Tranensis, Acerentinus, Ydrontinus, Oiretanus. Episcopi autem quadraginta et tres, id est, Portuensis, Tusculanensis, Savinensis, Seguinus, Anagninus, Berulanus, Terracinensis, Cajetanus, Aquinensis, Soranus, Marsicanus, Balvensis, Pennensis, Teanensis, Calenus, Rosellanus, Aversanus, Nolanus, Avellinensis, Pestanus, Trojanus, Florentinensis, Mellitanus, Lucerinus, Draconariensis, Civitatensis, Termulensis, Guardiensis, Larinensis, Arianensis, Sernensis, Bovianensis, Salpitanus, Cannensis, Rubessanus, Venusinus, Monorbinensis, Vigiliensis, Melfitensis, Juvenazensis, Monopolitanus, Stunensis, Tarentinus, Perusinus, et Castellanus electus, qui videlicet in episcopum altero post dedicationem die sacratus est. [illegible]

F

57 De magnatibus autem Richardus princeps Ca-

A Capuanus cum Jordane filio et fratre Rainulfo; Gisulfus princeps Salernitanus cum fratribus suis, Landulfus quoque princeps Beneventanus, et Sergius dux Neapolitanus, Sergiusque dux Surrentinus *e*. Nam dux Robbertus Panormum eo tempore oppugnabat, ideoque tantæ sollemnitati tunc interesse non potuit: sed et Marsorum comitum, ac Balventium, filiorumque Borelli *f* ingens frequentia. Cæterorum vero potentium seu nobilium, tam nostratium, quam Normannorum, omnium circumquaque terrarum, vel nomina, vel numerum innumerum nulla prorsus fuit possibilitas, vel consilium recensendi. Horum igitur omnium summa devotione et ingenti lætitia, maximo honore ac præcipua gloria, dedicata est eadem beati Benedicti basilica, cum quinque altaribus suis, ipsa die Healendarum Octobrium, anno Incarnationis divinæ millesimo septuagesimo primo, Indictione nona, die Sabbati: et altaria quidem mediana, beati videlicet Benedicti et sancti Johannis vocabulis insignita, manu propria prædictus Apostolicus benedixit: altare vero, quod in Australi parte ad honorem sanctæ Dei Genitricis est situm, Johannes episcopus Tusculanensis: quod autem in B parte Aquilonari ad nomen beati Gregorii, Hubaldus episcopus Savinensis: sancti vero Nycolai Herasmus episcopus Segninus sollemniter dedicarunt.

principibusque viris solemnitatem honestantibus

58 Quorum sane Sanctorum reliquiæ tunc in singulis altaribus sint reconditæ, opportunum hoc in loco inserere duximus. In altare itaque beati Benedicti habentur reliquiæ sanctorum apostolorum Philippi et Jacobi, martyrum autem Alexandri Papæ, Sebastiani, Cyriaci, Chrisancti et Dariæ. Os scilicet cruris, brachii, capitis, et ancæ *g* Abdon et Sennen, atque Ceciliæ virginis. Præter has etiam duo argentea scrinia, plurima diversorum Sanctorum pignora continentia, intra ipsum altare honorifice sunt in marmore superiori suspensa, quæ reverendissimus Benedictus *h* Papa ob amorem et reverentiam sanctissimi patris nostri Benedicti de arcivo Lateranensis palatii abstrahens, in hac ecclesia Casinensi direxit primo anno abbatis nostri Theobaldi, anno Dominicæ Incarnationis millesimo vicesimo tertio, et hoc omnino interdixit idem sanctissimus Papa, ut nullus præsumat hinc aliquid auferre. C Reliquiæ autem istæ sunt de Ligno Domini, de Sanguine Domini, de vestimentis Domini, de spinea corona, de lapide sancti Sepulchri, de velo sanctæ Dei Genitricis Mariæ, apostolorum Petri et Pauli, Andreæ, Joannis, Jacobi et Thomæ, Bartholomæi et Mathiæ, Simonis, Judæ et Mathæi. Spongiam cum sanguine sancti protomartyris Stephani, Laurentii, Stephani Papæ, Pelagii Papæ, Martini episcopi, Prudentii, Juliani, Augustini, Christophori, Æmiliani, Nicandri et Marciani, Alexii, Anastasii, Eugeniæ, Johannis et Pauli, Quadraginta Martyrum, et aliorum multorum locatæ sunt.

Recensentur sacra pignora

59 In altare sancti Johannis habetur de spongia, quæ fuit imposita Christo cum aceto; de lapide sancti sepulchri sanctæ Dei Genitricis Mariæ; ex oleo de candela sancti sepulchri, quæ videlicet per singulos annos, modo valde mirabili, cælitus die sancti Sabbati Paschalis, videntibus cunctis accenditur. De manna sepulchri sancti Johannis Euangelistæ. De aqua Jordanis ex eo loco, ubi Dominus baptizatus est, et de reliquiis sancti Laurentii, Sebastiani et aliorum multorum. In altare sanctæ Mariæ habetur de lapide sepulchri ejusdem, et de reliquiis martyrum Dionysii episcopi, Cæsarii diaconi, Stephani Papæ, Primi et Feliciani. In altare sancti Gregorii habetur de lapide sancti sepulchri, de vestimento sanctæ Mariæ, de vestibus apostolorum Petri et Pauli, et de reliquiis sanctorum Quadraginta Martyrum, nec non Pancratii, Valentini et Hylarii, Mar ini episcopi, et de dalmatica sancti Ambrosii. In turri argentea, quæ est in arcu majori, hæ reliquiæ positæ sunt; de capite sancti Johannis Baptistæ, de vestimentis sancti Johannis euangelistæ, Andreæ apostoli, Sebastiani, Quadraginta Martyrum, de velo sanctæ Agathæ, de vestimentis sanctæ Susannæ. In absida sancti Joannis. In * corona Salvatoris, Lignum Domini, lapidem sancti sepulchri.

in altaribus aliisque templi locis

A. Leone Marsicano

* *forte*, de corona, *et mox* de lapide *honorifice condita.*

60 Super omnia vero hæc, quod tacendum non duximus, in singularum columnarum ejusdem basilicæ capitellis, tempore constructionis, reverenter satis in æreis pixidulis reliquiæ sanctorum Philippi et Jacobi, Johannis et Pauli, Nicandri et Marciani, Cornelii et Cypriani, Cyrini et Maximi, Sebastiani, Focæ, Euticii, Quadraginta Martyrum, de capillis sancti Remigii episcopi, et aliorum multorum locatæ sunt. In altare sancti E Nycolai habentur reliquiæ sanctorum martyrum Cornelii et Cypriani, Sebastiani, Nicandri et Marciani, Cyrini et Maximi, Focæ episcopi, Euticii, Quadraginta Martyrum, et de capillis sancti Remigii episcopi. In quattuor angulis campanarii hæ reliquiæ sunt, Lignum Domini, de lapide sancti sepulchri, de vestimentis sanctæ Mariæ, lapide de sepulchro ejus, sanctorum apostolorum Jacobi, Philippi, Bartholomæi, Martini episcopi. In cruce campanarii Lignum Domini, de capite sancti Johannis Baptistæ, Bartholomæi apostoli, Cyriaci diaconi. In frontispicio ecclesiæ in cruce ærea Lignum Domini, de lapide sancti sepulchri, Mauri abbatis et sanctorum martyrum Johannis et Pauli *i*.

XXXI. *Ingens populi concursus ad celebritatem, ex qua*

61 Peracta igitur sollemniter celebritate Missarum et Apostolicæ Potestatis auctoritate tam iis, quos tunc præsentes esse contigerat, quam omnium *, qui per octo continuos dies ob devotionem tantæ sollemnitatis ibidem accurrere possent, confessorum peccatorum absolutione concessa, cum maxima et ingenti lætitia singuli redierunt in sua. Verum præfatæ absolutionis F gratia, tanta undique huc diversi sexus atque ætatis per eosdem octo dies hominum se continuavit frequentia, ut neminem fere illorum, qui ad primum diem confluxerant, domum remeasse putares.

* *l.* omnibus

Nec modus est, populis coeuntibus agmine denso,
Nec requies, properant in lucem a nocte, diemque
Expectare piget.
Lucani * coeunt populi, coit Apula pubes,
Ac Calabri, et cuncti, quos alluit æstus uterque,
Qui læva et dextra Latium circumstrepit omne,
Ipsaque cælestium * sacris procerum monumentis,
Roma Petro Pauloque potens rarescere gaudet;
Milia profundens ad mœnia celsa Casini,
Vincit iter durum pietas, amor et Benedicti,
Vincit et alma fides, præsens de * omnibus istic
Cre-

* *al.* Campani

* cælestum

* *lege* Deus

A. LEONE MARSICANO.

Creditur, et summi Benedictus gloria Christi. Infidelem certe quisque se credere, miserum penitus æstimare, si tantæ sollemnitatis vel fini andem non satageret interesse.

et Desiderii et Casini nomen inclarescit.

62 Ex eo jam per totum Christianum orbem cœpit celebritatis tantæ gloria divulgari; ex tunc locus iste, licet ab olim Benedicti patris meritis famosus, ac nobilis fuerit, nobilior multo ac gloriosior cœpit haberi, patrisque Desiderii nomen, apud plerosque jam dudum magnum et celebre, celebrius deinceps ac nobilius per Occidentem totum diffundi, prudentiæ simul ac religionis maximæ ab omnibus prædicari, omnibusque ipsius temporis abbatibus ubique locorum, non solum in Occidentalibus et Orientalibus partibus, sed et per orbem terrarum ab omnibus censebatur jure præferri. Partim igitur desiderio Desiderium visendi, partim vero templi tam vulgati et tam celebris contuendi, partim denique in hoc sacrosancto cœnobio conversandi, et Deo quoad viverent, serviendi, multi ex multis et extimis terrarum partibus huc cœpere confluere, et hilariter Desiderio recipiente, factum est, ut intra ipsum ferme biennium ad secundum B circiter centenarium congregationis loci hujus se numerus porrexisset. Jam vero diversorum regum atque potentium utriusque sexus quanta circa eundem venerabilem Patrem cœperit haberi devotio, supplices ad eum litteræ et munera decentia testabantur, quibus se suosque omnes, tam suis, quam fratrum sub eo degentium precibus attentius commendabant.

XXXII. *Desiderium invisit Agnes imperatrix.* *k*

63 Nec imperatricis quoque Agnetis *k* dignum videtur religiosam tacere devotionem, quæ velut altera regina Saba, Salomonis alterius et alterius templi magno videndi desiderio ducta, ex ultimis huc Germaniæ finibus adventavit, ac per medium ferme istic anni spatium commorans, multo majora se de his, quæ super hoc loco auditu perceperat, tam secundum Deum, quam secundum seculum, videre gaudebat et asserebat, merito censens et locum et Patrem et fratres per totum orbem sui ordinis hominibus celebriores habendos. Optulit autem B. Benedicto, prout augustalem dignitatem decebat, dona magnifica, id est, planetam diasperam *l*, totam undique auro contextam. Al- C bam quoque a scapulis et capite ac manibus friso decentissime adornatam, a pedibus vero frisea nichilominus lista, mensuram ferme cubiti in latitudine habens * circumdatam, simulque et amictum cum brusto *m*, pluviales duos purpureos, pretiosis aureis listis ornatos; pannum diarodanum frisatum cum auro ante faciem majoris altaris; nec non et pallium magnum cum elefantis, quod dossale *n* cognominant: Euglium *o* cum tabula fusili de argento opere anagliso, et pulcherrime deaurato: duo quoque candelabra argentea æque fusilia, pondo librarum XII.

* habente

ANNOTATA. U. S.

a *Nuceus in Notis hic episcopos intelligit Romano Pontifici assistentes, Ostiensem videlicet, Portuensem etc.*

b *Hyperbolica hæc locutio est.*

c In tam effusa populi frequentia consuetam a carnibus abstinentiam hospitibus præscribere incommodum fuisset et impossibile, *inquit Nuceus hic.*

d *De præsulum numero aliisque huc facientibus consule dicta in Commentario num. 77 et* D *seqq.*

e *Magnates paulo aliter recenset anonymus in Commentario num. 76 laudatus. Ita habet:* Principes autem Capuani Richardus et Jordanus filius ejus, et Jordanus patruus, Gisulphus princeps Salernitanus, Pandulphus princeps Beneventanus, Sergius dux Surrentinus, Raynulphus comes.

f *Gentile* Borelli *nomen derivatum puto, ut alias non infrequenter factum legimus, ab oppido vel castro quodam, cujus seu comites, seu domini erant: locum autem hujusmodi,* Burella *dictum, invenio in Aprutio Citeriori, haud procul a fluvio Sangro et comitatu Molisino.* Borellum *titulo* comitis *exornat Petrus Diaconus infra num. 72. Borellos quoque sæpe recenset Carolus Borellus in Catalogis baronum, quos subtexuit suo Neapolitanæ nobilitatis Vindici.*

g *Vox est Italica, quæ Latine coxendix.*

h *Hujus nominis VIII in serie Romanorum Pontificum.*

i *Ad omnes istas reliquias nihil annotandum censui, ne justo longiora fiant annotata.*

k *Agnes imperatrix, vidua Henrici imperatoris, qui inter Henricos Germaniæ reges est tertius, mater Henrici IV, tunc regis Germaniæ ac postea imperatoris, præstanti erat pietate mulier, nec consentiebat molitionibus Henrici filii sui contra Sedem Apostolicam. Peccaverat tamen Cadaloo pseudopapæ contra Alexandrum II adhærendo. Hoc ut expiaret, et simul ut quietius viveret, in Italiam se receperat, et plerumque Romæ degebat, ut videri potest apud Baronium, tom. 10 Annalium, ubi multa de Agnete imperatrice variis locis habet. Erat Casini anno 1073, ut liquet ex Epistola Gregorii Papæ VII, tunc recenter electi, ad* Desiderium *abbatem, sive ad Beatum nostrum, quæ videri potest apud Baronium ad annum 1073 num. 29.* E

l Diaspram *alias legitur. Vox est satis frequenter usitata medio ævo in ornamentis ecclesiasticis, ut videri potest in Glossario Cangii aucto, in quo tamen significatio ejus non explicatur. Crediderim voce* diaspro *colorem intensissime album designari, quia recentiores Græci (ut etiam observat Nuceus ad eamdem vocem lib. 2 cap. 43 ex Meursio, cui et alia Lexica Græco-barbara consentiunt) voce* ἄσπρον album *significant. Hinc Macri in Hierolexico vocem* diasprum *exponunt* dupliciter album. *Sic paulo inferius vocem* diarodanum *exponendam puto de roseo colore intensiore, ut idem sit quod* diarhodenus, *quæ est vox aucta ex* rhodinus *rosei coloris seu Græca voce* ῥόδον rosa. F

m *Id est*, cum fascia, vel friso aurato, *inquit Nuceus. At in Glossario Cangii* brustus *et* brustum *exponitur opus phrygium sive acu pictum.*

n Dossale *aut* Dorsale *est pallium sive aulæum, quod parietibus appenditur, ut habet Glossarium Cangii, ubi varia ad id probandum allegantur exempla.*

o *In margine notatur* Euangelium.

CAP.

A

CAPUT VI.

Quæ Beatus contulerit novæ basilicæ ornamenta, et quæ tum intra, tum extra claustrum ædificia fecerit : deque variis instaurati s et sacratis ecclesiis.

XXXIII. sumptuosa ornamenta, Libet nunc post ecclesiæ dedicationem residua exornationis ipsius describere, ut licentius deinceps valeamus Desiderii gestis, tam in ædificiis, quam et in aliis quibuslibet magnificentiis operam dare. Ad supradictam igitur regiam urbem quemdam de fratribus cum literis ad imperatorem, et auro triginta et sex librarum pondo transmittens, auream ibi in altaris facie tabulam, cum gemmis ac smaltis *a* valde speciosis patrari man- B davit, quibus videlicet smaltis nonnullas quidem ex Euangelio, fere autem omnes beati Benedicti miraculorum insigniri fecit historias. Quem certe nostrum confratrem imperator Romano *b* nimis honorifice suscepit, et quamdiu ibi mansit, honeste cum suis omnibus reverenterque tractavit, et quidquid ornamentorum * inibi vellet efficere, imperialem ei licentiam tribuit. Fecit itaque et cancellos quattuor fusiles ex ære, ante altare scilicet hinc inde inter chorum et aditum statuendos : trabem quoque nichilominus fusilem ex ære, cum candelabris numero quinquaginta, in quibus utique totidem cerei per festivitates præcipuas ponerentur, lampadibus subter in æreis uncis ex eadem trabe triginta et sex dependentibus.

* el. operum

60 Quæ videlicet ærea trabes, æreis æque brachiis ac manibus sustentata, trabi ligneæ, quam pulcherrime sculpi, et auro colorumque fucis interim fecerat Desiderius exornari, commissa est, et supra sex columnas argenteas, quattuor et semis in altitudine cubitos habentes, et octo libras per singulas, in ipsa chori fronte constituit : sub C qua nimirum trabe quinque numero teretes iconas suspendit, tredecim vero quadratas paris mensuræ ac ponderis desuper statuit : e quibus videlicet decem ex quadratis prædictus frater apud Constantinopolim crosso *c* argento sculpsit ac deauravit, habentes per singulas aliæ libras quattuordecim, aliæ duodecim : rotundas vero omnes, argentea solum urna quattuor librarum circumdans, cætera coloribus ac figuris depingi Græca peritia fecit : tres vero aliasde quadratis ejusdem metalli atque mensuræ patrari suorum artificum opere nequaquam dissimili Desiderius jussit. Alteram quoque iconam rotundam, ex utraque parte argento mirifice sculpto ac deaurato vestitam, argenteis etiam bullis extrinsecus in giro circumdatam, quidam nobilis tunc beato Benedicto a regia urbe transmisit, cui postmodum similis altera fieri jussa : utraque est in ciburio altaris hinc inde suspensa.

61 Ceraptata *d* etiam ærea fusilia valde pulchra, duo magna, et parva septem, supradictus frater secum a Constantinopoli detulit. Fecit præterea Desiderius et aliam trabem de argento, librarum circiter sexaginta, sculptam nichilominus ac deauratam, quam in fornice majori ante altare, super quattuor argenteas columnas, ex parte inauratas, decem libras, et quinque cubitos altitudinis habentes, locavit. Fecit et duas cruces magnas argenteas librarum per singulas triginta, quarum imagines cælatura satis mirifica prominerent, easque sub prædicta trabe inter easdem columnas hinc inde super marmoreos stipites statuit. Tres porro residuas majoris altaris facies argento librarum octoginta et sex, bene sculpto ac deaurato, vestivit : nam reliquorum trium altarium facies veteribus tabulis a tribus partibus adornatæ sunt. Quattuor etiam trabes propter ciburium altaris simili modo sculpto ac deaurato argento extrinsecus induit; ab intus vero petalis *e* et coloribus decoravit, e quibus duæ habent cubitos in longitudine sex, libras viginti et viginti, duæ vero aliæ cubitos quattuor ac semis, libras viginti et viginti.

A. LEONE MARSICANO.

62 Sex etiam candelabra magna, tres cubitos altitudinis habentia, de productis ac sculptis argento lamminis fecit, ana *f* sex vel quinque librarum, quæ videlicet in festis præcipuis ante altare in directa linea posita accendi cum maximis faculis debeant. Pulpitum quoque ligneum ad legendum sive cantandum, longe priori præstantius et eminentius, fecit in ascensu graduum sex, idque diversis colorum fucis et auri petalis * de pulchro pulcherrimum reddit : ante quod columnam argenteam, viginti et quinque librarum, partim deauratam, ad modum magni candelabri, sex cubitorum in altitudine habens, supra basem porfireticam statuit, super quam videlicet cereus magnus, qui Sabbato Paschali benedicendus est, sollemniter debeat exaltari. Fecit et pharum *g*, id est, coronam maximam de argento, librarum circiter centum, habens in circuitu cubitos viginti, cum duodecim turribus extrinsecus prominentibus, sex et triginta ex ea lampadibus dependentibus, eamque extra chorum ante Crucem majorem satis firma ferrea catena, septem deauratis malis distincta, suspendit. His tantisper de constructione, consecratione, partimque decoratione novæ basilicæ quoquomodo * exaratis, ad cætera monasterii ædificia percomplenda, simul cum nostro Desiderio reditum faciamus.

singillatim enumerantur. E

* laminis

* al. quomodolibet

63 Post transactam igitur solemnem basilicæ dedicationem, cernens Desiderius, divina cooperante potentia, simulque patris Benedicti meritis, omnia, quæ cœperant, ad perfectum, prout optaverat, pervenisse, audentior jam, immo valentior factus, totius cœnobii ambitum decrevit ingenti animo spatiare, et, ut jam de aliquibus fecerat, reliquas officinas, cum his etiam, quæ ipsemet ante ecclesiæ constructionem construxerat, renovare. Et primo quidem claustrum, quod tantæ congregationi adhuc permodicum esse constat *, ampliare desiderans, everso mox vetere refectorio, quod satis enormiter a latere templo, a fronte vero capitulo inhærebat, quoque * etiam ipse dudum bis tempore diverso adauxerat, in ulteriori illud parte futuri claustri, juxta Meridianum scilicet atrii ecclesiæ latus, decorum valde satisque magnum extruxit, diversisque totum coloribus pictorum artificio compsit, et laquearì apposito trabibus, tegulis desuper operuit. Legivum *h* quoque perpulchrum et eminens in eo constituit, quod valde decenter gipso vestitum, cunctis spectabile reddidit. Cujus videlicet domus longitudinis * in cubitis quinque et nonaginta extenditur, latitudo in tribus et viginti porrigitur, in quintadecimum * vero altitudo sustollitur ab Orien-

Cœnobii Casinensis vetusta ædificia F

* al. constabat

* al. quodque

* longitudo

* al. quindecim

A. LEONE MARSICANO.

Orientali parte habens ingressum, ab Occidentali vero absidam, ante quam profecto ampla valde abbatis mensa ex transverso cernitur constituta. Habet autem a latere Meridiano fenestras quattuordecim, circa pulpitum tres, a Septemtrionali vero duas tantum, duas quoque rotundas in frontibus singulis, omnes vitro tam gipso quam plumbo insigniter laboratas.

64 Juxta eandem quoque domum, ab Australi parte, coquinam fratrum, amplam satis et pulchram, in duobus invicem connexis fornicibus, quos una tantum columna sustentet, erexit, interque ipsam et refectorium, gradus et januam, unde quæque necessaria in idem refectorium sive conferantur, sive referantur, constituit. Ex altera vero ipsius coquinæ parte cellarium statuit, ex quo videlicet tam refectorio quam coquinæ quælibet debeant necessaria tribui. Post hæc, cum necdum sufficiens sibi ad tantam fratrum multitudinem claustri spatium videretur, Vir certe magnanimis et nimis magnæ fiduciæ, dormitorium atque capitulum, quæ dudum ipsemet magno valde sumptu ac studio fabricaverat, necnon et veterem infirmantium domum ex integro est aggressus evertere, et claustri ampliandi occasione easdem quoque domos ampliores efficere. Quoniam igitur exteriorem dormitorii murum porro longe ab altero in magno montis præcipitio statuebat erigere, quinque crossam * cubitis maceriam in fundamento maximæ firmitatis gratia jaciens, eam in ducentorum spatio cubitorum per longum extendit, in altitudine autem cubitorum triginta erexit, quattuor et viginti cubitis a muro interiori distantem. Habens a Meridiano tantum fenestras amplas viginti, e quibus tres maximæ tribus columnellis marmoreis fulciuntur. Quæ videlicet domus longe priore amplior, firmior ac pulchrior, studiose nimis est et fabrorum peritia lateribus tecta, et pictorum artificio coloribus decorata. Juxta quam etiam in ulteriori capite ipsius vestiarium fratrum construxit, parvum quidem, sed satis competens, pulchrumque.

destruit, novaque — B — * *i. e. crassam*

65 His triennio circiter consummatis, montem e vestigio, qui intra jacebat, suffodere aggressus est, per longum scilicet cubitis centum et quinque, per latum autem quadraginta et novem, per altum vero circiter septem *; sicque capituli ædem ab Orientali parte per transversum constituit, ut interior ejus frontispicii angulus angulo exteriori tituli *i* basilicæ sit connexus; absida vero ipsius appropiare dormitorio videatur: cujus videlicet domus longitudo cubitorum quinquaginta et trium, latitudo viginti, altitudo autem octo et decem habetur; habet autem a latere uno fenestras vitreas speciosissimas novem, ab altero totidem, a frontispicio Aquilonali tres rotundas, ab Australi vero duas æque rotundas, laqueari et pavimento, seu picturis pretiosissimis * sufficientissime decorata. Tantam autem tunc, cum ista suffoderentur, terræ motuum sumus experti frequentiam, ut uno quidem die vicibus decem et septem, per alios vero aliquot dies nunc quattuor, nunc duobus, modo etiam sex, vel quinque vicibus, id per dies singulos sentiremus. Quod certe propter innumeras ejusdem loci sepulturas *k*, nunc necessario violatas, quæ sanctorum forte hominum fuerant, non ab re contigisse, multi putavimus: alias sane satis raro in hoc loco solet fieri terræ motus.

decentiora et commodiora — * *al. circiter decem* — C — *i* — * *al. pulcherrimis* — *k*

66 Verum quoniam ingens præcipitium ab interiori dormitorii parte remanserat, erectis secus domum eandem cameris *l*, et terra saxisque cætera replens injectis, itemque ante refectorium, in fronte videlicet claustri, curva nihilominus camera cisternam maximam fabrificans, ita demum totius claustri superficiem coæquavit. Mox itaque arcus per girum deambulatorios super centum et decem marmoreos columnellas * instituens, claustrum omne in longitudinem cubitorum centum et quinque *, in latitudinem vero quinque et septuaginta * diffudit. Cujus quia ea pars, quæ majoris basilicæ erat contigua, si cæteris coæquaretur, non aptus in eandem basilicam esset ingressus, subtus item, et super deambulatorios fornices fecit, et in ejus utriusque angularis * marmoreos gradus, quibus in cætera descenderetur, instituit, ad capitulum * quidem quintodecimum, totumque in circuitu et lapideis pavimentis Bizantei artificum * stravit, et picturis pulcherrimis compsit. Nichil hoc moratus expleto, solarium palatii illius, quod a Richerio ceptum, ipse perfecerat, ab eminentia priori ad claustri planitiem deposuit, adque inibi * infirmorum fratrum quietem constituit. Porro ab Occidentali parte claustri, juxta cisternam videlicet, quam prædiximus, cellam noviciorum ordine satis aptavit, in qua videlicet idem * juxta regulare institutum et meditari et quiescere atque comedere novicii ipsi deberent; sicque jam tandem fratres, qui eatenus super tot operibus inquietati ac molestati plus quam satis extiterant, opportuna simul et amœna quietis statione locatos, ordini de cætero regulari, quanto ordinatius, tanto districtius, operam dare perdocuit.

exstruit, ædificia quoque erigit — *l* — D — * *al. [illegible] marmoreas* — * *al. [illegible] et quinque* — * *al. [illegible] et sexaginta* — * *al. [illegible]* — * *al. a capite* — * *al. artificum* — * *al. [illegible] opportunitatibus* — E — * *al. [illegible] juxta [illegible] videlicet fratrum [illegible]*

67 His igitur omnibus ex voto perfectis, et interioribus fratrum officinis decentissime, ut aptaverat *, consummatis, ad exteriora se nihilominus ædificia monasterii perficienda * impiger ac fortis accingit. Ab Occidentali igitur parte primum maceriam firmissimam erigens, portam cubitos pene triginta extra veterem de quadratis ac septis * lapidibus statuit, supra quam turrem fortissimam in quattuor magnis columnis erectam ingenti camera confirmavit. Verum cum exterius præcipitium pateret immensum, tumulus vero interius magnus existeret, eo defosso, præcipitium illud saxis ejus et terra, clivoso licet tramite, pervium fecit, ibique juxta, extra portam scilicet, xenodochium maximum fabricavit: itaque demum hinc inde muro contiguo, ac civitatum more *m* munito, universum monasterium circumsepsit. Dehinc Aquilonali parte palatium quantitatis non modicæ ad hospitum quorumque receptionem ædificavit. Pistrinum quoque tanto decore construxit, ut multi peregrinorum huc venientium, ignorantes, quasi ad ecclesiam, sæpius illuc oraturi convenerint. Non cessabat, dum ista agerentur, Desiderius conquirendis ecclesiæ ornamentis insudare, et undecumque posset, quibuscumque posset ingeniis, quæ ejus apta essent pulchritudini, comparare.

extra septa claustrorum muro [illegible] — * *al. optaverat* — * *al. [illegible]* — * *al. [illegible]* — F — *m*

68 Christo igitur duce, omnia sibi, prout optaverat, evenisse cognoscens, hinc ad ecclesiam beati Martini, quæ sola fere jam intra monasterii ambitum de veteribus ædificiis remanserat, renovandam, totum cor Desiderius vertit. Diruta namque priori ejusdem beati Martini basilica, jactisque in Christi nomine fundamentis, cœpit ejusdem ecclesiæ fabricam in longitudine cubitorum trium et quadraginta, latitudine viginti et octo, altitudine viginti et quattuor; fenestras vero ab uno latere novem, ab altero totidem. Porticus etiam utriusque parietes in sedecim cubitorum altitudine erigens, fenestris *n* quattuor et quattuor, to-

[illegible] Ecclesiam S. Martini [illegible] struxit

A totidemque ab altero distinxit, et illas quidem, quæ in navi sunt, plumbo simul et vitro compactis tabulis ferro ligatis inclusit. In frontispicio porro ejusdem ecclesiæ fenestras tres, ac unam in absida distinguens, similis decoris patrari mandavit: illas autem, quæ in porticibus sunt, gipseas quidem, pari vero decore construxit. Columnas vero novem ab uno latere, totidemque ab altero erexit. Secus ipsam quoque ecclesiam curvato pariete, brevem quidem, sed perpulchram domum ad ejusdem ecclesiæ ministerium construxit. Cancellos vero lapideos ante beati Martini altarium mirificos patrari fecit: absidam autem musivo decenter vestivit, in qua etiam aureis litteris hos versus describi præcepit:

Cultibus extiterat quondam locus iste dicatus
Dæmonicis, inque hoc templo veneratus Apollo:
Quod pater huc properans Benedictus in omnipotentis
Vertit honore Dei, Martini et nomine sancti;
Hoc Desiderius post centum lustra vetustum,
Parvumque evertit, renovavit, compsit et auxit.

B 69 Jam vero ipsius ecclesiæ pavimentum quam sit conspicuum, quam speciosum ac diversorum marmorum multiplicitate constratum, oculis omnium patet. Leginum * quoque pulcerrimum, auro atque coloribus pictorum ingenio decoratum, ibidem extrui jussit. Ante ipsius namque beati Martini altarium tabulam argenteam ac deauratam et pulcerrime scultam, quattuor et quadraginta libras habentem, Desiderius patrari mandavit, in qua omnes fere beati euangelistæ Matthæi et sancti confessoris Christi Martini desculpsit historias. Fecit et portas æreas in ingressu ejusdem ecclesiæ. Juxta eandem vero basilicam mansiunculas, in qua ipse maneret, construens, trabibus appositis, tegulis desuper operuit. Hæc ubi cooperante Domino, prout optaverat, consummavit, beati Bartholomæi apostoli basilicam, cum fratrum universo conventu tertio Nonas Januarias a Johanne hujus ante cœnobii monacho, post Sorano episcopo, fecit sollempniter dedicari. In cujus altari Apostolici corporis partem non exiguam in argentea recondidit capsa, in qua etiam has reliquias posuit: de lapide sancti sepulchri, et

S. Bartholomæi, aliasque dedicat.

** i. e. pulpitum*

C sanctorum Johannis et Pauli, Viti, Januarii, Hermetis et Quadraginta Martyrum. Enimvero tantæ apud Romanum Pontificem Desiderius auctoritatis habebatur et gratiæ, ut in quibuscumque vellet, proprio pastore viduatis ecclesiis vel cœnobiis, juris ei esset suis ex fratribus episcopos substituere, vel abbates.

70 Non multo post hæc temporis evoluto, ædeculas quoque illas, quas instar turrium in atrii diximus angulis constitutas, alteram ab eodem Johanne, alteram a Leone fecit Aquinensi episcopo, magna cum lætitia dedicari quarto Idus Septembris. Sane in altari beati archangeli Michaelis reliquias condidit sanctorum Nicandri et Marciani, Johannis et Pauli, Viti, Mercurii et Caterinæ, et vocabula o sanctorum Apollinaris episcopi, Proti et Jacinthi. Altare vero Principis Apostolorum Leo Aquinensis episcopus divino nomini, ipso domno Abbate, omniumque fratrum præsente conventu, cum magna lætitia et devotione sacravit: in eodem vero altario reconditæ sunt reliquiæ istæ: de quinque panibus ordeaceis *, et sanctorum apostolorum Petri, Matthæi, Jacobi, Nazarii et Celsi, Januarii, Felicissimi et Agapiti, Sergii et Bacchi, Nicandri et Marciani, Aurelii, Protasii, Fortunati et sociorum ejus, et de vestimentis trium puerorum p. . . .

et reliquiis exornat.

o

** i. e. hordeaceis*

A. Leone Marsicano.

p

ANNOTATA. J. S.

a *In Lexicis Græco et Latino-barbaris Cangii voces* Smaldus *et* smaltus *aut* smaltum *exponuntur secundum significationem vocis Italicæ* Smalto encaustum. *Verum, ut jam dictum est ad cap. 3 lit.* x, *varii reperiuntur textus, qui magis innuunt genus quoddam lapidis pretiosi. Forte intelligendi erunt lapides, quos ars encaustica speciosos fecerat.*

b Romano *more Italico pro* Romanus. *Nam nomen est proprium, et designatur Romanus Diogenes eo tempore imperator Constantinopolitanus, cujus imperii finem post Baronium Pagius in Critica figit anno 1071. Missus igitur erat ille frater Constantinopolim ante dedicationem ecclesiæ, et verisimiliter pleraque ecclesiæ ornamenta ante dedicationem fuerunt parata.*

c Crosso *pro* grosso *æque barbaro ponitur. At vox* grosso *eo tempore multum usitata erat pro voce* crassus, magnus *etc. Nuceus voces explicat de argento, ex quo icones sunt compositæ, dicens:* Non bracteis tantum argenteis vestivit. *Forsan* crosso argento *idem hic est ac* magnis expensis. E

d *Vox* ceraptata *etiam occurrit in Chronico hoc lib. 2 cap. 102; sed eam a Nuceo expositam non invenio. In Glossario Cangii nonnulla allegantur exempla, quæ omnia mihi videntur insinuare* candelabra *ad cereos imponendum.*

e Petalis, *id est, laminis, ut late probat Nuceus. Vox* Πέταλον *in eadem significatione Græcis medii ævi usitata fuit, ab iisque ad Latinos verisimiliter translata.*

f Ana *idem hic significat, acsi diceretur* singula, *ut ostendit Nuceus, et Cangius in Glossario.*

g Pharus *Latine dicitur turris prope mare posita, in qua noctu in commodum navigantium multum luminis accenditur. Ingentes vero illæ lucernæ sive coronæ, quæ in ecclesiis suspenduntur, et multa simul luminaria continent, ob qualemcumque cum pharis similitudinem, medio ævo etiam non raro* phari *fuerunt appellatæ; ut ostendunt Nuceus et Cangius.* F

h *Id est, pulpitum ad legendum.*

i *Notat Nuceus, vocem* tituli *abesse in alio codice.*

k *De his terræ motibus in Commentario num. 84.*

l Arcubus videlicet et fornicibus, non cubiculis; *inquit Nuceus.*

m *In alio codice,* ac propugnaculis civitatum more munito. *Sequuntur et aliæ quædam lectiones variantes apud Nuceum. At illas omisi, quod nullius sint momenti.*

n *De variatione in numero fenestrarum et mox columnarum hæc observat Nuceus:* In codice B numerus vacat. Opinor, quo tempore Leo *(Ostiensis)* scripsit, fabricam non fuisse consummatam: vel inter fabricandum numerus est variatus. Sic ubi vetustior codex legit. « Columnas » numero sexdecim »: codex Petri *(diaconi)* habet: « Novem et novem. »

o *Quid hic significet* vocabulum, *valde obscurum est. Recurrit vox illa in eadem significatione lib. 4 cap. 8, ut notat Nuceus, qui fatetur se ignorare, quid ea proprie significetur.*

p *Hoc loco finem scribendi fecit Leo Ostiensis,* ut

A. PETRO DIACONO.

ut observat Nuceus, ita scribens : Hoc caput claudit codicem B., qui solam Leonis Ostiensis Historiam continet. . . Certe hoc caput legitur in codice Leonis, cujus stylum sapit. Et multa hic variavit Petrus, ut hinc saltem agnoscere potuerit Lauretus, ab utroque scriptum fuisse. Deinceps autem varias lectiones nostrorum manuscriptorum non habebis : ex unico quippe Petri codice sequentia sumpsimus *etc. Lectiones variantes, quas non dedi, fere tantum consistunt in omissionibus, ut apud Nuceum videri potest.*

CAPUT VII.

Variæ variorum donationes : jus in ecclesias S. Sophiæ et S. Angeli Casinensibus confirmatur a Gregorio VII, qui Casinensi ecclesiæ sacris interdicit. B

XXXVI. *Alexandri Papæ aliorumque,* a b c d e f g h i k l

Sequenti tempore supradictus Papa Alexander *a* Urbem egrediens, venit ad hoc monasterium, qui a Desiderio honorifice susceptus *b*. . . . Fecit præterea idem sanctissimus Pontifex patri Desiderio privilegium de monasterio sanctæ Mariæ in Palladio *c*, cum attinentiis suis, recipiens ab eo ecclesiam sanctæ Jerusalem *d*, quam Leo Papa reverendissimus, sicut supra taxavimus, Richerio abbati nostro tradiderat. Concessit etiam prædictus Papa Alexander personaliter *e* nostro Desiderio civitatem Terracinensem, cum pertinentiis suis. Defuncto autem eodem Pontifice *f* clerus populusque Romanus in unum conveniunt, Hildebrandumque Sedis Apostolicæ archidiaconum eligentes, Gregorium *g* appellari decernunt ; qui eodem ordinationis suæ anno ad hoc monasterium veniens, sociato sibi Desiderio *h*, Beneventum perrexit *i*... Per idem tempus Richardus princeps per præceptum obtulit beato Benedicto ecclesiam sancti Angeli, quæ nuncupatur ad Formas *k*. . . Et C quoniam locus idem valde amœnus et satis aptus monasterio erat, rogavit humiliter Desiderium, ut pro amore suo specialiter inde studeret, quod et fecit, de monasterio Albanetæ *l* integram omnium mobilium medietatem accipiens, et cum medietate etiam ejusdem loci monachorum illuc transmittens, cœpitque Desiderius illud ædificare ex integro tam speciose, tam spatiose, quemadmodum hodie cernitur, ubi etiam intra breve tempus quadraginta et eo amplius monachos regulariter victuros aggregavit. . . .

XXXIX. *Desiderio impense faventium,* m n

72 Circa hos dies Michael *m* Constantinopolitanus imperator patri Desiderio per nuntios, quos ad eum direxit, dona quam plurima transmisit, poscens, ut pro se ac liberis, et pro statu imperii sui Dei omnipotentis clementiam assidue supplicarent. Insuper etiam ob patris Benedicti reverentiam, pro salute animæ suæ, per præceptum aurea bulla bullatum constituit, ut per unumquemque annum hoc monasterium accipiat de palatio Constantinopolitani imperii auri libras viginti quattuor, et pallia quattuor ad nostræ congregationis sustentationem. Borrellus *n* autem comes, Borrelli majoris filius, cum ob nonnulla sua in hoc loco servitia Desiderii familiaritatem fuisset non immerito adeptus, monasterium sancti Petri, D quod vocatur de Avellana, quod videlicet pater ipsius beato Dominico *o* ante quattuor et quadraginta annos ad construendum tradiderat, quodque idem Borrellus satis ampla terrarum possessione ditaverat, cum ecclesiis et colonis, et cum omnibus omnino pertinentiis ac possessionibus suis, quod est terra quinque millium circiter modiorum, beato Benedicto devotissimus optulit : cujus monasterii cum longe post Gualterius nepos ipsius duodecim casales de rivo Franculi nequiter retineret, veniens ad hoc monasterium sua sponte nobis ipsos refutavit ac reddidit.

73 Theodinus quoque et Oderisius atque Bernardus, Balvenses comites, non multo post, et ipsi quoque monasterium sancti Petri, quod situm est in valle de Lacu, et aliud monasterium heremitarum in loco, qui dicitur, Pratum Cardosum, quæ nimirum et ipsa nichilominus a beato Dominico ante non plures annos fundata extiterant, pari modo in hoc monasterio obtulerunt, cum quinque scilicet adjacentibus lacubus, cum ecclesiis et colonis, et cum omnibus omnino pertinentiis ac possessionibus eorum, tam in eodem comitatu Balvensi, quam in Marsicano et Teatino. E Eodem anno oblatum est beato Benedicto a quibusdam nobilibus Marsicanis castellum, quod nominatur Meta, in valle de Orbeto, cum omnibus finibus ac pertinentiis suis, nec non et ecclesia sancti patris * in loco, ubi Formæ vocantur, et ecclesia sancti Donati supra ipsas Formas, cum omnibus, quæ ad easdem ecclesias pertinent, insuper et universis, quæ ad præfatos nobiles jure hæreditario pertinebant, tam in ipsis Formis, quam et in valle Frigida *p*. Eodem etiam anno Leo et Girardus Fundani *q* consules optulerunt beato patri Benedicto monasterium sancti Magni cum omnibus sibi pertinentibus, et cum quarta parte de ipsa piscaria Fundani lacus, et cum ecclesia sanctæ Mariæ juxta amphitheatrum Fundanæ civitatis, sancti Mauri et sancti Martini ad Tirille *r*, et sancti Andreæ in Terracina, et sancti Nycolai in urbe Romana, loco, qui dicitur ad Fossa, cum omnibus pertinentiis ac rebus illarum.

præclara ; nationem gratiam

* scilicet Benedicti

p q r

74 Pari modo autem una cum Richardo cognomento de Aquila idem * consules optulerunt huic loco ecclesiam sancti Onufrii cum pertinentiis suis. F Et quoniam locus idem habilis ad construendum monasterium erat, Desiderius cupiens ibidem facere monasterium, per Girardum *s* præpositum sancti Nycolai in Pica, qui quintus post eum hujus cœnobii abbas effectus est, in statum, quo nunc cernitur, erexit. His quoque diebus Littefridus Fundanus consul cartam fecit huic monasterio de omnibus, quæ sibi pertinebant de civitate Fundana, et valle de Cursa, et Aquaviva, et Ambrife, et Pastina et Ynola, Campu de Mele Vetera, et de tertia parte piscariæ ad sanctam Anastasiam, et de monasterio sancti Archangeli, et de omnibus, quæ ei pertinebant a paterno vel materno jure. Per idem quoque tempus Johannes Hiserniensis vir nobilis similiter optulit huic Casinensi cœnobio monasterium sancti Benedicti, in loco Banlarola, cum duabus aliis cellis ipsius, id est, sanctæ Mariæ et sanctæ Luciæ, cum universis earum pertinentiis. Idem fecit et Morinus comes Benafranus *t* de quattuor aliis ecclesiis, id est, sancti Nazarii de Piperozza, sancti Petri de Sexto, sancti Barbati de Ravenola, et sancti Martini de ipsa Furca.

cœnobii Casinensis. * idem s t

75 Eodem tempore, cum Landenulfus, qui fue-

A fuerat comes Caleni *u*, contendisset nobiscum de alveo fluminis Gariliani *w*, quod non deberet aliquo modo pertinere castro nostro de Mortula, et quod ipsi homines de criptis ejusdem loci nichil nobis deberet *, judicio judicum Suessanorum *x* causa ipsa diutius ventilata, victus rationibus cessit, et de his omnibus per cartam se manifestavit nullam prorsus habere justitiam. Sed et Loffridus, qui cognominatus est Monius, per idem tempus ex imperio Richardi principis veniens ad hunc * monasterium in præsentia Desiderii sponte sua per scriptum se manifestavit ac refutavit in manus ejus ipsas piscarias, quæ sunt in flumine Gariliano ad ipsos currentes, qualiter incipit a rivo, qui dicitur Vivus, qui descendit ab ipsis criptis, et vadit usque in rivum, qui descendit a sancta Cruce, et mittit in prædictum fluvium Garilianum, quæ videlicet piscariæ antiquitus pertinuerunt partim huic monasterio, partim sancto Salvatori de Cucuruzzo, quas etiam usque ad illud tempus Suessani comites violenter et malo ordine retinuerant. Sequenti tempore Loffridus, cognomento Ridellus, dux Cajetanorum *y*, obtulit in hoc loco manasterium sancti Herasmi de civitate Furmiana *z*, et monasterium sancti Petri De Foresta in pertinentia Pontiscurvi cum universis possessionibus ipsorum. Tunc etiam et Lando dominus Arpinensis *aa* civitatis ad mortem veniens, judicium fecit in hoc monasterio de omnibus, quæ sibi jure hæreditario pertinebant, id est, de medietate Arpini et Montis nigri, et sancti Urbani, et Vici albi et Casa Silverii, pœna apposita judicii hujus violatoribus centum librarum auri omnibus id removere quærentibus.

Restitutiones et concessiones quædam aliæ.
* *l. deberent*
u *w* *x*
* *l. hoc*
y B *z* *aa*

76 Per idem tempus supradicto Papa Gregorio Romæ synodum celebrante, Leo hujus loci bibliothecarius, qui post Ostiensis episcopus factus est, ex jussione patris Desiderii proclamationem fecit de cella sanctæ Sophiæ in Benevento, quam nuper Beneventani a dicione hujus cœnobii violenter abstraxerant, cumque ad placitum res perducta fuisset, relecta sunt in omnium audientia nostra munimina, qualiter Arichis *bb* princeps, ejusdem ecclesiæ constructor, illam per præceptum huic cœnobio Casinensi tradiderat: demum vero qualiter omnes Romani Pontifices, C imperatores, reges, duces ac principes prædictam cellam in hoc loco confirmaverant. Quo audito, Papa Gregorius ait, quod nequaquam possent Beneventani ecclesiam monasterio Casinensi primitus delegatam ab ejus potestate subtrahere: sed Casinensem ecclesiam omnino canonice ac legaliter eandem cellam in perpetuum obtinere debere. . . .

XLII. Lis super monasteriis S. Sophiæ, *bb*

77 Eodem tempore, cum prædictus Papa Gregorius apud Capuam moraretur, clerici ejusdem civitatis invidis apud eum quæstibus usi sunt, dicentes: Ecclesiam sancti Angeli, quæ olim fuerat juris Capuanæ ecclesiæ, iniquo concambio in jus monasterii nostri transisse. Quam nimirum querimoniam idem Apostolicus, oratu Desiderii, indiscussam manere non patiens, per idoneos ac veraces viros diligenter inquirere studuit, utrum concambium, quod pro eadem ecclesia datum fuerat, conveniens esse videretur. Qui videlicet hoc studiosissime disquirentes, invenerunt et probaverunt, quod ecclesia sancti Johannis de Landepaldi, quæ pro eodem concambio data fuerat, satis plus possessionis et ornamentorum tempore concambii habuisset. Quod etiam Ervæus *cc* tunc ejusdem civitatis archiepiscopus se veraciter cognovisse asseverabat. Quo competenti testimonio præmotæ litis omni dubietate sublata, censuit praphatus Apostolicus, tam archiepiscopum, quam et Capuanos clericos in perpetuum ab hac quæstione quiescere, nullamque ulterius de ipso concambio litem movere. Qui mox privilegio firmum hoc et in perpetuum stabile judicans atque decernens, ut idem monasterium sub cura et regimine Casinensis abbatis manere perpetuo debeat. Eodem quoque privilegio cuncta, quæ vel ibi tunc concessa, vel in futurum essent concedenda, confirmans, temeratoribus quidem hujus decreti, nisi forte resipuissent, excommunicationis sententiam intulit: observatoribus vero benedictionem Apostolicam et pacem perpetuam provenire optavit . . . .

et S. Angeli, Casinensibus adjudicatur a Gregorio VII. *cc*
A. PETRO DIACONO.

78 Eodem quoque tempore Rosellanensis *dd* ecclesiæ pontifex ad hoc cœnobium veniens, non parvæ pecuniæ summam in hoc loco deposuit. Quod ubi Jordano *ee* principi relatum est, missis militibus eandem pecuniam de ecclesiæ secretario abstractam ad se deferri mandavit. Fratres autem ad hæc: Pecunia *, quæ patri Benedicto credita est, nos alicui viventium minime E damus, sed illam in secretario ponentes, exinde qui præsumpserit, auferat. Milites vero hæc audientes et diabolico stimulo debriati pecuniam de secretario ecclesiæ abstrahentes ad principem deferunt. Tantum vero et tam immane et inauditum flagitium Gregorii Papæ dum pervenisset ad aures, hujus temeritatis noxam inultam esse non ferens; et verens, ne exemplo hujus facinoris iterum nostra ecclesia violaretur, divinum officium in patris Benedicti ecclesia interdixit, altariaque omnia denudari fecit, asserens, quod in tanto scelere nimiæ negligentiæ et acriter ulciscendæ timiditatis et Desiderium ac fratres arguere posset, et gravius adversus congregationem nostram commoveri debere, nisi ea, qua locum istum semper dilexerat, caritate detineretur. . . .

XLVI. qui Casinensem ecclesiam interdicto ligat.
dd *ee*
* *l. pecuniam*

ANNOTATA. J. S.

a *Hoc iter Alexandri Papæ II, et gesta ipsius cum* Desiderio *abbate, innectenda sunt anno 1072, sive inter dedicationem ecclesiæ Casinensis, factam 1 Octobris anni 1071 et mortem Alexandri, de qua mox loquemur.* F

b *Omissa hic sunt quædam ab Alexandro II Casini et Aquini gesta, quod non spectent ad* B. Victorem.

c *In Urbe situm est hoc monasterium, de quo etiam meminit Leo Ostiensis lib. 2 cap. 97, ubi hæc observat Nuceus:* Palladium monasterium erat sub titulo SS. Sebastiani et Zotici inter arcum Titi et arcum Constantini, seu inter Colosseum et S. Mariam novam, ut ait Antoninus. Callixtus II in bulla pro monasterio Casinensi et Innocentius III, Monasterium S. Sebastiani in Palladio. *In bulla vero Alexandri II, quam ad hunc locum partim recitat Nuceus, ita loquitur Pontifex:* Tradimus et concedimus abbatiam sanctorum martyrum Sebastiani et Zozimi, quam vulgares usitato nomine Palariam solent nuncupare. *Sic* Pallaria *vocatur loco allegato ab Ostiensi. Hæc utcumque diversa videntur, quia uno loco dicitur* S. Mariæ, *alio* S. Sebastiani *et* Zozimi *vel* Zotici; *alias etiam in* Palladio, *alias in* Pallaria *vel* Pallara. *His de causis, opinor, Lubinus pag. 340 duas ejusdem fere nominis abbatias tamquam diversas recenset, et primam vocat* Pala-

A. PETRO DIACONO.

ladium, alteram S. Mariæ in Pallara. At quæ de situ utriusque dicit, mihi persuadent, eamdem esse; cum omnia loca sint vicina, quibus utramque jungit. Quod autem ante S. Mariæ, deinde S. Sebastiani sit dicta, non habet difficultatem. Martinellus in Roma sacra pag. 302 de illa abbatia agit sub nomine in Palladio, aitque in Pallaria dictam fuisse corrupto vocabulo. Collapsa fuerat, sed a Thadæo Barberino Urbis præfecto et Urbani VIII nepote restituta est, sive potius rursum ædificata, et militiæ Hierosolymitanæ tradita, ut narrat Martinellus. In novissima Romæ veteris et hodiernæ descriptione, edita Italice anno 1750, de eadem ecclesia agitur sub nomine di S. Sebastiano alla Polveriera tom. 1 pag. 411, sed breviter.

d Abbatia est Sanctæ Crucis in Hierusalem, quam nunc tenent Cistercienses Congregationis Longobardicæ. Ecclesia illius abbatiæ una est ex septem stationibus Urbis. De variis Ordinibus, qui ad tempus ecclesiam illam tenuerunt, plura dabit Lubinus pag. 333.

e De donatione Terracinæ, quæ civitas est episcopalis ditionis Pontificiæ prope mare Mediterraneum, et non longe a limite regni Neapolitani, recte observat Nuceus, datam personaliter esse Desiderio, non abbati aut monasterio Casinensi. B

f Mors Alexandri II ab aliis figitur die 20 Aprilis anni 1073, ab aliis die sequenti 21, ab aliis demum die 22, quo sepultus est. Poterit de beato Alexandro II agi in Supplemento Operis nostri ad 20 aut 21 Aprilis: nam cultum ipsius Majoribus nostris antea incognitum, æque ac Victoris III, probavit Sanctissimus Dominus Benedictus XIV in egregio Opere suo.

g Electus est S. Gregorius VII ipso die sepulturæ Alexandri II, sive 22 Aprilis, ut omnes consentiunt; et postridie de electione sua scripsit ad Desiderium abbatem, eumque Romam invitavit his verbis: Tu autem ipse quantocius ad nos venire non prætermittas, qui quantum Romana Ecclesia te indigeat, et in prudentia tua fiduciam habeat, non ignoras. Totam Epistolam dat Labbeus tom. 10 Conciliorum col. 6. An Romam revera tunc profectus sit Desiderius, non invenio.

C h De hoc itinere S. Gregorii VII agit Baronius ad annum 1073 num. 96. Erat Pontifex Beneventi cum Desiderio, quando intrante mense Augusto, aliqua pactio inter Gregorium et Landulphum principem Beneventanum facta est, cui cum aliis subscripsit Desiderius presbyter Romanæ Ecclesiæ, omisso abbatis titulo.

i Aliqua hic omissa sunt spectantia ad Gregorium VII.

k Consule de hac donatione Commentarium num. 89. Omittitur hic, quo modo Richardus princeps eam ecclesiam permutatione acquisivisset.

l De Albaneta monasterio plura leguntur in Chronico lib. 2 cap. 30, ubi observat Nuceus, quingentis fere passibus a Casinensi cœnobio in Occidentem esse dissitum, nimirum in ipso monte Casino. Addit, nunc quoque parvum ibi esse monasterium. Et demum: Ibique magnus magnæ Societatis institutor Ignatius religioso secessu ad exercitia Spiritualia peragenda cum Petro Ortizio aliquamdiu mansit. In cujus deinde honorem cubiculum a sancto viro habitatum, in ædiculam consecratum est a Casinatibus, tanti hospitis memoriæ obsequentibus. De secessu S. Ignatii in montem Casinum, ubi quadraginta diebus mansit ad exercitia Petro Ortizio tradenda, agitur in Vita utraque ipsius ad 31 Julii. D

m Michael Ducas imperio potitus est anno 1071, illudque perdidit anno 1078, secundum chronotaxim Pagii.

n Borelli numerantur inter viros illustres, qui interfuerunt dedicationi ecclesiæ Casinensis num. 56.

o Borellus pater monasterium S. Petri de Avellana S. Dominico abbati fundavit, ut legitur in Vita S. Dominici, juxta Soram in alio monasterio defuncti. Data est illius Dominici Vita apud nos ad 22 Januarii, ibique in Annotatis de hoc monasterio actum. In eadem Vita, refertur fundatio monasterii in Valle de Lacu, quod ibi vocatur S. Petri de Lacu. Et in Prato Cardoso S. Dominicus eremiticam vitam aliquo tempore duxisse dicitur. Quare, ne longior sim, ad illam Vitam remitto. Et solum observo, S. Dominicum hunc non esse confundendum cum S. Dominico Loricato, de quo agetur ad 14 Octobris. Porro pro chronotaxi harum et sequentium donationum consulendus est Commentarius prævius § 7.

p Loca illa regionis Marsorum, aut comitatus Marsicani, curiosius non investigo. E

q Fundi civitas est episcopalis regni Neapolitani non longe a limite ditionis Pontificiæ, et decem circiter milliaribus dissita Terracina, quæ est in ditione Pontificia. Monasterium vero S. Magni nunc Ordinis Olivetani esse, observat Nuceus.

r De ecclesia illa in comitatu Fundano sita iterum agitur lib. 4 cap. 84, uti et de ecclesia S. Magni mox memorata, et de monasterio S. Onuphrii inferius memorando.

s Hic Girardus, stirpe illustri comitum Marsorum genitus, sub Desiderio factus est monachus, ut dicitur lib. 4 cap. 43. De singulis ecclesiis, quæ Casinensi abbatiæ fuerunt donatæ, nihil observo, ne annotationes in immensum excrescant.

t Venafrum civitas est episcopalis in Campania, sive in provincia Terræ Laboris, decem tantum milliaribus, ut scribit Baudrandus, distans a monte Casino. Hujus comes haud dubie hic designatur, littera v mutata in b, ut frequentissime fit in Chronico Casinensi.

u Calenum item erat civitas Campaniæ; sed quæ dudum destructa est, ut plerique volunt. Baudrandus tamen existimat, eam modo Carinulam dici, aut certe Carinulam ex Caleni ruinis crevisse. At Carinula ipsa nunc fere deserta est, ut observat. F

w Garilianus fluvius, Italice Garigliano Latine Liris dictus, Latium a Campania felice separat, decurritque in mare Mediterraneum.

x Suessa, vulgo Sessa, civitas est episcopalis Campaniæ, quatuor milliaribus distans a memorato flumine Liri versus Capuam.

y Caieta, civitas item episcopalis in Latio novo et regno Neapolitano, in peninsula maris Mediterranei sita.

z Formiæ civitas erat vicina Cajetæ, sed excisa fuit a Saracenis, ejusque episcopatus Cajetam translatus. Ait Baudrandus, apud Græcos Phormiæ et Hormiæ dictam fuisse; et ex ejus ruinis crevisse Molam, quod oppidum est satis amœnum ad sinum Formianum, nunc Cajetanum dictum. Observat Nuceus, monasterium illud postea ad Olivetanos transivisse, locumque nunc dici Castellone, prope Molam in tabulis notatum.

aa Arpinum oppidum est regni Neapolitani in La-

A *Latio non longe a ditione Pontificia, inter montem Casinum et Soram.*

bb *De donatione monasterii S. Sophiæ, sive æternæ Sapientiæ, per Arichem principem Beneventanum, qui sororem suam ibi abbatissam primam statuit, agitur in Chronico lib. 1 cap. 9. At, quando ibi habitarit* Desiderius *noster, abbas præerat, non abbatissa. Fuerat enim initio constructum pro monialibus, ut legitur lib. 1 cap. 6.*

cc Ervæum, *sive* Herværum, *anno 1073 factum archiepiscopum Capuanum existimat Ughellus tom. 6 Italiæ sacræ recusæ col. 325; quia hæc contigisse anno 1073, quo Gregorius VII fuit Capuæ cum* Desiderio *nostro, sibi certo persuaserat. Verum Pontifex ille etiam Capuæ fuit anno 1078, quo hæc facta esse, ostendi in Commentario num. 93. Quapropter incertum est, an Hervæus ab anno 1073 fuerit archiepiscopus.*

dd Rusellæ, *alias* Rosellæ *civitas, fuit antiqua Etruriæ in ditione Senensi, quæ episcopatu garisa est usque ad seculum 12; sed tum episcopatus Grossetum translatus est, ut colligitur ex catalogo episcoporum Rosellanorum aut Rosellensium et Grossetanorum, quem dat Ughellus tom. 3* B *Italiæ Sacræ col. 660 et seqq. Attamen ex illo catalogo nequit certo colligi, quod sit nomen episcopi, de quo hic fit mentio.*

ee *Jordanus erat princeps Capuanus, filius Richardi sæpe memorati. De tempore rei peractæ, pœnaque et emendatione Jordani, consule Commentarium num. 94 et seqq.*

CAPUT VIII.

Desiderii cum Henrico IV congressus, in quo Ecclesiæ jura invicte tuetur: communio cum Cluniacensibus sancita: variæ transactiones.

C Imperator *a* interea per comites Marsorum misit epistolam ad patrem Desiderium, ut iret ad eum. Ad quam epistolam nullum omnino responsum dedit, quia nesciebat, cujusmodi salutationem *b* ei scriberet. Idem misit illi aliam satis minando, quod nec ad eum ierit, nec ad scripta sua responderit, mandavitque ei, ut Farvæ *c* sibi occurrere non moraretur, nisi forte vellet graviter pœnitere. Ad hæc Desiderius rescripsit ei pro salutatione debitæ fidelitatis obsequium, ideo, quia nullam ei fidelitatem se debere putabat, et cum multas illi rationes in ipsius litteris posuisset, se propter Normannos non posse illum adire, sed si forte cum Romano Pontifice vellet pacem facere, inveniret aliquam occasionem illum adire, et ad ultimum, ut illum ad pacem animaret, scripsit, neque regnum, neque Sacerdotium in tanto dissidio incolume posse consistere. Ad hæc imperator iratus, et multa contra Desiderium indignatione commotus, nuntiis suis, quos ad principem *d* mittebat, omnino interdixit, ne Desiderio aliquid loquerentur, et principi mandavit, ut Desiderium, quantum valeret, læderet, nisi sua sponte ad imperatorem veniret.

L. Henricus IV minacibus litteris

80 Hoc ubi Desiderius pater agnovit, Romano Pontifici hæc omnia litteris intimavit, et, quid sibi inde esset agendum, consulit, sed nullum ab eo super hoc responsum accepit. Rursus igitur imperator misit Desiderio litteras, ut nullo modo dimitteret, quin ad eum in Pascha iret, et cum eo ipsam festivitatem celebraret, et aliam misit monachis de eadem re, sed adhuc differens ire ad illum distulit. Postquam vero princeps et omnes Normanni ad imperatorem pergebant, et princeps Desiderium secum ire hortabatur, idem Abbas fratres convocans, dixit ad eos: Angustiæ michi sunt undique: si enim ad imperatorem non iero, imminet periculum et eversio monasterii; si autem iero et voluntatem ejus implevero, incurram periculum animæ; si vero iero, et voluntatem ejus non fecero, imminet periculum corporis mei, simulque timeo, ne iratus imperator ita Normannis monasterium istud, quod sub tutela et defensione ejus est, sicut et totum principatum concedat.

A. PETRO DIACONO. Desiderium accersit, qui, consulto Papa,

81 Pergam tamen ad eum tradens me morti et periculo, neque enim faciam animam meam pretiosiorem, quam patrem sanctissimum Benedictum: nam et pro vestra communi salute animarum et corporum, locique istius incolumitate, si aliter fieri non potest, opto a Christo anathema esse. Si enim milies occidar, nullus me separabit a dilectione loci istius; nam, non dico imperatori, qui Christianus est, sed etiam alicui pagano, sive tyranno, occurrere non recuso, dummodo res monasterii valeam ab ejus barbarie liberare. Nam et Leo Papa, ut civitatem Romanam a devastatione et incendio liberaret, Genserico *e* regi Ariano occurrit; et Savinus *f* Canosinus Attilam æque Arianum ad convivium invitavit, et de manu ejus calicem accepit et bibit; et pater Benedictus Zallam, similiter perfidiæ Arianæ hominem, etiam in oratione *g* suscepit, ut eum afflictione rustici mitigaret. Hæc cum dixisset, patri Benedicto se commendans, iter arripuit.

et communicato cum fratribus consilio E

82 Ita tamen, Deo se protegente, cavit, ut in toto illo itinere, et in tota illa mora, quam ibi habuit, cum multi sibi episcopi et honorati viri, amici etiam sui quam plurimi et imperatoris cancellarius occurrissent, neminem osculatus est *, cum nullo eorum simul oraverit, comederit aut biberit. Postquam vero Albanum *h* pervenit, neque ipse ad imperatorem ivit, neque ad illum aliquem misit, sed per totam illam hebdomadam minæ sibi ab imperatore tantummodo mittebantur: nam mandabat ei, ut sibi fidelitatem faceret, et homo ipsius per manus deveniret, et abbatiam de sua manu reciperet. Quæ videlicet omnia Desiderius forti animo contempnebat, dicens, se non modo pro abbatia, sed nec pro honore totius mundi id minime esse facturum. Cumque tam rigidum et inflexibilem eum imperator esse cerneret, iratus est valde, præcepitque principi, quatinus nuntios suos acciperet et cum eis ad monasterium veniret, illisque ipsum assignaret: sed cum princeps multa illi bona de Desiderio frequenter locutus fuisset, et eum ad illum duxisset, ita flexit se, ut ipse coram principe amicitiam sibi promitteret, et de corona imperiali ac *i* requirenda illum pro posse suo adjuvaret, salvo tamen ordine suo.

eum adit; sed iniqua mandanti F

* sit

83 Quæ quoniam ad comparationem superiorum Desiderio levia visa sunt, quia aliter nequivit, consensit, et coram principe hoc ei promisit.

renuit obsequi, et Ecclesiæ dignitatem

A. PETRO DIACONO.

sit. Cumque adhuc exigeret, ut virgam *k* abbatiæ ab ipso reciperet, respondit, quia cum Romani imperii coronam eum habere vidisset, tunc, si sibi videretur, abbatiam ab ipso reciperet, si vero nollet, dimitteret. Post hæc imperator, accepto a principe magno quantitatis pretio, per præceptum aurea bulla bullatum confirmavit totius Capuani principatus attinentias, retento sibi et imperio monasterio Casinense *l*, cum universis rebus ac pertinentiis suis. Super hæc interim, quandiu ibi permansit Desiderius, cotidie ac sæpe cum episcopis, qui cum imperatore erant, de honore Apostolicæ Sedis contendit, et præcipue etiam cum episcopo Ostiensi *m*, qui etiam Papæ Gregorio favere videbatur: cum ille ei privilegium *n* Nycolai Papæ, quod cum Hildebrando archidiacono et centum viginti quinque episcopis fecerat, ostendisset, ut numquam Papa in Romana Ecclesia absque consensu imperatoris fieret, quod si fieret, sciret se non pro Papa habendum esse, atque anathematizandum. Unde Desiderius tam illum, quam omnes, qui eum adjuvabant, palam convicit.

contra Henricianos fortiter propugnat.

84 Dixit enim, neque Papam, neque episcopum aliquem, neque archidiaconum, neque Cardinalem, sed nec ullum hominem juste hoc facere potuisse: Apostolica enim Sedes domina nostra est, non ancilla, nec alicui subdita, sed omnibus est prælata; et ideo nulla ratione posse constare, ut eam aliquis, quasi famulam, vendat. Quod si hoc a Nycolao Papa factum est, injuste procul dubio et stultissime factum est, nec pro humana stultitia potest aut debet amittere suam dignitatem Ecclesia, nec unquam debet a nobis hoc aliquatenus consentiri, nec, Deo volente, amplius fiet, ut rex Alemannorum Papam constituat Romanorum. Cum ad hæc iratus episcopus dixit: Quod si hæc Ultramontani audirent, omnes simul adunati unum fierent. Desiderius respondit: Certe si non solum hi, sed etiam totus mundus contra hoc in unum congregaretur, numquam nos ab hac sententia excludere posset: potest quidem imperator ad tempus, si tamen permiserit Deus, prævalere, et vim ecclesiasticæ justitiæ inferre, nostrum tamen consensum ad hoc numquam poterit inclinare. His et hujuscemodi pluribus cotidie cum eis et sæpissime contendebat, et justis eos rationibus convincebat. Cum archiepiscopo etiam Ravennate *o* super eadem re satis contendit, et de prædicto privilegio justis eum rationibus vicit, cur etiam de Papatu se intromisisset, non leviter reprehendit; sed cum multis rationibus satisfacere voluisset, nec valuisset, invitum se fecisse respondit: nam si hoc non fecisset, honorem suum imperator procul dubio perdidisset. Desiderius autem ab eodem imperatore præceptum aurea bulla bullatum de hujus loci possessionibus accipiens, et licentia redeundi ab imperatore impetrata, ad hoc monasterium est reversus.

LI. *Communio cum Cluniacensibus inita: variæ transactiones.*

85 Circa hæc tempora Ugo *p* venerabilis abbas Cluniacensis, vir celeberrimæ vitæ ac famæ, ad patris Benedicti limina valde devotus advenit, quem venerabilis Desiderius honorifice, ut tantum decebat virum, suscipiens, et societatem Cluniacensium fratrum nostræ congregationi adjungens, memoriam *q* illorum apud nos, nostræque congregationis apud illos, in morte et in vita iidem viri venerabiles in perpetuum habendam sanserunt. . . . Sequenti tempore Jannellus et Scifridus pro parte sua et parentum suorum renuntiaverunt se huic monasterio de castello Saracenisco *r* cum pertinentiis suis, recipientes præsentialiter a Desiderio monetæ Papiensis solidos ducentos, centum librarum auri pœna proposita.

LII.

His porro diebus Desiderius ante præsentiam Jordani principis concessit Goffrido, cognomento Monio, diebus vitæ suæ castrum Suiense *s*, in eo tenore, ut ipsum castrum non recognosceret, neque a principe, neque ab ullo homine, nisi a prædicto abbate et successoribus suis, et serviret inde huic monasterio et ejus abbatibus per rectitudinem, ad mortem vero prædictum castrum in loci hujus potestate rediret.

ANNOTATA. J. S.

a *Nimirum Henricus rex Germaniæ, et postea imperator, qui Romam obsidebat propter inimicitias cum S. Gregorio VII, a quo erat excommunicatus. Vide Commentarium num. 101, ubi ostendi hæc figenda esse anno 1083, quo capta ab Henrico civitas Leonina, sive pars Urbis transtiberina cum ecclesia Vaticana.*

b *Quia non tantum excommunicatus, sed regno privatus erat.*

c *Farsa est abbatia Ordinis S. Benedicti cum oppido in Sabinis.*

d *Ad Jordanum nimirum Capuæ principem.*

e *Factum hoc S. Leonis refertur a S. Prospero sub consulatu Valentiniani octavo et Anthemii, id est, ad annum 455.* Urbem, *inquit,* omni præsidio vacuam Gensericus *(Wandalorum in Africa rex)* obtinuit, occurrente sibi extra portas sancto Leone Episcopo: cujus supplicatio ita eum Deo agente lenivit, ut, cum omnia potestatis ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen et cæde atque suppliciis abstineretur: *non tamen ab expilatione, ut sequitur. Poterat noster adjicere legationem S. Leonis ad Attilam Hunnorum regem, ab eodem auctore relatam.*

f *Narratur hoc in Vita S. Sabini episcopi Canusini in Apulia, quæ data est apud nos ad 9 Februarii. Nam cap. 3, Totila Gothorum rex Arianus dicitur a S. Sabino aut Savino* ad prandium invitatus. *Cum autem cæcus esset Sanctus, et dono prophetiæ clarus, Totila pro servo eidem* poculum *præbuit, ut videret, an id prophetiæ spiritu nosceret. Sanctus vero non modo poculum e manu regis accepit, sed simul indicavit, cujus manu præberetur. Si pro* Totila *legendum sit* Attila, *ut notatur apud Nuceum in erratis corrigendis, erravit Petrus Diaconus, quia Attila numquam vidit S. Savinum.*

g *Historia narratur a S. Gregorio in Vita S. Benedicti apud nos tom. 3 Martii pag. 285 num. 31. Zalla autem ille non modo Gothus erat Arianus, sed etiam crudelis et ferox. Venit ad S. Benedictum pessima intentione, sed miraculo repressus, et monitis emendatus recessit. Voces vero* in oratione suscepit *non sic intellige, acsi cum Zalla Ariano orasset S. Benedictus, quod S. Gregorius non dicit. At forte Petrus per* in oratione suscepit, *tantum voluit dicere,* ad colloquendum admisit. *Nam cum eo locutus est, ut abstineret ab affligendo rustico, quocum venerat.*

h *Albanum est civitas parva episcopalis Latii. Episcopus autem Albanensis est unus ex sex episcopis Cardinalibus.*

i *Dictio hic valde obscura est, et fortasse corrupta. Sensus est, quod Henricus rogaverit* Desiderium, *ut juvaret pro acquirenda corona imperiali, quantum posset, salva dignitate et conscientia sua.*

k *Præ-*

A. PETRO DIACONO.

A k *Præcedentia facile concedere poterat* Desiderius, *quia non debebat Henricum juvare ad coronam impetrandam, nisi debito et licito modo, nimirum si se emendare et pacem cum Pontifice inire vellet. At investituram ab imperatore non accepisset, cum Gregorius VII investituras laicorum hominum manibus collatas gravissime prohibuisset, et ejusdem cum Gregorio sententiæ esset* Desiderius, *ut postea ostendit in pontificatu suo. Hac de causa, ut se illis Henrici sollicitationibus liberaret, insinuavit, abbatiam suam non esse sub alterius quam imperatoris coronati protectione; promisitque vel investituram se tunc accepturum, vel dimissurum abbatiam, hoc ultimum scilicet intendens, si eo usque in angustias redigeretur.*

l *Desiderabat* Desiderius, *ne supremum dominium temporale alteri traderetur, sed sub solo imperatore maneret.*

m *Erat tunc episcopus Ostiensis Otto, qui postea electus est Pontifex, et Urbanus II dictus. Captus fuerat Otto Ostiensis ab Henrico, aut potius detentus, quando ad ipsum missus erat, ut legitur in Actis pontificalibus Gregorii VII, apud nos tom. 6 Maii pag. 146 num. 15. Postea tamen Otto ab* B *Henrico dimissus est, ut habent altera Acta pontificalia ibidem pag. 153 num. 15. Dubium revera mihi videtur, an de illo agat auctor, licet vocet* episcopum Ostiensem. *Nam Guibertus antipapa etiam Cardinales creaverat, interque eos Joannem aliquem, de quo Ciaconius tom. 1 col. 871,* Ostiensis episcopi *titulo decoraverat. Itaque dubium est, utrum verus Ostiensis, an personatus hic intelligatur. At si verus Ostiensis cum Beato nostro ibi disputaverit, id tantum fecit exercitii gratia, ut veritas magis eluceret.*

n *Agitur de privilegio Nicolai II, dato in gratiam Henrici IV in concilio Romano sub Nicolao II, anno 1059. De hoc decreto multa ad illum annum collegit Baronius. Poterunt illa videri, uti et concilium et decretum ipsum apud Labbeum tom. 9 Conciliorum col. 1099 et seqq.*

o *Guibertus archiepiscopus Ravennas erat, quem Henricus IV contra Gregorium VII fecerat antipapam, et Clementem III vocabat. Erat hic in exercitu Henrici, et anno 1084 in captam Urbem introductus est.*

p *Colitur S. Hugo abbas Cluniacensis die 29* C *Aprilis, ad quem ipsius Acta apud nos data. Advenit Casinum eodem verisimiliter anno 1083, quo apud Henricum fuit* Desiderius.

q *In precibus videlicet, ut ostendunt annotationes Nucei. Hic etiam recitat epistolam* Desiderii *abbatis ad S. Petrum Damianum, cui promittit, se memoriam illius obitus quotannis celebraturos.*

r De Saracenisco *oppido aut castello, ut hic vocatur, quod jam diu ante Casinatibus concessum fuerat, plura leguntur in Chronico Casinensi lib. 2 cap. 90. Situm est in valle, et etiamnum subest Casinatibus.*

s *Occasione hujus castri in feudum ab abbate concessi recitat Nuceus juramentum fidelitatis, quod faciebant, qui abbatis Casinensis fiebant vassali.*

CAPUT IX.

Beatus Gregorium VII fugientem benigne fovet: Roberti ducis donationes in gratiam Desiderii: ejus cura circa rem litterariam et indigentes.

LIII. *Gregorium VII ab Henrico IV profugum suscipit Beatus.*

Alio præterea anno Eynricus imperator Romam cum exercitu venit, et supradictum Papam Gregorium, qui in arce sancti Angeli se contra eum munierat, cum diversis bellorum machinis oppugnare modis omnibus cœpit. Hoc ubi Robberto *a* duci, qui ea tempestate Constantinopolitanum imperatorem expugnabat, relatum est, Boamundum *b* filium suum in ipsa expeditione relinquens, Italiam citissime rediit, ac immensum valde exercitum congregans, ob Papæ liberationem contra imperatorem ire disponit. E Quod ubi Desiderio nuntiatum est, nuntium Romæ ilico destinavit, qui et Papæ liberationem, et imperatori *c* adventum ducis nuntiaret. Tunc imperator Urbe egrediens, ob id scilicet, quia sine militum præsidio erat, civitatem Castellanam *d* ingressus est. Robbertus autem dux Romæ cum exercitu ad ecclesiam sanctorum quattuor Coronatorum intempestæ noctis silentio dum advenisset, ex consilio Romanorum consulis ignem in Urbem immisit. Romani igitur re inopinata perculsi, ac in igne extinguendo dum essent intenti, dux confestim cum exercitu ad arcem sancti Angeli properans, Pontificemque inde abstrahens, Romam sine mora *e* egressus, Papam Gregorium ad hoc monasterium usque deduxit. Quem Apostolicum noster abbas usque ad ipsius exitum *f* cum episcopis et Cardinalibus, qui eum secuti fuerant, sustentavit.

LV. *Donum S. Crucis Casino factum: cœnobii Capuani restauratio.*

87 His porro temporibus quidam Amalfitanæ civitatis nobilis, mundo mundanisque omnibus abrenuntians, ad hunc locum pervenit, et a Desiderio gratanter susceptus et monachus factus, partem non exiguam ligni salutiferæ et vivificæ Crucis, auro et lapidibus pretiosis ornatam, et in aurea F yconа locatam, quam ipse de palatio Constantinopolitano abstulerat, in conjuratione, quæ contra Michaelem *g* imperatorem facta est, beato Benedicto devotissimus optulit. Desiderius autem post ista Capuam pergens, et officinas monasterii Capuani in ruinis jam positas cernens, ad renovationem illius animum dedit: dirupta namque priori ecclesia, jussit conduci artifices alios ad capitella columnarum miro opere facienda; evocansque ad se Benedictum ejusdem loci præpositum, præcepit, ut in ejusdem ecclesiæ renovatione, omnibus rebus postpositis, specialiter invigilare studeret: cujus ille imperio parens, patris Benedicti basilicam, sicut nunc cernitur, pulcherrimam satis construxit. Quæ quidem ecclesia habet in longitudine cubitos octo et nonaginta, in latitudine duos et quinquaginta, in altitudine quadraginta; columnas ab uno latere novem, ab altero totidem...

LVII. *Obitus Roberti ducis, cujus h*

88 Hoc interea anno Robertus *h* dux, qui cum Constantinopolitano imperatore ejusque exercitibus multa jam dudum prælia prospere gesserat, mul-

A. PETRO DIACONO.

multasque ejus urbes occupaverat, cum esset in eadem expeditione, obiit... Non autem videtur indignum hic ex parte aliqua summam oblationum istius ducis ejusque conjugis Sicelgaitæ *i* ad scientiam posterorum annectere, qui supra omnes fere sui temporis mortales locum istum, patrem Desiderium, et nostram congregationem diligere, exaltare et honorare studuerunt. Prima igitur vice quando idem Abbas Regium *k* perrexit ad eos, donavit ei dux sexcentos bizantios, et quinque pallia, et unam naviculam auream. Alia vice pallium unum magnum et gemmas atque margaritas quam plures pro shcifatis *l* septingentis. Item alia vice ad castrum Villari donavit ei sexcentos bizantios et duo millia tarenos *m* Africanos et tredecim mulos cum tredecim Saracenis, et unum tappetum * magnum: item quando ægrotavit, mandavit huic mille shcifatos: item a Gallipoli *n* mandavit trecentos bizanteos et duo millia tarenos.

LVIII. — * es, aulæum

89 Quando prima vice venit huc, et ivit in Campaniam, posuit in capitulo duodecim libras auri et centum bizanteos, et super altare sancti Benedicti trecentos shcifatos et tria pallia, et centum shcifatos pro fabrica dormitorii, et centum in refectorio, et quadraginta in ospitali *, et duodecim libras denariorum in infirmario, et centum michalatos *o* pro pictura capituli. Quando venit super Aquinum *p*, misit huc quingentos bizanteos. Quando recepit Barim *q*, donavit Desiderio duodecim libras auri. Item secunda vice quando perrexit super civitatem Tiburtinam *r*, posuit in capitulo duodecim libras auri, super altare vero centum shcifatos et unum pallium magnum. Tertia vice quando reversus est a Roma cum Papa Gregorio, posuit in capitulo mille solidos Amalfitanos, et centum bizanteos super altare, et abiens hinc misit centum nonaginta farganas *s* fratribus in dormitorio. Alia vice misit huc mille tarenos pro piscibus: item mille tarenos et unum navigium valens solidos mille; item quadringentos solidos Amalfitanos: item a Romania *t* misit huc mille michalatos.

ut et Sicelgaitæ conjugis — * hospitali

90 Uxor præterea ipsius, quando ægrotavit, misit beato Benedicto quadraginta et quinque libras argenti et pallium unum; item quando venit huc post mortem ducis, posuit in capitulo trecentos shcifatos, et cooperuit omnes mensas refectorii manteliis *u*. Alia vice obtulerunt beato Benedicto altarium aureum, cum gemmis, margaritis et smaltis ornatum: coopertorium altaris sericum, cum urna purpurea, ornatum margaritis ac smaltis: calicem aureum parvum: planetam purpuream cum friso et cum aquila de margaritis: tunicam unam de panno perso *w* inaurato: pluviales quattuor: albas sericas quattuor: albas de matassa *x* bambacii octo: candelabra de cristallo et honichino * atque argento parium * unum. Alia candelabra argentea cum malis *y* cristallinis parium unum: bazili *z* de argento parium unum librarum septem: laternam argenteam librarum octo: scrinium argenteum super altare cum nigello *aa* librarum octo: scrinium eburneum magnum: coppas *bb* duas argenteas deauratas cum nigello librarum quindecim, cum quibus fratres in præcipuis festivitatibus biberent: concam argenteam cum aquiminili *cc* suo librarum viginti quattuor: urceum de cristallo majorem: scutellam argenteam cum nigello librarum quatuordecim: scutellam aliam librarum sedecim: alias duas librarum decem. Pannum sericum magnum cum uno roto *dd*, et alios æque magnos tres, et quattuor minores. Circitoria *ee* de altare sancti Benedicti quattuor. Duas cortinas Arabicas *ff*, quæ pendent supra chorum; alias duas cortinas, quæ appenduntur in circuitu chori per Quadragesimam. Item quando venit huc post mortem ducis, posuit in capitulo quinque libras auri, et duas dedit in infirmario, unam pro expensis, alteram pro balneo construendo.

dona plane egregia — * onychino — * id est, par

91 Super hæc omnia et multa alia, quæ nec recoli, nec numerari possunt, optulerunt beato Benedicto monasterium sancti Petri imperialis in Tarento, cum decima de piscaria et cum decima manualium suorum: monasterium sancti Angeli in Troja, sancti Nycandri, sancti Anastasii in Calabria, sancti Nycolai in Sellectano et Fundicum in Amalfi cum pertinentiis suis. Anno sequenti eadem ducissa Sicelgaita per consensum filii sui ducis Roggerii *gg* optulit beato Benedicto per cartam aurea bulla signatam locum, qui Cetrarius dicitur in Calabria, cum toto portu suo et omnibus pertinentiis suis, atque universis colonis ibidem habitantibus, quod videlicet in dotem a prædicto conjuge suo duce Robberto dudum receperat, ea tamen condicione, ut, quoad ipsa viveret, idem locus in ejus dominio permaneret: post obitum vero ejus absque ulla hæredum seu successorum suorum calumnia ad hujus monasterii jus remearet, apposita pœna centum librarum auri, quicumque hujus oblationis suæ violator existere temptavisset. Super hæc autem transmisit beato Benedicto per Desiderium altare pretiosissimum auro ac smaltis, margaritis et gemmis, quodque his omnibus multo pretiosius est, beatissimi apostoli et euangelistæ Matthæi sacrosanctis reliquiis mirifice decoratum.

commemorantur.

92 Non solum autem in ædificiis, verum etiam in libris describendis operam Desiderius dare permaximam studuit: codices namque nonnullos in hoc loco describi præcepit, quorum nomina hæc sunt: Augustinum contra Faustum: De Opere monachorum: de Sermone Domini in monte: Omelias quinquaginta super Epistolam ad Romanos: Sermones, Epistolas Pauli *hh*: de Genesi ad litteram: Epistolas ejus: Pastorale ejus: de Baptismo parvulorum. Ambrosium de rebus gestis in ecclesia Mediolanensi: de Patriarchis: de Fide ad Gratianum imperatorem: Sermones ejus. Registrum Leonis Papæ. Registrum Felicis Papæ. Regulam Basilii. Jeronimum super Ezechielem; super Epistolas Pauli; super duodecim Prophetas. Engepium *ii*. Sermones Severiani *kk*: Historiam Anastasii. Historiam Langobardorum, Gothorum et Wandalorum. Historiam Jordanis * episcopi de Romanis, et Gothis. Historiam Gregorii Turonensis. Josephum de Bello Judaico. Historiam Cornelii * cum Omero. Historiam Erchemperti *ll*. Bedam super Tobiam. De Locis sanctis. Euangelium majorem auro et lapidibus pretiosis ornatum, in quo has reliquias posuit: de ligno Domini, et de vestimentis sancti Johannis Euangelistæ.

LVIII. *Desiderius libros complures describi curat, et fortunis tempore ...* — * al. Jornandes vocatur — * Tacitus, opinor

93 Sermones Leonis Papæ. Sermones Gregorii Nazianzeni. Doctrinam patrum. Sacramentorum *mm* cum Martirologio. Sacramentorum aliud. Ordo episcopalis. Gualfridum *nn* de Officiis. Super Regulam. Passionaria totius anni, libros quattuor. Antiphonaria de die duo, in choro semper habenda. Antiphonarium de nocte. Vitas patrum. Instituta patrum. Actus Apostolorum cum Epistolis canonicis, et Apocalipsim. Epistolas Pauli. Paralipomenon. Super Cantica Canticorum Origenis, Gregorii et Berengarii. Johannem Crisostomum de Reparatione lapsi. Dialogum *oo*, quem ipse

A ipse cum Alberico diacono edidit de miraculis monachorum loci istius. Dialogum aliud. Dialogum de Vita sancti Benedicti. Hilarius mysteriorum et ymnorum. Sedulium de Euangeliis. Juvencum de Euangeliis. Medicinalis. Psalterium. Cresconium de bellis Libicis. Versus Arichis, Pauli et Caroli. Versus Paulini. Ciceronem de Natura deorum. Instituta Justiniani, Novellam ejus. Terentium. Oratium cum geometria. Ovidium Fastorum. Senecam. Virgilium cum Egogla * Theodori. Donatum. . . . . . Hoc præterea tempore fames maxima per totam fere Italiam facta est. Tunc Desiderius, cum fratribus communicato consilio, cibos indigentibus abundanter conferebat.

* ecloga LXIV.

ANNOTATA. J. S.

a *De hoc facto vide Commentarium num. 103, ubi ostendimus, omnia esse facta anno 1084. Robertus certe tunc bellum gerebat contra Alexium Comnenum imperatorem Græcum; at ipse non amplius erat in ea expeditione, quando Roma ab Henrico capta est die 21 Martii. Nam* B *sic non habuisset tempus sufficiens post captæ Urbis nuntium acceptum, ut exercitum colligeret, et jam mense Majo esset Romæ. Itaque jam antea in ditionem suam redierat, ut Gregorio in tempore posset succurrere. Pagius ad annum 1082 contendit, jam illo anno Robertum in Apuliam rediisse.*

b *Hic ille est Boamundus, qui in prima expeditione principum crucesignatorum egregie se gessit, et Antiochiæ, sua maxime opera occupatæ, anno 1098 principatum obtinuit.*

c *Hunc nuntium verosimiliter misit* B. Desiderius, *non ignorante Roberto, quod hic mallet fugare Henricum, quam cum illo pugnare. Volebat quidem succurrere Pontifici; at nolebat hostem habere Henricum.*

d Civitas Castellana *viginti et octo fere milliaribus Italicis Roma distat, estque civitas Etruriæ in colle posita. Quamdiu ibi substiterit, nullus exprimit; sed cito se in Germaniam recepit, ut alii testantur.*

e *Non tam cito Roma egressus est Gregorius, quam hic innuitur, ut probavi in Commentario* C *num. 105 et 106.*

f *Hoc verum esse potest. Non tamen Casini mansit, sed Salerni mortuus est anno sequenti Gregorius.*

g *Michael Ducas anno 1078 imperio spoliatus est, et in monasterium detrusus, ut passim notum est apud historiographos.*

h *De tempore mortis Roberti Guiscardi, cujus bella contra Alexium Comnenum apud historicos videri possunt, hæc notat Nuceus ex Anonymo Barensi:* Anno MLXXXV, in mense Julii, in die S. Alexii *(id est, 17 Julii)* obiit Robertus dux in Kefalonia. *Est autem* Cephalenia *insula Græciæ in mari Jonio, olim etiam* Samos *dicta.*

i Sikelgaita *vocatur in diplomatis donationum Roberti, uti et in proprio, quo post mortem mariti anno 1086 oppidum* Cetrarium *dedit Casinensibus, apud Gattulam in Accessionibus pag. 193.*

k Regium Julium *intellige, quod aliqui* Rhegium *malunt scribere. Est autem urbs archiepiscopalis, et caput Calabriæ ulterioris, sita in ora freti Siculi, e regione Siciliæ insulæ.*

l *Voce* sheifati, *pro qua* squifati, scyfati *et* schifati *scribunt alii, nummos designari notabilis valoris, satis liquet ex hoc loco, et ex aliis in Glossario Cangii aucto ad vocem* scyphati. *At valorem explicatum non invenio.*

A. PETRO DIACONO.

m Tarenus *est nummus aureus, de cujus valore consuli potest laudatum Glossarium.*

n *Gallipolis est civitas episcopalis regni Neapolitani ad sinum Tarentinum.*

o Michalati, *alias* Michaelitæ, *sunt nummi aurei, imagine cujusdam Michaelis Constantinopolitani imperatoris insigniti, ut ex Tyrio probatur apud Cangium.*

p Aquinum *civitas est regni Neapolitani non longe a limite status Ecclesiastici et a monte Casino.*

q Barium *notissima civitas est ejusdem regni ad mare Adriaticum. Hanc Græcis eripuit Robertus.*

r Tibur *civitas est Latii in ditione Pontificia, vulgo* Tivoli *dicta.*

s *Vocem* farganas *ignotam sibi ait Nuceus, suspicaturque forte legendum* sarganas. *Hanc vero vocem exponit* sportas vimineas, crates ex juncis. *Verum, si legendum est* sarganas, *malim credere* lodices *designari, cum donum sit datum pro dormitorio. Certe per voces vicinas* sargea *et* sargia *lodices medio ævo subinde intelliguntur, quia lodices frequenter componuntur ex panno illius nominis. Eadem igitur ratione* sarganæ *aut* serginæ *dici potuerunt.* E

t *Per* Romaniam *hic intellige ditionem imperatoris Constantinopolitani.*

u *Id est, mappis lineis, et verisimiliter etiam mantilibus accumbentibus.*

w *Id est, coloris cærulei subobscuri, qualis est floris mali persicæ, a qua nomen coloris, Italis* perso, *Gallis* pers.

x *Id est, ex tela bombycina :* metassa *enim Italis est massa aliqua filorum collecta, ut liquet ex Vita S. Franciscæ Romanæ tom. 2 Martii pag. * 103 num. 2, ubi eadem vox habetur et explicatur.*

y *Superior pars candelabri* malum *dicta, quod instar mali fructus rotunda est, inquit Nuceus.*

z *Vox* bazili, *alias* bacile, baccile, *et* bacino *habet obscuram satis originem. At* pelvim *significat, ut liquet ex variis exemplis apud Cangium adductis.* F

aa *Nuceus in caput ultimum lib. 2 illud* cum nigello *explicat de encausto, et consentit Glossarium Cangii, ubi dicitur* encaustum nigrum vel subnigrum, ex argento et plumbo confectum.

bb *Id est, calices aut cyathos ad bibendum.*

cc Conca *vel* concha *est vas aut labrum ad lavandum :* aquimanile *vero aut* aquamanile *vas ad aquam, quæ ad lavandum effusa est, recipiendam.*

dd *Quid voce* roto *significetur, non invenio.*

ee Quibus altaria circumvolverentur ad custodiam, *ait Nuceus. Cangius in Glossario dicit :* Ubi circitoria nescio an alia sint a pannis, quibus tempore Quadragesimæ tegebantur ac velabantur altaria. *At neutra opinio mihi placet, quia neutra recte videtur congruere variis locis, in quibus occurrit eadem vox* circitorium. *In Chronico Casinensi lib. 3 cap. 74 inter ornamenta, quæ reliquit abbatiæ suæ Beatus noster, hæc enumerantur :* Circitoria magna et optima undecim. *Mox iterum :* Circitoria quinque, et coopertoria quinque. *Deinde,* Circitorium aureum *etc. Plura ibi enumerantur circitoria, et fere semper junguntur cum coopertoriis. Quis modo credat, fuisse*

tan-

A. PETRO DIACONO.

tantum numerum circitoriorum, si illa tantum usui fuissent ad circumvolvendum altare ad custodiam, aut ad obtegendum tempore Quadragesimæ? Quis persuadeat sibi, circitoria ad illos usus adhibita fuisse aurea? Quapropter magis existimo, per vocem circitorium *designari velum illud, quo calix tegitur, quando acceditur ad altare ad sacrificandum, aut ab altare receditur; voce vero* coopertorium *significari corporale, ut vocamus, cui et sacra hostia imponitur et calix, quodque eo tempore simul serviebat pro lineo illo calicis operculo, quod modo* pallam *dicimus. Ratio prima conjecturæ meæ est, quod inter dona Roberti hoc capite recensita, inter dona relicta a* B. Victore III, *quæ enumerantur cap. 74, nihil recenseatur, quo illa duo, ad Sacrificium quam maxime necessaria, significari possint, nisi designentur per voces* circitoria *et* coopertoria. *Ratio hæc magis urget in Chronico Cavensi apud Muratorium tom. 7 col. 951, ubi enumerantur omnia, quæ Roffridus Casinensis abbas anno 1189* in sacristia *invenit. Recensentur ibi* circitoria *et* cooperatoria *plura; at præter illa nihil aliud, quo*
B *vela calicis et corporalia possunt designari, cum tamen illa quam maxime sint necessaria ad Sacrificium, et in sacristia haberi debeant. Altera ratio est, quod circitoria et coopertoria plerumque in enumeratione conjungantur, ideoque usum non quidem eumdem, sed vicinum habere videantur. Verum hæc de istis sufficiunt.*

ff *Aulæa nempe texturæ Arabicæ.*

gg *Rogerius erat filius et successor Roberti Guiscardi. Donationem Cetrarii, et monasteriorum mox dictorum suis locis in Commentario recensui. De Cetrario hæc notat Nuceus:* Locum autem dicit, non castrum, vel terram, ut totum illum tractum comprehendere se velle indicet, intra cujus fines plures olim fuerunt vici, seu pagi, et villæ, ut Cetrarius, S. Angelus etc. Forum ditio possidetur adhuc a monasterio Casinensi pleno jure in utroque foro, spirituali et temporali.

hh *Intellige expositas ab Augustino, quia hujus Opera recensentur.*

ii *Scripsit aliquis* Eugippius, *aut* Eugepius *presbyter, Vitam S. Severini Noricorum apostoli, datam ad 8 Januarii. Hicne, an alius fuerit* Eu-
C gippius, *qui multa collegit ex Operibus S. Augustini, hoc loco non inquiro.*

kk *Severianus Gabalorum in Syria episcopus, et S. Joannis Chrysostomi æmulus, Sermones aut Homilias aliquot posteritati reliquit.*

ll Erchempertus *fuit monachus Casinensis, qui* scripsit Historiam Langobardorum Beneventi, Capuæ, Salerni etc., *inquit Gattula in Historia Casinensi pag. 70, ubi et plura de eo videri possunt.*

mm *Id est,* Sacramentarium, *ut vulgo vocatur, aut* Sacramentorum codicem.

nn *Designatur Walafridus Strabo, qui scripsit de Officiis divinis et alia quædam.*

oo *De Dialogis* B. Victoris *Petrus Diaconus lib. de Viris illustribus cap. 18 hæc scribit:* De Miraculis præterea, quæ a B. Benedicto, et a monachis Casinensibus gesta sunt, una cum Theophilo diacono libros edidit quatuor. *Ad hæc pauca observanda. Primo Dialogos illos anno 1651 primus Romæ edidit Joannes Baptista Mari, ac deinde sæpius recusi sunt. Verum, ut observat Gattula in Historia Casinensi pag. 183,* ex hisce Dialogorum libris tres tantum supersunt, eorumque tertius, in quo de miraculis extra cœnobium Cassinense factis agitur, mutilus est. *Secundo in Actis vocatur* Albericus *diaconus, qui* D
Dialogos illos cum Beato edidit, in loco allegato Theophilus. *Forte Albericus est verum nomen, Theophilus vero nomen ad interloquendum adoptatum. Tertio addo ex laudato Petro Diacono, quæ de aliis Beati scriptis subjungit:* Cantum etiam B. Mauri composuit. *Tum utrumque Opus commendat his verbis:* In quibus, qui vult, artis grammaticæ tramitem, et monochordi sonori magade reperiet notas. *Epistolas etiam aliquot ab eodem in pontificatu scriptas* ad Philippum regem Francorum, *et ad sanctum* Ugonem abbatem Cluniacensem, *testatur.*

CAPUT X.

E
Mortuo Gregorio VII diu reluctans et invitus substituitur Desiderius, qui, depositis Pontificatus insignibus, Casinum revertitur.

Anno autem Dominicæ Incarnationis millesimo octogesimo quinto, Indictione octava, cum venerabilis ac semper recolendæ memoriæ domnus Gregorius VII Papa apud Salernum infirmitate magna detineretur, interrogatus ante diem tertium obitus sui ab episcopis et Cardinalibus, qui tunc una cum Desiderio præsentes erant, quid post suum obitum de Romanæ Sedis ordinatione juberet; respondit, ut, si unquam aliquo modo possent, eumdem Desiderium ad hoc Officium promoverent: is enim præter id, quod primum presbyter Cardinalis Romanæ tunc Ecclesiæ esset, et prudentia maxima, et religione singulari, et principum circummanentium amicitia multa polleret: si vero hunc nullatenus flectere ad ista valerent, aut archiepiscopum Lugdunensem Ugonem *a*, aut Ottonem Hostiensem *b* aut Lucensem episcopum, quem prius ex is * habere possent, in Papam eligere post suum obitum quantocius festinarent. Hoc statuto, defunctus est octavo scilicet Kal. Junii, die Dominico, et honorabiliter intra ecclesiam *c* beati Matthæi apostoli et euangelistæ sepultus, cum sedisset in Pontificatu annis duodecim, mense uno, diebus tribus.

LXV. Gregorii VII de successore judicium.

a
b
* bis
F
c

95 Et quoniam Romana Ecclesia Pastore destituta remanserat, et hæretici atque schismatici more luporum illam nitebantur invadere, Desiderius una cum episcopis et Cardinalibus, nec non et laicis religiosis, qui actenus in Catholica unitate et obedientia Papæ Gregorii fideliter perstiterant, cœpit unanimiter agere, qualiter eam posset decentissime ordinare. Miserunt ergo et convenire fecerunt undique aptas huic officio personas, quatinus ex eis unanimi consensu eam personam cum gratia et auxilio Dei eligerent, quæ idonea et apta tanto Ordini esset. Convenientes post hæc ad prædictum Abbatem episcopi et Cardinales, cœperunt eum super præfati Pontificis judicio appellare, utque in tanta temporis necessitate periclitanti subveniret Ecclesiæ, papatum suscipiendo, instantissime flagitare. Ad hæc ille, papatum se suscipere obstinatissima responsio-

Desiderius novi Pontificis electionem promovere

A sione recusavit : aliis vero, quibus sciret et posset, modis ad Romanæ Ecclesiæ servitium se paratum esse spopondit. Die Pentecostes Savinensi *d* episcopo et Gratiano *e* Roma venientibus occurrit, eisque verba, quæ cum Papa Gregorio de Ecclesiæ ordinatione habuerat, retulit, pariterque cum eis Jordanum principem et Raynulfum comitem adiit, atque ad servitium et adjutorium Romanæ Ecclesiæ adhortatus, libentissime ad omnia paratos invenit.

studet, se ipsum omni modo excusum cupiens.

96 Cœpit deinde Cardinalibus vehementer insistere, ut de Pontificis eligendi persona quantocius deliberarent, et ut ad comitissam Mattildam *f* litteras mitterent, quatinus studeret, ut et ii, quos prædiximus, episcopi, et quotquot idoneæ tanto officio personæ judicarentur, Romam sine tarditate venirent. Quod illi facere negligentes, cum Jordano principe clam machinabantur eidem Abbati pastoralem curam injungere, et suasionibus multis nitebantur eum quoquo modo Romam perducere, putantes, violenter se id ei posse imponere. Quod ipse præsentiens, omnino renuere et contradicere cœpit, sicque ad hoc monasterium reversus, iterum Normannos et Langobardos *g*, et omnes, quotquot potuit, ortari * ad Romanæ Ecclesiæ servitium cœpit, et multos ex eis B promptos et paratos ad rem ipsam invenit : sed quia fervor æstatis nimius erat, propterea tunc Romam ire distulerunt, quo usque se et calor æstatis imminueret, et tempora infirma *h* transirent. Postquam vero princeps, conducto exercitu, hujus rei gratia Romam eundi Campaniam venit, comitantibus etiam se una cum Desiderio non nullis partium istarum episcopis, ipse suspectus *i* prædictorum consiliorum, amplius procedere noluit, dicens, Quod nisi Jordanus princeps, et comes Raynulfus, et episcopi Romani * fidem suam sibi præsenti darent, nullam super hac re vim illi illaturos, neque alios inferre passuros, ipse cum eis nullatenus pergeret. Renuentibus facere, hac de causa res tunc infecta remansit.

* hortari

* id est, episcopi Cardinales

LXVI. *Nullis precibus aut rationibus*

97 Jam fere annus in tali fluctuatione transierat, quo in Apostolica Sede nullus Pastor erat, nullus Dominici gregis curam subibat, et Guibertus æresiarcha *k* oves Christi sanguine redemptas suis cum sequacibus laniabat, cum circa Paschalem festivitatem episcopi et Cardinales Romanæ Ecclesiæ de diversis partibus Romam con- C venientes, mandaverunt prædicto Abbati, ut una cum episcopis et Cardinalibus Romanis, qui secum tunc morabantur, et cum Gisulfo Salernitano principe, qui tunc a Cysalpinis partibus venerat, ad eos quantocius pergerent, quatinus de Romanæ Ecclesiæ ordinatione simul tractarent. Ille nichil suspicans, de se jam illos aliquid cogitare, cum jam nulla de eo mentio ab aliquo fieret, assumptis praphatis omnibus, Romanam pervenit ad urbem. Eo die, quo applicuit, in Vigiliis Pentecostes, instante Desiderio, ut pontificatus apex personarum earum injungeretur alicui, quæ vel ipsis vel ei videbantur idoneæ, renuerunt prorsus omnis Romanus et clerus et populus consentire. Per totam autem ipsam diem multa frequentia, quotquot Catholicæ parti favebant, tam clerici quam laici, ad eum convenientes, jam circa vesperam congregati sunt pariter omnes tam episcopi et Cardinales, quam et cæteri Romani, qui in fidelitate beati Petri Apostolorum principis perseverabant, in diaconiam sanctæ Luciæ, quæ est juxta Septe solis *l*, cœperuntque omnes unanimiter Desiderium multis precibus obsecrare, ut Romanum pontificatum suscipere non recusaret, eumque obtestare per divina, per humana omnia, ut subveniret periclitanti Ecclesiæ, in naufragio constitutæ, multotiens ad genua ejus, nonnullis lacrymantibus, omnes pariter ruentes.

A. PETRO DIACONO.

ad suscipiendum pontificatum moveri se sinens,

98 Desiderius vero, qui jam dudum decreverat vitam suam in quiete transigere, et qui magis optabat in divina peregrinatione suum tempus finire, cœpit omnimodis refutare, et hoc se numquam consensurum firmiter repromittere. Instare illi vehementer, perseveranter insistere, ipse vehementius reniti, resistere perseverantius, dicens : Pro certo sciatis, quia si aliquam michi violentiam super hoc intuleritis, ego quidem, prout citius potuero, Casinum redibo, et nullo modo unquam inde me intromitto ; vos autem propter hoc ridiculum magnum et vobis et Romæ Ecclesiæ facitis. Et quia tardior jam ora * processerat, imminente jam nocte, ad sua quique reversi sunt. Summo mane Dominica Pentecostes omnes unanimiter ad eum iterum convenientes, eadem cœperunt repetere, et ipse nichilominus in semel fixa sententia perdurare. Videntes se omnino jam nichil proficere, dixerunt Desiderio presbyteri et Cardinales episcopi, quoniam quemcumque ipse illis consuluisset, ipsum illi E parati essent eligere. Unde, cum Cencio Romanorum consule consilio habito, tandem ut Hostiensis episcopus Papa eligeretur, decrevit.

* hora

demum invitus eligitur.

99 Post hæc quæsierunt ab eo, ut ipsum Pontificem, quem eligerent, in Casinensi monasterio reciperet, eumque donec Ecclesia tranquillaretur, cum suis omnibus sustentaret, sicut et de supradicto Papa Gregorio fecerat; quod Desiderius libentissime facere repromisit, et per ferulam, quam manu gestabat, eos in fide sua de hoc investivit Cum autem jamjamque de Hostiensi episcopo decernerent, repente iterum quidam de Cardinalibus, contra canones *m* esse hanc electionem affirmans, nequaquam se consensurum clamavit : illi pro tempore, pro necessitate hoc ferre oportere astruentibus *, nequaquam eum ad suam sententiam flectere valuerunt. Verum ut sapientum Salomon sapiens attestatur, non est prudentia, non est consilium contra Deum : mox enim episcopi et Cardinales, una cum clero et populo, in Desiderii duritiam stomachantes, et videntes se nil posse cum eo precibus agere, statuerunt violenter causam perficere. Tandem itaque universi pariter uno consensu et animo il- F lum capientes, invitum et renitentem attrahunt, et ad ecclesiam prædictam Christi martyris Luciæ perducunt, ibique eum juxta morem Ecclesiæ eligentes, Victoris ei nomen imponunt. Sed quoniam hæc omnia, ut diximus, contra ejus animum et voluntatem fecerunt, cappam quidem rubeam induebat, albam vero numquam ei potuerunt induere

* adstruentes

LXVII. *sed papatus insignia exuens ad cœnobium suum redit.*

100 Eo igitur tempore præfectus imperatoris *n* a duce et ejus matre dimissus, propter illud videlicet odium, quod episcopi et Cardinales, faciente tamen Salernitano principe, Salernitanum archiepiscopum sacrare noluerunt *o*, die noctuque cum aliquantis, ære iniquo conductis, in Capitolium contra eundem Electum conveniens, persecutiones ei maximas intulit. Post quattuor dies idem Electus Romam egressus, venit Ardeam *p*, ibi per triduum remoratus, abiit Terracinam, ab inde crucem et clamidem * et cætera pontificatus insignia ita dimisit, ut eis ulterius uti nullo unquam modo persuaderi potuerit, decernens potius omni vitæ suæ tempore in divina pe-

* chlamydem

A. PETRO DIACONO.

peregrinatione vitam finire, quam tanti Ordinis fascibus gravissimis colla submittere. Insistebatur ei cotidie precibus lacrimisque creberrimis, objiciebantur ecclesiarum magna discrimina, ingerebatur plurimarum perditio animarum, quibus ei manifestissime divina indignatio intendebatur; sicque Casinum reversus est. Cæterum per anni totius *q* curriculum adeo mentis ejus propositum immobilis perstitit, ut nullis omnino argumentis ad eorum potuerit hortamenta precationesque deflecti. Non tamen ob hoc Cardinales et episcopi, qui cum eo erant, aliquatenus quiescentes, Jordano principi instare cœperunt, ut quantocius properaret, et propter consecrationem ejusdem Electi Romam cum eis pergeret : qui cum magno exercitu ad hoc monasterium veniens, partim deortatione ipsius Electi, partim timore æstatis ulterius progredi nolens, reversus est.

ANNOTATA. J. S.

a *Hugo antea fuerat episcopus Diensis, et legatus erat Pontificius in Gallia, vir sane multis* B *rebus bene gestis præclarus; sed invidia contra* Victorem III, *ut videbimus, ad tempus in transversum actus. Vide de omnibus Commentarium nostrum num. 110 et seq.*

b *Hic Otto post* Victorem *electus est Pontifex, dictusque est Urbanus II; Lucensis vero episcopus erat S. Anselmus, cujus Vita apud nos edita ad 18 Martii.*

c *De corpore S. Gregorii VII, ibidem invento integro post quinque fere secula, et translato, consule Commentarium ipsius Vitæ prævium apud nos tom. 6 Maii pag. 104.*

d *Secundum Ciaconium in Gregorio VII, fuisset* Domnizo, qui et Regizo, *inquit, hic Sabinensis episcopus, cum dicat illum interfuisse exsequiis S. Anselmi Lucensis, anno sequenti 1086 defuncti. At nec Domnizo cum Regizone confundendus est, neque alteruter fuit episcopus Sabinensis, quantum existimo; licet in novissima Ughelli editione uterque in catalogo episcoporum Sabinensium reperiatur. Errori occasionem dedit Baronius in Annalibus ad annum 1086, num. 10 : nam cum in Vita S. Anselmi legatur,* Sutriensis episcopus, nomine Bonizo; *ex ea apud Baro-* C *nium legitur,* Sabinensis episcopus dominus Domnizo. *Inde error Ciaconii æque ac Ughelli. Porro Ughellus in catalogo episcoporum Sabinensium col. 160 collocat Gregorium, quem Gregorius VII misit ad Henricum regem, atque tunc creatum fuisse episcopum Sabinensem, et vixisse usque ad pontificatum Urbani II. Itaque hic esset episcopus Sabinensis hoc loco memoratus. Verum Gregorius ille erat* diaconus *Romanæ Ecclesiæ, quando a Gregorio VII missus est* ad principes *regni, ut legitur in sæpius laudata Vita Gregorii num. 79. Potuit tamen idem Gregorius postea creari Sabinensis episcopus; at fateor, me frustra quæsivisse, ut argumento solido id certum facerem.*

e *Gratianus hic procul dubio erat Cardinalis, et inter Cardinales presbyteros ponitur a Ciaconio in Gregorio VII.*

f *Mathildis comitissa celeberrima est in Historia hujus seculi ob defensionem Pontificum contra Henricum IV. Vita ipsius fuit versibus heroicis a Domnizone presbytero conscripta, ex qua Annalibus suis multa inseruit Baronius.*

g *Principes designat hodierni regni Neapolitani, qui origine plerique erant Normanni, eodem seculo in illas provincias ingressi, aut Longobardi, qui seculo sexto, quo in Italiam irruperunt, aliquot in hisce provinciis principatus acquisiverunt.* D

h *Tempora infirma vocat menses æstivos, quibus peregrini vix Romam ire possunt sine gravis morbi et mortis periculo.*

i *Id est, suspecta habens prædicta consilia.*

k Hæresiarcham *vocat, quia antipapa erat et princeps schismatis.*

l *De hac S. Luciæ diaconia, seu ecclesia et titulo Cardinalis diaconi, agit Martinellus in Roma sacra pag. 366, vocans eam* S. Luciæ in septem viis; *observansque, etiam nominatam fuisse,* In septizonio, In septa solis, *et* In septodio. *Addit, sic dictam fuisse* a septizonio, quod Apollini palatino sacrum fuerat.

m *Voluit, ut observat Nuceus, contra canones fore electionem, quia Ostiensis jam erat episcopus, et ad alium episcopatum transiturus erat, quod antiquis canonibus fuit prohibitum, ut ambitioni et avaritiæ occasio eriperetur. Verum necessitas eligendi dignissimum Pontificem fecit, ut jam ante non semel, et postea sæpius, illis canonibus derogatum sit.*

n *Quis ille sit, non invenio. Attamen existimo, illum Romæ fuisse relictum ab Henrico imperatore, quando hic Romam deserebat anno 1084,* E *adveniente Roberto Guiscardo; et eo tempore captum fuisse a Roberto duce, captivumque detentum. At mortuo Roberto, dux Rogerius ipsius filius et successor, et Sikelgaita mater ejus illum Henrici præfectum Romam abire permiserunt, ut opponeret se episcopis et Cardinalibus Catholicis, ipsique electo Pontifici.*

o *Ratio, cur Rogerius dux in Cardinales et episcopos male animatus, Henricianum præfectum dimiserit, hic datur; videlicet quia illi nolebant consecrare Alphanum II archiepiscopum Salernitanum, quem Rogerius dux consecratum volebat; sed obsistebat Gisulphus princeps nomine et jure Salernitanus; sed urbis illius possessione exutus.*

p Ardea *exiguum oppidum est ditionis ecclesiasticæ in Latio,* sexdecim millibus passuum, *ait Baudrandus, Roma dissitum, et paulo longius Terracina, quo tendebat* Victor, *ornamenta pontificalia depositurus, et Casinum reversurus.*

q *Non integro anno, sed usque ad finem anni 1086, et diutius etiam, ut videbimus.*

F

CAPUT XI.

Beatus Papa coronatur : Guiberti antipapæ depopulationes et sacrilegia : Victoris de Saracenis triumphus.

Sequenti anno mediante Quadragesima, apud Capuam episcoporum concilio congregato, cum prædictus Electus una cum episcopis et Cardinalibus Romanis eidem concilio præfuisset, Cencius etiam Romanorum consul cum aliis nobilibus Romanis, et Jordanus princeps et Rogerius dux cum omnibus fere suis optimatibus interfuisset, post finem concilii rursus insperate, et nihil eo de his suspicante, cum multis precibus lacrimisque a clericis et laicis perurgeretur, biduo immobilis perstitit. Tandem cum dux et princeps, una

LXVIII. Tandem [illegible] postulationibus

A una cum episcopis cæterisque Catholicis viris, flentes ejus pedibus adjacerent, multis rationibus et orationibus coactus, vix tandem succubuit, et præteritam electionem crucis et purpuræ resumptione firmavit, duodecimo scilicet Kalendas Aprilis, Dominica in ramis Palmarum : inde Casinum reversus, ibidem Pascha celebravit.

102 Peracta festivitate, cum Capuano ac Salernitano principe Romam perrexit, ac juxta civitatem Hostiensem Tiberim cum omnibus transiens, cum gravi infirmitate detineretur, extra porticum sancti Petri tentoria fixit, et quoniam Ravennas æresiarcha, qui, vivente Papa Gregorio, papatum invaserat, ecclesiam sancti Petri armata manu tenebat, non integro die a militibus principis Dei auxilio expugnata et recepta est. Dominico vero die post Dominicam Ascensionem, multis Romanis et omnibus fere Transtiberinis sollemniter cum maxima frequentia occurrentibus, præfatus Electus a Romanis episcopis, Hostiensi videlicet, Tusculanensi, Portuensi atque Albanensi, Cardinalibus quoque et episcopis B atque abbatibus quam plurimis assistentibus, more ecclesiastico consecratus et in Apostolicam Sedem locatus est septimo Idus Magi. Quo etiam die corpus sancti confessoris Christi Nicolai *a* a civitate Mirensi, in qua per annos septingentos septuaginta quinque quieverat, Barim delatum est. Prædictus autem Pontifex per octo circiter dies Romæ remoratus, una cum prædictis principibus ad hoc monasterium rediit.

redit, et in Pontificem consecratur.

a

103 Post exiguum vero temporis spatium comitissa Mattildis Urbem adiens, magnis eundem Pontificem supplicationibus per legatos interpellavit, quatinus ejus frui aspectibus, ejus potiri colloquiis mereretur : eam quippe causam sibi Romam veniendi fuisse permaximam suggerebat. Cogebat corporis languor loco non abscedere; sed quia pro sanctæ utilitate Ecclesiæ omnibus se disposuerat vel extremis periculis objectare, iter per mare aggressus est. Cumque ad Urbem pervenisset, a comitissa et ejus exercitu ac cæteris beati Petri fidelibus devotissime officiosissimeque susceptus est, atque apud ecclesiam beati Petri octo diebus permansit. Deinde in festivitate sancti Barnabæ *b* super altare sancti Petri Missam C sollemniter celebrans, eadem die auxilio et ope præfatæ comitissæ per Transtiberim *c* Romam intravit. Transtiberim tunc totam, Romanorumque permaximam partem, et nobilium pene omnem populum, castellum quoque sancti Angeli, basilicam beati Petri, civitatem Hostiensem *d* ac Portuensem in sui juris dicione tenebat : morabatur vero apud insulam Romæ, quæ et ipsa sui juris extabat.

LXIX. Beati cum Mathilde congressus, cujus ope

b *c* *d*

104 Die igitur, qui Apostolorum natalitia præcedebat, nuntius quidam, quasi ex imperatoris parte adveniens, omnes consules, senatores ac populum Romanum de corona summovit *e* imperii, cum subito Romani supervenientes, præter beati Petri ecclesiam, universa ceperunt : ecclesiam vero ipsam, quam supradicti Pontificis homines desuper tuebantur, ingredi nullo modo potuerunt. Sed quia Guiberti æresiarchæ multitudo permaxima erat, hi, qui ex parte Papæ Victoris erant, contra tantam hostium manum obsistere non valentes, in transtiberim, sive in castellum sancti Angeli discesserunt. Jam die mediante in ecclesia sanctæ Mariæ in Turribus Ravennas æresiarcha Missam cantavit : nam utrumque campanile, igne et fumo supposito, ceperat; sole autem jam ad occasum vergente, hii, qui in ecclesia steterant, palam cum armis suis descendentes, reversi sunt. Ita ea, pro dolor, Apostolica et Universalis beati Petri Ecclesia, eo die, quo ejus præcipue festivitas extitit, omni tam nocturno, quam diurno officio caruit. Sic Guiberti æresiarchæ spes frustrata est, qui in Apostolorum solempnitate Missas illic celebrare affectabat. Altera die ab hæreticis Apostolicum altare lotum, et Missa est ibi peracta. Die vero sequenti omnes ad propria sunt reversi, et eadem ecclesia in dicionem Papæ Victoris rediit.....

recuperat ecclesiam S. Petri. *e*

A. PETRO DIACONO.

105 Guibertus interea æresiarcha, qui post præstita domino suo beatæ memoriæ Gregorio septimo Papæ fidelitatis sacramenta et obedientiam novem annis exhibitam, Apostolicum thronum invaserat, cernens Victorem Papam ab omnibus in maxima veneratione haberi, Heynricum imperatorem *f* solvens ab observatione juramenti, quod apud Canusiam *g* Tusciæ oppidum olim Papæ Gregorio fecerat, Romam attraxit, et cum eo expugnare Catholicam Ecclesiam *h* cœpit. Hi vero, qui ex parte Papæ Victoris in ultramontanis partibus erant, imperatorem Romæ remorare cognoscentes, contra eum rebellare disponunt. Contra E quos Heynricus imperator adveniens, facto, ut assolet, vario bellandi eventu, diutissime pluribus deprædationibus et incendiis ac cædibus utrimque decertatum est.

LXX. Guibertus antipapa Ecclesiam *f* *g* *h*

106 Tandem præphatus imperator, relictis ad resistendum in Germania copiis, assumto partim suo, partim conductitio sive gregario exercitu, Romam et suburbana ejus deprædationibus et incendiis ac cædibus, quibus valuit, quadriennio *i* devastavit, et tandem suo Simone magis pretio quam vi inthronizato, ab eodem imperialem coronam accepit, et tam non faventibus, quam non communicantibus sibi suisque complicibus, et Romæ, et in omni Romano imperio, sævissimam et diuturnam intulit persecutionem. Hujus rei causa et ecclesiæ pene totius Romani imperii desolatæ, et Christiana religio propemodum dissipata, et viginti milia hominum et eo amplius in diversis regionibus, katopapa *k* Guiberto cooperante, cæsa sunt. Qui etiam, pulsis Catholicis episcopis et abbatibus et aliis ecclesiarum præpositis, scientia pariter et religione pollentibus, sceleratos et idiotas singulis civitatibus et cœnobiis vel eccle- F siis singulos, interdum autem binos vel annuos prælatos dampnabili prioris magistri sui Simonis magi mercimonio substituens, in deprædationibus sanctorum locorum et Christianorum sibi non faventium, dum non esset, qui armato resisteret, longe lateque voluntate quidem Neronis et Decii, sed minus possibilitate crassatus * est.

crudeliter vexat; probis omnibus *i* *k*

107 Idem vero Guibertus, qui multo rectius Papa demens, quam Clemens *l* dici debuit, in oppidulo suo, quod Argenteum dicitur, quasi ad sui munitionem excelsa turri fabricata, præstolabatur simoniacos angelos, cum quibus volando in putidissimas stigias paludes rueret scilicet, cruribus suis, Deo per omnia Papæ Victori propitio, confractis et ad nichilum redactis : cui nemo Apostolicam reverentiam sive obedientiam exhibebat, præter imperatorem et complices ejus, vel qui se illi propter avaritiam, quæ est idolorum servitus, vel perpetuo, vel ad tempus, pacto jusjurando, vendiderunt, quorum plurimi, quibus ejus perfidia claruerat, dum execranda sacrificia celebraret, non intererant, scientes eundem nulli Romanorum Pontificum successisse, sed præscripto modo perjurum et invasorem ac simoniacum Papæ Gregorio fuisse superinjectum : nam Catho

* *forte* grassatus

obedientiam exhibentibus Victori III. *l*

A. PETRO DIACONO.

Catholici, qui fidem et religionem zelo Dei tuebantur, Papæ Victori, scientia et religione præstantissimo, adhærebant.

LXXI. *ejus de Saracenis insignis victoria.* m

108 Æstuabat interea ingenti desiderio idem Victor Apostolicus, qualiter Saracenorum, in Africa *m* commorantium, confunderet, conculcaret atque contereret infidelitatem. Unde, cum episcopis et Cardinalibus consilio habito, de omnibus fere Italiæ populis Christianorum exercitum congregans, atque vexillum beati Petri apostoli illis contradens, sub remissione omnium peccatorum, contra Saracenos in Africa commorantes direxit. Christo igitur duce, Africanam devoluti dum essent ad urbem, omni nisu illam expugnantes, Deo adjuvante, ceperunt, interfectis de Saracenorum exercitu centum milibus pugnatorum. Quod, ne quis ambigat, hoc absque voluntate accidisse divina, illo die, quo Christiani de Saracenis victoriam adepti sunt, eo etiam Italiæ divinitus patefactum est.

ANNOTATA. J. S.

a *De translatione corporis S. Nicolai Barim agetur ad diem 6 Decembris, quo colitur.*

B b *Colitur S. Barnabas* XI *Junii, ita ut circa initium Junii Romam rursum venerit* Victor, *et vix octo diebus Casini potuerit commorari.*

c *Videtur auctor voce illa* Transtiberim *in varia uti significatione, nisi ubique designet partem Urbis transtiberinam versus Etruriam, quæ longe minor est parte opposita, sed continet castrum S. Angeli, et basilicam Vaticanam S. Petri. Verisimiliter Romam seu majorem Urbis partem intravit per pontem ante castrum S. Angeli impositum Tiberi, aut per insulam Lycaoniam, S. Bartholomæi nunc dictam, quam Tiberis in Urbe efficit, in qua commoratus fuisse dicitur.*

d Hostiensis *aut potius* Ostiensis civitas, *alias* Ostia, *aut* Ostia Tiberina, *civitas erat prope ostia Tiberis in mare illabentis; et ex altera Tiberis parte erat* Portus Romanus, *hic* Portuensis *civitas dicta. Utraque excisa est a Saracenis; sed utriusque episcopatus manet. Ostiensis decanus est sacri collegii Cardinalium, Portuensis vero subdecanus.*

e *Forte legendum* summonuit, *ut observat Nuceus.*

C f *Observet studiosus lector, de Guiberto antipapa et Henrico imperatore hic narrari præterita, quæ facta erant sub pontificatu Gregorii VII, licet auctor per illa,* cernens Victorem Papam *etc., quasi insinuet, se recentia narrare.*

g *Castrum erat munitissimum Mathildis comitissæ, quæ Tusciam sive Etruriam possidebat, eaque forsan de causa* Canusiam *in Tuscia collocavit auctor. Attamen non erat in Tuscia stricte sumpta, sed potius in Lombardia Cispadana, sive in hodierna ditione ducis Mutinensis, et prope confinia ducatus Parmensis, ut etiamnum in tabulis geographicis notatur* Canossa. *Leander Albertus pag. 567, ubi egerat de Regio Lepidi, illustrans loca vicina, quæ sunt ad lævam fluminis Lenciæ, de Canusia hæc scribit :* Propiusque ad amnem Canossa, munitissimo situ castellum, ubi Mathildis comes Gregorium VII Pontificem Romanum abdidit, insidiis et vi Henrici IV imperatoris, Ecclesiæ Romanæ hostis, petitum. Qui dein criminis pœnitens huc capite pedibusque denudatis summa hyeme per nives et glaciem impetrandæ veniæ causa ad Pontificem grassatus, ab eo perhumaniter admissus, et in gratiam acceptus est. *Res peracta est anno 1077, absolutusque ab excommunicatione Henricus sub conditionibus, quas observaturum se promisit, quasque minime implevit. Videri potest Gregorii VII Vita ad 25 Maii.* D

h *Venit Henricus cum exercitu, ut Guibertum Romam duceret anno 1081; sed non ante annum 1083 partem Urbis Transtiberinam cum basilica S. Petri intercepit, et anno 1084, auro corruptis Romanis multis, alteram Urbis partem occupavit, eodem anno fugatus per Robertum Guiscardum, ut dictum in Commentario num. 101. Attamen ab eo tempore Guibertus semper aliquos sibi faventes in Urbe habuit, et passim ibi mansit.*

i *Hic repetuntur jam dicta, quia Henricus non nisi illo quadriennio, aut potius triennio, Romæ aut in ejus vicinia fuit.*

k *Forte voluit dicere* cacopapa, *id est,* malo Papa, *a Græco* κακὸς malus.

l *Vocabatur a suis* Clemens III.

m *Hæc expeditio militaris in Africam, si simpliciter accipiatur, prout verba enuntiare videntur, difficultatem patitur. Quapropter consule Commentarium num. 114 et 115, ubi probavi cœptam quidem expeditionem, vivente et promovente* Victore, *sed victoriam fuisse relatam post ejus obitum.* E

CAPUT XII.

Synodum Beneventi celebrat Victor : ejus decreta, et Casinum reversi sanctus obitus : suppellex sacra ab eo relicta.

Præphatus autem Victor Papa tertius Urbem egrediens, venit ad hoc monasterium, socialisque sibi episcopis et Cardinalibus, ecclesiam sancti Nicolai in Pica solempniter dedicavit. Mense autem Augusto sinodum celebrare cum episcopis Apuliæ et Calabriæ, nec non Principatuum statuens, Beneventum perrexit. In qua videlicet idem Apostolicus præsidens, ait : Novit dilectio vestra, carissimi fratres et coepiscopi, omni etiam orbi non latuit, sancta Romana et Apostolica Sedes, cui, Deo auctore, deservio, quot adversa pertulerit, quot denique per simoniacæ hæreseos trapezitas malleis crebrisque tunsionibus subjacuerit, adeo ut columpna Dei viventis videretur jam pene concussa nutare, et sagena summi Piscatoris, procellis intumescentibus, cogeretur in naufragii profunda submergi. Guibertus enim æresiarcha, qui, vivente sanctæ memoriæ prædecessore meo Papa Gregorio, Romanam invasit Ecclesiam, præcursor antichristi ac signifer satanæ effectus, non cessat oves Christi conculcare, occidere et dilaniare.

LXXII. *Synodum Beneventi cogit; in qua* F

Guiberti enormia scelera exponens,

110 Irritator enim, persecutor, exaggerator et accensor injuriarum Papæ Gregorii factus, quantas calamitates, quantas tribulationes et quantas persecutiones ei intulerit, referre quis valeat? Conspirationes et conjurationes adversus eum excitavit, Urbe fugavit, Sacerdotio perjurus ac simoniacus, quantum ad se fuit, privavit, atque contra eum Romanum imperium, gentes et regna commovit, et quod a seculo non est auditum,

tum, ipse excommunicatus et dampnatus, eundem sanctum Pontificem excommunicare præsumpsit, et Romanam urbem actenus sacrilegiis, omicidiis, perjuriis, conspirationibus, flagitiis et omnibus vitiorum et criminum ludibriis deturpare non desistit, et Simonis Magi munitus perfidia ipsiusque officina factus, nequitiarum suarum complices ad tam impiissimum et execrabile facinus evocans, imperatorisque exercitum congregans, Apostolicæ Sedis invasor est factus, contra præcepta Euangelica, contra Prophetarum et Apostolorum decreta, contra canonum et Romanorum Pontificum jura, nullo Cardinalium episcoporum præcedente judicio, nullo Romani cleri approbante suffragio, nullo devoti populi fervore adibito, in sancta Romana Ecclesia omnis malitiæ, nequitiæ et perditionis caput est factus.

cum anathemate ligat: Huguonem Lugdunensem

111 Sed omnipotentis Dei clementia prædictum Pontificem Gregorium, post labores et certamina, ad æternam requiem evocante, cum jam unanimi concordia episcoporum et cleri ac populi Romani nostram parvitatem, omnibus modis contradicentem et renitentem, Apostolicæ Sedi præfecissent, non timens æterni Imperatoris judicium, usque nunc Christum et oves, pro quibus suum sanguinem fudit, persequi non omisit. Idcirco auctoritate Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli et omnium Sanctorum, omni sacerdotali officio, honore * privamus, et a liminibus illum Ecclesiæ separantes, anathematis vinculo innodamus. Nostis præterea, et bene nostis, quantos dolos, quantasque persecutiones mihi intulerint Ugo Lucdunensis *a* archiepiscopus, et Richardus *b* Massiliensis abbas, qui pro fastu et ambitione Sedis Apostolicæ, quam actenus latenter habuerant, postquam se non posse adipisci perviderunt, in sancta Ecclesia schismatici facti sunt, et Richardus quidem electionem nostram Romæ cum episcopis et Cardinalibus fecerat. Ugo autem post modicum ad nos veniens, pedum effusus vestigiis, dum obsequium nobis Summi Pontificis invitis ac retractantibus exiberet, legationem a nobis in partibus Galliarum postulaverat et acceperat. quoad itaque parvitatis nostræ infirmitatem, factæ et collaudatæ a seipsis electioni, conspexerant repugnare, omnibus ipsi nobis modis insistebant, ne onus abicerem, pro Ecclesiæ necessitate impositum.

* et honore

et Richardum Massiliensem vitari jubet.

112 Sed ubi nos ad id deflexos contemplati sunt, conceptam diu ambitionis flammam clibanus exturatus *c* evomuit. Quapropter omnium sibi fratrum videntes unanimitatem pertinacius in eo scandalorum scelere reluctari, ab eorum, et nostra continuo sunt communione sejuncti. Unde vobis Apostolica auctoritate præcipimus, ut ab eis abstinere curetis, nec illis omnino communicetis, quia Romanæ Ecclesiæ communione sua sponte sejuncti sunt, quoniam, ut beatus scribit Ambrosius, qui se a Romana Ecclesia segregat, vere est hæreticus *d* æstimandus. Constituimus etiam, ut si quis deinceps episcopatum vel abbatiam de manu alicujus laicæ *e* personæ susceperit, nullatenus inter episcopos vel abbates habeatur, nec ulla ei episcopo seu abbati audientia concedatur. Insuper ei gratiam beati Petri et introitum Ecclesiæ interdicimus, quousque locum, quem sub crimine tam ambitionis, quam inobedientiæ, quod est scelus idololatriæ, cepit, resipiscendo non deserit. Similiter etiam de inferioribus ecclesiasticis dignitatibus constituimus.

Decretum edit de investituris.

113 Item si quis imperatorum, regum, ducum, marchionum, comitum, vel quilibet secularium potestatum aut personarum investituram episcopatuum, vel alicujus ecclesiasticæ dignitatis dare præsumpserit, ejusdem sententiæ vinculo se astrictum esse sciat: nec mirum, cum omnes vendentes et ementes trecenti decem et octo patres in Nicæno concilio congregati excommunicaverunt, dicentes: Qui dat, et qui recipit, anathema sit. Quando ergo tales episcopos, vel abbates, vel reliquos clericos non devitatis, si eorum Missas auditis, vel cum eis oratis, cum illis excommunicationem subitis: quos quidem sacerdotes *f* esse saltim credere, omnino errare est. Pœnitentia vero et communio a nullo, nisi a Catholico suscipiatis *: si vero nullus sacerdos Catholicus affuerit, rectius est sine communione manere visibili, et invisibiliter a Domino communicari, quam ab hæretico communicari, et a Deo separari. Nulla enim conventio Christi ad belial, ait Apostolus, neque pars fideli cum infideli: omnis autem hæreticus infidelis est: simoniacus vero, quia hæreticus *g*, ideo infidelis; sacram enim communionem Christi quamvis visibiliter et corporaliter Catholici, propter imminentes hæreticos, habere non possint, tamen, dum mente et corpore Christo conjuncti sunt, sacram Christi communionem invisibiliter habent. Hæc igitur dum cunctorum episcoporum, in eodem concilio residentium, auctoritate confirmata fuissent, facientes exemplaria per Orientem et Occidentem disseminaverunt.

* suscipiatur

LXXIII. *Casini varia ordinat, et designatis sibi successoribus, sanctissime moritur.*

114 In eodem vero concilio idem Pontifex graviter infirmatus, post actum per tres dies concilium, festinanter Casinum rediit, atque cum episcopis et Cardinalibus ad hoc monasterium ascendens, in capitulum fratrum se ferri præcepit, et sub districtissimo anathemate interdixit, ne quis successorum *h* suorum auderet vendere, vel alienare terraticum *i*, ecclesias, villas vel quascumque possessiones huic Casinensi cœnobio pertinentes. Simili modo interdixit, ne quis monachorum auderet facere cartam vel libellum, absque scientia abbatis sui, quod si fecisset, irritum esset. Constituit etiam tunc, ut omnia monasteria, quæ sub dicione hujus nostri Casinensis cœnobii sunt, prandium *k* per unumquemque annum huic nostræ congregationi faciant. Hoc statuto, omnium monachorum unanimi consensu, præfatis episcopis in eodem capitulo residentibus atque confirmantibus, domnum Oderisium *l*, religiosum valde virum, et Romanum diaconum, qui tunc in hoc monasterio præpositoræ fungebatur officio, abbatem constituit.

115 Post hæc, convocatis eisdem episcopis atque Cardinalibus, monuit atque præcepit, ut, juxta quod prædecessor suus Papa Gregorius jam dudum decreverat, Ottonem *m* Ostiensem episcopum in Papam eligere, quanto possent citius, perstuderent, eumque, quia præsens erat, manu apprehendens, cæteris episcopis tradidit, dicens: Accipite eum, et in Romanam Ecclesiam ordinate, meamque vicem in omnibus, quousque id facere possitis, habete. His ita dispositis atque decretis, sepulchrum sibi construi in absida *n* ipsius capituli jussit, atque post diem tertium feliciter migravit ad Dominum sexto decimo Kalendas Octobris, anno Dominicæ Incarnationis millesimo octogesimo septimo: a patris autem Benedicti transitu anno quingentesimo septuagesimo nono *o*, cum præfuisset in hujus monasterii regimine annis viginti novem, mensibus quattuor, diebus sedecim: in Sede vero Apostolica ab ipso suæ electionis exordio anno uno; sacrationis mensibus quattuor, diebus septem.

A. PETRO DIACONO. LXXIV. *Recensetur numerosa simul ac sumptuosa*

116 Ista præterea ornamenta idem Papa Victor ad mortem suam in hoc monasterio dereliquid : quæ omnia fere post dedicationem ecclesiæ partim ipse cum fratribus hujus cœnobii acquisivit, partim ab aliis in pignore posita recollegit. Planetæ diaspræ *p* deauratæ quinque, et tres sine auro : diarodanæ tres deauratæ, diapisti duæ et alia cetrina, purpureæ deauratæ septem, et aliæ quinque purpureæ, et duæ exametæ *, planeta Johannis medici ; planetæ cotidianæ sex, quadragesimales quattuor. Dalmaticæ paratæ octo, et aliæ undecim. Pluviales auro ornatos triginta octo, et alios octoginta septem. Albas lineas centum nonaginta tres, de serico decem. Stolæ deauratæ cum manipulis suis decem et novem : de argento cum manipulis suis tres : stolæ aliæ decem et octo. Semicintia *q* septem. Fanones *r* aurei pro subdiaconibus tres, et alii quattuordecim. Camisi *s* magni deaurati cum amictis suis duo, et alii de serico septem. Panni *t* de altare sancti Benedicti. Facies *u* una cum margaritis et altera facies deaurata. Coopertoria *w* cum auro tres, et duo alia sine auro.

* ex holoserico

supellex sacra a Beato

117 Circitoria magna et optima undecim. Panni de altare sancti Johannis, circitoria quinque et coopertoria quinque. Panni de altare sanctæ Mariæ : facies una purpurea cum auro, coopertorium cum smaltis, circitoria quattuor ; opertoria quattuor. Panni de altare sancti Gregorii, circitorium aureum, et alios quattuor sine auro, opertoria quattuor, dossales *x* magni decem et novem, dossales minores triginta. Ostiaria *y* septem. Calices aurei duodecim cum patenis suis, septem majores et quinque minores. Fistula *z* aurea cum angulo. Calices argentei Saxonici duo, et alii argentei septem. Fistulas argenteas duas. Turibula de auro duo, de argento deaurata duo, alia argentea maxima duo, et alia argentea octo. Candelabra de cristallo parium unum, et aliud parium argenteum cum onichino, et aliud parium argenteum cum malis Christallinis, et alia candelabra quinque. Duæ laternæ argenteæ magnæ, et una cotidiana. Euangelium ipsius, Euangelium imperatoris, Euangelium Papæ Stephani, Euangelium imperatricis, duo Euangelia fratris Firmi, Euangelium abbatis Aligernis. Duo sacramentoria cum argento. Epistolaria duo, unum cum tabula aurea, aliud cum tabulis argenteis. Regulam sancti Benedicti cum tabulis argenteis. Capsa magna argentea cum gemmis et smaltis. Scrinia argentea duo.

Casinensi ecclesiæ relicta

118 Duas cruces aureas magnas cum gemmis, et duæ aliæ aureæ minores, et tres argenteæ ad processionem. Candelabrum. Urceum cum aquamanili suo. Fumigatorium Græcum, aliud cum nigello. Urceum cum smaltis : omnia hæc argentea. Pixis aurea cum smaltis pro corpore Domini, et alia major argentea cum nigello. Coppetellæ *aa* de pernis tres. Calices onichino duos. Bacilia argentea paria duo. Centum libras auri non laborati. Stolæ aureæ duæ. Fanonem *bb* imperialem totum aureum. Scaramangæ *cc* imperatorum duodecim. Coronam de argento super altare sancti Johannis cum crucibus quinque, et aliam crucem Græcam. Coronam argenteam deauratam et lapidibus pretiosis ornatam, ferens sex cruces ; aliam coronam super altare sancti Benedicti, ferens tres cruces, lapidibus pretiosis ornatas. In sancto Nycolao coronam argenteam, et crucem argenteam fusam. Coronæ argenteæ, quas in veteri ecclesia invenit, undecim. Hæc de reverendissimi Victoris tertii Papæ Vita et moribus, ac loci istius renovatione seu adornatione breviter dicta sufficiant. Cæterum quandiu mundi istius orbita volvitur, ejus laudabile meritum semper accipit incrementum, per Jesum Christum Dominum nostrum * vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

* addit.

ANNOTATA. J. S.

a *De Hugonis Lugdunensis molitionibus contra* Victorem *vide dicta in Commentario num. 116. Calumniæ ipsius refutatæ sunt § 2.*

b *Erat Richardus abbas S. Victoris Massiliensis, et S. R. E. Cardinalis, rebusque bene gestis clarus. At hic lapsus est cum Hugone Lugdunensi ; sed postea cum eodem resipuit, et sub Urbano II Ecclesiæ Romanæ communionem obtinuit. De eo videri possunt Historici Massilienses, et Gallia Christiana tom. 1 col. 685.*

c *Id est, apertus, sive non amplius obturatus. Ambitio Hugonis obturata fuerat, quando* Victor *pontificatum recusabat, quia sperabat se facilius ad pontificatum per resistentiam* Victoris *perventurum, si omnibus* Victorem *volentibus consentiret. At spes illa omnino evanescebat, consentiente in sui electionem* Victore.

d *Colligitur hoc ex verbis Ambrosii in Oratione de Excessu Satyri num. 47, sive tom. 2 col. 1127, ubi agens de Luciferianis schismaticis, ita loquitur :* Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenebant, cujus patiebantur velut quosdam artus dividi, et membra lacerari. Etenim, cum propter Ecclesiam Christus passus sit, et Christi corpus Ecclesia sit ; non videtur ab his exhiberi Christo fides, a quibus evacuatur ejus passio, corpusque distrahitur. *Forte et aliis locis idem clarius dixerit S. Ambrosius.*

e *Hic* Victor *renovat leges jam a Gregorio VII latas.*

f *Occasione horum verborum longa dissertatione quærit Nuceus,* utrum sacerdotes et episcopi schismatici, simoniaci et excommunicati sint veri sacerdotes. *At breviori explicatione difficultas amoveri potest. Etenim sacerdotes illi ordine sacerdotali non carent ; sed jurisdictione et licito usu sacerdotii sunt privati. Non sunt igitur sacerdotes ad sacramenta licite administranda, aut alia ministeria sacerdotalia obeunda ; quod nec ipsis est licitum, nec aliis licet in iis cum ipsis communicare. Plura de iis apud theologos et canonistas videri possunt.*

g *Simoniacus est hæreticus, si credat simoniam sibi esse licitam, uti credebat Simon magus, a quo nomen habet simonia.*

h *Nimirum Pontifex simul erat et abbas, et successoribus suis abbatibus ut Pontifex prohibuit alienationem possessionum monasterii.*

i Terraticum, *alias* terragium *dictum, est census, qui domino terræ persolvitur ab iis, qui terram colendam accipiunt.*

k *Occasione prandii hujus, quod singula monasteria congregationi Casinensi quotannis semel procurare debebant, multa de juribus abbatiæ Casinensis disputat Nuceus.*

l *De electione Oderisii abbatis lib. 4 cap. 1 plenius agitur hoc modo :* Dum idem Pontifex graviter infirmatus ad hunc locum *(Casinum)* venisset, in capitulo fratrum se deferri in lecto præcepit, ibique in præsentia episcoporum et Cardinalium, qui cum eo erant, admonuit fratres, ut, juxta quod B. Benedicti Regula præcipit, abbatem

A tem sibi de ipsa congregatione eligerent. Fratres vero, habito consilio, omnes pari consensu Oderisium ad tantum ordinem recipiendum dignum proclamantes, elegere. Quod cum supradicto Papæ Victori retulissent, ipse voluntatem eorum et electionem valde laudabat, eumdemque protinus vocari faciens, omnino invitum et renitentem, et virtute, qua poterat, obsistentem, seque infirmum, et nescium tantum ordinem regere voce, qua poterat reclamantem, et per ipsum Deum, ne hoc faceret, obtestantem, per virgam et Regulam de abbatia eum investivit. *De hoc abbate Oderisio lib. 4 cap. 25 legitur, eum obiisse 4* Nonas Decembris, *ubi observat Nuceus, ipsius memoriam Fastis Benedictinis adscriptam esse. Poterit igitur ad prædictum diem examinari, an etiam legitimo cultu honoretur.*

m *Eumdem jam cum nostro* Victore *commendaverat Gregorius VII: et revera electus deinde fuit, ad Ecclesiam bene administravit sub nomine Urbani II.*

n *Per absidam capituli intelligitur pars capituli interior in arcum desinens.*

B o *Secundum hanc epocham S. Benedictus obiisset anno 508 aut 509. At vixit multo diutius: sed de Benedicto nunc non agimus. De tempore vero, quo Beatus abbatiæ et Sedi Apostolicæ præfuit, consule Commentarium num. 119.*

p *Planetæ* diaspræ *sunt coloris albi*, diarodanæ *rosei*, diapistæ *viridis*, cetrinæ *vero coloris citrini, ut jam ante dictum. Menda Grammaticalia lector ipse observare poterit.*

q *Vox* semicinctium *varia significat. Hic autem videtur vestis propria episcopis aut abbatibus, qui pontificalibus utuntur. Apud Cangium allegatur textus, quo abbati cuidam conceditur, ut in festis utatur mitra, chirothecis, dalmatica et semicinctio. Multa etiam de semicinctiis allegat Nuceus ad lib. 3 cap. 20. Existimo hic designari vestem illam, quæ nunc passim* tunicella *vocatur, quaque induuntur episcopi infra dalmaticam.*

r Fano *linteum aut sudarium significat. Hic strictius vox illa sumi videtur pro mappula subdiaconorum. Mappula autem illa, quam portabant in brachio sinistro, ut portatur manipulus, verisimiliter tunc erat forma nonnihil distincta a manipulis diaconorum et sacerdotum.*

C s Camisia *est illa vestis talaris, quæ passim* alba *vocatur, quæque superius etiam* alba *fuit dicta;* amictus *vero est vestis, quæ collum cingit, et sub alba induitur.*

t *Vox* pannus *multa medio ævo significabat, et jam aliquot vicibus in his Actis occurrit. Peristroma autem inter alia significari hac voce, clare liquet ex allegata apud Cangium Vita S. Athanasii Neapolitani. Itaque hic item per pannos possunt designari peristromata preciosa, quibus altaria undique exornari possent. Attamen probabilius puto, per pannos designari mappas lineas, quibus mensa altaris cooperiri debet: nam in enumeratione supellectilis sacræ ejusdem monasterii, quæ habetur in Chronico Cavensi tom. 7 Scriptorum Italiæ col. 951 non fit mentio pannorum, sed* tualliarum, *quæ ibi idem esse videntur, quod hic panni.* Tualliæ *autem magis designant mappas altaris, quam peristromata, quæ non sunt necessaria.*

u *Si panni, ut dixi, mappas designent; ab iis necessario distinguenda est facies. Hæc autem illud altaris ornamentum, quod in Rubricis Missæ* pallium *vocatur, mihi videtur. (In Belgio passim* antependium *dicitur.) Constituit enim faciem altaris a suppedaneo usque ad mensam. Minor tamen illius ornamenti usus est in Italia, quod illa pars altaris plerumque pretioso marmore sit ornata.*

w *Quid sint* coopertoria, *et mox* circitoria, *vide in Annotatis ad cap. 9 lit.* ee.

x *Hac voce significari aulæa, jam ante observavi.*

y *Tapetes dicit, qui ante ostium appenduntur.*

z *Nuceus in Excursu historico, quem habet ad cap. 64 lib. 4, probat, similes fistulas in usu fuisse ad communionem sub specie vini dandam populo, quando populus sub utraque specie communicabat.* E

aa Coppetella *vasculum est.* Pernas *vero esse conchas marinas, ex quibus colliguntur margaritæ sive uniones, observat Nuceus cum variis Lexicis.*

bb *Vidimus mox* fanones *subdiaconorum. Hic vero vox illa significationis est nonnihil diversæ. Nam* fano *etiam significat linteum aut sudarium, in quo fiunt oblationes a populo: atque eo sensu hic videtur usurpari,*

cc *Vox* scaramanga *aut* scaramangum *passim in Lexicis exponitur* chlamys, penula *aut* pallium. *Cangius in Lexico Græco-barbaro ex Leunclavio de ea voce sic loquitur:* Vestis, quam viri militares gestant supra vestes alias interiores, ad arcendas pluvias, nives, gelu, et cætera aeris incommoda. *Ea vocis expositio multis textibus comprobatur. Attamen non omnia exempla, quæ ab eodem Cangio afferuntur in Glossario Latino-barbaro huic vocis significationi satis videntur congruere. Dubito etiam, an huic loco satis conveniat data expositio, cum non videam, unde tot chlamydes imperiales accepisset monasterium Casinense. Malim igitur conjicere, fuisse pallia accepta a Michaele Duca imperatore Constantinopolitano.* F *Nam inter hujus dona num. 72 in Actis leguntur* pallia quatuor *singulis annis mittenda Casinensibus. Hæc autem quatuor pallia si tribus annis miserit, erunt pallia duodecim, quæ* imperatorum *verisimiliter vocantur, quia imperatoris erant dona, non quia pallia erant imperatoria. Ceterum si quæ voces barbaræ hic non sint expositæ, illas jam ante expositas lector inveniet. Menda vero Grammaticalia lectoribus ipsis observanda reliqui, quia nimis sunt frequentia.*

DE

AUCTORE J. S.

D

DE B. LUDOVICO ALAMANDO

ARCHIEP. ARELAT. & S. R. E. CARDINALE

SALONÆ JUXTA CAMPOS LAPIDEOS IN PROVINCIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Ludovicus Bulla pontificia Beatis adscriptus : cultus ipsius, et Officium, diu intermissum, postea resumptum : hodiernus reliquiarum ipsius status.

B

AN. MCDL.

B. Ludovicus Alamandus

I*llustraturus Vitam, moresque et gesta beati Cardinalis* Ludovici Alamandi, *ab utroque extremo cavendum mihi esse video. Primo videlicet cavendum, ne contradicam ipsius beatitati, miraculis a Deo patefactæ, et Sedis Apostolicæ judicio comprobatæ, licet alias varia ipsius gesta probare nequeam. Neque enim ignoramus, multos Sanctorum Fastis adscriptos esse, multosque insigni etiam præ aliis gloria in cœlis coronatos, de quorum gravibus peccatis nullum potest esse dubium. Rursum nihilo minus cavendum, ne ob titulum Beati* Ludovico *concessum in id labamur extremum, ut omnia ipsius gesta laudare velimus et approbare, cum constet et Sanctos fuisse homines erroribus obnoxios, variosque ex iis in errores satis graves periculososque fuisse lapsos, et aliquando etiam non sine culpa. Verum divina bonitas, quæ Paulum ex persecutore Ecclesiæ fecit Apostolum, quæ Petrum graviter lapsum erexit, quæ ex publicanis et meretricibus non paucos ad excelsum sanctitatis gradum perduxit, quæ latronem in cruce illuminavit; divina, inquam, bonitas electos suos ita sapienter regit, ut, quos ex iis ad tempus a recta semita aberrare permittit,* C *eos misericordia sua infinita in viam veritatis reducat. Hinc in Christianis minus consideramus, quales fuerint in primo aut in medio vitæ suæ cursu, quam quales fuerint in fine. Hujus autem Beati exitus certe fuit laudatissimus, imo et laudabile fuit initium, et, quantum nosse possumus, laudabilis vitæ pars longe maxima. Itaque, si ipsum ad tempus aberrantem a recta via viderimus, cogitare debemus, id ei commune esse cum multis aliis, etiamsi forte non sine culpa erraverit, priora vero et posteriora ipsius merita effecisse, ut miraculis post mortem fulserit, et numero Beatorum legitima auctoritate sit adscriptus.*

a Clemente VII Beatis adscriptus.

2 *Certe* Ludovicum Alamandum *Beatorum Fastis una cum B. Petro Luxemburgico adscripsit Clemens Papa VII per bullam pontificiam, datam anno 1527, die* IX *Aprilis. Bulla hæc apud nos jam edita est in B. Petro de Luxemburgo ad 2 Julii § 4. Quare huc solum pauca ad* B. Ludovicum *spectantia transferre placet. Primo affirmat Pontifex, magnum dudum fuisse* Christi fidelium, et potissimum civitatis ... Arelatensis erga Ludovicum Alamandum, S. R. E. Cardinalem, et ecclesiæ Arelatensis archiepiscopum, *cujus corpus in* Arelatensi *ecclesia quiescit,* devotionis *affectum,* E *populumque* non solum *dictæ civitatis,* sed *etiam* aliarum partium *ad ipsum tamquam ad protectorem concurrisse. Secundo asserit, mirum non esse, si* miraculis *illustretur, cum,* ut fide dignorum habet assertio, *Jesu Christi* pro posse *imitator extiterit. Hoc autem probat, quia* Ludovicus *exegit* vitam cælibem, castamque et inviolatam,.... calcatis hujus mundanæ vitæ, quamvis illustri *esset ortus* prosapia, illecebris. *Tertio dicit, Renatum Siciliæ regem, cui Provincia suberat, ob miracula* Ludovici *in ecclesiam Arelatensem fuisse beneficum; canonicos vero* ... ob singulares... Ludovici virtutes, ... nec non jejunia, orationes, vigilias, et quam plures Deo gratas et acceptas operationes *desiderare, ut sibi liceat corpus ipsius ad commodiorem locum ecclesiæ suæ transferre, eum* pro Beato *colere et venerari. Quarto annuit Pontifex, ut canonicis liceat* Ludovici *corpus ad commodiorem locum transferre, eumdem colere et venerari ut Beatum. Quinto demum de utroque Beato subjungit Pontifex hanc restrictionem :* Non intendimus tamen propterea, eosdem Petrum et Ludovicum in catalogum Sanctorum esse relatos, donec servatis debitis solem- F nitatibus, in Sanctorum canonizatione servari solitis, ad illorum canonizationem deventum fuerit etc. *Hæc de bulla illa Pontificia, quæ loco assignato integra videri potest, ad propositum nostrum sufficiunt.*

[illegible]

3 *Porro, accepta hac permissione Pontificia, corpus fuit elevatum et translatum. At hujusce elevationis et translationis Acta, si qua tunc fuerunt composita, dudum sunt perdita, ut colligo ex Actis in nupera corporis visitatione, de qua mox agam, compositis. Officium quoque compositum est, et veteri Breviario Arelatensi additum sub Joanne Ferrerio archiepiscopo Arelatensi, qui cathedram illam occupabat, quando cultum B.* Ludovici *permisit Clemens, quique defunctus est anno 1621, succedente in archiepiscopatum ex fratre ipsius nepote ejusdem nominis. Postea tamen dictum Officium diu fuit prætermissum. Hinc Saxius in Pontificio Arelatensi in B. Ludovico ita de propagato ejus post beatificationem cultu scribit :* Illique sacellum Arelate et Altæcumbæ *(in Sabaudia)* extructum est, invocato ejus patrocinio ut confessoris pontificis in Breviario nostro pervetusto his verbis : Quo die obiit gloriosæ memo-

A » moriæ beatus Ludovicus Alemandi Cardinalis » Arelatensis, fit Officium semiduplex cum pri- » mis et secundis Vesperis, et omnia dicantur de » communi confessoris pontificis », *nimirum præter orationem et lectiones secundi nocturni. In Annotatis ad Saxium de Breviario illo additur hæc notula :* Antiquum Breviarium Arelatense, a Ferrerio præsule compositum anno MDI, et a Ferrerio nepote MDXLVII mendis purgatum restitutumque. *Necdum poterat anno 1501 Officium Breviario inseri; sed eidem postea ad calcem fuit additum. Attamen deinde omissum est, neque illud invenire potui in Officiis propriis Arelatensibus, quæ gemina habemus seculo* XVII *impressa. Hinc Saxius addit :* Cur vero tanti Cardinalis Officium intermissum fuerit, ignoro. Restituatur tamen necesse est Gaspari præsulis cura, studio et diligentia, provincialem synodum hoc anno celebraturi. *Ita Saxius circa annum 1629; sed necdum tam cito resumptum fuit dictum Officium.*

resumitur anno 1670, cujus oratio

4 *Resumptum tamen fuit seculo* XVII *cum leviuscula forsan immutatione, fixumque die Dominico ante festum Dedicationis S. Michaelis archangeli, ut in perpetuum eo die dicatur ritu duplici.* B *Tale nobis transmissum est anno 1752 cura et diligentia humanissimi domini Josephi Antonii de Brantes, thesaurarii et pœnitentiarii ecclesiæ metropolitanæ Avenionensis, cum hisce annotatis :* Officium beati Ludovici Alemandi, S. R. E. Cardinalis, archiepiscopi Arelatensis, in veteri Breviario Arelatensi tempore Ferrerii archiepiscopi notatum, nunc a seculo intermissum, instante capitulo Arelatensi, ab illustrissimo et reverendissimo domino D. Francisco Adhemar de Monteil de Grignan, archiepiscopo Arelatensi, restitutum, sa synodo provinciali approbatum, et deincep celebrandum singulis annis die Dominica ante festum Dedicationis sancti Michaelis archangeli in sola S. Arelatensi ecclesia sub ritu duplici confessoris pontificis, ex decreto dato die XIX Aprilis anni 1670. *Omnia dicuntur de communi confessoris pontificis præter orationem, et tres lectiones secundi nocturni, quas dabo. Oratio hæc est :* Deus, qui meritis et intercessionibus beati Ludovici confessoris tui atque pontificis, dignaris mortuos suscitare, cæcos illuminare, claudis gressum, surdis auditum restituere; concede propitius, ut omnes, qui C ejus implorant auxilium, salutarem consequantur effectum. Per Dominum *etc.*

et tres lectiones

5 Lectio IV. Ludovicus Alemandus apud Bugesios ex illustri familia ortus, morum sanctitate conspicuus, scientia et doctrina clarus, inter canonicos et comites Lugdunenses primam dignitatem habuit. Postmodum episcopus Magalonensium, sive Montis Pessulani factus, post discessum Joannis de Embroniaco ad Pisas, ad ecclesiæ Arelatensis curam et administrationem vocatus est. Mox a Martino V summo Pontifice eodem anno presbyter Cardinalis sub titulo sanctæ Cæciliæ creatus. Tanta egit apud Ludovicum tertium, Neapolitanum regem et Provinciæ comitem, summa cum auctoritate et gratia, ut rex ratas habuerit omnes imperatorum regumque Arelatensium concessiones in ecclesiæ Arelatensis utilitatem factas. In Italiam vocatus, Bononiæ legationem obtinuit. Inde ad concilium Basileense, a Martino V indictum, se contulit.

pro Vitæ compendio

6 Lectio V. Ecclesiasticæ disciplinæ tenacissimus fuit; immaculatæ conceptionis Virginis Mariæ acerrimus defensor, festum ejusdem conceptionis sexta Idus Decembris in Ecclesia summo cum honore deinceps celebrandum curavit. A Nicolao V summo Pontifice bene meritus, in inferiorem Germaniam, legationis munere fungens, missus est. Multos labores pro concilianda Ecclesiæ pace tulit. Arelatem rediens, effusa in sacras ædes liberalitate fuit commendatissimus. Nam suis sumptibus et impensis præcipuam matris ecclesiæ partem, quæ sancta sanctorum dicitur, peramplis fornicibus erectis, intermediis aliis minoribus, et novem hinc inde capellis, construxit. Arcam argenteam, reliquiis Sanctorum, præcipue S. Trophimi, nobilem, quam Gasbertus dedicarat, in pastophorio, seu ædicula, supra majus altare inclusit, et singulis annis in festo S. Trophimi exhibendam coram populo mandavit. Maxima charitate in pauperes excelluit, vitam angelicam duxit.

AUCTORE J. S.

recitantur.

7 Lectio VI. Tandem Vir ex omni parte beatus migravit ad cælum Salone ad Cravum, die decima quinta Calendas Octobris, ætatis suæ sexagesimo nono, salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo. Ejus corpus translatum est Arelate, ubi fere tota provincia ad celebrandas ejus exequias advolavit. Numerantur enim viginti tres urbes, quæ præter sacerdotes, Religiosos et plebem, huic celebrationi adfuere. Tanta ejus tumulus miraculorum gloria E enituit, ut referente Pio II Pontifice Maximo, ex omni parte invalidorum frequens undique concursus spe sanitatis factus fuerit. Cæcis visum, claudis gressum, mutis loquelam, surdis auditum restituit; mortuos suscitavit. Quibus miraculis permotus Clemens Papa VII, Ludovicum Alemandum una cum Petro de Luxemburgo in Beatorum numerum retulit, et tamquam Beatum in ecclesia Arelatensi venerari et invocari permisit. Ejus ossa a subterraneo tumulo educta, in capsula honorifice condita sunt, et usque ad hodiernum diem pie et devote a Christi fidelibus coluntur. *Hactenus Officium, in quo studiose prætermissa sunt omnia, quæ spectant ad controversias concilii Basileensis cum summo Pontifice.*

Ex visitatione reliquiarum, facta anno 1752, constat,

8 *Porro ad notitiam ulteriorem de Beati reliquiis dandam proderit visitatio corporis, facta anno 1752 per reverendissimum dominum abbatem Jacobum de Grille d'Estoublon S. T. D. et vicarium generalem archiepiscopi Arelatensis, præsentibus amplissimis dominis Jacobo Henrico de Grille de Robiac, præfecto sacrarii, et Joanne Josepho Harenboure thesaurario ecclesiæ metropoliticæ Arelatensis, qui deputati erant a capitulo, ut adessent apertioni arcæ, prædicto vicario demandatæ* F *ab illustrissimo domino Joanne Jacobo Chapelle de Jumelhac, archiepiscopo Arelatensi : nam accurate in Acta relatum est, quid in arca fuerit inventum, Actaque ipsa, sigillo archiepiscopi munita, et a prædictis omnibus nomine subscripto confirmata, ad nos per ante laudatum dominum de Brantes, quo petente visitatio reliquiarum facta est, fuerunt transmissa. Ex hisce igitur Actis, Gallice scriptis, ea colligam breviter, quæ ad propositum nostrum sufficere videbuntur.*

reliquias esse in bono statu, ac elevatas fuisse anno 1752.

9 *Primo conservantur reliquiæ in arca lignea inaurata. Secundo, aperta arca, inferius inventa est tabula, et fascia rubra in quatuor extremitatibus obsignata sigillo archiepiscopi Arelatensis Jacobi du Forbin de Janson, qui anno 1711 dignitatem illam est adeptus. Ruptis vero sigillis, quæ integra erant reperta, invenerunt omnes fere reliquias, involutas gossipio et telæ sericæ, ac pleraque ossa bene conservata, maxime caput, cui etiamnum inhærent sex dentes. Tertio in arca repererunt Acta triplicia totidem visitationum. Prima in membrano scripta erant archiepiscopi Are-*

AUCTORE J. S.

Arelatensis Joannis Jaubert de Barraut, quæ erant inchoata die XIX *Novembris et finita* XXX *Novembris, anno 1632. Etenim cum laudatus archiepiscopus reliquias invenisset sine ullo testimonio scripto, quo de illarum veritate constitisset, alia via in earum veritatem voluit inquirere. Nam primum in illo loco, ubi indicio epitaphii inventa olim fuerant Beati ossa, diligenter fodi jussit usque ad imum, ut videret, an non alia quoque ibidem reperirentur ossa, quæ horum veritatem possent dubiam reddere. Cum autem alia nulla fuissent inventa, advocavit peritum medicum, dominum Nicolaum de Valleriole, qui, post diligentem ossium lustrationem, asseruit, omnia esse unius corporis. Hisce peractis inquisitionibus, laudatus archiepiscopus arcam, in qua continebantur Beati ossa, publicæ fidelium venerationi magna cum solemnitate supra majus altare exponi jussit die* XXX *Novembris usque ad finitas Vesperas, post quas ipse cum primariis ecclesiasticis, comitante supplicantium longo agmine, arcam ad locum suum reportavit.*

B

visitatas anno 1655, in aliam thecam translatas anno 1666 et sæpius deinde inspectas.

10 *Altera Acta erant Francisci Adheimar de Monteil de Grignan, qui præcedenti archiepiscopo successerat. Hic anno 1655 sacra ossa* B. Ludovici *visitare voluit, et omnia invenit, ut decessor invenerat. Tertia Acta sub eodem archiepiscopo scripta sunt anno 1666, die* XXIII *Maii, compositaque jussu Stephani Francisci de Gerard, canonici ecclesiæ metropolitanæ, et vicarii generalis archiepiscopi. Ex hisce constat, sacras Beati reliquias ex theca priori tunc fuisse translatas in aliam inauratam, quæ hodierna videtur. Præter hæc Acta, in eadem arca anno 1752 reperta sunt tria alia testimonia authentice scripta. Primum datum est anno 1676, die* X *Martii per Joannem Baptistam Adheimar de Monteil de Grignan, qui tunc archiepiscopi coadjutor erat, et postea fuit successor. Testatur hic, se prædictas reliquias visitasse. Alia duo sunt Jacobi de Forbin de Janson, qui priore, quod datum est anno 1714, die* XXV *Augusti testatur, se dedisse partem aliquam reliquiarum* B. Ludovici Alamandi *episcopo Montis Pessulani; secundo, quod anno 1740, die* XX *Decembris datum legitur, laudatus archiepiscopus docet, aliam reliquiarum Beati partem a se datam esse episcopo Pistoriensi, suffraganeo archiepiscopatus Florentini. Hæc sane sufficiunt, ut intelligamus,* C *cultum* B. Ludovici *legitime inchoatum fuisse; deinde tamen intermissum, rursumque resumptum et hodie perseverantem.*

Bailleti ineptæ observationes

11 Bailletus *ad* XVI *Septembris in* B. Ludovico Alamando *de inchoato ipsius cultu satis bene scribit. Verum addit, intermissum fuisse* scrupulis illorum, quos nimis male habebant ea, quæ fecerat pro concilio Basileensi contra Eugenium IV. *Admirabilis auctor est Bailletus, qui potuit sine auctore discere causam intermissi cultus, quam Saxius ipse, quem laudat in margine, ignorare se profitetur. Saxius enim de intermisso cultu hæc tantum scribit :* Cur vero tanti Cardinalis Officium intermissum fuerit, ignoro. Restituatur tamen necesse est Gaspari præsulis cura, studio et diligentia. *Hæc verba invitabant Bailletum ad inquirendum, an Officium non esset resumptum; non ad comminiscendam causam intermissionis Arelatensibus ipsis ignotam, et plusquam integro seculo præteritam. Nihilo felicior est Bailletus initio Vitæ* B. Ludovici, *ubi dicit, nullam fere difficultatem fieri hoc tempore, quo minus inter Sanctos primi Ordinis numeretur* B. Ludovicus Alamandus. *Ad probandam ineptam hanc observationem, postea affirmat, inter Sanctos primi* D *ordinis numeratum esse a Canisio in Martyrologio, non obstante prohibitione Pontificis, vetantis titulum* Sancti B. Ludovico *dari, antequam fuerit canonizatus. Addit, non ausum esse idem Andream Saussayum, sed ab hoc solum Beatis adscriptum.*

refutantur : memoria Beati in aliquot Martyrologiis

12 *Verum hisce observationibus nihil est inanius, nihil falsius. Non potui reperire ullum martyrologum, a quo* B. Ludovicus *honoretur titulo* Sancti. *Canisius, sive potius Martyrologium Germanicum, quod ejus nomine passim laudatur, in gemina editione anni 1573 et anni 1599 ne titulum quidem* Beati *stricte concedit, sed solum ita habet :* Item beata memoria Ludovici archiepiscopi Arelatensis et Cardinalis. *Saussayus longiori elogio* Ludovicum *exornat et* Beatum *clarius nominat, titulumque probat his verbis :* In Arelatensi metropolitana æde sepultus est, ubi tot miraculis claruit, ut horum multitudine excitus Clemens Papa VII Romæ dato diplomate illum in cælitum numerum beatitatis nomine retulerit, honoribusque, quibus Beati coli consueverunt, E una cum B. Petro de Luxemburgo prosequendum decreverit, elato de subterraneo situ ad basilicæ intimum gremium ejus corpore venerando. *Castellanus in Martyrologio Universali eumdem memorat hoc modo :* Salone ad Cravum in Provincia, beati Ludovici Alamandi, archiepiscopi Arelatensis, Cardinalis tituli S. Cæciliæ. *Præiverat omnibus auctor Florarii Sanctorum Ms., sed sine titulo* Beati, *cum sic habeat :* Item Ludovici Cardinalis Arelatensis. *Hæc ultima annuntiatio ostendit, post mortem Beati nostri fuisse magnam sanctitatis ipsius famam, cum ille auctor in Belgio scripserit anno 1486, id est, post Beati obitum annis solum triginta et sex.*

§ II. Acta Beati ex Ms. danda : alii quidam scriptores, qui de ipso egerunt.

Qualiscumque Beati Vita ex Ms. edenda

N*ullam hactenus* B. Ludovici Alamandi *Vitam antiquam typis editam novimus; nulla hoc tempore Acta antiqua Beati in tabulariis ecclesiæ Arelatensis inveniri potuerunt, ut nobis perscripsit* F *diligentissimus investigator dominus Josephus Antonius de Brantes jam laudatus, cujus diligentia accepimus, quæ de cultu et reliquiis Beati modo dicta sunt, cum veteri epitaphio, quod suo loco dabitur. Verumtamen in Bulla Clementis VII mentio fit de vitæ* Annalibus, *ita ut credendum sit, aliqua fuisse conscripta de gestis et miraculis* B. Ludovici *ante annum 1527, quo Bulla illa Pontificia fuit data. Habeo revera præ manibus qualemcumque Beati Vitam, erutam ex Ms. Rubeæ-Vallis, qui prioratus est Canonicorum regularium in Brabantia. Acta hæc verisimiliter conscripta sunt eodem seculo* XV, *quo* B. Ludovicus *obiit, certo ante annum 1527, quo Beatis adscriptus est* Ludovicus : *nam ea de re in Actis nulla fit mentio. Videtur auctor aut in concilio Basileensi præsens fuisse, aut gesta* B. Ludovici *in illo concilio didicisse ex aliquo, qui ibidem fuerat : nam cum in reliquis omnibus admodum sit jejunus, iis maxime insistit, quæ de moribus Beati Basileæ fuerunt cognita, caritatem patientiamque ipsius præ ceteris commendans, et aliquot*

A *aliquot exemplis illustrans. De controversiis vero, quæ viguerunt concilium inter et Eugenium Papam, maluit altum silere, quam judicium suum proferre. Sic enim laudat* Ludovicum, *ut ne verbo quidem Eugenii IV gesta aut concilii Basileensis improbet. Miracula etiam varia enarrat, post mortem Beati patrata, quæ speciatim ab alio quopiam relata necdum vidi, quamvis de miraculis* B. Ludovici *generatim multi loquantur. Acta hæc edam, ut fide digna, sed minus plena, et in aliquibus minus accurata, quia auctor verisimiliter in Belgio scripsit, nec omnia illa, quæ Arelate melius investigari potuissent, tam diligenter quærere curavit.*

scriptores præcipui, qui de ipso egerunt :

14 *Inter scriptores, quorum Opera typis vulgata sunt, primus locus pro Vita Beati nostri debetur Æneæ Silvio Piccolominæo, qui postmodum ad summum evectus pontificatum, Pius II dictus est. Nam hic* Ludovicum *nostrum multis annis in concilio Basileensi vidit, ejusque mores observare et considerare potuit. Notandum quidem est, Pio II maxime displicuisse Opuscula, quæ degens Basileæ contra auctoritatem Summi Ponti-* B *ficis, et pro auctoritate concilii exararit, omniaque illa ab eodem fuisse retractata in Bulla, quam Labbeus edidit tom. 13 Conciliorum col. 1407. In hac etiam abunde retractat omnia, quæ contra Eugenium IV erant scripta, dum fatetur, se juvenem et inexpertum Basileam venisse anno 1431, ac vera esse credidisse, quæ a maledicis contra Eugenium dicebantur. Nihil tamen retractavit de iis, quæ in commendationem morum* B. Ludovici *protulit : sed ea potius confirmavit, dum dixit :* Quantum capiebamus, tantum defendimus aut oppugnavimus : nihil mentiti sumus, nihil ad gratiam, nihil ad odium retulimus. *Quæ igitur dixit de moribus* Ludovici, *vera credenda sunt, cum in hisce falli minus posset. De* B. Ludovico *subinde etiam meminit Historia Concilii Basileensis, scripta per Augustinum Patricium, canonicum Senensem, cui alios quosdam scriptores, concilii Basileensis defensores addit Bailletus in tabula critica ad hunc diem. Verum utile magis nobis erit Pontificium Arelatense Petri Saxii, qui in eo multa de Beato nostro memorat ; uti et Opus Ludovici Doni d'Attichi, quod inscripsit* C *Flores Historiæ sacri collegii S. R. E. Cardinalium, in quo etiam sat multa de Beato nostro sunt collecta. Hi tamen duo non sunt Beato contemporanei, cum ambo floruerint seculo* XVII, *id est duobus fere seculis post obitum Beati. Reperiuntur et alii ejusdem seculi scriptores, quos per decursum suis locis nominabimus.*

aliqui ex recentissimis.

15 *Pleniorem inter novissimos* B. Ludovici Alamandi *Vitam suo stylo concinnavit Bailletus, jam aliquot vicibus memoratus. Hic autem eo scripsit modo, ut non obscure ex beatitate* Ludovici *patrocinium quærat illis, qui decretis Romanorum Pontificum pertinaciter opponere se præsumunt. Verum inanis est ille conatus, cum Beatus mentem mutaverit. Reperiuntur et alii scriptores recentissimi ; qui crediderunt, aut saltem contenderunt,* B. Ludovici Alamandi *beatitatem utilem esse ad auctoritatem conciliorum efferendam supra auctoritatem Romani Pontificis, aut ad excusandum illos, qui vocem supremi Ecclesiæ Pastoris audire detrectant, ejusque mandatis obedire. At illi vix minus ridicule ratiocinari videntur, quam dissereret ille, qui ex sanctitate Pauli Apostoli aut synagogam Judaicam ecclesiæ Christianæ primis temporibus præferendam fuisse contenderet, aut persecutoribus Ecclesiæ patrocinium quæreret et excusationem. Verum hæc, quæ breviter suo loco tractanda sunt, necdum agimus. Dicta interim sufficere credimus de scriptoribus, licet multo plures de Beato egerint singulis a morte ipsius seculis : nam omnes, quorum opera utemur, suis locis nominabimus.*

§ III. Beati patria, natales, dignitates variæ, officiaque et gesta usque ad concilium Basileense.

Stirps Beati nobilis.

D*e natalibus et patria beati* Ludovici *Acta habent, natum esse* ex nobili prosapia in finibus Franciæ ac Subaudiæ. *Vera hæc sunt, sed minus distincta. Scriptores vero seculi* XVII *de his in varias abierunt sententias. Petrus Monod in Amedæo Pacifico num. 76 satis insinuat, novam se proferre sententiam, ubi de patria Beati nostri sic loquitur :* Galli, non renuentibus Italis, tanti Viri natales sibi vindicant. Constans ta- E men est apud Salutienses Subalpinos fama, eum gentilem suum esse, ex oppido S. Michaelis ad Vallem Macram, in quo oppido vicus est itemque turris, quæ ab Alemannis nomen habent. Alemannorum autem nobilissimam familiam e Germania, quam Alemaniam vocant, (unde et illis nomen hæsit) ortam esse perhibent, easque partes insedisse Othonibus in Italia late dominantibus. Ludovico pater fuit Antonius nomine, cui frater Franciscus, apud Arelatenses diversatus, ubi etiam nepos Ludovicus melioris literaturæ tyrocinium posuit. *Hæc ille. At dissentiunt alii. Ludovicus Doni d'Attichi episcopus Augustodunensis, et Petrus Saxius in Pontificio Arelatensi, ab hisce longe abeunt ; sed invicem recte consentiunt. Saxius, qui paulo post Monodum, et aliquot annis ante Donium Attichium scripsit, ita habet :* Natalis Ludovico Alemando locus fuit Arbencium, municipium apud Bugesios, prope cœnobium S. Claudii Vesontionum archiepiscopi. Petrus illi pater ex illustri gente, quæ Arben- F cio imperitabat ; mater vero soror Francisci de Conzi, quæ præter Ludovicum, Hugoninum peperit Arbencii dominum...

patria, parentes, fratres.

17 Est et alia gens Alemandorum nobilis in Gallia, quos hodie Delfinates appellant. Utrique familiæ stirpem eamdem inesse censet, qui Cadurcenses episcopos vulgavit. Alteram gentem Alemandorum apud Salutienses Subalpinos.... inesse, fama est in oppido S. Michaelis ad Vallem Macram, ubi vicus et turris, quæ ab Alemanis nomen habet. Amplissimam familiam eas partes insedisse constat, Ottonibus in Italia late dominantibus. At licet diversis in provinciis diversæ Alemandorum supersint familiæ, una tamen Bugesiorum Arelatensibus Ludovicum dedit. *Hisce consonat quoad rem laudatus Donius, cujus verba idcirco non adduco. Verum Samuel Guichenon in Historia Bressiæ et Bugesiæ, quæ circa medium seculi* XVII *Gallice scripta est, pro patria solum assentitur Saxio, non item pro patre et matre Beati. Nam part. 3 pag. 3 consentit,* Ludovicum *Arbencii in Bugesia natum esse, et refutat sententiam aliquorum, qui in comitatu Burgundiæ natum dixerant, uti et Monodum, qui* Ludovicum *Salutiensibus attribuerat. Patrem vero*

AUCTORE J. S.

vero Beati nec Petrum *vocat, nec* Antonium; *sed* Joannem Alamandum *vocatum fuisse declarat. Matrem vero illius fuisse dicit Mariam de Castellione, eosque matrimonio fuisse junctos die 2 Septembris anni 1374. Hisce porro liberos attribuit quatuor, nempe Petrum, Joannem, Galterum et* Ludovicum. *Hæc sententia ceteris probabilior apparet, quia laudatus scriptor magis videtur examinasse genealogias, quam alii; et affert probationes aliquot. Verum tricæ illæ genealogicæ non tantum faciunt ad honorem* B. Ludovici, *ut illis diutius inhærere lubeat. Quapropter solum addo verba Dionysii Sammarthani, qui Guichenonem sequitur, tom. 1 Galliæ Christianæ col. 582, de primordiis* Ludovici *ita scribentis :* Ludovicus natus est anno circiter MCCCXC parentibus Johanne Alamando, domino Arbencii in pago Belicensi, ac de Montgeffon *(in comitatu Burgundiæ secundum Guichenonem)* et Maria de Castellione de Michaille.

Natus videtur anno 1381 vel 1382,

18 *Quod spectat ad annum natalem Beati, ille passim figitur circa 1390, nec sine aliquo fundamento. Nam cum constet, ipsum obiisse anno 1450, et Pontifex in Bulla beatificationis dicat, defunctum esse* sexagesimo vel circa *ætatis anno, ex his videtur colligi, circa annum 1390 fuisse natum. Dubito tamen, an ea opinio non aberret ad annos aliquot : imo potius vix dubito, quin aberret ad annos satis multos. Certe in lectionibus Officii* Ludovicus *dicitur obiisse* anno ætatis suæ sexagesimo nono. *Hoc enim si verum est, natus fuit anno 1381 post* XVI *Septembris, vel anno 1382 ante prædictum diem. Si modo respiciamus ad alia, quæ majorem aut minorem pro alterutra sententia verisimilitudinem inferunt, stabit omnis verisimilitudo pro lectionibus Officii. Secundum Guichenonem parentes ipsius matrimonio juncti sunt anno 1374, ita ut verisimilius sit* Ludovicum, *qui inter liberos recensetur quartus, post septem aut octo fere annos, sive anno 1381 aut 1382, natum esse, quam post annos sexdecim, præsertim cum Galterus, inter fratres tertius, jam anno 1390 canonicus Lugdunensis dicatur a Guichenone. Accedunt officia ipsius* Ludovici, *quæ innuunt, ante annum 1390 verisimiliter mundo datum. Nam anno 1418 Magalonensem creatum videbimus episcopum, postquam jam varia obiverat officia ecclesiastica. Fuisset igitur in ætate viginti et octo annorum creatus episcopus; quod non est quidem incredibile, si afferantur monumenta certa; minus tamen verisimile, quando de ætate aliunde dubitatur. Præterea fuit Beatus in concilio Constantiensi, quod anno 1414; et in Pisano, quod anno 1409 inchoatum est, ut suo loco videbimus. Fuisset igitur jam in concilio, quando necdum viginti habebat annos, si natus esset anno 1390. Demum Officio* B. Ludovici *major fides hic habenda videtur, quam Bullæ Pontificiæ; cum quia auctor Officii non videtur recessurus fuisse a bulla, nisi certas habuisset pro majori ætate Beati rationes, tum quia ipsa Bulla insinuat, non fuisse exacte in ætatem Beati inquisitum, dum dicit* sexagesimo vel circa. *Itaque probabilius existimo, Beatum fuisse natum anno 1381 vel 1382, quam circa 1390.*

in juventute fit canonicus Lugdunensis.

19 *Post studia, quæ Arelate peracta scribit laudatus num. 16 Monodus, tacentibus ea de re aliis plerisque, aut forte etiam ante peracta omnino studia, Lugduni canonicatum* B. Ludovico *datum, plerique scriptores habent. Istud beneficium obtinuisse* Ludovicum *resignatione fratris sui Galteri, asserit Bailletus, non alio forsan fundamento, quam quod Galterus anno 1390 Lugdunensis fuisse canonicus dicatur a Guichenone. Ipsius quoque canonicatus non aliud invenio fundamentum, quam assertionem Saxii aliorumque, qui Saxium sunt secuti. Monodus in Amedæo Pacifico pag. 176 de juventute* Ludovici *diversa scribit, sed forsan minus vera, ita loquens :* Tantoque deinceps studio libris incubuit, ut inter doctissimos illius ævi merito conseretur : quo factum, ut Amedæus Cardinalis Salutiensis eum in domesticis habere voluerit, enituitque inter paucos Avenione in aula pontificia. *Non admodum verisimilia sunt ista, præsertim quæ dicuntur de commoratione* Ludovici *inter domesticos Amedæi Cardinalis Salutiensis. Quod vero de aula Avenionensi dicitur, ubi degebat Petrus de Luna antipapa, quem Gallia pro vero Pontifice aliquo tempore coluit, non est omnino improbabile. Certius tamen, quod mox subjungit :* Petrum Lunensem, ut fere Galli omnes, principio coluit, tergiversantem deinde deseruit. *Hoc commune fuit Beato nostro cum aliis Sanctis. Ludovicus Donius aliam quoque dignitatem, aliorum judicio attributam beato* Ludovico, *ita memorat :* Addunt Frizonius, Robertus, et Auberius *(ac deinde Bailletus)* cœnobii Trenorchiani Ordinis S. Benedicti in diœcesi Cabilonensi administrationem ei concessam. *Idem credidit Dionysius Sammarthanus in archiepiscopis Arelatensibus; sed postea tom. 6 Galliæ Christianæ col. 799 retractatur is error, diciturque ortus ex confusione* Ludovici nostri cum Ludovico de Palude. *Utrum non æque ex aliqua confusione apud laudatum Sammarthanum in Arelatensium archiepiscoporum catalogo dicatur ante episcopatum fuisse* præcentor Valentinensis, *inquirendum aliis relinquo.*

interest concilio Pisano et deinde Constantiensi doctor

20 *Verumtamen ante episcopatum alia quædam officia habuit* B. Ludovicus, *qui* magister et decretorum doctor *in Vita vocatur. Ut doctor quoque interfuit concilio Constantiensi, ac verisimiliter etiam Pisano. Certe utrique interfuisse se dicit apud Æneam Silvium de Concilio Basileensi lib. 1 in fine, ubi* fuisse se Pisis ac Constantiæ, *dixit* Ludovicus *noster*, nec umquam sessionem vidisse quietiorem aut devotiorem, *quam eam, nimirum Basileensem, de qua agebat. Idem* Ludovicus *ante apud Æneam fol. 13 Basileenses sic alloquitur :* Constantiensis concilii recens memoria extat, ubi et plurimi ex nobis fuerunt, et ego etiam, qui nondum Cardinalis nec episcopus, sed tantum doctor eram *etc. Quantum egerit* Ludovicus *in dictis conciliis, non liquet, ut necesse non sit, illorum conciliorum historiam texere. Pisanum celebratum est anno 1409 propter schisma Ecclesiæ, quæ duos habebat Pontifices, Gregorium nempe XII. qui passim pro vero Pontifice agnoscitur; et Petrum de Luna, qui se dicebat* Benedictum XIII, *et pro antipapa habetur. Ambo in illo concilio fuerunt depositi, et electus est Papa Alexander V. Attamen depositi non acquieverunt, et aliqui dubitarunt, an legitima fuerit depositio, et consequenter canonica electio Alexandri. Itaque post concilium Pisanum pro duobus tres erant Pontifices. Hac de causa anno 1414 et sequentibus habitum est concilium Constantiense, ubi schisma fere sublatum est, cedentibus pontificatu duobus, et deposito Petro de Luna, qui tamen numquam se submittere voluit. Habebat* B. Ludovicus *tempore Pisani concilii annos circiter viginti septem aut octo secundum epocham nostram; in Constantiensi vero triginta duos aut paulo plus. Interfuit igitur multis actionibus con-*

A *tra dubios Pontifices institutis; unde forte contigit, ut crederet eadem licere contra Eugenium IV, certum Pontificem.*

Fit abbas S. Petri de Turribus, deinde episcopus Magalonensis.

21 *Dionysius Sammarthanus tom. 2 Galliæ Christianæ col. 754* Ludovicum *numerat inter abbates seculares S. Petri de Turribus, diœcesis Aniciensis, ubi die 1 Martii anni 1417 vicarium habebat Petrum de Crotis canonicum ecclesiæ cathedralis. Alia, quæ habebat beneficia, dum anno 1418 creatus est episcopus, mox videbimus. Saxius quidem episcopatui ipsius nullam aliam dignitatem præter canonicatum præmittit, ita scribens in Pontificio Arelatensi col. 330 :* Primam dignitatem sustinuit canonicus et comes Lugdunensis : unde ad altiorem gradum ascendit. Nobilitate siquidem generis, et morum sanctitate conspicuus, Francisco de Conzi Avenionensium legato *(et archiepiscopo tunc Narbonensi)* episcopus Magalonensium inauguratus est. *Verum tom. 6 Galliæ Christianæ col. 798 de initio episcopatus Magalonensis, et de dignitatibus* B. Ludovici *præviis hæc leguntur :* Petri demortui in locum Magalonensis episcopus creatus est Ludovicus B decretorum doctor. Fuerat canonicus et præcentor ecclesiæ Narbonnensis, Lugdunensis vero custos erat, et abbas S. Petri de Turre, cum a Martino V bulla data Gebennis x Calend. Julii, pontificatus anno I (hic est MCDXVII) promotus est. *Agebat tunc Beatus, secundum chronotaxim nostram, annum ætatis trigesimum sextum aut septimum; idque verisimilius est, quam fuisse annorum tantum circiter viginti et octo, ut sequeretur ex sententia eorum, qui circa annum 1390 natum scripserunt. Aliqui scriptores non Magalonensem, sed Macloviensem in Britannia Aremorica, episcopatum* B. Ludovico *attribuerunt. At is error jam satis ab aliis refutatus est, et ex sola nominis similitudine ortum duxerat. Tanto autem facilius oriri potuit, quanto minus notus erat seculo* XVII *episcopatus Magalonensis : nam ante medium seculi* XVI *sedes ex civitate et insula Magalona, quæ tota undique mari cingitur, ad civitatem non longe distantem, et in continente sitam, quæ* Mons Pessulus *aut* Mons Pessulanus *dicitur, a Paulo Papa III translata est.*

quam ecclesiam per vicarios rexit, residens in aula Pontificia vicecamerarius.

C 22 *Porro laudati auctores tom. 6 Galliæ Christianæ observant, numquam tempore episcopatus sui Magalonæ degisse* Ludovicum, *sed Florentiæ in aula Pontificia Martini V fuisse, dum vicarios sibi substituit ad regendum episcopatum.* Ludovicus ergo electus Magalonensis, *inquiunt*, Florentiæ degens in curia Romana, ubi Francisci Narbonensis archiepiscopi, Papæ camerarii, in partibus ultramarinis agentis, locum tenebat, cum ipse per se ecclesiam suam adire non posset, Petrum Anianæ abbatem aliosque commisit die VIII Martii an. MCDXIX vacarios generales, qui eo absente Magalonensem ecclesiam regerent. Nonnulla pro Monspeliensi academia a summo Pontifice, cujus lateri semper assidebat, obtinuit privilegia XVI Calend. Jan. anni MCDXXII, quæ apud Gariellum prolixius recitantur. Grassante Ticini pestilentia, cum concilii locum mutari, Senasque transferri patribus placuisset, Ludovico præcepit Martinus, ut cum Senensium oratoribus de excipiendis Patribus, et tuenda concilii libertate, ad quod una cum Cardinalium cœtu se conferre meditabatur, pascisceretur. Bulla data apud S. Mariam Majorem Idibus Augusti, pontificatus anno VI, *id est, anno 1423. Hæc ultima ex Odorico Raynaldo in Annalibus ecclesiasticis ad annum 1423 num. 3, ubi pars bullæ recitatur, desumpta sunt. Meditabatur nimirum Martinus V generale concilium Senis habere, Senasque adire; sed propositum adeundi eventu caruit. De gestis autem* Ludovici *in episcopatu Magalonensi hæc demum subjiciuntur in Gallia Christiana :* Latam a Francisco Narbonensi archiepiscopo, Papæ camerario, sententiam exsecutioni mandavit, et absolvit Reginaldum sancti Guillelmi abbatem ab excommunicatione aliisque, quas incurrerat, censuris, instrumento dato Romæ apud S. Mariam Majorem die Veneris, x mensis Septembris, an. MCDXXIII, Indict. 1. AUCTORE J. S.

Creatus archiepiscopus.

23 *De translatione* Ludovici *ad archiepiscopatum Arelatensem iidem scriptores sic habent :* Ludovicus autem paulo post III Nonas Decembris ejusdem anni ad Arelatensem metropolim a Martino V assumptus est, ut constat ex Actis consistorialibus. *Hæc epocha congruit cum dictis Dionysii Sammarthani, qui tom. 1 col. 582 in archiepiscopis Arelatensibus observat,* Ludovicum *in instrumento, facto* x *Septembris anni 1423, tantum vocari Magalonensem episcopum; sed electum fuisse Arelatensem ante diem* XIX *Januarii anni sequentis. Tum subdit :* In Arelatensibus tabulis nullum instrumentum ejus nomen præfert ante diem VI Junii anni MCDXXV. Anno MCDXXVI, IX Cal. Julii Cardinalis tituli S. Cæciliæ creatur a Martino Papa V. *Hæc pro Chronotaxi, certe quoad annos, sequenda sunt, etiamsi Saxius eodem anno archiepiscopum et Cardinalem creatum crediderit.* E

ac deinde Cardinalis

24 *Lubet tamen audire Saxium, laudes electi Cardinalis celebrantem.* Illustris, *inquit*, genere, illustris ingenio, illustris sanctimonia, illustris dignitate, purpura illustrissimus evasit, et vulgo Cardinalis Arelatensis audiebat. Eum vero egisse Ludovicum III, Neapolitanum regem et Provinciæ comitem, summa cum authoritate et gratia, testatur diploma, quod consecutus est in utilitatem Arelatensis ecclesiæ, quo rex ratas habuit imperatorum regumque Arelatensium concessiones, in ejusdem ecclesiæ utilitatem factas, pro urbibus, castris, municipiis, privilegiis, libertatibus, franquesiis, quas vocant, sive immunitatibus, aliisque latifundiis, quæ F episcopus Arelatensis et ecclesia possident in provincia Arelatensi. *De die, quo Beatus noster cum undecim aliis creatus est Cardinalis, consentiunt Raynaldus in Annalibus ad annum 1426 num. 26, et Oldoinus in Opere Ciaconii aucto tom. 2 col. 841. Nam ambo scribunt, duodecim illos Cardinales fuisse creatos anno 1426, die* XXIV *Maii.*

legatusque Bononiensis : curam habet de concilio Senensi,

25 *De gestis* Ludovici *in cardinalatu hæc solum ante concilium Basileense affert Saxius;* Ludovicus antistes noster in Italiam vocatus, Bononiam legatus obtinuit. *Sammarthanus ita loquitur :* Ludovicus fuit præterea Bononiæ legatus, et Apostolicus vicecamerarius. *At vicecamerarius fuisse videtur ante cardinalatum. Laudatus Oldoinus col. 842 de officiis in Italia a* Ludovico *gestis observat, dici a Ciaconio, ipsum* vicecamerarium ac prolegatum Bononiæ ante cardinalatum renunciatum fuisse. *Addit autem :* Quidquid sit, certum est cardinalatus dignitatem titulo S. Cæciliæ ei delatam a Martino fuisse, et in Italiam vocatum, ejusdem Martini jussu functum legationis munere Bononiæ : inde, jubente ipso Martino, Basileam ad synodum, quam indixerat Martinus anno sui pontificatus ultimo, sese contulis-

AUCTORE J. S.

lisse. *Verum in hisce aliqua sunt incerta, alia ex errore profecta. Incertum primo, an* B. Ludovicus *in Italiam vocatus sit a Martino V, cum potius ab initio episcopatus Magalonensis usque ad cardinalatum, imo usque ad concilium Basileense, in Italia videatur mansisse, nisi forte ad breve tempus ad civitatem Arelatensem profectus sit : de quo non constat.*

Basileensi non interfuit ab initio.

26 *Incertum secundo, utrum prolegatus fuerit Bononiæ, an legatus : et utrum hoc officium gesserit ante, an post cardinalatum obtentum. Legatum fuisse plures affirmant; quibus accedit Epitaphium antiquum, circa finem Commentarii dandum, in quo tamen legatio Bononiensis cardinalatui præponitur. Falsum vero videtur primo,* Ludovicum *nominatim a Martino V ad concilium Basileense fuisse missum, cum illud concilium jam fuerit indictum a Martino ab anno 1424 in bulla, qua confirmat decretum concilii Senensis, de celebrando post septennium Basileæ concilio generali latum. Bulla illa videri potest apud Raynaldum ad annum 1424 num. 5. Falsum etiam est,* Ludovicum *ex legatione Bononiensi ad concilium fuisse profectum ; cum Roma clan-*
B *culum discesserit, postquam concilium diu fuerat inchoatum, ut videbimus. Sammarthanus de eo ante concilium hæc memorat :* Anno MCDXXX, IV Idus Martii, subscripsit (B. Ludovicus) quibusdam statutis, ad Cardinalium dignitatem spectantibus, post electionem Eugenii IV, qui etiam ea confirmavit, antequam coronaretur. *Verum hæc procul dubio facta sunt anno 1431, quo Eugenius IV creatus est Pontifex : sed more illorum temporum currebat adhuc annus 1430 die* XII *Martii anni 1431, quo res peracta est.*

§ IV. Gesta Ludovici in concilio Basileensi, in quo non fuit ab initio, sed postea præcipuam auctoritatem habuit.

C

Concilium Basileense, statim se opponens Eugenio, diu erat inchoatum,

Eodem *die* III *Martii anni 1431, quo Pontifex electus est Eugenius IV, debuisset inchoari concilium Basileense secundum ea, quæ in Constantiensi, et postea in Senensi concilio fuerant statuta. Alexander abbas Virziliacensis, aut potius Vezeliacensis in Burgundia, Basileæ eodem die adfuit, et præsentiam suam testatus est instrumento coram multis testibus facto, quod videri potest apud Martenium tom. 8 Amplissimæ Collectionis pag. 2. Hoc erat famosi illius concilii qualecumque initium. Eodem tamen anno plures paulatim advenerunt. Inter hos erat Julianus Cæsarini, Cardinalis S. Angeli, præses concilii dudum nominatus a Martino V, et deinde ab Eugenio IV confirmatus. Itaque prima sessio concilii habita est eodem anno, mense Decembri, paucis tantum præsentibus, interque eos paucissimis episcopis. Eodem mense Decembri Eugenius Papa IV* concilium Basileense dissolvit : legatum suum Cardinalem Julianum revocat, et aliud concilium, Bononiæ post annum cum dimidio celebrandum publice indicit, *inquit Augustinus Patricius in Historia concilii Basileensis, edita apud Labbeum tom. 13 Conciliorum, ex quo illam semper lau-*
dabo. Prima ratio dissolvendi hæc datur ibidem D
col. 1492 : Patres parvo numero non supra decem Basileæ convenisse; quamvis tempus præscriptum septennii *(a Concilio Senensi)* ante octo menses esset elapsum; neque videri æquum, a tam paucis episcopis universæ Ecclesiæ leges præscribi. *Aliæ rationes ibidem videri possunt. Hoc initium fuit controversiarum, quæ inter Eugenium IV et concilium Basileense viguerunt : nam Basileenses, quamvis revera pauci, statim se opposuerunt dissolutioni, variasque anno 1432 sessiones habuerunt, in quibus omnia fere diriguntur ad attollendam auctoritatem concilii supra ipsum Pontificem, quem uti et S. R. E. Cardinales cum interminatione pœnarum ad concilium vocarunt. Nimirum fortia consilia placuerunt Patribus Basileensibus, cum verisimiliter plus profecissent, si magis pacifica et moderata fuissent secuti. Verum hisce immorari nolo, cum anno 1433 pax inter Eugenium IV et Patres Basileenses fuerit inita, revocante Eugenio decretum dissolutionis concilii; cumque* B. Ludovicus Alamandus, *de quo unice agimus, concilio non adfuerit ante pacem cum Eugenio factam; aut certe solum venerit, quando de concordia tractabatur.* E

quando B. Ludovicus clanculum Roma egressus,

28 *Etenim de adventu* Ludovici *Cardinalis Arelatensis docemur ex Epistola Philippi ducis Mediolanensis, quam edidit Martenius tom. 8 Collect. Ampl. col. 620. Data est Epistola anno 1433, die* XXI *Julii, quando Cardinalis Arelatensis Genuæ degebat, ut veniret ad concilium. Philippus autem, qui istud Patribus Basileensibus perscribit, hostis erat Eugenii, et vel ea de causa concilio magnopere favebat, ut vel ipsa hæc Epistola luculenter manifestat. Quæ porro de* Ludovico *nostro narrat Philippus, huc transfero :* Ut autem ego vobiscum participem, *inquit,* quæ habeo de tangentibus bonum præfati concilii, significo vobis, quod reverendissimus dominus Cardinalis Arelatensis ad civitatem meam Januæ nuper applicuit seminudus et quasi solus; ita quidem quod quando attigit, omnes videntes ad magnam pietatem * induxerit. Asserit ipse, quod cum sæpenumero petivisset licentiam a summo Pontifice transferendi se ad illud sacrum concilium, illeque eam semper sibi negasset, applicuit proximis diebus galea aquardia magnificæ civitatis meæ Januæ in faucem Romanam, et facta sibi notitia, F deliberavit omnino a Roma discedere, et cum jam sub certo alio colore urbem egressus fuisset, remisit, etc. Cum vero procederet ad galeam, contigit, quod a nonnullis hominibus apud Tyberim insultatus est, quos putat fuisse ex illis Cardinalis de Ursinis. Sed cum equum præstantem haberet, cœpit fugere, quamquam et ipse et equus in cursu deciderint, non absque læsione unius genu sui. Equo autem hinc inde vagante, cœpit solus ipse pedibus ambulare, studens appropinquare galeæ, et cum non reperisset eam ita cito, sicuti voluisset, occultavit seipsum in certis arbusculis, gratiam divinam expectans, et si quid posset de galea sentire.

navique Genuam vectus, anno 1433 ad illud venit.

29 Tandemque factum est, quod nonnulli socii galeam exeuntes et quærentes super ripam ipsum dominum Cardinalem, emissis, ut fieri solet, vocibus et clamoribus, quia nullibi videbatur, cum ipse prima facie dubitaret *, ne alii essent, eum pro parte summi Pontificis inquirentes, post cognitos socios signum fecit, ex quo ad eum statim quatuor accesserunt, deferentes eum super humeros ultra Tyberim, attingente etiam aqua fluminis usque ad guttura deferentium. Redu-

* i. e. commiserationem

* i. e. timeret

A ducto ergo in galea, et satis attonito pro discriminibus, in quibus fuerat, cum patronus galeæ diceret, non satis tutum esse ibi morari diutius, deliberaverunt, etc. recedere, et Januam se dirigere, quo in diebus quatuor attigerunt. Demum præfatus dominus Cardinalis ad illud concilium statim accedet, intenturus toto studio et animo agendis ibi rebus. Ex cujus accessu, non dubito, recipiet illa sancta synodus solamen et gaudium singulare, nec indigne quidem, cum sit ipse Præsul sapientissimus et maximæ reverentiæ : cujus præsentia ipsum concilium non mediocriter quidem ornabit et augebit, dabitque magnum favorem et præsidium rebus agendis. *Hactenus Philippus dux, ex cujus Epistola certum est, non fuisse* B. Ludovicum *in concilio duobus primis annis, sed venisse anno 1433, quando de pace agebatur. An autem Pontificem deseruerit, et ad concilium venerit, quia existimabat, se debere obedire concilio, sub gravibus pœnis omnes vocanti, an alia quapiam de causa, difficulter divinare possumus.*

Orta controversia de loco, Eugenius concilium transfert Ferrariam:

30 *De Cardinale autem Arelatensi in Historia concilii nihil reperio, quamdiu utcumque pacificæ et tranquillæ fuerunt sessiones. Verum in sessione* XVII, *habita mense Januario anni 1437, acris orta est contentio, quia eligenda erat civitas, ad quam venirent Græci ad tractandum cum* B *Patribus concilii de concordia sancienda inter Ecclesiam Latinam et Græcam. Nolebant Græci Basileam venire, nec Avenionem jam ipsis propositam, nec in Sabaudiam; sed cupiebant, ut aliqua civitas Italiæ pro tractanda unione designaretur. Eugenius Papa ejusdem cum Græcis erat sententiæ. Cum igitur, rogantibus Græcorum legatis, ut aliqua civitas Italiæ designaretur, res fuisset proposita, in duas factiones scissum est concilium. Nam una pars nihil Græcis concedere voluit, nisi ante oblata loca, videlicet Basileam, Avenionem, et Sabaudiam. De his Augustinus Patricius col. 1543 ita loquitur :* Secedit magna pars Patrum, quæ Pontifici erat infensa, et concilium in Italia nullo pacto volebat. Hæc factio vili ex plebe magna ex parte constabat; quamvis ducem haberent Cardinalem Arelatensem, et nonnullos alios prælatos. *Quo modo factio hæc numerum suum auxerit, explicat his verbis :* Clericos undique cogunt : veniunt turmatim ex vicinis oppidis C et civitatibus sacerdotes, et qui etiam in urbe Patribus serviebant plerique, et in ecclesia togati convenientes, jussa præstabant suffragia. *Opposita pars, quæ Florentiam et Utinum in Foro Julii, aut aliam civitatem Græcis oblatam volebat, sic ab eodem describitur :* In alia parte sanctæ Sabinæ, qui et sancti Angeli dicitur, sancti Petri ad Vincula Cardinales erant, et plerique alii digni prælati, numero tamen longe superabantur. *Hæc discordia in sessione 26 duo peperit decreta contraria, ut ibidem videri potest. Notatur autem sessio habita* IV Kalend. Junii *anni 1437. Ex illis vero decretis Eugenius Papa approbavit illud, quod concilium in Italiam transferebat, ut Græci desiderabant. Itaque cum inter Græcos et Pontificem recte conveniret de celebrando in Italia concilio, illud primo Ferrariæ indictum est, eoque pervenerunt Græci cum imperatore suo Joanne Palæologo et cum patriarcha Constantinopolitano.*

Basileenses vero rursum incipiunt contra Eugenium agere,

31 *Interim Basileenses, sive pars major et deterior concilii, dum intellexissent, Eugenium favere Græcorum desiderio, et parti concilii ipsis consentienti, in sessione 26, quæ est 27 apud Patricium, reversi sunt ad criminationes et ad processus contra Eugenium Papam,* prohibente tamen et protestante Juliano Cardinale sanctæ Sabinæ præsidente concilii. *Nec modo contra Eugenium bruta fulmina jecerunt Basileenses, sed etiam contra synodum, quam Ferrariæ convocavit, dissoluta Basileensi. Rursum sub gravissimis comminationibus omnes Basileam vocant Cardinales, et præsentibus ibidem prohibent discedere. Principes interque eos Sigismundum imperatorem in suas partes trahere conantur. Verum imperator, quantumvis multum antea favisset concilio, dignum pietate sua dedit responsum, apud Patricium col. 1547 sic expressum :* Ad ea cæsar respondet, molestissimo se animo audire has novas seditiones inter Pontificem et concilium exoriri : hortari, ut maturius in tanta re se gerant, neque ea agant, quæ divisionem et schismata sint paritura, quo nihil rebus gerendis perniciosius evenire potest : invenisse eos Ecclesiam Dei pacificam :... meminisse debere Patres suæ professionis, cum prædicent, se ideo convenisse, ut Christiani populi mores emendent, hæreses pellant, et dissidentium animos componant : cavendum, ne contrarios effectus pariant, ut qui Græcos se unituros pollicentur, Latinos seque ipsos E scindant *etc. Græci ipsi viderant, quam parum a tali concilio sperare possent, et missos Constantinopolim concilii legatos rejecerant, et cum Pontificiis navigabant in Italiam.* Quod cum Basileæ nuntiatum esset, *inquit Patricius col. 1550*, illos scilicet e Græcia solvisse cum legatis Papæ, variæ inter Patres sententiæ, multæque contentiones agitabantur. *Addit, Julianum Cardinalem publica oratione eos ad concordiam cum Eugenio revocare conatum;* sed obstinatis animis frustra narrabatur fabula, *eodem testante.* Perstant in sententia Basileenses, et nisi in loco a se delecto non videntur passuri concilium celebrari.

discedentibus Eugenii legatis cum aliis multis, Ludovicus eligitur præses.

32 *Verum illa Basileensium pertinacia effecit, ut legati Pontificii omnesque Cardinales, uno excepto, Basilea discederent. Hac de re Patricius col. 1554 ita habet :* Julianus autem Cardinalis sanctæ Sabinæ, sancti Angeli appellatus, ut vidit Basileenses in proposito Pontificem deponendi obstinatos, Basilea discessit V Idus Januarii *(anni 1438.)* Et Patres, concione advocata, Ludovicum Cardinalem Arelatensem, qui unicus Cardinalis in concilio supererat, præsidentem creant cum plena potestate. *De eodem Æneas Silvius, tamquam concilii præside, in Commentariis de con-* F *cilio Basileensi lib. 1 fol. 2 sic loquitur :* Medius erat inter omnes primoque loco ut judex fidei, totiusque disputationis moderator et arbiter, Ludovicus Cardinalis et archiepiscopus Arelatensis, prælatus cum multis virtutibus insignis, tum præcipue fortis et constans. *Sub hoc Præside Basileenses nihilo segnius aut moderatius processerunt contra Eugenium Papam, eique adhærentes, quam antea fecerant. Novi quidem, hæc non facere ad gloriam Beati; nihil tamen dissimulandum censeo, sed omnia, quatenus* Ludovicus *partem in illis habuit, breviter perstringenda. Itaque Basileenses varias propositiones, tamquam fidei veritates in concilio definiendas produxerunt. Octo simul propositas exhibet Æneas Silvius in Commentariis de gestis concilii Basileensis lib. 1 fol. 2. Tres priores erant generales, quas his verbis exprimit laudatus Æneas :* Veritas est Catholicæ fidei, sacrum generale concilium supra Papam, et alium quemvis potestatem habere. *Secunda est :* Generale concilium legitime congregatum, sine ipsius consensu, nec dissolvere, nec transferre, nec prorogare ad tempus ex authoritate sua potest Romanus Pontifex, idque veritatis ejusdem est. *Tertia :*

Qui

AUCTORE J. S.

Qui pertinaciter his veritatibus se opponit, hæreticus est censendus. *Has propositiones multis contentionibus occasionem dedisse, liquet ex eodem auctore.*

Cum octo articuli contra Eugenium definiendi essent propositi,

33 *Narrat fol. 10, varios principum legatos rogasse, ut decisio differretur. Recitat compendio orationem Panormitani archiepiscopi, dilationem multis rationibus persuadere conantis, cui alii multi adhæserunt. Inter alia autem dicebat, solis episcopis dandam esse vocem* decisivam, *alios vero* consultativam tantum habere vocem, futurumque hac vice scandalum, si sine episcopis res fidei terminum sumeret. *Ut brevis sim, fortiter insistebat, ut exspectarentur principum oratores, qui Moguntiam ad principum conventum erant profecti. Ipsi quoque consenserunt præsentes* principum oratores, et quasi facta conspiratione, *inquit Æneas,* in unam sententiam consonarunt, conclusionem pro viribus impedituri. *Deinde contra horum omnium sententiam longa oratione definitionem dictorum articulorum persuasit* Ludovicus Alamandus, *de quo sic Æneas Silvius fol.* XI : Ubi autem complures sunt auditi, . . . Ludovicus Cardinalis Arelatensis, vir omnium constantissimus, et ad B gubernationem generalium conciliorum natus, oratorum omnium, qui loquuti fuerant, verba resumpsit. *Mox conatus est ostendere, plerorumque principum oratores affuisse examini articulorum, ut probaret, non amplius esse exspectandum. At archiepiscopum Mediolanensem offenderunt hæc* Ludovici *verba :* Ex territorio ducis Mediolanensis archiepiscopus Mediolanensis affuit : qui licet orator non sit, qualis tamen quantusque prælatus habeatur, non ignoratis. *Nam subdit Æneas :* Cumque ita dixisset, commotus aliquantisper archiepiscopus, Haud melius, inquit, præsidentis locum tu tenes, Arelatensis, quam ego oratoris ducalis. Pluribusque lacessere eum verbis pergebat. At Cardinalis, ut est patientissimus injuriarum, nullaque prorsus contentione provocabilis; Hoc est, ait, quod mox volebam. Namque si orator est archiepiscopus, nulla omnino superest suo duci querela, qui oratorem suum in rerum discussione habuit. *Modica hæc contentio, quam patientia sua prudenter composuit* Ludovicus, *multum conduxit ad patientiam ipsius commendandam, ideoque a me observata est.*

contentioque gravis orta, Ludovicus longam habuit orationem,

C 34 *Quod modo spectat ad longæ illius orationis compositionem, quæ adversarios, maxime episcopos, acerrime pungit, aptior est ad movendum animos mediocriter doctorum, quam ad objectas difficultates dissolvendas, profanaque eruditione magis abundat, quam sacra. Ad objectionem Panormitani de non permittenda decisione rerum fidei suffragiis multitudinis, ita respondet :* Meminerit tamen ipse Panormitanus, quoniam non est novus hic procedendi modus. Ordinem procedendi ipsum sibi concilium ab initio dedit, nec unquam postea immutavit : tibique hoc alias, Panormitane, placuit, cum multitudo te sequeretur : nunc, quia non sequitur, displicet. Sed non sunt decreta conciliorum, ut voluntates hominum, mutabilia. Scias præterea, quia illi ipsi episcopi, qui verbo tecum sentiunt, mente non sentiunt *etc. Addit alia plurima, parum ad rem pertinentia. Verum in illo concilio voces inferioris ordinis frequenter prævaluisse, multa Oratoris dicta insinuant. Nam fol. 13 ita loquitur :* Utcumque est, opus Dei hac vice autumo, ut inferiores ad decidendum reciperentur. Revelavit enim ea nunc Dominus parvulis, quæ sapientibus abscondit. En horum inferiorum zelum, constantiam, rectitudinem, magnanimitatem videtis. Ubi D nunc concilium, si soli episcopi, solique Cardinales vocem habuissent? Ubi nunc conciliorum authoritas *etc.? Brevis responsio est. Nam concilium fuisset Ferrariæ, et postea Florentiæ, sub capite suo congregatum, nec schisma excitasset Basileæ. Paulo post iterum dicit :* Episcopi autem, quos solos Panormitanus habere vult vocem, videtis quam pauci nobiscum sunt; et illi ipsi, qui præsentes adsunt, haudquaquam valent virtute irrumpere iniquitatem : extimescunt terrenam faciem potentis, et ponunt scandalum in agilitate sua. Audistis hodie vota prælatorum, audistis quod omnes voluntati regis dixerunt se acquiescere, nullus Dei etc. *Hæc satis ostendunt, quam paucos episcopos sibi faventes in illa controversia habuerit Cardinalis Arelatensis, cujus tota oratio magis pungit adversarios, quam probet causam.*

35 *Attamen non caruit Orator plausu adulantium, ut Æneas fol. 14 enarrat his verbis :* Cum Arelatensis fecisset loquendi finem, omnes in eum affixis vultibus admirationem stupore prodebant : deinde laudare, hic memoriam, ille doctrinam : hunc esse unum, qui dignissime præsideret; qui et confutare objecta nosset, et (ut præsidentem E decet) impenetrabilem se conviliis exhiberet. *Sic tamen res necdum erat peracta. Verum opposuerunt se vehementissime omnes, qui Panormitano adhærebant.* Nec res sine violentia fuit, *inquit auctor,* cum nec mandata Præsidentis reciperentur, nec ordo in rebus agendis solitus custodiretur. *Jussit quidem Arelatensis articulos decernendos prælegi; sed Panormitanus interlocutus est hoc modo :* Vos (ait) Patres, nostras contemnitis preces, reges et principes contemnitis, prælatos contemnitis. At cavete, ne, dum omnes despicitis, ab omnibus despiciamini. Vultis concludere, sed vestrum non est concludere. Nos prælatorum major pars sumus, nos concilium facimus, ad nos concludere spectat : egoque nomine prælatorum supersedendum esse concludo. *Vera hæc erat, et minime inepta oratio. Hanc tamen longiore oratione refutare voluit Joannes de Segovia, qui post inepta et falsa non pauca, conclusit hoc modo, Præsidem alloquendo :* Quare si hinc sine conclusione abeas, rationem te hujus rei in districto Dei judicio redditurum scito. *Eodem modo virum urgebant alii plures fol. 16 nominati,* in tantumque illum pre- F mebant, ut nec animum resumere paterentur. *Mitto convitia, minas, turbas, aliaque multa, ut videamus, qua arte se expedierit* Ludovicus *noster, et quo modo pro tribus articulis ex octo stabiliendis concluserit.* Utendum astu censuit, *ait Æneas,* utque tumultum aliquantisper componeret, Habeo, inquit, novas ex Francia litteras. *Ita silentium nactus est, et nonnihil de litteris locutus, paulatimque ad rem regressus, subito adjunxit, se pro tribus propositionibus* in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti concludere. Atque his dictis lætus alacerque consurgens, ab omnibus suæ partis hominibus summe probatus et laudatus recessit. Et alii quidem eum, alii vestimentorum fimbrias deosculabantur, secutique ipsum complurimi, prudentiam ejus magnopere commendabant, qui licet origine esset Gallicus, Italos tamen hac die, summa homines astutia, superasset. Communis tamen omnium opinio fuit, hoc Spiritus sancti magis, quam ipsius Arelatensis opus fuisse. *Hæc Æneas Silvius, postmodum meliora doctus.*

magnoque plausu ex[illegible] plus, pro tribus propo[illegible] concludit

36 *Restabat alius actus, simili aut majori etiam festinatione finiendus. Condendum et approban-*

deinde pro decreto de iis facto, non exspectatis legatis, qui gravissime indignantur

A *bandum erat decretum. Reversi autem ex conventu Moguntino principum oratores* impedire decretum statuerant. *Condito decreto, et a particularibus approbato, convocantur omnes, etiam principum oratores, ad approbationem decreti die nona Maii anni 1439. Verum legati, ut observat Æneas fol. 16*, in choro ecclesiæ detinebantur, ibique de pace, si qua posset haberi, agitabatur. *Hac usus occasione Cardinalis Arelatensis, lectis iis, quæ erant congregationi prælegenda*, ex more conclusit, oratoribus principum adhuc in choro persistentibus, *ut Æneas Silvius testatur, cujus sane testimonium minime potest esse suspectum. Verum oratores, ut intellexerunt, se adeo deceptos, non modo totum templum querimoniis impleverunt; sed etiam inanes esse dixerunt conclusiones, quæ eo modo fierent, et in Cardinalem præsidem acerbissime invecti sunt. Archiepiscopus Mediolanensis, ad convitia conversus, de Arelatensi dicebat*, ipsum esse, qui copistarum pædagogorumque gregem nutriret, remque cum eis fidei concluderet, alium eum Cathelinam vocitans, ad quem desperati et perditi omnes confugerent : illorumque ipsum esse principem, et cum illis ec-B clesiam regere; nec in re omnium maxima magnis prælatis et magnorum principum oratoribus auscultare. *Panormitanus non minus acriter pungebat, dicens, ipsos non esse ex Deo, cum verba Dei non audirent; et lucem odisse, quod male agerent, ac tandem ex malis fructibus malos cognosci. Addidit vere, se timere*, ne hujusmodi conclusiones revocarentur, tamquam malæ fructus arboris. *Mitto alia ab aliis magis subtiliter contra conclusiones factas disputata.*

quosque oratione placare frustra studet. Abeuntibus legatis, cetera peragit :

37 *Præses interim silebat. At ubi omnes dixerant, modesta oratione omnes placare, et dicta quorumdam refutare conatus est.* Mediolanensi vero, *inquit Æneas fol. 17*, quod eum nimis turbatum videbat, nimiumque commotum, nihil respondit, ne forte ex gravibus verbis graviora suscitarentur. *In fine orationis versus* ad multitudinem, bono animo esse Patres rogavit, quia nunquam eos dimitteret, etiamsi oporteret mori eum, dedisse se suam concilio fidem, illamque velle observare, nec eum ex suo proposito aut minas aut preces cujuspiam posse dejicere; paratum se ad omnia fore, quæ sacrum sibi concilium præciperet *etc. Finita oratione, rursum ortæ sunt con-*C *tentiones, clamores, protestationesque oratorum tantæ, ut decretum legi non posset. Inter hæc vero* subito Arelatensis *surrexit*, cum multitudine Patrum recessurus, *ut videbatur. Verum cum Panormitanus aliique legati vellent soli in ecclesia manere, ille iterum cum suis resedit; legati vero post protestationes peractas abierunt.* Arelatensis autem, illorum recessu silentium nactus, lectis omnibus, quæ necessaria reputavit, petentibus promotoribus, conclusit, et facto fine concionem dimisit. *Addit hisce Æneas Silvius, concilii tunc admirator et laudator maximus :* Bis igitur *(nimirum ante adventum legatorum, et rursus post abitum)* magnis in difficultatibus conclusit Arelatensis; quoniam nec materia nec forma potuit sine concertatione concludi : fuitque utraque miraculosa conclusio, et præter spem omnium, vel Arelatensis industria, vel Spiritus sancti munere habita. *Sic ille. At eventus docuit contrarium, et ædificium, quod fundamento carebat, diu stare non potuit.*

38 *Ut omnis forma videretur observata pro tribus propositionibus dictis, indicenda erat sessio. De hac iterum gravis fuit altercatio inter Panormitanum, cui reliqui adhærebant principum oratores, et* Ludovicum *præsidem, qui multitudinem ordinis inferioris faventem habebat. Hic autem evicit, ut sessio haberetur die Sabbati, sexta decima Maii (in Actis est hæc sessio* XXXIII*) et Panormitanum acriter pupugit, quod factus videretur Eugenii defensor, qui antea ipsi maxime fuerat contrarius. Addidit*, si contra eas *(propositiones generales)* sentiret Eugenius, Papam corrigi æquius esse, quam veritatem omitti. *Speciosum sane dictum hoc est; sed legatis aliisque prælatis non constabat de veritate, ideoque sessioni, quam impedire non poterant, interesse noluerunt. Attamen legati ad chorum venerunt, et conditiones aliquas petierunt, ut ad sessionem venirent. Inter has erat, ut sola prima propositio declararetur definita. At non obtenta hac conditione, recesserunt. Audiamus tamen, quos* Ludovicus *noster habuerit præsentes in sessione, indeque colligemus, quibus auctoribus in omnibus prævaluerit.* Nullus Arragonensium prælatorum interfuit, nullusque omnino ex tota Hispania. Ex Italia soli Grossetanus episcopus, et abbas de Dona... Ex duabus aliis nationibus *(Gallica et Germanica)* mitrati *(id est, episcopi aut abbates)* fuerunt solum E viginti. *Itaque secundum Æneam, qui ipse adfuit, erant episcopi et abbates simul viginti et duo, ex quibus verisimiliter ne decem quidem fuerunt episcopi. Nam Grossetanus erat tantum episcopus a concilio, creatus, et forte alii quidam tales fuerunt.* Alii vero domi latebant, fidem in corde, sed non in ore habentes, *inquit auctor, qui non raro aliquos accusat, quod aliter sentirent, aliter loquerentur, idque ipsum Arelatensis frequenter dictitabat. At judicium de iis, quæ in corde hominum latent, Deo rectius permittetur. Non obstante absentia plerorumque episcoporum*, plena tamen omnia fuerunt subsellia procuratoribus episcoporum, archidiaconis, præpositis, prioribus, presbyteris, ac divini et humani juris doctoribus, quos aut quadringentos, aut certe plures esse dijudicavi, *ait Æneas, eosque maxime unanimes semper fuisse observat. Mirabile vero est, quod præmittit, factum Arelatensis ad implenda loca episcoporum.* Cogitarat Arelatensis, quod erat futurum, plurimasque Sanctorum reliquias tota urbe perquiri jussit, ac per sacerdotum manus in sessione portatas, absentium episcoporum locum tenere : quæ res maxime devotionem auxit *etc.* F *Tam novum id erat, quam alia multa in eodem concilio facta. Ceterum sessio pacifice habita est, promulgatumque decretum, nullo contradicente, quia omnes aberant, qui contradicere voluissent. Addit quoque Æneas, duos ex legatis principum, nimirum Cæsareum et Gallicum, in sequenti congregatione se excusasse de absentia, et utrumque dixisse se solum abfuisse, quia mandatum habebant de pace componenda, non quia dubitabant de veritate propositionum definiendarum. His vero de hac declaratione gratias egit Arelatensis.*

AUCTORE J. S.

indicta pro iisdem articulis et pacifice habita sessio, principum legatis adesse nolentibus.

§ V. Prosecutio gestorum Ludovici in concilio Basileensi usque ad finem schismatis.

S*tatutis tribus propositionibus, tamquam fidei veritatibus, in conventu Basileensium, non diu post Patres illi ad condemnationem Eugenii Papæ pro-*

AUCTORE J. S.

Legati principum frustra rogant, ut Basileenses

progressi sunt. Verum Æneas Silvius illum actum cum adjunctis suis non enarravit, forte quia pestilentia contactus, illis gestis non affuit. Certe pestis circa id tempus Basileenses gravissime afflixit, ut videbimus : ac ipse etiam Æneas ea se laborasse scribit. De initio illius pestilentiæ Augustinus Patricius col. 1565 ita habet : Mense Martio anni MCDXXXIX pestis Basileæ serpere cœpit. *Ubi deinde idem auctor narravit breviter contentiones exortas inter Basileenses ob octo propositiones, ex quibus tres priores tandem a multitudine approbatas vidimus, subjicit col. 1568 postulationes legatorum principum, ut Basileenses abstinerent a processu contra Pontificem, quæ propositæ sunt die* XXIII *Maii, anno 1439. At Patres post multam disceptationem, die* XIII *Junii responderunt,* Neque sibi licere, neque utile esse reipublicæ, ut a judicio contra Eugenium supersederetur. *etc.*

abstineant a judicio contra Eugenium:

40 *Hæc aliquot rationibus probare conati sunt, ut ibidem videri potest col. 1569, ubi etiam sequitur, quid post rejectas legatorum postulationes egerint Basileenses.* Coacta igitur concione, his, quibus demandata res erat, jubent, ut omnia ad B judicium conficiendum parent, et communi consensu quinque alias conclusiones, quas veritates fidei appellabant, jam legatis silentibus, approbant IX Kalendas Julii *(sive die* XXIII *Junii)* ejusdem anni, ac publico edicto citari statuunt Eugenium Pontificem ad sententiam audiendam ad VII Calendas ejusdem mensis, *id est, die* XXVII *Junii. Propositiones quinque tunc approbatæ habentur apud Æneam Silvium fol. 2. Prima ex illis facit Eugenium veritatibus fidei repugnantem, quia transtulerat concilium Basileense ; secunda facit resipiscentem, quia edictum translationis revocavit; tertia facit inexcusabilem in errore, et quarta relapsum in errorem revocatum, quia rursum concilium transtulit; quinta demum facit pertinacem in errore et consequenter hæreticum.*

illi vero depositionis sententiam dant contra Pontificem.

41 *Habita igitur fuit sessio* XXXIV *die dicta* XXV *Junii anni 1439, in eaque Eugenius IV de pontificatu dejectus declaratur, ut contumax, inobediens, rebellis, canonum violator, pacis perturbator, Ecclesiæ scandalizator, simoniacus, perjurus, incorrigibilis, schismaticus, a fide devius, pertinax hæreticus, etc. etc. In hac ses*C*sione, inquit Patricius,* infulati præsules triginta novem interfuere inter episcopos et abbates, inferioris autem Ordinis non minus trecentis. *Eugenius Pontifex tunc utilissime occupabatur Florentiæ in concilio, ubi Græci Ecclesiæ Romanæ se subjecerunt die* VII *Julii sequentis. At illud ipsum concilium jam ante illegitimum declararant Basileenses. Finita vero condemnatione Eugenii, legatos mittunt ad principes, ut doceant ipsos causam abdicationis,* jubeantque hujusmodi decretum ab omnibus suscipi. *Noverant sane illi imperare, si fuissent, qui obedire vellent. At jam veniebat tempus, quo qui omnes videbantur despicere, ab omnibus despicerentur. Neque enim principes desierunt Eugenium pro vero et legitimo Pontifice habere. Curas ipsorum declarat breviter Patricius col. 1572 his verbis :* At Basileenses, dejecto suis decretis Eugenio a pontificatu, magis magisque in dies angebantur, cum pestis domi admodum sæviret, et Eugenius eos foris acriter impugnaret, præsertim unione Græcorum confecta. *Dicta autem pestilentia dubitationem ingessit Basileensibus, an non esset consultius ad electionem Pontificis mox procedere, quam sexaginta diebus exspectare. Attamen vicit sententia, quæ sexaginta diebus exspectandum suadebat.*

D

Interim pes[tis] Basileæ sæ- viente mul[ti] ex ipsis c[oncilii] extingu[untur].

42 *Quantum porro sæviret lues, quoque in ea calamitate modo se gesserit Ludovicus* Alamandus, *exponit Æneas Silvius lib. 2 fol. 20 ita scribens :* Cumque jam steriles exureret Syrius agros, latius undique grassata est pestis, et fervescens dietim morbus, incredibile est, quantas animas orco dimiserit. Horribile visu erat, horatim funera per vicos exportari, semperque aut Dominicum Corpus aut unctionis extremæ Sacramentum, in viarum compitis esse; et ubique planctum, ubique gemitum exaudiri. Nulla expers luctus in tota urbe domus patebat.... Cadebat sine numero urbana plebecula : utque in primo autumni frigore sylvarum folia concidunt, sic juventutis corpora expirabant. Tantaque morbi vis fuit, ut aliquem nunc in platea lætum et validum cernens, post horam decimam humatum fore audires. Jamque tot erant morientium funera, ut sepulturæ loca deforent..... Quam ob causam ita exterriti Patres erant, ut nullus jam in eorum facie sanguis rubesceret. *Tum narrat mortem Ludovici prothonotarii, et Ludovici patriarchæ Aquileiensis, quos ut Eugenio infestos sæpe exhibuit, eosque vocat* duas concilii columnas. *Mox addit obitum aliorum, quorum unus in Helvetia, alter Argentinæ, tertius Spiræ, quartus in Hungaria, quintus in Bohemia pro Basileensibus erant; et subjungit :* Eratque et intra concilium et extra ubique timor et tremor. *Demum generatim multos in concilio defunctos enumerat, et aliquos etiam ex ipsis Cardinalis Arelatensis domesticis.* B

multique suadent Ludovico, ut secedat: quod facere renuit.

43 *Et mox fol. 21 :* Illis autem diebus, quibus fervidior erat pestis, quibusque dietim plus quam centum apparebant funera, magnæ apud Arelatensem habitæ preces sunt, ut vicinum aliquod in rus secederet : eratque omnium domesticorum aut familiarium ejus vox eadem : Quid agis, spectate Pater? Fuge hunc saltem lunæ defectum : salva tuum caput, quo salvo, salvamur omnes; quo etiam pereunte, omnes perimus. Quod si te pestis opprimat, ad quem confugiemus? Quis nos reget? Quis ductor hujus fidelis exercitus erit? Jam tuam cameram irrepsit virus, jam secretarius tuus, jamque cubicularius tuus mortem obiit. Considera discrimen, et F salva te ipsum, et nos. Sed neque illum preces, neque domesticorum funera flectere potuerunt, volentem potius cum vitæ periculo salvare concilium, quam cum periculo concilii salvare vitam. Sciebat enim, quoniam se recedente, pauci remansissent, facileque committi fraus in ejus absentia potuisset. *Addit, alios quoque ipsius exemplo mansisse; ex eaque cum vitæ periculo perseverantia infert, Patres Basileæ potius quæsivisse* fidei veritatem, *quam* propria commoda. *Forte rectius intulisset, sæva illa pestilentia monitos fuisse a Deo, ut magis examinarent, an justa et Deo grata essent, quæ moliebantur. Interim pergebant, sed, ut habet Patricius col. 1572,* undecimo deinde Kalendas Augusti, cum acrius pestis grassaretur, Arelatensis consilium erat, cessandum a conventione et actibus conciliaribus usque ad finem Septembris, differendamque novi Pontificis electionem ad Kalendas Novembris. *At illud consilium effectu caruit : et perrexerunt agere Basileenses.*

44 *Verum, cum legatos misissent ad principum conventum, qui habebatur Moguntiæ, nihil contra Eugenium obtinuerunt. Eugenius vero in*

con-

Eugenius damnat Basileenses : hi vero

A *concilio Florentino acriter percussit Basileenses per bullam die* IV *Septembris anni 1439 datam, qua ipsi et ipsorum veritates damnantur, eosque declarat* excommunicatos esse, et privatos omni dignitate, honore et beneficio *etc. Observat Patricius, qui hæc narrat col. 1575, Patres* magna molestia *fuisse affectos, et ad apologiam recurrisse. Erant, qui petebant, ut decretum Pontificis,* ut libellus hæreticus publico consensu damnaretur. *At, dissuadente Joanne Segovio*, quamvis Arelatensi aliter videretur, res in aliud tempus dilata est. *Ad hæc observo, bis consequenter actum esse contra consilium Cardinalis Arelatensis, cujus auctoritas eo tempore videtur nonnihil fuisse imminuta, ut etiam ex sequentibus patebit. Audiamus Patricium :* Mense deinde Octobri, cum subrogandi Pontificis tempus a Basileensibus præfixum adesset, plures e vicinis locis, et maxime e Sabaudiensi principatu Basileam ad concilium accesserunt, ut Tarentasiensis archiepiscopus *etc. Hæc accessio Sabaudorum Cardinalem fecit suspectum, ut videbimus. Afferuntur et litteræ imperatoris, acriter conquerentis de Eugenii depositione, rogantisque, ne procederetur ad electionem alterius.* Arelatensis vero Cardinalis properandum dicebat, neque amplius B differendum, *ait Patricius*, consulendum Ecclesiæ et puritati fidei, auctoritatique generalium conciliorum, neque quempiam timendum; se paratum esse et vitam ponere pro defendenda Ecclesia. *Huic consilio alii acquieverunt, et omnia ad electionem parabantur.*

omnia parant ad electionem novi Pontificis, de qua Ludovicus

45 *Primo a concilio* tres diliguntur, abbas Scotus, Joannes Segobius, et Thomas Corcellus. *Hi futuri erant electores Pontificis, sed ante eligere debebant secreto alios electores usque ad eum numerum, ut præter Cardinalem, qui unicus erat, alii simul essent triginta et duo. Nullus ex tribus illis erat episcopus, et dolebat Cardinalis, exclusum se quoque potestate nominandi electores alios. Vidit igitur nimis sero, Ordini inferiori nimiam se dedisse auctoritatem. Quare* Arelatensis Cardinalis, conventus sive deputationes adiens, conquerebatur, sibi injuste adscribi, quod multitudo ex Sabaudia ad novam electionem sua opera advenisset, quasi eorum suffragiis uti vellet ad electionem *etc*... Dolere autem, quod non plene de se confiderent Patres; quod cum con- C suetum esset, præsidentes Cardinales ab omnibus deputationibus admitti in consultationibus, ipse ut canis spretus in deligendis electoribus admissus non sit, officia sua in defensionem concilii commemorans. Conversus tandem ad imaginem Crucifixi, magno juramento juravit, se nullum cupere Pontificem, nisi per quem conservaretur Ecclesiæ status : oportereque eligi virum potentem, ut per se ipsum posset se sustentare : alioquin actum esse de Ecclesia. *Post hæc in sessione* XXXVII *leges conditæ sunt pro electione futura, ac demum electores publice declarati in congregatione, quæ habita est* XXIX *Octobris.*

multum anxietatis et sollicitudinis ostendit.

46 *Observat Æneas Silvius lib. 2 fol. 22, miram omnium fuisse curiositatem ad audiendam electorum nominationem. De* Ludovico *hæc notat :* Cardinalis autem Arelatensis in tanta re anxius, et pluribus occupatus negotiis, aliquanto tardius venit, quam tempus exegit, expectationemque sui non sine admiratione omnibus præbuit. Qui tamen, ut ad subsellia resedit, mora sua primitus excusata : Hodie, inquit, magna res agitur : in nominatione, quæ statim aperietur, status Ecclesiæ pendet. Si tres viri, quibus rem commisistis, bene egerint; fateor quippe * tardiuscule me venisse : si autem male, nimis cito assum. Quæ verba et trementi voce et ore pallido, atque ex abundantia cordis pronuntiavit. Qui sic locutus, aspectu tristis, animo turbatus, et oculis minax, cunctis terrori erat, tantumque mentis mœrorem ostendit, ut plurimi collachrymati sint, qui ejus in fronte statum suum condiscunt. *Addit auctor, causam tantæ trepidationis fuisse, quod timeret Cardinalis, ne in electione omissi essent præcipui prælati. Hinc, ubi omnium nominationem intellexerat,* exhilaratus est Cardinalis animus, *ait fol. 23* qui usque ad illam horam trepidus stupidusque permanserat, nec persuaderi sibi poterat nominationem istiusmodi fieri. Ut autem vidit episcopos et abbates in magno numero assumptos, et nationes, quæ in concilio erant, æquis portionibus honoratas, et animi simul vigorem, et frontis recepit colorem. Factusque lætus, sereno vultu concionem quoque exhilaravit, quæ illo mœstitiam ostendente, non tristis esse non poterat. *Non poterat tamen Cardinalis timere, ne ipse excluderetur, quia elector erat* jure proprio, *ait fol. 22, ut fuissent omnes Cardinales, si qui venire voluissent.* Primus itaque omnium electorum Car- E dinalis fuit Arelatensis, vir et constantiæ insuperabilis, et prudentiæ imcomparabilis, cujus virtuti haud adscribere titubaverim, quæcumque in concilio gesta sunt, quia nec sine illo prælati perseverassent, nec alicujus principis umbra protexisset. *Ita Æneas, cum illo deinde conclave ingressus, non tamen ut elector.*

Auctore J. S.

* *forte quidem*

Cardinalis, peracta re divina, et juramento facto, conclave cum electoribus ingreditur.

47 *Die sequenti* XXX *Octobris* rem divinam fecit Cardinalis Arelatensis, qui electores omnes communicavit, *inquit Patricius col. 1578. Tum in sessione* XXXVIII, *aliquot leges, maxime pro electione, sunt promulgatæ.* His omnibus publico decreto firmatis, Arelatensis primum, et tum alii electores juramentum, ut alias conceptum erat, præstiterunt. *Æneas Silvius fol. 23 multum laudat pietatem* Ludovici, *singulis sacram communionem distribuentis.* Quam rem sic ordinate, *inquit*, sic solenniter, sic devote peregit, ut ex videntibus nemo tenuerit lacrymas, nisi qui pectus habuit aut saxeum aut ferreum. *Ejusdem juramentum sic exprimit :* Ego, (inquit) reverendissimi Patres, coram Domino meo Jesu Christo, cujus modo sacratissimum corpus indignus F peccator manducavi, cuique in tremendo et magno finali judicio de omnibus per me factis rationem sum redditurus, promitto, juro et voveo, quoniam in hoc electionis negotio, ad quod nunc, volente concilio, mittimur, nil aliud quæram, quam populi Christiani salutem, et universalis Ecclesiæ bonum. Idque mihi curæ erit studere ne authoritas generalium conciliorum vilipendatur, ne fides Catholica expugnetur, neve Patres in concilio persistentes opprimi possint. Hoc quæram, hoc solicitabo, ad hoc viribus totis incumbam : nihil in hac re aut mei aut meorum amicorum causa faciam : sed solum Deum et Ecclesiæ suæ utilitatem respiciam. Hoc animo, hac mente, hoc denique corde conciliare suscipio juramentum. Fuitque ejus sermo et vivax et terrificus, omniumque astantium commovit animos. *Deinde, ubi alii etiam juraverant, eodem die conclave, cujus cubicula per sortem singulis assignata erant, ingressus est* Ludovicus, *pontificalibus ornamentis indutus, et populo benedicens, sequentibus longo ordine aliis. Ingressus vero conclave,* in sacello, quod celebrandis Missis para-

tum

AUCTORE J. S.

tum erat, ante altare, et ante ipsum Christi vexillum genibus flexis et nudo capite orationibus Deo porrectis, et domui et habitatoribus benedixit. Sicque positis pluvialibus et mitris, illuc se quisque recepit, ubi nomen suum recognovit. *Hæc Æneas, qui ut cæremoniarum clericus simul fuit ingressus.* "

illos postridie hortatur ad eligendum virum potentem :

48 *Quid sequenti die electoribus commendaverit* Ludovicus, *silente Ænea, Patricius col. 1578 exponit his verbis :* Postridie vero, antequam suffragia inirentur, Arelatensis Cardinalis multis verbis hortatus est collegas suos, ut in Pontificem eligerent virum quempiam genere et divitiis potentem, qui necessitati Ecclesiæ providere posset : alioquin omnia frustra cessura : opus esse magna et præsenti pecunia ad quadraginta millia nummorum ; et tali Pontifice, qui in suo imperio Patres susciperet, et ab adversariis tueri possit. *Æneas vero fol. 24 multa refert de ordine conclavis, interque alia de cibariis observat, vetitum fuisse plus quam unam speciem ad singulos deferre, ita ut subtraheretur altera carnis species, si gemina deprehenderetur allata Hoc autem cum contigisset archidiacono Cracoviensi ; eaque de re conquerenti responderetur,* B Quoniam id idem obtigisset Cardinali, *sic respondisse archidiaconum refert Æneas :* Proh Cardinalem mihi æquiparas, hominem Gallicum, parcum, eventrem, aut (ut verius loquar) non hominem. Ego apud ipsum meo infortunio sum locatus : omnia, quæ facit, perlustris mihi cortina indicat : nec adhuc aut bibere eum aut comedere vidi : et, quod mihi molestius est, insomnes noctes insomnesque dies ducit... Aut legit semper, aut negotiatur : nulla ei minor quam ventris est cura. Mihi nihil cum eo commune est : ego Polonus sum, ille Gallicus : mihi ardet, illi friget stomachus : illi sanitas, mihi mors jejunium est. Ego, ni multum comedam et multum dormiam, cito deficiam. Illi econtrario omnia sunt. Jejunent Gallici, et Poloni comedant. Quo dicto, cunctos in risum vertit. *Ex hisce faceti Poloni dictis varii scriptores commendant sobrietatem* Ludovici *invictu et in somno, miramque frugalitatem.*

eligitur demum Amedæus Sabaudiæ dux :

49 *Quod vero spectat ad electionem, cum et multi Sabaudi essent inter electores, et* Ludovicus *omnium caput ipse in ditione ducis Sabaudiæ natus esset, non miramur multa statim suffragia* C *in Amedæum Sabaudiæ ducem ab initio conspirasse, licet laicus esset, et in rebus ecclesiasticis inexpertus. Volebant enim electores hominem potentem, eoque loquebantur modo, acsi Ecclesiæ satis prospectum esset, modo ipsi se per suum Pontificem contra Eugenium tueri possent. Aliqui tamen obstabant, teste Ænea fol. 25, et* non esse homini laico cito imponendas manus dicebant, quod videretur omnibus monstri simile, principem seculi ad Romanum pontificium accersiri : quæ res nimium ecclesiasticis derogaret viris, quasi nullum haberent tantæ dignitati idoneum. Alii hominem, qui fuerit conjugatus, cuique proles esset, ineptum sacerdotio existimabant. Alii, Romanum Episcopum legis doctorem esse oportere, asseverabant, multisque litteris præpollentem. *Bene hi ratiocinabantur in mala causa, quales aliqui semper fuerunt Basileæ. At alii videbant actum esse de suo concilio, nisi eligerent hominem, qui illud sua potentia protegere posset, talemque dicebant Amedæum Sabaudiæ ducem,* qui alterum in Italia, alterum vero in Gallia pedem habet; cui omnes fere Christianorum principes aut sanguine attinent, aut amicitia favent ; cujusque D quanta sit virtus, jam supra retulimus, *inquit aliquis apud Æneam fol. 26. Itaque mirari non debemus, Patres Basileenses, qui multa fecerunt mirabilia, consensisse in Amedæum* sex et viginti *suffragiis (apud Æneam fol. 26)* Nonis Novembris, *illumque, qui princeps simul erat et solitarius, unico saltu ad pontificatum Basileensium et Sabaudorum ascendisse. Mirarer sane, si id alias factum esset; sed lassus mirando gesta Basileensium, illorum facta amplius mirari nequeo. Porro, cum ex triginta tribus electoribus tantum viginti sex suffragia sua dedissent Amedæo duci ;* Arelatensis, *ait Patricius col. 1579,* septem illos, qui Amedæum non elegerant, hortatur, ut etiam ipsi Amedæum, eligerent. Qui respondentes, satis esse, si electionem laudarent, aliam electionem facere recusarunt. Perfecta electione,... Arelatensis nomine collegarum retulit omnia, quæ gesta erant, et rursum omnium nomine elegit Amedæum Sabaudiæ ducem in Romanum Pontificem *etc.*

missi et [illegible] ille papatum acceptat

50 *Factam electionem in sessione* XXXIX *confirmarunt Basileenses.* Deinde legatos numero viginti quinque ad Amedæum legant, qui concilii nomine electionem nuntient, et consensum exigant, *teste Patricio col. 1581.* Princeps legationis Cardinalis Arelatensis erat. *Amedæus autem* E erat Ripaliæ,... ibique cum decem aliis nobilibus viris habitum gestabat eremiticum, vocabaturque militum sancti Mauritii decanus, *non abdicato tamen ducatu. Processit obviam legatis dux eremita, intellexit electionem, et conditiones sibi propositas. De hisce nonnihil difficultatis ostendit, maxime de juramento, quod exigebatur. Attamen facilius in omnia consensit, quam credi potuisset de homine solitudinis amante,* et acceptis pontificalibus indumentis, benedictionem ab Arelatensi, et annulum Piscatoris accepit *etc. Postridie Ripalia profecti sunt Tonunum, ubi Amedæus, jam* Felix *dictus, barbam eo usque retentam deposuit.* In die autem Epiphaniæ *(anni 1440)* celebratis sacris, Arelatensis orationem habuit, in qua multa disseruit de virtutibus, et nobilissimo genere electi *Amedæi. Hic deinde, rogante* Ludovico, *ducatum filio suo dimisit, et alia fecit ad nos minus attinentia.* Ludovicum *deinde per litteras jussit præsidere cœtui Basileensi. At hæ litteræ non placuerunt Basileensibus.* F *Nam Patricius col. 1583 ita habet :* Literæ Felicis post hæc, quibus legationem et præsidentiam concilii Cardinali Arelatensi demandaverat, cum lectæ in concione non placerent, deletæ sunt, et ex registris abrasæ, et rursus aliis verbis concessæ.

et deinde Basileæ coronatur. Ludovicus ad primam [illegible] cum sit legatus.

51 *Die* XXIV *Julii anni 1440 Amedæus, sive Felix antipapa, Basileæ* coronatus est in suggestu præ foribus templi ex materia excitato, et consecratus in Romanum Pontificem, Cardinale Arelatensi vicem Ostiensis episcopi gerente, *inquit Patricius col. 1585, ubi de his plura. Latius tamen omnem pompam enarrat Æneas Silvius in Epistola ad Joannem de Segovia, quæ a curiosis videri potest. Neque enim totam concilii Basileensis aut schismatis historiam scribendam suscipio ; sed solum gesta* Ludovici Alamandi. *Anno 1441* Ludovicus *cum alio, quem Cardinalem dixerat Felix, venit ad diætam Moguntinam, ubi jam ante ipsum erat Joannes de Segovia, tamquam Cardinalis et legatus Felicis. Quo ibi modo fuerit exceptus* Ludovicus *cum aliis, exponit Patricius col. 1590 his verbis :* Paulo

A lo post Cardinalis Arelatensis, ut legatus de latere, una cum Joanne Frisingensi, quem appellabant S. Martini Cardinalem, Maguntiam venit. Principes Joannem Lysuram ad eum mittunt: asserunt se Arelatensem honoraturos ut verum Cardinalem, si legationis insignia ponat, auditurosque eum æquo animo, et alios, si ille crucem, aliî habitum Cardinalis domi dimittant. *Hoc principum responsum nequaquam placuit* Ludovico *ejusque sociis, quos pro Cardinalibus non habebant principes, sicut nec* Ludovicum *pro legato, quia Felicem non habebant pro vero Pontifice.*

minus bene excipitur, et re infecta redire cogitur.

52 *Attamen demum cedere statuunt.* Igitur IX Kalendas Aprilis Cardinalis Arelatensis, cruce domi relicta, cum aliquibus ex collegis et fami liis suorum Cardinalium, quos etiam domi dimiserat, ad locum congregationis venit, ubi multa primum ipse, et plura Thomas de Corcellis ejus collega dixit de potestate suprema conciliorum, de recto concilii judicio contra Eugenium, et de legitima et necessaria electione Felicis. *Post hos similiter auditi sunt legati Eugenii Papæ* non sine magno principum applausu, cum visi essent optime adversariorum objecta repulisse, *ait Patricius.* B *Idem col. 1592 observat, Joannem Segoviensem a Basileensibus electum fuisse, posthabito* Ludovico *nostro, qui responderet ad argumenta legatorum Eugenii; eumque,* dimisso domi Cardinalari habitu, *tamquam privatum multa coram principibus disputasse* pro causa Basileensium. *Verum, etsi ille electus ad dicendum esset,* quod doctrina et elocutione valeret, *legati Eugeniani, utpote causa prævalentes,* eorum veritates, quas tantopere extollerent, *affirmarunt* esse falsas fatuitates, eorum omnia gesta, ut iniqua et fatua, damnantes et irridentes. Basileenses vero, post hæc audiri petentes, non sunt amplius admissi. *Itaque redire poterant Basileam, re infecta.*

Legatus item Francofordiam ad Fredericum cæsarem, nihil obtinet pro Felice:

53 *Anno 1442 de* Ludovico *nostro rursum aliqua memorat Patricius col. 1599. Primo, cum Basileenses ad imperatorem Fredericum legatos destinarent cum epistola synodali, eaque composita esset a Panormitano, non placuit dicta Epistola.* Hortante autem Arelatensi Cardinale, Æneas Senensis aliam formulam edidit, quæ ab omnibus, et etiam ab ipso Panormitano probata. *Vehemens videtur fuisse epistola contra Eugenium, quantum ex compendio apparet. Plura dicenda sunt de con-* C *ventu Francofordiensi, ad quem cæsar properabat, et* quo *a Basileensibus* designati sunt legati Cardinalis Arelatensis, et Panormitanus et Joannes Segobiensis, Cardinales vocati, qui mense Maii secundo Rheno iter acceperunt in celebritate Pentecostes. *Deinde col. 1600:* Basileenses legati interim... sexto Kalendas Junii Francofordiam navibus appulerunt, susceptique sunt a civibus perbenigne, non tamen ut legati Apostolici, jussique sunt insignia legationis domi dimittere. Eadem die Federicus cæsar Francofordiam ingressus est... Qui vetuit Basileenses sibi honoris gratia obviam dari. Post aliquot dies Basileenses cæsarem adierunt, redditisque litteris concilii et Felicis, causam suam, Panormitano orante, commendant, *etc. Respondit cæsar, pacem se desiderare, exspectareque illos jussit, donec Aquisgrano, quo coronandus ibat, esset reversus; atque interim causam suam exponerent coram eis,* quos ipse suo et principum nomine ad hoc opus constitueril. *Fecerunt id Panormitanus et Segobiensis. Verum* Arelatensis Cardinalis, ubi cæsari gratias egit, obtulit se comitem itineris cæsari, asserens, se ut Arelatensem archiepiscopum principem imperii esse, pertinereque ad se coronam cæsari imponere, quod prædecessor suus Arelatensis alias fecisset. *Quid ad hæc responderit Fredericus cæsar, non addit auctor, sed post duos dies discessit,* quem Arelatensis secutus est. *Post disputationes Francofordiæ habitas, nihil obtinuerunt Basileenses pro Felice suo. Postea tamen imperator Basileam accessit, sed urbem intrare noluit, nisi prius Basileenses promitterent, se consensuros in aliud concilium. Accepta hac promissione, ingressus est, ad latus comitante* Ludovico *cum alio Felicis Cardinale, viditque Felicem, et accessit; non tamen veneratus est ut Pontificem.*

AUCTORE J. S.

causæ quædam privatæ in concilio actæ: Amedæi conatus irriti.

54 *Privatæ etiam causæ in concilio actæ sunt, ut Patricius narrat col. 1606, ubi observat, Arelatensem* magna cura *cum aliis suasisse, ne Joannes Baccheistein causæ suæ judicium prosequeretur, sed frustra. Alii volebant, ut quatuor essent præsides:* quod annitente Felice, ac Arelatensi Cardinale, admissum non est. *Alia deinde anno 1443 contentio fuit inter Basileenses de ecclesia Frisingensi, eaque finita est contra sententiam* Ludovici *nostri, ut videri potest col. 1609. Relanguit deinde fervor Basileensium: nam oratores regis Aragoniæ, inter quos præcipuus erat Panormitanus, fuerunt revocati, et Felix ipse jam ante illos Basilea discesserat Lausanam, quo demum se transtulerunt illi etiam, qui Basileæ manserunt, donec jussu Frederici imperatoris coacti sunt discedere. Æneas Silvius, quem antea concilio Basileensi addictissimum vidimus, sed qui, Basilea relicta, ad Fredericum imperatorem se contulerat, ibique mentem mutaverat, in Opere de statu Europæ cap. 38 de conatibus Felicis antipapæ ita loquitur:* E Fuerunt ei cum rege Franciæ Karolo, cum Alfonso rege Aragonum (qui tum hostis Eugenii Papæ fuit) cum Philippo duce Mediolani, cum pluribus aliis de recipienda ejus auctoritate tractatus: qui omnes incassum abiere. Fuit et Fridericus imperator apud eum in Basilea; sed clam nocte intempesta, ne adorasse idolum videretur, abiit. * Reverentiam ei, tamquam Vicario Jesu Christi, subditi ejus tantum et Suitenses populi, et Basileenses, et Argentinenses, et qui Alberto parebant Bajoariæ duci, præbuerunt. Fuit etiam magna spes obtinendæ Germaniæ, cum sex principes electores in eam sententiam fœdus inissent, ut, nisi Eugenius postulatis eorum annueret (postulabant autem res prorsus negandas) in Amedei, F quem Felicem V appellaverunt, obedientiam transirent. Sed cum illorum consilia Fridericus pervertisset, et qui sub nomine synodi Basileæ degebant, abire jussisset, desperato meliori successu, interveniente per legatos suos Karolo Franciæ rege, Ecclesiæ pacem dedit, et Nicolao Pontifici Maximo reconciliatus, relicto nomine Papæ, cardinalatus honorem retinuit, in quo paulo post non sine boni viri opinione decessit, felix princeps et nimium felix, si senium suum ecclesiasticis titulis non fœdasset. *Ita ille, qui ante et Basileense concilium et Felicis electionem tantopere prædicaverat.*

* *forte* adiit

De pace agi cœptum ante mortem Eugenii; at illa conclusa biennio post.

55 *Porro ad propositum nostrum minus spectat, operose inquirere, quibus gradibus ad concordiam sit perventum. Satis sit dixisse, de concordia jam actum fuisse ante mortem Eugenii IV, qui anno 1447, die* XXIII *Februarii, pie defunctus est, Romæ tunc degente Ænea Silvio, Frederici imperatoris legato, qui mortem Eugenii et electionem Nicolai V fuse narrat in Oratione ad Fredericum eodem anno habita, quam edidit Baluzius tom. 7 Miscellaneorum pag. 525 et seqq.; conditiones* ve-

AUCTORE J. S.

vero pacis fuisse compositas interveniente Carolo VII Galliarum rege cum aliis principibus. Addunt scriptores, Lugduni habitum fuisse conventum ad componendas pacis conditiones, certumque videtur, fundamenta pacis ibi jacta esse, licet nullus de illo conventu prolixam et enucleatam dederit relationem. Ludovicum *nostrum in illo conventu fuisse præcipuum ex parte Felicis eique adhærentium, constat ex Monstreleto illius temporis scriptore, quem allegant varii. Verba ipsius videri possunt apud Coloniam in Historia Litteraria Lugdunensi tom. 2 pag. 388. Felix iis conditionibus nomen Papæ abdicavit, ut Cardinalis esset et legatus Apostolicus in Sabaudia, sive in tota ditione, ubi fuerat pro Pontifice habitus.* Ludovicus *noster, qui ob schisma omnibus dignitatibus erat privatus, in omnia jura præcedentia fuit restitutus. Ita etiam alii omnes, qui schismati adhæserant, in pristina jura sunt restituti.*

Amedæus demum papatum deponit, et Basileenses cœtum suum dissolvunt.

56 *Non tamen Felici concessum est, ut illi, quos ipse Cardinales dixerat, eam dignitatem omnes haberent. Docet hoc Raynaldus ad annum 1449 num. 7 his verbis :* Quod spectat ad Amedæi pseudocardinales, non venisse cum ipsis ad pactionem ullam Nicolaum, refert Stephanus B Infissura ; sed voluisse, ut pontificio arbitrio se permitterent. *Hoc satis colligitur ex iis, quæ Æneas Silvius cap. 38 de Europæ statu in hunc modum scribit :* Johannes Segobiensis, homo Hispanus, moribus et doctrina illustris, qui cum summos theologiæ præceptores doctrina æquaret, ab Amedæo, dum se Papam dixit, cardinalatus meinentiam acceperat : et deinde unioni consentiens, a Nicolao Pont. Max., cardinalatus dimisso titulo, Cæsariensi ecclesiæ præfectus fuerat, in altissimis reconditus montibus parvo monasteriolo contentus, Alchoranum *vertit et refutavit. Aliquos tamen ex iis, quos Felix Cardinales creaverat, purpura ornavit Nicolaus, ut observat Raynaldus ; at non omnes. Vi conditionum admissarum aliquos fuisse relictos in ea dignitate innuit S. Antoninus part. 3 tit. 22 cap. 12. Convenit etiam inter Nicolaum Papam et Felicem, ut omnes censuræ aliique processus occasione schismatis facti revocarentur, quemadmodum utrimque factum est, et quidem a Felice eo cum apparatu, acsi fuisset Pontifex. Demum die* VII *Aprilis anni 1449 Felix abdicavit pontificatum in cœtu Basileensium.* C *Basileenses voluerunt similiter cum honore gesta sua concludere. Itaque habuerunt alteram sessionem Lausanæ ad abrogandas censuras aliosque processus contra Eugenium aliosque factos, et ad confirmandum alia quædam. In tertia sessione elegerunt Nicolaum V Papam, acsi Sedes vacasset; in quarta Amedæum creant Cardinalem episcopum Sabinensem. Hæc Basileensium, qui ea omnia Lausanæ fecerunt, decreta non fuissent necessaria ; sed utilia haud dubie visa sunt ad schisma penitus exstinguendum.*

Vera concilii Basileensis censura.

57 *Edmundus Martene in præfatione ad tom. 8 Amplissimæ suæ Collectionis longe uberiorem dedit relationem de concilio Basileensi, quam pag. 46 concludit his verbis :* Et sic finis fuit schismatis, simulque concilii Basileensis, quod per annos circiter novem et decem *(imo octodecim)* pauca bona, infinita peperit mala, partium studio et defectu debitæ summo Patri reverentiæ. Suos habuit propugnatores, qui pro ejus defensione scripserunt, Æneam Silvium, Dominici Capranici secretarium, et postea episcopum Senensem, Cardinalem, ac tandem Papam Pium II, qui vivente adhuc Eugenio errorem agnovit, et veniam petiit : et Antonium *(imo Nicolaum)* Panormi- D tanum, a Felice purpura donatum, qui et ipse purpuram abjecit, « et graviter Panormi ægrotans, querebatur sæpe de nepotibus suis, quorum consilio et impulsu in Basileensi concilio se abripi cum schismaticis passus est », uti refert Rocchus Pirrus in Sicilia sacra tom. 1 pag. 165. *Obiit Nicolaus Panormitanus archiepiscopus anno 1445, id est, ante Eugenium IV, et ante schisma finitum. Opusculum igitur, quod scripsit pro defensione gestorum Basileensium, compositum est tempore schismatis, non postea, ut aliqui credidisse videntur.*

§ VI. Judicia varia variorum de gestis B. Ludovici cum Basileensibus : refutantur illi, qui negant, ipsum pœnituisse gestorum in concilio.

E

S. Antoninus Basileenses acri stylo perstringit.

S*anctus Antoninus, præsul Florentinus, doctrina theologica et mira vitæ sanctitate, præstantissimus, qui floruit concilii Basileensis temporibus, et omnia per otium considerare potuit, gesta omnia Basileensium part. 3 tit. 22, cap. 10 atris pingit coloribus. Nam § 4 observat primo, multos fuisse Cardinales Basileæ, quando concilium ab Eugenio* auctoritate Apostolica dissolutum est, et legatus revocatus ab ea præsidentia. Illi tamen, *inquit,* obturaverunt aures suas, non audientes vocem Domini, sed, congregatione illa facta conciliabulo nullas vires habente, nisi ut synagoga sathanæ, authoritate suæ temerariæ præsumptionis cœperunt Eugenium ad adeundum concilium citare, solicitati ad hoc a duce Mediolani, ægre pontificatum ejus ferente, quod non sibi favebat. *Et post pauca, quæ brevitatis causa omitto, ita pergit :* Qui igitur in Basilea congregati erant,... suam temeritatem prosequentes, deposito Eugenio a papatu, erexerunt sibi in idolum prædictum ducem Sabaudiæ Amedæum dictum, quem apostaticum factum Felicem nuncupaverunt. Qui inthronizatus, non in Sede Petri, sed Luciferi, qui sedem suam posuit ad Aquilonem. *Addit quæ-* F *dam contra præcipuos schismatis auctores, et maxime contra legatos regis Aragoniæ, Eugenio tum infensi. Deinde subdit :* Et per hunc modum Basilea peperit basiliscum.... Permansit autem hoc schisma usque ad tempora Nicolai quinti *etc. De fine schismatis et subjectione Amedæi idem breviter agit cap. 12. Verum data verba sufficiunt ad mentem S. Antonini de Basileensium gestis intelligendam.* Ludovicum *nostrum, post cujus obitum scripsit, non magis accusat, quam reliquos, neque ipsum excusat, sed generali censuræ involvit.*

Monodus putat Ludovicum nostrum ex zelo errasse.

59 *Huic vorro censuræ S. Antonini omnes fere scriptores, qui de hisce postea egerunt, merito subscribunt. Nolim tamen multos accumulare, quandoquidem præ reliquis omnibus gesta sua contra Eugenium damnasse videatur ipse* Ludovicus, *ut contra scriptores quosdam recentissimos inferius probabo. Petrus Monod in Amedæo Pacifico omnes intendit ingenii vires, ut Amedæum graviter a S. Antonino perstrictum, criminis macula eripiat. De ipsius vero promotoribus pag. 170 non audet tam favorabile ferre judicium. De nostro autem* Ludovico *pag. 175 nominatim agere incipit*

A *pit hoc modo :* Princeps *(promotorum Amedæi)* occurrit Ludovicus Alemanius, tituli sanctæ Cæciliæ Cardinalis, Arelatensis vulgo nuncupatus, quem tanto libentius probris eripio, quanto religiosius est consecratos et Divis adscriptos pia oratione tueri. Tametsi enim in iis, quæ adversus Eugenium gessit, errasse illum nunc in comperto sit, zeli tamen quam offensionis plus in ejus actionibus fuisse, ausim affirmare. *Deinde pag. 177 :* Quid illum Eugenio commiserit, non invenio, nisi quod Vir ecclesiasticæ disciplinæ tenacissimus ferre non poterat, Eugenii indulgentia in suos solvi eas leges, in quibus condendis Constantiensis synodus tam impense incubuisset. *Conjectura est incerta, cum non ostendatur, quas leges Constantiensis synodi Eugenius solvi permitteret. Altera ratio, quæ additur, petitur a multorum lingua maledica, qua lacerabatur fama Eugenii, acsi illis nimium credidisset* Ludovicus. *At ne hæc quidem mihi placet, quia Eugenii mores abunde perspectos habere poterat* Ludovicus, *qui satis diu Romæ cum ipso fuerat. Deinde multa in laudem Beati accumulat postmodum danda.*

Spondani conjecturæ, et Attichii multas

B 60 *Spondanus ad annum 1438 num. 11 de* B. Ludovico Alamando *scribit sequentia :* Vir quidem ille Arelatensis legationibus Apostolicis aliisque rebus præclare gestis insignis, magnaque pietate, doctrina et religione, ac vitæ austeritate conspicuus (ut plurimorum auctorum elogia, quæ in unum collegerunt auctores Amedæi Pacifici, et Additamentorum in Vitas Pontificum Ciaconii) sed quem sive simultas aliqua (a pluribus asserta, licet non adeo probata) seu zelus non secundum scientiam, et nimia credendi calumniatoribus facilitas, ab Eugenio retraxerat, et in defensione concilii Basileensis, quod legitimum credebat, obfirmaverat, præcipuum sane illius columen post abscessum ceterorum omnium Cardinalium, aliorumque præcipuorum antistitum... Sed schismatis hinc exorti culpam pœnitentia ipsum diluisse, intelligi datur ex sancto ejus fine etc. *Hisce omnino consentit Attichius jam ante laudatus, qui in hanc sententiam varia ex variis collegit. Primo ait :* Ludovicus Cardinalis Arelatensis *(inter Basileenses erat)* velut splendidissimus quidam sapientiæ sol inter minora sydera, sed tamen pro
C infirmitatis humanæ ratione eclipsim passus. *Deinde, expositis aliquot gestis* Ludovici *in cœtu Basileensium, ita pergit :* Quæ vero ei contra Eugenium tanta livoris causa fuerit, et unde graves illæ, quas cum eodem Pontifice gessit, inimicitiæ profluxerint, ambiguum est. Certe Cardinalis de Turrecremata illum vocat Eugenii summi Pontificis inimicum, quia ab eo, inquit, juxta insatiabilem ambitionem suam non valuerat impetrare, ut avunculo suo succederet in officio camerarii Apostolici. Auberius aliam etiam causam huic non absimilem ex Alano Carterio adducit, quod, cum a Martino Papa S. R. E. camerarius constitutus esset, ab hoc ipso officio amotus est per Eugenium. Sed ego cum Saxio, Victorello et Spondano probabilius censeo, non odio aut simultate aliqua stimulatum esse Ludovicum nostrum, aut in felle amaritudinis et obligatione iniquitatis fuisse adversus Eugenium, ut arbitrati sunt multi; sed fortasse nimia credulitate calumniatoribus ejusdem Pontificis data deceptum, et pravo aliquo zelo ductum propugnandi acta concilii Basileensis, cujus ipse præses et coryphæus fuerat, quodque ipse legitimum credebat, ægerrimeque * ferre consueverimus ea rescindi, quæ a nobis constituta fuere, aut æqua semel visa sunt,

* l. cum ægerrime

AUCTORE J. S.

cum unusquisque in suo sensu abundet : vel quod Vir ecclesiasticæ disciplinæ tenacissimus æquo animo tolerare non poterat, solvi aut relaxari, ut sibi videbatur, ab Eugenio, errore fortasse facti, qui in Romanum Pontificem cadere potest, eas leges, in quibus condendis synodus Constantiensis tantopere desudasset.

accumulantis: omnes illi eum errasse ac pœnituisse agnoscunt.

61 Traxit ergo eum, ut opinor, potius inordinatus justitiæ amor, quam vindictæ cupiditas, cum referat supra memoratus Æneas Sylvius, gravis et oculatus testis (quamvis et ipse tunc eodem tuendi Basileensis conventiculi studio ac morbo excæcatus) tanta fuisse in semel susceptis pro religionis causa, ut putabat, propositis perseverantia Ludovicum Cardinalem, ut, sæviente quamvis apud Basileam pestilentia, nullis amicorum precibus aut consiliis, domesticorumve suorum funeribus, ob oculos continuo positis, flecti potuerit, quo ab ea discederet, vel rus ad aliquot dies aut menses peteret, malueritque potius cum propriæ vitæ periculo servare integritatem concilii, quod sciebat se discedente solutum iri, quam cum ipsius concilii et Ecclesiæ, ut existimabat, dispendio vitæ ac saluti corporis sui consulere. At non in hoc solum multiplex ejus virtus enituit; sed in multis quoque aliis, quæ, nisi quod in mala causa fuerunt E acta, digna omnino videntur admiratione, quæque ad posteritatis memoriam et imitationem fideli calamo transmittantur; quamquam mala apud Deum fortasse causa illi non fuit, qui bona fide concilio,* alias tunc illegitimo, adhæsit. *Tum laudat conclave, quod revera optime fuit ordinatum, subditque :* Ut autem ad Ludovicum nostrum... redeamus. Erravit tamen, idque periculosissime ac perniciosissime, cum post decretum Eugenii Papæ de translatione concilii, Cardinalibus et plerisque aliis, et ecclesiarum præsulibus Basilea discedentibus, ipse pene solus remansit, cujus proinde potissimum authoritate constitit tota illa hominum colluvies, quæ alias sponte dilapsa et dissipata fuisset. Quamobrem debitas non immerito pœnas luit, cum ab Eugenio sacro fulmine ictus, omnique beneficio ac dignitate ecclesiastica, tanquam factionis Basileensis præcipuus author ac primipilus, est spoliatus. Sed... cum Felix ultro apostolicam dignitatem... deposuit Ludovici nostri consilio, qui ei pontificiam tiaram prius Ripalliam usque detulerat,... a Nicolao Papa V in gratiam F receptus, ac pristinæ dignitati restitutus est, ut nullæ schismatis reliquiæ aut vestigia superessent. *Hactenus Attichius, ex quo brevitatis causa non pauca omisi.*

Forte Ludovicus tantum venit ad concilium, ut vocanti obediret.

62 *Si quis modo ex me quæsiverit causam, quæ* Ludovicum *in tantas contra Eugenium contentiones, ac tandem in fœdum schisma impulit, dicam candide me causam non satis novisse. Omnia enim, aut pleraque certe, quæ hactenus allata sunt, ex meris conjecturis videntur prolata. Si tamen meas quoque conjecturas ex modo procedendi, quo usus est* Ludovicus, *et simul ex assertis auctorum synchronorum adjungere liceat, dicam specie boni deceptum et zelo nimio abreptum videri* Ludovicum. *Non quidem prorsus negaverim, parum de Eugenio contentum fuisse, cum id asseratur ab aliquot auctoribus illius temporis. At illis scriptoribus non concesserim, ultionis libidine ad arma contra Eugenium prosiluisse* Ludovicum, *cum Viri intentionem illi perspicere non potuerint, ac ipsius sanctitas a tali cogitatione abstinere nos cogat. Contentum de Eugenio non fuisse* Ludovicum, *utcumque ostendit clandestina hujus fuga, qua, vetante frustra Eugenio, ad concilium se proripuit.*

Petiit

AUCTORE J. S.

Petiit quidem sæpe ab Eugenio facultatem adeundi concilium, sed ea semper negata est, ut dictum num. 28. Repulsa hæc sæpius iterata vel sola efficere poterat, ut minus bene erga Eugenium afficeretur, imo et minus bene de ipso sentiret, præsertim cum in ea videatur fuisse opinione, ut crederet, concilio vocanti potius parendum esse, quam Eugenio retinenti. Nam et fuga ipsa, et omnia deinde gesta in concilio, omnino evincere videntur, persuasum fuisse Ludovico, *potestatem generalis concilii majorem esse potestate summi Pontificis, ac Pontificem debere concilio parere, non concilium Pontifici. Talem potuerat opinionem paulatim imbibere in concilio Pisano et magis in Constantiensi, quibus juvenis interfuerat. Nam ibi concilii auctoritas supra dubios Pontifices fuerat confirmata : et fortasse non satis advertit, quantum intersit inter Pontifices dubios unicumque et indubitatum Christi Vicarium.*

et concilii auctoritatem defenderet: quod ciens ultra limites progressus est :

63 *Cum igitur maximam haberet existimationem de auctoritate concilii generalis, et de obedientia ipsi præstanda; minorem vero de auctoritate summi Pontificis, quam exigunt claves Petro datæ, et mandatum Christi, quo eidem oves suas pascendas commisit; non potuit non ægerrime* B *ferre, facultatem adeundi concilium sibi ab Eugenio negari, idque fuga ipsa ostendit. Non alia autem intentione fugam arripuisse videtur ad concilium, quam ut concilio pareret, et auctoritatem conciliorum defenderet, si pergeret Eugenius concilium Basileense velle dissolvere. Hinc nihil postea frequentius in ore habuit, quam sanguinem etiam fundendum pro auctoritate concilii generalis. Itaque opinionem suam, quam ex disputatis in conciliis Pisano et Constantiensi alte menti impresserat, nimio fervore propugnare voluit, imo usque ad Pontificis depositionem et alterius electionem, usque ad schisma, inquam, summa contentione et pertinacia defendit. Defectus certe hic fuit non levis, nec magna carens temeritate, ut satis viderunt illi, qui scientia ceteris præstabant in concilio, quales erant Panormitanus, Ludovicus Romanus, aliique apud Æneam Silvium lib. 1 de Gestis Basileensium fol.* x *et* xi *memorati. At* Ludovicus *noster, qui scientia theologica minus imbutus fuisse videtur, quam lectione multorum librorum, ut facile colligi potest ex iis, quæ variis vicibus dispu-* C *tavit, adeo in sua opinione se obfirmaverat, ut nec rationes contra disputantium satis intelligere potuerit, nec adverterit, cœtum illum Basileensium, quando ipse præsidebat, non posse amplius haberi pro concilio generali ; ac demum omnium principum legatos offendere non timuerit urgendo depositionem Eugenii. Tantæ Viro, nimium pro sua opinione fervido, ortæ erant tenebræ.*

at errorem agnovit, et pœnitentia male gesta correxit.

64 *Verum infelix exitus tantorum moliminum oculos aperire potuit Viri alias minime mali. Vidit demum fœdum schisma conflatum esse in Ecclesia, et Pontificem suum, quem forte æque, ac Martinum V post concilium Constantiense, cito ab omnibus agnoscendum speraverat, a toto fere mundo improbari. Vidit non paucos ex iis, qui inter præcipuos fuerant in concilio, non Felici suo, sed summo Pontifici subjectos, ac Felicis purpuram ab aliquibus etiam abjectam. Hinc videre potuit, gesta sua improbari; potuit serio et tranquillo examine facta sua excutere, et eorum temeritatem tandem agnoscere et deflere. Neque dubitandum est, quin id fecerit, ut ostendam contra aliquos id negantes. Quare de pœnitentia* B. Ludovici *ita scribit laudatus Attichius :* Nec facile est explicare, quantos præteritæ culpæ pœnitens, pro Ecclesiæ dignitate et tranquillitate curanda, ac sopiendo D schismate, labores adierit. Quin imo, tamquam alter Petrus, Ecclesiæ pro Christo princeps, recordatus eorum, quæ ab ipso adversus Dominum, et adversus Christum ejus Eugenium Basileæ, quamvis forte ignoranter, commissa fuerant, recogitansque annos suos in amaritudine animæ suæ, flevit amare, ac pœnitentiæ lacrymis bonisque operibus, delictum suum diluere et expiare satagens, relicta Romana curia, in qua primas olim tenuerat, mundique pompis ac negotiis nuntium remittens, in diœcesim suam Arelatensem se recepit, boni pastoris munia deinceps illic obiturus. Enimvero jejuniis, orationibus, pauperumque largitionibus vacans, quibus ipsemet frequens in nosocomiis ministrabat etc. *Hactenus Attichius, cui diploma beatificationis consonat, quatenus commendat* jejunia, orationes, vigilias *Beati. De susceptis vero laboribus ad schisma penitus exstinguendum Saxius loquitur hoc modo :* Nec facile est explicare, quos pro concilianda Ecclesiæ pace, et abrogando schismate labores tulerit. *Dionysius Sammarthanus tom. 1 Galliæ Christianæ col. 584 de* Ludovici *pœnitentia ita disserit :* Sed schismatis hinc exorti culpam pœni- E tentia ipsum diluisse, intelligi datur ex sancto ejus fine etc. *Hoc solum argumentum sufficeret, etiamsi alia omnia deessent. Mitto scriptores alios, qui de pœnitentia* B. Ludovici *consentiunt, ut examinemus argumenta illorum, qui mallent, defunctum fuisse in ea opinione, quam sequebatur tempore concilii Basileensis.*

Contra negantes schisma Basileense, et pœnitentiam B. Ludovici

65 *Bailletus, Natalis Alexander, aliique negant pœnitentiam* B. Ludovici, *contenduntque, in ea defunctum opinione, quam secutus fuerat concilii Basileensis tempore. Non difficulter percipimus, quid scriptores illi præ oculis habeant, dum sustinere nituntur opinionem illam æque mirabilem ac improbabilem. Vellent inter Beatos invenire aliquem, qui Romanæ Ecclesiæ decretis constanter se opposuit, nec mentem umquam, ne in morte quidem, mutavit, acsi rebellibus Ecclesiæ filiis nihil amplius timendum foret, postquam Beatum aliquem futilibus aliquot ratiunculis exhibere conati fuerint sibi in rebellione similem. Verum tam ineptæ et frivolæ sunt rationes, quibus Basileenses labe schismatis eximere, et quibus pœnitentiam* Ludovici Alamandi *negare contendit Alexander, ut mirer, similia scribi potuisse ab homine* F *alias erudito. Etenim fatetur, nec justam fuisse depositionem Eugenii, nec canonicam electionem Felicis, vel sic tamen tom. 8 dissert. 8 art. 7 affirmat, schismaticos proprie dictos non fuisse Basileenses. Quam autem futilibus utatur argumentis, mox videbimus, ubi breviter ostendero, schismaticos revera fuisse Basileenses.*

ostenditur, Basileenses revera fuisse schismaticos.

66 *Primo S. Antoninus, doctrina theologica et sanctitate præstans, cujus verba dedi num. 58, non dubitavit, quin fuerint schismatici Basileenses, quorum congregationem vocat* conciliabulum, *et Felicem* idolum, *dicens, illum* non in Sede Petri, sed Luciferi *sedisse. Secundo Eugenius IV, quem indubitatum Pontificem agnoscit Alexander, in sessione publica concilii Florentini, quod Alexander œcumenicum fatetur, dedit constitutionem* Moyses, *in qua sic habet de Basileensibus :* Decernimus etiam et declaramus, omnes et singulos prædictos fuisse et esse schismaticos et hæreticos. *Non erant illa inania fulmina : sed est declaratio summi Pontificis in concilio œcumenico. Tertio verba S. Thomæ, quæ allegat ipse Alexander, luculenter ostendunt, schismaticos fuisse Basileenses.*

Ete-

Etenim S. Thomas secunda secundæ quæst. 39 art. 1 ita habet : Ecclesiæ autem unitas in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum ad invicem seu communicatione, et iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput. . . Hoc autem caput est ipse Christus, cujus vicem in Ecclesia gerit summus Pontifex. Et ideo schismatici dicuntur, qui subesse renuunt summo Pontifici, et qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant. *Certum autem et manifestum est, Basileenses renuisse subesse Eugenio IV, quem ut certum et indubitatum Pontificem venerata est tota Ecclesia, ut et ipsi talem agnoverunt Eugenium ante depositionem. Æque certum est, Basileenses recusasse communicare membris Eugenio subjectis, cum excommunicaverint concilium Florentinum aliosque Eugenio adhærentes. Mitto alia argumenta, quia schisma Basileensium clarius est, quam ut pluribus probari debeat.*

nec bona fide satis excusari posse,

67 *Quæ vero respondentur ab Alexandro, tam infirma sunt, ut pro omnibus fere schismaticis similia afferri possent. Primo recurrit ad bonam fidem, qua ipsos excusat, quod crederent se jus habere contra Eugenium, et hunc revera culpabilem. Verum eodem argumento, siquis voluerit malignari, excusabit omnes schismaticos et hereticos : nullus enim illorum fuit, qui pro opinione sua non allegaret aliquid rationis aut argumenti verisimilis. Verum, ut abstineam ab odiosis comparationibus, an S. Paulus non dicit Act. 26 :* Et ego quidem existimaveram, me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere, quod et feci Jerosolymis *etc. An igitur propter illam suam opinionem, qua Ecclesiam persequi cœpit, illam persecutionem peccato caruisse, seque bene fecisse, credidit Paulus? At peccatum suum hic multis locis confitetur. Itaque non omnis ignorantia, non qualiscumque opinio de honestate actionis, male operantem peccato eximit, nec excusabuntur in supremo judicii die rebelles ecclesiæ filii, etiamsi frivolis aliquot ratiociniis tandem sibi persuaserint, non obligari se ad obediendum decretis summi Pastoris, et Christi in terris Vicarii. Etenim in re tam gravi, qualis est rebellio contra summum Pontificem, non leviter aut temere procedendum est, nec statim doctorum quorumlibet sequendæ opiniones, quas non raro superbia potius dictarit et pertinacia, quam vera ratio. Quapropter incredibile prorsus est, Basileenses omnes in tam diuturna rebellione contra indubitatum Pontificem, et contra concilium Florentinum, tam bona semper fide processisse, ut nihil nimia contentione, nihil temeritate, nihil superbo supremi Capitis contemptu, nihil pertinacia peccaverint, ut nullum ipsis de justa sic procedendi ratione, nullum de jure suo, nullum de æquitate causæ suæ, nullum de potestate sibi arrogata, nullum de veritate criminum Eugenio affictorum, nullum de necessitate deponendi Pontificem et alterum eligendi, suborta sit dubitatio. Non facile profecto crediderim majorem fuisse illorum omnium et singulorum ignorantiam in scindendo Ecclesiam, quam olim fuit Sauli in persequendo. Fingamus tamen, aliquos inter illos fuisse, qui semper bona fide crediderunt, omnia recte et legitime agi, illi materiales, ut loquuntur theologi, saltem fuissent schismatici.*

aut aliis rationibus

68 *Secunda Alexandri ratio est, quia Basileenses objectum schismatis crimen in Eugenium regerebant. Quid, quæso, ineptius dici potest ad illos excusandos? Nam id fecerunt omnes hæretici et schismatici : id hodieque faciunt Janseniani, qui minime dubitant pelagianismum aut semipelagianismum Catholicis adversariis objicere. Tertia Alexandri ratio est æque inepta, nimirum quod Basileensibus ad ecclesiæ unitatem redeuntibus nonsit proposita certa aliqua formula, schismaticis proponi solita, quodque processus contra ipsos facti fuerint aboliti, honorque omnibus restitutus, imo et Nicolaus ab ipsis electus Pontifex, acsi Sedes vacasset. Respondeo, illis omnibus solum probari, misericorditer cum ipsis egisse Nicolaum, ut nulla schismatis semina remanerent. Facile credidero, non æque omnibus Basileensibus constitisse de causæ suæ injustitia. Hinc multi non fuissent concordiæ assensi, si duriter et secundum disciplinæ rigorem procedere voluisset Nicolaus. Quapropter misericordia in illos usus est, sicut frequenter alias fecit Ecclesia, ut schisma penitus aboleretur : idque revera consecutus est. Hinc S. Antoninus, cui mens Nicolai Papæ poterat esse optime perspecta, tit. 22 cap. 12 ita scribit de fine schismatis :* Verum post duos annos *(a suscepto per Nicolaum pontificatu)* vel circa, in se ipsum reversus *(Felix)* et ab aliis exhortatus, per procuratores suos coram ipso Nicolao renuntiavit omni juri, quod haberet seu prætenderet habere in papatu, certis conventionibus adhibitis, videlicet ut Cardinalis remaneret ipse Amedæus, ac legatus in regione illa : et aliqui etiam ex suis Cardinalibus in dignitatibus suis persisterent, qui doctissimi viri erant, et alii prælati in sedibus suis. Quibus omnibus Nicolaus verus Pontifex cum Cardinalibus acquievit pro bono pacis, et amotione schismatis Basileensis : quod cessavit in totum. *Antonino consentit Jannotius Manettus, testis item synchronus, qui asserit, tanta benignitate usum Nicolaum, ut cœtum Basileensium dissolveret et schisma. Nam in Vita Nicolai V, edita apud Muratorium tom. 3 Scriptorum Italiæ part. 2 col. 922 affirmat, id suis virtutibus consecutum Nicolaum, ut* schisma jam dudum inveteratum, prædicto Amedæo illius concilii principe errata sua recognoscente ac confitente, et pœnitente, et sanctitati suæ, ut par erat, adhærente, dissolveret deleretque. Ipsum enim Romanæ ac Catholicæ Ecclesiæ, ubi veteres perfidiæ suæ errores recognovit, Cardinalem sponte creaverat : quod solum, unicum, et certum dissolvendi illius concilii remedium, conveniensque et idoneum ejusmodi dissolutionis antidotum fore sua sapientia existimaverat *etc.*

ab Alexandro adductis.

69 *Quarto ait Alexander, non probari, Basileenses revera fuisse schismaticos ex eo, quod schismatici sæpe fuerint vocati ante pacem factam. Respondeo, ut schismaticos fuisse condemnatos ab Eugenio IV in synodo œcumenica Ferrariensi et Florentina. Verum, inquit,* schismatis rei fuissent Gallicana ecclesia, rexque Christianissimus, et alii principes, qui cum synodo Basileensi ad extremum usque communicaverunt. *Respondeo, aliquos principes multa egisse, ut pacem componerent inter Basileenses et summum Pontificem ; at me investigare nolle, an aliqui non nimis molliter cum Basileensibus egerint. Depositio saltem Eugenii et electio Felicis a principibus improbata est, ideoque certum est, schismati Basileensium assensos non esse principes. Hoc in Carolo VII Francorum rege laudarunt Eugenius IV et Nicolaus V, et magis etiam laudavit Nicolaus (ut quinta habet æque frivola objectio) labores Caroli VII, quos tan-*

AUCTORE J. S.

tandem diligenter et feliciter impendere cœpit ad schisma penitus tollendum, et pacem Ecclesiæ restituendam. Totum, quod hactenus attulit Alexander, et quo tres paginas implevit, reducitur ad bonam fidem Basileensium, quæ semper diversis modis asseritur, numquam probatur. Quare transeo ad ultimum ipsius argumentum : nam id solum fere spectat ad propositum nostrum.

Frustra objiciuntur miracula et beatitas Ludovici,

70 *Sexto itaque ait, ne Basileenses dicantur schismatici,* prohibet Ludovici Alamandi miraculis comprobata sanctitas. *Miserum sane ratiocinium, cum constet, multos peccasse, ac deinde tamen Sanctos evasisse. Inter Sanctos primæ classis habemus Paulum, cum ipse tamen dicat 1 Timoth. 1 ✠ 15 :* Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. *Miraculis autem non claruit* Ludovicus *in concilio, sed postquam omnia, quæ ibi male structa erant, destruxerat Verum contendit Alexander,* Ludovicum *numquam pœnituisse gestorum in concilio Basileensi, idemque contendit de Felice, qui consilio* Ludovici *nostri papatum deposuit. Ut autem assertum tam improbabile sus-* B *tineat, utitur argumento negativo, dicitque nullum afferri illius pœnitentiæ testem. At ego jam adduxi pro pœnitentia Felicis duos testes synchronos, num. 68 laudatos, videlicet S. Antoninum et Jannotium Manettum, qui ambo disertis verbis affirmant Felicis sive Amedæi pœnitentiam.* Ludovici *vero pœnitentiam insinuat ipsum epitaphium, ubi legitur :* Devote viam est universæ carnis et Catholice ingressus. *Quid illud catholice significaverit apud Arelatenses, quando mortuus est* B. Ludovicus, *facile intelligemus, modo advertamus, Arelatenses tempore schismatis semper adhæsisse Romanis Pontificibus, et consequenter eo tempore abhorruisse a Basileensibus, et eorum Papa Felice.*

cum hunc gestorum Basileensium pœnituerit.

72 *Quippe* Ludovicus *anno 1440 non modo sententia Pontificia exutus est archiepiscopatu Arelatensi aliisque dignitatibus : sed vicarius etiam in ecclesia Arelatensi a Pontifice statutus est ; curavitque Renatus Siciliæ rex et Provinciæ comes, ut sententia Pontificia exsecutioni mandaretur, quemadmodum testatur Raynaldus in Annalibus ad annum 1440 num. 3. Hinc, cum* Ludovicus *ecclesiam suam invisere vellet, pessime exceptus est ab Arelatensibus, sicut habet Vi-* C *ta num. 8. Hinc Arelatenses in gemino* Ludovici *epitaphio, utroque satis prolixo, nullam plane faciunt mentionem de Basileensibus* Ludovici *gestis, illa ipsa silentio suo non obscure damnantes, uti etiam fit in Bulla beatificationis, et in lectionibus Officii. Quapropter Arelatenses, qui tempore schismatis aversabantur* Ludovicum, *quique eumdem in exsequiis miro concursu honorarunt, dum observant* catholice *defunctum esse, sat clare insinuant, defunctum non esse in iis opinionibus, quas tempore schismatis defenderat. Hoc etiam ex ipsis Beati factis elucescit. Mitto igitur alia scriptorum testimonia, quibus minime indigemus, cum facta ipsa loquantur. Facta autem clare ostendunt, longe alia mente fuisse* Ludovicum, *quando Felici persuasit, ut se subjiceret, ipseque se subjecit Nicolao V, quam fuerat in æstu disputationis contra Eugenium IV.*

Ipsa Ludovici et aliorum subjectio demonstrat,

72 *Primo certum est, non alia sensisse Nicolaum V de iis, quæ inter Basileenses et Eugenium Papam fuerant disputata, quam senserat Eugenius ipse, factaque Eugenii probata fuisse Nicolao, Basileensium vero molitiones gravissimis verbis improbatas. Hoc non solum ex conjectura habemus, nec dicimus, quia Nicolaus fuit Eugenii discipulus et* D *successor; sed ex ipsis quoque Nicolai litteris, partim ad Carolum Francorum regem, partim ad omnes fideles datis, quas edidit Harduinus tom. 9 Conciliorum. In omnibus optime loquitur de Eugenio, et in quarta col. 1316 ipsum etiam vocat* sanctæ memoriæ *prædecessorem. In secunda vero ad omnes fideles contra Basileenses et Felicem ipsorum Papam fortiter scribit, et col. 1313 sic loquitur :* Quam sit plena periculis et horrenda schismaticorum immanitas,... animarum illorum perditio docet, qui... viam universæ carnis ingressi, in tetrum barathrum dilabuntur. Contra quos licet per felicis recordationis Eugenium Papam IV prædecessorem nostrum, sacrasque et œcumenicas Ferrariensem, Florentinam et Lateranensem synodos plurimi processus tam generales quam speciales habiti fuerint, diversas pœnas et sententias continentes, quas in suo robore volumus permanere, et habere præsentibus pro expressis *etc. Tum omnibus decretis Eugenii, quæ allegatis verbis confirmata sunt, novam pœnam adjungit contra Felicem ejusque fautores, nec dubitat verbis* notorii scismatici, hæretici, excommunicati *etc.* E *Amedæum compellare. Ex his liquet, non minus fortem contra schismaticos fuisse Nicolaum, quam fuerat Eugenius, quem in hac Epistola etiam superat. Liquet præterea, a Nicolao confirmatam esse constitutionem* Moyses, *qua damnantur propositiones Basileensium, quas ut fidei veritates ipsi decreverant, et pro fundamento statuerant ad condemnandum Eugenium. Itaque Basileenses, qui Eugenium, fictitias illas fidei veritates non admittentem, pro hæretico habuerant, aut sententiam mutare debebant, aut non poterant Nicolaum habere pro Catholico.*

non potuisse ipsis erroribus…

73 *Nunc studiosus lector attendat, et consideret, an Basileenses potuerint Nicolao Pontifici se subjicere, aut eumdem Pontificem eligere, nisi abjicerent fatuas illas fidei veritates, quæ totius rebellionis contra Pontificem fuerant fundamentum. Si in eadem erant sententia, in qua ante fuerant, si Eugenium credebant hæreticum, Nicolaum similiter hæreticum existimabant, quia eadem sentiebat. Si Felicem credebant legitimum Pontificem, Nicolaum habere debebant pro schismatico. Quo igitur modo sine gravissimo crimine poterant persuadere Felici, ut jure in pontificatum cederet* F *in favorem Nicolai, hominis, (ut credidisse finguntur) hæretici et schismatici? Licebatne forsan pro bono pacis Felici suadere, ut hæretico et schismatico pontificatum traderet ? Deinde quomodo Basileenses cessionem Felicis laudare poterant ? Quomodo Nicolaum poterant ipsi Pontificem eligere, si suis fidei veritatibus inhærentes, hæreticum credebant et schismaticum? Quapropter æque omni fundamento ac verisimilitudine destituta est opinio Natalis Alexandri, et aliorum quorumdam, contendentium errores suos a Basileensibus non fuisse agnitos, et non ideo correctos, quia tandem viderunt se male egisse. Gravissimam enim prævaricationem adjecissent opinioni suæ schismaticæ, si pristinæ insistentes opinioni, secundum quam hæreticus erat Nicolaus, vel sic tamen ipsume legissent. Quippe non solum tenebantur subesse summo Pontifici Nicolao, sed etiam corrigere errores intellectus sui Ecclesiæ unitati contrarios, et ingenium suum subjicere in obsequium fidei. Non solum, inquam, obedire debebant Nicolao, sed etiam credere, se recte facere ipsi obediendo ut summo Pontifici : nemo enim recte operatur, nisi operetur secundum conscientiam suam.*

74 *Ita-*

secundum quos non poterant Nicolao obedire.

A 74 *Itaque, cum Basileenses contraria omnia fecerint gestis in concilio contra Eugenium, omniaque contra hunc gesta pro non gestis haberi voluerint; cumque Nicolao, Eugenii vestigiis fideliter insistenti, debitam obedientiam curaverint restituendam: nequaquam dubitandum est, quin viderint, se male egisse, ideoque male gesta correxerint, quia intellexerunt mala esse. Sic minime dubitamus de pœnitentia furis, ubi novimus, ingentem pecuniæ summam, quam furto abstulerat, domino suo restitutam. Nihilo magis dubitamus, quin calumniator viderit, male se egisse, si perspiciamus, ipsum strenue laborasse ad famam alienam, maledictis suis læsam, quantum fieri poterat, reparandam. Nam, quotiescumque errores suos quis corrigit, creditur id facere, quia vidit se errasse. Ita Basileenses, qui coram universo orbe errores suos correxerunt, et male facta emendarunt, credendi sunt id fecisse, quia viderunt se errasse et male fecisse. Ita certe sentiendum de Felice, de* Ludovico *nostro, et de majore illorum parte. Nolim tamen negare, aliquos fortasse inter illos fuisse, qui nec opinionem nec mentem mutaverant, quique in concordiam* B *et dissolutionem cœtus sui non consensissent, si rem potuissent impedire. De illis, siqui fuerint, sane non disputo : de illis unice ago, quorum opera concordia fuit inita, et obedientia summo Pontifici restituta.*

Quod conjicit Alexander, non pœnituisse Ludovicum,

75 *Alexander tamen contendit*, consultius *asseri* et verius, Ludovicum Cardinalem Arelatensem *gestorum* in synodo Basileensi . . non pœnituisse, quia nihil se egisse pœnitendum persuasus erat. *Vellem sane, ut satis probabiliter possem existimare, sine omni culpa in concilio fuisse* B. Ludovicum. *Imo et lubens agnosco, videri ex ignorantia processisse omnia illa, quæ in concilio pœnitenda commisit. Verum iterum dico, non omni ignorantia excusari male agentem. Quare malim Deo committere judicium de ignorantia Beati nostri; nec ausim judicare, quo usque illa excusare potuerit actiones temerarias et schismaticas. Illud pro certo habeo, illam ignorantiam* B. Ludovico *profuisse, ad veniam a divina misericordia facilius impetrandam. Verum omni judicio carere mihi videtur dictum Alexandri,* non pœnituisse, quia nihil se egisse pœnitendum persuasus erat. *Etenim, etiamsi perrexisset credere,* C *ut fortasse in actionis fervore crediderat, omnia juste acta esse contra Eugenium, videbat saltem omnia illa in fumos abiisse. Videbat, nihil fere boni in concilio factum. Videbat, innumera mala ex schismate, quod agendo contra Eugenium induxerant, orta esse, et damnum animarum non leve. Itaque, nisi cor habuisset saxo durius, non poterat non deplorare tantam animarum jacturam. Audiamus porro, unde ille credat, persuasum fuisse* Ludovico, *se nihil egisse pœnitendum.*

prorsus improbabile est, et fundamento destitutum :

76 *Affert pro improbabili illa opinione decretum Lausanense, quo Basileenses Nicolaum elegerunt Pontificem, quia in illo decreto ne verbo quidem insinuant, se male processisse; sed potius gesta sua laudant Basileenses, ut videri potest apud Raynaldum ad annum 1449 num. 5. Respondeo, non tantam fuisse Basileensium omnium humilitatem, ut exemplo S. Augustini publicam erratorum et male gestorum suorum confessionem facere voluerint, quemadmodum alii multi norunt et dolent se peccasse, qui tamen nollent scripto publico peccata sua mundo manifesta facere. Quapropter minus attendendum est ad verba illius decreti, quam ad subjectionem ipsam, et secutam paulo post cœtus Lausanensis dissolutionem. Non enim poterant se Nicolao subjicere, si credidissent hæreticum; non poterant non credere hæreticum, si suas fidei veritates, quæ omnium male gestorum erant fundamentum, defendere pergerent ut tales. Quare, cum Nicolao se subjecerint, sive cum ipsum elegerint Pontificem, quod facere non poterant, nisi mutata opinione, viderunt ruinosum esse fundamentum suum : viderunt Eugenium perperam abjectum, perperamque electum Amedæum. Viderunt, multas a se turbas in Ecclesia excitatas, de quibus non poterant non dolere subjectionis auctores. Pœnitentiam igitur, quam verbis dissimularunt, facto prodiderunt. Sic dissimularunt, pontificatum Nicolai V pro legitimo a se haberi ante electionem suam, dum ipsum quasi elegerunt. At, ablata sibi libertate alterius eligendi satis ostenderunt, non fuisse illam electionem stricte dictam, quæ non fit sine libertate; sed potius agnitionem Pontificis antea electi.*

AUCTORE J. S.

quia decretum subjectionis Basileensium id minime evincit.

77 *Si quis modo quæsiverit, quare tantopere pœnitentiam dissimulaverint Basileenses, quando ad obedientiam Nicolai Pontificis accesserunt; responsio erit facilis, nimirum ut verecundiæ suæ et honori parcerent, quantum fieri poterat. Hoc* E *ut ipsis facere liceret, permisit Nicolaus V, cum ut perniciosum schisma tolleret, tum ut nullæ schismatis reliquiæ permanerent. Etenim credibile quidem est, nonnullos Basileensium, ubi semel errores suos agnoverant, animo satis fuisse generoso ad publicam illorum confessionem faciendam. At cum in multitudine hominum multi semper reperiantur infirmi, cumque in cœtu illo aliqui verisimiliter pristinis erroribus inhærerent, alii solum de jure suo dubitarent; sperare non poterat Pontifex, omnes unanimi consensu se subjecturos, si in decretis, quibus ad obedientiam accedere debebant, errores suos aperte agnoscere et publice confiteri debuissent. Sperandum magis erat, dissoluto semel cœtu, singulos salutis suæ curam habituros, et recogitaturos in amaritudine animæ suæ, quibus procellis et fluctibus universam Ecclesiam exposuissent. Allegatus num. 68 Jannotius Manettus insinuat, isto consilio usum fuisse Nicolaum; et verisimile est, eadem ratione permotos fuisse concordiæ auctores, inter quos primus fuit* Ludovicus *noster, ad ita condenda submissionis suæ decreta, nisi forte et hi voluerint* F *honori suo parcere, quantum possent. Quidquid sit,* B. Ludovicus *sincere se Nicolao Pontifici subjecit, multosque dicitur pertulisse labores ad schisma penitus exstinguendum.*

§ VII. Gesta Beati post concilium usque ad obitum : beata mors, sepultura, epitaphia, miracula.

Asserta Beati legatio in Germaniam inferiorem est incerta.

De *gestis* B. Ludovici, *post pacem Ecclesiæ restitutam, pauca innotuerunt. Saxius, ubi dixerat,* Ludovicum *dignitati Cardinalitiæ, qua fuerat privatus ab Eugenio, a Nicolao restitutum, subjungit :* Exinde in inferiorem Germaniam, legationis munere fungens missus est, et in itinere detentus, equis, mulis onerariis, et commeatu privatus. Nec facile est explicare, quos pro concilianda Ecclesiæ pace, et abrogando schismate labores tulerit. Quibus discordiis sopitis

AUCTORE J. S.

tis et extinctis, Arelaten rediit. *Eadem habet Attichius, et lectio secunda Officii de legatione etiam consentit; sed non addit, spoliatum esse in itinere. Attamen dubitare cogor, an illa in inferiorem Germaniam legatio sat habeatur firmata, cum de illa apud antiquiores nihil inveniam, et in Actis quoque altum de illa legatione sit silentium. Quin potius Acta nostra num. 7 et 8 utcumque contraria sunt. Nam ibi* Ludovicus *in legatione suscepta pro Basileensibus Francofurtum ad Fredericum imperatorem, quem etiam Aquisgranum usque secutus est, rebus suis dicitur spoliatus, quando Moguntia Basileam revertebatur. Potuit igitur ex confusione aliqua oriri illa opinio de legatione per Nicolaum V* Ludovico *demandata, illaque pro dubia, ut minimum, habenda videtur.*

ut hic tempore concilii collegit documenta pro immaculata Conceptione,

79 *Officium, laudatum in Commentario num. 6, celebrat Beati pietatem in asserenda immaculata beatissimæ Virginis conceptione, ipsique attribuit, quod Conceptionis festivitas* sexto Idus Decembris *fuerit instituta. Ad hoc propositum Spondanus in Annalibus ad annum 1435 num. 12 scribit sequentia :* In Actis Navarricis extat mandatum concilii *(Basileensis, quod anno 1435 erat legitimum)* decimo Calendas Junii præsentis anni datum Ludovico Cardinali Arelatensi, qui aderat : quo post narratas disputationes, quæ factæ fuissent apud delegatos concilii pro rebus fidei tractandis, de Conceptione beatissimæ Virginis, utrum ejus anima in instanti suæ infusionis in corpore, præservata fuerit a peccato originali, an non : injunxit, ut diligenter procuraret, per omnes bibliothecas ac singula archiva universitatum, ecclesiarum, monasteriorum, regumque ac principum, perquiri quoscumque libros, scripta, acta, deliberationes, decisiones, conclusiones publicas vel privatas quaslibet in generalibus studiis et alibi de hac materia factas, aut ad eam quomodolibet spectantes; easque extrahi, et ad synodum deferri, ut iis adjuta posset illa quæstionem hanc decidere et definire. Id vero Ludovicum Cardinalem diligenter præstitisse, intelligitur ex declaratione facta post quadriennium in sessione XXXVI.

quam ab omnibus propugnandam decreverunt Basileenses tempore schismatis.

80 *Rursum ad annum 1439 num. 38 scribit Spondanus, decretum de immaculata Conceptione conditum in Sessione 36, observatque* illud boni *saltem ab iis præstitum,* ne semper male agere dici possent. *Ex ipso Decreto apud Labbeum tom. 12 Conciliorum col. 622 aliqua huc transfero. Observatur, quæstionem diu disputatam fuisse in utramque partem. Tum subjungitur :* Nos vero, diligenter inspectis auctoritatibus et rationibus, quæ jam a pluribus annis in publicis relationibus ex parte utriusque doctrinæ coram hac sancta synodo allegatæ sunt, aliisque etiam plurimis super hac re visis et matura consideratione pensatis, doctrinam illam, disserentem gloriosam Virginem Dei Genitricem Mariam, præveniente et operante divini Numinis gratia singulari, numquam actualiter subjacuisse originali peccato, sed immunem semper fuisse ab omni originali et actuali culpa, sanctamque et immaculatam, tamquam piam et consonam cultui ecclesiastico, fidei Catholicæ, rectæ rationi, et sacræ Scripturæ, ab omnibus Catholicis, approbandam fore, tenendam et amplectendam, diffinimus et declaramus, nullique de cætero licitum esse in contrarium prædicare seu docere. Renovantes præterea institutionem de celebranda sancta ejus Conceptione, quæ tam per Romanam, quam per alias ecclesias sexto Idus Decembris antiqua et laudabili consuetudine celebratur, statuimus et ordinamus eamdem celebritatem præfata die in omnibus ecclesiis, monasteriis, et conventibus Christianæ religionis, sub nomine Conceptionis festivis laudibus colendam esse *etc. Hactenus Basileenses, quorum decretum vim nullam habuit, quia erant schismatici, quando illud condiderunt. Putat tamen Spondanus, illo decreto obtinuisse Basileenses, ut pestis, qua gravissime affligebantur, cessaret, uti revera tunc cessavit.* Ac nihilominus, *inquit,* tanta etiam fuit vis hujus Basileensis decreti, antiquam ejusmodi doctrinam confirmantis, ut, quod alicubi observatum reperimus, immediate post tota civitate experimento palpabili remissa sit, quin immo et cessaverit, quæ vehementer, ut vidimus, grassabatur pestis gravissima. *De festivitate vero immaculatæ Conceptionis beatissimæ Virginis multa collegit Benedictus XIV, feliciter regnans, in Opere Italico de Festis D. N. Jesu Christi et B. V. Mariæ, quod Latinum fecit Michael Angelus de Giacomellis, part. 2 num. 184 et seqq.*

Munificentia Beati in ecclesiam Arelatensem

81 *Porro de munificentia Beati, qui* effusa in sacras ædes liberalitate commendatissimus *erat, Saxius hæc memorat :* Suis sumptibus et impensis mediam ecclesiæ matricis partem, et eam, in qua Sancta sanctorum ad Orientem erant, quod antiquitatem redolerent, solo prostravit, ut diruta amplioribus spatiis nova excellentiorique forma excitarentur. Constructa autem est ecclesia et efformata, peramplis fornicibus erectis, intermediis aliis minoribus, et ædificatis hinc inde novem cubiculis, quæ capellas dicimus : et in abside seu superiori curvatura principis fornicis, sub qua positum est primarium altare, pastophorium, thalamum scilicet cubiculum interius (ut explicat Hieronymus) constituit, in quo arcam argento affabre elaboratam, quam Gasbertus *(archiepiscopus Arelatensis, anno 1341)* dedicarat, magno cultu et reverentia inclusit, cineribus Sanctorum et præcipue Trophimi nobilem, quotannis pervigilio diei, quæ divo Trophimo sacra est, exhibendam. Spectante enim populo, sacri illi cineres ex suprema ædicula in theatrum, ad altaris gradus excitatum, funibus demittuntur, præbentque in ipso descensu non tam gratum, quam pium, venerandum, perpetuaque memoria celebrandum spectaculum. *Et mox :* Sunt et alia, quæ tanti Viri munificentiam et liberalitatem testentur. Ornavit enim castrum Saloniæ urbis variis ædificiis : et episcopium, quod Arelate est, aulis, diversisque contignationibus illustravit. *Eadem ex Saxio dat Attichius. Ex tot constructis aut ornatis ædificiis utcumque etiam colligitur, Beatum, concordia Ecclesiæ restituta, non multum abfuisse a sua ecclesia, quam antea raro viderat, degens in aula Romana, aut in legatione Bononiensi, et demum Basileæ et Lausanæ.*

pia mors Salonæ, et corporis translatio Arelatem

82 *Alia Beati gesta Saxius non commemorat, sed generatim solum dicit :* Quod summum est, angelicam vitam duxit, gratiaque miraculorum excelluit. *De miraculis, opinor, post mortem loquitur, et sic multos habet sibi assentientes, cum de miraculis in vita nihil uspiam reperiam. Ad obitum itaque Beati mox accedit Saxius, et partem hymni recitat, in quo mentio fit de extrema unctione Beato data, de loco obitus, et de corpore Arelatem cito translato. Verba subjungo :* Atque omni parte beatus, Salone ad Cravum obiit anno MCDL : Arelatemque translatus est, ut patet ex sacro et solemni in ejus laudem carmine :

Hic laborans in extremis,
Sacramentum Unctionis

Si-

A

Sibi dari complacuit,
Minorum ac in Ordinis
Conventu castri Salonis
Felix ejus finis fuit.
Cito corpus, ut decuit,
Translatum in Arelatem,
A clero plebeque fuit
Susceptum honorifice.

Salona, *aut* Salon, *ubi hic æque ac in Officio Beatus dicitur defunctus, oppidum est Provinciæ inter Aquas Sextias et Arelatem, ut habet Baudrandus in Lexico, qui etiam observat, situm esse juxta Campos lapideos, regiunculam Provinciæ lapidibus obductam, quæ nunc vulgo* la Crau *dicitur. Hac de causa ab aliquibus dicitur* Salona ad Cravum, *a nobis* Salona juxta Campos lapideos. *Paulo post observat Saxius, obitum* B. Ludovici *ab auctore Amedæi Pacifici collocari Altæcombæ in Sabaudia ex veteri traditione. At ea opinio, licet eam non refellat Saxius, omnino apparet improbabilis, quia locus ille nimium distat Arelate. Neque enim verisimile est, Beatum, postquam ad ecclesiam suam accesserat, ibique multa exstruere cœperat, longius recessisse. Aut certe, ut*

B

id credamus, major requiritur auctoritas, quam afferatur pro ea opinione contra omnium aliorum consensum. Facile crediderim, Ludovicum *nostrum aliquando Altæ-combæ apud Cistercienses fuisse; sed malim suspicari, id contigisse, postquam Basileenses Lausanam se receperant, aut quando de pace agebatur; tunc enim minus ab eo loco aberat, et sæpe a negotiis vacabat.*

exsequiæ maximo concursu honoratæ: epitaphium.

83 *De exsequiis Beati, magno populorum concursu celebratis, ita habet laudatus Saxius :* Celebrandis vero exequiis tota fere provincia Arelatem advolavit. Numerantur enim viginti tres urbes, quæ per sacerdotes, Religiosos, et plebem processioni seu exequiarum celebritati adfuere. *Eadem habet Officium, et Attichius. Saxius vero subjungit :* Ejus ossa veneranda in dextro altaris cornu recondita fuere, hac sepulchrali epigraphe :

« Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
» Et subito casu, quæ valuere, ruunt.
» Unde, sicut Deo placuit, anno milleno quatuor centeno cum quinquies deno, luce vero » sexta mens. Septemb. decima, bonæ memoriæ

C

» reverendus in Christo pater et dominus Ludovicus, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ tit. S. Cæciliæ » presb. Card., Arelatensis vulgariter nuncupatus, » sacræ hujus basilicæ administrator bene meritus, » et princeps vitæ laudabilis et conversationis » honestæ, ad majus vocatus tribunal, devote » viam est universæ carnis et Catholice ingres» sus. Orate pro eo, ut ejus anima requiescat » in pace. » *Sobrium sane est hoc epitaphium, et a turpi adulatione alienum. Quin et auctores, qui non adhæserant schismati Basileensi, nonnihil de anima defuncti videntur timoris indicare per illa verba :* Ad majus vocatus tribunal. *Laudant vero mores honestos et vitam laudabilem, observantque solicite, defunctum esse devote et Catholice. At, qui* Ludovicum *tempore schismatis Basileensis male exceperant, ut in Vita legitur num. 8, quique de gestis ipsius in concilio Basileensi altissimum ubique servant silentium, quod illa improbarent, non observassent,* catholice *defunctum esse, nisi scivissent, ipsum gestorum suorum tempore schismatis pœnituisse, ut jam antea observavi. Ex miro illo ad exsequias* Ludovici *concursu similiter colligitur, notam in Provincia fuisse* Ludovici *pœnitentiam. Cum enim in Provincia abhorruissent a schismate Basileensi, non concurrissent tanta cum alacritate ad exsequias Viri, quem olim pro schismatico habuerant, nisi constitisset de mente mutata.*

AUCTORE J. S.

alterum epitaphium.

84 *Aliud epitaphium, aut certe præcipuam illius partem edidit Dionysius Sammarthanus tom. 1 Galliæ Christianæ inter instrumenta pag. 103. Illud ipsum ex Ms. nobis transmisit laudatus ante dominus de Brantes, notans haberi in libro Ms. Capituli metropolitici Arelatensis, signato B, ante primum folium. Conscriptum est rudi et vitioso carmine, quale subjungo :*

Marmor (*alias* hic lapis) ostendit, ad quid caro mortua tendit :
Nam cinis est factus, mortis jam vulnere tactus.
Millibus ab annis centum quater, et quinquaginta
Exulat * Alamandi Ludovicus a seculo fatus *, — * *al.* exultat; * *al.* fatus
Hic tumulatus, saliens in æthera summum,
Doctor egregius, præsulque Magalonensis
Camerarii Papæ vices * longo tempore gerens, — * *al* vice
A Magalona basilicam * ad hanc translatus, — * *al.* basilica
Bononiæque datus a Papa dignus legatus
Cæciliæ sanctæ Romæ * titulo decoratus — * *al.* Romanæ
Cardinaquelatus post apice sublimatus,

E

Pro cujus anima, precor, effundite preces.
Spernite mortales fugientia quæque sodales,
Flebilem hunc mundum, Adam petitote secundum,
Quem qui quæsierit, valde beatus erit.

Videt lector, varias lectiones ad marginem notatas esse, quia varie exscriptum fuit, forte quia character fuit lectu difficilis. Deinde studiosus lector observet, officia et dignitates Beati diligenter in epitaphio fuisse expressas, omissis tamen gestis in concilio Basileensi. Si tanto odio Arelatenses damnabant gesta Basileensia, ut illorum nullam facere voluerint mentionem, Ludovicum *tamen in* æthera summum *translatum sine dubio asserebant; nos dubitare minime possumus, quin noverint Basileensia gesta ab ipso* Ludovico *damnata fuisse. Si igitur de pœnitentia* Ludovici *nullus aperte loquitur, ne Clemens VII quidem in Bulla beatificationis, ut objicit Natalis Alexander, id factum, quia omnes acta Basileensia malebant silentio damnare, quam et acta illa et pœnitentiam Beati commemorare.*

Anno 1451 aut 1452 inquiri cœptum est in miracula,

85 *Laudatus Sammarthanus post datum epitaphium statim subjungit hæc verba :* Anno MCDLI, XIX Januarii, ac sequentibus diebus, inquisitum est in miracula, quæ variis in locis patraverat. Hujus autem inquisitionis Acta in archivis ecclesiæ cathe-

F

dralis asservantur. *De inquisitione cœpta anno 1451, die* XIX *Januarii, facile credo Sammarthano, quia Beatus in ipsa sepultura miraculis cœpit clarescere; nisi tamen epocha inquisitionis expressa sit modo veteri, quo annus inchoabatur a Paschate, et sic inquisitio inchoata fuerit die* XIX *Januarii anni 1452, sive anno uno et quatuor mensibus post Beati obitum. Verum, sive anno 1451, et quatuor mensibus post obitum* Ludovici, *sive anno 1452, inchoata fuerit inquisitio; dubito, an Acta illius inquisitionis etiamnum* in archivis ecclesiæ cathedralis *asserventur. Certe nobis perscriptum est anno 1752, præter ea, quæ nobis erant transmissa, aliud nihil reperiri potuisse in archivis tam archiepiscopatus quam capituli, licet illustrissimus dominus archiepiscopus Joannes Josephus omnia diligentissime perquiri jusserit, ut nobis transmitterentur. Itaque, licet etiam in perlustrandis bibliothecis Romanis Acta illa quæsiverimus, ex miraculis illis nihil habere potuimus præter pauca, quæ leguntur in Actis edendis. Verumtamen, quid scriptores ge-*

Auctore J. S.

quæ fiebant ad sepulcrum ut varii scriptores

neratim dicant de miraculis B. Ludovici, *videamus.*

86 *Primus ex illis, qui innotuerunt, de miraculis* B. Ludovici *testis est Æneas Silvius, in libro de Europæ statu cap. 38 ita scribens :* In Arelate ad sepulchrum Ludovici Cardinalis sanctæ Cæciliæ, ejus urbis episcopi, quem Basileæ in consessu Patrum præsidentem vidimus, magna miraculorum opinio orta est, et invalidorum frequens undique concursus spe sanitatis factus. *Ex hoc alii haurire potuerunt. Horum, quo sim brevior, enumerationem accipe ex Attichio num. 42, ubi post verba Æneæ jam data, sic pergit :* In eumdem fere sensum, imo et verba, Philippus Bergomensis : « Ludovicus (inquit) Arelatensis, » vir doctissimus atque eloquentissimus, qui Basileensi synodo ex consensu omnium Patrum præfuit his temporibus, cum multa edidisset Opuscula » (quæ odio, ut existimo schismatis perierunt, » *ait Attichius)* et quidem digna, non sine magna » sanctitatis opinione decessit : et ob eam rem » ad ejus sepulcrum magna miraculorum opinio » orta est, et infirmorum magnus concursus. »
B *Dubito sane, an vera sit assertio Bergomensis de scriptis* Ludovici *nostri, cum nihil de scriptis ipsius apud alios reperiam. Saxius tamen æque ac Attichius suspicatur, ea odio schismatis periisse. Si revera perierint, crediderim, ipsum* Ludovicum *ea abolevisse, quantum potuit. Pergit Attichius :* Vernerus illorum temporum æqualis, sed veneno, ut reor, infectus schismatis, cui auctoritatem ex Cardinalis nostri sanctitate frustra conciliare nititur : « Ludovicus, ait, Alamandi epi» scopus Arelatensis, vir sanctæ vitæ et miræ pa» tientiæ, singularisque columna concilii Basileen» sis, cui diu præsedit, multis coruscat miraculis. » *Ad hæc observandum, Wernerum Rolewink, professione Carthusianum, nequaquam fuisse schismaticum; dubitasse tamen, utrum jure an injuria Basileense concilium egerit contra Eugenium. Nam, relato schismate, subdit :* Causa fuit satis nova, nec ante hæc tempora visa, quia concilium Basileense deposuit Eugenium, unicum et indubitatum Papam *etc. Hæc autem verba potius sunt improbantis molimina Basileensium, quam approbantis. Plura videri apud ipsum possunt ad annum 1434 fol. 88 a tergo.*

testantur cum Bulla beatificationis.

C 87 *Redeo ad Attichium, qui ita prosequitur :* Quæ *(verba Werneri)* totidem fere verbis repetit Philippus de Lignamine. Paradinus quoque illum scientia incomparabilem, et miraculis editis celeberrimum vocat. Lambertus Vanderburchius et Joannes Chenu in Historia præsulum Galliæ, admirandæ sanctitatis ac eruditionis fuisse scribunt, et miraculis fulsisse testantur. Quemadmodum et Georgius Garnefelt, Cartusiæ Coloniensis alumnus, Ludovicum, inquit, Cardinalem Alamannum, vulgo Arelatensem appellatum, post mortem miraculis claruisse invenio in libro benefactorum nostrorum minorum. *Addit demum Andream Saussayum, qui lapsum in cœtu Basileensium* Ludovicum, *et erroris pœnitentem agnoscit. Præcedentes vero scriptores etiam recensent Saxius, et auctor Amedæi Pacifici, excepto Garnefeldio, pro quo additur Nostradamus in Historia Provinciæ, cujus verba Monodus pag. 179 ita recitat :* Ludovicus Alemandus Cardinalis, Arelatensis archipræsul, vir sanctæ vitæ et patientiæ inauditæ, singularis columna concilii Basileensis celeberrimi, cui diu præsedit, multorum et grandium miraculorum fama illustris. *Hisce de miraculis et virtutibus Beati consona est bulla Clementis Papæ VII, qua Beatis adscribitur.*

88 *Ceterum Bailletus mire in hisce non modo* D *triumphat, sed etiam insultat Catholicis, qui stant pro auctoritate concilii Ferrariensis et Florentini, acsi ea consistere non posset cum beatitate* Ludovici. *Verum necesse non existimo refutare hominem, quem ad singulos fere passus cespitantem invenio. Tot errores manifestos et exaggerationes ineptas in Vita* B. Ludovici *commisit Bailletus, ut multitudo me deterruerit, quominus ubique errantem corrigerem. Ad triumphos vero ipsius abunde respondi, quando ostendi, omnia gesta* Ludovici *contra Eugenium ab illo ipso destructa esse, cum omnia haberi voluerit pro non factis; cumque curaverit, ut tota Ecclesia se subjiceret Nicolao, qui Eugenio se similem exhibebat in agendo contra Basileenses, et Eugenium etiam superavit in Epistola ad omnes fideles apud Harduinum tom. 9 col. 1314. Præteritorum igitur pœnitens erat* Ludovicus, *aut prævaricator. Pœnitentes autem multos reperi Beatis adscriptos, prævaricatores nullos. Quare nullas habent spes consequendi æternam salutem rebelles Ecclesiæ filii, qui usque ad finem in pertinacia sua persistere volunt; si solum tales habent, quales ex* B. Ludovici *beatitate ineptis ratiociniis sibi con-* E *fingere nituntur. Audiant vocem supremi Pastoris, cui Christus oves suas pascendas commisit, ut ovibus Christi revera annumerari mereantur. Unico passu humilis obedientiæ magis accedent ad beatam æternitatem, quam mille ratiociniis, quibus vel invitæ et reclamanti conscientiæ silentium imponere frustra laborant.*

Explodantur ineptiæ Bailleti.

VITA

Auctore anonymo,

Ex Ms. Rubeæ Vallis

PROLOGUS

Ratio scribendi.

Gloria et honor omnipotentis Dei est, virtuosam electorum ejus conversationem scriptis recitando auribus fidelium commendare, quate- F nus omnes, ad quos lucerna gestorum ipsorum, super candelabrum agnitionis constituta, luminis sui radios emiserit, ad sublimia virtutum studeant exercitia conscendere. Scripturus igitur aggredior narrationem per modum tragediæ ad profectum omnium fidelium, qui lecturi sunt; ubi evidenter apparebit, quam potenter, quamque prudenter beatissimus et patientissimus vir Ludovicus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter Cardinalis, omnia tela nequissimi hostis scuto patientiæ devicit; insuper et quæ diabolus per se non valuit, * per nequissimos homines perpetravit; sicuti patebit de multis opprobriis et conviliis, quas * Vir iste sanctissimus libenter sustinuit, et cum sancto prothomartyre Stephano pro persequentibus se exoravit *a*.

* adde sed

* quæ

ANNOTATIO.

a *Titulus Prologo præpositus hic erat :* Prologus in Vitam beati Ludoici Alemanni, Romanæ Ecclesiæ presbyteri Cardinalis, qui floruit anno Domini millesimo quadringentesimo quadrage-

A gesimo. *Porro studiosus lector satis advertet, auctorem hujus Vitæ non fuisse contrarium concilio Basileensi, neque etiam Eugenio Papæ. Itaque videtur fuisse ex illis, qui de controversiis inter Eugenium et Basileenses agitatis judicare nolebant; quales multi erant etiam post pacem Ecclesiæ restitutam.*

CAPUT I.

Beati natales, dignitates, gesta varia, obitus et sepultura.

Beati patria, dignitatesque usque ad concilium Basileense: a

Beatus Ludovicus Cardinalis ex nobili prosapia in finibus Franciæ ac Sabaudiæ *a* extitit oriundus; et a pueritiæ suæ tempore virtutibus ac moribus optimis fuit imbutus; quique litterarum studiis mancipatus, in tantum profecit, ut magister et decretorum doctor factus magnificus, ecclesiæ B Arelatensis archiepiscopi primum, nec non Ecclesiæ Romanæ presbyter Cardinalis tituli sanctæ Ceciliæ exinde digne ordinaretur et sublimaretur.

Basileensium est præses, floret virtutibus, b

3 Hic post decessum domini Juliani *b* Cardinalis sancti Angeli cum pluribus aliis prælatis, ad consolationem sacrosanctæ synodi Basileensis, universalem Ecclesiam repræsentantis, ob magnitudinem animi, et constantiam fidei, fuit destinatus ad præsidendum ibidem, sicut usque ad finem ejusdem sacri concilii fidelissimus Athleta Christi et Ecclesiæ in multis periculis, et laboribus, et tentationibus perseveravit septemdecim *c* annis. Ipse enim quasi pater erat omnibus inhabitantibus Basileam, integer corpore, gratus aspectu et affatu, caritate diffusus, in exercitatione sancta die ac nocte assiduus, in patientia singularis, sobrius et justus, affatus et visus mulierum fugitans. Parcus erat in somno, quippe qui tribus fere horis per noctem quiescebat, adeo ut hi, qui illi parebant, et cum eo divinas laudes decantabant, quas etiam reverenter et distincte legebat, in his et aliis officiis fatigati, ejus promptitudinem admirarentur.

misericordia, liberalitate, mansuetudine,

C 4 Ipse neminem, quantum fieri poterat, sine consolatione relinquebat, et sæpe lachrymabatur ob inopiam afflictorum, non parcendo sibi, ut aliis prodesset consilio et auxilio. Ipse quam plurimis eleemosynas publice et privatim faciebat, doctoribus et viris religiosis larga manu subveniebat: qui alias ob privationem bonorum et beneficiorum suorum propter decreta et mandata Eugenii Papæ et principum, ex timore aut consilio recessissent. Hos omnes alebat et consolabatur, testificans majoribus et minoribus, quoniam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cælorum. Erat etiam magnificus valde in gratia hospitalitatis, ut nemo eo tempore similis illi. Disciplinam inter domesticos conservabat. Ad maledicta aut convitia, a quam pluribus etiam et a subditis illata, non remordentia verba, sed grata et decentia benigne ac sine clamore respondebat, aut ad ædificationem astantium tacebat, immo obsequiis ac beneficiis mitigabat. Ex hoc nonnunquam quidam et in concilio dicebant: Domine, cur sustinetis injurias a talibus indignis illatas? Quibus respondebat, sursum oculis erectis, hoc modo: Domine Jesu Christe, zelus domus tuæ comedit me, et ob hoc volo libenter sustinere propter te.

A. ANONYMO. zelo Græcos uniendi Ecclesiæ, d

5 Ipse etiam pro reductione Bohemorum *d*, et Græcorum sincere et ferventer totis viribus laborabat, et pro reductione Græcorum præcipue de substantia sua plura liberaliter tribuebat, immo pretiosissima clenodia et vestes ac dalmaticas pontificatus sui, insuper libros codicesque præclaros cum vasis argenteis impignoravit, pecuniam recepit, ac horum causa expendit, et pro tantis beneficiis convitia multa et damna pertulit, quia ficta et indurata eorum mens permansit, nam duplici corde *e* in sacro Basileensi concilio comparuerunt et recesserunt. e

patientia injuriarum,

6 In abbatia sua Francfordiæ coram domino imperatore Frederico, atque imperii electoribus, et aliis principibus justitiam et veritatem sacrosanctæ synodi manifestavit *f* ac prædicavit. f Ibidem etiam publicis injuriis æmulorum obtrectatione plexus non respondit. Unde quidam prælatus contumeliam ejus ferre non valens, nec tollerare, sed patientiam illius increpans, opprobrianti ait, false dicta prompsisse. Quem beatus Ludovicus repellens, ait: Nunquid non ego tollerare debeo verbales injurias, cum Jesum, cujus res agitur, nedum verba, sed verbera dira conflixerint. E Eidem etiam, de Maguntia redeunti versus Basileam, insidiæ graves, ac cæteris ambasiatoribus *g* factæ sunt: duo enim comites cum g armatis satellitibus quadringentis ipsos insecuti, quadraginta et amplius prælatos et clericos in quadam silva citra Argentinam captivaverunt et spoliaverunt ac in turribus recluserunt, ac decem diebus humiliaverunt, ubi et prophetia denuo Joannis in Apocalypsi impleta est, dicentis: Ecce missurus est diabolus ex vobis in carcerem, et habebitis tribulationem diebus decem: esto fidelis usque ad mortem.

quas mira lenitate tolerabat, ut variis

7 Tandem omnibus rebus spoliati, Deo favente, fuerunt dimissi, præsertim quia inter eos non erat, qui quærebatur. Dominum enim Ludoicum Arelatensem arbitrabantur se cum cæteris comprehendisse, qui pro decem millibus computabatur, sed frustrata fuit eorum sæva malignitas, Deo cuncta disponente, ac Servum suum protegente: nam aliis præcedentibus et captivatis, contigit Dominum Arelatensem paululum et parumper tardare in oppido, ubi mansit. Tamen omnia ejus clenodia et ustensilia cum aliis, quos spoliaverunt, prout in comitiva invenerunt, cuncta tulerunt. F Cives vero oppidi non permiserunt eum egredi, donec recessissent, atque consules et cives Argentinenses venissent cum lanceariis multis, a quibus in salvo conductu eorum cum his, qui secum fuerant, non sine ingenti furore et audacia prædictis hostibus insequentibus, et sæpe vim inferentibus, demum cum magno timore in civitatem Argentinensem salvus introductus est. Deinde omnibus rebus spoliatus, Basileam regressus, æquanimiter in patientia pia propter spem futurorum portabat, gratias agens Deo, qui non deserit sperantes in se. Cum autem Ecclesia Dei congregata in Basilea voluisset gladio spirituali punire omnes persecutores illos, et sententia excommunicationis ligare, ac omnibus Christi fidelibus denunciare, ipse pius et misericors remisit offensam *h* et injuriam cum omni benignitate: h insuper suppliciter rogavit pro eis, ne sententia formidabili ab Ecclesia tam ipsi quam sequaces eorum ligarentur, propter pœnitentiam, quam sperabat ab eis futuram. Et sic Patres sacri concilii multa prece superati, cessaverunt a persecutione, Deo injuriam committentes.

8 Præ-

A. ANONYMO. exemplis ostenditur. Beati obitus et sepultura.

8 Præterea a domino Eugenio Papa ecclesia sua privatus, rege quoque Franciæ bona sua arrestante *i* et minas inferente, ut plena ejus patientia ostenderetur, in humilitate suam causam Deo plurimum commendavit. A civibus etiam et incolis episcopatus sui, quos pio amore per aliquot dies visitare venerat, inhoneste receptus fuit, quibusdam eum subsannantibus, quibusdam posteriora sua contra eum nudantibus. Ipse manibus complosis dixit : Misereatur vestri omnipotens Deus, fratres et filii mei, et cedens furori eorum, inde recessit. Qui tamen postea de hoc et de aliis malis valde pœnitentiam egerunt. Tandem post multos *k* agones patientiæque corona xvi die mensis Septembris in Sallone in conventu fratrum Minorum beato fine quievit in Domino, et in crastinum fuit portatus in ecclesia sua cathedrali, et a parte altaris magni tumulatus, deinde exequiæ honorabiliter factæ fuerunt, prout decuit.

ANNOTATA.

a *De Natalibus et patria Beati actum est in Commentario § 3. Locus natalis tunc erat sub* B *duce Sabaudiæ, nunc vero est sub rege Galliæ.*

b *Julianus Cæsarinus, S. Angeli Cardinalis, præses erat concilii Basileensis ; sed anno 1438, cum Eugenius IV concilium transtulisset Ferrariam, cum aliis legatis Pontificiis, Cardinalibusque et episcopis, discessit Basilea, et Ferrariam profectus est. Mansit tunc* Ludovicus Alamandus, *invito Eugenio, et electus est præses Basileensium. Vide dicta in Commentario num. 30 et seqq.*

c *Duravit cœtus Basileensis ultra annos septemdecim ; sed* Ludovicus *non fuit tanto tempore illius præses.*

d *Per Bohemos intelliguntur Hussitæ hæretici, qui tunc in Bohemia prævalebant. Ad convertendos autem Hussitas, et ad Græcos Ecclesiæ uniendos, erat congregatum concilium. At Basileenses parum profecerunt apud Hussitas ; Græcos vero ad Ecclesiam reduxit Eugenius in concilio Florentino.*

e *Immerito Græcos accusat auctor, qui illi maluerunt esse in concilio, in quo præsens erat visibile Caput Ecclesiæ, quam in cœtu contentioso, qui contra Caput suum insurgebat.*

f *De gestis* Ludovici *coram Frederico actum est* C *num. 53. Hic auctor omnia, quæ laudata ab aliquo intellexit, laudare non dubitavit.*

g *Vox barbara aut Gallica* Ambasiator *legatum significat. Quæ hic referuntur facta, redeunte* Ludovico *cum sociis Basileam, Saxius retulit post pacem Ecclesiæ redditam. At magis crediderim huic auctori, tamquam antiquiori.*

h *Satis nosse poterat* Ludovicus, *duabus functus legationibus, fulmina Basileensia non multum terroris allatura. Vel sic tamen laudanda est Viri patientia.*

i *Anno 1440 ecclesia Arelatensi privatus est* Ludovicus, *ut dictum in Commentario num 71. Habebat etiam aliqua beneficia in ditione regis Galliarum. Hæc non tam cito subtracta* Ludovico *crediderim, tandem tamen et hæc subtracta, quando Carolus VII omnino voluit Basileenses ad concordiam impellere. Vox* arrestare *Gallica est, et significat* detinere.

k *Auctor jam variis vicibus ostendit, se nimis addictum concilio Basileensi. Hunc vero affectum hic quam maxime prodit, cum transeat unico saltu ad mortem Beati, nulla facta mentione conciliationis* Ludovici *et Basileensium cum Nicolao V. Excusari tamen utcumque potest, cum similiter* D *tacuerit de gestis contra Eugenium, et de Felice ne meminerit quidem. Ceterum de loco mortis, et exsequiis* Ludovici, *plura allata sunt in Commentario num 82 et 83.*

CAPUT II.

Miracula Beati post mortem.

In die dictæ sepulturæ presbyter quidam Arelatensis exequiis interfuit : qui cum longo tempore ante febricitaret, rettulit in verbo veritatis, quod de post non febricitavit. *Benefica*

Post paucos dies homines sancti Amantii *a*, qui locus est de temporalitate * dictæ Ecclesiæ Arelatensis, volentes celebrare exequias dicti Patris, nec ceram in promptu habentes ad hoc necessariam, mutuo receperunt cereos, et illos ponderari fecerunt, ut redderent, et solverent, quod consumptum fuisset : qui dictos cereos ardere fecerunt in principio exequiarum usque ad finem per spacium duarum horarum cum dimidia. Completo officio, cerei denuo ponderati, reperti sunt tantum ponderare, et aliqui plus, quam fecerant ante illuminationem. *a* * *i. e. de ju… …tio temp…*

Cum hostes diversorii Mutonis *b* Arelatensis intrasset quandam cameram suæ domus, repperit lectum incensum, nec potuit extinguere, sed recommendavit domum suam Deo, et beatæ Virgini, ac dicto domino Cardinali flexis genibus et devote : et in continenti dictum incendium cessavit, et ultra non processit, licet esset ventus validus et boreas fortis. Ea propter promisit tenere unam lampadem ardentem ante tumulum ejus per annum integrum. *b*

10 Quædam matrona de Arelate paralytica, incedens cum appodiamentis *, et audiens miraculum ceræ, factum in loco sancti Amantii, vovit se Deo et dicto domino Cardinali : et quadam die ad ecclesiam se transtulit, ibidemque juxta ejus tumulum Missam celebrari fecit ad Dei et dicti Cardinalis laudem. Qua finita, supra tumulum devote se prostravit ; deinde post modicum spatium surrexit sana : relictisque sustentaculis, F incolumis domum abiit, gratias agens Deo et servis suis. *et miracula* * *i. e. fulcris*

Alius, decem septimanis in membris contractus et impotens per omnia, adductus est ad tumulum, votoque facto, sanatus surrexit, ac per se recessit. Simile quoque contigit alteri.

Quandam infirmitatem mulier quædam per plures annos passa, ita ut interdum visu privaretur, nocte somniavit sic, quod, si se Deo et domino Cardinali recommendaret, levaretur ; sed somnium illud nihili pendens, utpote quæ nulla audierat de seipso miracula facta, per octo dies distulit. Postea recordata somnii, promittens caput cereum, se domino Cardinali recommendavit. Quo facto, statim recepit sanitatem.

11 Puer biennis, febribus laborans, pulsum amisit, clausit *c* et colorem mortis induit, adeo ut ab hominibus mortuus putaretur. Mater vero ejus flens, illum ad ecclesiam portari fecit, et supra tumulum Viri Dei posuit. Quo facto, multitudine populi præsente ac vidente, subito cœpit sudare, deinde pulsum et colorem vitæ recipe- *patrocinio* *c*

A pere, eodemque contextu fuit sanitati restitutus.

Cum puella quædam, nondum trima, per septem dies in tantum fluxum ventris pateretur, ut de ejusdem vita diffideretur; voverunt illam parentes ejus Deo et Servo suo, promittentes ei imaginem ceream, si eorum filia sanitati restitueretur : quæ ilico cœpit melius habere, et paulo post restituta est pristinæ sanitati.

Puella quædam alia, duodecim annis surda, adducta ad sepulchrum Viri Dei, auditum recepit.

Alius quidam a gutta liberatus est.

Furiosi tres compotes mentis redduntur.

De peste quoque ac epidimia aliqui liberantur.

Puella quoque, decem annis muta, loquelam recepit.

Erat quidam Arelate adeo contractus et impotens, quod non poterat incedere sine sustentaculis, nec manibus quidquam posset ori porrigere. Hic recommendavit se, similiter et parentes ejus, Deo et Servo ejus : et per eosdem portatus super tumulum, aliquantulum jacuit, sed facto modici temporis intervallo sanus surrexit.

B 12 Faber quidam ejusdem civitatis per novem septimanas jacuit lecto impotens, et infirmus corpore, et contractus sic, quod non potuit pati, ut in aliqua parte sui corporis tangeretur : et ob hoc cordam alligatam super lectum habebat, mediante qua de uno latere ad aliud cum magno labore sese volvebat. Tandem se Deo et ejus Servo recommendans, supra tumulum Viri Dei se portare fecit, ibique per aliquod intervallum temporis jacuit, et tandem surrexit incolumis, multitudine populi vidente atque gratias agente.

B. Ludovici

Filia cujusdam gravissime infirma, habens apostema sub axilla, et ab omnibus desperata, per matrem Deo et Viro Dei commendata, ac ad tumulum delata, paulisper pausans, tandem, multis videntibus, convaluit.

Quidam febres pestilentiales et apostema habuit, de cujus vita desperabatur : qui tribus diebus ac noctibus nec dormivit nec comedit. Tandem nocte tertia pater ejus, solus jacens in camera prostratus in terram, filium suum Deo et domino Cardinali vovit, promittens pro eo unum dare cereum, si recuperaret sanitatem : et facto voto, exivit cameram, et repperit filium juxta C ignem jacentem, qui jam inceperat dormire. Et sciscitatus horam, qua dormire initiavit *, cognovit, quoniam eadem hora, qua votum fecerat. Et post hujusmodi dormitionem febres reliquerunt, dictumque apostema crepuit, ita quod infra duos dies omnimodis sanatus fuit.

* i. e. cœpit

13 Alius sex septimanis uno brachio sic contractus et impotens, quod minime moveri potuisset, accessit ad supra dictum tumulum, et supra illud se deposuit devote orando : qui inde surrexit sanus, in præsentia multorum brachium super caput ponens, et circumcirca volvens in signum sanitatis.

variis personis

Incola quidam Arelatensis, duodecim diebus in uno latere ac tibiis se sustentare nequiens, facto voto, ad tumulum ductus et prostratus, post modicum surrexit sanus.

Quidam Carpensis *d*, carens in sinistro oculo visu, auditis miraculis Viri Dei, Arelaten sese transtulit : atque supra sepulchrum ejus flexis genibus per horæ spacium oravit, visumque recepit, præsentibus multis, qui Deo et Servo suo gratias egerunt.

Sexagenarius quidam, duobus annis cæcus, emissoque voto ad ecclesiam ductus, ibique confessus, in altari juxta tumulum Viri Dei Missam celebrari fecit, et novenam complevit, infra quam visum totaliter recuperavit.

A. ANONYMO.

Alius Avenionensis, cum fuisset cæcus per tres annos, insuper ita contractus et impotens, quod sese movere non potuit, emisso voto de sepulchro visitando, et completo, recuperavit visus pristinam sospitatem.

14 Septuagenarius quidam Arelatensis, quatuor annis omnino lumine orbatus, per alterius ducatum sepulchrum Viri Dei adiit; et peccata confessus, supra tumbam ejus duobus diebus stetit, devote per intervalla prostratus : die autem tertia visum recuperavit, præsente episcopo pluribusque laïs.

præstita

Puer quidam Arelate quadriennis, supra quandam trabem more puerorum ludens, cecidit super quoddam gradarium e lapideum : qui pro mortuo elevatus, et per aviam ac sororem supra sepulchrum Viri Dei portatus, infra spatium unius horæ surgens, cum eisdem ad domum paternam rediit sanus.

e

Quidam post ludum invitatus ad cœnam, sensit se post cœnam multum gravatum in stomacho, E et ilico loquelam amisit, fuitque per aliquot dies non manducans neque bibens. Qui recolens, quanta Deus per Servum suum operatur miracula, se eidem recommendavit, pollicendo, quod, si reciperet sanitatem, nudus, tacens, nec comedens neque bibens, tumulum ejus visitaret. Quo voto emisso, unum morsum spongiæ pilis nigris mixtum evomuit, et statim curatus fuit.

15 Quædam mulier, de civitate exiens in quendam suum hortum extra mœnia, ducensque secum filiam bimam, et alios duos parvulos, illos dimisit juxta quendam puteum; cumque mater intenderet circa collectionem herbarum comestibilium, parva ejus filia in puteum cecidit. Quod mater ut cognovit, nullum habens solacium, dictum puteum adjutorio cujusdam perticæ intravit, et dictam filiam, submersam et mortuam, ad se traxit; donec supervenirent personæ, quæ matrem et filiam a puteo abstraxerunt, easque vestibus exuerunt ac lintheis calidis induerunt. Cum autem hoc filiæ non proficeret, mater illam Deo et Servo ejus devovit, moxque illa respiravit et F convaluit.

recensentur.

Quidam per quatuor annos leprosus, et propterea in nemore separatus habitabat : cui in somnis occurrit, quod se voveret Deo et domino Cardinali, de quo tamen nihil audierat. Qui transeuntem hominem quodam die alloquens, et unde veniret, interrogans, responsum ab eo accepit, quod de corpore sacro. Et inquirens, de quo corpore, audivit, quod de corpore domini Cardinalis, quod erat in ecclesia Arelatensi humatum. His auditis, memor somnii sui, devote se vovit corpori sacro, et post tres dies cœpit sanari, ita quod squamæ de facie ac manibus ejus ceciderunt : unde sanus ad domum suam rediit, gratias agens Deo, qui cum Unigenito Filio suo et Spiritu sancto vivit et regnat trinus et unus per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Castrum S Amantii notatur in extrema parte diœcesis Arelatensis, et non longe a Salona,* *ubi*

A *a ubi Beatus obiit, apud Dionysium Sammarthanum in tabula provinciæ Arelatensis.*

b *Vox* mutonis *ponitur pro* vervecis, *opinor, a Gallico* mouton.

c Oculos *verisimiliter addendum, licet non habeatur in apographo nostro.*

d Carpum, *vulgo* Carpi, *oppidum est in ditione Ducis Mutinensis. Hujusne oppidi esset incola, an alterius cujusdam loci synonymi, edicere nequeo.* D

e Gradarium *est series graduum Latine scalæ dicta. Hic tamen locus magis innuit lapidum acervum.*

DIES DECIMA SEPTIMA SEPTEMB.

SANCTI, QUI COLUNTUR XV KAL. OCTOBR.

B Sanctus Heraclides Episc. | S. Myro Episc. } martyres in Cypro.

S. Ariadne martyr, Prymnesiæ in Phrygia Salutari.

S. Justinus presbyter Martyr, Romæ.

S. Narcissus | S. Crescentio } MM. Romæ.

S. Socrates | S. Stephanus } MM. in Anglia.

S. Floscellus puer M., qui colitur Belnæ in ducatu Burgundiæ.

S. Agathoclia ancilla M.

S. Valerianus | S. Macrinus | S. Gordianus } MM.

S. Theodora matrona, Romæ.

S. Satyrus conf., Mediolani.

C S. Rodingus vel Chraudingus, fundator et abbas Bellilocensis, prope Bellum-locum in Campania Galliæ. E

S. Lambertus seu Landebertus, episcopus Trajectensis et martyr, et ea occasione BB. Petrus, Andoletus etc., Leodii in Belgio.

S. Columba virgo sanctimonialis M., Cordubæ in Hispania.

B. Reginaldus eremita, cultus in ecclesia Melinæensi prope Flexiam in provincia Andegavensi.

S. Hildegardis virgo, magistra sororum Ord. S. Benedicti in Monte S. Ruperti juxta Bingium in diœcesi Moguntina.

B. Gandolphus conf., presbyter Ord. S. Francisci, Politii in Sicilia.

B. Petrus Arbuesius, Canonicus regularis Mart., Cæsaraugustæ in Hispania. F

PRÆTERMISSI & IN ALIOS DIES RELATI

Philippus, *ex monacho Eremi Sanctæ Crucis fontis Avellanæ factus episcopus Nucerinus in Umbria, apud Ughellum tom. 1 Italiæ sacræ recusæ col. 1067 inter episcopos Nucerinos memoratur cum titulo* Beati, *diciturque obiisse anno 1285, die 21 Januarii; sed adjungit Ughellus, in antiquo Calendario Fontis Avellanæ diem ejus obitus notari 17 Septembris his verbis :* XVII Septemb. obiit D. Philippus episcopus Nucerinus monachus congregationis. *Vitam* Philippi *in variis Opusculis scripsit Ludovicus Jacobillus, et ubique cum titulo* Beati; *primo in Opusculo de Sanctis et Beatis Gualdensibus pag. 99, ubi obitum* Philippi *figit 21 Januarii; rursum eamdem Vitam cum aliqua diversitate edidit in Opere de Sanctis Umbriæ tom. 1 pag. 111, ibique eumdem obitus diem statuit, monet tamen, alios obitum* Philippi *figere 17 Septembris. Verum dum tertio de* Philippo *egit in Chronologia Episcoporum Nucerinorum, obiisse eum dixit die 17 Septembris, ut ibidem videri potest pag. 88. Demum tom. 3 de Sanctis Umbriæ pag. 350 iterum agit de* Philippo *episcopo, et mortuum dicit anno 1285, die 17 Novembris. Ex omnibus his quid de die mortuali concludere debeam, hactenus ignoro. Indicia cultus publici, quæ profert Jacobillus, non sunt etiam certa. Quare examen omnium lubens remitto ad* sup-

A supplementum Operis xxi Januarii

Charalampi cum Pantaleone et Sociis hodie breviter meminerunt Menæa et Menologium Sirletianum, verisimiliter quia simul in eadem ecclesia Constantinopoli fuerunt culti. De Charalampo et Sociis actum est ad x Febr.

S. Hoildis virginis translationem hac die celebrari Trecis in Campania, scribit N. Des Guerrois in Opere de Sanctis, quorum reliquiæ Trecis servantur. De S. Hoilde egerunt Majores nostri ad xxx Aprilis.

SS. Justini et Similini presbyterorum et confessorum memoria hodie a Molano celebratur in additionibus ad Usuardum, uti et a Saussayo in Supplemento Martyrologii Gallicani, a Canisio in Martyrologio Germanico, et Ferrario. Omnes laudant S. Gregorium Turonensem, qui de illis agit lib. de Gloria Confessorum cap. 49. At Similinus ibidem in editione Ruinartii vocatur Misilinus. De utroque jam apud nos actum est cum aliis Martyrologiis, de Justino nimirum die i Maii, de Misilino, aut Missolino die 24 ejusdem mensis. Adeat igitur studiosus lector dies i et xxiv Maii.

Odo, presbyter Ordinis Prædicatorum, Gandavi in Flandria memoratur cum titulo Beati apud
B Jacobum Lafon in Anno Dominicano. At de cultu ipsius nihil novimus, et jam in Prætermissis memoratus est ad xix Junii.

S. Pantaleonem martyrem cum Charalampo et Sociis hodie breviter annuntiari a Græcis, idque verisimiliter fieri, quia Constantinopoli simul in eadem ecclesia coluntur, supra monui. De S. Pantaleone apud nos actum est ad xxvii Julii.

SS. Pistis, Elpis et Agape cum matre Sophia, Latine Fides, Spes, Charitas, et Sapientia, memorantur hodie in Menæis Græcis, et in Menologio Sirletiano. At de iis actum est, ut jam heri dictum, die i Augusti.

Sidonii, nescio cujus, mentio fit ultimo loco in Martyrologio Labbeano, apud nos tom. 7 Junii edito. Si forte indicetur S. Sidonius Appollinaris, actum de eo est ad xxiii Augusti.

S. Nicolai Tolentinatis Octava annuntiatur apud Belinum. Actum est de Sancto x Septemb.

S. Mauritii episcopi conf. mentio fit in codice Usuardino Bruxellensi, et in additionibus Mss. ejusdem urbis ad Grevenum. Forte legendum
C erit Mauritius, de quo actum est ad xiii Septembris.

SS. Emiliani (alias Emilæ) et Hieremiæ martyrum Cordubensium meminit hodie Usuardus, quem alii etiam secuti sunt. Acta data sunt ad xv Septembris.

SS. Maximi et Theodoti martyrum in Græcia memoriam ad hunc diem repetit Galesinius. De illis una cum Asclepiodota, quacum etiam repetuntur in Menæis, egimus xv Septembris.

S. Merinus abbas hodie est apud Camerarium. Vide dicta in Prætermissis ad xv Septembris.

SS. Luciæ et Geminiani martyrum ad hunc diem memoria est in Menæis et Menologiis Græcorum. At de illis egimus cum Martyrologio Romano ad xvi Septembris.

S. Euphemiæ martyris memoria repetitur hodie in Fastis Hieronymianis apud Florentinium, ubi etiam habetur xvi Septemb.

BB. Petri et Adoleti, tamquam martyrum cum S. Lamberto in Catalogo generali meminit Ferrarius. Dantur hodie Acta S. Lamberti, ibique examinabitur, quidquid ad comites ipsius Petrum et Adoletum spectat. D

Alpais pœnitens pluribus commemoratur apud Rayssium in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii.

Lambertus monachus Valcellensis, ut venerabilis, memoratur apud laudatum Rayssium.

Broganus, ut Sanctus laudatur apud Colganum in Opere de Sanctis Hiberniæ tom. I pag. 515, ubi dicitur scripsisse Vitam metricam S. Brigidæ, vocaturque Broganus, cognomento Cloen. In Annotatis ad hæc pag. 518 subjungit Colganus: S. Broganus, qui in ecclesia de Rostuirck in Ossoria colitur xvii Septembris, juxta Marianum, Gormanum, Calendarium Casselense, et alios: nam illa ecclesia est vicina monti Bladhmay et ecclesiæ Cluainmorensi, ubi scholiastes hujus hymni supra in præfatione asseruit, hymnum compositum esse. Hæc sane viderentur sufficere ad cultum Brogani asserendum; si alia non obstarent, ac dubitationem ingererent. Verum Broganum non invenio in amplissimo Sanctorum Hibernorum catalogo, qui impressus anno 1621 multo etiam plures ut Sanctos continet, quam revera colantur in Ecclesia. Non occurrit, inquam, in illo Catalogo, nisi forte idem sit cum Brochano E episcopo, qui ibidem recensetur ex Vita S. Patricii per Jocelinum scripta, ubi cap. 50 apud Colganum Brochanus sine titulo Sancti laudatur ut episcopus, et filius sororis S. Patricii. In Annotatis ad locum allegatum Colganus promittit, se acturum de Brocano, ut ibi scribitur nomen, ad viii Julii et xvii Septembris. At eo usque Opus suum non produxit. Allegatis tamen verbis utcumque insinuat, eumdem sibi videri, qui viii Julii et qui xvii Septembris memoratur. Quidquid sit, ad viii Julii Brocanum in Prætermissis tantum memoravit Sollerius noster; sed quæ de illo protulit, diversa videntur ab iis, quæ de hodierno asseruit Colganus. Nihil igitur definio; idemne sit hodiernus, an distinctus, non inquiro. De cultu vero mihi non satis constare dico, cum forsan allegata Colgani verba nihil significent, nisi memorari a laudatis martyrologis Broganum in ecclesia, ubi defunctus aut sepultus est. Si revera colatur, libenter dubitationem deponemus post debitam instructionem.

S. Tarrasis, aut Tarasii, confessoris hodie memoriam annuntiat Grevenus, ita scribens: Tarrasis F confessoris, cujus corpus juxta Constantinopolim in spelunca repertum, titulo apposito: Hic requiescit corpus S. Tarrasis confessoris, in urbem primum regiam, deinde Venetias translatum, in monasterio B. Zachariæ quiescit. Hisce fere consonant Molanus in Additionibus ad Usuardum, Maurolycus in suo Martyrologio, Canisius in Germanico, et Ferrarius in Catalogo Generali. Pluscula habet Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 8 cap. 37, ubi sub titulo de S. Tharrasi confessore ita scribit: Tharrasis confessor, Græcia, ut creditur, oriundus: eo quod de vita ipsius nihil certum habetur, confessione Christi et pœnitentia clarus apud Constantinopolim eremi incola, angelicam vitam duxit, ubi in pace quievit. Corpus autem ejus in spelunca repertum est (in qua et pœnitentiam egisse putatur,) cum titulo in tabula scripto: Hic requiescit corpus sancti Tharrasis confessoris. Quod inde levatum tempore Alexii confessoris,

A ris, intra urbis regiæ ambitum honorifice sepulturæ traditum est. Processu vero temporis inde translatum fuit Venetias ab ipsius patriæ civibus : atque in monasterio S. Zachariæ depositum quiescit. Cujus translatio facta est XV Cal. Octobris. Nam de eo, quo tempore floruit, quove die ad Christum migravit, aliter reperiri non valuit. *Hactenus Venetus ille scriptor. Monasterium autem S. Zachariæ, in quo depositum* Tarrasii *corpus testantur varii, est monialium Ordinis S. Benedicti. Ex dictis incertum est, cujus* Tarrasii *sit istud corpus. Verum ad* XXV *Februarii egimus de* S. Tarasio *patriarcha Constantinopolitano, cujus corpus sepultum est extra Constantinopolim in monasterio, quod ipse exstruxerat* in sinistra parte Bosphori Thracii, *ut habet Vita num. 16. Hunc vero sepulturæ locum si conferamus cum Historia translationis, ab Andræa Dandulo scripta in Chronico Veneto, dubitare non poterimus, quin corpus sit* S. Tarasii *patriarchæ, licet id Dandulus ipse ignorasse videatur. Accipe igitur relationem Danduli ex Chronico, sicut editum est tom. 12 Scriptorum Italiæ, ubi*

B *col. 236 hæc leguntur :* Hoc tempore, Imperante Basilio apud Græcos, corpus Sancti Tharasii taliter Venetias translatum est XVI * Kalendas Octobris. Quidam namque mercatores Veneti ad promontorium quoddam pervenerunt, cui nomen Chilendro, et dum moram ibi contraherent, quidam sacerdos Mathemaucensis ecclesiæ cum duobus sociis Petro et Joanne ad ecclesiam, quam prope sitam audiverat, orationis causa profectus est; et cum illuc appropinquassent, monasterium cernunt, sed in eo neminem reperiunt. Cumque sacerdos ecclesiam intrare vellet, inspiratus intelligit sibi dici : Tolle hoc corpus sanctum, et defer tecum. Cum autem corpus ubi esset ignoraret, utpote qui numquam affuerat, super ecclesiæ pavimentum se stravit, et lachrymabiliter divinam precabatur Clementiam, ut si Divina fuerit commonitio, sibi plenius reseretur. Surgit autem post orationem, et ei suggerebatur, ut tolleret corpus sanctum. Cœpit ergo per ecclesiam omniquaque respicere, et tandem ad altare accedens, videt superius Sancti imaginem, cujus subscriptio erat Sanctus

C Tharasius : videtque in pariete pannum affixum. Quo elevato, per fenestram intra speluncam quamdam aspexit. Ibi enim sanctum jacebat corpus serico panno velatum, quatuor lampadibus ardentibus ante eum. Casu autem quodam sacerdos manu læsus erat, eamque ad collum pendentem tenebat. Ut vero fenestræ eam apposuit, continuo sanitatem recepit. Lætus igitur et animosior factus, securus manum imposuit, ut probaret, si corpus movere posset. Cum igitur sinistra manu apprehendisset, tanta corpus agilitate sublevatum est, ut vivens videretur ipse consurgere, et dicere : Tolle me, quia tecum venire præsto sum. Sublatum igitur corpus ad navem, quæ tribus milliaribus aberat, celeriter portant, cujus dominus et patronus erat vir nobilis et devotus Dominicus Dandulo, qui læto animo corpus sanctum cum reverentia suscepit; a quo degradando duo duces, videlicet Henricus Dandulo, et nos Andreas qui loquimur, originem duximus. Non multo autem post corpus sequuntur monachi cum lachrymis ululantes, atque proclamantes : Reddite

D nobis Patrem nostrum, crudeles homines; hinc exire non poteritis, nisi reddatis eum. Una alia vice quidam exteræ nationis unum ipsius dentem furati sunt, et donec redderent, nequaquam exire potuerunt. Veneti autem se ad reditum parant, eorumque verba contemnunt; et cum aliæ naves procellarum violentia jactarentur ; illa, in qua erat pretiosus thesaurus, quasi anser natare super undas maris videbatur. Cum reverentia igitur multa deducitur : et devotione incomparabili ab episcopo, clero, et populo Venetiarum suscipitur, potissime a monialibus sancti Zachariæ, ubi tunc ducentarum ancillarum Christi collegium manebat, ibique sacrum corpus depositum est. Patuit autem incunctanter tam ex loco, quam ex habitu, quod heremiticam duxerat vitam, nam post tergum cujusdam feræ pellem quasi pro pallio habere videbatur. *Hæc laudatus Dandulus, qui seculo* XIV *Venetiarum dux fuit, et pro tempore suo admodum eruditus. Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 4 pag. 190 eamdem translationem recitavit ex*

E *Chronico Ms. Danduli, quod asservatur in bibliotheca regia Parisiensi. Video tamen, subinde verba aliqua esse mutata : quod mirandum non est, quia Muratorius, qui Chronicon edidit, in præfatione conqueritur de mendis codicum, in quibus illud habetur. Quod præcipue ad nos spectat, apud Cangium ad nomen* Tarasii *additur* patriarchæ, *sed putem esse vocem adjectitiam, cum Veneti ignoraverint esse corpus* S. Tarasii *patriarchæ, ut liquet ex ultimis vocibus :* Patuit autem incunctanter tam ex loco, quam ex habitu, quod heremiticam duxerat vitam *etc. Non recte quidem ratiocinabantur Veneti, quando ex iis indiciis colligebant,* Tarasium *eremitam fuisse. At in eum errorem non incidissent, si novissent* S. Tarasium *patriarcham illius monasterii fuisse fundatorem, et in eodem sepultum. Nam ex eo clarum videtur, corpus* S. Tarasii *patriarchæ translatum esse Venetias. Hujus vero translationis adjuncta omnia latius examinari poterunt in Supplemento Operis ad diem, quo de* S. Tarasio *patriarcha Constantinopolitano actum jam est,* XXV Februarii.

F Paulus de Trincis, *sæpe vocatus* Paulutius, *frater Ordinis Minorum, et præcipuus promotor reformationis Observantium, non solum in Martyrologiis Franciscanis ad hunc diem memoratur cum titulo* Beati *apud Arturum a Monasterio, sed etiam in variis Opusculis a Ludovico Jacobillo* Beatus *nominatur, et ab aliis pluribus. Defunctus est hoc die 17 Septembris* Fulginei, *anno 1390, ut vult Jacobillus, qui Vitam* Pauli *separato etiam Opusculo Italice edidit anno 1627. Exhibet ibidem imaginem venerabilis* Pauli *radiis illustratam, sed nullibi dicit, antiquitus eo modo fuisse depictam. Unicum affert antiqui cultus signum pag. 90 asserens, capellam aliquam vetustate collapsam esse,* quæ jam erecta fuerat memoriæ B. Pauli. *Verum non possumus indubitatam habere fidem assertioni probationibus destitutæ, cum aliunde perspectam habeamus facilitatem Jacobilli in asserendo ex conjecturis aut incertis traditionibus. Quare, priusquam* Paulum Trincium *Beatis inseramus in Opere nostro, certiora requirimus legitimi cultus testimonia, libenter scri-*

* *apud Cangium* VII

scripturi de Viro gestis et virtutibus illustri, ubi dubitatio de cultu exempla fuerit.

Jacobus, *laicus Ordinis Minorum,* Tiferni in Umbria *annuntiatur hoc die in Martyrologio Franciscano cum titulo* Beati. *Accedit Jacobillus in Sanctis Umbriæ tom. 2 ad hunc diem, et Angelus Conti in Opusculo Italico de Sanctis et Beatis Tifernatibus pag. 83. Hi duo asserunt, corpus, quod ante sepultum jacebat post altare majus, anno 1620 fuisse translatum ad sacellum ejusdem ecclesiæ, ibique in arca inaurata supra altare illius sacelli locatum : atque ibi quotannis visitari a populo. Agerem haud dubie de* Jacobo *ut Beato, si illa translatio centum annis præcessisset celebrem Urbani VIII Bullam, quia sic qualemcumque* Jacobi *cultum satis probatum haberemus. Verum, cum nullum aliud cultus argumentum afferatur, illaque translatio paucis tantum annis laudatam Bullam præcesserit, cultus immemorialis non satis certus nobis apparet : eaque de causa sufficiat interim hæc annotasse.*

Agnes et Clara, *virgines Ordinis S. Claræ, a variis scriptoribus ita celebrantur, ut plane crediderim, nos de iis acturos inter Beatas. Omnibus vero diligenter expensis, mediam viam inire statui; neque enim invenio tam certa publici et satis antiqui cultus indicia, ut nulla remaneat dubitatio. Itaque spectantia ad præclaras istas Virgines, quarum gesta minus cognita sunt, compendio hic exhibebo. Ambæ Assisio in Hispaniam et Barcinonem dicuntur missæ a S. Clara, cujus* Agnes *dicitur fuisse consanguinea, et* Clara *rursum consanguinea* Agnetis. *Certius est, primum Ordinis S. Claræ monasterium a dictis Virginibus Barcinone fundatum et inhabitari cœptum anno 1233, ut varii auctores affirmant. Prima illius monasterii præfecta, et, ut certe nunc vocatur, abbatissa, fuit* Agnes, *quæ cum fama sanctitatis obiit anno 1281, die* XVII *Septembris, secundum epitaphium ejus sepulcro insculptum, quod Hispanice exhibet Franciscus Diago in Historia comitum Barcinonensium lib. 3 cap. 8. At Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1281 exhibet idem Epitaphium, sed nonnihil in die et anno obitus diversum, illudque dicit, suo etiam tempore conspectum fuisse* lapidi marmoreo insculptum *eo loco, ubi ante translationem* Agnes *fuerat sepulta. Verba subjungo :* Hic est sepulta sancta virgo Agnes, quæ hujus monasterii per quadraginta et septem annos et amplius prima abbatissa existens, tanto in morte et post gloriosa coruscavit miraculis, quanto, dum viveret, sanctitate vitæ et claritate famæ præfulsit. Obiit autem anno Domini MCCLXXX Kal. Octobr. feria IV. *Apud Diagum vero ultima verba sic habentur :* Obiit anno Domini MCCLXXXI, XV Kal. Octobr. in feria IV. *Dies 17 Septembris erat anno 1281 feria quarta, ut colligitur ex littera Dominicali, quæ illo anno erat* E. *Verum anno 1280 tam 17 Septembris, quam 1 Octobris, quæ est dies in Latino Epitaphio expressa, erat feria tertia. Itaque præferendum videtur Epitaphium, prout Hispanice legitur apud Diagum, morsque* Agnetis *figenda anno 1281, die 17 Septembris.* Clara *vero non diu post obiisse dicitur; sed tempus propius non assignatur. De prima sepultura ad annum 1281, hæc scribit Waddingus :* Utraque sepulcrum accepit sub dio in cœmeterio, quod postea hortus evasit, ubi detectæ beneficio magni splendoris, super sepulcra cælitus noctu coruscantis, translatæ sunt ad sacellum S. Joannis, et repositæ honorifice in duabus arculis ligneis, bysso et auro coopertis. *Tum describit statum, in quo utraque inventa est. Verum non potui ullum reperire argumentum idoneum, quo evincam, laudatas Virgines ante sub dio sepultas fuisse, ac deinde ad sacellum S. Joannis translatas. Quin et Epitaphium insinuat, ab initio sepultas fuisse in sacello S. Joannis, ibique mansisse in primo sepulcro usque ad annum 1601, quando locus sepulcri mutatus est, ut partim esset intra chorum, partim in anteriori parte sacelli, ubi est populus. In hac translatione facta sunt, ut liquet ex Actis a notario scriptis, quorum exemplar habeo, quæ ad aliam translationem, verisimiliter numquam factam, refert Waddingus. Fuit revera in illa translatione, qua ambarum corpora die 28 Februarii ad alium ejusdem sacelli locum delata sunt, aliquid solemnitatis, præsente episcopo cum sex abbatibus. Celebratum est divinum Officium : dixit ad concionem episcopus. Attamen in Actis non invenio, corpora publicæ venerationi fuisse exposita. Præterea translatio, anno 1601 ob privatam devotionem monialium ab episcopo facta, non est satis antiqua ad probandum cultum immemorialem, nec ullum aliud invenio publici cultus indicium. Qua de causa a titulo beatitatis dando cogor abstinere hactenus, sicut caute abstinuerunt Majores nostri in Prætermissis ad 28 Februarii, ubi memoratur jam dicta translatio; et solum moneo, in cœnobio Barcinonensi, ubi corpora servantur, non exstare Vitam Ms.* Agnetis *et* Claræ, *ut aliqui crediderunt.*

Sensum, *laicum Ordinis Minorum, pietate et virtutibus inclytum, hodie producit Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano cum titulo* Beati. *Eumdem titulum venerabili huic Viro attribuit Jacobillus in Opere Italico de Sanctis et Beatis Umbriæ tom. 2 pag. 259, ubi ipsius Vitam compendio enarrat. At illorum loquendi modus non sufficit nobis ad agendum de* Senso, *tamquam de Beato, cum ipsi titulo beatorum quosvis pios facile donarint, maxime primus, quem alter sine alio examine sæpe sequitur. Waddingus* Sensum *laudat ad annum 1370 et seqq., sed a titulo* beati *abstinet; alii vero nulla ecclesiastici cultus indicia proferunt. Itaque de hoc Viro venerabili videri possunt allegati auctores. Plures etiam alii sine probatione cultus apud Arturum laudati sunt, de quibus ille consuli potest. Nos tamen etiam agemus de uno ex illis, cujus cultus ostendi potest.*

Casimiri, *abbatis Olivensis, Ordinis Cisterciensis prope Gedanum in Prussia, ut martyris et* Sancti, *memoriam annuntiat Henriquez, quem et Chalemotus et Bucelinus in suis Menologiis sunt secuti. At non allegat ea cultus ecclesiastici indicia, quibus de eo nobis constare possit.*

Clara Bugia, *virgo Ordinis S. Claræ Venetiis, laudatur cum titulo* Beatæ *apud Benignum Fremaut in Opere Belgico de Vitis Servorum Dei Ordinis S. Francisci ad hunc diem, ubi compendiosam dat Vitam. Verum certa publici cultus indicia non affert : et Waddingus, qui* Claræ *gesta memorat ad annum 1514 num. 12 et seqq.* Beatæ *titulo eam non honorat. Quare*

A re eam interim prætermittimus, uti et Beatricem Venieri, quam simili titulo honorat Fremautus.

Ervagindi Conf. meminit codex Bruxellensis in Usuardo Sollerii. At illum, cum ponatur in Waslagio, eumdem credimus cum Chraudingo, aut Rodingo, cujus nomen varie admodum scriptum et luxatum reperitur, et de quo hodie agemus.

Martyres aliquot et forsan etiam confessores tanta cum confusione et luxatione nominum proferuntur hodie in Martyrologiis Hieronymianis, ut nec de numero illorum, nec de loco martyrii aut mortis, certi aliquid statuere valeam. Quare satis mihi erit apographorum verba huc transferre. Textus Florentinii post annuntiatam Chalcedone S. Euphemiam, de qua pridie egimus, sic habet : Salcosi. Suiportio depositio S. Pauli episcopi. Macrobi. Gaudiani. Ysici episcopi et martyris. Codex Corbeiensis, ibidem in Annotatis laudatus, tantum differt in ultimo, quem ita annuntiat : Isici martyris. Magis differt vetustissimus codex S. Willibrordi, seu Epternacensis, apud Florentinium Antverpiensis dictus, cum ista contineat : Salcoti, Stoporci, Paulini episcopi, Macrobi, Gaudiani, Husici. Hic omnia videntur esse Sanctorum nomina, omnesque videntur locari Chalcedone cum S. Euphemia, cum in aliis Suiportio, locum potius insinuare videatur, quam nomen Sancti. Tria Martyrologia contractiora, in multis invicem consentire solita, tres ex omnibus sine loco afferunt, eosque iisdem his verbis enuntiant : Pauli, Isici martyris, Macrobi. In aliis Martyrologiis vetustis nihil de his invenio.

B

Madilama, ut sancta virgo Martyr, reperitur in Fastis Alexandrino-Æthiopicis apud Jobum Ludolfum. Ejusdem fit mentio in alio Coptorum Menologio, imperite Latine reddito, ubi virgo vocatur sine mentione martyrii. Castellanus Madilamam memoravit ex laudatis Fastis. At nobis non satis nota est ad eamdem inter Sanctos locandam.

Germanus abbas notatur in additionibus Bruxellensibus ad Grevenum; sed sine adjunctis, ex quibus nosci possit.

C Hodiani nomen est in Martyrologio Augustano. At legendum Gordiani, de quo cum duobus Sociis infra agetur.

Landomari, in indice Laudomari, episcopi confessoris, meminit Florarium Ms. Sanctorum. Aut nomen corruptum est, aut Episcopum illum necdum novimus.

Leandræ virginis mentio est apud Grevenum, et in Florario Ms. Sanctorum, at nihil adjungitur. Suspicor esse nomen luxatum aut S. Landradæ, aut alterius Sanctæ, vero nomine satis notæ.

Stephanus, Conversus Ordinis Cisterciensis, in Clara-valle, cum titulo Beati, memoratur in Menologiis Cisterciensibus, ac miraculis post mortem claruisse dicitur; sed nulla proferuntur publici cultus indicia.

B. Ursulinæ virginis mentio est in additionibus Mss. Bruxellensibus ad Grevenum; sed sine aliis adjunctis : neque ullibi quidquam de beata aliqua Ursulina reperimus.

Robertus Bellarminus, ex Societate Jesu S. R. E. Cardinalis, magna sanctitatis fama hoc die obiit Romæ. Verum necdum de viro virtutibus et meritis alias inclyto agere possumus : acturos tamen aliquando aut nos aut posteros nostros confidimus. D

Desiderii martyris hodie meminit Martyrologium Morbacense apud Martenium tom. 3 Anecdot. Puto designari S. Desiderium episcopum, ut fertur, Rhedonensem, qui cum Reginfrido archidiacono suo occisus est in Alsatia. Desiderii simul et Reginfridi meminit Martyrologium Usuardinum Hagenoyense, hac ex parte auctum, uti et Greveni editio. Solum Desiderium ponit codex Montis Sancti cum titulo Rudunensis episcopi. Plura Martyrologia utrumque simul annuntiant XVIII Septemb.

SS. Joannis, Victoris et Stephani martyrum apud Marsos memoriam in utroque Sanctorum Catalogo hodie recolit Ferrarius. Verum ipse eosdem reducit die sequenti, quo coluntur XVIII Septemb.

SS. Sophia et Irene MM. hodie memorantur in Menologio Sirletiano. At redeunt die sequenti, quo adscriptæ sunt Martyrologio Romano et Menæis XVIII Septemb.

S. Eustorgius Mediolanensis episcopus memoratur hodie in Florario Ms. Sanctorum. At in Romano Martyrologio et in Mediolanensi XVIII Septembris. E

S. Thomæ a Villa nova episcopi hodie meminit Balinghem in Kalendario Mariano. Colitur in Ecclesia die XVIII Septemb.

Constantini, alias Constantii, aut Constantiæ, cum socio Sanctino aut Sanctia, meminerunt apographa Hieronymiana; annuntianturque in Nocera aut Nuceriæ, quod in idem recidit. In contractioribus, quæ apud nos data sunt tom. VI Junii, magna similiter est varietas. Cum tamen ubique Nuceria assignetur horum Martyrum palæstra, ibique tam in Martyrologio Romano, quod pro ordine dierum sequimur, quantum fieri potest, quam in aliis pluribus, memorentur biduo serius Felix et Constantia martyres, omnes istas varietates remittimus ad XIX Septembris.

Martyrum centum hodie meminit Galesinius cum Menæis, ubi hi annuntiantur in Ægypto, et mox agitur de Peleo et Nilo, ac demum de Martyribus Palæstinis. De omnibus istis simul agitur in Menologio Basiliano, quo etiam die Romano Martyrologio inserti sunt, XIX Septemb. F

Simon eremita Camaldulensis cum titulo Beati ad hunc diem memoratur apud Castellanum; sed a pluribus refertur ad diem, quo obiisse etiam legitur in Historia Ordinis Camaldulensis lib. 2 cap. 50, et quo cultus examinari poterit, XIX Septembris.

S. Hiltrudis elevatio commemoratur apud Molanum, aliosque martyrologos recentiores. De Hiltrude agetur cum Martyrologio Romano ad XXVII Septemb.

Sigebertum regem Orientalium Anglorum hodie dat Castellanus. At Martyrologio Anglicano insertus est ad XXVII Septemb.

S. Francisci stigmata hoc die celebrantur in Ecclesia, et in multis Martyrologiis. At de iis agetur, quando dabitur Sancti Vita, die IV Octobris.

Monachi conf. in Hibernia mentio fit in impresso Catalogo Sanctorum Hiberniæ, notaturque hic dies 17 Septembris, ac laudatur Martyrologium Cartusianorum, cujus auctoritas nobis non sufficit, præsertim cum in variis Sanctorum Hiberniorum catalogis eumdem non reperiamus. Redit tamen Monachi memoria in Greveno, quo die

A die ulterius de cultu inquiri poterit, ad XVII Octob.

S. Florentii Auracisensis (lege Arausicani) episcopi et conf. mentio est in Florario Ms. Sanctorum. At toto mense e loco suo motus est; nam colitur XVII Octobris.

Theodote martyr Menæis impressis hodie inserta est cum prolixo elogio. At eadem recurrit in Menæis, quo etiam die est in Menologiis, cum Socrate presbytero XXI Octobr.

S. Gebetrudis, Habendensis in Lotharingia abbatissæ, inventio hodie memoratur in Usuardo Sollerii nostri ex codice Montis-sancti. Natalis S. Gebetrudis, ut jam insinuatum est ad 20 Augusti, veniet die VII Novembris. D

Tobias, quintus episcopus Hierosolymitanus, insertus est Martyrologio universali a Castellano, forte ob ea, quæ ex Theodorico Pauli dedit Papebrochius noster in Catalogo Patriarcharum Hierosolymitanorum ante tom. III Maii pag. VI. At jam observavit ibidem Papebrochius, memoriam Tobiæ, cujus gesta ignota sunt, neque in Græcorum, neque in Latinorum Fastis ullis antiquis occurrere. Addit tamen Tobiæ Hierosolymorum episcopi memoriam recurrere, (quando res ulterius examinari poterit) in Florario Ms. Sanctorum ad XVII Decemb.

DE SS. HERACLIDE & MYRONE

EPISCOPIS MM. IN CYPRO INSULA

SYLLOGE

B E

J. S.

Ex Martyrologiis et Vita S. Auxibii.

Sec. I et forte II. Horum Martyrum memoria in Fastis et cultus:

Menologium Græcorum, quod Latinum fecit Sirletus, hodie tres una Martyres videtur annuntiare, cum ita habeat: Eodem die natalis beatorum martyrum, Heraclidis episcopi Tamasi Cypri, et sanctarum feminarum Sophiæ et Irenæ. Verum Sophia et Irene disjunguntur ab Heraclide in Menæis, et ibi, uti et hic rursum, memorantur die sequenti, quo de illis agemus cum Martyrologio Romano. In Menæis impressis alius cum Heraclide hodie jungitur. Græce enim habent, quæ subjungo Latine: Eodem die sacrosanctorum martyrum Heraclidis et Myronis episcoporum Tamasiensium in Cypro. Potest sane eodem die utriusque memoria celebrari, etiamsi eodem die et anno non sint defuncti, si ejusdem civitatis fuerunt episcopi. Lequienus in Oriente Christiano tom. 2 col. 1059 Heraclidem primum, C et Mironem secundum ponit inter episcopos Tamasienses in Cypro, laudatque Stephanum Lusinianum in Historia Insulæ Cypri, quæ mihi deest. Lusinianus igitur non modo utrumque statuit episcopum, et utrumque martyrem; sed etiam, teste Lequieno, Ejus (Mironis) natalis solemnitatem mense Septembri a Cypriis agi solitam ait ipso die, quo Heraclidis.

episcopi ambo fuerunt in Cypro.

2 Verum memoria lapsus est Lequienus, dum hunc diem ex Menologio Græcorum dicit esse XXVII Septembris, cum sit XVII ejusdem mensis dies. Hoc die memoria horum Sanctorum etiam reperitur apud Maximum Cythereum: et Ferrarius S. Heraclidem inseruit Catalogo suo generali, sed sine Socio, quod ignoraret Menæa Græca. In his autem annuntiationi adduntur duo hi versiculi:

Πυρᾷ τεθέντες Ἡρακλείδης καὶ Μύρων,
Θεῷ προσηνέχθησαν ὡς ὀσμὴ μύρου.
Rogo impositi Heraclides et Myro,
Deo oblati sunt ut odor unguenti.

Hi versiculi utcumque insinuant, igne combustos fuisse Sanctos. Id tamen ex illis omnino certum non est, quia auctor fortasse metaphorice loqui voluit; rogoque uti potuit pro quacumque corpori afflictione Martyribus illata. Utrum satis quoque certum sit, Myronem fuisse successorem Heraclidis in episcopatu Tamasiensi, non definio. Imo magis credo, S. Heraclidem ab initio Salaminensem potius fuisse episcopum, quam Tamasiensem. Certe id magis conforme videtur Actis mox laudandis, ex quibus gesta ipsius utcumque innotescunt. Utraque autem urbs apud antiquos notissima est. Salamis, aut Salamine, postea nomen mutavit, et Constantia dicta fuit, ac tum certe fuit totius Cypri metropolis ecclesiastica.

S. Heraclides conversus a S. Paulo, deinde a S. Barnaba ordinatus episcopus,

3 Pauca porro, quæ de S. Heraclide invenimus scripta, leguntur in Actis S. Barnabæ parum certis, et in Vita S. Auxibii Solorum in Cypro episcopi, quæ etiam auctorem non habet coævum; sed aliquot seculis posteriorem. In Actis S. Barnabæ, sub ementito nomine Joannis Marci scriptis, et apud nos editis ad XI Junii, sive tom. 2 dicti Mensis, ad propositum nostrum auctor de S. Barnaba, F et S. Joanne Marco, cujus personam assumit, narrat sequentia: Cumque ab urbe Lapitharum (nota in Cypro) egressi fuissemus, per montes transivimus, et venimus in castellum nomine Lampadistum... Illic invenimus Heracleonem, et apud eum diversati sumus. Hic erat ab urbe Tamasiorum, qui venerat, ut suos viseret. Quem cum Barnabas inspexisset, agnovit eum esse, cui aliquando in urbe Cithiensium occurrit una cum Paulo; cui et Spiritum sanctum dederunt, et mutato nomine Heraclidem appellarunt: eumque in insula Cypro episcopum ordinavimus, et ecclesiam in spelunca apud Tamasum, et fratres, qui erant illic, una cum ipso instructos confirmavimus, et Dei sermonem illi commendavimus. Secundum hæc S. Heraclides fuit conversus a SS. Paulo et Barnaba, quando hi fuerunt in Cypro, ut refertur in Actis Apostolorum cap. 13. Episcopus vero ordinatus est a Barnaba et Joanne Marco, qui navigarunt in Cyprum, postquam Barnabas a Paulo separatus est, ut legitur Act. 15 ✻ 39. Deinde in dictis S. Barnabæ Actis pag. 434 rursum de S. Heraclide fit mentio. Nam ubi auctor dixerat, se cum Barnaba

AUCTORE J. S.

ba venisse Salamina, et ad loca vicina, hæc subjungit : Ibi rursus Heraclidem invenimus, quem studiose Christi Euangelium prædicare docuimus.

Pauli mandato postea S. Auxibium

4 *Hisce conformia reperiuntur in Vita S. Auxibii Solorum in Cypro episcopi, quæ data est apud nos ad* XIX *Februarii, sive tom. 2. Nam Barnabas dicitur in secunda sua peregrinatione per Cyprum cum Joanne Marco venisse Salaminem : et deinde additur :* Cumque Heraclidem insulæ archiepiscopum invenissent, agnitum prædicandi Christi Euangelii rationem eum edocuere, ecclesias atque in eis ministros constituere, eumque complexi, in pace solverunt. *Postea in iisdem Actis dicitur S. Paulus Apostolus misisse* Epaphram et Tychicum, aliosque nonnullos in Cyprum... ad Heraclidem insulæ archiepiscopum, eidem scribens, ut Epaphram Paphi, Tychicum Neapoli episcopum constitueret. In urbibus vero aliis alios colloca : sed et in urbem, inquit, Solorum descende, in eaque virum Romanum, Auxibium nomine, perquire, eumque Solis constitue episcopum... Litteris, quas Apostoli miserant, acceptis et perlectis, extemplo B. Heraclides nihil B cunctatus, id, quod jubebatur, præstitit. Cumque Solos ingressus, B. Auxibium investigaret, indicatum est ipsi, ecquo is in loco habitaret. Urbe igitur egressus in locum Dios, sive Jovis, dictum, illum ibi reperit, et post mutuam salutationem et complexum, hisce B. Heraclides verbis usus est : Fili Auxibi, ad te a Christi Apostolis missus sum.

episcopum Solorum constituit :

5 Quousque hoc in loco delitescis, nec te ipse ostendis? Quamdiu abscondis lucernam sub modio, ac non potius ponis super candelabrum Salvatoris, ut luceat iis, qui hac in urbe sunt? Agesis in posterum, et eos, qui in idololatriæ tenebris versantur, illumina. Agedum, esto deinceps præco veritatis. Quousque pecuniam abscondes, quam a Domino tuo accepisti? Septuplo illam lucro cumula. Contende tu quoque audire! Euge serve bone et fidelis : in modico fidelis esto : supra multa te constituam. Num sacram audiisti Scripturam dicentem, quod qui seminant in lacrymis, in exultatione metent? Semina præsenti hac hieme, ut in exultatione et cum pace metas. Ne timeas eos, qui occidunt corpus; sed C eum, qui potest animam et corpus perdere in gehenna. Ipse enim dixit : Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Et rursus : Quando tradent vos ducibus et regibus, ne sitis solliciti, quomodo aut quid loquamini : sanctus enim Spiritus docebit vos, quæ loqui oportet. His dictis, sanctus Heraclides, adjuncto sibi sancto patre Auxibio, civitatem ingressus est. Et facta oratione, ecclesiæ formam, ambitu quidem parvam, sed Christi gratia magnam, in terra delineavit. Eoque totum canonem ecclesiasticum, ut ab Apostolis ipse didicerat, edocto, Numinique commendato, post osculum ei impressum, in suam se civitatem recepit. *Hactenus Vita S. Auxibii. At necessario fatendum est, tam hanc, quam Vitam S. Barnabæ mendis non carere, nec fidei esse indubitatæ.*

6 *Quapropter notanda sunt nonnulla, quæ in allegatis minus certa, aut etiam non satis probabilia videntur. Primo, quod dicitur de Epaphra misso in Cyprum, ut Paphi episcopus statueretur, non facile se admissurum, jam observavit Sollerius noster ad* XIX *Julii in S. Epaphra, qui passim creditur Colossensis fuisse episcopus, et certe Collossensibus aliquo tempore prædicavit. Attamen certi erroris argui nequit auctor Vitæ : nam Epaphras, postquam jam Colossensibus prædicaverat, captivus Romæ fuit cum Paulo. Non mansit igitur constanter apud Colossenses, ita ut postmodum in Cyprum mitti potuerit, ibique episcopatum accipere. Lequienus in Oriente Christiano tom. 2, col. 1059 inter episcopos Paphi primum nominat Epaphram ex allegata Vita, sed fide relicta penes auctorem. Dubium similiter est, quod additur de Tychico ad episcopatum Neapoleos in Cyprum destinato : nam Tychicus variis civitatibus tribuitur episcopus, ut videri potest ad* XXIX *Aprilis, ubi breviter de Tychico actum. Nolim sane contendere, Vitam S. Auxibii esse irrefragabilis auctoritatis; at monumenta, quæ pro aliis Tychici* E *episcopatibus afferuntur, non sunt certo majoris ponderis, sed potius levioris. Laudatus Lequienus, qui col. 1061 Tychicum ponit primum Neapoleos episcopum, alium ejusdem nominis producit Neapolitanum episcopum multo posteriorem.*

D *certa au... ita aliqua... nomina re...*

7 *De Actis S. Auxibii, ex quibus pleraque de* S. Heraclide *deprompsimus, jam observavit Bollandus noster, scripta non fuisse ante tempora Constantini Magni, sive ante seculum* IV, *quia in illis legitur, Salaminem urbem tunc* Constantiam *fuisse dictam ; quo vero tempore scripta fuerint, difficulter dici posse. Ex hisce, uti etiam ex annotatis quibusdam Bollandi satis liquet, non esse irrefragabilem illius Vitæ S. Auxibii auctoritatem, cum auctor duobus aut tribus, ut minimum, seculis posterior sit sancto Auxibio. Attamen talis quoque non est Vita illa, ut inter aperte fabulosas computanda veniat. Tillemontius quidem tom. 2 Monument. Eccl. nota 5 in S. Joannem Marcum, Acta S. Auxibii, etiamsi agnoscat scripta esse cum* gravitate, *multo vehementius accusat, et ad tempora longe posteriora reducere conatur. Verum leves omnino sunt objectiones : neque enim vox* archiepiscopus *Vitæ inserta evincit, ipsam seculo* IV *posteriorem esse; neque id ostendit ulla alia Tillemontii objectio, ut facile probari posset, si hic locus talem disputationem exigeret. At nunc alia me vocant. Quare de ætate* S. Heraclidis *solum observo, verisimiliter defunctum esse seculo 1, quo etiam vitam finire potuit* S. Myro, *maxime si uterque martyrio coronatus est, ut habent Menæa. Quia tamen ea epocha minus certa est pro* S. Myrone, *dubitanter epocham posui : Seculo primo, et forsan secundo. Episcopatum* S. Heraclidis *non affixi certæ civitati, quia vocatur ubique in Actis* Archiepiscopus Cypri. *Lequienus* Heraclidem *primo ponit Tamassi, deinde Salamine;* Myronem *vero Tamassi* Heraclidis *successorem.*

ubi nec ... S. Auxibii annus certus assignat...

F

DE

DE S. ARIADNE MARTYRE

PRYMNESIÆ IN PHRYGIA SALUTARI

J. S.

Ex Martyrologio Romano et Fastis Græcis.

Sub Adriano vel Antonino Pio. Memoria Sanctæ in Fastis sacris: elogium,

Ad hunc diem *transtulit Baronius* S. Ariadnen *martyrem, quam in Martyrologio Romano memorat his verbis :* In Phrygia sanctæ Ariadnæ martyris sub Hadriano imperatore. *At Græcorum Fasti omnes consentiunt in diem sequentem, ubi Menologium, ab Eminentissimo Sirleto Latine redditum, ita habet :* Item sanctæ martyris Ariadnæ, quæ sub Adriano imperatore martyrii certamen confecit, propterea quod idola execraretur, et Christi fidem colens, pro illius confessione sanguinem fudit. *Menologium Basilianum Sanctam longiore, et nonnihil diverso elogio celebrat. Hoc ex Latina interpretatione huc transfero :* Ariadne martyr floruit Adriano et Antonino imperatoribus. Hæc Christiana, et cujusdam opulenti hominis, qui Phrygiæ principatum tenebat, serva, die quadam, cum filii heri sui natales celebrarentur, compellitur idolorum fanum una cum illis ingredi, festumque diem agere. Quod cum facere nollet, crudelissime cæditur. Deinde carceri tradita, inedia maceratur. Inde educta, ad regionis præfectum adducitur, ut torqueretur : a quo iterum impulsa idolis sacrificare, cum ad id induci nequiret, suspenditur, et in lateribus scalpitur. Mox soluta e carcere, correpta occasione, ad montem fugam intendit. Quod ubi cognovere milites, insecuti cum gladiis eam sunt. At illa, cum sibi nullum patere effugium cerneret, Deum oravit, ut ab illis liberaretur : statimque discissa divino nutu petra illam excepit : iterumque clausa et coagmentata, eidem gratias agenti ac decedenti pro sepulcro fuit.

in quo martyrium non sine fabulis refertur :

2 *Hæc ultima multis videri poterunt fabulosa. Attamen illa novo iterum prodigio augentur in Menæis impressis, quæ alias consentiunt de qualitate Sanctæ, et de occasione martyrii. Græca huc non transfero, quia jam impressa sunt, et quia elogium non videtur tanti faciendum : sed elogium fideliter Latine redditum subjungo :* Hæc Adriano et Antonio * imperantibus decertavit, ancilla cujusdam Tertilli, viri principis Prymnesiæ civitatis in Phrygia Salutari. Et quia recusabat natalem herilis filii in fano idolorum celebrare, atrociter cæsa est et dimissa. Cum autem rursus eam persequeretur præfectus; appropinquans ad aliquam petram, rogavit Deum, ut liberaretur. Discissa autem divino nutu petra, in medio illius inventa est, petris rursum coeuntibus. Viri vero, qui illam insequebantur, apparitione angelorum equis insidentium et hastas tenentium occisi sunt et perierunt. *Tam discissio petræ, quam angelorum apparitio, ad fabulas amandandæ videntur. In Menæis adduntur hi versiculi :*

* Antonino Pio

Σώζει ῥαγεῖσα τὴν Ἀριάδνην πέτρα
Χριστὸς γὰρ αὐτὴν ἔσκεπε ζωῆς πέτρα.
Servat discissa Ariadnen petra :
Christus enim ipsam visitavit vitæ petra.

In Synaxario, quod olim fuit Sirmondi, additur, Ariadnen *alio nomine etiam* Mariam *fuisse dictam, quod alibi non invenio.*

tempus et locus martyrii.

3 *Quod spectat ad tempus et locum martyrii, de quibus non accurate consonant Fasti Græcorum, si eorum dicta de tempore conciliare vellemus, dicendum esset,* S. Ariadnem *passam esse anno 138, quo Adrianus Antoninum Pium adoptavit et cæsarem fecit, quoque ipse deinde mortuus est, et Antoninum habuit successorem. Nam sic aliquo modo verum esset, sub Adriano passam esse Sanctam, et passam esse sub Adriano et Antonino. Verum tanta non est auctoritas monumentorum allegatorum, ut multum nos torquere debeamus ad asserta omnia concilianda. Quapropter martyrium fixi sub Adriano vel Antonino Pio. Locus martyrii in Menæis propius assignatur, quam in Menologiis; quæ tamen loco in Menæis assignato non repugnant. Dicitur Tertillus Sanctæ herus fuisse* primus τῆς Πρυμισέων Πόλεως, *eaque ponitur in Phrygia Salutari. In enumeratione autem urbium et provinciarum Orientalis imperii, quam fecit Hierocles Grammaticus, apud Bandurum in Imperio Orientali pag. 41 inter civitates Phrygiæ Salutaris nominatur* Πρύμνησος Prymnesus, *quam indicatam existimo. Nam etiam apud Cellarium in Geographia antiqua tom. 2 pag. 89 inter urbes Phrygiæ Magnæ, cujus pars deinde* Salutaris *dicta fuit, occurrit* Prymnesia *aut* Prymnesus; *advertitque auctor in Notitia episcopatuum Phrygiæ Salutaris haberi* ὁ τοῦ Πρυμισοῦ, *ubi scribitur eodem plane modo, quo in Menæis. Fuit hæc civitas episcopalis, ut videri potest apud Lequienum in Oriente Christiano tom. 1 pag. 843, ubi aliquos recenset illius episcopos.*

AUCTORE J. S.

D

DE S. JUSTINO PRESB. MARTYRE

ROMÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti memoria diversis diebus in Martyrologiis, et cultus.

CIRCA AN. CCLIX. *Sanctus hoc die a variis annuntiatus ut confessor,*

Sanctum Justinum *presbyterum diversis diebus plurima annuntiant Martyrologia cum nonnulla diversitate : alia enim martyrem faciunt, alia confessorem. Primum ex omnibus, quæ* Justinum *memorarunt ad hunc diem* XVII *Septembris, est Romanum parvum, a Rosweydo* B *editum, in quo sic habetur :* Romæ, Justini presbyteri, ad quem beatus Laurentius in vico Patricii nocte venit. *Ado ad eumdem diem longius contexuit elogium, ita scribens :* Item Romæ via Tiburtina, ad S. Laurentium, natale B. Justini presbyteri, quem beatus Sixtus ordinavit. Ad quem beatus Laurentius in vico Patricii in crypta Nepotiana nocte venit, ut thesauros sibi a sancto Sixto commendatos pauperibus erogaret. Cui et dixit : Comple votum meum, ut laventur pedes Sanctorum et vestri per manus meas. Beatus Justinus respondit : Hoc Dominicum præceptum est : fiat voluntas Domini nostri Jesu Christi. Et posita pelve, misit aquam, et lavit omnium virorum pedes. Veniens autem ad B. Justinum, cœpit primo osculari pedes ejus et lavare. Et ubi lavit omnium pedes, commendavit se beato Justino. Hic ejusdem martyris corpus honorifice sepelivit in prædio Cyriacæ viduæ, quam idem martyr facto signo Christi, et posito super caput ejus linteo, de quo exterserat Sanctorum pedes, ab infirmitatibus capitis sanavit. Hic sanctum Hippolytum et Concordiam, Irenæum, C Abundium, Cyrillam filiam Decii cæsaris, martyres, et alios plurimos sepulturis condivit. Et persecutione Decii, Galli, et Volusiani, confessionis gloria insignissimus fuit. *Hactenus Ado, qui præ oculis habuit Acta S. Laurentii, ex quibus omnia sunt accepta, ut inferius ostendam : atque ea est ratio, cur de martyrio ejus taceat. Usuardus* S. Justinum *eodem die ut confessorem Martyrologio suo inseruit, uti et Notkerus, sed uterque multo brevius. Accedit antiquum Martyrologium, quod ex Trevirensi codice edidit Martenius tom. 6 Collect. Amp., ubi brevissime ad hunc diem legitur :* Et Justini confessoris.

ab aliis ad IV *Augusti, partim ut confessor, partim ut martyr,*

2 *In multis item antiquis Martyrologiis ejusdem sancti* Justini *memoria recolitur ad* IV *Augusti. Rabanus hæc habet :* Sancti Justini confessoris Christi, de quo narratur in Passione Xisti atque Laurentii, quod multos ad fidem Christi converteret, nec non et sanctorum martyrum *(corpora)* sepeliret. *Notkerus :* Item Justini presbyteri, de quo narratur in Passione sancti Laurentii, quod multos ad fidem Christi converteret, et plurimorum martyrum corpora sepeliret. *Hieronymiana apographa eodem die* Justini *obscurius meminerunt, clarius alia Martyrologia mox laudanda eumdem ut martyrem annuntiant. Hac de causa Sollerius noster in Prætermissis ad* IV *Augusti dubitavit, an idem sit* Justinus, *qui in Hieronymianis aliquando* Justinus, *alias* Justus *vocatur, observavitque, certo eumdem esse, qui illo die a Rabano et Notkero sine martyris* E *titulo; a Wandelberto vero et aliis ut martyr laudatur. Wandelberti verba hæc sunt :*

Justinus pridie proprio celebratur honore.
Presbyter in numero Sanctorum, cæde peremptus
Crudeli, exquirens tumulos qui condecoravit.

Plurima Martyrologii Usuardini auctaria Wandelberto consentiunt de Martyrio S. Justini. *Illud asserunt codices Mss. apud nos laudati, Antverpiensis maximus, Ultrajectensis, Leydensis, Lovaniensis, Centulensis, Bruxellensis, Aquicinctinus, unus Reginæ Sueciæ, quibus accedunt editiones Greveni, Belini et Molani : at genus martyrii ab his non explicatur.*

Romæ in variis ecclesiis ut martyr colitur;

3 *Codex Hagenoyensis genus mortis exponit, atque habet sequentia :* Item Romæ via Tiburtina, natale S. Justini presbyteri et martyris, qui sub persecutione Decii et Galli atque Volusiani imperatorum, confessionis gloria insignissimus fuit, et multos sepelivit martyres, et plures Christianos in domo sua abscondens, et alimenta præbens, tandem per pontem in Tiberim præcipitatus martyrium complevit. *Unde acceperit auctor,* F *ea morte peremptum esse* S. Justinum, *me plane latet, cum neque in Actis, neque apud alios scriptores antiquos inveniam, eo modo Sanctum esse defunctum. De martyrio tamen recentiores plerique, partim ad* IV *Augusti, partim ad hunc* XVII *Septembris consentiunt. Ex his Baronius in Martyrologio Romano Sanctum laudat verbis sequentibus :* Romæ via Tiburtina natalis sancti Justini presbyteri, qui in persecutione Valeriani et Gallieni confessionis gloria fuit insignis. Hic beati Xisti Pontificis, Laurentii, Hippolyti, aliorumque plurimorum Sanctorum corpora sepelivit, ac demum sub Claudio martyrium consummavit. *Piazza in Hemerologio sacro ad* XVII *Septembris testatur,* S. Justinum *coli ut martyrem in ecclesia S. Laurentii extra muros, ubi, inquit, jacet sepultus in angulo confessionis. Addit, ibi venerationi fidelium exponi ipsius caput, et unum brachium, atque altare esse* S. Justino *dedicatum. Eumdem coli affirmat in ecclesia S. Praxedis, ubi alia pars corporis asservatur; et in ecclesia S. Laurentii in Lucina, ubi exponitur brachium. Aliquid etiam reliquiarum attribuit ecc*le-

clesiis sanctæ Mariæ Majoris, sancti Clementis, *et* S. Laurentii in Panisperna. *Addit, olim in atrio S. Petri ecclesiam fuisse* S. Justino *dicatam, et turrim ab eodem denominatam. In aliis quoque regionibus coli* S. Justinum *ob translatas eo reliquias, inferius videbimus.*

et martyrium ipsius ex Actis nnotescit.

4 *Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum de Actis* S. Justini *ita scribit :* Intextæ sunt ejus res gestæ in Actis S. Laurentii martyris : seorsum autem positas, et uberius conscriptas habemus in nostra bibliotheca, ubi legitur, illum non tantum Valeriani et Gallieni temporibus fuisse gloria confessionis illustrem, sed etiam supervixisse ad tempora Claudii imperatoris, tuncque martyrio coronatum fuisse. Sane quidem Waudelbertus, et antiquiora monumenta eumdem appellant martyrem. *Hæc eo loco Baronius; sed in Annalibus sub Claudio II imperatore non meminit de martyrio* S. Justini, *licet ibidem ad annum 269 agat de multis martyribus per* Justinum *sepulturæ traditis. Eadem enim causa, qua alii martyrologi* S. Justinum *ut confessorem memorarunt, alii ut martyrem, effecit, ut Baronius, dum secundum Annalium tomum elucubrabat, ipsius martyrium videatur ignorasse; illud vero cognoverit, quando Martyrologium Annotatis illustravit. Ado nimirum, aliique ipsum secuti, non viderant nisi Acta S. Laurentii, in quibus de Martyrio* S. Justini *nihil legitur, eaque occasione ipsum pro confessore habuisse videntur. At Wandelbertus, aut ipsa* Justini *Acta vidit, prout deinde vidit Baronius, aut illius martyrium aliunde didicit. Itaque martyrologorum quorumdam de martyrio silentium non potest impedire, quominus* S. Justini *presbyteri martyrium pro certo et indubitato habeamus.*

Acta hæc, licet minus authentica, inferius edenda.

5 *Etenim in Actis, quæ vidit Baronius, quæque præ manibus habeo, non modo martyrium asseritur, sed late etiam describitur. Nostrum apographum notatur exscriptum ex codice Ms. Vallicellensi, additurque haberi etiam in codice Lateranensi. Dubitare nequeo, quin eadem sint Acta, quæ vidit Baronius, cum quod dicat,* habemus in nostra Bibliotheca, *id est, in Vallicellensi; tum quod omnia Baronii dicta nostris congruant. Acta porro illa nec auctoris coætanei sunt, nec ab homine perito sunt scripta, nec multum auctoritatis habere possunt, cum erroribus aliquot non careant. Attamen tam aperte fabulosa non sunt, aut talia, ut facta præcipua, quæ de* S. Justino *narrantur, pro veris haberi nequeant. Quapropter Acta illa, debitis annotationibus illustrata, inferius edenda censui. At cum de* S. Justino *multa etiam legantur in Actis S. Laurentii, apud Surium editis ad* x *Augusti, quæ Pinius noster edere noluit, quia fabulis saltem fœdata sunt; ex iis huc traducam spectantia ad* Justinum : *hæc enim pleraque talia sunt, ut credere possimus vera esse, sicut multa alia vera et sanctorum Patrum auctoritate confirmata in iisdem Actis leguntur.*

Gesta inter S. Laurentium et S. Justinum, qui forte sepelivit S. Sixtum.

6 *Itaque primo laudata S. Laurentii Acta apud Surium de gestis inter Laurentium et* Justinum *hæc habent :* Beatus Laurentius audivit, in vico Patricii multos Christianos in crypta Nepotiana adunatos. Eo accedens cum rebus, quæ essent Sanctis necessariæ, comperit ibi esse homines promiscui sexus ferme septuaginta tres, intransque cum lacrymis, pacem omnibus impertiit. Erat illic Justinus presbyter, a beato Sixto ordinatus, ad cujus pedes se misit beatus Laurentius, et ambo in pavimento volutabantur, atque invicem osculabantur pedes. Dixitque beatus Laurentius ad beatissimum Justinum : Comple votum meum, et laventur pedes Sanctorum et vestri per manus meas. Justinus presbyter dixit : Hoc Dominicum præceptum est : fiat voluntas Domini nostri Jesu Christi. Et accepta pelvi, misit aquam in eam, et lavit omnium virorum pedes : veniensque ad beatum Justinum, primo osculabatur pedes ejus, deinde lavit. Lotis omnium pedibus, commendavit se beato Justino. *Hæc facta dicuntur, postquam S. Sixtus Papa S. Laurentio prædixerat martyrium propinquum. Relato paulo post martyrio S. Sixti, dicuntur venisse* clerici, presbyteri et diaconi, et plurimi e plebe Christiana, *qui S. Sixtum et socios martyres sepelierunt. At ex illis nullus nominatur, ita ut incertum sit, an inter illos fuerit* S. Justinus.

prout sepelivit SS. Romanum, Laurentium, Hippolytum et socios,

7 *At relato postea martyrio S. Romani militis, qui in certamine S. Laurentii conversus est, et ante ipsum coronatus, ut ad* IX *Augusti apud nos videri potest in S. Romano, mox de S. Justino nostro hoc subjungitur :* Venit autem Justinus presbyter noctu, collectumque corpus ejus sepelivit in crypta in agro Verano. *Rursum, relata morte S. Laurentii, dicuntur tyranni abiisse,* relicto corpore *ejus* in craticula. *Et subditur :* Porro summo mane rapuit illud Hippolytus, et e suis facultatibus condivit aromatibus et linteis, significavitque Justino presbytero. . . Itaque B. Justinus presbyter et Hippolytus, plorantes et multum tristes, tulerunt corpus ejus, venientesque in prædium viduæ Cyriacæ via Tiburtina, . . . usque ad vesperam illic deposuerunt illud in crypta via Tiburtina in eodem Cyriacæ viduæ prædio, in agro Verano, quarto Idus Augusti, jejunantesque celebrarunt vigilias noctis triduo cum multa Christianorum frequentia, nec cessarunt a luctu et lacrymis. Beatus vero Justinus presbyter obtulit Sacrificium laudis, et participes ejus facti sunt omnes. *De S. Cyriaca vidua et martyre, de qua hic mentio est, actum est apud nos ad* XXI *Augusti. Hippolyti vero, similiter memorati, martyrium cum Concordia et tota familia sua, de quibus apud nos ad* XIII *Augusti, in laudatis S. Laurentii Actis continuo sequitur, relataque omnium morte, hæc subjunguntur :* Relictaque sunt corpora Sanctorum in campo juxta Nympham, ad latus agri Verani Idibus Aug. Nocte eadem venit Justinus presbyter, collectaque eorum corpora eodem loco sepelivit.

S. Concordiam diu quæsitam,

8 Cœpit vero curiose inquirere diebus multis corpus B. Concordiæ martyris, et cum non inveniret, mœrore affectus, non cessabat lacrymas fundere. Tertio decimo autem die ab Hippolyti passione Porphyrius miles venit ad cloacarium quemdam, sperans se in vestimentis B. Concordiæ aurum, argentum et gemmas reperturum, dixitque cloacario : Si possis tacitum apud te habere; indicarem tibi quiddam non parum tuæ arti quæstuosum. Cloacarius respondit : Secretum apud me erit : tu modo dicas veritatem. Ait Porphyrius : Ante hos dies jussit Valerianus præfectus coram se Concordiam quandam e familia Hippolyti Christiani plumbatis interfici, et ejus mortuæ corpus projici in cloacam. Eam ego puto in vestibus suis habere margaritas et aurum. Cum esset autem cloacarius fidelis, et occulte Christianus, dixit ad Porphyrium : Demonstra mihi locum, et ego nocte quæram eam : atque, ubi invenero, nuntiabo tibi. Dicebatur vero cloacarius ille Irenæus : venitque ad Justinum presbyterum, et narravit ei omnia, quæ fecisset, et in-

Auctore J. S.

indicasset Porphyrius. B. Justinus Presbyter gratias agens Deo omnipotenti et Domino Jesu Christo flexis genibus, cum lacrymis dixit : Eamus nocte, fili, ad cloacam. Respondit Irenæus; Sine, ut prius accedam ad Porphyrium. B. Justinus presbyter dixit : Vide, fili, ut sacramentum tibi creditum conserves. Abiit Irenæus ad Porphyrium, isque indicavit ei locum, venitque cum illo nocte, et invenit sacrum corpus incontaminatum : quærentes autem in vestibus ejus, nihil repererunt. Fugit ergo Porphyrius. Irenæus vero vocavit ad se Abundium Christianum, et cum illo attulit corpus B. Concordiæ ad Justinum presbyterum. Qui illud suscipiens, gratias egit Deo, et sepelivit apud corpora sanctorum Hippolyti et ceterorum.

SS. Irenæum, Abundium. Multos convertit.

9 Altera die Valerianus id audiens, Irenæum et Abundium comprehensos, jussit vivos in cloacam demergi : atque ita necati sunt VII Calend. Septemb. Eorum corpora beatus Justinus presbyter inde extracta sepulturæ mandavit juxta corpus beati Laurentii in crypta in agro Verano. *De SS. Irenæo et Abundio actum est apud nos* B *ad* XXVI *Augusti. At laudata S. Laurentii Acta necdum tacent de* S. Justino. *Nam relata modo improbabili Decii imperatoris morte, de Tryphonia, quam uxorem Decii statuunt, sic pergunt :* Uxor autem ejus Tryphonia venit ad beatum Justinum presbyterum, et cum filia Decii Cirilla misit se cum lacrymis ad pedes ejus, orans, ut baptizarentur. Eas cum gaudio excepit B. Justinus presbyter, indixitque illis jejunium ad septem dies. Die septimo expleto, baptizavit eas : quæ res toto orbe divulgata est. Altera die Tryphonia orans reddidit spiritum; et corpus ejus beatus Justinus presbyter in ea sepelivit crypta, in qua humatus est S. Hippolytus, quintodecimo Calend. Novemb. *Quid sentiendum de hisce, quæ certe parum probabilitatis habere videntur, examinari accuratius poterit ad* XVIII *Octobris : quo die nomen S. Tryphoniæ Martyrologio Romano adscriptum est. Interim Acta sic pergunt :* Ab illa die B. Justinus accurate pervestigavit, sicubi corpora Sanctorum abscondita essent, promisitque præmium militibus. Audientes autem milites Tryphoniam Decii uxorem cum filia Cyrilla Christo nomen dedisse, ad sex et quadraginta vene- C runt ad beatum Justinum presbyterum cum uxoribus suis : prostratique ad pedes ejus petierunt se baptizari.

eosque martyrio coronatos deinde sepelit.

10 Deinde B. Justinus, collecto omni clero, perquisivit, quis in locum B. Sixti substituendus et ordinandus esset. Et ordinaverunt venerabilem virum Dionysium, eumque consecravit Maximus Ostiensis episcopus. Obtulit autem ei ad baptismum Justinus presbyter quadraginta sex milites, et ab eo baptizati sunt in nomine Trinitatis. His auditis, Claudius princeps jussit comprehendi Cyrillam, filiam Decii cæsaris, et milites..... *Deinde narrato Cyrillæ martyrio, sequitur :* Collegit autem corpus ejus beatus Justinus presbyter, et sepelivit cum matre ejus, ubi jam ante posuerat corpus beati Laurentii, quinto Calendas Novembris. *De S. Cyrilla latius agetur ad* XXVIII *Octobris, quo colitur. Militum vero, qui cum ipsa comprehensi dicuntur, martyrium, latius examinandum ad* XXV *Octobris, quo leguntur in Martyrologio Romano, similiter subjungitur, et de sepultura eorumdem additur :* Corpora illorum Justinus presbyter et Johannes nocte collegerunt, et sepelierunt in crypta, multis præsentibus Christianis, in via Salaria, in clivo Cucumeris octavo Calendas Novembris. *De cœmeterio* D *ad clivum Cucumeris, quod erat veteri via Salaria, et ubi sepulti sunt hi ultimi martyres, late agit Aringhus in Roma subterranea lib. 4 cap. 35. Idem auctor lib. 4 cap. 46 fuse tractat de cœmeterio S. Cyriacæ, quod erat in agro Verano juxta viam Tiburtinam, et in quo sepulti sunt omnes martyres superius memorati. In eodem etiam cœmeterio sepultus demum est* S. Justinus, *tot Sanctorum sepultura clarus, ut habent Acta inferius danda.*

§ II. De reliquiarum translatione Frisingam : deque reliquiis in aliis civitatibus.

Sancti reliquiæ una cum reliquiis S. Alexandri Papæ.

Quamdiu in primo sepulcro manserit corpus S. Justini, *certò non invenio. Illud tamen indubitatum mihi est, aut seculo* IX *elevatum fuisse, aut citius. Etenim anno 834 reliquiæ* S. Justini *presbyteri una cum reliquiis* E *S. Alexandri Papæ Frisingam translatæ videntur. Hoc certe legitur in Officiis propriis ecclesiæ Frisingensis ad* IV *Augusti, quo festivitas Sancti ritu duplici celebranda præscribitur. Verba lectionis sextæ hæc sunt :* Cujus venerandas reliquias anno post Christum natum octingentesimo tricesimo quarto, Calendis Julii, Hitto episcopus Frisingensis Romæ a Gregorio IV Papa post instantissimas preces obtinuit, easque una cum S. Alexandri Frisingam adduxit. Quæ multis et magnis miraculis in itinere attactu solius feretri claruerunt. Nam tertiana et quartana febre laborantes, sanati sunt. Quidam etiam mente captus, incolumis est effectus. Cæcus etiam per manum tractus ad feretrum, lumen recepit. *Hæc abunde confirmantur ex Actis ipsis translationis, quæ accepimus olim ex codice Ms. bibliothecæ universitatis Ingolstadiensis, transmittente Joanne Gamansio frequenter laudato in hoc Opere. Præmittitur Vitæ compendium, ex Actis S. Laurentii concinnatum, quo certi reddimur, agi de Justino hodierno,* F *etiamsi Frisingæ colatur ut confessor, et die* IV *Augusti, quo hodiernus* Justinus *presbyter revera martyrio coronatus est. Non aliam autem causam esse putem, cur Frisingenses* Justinum *presbyterum colere cœperint ut confessorem, quam quod sola viderint S. Laurentii Acta, extractumque ex iis de* S. Justino *compendium.*

ab Hittone episcopo obtentæ, et facta aliquot in via miracula.

12 *Misso itaque inutili illo vitæ compendio, brevia translationis Acta, pro majore saltem parte, huc transfero :* Anno ab Incarnatione Domini DCCCXXXIV, XII Kal. Julii *, Icto venerabilis antistes Frisingensis Romam pervenit. Quem Papa Gregorius in die Pentecostes excipiens honorabiliter, ejus petitiones invitus admisit. Venerat namque pro sanctis Alexandro atque Justino. Post igitur allocutiones instantissimasque preces cor Apostolici * Dei est emollitum, et thesaurum illum tradidit pontifici. Ferimus igitur pretiosi ponderis nobilem sarcinam. Cives mirati, subito concurrunt. Fama Sancti totam concitat urbem, præcipue propter sanctum Alexandrum, qui quintus * post beatum Petrum pontificalem tenens cathedram martyrio est coronatus. Sanctum etiam Justinum presbyterum, cujus

** lege Junii.*

** supple virtute*

** imo sextus*

A jus mentionem facit Passio Laurentii levitæ, sibi de Roma tolli vehementer dolebant. Sequenti vero die venit tanta multitudo, quantam vix capere posse totam credes civitatem. Eximus alacres, sed egressum nostrum subitus imber ac nimius * . . . . inhibere non valuit. Geroldus quidam, tertiana febre diu vexatus, tacto feretro, Engelboldus vero, quartana febre laborans, sunt sanati. Quidam cocus, Giak nomine, mente fuit captus : qui ductus ad tabernaculum, meritis Sanctorum ibi incolumis est effectus. Anemunt quidam de nostris visum perdiderat : sed per manum tractus, per feretrum lumen recepit. Tunc et alia quam plurima, quæ testibus roborata, *.... qui pie sapit, inficietur.

* ventus, turbo, aut quid simile

* desunt voces aliquot

Frisingam translatæ.

13 Hujusmodi gratiarum rumore comperto etc. *Incipit hic auctor narrare, quantus fuerit concursus populi in oppidis et vicis, quos cum sacris reliquiis transibant. At cogor aliqua omittere, cum plures voces in Ms. legi non potuerint, et sic dictio redderetur prorsus imperfecta. Itaque omissis illis, quæ exigui sunt momenti, cum Ms. prosequor :* Et erat jam veluti quadam lege sancitum, ... ut ab obcurrentibus catervarum tur-B mis eo usque per octo fere aut amplius spatia milliarium Sancti deducerentur, donec quoque aliarum villarum plebes cum crucibus obviam properarent. Singuli turmarum globi sua signa ferebant. Quibus præeuntibus confuse multitudo maxima permiscetur. Nonnumquam vero aut profundæ paludes, aut asperrimæ caules aquarum, aut lapsus, aut angusti tramites, fauces præruptæ, persequentes præpediebant ; . . . . sed omnia vincit amor. Terentianus versus est : Nihil tam difficile est, quin facile fiat, quod voluntarius agas. Quis alius his hunc ardorem, nisi tu, Ihesu bone, donaveras ? Tu enim solus etiam vincis, cum judicaris. Et idcirco etiam tuos semper invincibiles facis, ut ille castrorum tuorum miles et invictissimus athleta, Quis, inquit, separabit nos a charitate Christi, tribulatio an angustia ? Non. Item : sed « Omnia superamus propter eum, qui dilexit nos. » Me miserum! fateor totiens ipsis etiam membris intremuisse, quotiens aut ad vehendum manus admovi, aut ad supplicandum adii. Quiddam enim supra naturam humanam adesse sentiebatur, ab his utique, qui fideliter accedebant. *Hactenus auctor,*
C *qui ubique insinuat, se rebus gestis adfuisse. At nihil addit de receptione reliquiarum in civitate Frisingensi, indeque conjicio, hæc ipsum ad Frisingenses scripsisse antequam reliquiæ in urbem essent delatæ.*

Anno 834.

14 *Porro jam monui, initio pro* Julii, *legendum esse* Junii, *quia Hitto Romam venit ante Pentecosten ; dies vero duodecimus Kalendas Julii, sive dies vigesimus Junii mensis numquam venit ante Pentecosten. Anno autem 834 Pascha incidebat in quintum Aprilis, et consequenter Pentecoste in* XXIV *Maii; cumque dies* XII *Kalendas Junii sit vigesimus primus Maii ; censendum est, Hittonem venisse Romam tribus diebus ante Pentecosten, quod cum sequentibus apte cohæret. Donatio tamen reliquiarum fieri potuit ipsis Kalendis Julii, ut habet Officium : neque enim verisimile est, Hittonem episcopum venisse Romam, ut paucis tantum diebus ibi maneret. Carolus Meichelbeck in Historia Frisingensi lib. 2 cap. 1 § 4 pro translatione dictarum reliquiarum laudat scriptorem* sæculi sive undecimi, sive ad summum duodecimi, *qui ad* IV Idûs Decembris Martyrologio venerabilis Bedæ *sequentia de Hittone episcopo adjecit :* Qui et S. Alexandrum, et S. Justinum de Roma huc attulit. *Deinde Meichelbeckius ipse subjungit :* Translationem vero corporum sanctorum Alexandri Papæ et martyris, et S. Justini presbyteri referri videmus ad annum Christi DCCCXXXIV, quo Hittonem Romam venisse, et a Gregorio IV Papa benigne exceptum, ac sacris illis aliisque reliquiis in festo Pentecostes donatum fuisse scribunt. *Verum de donatione in festo Pentecostes peracta non constat ex Actis.*

AUCTORE J. S.

15 *Addit mox laudatus scriptor :* Sacræ illæ divorum Alexandri et Justini exuviæ deinceps fuere translatæ in ecclesiam cathedralem, ipsique Sancti inter patronos hujus diœcesis præcipuos hodieque locum habent, atque annuo uterque officio etiamnum colitur. Incertum tamen est, sub quo episcopo ea posterior translatio acciderit. Weihenstephanenses nostros S. Alexandri brachium religiose olim asservasse, alicubi legimus ; quidquid Bartholomæus Piazza ad diem III Maii et XVII Septembris aliter de horum Sanctorum reliquiis sentiat. *Hactenus ille, primum attribuens reliquias illas cœnobio sui Ordinis Benedictini, quod Frisingæ in monte S. Stephani situm est, et* E *Weihenstephanense vocatur. Hanc autem sententiam deinde cap. 2 § 3 confirmat instrumento donationis anni 838, in quo leguntur hæc verba :* Ad Frisingas in monte S. Stephani, in ecclesia, ubi requiescunt sanctorum corpora Alexandri Papæ atque Justini confessoris. *Aliud traditionis instrumentum hunc in finem allegat cap. 3 § 3, illudque part. 2 inter instrumenta edidit pag. 353. In hoc autem leguntur sequentia :* Hoc factum est in publico * synodo in monte sancti Stephani, ubi ossa cum pulvere sancti Alexandri et sancti Justini honorabiliter humata cernuntur, die quo factum est, id est Octobris, anno Incarnationis Domini DCCCLX, Indictione VIII. *Hisce adjungit auctor hanc annotationem :* Sacras illas exuvias posteris temporibus fuisse translatas in ecclesiam cathedralem, discimus ex Chronico Weihenstephanensi, in quo post annum Christi DCCCLX hæc legimus : « Non longo abhinc temporis intervallo venerabiles illæ reliquiæ SS. Alexandri Papæ et martyris, et S. Justini presbyteri, ad cathedralem Frisingensem sunt translatæ. . . . A quo autem episcopo, quove anno preciosus ille reliquiarum thesaurus ab F ecclesia S. Stephani fuerit ablatus, non satis constat. »

deinde ibidem translatæ ad cathedralem.

* publica

16 *Hæc omnia sat firmis niti videntur fundamentis, et facile componi possunt cum assertis Bartholomæi Piazza de reliquiis Romæ etiamnum servatis : modo utrumque scriptorem explicemus secundum consuetudinem fere ordinariam loquendi de reliquiis Sanctorum. Etenim non contendent, opinor, Frisingenses, omnia sibi tradita fuisse ossa SS. Alexandri et Justini, neque solebant Romani tota Sanctorum corpora aliis tradere, ut frequenter in Opere nostro dictum est post Baronium. Illi tamen, qui notabilem corporis partem acceperant, partem suam solebant* corpus *vocare, uti et partem retentam* corpus *vocabant Romani. Ita et factum de S. Justini corpore, dubitare vix possum. At Moguntini accedunt etiam, et similiter reliquias S. Justini presbyteri habere se credunt. Certe Serarius in Moguntiacis lib. 1 cap. 17, ubi enumerat reliquias Moguntiæ servatas, iis accenset S. Justini nostri reliquias, cum sic habeat in illo catalogo :* Sanctus Justinus presbyter, qui S. Laurentium et alios martyres sepeli-

Ejusdem etiam reliquiæ Romæ : Moguntini etiam

AUCTORE J. S.

livit, de quo Romanum Martyrologium die XVII Septembris, et ibidem Baronius. *Verum dubitari potest, an Moguntini satis norint, cujus* Justini *sint reliquiæ, quas possident.*

aliquas se habere credunt, uti et alii quidam.

17 *Nam in antiquo Breviario Moguntino, quod impressum notatur anno 1495, ad* IV *Augusti præscribitur Officium* Justini confessoris celebriter, sicut de confessore pontifice. *Certe* Justinus *noster non est pontifex. Nomen* Justini *commune est multis Sanctis, ita ut Moguntini possent habere alterius cujuspiam reliquias. Attamen dies* IV *Augusti, quo jam dicto Breviario adscripta fuit festivitas* S. Justini *apud Moguntinos, favet sententiæ Serarii, cum illo ipso die Sanctus martyrio coronatus dicatur in Actis, cumque eodem die cultus fuerit a Frisingensibus, ita ut pars reliquiarum vel a Frisingensibus, vel a Romanis fortasse ad Moguntinos pervenerit. Gabriel Bucelinus in Sacrario Benedictino ad hunc diem aliis omnino locis assignat reliquias* S. Justini *presbyteri, de iis hæc scribens :* Ejus insignes reliquiæ habentur in Hirsfeldt : reliquum corpus asservatur in monasterio S. Mariæ Novæ Romanæ. *At inter* B *corpora et reliquias Sanctorum ecclesiæ S. Mariæ Novæ, de quibus agit Martinellus pag. 230, non invenio mentionem* S. Justini. *Quam vero sit certum, quod asserit Bucelinus de reliquiis* in Hirsfeldt *servatis, plane ignoro. Ceterum* Hirsfeldt *oppidum est Hassiæ, quod apud abbatiam Benedictinam accrevit. Joannes Tamayus in Martyrologio Hispanico ad hunc diem corpus* S. Justini *martyris hodierni attribuit monasterio Antiquarensi Patrum Excalceatorum sanctissimæ Trinitatis. Acceperunt revera Patres illi corpus alicujus sancti Martyris, quem* Justinum *nominaverunt, erutum anno 1641 ex cœmeterio S. Callisti cum aliis pluribus. At illud non est corpus* S. Justini, *de quo nunc agimus, sed alicujus Sancti incogniti. Videri potest Chronicon Ordinis SS. Trinitatis Excalceatorum, quod Hispanice scripsit Alexander a Matre Dei, part. 3 pag. 112, ubi narrat, quo modo corpora illa Romæ fuerint obtenta, et variis Hispaniæ monasteriis donata.*

C

ACTA

Ex Ms. Vallicellensi.

Persequente Christianos Claudio II, a b

Post mortem Decii cesaris et Valeriani prefecti *a* magnum sancti Dei viri ceperunt habere gaudium : unde multi ex paganis ad eos venientes baptizabantur in nomine sanctæ Trinitatis. Tunc Claudius Rex *b*, volens et ipse sui nomen exaltare imperii, in duritia suæ mentis persistens, et assumens sibi auctoritatem contra Christianos, milites misit, ut curiose et diligenter quærerent, ubi ipsi Christiani essent. Tunc milites studiose perscrutantes, ubi Christi fideles manerent, et quoscumque invenire poterant, nolentes diis dare libamina, interficiebant. Quos occulte tollens Justinus presbiter cum lacrimis sepeliebat. Audito autem Claudius de beato Justino, quod et ipse curam habet de Sanctis, et quod confortat et confirmat Sanctos, ne tyrannorum penas pertimescant, ira commotus misit auctoritatem suam, ut quicumque illum invenire potuissent, comprehensum præsentiæ suæ presentarent. Quod cum relatum fuisset Justino D presbitero, cepit timere de Christi fidelibus, qui cum eo absconsi erant, pro persecutionibus impiorum, ne, si ipse, qui custos et predicator eorum fuerat, martyrio deficeret, grex et turba fidelium, qui cum eo acthenus absconditi latitabant, terrore martyrii pavefacti, viam salutis relinquerent, et, quod deterius foret, compulsi a carnificibus, simulacris manufactis libamina incenderent.

Justinus de ipsorum constantia sollicitus est.

2 Tum beatus Justinus, collecta Christianorum multitudine, extendens manus suas super omnes, suspiciens in celum oravit cum lacrimis, dicens : Domine Deus omnipotens, rex celi et terræ, cujus potentia angeli nutriuntur et homines, respice ad Ecclesiam tuam : da ei robur, præbe fortitudinem, gratiam, constantiam : depelle timorem, separa mollitiem, remove formidinem, tolle mobilitatem : funda istos tuos fideles Christianos in tuo amore, consolida eos in tua dilectione, liga eos in fidei tuæ fidelitate, firma cor et mentem istorum, ne callidus hostis adversarius noster diabolus, qui circuit ut leo, querens, quem devoret, possit eos subvertere, et a veritatis tramite deviare : prebe eis auxilium gra- E tiæ tuæ, concede mortis effugium, quatenus et ut te toto corde diligant, et, quæ digne postulant, assequantur, per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit et regnat per omnia secula seculorum : cumque omnes cum lacrymis, et suspiriis respondissent, Amen, facta est illico vox de celo ad beatum Justinum, dicens : Constans esto, Justine, cum plebe fidelium, quoniam tibi et fidelibus istis corona parata est : nam multa vobis debentur certamina.

Aliqui ex iis capti, martyrio coronantur :

3 Ad hanc itaque vocem perterriti martyres, prostrati in terram propter luminis splendorem tamquam mortui jacebant. Videns itaque beatus Justinus, quod exaudisset Dominus orationem, quam pro se et pro Sanctis ad Dominum profuderat, benigne excitans eos consolabatur, exhortans et confortans eos de visitatione, eo quod dignatus est eos Dominus visitare, et dare eis spem et tollerantiam perferendi martyrium pro gloria regni sui et pro vita eterna, quam promisit diligentibus se. Tunc milites tenuerunt quosdam, quos invenerant in via Salaria, qui veniebant a Christianis : et duxerunt ad Claudium. F Quibus Claudius dixit : Miseri et sine corde, quare deos immortales liberatores orbis atque conservatores reipublicæ non adoratis? Qui respondentes, dixerunt uno animo : Nos adoramus dominum Jesum Christum salvatorem nostrum, qui in celis est, qui fecit celum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt : ipsi confitemur, ipsum deprecamur, qui nos de manibus tuis potest eripere, et vitam nobis tribuere sempiternam : nam simulacris manufactis numquam humiliamur, nec statuis hominum mortuorum thurificare debemus, qui non solum nos, verum etiam seipsos ab eterno interitu liberare non possunt. Hoc audiens Claudius imperator, precepit eos cum plumbatis cedi : et cum diu cederentur, clamabant omnes, quasi ex uno ore, dicentes : Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, quoniam regni tui januas ingredi meruimus, et pervenire ad gloriam tuæ visionis : et hec dicentes, Deo reddiderunt spiritum.

hos sepeliens Sanctus capitur : tormentisque.

4 Tunc venit nocte Justinus presbiter et auferens corpora eorum cum aliis Christianis, multum tristis et merens, sepelivit. Tunc milites Claudii invenientes eos, tenuerunt beatum Ju-

A Justinum solum, (alii, relicto eo, fugerunt) et ligatum adduxerunt ad Claudium. Tunc jussit Claudius parari sibi tribunal in palatio suo et præsentari sibi Justinum catenis vinctum : quem sic interrogat, dicens : Tu es Justinus sacrilegus, qui nec deos colis, nec principum instituta custodis? Beatus Justinus dixit ei : Ego sacrilegus non sum, sed sum servus Domini mei Jesu Christi, quem tu, miser, blasfemare non times. Tunc iratus Claudius jussit os ejus lapidibus cedi. Qui dum cederetur, gratias agebat Deo. Eadem hora ceciderunt vincula de collo, et de manibus ejus : quem Claudius iterum sic aggreditur, dicens : Quare, stulte, per diversa tormentorum genera perire desideras? Ecce commoneo te : sacrifica diis immortalibus. Respondit Justinus presbiter, et dixit : Miser, manufactis idolis me humiliare compellis? infelix, te potius humiliare deberes Christo Creatori omnium, et non manufactis idolis vanis : nam tu et dii tui pariter peribitis, quos injuste adoras. Eadem autem hora Claudius jussit eum in equuleo levari : qui dum distenderetur nervis, cepit gratias agere Deo. Tunc Claudius imperator jussit laminas ardentes circa latera ejus poni, et singulis radentibus lacerari.

B

et aliis modis tentatus.

5 Eadem hora jussit Claudius beatum Justinum deponi de equuleo, et tradidit cuidam ministro officii in custodia. Post dies vero quadraginta Claudius sedens pro tribunali, precepit sibi beatum Justinum presentari. Qui dum presentatus fuisset, dicit ei Claudius : Sic et tu stultus factus es, Justine sacrilege? an putas nos sacrilegia tua ignorare, quæ cum similibus tuis profanis jam per longa tempora commisisti? nonne tu ausus es temeritate nefaria agere contra deos, et contra precepta invictissimorum imperatorum, quia sacrilegum illum Laurentium *c* sepelisse diceris : et Romanum militem perditissimum absconse tulisse deprehenderis : et quam plurimos hujus nefariæ sectæ vestræ tecum pariter absconsos habuisse inclamaris. Vel hoc recordare, quia non colens deos traditus es in manus nostras. Infelix, putabam te ad sensum redire, et tibimet ipsi quasi sapientem consulere : ideo tibi dulci ac leni sermone loquebar, et decus atque potentiam eminentissimi imperii tibi, qui pene nichil es, exequebar. Et tu confidis in arte magica, et non honoras deos, neque principum præcepta custodis. Eadem hora beatus Justinus dixit ad Claudium : Tormenta tua, miser, non pavesco; sed cupio : nam tormenta æterna metuo, que te torquere habent, et patrem tuum diabolum.

C

constantem se præbet.

6 Tunc Claudius ira commotus jussit, ut cum scorpionibus diu cederetur. Et cum diutissime cæderetur beatissimus Justinus, hilari vultu gratias reddebat Deo, dicens : Gloria tibi Domine Jesu Christe, quia tu es Deus omnium rerum. Eadem hora dixit Claudius ad Justinum presbiterum : Miser, considera ætatem tuam, ne et tu pereas. Respondit B. Justinus, dicens : Ego potius desidero pudice mori, quam impudice vivere. Tunc Claudius imperator dixit : Adhibete ei et fustes. Ille autem pro nichilo tormenta reputabat. Eadem hora Claudius iratus dixit ad beatum Justinum : Sacrifica diis immortalibus. Beatus Justinus dixit : Ego me obtuli sacrificium Deo et Domino Jesu Christo, quia sacrificium est Deo spiritus contribulatus. Tunc iratus Claudius jussit eum in conspectu suo expoliari, et diutissime flagellari, sub voce præconia dicens, Deos blasfemare noli. B. Justinus dixit : Ego gratias ago Domino meo Jesu Christo, qui me dignatus est connumerare inter servos suos, sed tu, miser, torqueris in insania et in furore tuo. Tunc Claudius zelo diaboli repletus, precepit eum cordis fortiter corripi, et lectos ferreos adduci. Et dixit Claudius ad B. Justinum : Resipisce, miser, a stultitia tua, et adora deos, quos nos adoramus : quod si non feceris, super hunc lectum ardentissimum mactaberis. B. Justinus dixit : Infelix, has epulas ego semper concupivi : nam ista tormenta temporalia michi sunt ad gloriam : tibi autem parant eternum interitum.

Ex Ms.

et martyrio coronatur.

7 Tunc Claudius dixit : Video in te artem magicam : et profecto novi, quia tormenta deludis : me tamen non deliras. Et dixit Claudius suis ministris : Extendite eum, et cum scorpionibus cedentes affligite. Eadem hora Justinus prostratus in lecto ardentissimo, subridens, gratias agens, dicebat : Benedictus es, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui donasti misericordiam tuam michi famulo tuo, quam meritus non fui. Ministri autem fortiter agitantes Martyrem cum furcis ferreis jacentem in lecto ardentissimo, ceperunt deficere. Eadem hora beatissimus martyr Christi Justinus alacri vultu contra Claudium dicebat : Disce, miser, disce, quanta sit Domini mei Jesu Christi misericordia : nam tormenta, quæ tu michi modo irrogas, michi refrigerium, tibi eternum supplicium parant. Omnes etenim, qui aderant, mirabantur de constantia sancti Martyris. Audiens hoc Claudius, jussit eum capitis subire sententiam : et levatus de lecto, in quo jacuerat, ibi coram Claudio capite truncatus est. Tunc venientes noctu, levaverunt Christiani cum lacrimis venerabile corpus ejus, jejunantes et agentes vigilias noctis, sepelierunt illud in crypta in agro Verano *d* pridie Nonas Augusti : ubi florent orationes ejus usque in hodiernum diem ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et imperium in secula seculorum. Amen.

E

ANNOTATA.

a *Hæc verba congruunt cum Actis S. Laurentii, in quibus Decius* cæsar *et Valerianus* præfectus *frequenter vocantur : at non congruunt cum veritate historica, et clare insinuant, auctorem non fuisse peritum historiæ illorum temporum. Imperante Decio, Valerianus revera floruit, et præfecturis aliisque dignitatibus exornatus fuit. Uterque etiam Christianos acriter persecutus est; sed, mortuo Decio, imperavit primum Gallus cum Volusiano filio; deinde vero Valerianus, qui Gallienum filium sibi collegam assumpsit. Imperarunt hi simul usque ad tempus, quo Valerianus a Persis captus est. Tunc Gallienus imperare perrexit octo circiter aut novem annis, atque eo tempore cessavit acris illa persecutio, quam contra Christianos moverat Valerianus.*

F

b *Claudius II, qui hic* rex *vocatur, imperium adeptus est post Gallienum anno 268. Pagius ad annum 268 et 269 rotunde edicit, nullos fuisse martyres sub Claudio II; sed rationes non allegat, quibus id possit evinci. Tillemontius vero tom. 4 Monum. in S. Dionysio Papa agnoscit, aliquos probabilius sub Claudio II esse passos.*

c *De sepultis per S. Justinum SS. Laurentio, et Romano milite, aliisque multis, dictum est in Commentario num. 7 et sequentibus. Verumtamen*

A *men Acta non sunt tam accurate aut perite scripta, ut ratiocinia iis inserta sic prolata credamus. Illa potius auctoris, qui personis convenientia meditari voluit, quam tyranni et Martyris, esse existimamus.*

d *Id est, in cœmeterio S. Cyriacæ, ubi Justinus S. Laurentium, aliosque multos sepelierat.* D *Ceterum Acta illa procul dubio diu post mortem Sancti scripta sunt ab auctore parum perito, nec multum auctoritatis habere possunt. Illa tamen dedi, cum quia commemorata sunt a Baronio et aliis, tum quia non habemus meliora.*

DE SS. NARCISSO & CRESCENTIONE MARTYRIBUS

J. S.

ROMÆ

Ex Martyrologiis, et Actis S. Laurentii.

Forte sub Valeriano. Sancti hi Martyres pluribus Fastis adscripti

O*bscura admodum est memoria duorum Martyrum, quos ad hunc diem Baronius in Martyrologio Romano commemorat his verbis :* Item Romæ sanctorum martyrum Narcissi et Crescentionis. *Laudat pro* B *hisce Bedam aliosque antiquos. At per Bedam apud Baronium intelligitur Martyrologium Bedæ quidem nomine impressum; sed minus antiquum, aut, si quid Bedæ habeat, multis partibus auctum. Primus martyrologus, qui hosce Martyres simul annuntiavit, est auctor Romani parvi per Rosweydum editi, qui post annuntiatum Romæ S. Justinum presbyterum, de quo hodie agimus, ita pergit :* Item Narcissi et Crescentiani. *Ado hunc sequi, et aliunde augere solitus, sic habet :* Romæ in crypta arenaria, sanctorum martyrum Narcissi et Crescentionis. *Adonem secutus est Usuardus his verbis :* Item Romæ sanctorum martyrum Narcisci et Crescentionis. *Similia habet Notkerus. Recentiores martyrologi plerique antiquiorum verba adoptarunt. At Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ prolixius texuit elogium. Duas tamen addidit conjecturas minime certas. Prima est expressa his verbis :* Narcissus et Crescentio eodem anno, eademque persecutione, quibus sanctus Laurentius, passi sunt. *Hæc* C *nec in Actis S. Laurentii leguntur, nec in ullo monumento antiquo, quantum existimo. Altera Ferrarii conjectura hæc est :* Martyrio coronati sunt xv Kal. Octobris. *Hujus conjecturæ nullum aliud invenio fundamentum, quam quod illo die primum annuntiati sint ab auctore Romani parvi, deinde ab aliis. At illa conjectura frequenter fallit, cum ille auctor non raro dies pro arbitrio fixerit.*

noti sunt in Actis S. Laurentii

2 *Acta S. Laurentii apud Surium ad* x *Augusti habent sequentia :* Eadem nocte *(S. Laurentius paulo ante martyrium suum)* abiit inde : perquisivit, ubi congregati essent Christiani, sive in domibus sive in cryptis. Venit autem in vicum, qui dicitur Canarius, reperitque multos Christianos in ædibus cujusdam Narcissi Christiani collectos : ingressusque in eas cum lacrymis, pedes eorum lavit, deditque eis de thesauris, quos beatus Sixtus episcopus ei tradiderat erogandos. Invenit autem illic etiam Crescentionem cæcum, cum lacrymis ipsum rogantem, et dicentem : Pone manum tuam super oculos meos, ut videam faciem tuam. Beatus Laurentius lacrymans dixit : Dominus noster Jesus Christus, qui aperuit oculos cæci nati, te illuminet : impressoque signo Christi in oculos ejus, vidit lumen et beatum Laurentium, sicut petiit. *De* E *martyrio SS.* Narcissi *et* Crescentionis *in illis Actis nihil habetur, ita ut ex illis colligi nequeat, utrum passi sint sub Valeriano, sicut S. Laurentius, an vero deinde sub Claudio II, sicut S. Justinus presbyter, in iisdem Actis sæpe memoratus, aut etiam sub Aureliano aut serius.*

et omnia ad ipsos spectantia valde incerta.

3 *Reperiuntur in Apographis Hieronymianis varii Martyres, qui nomine* Crescentii, Crescentionis *et* Crescentiani *annuntiantur. Horum aliquem esse eumdem cum* Crescentione *hodierno, non est inverisimile, ut jam observavit Sollerius noster ad* IV *Augusti, ubi* Crescentianus *cum aliis datur ex Hieronymianis.* Crescentianus *ille Romanus cum hodierno* Crescentione *idem esse potest : nam et hodiernus in Romano parvo nominatur* Crescentianus. *Potuit idem auctor, qui Justinum presbyterum a* IV *Augusti ad hunc diem transtulit, idem facere de* Crescentiano. *Dantur et duæ martyrum classes ad* x *Augusti, et in utroque reperitur* Crescentio. *Si hi duo revera sint, uterque potest esse idem cum hodierno. At satis conjecturarum incertarum. Piazza ad hunc diem corpora SS.* Narcissi *et* Crescentionis *attribuit ecclesiæ S. Praxedis, nescio, quo fundamento.* F *Baronius in Annotatis ad Martyrologium scribit ista ;* Erat nomine Crescentionis dictum nobile cœmeterium Romæ via Salaria, non longe a cœmeterio Priscillæ, ut indicant tabulæ Vaticanæ, in quibus cœmeteriorum nomina perlegimus. *Plura non addo, quia omnia mihi videntur valde incerta.*

prout incertum est nobis ubi modo sit corpus S. Narcissi.

4 *In Martyrologio Hispanico Joannis Tamayi Salazar ad hunc diem celebratur translatio S.* Narcissi *martyris Romani, quem auctor ille hodiernum intrepide declarat.* Hispali, *inquit,* in Bætica depositio sacrorum pignorum sancti Narcissi martyris Romæ passi, quæ in cœnobio Fratrum Sanctissimæ Trinitatis Excalceatorum, eleganti theca inclusa, cultu magnifico venerantur. *Hactenus omnia vera esse existimo. At in Annotatis Tamayus nimis facile designat* Narcissum, *cujus modo Acta investigamus. Verum Sanctus ille, cujus anno 1641 corpus acceperunt Religiosi Patres Excalceati sanctissimæ Trinitatis, non videtur esse* Narcissus *hodiernus. Certe id colligere nequeo ex Chronico laudati Ordinis, scripto Hispanice per Alexandrum a Matre Dei, qui part.*

3 *pag.*

A *3 pag. 112 narrat, quo modo varia Sanctorum corpora ex cœmeterio S. Callisti Romæ fuerint obtenta per P. Joannem ab Annuntiatione, procuratorem generalem Ordinis sui. Inter hæc corpora recensetur* corpus S. Narcissi martyris, *idque una cum corpore S. Callisti traditum dicitur conventui Hispalensi ejusdem Ordinis. At non additur, utrum corpus cum illo nomine sit inventum, an vero nomen postea sit impositum. Si autem nomen revera inventum fuerit, necdum* D *erit certum, hodiernum esse, quem possident Hispalenses. Habeo ante me Epistolam P. Maximiliani Ledent, anno 1673 ad Papebrochium nostrum datam, in qua hæc leguntur :* Quidam e nostris Venetiis scribit esse illic nobilem, qui e catacumbis dictis S. Calepodii accepit sacrum corpus S. Narcissi martyris, cujus festum incidit in XVII Septembris.

DE SS. SOCRATE & STEPHANO MM.

IN ANGLIA

C. S.

SYLLOGE

Forte sub Diocletiano. Memoria in Martyrologiis.

Hosce duos *Magnæ Britanniæ Martyres nomine tantum et palæstra Anglicana notos, vetusta æque ac recentiora Martyrologia ad præsentem Septem-* B *bris diem magno consensu annuntiant. Ex Hieronymianis apographis Epternacense apud Florentinium in Notis ad Martyrologium suum eos sic memorat :* XV Kal. Octobris : Britanniæ Socratis Stephani. *Beda in Martyrologio apud nos ante tomum 2 Martii edito, ad eumdem diem habet :* In Britanniis, Socratis et Stephani; *in Metrico tamen altum silet. Iisdem verbis eos refert Notkerus : consonat Rabbanus et Ado, et post hunc Usuardus, uti et Ms. Florarii nostri Sanctorum compilator,* In Britanniis, *inquientes,* sanctorum Socratis et Stephani. *Hos denique secutus Baronius in Martyrologio Romano hac die ait :* In Britannia sanctorum martyrum Socratis et Stephani. *Cetera Martyrologia, quæ magno numero proferre possem, prætereo; quia præter Martyrum nomina, incertamque in Britannia palæstram, nihil nos docent.*

Eorumdem elogium

2 *At prolixius de iisdem agit Joannes Wilsonius in suo Martyrologio Anglicano, primum anno 1608 ac deinde cum nonnullis emendationibus anno 1640 edito. Elogium, quod ibi te-* C *xuit, ex Anglico Latinum subjungo. In posteriori itaque editione sic habet :* In Wallia Australi Passio SS. Stephani et Socratis martyrum, natione nobilium Britannorum, qui cum per S. Amphibalum presbyterum et martyrem ad fidem Christi conversi essent, in persecutione Diocletiani imperatoris per acerbissima tormenta in Britannia necati sunt circa annum Christi CCCIV. Eorum memoria antiquitus celebris fuit in Wallia Australi, præcipue in ducatu Monumethensi, ubi multa etiamnum monumenta eorumdem nomini et honori dicata supersunt. *Hæc ibi, mutatis nonnullis, quæ in priori editione paulo aliter posuerat. Dixerat enim Sanctos* cum aliis multis ob eamdem causam *(Christianam scilicet religionem) necatos fuisse; de cultu vero scripserat :* Multa etiamnum in Wallia supersunt templa, antiquitus in honorem eorum consecrata; ubi etiam ipsorum memoria ad hæc usque tempora celebris est, præsertim in ducatu Monumethensi, et adjacentibus partibus Australibus.

in Martyrologio Anglicano

3 *Hisce consona habet Michael Alfordus in Annalibus ecclesiæ Britannicæ, tom. 1, ad annum Christi 287, num. 30, laudans prædictum Martyrologium, et auctores, quorum neminem exprimit, quique mihi aliunde ignoti sunt. Non magis scio, quæ vetera manuscripta viderit Eminentissimus Baronius, de quibus in Notis ad textum Martyrologii sui supra relatum sic meminit :* E Agunt de iisdem hac die Beda, Usuardus, Ado et alii; quibus etiam adstipulantur vetera Manuscripta. *Certe ego hujusmodi nec in Museo nostro reperi, nec ab aliis in lucem data legi, neque Baronius ipse de hisce sanctis Martyribus, quantum deprehendere potui, in Annalibus suis mentionem fecit. In hac itaque instrumentorum penuria aliud facere non possum, quam indagare, quo fundamento Wilsonii dicta niti videantur. Sanctos Britannos sive Anglos fuisse; martyrium in ea insula consummatum satis verissimile facit; quod autem ad nobilitatem stirpis eorum attinet, qua ratione id probabit Wilsonius?*

satis verisimile, exponitur.

4 *A verisimilitudine pariter non aberrat, quod eos in Diocletiani persecutione passos velit; in ea enim suos heroes etiam Anglia spectavit, de quibus Beda lib. 1 Historiæ, cap. 7 de S. Albano agens, hæc scripsit :* Passi sunt ea tempestate Aaron et Julius, Legionum urbis cives, aliique utriusque sexus diversis in locis perplures, qui diversis cruciatibus torti, et inaudita membrorum discerptione lacerati, animas ad supernæ civitatis gaudia perfecto agone miserunt. *De SS. Aarone et Julio actum in Opere nostro est ad* F *diem 1 Julii; de Sanctis vero Albano, ejusque in fide magistro Amphibalo, clerico ad XXII Junii, ubi in Actis secundo loco editis, circiter bis mille ejus opera ad Christum conversi, coronatique martyrii laurea fuisse dicuntur, quorum omnium martyrium ad magnam Diocletianeam persecutionem anni 303 ibidem relatum est. Inter hos ergo SS.* Socrates *ac* Stephanus *fuisse a Wilsonio crediti sunt, ideoque S. Amphibali discipuli, et acerbissimis tormentis necati, ab eodem dicti sunt : quod etsi certum non sit, non inepta tamen conjectura est. Eadem de causa palæstram eorum in Australi Wallia collocavit, quia multi in ea provincia a S. Amphibalo Christum edocti glorioso martyrio defuncti sunt. Huic opinioni multum favet, si, ut Wilsonius ait, in Monumethensi ducatu, vulgo Monmouth-shire, sancti Martyres nostri ecclesias sibi dicatas olim habuerint, et nunc etiam eorumdem sacra monumenta supersint, de quibus tamen ego post diligens examen nihil potui apud alios reperire.*

Tamayi assertum fictitium.

5 *Porro quamquam Martyrologia omnia, quæ de hisce sanctis Martyribus meminere, palæstram eorum in Britannia statuant, Joannes Tamayus ta-*

AUCTORE C. S.

tamen in Martyrologio Hispanico ad hunc diem Septembris eosdem Britoniæ sive Brioniæ, quæ olim Hispaniæ in Gallæcia civitas fuit, nunc excisa, passos asserere non dubitavit. Britonia in Hispania, *inquit,* SS. Socratis et Stephani, qui in dira Ulpii Trajani persecutionis procella propter fidem capti Catholicam, variis tormentis dilaniati, tandem martyres supremo coronantur agone. *Hujus asserti sui, cui martyrologos ceteros adversari agnoscit, vadem citat pseudo-Julianum, quem more suo ceteris omnibus præfert.* Julianus, *ait,* archipresbyter Toletanus in Chronico, anno XCIV, num. XXVI, fol. XVI, licet in codice edito corrupta nomina Sanctorum Martyrum et locus D palæstræ reperitur, eos agonem complevisse affirmat in Britonia Hispaniæ hac serie : « In eadem persecutione (Trajani) in Hispania, civitate Brionia vel Briania (lege Britonia) sanctorum martyrum Sociotis (repone Socratis) et Stephani. Alii sub Nerone. » *Subdit etiam ibidem ejusdem Juliani Epigramma Ms. inter poemata Hali de eisdem agens : verum tam hæc, quam prædictum Chronicon cum in Opere nostro tum ab aliis fictitium esse jam toties ostensum est, ut ulteriori refutatione nil opus sit.*

DE S. FLOSCELLO, PUERO, MART.

QUI COLITUR BELNÆ, IN DUCATU BURGUNDIÆ

B E

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De cultu, translationibus; tempore martyrii, et Actis.

Colitur Belnæ, quo corpus ejus

Belnæ, *quæ oppidum Galliæ in ducatu Burgundiæ est, medio ævo Belnum, indigenis* Beaune *appellatum, cujusdam sancti pueri,* Floscelli, *vel* Flocelli, *aut sicut in nonnullis ipsius Actis legitur,* Victoris Flocelli, *corpusculum in veneratione est, quo jam ab aliquot seculis translatum fuisse, multisque miraculis inclaruisse perhibetur. Castellanus in Martyrologio universali ad hunc* XVII *Septembris diem in margine notat, eum Gallice passim* saint Flaceau, *et quibusdam in locis etiam* saint Frouceau *appellari. De corpore ejusdem ad prædictum oppidum translato sequentia accipe ex Martyrologio Belnensi, fol. 63, ad nos olim transmissa, et ad hanc diem seposita.* Undecimo Calendas Maji. Belno castro, Exceptio SS. Floscelli et Hernei, ex quibus gloriosus Christi C athleta Floscellus, sicut Passio ipsius scripta testatur a fidelibus Christianæ religionis scriptoribus, in villa Duurnunensi, quæ est in pago Constantino, digna veneratione sepultum, et a Deo magnis est virtutibus clarificatum.

ex Constantiensi agro translatum

2 Sed cum invalescente gentilium furore, eo in loco debiti honoris religione sanctissima membra carerent, a quibusdam prædicti castri militibus pariter cum S. Herneo Cœnomannensi abbate reverentissimo, in villam Ruffianam transportati, signis et virtutibus claruerunt. Inde divina disponente misericordia, Othonis comitis tempore in Belnensium * translati sunt, ibique usque nunc fideliter, humiliterque poscentibus pro quibus * clementi pietate succurrunt. *Hæc ibi : folio vero 179 ejusdem Martyrologii de eodem sacro deposito hæc rursum legere est :* Quinto Idus Novembris. Eadem die Translatio corporis B. Floscelli martyris, in hac ecclesia Belnensi, quiescentis, quod corpus per venerabiles patres, dominum Simonem, titulo S. Ceciliæ presbyterum Cardinalem, Apostolicæ Sedis legatum in Francia, et Girardum Dei Gratia Eduensem episcopum, de loco ad locum magis venerabilem die prædicta est translatum anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quinto.

* *adde* oppidum
* quibusvis.

dicitur in Passione ejus

3 *Quæ hic de prima sancti Martyris nostri in Constantiensi pago, vulgo* le Coutantin *in Normannia Inferiori, sepultura ex ejusdem Passione dicuntur, nullam certam fidem merentur; cum illa Passio, ut infra ostensuri sumus, inter fabulosas rejicienda sit, et in ipso citato loco fabulatorem suum prodat. Scriptor enim illius anonymus, cum dixisset,* S. Floscellum, *quando in ardentem rogum conjiciendus erat, petiisse a Deo, ut non igne, sed alio quolibet supplicio coronaretur, utque mereretur corpus suum consummato martyrio,* ad propriam patriam, atque ad pagum proprium redire, qui dicitur Constantinus; *cum hæc, inquam, dixisset scriptor, narrata postmodum Sancti cæde, his verbis progressus est :* F Christiani autem auferentes ejus corpusculum, absconderunt eum animo devoto, loco quieto et satis bene ornato. Quiescente autem ibidem ipsius corpusculo quatuor et eo amplius mensibus, commoniti in somnis nautores * Christiani de provincia B. Floscelli, euntes, furati sunt corpusculum ejus ; quod optimo * sijndone vestitum navi immittentes, et extenso velo per magnum pelagus navigantes, cum cereis insigniter ardentibus, tertia die venerunt ad provinciam pagi, qui vocatur Constantinus.

* *i. e.* nautæ
* optimus

cum adjunctis fabulosis

4 In crastino vero congregatis omnibus provinciæ ipsius episcopis, die tertio Kalendarum mensis Martii inter psalmorum melodiam et omnium psallentium gaudia sepelierunt membra ejus, veluti ingenti odore aromatum fragrantia, in monumento locelli, vocabulo Christonno, in villa, quæ ab hominibus illius provinciæ et pagi nominatur Duurix Duuronno. *Hactenus ipse : sed quis credat fabulatori illi, qui Antonini temporibus, ferventeque, ut asserit, persecutione, in qua* Floscellum *passum statuit, ecclesiam Dei in Constantiensi pago tot vicinis episcopis florentem, tamque pacate sacri corporis exceptione publice exultantem comminiscitur, quam sub Christianis* im-

A *imperatoribus umquam potuit fuisse? De Constantino quoque pago communior sententia est, illum a Constantio Chloro, vel ab ejus nepotibus Constante aut Constantio, id nomen accepisse, prout apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum videre licet. Hinc per prolepsim vocabulum istud a scriptore Passionis usurpatum fuisse dicendum est : sed eo ipso is sese a* S. Floscelli *ætate longius abfuisse manifestat.*

et tempore incerto.

5 *Villam* Duurix Duuronno, *vel* Duurnunensem, *ut in Belnensi Martyrologio legitur, frustra quæsivi. De* Rufiana *in Sequanis, ad quam sancti Martyris corpus deinde translatum fuisse, idem Martyrologium asserit, consuli potest mox laudatus Valesius. Quis vero gentilium furor in citato Martyrologio memoretur, incompertum mihi est, nisi forte aliqua barbarorum irruptio designetur. Ad S. Herneum quod attinet, is haud dubie est Erneus, cujus vitam illustratam habes apud nos tom. 2 Augusti, ad diem* IX, *pag. 425 et seqq., ubi eum seculo 6 inclinante vixisse ostenditur, sepultumque in vico Celciaco, in ecclesia S. Georgii martyris. In Annotati ad lit. l nova S. Erinei translatio ex Analectis Mabil-* B *lonii memoratur, facta a Francone seniore, episcopo Cenomanensi, qui ab anno 793 usque ad 816 sedisse ibi dicitur; verum et ea translatio intra vicum Celsiacum peracta fuit. Ceterum fatetur ibidem Boschius noster, nescire se, quo sacra Ernei ossa tandem evaserint. Per Ottonem comitem, cujus tempore Belnenses, ut habet eorum Martyrologium, sacra illa pignora acceperunt, verisimiliter aliquis e Burgundiæ comitibus indicatur; cujus nominis cum non unus fuerit ante annum 1265, quo ultima translatio facta est, nihil hinc quoque certi determinare possumus.*

Transfertur ibidem denuo anno 1265;

6 *Utut hæc se habeant, certiora sunt, quæ de postrema* S. Floscelli *translatione intra eamdem ecclesiam Belnensem numero 2 retulimus ex sæpe dicto Martyrologio. Simon enim titulo S. Cæciliæ S. R. E. Cardinalis, per quem ea facta dicitur, fuit Simon de Bria Gallus, qui legationibus pro Apostolica Sede Romana in Galliis diu functus est, annoque 1281 Nicolao III in Pontificatum successit, Martinus II, aliis IV dictus. Girardus autem Æduensis, sive Augustodunensis episcopus, in cujus diœcesi Belna est, quique et ipse translationi adfuit, tom. 4 Galliæ Christianæ, col. 402* C *et sequentibus cognominatus fuisse dicitur de* Rupe, *seu* de Rocca, *vel potius* de Beauregard, *in eaque sede, ad quam anno 1253 electus fuerat, anno 1275 adhuc sedisse. In elogio ipsius ibidem de hoc ipso argumento legitur :* Sub eo corpus S. Flocelli Belnæ in honestiorem locum elevatur per Simonem Cardinalem S. Cæciliæ legatum, v Idus Nov. MCCLXV. *Eadem habet Claudius Robertus in sua item Gallia Christiana in laudati Girardi periodo. Ceterum utraque translationis annuntiatio num. 1 et 2 relata, a Sollerio nostro inter Auctaria Usuardi totidem verbis recensita est ex codice S. Mariæ Belnensis, cum eo tamen discrimine, quod prior translatio, sive Exceptio sacrorum corporum, ibidem non* undecimo Calendas *Maji, sive* XXI *Aprilis, ut habet Ms. meum, sed* XXVI *Aprilis referatur, quo die etiam in Opere nostro in indice Prætermissorum de ea facta est mentio.*

ubi gemino Officio colitur;

7 *Gemino autem Officio ecclesiastico Sanctum nostrum apud Belnenses coli, aut saltem coli solitum fuisse, docent me lectiones propriæ a patre Petro Francisco Chiffletio nobis descriptæ* ex Breviario S. Mariæ Belnensis, edito MDXVII, *ubi primo legitur :* In Natali S. Floscelli XVII Septembris. *Lectiones istæ compositæ sunt ex Actis ejusdem, quæ infra examinabimus. Pro antiphonis vero Laudum sequentes versus hexametri satis inepti leguntur.*

AUCTORE C. S.

Spiritus invictus habitacula carnea linquens,
Est visus multis comitari cœtibus almis.
Millia mox septem populorum credere Christo,
Et limphis vivis properant cum Cæsare nasci.
Ex patria Sancti nautæ venerabile quærunt
Corpus, et inventum patriæ cum laude reducunt.
Conveniunt noti, confines, atque propinqui,
Ac Margaritam condunt veneranter honestam.
Martyris ad tumulum si quis conducit egenum,
Ex ejus meritis fertur medicina salutis.

Alterum de eodem Officium In Translatione S. Floscelli IX Novembris, *qua scilicet die corpus ejus intra ecclesiam Belnensem ad honorabiliorem locum translatum fuisse diximus, ibidem præscribitur. Sed, quod mireris, lectiones propriæ, ex reliqua Passionis parte concinnatæ, martyrium Sancti tantum continent, nec ullam de translatione aut elevatione sacri corporis mentionem faciunt.* E

uti etiam uno in Constantiensi diœcesi.

8 *Nec Belnæ tantum, verum etiam per totam Constantiensem in Normannia Inferiori diœcesim* S. Floscellum *aliquo cultu gaudere, discimus ex ejusdem episcopatus Breviario, ex Nicolai de Briroy Constantiensis episcopi mandato, et Capituli consensu, anno 1610 Constantiis edito, quod habeo præ manibus. In eo enim ad diem* XVII *Septembris Officium ecclesiasticum novem lectionum de* S. Flocello *martyre, simul et de S. Lamberto recitandum præscribitur. Officium autem illud totum est de Communi, excepta oratione, quam subdo.* Concede nobis, clementissime Pater cælestis, meritis et intercessionibus sancti martyris tui Flocelli nostrorum cunctorum veniam peccatorum, ac beatæ perennitatis in gloria tua cum electis tuis præmium sempiternum. Per Dominum etc. *Cultus hic haud dubie ipsi ibidem defertur tamquam Sancto indigenæ; quia nempe Passio infra examinanda illum in Constantiensi pago natum esse narrat. Baronius num. 13 laudandus memoriam ejusdem etiam Augustoduni celebrem esse affirmat : veruntamen in ejusdem diœcesis Breviario, quod anno 1534 auctoritate Jacobi Huralti episcopi Æduensis excusum, in Museo nostro exstat, nullam prorsus de* F *eo Sancto mentionem factam reperio. Hinc conjectare licet, Baronium ita sensisse, quia illum Augustoduni passum credebat, aut Augustodunum pro Augustodunensis diœcesis oppido, quale Belna est, scripsisse; vel certe, si de ecclesiastico Officio ibi agat, in posteriori aliqua ejusdem Breviarii editione Officium de Sancto nostro additum fuisse; quod ego determinare non possum.*

Sanctus, antiquis ignotus, a recentioribus

9 *Porro hujus sancti pueri Martyris nulla omnino in antiquis Martyrologiis, Gallis æque ac ceteris, exstat memoria, licet eum sub ethnicis imperatoribus Romanis coronatum fuisse Acta tradant. In recentioribus tamen ad hunc diem* XVII *satis notus est. In primis Dominicus Georgius in Annotatis ad Martyrologium Adonis observat,* Floscellum *vel* Flocellum *martyrem in uno e suis Adonianis codicibus, uti et in Sangermanensi apographo suo hodie annuntiari. De eodem ad hunc diem meminerunt varia Usuardi Auctaria apud Sollerium, quæ ob vetustiorum inopiam juverit hic recitasse. Codex Hagenoyensis sic habet :* Ipso die sancti Floscelli martyris. *Matricula Carthusiæ Ultrajectinæ :* Flocelli pueri mar-

AUCTORE C. S.

martyris. *Codex Bigotii :* Ipso die, sancti Floscelli martyris. *Belnensis codex :* Natale sancti Flosculi martyris. *Belinus mendose :* Ipso die, sancti Fleselli, martyris egregii. *Ac denique etiam mendosius editio Florentina :* Ipso die, sancti Steselli, martyris egregii.

martyrologis hac die annuntiatus.

10 *Prolixior hic est Grevenus, sancto Martyri elogium ex ejusdem Actis texens in hunc modum :* Passio S. Floccelli pueri, qui tempore Antonini imperatoris, cum Christianos in tormentis positos confortaret, cum leone in carcerem, ab eo devorandus missus est; sed ipso orante, leo moritur. Eductus e carcere, atque in ignem missus, igne exstincto, ipse postmodum martyrium suum implevit. *Brevius; non sine mendo tamen, habet Molanus :* Ipso die, sancti Frecilli, martyris egregii. *Longum denuo elogium recitat auctor nostri Ms. Florarii Sanctorum, eadem, quæ Grevenus, aut similia Acta secutus. Hactenus illi, nullo addito martyrii loco. At Petrus Galesinius*, Augustoduni, *inquit*, sancti Florelli martyris, qui decem annos natus, B pietate in Christo adhærescens, egregie coronatur. *Eamdem palæstram simul et mortis genus Eminentissimus Baronius in Martyrologio Romano assignavit his verbis :* Augustoduni, sancti Flocelli pueri, qui sub Antonino imperatore, et Valeriano præside multa passus, demum a feris discerptus, martyrii coronam adeptus est. *Consonat Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano, ubi satis prolixum elogium more suo exhibet. Verum hæc jam discutienda sunt.*

Sancti ætas unde conjici potuerit : palæstra,

11 *Puerilis sancti Martyris ætas, qualem nonnulli ex relatis martyrologis et Actorum scriptor ipsi tribuunt, ex sacri corpusculi mole haud dubie deprehensa est; aliqua tamen Actorum apographa eumdem modo puerum, modo virum appellant. Palæstram qui notant, eam non aliunde didicisse videntur, quam ex Catalogo Petri de Natalibus, qui lib. 8, cap. 92 de Sancto sic orsus est :* Flocellus, puer decennis, passus est apud urbem Augustodunensem. *Non aliunde, inquam; quia in nullo e Mss. nostris, infra enumerandis (si unum minoris momenti excipias,) nec in edito apud Mombritium, martyrii locus Augustodunum assignatur : sed vel omnia palæstram silent, vel Romam assignant;* C *quamquam hæc ad cetera non satis consequenter. De martyrii quoque genere non omnino conveniunt eadem apographa : horum enim tria de eo sic ajunt :* Beatæ vero memoriæ virum Floscellum ad se revocatum *(Antoninus imperator)* expoliavit vestibus, quibus erat indutus, et vestivit eum stola linea, tradiditque eum foras ni platea, et interfecerunt eum. *Simili modo legit Mombritius, sic inquiens :* Tandem imperatori præsentatus Antonino, vestibus spoliatus, et stola linea indutus, foras in plateam traditus est quinto decimo Calendas Octobres.

genus martyrii, dies

12 *Consonant duo alia apographa ex Breviario Belnensi, ubi hæc legere est :* Flosculum Judaico more propriis exspoliatum vestibus, linea lugubrique stola circumdans *(Antoninus)* in platea eum coram cunctis, proh dolor, occidendum, *præcepit. In alio denique Ms. nostro legitur :* Imperatoris jussu in platea civitatis Augustodunensis capite plexus est. *Contra auctor Florarii nostri Ms., Petrus de Natalibus in Catalogo, Baronius tam in Martyrologio, quam in Annalibus, et Saussayus in Martyrologio Gallicano, eumdem a feris discerptum scribunt, quia scilicet hi omnes, aut eorum aliquis in sancti Martyris Actis pro voce foras legerint feris, vel D certe sic legendum esse censuerint. De martyrii die magis convenit; quippe illum die XV Calendas Octobris coronatum fuisse, communis omnium sententia est, si Petrum de Natalibus excipias, qui sive ex diverso apographo, sive ex errore, XIV Calend. Octobris *signavit.*

et tempus incerta.

13 *Nec magis certum est, quo tempore Sanctus passus sit. Longioris Passionis compilator id sub Antonino et Maximiano, post S. Georgii martyrium, quod sub Diocletiano contigit, factum esse, ridicule affirmat, ut num. 15 videbimus. In brevioribus Actis solus Antoninus memoratur; quod an de Ælio Antonino Pio, an de Marco Aurelio Vero Antonino, accipiendum sit, denuo incertum est. Hinc factum puto, ut Eminentissimus Baronius tom. 2 Annal. Eccles. ad annum Christi 154. num. 3 agens de martyribus in persecutione Antonini Pii coronatis,* S. Floscellum *ceteris annumeraverit, dicens :* Augustoduni in Gallia Floscellus et alii : *et ad annum 179, num. 37 inter martyres sub Marco Aurelio passos eumdem rursus recensuerit,* Inter alios, *inquiens,* magna laude dignum fuit martyrium Flocelli pueri, qui post multa tormenta E feris objectus, ab illis discerptus est : celebris est ejus memoria Augustoduni. *Eumdem porro Floscellum utroque loco memorari manifestum est; ideoque non nisi ex memoriæ lapsu, fallente Antonini nomine, Eminentissimus Annalista cum in Annalibus geminasse dicendus est, quem in Martyrologio suo tantum unum agnovit. Verum quis ex tam dubiis Actis, qualia ea esse dicemus, certum martyrii tempus determinet? Ego quidem, donec meliora instrumenta producta fuerint, malo nihil, quam aliquid temere statuere.*

Varia gemina Passionis apographa;

14 *Actorum sive Passionis ejus apographa in Museo nostro varia servari, jam sæpe insinuavimus. Inter hæc tria prorsus conveniunt, quorum unum a Petro Francisco Chiffletio, viro de Museo nostro optime merito, ex Ms. monasterii Accincti et S. Benigni Divionensis, alterum a Papebrochio nostro ex Ms. Cistercii, cod. 6. num. 35, tertium denique nescio unde, transumptum est. Horum omnium initium est :* Passionem B. Floscelli pueri, qui tempore Antonini Cæsaris et Maximiani, publice præsentium, sub præside Valeriano, pro fide Christi certans, pati F promeruit, dignum duximus memoriæ commendare. *Alterum ab eodem Chiffletio e Breviario S. Mariæ Belnensis, de quo num. 7 meminimus, descriptum, sic incipit :* Eo igitur tempore, quo Antoninus cæsar et Maximianus Romæ præfuerunt, diabolicæ fraudis illusione decepti, non justitiæ legibus Urbem regere et ornare, sed tyrannidis suæ crudelitatem exercere studuerunt. *Huic simile est et aliud ex eodem forte Breviario desumptum.*

longior Passio

15 *Altera denique Passio, prædictis multo brevior, cujus etiam geminum exemplar Ms. habemus, a Mombritio edita, sequens exordium habet :* Temporibus Antonini passus est sanctus puer Flocellus sub Valeriano præside. *Ab hac non multum discrepat ea, quam Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 8, cap. 92 recensuit. Id porro universim notari potest, alteras ex alteris vel contractas, vel ampliatas fuisse; et quod in hujusmodi scriptis non raro accidit, contractiores paucioribus fabulis infartas esse. Certe ego prolixiora apographa nostra prelo indigna reputo, mecumque reputabit eruditus lector, dum aliquot eorumdem commenta perpen-*

de-

AUCTORE C. S.

A *derit. In ipso mox limine, ut patet ex dictis, imperitus compilator* S. Floscellum tempore Antonini cæsaris et Maximiani *passum asserit; quasi hi duo simul imperassent, inter quorum imperium plus quam seculum intercessit, sive per Antoninum designatum voluerit Ælium Antoninum Pium, sive Marcum Aurelium Antoninum. Ne vero quis suspicetur* Antoninum *ex amanuensis errore pro* Diocletiano *in aliquem codicem irrepsisse;* Antoninum *habent omnia apographa, et solum quidem breviora, qualia etiam Petrus de Natalibus et Mombritius ediderunt. Sed et Antonini nomen in omnibus apographis postea recurrit, Diocletiani nusquam. Nihilominus sub Diocletiano, vel post ipsum* S. Floscellum *passum fuisse, idem ille scriptor imprudens significat, dum et ipse quædam de S. Georgio martyre, qui sub Diocletiano martyrium subiit, velut anteriora narrat, et judicem de iisdem loquentem inducit.*

Fabulosa esse ostenditur

46 *Idem fabulator imperatorem triginta tres pueros, qui secum idolis immolarent, elegisse comminiscitur, eoque audito,* Floscellum *puerum* congregatis omnibus viris ecclesiasticis et plebe cum ministris, *pro Christiana fide publice B perorasse. Quamquam autem Puer ille divinis præceptis instructissimus ubique exhibeatur a biographo, idem tamen ille præsidem per idola, si ipsi credimus, adjuravit. Eodem teste,* cum sanctus Puer in *equuleo* appensus esset, exceptor Officii, eum non solum illius civitatis, *(quam tamen biographus nusquam indicat;)* sed et provinciæ totius dominum esse primumque affirmabat : quo audito, jussit eum præfectus de eculeo submitti *etc. De malefico quoque futilem quamdam fabellam texit in hunc modum :* Tunc vocatus maleficus confixit in palmis et in lingua B. Floscelli clavos extra civitatem. Tunc Victor Floscellus maxime Deo gratias agere cœpit, dicens : Repletum est gaudio os meum. . .

preloque indigna:

17 Cum hæc B. Floscellus decantaret, nuntiatum est Valeriano *(præsidi,)* qui vocato ad se malefico dixit : Puniendo me corripis; nam non bene linguam seductoris confixisti; quia semper populum seducens, alloquitur. Cui maleficus jurans dixit : Per virtutem deorum crede mihi, quoniam plus, quam solebamus aliis Christianis, clavos in linguam ejus infixi : verum posco, ut C aliquod mihi pecus adducatur, quatinus, ipsi taliter clavis impositis, videre valeas, si vivere poterit. Et continuo taurus adductus, cum confixus fuisset, mortuus in terram cecidit. *Nec minus nugatorium est, quod ait, Sanctum verba sua, quæ confixa clavis lingua loquebatur, cuidam dictasse, ab illoque proprio Martyris sanguine excepta fuisse.* Dictavit autem, *inquit,* scriptori B. Floscellus hos sermones, quos scriptor in charta de sanguine ejus scripsit. *Vide etiam, quæ supra num. 3 et 4 de translatione sacri corporis ex eadem Passione retulimus : cetera mitto, quia hæc certe sufficiunt, ut hujusmodi Actis omnis fides abnegetur.*

[illegible] incertæ fidei, unde edenda.

18 *Non tam fabulosa sunt contractioris Passionis apographa, qualia scilicet Petrus de Natalibus et Mombritius edidere : nec tamen eam veritatis antiquitatisque speciem præferunt, ob quam bonæ notæ instrumentis fidem prudenter non possumus negare. Imo ego non possum deponere vehementem suspicionem, ne istud* Floscelli *nomen fictitium sit, anonymo cuidam puero martyri, cujus corpus in veneratione merito erat; attributum, Actaque ipsa ex incerta traditione compilata, aut etiam penitus conficta. Formidinem hanc movet mihi martyrium ejusdem ac memoria antiquioribus omnibus martyrologiis tam Gallis, quam ceteris omnino ignota : Acta aut aperte fabulosa aut dubia, quæque præter cultum aliunde cognitum, cetera omnia incerta relinquunt ; ac ipsum denique* Floscelli *vocabulum, ignoti nominis puero martyri haud inepte imponendum. Attamen cum hæc mea tantum suspicio sit, nolo contractiorem illam Passionem a lectore desiderari, ideoque eam ex editione Mombritiana recudam, annotatis more nostro, quæ ad eamdem illustrandam facere videbuntur.*

PASSIO

Ex editione Mombritii.

Tolerato equuleo, victo leone, puerum

Temporibus Antonini *a* passus est sanctus puer *b* Flocellus sub Valeriano præside. Nam cum Christianos in fide confortaret, dicens : Nolite timere, a præside jussus est in eculeo suspendi, et vehementer flagellari; deinde in carcerem cum leone devorandus mitti : sed, illo orante, leo cecidit, et mortuus est. Apparueruntque ibi candelabra septem lucidissima cum odore incensi, et esca Domini refectus est *c*. Audiens hoc quidam de civitate, qui habebat filium cæcum, surdum et mutum, intellexit esse apud eum gratiam Dei, et veniens ad hostium * carceris, rogavit eum cum lachrymis, ut pro puero oraret. Qui ait : Crede in eum, in quem Christiani credunt, et sanabitur.

* ostium

sanat, et post alia, occiditur.

2 Tunc ille credere confessus est; et orante Flocello, puer sanatus est. Apparitores autem a præside missi ad carcerem, ut viderent, si a leone Flocellus devoratus fuisset, viderunt luminaria, et leonem mortuum, et audierunt Sanctum psallentem. Quod cum renuntiassent præsidi, is ait : O Flocelle, quam prævalent maleficia tua ! Et præcepit rogum magnum extra civitatem fieri, cumque cremandum duci. Qui cum oraret, facta est vox de cælo confortans eum. Properantibus eis ad ignem, semper ab angelo dextro Sanctus Dei protegebatur. Et cum projectus in medio ignis jaceret *d*, illico tempestas valida, de cælo veniens, ignem extinxit, ipsumque angelus illæsum ab igne liberavit. Post hæc vocatus veneficus, in palmis et lingua ejus clavos confixit *e*. Tandem imperatori præsentatus Antonino, vestibus spoliatus, et stola linea indutus, foras *f* in plateam traditus est quinto decimo Calendas Octobris *g*.

ANNOTATA.

a *Consule Commentarium num. 13 et duobus seqq.*

b Puer decennis *legitur in editione Petri de Natalibus, ubi etiam palæstra Martyris additur,* Apud urbem Augustodunensem. *Vide Commentarium num.* XI.

c *De hac refectione nihil habet Equilinus.*

d *Equilinus præter alia minoris momenti hic habet :* Sed Puer ab angelo sibi a dextris assistente hortatus, ignem ingressus est, et continuo tempestas *etc.*

e *De malefico nihil memorans Equilinus, tantum ait :* Quem præses jussit lingua et palmis clavis configi.

f *Pro* foras *idem Equilinus legit* feris, *post verba ad præcedentem litteram relata, sic inquiens :* Et dum nihilominus Christum confiteretur, stola indutus linea, feris in platea exponitur, et ab eis discerptus, martyrio coronatur. *Adi Comment. num. 12.*

g *In mox laudato Catalogo legitur* XIV Cal. Octobris. *Vide dicta in Commentario num. 12. In longiori Passione hic subditur translatio corporis ad pagum Constantiensem, quam num. 3 et seqq. retulimus et examinavimus. Subduntur etiam nonnulla generatim de beneficiis, quæ ad ejusdem tumulum ibidem impetrata fuerint ; et ex quibus liquet, scriptorem istius Passionis a primis Christianæ æræ seculis longius abfuisse, cum inter cetera ibidem loquatur de pueris voti causa sancto Martyri mancipandis.*

DE S. AGATHOCLIA ANCILLA M.

J. S.

Ex Fastis Romanis et Græcis.

S. Agathoclia, Romano Martyrologio ex Græcis

Agathocliam *martyrem ex Fastis Græcis Martyrologio Romano inseruit Baronius, sic eam annuntians :* Eodem die sanctæ Agathocliæ ancillæ cujusdam mulieris infidelis, quæ longo tempore verberibus, aliisque ærumnis ab ea vexata, ut Christum negaret, oblata demum judici et sævius laniata, cum in confessione fidei persisteret, excisa lingua, in ignem projecta est. *Ita Baronius ex Menologio Sirletiano pro majori parte ; sed Fasti Græci in exponendis* S. Agathocliæ *cruciatibus invicem utcumque dissentiunt, et non omnino consentiunt cum Baronio. In Menologio Sirletiano Latine vocatur* Agathochia ; *sed mendum putem esse typographicum, cum in reliquis Fastis constanter legatur* Agathoclia, *uti et in indice Martyrologii Sirletiani. In eo hæc leguntur :* Sancta martyr Agathochia, serva Nicolai cujusdam Christiani hominis, et Paulinæ uxoris, cum esset Christiana, et Deum timeret, quotidie cruciabatur, ab hera infideli muliere idolorum cultrice, quæ Agathochiam octo annis asperis lapidibus verberabat in vertice, eamque nudis pedibus ambulare cogebat in hyeme et frigore ad ligna colligenda, per totos octo annos studens illi persuadere, ut adoraret idola. Quod cum omnino recusaret, laniata est, et excisa lingua : et in carcerem conjecta : fame affligebatur : postremo injecto in collum igne, præsentem vitam cum æterna commutavit.

inserta, elogio laudatur ut martyr :

2 *Menæa impressa elogium exhibent huic fere consonum. Attamen ibidem* S. Agathoclia *non vocatur* serva, *sed potius Nicolai et Paulinæ dicitur filia. Certe verba Græca sic exponenda videntur :* ἥτις ἐγένετο Νικολάου θυγάτηρ ἀπὸ Χριστιανῶν, καὶ Παυλίνης τῆς αὐτοῦ γυναικός. Hæc erat Nicolai Christiani filia, et Paulinæ ejus conjugis. *De carcere, in quo fame afflicta fuerit, nihil quoque habent Menæa. Reliqua satis consonant : et duo versiculi, qui adduntur, etiam habent igne in collum injecto occisam fuisse. Menologium Basilianum in pluribus dissidet, cum ita habeat :* Martyr Agathoclia, professione Christiana, serva Nicolai cujusdam, Paulinæque ejus uxoris, qui prius Christiani fuerant, deinde a Christo deficientes idola colebant : sollicitabatur et ipsa ut Christum abnegaret, et ad idolorum culturam se transferret. Verum cum ad id induci nequiret, annos octo excruciata fuit, adhibitis per singulos dies diversis tormentis. Nam aliquando asperis saxis in spondylo et facie, aliquando virgis in capite et humeris cædebatur. Sed cum in Christi fide constans permaneret, ferreo malleo comminuitur : tum præcisa lingua, in carcerem conjicitur, proposito interdicto, ne quis ei cibum afferret. Verum disponente Deo, luscinia avicula arboreos fructus deferens, illam alebat. Postremo domina ejus ingressa carcerem, candente vecte ferreo eam interemit. *In id omnes Græci consentiunt, non fuisse judici traditam ; sed ab hera dire tortam, et igne interemptam. Hoc autem non alio modo rectius intelligitur, quam si credamus occisam ferro candente ad collum admoto. Quam vero certa sint adjuncta aliqua, defectu meliorum scriptorum definiri nequit.*

non videtur Hispaniæ adscribenda

3 *Vides, opinor, nec locum, nec tempus martyrii ab ullo indicari. Tanto facilius eam Hispaniæ adscribere potuit Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico ad hunc diem, ubi eam annuntiat* Octogesæ in Illergetibus Hispaniæ, *et passam ait sub Domitiano,* anno Domini XCIV. *At solum laudat Flavium Dexterum, auctorem nempe Chronici fictitii, aliosque recentiores hunc secutos. Quare dicta illa Tamayi pro non dictis haberi debent, ut norunt eruditi Hispani. Græcum est* Agathocliæ *nomen, et a solis Græcis olim fuit celebrata, ita ut dubitare non debeamus, quin alicubi in ecclesia Orientali sit passa.*

DE

DE SS. MARTYRIBUS VALERIANO MACRINO & GORDIANO

Ex Martyrologiis.

J. S.

Hi Martyres, in Martyrologiis antiquis [...]issimi.

Tres sanctos Martyres, ex solis fere Martyrologiis notos, Baronius in Romano sic hodie memorat : Novioduni sanctorum martyrum Valeriani, Macrini et Gordiani. *Præcesserunt antiqui martyrologi, mutato tamen nonnihil nomine civitatis, quæ Sanctorum palæstra statuitur. Nam Hieronymiana apud Florentinium ita habent :* In Neviduno sanctorum Valeriani. Magrini. et Gurdiani. *Epternacense ibidem habet :* Neveduno Valeriani, Macrini, Gordiani. *Corbeiense :* Neveduno natalis SS. Valeriani, Magrini, Gurdiani. *Ex contractioribus apud nos plane consentiunt Rhinoriense et Richenoviense. Contractiora alia minus quidem accurate sine loco, eosdem tamen Sanctos exhibent, uti et facit Gellonense apud Acherium, et Antiquissimum apud Martenium tom. 3 Anecdotorum. Ado in suo Martyrologio eosdem sic expressit :* Nividuno, natalis sanctorum Valeriani, Macrini et Cordiani. *Usuardus consentit his verbis :* Nividuno, sanctorum martyrum, Valeriani, Macrini et Gordiani. *Notkerus locum alio modo expressit, sic habens :* Novioduno, Valeriani, Macrini et Gordiani. *Hactenus antiquiores, qui valde ambiguum relinquunt locum, in quo passi sunt Sancti.*

Non videntur alicui civitati satis certo adscribi posse.

2 *Recentiores vero in varias abierunt sententias. Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem sequentem eos tali exornat elogio :* Novioduni in Nivernis sanctorum Valeriani, Macrini et Gordiani, sub Decio necatorum ob assertionem Christianæ pietatis. *Qui Martyrologium Romanum fecerunt Gallicum, nimirum Philippus Labbe Simon Mothier, et Claudius Castellanus, locum Gallice vocarunt* Nyon, *quæ est civitas Helvetiæ in ditione Bernensi, a Latinis aliquando* Nevidunum *dicta, ut invenio in aliquot lexicis Geographicis. Auctor novissimi Martyrologii Parisiensi caute Sanctos illos annuntiavit hoc modo :* Niveduni sanctorum Valeriani, Macrini et Gordiani martyrum. *Ex hisce vehementer suspicor, in nulla civitate Galliarum hos Sanctos bene notos esse, aut cultu aliquo honorari. Quod ait Saussayus, sub Decio passos esse, me moveret, si assertum esset ab auctore, qui verba sua magis ponderare solitus esset, quam fecit martyrologus iste. Itaque, licet primo intuitu existimaverim, hos Martyres in aliqua Galliarum civitate passos esse, aut certe in Helvetia, ubi ipsos fixerunt plerique martyrologi Galli recentiores ; cum nec apud scriptores Gallos, nec apud Henricum Murer in Helvetia Sancta quidquam certi de illis inveniam; vehementer dubito, an ullo modo ad Galliam aut Helvetiam pertineant.*

Et forte iidem sunt cum ante memoratis.

3 *Certe antiqui solam nominant civitatem, non provinciam, in qua passi sunt Sancti. Fuit autem Noviodunum etiam in Pannonia, ut habet Cellarius in Geographia antiqua tom. 1 pag. 360. Aliud quoque Noviodunum assignat dictus auctor pag. 371 in Mœsia inferiore, quæ postmodum Scythia fuit dicta, et nunc Bessarabia dicitur. Hinc nonnulla mihi suspicio oritur, Sanctos hodiernos posse eosdem esse cum illis, de quibus ex Fastis Græcis et Hieronymianis egi ad* XIII, *sive tom.* IV *Septembris pag. 55. Nam inter hos reperitur aliquis* Valerianus, *alius* Gordianus, *alius* Macrobius *apud Græcos, cujus nomen in Hieronymianis multipliciter scriptum est. Nihil certi potest affirmari, neque enim nominum similitudo adhoc sufficit. Solum insinuo qualemcumque suspicionem, quia video illos, quos memoravi ad* XIII, *non fuisse annuntiatos ab Adone, Usuardo, Notkero, qui hodiernos annuntiant. Hodiernos vero prætermissos a Rabano, qui illos memoravit. Verum hæc solum valent ad inquirendum ulterius, si quid solidioris argumenti accederet, non ad statuendum aliquid certi.*

DE

A D

DE S. THEODORA MATRONA

ROMÆ

U. S.

SYLLOGE

Sanctæ notitia nnde hausta : memoria in Fastis nonnullis : corporis Ariniano Romam translatio.

POST INITIUM SECULI IV. *Sanctæ memoria in nonnullis*

Omnis, quæ de sancta hac Matrona in Martyrologio Romano Fastisque nonnullis habetur, notitia non aliunde hausta est quam ex Actis SS. Abundii B *et Abundantii, datis ad diem præcedentem. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ brevi hoc elogio Sanctæ memoriam recolit :* Theodora nobilis matrona Romana Christum colens, Diocletiano et Maximiano Christianos persequentibus, sanctis martyribus viventibus sedulo ministrabat : et post necem corpora illorum conquisita et collecta sepelienda curabat. Hæc corpora sanctorum martyrum Abundii, Abundantii, Marciani, et Joannis noctu ad martyrii locum accedens cum pueris suis, proprio vehiculo imposita, in prædium suum apud montem Soractem XXVIII ab Urbe milliario deportata, ibi apud Arinianum aromatibus condita et linteaminibus involuta sepelivit. Quæ in hujuscemodi pietatis officiis diu versata, tandem ad præmium evolavit in cælum XV Kalendas Octobris. *In fine adscribit :* Ex Martyrol. et Pass. SS. Abundii et Abundantii. *Martyrologium Romanum Baronii haud dubie designat, in quo Sancta ad præsentem diem breviter annuntiatur his verbis :* Romæ S. Theodoræ matronæ, quæ in persecutione Diocletiani sanctis martyribus sedulo ministrabat.

C *Fastis : ab aliis quibus idem nomen, distinguenda est.*

2 *Sanctæ quoque nostræ meminerunt Gallonius de Virginibus Romanis pag. 46, Arturus in Gynæceo et Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro ad hunc diem. Horum autem verba transcribere necesse non est; nihil enim peculiare continent, solamque ipsius in sanctorum martyrum servitio exhibitam caritatem laudant. Ferrarius in annotatione observat primo, correctione egere signatam in Actis oppidi Ariniani ab Urbe distantiam, cum non 28 sed 20 tantum milliarium sit. Suspicatur Cardulus, ut diximus ad diem præcedentem in Annotatis ad Passionem SS. Abundii et Abundantii litter. ee, differentiam hanc ex eo oriri, quod breviora olim essent, quam nunc sint milliaria. Observat Ferrarius secundo, distinguendam esse* Theodoram *nostram ab ea, quæ die 1 Aprilis in Martyrologio Romano recolitur. Rationem affert, quod illa soror fuerit S. Hermetis martyris, vixeritque et martyrio coronata sit sub Adriano, imo Trajano imperatore anno 117, ut ad diem 1 Aprilis dictum est in Opere nostro. Diversa quoque et ab aliis, quibus nomen est Theodora, quæque a vetustioribus martyrologis recensentur, ut liquet tum ex regionibus, quibus adscribuntur, tum etiam ex adjunctis aliis. Grevenus in Auctariis Usuardi apud Sollerium nostrum ad diem* XXVIII *Decembris sic habet :* Theodoræ matronæ Romanæ, *quæ si eadem est cum nostra, nescio, cur a Greveno ad illum diem relata fuerit.*

[illegible]

3 *Gesta* S. Theodoræ *alia non novimus, quam quod in illius domo Christi fideles delitescerent, ut perhibet Passio SS. Abundii et Abundantii apud nos num. 2 : quod viginti tres anonymos martyres, de quibus eadem Passio, cum Joanne presbytero sepulturæ mandarit in crypta ad clivum Cucumeris, situm via Salaria veteri, ut ex Aringho diximus in Annotatis ad Passionem SS. Abundii et Abundantii litter. r; quod gloriosum illorum certamen in carcere Mamertino degentibus Abundio et Abundantio nuntiaverit, illosque etiam una cum SS. Marciano et Joanne in prædio suo honorifice sepeliverit. Locum, quo situm erat* S. Theodoræ *prædium, in Commentario prævio de SS. Abundio et Abundantio etc. num. 34 dedi ex laudato Aringho Romæ Subterraneæ lib. 4, cap. 40, num. 2. Addit ibidem Aringhus :* Ubi ipsa insuper Theodora digna martyribus meritorum consortio juncta, pari quoque honore condita est. *Cetera* Theodoræ *gesta, uti et annus illius emortualis, incomperta sunt : unde illius obitum late fixi post initium seculi* IV.

corpus Romam Ariniano deportatum.

4 *Cardulus in Notis ad Historiam SS. Abundii et Abundantii litter. k de* Theodora *nostra præter alia hæc habet :* Quare non immerito inferius *(in Historia primæ translationis SS. Abundii et* F *Abundantii apud nos Appendicis num. 14)* Beata nuncupatur, ejusque imago apud Arinianum in pariete depicta memoratur. *Ex statim laudata translationis Historia liquet,* S. Theodoræ *corpus initio seculi* XI *jussu Ottonis III imperatoris una cum corporibus SS. Abundii et Abundantii aliorumque martyrum delatum fuisse ad recenter exstructam basilicam S. Adalberti, nunc S. Bartholomæi dictam, sitamque in insula Tiberina, in qua ecclesia* S. Theodoræ *corpus sua ætate etiam quievisse, auctor est Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro. Miraculum, quod in ejusdem translationis historia, apud nos num. 16 Appendicis de SS. Abundio et Abundantio etc. narratur, quia breve est, huc etiam transfero.* Et dum juxta ecclesiam beati Eutichii martyris transirent ii, qui ea *(corpora SS. Marciani et Joannis)* deferebant, viderunt ex imagine beatæ Theodoræ, quæ ibi erat depicta, aquam incipientem defluere, ita ut etiam sacerdotes, qui ibidem vigilias celebrabant, ex ea faciem sibi lavare potuissent. Quod omnipotens Deus ad hoc demonstrasse putandus est, quod sanctorum martyrum ab-

A absentia locus, in quo sepulti fuerant, in prædio beatæ Theodoræ captivus remansit. Quæ quidem aquæ emanatio nec antea visa fuerat, nec D postea visa fuit.

DE S. SATYRO CONFESSORE

MEDIOLANI

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. S.

Sancti memoria in Martyrologiis et cultus : elogium a S. Ambrosio scriptum, et Vita ex eo composita : qualiscumque vitæ chronotaxis.

AN. CCCXCII AUT CCCXCIII *Nomen Sancti in Martyrologiis ad hanc diem,*

Baronius in Martyrologio Romano S. Satyrum, *fratrem S. Ambrosii, hodie annuntiat his verbis :* Mediolani depositio sancti Satyri confessoris, cujus insignia merita sanctus Ambrosius ejus frater commemorat. *Præiverat Galesinius, ita scribens :* Mediolani sancti Satiri confessoris, de quo S. Ambrosius frater in libro, quem de illius obitu confecit. *Addit in Annotatis :* Alii postridie hujus diei de eo faciunt, sed ecclesia Mediolanensis hoc ipso die. *Martyrologium Mediolanense Baronii verba repetit, atque ista in Annotatis subjungit :* De S. Satyro agit Martyrologium Romanum, Breviarium et Missale Ambrosianum cum Missa propria, Officium ejusdem editum Romæ sub Clemente X Pontifice Maximo ad usum sanctimonialium S. Ambrosii *etc. Longius elogium dat Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad eumdem diem, ibique adjungit hæc verba :* Extat Mediolani ecclesia S. Satyro dicata, in qua corpus illius asservatur.

quo Mediolani colitur,

2 *Verum quod de corpore dicitur, errori obnoxium est, ut observatur in Martyrologio Mediolanensi, ubi de illa ecclesia hæc leguntur :* Ansperlus de Blasono, . . . archiepiscopus in umbilico fere urbis Mediolani ædificandam curavit sacram ædem SS. Sylvestro et Satyro, quemadmodum antea scripsi, in qua Ferrarius falso affirmavit asservari corpus divi Satyri. C *Etenim duæ aliæ sunt ecclesiæ, quæ de corpore Sancti litigant, ut infra videbimus, videlicet ecclesia S. Ambrosii, in qua sacellum est, olim* S. Victoris ad cælum aureum, *nunc* S. Satyri *dictum, quod ipsi anno 1752 curiose lustravimus : altera S. Victoris, Ordinis Olivetani, in qua multæ cernuntur inscriptiones ad corpus ejusdem sancti spectantes, quas ipsi exscripsimus. In hac autem splendidissima S. Victoris ecclesia festivitas* S. Satyri *celebratur ad* XVII *Septembris ritu duplicis primæ classis, et habentur indulgentiæ plenariæ. Habet eadem ecclesia sacellum laterale cum altari dicato* S. Satyro. *Solemnem quoque memoriam* S. Satyri *Romæ celebrari in ecclesia S. Ambrosii, quæ olim utriusque Sancti fuit domus paterna, ibique* S. Satyri *reliquias haberi, asserit Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro ad* XVII *Septembris. Verum de cultu* S. Satyri *die* XVII *Septembris plura non addo : de controversia vero, quæ inter duas jam dictas ecclesias viget de possessione corporis, inferius ea proferam, quæ sufficere videbuntur.*

in antiquioribus ad XVIII *Septembris.*

3 *Memoria* S. Satyri *etiam recolitur in Martyrologiis aliquot antiquioribus, sed ad diem* XVIII *Septembris. Isto die codices Hieronymiani apud Florentinium, post annuntiatum Mediolani S. Eustorgium episcopum, sic habent :* Et sancti Satyri. *Nudum* Satyri *nomen exhibet codex Corbeiensis,* E *uti et Epternacensis. Hisce consonant Rabanus, et multa Martyrologia contractiora, videlicet Richenoviense, Augustanum et Labbeanum apud nos, Gellonense apud Acherium, ac vetustum Autissiodorense apud Martenium tom. 3 Thesauri Anecdotorum. Apud eumdem tom. 6 Collectionis amplissimæ col. 721 aliud Autissiodorense Martyrologium ita habet :* Mediolano natale S. Saturi fratris S. Ambrosii episcopi. *Usuardus* Satyrum *suo Martyrologio non inseruit. Attamen ipsius memoria variis codicibus Usuardinis postea est addita, uti et editionibus quatuor apud Sollerium nostrum, ubique ad* XVIII *Septembris. Ex his solam Greveni annuntiationem huc transfero :* Mediolani depositio beati Satyri confessoris, fratris sancti Ambrosii episcopi, qui ejus virtutes eleganti delucidans stilo, in libro, quem inscripsit de Excessu Fratris, dicit eum sacri dona baptismatis casto corpore et puro corde intemerata servasse. *Mitto plura Martyrologia recentiora, quibus ad eumdem diem memoria* S. Satyri *est inserta : solumque observo, antiquiora omnia in hunc diem conspirare.* F

Sanctus Oratione funebri a fratre Ambrosio laudatus,

4 *Acta* S. Satyri *primus conscripsit S. Ambrosius, aut potius eum laudavit oratione funebri, quam postmodum edidit. Oratio illa in novissima editione Operum S. Ambrosii edita est tom. 2 col. 1113, vocaturque S. Ambrosii liber* de Excessu fratris sui Satyri. *Habita autem est a S. Ambrosio in ipso exsequiarum tempore, præsente exanimi corpore, quod sepulcro erat inferendum, quodque interim jacebat facie cooperta. Narravit in ea sanctus doctor insignes Fratris sui virtutes, et facta aliqua historica inseruit. Attamen nec ordine historico omnia Sancti gesta exposuit ; nec ullam rerum etiam præcipuarum dedit chronotaxim. Hinc non nisi ex probabilibus conjecturis haberi possunt anni, quibus natus et defunctus est* S. Satyrus. *Post dies septem iterum ad sepulcrum* S. Satyri *accessit Ambrosius, et aliam habuit Orationem ad leniendum dolorem communem ; eaque, post primam edita, vocatur liber* de Fide resurrectionis.

ac memoratus in secunda Oratione ab eodem dicta :

5 *In ea rursum variis vicibus declarat ingentem amorem in Fratrem defunctum, ostenditque, quam bene de felici ipsius morte sentiret ; at gesta non memorat. Hæc igitur nobis edenda non est,* ea-

AUCTORE J. S.

eaque de causa huc aliqua transfero. Exorditur hoc modo : Superiore libro aliquid indulsimus desiderio, ne tamquam ferventi plagæ austeriora adhibita medicamenta exasperarent magis quam lenirent dolorem; simul quia Fratrem sæpius allocuti sumus, et oculis tenebamus, absurdum non fuit relaxare paulisper affectum naturæ, qui lacrymis magis pascitur, fletibus delinitur, stupore defigitur.... Nunc quoniam die septimo ad sepulcrum redimus, qui dies symbolum futuræ quietis est, a Fratre paululum ad communem humani generis cohortationem juvat derivare mentem, intentionemque transfundere, ita ut neque toti sensibus defigamur in Fratre, ne obrepat affectus; neque tantæ exsules pietatis et gratiæ, eum, quem diligimus, deseramus. *Hæc attulit, opinor, Ambrosius, ut rationem redderet, cur in prima Oratione pluscul m dolori indulserit, quam episcopum decere fortasse credent aliqui, indolentiæ Stoicæ magis amantes, quam Christianæ pietatis et patientiæ. Col. 1145 S. Ambrosius iterum amorem suum in Fratrem declarat, et mortem ejus qualem existimet, his verbis insinuat :* Præstitisti mihi, Frater, ne mortem timerem : atque utinam moriatur anima B mea in anima tua! *In fine Orationis iterum ad Fratrem hoc modo se convertit :* Quid enim mihi superest solatii, quam quod me citius ad te, Frater, spero venturum, nec digressus tui inter nos longa divortia fore, tuisque intercessionibus mihi hoc posse conferri, ut citius desiderantem tui advoces? *Plura in hac Oratione ad propositum nostrum non invenio.*

edenda Oratio funebris, et Vita ex ea composita

6 *Quapropter solam Orationem primam ex novissima editione, cum Surii editione collata, inferius recudam, et annotatis debitis illustrabo. Verum, quia illa Oratio formam Vitæ minus refert, adjiciam Vitam S. Satyri, quæ modo edita habetur apud Mombritium tom. 2 fol. 249 sine auctoris nomine. Quo tempore Vita illa fuerit conscripta, non potest ex ea colligi, sicut neque auctoris nomen mihi innotuit. At parum refert, cum scriptor ille in omnibus exacte conatus sit sequi S. Ambrosium, et solum voluerit in ordinem redigere, quæ ille in funebri Oratione sine ullo ordine narraverat. Hanc igitur Vitam solum ea de causa edendam puto, non quia plura habet, quam Ambrosius de S. Satyro. Auctor Martyrologii Mediolanensis etiam nominat inter scriptores Vitæ* C S. Satyri *Hilarionem monachum, qui scripsit Vitas Sanctorum a Jacobo de Voragine prætermissas, et cujus Opus impressum est Mediolani anno 1494. At ea Vita minime indigemus, cum nihil addat ad Vitam a Mombritio editam, quæ vetustior est, aut certe solum usui esse poterit ad corrigenda illius editionis menda. In jam dicto Martyrologio memoratur etiam* Legendarium Ms. sacrarii Franciscani, *quo fortasse continebitur Vita a Mombritio edita. Si tamen sit alia, non erit magnopere necessaria, cum posteriores biographi omnia haurire debuerint ex Ambrosio.*

Sanctus natus inter 330 et 340,

7 *Hisce observatis, aliqua dabimus puncta qualiscumque chronotaxis : nam pleraque certis annis nequeunt innecti. Primo ignotus est annus natalis* S. Satyri. *Constat tamen, medium fuisse inter S. Marcellinam sororem et S. Ambrosium fratrem. Hoc enim ipse Ambrosius clare edicit num. 46, ubi dicit,* Virum inter duos fratres, alteram virginem, alterum sacerdotem, ætate medium. *Erat igitur natu major S. Ambrosio, quem constat pluribus annis juniorem fuisse sorore sua Marcellina, ut probatum est ad Vitam Marcellinæ, die* XVII *Julii datam. Porro Tillemontius tom. 10 Monum. Eccl. Nota 1 in Ambrosium recte ostendit,* D *natalem S. Ambrosii esse figendum circa annum 340. Quapropter, cum nesciamus, utrum uno tantum aut pluribus annis Ambrosio senior fuerit* Satyrus, *hujus ætatem figo inter annum 330 et 340. Suspicor tamen propinquiorem fuisse anno 340, quam 330, quia* Satyrus *et Ambrosius, ut vultu erant simillimi, sic ætate verisimiliter non longe distantes.*

in juventute causas egit, deinde præfectus

8 *Post peracta studia,* Satyrus, *dum juvenis erat, in foro versatus est ut causidicus, sicut fecit S. Ambrosius. Hic Fratris eloquentiam num. 14 laudat his verbis :* Nam quid spectatam in stipendiis forensibus ejus facundiam loquar? Quam incredibili admiratione in auditorio præfecturæ sublimis emicuit? *Hæc verba non modo causidicum eloquentem ostendunt; sed etiam præfectum fuisse* Satyrum *insinuant. Clarius tamen num. 17 Ambrosius edicit, alicui provinciæ* Satyrum *præfuisse, dum de ipso sic loquitur :* Itaque qualis in universos fuerit, provincialium, quibus præfuit, studia docent; qui parentem magis fuisse proprium, quam judicem, loquebantur; gratum piæ necessitudinis arbitrum, constantem æqui juris disceptatorem. *Hæc provinciæ alicujus præsidem clare* E *designant; sed nullibi invenio, cui præfuerit provinciæ. Tempus etiam præfecturæ* Satyri *non assignatur.*

fuit alicujus provinciæ,

9 *Certum tamen est, juvenem fuisse* Satyrum, *dum causas in foro egit, et ætatis fuisse non multum provectæ, dum præfecturæ dignitatem obtinuit. Etenim S. Ambrosius episcopus ordinatus est aut anno 374, aut certe circa illum annum, ut bene ostendit Tillemontius Nota 3 in Ambrosium. Dubitare autem non possumus, quin* Satyri *præfectura episcopatum Ambrosii præcesserit, cum quia* Satyrus *erat natu major, tum vel maxime, quia Ambrosio episcopo aut semper cohabitavit, aut certe, si præfecturam obtinebat, dum ille creatus est episcopus, non diu ab illo postea abfuit. Itaque præfectura* Satyri *omnino videtur figenda ante annum 374, aut certe non serius, quam illo ipso anno.*

licet dignitates non cuperet :

10 *Ambrosius, qui Liguriæ præerat, dum factus est episcopus, num. 8 declarat, ejusmodi dignitates, nec a se, nec a* Satyro *fuisse desideratas, simulque innuit, illas fuisse episcopatu suo priores.* Quam nec ipsi nos, Frater carissime, sæculi hujus delectabant honores, quod nos a nobis invicem dividebant? Quos ideo adepti sumus, non F quia fuit eorum appetenda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortasse ideo sunt tributi, ut, quia immaturo tui obitu nostræ futurus eras voluptatis occasus, sine nobis jam vivere disceremus. *Honores, de quibus loquitur Ambrosius, non coegissent Fratres diversis habitare locis, nisi eodem tempore habuissent præfecturas diversarum provinciarum. Itaque dum Liguriæ præerat Ambrosius; alteri cuidam provinciæ præsidebat* Satyrus. *At non diu ab Ambrosio abfuisse videtur* Satyrus, *postquam ille ad Mediolanensem promotus est episcopatum. Quippe Ambrosius ita semper de Fratre loquitur, acsi toto episcopatus sui tempore* Satyrum *habuisset secum, et domui suæ præpositum.*

postea cum fratre Ambrosio habitans,

11 *Accipe, lector, aliqua, quæ simul docebunt, quanto amore Fratres illi essent conjuncti.* Et ego te, Frater, non requiram? *ait num. 3,* aut possum umquam oblivisci tui, cum quo vitæ hujus semper aratra sustinui, labore inferior, sed amore conjunctior.... Qui pio semper sollicitus affectu latus meum tuo latere sepiebas, caritate ut frater, cura ut pater, solicitudine ut se-

A senior, reverentia ut junior. *Rursus num. 7 :* Quid igitur nunc agam, cum omnes vitæ istius suavitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi unus eras domi solatio, foris decori : tu, inquam, in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator sollicitudinis, depulsor mœroris : tu meorum adsertor actuum, cogitationumque defensor : tu postremo unus, in quo domestica sollicitudo resideret, publica cura requiesceret. *Plura ejusmodi prætermitto : nam hæc abunde ostendunt,* Satyrum, *post Ambrosii promotionem ad episcopatum, non diu ab ipso abfuisse, ac deinde usque ad mortem non recessisse ab ipso, nisi ad breve tempus ad negotia peragenda.*

Domum ipsius rexit. Baptismum suscepit.

12 *Ex hisce liquet,* Satyrum *non solum habitasse cum Ambrosio episcopo; sed simul fuisse œconomum et præfectum domus episcopalis. Hoc aliis etiam locis asserit Ambrosius, et num. 12 observat, correctionem servorum plane relictam fuisse* Satyro, *ita scribens :* Quam sine felle ipsa indignatio : quam servulis ipsis coercitio non amara, cum te fratribus magis deferre, quam ex affectu diceres vindicare. Nobis enim professio repres-B sit studia coercendi : immo tu Frater, ab omni nos abducebas coercitionis affectu, vindicare pollicens, et lenire desiderans. *At aliqua hic oritur dubitatio de tempore, quo baptizatus est Sanctus. Certum est, baptizatum esse occasione naufragii, ut habet Ambrosius num. 13 et 14. Nam ubi naufragium ipsius refert Ambrosius, ait ipsum unice timuisse,* ne vacuus mysterii exiret e vita. *Et num. 14 narrat, ipsum quidem tunc baptismi suscipiendi avidum fuisse; illum tamen noluisse accipere a schismatico, sed exspectasse, donec veniret ad ecclesiam Catholicam. Mox vero,* ubi primum copia liberior ecclesiæ fuit, implere non distulit; Deique gratiam et accepit desideratam, et servavit acceptam. *Clarum igitur est, baptismum fuisse susceptum a* Satyro *non diu post naufragium.*

Post aliquod naufragium,

13 *At non æque clare liquet, quo tempore, aut in quo itinere istud naufragium contigerit. Tillemontius in Ambrosio art. 17 existimat, naufragium illud* Satyri *contigisse in ultimo ipsius itinere in Africam, baptizatumque in Africa, ex qua deinde reversus, non diu post defunctus est. Hæc opinio si vera est, baptizatus est* Satyrus *aut* C *eodem, quo obiit, anno, aut saltem non toto unius anni curriculo ante mortem. Fateor lubens, verba S. Ambrosii occasionem præbere istud opinandi. Nam num. 8 sic loquitur :* O fallax lætitia! o incerta humanarum rerum curricula! Ex Africa redditum, ex mari restitutum, ex naufragio servatum, putabamus jam nobis non posse eripi : sed graviora naufragia in terris positi sustinemus. Nam quem non potuerunt naufragia maris ad mortem deducere, strenuis natatibus evitata, ejus mors cœpit nobis esse naufragio. *Si quis hunc locum dumtaxat consideret, credat sane, naufragium, de quo agit S. Ambrosius, in ultimo itinere Africano contigisse, nec tempore fuisse disjuncta, quæ simul hic coacerrantur. Attamen, cum oratores aliquando disjuncta tempore et loco simul conjungant, diligentius considerandum est, an ea sit mens Ambrosii : nam difficulter credere possum, S. Satyrum multis annis baptismo carere voluisse, postquam habitare cœpit cum episcopo Ambrosio, qui de se et ipso num. 7 ita scribit :* Quis non usus nobis, et prope visus ipse, somnusque communis? Quæ discreta umquam voluntas? Quod non commune vestigium? fere ut cum gradum tollerem, vel tu meum, vel ego tuum corpus videremur attollere. *Difficulter, inquam, credi potest, tantam fuisse animorum conjunctionem, et vel sic multis annis a baptismo abstinuisse* Satyrum, *qui ea de causa Ambrosio divina Mysteria peragenti numquam adesse potuisset.*

Auctore J. S.

Non in ultimo itinere Africano.

14 *Præterea Ambrosius ipse multa habet, quæ prorsus illi opinioni videntur contraria. Num. 14 dicit :* Fortitudinem quoque ejus si quis plenius spectare volet, consideret, quoties post naufragium invicto quodam contemptu vitæ hujus maria transfretaverit, diffusasque regiones obeundo peragrarit : postremo quod hoc ipso tempore periculum non refugerit, sed ad periculum venerit. *Non satis video, quomodo hæc recte componi possint cum opinione Tillemontii. Qua enim ratione dicitur sæpius* post naufragium *maria transfretasse, diffusasque regiones obivisse, si in ultimo suo itinere naufragium istud contigerit? Neque enim ad ita loquendum sufficit, si prope Sardiniam, ut credit Tillemontius, naufragium passus, ulterius in Africam perrexerit, indeque redierit in Italiam et Mediolanum. Nam hoc nihil aliud erat,* E *quam iter inchoatum perficere. Loquitur ergo S. Ambrosius de naufragio diu prætérito, et de variis itineribus postea a* Satyro *institutis, ut etiam colligitur ex sequentibus verbis :* Postremo quod hoc ipso tempore etc. *De reditu enim ex Africa hoc dicit, tamquam de facto nuperrimo, cum tamen omnia in eodem facta essent itinere secundum Tillemontium.*

Sed in alio itinere, et diu ante.

15 *Secundo ubi naufragium* Satyri *narrat Ambrosius, loquitur tamquam de re diu præterita, et vel maxime, quando exponit cautionem ab ipso adhibitam in baptismo petendo, nec ullum adjungit verbum, quo innuat, in ultimo itinere illa contigisse. Tertio quando num. 5 narrat reditum* Satyri *ab ultimo itinere, non facit ullam mentionem de ipsius naufragio, sed meminit de morbo, quo laboraverat, his verbis :* Quomodo consternata mens erat ægritudinis tuæ nuntio? *Quarto num. 8 pericula illius itineris ita memorat Ambrosius :* Revocabam te, Frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquem destinares. Timebam te committere viæ, fluctibus credere, et solito metus major incesserat animum. Sed et peregrinationem explicuisti, et rem ordinasti, et veteri et F sentinoso, ut audio, navigio iterum te fluctibus credidisti etc. *Nihil iterum hic de naufragio, quod ibi tamen vel maxime memorandum fuisset, si in illo itinere contigisset. Quapropter in loco num. 13 dato, qui mox sequitur, loquitur Ambrosius de naufragio aliquo diu prætérito. Quinto demum, ubi num. 14 Ambrosius facundiam* Satyri *in foro et in præfectura breviter perstrinxerat, subjungit :* Sed malo illa laudare, quæ, perceptis Mysteriis Dei, duxit humanis esse potiora. *His verbis innuere videtur, aut in ipsa præfectura baptizatum esse, aut non diu post præfecturam. Certe pauca habuisset dicenda de gestis ipsius post baptismum, si illum in Africa suscepisset ante ultimum reditum, post quem obiit. Hæc paulo prolixius disputanda censui, ne Vir sanctus, fraterque et convictor S. Ambrosii jam episcopi, baptismum usque ad obitum fere distulisse videatur.*

§ II.

AUCTORE J. S.

§ II. Refutantur variæ opiniones de anno mortis Sancti, et tempus, quo videtur obiisse, assignatur.

Defunctus est Sanctus post reditum ex Africa,

Restat *investigandum tempus, quo* S. Satyrus *ab hac vita ad æternam transivit. Annum non assignat S. Ambrosius, sed num. 8 et 6 clare dicit,* Satyrum *obiisse post reditum ex Africa. Rediisse vero videtur per Siciliam, et exiguo post reditum tempore obiisse; cum S. Ambrosius num. 6 sic habeat :* Et quidem tibi, omnipotens æterne Deus, gratias ago, quod vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quod amantissimi Fratris ex Siculis Africanisve regionibus exoptatum nobis reditum contulisti : ita enim mature, postquam venit, ereptus est, quasi propter hoc solum videretur esse dilatus, ut ad fratres rediret. *Secundo reditus ille* B *videtur susceptus hiemali tempore. Nam Ambrosius num. 14 reditum illum laudat, et* Satyri *fortitudinem, quod* ad periculum venerit, patiens injuriæ, negligens frigoris. *Ex duabus hisce observationibus difficulter credi potest,* Satyrum *obiisse* XVII *Septembris, quo colitur. Nam sic post reditum quinque saltem mensibus superfuisset, quod aliunde etiam minus fiet verisimile.*

quando maximus erat timor Mediolani.

47 *Tertio rediit et defunctus est* Satyrus, *quando ingens metus erat in Italia, et Mediolani nominatim. Hunc Ambrosius num. 9 dicit :* Raptus est, ne in manus incideret Barbarorum : raptus est, ne totius orbis excidia, mundi finem, propinquorum funera, civium mortes, ne postremo sanctarum virginum atque viduarum, quod omni morte acerbius est, colluvionem videret. *De iisdem Fratrem deinde sic affatur num. 10.* Nam qua eras sanctæ mentis misericordia in tuos, si nunc urgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantum ingemisceres, quam doleres in Alpium vallo summam nostræ salutis consistere, lignorumque concædibus construi murum pudoris? Qua afflictione mœreres, tam tenui discrimine tuos ab hoste distineri, ab hoste impuro atque crudeli, C qui nec pudicitiæ parceret, nec saluti. *Porro timor ille jam impendebat, dum in Africa aut in itinere erat* S. Satyrus. *Ut enim paulo post habet Ambrosius, reditum* Satyro *dissuadebat Symmachus,* quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculum tenderes, *(inquit Fratri)* quod in hostem incurreres; respondisti hanc ipsam tibi causam esse veniendi, ne nostro deesses periculo, ut consortem te fraterni discriminis exhiberes. *Itaque terror non exiguo tempore, sed diu duravit.*

et dum soror ipsius Marcellina ibidem degebat.

48 *Quarto mortuus est* Satyrus, *quando soror ipsius sancta Marcellina erat Mediolani. Hoc, quod etiam valet ad tempus mortis* Satyri *investigandum, aliquis perperam negavit, neglexerunt alii. At clarum est, Marcellinam fuisse cum Ambrosio, dum rediit et defunctus est* Satyrus. *Num. 10 Ambrosius Fratrem de ea sic alloquitur :* Certe felicior *(es tua morte)* quam sancta soror, quæ tuo solatio destituta, de suo pudore sollicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duobus fratribus ærumnosa, neque alterum *(nempe* Satyrum *defunctum)* sequi potest, neque alterum derelinquere : cui tumulus hospitium tuus, et corporis tui sepulcrum est domus. Atque utinam vel hoc tutum diversorium! *Hæc clarissime demonstrant, Marcellinam eo tempore fuisse Mediolani. Non minus clare idem ostendit num. 22* D *his verbis :* Sanctæ vero sorori quid fiet, quæ licet divino metu pietatem temperet; rursus tamen ipsum pietatis dolorem studio religionis accendit, strata humi, et totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctesque mœrorem integrat? *Plura addit de sororis dolore. At hæc sufficiunt, ut intelligamus Marcellinam fuisse Mediolani : ideoque necesse non est adducere plura, quibus id ipsum probari potest. Itaque annum, quo defunctus est* S. Satyrus, *nunc propius investigemus.*

[illegible]

19 *Tillemontius Nota 8 in S. Ambrosium* S. Satyri *mortem figit anno 378 aut 379, secutus Hermantium, qui in Vita S. Ambrosii lib. 2 cap. 15 eamdem fere epocham statuit. At ea sententia mihi plane improbabilis apparet, quia S. Marcellina eo tempore non erat Mediolani, ut inferius ostendam; neque rationes Tillemontii sunt alicujus ponderis. Ait, anno 378 trepidari potuisse in Italia, quia Alemanni Rhenum trajecerant prope Basileam. At plane frivola est ea ratio, cum illi longe abessent, et Gratianus imperator* E *jam eos vicerit mense Maio, ut narrat ipse Tillemontius tom. 5 Imperat. in Gratiano art. 6. Addit ille aliam rationem terroris, qui anno 378 aut 379 poterat esse in Italia. Etenim Gothi anno 378, die* IX *Augusti, ingentem de Valente Orientis imperatore retulerunt victoriam prope Adrianopolim in Thracia, occisoque Valente, varias vastarunt provincias, ut refert Ammianus lib. 31 cap. 16, tandemque venerunt* ad usque radices Alpium Juliarum, *si credimus Ammiano. At difficulter credi potest, Gothos eo anno tam longe progressos esse, cum post victoriam primo Adrianopolim frustra tentarint, indeque Perinthum et Constantinopolim versus duxerint exercitum. Certe Jornandes de Rebus Geticis cap. 26, relata Gothorum victoria, et morte miserabili Valentis, tantum subjungit :* Quo tempore Vesegothæ Thracias, Daciamque Ripensem post tanti gloriam trophæi, tamquam solo genitali potiti, cœperunt incolere. *Accedit, quod in hisce provinciis frequenter deinde victi sunt ab imperatore Theodosio, non vero prope Alpes Julias. Quare crediderim, Ammianum loqui de incursu quodam Gothorum, qui postea contigit, ægrotante Theodosio, ut habet Jornandes cap. 27. Quidquid sit, non poterat anno 378* F *dicere S. Ambrosius,* in Alpium vallo summam Italiæ salutis consistere, *cum eo tempore Gratianus imperator cum exercitu suo esset in Pannonia, ideoque Gothos facile observare posset, si in Italiam tendere voluissent.*

nec probat Tillemontius defunctum esse

20 *Alia ratio Tillemontii mortem* S. Satyri *figendi non multis annis post initium episcopatus Ambrosii petitur ex hisce Ambrosii verbis num. 8 :* Denique ea, quæ ambo nequiveramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi, ut audio, Prosper, quod sacerdotii mei occasione redditurum se, quæ abstulerat, non putabat : sed vehementiorem tuam unius efficaciam expertus est quam duorum. Itaque solvit omnia *etc. Ad hæc verba recte observat Tillemontius,* S. Satyrum *ob istud negotium verisimiliter suscepisse iter Africanum, post quod obiit. Nam verba sequentia Ambrosii istud omnino innuunt, dum Fratrem sic alloqui pergit :* Peregisti omnia, et ubi perfunctus omnibus revertisti, tu solus nobis, qui omnibus es præferendus, eriperis; quasi ideo mortem distuleris, ut consummares pietatis officium, palmam efficaciæ reportares. *Itaque lubens agnosco, ne-*

A *negotium istud finitum fuisse paulo ante mortem* S. Satyri.

prioribus annis episcopatus Ambrosii: 21 *Verum non æque bona est altera observatio, quam huic ad propositum suum adjungit Tillemontius. Existimat, controversiam illam cœptam esse ante episcopatum Ambrosii, quia Ambrosius* et Satyrus *simul negotium illud cœperant, et concludere nequiverant. At ego magis credo, rem esse cœptam ab episcopo Ambrosio et fratre ipsius, sed modeste, et non coram judicibus, quod Ambrosius episcopus nollet de re temporaria coram judicibus disceptare. Ideo nimirum* plaudebat sibi Prosper, *credebatque* sacerdotii *Ambrosii* occasione *se non cogendum ablata reddere. Id autem sibi ea occasione persuadere non poterat, nisi Ambrosius revera fuisset sacerdos. Quare ea verba nihil omnino habent, quod persuadere possit,* Satyrum *esse defunctum prioribus annis episcopatus Ambrosii.*

neque mors ipsius figenda anno 383, 22 *Baronius ad annum 383 num. 14 existimat,* S. Satyrum *eodem anno 383 obiisse.* Præsenti, *inquit*, anno obitus Satyri fratris contigit, ut ex eo perspicue potest intelligi, cum idem Ambrosius ait, eum litteris Symmachi revocatum, ne ex Africa in Italiam veniret, flagrante B ipsa Italia bello civili, nimirum cum Maximus in Italiam (ut dicemus) ducturus diceretur exercitum. *Hactenus Baronius. At ea sententia non videtur probabilior, quam præcedens. Etenim ille terror, de quo loquitur S. Ambrosius, et de quo* Satyrum *monebat Symmachus, in Italia certo non erat ante mortem Gratiani, qui cum exercitu in Galliam transiverat adversus Maximum. Post mortem Gratiani adventus Maximi tyranni revera timeri poterat; sed Ambrosius ipse post auditam Gratiani mortem non diu Mediolani mansit. Nam statim, ubi mors Gratiani innotuerat in Italia, Ambrosius ut Valentiniani junioris legatus in Galliam profectus est ad Maximum, et cum eo pacem iniit. Itaque nec ante legationem Ambrosii mors* Satyri *recte figi potest, quia post terrorem ex ea morte ortum Ambrosius non diu mansit Mediolani; nec post legationem, quia Ambrosius in ista legatione pacem cum Maximo conciliavit. Dici igitur nequit,* S. Satyrum *obiisse anno 383 post mortem Gratiani, ut etiam aliunde liquet : nam S. Marcellina soror* Satyri *anno 383 Mediolani non erat.*

neque anno 387, C 23 *Alii scriptores mortem S. Satyri fixerunt anno 387, quo Maximus tyrannus subito ex Gallia in Italiam irrupit, venitque Mediolanum, fugiente Valentiniano imperatore, ac totam occupavit Italiam. Dubitandum sane non est, quin ingens terror tunc fuerit in multis Italiæ urbibus. Attamen neque de ista turbatione loqui videtur Ambrosius, neque anno 387 figenda est mors* S. Satyri. *Quippe Maximus in Italiam irrupit, quando ea de re minime sollicitus erat Valentinianus, cujus legatum Domninum dolis in eam adduxerat opinionem, ut Maximum pacis cum Valentiniano servandæ studiosum crederet. Audiamus hac de re Zozimum lib. 4 pag. 767, ubi narrat, Domninum a Valentiniano ad Maximum fuisse legatum, subditque :* Itaque cum venisset ad Maximum Domninus, capitibus legationis omnibus expositis, omni cum observantia comitateque exceptus est. Nam et dignabatur eum honore Maximus eximio, et tanta munerum mole satiabat, ut imperatorem Valentinianum nullum huic parem habiturum amicum Domninus existimaret. Ac poterat usque adeo Domninum decipere Maximus, ut etiam partem exercitus sui cum eo mitteret, quæ imperatori contra barbaros, subjectis ipsi Pannoniis imminentes, esset auxilio. Posteaquam hæc consecutus Domninus abiisset, ac sibi placeret ob copiam magnitudinemque munerum, quæ acceperat, et concessorum sibi sociorum satellitium; viam ab Alpibus domum ducentem imprudens Maximo faciliorem reddidit. Quod Maximus futurum prospiciens, eaque de causa cunctis adparatis rebus, universis cum copiis subsequutus est, tacite præmissis in itinere custodibus, qui omnem curam adhibebant, ne cursu quis prætergressus, Maximi transitum in Italiam Domnini comitibus nuntiaret *etc. Hoc dolo, ut sequitur,* omni cum celeritate Italiam, nemine præpediente, ingressus est, *neque aliud superfuit Valentiniano, nisi ut quam celerrime fugeret. Itaque de hac irruptione non loquitur Ambrosius, sed loquitur de hoste, qui necdum Alpes transiverat. Constat etiam,* Satyrum *non fuisse anno 387 defunctum, quia eo anno Marcellina non erat Mediolani.*

AUCTORE J. S.

24 *Verum hoc caput, quo tres sententiæ jam relatæ simul refutantur, hoc loco stabiliendum est. S. Marcellina Romæ velum virginitatis accepit a Liberio Papa, ut habemus ex Ambrosio lib. 3 de Virginibus cap. 1. Perrexit illa deinde Romæ cum aliis virginibus habitare annis non paucis, quando S. Ambrosius jam erat episcopus, ut ex variis colligitur. Primo enim habemus ex Epistola 5 S. Ambrosii, sanctam Marcellinam, absentibus* Satyro *et Ambrosio, habitasse Romæ cum Indicia virgine, de eaque testatam esse,* nulli eam se vitiorum familiaritati dedisse, optare cum ea sibi a Domino Jesu partem reservari in regno Dei. *Hæc innuunt, satis diu Marcellinæ convixisse Indiciam; cumque Romæ simul habitaverint, absente Ambrosio; vix dubitari potest, quin simul ibi habitaverint, quando ille erat episcopus. Figitur quidem illa Epistola ab editore* circa an. 380; *at sine ullo argumento, quo evinci possit, non æque scriptam esse anno 390. Secundo Marcellina videtur cum aliis virginibus Romæ vixisse, quando anno 377 S. Ambrosius ad ipsam scripsit tres libros de Virginibus. Certe nullibi innuit Ambrosius, ipsam tunc fuisse Mediolani. Contra lib. 3 cap. 14 insinuat, aliarum virginum fuisse magistram. Hortatur enim, ut de nimio jejunandi rigore nonnihil remittat,* ut magistra suppari servetur ætati. *Erat igitur virginum magistra Romæ, non Mediolani.* *cum S. Marcellina Mediolani non habitaverit* E F

ante annum 388, 25 *Tertio id colligitur ex Epistolis Ambrosii ad Marcellinam datis, quibus eam facit certiorem de gestis Mediolani. Inter has prima ordine inter Ambrosianas novissimæ editionis est vigesima, quam Ambrosius ita orditur :* Quoniam in omnibus fere Epistolis sollicite quæris de Ecclesia, accipe, quid agatur. *Tum fuse exponit, quam fortiter restiterit Valentiniano juniori pro Arianis ecclesiam postulanti, quæ figuntur anno 385 apud Tillemontium in Ambrosio art. 385, et ab editore Epistolæ. Altera est Epistola 22, qua Sanctus sorori exponit inventionem corporum SS. Gervasii et Protasii, relatam a Tillemontio art. 47 ad annum 386. Tertia est inter Ambrosianas quadragesima secunda, qua Ambrosius Marcellinæ narrat gesta cum Theodosio imperatore, post victoriam ab eo relatam de Maximo tyranno. Figitur hæc anno 388. Ex hisce igitur verisimillimum fit, S. Marcellinam constanter Romæ mansisse usque ad annum 388, et forsan etiam uno alterove anno diutius. Attamen constat, ipsam deinde habitasse cum fratribus Mediolani, quo venire potuit circa annum 390, certe inter 388 et 392 : neque enim facile* cre-

AUCTORE J. S.

credidero, sacram sanctamque virginem solum venisse Mediolanum, ut fratres inviseret, indeque Romam reverteretur.

et ibidem tamen habitaret, moriente Satyro.

26 *Erat Mediolani S. Marcellina, quando accusata fuit Indicia virgo, quacum ante Romæ habitarat, ut certo colligitur ex Epistola quinta. Factum igitur illud circa annum 390 videtur figendum. Erat Romæ Marcellina, quando graviter ægrotabat S. Ambrosius aliquot mensibus ante mortem* S. Satyri, *ut liquet ex hisce Ambrosii verbis num.* XI *ad* Satyrum *directis :* Denique proxime cum gravi quodam atque utinam supremo urgerer occasu, hoc solum dolebam, quod non ipse assideres lectulo, ac votivum mihi cum sancta sorore partitus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. *Rursum colligitur ex verbis Ambrosii num. 5, Marcellinam aliquo tempore ante obitum* Satyri *fuisse cum Ambrosio, cum dicat :* Etsi sancta supersit soror, integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar officiis, tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitæ hujus jucunditatem repositam putabamus *etc. Porro non venisse ad fratres suos Marcellinam, ut deinde Romam reverteretur, rursum colligitur ex verbis Ambro-* B *sii num. 10, ubi de illa dicit :* Neque alterum (*fratrem*, Satyrum *nempe)* sequi potest, neque alterum derelinquere. *Tum de se subjicit :* Nam quid de me loquar, cui neque mori licet, ne sororem relinquam *etc. Si nec Ambrosius mortem optare poterat, nec Marcellina, ne alter alterum relinqueret, statuerant igitur deinceps simul vivere : nam exiguo invicem poterant esse solatio, si alter Mediolani, altera Romæ habitaret. Accedit Vita S. Marcellinæ, ad* XVII *Julii data, in qua dicitur, postquam Romæ virginitatem erat professa, ibique habitaverat, Mediolanum ad fratres venisse, et ibidem cum ipsis habitasse, ac in eadem urbe post fratres obiisse. De sepultura demum nullus dubitat. Omnes fatentur Mediolani sepultam. Aliqui tamen existimarunt, Romæ defunctam, et Mediolani voluisse sepeliri, idque colligunt ex epitaphio. Verum epitaphium ista non evincit, nec res ipsa est verisimilis. At, quocumque loco obierit, erat Mediolani, moriente* Satyro; *cumque ibi non videatur fuisse ante annum 388, ante hunc annum obitus* S. Satyri *non est figendus.*

Figenda igitur est mors S. Satyri

C 27 *Quapropter quærendum est aliud Italiæ periculum, idque satis perspicue reperiri videtur post mortem Valentiniani II, anno 392, mense Maio, Viennæ in Gallia occisi. Etenim cædes illa non modo gravissimum dolorem Ambrosio creare debuit, sed etiam ingentem formidinem Italiæ afferre, maxime Christianis, cum Arbogastes, cujus scelere occisus erat Valentinianus, et barbarus esset et gentilis, Eugeniumque, quem Valentiniano sufficiendum curaverat, ad omnia posset impellere. Hac de morte Ambrosius in Epistola 53 ita scribit Theodosio imperatori :* Silentium meum rupit sermo clementiæ tuæ : nihil enim in tam tristibus rebus melius facere in animum induxeram, quam, si fieri posset, me ipsum abdere. Sed quia in secessu aliquo delitescere, et sacerdotio exire non poteram, vel silentio intra me latebam. *De iisdem temporibus in Epistola 59 ad Severum episcopum hæc scribit :* Nos autem objecti barbaricis motibus, et bellorum procellis, in medio versamur omnium molestiarum freto *etc. Paulinus in Vita S. Ambrosii num. 26 exponit, quam fortiter tempore Valentiniani obstitisset Ambrosius, ne Gentilibus concederet aram victoriæ et sumptus cæremoniarum. Tum subjungit :* Sed postquam augustæ memoriæ Valentinianus in Viennensi civi- D tate (quæ est Galliarum civitas) vitam finivit; Eugenius suscepit imperium : qui ubi imperare cœpit, non multo post, petentibus Flaviano tunc præfecto et Arbogaste comite, aram victoriæ et sumptus cæremoniarum, quod Valentinianus augustæ memoriæ, adhuc in junioribus annis constitutus, petentibus denegaverat, oblitus fidei suæ concessit.

inter mortem Valentiniani II

28 Hoc ubi cognovit sacerdos, derelicta civitate Mediolanensi, ad quam ille festinato veniebat, ad Bononiensem civitatem emigravit, atque inde Faventiam usque perrexit. Ubi cum aliquantis degeret diebus, invitatus a Florentinis, ad Tusciam usque descendit, declinans magis sacrilegi viri adspectum, non formidans imperantis injuriam : nam et Epistolam ad eumdem dedit, in qua convenit conscientiam illius *etc. Fuga illa S. Ambrosii figenda est anno 393 : neque enim Eugenius ante annum 393 Alpes transivisse videtur, cum quod bellum haberet in Gallia contra Francos, tum quod legatos prius mitteret ad Theodosium imperatorem ad pacem cum eo sanciendam, ut narrat Zozimus lib. 4 pag. 776. Hisce observatis, quæ Tillemontius quoque admittit in Theodosio art. 77,* E *facile inveniemus, quo circiter tempore defunctus sit* S. Satyrus. *Etenim omnia clare insinuant, defunctum esse inter mortem Valentiniani II et adventum Eugenii in Italiam. Huic tempori congruunt omnia, quæ in Oratione funebri dixit S. Ambrosius, ut modo ostendendum est.*

et adventum Eugenii tyranni

29 *Conqueritur Ambrosius in Oratione de motibus barbarorum, gravissima suis imminere mala asserit, dolet* in Alpium vallo summam *suorum* salutis consistere. *Hæc omnia erant verissima sub finem anni 392 et initium anni 393. Nam Eugenii exercitus magna ex parte constabat ex barbaris, barbarusque erat, qui non solum exercitui, sed ipsi etiam Eugenio imperabat. Audiamus Orosium illorum temporum scriptorem lib. 7 Historiarum cap. 35.* Mortuo Valentiniano augusto, *inquit*, Arbogastes Eugenium tyrannum mox creare ausus est, legitque hominem, cui titulum imperatoris imponeret, ipse acturus imperium, vir barbarus animo, consilio, manu, audacia; potentiaque nimius, contraxit undique innumeras invictasque copias, vel Romanorum præsidiis vel F auxiliis barbarorum, alibi potestate, alibi cognatione subnixus. *Itaque barbarus erat, natione Francus, et gentilis, qui totum quasi regebat exercitum, et maximam barbarorum ducebat multitudinem. His igitur optime congruunt dicta Ambrosii de motibus barbaricis.*

in Italiam.

30 *Quantopere autem ab iis metuere deberet cum suis Ambrosius, docet Paulinus in Vita num. 31, ita scribens :* Promiserat enim Arbogastes tunc comes, et Flavianus præfectus *(etiam gentilis)* Mediolano egredientes, cum victores reversi essent, stabulum se esse facturos in basilica ecclesiæ Mediolanensis, atque clericos sub armis probaturos... Causa autem commotionis hæc fuit, quia munera imperatoris, qui se sacrilegio miscuerat, ab ecclesia respuebantur, nec orandi illi cum ecclesia societas tribuebatur. *Non immerito ergo ab illis metuebat Ambrosius jam ante ipsorum adventum. Demum æque verum erat tertium, nimirum in solo Alpium jugo constitisse salutem ecclesiæ Mediolanensis, quando sub finem anni 392 aut initium anni 393 perorabat Ambrosius. Nullus enim aderat, qui ab ingressu Italiæ Eugenii exercitum arcere auderet aut posset. Sola Alpium juga nivibus cooperta moram injicere poterant hiemali tempore*

31 *Ei-*

A *nimirum sub finem anni 392*

31 *Eidem tempori congruit, quod ait Ambrosius, Symmachum affirmasse*, ardere bello Italiam, *ut* Satyro *persuaderet, ne rediret Mediolanum. Nam haud dubie multæ fuerunt dissensiones in urbibus Italiæ, electo Eugenio tyranno, dum aliæ ipsum vellent recipere imperatorem, aliæ recusarent agnoscere. Optime etiam apparet, quo modo ille terror Italiæ inchoari potuerit diu ante adventum* Satyri, *et post obitum ipsius adhuc durare, nimirum quia Eugenius non statim duxit versus Italiam. Eidem tempori congruit consilium morientis* Satyri, *quod ipsum alloquens Ambrosius, ita refert :* Qui etiam ultimo spiritu... de cavenda incursione barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans, non frustra te dixisse fugiendum. *Nam revera Ambrosius istud consilium secutus est, ut jam vidimus num. 28. Demum isto tempore Marcellina videtur fuisse cum fratribus Mediolani, cum nullam habeamus Epistolam Ambrosii ad ipsam post annum 388. Quapropter omnia S. Ambrosii dicta apte congruunt tempori, quod inter mortem Valentiniani II et adventum Eugenii in Italiam intercurrit; nec ullo tempore tam probabiliter figi potest obitus* S. Satyri, *quam anno 392*

B *aut 393.*

aut initium anni 393 : dies obitus est ignotus

32 *Si satis constaret de die, quo Sanctus obiit, alteruter ex dictis annis certo assignari posset. Verum diem obitus non memorat S. Ambrosius, nec biographus, qui Ambrosium secutus est. Hieronymiana quidem Martyrologia* S. Satyrum *habent ad* XVIII *Septembris; at id factum videtur occasione S. Eustorgii episcopi Mediolanensis, quocum commemoratus videtur* S. Satyrus, *quod dies obitus esset ignotus. Mediolanenses revera* S. Satyrum *colunt hoc die* XVII *Septembris, eaque de causa ad hunc ipsum diem Martyrologio Romano fuit insertus. Verum ex die festivitatis diem obitus tuto deducere nequimus, maxime in hisce adjunctis, cum constet, diem festivitatis pro arbitrio statui, quando non constat de die mortuali, nisi alia quædam subsit ratio aliquem diem eligendi. Itaque nihil certi pro die mortis* S. Satyri *ex Martyrologiis aut cultu haurire possumus, præsertim cum verba S. Ambrosii magis innuant, Sanctum hiemali tempore obiisse. Nam loquens de ejus reditu, post quem obiit, laudat Viri fortitudinem, quod redierit* negligens frigoris. *Quare hiems inchoata saltem fuisse videtur, dum* Satyrus *erat in itinere;*

C *cumque obierit non diu post reditum, obitus certo figendus illa hieme, qua finitus est annus 392 et inchoatus annus 393 : neque propius tempus assignare tuto possum.*

§ III. Controversia de possessione corporis S. Satyri : Sanctus sepultus in ecclesia Portiana, apud S. Victorem, ubi corpus postea servatum.

Controversia de corpore S. Satyri

De *corpore* S. Satyri *diuturna est controversia inter duas ecclesias, sive inter duo præclara Ordinum Religiosorum cœnobia, quæ singula illud ecclesiæ suæ attribuunt. De utraque ecclesia (altera ex iis rectius* sacellum *vocatur) jam aliqua exposuit Henschenius noster ad* VIII *Maii in S. Victore Mauro, inclyto martyre Mediolanensi, cujus nomine utraque aliquando fuit insignita. Altera ex his ecclesiis olim dicta fuit* Portiana *a conditore Portio. De hac frequenter meminit S. Ambrosius in Epistola 20 ad Marcellinam sororem, ubi narrat, quantum sibi fuerit certandum, ne ecclesia illa* Portiana, *quæ et* extramurana basilica, *et* vetus *ab eodem postea appellatur, Arianis traderetur, eam multis modis pro Arianis suis occupare tentante Justina imperatrice. Ibidem de nova etiam basilica meminit, ita scribens :* Nec jam Portiana, hoc est, extramurana basilica petebatur; sed basilica nova, hoc est, intramurana, quæ major est. *Quænam sit illa basilica nova, hic non examino, quia non conducit ad propositum nostrum, id solum observo,* Portianam *basilicam jam fuisse veterem tempore Ambrosii.*

Auctore J. S.

inter monachos Olivetanos S. Victoris,

34 *Porro basilica illa Portiana postea dici cœpit* S. Victoris ad corpus; *nec dubium est, quin eæ voces* ad corpus *fuerint additæ, ut distingueretur ab aliis* S. Victoris *ecclesiis, quæ sunt Mediolani. Possederunt illam* S. Victoris ad corpus *ecclesiam aliquot seculis monachi Benedictini, donec anno 1570 in eorum locum successerint monachi Olivetani, qui primum exstruxerunt amplissimum cœnobium, deinde et novam basilicam. Hac vero occasione, cum destructa fuit vetus basilica,* E *Sanctorum corpora ex illa in novam anno 1576 translata sunt a S. Carolo Borromæo, qui et corpus* S. Satyri *una cum corpore S. Victoris invenit et transtulit. Judicium sancti hujus Cardinalis archiepiscopi videtur sufficere debuisse adversæ partis patronis ad acquiescendum, cogitandumque, esse alterius Sancti corpus, quod* Satyri *esse crediderant; at illi, ut in similibus frequenter contingit, non omnino deposuerunt opinionem præconceptam de* S. Satyri *corpore apud se servato. Itaque horum etiam ecclesiam et sacellum paucis illustremus.*

et monachos Cistercienses S. Ambrosii,

35 *Inter ecclesias Mediolani conditas a S. Ambrosio una est, quæ, ipso etiam vivente,* Ambrosiana *fuit vocata. De illa meminit sanctus doctor in Epistola 22 ad Marcellinam, ubi et de dedicatione ejusdem agit, et de illatis corporibus SS. Gervasii et Protasii nuperrime inventis, de quibus ita scribit :* Sequenti die transtulimus ea in basilicam, quam appellant Ambrosianam. *Hæc Ambrosius anno 386, quo dedicata est ampla illa basilica Ambrosiana, quæ etiamnum exstat, quamque anno 1752 curiose nos ipsi lustravimus, æque ac basilicam jam memoratam S. Victoris, et sacellum* F S. Satyri *modo memorandum. Juxta basilicam Ambrosianam amplissimum est cœnobium Ordinis Cisterciensis, cujus usui servit una pars ecclesiæ Ambrosianæ : in altera vero parte ministeria sua obit clerus. Inter basilicam Ambrosianam et cœnobium Cisterciensium est sacellum* S. Satyri, *in cujus pariete exterius vidimus hanc inscriptionem satis recentem :* Sacellum S. Satyri, olim S. Victoris ad Cælum aureum nuncupatum, exterius reparatum anno Domini MDCLXXI.

qui habent sacellum S. Satyri.

36 *Raphael Moneta monachus Olivetanus in Opere, quo corpus* S. Satyri *basilicæ S. Victoris vindicat, quodque inscripsit,* S. Satyri confessoris... tumulus illustratus, *face 3 pag. 72 observat, istud* S. Satyri *sacellum non videri, nisi* unam ex *basilicæ* Ambrosianæ *capellis,* licet paululum extra ordinem, et sejunctam a primaria, in qua monachi asservant augustissimum Eucharistiæ Sacramentum. *Tale mihi revera visum fuit sacellum istud, nec umquam cernenti incidit cogitatio, particularem hanc esse ecclesiam. Laudatus auctor deinde hæc subjicit :* Longitudo autem Satyrianæ illius ædiculæ non excedit duodecim, latitudo vero octo ulnas, quarum quatuor con-

AUCTORE J. S.

stituunt fere unam Romanam decempedam. Tantula capella, ipsaque adeo Ambrosianæ conjuncta, reputata fuit semper hujus membrum, quippe nullum alium nisi per eam habet accessum. *Joannes Petrus Puricellus, sacræ theologiæ doctor et archipresbyter ecclesiæ Laurentianæ, in Opere, quod scripsit de Monumentis basilicæ Ambrosianæ, num. 19 multa disserit de vetustate illius sacelli, illudque Ambrosiana basilica vetustius videri insinuat. Attamen non profert argumenta, quibus cogamur tantam isti sacello vetustatem attribuere. Tentat persuadere, fuisse ecclesiam Faustæ, quæ certo est Ambrosiana vetustior, et de qua meminit Ambrosius in Epistola 22 ad Marcellinam. At ea suspicio est contraria communi opinioni Mediolanensium, et jam abunde refutata apud laudatum Monetam face 3. Illud verum est, quod et probat Puricellus, sacellum istud olim fuisse vocatum*, S. Victoris ad cælum aureum.

Satyrus sepultus est ad lævam S. Victoris M.;

37 *Hisce observatis de utraque æde, videlicet de basilica olim* Portiana, *deinde* S. Victoris ad corpus, *et de sacello* S. Satyri, *quod olim dicebatur* S. Victoris ad cælum aureum, *sepulturam, inventionem et translationem corporis* S. Satyri *sic exponam, ut ex iis prudens lector satis sit* B *intellecturus, in qua ecclesia modo servari videatur Sancti corpus. Dungalus, scriptor seculi* IX *in libro Responsionum adversus Claudium Taurinensem, edito Antverpiæ anno 1572, pag. 108 et 109 sic habet :* Idcirco, ut arbitror, Ambrosius suum fratrem Satyrum, quem nimium dilexerat, juxta sanctum martyrem Victorem sepelivit. . . Cujus epitaphium hoc dictavit tetrastico.

Uranio Satyro supremum frater honorem
Martyris ad lævam detulit Ambrosius.
Hæc meriti merces, ut sacri sanguinis humor
Finitimas penetrans adluat exuvias.

Ad hoc epitaphium, quod ipsi Ambrosio attribuit Dungalus, pauca sunt observanda. Primo ex hoc epitaphio aliqui crediderunt, Sanctum nostrum fuisse vocatum Uranium Satyrum. *At magis credo, vocem Græcam* οὐράνιος, *Latine*, cælestis, magnus, excelsus, *honoris causa nomini adjectam fuisse, præsertim cum voces* Uranius *et* Uranicus *etiam apud Latinos usitatæ fuerint medio ævo, ut videri potest in Glossario Cangii. Certe* Satyrus *nullo alio loco* Uranius *vocatus legitur. Secundo utra-* C *que pars litigantium consentit,* Victorem Maurum *esse, ad cujus lævam sepultus est* S. Satyrus.

hic autem sepultus jacebat in basilica Portiana :

38 *Vita inferius danda num. 12 habet, sacrum corpus jussu Ambrosii prius deportatum fuisse* ad basilicam Ambrosianam ; *subditque :* Quod tamen in altera longe basilica [ad] lævam gloriosi martyris propriis manibus tumulavit. *Eadem plane habet Hilarion monachus. Jam vero de altera illa basilica, in qua sepultus dicitur* S. Satyrus, *mira est contentio inter Puricellum, pro sacello* S. Satyri *pugnantem, et Monetam, de basilica Portiana, seu S. Victoris ad corpus, locum recte exponentem. Etenim hæc explicatio fluit ex ipso Dungali loco. Nam, eo teste, et consentiente Puricello,* S. Satyrus *sepultus est apud S. Victorem Maurum. Atqui hic Sanctus jacebat sepultus in basilica Portiana, quæ ideo deinde vocata est* S. Victoris ad corpus. *Itaque* S. Satyrus *etiam fuit sepultus in basilica Portiana. Tam porro certum est, S. Victorem fuisse sepultum in basilica Portiana, tamque communi scriptorum consensu receptum, ut Puricellus ipse fol. 29 non fuerit ausus id omnino negare. Cum tamen viderit, ea ratione sepulturam* Satyri *ibi quoque necessario statuendam, alio modo effugere tentavit, cogitavitque corpus S. Victoris translatum fuisse ante mortem* D S. Satyri, *delatumque ad sacellum jam dictum. Verum plane improbabilia sunt, quæ de illa translatione commentus est, et abunde per Monetam refutata. Præterea omnes passim scriptores tradiderunt, corpus S. Victoris Mauri in Portiana basilica non solum sepultum esse ; sed in eadem quoque servatum deinde fuisse, quod inventio demum confirmavit.*

in eadem igitur basilica sepultus est Satyrus.

39 *Contraria etiam Puricello sunt allegata ex Vita verba*, In altera longe basilica sepelivit. *Quippe sacellum* S. Satyri *non meretur nomen* basilicæ ; *et certe non est* altera basilica *ab Ambrosiana, cujus potius pars haberi debet. Ego enimvero longe magis credo, sacellum illud necdum fuisse ædificatum ; sed postea fuisse basilicæ adjunctum. Quam fuisse ecclesiam Ambrosiana vetustiorem ? Certe probari nequit, jam tum exstitisse : neque admodum verisimile est, S. Ambrosium prope sacellum amplam ædificare voluisse basilicam. Pugnat tamen Puricellus variis armis, ut evadat ex loco opinioni suæ incommodo, et textum suspicatur corruptum. Quare ex gemino Ms. docet, locum ita legendum :* In altera non longe basilica ad lævam gloriosi martyris Victoris *etc. Credamus tantisper, hanc esse veram lectionem, quia* E *multa mendose in Mombritio edita sunt, nihil habebit Puricellus. Nam ne sic quidem cogitare possumus, corpus fuisse sepultum in sacello* S. Satyri, *tum quod basilica non sit, nedum altera ab Ambrosiana, tum quod ibi non jaceret sepultus S. Victor. At Portianæ ecclesiæ, quæ cathedralis olim fuit, utraque lectio recte congruit. Nam erat basilica longe altera ab Ambrosiana : erat etiam basilica* non longe *distans ab Ambrosiana, cum exigua sit distantia inter Ambrosianam et S. Victoris ad corpus basilicam ; erat etiam ditata corpore S. Victoris, ad cujus lævam positus fuit* S. Satyrus.

Objectio Puricelli, ex conjecturis

40 *Objectionem habet Puricellus ex eo, quod corpus delatum prius dicatur ad Basilicam Ambrosianam, eamque proponit his verbis :* Sed ne credibile quidem cæteroqui hoc videtur, ut, si Satyrum Ambrosius sepeliri voluisset in basilica Portiana, eundem prius ad hanc deferret Ambrosianam, hic funebrem ad populum recitaret orationem, hic Missæ Sacrificium pro ipso celebraret. Quid enim vetabat, quo minus hæc ipsa F commode peragerei in Portiana ? Quæ, sicuti metropolitana olim fuerat, quidni satis etiam populi capax, qui ad Satyri funus conveniret ? Certe autem non ita se habebat hæc sancti Victoris ad cælum aureum basilica. Quamobrem longe credibilius hoc videtur, ut propter ipsius angustiam et propinquitatem maluerit Ambrosius deferri recta funus ad Ambrosianam, ibique funebria peragi solemnia, ita ut, his omnibus in hac basilica peractis, non aliud restaret, quam ut cadaver in propinqua sancti Victoris ad cælum aureum basilica tumulo daretur. Quocirca consequens etiam illud esset, ut in hac ipsa sanctus etiam Victor martyr et Maurus, ac sanctorum Naboris et Felicis socius, una simul cum eodem Satyro in eadem urna conquiesceret : quod audi tu mirum videtur. Mirum profecto, sed non ita procul a vero. *Ita ille satis acute, si ratiocinando res solum peragenda esset.*

incertis petita vim non habet.

41 *Verum in eo ratiocinio aliqua pro certis habentur, quæ certa nequaquam sunt. Primo non omnino certum est, corpus* S. Satyri *prius delatum fuisse ad basilicam Ambrosianam, ibique peracta solemnia, quamvis id auctor anonymus Vitæ,*

pe

A *per Mombritium editæ, tradiderit cum aliis ipsum seculis : neque enim ille scriptor tam antiquus videtur, ut rem sua auctoritate certam facere possit. Secundo minime certum, imo parum etiam verisimile est, ut superius monui, sacellum illud* S. Satyri, *sive S. Victoris ad cælum aureum, jam extitisse tempore S. Ambrosii. At, etsi fingere velimus utrumque esse certissimum, nihil absurdi fecerit S. Ambrosius, si in altera ecclesia Fratrem pro concione laudare voluerit, eumdemque in altera sepelire, ut pompa funebris fieret diuturnior, et forsan etiam ut Ambrosiana basilica, quæ Portianam amplitudine superabat, immensum populum, ad exsequias accurrentem, melius caperet. Sic, ubi invenerat corpora SS. Gervasii et Protasii, ut ipse narrat in Epistola 22 ad Marcellinam, transtulit ea primum* vespere jam incumbente ad basilicam Faustæ. *Deinde sequenti die, inquit,* transtulimus ea in basilicam, quam appellant Ambrosianam. *Itaque neque aliquid inverisimile dicitur fecisse Ambrosius, neque ob qualemcumque verisimilitudinis excessum in dubium vocanda sunt, quæ aliunde sunt satis certa.*

B 42 *Talis est existentia corporis S. Victoris Mauri in basilica Portianâ, quæ inde nomen traxit* S. Victoris ad corpus. *Fatetur Puricellus,* mirum *videri, si illud corpus sit in sacello* S. Satyri, *quia nullum potuit proferre scriptorem, qui id umquam affirmaverat, quia habebat sibi oppositam nubem testium, perpetuam traditionem, ipsumque nomen ecclesiæ S. Victoris ad corpus, et demum corporis inventionem authenticis tabulis consignatam. Laudat Moneta non modo scriptores, qui testantur corpus S. Victoris servari in basilica Portiana; sed in fine Operis sui etiam ex tabulario S. Victoris adducit septem antiqua diplomata, quæ idem de S. Victoris corpore continent. Septem autem illa diplomata, in quibus clare asseritur, corpus S. Victoris in sua ecclesia conservari, et quæ partim sunt seculi undecimi, partim duodecimi, testatur se in tabulario vidisse et examinasse Franciscus Coratus notarius publicus. Porro de numero testium, qui affirmarunt corpus S. Victoris in sua ecclesia quiescere, et de perpetua traditione, Moneta face 5 pag. 157 ita generatim loquitur :* Omnibus seculis *(veneranda antiquitas)* proclamavit et coluit Mauri Victoris corpus in Portiana. Onerosum valde et C superfluum foret, recensere, omnium ætatum auctores, qui hoc tradiderunt. Satis fuerit affirmare, quod nemo hactenus in dubium verterit. De divo Satyro quidem nonnullis existimatum est, extra Portianam illum quiescere, nimirum in Ambrosiana, cum nondum ex Dungalo compertum fuisset et declaratum epitaphium ante dictum, docens, illum associatum martyri Victori in sepulcro..... At vero de corpore S. Victoris Mauri profecto quis unquam dubitaverit, nedum negaverit, quiescere in sua basilica, ad corpus propterea nuncupata? *Hactenus Moneta, cui plura de his non addo. Attamen breviter hic insinuandum censeo, communicatam perhumaniter nobis fuisse a RR. PP. S. Ambrosii Dissertationem Ms., cujus auctor ostendere conatus est, basilicam Portianam non fuisse illam, quæ postea illud nomen habuit, et deinde* S. Victoris ad corpus *dicta est; sed sacellum* S. Satyri. *At, cum ea opinio mihi videatur fundamento carere, et componi non posse cum dictis S. Ambrosii de basilica Portiana, Dissertationem malui non allegare, quam refutare.*

cum solidissime probata sit existentia S. Victoris in sua ecclesia.

§ V. Inventio et translatio corporum SS. Victoris et Satyri ad novam ecclesiam : translatio capitum in thecas argenteas.

E*xistentia corporis S. Victoris in sua ecclesia, et corporis* S. Satyri *apud Victorem sepulti, egregie confirmata est anno 1576, quando, exstructa nova a monachis Olivetanis ecclesia, vetus erat destruenda, ideoque reliquiæ ex vetere in novam transferendæ. Præerat eo tempore ecclesiæ Mediolanensi S. Carolus Borromæus, S. R. E. Cardinalis, vir insigni doctrina, prudentia et sanctitate conspicuus. Hic autem rogatus ab abbate et monachis S. Victoris, ut vel ipse reliquias, quas in vetere ecclesia habere se credebant, inspicere vellet, aut alios ad id delegare, cum* ipse, *ut habent Acta notarii,* aliis impeditus negotiis, huic muneri pro tunc vacare non posset, mandavit reverendo presbytero domino Ludovico E Monetæ, qui locum et arcas inviseret, in quibus illæ positæ erant. Qui ea diligenter recognovit, nulla tamen arca aperta, et ipsi illustrissimo domino antistiti retulit. Postea vero et ipse illustrissimus et reverendissimus Cardinalis eo venit, et easdem inspexit et recognovit, atque etiam marmoream arcam aperuit, quæ defossa erat post altare majus, scilicet inter ipsum altare et loculum SS. Victoris et Satyri, de quo inferius etc. *Acta illa, quia valde prolixa sunt, tota non lubet exscribere.*

Cum transferenda in novam basilicam essent corpora,

44 *Solum hoc transferam, quæ propius spectant ad SS. Victorem et Satyrum, vel ad diligentias a S. Carolo factas, de quibus paulo post subjungitur :* Cumque vero aliæ quoque reliquiæ recensendæ essent et tollendæ, et inter alias corpus S. Satyri, qui in arca lapidea cum S. Victore martyre positus erat, ut inferius describitur; de quo S. Satyro esset aliqua controversia cum reverendis monacis S. Ambrosii, ut veritas appareret, mandavit reverendo domino Josepho Mascardo ejus F vicario, ut et cæteras reliquias recenseret, transferendasque pararet, et sepulcrum ipsum, in quo dicerentur esse corpora ipsorum SS. Victoris et Satyri, diligenter inspiceret et consideraret. Qui sepulcrum ipsum inspiciens, quasdam litteras in ipso agnovit, qui nomen ipsius sancti Satyri præ se ferrent, de quibus inferius, et cæteras reliquias ex arcis exemit, et paravit modo hic descripto. *Sequitur enumeratio reliquiarum,* die Veneris decima tertia Julii MDLXXVI *per Mascardum inventarum. At ille nihil habet de loculo SS. Victoris et* Satyri.

S. Carolus Borromæus jubet prius lustrari sepulcrum SS. Victoris et Satyri:

45 *At horum sepulcrum aperuit ipse S. Carolus, ut habent Acta apud Monetam pag. 359 hoc modo :* Postea vero iterum eo venit illustrissimus et reverendissimus Cardinalis archiepiscopus, qui ipsum SS. Victoris et Satyri sepulcrum aperuit, corpora recognovit, inscriptiones consideravit, sustulit, et paravit ad translationem, ut hic describitur : Die Veneris, vigesimo mensis Julii MDLXXVI. Ad præsentiam illustrissimi et reverendissimi D. D. Caroli, tituli sanctæ Praxedis presbyteri Cardinalis, sub altari majori ec-

illud deinde ipse aperit: et corpora inventa,

Alcione J. S.

ecclesiæ S. Victoris fuit inventa marmorea quædam capsa, sex lapidibus sibi mutuo cohærentibus, laminis plumbeis constructa, in qua reperta fuerunt corpora gloriosissimorum sanctorum Victoris martyris et Satyri confessoris, distincta inter se dilucido intervallo. Corpus enim S. Satyri erat a læva S. Victoris, ejusdemque capiti innitebatur lapis lateritius (signum maximæ antiquitatis) in quo scripta legebantur hæc verba, videlicet S. SATYR. : a dextera vero S. Satyri erat situm corpus S. Victoris, habens innixum omnino in omnibus similem lapidem lateritium supradicto, in quo legebantur hæc verba, videlicet, S. VICTOR, quorum litteræ V et T erant scriptæ modo retrogrado. *Sequuntur nomina testium hisce præsentium, inter quos nominatur ipse etiam abbas S. Ambrosii. At hæc videri possunt ad* VIII *Maii in S. Victore, ubi num. 3 hæc pars instrumenti ex Paricello data est.*

ligneis thecis imposita, transfert ad sacristiam, ubi per alios ossa a cineribus separantur.

46 *Recitatis testium nominibus, Acta sic pergunt :* Post hæc dicta corpora sanctorum Victoris et Satyri excerpta fuere ex dicta arca marmorea, et reposita in capsis ligneis cum cineribus, et quæ sigillatæ fuerunt et reconditæ in sacristia veteris ecclesiæ cum aliis capsis aliorum Sanctorum corporum jam prius in ea repositis, et janua seu ostium clausum cum clavi et sigil-B latum sigillo B. Virginis præfati illustrissimi Cardinalis, et S. Victoris dicti abbatis. Illico clavis consignata fuit penes illustrissimum et reverendissimum D. Cardinalem. Et in die sequenti ex ordine et jussu præfati illustrissimi et reverendissimi domini Cardinalis, reverendus D. Jo. Franciscus a Basilica Petri, et reverendus D. Rodulphus della Cruce primicerius ecclesiæ majoris, accesserunt ad dictam sacristiam, quam clausam et sigillatam repererunt eo ordine, quo priori die clausa et sigillata fuerat, et induti cottis, et accensis luminibus, adstantibus et adjuvantibus sacrista et aliis monacis dicti monasterii ; primo corpus seu ossa S. Victoris extraxerunt e dicta capsa lignea, reponendo super mappa linea, et excerpta sunt ossa a cinere, et cinerem ipsam involverunt in panno lineo ad effectum reponendi in urna. Secundo extractum fuit corpus S. Satyri modo, quo supra, et excerptis *(ossibus scilicet)* a cinere, cinerem ipsam involverunt in alio panno lineo ad effectum, ut C supra. Ossa autem reposita seu restituta fuerunt in suis capsis ligneis, prout antea erant. Quæ capsæ postmodum sigillatæ fuerunt duobus sigillis pro utraque earum sigillo S. Victoris.

S. Carolus corpora solemniter defert ad novam ecclesiam :

47 Quæ omnes capsæ corporum Sanctorum in dicta sacristia remanserunt usque ad hodiernam diem, qua solemniter, et solemni processione præcedente, ut infra, translata fuerunt ad ecclesiam novam. Hinc est, quod ita mandante præfato illustrissimo et reverendissimo D. Cardinali et archiepiscopo, et eo assistente, convocato in ecclesia majori clero tam seculari quam regulari cum capitulo R. D. cardinalium ordinariorum nuncupatorum ecclesiæ, ac officialium præfatæ cathedralis ecclesiæ Mediolanensis, astantibus excellentissimo senatu, et magnificis D. vicario et duodecim provisionum indictæ urbis Mediolani, et magna caterva populi processionaliter eundo recessum fuit a dicta ecclesia majori, et processionaliter ventum fuit ad ecclesiam novam, mox ad basilicam veterem S. Victoris, in qua illustrissimus et reverendissimus Cardinalis archiepiscopus, pontificalibus vestimentis indutus, una cum cardinalibus ordinariis nuncupatis solemniter induti pluvialibus, capsas septem reliquiarum et D ossium Sanctorum super humeros sustulerunt, et, cum propter modicum intervallum ecclesiæ veteris et novæ, et longos cleri ordines longius procederetur, aliquam civitatis partem circumeundo, et perventum esset ad S. Ambrosii majoris, successerunt oneri R. P. abbates et seniores monaci dictæ congregationis cuculati. Qui cum ad dictam plateam reversi essent, ibi penes pontem præfatus illustrissimus et reverendissimus Cardinalis archiepiscopus, et cæteri nuncupati ordinarii iterato capsas ipsas sumpserunt, et detulerunt ad ædem novam S. Victoris cum maxima copia luminarium.

ibique, p[illegible] sunt ore[illegible] donec pera[illegible] [illegible] diurno

48 Et depositis omnibus ipsis capsis seu arcis super altare majus dictæ ecclesiæ, decantatæ fuerunt rogationes, et per præfatum illustrissimum et reverendissimum Cardinalem recitatæ multæ orationes Sanctorum. Mox etiam celebrata fuit Missa in cantu per ordinarios ecclesiæ majoris : et facto sermone ab ipso illustrissimo et reverendissimo antistite, ab ipsa ecclesia recessit, et ejus jussu capsæ prædictæ remanserunt supra dicto altari usque ad horas Vesperarum. Qua hora reversus ipse illustrissimus et reverendissimus Cardinalis, dictas capsas, seu arcas ligneas tolli et E reponi, et custodiri mandavit in scurolo subtus altare dictæ ecclesiæ. Itaque factum fuit ad præsentiam præfati illustrissimi et reverendissimi domini Cardinalis archiepiscopi, existentis in scurolo dictæ ecclesiæ nomine S. Victoris, et ipsius illustrissimi et reverendissimi domini Cardinalis mandato et jussu facta fuit recognitio capsarum lignearum et sigillorum super eis impressorum, et nullam fraudem violentiamque factam fuisse, et omnia non violata, sed salva inventa fuisse. Et statim jussit arcas ipsas ligneas aperiri, et ex eis extrahi ossa et corpora Sanctorum, et illa reponi in capsis seu arcis plumbeis, ad hunc effectum fabricatis.

Deinde corpora plumbeis capsis imposita.

49 *Mox sequitur transpositio ossium, in capsas plumbeas, quam coram S. Carolo Borromæo peregerunt tres abbates, videlicet* Clemens *abbas* S. Victoris, Philippus de Mediolano, *unus ex* visitatoribus congregationis Olivetanæ, *et abbas* beatæ Virginis Mariæ loci Nerviani, *ac* Hieronymus de Armatis de Cremona, *abbas* monasterii beatæ Virginis loci Bedagii. *Missa autem recensione aliarum reliquiarum, transeo ad capsam quintam F et sextam, de quibus pag. 368 hæc leguntur :* Quinta capsa lignea, sigillata duobus sigillis S. Victoris, inscripta S. V. : in qua adsunt ossa S. Victoris cum suo capite. Sexta capsa lignea, sigillata ut supra, cum inscriptione S. S., in qua adsunt ossa corporis S. Satyri cum capite suo. Hæc enim duo corpora recondita fuere in capsa plumbea intermediata eomet ordine, quo legitur in visitatione prædicta diei vigesimi, facta per illustrissimum et reverendissimum D. Cardinalem, scilicet a latere dextero, signato S. VICT., reconditum fuit corpus S. Victoris in sandali rubeo, cum capite involuto sandali rubeo propter separationem menti ; et in ea parte capsæ positus fuit lapis lateritius cum inscriptione litterarum reversarum, S. VICTOR, qui repertus fuit in arca marmorea veteri, prout legitur in prædicta visitatione. Et ab alio latere dictæ capsæ plumbeæ, signato S. SATIR., reconditum fuit corpus S. Satyri in sandali viridi, cum capite involuto sandali viridi, cum lapide cocto, S. SATYRUS, invento in arca veteri, prout supra legitur.

50 Quæ

et sub altari majori deposita, ubi et cineres in urnis.

A 50 Quæ capsa plumbea fuit clausa cum coperto plumbeo, et implumbata, ut supra. Et transportata fuit supra in ecclesiam ad altare majus, et subtus ipsum altare reposita in arca marmorea cum fenestrella ferrea e latere Euangelii. Super qua arca inscripta sunt hæc verba : videlicet : CORPORA SS. VICT. MART. ET SATYRI CONFESSORIS, SUB ALTARI MAJORI ANTIQUARUM ÆDIUM RECONDITA : INDE GREGORIO XIII PONT. MAX., HUC A CAROLO CARD. TIT. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPO SOLEMNITER TRANSLATA SUNT, SEPT. CAL. AUG. MDLXXVI. Quibus corporibus sanctis in dicto altari majori reconditis, positæ etiam fuerunt cineres dictorum corporum sanctorum Victoris et Satyri in urnis duabus terræ coctæ coloris viridis, una ad dexteram, et altera ad sinistram altaris : super quibus inscripta sunt hæc verba, videlicet : COLLECTA EX SEPULCRO SANCTORUM VICT. MARTYRIS, ET SATYRI CONFESSORIS. Quibus ita peractis, cum sero factum esset, et hora tarda, præfatus illustrissimus et reverendissimus D. Cardinalis jussit supersederi a repositione aliarum capsarum *etc.* B *Mitto aliarum reliquiarum depositionem, ut ex iisdem notarii Actis addam reliqua de SS. Victore et* Satyro.

Repositio reliqui cineris in alba urna?

51 *Die* XXVII *mensis Julii, ut legitur pag. 372, Clemens abbas S. Victoris, et alii duo abbates superius laudati, coram testibus omni exceptione majoribus,* accesserunt ad altare majus dictæ ecclesiæ novæ, in quo externa * die reposita fuit capsa plumbea implumbata cum corporibus SS. Victoris et Satyri, et cum urnis duabus : et visitato ipso altari, compertum fuit clausum, prout heri sero clausum fuerat : et tunc, sublato lapide marmoreo seu coperto, in eo præfati DD. abbates posuerunt aliam urnam albam terræ coctæ, in qua positum erat reliquum cineris collectæ ex prædictis corporibus SS. Victoris et Satyri : et hoc e latere seu parte Epistolæ dicti altaris : et statim repositum fuit copertum, et clausum fuit circumcirca cum laminis ferreis implumbatis. *Reliqua spectant ad alias reliquias. Acta hæc, quæ multa simul diversorum dierum instrumenta complectuntur, subscripta leguntur a tribus notariis, aut potius a quatuor, notaturque in fine per tertium notarium* die quinto Se- C ptembris MDLXXVI, *videlicet per ipsum Cardinalis archiepiscopi vicarium generalem, Cæsarem de Bland.*

* hesterna

Inscriptio ad conservandam rei memoriam posita:

52 *Porro ad conservandam hujus translationis memoriam, Gregorius Raynoldus abbas post annos centum lapidi incidenda curavit hæc verba, quæ juxta chorum ad latus Euangelii supra portam sunt posita :* ADESTO CIVIS. SS. VICTORIS MARTYRIS ET SATYRI CONFESS. SACRA CORPORA SUB ARA MAJORI RECONDITA VENERARE, QUÆ IN BASILICA PORTIANA OLIM QUIESCENTIA, ET A S. CAROLO CARD. BORROMÆO ARC. MED. RECOGNITA OLIVETANÆ FAMILIÆ PIIS STUDIIS ANNUENTE, RELIGIOSI PP. IN NOVA ECCLESIA MAGNIFICE EXSTRUCTA CONDIDERE ANNO MDLXXVI. NEC IN IRRITUM CADUNT VOTA GEMINO SANCTORUM INNIXA PATROCINIO, QUORUM ALTER SANGUINE TELLUREM HANC CONSECRAVIT, ALTER VIRTUTIBUS D. AMBROSIUM FRATREM EXPRESSIT. SOLEMNIS TRANSLATIONIS PUBLICIS TABULIS CONSIGNATÆ MONUMENTUM HOC EXTARE VOLUIT D. GREGORIUS RAYNOLDUS HUJUS COENOBII ABBAS ANNO MDCLXXVI. *Hactenus de translatione ipsorum corporum.*

53 *Anno 1602, die* XXIII *Martii, capita SS. Victoris et Satyri a prædicto loco ablata, et argenteis thecis inclusa sunt, regente tunc ecclesiam Mediolanensem Federico Borromæo, S. Caroli nepote ex fratre. Hujus translationis Acta edidit jam sæpe laudatus Moneta post præcedentia. Ex iis illa solum huc transferam, quæ necessaria videbuntur pro notitia rerum gestarum, omissis aliis. Narrat primo notarius Antonius Cerrutus, ex Actis, tempore S. Caroli Borromæi factis, constare de capitibus utriusque Sancti, una cum corporibus in arca sub altari depositis ; deinde sic prosequitur :* Cumque præfati reverendi abbas et monachi dicti monasterii S. Victoris, ob insignitatem dictarum reliquiarum, præcipue vero capitum dictorum SS. Victoris et Satyri, et ob eorum erga dictos Sanctos reverentiam, honorem et devotionem, et ad hoc, ut pietatis devotionisque excitandæ causa pro dierum ratione piis Christi fidelibus exponi possint, et in processionibus de more ferri, duas thecas argenteas magni ponderis et valoris fieri curarint, in una quarum caput ejusdem S. Victoris, in altera vero caput S. Satyri recondantur, et ad id requisierint illustrem et reverendissimum J. U. D. dominum Antonium Senecam, decanum ecclesiæ majoris Mediolani, qui ut piæ et honestæ petitioni, præfatorum reverendorum abbatis et monachorum satisfaceret, et pro præmissorum omnium et singulorum plena et omnimoda executione, hodierna die una cum me notario infrascripto se contulit ad dictam basilicam S. Victoris, ibique ipse reverendissimus D. Seneca pluviali indutus, una cum M. reverendo patre Don Michaele abbate dicti monasterii, pariter pluviali induto; et reverendo D. Philippo de Mediolano abbate Vicoboldoni, de sacristia exiit præcedentibus monachis dicti monasterii cum quatuor intortitiis. E

Auctore J. S. Anno 1602 SS. Victoris et Satyri capita

a corporibus separata,

54 Et facta ante altare majus oratione, dum motectum cantaretur in organo. Et aperto ipso altari majori, et tabula marmorea superiori amota, recognitæ fuerunt, quæ in eo continebantur : et in stipite altaris in medio reperta fuit capsula magna plumbea, cujus operculum erat implumbatum, ita ut nullo modo aperiri posset. A dextris urna viridis coloris : a parte sinistra urnæ itidem duæ, altera viridis, altera rubei coloris. In angulo altaris prope urnam rubeam vasa quædam F instar canalium, in quibus forte sunt cineres. Ipsaque capsa plumbea educta, et super mensam collocata, præfatus reverendissimus D. Seneca incensavit, factaque ejus recognitione, reperta est signata a latere dextro S. V., et ab alio latere S. SA., et quod reliquiæ erant involutæ illæ quidem Victoris, signatæ S. V. a parte anteriori, serico rubeo : illæ vero S. Satyri, signatæ S. SA., serico viridi a parte posteriori. Amoto velo rubeo, repertum est inter sacra ossa permulta S. Victoris, in una parte caput ejusdem S. Victoris, serico rubeo involutum.

et argenteis thecis inclusa

55 Quibus sic recognitis, præfatus reverendissimus Seneca, una cum M. R. P. abbate suprascripto partes minores capitis, mentum scilicet et aliquos dentes, a reliquo capitis separatos, serico eodem involutos, reposuit in eadem capsa loco, ubi prius erant. Pars vero capitis superior integra, mento excepto, fuit velo rubeo novo involuta, et reposita in theca argentea, honorifice confecta ad effectum, de quo supra. Et duo dentes in pixide argentea repositi fuerunt ad partem pro illustrissimis Cardinalibus Borromæo et Sfondrato... Deinde amoto velo viridi, in alia parte

AUCTORE J. S.

parte intermediata similiter reperta fuerunt ossa permulta, ita ut plena esset ossibus S. Satyri, et inter alia caput velo viridi involutum, cum latere perantiquo, scripto S. SATYR. His pariter sic recognitis, præfati reverendissimus Seneca et abbas suprascriptus, duobus dentibus ad partem in eadem pixide repositis pro præfatis illustrissimis dominis, tum reliquiis S. Satyri corporali mundo tectis, caput integrum velo albo novo involverunt, et in theca argentea honorifica reposuerunt ad effectum, de quo supra.

transferuntur ad thecam majorem supra altare:

56 Hisque peractis, præfatus reverendissimus D. Seneca, et reverendi abbates prædicti, thecis argenteis acceptis, processionem fecerunt circa ecclesiam sub baldachino, præcedentibus monachis cum luminibus: et inde iverunt ad confessionem, ubi repositis thecis super altari, Missa celebrata est a præfato reverendissimo D. Seneca. Interea vero capsula prædicta operculo suo cooperta, ac plumbo implumbata, reposita fuit in dicto altari suo loco. Deinde urnæ et capsula prædicta fuerunt panno serico, quem brocatellum vocant, coloris aurei tectæ. Tum B stipes altaris tectus fuit lapide integro sericeo impolito: deinde mensa altaris superposita, prout ante erat, et opere cœmentario, ac ferreis quibusdam clavibus, ac plumbo cum stipite firmata... Celebrata vero Missa, reconditæ fuerunt thecæ prædictæ argenteæ, in quibus inclusa fuerunt sacra capita in reliquiario, quod supra altare confessionis fabricatum est: cujus crates ferrea quatuor clavibus munita est, diverso opere fabrili confectis; præter antas nuceas exterius auro ornatas seu depictas, cum verbis sequentibus. In anta dextra: SANCTORUM PETENDA SUNT SUFFRAGIA. In anta sinistra: UT IPSI SUPPLICENT PRO ECCLESIA. Beda. *Hactenus instrumentum, quod enumeratione testium, et subcriptionibus notariorum firmatur.*

inscriptio de his posita.

57 *Hujusce quoque translationis memoriam conservare volunt Patres Olivetani per inscriptionem lapide incisam in ecclesia sua, quæ sic habet:* Sanctorum Victoris et Satyri capita, olim a S. Carolo inspecta, e suis loculis excerpta, et argenteis thecis inclusa, Em. Card. Federico Borromæo Med. Arch. annuente, fuere in bono lumine collocata anno MDCII. Pati non C poterat Olivetani Ordinis pietas gemina sydera felicitatis horoscopos diutius delitescere. Habes ergo thesauros non jam humi defossos, sed pretiosæ religionis lucris expositos, quibus non tam oculi quam corda ditescant. Monumentum rei posuere MDCLVI. *Habetur et altera de hac translatione inscriptio, in parte postica altaris majoris posita, quam nos ipsi ibidem anno 1752 cum reliquis excripsimus; sed illam omitto, quia datæ sufficiunt. Ceterum novi quidem Puricellum et Religiosos Cistercienses S. Ambrosii hisce omnibus non acquiescere. At censeo, judicium S. Caroli Borromæi, cum rationibus allegatis conjunctum, prudenti lectori sufficere debere, ut de veritate corporum SS. Victoris et Satyri ulterius non dubitet. Malui igitur brevitatem sectari, quam ratiocinia quælibet fuse examinare, cum illud abunde fecisse videatur Moneta.*

D

ACTA

SIVE ORATIO FUNEBRIS

Auctore S. Ambrosio,

Ex editione novissima Operum S. Ambrosii, cum editione Surii collata.

CAPUT I.

Ambrosius mira pietate de obitu Fratris sui loquitur; exponit insignem caritatem, qua E *invicem erant conjunctissimi, et varia Satyri officia recenset.*

Deduximus, fratres dilectissimi, hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam Deo placentem, dominum et fratrem meum Satyrum. Memineram esse mortalem, nec fefellit opinio, sed superabundavit gratia. Itaque nihil habeo, quod querar: sed habeo, in quo Deo gratias agam: quia semper optavi, ut si quæ perturbationes vel Ecclesiam, vel me manerent, in me potius ac meam reciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cum omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem privato dolore transegi, et in me conversum est *a*, quic quid omnibus timebam. Atque utinam hic consummatum sit, ut dolor meus publici doloris redemptio sit. Nihil quidem habui, fratres charissimi, in rebus humanis tanto Fratre preciosius, nihil amabilius, nihil charius. Sed præstant privatis publica. Ipsius quoque si quis sententiam F sciscitaretur, mallet occidi pro aliis, quam sibi vivere. Propterea enim pro omnibus secundum carnem Christus est mortuus, ut non nobis solis vivere disceremus. Accedit illud, quod ingratus divinitati esse non possum. Lætandum est enim magis, quod talem fratrem habuerim, quam dolendum, quod fratrem amiserim: illud enim munus, hoc debitum est. Itaque perfunctus * sum, quamdiu licuit, concesso mihi fœnore: qui deposuit pignus, recepit. Nihil interest, utrum abjures depositum, an doleas restitutum. In utroque enim fidei ambiguum, vitæ periculum est. An si pecuniam neges, culpa est: si hostiam neges, pietas est: cum pecuniæ fœnerator illud possit; naturæ Author, et necessitudinis creditor fraudari non queat? Itaque quanto uberior fœnoris summa, tanto gratior sortis usura.

Ambrosii pietas in obitu Fratris.

* *forte perfunctus*

2 Unde ingrati de fratre esse non possumus, quia quod naturæ communis fuit, reddidit: quod gratiæ singularis est, meruit. Quis enim communem conditionem recuset? Quis doleat proprium sibi pignus ereptum, cum ad solatium nostri Filium suum unicum pro nobis Pater tradiderit ad mortem? Quis exceptum se putet esse debere a con-

omnia divinæ voluntati permittentis: communis dolor

A conditione moriendi, qui non sit exceptus a conditione nascendi? Magnum pietatis mysterium, ut mors corporis nec in Christo esset excepta: ac licet naturæ Dominus, carnis tamen, quam susceperat, legem non recusaret. Et mihi necesse est mori: illi necesse non fuit? An qui de servo *b* dicit, Si eum volo sic manere donec venio, quid ad te? non potuit ipse sic manere, si vellet? Sed perpetuitate vitæ hujus sibi pretium, mihi sacrificium perdidisset. Quod igitur majus est solatium nostri, quam quod secundum carnem et Christus est mortuus? Aut cur ego vehementius fleam Fratrem, cum sciam illam mori non potuisse pietatem? Cur solum præ cæteris fleam, quem fletis omnes? Privatum dolorem communi dolore digessi: præsertim cum meæ lachrymæ nihil prosint: vestræ autem lachrymæ fidem adstruant, consolationem afferant. Fletis divites, et flendo probatis, nihil opitulari repositas divitias ad salutem; cum pecuniæ pretio mors differri non queat, et pari usu divitem inopemque dies supremus eripiat. Fletis senes, quod in hoc liberorum sortem pavetis. Et ideo quia vitam corporis producere non potestis, instituite liberos non ad usum corporis, sed ad virtutis officium. Fletis et juvenes, quod naturæ finis non sit maturitas senectutis. Fleverunt et pauperes, et quod multo est pretiosius, multoque uberius, lachrymis suis ejus delicta laverunt. Illæ sunt lachrymæ redemptrices, illi gemitus, qui dolorem mortis abscondunt: ille dolor, qui perpetuæ ubertate lætitiæ veteris sensum doloris obducat. Itaque licet privatum funus, tamen fletus est publicus: et ideo non potest fletus esse diuturnus, qui universorum est affectibus consecratus.

de morte Satyri, quocum conjunctissimus erat Ambrosius.

3 Nam quid te, mi Frater amantissime, fleam, qui mihi sic ereptus es, ut esses omnium? Non enim perdidi usum tui, sed commutavi. Ante corpore inseparabilis: nunc individuus affectu. Manes enim mecum, ac semper manebis. Et quidem, cum viveres nobiscum, numquam te patria eripuit mihi, nec ipse mihi umquam patriam prætulisti. Et nunc alteram præstitisti: cœpi enim hic jam non esse peregrinus, ubi melior mei portio est. Numquam enim totus in me fui, sed in altero nostri pars major amborum: uterque autem C eramus in Christo, in quo et summa universitatis et portio singulorum est. Hic mihi tumulus genitali solo gratior, in quo non naturæ, sed gratiæ meæ fructus est. In isto corpore enim, quod nunc exanimum jacet, præstantior vitæ meæ functio: quia in hoc quoque, quod gero, corpore, uberior tui portio. Atque utinam ut memoriæ, ut gratiæ, ita etiam vitæ tuæ hoc quicquid est, quod spiramus, spirare possemus, dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret usum. Par enim erat, ut quibus indivisum semper fuit patrimonium facultatum, non esset vitæ tempus divisum. Vel certe qui indistincta semper habuimus vivendi consortia, non haberemus distincta moriendi. Nunc vero, Frater, quo progrediar, quove convertar? Bos bovem requirit, seque non totum putat, et frequenti mugitu pium testatur affectum *, si forte defecerit, cum quo ducere collo aratra consuevit. Et ego te, Frater, non requiram? aut possim umquam oblivisci tui, cum quo vitæ hujus semper aratra sustinui? Labore inferior, sed amore conjunctior, non tam mea virtute habilis, quam tua patientia tolerabilis: qui pio semper solicitus affectu, latus meum tuo latere sepiebas, charitate ut frater, cura ut pater, solicitudine ut senior, reverentia ut junior. Ita in unius necessitudinis gradu complurium mihi necessitudinum officia impendebas, ut in te non unum, sed plures amissos requiram: in quo uno ignorata adulatio, expressa est pietas. Neque enim habebas, quod simulatione adderes, qui totum pietate comprehenderas, ut nec incrementa reciperes, nec vicem expectares.

*al. amorem

A S. AMBROSIO.

qui lacrymas suas excusat Christi exemplo.

4 Sed quo immemor officii, memor gratiæ, immodico dolore progredior? Revocat Apostolus, et tamquam frenos mœrori inducit, dicens, sicut nuper audistis: Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, ut non tristes sitis, sicut et cæteri, qui spem non habent. Date veniam, fratres charissimi. Neque enim omnes possumus dicere: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi *c*, Sed ad imitandum, si authorem quæritis, habetis, quem possitis imitari. Non omnes ad docendum idonei: utinam omnes ad discendum habiles. At non gravem lachrym's contraximus culpam *d*: non omnis infidelitatis, aut infirmitatis est fletus. Alius est naturæ dolor, alia est tristitia diffidentiæ, et plurimum refert desiderare, quod habueris, et lugere, quod amiseris. Non solus dolor lachrymas habet, habet et lætitia lachrymas suas. Et pietas fletum excitat, et oratio stratum rigat, et precatio juxta propheticum dictum, lectulum lavat. Fecerunt et fletum magnum sui, cum patriarchæ sepelirentur. Lachrymæ ergo pietatis indices, non illices sunt doloris. Lachrymavi ergo, fateor, etiam ego: sed lachrymavit et Dominus. Ille alienum, ego Fratrem. Ille in uno lachrymavit omnes: ego in omnibus lachrymabo te, Frater. Ille nostro, non suo, lachrymavit affectu. Neque enim Divinitas lachrymas habet: sed lachrymavit in eo, qui *e* tristis fuit: lachrymavit in eo, qui crucifixus est, qui mortuus, qui sepultus. Lachrymavit in eo, de quo hodie nobis insinuavit Propheta, dicens: Mater Sion, dicet homo, et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. In eo lachrymavit, quod matrem Sion dixit, genitus in Judæa, susceptus ex Virgine. Matrem autem secundum Divinitatem habere non potuit, qui author est matris. Ille factus est non divina generatione, sed humana: quia Homo factus est, Deus natus est. Sicut et alibi habes: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. In puero enim nomen ætatis, in filio plenitudo Divinitatis est: factus ex Matre, natus ex Patre: idem tamen et natus et datus, non diversum, sed unum putes. Unus enim Dei Filius, et natus ex Patre, et ortus ex Virgine, distanti ordine, sed in unum concurrente nomine, sicut et præsens lectio docet, quia et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus: homo utique corpore, altissimus potestate. Etsi Deus et homo diversitate naturæ, idem tamen, non alter, in utroque. Aliud ergo speciale naturæ suæ, aliud commune nobiscum, sed in utroque unus, et utroque * perfectus. Non igitur mirandum est, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus. Fecit ergo Jesum eum, utique qui ex corpore nomen accepit. Fecit eum, de quo etiam patriarcha scribit David: Mater Sion, dicet homo, et homo factus est in ea. Homo autem factus, dissimilis utique est, non Divinitate, sed corpore: nec discretus a Patre, sed exceptus in munere: manens in consortio potestatis, segregatus in mysterio passionis.

*al. in utroque

5 Plura loci hujus tractatus exposcit, quibus possimus ostendere authoritatem Patris proprie-

A. S. Ambrosio.

Affectus Ambrosii in Fratrem,

talem Filii, Trinitatis totius unitatem, sed consolandi hodie, non tractandi partes recepi : quamquam abducere a mœrore animum intentione tractandi, consolationis usus sit. Sed temperandus mihi magis mœror, quam alienandus affectus est : ut mulceantur magis desideria, quam sopiantur. Non libet enim abire a Fratre longius, et occupatione subduci : cum velut comitandi ejus gratia hic sermo susceptus sit, ut diutius sensu prosequar proficiscentem, et quem oculis teneo, mente complectar. In illo enim totam oculorum aciem figere libet : cum illo totis animorum officiis immorari, illum toto blanditiarum ambire obsequio, dum stupet animus : nec amissum credo, quem adhuc cerno præsentem : nec mortuum puto, cujus adhuc officia non requiro : quibus ego vitæ meæ usum, et spirandi omne munus addixeram. Quid enim referam tantæ gratiæ, tanto labori? Ego te, Frater, hæredem feceram : tu me hæredem reliquisti. Ego te superstitem optabam : tu me superstitem dimisisti. Ego pro muneribus tuis, ut compensarem beneficia, vota referebam : nunc et vota perdidi, sed tamen tua beneficia non amisi.
B Quid agam mei successor hæredis? Quid agam meæ vitæ superstes? Quid agam exors hujus, quod capio, luminis? Quas grates, quæ munera referam tibi? Nihil a me, præter lachrymas, habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solas superstites habeo, lachrymas non requiris. Nam etiam cum adhuc viveres, flere prohibebas : mœroremque magis nostrum, quam tuam mortem, tibi esse testabaris dolori. Prohibent ulterius prodire lachrymæ, fletusque revocant. Prohibet etiam tui gratia : ne, dum nostra deflemus, de tuis meritis desperare videamur. At certe nobis etiam mœroris istius minuis acerbitatem : non habeo quod timeam, qui timebam tibi : non habeo, quod mihi jam mundus eripiat. Etsi sancta supersit soror, integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar officiis : tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitæ hujus jucunditatem repositam putabamus. Propter te vivere delectabat, propter te non pigebat mori. Te enim ambo superstitem precabamur, tibi nos supervivere non juvabat. Quando non cohorruit animus, cum metus hujusmodi titillaret? Quomodo consternata mens erat ægritudinis tuæ nuncio? Væ miseræ opinioni : pu-
C tabamus redditum, quem videmus dilatum. Tuis
f enim votis apud sanctum martyrem Laurentium *f* impetratum esse nunc cognoscimus commeatum, atque utinam non solum commeatum, sed etiam prolixum vitæ tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare vivendi, qui potuisti commeatum impetrare veniendi.

de cujus reditu gratias Deo agit, et cujus mortem dolet.

6 Et quidem tibi, omnipotens æterne Deus, gratias ago, quod vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quod amantissimi Fratris ex Siculis Africanisve regionibus exoptatum nobis reditum contulisti. Ita enim mature, postquam venit, ereptus est, quasi propter hoc solum videretur esse dilatus, ut ad fratres rediret. Habeo plane pignus mecum, quod nulla mihi peregrinatio jam possit avellere. Habeo quas complectar reliquias. Habeo tumulum, quem corpore tegam. Habeo sepulchrum, super quod jaceam : et commendabiliorem Deo futurum esse me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescam. Utinam sic potuissem adversus mortem quoque tuam meum corpus objicere! Si gladiis petitus esses, me pro te potius suffigendum dedissem. Si exeuntem potuissem revocare animam, meam potius obtulissem Nihil mihi profuit ultimos hausisse anhelitus : nihil flatus in os inspirasse morienti. Puta- D
bam enim, quod aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te ipse transfunderem. O infelicia illa, sed tamen dulcia, suprema osculorum pignora! O amplexus miseri, inter quos exanimum corpus obriguit, halitus supremus evanuit! Stringebam quidem brachia, sed jam perdideram, quem tenebam : et extremum spiritum ore relegebam, ut consortium mortis haurirem. Sed nescio quomodo vitalis ille mihi halitus factus est, et majorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atque utinam, si tuam nequivi meo spiritu vitam producere, vel ultimi anhelitus tui vigor transfundi potuisset in meam mentem, et illam tui animi puritatem atque innocentiam noster spirasset affectus! Hanc mihi hæreditatem, Frater charissime, reliquisses, quæ non lachrymabili dolore perculeret affectum, sed memorabili gratia commendaret hæredem.

multiplicia ipsius com[illegible]

7 Quid igitur nunc agam, cum omnes vitæ istius suavitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi unus eras domi solatio, foris decori. Tu (inquam) in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator solicitudinis, depulsor mœroris. Tu meorum assertor E
actuum, cogitationumque defensor : tu postremo unus, in quo domestica solicitudo resideret, publica cura requiesceret. Testor sanctam animam tuam, me in fabricis *g* ecclesiæ id sæpe veritum *g*
esse, ne displicerem tibi. Denique ubi redisti, objurgasti moram : ita domi forisque eruditor quidam et arbiter sacerdotis, ut domestica cogitare non sinceres, publica curare censeres. Ut vereor, ne videar arroganter dicere. Hæc enim laudis tuæ portio est, quia sine offensione ulla et gubernasti fratris domum, et commendasti sacerdotium. Sentio equidem, quod repetendis officiis tuis, recensendisque virtutibus alliciatur animus, sed tamen in ipsa mei affectione requiesco : atque hæ mihi recordationes etsi dolorem renovant, tamen afferunt voluptatem. An ego possum aut non cogitare de te, aut umquam sine lachrymis cogitare? Et potero umquam, aut tanti non meminisse Fratris, aut sine lachrymabili quadam meminisse gratia? Quid enim mihi umquam jucundum, quod non esset ex te profectum? Quid umquam mihi sine te, aut tibi umquam sine me voluptati fuit? Quis non usus nobis, et prope visus ipse, so- F
mnusque communis? Quæ discreta umquam voluntas? Quod non commune vestigium, fere ut cum gradum tollerem, vel tu meum, vel ego tuum corpus videremur attollere? Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares, affectum vultum cerneres, mœstum animum judicares : non assueta gratia, non vigor solitus prænitebat : suspecta omnibus solitudo metum alicujus ægritudinis afferebat. Ita novum videbatur omnibus nos dividi. Ego certe fraternæ oblitus *h* absentiæ, quasi præsentem, reflexa sæ- *h*
pius cervice, quærebam, et coram alloqui atque adspicere videbar mihi. Sed tamquam suspensum collo jugum, ubi speratis excideram, trahere me putabam : difficilis progredi, verecundus videri, et redire deproperans, quod sine te procedere non liberet. At vero ubi ambobus prodeundum fuit, non plura in itinere vestigia, quam verba, nec incessus, quam sermo crebrior, nec ambulandi cura, sed colloquendi gratia. Uterque enim nostrum ex alterius ore pendebat. Non intento adspectu legere iter, sed mutuo solicitos excipere sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternæ imaginis voluptatem.

8 Quam

A 8 Quam virtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar? Quam plaudebam mihi, quod tali me Dominus Fratre donaverat, tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici : ut cum tuam innocentiam cogitarem, efficaciam desperarem : cum efficaciam cernerem, innocentiam non putarem : sed utrumque mira quadam virtute jungebas. Denique ea, quæ ambo nequiveramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi, ut audio, Prosper, quod sacerdotii *i* mei occasione redditurum se quæ abstulerat, non putabat : sed vehementiorem tuam unius efficaciam expertus est, quam duorum. Itaque solvit omnia, nec moderationi ingratus tuæ, nec illudens pudori, sed modestiæ gratus, nec insolens efficaciæ. Sed cui, Frater, illa quæsisti? Nos enim idem volebamus laborum tuorum esse præmium, quod documentum erat. Peregisti omnia, et ubi perfunctus omnibus revertisti, tu solus nobis, qui omnibus es præferendus, eriperis : quasi ideo mortem distuleris, ut consummares pietatis officium, palmam efficaciæ reportares. Quam nec ipsi nos, Frater charissime, seculi hujus delectabant honores, quod nos a nobis invicem dividebant : quos B ideo adepti sumus, non quia fuit eorum expetenda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortasse ideo sunt tributi, ut quia immaturo tui obitu nostræ futurus erat voluptatis occasus, sine nobis jam vivere disceremus. Equidem præsagæ mentis agnosco formidinem, dum repeto sæpe, quæ scripserim. Revocabam te, Frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquem destinares : timebam te committere viæ, fluctibus credere, et solito metus major incesserat animum. Sed et peregrinationem explicuisti, et rem ordinasti, et veteri et sentinoso (ut audio) navigio iterum te fluctibus credidisti. Namque dum celeritatem aucuparis, cautelam prætermisisti, avidus nostræ gratiæ, dissimulans periculi tui. O fallax lætitia! o incerta humanarum rerum curricula! Ex Africa redditum, ex mari restitutum, ex naufragio servatum, putabamus jam nobis non posse eripi, sed graviora naufragia in terris positi sustinemus. Nam quem non potuerunt naufragia *k* maris ad mortem deducere, strenuis natatibus evitata, ejus mors cœpit nobis esse naufragio. Quid enim superest suavitatis, quibus tam prædulce decus, tam charum in his mundi tenebris lumen ex- C tinctum est, in quo non nostræ solum familiæ, sed totius patriæ decus occidit.

solertiamque et ultimum iter Africanum.

ANNOTATA.

a *Baronius ad annum 383 num. 14 ex hoc loco credidit, periculum commune privato S. Ambrosii dolore fuisse redemptum, remque contigisse existimat anno 383, quando occiso Gratiano imperatore, timebatur, ne Maximus tyrannus exitium afferret Italiæ. Verum ostendi in Commentario* § 2, *omnia hæc figenda anno 392 vel 393, cum, perempto Valentiniano II, Eugenius tyrannus timebatur. Quod vero spectat ad commune periculum, hoc necdum erat ablatum, dum ista perorabat Ambrosius. Nam Eugenius revera cum agmine suo in Italiam venit; sed minora, quam timeri poterat, intulit damna, et cito ab imperatore Theodosio victus fuit.*

b *De S. Joanne apostolo Joan. 21.*

c *Verba sunt S. Pauli apostoli, quibus uti se non posse ait humilis Ambrosius, quod luctum suum nollet aliis ad imitandum proponere.*

d *Non agnoscit hic in naturali illo dolore culpam levem, ut nonnemo credidit, sed solummodo negat gravem.*

e *Hoc loco expressi editionem Surii et aliorum. Novissima habet :* Sed lacrymavit eo, quo tristis fuit : lacrymavit eo, quo crucifixus est, quo mortuus, quo sepultus est. *Et mox :* Eo lacrymavit, quo matrem Sion dixit. *Sensus est, non Divinitas, sed homo, sive humana natura lacrymavit.*

f *Votum hoc S. Marcellinæ attribuit Baronius ad annum 383 num. 15. At clarum est, vota* Satyri *referri ab Ambrosio. Interim ex toto hoc loco liquet, Marcellinam utriusque sororem fuisse Mediolani ante reditum* Satyri, *qui ante iter vota illa nuncupare S. Laurentio potuit.*

g *Editiones priores habent* publicis. *At novissimus editor Benedictinus observat, in omnibus Mss. legi* fabricis *ecclesiæ. De Ambrosiana ecclesia per S. Ambrosium structa egimus in Commentario num. 35. Verum et alias ille ædificavit, de quibus agi poterit ad 7 Decembris in Ambrosio.*

h *In novissima editione*, impatiens et non oblitus absentiæ. *At illud* non *certo redundat, ideoque hic Surium secutus sum.*

i *Perperam hinc intulit Tillemontius, rem esse* E *cœptam ante sacerdotium Ambrosii. Nam si Prosper occasione sacerdotii se non redditurum putabat, jam sacerdos sive episcopus erat Ambrosius, quando ille restitutionem primo negavit. Forte erat hereditas aliqua fratribus debita, quam Prosper ad se traxerat, quamque ambo simul fratres amice primum repetierant. Quis ille sit Prosper, non liquet. At habitabat in Africa, ubi eum convenit* S. Satyrus, *ut liquet ex sequentibus.*

k *Licet naufragium aliquando passus sit* S. Satyrus, *et hic locus utcumque videatur insinuare, illud contigisse in ultimo illo itinere Africano; alia tamen sunt argumenta, quibus ostenditur, diu ante illud contigisse naufragium. Vide dicta in Commentario num. 13 et seqq.*

A. S. AMBROSIO.

CAPUT II.

F

Omnium dolor de morte S. Satyri, quem Ambrosius morte sua periculis subtractum docet : Sanctus naufragio ereptus, baptismum non vult suscipere a schismatico, sed illum deinde in ecclesia Catholica suscipit.

Habeo sane vobis, fratres dilectissimi, plebs sancta, maximam gratiam, quod non alium dolorem meum, quam vestrum putatis, quod vobis accidisse hanc nostri creditis solitudinem, quod fletum totius civitatis, ætatum omnium, ordinum omnium vota nova quadam pietate defertis. Non enim misericordiæ privatæ dolor, sed quoddam publicæ officium et munus est gratiæ. Aut si qua vos mei tangit misericordia, quod talem Fratrem amiserim, habeo fructum uberem, habeo vestri pignus affectus. Mallem Fratrem vivere : sed tamen publicum officium in secundis rebus jucundius est, in adversis gratius. Neque vero mihi me-

Ambrosius laudans omnium dolorem, Satyrum tamen felicem dicit.

A. S. Ambrosio.

a mediocre meritum tanti videtur officii. Neque otiose vel in Actibus Apostolorum Thabitam *a* mortuam flentes viduæ describuntur : vel in Euangelio mota lachrymis viduæ prosequens turba funus adolescentis inducitur, cui resurrectio debebatur : illam tamen Thabitam viduæ, hunc tota civitas flevit. Non ergo dubium est, vestris lachrymis Apostolorum patrocinium comparari, non (inquam) dubium est, Christum misericordia motum. Cum vos flentes videret, etsi nunc non tetigit loculum, suscepit tamen commendatum spiritum : etsi non appellavit corporis voce defunctum, divinæ tamen potestatis authoritate a cruciatibus mortis, et nequitiæ spiritalis incursionibus ejus animam liberavit. Etsi non resedit in loculo, qui erat mortuus, tamen requievit in Christo. Etsi non locutus est nobis, tamen ea, quæ supra nos sunt, cernit, et quæ potiora sunt nobis, jam se videre lætatur. Per ea enim, quæ in Euangelio legimus, quæ futura sunt, intelligimus : et præsentium species, indicium est futurorum. Non opus fuit ei resurrectione temporali, cui æterna debetur. Quid enim in hanc miseram et ærumnosam recideret labem, atque in hanc flebilem vitam rediret, quem raptum magis esse ex

B tam imminentibus malis, urgentibusque periculis gaudere debemus? Nam si pacato seculo, bellisque cessantibus, raptum Enoch nemo deflevit, sed magis Propheta laudavit, sicut de illo Scriptura dixit : Raptus est, ne malitia mutaret cor ejus : quanto magis nunc jure dicendum est, cum ad seculi lubricum vitæ accedat ambiguum : Raptus est, ne in manus incideret barbarorum? Raptus est, ne totius orbis excidia, mundi finem, propinquorum funera, civium mortes, ne postremo sanctarum virginum atque viduarum, quod omni morte acerbius est, colluvionem videret?

quod morte sua impendentibus periculis sit ereptus,

10 Ego vero te, Frater, tum vitæ tuæ flore, tum mortis commoditate beatum arbitror. Non enim nobis ereptus es, sed periculis : non vitam amisisti, sed ingruentium acerbitatum formidine caruisti. Nam qua eras sanctæ mentis misericordia in tuos, si nunc urgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantum ingemisceres, quam doleres, in Alpium vallo summam nostræ salutis consistere, lignorumque concædibus construi murum pudoris? Qua afflictione mœreres tam tenui discrimine tuos distineri ab hoste im-

C puro atque crudeli, qui nec pudicitiæ parceret, nec saluti? Quonam, inquam, hæc modo ferres, quæ nos perpeti, et fortasse, quod gravius est, spectare cogemur : rapi virgines, et avulsos a complexu parentum parvos liberos supra tela jactari, incestari sacrata Deo corpora, et senilem viduæ maturioris uterum in usus desuetos onerum redire, non pignorum? Quonam, inquam, modo ista tolerares, qui etiam ultimo spiritu, tui jam fortassis oblitus, et adhuc nostri non immemor, de cavenda incursione barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans non frustra te dixisse fugiendum : fortasse ideo, quod nos destitui tua morte cernebas : quod non infirmitate animi, sed pietate faciebas : etsi infirmus pro nobis, tamen firmus tibi. Qui cum a viro nobili revocareris Sym-

b macho tuo parente *b*, quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculum tenderes, qued in hostem incurreres : respondisti, hanc ipsam tibi causam esse veniendi, ne nostro deesses periculo, ut consortem te fraterni discriminis exhiberes. Felix igitur tam opportuno obitu, quia non es in hunc servatus dolorem. Certe felicior, quam sancta soror, quæ tuo solatio destituta, de suo pudore solicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duo- *b*

bus fratribus ærumnosa, neque alterum sequi potest, neque alterum derelinquere : cui tumulus hospitium tuus, et corporis tui sepulchrum est domus. Atque utinam vel hoc tutum diversorium! Cibus in fletibus, potus in lachrymis. Cibum etenim dedisti nobis panem lachrymarum, et potum dedisti nobis in lachrymis in mensura, aut fortasse ultra mensuram. Nam quid de me loquar, cui neque mori licet, ne sororem relinquam : neque vivere libet, ne a te revellar? Quid enim mihi sine te potest esse jucundum, in quo omnis semper fuit nostra jucunditas. Aut quid diutius in hac vita degere juvat, atque in terris morari, in quibus tamdiu jucunde viximus, quamdiu simul viximus? Etsi esset, quod hic delectare nos posset, sine te delectare non posset. Etsi quando voluissemus impense vitam producere, jam tamen sine te esse nollemus. Hæc intolerabilia. Quid enim tolerabile sine te tanto vitæ comite, tanto laborum meorum officiorumque consorte? Cujus ego casum, quo esset tolerabilior, nec præmeditari potui : ita pavebat animus de illo tale aliquid cogitare, non quo conditionem ignorarem : sed quidam votorum usus sensum communis fragilitatis obduxerat, ut de illo, nisi secunda omnia, cogi- E tare nescirem.

declaratque maluisse se ante fratrem sibi simillimum vita defungi,

11 Denique proxime cum gravi quodam, atque utinam supremo, urgerer occasu, hoc solum dolebam, quod non ipse assideres lectulo, ac votivum mihi cum sancta sorore *c* partitus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. *c*

Quid optaveram? Quid rependo? Quæ vota deficiunt? Quæ ministeria succedunt? Aliud præparabam : aliud exhibere compellor, non jam ipse ministerium funeris, sed minister. O dura oculorum lumina, quæ potuistis fratrem videre morientem! O immites et asperæ manus, quæ clausistis oculos, in quibus plus videbam! O durior cervix, quæ tam lugubre onus, consolabili licet obsequio, gestare potuisti! Hæc tu, Frater, mihi justius exhiberes. Hæc ego a te expectabam. Hæc ego officia desiderabam. Nunc vero ipse meæ vitæ superstes, quod sine te solatium capiam, qui solus mœrentem solari solebas, excitare lætitiam, mœstitudinem propulsare? Qualem te nunc ego, Frater, adspicio, jam nulla mihi verba referentem, jam nulla offerentem oscula? Quamquam ita mutuus semper utrique nostrum insederit amor, ut F interiore potius foveretur affectu, quam forensi blanditia divulgaretur. Neque enim aliorum quærebamus testimonium, qui tantam nostri gratiam tenebamus. Ita virilis se utrique nostrum germanitatis succus infuderat, ut non blanditiis probare amorem, sed conscia mente pietatis interno amore contenti, fucum blanditiarum non requirere videremur, quos et ipsa in amorem mutuum imago formaret. Nescio enim qua expressione mentis, qua corporis similitudine, alter in altero videbamur. Quis te adspexit, qui non me visum putaret? Quoties aliquos salutavi, qui quoniam te prius consalutaverant, se a me jam dicerent salutatos? Quanti tibi dixerunt aliquid, qui se mihi dixisse memorarent? Quæ mihi hinc gaudia, quanta frequenter oborta lætitia, quod eos errare in nobis cernerem? Quam gratus error, quam jucunda prolapsio, quam religiosa fallacia, quam suavis calumnia? Neque enim de tuis erat aliquid aut factis, aut sermonibus, quod timerem, qui mihi tua lætabar ascribi. Tamen si vehementius contenderent, quod se mihi aliquid intimasse memorarent, respondebam ridens et gaudens : Vide-

A dete, ne Fratri dixeritis. Nam cum omnia nobis essent nostra communia, individuus spiritus, individuus affectus: solum tamen commune non erat secretum amicorum: non quo conferendi periculum vereremur, sed tenendi servaremus fidem. Sane si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, non semper cummune secretum. Nam etsi amici ita alteri nostrum dicerent, ut dicta sua ad alterutrum pervenirent: tamen scio plerumque ita fidem secreti esse servatam, ut nec fratri committeretur. Erat enim fidele indicium, et extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum. His igitur tantis ac talibus bonis in excessum quemdam, fateor, mentis elatus: superstitem me timere desieram, quod illum vita crederem digniorem. Et ideo excepi plagam, quam ferre non possum. Tolerabiliora enim tanti doloris præmeditata, quam inexplorata, vulnera.

12 Quis jam mœstum solabitur? Quis afflictum levabit? Cum quo participabo curas? Quis me ab istius mundi vindicabit usura? Tu enim actor * negociorum, censor servulorum, arbiter fratrum; non litis, sed pietatis arbiter. Nam si quando aliquid cum sancta sorore mihi conferendum fuit, ultra melior videretur sententia, te B judicem sumebamus: qui nullius læderes os, atque utrique satisfacere gestiens, et amandi affectum tenebas, et censendi modum: ut et utrumque gratum dimitteres, et utriusque tibi gratiam vindicares. Aut si ipse aliquid disceptandum deferres, quam grata contentio tua? quam sine felle ipsa indignatio? quam servulis ipsis coercitio non amara? cum te fratribus magis deferre, quam ex affectu diceres * vindicare. Nobis enim professio repressit studia coercendi. Imo tu, Frater, ab omni nos abducebas coercitionis affectu, vindicare pollicens, et lenire desiderans. Non mediocris igitur prudentiæ testimonium, quæ ita a sapientibus definitur: Bonorum primum esse, Deum scire, et verum illud atque divinum pia mente venerari: illam amabilem et concupiscendam æternæ pulchritudinem veritatis tota mentis charitate diligere. Secundum autem, in proximos a divino illo fonte atque cælesti naturæ derivare pietatem. Quod etiam mundi sapientes nostris hausere de legibus. Neque enim derivare ista in ho- C minum disciplinas, nisi de cælesti illo divinæ legis fonte potuissent.

ipsius laudans caritatem et prudentiam.
* *in ultima editione auctor*
* *ibid. disceres mendose*

13 Quid igitur observantiam ejus erga Dei cultum prædicem? qui priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragio constitutus, cum ea, qua veheretur, navis scopuloso illisa vado, et urgentibus hinc atque inde fluctibus solveretur, non mortem metuens, sed ne vacuus mysterii exiret e vita, quos initiatos esse cognoverat, ab his divinum illud fidelium Sacramentum *d* poposcit: non ut curiosos oculos inferret arcanis, sed ut fidei suæ consequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in orario, et orarium *e* involvit collo, atque ita se dejecit in mare, non requirens de navis compage resolutam tabulam, cui supernatans juvaretur, quoniam fidei solius arma quæsierat. Itaque his se tectum atque munitum satis credens, alia auxilia non desideravit. Simul fortitudinem ejus spectare licet, qui fatiscente remigio, non quasi naufragus tabulam sumpserit, sed quasi fortis, ex seipso adminiculum suæ virtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec fefellit opinio. Denique primus servatus ex undis, et in portum terrenæ stationis evectus, præsulem suum, cui se crediderat, recognovit: statimque ubi etiam cæteros servulos suos, vel ipse liberavit, vel liberatos comperit, negligens facultatum, nec amissa desiderans, Dei ecclesiam requisivit, ut ageret gratias liberatus, et mysteria æterna cognosceret, pronuncians nullum referendæ gratiæ majus esse officium. Quod si homini non referre, simili homicidio judicatum est: quantum crimen est, non referre Deo? Est ergo prudentis, agnoscere seipsum, et quemadmodum a sapientibus definitum est, secundum naturam vivere. Quid enim est tam secundum naturam, quam referre Authori gratiam? Adspice cælum hoc, nonne Authori refert gratiam, cum videtur? Cæli enim enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annunciat firmamentum. Mare ipsum, cum sedatum atque tranquillum est, divinæ serenitatis testatur indicium; cum movetur, indignatio superna terrori est. Nonne omnes Dei gratiam jure miramur, cum advertimus, quod insensibilis natura quadam sensibili ratione suos fluctus coerceat, et fines suos unda cognoscat? Nam de terris quid loquar, quæ divino obedientes præcepto, omnibus sponte animantibus pabulum subministrant: atque id, quod acceperint agri, velut crescentibus usuris, multiplicatum, cumulatumque restituunt? Ergo ille, qui natura duce divini ra- E tionem operis igneo mentis vigore perceperat, scivit primo omnium Servatori suo gratiam esse referendam. Sed quia referre non poterat, habere poterat. Est enim hujuscemodi gratiæ vis, ut et cum refertur, habeatur: et habendo referatur.

Satyrus naufragium passus et divino præsidio servatus.

A. S. AMBROSIO.

14 Referebat igitur gratiam, deferebat fidem. Nam qui tantum Mysterii cælestis involuti in orario præsidium fuisset expertus, quantum arbitrabatur, si ore sumeret, et toto pectoris hauriret arcano? Quam majus putabat fusum in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuisset? Sed non ita avidus fuit, ut esset incautus. Scimus enim plerosque aviditate studii prætermittere cautionem. Advocavit ad se episcopum, nec ullam veram putavit, nisi veræ fidei gratiam: percontatusque ex eo est, utrumnam cum episcopis Catholicis, hoc est, cum Romana Ecclesia *f* conveniret. Et forte et ad id locorum in schismate regionis illius ecclesia erat. Lucifer *g* enim se a nostra tunc temporis communione diviserat: et quamquam pro fide exulasset, et fidei suæ reliquisset hæredes, non putavit tamen * fidem esse in schismate. Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenerent: cujus patiebantur velut F quosdam artus dividi, et membra lacerari. Etenim cum propter Ecclesiam Christus passus sit, et Christi corpus Ecclesia sit, non videtur ab his exhiberi Christo fides, a quibus evacuatur ejus passio, corpusque distrahitur. Itaque quamvis gratiæ fœnus teneret, et metueret tanti nominis debitor navigare: tamen eo transire maluit, ubi tuto posset exolvere. Judicabat enim divinæ solutionem gratiæ in affectu ac fide esse: quam quidem statim, ubi primum copia liberior Ecclesiæ *h* fuit, implere non distulit, Deique gratiam et accepit desideratam, et servavit acceptam. Nihil igitur ea prudentia sapientius, quæ divina et humana secernit. Nam quid spectatam stipendiis forensibus ejus facundiam loquar? Quam incredibili admiratione in auditorio præfecturæ sublimis emicuit? Sed malo illa laudare, quæ perceptis Mysteriis Dei, duxit humanis esse potiora. Fortitudinem quoque ejus si quis plenius spectare volet, consideret quoties post naufragium invicto quodam contemptu vitæ hujus maria transfretaverit, diffusasque regiones obeundo peragrari

baptismum accipit in ecclesia Catholica.
* *Satyrus*

A. S. Ambrosio.

rit. Postremo, quod hoc ipso tempore periculum non refugerit, sed ad periculum venerit, patiens injuriæ, negligens frigoris, atque utinam solicitus cautionis : sed hoc ipso beatus, quod dum licuit vigore uti corporis, inoffenso ad exequenda, quæ vellet, functus juventutis officio, vitam vixit, debilitatem ignoravit.

ANNOTATA.

a *Historia Tabithæ (ita scribitur nomen) Act. 8 ✝ 36 refertur. Illam defunctam omnes flebant propter insignia opera misericordiæ. Petrus vero defunctam resuscitavit. Historia illa, uti et sequens de resuscitato unico viduæ filio Luc. 7 ✝ 12. tantum afferuntur ab Ambrosio, ut ostendat, non esse novum aut malum, sed bonum et laudabilem luctum illum, quem de* Satyri *morte omnes exhibebant.*

b *Hic Symmachus honoris tantum causa parens dici videtur, quod senior esset et* Satyrum *amaret. Dubitandum non videtur, quin agatur de Quinto Aurelio Symmacho, celebri oratore, qui omnibus fere dignitatibus fuit ornatus, licet esset* B *gentilis. De illo latius agit Tillemontius in Historia Imperatorum tom. 5 in Theodosio art. 91.*

c *Ex hoc loco colligitur, Marcellinam jam ante ultimum iter* Satyri *cum fratribus suis Mediolani habitasse.*

d *Ex his liquet, etiam tempore S. Ambrosii fidelibus, qui baptizati erant, permissum fuisse, Sacramentum Corporis Christi secum domum deferre, et in itinere circumferre, ut Baronius ad annum 57, aliique scriptores ostendunt. At catechumenis, quibus nec sumere nec videre licebat Corpus Christi, quique ante consecrationem ex cœtu fidelium dimittebantur, idem non erat permissum, quod baptizatis. Hac de causa* Satyrus *non vidit sacram Hostiam, sed eam sudario involutam collo apposuit. Factum* Satyri, *Eucharistiam sic deferentis ad collum, fideliumque eam sic ipsi tradentium, non improbat S. Ambrosius; sed Fratris fidem laudat. Nihil itaque videntur fecisse, quod repugnaret consuetudini illius temporis. Verum consuetudo Eucharistiam laicis in manus tradendi, et omnino domi aut in itinere permittendi, postmodum recte abrogata est ob abusus inde ortos,* C *et ad majorem reverentiam sanctissimo Sacramento conciliandam.*

e *Orarium tempore S. Ambrosii sumebatur pro sudario, eaque significatione ille etiam utitur ea voce aliis locis.*

f *Hic sane locus aperte declarat, necessariam esse communionem cum Romana Ecclesia, ut quis censeatur Catholicus. Non solius* Satyri *aut Ambrosii hæc erat sententia : totum concilium Aquilejense, anno 381 habitum, in quo plurimi fuerunt episcopi doctrina et sanctitate illustres, in eamdem fere sententiam scribit ad Gratianum, Valentinianum et Theodosium imperatores in Epistola inter Ambrosianas* XI, *ubi hæc leguntur :* Totius orbis Romani caput Romanam Ecclesiam, atque illam sacrosanctam Apostolorum fidem, ne turbari sineret, obsecranda fuit clementia vestra : inde enim in omnes venerandæ communionis jura dimanant. *At hæc breviter observata sufficiant, quia modo de his non agimus.*

g *Agitur de Lucifero episcopo Calaritano, quem alii repudiarunt ut schismaticum, alii ut Catholicum et Sanctum laudarunt. Eidem certo contraria sunt verba S. Ambrosii; sed alii quidam loquuntur mitius de facto Luciferi. At necesse non est, ut hic examinemus controversiam intricatissimam. Papebrochius noster ad 20 Maii dedit Acta* D *Luciferi Calaritani, multaque ad eum purgandum attulit. Tillemontius tom. 7 Monum. Eccles. contrariam opinionem defendit. Sanctissimus Dominus Noster Benedictus XIV in Opere de Canonizatione Servorum Dei lib. 1 cap. 40 multa accumulat pro utraque opinione, et rem indecisam relinquit.*

h *In Africa baptizatum credunt, qui existimant in ultimo itinere Africano baptismum a* S. Satyro *susceptum. At ego in Commentario num. 12 et seqq. multo citius baptizatum ostendere conatus sum, et secundum opinionem meam locus baptismi est incertus.*

CAPUT III.

Sancti verecundia, castitas, temperantia, justitia, aliæque virtutes : Ambrosius suum E *et sororis Marcellinæ dolorem variis modis lenire conatur.*

Sancti verecundia, castitas.

Qua vero prosecutione simplicitatem ejus edisseram? Ea est enim quædam morum temperantia, mentisque sobrietas. Date, quæso, veniam, et permittite dolori meo, ut de eo mihi paulo uberius liceat loqui, cum quo jam non conceditur colloqui. Certe et vobis proficit, ut advertatis, non fragilitate quadam vos hoc officium, sed judicio detulisse : nec misericordia mortis impulsos, sed virtutum honorificentia provocatos. Anima enim benedicta omnis simplex. Tantæ autem simplicitatis erat, ut conversus in puerum, simplicitate illius ætatis innoxiæ, perfectæ virtutis effigie, et quodam innocentium morum speculo reluceret. Intravit igitur in regnum cælorum, quoniam credidit Dei verbo : quoniam sicut puer artem repulit adulandi, injuriæ dolorem clementer absorbuit, quam clementius vindicavit, querelæ, quam dolo, promptior : satisfactioni facilis, F difficilis ambitioni, sanctus pudori : ut frequenter in eo superfluam magis verecundiam prædicares, quam necessariam quæreres. Sed nunquam superflua fundamenta virtutis. Pudor enim non revocat, sed commendat officium. Itaque velut quadam virginali verecundia suffusus ora, cum vultu affectum proderet, si forte aliquam subito veniens offendisset parentem, velut depressus et quasi demersus in terram, licet in ipso nequaquam dissimilis cœtu virorum, rarus attollere os, elevare oculos, referre sermonem : quod pudico quodam mentis pudore faciebat, cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Etenim intemerata sacri baptismatis dona servavit, mundus corpore, purior corde, non minus adulterini sermonis opprobrium, quam corporis abhorrescens : non minorem ratus pudicitiæ reverentiam deferendam integritate verborum, quam corporis castitate. Denique in tantum castimoniam dilexit, ut nec uxorem expeteret : licet in eo non solum castitatis appetentia fuerit, sed etiam pietatis gratia. Miro autem modo et conjugium dissimulabat, et jactantiam declinabat : tantaque erat dissimulatio, ut nobis quoque urgentibus differ-

A ferre magis consortium, quam refugere videretur. Hoc unum itaque fuit, quod nec fratribus crederet, non aliqua cunctationis hæsitantia, sed virtutis verecundia.

temperantia in variis.

16 Quis igitur non miretur Virum inter fratres duos, alteram virginem, alterum sacerdotem, ætate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera præstitisse, ut alterius muneris castitatem, alterius sanctitatem referret, non professionis vinculo, sed virtutis officio? Ergo si libido atque iracundia reliquorum vitiorum educatrices sunt, jure castitatem atque clementiam dixerim quasdam virtutum parentes: quamquam pietas quoque, ut omnium principatus bonorum, ita etiam seminarium virtutum est cæterarum. Nam de parsimonia quid loquar, et quadam habendi castitate? Is enim non quærit aliena, qui sua servat: nec inflatur immodico, qui contentus est proprio. Nihil ergo aliud, nisi proprium recuperare voluit, magis ne fraudaretur, quam ut ditaretur. Nam eos, qui aliena quærunt, recte accipitres pecuniæ nominabat. Quod si radix malorum omnium avaritia est, utique vitia exuit, B qui pecuniam non requirit. Non umquam accuratioribus epulis, aut congestis ferculis delectatus est, nisi cum amicos ad epulas rogaret: quantum naturæ satis esset, non quantum voluptati superesset, requirens. Et certe erat non pauper opibus, sed tamen pauper spiritu *a*. De istius beatitudine nequaquam utique dubitare debemus: qui neque ut opulens exultavit in divitiis, neque ut pauper exiguum, quod habuit, judicavit.

a

justitia seu potius caritas in omne hominum genus.

17 Superest ut ad conclusionem cardinalium virtutum, etiam justitiæ partes in eo debeamus advertere. Nam etsi cognatæ sint inter se, concretæque virtutes, tamen singularum quædam forma et expressio desideratur, maximeque justitiæ. Ea enim, sibi parcior, foris tota est: et quicquid habet, quadam inclementia sui, dum rapitur amore communi, transfundit in proximos. Sed hujus multiplex est species. Alia erga propinquos, alia erga universos, alia erga Dei cultum, vel adjumentum inopum. Itaque qualis in universos fuerit, provincialium, quibus præfuit, studia docent: qui parentem magis fuisse proprium, quam judicem loquebantur, gratum piæ necessitudinis arbitrum, constantem æqui juris disceptatorem. C Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominum genus benevolentia complecteretur, indivisum patrimonium docet, nec distributa, aut delibata, sed reservata hæreditas. Etenim pietatem sibi causam esse negavit testandi. Nam hoc quoque ultimo sermone signavit, cum, quos dilexerat, commendaret, sibi nec uxoris arbitrium fuisse ducendæ, ne a fratribus divelleretur, nec testamenti faciendi voluntatem, ne nostrum in aliquo arbitrium læderetur. Denique et oratus, et obsecratus a nobis, nihil tamen condendum putavit, non oblitus pauperum, sed tantum obsecrans esse tribuendum, quantum nobis justum videretur. Quo uno satis et divini timoris expressit indicium, et humanæ edidit religionis exemplum. Nam quod pauperibus contulit, Deo detulit. Quoniam qui largitur pauperi, Deo fœnerat: et postulando, quod justum est, non exiguum, sed totum, reliquit. Hæc enim est summa justitiæ, vendere quæ habeas, et conferre pauperibus. Qui enim dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum. Ergo dispensatores nos, non hæredes reliquit: nam hæreditas successori quæritur, dispensatio pauperibus obligatur. Unde non immerito, quantus fuerit, hodie quoque per vocem lectoris parvuli Spiritus sanctus expressit: Innocens manibus, et mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam, nec fecit proximo suo dolum. Hæc est generatio requirentium Deum. Hic ergo et in montem Domini ascendet, et in tabernaculo habitabit Dei: et ingressus sine macula, operatus est justitiam, locutus est veritatem, non decepit proximum: nec pecuniam fœneratus est suam, qui semper voluit recuperare hæreditariam. Agnosco oraculum: quod enim nulla ordinavit dispositio, Spiritus revelavit.

A. S. Ambrosio.

Tantis ornati virtutibus mortem non esse lugendam.

18 Quid vero illud recenseam, quod supra ipsam justitiam pietate progressus, cum quædam incubatori communium fructuum mei contemplatione muneris putaret esse tribuenda, largitatis me jactabant authorem, portionis suæ lucrum ad commune consortium conferebat? Hæc et alia, quæ mihi tunc erant voluptati maximæ, nunc recordatione doloris exasperant. Manent tamen, eruntque semper, nec tamquam umbra prætereunt, neque virtutis gratia cum corpore occidit, nec idem naturæ meritorumque finis; licet ipsius naturæ usus non in æternum occidat, sed E temporali quadam vocatione requiescat. Talibus igitur perfunctum virtutibus, ereptum periculis, desiderio magis quam amissione fleo. Suadet enim ipsa opportunitas mortis, ut prosequendum magis gratia, quam dolendum putemus. Scriptum est enim, in communi dolore proprium vacare debere. Neque enim prophetico sermone uni illi mulieri, quæ figuratur, sed singulis dicitur, cum Ecclesiæ dictum videtur. Dicit ergo et ad me, et dicit Scriptura cœlestis: Hoccine doces, sic instituis Dei plebem? An nescis, quia exemplum tuum, periculum cæterorum est? Nisi forte exauditum non esse te quereris? Primum istud arrogantis est impudentiæ, mereri solum velle, quod multis etiam Sanctis negatum noveris, cum scias, quia non est personarum acceptor Deus. Nam etsi misericors Deus, tamen, si semper exaudiret omnes, non jam ex voluntate libera, sed ex quadam velut necessitate facere videretur. Deinde cum omnes rogent, si exaudiret omnes, nemo moreretur. Pro quantis quotidie rogas? Numquid constitutio Dei contemplatione solvenda est tui? Cur ergo non impetratum aliquando doles, quod non semper impetrabile esse cognoscis? Stulte *, F inquit, super omnes mulieres, nonne vides luctum nostrum, et quæ nobis contigerunt? Quoniam Sion mater nostra omnium in tristitia contristatur, et humilitate humiliata est. Lugete validissime et nunc, quoniam omnes lugemus: et tristes sitis *, quoniam omnes contristati sumus. Tu enim contristaris in Fratre. Interroga terram, et dicet tibi, quoniam hæc est, quæ debeat lugere tantorum superstes germinum: Et ex ipsa, inquit, initio omnes nati: et alii venient, et ecce pene omnes in perditionem ambulant: et in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quæ tam magnam multitudinem perdidit, quam tu, qui pro uno doles? Absorbeat igitur nostrum dolorem communis dolor, et acerbitatem proprii mœroris excludat. Non enim dolere debemus eos, quos cernimus liberatos. Neque enim otiose tam sanctas hoc tempore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas. Namque velut divino judicio tam graves viduas ita uno tempore defunctas videmus, ut profectionis quidam videatur excessus, non mortis occasus: ne veterana emeritis stipendiis pudicitia in dubitum diu servati pudoris incideret.

* al. Stulta

* al. estote

A *S. Ambrosio.* ret. Quos gemitus mihi, quos dolores tam acerba excitat recordatio? Etsi mœroribus non vacabant, tamen in ipso dolore privato, in ipso tantorum amisso flore meritorum, communis quædam naturæ me conditio solabatur: defixusque in uno dolor, acerbitatem publici funeris domesticæ specie pietatis obduxerat.

rationibus et Scripturæ locis probat

19 Repeto ergo, sacra Scriptura, solatia tua. Juvat enim tuis præceptis, tuis sententiis immorari. Quia facilius est cœlum et terram præterire, quam de Lege unum apicem cadere. Sed jam audiamus, quæ scripta sunt: Nunc, inquit, retine apud temetipsam dolorem tuum, et fortiter fer, qui tibi contigerunt, casus. Si enim justificaveris terminum Dei, et filium tuum recipies in tempore, et in mulieribus collaudaberis. Si hoc ad mulierem, quanto magis ad sacerdotem? Si de filio, non utique absurdum etiam de fratrum amissione talia posse memorari: quamquam si mihi fuisset filius, numquam eum amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorum effusi labores, suscepti frustra dolores, mœrorem videntur augere: ita etiam in fratribus consuetudinis usus atque collegii acerbitatem doloris accendunt. Sed ecce B dicentem Scripturam audio: Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuaderi. Qui enim fles casus Sion, et consolare propter dolorem Hierusalem. Vides enim, quia facta nostra contaminata sunt, et nomen, quod nominatum est super nos, pene prophanatum est: et juvenes nostri contumeliam passi sunt, et sacerdotes nostri succensi sunt, et levitæ nostri in captivitate fuerunt, et mulieres nostræ contaminatæ sunt, et virgines nostræ vim passæ, et justi nostri rapti, et parvuli nostri proditi sunt, et juvenes nostri servierunt, et fortes nostri invalidi facti sunt. Et quod omnium majus, signaculum Sion, quoniam resignata est de gloria sua, nunc et tradita est manibus eorum, qui nos oderunt. Tu ergo excute multam tuam tristitiam, et depone abs te multitudinem dolorum, ut tibi propitietur foris, et requiem faciat tibi Altissimus requietione dolorum.

Ambrosius, qui tamen Fratris frequenter erat memor,

20 Cessabunt igitur lachrymæ. Parendum est enim remediis salutaribus, quia debet aliquid inter fidos et perfidos interesse. Fleant ergo, qui spem resurrectionis habere non possunt: quam non sententia Dei eripit, sed fidei inclementia. Intersit inter Christi servulos, idolorumque cul- C tores: ut illi fleant suos, quos in perpetuum existimant interisse. Illi nullas habeant lachrymarum ferias, nullam tristitiæ requiem consequantur, qui nullam putant requiem mortuorum. Nobis vero, quibus mors non naturæ, sed vitæ istius finis est, quoniam in melius ipsa natura reparatur, fletus omnes casus mortis abstergat. Certe si illi sibi aliqua solatia repererunt, qui finem sensus defectumque naturæ, mortem arbitrati sunt; quanto magis nos, quibus meliora post mortem præmia bonorum factorum conscientia pollicetur? Habent gentiles solatia sua, quia requiem malorum omnium, mortem existimant. Et ut vitæ fructu carent, ita etiam caruisse se putant omni sensu et dolore pœnarum, quas in hac vita graves et assiduas sustinemus. Nos vero, ut erectiores præmio, ita etiam patientiores solatio esse debemus. Non enim amitti, sed præmitti videntur, quos non absumpta mors, sed æternitas receptura est. Cessabunt ergo lachrymæ, aut si cessare non poterunt, in communibus lamentis flebo te, Frater: et sub dolore publico domesticos gemitus tegam. Nam cessare qui poterunt, cum ad omnem sonum nominis tui lachrymæ surrepant, vel cum usus ipse recordationem excitat, vel cum affectus imaginem repræsentat, D vel cum recordatio dolorem renovat? Quando enim dees, qui tantis officiis repræsentaris? Ades, inquam, et semper offunderis: et toto te animo ac mente complector, adspicio, alloquor, osculor, comprehendo, vel in ipsa quiete nocturna, vel in luce clara *b*, cum revisere et solari dignaris mœrentem. Denique ipsæ jam noctes, quæ quasi molestiores, vivente te, videbantur, quod mutui conspectus copiam denegarent: ipse jam somnus, colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse jam cœpit, quia te mihi reddidit.

21 Non igitur miseri, sed beati, quorum nec præsentia deficit, nec cura minuitur, et augetur gratia. Etenim somni similis imago mortis. Quod si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhærentes, et quasi inter carceraria religatæ claustra membrorum, possunt tamen animæ altiora et discreta perspicere: quanto magis spectant hæc, cum jam puro æthereoque sensu nulla corporeæ labis impedimenta patiuntur? Meritoque mihi conquerenti, vergente quodam jam in occasum die, quod non reviseres quiescentem, totus omni tempore individuus, affuisti, ita ut illo perfusus sopore membrorum, cum ego vigilarem tibi, tu viveres mihi, dicerem: Quid est mors, Frater? E Nam certe nullis a me separabare momentis. Ita enim ubique præsto eras, ut quam in istius vitæ usu habere copiam nequibamus, nunc nobis semper et ubique præsto sit. Nam tunc utique omnia præsto esse non poterant: nec enim complexiones nostræ, conspectusque et osculorum corporalium suavitates, locis omnibus et omnibus temporibus suppetebant. Animorum imagines semper nobiscum erant, etiam quando non eramus una: quæ ne nunc quidem occiderunt, assidueque advolant, quo majore desiderio, eo majore copia. Teneo igitur te, Frater, nec mihi te aut mors, aut tempus avellet. Ipsæ dulces lachrymæ sunt: ipsi fletus jucundi, quibus restinguitur ardor animi, et quasi relaxatus evaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse umquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam proditis! O flebiles noctes, quæ tam bonum consortium quietis, et individuum mihi comitem perdidistis! Quas ederetis F cruces, nisi se offunderet imago præsentis, nisi visiones animi repræsentarent, quem species corporis denegaret? Jamjam, Frater animo meo charissime, quamquam immaturo decesseris obitu, beatus tamen, qui ista non sustines, nec amissum fratrem mœrere compelleris, quem absentem diu ferre non poteras, sed recursu celeri revisebas! Quod si tunc solitudinis meæ tædia repellere, mœstitiam fraternæ mentis ablevare properabas: quanto nunc crebrius afflictum animum debes revisere, et ex te conceptum, per te lenire mœrorem? At mihi tamen dat aliquas officii usus inducias, et obsequii sacerdotalis intentio abducit animum.

nec [illegible]

22 Sanctæ vero sorori quid fiet? Quæ licet divino metu pietatem temperet, rursus tamen ipsum pietatis dolorem studio religionis accendit, strata humi et totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctesque mœrorem integrat. Nam licet fletum plerumque sermone suspendat, in oratione renovat. Et quamvis Scripturarum memoria consolationes serentibus præcurrat, flendi tamen desiderium prorcandi assiduitate compensat, lachrymarum ubertatem tunc præcipue, quando nemo interrumpere

dolor S. Mar- [illegible] de morte Satyri :

A re possit, instaurans. Ita quod misereäris, habes: quod reprehendas, non habes. Flere enim in oratione, virtutis est. Et quamquam istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus, contuitu communis fragilitatis, in lachrymas etiam sine domestici sensu doloris exuberat; tamen cum major causa mœrendi est, finis mœroribus excluditur. Deest igitur consolandi via, quia suppetit excusandi gratia. Neque enim possis prohibere, quod doceas, præsertim cum religionis adstruat lachrymas, non doloris; et communis seriem deplorationis, metu pudoris ob texat *c*. Consolare ergo, qui potes adire animum, penetrare mentem. Cernat te esse præsentem, sentiat non esse defunctum, ut cujus secura de merito, ejus functa solatio, discat pro eo non graviter dolere, qui se admonuerit non esse dolendum.

peroratio Ambrosii ad Fratrem mox sepeliendum.

23 Sed quid ego te moror, Frater? quid expectem, ut nostra tecum commoriatur et quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species et examinis corporis forma soletur, oculosque manens gratia et permanens figura *d* demulceat: nihil, B inquam, moror. Procedamus ad tumulum. Sed prius ultimum coram populo vale dico, pacem prædico, osculum solvo. Præcede ad illam communem omnibus et debitam, sed jam mihi præ cæteris desiderabilem, domum. Para hospiti consortium: et quemadmodum hic omnia nobis fuere communia, ita illic quoque jus dividuum nesciamus. Ne, quæso, cupientem tui diu differas: properantem expecta, festinantem adjuva: et si diutius morari tibi videbor, accerse. Neque enim umquam prolixius abfuimus a nobis, tu tamen solebas revisere. Nunc quoniam tu redire jam non potes, nos ad te ibimus. Æquum est, ut officium rependamus, subeamus vicem. Numquam nobis fuit vitæ conditio discretior: semper aut sani as, aut ægritudo communis, ut cum alter ægresceret, alter in morbum incurreret: cum alter revalesceret, uterque consurgeret. Quomodo jus nostrum amisimus? Et nunc consortium ægritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit? Tibi nunc, omnipotens Deus, innoxiam commendo animam: Tibi hostiam meam offero. Cape propitius et serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis. Hæc mei jam libaC mina præmitto. In hoc ad te pignore venio: non pecuniæ, sed vitæ pignore: ne me diutius residere facias tanti fœnoris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris usura, nec vilis naturæ sors, quam cumulavit incrementum virtutis. Possum ferre, si cito cogar exsolvere.

ANNOTATA.

a *Hic in multis Mss. et editionibus additur:* Quoniam ipsorum est regnum cælorum. *At illæ voces dictionem reddunt minus perfectam, nisi forte aliæ quædam exciderint, quæ sensum implebant.*

b *Ad hunc locum apud Surium in margine hæc notantur:* Etiam clara luce sæpe S. Satyrus apparet fratri suo. *Verum existimo, omnia S. Ambrosii dicta satis intelligi posse de imaginatione sola, qua sibi Fratris repræsentabat speciem.*

c *Tam multa de lacrymis Marcellinæ sororis Mediolani dicere non potuisset Ambrosius, si ipsa, ut nonnemo voluit, tunc habitasset Romæ. Nam neque illa scivisset mortem Fratris, neque scivisset Ambrosius, quid ipsa post mortem illius egisset.*

d *Ex his verbis liquet,* S. Satyri *corpus fuisse*

præsens et facie non cooperta, quando peroravit A ANONYMO. *Ambrosius.*

VITA

Auctore anonymo

Ex editione Mombritii frequenter correcta.

Satyrus, frater S. Ambrosii, nobili stirpe natus,

Probabile satis et laude dignum videtur, si clarorum gesta virorum non silentio tegamus, sed modis quibuscunque ad incitamentum multorum pandamus. Laus siquidem Dei est non minima, cum ea referuntur; evidens exemplum posteris relinquitur, Christianæ fidei profectus adquiritur; non parva sanctis angelis lætitia tribuitur: dæmonicis spiritibus ingens confusio et E mœror quotidie generatur: descripto denique summæ sanctitatis titulo merito invident, qui se contemni ac destrui per Christi gratiam vident. Beatissimum igitur Satyrum antistitis eximii doctorisque præcipui institutoris ac nutritoris nostri reverendæ memoriæ sanctissimi Ambrosii fuisse germanum, plurimorum scientia constat notissimum: quorum Deo digna prosapia quam excelsa atque præclara Romanorum principum apicibus extiterit, usque adeo toto pene Occidenti est cognita *, ut præsenti putetur relatu superflua. Ambrosius *a* denique ipsorum illustris genitor sublimi in Romano senatu politus honore, reipublicæ defensor et idoneus propugnator effectus, et præfecturæ administrationi condignus inventus, Galliarum provinciæ senatusconsulto pro sui industria prælatus est: cujus probitas morum et studiorum perspicacia in procreato ex eo germine conjici facile poterit. Utrique etenim incredibili admiratione in adjutorio præfecturæ sublimes emicuerunt. Verum sanctissimi pontificis Ambrosii quæ fuerit a cunabulis vita, qualiter primo cum adolevisset ad consilium tribuendum prælectus fuerit; qualiterque in proximo Lyguriæ Hæmyliæ- F que provincias ad regendum susceperit: qualiter etiam de consulatu *b* ad episcopatus fastigium nutu divino accitus sit, in libro Vitæ ipsius, qui nosse cupit, sufficienter invenire valet.

* cognitum

S. Ambrosio episcopo convivit,

2 Nunc de beatissimo fratre ipsius Satyro, de quo sermonem adorsi sumus, quantum in fratris ipsius scriptis cognovimus, breviter deflorare, Christo opitulante, conabimur. Vir igitur Domini Satyrus, videns suum cælesti oraculo germanum subito ex præsidatu ad pontificale officium sublimatum, adeo ejus lateri adhæsit, ut domo propria ac genitali patria, rerumque omnium multiplici copia derelicta, unici fratris amorem ipsa vita duceret cariorem: eratque illi, ut ipse Sanctus refert, in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator sollicitudinis, depulsor mœroris, bonorum assertor actuum, cogitationumque defensor. Postremo unus erat, in quo domestica sollicitudo resideret, publica cura requiesceret. Itaque sine offensione ulla gubernabat sacerdotium. Ita denique virilis se utrisque ipsorum germanitatis succus infuderat, ut non blanditiis probarent amorem, sed conscientia mentis et pietatis interno amore contenti fucum blanditiarum non

A. ANONYMO. non requirerent, duos una in amorem mutuum imago formaret.

idem vultu simillimus et conjunctissimus,

3 Quæ in tantum fuit assimilis, ut alter in altero videretur; adeo ut, cum unum aspiceres, alterum te vidisse putares: unde persæpe contingebat, ut ab isto consalutati ab illo se dicerent resalutatos. Ita gratus erat in utriusque aspectibus error, jocunda prolapsio, religiosa fallacia, suavis calumnia. Quanta autem sancto pontifici hinc gaudia, quanta frequenter oborta lætitia: qui errare alios in se et Fratre suo cerneret. Nam cum in se vehementius intenderent, et sibi aliquid intimasse, quod Fratri solummodo condixerant, memorarent; respondebat ridens et gaudens: Videte *, fratri dixeritis. Cum enim omnia essent communia, individuus spiritus, individuus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum: non quo conferendi periculum vererentur; sed ut tenendi servarent fidem. Reverendus quidem præsul in divinis præstabat officiis: at strenuissimus Christi *c* confessor Satyrus adjutor et auctor erat negotiorum, censor servulorum, et arbiter fratrum. B

* Amb. Videte, ne

c

d

placidis moribus excellit: e naufragio

4 Media *d* inter eos religiosa soror Marcellina, carissimis germanis inconvulse adhærens, integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar officiis existebat. Cum quasi, quando aliquid conferendum fuit, cujus melior videretur sententia, beatum Satyrum judicem sumebant; qui nullum læderet, utrisque satisfaceret, ut et utrimque sibi gratiam vindicaret. At si ipse aliquod disceptandum deferret, quam grata contentio ejus etiam, quam sine felle ipsa indignatio, quam etiam in servulos ipsos non amara reprehensio; cum se quasi fratribus magis honorem deferre, quam ex affectu in eos probaretur vindicare. Quid igitur observantiam ejusdem Viri erga Dei cultum prædicem? Qui, priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragio constitutus, cum ea, qua veheretur, navis scopuloso illisa vado et turgentibus hinc atque inde fluctibus solveretur; non mortem metuens, sed ne vacuus mysteriis exiret e vita, quos initiatos esse cognoverat, ab his ipsis divinum illud fidelium Sacramentum poposcit; non ut curiosos oculos insereret archanis; sed ut fidei suæ consequeretur auxilium. Etenim ligari illud fecit in C orario: orariumque involvit in collo: atque ita se dejecit in mare, non requirens de navis compage resoluta tabulam, cui supernatans juvaretur; quoniam fidei solius arma quæsierat. Itaque his se tectum atque munitum satis credens, alia auxilia non desideravit.

servatus, baptismum desiderat:

5 Simul quoque fortitudinem ejus spectare licet: qui fatiscente remigio, non quasi naufragus tabulam sumpserit; sed quasi fortis ex se ipso adminiculum suæ virtutis adsumpserit. Nec deseruit eum spes, nec fefellit opinio. Denique primus servatus ex undis, et in portum terrenæ stationis evectus, præsulem suum, cui se crediderat, recognovit: statimque, ubi etiam cæteros servulos suos vel ipse liberavit, vel liberatos comperit, negligens facultatum, nec amissa desiderans, Dei ecclesiam requisivit, ut ageret gratiam liberatus: et mysteria æterna cognosceret, pronuntians nullum referenda gratia majus esse officium. Quod si homini non referre, simile homicidio judicatum est; quantum crimen est non referre Deo? Referebat igitur gratiam, deferebat fidem. Nam qui tantum Mysterii cælestis involuti in orario præsidium fuisset expertus, quantum arbitrabatur, si ore sumeret, et toto pectoris hauriret arcano; quam majus putabat D fusum in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuisset? Sed non ita avidus fuit, ut esset incautus. Scimus enim plerosque aviditate studii prætermittere cautionem. Advocavit ad se episcopum, nec ullam veram putavit nisi veræ fidei gratiam: percunctatusque ex eo est, utrum cum episcopis Catholicis, hoc est cum Ecclesia conveniret.

sed recusat eum a schismatico accipere, accepit a Catholico

6 Et forte ad id locorum in schismate regionis illius ecclesia erat. Lucifer enim se Catholica tunc temporis communione diviserat. Et quamquam pro fide exulasset, et fidei suæ reliquisset hæredes: non putavit tamen fidem esse in schismate: nam etsi fidem erga Deum tenerent: tamen erga Dei Ecclesiam non tenerent, cujus patiebantur velut quosdam artus dividi, et membra lacerari. Etenim cum propter Ecclesiam Christus passus sit, et Christi corpus Ecclesia sit; non videtur ab his exhiberi Christo fides, a quibus evacuatur ejus passio, corpusque distrahitur. Itaque quamvis gratiæ fœnus teneret, et metueret tanti nominis debitor navigare; tamen eo transire maluit, ubi tuto posset exolvere. Judicavit enim divinæ solutionem gratiæ in affectu ac fide E esse. Quam quidem statim, ubi primum copia liberior ecclesiæ fuit, implere non distulit; Deique gratiam et accepit desideratam, et servavit acceptam.

Sancti mira verecundia, insignis castitas.

7 Qua vero persecutione simplicitatem ejus edisseram? Quæ tanta fuit, ut conversus in puerum simplicitate illius ætatis innoxiæ perfectæ virtutis effigie, et quodam innocentium morum speculo reluceret. Itaque velut quadam virginali verecundia suffusus ora, cum vultu affectum proderet; si forte aliquam subito veniens offendisset parentem, velut deprehensus, quasi diversus in terram aspiciebat. Licet in ipso nequaquam dissimilis cœtu virorum, ratus os suum attollere, elevare oculos, referre sermonem: quod pudico quodam mentis pudore fiebat. Cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Etenim intemerata sacri baptismatis dona servavit, mundo corpore, purior corde, non minus adulterini sermonis obprobrium, quam corporis perhorrescens; non minorem ratus pudiciciæ reverentiam deferendam integritate verborum, quam corporis castitate. Denique adeo castimoniam dilexit, ut nec uxorem expeteret, licet in eo non F solum castitatis appetentia fuerit, sed etiam pietatis gratia. Miro autem modo et conjugium dissimulabat, et jactantiam declinabat. Hoc unum itaque fuit, quod ipsum nec fratribus crederet, nec aliqua cunctationis hæsitantia, sed virtutis verecundia.

parsimonia, justitia, caritas in fratres.

8 Quis igitur non miretur Virum, inter fratres duos, alteram virginem, alterum sacerdotem, ætate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera præstitisse, ut alterius muneris castitatem, alterius sanctitatem referret, non professionis vinculo, sed virtutis officio? Nam de parsimonia ejus quid loquar, et quadam habendi castitate? Is enim non quærit aliena, qui sua servat: non inflatur immodico, qui contentus est proprio. Nihil ergo aliud nisi proprium recuperare voluit, magis ne fraudaretur, quam ut ditaretur. Nam eos, qui aliena quærerent, recte accipitres pecuniæ nominabat. Superest, ut ad conclusionem cardinalium virtutum, etiam justitiæ partes in eo debeamus advertere: quæ qualis ei in universos fuerit, provincialium, quibus præfuit studia docent: qui parentem illum magis fuisse proprium quam judi-

A dicem loquebantur, gratum piæ necessitudinis arbitrum, constantem æqui juris disceptatorem. Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominum genus benivolentia complecteretur, indivisum patrimonium docet, nec distributa, nec delibata, sed reservata hæreditas. Etenim pietatem sibi causam negavit esse testandi. Nam hoc quoque ultimo sermone signavit, cum quos dilexerat, commendaret, sibi nec uxoris arbitrium fuisse ducendæ, ne a fratribus divelleretur; nec testamenti faciendi voluntatem, ne ipsorum in aliquo arbitrium læderetur.

liberalitas in pauperes. In Africam proficiscitur, peractoque negotio

9 Denique et oratus et obsecratus ab illis, nihil tamen condendum putavit, non oblitus pauperum; sed tantum obsecrans esse tribuendum; quantum ipsis justum videretur: quo uno satis et divini timoris expressit indicium, et humanæ edidit religionis exemplum. Nam quod pauperibus contulit, Deo detulit: quoniam qui largitur pauperi, fœneratur Deo: et postulando, quod justum est; non exiguum, sed totum reliquit. Hæc enim summa justiciæ *e*, vendere, quæ habeas, et conferre pauperibus. Talibus igitur perfunctus virtutibus, ereptusque periculis *f*, fortissimus athleta Christi Satyrus, iterum ad Africanas partes B repedare opus habuit, recepturus videlicet quosdam paternæ hæreditatis honores: quos tamen ideo repetere voluit, non quia fuerit horum appetenda perceptio: sed ne vilis dissimulatio videretur. Plaudebat enim sibi Prosper, et sacerdotii occasione redditurum se, quæ abstulerat, non putabat. Quod quidem iter ægre tulit sanctus episcopus, non ferens animo diuturnam amantissimi Fratris absentiam: cum nec ad modicum tanti Viri conturbernio separari vellet. Missis ergo post ipsum litteris revocare Fratrem conatus est, ne ipse Aphricam pergeret: sed potius aliquem destinaret. At ille fretus animi fortitudine, cœptum iter prosequi non omisit: pervenitque, Deo volente, Siciliam *g*. Peregit omnia; peregrinationem explicuit; communem rem ordinavit: et ille, qui eam male invaserat, solvens omnia, vehementiorem unius efficaciam expertus est, quam duorum.

revertitur, non obstante periculo, quod Italiæ imminebat:

10 Post hæc Vir Domini perfunctus omnibus, reversionem acceleravit: qui dum a Symacho nobili viro suo parente revocaretur, quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculum tenderet: quod in hostem incurreret; respondit: Hæc C ipsa mihi causa est veniendi, ne communi periculo desim, ut consortem me fraterni discriminis exhibeam. Eo denique tempore hostiles per Galliarum Alpes barbarorum impetus Italiam irrumpere gestiebant, tam impuri atque crudeles, qui nec pudiciciæ parcerent, nec saluti. Videres *h* rapi virgines, et avulsos a complexu parentum parvulos supra tela jactari, incœstari sacrata Deo corpora, et senilem viduæ maturioris uterum in usus desuetos onerum redire, non pignorum. His et hujuscemodi gravibus nequaquam Vir sanctus terretur nunciis: sed veteri et sentinoso navigio iterum se fluctibus credens, reversus est, Deo comite, Mediolanum. In quo facto fortitudinem ejus si quis plenius spectare volet: consideret, quotiens post naufragium invicto quodam contemptu vitæ hujus maria transfretaverit, diffusasque regiones obeundo peragrarit, postremo quod hoc ipso tempore periculum non refugerit; sed ad periculum venerit.

11 Nec multum post incommoditate tactus corporea, lectulo graviter fessus decubuit. Tum vero mœror et luctus omnium, præcipue tamen sororis irremediabilis dolor. Illum ex Aphrica redditum, ex mari restitutum, ex naufragio reservatum, tam insperato sibi eripi lachrymabiliter flebant cum eis universi sexus, ætates, et ordines: et auferri sibi proprium Patrem nova quadam pietate dolebant. Quid immorer? Ille quidem præsenti vitæ decedens, ad Christum, quem semper videre desideraverat, in æternum victurus, transiit, sed immensum Italicis luctum reliquit. De cujus laudabilis vitæ excursu et fœlici excessu sacratissimi præsulis Ambrosii, sæpe nominandi fratris ipsius, quamvis immensi doloris et lachrymarum plena scripta habentur insignia: de quibus aliqua subnectere non incongruum duximus.

A. ANONYMO. paulo post reditum lugentibus omnibus, moritur,

et ab Ambrosio fratre sepulturæ traditur.

12 Translato denique ad cœleste regnum sanctissimo Satyro, magnificus pontifex sacrosanctum corpus ipsius ad basilicam Ambrosianam *i* honorifice deportari fecit, prosequentibus illud innumeris exequiarum turmis. Quod tamen ipse lachrymarum rivulis irroratum in altera longe basilica *k* [ad] levam gloriosi martyris propriis manibus tumulavit: et ultimum vale dicens, la- E chrymabili voce quasi viventem affatus est Fratrem: Nunc frater quo progrediar: quove convertar? Bos bovem requirit, seque non totum vivere putat, et frequenti mugitu pium testatur affectum: si forte defecerit, cum quo ducere aratra consuevit. Ego te, Frater, non requiram, aut possum unquam oblivisci tui, cum quo vitæ hujus semper aratra sustinui, labore inferior, sed amore conjunctior, non tam mea virtute habilis, quam tua patientia tolerabilis: qui pio semper sollicitus affectu latus meum tuo latere sepiebas, caritate ut frater, cura ut pater, sollicitudine ut senior?

oratione prius lugubri et lacrymis laudatus.

13 His et aliis quamplurimis verbis fraterno dolori satisfaciens, lachrymis suffusus, in cælum attollens oculos, ait: Tibi, omnipotens æterne Deus, gratias ago: quod vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quod amantissimi Fratris ex Siculis regionibus exoptatum nobis reditum contulisti. Ita enim mature, postquam venit, ereptus est, quasi propter hoc solum videretur esse dilatus, ut ad fratres rediret. Habeo plane pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio possit avel- F lere. Habeo, quas complectar reliquias: habeo tumulum, quem corpore tegam: habeo sepulchrum, quo jaceam. Et commendabiliorem Deo futurum me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescam. Tibi nunc, omnipotens Christe, innoxiam commendo animam; tibi hostiam offero. Cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis; qui te immaculatum Deo Patri pro nobis omnibus sacrificium obtulisti. Tibi laus æterna et infinita gratiarum actio: quia tu es immortalis et benedictus Deus: qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Ambrosius pater* S. Satyri *erat præfectus Galliarum, quando natus est S. Ambrosius, ut habet S. Paulinus in Vita S. Ambrosii. At, cum* S. Satyrus *ætate Ambrosium præcederet, non æque liquet, utrum jam Galliarum præfectus esset Ambrosius pater, quando natus est Sanctus noster. Stirpe certe natus est Romana et nobili, in qua dudum fuerant consulatus et præfecturæ, ut pro-*

A. ANONYMO. *probatum est ad 10 Februarii in S. Sotere virgine et martyre, quæ sub Diocletiano passa est, et Ambrosii ac* Satyri *erat consanguinea.*

b *De S. Ambrosio agetur ad 7 Decembris. Hic solum observo, consulem non fuisse, ut hic dici videtur, sed consularem, sive præfectum Liguriæ Æmiliæque potestate consulari. Nam hieculo* IV consulares *vocabantur, licet antea, quamdiu stetit Romana respublica, illi solum fuerint* consulares *dicti, qui consulatum aliquando gesserant.*

c *Mendose in editione Mombritii legitur* Christo. *Mendum correxi ex Hilarione monacho, qui in omnibus fere consentit huic Vitæ, ex qua suam fecit, omissis tantum aliquibus. Cum autem aperta ejusmodi menda sint frequentia apud Mombritium, et facile aut ex Hilarione aut ex Ambrosio possint corrigi, corrigam ea deinde, hocque hic præmonuisse sufficiat.*

d *Si auctor velit dicere, mediam ætate inter fratres fuisse Marcellinam, aberrat : nam erat natu maxima. Quod vero dicitur mox* inconvulse *iisdem adhæsisse, tantum verum est de tempore* B *posteriore. Nam Marcellina non habitavit Mediolani cum fratribus usque ad annum 388, ut ostendi in Commentario num. 24 et seqq.; sed postea ipsis constanter cohabitarit.*

e *Verba hæc, ut omnia fere præcedentia, sunt* D *S. Ambrosii, qui divitias mundi non desiderabat, et Christi consilium allegat, sibi et sorori Marcellinæ sequendum.*

f *Loquitur auctor de naufragio ante relato.*

g *Et procul dubio etiam in Africam.*

h *Hæc ex S. Ambrosio non recte collegit auctor. Nam Ambrosius metuebat quidem, ne talia contingerent : at non asserit facta esse. Agitur autem de tempore, quo Eugenius tyrannus cum exercitu ex Gallia in Italiam venit, ut ostendi in Commentario num. 27 et seqq.*

i *Basilica Ambrosiana, a conditore Ambrosio nomen sortita, etiamnum exstat. Ampla est et vetusta, partimque est cleri secularis, partim monachorum Ordinis Cisterciensis, quorum amplissimum cœnobium est prope basilicam. Plura de hac basilica in Commentario* § 3.

k *Hæc ecclesia creditur fuisse* Portiana, *a fundatore Portio sic dicta, sed postea vocata* S. Victoris ad corpus, *ob corpus S. Victoris martyris ibi sepultum. Destructa illa fuit anno 1576 ob nimiam vetustatem, novaque a monachis Olive-* E *tanis ædificata, egregieque ornata, de qua in Commentario num. 33 et 34.*

DE S. RODINGO VEL CHRAUDINGO

FUNDATORE & ABBATE BELLILOCENSI

PROPE BELLUM-LOCUM IN CAMPANIA GALLIÆ

C S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Notitia monasterii, quod condidit : memoria Sancti in Martyrologiis : cultus recentior et antiquus : ex Vitis quæ edenda? mentio illius apud varios.

C

CIRCA FINEM SECULI VII. *Belli-loci notitia.*

Bellus-locus, *vulgo* Beau-lieu, *olim* Waslogium *dictus, vetus monasterium est diœcesis Virdunensis in Argona, Galliæ in Campania tractu, duobus milliaribus Gallicis Claromontio dissitum in Meridiem, teste Baudrando in Geographia, cui fere consentiunt Mappæ geographicæ, in quibus inter fluvios Arolam et Axonam collocatur. Sammarthani fratres tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 154 illud modo congregationis Cluniacensis esse notant, ibidemque alia ejusdem nominis cœnobia recensent, ab hoc nostro distinguenda. At Mabillonius in Appendice 2 ad Sec. 4 Benedictinum in observationibus prœviis ad S.* Rodingi *Vitam, et Bailletus in Vita, abbatiam illam non Cluniacensis, sed S. Vitoni Congregationis esse docent. Porro hujus loci fundator primusque abbas fuit* S. Rodingus, *vel, ut in Actis infra memorandis scribitur,* Chraudingus, *Gallice* S. Rouin, *natione Scotus, qui e patria sua in Gallias appulsus, in Tholeyiensi seu Tabuleiensi cœnobio in Vosago monachis primum adscriptus est, et forte etiam abbas præfuit. Deinde vero majoris solitudinis amore ductus, in Argone silva prædicto monasterio initium dedit, quod* F *et post varios casus ab Austresio viro potenti, aliisque adjutus perfecit, atque sanctissimis institutis, sacrisque ossibus suis, ex eremo, ut jusserat, eo delatis, illustravit.*

Sancti hac die memoria et cultus

2 *Emortualem ejus diem fuisse* XVII *Septembris, Vitæ ejusdem testantur, illoque die in Benedictinis Menologiis, paucisque aliis ipsius memoria celebratur. Menardus de eo ad hunc diem sic habet :* In Argonia silva, Depositio S. Rodingi, episcopi et confessoris. *Iisdem verbis illum annuntiat Bucelinus in Menologio Benedictino, ubi ipsum* Rodincum *appellatum fuisse ait, ac deinde elogium satis prolixum contexit. Episcopum illum sanctique Pauli in Virdunensi cathedra successorem etiam facit Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani : sed perperam, ut videbimus. Rectius Castellanus in Martyrologio Universali ad eumdem diem Gallice habet :* In Campaniæ et Lotharingiæ confinibus, S. Chraudingus, monachus Tabulegiensis, et primus abbas Bellilocensis in Argona. *Recte item Martyrologium Parisiense :* In Campania Gallica natalis S. Rodingi, monasterii Belli-loci conditoris et primi abbatis. *Hac item die illum per totam diœcesim Virdunensem coli solitum commemoratione de commu-*

ni

A *ni confessoris abbatis tam in Missa, quam in Horis Canonicis, habemus ex Missali ac Breviario Virdunensi, quorum hoc anno 1560 jussu Nicolai Psalmei episcopi et comitis Virdunensis editum, annoque 1625 Parisiis recusum, illud vero ejusdem episcopi auctoritate anno 1554 Parisiensibus pariter typis vulgatum, exstat in Museo nostro. Prima Oratio in Missali de ipso ibidem præscripta est hujusmodi :* Deus, qui hodiernam diem sacratam nobis in beati Rodingi, confessoris tui et abbatis solennitate tribuisti, adesto propitius Ecclesiæ tuæ precibus, ut cujus gloriamur meritis, muniamur suffragiis. Per Dominum *etc.*

quem antiquitus jam celebrem

3 *Antiquissimum vero ejus apud Bellilocenses suos, imo et in Virdunensi diœcesi cultum manifeste probant, quæ habet Flodoardus lib. 4 Historiæ Remensis, cap. 41, unde sequentia excerpo.* Cum autem domnus Dado, Virdunensis episcopus, hanc *(Montis-falconis)* a rege impetrasset abbatiam, et hæc mira *(miracula S. Balderici abbatis)* cœpisset audire, constituit, ut omnibus annis trium monasteriorum sacra pignera simul in quemdam medium deferrentur locum, nomine Gaudiacum. De sede scilicet urbis
B Virdunensis S. Vitonus et S. Agericus, sanctus vero Baldericus de monasterio suo, et sanctus Rodvicus de Waslojo. In quo conventu innumera postmodum sunt patrata miracula, ut vix præterierit hujusmodi coitio, in qua non aliquis infirmorum fuerit sospitate redintegratus; maxime tamen illi, qui patrocinia B. Balderici sunt experti. Rodvicus *hic æque in editione Parisiensi anno 1611 per Jacobum Sirmondum, quam in Duacena anno 1617 per Georgium Colvenerium curata, legitur; posterior tamen in Scholiis monet, in exemplari Ms., quo pro versione Gallica usus fuerat Nicolaus Chesneau,* Rodincus de Vaslojo *haberi. Utut sit, certum est, hæc non de alio, quam de sancto Abbate nostro accipi posse.*

fuisse probatur: corpus ejus Belli-loci.

4 *Hæc seculo nono ad finem vergente, vel decimo inchoato contigisse, liquet tum ex tempore episcopatus Dadonis, tum ex regno Arnulphi, qui Carolo Crasso sub finem anni 887 exauctorato ac paulo post mortuo successit, quique is ipse rex est, a quo Dado abbatiam Montis-Falconis acceperat,*
C *prout Dado ipse testatur apud Richardum de Wassebourg in Antiquitatibus Galliæ Belgicæ lib. 3, fol.* CLXXIII. *Celebrem autem vel tunc fuisse* S. Rodingi *venerationem, nemo inficiabitur, qui Flodoardi dicta mox relata legerit. Alterum antiqui ejusdem cultus testimonium præbet Vita B. Richardi abbatis S. Vitoni Virdunensis, qui circa medium seculi* XI *obiit. De eo enim biographus ejus, monachus S. Vitoni, apud Mabillonium Seculo 6 Benedictino, parte 1, pag. 525 sic scribit :* Ut autem venerabilium senium * fideli narratione didicimus, viginti et unius abbatiæ rector et institutor hic beatus pater exstitit, . . . in quibus adhuc quam plurimis servari vidimus ejus institutionum insignia, inter quas Bellogiensis ecclesia, meritis gloriosi martyris Mauritii insignis, et sancti Rodingi confessoris, cujus ipse Vitam honorifico sermone composuit, et feretrum auro et argento decoravit, exstat ejus sacris studiis nobilitata, cujus fastigium augmentavit, claustro et necessariis officinis adornavit *etc. Ceterum sacrum ipsius corpus in Belli-locensi monasterio adhuc religiose asservari Mabillonius in observationibus præviis, aliique affirmant.*

* senium

5 *Hisce addo, quæ in Vita ejusdem, ab Hugone Menardo lib. 2 Observationum edita, anonymus scriptor de tuguriolo, in quo ultimam vitæ ætatem solitarius exegit, refert his verbis :* S. Rodingi tuguriolum adhuc superest, ad quod ægroti confluunt, et maxime ex febre laborantes, qui hausta aqua de fonte, tugurio adjacente, sanitatem consequuntur. *Hæc ille : quæ tamen an vera sint, aut saltem an vere ejusdem Sancti sit tugurium, merito dubitare nos jubet Vita altera, ab eodem Menardo in calce Opusculi sui, et a Mabillonio in Actis Sanctorum sui Ordinis vulgata, quæ et melioris, quam ista, notæ est, et B. Richardum mox laudatum probabiliter auctorem habet. Cum enim B. Richardus ejusdem etiam loci abbas fuerit, et nihilominus locus, in quo* S. Rodingus *solitarie vixit, in ea Vita ignotus esse dicatur, non possumus dictis alterius biographi, qui etiam alias fabulatur, sine justa formidine assentiri; aut si tugurium aliquod ibi vere in veneratione sit, dubitare certe licet, an illud a* S. Rodingo *reipsa fuerit inhabitatum. Verba autem laudati biographi hæc sunt :* Verum longius a monasterio non recessit; sed inter opaca silvarum latitans, (incertum quippe est, ubinam habitaverit) miliario solum dimidio disparatus mansit ab illo. *Erat ergo, dum hæc* E
scriberentur, ignotum Sancti tugurium, locique, ubi habitavit, sola distantia cognita. Quidquid sit, in tabula diœcesis Virdunensis etc., apud Calmetum tom. 1 Historiæ Lotharingiæ præfixa, locum aliquem S. Ruin, *paulo minus, quam uno milliario Gallico, a Belloloco dissitum reperi: an ibi præfatum tugurium forte sit, divinare nequeo. Atque hæc sunt, quæ de* S. Rodingi *cultu reperi, quem mox ab obitu cœpisse, verisimile est; ideoque negare non possumus, quod in eadem Vita apud Menardum primo loco de triduano populi ad sacrum cadaver concursu dicitur :* Corpus sacrum delatum est in Belli-loci monasterium, ubi vix triduo post ob turbam ægrotorum, qui undique veniebant, sepeliri potuit.

AUCTORE C. S.

Quid de ejusdem cella censendum?

Exstat gemina Sancti Vita;

6 *Jam dixi, duas* S. Rodingi *Vitas ab Hugone Menardo in Martyrologio Sanctorum Ordinis Benedictini vulgatas esse. De harum prima, quam scilicet libro 2 Observationum inseruit, in ejusdem calce notavit :* Hæc Vita decerpta est ex veteri Ms. codice, qui in abbatia Belli-loci servatur. *Initium hujus est :* S. Rodingus, vel Rodincus fuit F
natione Scotus, nobili loco natus anno quingentesimo nonagesimo quarto. *Circa alteram vero, quam sub finem Opusculi adjecit, monuit sequentia :* Hanc Vitam sumpsi ex veteri Ms. codice cœnobii S. Petri Catalaunensis, quam hic, ne uno quidem apice mutato, posui, quamvis alteram lib. 2 Observationum inseruerim; cum inter illas aliquod discrimen intersit. Nam quædam aliter narrantur, et nonnulla sunt in una, quæ non sunt in altera. *Ex hoc autem vario modo loquendi, quo priorem Vitam ex veteri codice excerptam, alteram ne uno quidem apice mutato positam ait, videtur in priori illa quoad stylum saltem aliqua mutasse. Certe uno ut minimum in loco ea ab ipso interpolata est.*

una recentior fabulis conspersa;

7 *Utramque ab anonymo scriptam Mabillonius viderat, dum Seculum secundum Benedictinum adornaret; sed quia neutra satis aut sibi invicem cohærere, aut accurata esse ipsi videbatur, maluit* S. Rodingi *Acta ad aliud tempus differre, dum meliora obtinuisset. Verum ex Bellilocensi monasterio nihil, ex cœnobio autem S. Petri Catalaunensis non aliam Vitam, quam quæ a Menardo postremo loco recensita est, impetravit,*

AUCTORE C. S.

rit, quamque propterea in Appendice 2 ad Seculum IV *Benedictinum, parte 2 e suo Ms. excudit. De priori Vita Mabillonius ibidem in Observationibus præviis hoc tulit judicium :* Quæ apud Menardum alia legitur Vita, auctoris est certe recentioris, qui ex Richardi *(quem Vitæ a se editæ auctorem facit)* libello, et ex vulgi qualicumque traditione eam consarcinavit, ut cuivis legenti facile erit judicare. *Mabillonio hac in parte lubens assentior; id certum est, populares in ea fabellas contineri, quas suis locis exhibebimus.*

altera. probabiliter auctore Richardo,

8 *Non sic argui potest Vita altera, ab eodem Menardo, ut diximus, secundo loco, et a Mabillonio edita. Richardi abbatis S. Vitoni illam opus esse, licet nullum auctorem præferat, posterior non immerito judicavit ex dictis biographi ejusdem beati abbatis num. 4 relatis, secundum quæ* S. Rodingi confessoris... ipse Vitam honorifico sermone composuit. *Hujus venerabilis, vel, ut alii volunt, beati Richardi, abbatis S. Vitoni Virdunensis, Acta in Opere nostro ad diem* XIV *Junii illustrata habes, ubi anno Christi 1046 obiisse dicitur, consentiente Mabillonio Sec. 6 Benedict., part. 1, pag. 518. Ex illius vero ætate. dictisque* B *biographi ejusdem mox laudatis, Mabillonius sic statuit :* Nec dubito, quin illa ipsa sit *(Vita S. Rodingi a Richardo composita,)* quam referimus ex Ms. codice Catalaunensi, quem annorum fere sexcentorum esse dicunt. *Codicem illum mihi videre non licuit; sed si re vera id ætatis sit, omnino verisimilis est Mabillonii opinio; nam et sic laudatus codex ad Richardi fere tempora referendus erit, et ipse Richardus cœnobii S. Petri Catalaunensis curam gessit, monachosque cum libris et ornamentis e suo monasterio illuc deduxit, prout apud eumdem Mabillonium tom. 4 Annal. ad annum Christi 1028, num. 43 videre est.*

melior, quam recudemus.

9 *Jam quod ad ipsam Vitæ historiam spectat, ea nihil habet, propter quod auctorem ejus magnopere culpemus, ipsiusque fidem requiramus; nec tamen hujusmodi est, ut singula ejusdem dicta admittenda sint. Etenim quamvis de venerabilis viri bona fide dubitare non liceat, trium tamen, et ultra, seculorum spatio, quod* S. Rodingi *inter ac Richardi tempora intercessit, nonnulla illius gesta, gestorumque adjuncta ex hominum memoria partim excidere, partim incertis traditionibus, ut fieri assolet, adulterari potuerunt, quæ ab invicem* C *discernere haud ita facile fuerit Richardo, tanto post tempore scribenti. Incompertum etiam est, utrum ipsi antiquiora aliquot instrumenta, an sola traditio præluxerit. Hanc igitur, quia antiquior non suppetit, ex Mabillonio recudemus, collatam cum edita Menardi, et solitis Annotatis castigabimus illustrabimusque, postquam præcipua rerum capita sequenti paragrapho discusserimus.*

Tertia Ms rejicitur: Sancti apud varios mentio.

10 *Præter duas istas Vitas typis editas, habemus et aliam Ms., a Theoberto abbate Theologiensi anno 1735, die 1 Februarii ad Museum nostrum transmissam, sepositamque ad hanc diem Septembris. Hæc florido, facetoque stylo conscripta est, sed ætate sua utrique supra memoratæ longe postponenda; a recentiori scilicet quopiam concinnata, qui Vitam a Menardo primo loco editam, aut aliquod ejusdem exemplar Ms., elegantiori phrasi voluit exornare. Ceterum de* S. Rodingo *nostro agunt etiam Richardus Wasseburgius in Antiquitatibus Galliæ Belgicæ, Cointius in Annalibus Francorum, Jacobus Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ, Bailletus in Vitis Sanctorum, Calmetus in Historia Lotharingiæ, Simon Martinus in Sacris reliquiis eremi, aliique, quibus fere omnibus utraque ista Vita aut alterutra præluxit.* D

§ II. Sancti patria : episcopatus non satis probabilis : chronotaxis incerta : Vita monastica Tabuleii : Waslogium ab eo conditum : annus emortualis.

Sanctus non fuit Gallus natione

S*anctum* Rodingum *vel* Chraudingum *ex Scotia, quo nomine hodierna Hibernia olim veniebat, ortum esse, tam Vita utraque, quam scriptores alii, quos quidem viderim, consentiunt, excepto Wasseburgio, qui lib. 2 Antiq. Galliæ Belgicæ, in Episcopo* XVII *Virdunensi, seu in Agreberto, eumdem illustri genere in Gallia natum scribit.* Laudatus Agrebertus, *(ait Gallice,)* in adolescentia sua educatus fuit cum quodam principe Gallo, propinquo suo *(Gallice* son parent) nomine Grodingo, qui seculum deseruit, vitamque E religiosam duxit valde austeram; ita ut post obitum suum inter Sanctos reputatus fuerit; et ex patrimonio suo monasterium, Waslogium nuncupatum, fundavit, quod ex amore erga prædictum episcopum Agrebertum, hujus, ejusdemque successorum episcoporum Virdunensium administrationi perpetuo subjecit, prout scribit Bertarius in sua Historia. *Porro cum idem Wasseburgius Agrebertum illum Pippini Heristalli propinquum pariter faciat, consequenter* S. Rodingum *ad illustris istius Majoris-domus familiam utcumque reducit.*

sed Scotus, seu Hibernus.

12 *Verum hanc Gallicam Sancti patriam, et illustrem stirpem, ceteris omnibus ignotam, nescio, unde didicerit Wasseburgius : nam Bertarius quidem, seu Bercarius, Virdunensis seculo nono et decimo presbyter, quem laudat, de iis nullo verbo meminit, sed in Agreberto tantum ait :* Hujus tempore S. Grodingus Waslogium monasterium construxit, et sub ditione nostræ ecclesiæ posuit. *Divinare itaque nequeo, unde in eam opinionem venerit Wasseburgius; alium enim auctorem nullum laudat. Sed neque verisimile apparet, tam illustres sancti Fundatoris in Gallia* F *natales, etiam quarto post ipsius obitum seculo, apud Bellilocenses suos usque adeo ignotos fuisse, ut vel hi, vel eorum abbas Richardus, illum gente exterum, et ex Scotia advenam, crediturі fuissent, si vera essent asserta Wasseburgii. Æque ignota ceteris fuit Waslogiensis monasterii ex Sancti patrimonio erectio, ut ex dicendis constabit. Quapropter malo ego illum cum utraque Vita, reliquisque scriptoribus, Scotum seu Hibernum dicere, qui, ut multi alii fecere, ex insula sua religionis ergo egressus, in Gallias advenerit.*

Non videtur fuisse episcopus

13 *Haud ita facile crediderim, eumdem episcopatu in Scotia initiatum fuisse, antequam in Gallias appelleret, ut ambæ Vitæ pariter asserunt, in quarum altera ex Catalaunensi codice a Mabillonio edita, cui ibidem titulus erat :* Vita sanctissimi ac beatissimi Chraudingi episcopi et abbatis, *tantum dicitur* officio pontificali insignitus; *in altera apud Menardum,* annum agens trigesimum septimum ad episcopatum promotus, *eoque quatuor annos rite et sapienter functus fuisse narratur. Sane hanc episcopalem dignitatem suspectam merito habuit Mabillonius in Observationibus præ-*

viis

A *viis ad Vitam; quia eo, ut inquit, titulo plerique donantur, qui ex Anglia vel Hibernia in has regiones commigrarunt, quosque nihilominus episcopos non fuisse existimat. Exemplo esse potest S. Furseus, cujus Acta apud nos illustrata habes tom. 2 Januarii, qui ibidem pag. 50 in Annotatis lit. b episcopus fuisse a nonnullis perperam creditus est. Mabillonio favet codex quidam Virdunensis, in quo, ipso teste tom. 1 Annal. Benedict., ad annum Christi 680, num.* XI, *exstat eadem Vita per Richardum scripta, in qua, licet eadem, quæ supra, præfixa sit inscriptio,* nulla *tamen* mentio est de episcopali ejus dignitate.

in Scotia; cole non Virduni. 14 *Favet item Virdunense Breviarium ac Missale, quæ, ut num. 2 dictum est,* S. Rodingum *annua commemoratione ad diem* XVII *Septembris honorandum præscribunt, sed tantum* ex communi confessoris abbatis, *non episcopi. Hinc ego sacras illas infulas, quibus biographus, gemino seculo et medio ipso junior, illum exornat, ut merito dubias, inter titulos ejusdem tacere malui, quam attribuere. Quod autem Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad hunc diem dicit, eum S. Paulo in episcopatum Virdunensem* B *successisse, manifestus error est, ex eo forsitan natus, quod ipsum eidem Sancto, ad dictum episcopatum erecto, in abbatia Theologiensi, cui is præerat, suffectum fuisse, in Vita, quam Menardus edidit, legisset, et abbatiale munus cum episcopali incautus confuderit.* Rodingus *enim inter Virdunenses episcopos minime occurrit; imo Bercarius mox laudatus* S. *Pauli successores Gisloaldum, Gerebertum, Armonium et Agrebertum recenset, et sub hoc ultimo* S. Rodingum *nostrum Waslogium seu Bellilocense monasterium condidisse affirmat.*

Ipsius chronotaxis, ex Vita deteriore 15 *Quod ad Sancti ætatem, rerumque ab eo gestarum tempora attinet, Vita prima apud Menardum multa habet, ex quibus vitæ ejus chronotaxis maximam partem ordinari posset, si ejusdem auctor ad faciendam fidem tam idoneus esset, quam confidenter affirmat. Secundum illum* S. Rodingus... nobili loco natus anno DXCIV,... annum agens trigesimum, ad episcopatum promotus est; quem cum quatuor annos rite et sapienter administrasset, a Deo jussus,... in Galliam transfretavit, *et* ad Theologiense, diœcesis Trevirensis, C monasterium devenit. Ibi cucullam induit... sub magisterio S. Pauli abbatis;... cui ad pontificium ecclesiæ Virdunensis honorem evecto successit in abbatiam invitus. *Hoc munere laudabiliter functus*, monachis divinam de suo decessu voluntatem aperuit, alioque abbate electo, Virdunum venit, ubi cum S. Paulo antistite biennio mansit. *Post hæc aliquod initium monasterio Bellilocensi dedit, quod et postmodum e Romano itinere redux perfecit, ex eoque* duodecim annis supra centum natus, *in solitudinem secessit, in qua* decimum septimum supra centesimum annum gens, *pia morte ad cælos evolavit die* XVII Septembris.

a nonnullis contexta. 16 *Hisce presse inhærens Simon Martinus in sacris reliquiis eremi ad hunc diem, nativitatem ipsius anno 594, mortem anno circiter 711 vel 712 affixit; unde liquet, ex memoriæ lapsu aut typothetarum errore factum esse, quod suprema ejusdem ætas tantum* septuaginta septem annos *excessisse ibidem dicatur; cum hoc pacto mors ad annum circiter 671 referenda fuisset. Ex iisdem biographi dictis Calmetus in Historia Lotharingiæ tom. 1, col. 404 in Annotatis, partem chronotaxeos* S. Rodingi *sic statuit:* Natus est anno DXCIV. Factus est episcopus anno DCXXIV. Secessit e Scotia post quadriennium episcopatus anno DCXXVIII. *Auctore C. S.* *Tam grandævam tamen ætatem, quam Vita illa ipsi tribuit, maluit tacite præterire, et mortem illius non anno 711, quo biographi calculi deducunt, sed tantum anno circiter 680 illigare, adeoque vitam ejusdem annis dumtaxat 86 concludere.*

et a quodam frustra correcta, 17 *Cointius tom. 4 Annalium Francorum ad annum Christi 686, num. 25 suspicatus, mendum in numeros codicis Bellilocensis irrepsisse, (ita scilicet, ut in anno ætatis* CXVII *littera* C *nonnihil loco mota sit, legendumque* XCVII) *retento natali anno 594, beatum ejusdem obitum ad annum Christi 691 adscripsit. Id autem eo magis credidit Cointius, quia Armonium episcopum Virdunensem, qui Sancto morienti adfuisse in Vita dicitur, ante annum 711 diu defunctum, annoque 691 Virduni sedisse statuebat. Et quod ad Armonium quidem attinet, non satis exploratum est, quo anno is Virdunensem episcopatum adierit, quoque eumdem cum vita deposuerit. Wassburgius et post eum Cointius annos Christi 689 et 701 assignant, Calmetus vero 691 et 703; at nullus eorum sua asserta probat. Bercarius jam supra laudatus illum inter Gerebertum et Agrebertum recenset,* E *sed nihil de annis meminit. Id unum certum habemus, eumdem anno septimo Childeberti regis, qui fuit Christi 701 prædictæ ecclesiæ præsedisse; ut patet ex charta Pippini Heristallensis ejusque conjugis Plectrudis, quam exhibet Calmetus tom. 1 laudati Operis, col. 262 et seq. inter Instrumenta.*

non satis probabilis est. 18 *Verum etsi hac ratione Sancti obitus ad episcopatum Armonii reduceretur, neutiquam tamen verisimile est, mendum in annos ætatis illius irrepsisse, et pro anno* CXVII *substituendum esse* XCVII. *Etenim cum in eadem illa Vita* S. Rodingus *dum* duodecim annis supra centum natus esset, designato abbate Stephano, *in eremum secessisse dicatur, manifestum est, illam numerorum correctionem locum hic habere non posse. Hinc ego, quo magis Vitam illam considero, dictaque biographi cum ejusdem chronotaxi confero, eo magis persuasum habeo, eam nihili faciendam esse, neque inhærendum esse calculis incerti minimeque antiqui scriptoris, qui tum alibi fabellas venditat, tum hic extraordinariam longævitatem non satis idoneus auctor affirmat. Missis itaque factis, quæ biographus ille de anno ejus natali ceteraque chronotaxi* F *refert, alia quædam inquiramus, ex quibus deinde tempus, quo vixerit, utcumque statui possit.*

Non venit cum S. Columbano. Tabuleium secedit, 19 *Vita edenda num. 1 Sanctum nostrum una cum SS. Columbano et Gallo in Galliam adventasse, dubie affirmat;* Comites autem, *inquiens,* itineris ejus fuisse traduntur BB. Columbanus et Gallus. *Sed hæc traditio admitti non potest, neque cum ceteris ejusdem biographi dictis consentit. Etenim cum S. Columbanus aliquot ante seculi sexti finem annis in Galliis jam versatus fuerit, et Tabuleiense seu Theologiense cœnobium circa annum 623 primum conditum sit, qui potuit* S. Rodingus *ad monasterium, mox aut saltem non diu post suum in Gallias adventum secedere, ut idem biographus significat, si eo cum Columbano appulerit? Hunc porro* Rodingi *in laudatum cœnobium secessum, susceptumque ibidem monachatum, etiam Vita altera tradit, consentientibus, quotquot de Sancto scripsere. Est autem Theologiense monasterium nunc Ordinis S. Benedicti, vulgo* Tholey *dictum, in diœcesis Trevirensis ac Lotharingiæ finibus in Vosego, non procul ab oppido S. Wandelini ad fluvium Sararum conditum.*

AUCTORE C. S.

ubi probabiliter sub S. Wandelino,

20 *In eo vixerat, vel fortasse etiam tum florebat S. Wandelinus seu Wendelinus, ejusdem loci abbas, natione, ut fertur, Scotus ac regia stirpe progenitus. Celebris quoque ibidem fuerat, aut adhuc erat S. Paulus, ad Virdunensem episcopatum postea promotus, in cujus Vita, ad diem* VIII *Februarii illustrata, pag. 176, num. 6 inter cetera hæc legere est :* Cœperunt ad eum ex longinquis terræ partibus, audita de eo famæ opinione, multi confluere *(ad Tabuleiense cœnobium,)* et se ejus magisterio non solum mediocrium filii, sed et præpotentum ac nobilium generositate progeniti, unanimes convolare. *Horum igitur, aut alterutrius desiderio, famave per hos isti cœnobio jam comparata illectus, potuit* S. Rodingus *eo se etiam contulisse, monasticis disciplinis in tam sancta schola imbuendum.*

et sub magisterio S. Pauli

21 *Vita primo loco a Menardo data diserte asserit, id sub S. Paulo factum esse.* Ibi, *inquit*, cucullam induit, et sub magisterio S. Pauli abbatis prima rei monasticæ rudimenta didicit. *At vero Cointius tom. 3 Annal. Franc., ad annum Christi 640, num. 61, negans S. Paulum Tabuleiensem abbatem umquam fuisse, sed ex magistro*
B *scholarum ejusdem loci, episcopum creatum esse,* S. Rodingum *nostrum sub illo quidem magistro, sed abbate Wandelino, primis monasticæ vitæ præceptis institutum esse opinatur. Et sane Paulum tironibus quidem præfectum, sed numquam abbatem ibidem fuisse, ex ejusdem Vita pag. 176, num. 5 longe probabilius apparet, cum de abbatiali ejus munere nulla in ea fiat mentio, et de eodem expresse dicatur :* Amabatur ab omnibus, venerabantur universi, placebat cunctis, nimioque affectu pro suæ sanctitatis reverentia, excepto nomine Pastoris, colebatur vice magistri.

monasticam vitam duxit;

22 *Idem confirmari potest ex Vita Sancti nostri edenda, in qua biographus rationem reddens, cur hic a S. Paulo jam episcopo benignissime fuerit acceptus, de abbatiali Pauli dignitate nihil memorans, tantum ait :* Qui ideo beatum Virum ea, qua docebat, venerabatur honorificentia, quia in supra dicto monasterio Tabuleio, ubi ille abbas, exstiterat, hic *(Paulus)* ante præsulatus officium plurimos annos sub habitu monasticæ religionis exegerat. *De anno, quo laudatus S. Paulus ex Tabuleiensi monasterio Virdunensibus infulis ad-*
C *motus est, neque ex antiquis monumentis constat, neque satis consentiunt recentiores. Consuli de hisce potest Commentarius prævius ad ejusdem Vitam § 3, ubi Bollandus noster id non nisi anno Christi 630 aut sequenti factum esse, admodum probabiliter conjectat, quem et Cointius et alii secuti fuere. Hinc de tempore, quo* S. Rodingus *in eodem monasterio habitaverit, utcumque conjicere pariter licet.*

et forte abbas præfuit.

23 *Porro post probatam Tabuleiensibus suis virtutem* S. Rodingus *eidem monasterio abbas præfectus est, ut utraque Vita ejus testatur. Decessorem ejus non prodit Vita edenda, in qua num. 2 sic legitur :* His virtutum indiciis cum sancti Viri fama jam jamque plurimis notificaretur, defuncto abbate, fratrum electione, et Trevirensis metropolitani auctoritate, dominici gregis pastor instituitur. *In altera vero apud Menardum S. Paulo ad* pontificium ecclesiæ Virdunensis honorem evecto... in abbatiam invitus *successisse quidem dicitur; sed ex supra dictis parum probabiliter. Non video tamen, cur illum ejus loci abbatem fuisse, tam confidenter negemus, quam negat Cointius citatus, licet nullum solidum argumentum in medium adducat. Nam quod ipsum Grimoni abbati subfuisse ait, Grimonem vero Wandelino successisse, ut habet tum loco citato, tum ad annum 631, num. 43, non probat. Nec morari nos debent Theologiensium abbatum editi Catalogi, quod* Rodingo *nomen in iis non occurrat, cum hos ad biographi nostri ætatem ascendere non probetur, imo ab ea quam longissime absint.*

Waslogiense monasterium ante medium seculi VII,

24 *Ex laudato monasterio Sanctus noster, sive tum abbas, seu tantum monachus fuerit, secretioris solitudinis ergo cum suorum venia secedens, S. Paulum episcopum Virduni convenisse dicitur; ab eoque digressus, Waslogiensi monasterio in Argona silva aliquod initium dedisse. Et primo quidem satis infeliciter : prohibente quippe Austresio loci domino, cœpta interrumpere coactus est, quæ deinde post Romanum iter eodem sibi conciliato, prosperrime perfecit. Ista loci primordia Claudius Robertus, ac Sammarthani fratres, in sua quique Gallia Christiana, Cointius in Annalibus, Calmetus in Historia Lotharingiæ, aliique anno Christi 642 innectunt; ad quem ea revocari posse etiam Mabillonius in Annalibus ibidem num. 15 admittit. At vero licet nihil occurrat, ex quo ea sententia erroris certo arguatur, nihil tamen etiam profertur, quod eam epocham anno 642 potius,* E
quam uni ex proxime præcedentibus, aut subsecutis, qui scilicet inter annum Christi 630 vel 631, annumque 649 aut unum alterumve priorem effluxere, quibus secundum communiorem sententiam S. Pauli episcopatus continetur, illigandam esse suadeat.

non seculo VIII. conditum

25 *Unica hisce opponi potest Bercarii, Virdunensis, ut diximus, presbyteri auctoritas, secundum quem primordia ista ad seculum* VIII, *paucis saltem annis inchoatum rejicienda sunt. Ita enim post S. Pauli elogium ibidem prosequitur Bercarius :* Post hunc extitit Gisloaldus episcopus, Gerebertus, Armonius, Agrebertus, episcopi. Hujus tempore S. Grodingus Waslogium monasterium construxit, et sub ditione nostræ ecclesiæ posuit. *Præfuit autem ecclesiæ Virdunensi Armonius, Agreberti decessor, seculo octavo ineunte, ut supra num. 17 probatum est. Verum non tanti facienda est Bercarii hac in parte auctoritas, ut propter eam a biographis, ceterisque licet recentioribus recedendum esse existimemus. Ex ipso etenim textu, quem dedimus, liquet, illum de quatuor istis episcopis præter nomina et suc-* F
cessionis ordinem nihil scivisse; atque adeo de rebus Virdunensibus istius temporis parum instructum fuisse : quod quidem eo minus mirandum est, quod suo tempore, ut in Prologo ipse præfatur, principalis Virdunensis ecclesia igne succensa, librique ejusdem ex magna parte exusti fuissent. Adde, quod ejusdem fides etiam alibi vacillet : nam S. Paulum S. Germani, Parisiensis episcopi, fratrem germanum fecit, quod admitti non posse, Bollandus noster in Commentario prævio, superius laudato ostendit § 2, num. 7.

pro quo præceptum regium impetrasse dicitur

26 *Ex iisdem Bercarii verbis altera præterea difficultas oritur, quam non facile est dirimere. Ille siquidem Waslogiense monasterium sub ditione* ecclesiæ *Virdunensis a sancto Fundatore suo positum fuisse asserit; cum in Vita edenda num.* XI *idem Sanctus dicatur a Childerico rege præceptum impetrasse, quo hic* ipsam abbatiam sua regia defensione munitam, ab omni prorsus externo servitio liberam et immunem esse constituit, reservato Virdunensium pontifici, cujus diœcesi continetur, respectu sacrorum Ordinum et Benedictionis. *Quod autem Bercarius aliam, quam cujus biographus meminit, subjectionem indicaverit, colli-*

A *ligitur ex eodem in elogio Amalberti chorepiscopi, ubi ait :* Tunc *(Amalberto vacantem sedem administrante)* perdidit ista ecclesia Waslogium, et Tilliacum et Stagnum, et Merlam, et Caseam Petriam, et alia quamplurima : fuit enim hoc sub tempore Caroli Magni. *Eo porro majoris ponderis est hic Bercarii testimonium, quo res suæ ætati propiores enarrat. Quapropter ut isthæc concilientur, nihil mihi aliud verisimilius occurrit, quam quod laudatum monasterium immunitate, quam a Childerico obtinuerat, non diu post Sancti mortem, sub Agreberto privatum fuerit, eamdemque sub Amalberto recuperaverit. Certe hac ratione biographo sua stabit auctoritas, simulque intelligetur, unde Bercarius in eum venerit errorem, ut Waslogium sub Agreberto conditum et Virdunensi ecclesiæ subjectum fuisse existimaret.*

Agaunensem Regulam

27 *Quam Regulam sanctus Abbas observaverit, suisque præscripserit, non prodit Vita edenda. Benedictinam fuisse Menardus in Vita primo loco edita scribit:* In hoc, *inquiens,* monasterio Regulam sancti patris nostri Benedicti, quam in cœnobio Theologiensi didicerat, B servari voluit. Ita vetus Vitæ illius codex Ms., qui in monasterio Belliloci servatur. *Menardo consentiunt alii Benedictini, qui* S. Rodingum *suis Menologiis, ac Mabillonius, qui eumdem Annalibus, Sanctorumque Ordinis sui Actis, inseruerunt. Vellem equidem tam illustri Ordini tam sanctum Virum adscribere; sed, ut id faciam, non sufficit Vita illa ex codice Belli locensi, quam veluti cujusdam recentioris opus Mabillonius ipse rejecit, quæque, ut supra diximus, non uno in loco fabulas olet. Non dubito tamen, quin eamdem Regulam, quam in Theologiensi cœnobio didicerat, in Waslogiensi voluerit observari; verum hanc Benedictinam fuisse non constat, neque Mabillonius certo ausus est affirmare in annotatis ad Vitam S. Pauli, Sec. 2 Benedict., pag. 270, ubi de eadem Theologiensi abbatia sic ait.* A primo conditu Regulæ S. P. Benedicti addicta fuisse videtur.

ibidem servandam probabiliter tradidit.

28 *Cointius in Annalibus ad annum Christi 642, num. 65 non improbabiliter existimat, in utroque cœnobio non aliam tum servatam fuisse, quam quæ in Agaunensi S. Mauritii abbatia vigebat. Verba ejus huc refero :* Cum Regula, *inquit,* C quam Rodingus in cœnobio Bellilocensi custodiendam præcepit, non alia censenda sit ab ea, quam prius in monasterio Theologiensi didicerat, ut monachis Theologiensibus, sic et Bellilocensibus normam Agaunensium præscriptam existimamus. Huic opinioni non parum favet primarium templum, ut apud Agaunum, sic etiam apud Tabuleium, et apud Bellum-locum, Deo in honorem S. Mauritii, sociorumque martyrum dedicatum. *Ita ipse, qui Belli-locensis codicis, utpote recentioris, auctoritate stare pariter recusat. Quamvis autem ea Cointii sententia certa non sit, mihi tamen satis verisimilis apparet.*

Monasterii nomen mutatum seculo XI:

29 *Porro quia Bellum-locum primo Waslogium appellatum fuisse diximus, juverit de tempore atque occasione mutati nominis hic aliquid addidisse. Factum id seculo* XI *esse docet Vita S. Popponis abbatis, in Opere nostro ad diem* XXV *Januarii edita et illustrata, ex cujus capite 7, num. 26 de hoc argumento sequentia excerpsi.* Abbatiam insuper S. Mauritii, WASLOI dictam, cum omnibus ejusdem loci appendiciis ei *(Popponi abbas)* delegavit; utque eo in agendis, quæ oportuerant, desudaret, eum admonere curavit. Qua suscepta, quia eam, quam situs loci jucunditate sui commendabilem dedit, in officinis, monasteriique brevissimis claustris vilescere invenit, funditus monasterium cum adjacentibus illi receptaculis eversum, majori, quam fuerat, elegantia reædificavit, atque pristino nomine mutato, ex honestate sui BELOACUM denominari dictavit. Atque eo quidem vocabulo jam ad præsens circumquaque est promulgatum; nec illo, evolutis ad nos usque diebus, constat esse privatum. *Ceterum sive hic in voce* Beloacum *aliquod mendum cubet, sive S. Poppo locum re vera ita appellarit, ex vetusto nomine* Wasloi *manifestum est, hodiernum* Bellumlocum *designari; atque hoc posteriori modo etiam in Vita edenda vocitatur.*

AUCTORE C. S.

annus Sancti emortualis incertus.

30 *De anno, quo Sanctus mortem in eremo, non procul a suo monasterio dissita, sanctissime obiit, neotericos variare monui supra num. 16 et 17; quorum tamen sententiæ eo redeunt, ut, qui Vitæ a Menardo primo loco datæ presse adhærent, id anno 711 vel 712, qui vero tam longævam septemdecim supra centum annorum ætatem ipsius rejiciunt, anno circiter 680, ut Mabillonius ac Calmetus, vel 691, ut Cointius, contigisse opinentur. Res plane dubia est, nec ullo certo fulta* E *argumento, nisi quod in Vitis ipsius nonnullis viris illustribus convixisse dicatur, quorum ætas eum ad seculum septimum jam decrepitum, vel certe senescens pervenisse persuadet. Inter hos S. Paulus Virdunensis episcopus circa ejusdem seculi medium obiit; Childericus II Austrasiæ primum rex ac deinde monarcha, a quo privilegium accepisse* S. Rodingus *dicitur, dudum post medium ejusdem factus est rex, eodemque senescente occisus; Armonius denique, qui secundum primam Vitam Menardi, Sancto morienti adstitit, seculo octavo inchoato Virdunensi ecclesiæ adhuc præsidebat. Hinc ego mortem S. Rodingi nostri latiori phrasi circa finem seculi septimi censui collocandam.*

VITA

Auctore forte B. Richardo abbate S. Vitoni F seculo XI

Ex editione Mabillonii Sec. 4 Benedict. part. 2.

CAPUT I.

Sancti in Galliam adventus : monachatus in Tabuleio : secessus in eremum, atque inde expulsio : peregrinatio Romana, et reditus : monasterii erectio.

E Scotia jam episcopus appulsus, Tabuleium secedit.

Beatus Chraudingus Scotorum prosapia exortus *a*, cum jam esset Catholicæ fidei institutionibus edoctus, et officio pontificali insignitus *b*, patriam, parentesque relinquens, transmissis prospera navigatione tribus, ut ajunt, maribus, Chri- *a* *b*

A. B. Richardo.

sto præduce, fines ingreditur Belgicæ regionis. Comites autem itineris ejus fuisse traduntur beati Columbanus et Gallus *c*, quorum alter Italiam, alter Galliam meritis tuetur et precibus. Vir autem Domini Chraudingus, cum solitariæ vitæ flagraret desiderio, pervenit ad monasterium S. Mauricii, situm in saltu Vosago, quod Tabuleium antiquitus vocabatur, eo quod sectis in modum tabularum lapidibus fuerit ædificatum; nunc appellatur Theologium *d*, quod theoricæ vitæ sit aptum, vel quod de Deo inibi frequens habeatur colloquium : ubi cum a patre loci et fratribus benigne fuisset susceptus, magnis in brevi cœpit publicari virtutibus.

ubi abbas fit : substituto deinde sibi Chroduino.

2 Erat enim obedientia præclarus, scientia præditus, orationi deditus, caritate diffusus, Deo devotus, patientia mirabilis, morum benignitate perdulcis, agilis in opere, sedulus in taciturnitate, justitia insignis, humilitate incomparabilis. His virtutum indiciis cum sancti Viri fama jam jamque plurimis notificaretur, defuncto abbate, fratrum electione et Trevirensis metropolitani auctoritate Dominici gregis pastor instituitur *e*, cujus nimirum industria idem cœnobium temporalium quoque rerum locupletatum est opulentia, et suavi odore virtutum circummanentium respersit corda. Unde a multis Vir Dei cœpit frequentari, qui se orationibus ejus commendare desiderantes, et monitis salutaribus instrui cupientes, ad eum, quasi ad fontem vitæ cursitabant sitientes : quorum frequentiam moleste ferens, et remotioris vitæ desiderio fervens, subrogato sibi in regimine suo nepote Chroduino *f*, quem de natali solo secum adduxerat, ammonuit, ut gregem sibi commissum benigne regeret, bonis exemplis informaret, paternam super eos sollicitudinem gereret, et remigio piæ gubernationis ad portum salutis perducere satageret.

inde abiens, salutato B. Paulo episcopo Virdunensi,

3 Tunc, data et accepta benedictione, vale dicens, fratribus quibusdam secum assumtis, de monasterio egreditur, ab illis non sine gravi mœrore separatur. Dispositum iter arripiens, proficiscitur, Virdunensem pagum ingreditur, a B. Paulo, ejusdem civitatis episcopo *g*, cum digno honore suscipitur; qui ideo beatum Virum ea, qua decebat, venerabatur honorificentia, quia in supra dicto monasterio Tabuleio, ubi ille abbas exstiterat, hic ante præsulatus officium plurimos annos sub habitu monasticæ religionis exegerat. Venerabilis ergo pater Chraudingus obtentu familiaritatis paucis cum eo diebus exactis *h*, rogatus ab eo, ne longius discederet, sed voti compos in proxima eremi vastitate locum ad habitandum eligeret, comitantibus secum duobus tantum, ut fertur, discipulis, saltum ingreditur Argoennæ *i* solitudinis.

Argonam ingressus, Wastogii monasterium inchoat.

4 Desideransque invenire locum suis votis commodum et circuiens montes et colles et concava vallium, devenit ad locum, cui antiquitas vocabulum indidit Wastogium, præ nimia, ut reor, vastitate, quasi Vastus locus vocatum, quem moderni, mutato nomine, Bellum-locum *k* ob pulcherrimum loci situm vocari maluerunt : cujus amœnitate Christi Famulus admodum delectatus, junctis sibi in labore fidissimis sodalibus, succisis undique virgultis, et radicibus arborum erutis, diu quæsitum construere cœpit habitationis locum. Interea, ubi erant lustra ferarum, fit domus orationum : inter fructeta salvificæ Crucis eminere conspiceres vexilla : ibi chorus psallentium hymnidicas Deo laudes personat, ubi lupus ululare, vulpes gannire, philomela dulciter garrire, omniumque genus bestiarum seu volucrum diversis vocibus perstrepere consueverat : locus ille solitudinis in cultum vertitur divinæ laudationis. Nec mora, divulgatur horum gestorum opinio per multos in populo, nuntiatur circumquaque, ignotos advenisse peregrinos, qui non inter homines, sed inter bestias agrestes sibi construere habitationes, fama vulgante, referuntur.

Hinc ab [illegible] melius [illegible] pulsus.

5 Hæc ad notitiam cujusdam divitis, nomine Austresii, qui in prædio suo, quod ex nomine illius vocatur Austresii-curtis *l*, per id tempus morabatur. Is denique cum audisset, homines barbaricæ gentis silvam, quæ jure hereditario a se possidebatur, introisse, sibique in ea mansiunculas, præcisis arboribus, construere, mandavit eis, dicens, non esse æquum aliena invadere; esseque superbæ temeritatis et audaciæ in non suo velle habitare. Recederent potius velociter, ne ibi periculum incurrerent exitiale, ubi se putaverant habitationem tutissimam reperisse. Quæ cum Viro Dei nuntiata fuissent, parvi pendens minas hominum, opus noluit deserere inchoatum *m*. Cujus constantiam nuntiis domino suo referentibus, Austresius vesanæ mentis furiis exagitatus, missis satellitibus, jussit eos flagellis cædi, et cum magno dedecore de sæpe dicta silva expelli.

Romam [illegible] tendit.

6 Quod cum ministri diaboli perpetrassent, et pauperes Christi contumeliosis affectos injuriis extra limites silvæ illius expulissent, cernens Vir Domini, se suosque sodales omni humano solatio destitui, reperto salubri consilio, peregrinationis laborem denuo aggressus, ad Limina Apostolorum pervenire cupiens, Romam pergit, ibi eorum obtentu imploraturus per divinæ voluntatis judicium, quonam in loco suæ peregrinationis aliquando posset figere gradum. Post cujus discessum impius Austresius cœlesti plaga percutitur, liberis orbatus, animalibus cunctis ac pecudibus innumeris, servorumque et ancillarum numerositate privatur; super hæc quoque gravi corporis languore invaditur, cujus continuis doloribus noctes diesque insomnes ducere cogitur *n*. Interea almus Dei sacerdos Chraudingus Romam perveniens, ibi ante sacratissimam Apostolorum præsentiam *o* fusis precibus, Spiritu sancto revelante *p*, responsum accepit, ad Gallias iterum sibi proficiscendum fore, et ad locum dilectæ solitudinis, de qua expulsus fuerat, reverti debere.

Roma reductus [illegible] lis prædium comparat.

7 Qua revelatione animatus, ad Gallias iterum reflexit, tandemque ad viculum, qui Riessonis *q* vocatur, distans a monasterio sexdecim millibus, pervenit. Eo tempore ariditas magnæ siccitatis fines occupaverat illius regionis : cumque Vir sanctus super fontis cujusdam marginem resedisset, et panis edulio, haustuque aquæ corpusculi lassitudinem refocillare desideraret, nulla aquarum copia inibi potuit reperiri, unde aviditas potandi in sitiente valeret exstingui. Tunc conversus ad Dominum, de fonte misericordiæ suæ aquas sibi perfundere oravit, et virgam, quam manu gestabat, solo fixit. Mira res! mox fons ab imo terræ ebulliens prosilivit, et aquas copiosissimas in amnem derivavit. Ad cujus facti spectaculum dum occurrerent universi, matrona, cujus ditioni reditus famulabatur ipsius fundi, inter ceteros affuit; cum qua Vir sanctus conventione facta, cum sibi nihil esset pretii, divinæ largitatis munificentia in prædicto fonte tantum reperit pondus auri, quanti animadversum est per illud posse appretiari : et mox ab ea in conspectu omnium ædificandæ ecclesiæ primordiale incrementum suscepit possessionem ipsius fundi.

8 Ta-

mulierem, Austresium, *et hujus sororem sanat: cœptum monasterium perficit.*

A 8 Talibus propalatus ostentis, dum ubique vulgaretur, quædam vidua apud prædiolum suum, quod Argisivilla dicitur, gravi ægritudine detenta, suppliciter mandavit, ut se visitare dignaretur. Ad quam mox ut Vir Dei ingressus, orationem pro ea fudit, a lecto ægritudinis incolumem erexit: quæ collati non ingrata beneficii, confestim Medico suo tradidit in hereditatem possessionem ipsius fundi *r*. Hæc et similia eo agente, non defuerunt, qui Austresio principi, diutino languore attrito, ea studuerunt narrare. Ille mente consternatus, quod ipsum esse didicerat, quem a saltu flagellatum præceperat expelli; inter spem tamen et metum positus, ut se invisere dignaretur, humiliter mandavit. Vir autem patientissimus, immemor injuriarum, ad eum properare non renuit, et confitenti crimen, quod in se commiserat, benigne indulsit; nec mora, a Domino, ut sanaretur, obtinuit *s*.

9 Ille ne Curatori suo ingratus exsisteret et immunis, silvam, de qua eum indecenter expulerat, perpetuo possidendam contradidit. Non longe autem germana ejusdem Austresii, nomine Bava, in prædio suo, quod Bonna *t* dicitur, dissolutione membrorum debilis tenebatur; ad quam B rogatus, mox ut Vir sanctus intravit, pristinæ eam restituit sanitati, et ipsum nihilo minus prædium ab ea perpetuo habendum suscepit. His peractis, ad dilectæ solitudinis locum cum gaudio repedat, et cum sociis, undique in adjutorium concurrentibus plurimis, cœptum opus consummare accelerat. Construitur in honorem S. Salvatoris, sanctique Mauricii martyris et sociorum ejus monasterium *u*, quod in brevi collatione fidelium non parum est locupletatum. Et quia monasticæ religionis nomen novum et quasi ignotum adhuc in illis regionibus habebatur, multi, non solum mediocres et pauperes, sed et nobiles et divites, lucra spernentes sæculi labentis, nudi evadentes naufragium mundanæ cupidinis, appulerunt portum ministerii et quietis *x*.

ANNOTATA.

a *Vita altera, apud Menardum lib. 2 Observationum edita,* S. Rodingi, *quem etiam* Rodincum *appellat, nativitatem anno 594 illigat; sed quam parum isti Vitæ fidendum sit, diximus in Commentario prævio, num. 6, 7, 15 et seqq.*

C b Annum agens trigesimum, *inquit Vita mox laudata,* addens ipsum eo quatuor annos *laudabiliter functum fuisse, ante suum in Gallias adventum. Vide tamen dicta in Commentario, num. 13 et 14.*

c *De S. Columbano agendum erit die 21 Novembris, quo colitur; de S. Gallo autem die 16 Octobris. Horum socium itineris fuisse Sanctum nostrum non credimus. Adi num. 19 Commentarii.*

d *De hoc monasterio consule Commentarium num. 19 et sequentibus, ubi etiam reperies, sub quo abbate, quove magistro monasticæ vitæ rudimenta ibidem didicisse potuerit.*

e *In Vita altera apud Menardum non mortuo abbati, sed S. Paulo,* ad pontificium ecclesiæ Virdunensis evecto, *in abbatiam successisse dicitur. Vide, si lubet, Commentarium num. 23.*

f *Chroduinus hic aliunde ignotus mihi est.*

g *S. Pauli, Tabuleiensis seu Theologiensis primum monachi, deinde episcopi Virdunensis Acta apud nos illustrata habes ad 8 Februarii, ubi non nisi anno Christi 630 vel 631 episcopus factus, ac circa annum 649 vita functus esse dicitur.*

A. B. Richardo.

h Biennio *illum apud S. Paulum mansisse Vita altera asserit, quam secuti Cointius ac Bailletus, quia Belli-locensis cœnobii primordia ad annum Christi 642 retulere, hunc ad S. Paulum accessum anno 640 illigarunt. Verum consule Commentarium num. 24 et seq.*

i *Argona, Gallis* l'Argone, *Galliæ tractus est in Campania.*

k *De hujus cœnobii situ adi Commentarium num. 1; de tempore fundationis ejusdem num. 24 et seqq., ac de mutato denique ipsius nomine, num. 29.*

l *Nescio, an locus is eo nomine adhuc notus sit. Huic tamen valde affine est* Autrecour, *quod Guilielmus de L'Isle in tabula Campaniæ, et adjacentium regionum, vix duobus milliaribus Orientem versus a Bello-loco collocat.*

m *Hæc Sancti agendi ratio satis mira videri potest, meritoque dubitari, an cum iisdem adjunctis, cum quibus hic narratur, res tota contigerit.*

E n *Vita altera hanc Austresii punitionem non sine adjuncta fabula refert.* Interea Austresii domus gravibus morbis, iisque insanabilibus a Deo percutitur: ejus uxor, liberique brevi intervallo moriuntur: solus ipse cum filia, nomine Bana, superstes mansit. Ut autem tantorum malorum origo ipsi Austresio non esset occulta, digitis puellæ nomen S. Rodingi scriptum apparuit, quod nulla arte potuit oblitterari.

o *Id est,* corpora.

p *Angelus apparens id ipsi præcepisse in Vita mox citata dicitur. Præterea si eidem credimus, dum Sanctus Romæ degeret, non tantum* quidam pauper triennio jam quartana febre devexatus, ad solum vestimentorum illius contactum sanitati restitutus est, *verum etiam* ingens ægrotorum turba ad eum venit, quos omnes signo Crucis sanavit, atque etiam manuum impositione, et qua transibat, semper aliquod sanctitatis suæ vestigium relinquebat; *quæ quidem omnia ab alio, quam a biographo illo asserta desideramus.*

F q *Videtur esse hodiernum* Rezonville, *quod apud Calmetum in Tabula Geographica diœcesis Virdunensis, tomo 1 Historiæ Lotharingiæ præfixa, pari fere distantia, quam biographus mox assignat, a Bello-loco notatur in diœcesi Metensi.*

r *Prædium hoc in Vita edita a Menardo* Argisimilla, *in altera apud eumdem* Argevilla *appellatur; ubi omisso, quod priori numero retulimus, fontis eliciti prodigio, aurum hic a Sancto mirabiliter inventum dicitur, et pro eodem prædio* Argevilla *datum mulieri, quæ sanata fuerat, quæque illud dono dederat.* Sed quia, *inquit,* ipsi mulieri nihil residui ad vitam sustentandam superabat, extremum baculi in fonte, *(ad quem consederat,)* immergens, inde magnam vim auri eduxit, quam mulieri in pretium prati dedit.

s *Vita altera cœptam de Sancti nomine digitis puellæ prodigiose inscripto fabulam, (de qua vide supra ad litteram* n*) hoc loco sic absolvit:* Vir Dei ad eum *(Austresium)* venit, eumque cum filia Bana solo attactu sanavit; quæ in volam manus intuens, nomen S. Rodingi oblitteratum animadvertit. *Porro in Vita, quam edimus, mox* Bava *occurret, quæ tamen non* filia, *sed* soror *Austresii fuisse dicitur.*

t *In*

A. B. RICHARDO.

t *In altera Vita, in qua, ut monui de* Bava *Austresii filia, non de* Bana *ejusdem sorore agitur, de prædio* Bonna *nulla fit mentio.*

u *In Vita mox citata de ecclesia a Sancto tum condita, (nescio, an vere) dicitur :* Ecclesia erat ingentis substructionis : in ea erant altaria quatuor et viginti.

x *Calmetus tom. 1 Historiæ Lotharingiæ, col. 404 scribit, magnum illum discipulorum numerum omnes Scotos fuisse; quod ubi didicerit, ignoro. In Vita altera, inter eos* etiam ecclesiæ Virdunensis canonici non pauci *fuisse dicuntur. Ego plerosque eorum Gallos fuisse existimo. Benedictinam Regulam a Sancto ibi præscriptam fuisse eadem Vita mox citata asserit : verum adi Commentarium num. 27 et seq.*

CAPUT II.

Privilegia, reliquiæ et bona monasterio per ipsum impetrata : secessus in eremum : sancta mors et sepultura.

Roma privilegium a Pontifice, Agauno os S. Mauritii refert :

Cernens ergo Vir Deo plenus, idem cœnobium necessariis rebus non mediocriter cumulatum, dignum duxit, illud Sanctorum pignoribus insigniri, et privilegio Romani Pontificis roborari. Quapropter longissimum, sed felicissimum iter aggrediens, Romam pervenit, causam, propter quam ierat, Papæ innotuit, sumtoque pro libitu ejus auctoritatis scripto, ad Gallias velocius gressum reflectit *a*. Transcensis igitur Alpibus, pervenit ad locum, cui antiquitas nomen indidit Agaunum *b*, ardensque desiderio adipiscendi reliquias Martyrum *c*, accersiri fecit loci præpositum, cui omne animi sui secretum aperit, et, ut suis votis faveat, suasibilibus verbis allicit, atque in recompensatione pondus pecuniarum excedens numerum repromittit. Conventione igitur utrimque firmiter habita *d*, nocte sequenti ad prius notatum multa curiositate gloriosissimi martyris Mauricii accedit uterque sepulcrum, sumensque de pera, quod inæstimabilis thesauri venditor poposcerat pretium, os brachii a cubito, quicquid usquam est gemmarum vel auri, pretiosius recepit; moxque imperat suis fugam accelerare, et in eundo nullam moram facere. Cumque lætitiæ magnitudine infatigabiles acceleratione viæ jam monasterio propinquarent, undique confluentibus populorum catervis, cum magno gaudio excipiuntur, et sub oculis omnium Vir beatus pretiosissimas reliquias egregii martyris Mauricii in loco eodem collocat, patrocinioque ejus et nomini et prius adquisita, et post acquirenda perpetuo tradidit * et commendat.

* al. tradit

aliud privilegium et villam a Childerico obtinet.

11 Itaque procerum larga liberalitate, vel pecuniarum in coemtione possessionum profusione usque ad septingentos septuaginta mansos *e* excreverat fundatæ noviter incœptio abbatiæ; quas nimirum res ne postmodum a ministris diriperentur iniquitatis, consilio habito, regalis præcepti auctoritate confirmari constituit. Adito ergo glorioso Childerico *f*, qui tunc temporis Francorum obtinebat regnum, ipsius clementia voluntati suæ implorat tribui effectum. Jungunt precibus ejus preces diversæ palatinorum potestates, quorum sanctitatis ejus fama occupaverat aures. Favore ergo omnium usus, non modo, quod petebat, obtinuit, verum etiam largitione principis villam quamdam, Ermeriacam *g* nuncupatam, accepit, quam ei rex præcepto delegavit; et ipsam abbatiam sua regia defensione munitam, ab omni prorsus externo servitio liberam et immunem esse constituit, reservato Virdunensium pontifici, cujus diœcesi continetur, respectu sacrorum Ordinum et benedictionis. Compos igitur voti, ad monasterium Vir Dei venerabilis rediit, et de boni gregis augmento exsultans, curam agebat filiorum, sub tanti Patris vigilantia, partim ex circumjacentis regionis finibus, partim ex transmarinis confluentium, præsentiam ipsius desiderantium, patriæ ac generis ejusdem Scotorum.

Subrogato sibi Stephano, in eremum

12 Compositis igitur, quæ fratrum necessaria videbantur utilitati, cernens sibi quiddam subtrahi perfectionis, dum animo circa multa occupato, et terrenis implicato negotiis, minus theoricæ vitæ intenderet dulcedini, convocatis fratribus suis voti deliberationem aperuit; quod scilicet vel in ultima senecta in solitudinem vellet secedere, ut ab humano consortio remotus, liberius posset in divina contemplatione oculum mentis figere. Erat autem ejusdem Congregationis monachus quidam, Stephanus nomine, plus ceteris religiosæ deditus vitæ, ac regularis disciplinæ insignitus vigore. Hunc itaque cum consensu fratrum eis patrem præfecit; et uno comite contentus, egressus a monasterio, secessit in locum horroris et vastæ solitudinis, et deinceps habitavit secum *h*.

secedit, ubi [illegible] sæpe revisitat.

13 Verum longius a monasterio non recessit; sed inter opaca silvarum latitans (incertum quippe est, ubi habitaverit) miliario solum dimidio disparatus mansit ab illo *i*. Diebus etiam festis ad monasterium recurrere consueverat, ibique Missarum sollemnia peragens, ac fratribus spiritualis alloquii pabulo refectis, ad squalorem solitudinis remeabat. Noctibus insuper locum revisere solebat, ut, si quid actitari negligentius inveniret, corrigeret. Cumque circa pullorum cantum, vel ad intuitum Arcturi, seu ortum Bosphori *k*, seu ceterorum siderum diem nuntiantium, (erat enim, ut sunt plurimi nationis Scotorum, astrologiæ peritus) auroram propinquare sentiret, a nemine visus, in solitudinem redibat, in psalmis, hymnis, canticis spiritualibus perpetuans, terris invitus, desiderio cæli civibus jam admixtus.

Graviter decumbens convocatis suis

14 Igitur cum jam Dominus Famulum suum a tam laborioso certamine vellet quiescere, et ad bravium supernæ vocationis admittere, viribus corporis cœpit destitui, et immanitate febrium graviter vexari. Qui accersito discipulo jussit, ut dilecto filio suo abbati Stephano id nuntiaret, et ipse cum fratribus ad exitum suum Domino commendandum properaret; quibus concurrentibus, et in præsentia Patris, super humum cilicio tantum substrato jacentis, adstantibus indicat, se jam resolvi, et a convalle peregrinationis ad patriæ cælestis gaudia a Domino invitari. Quibus auditis, filii mœstitia intolerabili flere cœperunt super discessum amantissimi Patris. Ille vero, quantum poterat, ne pro se fletus emitterent, inhibebat, quin potius sibi ad patriam revertenti ut congratularentur, admonebat; simul etiam docebat, mortem istam corporis Sanctis non esse timendam, sed magis appetendam, per quam Christo inhæsuri, transitum faciunt de morte ad vitam. Dissolvi enim et esse cum Christo, multo, in-

A inquit, melius, quam prolongati incolatus mei quotidie affici angoribus.

15 Cumque eum inter amarissimas lacrymas fratres rogarent, ut, dum adhuc viveret, ad monasterium se sineret referri, quo necessaria ejus funeri liberalius possent provideri; Domini, inquit, est terra, et plenitudo ejus : nec enim locus justificat, quem conscientia peccati condemnat. Hic ergo mihi erit terminus vitæ præsentis, hic ingressus, Domino reserante, vitæ subsequentis. Vos autem obsecro, ut diligenti studio corpus meum condatis in tumulo, ut et vos præceptorum Domini memores excipiat Sanctis in cælo promissa requies. Inter hujuscemodi verba deficiente virium valetudine, intelligens se mox recessurum de corpore, Viaticum petiit; atque Dominici Corporis et Sanguinis participans communione, fixis in terram genibus, tensis ad cælum manibus, prior pro sui exitus exspectatione Responsorium cœpit canere, psalmorum concentus modulanter et inconfuse ceteros, quia voce non poterat, signo manus admonere.

postrema monita dat.

16 Hujus ultimi laboris intentionem perpetuans, decidentibus ab altitudine cæli manibus, cunctis artubus ad occasum vergentibus, inter manus sustentantium, inter lacrymosa suspiria filiorum, decimo quinto Kalendas Octobris animam vinclis carnei carceris exemtam, mercibus plenam felicibus, reddit Christo, bonis inhæsuram perennibus *l*. Celebratis, quas ordo ecclesiasticus docet, funeralibus exsequiis, arreptum cadaver exanime, humerisque superpositum, cum psalmis, hymnis et canticis spiritualibus ad monasterium usque deportant, et ante aram S. Johannis Euangelistæ, ut ipse adhuc vivens mandando petierat, et petendo præceperat, cum debita veneratione in defossum sepulcri deponunt locum, ubi præsentibus et futuris, indubitata fide quærentibus, ejus patrocinii beneficia præstantur, largiente et cooperante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula, et nunc et semper Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

moritur, et in suo monasterio sepelitur. B

ANNOTATA.

a *In Vita altera de secundo hoc Romano itinere privilegioque a summo Pontifice impetrato, nihil legitur; sed Sanctus ipsemet alio modo, si isti biographo credimus, immunitati monasterii prospexit. Verba accipe :* Monasterii opere feliciter absoluto, mala ipsi ventura providens ob quorumdam nequitiam, qui aliquando monachos essent vexaturi, eorumque facultates direpturi, frequenti populi concessu *(imo consessu)* pontificia veste indutus, ejusmodi homines a fidelium communione separavit, clara et distincta voce psalmum centesimum octavum proferens : « Deus laudem meam » ne tacueris » etc. Vix extrema psalmi compleverat, cum vox de cælo ab omnibus audita est in hæc verba : Petitio tua exaudita est, et hanc domum in tutelam accipiam. *Hactenus ibi, sed quam parum verisimiliter, judicet æquus lector.* C

A. B. Richardo.

b *De vetusto celeberrimoque Agaunensi ad inferioris Vallesiæ limitem, SS. Mauritii sociorumque ejus monasterio consuli potest Commentarius prævius ad Vitam S. Severini abbatis Agaunensis, § 1.*

c *Ex sacris scilicet reliquiis S. Mauritii, aliorumve Thebææ legionis, de quibus ad diem 22 hujus mensis Septembris agendum erit.*

d *Hujusmodi sacrarum reliquiarum emptiones, ab antiquis frequenter factæ, bona eorumdem fide excusandæ sunt.*

e *De voce hac consule Cangium in Glossario, ubi varie usurpari ostenditur, et modo pro villa cum servis, modo pro certa agri mensura accipi.* E

f *Designat Childericum ejus nominis II, Clodovei II filium, Austrasiæ primum regem, deinde monarcham. Cointius in Annalibus hunc Sancti accessum ad Childericum anno 665, dum is Austrasiæ rex tantummodo esset, nescio, quo fultus argumento, illigarit. Attamen Childericus hic non Austrasiæ, sed* Francorum regnum *obtinuisse dicitur.*

g *Menardus edidit,* Domeriacam.

h *Vita priori loco a Menardo data illum duodecim supra centum annos numerasse ait, dum in hanc eremum secessit. Adi Commentarium num. 15 et seqq.*

i *Vide, quæ de loco, in quo supremam ætatem exegit sanctus Eremicola, in Commentario num. 5 observavimus.*

k *Imo,* Phosphori, *ut recte habet editio Menardi.*

l *Secundum Vitam alteram, quam rejecimus, numerabat Sanctus tum* decimum septimum supra centesimum annum; *ipsique morienti, aut saltem funeri ejusdem,* affuit episcopus Virdunensis Armonius, *(de quo adi Commentarium num. 17,)* affuit et quidam monachus Theologensis, ab angelo admonitus. *Sed quam parum isti biographo fidendum sit, § 1 Commentarii diximus. De anno quoque obitus Sancti actum est in eodem Commentario, num. 30.* F

Auctore C. S.

D

DE S. LAMBERTO SEU LANDEBERTO

EPISCOPO TRAJECTENSI & MARTYRE, & EA OCCASIONE DE BB. PETRO, ANDOLETO ETC.

LEODII IN BELGIO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Notitia septem biographorum Sancti, quibus Reinerus non est accensendus : Vitæ quatuor edendæ.

Probabilius an. DCCIX. Ex septem præcipuis Sancti biographis

Sancti Lamberti, Landeberti *vel* Lantberti, *Trajectensis episcopi, Vitam septem veteres præcipue scripserunt, videlicet Godeschalcus, Stephanus, poeta anonymus, Anselmus, Sigebertus, Nicolaus et Ægidius, quorum* B *primus diaconus, secundus episcopus, quartus et sextus canonici, omnes ecclesiæ Leodiensis, quintus et septimus monachi, prior Gemblacensis in Brabantia, alter Aureæ-vallis in ducatu Luxenburgensi fuerunt; secundus denique, poeta scilicet, incertæ professionis, sed patria Leodiensis verisimiliter. Hisce alii addunt Reinerum monachum ad S. Laurentium apud Leodium; sed perperam, ut probabimus. Godeschalcum memoratus Anselmus apud Joannem Chapeavillum in Opere de Gestis pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium, tom. 1, cap. 32 in Agilfrido sic indicat :* Hic *(Agilfridus episcopus Leodiensis)* primus Vitam S. Lamberti per quendam clericum suum, Godeschalcum nomine, scribi fecit. *Anselmo consonat Sigebertus Gemblacensis in* Vita S. Lamberti, *ubi ait :* Vitam S. Lantberti primitus jussu Agilfridi episcopi scripsit Godeschalcus, diaconus ipsius congregationis, qui fuit, tempore Pipini tertii et Caroli Magni.

primus est Godeschalcus.

C 2 *Hisce adde Nicolaum, qui in Epistola dedicatoria, Vitæ prævia, agens de iis,* qui prius Vitam et martyrium B. Lamberti conscripserunt, *et* quibus, *ut ipse ait,* etiam apud nos maximam auctoritatem non levis, sed venerabilis sanxit antiquitas, *mox subdit :* Horum primus (ut a majoribus nostris accepimus) fuit Godeschalcus quidam ecclesiæ nostræ diaconus, tempore Caroli Magni imperatoris augusti, et Agilfridi nostri episcopi. *Porro Vitam, quæ Godeschalci nomine circumfertur, ejusdem vere esse agnoscunt etiam neoterici, ut nihil opus sit plura testimonia pro eadem adducere. Verum duo sunt, de quibus non ita convenit : primum tempus, quo eam Godeschalcus conscripserit; secundum, an is ipse non habuerit præ oculis alterum biographum priorem se, cujus Opusculum tantummodo limaverit. Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. 4, seculo 8, in Godeschalco non dubitant, quin Vita illa contra ac Nicolaus et is, quem Renerum appellant, et post hosce neoterici crediderunt, ante episcopatum Agilfridi, sed a laudato tamen Godeschalco composita fuerit. Rationes, quibus id evinci aiunt, juverit hic expendisse.*

3 *Certum est, Godeschalcum gesta* S. Lamberti *magna ex parte didicisse ex Theodoeno, ejusdem sancti episcopi discipulo vel famulo, de quo ipse Godeschalcus in Vita edenda num. 6 hæc ait :* Landebertus pontifex perrexit ad monasterium, quod vocatur Stabulaus; nec amplius in obsequium ejus remanserunt quam duo pueri : qui unus ex ipsis nomine Theodoenus, qui multum nobis de vita et opere ejus solitus est narrare. *Jam vero, inquiunt, Agilfridus Leodiensi ecclesiæ præfuit anno 773, inter quem annumque 674, quo sanctum Exsulem ad laudatum monasterium se contulisse statuunt, nimium temporis elapsum est, quam ut Vita tum primum scribi potuerit cum iis adjunctis, quæ retulimus. Argumentum alterum depromunt ex Vita S. Huberti, ab ejusdem discipulo vel familiari conscripta. Jam exstabat, aiunt, Vita* S. Lamberti, *quando Vitam S. Huberti, successoris illius, anonymus iste exarabat, cum hic illam laudaverit. Sane in fragmento infra num. 191 recitando Hubertinus biographus post narratam* S. Lamberti *translationem diserte ait :* Quantis autem, qualibusve miraculis suum velle Dominus in tali facto per omne iter reversionis eorum commendarit, schedula gestorum ejusdem sancti Pontificis annotata continet.

qui non p[ost] medium sæc. octavi. E

F *sed diu ante ejusdem medium.*

4 *Hanc porro S. Huberti Vitam ante medium seculi octavi scriptam fuisse censent, quia pro certo habent, primam ejusdem sancti confessoris translationem, quam anno 744 illigant, anonymo occasionem dedisse scribendi, ut habent ibidem pag. 75. Nec parum illis favet, quod idem anonymus Opusculum suum concluserit cum prædicta translatione, muneribusque a Carolomanno ea occasione oblatis, neque de miraculis ad tumulum deinde factis ullam præterea mentionem fecerit. Addunt denique et tertium argumentum, ex quo concludi posse arbitrantur, Vitam* S. Lamberti *circa annum 729 vel 730 exaratam esse. Manifestum enim esse observant, Godeschalcum eam non edidisse, nisi post sancti Martyris translationem, quam ad annum 720 referunt; nec ante S. Huberti obitum, quem anno 727 affigunt. Hoc autem utrumque, velut brevi ante contigisset, Godeschalcus sic memorare ipsis videtur, ut significet, sese paucis annis post Christi 727, ideoque circa annum 729 vel sequentem scripsisse.*

Vitam illam scripsisse videtur.

5 *Verba, quibus id indicari putant, haud dubie ista sunt ex editione Mabillonii :* Suffragante Domino, narrare volumus, quod nuper post ali-

A aliquot annos S. Landebertus per visionem cuidam viro venerabili apparuit, ut sine aliquo cunctamine corpus suum ad Leodicum deferretur... Sanctus autem Hucbertus... illo tempore in hac regione pontifex erat *etc. Ego eruditorum istorum sententiam eatenus amplector, quod laudatam* S. Lamberti *Vitam diu ante episcopatum Agilfridi (cujus initium tom. 3 Galliæ Christianæ auctæ, col. 831 anno 768 vel 769 innectitur) nec multis annis post ejusdem sancti Martyris translationem anno 721 vel 722 factam, scriptam esse existimem; sed annum ipsum nolim cum ipsis determinare. Primum suadent rationes ab iis allegatæ, non item secundum. Sed neque solum temporis spatium, quod inter Sancti ad Stabulenses secessum et Agilfridi episcopatum fluxit, evincit, Vitam illam sub Agilfrido exaratam non fuisse a Godeschalco; cum istud tantum non sit, quin Godeschalcus jam senex tum potuerit scribere, quæ olim junior a Theodoeno sene audierat; si hic quoque juvenis fuerit, quando cum sancto Episcopo suo exsulavit, et ad senectutem pariter pertigerit.*

neque anonymum tantum expolivisse

B 6 *Alterum dubium movet Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 636, num. 10, ubi affirmare non dubitat, biographum illum, qui multa ex Theodoeno se didicisse ait, anonymum esse, omnium, qui de* S. Lamberti *gestis scripserunt, antiquissimum. Deinde huic ætate proximum statuit Godeschalcum diaconum sub laudato Agilfrido,* qui priorem authorem, ut ex utriusque, *inquit,* collatione constat, legit expolivitque. *Primi autem scriptoris anonymi Opusculum per fragmenta publicatum esse asserit a Chesneo tom. 1 Scriptorum Historiæ Franciæ; Godeschalcum vero ab Henrico Canisio, tom. 2 Lectionum antiquarum, et Joanne Chapeavillo tom. 1 de Gestis pontif. Tungrens. etc.* Canisius, *inquit,* tomo 2. Antiquæ lectionis Godeschalcum publicavit, ratus illum ipsum esse, quem Godeschalcus præ manibus habuit; errorem ostendit Godeschalcus, editus a Chapeavillo. *Cointio favent, quæ de tempore scriptæ Vitæ et Agilfridi episcopatu supra diximus, nec satis conciliari posse observavimus.*

ut perperam censuit Cointius.

7 *Verumtamen malo ego memoratam Vitam cum Anselmo ceterisque omnibus Godeschalco tamquam primo auctori adscribere; licet idem Anselmus in assignando, quo ille scripserit tempore,* C *hallucinatus sit. Quod autem fragmenta a Chesneo edita variis in locis phrasi discrepent ab aliis per Canisium, et Chapeavillum vulgatis, nihil plane evincit : id enim etiam in aliis Sanctorum Vitis frequenter accidit, ex describentium scilicet vel incuria vel licentia, qua solœcismos et male tortas periodos, ne lectori tædio sint, corrigendas arbitrantur. Id autem in Vita per Godeschalcum scripta locum præcipue habere potuit. Etenim non tam emendate eam exaratam fuisse, quam Canisius et Chapeavillus edidit, liquet ex Sigeberto Gemblacensi, qui in Vita danda num. 63 de ejusdem autographo ita loquitur :* Vitam S. Lamberti... licet pro simplicitate sensus multis barbarismi et stylocismi vitiis *(Godeschalcus)* expresserit, eam tamen totam ad honorem sancti Martyris ipse aurigraphus aureis litteris scripsit.

Godeschalci auctoritas et fides.

8 *Ex hactenus dictis collige, Godeschalcum tam tempore, quam loco satis vicinum fuisse* S. Lamberto, *nec alia ipsi defuisse adjumenta, ut ipsius Vitam recte veraciterque conscriberet. Sed licet gesta ejusdem perspecta habere potuerit, pauca tamen ex multis exponere curavit, generalibus encomiis Sancto suo exornando magis, quam factis sigillatim explicandis intentus. Quæ tamen ex iis recensuit, ea velut a veraci, idoneoque scriptore tradita, in pretio semper habita fuerunt, habenturque hodiedum, si causam martyrii, quam ipse tradit, excipias; quæ quia nonnullis minus illustris, quam vellent, videbatur, post duo secula displicere cœpit, deinde in dubium revocari, tandemque velut ex timore ficta rejici : an recte, suo loco videbimus. Sane Stephano, qui initio seculi* x *Leodiensis episcopus creatus est, in ea Vita nihil præter stylum displicuit, ut mox constabit. Utriusque auctoris etiam seculo* xii *adolescente maximam apud Leodienses auctoritatem fuisse, asserit Nicolaus, num. 2 relatus. Godeschalcum a veracitate (excepta tamen causa martyrii) pariter laudat Sigebertus Gemblacensis in Vita danda num. 63. Nunc ad ceteros biographos progredior.*

Secundus biographus Stephanus, cur

9 *Secundum Vitæ* S. Lamberti *scriptorem diximus Stephanum episcopum Leodiensem, cujus elogium exstat tom. 6 Historiæ litterariæ Franciæ, a pag. 168, ubi ex antiquorum testimoniis etiam ab eruditione et eloquentia laudatur. Ipse se in Epistola dedicatoria Vitæ prævia sic indicat :* Domino patri Herimanno archipræsuli Stephanus humilis Tungrorum episcopus. *Præfuit autem Tungrorum, id est, Leodiensi ecclesiæ ab anno 903 usque ad* E *920, prout cum laudati Historiæ litterariæ, tum Galliæ Christianæ scriptores tom. 3, col. 836 et sequenti affirmant. Eodem tempore Coloniensi archiepiscopatu functus est Herimannus, ut in Opere postremo col. 643 et sequenti videre licet. Scribendi causam Stephanus ipse his verbis exponit :* A quibusdam nobiscum agentibus festum S. Lamberti, qui litteraria videbantur sibimet scientia præditi, non minimum sumus despectuosis risuum injuriis lacessiti; quandoquidem priscorum haudquaquam cato eloquio edita legebatur apud nos præfati Patris Vita et Passio, atque nulla propria Officiorum cantabatur modulatio.

et quomodo scripserit.

10 *Displicuit itaque nonnullis seculo decimo ineunte Godeschalci rudis stylus, quorum uti et aliorum precibus ut faceret satis Stephanus episcopus, profitetur se vetustam* S. Lamberti *Vitam* stylo præpollentioris ingenii *compsisse, subnexuisseque* musicæ artis ratione authentica... cum antiphonis responsoria nova, in quibus ordini lectionum respondet series tonorum. *Verum utut ipsius eruditio vel eloquentia ab antiquis laudata fuerit, rudi sane sermone propositum suum executus est, nec aliam fere laudem hac in parte meritus,* F *quam religionis et sinceritatis, qua et* S. Lamberti *gloriam in terris augere studuit, et primum biographum fideliter interpretatus est. Exstat totum Opus hoc in membranaceo codice, cujus characteres a Stephani seculo non abhorrent, quique fuit olim Cornelii Duyn, nunc Musei nostri, notaturque* P. Ms. 16. *Ac primo quidem habetur prooemium, deinde Vita in novem lectiones partita. Sequuntur Antiphonæ et Responsoria pro Vesperis, Matutino et Laudibus, vetustis notis musicis inscripta. Subduntur antiqua Miracula, Euangelium et homiliæ. Porro Miraculorum scriptor manifestat, se sub Francone et Stephano episcopis, id est, seculo* ix *et* x *vixisse.*

Huic synchronus anonymus poeta fuit.

11 *In eodem codice pone sequitur Vita ejusdem Sancti metrica, versu heroico scripta, auctore quidem anonymo, sed quem Stephani tempore jussuque scripsisse constat ex postremis Operis versibus, qui sunt hujusmodi :*

Pontifici Stephano sit laus et gloria sacro,
Cujus præcepto dicta hæc sunt fulgida metro,
Nominis et claram carpat de voce coronam.

Por-

AUCTORE C. S.

Porro unum dumtaxat Stephanum, eum scilicet, de quo mox egimus, in Leodiensium episcoporum catalogo reperio. Videtur autem poeta iste eodem tempore scripsisse, quo scripsit Stephanus : cum enim hic varios versus vitæ prosaicæ ex proprio ingenio suo intexuerit, in fine vero ejusdem Vitæ decem omnino versus, omnesque antiphonas, una tantum excepta, ad Nocturnos et Laudes ex laudato poeta mutuatus sit, verisimile est, Vitam illam metricam perfectam et Stephano traditam esse, dum hic prosaicam pene absolverat, nec adhuc Officium ordinaverat. Divisum id Opus est in quadraginta capita, quorum tituli præmittuntur in fronte. Initium tale est :

Pagani ritus coluerunt templa deorum.

Et statueram equidem poema hoc, quantum scio, adhuc ineditum, vulgare; sed quia mutilum reperi, parte scilicet posteriori capitis 40, capitibus 41, 42, 43, et priori parte capitis 44, ejusdem lacinias Commentario dumtaxat inseram, ne totum pereat.

Post hos Anselmus, auctus ab Ægidio. Sigebertus

12 *De Anselmo, quem quarto loco nominavimus, quique paulo post medium seculi* XI *scripsit, consuli potest Commentarius prævius ad Acta S. Theodardi § 1, num. 5 et 6, tom. 2 Septembris, pag. 581. Hujus Opus multis additionibus seculo* XIII *auxit Ægidius de Leodio,* B *Aureæ-Vallis monachus, quas una cum Anselmo editas habes apud Chapeavillum jam alias laudatum. Aliud ejusdem exemplar sine Ægidii additionibus vulgaverunt Martenius et Durandus ex vetusto codice monasterii Andaginensis, tom. 4 Collect. ampliss., a col. 843. Post Anselmum ætate sequitur Sigebertus monachus Gemblacensis in Brabantia, qui in fine seculi* XI *et initio* XII *floruit. Hic in libro de Illustribus Ecclesiæ scriptoribus cap. ultimo sua etiam Opera recensens, ad propositum nostrum hæc ait :* Vitam quoque S. Lamberti cum in primis urbane meliorassem, postea rogatu Henrici, archidiaconi et decani ecclesiæ S. Lamberti, defloravi comparationibus antiquorum juxta consequentiam rerum. Quamvis priorem, utpote simplicem, quidam magis amplectantur, et curiosius transcribant : est enim sensu apertior et verbis clarior.

duas Vitas scripsit, quarum una Reinero

13 *Vitæ secundo loco ab eo scriptæ, hactenus ineditæ, exemplar habeo ex collegio nostro Lovaniensi, cujus prima pars descripta notatur ex* secunda parte Hagiologii Brabantinorum, *collati* C *cum* Ms. Rubeæ Vallis, *ex quo etiam secunda pars alio charactere est addita. Titulus ei præfixus hic est :* Vita et passio sancti Lamberti episcopi secundum Sigebertum Gemblacensem. *Ex allegatis autem Sigeberti verbis dubitare amplius nequeo, quin Vita nomine Reineri vel Reneri, monachi ad S. Laurentium prope Leodium edita a Chapeavillo, Reineri non sit, sed ejusdem Sigeberti, primo scilicet loco ab ipso conscripta et laudata. Ratio manifesta est, quod præter insertas variis locis comparationes ex veteri Testamento potissimum depromptas, unumque* S. Lamberti *in pueritia miraculum, cetera omnia in utraque Vita tam similia sint, ut non nisi paucis vocibus hinc et inde discrepent. Hæc vero discrepantia ipsi Sigeberto tribui potest, qui dum dictas comparationes priori Vitæ intexeret, unicum istud miraculum postea cognitum, ceteris adjungere, et aliquot phrases, ut fieri assolet, immutare facile potuit.*

14 *Possem id adductis ex utraque Vita textibus hic demonstrare; sed ne longior sim, malo lectorem ad Vitam edendam cum edita a Chapeavillo conferendam remittere. Addo tamen alterum argumentum, ipsius scilicet Reineri silentium, qui cum lib. 2 de Scriptoribus monasterii sui Opuscula sua, et inter hæc aliquot etiam sanctorum Vitas, sanctique* Lamberti Triumphale Bulonicum *recenseat, de ejusdem Vita ne verbo quidem meminit. Exstat autem Opusculum illud de memoratis Scriptoribus apud Bernardum Pez tom. 4 Thesauri anecdotorum, parte 3, col. 19 et sequentibus. Eodem, quo Reinerus, seculo* XII *floruit Nicolaus, inter Sancti biographos a me ultimo loco recensitus, qui in Epistola dedicatoria Vitæ seipsum his verbis manifestat :* Dilecto in Christo et vere diligendo domino suo Wederico, Letiensis ecclesiæ venerabili abbati, Nicolaus ecclesiæ S. Mariæ sanctique Lamberti, quæ est in Leodio, canonicorum et diaconorum ultimus, salutem. *Wedericum hunc Lætiensi in Hannonia abbatiæ, vulgo* Liessies *dictæ, præfuisse ab anno 1124 usque ad 1147, scribunt Galliæ Christianæ auctores tom. 3, col. 124; unde licet tempus scriptæ Vitæ colligere.*

D *perperam tribuitur Reinero secul.* XII *scriptori.*

exponitur cur scripserit E

15 *Quid porro illum ad scribendum impulerit, ipse similiter ibidem sic exponit :* Quidam ex dominis et prioribus nostris parvitatem meam sæpius sunt exhortati, quatenus digniorem passionis causam beati Viri, et gesta ejus vetustate jam obruta, diligenter pervestigarem, et conscribendo tanquam in lucem retraherem... Assumpsi hoc opus plenum laboris et sollicitudinis; quia nihil penitus ex hoc inveniri poterat in libris eorum, qui prius Vitam et martyrium B. Lamberti conscripserunt, quibus etiam apud nos maximam authoritatem non levis, sed venerabilis sanxit antiquitas. *Deinde primos biographos Godeschalcum et Stephanum nominat, de iisque sic prosequitur :* Qui cum de vita et sanctissima conversatione ejus quædam magnifice satis disseruerint, mirandum valde est, cur gloriosam et tanto Sacerdote dignam martyrii ejus causam silentio prætererint, scribentes ea, quæ et gloriam videntur obscurare Martyris, et subsannandi occasionem præbere calumniatoribus et incredulis.

et quibus usus sit monumentis.

16 *Habes hic, lector, Vitam cudendi causam, Sancti videlicet martyrium, a primis biographis, quorum primus æqualis aut suppar fuit, non recte, ut nonnulli quidem putabant, aut certe minus, quam vellent, honorifice expositum. Quos* F *autem ipse Nicolaus post quatuor et ultra a* S. Lamberti *martyrio elapsa secula pro nova Vita cudenda auctores adhibuerit, deinde enumerans, ait :* Hæc equidem partim ex gestis regum Francorum, partim ex Chronicis Reginonis Prumiacensis abbatis, et Sigeberti venerabilis monachi de cœnobio Gemblacensi, partim ex epistolis diversorum episcoporum, partim ex Vita B. Landoaldi presbyteri, seu S. Landradæ virginis, partim ex relatione majorum et scriptis virorum fidelium excerpere curavi, et in libelli formam seriemque redegi. *Hactenus Nicolaus, cujus verba prolixius hic danda censui propter memoratam de martyrii causa controversiam § 9 et sequentibus discutiendam.*

Vitæ quatuor unde

17 *Ex hactenus memoratis Vitis edemus quatuor. Primam auctore Godeschalco, cujus exemplar habemus in antiquo codice Ms. Musei nostri, quo ad editionem certe uterer, nisi multitudo mendorum, quæ lectionem non modo ingratam, verum etiam frequenter vix intelligibilem faciunt, et amanuensi maxima ex parte adscribenda sunt, me deterruisset. Hinc cogor Mabillo-*

A *billonii editionem sequi, quam ipse Seculo 3 Benedictino, parte 1, a pag. 69 ex editis a Chapeavillo, Henrico Canisio et Mss. curavit. Neque tamen codicem nostrum negligam, sed ex eo Mabillonianam editionem aliquoties corrigam, monito lectore, ubi operæ pretium fuerit. Librum autem miraculorum et translationis, quem ipse a Vita separavit, sub uno eodemque titulo annectam; quamvis enim etiam in codice nostro hæc ab illo separetur per solitam clausulam :* Explic. Vita vel obitus sci Landeberti episcopi, qui passus est xv Kl. Octob., *sine novo tamen titulo mox subditur de miraculis ac translatione :* Poshæc in præfata villa *etc.*

18 *Et consentit Mabillonius, hæc ejusdem, cujus Vita est, auctoris esse : quia et stylus convenit, et Vitæ auctor promiserat, se sancti Episcopi martyris* Vitam et virtutes *scripturum, et in fine de miraculis et translatione rursum ait, se* pauca... de Vita et de virtutibus, *id est, miraculis, ejus narrasse. In codice nostro in calce Opusculi additur excusatio scriptoris, de humili stylo suo veniam petentis; sed ea ipsa excusatio* (Margin: et quare edenda.)

B *tam barbari sermonis est, ut, licet alias ineditam, referre pigeat. Post Godeschalcum edam Stephanum ex codice num. 10 laudato, et ubi alicujus momenti discrimen ab editione Chapeavilleana occurret, lectorem in Annotatis monebo. Antiqua tamen Miracula, quæ in eodem codice nostro recensentur, quia admodum prolixas et tetricas observationes, quæ ad historiam minime spectant, fere continent, hisce præcisis, Commentario inseram. Tertio loco subjiciam Sigebertum, hactenus ineditum, ex Ms., quod num. 13 indicavi. Addam denique et Nicolaum ex recensione Joannis Chapeavilli tom. 1 de Gestis pontificum Tungrensium etc., a pag. 317. Visum autem est omnes hasce quatuor Vitas excudere, tum quod aliæ plura aliis contineant, tum ut varie sentientes de causa martyrii* S. Lamberti, *quibus auctoribus nitantur, perspiciant. De Anselmo et Ægidio nonnumquam in Commentario etiam agemus.*

C

§ II. Sancti patria et illustres parentes, nomen et baptismus : fabulæ de ejusdem nutrice.

T*rajectum, quod nunc insignis Belgii civitas est, in ripa Mosæ fluvii sita,* S. Lamberto *nostro patriam obtigisse, Godeschalcus, et qui post ipsum scripsere, biographi omnes tradiderunt. Illustres quoque tam generis nobilitate et opibus, quam religione Christiana ejusdem parentes fuisse, iidem consentiunt.* Gloriosus igitur vir Landebertus pontifex, *inquit Godeschalcus,* oppido Trejectiuse oriundus fuit et alitus ex parentibus locupletibus secundum sæculi dignitatem inter præsides venerandis et longa prosapia Christianis. *Consonat Stephanus his verbis :* Laudbertus... insigni ex prosapia Trejectensi vico extitit oriundus. *Sed et parentes ejus* Christianissimos *appellat. Similiter poeta anonymus cecinit :* (Margin: Sanctus nascitur Trajecti ad Mosam)

Juxta cor proprium Pastorem quærere justum
Disposuit Dominus, plebis miserando labores,
Urbe Trijectensi faciens hunc corpore nasci
Germine, sublimi quod nobilitate vigebat.

Consentit pariter Anselmus apud Chapeavillum, a quo ex nobilissima tunc temporis Trajectensium stirpe natus *dicitur. Sed licet hi omnes* S. Lamberti *parentes a nobilitate celebrent, nullus tamen eorum nomina prodit.* (Margin: Auctore C. S.)

20 *At vero Sigebertus, aliique posteriores, patrem ejus Aprum, matrem Herisplindem dictos esse affirmant. Sigebertum, qui de iisdem præclare loquitur in Vita, audiamus.* Lantbertus... insigni ex prosapia Trajectensis oppidi vico extitit oriundus, et bonis ac religiosis parentibus natus... Hanc generis claritatem, ad se de longinquo derivatam, pater et mater ipsius illustrabant de proximo. Matrem ejus, inter Francorum nobiles prænobilem, accepit a patribus posteritas, vocatam fuisse Herisplindem. Pater vero Aper nominatus, cum esset de primo ordine senatorum, qui vocantur viri illustres, et qui in curia regis anteponuntur secundo et tertio ordini senatorum, qui vocantur viri respectabiles et viri clarissimi, inter ipsos primos excellebat. *Hisce consona habet Nicolaus canonicus.* Lambertus, *inquiens,* ... insigni ex prosapia in Trajecto extitit oriundus, qui est supra Mosam fluvium grandis vicus, non longe a dirutis urbis Tungrorum mœnibus. (Margin: ex parentibus illustribus et piis.)

E

21 Pater ejus Aper, vir illustris, hæreditariam a majoribus suis sibi relictam comitatus illic strenue gubernabat dignitatem. Mater vero, Herisplendis nomine, claritatem nobilitatis moribus exornabat pudicitiæ et honestatis. *Præterea Ægidium, qui simillima habet in Additionibus ad Anselmum, patremque Sancti* Aprum, *matrem* Hysplindem *et* Herysplendein *vocat. Hæc porro generis nobilitas et parentum religiosa pietas optime congruunt cum iis, quæ de sancti Pueri educatione, ceterisque ad ipsum spectantibus, iidem scriptores deinde enarrant. Paternam ædem, in qua natus est Sanctus, nescio, quæ obscura traditio partem facit collegii nostri Trajectensis ad Mosam, quæ etiam hodiedum domus* S. Lamberti *vocatur, et in quodam cubiculo habet ejusdem Sancti statuam seu hermam cum inscriptione, quæ ipsum ibidem olim natum, ejusdemque ædis ex herede patronum affirmat.* (Margin: Apro et Herisplinde.)

22 *Annum, quo primam lucem Sanctus aspexit, certum determinare non possumus, nec tamen etiam ab eo multum aberrare, si veræ sint notæ chronologicæ, quas Sigebertus et Nicolaus in Vita apposuerunt. Horum prior de tempore ejus natali in Vita edenda num. 2 sic habet :* Regnum autem Francorum tunc temporis regebat post Lotharium medianum filius ejus Dagobertus, qui regnans in Neustria, regnum Austrasiorum filio suo Sigiberto commiserat, et qui adhuc puero tutores dederat Cunibertum Coloniensem episcopum, et Majorem-domus Pipinum I, patrem sanctarum Gertrudis et Beggæ. *Nicolaus quoque in Vita num. 5 ita ait :* Eo tempore Eraclius post Focam Romani fastigium adeptus erat imperii; eam vero partem regni Francorum, quæ Austria dicitur, Dagoberti regis filius Sigebertus, admodum juvenis prudenter sub patre gubernabat per Cunibertum Coloniensem episcopum, et Majorem-domus Pipinum primum. *Observat autem Cointius ad annum Christi 633, num. 2, Pippinum ab eis perperam nominari, totamque regni Austrasiæ administrationem fuisse penes Cunibertum et Adelgisum, vel Adalgiselum ducem, qui vices Pippini Majoris-domus expleret. Adelgisum ducem cum Cuniberto juniori regi tutorem etiam attribuit idem Sigebertus in Vita ejusdem* S. Sigeberti *tom. 1 Februarii pag. 228, cap. 3; verum hæc quæstio ad propositum nostrum non facit.* (Margin: Probabilius natus est) F

23 *Se-*

Alcrone C. S. inter annos 633 et 638.

23 *Secundum hæc S.* Lamberti *nativitas inter annos Christi 633 et 638 reponenda est. Anno quippe 633 ex sententia jam recepta S. Sigebertus cum prædictis tutoribus regno Austrasiæ a patre donatus est; anno vero 638 idem Dagobertus obiit : constatque, annos, qui inter utramque epocham effluxerunt, cum Heraclii imperio concurrisse. Hinc Cointius* S. Lamberti *ortum ad annum Christi 636 referendum censuit,* Hisce, *inquiens,* temporibus natus est S. Lambertus. *Porro ut manifestum est, ex productis Sigeberti et Nicolai verbis certum annum excudi non posse, ita unum ex iis, qui inter Sigeberti apud Austrasios regni initium, Dagobertique mortem intercesserunt, Sancto nostro natalem fuisse, facile crediderо; quia in hac sententia Sanctus idoneæ ad episcopatum ætatis fuerit, dum ad eum anno 669 vel sequenti promotus est, ut § 4 dicemus ; neque aliunde quid obstat, quod suadeat contrarium.*

Nomen ejus varie scriptum : non fuit baptizatus

24 *Nomen Sancti varie scribi supra jam insinuavi. Antiquiores eum* Landebertum, Landibertum *et* Lantbertum *dixerunt; nunc* Lambertus *solet appellari, atque ita jam ab aliquot seculis appellatus est. Anonymus poeta* Landbertum *scri-* B *psit, et de hujus nominis etymo ita cecinit :*

Quem tunc felices Puerum voluere parentes
Landbertum dici; præsaga voce futuri
Dicimus hoc factum, patriæ defensor ut esset,
Linguæ barbaricæ sat præsignante figura.

Allusit scilicet ad voces Belgicas Land *et* Berd, *quarum prima* regionem, *altera* asserem *significat; quasi sanctus Puer sic dictus fuisset, quod patriæ suæ velut contra hostes repagulum futurus esset. Nunc ad incerta fictitiaque progredior. Sigebertus Gemblacensis in Vita num. 1 scribit,* S. Lambertum *a S. Remaclo baptizatum, aut certe e sacro fonte susceptum fuisse.* Bonis, *inquit,* ac religiosis parentibus natus, etiam per bonos et religiosos viros in Christo est renatus. Fuit siquidem Remacli, postea episcopi Trajectensis, spiritualis in baptismate filius.

a S. Remaclo. Insulsa Ægidii

25 *De baptismate hæc etiam intellexit Ægidius Aureæ-Vallis in Additionibus ad Anselmum cap. 5, ubi ait :* Qui *(pater ejus)...* Puerum ex ingenua uxore Hysplinde habuit, illumque ad baptizandum Viro Dei Remaclo tradidit, ejusque in baptismate spiritualis existens pater, nomen Lambertus ei imposuit. *Hæc ipsi; sed ne probabi-* C *liter quidem. Sanctus enim Remaclus eo annorum spatio, intra quod* Lambertum *secundum ipsius Sigeberti dicta probabilius natum esse diximus, in Neustria adhuc agebat, nec nisi post in Austrasiam evocatus est, ut patet ex Commentario prævio ad ejusdem Vitam tom. 1 Septembris, pag. 673, § 3. Multo minus persuaderi mihi patiar insulsam fabulam, quam idem Ægidius ibidem refert in hunc modum :* Dicitur etiam, quod eadem *(Sancti)* nutrix vocabatur Lina nomine, et quod nata fuisset cæca, filia cujusdam viduæ nobilis Francorum genere.

de ejus nutrice fabula

26 Quæ monita fuit visione angelica, ut ad domum comitis Apri in Trajecto accederet, quia de sua uxore Herysplende filium eodem tempore esset habiturus, quem cum suscepisset, et suas mammillas virgineas suxisset, ex ipso lacte virgineo defluenti suos oculos perungeret, et lumen suorum oculorum, sicut Montanus monachus in ortu B. Remigii de lacte Ciliniæ anus decrepitæ, reciperet. Quo cum virgo Lina pervenisset, et ut edocta erat, implesset, statim lumen suorum oculorum recepit, et deinceps infantem Lambertum suo lacte virgineo nutrire meruit. *Quis sine stomacho ferat hujusmodi fabulatoris ineptias, qui-* D *bus nutricem virginem sancto Puero non erubuit comparare, scilicet ut hunc pro castitate cæsum esse melius persuaderet. De S. Remigio Remensi episcopo agendum erit ad diem 1 Octobris : consuli interim potest tomus* IV *Maji, pag. 35 et 36, ubi de sancto illo Montano actum est. Verum ex isto Montani facto figmentum suum persuadere frustra nititur Ægidius, cum Montanus oblitis oculis lacte Ciliniæ, vetulæ quidem, sed tamen matris S. Remigii, quem ipsa lactabat, visum recepisse dicatur; Ægidius autem longe alia fingat.*

rejicitur altera ejusdem narratio

27 *Fiseno tamen placuit tam in Historia, quam in Floribus ecclesiæ Leodiensis fabulam istam sine censura referre. Magis etiam miror, illam S.* Lamberti *nutricem a quodam anonymo seculi* XV *apud Chapeavillum tom. 3, pag. 225 sanctam virginem Madalbertam dici, dum ibidem in Historia solemnis ostensionis reliquiarum Leodiensium ait :* Pro quarta vice *(ostensum fuit)* feretrum S. Magdalbertæ virginis, nutricis et gubernatricis S. Lamberti in pueritia sua etc. *Hujus castissimæ virginis Acta illustrata habes in Opere nostro ad diem* VII *Septembris; sed tam procul abest, ut in hisce simile quid occurrat, ut potius ex iisdem contrarium* E *evincatur. Ex hisce collige, quantum fidei mereatur aliud prodigium, quod idem Ægidius de S.* Lamberto, *dum ejusdem nutricis curæ infantulus commissus esset, contigisse ibidem memorat verbis, quæ subdo.* Deus autem omnipotens, *ait Ægidius,* qui linguas infantium facit disertas, cui nihil est impossibile, ipse Lamberti infantiam pio et miro insignivit miraculo; qualis quoque vel quantus erga matres debeat esse filiorum affectus, per eum patenter exprimit.

de sancto Infante prodigiose loquente

28 Cum diebus jejuniorum mater pueri Lamberti ex more vellet loca Sanctorum circuire, quam humilius potuit, nutricem Infantis, sibi et suis familiarem, in secreto monuit; et ut panem subcinericium diei congruentem in reditu suo pararet, indixit; superaddens, ut erga Infantem adhuc in cunis vagientem lege nutricis pervigilaret. Ad manifestandum igitur imposterum B. Lamberti sanctitatem et nutrix præceptum dominæ obliviscendo neglexit, et domina, orationibus expletis, reditum maturavit. In ipso ergo reditus articulo Infans, cui ætas usum loquendi penitus negabat, ad nutricem in hæc verba dixit : Mater mea, F o pia nutrix, jam fere pulsat ad ostium; vide, si ex ejus jussu paratum habes panem subcinericium. Nutrix igitur, quia præter se et Infantem cuncti aberant, quis esset, qui ita loqueretur, mirari et circumspicere cœpit : cum ecce Infans eadem ingeminando verba, ad nutricem aperte loqui cœpit.

antiquioribus biographis ignota.

29 Mox ergo domina adveniente, nutrix stupefacta ex miraculo, se ream ex suo neglectu apud dominam reddidit, et quomodo Infans apertis verbis eam de præparando pane admonuisset, veraciter aperuit. Divina potentia, quæ ob notam incredulitatis erga cælestem nuncium os Zachariæ ad tempus clausit, ipsa simili ordine os infantis Lamberti mirifice aperuit ante tempus, qui exemplo filii ejus Joannis, principis adulterium suo loco erat reprehensurus, et inde palmam martyrii adepturus. *Hactenus Ægidius, ad cujus dicta sic præfatur Fisenus lib. 3 Hist., num. 14 :* Dabit, quam voluerit, fidem lector. Facti una testis est puella. *Ego vero etsi divinæ Omnipotentiæ nihil omnino impossibile esse agnoscam, prodigium istud reipsa contigisse non facile credam; non quod facti una testis puella sit, sed quod omnibus an-*

A *antiquioribus biographis de eodem silentibus, solus Ægidius, qui nutricem illam virginem insulse commentus est, minime idoneus sit ad illud persuadendum.*

§ III. Sancti Pueri educatio : an sub S. Landoaldo ? Ejusdem institutio sub S. Theodardo : hujus corpus ab illo Legiam allatum.

Sanctus Puer instituitur: an a S. Landoaldo.

Religiosos *Sancti parentes sedulo curasse, ut magnæ spei Puer humanis æque ac divinis litteris et præceptis pro sui generis claritudine excoleretur, Godeschalcus et Stephanus diserte docent in Vita. Horum primus num. 2 sic habet :* Cum vidisset pater ejus tantam industriam Filii, et a cunctis dilectum, exsultabat et gratias agebat Deo, B lætabatur in gaudio pro eo, quod decoratam videbat Prolem. A prima fere ætate tradidit eum ad viros sapientes et historicos sacris litteris edocendum. Ille vero cum magno studio officio usus assiduo adhæsit, et velociter ipsum consummavit. *Similia habet, ut dixi, Stephanus, quo etiam teste, adhuc puer* instructus . . . divinis dogmatibus, et ubertim vigoratus monasticis sanctionibus *fuit ; sed neuter eorum præceptores illos nominat. Unum tamen ex illis fuisse S. Landoaldum archipresbyterum, primus, quem quidem viderim, tradidit Nodgerus, seculi* x *et* xi *episcopus Leodiensis; vel qui ejus jussu scripsit ejusdem* S. *Landoaldi Vitam, apud nos ad diem* xix *Martii editam. In hac enim non modo de pia* S. Lamberti *per Landoaldum institutione fit mentio, verum etiam duo insignia miracula referuntur, quæ sanctum Discipulum non parum commendant.*

cum quo fontem elicuisse

31 Refertur, *inquit ibidem biographus cap. 1*, idem B. Landoaldus specialem patronum nostrum, sanctum scilicet Lambertum, prima pueritia nutrivisse, propter quod et illustris vir Aper, ejusdem Pueri pater, prædium vocabulo Wintershovum, super Archa fluvium positum C eidem ad inhabitandum, et ecclesiam construendam, perpetuo jure concessit, et eumdem Puerum divinis dogmatibus imbuendum cum eo manere constituit. Ubi dum artifices operi insistunt, et aquam, utpote de paludibus turbidam, fastidiunt; B. Landoaldus cum puero Lamberto, invocato Christi nomine, cum crucis protensione fontem limpidissimum baculi impressione omnium usibus fecit ebullire, qui fidem dictis præbet usque hodie. Alio item tempore cum usui necessario ignis deesse videretur, accitus a sancto viro Puer, ignem inferre jubetur. Cœpit idem imperio reniti, et cur statim jubenti non satisfecerit, palam fateri. Vas, inquit, domine, quo ignis opportune importetur, deesse vides; et quo hunc modo inferri jubes? Promptus quidem tibi obtemperare mihi est animus; sed ut votis tuis contraire videar, ipse vasis cogit defectus.

et prunas ardentes in veste illæsa

32 At pius pater, ubi hæsitantis Pueri animum persensit; Placetne, inquit, fili, paternæ jussioni moram fieri, cum ea, qua tegeris, veste ignis satis commode queat inferri? Qua Puer motus increpatione, cum præterea obedientiæ exemplo cogeretur, imperio patris sane obtemperat, paulloque progressus, ignem requirere properat. Quo tandem invento, nihil adesse videns, quocum opportunius ferret, gremium prunis ardentibus laxat, easque nihil cunctatus, infra collocat, et ita veste illæsa ad patrem usque deportat. Tunc vir sanctus novitatem miraculi secum altius considerare, felicisque Pueri meritum perfectorum etiam non dubitat virtutibus comparare; quo quidem ardens elementum naturam suam vel ostendere timuit, vel omnino coactum est occultare. At ubi ad populares aures recens adhuc miraculum accessit, tum omnium ore Puer extollitur, tum etiam res divinitus gesta cum obedientis merito jubentis imperio adscribitur. Itaque ex utriusque sanctitate virtus eadem acta creditur. Operabatur et alia multa per eorum meritum illic Christus miracula, quorum rumore Childericus rex, tunc sedem habens apud Trajectum, tactus compunctione, sumptus necessarios mittebat ei quotidie. *Hactenus ille S. Landoaldi biographus.*

Auctore C. S.

ex obedientia ipsi attulisse dicitur.

33 *Eumdem deinde secuti fuere Sigebertus Gemblacensis in Vita* S. Lamberti, *Nicolaus canonicus, et Ægidius. Inquirendum itaque est, quantum isthæc fidei mereantur. Nodgerus, vel ejus nomine biographus Harigerus, in eadem Vita S. Landoaldi loco citato, cap. 2, unde sua hauserit,* E *his verbis indicavit :* Huic repositioni *(corporum SS. Landoaldi et sociorum, a S. Floreberto Leodiensi episcopo factæ)* interfuit quidam Frangerus, homo nostra ætate senissimus, qui et ante infestationem paganorum novem annis villæ ejusdem *(Wentershovi)* extiterat procurator et villicus : Hildebrandus quoque presbyter, quem propria manu ante paucos annos tumulavit Sarabertus æque presbyter, hujus notitiæ relator fidelissimus, qui et hæc, quæ præmisimus, ab eodem Frangero commemorabat, multis attestantibus, se audisse, et libellum de vita eorum pariter vidisse, (quem quia antiquaria manu commemorat scriptum, et a stillicidio ceræ pene infusum, lectorem ejus non ignoramus fuisse perrarum;) at vero, quæ hactenus paucis perstrinximus verbis, illinc se delibasse, nuperrime vero incursione Hungrorum *(post medium seculi* x) propter incuriam custodum cum aliis rebus eumdem libellum deflagrasse.

quod utrumque non satis certum esse.

34 *Ex hisce habemus, exstitisse quondam alteram SS. Landoaldi, sociorumque ejus Vitam, Nodgero Harigeroque multo antiquiorem, quippe* F *quæ sub medium seculi* x *antiquaria manu scripta legebatur, ex qua Sarabertus presbyter suas memorias concinnavit, quas Nodgerus vel Harigerus in Vita conscribenda secutus est. Restat igitur, ut videamus, an ista* S. Lamberti *a Landoaldo institutio ceteræ chronologiæ non repugnet. S. Landoaldum anno Christi 651, a S. Martino I Papa S. Amando socium adjutoremque datum, in Belgium venisse probavit Henschenius noster in Commentario prævio ad Vitam ejusdem S. Amandi die* vi *Februari, § 12. Juxta dicta supra num. 22 et seq.* S. Lambertus *tum annum ætatis 15 circiter agebat, aut etiam jam excesserat adeoque in* prima pueritia, *ut in S. Landoaldi Vita dicitur, ab eo institui non potuit. Idem hoc ex tempore suscepti ab eo episcopatus confirmatur : nam cum S. Theodardo anno 669 occiso successerit, debuit anno 651 primam pueritiam dudum excessisse, nisi eumdem admodum juvenem illa sacra infula donatum fuisse, sine solido fundamento dicere velimus.*

ex Sancti ætate ab antiquioribus asserta.

35 *Si pueritiam latius accipere velimus pro adolescentia, evanescet quidem proposita difficultas, sed id parum conforme videbitur dictis Godeschalci,*

AUCTORE C. S.

ci, qui in Vita num. 2 et 3 asserit, S. Lambertum *adhuc puerum a magistris suis ad domum paternam rediisse, ibidemque pueritiæ annos excessisse, ac tandem jam adolescentem S. Theodardi disciplinæ traditum esse.* Cum autem imbutus fuisset, *inquit ibidem,* a prudentissimis viris, reversus est ad domum patris sui. Pueritiæ vero annos excedens, ævum adolescentiæ cum industria senectutis gerebat... Eodem tempore oppido Trejectense cathedræ pontificali præsidebat summus pontifex Theodoardus divinæ dispensatione providentiæ. Protinus pater ejus commendavit eum jam supradicto antistiti, divinis dogmatibus et monasticis disciplinis in aula regia erudiendum. Erat enim adolescens sapiens etc *Simillima habet Stephanus, a quo diserte vocatur* Puer bonæ indolis, *dum ad patrem rediit, et* memorabilis adulescens, *quando S. Theodardo est commissus.*

et tempore aditi episcopatus ostenditur.

36 *Verum et hos quoque mitius interpretari oportet, tum quod parum verisimile videatur, Sanctum ante exactos pueritiæ annos e magistrorum disciplina domum revocatum fuisse; tum ne idem ille circa annum 670 in episcopatum S. Theodardo successisse dicatur, cui a sex vel septem circi-* B *ter ante annis vix ephebus, instituendus traditus fuerat. Procedimus hic in communiori eruditorum sententia, ex qua S. Remaclus, S. Theodardi proximus decessor, non ante annum 660 episcopatum abdicarit. Si vero id ante Sigeberti regis mortem, quæ non serius, quam Kalendis Februarii anni 656 contigisse nunc passim creditur, reipsa præstiterit, (ut Limpenus ad diem* x *Septembris in S. Theodardo. § 3 dubitavit) minor erit in Godeschalci Stephanique dictis difficultas : quia sic aliquot annos citius in S. Theodardi disciplinam potuit transire. Ex hisce omnibus statue, quæ de Sancti institutione sub Landoaldo recensuimus, ut minimum maxime dubiæ fidei esse, nec posse Nodgeri Harigerique auctoritatem nos certos reddere, præsertim cum in eadem Vita etiam alii errores historici occurrant, velut dum Trajectensis episcopatus post abdicationem S. Remacli novem annis vacasse dicitur; cum tamen constet, Remaclo abdicanti Theodardum mox successisse, ut alibi in Opere nostro ostensum est.*

Traditur S. Theodardo episcopo

37 *Diximus supra,* S. Lambertum, *postquam optimis magistris usus, humanis divinisque præceptis egregie imbutus esset, ad domum paternam rediisse, in eaque commoratum esse, donec S. Theo-* C *dardo, circa annum 661 ad episcopatum Trajectensem erecto, a pio patre traditus est,* divinis dogmatibus et monasticis disciplinis in aula regia erudiendus, *ut ait Godeschalcus. Dubitari merito potest, qua ratione* S. Lambertus monasticis disciplinis in aula regia erudiendus *hic dicatur. Hinc ad ea verba Mabillonius Sec. 3 Benedictino, part. 1, pag. 70 sequentia annotavit :* Hic aulæ regiæ nomine ædem episcopalem interpretor. Neque enim verisimile est, Theodoardum, virum sanctum, assidue in aula regis versatum fuisse. Nisi forte quis dicat, Landebertum quidem commendatum Theodoardo, qui eum divinis dogmatibus et monasticis disciplinis in aula regia per abbatem monachosque palatinos erudiri curaverit. *At mihi utraque interpretatio displicet : prima quidem, tum quia insolita ea vocis aulæ regiæ pro episcopali domo est usurpatio, tum quia Godeschalcus ipse verbis mox recitandis utrasque ædes satis distinguere videtur. Secunda vero interpretatio Godeschalco etiam minus conformis est, qui Sancto Theodardum ipsum, non alios, magistrum assignat, ut legenti manifestum erit.*

38 *Malo itaque Godeschalcum una adjecta vocula et sic exponere, ut velit* S. Lambertum *Theodardo traditum fuisse, ut ille ab hoc tam monasticis disciplinis (monachus enim is fuerat) in domo episcopali, quam etiam rebus in aula regis tractandis instrueretur. Ut ita sentiam suadet ipse contextus, in quo mox sequitur :* Erat enim adolescens sapiens, aspectu amabilis, colloquio affabilis; recta conversatione tam cum pontifice, quam et in domo regia militare cœpit, ita ut omnibus hominibus esset conformis. *Quamquam autem Childericus II, de cujus aula hic agitur, et ceteri Austrasiæ reges, sedem suam Metis potissimum haberent, is tamen Trajecti frequenter commoratus fuit, prout Henschenius tam ex diplomatibus ibidem ab eo datis, quam ex Vita S. Landoaldi observavit in Annotatis ad eumdem cap. 2, lit.* b; *consentitque Cointius tom. 3 Annal. ad annum Christi 667 num. 33. Nec video Theodardi sanctimoniæ obesse, si is pro ecclesiæ suæ regnique negotiis, et officii causa in regis sui adhuc pene pueri aula Trajectensi frequenter versatus sit, quod et ab aliis sanctis episcopis justis de causis factitatum esse constat.*

39 *Eodem, quo nos, modo Godeschalcum intellexit Sigebertus Gemblacensis in Vita num. 7 dicens :* Commendatur etiam huic *(Theodardo)* Lantbertus a suo patre, ut ad ejus exemplar erudiatur, qui in ecclesia et in curia multum videbatur suscipiendus. *Constat porro S. Theodardum sub S. Remacli disciplina monachum egisse, antequam episcopatu initiatus est, ideoque potuit sanctum discipulum suum* Lambertum *monasticis præceptis imbuere et exercere, quantum episcopale munus vivendique ratio permittebat. Stephanus tamen de monasticis disciplinis nil memorans, tantum ait :* Huic *(S. Theodardo)* memorabilis adulescens Lantbertus, nobilitate cluentissimus, forma corporis elegantissimus, commendatur in aula regia educandus; ut velut pretiosus lapis multiplicibus poliretur argumentis, et competens fieret cælestibus ornamentis. *Credimus igitur,* S. Lambertum *tum monachum nequaquam fuisse, licet eorumdem vitam una cum sancto magistro suo Theodardo, quantum per ecclesiastica negotia licebat, imitaretur. Quos autem sub tanto viro progressus fecerit, ejusdem sanctitas et episcopales æque ac manasticæ virtutes postmodum probaverunt.* F

40 *Occiso ab impiis apud Nemetes circa annum Christi 668 vel 669 S. Theodardo, ut ad diem* x *hujus mensis Septembris probatum est, ibidemque honorifice sepulto,* S. Lambertus, *quod de dilectissimo magistro suo in terris supererat, sacro corpore se suosque privari iniquum ratus, eo advolavit, et post primos irritos conatus tandem impetratum in villa Legia deposuit. Silent quidem de hoc argumento Godeschalcus, Stephanus et poeta anonymus; sed præter ceteros, qui post illos de Sancto nostro scripsere, tractant illud etiam S. Theodardi biographi, quorum lucubrationes editas habes ad mox dictum diem Septembris Inter hos primo loco editus anonymus pervetustus cap. 2, num. 16 et seqq. sic habet.* His itaque gestis, rumor stare loco nesciens, viresque eundo acquirens, ad B. Lamberti, ut liquet, postmodum in episcopio subrogati, notitiam pervenit; *occisum scilicet apud Nemetes in Germania Theodardum, ibidemque sepultum miraculis fulsisse.* Qui almus Vir scelus horrendum per suspiria longa revolvens, gemitus ex alto ciebat, pulchras genas jam primo flore vernantes oculorum flumine calido perrorabat : et quis a lacrymis temperaretur, qui vul-

tum

A tum angelicum tanto mœrore obnubilatum conspiceret?

41 Ergo quamprimum se ex more eripiens, diu desiderati magistri præsentiam felix feliciter requisivit, quæsitum invenit. Populo refragante, quem toto corde desideravit, minime adipiscens, spem conceptam sibi considerans ademptam, continuo est reversus. Nec mora datur, nec requies. Secundo etiam, parato multo ære, felicioribus auspiciis se appulit ad eumdem locum. Mox venerabilis Viri repentina reditio illius terræ colonos oppido sollicitos reddidit; et quasi avium agmina densatis cuneis ejus præsentiam proceres repetebant: quorum pectora saluberrimis cibans mandatis, placido sic ore profatur: Fratres carissimi et commilitones constantissimi, semper pati, quam facere, præstat injuriam. Corpus patris nostri Theodardi præsulis, jam altera repedatione petitum, nolite negare, quem a nobis sospite vita digressum in confinio vestro rebus humanis constat exemptum. Nolite, quæso, filios proprio privare genitore; cum potius ex præceptis divinis proficuum orbatis solatium impendere debeatis. Sufficiat vobis, quod vestras sanguine terras sacravit. Jam nunc exanime reddite corpus.

gemino itinere repetit.

B

42 His dictis omnium rigor astantium flecti cœpit ad misericordiam; neque enim ante angelici Viri mellifluam supplicationem quisquam inflexibilis quiverat permanere: et collata sententia, humillime deprecantem statuunt exaudire. Hos igitur Vir Deo devotus, ut eos sibi arctius devinciret, et suo proposito faceret conniventes, loculis opulentissimis, quos secum tulerat, patefactis, non modo argenti xenia cuique virorum ac mulierum parvulorumque, secundum cujusque modulum non distulit erogare; et ut de plurimis sileamus, numquam abstitit, donec virorum quemque, senem et adolescentem, singulorum nummorum, prægnantes vero gemino munere solaretur. Denique omnipotentem Deum, qui sibi felices tribuerat successus, gratificans, omnibus valefaciens, secum corpus beatissimi martyris cum hymnis et laudibus feliciter avexit.

et translatum sepelit

43 Tum demum sui potitus efficientia, in villa, *(hodie Leodio)* quam uno ex latere fluminis *(Mosæ)* unda aluit, ubi idem postea successit Episcopus, cineresque proprii corporis, ex hac luce migrando, consecravit, sancto Dei præsuli Theodardo summo cultu libitinam elegit. *Hactenus auctor ille anonymus, cui consonant Sigebertus tam in Vita edenda, quam Reneri nomine edita, Nicolaus, Anselmus et Ægidius, quorum tamen duo primi factum referunt quidem, antequam de S.* Lamberti *episcopatu loquuntur, sed tamen ante eumdem ab illo initum contigisse, expresse non asserunt; alii vero posteriores duo idem illud ipsi jam episcopo, nisi forte prolepsi usi sint, adscribunt. Inter neotericos quoque hac de re non satis convenit: nam Cointius ad annum Christi 668, num. 13, Bartholomæus Fisen in Historia ecclesiæ Leodiensis lib. 4, num. 2, et Joannes Roberti in Vita S.* Lamberti, *Gallice versa, et in compendium contracta per Alardum le Roy, cap. 5, utrumque Sancti iter ad Nemetes et translationem corporis ad initia episcopatus ejus referunt; Foullon vero lib. 2, Historiæ Leodiensis cap. 12 episcopatui præmittendum censuit, et pro hac sententia stat major antiquorum auctoritas.*

in villa Legia: sed incertum, an id ante.

C

44 *Si divinare liceat, a vero forsitan non aberrabimus, si S.* Lambertum, *quod in primo itinere nondum episcopus frustra tentaverat, sacris infulis auctum impetrasse dicamus. Hac ratione facilius apparet, cur sancti magistri sui corpus in villa Legia, quæ modo amplissima civitas Leodium est, potius quam Trajecti, ubi episcoporum sedes erat, tumulaverit; quia scilicet in ea villa prædium quoddam ædesque erant juris proprii episcoporum Trajectensium; aderat et sacellum seu parva ecclesia SS. Cosmæ et Damiani, seculo* VI *a S. Monulpho erecta. Locum hunc, quia orationi sacræque solitudini aptissimus erat, S.* Lamberto *præ ceteris dilectum fuisse ait Nicolaus in Vita; ideoque satis verisimile est, ipsum sacras Theodardi exuvias ibi deponere voluisse, ut ad eas, quoties libuisset, securius et quietius precibus vacaret.*

ex post initium episcopatum contigit.

AUCTORE C. S.

§ IV. Electio ejus ad episcopatum Trajectensem, actaque in eo usque ad exsilium.

E

S*ancto Theodardo per martyrium, ut diximus, e viris sublato, sanctus discipulus ejus* Lambertus *cum summo cleri, plebisque atque optimatum studio, annuente Childerico II Austrasiæ rege, in episcopatum successit: quod cum non diu post ejusdem Theodardi necem contigisse dicatur, ad annum 668 ad finem vergentem referri solet, cujus mense Septembri die* x *Theodardus interfectus passim creditur. Verumtamen ex iis, quæ apud nos in Commentario prævio ad S. Theodardi Acta, § 3, num. 24 observata sunt, facile potuit anno primum 669 contigisse; quod ob dicenda, § 8 et 10 nobis præplacet. Agebat tum secundum dicta de natali ejus tempore num. 22 et seq. annum ætatis suæ circiter 32; neque enim Ægidio Aureæ-Vallis assentiri possumus sine ullo teste asserenti, ipsum anno* ætatis suæ vigesimo primo *episcopatum iniisse. Hæc tamen Ægidii opinio etiam placuit Fiseno lib. 4 Historiæ ecclesiæ Leodiensis, num. 1, eamque Bucherius in Chronico episcoporum Trajectensium ad annum Christi 635 et 656 dubie admisit. At Henschenius tom. 1 Februarii in S. Amando pag. 834 num. 91, et Cointius ad annum Christi 636, num. 9, quibus Foullonus lib. 3 Hist. Leod., cap. 1 proxime accedit, eamdem rectius rejecerunt.*

Circa annum 670 fit episcopus Trajectensis,

F

46 *Forsitan Ægidius in hanc opinionem ivit, quia S.* Lambertum *circa annum 638 natum esse ex Nicolao deduxerat, a quo anno usque ad 659, cui* secundum Chronica, *ut ait, S. Theodardi martyrium affixit, anni viginti et unus numerantur. Quid sanctus Episcopus primis præsulatus usque ad exsilium suum annis egerit, non explicant Godeschalcus et Stephanus, nisi quod eum munere suo egregie functum dicant, et apud regem Childericum auctoritate et consilio multum valuisse; qua de re anonymus poeta sic etiam cecinit:*

et ob virtutes Childerico II charus est

Sed cum jam dicta præsul Tedardus ab urbe
Decessit, stimulis terebratus mortis iniquæ,
Orabant proceres constanter et ordo minorum,
Ut sibi Landbertum meruissent sumere sanctum
Pastorem, dignos Domini qui pasceret agnos.
Pontificalis eum quia susceptura nitebat

Ca-

AUCTORE C. S.

Cathedra, divino cœpit splendere coturno.
Annuit his votis sublimis jussio regis:
Landbertum sanctum repetitum terque quaterque
Gloria pontificis simul et cathedra recepit.
Quem rex præ reliquis, ut honoris munere dignum,
Tempore, quo vixit, care ac veneranter amavit.

sed non Clodoveo II, cujus diploma

47 *Nicolaus canonicus in Vita num. 46. et 47 ait, eumdem etiam apud Clodoveum II, Childerici patrem, summa in veneratione pretioque fuisse, laudatque hunc in finem quoddam diploma in ipsius gratiam ab eo datum, in quo ipsum honorificis titulis exornaverit. Verba ejus subjungo:* Non immerito familiariter eo utebatur, ejusque se orationibus commendabat, et consilio submittebat Clodoveus rex Francorum; nec quicquam in dispositione regni sui videbatur ei satis validum, quod non erat tanti Viri prudentia et authoritate corroboratum. Quantæ autem existimationis et auctoritatis B. Lambertus apud regem fuerit, manifeste patet; cum eum idem pacificus rex non solum episcopum, sed et patrem
B et apostolicum virum appellet in eo privilegio, quod promulgavit, ipso sancto Præsule petente, pro immunitate et possessionibus ecclesiæ S. Mariæ perpetuæ Virginis, in cujus nomine et honore eo tempore Trajecti vigebat post Tungris quædam dignitas pontificalis cathedræ: quod privilegium usque hodie apud nos conservari dubium non est.

perperam laudarit Nicolaus. An Theodorico III,

48 *Nicolaum secutus est Fisenus lib. 4, num. 6, qui tamen fatetur, memoratum diploma diu frustra a se quæsitum esse;* Id vero, *inquiens,* lectori dedissemus, si magno conquisitum studio usquam potuissemus invenire. *Nicolao pariter credidit Foullonus; at de privilegio illo a se reperto non meminit. Nec magis invenit illud Chapeavillus, qui ista Nicolai dicta sine ulla annotatione præteriit. Sed et frustra sane quæsivit Fisenus, cum Clodoveus II juxta receptam chronologiam anno 655 vel 656 mortuus,* S. Lamberto, *anno 669 vel 670 ad episcopatum primum evecto, istud dare non potuerit. Quam ob rem, si Nicolao credere velimus, aliquod hujusmodi diploma in* S. Lamberti *gratiam a Clodoveo datum extitisse, istud non Clodovei II,*
C *sed ejusdem nominis III fuisse oportet, qui patri suo Theodorico III seculo* VII *decrepito in regnum successit.*

ut ait Sigebertus?

49 *Admitti pariter non potest, quod Sigebertus Gemblacensis ait in Vita edenda num. 14, sanctum videlicet Episcopum non minus Theodorico in Neustria, quam Childerico in Austrasia, eodem tempore regnantibus, acceptum fuisse, sic ut horum neuter sine consilio ipsius quidquam in regnis suis decerneret. Id, inquam, admitti non potest; Theodoricus enim nimis exiguo tempore cum majore-domus Ebroino regnavit in Neustria; neque etiam verisimile est, ipsum Austrasiæ Episcopi consiliis pro regno suo administrando usurum fuisse, etiamsi mox e regno suo deturbatus non fuisset. Quam ob rem, si sanctus Episcopus hujusmodi gratia apud eumdem umquam floruit, id factum oportet, dum is postea monarchia potitus est.*

S. Landradam velasse, et ecclesiam Belisiensem

50 *Ex Sancti jam episcopi discipulis una fuisse traditur sancta virgo Landrada, quæ ab ipso velata, Belisiense puellare monasterium duobus milliaribus a civitate Trajecto, totidemque Tungris in ingressu Taxandriæ sive in Hasbania condidisse, et ejusdem ecclesiam ab eodem dedicari curasse dicitur. Nobilissimæ hujus virginis Vitam* D
illustratam habes apud nos ad diem VIII *Julii, scriptam a Theodorico abbate Trudonopolitano, qui seculo* XII *paucis annis inchoato obiit. Is porro num. 7 Vitæ, postquam narravit structam ab ea in loco divinitus præsignato sanctissimæ Dei Genitrici ecclesiam, ad propositum nostrum sic progreditur:* Tunc vero Lambertum episcopum, postea Christi martyrem futurum, evocat *(S. Landrada)* et pia commonitum familiaritate, qua se ab initio sanctæ animæ obligaverant, novæ suæ ecclesiæ consecrationem, et reliquiarum impositionem ex voto impetrat. *Deinde ait, multas virgines sese ipsius disciplinæ subjecisse, subditque:* Hac tali virginum militia, his gymnasiis in brevi locus adolevit, et in omnis humanitatis crescens annositatem, non, ut prius, a beluis Belua, sed Belisia, hoc est Bene Elysia, vocari cœpit.

dedicatur et… initio

51 *De hisce nihil meminerunt Godeschalcus et Stephanus: at Sigebertus et Nicolaus Theodoricum secuti sunt, eamque* S. Lamberti *consiliis ad ista omnia usam esse affirmarunt. Tempus ædificati monasterii, dedicatæque ecclesiæ non indica-* E
vit Theodoricus; sed, si Sigeberto in Vita num. 33 credimus, ea Francis Pippino *(Heristallo)* principante, contigerunt; *qui cum primum anno 681 Major-domus Austrasiæ factus,* S. Lambertum *Stabuleto, ubi inter monachos exsulabat, ad sedem suam reduxerit, eadem non ante præcitatum annum ex Sigeberti sententia possunt reponi. Verumtamen cum ex ipsius S. Landradæ Vita, quæ Sigeberto præluxit, ibidem in Commentario prævio num. 3 ostensum sit, illam circa annum 620 nasci debuisse, maluimus ista ad primos* S. Lamberti *episcopatus annos referre, ne virginem, ab adolescentia asceticis exercitationibus assuetam, tanto serius monasterium suum inchoasse dicamus. Neque magna hic est Sigeberti auctoritas; qui cum loco citato S. Landradæ obitum, curatamque a* S. Lamberto *sepulturam, quæ sub Pippino contigerunt, etiam exponat, facile potuit tempora confudisse.*

episcopatus sui. S. Hubertum

52 *Porro memoratam ecclesiæ dedicationem Cointius ad annum Christi 669, num. 6 primis Sancti episcopatus annis pariter innectendam censuit, et scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom. 3, col. 995 Belsiensis parthenonis primordia ad an-* F
num 669 retulerunt. Ceterum de eodem monasterio, vulgo Munster-Bilsen *nuncupato, plura in Commentario prævio de S. Landrada § 1 reperies. Exstat hodieque, sed in illustrium canonicarum capitulum commutatum est. Idem Nicolaus in Vita duos alios* S. Lamberti *discipulos memorat, sanctum scilicet Hubertum, postea episcopum, sanctamque Odam viduam, Huberti amitam, quos ob Ebroini tyrannidem, ex Neustria in Austrasiam concessisse, ait, ibidemque* S. Lamberti *monitis adeo inflammatos esse, ut eorum alter sancto Magistro suo in episcopatum successerit, altera apud Amanium in sancta viduitate reliquum vitæ exegerit. Quod ad S. Hubertum attinet, Joannes Roberti libellum de Conversione ejusdem edidit anno 1621, ab anonymo conscriptum, in quo idem ille e Neustria in Austrasiam adventus, et institutio sub* S. Lamberto *adstruitur; sed cum fabulosa illa S. Huberti per Sergium I Papam consecratio ibidem cap. 3 narretur, non potest is magnæ esse auctoritatis.*

ac forte etiam S. Odam instituit.

53 *Verumtamen eumdem* S. Lamberti *discipulum fuisse, dubitare nos non sinit, alter Huberti*

A *ti biographus synchronus ac familiaris, a Surio editus ad diem* III *Novembris, qui de eodem ad episcopatum jam evecto hæc ait :* Juvabatur namque præfatus Domini famulus non modo Christi exemplis, sed et Prædecessoris sui nuperrimis institutis. *Id ipsum adhuc clarius disertisque verbis docet Godeschalcus in Vita* S. Lamberti *num. 29 dicens :* Sanctus autem Hucbertus, qui quondam Landeberti discipulus fuit *etc. S. Odam Huberto Neustriam deserenti comitem fuisse prædictus Conversionis auctor cap. 1 scribit his verbis :* Adhærebatque illi, quasi comes individua, amita sua Oda, quæ extitit Boggis Aquitanorum ducis recens defuncti vidua. *In diœcesi Leodiensi colitur die* XXIV *Octobris Officio semiduplici, in cujus lectionibus ad secundum Nocturnum similiter dicitur, defuncto viro suo Boggo Aquitanorum duce, in Austrasiæ partes venisse, et una cum Huberto* S. Lamberti *monitis incitata, sanctioris vitæ genus arripuisse. Multum quoque ibidem laudatur a xenodochiis et ecclesiis erectis, piaque in pauperes et ecclesiæ ministros munificentia, præsertim Amanii prope Hoyum in diœcesi Leodiensi, ubi, ut diximus, vitam sanctissime finivit et co-*
B *litur : quæ omnia, uti et tempus rerum gestarum, ad diem* XXIV *Octobris examinanda relinquo.*

Non interfuit translationi S. Vedasti.

54 *Sigebertus in Chronico, vel potius interpolator ejus, per Miræum edito, ad annum Christi 658 scribit,* S. Lambertum *nostrum inter ceteros episcopos translationi corporis S. Vedasti per S. Autbertum factæ interfuisse, quando S. Audomarus, qui pariter aderat, oculorum lumen, quo orbatus erat, recepit, eoque denuo privari impetravit. Hinc* S. Lamberti *in præfata translatione præsentiam Massæus in Chronico lib. 13, Miræus in Originibus Benedictinis, cap. 5, Locrius in Chronico Belgico ad annum 687, Malbrancus lib. 4, cap. 1 de Morinis, Fisenus et Foullonus jam alias laudati, velut indubiam tradiderunt. Translationem hanc Henschenius ad diem* VI *Februarii in S. Vedasto pag. 787, num. 22 anno Christi 667 illigavit, a quo non multum dissensit Cointius, qui eamdem ad annum 666 retulit, circa quem eam contigisse etiam censuit Mabillonius. Henschenii sententia tamquam vero proxima ad diem* IX *Septembris in Audomaro pag. 390 denuo admissa est ; sic tamen, ut uno alterove*
C *anno serius aut citius dicta translatio fieri potuerit.*

ut asseruit interpolator Sigeberti.

55 *Jam vero ex supra dictis* S. Lambertus *non nisi anno 669, vel 670, episcopatu initiatus est, adeoque secundum Henschenii, Cointii ac Mabillonii sententiam non potuit S. Vedasti translationi interesse. Sed et ipsum eidem omnino non interfuisse, suadet trium præcipuorum de eadem translatione scriptorum silentium; anonymi scilicet monachi Vedastini, Alcuini et Fulberti, quorum lucubrationes Henschenius ad citatum diem Februarii recensuit, quique, ut recte observavit Cointius, omnes de S. Audomaro, nullus de* S. Lamberto, *in iis meminerunt. Nihil quoque de hoc argumento apud* S. Lamberti *antiquos biographos legere est, ne apud Sigebertum quidem : unde utcumque confirmari potest Miræi sententia, Sigeberti scilicet interpolatori tribuenda esse, quæ de eadem translatione in laudato Chronico leguntur. Henschenii suspicionem, unde in hunc errorem interpolator ille inductus esse videri possit, mox memorabimus.*

56 *Is in Vedasto num. 27 Commentarii prævii opinatus est,* S. Lambertum *episcopum alteri geminæ dedicationi, Hunicurtensis primum ecclesiæ, ac deinde Vedastinæ Atrebati, sub S. Vindiciano, qui Autberto in episcopatum Atrebatensem proximus successit, adesse potuisse. Pro prima laudat Baldericum in Chronico Cameracensi et Atrebatensi, ubi lib. 1, cap. 26 habentur sequentia :* Præterea idem præfatus pontifex Vindicianus in vico, qui a sede Cameracense fere VII milibus distans, vocabulum Hunolcurth ab antiquis accepit, monasterium, accersitis secum non paucis coepiscopis, unaque etiam B. Lantberto Leodecense martyre preciosissimo, ad laudem Dei et venerationem S. Petri consecravit, ibique clericos et sanctimoniales constituit. *Monasterium hoc idem est cum Hunicurtensi, quod anno 684 Amalfridus S. Bertino Sithiensi abbati donavit, et de quo in hujus Sancti gestis consuli potest Commentarius prævius tom. 2 Septembris, pag. 575, num. 117 et sequenti.*

AUCTORE C. S. Potuit tamen dedicationi ecclesiarum Hunicurtensis

57 *Sancti Vindiciani Vitam a Francisco Doresmieux abbate Montis-Eligiani conscriptam edidit Henschenius ad diem* XI *Martii, in cujus capite 2, num. 11 simillima de ejusdem templi dedicatione narrantur. Ipse Henschenius in Com-* E *mentario prævio initium episcopatus ejusdem Vindiciani anno 676 innexuit ob suam de annis regni Theodorici sententiam, quam deinde in Exegesi præliminari ante tomum* III *Aprilis num. 18 correxit, monuitque idem illud initium ab anno Christi 670 repetendum esse. Cointius vero annum 669 assignat, quod exiguum discrimen ad præsentem controversiam nil facit; cum in utriusque sententia* S. Lambertus *memoratæ dedicationi interesse potuerit, antequam circa annum 674 e sua sede pelleretur. Quo autem anno ea dedicatio facta fuerit, ignoratur. Verum dum Amalfridus monasterium illud anno 684 S. Bertino donavit, jam præerat ibi sanctimonialibus Auriana ejusdem Amalfridi filia, et verisimiliter aliquot annis jam præfuerat, adeoque et templum ibidem fuerat conditum. Hinc facile fieri potest, ut laudata dedicatio ante* S. Lamberti *exsilium contigerit.*

et Atrebatensis S. Vedasti adfuisse.

58 *Porro ex relatis Balderici verbis suspicatus est Henschenius,* S. Lambertum *nostrum, ut ad Hunicurtensem, ita et ad Atrebatensem S. Vedasti ecclesiam, quam S. Vindicianus absolverat, dedicandam ab hoc eodem evocatum fuisse.* F *Cumque in hac posteriori dedicatione corpus S. Vedasti denuo elevatum fuerit, hinc ipse factum censuit, ut* S. Lambertum *priori translationi sub S. Autberto, Vindiciani proximo decessore adstitisse ab aliis creditus sit : quam quidem suspicionem ibidem confirmat, observans, priorem translationem, quæ in Aquicinctino et Orteliano Ms. Chronico Sigeberti S. Autberto recte tribuitur, in Gemblacensi ac Lipsiano tribui Vindiciano. Verum hæc Henschenii suspicio vel conjectura tantum est, ex qua nihil certi statui potest, eoque minus potest, quod annus etiam postremæ dedicationis aliunde non innotuerit.*

§ V.

AUCTORE C. S.

§ V. Sancti Episcopi e sede sua expulsio, intruso Faramundo : secessus Stabuletum, et illustre obedientiæ et tolerantiæ exemplum.

Cæso Childerico. Sanctus e sede sua pellitur,

Interea dum sanctus Episcopus gregi suo sedulo invigilaret, cæso Childerico rege, immutata est regni facies, ipseque e sede sua pulsus, inter monachos Stabuleti septennio exsularit, ut omnes ejusdem biographi testantur. Inter hos Godeschalcus num. 5 et seq. sic ait : Igitur cum interfectus fuisset ab impiis gloriosus rex Childericus, tunc invidus omnium bonorum diabolus festinus insurrexit contra beatum Virum, cum adversariis sævissimis iniqua et falsa consilia machinantibus, ut eum de sede pontificali dejicerent. Ita autem prævaluit iniquitas eorum, ut deponerent eum de sede sua sine causa; et privatus est honore suo absque culpa. Post hæc Faramundum in cathedram illius constituerunt. Electus autem Dei Landebertus pontifex perrexit ad monasterium, quod vocatur Stabalaus *etc. Similiter Stephanus Godeschalco inhærens :* Commovit *(diabolus)* odia, excitavit jurgia, turbavit ecclesiæ pacem, posuit firmamentum regni formidinem. Rabie crudelitatis adeo corda hominum accendit, ut non viderent cælum, neque recordarentur Dei judiciorum. Hoc itaque veneno per membra diaboli graviter disperso, princeps regni interficitur, videlicet Childericus rex gloriosus.

eique Faramundus

60 Mox etenim invidiæ pondus et odium adversus Dei famulum commovit Lanthertum. Hinc hostili rabie magis ac magis grassante, et invidia diaboli nequiter exardescente, Lantbertus sacerdos Christi inclitus debiti honoris privatur dignitatibus, ac de pontificali cathedra vir cælebs * ejicitur sine causa. Pro nefas! Regalis interiit sublimitas, pravorum prævaluit iniquitas, sacerdotalis confusa est sanctitas, justitiæ profanata est æquitas! Heu! cogor scriptis depromere rem veritatis. Tunc suggestum Trejectensis ecclesiæ latro Faramundus invasit inepte! *etc. Hisce addo et anonymum poetam, Stephano synchronum, qui de eodem argumento cap. 7 ita cecinit :*

** forte celebris*

Sed postquam tetigit mundanæ debita carni
Rex, tunc primorum rabies exire coegit
Pontificem sanctum, propria de sede repulsum.
Qui quanto populis præsens in tempore mansit,
Lumina doctrinæ quia furva per avia fudit,
Præcinctus lumbos, manibus gestare lucernas
Ardentes studuit, cælestia semina misit;
Dans exempla bonis, feriens et prava macheris.
61 Ille domum propriam præclaræ luminis instar *
Lumine lustrabat : sed non conventio lucis
Esse potest tenebris; ideo mundana volentes
Ejecere Sacrum, ne possit pellere pravum.
Hoc qui patrarunt, Faramundum nomine quemdam
Arripiunt, et eum jam dicti in sede reponunt
Præsulis almifici, quo, Sancte, beatior esses :
Nam Dominus Christus magis hōs ait esse beatos,
Propter justitiam quos dat dejectio passos.
Præsul enim tunc cœnobium, quod nomine dicunt.
Stabolaum, subiens, monachorum dogmata duxit
Annos per septem.

inique substituitur.

** l. lucis ad instar*

Hactenus illi, nullum certum turbati regni, sanctique Præsulis exsilii auctorem indicantes, quem Ebroinum fuisse Sigebertus ac Nicolaus recte affirmant. Ebroinus majoratu domus regiæ, quem sub Clothario III in Neustria Burgundiaque gesserat, succedente in regnum fratris sui Theodorico, etiam fungebatur : verum Francos Burgundionesque, quibus exosus erat, mox ita offendit, ut hi post paucos regni Theodorici menses evocatum ex Austrasia, ubi regnabat, Childericum sibi regem præficerent, tonsis Theodorico et Ebroino, et horum primo in S. Dionysii prope Parisios, altero in Luxoriense monasterium detrusis.

62 Childerico deinde ante expletum in Neustriæ regno quadriennium occiso, Theodoricus e monasterio dimissus, pristino regno suo restitutus est. Ebroino vero et ipse quoque Luxovio egressus, multos ex Austrasiis sibi conciliarit, ac primo quidem Clodoveum quemdam, quem Clotharii III filium mentiebatur, in partem regni Austrasiæ erexit; deinde autem desertis ejusdem partibus, initaque cum Theodorico pace, majoretum-domus apud eumdem obtinuit, prout apud Cointium, Pagium, aliosque rerum Francicarum scriptores pluribus videre est. Porro Ebroinus inter cetera, de quibus accusatur, scelera, nihil prius habuit, quam ad firmandam potentiam suam viros magnos sanctosque, a quibus se olim læsum opinabatur, quosque tyrannidi suæ minime assensuros noverat, loco suo dejicere et in exsilium ablegare. Ex hisce S. Leodegarium, Augustodunensem episcopum, fidem, quam Theodorico dederat, fallere et ad pseudo-Chlodovei partes transire recusantem, evulsis oculis, Augustoduabduci, fame perimendum curavit; ac deinde tamquam Childerici cædis reum post diros cruciatus capite truncari; de quibus omnibus consuli potest ejusdem S. Leodegarii Vita apud Mabillonium Seculo 2 edita, et ab auctore æquali conscripta.

circa annum 674; non tamen in pseudo-synodo.

63 Inter ceteros vero viros sanctitate illustres, quorum sacerdotalem constantiam Ebroinus verebatur, non postremo loco erat S. Lambertus noster, quem summa quoque, qua apud Childericum regem olim valuerat, auctoritas ipsi etiam reddebat magis exosum. Et hunc igitur e sede sua expulsum, exsulare coegit, substituto in ejusdem locum Faramundo, Ebroini moribus simillimo. Factum hoc Cointius Pagiusque ad annum 674 referunt, circa quem reipsa referendum esse liquet ex ejusdem post septennium ab exsilio reditu, quem circa annum 682 contigisse, infra num. 83 videbimus. Sigebertus in Vita num. 18 hanc sancti Episcopi e sede sua expulsionem in synodo, a rege Theodorico Ebroini consilio convocata, factam esse scribit his verbis : Consilio Ebroini a rege Theodorico convocata ad synodum episcoporum turba, qui quasi canes muti non valebant latrare contra falsitatis testimonium, alios episcopos exordinant, alios geminata injustitia ordinant.

quæ aliquot annis serius

64 Et ne quis in regno vel ecclesia restaret, qui pro veritatis defensione clipeum fidei auderet erigere exemplo vel instinctu Lantberti, qui præ cæ-

AUCTORE C. S.

A cæteris liberius injustitiæ adversari audebat, omnes diaboli complices insurgunt in Lantbertum, veritatis amicum, et concinnatis injustitiæ causis, eum ab episcopatu deponunt. *Similiter in Chronico ad annum Christi 685 ait :* Theodoricus rex Ebroinum in gratiam recipit, ejusque consilio synodum episcoporum cogit, et in hac multos eorum ex sententia Ebroini episcopatu privat, aliquos etiam eorum irrevocabili exilio damnat. Sub tam procelloso domesticæ persecutionis tumultu Sanctus etiam Lambertus a Trajectensi amotus episcopatu, in cœnobio Stabulaus monachicæ quietis expetit portum, ibique per septem annos habitavit secum.

est coacta.

65 *Sigebertum secutus Eminentissimus Baronius in Annalibus ad citatum annum 685, ipsius verba adoptavit : sed præterquam quod eo anno* S. Lambertum *sedi suæ jam restitutum infra visuri simus, nullus alius biographorum, ne Nicolaus quidem, de ea synodo meminit. Quapropter quod de Baronio Pagius ad annum 674, num. 7 existimavit, Sigeberto accidisse credo, ut in pseudo-synodo, quam anonymus scriptor Vitæ S. Leo-* B *degarii apud Mabillonium Seculo 2 jussu Theodorici ac Ebroini habitam ait, et in qua tam ejusdem Leodegarii inimici episcopo justo Dei judicio plexi fuere, quam S. Leodegarius injuste damnatus, sanctum* Lambertum *episcopatu suo privatum fuisse crederet; quod Godeschalci Stephanique dictis minime consonum est. Ambo enim Sancti nostri exsilium post Childerici cædem sic referunt, ut illud non diu post hanc contigisse significent. Utriusque verba num. 59 et 60 recitavimus. At vero prædictam synodum aliquot annos serius convocatam fuisse, ex eadem S. Leodegarii Vita constat, eamque Cointius et Pagius anno 678 alligarunt, dum* S. Lambertus *jam aliquot annis apud Stabulenses morabatur.*

Aliquorum de hoc Faramundo,

66 *Intrusum in Trajectensem sedem,* Faramundum *Godeschalcus, et post eum omnes appellant ; Stephanus eumdem multis sceleribus onerat ; sed neuter illorum, uti nec poeta anonymus, qualis fuerit ante invasum episcopatum, edicit. Primus omnium Sigebertus num. 18 Vitæ ipsum Coloniensem clericum fuisse asseruit :* Fertur, *inquiens,* Coloniensis episcopus conspirasse huic pravorum factioni; qui etiam clericum ecclesiæ suæ Faramundum ad episcopatum Trajectensem contra jus C et fas passus est promoveri. *Id ipsum iisdem verbis habet in Vita breviori, Reneri nomine edita, in qua eumdem episcopum de nefario pecuniæ in eam rem usu accusat. Verba ejus accipe :* Fertur Coloniensis episcopus conspirasse huic pravorum factioni, zelo invidiæ ductus, et primores populi data pecunia ad odium Lamberti concitasse, qui etiam clericum ecclesiæ suæ Pharamundum ad episcopatum Trajectensem contra jus et fas passus est promoveri. *Sigebertum viderat Nicolaus canonicus, neque tamen Faramundum ecclesiæ Coloniensis clericum certo ausus est affirmare in Vita num. 19, ubi ait :* Pharamundum quemdam, ut dicunt, Coloniensem clericum, calcata omni sacrorum canonum reverentia illuc obtruendo, *(Ebroinus)* violenter intronizavit.

aliisque adjunctis opiniones expenduntur.

67 *Hinc Gelenius de Coloniæ Agrippinensis magnitudine pag. 41 laudans Nicolaum, aliosque Leodienses scriptores, de Faramundo, quem inter Colonienses episcopos vigesimo primo loco recenset, sic ait :* Putatur idem, qui ex clero Coloniensi intrusus in cathedram exulantis S. Lamberti fuerat. *Multo tamen rectius Galliæ Christianæ scriptores tom. 3 col. 629 eam infamiam a Coloniensi sede amorent : cum nec ratio temporis, nec quidquam aliud præter nomen isti opinioni faveat; nec aliunde verisimile sit, tam nefarium hominem, e sede, quam invaserat, expulsum, ad tam illustrem episcopatum ascendisse. Idem Gelenius ibidem pag. 277 Annonem I illum episcopum esse existimavit, de quo loquitur Sigebertus, suspicatusque est, eumdem in Pippini Heristalli cum Alpaide adulterium consensisse, et in* S. Lambertum, *pellicatum istum redarguentem, convocata synodo, depositionis sententiam pronuntiasse; quod certe a vero alienum esse, merito observant laudati Galliæ Christianæ scriptores, col. 628 et sequenti. Perperam quoque Fisenus tam in Floribus, quam in Historia ecclesiæ Leodiensis, Aldewino crimen istud affingit, cujus episcopatus initium, in loco Galliæ Christianæ mox citato Cointius ad annum 680, Sammarthani autem ad 690, id est utrique aliquot annos post Sancti expulsionem, reponunt. Ego vero ob istud Sigeberti assertum, quod ipsemet sibi dubium fuisse addita voce* fertur, *indicavit, malo nullum Coloniensium episcoporum tanti criminis suspectum habere, quam certum aliquem immerito insimulare.* E

Sanctus Stabuletum se recipit.

68 *Ejectum e sede sua sanctum Episcopum ad Stabulense diœcesis suæ in Arduenna cœnobium una cum duobus seu discipulis seu famulis sese recepisse, omnes uno ore narrant ejus biographi. De hoc monasterio, quod hodiedum celebre est, vulgo* Stavelo *nuncupatum, ejusque conditore* S. *Remaclo Trajectensi pariter episcopo, pluribus actum est in Opere nostro ad diem* III *Septembris, quo hic colitur. Eumdem S. Remaclum Stabulensibus etiam tum præfuisse credidit Nicolaus, cum in Vita edenda num. 32 scripserit, eum ibidem in viris superfuisse, dum Sanctus noster post septennium in episcopatum suum restitutus est. Harigerus quoque apud Chapeavillum in S. Remaclo cap. 51* Lambertum *inter illius discipulos recenset; Notgerus vero tom. I Septembris, pag. 683* Lamberti *in Stabulensi monasterio commorationem sic recenset, ut ea sub eodem contigisse possit videri. Hinc Fisenus lib. 4 Hist. eccles. Leod., num. 14, uti et in Floribus ejusdem ecclesiæ eam sententiam velut indubiam amplexus est.*

non sub S Remaclo, sed forte sub Sigolino;

69 *Quiquid sit de Sancti discipulatu sub Remaclo, ex dictis certum est, hunc, qui inter annos Christi 667 et 671 ad cælos abiit, Stabuleto non præfuisse, dum sanctus Exsul noster eo advenit.* F *Rectius Mabillonius tom. I Annal. Benedict. ad annum Christi 674, num. 40, Cointius ad eumdem annum, num. 12, et Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. 3. col. 940 Sigolino abbate id factum esse opinantur. E duobus exsilii sociis unus fuit Theodoenus, ex quo Godeschalcus multa de* S. Lamberto *se accepisse testatur. Vitam tamen, quam Sanctus ibidem sanctissime duxit, præter unum illustre obedientiæ ac tolerantiæ exemplum, tam ipse, quam ceteri biographi, non nisi generali virtutum commemoratione perstrinxerunt, ut suo loco videre est. Attamen non ingratum fore lectori existimo, si, quæ de heroico isto facinore cecinit poeta anonymus, hic recensuero. Itaque hic habet.*

ubi ob sonum calero editum, [illegible]

70 Præsul enim tunc cœnobium, quod nomine dicunt
Stabolaum, subiens, monachorum dogmata duxit
Annos per septem; sed eosdem qualiter egit
Scripturis aliis, lector, sat scire valebis.
Nam modo parva loquor, metri ratione retentus,

70 Pan-

AUCTORE C. S.

Pandens, simplicitas vel quæ pacientia mansit
Huic inter reliquos fraterni nominis actus.
Accidit ergo, vigil hyemali tempore noctis,
Cum solitas Domino vellet dependere laudes,
Ut surgens caperet celeri conamine soccos,
Unus et elapsus fugeret, terramque feriret,
Cujus de sonitu vexatio fratribus hæsit,
Qua depulsa quies quosdam turbamine pressit,
Atque loci patrem talem commovit in iram,
Ut præcepta daret, dicens : Quicumque peregit
Hoc opus, ille foras pergat, stans atque laborans
Jam crucis ad stabulum, nivis ac brumalia tangat
Frigora, patratæ quæ sunt purgamina culpæ.
Hæc pater ignorans, sonitum quis fecerit, inquit.
Hoc Sacer aure trahens, per magna silentia gressum
Fixit, et egrediens, nudis incedere plantis
Cœpit, apudque crucem gaudenti pectore mansit,
Stansque, canensque Deo super hæc cruciamina carnis, B
Cor, ait, attritum, quod mitis factio cingit,
Non Deus hoc spernit, sed secum lumine comit.
Scilicet ut supplex Domini vestigia Christi
His imitans pœnis, exemplum in corpore ferret
Ejus, quod patitur tales in carne procellas.

sub dio ad crucem nudipes

71 Interea Sanctus cruciatibus inditus altis
Stabat, et ad laudes cordis laxabat habenas.
Hinc angor quatit, inde rigor; nix influit altis
Sedibus adveniens, hyemis quam cana sodalis,
Aspera mollicies invisa caloribus, atque
Crudelis candor, nudis ac mitibus algor,
Cujus vestitus nullum portare calorem
Novit, et ut vestit, citius frigescit amictus.
Insuper et boreas undis dabat aspera duris
Flamina, saxosum qui jam nutriverat imbrem
Sic turbatus erat, sic densus inhorruit aer,
Quod Sanctum Domini patientem tanta videret.
C Hæc quoque Landbertus, cum jam sanctissimus esset,
Dicta super paciens, psallebat famine dulci,
Ut posset Christi sollers imitator haberi.
Intendebat enim doctæ sub acumine mentis,
Quod caro non possit digno sociamine jungi
Spiritui, ni trita prius vapulamine duro,
Deserat illecebras pollutæ vestis iniquas.
Unde canit Paulus, nobis sat fidus amicus,
Sanguineæ carnis non est conscendere sursum,
Incorruptelam nec jam corruptio carpet;
Hæc satis exponens, prius hoc, quod dixerat, inquit.

hiemali tempore in precibus pernoctat;

72 Taliter instructus Landberti præsulis actus,
In bello fortis, ne princeps aeris hujus
Prævaleat, propriam domitabat verbere carnem,
Pro certo noscens, quod ni sit passio carni,
Agminibus cæli nulla compage ligari
Hæc valet, ut carpat paradisi gaudia veri.
Ut fratres igitur sacri solemnia ritus
Explevere quidem, cupientes pellere frigus,
Tunc adeunt cellam, qua mansio grata caloris
Esse solet, quæruntque simul, quis frater abesset, D
Et quo detentus sacris non esset in ymnis*
Tunc ait abbati quidam de fratribus astans:
Te, pater, audivi nocte hac disponere quendam,
Ut crucis ad stabulum pergat dimittere culpam.
Tunc alius dixit : Dominus Landbertus habetur
Ante crucem constans, ymnis modulatur et orat,
Nudatus plantas, et opertus tegmine duro;
Quem crudelis hyems adimet de nomine nostro,
Ni cito subventum fuerit de more paterno.
Hæc pater advertens, cœpit cum supplice voto
Mente pavoratus, quosdam disponere fratres,
Ut subeant, ipsumque rogent ad ovile reverti.

* hymnis

stupentibus abbate et monachis

73 Confestim pergunt, et ovantem pectore cernunt,
Erectis oculis, manibusque ad sydera tensis; E
Te Dominum, dicunt, abbas fratresque precantur,
Hinc ut eas clemens, et eorum visibus astes:
Qui rumpendo moras, ad eorum limina venit.
Tunc pius allacrymans, illi prosternitur abbas,
Atque simul fratres veniam de pectore poscunt:
Sancte Pater, nobis noxam de corde remitte,
Ignorando quidem, quæ gessimus, acta fatemur.
Hæc dixere illi : sanctus Landbertus et illis,
Hæc vobis Dominus clemens indulgeat, inquit:
Nam Paulus dicit : Nudis et frigore tactis
Servitium Domini digno de corpore constat.
Continuo calidas ad aquarum ducitur undas,
Vestibus atque aliis indutum semper honorant,
Perque manus jam, perque pedes tunc oscula donant,
Huncque Dei ceu discipulum gaudenter adorant, F
Ac sic illorum pulsabant sydera voces:
Heu! nunc mi frater, quam heu, fratercule nobis!
Nocte sub hac Dominus cur nos cælavit, ut essent
Cara Deo nimium nobis hæc abdita facta;
Nec sentire quidem fuimus, nec cernere digni.
Ejus ut ex meritis accrescat gloria major,
Et nos denigret diro stillamine torpor,
Mansimus expertes hujus vexamine Sancti!

De illo pœnitendi modo

74 *Hæc eadem etiam habent ceteri biographi, qui addunt, Sanctum, excepto aspero, quo indutus erat, cilicio, cetera nudum fuisse: ex quo sane facto de reliquis ejusdem heroicis virtutibus, quas per septennium inter monachos ibidem exercuit, facile licet judicare. De cruce, ad quam sanctus Episcopus illustre istud exemplum dedit, juverit aliqua observasse. Hæc* sub divo posita, *teste Nicolao in Vita, num. 26,* ex more monasterii hujusmodi corrigendis erat disciplina. *Ejusdem situm et usum etiam indicat Sigebertus num. 22 Vitæ dicens :* Hæc crux lapidea inter oratorium et dormitorium erat statuta. Filii Israel in deserto ob tædium longi itineris ac laboris murmurantes

et

A et pro hac noxa percussione ignitorum serpentium pereuntes, sanabantur ab aspectu ænei serpentis, in figura crucifigendi Filii hominis, a Moyse pro signo exaltati. Ad hunc modum credibile est, hanc quoque crucem pro signo positam fuisse, ut ad aspectum illius hi, qui erant Christi, carnem suam crucifigerent cum vitiis et concupiscentiis, et si qui pertæsi longi laboris in via Dei lassescerent, ad aspectum crucis ex morte Christi longanimitatem spei resumerent, et sic ignita antiqui serpentis venena effugerent. *Et infra rursum ait :* Ad quam addicti regulariter pœnitebant, si qui graviusculis culpis delinquebant.

nonnulla observantur. 75 *Hujusmodi autem pœnitendi modum etiam in aliis monasteriis usitatum fuisse, discimus ex Vita S. Austrebertæ, abbatissæ Pauliacensis,* S. Lamberto *synchronæ, in qua apud nos tom. 2 Februarii, pag. 422, num. 15 simile exemplum legitur. Cum enim sancta abbatissa per dormitorium molli passu incedens, inquireret, an omnes moniales recte quiescerent,* præposita nesciens, esse Dei famulam, valde eam increpavit, dicens : Cur ita agis, soror? Quare inquietas quiescentes? Vade, inquit, ad crucem. Illa autem gavisa cucurrit B quantocyus, stetitque immobilis psallens, donec hora competenti, signo tacto, consurgerent omnes. Præposita vero cum cognovisset, quod fecerat, cadens ad pedes ejus, veniam precabatur. *Sed Stabuletum redeamus;* Eodem loco exstat in hunc usque diem signum Crucis] in facti memoriam, *ait Mabillonius in Annotatis ad Vitam* S. Lamberti. *Fisenus quoque sæpe laudatus,* Ferrea *(crux)* hodie est, *inquit,* situ, ut aiunt, eodem; sed humilis, et monumentum exempli tam nobilis parum honestum.

Hujus facti monumentum Stabuleti. 76 *Joannes Bertholet in Historia Gallica ducatus Luxemburgici a paucis annis edita, tom. 2, pag. 133 de eodem loco quidquam singulare annotat, quod apud alios non legi. Verba ejus ex Gallicis Latina subjungo.* Ostenditur hodiedum Stabuleti locus, in quo eam pœnitentiam subiit, et venerationis ergo super eo exstructum est tectum ejus latitudinis, cujus terra erat, quam nix non operuit. *Ita ipse, nescio quod serrati immunis a nivibus terræ spatii prodigium insinuans, biographis penitus ignotum. Certe Godeschalcus in Vita num. 7 scribit, Sanctum ibi in medio nivium stetisse,* C *nivibusque coopertum fuisse.* Interim, *inquit,* tantum jugiter nivis fundebatur, quæ desuper talos ipsius Pontificis usque pervenit. *Et infra num. 9 :* Erat autem caput ejus et humerus coopertus nive per totum. *Godeschalco consonat Nicolaus num. 27 Vitæ, ubi* tectus... nive magis quam veste *dicitur : et rursum :* Eruitur ab illa nivium densitate. *Ait quidem Sigebertus num. 27,* Nix cum larga deflueret, non tamen ultra talos Præsulis ascendebat; *sed et id ipsum insinuato prodigio contrarium est. Quapropter non video, super quod terræ spatium, nivibus ea occasione intactum, religionis ergo tectum construi potuerit, nisi forte super istud exiguum, quo ibidem stans pedibus suis pressit.*

et Leodii, ut fertur, positum. 77 *Tradit præterea Nicolaus num. 28 Vitæ, ab illo heroico sancti Præsulis facinore ortum apud Leodienses morem esse, ut intra principis ecclesiæ septa crux sub dio erigeretur in perpetuam rei gestæ memoriam.* Specialiter itaque, *inquit,* ob hujus triumphi memoriam in principali ecclesia Leodii, ubi idem preciosus Martyr corpore requiescit, mos iste primum inolevit, ut intra claustralia septa sub divo vexillum Crucis Dominicæ perpetuo stabiliretur; licet nonnullæ hoc ecclesiæ usurpare sibi videntur alio quidem religionis genere. *Uti postremum hoc Nicolaus recte addidit,* *AUCTORE C. S.* *ita nudum ejusdem assertum sine ullo antiquorum testimonio dubium mihi minime eximit, an sicut ceteræ ecclesiæ, ita et Lambertiana Leodii, non alio religionis genere, quam in memorati facti memoriam, crucem illam olim erexerit. Denique commentis annumeranda est ea opinio, de qua Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag. 17 sic ait :* Neque desunt, qui S. Hubertum respexisse huc opinentur, quando urbi Leodio pro insigni dedit peronem aureum, aurea infixa cruce. *Quasi vero S. Huberti ætate hujusmodi insignium civitatibus usus jam fuisset.*

Verisimillimum est, Sanctum inter Stabulenses 78 *Quæri hic potest, an* S. Lambertus, *dum Stabuleti exsularit, monasticum habitum monachus gesserit. Ad quæstionem ita respondit Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam num. 8.* Eum in cœnobio Stabulensi septem annos exsulem vixisse constat. Atqui tum temporis mos erat, ut etiam relegati, seu retrusi in monasteria, Religiosas vestes susciperent. Testes sunt S. Leodegarius, Ebroinus Luxovii, Childericus Francorum rex Sithiu, ejusque filius Theodoricus Fontanellæ in monachos attonsi. Quanto magis E id adfirmare licet de Landeberto, qui, licet de sede sua pulsus sit, volens Stabulaum secessit? Hinc Stephanus episcopus in ipsius Vita : « Inter » quos » (inquit, monachos scilicet Stabulenses) « venit novissimus ordine, sed primus exstitit san» ctitate; postremus numero, sed præcipuus de» votionis studio. » Denique in Chronico Sigeberti nonnulli codices Mss. sic habent ad annum DCLXII : « S. Lambertus monachus efficitur. » *Hactenus Mabillonius, cujus sententia mihi quoque admodum verisimilis apparet.*

monachatum professum esse. 79 *Verumtamen id ex adductis exemplis non conficitur : isti enim, vel inviti jussi sunt tonderi, ne quid in regno moverent : sanctus autem* Lambertus, *cum sponte sua ad Stabulenses se receperit, potuit inter eos non monachus commorari, donec, mutata rerum facie, sedi suæ restitueretur. Atque huic opinioni favet Godeschalcus, qui num. 6 Vitæ duos pueros seu famulos Sancto Stabuleti commoranti in obsequio mansisse affirmat;* Nec amplius, *inquiens,* in obsequium ejus remanserunt, quam duo pueri. *An ergo ejus temporis monachi aliquot sibi famulos aliquando servabant?* F *Nihil pariter evincunt Stephani dicta, quæ vera essent, licet Sanctus monachum non induisset. Sigeberti quoque auctoritas, qui monachatum ipsius etiam in Vita num. 20 adstruit, non sufficit, ut quod quatuor fere seculis ante ipsum contigit, certum faciat. Attamen cum ex Godeschalco constet,* S. Lambertum *Stabuleti inter monachos etiam communi eorum dormitorio usum fuisse, verisimillimum omnino arbitror, eumdem ibidem monachum professum esse.*

§ VI. Sancti Episcopi in sedem suam restitutio per Pippinum Heristallum : cura diœcesis et episcopales virtutes.

In sedem suam restituitur. Septem annis expletis S. Lambertum *Stabuleti inter monachos commoratum fuisse, quando, expulso tandem invasore Faramundo, Trajectensi* ca-

AUCTORE C. S.

cathedræ suæ restitutus est, testatur Godeschalcus num. 10 Vitæ, et post eum ceteri biographi omnes. Tam felicis eventus tempus et auctorem laudatus Godeschalcus his verbis significat : In illo tempore erat princeps Pippinus super plurimas regiones et civitates sitas in Europa. Auditis operibus beati Viri, sub unius diei articulo jussit eum cum magno honore ad propriam sedem revocare. *Stephanus vero de eodem argumento in Vita num. 23 hæc scribit :* Illo tempore Pippinus monarchiam regni et principatum gerebat populi, vir armis strenuus et divinæ religionis cultor præcipuus. *Sigebertus autem num. 25 Vitæ sic ait :* Pippinus secundus Ansigisi et Beggæ filius, ubi cunctos, qui inter se concertando Franciam discindebant, viriliter vicit, solus sub Theodorico rege principatum totius Franciæ obtinuit, et perturbatum regni et ecclesiæ statum disposuit meliorare *etc.*

81 *Nec minus clare loquitur Nicolaus in Vita num. 29, ubi ait :* Interea evoluto septennio, ira Dei in misericordiam versa, post horridam tempestatem facta est in ecclesia Dei tranquillitas: nam Ebroinus, qui Franciam fraude, crudelitate, avaritia, diu vexaverat, justo Dei judicio misere

a Pippino Heristallo.

B interficitur. At dux Austriæ Pipinus secundus, Ansigisi filius, Pipini primi ex Begga filia nepos, cujus ut erat hæres nominis et honoris, ita justitiæ et religionis, vir acer consilio et manu strenuus, totam potentiam suam et studium ad honorem sanctæ Dei Ecclesiæ et liberationem patriæ convertit, regemque Theodoricum, ut tyrannicam crudelitatem in principalem clementiam commutaret, non minus bellico apparatu, quam justitia sua coegit. Igitur tranquillatis rebus sub Pipino, cum jam nulla tempestas bellorum intercluderet exequutionem legum *etc. Hisce illi omnes Pippinum Heristallum designant, sed non eosdem annos; qui propterea paucis hic distinguendi sunt.*

82 *Ebroino, a quo sanctum Episcopum nostrum e sede sua pulsum fuisse, § 5 diximus, occiso anno 681, in majoratum-domus Theodorici regis suffectus Warado vel Waratto, pacem et concordiam iniit cum Pippino Heristallo, qui velut militiæ dux Austrasiis Theodorico infensis præerat, ut ostendunt Cointius et Pagius ad hunc annum. Iidem merito censent, conditionem pacis eam præcipue positam fuisse, ut Pippinus Theodoricum* C *agnoscens, majoratu-domus in Austrasia fungeretur. Post hæc anno 687 Pippinus Austrasios adversus Theodoricum ejusque majorem-domus Bertharium denuo eduxit, profligavitque eos in campo Textriciano. Nec multo post, interfecto eodem Berthario, universæ monarchiæ Franciæ major-domus palatii factus est. Consule, si lubet, laudatos annalistas et Henschenium in Exegesi ad Diatribam Dagobertinam, tomo* III *Aprilis præfixam. Nunc unde digressi sumus, eo redeamus. Nicolaus cum Sigeberto, ut ex dictis liquet,* S. Lamberti *reditum ex monasterio ad episcopatum suum refert ad annum Christi 687. Neque aliud præferunt etiam Stephani verba; nisi forte hic contra communem usum per* monarchiam regni *solius Austrasiæ moderamen intellexerit; quam Pippinus tamquam militiæ dux tutabatur adversus Theodoricum, cui Austrasii parere aliquot annis detrectarunt.*

non anno 687,

83 *Contra vero nihil obstat, quo minus Godeschalci, proximi rebus gestis biographi, dicta accipiantur de majoratu-domus solius Austrasiæ, quo Pippinum per initam anno 681 pacem potitum esse diximus. Nam cum eum non monarchiam administrasse, sed tantum* super plurimas regiones D et civitates sitas in Europa *principem fuisse dicat, ejus dicta de solo majoratu-domus Austrasiæ commode accipi possunt : atque ita omnino accipienda esse existimo. Etenim si* S. Lamberti *exsilii finem, quod septennio toleravit, usque ad annum 687 differamus, initium quoque ejusdem anno circiter 680 illigare oportebit. Tum vero qua ratione tam Godeschalcus, quam Stephanus secummetipsis conciliari poterunt? Ex eorum enim sententia,* cum interfectus fuisset ab impiis gloriosus rex Childericus *(anno scilicet 673. ut putat Pagius cum Cointio. vel 675, ut Henschenius,)* tunc invidus omnium bonorum diabolus festinus insurrexit contra beatum Virum,... ut eum de sede pontificali ejicerent; *et mox, ut secundus loquitur,...* invidiæ pondus et odium adversus Dei famulum commovit Lantbertum, *ejecitque e cathedra episcopali. Verba utriusque dedimus num. 59 et 60.*

sed anno 681 vel 682,

84 *Similis difficultas in Nicolai ac Sigeberti dictis occurrit : nam et hi ambo sancti Præsulis exsilium inter prima Ebroini scelera post Childerici necem recensent, licet tempora confundentes, ea, quæ post acciderunt, eidem exsilio sine temporum ratione præmittant. Deinde sic non potuit, contra ac duo posteriores biographi asserunt, admittuntque neoterici critici, Sanctus noster ab Ebroino expelli; sed vel a Dagoberto II rege, anno 678, aut certe non serius, quam anno 680 mortuo, vel post ejus necem, dum Martinus cum Pippino, vel hic solus Austrasianæ militiæ ducatum gerebat, quod neutiquam admittendum est. Dixi,* a Dagoberto : *nam huic ut ceteras passim Austrasiæ civitates, post Childerici necem, et pseudo-Chlodovei repulsam, Trajectum paruisse, solide probat Henschenius in Diatriba de tribus Dagobertis lib. 2. cap. 8. et in Exegesi in eamdem Diatribam, cap. 3 ante tomum* III *Aprilis, consentiente Pagio in Critica ad annum Christi 674, num. 14 et sequenti.*

quo Pippinus major-domus Austrasiæ

B

85 *Credimus itaque hujus exsilii finem in annum Christi 681 vel sequentem incidisse, ad quem ab anno 674 vel 675 septem anni numerantur,* quos S. Lambertus *inter Stabulenses monachos exegit. Tum enim Pippinus, ut diximus, per initam cum Theodorico et Waradone pacem majoratu-domus regiæ apud Austrasios pacate fungens, ad reparanda ecclesiæ damna animum adjecisse, sanctumque Episcopum in sedem suam restituisse videtur. Eamdem sententiam tuentur Cointius et Pagius, quorum primus ad citatum annum 681, num. 64, alter ibidem num. 31, præterea censent, occasionem* Lambertum *restituendi Pippino tunc obtigisse, quod inter ceteras civitates Austrasianas, quæ vi coactæ Ebroinianis partibus eo usque adhæserant, Trajectum cum universa fere diœcesi per dictam pacem ad Pippini sortem accesserit. Et in hac quidem opinione facilius intelligitur, cur Sanctus toto septennio exsulaverit; verum cum ex supra dictis Trajectum jam aliquot ante annis Dagoberto paruerit, nec aliunde sciamus, eamdem civitatem post hujus cædem ab Ebroinianis occupatam fuisse, ista assertio non satis verisimilis est. Ad hæc non advertit Pagius, qui ad annum 674, num. 12 et seqq. contra Cointium cum Henschenio asseruerat, Trajectum Dagoberto adhæsisse.*

factus. Sanctum post septennium exsilii

F

86 *Videtur igitur* S. Lambertus *non diu post Childerici regis cædem e cathedra sua ab Ebroino, qui magnam partem Austrasiæ suis partibus adjunxerat, ejectus esse, et in exsilio commoratus,*

ad episcopatum suum revocavit.

quam-

A *quamdiu Trajectum Ebroino primum ac deinde etiam Dagoberto paruit. Causa autem, cur Dagobertus tam sanctum Præsulem non revocaverit, incomperta mihi est; nisi forte quod Dagobertus abhinc aliquot annis ex Hibernia, ubi ipse quoque exsulaverat, regressus, in regno suo haud ita pridem obtento nihil innovandum censuerit, aut quod Sanctus ipse inter Austrasiæ optimates, ut sæpe accidit, adversarios habuerit, qui ejusdem restitutionem impedierint. Quod ad Faramundum attinet, scribit Nicolaus canonicus in Vita num. 30, illum pacatis per Pippinum regni rebus, de episcopatu pessime occupato, nec melius gesto sibi conscium, cum episcoporum judicium formidaret, sponte sua fugisse, et nemine cogente, sedem vacuam reliquisse.*

et Faramundum expulit.

87 *Sed hic, ut sæpe alias, a vero deviat Nicolaus: Godeschalcus enim, Stephanus et Sigebertus diserte docent, Faramundum e sede, quam invaserat, dejectum, totaque provincia expulsum esse.* Post septem annis expletis, *inquit Godeschalcus,* depositus est Faramundus de sede pontificali, et ejectus est de provincia Trejectense. *De eodem Stephanus num. 23 ait:* Interea infelix pervasor ecclesiæ Trejectensis, Faramundus... suis exigentibus culpis, plurimorum criminatus conviciis, expulsus est a pontificali cathedra, et ab eadem ejectus provincia. Septem quippe annis præfuit ibi solum nomine, nulla tamen die actionis profuit opere. *Sigebertus denique sic habet:* Cui *(Pippino Heristallo)* inter alia hæc laudis materies occurrit: Trajectensis mercenarius Faramundus tandem justa cleri et populi abdicatus sententia, non tantum ab ecclesia Trajectensi, sed etiam ex tota provincia expellitur. B

Ejecto Faramundo, sanctus

88 *Quanta cum exsultatione a grege suo exceptus fuerit sanctus Præsul, quidque suis redditus mox præstiterit, videri potest apud biographos, neque commentatione eget. Quapropter anonymi poetæ de hisce versus hic tantum subjungo:*

Expletis igitur septem feliciter annis,
Ex quo cœnobium jam dictum Sanctus adivit,
Rumor habens alas Faramundum narrat abisse,
Abjectumque foras, patriæ ac de limine pulsum.
Tunc plebs et clerus sustollit ad æthera voces,
Et clamore preces volitare per alta videres
C Nubila, lector, ibi tandem si forte fuisses.
Deposcunt ovium balatus undique mites,
Ut reddatur eis Landberti gratia sancti,
Pastoris prisci sub eorum vocibus apti.
Ista per alta meat, per rura, per infima cursat
Vox penetrans omnes secreti flaminis aures.
Tunc Pippinus erat princeps regionibus illis,
At quem fama Viri celeri delapsa volatu
Intrat et exponit tanti miracula Sancti.

summo cum gaudio suscipitur:

89 Confestim princeps divino tactus amore
Jussit, ut eductum de cellæ sedibus, aptis
Pontificem sacrum plebis poscentibus odis
Restituant, sedisque suæ perdebita reddant.
Ad caulas etenim Sanctus dum ducitur urbis,
Grex illi proprius claris exultat in ymnis,
Collaudans Dominum, qui perdita reddidit illis
Late diffusis patriæ per plana catervis.
Inde per externas vicini regminis urbes
Maxima prægrandes dabat exultatio laudes,
Sancta quod almifici Pastoris cura revixit,
Et florens iterum verborum semina mittit.
Hinc igitur propria Landbertus sede receptus,
Moribus eximiis, et vitæ clarus in actis,
Vestiri studuit divinæ tegmine vestis!
Hinc indeficiens Domini sub lege manebat,
Cujus nulla means suberat contagio carni,
Hanc quia divino jungebant frena timori.

Auctore C. S.

plebi invigilat, diœcesim lustrat,

90 Omnibus atque horis illi custodia plebis
Stabat, et ad morsus mittebat tela lupinos.
Cor oculosque sui divina luce repleri
Poscebat cunctis humili sub pectore votis,
Ut Domini plebem recto sub calle regendam
Ejus sub manibus ducat sapientia mundam.
Non apud hunc viguit pravi persona potentis,
Unde eliminium fuerat per tempora passus;
Sed quemcumque bona cernebat degere vita,
Huic solamen erat ducens ex mente paterna.
Ille quidem vivens sancto sub flamine pauper,
Pauperibus Christi tribuebat dona decenter.
Cumque monasteriis cœpisset visere fratres,
Dans elemosinam, cælestia prædicat illis;
Quidquid eis tribuit, Christo est tribuisse gavisus,
Mente quidem tractans, quod dixerit esse beatos
Christus eos, qui sunt misero de corde vocati,
Clementes pariter, quos sic clementia cinget,
Ut veniam carpant omnis pro labe reatus.
Ille volebat enim vili sub veste videri; E
Sed mens tecta fuit pretiosi stamine fili;
Non pompare suum care decorando sedile
Quæsivit, fulgens ornatu mentis honestæ.

virtutibus fulget.

91 Cumque daretur ei fulgenti veste venustas
Maxima, quod secli præcellens quærit honestas,
Sæpe retruncatam splendenti murice vestem
Induit, et clarum mansuescere fecit honorem.
Hic subjectus erat ferventi pectore Christo,
Ejus et ad laudem terreno munere prædo
Dignus honore sacro, doctrina, lumine, verbo,
Corrector scelerum, rectorum dulcis amator,
Fortis in adversis, humilis per prospera pacis,
Justitiæ cupidus, recto non devius ulli,
Nec terrore teri potuit, nec munere frangi.
Carnem quippe Deo casto servavit honore,
Atque gregem proprium condigno pavit amore.
Sollicitus plebis patrias lustravit et urbes,
Confirmando fidem Trino de nomine natam,
Ut Patris ac Nati sancto cum Flamine numen
Esse Deum credat, jam quisquis amaverit unum;
Hic ubi manabat miseris gentilibus error, F
Obvius assistens, firmabat pectora Pastor.

§ VII. Apostolatus ejus apud Taxandros: incerta quædam de ejusdem gestis cum S. Willibrordo, et apud Mechlinienses.

Taxandri idololatræ

Neque *intra gregem suum apostolicum Virum caritas sua continuit, sed ad ethnicos quoque Euangelico lumine illustrandos emisit. Amplissimum ad hoc opus campum offerebant ipsi vicini Taxandri, quos avita barbaries idolorum cultui adstrictos etiam tum tenebat. Taxandrorum regionis, quam alii* Toxandriam, Texandriam *et* Thessandriam *scribunt, situm et limites Nicolaus canonicus in Vita exponit. Ac primo quidem num. 35 ejusdem limites Trajectum versus sic assignat:* Regio,

AUCTORE C. S.

gio, cui Taxandria nomen est, . . . a Trajectensi oppido versus Septemtrionem vix tribus milliaribus disparatur. *Et num. 42 de Belisia monasterio, vulgo* Bilsen, *agens,* Locus iste, *inquit,* in ingressu Taxandriæ positus, duobus a Trajecto, duobus a dirutis urbis Tungrorum muris distat milibus. *Fines vero ejusdem, qua ad Septemtriones extenditur, ibidem num. 39 indicat, dum ait :* Fluvius Mosa Rheni fluminis aquis infectus et tumidus, jamque seipso major, fontique suo per omnia dissimilis, non longe a mari Anglico Taxandros et cæteros ejusdem regionis incolas a Frisonibus dividit.

Christum prædicat, non sine vitæ periculo,

93 *Hinc Henschenius noster in Exegesi de Episcopatu Tungrensi et Trajectensi, ante tom.* VII *Maji, cap. 12 contra Philippum Cluverium docet, Taxandros ad dexteram Demeræ fluvii partem longissime versus Septemtrionem, ad usque Caninefates et Batavorum confinia habitasse. Hadrianus quoque Valesius in Notitia Galliæ Taxandriam a tertio a civitate Trajecto lapide usque ad Mosæ Vahalisque, qui Rheni pars est, confluentes expressius extendit. Ut vero lector minus miretur, cur tam vicinus Tungris ac Trajectensibus populus ad id usque tempus, id est, usque ad seculum* VII *jam decrepitum, in idololatria perseveraverit, Nicolaum juverit audisse.* B Hæc siquidem regio, *ait num. 35,* vastis et fere continuis paludibus obsita, et ob id ne finitimis quidem aliquo commercii jure tunc satis nota et pervia, multitudinem agrestis populi in se continebat, cujus mores barbaros ipsa etiam solitudo et superstitio efferaverat. *His itaque barbaris* S. Lambertus *non sine præsenti vitæ suæ periculo, ut tradunt biographi, et res ipsa verisimile facit, Christum annuntiavit tam felici successu, ut Taxandrorum apostolus merito appelletur.*

sed felicissimo eventu,

94 *Etenim teste Godeschalco in Vita num. 13 et seq.,* plurima templa et simulacra *(ibidem)* destruxit, *tantumque apostolica sua prædicatione effecit, ut barbari illi,* qui primum velut ferocissimæ bestiæ eum discerpere cupiebant, postmodum attendentes sancti Viri bonitatem, tanta mansuetudine conversi *(sint)* et fide Christi confirmati. . . , ut ipsum imitari optarent. *Hæc eadem etiam clarius habet Stephanus num. 36 Vitæ dicens :* Tunc, *post strenuam prædicationem,* egregius Doctor et facundissimus Prædicator idola dejecit, populum C baptismate sanxit, ecclesias construxit, sacerdotes ordinavit, totamque regionem illam Christo Domino consecravit, et in servitutem Dei in perpetuum delegavit. *Juverit anonymum quoque poetam hic retulisse sic canentem :*

Post ubi paganis inerat vesania major
In tellure quidem, quæ fert Texandria nomen,
Illuc intrepidus fidei fervore perunctus
Ivit, et inspiciens falsorum phana deorum,
Prædicat, æternis frangi debere ruinis,
Ut nova divinis fiant habitacula sanctis.
Hinc quoque sublato populis errore vetusto,
Jam simulacra, malis olim constructa sub annis,
Præcipitata ruunt passim per rura per urbes.

multis eorum conversis; in ipsius labores

95 Tunc populi fremitus gentili voce redundans
Auditur multus; sed non perterritus astas,
Sancte Dei Landberte, potens per verba, per actus.
Nam quicumque prius succensi mente furoris
Advenere simul Sanctum discerpere vivum,
Auditis fidei verbis de munere Trinæ,
Abscessere, satis Christo de corde fideles.
Usus barbaricus sic est abjectus ab illis.

Per hanc porro S. Lamberti prædicationem magna D *ad diœcesim Trajectensem facta est accessio, de qua Nicolaus seculo* XII *in Vita num. 41 hæc scripsit :* Tota itaque regio illa, quæ diversa ab incolis suis sortitur vocabula, et quæ cursu Mosæ dextro latere usque in Septemtrionalem oceanum porrigitur, apostolatui martyris Christi Lamberti debet, quod errorem suum cognoscere, et quod Christianæ fidei gratiam obtinere meruerit; et ideo Leodiensi parochiæ, sicut hodie cernimus, subdita est. *Haud scio tamen, an soli S. Lamberto debeatur, et non aliquam partem S. Hubertus, ejusdem in episcopatu et apostolicis laboribus successor, sibi merito vendicet. Etenim in ipsius Vita ab ejusdem discipulo conscripta, editaque a Surio ad diem* III *Novembris, inter populos ab eo conversos ad fidem Taxandri recensentur. Verba biographi subjungo.*

96 Omnem namque Arduennam, hisce *(idolorum)* cultibus hactenus mancipatam, in brevi sacrilega servitute liberam, famulitio Domini subjugavit. Si qui autem facessenti generali idolorum cultu superessent, qui more sacrilego aut pulveris eorum reverentiam haberent, vel cætera hujusmodi observari debere, usu nefando putarent, E hos ad se deductos triennii pœnitentia plectebat; sicque præliator Domini in fines eorum strenue adversarias insequendo ac proterendo virtutes, imperium Domini in fines eorum longe lateque ampliavit, ita ut Taxandria et Brachbante, eorum detegendo insidias, eos penitus annullaret, effigiesque eorum populi, Christi gratia illuminati confringerent, et penitus abdicarent *etc. Utut est, constat,* S. Lambertum *Taxandriæ apostolum merito audire, eidemque velut auctori magnum illud, cujus Nicolaus meminit, diœcesis Trajectensis, nunc Leodiensis augmentum deberi, quæ lapsu temporis ac præsertim seculo* XVI *per novam episcopatuum in Belgio erectionem multum mutilata est.*

successor postea S. Hubertus

97 *Nicolaus in Vita num. 39 et sequentibus auctor est,* S. Lambertum *Euangelii lumen etiam ulterius Septemtrionem versus, ad finitimos Taxandriæ Frisiæque populos transtulisse. Post narratam enim Taxandrorum conversionem ita progreditur :* Descendit Euangelicæ prædicationis gratia ad populos ipsi Taxandriæ finitimos, quo fluvius Mosa, Rheni fluminis aquis infectus et tumidus. . . non longe a mari Anglico Taxandros et cæteros F ejusdem regionis incolas a Frisonibus dividit. *Sic ipse veterem Caninefatium sedem Batavosque designat. Deinde subjungit, S. Willibrordum, qui a S. Sergio I Papa episcopus ordinatus, eodem tempore in castello, quod Ulterius Trajectum dicitur, Christi fidem etiam Frisonibus prædicabat, ab eo conventum fuisse, hosque duos viros, collatis invicem consiliis, apostolico muneri strenue vacasse. Sed et locum, in quem* S. Lambertus *neophytis prædicandi gratia cum eodem Sancto convenire solebat, ex veterum traditione in pago* Testebranto *situm fuisse affirmat.*

Non solum ... Nicolaus tradit

98 *Verba ejus accipe.* Si antiquorum relationi creditur, locus est in pago, quem Testebrantum dicunt, haud longe a Mosa, aliquanta arborum amœnitate inumbratus, ad quem B. Lambertus, adscito in opus Euangelii viro Dei Willibrordo, solitus erat sæpius descendere, et confluentibus ad se noviter baptizatorum turbis opera Christianæ religionis exponere, annuncians eis, quia, ut ait Apostolus, « Fides sine operi- » bus mortua est. » *Eumdem denique locum, dum ista scriberet, ecclesia* S. Lamberto *ibidem olim*

de conjuncta SS. Lamberti et Willibrordi opera

es

A *exstructa, annuoque populi confluxu celebrem fuisse, tradit his verbis :* In eodem loco ecclesia in honorem B. Lamberti dedicata tantæ hodie venerationis est apud incolas regionis illius, ut singulis annis illuc ad impetranda Martyris beneficia concurrentes, etiam ipsas arbores, quæ atrium opacant, ferro attrectare sacrilegium reputent. *Henschenius in Exegesi ante tomum* VII *Maji, cap. 12 notat, in divisione regni Lotharii anno 870 facta, comitatum* Testrebant *nominari, quem ipse Caninefatibus adscribit. De eodem pago Hadrianus Valesius in Notitia Galliæ ex Godefrido Wendelino, canonico Tornacensi, observat,* Testrebantum vel Teisterbant dici, quasi Taxandriæ limitem.

in prædicatione Euangelii.

99 *Vix dubitare possum, quin S. Willibrordus ante susceptum episcopatus ordinem* S. Lamberto *notus jam fuerit. Ita mihi suadet Alcuinus in ejus Vita apud Surium ad diem* VII *Novembris, ubi dicitur Pippinus Heristallus S. Willibrordum benigne exceptum, ad prædicandum in Austrasia verbum Dei aliquo tempore detinuisse, antequam eumdem pro obtinenda episcopali consecratione Romam ad Sergium Papam destinavit. Alcuini verba*
B *subjungo.* Qui (*Pippinus scilicet*) eum cum omni honore suscipiens, sed nolens tanto doctore se vel suam privare gentem, loca ei opportuna intra terminos regni sui prævidit, quo potuisset idololatriæ spinas extirpare, et purissima verbi Dei semina per munda novalia abundantius spargere. *Morabatur autem Pippinus ordinarie in diœcesi Trajectensi, nec procul a Trajecto; Heristalli scilicet, ubi palatium habuit. Hinc verisimile non est, ista sine consilio* S. Lamberti *ejus regionis episcopi, cujus sanctitas et apostolicus zelus Pippino utique perspecta erant, facta esse; nisi forte sanctus Episcopus eo ipso tempore procul a sede sua Taxandris prædicaverit.*

de qua nihil habent ceteri biographi.

100 *Idem S. Willibrordus, Pippino petente, a Sergio I Papa anno 696 in festo S. Cæciliæ episcopus Frisonum Romæ consecratus est, et ad prædicandum iisdem Euangelium remissus, uti in hujus sancti Pontificis gestis ad diem* IX *Septembris, § 6 Commentarii prævii ex Beda probatum est. An eodem tempore, quo ipse in castello Ulterioris Trajecti et apud Frisones apostolatu fungebatur,* Lambertus *ad postremos Taxandros transgressus fuerit, mihi incompertum est; verumtamen nihil*
C *occurrit, unde Nicolai asserta de communicatis collatisque ab utroque sancto apostolo consiliis, actusque in Testebranto, erroris convincam, aut confirmem. Favet tamen ipsi traditio ab eo laudata, ecclesiaque et annuus ad eam concursus populi, sua ætate frequentata. Sed cum neque* S. Lamberti, *neque Willibrordi antiquiores biographi ea de re quidquam annotatum reliquerint, non possum soli Nicolao, ab utriusque ætate longius remoto, indubitatam fidem habere.*

Creditur Sanctus etiam prædicasse

101 *Taxandriæ contigua est Brabantia nostra, in qua Mechliniensis est ager, ubi* S. Lambertus *pariter prædicasse putatur. Certe Cornelius van Gestel tom. 1 Historiæ sacræ et profanæ archiepiscopatus Mechliniensis, pag. 23 scribit, eum a Mechliniensibus velut suum ante adventum S. Rumoldi apostolum honorari.* Certum (*est inquit*) S. Lambertum, Tungrorum episcopum, Christianæ fidei lucem hic (*Mechliniæ*) et in vicinis locis ingenti virtutum exemplo, prædicatione et miraculis invexisse; eaque ratione Taxandri et Malinates S. Lambertum omnes ut apostolum suum venerantur... Imo fertur Mechliniæ Deiparæ ædes, nunc parochia et collegiata ecclesia, dignitate et civium numero secunda, ab eo in Mechlinia veteri consecrata. Jactant denique Musena, Battela et Zempsa (pagi sunt in Vicinia Mechliniæ) suas quoque olim a S. Lamberto dicatas ecclesias Porro post ejus mortem ad reliquias superstitionis, quas vix penitus dimiserant, rediere. AUCTORE C. S.

Mechliniensibus, apud quos, ut loci apostolus

102 *Huc pariter spectant, quæ Sollerius noster in Corollario ad Acta S. Rumoldi separatim edita, cap. 1 refert in hunc modum :* Ceterum eo loci (*in vico Malinas*) missionem suam, seu, ut loquitur Baldericus, eremiticam vitam adorsus est sanctus Mechliniensium patriarcha Rumoldus, alter istius regionis apostolus post S. Lambertum. Hunc Chronica Mss., aliaque in Commentario prævio adducta testantur, etiam Mechliniæ, vel saltem ubi Mechlinia subinde condita est, vicinisque locis fidem annuntiasse; adeo ut colli apud Hof-stade nomen superesse dicatur S. LAMBRECHS-BERG (*Latine* Mons S. Lamberti *est*) quod ex eo colle gentilibus prædicaverit. Certe in summa olim veneratione apud Mechlinienses fuisse S. Lambertum, sive quod primus eorum apostolus fuerit, sive quod Leodiensem ecclesiam ut dominam agnoscerent, clarissime datur intelligi non solum ex sacello ei dedicato, sed ex formula civici juramenti, ex urbis Regestis mihi a nobilissimo Cuypero communicati, quod ad finem usque seculi XVI usitatum fuisse, certissimum est. Hoc se civitate donandus obstringebat D°. S. LAMBERTO, D*æ*. S. MARIÆ, REGI ET URBI FIDELEM FORE. E

antiquum cultum obtinet.

103 Pingi solitus erat in habitu pugnantis equitis, tamquam ejus ductu et patro inio Normanni devicti et fugati fuerint. Eumdem sanctum Musenis idolum evertisse volunt, ejectisque idololatris, clericos seu canonicos substituisse, qui deinde S. Rumoldo sese aggregaverint; quo nomine intelligendæ veniant DEO MILITANTIUM COPIÆ ILLIC ADUNATÆ, de quibus tam diserte meminit Theodoricus, *S. Rumoldi biographus. Hactenus Sollerius. Consequenter ad hanc de prædicato apud suos per* S. Lambertum *Euangelio, archidiœcesis Mechliniensis hodieque celebrat diem ejus natalem Officio ritus duplicis, in cujus lectione* V *de eodem leguntur sequentia :* Martyrii cupidus, ad Taxandros, Brabantos, aliosque finitimos populos digressus, eos jugi prædicatione et admirabili patientia ad Christum convertit. *Idem Officium, sed ritu tantum semiduplici in proxima diœcesi Antverpiensi legitur. In Leodiensi quoque Breviario, anno 1636* F *excuso, ad diem* XXVII *Octobris exstat Officium de S. Rumoldo, in cujus lectione* IV *iste* Lamberti *apud Mechlinienses apostolatus pariter asseritur, verbis, quæ subdo.* Inde pervenit (*S. Rumoldus*) ubi Scaldis fluvius ad Mechliniam se in mare exonerat; ibique Christi fidem, per S. Lambertum episcopum plantatam, sic rigavit, ut post ipsum apostolus Mechliniensium habeatur. *Obiter tamen observa, perperam hic dici, Scaldim fluvium, qui Mechliniam non alluit, ibidem in mare exonerari.*

et quædam patrasse narratur,

104 *Addo denique Latine, quod ex quodam Ms. Chronico Mechliniensi, Flandrice exarato, Tungris apud canonicos Regulares descripsit et ad hunc diem seposuit Papebrochius noster.* Cum S. Lambertus audiret, Danos in Mechliniensem agrum irruisse, Musenas profectus est, ubi idoli templum stabat, ut dicitur; ibique multa miracula patravit. Templum hoc etiam supererat anno MD, jamque est S. Lamberti ecclesia. Collegit populi turmam, et infidelibus obviavit, qui ad fluvii ripam castra metati erant in monte, nunc dicto BATTEL a commissa ibi pugna (*pugnam vulgus* Battallie *dicit*) fugavitque eos. In cujus

AUCTORE C. S.

jus rei memoriam S. Lamberti ecclesia ibidem visitur. Præterea legitur prope sacellum extra portam dictam Audogems puerum sanasse, qui lapsus fuerat in cultrum, quem extraxit. Post multa pia opera, Mechliniæ exhibita, clericos et presbyteros ibi reliquit; ac propterea etiam ecclesiam ibidem fuisse necesse est. Cumque Mechlinia tunc ad unam fluvii *(Diliæ)* ripam in agro Grimbergensi sita esset, oportet eam fuisse ecclesiam S. Mariæ. Etenim si alia quædam tunc exstitisset, ejusdem aliqua memoria superesset. Prima, quam S. Lambertus dedicavit, ecclesia fuit Musenis, ex qua canonici S. Rumoldi originem ducunt.

partim fabulosa,

105 Nullus ante ipsum alius episcopus ibidem prædicasse legitur; quia vero is regionem adversus infideles tutatus est, Mechlinienses eum pro tutelari habent, et effigiem ipsius instar equitis gladio manus armati exhibent... Anno MCCCIV S. Lamberti nomen formulæ juramenti, quod civitas præstat aut admittit, insertum est, et vetusta S. Lamberti memoria renovata, additaque S. Mariæ Magdalenæ, veteri patronæ, antequam S. Lamberti nomen celebre evasisset. B *In hisce multa falsa incertaque veris immixta sunt : cujusmodi in primis est ista contra Danos vel Normannos pugna, qui S. Lamberti ætate in hasce partes nondum venerant. Quam ob rem isti fabulæ fingendæ occasionem forte dedit longissimo post Sancti obitum tempore ejusdem auxilium adversus eosdem barbaros a Mechliniensibus feliciter imploratum. unde equestris ejus effigies etiam potuit oriri. Quod de Museneusi templo ait, infirmare non possum, nec certo admittere; cum vetustatis amor multa hujusmodi soleat fingere, et Chronicon istud, quod ad annum usque 1530 pertingere annotavit Papebrochius, ad id persuadendum minime sit idoneum.*

partim incerta.

106 *In ea quoque Diliæ ripa S. Mariæ ecclesiam jam tum fuisse, parum est verisimile ex iis, quæ Sollerius variis in locis tam Commentarii prævii, quam Corollarii ad Acta S. Rumoldi, de illius temporis Mechliniæ situ statuque disseruit. Verumtamen ex Trajectensis civitatis vicinia satis verisimile est, S. Lambertum, ut Taxandriæ incolis, ita etiam Mechliniensibus aliisque Brabantis Christum annuntiasse, ideoque eumdem tamquam suum, ante S. Rumoldum, apostolum non* C *immerito ab illis honorari. Quot porro annos sanctus Episcopus Taxandris et ceteris convertendis impenderit, nusquam reperi. Ceterum Sigebertus et Nicolaus deinde agunt de pio S. Landradæ in Belisiensi suo parthenone obitu, apparitione et sepultura per S. Lambertum mirabiliter curatu, de quibus cum hic nihil præterea annotandum habeamus, laudati biographi consuli possunt : nos ad ejusdem Sancti martyrium progredimur.*

D

§ VIII. Sancti martyrium, de cujus tempore variant sententiæ, anno 709 probabilius illigandum : fabulæ de SS. Sergio et Huberto : responsio ad argumenta objecta.

De S. Lamberti *martyrio duo controversa sunt, causa et tempus, quorum ultimum præsenti § examinabimus. Scriptor Vitæ S. Huberti, ejusdemque discipulus vel familiaris, in Vita a Surio edita ad diem* III *Novembris diserte asserit,* S. Lambertum *proximum ejus decessorem* Pontificalem apicem apud urbem Tungrensem quadraginta annis strenue *tenuisse. Totidem annos in episcopatu ipsi tribuunt Nicolaus in Vita num.* E *73 et Sigebertus pariter in Vita tam edenda num. 63, quam in edita nomine Reneri cap. ultimo, aliique. Quadraginta hosce annos incompletos interpretatus est laudatus Sigebertus, qui eum* anno episcopatus sui XL *martyrium subiisse* scripsit; *idque S. Huberti biographo conformius est, quia alioquin tam pauci menses ad complendum annum quadragesimum primum defuissent, ut annos quadraginta et uno potius, quam quadraginta tantum exegisse ab illo dici debuisset. Hinc pro varia de episcopatus illius initio opinione eruditi annum ejusdem emortualem fixerunt. Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis Sec. 3, part. 1, pagg. 66 et 77 cædem ejus circa annum 708 reposuit quem tom. 2 Annalium ad eumdem annum num. 1, uti et Cointius, determinarunt, repetito ab anno 668 istorum 40 annorum initio : quod et alii fecerunt, quos nil interest nominasse.*

108 *At Pagius in Critica ad annum Christi* anno Christi 709 *698 num. 1 non alteri, quam anno 707 martyrium istud illigandum contendit, tum quod S. Theodardum anno 667 occisum esse, eodemque* Lambertum *ipsi successisse, tum quod hujus Sancti corpus Trajecto Leodium anno 720 translatum* F *esse crederet; quod utrumque ad diem X Septembris in S. Theodardo § 3 refutatum jam est, et nos, quantum ad ultimam partem attinet, infra § 13 refutabimus. Sed nec annum 708 pro emortuali certo assignare audemus. Cum enim ex dictis num. 45 non satis constet, an S. Theodardus mense Septembri anni 668, an 669 martyrio coronatus sit, incertum pariter est, utro e duobus annis* S. Lambertus *in episcopatum ejusdem successerit, adeoque utrum ad annum usque 708, an 709 supervixerit. Quam ob rem dum aliunde non suppetunt certa pro alterutro anno determinando argumenta, is pro Sancti emortuali habendus est probabilius, quocum cetera antiquissimorum biographorum dicta facilius possunt componi, quique minus difficultatis creat. Hunc vero esse annum 709 infra § 10 num. 117 et seq. probabimus, ideoque hunc veluti probabilius Sancti supremum in margine annotavimus : sancti enim Huberti biographo, a cujus auctoritate nihil nos recedere cogit, omnino standum existimamus.*

109 *Non eadem tamen, ut dixi, scriptoribus* probabilius innectendum est. *omnibus hac super re est sententia. Henschenius no-*

A *noster, licet tam diuturnus 40 annorum episcopatus ipsi displiceret, in Diatriba tamen de Episcopatu Trajectensi lib. 2, cap. 6 martyrium ejusdem statuendum censuit* anno DCCVII, aut etiam serius, uti dicetur, *inquit*, XVII Septembris. *Rursum in S. Amando tom. 1 Februarii pag. 837, num. 104 idem illud ante annum 707 figi non posse pronuntiavit. Verumtamen in Exegesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi, tomo* VII *Maji præfixa, cap.* XI *in eadem sententia vacillans, ait :* De anno cædis non satis constat. Præ reliquis placet, quod in codice Ms. Aureæ-Vallis scribitur passus anno secundo Childeberti regis, qui foret annus Christi DCXCIX : neque hinc multum abest Sigebertus in Chronico, asserens passum anno DCXCVIII. Sed ea accuratius erunt discutienda XVII Septembris, die ejus natali. *Ad ejusdem seculi* VII *finem etiam multi alii scriptores, præsertim rerum Leodiensium, mortem illius referunt, sed ex alio prorsus, quam Henschenius, capite, aliaque nixi historia, quam ipse non uno loco inter commentitia rejecit.*

quæ de cæde ipsius S. Sergio Papæ revelata

B 110 *Narrat scilicet Nicolaus in Vita num. 55, S. Hubertum, suadente* Lamberto, *ad Apostolorum limina Romam adiisse, quo tempore S. Sergius I Cathedram S. Petri ibidem tenebat. Deinde num. 73 et sequentibus scribit,* S. Lamberti *martyrium eodem tempore, quo contigit, laudato Sergio per angelum nuntiatum esse, ipsique ab eodem imperatum, ut virum, Hubertum nomine, quem eodem die in basilicam sanctorum Apostolorum principum introeuntem ex certis signis agnosceret, sancti Martyris in episcopali sede successorem ordinaret. Addit præterea, pastoralem ejusdem* S. Lamberti *virgam, seu pedum, ne qua dubitandi ratio superesset, Pontifici ab eodem angelo traditum, et consequenter Hubertum a Sergio agnitum et episcopum consecratum esse. Unde vero hæc hauserit Nicolaus, sic indicat :* Qualiter autem a Papa Sergio eodem die cognitus *(S. Hubertus,)* et de nece dilecti magistri sui Lamberti per signum baculi ejus certior sit factus, si quis plenius scire desiderat, libellum illum relegat, quem a viris fidelibus editum de vita et conversatione ipsius Huberti ante episcopatum, a plerisque apud nos et haberi C et legi non est dubium.

consecratoque per eumdem S. Huberto narrantur,

111 *Libellum hunc edidit Joannes Roberti Societatis Jesu presbyter in Historia S. Huberti, in cujus capite 3 non modo ea, quæ ex Nicolao mox attigimus, referuntur, verum etiam alia non minus mirabilia narrantur. Nam teste anonymo illius scriptore, dum S. Hubertus episcopale munus deprecaretur,* ecce omnibus divinitus pontificalibus B. Lamberti induitur, quæ subito a loco martyrii ab angelis translata sunt ei. Cumque istis induto sola stola defuisset, statim stola serica alba auroque contexta Huberto per angelum a beata Virgine Maria, ecclesiæ Tungrensis patrona, est transmissa. *Nicolaum descripsit Ægidius Aureæ-Vallis monachus in Additionibus ad Anselmum, cap. 21 in S. Huberto, eumdemque vel citatum anonymum Fisenus tam in Historia, quam in Floribus ecclesiæ Leodiensis sequendum existimarit. Porro cum laudatus S. Sergius initio seculi* VIII, *anno scilicet 701 vel 702 obierit, ut in hujus Commentario ad diem* IX *Septembris probatum est, varii* S. Lamberti *martyrium ad seculi* VII *finem retulerunt, sed ad diversum tamen annum pro sua item varia de episcopatus illius initio sententia.*

Auctore C. S. — fabulæ sunt ab eruditis explosæ,

112 *Sigebertus in Chronico, ubi initium illud anno 658 affixerat, Sancti cædem, additis 40 episcopatus annis, ad annum 698 reposuit; quod et Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, et utrumque secutus Baronius in Annalibus fecerunt. Bucherius vero in Chronico episcoporum Trajectensium et Leodiensium, et Miræus in Fastis Belgicis episcopatum anno 656, necem 696 innexuerunt. Verum tota illa de SS. Sergio Hubertoque narratio jam dudum velut fabulosa explodi- tur ab eruditis, inter quos sunt Henschenius in Diatriba de episcopatu Trajectensi lib. 3, cap. 9, Mabillonius Sec. 3 Benedict., part. 1 in Annotatis ad vitam* S. Lamberti, *Cointius ad annum Christi 708, num. 43, Pagius, et quotquot denique Sancti nostri martyrium ad seculum* VIII *aliquot annis jam inchoatum referre non dubitant. Consuli etiam potest in opere nostro ad diem* IX *Septembris Commentarius prævius de eodem S. Sergio* § 6, *ubi ista ut antiquioribus ignota, meritoque suspecta habita sunt. Ego vero eadem certæ falsitatis arguere non dubito, cum ex supra dictis certum sit, S. Sergium aliquot annis ante* S. Lamberti *martyrium obiisse. Deinde quis tanta* E *prodigia credat incerti temporis fideique scriptori anonymo, dum de iisdem altum silet ejusdem S. Huberti biographus, ipsius discipulus aut familiaris, quique propterea hæc nec ignorare potuisset, nec debuisset præterire.*

et antiquis biographis ignota.

113 *Lubet verba illius de S. Huberto ad episcopatum erecto ex editione Surii hic referre.* Post gloriosum beatissimi ac præcellentissimi antistitis Lamberti a rebus humanis excessum, qui pontificalem apicem apud urbem Tungrensem quadraginta annis strenue ferens, vitæ quidem exempla posteris dereliquit, mortis autem acerbæ viriliter ferendo discrimina, et summi Pastoris vestigiis inhæsit, et quantum amoris circa Dominicas oves haberet, aperuit; utpote quibus et vivens vitæ contulit pascua, et pro quibus non metuit mortis subire dispendia, Hubertus venerandus præsul ejus sedi subrogatur episcopus, cui non erat virtute secundus. *Ita ipse Vitam S. Huberti ab ejusdem episcopatu exorsus, laudes ejus gestaque prosequitur, nulla mentione facta de tam prodigiosa ordinatione, qua ad commendandam sancti episcopi sui sanctimoniam nihil illustrius potuisset adferre. Quid causæ etiam fuisse dice-* F *mus, quod memoratam de* S. Lamberti *martyrio revelationem, per angelum S. Sergio factam, ignoraverint aut prætermiserint Godeschalcus, Stephanus, poeta anonymus, Anselmus et Sigebertus : quid, inquam, causæ afferemus quam quod nihil tale acciderit ?*

Respondetur ad argumenta pro fine seculi VII

114 *Non opus esset de hac controversia pluribus agere, nisi exstaret quidam libellus inscriptus* de tempore et causa martyrii B. Lamberti, Tungrensis episcopi, Diatriba chronologica et historica, *excusus Leodii anno 1679, in quo non asseruntur quidem memorata prodigia, sed* S. Lamberti *martyrium sub S. Sergio Pontifice contigisse, variis argumentis defenditur. Auctorem hujus Diatribæ, qui nomen suum ipsi non præfixit, fuisse Renatum Franciscum de Sluse, canonicum Leodiensem et abbatem Amaniensem, atque Eminentissimi Cardinalis Slusii germanum fratrem, aliunde didici. Scriptioni occasionem dedit illustrissimus Antonius Godeau episcopus Venciensis, qui cum in Historia sua ecclesiastica, Gallice edita, tam causam, quam annum martyrii* S. Lamberti, *quales a Leodiensibus passim creduntur, cum eruditis neotericis negasset, laudatum Slusium ad scribendas vindicias* seu

AUCTORE C. S.

seu dictam Diatribam excitavit. Non est meum singularia Godeau asserta, quæ ad substantiam rei non faciant, uti et, quæ ipsis opposuit Slusius responsa, refellere aut probare; verum ea tantummodo referam, confutaboque, quibus hic Sancti martyrium circa seculi VII *finem, sedente in Apostolica Cathedra Sergio, collocandum esse propugnat.*

a Slusio producta; ac primo ostenditur,

115 *Itaque cap. 3 adversus Henschenium nostrum hæc ait :* Scriptores nonnulli referunt, cognitum fuisse, Deo admonente, beati Viri obitum a Sergio PP., et ab eodem B. Hubertum Martyris nostri successorem divino jussu ordinatum. Hanc narrationem fabulis accenset Henschenius, quam recte, viderint alii. Antiquam tamen esse, diffiteri non potest, cum a Nicolao, qui duodecimo sæculo scripsit, tamquam a Majoribus tradita referatur. Vixerit igitur fabulæ hujus auctor (ut hoc Henschenio concedam) ea saltem ætate, qua recentior erat B. Huberti ordinationis memoria. Itaque si narrationi suæ fidem conciliare volebat, nisi prorsus amens fuerit, iis saltem annis eam consignasse credendus est, quibus accidere potuerit, ne primo aspectu falsitatis re-B darguerctur. Unde fabulosa sit, necne hæc narratio, parum nostra interest, dum ex ea constet, relatam jam tum fuisse beati Martyris nostri passionem ad annos Sergii, et non Constantini, quem inter et Sergium cadunt Joannes VII *, Joannes VIII * et Sisinnius.

* imo VI

* imo VII

opinionem illam non esse tam antiquam, quam velit:

116 *Respondeo, nusquam a Nicolao asseri, eam narrationem* a majoribus traditam, *aut ut talem ab eo referri; cum tantum dicat, eamdem legi in libello,* quem A VIRIS FIDELIBUS editum de vita et conversatione ipsius Huberti ante episcopatum a plerisque *(Leodiensibus)* et haberi et legi non est dubium. *Non soli Majores viri fideles sunt : sed cujus temporis hi fuerint, non indicat Nicolaus. Quinimo cum ipse nullam narrationi suæ auctoritatem ab antiquitate vindicet, cumque nec synchronus S. Huberti biographus, nec Godeschalcus, nec Stephanus, nec poeta anonymus, nec Anselmus, nec Sigebertus denique eam umquam vidisse vel audisse videantur, verisimilius est, eamdem seculo* XII *antiquiorem non esse. Quid igitur mirum, si is in assignando Pontifice, quo sedente* S. Lambertus *cæsus sit,* C *erraverit, cumque Sergium crediderit, qui tantum septem vel octo annis ante istius martyrium e vivis excesserat? Porro errasse ipsum liquet ex tempore emortuali S. Theodardi, annisque quadraginta, quibus* Lambertum *episcopatum gessisse, asserit non modo S. Huberti primus biographus, verum etiam ipse Nicolaus, aliique supra nominati. Adde, quod scriptor, qui tanta prodigia, antiquioribus omnibus ignota, commentus est, etiam pro ceteris nullam fidem mereatur, dum alia obstant. Ad alterum argumentum progredior.*

secundo, basilicam S. Lamberti.

117 Sed ne solis conjecturis *(verba Slusii sunt)* niti videamur, certum et ἀναμφισβήτητον temporis illius characterem exhibere licet ex morte Grimoaldi, Pipini et Plectrudis filii, qui, ut præcedenti capite vidimus, anno Christi DCCXIV, mense Aprili cæsus fuit a Rangario IN BASILICA S. LAMBERTI, LEODICI. Scriptor Vitæ S. Huberti, ejusdem familiaris ac discipulus, narrat hanc basilicam constructam fuisse a beato viro *(S. Huberto)* circa ordinationis suæ annum XIII. Eo quippe anno B. Lamberti reliquias in illam transtulit IV Kal. Maii, cujus translationis annua festivitas solenni ritu hodieque celebratur. Renerus monachus cæsum refert Grimoaldum paucis D annis a translatione. Statue, anno saltem uno; neque enim minus potes, cum translatio Aprili exeunte facta sit, et in Aprilem etiam Grimoaldi cædes inciderit. Nisi fingas, in ipsa reliquiarum translatione cæsum fuisse Grimoaldum, quod nullo teste probabis umquam. Igitur anno Christi DCCXIV labebatur saltem decimusquartus ordinationis B. Huberti, et illius annus primus saltem a XVII Septembris anni Christi DCC numerandus erit, quo Sergius adhuc Sedem Apostolicam obtinebat. *Hactenus ille.*

in qua Grimoaldus [illegible]

118 *Admittimus Grimoaldum, Pippini Heristalli ex Plectrude uxore filium,* in basilica S. Lamberti Leodii *occisum esse : id enim Gesta regum Francorum, Historia jussu Childebrandi conscripta, auctor libelli de Majoribus domus regiæ, et Annalista Metensis, quos Cointius ad annum 714 num. 1 exhibet, unanimi consensu testantur. Annum etiam cædis et mensem ibidem sic exprimit Chronicon San-Dionysianum :* DCCXIV. Depost. Grimoaldo in mense Aprili, et depost. Pippino in mense Decembrio. *Ad eumdem annum cædem illam refert Ado in Chronico, a Slusio laudatus, ubi etiam addit, Theudoaldum in locum defuncti patris sui Grimoaldi a Pippino substitutum esse* anno Incarnationis Domini DCCXIV in mense E Aprili. *Admittimus etiam auctoritatem biographi S. Huberti, secundum quem ille* S. Lamberti *corpus* tertiodecimo anno sui præsulatus *Trajecto Leodium transtulit, et in loco,* ubi passus est, *collocavit. Sed negamus, ante conditam aut dilatatam a S. Huberto ecclesiam, nullam aliam Legiæ fuisse, quæ* S. Lamberti *nuncupata fuerit; quod et biographus Hubertinus non asserit, et cui oppositum diserte docet Godeschalcus.*

Leodii [illegible]

119 *Hic in Vita num. 23 et sequentibus de cultu ipsius in villa Legia non diu post obitum* Sancti *inchoato multa habet, quæ in compendium contracta subjicio.* Post hæc, *inquit,* in præfata villa Leodio infra cubiculum, ubi Sanctus Dei felicem fudit cruorem, luminaria ex divina accensa potentia resplendebant. *Subdit, virum quemdam ob furtum uxoris suæ ab eodem* Sancto bis *monitum castigatumque; duos item alios cæcos, divinitus jussos eamdem cellam venerari,* visum *recepisse.* Quo audito, *prosequitur Godeschalcus,* cœperunt homines Sanctum Dei debita ammira- F tione de die in diem jugiter expetere et cum magna diligentia locum illum venerari; et jam cum basilicam populus ibidem cœpisset ædificare, auditis miracûlis per universam regionem illam, quæ Dominus pro Servo suo dignatus est ostendere, omnis populus laudes dabat Deo. *Addit et virginem, Odam nomine, cæcam pariter, cum spe ducta ad eumdem locum accederet, jamque appropinquaret, invocato Sancto,* visum *impetrasse. Tum pergit :* Item ex hoc amplius concurrebat mistus vulgo populus utriusque sexus, senes et parvuli, ad basilicam in honore ipsius Sancti ædificandam, sicque auxiliante Deo velociter consummata est. Similiter, ubi virgo lumen ex fide recepit, credentibus in testimonium basilica in ejus nomine est constructa, et assidue venerata.

diu ante [illegible] *S. Huberti* [illegible]

120 Etiam fideles et devoti Deum timentes, composuerunt lectum, et fabrili arte ordinaverunt illum, et sic posuerunt illum in locum, ubi jaculatus fuerat Pontifex. Ibi Dominus magnas et absque numero virtutes atque mirabilia operatus est cotidie. *Post hæc Godeschalcus Sancti apparitio-*

A *ritionem*, anni circulo *post mortem* expleto, *divinamque in Dodonem ceterosque parricidas vindictam, ac alteram denique ejusdem apparitionem, corpus suum Leodium transferri mandantis, exponit. Ac tum denique de translatione acturus ;* Sanctus autem Huchertus, *inquit*, qui quondam Landeberti discipulus fuit, quique illo tempore in hac regione pontifex erat, auditis his miraculis, . . . ordinem rei diligenter inquisivit *etc. In Ms., quod edidit Chapeavillus, cap. 12 eadem narrantur, et post relatam geminam Sancti de furto conquerentis apparitionem, post duos cæcos illuminatos, populique ad locum martyrii confluxum. disertis verbis dicitur, basilicam ibidem constructam jam fuisse, priusquam corpus eo transferretur. Verba accipe.*

S. Lamberti corpus eo transtulit.

121 Postmodum ibidem populus cœpit ejus honori et nomini ædificare (ex virtutum illius magnificentia et admiratione animatus) honesti cultus ecclesiam, quæ ad augmentum dilatandæ gloriæ ejus multum profecit, ut quamvis ille locus ejus careret corpore, tamen et ex ædificio ecclesiæ pateret, et ex meritis et miraculis ipsius, quod ibi semper præsens esset, *beneficia scilicet* B *ibidem opem suam implorantibus a Deo impetrando. Consonat Sigebertus in utraque Vita, in ea scilicet etiam, quam Reneri nomine laudat Slusius, in cujus cap. 25 post eadem miracula legitur :* His augebatur recens veneratio novi Patroni, et accensa populi devotio basilicam Sancto ædificabat tanto citius, quanto devotius. *Deinde caput 26 sic orditur :* Hæc Legiensium devotio adeo Domino placuit, ut jam crebro multis Dei fidelibus cœlitus visio appareret, ut sanctus Martyr relatus Trajecto, martyrii loco restitueretur *etc. In hac igitur, qualiscumque ea demum fuerit*, basilica S. Lamberti Leodici *Grimoaldus Pippini filius, pro patris sui ægrotantis salute deprecans, occisus est Christi anno 714. post mortem autem Sancti quinto vel sexto, quando ea. quiescente etiam tum sacro corpore Trajecti, variis miraculis a Deo illustrata, jam celebris evaserat; ideoque auctor Diatribæ emortualem* S. Lamberti *annum ad Pontificatum Sergii revocandum esse frustra probare conatur ex anno cædis Grimoaldi, Sanctique translationis, quam anno 721 vel 722, et mense Decembri, non Aprili contigisse §* C *13 probabimus. Neque morari nos debet Reneri seu Sigeberti auctoritas, dum Grimoaldi cædem translationi postponit, cum ea minime tanta sit, ut rationum momentis, quæ produximus, ullo modo possit opponi.*

Tertium Slusii argumentum

122 *Postremum argumentum pro confirmanda sententia sua Diatribæ auctor repetit a numero annorum, quos S. Hubertus in episcopatu exegit.* Ex eadem, *inquit*, S. Huberti historia confirmatur, quod asserimus. Illum enim annis ut minimum triginta cathedram episcopalem tenuisse narrant scriptores ; et res ab eo gestæ non minus temporis spatium requirunt. Post translatas enim beati Martyris reliquias Leodium ex vico ignobili, ut vocat Godescalcus, in civitatem erexit, translata in illam episcopali sede, muris cinxit, legibus ornavit, basilicam D. Petro apostolo construxit ; et ut compendio absolvam, ea gessit, quæ non XVII aut XX annorum, quot a translatis beati Martyris reliquiis ad ejus obitum fluxisse narrantur, sed longe majus temporis intervallum exigere videntur. At hujus beati confessoris reliquiæ translatæ sunt anno XVI post ejus obitum (ut testatur scriptor, qui translationi interfuit, *nempe ejusdem S. Huberti biographus)* tertio Carlomanni regis *(id est Majoris-domus,)* qui cum anno Christi DCCXLIII vel DCCXLIV concurrit. Numera nunc retro annos XXX et XVI, sive XLVI, et in finem seculi septimi ac Sergii Pontificatum incurres ; *sub quo scilicet et* Lamberti *mors et Huberti ordinatio consequenter contigisse debuerunt.*

AUCTORE C. S.

nihil pariter probat

123 *De translationis tempore libens assentior, sed triginta istos episcopatus annos ex scriptorum, quorum nullum nominat, fide non possum credere. Res quoque, a S. Huberto post translatum Legiam* S. Lamberti *corpus gestas, non probat Slusius tantæ molis fuisse, ut eæ intra annum 722, quo translationem factam esse dicemus, annumque 727, quo Hubertus obiit, fieri non potuerint. Certe nihil ejusmodi in ipsius biographo synchrono et familiari legitur, multaque de hoc argumento fabulosa a recentioribus tradi non dubitavit Foullonus lib. 3, cap. 4, ubi Hubertina Leodii mœnia ceteris commentitiis annumeravit. Ceterum non est hujus loci ea fusius tractare, quæ examinari refutarique latius poterunt ad diem* III *Novembris, quo sanctus ille episcopus confessor colitur.*

E

§ IX. Causa martyrii alia a duobus primis biographis, alia a ceteris assignata.

Pro causa martyrii Godeschalcus et Stephanus

A*ltera, quæ majoris momenti est, a scriptoribus ventilata controversia, est de causa, ob quam* S. Lambertus *martyrio coronatus sit; dum alii primorum biographorum scriptis inhærere malunt, alii speciosiorem lauream cum minus antiquis sancto Martyri adserere. Godeschalcus omnium primus Sancti biographus, qui ipsi aliquo tempore forte convixit, ut dictum est, quique multa se de eo ex Theodoeno ejusdem ministro, et exsilii socio, didicisse testatur, non aliam cædis ipsius causam allegat, quam Galli ac Rioldi necem; qui cum in ecclesiæ Trajectensis bona hominesque impie et crudeliter debaccharentur, ab ejusdem sancti Episcopi amicis, illo penitus inscio, commissis manibus interfecti fuere. Horum* F *enim cædem Dodo quidam, eorumdem consanguineus, vir in Pippini Heristalli aula imprimis potens, tam impotenter tulisse dicitur, ut cum collecta satellitum manu ad* S. Lamberti *ædes Legiam advolaverit, nec Galli tantum ac Rioldi percussores, sed et obvios quosque famulos, et ipsum sanctum Episcopum in oratione prostratum interemerit. Verum cum hæc controversia in* S. Lamberti *gestis præcipua sit, operæ pretium erit Godeschalci verba hic retulisse.*

cædem Galli et Rioldi assignant.

124 *Hic in Vita num. 15 et sequenti sic ait :* Et jam cum Dominus vocasset S. Landebertum, ut propter tanta merita dignam redderet ei mercedem, insurrexerunt duo pessimi homines, Gallus et germanus suus Rioldus, in adversitatem ejus, sævientes ecclesiæ suæ in tanta opera perversa, ut nullus eos ferre posset ; nec evadendi erat locus ante illos. Repleti autem amici Pontificis ira et tristitia, ac calamitate magna compulsi, et humilitate compressi, interfecerunt eos ex merito eorum. In diebus illis erat Dodo domesticus jam supradicti principis Pippini, proprius consanguineus eorum, qui interfecti fuerant ; et erant ei possessiones multæ, et in obsequio ejus pue-

AUCTORE C. S.

pueri multi. Cum audisset autem necem proximorum, collegit magnam copiam virorum fortissimorum ad bellandum, moxque irruit ad interficiendum beatum virum Landebertum pontificem in villa, cui vocabulum est Leodio, sita super fluvium, qui vocatur Mosa. *Ita Godeschalcus, qui deinde indignam sanctissimi Viri cædem pergit exponere, nulla alia martyrii causa assignata. Nec alium innuit Stephanus, Leodiensis episcopus seculo* x, *secundus, ut diximus,* S. Lamberti *biographus, qui eadem, licet aliis verbis, enarrat.*

Poeta anonymus isti addit aliam

126 *At poeta anonymus, Stephano synchronus, præter allegatam causam, alteram ex fama memorat, Dodonis scilicet in Sanctum odium, ob improbatum Alpaidis sororis suæ cum rege, id est, cum Pippino Heristallo Majore domus regiæ pellicatum. Verba poetæ, quia alibi dare non possum, hic subdam, exorsus, ubi supra desierat.*

Sanctus enim quam sæpe ferens jejunia sancta,
Intulit in noctes tetris instantibus auris;
Sæpe suis cum visceribus conduceret escam,
Clarens rorifluam præbebat luna lucernam:
Ultima namque dies astabat semper ocellis
Illius, unde bonum fecit certamine cursum.
Eheu! musa canens, causas canitura doloris!
Quis tibi flatus habet claras inducere voces
Inditus, ext nsis efflans hinc inde labellis?
Stridula quæ dulces effringet tibia cantus,
Garrulitate cavas mulcens hinnitibus aures?
Saltando coram quis et arridendo jocosus
Histrio gannitus extollet voce decoros?
Unde prius calamis efflabas guttura plenis
Spumanti facie, mento vibrata subacto,
Inde redundantes adduces flaccida fletus,
Emittens tremulam lugenti pectore vocem,
Attrectare necem cantu cum cœperis almam
Landberti sacri diro jugulamine cæsi.

nempe Pippini pellicatum cum Alpaide

127 Ergo propinquanti supremæ fine diei,
Cum Sanctus Domini deberet rite vocari,
Sacris pro meritis decorandus luce perenni;
Ecce duo fratres, nam Gallus et inde Rioldus
Nomine sunt dicti, torta de fœce liquati,
Insurgunt pariter, per villas atque per agros
Ecclesiæ famulos predis * et verbere pressos
Addicunt morti; qui non tolerare queuntes,
Dedecus id notum per amicos, perque nepotes,
Efficiunt late Landberti præsulis almi.
Qui nimis audaces, tulit hoc cum fama, viritim
Accensi stimulis, et cordis vulnere læsi,
Atque irritati, ceu crebra pericula passi,
Non potuere pati tales impune reverti.
Sperantes justo tunc indignamine duci,
Consurgunt citius, confisi mente vel armis,
Atque adversantes mortis misere tenebris:
His etenim dictis sic deliquere coacti.
Interea domui Pippini principis auctor
Hujus erat sceleris, dictus de nomine Dodo,
In quo fidentes, patriam vexasse putantur
Jam dicti fratres, ejus de carne propinqui.

* prædis

a Sancto reprehensum: utramque etiam

128 Fertur enim trito multis sermone, quod esset
Præsul Landbertus diris invisus amicis
Pravi Dodonis, pallens ob stupra sororis
Illius ad regem, quam rex cum conjuge viva
Ducebat pelicem, proculcans jura pudoris.
Hinc et Dodo suum plus exaltabat honorem,
Qui noscendo neces dictorum corpore fratrum,
Sat memor in dictis, quæ sunt de carne sororis,
Præsulis exitium cœpit disquirere sacrum,
Explorando vias, quibus hunc occidere posset
Atque illos pariter, noxæ quos fama dedisset.

Ex hisce habemus, seculo x *aliquot annis inchoato seu adolescente, a multis existimatum fuisse, Dodonem ad inferendam* S. Lamberto *necem non sola Galli et Rioldi cæde, sed et ejus Sancti euangelica libertate in improbando Alpaidis Pippinique adulterio, incitatum fuisse; quod poeta anonymus amplectendum, Stephanus vero episcopus, velut Godeschalco scriptori synchrono aut coævo incognitum, rejiciendum aut saltem prætermittendum judicavit. Utramque istam causam etiam affert, magisque exponit Anselmus canonicus Leodiensis, qui paulo post medium seculi* XI *scripsit, apud Chapeavillum in Gestis pontificum tom. 1, cap.* XI *in* S. Lamberto, *unde sequentia excerpsi :* Talibus virtutum exercitiis ad gloriosum venitur martyrium, cujus causa duplex extitit.

assignat it(em) celebris canonicus.

129 Et prima quidem fuit, quod pervasores rerum ecclesiasticarum duos quosdam fratres aliqui ex beati Martyris propinquis, ipso nesciente, interfecerant; quod eorum proximus Dodo quidam in sanctum Pontificem causam sui retorsit odii. Altera fuit causa, quod Pipinus Major-domus regiæ, face libidinis adulterinæ succensus, memorati Dodonis sororem Alpaidem legitimæ conjugi Plectrudi superinduxerat. De qua re Sanctus Dei Lambertus, tantum in principem perhorrescens facinus, adulterini criminis eum arguere non reformidabat; et nunc terrores divini judicii minitando, nunc honestatem legalis thalami commendando, et adulterii obscœnitatem detestando, hoc apud ferocem animum Vir apostolicus effecerat, ut jam in fornicaria minus insaniret. Quod ubi illa primum sentire potuit, furiis agitata libidinis, fratrem gemebunda per internuntios convenit, contumeliam sibi a Sacerdote illatam memorat, ejus instinctu aversum a se conqueritur principis animum, commodius sibi fore, Lambertum vita privari, quam a tanto viro divortio separari: insidiatoris interitu hoc sibi posse præstari, quod nullius ab invicem dissidii deinceps infortunium posset interveniri. Bibit ille transfusum a viperea sororis lingua venenum; armat statim ex domesticis regiæ domus in necem Episcopi milites auxiliares, et miser, dum in Sacerdotis necem crudeliter grassatur, nescit, quia sibi æternam mortem, illi finem laborum et perpetuam pariat vitam *etc.*

qui in altera editione Reginonem

130 *Ab hac editione Chapeavilli differt ea, quam Martenius et Durandus tom. 4 Ampliss. collect. veterum scriptorum a col. 843 curaverunt ex Ms. codice Andaginensi, quem ante annos sexcentos, vivente Anselmo, exaratum fuisse, ac genuinum ejusdem fœtum esse, cujus editum a Chapeavillo exemplar dumtaxat compendium sit, ibidem pronuntiant. Hic igitur col. 848 et sequenti toto cap. 6 nullo verbo de Alpaide facto, unica martyrii causa rejicitur in Dodonem, Galli scilicet ac Rioldi nece stimulatum. Deinde Sancti cædes, sepultura, translatio Leodium et aliquot miracula memorantur usque od finem capitis. Tum sequitur caput 7 cum hoc titulo :* Item alia de eodem opinio. Huic beatissimo Viro testimonium perhibet Regino abbas Prumiensis, ita scribens

inter

A inter cetera in Chronicis suis, quæ a primo Incarnationis Dominicæ anno usque in nongentesimum octavum ejusdem Domini annum extendit. « Tempore, inquit, Vigilii Papæ habita est synodus Aquileiæ contra hæreticos, qui beatam » Mariam solum hominem, non Deum hominem » genuisse affirmabant; in qua synodo Catholice » institutum est, ut Maria semper Virgo Theothocos diceretur; quia non solum hominem, » sed verum Deum et Hominem genuit.

131 » Ea tempestate claruit Lambertus Tungrensis ecclesiæ episcopus; qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset: (sic » habet alterius adhuc scripturæ relatio nobis a » prioribus relicta,) rex Pippinus tunc temporis » monarchiam regni tenens, sororem memorati » Dodonis legitimæ conjugi pellicem induxerat, » et suadente diabolo, licitos amores illicitis » postposuerat: pro qua re hic solus auctoritate » sacerdotali principem publice adulterii arguere » non reformidabat; et nunc minitando terrores » divini judicii, nunc honestatem legalis thalami » commendando, et contra turpitudinem adulterii detestando, hoc apud ferocem ejus animum Vir apostolicus effecerat, ut jamjamque

et nescio quod scriptum

B » minus in fornicaria insaniret. Quod ubi illa primum persentiscere potuit, furore simul et libidine æstuans, qualis Jezabel in Heliam, vel » Herodias in Johannem, fratrem gemebunda » adiit, fratri contumeliam a Sacerdote sibi illatam » memorat; instinctu ipsius aversum a se regis » animum; mori satius esse, quam tam honestis » ignibus privari cum dedecore; faxit, ut Sacerdos intereat, nullum posthac regalis thalami » fore dissidium.

132 » Bibit ille transfusum a viperea sororis » lingua alto pectore venenum: armat statim ex » domesticis regiæ domus ad necem Episcopi milites auxiliarios; et miser, dum in Sacerdotis » necem crudeliter grassatur, nescit, quia sibi » æternam mortem, illi finem laborum et perpetuam pariat vitam. » Hanc passionis ejus causam scriptorem Vitæ ipsius ideo tacuisse arbitror, ne, ut fit, eorum incurreret offensam, quorum majores tali notati essent infamia. *Non vacat, nec operæ pretium est hic inquirere, an istud Andaginense exemplar genuinum Anselmi Opus sit, ut laudati editores censuerunt; sed quod ad argumen-*

laudans, Reginonis dicta

C *tum nostrum magis spectat, observo, non omnia ex laudata editione hic virgulis notata Reginonis esse, sed pauca dumtaxat, eaque contra historicam veritatem turpiter truncata et avulsa a ceteris. Regino enim editionis Argentoratensis anni 1609, pag. 390 post annum 622 sic habet :* Hoc tempore synodus Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei quintum universale concilium suscipere diffidit. Quæ synodus facta fuerat temporibus Vigilii Papæ, contra hæreticos, qui beatam Mariam solum hominem genuisse affirmabant, in qua synodo Catholice institutum est, ut Maria semper Virgo Θεοτόκος diceretur; quia non solum hominem, sed vere Deum et hominem genuit. Ea ætate *(nempe qua synodus Aquileiæ S. Sergio Pontifice habita est,)* claruit Lambertus Tungrensis ecclesiæ episcopus, qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset, ab iniquissimo Dodone et aliis viris de palatio missis improvise conclusus, intra domum ecclesiæ in Leodio vico occiditur. *Hæc Regino, nec quidquam ea de re amplius.*

133 *Hinc autem liquet primo, quam imperite Anselmus, vel quisquis istius capitis septimi auctor est, Reginonis textum truncando, eum ipsi errorem affingat, quasi is synodum seu conciliabulum Aquileiense, circa annum Christi 698, S. Sergio I Pontifice habitum, cum concilio œcumenico V, anno Christi 553 sub Vigilio Papa Constantinopoli celebrato confudisset; cum tamen idem Regino utramque synodum diserte distinxerit. Liquet secundo, quam inepte synodos sic confundendo, S. Lamberti ætatem cum Pontificatu Vigilii ejusdem capitis auctor composuerit. Liquet denique tertio, totam illam de Pippini cum Dodonis sorore pellicatu, et inde secuta sancti Episcopi cæde historiam, quæ virgulis affecta subjungitur, a Reginone traditam non esse, sed ab alio incerti nobis temporis et fidei scriptore, qui propterea exiguum ponderis habere debet ad præsentem, quam tractamus, controversiam dirimendam. Progrediamur modo ad alios, qui eamdem historiam, sic cœptam perfecerunt, novisque adjunctis exornarunt.*

Auctore C. S. *fœde confudit.*

134 *Sigebertus Gemblacensis in Chronico ad annum Christi 698 Reginonis dicta, num. 32 relata sic interpretatus est :* S. Lambertus Pipinum principem increpare ausus, quod pellicem Alpaidem suæ legitimæ uxori Plictrudi superduxerit, a Dodone fratre ipsius Alpaidis Leodii martyrizatur. *In Vita cap. 4 prolixiorem historiam texens, primos Sancti biographos cum ceteris, ab utrisque aliquid mutuatus, conciliare conatur, multaque reliquis eatenus incognita sic exponit, quasi ipse spectator adfuisset; quæ omnia in compendium contracta subjungo.* S. Lambertus *Pippinum de pellicatu cum Alpaide libere crebroque compellans, eum acriter arguit, et tantum non ad officium reducit. Hoc audito, Alpais de illata sibi ab Episcopo injuria apud fratrem Dodonem conqueritur, opem et vindictam precatur. Spondet ille, et adhibitis secum potentioribus amicis, sanctum Præsulem ab arguendo sororis suæ adulterio compescere laborat. At ubi nil verbis profici advertit, Gallum et Rioldum consanguineos suos in episcopatus familiam et bona cum armata manu immittit; quos duos, cum Sanctus paternis monitis ab incepto cohibere frustra studuisset,* Petrus *et* Andolecus *vel* Andoletus, *ipso plane inscio, commissa pugna peremerunt.*

Sigebertus eamdem Alpaidis historiam,

E

135 *Horum morte intellecta, Dodo* S. Lamberti *necem decernit, data opportunitate inferendam. Interea Pippinus in villam suam Jopiliam venit, cui proximus erat Legia vicus, in quo Sanctus prædium aliquod cum ædibus habebat, ubi, ut sæpe alias, solitudine loci delectatus, tum morabatur. Inde consilii causa a Pippino accersitus, Jopiliam properat. Inter convivandum Pippinus craterem suum a sacra Episcopi manu sibi porrigi religionis ergo flagitat, obtinetque; nec mora, ceteri omnes convivæ, ejus exemplum sequuntur. Visa est hæc pellici opportuna occasio, qualemcumque cum sancto Episcopo suo communionem extorquendi; dumque alii frequentes accurrunt, ipsa se clanculum turbæ ingerit, et ceterorum manibus suas miscens, craterem aliquem ipsi præripere conatur. Verum* Lambertus *odoratus, quod res erat, adulteram repellit, de muliebri audacia cum Pippino expostulat, et ex aula egreditur. Hac spe falsa pellex, Pippino suggerit, ne se insalutata Episcopum e palatio abire permittat. Mandat ille; ipse vero Deum testatus, se numquam cum adultera communicaturum, inde discedit. Furit spreta mulier, fratremque suum Do-*

plurimum exornavit

F

do-

AUCTORE C. S.

donem ad tollendum e viris sine ulteriori mora Antistitem impellit : idque ille postero diluculo exsequitur.

quem Nicolaus et Ægidius fere secuti sunt.

136 *Habes hic, lector, tragœdiæ istius ex Sigeberti relatione compendium, secundum quam multo illustrior, et ad commendandum* S. Lambertum *aptior est causa martyrii, quam quæ a Godeschalco et Stephano allegatur. Quia vero noverat Sigebertus, nihil hujusmodi apud laudatos biographos legi, in fine totius Vitæ de Godeschalco notat sequentia :* Gesta quidem ejus veraciter prosecutus, de causa martyrii parum libero ore locutus est. Quod hac de causa fecisse creditur, ne sui temporis regibus culpam majorum suorum videretur exprobrare. Ex illicito quippe Pippini et Alpaidis conjugio natus est Carolus Martellus, ex Carolo Pippinus tertius, qui ex principe in regem Francorum promotus est, de Pippino Carolus Magnus. *Porro utut gloriosior sit ea causa martyrii, sub medium tamen seculi* XII, *id est, inter annum 1143 et 1147, quo Nicolaum scripsisse § 1 diximus, non alia ejusdem Vita, quam quæ a Godeschalco vel Stephano scripta est, in ecclesia Leodiensi legebatur. Tunc enim nonnulli,* B *quibus ista primorum biographorum narratio displicebat, quod tanto Martyre minus digna videretur, Nicolao auctores fuere, ut Vitam conscriberet, in qua alia cædis causa traderetur ; uti manifestum est ex ipsis Nicolai dictis, quæ quia num. 15 jam recitavi, hic non recenseo. Quos vero scriptores ipse hac in parte secutus fuerit, satis declarat, dum inter monumenta, quibus pro Vita concinnanda usus est, Reginonem Prumiensem et Sigebertum Gemblacensem nominat ; quem posteriorem sic secutus est, ut quæ ille de Gallo ac Rioldo ecclesiam inique vexantibus, et deinde cæsis, ex Godeschalco relationi suæ immiscuerat, tacitus prætierierit ; credo, ut purior illustriorque martyrii causa appareret. Nicolai vestigiis inhæsit Ægidius Aureæ-Vallis monachus in Additionibus ad Anselmum, cap.* XI *in* S. Lamberto, *apud Chapeavillum.*

§ X. Causa martyrii a Godeschalco et Stephano tradita asseritur, et ad argumenta aliter sentientium respondetur.

C

Godeschalci auctoritas nunc passim admissa est,

V*ariantibus eo, quo diximus, modo de causa, ob quam* S. Lambertus *martyrio coronatus sit, vetustis scriptoribus, qui post illos scripsere, eam partem diu amplexi sunt, quæ sancto Martyri gloriosior videbatur ; idque haud dubie eo confidentius, quod ratio silentii Godeschalci et Stephani, quam Sigebertus allegat, omnino verisimilis appareret. Hinc idem Stephanus apud Baronium tom. 3 Annal. ad annum Christi 698, num. 1 vehementer vapulat, quasi principibus adulandi studio, reprehensum a* S. Lamberto *Pippinum adulterum subticuisset. Proficiente deinde inter eruditos crisi, ea sententia non modo in dubium vocata, sed etiam velut commentitia a multis deserta est, ita ut opposita nunc sit communior, si Leodienses scriptores excipias. Primus, quem quidem noverim, Henschenius noster in Diatriba de tribus Dagobertis lib. 4, cap. 7 et alibi, deinde Bollandus in S. Suiberto tom. 1 Martii, pag. 79, num. 45 eam historiam, ut suspectam ut minimum habuerunt. Eamdem tamquam fabulosam* D *rejecerunt Hadrianus Valesius tom. 3 Rerum Francicarum, lib. 23, Mabillonius Sec. 3 Benedict., parte 1 in* S. Lamberto, *Cointius ad annum Christi 708, num. 9 et seqq., Pagius in Critica Baronii ad annum 698, num. 2 et seqq., Longuevallius tom. 4 Historiæ ecclesiæ Gallicanæ, aliique.*

quem de i. pœnde studio siluisse

438 *Contrariæ sententiæ sui etiam non desunt sectatores, inter quos sunt Joannes Roberti, Fisenus, Foullonus et Slusius in Diatriba jam sæpe laudata § 8. Juverit itaque rationes, quæ in utramque partem produci possunt, diligenter expendisse. Non tam inepta est ratio, ob quam Godeschalcum de reprehenso Pippini pellicatu siluisse, adstruunt memorati scriptores, quin ea induci potuisset, si prædicta reprehensio causam martyrio reipsa dedisset. Etenim sive Godeschalcum sub Carolo Magno, sive sub Pippino Brevi, sive sub Carolo Martello scripsisse statuas, odiosum certe erat ea litteris consignare, quibus et Pippini Heristalli, cetera optimi principis, turpis libido, tam sancti Episcopi fuso sanguine notata, et Martelli probrosi natales, sui ævi lectoribus revocarentur in memoriam, et ad posteros transmitterentur : quod certe et ipsi Martello, et hujus filio* E *Pippino, et Carolo nepoti non poterat non displicere. Similis ratio etiam Stephanum initio seculi* X *ad silentium movere potuisset, eo magis, quod Vitam a Godeschalco scriptam politiori tantum stilo edere promisisset, quodque Caroli Simplicis con*sanguinitatis affinis esset, *ut in hujus diplomate dicitur tom. 3 Galliæ Christianæ auctæ col. 837.*

non probant aliorum ceterum

439 *Ait quidem Mabillonius in Observationibus ad* S. Lamberti *martyrium, longe atrociorem esse fabulam de Caroli Martelli damnatione, quam tamen Hincmarus, Adrevaldus, aliique in vulgus spargere non dubitarunt, imperante Carolo Calvo, illius abnepote : verum etiamsi æqualis infamia ad Carolum Calvum inde redundasset, tantum consequeretur, alios aliis audaciores in scribendo fuisse. Ad id unum tamen dumtaxat valet allegata silendi ratio, ut, si ea Pippini adulteri reprehensio, illataque propterea* S. Lamberto *mors per alia satis idonea testimonia tradatur, solum istud Godeschalci, Stephanique silentium multum sui ponderis amittat. Videamus itaque, quibus et quam vetustis monumentis nixa ea sententia prodierit. Scriptor Vitæ S. Huberti, synchronus et familiaris, de* S. Lamberti *martyrio sic* F *loquitur :* Mortis autem acerbæ viriliter ferendo discrimina, et summi Pastoris vestigiis inhæsit, et quantum amoris circa Dominicas oves haberet, aperuit : utpote quibus et vivens vitæ contulit pascua, et pro quibus non metuit mortis subire dispendia. *Venerabilis Beda in Martyrologio de* S. Lamberto *martyre more suo tantum meminit ; de causa modoque nihil docet.*

de Sancti martyrio dicta.

140 *Nihil quoque de iisdem memorans Florus in Auctario Bedæ ante tom. 2 Martii sic habet :* In Gallia, in villa Leudegus, natalis S. Lamberti episcopi et martyris, qui sectando justitiam, adeptus est martyrii palmam. *Nec quidquam certius ex Wandelberto habemus, qui in Martyrologio suo metrico ait :*

Lambertus quintum denum virtute coronat,
Factio quem cæsum semper tremebunda pavescit.

Solius Dodonis meminit Rabanus Maurus in suo item Martyrologio, ubi cum S. Lambertum *ab exsilio,* consentiente Pippino tunc principe *revocatum, et episcopatui suo redditum dixisset, subdit :* Ibique per plures annos in Ecclesia Dei nobiliter vixit.

A vixit. Hunc vero Dodo, domesticus jam supradicti principis Pipini, machinatione pessima occidi fecit. Ipse vero per innocentem mortem ad Dominum migravit. *Plus aliquid dicit Ado, pariter in Martyrologio, his verbis :* Tungrensi diœcesi, in Leodio, villa publica, natalis sancti Lamberti episcopi. Qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset, cum rediens orationi incumberet, ab iniquissimis viris de palatio missis, improvise conclusus, intra domum ecclesiæ occiditur.

quæ novæ sententiæ

141 *Adonem secutus Notkerus*, Tungrensi diœcesi, *inquit*, natalis sancti Landeberti episcopi : qui, dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset, intra domum ecclesiæ occiditur. *Eadem quoque, quæ Ado, habet Regino Prumiensis in Chronico, præterquam quod inter Sancti interfectores Dodonem primo loco nominet : verba ejus dedimus num. 132. At Usuardus simplicius ait :* Apud Leodium, beati Lamberti episcopi Tungrensis, qui a nocentibus innocenter occisus, aulam cælestis regni perpetuo intravit victurus. *Habes hic vetustissimos, qui præter Godeschalcum de S. Lamberti martyrio meminerunt. Manifestum* B *autem est, nihil ex quinque primis et ultimo eorum haberi posse pro stabilienda sententia, quæ Sancti cædem Alpaidi adscribit. Ceteri tres videntur mihi huic historiæ cudendæ primam occasionem dedisse. Cum enim sanctus Episcopus ob increpitam domum regiam occisus apud istos legeretur, et aliunde constaret, Pippinum illicitis Alpaidis amoribus, ex qua Carolum Martellum et Childebrandum genuit, implicitum fuisse; pronum fuit, ut istorum verba avide arriperent, et de reprehenso Pippini pellicatu interpretarentur omnes, quibus martyrii causa, a Godeschalco Stephanoque tradita, displicebat velut* tanto Sacerdote *minus digna, uti pluribus sua ætate displicuisse, Nicolaus in Epistola dedicatoria testatur.*

occasionem dederunt, sed cum Godeschalco

142 *Hinc igitur primus omnium anonymus poeta, cujus verba num. 128 recensuimus, ex* trito multis sermone, *Dodonem et Alpaidis fratrem, et ob improbatum ejusdem cum Pippino adulterium* S. Lamberto *infensum dixit, licet cetera Godeschalci narrationi inhæreret. Deinde Anselmus geminam cædis causam retulit, ut num. 129 et seqq. dictum est. Post hunc Sigebertus Gemblacensis* C *utramque componere studuit, et famoso illo convivio prætera exornavit. Nicolaus denique priori causa penitus prætermissa, secundam unice retinendam censuit, et reliqua Sigeberti dicta adoptavit. Sic ego historiam illam paulatim concinnatam credo, cui multa adjuncta immiscentur, quæ illius auctores non nisi pro suo ingenio fingere potuerunt. Verum ista martyrologorum et Reginonis dicta superius relata non hujusmodi sunt, quin cum primis Sancti biographis facile conciliari possint, adeoque et debeant; neque enim manifesta antiquiorum dicta ex ambiguis recentiorum, ubi nihil id cogit, fas est interpretari.*

facile conciliantur

143 *Jam vero minime verisimile est, ut Mabillonius et alii ante me observarunt,* S. Lambertum, *dum ecclesiastica bona, gregemque tam inique et crudeliter a Gallo Rioldoque invadi vidit, de eorumdem prædônum injustitia apud Pippinum, si aderat, aut apud alios, qui ejus vices gerebant, conquestum non esse; dumque nihil proficeret, etiam increpuisse, ac divina judicia minatum esse, nisi ab ecclesiæ gregisque sui oppressione abstineretur. Interea cum Sanctus hæc constanter ageret, potuerunt Gallus et Rioldus ab illius consangineis occidi, et horum nece vehementius incitatus Dodo, ad importunum, invisumque familiæ suæ Monitorem, ea data ulciscendi opportunitate, perimendum impelli. Hæc expositio nec laudatorum martyrologorum et Reginonis, nec Godeschalci Stephanique dictis adversatur; imo postremorum narratio eam exigit, cum verisimile non sit, S. Lambertum suam pro grege auctoritatem apud optimates aulæ, cujus Dodo unus erat, non interposuisse. Eadem interpretatio plane conformis est S. Huberti biographo, qui verbis num. 139 recitatis,* Lambertum *pro Dominicis ovibus mori non metuisse testatur.*

Auctore C. S.

Nusquam insinuat Godeschalcus,

144 *Hactenus ergo nihil habemus, unde Godeschalcum et Stephanum ex adulandi principibus studio, vel displicendi metu, veram martyrii causam cum veritatis, sanctique Martyris gloriæ dispendio subticuisse arguamus; quippe quam aliam fuisse, quam quæ ab eis tradita est, nullus asseruit ex adductis scriptoribus, quorum alii eodem, quo Martyr occubuit, alii altero post seculo floruerunt. At Slusius in laudata Diatriba cap. 4 credi vult, Godeschalcum, quod de Pippini reprehensione palam dicere non audebat, lectori non oscitanti satis indicasse.* Narrat enim, *inquit*, E beatum Antistitem a Gallo et Rioldo « appetitum convitiis et contumeliis, et in rei familiaris direptione gravibus dispendiis oppressum. » Causam tot injuriarum non exprimit, sed ita insinuat, ut Alpaidis emissarios agnoscas. « Consanguineus, inquit, horum erat Dodo ; » qui ex Galli et Rioldi cæde occasionem, quam quærebat, se tandem invenisse lætatus est sæviendi in Antistitem. Pergit Godeschalcus, et post beati Viri cædem, plebis et procerum narrat lachrymas, sed omnium « cum silentio, ne accusarentur Dodonis scelus per indicium fletus damnavisse. » De Pipino alterum silentium. Qui autem fieri potuit, ut tantus princeps, qui a pietate et justitia non mediocriter commendatur, cædem Antistitis sui, ante oculos suos crudeliter patratam, ultum non iret, non aliquo saltem doloris sensu prosequeretur, si nihil suberat, quod eum ab officio revocaret ? Proclivius sane est credere, humana imbecillitate lapsum esse Pippinum, et (quod de Salomone ac primo parente nostro ait B. Augustinus) « noluisse contristare delicias suas. »

Sanctum cæsum esse

145 Sed rursus Godeschalcum audiamus. « Corpus, inquit, exanime vili operimento contectum » secundo Mosa Trajectum relatum est, F ut sepeliretur. Ubi clerici « non audentes in decorando honesto cultu sepulchri ejus immorari, in tumba patris ejus Apri, ibidem quiescentis, non tam condiderunt, quam absconderunt, et superjecto grandi lapide, non tam cooperuerunt, quam compresserunt. » Unde hic metus, nisi a Pipino, nisi ab Alpaide, quæ muliebribus illecebris Pipinum dementaverat ? *Hæc Slusius, quæ ne in compendium redacta aliquid sui roboris amitterent, visum est totidem ipsius verbis referre. Nunc responsum accipe. Causam injuriarum, quibus sanctum Præsulem Gallus et Rioldus affecerunt, revera non prodidit Godeschalcus; sed nec Dodonem fratrem Alpaidis dixit. Non magis eumdem lætatum esse asseruit,* ex Galli et Rioldi cæde occasionem, quam quærebat, se tandem invenisse. . . sæviendi in Antistitem. *Verba ejus in editione Chapeavilli, quam Slusius secutus est, hæc sunt :* Horum *(Galli et Rioldi)* consanguineus quidam, Dodo vocatus, de primatibus palatinis unus, utpote Pipini ducis familiaris, abundans possessionibus multorum servorum, et militum constipatus obsequio et comitatu, cum au-

AUCTORE C. S.

audisset affinium neces, ad vindictam expetendam animatur, et sanguine sanguinem judicavit ulciscendum. *Quis hinc Slusii assertum eruat, nec potius dicat, solam consanguineorum suorum cædem Dodonem ad vindictam impulisse?*

ob reprehensum adulterium Pippini,

146 *Porro quot sunt perversorum hominum pravæ libidines, totidem potuerunt Gallum et Rioldum in* S. Lambertum *concitare, ut necesse non sit Pippini reprehensionem, cujus Godeschalcus nusquam meminit, aut aliam certam causam determinare. Quod ad populi ceterorumque metum attinet, nihil pariter opus est hunc a Pippino aut Alpaide repetere, cum ea Dodonis potentia et apud Pippinum gratia, qualem Godeschalcus mox descripsit, satis superque esse debuerit ad incutiendum ipsis timorem,* ne accusarentur Dodonis scelus per indicium fletus *(adde etiam per ornatum tumuli)* damnavisse. *Et erat quidem metus ille tanto justior, quanto certius ex recenti sancti Episcopi, ejusque domesticorum cæde constabat, Dodonis ad scelera audaciam non inferiorem ejus potentia esse. Denique ut tam ad hoc, quam ad cetera hactenus objecta argumenta respondeam, dico verisimillimum esse, memoratas ecclesiæ Trajectensis per Gallum et Rioldum vexationes, atque ipsam* S. Lamberti *cædem, absente et Suevico bello in Alemannia detento Majore-domus Pippino contigisse. Rationem hujus asserti mei accipe.*

qui probabilius tunc in Suevia bellans,

147 *Diximus supra § 8, probabile esse, S. Theodardum ad annum Christi 669 vivendo pervenisse, ejusque mense Septembri occisum; ideoque et* S. Lamberti *cædem, qui ipsi proxime succedens, eam cathedram quadraginta annis tenuit, in annum Christi 709 probabiliter incidisse. Hoc autem anno Pippinum in Alemanniam seu Sueviam exercitum duxisse, quatuor antiqui annalistæ apud Chesneum in Historia Franciæ scriptorum testantur. Annales Nazariani ibidem tom. 2, pag. 3 sic habent :* DCCIX Pippinus perrexit in Alamaniam : *Petaviani pag. 6 :* DCCIX quando domnus Pipinus perrexit in Suavis contra Wilarium; *Tiliani pag.* XI : DCCIX Pippinus pugnavit in Suavis : *Metenses denique tom. 3, pag. 267 :* Anno ab Incarnatione Domini DCCIX Pippinus contra Alamannos exercitum ducens, magnifice de illis, omnique illa regione triumphavit. *Jam vero si Pippinus tum temporis Trajecto tam procul abfuit, ruit tota ista Sigeberti ac Nicolai narratio, neque Godeschalci Stephanique fides culpanda est, nec Pippinus tam atrocis facinoris, quale est sancti Episcopi sui parricidium, reus agendus. Sane in hac sententia omnia recte se habent, quæque objici possent, difficultates evanescunt.*

Trajecto longe aberat,

148 *In primis sic inconcussa manet primorum biographorum auctoritas, eorumdemque narratio multo verisimilior evadit. Nam mihi quidem ista ecclesiæ Trajectensis tam dira oppressio, quæque subsecuta est* S. Lamberti *et domesticorum ejus barbara cædes, præsente, et quasi coram inspectante Pippino patrata, difficilis creditu semper visa est, nisi huic aliqua cum illo simultas intercessisset. Dum autem ista anno 709 illigamus, facile intelligimus, Gallum ac Rioldum ex Pippini absentia audaciores factos, memoratam vim adhibere, et consanguinei sui Dodonis potenti patrocinio fultos,* S. Lamberto *frustra reclamante, aliquo tempore impune continuare potuisse, ac denique a* Petro et Andoleto, *cum nihil subsidii ab aula ferretur, vim vi repellentibus occidi. Eadem Majorisdomus absentia Dodoni quoque, ob utriusque cædem impotentius excandescenti, animos addere potuit, ut non modo interfectores, sed et ipsum Episcopum, qui adversus prædones illos apud palatinos haud dubie fortiter peroraverat, e medio tolleret, ne is apud Pippinum sibi suisque postmodum molestiam crearet. Ut vero hæc nihil habent a verisimilitudine alienum, ita conformia sunt Godeschalci et Stephani dictis, qui totam* S. Lamberti *martyrii causam in Dodonem, consanguineorum suorum nece furentem rejiciunt, de Pippino autem et Alpaide altum silent.*

quando Lambertus occisus est.

149 *At enim, inquies, si Pippinus nullam in eo facinore partem habuerit, cur inultum reliquit? Sed præterquam quod potentiorum crimina sæpe impunita maneant, eadem ipsa Pippini absentia favebat Dodoni, tum ut causas fingeret, quibus apud absentem scelus suum extenuaret, tum ut amicis deprecatoribus uteretur. Favebat ipsi consanguineorum cædes, cujus reum Sanctum fingere potuit : favebat potentia sua, pristinaque cum Pippino familiaritas. Favebat præterea belli Suevici continuandi apparatus, quod Pippinum tribus sequentibus annis partim per se, partim per duces suos prosecutum esse, supra laudati annalistæ affirmant. Hujusmodi autem turbulenta tempora animos principum ad bellicas curas magis, quam ad privatorum injurias vindicandas intentos reddere soluerunt. Utut est, in hac mea sententia multo minus, quam in opposita, patitur Pippini existimatio,* qui, *teste Slusio,* a pietate et justitia non mediocriter commendatur.

Respondetur ad argumenta

150 *Supersunt duo Slusii argumenta, leviori negotio dissolvenda. Primum desumit ab auctoritate Marci Velseri, quasi hic* S. Lambertum, *instigante Alpaide, cæsum legisset in seculi octavi scriptoribus. Locus, quem Slusius laudat, habetur lib. 4 Rerum Boicarum, ubi Velserus agens de S. Corbiniano, primo episcopo Frisingensi, ex Aribone narrat, illum a Grimoaldo Boiorum duce invitatum, recusasse ad eum accedere, quamdiu Pilitrudem, Theobaldi fratris sui viduam, pro uxore haberet. Deinde subdit :* Prope fuit, ut procax fœmina *(Pilitrudis)* veterem Herodiadis tragœdiam repeteret; et recentia Alpeidis in Lambertum, Geilæ in Chilianum exempla erant ante oculos : nam constitit, agitata esse id genus consilia, non ignaro periculi Corbiniano. *Velseri dicta sic excipit Slusius :* Hæc Marcus Velserus ex auctoribus, ut profitetur, ferme Godeschalco nostro συγχρόνοις. Ecce igitur, notum erat et publicum apud Boios, quod silebatur in Austrasia, Lambertum et Chilianum, ut pœna, sic etiam causa pares; utrumque scilicet mulieris impudicæ, hunc Geilæ, illum Alpaidis furore cæsum fuisse.

ex Marco Velsero,

151 *Respondeo, ista Velseri dicta et sensa esse, non auctoris Godeschalco ferme synchroni, Aribonis scilicet in Vita S. Corbiniani, quam ipse sæpe laudat, nosque ad diem* VIII *hujus mensis Septembris dedimus, in qua nullum de S. Lam*berto *vel Alpaide verbum legitur. Id unum ergo ex adducto loco sibi habet Slusius, Velserum ejusdem secum de Sancti nostri martyrii causa opinionis fuisse, qui propterea existimavit eamdem cognitam fuisse Pilitrudi, quam constat ex Aribone S. Corbiniani vitæ per Ninum quemdam insidiatam essse. Ceterum Marci Velseri auctoritas nos morari non debet. Ultimum denique argumentum Slusius format a titulo Martyris, quem mox ab obitu ejus communi omnium consensu ipsi adscriptum fuisse observat; atque inde deducit; eum* non ob privatam familiæ suæ rixam, sed ob causam, quæ ad religionem pertineret, sanguinem fudisse. Martyrem enim, *prosequitur,* ut sæpe inculcat

B. Au-

A B. Augustinus, non facit pœna, sed causa. Ideoque in Romano Martyrologio ejus memoria hoc elogio celebratur, quod « cum regiam domum zelo religionis increpasset, nocentibus innocens occisus, aulam regni cælestis perpetuo victurus intraverit. »

152 *Ego vero hæc omnia libens admitto, sanctumque* Lambertum *ut Martyrem veneror. At nego vel inde consequens esse, eumdem ob reprehensam Pippini incontinentiam, vel in mea sententia ob* privatam familiæ suæ rixam *occisum esse. Ad diem* x *Septembris Martyrologiis inscriptus ut Martyr legitur S. Theodardus,* Lamberti *proximus in episcopatu decessor,* qui, *ut habet Romanum,* animam suam posuit pro ovibus suis. *Eumdem ut Martyrem annuo Officio colunt Leodienses; nec aliam tamen causam proferunt martyrii, quam quod pro ecclesiæ suæ possessionibus, quas ab iniquis invasoribus frustra repetierat, Childericum II regem Austrasiæ interpellaturus profectus, in via ab hujusmodi adversariis trucidatus sit. Ob similem bonorum ecclesiæ, gregisque sui defensionem* S. Lambertum *occisum existimo. Gallus enim ac Rioldus hunc et illa deprædabantur; neque dubitare nos sinit apostolica Viri virtus, quin apud palatinos, quorum Dodo unus erat,* B *justis querelis et monitis, cumque nihil his proficeret, etiam comminationibus adversus prædones illos egerit. Verisimile deinde est, Dodonem hinc adeo in Sanctum exarsisse, ut audita consanguineorum nece, velut data ulciscendi opportunitate, ad ejusdem cædem advolaverit, quam ipse, teste Godeschalco, placidissime excepit.*

et a titulo Martyris

153 *Planum autem est, hac ratione sanctum Episcopum ob privatam familiæ suæ rixam cæsum dici non posse, licet Dodo hac, tamquam opportuna occasione, usus fuerit. Confirmari hæc solide possunt ex biographo S. Huberti jam sæpe laudato. Hic primam S. Lamberti Vitam certe viderat, cum ad eam lectorem remittat his verbis :* Quantis autem, qualibusve miraculis suum velle Dominus in tali facto (*in translatione corporis Sancti nostri*) per omne iter reversionis eorum commendarit, schedula gestorum ejusdem sancti Pontificis annotata continet. *Viderat ergo, inquam, quæ de Sancti martyrio in eo legebantur; neque illud etiam tamdiu ante contigerat, quin ejusdem satis recens memoria tum superesset, unde veram cædis illius causam perspectam haberet. Nihilominus congruenter ad Godeschalci dicta ait, illum* C *pro ovibus suis mortem subiisse.* Mortis, *inquiens,* acerbæ viriliter ferendo discrimina, et summi pastoris vestigiis inhæsit, et quantum amoris circa Dominicas oves haberet, aperuit; utpote quibus et vivens vitæ contulit pascua, et pro quibus non metuit mortis subire dispendia.

petita et in contrarium adducta.

154 *Porro martyrii palmam non recentiores modo, sed et antiqui omnes S. Lamberto debitam agnoverunt, prout abunde constat tam ex Godeschalco ceterisque scriptoribus, quam ex martyrologiis jam allegatis et deinceps allegandis. Libet tamen pia S. Huberti, viri omni exceptione majoris, de ea sensa ex ejusdem Vita hic apponere.* Reminiscens, *ait idem biographus,* perfectionis Decessoris sui, ardebat cupiditate matyrii, minus se deputans habere perfectionis, qui nondum pro Domino tradidisset morti etiam officia corporis. Doloris namque illius interni, amaritudinisque animi, quo flagrabat amore martyrii, testes erant lachrymæ, quæ solent prodere intima conscientiæ, quas in recordationem B. Lamberti solitus erat dolor elicere, genarumque orbes assidua humectatione alluere. Unde inter pias exuberationes fletuum, alta suspiria pulmonum, crebro talia conquestus est : O me infelicem, terque miserandum, cujus se peccata in tantam sustulere congeriem, ut non idoneus dignusque possim reperiri consortio tanti Viri, martyrii triumphum subeuntis, palmamque victoriæ invadentis!

Pia S. Huberti de eodem sensa.

AUCTORE C. S.

155 *Denique, antequam huic controversiæ tractandæ finem imponam, quæri potest, utrum igitur* S. Lambertus *in causa pellicatus Alpaidis cum Pippino nihil egisse dicendus sit. Etenim cum de illo pellicatu, ex quo Carolus, cognomento Martellus seu Tudites, natus est, ex probatissimis scriptoribus apud omnes constet, mirum sane videri debet, si sanctus Episcopus noster tantum probrum in diœcesi sua, et quasi coram tacitus tulerit. Respondeo, etsi de argumento hoc proximi ejus ætati scriptores nihil tradiderint, prudenter tamen dubitari non posse, quin sanctus Antistes, quem inter ceteras ipsius illustres virtutes, ab heroico animarum zelo merito commendat primus ejus biographus, quique eodem teste num. 11 Vitæ,* clementer docebat, ordinabiliter instruebat, a consuetudine peccandi omni virtute retrahere nitebatur; *et ut num. 12 loquitur,* qui non respiciebat E ad personam potentium; *dubitari, inquam, non potest, quin talis tantusque Vir omni modo allaboraverit, ut principem, cetera religiosum et optimum, tam pudendis vinculis expediret, et gregis sui offendiculum tolleret.*

Sanctus Pippinum ad frugem reducere

156 *Quando vero sanctis ejus conatibus Pippinus cesserit, non constat omnino; quamquam hos non inanes fuisse colligere liceat ex Commentario historico de S. Suiberto episcopo § 6, tom. 1 Martii, pag. 78 et sequentibus, ubi multa extremis tum S. Lamberti tum Pippini annis ab hoc et Plectrude, legitima ejus conjuge, pie gesta narrantur, quæ abjectam tum Alpaidem fuisse suadent. Bartholomæus Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis inter personas virtute illustres eamdem Alpaidem in Orpiensi parthenone pœnitentem, sancteque mortuam, ad diem* XVII *Septembris recenset, laudans Ms. Leodiense, Wasseburgium et Raissium. Fiseno credidit Cointius ad annum 692, num. 4; at Pagius in Critica ad annum 698, num. 5 antiquiorum testimonia merito requirit. Porro Orpium duplex est in Brabantia, Majus et Minus: Majus, de quo hic agitur, pagus est, nunc diœcesis Namurcensis, ubi sacrarum virginum cœnobium antiquitus floruit, in quo vixit S. Adilia, de qua* F *ad diem* XXX *Junii in Opere nostro breviter actum est. Seculo præcedenti nulla ejusdem supererant vestigia, teste Jacobo barone Le Roy in Topographia historica Gallo-Brabantiæ pag. 249.*

haud dubie conatus est. Non satis certa sunt,

157 *De Alpaide Orpii sepulta hæc addit ibidem :* Tumulum ejus et inscriptionem ALPAIDIS COMITISSÆ, CONTHORALIS PIPINI DUCIS ante has turbas fuisse accepi, in ecclesia majori, sed nunc ne vestigium quidem est. *De eadem etiam agit Aubertus Miræus in Fastis Belgicis ad diem* XXV *Junii in S. Odrino, ubi sic ait :* Secundo lapide ab Hugardia et a Thenis oppido visitur Orpium majus, pagus Brabantiæ celebris, in diœcesi Namurcensi, ubi eadem Alpais ad meliorem frugem conversa, monasterium virginum fundarat, quod a Normannis aut aliis barbaris eversum putatur. Alpaidis autem tumulus in Orpiensi templo parochiali retro aram Deiparæ anno MDCXVIII est inventus. *Perperam tamen Alpaidem illam ibidem dixerat Caroli Martelli, cujus mater fuit,* pel-

quæ de Alpaide in monasterio pœnitente

AUCTORE C. S.

pellicem fuisse. Incertum quoque est, an ista Orpiense monasterium fundaverit, cum alii alios fundatores assignent.

celerisque huc spectantibus narrantur.

458 *Nec magis scio, utrum Hugardiense canonicorum collegium eidem Alpaidi initia dotemque suam debeat, ut laudatus Miræus loco citato præmisit. Nam Fisenus in Historia ecclesiæ Leodiensis lib. 7, ad annum 980, num. 7 quamdam comitissam Alpaidem Hugardiæ memorat, cujus pia munificentia capitulum S. Pauli Leodii redditauum incrementa ceperit. Atque hinc mihi altera suspicio oritur, eam ipsam forte esse Alpaidem, cujus tumulus Orpii olim inventus, synonymæ Pippini pellicis fuisse falso forsitan creditus est. Utut hæc se habeant, ego, ut dixi, dubitare vix possum, quin Pippinus* S. Lamberti, *aliorumque sanctorum virorum, quibus illum impense favisse constat, saluberrimis monitis obsecutus, Alpaidi nuntium remiserit. Si aliunde constaret, Dodonem Alpaidis fratrem fuisse, minus ægre admitti posset, eumdem ob rejectam a Pippino sororem suam, ad vexandum perimendumque sanctum Episcopum privato aliquo odio accensum fuisse; verum id ex iis tantum habemus, qui contra primorum biogra-* B *phorum auctoritatem ac fidem, novam martyrii causam finxerunt.*

§ XI. Martyrii locus et adjuncta : BB. Petri et Andoleti martyrium expenditur : eorumdem corpora antiquitus honorata : poetæ anonymi narratio.

Sanctus occisus est Leodii

D*iscussis, quæ ad* S. Lamberti *martyrii tempus causamque pertinent, restant pauca quædam de ejusdem martyrii adjunctis, deque illis, qui cum ipso simul cæsi fuere, dicenda. De loco, in quo Sanctus passus est, convenit inter omnes biographos; fuisse scilicet Legiam seu Leodium, tunc villam exiguam, nunc unam ex amplissimis totius Belgii civitatibus, Leodiensis ditionis caput, ejusdemque episcopi ac principis sedem. Vetustum loci hujus situm et faciem Nicolaus in Vita edenda a num. 57 exponit, merito observans, eam, in quam hic* C *excrevit, amplitudinem sancto martyri* Lamberto *deberi; quippe cujus sanguine primum purpuratus, deinde sacro ejusdem corpore per S. Hubertum ditatus, episcopali cathedra, ac subinde etiam principatus sede meruit illustrari. Habebat autem Sanctus ibidem quoddam prædium ædesque ecclesiæ suæ : aderat et sacellum, SS. Cosmæ et Damiano a S. Monulpho Trajectensi olim episcopo dedicatum, si hujus biographis in utraque Vita, tom.* IV *Julii a pag. 157 data, uti et Nicolao in Vita* S. Lamberti, *et Ægidio Aureæ-Vallis in S. Monulpho cap. 33 fidem habemus. In hoc igitur prædio suo sanctus Episcopus morabatur, quando ab impio Dodone ejusque satellitibus improviso circumdatus atque occisus est.*

in cubiculo suo,

460 *Ut autem Legiam sive Leodium pro Sancti palæstra omnes agnoscunt, ita de determinato cædis loco nonnihil dissentiunt. Godeschalcus tam in nostro antiquo Ms. codice, quam apud Mabillonium, et Sigebertus in utraque Vita illum in* cubiculo *suo cæsum esse diserte affirmant.* Cubiculi *etiam tantum meminit Stephanus, poeta anonymus* cellæ; *Anselmus vero nullum locum præter ejusdem Sancti domum designat. Contra in* D *alio Godeschalci exemplari per Chapeavillum edito, cap. 8 narratur* Sanctus Vir oratorium ingressus, *ibidemque occisus esse : idem locus* nominis sanctæ Trinitatis invocatione consecratus *ibidem dicitur. Nicolaus quoque cap. 6 Vitæ, num. 72* Lambertum ante altare sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani *telo transfixum scribit, videlicet in eo oratorio seu sacello, de quo mox meminimus, et in quo ipsum passum esse perhibent iidem biographi S. Monulphi. Posteriores sequuntur Fisenus et Foullonus, quorum primus in Notationibus ad Hist. lib. 4, num. 36 rationem suæ opinionis exponit, et quoddam pictorum figmentum refellit.*

non in oratorio SS. Cosmæ et Damiani,

161 *Sic autem habet :* Godeschalcus *(qualem scilicet Chapeavillus edidit)* martyrii locum appellat oratorium, et locum sanctissimæ Trinitatis invocatione consecratum. Nicolaus eodem modo loquitur, et sanctum Præsulem ante altare sanctorum Cosmæ et Damiani cæsum affirmat : quos equidem secutus sum, quamquam alius vel domi tantum cæsum vel in cubiculo dicat. At prius magis consentaneum est famæ per Majores in hanc ætatem transmissæ. Hodieque in veteri choro, qui martyrii locus est, altare visitur, ante quod E sacra victima Lambertus procubuit. Ac denique quotannis ipsa Leodiensis ecclesia festo sancti Martyris die canit, in æde sanctorum martyrum palmam obtinuisse Lambertum. Pictoribus tamen nequaquam assentior, qui sacris operantem interfici pingunt. Veterum nemo unus id prodidit. Et vero quis credat, Episcopum, jam a somno excitatum, in eo temporis articulo, quo mortem videbat oculis, ad Sacrum faciendum se convertisse ? *Hactenus Fisenus; et recte quidem, quia Godeschalci exemplar Chapeavillanum vel huic simile tantum viderat, aut genuinum judicabat.*

ut apud nullos legitur.

162 *Verum mihi præplacet exemplari nostro ac Mobilloniano inhærere, quippe cui Stephanus, anonymus poeta et Sigebertus consentiunt, nec dissentit Anselmus, ut merito suspicari liceat exemplar, quod Chapeavillus secutus est, interpolatum fuisse. Quod spectat ad traditionem, et quæ ex Officio Leodiensi laudarit Fisenus, ea exigui ponderis sunt, cum Nicolai tempore Vita per Stephanum scripta, in qua id non legitur, in ecclesia Leodiensi adhuc legeretur, ut supra observavimus, et traditio illa quam antiqua sit. Fisenus non edicat. Mabillonius in Annotatis verba Nicolai,* F *quibus Sanctum* ante altare sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani *trucidatum ait, sic excepit :* Hoc est in loco, ubi tempore Nicolai altare SS. Cosmæ et Damiani cernebatur. Non enim in oratorio, sed in cubiculo necatus est S. Landebertus. *Verum licet Nicolaus utcumque sic explicari possit, id certe fieri nequit in Godeschalci exemplari per Chapeavillum edito, in quo non modo Sanctus moriturus* oratorium ingressus, *sed et interfector ejus eumdem* locum nominis sanctæ Trinitatis invocatione consecratum *non reveritus esse dicitur. Sed ut dixi, exemplari nostro standum puto.*

Primus Sancti impetus.

163 *De modo animique motibus, quibus S.* Lambertus *hostium adventum primo excepit, etiam non nihil variant biographi. Godeschalcus in Ms. nostro hac de re hæc habet :* Cumque vidisset hæc *(hostes effractis januis irrumpentes)* memoratus puer *(Baldoveus Sancti famulus)* subito currens nuntiavit Pontifici ; qui Pontifex necdum in soporem conversus, adhuc exspectabat felice somno dormire, nesciens, quod ad agonem properaturus esset ; sed hoc audito nuntio, velocissime

me surgens. Tunc sacerdos dico Landibertus, discalceatis pedibus, fortissimus præliator, continuo adprehenso gladio in manibus suis, ut contra hostes suos pugnaturus accessit; et Christus, quem semper in auxilium sibi postulaverat, non longe ab illo erat. Sed apud Altissimum consilium inivit, sempiternum mansurum, tacita mente confisus in Domino. Nec mora, commutans gladium de manibus projecit ad terram, dicens: Si fugero, gladium devitare possum: si autem perstitero, aut cadendum mihi est, aut vincendum. Sed nec aliquando perdam victoriam meam; quia melius est mihi mori in Domino, quam super iniquos manus bellaturus injicere. *Hisce quoad substantiam consonat editio Mabillonii, a nobis recudenda.*

quorum vi repellere voluit.

164 *Consonat etiam Stephanus, in eo tamen discrepans, quod* S. Lambertum *non a famulo monitum, sed armorum tumultu e somno excitatum esse asseveret.* Continuo Lambertus, *ait,* Dei agonitheta fortissimus, armorum congressione expergefactus, a lecto surrexit, ensem manu corripuit, et contra hostes dimicare deliberavit. Nec mora extitit, sententiam prioris animi mutavit, gladium in terram projiciens, et hæc corde dicens: Eripe me de inimicis meis, Deus meus *etc. Hæc eadem paulo aliter leguntur apud Godeschalcum in exemplari, quo usus est Chapeavillus, in quo cap. 8 narratur Sanctus velut pugnando gladium vibrasse; cumque hostem in cubiculo nondum adesse adverteret, mutato consilio, abjecisse. Verba ejus accipe.* Lambertus clamore illorum, fragore ac collisione armorum percellitur, lecto excutitur, et oblitus cælestis armaturæ, qua spirituales nequitiæ expugnantur, immemor etiam Apostolici præcepti, Et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei; arripuit gladium, et vibrato eo, non invento hoste, quem feriret, manum continuit; et ad se reversus, nam mente paululum excesserat: gladium projecit, et hoc orationis gladio se defendit: Eripe me de inimicis meis, Deus meus *etc.*

omni culpa caret,

165 *Sigebertus cum in Vita edenda, tum in edita a Chapeavillo Reneri nomine, de arrepto gladio pariter meminit, ac mox subdit:* Sed ad se reversus, se temeritatis damnavit; et quia illicite saltem attentaverat arma, se ante Deum congruenti addixit pœnitentiæ. *Præiverat ipsi poeta anonymus, qui ex rumore, utique incerto, dixerat,* Lambertum *propterea septennio pœnitere decrevisse, si superviveret. Verba infra num. 174 referemus. Contra Anselmus in Vita cap.* XI *negat, ipsum quidquam hujusmodi tentasse;* At Vir Dei, *inquiens,* intrinsecus somno, cui post vigilias defessa membra reclinaverat, improviso tumultuantium fragore expergiscitur, statimque nihil vel contra moliri quærens, cum et posset, (sciebat enim, quia bellatores Christi exemplo Magistri moriendo potius, quam repugnando, norunt vincere) totum corpus in oratione prosternens, pretiosam constantissime mortem operitur. *Anselmi dicta adoptavit Ægidius Aureæ-Vallis; Nicolaus quoque de apprehenso gladio primoque illo sese defendendi desiderio altum siluit.*

nec obfuit martyrio.

166 *Ego vero propter primorum biographorum auctoritatem dubitare non possum, quin sanctus Antistes somno gravis, ac nihil tale suspicatus, inopino hostium accessu mox perculsus, primo non consulti animi impetu pro defensione sui arma sumpserit, eaque, succedente statim rationis imperio, abjecerit. Sic humani quidem aliquid passus est, sed nullius tamen peccati argui potest, præsertim cum vitam suam defendere etiam episcopis liceat. Ut autem abjiciendo gladio ipsum sui impetus pœnituisse manifestum est, ita fabellam olet ista indicta sibi septennii pœnitentia, qua idem poeta ad aliam cudendam fabulam postea utitur, ut suo loco videbimus. Porro quia ad martyrium requiritur, ut martyr illatam sibi mortem acceptaverit, juvat hic obiter observare,* S. Lambertum *post subito compressum illum sui defendendi impetum, non modo non repugnasse, sed et duobus nepotibus seu cognatis suis, ceterisque domesticis, qui hostibus fortiter resistebant, persuasisse, ut abjectis armis, mortem placide exciperent; ac eumdem denique, ne tentata quidem fuga, in oratione humi prostratum, occisum esse, ut inter omnes ipsius biographos convenit.*

Auctore C. S.

Petrus et Andoletus jam antiquitus

167 *Non eadem est ratio de laudatis* S. Lamberti *nepotibus,* Petro *et* Andoleto, *quibus martyrii laureolam aliqui etiam adscribunt, quos Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum secutus, ad hunc diem* XVII *Septembris sic ait:* Apud Ledium *(id est* Leodium) sanctorum martyrum Petri et Adoleti. *Deinde in Annotatis laudat* Passionem S. Lamberti episcopi, cum quo martyrio coronati sunt. *Eosdem velut sanctos martyres Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis ad præcitatum diem una cum* S. Lamberto *recenset, ubi post brevissimum hujus elogium subdit:* Sancti ejus nepotes, Petrus et Andoletus, ut certaminis, sic et gloriæ socii sunt; ideoque et suus hic locus illis dari debuit. Gloriosum tamen illorum certamen, quia in S. Lamberti Vita describendum fuit, illud ibi lector inveniet. *Videamus itaque, quid pro horum martyrio antiqui biographi asseruerint. Godeschalcus in exemplari Chapeavilli cap. 8 de eorumdem cæde sic loquitur:* Interea, reseratis ostiis, et admisso hoste, Petrus et Andoletus primum et matutinum sacrificium Deo immolantur: deinde cætera familiæ constipatio obruitur, mactatur, nulla facta discretione pueri et senis, maturæ ætatis et immaturæ.

ut sancti martyres habiti sunt.

168 *Hisce consonat Stephanus in Vita num. 32, ubi ait:* Cumque intrepidi *(inermes tamen et ad excipiendam necem parati)* ostio erupissent cubiculi, extemplo cædentibus adversariis, martyrio digni, divinis conspectibus sunt immolati. *Anselmus quoque cap. 10 neminem nominans, omnes ea occasione cæsos, martyribus annumerat his verbis:* Adversariis ex omni parte irrumpentibus, multi ante Pastorem trucidantium ferro ad cælum præmittuntur, procul dubio martyres effecti. *Eadem transcripsit Ægidius, sed primo loco* Petrum *et* Andoletum *nominavit. Sigebertus eos omnes ad occumbendum pro justitia et innocentia animatos a* S. Lamberto *fuisse, Nicolaus* Petrum *atque* Andoletum *amore ferventes martyrii cervices suas furentibus et ferientibus adversariis constanter objectasse affirmant. At vero in nostro Godeschalci exemplari, cui conforme hac etiam in parte est editum a Mabillonio, dicuntur quidem duo isti sancti Antistitis Nepotes salutaribus ipsius monitis inducti, ut ab hostium vi repellenda desisterent, et pro eluenda, quam commiserant, Galli ac Rioldi cæde mortem placide exciperent; verum de martyrii laurea sic obtenta nulla mentio habetur. Juverit ipsa verba ex editione Mabillonii retulisse.*

Biographorum de ipsis

169 Tunc duo nepotes ejus, Petrus et Audolecus, surgentes, arreptisque fustibus, cœperunt fortiter percutere, qui ingressi fuerant domum, et mox expulerunt eos a facie domus. Tunc

tia

ait vir Dei Landebertus ad nepotes suos, et ad juniores suos, qui ibidem in domo erant : Si me vere amatis, Christum, sicut ego, diligite et Domino Jesu Christo peccata vestra confitemini : me oportet dissolvi, et cum Domino vivere... Et ait ad nepotes suos : Recordate, quod rei et noxii vos in crimine isto *(in cæde scilicet Galli ac Rioldi)* fuistis. Nescitis, quod Deus non judicabit bis peccatores, nec peccata dimittit injudicata? Sed quod tunc egistis injuste, modo recipite juste. Quid ad me vos venitis? Ambulate ante conspectum illorum, et ibi, quod dedistis, recipite. Melius est carnes vestras ad lacerandum tradere, et manus vestras servare innoxias, ut spiritus vester salvus fiat in æternum. Tunc respondit unus ex nepotibus suis : Lege modo in voluminibus Domini tui, et perfice opus tuum, quod cœpisti feliciter; et ut Dominus vult, ita erit de nobis. Tunc sanctus vir Landebertus, arrepto Psalterio, istum versum primum reperit : « Quoniam requiret Dominus sanguinem servo» rum. »

varia narratio expenditur.

170 Sicut Zacharias, quem interfecerunt inter templum et altare, dum moreretur ait : Videat Dominus et requirat; ita et iste invictus et firmus permansit. His dictis, omnibus extra cubiculum ejectis, prostravit se in terram, extensis brachiis in cruce, orationem fundens cum lachrymis : et subito pervenerunt carnifices, et ingressi domum, interfecerunt in ore gladii omnes, quos ibidem invenerunt. *Certe tota hæc narratio eorum martyrii palmam obscuriorem facit. Porro etiam Godeschalcus apud Chapeavillum, Stephanus et Sigebertus agnoscunt, eos ad prædictam Galli ac Rioldi cædem suo sanguine expiandam a* S. Lamberto *inductos fuisse. De eadem cæde pariter meminit Anselmus cap.* XI; *ita ut soli Nicolaus et Ægidius eam tacite prætererint, haud dubie ut martyrii causam a damnato Alpaidis pellicatu unice repeterent : qua fide, æquus lector judicet. Fatendum tamen est, laudatos* SS. Petrum *et* Andoletum *vitam suam, quam ex sancti Episcopi contubernio plurimis virtutibus verisimillime ornaverant, Christiana heroica morte, ex virtutis amore libere acceptata, terminasse; unde et minus stricte dicti martyres veterum more audire potuerunt. Et vero quis non suspiciat, viros, quibus stirpis nobilitas, ætas florida et armorum usus ad licitam sui defensionem ingentes animos addebant, ad Sancti monita a feliciter cœptis mox abstinuisse, seque inermes hostium gladiis mactandos ultro objecisse, ut ecclesiæ prædonum cædem luerent, quam pro ecclesiasticarum rerum et hominum adversus eosdem defensione ex bona fide et cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut loquuntur Theologi, forsitan commiserant.*

Eorumdem corpora

171 *Utut autem hæc se habeant, constat eos jam antiquitus ut sanctos martyres a Leodiensibus habitos, eorumdemque corpora inter Sanctorum reliquias Leodii asservata et in sacra veneratione habita fuisse. Hinc merito miratur Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis cap. 15, nihil de eorum prima translatione vel elevatione apud* S. Lamberti *biographos reperiri.* Quid Petri, *inquit,* et Andoleti, ceterorumque, qui ceciderunt, corporibus factum fuerit, nemo prodidit. In æde SS. Cosmæ et Damiani condita fuisse, mihi persuadeo, quandoquidem nulla deinceps eorum fiat ab illis mentio, qui Legiam advectum denuo S. Lamberti corpus scripserunt. At jam inde ab olim SS. Petri et Andoleti corpora Leodii constat asservari colique. Quo magis miror, ceteros, quorum par in morte causa fuit, obscuros in tenebris et silentio delitescere. Sed apud Deum remuneratorem justissimum nullæ tenebræ, qui nullum umquam recte factum relinquet inglorium. *Placet mihi hæc Fiseni observatio : nam quod ad sepulturam pertinet, eam verisimilem facit loci opportuna vicinitas, ad quem sine Dodonis invidia metuque facile potuerunt eorum corpora deportari.*

Leodii [illegible] venerationi servati

172 *Quod vero habet de cultu utrique Leodii jam antiquitus exhibito, manifestum id est ex Anselmo, Ægidio, aliisque vetustis instrumentis, quæ infra producemus. Anselmus scriptor seculi* XI *apud Chapeavillum tom. 1, cap. 30 in S. Floreberto sic habet :* Hujus *(S. Floreberti Leodiensis episcopi)* corpus cum Petro et Andoleto, qui occisi sunt cum B. Lamberto, uno compositum est sepulchro. *Ægidius ibidem de S. Floreberto,* In magna, *ait,* sanctitate requievit in Christo,... sepultusque est in ecclesia S. Lamberti, ubi multis signis et miraculis choruscans, post aliquod tempus levatum est corpus ejus, et in feretro decenter locatum... Post multos vero annos levata sunt etiam corpora SS. Petri et Andoleti, qui cum B. Lamberto martyrizati sunt, et cum corpore B. Floreberti in uno collocata sunt feretro, quod feretrum in ciborio juxta corpus B. Lamberti usque in hodiernum diem collocatum est cum aliis Sanctorum pignoribus. *Tempus elevationis eorum non potui assequi; sed revera elevata fuisse, probant instrumenta laudata et suis locis referenda. Ceterum eorumdem memoriam nullo Officio ecclesiastico in Leodiensium Breviariis celebrari comperi. Nihil quoque de reliquis, qui cum ipsis interempti fuerunt, usquam deprehendi. Nunc de more subjicio, quæ de* S. Lamberti *martyrio cecinit poeta anonymus.*

S. Lamberti celebrata cædes

173 Contigit ergo Virum cælesti munere dignum
Urbi vicinas extra secedere partes.
Venit et ad villam, quæ Legia nomine fertur,
Ignorando diem, quæ vult adducere finem
Ultima supremum, cælos quando esset iturus,
Corporis et claras quod sit clausura fenestras
Ejus, et excelsis illum junctura catervis.
Quod cum præscirent pravi Dodonis amici,
Se sub agenda parant insanæ mentis, et inde
Ipse suique simul laxantes corda furori,
Insurgunt animis peramara mente subactis,
Complicibus junctis pergunt ad funera Patris :
Carnificem sævo se sic habet agmine Dodo.
Ecce propinquantes præcingunt tecta domorum;
Et tunc Landberti quo sunt habitacula sancti,
Supra conspiciunt Crucis admirabile signum,
Auri ceu puri radiis fulgentibus instans.
Ex his pœnituit quosdam post tempora, quorum
Notificata manent dictis hæc signa decoris.
Post igitur rupere moras, tunc Dodo suique,
Quod cœpere doli, pejus peperere dolori.
Instantes obiter valvas muniminis intrant,
Disruptis claustris, sat jam per aperta meantes

per anonymum poetam

174 Tunc socii, famulique domus, dictique nepotes
Arreptis gladiis, forti virtute resistunt,
Et sic exsuperant, ut eos extra atria cogant.
Tunc Domini Sanctus robusto pectore sumptis
Armis militiæ, ceu pugnaturus adesse
Cœpit; et hinc secum Christi mandata revolvens,
Non decuisse virum sacris altaribus aptum,
His ferramentis ut se præcingat et armis;
Nec jam terreri sub eis, qui corpora cædunt,
Qui nullis animum possunt occidere telis;

Ar-

A Arma solo tribuit, se pœnituisse notavit,
Hæc quia suscepit, Christi cum miles adesset.
Hinc est fama volans, tensis sublimiter alis,
Quod dixisset enim Sanctus sub famine mentis,
Annis se septem voluisse reducere pœnis,
Si vitalis ei ferretur corpore flatus.
Inde suis tribuit mandata nepotibus ista :
Vos nolite manus [vestras *] inducere telis,
Sed potius factam per vos agnoscite culpam;
Sponte quidem dignam nunc vobis carpite pœnam.
Est etenim justum carnem conjungere flagris,
Ex qua probra ruunt laxis in corpore venis,
Spiritus ut possit salvari luce perenni,
Qui de cælorum descendit sede nitenti.
Quod Deus hic punit, jam bis non judicat ipsum;
Et peccata quidem nulli sine verbere donat.
175 Hæc ait, et cellam cunctos exire coegit,
Et sua membra solo crucis in velamine pressit,
Orans, ut Christus, cui se devovit habendum,
Se cito perducat paradisi ad gaudia lætum.
Carnifices, rursus stabilito robore, juxtim
Currentes obiter cuneata per agmina mixtim,
B Fortius erumpunt, postesque ac limina frangunt,
Et quos inveniunt, confestim nubibus addunt.
Expavit nimium telis volitantibus aura,
Ac de conspicuis visa est nudata teristris,
Sic et tristis erat pallens nebulatenus aer,
Ut male siccatis non flumina promeret arvis;
Hoc est, Omnipotens fidei documenta malignis
Nulla dabat, quia salvandos non esse videbat.
Cellam tunc adeunt, orans qua Sanctus habebat
Indita membra solo, manibus sub sydera tensis,
Dissolvi cupiens, claro sociamine Christo
Conjungi melius pensabat pectore puro,
Sicut, Paule, tuis promuntur verba loquelis.
Unus et ex illis scandens super ardua cellæ,
Hunc telo figens, auxit sibi vulnera culpæ.
Sic animam claris cælorum reddidit astris,
Quam sacer angelicus deduxit ad æthera cœtus.

Hæc anonymus, in quibus pro licentia poetica pauca sunt cum grano salis accipienda. Quod vero num. 174 de indicta a Sancto sibimetipsi per septennium pœnitentia ait, præter ipsum nemo memorat, et inter fabulas ablegandum est. C

* vestras deerat

metrice exposita.

§ XII. Translatio sacri corporis Leodio Trajectum; sepultura ibidem miraculis clara : cultus ejus et ecclesiæ Leodii : parricidarum pœna divinitus prædicta.

Corpus Trajectum vehitur : fabulæ de indicio angeli

C*æsis eo modo, quo diximus,* S. Lamberto *et domesticis ejus, pauci, qui communem stragem evaserant, post discessum hostium reversi, sacrum corpus Episcopi (de ceteris enim apud nullum e biographis mentio est) cimbæ impositum e villa Legia Trajectum, quinque circiter milliaribus dissitum, secundo flumine Mosa avexerunt, ut, ubi episcopalem sedem habuerat, sepeliretur. Appulsum tota civitas velut optimi Patris sui funus magno cum luctu ac lamentis excepit, ut testantur biographi, et ipsa Viri merita exigebant. Diem* XVII *Septembris, id est, eumdem, quo cæsus est, Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis cap. 15 huic funebri pompæ omnino verisimiliter assignat. Sed vulgarem fabulam sapit, quod de accepto adventus ejusdem nuntio per angelum ibidem addit his verbis :* Trajectensibus annuntiatum ferunt ab angelo, qui supra Dei Parentis ædem omnibus conspicuus, digito ad Mosam intento, gloriosas invicti Martyris exuvias commonstrarit : ejus hodie superesse monumentum, angeli signum in ejusdem templi culmine, manu ad fluvium protenta. *Ego istam angeli statuam memorato prodigio, cujus nullus biographorum meminit, confingendo occasionem dedisse potius existimo, quam ejusdem monumentum esse.*

AUCTORE C. S.

et pellicum repulsu.

177 *Non majoris facio alterum prætensum miraculum, quod veteribus pariter ignotum Sigebertus Gemblacensis primum ac deinde Ægidius in hac eadem translatione contigisse tradiderunt. Sigebertum num. 53 audiamus.* Delectabile ac pium erat videre omnes Pastori suo impendere pignus amoris; sed miserabile ac mirum erat circa erraticas oves iram pii Pastoris advertere. Traditur enim a majoribus, quia cum omnibus Sanctum exosculandi liber aditus pateret, si qua pelex se ingerebat ad corpus Martyris osculandum, quasi quodam turbine rotata retrocedebat. Per pelicum ergo repulsam clarebat nimis, Deo et sancto Martyri pelicem illam odiosam fuisse, quæ duplici crimine Franciam infamaverat, et sanctam conturbaverat ecclesiam. *Per hanc pellicem designat Alpaidem, cujus jussu, contra ac Godeschalcus et Stephanus tradunt,* S. Lambertum *occisum fuisse supra retulerat. At ego vehementer suspicor, prodigiosum illum pellicum a sacro corpore repulsum pro prædicta Alpaidis fabula utcumque confirmanda, vel ex ea natum esse; quod minus mirabitur lector, si, quod § 2 retulimus, meminerit non dubitasse Ægidium pro via ad eamdem sternenda* S. Lamberto *infanti nutricem virginem dare.* E

Corpus in ecclesia S. Petri deponitur.

178 *Sancti Martyris corpus e navi in feretro mox depositum, ad S. Petri ecclesiam, ubi ejusdem pater sepultus jacebat, delatum est, ut habent Godeschalcus, poeta, Stephanus et Sigebertus, quorum duo primi etiam addunt, clerum populumque totam noctem sacras apud illud excubias egisse. Situm hujus ecclesiæ, quæ hodieque parœcialis est extra civitatis mœnia, Nicolaus in Vita num. 76 his verbis exposuit :* Erat autem solitaria, sita fere in ipsa Mosæ ripa ad Orientalem clivum montis, quem incolæ Castra vocant, habens inter se et Trajectum quasi quemdam limitem Jecoram fluviolum. *Ejusdem ecclesiæ etiam meminit, eamque* hereditatem S. Lamberti *appellat Hugo II Leodiensis episcopus apud Henschenium in Exegesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi ante tomum* VII *Maji, cap.* XI, *num. 60, ubi laudati episcopi diplomatis pars recitatur, in quo anno 1296 duci Brabantiæ Joanni concedit, ut totum* oppidum Trajecti et Wyck cum suis suburbiis sint in dominio ducis, exceptis duabus parochiis, videlicet S. Maria, ubi, *inquit,* olim nostra sedes fuit posita, necnon et S. Petrus existens in suburbio Trajectensi, qui quondam fuit hereditas S. Lamberti. F

et in paterno supulcro tumulatum, claret miraculis.

179 *Postero die Trajectenses perculsi timore, quem non a Pippino, sed a Dodone ortum diximus, non fuerunt ausi sepulcrum tanto Episcopo dignum apparare; ideoque aperta ipsius patris tumba, venerabile Martyris corpus cum paternis ossibus compositum saxo cooperuerunt, ut inter omnes biographos convenit. In eo tamen discrepat*

Ni-

AUCTORE C. S.

Nicolaus, quod sacrum funus non eodem, quo appulerat die, sed postridie mane in prædictam S. Petri ecclesiam illatum fuisse dicat, eo consilio, ne, si in celebriori S. Mariæ aut Servatii ecclesia tumularetur, Pippini indignatio ingravesceret. Sed priorum auctoritas præferenda est : et a Pippino nihil propterea timendum fuisse, supra satis multis ostendisse nos arbitramur. Nec defuere divina prodigia, quibus Deus Martyris sui merita palam fecit. Omnes enim biographi tradunt, ad sepulcrum ejus cælestem angelorum melodiam, et huic mixtam notissimam ipsius S. Lamberti *vocem, die noctuque auditam esse. De suavissimo præterea odore, dum tumulabatur, divinitus effuso, Stephanus, et post ipsum alii meminerunt.*

Poetæ de hisce narratio.

180 *Hasce Sancti exsequias, quæque in iis contigere, poeta anonymus subjectis versibus celebravit :*

Cujus enim sacrum post tanta pericula corpus
Navicula positum, paucis redeuntibus, inde
Ducitur evectum proprios ad sedis honores;
Qui * cum rite sinum cœpisset pandere portus,
Maximus auditur per rura, per oppida luctus,
Ivit quod sic Vir pretiosus ad æthera martyr.
Complosis manibus dum fertur clamor ad alta,
Causa timoris erat sonitum constringere causa.
Hinc feretro ponunt, et id ad sublimia ducunt
Sedis, ubi Petrus suscepit Apostolus illud.
Tunc clerus, populusque sacris sic questibus orant,
Ut noctem vigiles divinis laudibus addant.
Non id sunt ausi proprio decorare sepulcro,
Callentes patrio statuerunt ponere tapho *,
Tunc plus ossa patris sacrantur ab ossibus istis.
Exin præclaris anglorum * vocibus almum
Ecclesiæ templum reboabat dulce canorum.
Ut subtilis erat dicti vox Præsulis alma !
Illuc vicini, multo admiramine ducti,
Sæpius accedunt, et quid sit, noscere quærunt;
Qui sint, quidve canant, vel quæ sint munera vocis.
Sed tunc interius proprios extendere visus
Dum cupiunt, ea vox tenui subducitur aura,
Ut solet audiri, cum vas contingitur æris,
Et sonus assurgens paulatim ducitur astris.
Sed docte dum se retrahunt, ut longius essent,
Dulcibus auditu resonabat vocibus aer.
Solibus in primis mansit celebratio talis,
Alme, tuo, Landberte, loco cælestibus ymnis.

* l. cui

* i. e. sepulcro

* i. e. angelorum

Cubiculo ejus Leodii miraculis illustrato.

181 *Illustrato in eum modum Trajectensi sancti Præsulis sepulcro, cœpit etiam Legiense ejus cubiculum, in quo sacrum sanguinem fuderat, miraculis adeo inclarescere, ut brevi in ecclesiam excreverit. Religionem loco conciliarunt primo lumina divinitus in eo crebro accensa, quorum fulgore tota domus resplendebat. Accessit gemina Sancti apparitio. Theodoenum quemdam in somnis placide monentis, ut pectinem suum, quem illius uxor furto inde abstulerat, reddendum curaret : eoque non reddito, acriter reprehensum diro vulnere castigantis. Ad hæc cæci duo, Baldegisilus et Raginfredus nomine, in somnis similiter admoniti fuere, primus quidem, ut in venerando illo Martyris cubili excubaret; alter ut illud emundaret; et mox expergefactus Baldegisilus, recepto oculorum lumine, fecit imperata : Raginfredus vero, dum demandato operi sese accingeret, visu pariter donatus est, seque eidem loco deinceps mancipavit. Miracula hæc antiqui æque ac recentiores biographi narrant, adduntque, inde factum esse, ut frequenti populo undique illuc confluente, basilica ibi exstrui cœpta sit.*

Duæ ecclesiæ ibi eriguntur. Oda illuminata.

182 *Ad inchoatum autem opus citius perficiendum multum contulit cujusdam cæcæ virginis Odæ sanatio, quæ ex auditis* S. Lamberti *miraculis concepta spe visus, se quoque eo duci curavit; cumque jam non procul inde se abesse intelligeret, invocato ejusdem Sancti nomine, sui voti compos mox facta est, et ad desideratum locum gratias actura pervenit.* Item ex hoc, *ait Godeschalcus,* amplius concurrebat mistus vulgo populus utriusque sexus, senes et parvuli, ad basilicam Sancti ædificandam; sicque velociter consummata est. *Addit in hujus miraculi monumentum etiam alteram ecclesiam erectam fuisse. Similiter, inquit,* ubi virgo lumen ex fide recepit, credentibus in testimonium basilica in ejus nomine est constructa, et assidue venerata. *Credidero tamen, hanc posteriorem, aut etiam utramque, sacellum potius fuisse quam basilicam, si hæc vox pro majori aliqua ecclesia, ut solet, usurpetur.*

An eadem cum synonyma Rhodæ culta?

183 *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, ad diem* XXVII *Novembris recenset S. Odam virginem, Rhodæ in diœcesi Silvæducensi patronam, eamque eamdem facit cum illa, de qua nunc loquimur. Eamdem etiam annuntiat Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis; sed an ea ipsa fuerit, de qua Godeschalcus, non edicit. Molanum secutus est Fisenus tam in Historia, quam in Floribus, ubi etiam ait, ecclesiam in loco, ubi visum acceperat, ab ea conditam, S. Walburgis nomini consecratam, totique monti ad suum usque tempus nomen inde relictum fuisse. Utrum S. Oda, quæ Rhodæ colitur, eadem sit cum nostra, ad præcitatum diem Novembris examinari poterit : sed quod Fisenus ait, ecclesiam illam* S. Walburgi *tum dicatam fuisse, neque cum Godeschalco, neque cum ipsius Fiseni dictis conciliari potest. Godeschalcus enim diserte ait, ipsam* in ejus *(S. Lamberti utique, ut res ipsa exigebat)* nomine constructam *esse. Deinde cum ipse Fisenus S. Odæ mortem sub annum 713 cum Molano et Miræo collocet, qui potuit hæc ecclesiam S. Walburgi dicare, quæ circa annum 748 ex Anglia in Germaniam primum venit, et circa annum 780 defuncta est, ut in hujus gestis videri potest tom.* III *Februarii ad diem* XXV, *quo colitur. Sed Leodium redeamus.*

Sancti cultus Leodii in ejus ecclesia.

184 *De cultu, quem in eodem loco, quo occisus fuerat,* S. Lamberto *Leodienses impendere perseverarunt, Godeschalcus ibidem sic prosequitur.* Etiam fideles et devoti composuerunt lectum, et fabrili arte ornaverunt illum; et sic posuerunt illum in locum, ubi jaculatus fuerat Pontifex. Ibi Dominus magnas et absque numero virtutes atque mirabilia operatur cotidie. *Per lectum in Vitis Sanctorum sæpe* feretrum *vel* lipsanotheca *designatur; ac propterea hic pro simili re accipienda est, quam scilicet super pavimento, quod suo sacro sanguine asperserat, religionis et monumenti causa imposuerunt. Atque hæc est illa* basilica S. Lamberti, *in qua Grimoaldum, Pippini Heristalli atque Plectrudis filium et Majorem-domus Neustriæ, dum pro ægrotantis patris salute precaretur, anno 714 occisum esse, varii veteres tradiderunt. Consuli illi possunt apud Cointium anno citato num. 1 et 2 : suffecerit hic unum et alterum produxisse. In Historia jussu Childebrandi conscripta de eo sic legitur :* Ægrotante Pippino Jobii-villa super Mosam fluvium, cum ad eum visitandum idem Grimoaldus venisset, cum ad orationem in basilica S. Landberti martyris processisset, a crude-

A delissimo viro, impio Rantgario nomine, interfectus est.

185 *Consonat annalista Metensis, qui ait :* Anno ab Incarnatione Domini DCCXIV, ægrotante Pippino in Jopila villa publica, quæ sita est super fluvium Mosam, cum ad visitandum eum Grimoaldus filius ejus properaret, et ad orationem in basilica S. Lamberti Martyris processisset, et diutius in oratione pronus persisteret, a nequissimo viro, nomine Rangario, gladio percussus occubuit. *Ceterum eam Grimoaldi cædem prædicto anno et antequam* S. Lamberti *corpus eo delatum esset, contigisse observavimus* § 8 *contra Reinerum seu Sigebertum, qui eamdem* post paucos annos translationis ejus *perperam collocavit. Tota* S. Lamberti *cultus primordia in villa Legia fuerunt, cum quo hæc in amplissimam civitatem, translato subinde illuc ejusdem sancti Martyris corpore, et episcopali cathedra, postea excrevit. Sequitur apud Godeschalcum aliosque divina in impium Dodonem et quos sacrilegæ cædis socios habuerat, vindicta, quam* S. Lambertus *Amalgisilo thesaurario apparens, veridico ore vaticinatus est.*

occiditur Grimoaldus.

186 *Laudatam apparitionem, quæque mox secuta fuerunt, Godeschalcus* anni circulo *(nempe post Sancti Martyrium)* expleto *contigisse affirmat ; cui proxime accedens Anselmus cap.* XI *pœnam* B *Dodoni divinitus inflictam* ipsi *martyrii illius* anno *illigavit. At magis discrepat poeta anonymus, qui integrum septennium inter utrumque intercessisse commentus est, quo toto tempore* S. Lambertum *nihil de se revelare voluisse fabulatur, ut septennium pœnitentiæ, quod propter apprehensa arma sibi proposuerat, penitus expleret. Attamen vel sic fabulantem audiamus.*

Apparens, pœnas Dodonis

Hunc igitur Sanctum Dominus clarescere multis
Decrevit signis, virtutibus inde notatis,
Postquam dicta super stilus ascribenda peregit,
Ostendens mitem sacro de Præsule finem.
Quas non nostra suis audet contingere plectris
Calliope ludens, qui sunt miracula summi
Patris, ab excelso qui conspicit omnia gyro :
Est et ei vilis stulti sapientia mundi.
Sed quod fama bonis ingesserat auribus olim,
Illud enim pangam, pressis sub pectore fibris.
Illa piam ducens per celsa, per intima vocem,
Non reticere valet : Pretiosus corpore Martyr !
C 187 Illius ergo sacer coram cum finis adesset,
Et sumptis armis, voluisset miles haberi,
Hinc et pensasset cordis libramine recti,
Abjectis armis, ut se prosterneret arvis,
Quod se dixisset septem gestare per annos
Pœnituisse bonum, carni si vita maneret:
Cum se ferre Deo sacris deberet in ymnis,
Et non militiæ nimium crudelibus armis.
Unde per hos septem tacito sub tempore jussa
Nulla revelando de se facienda jubebat.
Sed post expletos jam dicti temporis annos
Advenisse viro clarus narratur eidem,
Qui tunc clavigeras astabat reddere curas
Ecclesiæ sacræ : sic tunc cœpere loquentes :
Unde venit Dominus, multis non visus ab annis?
Ille quidem, Fuimus Romam jam visere, dixit;
Sed nunc tempus adest, et nos idcirco venimus,
Dignæ mercedis, frater, quod Dodo, suique
Præmiæ suscipiant, dominis et debita reddant,
Se quibus addiderant studiis servire malignis.
Nunc tu vade celer, Dodoni et talia defer :
Audito, princeps, exhinc sermone vocantis,
Ibis, et ante Deum rationis famina pones,
Per te cur tetigit Landbertus limina mortis.
Nuncius advenit Dodoni et talia promsit.

et sociorum ejus prædicit :

AUCTORE C. S.

188 *Hactenus poeta, cujus Opusculum, dilacerato ex codice nostro membranaceo uno aut altero folio, deinde mutilum est, ut num. 11 monuimus. Verum istud septennium, ceteris scriptoribus plane ignotum, quodque alia fabella, num. 175 rejecta nititur, fabulosum plane est, sanctoque Martyri, cujus gloriam Deus tam Trajecti, quam Legiæ jam manifestaverat, parum honorificum, ne dicam, injuriosum. Ceterum Godeschalcus, Sigebertus et alii tradunt, Dodonem putrefactis intestinis, et per os fœde projectis, horrenda morte sui sceleris pœnas luisse. Sigebertus ex fama, seu traditione, nescio quam certa, addit, ejusdem cadaver ob intolerabilem fœtorem in Mosam dejectum fuisse. Alios tanti facinoris reos variis modis periisse, iidem testantur, sic ut intra unius anni spatium post Sancti apparentis vaticinium ex tanto parricidarum numero pauci superfuerint, quos tamen ipsos morte horribiliorem vitam duxisse idem Sigebertus asseverat. Huc spectat, quod Wandelbertus in Martyrologio suo ad præsentem diem cecinit :* E

quod vaticinium mox impletur,

Lambertus quintum denum virtute coronat,
Factio quem cæsum semper tremebunda pavescit.

§ XIII. Corporis translatio per S. Hubertum facta Trajecto Leodium : ejusdem tempus et adjuncta quædam.

T*am feliciter cœpto auctoque* S. Lamberti *in villa Legia cultui novum magnumque incrementum addidit ejusdem sacri corporis translatio, facta a S. Huberto, ipsius, ut alias diximus, in episcopali cathedra proximo successore. Translationis causam modumque posteritati commendarunt duo primi* SS. Lamberti *et Huberti biographi ; quorum prior rem gestam paulo latius prosecutus, tempus non nisi confuse assignarit, dicendo eam* nuper post aliquot annos *contigisse : alter vero tempus et aliquot alia adjuncta diserte expressit ; sed pro miraculis in ea factis lectorem ad primum remisit. Hinc utriusque narratio magno nobis usui erit. Itaque S. Huberti biographus apud Mabillonium Sec. 3, part. 1, pag. 81 de hoc argumento scribit sequentia.* Anno autem ordinationis ejus *(S. Huberti)* duodecimo crebras sibi prodidit oblatas sub noctis quiete visiones, quibus se commonitum fatebatur, uti a Trajectensi oppido ossa levaret S. Landeberti, et in locum, quo celebratam ejus passionem nosset, iterum humanda reduceret. Quarum admonitio ejus animum inæstimabili recreavit gaudio. F

S. Hubertus, divinitus monitus,

190 Attamen in quodam meditullio positus, cum neque visioni certam fidem tribueret, neque omnimodis ei diffideret ; quod sic erat occultum, judicavit a Domino quærendum. Nam cunctis, tam monasterialibus indicto quam et civitatis clericis, necnon et laicis jejunio, quæ sibi divina voluntas de his agere præciperet, magnopere requirere studuit. Tandemque edoctus, ancipiti submota sententia, tertiodecimo anno præsulatus sui, cœtu sibi clericorum adjuncto, nec non populari agmi-

corpus Sancti Trajecto Leodium refert

Auctore C. S.

agmine coacto, accitis etiam venerabilibus episcopis et sacerdotibus, tumulum Viri Dei adiit, ibidemque spirituales observantes excubias, Divinitatemque pulsantes precibus, honorantes laudibus, rogabant, ut, quæ antistiti suo facienda, mandaverat, quo perficerentur, annueret, secundosque proventus attribuendo, suam voluntatem, ut taliter fierent, cunctis palam ostenderet. Quorum piis votis omnipotentiæ Divinitatis annuere libuit. Nam cum maxima veneratione urnam, qua sanctissimus cinis conditus servabatur, adeuntes, absque aliqua difficultate busta beati Viri ex loculo protulere, et cum magno gaudio, qua venerant, referentes, in loco, in quo passus est, terræ mandavere.

non die 28 Aprilis,

191 Quantis autem, qualibusve miraculis Dominus suum velle in tali facto per omne iter reversionis eorum commendarit, scedula gestorum ejusdem sancti Pontificis adnotata continet, Fabrica ejusdem basilicæ, qua beati Viri conditæ sunt reliquiæ, qualiter ab eodem sancto viro Huberto ordinata sit, quia oculis videntium se offert, de ea aliquid dicere supersedi. *Hactenus ipse de laudata translatione, quæ quo Christi anno contigerit, inprimis indagandum est. In variis Martyrologiis memoria ejusdem translationis adscripta legitur ad diem* XXVIII *Aprilis, quo etiam de ea exstat Officium in Breviariis Leodiensibus. Verumtamen eam hoc die factam non esse, discimus ex Reinero, monacho S. Laurentii apud Leodium, in Triumphali Bulonico, apud Bernardum Pezium tom. 4 Thesauri anecdot., part. 3, col. 152, ubi lib. 5, cap. 3 hæc habet :* Sancitum insuper *(anno 1143 occasione castri Bullionici per* S. Lamberti *patrocinium recepti)* episcopali est auctoritate, id ipsum ecclesia Leodiensi probante, at IIII Kalendarum Majarum ejusdem triumphi, necnon et translationis (quia idem Martyr de Trajecto in Leodium est translatus) solemnis in posterum agatur memoria, quoniam VIIII Kal. Januarii ipsa primitus translatio facta, eo die propter Dominici Natalis vigiliam debita non posset celebrari honorificentia.

sed 24 Decembris,

192 *Vixit autem Reinerus iste seculo* XII *Leodii, eoque ipso tempore, quo memoratum decretum conditum est; ac propterea non possumus testimonium ejus suspectum habere. Reineri verba seculo* XIII *adoptarit Ægidius, cap. 38 in Alberone II episcopo Leodiensi, apud Chapeavillum tom. 2, pag. 92, ubi tamen seu ipsius, seu amanuensis aut editoris vitio, pro nono legitur* octavo Calendas Januarii, *manifesto utique errore; cum hic dies iisdem verbis, quibus Reinerus usus est,* propter Dominici Natalis vigiliam *impeditus fuisse ab eodem dicatur. In recentiori tamen Leodiensi Breviario, quod præ manibus habeo, dicti triumphi festivitas ad præcitatum diem* XXVIII *Aprilis instituta quidem tum dicitur, sed additur :* Pariterque per eam prior illa antedicta translatio, *(per S. Hubertum facta,)* cujus memoria die hac ab olim recurrebat, celebrior fuit reddita. *At licet hæc annuam dictæ translationis memoriam jam ante annum 1143 die* XXVIII *Aprilis Leodii recoli solitam asseverent, eo tamen factam fuisse non affirmant, vel si affirment, malo ego Reinero, quam Breviarii compilatori credere.*

ut ostenditur,

193 *De eodem decreto ex Ægidio meminit Fisenus in Historia lib. 5, num. 2, et lib. 10, num. 11, neque id refutat. At vero Foullono lib. 3, cap. 3 incredibile apparet, tam solemnem Natalis Dominici diem, mensemque hibernum Decembrem a S. Huberto translationi faciendæ electum esse. Neque inepta est hæc Foulloni observatio, qui cum adverteret diem* XXV *Decembris ab Ægidio assignatum non cum Vigilia, sed cum ipso festo natalitio concurrere, consequentur credidit, translationem in hoc non in illa factam esse, ab eodem affirmari. Ad hanc porro difficultatem responsum habes ex Reinero, qui diem* XXIV *cum Vigilia recte composuit, et translationi assignarit. Quod ad hibernum mensem attinet, non est, quod propterea Reinerum erroris arguamus. Nam quid in eo tam incredibile apparet, si S. Hubertus cælestibus indiciis jam sæpius monitus, et ab aliis, ut mox videbimus, quibus* S. Lambertus *apparens eadem mandata dederat, interpellatus, celebratoque insuper ab universo clero populoque jejunio, de divina voluntate jam plane edoctus, translationem divinitus imperatam ad proximum Ver minime differendam censuerit?*

idque anno 721 vel 722,

194 *Certe ex Godeschalco mox dicemus, sanctum Martyrem mandasse,* ut sine aliquo cunctamine corpus suum Leodicum deferretur. *Adde, quod Trajectum circiter quinque dumtaxat milliaribus Belgicis distet Leodio, ut hiberno die sacra illa pompa facile peragi potuerit. Præterea in sententia eorum, qui episcopalem sedem una cum sancti Martyris corpore Trajecto Leodium a S. Huberto translatam esse existimant, videri potest hic eum diem præ ceteris elegisse, ut postridie sacris ibidem solemniter operaretur, atque ita dies, qui Christo Domino Natalis erat, idem esset et ecclesiæ Leodiensi. Ex dictis sequitur, memoratam translationem anno Christi 721 vel 722 illigandam esse, ut paucis ostendo. Diximus § 8,* S. Lambertum *probabilius anno 709, die* XVII *Septembris martyrii palmam consecutum esse. Huic successit S. Hubertus, qui* tertio decimo anno præsulatus sui, *ut ex ejusdem biographo mox probarimus, translationem curavit, idque die* XXIV *Decembris, teste Reinero. Itaque si S. Hubertus ante* XXV *Decembris episcopatu initiatus sit, eodem die anni 721 currebat annus præsulatus ejus tertius decimus; si vero serius quam citato die, ejusdem annus duodecimus adhuc currebat* XXIV *Decembris anni 721; atque adeo translatio, de qua agimus, ad alterutrum ex assignatis annis reponenda est.*

quod probatur contra Pagium.

195 *Nobis proxime consensit Cointius in Annalibus, qui cum* S. Lambertum *anno 708, id est, uno anno citius quam nos, cæsum esse statuisset, et non viso Reinero vel Ægidio, sequeretur Martyrologia, in quibus translationis memoria quarto Kalendas Maii recolitur, ejusdem Sancti corpus anno 721 translatum fuisse non dubitavit. Similiter Mabillonius in Annotatis annum 720 vel insequentem assignavit; quia martyrium* circa annum DCCVIII *fixerat. Verum cum ex dictis sanctus Martyr probabilius anno 709 occisus sit, cumque de mense, quo S. Hubertus eidem suffectus fuerit, non constet, et translatio secundum Reinerum die* XXIV *Decembris facta sit, non ausim annum 721 potius, quam 722 certo assignare. At certe nullo modo assentiri possum Pagio, qui in Critica ad annum 698, num. 1 ut eamdem non alio anno, quam 720 contigisse persuadeat, ita ratiocinatur. In primis ex ante dictis a se statuit,* S. Lambertum *jam ab anno 667 episcopum fuisse; deinde additis quadraginta episcopatus annis, ejusdem martyrium anno 707 illigat; ac tandem anno tertio decimo post transla-*

A *lationem refert ad præcitatum annum 720.*

196 *De episcopatus illius exordio egerat ad annum 658, num. 5, ubi velut* futile *rejecit argumentum Cointii, quo hic S. Theodardum non citius quam anno 668 interemptum fuisse probaverat ex die ipsius emortuali, qui* x *Septembris in Martyrologiis legitur, et præcepto Childerici regis in favorem ejus dato Trajecti anno 667 die* VI *ejusdem mensis. Cum enim S. Theodardus, dum Childericum II regem pro ecclesiæ suæ causis accederet, apud Nemetes occisus sit, idque ad diem* x *Septembris referant Martyrologia, Cointius ex utriusque loci distantia recte statuerat, S. Theodardi cædem non contigisse anno 667, cujus mense Septembri die* VI *tam Childericus quam Theodardus adhuc fuerat Trajecti. At vero argumentum istud Pagio futile visum fuit, quia Sancti, ut ait, plerumque aliis diebus, quam quibus coluntur, ad Deum migrarunt, et quia in* S. Lamberti *morte monstraturum se promittebat, Theodardum anno 667 vita functum esse. Videamus igitur, qua ratione promissa exsequatur.*

qui Sancti martyrium ad annum 667

B 197 *Post ea, quæ numero præcedenti protulimus, ita fere prosequitur, Translatio* S. Lamberti *celebratur* XXVIII *Aprilis, ad quam in plurimis Martyrologiis Mss. et excusis indicatur : cum vero hujusmodi solemnitates diebus Dominicis de more peragerentur, annoque 720, qui decimus tertius est ab anno 707, dies vigesimus octavus Aprilis in Dominicam inciderit, eo anno illa translatio facta videtur, ideoque et Hubertus* Lamberto *successisse. Deinde agnoscit quidem, diem illum nec in S. Huberti nec in* S. Lamberti *Vita memorari, et sanctorum translationes aliis, quam quibus contigerunt, diebus in Martyrologiis descriptas esse :* sed cum Hubertus, *inquit,* Trajecto Leodium non tantum reliquias S. Lamberti, sed et cathedram pontificalem transtulerit, Legia seu Leodium, recuperato S. Lamberti corpore, in magnam urbem evaserit, et a populis etiam remotis orationis gratia frequentari cœperit, pronum est existimare, eum diem semper huic translationi sacrum fuisse, ideoque et Lambertum anno DCCVII martyrii gloriam consecutum. *Ita ipse, quod promiserat, monstrasse sibi visus est.*

et translationem ad annum 720

C 198 *Tota igitur ratiocinii ipsius vis innititur Martyrologiis, in quibus* S. Lamberti *translatio ad diem* XXVIII *Aprilis signata est. Hæc autem fallere, probavimus ex Reinero, donec quis Martyrologium hujusmodi anno 1143 antiquius protulerit, quod non præstitit Pagius, qui Reinerum non viderat, nec forte etiam consulueral Ægidium. Frustra igitur Pagius propterea negarit, S. Theodardum die* x *Septembris, quo Martyrologiis adscriptus est, martyrium subiisse, frustra ejusdem cædem anno 667, sancti vero* Lamberti *necem anno 707, et translationem denique anno 720 illigarit. An S. Hubertus eodem die una cum sacro Decessoris sui corpore episcopalem cathedram Trajecto Leodium transtulerit, hic non inquiro : si tamen id præstiterit, ut vult Pagius, ostendimus diem* XXIV *Decembris, quo translationem corporis factam esse Reinerus affirmat, perquam idoneum fuisse, ut postridie in ipso Domini natali festo, episcopatum Leodii auspicaretur. De reliquis, qui a nobis hac in parte dissentiunt, dixisse sufficiat, eos pro varia sua opinione de SS. Theodardi atque* Lamberti *emortuali anno, varium translationis annum consignare. Hactenus de tempore translationis : nunc de nonnullis aliis ejusdem adjunctis agamus.*

perperam reposuit.

AUCTORE C. S.

199 *Vidimus supra ex Vita S. Huberti, hunc anno duodecimo ordinationis suæ crebra visione monitum, ut* S. Lamberti *corpus Leodium transferret. De hisce visionibus non meminit Godeschalcus, sed ipsum* S. Lambertum *cuidam venerabili viro apparuisse, idque mandasse asseverat. Addit, etiam alios eadem de re divinitus monitos fuisse. Verba ejus audiamus.* Nuper post aliquot annos S. Landebertus per visionem cuidam viro venerabili apparuit, ut sine aliquo cunctamine corpus suum ad Leodicum deferretur; et hoc idem sacerdotibus et fidelibus viris, Deum timentibus, multis revelatum est modis. *Ne vero venerabilem illum virum fuisse ipsum S. Hubertum credamus, ibidem mox ita prosequitur :* Sanctus autem Huchertus, qui quondam Landeberti discipulus fuit, quippe illo tempore in hac regione pontifex erat, auditis his miraculis, cum timore Dei festinans, ordinem rei diligenter inquisivit etc. *Videtur ergo hic apparitiones S. Huberto factas ignorasse ; forsitan quia ille has diu celarit, ita ut, quæ aliis obtigerant, translationi causam dedisse perhiberentur. Alter autem biographus, S. Huberti discipulus, atque adeo de rebus ejusdem melius instructus, verisimiliter maluit referre, quæ ad sanctum magistrum suum proprie attinebant.* E

Revelationes translationi præviæ.

200 *De episcopis, quos biographus ultimo laudatus ad eam solemnitatem a S. Huberto accitos fuisse ait, nihil plane memorat Godeschalcus, a quo tantum dicitur sanctus ille episcopus* cum multis sacerdotibus et levitis et ceteris clericis psallentibus, et cum magna præterea Christianorum multitudine *eam translationem peregisse. Et nulla quidem apparet ratio, ob quam hic episcoporum præsentiam ignorasse vel ex industria prætermisisse dicatur; sed cum aliunde sciamus, moris fuisse, ut ad hujusmodi solemnitates vicini episcopi invitarentur, non est, cur id hic quoque factum esse non credamus, nisi forte Nativitatis Domini festivitas eos domi cohibuerit. Joannes Roberti in Annotatis ad S. Huberti Vitam recenset episcopos, quos dictæ translationi reipsa interfuisse acceperat.* Clarissimus, *inquit,* vir D. Claudius Despretz in suis ad me missis Analectis, ex antiquis Ms. scribit, huic translationi affuisse F Annonem archiepiscopum Coloniensem, Rigobertum archiepiscopum Remensem, Vindicianum episcopum Atrebatensem, Garulphum Tornacensem, Berkembodum * Morinensem, Dominicum Ambianensem et Willibrordum Ultrajectensem.

Quid de episcopis, qui interfuisse a nonnullis dicuntur?

* Erkembodonem

201 *Roberti Annotata secuti sunt Sammarthani fratres tom. 2 Galliæ Christianæ in catalogo episcoporum Ambianensium in Dominico, et Adrianus de la Morliere lib. 2. Antiquitatum Ambianensium cap. 15; ubi tamen, omisso Rigoberto, Annonem, qui Coloniensis fuit, Remensem archiepiscopum perperam dixit. Eosdem etiam cum Roberto numerat Fisenus lib. 5 Historiæ cap. 2, qui et Agrebertum Virodunensem episcopum a Wasseburgio (lib. 2 Antiquitatum Galliæ Belgicæ fol.* CXIII *) ceteris accenseri observat. Quia vero nescimus, quam vetusta, quantæve fidei fuerint ista a Claudio Despretz visa Mss., nec alia nobis suppetunt ejus rei monumenta, non tam inquirendum esset, utrum laudati episcopi huic translationi interfuerint, quam an interesse potuerint; quod operæ pretium non futurum judicavi. Id unum tuto asserere possum, aliquorum ex his* episco-

AUCTORE C. S.

episcopatus tempus, quale a scriptoribus traditur, cum translationis tempore non concurrisse, aliorum vero admodum dubium esse, ac ceterorum denique præsentiam plane incertam.

Corpus incorruptum repertum est.

202 *Alterum in utroque biographo observandum est, quod in Vita S. Huberti,* busta beati Viri *e sepulcro levata dicantur. Id autem non sic accipiendum esse, quasi non nisi ossa et cineres sacri corporis illius superfuerint, liquet ex Godeschalco, qui illud integrum et incorruptum repertum esse non obscure significat verbis, quæ subdo.* Venerabilia membra Christi Martyris, odore suavissimo fragrantia, Hucbertus pontifex solida et inlibata reperit, et cum timore et honore maximo de sepulcro elevans, in pretiosis vestimentis illa involvit; ea quoque, quibus dudum fuerat indutus, sub sigillis cum magna cura reposuit. *Similiter in exemplari a Chapeavillo edito cap. 14 dicuntur ejusdem* venerabilia membra... odore suavissimo fragrantia... salva et intemerata *inventa; eademque de mutatis asservatisque vestibus ibidem legere est. Anselmus quoque, licet in S. Huberto cap. 21 scribat,* ossa *sancti Martyris ab illo translata esse, capite tamen* XI *in* S. Lamberto *diserte dixerat :* Ex revelatione divina, beato successore ejus Huberto agente, corpus sanctissimi Martyris in locum passionis, Leodium videlicet, cum incorruptum fuisset inventum, est translatum. *Hæc lectorem monendum censui, ne ex alterius biographi verbis inducat in animum,* S. Lamberti *corpus jam tum in cineres abiisse.*

Versus poetæ anonymi

203 *Cetera ad eamdem translationem spectantia, quæ aliqua elucidatione indigent, in Annotatis illustrabimus. Interim anonymi de eadem versus subjicio, qui in mutilo nostro codice translationem sic prosequitur :*

Hinc etenim corpus solida cum carne repertum
Suscipiunt, sacris alte volitantibus ymnis.
Tunc urbs mœstitiam conectit laudibus atram;
Quod se conspiciat visu Custodis abactam :
Grex ovium luctus altis balatibus addit,
Quod se desertum Pastoris cura relinquit.
Cœptum ducit iter plebis veneratio mitis,
Et comitantur idem crebris miracula signis.
Sic adiere locum Sancto dormire paratum,
Carnis et illius roseo de rore perunctum.
Illius inde loci plebs assurrexit ovanter,
Et sua largifluis ornare cubilia donis
Maturat, satagitque sacros ut spargat odores.

de eadem translatione.

204 Tunc alios audire fuit per compita cantus,
Dum tuba mugitus per devia quærere claros
Bombica temptaret, ringentibus undique musis :
Stridula carpsit iter resecare per alta canoras
Tibia rite vias : tali Landbertus honore.
Martyr et eximius deductus ad intima Præsul,
Carne quiescit ibi, vitam quo reddidit astris.
Qui * terræ populus gemmis auroque nitentem
Egregiam struxisse domum signatur et aptam,
Munera muneribus jungens et prædia donis,
Mausolium comens, et dans laquearia fulcris,
Quam Domini Christi sic lux virtutis honorat,
Ut sibi Landbertum dilectum munere promat.

Hactenus anonymus, qui Opusculo suo coronidem imponens, indicat se jubente Stephano episcopo Leodiensi, quem seculo X *ineunte sedisse, num. 9 diximus, scripsisse, dum ita subdit :*

Pontifici Stephano sit laus et gloria sacro,
Cujus præcepto dicta hæc sunt splendida metro,
Nominis et claram carpat de voce coronam.

§ XIV. Miracula quædam in Leodiensi ecclesia antiquitus facta : Ægidii narratio de Normannis divinitus territis etc. discussa : nova ecclesia exstructa.

T*ranslato Leodium sancti Martyris corpore, ecclesia ipsius miraculis magis magisque inclarescere cœpit, de quibus Godeschalcus sic loquitur :* Pauca vero, quæ de vita et de virtutibus ejus narravimus, omnibus auditoribus fidem certam præstare debent, dum hodie juxta tumbam ejus in argumentum rerum probandarum cippi fracti ostenduntur, et plurimæ catenæ et compedes rumpuntur, claudi gressibus solidatis, et diversis infirmitatibus vexati, omni languore de corporibus et anima sublato, incolumes ad propria revertuntur. Dum autem in parvis præcedentibus temporibus multa quidem miracula sunt gesta; quis modo digna æstimatione comprehendet, quanta et qualia per prolixa temporum spatia gerenda erunt, dum numquam juxta beati Præsulis atque gloriosi Martyris tumbam usque in hodiernum signa et mirabilia fieri cessent. *Hæc ipse seculo octavo; sed quæ ista fuerint miracula, ulterius non exponit.*

septem contracti et cæci simul sanati.

206 *Auctor Antiquorum miraculorum, quem num. 10 diximus sub Francone et Stephano, sive seculo* X *ineunte vixisse, tria miraculorum genera recenset, quæ in eadem ecclesia contigerunt. Harum primum, quod ad Sancti lipsanothecam spectat, num. 215 recensebimus. Duo alia, auctoris tempore facta, quia alibi commode dari nequeunt, hic accipe.* Alio denique post multorum temporum in excursu memorandum universis seculorum succursibus tale communi visu spectantes crevimus. Nocte etenim Natalis ejus, dum Vigiliarum cantisonus actitabatur cultus, jamque octavi Responsorii alte personabat melos ymnidicus, uno in puncto, unoque momento, contractorum necnon pariter cæcorum officia virtute membrorum cælitus per dudum suetos poros refusa, septeno lætantia numero spirant reparata. Quo in facto aliquid laudium addere, magis est profecto decerpere. *Animadversiones, quas pro suo ingenio ibidem prolixe subdit, quia satis frivolæ ineptæque sunt, nec ad historiam pertinent, sciens prætereo, et ad aliud, quod post has sequitur, progredior.*

207 Tenente de cetero statim *(post Franconem)* successum episcopii viro sanctitatis atque generositatis illustri, Stephano pontifice insigni, solius Filii Dei prodigium in prælibati Patris celsitate perspeximus gestum, quod numquam de altero nec visu, nec relatu percepimus notum. Quædam cæca nata, et quotenus plures prolium genuit, sic multata *(id est, et plures liberos jam enixa, cæca permanens)* in hunc modum per somnium audire meruit a voce Dominica, ter in sin-

A singulis noctibus ita ad se exorsa : Quid diu in nativa durans manes cæcitate? Surge pernix, limina Lantberti martyris adi : inibi tibi dabitur potio gustus salutigeri, qua hausta, percipies visum tui, quo sola illius gloria in te demonstranda actenus cassata caruisti. Dumque id tertio aurium officio excepit, finitimisque juxtim positis crebro rimate (Ῥῆμα *Latine* sermo *est)* expositum edidit, omnium hortamine coacta, habitaculum liquit, et in Leodicum usque itiner tendens venit. Tum eadem valvarum foribus gressu propinquans, extemplo acsi thanata *(id est* moribunda a Θάνατος mors,) solo cecidit, palpitans. Quam multis, qui assistebant, sustinenter præstolantibus, et quidnam fors eventuum fini daret, nosse cupientibus, felici auspicio illa post multum sensim respirans, et sessu paululum se erigere nitens, biberem *(id est* cyathum *seu* potum) se * porrigendum clamoribus increpuit, horrendum sonans.

* sibi

ibidem mirabiliter donatur visu.

208 Quem cum procul haudquaquam remoratum funditus epotavit, ipsis suis manibus tamquam squamas ab oculis vellere cœpit; ac nisi si ab aliis strictim tenta contrairetur, ultra opus ab ipsa fricati, B radicitus stirparentur. Sic videscens, nec maritum nec filios erat cognoscens; sed velut quos nondum habuerat, qui essent, eis importunantibus, nescia interrogabat. Creaturarum substantias, quas ante nisi solis agnoscebat vocabulis, admodum stupida mirans, tota sequenti ebdomada earum discere hebetando quærebat distantias; ita ut palam cunctis facultas daretur advertendi, quod numquam usa fuisset lumine sui. A pluribus tamen eam scientibus omni juramine testabatur, sic ortam exstitisse parentibus. *Potus, de quo ibi loquitur auctor, verisimiliter fuit liquor quidam aliquibus* S. Lamberti *reliquiis, vel ad ipsius invocationem benedictus, aut in vasculo, quo ipse olim usus fuerat, propinatus. Ceterum hæc de miraculis in Leodiensi basilica impetratis habet scriptor ille, qui præfatus erat, sese ex plurimis tria tantum ad sanctissimæ Trinitatis gloriam relaturum, quia, ut ibidem ait,* si omnia paginis ingesta singillatim scriptui mandarentur, nimiæ longiturnitatis spatio vacantia, fastidium irrogare haberentur.

Alter contractus,

209 *Memorabile quoque est, quod Anselmus canonicus Leodiensis, qui paulo post medium seculi* XI *scripsit, sua ætate ibidem contigisse an-* C *notavit in Gestis episcoporum Leodiensium apud Martenium et Durandum tom. 4 Collect. ampliss. veterum scriptorum, col. 852 et seq., ubi cap. 12, cui titulus est,* De contracto manifeste erecto, *sequentia leguntur :* Liceat adhuc ad laudem et gloriam Domini, Martyris ejus pretiosi unum enarrare, cujus nostra memoria gesti in præsenti ecclesia, ubi venerandum ejus requiescit corpus, tot esse possunt testes, quot, qui hoc idem videre, sunt superstites. Adolescentulus quidam a primis pueritiæ annis ecclesiam, et quocumque procederemus, cum scabellis perreptare, et continuis septem annis erga signa pulsanda, ostia seranda et reseranda sedulus esse solebat : quotidie ex fraternarum stipe eleemosynarum alebatur; nec aliunde vivere noverat. Unde contigit, cum inter fratres sermo incideret de gyrovagis quibusdam, signa in se facta mentientibus, ut, si iste erectus foret, sine dubio hoc credi debere asseveraretur; quippe qui præ nimia simplicitate nedum aliquid fingeret, longe prius falli quam fallere posset.

210 Taliter apud nos septem paulo plus minusve conversatus annis, quadam vice, sicut erat hilaris et ad exhibenda talia agilis, sed cetera omnino claudus et debilis, ad mensam fratribus occurrere festinans, cryptam, in qua sancti Martyris est mausolæum, pergit claudere. Venitur ad sinistri lateris ostium, cui dum summis innixus articulis pessulum obdere tenderet, sensit paulatim laxari tibias, a coxis disjungi; adeo ut non jam articulorum amminiculo subrigi, sed sic se ita posse crederet, ut totus in directum ad hoc valeret assurgere. Miratur ac stupet simplicitas adolescentuli novam in se recte incedendi potentiam; nec unde hoc sibi contigerit, intelligere valens, nescio, timore an pudore, rem nulli publicat. It itaque incassum scabellis aliquamdiu, multo nunc, quam ante vere debilis, impotentior; ac tandem ex matriculariis quemdam ad se secreto advocans, eidem, quid donante Deo posset, ostendit. Ille primum præ pavore rei inusitatæ fugiens, sed subinde resumptis viribus rediens, tempus et ordinem curationis inquisivit.

AUCTORE C. S.

in obsequio sancti Martyris

211 Illo simpliciter narrante, cognovit, nobis narravit, et ex illo, scabellis in virtutis testimonium ante Martyris tumulum derelictis, novellos baculo sustentante didicit regere gressus. Contractum prius et post erectum vidimus; aliquantis eum post vixisse annis vidimus; scabella in testimonium virtutis retinemus. Hæc ideo non dicimus, ut quotidiana Dei in nos ob sancti Martyris meritum beneficia extenuare velimus, quæ tot ac tanta sunt, ut humanus ea vix comprehendere valeat animus; sed ut his, qui nova et inusitata mirari consuevere, satisfaceremus, et ut nova memorando, ad disquirenda quotidiana studiosorum sollicitudo excitaretur. *Hactenus Anselmus. Hisce duo addidit Ægidius in editione Chapeavilli tom. 1, in* S. Lamberto. *Primum cap. 18 est de quodam laico Leodiensi erga Sanctum pie affecto, qui cum ter noctu æra campana ad matutinum Officium pulsari audisse sibi visus esset, ac toties ecclesiam, quam clausam inveniebat, frustra accessisset, dum ante sacellum S. Agathæ* aliquantulum in orando moram faceret, visum est ei, quod personam quamdam honestam et reverendam cano capite et rasam coronam habentem, amictam pallio, egredi videret de capella illa, quæ illum manu apprehendit, et ut sequeretur, innuit.

subito erectus. Sancto devotus, in ecclesiam

E

F

mire introductus; blasphemus punitus, sanatur pœnitens.

212 Et cum ad ostium ecclesiæ pervenissent, aperta est ilico in eorum adventu janua miraculose, et sic vir ille in ecclesiam introducitur usque ad medium. Qui cum vellet chorum intrare, persona illa clausit ostium chori, et extra chorum dimisit eumdem. Tunc audivit interius fragorem et circa feretrum B. Lamberti sonitum, et quædam signa, per quæ intellexit, quod ipse esset B. Lambertus, qui eum in ecclesiam introduxerat; et ita Deum et Sanctum ejus glorificans, horam matutinalem expectavit. *Alterum recenset cap. 19, estque hujusmodi :* Erat quidam miles de pago Hasbanico, qui solitus erat deridere facta B. Lamberti, et deridendo blasphemare. Transivit aliquantulum temporis sine vindicta; sed cum parvi penderet correctionem suam, quadam die, justo Judice judicante, os blasphemum distortum est ita, quod videbatur os habere ad aures. Dedit ista vexatio intellectum auditui. Qui ilico venit Leodium ad misericordiam gloriosi Martyris, culpam suam coram omnibus recognoscens. Sub feretro circiter tribus diebus in precibus jacuit; et sic demum veniam obtinuit, et per beatum Martyrem pristinam recepit sospitatem :

et

AUCTORE C. S.

et ab illo tempore devotus et humilis circa venerationem B. Lamberti permansit. *Hæc Ægidius, qui propter fabulas, quas alibi venditat, in hujusmodi rebus exiguæ apud me est auctoritatis.*

Ægidii narratio de Normannis a lipsanotheca

213 *Idem scriptor cap. 12 narrat, eamdem* S. Lamberti *basilicam, Francone episcopo, a Normannis succensam fuisse, sed pretiosam Sancti lipsanothecam ab eorumdem primum avaritia, ac deinde etiam ab aeris injuriis divinitus servatam esse. Sic autem habet :* Processu temporis, Francone præsulatus Leodiensis functo dignitate Normanni, gens scilicet Beluina feritate spirans, Leodium violenter irruperunt, et municipiis effractis atque combustis, civibus etiam immoderata cæde fusis, et substantiis eorum sublatis, ad ultimum ecclesiam S. Lamberti igne consumpserunt, eam solo coæquantes, sola ruinæ et combustionis vestigia reliquerunt. Deinde ad locum, in quo sanctum corpus venerabatur, barbarica præsumptione volentes accedere, et optima, quæ invenirent, diripere, divinitus incussa formidine, resilientes aufugerunt. Qui fugientes hoc modo, fugam suam B consolabantur, dicentes, sibi dispendium venisse, quod solam et non adeo pretiosam circa Martyris corpus micantem fabricaturam non abstulissent.

divinitus repulsis, et de prodigio nivium.

214 Detecto itaque sanctuario, et sancti sepulchro, flatibus ventorum, nivibus et pluviis exposito, mirabilis virtus Omnipotentis apparebat in laude sui Martyris, quod toties compluta undique imbribus terra et circumquaque nivibus operta, super sepulchrum ejus nec pluviæ gutta defluebat, nec crispata nivium conspersio insidebat. Mirum erat et insolitum, quod locus corporis sacri nudo aeri patens, siccum aerem suscipiebat, humidum vero respuebat. *Fisenus lib. 5 Historiæ, num. 45 vix credere potest, Lambertianam basilicam a Normannis tunc succensam fuisse, quia Ægidium hujus rei primum auctorem credebat, neque ullus alius de nova ecclesia eo tempore ædificata meminit, ac ipse denique Ægidius scribit, structam a S. Huberto, et vetustate collabascentem, a Notgero postmodum restauratam esse. Hinc mavult Fisenus existimare, Normannos tam a* S. Lamberti *ecclesia, quam ab ejus lipsanotheca violanda divinitus* C *absterritos fuisse. At fallitur : nam primo quidem Annales Francorum Bertiniani a Chesnio vulgati tom. 3 Script., pag. 261 ad annum Christi 882* monasterium S. Landberti in Leudico *ab iisdem incensum fuisse diserte affirmant.*

corrigitur ex scriptore

215 *Secundo scriptor antiquorum miraculorum, de quo num. 206 meminimus, rei gestæ synchronus aut proximus, id ipsum tradit; sed stilo tam barbaro, tamque implexo, ut vix intelligi possit, quid sibi velit. Sic igitur scribit :* Ergo dum truci peste Nortmannica quaquaversum quodcumque populando bachata, in cremata prorsus, qua somate * quiescit *(sanctus Martyr)* suæ sedis aula, necdumque saltem mediestinæ reparationis acceleratu demum structa, de locis, ad quæ fugerat, relatum, sui custodes pernoctarent vigili cura, nivium enormis exuberantia, prout totum erat patulum fenestris, affluens, nihil penetralium, nisi tantum ejus sandalia, dimisit inoperiens. Atqui neque per quippiam sursum, neque, quantum medietas palmæ capit, laterorsum, his venerabilitatem servans, extitit accedere audens. Quod e vestigio mane palam plebeja multitudine scitum, mactæ mirabilitatis extollentia ubique sonuit inaltatum. Cujusque tunc temporibus visores, adhuc nobiscum degentes, morantur nar- D ratores. *Post hæc auctor ad pia monita conversus, observat, recte accidisse, ut nives sacro corpori parcerent illius, quem obedientiæ causa in Stabulensi monasterio sub dio in psalmis pernoctantem olim cruciaverant.*

* i. e. corpore

Miraculorum antiquorum.

216 *Obscuram porro barbaramque narrationem sic interpretor : Post Normannicam vastationem, cum* S. Lamberti *corporis custodes apud illud, ex loco, quo Normannorum metu deportatum fuerat, jam relatum, in ejusdem exusta et ne rudi quidem opere restaurata ecclesia pernoctarent ; ingens nivium vis per propatulum fornicis proruens, quidquid in ecclesia erat, cooperuit præter* sandalia, *id est velum, quo Sancti lipsanotheca contecta erat. Nihil nivium in illud desuper, nihil quoque circumcirca ad dimidiæ palmæ spatium, velut ex reverentia sacri pignoris, in pavimentum decidit : quod ubi plebs mane intellexit, summis laudibus celebravit. Jam ad Ægidium redeamus. Videtur huic anonymus ille præluxisse ; neque negare possumus, Lambertianam basilicam a Normannis succensam fuisse, cum id laudatus miraculorum scriptor tam diserte asseveret. Neque hu-* E *jus auctoritati obesse potest objectum a Fiseno aliorum de restaurata ecclesia silentium, quippe ex quo non nisi negativum argumentum desumi potest. Multo minus obstat, quod Notgerus ecclesiam a S. Huberto conditam, vetustate collabascentem postmodum restauraverit : potuit enim post Normannicum incendium pro ea temporum calamitate utcumque reparari, ac deinde seculo* x *decrepito, cum muri, qui incendio superfuerant, ruinam minarentur, a Notgero nova a fundamentis, uti factum est, suscitari.*

re gesta proximo.

217 *Verum ex ejusdem anonymi relatione convincitur Ægidius additæ fabulæ de tentata a Normannis sacræ lipsanothecæ direptione, eorumdemque ob incussam divinitus formidinem præcipiti fuga, quæ ipse, forsitan non intellecto anonymo, cum apud aliorum Sanctorum corpora aliquoties facta legisset, hic quoque contigisse opinatus est. At cum anonymus, rebus gestis proximus, de eo miraculo non tantum non meminerit, sed lipsanothecam securitatis gratia alio translatam fuisse affirmet, liquet Ægidium fabulatum esse. Adde, quod etiam aliunde verisimilius sit,* S. Lamberti *corpus, ne in bar-* F *barorum manus incideret, tempestive absconditum vel in tutiorem locum translatum fuisse, uti Foullonus lib. 3 Hist. Leod., cap. 10, etsi anonymum non vidisset, adversus Ægidium jam observavit, adductis aliorum sacrorum corporum translationibus, eadem de causa prudenter institutis. Præterea istud nivium miraculum, quod semel factum ab anonymo traditur, Ægidius liberaliter multiplicavit;* Toties, *inquiens,* compluta undique imbribus terra, et circumquaque nivibus operta, super sepulchrum ejus nec pluviæ gutta defluebat, nec crispata nivium conspersio insidebat.

Nova ecclesia a Notgero condita.

218 *De ecclesia a Notgero, qui anno 972 Leodiensis episcopus consecratus est, ædificata Anselmus cap. 50 apud Chapeavillum hæc habet :* Ecclesiam sanctæ Mariæ, et sancti Lamberti *(quæ una eademque est)* ædificiis latioribus ampliavit, ornamentis ditioribus decoravit, claustra ad domorum ædificia renovavit. *In editione Marteniana legitur :* Domum sanctæ Mariæ et sancti Lamberti, sicut in præsentiarum est, cum ornamentis, claustro et ædificiis episcopii renovavit. *Hæc eadem Ægidius paulo latius prosecutus est in hunc modum :* Monasterium B. Lamberti patroni nostri,

A stri, cujus vita venerabilis, mors pretiosa, qui causa et pœna martyr in sanguine suo locum civitatis nostræ cultui divino consecravit, longe in melius, quam fuerat, immutavit. Ecclesia enim, quam B. Hubertus ædificaverat, infirmitate minoris operis et vetustate incumbentis temporis ad lapsum declinaverat. Hac diruta, templum sexaginta canonicorum, juxta magnificentiam dilatati cordis sui, secundum amplitudinem et sublimitatem operis, quæ cernitur, in caput et protectionem civitatis et patriæ protegendæ exaltavit, ornamentis ditioribus decoravit *etc. Incertum tamen est, an Notgerus eam omnino perfecerit; quia eamdem a Baldrico, ipsius successore, primum dedicatam fuisse, tradit idem Anselmus cap. 59 dicens :* Ipse, præsente Coloniensi archiepiscopo, videlicet Heriberto, sanctæ Mariæ sanctique Lamberti ecclesiam dedicavit. *Ceterum hæc ea ecclesia est, in qua floret illustre illud canonicorum collegium, penes quod nunc est tota principis ac episcopi eligendi potestas, summaque inter principatus ordines auctoritas.*

B

§ XV. Sacri feretri cum parte corporis translatio ad castra Leodiensium ante Bullionium : miracula ea occasione patrata.

Duo synchroni, quorum unus Reinerus.

S*ub medium seculi* XII, *anno scilicet Christi 1141, contigit celebris translatio* S. Lamberti *ad castra Leodiensium, qui cum episcopo suo Alberone II Bullionium obsidebant, cujus memoriam ob felicissimum eventum annua solemnitate Leodii ad diem* XXVIII *Aprilis recoli, supra jam diximus. Rei gestæ seriem prolixe scripserunt duo synchroni, unus anonymus, alter Reinerus vel Renerus, monachus ad S. Laurentium Leodii, cujus etiam alia Opuscula exstant. Anonymi librum, qui* Triumphus S. Lamberti martyris de castro Bullonio *inscriptus est, in 22 capita partitum edidit Chapeavillus tom. 2 de Gestis Pontif. Leod., existimavitque auctorem illius Nicolaum canonicum esse, a quo etiam Vitam* S. Lamberti *scriptam habemus : quod* C *etsi satis verisimile, tamen certum non est; ideoque illum anonymi nomine laudabimus. Reineri Opusculum, in quinque libellos divisum, ex Laurentiani monasterii Ms. codice vulgavit Bernardus Pez tom. 4 Thesauri Anecdot. parte 3 cum hoc titulo :* Triumphalis Bulonici libelli v.

a Sancto miraculose sanatus.

220 *Hosce Reinerus ipse suos esse agnoscit lib. 2 de Claris scriptoribus sui monasterii, cap. 9, apud laudatum Pezium col. 42, ubi lucubrationes suas recensens, inter cetera ait :* Præterea quinque exaravi libellorum Opusculo, qualiter diebus nostris ecclesia Leodiensis Bulloniense castrum, pervasoribus triumphatis, divina receperit virtute, tituloque præsignavi : Triumphale Bulonicum. *Scribendi causam allegat grati animi officium erga eumdem Sanctum, cujus patrocinio a gravi morbo liberatus fuerat. Ita enim loquitur in Prologo :* Verum, quod iners ego ac imperitus tantum aggredi negotium præsumpsi, amor dumtaxat in Sanctum et devotio me induxerunt. Quippe gratiarum debitor ille eram, quas ex historia tam solemni dependere non otiosum habui. Etenim cum per annum fere duabus angerer quartanis, et aut urerer ardoribus, aut frigoribus contraherer, ita ut præsentium pertæso, miseriæ mihi et oneri jam esset, quod viverem; postquam nuper a loco quietis, sicuti infra liquebit, reverendum Sancti corpus elatum est, inter languentium alios greges suffragium imploraturus accessi; quod indignum inexhausta fuerit clementia exaudire dignatus, habui experimento beneficium sospitatis. AUCTORE C. S.

de triumpho Bullionico scripserunt.

221 *Quod ad tempus scriptionis attinet, cap. ultimo alteram victoriam anno 1153 relatam memorat, et ejusdem Sancti patrocinio adscribit. Quam ob rem non ante illum annum Triumphale suum scripsisse dicendus est, nisi forte pauca illa ceteris postea adjecerit. De fide, qua libellos istos exaravit, in Prologo sic ait :* Multi quidem multa loquuntur, atque, ut in ejusmodi solet negotiis, diversæ diversorum sententiæ sunt. Verumtamen prout investigare ab eis diligentius potui, qui interfuere, posui veritatem... In quo *(Opusculo)* et si præter verum quidquam positum sit, relatoribus an scriptoribus æquius hoc imputetur, benivoli sententiæ lectoris defero. Sed amica religiosis veritas est; unde a quibus hæc accepi, nequaquam suspicer eos aliquid finxisse, dum modestia hoc excuset personarum. *Porro uterque* E *scriptor fide dignus est, et quoad rerum substantiam consentit, licet adjuncta quædam aliter ab altero referantur. Quia vero ambo multi sunt in rebus bellicis enarrandis, quod nostri instituti non est, consultius duxi ea tantum recensere, quæ ad* S. Lambertum *proprie spectant, cetera autem, quantum ad translationis ac triumphi notitiam necesse est, breviter exponere.*

Bullionium, quod Obertus emerat,

222 *Godefridus Bullionius, postmodum Hierosolymorum rex, cum sacram Terræ sanctæ expeditionem versus finem seculi* XI *meditaretur, castrum suum Bullionium, vulgo Bouillon, intra Arduennam silvam, in confinio ditionis Leodiensis situm, Oberto Leodiensi episcopo oppignoraverat, ea adjecta conditione, ut nisi a certis personis redimeretur, ad ipsius diœcesim perpetuo pertineret. Oblatam conditionem avide arripuit Obertus, quia castrum illud natura et arte admodum munitum erat, et ab ejusdem incolarum prædationibus Leodienses multa fuerant passi.* Episcopus itaque, *ait anonymus,* miseriis pauperem compatiens, pie violentus, memoriam beati Martyris, loculum scilicet, in quo jacebant sacratissimæ ejus reliquiæ, auro coopertum excrustavit, et in majori ecclesia F et omnibus totius episcopii ecclesiis aurum, gemmas et cætera, quæ decoro ambitu altaria, pulpita et textus ecclesiarum venustabat, detraxit, et mille trecentis argenti purissimi marcis *(Reinerus tres auri marcas addit)* undecumque corrasis, hac summa pecuniæ duci tradita, prædictum castrum emit, direptiones, captivitates, mendicitates, pericula mortesque redemit.

occupatum a Barrensi comite, Albero II obsidens.

223 *Post hæc cum nemo eorum, quorum ex pacto intererat, memoratum castrum redemisset, et Eustachius comes Bononiensis, Godefridi frater, teste Reinero, etiam juri suo solemniter cessisset, in jus ditionemque Leodiensis episcopatus transiit, mansitque usque ad Alexandri episcopatum. Tum vero Rainaldus Barrensis comes, titulo repetendæ hereditatis avitæ, corruptis, ut ajunt, custodibus, illud occupavit. Alexandro successit Albero II, qui postquam pro eo recuperando cum imperatorem, tum Romanum Pontificem frustra interpellasset, idem illud obsidione cinxit, repetiturus vi et armis, quod aliter obtinere non poterat. Expeditionis initium Reinerus anno episcopatus ipsius quinto,* XVI *Kalendas Septembris illigat; anonymus anno Christi 1141. Obsessis præerant*

AUCTORE C. S.

erant duo Rainaldi ducis filii Hugo et Rainaldus, quos in agris prædantes Leodiensis exercitus in castrum compulerat, quique a patre suo suppetias expectabant. Interea dum Leodienses obsidionem urger emolirentur, obsessi fortiter se defenderent, uti apud utrumque scriptorem pluribus videre est, injecta prioribus mens est de sancti Patroni sui auxilio apud deductum in castra loculum implorando

postulante exercitu, corpus S. Lamberti

224 Ea dum geruntur, *ait Rainerus,* nutu Dei, omnia suaviter disponentis, episcopo, *(qui in castris aderat)* et majoribus ecclesiæ visum est, ut venerabile B. Lamberti corpus, de loco motum suæ pausationis, ad castra deportaretur, quatinus præsentia vel munimine tanti Patroni amplior accresceret animus exercitui, atque ubi virtus cessisset humana, divina per suum operari Martyrem dignaretur Omnipotentia. Nam principes quoque exercitusque omnis, populus denique civitatis qui edicto erat episcopali processurus, id summopere efflagitabant. Quocirca licet multa hæsitatione, multo deliberaminum tractu, postremi tamen complacitum est necessitati tantæ satisfieris *Anonymus hæc eadem latius exponens, cum episcopum suos ad fortiter pugnandum exhortantem induxisset, cap. 10 sic progreditur :* Postquam præsul finem dicendi fecit, erecti omnes, quasi divino moverentur oraculo, responderunt : Enitemur pro viribus modis omnibus, dabimusque operam, ut res nostra prospere administretur, si venerit in castra noster ille Martyr, cui militamus, qui constantiam infundat animis nostris, et corporibus provideat sanitatem, animabus æternam impetret salutem.

Leodio ad castra

225 Ille denique, si huc afferatur, afflictos consolabitur, tædiosos roborabit, vulnera nostra curabit, omnemque languorem auferet, opus cœptum maturabit, et paci nostræ consulet, et Deum pro nobis orabit, et placatum faciet. Respondit præsul, hæc difficilia esse, ut Thesaurus tamdiu absconditus revelaretur absque sui præsentia; cum per se quoque vix auderet illud sacratissimum corpus movere, nedum transportare absque archiepiscopi et suffraganeorum suorum, comitum quoque et principum, cæterorumque regni primorum solemniter advocata præsentia. Mandaret quidem populo de civitate, villisque et urbibus, ut sibi cum armis et victualibus affatim subveniret, beatus vero Martyr, utpote qui devotione præsens erat, pro eis intercedere non cessaret. Quibus cum hæc verba non satisfacerent, sed magis magisque instarent, dicentes, se loco negotioque desistere, si non impleretur, quod ipsi divinitus inspirati acclamabant, victus tandem episcopus, videlicet quem pro tempore urgebat necessitas, communicato consilio cum archidiaconis, quos secum habebat, consensit, ut beati Martyris reliquiæ illo afferrentur.

accersi jubet; clero Leodiensi

226 Præmiserat quidem nuntium cum litteris, quibus mandabat congregari exercitum; sed ne forte minus ei crederetur, venerabilem Henricum archidiaconum præpositum, imitandæ humilitatis virum, cujus studium et fides valde erat necessaria, hac fungi legatione monuit, ut per eum res, quæ erat ad persuadendum difficillima, pro utilitate et pace communi a filiis ecclesiæ perficeretur. Spargebantur hinc inde, ut in tali re fieri solet, rumores varii; et licet ficta plerumque dicerentur, pro qualitate verborum infundebant pluribus metum et spem partim timoris, partim gaudii. At ubi venit archidiaconus, congregatis in scholis B. Lamberti coarchidiaconis et religiosis viris, quibusdam præterea de clero et populo, quos sanioris consilii esse sciebat, brevi mandata peregit. Excubabant *, inquit, episcopus et comes *(Namurcensis Henricus)* cum suis baronibus, necessariis egentes, parvisque copiis multitudinem hostium semper suspectam habentes, die noctuque in armis vix laborem sustinentes; sed spe et patientia adhuc adversa omnia superantes; mandantque per amicitiam et fidem, ut eis celerem succursum faciatis, si salutem, si pacem communem, si eorum denique vitam diligitis.

** Excubant*

ægre conce[illegible]

227 Cum armis et victualibus venite; et quia sic urget necessitas, per summam et veram vobis præsul indicit obedientiam, ut beati Patroni nostri sacratissimum feretrum illo vobiscum deportetis. Nec diu consulendum, nec tarde vobis est succurrendum : omnis enim dilatio ruinosa est; sed quicumque fideliter beatum Martyrem diligunt, id maturius adimpleant. Commune periculum est, si negligitur; solemne tripudium, si mandatis præsulis et precibus vestrorum defensorum obsecundatur. Hæc fide, qua poterat, cum lachrymis quoque archidiacono prosequente, omnium accensi sunt spiritus auxilium ferre, plebemque civitatis et omnes viros bellatores illic cum necessariis copiis mittere. De corpore vero beati Martyris movendo diversi diversa sensere. Fuerunt, qui dicerent, unum de sociis passionis ejus *(puta* B. Petrum *vel* Andoletum) tollendum, ut satisfacerent hoc velamento petitionibus principum. Sed ubi plebi mandatum est, uti omnes omni occasione postposita egrederentur, et non exeuntium bona publicarentur, responderunt, se non ituros, nec opem aliquam, nisi præcederet eos beatus Martyr, ullius incommodi seu damni intentatione laturos. Unde licet multis displiceret, persuadente domino Joanne de Louverval archidiacono, necessitas coegit assensum.

Mira quædam [illegible] fa[illegible]

228 Itaque consultum est, ut post matutinos hymnos loci convenientia notaretur, et mane ante conspectum populi humili devotione corpus sacratissimum moveretur. Quid autem ea nocte æditui ecclesiæ viderint, quid audierint, quantis mirabilibus obstupuerint, supersedeo scribere; præsertim cum et ipsi, qui hæc viderunt, non hæc auribus infuderunt multorum, et cælandum satius æstimaverint, quam prodendum. *Hactenus anonymus. De iisdem prodigiis Reinerus meminit, post verba num. 224 relata sic prosecutus :* Quod *(consilium de Sancti corpore in castra deferendo)* etiam approbasse Martyrem, cum successu rerum, tum et revelationibus et indiciis est quibusdam satis compertum, asseverantibus loci custodibus, quod tantis plerumque motibus circa dies illos feretrum, quo felicia claudebantur pignora, concussum sit, tantus terror incesserit divinus, uti non auderent illo, præsertim noctibus accedere aut ingredi : nam obstupescunt carnalia, dum emicant spiritualia. Ad cumulum profecto tuæ glorificationis hoc agebatur, o Martyr, o decus et gloriæ corona Leodiensis, quod a loco transferebaris pristinæ quietis, quatinus tua per te reciperes, qui jam cohæres Christo factus in regno, nullius, nisi propter tuos, egens factus esses.

ad quod in medio ecclesiæ positum surdo

229 *Pergo ex eodem Reinero cap. 2, quæ deinde facta sunt, enarrare.* Igitur VI Kalendarum Septembrium convenientibus tam monachis, quam clericis atque numerssa diversi sexus et ætatis frequentia, abbates virique religiosi subeuntes in secretarium cryptæ, quo I tantum asservabat thesaurum, debita sacrum feretrum reverentia extulere, mellitisque laudum conventibus in voce

exul-

A exultationis et confessionis personantibus, in medio est ecclesiæ locatum. Multa ibi vota, multæ præces ac lacrimæ fusæ : Sancti quoque virtus præfulsit mirifice. Quædam mulier, quæ capitis obsurduerat dolore, cum occurrisset ad feretrum, opemque fideli affectione pio lacrimatu imploρasset, subito in verticem grave quoddam pondus superne sensit decidisse, et quasi duos ferri duculos utrique auri penetrabiliter infixos. Ex quo terræ consternata, dum ita cælesti medicamine sensum audiendi plene recuperasset, Deo et Martyri gratias reddidit.

aliique infirmi sospitantur.

230 Denique puella quædam passionis trino genere miserabiliter angebatur. Modo etenim febre, modo paralysi, interdum epilepsiaco quassabatur incommodo. Super qua nimium parentes affecti, votum Martyri vovere, illiusque ad martyrium *(id est, lipsanothecam vel sacellum)* cujuslibet speciei oblationem, infirmæ æquilibratam, deferre statuerunt. Piæ supplicum devotioni pia sanctæ Trinitatis operatio affuit, quæ actutum puellam eisdem ad integrum passionibus liberavit. Puer quoque erronei sensus ac turbidæ mentis in sobrium rationis statum compositus est. Alia etiam B provenisse sanitatum ferebantur remedia. Sed miracula pro augenda fiunt devotione : fit ergo ad devotionem provectior, qui est ad credulitatem inclinatior. *De hisce miraculis nihil habet anonymus, licet* S. Lamberti *corpus cum sua lipsanotheca* de secreto illo, in quo diu jacuerat, ad publicum *a viris religiosis productum, et in medio ecclesiæ collocatum, magno cum circumfusi populi gaudio, precibus ac lacrymis frequentatum fuisse, similiter asseveret. Sed videtur is de nonnullis rerum adjunctis minus recte instructus fuisse, quam Reinerus, ut liquet ex eo, quod mox subdit idem anonymus.*

Pars corporis loculo inclusa

231 *Etenim ibidem sic prosequitur :* Postera die tempestivis horis dictis Regularibus impositæ sunt reliquiæ, quæ delatæ sunt in illo færetro, quod auro olim exuerat Obertus episcopus, dum Bullonium venderet ecclesiæ B. Lamberti dux Godefridus. *Certe hic ita loquitur anonymus, quasi totum* S. Lamberti *corpus ad castra translatum fuisset ; quod diserte negat Reinerus, cujus narrationem resumo.* Tunc primi, *(ait citato cap. 2)* atque saniores provido solliciti metu, ne quid forte tristius super Martyris corpore accideret, si delatum in castra foret, (nam bellorum incertos C eventus esse, atque nunc isthinc, nunc illinc adversa misceri et prospera) decreverunt, ut resignato eodem feretro, inde levaretur, tutiorique interim loco reconderetur. Quod videlicet sunt executi abbates religiosi, et ad hoc electi probabiles viri, qui beata ossa penes altare sanctæ Crucis, situm in oratorio eidem basilicæ adjuncto, ingenti, sicut par erat, metu ac devotione ad nocturnum transposuere silentium. Aliquas tamen in ipsum feretrum reliquias reponentes, denuo signaverunt, et hoc ad castra exhibuere perferendum.

cum particula sanctæ Crucis fertur

232 *Non fuit igitur totum sancti Episcopi martyris corpus, sed aliqua tantummodo ipsius ossa in loculo ad obsessores translata : idque anonymus facile potuit ignorasse, cum res in nocturno silentio et clanculum gesta fuerit ; vel si sciverit, silendum censuisse, ne clero invidiam apud populum crearet. Reineri dicta adoptavit Ægidius Aureæ-Vallis cap. 31 in Alberone II, quem Foullonus, qui Reinerum haud dubie non legerat, propterea perperam rejecit, nixus anonymo. Redeo ad Reinerum caput 4 ordientem.* Nec quievit pietas populi vovere vota, oblationes offerre, donec inde sublatum cum tabula operose fabrefacta, cui Dominicæ Crucis portiuncula inesset, castris deportaretur, choris monachorum atque clericorum tanto Patri debito affectu et veneratione prosequentibus, atque canticorum officio usque Mosam fluvium per Publicum montem deducentibus, per Sanctorum cœnobia, inibi constituta, honorifice prius decantatis laudibus. Neque popularium defuit ingens turba ; suas ipsi laudes, sua personuere cantica. AUCTORE C. S.

ad navim per viam miraculis clarens.

233 Verum loculo venerabili exceptum navi devotus grex pium Pastorem multa obsecratione et lacrimis commendans, uti prospere abiret, prosperius rediret, quia gressu non ulterius valebat, diu tamen voto sequens et oculis, in sua tandem rediit. Concurrebat autem undique obviam feretro sancto de vicis ac villulis utriusque sexus multitudo, fiebantque sanitates plurimæ tam medicabilis Ligni virtute, quam beati Martyris merito et oratione. Ad Nandriensem quippe villam ubi ventum est, homo languidus, quem acerba membrorum contractio dissolverat, ipsi feretro applicitus, exorataque Sancti clementia, celeri est sospitate instauratus. Deinde in villa E Phriere *(ab anonymo* Freitura *dicitur)* cæcus lumen recepit oculorum. Unde cum esset digressum, quidam miles, qui quartano diu typo *(id est, febri)* laboraverat, et capitis valitudinario utebatur assidue, ubi salubrem attigisset loculum, suppositisque humeris aliquanto tulisset spatio, incommodis fuerat liberatus. Qui etiam armis protinus resumptis, officiosas retribuens gratias, secutus in expeditionem est. *De contracto in Nandriensi villa sanato nihil habet anonymus ; cetera consentiunt.*

honorifice deducitur.

234 Secuta dehinc nocte *(verba iterum sunt Reineri)* apud villam Uphei *(anonymo* Ufey*)* mansione disposita, ubi præstolabatur Leodiensis exercitus, devota fidelium sedulitas cum incolis loci celebre exegit pervigilium. Inde matutino dum movissent, advenit, qui diceret, sequenti die, III videlicet Kalendas Septembris, Rainaldum comitem *(Barrensem)* cum quingentis equitibus, et quindecim peditum milibus bello conflicturum. Quapropter accelerato itinere, prono jam in occasum sole, Thelim villulam venere.... Nocte ergo media directo exercitus ad episcopum veredario, qui super bello disceret, cum F in lucem jam aurora erumperet, exinde progressi, Vilantiam properato villam contendere. Illuc rediens legatus, bellum eo procul dubio futurum die nuntiat. Sed formidolosos sinister facile rumor enervat. Unde complures inepta forfidine fracti, soloque auditu vulnerati sunt. Diffidentia ergo diffugere muliebri. Ac cæteri cum vitalis Ligni, tum sancti Martyris confidentia potius, quam ferro armati, per angustos semitarum tractus in auxilium sociis maturaverunt pectore virili. Ab utroque autem exercitu missi exploratores, qui, quomodo sese partes haberent, vestigare ac referre deberent, dum sibi occurrissent, taciti ac dissimulantes ad socia se castra retulere : atque hostes quidem ex suis cognito, quanta obsidentium, quanta eorum, qui tunc confluxerint, esset copia, satius probaverunt conatu temerario absistere, quam periculum in se ultro arcessere. *Hic libelli 2 finis est.*

§ XVI.

Auctore C. S.

§ XVI. Lipsanothecæ solemnis adventus in castra : Hugonis morbus divinitus inflictus, pœnitentia et pia mors : castri deditio.

Sacræ reliquiæ in castris exceptæ

Reinerus lib. 3, cap. 1 sacrorum lipsanorum in castra adventum, quæque hunc subsecuta fuere, ita pergit exponere :* Posteaquam fuerat auditum in castris, Dominicæ Crucis insigne cum tanto adesse patrocinio, ab episcopo exercituque, pro expectatione belli instructo, armis occursum est. *Castrorum locum, in quo Sancti lipsanotheca deposita fuit, anonymus cap. 17 his verbis exponit :* Episcopus beati Martyris loculum jussit ferri in eam partem castelli contra Malum pertusium, in pratum, quod dicitur S. Lam-
B berti, quod Symois alluit, ubi et castris locus et exercitu commeatus suppetebat. Illic in parvo arctoque satis posuerunt feretrum tentoriolo, deputatis in circuitu suis in tuguriis cum domino Joanne archidiacono clericis, qui vespere et mane et meridie narrarent et annuntiarent laudes Domini, ut in tempore oportuno exaudiret voces eorum. Illic quoque cives et populus Legiæ sua fixere tentoria, quibus præesse jussus est Eustachius advocatus de Asbania.

Leodienses gaudio, hostes metu implent.

236 *Redeo ad Reinerum, qui eumdem in castris locum, sacris lipsanis paucis assignat, ac de ingenti alacritate, qua Leodienses, metuque, quo obsessos adventus eorumdem affecit, sic pergit narrare :* Ea igitur incessit lætitia, eæ choros ducentium voces insonuere, uti existimasses, arcam fœderis Domini exercituum tunc excepisse Israhel. Et sacrum quidem feretrum intra paratum sibi tentorium, in loco, qui Pratum sancti Lamberti dicitur, receptum, deputatisque custodibus, et qui congruis temporibus divinas dicerent laudes, clericis, quidnam in se contineret, quantam detulisset opem, mira cœpit continuo declarare potentia, ut liquido patuerit omnibus, ve-
C nisse Deum in castra. Enim vero ad præsentiam ejus, qui erant in castro sive præsidiis, et invicto se loci situ inexpugnabiles arbitrabantur, subita hebetudine ac metu, quasi fulmine tacti, per hoc, si mens non læva fuisset, sibi animadvertissent prædici, quod tali forent machina expugnandi.

Ad harum conspectum Hugo concidens,

237 Quin etiam Ugo *(Rainaldi Barrensis comitis filius,)* qui hereditario jure ipsum post patrem possidere castrum acceperat, dum viso eminus feretro, juvenili arrogantia insultaret, toto statim dissolutus corpore cœpit tremere, sensuque perdito, retrorsum ruit, excors et insolens, qui non intellexisset, cujus indigne fieri cohæres attentaret. Sed ubi paulatim sese resumpsit, Rainaldum fratrem cum primis e familiaribus seorsum evocat; quantum terroris patiatur, aperit; intentionem in eo suam esse, quatinus sancto Martyri satisfaciat, suumque castrum illi restituat. Super quo etiam voluntatem esse patris quærendam, ac sibi, quo urgeatur periculo, insinuandum. Se omnimodis obsecrare, ut pereunti paterna pietate prospiciat. Quod petebat, sese executuros, illi promittunt. Induciæ ponuntur in hebdomadam, intra quam hoc ipsius *(patri)* referri potuisset. *Hactenus narratis consentit scriptor anonymus, præterquam in dictis de* D
Hugone, quæ non nihil aliter refert.

contritus dedere desiderat.

238 *Nam primo quidem non ait, ipsum viso Sancti feretro arroganter insultasse, ut auctor est Reinerus. Verba ejus cap. 13 accipe :* Stabat in vestibulo basilicæ, respiciens per fenestras Hugo Rainaldi filius, miles egregius, caput et princeps obsessorum, qui viribus subito destitutus, repentinaque formidine correptus, exanimis corruit ad aspectum sanctarum reliquiarum. *Secundo scribit, ipsum, postquam ex deliquio sui compos factus est, arcem sub honestis conditionibus sine ulla mora Leodiensi episcopo dedere voluisse, illumque inter cetera ad suos hæc loquentem inducit :* Honesto itaque conveniente placito, cedamus Divinitati, humiliemus animas nostras Omnipentiæ ejus, interim dum adhuc saluti nostræ et vitæ parcitur; quia Miles emeritus, qui nunc in castra venit, velimus, nolimus, sua domo non fraudabitur. Quapropter si vestra patiatur benignitas, descendam, domumque hanc una mecum perpetuæ Virgini, pioque Martyri dedam, ne veniat super nos indignatio, et cor- E
ripiat nos Deus, non jam in misericordia, sed in judicio.

abnuentibus ceteris de ditione differentibus

239 *Tum subdit anonymus, Rainaldum ceterosque negasse, sese inconsulto patre castrum hostibus tradere posse ; sed missuros ad ipsum, qui intra octiduum ejusdem mandata referrent; et horum dictis Hugonem, licet ægre, acquievisse. Hisce observatis, ad Reinerum redeo. Is narrata cujusdam molendini, in quo hostile præsidium erat, incensione, cap. 2 sic prosequitur :* Evolutis induciarum diebus, cum præscriptus juvenis *(Hugo)* suos requireret, quid egissent, quid super salute sua tractassent, vel patris quæ esset sententia, ubi nil actum *(neminem scilicet ad patrem missum esse, ut habet anonymus)* intellexerat, gravi stomachatus indignatione, Volentibus, inquit, sive nolentibus, quod suum est, Sanctus recipiet. Sed en ego divina plector animadversione, et vestra faciente obstinacia crudeli, en morior! Verum o milites, o amici! si misero parcitis, inite jam demum mihi ac vobis salubre consilium. Dum instaret vehementius, illi ultra non ferentes, eum tam dire anxiari, nocte secuta per abditos silvarum calles misere castri procuratorem et militiæ F
antesignanum, qui ad patrem illius rem perferret, ac referret sententiam : qui juramento etiam firmavit, quod sequenti haud dubie Dominica reverteretur, nisi forte aut hostili captione, aut morte præventus.

graviter torquetur.

240 Sed ab eo fide neglecta, posthabita est sponsio : nec enim peregit legationem, nec rediit ad socios; sed cuidam militi adjunctus, de his, quæ in castra convehebantur, prædationes agebat. Juvene, qui morarum fastidiebat tarditatem, condicta denuo die a suis exquirente, quænam voluntas seu deliberatio patris esset, ac respondentibus, se nuntium misisse quidem, minime vero esse reversum; tum acerrimo luctu ille æstuans, et mente captus, horrendo cœpit modo agitari, seipsum discindere, manus brachiaque dentibus appetere, ad Sancti velle feretrum prorumpere. Verum ligatus a ministris penes remotiora continebatur, divulgato, quoniam ægrotaret. Sed nullam eo admittente quietem, immo quæ sola sibi libera remansissent, labia linguamque morsibus lacerante, idque inter inconditas crebrius voces perstrepente; Quærite consilium, quærite consilium; sui mœrore et anxietate circum-

A confusi, statuere Rainaldum fratrem ejus tam tristis nuntium rei apud patrem fieri, fortasse præsentis aspectu, absentis alterius filii traheretur affectu, parvi penderetque alienam hæreditatem, ob quam tam gratum amitteret hæredem.

Rainaldus patrem adire frustra tentat:

241 At cum adolescenti processuro electissimum vellent equum exhibere, itatenus bestia neque ictibus urgeri, neque hortantium potuit vocibus moveri, ut fixo gradu in simulachrum putaretur obriguisse. Qua scilicet difficultate facta, accessit experimento etiam artis industria: nam ipsius equi velavere oculos, agebantque, quatinus vel sic procederet. Quia vero non est consilium, non est conatus contra Dominum, hærente illo, astus sollertiaque exinanita est hominum. Ita ergo adolescentis iter impeditum. Possessor autem equi molestissime habens, tanti se usu vehiculi destitutum, ne deficiens quoque in mortem conspexisset, sequenti die armigero jussit, si quo posset pacto aquatum illum producere et alicui saltem adversariorum attribuere. Quod ultroneum statim minantis sequens arbitrium, a montis est supercilio ad aquam deductum; unusque militum mox B ascendit transductum et bello habile et cursu probavit præstantissimum. *Eadem de memorato equo narrat biographus, qui addit, ceteros, qui in castro erant, equos vires defecisse; illum vero* a Theodorico de Turre *commodatum fuisse* hac conditione, ut si perderetur, nec ei restitueretur, sexaginta libras susciperet pro equi commutatione. *Denique addit, eumdem Henrico comiti Namurcensi, qui in Leodiensi exercitu militabat, tunc missum. illumque eo usum fuisse.*

captivus mirabiliter elabitur.

242 Igitur conjicere castrenses poterant, *(prosequitur Reinerus cap. 3)* sese divinitus impediri, atque superiori bestiæ repugnantia suam rebellionem pertinaciamque coargui. Nec minus porro in eis, quam in juvenibus illis, notam fecit Sanctus virtutem suam, qui post furoris quidem contentionumque jurgia, plerumque tanta adversum semetipsos armabantur insania, ut alterutros gladiis appeterent. Horroris quoque ac terribilis cujusdam pavoris tetra super eos caligo incubuerat. Sicut enim postmodum fatebantur ipsi, singularem tunc in eis animadvertisse miseriam fuit, cum exteriori non solum obsidionis vallarentur anguC stia; verum, gravius quo nihil esset, intestino discordiæ malo sua lacerarent mutuo viscera. Quo contra dum captivus quidam, qui plurimum jam tempus illic fecerat in compedibus, virtutem Martyris invocasset, ex edito se turris loco deorsum mittens, quamlibet devolutus per asperrima sit præcipitia, non solum læsionis tantum nil pertulit, quin immo vincula, quibus stringebatur, superno soluta beneficio, ab eodem sunt ante feretrum deportata, et in argumentum tantæ virtutis appensa. Etenim fides ac devotio merentur gratiam; perfidia et præsumptio incurrunt offensam.

Multis e castris Leodiensium jam dilapsis,

243 *Capite 4 Reinerus agit de machinis bellicis, quæ cum ad prohibendos obsessos, ne aquam haurirent, tum ad expugnandum ipsum castrum magno molimine parabantur. Verum cum longioris moræ Leodiensis exercitus milites tæderet, et ad annonæ inopiam atque continuos imbres accederet etiam timor a Barrensi comite Rainaldo, qui cum plurimis copiis quamprimum adfuturus dicebatur, eorum pars magna e castris dilapsa est:* adeo ut, *teste anonymo cap. 17,* vix in duabus noctibus diebusque tribus in omni circa eam partem, in qua tentoriolum B. Lamberti splendebat, paucitie remanerent trecenti, partim tædio, partim inopia necessariorum, partim metu hostium, qui superventuri sperabantur, pluribus recedentibus. *Ea res episcopum et Leodiensium primores impulit, ut intermissa machinarum fabrica castrum invaderent.* Ad quintum decimum itaque Kalendarum Octobrium, *(ait Reinerus lib. 4, cap. 1)* qui dies glorioso splendescit natalitio B. Lamberti, ut se in expeditione quisque pararet, edictum est in castris: nam eo magis die virtus Sancti sperabatur affutura præliatoribus suis. *Actum est viriliter ab omni exercitu; sed non eo, quem speraverant, successu.*

AUCTORE C. S.

comes Salmensis inducias facit: Hugo et Rainaldus

244 Verumtamen, *subdit Reinerus*, ibi quoque tunc operata est manus Martyris: quamquam enim inconsultius plurimi pugnarent, ac nudo corpore et obviis pectoribus fuerint hostibus expositi, nullus tamen fuit, qui se illo quereretur fuisse assultu gravatum. *Illud quoque animadversum est, obsessorum multos, velut suæ defensionis salutisque immemores, etiam tum mutuo odio se invicem petiisse. Ceterum* jam hespero diem claudente, descendit exercitus de monte, militibus dumtaxat loricatis studio acriori urgentibus inclusos. *Sed propior erat castri deditio, quam obsessores existimabant; quippe quæ paucis diebus post, et quidem sine ullo sanguine ac periculo facta est, uti ibidem cap. 2 et 3 narrat Reinerus, cujus verba huc denuo transfero.* Venit tunc in castra Heinricus comes Salmiensis, ex sorore ortus Rainaldi comitis. Hic ab episcopo et principibus petitis atque impetratis induciis, collocuturus nepoti suo Ugoni, quem esse inæqualem audierat, et tam illos, quam cæteros ad deditionem hortaturus, in castrum successit..... E

infirmi ad lipsanothecam adducti: Hugo moritur.

245 Comes denique *(Salmensis,)* viso juvenis *(Hugonis)* tam exitiali malo, divinam esse ultionem animadvertit, compunctusque in lacrimas, ut simile caverent, reliquos ammonuit. Unius etenim plagam pluribus debere fieri cautelam. Accepta proinde ab universis sponsione, quod, nisi intra dies septem a domino suo illis subveniretur, se et castrum dederent; quatinus idem Ugo ad feretrum Martyris efferretur, et ab episcopo solveretur excommunicatione, et eorum, quæ in Sanctum deliquisset, veniam mereretur, obtinuit. Verumtamen talis interjecta pactio est, ut, quousque fieret deditio, ipse juvenis *(Hugo)* apud episcopum obses detineretur. Quin et frater illius F Rainaldus, qui, ne fieret deditio, pertinaciter restiterat, gravi confectus dolore membrorum, ad feretrum perducitur, Sancto satisfacit, voto se obligat, quod res ejus nulla ulterius temeraret pervasione, dummodo imminens evadere periculum meruisset. Nonnulli etiam adversariorum, alii alio ultionis modo multati sunt, ne quis leve æstimaret manus mittere in Sanctum Domini. Interea Ugo cruciatuum longo angore consumptus, multumque Martyris nomen inclamitans, diem clausit extremum, sane per hoc insinuans, quo indignante compulsus sit ad exitum. *Hæc Reinerus, a quibus hinc inde dissentit anonymus, ut infra ostendemus, postquam cetera ex eodem Reinero recensuerimus.*

Lipsanotheca in castrum deditum infertur.

246 *Is igitur narrationem sic texere pergit:* Ad cujus scilicet partem comes præfatus *(Salmensis)* maturato proficiscitur, supernæ indignationis iram, primogeniti mortem, alterius incommoditatem, suorum miserias exponit attonito, suadetque sibi tandem ac suis consulat. Cum res enim tam in arto sint, cedendum esse, et debere dimitti, quod nequeat teneri. Itaque perpendens... ille

AUCTORE C. S.

ille, quia velle Divinitati repugnare, conatus esset humanos excedere, malorum vehementia extorsus, in deditionem consensit anno a pervasione duodecimo. O diem triumphalem! Tunc plane sicut sol in ortu suo rutilat, ita Martyris nomen effulsit magnificentia, qui de cœlo contra hostes dimicans, quod penitus non potuissent humanæ vires, divinæ virtutis hoc peregit potentia. Ejectis igitur e castro adversariis, XI Kal. Octobris intromissum est splendido cum triumpho feretrum venerabile, et in medio ecclesiæ locatum, quæ camerato transvoluta opere, decentis structuræ reddit aspectum. Hæc S. Baptistæ Johannis sacrata est ad titulum, quem Lambertus splendide imitatus, æque occubuerat propter justitiæ et castitatis testimonium. Dicebantur itaque laudes Deo secundum multitudinem magnitudinis ejus, præconia Martyri, quoniam humiliasset, sicut vulneratum, superbum, et in virtute brachii sui dispersisset inimicos suos.

Hugonis seria pœnitentia,

247 *Supra mox monui, anonymum Triumphi scriptorem in nonnullis a Reinero dissidere. Discrimen est in tempore obitus Hugonis, pactisque propterea conditionibus de reddendo castro :* B *quod antequam exponam, libet ipsum de translato ad castra Hugone pœnitente audire.* His, *inquit*, firmatis *(utrimque per Henricum comitem Salmensem)* conditionibus, deportatur infirmus *(Hugo)* in lecto ante episcopum, cujus tantummodo cognitionem tenuit, dominum eum appellans, et petiit, ut ab excommunicatione eum absolveret, et indulgentiam eorum, quæ in Sanctum deliquerat sua pervadendo, hac extrema necessitudine largiretur. Flebat autem episcopus, et charitatis affectu compatiebatur misero; et ne quid super dolorem vulnerum adderet, absolutionem et indulgentiam, prout petebat, ei non negavit. Deinde ad patrem illius comes Salmensis revertitur, *eique, ut ibidem subdit, periculum vitæ, in quo filius ejus natu-major Hugo versabatur, exponit; utque castrum dedi permittat, persuadet, sub ea tamen conditione, si Hugo adhuc viveret.*

et pia mors, ab anonymo narrata,

248 Expendens, *inquit*, vir efferus, quia in se vadit, cum vadit in Deum, annuit fieri, quod petebat; si tamen vivens adhuc inveniretur filius, qui ægrotabat : at si Vita excessisset, junior filius C in obsidiatum transiret episcopi, deditio vero in suum differretur adventum. Repedant legati, juvenem viventem reperiunt, castrique deditionem continuo faciunt. O triumphalem et faustum diem! *Deinde de pia Hugonis morte et tempore, quo obiit, cap. 21 hæc habet :* Itaque ea nocte legitimis possessoribus in castro exultantibus, adversarii quondam nostri, qui viderant oculis suis Dei mirabilia, dolore torquentur geminato, mortuo Hugone juvene clarissimo, egregio satis milite et industrio. De quo quidem multi nostrorum bonam spem habent, quod veniam et misericordiam possit adipisci, si permittat altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, cujus viæ investigabiles et judicia incomprehensibilia. Tertia enim, antequam excederet, die humili affectu Viaticum susceperat, et postquam beatus Martyr, gloriosus Victor, in castellum delatus est, in ejus tentoriolo se deferri fecit; in loco, in quo jacuerat, sanæ menti restitutus est, gratias de triumpho Martyris, de arce reddita egit, gratias eis quoque, qui sibi infirmo in castris obsequium præstiterant, retulit. Et licet mortem temporalem non evaserit, potens est Deus ab æterna morte liberare eum, qui non judicat bis in id ipsum. Et quis scit, an D ideo raptus sit, ne iterum malitia mutaret intellectum illius?

249 *Ex his manifestum est, alterutrum, Reinerum scilicet vel anonymum, in assignando Hugonis emortuali tempore errasse; cum hic illum post, ille vero ante deditam arcem obiisse affirmet : sed uterlibet verum dixerit, nil facit ad propositum nostrum. Rainaldi quoque ad Sancti reliquias accessum, quem Reinerus præmisit, anonymus post deditionem refert, de eoque sic scribit :* Post hæc frater Hugonis junior Rainaldus adductus ante feretrum Martyris, toto fere inutilis corpore, absolutionem postulat et meretur, promittitque, quod nihil in æternum de B. Lamberti possessionibus usurpabit, si ei præsens judicium evadere donetur. *Hac ratione Bullioniense castrum, quod armis inexpugnabile videbatur,* S. Lamberti *patrocinio feliciter recuperatum est.*

uti et pœnitentia Rainaldi junioris.

§ XVII. Lipsanotheca non sine miraculis Leodium relata, et pretiose exornata : festum annuum decretum : duæ aliæ victoriæ : Officia instituta. E

Lipsanotheca patratis per viam miraculis,

Re *tam prospere gesta,* S. Lamberti *lipsanotheca Dionanto et Namurco Leodium solemniter, nec sine miraculis relata est : qua de re anonymus, oculatus testis, cap. 22 scribit sequentia :* Mane post Missarum solemnia cum exultatione et lætitia inclitus Triumphator e castro elatus est, cujus sacrum feretrum super carrum impositum, usque Dionantum oppidum, *(vulgo* Dinant *ad Mosam fluvium)* evectum est. Quid referam solemnem gloriam, triumphum magnificum ingenio tenui, lingua vix balbutiente, cum si adesset mihi Maronis vel Homeri facunda loquacitas, non sufficeret explicare? Devotioni tamen tuæ, beate Martyr, prout vires dederis, famulabor, dicamque, quod vidi; quam gloriose Namurci cæcum illuminaveris a nativitate puerum septennem : Andanæ *(indigenis* Andenne, F *municipium ad Mosam est in comitatu Namurcensi)* jam de ipsis mortis faucibus revocasti * clericum juvenem : Hoji *(quod oppidum est vulgo* Huy *in ditione Leodiensi)* contracto gressum dederis, quem numquam parentes viderant euntem. Jam perlatus Leodium, qua devotione susceptus sis, quanto honore civitatem tuam coronaveris, dicant tui filii, quos dulciter enutris etc. *Ita ipse Leodiensibus cetera enarranda relinquens.*

* revocasset

Leodium refertur,

251 *At Reinerus lib. 5 iter quidem Bullionio Leodium usque similiter perstringit; sed quid Leodii præterea contigerit, paucis tamen memorat, ideoque juverit ipsius narrationem hic de more exhibuisse.* Triumphatis, *ait*, hostibus, postquam noster Fortis armatus sua recepisset, omniaque illius jam in pace disponerentur, suam * repetere Leodium placuit. Unde celebratis post biduum mature Missarum sollemniis, feretrum plaustro superpositum ad oppidum Deonantum est subvectum : inde Namurcum petitur. Illic puero septenni cæco a nativitate videndi per Martyrem

* suum

usus

A usus provenit. Apud Andetennam quoque *(supra Andana vocatur)* clericus acerba corporis valetudine exhaustus, ab ipso pene mortis hiatu ad vitam retractus est et salutem. Nec Hojense oppidum tam medicabilis gratia præteriit. Ibi contracto, quem numquam ambulasse testarentur parentes, novi gressus officia indulsit.

ubi recepto reliquo sacri corporis, miraculis

252 Jam porro ubi feretrum navigio Leodium peraccessit, triumphali coronata gaudio, tota se in occursum civitas effudit, plausibilibusque canticis ac festis ordinibus Duci emerito pompæ morem prætulit. Exceptumque in portu S. Jacobi a monachis et clericis ecclesiastico cultu atque per insulæ monasteria deportatum, redditisque canora modulatione hymnis, ad majorem denuo est ecclesiam relatum. Corpus deinde beati Martyris ab altari sanctæ Crucis, penes quod repositum fuerat, levatum est, decentique illatum feretro, in medio ecclesiæ debitis asservabatur obsequiis. Nec supernæ destitit pietatis munificentia, quæ ad probanda illius merita iterare sit dignata salutis opera. Nempe dum quidam languidus, quem totum possideret ægritudo, ad ejus martyrium deferretur vehiculo, gratia sanitatis B illius fidei occurrente, in itineris medio, antiquo decem est leprosorum salvatus exemplo, qui dum irent ostendere se sacerdotibus, jubente Domino, priusquam pervenissent, mundati sunt ab lepræ incommodo. Exilivit ergo, stetit, et ambulabat ille homo; et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.

denuo fulget.

253 Quemdam quoque captivum, quem in vincula, artamque custodiam barbaries conjecerat hostium, se invocantem exaudivit, ut eriperet pii Martyris meritum. Nam subito dissiluere, quibus vinciebatur, boiæ, sicque indepta fugiendi opportunitate, ut suum honorificaret Liberatorem, easdem pro virtutis indicio ad ecclesiam detulit cum gratiarum actione. Sed Sanctorum vera beatitudo signorum non eget testimonio: quocirca vanum æstimo his superaddere plura, cum prorsus pateat indubitate, infinitaque adstipulentur documenta, sancto Martyri apud Deum nihil esse impossibile. Verum acta hæc Dominicæ Incarnationis anno MCXLI, Indictione IIII, regnante Romanis Conrado II *, anno regni ejus quarto, episcopatus autem domni Alberonis II C quinto. Laudes meritorum ipsius, et mirabilium, quæ fecit, præconia posteris mittent seculis, ut omnis cognoscat generatio. *Præterea, quæ idem Reinerus, a Dei beneficiis ad justam ejusdem de peccatoribus vindictam transiens, de arcanis in humanis vestibus ignibus, incendioque civitatis, quod ob* S. Lamberti *circumlationem, ab indignis factam, contigisse opinatus est, ibidem exponit; et ad propositum nostrum redeo.*

* III

pretiose exornata deponitur: memoria annua decernitur.

254 *Capite 3 et ultimo sic progreditur:* Elapsis post hæc duobus fere annis, venerabile Martyris corpus in crypta sub altari sanctæ Trinitatis ingenti cum gloria et honore XIV Kal. Januarias est relocatum, per hoc scilicet temporis spatium tam feretro, quam secretario eodem, auro ac gemmis, tum et lapideis extrorsum tabulatis, superiorum triumphum operosa repræsentantibus sculptura, præclare adornatis. Sancitum insuper episcopali est auctoritate, idipsum ecclesia Leodiensi probante, ut IIII Kalendarum Majarum ejusdem triumphi, necnon et translationis (quia idem Martyr de Trajecto in Leodium est translatus) solemnis in posterum agatur memoria, quoniam VIIII Kal. Januarii ipsa primitus translatio facta, eo die propter Dominici Natalis Vigiliam debita non posset celebrari honorificentia. Quæ nimirum qualiter a sancto sit Huberto divina olim ammonitione peracta, quot et quantis virtutum signis tunc mirificaverit Dominus Sanctum suum, quia reperitur a multis multimode conscriptum, visum meæ est parvitati inde habere silentium.

Auctore C. S.

Fiseni narratio de eadem lipsanotheca

255 *Fisenus lib. 10 Historiæ, num. 37 scribit, pretiosum illud feretrum, incensa anno 1185 die* XXVIII *Aprilis, translationi* S. Lamberti *sacra, ob peccata populi Lambertiana basilica, vi ignium metallo sive aureis suis laminis nudatum fuisse, solumque loculum ligneum, in quo* S. Lamberti *corpus jacebat, ingenti miraculo illæsam permansisse. Sic autem ait:* Sancti vero Lamberti conditorium, quod auxilii *(adversus incendium)* implorandi gratia in medium templum protulerant, quasi sceleribus infensus opem ferre detrectaret sanctus Martyr, ignium vim non sustinuit. Metallum omne, quo fuerat ornatum, flammæ violentia defluxit. Subjectam e ligno aram, ipsumque marmor, quo solum substernebatur, flammarum ardor confecit, ac redegit in cineres. Quove E nemo ambigeret, potuisse S. Lambertum, non voluisse, ultrices impietatis flammas restinguere, interius ligneumque sacri corporis conditorium, non flamma, non ipse fumus violavit. *Deinde post multa denuo ait:* Augusto illo templo miserum in modum sic everso, corpus S. Lamberti cum ceteris Sanctorum reliquiis sacris ad S. Bartholomæi delatum est, dum novum opus surgeret. *Ita quidem Fisenus, sed quo auctore hæc scribat, non indicans.*

parum verisimilis.

256 *Neque id facile credere possumus soli Fiseno asserenti. De incendio illo meminit Ægidius Aureæ-Vallis cap. 53 aqud Chapeavillum in Radulpho episcopo: verum de prædicto miraculo nullum verbum facit. Nihil etiam de eodem habet Chapeavillus in Annotatis, ubi varia Chronica laudat, in quorum aliquibus memoratum incendium ad dictum annum 1183, in aliis ad 1185 refertur. Addit præterea eadem, quæ Ægidius habet, legi in Vita S. Odiliæ, per scriptorem, ut ait, synchronum conscripta, unde Ægidius, aliique ista prompsisse dicendi sunt. Fabulosum pariter aut leviter assertum haud dubie visum fuit Foullono, qui in Historia ad annum Christi 1185 idem incendium enarrat, de miraculo autem illo altum silens, tantummodo ait:* Divi Lamberti ferculum, auro gemmisque insigne, F exportatum est quidem, amissis tamen gemmarum præstantioribus. *Sed et hunc hallucinatum arbitror, dum* lectricium, *quod apud Ægidium legitur, ipse, ut in margine annotavit, pro* S. Lamberti ferculo *accepit. Ægidius enim jacturam sacræ supellectilis ea occasione factam recensens, inter cetera ita ait:* Lectricium, auro, et gemmis pretiosis insigniter fabre factum, exportatum est quidem, sed de ipsis gemmis perditæ sunt præstantiores. *Per lectricium autem cum Cangio pulpitum malo intelligere. Ceterum recte observat Foullonus, sæpe dictum incendium anno 1185 accidisse, si recte se habeant versiculi ab Ægidio ibidem relati, qui sunt hujusmodi:*

Annis transactis a Christo mille ducentis,
Subtractis ter quinque, ruit locus iste per ignem,
Festo Vitalis Domini fuit ultio talis.

Duæ aliæ victoriæ

257 *Idem Reinerus ibidem victoriam alteram ab Henrico, ejus nominis II episcopo Leodiensi,*

AUCTORE C. S.

si, de Henrico comite Namurcensi anno 1153 relatam memorat, sanctique Lamberti *patrocinio adscribit. De eadem victoria agit Ægidius Aureæ-Vallis cap. 43 ipsis Reineri verbis usus, sed addit* S. Lamberti *corpus dici tum quoque ad castra translatum fuisse, sic inquiens :* Corpus etiam B. Lamberti portatum illuc dicitur, et in prato quodam sub tentorio collocatum, ubi a canonicis, qui cum feretro venerant, nocte dieque Horæ canonicæ et Missæ devote decantabantur. *Ex quorum testimonio, quove rumore ista scripserit Ægidius, nescimus; at cum nihil hujusmodi apud Reinerum, nihil quoque apud alios legatur, non possumus ea ex auctoritate Ægidii admittere, qui tum alibi in venditandis ex incerto rumore fabulis nimium facilis est, tum hic etiam satis indicat, sese asserti sui certum vadem non habere.*

Sancti patrocinio adscriptæ :

258 *Est et altera victoria Leodii celebris, annuoque Officio ad diem* XIII *Octobris olim et hodiedum celebrata, sub nomine* Triumphi S. Lamberti, *de Brabantinorum duce Henrico, anno Christi 1213 relata. Historiam hujus satis prolixam* B *habes apud Chapeavillum tom. 2, a pag. 604, inscriptam,* Triumphus S. Lamberti martyris in Steppes. *Auctor anonymus se canonicum Leodiensem et synchronum fuisse indicat. De eodem triumpho multis agit Ægidius Aureæ-Vallis, ibidem in episcopo Hugone de Petraponte. Verum cum utriusque lucubratio bella, quæque ad historiam Leodiensem proprie, non ad* S. Lambertum *pertinent, ferme contineat, locum ei hic minime dandum esse censeo. Id sufficiat hic meminisse, in ea varias* S. Lamberti *seu apparitiones seu revelationes referri, factas præsertim Joanni Abbatulo, ejusque matri Odiliæ, quos Leodienses scriptores* Beatorum *titulo honorant, quibus revelationibus tum Leodiensibus instantes calamitates, tum insignem illam victoriam prænuntiari creditum est.* Civis quoque quidam, *teste anonymo scriptore Triumphi* in acie ipsum euntem Martyrem confessus est veraciter se vidisse.

de ultima fit Officium annuum ;

259 *Ut itaque tam insignis victoriæ memoria annuo Officio celebraretur, a Leodiensibus sancitum est.* Anno autem MCCXIX, *inquit idem anonymus cap. 19,* rogatus a duce *(Brabantiæ)* pontifex, *id est, episcopus Leodiensis,* ipsa Triumphi vi- C gilia intravit ecclesiam, festum ipsum prohibens ultra fieri, quod jam per septennium fuerat celebratum; convocatisque majoribus, et assensum præbentibus voto suo, sic recessit. *At vero ægre id cives tulere et Joannes Abbatulus, qui non secus acsi festum celebrandum esset, luminaria præparavit. Et in Vigilia quidem de Triumpho nil factum est :* Sequenti autem nocte *(verba sunt ejusdem anonymi)* surgit vir Dei *(Joannes)* ocyus, deprecans Dominum, revelationes, quas super hoc festo viderat, adimpleri. Pulsatisque ad vigilias signis solemnibus, paratisque luminaribus, festivæ satis Dei nutu vigiliæ decantantur... Facto igitur mane, clerus unanimiter convenit episcopum, prohibitioni factæ nequaquam ultra consentiens; et sic reversus ad ecclesiam, solemnitatis residuum, hoc est, Missam et Vesperas, celebrius, quam potuit executus est. Ex eo autem tempore Triumphi hujus annua facta est memoria. *Eadem hodiedum, ut dixit, ibidem perseverat, celebraturque quotannis ad diem* XIII *Octobris Officio duplici, cujus Lectiones secundi Nocturni historiam Triumphi exhibent.*

260 *Neque annua tantum festivitate Leodienses gratum suum erga* S. Lambertum *animum posteritati testari voluere : dum enim exercitus eo-* D *rum ab hostium cæde reversus est,* decretum est, *ait idem anonymus cap. 19,* ex communi consensu capituli, ut in omni hebdomada apud majorem ecclesiam beati Martyris agatur memoria, sicut et Sabbathis de beata statutum est Virgine... Cumque per majorum incuriam in hebdomada, quæ post Albas sequitur, hoc intermisisset oblivio, et ipse homo Dei *(Joannes,)* sicut in visu præviderat, de prædictis clerum argueret, statutum est, ut deinceps, transactis mox festis Paschalibus, numquam in hebdomada omni intermittatur hujus sancti Patroni memoria. *Exstat hodiedum in Breviario seu in Proprio Leodiensi Officium illud hebdomadale de* S. Lamberto, *omnibus feriis quintis extra Adventum, Quadragesimam, Quatuor tempora, vigilias, diesque novem Lectionum Officio impeditos, recitandum. Ad alia progredior.*

hebdomadale Officium præscribitur.

§ XVIII. Inspectio corporum S. Lamberti, Petri et Andoleti : S. Lamberti capitis solemnis circumlatio : eorumdem sacrorum corporum publica exhibitio. E

Seculo XV *ad finem vergente, facta est inspectio sacrorum corporum, quæ in Lambertiana basilica Leodii asservantur; cujus rei exstat instrumentum quoddam ab anonymo synchrono, ut apparet, conscriptum, et a Chapeavillo in Suffridi Petri Opusculo editum tom. 3 De gest. Pont. Leod., pag. 213 et sequentibus, hunc titulum præferens :* Historia visitationis feretri B. Lamberti martyris et pontificis, et aliarum reliquiarum ecclesiæ Leodiensis. *Ego, quæ ad* S. Lambertum *nostrum, ejusque in morte socios pertinent, ceteris prætermissis, ipsis anonymi verbis hic recensebo.* Anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, mensis Aprilis quartadecima, hora sexta de sero, venerabiles et generosi viri, domini et magistri, Godemillus de Eldris scholasticus, Henricus ex Palude cantor, Joannes Biliton, presbyteri, Wilhelmus de Liberme et Jacobus de Corswaremia, subdiaconi canonici Leodienses, una cum dominis Crispino Roels parvæ mensæ canonico et notario, necnon Brunone de Tills S. Materni, Joanne Jorlet etiam parvæ mensæ, Joanne de Dyck, alias de Wert, et Christiano de Goe, capellanis ecclesiæ Leodiensis, testibus, de mandato et voluntate venerabilium et generosorum virorum, dominorum decani et capituli Leodiensis, confessi et contriti, sacris vestibus solemniter induti, cum luminaribus et omni decentia feretrum et locum gloriosi martyris beatissimi Lamberti accesserunt. F

Anno 1489 corpus Sancti

262 Quo aperto, evaporavit cœlestis et super omnem humanam dulcedinem dulcissimus odor, continue durans. Et in ipso feretro repererunt sarcofagum pulcherrimum, nobili opere constructum, rubicundum, in cujus superscriptione habentur hæc verba : LOCULUS SANCTI LAMBERTI MARTYRIS ET PONTIFICIS, de anti-

suavissime fragrans, cum inscriptis laminis.

A antiqua littera conscripta. Quo aperto et interius mundissima syndone subducto *, sæpefati domini repererunt primum pannum, sive baldetrinum aureum, integrum, mundissimum; secundum autem baldetrinum, in quo beatissimus Lambertus ab initio fuerat tumulatus, et deinde translatus, aliquatenus consumptum propter nimium temporis lapsum. Et inter illa duo baldetrina repererunt unum epitaphium plumbeum, in quo de antiqua littera habentur hæc verba: SANCTUS LAMBERTUS MARTYR ET PONTIFEX; una cum quodam alio epitaphio cupreo deaurato, in quo habentur hæc verba: CHRISTI MARTYR ET TUNGRORUM VICESIMUS NONUS ET PENULTIMUS EPISCOPUS LAMBERTUS HIC REQUIESCIT, CUJUS SACRATISSIMUM CORPUS HIC REPOSITUM EST A LEODIENSI EPISCOPO ALBERONE SECUNDO XIV KALENDAS JANUARII, ANNO AB INCARNATIONE DOMINI MCXLIII, POST TRIUMPHATUM AUTEM ET RECEPTUM BULLIONEM, ANNO III.

* subducta

263 Nec non quodam alio protocollo hujusmodi tenoris: « Ad rogatum illustris D. domini » Guidonis de Hembercourt, qui devotissime B » a nobis aliquas reliquias petiit; Nos generaliter domini canonici præsentis ecclesiæ B. » Lamberti annuendo ejus precibus contulimus » sibi pretiosum munus, captum circum bases et » venerandos pedes B. Lamberti martyris, præ» sentibus dominis, decano videlicet D. Joanne » de Seranio et suo confratre etiam canonico » M. Theodorico Godeschaldi etc. Cum præ» sentibus capellanis ejusdem ecclesiæ. Datum » et visitatum anno Domini MCDXLIX, mensis » Januarii die Joannis Chrysostomi pro die Ve» neris, præsente me notario infrascripto, in te» stimonium cum prædictis vocato, præcise ho» ra quinta post vesperas. Ita signavi, Joannes » Junenis. »

et instrumento quodam

264 Deinde apertis omnibus panniculis, venerunt ad venerandum corpus beatissimi Lamberti, quod illic una cum venerandissima testa, *(id est, calvaria)* capitis ipsius gloriosi Martyris conservatum et collocatum repererunt, miro odore fragrantissimo. Quas quidem beatissimas reliquias inter corporalia sacratissimo *(videtur deesse* Martyris, *addit hic editor)* Christi sangui- C ne aspersa, una cum testa dignissime reposuerunt, reliquerunt et dimiserunt, una cum certa parte capillorum beatissimi Lamberti, necnon quadam corda nodosa, qua uti consuevit idem Martyr gloriosus. Et iterum primo sarcophagum, et deinde feretrum suis clavibus clauserunt, et bene firmarunt, et deinde TE DEUM LAUDAMUS submissa voce dicto, se exuerunt, et lotis manibus, et ablutione manuum ad sacrarium missa, abierunt ad propria.

inspectatur, et iterum includitur:

265 *Quarta post die* BB. Petri *et* Andoleti *reliquiæ similiter inspectæ fuerunt, de quibus ibidem sic subditur:* Decima octava ejusdem mensis fuit per dictum cantorem ex eadem commissione coram prædictis notario et testibus visitatum feretrum beatorum martyrum sociorum beatissimi Lamberti, scilicet Petri et Andoleti, quorum corpora integra reperta sunt, uno capite dempto, scilicet S. Petri, qui minor inter eos erat statura; ejusdem tamen capitis mentum sive mandibulum cum dentibus illic habetur. In quo feretro duæ scedulæ repertæ sunt et repositæ, quarum scedularum una sine sigillo continebat hæc verba: HÆC SUNT RELIQUIÆ PETRI et ANDOLETI COGNATORUM B. LAMBERTI EPISCOPI ET MARTYRIS, QUI CUM EO PASSI SUNT. Alia vero cum sigillo magno rotundo, virgineæ ceræ, ut apparuit, impresso, quod imaginem beatissimi Lamberti habebat, continebat hæc verba: HIC JACENT CORPORA SANCTORUM PETRI ET ANDOLETI COGNATORUM B. LAMBERTI. Scriptura autem de antiqua litera, quæ habebatur in circumferentia dicti sigilli talis erat: SANCTUS LAMBERTUS EPISCOPUS LEODIENSIS ET PATRONUS.

inspiciuntur etiam BB. Petri et Andoleti corpora.

AUCTORE C. S.

266 Quibus omnibus debite visitatis, et omnibus reliquiis debite recollectis, idem D. cantor easdem in et ad eorum feretrum in pannis sericis et munda syndone involvit, et cum dictis scedulis ac alio prothocollo præsentis visitationis, manu dicti D. Crispini notarii scripto et subscripto, decentissime collocavit, ipsumque feretrum ilico firmissime claudi jussit, ac ad locum suum pristinum decenter reponi fecit et mandavit. *Postridie reliquiæ SS. Materni episcopi et Magdalbertæ virginis, aliorumque Sanctorum similiter inspectæ fuerunt de quibus tom.* III *Septembris, pag. 109 in S. Madelberta, et tom.* IV *ejusdem mensis pag. 397 in S. Materno videre licet. Post ista laudatum instrumentum concluditur* E *his verbis:* Tandem omnibus his sacrosanctis reliquiis dignissime in suis collocatis, claves feretri tam exteriores quam interiores fuerunt per dominos meos decanum et capitulum portatæ et collocatæ in archiviis ecclesiæ in capsa superiori, quæ intitulatur MECHLINIA.

et aliorum reliquiæ, et suis locis reponuntur.

267 *Sequitur in ejusdem Suffridi Petri Opusculo apud Chapeavillum* Historia solemnissimæ festivitatis venerandi capitis S. Lamberti, Leodii habitæ *eodem* anno Domini MCDLXXXIX, ejusdem auctoris *anonymi. Cum vero scriptor ille festivum apparatum, supplicationis ordinem pompamque, et cetera ejusmodi, quæ in similibus solemnitatibus solent adhiberi, admodum prolixe exponat, ne æquo longior sim, hæc tantum perstringam aut præteribo, cetera ejusdem verbis recensebo. Post Prologum sic orditur:* Anno igitur a Nativitate Domini MCDLXXXIX, Pontificatus vero sanctissimi in Christo patris et domini nostri, D. Innocentii divina providentia Papæ octavi anno quinto, episcopatus denique reverendi in Christo patris domini, domini Joannis de Horn, similiter quinto, cum pax patriæ Leodiensis, et F regionum quies circumjacentium, propter temporum intemperiem et guerrarum * insultus, quæ tunc undique durius desæviebant, et villas devastabant, et oppida, absente pastore, teperent; placandi cælestis Numinis gratia meritis et intercessione Patroni, per venerabiles et generosos viros ac dominos decanum et capitulum ecclesiæ Leodiensis, gratia sancti Spiritus, ut pie credendum est, divinitus inspiratos, quia salutem non humana ope, sed Sanctorum tantum interventu proventuram sperabant, solemnissima hæc, de qua loqui intendo, est ordinata festivitas.

Eodem anno 1489 ob calamitosa tempora

* *i. e.* bellorum

268 In qua præcipuo cum honore illud metuendum sanctissimi pontificis et martyris Lamberti, nostri patroni caput, quod per trecentorum quadraginta et sex et eo amplius annorum spatium pene occultum et intactum cum corpore supra chori ingressum sine præcipuo et singulari aliquo sibi honore exhibito in tumba jacuerat, est per fori et claustri circuitum deportatum. *Pergit anonymus et festivum ecclesiæ apparatum, Sanctique in primis lipsanothecæ e pretiosis pannis ornatum, reliquarum ecclesiarum, cleri, Religiosorum, populique ad Lambertianam basilicam confluxum, ceteraque*

caput S. Lamberti

AUCTORE C. S.

raque hujusmodi commemorat. Deinde sic prosequitur : Postquam igitur SS. Laurentii, Jacobi, Ægidii, et Vallis S. Lamberti abbates, necnon ecclesiæ majoris ac secundariarum prælati atque suppositi, habitu cum eleganti et ornatissimo in templi medio, et religiosi sacerdotalibus vestiti, per sedium ordinem in choro, parochiarumque investiti cæterique reliquiarum gestores, in scamnis sanctuarii circa gradum suis in locis singuli substitissent, reverendus in Christo pater et dominus, D. Jaspar abbas Stabulensis, vir jam grandævus, mitra caput ornatus et baculo sustentus pastorali, venerabilibus insignibusque viris ac dominis Petro de Hoelnoes diaconatus, et Jacobo de Corswarem, subdiaconatus fungentibus officiis, comitatus, Missarum celebraturus solemnia, ad altare processit.

ex lipsanotheca elatum

269 Eo dehinc modesto gradu cum luminaribus et thuribulis locum, in quo Martyr gloriosissimus quiescit, cum eisdem ministris ascendente, Tractum illum devotissimum, ADJUVA NOS DEUS etc. gloriosa modulatione in templi medio dominus cantor cum duobus canonicis genibus flexis exorsi sunt. Hunc clerus prosequitur, B humi sternuntur universi, oritur silentium, cessat strepitus, tussis reprimitur, attentissimis quisque animo et sensibus ea, quæ a nominatæ facundiæ viro, domino Petro de Hollengnoel, hujus festivissimi causam diei et occasionem tam celebris nostro excogitatæ Patrono reverentiæ, atavis nostris et omnibus retro sæculis invisæ, præclare, imo quam elegantissime declarante, verbis disserebantur Gallicis, accuratius auscultabat. Fit deinde generalis peccatorum confessio : abbas absolutionem confert clero et populo genua flectentibus; et vice versa, clerus eidem. Et continuo per abbatem, diaconum et subdiaconum antedictos illud semper honorandum et populo tantopere expetitum caput de tumba assumitur, omnibusque continuo demonstratur.

magna cum solemnitate

270 Quo viso, cunctorum commota sunt viscera, corda tremuerunt, et nemo tam ferrei pectoris, qui non fuerit commotus ad lachrymas; illamque extemplo antiphonam, LÆTARE ET LAUDA et universus clerus genibus provolutus, cantore inchoante, devotissime jucundo modulamine cecinerunt. Quo facto, abbas et versus Occidentem et C versus Orientem venerando populum capite signavit; ad altare defert, Missæ officium devotus exequitur etc. *Post Missam facta est solemnissima supplicatio, quam anonymus prolixe describit, et inter cetera de sacris corporibus in ea translatis hæc habet :* Hinc sancti feretrum Theodardi a quatuor parvæ mensæ canonicis, et pari modo post eos a totidem S. Materni aliud pretiosius S. Lamberti, omni cum solemnitate cappas indutis rubeas, portabantur, circa quæ ministeriorum torticiones * cum diversi generis luminaribus, quorum tanta fuit copia, ut numerum in scripta redigere difficillimum foret, dignissime sunt delatæ.

* i. e. faces

Leodii circumfertur, et populo exhibetur;

271 *Circumlatum in eodem supplicantium agmine sejunctum a sacro corpore est* S. Lamberti *caput,* supra quod etiam pretiosum a quatuor junioribus capellanis, quam pulcherrimas rubei coloris dalmaticas vestitis, tapetum ferebatur. *Supplicatione finita, idem caput in Lambertianam basilicam relatum est, quod* cum venerabili Sacramento, omnibus humi prostratis, supra mensam exquisito decore sub corona, altaris ad instar pie dispositam, collocarunt, circa quam tres abbates mitrati, eidem prius reliquiis et feretris super impositis, in cathedris dignissime pausaverunt. D *Post hymnum* Te Deum, *aliaque in laudem* S. Lamberti *cantata,* venerabile Sacramentum, et caput venerandum cum reliquiis ad altare *relatum est.* Statim ostia chori lateralia sunt aperta; duo dominorum et beneficiatorum totidem ad dignissimi capitis custodiam deputantur, qui accurrenti ipsum exhiberent populo intuendum, cujus tanta fuit illo die copia, et confluxus, ut exiguo viribus præ nimia pressura vix ad illud pateret accessus; unde et æreas per columnas restibus circumligatis, turbæ ab altaris propinquo nimium aditu arcebantur.

deinde reponitur. Pro[illegible]ditur.

272 *A meridie post solemnes Vesperas, vergente ad Occasum sole,* omnibus una dominis cum luminaribus congregatis, insignes viri Godenolus de Eldris, Petrus de Holgnoel et Henricus ex Palude, pretiosissime sacerdotalibus decorati, illum metuendissimum Sancti verticem, tympanis et choris suave sonantibus, maxima coram populi frequentia ac dulci cantorum et fistularum jubilo, ad locum suæ requietionis pristinum cum eximia gloria portaverunt; per eosdemque accepta benedictione, clericuli sua carmina jubilantes, et populi de sui magnificentia Patroni supremi Rectorem olympi laudibus prosequentes, ad propria sunt reversi. E *Contigit hæc solemnitas die* XXVIII *Aprilis, quo primæ* S. Lamberti *translationis, factæ Trajecto Leodium, et Bullioniensis triumphi memoria celebrabatur. Foullonus ad dictum annum ex eventu observat, eamdem Deo placuisse; cum Hornei episcopi partes exinde nullam gravem cladem acceperint. Sacrum illud caput Erardus a Marka Leodiensis episcopus seculo* XVI *pretiosa theca exornavit, teste Chapeavillo tom. 3, in Erardo cap. 3, ubi ista leguntur ad annum 1508 :* Zelo honoris Dei ac B. Lamberti martyris accensus, argenteam thecam inauratam, qua venerandi Martyris calvaria majori religione asservaretur colereturque, vocatis undecumque sumptu maximo aurificibus, affabre fieri curavit.

Eodem anno 1489 SS. Lamberti, Petri et Andoleti

273 *Eodem anno 1489 mense Julio in eumdem finem sacræ reliquiæ Lambertianæ ecclesiæ populo denuo solemniter exhibitæ fuerunt, cujus rei Historia proxime sequitur apud Chapeavillum, cujus auctor idem anonymus creditur. Operæ pretium non est Opusculum illud, utut exiguum, hic* F *attexere, ideoque ea tantum referam, quæ de* SS. Lamberti, Petri *atque* Andoleti *reliquiis in eodem dicuntur. Cœpit ea reliquiarum publica exhibitio prædicti anni 1489 mense Julio,* die X, *variisque diebus, nonnumquam tamen interruptis, ad accendendam Leodiensium pietatem et fiduciam continuata est. Prima itaque vice,* publicæ venerationi expositus fuit amictus S. Lamberti martyris et pontificis. *Sexta vice* feretrum sanctorum martyrum Petri et Andoleti, sociorum consanguineorum B. Lamberti, qui cum eo passi sunt. In quo feretro omnia ossa eorum continentur, uno capite dempto, cujus tamen mandibula est ibidem; de quorum venerando martyrio in eorum ossibus magna signa apparent. *Octava vice,* corda nodosa B. Lamberti martyris et pontificis. *Nona vice,* amictus plenus sanguine, in quo Lambertus martyr gloriosus martyrium subiit. *Decima vice,* caput gloriosi martyris Lamberti, una cum capillis capitis sui.

reliquiæ denuo publice ostenduntur.

274 *Denique* ultima vice fuit ostensum feretrum beatissimi Lamberti, in quo veneranda ossa sui gloriosi corporis decentissime continentur.

Item

A Item baculus pastoralis, quem eadem hora, qua martyrium sustulit B. Lambertus, angelus Domini miraculose præsentavit Papæ Sergio, mane in aurora obdormienti, et annuntiavit ei martyrium B. Lamberti, quodque S. Hubertum Romæ peregre in ecclesia S. Petri existentem præficeret in episcopum Tungrensem. Quod et Papa fecit Sergius, et Huberto, Romæ in ecclesia S. Petri in oratione reperto, baculum assignavit, quem idem Hubertus Leodium reportavit. Item stola, maniptilum *, cirotecæ, sandalia, calcei ejusdem beatissimi Lamberti. *Hactenus ipse, ad quæ aliud observandum non habemus, nisi quod ista pastoralis sancti Martyris pedi Romam per angelum translati historia, cetera que, quæ de SS. Sergio Hubertoque ibidem dicuntur, refutata jam sint a nobis supra § 8.*

* forte manipulus

§ XIX. Partes Sancti capitis Romæ, ac B forte etiam Friburgi in Brisgoia: alterius Sancti corpus est, quod Pisauri in Italia, uti et illud, quod in diœcesi Gerundensi in Catalonia asservari dicitur.

Reliquiæ S. Lamberti Romæ

Eminentissimus Baronius ad annum Christi 828, num. 23 scribit, aliquas S. Lamberti *nostri reliquias Romæ et olim et suo tempore cultas esse. Postquam enim dixit, SS. Marcellini et Petri martyrum reliquias ab Einhardo sive Eginhardo, Carolo Magno prius a secretis, tum abbate Selingenstadiensi, Trajectensi ecclesiæ* S. *Servatii donatas, ibidem miraculis claruisse, subdit:* At rependit Trajectensis ecclesia Romanæ Ecclesiæ pro sacris pignoribus Sanctorum duorum martyrum acceptis ab Einhardo, ad eamdem mittendo S. Servatii mentum et alias S. Lamberti, ejusdem ecclesiæ episcopi et martyris, sacras reliquias, quæ hactenus in basilica S. Petri C Romæ servantur, atque digno honore coluntur. *Incertum est, an Baronius hisce indicare voluerit, memoratas* S. Lamberti *reliquias eodem circiter tempore, quo Trajectenses SS. Marcellini et Petri portionem acceperunt, an tantum diu postea, Romam allatas fuisse; sed posterius ex dicendis verisimilius est. Incertum pariter est, an per ecclesiam Trajectensem, quæ eas Romanis donavit, designarit Servatianam, an Leodiensem, ad quam prius Tungrensis, deinde Trajectensis episcopatus, translatus fuit. Dubitandi ratio est, quod* S. Lamberti *corpus integrum seculo octavo Leodium translatum fuisse ex supra dictis constet.*

in Vaticana basilica,

276 *De iisdem sacris Reliquiis diserte meminit Proprium Vaticanum, sive* Lectiones propriæ Sanctorum, quorum corpora vel insignes reliquiæ in sacrosancta Vaticana ecclesia coluntur; *ubi ad diem* XVII *Septembris Officium de* S. Lamberto *ritus duplicis præscribitur, et in lectione sexta sic legitur:* Corpus Trajecti primo sepultum, Leodium inde magna pompa traductum, cujus pars Romam translata, et in basilica S. Petri collocata est. *Consonat Carolus Piazza in Hemerologio sacro ad hunc diem de loco cultus* S. Lamberti *inquiens:* In S. Petri, ubi est pars ejus corporis, quæ colitur in suo altari in sacrario. *Franciscus Torrigius in Diario Vaticano ad eumdem diem Sancti* caput *ibidem esse affirmat. Ejusdem item* caput *auctor Romæ antiquæ et novæ inter reliquias, quæ in Vaticanæ ecclesiæ sacrario asservantur, tom. 1, pag. 61 recenset. Verumtamen non integrum sancti Martyris caput, sed illius tantummodo insignem partem Romæ asservari, monent Leodienses scriptores, eaque de re consentiunt Romani canonici Vaticani, teste Chapeavillo, qui Gerardi Vossii Tungrensis præpositi litteras, anno 1604 Roma datas, pro ea sententia laudat et recitat. Juverit Chapeavilli dicta hic retulisse.*

AUCTORE C. S.

non sunt totum ipsius caput,

277 *In sæpe laudato Opere tom. 3, pag. 638 hæc ait:* Gerardus Vossius præpositus Tungrensis, antiquitatum indagator, literis ab Urbe missis rogarat reverendum dominum Joannem Dullardum, decanum Leodiensem, certumne esset, caput seu calvariam S. Lamberti martyris, Leodiensium patroni, in ecclesia Leodiensi asservari, ex quo ea cum mento S. Servatii E Romæ in archivis basilicæ S. Petri a quadringentis annis esse diceretur. Dominus Dullardus quæstionem propius examinari fecit per historiæ Leodiensis peritos, et inter alios dominum Danielem Raymundi ad S. Materni in ecclesia Leodiensi canonicum; qui ex veteribus ecclesiæ nostræ scriptoribus et continua traditione liquido testatum fecit, veram Martyris calvariam a passione illius anno decimo tertio, Domini vero DCCXI *(imo serius)* e Trajecto Leodium per divum Hubertum translatam, illam ipsam esse, quæ hodie Leodii videtur et colitur. Qua re cognita, dictus Vossius negotio cum iis, ad quos res pertinebat, in Urbe examinato, obtinuit, ut Romani non amplius calvariam, sed aliquam saltem illius partem se habere profiterentur: sic enim ille ad decanum Dullardum ex Urbe quarta Septembris rescripsit.

sed ejusdem pars insignis,

278 *Sequitur epistola Vossii, quam hic subjungo.* Impetravi tandem, ut nuper Billeo nostro meis ad eum datis literis insinuavi, apud canonicos basilicæ S. Petri de Urbe, ut non amplius dicerent se habere caput S. Lamberti (quod inde magnum nimis præjudicium ecclesiæ Leodien- F si generaretur) sed reliquias de capite S. Lamberti; quo modo etiam jam epigraphen in suo reliquiario mutarunt, ac etiam in solemni ostensione reliquiarum altera Paschæ *(die, seu Feria 2 Paschæ)* recitarunt, non amplius dicendo: « In » hac theca est caput S. Lamberti episcopi et » martyris etc. »; sed: « In hac theca sunt reli- » quiæ capitis S. Lamberti etc. » Easque jam ostendunt in pulchra theca argentea deaurata. Accedit que ad majorem sanctorum Lamberti et Servatii honorem, quod illorum imagines ad capellam præcipuam in sacristia majore ejusdem basilicæ spectabili pictura sunt depictæ cum nominibus eorum ibi appositis: quod ut fieret, ego multo tempore adlaboravi, ut Sancti illi patriæ nostræ illo in loco honorarentur *etc. Hactenus epistola Vossii, in qua, quæ virgulis notata sunt, ex Italicis feci Latina. Ceterum de Gerardo Vossio, ejusque Operibus consuli potest Bibliotheca Belgica Valerii Andreæ, in qua anno 1609 obiisse dicitur.*

forte seculo XIII eo allata,

279 *Fisenus lib. 12 Hist. eccl. Leod. num. 22 ex tempore quadringentorum circiter annorum,*

rum, ex quo canonici Vaticani, teste Vossio, eam sacri capitis portionem Romæ servatam esse affirmabant, colligit, eamdem ab Hugone Petrapontino episcopo Leodiensi Romam allatam fuisse, dum is eo profectus est, ut concilio Lateranensi IV, sub Innocentio III Papa anno Christi 1215 celebrato, interesset, et ab eodem Pontifice insignes reliquias etiam obtinuit. Fiseno consentit Foullonus in Historia ad eumdem annum; et satis probabiliter, cum hæc sententia dictis canonicorum S. Petri conformis sit, et simul occasionem assignet, qua sacræ illæ reliquiæ Romanis donatæ sint. Istud certum est, SS. Servatium ac Lambertum *Romæ antiquitus singulariter cultos fuisse. Id autem liquet ex sacello cum altari utriusque nomini in veteri ecclesia S. Mariæ de Febribus, quæ Vaticanæ basilicæ, cui adhæret, sacristia nunc est, jam olim dicato, et hodiedum superstite.*

et antiquo altari et sacello

280 *Paulus de Angelis a Janningo nostro tom.* VII *Junii, pag. 157 in Basilica S. Petri Vaticana laudatus, inter cetera sacella dictæ ecclesiæ S. Mariæ de Febribus istud sic recenset :* Sacellum sanctorum Lamberti et Servatii, a Georgio de B Cæsarinis canonico, ad quod fuit translatum corpus S. Joannis Chrysostomi, et est sepulchrum omnium canonicorum basilicæ. *Idem ait Joannes Giampinus de Sacris ædificiis Constantini Magni cap. 14, sect. 13, unde discimus, sacellum illud a memorato Georgio de Cæsarinis, (quod obscure asserit de Angelis)* amplissima dote locupletatum *fuisse. De eodem sacello apud Raphaelem Sindonem in Descriptione altarium sacrosanctæ basilicæ Vaticanæ, anno 1744 Romæ edita, cap. 18 hæc legere est :* Ad Austrum *(in ecclesia S. Mariæ de Febribus)* alterum sequitur sacellum antiquissimum, sanctis Lamberto et Servatio episcopis dicatum, et a Georgio de Cæsarinis, basilicæ canonico, redditibus auctum, in cujus altare, (ut infra dicetur) corpus S. Joannis Chrysostomi, antequam in sacellum, quod chorum appellamus, jussu Urbani VIII transferretur, summo cum honore delatum, et in nobili marmoreo labro Ægyptiaco conditum fuit.

in ecclesia S. Mariæ de Febribus honorata.

281 *Occasione eo translati S. Joannis Chrysostomi corporis altare illud anno 1567 denuo consecratum, iisdemque SS. Joanni,* Lamberto *atque Servatio dicatum fuit, ut constat ex instrumento, quod ibidem exhibetur. Tandem subditur :* C In hoc denique sacello omnes fere, quæ ad basilicam pertinent, Sanctorum reliquiæ magno cum decore servantur, et feria secunda post Pascha populo ostenduntur. Sunt etiam in ejus pavimento sepulchra canonicorum, et olim Sacellum canonicorum appellabatur, nunc vulgo La capella delle sacre reliquie; *id est*, sacellum sacrarum reliquiarum. *Hæc de* S. Lamberti *reliquiis cultuque Romæ ipsis exhibito dicta sufficiant, quibus, ut dixi, facile consentiunt Leodienses, quia, ut mox videbimus, hi non possunt diffiteri, ejusdem Sancti caput integrum apud se non asservari. Haud ita facilis fuit concordia cum Trajectensibus, qui ejusdem pariter caput inter sacra sua cimelia sese habere rebantur, exhibebantque, donec id facere prohibiti fuerunt; neque enim, quod ostendebant, aliqua dumtaxat capitis illius, quod Leodii est, pars dici potest.*

Caput alterius Trojecti.

282 *De controversia hac jam dudum decisa Fisenus supra laudatus scribit sequentia :* Ejusdem enim Lamberti sacrum caput ostentant Trajectenses ... At certe narravimus ex antiquis scriptoribus, incorruptum et ab omni putredinis illæsum vitio fuisse beati Martyris corpus, cum D Trajecto Leodium adveheretur. Quis ergo credat, cervices admoto ferro rescissas esse, ut Trajecti caput relinqueretur? Nulla certe a quoquam relicta est istius memoria. Postea vero aliquando missum Leodio fuisse, nemo unus ait. Sapienter ergo sancitum, ne populo deinceps Trajectenses exhiberent publice venerandum, quod habent, caput, aut S. Lamberti esse affirmarent. In eodem tamen sacrario, sicut ab olim, servant, quod viri alicujus sancti esse negari non possit; fortassis unius ex illis, qui ejusdem cum Lamberto palmæ socii fuerunt. *Ita ipse post litem, ut dixi, jam finitam : nec habeo, quod addam præterea; nisi quod idem illud caput in reliquiarum sacrario ibidem conspexerim, alicujus* ignoti sancti *titulo exhiberi.*

Friburgenses in Brisgoia credunt,

283 *Aliam de ejusdem Sancti capite difficultatem pariunt Friburgenses in Brisgoia, de quibus Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem* XVII *hujus mensis Septembris sic ait :* Est... celeberrima Martyris memoria apud Friburgenses in Brisgoia, qui se sancti Martyris caput habere gloriantur ex donatione Rudolphi episcopi, qui frater erat Bertholdi quarti Zeringiæ ducis. E *Eadem asserit Philippus Engelbrechtus Egentinus in Vita metrica* S. Lamberti, *quam petente ejusdem civitatis senatu, composuit vulgavitque anno Christi 1519, et in cujus calce Friburgenses ad* S. Lamberti *cultum invitans, ita cecinit :*

Cujus habet caput auspiciis urbs nata Zeringi
Libera Brisgoum Rudolfo autore Friburgum.
Hunc colite, o læti cives, Heroa quotannis,
Phœbus in obscuras cum torquet lumina chelas,
Scorpion obliquo visurus tramite nigrum.
Festa coronatæ suspendite serta puellæ,
Votaque concipiant omnes matresque nurusque :
Hunc unum servate senes, lævisque juventus :
Hic arcere potest, quicquid perferre molestum.
Hic pestem prohibet, sævas et Apollinis iras. F
Nunc canite ad numeros lætum pæana canoros!
Magne pater Lamberte, tuos defende clientes,
Qui tibi suppliciter præsentes vovimus aras;
Huc oculos deflecte tuos, vitæque ruenti
In servile nefas clavos oppone trabales,
Ut nos syncero Christum qui corde fatemur
Te duce, in æthereas post ultima tempora sedeis
Lumina suscipiant nullis obnoxia fatis.

penes se etiam esse S. Lamberti caput

284 *Quid porro per* S. Lamberti caput *designet, et unde acceptum sit, in Epistola dedicatoria ad senatum Friburgensem his verbis declarat :* Hic vero vestrum studium maximopere commendatur, quod indefesso labore, multis impensis, Divum hunc nostrum tutelarem exornare non cessatis, cujus pene totum caput, auro et argento circumvestitum, magnis ceremoniis veneramur. Quod munus Rudolfus Zeringiæ dux, fratri suo Berchtoldo quarto gratificaturus, cum esset Trajectensis ad Mosam episcopus, huc a Leodio transvexit. *Rudolphus ille, quem alii Radulphum appellant, tom. 3 Galliæ Christianæ auctæ,*

A *ctæ, col. 875 et seq. Leodiensem episcopatum ab anno Christi 1168 usque ad 1191 tenuisse dicitur: quo propterea tempore donationem illam factam esse oportet. Verumtamen non eodem seculo sacræ illæ reliquiæ publicam venerationem Friburgi habuisse videntur, sed in Friburgensium comitum sacrariis diu delituisse, donec tandem inde in lucem eductæ fuerunt.*

quod de ejusdem portione explicat Fisenus.

285 *Ita docet idem poeta mox laudatus, qui in eadem Epistola dedicatoria sic denuo ait :* Præclare igitur facitis, qui tam inenarrabile donum, ante aliquot annos in sacrario comitum Friburgensium inventum, tam pie effertis. *Cum itaque auctor ille anno 1519 Opusculum illud ediderit, et prædictum caput* ante aliquot annos *primum inventum fuisse asserat, non nisi seculo decimo sexto publica ejusdem veneratio Friburgi cœpta esse videtur. Modus, quo isthæc cum Leodiensibus Sancti reliquiis componantur, is est, quem suggerit Fisenus lib. 5, num. 8, ubi postquam de Romanis ac Trajectensibus egit,* Reliquum jam erit, *inquit,* cum Friburgensibus certamen, quod quidem facili negotio dirimetur, si cum Romanis insignem sacri illius capitis portionem habere se fateantur. Nec abnuere Leodienses possunt, quando id, quod colunt ostentantque caput, nequaquam integrum sit. *Et recte quidem, si Engelinus poeta auxesi usus sit, dum Friburgenses reliquias* pene totum caput *appellavit, qua de re ego, qui nec hasce nec illas umquam vidi, nihil possum statuere.* B

Alterius Sancti corpus est,

286 *Papebrochius noster in libello de Itinere suo Romano observat, Pisauri, quæ ducatus Urbinatis civitas est, in parœciali ecclesia S. Cassiani servari magnam partem corporis alicujus sancti martyris, quem Pisaurenses cum* S. Lamberto *nostro confuderunt. Ita enim ait in ejusdem ecclesiæ descriptione :* In sacristia vero capsa lignea *(est)* continens caput, præcipua ossa, et pyxidem cineribus plenam de corpore cujusdam S. Lamberti martyris, ex Basque seu Vasconia inferiori huc delati, quem ex inepta cujusdam score. scioli conjectura cum magno Lamberto confundentes, die XVII Septembris colunt ut episcopum martyrem Versus in lateribus capsæ descriptos incuria tempusque pene delevit, ex quibus nunc fere tantum hæc supersunt. *Sequuntur versus mutili, quos integros hic subjicio ex Ms. a Nicolao Nicolino, priore ac rectore ejusdem ecclesiæ anno 1660 ad nos transmisso.* C

Christus olympiades sancta sub lege ducentas
Et nonas decies egerat atque duas;
Antistes Romana Pius tum jura secundus
Sacra dabat fidei, quique Senensis erat;
Præsul erat delubra regens in pace Joannes,
Quique sacerdotum firma columna fuit :
Sub duce Alexandro florebant celsa Pisauri
Mœnia, bellipotens Sfortia quem genuit;
Gallorum de gente trahens Antistitis hic dux
Hæc Basque eduxit membra sacrata sui.
Martyris hæc igitur, putri tellure relicta,
Lamberti corpus lignea capsa tenet.

quod Pisauri in Italia asservatur;

287 *Notandum porro est, olympiades hic usurpari pro lustris seu quinquenniis, atque ita designari annum Christi 1460, quo Pius II Romanam S. Petri Cathedram tenebat, et Pisauri dominabatur Alexander Sfortia, de quo in versibus pariter fit mentio; sed quis Joannes tum temporis ibidem episcopus fuerit, exploratum non habeo : nam apud Ughellum tom. 2 Italiæ sacræ recusæ, col. 864 legitur Joannes de Benedictis ab anno 1419 usque ad annum 1455 Pisauri sedisse, et huic tum mortuo Barnabas Merlonius anno 1471 suffectus esse; nisi forte in alterutro anno mendum sit, ut suspicari facit tot annorum sedis vacatio, vel nisi aliquis episcopus intermedius exciderit. Utut autem hæc se habeant, ex ipso loco, ex quo sacrum illud corpus acceptum esse laudati versus affirmant, satis liquet, istud* S. Lamberti *Trajectensis episcopi non esse, cum de hujus in Vasconiam translatione nulla usquam exstet memoria, imo oppositum extra omnem controversiam sit.*

AUCTORE C. S.

uti et illud, quod in Catalonia esse dicitur.

288 *Non magis probabiliter* S. Lamberti *nostri corpus penes se esse aliqui Hispani crediderunt, ex quorum fide Joannes Tamayus in Martyrologio suo Hispanico ad hunc diem Septembris sic loquitur :* Gerundæ in Hispania Depositio sacrati corporis B. Lamberti episcopi Trajectensis martyris, quod in ecclesia B. Mariæ oppidi de Lledo honorifico tumulo inclusum, apud accolas pia religione percolitur. *Nec tamen hic Tamayus Chronicon Dextri, aut Juliani adversaria, vel similia commentitia scripta, ut sæpe alias, secutus est; sed Antonium Domeneccum, aliosque, quibus tamen ipsemet in Annotatis non audet assentiri.* Gotholani *(id est, Catalani)* nostri, *inquit,* contendunt ejus sancti Martyris corpus in ecclesia collegiata S. Mariæ urbis Lledensis, diœcesis Gerundensis, translatum fuisse, ibidemque honorifice conditum. Antonium Vincentium Domenec de Sanctis Gotholanis lib. 1, die XVII Septembris, fol. 88 ausculta; qui postquam vitam mortem et sepulturam beati Martyris descripsisset, prosequitur : « Postea decursis pluribus » seculis, corpus hujus gloriosi Sancti ad eccle» siam collegiatam S. Mariæ de Lledo in episcopa» tu Gerundensi translatum est, ubi cum magna » veneratione custoditur. » Hæc nostri Gotholani; sed procul dubio pro Leodiensibus stat possessio, scriptorum frequentia, et præsumptionis apex. Crederem aliquot sacra pignora apud Lledenses asservari, quibus sæpe collegiata suffulta, totum habere præsumit. *Hactenus Tamayus, cujus censuram probo; quamquam et id mihi valde dubium est, an aliqua* S. Lamberti *Trajectensis portio ibidem servetur.* E

§ XX. Insignes Sancti reliquiæ in abbatia Lætiensi : aliæ etiam alibi et loca aliquot ipsi dicata. F

Lætiensis abbatia in Hannonia

N*ihil hujusmodi difficultatis habent* S. Lamberti *reliquiæ, quæ in Lætiensi abbatia jam a multis seculis religiose coluntur. Illustre hoc Ordinis Benedictini monasterium, Latinæ Lætiæ, indigenis, Liessies dictum, conditum est in Hannonia ad Helpram fluvium. primosque fundatores agnoscit Wibertum comitem et ejus conjugem Adam post medium seculi octavi, estque* S. Lamberto *nostro dicatum. Magnus in eo sacrarum reliquiarum thesaurus servatur, de quibus Cimeliarchium conscripsit edidítque Montibus Hannoniæ anno 1645 Philippus Brasseur presbyter Montensis. Hic in parte 2 reliquias quatuor patronorum loci. quorum* S. Lambertum *primum esse ait, recensens, sic loquitur :* Temporis antiquitate præcellunt S. Lambertus et D. Hiltrudis *(virgo velata;)* cujus rei fidem facit præaltum

AUCTORE C. S. tum phylacterium deauratum, notabilem utriusque Sancti particulam continens, a cujus tergo in summitate ita legitur : « S. Lambertus, et S. Hiltrudis benedictionem a Deo monasterio suo Lætiensi patroni impetrant. »

290 Jam quod ad alias S. Lamberti reliquias *insignes habet S. Lamberti* pertinet, earum quædam dicto Wiberto fundatori per Walcandum episcopum Leodiensem donatæ fuerunt; quædam etiam Wederico tertio abbati Lætiensi per Alberonem, episcopum itidem Leodiensem, anno MCXLIII. De qua Alberonis donatione plenioris notitiæ gratia venerandæ antiquitatis testimonium produco, videlicet litterarum copiam, quæ sic habet : « Anno ab » Incarnatione Domini millesimo centesimo qua» dragesimo tertio, quarto decimo Kalendas Ja» nuarii facta est Leodii repositio reliquiarum B. » Lamberti martyris de vasculo, in quo post » passionem a S. Huberto locatus fuerat, in vas » aliud, quod in honore ipsius Martyris decenter » fabricatum fulgebat, sub præsentia Leodien» sis episcopi, videlicet Alberonis secundi, ad» stante frequentia procerum et cleri. Huic re» positioni interfuit domnus Wedericus, hujus » ecclesiæ Læciensis abbas tertius, atque exin- B » de maxima et pretiosa dona revertens detulit, » videlicet os de corpore ipsius Martyris, et de » cinere tam carnis ipsius quam vestimentorum » et lectuli, in quo primum sepultus fuit.

291 » Quæ decimo Kalendas Januarii cum *reliquias, in pretiosa theca* » gaudio Lesciis excepta, ad decus et tutelam » ecclesiæ in vasculo argenteo in honore ipsius » præparato jacent recondita. Hujus exceptionis » lætitiam solemni festivitate hac ipsa die quot» annis placuit renovare, ut et ecclesia de Pa» trono suo frequentius gaudeat, et rei gestæ » veritatem posteritas agnoscat. » His litteris appensum erat sigillum rubeum, sed præ vetustate albescens, in quo erat videre S. Lambertum sedentem in solio, sinistra pedum gestantem, et dexteram habentem elevatam, in cujus circuitu hæc legitur superscriptio : SIGNUM SANCTI LAMBERTI MARTYRIS DE LEGIIS. *Idem instrumentum recitat Fisenus in Notationibus ad lib. 10 Historiæ, num. 4 acceptum anno 1636 a reverendissimo domino Antonio de Winghe abbate ejusdem monasterii, qui testabatur, sese illud descripsisse et contulisse* cum originali scripto in membra et sigillo munito. *In utroque autem una et altera litterarum discrepantia levis mo-* C *menti occurrit; præcipua est in inscriptione, quam Fisenus sic edidit :* signum S. Lamberti de Læciis, *Redeo ad Philippum Brasseur, qui ibidem Cimeliarchium suum prosequitur.*

292 Cæterum dicti S. Lamberti reliquiæ tam *argentea inclusas,* Wiberto, quam Wederico datæ, communi lipsanotheca cum aliis sanctis reliquiis simul inclusæ fuerunt ad (*id est* usque ad) annum MDCXXIII; et tunc seorsim ab aliis separatas magnificæ turri triangulari, tres partes * altæ, ex puro putoque ** an pedes ?* argento fabricatæ, includi curavit D. Antonius de Winghe, ut constat ex tribus subjectis inscriptionibus. Prima inscriptio : « Calix, qui cum S. » Lamberto sepultus fuit. » *Calicem hunc eburneum esse albique coloris, notat auctor ad marginem. Deinde pergit eamdem primam inscriptionem referre.* « De vestimentis sacerdotalibus S. » Lamberti. De linteo sancti Martyris sanguine » tincto. Pie spectator, hic venerare reliquias S. » Lamberti martyris, Tungrorum episcopi, Ta» xandriæ apostoli, Leodiensium et Lætiensium » patroni : quas Walcandus et Albero II, Leo- D » dienses episcopi, Wiberto Lætiensis monaste» rii fundatori, et Wedrico abbati III dona» runt. »

293 Secunda inscriptio : « Hic reconditi sunt *quas partim* » cineres carnis et vestimentorum S. Lamberti, *Wibertus fundator,* » ac lectuli, in quo primo sepultus fuit; quos » Wedricus tertius abbas Lætiensis cum aliis re» liquiis ex prima corporis translatione secum » Lætias retulit x Kalend. Januarii anno MCXLIII. » Tertia inscriptio : « Has reliquias S. Lamber» ti episcopi et martyris ab ejus successoribus » Lætiensi ecclesiæ donatas, et communi lipsa» nothecæ cum aliis SS. reliquiis inclusas, Anto» nius de Winghe abbas XXXVII, et monachi » Lætienses ob singularem tanti Patroni venera» tionem huc seorsim transferri curarunt anno » MDCXXIII. » *Hæc Brasseurius de* S. Lamberti *reliquiis in abbatia Lætiensi, de quibus aliqua observanda veniunt. Anonymus scriptor Vitæ S. Hiltrudis virginis et reclusæ Lætiensis, quam Mabillonius Sec. 3 Benedict., part. 2 seculo* XI *scriptam esse existimat, de ejusdem* S. Lamberti *reliquis per Wibertum impetratis, et in Lætiensi cœnobio, quod cum conjuge sua Ada condebat, depositis, diserte meminit loco citato pag. 421 et* E *sequenti, unde transcripsi, quæ subdo.*

294 Oratorio tandem expleto, et ecclesiæ *a Leodiensibus accepisse dicitur,* parietibus erectis et culmine adposito, claustroque bene officinato, circummanentes episcopos vel abbates, præcipue Tungrensem pontificem adeunt, Sanctorum reliquias et * consecrationem ** forte ad* petunt et impetrant. Pontifex pretiosas plurimorum Sanctorum donavit reliquias, præcipueque S. Lamberti : unde ut ejus meritis novum suum oratorium dedicarent, familiaritate, amicitia, suasione exegit. Denuntiant rem Cameracensi antistiti, ad cujus diœcesim oratorium respicit; qui cum debito honore et reverentia S. Lamberti nomini illud dedicavit die III Nonarum Novembris. *Est quidem anonymus hic tribus seculis secundum Mabillonii sententiam ea fundatione posterior, sed forte antiquiora monumenta habuit, aut si non habuerit, ex eo tamen liquet illam de Lætiensibus* S. Lamberti *reliquiis traditionem minime recentem esse. Observat tamen Brasseurius supra laudatus, in locum Walcandi episcopi, a quo Wibertus eas accepisse dicitur in lipsanothecæ inscriptione ; forsitan melius substituendum esse S. Florebertum, cum hunc, non* F *illum, Wiberti tempore Leodii sedisse existimet.*

295 *Walcandus certe longius abest a tempore,* *partim Wedericus abbas* *ad quod loci primordia referri solent, quam ut illa donatio ipsi adscribi facile possit. An tum adhuc vixerit S. Florebertus similiter dubitari potest. Controversia pendet a tempore primæ fundationis ejusdem monasterii, de qua agi poterit ad diem* XXVII *Septembris, qua Martyrologiis inscripta est S. Hiltrudis virgo reclusa Lætiensis, et fundatorum filia. Dicendum præterea est, easdem reliquias Nortmannorum manibus, qui ut alia Belgii loca, monasterium istud vastarunt, in tempore humana opera, aut casu vel divinitus subductas fuisse, ut, quæ Wiberto donatæ dicuntur, ibidem hodieque supersint. Quæri etiam posset, quo pacto Wedericus, qui circa medium seculi* XII *Lætiensibus præfuit, tertius ejus loci abbas dicatur : verum ad hoc jam respondit Fisenus in Notationibus ad lib. 10, num. 4 ex litteris R. D. Antonii de Winghe abbatis docens, abbates a restauratione monasterii dudum post*

Nort-

A *Normannicam vastationem denuo numerari cœpisse, nulla habita ratione eorum, qui eam præcesserant.*

296 *Wedericum abbatem depositioni corporis* S. Lamberti *anno 1143 Leodii adfuisse, prout in instrumento num. 287 recitato asseritur, negari non potest. Idem ille est, cui Nicolaum, canonicum Leodiensem,* Vitam S. Lamberti *edendam, ejusdem depositionis occasione, ut multis placet, conscriptam dedicasse § 1 diximus. In illius Epistola dedicatoria de Lætiensibus sancti Episcopi martyris nostri reliquiis sic meminit :* Et quoniam vestra Lætiensis ecclesia specialiter B. Lamberti patrocinio gloriatur, ejusque reliquias pro amore indubitato complectitur, hoc parvitatis meæ Opusculum sanctitati vestræ transmitto. *Sunt, qui hæc de reliquiis per Wedericum a prædicta solemnitate reduce Lætias allatis interpretantur; quod etsi satis verisimile sit, certum tamen non est, cum Nicolaus Vitam illam citius scribere potuerit, et de prioribus reliquiis meminisse. Vide dicta § 1. Id certe ex laudati Nicolai testimonio indubitatum est,* S. Lamberti, *velut monasterii patroni, reliquias Lætiis in pretio sacraque veneratione jam tum habitas et asservatas fuisse.*

Leodio Lætias attulit:

B

297 *Reverendissimi domini Antonii de Winghe, qui pretiosam hierothecam, de qua num. 292 et seq., confici curavit, cara nobis posterisque nostris memoria semper erit, exstatque ejus viri, de Museo nostro optime meriti, insigne elogium in Præfatione Bollandi ad R. D. Thomam Luytens, abbatem Lætiensem, ante tom. 1 Januarii cap. 4, § 1. Eamdem lipsanothecam, quam viderat, multum laudat Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 284, ubi eam* altam sane maximique ponderis turrim quamdam, ex puro putoque argento, summa artificis manu et artificio prope admirabile fabrefactam *esse ait, easdemque, quas retulimus, inscriptiones recenset. Porro trina* S. Lamberti *apud Lætienses memoria est in ejusdem monasterii Martyrologio Ms. Bedæ aucti, quod in Opere nostro habes ante tom. 2 Martii inter Bedæ et Flori auctaria. Prima est ad diem* XXVIII *Aprilis, ubi legitur :* Et commemoratio translationis reliquiarum S. Lamberti episcopi et martyris; *illius scilicet, quæ Trajecto Leodium facta est, licet non eo die aut mense, ut supra jam docuimus. Altera ponitur die* XVII *Septembris, quæ Sancti in cælo natalis est. Tertia denique ad diem* XXIII *Decembris ea ipsa est, quam a Wederico institutam diximus, quæque ibidem annuntiatur his verbis :* Eodem die adventus reliquiarum S. Lamberti martyris atque pontificis, quas venerandæ memoriæ Uuedricus *, hujus loci abbas tertius, ab episcopo Leodiensi Alberone II devotissime impetratas, ecclesiæ Lætiensi X Kal. Januarii solenniter invexit, solenniterque ipsius diei memoriam quotannis celebrandam instituit.

Ibidem triplex Sancti memoria recolitur.

C

* l Wedericus

298 *Fisenus in Notationibus ad lib. 5, num. 2 insignes item et miraculis celebres* S. Lamberti *reliquias in Flandriæ pago prope Insulas civitatem servari asserit verbis, quæ subjicio.* Pagus est primo ab Insulis lapide Watignia *(incolis* Watignies) dictus, via regia, quæ ducit Atrebatum. Hic in turri argentea, argenteoque brachio, S. Lamberti martyris reliquiæ servantur, coluntur que insigni religione populi, magna frequentia concurrentis; sed maxime natali die sancti Martyris, aliisque sequentibus septenis. Mortalium pietati miracula Deus rependit sæpissime. Ipsum translationis festum eodem, quo Leodii, die celebrari solitum est cum abstinentia ab opere servili : sed abhinc paucis annis sublatum est ab episcopo Tornacensi, rogatu pastoris ob incommoda rusticorum; et solum festum XVII Septembris reservatum. Quod meo sane judicio evincit antiquitatem cultus S. Lamberti, superant hominum memoriam initia. Constat ex istius ecclesiæ rationibus, jam tum ab anno supra millesimum quadringentesimo nonagesimo quarto celebres fuisse multitudinis concursus et donaria. Hæc ex pastore Watigneæ Joannes Matho noster accipit et ad me misit.

Aliæ ejusdem reliquiæ in Flandria

AUCTORE C. S.

299 *De duobus aliis locis in Artesia mox subdit ibidem :* Bina sunt in Artesia miraculis et multitudinis concursu nobilitata S. Lamberti templa. Alterum Ariæ proximum, in pago pæne suburbano, quem Lambertum appellant asservat sacrarum ejus reliquiarum portiones non ignobiles. Alterum est in agro Audomarensi. *Ego hæc ipsius fide retuli, quia de nullo e tribus istis locis alibi quippiam inveni. Ceterum dubitare nequeo, quin ejusdem Sancti reliquiæ aliquot etiam alibi in veneratione habeantur : nam et Pessina pag. 518 Phosphori Pragensis in Diario sacrarum reliquiarum, quæ Pragæ in metropolitana S. Viti ecclesia asservantur, ad hunc diem* XVII *Septembris* S. Lamberti episcopi et martyris duo insignia frusta, allata per Carolum *(IV scilicet)* MCCCLVII *memorat, et aliquas illustri domino Guidoni de Hembercourt anno 1449 a Lambertianis canonicis donatas fuisse, ex authentico instrumento num. 263 narravimus.*

et Artesia

E

300 *Est et in Brabantia nostra pagus nomine Lovaniolum, vulgo* Lovenioul, *unum ferme milliare Belgicum a civitate Lovanio versus Thenas dissitus, cujus ecclesia parœcialis* S. Lambertum *nostrum tutelarem jam a multis seculis veneratur. Certe jam stabat ibi vetusta ecclesia aliqua ipsius nomini dicata, et patrocinio celebris, tempore Anselmi canonici Leodiensis, qui paulo post medium seculi* XI *Gesta episcoporum Leodiensium continuavit. In his enim apud Martenium et Durandum tom. 4 Collect. ampliss. veterum scriptorum col. 851 ipse de ea diserte ita meminit cap. 8, ubi titulus est,* Quod apud Loviniol in memoria ejus contigerit. Nec inter hæc prætereunda esse arbitror quædam de miraculis ejusdem sancti Martyris, quæ me ante biennium a presbytero quodam, nomine Waritio, contigit audisse. Possessiuncula est quædam hujus ecclesiæ *(Leodiensis)* nimis contigua oppido, quod Lovanium nomine, diminutivum ex suo nomine eidem villulæ indicit vocabulum; cognominatur enim Loviniol.

et in Brabantia prope Lovanium

F

301 Continetur in eadem possessione ecclesia, quæ ut lignea antiqua patrum religione diu est servata, parietes nunc minores meliorare student cæmenti et lapidum structura. Referebat memoratus presbyter, se multa audisse et vidisse in eodem loco Christi Domini miracula; quæ cum majori ex parte memoria exciderint, paucca, quæ in mente veniunt, strictim statui memorare. *Deinde tria, ut ipse ea appellat, miracula recitat. Primum cap. 9,* De equo in rabiem verso : *secundum cap. 10,* De quodam, qui pedem foribus ecclesiæ illisit, et putrefactum amisit : *tertium cap.* XI, De eo, qui vomitu furtum prodidit. *Nescio, an meliora his ex Waritio didicerit Anselmus : at nemo, ut reor, merito conquereretur, tria ista a me prætermissa esse. Subdit denique Anselmus :* Pro hujusmodi miraculis Domi-

vetus ecclesia, cultu olim celebris.

AUCTORE C. S.

Domini non parva eidem loco servatur reverentia, nihilque indecens, quod inultum sit, circa eamdem ecclesiam sive atrium ejus credunt posse contingere.

Loca alia in Germania

302 *Idem Anselmus præmiserat ibidem cap. 8 duo alia loca in Germania, antiquo* S. Lamberti *cultu similiter celebrata. Capiti præfixus is titulus est :* Quod in Bauvari * et pago Wirzeburgensi ad memoriam ejus frequenter fiunt miracula. *Tum sequitur :* In diversis profecto terrarum partibus, ubi in honore et memoria venerandi Martyris oratoria habentur constructa, pro ejus meritis frequenter fiunt miracula; ut liquido constet fidelibus, nihilominus ejus preces vigere, ubi cineres ejus cernuntur abesse, quam nobiscum, ubi præsens est corpore. Est in Bavaria lacus, qui quamdam infra se insulam blando stagnantis aquæ allambit circuitu. In hac in honore B. Lamberti situm est monasterium, quod ab antecessoribus domni Piligrini, Coloniensis archiepiscopi ibidem cum claustro et officinis monasterio necessariis constructum, et opulentissimis prædiorum reditibus ab eisdem est ditatum : ubi quod sæpissime ad memoriam sancti Martyris et episcopi nostri miracula Christi fiunt, frequenter audivimus. *Verum hæc Anselmi fide dicta sunto; nam ego quidem de monasterio isto apud alios nihil reperi. Piligrinus, quem laudat, Coloniensi ecclesiæ præfuit ante medium seculi* XI.

* Bavaria

B

S. Lamberto

303 Haud longe ab urbe Wirzeburg *(prosequitur ibidem Anselmus)* vicus cognomento Duckelinhusen ecclesiam habet in honore ejusdem sancti Martyris, ad quam in anniversario passionis ejus undique confluere consuetudinem habent provincialium frequentia; atque huc copiosa frumenti, vini et pecorum convehere sancto Martyri xenia : dumque devote student offerre carnalia, præter invisibilia animarum amminicula, sæpissime læsorum quacumque parte corporum etiam sese gaudent inde se * referre medicamenta. Testis est domnus Thicuvinus episcopus, et quotquot ex illis partibus ad nos venire solent clerici sive laici. *Thicuvinus, seu Theoduinus ille synchronus fuit Anselmo, quocum etiam Romam profectus dicitur tom. 3 Galliæ Christianæ auctæ col. 859. Recte etiam observat Martenius ex Alberici Chronico, ipsum natione Noricum et de Bavaria fuisse, ideoque idoneum ejus rei testem esse.*

* abundat se

C

dicata.

304 *Denique ut hisce finem imponam, celebris est ejusdem* S. Lamberti *insignita nomine abbatia olim in Carinthia, nunc in Styria, de qua videri potest Bucelinus in Topographia. Ad manum mihi est libellus de Styriæ collegiis et monasteriis præcipuis, Græcii anno 1740 editus, in quo de eodem monasterio agitur, et de vetustissima ibidem ante monasterium condita ecclesia sequentia legere est.* Ecclesiæ vetustatem scriptus item codex alius commendat, in quo illa a Carastro Carnorum principe fuisse exstructa legitur eo, uti conjecturam capere licet, consilio, ut, cum ab iis sanguinem duceret, qui oblatæ divo Lamberto necis fuere authores, sacra hac in æde majorum scelus perpetuis religionibus expiaretur. *Hæc ibi : quam vere, ignoro. Nunc antequam finem huic Commentario imponam, pauca aliqua de ejusdem* S. Lamberti *in sacris Fastis memoria, festisque et Officiis, quibus variis in locis colitur, subjungo.*

D

§ XXI. Sancti memoria in Martyrologiis, festa et Officia de eodem in variis diœcesibus.

Sancti memoria Martyrologiis

Celeberrima sane est apud martyrologos classicos S. Lamberti *nostri memoria ad diem hunc* XVII *Septembris, qui ex sæpe dictis ipsius martyrio, quod tum subiit, consecratus est; quorum etsi aliquos alibi jam retulerimus, tamen pro more nostro eos hic recensebimus. Beda, ipsi Sancto synchronus, in Martyrologio suo ante tom. 2 Martii edito, illum ut solet, breviter sic annuntiat :* Natalis S. Lamberti episcopi et martyris. *Hinc mirari licet, cur in Martyrologio metrico, ejusdem nomine edito apud Acherium tom. 10 Spicilegii,* S. Lamberti *memoria non ad diem hunc, sed ad Nonas Junii celebretur hoc modo :*

E

Junius in mundo Nonis miratur adeptum
Et summi Lantberti animam trans sydera verti.

Rectius Wandelbertus, in suo item metrico Martyrologio eum cum Bedæ prosaico ceterisque martyrologis ad hunc XVII *Septembris diem retulit his verbis :*

Lambertus quintum denum * virtute coronat,
Factio quem cæsum semper tremebunda pavescit.

* Kalend.

Quid istis indicare voluerit, docuimus num. 188. Eodem seculo nono Rabanus prolixius elogium, gesta ejus complectens, ad præcitatum diem ipsi texuit his verbis : In Gallia prope civitatem Trajectum in villa Liudovico * passio Landeberti episcopi, qui ab infantia Dei servitio mancipatus fuit. Hic septem annos vitam sanctam agens, inter monachos habitavit. Postquam autem Faramundus de sede pontificali depositus est, et ejectus de provincia Trajectense, tunc agmina clericorum et vulgus populorum una pariter voce ingenti postulabant Dominum, ut pastorem eorum dominum Landebertum recepturi essent, quem, consentiente Pipino tunc principe, ad propria recipere meruerunt, ibique per plures annos in ecclesia Dei nobiliter vixit. Hunc vero Dodo, domesticus jam supradicti principis Pipini, machinatione pessima occidi fecit. Ipse vero per innocentem mortem ad Dominum migravit.

* i. e. Leodio

F

ad diem 17 Septembris

306 *Similiter etiam alii ejusdem seculi martyrologi eodem die ipsum celebrarunt. Ado sic habet :* Tungrensi diœcesi in Leodio *, villa publica, natalis S. Lamberti episcopi; qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset, cum rediens orationi incumberet, ab iniquissimis viris, de palatio missis, improvise conclusus intra domum ecclesiæ, occiditur. Cujus sepulcrum creberrimis miraculis illustratur, ac mors ejus nihilominus pretiosa in conspectu Domini commendatur. *Adonem pene descripsit Notkerus; Usuardus vero propriis suis verbis uti maluit, sic inquiens :* Apud Leodium beati Lamberti, episcopi Tungrensis, qui a nocentibus innocenter occisus, aulam cælestis regni perpetuo intravit victurus. *Prætereo multa alia Martyrologia, quibus eodem die inscriptus est, et unum addo Romanum Baronii, in quo legitur :* Apud Leodium B. Lamberti episcopi Trajectensis, qui, cum regiam

* al. Leogio

A diam domum zelo religionis increpasset, a nocentibus innocens occisus, aulam regni cælestis perpetuo victurus intravit. *Hactenus de die natali.*

et ad alios menses

307 *Inter auctaria Usuardina apud Sollerium nostrum ad diem* XXVIII *Aprilis translationem ejusdem annuntiant Codex Bruxellensis, Matricula Carthusiæ Ultrajectinæ, Editio Lubeco-Coloniensis et Grevenus, quorum duo ultimi sic aiunt :* Apud Leodium translatio sancti Lamberti episcopi ejusdem loci *(imo Trajectensis)* et martyris. *In laudata Matricula* confessor *perperam dicitur. Rectius Molanus ibidem :* In Leodio translatio S. Lamberti martyris. *De hac translatione egimus § 13, ibidemque observavimus, festum hoc apud Leodienses celebre esse, eoque geminam translationem recoli, primam a S. Huberto, alio tamen die ac mense factam Trajecto Leodium; alteram factam ad castrum Bullionium, quæ et* Triumphus Ballionicus *dicitur. Geminæ præterea translationis meminit Molanus, ibidem ad diem* XXIV *Maji dicens :* Translatio sancti Lamberti; *et ad* XXIII *Decembris :* Eodem die translatio beati Lamberti ab ecclesia sanctæ Mariæ B in cryptam, et ejusdem cryptæ dedicatio in honore omnium Sanctorum. *Ita quidem ipse, sed non assequor, quas translationes hic indicet, quia nullam istis diebus factam reperi, nisi unam Lætias, de qua vide num. 297. Credibile tamen est, ei aliquod Kalendarium præluxisse.*

et dies adscripta est.

308 *Ex hujusmodi certe vel simili libello hausisse dicendus est, quæ ad diem* XXVIII *Octobris denuo habet :* Eodem die, *dicens,* dedicatio basilicæ sancti Lamberti martyris. Facta est autem hæc dedicatio sexto anno episcopatus Baldrici nostri episcopi a sanctissimo viro Dei Hereberto Coloniensi archiepiscopo. *Dedicationem hanc basilicæ, a Notgero episcopo erectæ, Fisenus ad eumdem diem anni 1014 refert lib. 7 Hist. num. 26. Aliam denique festivitatem Grevenus et Molanus die* XIII *Octobris annuntiant.* Ipso die, *inquit Grevenus,* Triumphus S. Lamberti episcopi Leodiensis et martyris. *Cum vero duplicem sancti Patroni sui Triumphum celebrent Leodienses, Molanus expressius ait :* Eodem die Triumphus sancti Lamberti in Steps. *Steppensis victoriæ annuam memoriam, assignato die perpetuo celebrandam, a Leodiensibus sancitum fuisse seculo* XIII, C *narravimus supra § 17 num. 258 et seq., quo lectorem remittimus.*

Festa, quæ de ipso quotannis

309 *Sancti Episcopi Martyris nostri cultum probare, actum agere esset, tum quod is ex hactenus allatis luce clarior est, tum quod ex fama est notior, quam ut nostra illustratione indigeat. Attamen cum in Romano Breviario locum nondum habeat, pro instituto nostro diœceses aliquot recensebo, in quibus colitur. Illius sacram venerationem tam Trajecti ad Mosam, ubi episcopali munere functus, et in paterno sepulcro tumulatus fuit, quam in villa Legia, in qua ab impiis martyrium passus est, antiquam esse, ex supra dictis satis superque constat. Quantum vero in posteriori loco is cultus creverit, postquam a S. Huberto illuc delatum corpus ejus est, me tacente, clamat Leodium, ex villa jam dudum una ex amplissimis Belgii civitatibus, episcopi principis sede et illustrissimo Lambertiano canonicorum capitulo illustrata.*

celebrantur in ecclesia

310 *Leodii dies tres sibi sacros quotannis habet. Primus est dies* XXVIII *Aprilis, quo, ut mox diximus, prima S. Lamberti translatio simul et triumphus Bullionicus recolitur. Hunc diem laudatæ festivitati ab Alberone II episcopo Leodiensi jam a seculo* XII *assignatum, Erardus a Marka ejusdem civitatis episcopus et S. R. E. Cardinalis anno 1526 multo solemniorem reddidit, consentiente canonicorum capitulo, ut in posterum festus esset in populo, annuaque supplicatione, in quam ipse perpetuos redditus constituit, nundinisque celebraretur, quæ hodieque perseverant. Ita discimus ex Chapeavillo tom. 3 in Erardo, cap. 15, Foullono in Historia, et ex Breviario Leodiensi, in cujus lectione 6 legitur :* Quas *(translationes)* postmodum Erardus a Marka, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis et legatus, solemniore moderno ritu collustravit. *Ceterum Officium ritu duplici præscribitur ex Communi unius martyris cum Lectionibus secundi Nocturni et Oratione propriis.*

Leodiensi : Officium de eodem

311 *Rursus ad diem* XIII *Octobris memoria triumphi in Steppes, sed sine festo in populo, Officio duplici cum Lectionibus propriis recolitur; de quo triumpho consule § 17 a num. 158. Solemnius est festum Sancti natale die* XVII *Septembris, quod cum vigilia prævia et per Octavam celebratur, habetque omnia propria ex Vitis ejus* E *concinnata. Denique habent Leodienses Officium ejusdem hebdomadale, occasione victoriæ in campis Steps relatæ perpetuo præscriptum, uti loco mox citato diximus. Neque intra Leodiensis diœcesis terminos S.* Lamberti *cultus se continuit : nam et supra diximus, Romanos Vaticanæ basilicæ S. Petri canonicos annuum de eo Officium ritu duplici ad diem* XVII *Septembris legere, et alia loca memoravimus, in quibus ejus veneratio viget. Multæ quoque aliæ diœceses ad prædictum Septembris diem Officium de eodem recitant, aut certe olim recitarunt, ut liquet ex multis Breviariis, sive Propriis variarum diœcesium, partim nova, partim antiqua, quæ in Museo nostro asservantur.*

in variis diœcesibus, et apud Cistercienses.

312 *Hujusmodi sunt in Belgio diœceses Mechliniensis, Antverpiensis, Ruræmundensis, Ultrajectensis, Tornacensis, Namurcensis, et Audomaropolitana : in Germania Coloniensis, Moguntina, Osnabrugensis, Hildeshemiensis, Augustana et Passaviensis; in Galliis Parisiensis, aliæque, quas nimis longum foret recensere. De cultu ejus apud Lætienses in Hannonia satis diximus § præcedenti. De Cisterciensibus scribit Ægidius Au-* F *reæ-Vallis apud Chapeavillum tom. 2, pag. 266, eos seculo* XIII *in comitiis suis generalibus, suadente Roberto Langonensi, episcopo Leodiensi, decrevisse,* ut per universum Ordinem singulis annis prædicti Martyris festum solemniter celebraretur, de quo antea simplex tantummodo fiebat commemoratio. *Ad manum mihi est Cisterciense Breviarium, anno 1643 Parisiis editum, in quo ad hunc diem Septembris Officium duodecim lectionum de Communi unius martyris reipsa præscribitur. Verum cum de celebri ejusdem cultu nemo dubitare possit, hisce pluribus non immoror et Vitas cum Annotatis subjungo.*

VITA

A. GODESCHALCO DIACONO.

VITA PRIMA

Auctore Godeschalco, diacono Leodiensi Seculo VIII, ex editione Mabillonii, collata cum Ms.

PROLOGUS.

a Si pagani *a* figmenta sæva et nefanda prolixa studeant pompa plurima mendacia codicibus suis commendare, ut eorum vana gloria discurrat, cur nos Christiani salutiferi taceamus miracula Christi, cum possimus vel tenui sermone ædificationes de historia Sanctorum pandere hominibus? Ergo quamvis tantæ rei narratione B sancti viri Landeberti pontificis opera indigni videamur loqui, auctorem tamen Christi caritas poposcit frequenter, etiam si Dei juverit favor, b mihi quæ ab adolescentia comperta est *b*, et per viros pnudentes cognovi adfirmantes; non leporem animo inquirens sermone, sed devotione plenissima, ipsius animatus precibus, enarrare tentabo, ejusque cursum vitæ, vel gloriosum peractum martyrium, in quantum ad nostrum pervenit auditum, licet inculto sermone, ferre conabor in publico, ut cujus vita est cum Christo, memoria gloriæ relatu celebretur in mundo; præsertim cum traditione Ecclesiastica, et Apostolica admonemur auctoritate, Sanctorum vitas seu virtutes nonnullas commemorare, ut scriptum est: « Memoria Sanctorum cum laudibus »: et « Laudemus viros gloriosos » qui contemserunt regna mundi. Ergo dignum esse credimus, ut quotiescumque Sanctorum sollemnia curriculo anniversario celebramus, ex eorum gestis aliquid ad ædificationem convenientibus Christianis in Domini laudibus debeamus recitare: quoniam revera Christi muneris est, quidquid in Sanctis ejus laudabile invenitur. Igitur sancti ac C beatissimi antistitis Landeberti, adjuvante superna gratia, quamquam imperito sermone et impolita loquela Vitam et Virtutes exordiri procuro.

ANNOTATA.

a *In codice nostro num. 4 Commentarii prævii laudato legitur* paganorum, *et præmittitur is titulus minio pictus :* Incipit prologus de passione sancti Landeberti episcopi. *Deinde semper* Landibertus *vocatur. Nos Mabillonii editionem, cui alii codices passim consentiunt, sumus secuti. Vide tamen de varia nominis ejus scribendi ratione Comment. num. 24.*

b *Ita locum hunc restitui ex codice nostro, cum apud Mabillonium mendosius legeretur :* Auctorem tamen Christi caritas poposcit, frequenter etiam favor mihi quæ ab adolescentia comperta est.

D

CAPUT I.

Sancti natales et institutio : episcopatus Trajectensis, et ex eodem expulsio : gesta Stabuleti.

Gloriosus *a* igitur vir Landebertus pontifex oppido Trejectente *b* oriundus fuit et alitus, ex parentibus locupletibus, secundum sæculi dignitatem inter præsides venerandis, et longa prosapia Christianis. Ipse vero erat in pueritia formosus et nobilis, electus in gente et progenie sua, crescebat benignus inter famulos et cognatos suos vultu fulgenti, et omni affectione pollebat eminentis ætatis *c*. Cum vidisset autem pater ejus tantam industriam Filii, et a cunctis dilectum, exsultabat et gratias agebat Deo, lætabatur in gaudio pro eo, quod decoratam videbat Prolem. A prima fere ætate *d* tradidit eum E ad viros sapientes et historicos *e* sacris litteris edocendum. Ille vero cum magno studio, officio usus assiduo adhæsit, et velociter ipsum consummavit. Cum autem imbutus fuisset a prudentissimis viris, reversus est ad domum patris sui. Pueritiæ vero annos excedens, ævum adolescentiæ cum industria senectutis gerebat. Spiritus sapientiæ, et humilitatis gratia resplendebat in eum, augebaturque cotidie in bonis operibus.

Nobiliter natus et litteris imbutus.

3 Eodem tempore oppido Trejectinse cathedræ pontificali præsidebat summus pontifex Theodoardus *f* divinæ dispensatione providentiæ. Protinus pater ejus commendavit eum jam supradicto antistiti, divinis dogmatibus et monasticis disciplinis in aula regia erudiendum *g*. Erat enim adolescens sapiens, aspectu amabilis, colloquio affabilis, recta conversatione tam cum pontifice, quam et in domo regia militare cœpit, ita ut omnibus esset conformis. Etiam cum esset forma præcipuus, fortis et velox, agilis et multum firmus in bello *h*, animo clarus, specie ornatus, caritate, castitate et humilitate fundatus, F etiam et ad opus *i* lectioni vacabat. Tantam denique gratiam in conspectu pontificis invenire meruit, ut quasi filium heredem et successorem sibi eum adoptaret eligere, si licitum ei fuisset propter institutionem canonicam.

instituitur a S. Theodardo.

4 Interfecto itaque præfato antistite Theodoardo *k*, copiosa multitudo virorum, in regione illa habitantium, cognoscentes Landeberti prudentiam et opera atque conversationem nobilissimam, clam locutione in invicem eligere eum disponebant ad pontificalem sedem. Ergo optimates Viri et illustrissimi, qui eo tempore rectores palatii videbantur, glorioso domno Childerico regni *l* famam beati Viri innotuerunt et actus ejus non silentes, testimonium perhibentes, quod dignus erat sacerdotio fungi, et onus pontificale accipere. Habuit itaque effectum eorum petitio, libenterque obtinuerunt, quod devoti postulaverunt. Tunc * plebs, inspirante Spiritu sancto, uno accepto consilio, simul cum regis imperio, favente Domino, a quo jam dudum electus fuerat, subrogatus est, ut pater esset ecclesiæ Trejectinsis.

cui in episcopatum Trajectensem succedit.

* a plebe

5 Ip-

quo dum optime fungitur, inique expulsus

A 5 Ipse vero timore Domini repletus, officio sumto, in opus bonum multiplicabatur *m* cotidie. Porro rex, cum almitatem et prudentiam ejus agnovisset, diligebat illum super omnes pontifices et optimates suos. Erat autem Landebertus pontifex statura procerus, facie decorus, cæsarie formosa, inclytus oculis, manibus honestis, digitis longis, carne candida : a planta pedis usque ad verticem capitis fuit irreprehensibilis. Erat autem in consilio perspicax, et omnem sapientiam cum cura et moderatione gerebat : apud regem summum tenebat locum. Igitur cum interfectus fuisset ab impiis gloriosus rex Childericus, tunc invidus omnium bonorum diabolus festinus insurrexit contra beatum Virum cum adversariis sævissimis iniqua et falsa consilia machinantibus, ut eum de sede pontificali dejicerent. Ita autem prævaluit iniquitas eorum, ut deponerent eum de sede sua sine causa; et privatus est honore suo absque culpa. Post hæc Faramundum in cathedram illius constituerunt *n*.

secedit Stabuletum, ubi insigne

6 Electus autem Dei Landebertus pontifex perrexit ad monasterium, quod vocatur Stabulaus *o*, nec amplius in obsequium ejus remanserunt, quam duo pueri. Qui unus ex ipsis nomine Theodoenus, qui multum nobis de vita et opere ejus B solitus est narrare, qualiter per annos septem ibidem vitam sanctam et angelicam conversationem duxit devotione intentissima, in laboribus, in jejuniis, in vigiliis, in orationibus, in caritate, in longanimitate, et in omni custodia, Sanctorum exemplum imitabatur. Pater vero monasterii diligebat eum valde, et omnis congregatio cum magna pietate atque benignitate venerabatur illum. Constantiæ virtus magis scilicet ac magis fulgebat in eo. Et dum esset Vir venerabilis Landebertus episcopus in præfato monasterio, contigit, eum mediante nocte pro consueto ordine expergefieri, ut ad solitariam orationem pergeret devotus; porrectaque manu, arreptisque sandalibus, de quibus unus elapsus, corruens de manu ejus cecicit in pavimentum, sonusque ejus quiescentium aures inquietavit.

obedientiæ et tolerantiæ

7 Hæc audiens pater monasterii, nesciens, quis hoc egisset, ait : Qui istum sonum fecit, statim ambulet ad crucem *p*. Tunc Sacerdos religiosus ilico obedientiam sine mora sequens, relictis omnibus, quæ habebat in manibus, nihil secum portans, nisi tantum unum asperum, quo C indutus erat, cilicium, nudisque plantis discalciatis pedibus, clam de lectulo exsiliens, muto * vestigio festinus cucurrit usque ad locum, ubi fuerat ei imperatum. Erant autem media hieme nimia frigora, vehementissimusque algor brumali circulo ingruerat *q*, ita ut glacies congelaret et nix raro flueret. At ubi Dei Famulus immobilis persistens, protensis manibus, inflexibilibus brachiis diutius immorabatur, psalmorum cantus efficaciter persolvens; et * interim tantum jugiter nivis fundebatur, quæ desuper talos ipsius Pontificis usque pervenit.

** al. moto*

** Et abundat.*

8 Nec Dominus immemor, qui cuncta die noctuque prævidet, et omnia scit, antequam fiant, laborantem Servum suum diutissime prospexit, ubi in quadragesimo primo psalmo canebat : « Quando veniam et apparebo ante faciem Dei » mei ! » Cui Dominus paratus ad ignoscendum, audivit illum orantem; et a Domino factum est, ut solebat; in nocturno tempore citius gallorum cantus adfuit : nec mora transacta, fratres monasterii, pulsato signo, ingrediuntur ad vigilias. Officio peracto, exierunt de sanctuario festinanter, præ nimio frigore introgressi utique domum sibi ad calefaciendum. Interim sanctus Domini fortius certando semper stabat invictus * ad crucem. Tunc pater monasterii requirens, ait : Et si habemus omnes fratres nostros? E quibus unus dixit : Ego te audivi hac nocte indicare crucem; sed nescio : quis fuisset. Adhuc illo loquente, alius de fratribus intravit, dicens : Vere domnus Landebertus hac nocte diutius ad crucem discalciatus perseverat. At ipse abbas pavefactus et in timore conversus, dixit ad fratres : Ite velociter, et postulate eum humiliter, ut veniat ad nos.

P. tamen præbet.

A. GODESCHALCO DIACONO.

** Mab. junctus.*

mirante abbate cum monachis.

9 At illi procurrentes, invenerunt eum stantem ad crucem. Erat autem caput ejus et humerus coopertus nive per totum. Ipse vero Domnus apostolicus tunc ore promebat : « Cor contri» tum et humilitatum Deus non spernit », et reliqua. Illi vero, qui missi fuerant, postulantes dixerunt : Domine, pater noster precatur, et fratres suggerunt, ut ambules jam in hospitium ad illos. At ille abiit cum eis : et ubi intus venit, statim pater monasterii una simul cum monachorum agmine ad pedes Pontificis provolutus genibus, veniam postulans, ait : Ignosce mihi, E Pater, ignosce, quia nesciens peccavi, quod sic insipienter egi : da indulgentiam tuis devotis famulis. At ille : Data sit vobis a Deo indulgentia, quia tu non insipienter egisti, sed prudenter fecisti, ut Paulus dixit : In frigore et nuditate subjicio corpus meum. Et continuo fratres balneum paraverunt ei, et mutaverunt illi * vestimentis aliis, et osculantes manus et pedes, ad invicem mutuo dicebant : Noluit Dominus nobis in hac nocte notum facere, sed pro augenda ejus gloria et lucri promerenda pœnitentia *r* absconditum fuit a nobis.

** illum*

ANNOTATA.

a *In codice nostro litteris minio ductis præfigitur titulus :* Incipit Passio sancti Landeberti episcopi.

b *Id est*, Trajectensi : *est autem Trajectum, indigenis* Maestricht, *civitas Belgii ad fluvium Mosam, ubi Jecoram recipit; unde et* Trajectum ad Mosam *appellatur. Vocatur etiam* Trajectum Superius, *ut distinguatur ab alio Trajecto, vulgo* Utrecht, *quod ad Rhenum conditum,* Inferius *dicitur. Adi etiam Commentarium prævium num.* F *20 et sequentibus, ubi de S.* Lamberti *patria et parentibus, quos Sigebertus et Nicolaus* Aprum *et* Herisplindem *vocant, ceterisque eo spectantibus actum est.*

c *Apud Mabillonium legitur :* Et omni affectione pollebat eminenti ætate : *sed partim restitui ex codice nostro, qui ita habet :* In omni affectione pollebat eminentis ætatis.

d *In codice nostro voces istæ* a prima fere ætate *ad præcedentem periodum referuntur; sed ex consequentibus ad utramque referri possunt.*

e *Mabillonii editio habet* storicos, *quæ vox barbara ejusdem significationis est. Sigebertus Gemblacensis et Nicolaus canonicus in Vitis tertio et quarto loco dandis primum sancti Pueri magistrum S. Landoaldum fuisse scribunt.*

f *Ejus Acta illustrata habes ad diem 10 hujus mensis Septembris. De episcopatu Trajectensi nihil opus est hic disputare; cum hunc Henschenius solidissimis argumentis hactenus non convulsis, dudum stabilierit, ac deinde Petrus Dolmannus adversus Baronem de Crassier æque solide propugna-*

A. GODESCHALCO DIACONO.

pugnaverit. Impugnavit quidem eumdem a paucis annis Joannes Bertholet Societatis Jesu presbyter Dissertatione 3, quam in calce tomi 6 Historiæ Luxemburgensis vulgavit; sed nihil novi produxit, ad quod responso opus sit. Respondit tamen jam nunc, confutavitque ipsius qualiacumque argumenta Joannes Baptista de Marne, ejusdem Societatis presbyter, Dissertatione 2 sub calcem Historiæ comitatus Namurcensis, anno 1754 editæ.

g *Quomodo hæc verba Mabillonius, et nos contra ipsum interpretati simus, vide in Commentario num. 37 et duobus sequentibus.*

h *Bellum hic spirituale intellige, ut supra* militare; *neque enim profanæ militiæ nomen umquam dedit.*

i *Alibi rectius legitur :* Cum opus erat, *vel :* Cum opus esset.

k *S. Theodardi martyrium apud Nemetes in Germania anno Christi 669 probabilius contigisse diximus § 4, num. 45, et § 8, num. 108, ideoque initium episcopatus* S. Lamberti *eodem § 4 circa finem anni 669 vel initium 670 reposuimus.*

B l *Fuit is Childericus Austrasiæ rex, deinde monarcha ejus nominis secundus.*

m *Mabillonii editio, omissa voce* in, *habet,* opus bonum augebatur cotidie.

n *Hanc sanctissimi Episcopi e sede sua expulsionem circa annum 674 referendam esse ostendimus § 5, ubi et de Childerici cæde, Ebroini tyrannide et Faramundo pseudo-episcopo pluribus actum est.*

o *Stabuletum, vulgo* Stavelo, *hodieque celebre est Ordinis S. Benedicti monasterium in Arduenna, a S. Remaclo conditum, quem tum etiam in vivis superfuisse ejus loci abbatem, perperam credidit Nicolaus in Vita, ut num. 68 et sequenti observavimus.*

p *Erat ea crux sub dio posita, ad quam monachi ex superiorum mandato delicta sua luebant. Vide, quæ de hoc pœnitendi modo, et cruce Stabulensi diximus in Commentario prævio num. 70 et sequentibus.*

q *Apud Mabillonium legitur :* Erat autem media hieme, nimio frigore, vehementissimusque algor : brumalis circulus ingruerat. *In sequenti etiam periodo pauca ex codice nostro restitui.*

r *Codex noster habet :* Pro ipsius augenda gloria
C et lucri promerenda præmia. *Mabillonii lectio paulo melior est. Utrobique autem indicatur, divino nutu id ita accidisse, ut sanctus Episcopus sua merita accumularet.*

CAPUT II.

Sancti in sedem suam restitutio et cura pastoralis : Taxandrorum conversio; ejusdem martyrium.

Sedi suæ restitutus omnium cum applausu,

Igitur post septem annis expletis, depositus est Faramundus de sede pontificali, et ejectus est de provincia Trejectinse. Tunc agmina clericorum et vulgus populorum una pariter voce ingenti postulabant Dominum, ut pastorem eorum domnum Landebertum reciperent. In illo tempore erat D princeps Pippinus super plurimas regiones et civitates sitas in Europa *a*. Auditis operibus beati Viri, sub unius diei articulo jussit eum cum magno honore ad propriam * sedem revocare. Longum est ennarrare, quanta exsultatio in universo populo fuerit, quantæ laudes et hymni in adventu ejus. Tripudiantes psallebant sacerdotes cum levitis, monachorum agmina et universi clerici laudes Christi vociferantes, advenæ et peregrini, inopes et pauperes, viduæ cum pupillis per urbes lætantes. Ita omnis terra lætabatur, quasi unum ex Apostolis Christi suscepissent.

* Mab. propriam

multis virtutibus fulget

11 Regressus autem Domnus apostolicus *b* ad urbem propriam, institutionis suæ normam cotidie augmentabat in melius : sed qualem se demum quantumque se præstiterit, quis digne valeat explicare, vel quis tanta copia verborum instruere existimat, aut quæ oratio tantæ affluentiæ ubertatem exundans, quæ cuncta ejus bona, ut decet, queat presequi? Erat enim in lege Domini sine lassitudine persistens; nulla conversatione noxia se inquinabat. Actus vitæ suæ omni hora custodiebat, oculum mentis suæ ad Dominum semper defixum habebat, consilium et opus E suum semper ad Dominum convertebat; pedes ejus directi erant ad orationem et ad evangelizandum pacem. Etiam sicut fidelis servus et prudens a Domino constitutus, ut ejus familiæ tribuat cibum in tempore opportuno, sic ille populum sibi commissum omnimodis festinabat spiritali reficere cibo. Clementer docebat, ordinabiliter instruebat, a consuetudine peccandi omni virtute retrahere nitebatur.

et munus suum strenue obeit

12 Erat enim spiritu fervens et sollicitudine impiger *c*; operibus ornatus et valde clarus, inter divites et pauperes medius, non respiciebat ad personas potentium, sed potius ad morum elegantiam. Quantum vivere unumquemque sanctius videbat, tanto eminentius illum honorabat. Ipse quoque pauperibus fenerabatur cibum, et oculis adspiciebat cælum, ulnas * tendebat ad dandum, mercedem procul dubio exspectabat ex alto. Quando vero monasteria visitabat, elymosina prædicationem secuta est *d* : quidquid in illa conferebatur, contulisse in Deum lætabatur, semper revolvens illud, quod Dominus dixit ; « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Erat et in vestimento vilis, F sedile proprium in privato numquam ornabat *e*; et cum ei vestimenta pretiosa ex more pontificali præparraentur, aliquoties retruncata et deformia ipsa induebat, quia unde alii videbantur extolli, ille studebat se ex hoc semper humiliare. Sub specie honesta animus benignus militabat.

* Mab. vulnus

suos erudiens; et Taxandros idololatras

13 Erat itaque Christo subjectus semper, et devotione armatus, pontificio dignus et doctrina munitus, honorem sæculi recusando humilis, subjectus in suscipiendo, in corrigendo vehemens, et fortis in periculo, patiens in adversis, gloriosus in misericordia, strenuus in disciplinis, justitiæ severitate terribilis, ad gratiam promtus, ad ignoscendum paratus, in castitate corporis perseverans, nutritor gregis, pastor ecclesiæ perfectus, plebi monita Christi præcepta præbens. Cura pastorali sollicitus, lustravit urbes et municipia circumquaque sibi commissa, Evangeliorum coruscabat lumine. Augebat fidem Christianorum, et crebro miserabilem errorem gentilium nidoribus fœtidis ejiciebat; cognitoque errore,

A rore, illuc intrepidus, et cum calore fidei inflammatus pergebat. Introivit itaque aliquando in Taxandriam *f*, ubi plurima templa et simulacra destruxit. Fremitum ergo gentilium, quasi signifer bellator, corporis timore abjecto, inermis, fidei fervore roboratus ingerebat, Christi caritate securus, prædicatione sancta sufficienter corda errantium replebat, et ad viam veritatis adducebat.

ad Christum convertens. 14 Illi autem, qui primum velut ferocissimæ bestiæ eum discerpere cupiebant, postmodum adtendentes sancti Viri bonitatem, tanta mansuetudine conversi et in fide Christi confirmati sunt, ut ipsum imitari optarent. Sicque demum quasi cælitus lumen ostendebat, et illustrabat ut radius solis partes illas, barbarorum usu abjecto. Itaque fœtores idololatriæ odore suavissimo quasi ex aromatibus adspergebat *g*. Cum omni auctoritate gentibus prædicabat, et semper suavissimam habebat de his, quæ Dei sunt, adlocutionem. Apostolicam normam habebat in doctrina humana; ostendebat contra vulnera regulam honestam, et recte arguebat clementer, quod credens docebat, et quod docebat, imitabatur. Ipse vero B roborabat se in vigiliis, in orationibus, in jejuniis, in eleemosynis: fidem servabat, cursum consummationis et coronam justitiæ exspectabat: ante oculos ejus semper dies ultima versabatur. Hujusmodi Landebertus pontifex exercitatus virtutibus, divina gratia comitatus, uberius multa et magna operatus est, perficiens bona, quæ non sufficit evolvere lingua.

Iniqua patitur ab impiis: 15 Et jam cum Dominus vocasset S. Landebertum, ut propter tanta merita dignam redderet ei mercedem, insurrexerunt duo pessimi homines, Gallus et germanus suus Rioldus in adversitatem ejus, sævientes ecclesiæ suæ in tanta opera perversa, ut nullus eos ferre posset; nec evadendi erat locus ante illos. Repleti autem amici Pontificis ira et tristitia, et calamitate magna compulsi et humilitate compressi *h*, interfecerunt eos ex merito eorum. In diebus illis erat Dodo domesticus jam supradicti principis Pippini, proprius consanguineus eorum, qui interfecti fuerant; et erant ei possessiones multæ, et in obsequio ejus pueri multi. Cum audisset autem necem proximorum, collegit magnam copiam virorum fortissimorum ad bellandum, moxque irruit ad interficiendum C beatum virum Landebertum pontificem in villa, cui vocabulum est Leodio *i*, sita super fluvium, qui vocatur Mosa. Appropinquavit autem Pontificis gloria, et domestici *k* pœna.

dum Legiæ pie moratur. 16 Tunc adveniens vir Dei Landebertus pontifex in villam jam supradictam, quæ vocatur Leodio, circa mediam noctem, sicut solebat, exsurgens solitarius, relictis discipulis, solus ibat in nocturno ad orationem devotus, totam spem suam Deo committens, psalmorumque canticis ac vigiliarum studio prope ad lucis ortum orando usque perduxit. Postea vero veniens, et cum baculo, quem in manu tenebat, pulsans ostium cameræ, vocans discipulos, ait: Expergiscimini et levate, jam adpropinquat et hora est, ut psallamus Domino in matutinum lætitiæ. Convocatisque fratribus, tunc una cum illis Domino Matutinorum reddidit obsequia, Officioque peracto et cursu expleto, reversus est domum: et pro tantis laboribus in multis bonis operibus, quæ semper ab exordio suæ infantiæ felicius peregit, et in ipsa nocte, sicut erat consuetus, in vigiliis diutius immoratus est et multas Domino querulus fudit preces. Præ nimia autem lassitudine (erat quippe valde gravatus) ad lectum vadens, cupiebat quiescere paululum. At ille in stratu suo recubans, adhuc felici somno exspectabat dormire. *A. GODESCHALCO DIACONO.*

domus ejus a Dodone 17 Mane vero facto, cum fulgens aurora diei daret initium, unus quidam puer ex famulis ejus, nomine Baldoveus, cujus ad vigilandum in ipsa nocte ante Domnum apostolicum fuerat jussum, exivit foras in accubitu domus ipsius, et vidit turbam multam hostilis exercitus venientis per turmas et cuneos, quam nebula sequens tegebat. Et nonnulli, qui sequebantur de ipso exercitu, viderunt super domum, ubi ipse Domnus apostolicus erat, sursum in altitudine inter cælum et terram crucis Dominicæ signum, clarius auri metallo fulgens. Et erat multitudo copiosa virorum pugnatorum ad bellandum, et erant induti loricis et cassidibus, clipeis et lanceis, gladiisque præcincti, et sagittis cum pharetris armati præcedebant filium perditionis, impiissimum Dodonem; ferratis dentibus, sicut lupi rapacissimi ad degluttiendum, et super Ovem Domini erant intenti ad immolandum, quem Christus promisit *l* in medio luporum ponere. Cum vero Dodo et plurima E multitudo sodalium ejus cum eo appropinquasset, et intrare cœpisset, januis fractis, ostiis et sepibus disruptis, desuper adscendere * cœperunt. (* al. supermontare)

viris armatis cingitur; 18 Cumque hoc vidisset memoratus puer, subito currens nuntiavit Pontifici: qui Pontifex nec *m* in soporem conversus, adhuc exspectabat felici somno dormire, nesciens, quod ad agonem properaturus esset; sed hoc audito nuntio, velocissime surgens. Tunc sacerdos Dei Landebertus ilico discalciatis pedibus, ut fortissimus præliator, adprehendens gladium in manibus suis, ut contra hostes suos pugnaturus accederet. Sed Christus, quem semper in auxilium sibi postulaverat, non longe ab illo erat. Sed apud Altissimum consilium inivit sempiternum mansurum, tacita mente confisus in Domino *n*. Nec mora, commutans gladium de manibus suis projecit in terram, dicens: Si fugero, gladium devitare possum; si autem perstitero, aut cadendum mihi est, aut vincendum. Sed nec aliquando perdam victoriam meam, quia melius est mihi mori in Domino, quam super iniquos manus bellaturus injicere. Hæc eo dicente, ecce subito venerunt F impii ad ostium domus ejus, et lanceas suas in parietes defixerunt et nonnulli ingressi fuerunt *o*.

ipse suos ad mortem sancte excipiendam 19 Tunc duo nepotes ejus Petrus et Audolecus *p* surgentes, arreptisque fustibus cœperunt eos fortiter percutere, qui ingressi fuerant domum, et mox expulerunt eos a facie domus. Tunc ait vir Dei Landebertus ad nepotes suos et ad juniores suos, qui ibidem in domo erant: Si me vicario amastis, Christum, sicut ego, diligite, et Domino Jesu Christo peccata vestra confitemini: me oportet dissolvi et cum Domino vivere. E quibus unus ex nepotibus suis, nomine Audolecus *q*, ait ad illum: Et non audis, Domine mi, quod foris inimici Dei clamant: Ignem mittite, ut succendatur domus, et ardeant vivi? Tunc vir Dei Landebertus ait: Non timeamus persecutorum sævitiam *; quia ignis erit illis in vindictam, qui manducabit carnes eorum usque in medullis suis, donec deficiant: nos vero in Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros. Et ait ad nepotes suos: Recordamini, quod rei et noxii vos in crimine isto fuistis *r*: nescitis, quod Deus non judicat bis peccatores, nec peccata dimit-

(* Ms. insidias)

A. GODESCALCO DIACONO.

dimittit injudicata? Sed quod tunc egistis injuste, modo recipite juste.

20 Quid ad me vos venistis? Ambulate ante conspectum illorum, et ibi, quod dedistis, in judicio Dei recipite. Melius est carnes vestras ad lacerandum tradere, et manus vestras servare innoxias, ut spiritus vester salvus fiat in æternum. Tunc respondit unus ex nepotibus suis Audolecus *s*: Lege modo in voluminibus Domini tui, et perfice opus tuum, quod cœpisti feliciter, et ut Dominus vult, ita erit de nobis. Tunc sanctus vir Landebertus, arrepto Psalterio, istum versum primum reperit: « Quoniam requiret Dominus sanguinem servorum suorum. » Sicut Zacharias, quem interfecerunt inter templum et altare, dum moreretur, ait: Videat Deus, et requirat; ita et iste invictus et firmus permansit. His dictis, et omnibus extra cubiculum ejectis, prostravit se in terram extensis brachiis in cruce, orationem fundens cum lacrymis; et subito pervenerunt carnifices, et ingressi domum interfecerunt in ore gladii omnes, quos ibidem invenerunt *t*. Unus autem ex ipsis adscendens super B tectum cubiculi, ubi sanctus Landebertus orabat, in ictu teli jaculavit eum, qui, cursu beato consummato, reddidit spiritum *u*, cujus famulatui angeli præstant obsequium, et cum magna claritate efferunt animam ejus.

hortatus, post reliquos occiditur.

ANNOTATA.

a *Pippinus II, Heristallus dictus, de quo, uti et de tempore, quo hæc contigisse credimus, consule Commentarium* § 6.

b *Hæc vox, quæ pro Romano Pontifice proprie adhiberi solet, a Godeschalco hic et rursum inferius pro episcopo, sancto scilicet* Lamberto *usurpata est.*

c *Ista ab initio numeri huc usque desiderantur in editione Mabillonii.*

d *Mabillonius legit:* Eleemosynam prædicatio secuta est.

e *Apud eumdem Mabillonium legitur:* Sed et in privato se numquam ornabat. *Lectionem codicis nostri retinendam puto, et Godeschalcum allusisse ad edile episcopale, quod dum munere suo Sanctus publice fungeretur, de more episcoporum exornatum habebat, privatim domi suæ vulgari* C *utens. Eodem modo Godeschalcum interpretatus sest Stephanus in Vita num. 27.*

f Taxandria, *quam alii* Thessandriam, Toxandriam *et* Texandriam *scribunt, Belgii tractus est, cujus situm et limites in Commentario prævio dedimus num. 92 et sequenti.*

g *Hinc Taxandrorum apostoli nomen promeruit. Sed et Mechlinienses, Taxandris proximi, eumdem velut suum ante S. Rumoldum apostolum venerantur. Adi Commentarium prævium* § 7.

h *Mabillonius pro* et humilitate compressi, *mendose habet;* et humanitate nimia.

i *Villa hæc post translatum eo S. Lamberti corpus et episcopalem cathedram in amplissimam civitatem, quæ principatus Leodiensis caput est, excrevit. Habebat autem ibi sanctus Episcopus ædes cum sacello SS. Cosmæ et Damiani, a S. Monulpho episcopo Trajectensi, ut creditur, erecto.*

k *Id est, impii* Dodonis.

l *Mabillonius habet* permisit; *sed perperam, ut liquet ex verbo* ponere, *quod sequitur, pro quo* poni *fuisset dicendum. Nostri codicis lectio bona est; nam sic alluditur ad verba Christi apud S. Matt. cap. 10:* Ecce ego mitto vos sicut oves D in medio luporum.

m Nec *deest in editione Mabillonii. Desunt et ista, quæ paulo post sequuntur:* sed hoc audito nuntio, velocissime surgens; *id est,* surrexit.

n *Mabillonius sic habet:* Sed apud Altissimum, in quo consilium vivit sempiternum mansurum, tacita mente confisus, nec mora *etc. Non peccasse autem* S. Lambertum *primo illo ad se defendendum impetu, nec hunc ejusdem martyrio obfuisse, in Commentario prævio num. 166 observavimus.*

o Et nonnulli ingressi fuerunt *desideratur etiam apud Mabillonium.*

p Audolecus *habet tam codex noster, quam Mss., quibus usus est Mabillonius; ab aliis tamen* Andoletus *vocatur, et hoc nomine apud Leodienses notior est.*

q *Apud Mabillonium hic est* Andoenus: *sed* Audolecum *cum codice nostro retinendum censui, quia sic etiam habet Stephanus in Vita num. 35.*

r *Loquitur de cæde Galli et Rioldi; quam tamen culpa carere potuisse, observavimus supra in Commentario num. 170.*

s Audolecus *desideratur apud Mabillonium.* E

t *Non constat, qui hi martyrii socii fuerint, præter* Petrum *et* Andoletum, *quos duos ut sanctos martyres, corporibus eorum inter sacra lipsana religiose asservatis, a Leodiensibus, sine Officio tamen ecclesiastico, honorari liquet ex dictis in Commentario prævio* § 11, *num. 167 et sequentibus, et* § 18, *num. 265 et 273.*

u *Annum ejus martyrii probabilius fuisse Christi 709 diximus in Commentario* § 8. *Præfuit autem episcopatui Trajectensi, teste biographo S. Huberti, annis quadraginta, quibus septennium exsilii includitur. De die conveniunt biographi et martyrologi, qui eum die 17 Septembris coronatum dicunt, excepto Beda in Metrico apud Acherium tom. 2 Spicilegii, ubi de eodem agitur Nonis Junii.*

CAPUT III.

F

Sacri corporis Trajectum translatio et sepultura: Leodiense cubiculum miraculis illustratum, binæ ecclesiæ erectæ: pœna parricidarum ejus: idem corpus Leodium relatum et depositum.

Corpus itaque beatissimi viri Landeberti pa- *Corpus Trajectum translatum*
ci, qui a foribus fuerunt *a* et evaserunt, ex famulis ejus posuerunt illud in navicula sub *a*
vili tegmine opertum, et navigantes venerunt us- *b*
que ad sedem pontificalem suam *b* Trajectensem. Audito hoc nuntio per oppida, quod domnus Landebertus consummatus esset martyrio, contremuit universa regio, et in pavorem conversa est; et loquebantur ad invicem mutuo: Si diutius in mundo habitasset, aucta potius opera incrementasset. Ideo utinam cum ipso interemti fuissemus, quia absentiam ejus ferre non possu-

A possumus. Et jam ista sermocinantes nullo modo quibant temperare a fletu. Tunc subito currente nuntio, omnes plateas implevit rumor, civitas tota simul lamentabatur, repleti omnes tristitia et metu proceres cum silentio flebant amarissime. Ergo cum corpusculum ad portum pervenisset, petierunt eum ex more deponi de nave in feretro; quem inditum in basilicam S. Petri deferunt *c* clerici cum hymnis, populus cum lamentis, ibique excubias vicissim agentes, noctem pervigilem ducunt.

et in paterno sepulcro tumulatum, miraculis

22 Crastina autem die non fuerunt ausi decoratum parare sepulcrum, sed cum magno metu in tumba patris una cum ipsius cadavere mancipatus est Sanctus, et multum festinanter saxo coopertus, ibi sub magno servatur honore, vallatus tumba, resurrecturus in gloria *d*. Ruit in obsequium funeris pœne omnis civitas. Tali pompa Pastor fudit cruorem in fine, et sic constipatus, repositus est in sepulcro: cujus angeli Dei custodientes monumentum, diebus ac noctibus psallentes in ipsa basilica, et adinstar vocis ipsius sancti ac beatissimi Landeberti cum aliis ejus simili B modulatione dulcissima resonantes. Quem multi ex loci illius civibus audientes et mirantes, cupientesque introire basilicam, nullo modo erant ausi intrare.

illustratur: ubi et cella ejus Legiæ.

23 Etiam cum nonnulli appropinquarent ad sanctum locum, ut certius audita intelligerent, mox paullatim silebant voces psallentium; cum regrederentur longius, resonabant cantus psallentium, sicque permanebat famulatus angelicus *e*. O ineffabilis potentia Creatoris generis humani! Quis potest investigare potentiam et misericordiam, qui tanta dignatus es ostendere servis tuis, ut non solum animas eorum, sed et cadavera permittas custodiri ab angelis tuis? Quis dubitare potest de promissis tuis, Redemtor sæculi, qui humanum non sinis genus perire *f*? Post hæc in præfata villa Leodio infra cubiculum, ubi sanctus Dei felicem fudit cruorem, luminaria ex divina accensa potentia resplendebant crebrius, ita ut domus illa tota refulgeret, quasi radius solis.

ubi furtum a Sancto vindicatur.

24 Itaque remanserat ibidem pecten Pontificis optimus valde: mulier autem quædam videns eum, cupiditatis stimulo exagitata, rapuit eum, C atque in propriam contulit mansionem. Quadam autem nocte apparuit per visum beatissimus Landebertus cuidam viro, marito hujus feminæ, nomine Theodoeno *, et ait illi, blando eum compellans sermone: Reddat uxor tua pectinem nostrum, quem retinet injuste. Ille autem cum a somno evigilasset, ordinem visionis conjugi suæ narravit. Illa autem visionem hanc pro nihilo habens, absque tædio utebatur ipso. Post modicum secundo apparuit præfato Theodoeno, et cum magna comminatione, quod prius mandaverat, ingeminando subnexuit, et quasi e navi exiens, baculum manu tenens, subito ictu per visum percussit illum in pectus; cui mox apparuit vulnus insanabile in ipso loco, et manat ex eo * tabes cum sanguine mixta. Tunc cum metu reddidit, quod blande non intellexit.

* al. Theodoino

* Mab. manet ubi eo

Duobus cæcis ibi illuminatis, inchoatur ecclesia, cui

25 Igitur in supradicta villa Leodio cæcus quidam erat, nomine Baldegisilus: ille admonitus fuit per visum surgere et excubare ad locum, ubi Vir Dei pro Christi nomine per martyrium sanguinem suum fudit. Expergefactus a somno statim lumina propria recepit, quasi numquam orbatus fuisset, et injunctam obedientiam perfecit, magnificans Dominum et S. Landebertum, pro cujus merito lumina vitæ præsentis recepit. Item alius in eodem loco, nomine Raginfredus, duobus capitis luminaribus amissis, admonitus in somnis emundare locum pro sancti Pontificis martyrio reverendum, ubi se ad hoc opus incipiendum accingit, lumen recepit: sanus demum ab ipso loco non discessit, sed ad ipsum locum servire disposuit. Quo audito, cœperunt homines Sanctum Dei debita veneratione de die in diem jugiter expetere et cum magna diligentia locum illum venerari. Et jam cum basilicam populus ibidem cœpisset ædificare, auditis miraculis per universam regionem illam, quæ Dominus pro Servo suo dignatus est ostendere, omnis populus laudes dabat Deo.

A. GODESCHALCO DIACONO.

illustrata etiam Oda, alia additur.

26 In illis diebus erat quædam virgo cæca, nomine Oda *g*, quæ cum intellexisset signa et virtutes Dei manifestas, cum magna fide cœpit iter carpere ad sanctum locum. Cum autem appropinquasset, et qui cum ea erant, locum illum cernerent, indicaverunt, quod jam prope esset de eo. Illa cum gaudio ex intimo corde nomen sancti Viri invocare cœpit. Continuo misericors Deus atque propitius omnibus, qui invocant eum, reddidit ei, quod antea numquam habuit, lumina scilicet præclara in oculis suis. At illa gratias E agens Deo, pervenit ad locum prædestinatum. Item ex hoc amplius concurrebat mistus vulgo populus utriusquesexus, senes et parvuli, ad basilicam in honore ipsius Sancti ædificandam, sicque auxiliante Domino, velociter consummata est *h*. Similiter ubi virgo lumen ex fide recepit, credentibus in testimonium basilica in ejus nomine est constructa et assidue venerata *i*. Etiam fideles et devoti Deum timentes composuerunt lectum *k*, et fabrili arte ornaverunt illum, et sic posuerunt illum in locum, ubi jaculatus fuerat Pontifex. Ibi Dominus magnas et absque numero virtutes atque mirabilia operatus est cotidie.

Sanctus interfectorum suorum pœnam prædicit

27 Post anni circulo expleto, in visione nocturna S. Landebertus thesaurario Amalgisilo, qui olim judex *l* ejus fuerat, apparuit, et leniter cum eo loqui cœpit. At ille causam adventus ejus diligenter interrogando inquirebat. Sanctus autem Landebertus respondens, dixit illi: Fuimus visitare Romam, et inde reversi solliciti sumus de amico nostro Dodone et sociis ejus. Est enim tempus, ut debitum exsolvant, et digna recipiant eorum, quæ olim in nos impie fecerunt. Visione ablata, confestim verba hujuscemodi opera sunt F secuta. Et jam Dodo, qui primus et princeps in necem Antistitis cucurrit, ultione divina percussus, omnibus infra arcana repositis, per os suum putrefactis et fœtide projectis, infelicem et pessimam vitam finivit præsentem *m*, post tantam pompam sæculi in profundum inferni retrusus, sine fine cruciatur.

eventu secuto.

28 Alii vero, quorum numerus non est computandus, proximi consanguinei, qui ibidem fuerunt, invicem gladiis sunt interemti. Ille autem, qui propriis manibus pupugit eum, a germano suo crudeliter interfectus, in inferno funditus manet vallatus. Alii autem ex eis a dæmonibus vexati, et diversis generibus vocum ululantes, quæ humana natura contremiscebat, audire Landeberti nomen et auscultare formidabant: et paucis ex eis expleto anno remanentibus, ceteri omnes pessima et turpissima morte præventi, miserrimam et amarissimam vitam amiserunt, et in igne perpetuo, qui diabolo et angelis ejus præparatus est, pœnis et tormentis ineffabiliter cruciantur. Sanctus autem Landebertus insignis martyr palma victoriæ coronatus, cum angelis et archangelis et cum omni-

A. Godeschalco diacono.

omnibus semper exsultat in sæcula justis *n*.

S. Hubertus, apparitionibus præviis, corpus ejus

29 Suffragante Domino, narrare volumus, quod nuper post aliquot annos S Landebertus per visionem cuidam viro venerabili apparuit, ut sine aliquo cunctamine corpus suum ad Leodicum deferretur; et hoc idem sacerdotibus et fidelibus, viris Deum timentibus, multis revelatum est modis *o*. Sanctus autem Hucbertus, qui quondam Landeberti discipulus fuit, quique illo tempore in hac regione pontifex erat, auditis his miraculis, cum timore Dei festinans, ordinem rei diligenter inquisivit. Et cum omnia sciscitatus esset, cum senioribus loci illius consilium iniens, et sciens, quod nutu Dei omnia revelata sunt, jussit, ut corpus beati Pontificis absque ulla dilatione ad locum prædestinatum cum magno honore deferrent. Præparavit etiam vestimenta ornata, quæ necessaria essent de sacratissimi corporis cura, et accessit cum multis sacerdotibus et levitis et ceteris clericis psallentibus, et cum magna præterea Christianorum multitudine, quæ circa beati Martyris corpus psalmos et hymnos et cantica secundum divinæ religionis ritum pia devotione decantabat. B

integrum repertum transfert Leodium.

30 At venerabilia membra Christi Martyris odore suavissimo fragrantia Hucbertus pontifex solida et inlibata reperit, et cum timore et honore maximo de sepulcro elevans, in pretiosis vestimentis illa involvit; ea quoque, quibus dudum fuerat indutus, sub sigillis cum magna cura reposuit. Hinc inde fratrum fideliter psallentium chori cum cymbalis canoris, organisque suavissima modulatione sonantibus concinebant. Et hinc angelorum agmina in excelsis psallentium, et omnipotentem Dominum de triumpho martyris Landeberti laudantium, ab idoneis testibus visa et audita sunt. Porro omnis plebs vario concentu et intermisto gemitu, antiphonarum quoque sonitu concinens, et præ magnitudine tristitiæ vix hæc verba sequentia explicare potuit : O Pastor bone, cui hanc plebem servandam committis? O dulcedo pauperum, o illuminator gentium, noli deserere nos, quos divinis verbis, exhortationibus spiritualibus, sicut pater unicum filium admonebas et consolabaris.

Per viam cæcus et contractus sanantur.

31 His autem dictis, turba multa rectum iter carpens, S. Landebertum prosequebatur. Refocillata autem plebe in loco, qui dicitur Nivialla *p*, contigit, ut alius pauper cæcus cupiens feretrum attingeret, et lumen recepit, et cum magno C gaudio laudes Dei vociferans, et gratias ei et Landeberto referens, pergebat. Egressæ inde turbæ corpus sanctum in villam, cujus vocabulum Herimala *q* vexerunt. Dumque ibi commorati essent paullulum, ad augendam populi fidem, et ad famam Sancti accumulandam instigante Domino, alius contractus in conspectu populi allatus est, qui cum adspexisset feretrum, subito omnes compagines membrorum ejus solidatæ et confirmatæ sunt, atque illo Landebertum prosequente, omnis populus glorificabat Dominum. In præfatis autem locis, in quibus Dominus has virtutes operari dignatus est, a fidelibus et devotis Christianis basilicæ venerabiles in honore S. Landeberti ædificatæ sunt.

Leodii magnifice deponitur, multisque miraculis

32 Post hæc turba universa cum Sancto ad optatum locum pervenit; at omnes habitatores loci illius gaudentes ac exsultantes in occursum desiderati corporis exierunt, et cum honore magno susceperunt, et dignam ei præparaverunt mansiunculam, quæ opere artificum mirabili et copiosa mole auri, argenti et gemmarum et lapidum pretiosorum, ac diversis structuræ speciebus, D in eumdem locum a potentibus collatis, ita fabricata est, ut vix sermo narrantis sufficiat exponere *r*. Ibique, ut decebat, urbana et venerabilis mirifica memoria *s* hac prægrandi ecclesia composita est, ampliusque cotidie devoti Christiani eum venerantur. Ibi cæci lumine recepto, leprosi plurimi scabie mundati, paralytici læsione corporis mundati, a dæmonibus vexati resipiscentes, divina largitate et gratia sani efficiuntur. Sed si quis singillatim omnia mirabilia, quæ ibidem Deus per merita S. Landeberti assidue operatur, ut gesta sunt, nunc enotescere voluerit, fastidium legentibus irrogabit.

assidue illustratur

33 Pauca vero, quæ de vita et de virtutibus ejus narravimus, omnibus auditoribus fidem certam præstare debent, dum hodie juxta tumbam ejus in argumentum rerum probandarum cippi fracti ostenduntur, et plurimæ catenæ et compedes rumpuntur, claudi gressibus solidatis, et diversis infirmitatibus vexati, omni languore de corporibus et anima eorum ablato, incolumes ad propria loca revertuntur. Dum autem in parvis præcedentibus temporibus multa quidem miracula E sunt gesta, quis modo digna æstimatione comprehendet, quanta et qualia per prolixa temporum spatia gerenda erunt, dum numquam juxta beati Præsulis atque gloriosi martyris tumbam usque in hodiernum signa et mirabilia fieri cessent *t* per auxilium Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen *u*.

ANNOTATA.

a *Mabillonius legit :* Qui fideles erant.

b *Idem Mabillonius habet :* Usque ad sedem Pontificatus sui.

c *Ista in Ms. nostro codice sic leguntur :* Ergo cum corpusculum ad portum pervenisset, susceperunt ex more expositum de navi in feretro : deinde ad basilicam S. Petri eum deferunt *etc. Sed cum hoc loco aliquot detritæ voces manu recentiori restitutæ sint, malui editionem Mabillonii sequi, præterquam in voce* portum, *quæ antiqua manu in codice nostro legitur, et pro qua Mabillonius legit* portam. *De ecclesia S. Petri vide Commentarium num. 178.*

d *Apud Mabillonium est :* Resurrecturus jacet F cum gloria. *Utrobique autem verba ista suspicionem movere possunt, hanc Vitam scriptam esse, antequam de sacro corpore Leodium transferendo ageretur. Huic suspicioni præterea faret, quod in codice nostro Vita ab Historia miraculorum et Translationis sejuncta sit per consuetam clausulam* Explicit Vita etc. ; *et apud Mabillonium quoque utraque velut diversum Opusculum separatim sit edita. Verum ex dictis § 1 Vita et memorata historia ejusdem auctoris est, et utramque eodem tempore exaratam esse, suadet tum historiæ initium, quæ sine ullo titulo sic incipit :* Post hæc in præfata villa Leodio, *tum ipsa miracula, quæ mox post depositum Trajecti corpus, Leodii contigisse narrantur. Itaque aut Godeschalcus hic locutus est oratorum more, quibus non insolitum est in hujusmodi rebus præsenti tempore pro præterito uti, aut dum Sanctum resurrecturum dixit in gloria, non communem carnis resurrectionem, sed gloriosam ejusdem translationem designavit, per quam Leodium, unde venerat, reversus est.*

e *Stephanus infra in Vita secunda num. 38 cælestem illum concentum* primorum dierum tempore du-

A *durasse ait. Succinit poeta anonymus, dicens :*

Solibus in primis mansit celebratio talis,
Alme, tuo, Landberte, loco cælestibus ymnis.

Quot tamen diebus perseverarerit, non reperi.

f *Hic subditur in codice nostro :* Explicit Vita vel obitus sancti Landiberti episcopi, qui passus est xv Kl. Octb. *Deinde sine alio titulo sequuntur, quæ subjicio. Mabillonius iisdem hunc titulum præfixit :* Liber de miraculis et translatione.

g *Vide, quæ de hac Oda virgine annotavimus in Commentario num. 183.*

h *Hæc est ea* basilica S. Lamberti Leodici, *in qua Grimoaldum, Pippini Heristalli filium anno 714, dum pro patris sui incolumitate oraret, occisum esse varii veteres scriptores, num. 118 Commentarii laudati, testantur.*

i *Adi Commentarium num. 182 et sequenti.*

k Lectus *in Vitis Sanctorum pro feretro vel lipsanotheca solet usurpari : quare videntur Leodienses, etsi sancti Martyris corpus penes se non esset, simile quid in loco, ubi sanguinem fuderat, in rei gestæ memoriam posuisse.*

l *Id est, opinor, qui in episcopali ejus curia officio judicis fuerat functus.*

B m *Sigebertus in Vita ex fama addit, corpus ejus, scatens vermibus, ob intolerabilem fætorem in Mosam projectum fuisse.*

n *In codice nostro de Dodonis sociorum pœna paulo latius agitur ; et post istas voces,* funditus manet vallatus, *stilo barbaro ita legitur :* Alii a dæmonibus vexati, ululantes et diversa genera vocum hejulantes, Sancti Domini nomen formidantes et clamantes, perversa opera et deformissima facientes, quem * humana natura contremiscit audire, quanta et qualia pessima et turpissima atque crudelissima sunt operata * demones in corporibus eorum usque in finem vitæ ipsorum, et sic producti funestis * pro meritis solvuntur ab inferis. Quid etiam amplius de his miserrimis, et de infelice et amarissima eorum morte narrare queamus, quia si per singula, quæ gesta sunt, eorum detrimenta enotare voluerimus, dies ante quam sermo cessabit. Nam in modicum tempus post visione relata * de multitudine ostium qui cum Dodone domestico ad necem S. Landiberti fuerunt, pauci ex eis infra annum remanserunt. Nam et ipsi pro nihilo reputati, manentes sine sensu C et absque memoria, propter exemplum amarissimæ vitæ * fuit eis concessa ad tempus. Martyr Christi sanctus in perpetuum coronatus, triumphat cum Christo, post palmam victoriæ in sinu Abrahæ receptus, exultas cum cunctis a * secula Sanctis.

* quæ
* operati
* funesti
* visionem relatam
* amarissima vita
* per

o *In Commentario num. 189 et sequentibus recitavimus historiam hujus translationis ex biographo et familiari S. Huberti, ubi dicitur, huic* anno. . . ordinationis ejus duodecimo *per crebras revelationes id ipsum imperatum fuisse. Vide dicta ibidem.*

p *In Vita S. Huberti apud Surium legitur hic Sanctus in quodam prædio suo* Nuvella *vel* Nivella *capturæ piscium operam dedisse : hunc locum, qui longe alius est a* Nivella *Brabantiæ oppido, illum ipsum esse arbitror, qui in tabula Episcopatus Leodiensis per Nicolaum Visscher ad sinistram Mosæ ripam non toto milliari Germanico a Trajectensi civitate versus Leodium situs, notatur* Nay *alias* Nyvels.

q *In laudata tabula notatur pagus* Hermael *in eadem Mosæ ripa, eademque fere distantia a* Nyvels, *qua hic locus Trajecto abest. In citata S. Huberti Vita dicitur hic hospitatus esse in villa* Hannale *vel* Harmalia, *qui locus forte idem est cum* Hermael. A GODESCHALCO DIACONO.

r *De hac ecclesia biographus S. Huberti num. 191 Commentarii relatus sic ait :* Fabrica ejusdem basilicæ, qua beati Viri conditæ sunt reliquiæ, qualiter ab eodem sancto viro Huberto ordinata sit, quia oculis videntium se offert, de ea aliquid dicere supersedi.

s Memoria *aut ipsam sancti Martyris ecclesiam aut tumbam vel lipsanothecam significat. Quod ad translationis tempus attinet, in Commentario prævio § 13 probavimus, eam die 24 Decembris anni 721 vel 722 factam esse.*

t *Miracula aliquot ibidem antiquitus impetrata retulimus in Commentario § 14.*

u *In codice nostro sequitur auctoris epilogus, in quo suam in scribendo imperitiam excusat, sed stilo tam barbaro, tamque vitioso, ex amanuensium forte inscitia, ut epilogum illum omittendum judicaverim.*

VITA SECUNDA E

Auctore Stephano episcopo Leodiensi,

Ex vetusto codice nostro P. Ms. 16, collato cum editione Chapeavilli.

PROLOGUS

Domino *a* patri Herimanno archipræsuli *b* Stephanus humilis Tungrorum episcopus *c*. Cum cotidie aliorum explorari concertetur actio, ac, si quid reprehensibile infuerit, maculare non differt probrosa intentio, detergenda penitus diffinitur merito culpata contagio, per quam et blasphemantium jam cesset cachinnalis derisio. Nam F a quibusdam nobiscum agentibus festum sancti Lamberti, qui literaria videbantur sibimet scientia præditi, non minimum sumus despectuosis risuum injuriis lacessiti, quandoquidem priscorum haud quaquam cato eloquio edita legebatur apud nos præfati Patris Vita et Passio, atque nulla propria Officiorum cantabatur modulatio. Abhinc sane frequenti fratrum nostrorum precamine rogatus, sæpissimis vicibus extiti coactus, ea omnia suscipere innovanda proprii impensione sensus, notamque hujusmodi infamiæ a nobis propellendam omnibus. Illis vero super hoc multimode argumentantibus, et agendum quam plurimorum similitudine stipulantibus, animum revocans, restiti mente affixus, idque, quod monerent, an bonum foret, procera hæsitatione intra memet sum questus.

Herimanno archiepiscopo Coloniensi
a b
c

2 Ecce tandem anguis sylogismicus per flexos globos late sinuatus, linguisque trisulcis squamea colla tumidus, lumina mei cordis infundendo mersus, hujusmodi dialecticæ nuntius michi astitit, fatus : Omne, inquit, bonum utile, et omne utile bonum : utile bonum nullum malum; nullum malum utile bonum : Nullum bonum omne malum; omne malum nullum bonum. Ergo Creatori

causam, modumque

A. Stephano episcopo. tori in suis Sanctis laude celebratum, celebranti creaturæ in suis studiis utile bonum. Quodque meliorando optimum, nullum probatur existendo malum: econtra, quod absit, nam fors omnia versat, negligendo relictum, amborum esse nullum continet bonum. Tum equidem ei veracius credens, quæ vera a falsis jugi more solet esse secernens, aliquid monitæ utilitatis consequi ex eo malui gestiens, quam multi tenacitate silentii, laboris[1] fructu carere negligens.

scriptionis suæ exponit, 3 Hoc itaque deliberativi generis consilium magis eligendo pertractans,

Invoco non Driades nymphas, nec clamito Naides,
Carmina quæ prodant, versus et comata dedant,
Nec peto Mercurium, lingua, sermone superbum,
Qui pennata ferat citius discutere * verba, *(* discurrere)*
Sed verum Dominum cunctorum supplico Regem,
Omnia qui tribuit, numquam dispendia sentit,
Famine cuncta juvat, nil prorsus jussa retardant, B
Arce poli residet, terram, pontumque gubernat,
Quæque *d* sic penetrat, ceu pugno cuncta recludat.
Is Pater et Proles, nec non et Spiritus almus,
Subsistens Trinus, sed substans creditur unus.
Personas numerat nam subsistentia ternas,
Esse tamen proprium numerat substantia nullum.
Det pedibus lucere meis, det lumina cordis,
Auxilium misero dignetur dedere verno *. *(* al. vernæ)*

et Vitam censuræ ipsius subjicit. 4 Enimvero neque fastu superbiæ tumens, neque quemquam patrum contemptu habens, quinimmo prælibatæ utilitati parere libens, stilo præpollentioris ingenii eandem accelerari comens. Exinde musicæ artis ratione autentica subnectuntur cum antiphonis responsoria nova, in quibus ordini Lectionum series respondet tonorum, quotenus sibi æquando extendi quitur numerus horum. Adhuc etiam animi visu extat delectabile in tanti Patroni immorari laude.

Cantica quapropter museo compta lepore *e*
Succinctim replicant, ac ejus gesta renarrant.

Quæ omnia, pater, tuo sensui corrigenda committo,

Notitia *f* veri, quo numquam fallere nosti,
Falsa sed ex veris prosternere cuncta moliris, C
Quæ majora fide debent, quam sensus haberi.

Quocirca in soliditate tui pectoris jam requiescat meæ vacillatio mentis viritim defensa, siquidem meretur, pedo tuæ pastoralitatis; sin autem, secretim castigata * leni virga tuæ paternitatis. *(* al castiga)*

ANNOTATA.

a *In insigni codice nostro Ms., de quo vide Commentarium prævium num. 10 sequens titulus minio notatus præfixus est:* Incipit proemium in Vita vel Passione atque responsoriis beati Lantberti martyr.

b *Herimannus hic (apud Chapeavillum* Hermannus *legitur) fuit archiepiscopus Coloniensis, de quo consule num. 9 Commentarii.*

c *Stephanus fuit episcopus Leodiensis; sed quia episcopalis cathedra Tungris primo collocata fuit, atque inde Trajectum, et Trajecto denique Leodium translata, Trajectenses ac Leodienses episcopi a primo sedis loco longo tempore etiam* Tungrenses *dicti fuerunt. Porro de Stephano consule Commentarium num. 9 et 10.* D

d *Chapeavillus habet* omnia; *verum hujusmodi minutias, ne annotata accumulem imposterum præteribo.*

e *Apud Chapeavillum est:* Musæ decompta lepore.

f *Sic restitui ex laudata editione; nam in codice nostro perperam legitur* Notitiam. *Melius tamen codex noster in versu mox habet:* Falsa sed ex veris; *pro quibus ibidem est:* Falsa sed exuris.

CAPUT I.

Nobiles Sancti natales: præclara institutio: episcopatus Trajectensis, et ex eo depulsio.

E

Nobiliter natus probe eruditur: Igitur gloriosus martyr Landebertus, et æterno Regi sacerdos dilectissimus, insigni ex prosapia Trejectensi vico extitit oriundus. Hic denique puerulus apud parentes Christianissimos degens, et bonæ indolis esse incipiens, primevam statim suam ætatulam, unda sacri Baptismatis purificatam, Christo Domino consecravit, seque totum adhuc, prout novit et valuit, divinis voluntatibus mancipavit. Qua de re cælesti gratia præeunte, ejus affines unanimiter decrevere, ut, quem a pueritiæ annis vita illustrabat sanctitatis, auctoritas erudiret litteralis, juvaretque perducens ad fastigium summæ perfectionis. Hujus itaque consilii dispensatione reperta, immo eam Dei disponente clementia, Puer forma conspicuus, sensu docibilissimus, peritissimis viris traditur erudiendus. Ecclesiastica religione admodum insignitur, et cælestium mysteriorum igneo amore penitraliter inflammatur; tantoque celerius liberalium fluenta artium epotavit, quanto ardentius in amore Dei totum se olim transfudit. Nec celantur ei quæcumque obscura geruntur, quoniam nulla ad discendum mora est, ubi Spiritus sanctus doctor adest.

F

domum regressus, virtutibus micat. 6 Instructus tandem divinis dogmatibus, et ubertim vigoratus monasticis sanctionibus *a*, destinavit corde Puer bonæ indolis regredi ad domum genitoris. Quod sagaci animo concepit, ad effectum actionis usque perduxit. Tunc benignus pater, carissimum pignus excipiens amabiliter, intellexit, spirituali mente non mediocriter eum transcendere annos pueritiæ.

Gaudebant ambo, Lantbertus honore paterno,
Et pater insignis Lantberti ex actibus almis.

Equidem Puer strenuus, nitens totis viribus vir fieri perfectus, juxta Psalmographi vocem ibat cotidie de virtute in virtutem, præparans se ad illa peragenda, quæ incommutabilis Dei providentia per ipsum ante tempora sæcularia fieri prædestinavit opera. Quamvis juvenis esset ætate, morum tamen grandevus probitate, jactantiam vitabat, pompam sæculi viriliter conculcabat: quidquid habere poterat, pauperibus erogabat *b*, condens cælo thesauros, ubi possideret eos, cum solutus feliciter transitoriis, vivere felicius inciperet mansuris.

7 Eodem tempore agius pontifex Teodardus, et

A et clarissimus Christi martyr futurus, vir sacerdotali reverentia plenus, et coram divinis conspectibus sacerdos beatificandus, in memorato superius vico episcopalem administrabat dignitatem. Huic memorabilis adulescens Lantbertus nobilitate cluentissimus, forma corporis eligantissimus commendatur, in aula regia educandus; ut velut pretiosus lapis, multiplicibus poliretur argumentis, et competens fieret cælestibus ornamentis. Tum sane columba Christi sine felle amaritudinis, Lantbertus videlicet alumnus laudabilis, sollerter adhærens magisterio præfati antistitis, cœpit illum venerari sicut dominum, diligere quemadmodum patrem carissimum, et in cunctis actibus obsequi juxta edictum Apostoli, ceu decebat Servum Domini. Enimvero ex tanti patris consortio replebatur propensius gratia, ditabatur locupletius sapientia, augebatur cotidie meritorum affluentia. Quod isdem antistes tacito * contemplans, et subtili indagatione perscrutans, quantus qualisque foret, intellexit, ideoque totum se in ejus amorem transvexit; utpote in dilectum heredem et gratissimum successorem *c*.

S. Theodardo magistro

* *tacite*

c

B 8 Adeptus siquidem magni sacerdotis amorem, et edoctus admodum tenere monita Scripturarum, implebat duplex caritatis præceptum, diligens tota mente Deum, amplectensque proximum integro amore, sicut semetipsum. Parvi pendebat præsentia, veluti devoverat in pueritia *d*, æstimans pro nichil omnia, præter quòd erat æternæ salutis gratia. Cælestibus animo inhiabat, sese in holocaustum illi mactabat, qui ei singulare desiderium factus erat. Postquam vero ab impiis interfectus, palmam beatitudinis sanctus percepit Teodardus *e*, fidelis Trejectensium caterva, pio pastore viduata, cœpit vehementer perquirere alium similem sanctitate, quem in ejus loco posset subrogare. Diu quæsitis, scrutatisque diligenter omnibus, sanctior nemo inventus Lantberto. Hunc itaque ditatum honoribus sanctimoniæ, illustratum commerciis parsimoniæ, Spiritus sancti præeunte clementia, plebs Trejectensium pariter congregata episcopum fieri elegit, et in loco magistri succedere acclamavit.

mirabiliter proficit: cui interfecto

d

e

9 Regalis quoque celsitudo ac palatinorum procerum multitudo, ejus opinione cognita, illum in solio pontificali sine mora constituerunt sublimari. At Vir mansuetus, omni bonitate refertus, et in humilitatis gradibus a Christo fundatus, indignum se mysteriis sacerdotalibus, multis denegavit prosecutionibus. Grandis, inquit, fratres mei, honor est pontificalis; sed grave pondus istius est honoris. Indignum me fore pronuntio; suscipere, quod vultis, nequeo; vires michi non subpetunt; sanctitatis opera non præsto assunt; vitæ innocentis regulam me tenere nequaquam cognosco: ideo gubernaculum ecclesiasticæ rectitudinis accipere diffido. Contra istiusmodi excusationis molimina Trejectensium caterva hujus responsionis intulit verba:

communi consensu in episcopatu Trajectensi,

C

Prosapia polles, meritorum lumine fulges,
Moribus ornaris, pietate coruscus haberis,
Omnibus excellis; ideo nos undique pasces.

10 Hinc vulgari more frementes, strepituque populari super eum irruentes, dixerunt simul omnes: Lantbertus civis noster, operum plenitudine celeber, oportet, ut fiat episcopus noster: sic voluntas est Dei, sic principes statuunt regni. Illum omnis elegit clerus, universus acclamat populus. Sed Vir humillimus cum pleniter adhuc his non adquiesceret petitionibus, altius commoti, et divina inspiratione accensi, a maximo usque ad minimum cuncti dixerunt ad illum: Non nos, Lantberte, diutius protrahas, sed pro certo scias, quia, velis, nolis, noster episcopus eris, et Trejectensium pastor vocaberis. Ita omni clero exclamante, et sic utroque sexu vociferante, clamor ad cælum tollitur, et mens Lantberti tantis vocibus moderatur. Adquievit eorum petitionibus, suscipiens curam præsulatus, ne obœdientiam desereret, quæ ceterarum virtutum comes esse assolet. Ita Dei dextera exaltatus, et episcoporum benedictione consecratus, in Trejectensis ecclesiæ fascibus venerabilis Lantbertus pontifex est institutus.

diu reluctatus, sufficitur.

A STEPHANO EPISCOPO.

11 Sortitus denique culmen religionis, perpetue studuit pietatis augere opera, qui pontificali auctus erat infula. Mactabat omni die holocaustum Domino, non ex alieno pecore, sed ex proprio corpore. Nec vacabat a Missarum sollempniis, celebrans memoriam salutiferæ passionis, offerensque Deo libamen, pro quibus reddíturum se sciebat rationem. Erat plane lætissimus facie, serenissimus mente, alloquio dulcissimus, conversatione mansuetissimus, mortuus terrenis voluptatibus, vivens divitiis spiritualibus. E
In domo quippe illius veritas erat ei gloria, in operibus ejus æquitas splendebat et justitia. Instabat prædicationibus assiduis, arguens delinquentes sermonibus veritatis. Increpabat desides correptionibus temperantissimis, obsecrans recte gradientes exhortationibus paternis. Exuberabat elemosinis, coruscabat miraculis, quosque monebat doctrinis, informabat exemplis.

Episcopalibus virtutibus fulgens,

Nec stilo scribi, nec fas est promere verbis,
Quæ bona Vir strenuus, divino munere fretus,
Edocuit verbis, ostendit denique factis.

12 Sed quia minime poterat lucerna, candelabro cælitus imposita, latitare sub modii umbra, cœpit inter suos præcipuus haberi, quem talibus inditiis Christus Dominus mundo disposuit manifestari. Interea longe lateque ejus sanctitatis diffusa opinione, pervenit ad notitiam regis Childerici, qui eo tempore inter Francigenas sceptrum obtinebat regni *f*, quod Lantbertus pastor ecclesiæ Trejectensis in famulatu summi Creatoris supereminens haberetur mortalibus cunctis. Unde factum est, ut cum summo honore F
veneraretur a rege, primumque gradum vendicaret ejus amicitiæ, extans princeps amabilis in regni palatio, et pontifex affabilis in regali consilio. Illius providentia optimatum dirigebantur gesta, ipsius prudentia reipublicæ tractabantur utilia. Magnificabilis rex et exercitus, qui tanti Sacerdotis parebant jussionibus!

a Childerico rege honoratur;

f

Quamvis multa Deo servirent, crimine victo,
Attamen hortator scelerum per corda malorum
Effudit virus, gaudens in pejus abire
Omne genus hominum, cælos ne possit adire.

13 Quapropter commovit odia, excitavit jurgia, turbavit ecclesiæ pacem, posuit firmamentum regni formidinem. Rabie crudelitatis adeo corda hominum accendit, ut non viderent cælum, neque recordarentur Dei judiciorum. Hoc itaque veneno per membra diaboli graviter disperso, princeps regni interficitur, videlicet Childericus rex gloriosus. Mox etenim invidiæ pondus et odium adversus Dei famulum commovit Lantbertum. Hinc hostili rabie magis ac magis grassante et invidia diaboli nequiter exardescente, Lantbertus sacerdos Christi inclitus debiti hono-

quo occiso, pellitur ex episcopatu suo,

A. STEPHANO EPISCOPO.

honoris privatur dignitatibus, ac de pontificali cathedra vir cælebs ejicitur sine causa. Pro nefas! Regalis interiit sublimitas, pravorum prævaluit iniquitas, sacerdotalis confusa est sanctitas, justitiæ profanata est æquitas *g*.

g

et intruditur Faramundus. h

14 Heu! cogor scriptis depromere rem veritatis. Tunc suggestum Trejectensis ecclesiæ latro Faramundus *h* invasit inepte. Præsulatus nempe curam ad seculi miserrimus rapuit pompam, non ad perennis vitæ palmam. Etenim usurpavit episcopium, invasit dominium, animarum extitit latro, ecclesiæ publicus prædo. Temeravit Sacramenta Dominici Corporis, commaculavit apicem canonicæ rectitudinis, violavit sanctuarium, profanavit sacerdotium, confudit religionem, immutavit ordinem, perdidit innocentiam, captivavit naturam. Æquitatem debellavit, justitiam exhorruit, benedictionem habere contempsit, maledictionem adquirere non timuit, nullum facinus execravit, nullum scelus intactum reliquit. Monstravit verbo et opere, qua mentis intentione ad regimen introductus fuisset ecclesiæ. Plura referre pudet, quid doli magister egisset.

B

ANNOTATA.

a *De* sanctionibus *seu disciplinis* monasticis *nihil habet Godeschalcus; verum Sigebertus et Nicolaus in Vitis dandis ipsum sub disciplina S. Landoaldi vitam monasticæ similem duxisse affirmant.*

b *Neque de hac in pauperes liberali misericordia meminit Godeschalcus.*

c S. Lambertum *sub Theodardi disciplina plurimum profecisse, etiam tradit Godeschalcus in Vita, quam consule num. 3.*

d *Nescio, an hic stricti nominis votum, an propositum sancti Pueri indicare voluerit.*

e *Probabilius anno 669, die 10 Septembris. Adi Vitam primam et Annotata ad eam cap. 1.*

f *Childericus II ejus nominis, tum Austrasiæ regnum obtinebat.*

g *De Childerici cæde, quæque eam secuta sunt, regni perturbatione, Ebroini Majoris-domus arrepta tyrannide, sanctique* Lamberti *expulsione consule Commentarium prævium § 5.*

C h *De hoc etiam egimus in eodem mox laudato §.*

CAPUT II.

Secessus in monasterium, et vita ibi septennio acta : ejectio Faramundi, Sanctique in sedem suam restitutio.

Sanctus inter gregis sui planctus

At Lantbertus Christi athleta, clementer ferens cuncta, præsulatus liquit sceptrum, commendans curam ovium ei, qui lavit baptismate, ac redemit Sanguine. Cumque discederet Vir mitissimus, conviciorum injuriis addictus, et numquam ad iracundiam labefactus, omnis eum populus lamentabatur, omnis clerus lugebat, et eum prosequendo gementes, dicebant : Cui nos committis, Pastor vigilantissime, cui nos deseris, Sacerdos sanctissime? Quam ob rem relinquis gregem devotum, et quare supplicem clerum? D Quis nos ab insidiis tuebitur hostis? Quis orabit Deum pro nobis? Quis pestilentias depellet? Invadent nos lupi rapaces, dilaniabunt nos ferocissimi hostes. Nemo erit, qui abigat, nemo erit, qui renuat. Tu stabilitas fortium, reparatio debilium, defensor in adversis, decus in prosperis, pauperum consolator, orfanorum adjutor, viduarum receptor. Te cuncti sequemur, tecum omnes moriemur. Si superbi te despiciunt, et filii Belial persequuntur, nos oves tuæ diligimus et veneramur.

discedens, Stabuletum contendit,

16 It cælo clamor fratrum, lacrimæque gementum
Tunc Pater evictus, lacrimis ita fatur obortis :
Pro re pauca loquar :
Non pastor deerit vobis, non cura salutis.
Unum est, quod mando repetens, iterumque monebo.

O filii karissimi, et oves Pastoris summi, servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore: Declinate a malo, et facite bonum; aderit vobis fortissimus adjutor, qui est verus promissor, neque sinet perire, quos redemit sua passione Jesus Christus Dominus, qui est in secula benedictus. Post hæc sacras manus attollens, E et oculos ad cælum dirigens, benedixit clero et populo, consignans eos Christi signaculo. Quibus etiam dulciter omnibus exosculatis, ipse Domnus cum paucis comitibus *a* quoddam monasterium petiit, quod Stabulaus *b* olim vocabulum accepit. Ibi præsertim Vir memorabilis, sequestratus a custodia Dominici gregis, cum senatoribus cœli infra curiam terreni conversatus est paradisi.

a

b

ubi inter monachos vivens,

17 Sub regulari disciplina illic monachorum vivebat caterva, quorum conversationem esse inter cœlestia, plurimarum virtutum prodebant testimonia. Inter quos venit novissimus ordine, sed primus extitit sanctitate, postremus numero, præcipuus devotionis studio. Hunc patres monasterii ut carissimum patrem recolebant; illi fratres universi assurgebant, ceu domino et patri. Quem Deus gratia perfuderat, omnibus bonis amabilis erat. Interea in præfato commorans cœnobio, famulabatur totis nisibus Deo, sitiens illi placere, cui se templum spoponderat esse. Incumbebat creberrimis orationibus, tanto siquidem liberius, quanto a pastorali cura quantisper fuerat alienatus. Quantam humilitatem erga prælatos exhibuit, quantam benignitatem apud omnes tenuit! Nullus verbo explicare, nullus calamo potest comprehendere. Frugalitatem namque in eo laudari non est necesse, quam sic mirabiliter exercuit, ut ipsa macies corporis illum Domino comprobaret cunctis in odorem acceptum fore suavitatis. F

jussus ob abbate, hiemali tempore

18 Verum quid ad cumulum suæ perfectionis pietas voluit ostendere Omnipotentis, licet breviter commemorandum, præsenti tamen sermone non est transeundum. Cujusdam ergo noctis silentio, dum simul cum fratribus quiesceret in dormitorio, clam de lectulo voluit surgere, ut prolixis orationibus posset insistere attentius. Cumque suis alterum ex coturnis acciperet, alterum eorum a manu lapsum est, feriensque soli pavimentum, quieti fratrum incussit sonitum. At pater cœnobii expergefactus, et hujus archani ignarus, dixit : Cujus reprehensibili audacia hæc modo contigit negligentia, nostrum morem expleat, crucem protinus adeat, et quod deliquit negligenter, diluat obœdienter.

Tunc

A Tunc Lanthertus sacerdos patientissimus, spe firmissimus, et animo lætissimus, jussionem prælati libentissime complevit, et ad crucem, sicut ovis ad victimam, properavit. Nil detulit secum ad immane frigus repellendum, nisi tantummodo unum, quo indutus erat, cilicium.

fere nudus sub dio pernoctat;

19 Et quidem nox illa vehementissimi algoris gelu fuit asperrima, ac nivali glacie frigidissima. Ardebat plane interius flamma Paracliti Spiritus; iccirco exterius frigoris comtempsit cruciatus. Stante vero illic sanctæ Trinitatis Hostia, et infatigabiliter sui Salvatoris exorante suffragia, cælum, ut veraciter credimus, ejus intimis patuit precibus, et ad supernos usque pervenit auditus. Ergo cum illud Davidicum mente caneret, et ore proferret: « Quando veniam, » et apparebo ante faciem tuam, Domine », actum est cælitus, ut gallorum cantus audiretur solito citius. Surrexerunt itaque fratres devoti, ut vigilias celebrarent more sollempni. Denique Officio competenter peracto, exierunt omnes de sanctuario, gestientes domi ignem accendere, quo exuerentur validissimo frigore; quem nimia aviditate ambientes, et, ut opportunum erat, undique circumdantes, abbas, dum astantes inspexit, Lanthertum deesse cognovit. Percunctatus alios, ubinam esset venerabilis Sacerdos, responsum est a fratribus illi, quod ipse foret, qui crucem adire judicatus fuisset.

B

abbas, errore suo agnito,

20 Ad hæc abbas benignus in stuporem conversus, suspirans, imoque trahens a pectore vocem, inquit:

Heu! nimis infelix, quæ te dementia cœpit?

Innocentem damnare nefas, Sacerdotem glacialibus pruinis destinare facinus est execrabile.

Sic mœrens dixit; post hæc astantibus infit: Ite fratres, ite, rogo, celeriter, poscite Patrem nostrum humiliter, ut ad nos veniat festinanter. At illi cursim properantes, et quod jussum erat, perferentes, repererunt mansuetissimum Sacerdotem in frigore et nuditate mirabiliter Domino psallentem: Cor contritum et humiliatum, Deus, non spernas, sed benigne sacrificium nostræ servitutis accipias, ut ædificentur muri Hierusalem ad tui nominis gloriam et honorem, quod est benedictum in secula. Præterea cum constantissimus Confessor Domini, et acceptabile sacrarium Spiritus sancti, ad sequentia Psalterii intentionem cordis dirigeret sui, astiterunt missi fratres, pro reliquis veniam implorantes, et hoc ex præcepto abbatis nuntiantes.

C

eum revocat, veniam petit. c

21 Abbas, dulcissime Pater, obsecrat, quo ad fratres quantotius abeas. Quorum verba non renuit, sed cum eis ad domum properavit, ubi monachorum turba inedicibili caumate *c* erat coacta. Ipso domus intrante limina, et inenarrabiliter reflagrante ejus facie beatissima, abbas cum omni Christicolarum turma ad S. Lantberti prostratus est vestigia. Quem actutum talibus allocuti sunt sermonibus: Ignosce nobis, Pater venerabilis, ignosce fratribus tuis, et ne reputes, suppliciter flagitamus, quod contra te sic insipienter egimus. Miserere precantibus, dans indulgentiam petentibus.

Ad quæ hoc responsum paucis ita reddidit Heros.:

Ne, deprecor, karissimi, ne, deprecor, dicatis Domini, surgite, obtestor, velocius, meis immo indulgete excessibus: nil adversum me deliquistis, quod valeam donare vobis. Quibus elevatis, et oppido anxiatis, lætus et hilaris Pater dixit amabilis: Quæso, patres, ne turbemini diutius; haud me terruit frigoris impetus. Affuit mihi Protector vitæ meæ, custodiens me in necessitatis tribulatione, et exaudiens sua larga miseratione. Propter quod illi gratias rependite, et ejus nomen benedicite.

A. STEPHANO EPISCOPO.

et ipsum balneo et veste reficit.

22 Hinc pias manus cælo intulit fratrumque benedicens collegio, dixit:

O Deus omnipotens, cælestia lumine complens,
Qui cælum, terras, pontum dicione gubernas,
Ut sint cuncta tuis in tempore subdita votis,
Hos, exposco, tuos benedic per secula servos.
Protege ab insidiis, serva virtutibus almis,
Donec te videant, et cæli regna prehendant,
Te tribuente, Deus, qui nunc et semper in ævum
In triplici virtute tui benedictus haberis.

Igitur omnibus respondentibus, Amen, sic faciat Deus; cognoverunt senes cum junioribus, quod immodicis præmiorum muneribus sanctum sublimasset Lantbertum Dominus. Deinde officia caritatis illi cupientes impertire, et post certamen intolerabile amantissimum Patrem volentes reficere, balneum illi parare studuerunt, et vestibus nitidis eum circumdederunt. Sic fortissimus Christicola et patientissimus Dei Athleta post obœdientiam honoratur, post tropheum sublimatur, non, ut promeruit tolerantiæ sinceritas, sed, ut potuit mortalium possibilitas. Inter hujuscemodi miraculorum insignia degebat Lantbertus Christi victima, exstans cotidie sacerdos et hostia in odorem suavitatis accepta; crucifixus huic mundo, vivens Redemptori suo; dejectus a pestiferis hominibus, allectus a supernis civibus, pulsus ab episcopio, ascitus in æternitatis collegio; fugatus a cura ovium, invitatus ad cæli palatium.

E

Ejecto Faramundo, Sanctus a Pippino

23 Interea infelix pervasor ecclesiæ Trejectensis, Faramundus videlicet filius iniquitatis, falso nuncupatus pastor ovium, appellandus merito angelus tenebrarum, suis exigentibus culpis, plurimorum criminatus conviciis *d*, expulsus est a pontificali cathedra, et ab eadem ejectus provincia. Septem quippe annis præfuit ibi solum nomine, nulla tamen die actionis profuit opere. Digne a fidelibus in terra est persecutus, qui manifeste Deo erat contrarius. Dilaniatus autem graviter populus, et clementer Dei miseratione liberatus, cœperunt totis viribus quærere, et multiplicibus argumentis statuere, qualiter pontificem egregium ac patrem modestum mererentur recipere Lantbertum. Illo tempore Pipinus monarchiam regni, et principatum gerebat populi *e*, vir armis strenuus, et divinæ religionis cultor præcipuus. Hic B. Lantberti percunctata mansuetudine, et admodum cognita sanctitate, misit legatos ad monasterium superius prælibatum *f*, qui sanctum deposcerent Lantbertum, quatinus dignaretur venire ad regem, suique præsulatus recipere dignitatem.

d

F

e

f

suæ sedi restituitur

24 Venientes illi, qui a rege fuerant missi, Lantbertum sacerdotem hujuscemodi sunt allocuti: Te, Pater, rex obsecrat, omnisque populus flagitat, ut a monasterio exeas, gregem, quem dudum non sponte deliquisti *, recipias, et opus Domini, ut incepisti, perficias.

* i. e. dereliquisti

Tum Senior *g* pro re lacrimis ita fatur obortis: Fateor, rexi, non ut decuit; vixi, non ut debui: pascere ulterius non sum idoneus, præesse amplius non concupisco, qui prodesse nulli valeo.

g

Subjunxere viri, dicentes hæc Seniori:

A. STEPHANO EPISCOPO. Te, virorum nobilissime, te, sacerdotum sanctissime, per caritatem Dei deprecamur, per amorem proximi obtestamur, ut nobiscum venias, regimenque tuarum ovium dignanter recipias.

Altius, ecce, gemens responsum hoc reddidit Heros:

Refutare, fratres, quod dicitis, non audeo; regis edictum contempnere non debeo; proximorum necessitatibus subvenire cupio. Vobiscum ire non differam; quod jubetis, incipiam: potens est Deus perficere, et ad finem certum usque perducere.

cum summo omnium gaudio. 25 Hinc ergo beatissimus confessor Lantbertus, felix commercium aggressus, multimoda examinatione probatus, ad propriam sedem est reversus. Sic Exul sacratissimus, ac inenarrabili patientia plenissimus, gregem suum recepit, magnifice protexit, et indefesse custodivit. Quanta, illo regrediente, exultatio in universo efferbuerit populo, quis peritissimorum potest comprehendere scripto? Exultabant cælorum cives, individuæ Trinitati referentes immensas præconiorum laudes. Gaudebat omnis terra, jubilans Domino in lætitia. Plaudebant universi in excelsis, et di-
B cebant non tantum voce excelsa, quantum mente devota: Agamus gratiarum actiones Domino; visitavit enim nos, oriens ex alto; quoniam retribuit nobis Dominus Pastorem nostrum, Patrem et Custodem nostri vigilantissimum.

Sic rex et populi, pariter dites et egeni,
Psallebant alacres, resonabant undique laudes.

Ita Miles emeritus, Vir permaxima tribulatione purgatus, digne ovium suarum vocibus attollitur, et in cathedra Trejectensium decenter relo-
h catur *h*.

ANNOTATA.

a *Duos tantum ejus seu discipulos seu famulos ipsum ad monasterium Stabulense comitatos fuisse, testatur Godeschalcus supra in Vita num. 6. Præterea quæ Stephanus hic de Trajectensium in sancti Præsulis sui discessu, et hujus ad illos sermone refert, etsi a vero non abhorreant, ab ipso tamen Stephano aut excogitata aut amplificata, et pro suo ingenio exposita videntur.*

b *Vide dicta ad caput 1 Vitæ 1, ad lit.* o.

C c *Vox Græca* καῦμα *Latine* æstus *est; ideoque Stephanus, qui propter intensum frigus monachos ad hypocaustum congregatos indicare voluit, ea male usus fuisse dicendus est; nisi locum illum vehementi igne æstuasse voluerit dicere. Chapeavillus habet* medicabili caumate, *atque ita sensus est integer.*

d *Id est,* accusationibus.

e Pippinus *cognomento* Heristallus, *qui hic designatur, numquam rex aut monarcha Francorum fuit, sed Major-domus, primum Austrasiæ, deinde totius monarchiæ; sic tamen, ut præter titulum nihil ipsi regiæ potestatis deesset; unde et rex a nonnullis appellatus est: Hic autem per prolepsin monarchiam regni tenuisse seu ut Major-domus administrasse dicitur; cum Austrasiæ tantummodo Majoratu palatii fungeretur, quando* S. Lambertum *in suam sedem restituit. Adi Commentarium* § 6.

f Stabuletum *scilicet, ubi inter monachos monasticam vitam degebat.*

g Senior *apud medii ævi scriptores honoris titulus est, et* dominum *significat. Hic de* S. Lamberto *dicitur.*

h *Hæc circa annum 681 vel 682 contigisse ostendimus in Commentario § 6.*

D

CAPUT III.

Sancti episcopales virtutes: diœcesis ab eo lustrata: Taxandri ad Christum adducti: martyrium: corporis translatio et sepultura prodigiis clara.

Sublimatus namque iterum ad episcopale solium, tantis cœpit sanctitatibus choruscare, quantis Dei Pontificem constat decuisse. In corde illius sinceritas et legis plenitudo; in ore ipsius veritas, et lenitatis pulchritudo; in consilio ejus vigor et sapientia; in actibus suis æquitas et habundantia; in conversatione ipsius innocentia et castitas; in habitu ejus gloria et honestas. Erat nimirum fide constantissimus, spe firmissimus, caritate integerrimus, insignitus prudentia, præditus temperantia, fortitudine roboratus, justitia locupletatus, bonorum operum exhibitione singularis, doctrina et virtutibus admirabilis. Exornaverat illum pietas æterni Patris, sicut vitæ meritis, ita et prodigiorum miraculis *a*. Personas potentium non respiciebat, sed potius ad morum elegantiam intendebat. Quem religiosius vivere sciebat illum eminentius honorabat. Omnibus omnia factus erat, ut omnes lucrifaceret. *Episcopalibus virtutibus fulget* B *a*

27 Intra domus septa numquam ejus ornabantur sedilia *b*, sed volvebat in memoria humili, quæ possessurus erat in vita perenni. Vestimentorum tegumenta non adeo induebat preciosa: primus ei amictus saccus erat cilicinus. Studebat corpus humiliare in terris, quatinus anima exaltari mereretur in cælis. Lustrabat villas ac oppida, sibi a Christo commissa, sciens repperire homines, quos faceret æternæ hæreditatis consortes. His equidem sollicitudinibus serviens, et hanc justitiæ esuriem indeficienter habens, ingressus est Texandriam *c*, paganorum erroribus deditam, et idolorum spurcitiis profanatam. Ergo cum inibi facundissimo sermone fidem Catholicam cœpisset disserere, pagenses * ejusdem provintiæ in unum convenere, volentes Prædicatorem veritatis unanimiter discerpere, et post contumeliarum ludibria ad ignominiosæ mortis destinare tormenta. Quos ira et sævitia frendentes, et diabolico spiritu bachantes, confessor Domini Lantbertus intrepidus et fortis istiusmodi allocutus est verbis. *diœcesim lustrat, Taxandris prædicat,* *b* *c* F ** i. e. ethnici*

28 O viri fratres, quoniam estis sensus et rationis capaces, audite, quæso, pacienter, et ea, quæ dixero vobis, animis rationabiliter infigite vestris *d*. Omnipotens Deus, Pater ingenitus, cujus ego sum servus, quique solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem, ipse unum de se genuit sine tempore Verbum, per quod fecit omnia ex nichilo, quæ sunt in hoc mundo. Quam sine initio nativitatem, et absque fine generationem admirari spirituali intellectu possumus, sed intueri visu corporali nequaquam valemus. Nec Pater anterior, nec Natus posterior est. Nam ex his duabus personis, sed una individua et incomprehensibili essentia, procedit Spiritus sanctus, Patri et Filio similis majestate, et consubstantialis indiscreta Deitate. Hæc in personis *et expositis illis* *d*

A nis Trinitas et in essentia una et coæqualis Divinitas, postquam ex nichilo creavit universum orbem, compegit ex limo terræ primum hominem; cui dormienti costam abstulit, et de ea mulierem formavit, ut ex eorum immaculata sobole apostatarum sarcirentur angelorum ruinæ.

29 Quos in paradiso deliciarum posuit, et ex omni ligno comedere jussit, tantumque a ligno scientiæ boni et mali abstinere mandavit, ut per obœdientiam sine carnis morte ad cælestem angelorum patriam quandoque potuissent transire, si se astringerent caritatis vinculo per obœdientiam Creatori suo. Sed pro dolor! invidia serpentis, homo cupiditatum illectus est illecebris, sicque per hoc morti obnoxius, a paradiso est ejectus.

Christianis mysteriis, ab idolis

Nec solus meritam præsumptor senserat iram; sed secum omnem generis sui traxit propaginem, et in mortiferi facinoris invexit acerbitatem. Hinc mundi princeps homines sibi subdidit omnes, donec is, qui egit *e*, carnem de Virgine sumpsit, qua hominem redimeret a reatu prævaricationis, quem pro infirmitate carnis malitia callidi seduxerat hostis. Quem vero ex Patre natum dixi sine tempore, ex intemerata Genitrice, Maria videlicet semper Virgine, natus est in tempore, et ad electri similitudinem unus in utraque et ex utraque natura, et Deus permansit cum Patre, et ad redemptionem nostram homo mortalis factus est ex Virgine Matre. Qui verus Deus et homo prodiens ex Virginis utero, mortalium more est circumcisus, et ab Johanne in Jordane baptizatus. Deinde discipulos elegit; plurima virtutum signa peregit, et quod veraciter erat, mundo palam declaravit.

e

B

30 Ad ultimum suæ voluntatis potestate animam suam posuit in cruce, ut nos redimeret suo sanguine, quos diabolus a prima mundi origine astrictos tenebat captivitati suæ. Celebrato tandem passionis mysterio, destructoque mortis imperio, vivens die surrexit tertio, reddens nobis privilegium naturæ, quod in primo perdidimus parente. Sicque quadraginta diebus suis discipulis manifestatus, eisdem ad ultimum recumbentibus apparuit, et in universum orbem ire mandavit, ut remissionem peccatorum prædicarent, et quod didicerant, cunctis gentibus annuntiarent. Ac demum, illis cernentibus, cælos rediit, et victor mortis ad dexteram assedit Patris. Qui Spiritus sancti carismate referti in cunctis finibus orbis sunt dispersi, et hanc fidem annuntiarunt omnibus, quam nos indubitanter credimus, et vobis in ejus nomine et pro ejus amore constanter prædicamus. Hæc et his similia beatissimo Lantberto prosequente, et mirabiliter euangelizante, conversi sunt ad fidem Catholicam, quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Tunc egregius Doctor et facundissimus Prædicator idola dejecit, populum baptismate sanxit, ecclesias construxit, sacerdotes ordinavit, totamque regionem illam Christo Domino consecravit, et in servitutem Dei in perpetuum delegavit.

ad Christum transfert.

C

31 Interea talibus instaret curis dum Pastor herilis, dimicans bella victoriosissimi Regis, ut præliator invictus et fortis, triumphalem palmam martyrii merito compos in hoc modo contulit illi *f*. Duo siquidem fratres nequissimi, Gallus videlicet ac Rioldus vocati, adversus beati famulos insurrexerunt Lantberti, affligentes illos dira calamitate et multiplici. Quos cum Antistes patientissimus humillimis, ut resipiscerent, exoraret precibus, et sæpissimis argueret increpationibus, tanto pertinatius gregem ecclesiæ dilaniabant, quanto patientius, ut oves Domini, eorum sævitiam perferebant. Quocirca Pontificis clientes et cognati, qui erant prosapia nobilissimi, et rebus ditissimi, zelo doloris accenduntur, afflictione subjectorum instigantur, et ut maleficos persequi debeant, eo ignorante, communi consilio deliberant. Nam supradictorum fratrum protervia crescente, et in malitia perdurante, viros genere famosissimos, armis conspicuos, ab inchoato opere nequaquam * piguit animum revocare.

Gallus et Rioldus in episcopum bacchantes

f

A. STEPHANO EPISCOPO.

** abundat nequaquam*

32 Quid plura? Illos bello obpetierunt, utrosque mortis piaculo indiderunt. Quibus ita interemptis, et in inferni baratrum demersis, Dodo infelix, eorum, qui multati fuerant, proximus affinis, hereditatem infandi suscepit criminis. Persecutionis quippe successionem ad satiandam sui furoris immanitatem, non tamen ad suæ utilitatis recepit incolumitatem. Hic namque superbia tumidus, consiliis habitis et armis rigidus *g* lætum beati antistitis Lantberti ob consanguineorum necem corde cœpit meditari, et ipsi opere insidiari. Unde sibi socios copulans audacter iniquos et ad prœliandum fortissimos, Leodium adierat, quo Cœlebs *h* his diebus forte manebat. Eadem nocte Pontifex dignissimus, corona martyrii sublimandus, relictis in domo soporatis sodalibus, ad orationem perrexit solitarius, quam diutissime producens, et infatigabiliter persolvens, ad lucis crepusculum usque protelavit, totamque spem suam Domino commisit.

occiduntur: hinc Dodo cum viris armatis

g

h

E

Igneus astrigeras jam sol migrabat ad arces,
Crinibus et roseis tenebras aurora fugabat,

Cum Pater memorabilis domum repetiit, discipulos a sumno excitavit, et ut matutinales hymnos secum canerent, eisdem imperavit.

33 Quibus strenue, et velut decebat, religiose completis, ipse Domnus jejuniis et orationibus nimium erat fatigatus: qua de re famulis suggerentibus, ad lectum regredi est compulsus, quatinus lassitudinem vexati corporis quantisper quiete alleviaret soporis. Sed frustra ibi quærebat levamen, ubi nullam volebat habere mollitiem. Corpus etenim suum, quod per diem sine remissione macerabat, per noctem sine intermissione affligebat. Mundatus nempe dudum sacro baptismate, sublimatus demum sacerdotali consecratione, paraclyti Spiritus purgabatur illustratione, candidandus ad ultimum proprio cruore. Nondum vero obdormierat, sed felicius quiescere expectabat, cum unus *i* e famulis domo foras exiit, et hostilem cuneum eminus venire conspexit. At ipse concitus intro rediit, et, quid viderit, suis comitibus nuntiare nec distulit. Tunc omnes illi in stuporem formidinis subito versi, Domnum pontificem non fuerunt excitare ausi. Præstolati sunt diu silentes, donec appropinquarent adversarii venientes.

Leodium properat, qui domum Sancti,

F

i

34 Sed neque transiliendum puto, quod quibusdam exercitum sequentibus a tergo omnipotentis Dei ostendit celsitudo.

Edicam scriptis, clamabo vocibus altis,
Totus ab integro sæclorum noscat ut ordo.

Viderunt plane signum mirabile instar Crucis Dominicæ supra domum Pontificis rutilare, quod præ splendore claritatis nec visu erat facile, nec dictu affabile * ulli. Hoc utique Christus Dominus ideo voluit ostentare mortalibus, ut per id liquido daretur intelligi, illum veraciter redemptum Sanguine Christi, atque crucifixum desideriis mundi. Cum autem Dodo ferocissimus, armis nequitiæ accinctus, junctis sibi nefandis complicibus, ad villam pervenisset superius nominatam,

supra quam crux apparet, effringunt:

** effabile*

A. STEPHANO EPISCOPO. tam, cœpit minister maliciæ arma concrepare, socios provocare, et sanctum Dei Sacerdotem hac illacque bachando perquirere. Hinc satellites, vesani lictoris jussis obsecundantes, effractis foribus, disruptisque sepibus, sicut inter oves lupi, cortem atrociter sunt ingressi.

Sanctus, abjecto gladio, suos ad patiendum k 35 Continuo Lantbertus, Dei agonitheta fortissimus, armorum congressione expergefactus *k*, a lecto surrexit, ensem manu corripuit, et contra hostes dimicare deliberavit. Nec mora extitit, sententiam prioris animi mutavit, gladium in terram projiciens, et hæc corde dicens: Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me: quoniam neque iniquitas mea, neque peccatum est, propter quod insurrexerunt adversum me fortes et iniqui. Ecce sinagogæ potentium quærunt animam meam, quam deprecor ut suscipias in pace, qui es miserator et misericors, Domine. Hæc itaque cum lacrimis B. Lantberto implorante, impii apparitores procaciter fremebant, lanceasque parietibus infigebant, et domum penitrare temptabant. Ast duo nepotes ipsius, Petrus videlicet atque Audolecus, fortiter eis resistebant, qui domum intrare volebant. Quibus ita frementibus, et viriliter agentibus, B Vir inquit serenissimus: Si me, filii, hactenus veraciter dilexistis, nunc consilii mei obœdite præceptis. Vestra Jesu peccata confitemini, et orate pro invicem, ut salvemini. Sic Pastor sanctus dixit; contra sic Audolecus respondit. Ignem, Pater karissime, ignem minantur mittere, quo domus hæc incendatur, et nos pariter exuramur.

36 Ad hæc Vir venerabilis dixit: Nolite timere, *hortatur: his occisis,* filii, flammas incendii: certe potens est dextera Dei eripere nos a periculo imminenti. Illos, ut timeo, sempiterna induet confusio: super nos, ut credo, Dei efflorebit sanctificatio. *l* Attamen vos, qui rei fuistis in crimine *l*, sententiam ultionis modo recipite, ne vos infernalis cruciet gehenna, sed expiatos perennis excipiat vita. Ita omnes informans, et sacerdotali potestate corroborans, a penitralibus jussit nepotes egredi, quo mererentur fieri holochaustum Regis æterni. Cum intrepidi hostio erupissent cubiculi, extemplo cædentibus adversariis, martyrio *m* digni divinis conspectibus sunt immolati *m*. Inde Pater egregius, et Pontifex constantissimus, C pavimento soli in modum crucis prosternitur, et misericordem Deum humillimis precibus deprecatur: verum quid ejus felix anima tunc Deo fuerit locuta, quæ mortalis valet prodere lingua? Seb sine dubio talia petiit, qualia statim impetrare promeruit. Ingressi autem intrinsecus adversarii furentes, interfecerunt omnes in ore gladii, quoscumque repererunt ibi.

37 Denique unus ex crudelissimo agmine, *ipse quoque interficitur. Corpus Trajectum delatum* inflammatus immanissimi furoris rabie, tectum desuper subiit, et beatum Pontificem terræ prostratum inspexit; moxque diabolico spiritu exagitatus,

Percussit telo victurum in secula Christo.

Sic pretiosus Domini sacerdos Lantbertus, testis gloriosus, felici martyrio est consecratus, taliterque regnum cælorum, quod diu desideravit, vivens et coronatus feliciter intravit. Jacuit quippe beati Viri corpus exanime, perfusum sanguinis sui imbre; sed anima ab angelis in cælum est evecta, et inter consortia supernorum civium collocata, ubi fruitur gaudens et exultans societate Apostolorum, glorificatione prophetarum, consessione * martyrum, cohereditate confessorum, integritate virginum, obtinetque palmam D perennis gloriæ, et stolam jocunditatis æternæ. Corpus tandem sacrosanctum pauci, qui evasere internecionis periculum, navi velociter imposuerunt, et ad Trejectum usque delatum, in ecclesia Apostolorum Principis honorifice sepelierunt *n*. n

* *al.* confessione

Exanimes artus nec liquit cælica virtus,
Monstravit populis, quantæ fuerit bonitatis
Hic, feritate furens quem Dodo peremerat amens.

38 Nam dum conderetur tumulo, immensus *et sepultus* odor affuit e cælo, vincens omnia aromata sua- *divinitus il-* vitatis fragrantia. Nec defuit angelorum sublimi- *lustratur.* tas ejus. sarcophago, primorum dierum illum *Tempus mar-* custodiens tempore, ostendensque sui carminis pro- *tyrii.* sodia, quæ munerum præmia in cælesti aula ejus possideret anima.

Ut subtilis erat dicti vox Præsulis alma!
Illuc vicini multo admiramine ducti,
Sepius accedunt, et quid sit, noscere quærunt,
Qui sint, quidque canant, vel quæ sint munera vocis.
Sed tunc interius proprios extendere visus
Dum cupiunt, ea vox tenui subducitur aura, E
Ut solet audiri, cum vas contingitur æris,
Et sonus assurgens paulatim ducitur astris.
At docte dum se retrahunt, ut longius essent,
Dulcibus auditu resonabat vocibus aer *o*. o

Convenit etiam omnis pene provinti, ade absenia ejus lugentes ineffabili mestitia et ad cælos talta usque emittentes suspiria. Complevit autem sacratissimus pontifex Lantbertus et martyr Christi gloriosissimus cursum sui agonis XV Kl. Octobr., regnante Deo vivo et vero in Trinitatis plenitudine, et Unitatis majestate, cui extat laus et Sanctorum jubilatio, nec non et perpes gratiarum actio, nunc et semper per immortalia sæculorum sæcula. Amen.

ANNOTATA.

a *Quæ miracula* S. Lambertus *episcopus patraverit, nullus veterum, quem quidem vidi, tradidit.*

b *Vide dicta ad caput 2 Vitæ primæ, lit.* e.

c *Consule Annotata ad cap. 2 Vitæ primæ, litt.* f *et* g.

d *Subdit hic prolixum sancti Episcopi sermonem, quo Stephanus ipsum pro suo sensu doctrinam Christianam explicantem inducit.*

e *Id est,* qui fecit *seu* creavit homines.

f *Vitiosa hæc periodus est, quæ tamen scriptoris mentem satis exponit. Apud Chapeavillum legitur :* Palmam martyrii Christus Dominus hoc modo contulit F

g *Ita restitui ex Chapeavillo, cum in codice nostro mendose legeretur :* consiliis habitus et armis frigidus.

h *Ita etiam habet Chapeavillus. Idem Stephanus supra num. 13 eadem voce, de S. Lamberto agens, denuo utitur, sic inquiens :* Cathedra Vir cælebs ejicitur. *Forte insignem Sancti castitatem voluit denotare, vel alludere ad vocis etymon, de quo Festus apud Robertum Stephanum in Thesauro ait :* Cælibem dictum existimant, quod dignam cælo vitam agat.

i Baldoveus *is erat, teste Godeschalco supra.*

k *Hic discrepat Stephanus a Godeschalco, qui num. 18 Vitæ* S. Lambertum, *non armorum strepitu, sed a Baldoveo famulo suo excitatum dicit,*

A dicit; *sed Godeschalci potior est auctoritas.*

l *Quid per crimen hic significet, vide supra num. 32, et consule Commentarium num. 170.*

m *De* BB. Petri *et* Audoleci *seu* Andoleti *martyrio et cultu adi Commentarium § 11, num. 167 et sequentibus, et § 18, num. 265 et 273.*

n *De sacro ejus corpore ex villa Legia Trajectum ad Mosam avecto, ceterisque eodem spectantibus vide Vitam primam cap. 3 et Annotata ibidem.*

o *Hisce indicat, ad* S. Lamberti *tumulum, ejusdem vocem inter cæleste melos auditam fuisse: qua de re adi caput 3 Vitæ primæ. Ceterum versus illos, ut sæpe alios, hausit ex poeta anonymo, ex quo eos num. 180 Commentarii dedimus.*

VITA TERTIA

Auctore Sigeberto Gemblacensi,

B

Ex Ms. Rubeæ-vallis et Hagiologio Brabantinorum.

CAPUT I.

Illustres Sancti parentes: institutio apud SS. Landoaldum et Theodardum: corporis et animi dotes: corpus S. Theodardi translatum Leodium.

Nobilissimis parentibus natus.

Gloriosus vir Lanthertus, æterno regi martyr acceptus, et vero Sacerdoti sacerdos dilectus, insigni ex rosapia Trajectensis oppidi vico extitit oriundus, et bonis ac religiosis parentibus natus, etiam per bonos et religiosos viros
C in Christo est renatus. Fuit siquidem Remacli, postea episcopi Trajectensis, spiritualis in Baptismate filius *a*. Hujus Pueri, majorumque ejus in Ecclesia Dei multa refulsit gratia, multa in regno Francorum præminuit gloria: nam inconcussa Christianitatis fides eis inter orthodoxos augebat reverentiam, et carnis nobilitas per opulentiam rerum pariebat dignitatem seculi, et inter proceres regni multam potestatem. Hanc generis claritatem, ad se de longinquo derivatam, pater et mater ipsius illustrabant de proximo. Matrem ejus, inter Francorum nobiles prænobilem, accepit a patribus posteritas vocatam fuisse Herisplindem. Pater vero, Aper nominatus, cum esset de primo ordine senatorum, qui vocantur viri illustres, et qui in curia regis anteponuntur secundo et terno ordini senatorum, qui vocantur viri respectabiles et viri clarissimi, inter ipsos primos excellebat.

et naturæ dotibus in fructus, a pio patre

2 Regnum autem Francorum tunc temporis regebat post Lotharium medianum filius ejus Dagobertus *b*, qui regnans in Neustria, regnum Austrasiorum filio suo Sigeberto *c* commiserat, et qui adhuc puero tutores dederat Cunibertum Coloniensem episcopum *d*, et Majorem-domus Pipinum primum, patrem sanctarum Gerdrudis et Beggæ *e*. Qualis hic Puer in mundo foret, ab incunabulis Dei dispensatio præmonstrabat: quæque enim bonæ indolis rudimenta, quæque lineamenta pulchritudinis in bonæ spei puero solet præformare natura, vel, quod verius est, ipsius Auctor naturæ, hæc omnia jam in ejus infantia apparebant; quia jam et membris formosus, et pro ætate inter cognatos et famulos vultu et affectu benignus esse videbatur, ac per hoc omnium dilectione dignus. Unde pater ejus non ingratus Deo, qui tantum sibi de Filio promittebat, divinæ voluntati suam contemperat voluntatem et Filium divino mancipat servitio, ad quod eum jam quodammodo videbat aspirare. Et quia doctrina vim promovet insitam, rectique cultus pectora roborant, sanctum sancto Filio magistrum elegit, ne simplicem oculum Discipuli tenebraret aliqua culpa magistri.

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

erudiendus traditur S. Landoaldo.

3 Initiandum ergo studio litterali submisit eum Landoaldo *f*, viro satis spectato sapientia et scientia, sanctitate et industria. Hic Landoaldus sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbiter fuit, et a Martino
E Papa *g* Romanorum Amando episcopo Trajectensium ad auxilium exercendæ prædicationis deputatus, ad Gallias venit, et ordinatus Trajectensis ecclesiæ archipresbiter, ibidem Deo militabat. Et quia idem episcopus pro studio prædicandi se expedierat episcopali sarcina, ipse vices episcopi diligenter et opportune supplebat, et per novem annos rexit ecclesiam, episcopo vacantem, donec Remaclus cathedram Trajectensis ecclesiæ suscepit *h*. Landoaldus ergo teneros annos sancti Pueri paterno sinu suscipiens, ad normam sanctæ vitæ informabat primævæ ætatis mores. Requievit olim spiritus Heliæ super Heliseum: nec hoc suffecit Heliseo; sed rem difficilem, tamen Deo possibilem petiit, ut spiritus Heliæ duplex fieret in se: sic et nunc spiritus Landoaldi requievit super Lanthertum, et credo, quia spiritus magistri duplex factus est in Lantherto, cujus gratia super gratiam magistri excrevit in mundo.

quocum orans

4 Vir illustris Aper, ut filium suum Lanthertum faceret tenaciorem propositi, fundum suæ proprietatis, vocabulo Wentreshovum *i*,
F jure perpetuo delegavit illi illiusque tutori Landoaldo, ut ecclesia ibi constructa, tanto instantius vacarent, ille docendi, ille discendi desiderio, quanto remotius degerent a seculi vanitate. Ubi dum insisteretur in ædificanda ecclesia, artifices super penuria potabilis aquæ conquerebantur; quia aqua ibi ex palustri colluvie collecta eos bibentes magis torquebat amaritudine, quam aliqua suavitate refocillabat. Sanctus magister, sanctiorque magistro Discipulus, fidem habentes in eum qui amaris aquis de Mara dulcedinem indidit, communicato voto, pariter exorant pietatem Omnipotentis.

fontem elic[it] *l*

5 Invocato ergo sanctæ Trinitatis nomine, baculo designatur locus in modum sanctæ Crucis: res mira, sed fidei non inusitata! fons ibi statim emanavit limpidissimus, qui et aperuit, quantum Sancti apud Deum possent, et incolis ex tunc et modo omni usu habilis fuit. Cujus beneficii memoriam, dum patres, generatim narrando, transmittunt ad filios, merita Sanctorum accumulant, quia per eos nomen Domini benedici faciunt. Ita Lantherto et Landoaldo diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, qui

A SIGEBERTO GEMBLACENSI.

qui ut essent Sancti, secundum propositum Dei vocati sunt. Renovatur hic antiquitatis historia: Moyses et Aaron penuriam sitientium Hebreorum relevare a Deo jussi, bis virga silicem percutientes, aquas largas cieverunt. Sed illi ab Inspectore cordium redarguti incredulitatis, Terram repromissionis intrare non meruerunt: isti vero in fide roborati, Deum coram omnibus sanctificaverunt.

ignem in veste defert: ad patrem redit

6 Jussus aliquando sanctus Puer a magistro ad usus suos ignem afferre, cum non esset, in quo illum deferret, et non parere magistro nefas duceret, in veste positum ignem miranti magistro attulit. Et ille, qui tres pueros, in fornace Chaldeorum cum vestimentis suis detrusos, ita servavit, ut nec vestimenta eorum immutata essent, hujus etiam vestem illæsam servavit, ut clarесceret, quia igne sancti Spiritus, quo interius ardebat, ignem materialem superavit. Et Puer quidem strenuus jam tunc nitens totis viribus fieri vir perfectus, quantum sub ferula sancti magistri profecerit, quam puro pectore adhiberit pietatis ac scientiæ verba, otiosum est hic inculcare verbis, B cum fructum tam proficui laboris adhuc hodie passim exuberare videamus. Sub Landoaldo felix Adolescens non leniter exercitatus, ad genitorem regressus est; nec est facile dictu, quo uterque affectus sit gaudio, dum et Filius pro paterno affectu, et pater pro Filii profectu gratulabatur.

k

Instituitur a S. Theodardo:

7 Sancto Theodardo Trajectensium episcopo *k* substituto, commendatur etiam huic Lantbertus a suo patre, ut ad ejus exemplar erudiatur, qui in ecclesia et in curia multum videbatur suspiciendus. Ex cujus viri latere adeo profecit, ut in cunctis negotiis non tantum exemplo, sed etiam miraculo esset omnibus. Erat enim vere dignus, aspectu amabilis, colloquio affabilis in recta conversatione, et omnibus conformis, vix ullis imitabilis. Parvi pendebat præsentia, veluti devoverat in pueritia, æstimans pro nihilo omnia, præter quod erat æternæ salutis gratia, cælestibus animo inhærens, sese in holocaustum Domino mactabat. Hic videor mihi videre Josue ministrum Moysi, qui, Moyse in monte Syna cum Deo remorante, excubans ad radices montis, conviviis et lusibus peccatorum non intererat, et Moyse in castra reverC tente, non recedebat de tabernaculo Fœderis; et ideo, imponente Moyse manus suas super eum, meruit Moysi successor fieri.

corporis animique dotibus

8 Sed quid opus est hinc inde quæsitis laudationum fucis illum colorare, quem sapientia ipsis coloravit virtutibus? Superfluum est extra quærere materiam laudis, cum eum Creator ad tantam formaverit gratiam, ut in toto corpore ejus vix subrepserit aliqua naturæ menda, in animo vero ejus vix aliqua nociva macula apparuerit. Quia tamen oportet eum laudare, ut ex vero eum laudemus, decet. Is, qui habitudinem corporis ejus aut novis, aut ab his, qui eum noverunt, didicit *l*, scripsit eum fuisse fortem, velocem, multum agilem, firmum in bello, forma præcipuum, statura procerum, facie decora, cæsarie formosa, inclitis oculis, manibus honestis, digitis longis, carne candida; ut a planta pedis usque ad verticem capitis esset irreprehensibilis. Et ut veniamus ad bona animi, erat charitate plenus, castitate præcinctus, fundatus in humilitate, opportune orationi, opportune lectioni, opportune negotio seculari, vel rei familiari intentus. Ecce, vides Hominem adeo donis gratiæ, adeo bonis naturæ ditatum, ut dicas, eum in virum perfectum formatum a Deo. Ecce, inquam, habes hominem cuivis personæ habilem conformari, D in quo si attendas ea, quæ sunt laici, quid de laico ei defuisse dicas? Si quæras, quæ sunt clerici, totum clericum invenias.

plurimum excellens

9 Quis jam miretur pulchritudinem et bonam indolem legislatoris Moysi, quem præ elegantia ejus Thermuth filia Pharaonis aluit, et in filium adoptavit, in quo tam excellens gratia decoris fuisse legitur, ut quoties per plateas bajulabatur, vel gradiebatur, omnes visa ejus pulchritudine hærentes, ea, in quibus studium habebant, desererent, et Moysi specie potius delectarentur. Moyses in manibus Pharaonis a filia positus, et a rege sibi blandiente dedignatus capiti suo regni diadema imponi, diadema in terram projecit, te pedibus conculcavit *m*: Lantbertus æque principem mundi male sibi blandientem aspernatus, diadema superbiæ ejus humilitate sua dejecit et conculcavit. Moysem contra Ethiopes fortiter et sapienter bellantem Tarbis filia regis Ethiopum admirata adamavit, ejusque amorem saluti patris et patriæ præferens, amplexibus ejus adhæsit *n*: Lantbertum sancta Ecclesia, qui Ethiopes mundi E viriliter debellabat, sponsum sibi elegit.

omnibus venerabilis est S. Theodardi occisi corpus

10 His causis facile comparatum erat, ut Lantbertus omni honore omnique amore dignus judicaretur. Propter hoc itaque Theodardo episcopo erat cordi, ut præoptaret eum sibi eligere successorem, nisi sciret Apostolica auctoritate decretum, ne sacerdotes audeant alios designatis nominibus sibi subrogare, ne episcopatus non divinum munus, sed hereditarium putetur esse compendium; et ne quisquam, quod Dei est, putet homini deberi. Porro in aula regis non levis erat æstimatio de Lantberti nomine, quem et regalis celsitudo et procerum multitudo reverebatur. Theodardo præsule per innocentiæ viam ad gloriam martyrum perducto *o*, Vangiones *p*, in quorum territorio mortem oppetierat, non credebant hoc fortuitu accidisse, sed Dei suaviter omnia disponentis nutu præsens novi martyris tutamen sibi procuratum esse sperabsnt; ideoque non patiebantur, corpus ejus asportari a sua parochia, cujus præsentia optabant æternaliter gloriari.

a Vangionibus Leodium transfert.

11 Hæc acerbitas rei nimium perculerat Trajectenses, et Lamberti mentem, plus credo omnibus, consternaverat. Sed ipse temperans dolori F (quippe in quo post Deum tota urbs inclinata recumbebat) ad repetendum præsulis corpus se accinxit. Et primo frustratus non destitit, sed toto animo et sensu suo ad explendum operam usus, rem effecit ex sententia. Relatum itaque Sancti corpus in villa publica Leggia tumulavit *q*, præsciens, quod eam Divinitas suo etiam sanguine et nomine specialiter consecrandam prævidebat, et ad ampliandam martyrum gloriam parabat in urbem ampliare *r*. Talis apparuit pietas Joseph erga Jacob patrem suum in Ægypto defunctum: talis quoque fuit diligentia Moysi erga requirenda Joseph patriarchæ ossa, in Ægypto sepulti, ut uterque eorum referretur ad sepulturam patrum suorum.

ANNOTATA.

a *De S. Remaclo episcopo Trajectensi ac deinde abbate Stabulensi egimus ad diem 3 hujus mensis Septembris. Sed* S. Lambertum *ab eo baptizatum vel e baptismate susceptum fuisse, parum probabile esse diximus in Commentario prævio num.* 25.

b *Fuit is Dagobertus I, Chlotarii II filius.*

c *In-*

A c *Indicat S. Sigebertum Austrasiæ regem, cujus gesta elucidata sunt in Opere nostro ad diem 1 Februarii.*

d *De S. Cuniberto Coloniensi episcopo agendum erit ad 12 Novembris, quo colitur.*

e *B. Pippini de Landis Acta illustrata sunt ad diem 21 Februarii, S. Gertrudis abbatissæ Nivellensis in Brabantia ad 17 Martii, S. Beggæ denique danda venient ad 17 Decembris. Porro quæ de tempore* S. Lamberti *natali ex hisce statuimus, vide in Commentario num. 22 et sequenti.*

f *Vita S. Landoaldi archipresbyteri, ex qua ista hausit Sigebertus, data apud nos est ad diem 19 Martii.*

g *Is fuit S. Martinus Papa, ejus nominis I.*

h *Falsa esse, quæ de Trajectensi sede novem annos vacante et per S. Landoaldum administrata narrat, probatum jam est in S. Amando tom. 1 Februarii pag. 833, et in S. Remaclo tom. 1 Septembris, pag. 674. Quid vero de hac sancti Pueri sub Landoaldi institutione, cujus Godeschalcus et Stephanus non meminerunt, sentiendum sit, consule Commentarium nostrum prævium num. 30 et sequentibus.*

i Winterhoven *pagus est Belgii inter civitates*
B *Hasletum et Tungros. De eodem meminit Gottefridus Wendelinus in Natali solo legum Salicarum, pag. 104, ubi locum hunc non alium statuit, quam Windogasti, unius ex quatuor legum conditoribus, domicilium,* Windoheim *sive* Windehove *appellatum.*

k *Quæ de* S. Lamberti *per S. Theodardum institutione hic narrat, ea ex Godeschalco et Stephano deprompsit.*

l *Godeschalcum indicat, cujus verbis mox utitur.*

m *Ista omnia hausit Sigebertus ex Flavio Josepho, qui quantam fidem hic mereatur, videri potest ad diem 4 Septembris in Commentario ad Vitam S. Moysis prophetæ § 5, num. 40 et 41.*

n *Sunt et hæc ex ejusdem Josephi fabulis, de quibus consule laudatum Commentarium § 6, num. 53 et sequentibus.*

o *Occisus est S. Theodardus probabilius anno 669, die 10 Septembris, apud Nemetes in Germania, ut alibi diximus.*

p *Germaniæ populus, cujus caput est civitas, nunc Wormatia appellata.*

q *De repetito, translatoque S. Theodardi per* S. Lambertum *corpore nihil prorsus legitur apud*
C *Godeschalcum et Stephanum. At Sigebertus ea discere potuit ex Vitæ S. Theodardi auctore anonymo pervetusto, data apud nos ad diem 10 Septembris, pag. 588 et sequentibus, in qua capite 2 eadem fusius narrantur, quæ in Commentario prævio num. 40 et sequentibus inde recensuimus. Eamdem translationem idem Sigebertus narrat in Vita S. Theodardi, ad præcitatum diem Septembris tertio loco excusa.*

r *Ista ex Sigeberti conjectura dicta accipio: neque enim Godeschalcus aut Stephanus tradiderunt,* S. Lambertum *de martyrio suo jam tum edoctum fuisse.*

CAPUT II.

Sancti episcopatus Trajectensis, Ecclesiæ et regno utilis : episcopi et abbates ipsi synchroni : expulsio e sede sua : vita monastica Stabuleti.

Omnium consensu episcopus Trajectensis creatus, *a b c*

Quis Trajectensium ecclesiæ substitui deberet episcopus, multum deliberabatur in ecclesia, multum super hoc in aula regis Hildrici *a* tractabatur, qui mortuo patruo suo Sigeberto *b*, regnum Austrasiæ a patre suo Clodoveo acceperat *c*. Jamque paulatim sermo de palatio ad ecclesiam, ab ecclesia ad populi frequentiam discurrebat, nullum Lantberto meliorem esse, ac per hoc nullum episcopatu Trajectensium esse digniorem : ei competere ex canonica auctoritate, ut in ecclesia sua fructum militiæ suæ perciperet. E
Cum palatio concordat ecclesia, consentit clerus cum populo, unum optant omnium corda, millia populi uno ore acclamant. Se ille oneri negat esse parem, ac per hoc magis cogi meretur. Quam unanimis olim fervor Israel et Judam inspiravit ad eligendum sibi in regem David, quem Dominus invenerat secundum cor suum, tam favorabilis erat consensus cleri et populi in eligendo Lantbertum, quem et ipsum invenerat Dominus secundum cor suum, qui faceret omnes voluntates Dei. Et cum unum esset cor omnium, præ cæteris tamen credas dixisse Trajectenses ad Lantbertum, quod viri Juda ad David contribulem suum dicebant : Os tuum sumus et caro tua; heri quoque et nudiustertius tu eras, qui educebas et reducebas Israel : tibi enim dixit Dominus Deus tuus : Tu pasces populum meum Israel; et Tu eris princeps super nos.

ob virtutum splendorem regibus Hilderico

13 Tandem Vir ditatus honoribus sanctimoniæ, illustratus commerciis parsimoniæ, annuit unus omnibus morigerari, ut omnes de se uno in Christo gloriari possent. Adeptus culmen religionis perpetua studuit pietatis augere opera, qui pontificali auctus erat infula. Mactabat omni die holocaustum Domino, non ex pecore alieno, F
sed ex corpore proprio. Consilium et opus suum semper ad Deum convertebat, cor et pedes disrigebat ad euangelizandam pacem. Septem quippe dona Spiritus sancti, quæ Christo substantialiter insunt, huic quoque pro captu humano accidentaliter aderant. Spiritus consilii in eo vigebat egregie, et quidquid agebat, spiritu sapientiæ moderabatur. Rex vero Hildricus, videns eum cunctis præstare, pluris eum habebat cunctis regni primoribus, ejusque episcopis, eique apud animum suum, apud aures et os suum dabat primum locum, et cujus cor credebat Spiritus sancti oraculum esse, cujusque linguam habebat pro veritatis organo, ei ultro dederat amicitiæ suæ summam, eumque sibi a secretis fecerat, qui, ut fertur, erat ejus etiam a commentariis. Unde a corde et ab ore illius omnis Austrasia pendebat, eumque tota regalis curia reverebatur.

et Theodorico charus, et a consiliis est. Sancti episcopi

14 Frater quoque Hildrici regis Theodoricus, qui in parte Franciæ, quæ Neustria dicitur, regnabat, præsentiam appetebat Lantberti, et inter proceres et amicos suos ei servabat gratiæ copiam. Et

A. Sigeberto Gemblacensi.

Et si quid in regno suo auctorizandum erat, non putabat satis ratum fore, nisi etiam Lantberti approbatum esset consilio *d*. Ipsi sane Francorum reges Theodoricus et Hildricus, quamvis pro simplicitate minus per se saperent, in hoc tamen sapiebant, quia audiebant sapientes. Primus enim sapientiæ gradus est sapere, secundus audire sapientem. Unde quia Lantberti tam sancti et tam prudentis viri, aliorumque sanctorum episcoporum consilio disponebantur regni negotia, erat in utroque regno rerum facies pulchra, et prosperabatur fides Ecclesiæ. Erant quippe tunc temporis sancti episcopi, qui scientia præditi et sapientia, sancte et juste secundas partes regni adjuvabant. In his præminebant Audoenus Rothomagensis *e*, Austrigisilus Biturigensis *f*, Eligius Noviomensis *g*, Vindicianus Cameracensis *h*, Audomarus Tarwanensis *i*, Leodegarius Augustodunensis *k*, Faro Meldensis *l*.

et abbates Sancto synchroni,

15 Inter hos eminebat Lantbertus, aureum sidus Ecclesiæ, velut inter ignes luna minores emicat. Hos Lantbertus suspiciebat ut patres et natu-majores, eosque imitando, a singulis eorum aliquid gratiæ hauriebat. Porro illi Lantbertum præcordialiter amabant ut filium, jam de flore ætatis fructus emittentem, eique post se quasi ex hereditaria successione regimen ecclesiæ competere gaudebant, quem justum ante Deum et homines videbant sine querela in omnibus incedere, et ire indies de virtute in virtutem. Erant præterea etiam abbates, et tunc et nunc nominabiles sanctitate, Bertinus *m*, Philibertus *n*, Wandregisilus *o*; Ursmarus Lobiensis *p* in tyronem Christi adolescebat. Hi erant Lantberti contemporales, tales erant ejus contubernales. Hi, ut Cherubim, virtutum suarum alas concutiebant alter ad alterum, et in laudem Dei orbem terræ commovebant.

quorum meritis ecclesia et regna diu tranquilla fuerunt.

16 Hi alique, qui in ea ætate, ut stellæ in firmamento cæli lucebant, quasi triginta sex fortes regis David per æqualitatem quadrati numeri firmitatem fidei præsignantes, cum nostro David, Lantberto scilicet, manu forti Christi mundum sapientia et fortitudine illustrabant, et in manibus eorum bella adversum hostes Dei prosperabantur. Inter quos Lantbertus, ut alter David, a Deo datus ad ecclesiæ regimen, ut filius saltus excrescens ad perfectionis culmen, ut tenerrimus ligni vermiculus humilitatis virtute dura et fortia demoliens, ut polymitarius *q* variis virtutibus et ipse ornatus, et alios ornans, ad tres primos virtutum gradus perpaucis ascensu faciles pervenit, sapientia thronum ecclesiæ gubernans, humilitate vestigia sequendi Christum præsignans, fortitudine adversitates Deo debellans. Horum meritis diu tranquillata est ecclesia Dei, diuque status regni prosperatus est. Postmodum propter populi torporem dormiente Jesu in navi sanctæ Ecclesiæ, ecce motus magnus factus est in mari hujus mundi. Facile est causam tanti motus ediscere.

Ebroinus, restituto in regnum Theodorico,

17 Theodericus et Hildricus fratres bipartitum Franciæ regnum regebant; sed quia Theodericus hebetioris ingenii erat, Ebroinus Majordomus simplicitate ejus abusus, commovit in regem odia totius populi. Franci enim alienam invidiam in Theodericum retorquentes, dejiciunt eum regno, et fratrem ejus Hildricum ex Austria invitantes, eum sibi regem præficiunt: quos quamdiu habuit Hildricus moderate *r*, potenter utrique regno præfuit. Ubi et ipse modum excessit, insolentius agens, diu contra torrentem brachia tendere non potuit. Nam quia severior justo quemdam nobilem Francorum, nomine Bodilonem, contra legem cædi fecit ad stipitem ligatum, ab eodem Bodilone in venando exceptus periit. Theodericus totum regnum recipit; recrudescit malitia Ebroini, quoscumque comperiunt favisse pertinacius partibus Hildrici, hos pessumdant, trucidant, privant honoribus, mulctant proscriptione, relegant exiliis.

Sanctum episcopatu pellit,

18 Quia Hildrico nullus fidelior vel amicior fuit, quam Lantbertus, totum pondus tribulationis super eum incubuit. Videbatur enim nihil actum fuisse morte Hildrici, si intimus Hildrici Lantbertus impunitus abiret, de quo certum tenebant, quia numquam factioni iniquitatis suæ assentiretur *s*. Ideo consilio Ebroini a rege Theoderico convocata ad synodum episcoporum turba, qui quasi canes muti non valebant *t* latrare contra falsitatis testimonium, alios episcopos exordinant, alios geminata injustitia ordinant. Et ne quis in regno vel ecclesia restaret, qui pro veritatis defensione clipeum fidei auderet erigere exemplo vel instinctu Lantberti, qui præ cæteris et pro cæteris liberius injustitiæ adversari audebat, omnes diaboli complices insurgunt in Lantbertum, veritatis amicum, et concinnatis injustitiæ causis, eum ab episcopatu deponunt *u*. Fertur Coloniensis episcopus conspirasse huic pravorum factioni; qui etiam clericum ecclesiæ suæ Faramundum ad episcopatum Trajectensem contra jus et fas passus est promoveri *x*.

qui Faramundo intruso recipit se

19 Miser ergo Faramundus, quia abiit in concilio ipsorum, in cathedra pestilentiæ sedit, de quo quid aliud poterat dici, quam quod Veritas dicit: « Qui non intrat per ostium in ovile ovium, » sed ascendit aliunde, ille fur est et latro: qui » autem intrat per ostium, pastor est ovium. Fur » non venit, nisi ut furetur et mactet, et per- » dat. » Lantbertus pastor bonus, exemplo Pastoris essentialiter boni, paratus dare animam suam pro ovibus suis, non ut mercenarius fugit, sed declinavit procellosum domesticæ persecutionis naufragium, et clementer ferens cuncta, præsulatus liquit sceptrum, commendans curam ovium ei, qui lavit baptismate, ac redemit Sanguine. Habebat sane Vir patiens exilii sui ducem David regem, qui instinctu filii sui Absalon suis contra se conspirantibus, assumpsit scutum patientiæ; et ne esset causa ruinæ in Israel, flens operto capite et nudis pedibus fugit, Deo causam justitiæ suæ committens.

Stabuletum, ubi sub disciplina monastica

20 Expetens ergo Stabulaus *y* monasterium a Sigeberto rege fundatum ante aliquot annos, et fervore sanctæ religionis ubique nominatum, monasticæ quietis portum elegit, ibique per septem annos angelicam ducens vitam, habitavit secum. At ex omni ecclesiasticæ familiæ numero duo tantum pueri ejus obsequio adhæserunt, quorum Theodoenus nomine illi, qui primus scripsit Vitam sancti Viri, relator verax et testis idoneus operum ejus fuit *z*. Ecce, habemus Virum ad exemplar virtutum omnibus propositum, qui sciens, quid solum summus Magister a se discere mandaral, in humilitate mitis cordis, et in patientia sua quærebat requiem animæ suæ. In obedientia vero se cohæredi suo Christo conformabat, qui obedivit Patri usque ad mortem. Quale rogo, erat videre Virum nobilem natu, nominabilem sanctitate, præsulem officio, rebus olim potentem, in tantillo temporis agentem jam probatum monachum, quod vix quilibet alter posset assequi multa annorum quantitate?

21 Re

A *mirum in modum fulget.* 24 Re vera non eum plus nimio res delectavere secundæ, quem mutatæ non quassaverunt: numquam enim amittitur sine dolore, quod cum amore possidetur. Qui cupit, ille etiam metuit: qui metuit, numquam liber vel securus vivit *aa*. *aa* Lantbertus noster nihil mundi doluit perdere, quia nihil concupivit; ac per hoc semper securus sui fuit, et liber in Christo. Amotus ab epicopatu per injustitiam, quando expostulavit de irrogata sibi injuria? Quam appellvait personam? Ad cujus se audientiam addixit? Cui jurisperito suam commisit causam? Nullum regno vel ecclesiæ scandalum concitavit, suæ ruinæ nullius voluit miscere ruinam. Soli Deo causam suam revelans, dicebat, quod Filius Dei ad Patrem dicebat per Prophetam: « Exurge, Domine, et intende ju- » dicio meo, Deus meus et Dominus meus, in » causam meam. » Jam nunc videamus in uno testimonio obedientiæ, quanti æstimata sit Lantberti cœnobialis conversatio. Tendens semper ad perfectionem, augebat aliquid ad suæ servitutis sensum, sciens, quidquid supererogaret, a vero Samaritano sibi reddendum esse. Unde noctibus Canonicas vigilias præveniens, solvebat Deo privatas excubias.

B 22 Ad hoc una noctium dormitorio volens egredi, *ob excitatum sandalio sonitum, pene nudus* inquietavit fratres dormientes, altero sandalio a manu sibi elapso: qui sciens, quod ex censura Regulæ deberet adire crucem, qui fratrum quietem turbasset, statim ad nutum indignantis abbatis *bb* lecto exilivit, et sandalia, et quæ *bb* habebat in manibus, relinquens, uno tantum aspero cilicio indutus, nudis pedibus discalceiatus, et pene nudus crucem adivit. Hæc crux lapidea inter oratorium et dormitorium erat statuta. Filii Israel in deserto ob tædium longi itineris ac laboris murmurantes, et pro hac noxa percussione ignitorum serpentium pereuntes, sanabantur ab aspectu ænei serpentis, in figura crucifigendi Filii hominis a Moyse pro signo exaltati. Ad hunc modum credibile est, hanc quoque crucem pro signo positam fuisse, ut ad aspectum illius hi, qui erant Christi, carnem suam crucifigerent cum vitiis et concupiscentiis; et si qui pertæsi longi laboris in via Dei lassescerent, ad aspectum crucis ex morte Christi longanimitatem spei resumerent, et sic ignita antiqui serpentis venena effugerent.

C *sub dio ad crucem pernoctat;* 23 Lantbertus ergo eadem patientia, eadem obedientia, qua Christus obedivit Patri usque ad mortem crucis *cc*, crucem adiit, ad quam addi- *cc* cti regulariter pœnitebant, si qui graviusculis culpis delinquebant; ibique psalmis et hymnis intentus pernoctabat immobilis. Frigus noctis illius gelu exasperabatur, et nix cum larga deflueret, non tamen ultra talos Præsulis ascendebat *dd*. Tota prorsus hiemalis facies nimis horrebat: sed ille mitissimus, quia ardebat plane interius flamma Paraclyti Spiritus, iccirco exterius frigoris non sensit cruciatus. Cælum ejus patuit precibus, et oratio ad supernos pervenit auditus. Ipso interim canente versum psalmi: « Quando veniam et ap- » parebo ante faciem Dei? » solito citius cantum dabant galli. Fratres surgunt ad præscripta vigiliarum munia, et post hæc domum introgressi, accendunt ignem copiosum. Inter calefaciendum abbas inquirit, ubinam sit Lantbertus, qui fratrum conventui desit. Unus fratrum dixit, Lantbertum esse, qui Regulari judicio per intempestam noctem ad crucem sit addictus.

24 Abbas expavescit, et ire fratres ad eum revocandum urget. Eunt, eumque canentem offen- *ee* dunt *ee*: « Cor contritum et humiliatum Deus « non spernit. » Eo revocato, advolvitur ejus genibus abbas et omnis congregatio. Abbas se incusat, et culpam excusans, veniam de ignorantia vel intemperantia postulat. Lantbertus accusator sui imputat sibi culpam, nihil esse dicens, quod eis ignoscat. Fratres benevolentiæ ejus recompensant gratiam, et balneum illi parantes, vestimenta ejus mutant. Inde manus ejus pedesque exosculantes, gratantur ei unanimes dicentes, hoc factum esse pro ejus augenda gloria. Egregius vero Præsul, expansis in cælum manibus, fratres sic benedixit: **A. Sigeberto Gemblacensi.** *revocatus, balneo et veste fovetur.*

O Deus omnipotens, cælestia lumine complens,
Qui cælum, terras, pontum ditione gubernas,
Ut sint cuncta tuis in tempore subdita votis,
Hos, exposco, tuos benedic per secula servos,
Protege ab insidiis, serva virtutibus almis,
Donec te videant, et cæli regna prehendant,
Te tribuente, Deus, qui nunc et semper in ævum
In triplici virtute tui benedictus haberis *ff*. *ff*

ANNOTATA.

a *Id est, Childerici II, tum regis Austrasiæ, ut supra diximus.* E

b *S. Sigeberto Austrasiorum rege, fratre Chlodovei II ex Dagoberto I. sed ex alia matre. Gesta ejus illustrata sunt ad diem 1 Februarii.*

c *Errat Sigebertus, dum Childericum Austrasiis regem præfectum esse scribit a patre suo Chlodoveo, quem constat paucis annis ante obiisse. Adi Commentarium num. 47 et sequenti.*

d *Quam parum verisimilia sint hæc omnia, quæ de Theodorico III, tum Neustriæ rege, postea monarcha, hic scribit Sigebertus, ostendimus in Commentario prævio num. 49.*

e *Hujus Acta illustrata sunt ad diem 24 Augusti.*

f *S. Austregisili Bituricensis Vita data est ad diem 20 Maii: verum is multis annis obierat, antequam* S. Lambertus *episcopus crearetur, imo antequam nasceretur.*

g *De S. Eligio agendum erit die 1 Decembris; sed nec hic usque ad* S. Lamberti *episcopatum supervixit.*

h *Hujus Vitam habes in Opere nostro die* XI *Martii. Vide Commentarium nostrum prævium num. 57.* F

i *De S. Audomaro actum est ad diem 9 Septembris.*

k *Hujus Sancti gesta elucidanda venient die 2 Octobris.*

l *S. Faro colitur 28 Octobris.*

m *De S. Bertino abbate Sithivensi actum est die 5 Septembris.*

n *Indicat S. Filibertum vel Philibertum, abbatem in Herio Galliæ insula, de quo vide Opus nostrum ad diem 20 Augusti.*

o *Fuit is abbas Fontanellensis, cujus gesta in Opere nostro exposita sunt die 22 Julii: sed ante* S. Lamberti *episcopatum vivere desiit.*

p *De eo vide ad diem 18 Aprilis.*

q *Videtur patriarcham Joseph designare, de quo in Genesi cap. 37, ✝ 3 legitur:* Fecitque *(pater)* ei tunicam polymitam.

r *Hanc vocem sic restitui, cum in Ms. nostro tantum legeretur:* modera, *omisso deinde duabus aut tribus litteris spatio vacuo.*

s *De hisce omnibus consule Commentarium prævium § 5.*

t *Pro* valebant *in contextu deleto, in margine alia*

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

alia manu adscriptum est; volentes.

v *Istam pseudo-synodum, in qua S. Leodegarius Augustodunensis episcopus iniquissime condemnatus fuit, aliquot annis serius, dum Sanctus noster Stabuleti jam exsularet, habitam esse, diximus in Commentario num. 63 et sequentibus.*

x *Faramundum in sancti Episcopi sedem inique intrusum fuisse, docent etiam Godeschalcus et Stephanus; sed neuter eorum aliquem Coloniensem archiepiscopum ejus sceleris reum facit. Adi Commentarium num. 66 et sequenti.*

y *Consule Commentarium num. 68 et sequenti.*

z *Ita ipse ex Vita prima num. 6.*

aa *In margine Ms. nostri pro* vivit, *alia manu notatur;* erit.

bb *Godeschalcus, qui id ex Theodoeno audire potuit, diserte ait, abbatem, qui ignorabat, a quo strepitus ille editus esset, hoc ita imperasse.*

cc *Id est, Christi exemplum, quantum potuit, imitatus. Ceterum de eo pœnitendi modo aliquid observavimus in Commentario num. 74 et sequenti.*

dd *Nescio, quod nivis prodigium, de quo nec Godeschalcus, nec Stephanus meminit, hic indicare voluerit Sigebertus.*

ee *In margine Ms. pro* offendunt, *alia denuo manu notatur :* attendunt.

ff *Hos versus mutuatus est ex Vita secunda num. 22.*

CAPUT III.

Sancti in sedem suam restitutio, et cura pastoralis : Taxandri ab idolis ad Christum adducti : S. Landradæ sepultura per ipsum miraculo clara.

Ejecto Faramundo, suæ sedi restituitur;

Evoluto septennio, tandem Altissimo placebat, ut post horridam et diutinam tempestatem cæli faciem serenaret. Pippinus secundus, Angisisii et Beggæ *a* filius, ubi cunctos, qui inter se concertando Franciam discindebant, viriliter vicit, solus sub Theodorico rege principatum totius Franciæ obtinuit, et perturbatum regni et Ecclesiæ statum disposuit meliorare. Cui inter alia hæc laudis materies occurrit : Trajectensis mercenarius Faramundus tandem justa cleri et populi abdicatus sententia, non tantum ab ecclesia Trajectensi, sed etiam ex tota provincia expellitur *b*. Ilico omnium ad cælum tollitur oratio, omnium ad principem Pippinum legatio dirigitur, ne amplius Trajectenses pii patris Lantberti careant solatio. Punito divinitus Absalon invasore paterni regni, quanta super hoc fuit exultatio in Israel populo Dei; tanta tunc erat lætitia populo Dei pro repulsa invasoris Faramundi; et tantum isti gestiebant pro revocando Lantberto ad episcopatum, quantum illi laboraverant pro reducendo David in regnum. Placet justa petitio principi, et edicit Pastorem ovibus suis restitui.

damna ecclesiæ restaurat, diœcesim lustrat :

26 Ita miles emeritus permaxima tribulatione purgatus, ovium suarum vocibus attollitur, et in cathedra Trajectensium decenter relocatur. Et merito, quia in corde illius erat sinceritas et legis plenitudo, in ore illius veritas erat et pulchritudo. Quanta super ejus reditu fuit exultatio omni ordini, ætati et sexui! qualiter omnes, in sua unusquisque causa, jocundati sunt, ille novit, qui solus omnium affectus discernit. Regressus igitur Vir apostolicus ad propriam urbem, depravatam a pseudo-Christianis ecclesiasticæ institutionis reparavit normam. Et ut David dicebat, Non ignoro me hodie regem factum super Israel, et ipse credens, se nunc primum episcopum factum, ea, quæ retro sunt, oblitus, in anteriora se extendebat. Malens ergo esse, quam dici episcopus, superintendebat instantius sibi et universo gregi, non subterfugiens, quo minus omne consilium Dei annunciaret omnibus; timensque servi mali et pigri notam, qui reposuit in sudario pecuniam domini sui, nihil remissi faciebat cordi et corpori suo; sed urbes et municipia lustrabat, et per corda, ligonibus verbi exculta, semen vitæ in tempore jaciebat.

Toxandros, non sine miraculo ...

27 Aliquando etiam limites suæ diœcesis excedebat, ne a Domino diceretur servus inutilis, quod id solum fecerit, quod facere debuerat. Erat in proximo provincia Tessandrorum *c*, ubi adhuc vigebat idololatria; et dolens fortis Christi Athleta, hostes Christiani nominis de tam contiguo adversari regno Regis sui, armis fidei accingitur, et calore virtutis inflammatus, crebris eos assultibus lacessebat, et oblata eis pace Dominica, tentabat omnimodis, si quo modo super filios pacis pax sua requiesceret. Illi cum fremerent ut barbari, et eum discerpere cuperent, ipse ultro se ingerens bello, templa et simulacra eorum destruebat, aliquando vero eos verbi dulcedine demulcens, sermocinabatur eis. Ut vos, inquit, fratres, de vera salute moneam, me et mea et vestra utilitas monet; ut et vos salvemini, et ego de vobis fructum laboris habeam. Nihil est homini utilius, quam salutem quærere : sed quis salutem quærat, nisi sciat, quid sit salus? Quomodo quærat, si nesciat, unde expetenda sit? Qui aliunde, quam a Deo, qui ipsa salus est, quærit, nihil agit. Si homo, neglecta anima, corpori tantum consulat, nihil distat a pecude, quæ secundum corporis sui habitum terram inspiciens, soli corpori intendit. Quia ille est homo, qui seipsum agnoscit; agnosce homo, quis sis, qualis creatus sis, quis futurus sis.

idololatriam redarguens

28 Homo es, quia de limo *d* plasmatus es, animal rationale et mortale es, medius inter pecora et angelos. Per rationem es pecore melior, per mortalitatem angelo inferior. Qualis vero creatus sis, ostendit corporis tui habitus. Cur solus homo creatus est ore sublimi, erecto pectore, et rectis manibus? Nimirum ut corpore et corde et actu semper cælo intendat. Vis scire, qualis futurus sis? Terra es, et in terram reverteris. Si tamen *e* salutem animæ quæsieris, immortalitatem consequeris. Ad hoc consequendum necesse est, ut sciat homo, quis vel quid sit Deus. Si nescit, quis vel quid sit Deus, sciat saltem, quis vel quid non sit Deus. Vis scire, quid sit Deus? Deus est, qui omnia ex nihilo creavit, qui omnia regit, qui semper vivit sine initio, sine fine, sine circumscriptione loci et temporis, sine mutabilitate substantiæ. Audite etiam, quid sit Deus. Deus est æternus et ipsa æternitas, sapiens et sapientia; et quidquid virtutis alicui adest per accidens, hoc soli Deo inest substantialiter. Quis autem Deus non sit, quis hominum nescit? Homo, lapis, lignum, vel aliquid tale, non est Deus : postremo nulla creatura Deus est. Non *f* est Deus aliquid eorum, quæ per privationem aut contrarietatem boni dicuntur; ut sit injustus, malus, vel aliquid tale. Qui homo est, hæc solius natu-

A turæ magisterio discet, et inspecta creatura, Creatorem intelliget.

29 Deus creavit cælum et terram, et ultimum omnium creaturarum plasmavit hominem, dans ei arbitrii libertatem, ut per voluntarium boni appetitum *g* mereretur etiam boni præmium; talem eum condens, ut, si non peccaret, immortalis esset, si peccaret, mortalis fieret. Qui diabolo magis quam Deo, credens, in mortem cum omni genere suo corruit, quod in tantam malitiam erupit, ut pœniteret Deum fecisse hominem, et per diluvium deleret de sub cælo omnem carnem, solas octo animas per annum integrum in arca reservans. Horum posteri, contra Deum volentes habere refugium, dum turrim usque in cælum erigerent, Deus superbiam filiorum Adam ponens super cor suum, lingua humana, quæ una omnibus erat, divisa in septuaginta duabus linguis, eos a se divisit. Omni malo gravior excrevit idololatria, quam quia solus pœne Abraham abhorruit, benedictionem a Deo meruit et promissionem, quod in semine ejus, qui est Christus, benedicerentur omnes gentes. Hic de Virgine natus, verus Deus et verus homo in una sua persona faciens opera divinæ et humanæ naturæ, B quidquid est hominis absque peccato, in homine egit et pertulit; et clarens verbis et signis, quod Dei est, non abscondit.

Christum prædicat, g

30 Sed ut uno calore solis cera mollescit, et limus durescit, sic ad calorem verbi divini boni ad fidem emolliti sunt, mali contra fidem obduruerunt. Ut ergo Deus operaretur opus suum, ut hominem scilicet salvaret, opus peregrinum et alienum adeo operatus est, ut ipse, qui est vita omnium, in homine pro homine gustaret mortem, et mortem crucis. Qui, spoliato inferno, a mortuis tertia die resurgens, et ad cælos ascendens, et Spiritum sanctum mittens discipulis cum scientia omnium linguarum, misit eos in mundum prædicare, et baptizare in nomine sanctæ Trinitatis. Hinc in omnem terram exivit sonus Apostolorum et apostolicorum virorum. Hic sonus tandem ad vos usque pervenit. Unde pro vobis, fratres, doleo usque ad animam, quia repellentes verbum Dei, judicatis vos indignos esse æterna vita. Fugite, charissimi, ab idololatria. Sapientibus loquor; vos ipsi judicate, quod dico. Quid prodest coli simulachra, quibus non est C anima, neque vita? Fugite, inquam, ab idololatria, quia nulla major hac est injuria in Deum qui dicit per prophetam: « Gloriam meam alter » non dabo. » Fugite a tenebris, qui lucem naturalis rationis habetis.

eosque tandem

31 Jam pœne totus mundus credidit. Ut sol tres mundi cardines, Orientem, Meridiem, Occidentem, sua præsentia attingit: Septentrionalem vero cardinem jactis radiis a longe illustrat; sic Sol mundi Christus Orientem nascendo sacravit, Meridiem in Ægyptum fugiens invisit, nec reliquit Occidentem, ubi Apostolos misit, per quos jam caput mundi Roma inflexit cervicem. Quartus hic cardo, quem incolitis, quamvis propter solis absentiam tardius lucem admittat, tamen a longe illuminatos videt, et si præsentia solis caret, solaris tamen lucis usu non minus eget. Hoc modo, charissimi, si ipsum Christum, si Christi Apostolos non vidistis, beati estis, si creditis in eum, quem non vidistis. Si in ipsum Solem non potestis aciem infigere, intendite oculos ad montes a Sole illustratos. Per hos montes, per apostolicos scilicet viros, longe lateque fidei luce transmissa, jam credidit Hispania, tripartita Gallia, Germania, et remotæ sub alio orbe Britannia et Scotia. Francia de proximo vos arguit obstinatæ incredulitatis. Cum misericordia Domini plena sit terra, quare super vos, tamquam super filios incredulitatis manet ira Dei? Currite ad lucem, credite in Deum Patrem, et in Jesum Christum filium ejus, et in Spiritum sanctum. Credite futuram carnis resurrectionem, timete ultimum judicii diem, in quo habebimus omnes judicari; mali, ut eant in supplicium æternum; boni, ut habeant vitam æternam cum angelis, non in angelicam mutati naturam, sed pro meritorum varietate in variis angelorum ordinibus ad angelicam provecti gloriam.

ad Christiana sacra

32 His et talibus Prædicator Christi paulatim abolens ab eorum cordibus barbariem gentilitatis, inescabat eos ad Christianitatis mansuetudinem, et idololatriæ fœtorem *h* removens, spargebat ubique Christi bonum odorem. Illi tamen humanitatis respectu adducti, attendebant virtutem et pietatem sancti Viri, qui, quod ore prædicabat, opere explebat; et eum imitari volentes, patiebantur se ab eo in fide Christi confirmari. Nec ante destitit Signifer Christi, quam omnem illam gentem, de regno diaboli abactam, ad regnum *i* Regis regum transduxit. Hæc est, Christe, tua E gratia: hæc est boni Militis tui constantia, qui opus Apostolicum aggressus, ad castra tua insignem adduxit triumphum. Ecce Thessandriæ Apostolum, merito Apostolis et apostolicis viris conferendum. Cum enim ad judicandum venerit Princeps pastorum, et quisque pastorum ei repræsentaverit, quotam partem mundi sua prædicatione adduxerit ad fidem, hic Pastor noster inter pastores non inanis apparebit; sed etiam ipse multos suo labore ab idololatria vel malitia retractos post se trahet, et accipiet multiplicem gloriæ coronam.

feliciter adducit. h i

33 Quam gloriosus sit Deus in seipso, nullo modo deprehenderetur ab hominibus, nisi aliqua mirabiliter in Sanctis suis operaretur, per quæ a nobis intelligatur vere esse mirabilis. Francis Pippino principante, construxit cœnobium in villa Belisia S. Landrada virgo *k*, per omnia S. Lantberti consilio animata et usa auxilio; quæ imminente die sui exitus, ut parata ad nuptias Sponsi sui intraret cum accensa bonorum operum lampade, accersivit familiariter eumdem S. Lantbertum, ut ab eo Vitæ viaticum acciperet. Accelerante viam F sancto Viro, illa interim soluta est carnis ergastulo; sed Deus, cui nihil gratius fraterna charitate, nec illum, nec illam passus est privari fructu mutuæ amicitiæ. Nam in eundo jocunda Præsuli apparuit visio. Ante oculos jacentis, et quasi per extasim semivigilantis stabat clara videri ipsa virgo Christi Landrada, eumque amicabili vultus et oris gratia compellans, Unde, inquit, tibi o mi amice, hæc insolita mei incuria, ut te ad me visitandam tanta tenuerit mora?

S. Landrada Lamberto apparens, jubet k

34 Lantbertus, prætendens affectum familiaritatis, reddebat hæc verba excusationis: Me nec incuriæ nec moræ incusare habes, quem ad te venire maturantem prævenit ocior mortis tuæ necessitas. Ecce, quia adsum, et tu jam instrasti in gaudium Domini tui, justa tibi solvam ex debito; tu, quæso, mihi indica, quo in loco corpusculum ex tuo placito sepeliam. Et illa: Suspice, inquit, cælum, et diligenter illum in terris locum notato, in quo videris modo per micantem lucem cælitus apparere sanctæ Crucis signum. Lantbertus eam monstrantem sequens oculis et mente, ecce videt locum in terris cælesti luce desi-

corpus suum Wentreshovii sepeliri.

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

signari in modum sanctæ Crucis, et ab ore colloquentis sibi virginis hæc ultima verba accipit : Hunc locum, Lantberte, tibi insinuatum cælitus, scias olim delegatum a Deo meæ sepulturæ. Hac vice sermonum sancta virgine cælo recepta, Vir sanctus somno solutus, applaudebat sibi de cælestis visionis oraculo. Locus autem, qui cælestis lucis signo irradiabatur, Wentreshovum *l* erat, quem ipse S. Lantbertus, a S. Landaoldo inibi nutritus, prima sui tyrocinii indole insigniverat.

quod, eo invito, Belisiæ tumulatum,

35 Lantbertus tanto quidem properantius maturabat viam, quanto sciebat hoc Deo et sponsæ ejus fore gratius ; et veniens Belisiam tardius voto, quam pedibus, (animo enim cupienti nihil satis festinatur) visionem omnibus pandit, eosque ad illam exequendam nititur flectere, quam potest blandius ac facundius. Omnes contra unum reclamant, omnes uno ore tumultuando conclamant : Absit, Lantberte, absit, o Præsul beate. Hic ipsa sancta virgo a te Deo consecrata fuit : hæc ecclesia ejus opera et impensis constructa, a te per eam est dedicata : hic omnia ejus per te ab B ea Deo delegata sunt : hic Deo famulantium turba per eam et per te adulta est ; et ubi dignius ossa ejus quiescent, quam hic, ubi præsentialiter tot bonorum ejus operum apparent testimonia ? Et hæc quidem omnia etiam tuæ sanctitatis merita, Lantberte, accumulant, dum per tuæ pastoralitatis studium hic et merito et numero aucto fidelium populo, fidei et virtutis exuberant dona. Lantbertus offensus pervicacia omnium, Gratum est, inquit, præesse civibus ; sed grave est omnibus placere. Ecce, quia sermo Dei et meus non capit in vobis, vos omnes invitus sequar : certus sum tamen, quia cælestis oraculi non deerit effectus.

triduo post Wentreshovii invenitur.

36 Lantbertus igitur, sepulta sancta virgine magis ex populi, quam ex suo placito, animo fluctuabat, hinc de cælesti oraculo certus, illinc incertus de sepulto virginis corpusculo. Ob hoc omni orandi modo se addicens, quærebat rem ab eo, cui nihil impossibile esse sciebat. Sic exacto triduo, convocato populo ait, virginem Christi pridem defunctam, vestro etiam judicio magni dico fuisse meriti ; et ideo non leve esse duco, quod ab ore ejus jam cum Christo regnantis mihi teneo indicatum. Ideo ne gravemini, quod C precor, ut aperta virginis tumba, rem ipsam oculis experiamur. Obeditur ei ab omnibus ; tumba aperitur ; sed nihil reperitur de sancto ibi sepulto corpore, cum ipso sarcofago alias transposito. Expallet vultus omnium ; solus Lantbertus gaudet, et attonitos paterne demulcens, Quia, inquit, diffidentiam vestram experti estis, jam nunc Dei mirificentiam experiamur, et in loco mihi designato sancti corporis glebam quæramus. Eo duce Wentreshovum curritur, qui mente et oculis relegens cælestis signi ostensa sibi vestigia, ostendit locum beneplacitum sanctæ virgini. O rem novam ! Ibi sancti corporis glebam, cum ipso sarcophago transportatam inveniunt, tam composite tamque decenter relocatam, ut nulli esset dubium, angelico ministerio sanctam virginem illuc translatam fuisse.

Auctoris observatio, et Sancti laus.

37 Et quid mirum, si ille, qui martyri suo Clementi habitaculum in modum templi marmorei præparavit in mari angelicis manibus *m*, hujus quoque virginis corpus per angelos, mysteriorum Dei administros, tam competenter transtulit *n* ? Huic miraculo tamquam inusitato si quis discredit, moveat eum saltem argumentum a contrario. Quippe cum sciat, multorum corpora in D sanctis locis indigne sepulta, per angelos malos longe projecta esse, non diffidat, sanctos angelos ad nutum Dei sanctæ virgini suam impendisse operam, et voto verbisque S. Lantberti fidem fecisse. Attollunt ergo cuncti Dei virtutem, super omnia prædicant fidem et meritum gloriosi Lantberti, cujus conversatio jam in cælis erat, quamvis corpore adhuc teneretur in terris, in quo videbant impleri illam Domini vocem : « Omnia possibilia sunt credenti. » O Virum dignum Deo, cui nihil deest ad perfectionis cumulum, paratum etiam ascendere ad illam charitatem, qua majorem nemo habet, ut animam suam poneret pro amicis suis ! Quam enim majorem daret Rex suo emerito Militi, quam ut coronatum martyrio donaret rude æternæ quietis. Nos ut extremam manum operi imponamus, jam nunc passionis ejus vexillum erigamus.

ANNOTATA.

a *S. Begga, Pippini Landensis filia, Ansigisi, Ansegisi vel Ansigili uxor, et Pippini Heristalli mater, colitur die 17 Decembris.* E

b *Faramundi expulsionem sanctique* Lamberti *in sedem suam restitutionem, ad annum 681 vel 682, quo tempore Pippinus solius Austrasiæ majoratum-domus gerebat, referendam esse ostendimus in Commentario § 6, quem consule.*

c *De Taxandria vide Commentarium num. 92.*

d *In margine legitur,* humo.

e *In margine notatur,* sed cum.

f *In margine :* Non quid.

g *In Ms. nostro hæc vox luxata, sic habetur* oppe-.

h *In margine est,* fervorem.

i *In margine pro* regnum *habetur* æterni : *unde consequenter mox pro* regum *legendum esset* regnum. *Ceterum totus ille sermo Sigeberti, non Sancti est.*

k *S. Landradæ virginis et primæ abbatissæ Belisiensis Vita data est ad diem 8 Julii, auctore Theodorico abbate Trudonopolitano, ut diximus in Commentario prævio num. 50, ubi etiam num. 51 de tempore conditi ejusdem monasterii breviter egimus.*

l *Vide Annotata ad cap. 1, lit.* i. F

m *S. Clemens Papa et martyr, quem hic indicat, colitur 23 Novembris, quo die hæc examinari poterunt.*

n *Eadem leguntur in Vita S. Landradæ, unde ea discere potuit Sigebertus.*

CAPUT IV.

Pippinus ob ductam Alpaidem pellicem correptus : pellicis odium et insidiæ : Sancti, illa instigante, martyrium.

Pippinum ob ductam, vivo conjuge,

Pippinus, ut prædiximus, principabatur egregie super omnes principes Francorum, cujus gloriam augebant crebri victoriarum tytuli, quem ad virtutem incitare poterant saltem deducta ab utroque parente nobilitatis et sanctitatis monumenta. Ut enim sileam de sanctitate Gerdrudis ma-

A materteræ *a* ejus, vel Clodulei *b* Mettensis episcopi, qui fuit patrinus ipsius; quis S. Beggæ matris ejus vitam non miretur? Quis nesciat sanctimoniam paterni avi ejus Arnulphi *c*, qui primo major-domus regis, post Mettensis episcopus, et in vita et in morte mirabilis mundo fuit? Jam vero etiam filiorum ejus potentia vigebat in regno, e quibus Drogo *d* dux erat Campanensium, at Grimoaldus *e* hereditarium patris principatum expectabat. Hos illi genuerat legitima sua conjux Plictrudis. Et cum Pippino nihil gloriæ, nihil potentiæ, nihil felicitatis deesset, numquam ei super industriam fortuna fuit.

Alpaidem, arguens,

39 O nihil umquam tutum apud diabolum! Vir tam victoriosus, de seipso non potuit triumphare, et ferreum pectus suum passus perforari molli telo libidinis, puellam nobilem et elegantem, nomine Alpaidem, superduxit legitimæ conjugi suæ Plictrudi, ex qua etiam suscepit filium Karolum, cui postea propter indomitam bellandi fortitudinem Tudetes, sive Martellus, agnomen fuit. Hæc soror erat Dodonis *f*, qui domesticus Pippini principis erat, vir plenus opibus, genere clarus, per amicos et cognatos, et multos B sibi obsequentes pueros, multam potentiam assecutus in regno. Cum autem nullus esset episcoporum, qui staret ex adverso, et opponeret se murum pro domo Israel, ut staret in bello in die Domini, Lantbertus, oportune, importune arguebat principem, et alterum se Heliam vel Joannem exhibebat, et quorum imitabatur zelum, ad eorum quoque tendebat meritum, ut, quibus par erat in certando constantia, par foret in vincendo gloria. Helias Aab *g*... regem Israel hostem pertulit et vicit, et eum ad hoc arguendo attraxit, ut intentatam Dei iram a se differret, quam forte ex toto effugisset, nisi eum Jezabel uxor sua, contra Deum concitans, sub peccato vendidisset.

incurrit in odium pellicis;

40 Joannem Herodes se arguentem metuebat, et pro eo multa faciebat; sed eum quoque Herodias uxor per lasciviam saltantis filiæ ad jusjurandium, et per hoc ad necem Sancti perpulit. Tertius Helias, vel alter Joannes noster, scilicet Lantbertus, in spiritu et virtute Heliæ et Joannis, etiam ipse directus parare viam Domino, arguebat libere Pippinum principem, nec secundæ C Herodiadis timebat rabiem. Nam quod animi habebat Herodias, cum Herodes Joanni, eum pro adulterio arguenti, libenter accommodabat aurem; hoc animi habebat etiam Alpais *h*, cum Pippinus Lantberto, eum pro pelicatu suo arguenti, obediebat. Equidem vir alias laudabilis et religiosus, hoc excepto, multum Lantberti jocundabatur consiliis, et monitis flectebatur; qui si amantem pelicem fallere potuisset, nimirum lucrose audisset se merito increpantem Præsulem. Helias in cælum raptus, expectat adhuc per Antichristi gladium victoriæ palmam, Joannes pro veritate caput suum martyrio devovit; tertius duorum Lantbertus se quoque dignum exhibuit ad bibendum calicem Domini.

cujus frater Dodo familiam Sancti infestat.

41 Pelex rem ad fratrem suum Dodonem refert, eique omne consilium suum deferens, precabatur, ut ejus ope aboleatur opprobrium generis sui, quod nimis invalesceret, si per Lantberti censuram contingeret suum a principe divortium. Ille causam suam et sororis cum valentioribus sui generis communicans, per se et per eos Episcopum compescere ab increpatione principis laborat; quem quia invenit inflexibilem, nec faciem alicujus contra justitiam revereri sensit, proximis et amicis suis promittit de causa sororis ultionem. Hinc duo fratres, Gallus et Rioldus, consanguinei Dodonis *i*, neptis suæ Alpaidis miserantes vicem, lacessendi Episcopum oportunitatem quærunt, et insurgentes cum omnibus suis in ecclesiæ Trajectensis familiam omnem, qualicumque arte contra eos calumniam concinnant, nullam, quam eis inferre possunt, molestiam prætermittunt; si quo modo possent per hoc sententiam Præsulis inflectere, ut saltem causa suorum a redargutione principis desisteret. Sed res aliter, ac rati erant, cessit. Justus nempe, ut leo confidens, clipeo patientiæ contra omnes se protexit incursus, et gladio spiritus, quod est verbum Dei, contra minas terrenæ potestatis se accinxit, et galeam salutis indutus, agebat indubitanter rem veritatis. Et primo quidem blande compellebat eos, et quibus modis pietas Patris, et censura Præsulis poterat, eos ab injusta deterrebat violentia.

et duobus suorum cæsis, ejusdem necem decernit.

42 Sed quia in ventum fundebat verba, se quam familiariter in Deum rejiciens, dicebat: Exurge, Domine, et judica causam meam; memor esto opprobrii servorum tuorum. At filii Belial acrius Dei fideles impetebant, et omni genere nocendi tribulabant innocentes. E Illi, quibus res erat pro anima, et quibus tota spes in sola innocentia pendebat, inconsulto Episcopo, armis obviam ire parant, ut aut ulciscantur suas injurias, aut ne moriantur inulti. Concursum est, pugnatum est. Pugnant illi pro temeritate, repugnant isti pro salute: Gallum et Rioldum, consanguineos Dodonis, locat superbia in prima fronte belli, Petrum et Audolecum, consanguineos Præsulis, ex adverso in prima acie opponit justitia. Galli et Rioldi degeneres animos timor arguit; Petri et Audoleci dexteras ad virtutem erigit innocentia. Virtus innocentiæ favit, victoria cessit parti ecclesiasticæ: Gallus ac Rioldus, factionis iniquæ principes, cæsi oppetunt; Petrus atque Audolecus, ecclesiæ vindices, referunt vexillum victoriæ *k*. Confusi sunt impii, nec erubuerunt; victi sunt, sed defatigati non cesserunt: Dodo enim, qui fuerat incentor omnium malorum, jam et ipse efficitur belli auctor, et vilipendens, quod de sacerdotibus dicitur ex ore Dei: « Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei; » grassatur in ipsum caput sancti Episcopi, devovet eum morti, in eum solum retorquet nepotum F suorum ultionem.

Sanctus in convivio Pippini

43 Pippinus princeps illis diebus Jopiliam *l* venerat, ad villam Leggiæ contiguam, ubi Vir sanctus, quasi pro regni negotio ad ejus curiam invitatus, suam præsentiam non negavit. Princeps et principis pelex vultum serenant contra eum; alii iram dissimulant, simulant alii lætitiam, multi pro suo quisque arbitrio habitum cordis variant. Tractabat autem pelex oportune aliquem parare sibi precatorem, per cujus interventum posset sibi conciliare animum Episcopi, vel saltem ab importuna reprehensione principis in præsentiarum mitigare. Convivium apparatur; invitatur Episcopus; jocundatur prorsus omnis curialis frequentia. Princeps oblatum sibi a pincerna poculum innuit afferendum esse Episcopo, ducens benedictionis vice, si de consecrata sancti Episcopi manu poculum acciperet, quod olim a Martino, Turonensi episcopo, sciebat quæsisse Maximum imperatorem *m*. Sed Pippinus majorem benedictionem a Lantberto percepisset, quam Maximus imperator a Martino percepit, si talem gratiam apud Lantbertum uxor Pippini meruisset, qua-

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

poculum Alpaidis benedicere renuit. n

qualem apud Martinum uxor Maximi promeruit *n*.
44 Martinus melioris Maximo imperatore æstimavit presbyterum suum, cui poculum porrexit ante regem; Lantbertus nullum Pippino prætulit. Exemplum principis secuti minores proceres, omnes a sancta manu sancti Episcopi poculum sibi porrigi efflagitant. Dum ad hoc omnes mixtim irruunt, et se confuse ingerunt, ut alter alterum præveniat; ecce pelex sua manu clanculum manibus aliorum intermixta, satagebat vel sic de manu Episcopi præripere poculum. Ille ante et retro oculatus, præcavit femineas insidias callenti animo, et ad principem conversus, de nimietate feminea præsumptionis conqueritur, quæ callida arte quæsisset inurere sibi notam non placitæ Deo communionis. Inde se aula proripuit, et omnem illam principalis convivii imminuit jocunditatem *o*. Nec sic quievit versutia feminæ, nihil volentis relinquere inexpertum. Vesperi parante redire Episcopo, ei per suggestionem pelicis a principe jubetur, ne abeat insalutata sua conjuge.

o

et eam salutare: hinc ipsa instigante. Dodo

45 Episcopus, loquente in se Spiritu veritatis, Testor, ait, o maxime princeps, testor vere Jesum, spem vitæ nostræ, me numquam fornicariæ communicaturum; quia mandavit nobis Paulus: « Ne commisceamini fornicariis. » Testor, inquam, Deum, me numquam eam salutaturum; quia scio dixisse amicum Dei Joannem: « Si quis » non permanet in doctrina Christi, non eum reci» piatis, nec Ave ei dixeritis: qui enim dicit illi » Ave, communicat operibus illius malignis. » Te ei communicare nimis doleo, te nolle resipiscere ægre fero; propter hoc Dei iram tibi timeo. Pelex igitur videns, causæ suæ nihil esse reliqui, jamjamque, si diu advivat Lantbertus, timens sibi imminere divortium, rem totam seriatim fratri furioso mandat, et oleum camino addens, obtestatur, ut quantotius agat de occidendo Episcopo. Dolorem, quem Dodo habebat de nece nepotum suorum, exaggerabat geminatus de repulsa sororis suæ dolor; jamque in hoc totus erat, ut sibi et sorori suæ satisfaceret.

B

cum armatorum manu ad Sancti ædes

46 Præco veritatis Lantbertus, jam tendens ad bravium supernæ vocationis, venerat Leodium; Dodo vero ad vicum Auridum secesserat, satis Leodio contiguum: parat arma, socios aggregat, a domo etiam regia, suo vel sororis suæ nomine comparatos evocat auxiliarios. Dilationis moras odit, iras colligit differendo, irascendo stimulos furoris ad cotem durissimi cordis acuit. Lantbertus interim præscius instare suum agonem, noctem illam insomnem duxit; non quia terrerent eum aliqua insomnia mortis: sed quia spe præoccupabat futura quietis gaudia. In ipso namque conticinio noctis surgens ad confitendum Domino, angelico se in terris obsequio exercebat. Hora celebrandæ nocturnæ synaxis *p* excitatis discipulis ait: Surgite otius, promisit Deus coronam vigilantibus. Officio expleto, ceteri se lecto reddunt; ipse prestat * boni operis cursum consummando. Circa crepusculum corpore corruptivo aggravante animam, cœpit exemplo Domini euntis ad passionem tædere, et oculis gravatis sompno, captabat dormiens modicum quietis.

C

p

* *forte* perstat

primo diluculo properat. Crux lucida

47 Tunc ecce, circa auroram rarescentibus tenebris, hostilem exercitum cuneatim incedere videt et nunciat excubitor episcopalis domus, nomine Baldoveus; et quamvis nebula mane ascendens liberum intuitum retunderet, facile erat rem deprehendere vel ex visa multitudine virorum, vel ex audita collisione armorum. Micabant loricæ, proeminebant cassides in capite, levæ tegebantur clipeis, dexteræ armabantur spatis et lanceis; præibant fundibularii cum sagittariis. Audite rem mirabilem, divinæ pietatis indicem! Ut enim clareret, Lantbertum in nullo gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem ei mundus crucifixus erat, et ipse mundo, eique jam a terra in cælum per virtutem Crucis ascensum in cælis parari, quidam sequentes exercitum vident signum admirabile stupentes supra domum, in qua erat Pontifex, instar Dominicæ Crucis, clarius omni metallo, a terra usque ad cælum rutilare. Constat quibusdam, qui spe pactæ mercedis, non aviditate fundendi sanguinis, et tantum ad augendum numerum militum, non ad patrandum scelus Dodonem sequebantur, sanctam crucem fuisse conspicuam; illis econtra occultabatur objectu nebulæ, qui cupiditate rapinæ et expectatione præmii spirabant in perniciem sancti Pontificis *q*.

D

q supra sancti ædes apparet.

48 Primo Constantino imperatori ad bellum æmuli signum crucis igneo fulgore rutilum in cælo apparuit, quo inscriptum videbatur Τούτῳ νίκα, quod est, In hoc signo vinces *r*. Lantberto quoque in procinctu belli stante, signum crucis apparuit super domum ejus, plane portendens illi, qui stigmata crucis Christi in corde et corpore suo pertulerat, jam a Deo victoriam et coronam parari. Dilecto quoque Domini Benedicto via palliis strata et lampadibus a terra usque ad cælum parata esse, per quam ad cælum ascenderet, quibusdam apparuit *s*: Lantberto vero quam Benedicto gloriosior via parata est, qui per ipsam crucem, a terra usque ad cælum rutilantem, cælos ascendit. Lantbertus quoque felicior fuit ipso Helia: Helias enim igneo curru in cælum raptus, morte dilata, longam spem vitæ æternæ adhuc tenet: Lantbertus, morte obita, in cælum ductus per crucem igneæ lucis, in æterna vita gaudet cum Christo.

r

E

s

Irrumpentibus in ædes hostibus. Sanctus

49 Acies hostium jam quasi ad præcinctum appropinquabat: excubitor domus inclamat dormientes, quibus ipse jam circumstans exercitus esse poterat nuncius horroris. Testis Christi Lantbertus attonitus gravedine sompni et rei acerbitate, discalciatis pedibus surgit, et arripit gladium, quasi se suosque defensurus: sed ad se reversus, se temeritatis damnavit, et quia illicite saltem attentaverat arma, se ante Deum congruenti addixit pœnitentiæ *t*. Te, inquit, bone Jesu, qui dixisti: « Mihi vindictam, et ego » retribuam », te precor, ne perdam victoriam meam, quia satius est mihi mori in te, quam super inimicos meos bellando mittere manus. Tu bellator fortis, apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi. Jam irruptis portis, jam effractis foribus, ipsos domus parietes impingebant lanceis; aliqui etiam introgressi, ignem intentabant. Petrus et Audolecus introgressos eliminabant, et tam multis tam paucorum viribus frustra conabantur resistere; quos Sanctus pro tempore consolans, Si, inquit, me, fratres, vicarie amastis, Christum, sicut ego diligo, diligite: vestra Jesu peccata confitemini, et orate pro invicem, ut salvemini. Me oportet jam dissolvi, et cum Christo vivere.

t

F

suos ad pie moriendum hortatus. u

50 Scitis vos, o nepotes mei, reos et noxios fuisse in crimine isto *u*, de quo modo ultio expetitur; quod tunc injuste egistis, modo, precor, juste ac patienter luite. Non judicabit Deus bis in id ipsum, nec consurget duplex tribulatio. Ne, quæso, peccatum vestrum ante Deum inundet, nec per manus vestras sanguis sanguinem

A SIGEBERTO GEMBLACENSI.

A nem tangat. Non timeamus sævitiam persecutorum, quia illis erit in vindictam gladius et ignis, qui manducabit carnes illorum usque ad medullam. Vos tantum manus vestras servate innoxias, ut et spiritus vester in æternum sit salvus: vestras etiam carnes date illis ad dilacerandum. His ultimis monitis Patris sui, jam in agonia constituti, animati sunt omnes ad occumbendum pro justitia et innocentia. Ipse arrepto Psalterio, et primum psalmi versum, qui occurrit, pro præsagio accipiens: « Quoniam requiret Dominus » sanguinem servorum suorum »; hoc subjunxit ultimum: Videat Dominus, et requirat. Et egressis omnibus extra cubiculum, et quasi agnis in medio furientium * expositis, ipse extensis manibus, terræ in modum crucis prosternitur, et orans cum lacrymis, in manus Domini animam suam commendavit, ut nemo umquam affectuosius se Deo commendaverit.

* l. furentium

Humi recubans, telo transfigitur.

51 Carnifices interea Petrum et Audolecum peremerunt, et quotquot ecclesiasticæ clientelæ ibidem invenerunt. Unus cæteris truculentior, ascenso tecti culmine, eumque videns hærentem solo pavimenti, cor ejus jacto telo transfixit x; B animam vero ejus cum ipso orationis murmurio angeli intulere cælo. Pretiosus ergo sacerdos Domini Lantbertus, qui hic fuerat particeps omnium custodientium mandata Dei, fruitur illic gaudens et exultans, omnium Sanctorum contubernio. Cum continentibus et virginibus redimitus serto castitatis, confessor cum confessoribus, ante Deum bibit secundum calicem confessionis; monachus cum monachis accipit centuplum æternæ recompensationis; apostolus cum Apostolis in sede judiciariæ potestatis sedet; propheta cum prophetis spe gaudet, patriarcha cum patriarchis fide fulget; postremo martyr cum martyribus calicem salutaris accipiens, nomen Domini invocat, quia majus non habuit, quod Domino retribueret pro omnibus, quæ retribuit sibi. Inter novem etiam locum ordines angelorum habet, in quo singulis pro merito officii sui participet. Itaque factus omnium particeps, electus est in æterna curia municeps, ubi obtinet palmam perhennis gloriæ, et stolam jocunditatis æternæ.

C

ANNOTATA.

a *Indicat S. Gertrudem virginem, abbatissam Nivellensem in Brabantia, cujus gesta elucidata sunt ad diem 17 Martii. Erat hæc Pippini I, cognomento* Landensis, *filia, et soror S. Beggæ, ex qua et Ansegiso Pippinus II natus est.*

b S. Clodulphum *seu* Chlodulphum *Metensem episcopum indicare voluit, cujus gesta exposita sunt ad diem 8 Junii, quo colitur.*

c *S. Arnulphus ante aditum episcopatum in seculo uxoratus, S. Chlodulphum, cujus mox meminimus, et Ansegisum procreavit, ex quo et S. Begga Pippinus, ut diximus, genitus est. S. Arnulphi res gestas vide ad diem 18 Julii.*

d *Drogo Campaniæ dux, Pippini ex legitima uxore sua Plectrude filius, in variis Annalibus apud Cointium obiisse notatur anno 708.*

e *Fuit hic alter legitimus Pippini filius, qui dum anno 714 in ecclesia* S. Lamberti *Legiæ pro ægrotantis patris sui incolumitate oraret, interfectus est.*

f *Dodonem Pippini domesticum ac potentem virum fuisse, testantur etiam Godeschalcus et Stephanus; sed eumdem Alpaidis fratrem fuisse, primus, quem novi, scripsit anonymus, cujus verba recitavimus in Commentario num. 128.*

g *Lege* Achab. *Hic in Ms. nostro deinde vox una aut altera excidit, ut locus vacuus indicat.*

h *In Ms. nostro mendose hic legitur* Alpaidis. *Porro hic incipit Sigebertus contra Godeschalci ac Stephani fidem novam martyrii* S. Lamberti *causam comminisci. Consule Commentarium nostrum §§ 9 et 10.*

i *Gallum et Rioldum Dodonis consanguineos fuisse, et Trajectensem ecclesiam rapinis suis graviter afflixisse, didicit ex Godeschalco et Stephano: verum hi nullam affligendi causam assignant, nec Alpaidis umquam meminerunt.*

k *Totum bellum hoc Sigebertus pro suo ingenio exornavit, cum Godeschalcus et Stephanus tantum dicant, Gallum ac Rioldum a* Petro *et* Audoleco, *qui ecclesiasticarum rerum prædationes ultra ferre non poterant, occisos fuisse.*

l Jopilia, Jopila, Jopilum, Jupila, Jobii-villa, *vulgo* Jupille, *vicus est in ripa Mosæ prope Leodium, ubi Pippinus villam habuit, in qua etiam obiisse creditur.*

m *Historiam hanc refert Severus Sulpicius cap. 23 Vitæ S Martini, qui colitur die* XI *Novembris.* E

n *Adi Dialogos ejusdem Severi Sulpicii lib. 2, cap. 7.*

o *Et hoc quoque totum convivium antiquioribus omnibus ignotum primus confinxit Sigebertus, atque ita retulit, quasi ipse eidem interfuisset.*

p *Id est,* Officii nocturni.

q *Quibus ea crux visa fuerit, quibus occultata, Sigebertus ex sola conjectura dixisse videtur, nam antiquiores biographi tantum dicunt, eam nonnullis* de ipso exercitu, *vel* exercitum sequentibus *ita apparuisse.*

r *S. Constantini imperatoris gesta illustrata sunt ad diem 21 Maji, ibique de prodigiosa cruce, quam adversus Maxentium moturus vidit, actum est cap. 3. Voces Græcas restitui, cum in Ms. nostro legeretur vitiose* Duthoyca.

s *Vita S. Benedicti, Ordinis sui fundatoris, auctore S. Gregorio Magno, data est die 21 Martii, ubi cap. 6 ista visio refertur.*

t *Sanctum, abjecto mox gladio, quem somno gravis primo mentis impetu ad sui defensionem arripuerat, mutasse sententiam, aiunt etiam Godeschalcus et Stephanus; sed de indicta sibi propterea pœnitentia neuter meminit. Poeta anonymus, num. 174 relatus, ex rumore fabulatus est, eum septennio pœnitere, si viveret, statuisse. Vide Commentarium num. 166 et 188.* F

u *In cæde scilicet Galli et Rioldi, de qua consule Commentarium num. 167 et sequentibus.*

x *Primus Sigebertus scripsit,* S. Lamberti *cor transfixum fuisse. Godeschalcus ait:* In ictu teli jaculavit eum: *Stephanus:* Percussit telo victurum in secula Christo: *Poeta anonymus:* Hunc telo figens, auxit sibi vulnera culpæ.

CAP. V.

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

CAPUT V.

Corporis sepultura Trajecti : Dodonis et sociorum pœna : miracula Leodii facta, et ecclesia ibi ædificata : Corpus eo translatum : Grimoaldi cædes divinitus punita : Nortmanni a sacro corpore repulsi : auctoris observatio : tempus martyrii.

Corpus Trajectum delatum, ad ecclesiam S. Petri,

Pauci ex satellitio sancti Martyris, qui evaserunt mortis periculum, tegentes vili tegmine corpus roseo cruore perfusum, quantotius navigio Trajectum transvexerunt. Volat fama per populos, pavore et horrore universos concutiens : pavent omnes pro offensa principis *a*, horrent omnes pro indebita nece Præsulis, deflent Trajectenses, se amisisse pii Patris benevolentiam, nec tamen satis audent debitam tanto Patri reverentiam exhibere. Vix car. s lugere, vix reos vacat odisse. Exposito ad portum sancto corpore, cucurrit populus sine nomine et numero, et quanti apud omnes S. Lantbertus æstimatus sit, ex confusis omnium planctibus æstimari poterat. Impositus feretro defertur sanctus Martyr ad basilicam S. Petri cum honore debito; clerus cum psalmis et canticis prosequitur, populus complodit manus cum lamentis : populus pernoctat solemniter, clerus rite frequentat excubias.

pellices repellens, in paterna tumba sepelitur :

53 Juvat omnes allambere vestigia pii Patris; magna se putat suffragia meruisse, cui contingebat sanctis membris infigere oscula. Delectabile ac pium erat videre omnes Pastori suo impendere pignus amoris; sed miserabile ac mirum erat circa erraticas oves iram pii Pastoris advertere. Traditur enim a majoribus, quia, cum omnibus Sanctum exosculandi liber aditus pateret, si qua pelex se ingerebat ad corpus Martyris osculandum, quasi quodam turbine rotata, retrocedebat *b*. Per pelicum ergo repulsam clarebat nimis, Deo et sancto Martyri pelicem *c* illam odiosam fuisse, quæ duplici crimine Franciam infamaverat, et sanctam conturbaverat Ecclesiam. Tantus autem timor Trajectenses pro hujus rei acerbitate incesserat, ut nec mausoleum dignum tanti nominis Viro auderent præparare : idcirco aperta tumba Apri patris ipsius S. Lantberti, mane facto cum ossibus patris sui corpus sanctissimi Filii ejus usque ad tempus tumulandum decreverunt.

cœlestis melodia ibidem audita.

54 Exanimes artus non liquit cœlica virtus,
Monstravit populis, quantæ fuerint bonitatis.

Ne enim terrerentur populi humano terrore, quo minus sanctum Domini Lantbertum digno honore venerarentur, cœpit ad tumulum ejus noctu et interdum in die audiri angelicum conticinium psallentium, quoties ibi humanum silentium esse videbatur. Nec defuerunt, qui rei ipsius veritatem scrutabantur, et cum apponerent omnem mentis et aurium diligentiam, videbatur eis [ex qualitate vocis S. Lantberti bene sibi nota *d*,] quod ipse Sanctus cum aliis, qui secum occubuerant, divinæ Majestati dulcem melodiam caneret *e*. Si quis ea hora vellet adire basilicam, præ horrore non poterat introire, et quanto quis se propius ingereret, tanto minus angelicas voces admittebat retusis auribus : cum autem elongabatur, angelica melodia amplius iterabatur. O ineffabilis potentia tua, Christe! Quis compenset tua magnalia? Ecce, palam facis, quod ore tuo dixisti : « Non est Deus mortuorum, sed vivorum. » Omnes enim tibi vivunt, qui vivis et regnas in sæcula sæculorum.

Sanctus apparens, Dodonis et sociorum pœnas

55 Miles Christi gloriosus Lantbertus, quantus apud Regem regum in cælis esset, cœpit statim in terris patefacere, per hoc multo beatior, quod per eum etiam post mortem nomen Domini benedicebatur in populis. Apparens enim nocte thesaurario, nomine Amalgiso *f*; judici quondam suo, eum blando compellabat alloquio : qui de causa adventus sui ab eodem viro diligenter inquisitus; Romam, inquit, ivimus; Roma, ecce, redimus, visitaturi Dodonem et complices ejus; sanguis enim innocentium, qui mecum pro Christo super terram effusus est, jam jamque expetit ab eo vindictam, nec suam Deus ab eis gratiam elongabit. His dictis, disparuit. Sed quia visio non fuit fantastica, rerum exitus docuit. Dodo nempe sancti Antistitis interfector statim incurrit iram divinæ ultionis : nam omnia vitalia putrefacta et fœtida per os suum projiciens, ostendit omnibus infelicitatem suam per miserabilem vitæ exitum; et qui hic pompa seculi abusus est, deputatus est in inferno jam * inexstinguibili, et vermi non morienti.

* igni

mortem prædicit, veraces.

56 Fertur etiam, quod propter intollerantiam nimii fœtoris corpus ejus in fluvium Mosam projectum sit, vermibus et tabe corruptum *g*; nec aliam sepulturam meruit, qui miserabilem tanti criminis sibi memoriam acquisivit. Dodoni in crimine æquandus ille, qui Sanctum Domini suis manibus peremit, fratri suo miser bello congreditur, et fratrem perimens, mutuo a fratre perimitur. Ut ajunt, paucis omnia concludam : infra anni ipsius spatium vix aliquis evasit, qui in nece sancti Martyris reus fuit : et si quis superfuit, in tantum se aut sensu *h* perdoluit annullari, ut illos fælices duxerit esse, qui citata, quamvis miserabili, morte consumpti sunt. At Christi Martyr coronatus triumphat, et victoriæ palmam *i* tenens, in sinu Abrahæ exultat. Sic, Christe, in Sanctis tuis de inimicis triumphas, et diligentes te diligens, honorificas honorantes te.

Sancti cubiculo divinitus illustrato, cæcis

57 Legia, quæ illustrari meruit Patroni sui martyrio, quamvis corpore ipsius se ad tempus doluerit viduatam esse, tamen miraculorum ejus immunis non fuit. In cubiculo namque martyrii illius conscio luminaria, divinitus accensa, sæpius resplendebant; ut tota domus, quasi solis radiis, refulgeret, [ut lucem illam vix humanus ferret *k*] oculus. Hæc famæ primordia verificabat sequens gratia miraculorum, quorum hic summa capitulanda est. Theodimum *l* quemdam Vir sanctus semel per visum monuit, ut pectinem suum optimum redderet, ab ejus uxore sibi præreptum : tertio *m* non parentis sibi pectus affecit insanabili ictu, sicque suum ab invito recepit. Baldigisilus jussus per visum excubare ad locum martyrii ejus, et alter quidam Raginfridus eumdem locum emundare monitus, ambo lumen oculorum, quo carebant, receperunt, in suo quisque tempore.

58 Veniebat cum fide ad hunc locum virgo Oda,

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

A Oda, et ipsa cæca; et loco proxima ut nomen invocavit sancti Martyris, quod volebat, accepit *n*. His augebatur recens veneratio novi Patroni, et accensa populi devotio Sancto basilicam ædificat, tanto citius, quanto devotius. Lectus etiam Sancti a fidelibus fabricatus, in illo loco positus est, ubi Sanctus telo iniqui transfixus fuit. Hæc Legiensium devotio adeo Domino placuit, ut jam crebro multis fidelibus cælitus visio appareret, ut sanctus Martyr relatus a Trajecto, martyrii sui loco restitueretur. Sanctus Hubertus, sanctissimi Lantberti discipulus et successor, non contraibat Dei et Martyris voluntati. Anno igitur episcopatus sui XIII *o* tumulum Sancti aperiens, corpus ejus solidum et illibatum ac miro odore respersum invenit : mutavit vestimenta, et priora pro dandis pignoribus *p* servanda sigillavit.

eo transfertur non sine miraculis:

59 Claruit vel transferendo, hoc beneplacitum fuisse Domino : in villa quippe Nuella *q* requiescente populo, pauper et cæcus, ditatus est reddito sibi officio oculorum. Nec multo post in villa Hermana *r* cunctis requie relevantibus laborem, paraliticus *s* ibidem adductus, in aspectu sancti feretri solidata compage membrorum, sibi B redditus est. In singulis his locis statim basilicæ in honorem sancti Martyris fundabantur. Cum tali tripudio appropinquabatur tuo, o Legia, municipio *t* ! Quanta et qualis fuerit processio cleri et populi, quanta et qualis exultatio undique concurrentium, quanta omnium liberalitas in dandis Sancto muneribus, quanta fuerit fidelium orandi et vota solvendi puritas ; hæc et hujusmodi facilius a sapiente æstimari poterunt, quam alicujus ore vel stilo narrari.

quantum hinc boni Leodio accesserit.

60 Habes, Legia, tuum gaudium ; ecce, tenes tuum speciale patrocinium. Hinc cœpit tui profectus * initium, per hunc in urbem exaltata, proveheris de filia in matrem *u* : per hunc in episcopalem sedem promota, in omnem profecisti honestatem. Aliis urbibus in senium quodammodo vergentibus, tu per hunc effloruisti in pulchræ juventutis statum. Protegat te in ævum suis sanctis Martyr suffragiis, qui te ad hoc provexit, ut in terra merito et nomine magnificeris. Ex tunc in reliquum tempus non est modus vel numerus miraculorum ; cum omnibus per Lantberti nomen ibi Deum invocantibus in veritate semper patuerit ostium divinæ misericordiæ. Erat illic videre compeditorum vincula, debilium sustentacula, C in argumentum virtutis Dei appensa. Quicumque veniebat fidei tenax, numquam redibat inefficax.

** al. provectus*

Grimoaldi in Sancti ecclesia cædes divinitus punita :

61 Hic quoque sanctus Martyr, sicut piis et fidelibus pius et oportunus adjutor erat, ita erat contra impios aut severus correptor aut justus ultor. Post paucos enim annos translationis ejus *x*, ægrotante sæpe nominato Pippino Majore-domus, ibat ad eum visitandum filius ejus Grimoaldus, qui devotus S. Lantberto, ideo forte amplius, quia occultuerat pro defenso matris ejus Plictrudis matrimonio *y*, divertit Legiam, et ad tumulum Sancti oraturus accessit. Inter orandum exceptus ibidem ante altare S. Lantberti perimitur a quodam satellite Rabbodonis ducis Frisonis, cujus filiæ a patre suo Pippino sibi desponsatæ connubium expectabat *z*. Sed Rabbodo id impune non tulit, cujus instinctu innocens occubuit Grimoaldus : nam non multo post idem Rabbodo mirabiliter a dæmone ludificatus, subita periit et æternali morte *aa*.

Nortmanni a Sancti corpore repulsi.

62 Post decessum S. Lantberti gens Normannica beluina feritate spirans, Leodium, id est Legiam, violenter irrupit, et municipiis effractis atque combustis, civibus etiam immoderata cæde fusis, et substantiis direptis, ad ultimum ecclesiam S. Lantberti igne consumpserunt, et eam solo coæquantes, sola ruinæ et combustionis vestigia reliquerant. Deinde ad locum, in quo sanctum corpus venerabatur, barbarica præsumptione volentes accedere, et optima, quæque invenirent, diripere, divinitus incussa formidine resilientes aufugerunt ; qui fugientes hoc modo, fugam suam consolabantur, dicentes, sibi dispendium evenisse, quod solam et nunc adeo pretiosam circa Martyris corpus ita micantem fabricam non abstulissent *bb*. Quia longum est et tædiosum singula S. Lantberti miracula particulariter enarrare, Dei per eum operantis potentiam laudemus universaliter.

Auctoris animadversio de primo biographo : tempus martyrii.

63 Vitam S. Lantberti primitus jussu Agilfridi episcopi scripsit Godescalcus, diaconus ipsius congregationis, qui fuit tempore Pippini tertii et Caroli Magni *cc* ; quam licet pro simplicitate sensus multis barbarismi et stylocismi vitiis expresserit *dd*, eam tamen totam ad honorem sancti Martyris ipse aurigraphus aureis litteris scripsit, et gesta quidem ejus veraciter prosecutus, de causa mar- E tyrii *ee* parum libero ore est locutus. Quod hac de causa fecisse creditur, ne sui temporis regibus culpam majorum suorum videretur exprobrare. Ex illicito quippe Pippini *ff* et Alpaidis conjugio natus est Carolus Martellus, ex Carolo Pippinus tertius, qui ex principe in regem Francorum promotus est ; de Pippino Carolus Magnus *gg*, quo nemo ante ipsum vel post ipsum fuit major ; de quo dubitari potest, fortior, an felicior esset, potentior in republica, an religiosior in Ecclesiastica disciplina. Passus est autem S. Lantbertus XV Calendas Octobris *hh*, anno episcopatus sui XL, sub rege Francorum Hildeberto, Theodorici regis filio, a quo Theodorico reges Francorum solo nomine regnabant, penes majores-domus potentia regni constituta, usque ad Pippinum tertium in regem promotum.

ANNOTATA.

a *Imo Dodonis, ut alibi sæpe dictum est.*

b *Hanc mirabilem pellicum repulsam Sigebertus primus e biographis tradidit.*

c *Alpaidem designat, quam* S. Lamberti *necis ream fuisse non credimus.* F

d *Quæ uncis inclusa sunt, restituimus ex Vita breviori ab eodem Sigeberto, ut § 1 probavimus, conscripta, ei Reinero perperam attributa. In Ms. enim nostro hic luxato ita legitur :* Videbatur eis vocis sibi notæ unde S. Lamberti, quod ipse Sanctus *etc.*

e *Consule Godeschalcum in Vita prima, num. 22, et Stephanum in Vita secunda, num. 38.*

f *A Godeschalco* Amalgisilus *vocatur ; atque ita etiam legitur in Vita breviori mox citata.*

g *De corpore in Mosam projecto nihil legitur apud Godeschalcum.*

h *In Ms. nostro* censu *legitur ; sed cum in Vita breviori ad. lit.* d *laudata, habeatur* sensu, *hæc lectio præplacet. Forte tamen legendum,* sensum.

i *Ms. nostrum habet :* Victoriam palmæ ; *quod ex eadem Vita breviori correxi.*

k *Uncis inclusa ex laudata Vita breviori denuo restitui, cum in Ms. nostro post verbum* refulgeret, *omissis ceteris, tantum sequeretur,* oculus.

l Theoduinum *habet Vita brevior, Godeschalcus,* Theodoenum.

m *Godeschalcus tantum bis Sanctum ipsi apparuisse testatur; tertiam vicem adjunxit Sigebertus.*

n *De hisce tribus lumine donatis agit Godeschalcus cap. 3, ex quo, uti et quæ de ecclesia Leodii erecta subdit, ea didicit Sigebertus.*

o *Hunc annum, quem in Christi 721 vel 722 incidisse ostendimus, deprompsit ex biographo S. Huberti apud Surium.*

p *Id est pro sacris reliquiis distribuenda.*

q *In Vita breviori legitur* Nivella. *Vide Annotata ad Vitam primam cap. 3 lit.* p.

r *In eadem Vita breviori est* Harmala. *Consule præcitatum cap. 3 Vitæ primæ, ad lit.* q.

s *A Godeschalco* contractus *dicitur.*

t *Legia sive Leodium, vivente* S. Lamberto, *villa tantum fuerat; sed verisimile tamen est, eam ob locum martyrii illius, miraculis et ecclesia illustratum, jam tum incrementa cepisse.*

u Matrem *restitui ex Vita breviori; nam in Ms. nostro perperam legitur,* martyrem.

x *Quæ hic narrat, anno Christi 714 contigisse probavimus in Commentario prævio num. 118 et sequentibus ; ideoque erravit Sigebertus, dum eadem aliquot annis post delatum eo Sancti corpus contigisse asseruit.*

B

y *Consule Commentarium § 9 et 10, ubi id refutavimus.*

z *Errat Sigebertus ; Cointius enim ad annum Christi 711, num. 7 ex Annalibus Metensibus et Gestis regum Francorum probat, Teutsindam vel Theodosindam, Radbodi Frisonum ducis filiam, Grimoaldo reipsa nuptam fuisse, anno scilicet 711 secundum citatos Annales.*

aa *Fabulatur hic denuo Sigebertus, dum Radbodum* non multo post *Grimoaldi cædem, in cujus suspicionem ipse revera venit, ludificatum a dæmone obiisse ait. Constat enim ex Annalibus a Cointio ad annum Christi 719, num. 14 citatis, ipsum primum prædicto anno 719 vita functum esse, cum jam ante Carolum Martellum cum exercitu suo cecidisset, ut apud eumdem Cointium ad annum Christi 716 num. 1. videre est .Quod de ludificatione dæmonis ait, consule Acta S. Wlfranni episcopi Senonensis tom. 3 Martii, a pag. 146 in Appendice.*

bb *De hac irruptione Normannica consule Commentarium prævium § 14, ubi ex vetustiori anonymo ostendi, minime verisimilia esse, quæ de eo*

C

metu ad S. Lamberti *corpus Normannis incusso narrat Ægidius Aureæ-Vallis ; sed ibidem non observaveram, Ægidio hac in parte Sigebertum prœluxisse. Anonymo tamen standum putamus.*

cc *De Godeschalco et tempore, quo scripsit, egimus in Commentario § 1.*

dd *In Ms. nostro perperam legitur :* represserit.

ee *Ita correxi ex Vita edita nomine Reineri; nam Ms. nostrum vitiose habet :* et cum martyrii.

ff *Vox* Pippini *ex Ms. nostro exciderat; quam ex mox laudata Vita restitui.*

gg *De hac prætensi silentii causa consule Commentarium prævium § 10.*

hh *De die martyrii convenit inter omnes : de anno egimus in Commentario § 8 et 10.*

D

VITA QUARTA

Auctore Nicolao, canonico Leodiensi seculo XII,

Ex editione Joannis Chapeavilli.

PROLOGUS

Excusans imperitiam suam,

Dilecto in Christo, et vere diligendo Domino suo Wederico, Letiensis ecclesiæ venerabili abbati *a*, Nicolaus ecclesiæ sanctæ Mariæ, sanctique Lamberti, quæ est in Leodio, canonicorum et diaconorum ultimus, salutem. Sicut nihil est, quod amicis et fratribus, honesta petentibus, negare debeamus, ita et eorum est a nobis non exigere, quod nimis arduum tarditate aut tenuitate ingenii assequi non valeamus. Temerarium enim valde est, quod quidam præclaras illustrium virorum res et memoria dignas aggrediuntur scribere, quibus nec ingenium natura, nec eruditionem doctrina, nec orationis splendorem indulget eloquentia. Sicque fit, ut cum magnitudinem rerum, quas exornare debuerant, verbis nequeant explicare, ariditatem ingenii sui, et imperitiam coguntur * manifestare. Grandes enim materias, ut ait Hieronymus ad Heliodorum episcopum, ingenia parva non sufferunt, et in ipso suo conatu, ultra vires ausa, succumbunt. Quod et mihi evenisse fateri non erubesco, qui nec oratoria eloquentia clarus, nec subtilis ingenii mihi conscius, vitam et passionem beati Lamberti martyris, quam scribere institueram, dignis verbis pronunciare non sufficio.

E

* cogantur

ait se scribere rogatum, ut aliam

2 Quod equidem opus non cujuslibet levitatis motu, seu jactantiæ fastu in me sumpsisse, sciat vestra paternitas ; sed quidam ex dominis et prioribus nostris parvitatem meam sæpius sunt exhortati, quatenus digniorem passionis causam beati Viri, et gesta ejus vetustate jam obruta, diligenter pervestigarem, et conscribendo tamquam in lucem retraherem. Diu multumque super hoc hæsitavi, quia et tantam rem aggredi valde invidiosum, et majorum meorum authoritati contradicere erat insolens, et vere irreligiosum Sed, ut arbitror, nullam meretur, vel vereri debet cujusquam obtrectatoris invidiam, qui ad scribendum non incitatur amore propriæ laudis, sed præcepto cogitur præsidentis. Parui itaque injunctis, et inter multiplices occupationes meas assumpsi hoc opus, plenum laboris et sollicitudinis ; quia nihil penitus ex hoc inveniri poterat in libris eorum, qui prius vitam et martyrium B. Lamberti conscripserunt, quibus etiam apud nos maximam authoritatem non levis, sed venerabilis sanxit antiquitas *b*.

F

martyrii causam prodit argumentum Operis

3 Horum primus, ut a (majoribus nostris accepimus,) fuit Godeschalcus quidam, ecclesiæ nostræ diaconus, tempore Caroli Magni, ex Francorum regibus imperatoris augusti, et Agilfridi nostri episcopi *c*. Secundus vero fœlicis memoriæ Stephanus, decimus post B. Lambertum Leodiensis episcopus *d* : qui cum de vita et sanctissima conversatione ejus quædam magnifice satis disserue-

A ruerint, mirandum valde est, cur gloriosam et tanto Sacerdote dignam martyrii ejus causam silentio prætererint, conscribentes ea, quæ et gloriam videntur obscurare Martyris, et subsannandi occasionem præbere calumniatoribus et incredulis *e*. Nec tamen eorum scriptis derogo, aut Opusculum hoc meum memorabilibus virorum venerabilium dictis comparo; in quo non ostentationem eloquentiæ, sed verbis simplicibus veritatem polliceor historiæ, omnino declarare cupiens, quorum principum tempore, vel a quibus parentibus B. Lambertus nativitatis exordium sumpserit; quo doctore sacras Literas didicerit, quibusve in pueritia miraculis floruerit, quam ordinabiliter ad episcopatum promotus, quam irrationabiliter ab ecclesia Tungrensi ejectus, quamque gloriose iterum intronizatus, semper tamen patientiam et humilitatem tenuerit; qua ætate claruerit, et quomodo post conversionem Taxandrorum, post multa sanctitatis ejus opera, vitam martyrio finierit, qualiterque horam et gloriam passionis ejus Romanus Pontifex per angelum manifeste cognoverit *f*.

et auctores recenset.

B 4 Hæc equidem partim ex gestis regum Francorum, partim ex Chronicis Reginonis Pruniacensis abbatis, et Sigeberti venerabilis monachi de cœnobio Gemblacensi, partim ex epistolis diversorum episcoporum, partim ex Vita B. Landoaldi præsbyteri, seu S. Landradæ virginis *g*, partim ex relatione majorum et scriptis virorum fidelium, excerpere curavi, et in libelli formam seriemque redegi; imitatus quodammodo apis solertiam, quæ ex diversis floribus succos convehens, et in favos disponens, varium saporem in unam commutat mellis dulcedinem. Et quoniam vestra Letiensis ecclesia specialiter B. Lamberti patrocinio gloriatur, ejusque reliquias pro amore indubitato complectitur *h*, hoc parvitatis meæ Opusculum sanctitati vestræ transmitto, pater venerabilis, summopere vos deprecans, ut non in eo scribentis imperitiam, sed eorum, quæ inscribuntur, et Martyris attendatis magnificentiam. Valete, et orate pro me.

ANNOTATA.

a *De* Wederico *vel* Widerico *abbate Lætiensi in Hannonia adi Commentarium prævium num. 289*
C *et sequentibus.*

b *Ecce hic candide fatetur Nicolaus, seculi* XII *scriptor, sese causam martyrii* S. Lamberti, *qualem ipse exponet, apud nullum veterem biographum reperisse.*

c *Vitam auctore Godeschalco, de quo consule Commentarium* § 1, *dedimus primo loco.*

d *Hujus quoque Opusculum secundo loco recensuimus.*

e *De causa martyrii prolixe disputatum est in Commentario* § 9 *et sequenti.*

f *Hanc apparitionem ut fabulosam rejecimus* § 8.

g *De utroque Sancto sermo infra recurret.*

h *Consule Commentarium* § 20.

A. NICOLAO CANONICO.

CAPUT I.

Sancti illustres et pii parentes, et institutio sub SS. Landoaldo et Theodardo : hujus corporis translatio Trajectum ab eo facta : in episcopatum successio.

Illustribus parentibus, Apro et Herisplende natus,

Gloriosus vir Lambertus, et æterno Regi sacerdos et martyr electus, insigni ex prosapia in Trajecto extitit oriundus, qui est super Mosam fluvium grandis vicus, non longe a dirutis urbis Tungrorum mœnibus. Pater ejus Aper, vir illustris, hæreditariam a majoribus suis sibi relictam comitatus illic strenue gubernabat dignitatem. E
Mater vero, Herisplendis nomine, claritatem nobilitatis moribus exornabat pudicitiæ et honestatis. Eo tempore Eraclius post Focam Romani fastigium adeptus erat imperii : eam vero partem regni Francorum, quæ Austria dicitur, Dagoberti regis filius Sigebertus admodum juvenis, prudenter sub patre gubernabat per Cunibertum Coloniensem episcopum et majorem-domus Pipinum primum, viros fide, justitia, consiliis, conspicuos *a*. Sub his itaque principibus, ab illustribus, ut præmissum est, Lambertus natus est parentibus. Qui, quoniam Christianissimi erant, in conjugali copula Deo placere studentes, cum hunc talem Deo promeruissent divitiarum suarum Hæredem, sacris eum literis imbuendum, et Ecclesiasticis ministeriis mancipandum, nec sine divina Providentia, disposuerunt; quod etiam ipsius Pueri beata spirare videbatur infantia.

S. Landoaldo magistro, multum proficit,

6 Et quia pater ejus vir prudens erat, sanctum sancto magistrum elegit Filio, ne puerilis innocentia, columbina simplicitas, cujuslibet pravitate doctoris inficeretur. Initiandum ergo studio literarum submisit eum viro venerabili Landoaldo, cujus vitæ integritas, et scientiæ sermonisque ubertas, in hac regione tunc celebris habebatur. Hic F
siquidem Landoaldus sub S. Amando episcopo archipresbiter ecclesiæ Tungrensis ordinatus, Deo ibidem militaverat, eandemque ecclesiam per novem annos episcopo vacantem, usque ad sacerdotium B. Remacli, diligenter rexerat. Landoaldus itaque teneros annos sancti Pueri paterno sinu complectens, ad normam sanctæ vitæ informabat primævæ ætatis mores. Divina siquidem gratia, quæ se ejus cordi abundanter infuderat, pueritiæ ejus teneritudinem manifeste provehebat in virilis sensus maturitatem. Qui quantum sub eodem beato viro profecerit, quam puro pectore pietatis ac sobrietatis doctrinam hauserit, superfluum arbitramur inculcare verbis, cum fructum tam fœlicis arboris adhuc hodie passim exuberare videamus.

cum eoque ecclesiam ædificans, fontem elicit;

7 At vir illustris Aper de profectu Filii sui non mediocriter exultans, et Deo verbis et factis gratias referens, fundum proprietatis suæ, quod Wentershovium dicitur, jure perpetuo delegavit illi, illiusque tutori Landoaldo, ut ecclesia ibi constructa, tanto instantius vacarent, ille docendi studio, iste discendi, quanto remotius viverent a vani-

A. Nicolao canonico.

vanitate sæculi. Ubi dum insisteretur in ædificanda ecclesia, artifices super penuria potabilis aquæ conquerebantur, quia ibi aqua ex palustri colluvie collecta bibentes magis torquebat amaritudine, quam aliqua refocillaret suavitate. Sanctus magister, sanctiorque magistro Discipulus fidem habentes in eum, qui amaris aquis de Marath dulcedinem indidit, qui aquas de petra produxit, communi voto pariter exorant pietatem Omnipotentis. Invocato ergo nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, baculo designant locum in modum crucis. Mira res, sed fidei non inusitata ! Fons ibi statim emanavit limpidissimus, qui usibus hominum amabilis, dum quotidiano incolas reficit beneficio, tanti miraculi non sinit interire memoriam.

prunas afferre ab eodem jussus,

8 Similiter die quadam, cum jam hyemalis algor inhorruisset, forte ignis in habitaculo venerabilis sacerdotis Landoaldi penitus defecerat : qui advocato prædicto Puero, Curre, inquit, Fili, et a vicina domo ardentes prunas defer, usibus nostris necessarias. Cumque vas ad convehendum ignem puer Lambertus in promptu non haberet, et doctoris urgeret imperium, cucurrit tamen velocius, ne modica saltem mora ingratum faceret suum magistro ministerium. B Homines autem regionis illius per sylvas et paludes, quibus abundant, dispersi, longe a se invicem distant et habitant. Itaque ad vicinum tugurium, in quo copiosum ignem ardere a longe notaverat, festinus accessit, sibique carbones dari a circumsedentibus expetiit. Quærentibus autem illis cum irrisione, (cum vas non haberet,) velletne eos in vestibus suis excipere ; ille, ut erat columbinæ simplicitatis, palliolum suum ambabus manibus et brachiolis extensum diligenter aptavit, exceptamque in eo sufficientem ardentium prunarum copiam, ne qua tamen possent effluere, firmiter astrinxit, lætusque cum festinatione rediit.

eas in veste sua innocue portat.

9 Cumque coram magistro eas humiliter deposuisset, vestemque excussisset, nullum penitus in ea apparuit corruptionis signum, nullum vel modicæ adustionis vestigium. Mirari cœpit intra se venerabilis sacerdos, et omnipotenti Deo gratias agere ; quia sicut videbat vestem illæsam ab incendio, sic mentem Pueri sinceram et mundam notaverat ab omni elationis vitio *b*. C Interea fœlix adolescens Lambertus sub Landoaldo in divinarum et mundanarum literarum scientia non mediocriter exercitatus, et viam Domini juxta teneræ modum ætatis sufficienter est edoctus, mundus et integer mente et corpore ab iis vitiis, adversum quæ parum cauta est lubrica ætas adolescentium, maxime eorum, quos et nobilitas carnis et rerum opulentia impellit ad petulantiam.

A S. Theodardo ulterius institutus

10 Cum itaque jam juventutis attingeret florem, commendatur a patre, quem post Deum miro venerabatur affectu, sanctissimo viro Theodardo, qui B. Remacli successor, Tungrensi *c* tunc præsidebat ecclesiæ. Quem venerabilis pontifex Theodardus, quasi dilectissimum pignus et unicum filium, spirituali suscipiens et complectens desiderio, ejusque mores et actus tacita et subtili consideratione perscrutans, cœpit venerari et admirari; quia deprehenderat in Juvene multiplices divinæ gratiæ donationes; multo fœliciorem se reputans talis Alumni famulatu et contubernio, quam Moysen Josue, seu Heli Samuelis ministerio. Erat enim vere dignus B. Lambertus, aspectu amabilis, colloquio affabilis, rectam conversationem habens cum omnibus hominibus. Parvi pendebat præsentia, veluti devoverat in pueritia, æstimans pro nihilo omnia, præter quod erat æternæ salutis gratia. D

gratia et natura donis eminet.

11 Cælestibus animo inhærens, sese in holocaustum Domino mactabat. Et sicut hi conscripserunt, qui quantitatem seu qualitatem formæ ejus memoriæ prodiderunt, ita eum summus Artifex et naturæ ratio composuit, ut in toto ejus corpore vix aliquid reperiri posset, quod excedere videretur modum venustatis et elegantiæ. Denique tanta erat circa episcopum in obsequendo ejus humilitas, in sacra lectione assiduitas, in oratione devotio, in jejuniis moderatio, in eleemosynis largitas, in hospitalitate hilaritas, ut in oppido populoso, et inter magnorum principum assiduos conventus, quibus eum interesse Tungrensis ecclesiæ negotia sæpius cogebant, solus vitæ suæ qualitate promeruerit, quatenus eum et boni possent veraciter prædicare, et mali formidarent detrahere.

Corpus S. Theodardi repetit, et Leodii sepelit.

12 Contigit interea beatum præsulem Theodardum per innocentiæ viam in territorio Spirensium *d* ad martyrii coronam pervenire. Cujus rei acerbitate, et tam lugubri Lambertus consternatus est nuntio : quamvis enim eum sanctorum martyrum gloria sublimatum non dubitaret, tamen non E temperavit a lachrymis, quas eliciebat non incredulitatis diffidentia, sed desiderium charitatis. Angebatur maxime, quod dulcissimi patris saltem supremo non interfuisset funeri. Ut ergo eum, quem dilexerat vivum, honoraret mortuum, ad solatium universi doloris sui accinxit se constanter ad repetendum corpus exanime sacerdotis et martyris : et licet id frustra jam primo tentaverit, secunda tamen profectione, quod desiderabat, obtinuit. Relatum itaque tam sacratissimum pignus non sine magna exequiarum pompa sepelivit, ejusque tumulo honoravit villam Legiam *e*, tunc quidem ignobilem vicum, nunc vero ordinatione divina et ipsius B. Lamberti patrocinantibus meritis, totius hujus regionis caput, principatus domicilium.

Auctoris de sede Tungrensi observatio.

13 Eo siquidem tempore Tungrorum civitas ab Hunnis jam pridem funditus eversa, evolutis ab excidio suo plus quam ducentis annis, vix a paucis inhabitabatur, cunctaque suæ antiquæ nobilitatis et claritatis insigna, vastitatis et solitudinis ipsius magnitudo obliteraverat ; solam vero F pontificalis cathedræ dignitatem, quam a B. Materno *f*, primo ipsius civitatis episcopo, acceperat, adhuc in ecclesia S. Mariæ perpetuæ Virginis, inter ipsas murorum suorum ruinas inconcusse retinebat. Et quoniam Trajectenses, qui erant ei versus Orientem satis finitimi, rebus, multaque populi frequentia tunc in ea regione potentiores habebantur; eorum ordinatione et dispositione Tungrensis sedes, tamquam decrepita et præmortua mater, a validiore et prudentiore filia gubernabatur; adeo ut usque ad sacerdotium B. Huberti, non minus Trajectensis, quam Tungrensis episcopatus diceretur *g*.

S. Theodardi in episcopatum.

14 Igitur qui Tungrensi ecclesiæ substitueretur episcopus, multum desiderabatur in ecclesia Dei, multum super hoc tractabatur in aula regis Francorum Clodovei, ejusque filii Hildrici *h*, qui sub patre regnabat in Austria. Nam Sigebertus *i*, Clodovei frater, absque liberis jam obierat. Itaque paulatim sermo intra ecclesiam, ab ecclesia ad populi frequentiam, discurrebat, nullum Lamberto meliorem, nullum eo Tungrensium episcopatu esse digniorem, quem certissime nove-

A noverant ditatum honoribus sanctimoniæ, illustratum commerciis parcimoniæ. Spiritus sancti ergo inspirante gratia, plebs Trajectensium pariter congregata in episcopum eum sibi eligi, et in loco magistri succedere acclamavit. Regalis etiam celsitudo ac palatinorum procerum multitudo, apud quos non levis existimatio Lamberti erat, electioni assentiendo, tulere suffragium. At vir Dei Lambertus, qui sacerdotium studuerat mereri, non suscipere, se indignum tali honore, se tanto oneri causabatur incongruum.

aliquantulum reluctatus, sufficitur.

15 Sed quanto plus repugnabat, tanto magis omnium in se studia concitabat; eo quod amplius ab omnibus judicabatur ambiendus, quo in appetendo episcopatu inveniebatur minime ambitiosus. Omnibus itaque acclamantibus, jamque piam violentiam invito renitentique se facturos minitantibus, cœpit Vir Deo plenus intra se cogitare, quia divinæ dona gratiæ meretur amittere, quisquis sub specie humilitatis pertinaciter refugit per ea, quæ habet, bona proximis prodesse. Timebat manifestæ Dei voluntati resistere, et charitatis et obedientiæ terminos excedere; B sicque per omnia vere humilis, vere Deo subjectus, et fragilitatis humanæ non immemor, tantæ plebis regimen suscipere timuit; sed de Dei vocantis se virtute præsumendo, consensit. Sic Trajectensium testimonio, comprovincialium episcoporum judicio approbatus, per sacræ unctionis ministerium Spiritus sancti virtutem suscipiens, Tungrensi cathedræ vicesimus nonus *k* præsedit episcopus.

ANNOTATA.

a *Hæc Nicolaus hausit ex Sigeberto in Vita tertia, num. 2, de quibus vide dicta in Commentario, num. 22 et sequenti.*

b *Totam hanc Landoaldi historiam descripsit ex Vita S. Landoaldi, aut ex Sigeberto in Vita mox laudata, ipsis illius verbis sæpe usus.*

c *Vide dicenda inferius ad lit.* g.

d *Nota est* Spira *Germaniæ civitas ad Rhenum flumen, antiquorum Nemetum caput, nunc in Palatinatu Inferiori.*

e *Hanc translationem didicit ex Sigeberto, vel qui huic præluxit, antiquiore anonymo biographo S. Theodardi, de quo supra ad caput 1 Vitæ* C *tertiæ, lit.* q.

f *S. Materni gesta illustrata sunt in Opere nostro ad diem 14 Septembris, ubi de hisce consuli possunt.*

g *Cum Godeschalcus, Stephanus, Sigebertus, et ante hunc Anselmus SS. Theodardum et* Lambertum *episcopos* Trajectenses *unanimi consensu appellent, itaque dictos esse Nicolaus ipse agnoscat, hic* Tungrenses *tamen appellare affectat, quasi episcopatus sedes tum etiam Tungris fuisset. Verum vide dicta in Annotatis ad cap. 1 Vitæ I, lit.* f.

h *Childericum II Austrasiæ regem, postea monarcham, Chlodovei II filium designat; sed errat Nicolaus, dum eumdem Childericum sub patre suo regnasse in Austrasia dicit, prout observavimus ad cap. 2 Vitæ tertiæ, scriptæ a Sigeberto, quem Nicolaus hic, ut sæpe alias secutus est. Atque hinc in alium impegit errorem, dum de* S. Lamberto *episcopo creando actum esse scribit in aula Chlodovei, qui tum multis annis obierat. Vide dicta in Commentario num. 47 et sequenti.*

i *Fuit is S. Sigebertus ejus nominis III, Austrasiæ rex, cujus Acta habes apud nos ad diem 1 Februarii.*

A. Nicolao canonico.

k S. Lambertus *fuit vigesimus episcopus Trajectensis: sed Nicolaus novem episcopos, qui ante S. Servatium Tungrenses fuerunt, ceteris annumerat, et omnes Tungrenses appellat.*

CAPUT II.

Episcopatus a Sancto egregie administratus: ejusdem depulsio e sede sua: Vita septennio acta Stabuleti.

Ob episcopales virtutes regibus Clodoveo

Sortitus itaque apicem dignitatis ecclesiasticæ, studuit pietatis augere opera, qui pontificali auctus erat infula. Non imminuit in eo, sed multiplicavit E anterioris vitæ gratiam collatæ potestatis excellentia; nec penitus in ejus animo locum habuit pestis, quæ religiosarum mentium statum sæpius evertens, his, qui cæteris præsunt, nimis familiaris est, elatio. Mactabat omni die holocaustum Domino, non ex pecore alieno, sed ex corpore proprio. Consilium et opus suum semper ad Dominum convertebat; cor ejus et pedes directi erant ad euangelizandam pacem. Jamque per acceptam superabundanter spiritualium donorum gratiam opinio ejus longe lateque celebriter prædicabatur, non solum prærogativa meritorum, sed et claritate miraculorum. Unde non immerito familiariter eo utebatur, ejusque se orationibus commendabat, et consilio submittebat Clodoveus rex Francorum; nec quicquam in dispositione regni sui videbatur ei satis validum, quod non erat tanti Viri prudentia et authoritate corroboratum *a*. a

et Childerico carus, privilegium obtinet.

17 Quantæ autem existimationis et authoritatis B. Lambertus apud regem fuerit, manifeste patet; cum eum idem pacificus rex non solum episcopum, sed et patrem, et apostolicum virum appellet in eo privilegio, quod promulgavit, ipso sancto Præsule petente, pro immunitate F et possessionibus ecclesiæ S. Mariæ perpetuæ Virginis, in cujus nomine et honore eo tempore Trajecti vigebat post Tungris quædam dignitas pontificalis cathedræ: quod privilegium usque hodie apud nos conservari non dubium est *b*. b Similiter post obitum Clodovei S. Lambertum nimia familiaritate venerabatur Hildricus, qui patri successerat in regno Austriæ *c*. c Siquidem Austria dicebatur ea pars regni Francorum, quæ a Burgundia usque ad mare Frisonum extenditur, et hinc Rheno, illinc sylva Carbonaria seu Hannonia concluditur *d*. d Hæc tota sancti Viri expetebat authoritatem et consilium; ejusque meritis ecclesia Dei tranquillata est, rexque Hildricus aliquamdiu bonitate floruit et prosperitate.

Theodorico monarcha, Ebroinus Sanctos persequens,

18 Sed quia reges, sicut nec servire cuiquam volunt, ita semper majorem dominationem desiderare non desinunt, Hildricus, postposito Viri Dei consilio, abjecto germanitatis affectu, animum et manum tetendit in regnum fratris sui Theodorici, qui regnabat in Neustria, eoque expulso, fraterni regni non sine sanguine usurpavit principatum *e*. e Sed non est diuturna scelere quæ-

A. Nicolao canonico.

quæsita potentia : nam paulo post Hildricus ob insolentiam morum suorum insidiis quorumdam Francorum in venatione exceptus, graviterque vulneratus interiit *f*. At Ebroinus, vir crudelis et malitiosus, qui sub Theodorico rege majordomus Franciam sæpius turbaverat, audita morte Hildrici, sanctæ religionis habitum rejecit : nam timore Hildrici monachum in Luxovio professus fuerat. Ita maximum suæ factionis exercitum a Burgundia colligens, Theodoricum in regnum Francorum reduxit *g*; non quia eum diligebat, sed quia per eum se ulcisci desiderabat. Totam denique injuriarum suarum ultionem maxime in ecclesiam Dei retorsit, magnosque ac sacerdotales viros, quorum ei sanctitas et libertas vocis suspecta erat, de medio auferens, alios ex eis exilii proscriptione, alios carcerum et tormentorum maceratione afflixit.

S. Lambertum e sede sua pellit, intruso Faramundo :

19 De quorum numero B. Leodegarium, Augustudinensem episcopum, miris cruciatuum modis Christo martyrem fecit. Et quia B. Lambertus intima et spirituali familiaritate Hildrico conjunctus fuerat, timens prædictus vir nequam, B ne eum, qui sanctitate et authoritate cæteris præeminebat, suæ factioni haberet contrarium, et justitiæ ac publicæ libertatis defensorem, eum ab episcopatu Tungrensi expulit, et Pharamundum quendam, ut dicunt, Coloniensem clericum, calcata omni sacrorum canonum reverentia, illuc obtrudendo, violenter intronizavit *h*. Quanta autem per hunc invasorem facta fuerit in Tungrensi ecclesia totius divini et humani juris confusio, bonorum omnium desolatio, quam oppressa æquitas, quam dissoluta pravitas, si vellemus scripto prosequi, non jam videremur inchoati Operis historiam texere, sed tragediam, deplorando, conscribere. Per hunc Tungrensis ecclesia plus experiendo, quam legendo didicit, quia fur non venit, nisi ut furetur et mactet et perdat.

quod sanctus æquo animo ferens,

20 Hac itaque horribili tempestate in regno Francorum excitata, omnia omnino confusa, omnino turbata erant per prædictos sceleratos ministros, per Ebroinum Austria, per Pharamundum Trajectensis ecclesia. Sed omnipotens Deus, cujus gloriæ laus magnificatur, cum Sanctorum suorum virtus declaratur, fieri hoc misericorditer permittebat, ut, quanta esset in servo et C sacerdote suo Lamberto fortitudo patientiæ, et virtus veræ humilitatis, manifestaretur per flagellum tribulationis. Nam Lambertus Christi athleta, clementer ferens cuncta, præsulatus liquit sceptrum, commendans curam ovium ei, qui lavit baptismate, et redemit sanguine. Et quem nec dignitatis sublimitas tumidum, nec magnæ possessiones cupidum, nec diuturna tranquillitas effecerat resolutum, superveniente articulo persequutionis, adeo Virum Dei patientiæ æquanimitas roboravit, ut nec eum vehemens tribulatio fractum, nec privatio honoris confusum, nec rerum temporalium damna conspexerint miserum.

sibique gratulans, sed de grege solicitus.

21 Volebat tyrannis et oppressoribus Ecclesiæ Dei sacerdotali authoritate resistere; sed eorum et multitudinem et mentis nimiam obstinationem considerans, infructuosum laborem prudenter declinando, cedendum tempori adjudicavit, ne etiam videretur intercepti honoris ultionem exercere, non pro justitia decertare. Gaudebat, honores transitorios et publicarum curarum se evasisse tumultus, seque nunc beatum pronunciabat et fœlicem, cum liber ab omnibus, diu optatam monasticæ quietis obtinere poterat securitatem. D Summa et sola pii Patris sollicitudo erat filiorum destitutio, quorum sicut semper in charitate Christi desideraverat salutem, sic sine maxima cordis contritione non poterat videre perniciem. Nec minor apparebat erga eum in orbatis Trajectensibus filialis affectio, quem etsi propter persequutionis sævitiam retinere non audebant, ab ejus tamen præsentia et amplexu avelli vix poterant.

inter suorum lacrymas discedit,

22 Cumque discederet Vir mitissimus, omnis eum populus cum clero lamentabatur, longiusque eum ab oppido prosequentes, cum gemitu et lachrymis dicebant : Cur nos deseris, Sacerdos sanctissime? Cui nos committis, Pastor vigilantissime? Cur relinquis gregem devotum, et quare supplicem clerum? Quis orabit Deum pro nobis, et quis sublato Pastore, a morsibus nostris luporum arcebit insidias? Tu sacerdotes sermone et opere, tu populum prædicationis exhortatione informabas; tu destitutis solatium, captivis precium, tu jejunis cibum, nudis largiebaris operimentum. O decus, o lumen Ecclesiæ, o custos et pater patriæ! Educ nos tecum, ut E qui in tranquillitate tuis instituti sumus præceptis, tuis jocundati beneficiis, tuæ mereamur participes esse tribulationis. At venerabilis Sacerdos tantis suorum vocibus et lachrymis permotus, lachrymas pietatis et ipse fundens, parumper substitit; conversusque ad eos, qualiter verbum Dei, viam justitiæ et salutis, quam ex ore ejus audierant, conservarent, edocuit; adhibitisque Sanctorum de patientia exemplis et præceptis, ne in præsentibus tribulationibus deficerent, utque in Deo constanter sperarent, sæpius admonuit; quia Deus non confundit sperantes in se.

et cum duobus servulis ad Stabulense cœnobium

23 Post hæc sacras manus et oculos ad cælum elevans pro astantibus et devotis sibi filiis paternam ad Deum fudit orationem, consignansque eos Crucis signo salutari, et absolutos in osculo pacis, animæquiores remisit ad propria *i*. Tanta autem fuit prædictorum tyrannorum potestas et crudelitas, ut ex omni ecclesiasticæ familiæ numero vix duo pueri obsequio tanti Viri adhærere non timuerunt *; quorum alter, Theodoenus nomine, ut majores nostri scriptum reliquerunt, operum ejus veridicus relator et testis idoneus extitit. His itaque comitibus, vir Dei Lambertus F cœnobium in loco, cui Stabulaus nomen est, situm expetiit. Hic siquidem locus inter vastos et confragosos Ardennæ saltus, nulli tunc humanæ habitationi habilis, squalidus horrebat, sterili et emoriente terra, non segetibus, non pomiferis arboribus apta, non alendis pecoribus grata, non commerciis quæstuosa, qua, exceptis aliquot rivorum seu fontium irrigationibus, horribiliorem non incoluerunt Paulus vel Anthonius eremi solitudinem.

* timuerint

se recipit, ubi inter monachos septennium transigit :

24 Hic S. Remaclus cœnobium devotione et expensis Sigeberti regis construxerat *k* et ordinaverat, aggregatis in eo multis fidelibus, quibus sub Regulari disciplina multis annis, illic strenue præfuit, vitamque et omnem conversationem suam, tamquam præclarum monasticæ perfectionis speculum subditis exhibuit. Hunc ergo locum, quia solitarium, et ideo congruum, monachis præbebat habitaculum, sanctus pontifex Lambertus elegit expetendum. Tantus itaque Vir, qui videbatur, et erat, sanctitate et dignitatis excellentia venerabilis, obedientiam Filii Dei summopere imitari desiderans, non affectata corporis aut verborum inclinatione, sed vera et pro-

A profunda mentis humiliatione, jugum obedientiæ et subjectionis ab abbate sibi imponi petiit et obtinuit; ibidemque per septem annos sanctam et angelicam vitam in omni virtutum observantia exegit. Ad declarandam autem veram animi ejus virtutem et patientiæ fortitudinem, unum obedientiæ ejus subjiciamus exemplum, ut perfecti audiant in illo, quid imitentur, et infirmi, quid venerentur.

ob lenem sonitum calceo editum

25 Solitus erat Vir memorabilis inter cætera ardui propositi insignia solemni consuetudine publicas fratrum religioso furto prævenire vigilias, atque per secretæ orationis devotionem divinæ contemplationis degustare dulcedinem. Cum igitur nocte quadam ad id peragendum clam lectulo se subtrahens, pie festinaret, unum de sandaliis, (quod genus calceamenti vulgariter cothurnos dicimus) a manu ejus elapsum corruit, feriensque pavimentum dormitorii, sonitu modico quidem, sed insolito, altum tanti conventus interpellavit silentium. O quanta erat apud eosdem Dei servos gravium culparum districta correctio, cum in hujusmodi fortuitis excessibus tam severo ple- B cterentur judicio! Nam pater monasterii hoc repentino turbatus sonitu, tali culpæ Regularem non distulit adhibere medicinam; sed culpæ authorem ignorans, signis et nutibus *l* quibusdam præcepit, ut exiret ad crucem, quicunque temerario sonitu interrumperat fratrum silentium et quietem.

jussus ab abbate brumali nocte fere nudus

26 Statim vir Dei Lambertus præceptum obedientiæ, quasi prospera juberentur, adimplere contendens, sicut erat adhuc fere nudus, solo ciliciolo contectus, discalceatis pedibus dormitorium egressus, crucem adiit, quæ sub divo posita, ex more monasterii hujusmodi corrigendis erat disciplina. Hyems erat, quæ nive et glaciali asperitate sævior inhorruerat; et ut pro comperto habemus, omnis fere Ardennæ regio, et ea maxime, quæ præfatum obsidet cœnobium, inter suas, quas prædiximus, incommoditates specialiter tanta perurgetur aeris inclementia, ut longiorem et asperiorem, quam cæteræ partes Austriæ, nivium et hyemalis horroris semper patiatur molestiam. Stabat ergo Sacerdos mitissimus, instar crucis ante se positæ, stabat plane vivens hostia Christi, crucifixus mundo carnisque desi- C deriis, cum psalmorum modulatione offerens Deo suavissimos fructus obedientiæ. Ardebat plane interius flamma Paracleti Spiritus; idcirco exterius frigoris contempsit cruciatus. Quid ejus affectu devotius? Quid oratione mundius? ut confiteri constanter possimus, cælum ejus patuit precibus, et oratio ad supernos pervenit auditus.

subdio in oratione perseverat: inde revocatus,

27 Vere beatum Virum, et hoc supplicio sacratis martyribus Christi comparandum, quem divina Providentia et præsentibus tribulationibus exercebat, et ob multorum salutem ad majoris certaminis gloriam reservabat. Tectus itaque nive magis quam veste Martyr noster, purior auro, quod per ignem probatur, immobiliter perseveravit in orationis devotione, quousque fratres vigiliarum solemnitate transacta, cogente eos summa necessitate, domum hyemalem ingressi sunt, accensoque igne copioso, calore refocillabant corpora sua, immanitate frigoris inter multiplices vestes jam fere præmortua. Ibi abbas per absentiam Viri Dei, quid in eo egerit, sero deprehendens, confusus expalluit, seque sacrilegum, se homicidii reum lachrymando protestans, cunctis fratribus stuporem incussit formidinis, quod tantum ac sacerdotalem Virum pro levi excessu tam injuriosæ deputasset pœnitentiæ. Currunt fratres, alter alterum pia festinatione prævenire contendentes; et quem putabant seminecem, inveniunt cum alacritate spiritus psalmos Domino decantantem. Eruitur ab illa nivium densitate, fratrumque desiderantium conventui honorifice redditur, referens et obedientiæ exemplum et suæ liberationis miraculum.

A. NICOLAO CANONICO

se accusat. Hujus rei memoria Leodii.

28 Abbas vero et universitas fratrum non temperantes a lachrymis, humiliter ejus devolvuntur pedibus, suæ ignorantiæ veniam deprecantes. At Vir justus seipsum, ut scriptum est, in primis accusans, sicut ad impositam sibi pœnam extitit vere patiens et humilis, ita ad ignoscendum, quod rogabatur, non fuit pertinax aut difficilis. O vere manifesta in servo suo Lamberto divinæ virtutis operatio, per quam ad exequendum tam arduum hujus obedientiæ præceptum inflammata est ejus mentis alacritas, quod vix umquam aliqua sit creditura posteritas. Specialiter itaque ob hujus triumphi memoriam in principali ecclesia Leodii, ubi idem preciosus Martyr corpore requiescit, mos iste primum inolevit, ut intra claustralia septa sub divo vexillum Crucis Dominicæ per- E petuo stabiliretur *m*; licet nonnullæ hoc ecclesiæ usurpare sibi videntur alio quidem religionis genere.

ANNOTATA.

a *Progreditur Nicolaus in eodem errore, quem supra in Annotatis ad cap. 1, lit.* h *observavi. Præterea, quod Sigebertus in Vita tertia, num. 14 de Theodorico III perperam scripserat, ipse non magis recte Chlodoveo II adscripsit.*

b *Privilegium hoc ab aliis frustra quæsitum esse, imo numquam exstitisse merito credi, ostendimus in Commentario prævio num. 48.*

c S. Lambertus *factus est episcopus sub finem anni 669, vel initium sequentis, annuente Childerico II rege Austriæ, qui non nisi post mortem patris regnare cœpit. Vide Annotata ad caput præcedens lit.* h.

d *Non iidem semper fuerunt regni Austriæ seu Austrasiæ termini, quos non est hujus loci examinare. Videri hac de re potest Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, ad vocem* Austriæ. *Idem ad vocem* Carbonaria silva *profert locum ex* F *Annalibus Metensibus ad annum 690, ubi dicitur :* Pippinus ad Carbonariam silvam pervenit; qui terminus utraque regna *(Austriam et Neustriam)* dividit.

e *Constat, Childericum ad regnum evocatum esse a Neustrasiis, qui Ebroini Majoris-domus Theodorici tyrannidem pertæsi, hunc et illum exauctorarunt, et in monasteria relegarunt. Adi Commentarium num. 61, et Vitam tertiam num 17.*

f *Consule mox laudatam Vitam et numerum.*

g *Cæso Childerico, Theodoricus ex San-Dionysiano, Ebroinus e Luxoviensi monasterio prodierunt. Et Ebroinus quidem primum quemdam pseudo-Clodoveum, quem Chlotarii III filium mentiebatur, ad regni Austrasiæ partem evexit, postea vero ad Theodoricum accessit; uti num. 62 Commentarii dictum est.*

h *De hisce omnibus consule Commentarium num. 63 et sequentibus.*

i *Isthæc omnia ex Nicolai conjectura dicta accipe.*

k *Acta S. Remacli illustrata sunt ad diem 3 Septembris, ibidemque in Commentario prævio § 6 actum est de Stabulensi cœnobii exstructione.*

l *Non*

A. NICOLAO CANONICO.

l *Non* signis et nutibus, *sed manifesto vocis imperio abbatem istud mandasse, diserte aiunt Godeschalcus et Stephanus.*

m *Hoc ante Nicolaum nemo veterum tradidit, neque is satis idoneus testis mihi est, ut id credam, cum ut in ceteris ecclesiis, ita et in Lambertiana Leodiensi alio religionis genere ea crux statui potuerit.*

CAPUT III.

Reditus ad episcopalem cathedram suam : disciplina ecclesiastica restituta : Taxandri, aliique ad Christum adducti : congressus cum S. Willibrordo.

B Interea evoluto septennio, ira Dei in misericordiam versa, post horridam tempestatem facta est in ecclesia Dei tranquillitas : nam Ebroinus, qui Franciam fraude, crudelitate, avaritia, diu vexaverat, justo Dei judicio misere interficitur. At dux Austriæ Pipinus secundus, Ansigisi filius, Pipini primi ex Begga filia nepos, cujus ut erat hæres nominis et honoris, ita justitiæ et religionis, vir acer consilio et manu strenuus, totam potentiam suam et studium ad honorem sanctæ Dei Ecclesiæ et liberationem patriæ convertit, regemque Theodoricum, ut tyrannicam crudelitatem in principalem clementiam commutaret, non minus bellico apparatu, quam justitia sua coegit. Igitur tranquillatis rebus sub Pipino, cum jam nulla tempestas bellorum intercluderet exequutionem legum, cœperunt inter Domini sacerdotes faciles commeatus, et ad tractanda ecclesiastica negotia assidui fieri conventus.

Pippino Heristallo Majore-domus facto,

30 Quod Pharamundus, Trajectensis ecclesiæ invasor et pestis, considerans, qui in rerum motibus et dubiis temporibus firmissimam spem hactenus habuerat, cœpit formidare pacati statum temporis, ecclesiastici æquitatem examinis, et sicut scriptum est; « Fugit impius, nemine perse- C » quente, » proprii sceleris eum perurgente conscientia, episcopalem sedem, quam male diu occupaverat, pejus fugiendo dereliquit; et, ut dicitur, in tota illa provincia numquam postea a comparuit *a*. Sic tandem Deo propitio, a tyrannide ejus liberata Trajectensis ecclesia, quanta pertulerit, quam injuste dilectum patrem suum Lambertum perdiderit, et miserabiliter recordari, et libere cœpit conqueri; totoque affectu conversi ad Dominum, multis suspiriis et lachrymis deprecabantur, quatenus destituto et luporum morsibus exposito gregi, et desolatis filiis spiritualem pastorem et desideratissimum patrem Lambertum verus pastor Christus restituere dignaretur.

fugit Faramundus, et ecclesia Trajectensis

31 Et quia Deus liberaverat Austriam per Pipinum, qui, ut præmisimus, sub rege Theodorico rempublicam Francorum strenue administrabat, eumdem principem unanimiter adeunt, suæque præteritæ calamitatis deploratione præmissa, Consule, inquiunt, princeps clarissime, miserabiliter dinque afflictæ Trajectensi ecclesiæ, tuaque industria restitue huic multitudini destitutæ, huic desolato gregi Pastorem proprium, a quibus pacifico tuo adventu, solaque fama modestiæ et justitiæ tuæ exterritum abegisti invasorem D et mercenarium. Et quia hoc tempus non longa oratione, sed festina indiget consolatione, mitte, qui perquirant, et educant a cœnobio Stabulensi beatissimum virum Lambertum pontificem nostrum, in quo est sana doctrina, conversatio angelica; quia certissime aut ipsius, aut nullius, reformabitur magisterio, quæ depravata et corrupta est in nobis per illum perditionis filium Pharamundum, synceritas Christianæ fidei, et ecclesiastica religio.

S. Lambertum sibi reddi a Pippino

32 At dux Pipinus vir, qui licet militaribus studiis occuparetur, divinitatis tamen cultum et ecclesiarum Dei tranquillitatem in secundis non habebat, Trajectensem habitum veneratus est et desiderium, eorumque petitionem non spernendam ratus, cum rem altiori diligentia perscrutatus esset, summos et religiosos viros, quorum familiaritate et consilio admodum utebatur, ad præfatum cœnobium destinavit, ut non videretur vanum et leve, quod tantorum legatorum expetebatur authoritate. Nondum B. Remaclus, illius fundator et rector monasterii, vita excesserat; sed in senectute bona diem vocationis suæ E et æternæ retributionis præmium fœliciter expectabat *b*. Igitur cum ex legatis audisset venerabi- b lis ille sanctorum conventus et Trajectensium devotionem et religiosam pii principis petitionem, pacemque ecclesiis per eum redditam, immensas omnium bonorum largitori Deo gratias egerunt, multumque de charitate Dei, de salute proximi, ad invicem conferentes, sanctum ac Deo amabilem virum Lambertum ad salvandum populum sibi creditum, ad reformandam Catholicæ fidei regulam, ab illa divinæ contemplationis dulcedine non sine multis gemitibus et lachrymis abstractum emiserunt, eumque religiosa honorificentia persequentes, ad salutem multorum, quod erat, esse compulerunt.

impetrat: Sanctus Stabuleto rebeu

33 Quis sufficienter verbis exprimere valeat lætitiæ magnitudinem devoti gregis in reditu pii Pastoris sui? Quis ratione comprehendat utriusque sexus omnis ætatis et ordinis concursus ex agris, effusiones ex oppidis? Præeuntium turbarum lachrymæ gaudiis plenæ, voces, plausus, congratulationes, circumquaque personabant, dicentium : Benedictus, qui venit in nomine Domini! At vero in Trajectensi clero et populo F tanta efferbuit exultationis amplitudo, ut ad videndum et complectendum animarum suarum Patrem et Conservatorem ipsa oppidi mœnia et tecta fere e sedibus suis evelli viderentur et lætari. Nam Tungrensis et Trajectensis ecclesia, quid in præsule suo Lamberto spiritualium beneficiorum habuerit, plus carendo, quam fruendo, modo satis experta, majoribus votorum gaudiis eum prosequi videbatur, et complecti restitutum, quam primitus post electionem inthronizatum. Piis itaque ovium suarum vocibus diu desideratus Pastor attollitur, et in pontificali cathedra sua decenter relocatur.

communi omnium lætitia excipitur,

34 Erat vere et sine superstitione religiosus, nihil a cœnobita per sacerdotium immutatus. Neque sub obtentu resumptæ dignitatis rigorem monasticæ disciplinæ relaxabat, ita ut a cunctis videri posset ambiguum, utrum ejus industria et magnanimitas in singulari professione et humilitate, an in episcopali prælatione, et hac communi conversatione specialius et mirabilius aptaretur. Qui ad reparandam ecclesiasticæ religionis regulam, quæ per pseudo-christianos depravata erat, valde sollicitus, plus erga corrigendos agebat

et collapsam disciplinam restituit.

A agebat mansuetudine, quam severitate, plusque provocabat delinquentes ad obedientiæ salubritatem per exhortationem charitatis, quam per rigorem potestatis. Non enim poterat doctrina ejus esse contemptibilis, qui in omni actione sua videbatur et erat irreprehensibilis. Nam ut de cæteris a Deo sibi collatis virtutibus taceamus, tanta specialiter in eo absque elatione fulgebat illa angelicæ castitatis puritas, ut non solum fornicatio circa eum locum non haberet, sed nec quælibet immunditia nominaretur aut scurrilitas.

Dum Taxandris idololatris prædicat. 35 Sed et tanta fervebat in eo latitudo Dominicæ charitatis, ut, sicut exultabat in Deo de salute fidelium, sic afficiebat * cor ejus error et perditio vicinorum gentilium. Nam regio, cui Taxandria nomen est, quæ a Trajectensi oppido versus Septemtrionem vix tribus miliaribus disparatur, necdum Euangelicæ gratia prædicationis cognita, idololatriæ cultu sordebat. Hæc siquidem regio vastis et fere continuis paludibus obsita, et ob id ne finitimis quidem aliquo commercii jure tunc satis nota et pervia, multitudinem agrestis populi in se continebat, cujus mores barbaros ipsa etiam solitudo et superstitio efferaverat. B Hanc constanter ingressus est Veritatis prædicator Lambertus, et ad illos sanctorum martyrum, seu etiam Domini nostri passiones, oculos mentis convertens, pro infidelium salute ad omnem non solum convitiorum, sed etiam pœnarum tolerantiam se præparabat.

• l. afficeret

hi idola ulturi armati concurrunt, 36 Et quia incolæ regionis illius non continebantur civitatibus, sed pluribus et sparsis vicis inhabitabant, fana eorum, in quibus ob deorum suorum culturam frequentes et celebres conventus habebant, intrepidus expetebat, prædicans et annuncians verbum salutis, lumen Euangelii, planeque contestabatur eis, quam prophana, quamque Deo odibilis esset simulachrorum servitus, dum, quod uni et vero Deo, omnium Creatori, singulariter jure debetur, hoc ad ejus injuriam, creaturæ, immo dæmoniis, ab hominibus irrationabiliter exhibetur. At barbari, superstitionis et inveterati erroris sui valde tenaces, mirabantur quidem ad insolitam Viri sancti prædicationem; sed deorum suorum injuriam et objectionem æquanimiter ferre non poterant. Cucurrit itaque et commovit fama prædicationis ejus totam C illam provinciam, et suggerentibus ac instigantibus templorum sacerdotibus, habitatores ejus barbarico more furentes, armati coeunt, unanimiter statuunt, ut inventum Domini Sacerdotem prius verberum et verborum contumeliis afficerent, et postmodum ignominiosæ mortis supplicio interimerent.

sed eo viso, mansuefacti, instruuntur. 37 Sed cum omnis illa furentis populi armata multitudo ad præsentiam sancti Pontificis irrupisset, tanta in vultu ejus lux cœlestis gratiæ refulsit, ut divino nutu perterriti, depositis armis et animis, starent parati obedire, qui venerant occidere. Tunc B. Lambertus, qui Teutonicæ linguæ peritus erat, (et sine interprete sermo conserebatur) cœpit eis retexere humanæ creationis et prævaricationis originem; et qualiter ob salutem hominum natus ex Virgine Dei Filius, in cruce moriendo, gravissimum mortis destruxerit imperium. Cumque eis exposuisset tremendum post hanc brevem et caducam vitam illius extremi diei judicium; et quam beata et perpetua Sanctorum et timentium Deum futura sit retributio; et impiorum quam miserabilis damnatio, compuncti sunt corde, et profusis pœnitentiæ lachrymis, se peccasse confessi sunt.

A. Nicolao canonico. *et baptizantur, idolis abjectis.* 38 At sanctissimus Christi sacerdos Lambertus, intelligens per Spiritum sanctum, visitatum a Deo cor eorum, dixit eis : Nemo vestrum salutis suæ desperatione frangatur, pervicacia obdurati cordis a remedio pœnitentiæ fontem divinæ Pietatis avertat; quia maximum misericordiæ suæ aditum omnibus salvari cupientibus benignitas nostri patefecit Salvatoris; et si veræ pœnitentiæ affectus in vobis est, solum et verum Deum, Creatorem omnium, ejusque unigenitum Filium Jesum Christum, Redemptorem nostrum, ore et corde credendo, confitemini, et falsorum deorum simulachra, quorum spurcissimo ritu eum per ignorantiam offendistis, abjicite, et ad obtinendam omnium peccatorum vestrorum veniam et remissionem, sacrosancti Baptismatis suscipite purificationem. Cum itaque ad hanc vocem sancti Prædicatoris certatim idola sua contrivissent aut abjecissent, confluebant cum maxima humilitate et contritione cordis ad suscipiendum divinæ regenerationis Sacramentum; et baptisata est ab eo infinita populi multitudo. E

Rebus hic compositis, alibi prædicans. 39 Et cum ad nutriendam et informandam hujus novæ Christianitatis teneram, et quasi adhuc palpitantem rudemque infantiam, ecclesias per opportuna loca construxisset, et presbyteros et levitas in eis ordinasset, descendit Euangelicæ prædicationis gratia ad populos ipsi Taxandriæ finitimos, quo fluvius Mosa Rheni fluminis aquis infectus et tumidus, jamque seipso major, fontique suo per omnia dissimilis, non longe a mari Anglico Taxandros et cæteros ejusdem regionis incolas a Frisonibus dividit *c*. Erat eo tempore in castello, quod Ulterius Trajectum *d* dicitur, confessor Christi Willibrordus, quem beatus Papa Sergius *e*, petente prædicto duce Pipino, episcopum ordinaverat, eumque mutato nomine Clementem appellans, honorifice direxerat ad prædicandum incredulam * Frisonum gentem, in quorum regno idem castellum supra ripam Rheni situm est. Hujus itaque sancti Viri nomen et studium cum audisset B. Lambertus, desiderabat videre eum, secum reputans, ut vere per omnia humilis, suæ aliorumque saluti fore valde necessarium, si tanti patris in opus Euangelii præsentiam habere mereretur et consortium. c d e *• l. incredulæ et genti*

cum S. Willibrordo confert in Testebranto 40 Similiter venerabilis sacerdos Willibrordus, qui et Clemens, comperta sancti viri Lamberti opinione, maximo eum videndi desiderio inflammatione, transmissis tot aquarum interfluentium obstaculis, venit ad eum, mutuoque se invicem fraternis astringentes amplexibus, alterutrum sibi referebant, quæ et quanta per eorum ministerium divina gratia operata esset in gentibus. Et, si antiquorum relationi creditur, locus est in pago, quem Testebrantem dicunt, haud longe a Mosa, aliquanta arborum amœnitate inumbratus, ad quem B. Lambertus, adscito in opus Euangelii viro Dei Willibrordo, solitus erat sæpius descendere, et confluentibus ad se noviter baptizatorum turbis opera Christianæ religionis exponere, annuncians eis, quia, ut ait Apostolus, « Fides sine operibus mortua est *f*. » F f

ubi in ejus honorem ecclesia condita est. 41 In eodem loco ecclesia in honorem B. Lamberti dedicata, tantæ hodie venerationis est apud incolas regionis illius, ut singulis annis illuc ad impetranda Martyris beneficia concurrentes, etiam ipsas arbores, quæ atrium opacant, ferro attrectare, sacrilegium reputent. Tota itaque regio illa, quæ diversa ab incolis suis sortitur vocabula, et quæ cursu Mosæ dextro latere clausa, usque in Septentrionem * oceanum porrigitur, aposto- *• Septentrionalem*

A. NICOLAO CANONICO.

stolatui martyris Christi Lamberti debet, quod errorem suum cognoscere, et quod Christianæ fidei gratiam obtinere promeruerit; et ideo Leodiensi parochiæ, sicut hodie cernimus, subdita est *g*.

ANNOTATA.

a *Hanc spontaneam ex solo metu Faramundi cessionem et fugam Nicolaus adstruit contra omnium veterum auctoritatem, qui ipsum a clero populoque e sede, quam invaserat, totaque diœcesi Trajectensi expulsum esse tradiderunt. Sed et eadem æquo serius facta narrat, cum ex dictis in Commentario prævio* § 6 *ea contigerint, quando Pippinus, in sola Austrasia Majoratu-domus fungebatur.*

b *Imo vero jam ante aliquot annos ad cælos evolaverat, inter annos 667 et 671 vita functus, uti in ejusdem gestis ad diem 3 Septembris probatum est : finis autem exsilii* S. Lamberti *incidit in annum 681 vel 682. Vide dicta in Commentario* § 6.

B c *Hisce omnibus veterum Caninefatum sedem indicat, qui insulam Vahalim inter et Mosam habitarunt. Ibidem etiam erat pagus seu comitatus* Testebrantum *seu* Teysterbant, *de quo sequenti numero meminit Nicolaus.*

d *Nota est ea Batavorum in Belgio civitas ad Rhenum, Caninefatum tractui vicina, vulgo* Utrecht *appellata. Vocatur autem* Trajectum Ulterius *seu* Inferius, *ut a Trajecto ad Mosam, quod* Superius *dicitur, discernatur.*

e *De S. Sergio I Papa consule Opus nostrum ad diem 9 Septembris, ubi* § 6, *pag. 437 de S. Willibrordi, cujus Acta die 7 Novembris illustranda venient, episcopali consecratione anno 696 actum est.*

f *Hanc* SS. Lamberti *ac Willibrordi in apostolicis laboribus communem operam et conjunctionem primus e biographis Nicolaus tradidit. Adi Commentarium a num. 97.*

g *Magna hujus regionis pars, seculo* XVI *per novorum episcopatuum erectionem in Belgio, a diœcesi Leodiensi avulsa est.*

C

CAPUT IV.

Belisiensis parthenon, Sancto auctore, a S. Landrada conditus : ejusdem virginis apparitio, et sepultura miraculose ab eodem procurata : SS. Hubertus et Oda ad sanctimoniam inflammati.

S. Landrada, a Sancto olim velata.

Fuerunt etiam per idem tempus nonnulli in sæculari habitu, qui monitis et exemplis tanti Patris animati, ob amorem cælestis patriæ spretis divitiarum suarum illecebris, ad arctiorem vitam se contulerunt. Ex quo numero Landrada virgo, claris orta natalibus, se et sua Deo contradidit, et in Bilisia *, proprietatis suæ villa, cœnobio constructo, et de manu beati Pontificis illibatæ virginitatis insignita velamine, cum aliis plerisque puellis arduum angelicæ castitatis inibi aggressa est propositum *a*. Locus iste in ingressu Taxandriæ positus, duobus a Trajecto, duobus a dirutis urbis Tungrorum muris distat milibus; eo maxime gloriosus, quod nunc usque contineré meretur ecclesiam a S. Lamberto in honorem B. Mariæ perpetuæ Virginis dedicatam. D

* *al.* Belisia

ipsi apparens mandat ei post eam

43 Hic itaque cum sacratissima Christi sponsa Landrada, postquam aliquamdiu ferventer exhibuisset Deo virgineæ professionis obsequium, superveniente valida carnis ægritudine, venit ad mortem, missoque nuncio, beatum Virum ausu sanctæ familiaritatis accersivit, ut in extremis suis orationum ejus consolationem promereretur et suffragium, quem in via Dei, in professione virginali, doctorem habuerat et conscium. Et forte tunc Episcopus longius aberat; audita autem virginis gravissima infirmitate, consternatus est animo, omnesque moras festinatione redimens, Bilisiam properabat. Sancta vero virgo interim carne soluta est; quod et beato Viro in loco, ubi ea nocte mansionem acceperat, per visum revelatum est. Apparuit autem in somnis ipsa virgo jocunda facie, cælesti veste et lumine splendida, ut per ipsius habitus claritatem indubitanter sciret, eam jam transisse ad immortalitatis beatitudinem. Cumque eam Episcopus de collata sibi a Christo virginitatis corona familiariter congratulando alloqueretur, adjecit : Si absens corpore, non animo, circa finem tuum, dilecta filia, et jam vere Regis mei sponsa, tibi adesse non valui, saltem nunc edoce, quo in loco corpus tuum debeam sepelire. B

Wentershovii sepelitur: renuentibus monialibus.

44 Cui illa, Suspice, inquit, sursum Pater, et locum eum, quem lux in modum sanctæ crucis in terris tibi facit esse conspicuum, (et ecce, lux in modum crucis rutilans videbatur) hunc, inquam, locum scito mihi in sepulturam a Deo concessum. Locus autem ille, qui desuper emissa in modum sanctæ crucis claritate beato Viro in terris designabatur, Wentershovium erat, quem ipse S. Lambertus sub Landoaldo, ut præmisimus *b*, indole sua insigniverat. Evigilans itaque, et de tanta visione nihil hæsitans, sub omni celeritate venit Bilisiam; et convocatis fidelibus, quorum maxima multitudo ad exequias sacræ virginis convenerat, et suam præstolabatur præsentiam, revelatæ sibi mysterium aperuit visionis; omni modo ad id exequendum laborans facunda allocutione, paterna dulcedine, inclinare animos tantæ multitudinis. Sed id frustra tentatum est : nam ut sanctimonialium aures hic sermo perculit, quæ circa sacrum funus filiali affectione, virginea sedulitate, excubabant, dolor transiit in stuporem, visumque est eis tolerabilius perdidisse vivam, quam non habere saltem mortuam. F

Belisiæ tumulatur, ad in- duo post.

45 Querulis itaque fletibus perstrepentes, sancti Pontificis advolutæ pedibus, Cur, inquiunt, sanctissime Pater, hujus loci, hujus nostræ professionis ruinam moliris et excidium, cujus fundasti principium? Certissime enim nos compellis hunc nostræ professionis locum deserere, qui adeo sordens et indignus propter nos a te reputatur, ut non possit ad recondendos maternos cineres mundam saltem terram continere. Et o nos infelices et miseras, quæ tam dulcissimæ matris nostræ et in carne perdidimus præsentiam, et ad cumulum doloris nostri non merebimur habere aut aspicere sepulturam! Sed parce pudori nostro, Pater dulcissime, moveantque te filiarum tuarum gemitus et lachrymosa suspiria, et patere, ut magter nostra hic habeat sepulturæ locum, ubi tot annis

A nis Deo acceptum, et tuo testimonio comprobatum sanctæ virginitatis custodivit propositum. Inclinaverat ad pietatem animos audientium tam lugubris sacrarum virginum habitus et oratio; conclamaturque a tota illa multitudine astantium, non debere contemni tam pium, tam humanum, tam rationabile earum desiderium.

non Bilisiæ, sed una cum loculo

46 Coarctatus Episcopus, hinc visionis certitudine, illinc tot fidelium clamosa petitione; Fiat, inquit, ut vultis: scitote tamen certissime, quia non erit irritum paternitati nostræ manifestatum cœlestis visionis oraculum. Sepelitur itaque honorifice sacrum virginis corpus in eodem loco, non ex voluntate Pontificis, sed tumultuantis judicio multitudinis. At Vir Dei ad consuetum sibi recurrens orationis præsidium, toto triduo non destitit divinam implorare clementiam, ut omnipotens Deus suæ voluntatis de sepelienda virgine, quod sibi revelaverat, consilium non credentibus faceret manifestum. Et post triduum exurgens ab oratione, cum summa reverentia et fide accessit ad tumulum virginis, convocatisque multis, qui aderant, fidelibus, Eja, inquit, filii, accedite, et aperite hoc sepulchrum, ut experiamini, quod B nobis revelatum est per visionem, completum esse per manifestam divinæ potentiæ exhibitionem. Studiose itaque huic se accingentes operi, cum omni diligentia et timore tumbam aperiunt; sed nulla prorsus funeris indicia, nullas tam recenter sepultæ virginis reliquias reperiunt, non vel ipsum lapideum, in quo recondita fuerat, sarcofagum.

Wentershovii reperitur.

47 Mirantibus et præ novitate rei omnibus, qui aderant, stupentibus, solus vir Dei Lambertus optato sibi exhilaratus est miraculo, eosque paterne demulcens, Nolite, ait, turbari, sed super incredulitate vestra pœnitentiam agentes cum omni humilitate et contritione cordis, properate Wentershovium, orantes Dominum, ut et locum a se prædestinatum, et in eo virginis suæ dignetur vobis manifestare monumentum. Statim cum summa devotione Wentershovium properant: at sacerdos Dei Lambertus incunctanter adiit locum, sibi in visione cœlitus designatum; quem cum eo præcipiente aliquantisper fodiendo, egesta humo, penetrassent, invenerunt et agnoverunt sarcofagum, et in eo virginis corpusculum, sicut in C Bilisia fuerat, tam decenter reconditum, ut omnibus pateret absque dubio hoc * nisi angelorum actum esse ministerio. Vertitur illa tota admiratio concurrentis populi in laudem omnipotentis Dei, dignisque præconiis sancti Pontificis efferunt merita, qui in terris positus, mente habitabat in cœlestibus.

* adde non

SS. Hubertus et Oda, in Austrasiam venientes

48 Eo etiam tempore, quo prædicti Ebroini crudelitas regnum Francorum graviter opprimebat, erat adolescens nobilis, Aquitanus genere, sub Theodorico rege comes palatii, Hubertus *c* nomine et literarum studiis eruditus, et armorum exercitatione strenuus. Hic, quia prudentis erat ingenii, considerans Ebroinum ad omnem malitiam promptissimum, et præcipue ecclesiasticis viris singularem inimicum, execratus omnes actus illius, Franciam Sequanorum deseruit, et in Austriam ad Pipinum, cujus justitia et virtus bellica tyrannos circa se fere omnes compresserat, se contulit. Adhærebat ei, quasi comes individua, amita sua Oda, quæ erat Boggis Aquitaniæ ducis recens defuncti vidua *d*. Cum ergo in parochia Tungrensi circa memoratum principem vir illustris Hubertus aliquamdiu conversaretur, beati Pontificis celebre nomen, ejusque angelicæ conversationis et apostolicæ doctrinæ ingens præconium, fama ubique discurrente, cognovit; cupiensque videre et audire eum, descendit Trajectum.

A. NICOLAO CANONICO.

S. Lamberto auctore, mundum contemnunt;

49 Quem Vir Dei gratanter accepit, multisque diebus secum detinuit; ex cujus sanctissimo contubernio et exemplo, frequentique colloquio cor clarissimi comitis adeo immutatum, penitusque succensum est cælestis patriæ desiderio, ut abjecto militiæ cingulo, calcata mundanæ potentiæ gloria, castris Dominicis in clericali habitu adscribi voluerit: tamque pium sanctæ devotionis affectum mancipasset effectui, si non cum copula legitimi, quo alligatus erat, retinuisset conjugii *e*. Apostolicum tamen sequutus consilium, habebat uxorem, tamquam non haberet, rebusque sæcularibus sic utebatur, ut domum propriam non tam possidere videretur, quam administrare. Deinde totus in virum commutatus alium, novo vivendi genere, solo habitu mundanam dignitatem profitebatur, re autem ipsa et affectu non miles, sed clericus, non comes, sed Lamberti discipulus erat.

quorum primus ipsi successit,

50 Jam enim tunc occulte operabatur in eo Spiritus sanctus per ministerium sacerdotis sui Lamberti, quod ad salutem multorum postea E manifeste latius propagatum est, cum per angelicam visionem *f* in episcopali regimine ipsi beato Magistro dignus hæres succedens, sancta conversatione, apostolica prædicatione et Trajectensem ecclesiam illustravit, et postea Leodiensem feliciter fundavit, quam non sine Dei nutu ex ignobili vico in urbis claritudinem, ex filia in matris sublimavit dignitatem. Sed et amita ejus Oda, venerabilis matrona, cujus paulo superius memoriam fecimus, doctrinam sancti Pontificis gratanter expetebat, deposito sæcularis gloriæ ambitu, humiliter sedens secus pedes ejus, audiebat assidue ab eo verba castitatis et sobrietatis, quæ in corde suo tamquam in bonam terram semen recondens, et in his die ac nocte meditans, retulit in tempore suo Deo acceptum sanctæ viduitatis fructum sexagesimum.

altera in sancta viduitate defuncta est.

51 Nam Christi sacerdotis Lamberti spirituali exhortatione ad contemptum mundi viriliter accincta, possessionum suarum reditus, qui erant amplissimi, in usus pauperum et servorum Dei F cœpit abundanter erogare: et ad ultimum, cum post passionem S. Lamberti omnium, quæ habebat, Christum scripsisset hæredem, in prædio suo, quod Amanium dicunt, non longe a Leodio ecclesiam in honorem B. Georgii martyris extruxit, ubi in sancto viduitatis proposito infatigabiliter Deo serviens, feliciter requievit. Hæc quidem et alia multa per sacerdotem suum Lambertum dignatus est Dominus operari; quæ si per singula scriberentur, fastidium lectoribus generare viderentur. Nos vero ut extremam huic operi manum imponamus, jam nunc passionis ejus vexillum erigamus.

ANNOTATA.

a *Vide Annotata de tota hac S. Landradæ historia ad caput 3 Vitæ tertiæ. Profitetur autem Nicolaus in Prologo num. 4, Vitam S. Landradæ (de qua in Commentario prævio num. 50 meminimus) sibi præluxisse.*

b *Supra cap. 1, num. 6 et sequentibus.*

c *Hic est S. Hubertus, qui Sancto nostro in episcopatum proxime successit. Colitur die 3 Novembris, quando Vita ejus a discipulo suo vel fa-*

A. NICOLAO CANONICO.

familiari scripta dabitur. De præsenti argumento consule Commentarium prævium num. 52 et 53.

d *S. Oda vidua, quæ Amanii in diœcesi Leodiensi obiisse dicitur, et corpore quiescit, colitur 24 Octobris, ad quam diem hæc omnia examinari poterunt. Vide interim dicta in Commentario num. 52 et sequenti.*

e *S. Hubertum matrimonio illigatum fuisse, ex quo S. Florebertus natus est, testatur etiam illius biographus in Vita supra laudata, apud Surium, ubi ait :* Nos torum ipsius circum ambientes, unaque nobiscum egregius filius ejus Florbertus, præstolabamur gloriosam ipsius migrationem. *Hic sanctus filius sancti patris in episcopatu proximus successor fuit, coliturque die 25 Aprilis, ubi de eo actum est.*

f *De visione hac, quam in Commentario fictitiam diximus, infra sermo recurret.*

B

CAPUT V.

Pippini cum Alpaide pellicatus reprehensus : S. Huberti Romana profectio : antiquus Legiæ situs, et S. Lamberti in ea ædes : cetera ejusdem gesta in causa Alpaidis.

Sanctus Pippinum de repudiata Plectrude,

Pipinus vero, ut præmisimus, eo tempore sub rege Theodorico regnum Francorum strenue gubernabat, cujus principatum præcipue illustrabat et rerum in bellis a se gestarum claritas, et cum morum temperantia justitiæ æquitas. Sed o misera, semperque incerta et casui obnoxia, humanæ fragilitatis conditio! Vir tantus et bellator præcipuus, superveniente tentatione, de seipso triumphare non potuit, quem sicut virtus et industria inter adversa bellorum effecerat modestum et fortem, sic, superatis aut pacatis hostibus, securitas et potentia resolvit in adulterii turpitudinem. Cum enim filii ejus Grimoaldus et Drogo *a* paternæ felicitatis gloriam eo maxime exornarent, quod jam in ipso juventutis flore a nobilitatis suæ splendore non videbantur esse degeneres, Pipinus matrem eorum Plectrudem, uxorem suam legitimam repudiavit, eique superinduxit puellam elegantem, Alpaidem nomine *b*, quæ erat soror Dodonis *c*, viri inter Francos proceres nobilis et potentis. Et factum est in oculis totius Franciæ publicum hoc adulterium.

ductaque Alpaide pellice arguit,

53 Sed hæc, quæ tanti principis gloriam maculavit incæstus *d* turpitudo, facta est amatori puritatis Lamberto pontifici dignissima honestæ mortis occasio. Nam rectores ecclesiarum Austriæ tanti reatum criminis in principe manifeste considerantes, non delictum corripiendo sanare, sed penitus per adulationem dissimulando, augere studuerunt; sicque dum aut beneficia ejus amittere, aut offensam verentur incurrere, facti sunt tamquam canes muti non valentes latrare. Sed veritatis præco Lambertus, qui Pipinum spirituali jam dudum diligebat affectu, ejusque casum non sine gravi cordis sui afflictione videre poterat, zelum Phinees vel Eliæ tota mente concepit, plusque tanto viro in hac causa prodesse, quam placere appetens, ingressus est ad eum in spiritu et verbis Joannis Baptistæ, sanctamque pristinæ dilectionis in corde conservans dulcedinem, et in ore sacerdotalis constantiæ præferens authoritatem; Non licet, ait, tibi eam habere uxorem *e*.

et ad frugem reducere nititur.

54 Exceperat Pipinus in humilitate cordis verba hujus salutaris increpationis, totusque in conspectu beati Pontificis confusione plenus, visus est velle, quod redintegrato conjugio, et abjecta pellice, niteretur obtinere remedium pœnitentiæ. Sed mox ut amatæ pellicis species oculis ejus se ingessit, animus æger et adhuc incertus, vim tantæ tentationis ferre non prævalens, facile succubuit; et quod in eo jam videbatur extinctum, revixit acrius illiciti amoris desiderium. Nec sic tamen destitit Lamberti constantia, sæpiusque præsentiam Pipini repetens, tamquam bonus et spiritualis medicus, infundebat vulneri ejus modo increpando aspera, modo demulcendo levia; aliquando etiam referebat laudando crebros victoriarum ejus titulos, patriæ valde utiles: asserens, eum specialiter solum principem, cujus labore et industria per Dei providentiam pax et justitia vigeret in regno Franciæ, et floreret status religionis ecclesiasticæ, et ob hoc verendum sibi esse dicebat, ne tantæ gloriæ præconium decoloraret hujus infamiæ opprobrium.

S. Hubertus Romam proficiscitur. Alpaide vexatus

55 Interea, dum non cessat Pontificis admonitio, dum speratur et expectatur fructuosa principis correctio, vir memorabilis Hubertus, per omnia beati Pontificis usus consilio, Romam profectus est *f*. Proposuerat siquidem triumphalia Apostolorum visitare limina, ut fervorem religionis et temptum mundi, quem ex disciplina et institutione magistri sui Lamberti jam conceperat, per eorum merita ad effectum perduceret, seque Apostolicæ Sedis Præsulis orationibus commendaret. Quem qualiter Sergius Papa exceperit, eique per angelicam visionem mortem ipsius B. Lamberti martyris Romæ revelaverit, Deo annuente, in sequenti narrabimus : sed nunc narrationis nostræ seriem prosequamur. Alpais vero illicitæ copulæ sibi conscia, in metum suspicionemque devoluta, graviter intrinsecus angebatur, fratrique suo Dodoni quotidie deplorabat, quas a Lamberto pontifice perferebat contumelias, qui suam cum principe conjunctionem præsumebat vocare fornicationem, summoque studio laborabat inurere ipsis et omni eorum posteritati tantæ infamiæ opprobrium, si per ejus importunitatem inter ipsam et principem fieret divortium.

Dodo, Lambertum promissis frustra tentatum.

56 Potuit facile ad quamlibet nefandam hujus injuriæ ultionem mens Dodonis impelli, in cujus pectore naturaliter regnabat superbia et crudelitas, omnemque publicarum legum contemnebat severitatem propter Pipini affinitatem. Et licet gravi indignatione permotus Dodo, ignominiam sororis diluere jam deliberasset sacri peremptione Pontificis, non tamen furioso impetu rem exequutus est. Videbat enim, tantæ sanctitatis et authoritatis Virum non posse interfici sine maxima totius Austriæ perturbatione et scandalo. Dissimulato itaque ad tempus furore, et motum suæ indignationis contegens, aliqua rationis specie beatum Virum per domesticos et familiares suos prius conveniendum judicavit, studiose pertentatus *, si quo modo posset, promissis majoribus muneribus et obsequiis, libertatem vocis corrum-

* pertentaturus

A rumpere, et animi constantiam infringere. Jactabat etiam, quanta in regno Francorum generis sui claritas excrevisset et potentia, quam ipse Præsul in sui perniciem incitatam graviter sentiret, si sororis suæ matrimonium saltem tacendo non approbaret.

occidere statuit. Vetus Leodii facies

57 Sed animus beati Præsulis, qui zelo religionis fervebat, nec blanditiis decipi, nec terroribus ad hoc potuit emolliri, ut per veritatis silentium videretur tantæ iniquitati præbere consensum. Cujus religionem et constantiam ad contemptum suum vir nequam Dodo retorquens, acriori adversus eum sævire cœpit invidia, tempusque opportunum quærere, quo voluntati suæ satisfaceret in ejus occisione, cujus explendæ matura venit occasio. Forte his diebus, videlicet circa autumni initium, Pipinus Jopiliam *g* venerat, villam regiam, et ad ministrandos principales sumptus tam ex seipsa, quam ex adjacentium regionum commoditatibus habilem et copiosam. Eodem etiam tempore morabatur Christi sacerdos Lambertus in viculo, non longe superius a nobis dicto Legia, qui in valle situs inter opaca nemorum, inter B ardua montium, fontibus et fluviolis per prona decurrentibus, valde erat delectabilis et irriguus. Distat autem a Tungris versus Meridiem vix tribus miliaribus.

sanctique Monulphi de eo vaticinium. h

58 Hunc locum, sicut narrat antiquitas, et scripta patrum edocent, cum B. Monulphus *h*, vicesimus primus Tungrorum episcopus, quadam die cum suis intrasset, captus situ et amœnitate, substitit, propheticoque spiritu tactus; Eja, inquit astantibus, locus, quem Dominus ad salutem multorum fidelium suorum elegit, et quem per merita cujusdam servi sui postmodum magnifice illustratum summis civitatibus æquabit. Statimque ecclesiolam illic ædificare præcepit, quam in honorem SS. Cosmæ et Damiani martyrum Domino dedicavit. Hæc idcirco de statu et habitu Legiæ interseruimus, ut liquido sciamus, a quibus augmentum acceperit initiis, et collato hujus et illius temporis statu, merito magnificemus Deum in martyre suo Lamberto, patrono nostro, per cujus merita, per cujus corporis præsentiam, promotus est locus iste in civitatis amplitudinem, et in episcopalis cathedræ sublimitatem. Quam equidem causam suo tempore, suo C ordine, si Dominus permiserit, scribere curabimus.

S. Lambertus ibidem ædes habebat, in quibus

59 Hunc ergo locum vir Dei Lambertus valde diligebat, et frequenter, ut illic orationi aut lectioni liberius vacaret, inhabitabat; quia tunc temporis adeo erat invius et solitarius, ut quandam eremi videretur habere similitudinem. Nam ab Occidentali et Septentrionali plaga montibus et sylvis maximis claudebatur; Meridianam vero partem Mosa fluvius reducto et curvato paululum sinu ambiens, inaccessibilem faciebat; sed qua Orientem spectat, adiri facilius poterat, montanis a Mosa aliquantulum recedentibus, seseque juxta ejus ripam quinque fere miliaribus usque Trajectum in directam et speciosam longitudinem clementer extendentibus. Habebat illic juxta præfatum sanctorum martyrum oratorium Lambertus compactam ex lignis cellulam, et alia hujusmodi ædificia suorum usibus necessaria, in quibus hi, qui tanti Viri digni habebantur contubernio, ejus moribus vivebant, et instituebantur exemplo.

sæpe morabatur virtutibus fulgens.

60 Ipsa autem domus Pontificis in nulla re differre videbatur a cujuslibet privati mansione, nullum penitus sæcularis pompæ, nullum libidinis aut luxuriæ signum; sed multimoda patientiæ et abstinentiæ præferens indicia. Et quamvis extrinsecus in oculis hominum, ad declinandam jactantiam, moderato et competenti, nec penitus abjecto habitu uteretur, intrinsecus tamen caro ejus vili et asperrimo atterebatur cilicio. Abstinentiæ vero ejus et vigiliarum, seu orationum assiduitatem et instantiam ætas imbecillior nullo modo retardabat, quæ sexagesimum annum *i* jam excesserat. Qui licet summis eremi cultoribus in omni spiritualium perfectione virtutum jure creditur æqualis, specialius tamen et peculiarius ornabatur humilitatis gratia et castitatis. Effulgebat in ejus angelico aspectu et paterna dulcedo et episcopalis sanctitatis authoritas, ut vel sola faciei ejus contemplatio aliorum maxima esse posset instructio.

A. Nicolao Canonico.

Hinc Jopiliam evocatus a Pippino.

61 Igitur, ut præmisimus, cum Pipinus eo tempore ad tractanda regni negotia in Jopilia aliquamdiu resideret, et Lambertus Legiam suam sancta et vere angelica conversatione illustraret, evocatur quadam die idem Vir Dei pro summis reipublicæ causis ad palatium, ad quod propter locorum vicinitatem non erat ei laboriosus ac difficilis transitus; exiguo enim spatio a se invicem E distant Jopilia et Legia, duobus fluviis, Mosa et Urta *k* interfluentibus, seseque illic commiscentibus. Descendit Jopiliam, expletisque, pro quibus venerat, invitabatur a principe ad convivium, multisque ejus victus precibus, discubuit, gaudentibus maxime summis et illustribus viris, qui aderant, quod obtinere meruerint. Cum vero inter prandendum minister Pipino poculum obtulisset, ille religiose admodum innuit porrigendum Episcopo, summopere desiderans resumere sanctificatum illius benedictione.

Alpaidis pateram benedicere renuens, abscedit:

62 Exemplum ducis sequuti reliqui proceres, qui simul accumbebant, cum pateras suas Viro Dei ad bene dicendum summa cum devotione transmitterent, esset que inter ipsos pincernas, dum alter alterum prævenire contendit, quantum principalis convivii disciplina patiebatur, religiosa quædam decertatio, diabolica non defuit tentatio. Nam prædicta Alpais occasione hujus piæ jocunditatis credens, sibi non debere negari, quod videbat omnibus sic distribui, cyphum suum sanctificandum latenter ingessit Episcopo. Sensit hoc Lambertus, et conversus ad Pipinum, importunitatem F et audaciam mulieris incusat, relictoque prandio, ipsam aulam egreditur, ne per cujuslibet communionis vel benedictionis consortium reatui impudentis adulteræ aliquem videretur præbuisse consensum. Statimque immutata est tota illa convivantium procerum lætitia, timentium, ne, vincente rationem furore, Pipinus per suggestionem mulieris gravius quid agere cogeretur contra salutem et vitam Pontificis.

revocatus, constanter negat, se

63 Pipinus tamen, dissimulato magis, quam sedato animi sui motu, missis a latere suo honorabilibus viris, Lambertum iterum revocavit ad palatium, eumque multis blanditiis et magnis beneficiorum promissionibus est aggressus, quatenus severitatem et constantiam ipsius inflecteret ad approbandum Alpaidis matrimonium, dicens eam claritate et potentia generis sibi convenire, ex qua legitimos principatus sui generaret hæredes; nec debere vocari adulterium, sed potius honestatis duplicationem et augmentum. Affirmabat præterea sub attestatione divini nominis, non levius se ferre posse hujus conjugii dissidium, quam propriæ vitæ et honoris dispendium *l*. Sed cum Lambertus his parum moveretur, nolletque prioris sen-

A. NICOLAO CANONICO.

sententiæ rigorem dissolvere, Pipinus dissimulatum hactenus indignationis suæ æstum intra se ulterius non valuit cohibere, totoque habitu legitimi et Christiani principis transgressus modestiam, furore plenus, talem se ei præbuit, qualem se vel sacrilegus Achab Eliæ, vel adulter Herodes Joanni Baptistæ.

cum ea communicaturum, et Pippino

64 Præcepit itaque ei ira tumens, si vitæ vel honoris sui periculum nollet incurrere, ut Alpaidem, tamquam honestam principis uxorem, placaret sibi humili satisfactione, eamque debito salutationis officio honoraret, antequam de palatio recederet *m*: jam enim declinabat dies ad vesperam. Tunc vero amator castitatis, et veritatis defensor, Lambertus Christi sacerdos, supremo religionis fervore succensus, erexit se adversus Pipinum intrepidus, et manifeste loquente in se Spiritu sancto, Hactenus, inquit, spem salutis tuæ habens, paterna dulcedine, mitioribus verbis, ad remedium pœnitentiæ te exhortari et incitare non destiti, tamquam humilem et religiosum, vereque Christianum principem; sed, ut video, immanitatem perpetrati a te facinoris dedignatur recognoscere sublimitas tuæ potestatis, nosque per eam coactos vis divinæ legis prævaricari præceptum, si tantam, tamque manifestam iniquitatem tuam dissimulando, voluerimus cum adultera tua habere damnatæ communionis consortium.

B

acriter increpito, Legiam regreditur.

65 Vivit omnipotens Deus, cujus ego sum servus, me numquam communicaturum huic fornicariæ, ex cujus conjunctione pristinæ virtutis tuæ gloria tam turpiter obscuratur; et quod gravius doleo, æternæ perditionis interitus, nisi resipueris, tibi certissime præparatur. Si vero potestatem, quam a Deo accepisti, commutas in tyrannidem, paratus sum pro veritate, pro castitatis defensione, quascumque intuleris persequutiones, ipsam etiam mortem, libenter excipere. Statimque in his verbis a conspectu principis et aula cum summa constantia recessit, transmissoque Mosa fluvio, ad dilectam sibi Legiæ solitudinem regressus est *n*.

ANNOTATA.

a *De Grimoaldo et Drogone vide Annotata ad Vitam tertiam, cap. 4, litt.* d et e; *ex quo hæc deprompsit Nicolaus.*

C

b *Constat Alpaidem Pippini pellicem fuisse, ex qua ei genitus est Carolus Martellus; at repudiatam ab eodem fuisse Plectrudem, auctores non consentiunt.*

c *Alpaidis fratrem fuisse Dodonem non legitur apud Godeschalcum et Stephanum. Nicolaus hic secutus est Sigebertum in Vita num. 39, cujus vestigiis etiam institit, ut aliam, quam quæ a Godeschalco et Stephano tradita fuerat, martyrii causam procuderet, licet ipso etiam teste in Prologo, istis* etiam apud *Leodienses* maximam authoritatem non levis, sed venerabilis sanxit antiquitas.

d *De adulterio seu pellicatu Pippinum arguunt ceteri scriptores, de* incestu *nullus, quem sciam, præter Nicolaum.*

e *Dubitare non possumus, quin* S. Lambertus *Pippinum ad frugem revocare conatus fuerit, ut in Commentario num. 155 et sequentibus diximus; verum hunc usque ad ejusdem sancti Episcopi martyrium in pellicatu perstitisse, non est verisimile. Vide dicta ibidem.*

f *Viam sternit ad fabulam sequenti capite referendam, quam ipse primus e biographis Vitæ S.* Lamberti *inseruit.*

D

g *Adi Annotata ad cap. 4 Vitæ tertiæ, lit.* l.

h *S. Monulphus colitur 16 Julii, ubi geminam ipsius Vitam habes. De structo SS. Cosmæ et Damiani sacello, de quo mox Nicolaus, vide Commentarium num. 159.*

i *Supremam Sancti ætatem nemo præter Nicolaum tradidit; sed secundum dicta de tempore ejus natali* § 2, *sexagesimum aliquot annis potuit superasse. In Vita S. Landradæ die 8 Julii, num. 10* Sanctus senex *vocatur, dum ad illam morituram properabat.*

k *Alias* Uta, *exiguus fluvius, qui in Mosam a dextera ripa, in qua Jopilia sita erat, illabitur. Legia vero, quæ nunc utramque ripam Mosæ occupat, tum sinistræ dumtaxat insidebat.*

l *Hoc Pippini responsum ceteris in convivio gestis, quæ primus invenerat Sigebertus, Nicolaus adjecit.*

m *Sigebertus in Vita præcedenti cap. 4 scripserat,* S. Lambertum *post rejectam cum sua patera pellicem, eamdemque femineæ audaciæ apud Pippinum accusatam, ex aula se proripuisse, et ex hujus mandato, insalutata conjuge, abire prohibitum, eam salutare abnuisse; quæ Nicolaus alio rursum modo exposuit.*

E

n *Digna quidem hæc est tanto Episcopo reprehensio; sed a nullo veterum tradita, et post quatuor ab ejusdem Sancti nece secula a Nicolao primum concinnata.*

CAPUT VI.

Sancti martyrium: hujus revelatio S. Sergio Papæ facta: corporis ejus translatio Trajectum et sepultura ibidem prodigiis illustris.

Dodo ab Alpaide incitatus, armis paratis.

Alpais vero nimia confusione plena, tamquam altera Herodias, ad ultionem hujus contumeliæ muliebri furore inflammata, Pipini animum, verbis Lamberti exasperatum graviter, facile impulit ad interfectionis ejus consilium. Et missis statim per noctem de palatio multis satellitibus et viris audacibus, fratri suo Dodoni, qui non longe aberat, quid Lambertus cum duce recenter egerit, quid dixerit, maliliosa mandat relatione, verbis depravatis ad deterius persuadendum studiose compositis. Addit præterea, tamquam oleum camino, ut dum principi placet, dum dolor ejus recens est, Lambertum maturet occidere; quia ejus vita eorum erat opprobrium et ruina. Quibus ille auditis, totus in rabiem versus, vix se continet; oblatam, quam diu desideraverat, explendæ hujus nefandæ cædis opportunitatem inhianter arripit; et quamvis a ratione alienus in effusionem sanguinis innocui jam jamque præceps ageretur, rem tamen differt in crastinum, metuens, ne crudelitatis suæ maximam pateretur jacturam, si Lambertus aut quilibet ejus contubernalis, latitando aut fugiendo, huic occisioni eximeretur obscuræ noctis beneficio *a*.

F

a

67 Conceptæ itaque iniquitatis eum exagitante

A te conscientia, pervigil et quietis impatiens, huc illucque velut animi impotens rapiebatur, armatos aggregans, et ad tam detestandum facinus informatus, sæpissime causatus tardiorem noctis recessum, quæ sola desiderii sui morabatur effectum. At mitissimus Christi sacerdos Lambertus solitas sacrarum vigiliarum Deo exhibebat excubias, offerens in conspectu Altissimi ex ingenti cordis contritione spirituales et placabiles mundissimæ orationis hostias. Solebat enim degustata modici somni requie, post primam noctis vigiliam ad orationem cum silentio solitarius exurgere, atque in fervore spiritus constitutus, uberiores preces, quæ de charitatis ardore procedebant, effundere, cum pro commisso sibi grege, pro totius mundi et eorum, qui in sublimitate sunt, salute et tranquillitate supplicabat; seu cum de collatis sibi divinæ misericordiæ beneficiis, modo præterita recolendo, modo præsentia, vel quæ reposita sunt in futuro, Sanctorum præmia purissimæ mentis oculis contemplando et sperando, ineffabiles Deo gratias exhibebat.

dum Sanctus. excubat in precibus nocte.

B 68 In his itaque cum plus quam mediam noctis illius partem transegisset, dato signo discipulos a somno excitavit, cum quibus nocturnos hymnos, ut a sanctis patribus est institutum, summa cum devotione celebravit. Quibus solemniter completis, ad orationem iterum procubuit, quam usque ad ipsius auroræ viciniam devote producens, corpusculum suum, longo jejuniorum et vigiliarum usu attritum, exigua somni requie refecturus, in lectulo deposuit; quia ejus discretionis spirituali experientiæ valde notum erat, quod immoderatæ et irrationabiles pernoctationes et vigiliæ frequenter dejecerunt, quos somnus superare non potuit. Rarescentibus itaque tenebris, et apparente jam luce, ecce Dodo ad explendum detestabile carnificis ministerium, furentibus animis, veniebat cum armata satellitum suorum multitudine. Sed et abs re videri non arbitramur huic operi inserendum, quod ad declarandum martyris sui Lamberti meritum omnipotens Deus, quibus voluit, dignatus est ostendere.

paululum quiescit, ædes ejus, supra quas

69 Nam quidam ex militaribus viris, qui Dodonis exercitum sequebatur, cum jam in prospectu esset Legia, erectis sursum oculis, viderunt supra cellam, in qua idem vir Dei Lambertus pausabat, in ipso sereno aere victoriosissimæ Crucis Domini signum flammeo colore ultra solis radios rutilare. Ut enim vere credimus, Lamberto, qui mundo crucifixus erat, et per crucem de antiquo hoste promittebatur victoria, et per claritatem splendoris in cælestibus martyrii gloria. Dodonis igitur satellites et commanipulares, cum atroci tumultu et terribili armorum strepitu ducem suum circumvallantes, locum pacis, domicilium religionis, cellam tanti Sacerdotis hostiliter sunt aggressi; omnibus, qui illic in obsequio ejus aderant, ad insolitam armatorum aciem stupentibus, atque ipsius mortis expectatione trepidando huc illucque discurrentibus. Vir autem Dei repente a somno excitatus, quid præter solitum vellet tanta suorum inquietudo et trepidatio, non facile inprimis potuit advertere.

crux divinitus apparet, infringere aggreditur.

C

70 Sed cum aforis furentium inconditum clamorem et armorum collisionem audisset, rem, ut erat, se videlicet peti, veraciter intellexit; tandemque in se reversus, ad divinum confugit auxilium *b*; et fidei scutum, et consueta orationum arma corripiens; Exurge, inquit, Domine, et judica causam meam; et ne obliviscaris pauperum tuorum in finem. Aderant illic duo nepotes ejus, Petrus videlicet et Andoletus nomine, viri genere et divitiis insignes, et rebus militaribus magnanimes. Hi tam inopinato, tamque gravi cum beato Viro intercepti periculo, pristinæ virtutis suæ non immemores, arreptis fustibus, quos casus obtulerat, in sacrilegos, qui effractis foribus atrii, interiorem domum Pontificis conabantur irrumpere, audaci feruntur impetu, eisque longius proturbatis, mutua se et suos exhortatione ad virtutem exacuentes, ad resistendum adversariis se viriliter præparant. Quod cum mitissimus Christi sacerdos Lambertus subintellexisset, advocatis nepotibus suis, Continete, ait, dilectissimi filii, manus vestras, et ab effusione humani sanguinis servate innoxias: valde enim alienum est a viris fidelibus, et a nostræ disciplinæ sectatoribus malum pro malo reddere, et illatas manu propria ulcisci velle injurias.

Lambertus suos ad præmoriendum excitat, b

A Nicolao canonico.

71 Audite itaque charissimi, ultima hæc patris vestri verba, et ad eum, apud quem est misericordia et copiosa redemptio, spem cordis vestri firmiter erigite, atque ante ejus conspectum omnes reatus vestros humiliter confitendo, proprio vos condemnate judicio. Tunc Petrus et Andoletus per Spiritum sanctum veræ pœnitentiæ affectu concepto, abjectis armis, per humilitatem confessionis implorant salutarem gratiam indulgentiæ et reconciliationis. Quos cum Sacerdos Christi secundum urgentis periculi instantiam absolvisset, et episcopali benedictione corroborasset, ait: Exite nunc, eja vere milites Christi, cum omni fiducia ad eos, qui quærunt vos occidere, nobilitatemque animi per contemptum injuriarum et ipsius mortis viriliter demonstrate, ut, sicut in vobis est causa justior, conscientia purior, ita et virtus patientiæ, quam digit Christus et coronat, effulgeat hodie robustior. De me, pro quo vos plurimum sollicitos video, Domini voluntas fiat. Illi autem, tamquam divino accepto oraculo, statim velut ad præparatas ingentes corporum delitias festinarunt, ostio cubiculi inermes, sed vultu interrito, proruunt, non carnificum manibus tracti, sed amore ferventes martyrii, cervicesque suas furentibus et ferientibus adversariis constanter objectantes.

et duobus nepotibus suis aliisque

E

72 Quibus crudeliter interfectis, satellites Dodonis, quasi quodam gustu hujus cædis ad acriorem sævitiæ rabiem instigati, diruptis sepibus, effractis parietibus, truculentiores belluis introrsus irruunt, laniando et mactando inventum illic modicum gregem servorum Dei, qui innocentiam suam etiam inter gladios carnificum conservantes, non resistendo aut fugiendo, sed mortem constanter excipiendo, victoriam suam forti patientia maxime decorabant. At electus Dei Lambertus ante altare sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani *c*, martyr mox ipse futurus, in modum crucis se prostraverat, horam martyrii sui in loco sacrato et sacerdoti congruo, in summa orationis devotione exspectans. Unus autem ex illa sacrilega impii Dodonis caterva, ad facinus cæteris audacior, super fastigium oratorii armatus incunctanter evolat, tanquam in conspectu principis sui rem gratam, rem facturus egregiam; statimque disjunctis cum impetu tegulis, cum beatum Virum introspexisset humi prostratum orare, non dedit honorem Deo, sed diabolico exagitatus spiritu, lancea *d*, quam tenebat, magno librata conamine, percussit eum, et mortali transfodit vulnere.

cæsis, ipse quoque lancea interimitur.

F

c

d

73 Sic sacrilegus Dodo et Deo odibilis propter sororis suæ adulterium in viro Dei Lamberto apostolicæ authoritatis constantiam, et salutarem

Sancti martyrium Sergio Papæ nunciatur ab angelo.

A. NICOLAO CANONICO.

rem linguæ sacerdotalis increpationem per turbæ * carnificis ministerium nefanda cæde ultus, et æternæ damnationis incurrit interitum, et posteritati suæ tanti facinoris jugem pœnam, et indeficiens usque hodie dereliquit opprobrium. Sic Lambertus martyr beatissimus annis quadraginta *e* Tungrensis ecclesiæ venerabiliter functus sacerdotio, vir divina religione et ætate venerabilis, omnium virtutum gratia adornatus, angelicæ castitatis puritate conspicuus, Taxandrorum specialis apostolus, tanquam matutinum sacrificium, in conspectu Domini primo mane immolatus, vere sacerdos et hostia ad basim altaris occubuit; itaque inter ipsa arcana affectuosæ orationis verba in laude et contemplatione Dei extremum spiritum exhalavit. O quam pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus! Nam ipsa universi orbis imperio sublimis, et Apostolica Sede gloriosa urbs Roma mortem et meritum beati martyris Lamberti in ipso temporis momento jam cognoverat, quo eum divina dispositio in humili et ignobili tunc vico Legia manibus iniquorum laniandum tradiderat.

* *an per turpe?*

B

qui ejus pedum tradens, mandat S. Hubertum, f

74 Siquidem beatæ memoriæ Sergius *f*, qui Romanæ Ecclesiæ Sacerdotium vitæ merito, ut præmisimus, adornabat, vigiliis et orationibus fatigatus, modicum somnum fragilibus membris indulgens, circa ipsius diei obdormierat auroram, qua sacerdos Christi Lambertus propter virtutis et castitatis defensionem et testimonium per manum scelerati Dodonis consequutus est martyrium. Et ecce angelus Domini, cælesti luce conspicuus, ei in visione assistens, Diligenter, inquit, frater, iis, quæ tibi a Domino per me manifestantur, intende, et fidem verbis adhibe, et quod præcipietur, studiosius exequere. Lambertus Tungrorum episcopus hac ipsa hora intra sanctuarium Domini ab impiis est pro pietate immolatus; et quia in terris martyrum Christi imitari studuit fidem et constantiam, eorum in cælesti curia consortium obtinere promeruit et gloriam. En ejus pastoralem baculum, in quo gregem Christi sibi creditum vigilanter rexit et pavit, a loco passionis ejus tibi subito translatum suscipe. Et visus est ei baculum porrexisse, dicens: In hoc substitues ad regimen Tungrensis ecclesiæ tali Viro dignum hæredem et successorem, ipsius Lamberti doctrina et moribus institutum, a Deo in sacerdotem jam electum, Hubertum nomine, quem
C
ad Apostolorum limina hodie venientem his et his signis inter alios poteris agnoscere.

qui Romam tum venerat, ei substitui.

75 Statimque evigilans Papa, cum de visione adhuc hæsitaret, invenit juxta se repositum, sicut ab angelo in visu acceperat, pastoralem B. Lamberti baculum: quem cum timore et admiratione maxima suscipiens, et oculis prælustrans, non jam inanem et phantasticam, sed plenam fide, et certe divinam esse visionem intellexit, virisque religiosis, quos in obsequio suo habebat, quid viderit, quid audierit, quod signum acceperit, ex ordine aperuit. Facta igitur oratione et immolata laudis hostia, ad exequendum visionis præceptum circa Apostolorum limina studiosus advenientium perscrutator consedit. Et forte memorabilis vir Hubertus, finito longo peregrinationis suæ labore, eadem nocte in proximo Urbi vico mansionem acceperat. Qualiter autem a Papa Sergio eodem die cognitus, et de nece dilecti magistri sui Lamberti per signum baculi ejus certior sit factus, si quis plenius scire desiderat, libellum illum relegat, quem a viris fidelibus editum de vita et conversatione ipsius Huberti ante episcopatum, a plerisque apud nos et haberi et legi, non est dubium *g*. Sed ad propositum redeamus. D

76 Adeptus itaque impius Dodo tam sceleratam victoriam, in multa superbia cordis sui regreditur per vicini montis ascensum, qui nunc Publicus dicitur, qui ab Occidentali plaga longo quidem, sed leni tractu et clemente clivo versus Orientem se extendens, fere in ipso Septentrionali latere prædicti oratorii terminatur. Quam vero pœnam pro commisso hoc piaculo, et quam horrendum nefariæ vitæ exitum Dodo sacrilegus cum suo exercitu incurrerit, sequens libellus indicare poterit, quem de Translatione et miraculis B. Lamberti martyris scribendum disposuimus *h*.

g Dodo[illegible] divinitus punitur.

77 Igitur pauci, qui ex domesticis sancti Viri evaserant periculum mortis, licet homicidarum illorum cuneus recessisset, adhuc tamen nimium pavidi, et vix sui compotes, sacratissimum Sacerdotis et Martyris sui corpus exanime inveniunt, pretioso proprii sanguinis rore perfusum, in eodem orantis habitu, quo ante altare sanctorum martyrum prostratum mors occupaverat. Quod cum multo gemitu lachrymosisque suspiriis deosculantes, ab oratorio venerabiliter efferunt, impositumque naviculæ per defluum Mosæ alveum E ad vicinum oppidum Trajectum dirigunt sepeliendum. Ruit in obsequium funeris fere tota regio, quam fama tanti sceleris velox nuntia circumquaque jam excitaverat. Cum vero navicula portui Trajectensium applicuisset, sacrumque Martyris corpus exposuisset, vehementi clamore, ploratuque et planctibus utraque fluminis Mosæ ripa personabat, virorum scilicet et mulierum, quorum innumerabilis multitudo extincti Pastoris desiderio illuc confluxerat.

h Sancti Martyris corpus Trajectum advehitur.

78 Pauperum, viduarum, pupillorum ululatus maxime exaudiebatur, qui tanto Patre, tanto Consolatore et Defensore invidia et malitia iniquorum se esse destitutos, protensis in cælum manibus conquerebantur. Sed et sacer ecclesiasticus ordo in lugubri veste suo assistens Pontifici, exequiarum celebrationem et psalmodiæ spiritualem modulationem crebris interrumpebat singultibus et suspiriis, quæ in recordatione amissi Patris eliciebat vis interni doloris et amaritudinis. Sic diei subsequentem noctem continuant, nullis questibus prætermissis, quos in tali casu doloris magnitudo suggerebat. Sed tantam lugentium multitudinem F subitus rumor graviter consternavit: dicebatur enim, (nec id vanum erat) Pipinum, ejusque domesticos valde super hoc indignari *i*, reputantes ad suam invidiam studiose fieri tam liberam, tam publicam de occisione Pontificis popularium querelam, tam illustrem et inter lachrymas gloriosam beneficiorum ejus memoriam, tam celebrem circa ejus exequias lamentantium frequentiam.

et cum magno omnium planctu exceptum.

79 Exterritis itaque omnibus, maxime quia Pipinus non longe aberat, communis planctus in silentium vertitur; nec jam credebant, quenquam ipsorum Dodonis crudelitatem effugere, cui in Sacerdotem Domini videbant tantum licuisse. Quapropter hi, qui potentiores inter eos videbantur, et penes quos specialius erat ejus exequiarum cura, accepto ad invicem consilio, statuerunt ad mitigandam principis indignationem sepelire eum in loco humili, minori quidem apparatu, quam exigeret dignitas tanti Sacerdotis et Martyris. Erant in ipso oppido Trajecto duæ celebres ecclesiæ, quarum una B. Mariæ perpetuæ Virginis *k*, Tungrensium pontificum eo tempore secunda sedes habebatur; altera vero beati Apostoli Bartholomæi, quæ

præ timore Pippini et Dodonis sine pompa

k

A quæ sanctissimi confessoris et episcopi Servatii meritis et corpore magnifice decorabatur *l*. Sed in his venerabile beati Viri corpus tumulare minime præsumpserunt, nec claritas loci augere videretur gloriam et honorem Sepulti.

In paterno tumulo deponitur, miro fragrans odore m

80 Unde mane facto, feretrum ejus sine aliqua funeris pompa intulerunt in quandam ecclesiam S. Petri Apostolorum principis *m*, in qua vir illustris Aper, quem S. Lamberti supra memoravimus patrem, in lapideo sarcofago corpore requiescebat. Erat autem solitaria, sita fere in ipsa Mosæ ripa ad Orientalem clivum montis, quem incolæ Castra vocant, habens inter se et Trajectum, quasi quendam limitem, Jecoram fluviolum *n*. Igitur monumentum hoc aperientes, sacrosancta Martyris filii membra in eo cum patris ossibus, tunc vere felicibus, reverenter composuerunt, astantibus multis fidelibus, quorum devotio in recordatione extincti Pastoris nec affectum suum cælare, nec lachrymas poterat cohibere. Cum vero beatæ illæ celebrarentur exequiæ, maxima dulcissimi odoris in eodem loco cælitus effusa est fragrantia, cujus mira suavitate omnes, qui aderant, refecti sunt *o*.

et cælesti lumine et concentu honoratur. Tempus martyrii ejus.

B 81 Sed magnis majora succedunt : nam clauso et obsignato diligenter Martyris tumulo, et recedente populi frequentia, sanctorum angelorum cum hymnis cælestibus et immenso lumine illic affuit manifesta custodia, quorum præsentiam et dulcisonam modulationem multi religiosi viri sæpius audire et videre meruerunt, beatique Lamberti vocem, tamquam sibi cognitam, protestati sunt se vere audisse inter illum felicem chorum beatorum spirituum, sanctæ et individuæ Trinitati hymnos decantantium *p*. Quæ visio quotidie circumquaque divulgabatur, plebsque Trajectensium et tota vicinia cum omni alacritate et devotione sepulchrum Martyris frequentabant, publicos crebrosque conventus illic agentes. Nec jam poterat eos alicujus potestatis violentia absterrere a veneratione Martyris, circa cujus sepulchrum tantam considerabant gloriam et magnificentiam nostri Redemptoris, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum ; amen. Passus est autem B. Lambertus quintodecimo Kalendas Octobris, sub rege Francorum Childeberto *q*, filio Theodorici regis, quo tempore fastigium Romani imperii invaserat Tiberius, qui et Absimarus *r*, Leontio ab imperio excluso, et in C custodiam retruso.

ANNOTATA.

a *Adverte hic, lector, quomodo hæc de cæso propter reprehensum Pippini cum Alpaide pellicatum* S. Lamberto *historia tandem ita adoleverit, ut jam tota ejusdem Sancti cædis causa in istud unicum rejiceretur. Anselmus geminam martyrii causam retulerat; primam, quam ex Godeschalco et Stephano didicerat, Galli et Rioldi necem : alteram, reprehensum Pippini pellicatum. Sigebertus utramque componere conatus, Gallum et Rioldum a Dodone Alpaidis fratre incitatos scripsit ad ecclesiam affligendam, ut sanctum Episcopum a redarguendo Pippino deterrerent; dumque id agerent, ipsos cæsos fuisse. Deinde Pippini convivium commentus est, irasque Alpaidis ; necem denique subjunxit sancto Episcopo illatam a Dodone, consanguineorum suorum cæde et sororis repulsa inflammato. Nicolaus vero convivium quidem ceteraque adoptavit, sed Galli et Rioldi cædem, quo illustrior appareret martyrii causa, prætermisit.*

b *De arrepto primum gladio, de quo omnes priores biographi meminerunt, altum silet Nicolaus; credo, quod id Sancto minus honorificum reputabat : verum hujusmodi silentium non sinit historiæ veritas.*

c *Adi Commentarium num. 160 et sequentibus, ubi* S. Lambertum *non in oratorio SS. Cosmæ et Damiani, sed in cubiculo suo interfectum esse observavimus.*

d Telum *ceteri biographi appellant, quæ vox etsi varia arma, quæ manu tractantur, significet, pro sagitta tamen potius usurpata videtur a Godeschalco, qui num. 20 Vitæ ait :* In ictu teli jaculavit eum.

e *Totidem ei in episcopatu annos tribuit S. Huberti biographus et familiaris, quibus annumerandi sunt septem, quo Stabuleti exsul exegit. Cæsus autem est probabilius anno 709, ut in Commentario pluribus ostensum est.*

f *S. Sergium I Papam indicat, cujus Vita illustrata est ad diem 9 Septembris. Porro, quæ Nicolaus hic de* S. Lamberti *nece eidem sancto Pon-* E *tifici divinitus revelata, consecratoque per ipsum S. Huberto, et ceteris eodem spectantibus pergit enarrare, fabulæ sunt in Commentario num. 110 et sequentibus jam rejectæ, nec stare possunt cum chronotaxi vitæ* S. Lamberti, *ante quem S. Sergius aliquot annis obierat.*

g *Haud dubie designat hic libellum, qui* Conversio S. Huberti comitis *inscribitur, editusque est a Joanne Roberti, in cujus cap. 3 ista commentitia ordinatio cum aliis adjunctis fabulosis narratur.*

h *Utrum laudatum libellum scripserit Nicolaus, incompertum mihi est ; saltem ad manus meas non pervenit.*

i *Incussum a Pippino metum primus dixit Nicolaus, quem non ab alio, quam a Dodone repetendum esse ostendimus in Commentario num. 144 et sequentibus, ubi etiam observavimus, Pippinum verisimilius longe abfuisse, quando* S. Lambertus *occisus est.*

k *Exstat hodieque ibidem ecclesia S. Mariæ, antiquo canonicorum capitulo insignis.*

l *Hæc ecclesia a S. Monulpho in honorem S. Servatii condita,* Servatiana *solet appellari, dubitatque Henschenius in Exegesi historica de Episcopa-* F *tu Tungrensi et Trajectensi ante tom.* VII *Maji, cap. 9, utrum umquam* S. Bartholomæi *dicta fuerit, cum hæc appellatio ecclesiæ S. Mariæ videatur convenire. Ceterum floret hodiedum Trajecti S. Servatii basilica insigni collegio canonicorum.*

m *Vide dicta in Commentario num. 178.*

n *Vulgo* Jecker, *Gallice* le Jar, *fluviolus est ditionis Leodiensis, qui Tungros interfluit, et prope Trajectum in Mosam illabitur.*

o *Hujus fragrantiæ, silente Godeschalco, etiam meminit Stephanus.*

p *Eadem leguntur apud Godeschalcum ceterosque biographos.*

q *Childeberti III obitum Cointius et Pagius anno Christi 711 illigant : ideoque cum* S. Lamberti *martyrium ex dictis probabilius inciderit in annum 709, sub Childeberto recte dicitur contigisse.*

r *Tiberius Apsimarus imperio, quod invaserat, tum exauctoratus erat, ab anno scilicet 705, ut vult Pagius.*

Auctore C. S.

DE S. COLUMBA

VIRGINE SANCTIMONIALI ET MARTYRE

CORDUBÆ IN HISPANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sanctæ memoria in Martyrologiis : hujus, non Senonensis, aut alterius, celeberrimus cultus in Hispania.

An. DCCCLIII.. A vetustioribus prœterita,

Quinta hæc est, sed sui sexus prima, ex martyribus Cordubensibus, qui in hoc Septembris tomo celebrandi occurrunt. Etenim ad diem XV *SS. Emilam et Hieremiam, ad* XVI *vero SS. Rogellium et Servio-Deo, in eadem urbe Cordubensi, eademque persecutione Arabica passos dedimus. Quæ hisce hodie accedit* S. Columba, *virgo Cordubensis erat, quæ mortalium nuptias, quas et sanguinis nobilitas, et formæ venustas et opes luculentæ ipsi facile parabant, ex cœlestis Sponsi amore aversata, religiosam omnibusque virtutibus eminentem vitam in monasterio Tabanensi, ac deinde in ipsa urbe Cordubensi prope basilicam S. Cypriani duxit, eamque præclaro martyrio feliciter coronavit. Ignorarunt eam Ado et Usuardus, licet hic paucis post ejusdem martyrium annis Cordubæ fuerit, quemadmodum ad præcitatos dies jam observavimus. Sed et posteriori loco vidimus, non omnes ejus temporis Cordubenses martyres ab Usuardo cognitos, aut certe non omnes Martyrologio ejus insertos fuisse, cum SS. Emila ac Hieremias in eo legantur, non item Rogellius et Servio-Deo; at qua de causa, ignoramus.*

Martyrologio Romano aliisque hodie recte inserta est,

2 *In Romano Baronii ad hunc diem sic breviter annuntiatur :* Cordubæ sanctæ Columbæ virginis et martyris. *Paulo prolixius præiverat Petrus Galesinius in Romano pariter Martyrologio eodem die dicens :* Cordubæ in Hispania, S. Columbæ virginis et martyris, quæ omnibus virginalibus virtutibus mirifice exculta, Christi sponsi, quem unice coluit, desiderio exardescens, gaudenti animo datis pro eo cervicibus, martyrium subiit. *Ad eumdem diem illam Tamayus in Martyrologio Hispano celebrat sequenti elogio :* Cordubæ in Hispania Bætica, S. Columbæ virginis et martyris, quæ cum in Tabaonensi cœnobio lilia colligeret candida castitatis, et purpureas quæreret agonis rosas, ut Christo sponso florarium attexeret variegatum, urbem ingrediens, fidei suæ documenta propalans, ad martyrium utraque florum corona redimita cucurrit, et in petræ foramen volitans, illic cælestis Columba securitatem adinvenit æternam. *Hoc denique die eamdem memorant in sacris Fastis Benedictinis Menardus, Dorganius et Wionius, uti et alii recentiores in suis, quos prætereo.*

S. Columba,

3 *Dies is* XVII *Septembris sanctæ Virgini nostræ in cælis natalis fuit, teste S. Eulogio, qui eum diserte signat; attamen non semper eo die in Hispania culta fuit; sed alibi die* XXXI *Decembris, alibi* VIII *Januarii, alibi* III *Aprilis, ut Ambrosius Morales in Scholiis ad S. Eulogii Memoriale Sanctorum testatur. Porro cum die* XXXI *Decembris S. Columba Senonensis, virgo pariter et martyr in Martyrologiis celebretur, hinc factum, ut nonnulli hanc, non Cordubensem Martyrem, ob Hispanis tum cultam fuisse existimaverint, præterita Cordubensi. Suspicionem auxerunt Breviaria, in quibus Lectiones de Senonensi virgine præscribebantur, non de Cordubensi. Verum ad utrumque hoc argumentum recte jam respondit laudatus Morales,* S. Columbam *virginem ac Martyrem, quam Hispani peculiari cultu prosequi soluere, non aliam esse contendens, quam laudatam ab Eulogio. Juverit ipsius Morales verba retulisse, quibus insignis ejusdem Sanctæ cultus eadem opera probabitur.*

cujus celeberrimus

4 *Is itaque in Scholiis ad lib. 3, cap. 10 occasione precis, qua S. Eulogius, Vitam claudens, eam invocat, sequentia annotavit :* Quemadmodum sanctæ hujus Martyris vitam et cædem copiosius atque etiam facundius divus Eulogius perscripserat, ita etiam pia prece hic in fine voluit ipsam compellare. Et utroque quidem fuit Virgo dignissimas : ut enim ejus vita eximiis sanctitatis exemplis plena, constantiaque in morte admiranda, majorem historiæ seriem, præstantiorisque styli splendorem promerebantur; ita quoque ingentem in cælis dignitatem adepta, præsentius et majus suis ferre patrocinium apud Deum poterat, quod avide deberet exposci. Et hæc profecto insignis vitæ mortisque in hac Virgine præstantia, hæc digna ejus invocatio, cui principium jam hinc fecerat Eulogius, faciunt, ut credam hanc nostratem Cordubensem Columbam, non illam alteram ex Senonibus Gallicanam, esse, quam tanto opere ubique insigni cum religione Hispania tota concelebret. Et sunt præterea plures aliæ causæ, quæ me permoveant, cum nulla sit, quæ contrarium possit ostendere.

in Hispanis cultus

5 Quæ enim, rogo, causa nos potuit incitare, ut Gallicanam Martyrem longe ex Senonibus, hoc est, ex remotissima Galliæ, quantum ad Hispaniam pertinet, regione solummodo auditam, tanto cultu veneraremur? Celebritas, credo, martyrii ejus, cujus Martyrologia uno pene verbo meminerint, Equilinus paucula scripserit; cum Breviaria nostratia minime in Lectionibus aut in die festivitatis ejus concordent. Fuit profecto Senonica Columba virgo sanctissima, martyr strenua; sed ipsa in cælis residens, inde nos libenter audiens, optat nos veritatem invenire et confirmare; et illum legitimum cultum, qui ut ab Hispanis Hispaniæ Divæ debetur, eidem asserere. Is vero cultus tantus est, et tanto opere

A re insignis ac pene singularis, ut non alienigenæ, sed Alumnæ tributus debeat videri. Delubra sunt in agris per Hispaniam quam plurima S. Columbæ nomine sacrata, quæ populorum eximia veneratione statis diebus solemni ritu frequentantur. Parentes devotione in hanc Divam permoti, ejus nomen filiabus imponunt. Burgensis ecclesia inter dignitates (ut dicunt) habet S. Columbæ abbatem. Habet eodem nomine et honore primariæ dignitatis sacerdotem ecclesia Segoncina. Sacellum quoque hujus Divæ ibidem in summo templo est, structura nobile, cultu eximium, et proventibus insigniter locuples: quamquam utrobique corrupto jam nomine S. Coloma, non Columba vocetur.

exponitur. 6 Hæc tanta veneratio, tam varius cultus religionis, plurimorum tot signis testata devotio, tot testimoniis declarata, et tam pia animorum propensione semper exaucta, cur externæ, et non patriæ, cur alienigenæ, et non civi, cur peregrinæ, et non domesticæ et pene tutelari Divæ tribueretur? Indigenam habeamus, quæreremus externam? Propria aderat, alienam advocaremus? Nostratem profecto nos colimus, Hispanam Martyrem veneramur, et vernaculum in ea, jureque quodam communis patriæ nobis debitum patrocinium B merito exquirimus legitima religione. Sed dies, inquis, quo S. Columbæ festivitas in Hispania celebratur, Decembris nimirum ultimus, S. Columbæ Senonensis est natalitius, non Cordubensis; quæ si coleretur, XVII Septembris debuit occupare. Dicam equidem, quod sentio. Primum variant hic Breviaria. Segoncinum namque VIII Januarii die, Cauriense III Aprilis, S. Columbam habent.

non est synonyma Senonensis. 7 Sed ego credo, cum S. Columbam Cordubensem nostratium aliqui celebrare vellent, nec diem, quo passa martyrium, scirent; et ultima Decembris Columbam coli cernerent, Cordubensem arbitrati, eum diem ei sine discrimine attribuerunt. At lectiones Senonensis martyrium referunt. Nimirum quemadmodum dies natilitius nostratis Divæ erat incognitus, ita etiam vita et passio, quæ non passim in divi Eulogii libris legebatur. Inde quæ ad manum erat, nomenque idem veluti proprium dabat, arripuerunt. Hoc ipsum in S. Marina nostrati, hoc est, Galliciensi, factum videmus. Nihil erat proprium, quod legerent; divæ Margaritæ historiam ex parte ei accomodarunt. Hæc C habui, quæ de S. Columbæ nostræ cultu dicerem; liberum interim judicium eis relinquens, qui aliter sentire maluerint. *Hactenus Morales, non minus erudite, quam pie, ac denique modeste,* S. Columbæ *in Hispania celebris cultum Cordubensi Virgini martyri vindicans.*

sed Cordubensis 8 *Hæ rationes Eminentissimo Baronio in Annotatis ad Martyrologium Romanum placuerunt, et mihi quoque hujusmodi videntur, ut nullum aut perquam exiguum dubitandi locum relinquant. Ceterum errorem hunc, eruto e latebris post medium seculi* XVI *S. Eulogii Opere, Cordubenses saltem agnoverunt, quippe qui tam hujus sanctæ Virginis, quam ceterorum Cordubensium martyrum Lectiones ex eo excerptas, et auctoritate Clementis VIII PP., anno 1601 probatas, Breviario suo inseruerunt,* S. Columbæ *Cordubensis virginis et martyris festo ad diem* XVII *Septembris, quo Eulogius eam passam scribit, recte relato, prout discimus ex Martino de Roa in libro de Festis Sanctisque Cordubensibus ad hunc ipsum diem, et in Kalendario, quod eidem Operi præfixit. An ceteræ Hispaniarum ecclesiæ, in quibus ejusdem Virginis cultus viget, Cordubensem in hac parte postmodum secutæ sint, inexploratum mihi est; nisi quod id suo tempore nondum factum fuisse, laudatus de Roa queratur.* AUCTORE C. S.

virgo et martyr. 9 *Præter Baronium et Roa, etiam Marieta in Historia Ecclesiastica Sanctorum Hispaniæ lib. 3, cap. 25, et Antonius de Yepes in Chronico generali Benedictino ad annum Christi 853, Ambrosio Morales consentiunt. Et Yepesius quidem aliud insuper argumentum adjunxit, quo se magis motum ait, ut isti sententiæ firmius adhæreret. Advertit videlicet, Hispanos eam* S. Columbam *colere, cujus corpus in Hispania asservatur; id autem Senonensis martyris non esse, cum Galli istud sibi vindicent; atque ita ex pacifica utrimque corporum possessione satis probari, Senonensem non esse, quam Hispani tam propenso animo venerantur; adeoque non aliam, quam Cordubensem Martyrem. De S. Columbæ Senonensis corpore (nam et Ariminenses ejusdem sacra lipsana sibi etiam vindicare dicuntur) agendum erit ad diem* XXXI *Decembris, quo colitur; de Cordubensis vero exuviis § sequenti tractabimus. Citati scriptores eadem de celebri Virginis nostræ cultu ex laudato Ambrosio narrant, qui et ipse eadem habet in Chronico generali Hispaniæ lib. 14, cap. 21, ubi* E *etiam ait,* S. Columbam *in Gallæcia, Asturia et Lusitania, corrupto in* Combam *nomine, magna in veneratione haberi, ecclesiisque ac festis honorari. Sed et prope Beneventum locuples virginum cœnobium esse asserit sub ejusdem invocatione dicatum; verum id ipsius fidei relinquo, cum aliunde nihil de hoc cœnobio, Sanctaque ejus tutelari didicerim.*

quæ hodie colitur. Tamayo respondetur. 10 *Rationibus pro causa erroris a Morales allatis addi posset et altera, si Nagara, provinciæ Ruconiæ in Castella veteri civitas, olim* Senonæ *dicta fuisset, ut Yepesius in Chronico generali Benedictino, Centuria 6, cap. 2 ait, laudans quoddam Ordonii II regis privilegium, in quo id dicitur. Nam cum* S. Columbæ *nostræ corpus Nagaram vel prope eam antiquitus translatum fuisse, infra ostensuri simus, eo facilius fuit Hispanis Senonensis virginis martyris gesta et diem cultus* Columbæ *suæ Cordubensi adscribere, si Nagara dicta umquam* Senonæ *fuisset. Verum hujus appellationis fides sit apud Yepesium, qui et ipse eam suspectam habet. Tamayus in Martyrologio Hispanico ad diem* XXVIII *Maji præter Cordubensem duas alias* F *synonymas virgines in Hispania recenset; unam scilicet Adurensem ex Chronico Juliani, alteram Tritiensem ex Luitprandi Adversariis. Hisce ex aliis scriptoribus addit quatuor alias Lusitanas; videlicet Interamnensem, Tauragiensem, Conimbricensem et Archensem; atque hinc contra Morales concludit, ex celebri illo* S. Columbæ *in Hispania cultu nihil certi pro Cordubensi potius statui posse. Sed hæc paucis respondeo, Tamayum quoad duas priores deceptum esse suppositiis Juliani et Luitprandi schedulis; ex quatuor vero Lusitanis Conimbricensem ad diem* XX *Julii datam quidem esse in Opere nostro, sed ibidem simul observatum, eo solum titulo dari, quod ejusdem reliquias in regio sanctæ Crucis monasterio venerationi fidelium expositas populares scriptores testarentur. De ceteris autem tribus eadem occasione Sollerius noster ibidem addidit, verius dici; eas solo nomine cognitas esse, nec de cultu earum hactenus constare. Non est igitur, cur ad Sanctam illam Lusitanam, non nisi obscure, aliasve etiam minus notas tam celebrem in Hispania venerationem referamus, dum Indigenam habemus, non minus*

AUCTORE C. S.

minus sanctimonia vitæ, quam martyrio illustrem. Id tamen facit Tamayi objectio, ut non tam certo asserere ausim cum supra citatis scriptoribus, Columbam *in* Lusitania *cultam, eamdem esse cum nostra.*

§ II. Vita et Passio a S. Eulogio scripta : notitia Tabanensis monasterii, in quo vixit, quodque destructum flevit : factum Martyris mirabile : corpus ubi asservetur.

Vitam ejus scripsit S. Eulogius.

S*anctæ* Columbæ *nostræ gesta S. Eulogius Cordubensis presbyter, electus episcopus Toletanus, et mortyr, qui etiam ceterorum in eadem Arabica persecutione Cordubensium martyrum Acta conscripsit, paulo latius, quam passim aliorum,* B *lib. 3 Memorialis Sanctorum, cap. 10, posteritati transmisit. De hoc Sancto, cujus Vitam in Opere nostro illustratam habes ad diem* XI *Martii, nihil opus est hic plura annotare, nisi quod res magnam forte partem sub oculis suis gestas referat, quodque viri sanctitas ac conditio nullum de ipsius in scribendo fide dubium permittant. Ea porro Vita tres Virginis status complectitur; secularem scilicet sub matris suæ imperio, quæ rebus mundanis dedita, nuptias ipsi frustra persuadere conata est. Alterum religiosum in monasterio primum Tabanensi, ac deinde in altero intra civitatem Cordubensem; ac denique martyrium, ad quod ex posteriori loco, divino igne accensa, convolavit. Necesse non est singula hic illustrare, cum id in Annotatis de more Vitæ subjiciendis satis præstari possit : de monasterio tamen Tabanensi, quod Sancta nostra celebre reddidit, luxitque excisum, pauca dicenda sunt.*

Notitia monasterii Tabanensis,

12 *De hujus loci situ, fundatoribus ac præfectis, S. Eulogius lib. 2 Memorialis, cap. 2 de S. Isaaco ejusdem monacho et martyre scribens, docet sequentia.* Ex improviso spiritali flagrans ardore *(S. Isaac)* monachorum vitam exoptans, Tabanos viculum petiit, qui in partibus Aquilonis inter prærupta montium, et condensa sylvarum septenis ab urbe milliaribus distans, formosissimis in exercitatione vitæ monasticæ virorum atque ancillarum Dei rumoribus decoratur. Siquidem in eodem cœnobio virum, summa timoris Dei reverentia præditum, Hieremiam patruelem habebat; qui etiam inclytus opibus, rebusque abundans, et conjux ejus venerabilis Elisabeth ac liberi, totaque pene cognatio, sumptu proprio fundamenta ipsius cœnobii jacientes, divinarum legum perenni adhæsuri obsequio, pridem sese eo contulerant. Ibi per triennium B. Isaac sub regularibus disciplinis, seu sub reverentissimo abbate Martino, prædictæ fœminæ fratre, in sancto proposito militans,... judicem petiit *etc. Quamquam autem monasterium illud feminas æque ac viros aleret, noli existimare, eos omnes sub eodem tecto habitasse; contrarium enim S. Eulogius in Vita a nobis danda, num. 7 diserte affirmat, docens geminum cœnobium fuisse, cui utrique Martinus sic præsidebat, ut Elisabeth feminis præesset, rarusque esset virorum ad mulieres accessus. Sed S. Eulogium audiamus.*

13 Quia claustra fœminarum, *inquit*, a cellulis monachorum altis interjectis disparata maceriis, licet unius patris gubernaculo regerentur, hæ tamen sequestratis se mansiunculis retrudentes, nulli omnino contuendi se facultatem præbebant. Sed si subinde aut fratribus congrua instaret necessitas, aut hospitum pia impetraret * humanitas, sola venerabilis Elisabeth per fenestram se exhibebat cernendam, quæ prior, et totius erat mater vera monasterii. *Quam Regulam Tabanenses illi professi fuerint, non reperimus : at Benedictini eos suis annumerant, quod nec confirmare, nec inficiari possumus. Porro Martini ac Elisabethæ soror erat* S. Columba *nostra, quorum pietate accensa, post obitum matris, quæ pio Virginis desiderio semper obstiterat, eo se contulit, ibique sub fratris sororisque disciplina vitam monasticam amplexa est. Neque dubium videtur, quin sororis suæ, ejusque conjugis Hieremiæ exemplo, facultates suas, quas ei mater reliquerat, ad dotandum promovendumque cœnobium impenderit. Quantum vero illud ipsum morum sanctimonia, piaque eruditione illustraverit, ex eodem S. Eulogio conjicere pronum est. Verba subjungo.*

* forte imperaret

E

14 Ibi, *inquit*, sancta Virgo, terrenis se exuens, hæret cælestibus, et mentem ad studium Scripturarum convertens, fit admodum eruditior investigandi ac disserendi sententiarum obscura. Crescit beatæ Virginis sanctimonia, et late diffusa cœnobii fama, etiam procul sitarum ad se urbium discursus invitat, quo talium exemplorum magisteriis imbuerentur. *Hinc ipsa ceteris virginibus instruendis præfecta est; cumque deinceps ex solitariæ vitæ desiderio, in semota a ceteris cellula cum superiorum licentia, soli Deo vacans, aliquamdiu vixisset,* denuo ad instruendos divinis pastibus convirginalium animos... ad cœtum *revocata est. Erat autem utrumque cœnobium non tantum alumnis suis, sed et exteris, qui eo frequenter confluebant, sanctitatis schola, et velut martyrum instituendorum palæstra. Audi S. Eulogium lib. 2, cap. 10 de sancta Sabigotho, ejusque viro martyribus loquentem.* Virorum ac mulierum visitant monasteria, præcipue tamen Tabanense cœnobium,... quia summis monasticæ regulis disciplinæ cunctum honestæ famæ rumoribus illustrabat Occiduum. Inde athletæ fortissimi hauriunt documentum; inde instituta percipiunt; ibi se poculo vitæ perennis ingurgitant; ibi sanctissima Sabigotho frequenter cum ancillis Dei moratur; discit ibi totius sancti timoris industriam; ibi geminum pignus * sub beatarum tutela constituunt.

* i. e. liberos [?]

et a Saracenis destructum flevit.

15 *Ex eodem monasterio etiam aliquot ejusdem alumni ad martyrium prodierunt, a S. Eulogio memorati. Hi sunt S. Isaac anno 851, die* III *Junii, S. Hieremias, supra laudatus Elisabethæ conjux, et Isaaci patruelis, eodem anno, die* VII *Junii, S. Fandilas ex hujus loci monacho creatus sacerdos monasterii S. Salvatoris, anno 853 die* XIII *ejusdem mensis, ac denique S. Digna virgo eodem anno ac mense, sed die* XIV*; de quibus ad præcitatos dies in Opere nostro actum est, quosque eodem anno* S. Columba *nostra, Dignæ forsitan magistra, aut certe in cœnobio socia, in martyrio subsecuta est. Tanta vero Tabanensis cœnobii celebritas non potuit non gentilibus Saracenis gravis esse; præsertim cum illud velut quoddam armamentarium, unde divina adversus sectæ suæ impietatem tela promererentur, instructique athletæ procederent, merito posset ha-*

A *haberi. Hinc factum puto, ut inter cetera asceteria hoc quoque virginum cœnobium excisum voluerint, sanctimonialibus ejus incolis ad urbem translatis, prout S. Eulogius in Vita num. 10 scribit his verbis :* Interea cum furor ersequutionis, qui in excidium ecclesiarum fremebat, hanc fœminarum collectam urbi admoveret, in prædiolum, quod dudum sibi in confinio basilicæ S. Cypriani exstruxerant, sese conferunt retrudendæ.

16 *De hac basilicarum destructione sequentia accipe ex eodem S. Eulogii Memoriali lib. 3, cap. 3.* Interea cum sæpius contra Dei catervam sæva principis conspiratio molesceret, affligeretque ubique Christicolas, et nec sic omnes generali dilapsu, ut fidebat, ad ritum suum proruerent, jubet ecclesias nuper structas diruere, et quidquid novo cultu in antiquis basilicis splendebat, fueratque temporibus Arabum rudi formatione adjectum, elidere. Qua occasione satrapæ tenebrarum inde capta, etiam ea templorum culmina subruunt, quæ a tempore pacis, studio et industria patrum erecta, pene trecentorum a diebus conditionis suæ numerum excedebant annorum. *Ita ipse de persecutione sub Mahomado, Habdarrahmani filio ac successore, vehementius* B *effervescente. Forte tamen mirabitur lector, Mauros virginibus sacris, quas ex desertis montibus exegerant, locum in ipsa urbe sua regia concessisse.*

jussu regis Mahomadi,

17 *Sed, ut alias jam insinuavi, ipsi Christianos non tam exstinctos, quam sectæ suæ aggregatos cupiebant, ne regio incolis orbaretur; ideoque præter enormia tributa singulis mensibus pendenda, sannis potius ac maledictis, ceterisque id genus opprobriis religionem Christianam ex animis indigenarum sensim evellere, quam ipsos indigenas exstirpare malebant. Adde, quod, ut Eulogius ibidem cap. 4 ait, rebellionis insurgentia bella, fugatusque ac cæsus in aliquot locis Mahomadi exercitus, ipsum non parum sollicitum redderent, prohiberentque, ne omne suum odium in Christianos palam effunderet. Hinc factum opinor, ut Tabanenses sanctimoniales in urbe sua habitare facile permiserit, quia ea ratione celebrem illam Christianæ religionis palæstram, ad quam in montibus positam plurimos, confluxisse vidimus, clausum tenebat, et hac qualicumque humanitate sua nobilibus familiis Cordubensibus,* C *ex quibus earum aliquæ natæ erant, utcumque gratificabatur. Ceterum notat Morales in Scholiis ad libri 2 caput 2, nullum Tabanensis monasterii vestigium suo tempore exstitisse, neque se situm ejusdem conjectura assequi potuisse.*

cum ceteris in urbem translata.

18 *De causa martyrii hic ea denuo moveri posset quæstio, quam ad diem* XVI *hujus mensis in SS. Rogellio et Servio-Deo attigimus; utrum scilicet liceat martyri sponte se judici sistere, eumque ad martyrium inferendum provocare : nam et hæc sponte se stitit, ut ex S. Eulogio habemus, cujus verba subjungo.* Jam ardentius, *inquit,* in amore Christi succensa, concitis ad eum gressibus, cui fideliter servierat, anhelans pervenire; quibusdam etiam revelationibus ad id frequenter impulsa, quodam die, irrupto latibulo, reseratis tacite foribus, in forum digrediens, licet incognita * viarum urbis existeret, provido tamen exploratu, quo judex moraretur, addiscit. Ibi cum pervenisset, ejusque astaret obtutibus, dat professionem Catholicæ fidei, profert Euangelicam veritatem, iniquum dogma retundit, auctoremque magni esse sceleris talia præsumentem annunciens, ipsum denuo arbitrum, quare se talibus sacrilegiis combinaret, blandis admodum verbis hortatur, *etc. Certe non modo is sanctæ Virginis spontaneus ad judicem accessus, sed et clandestinus e monasterio suo egresus, ordinarias prudentiæ ac martyrii leges excedit.*

Sanctæ ad martyrium properantis

* i. e. ignara

AUCTORE C. S.

19 *Verum hæc ex peculiari sancti Spiritus impulsu, qui martyrii ardorem in S. Columbæ pectore vehementer accenderat, orta esse, probant revelationes, quibus eam ad heroicum istud facinus frequenter excitatam fuisse, S. Eulogius testatur. Id ipsum omnino suadet vitæ ante actæ sanctitas, et insignis in confessione constantia; quæ duo nonnulli auctores apud Eminentissimum Prosperum de Lambertinis, nunc Benedictum XIV PP., in sæpe laudato, laudandoque Opere de Servorum Dei beatificatione, et Beatorum canonizatione, lib 3, cap. 17, inter sancti Spiritus impulsus signa recensent. Et ante actam quidem vitam summis elogiis celebrat S. Eulogius; nec minus in confitendo perseverantiam commendat. Bis enim, eo teste, confessa est : primo apud judicem, deinde in palatio et* satraparum concilio; *utrobique fortiter ac constanter. Quin et blanditiis, nuptiarumque et opum illecebris castissimæ Virginis mentem ab iis frustra tentatam fuisse, idem biographus satis indicat, dum eam coram satrapis sic loquentem inducit :* Non talem Christus habet sponsam, quæ immutari de pristina compactione arrarum ejus prævaleat. Nam E quis ditior illo est, ut vos me copiis rerum credatis illicere? Quis pulchrior eo est, cujus speciei forma præ filiis hominum claret, ut vos me nuptu terreno arbitremini oblectandam? *etc.*

mirabile factum, ex divino impulsu

20 *Hinc cum fortissimam Virginis constantiam (prosequitur post aliqua S. Eulogius)* consules universi adverterent; et neque mutari posse talibus imbutam oraculis cernerent, neque hortatum assertionis ejus ferre valerent; continuo ante fores palatii eam trucidari præcipiunt. *Subdit denique ultimum in ipsum carnificem suum virtutis actum, dicens :* Non se prius decollari permisit, quam præmio lictorem Virgo sacratissima honoraret. *Hisce adde sacri corporis ejus submersi inventionem, in qua aliquid prodigii intercessisse insinuat Eulogius, ut mox videbimus. Adde denique celeberrimum ejusdem Sanctæ cultum in Hispania, quæ eam tamquam vere martyrem variis in locis veneratur. Neque hæc eo a me adducta existimari velim, quod de vero ipsius martyrio merito dubitari posse crederem; sed ne* F *præclarum istud sanctæ Virginis factum, licet mirandum magis, quam imitandum, inobservatum præterirem; atque nihil obstare ostenderem, quo minus illud Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis, auctorem habuisse credatur.*

ortum fuisse dicendum est.

21 *Neque vero deerat ratio, quæ singulare aliquid audendum suadere poterat. Pergebat scilicet impius Mahomad Christianos in dies magis magisque vexare, et quorumdam, qui se Christianos haberi volebant, opera aliquos etiam ad negandum Christum compulerat, prout S. Eulogius cap. 5 acerbe conqueritur. Hinc imbecillioribus Christianis timor auctus est, Mauris vero non parum arrogantiæ, veluti de religione Catholica jam triumpharent, accessit. Audi S. Eulogium cap. 6 prosequentem.* Hisce interim imminentibus malis, *inquit,* et hujuscemodi ærumnis Ecclesia vapulante, ferunt ob hoc regem ingenti copulatum lætitia, ampliora fidelibus scandala irrogaturum se promittere : et, ut alibi taxatum est, dira incursatione, molestiaque contriturum, si commodum

Alia circa hoc factum observatio,

Auctore C. S.

dum regnandi successum diutius obtineret. Adeo ut plerique procerum, olim decedentium martyrum subsannantes constantiam, nobis referrent : Quo nunc abiit illa vestrorum virtus agonistarum? quo aufugit magnanimitas? qua absorpta temeritas delitescit? ubi se enervata fortitudo abduxit? Qui dudum concitis gressibus certatim ad expugnandum dogmatistem nostrum *(Mahometum)* occurrentes, debita ultione perempti sunt. Nunc adsint, nunc veniant, modo properent, si divinitus inspirati, illud in veritate conservant certamen. *Nemo non videt, in hujusmodi rerum statu opportunum Virginis factum et Ecclesiæ gloriosum fuisse; tum ut imbecilliores Christiani tam heroico facinore confirmarentur in fide, tum ut blasphemantium ora obstruerentur, discerentque infideles, frustra se de victa religione pristinaque fidelium fortitudine triumphum canere, dum etiam imbelles puellæ pro ea sanguinem suum fundere gestirent.*

Corpus primum in S. Eulaliæ ecclesia depositum. 22 *Cetera biographi dicta in Annotatis, Vitæ de more subjiciendis, satis illustrabimus : at de sanctæ Martyris corpore nonnulla restant dicenda.* S. *Eulogius testatur illud, non ut cetera martyrum, in eadem persecutione cæsorum, corpora, in* B *patibulo suspensum, nec in platea gentilis plebeculæ sannis relictum; sed,* ut erat lineis indutum, *sportæ impositum fluminique immersum, et* post sextum diem illæsum et integrum quorumdam solertia monachorum divinitus *(sibi)* allatum, dignoque officio in basilica S. Eulaliæ virginis et martyris, quæ in vico Fragella constituta est, honorabilem *meruisse* sepulturam. *Quid tamen divini in ea corporis sublatione contigerit, non edicit Eulogius.* De oppidulo *quoque* Fragellas *nihil se habere, quod dicat, ait Morales in Scholiis; in Chronico autem* vicum *de regione urbis, Cordubensis scilicet, vel de platea,* Fragellas *dicta, interpretatus est; quod et Yepesius, Marieta et Roa fecerunt : sed quisquis is locus fuerit, modo ignoratur. Nec magis certo scitur, quamdiu in dicta S. Eulaliæ basilica sacrum illud corpus permanserit, quave occasione inde postea sublatum et alio translatum fuerit; nisi quod aliqui non improbabiliter suspicentur, factum id esse fidelium cura sub tyrannide Saracenorum, ne scilicet ab his impiis violaretur.*

C *nunc in prioratu S. Columbæ, et Nagaræ* 23 *Translatum autem fuisse laudati scriptores consentiunt, et suo tempore in Ruconia Castellæ veteris provincia, partim in regali S. Mariæ Nagarensi abbatia, partim in* S. Columbæ *prioratu, eidem abbatiæ subjecto, asservatum affirmant. Unum pro ceteris Ambrosium de Morales audiamus. Is lib. 14 Chronici generalis Hispaniæ, cap. 21 verbis Hispanicis hæc scribit :* Regale S. Mariæ Nagarensis monasterium Ordinis S. Benedicti ibidem in vicinia prioratum possidet, Sanctam Columbam appellatum, in quo istius Sanctæ corpus in summa veneratione servatur, magnaque cum istius t.actus populi frequentia ac devotione invisitur. Sanctum vero caput est in dicto regali monasterio, inclusum Sanctæ statuæ, affabre factæ et pretiose ornatæ, quod vidi. *De Nagarensis monasterii fundatione consuli potest Mabillonius tom. 4 Annalium, ad annum Christi 1052, num. 29. De eodem loco pluribus agit Yepesius in Chronico, Centuria 6 ad eumdem annum, cap. 2 et* XI, *ubi catalogum abbatum et priorum illius exhibet.*

24 *De prioratu vero* Sanctæ Columbæ, *quem, antequam Nagarensi monasterio subderetur, vetustam abbatiam fuisse asserit, cujus tamen initia se ignorare fatetur, tractat tum alibi, tum præ-* D *cipue Centuria 5 ad annum Christi 923, ubi simul observat, Sanctæ Martyris corpus post exstinctam dignitatem abbatialem in eo prioratu nihilominus semper remansisse, insignique cultu honorari perseverasse. Hisce scriptoribus opponit se Tamayus in Martyrologio Hispanico cum ad diem* XXVIII *Maii occasione cujusdam* S. Columbæ *pariter virginis, quam veluti Tritii sive Nagaræ passam eo die memorat; tum ad præsentem Septembris diem, contendens, S. Columbam, cujus corpus Nagaræ honoratur, Nagarensem martyrem esse, non Cordubensem. Asserti sui unicum vadem appellat Luitprandum in Adversariis num. 149 et 150; illis scilicet, quæ haud ita pridem excogitata fictaque eruditi critici, etiam Hispani, jam exploserunt : quam ob rem et majores mei ad præcitatum Maii diem de ea in Prætermissis tantummodo egerunt, secuti de Roa, qui cum Morales et Marieta sentit, ac propterea lectorem ad* XVII *Septembris remiserunt.*

servatur. Respondetur ad objecta Tamayi.

25 *Martinus de Ximena in Episcopatu Giennensi et Biatiensi, et Annalibus ejusdem ad annum 853 præterea scribit, in oppido* Martos *Hispanis dicto, quod Augusta Gemella Tuccina fuisse a multis creditur, traditionem vigere de asservatis ibidem in quodam S. Marthæ parœcialis ecclesiæ sacello reliquiis* S. Columbæ *Cordubensis aliorumque martyrum Cordubensium; ideoque sacellum illud in singulari veneratione haberi. In hunc finem profert vetustam inscriptionem marmori incisam, quam olim in prædicto sacello positam fuisse, suo autem tempore in carcere visi affirmat. Ea porro tam dubie scripta, totque in locis detrita est, ut nihil certi pro argumento nostro inde erui possit, nisi quod hæ voces,* Augusta Gemella Tuccitana, *et* victoria et custodia sunt sancte Columbe, *in ea occurrant; sed et* Sancto martiris Cipriano *ibidem etiam legitur; cetera, ipso teste Ximena, omnino obscura sunt, ideoque traditionem illam aut parum aut nihil possunt firmare. Nunc Vitam ex S. Eulogio subjungo.*

An ejusdem reliquiæ in oppido Martos? E

VITA ET PASSIO F

Auctore S. Eulogio, presb., mart.

Ex ejusdem Memoriali Sanctorum lib. 3, cap. 10.

CAPUT I.

Virginis natales et patria : virtutis studium in seculo : rejectæ nuptiæ : ingressus et Vita in monasterio Tabanensi.

Cogimur vel numerositate certantium, vel debita sponsione votorum, in longam dictionis seriem stylum protendere. Hinc est, quod ul- *Auctoris præfatio.*

A ultra, quam putabamus, in magnum codicem materies aucta Opusculi, pene modum mediocritatis excesserit; quia post tot funera et importabilium ærumnarum discrimina nullum prorsus talia opinaremur aggressurum. Nos tamen ab inchoatis nullatenus reticemus, quo cunctorum rationes, ut promisimus, enarremus *a*.

Nuptias, invita matre, aversata.

2 Interea fuit virgo quædam nobilis et decora, Columba nomine, ex oppido Cordubensi progenita, præfati abbatis Martini et Elisabeth, de quibus in præcedentibus memoravimus *b*, soror; quæ cum inter bona parentum tenerrime in annis puellaribus degens, propositum Elisabeth sororis suæ, quod cum viro suo Hieremia *c* adhuc vulgo admixti gerebant, agnosceret; (qui longe antequam monasterium peterent, multis se Christo religionibus inter conventus populi consecrarunt) persæpe genitorum relicto consortio, domum sororis frequentius visitans, talibus se consignandam votis exoptat, anhelaque hujus propositi verna cupit existere. Confestim itaque terrena omnia spernere desiderat; sed adversatur Puellæ intentioni genitrix repugnatura; quæ etiam contra sobolem Elisabeth, ejusque virum fœdis iracundiæ motibus excitata, graviter conqueritur, quod ita B Adolescentis illiceret animum; quod sicut se, et istam disperderet, mundumque flore suo vernantem, dissipato matrimonio, relinquentes, in solatio exterorum id cuperent egerere.

ea mortua, Tabanense monasterium ingreditur,

3 Inter hanc autem conflictationem (ut vulgi mos est) disquiritur ad copulam nuptialem Puella, crebrisque interpellationibus sæcularitate involvere exoptant, cælestium thalamorum nuptiis divinitus assignatam. Et cum nec illa consentiret, nec mater desisteret, quo nihilominus nuptui traderetur, ipsa mater, Dei providentia, ex improviso molestia ægritudinis occupata, sub celeri vocatione mundo exempta recessit. Remanet Dei Famula, non tam matris obitu contristata, quam lætior gratia suæ devotionis sine cujusquam præjudicio adimplendæ. Verum nonnullo tempore in sancta religione apud urbem utrisque sororibus versantibus, continuo expleto jam propriis, ut diximus, sumptibus Tabanensi cœnobio, eo se viri cum mulieribus Christo militaturi conferunt. Ibi sancta Virgo, terrenis se exuens, hæret cælestibus, et mentem ad studium Scripturarum convertens, fit admodum eruditior investigandi ac disserendi sententiarum obscura.

ubi virtutibus mire fulgens

C 4 Crescit beatæ Virginis sanctimonia, et late diffusa cœnobii fama etiam procul sitarum ad se urbium discursus invitat, quo talium exemplorum magisteriis imbuerentur. Hæc autem Virgo sub fratris sui Martini et Elisabeth regimine manens, præcellit meritis, et gratia honestatis omnibus prævit: in conversatione laudabilis, in humilitate sublimis, in castitate perfecta, in charitate firma, in exorando attenta, ad obediendum apta, ad miserandum clemens, ad indulgendum facilis, ad prædicandum diserta, ad instruendum prompta. His quoque virtutibus clarens, cunctorum in se provocabat affectum, omnibus norma speculumque sanctitatis existens. Et quia crebro adversarii tentationibus propulsabatur, ideo frequentioribus se coram Domino flectibus * macetat; verens, ne diu congesta laborum vilissimi prædonis irruptione perirent. Hinc ad majorem sanctitatis cautelam erigitur, metuque hostis adacta, solertius ad summam virtutum districtiori vita contendit.

* forte fletibus

A. S. Eulogio tentationibus exercetur: temerarii judicii,

5 Hanc sæpe ægrimoniis tentator macerat, immittit fastidium, speciem virorum prætendit, longum astruit victum, diversisque fatigat phantasiis. Quibus horribili metu compulsa, luget immaniter, ne lapsu mortis a consortio dirimatur Sponsi, cujus tanto se ardore charitatis asserebat interius esse conflagratam, ut quasi excisæ carnis cicatrice, pro ejus desiderio mente vulnerata existens, nisi solo ejus intuitu in cælis, nullo modo, se perhibebat *d*, posse sanare. Nullum umquam peccatorem, quamvis gravioribus oppressum peccatis, sermone suo læsit, de nullius actibus judicavit, de nullius desperavit salute; nec quemquam, licet fœdis infamatum despexit rumoribus. Scio, referebat, versutias dæmonum, scio insolentias hominum, qui interdum ipsum maledictionis subsannatione impetunt, quem probatum dignioribus meritis habet Omnipotens. Multa enim sunt judicio condemnata humano, quæ divino sunt probata et sanctificata consilio.

detractionis, iracundiæ

6 Et plerumque opinationibus suis transgrediuntur homines divinam sententiam, dum cujus meriti apud illum quisque permaneat, nesciant. Et tamen jam quasi præsagi occultorum, vel dignum prædicent, vel reprobum infament. Cum utique inculpabilius, si ad se reverterent, judicarent; et si, quanto vel quali oneri unusquisque subjaceat, vel quo sit debito reus, inE tenderent, nullatenus culpabiliter de incognitis disputarent. Sed agunt nonnulli hæc, quo in veritate exprobratio divina, contra nos olim prolata firmetur, quæ ait: Attendite et auscultate. Nemo, quod bonum est, loquitur, nullus est, qui agat pœnitentiam propter peccatum suum, dicens: Quid feci? Qui proprii facinoris trabe neglecta, de festucis aliorum solliciti permanentes, quod levi susurrationis jure captaverint, verum nihilominus et nullatenus incredibile esse affirmant. Numquam autem Virgo clementissima sine causa iram admovit, nisi cum forte aut infantulis *e*, aut aliquam e sororibus negligentem aspiceret; quas solo intuitu oculorum redarguebat humiliter.

et otiosi sermonis fugitans, et solitudinis amans

7 Numquam aliquando in cujusquam prorupit contumeliam; numquam os ejus vaniloquio est occupatum; nusquam aniles et otiosas fabulas suis passa est admitti auditibus. Christum corde, Christum ore sæpius meditans, illam frequentius cum omni affectu canebat antiphonam, quam in laudem Sanctorum beati Patres suavi cantu aptaverunt: Aperi mihi, Domine, paradisi januam, ut ad illam patriam revertar, ubi mors non est, ubi dulce gaudium perseverat. F Cum his colloqui delectabatur, quorum mens spirituali virtute succincta, mortificata cum vitiis et concupiscentiis membra gerebant; nec cuiquam se, nisi forte spiritualibus viris, et id perrarum ac serius, visendi præstabat accessum: quia claustra fœminarum a cellulis monachorum altis interjectis disparata maceriis, licet unius patris gubernaculo regerentur, hæ tamen sequestratis se mansiunculis retrudentes, nulli omnino contuendi se facultatem præbebant. Sed si subinde aut fratribus congrua instaret necessitas, aut hospitum pia impetraret * humanitas, sola venerabilis Elisabeth per fenestram se exhibebat cernendam, quæ prior et totius erat mater vera monasterii.

* forte imperaret

solitarie vivit;

8 Quodam igitur tempore petiit a consororibus Columba, ut inter ipsa claustra in quodam angulo cellula sibi daretur, quo secum sola demorans, immunis a ceterarum strepitu fieret. Annuunt pro rogatu sanctæ sorores, præbentque adminiculum suo consensu augendi Virginis sanctitatem, quæ aliquam etiam inde percipere confide-

A. S. Eulogio.

fidebant mercedem. Ut enim præmio dignum est sanctæ conversationis studium, ita et erga pie viventes religiosus affectus. Nec distat a factis bona consensio, quæ non virtute animi, sed virium quassatur defectu : ut cum forte non fuerit vigor corporis talia exercendi, sit mentis intentio similibus delectandi. Communia sunt enim operis sancti commercia, et eo fiunt Christo gratissima, quo simpliciter in charitate perfecta ad nostrum referimus commodum fraternæ sanctitatis studium.

ad instituendas moniales revocata, donoorationis et lacrymarum emicat.

9 Denique indepta benedictione sororum, exors omni cœnobialium actione curarum, Virgo venerabilis in contemplatione Dei et meditatione Scripturarum multum temporis perseverans, post crebra suspiria et fletus immensos, in quibus speciali munere supra plurimos cælitus eminebat, denuo ad instruendos divinis pastibus convirginalium animos revertitur ad cœtum. Ferunt namque illam persæpe ternas et quaternas horas, nec non usque in medium diem in oratione decumbere; et cum nulla resonarent suspiria, nulloque singultu membra inculcerentur, in magno tamen silentio fletum promebat : adeo ut subtus matta *f*, in B qua illa prostrato corpore exorabat, humectum lacrymis pavimentum ostenderetur. Maximum etiam in obsecrationibus stando expendens curriculum *g*, in tantam subito ferebatur theoriam *h*, ut geminatus ex utroque oculo rivulus lacrymarum ad mentum descendens, in unum conversus meatum, crebra stillatione guttatim, quasi e tecto, in humum influeret.

ANNOTATA.

a *Ita S. Eulogius initio capitis 10 præfatur, ut hoc cum præmissis connectat.*

b *De Martino ac Elisabetha egerat lib. 2. cap. 2, unde et nos eorumdem notitiam dedimus in Commentario prævio num. 12 et 13, quem consule. De eadem etiam in Opere nostro ad diem 9 Maji inter Prætermissos facta est mentio ex Gynæceo Arturi, ubi cum titulo* Beatæ *annuntiatur, sed non probatur cultus ejus.*

c *Hic Elisabethæ conjux in Tabanensi monasterio, quod una cum uxore fundaverat, inter monachos, prout ipsa ibidem inter sanctimoniales vixit, indeque ad martyrium evectus est. Ejus gesta ex S. Eulogio data habes apud nos ad diem* C *8 Junii. De Tabanensi autem monasterio vide Commentarium littera* b *citatum.*

d *Pro* perhibebat *lege* perhiberet, *uti et mox* sanari *pro* sanare.

e *Per* infantulas *haud dubie juniores puellas intelligit, quæ in Tabanensi monasterio inter sacras virgines educabantur, et quarum cura ipsi commissa fuerat.*

f *Id est,* storea, *sive stratum e juncis, stramine, similive materia contextum.*

g *Id est,* temporis spatium.

h *Vox Græca* Θεωρία *Latine* contemplatio *est.*

CAPUT II.

Virginum cœtus in urbem translatus : rerum cælestium et martyrii desiderium in Sancta vehementer accensum : gloriosa confessio et martyrium : corpus e fluvio receptum et tumulatum.

In urbanum monasterium cum ceteris translata

Interea cum furor persequutionis, qui in excidium ecclesiarum fremebat, hanc fæminarum collectam urbi admoveret, in prædiolum, quod dudum sibi in confinio basilicæ S. Cypriani extruxerant, sese conferunt retrudendæ *a*. Hic jam constituta beatissima Virgo incomparabiliter flebat, E lugebatque ubertim, et suam quietem, quam gerebat in montibus, et tumultus, quos in urbe incurrerat. Semper tamen et corde et lingua clamabat : Tu nosti, Domine, quia diem hominis non concupivi super terram. Semper prædicabat, semper orabat, semper psalmos canebat, semper in ore ejus laus et benedictio Domini resonabat. Et quia virginum mansio præfati sanctuarii parietibus cohærebat, tantumque objectu maceriæ a vestibulo altaris dirimebatur, si quem forte cantum Sanctorum laudibus resonantem per natalitia martyrum audisset a clericis psallentibus, confestim quadam jucunditate cælestium desideriorum compuncta, prorumpebat in lacrymas; ut non minus illam introrsus crederes proclamare : Sitivit anima mea ad Deum vivum; quando veniam et apparebo ante faciem Dei! Fuerunt mihi lacrymæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus?

ad sola cælestia anhelans

11 Ipsis etenim nexibus corporis, quibus in hac peregrinatione mens Sancti cujusque retenta, ab illa ineffabili claritate Sanctorum, cum magna supernorum desideriorum siti exusta sejungitur, velut obstantibus murorum repagulis, ne ad civitatem viventium concito, quo vult, gressu pertingat, F quasi e regione onus membrorum sibi credens resistere, plorat et dicit : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus? Cum illo utique esse desiderat, cum quo Apostolus, resoluta jam mortalitate, cupiens permanere, dicebat : Dissolvi et esse cum Christo, melius est. Verum indesinenter his votis S. Columba insistens, cum plus aliquid, ut reor, in semetipsam cruciatus ipsa inferret, quam furens imploderet *b* carnifex, vigiliarum, jejuniorum atque orationum scilicet continuando labores, quasi parva essent ista omnia, proprio et ultroneo in se voto illata tormenta, velut de suis etiam meritis, etsi majora exerceret, non confidebat.

et martyrii cupida, judici se sistit.

12 Ac metuens, ne centesimum virginitatis suæ fructum vacuum apud Patrem commodi reperiret, ad ineffabile martyrii iedubia lucrum aspirat, quod peccatores etiam directo tramite in regnum mittit cælorum, dicente Euangelio : Regnum cælorum vim patitur, et violenti diripiunt illud. Hinc jam ardentius in amore Christi succensa, concitis ad eum gressibus, cui fideliter servierat, anhe-

A helans pervenire, quibusdam etiam revelationibus ad id frequenter impulsa, quodam die, irrupto latibulo, reseratis tacite foribus, in forum digrediens, licet incognita *c* viarum urbis existeret, provido tamen exploratu, quo judex moraretur addiscit. Ibi cum pervenisset, ejusque astaret obtutibus, dat professionem Catholicæ fidei, profert Euangelicam veritatem, iniquum dogma retundit, auctoremque magni esse sceleris talia præsumentem annuncians, ipsum denuo arbitrum, quare se talibus sacrilegiis combinaret, blandis admodum verbis hortatur *d*. Cujus speciem, verbaque miratus, illico eam in palatium ducens, satrapum concilio repræsentat;

Christumque professa. 13 Ibi adhuc profitetur, prædicat, admonet, omnes suæ potius debere saluti consulere, quam vanis insistere deceptionibus, quibus eam transvertere conabantur. Dicebat etiam: Non talem Christus habet sponsam, quæ immutari de pristina compactione arrarum ejus prævaleat: nam quis ditior illo est, ut vos me copiis rerum credatis illicere? Quis pulchrior eo est, cujus speciei forma præ filiis hominum claret, ut vos me nuptu terreno arbitremini oblectandam *e*? Quis cultus vel secta Euangelicæ fidei veritate sanctior est, B quæ per totum orbem Apostolorum vocibus promulgata, æternæ spei credentibus præmium repromittens: omne prophetismum, quod ab illa dissentit, anathema esse, in veritate non dubium est. Quam ob rem, relicta vanitate, verum Euangelii Ducem requirite; quo melius filii lucis, quam genimina tenebrarum, mortisque soboles, appellemini. Ille etenim dixit: Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, et omnis, qui vivit et credit in me, non morietur in æternum.

decollatur: corpus influvium projectum, 14 Igitur cum fortissimam Virginis constantiam consules *f* universi adverterent, et neque immutari posse talibus imbutam oraculis cernerent, neque hortatum assertionis ejus ferre valerent, continuo ante fores palatii eam trucidari præcipiunt. Quam cum summa reverentia foro constituentes, non se prius decollari permisit, quam præmio lictorem Virgo sacratissima honoraret: sicque pronior cervicem inclinans, in lapsu juguli *g* delicatum corpus sternitur. Nec mora, ut erat lineis indutum, cadaver sporta immissum alveo *h* projici principes mandaverunt, nec sicut cetera oc- C cisorum cadavera, aut pro foribus neglexerunt, aut equuleo suspenderunt *i*, XV Calend. Octob., Era DCCCXCI *k*.

15 Quod post sextum diem illæsum et integrum quorumdam solertia monachorum divinitus nobis allatum est, dignoque officio in basilica S. Eulaliæ virginis et martyris, quæ in vico Fragellas *l* constituta est, honorabilem meruit sepulturam. Hoc nobis ad fidem de ea relatum est. Ceterum tu sacratissima, quæ utiliter Ecclesiam Catholicam et vivens conversationis exemplo, et moriens celso meritorum institutis patrocinio, esto memor cultoris tui, erue me de laqueis mundi, abstrahe perturbationibus sæculi, et confer post mortem requiem paradisi. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit cum Patre et Spiritu Sancto, unus et immortalis Deus, per infinita sæcula sæculorum. Amen. *A S. EULOGIO recipitur a Christianis. Auctoris epilogus.*

ANNOTATA.

a *De regis Mahomadi adversus ecclesias mandato, causisque, ob quas sacras virgines in Cordubensi civitate potius, quam in Tabanensi monasterio habitare permisisse videatur, consule Commentarium prævium, num. 15 et duobus sequentibus.*

b *Id est,* inflicturus fuisset.

c *Voce* incognita *pro* ignara *utitur.*

d *De isto clandestino sanctæ Virginis e monasterio suo egressu, spontaneoque ad judicem accessu* E *egimus in Commentario prævio num. 18 et sequentibus.*

e *Ex hisce liquet, sanctam Martyrem non solum ad renunciandum Christianæ religioni, ut verbis subsequentibus indicatur, sed etiam ad terrenas nuptias, propositis opum carnisque illecebris, ab illis Saracenorum optimatibus sollicitatam fuisse, sed irrito plane successu.*

f Consules *hic pro magistratus vel gentis primoribus usurpavit. Sic lib. 2, cap. 1 annum con*sulatus *Habdarrahgmani pro ejusdem* regni *anno adhibuit.*

g Jugulus *hic pro* gladio *vel* securi, *qua jugulari solet, accipitur.*

h *Videtur Bætis fluvius hic indicari, qui Cordubam prætertabitur.*

i *Sic inter cetera SS. Emilæ, Hieremiæ, Rogellii ac Servio-Deo corpora crucibus vel equuleis trans fluvium ab iis suspensa fuisse vidimus ad diem 15 et 16 hujus mensis, ubi de iisdem sanctis martyribus actum est.*

k *Id est anno Christi 853.* F

l *Ignotum hunc locum esse scriptoribus Hispanis, diximus in Commentario prævio num. 22. Ceterum ibidem et numeris sequentibus de translato postmodum alio corpore etiam egimus.*

A

D

DE B. REGINALDO EREMITA,

CULTO IN ECCLESIA MELINÆENSI PROPE FLEXIAM IN PROVINCIA ANDEGAVENSI.

J. S.

SYLLOGE.

§ I. Corporis translatio, cultus, miracula.

An. MCIV. Reliquiæ B. Reginaldi servatæ in abbatia Melinæensi,

Quem ad hunc diem remiserunt Majores nostri beatum Reginaldum, *in nullis reperire potui Martyrologiis, etiam Gallicis. Corporis vero elevatio et translatio, solemniter facta die* XI *Augusti, effecit, ut Sollerius noster in Prætermissis ad eumdem diem hæc notaret :* S. Reginaldi eremitæ translatio in ecclesia Melinæensi, diœcesis Andegavensis, facta anno

B

MDCLIII hoc die, recolitur quavis I Dominica Augusti. Optamus, ut alicunde eruatur Vita, et antiquus liber miraculorum ejus in diem, quo obiisse legitur, XVII Septembris. *Hæc Sollerius, ex quibusdam indiciis conjiciens, exstare aliquam Sancti Vitam et librum miraculorum. Verum ex variis epistolis, quas de hisce ante me habeo, satis perspicio, nec Vitam exstare, nec relationem miraculorum tam copiosam, ut* liber *vocari possit. Dabo tamen infra de gestis et miraculis, quantum accepi. De ecclesia Melinæensi, quæ est abbatia Canonicorum Regularium, sic habent Sammarthani fratres in Gallia Christiana tom. 4 pag. 532 :* S. Joannis Melinensis Ordinis Augustiniani, diœcesis Andegavensis, fundatorem agnoscit Henricum II, regem Angliæ... Aucta est postmodum abbatia,... apud quam servantur reliquiæ B. Renaldi eremitæ, qui locum, ubi sita est abbatia, cum sociis incoluit, et anachoretæ B. Mariæ de Melinais nuncupabantur. Unita est nunc Collegio Flexiensi Patrum Societatis Jesu, *nimirum ab Henrico IV Galliarum rege.*

C

petentibus Canonicis abbatiæ,

2 *Porro cum Canonici Regulares dictæ abbatiæ desiderarent, ut corpus* B. Reginaldi *elevaretur, ac decentius locaretur, antistiti Andegavensi, qui erat illustrissimus dominus Henricus Arnaldus, obtulerunt libellum supplicem, quem Latine redditum ex Actis translationis huc transfero :* Cum ab aliquot annis in resarcienda ecclesia S. Joannis Euangelistæ Melinæsiensis multis in locis inventa sit imago Eremitæ unius, cujus ad basim scriptum esset, S. Renauld; in fenestella item prope altare majus ad latus Epistolæ capsa lignea his vocibus prænotata : Jesus, Maria, S. Renauld; in capitello ejusdem fenestellæ saxeo scriptum quoque apparuerit S. Renauld 1556; in abbatiæ ejusdem capitulario multa extent monumenta authentica, quibus constet, jam inde a seculo non uno concursum populorum magnum factum esse ad eas reliquias colendas, cum ruinam traheret pars ecclesiæ, in oratorio domestico postea depositas, remedium morbis desperatis ibidem inventum; idcirco in festis solemnibus easdem reliquias incensari quidem solitas : cum nulla tamen adhuc dies assignata fuerit, qua ejus Sancti memoria recolatur : quamobrem supplicant Canonici Regulares abbatiæ Melinæsiensis, Ordinis S. Augustini, illustrissimo ac reverendissimo domino Henrico Arnaldo episcopo Andegavensi, ut aliquem probatæ fidei ac virtutis virum illuc mittere ne gravetur, qui de rei veritate inquirat : tum ipse, si commodum est, venire ne gravetur, quo reliquias S. Reginaldi e loco, in quo sunt, in decentiorem, hoc est omnium primum, probe resarcitum, solemni cultu transferat. *Hactenus libellus supplex.*

E

ab episcopo Andegavensi anno 1653

3 *In Actis vero, prout nobis Latine transmissa sunt, mox subjungitur :* Ea supplicatione admissa, episcopus Melinæsium misit venerabilem virum Petrum Syette, ecclesiæ Andegavensis canonicum et præcentorem : qui rem ita habere comperit, ut exposita fuerat IV Septembris anni MDCLII. En igitur, quo res modo deinde peracta est, episcopi publicum instrumentum. *Tum sequitur* Instrumentum authenticum, episcopi Andegavensis de translatione reliquiarum S. Reginaldi. Henricus Dei misericordia, et Sedis Apostolicæ gratia, episcopus Andegavensis omnibus, ad quos spectat, salutem in Domino. Notum cunctis facimus, quod, cum ad preces Canonicorum Regularium abbatiæ Melinæsiensis Ordinis S. Augustini, jam a die XXX Julii, post inquisitiones ante factas jussu nostro de reliquiis S. Reginaldi confessoris decrevimus personaliter accedere ad dictum cœnobium S. Joannis Euangelistæ, situm in parœcia S. Columbæ prope Flexiam, diœcesis hujus nostræ, ad easdem reliquias e loco, in quo nunc depositæ sunt, in locum nobis designatum transferendas, assistentibus venerabilibus et discretis viris, magistris Carolo Ogier pœnitentiario et Renato Brecheu promotore nostro, in ecclesia cathedrali nostra canonico utroque, tum Sylvano Gandon doctore in theologia, canonico ecclesiæ S. Petri Andegavensis, et Joanne Baptista le Mercier baccalaureo, parocho Moranensi, eleemosynariis nostris, ac magistro Baltazare Musard, qui nobis est ab epistolis, die Sabbati IX Augusti anni MDCLIII Andegavo profecti, eodem die Flexiam accessimus, ac biduo post, die Lunæ, mensis ejusdem undecima, mane Melinæsiam una cum iisdem devenimus.

F

diligenter recognitæ

4 Occurerunt nobis F. Andreas Freslon cœnobii prior, ac ceteri Religiosi cum cruce, candelabris et aqua benedicta, atque ad altare majus deduxerunt. Adorata S. Eucharistia, itum in sacristiam est. Ibi nos pontificalia vestimenta induimus, ceteri suorum officiorum propria. Dicta in choro Tertia, processum est ad oratorium conventuale ejusdem abbatiæ. Religiosos comitabantur multi, partim parochi, partim capellani ex vicinia, puta ex parochiis S. Columbæ, S. Quintini, Vallis Landerici, Clefs, Thorée etc., atque

A que ex urbe ipsa Flexiensi sacerdotes permulti. Decantato hymno, VENI CREATOR, inquisivimus nos quoque ipsi de reliquiis S. Reginaldi. Itaque ad cornu Epistolæ ostensa nobis est arca lignea probe clausa, cujus clavis penes nos erat, data scilicet ab eo, quem illuc paulo ante miseramus, commissario. In arca capsa erat item lignea, istis vocibus inscripta : JESUS, MARIA, S. RENAULD : in qua Prior asseruit reliquias esse S. Reginaldi confessoris, in iis locis olim eremitæ, in illud oratorium ante annos octo novemve relatas e capella ecclesiæ, præ vetustate collabente. Ejus rei multi testes auditi. Aperta est illa in altari, adstantibus præter ceteros ante appellatos M. Antonio Barard medico, et Urbano de la Plamese chirurgo, utroque Flexia accito, Extracta ossa post incensationem medicus et chirurgus, qui rem ante examinaverunt, post solitum juramentum, affirmarunt ossa ea esse hominis proceræ staturæ, atque hominis ejusdem : quod ex colore et proportione æstimarent; vetusta porro illa, sic ut plurima deessent.

5 Ex reliquiis sic ante recognitis partem aliquam sumpsimus ad dedicationem altarium, et usum crucis pectoralis, partem aliis ecclesiis aliquot distribuimus. Melinæsii relicta ossium pars longe maxima, in capsula iterum inclusa, et feretro imposita, post solemnem incensationem processionaliter delata a diacono et subdiacono et majoribus, quam Religiosi aliquot cum pluvialibus ac facibus comitabantur, cum interim chorus decantaret antiphonam, SURGITE SANCTI etc. Ubi perventum in ecclesiam est, reposita sunt sacra ossa ad latus Euangelii in mensa ad id præparata. Facta deinde est processio cum reliquiis suo deinceps loco restitutis. Reliquo die, donec facta est translatio, iisdem custodes adhibiti sunt Religiosi duo. Celebrata de more est Missa de uno Confessore non pontifice. Qua absoluta, et data benedictione pontificali, publicata est indulgentia XL dierum in eorum gratiam, qui huic cæremoniæ vel ejus parti alicui interfuissent. Decantata deinde Sexta. Post prandium, dicta Nona, habita est concio ab uno e Religiosis de prærogativis vitæ solitariæ, et veneratione sacris reliquiis debita. Vesperas post in habitu pontificali decantavimus.

et magna cum solemnitate B

C 6 Secuta est processio, uti mane, et dum chorus decantaret antiphonam, DE HIERUSALEM et alias convenientes, in capella, ante S. Jacobi dicta, depositæ sunt sacræ reliquiæ, in qua ab annis prope quingentis quieverant, donec, muro fatiscente, inde auferrentur anno MDCXXXVI, et juxta altare primum, post in oratorium conventuale transferrentur. In nova capsa e ligno deaurato inclusa sunt, intra velum album floribus distinctum, cranium, alia quædam capitis ossa, aliaque partim minora, partim majora. Inclusa ibidem sunt Acta authentica ejusdem translationis cum Sancti elogio. Hæc præcipua, « Anno Domini MDCLIII, die undecima Augusti, regnante Ludovico XIV, hæ reliquiæ corporis S. Reginaldi confessoris ab illustrissimo ac reverendissimo domino Henrico Arnauld episcopo Andegavensi visitatæ, translatæ, et in hac capsa publico ac solemni ritu conditæ fuerunt. Capsæ ejusdem claves Priori dedimus, vetantes, ne quis eam absque nostra licentia aperiat, et intra ipsius altaris superiorem structuram * includimus. »

in nova arca reclusæ et translatæ sunt,

* vox dubia

7 Decantato demum hymno TE DEUM LAUDAMUS, ad celebrandum quotannis ejus translationis festum, Augusti diem undecimum assignavimus. Datum Melinæsii die undecima Augusti anno Domini MDCLIII. Henricus episcopus Andegavensis. *Et inferius.* De mandato domini episcopi. Musen. *Festivitas autem, quæ ipso translationis die XI Augusti hic figitur, postmodum ab eodem episcopo ad alium diem translata est, ut sequitur :* Ut commodius populi e vicinia ad celebrandum illud festum conveniant, ab eodem illustrissimo episcopo assignata deinde eidem est Dominica prima Augusti.

AUCTORE J. S. *instituto translationis festo,*

8 *Quibus porro locis sacris aliquid reliquiarum B. Reginaldi dederit episcopus, exponit ipse in charta similiter subscripta, quam Latine huc transfero :* Aliquid ex reliquiis S. Reginaldi habuerunt in ejus translatione præter illustrissimum episcopum et abbatiam S. Joannis Melinæsiensis, abbatia Omnium Sanctorum Andegavi, Ordinis S. Augustini; abbatia B. Mariæ de Bello-loco prope Cenomanum, ejusdem instituti; ecclesia prioratus Castellensis, Ordinis ejusdem; nosocomium Andegavense; moniales S. Ursulæ Andegavi; moniales B. Mariæ Flexiæ *; moniales S. Francisci Flexiæ; nosocomium S. Josephi Flexiæ; moniales Visitationis Flexiæ; moniales Benedictinæ Balgii *; nosocomium S. Josephi Balgii. *Hæc ad cultum* B. Reginaldi *demonstrandum abunde sufficiunt. Observare autem poterit lector, passim hic vocari Sanctum; a nobis vero Beatum. Nolim idcirco improbare modum loquendi illorum, qui titulum* Sancti B. Reginaldo *attribuunt; at mihi visum est, sufficere posse titulum* Beati, *cum cultus, uni fere loco affixus, cultum, quo Beati coluntur, non excedat.*

et aliquot reliquiis distributis in varias ecclesias.

* La Fleche

E

* Baugé

9 *In scripta quadam de Beato notitia, olim a Melinæensibus ad Papebrochium nostrum missa, de celebratione festivitatis hæc adduntur :* Id enim vero fit insolito hominum concursu ex vicinis oppidis pagisque, cum præsertim ecclesiam Melinæensem ea die visitantibus indulgentiam plenariam concesserit Alexander Papa VII. Eodem confluunt quotidie multi, præsertim quos febris vexat, ut ab ea liberentur, et multæ steriles, ut fœcundæ fiant. Quam multa in iis apud Deum possit S. Reginaldus, eventus docet. *In epistola Gallica Prioris Melinæensis, cujus nomen commode legere nequeo, data anno 1692 ad Papebrochium nostrum, asseritur, sacellum et altare, in quo depositæ sunt Beati reliquiæ, ab episcopo eidem fuisse dicatum. In alia notitia mox laudata solum dicitur, sacras reliquias fuisse ab episcopo in locum pristinum restitutas, sive* in capellam eam, quæ ex re jam S. Reginaldi dicitur. *Accedit laudatus Prior in suis litteris testis magnæ devotionis, qua vicinorum locorum populus in necessitatibus suis ad Beatum recurrit, maxime in febribus, mulieres in sterilitate, et ad recuperandas res perditas. Adjungit, ante translationem reliquiarum interrogatas et examinatas fuisse ultra triginta personas fide dignas, quæ testatæ sunt, sibi post invocationem illius Beati accidisse inusitata et miraculosa. Addit, sibi ab annis sexdecim, quibus in illa abbatia vixerat, multa revelata fuisse a personis privatis, quæ illæ invocatione B. Reginaldi obtinuerant.*

Beatus magno vicini populi concursu honoratus,

F

10 *Quin et paulo magis exponit beneficium monasterio suo ab aquis periclitanti concessum, cujus fuerat testis ocularis. Rem in pauca contraho ex relatione Gallica. Cum nives abundantes, quæ obtegebant vicinos monasterio colles, subito dissolverentur, tanta derepente fuit aquæ copia, ut impletis stagnis, ascenderent ad summitatem agge-*

clientibus suis

AUCTORE J. S.

geris, qui præcedente anno fuerat perruptus, et consequenter minus poterat esse solidus. Religiosi omnes, moniti de periculo, quod monasterio suo imminebat, simul se contulerunt ad reliquias B. Reginaldi, *et ipsius opem implorarunt. Restitit agger aquis, donec hæ paulatim defluerent, et sic omne periculum cessaret. Hæc paulo pluribus in laudatis litteris. Hic demum adjungo aliqua beneficia, prout nobis transmissa, et Beati patrocinio creduntur obtenta. Illis legitur subscriptus* Petrus Syette, canonicus et præcentor ecclesiæ Andegavensis, *cui ante translationem illorum examen ab episcopo fuerat commissum. Titulus illius scripti est :* Miracula facta ad invocationem S. Reginaldi.

varia vicissim præstitit beneficia

11 Multi provectæ ætatis homines id uno ore asserunt, magnum ab omni memoria populorum concursum fieri solitum, ut remedium morbis pene desperatis ea re pararetur, præsertim febribus, ut steriles fœcundæ fierent, ut res perditæ recuperarentur.

Duo filii Petri Busson, caussarum patroni apud Flexiam, lentis febribus confecti, cum Missam celebrari curassent ad tumulum S. Reginaldi, statim sanati sunt : quod pater cum juramento asseruit. B

Petrus le Boussier e parochia Clefs pedem fere omnino sibi incautus absciderat.. Invocato sancto Confessore, heri sanatus est, quod testatus est N. Langlois chirurgus Flexiensis.

Renata le Barbier, vidua Renati Busson causidici Flexiensis, multis ac præsertim primogenito filio, quartana laboranti, sanitatem eodem modo obtinuit, cum frustra fuissent alia remedia. Id testata est ipsa, gravi quoque ægritudine ope S. Reginaldi liberata.

Margarita Nadreau Flexiensis, cum anno ætatif XXV tertiana laboraret, repente curata est, cum ad tumulum ejusdem Sancti supplex venisset.

Martialis Blondeau, faber ferrarius, cum menses tres quartana laborasset ineunte hieme, adhibitis sibi reliquiis S. Reginaldi, repente convaluit. Hi omnes id asseruerunt jurati coram domino Syette commissario.

Anna Vedie, soror domestica, ut vocant, in nosocomio Balgiensi, lenta febre pridem languens, ac prope hydrops *, frustra tentatis remediis, ipso die sanata est, quo Franciscus Maudoux cognatus, tum parochus Toreensis, Melinesii Sacrum celebravit. Scripto id ipsa testata est, adhibito juramento. C

* hydropica

§ II. Beati ætas, et gesta parum certa.

De Beati gestis conjecturæ

De *gestis* B. Reginaldi *paucissima habentur cognita, Constat tamen, ipsum floruisse seculo* XI, *et sub initium seculi* XII *defunctum. Creditur primo Religiosus fuisse in abbatia S. Joannis de Vineis Suessione, deinde discipulus B. Roberti de Arbrisello, Ordinis Fontis Ebraldi fundatoris, de quo actum est apud nos ad* XXV *Februarii ; ac demum in solitudine sibi oratorium struxisse, S. Joanni Euangelistæ sacrum, ubi nunc est abbatia Melinæensis, ibique cum discipulis pie vixisse, ac vitam finivisse* XVII *Septembris anni 1104. Prædicta habeo ex litteris et notitiis ad Papebrochium nostrum anno 1692 missis. F. Soriz, Prior cœnobii Fontebraldensis mentem suam declarat his verbis :* De sancto Reginaldo hæc accipe. Hic prope Flexiam in provincia Andegavensi B. Roberti Arbrissellensis discipulus et socius, ejus exemplo heremicola, in agro, seu in silva Melinesii monasterium extruxit et rexit, quod nostræ domus Fontebraldensis quædam adhuc præ se fert vestigia. Illud enim colunt Canonici Regulares, et Canonicus Regularis erat sanctus Robertus. Templum habet sancto Joanni Euangelistæ sacrum : et virorum in suo Ordine sacella sub eodem nomine inauguraverat Robertus. Insignia monasterii hujus aquila sunt, sunt et nostra. Ista denique eodem tempore, quo Fontebraldense archi-cœnobium, condita domus. Hæc omnia pro certo apud nos habentur, referuntur ab historicis, et ab ipso Malleacensi Chronico ad annum MCIV * indicantur. Eumdem Reginaldum autumant, de quo Ivo Cartonensis in suis Epistolis, illius solitudinis incolæ Canonici, et verisimile est. *Hactenus de* B. Reginaldo *laudatus Prior Fontebraldensis.* D

* imo in impresso MCIII

probabiles variorum

13 *Altera notitia paulo prolixior ita habet :* Sanctus Reginaldus, natione Gallus, ortus in Picardia, Ordinem Canonicorum Regularium S. Augustini ingressus, plures annos exegit in abbatia S. Joannis de Vineis Suessione seculo undecimo magna sanctitatis laude. Sed cum perfectioris vitæ studiosus urbium tumultum fugere vellet, solitudinis amore captus, B. Roberto de Arbrisello comitem ac discipulum se dedit. Is in silva Cratumnensi (oppidum Cratumnum * est apud Andes non ignobile) eremum sibi fecerat, in qua Deo vacabat una cum discipulis pluribus. Yvo magnus ille Carnotensium episcopus, cum vitæ genus, illis temporibus sane insolens, non approbaret, nihil non egit, ut Reginaldum ab eo consilio avocaret, scripta ad illum epistola sane acri, quæ inter ipsius Epistolas est ducentesima quinquagesima tertia *. At frustra omnia. Igitur B. Roberto sic adhæsit, ut magistro discipulus, ut patri filius. Verum cum deinde Fontis Ebraldi silvam elegisset Robertus, in qua prima Ordinis fundamenta jaceret, ejusque discipuli secessissent alii alio, abdidit se Reginaldus in silva Melinæensi dicta prope Flexiam : ibique sacellum exstruxit S. Joanni Euangelistæ sacrum, ad suum eorumque usum, quos vitæ solitariæ socios et quasi discipulos habuit. E

* Craon

* imo 256

qui mortuum dicunt sub initium seculi XII :

14 Eo in loco hominibus pene nullis, at Deo angelisque notissimus, in pœnitentiæ in primis austeræ operibus se annos permultos exercuit, omni præterea virtutum genere clarissimus : atque in eodem Deo spiritum reddidit, ineunte seculo duodecimo; quo die, quove anno, incertum. Constat illud tantum, eum in vivis adhuc exstitisse anno MCIV * secundum Chronicon Malleacense. In eo sacello, in quo Deo inservierat, hoc est, in opere suo, est sepultus, ac multis deinceps miraculis claruit. Quo factum, ut ex provinciis vicinis magnus ad ejus tumulum concursus hominum fieret, et solitudo ipsa solitudo esse desineret. Non ita multo post eodem in loco abbatiam insignem fundavit Henricus II, Anglorum rex idem et Andium tunc comes. *Hæc ibi.*

* in impresso Chronico MCIII

pleraque de gestis asserta expenduntur.

15 *At modo aliqua observanda sunt de gestis Beati, quæ in datis notitiis ex conjecturis fere referuntur. Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. 8 pag. 130 et 131 inter discipulos B. Roberti Arbrissellensis etiam recenset* B. Reginaldum *nostrum, consentitque de monasterio Melinæensi ab eo pro solitariis condito. Chronicon Malleacense, quod laudatur, ad annum 1103 hæc solum habet, post recensitos duos alios sanctitate flo-*

A *florentes :* Tertius quoque monachus in Britanniæ et Turoniæ finibus florebat Rainaldus. *Hæc verosimiliter de* B. Reginaldo *nostro, qui in Andibus, non longe a finibus Britanniæ ac Turonensis provinciæ degebat, explicantur. Nescio tamen, an ea explicatio sit omnino certa, cum auctor brevius nominare potuisset ipsam provinciam Andegavensem, in qua Beatus noster degebat. Verisimile etiam potius, ut dicit laudatus Prior, quam certum est, Epistolam Ivonis Carnotensis, quæ in secunda editione est 256, et* fratri Rainardo *inscribitur, datam esse ad* B. Reginaldum. *Ex illa Epistola, opinor, orta est conjectura, Beatum nostrum prius habitasse in abbatia Suessionensi S. Joannis de Vineis. Nam improbat Ivo, quod* Rainardus, *relicta* ecclesia beati Joannis Baptistæ, *in qua Deo servire cœperat, vitam solitariam esset aggressus. Itaque certius non est,* B. Reginaldum *habitasse prius in monasterio S. Joannis Baptistæ de Vineis, quam sit certum, laudatam Ivonis Epistolam ad ipsum fuisse scriptam.*

obitus Sancti fixus hoc die et anno 1104:

16 *Quod vero dicitur de anno et die mortuali ignotis, non congruit cum gemino exemplari alicujus antiqui scripti, quod ante me habeo. Unde extractum illud fuerit desumptum, neglexit annotare, qui misit. Verum tam fuit vetustus character, ut aliqua legi non potuerint, quemadmodum Gallice adscriptum reperio. Primo ita habet utrumque exemplar, manu omnino diversa scriptum :* XV Kal. Octobris obiit Raynaldus venerabilis heremita tempore domni Bernardi secundi abbatis anno MCIIII. *Tum sequitur tale epitaphium :* Beatus Raynaldus * egregius anachorita sub hoc jacet tumulo, qui tempore domni Bernardi secundi abbatis hujus monasterii obiit XV Kal. Octob., anno Domini MCIV. Post cujus obitum frequens, et pene innumera variis morbis ac doloribus languentium turba, fusis ad ejus tumulum precibus incolumitatem recepit. *Quis fuerit* Bernardus *ille, secundus abbas jam anno 1104, non invenio. Certe fundatio abbatiæ Melinæensis eo tempore posterior est, factaque ab Henrico II Anglorum rege, ut liquet ex diplomatis de ea datis apud laudatos num. 1 Sammarthanos fratres. Fuerit igitur Bernardus abbas monasterii illius, quod excitare cœperat* B. Reginaldus, *qui forsan amore solitudinis et vitæ privatæ Bernardum sibi successorem vivens substituit. Nihil certe obstat, quo minus regia fundatio potuerit accedere ad hunc locum dudum inchoatum et inhabitatum.*

* in alio Reginaldus

AUCTORE J. S.

beneficium Religioso præstitum.

17 *Verum quiscumque fuerit ille* Bernardus *abbas, quem fateor mihi non satis notum, beneficium aliquod* B. Reginaldi *ex jam laudatis exemplaribus scriptis huc transfero :* Anno Domini MDXXXVIII a decimo die Septembris ad quindecimum Decembris frater Georgius Carrel, hujus monasterii Religiosus, membrorum pene omnium laborans impotentia atque imbecillitate, precibus ad divi Reginaldi tumulum fusis, idque novem E dierum spatio, convaluit omnino ex morbi gravitate. Propter quod acceptum beneficium, hoc feretrum suis expensis componi ac depingi curavit anno MDXLVII. *Hæc, quæ poterant cum aliis Beati beneficiis conjungi, ad hunc locum potius retuli, quia in iisdem chartis notata sunt, in quibus de morte et anno emortuali agitur. Plura non addo, quia plura ad notitiam nostram non pervenerunt.*

DE S. HILDEGARDE VIRGINE

MAGISTRA SORORUM ORD. S. BENEDICTI

IN MONTE S. RUPERTI JUXTA BINGIUM

C

IN DIŒCESI MOGUNTINA

F

COMMENTARIUS PRÆVIUS

I. Acta S. Hildegardis jam edita, et illius auctores : alia quædam ex Ms. edenda : Vita supplenda in hoc Commentario maxime ex Sanctæ scriptis.

AN. MCLXXIX. Vita Sanctæ impressa, cujus auctor Theodoricus,

Inter Sanctos, *qui seculo* XII *floruerunt, locum non vulgarem habet* S. Hildegardis *virgo, virtutibus, miraculis, propheticis scriptis, ac mira nominis celebritate clarissima, cujus gesta modo illustranda suscipio. Vita ipsius ad hunc diem impressa est apud Surium, et jam anno 1566 Coloniæ edita. Auctorem Vitæ Theodoricum abbatem Benedictinum omnes passim recentiores dicunt, sed non addunt, cujus monasterii sit abbas. Apud Surium de Theodorico hæc notantur :* Claruit is anno MCC, estque diversus a Theodorico abbate S. Trudonis. *Distinctio hæc certa est, cum Theodoricus, Trudonopolitanus abbas anno 1100 floruerit. Trithemius in Catalogo illustrium virorum pag. 138 parum exacte de Theodorico, ejusque ætate loquitur :* Theodoricus, *inquit,* abbas Ordinis S. Benedicti, beatæ Hildegardis quondam amator castissimus, vir tam in Scripturis sanctis quam in litteris secularibus exercitatus et doctus, ingenio promptus, sermone scholasticus, scripsit ad multorum ædificationem Vitam ejusdem Hildegardis sponsæ Christi lib. 4, Epistolas quoque varias ad diversos, et quædam alia nobis incognita. Claruit temporibus Henrici

AUCTORE J.

rici VI, *(defuncti anno 1198)* anno Domini MCC. *Trithemius memoriæ lapsu, aut, ut magis credo, errore transcribentium aut imprimentium, Vitam in quatuor libros videtur dividere, cum tantum sint libri tres, ut clarum et certum est ex singulorum præfatione, et conclusione libri tertii. De scriptorum ætate infra.*

sed una cum Godefrido, qui librum 1 composuit:

2 *Primus forte est Trithemius, qui Theodoricum biographum vocavit* abbatem; *multumque dubito, an revera abbas fuerit, imo potius credo, monachum fuisse, non abbatem. Certe monachus tantum fuit, quando Vitam conscripsit. Præterea non solus Theodoricus laudatam* Hildegardis *Vitam scripsit; sed eam ante ipsum scribere cœpit Godefridus monachus, cujus est liber primus. Secundum vero et tertium composuit Theodoricus, jubentibus Ludovico et Godefrido abbatibus. Hæc omnia clare eruuntur ex præfationibus, quas omnes composuit Theodoricus. Etenim toti Vitæ ita præfari incipit :* Dominis venerabilibus, Ludovico et Godefrido abbatibus, Theodoricus humilis servorum Dei servus, salutem cum devotis orationibus. Authoritatis vestræ præceptum accepi, ut post Godefridum, virum ingenio clarum, Vitam B sanctæ ac Deo dilectæ Hildegardis virginis (quam ille honesto stylo inchoavit, sed non perfecit) in ordinem redigerem, et quasi odoriferis floribus serta contexens, visiones ejus, gestis suis insertas, sub divisione librorum, in unius corporis formam redigerem. *Tum post aliquot excusationes, quid fecerit, sic explicat :* Itaque parui eo modo, ut præfati viri liber, primæ positionis locum obtinens, nullam suæ dispositionis patiatur jacturam : deinde secundus liber visionum pulcherrimum et admirabilem textum : tertius miraculorum... a nobis digestam, divisam et ordinatam contineret scripturam. *Itaque primus liber est Godefridi, excepta præfatione, continetque pleraque Sanctæ gesta, non tamen mortem : visiones quoque et miracula in hoc libro aliqua referuntur. At liber secundus de visionibus et tertius de miraculis et morte* Hildegardis, *solius sunt Theodorici.*

neuter abbas fuit, ambo monachi.

3 *Jam vero ambos hosce scriptores, non abbates, sed monachos fuisse, habeo ex Actis Mss., pro Canonizatione* S. Hildegardis *compositis, et apud nos edendis, in quibus num. 7 hæc leguntur :* Bruno custos S. Petri in Argentina et presbyter juratus dicit de vita beatæ Hildegardis,... quod C in libello, qui de ejus vita a duobus Religiosis, scilicet Gotfrido et Theodorico, qui cum beata Virgine morabantur, statim post ejus obitum est scriptus, legit : quem omnibus modis vera credit contine-re *etc. Ex his habemus primo, auctores Sanctæ convixisse, et non modo esse contemporaneos, sed in multis etiam testes oculatos. Hac de causa Theodoricus, licet in præfationibus de more multis utatur excusationibus, numquam pro excusatione allegat ignorantiam gestorum, visionum aut miraculorum* S. Hildegardis, *et ne insinuat quidem nisi raro, se aliorum instructione indigere, aut aliorum relatione uti, ad gesta Sanctæ conscribenda. Itaque dubitare non possumus, quin Godefridus et Theodoricus fuerint ex iis monachis, qui in monasterio* B. Hildegardis *rem divinam peragebant, eaque de causa poterant omnia habere perspectissima. Godefridus verisimiliter erat natu major, isque solus Vitam scripsisset, nisi mors intervenisset. Nam defunctum fuisse Godefridum, quando scribebat Theodoricus, liquet ex præfatione libri secundi, in qua* Godefridus bonæ memoriæ *vocatur. Habemus secundo, Vitam fuisse scriptam* statim post *Sanctæ obitum. Habemus tertio, errasse Bailletum in tabula critica, non modo* D *quia Theodoricum facit abbatem, et solum Vitæ scriptorem, cum Trithemio, sed etiam magis, quia dixit, eum vixisse* viginti aut triginta *annis post mortem* S. Hildegardis, *acsi non esset scriptor omnino contemporaneus. Hanc Vitam primo loco recudam ex Surio, collatam tamen cum Ms. Bodecensi, cujus lectiones variantes accepimus.*

Alia Vita Ms. non edenda:

4 *Alteram quoque habemus Vitam* S. Hildegardis *in codice nostro Ms., qui notatur* P. Ms. 17 : *eademque nonnihil interpolata nobis transmissa est ex codice Ultrajectino S. Salvatoris. Utrumque Ms. contuli, et initio nullam fere differentiam inveni, circa finem vero annotationes quasque non habentur in codice S. Salvatoris, Ultrajectino. Auctor hujus Vitæ ignoratur, sed verisimiliter non habitavit Moguntiæ, aut in ejus territorio, cum de scriptis Sanctæ ita loquatur :* Sane si cui placet de illius visionalibus verbis legere, acquirat de ejus scriptis, quæ jam circa partes Maguntiæ vulgantur dispersæ. *Præterea non opinor, auctorem illius Vitæ prorsus fuisse Sanctæ contemporaneum. Qua de causa illam edendam non censeo, præsertim cum paucissima doceat, quæ in priori Vita non leguntur, et tota* E *fere ex scriptis Sanctæ sit contexta sine multo delectu. Dabo igitur ex brevi illa Vita in Commentario, quidquid utile ad lectorem instruendum credidero, omissis longis textibus, qui in ipsis Sanctæ scriptis legi possunt, et ad ipsius gesta aut mores minime spectant.*

Acta inquisitionis in virtutes et miracula, ex Ms. edendo.

5 *Aliud scriptum de* S. Hildegarde *anno 1641 ad Bollandum misit P. Joannes Gamans, frequentissime in hoc Opere laudatus. Unde acceptum sit, adscripsit Gamansius his verbis :* Ex Bodecensis cœnobii Regularium S. Augustini, diœcesis Paderbornensis, Passionali pergameno Ms. insigni mensis Septembris fol. CCXLVII, ubi post mutilam Vitam S. Hildegardis attexuntur sequentia. *Titulus scripti hic est :* De testimonio miraculorum sanctæ Hildegardis, quæ Dominus ejus meritis operatus est, tam in vita ejus, quam post mortem. *Compendium est Actorum, quæ anno 1233 composita sunt ab iis, qui in virtutes et miracula* S. Hildegardis *inquisiverunt, et Acta inquisitionis suæ ad Sedem Apostolicam transmiserunt. De tempore et Actis ad summum Pontificem missis liquet ex fine hujus compendii. Verum* F *collector hujus compendii adeo omnia resecuit ad solam Actorum formam spectantia, ut ex illo nequeam perspicere, cujus auctoritate delegati fuerint inquisitores illi, archiepiscopine Moguntini, qui tunc erat Sigefridus III, an vero summi Pontificis Gregorii IX. Verum ex Epistola Gregorii IX, recitanda num. 208 et 209 habemus, Acta illa fuisse composita jussu ipsius Gregorii, qui ad examen illud instituendum delegavit præpositum, decanum et scholasticum Moguntinos. In eadem vero Epistola conqueritur Pontifex, defectus aliquot in Actis illis esse inventos, quod non essent omnia satis clare exposita. At illis defectibus non perit Actorum fides historica. Quare dabo hæc inquisitionis Acta post Vitam, debitis annotationibus illustrata.*

Opera Sanctæ in Commentario laudanda et scriptores alii.

6 *Præter antiqua hæc documenta de* S. Hildegarde *multa ipsius Opera, partim impressa, partim etiamnum manuscripta habemus. Ex hisce majorem præ ceteris ad augendum hunc Commentarium materiam præbebunt Epistolæ, quarum magnum numerum habemus impressum Coloniæ anno 1566 una cum aliquot Opusculis et Vita Sanctæ,*

A *ctæ, recusumque in Bibliotheca Patrum editionis Lugdunensis tom. 23. Alteram non modicam partem dedit Martenius Amplissimæ Collect. tom. 2. Nonnullas etiam aliis locis editas inveni, nonnullas habeo Mss. : nec dubito, quin plures variis locis etiamnum in tabulariis aut bibliothecis lateant. Præcipuas tamen, quæ in cœnobio Sanctæ in unum volumen erant collectæ, omnes editas existimo. Alia quoque Sanctæ Opera, quæ latius suo loco recensebo, aliquod etiam dabunt subsidium ad gesta et virtutes ipsius illustrandas. Scriptores aliqui paulo posteriores, quales sunt Vincentius Bellovacensis, Richerius Senoniensis, Albericus monachus in Chronico, qui seculo* XIII *floruerunt, aliique plures, pro gestis* S. Hildegardis, *non sunt omnino negligendi. Verum hos aliosque suis locis laudabimus, et sequemur vel refutabimus, prout ratio exigere videbitur. Ceterum necesse non est recensere omnes Vitas posterioribus seculis et variis linguis scriptas. Habeo sane Italicam, Hispanicam, Germanicam, Gallicam, Belgicam. At nulla illarum quidquam addit ad antiqua documenta præter errores. Bailletus quidem crisim profitetur, eamque severam, sed sæpe plura corrumpit quam corrigit, et raro producit documenta aliis ignota.* B *Hunc tamen subinde solemus corrigere, quia saltem severitate crisis nomen sibi peperit.*

§ II. Natales, pueritia, vita monastica in Monte S. Disibodi : visionibus a pueritia illustratur, easque demum scribere cogitur : quo modo Opera sua scripserit.

Nata est Sancta anno 1098.

De *tempore natali* S. Hildegardis *Vita Ms., tam in codice nostro quam in Ultrajectino S. Salvatoris, ita habet :* Anno Incarnationis Domini MC, qui erat annus quadragesimus quintus Henrici illustris, hujus nominis quarti regis, et tertii imperatoris, fuit in Galliæ citerioris partibus virgo tam generis quam sanctitatis ingenuitate nobilis, in territorio Maguntinæ civitatis. *Pro* C *designato anno mox adducuntur* S. Hildegardis *verba hoc modo :* Post Incarnationem, inquit, Domini anno millesimo centesimo, dum doctrina Apostolorum, et ardens justitia, quam in populo Christiano sanctus Spiritus constituerat, laxari cœpit, nata sum, et parentes mei cum suspiriis Deo me fovebant. *Hæc quidem* Hildegardem *natam faciunt anno 1100, laudanturque tamquam ipsa Sanctæ verba pro illa opinione. Verum ex Vita edenda, in qua lib. 2 cap. 1 ille ipse* S. Hildegardis *locus rectius allegatur, intelligimus, epocham anni 1100 solum dari pro designando tempore, quo justitia laxari cœpit; et Sanctam solum dicere,* illis temporibus *se natam. Voces autem* illis temporibus *explicari debent cum aliqua latitudine, acsi dictum esset* circa illa tempora; *cum* S. Hildegardis *annum suum natalem alio modo et certius assignet in præfatione Operis sui præcipui, quod* Scivias *nominavit. Certe in laudata præfatione asserit, se scribere jussam visiones suas anno 1141, et tunc fuisse quadraginta duorum annorum, septemque mensium. Secundum hæc verba anno 1098, aut prioribus mensibus anni 1099 nata est Sancta. Quo minus vero nativitatem ipsius ad annum 1099 differri posse credamus, facit annus emortualis; non alius figendus quam 1179, quo annum agebat octogesimum secundum. Nata igitur est anno 1098, et quidem ante* XVII *Septembris, quo defuncta est, cum alias non inchoasset annum ætatis octogesimum secundum.*

AUCTORE J. S.

genere nobili in comitatu Spanheimensi. Ab infantia

8 *Joannes Trithemius, abbas Spanheimensis, in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1150 de parentibus et patria* S. Hildegardis *ita loquitur :* Fuit autem hæc sanctissima Virgo... oriunda ex comitatu Spanheimensi de villa Bickelleheim dicta, patre Hildeberto milite, matre vero Mechtilde progenita, temporibus Henrici imperatoris IV nata in mundum, anno videlicet Gebhardi abbatis Hirsaugiensis VII. Cujus pater in curia comitum de Spanheim cum aliis nobilibus militans versabatur, homo rectus et Deo devotus. *Comitatus Spanheimensis est in Palatinatu inter fluvios Mosellam et Naham, et pro spirituali jurisdictione in diœcesi Moguntina. Annus Septimus Gebhardi abbatis, quo* Hildegardem *natam statuit Trithemius, ab eodem connectitur cum anno 1098, quem et nos Sanctæ natalem statuimus.* E *Quid tertio ætatis suæ anno contigerit* S. Hildegardi, *ipsa exponit in Vita lib. 2 num. 16. Consentit Vita Ms., in qua hæc leguntur ex* Hildegardis *scriptis adducta :* Ac in tertio ætatis meæ anno tantum celitus lumen vidi, quod anima mea in visceribus meis contremuit : sed præ impedimentis infantiæ de his nil potui proferre. *Mirabile etiam est, quod traditur in testimonio miraculorum inferius edendo num. 7; idque dixisse asseritur,* cum quinque annos haberet. *In Proœmio vero jam allegato de his ita scribit :* Virtutem autem mysteriorum, secretarum et admirandarum visionum a puellari ætate, scilicet a tempore illo, cum quinquennis essem, usque ad præsens tempus, mirabili modo in me senseram, sicut et adhuc, quod tamen nulli hominum, exceptis quibusdam paucis et religiosis, qui in eadem conversatione vivebant, qua et ego eram, manifestavi. *Itaque tertio ætatis anno mirabile lumen vidit sine intelligentia sufficienti, quinquennis vero visiones cœpit intelligere.* F

visiones habet : octennis traditur vitæ monasticæ.

9 *Neoterici aliqui memoriæ lapsu quinquennem* Hildegardem *vitæ monasticæ adscribunt sub disciplina Juttæ. At Vita num. 2 testatur, octo fere annorum fuisse, quando tradita est Juttæ, sorori comitis Spanheimensis, instituenda religiosis disciplinis. Consentit de* octavo ætatis suæ anno *Testimonium miraculorum num. 7, eamque ab ea ætate* sub beati Benedicti Regula *a parentibus oblatam fuisse* in Monte sancti Disibodi *testatur. De hisce vero in Vita Ms. verba ipsius Sanctæ ista allegantur :* In octavo autem anno in sanctam conversationem spiritualis vitæ oblata sum, et usque ad quintum decimum annum fui multa videns, et plura simpliciter loquens, ita quod illi admirabantur, qui hæc audierunt, a quo essent, et unde venirent. Tunc et ego in memetipsa admirata sum, quod, cum intra in anima mea hæc vidi, exteriorem etiam visum habui, et quod hoc de nullo homine audivi. Quapropter et magno timore correpta sum, nec amplius de meo interiori lumine cuiquam manifestare audebam. Attamen multa loquendo ac de futuris dicendo sæpe protuli. Et quando hujus visione luminis ple-

ne

AUCTORE J. S.

ne perfundebat, multa, quæ audientibus aliena videbantur, loquebar. *Hæc ipsa uberius recitata leguntur in Vita edenda lib. 2 cap. 1, ubi etiam declarat, crescente ætate, magis se magisque de suis visionibus siluisse, quamdiu erat sub disciplina magistræ suæ B. Juttæ, et post mortem quoque ipsius aliquot annis, donec Deus cogeret visa revelare, et demum conscribere. Hinc de istis visionibus rursum dicit in proœmio ad librum Scivias :* Interim usque ad id temporis, quo illud Deus sua gratia manifestari voluit, sub quieto silentio compressi. *De modo autem, quo visionibus istis fruebatur, ibidem hæc subjungit :* Visiones vero, quas vidi, non eas in somnis nec dormiens, nec in phrenesi, nec corporeis oculis, aut auribus exterioris hominis, nec in abditis locis percepi; sed eas vigilans, circumspiciens in pura mente oculis et auribus interioris hominis, in apertis locis secundum voluntatem Dei accepi. Quod quomodo fit, carnali homini perquirere difficile est. *Hæc interim de visionibus Sanctæ, de quibus plura dabo infueris.*

Mortua B. Jutta, S. Hildegardis præest:

10 *Dum vero visiones suas tanto studio occultabat* S. Hildegardis, *e viris abiit Jutta magistra, cui humiliter solebat obedire, ipsaque cœpit aliis præesse. Dodechinus, sub finem ejusdem seculi* B *abbas S. Disibodi, in Appendice ad Chronicon Mariani Scoti ad annum 1136 ad propositum nostrum ita habet :* Obiit divæ memoriæ domina Juda, quæ viginti quatuor annis in Monte S. Disibodi inclusa, soror Megenhardi comitis de Spanheim. Hæc sancta mulier inclusa est Calendis Novembris, et aliæ tres cum ea, scilicet Hildegardis, et Sumet *(Mabillonius legit* suimet *id est* Juttæ) vocabuli duæ, quas etiam, quoad vixit, sanctis virtutibus imbuere studuit. *Hæc quidem chronotaxis non omnino consonat assertis de vita monastica per* S. Hildegardem *inchoata, dum fere octo erat annorum. Nam, si Jutta viginti et quatuor annis fuit reclusa, et defuncta anno 1136; reclusit se primum anno 1112, aut certe circa 1112, si anni illi forte non fuerint completi, aut si qui illis superaddendi sint menses. At* S. Hildegardis *anno 1106 erat octo annorum, eaque de causa videtur sex annis cum B. Jutta vitam monasticam duxisse ante epocham Dodechini. Dicendum itaque videtur, aut in numeros Dodechini errorem irrepsisse, aut* Hildegardem *alio prius loco vixisse sub disciplina ejusdem Juttæ. Certe omnia* C *antiqua instrumenta unanimi consensu* Hildegardem *ab anno ætatis octavo faciunt monacham in Monte S. Disibodi. Erat locus in comitatu Spanheimensi, eratque ibi cœnobium Ordinis Benedictini, de quo fuse actum est ad* VIII *Julii in Commentario prævio ad Vitam S. Disibodi fundatoris. Abbas vero cœnobii Fulchardus eodem anno cum Jutta obiit, et successorem habuit Cononem aut Cunonem, sub finem anni 1136 consecratum. Sub hujus obedientia igitur erat* S. Hildegardis, *quando anno eodem paucis præesse cœpit.*

excitatur a Deo ad scribendum visiones suas;

11 *Post obitum B. Juttæ, de qua ad* XXII *Decembris agendum erit,* S. Hildegardis, *ut ipsa asserit in Vita num. 17, perrexit de more visiones habere, easque silentio premere, donec tandem stimulis divinis excitata, de iis monachum magistrum suum consuleret. De his in proœmio ad Scivias sic habet :* Sed puellari meta transacta, cum ad præfatam ætatem perfectæ fortitudinis pervenissem, audivi vocem de cælo dicentem. Ego lux vivens et obscura illuminans, hominem, quem volui, et quem mirabiliter, secundum quod mihi placuit, excussi, in magnis mirabilibus ultra D modum antiquorum hominum, qui in me multa secreta viderunt, posui. *Hæc omnia dicuntur de* S. Hildegarde, *quam Deus ad sublimem visionum gradum provehere volebat. Quæ sequuntur de eadem sunt, docentque, quantum Deus illam humiliaverit, ne excellentia visionum in superbiam elevaretur. Verba subdo :* Sed in terram stravi illum, ut se non erigeret in ulla elatione mentis suæ. Mundus quoque non habuit in eo gaudium nec delectationem, nec exercitationem in rebus illis, quæ ad ipsum pertinent, quia eum de pertinaci audacia abstraxi, timorem habentem, et in laboribus suis paventem. *Hæc sane obscura sunt, sed sensus est : mundum pro* S. Hildegarde *nihil habuisse, de quo gauderet, quo delectaretur aut exercitaretur, quia Dei timore erat plena.*

sed diu per verecundiam timore plena

12 *Hæc utcumque explicantur sequentibus verbis :* Ipse enim in medullis et in venis carnis suæ doluit, constrictum animum et sensum habens, atque multam passionem corporis sufferens, ita quod in eo nulla securitas habitavit, sed in omnibus causis suis se culpabilem æstimavit. Nam ruinas cordis ejus circumsepsi, ne mens ipsius per superbiam aut per vanam gloriam se elevaret, sed magis in omnibus his timorem et E dolorem, quam gaudium aut petulantiam sentiret. Unde in amore meo scrutatus est in animo suo, ubi illum inveniret, qui viam salutis curreret. Et quemdam *(scilicet monachum directorem)* invenit, et eum amavit, agnoscens, quod fidelis homo esset, et similis sibi in aliqua parte laboris illius, qui ad me tendit; tenensque illum simul cum illo in omnibus his per supernum studium contendit, ut absconsa miracula mea revelarentur. Et idem homo super semetipsum se non extulit, sed ad illum in ascensionem humilitatis, et intentione bonæ voluntatis, quem invenit, se in multis suspiriis inclinavit. Tu ergo, o homo, qui hæc non inquietudine deceptionis, sed in puritate simplicitatis accipis, ad manifestationem absconditorum directa, scribe, quæ vides et audis. *Hæc omnia, licet utcumque obscura sunt, dirigebantur a Deo ad animandam* Hildegardem, *ut scriberet visiones suas secundum consilium illius monachi, quem tunc cœperat consulere.*

morbo et alia visione.

13 *Quid illa post ejusmodi visionem fecerit, subjungit hoc modo :* Sed ego, quamvis hæc viderem et audirem, tamen propter dubietatem et F malam opinionem, et propter diversitatem verborum hominum, tam diu, non in pertinacia, sed in humilitatis officio, scribere recusavi, quousque in lectum ægritudinis, flagello Dei depressa, caderem; ita quod tandem multis infirmitatibus compulsa, testimonio cujusdam nobilis et bonorum morum puellæ, et hominis illius, quem occulte (ut præfatum est) quæsieram et inveneram, manus ad scribendum apposui. *De visione porro illa, qua præcipue ad scribendum animata fuit et adjuta, statim in principio Proœmii sui hæc memorat :* Ecce quadragesimo tertio temporalis cursus mei anno, cum cælesti visioni magno timore tremula intentione inhærerem, vidi maximum splendorem, in quo facta est vox de cælo, ad me dicens : O homo fragilis, et cinis cineris, et putredo putredinis, dic et scribe, quæ vides et audis. Sed quia timida es ad loquendum, et simplex ad exponendum, et indocta ad scribendum ea, dic et scribe ea, non secundum os hominis,

A nis, nec secundum intellectum humanæ adinventionis, nec secundum voluntatem humanæ compositionis; sed secundum id, quod ea in cælestibus desuper in mirabilibus Dei vides et audis, ea sic disserendo proferes, quemadmodum et auditor, verba præceptoris sui percipiens, ea secundum tenorem locutionis illius, ipso volente, ostendente et præcipiente, propalat. Sic ergo et tu, o homo, dic ea, quæ vides et audis : et scribe ea, non secundum te, nec secundum alium hominem; sed secundum voluntatem scientis, videntis et disponentis omnia in secretis mysteriorum suorum.

qua intellectus ipsus mire illustratur, fortius impellitur.

14 Et iterum audivi vocem de cælo mihi dicentem : Dic ergo mirabilia hæc, et scribe ea hoc modo edocta, et dic : Actum est millesimo centesimo quadragesimo primo Filii Dei Jesu Christi Incarnationis anno, cum quadraginta duorum annorum septemque mensium essem, maximæ coruscationis igneum lumen aperto cælo veniens, totum cerebrum meum transfudit, et totum cor totumque pectus meum velut flamma, non tamen ardens, sed calens, ita inflammavit, ut sol rem aliquam calefacit, super quam B radios suos immittit. Et repente intellectum expositionis librorum, videlicet Psalterii, Euangeliorum, et aliorum Catholicorum, tam veteris quam novi Testamenti, voluminum sapiebam, non autem interpretationem verborum textus eorum, nec divisionem syllabarum, nec cognitionem casuum aut temporum callebam. *Hactenus Sancta ipsa, cujus posteriora verba Vitæ inserta sunt num. 2. Nunc quædam veniunt observanda. Primo ex allegatis clarum est, Sanctam humili et verecundo timore diu noluisse de visionibus suis scribere, divinisque inspirationibus ad scribendum invitantibus utcumque restitisse, donec gravi et mirabili correpta morbo, rem communicaret cum monacho, et per hunc cum abbate Conone, ut Vita habet num. 4, ubi etiam additur, morbo liberatam fuisse, simul atque animum ad scribendum appulit. Prodigiosa ista sanatione non minus, quam præcedenti morbo æque prodigioso, excitatus abbas, post aliquod tempus priora Sanctæ Scripta detulit Moguntiam, ibique ea cum archiepiscopo Henrico et cum præcipuis viris ecclesiasticis communicavit, ut habet Vita num. 4, et rursum num. 17, ubi ipsa al-* C *legantur Sanctæ verba sequentia :* Hæc ad audientiam Moguntinæ ecclesiæ allata cum essent et discussa, omnes ex Deo esse dixerunt, et ex prophetia, qua olim prophetæ prophetaverant.

Non utebatur doctrina studio acquisita, sed mirabili modo,

15 *Secundo constat ex allatis verbis, scientiam* S. Hildegardis *non fuisse studio acquisitam, sed infusam a Deo. Hinc in Vita num. 17 ipsa dicit, scribere se cœpisse,* cum vix notitiam litterarum haberem, *inquit,* sicut indocta mulier me docuerat. *Ignorabat certe linguam Latinam, quia eam numquam didicerat. Attamen superno illustrata lumine, intelligebat scripta Latina, quantum apparet, eo sensu, ut sciret, quid scriptis illis contineretur, non quid singula verba significarent. De mirabili illo modo, quo intelligebat mysteria, quoque ea demum scribere compulsa fuit, ex variis ipsius scriptis, quæ partim edita non sunt, plura habentur corrasa in Vita Ms. Hæc igitur, cum non omnia habeantur in Vita imprimenda, huc transferam :* Ab infantia ergo mea, inquit, usque ad præsens tempus, cum jam plus quam septuaginta annorum sim, hoc lumen in anima mea semper video, et non exterioribus oculis, nec cogitationibus cordis, nec ulla collatione quinque sensuum exteriorum illud percipio, manentibus tamen exterioribus oculis apertis, et aliis corporeis sensibus in sua virtute. Lumen enim, quod video, locale non est, sed nube, quæ solem portat, multo lucidius; nec altitudinem, nec longitudinem, nec latitudinem in eo considerare valeo. Illudque UMBRA VIVENTIS LUMINIS mihi nominatur : atque sicut sol, luna, et stellæ in aqua apparent, ita scripturæ et sermones, et virtutes, et quædam opera hominum formata in illo mihi resplendent. Quidquid autem in hac visione video, vel didicero, hujus memoriam per longum tempus habeo : et simul video et audio et scio, et quasi in momento, quod scio, disco. Sed quodcumque non video, illud nescio, quia velut illitterata sum, et de his, quæ ex illo lumine scribo, non alia verba pono, quam quæ audio, Latinisque verbis non limatis *(adde* utor *vel quid simile.)* Nec audio verba, sicut quæ ab ore hominis sonant, sed sicut flamma coruscans, et ut nubes mota in aere puro. Hujus quoque luminis formam nullo modo cognoscere valeo, sicut nec sphæram solis perfecte intueri possum. E

AUCTORE J. S.

prout exponitur, a Deo infusa.

16 Attamen aspicio interdum in eodem lumine aliam lucem, quæ mihi LUX VIVENS nominatur; sed hanc non video frequenter, ejusque formam multo minus, quam prioris luminis formam sufficio determinare. Dumque istam lucem intueor, omnis mihi tristitia omnisque dolor aufertur de memoria, ita ut tunc mores simplicis puellæ, et non vetulæ mulieris habeam. Anima autem mea nulla hora caret primo lumine, quod umbra viventis luminis vocatur : et illud video, velut in lucida nube firmamentum absque stella aspiciam; et in ipso video, quæ de fulgore viventis lucis loquor. Permansi autem ab infantia mea usque ad quadragesimum ætatis annum prædicta semper videns, et sæpe aliquid inde loquens, sed penitus nihil scribens. Et tunc in eadem visione sensi venas meas et medullas plene viribus restitutas, quibus per multas infirmitates a juventute mea defeceram. Tuncque compellente me Spiritu, intimavi ista cuidam monacho, quem mihi magistrum proposueram. Qui satis admirans de his, injunxit mihi, ut, quæ viderem et quæ vidissem, absconse scriberem, quatenus ipse, viso initio et fine scriptorum, posset de iis judicare, vel sal- F tem æstimare, quid rei esset.

Anno 1141 scribere cœpit, et decennio primum Opus absolvit.

17 *Porro Sancta, ubi morbo se tandem scribere compulsam testatur verbis jam datis ex proœmio ad Scivias, hæc subjungit :* Quod dum facerem, altam profunditatem expositionis librorum (ut prædixi) sentiens, viribusque receptis de ægritudine me erigens, vix Opus istud decem annis consummans ad finem perduxi. In diebus autem Henrici Maguntini archiepiscopi, et Conradi Romanorum regis, et Cunonis abbatis in monte beati Disibodi pontificis, sub Papa Eugenio, hæ visiones et verba facta sunt. Et dixi et scripsi hæc, non secundum adinventionem cordis mei aut ullius hominis, sed ut ea in cælestibus vidi, audivi, et percepi per secreta mysteria Dei. Et iterum audivi vocem de cælo mihi dicentem : Clama ergo, et scribe sic. *Epocha data non habet difficultatem, præterquam in Eugenio Papa, et Henrico archiepiscopo. Conradus enim diu fuit rex et Cono abbas, antequam Sancta cœpit scribere, sive ante annum 1141. Verum Eugenius tantum Papa creatus est anno 1145, Henrici archiepiscopi Moguntini initium in*

AUCTORE J. S.

in Gallia Christiana tom. 5 col. 471 figitur anno 1142. Respondeo, hæc non obstare, quo minus credamus, Sanctam cœpisse anno 1141. Nam Eugenium nominasse videtur, quia major pars istius Operis sub ejus pontificatu scripta est, et quia ille partem Operis vidit et probavit, licet sub duobus Eugenii decessoribus aliqua scribere cœpisset. Eadem fuit ratio nominandi Henricum Moguntinum, qui partem Operis jam ante Eugenium viderat. Hinc tamen colligimus, scripta Sanctæ non statim, ubi illa scribere cœperat, ad Moguntinum archiepiscopum perlata esse, sed serius, ubi pars notabilis erat absoluta. Albericus in Chronico ad annum 1141 nobis omnino consentit, ita scribens : Hoc anno S. Hildegardis cum esset annorum quadraginta duorum et septem mensium, librum Scivias per Spiritum sanctum visitata incœpit, et per decem annos consummavit *etc.*

Sancta in libris scribendis, cum ignara esset sermonis Latini,

18 *Restat inquirendum, an* S. Hildegardis *libros suos conscripserit propria manu, et eo plane sermone et modo, quo eos habemus conscriptos. Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1147 ita de scriptis Sanctæ loquitur, acsi credidisset, nullo alterius subsidio in scribendo usam fuisse, et sic aliis quoque locis loquitur. At rem videtur magis examinasse in Chronico Sponheimensi ad annum 1179, ubi de conscriptis per* S. Hildegardem *Operibus ita scribit :* Hæc sancta Virgo divinis revelationibus visitari a juventute sua meruit : ex quibus multa jussione divina ad utilitatem posterorum conscripsit. Verum cum esset Latini sermonis ignara, et præter simplicem psalmodiam nihil ab homine didicisset, interno Spiritus sancti magisterio edocta, omnem scripturam, positionem, seu constructionem orationis perfecte intellexit. Revelationes autem suas et visiones cœlestes partim Latino partim Teutonico protulit eloquio; quas Gotfridus monachus S. Disibodi, capellanus et confessor ejus, fecit Latinas et congruas, redigens in eum ordinem et formam, in qua hodie leguntur. Inter cætera vero ejus volumina, magnum in eodem loco volumen, quod Epistolas ejus ad diversos, Homilias, Vitas Sanctorum, et alia, quæ divinitus edocta edidit, continet : quod moniales istius loci eam propria manu scripsisse falso confirmant, cum et Latini sermonis fuerit ignara, et ad scribendum propter

C crebras infirmitates et humidum caput penitus indisposita. Nihil enim eorum, quæ ibi ostenduntur hodie, propria manu scripsisse credendum est : quippe cum nesciret scribere; sed præfatus monachus omnia vel scripsit, vel scribi procuravit. *Hactenus Trithemius, cujus opinio conformis est antiquis documentis. Gotfridus vero ille aut Godefridus monachus, cujus opera in scribendo usa est Sancta, idem forte est cum illo, qui librum primum Vitæ composuit.*

habuit monachum adjutorem, qui omnia connectebat,

19 *Eo autem modo, quo exponit Trithemius, composita esse omnia scripta* S. Hildegardis, *colligitur ex ipsa ejus Vita, in qua num. 2 asserit Godefridus, litterarum ignaram ita fuisse, ut nec* interpretationem verborum *nosceret,* nec divisionem syllabarum; nec cognitionem casuum aut temporum *vocum Latinarum haberet. Deinde Theodoricus in præfatione libri secundi modum scribendi insinuat, ita scribens :* Magnum est etiam illud et admiratione dignum, quod ea, quæ in Spiritu audivit vel vidit, eodem sensu et eisdem verbis, circumspecta et pura mente, manu propria scripsit, et ore edidit, uno solo fideli viro symmysta contenta, qui ad evidentiam grammaticæ artis, quam ipsa nesciebat, casus, tempora, et D genera quidem disponere, sed ad sensum vel intellectum eorum nihil omnino addere præsumebat vel demere. *Addit auctor ex ipsius* Hildegardis *Epistola ad Adrianum Papam, a Deo monitam fuisse, ut, quando* desuper ostensa *non protulisset* in lingua Latina *more apto hominibus,* ille, qui limam habet, ad aptum sonum hominum explere non negligat. *Utebatur igitur adjutore in scribendo, Deo ipso jubente, quia non noverat cogitationes suas Latino sermone explicare. Sic ipsa dicit verbis num. 11 adductis :* Quodcumque non video, illud nescio, quia velut illiterata sum. Et de his, quæ ex illo lumine scribo, non alia verba pono, quam quæ audio, Latinisque verbis non limatis. *Dictio est imperfecta. At hæc Sanctam velle dicere existimo : Scribo verba Latina audita, et alia non addo Latina ad explendam dictionem, aut adjuncta exponenda.*

20 *Quare, quantum concipere possum,* S. Hildegardis *has in scriptis suis habuit partes. Visiones suas vernaculo sermone explicabat, verba vero Latina, quæ in iis audiebat, manu sua scribebat, prout audierat. Deinde, ipsa dirigente, Godefridus omnia faciebat Latina, omniaque apte connectebat. Hinc laudatus Trithemius dicit :* Visiones E cælestes partim Latino *(nimirum verba audita)* partim Teutonico protulit eloquio, *scilicet personas aliasque res visas. Hoc modo scribere cœpit in monte S. Disibodi, ubi monasticam vitam inchoaverat, teste Theodorico in Vita num. 14. At primum Opus suum, ut idem testatur, diu post absolvit in monasterio novo, de cujus fundatione modo agendum.*

et, quantum videtur, Latina faciebat quæ ipsa non noverat Latine dicere.

§ III. Aucto monialium numero, S. Hildegardis fundat cœnobium in Monte S. Ruperti : non vidit ibi S. Bernardum, nec regulam Cisterciensem amplexa est : Scripta Sanctæ ab Eugenio III probata : finitum Opus Scivias.

F

Aucto monialium numero, Sancta novum cœnobium

Ubi S. Hildegardis *revelationes suas scriptis consignare cœperat, pusillus virginum cœtus, cui a morte B. Juttæ præfuerat, multum cœpit accrescere. Cum igitur locus, in quo habitabant, nimis fieret angustus, cogitatum est de construendo novo cœnobio, ut habet Vita num. 6, ubi additur, locum Sanctæ fuisse revelatum. Vel sic tamen morbus intervenire debuit, ut Cono aut Cuno, abbas S. Disibodi, in discessum Virginis consentiret. Verum plura non addo de iis, quæ satis in Vita sunt exposita. Trithemius de nova illa fundatione in Chronico Sponheimensi ad annum 1148 scribit sequentia :* Anno MCXLVIII,... sancta virgo Hildegardis, magistra sponsarum Christi in Monte S. Disibodi post mortem B. Juttæ (sicut diximus) constituta, divinitus admonita, cum decem et octo sanctis virginibus ad Bingos transivit, et monasterium in monte trans Naham fluvium, juxta sepulcrum S. Ruperti ducis et confessoris ædificavit, ipsumque locum cum omnibus rebus et possessionibus partim precio de manu comitis Hilden-

A denheimensis, in Trevirensi parochia manentis, partim commutatione, partimque donatione comitis de Spanheim et aliorum fidelium, in jus proprietatis redigens, defensioni ecclesiæ Moguntinæ temporibus perpetuis, Apostolico interveniente privilegio, commendavit. *Deinde, post aliqua de natalibus et de scriptis Sanctæ, de causa novæ fundationis rursum ista scribit :* Verum, cum multi in circuitu nobiles filias suas magisterio ejus traderent, et fieret eis locus ad manendum angustus, de licentia tam summi Pontificis quam abbatis sui, ad Montem S. Ruperti (sicut diximus) cum octodecim sacris monialibus transivit, inter quas una erat Hiltrudis, filia comitis Meginhardi, virgo sanctissimæ conversationis, et B. Hildegardi multum familiaris, ob cujus intuitum comes pater multa eidem loco beneficia impendit. *Hactenus Trithemius, qui fundationem figit anno 1148.*

fundat in Monte S. Ruperti: fundatio ut minimum. cœpta anno 1147.

22 *In Gallia Christiana novissimæ editionis tom. 5 col. 653 cœnobium vocatur,* Sanctus Rupertus Bingensis, seu Mons S. Ruperti vel Roberti juxta B ngam. *Ibidem observatur, esse aliud cœnobium monialium Ordinis Cisterciensis, quod etiam vocatur* Mons S. Roberti *in diœcesi Leodiensi.* B *De tempore vero et loco fundationis laudata Gallia Christiana sic habet :* Fundatur hoc cœnobium puellare Ordinis S. Benedicti anno MCXLVII a S. Hildegarde, prima ejusdem abbatissa, prope oppidum Bingen ex altera parte fluminis Nahæ, ubi in Rhenum influit, quatuor a Moguntia milliaribus, *Germanicis videlicet. Hæc satis accurata credo.* Bingen *vero oppidum est in ditione electoris Moguntini, jacetque ad ripam Rheni, Latine olim* Pinguia *sæpius, nunc passim* Bingium *dictum. Porro videt lector, uno anno hic citius figi fundationem, quam apud Trithemium, et recte, cum certum sit, saltem cœptam esse anno 1147. Etenim, quando Eugenius Papa III anno 1148 scripsit ad* S. Hildegardem, *ut videbimus, Epistolam inscripsit,* Dilectæ in Domino filiæ Hildegardi, præpositæ in Monte beati Roberti. *Erat igitur fundatio jam tunc facta, et anno præcedenti inchoata, præsertim cum Epistola non in fine anni, sed circa initium mense Januario aut Februario fuerit data. Finis tamen ejusdem Epistolæ insinuat, fundationem fuisse recentem. Nam ita ad ipsam scribit Eugenius :* Quod autem insinuasti nobis de loco illo, quem in spiritu tibi prævidisti, hoc permis- C sione et benedictione nostra et episcopi tui fiat, ita quod ibi regulariter cum sororibus tuis vivas secundum Regulam S. Benedicti sub clausura ejusdem loci. *Ad hæc respondit Sancta :* Ego autem, o Pater, in loco celitus mihi ostenso, juxta verba benedictionis tuæ, secundum Regulam S. Benedicti, sub clausura ejusdem loci cum sororibus meis maneo, et hoc me tam vivente, quam defuncta, semper observari desidero.

Relatio Trithemii de accessu S. Bernardi ad S. Hildegardem,

23 *Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1147 narrat, S. Bernardum venisse ad Montem S. Ruperti, sive ad oppidum Bingium, ibique cum* S. Hildegarde *egisse, quando in Germania circa partes Rheni prædicabat, hortabaturque fideles crucem assumere ad expeditionem in Terram Sanctam. Res figenda esset anno 1146, si satis videretur certa. At Manricus in Annalibus Cisterciensibus, et post ipsum Pinius noster ad* XX *Augusti in S. Bernardo pag. 193 merito dubitarunt. Accedit Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 6 pag. 410, aut fortasse Martenius, qui tomum illum, defuncto dudum Mabillonio, complevit, et anno 1739 edidit. Nam ille edicit candide :* Quæ de Bernardi cum ea (S. Hildegarde) colloquio refert Trithemius, valde suspecta sunt. *Addit etiam rationes, quas paulo magis exponam. At audiamus prius Trithemium, cujus relatio saltem docebit, quam varia fuerint judicia hominum de scriptis Sanctæ, quidque de iis senserit S. Bernardus.* Inde *Francofurto, ubi prædicaverat S. Bernardus)* navigio descendens pervenit ad Bingios, ubi Hildegardis monialis, virgo Christi devotissima,... in Monte sancti Ruperti construxit cœnobium, cum qua dulces fertur de futura felicitate miscuisse sermones. Erat namque divo Bernardo sancta Christi Famula et scriptis nota, et relatione multorum in Domino comprobata. Ad quam cum pervenisset, post orationes consuetas et salutationis obsequia, præcepit sibi volumina exhiberi, quæ illa divinitus inspirata conscripsit.

Auctore J. S.

quamvis recte exponat judicium S. Bernardi

24 Quibus diligenter ex parte revisis, ultra quam dici potest admirans, dixisse fertur ad socios : « Hæc scripta non sunt humanitus adinventa, nec potest ea mortalis homo capere, nisi ad Dei similitudinem intus et in anima fuerit reformatus per amorem. » Ad hæc præpositus virginum, monachus devotus et sanctus, nomine Heribertus, viro Domini respondit : « Reverende Pater, vera quidem sunt, quæ dixisti; sed E multi homines, docti et indocti, Religiosi et mundani, animam Famulæ Christi quotidianis oblocutionibus cruciant, dum cerebri phantasmata, aut fallaciter per dæmones indoctæ Fœminæ garrulantur immissa. » Cui vir Dei : « Non miramur, inquit, frater charissime, si dormientes in peccatis divinas revelationes existiment somnia, cum sciamus verum dixisse sanctum Apostolum : Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Omnibus enim in peccatis superbiæ, luxuriæ, avaritiæ, seu aliis vitiis, quasi dormiendo, jacentibus, divinæ admonitiones consueverunt somnia videri, quoniam, si vigilarent in timore Domini, signa divinæ operationis vero cognoscerent. Qui autem hæc immitti a dæmonibus existimant, ostendunt se divinæ contemplationis nullam penitus habere scientiam, similes illis judicandi sunt, qui Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum in Beelzebub potestate ejicere dæmonia dixerunt. » Ad sanctam quoque Hildegardem per interpretem : « Et tu, Filia, inquit, non timeas locutiones F hominum, cum Deum habeas protectorem, quoniam illorum sermones peribunt ut stipula, verbum autem Domini manet in æternum. » Post hæc vir Dei navigio descendit ad Bopardiam *etc. Hactenus Trithemius, ad cujus relationem aliqua breviter observabimus.*

de visionibus Sanctæ, omnino videtur improbabilis,

25 *Primo verba S. Bernardo attributa omnino conformia sunt tam admirabili sanctitati et sapientiæ ipsius, quam judicio ejusdem de scriptis et meritis* S. Hildegardis, *in Epistola inferius danda expresso. Quapropter facile credidero, similia de scriptis Sanctæ dixisse Bernardum, quando ea Treviros allata vidit, et examinare potuit. Secundo visitatio illa S. Bernardi, et lustratio scriptorum* S. Hildegardis *in ipso monasterio, prorsus apparent commentitiæ, aut certe ex errore solum profectæ. Etenim de adventu S. Bernardi ad* S. Hildegardem *tacent antiqui scriptores omnes, cum qui de S. Bernardo scripserunt, tum qui de* S. Hildegarde, *licet biographus noster S. Bernardum commemoret, ut Sanctæ et scriptis ejus addictissimum. Præterea S. Bernardus ad* S. Hildegardem *scripsit an-*

AUCTORE J. S.

anno verisimiliter 1148; hæc vero respondit, ut videbimus. Epistolæ autem sic scriptæ sunt, ut videantur invicem numquam vidisse. Demum nec S. Bernardus in itinere, de quo agit Trithemius, per Rhenum navigio descendisse videtur, cum in libro Miraculorum ipsius tom. IV *Augusti pag. 338 terrestre iter describatur, ita ut ipse non modo Bingium non venerit, sed neque illud prænternavigarit, aut prope accesserit. Ipsa quoque* Hildegardis *verisimiliter necdum erat Bingii, quando eo ad ipsam venisse dicitur S. Bernardus. Visitatio igitur illa S. Bernardi prorsus est improbabilis : neque nos morari debet, quod eam admiserit Bailletus, alias non raro justo severior in crisi exercenda. Nam nimis sæpe experimur, scriptorem illum non tanta diligentia inquisivisse in facta Sanctorum a recentioribus tantum tradita, quanta uti debuisset, ut Vitas Sanctorum scriberet erroribus vulgaribus expurgatas.*

Sancta numquam amplexa est institutum Cisterciensium.

26 *Sane idem Bailletus aliam quorumdam scriptorum Cisterciensium opinionem æque improbabilem pari facilitate adoptavit. Chrysostomus Henriquez, quem ille laudat, in Menologio Cisterciensi pag. 316 Ordini Cisterciensi attribuit* Hildegardem, *quam tamen initio Benedictinam fuisse* B *agnoscit. Habitum vero ab ea mutatum dicit,* hortante sancto Bernardo. *Laudat pro sua opinione Barnabam de Montalbo, qui asserit, mutationem a* S. Hildegarde *factam* ob devotionem, qua in D. Bernardum ferebatur. *Deinde adducit Annales Ordinis, in quibus eadem asseruntur. Mitto alios scriptores idem ex errore asserentes. Errorem hunc jam observavit Papebrochius noster ad* XVIII *Junii in S. Elizabetha Schonaugiensi, quam aliqui æque ac* Hildegardem *Cisterciensibus adscripserunt, quamvis utraque sit Benedictina. Contigisse hoc videtur ex confusione plurium monasteriorum ejusdem nominis : nam num. 22 monui, in diœcesi Leodiensi esse monasterium monialium Cisterciensium, quod* Mons S. Roberti *dicitur, quemadmodum illud, quod juxta Bingium* S. Hildegardis *incoluit. Hoc vero esse instituti Benedictini certum est. Laudatus Papebrochius pag. 606 num.* XI *testem oculatum exhibet se his verbis :* De Hildegarde pridem nobis constabat, qui Bingii fueramus anno MDCLX, ibique sacra illius et ossa et scripta, nec non cucullam videramus coloris non candidi, ut Cisterciensium, sed ex rufo subnigri, ut Benedictinarum fuit. *Plura non addo,* C *quia res est minime dubia.*

Cum initio anni 1148 ante concilium Remense Treviris esset

27 *Anno 1148 contigerunt, quæ biographus num. 5 narrat de examinatis Treviris Sanctæ scriptis jussu Eugenii Papæ III, et præsente S. Bernardo. Biographus ait, ea Treviris acta esse post concilium Remense. At Pagius ad annum 1148, quo passim concilium Remense creditur habitum, quod inchoatum est mense Martio, pluribus ostendit, Eugenium fuisse Treviris, ibique concilium celebrasse ante Remense. Certe ex Actis Inventionis S. Matthiæ apostoli, apud nos datis tom. 3 Februarii. cap. 4, pag. 453 habemus, Eugenium III fuisse Treviris* XIII *Januarii anni 1148, cum eo die templum S. Matthiæ dedicaverit. Cum autem ibi tribus mensibus dicatur substitisse, necesse est, ut dicamus, ipsum jam Treviris fuisse mense Decembri anni 1147, Brouwerus itaque in Annalibus Trevirensibus ad annum 1147 hisce conformia scribit, quando ait, Eugenium III Treviros ingressum esse die Sabbato ante Dominicam primam Adventus. Egit igitur Pontifex Treviris totis fere mensibus Decembri, Januario et Februario, ita ut Januario aut Februario mense figenda sint, quæ de examinatis ibi in concilio Sanctæ scriptis tradit* D *Vitæ scriptor. At hic, ut ex dictis liquet, in levi illo temporis adjuncto erravit, quod examen scriptorum postponat concilio Remensi : nec incredibile est in eum errorem incidere potuisse scriptorem contemporaneum, quandoquidem hoc factum plus quam triginta annis esset præteritum, dum ab ipso fuit conscriptum. Ipsa tamen* S. Hildegardis *in eumdem errorem non incidit : nam asserens in Vita num. 17, scripta sua ab Eugenio examinata, non aliud assignat tempus, quam quo Treviris erat Pontifex.*

Eugenius III, misit examinatores ad Hildegardem

28 *Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1150 facta Treviris paulo latius, quam legantur in Vita, enarrat, hæc scribens :* Anno prænotato *(imo anno 1147)* Eugenius Papa III venit ad Trevirim cum decem et octo Cardinalibus, episcopis quoque et abbatibus multis, invitatus ab Adelberone Trevirorum archiepiscopo, quibus ipse per menses tres ibidem commorantibus in cibo et potu copiosissime providit. Eugenius autem Papa, convocatis episcopis, abbatibus, et clericis multis ex tota Germania et parte Galliæ, synodum celebravit, et multa constituit ad Ecclesiæ Dei honorem simul et utilitatem... In memorato concilio Treviris celebrato miracula, visiones, et scripta, quæ omnipotens Deus per famulam suam Hildegardem operabatur apud Bingios, ad aures summi Pontificis Eugenii plurimorum narratione pervenerunt. Quibus auditis, Pontifex volens rem novam et arduam investigare diligentius, misit ad Virginem Christi Adelbertum *(seu potius* Alberonem*)* Virdunensem episcopum cum quibusdam aliis viris doctis, et Deum timentibus, dans eis in commissis, quatenus dictorum omnium inquirerent veritatem. Qui cum pervenissent ad Famulam Dei, et ea, quæ a summo Pontifice habebant in commissis, cum reverentia exequerentur, non solam revelationum seriem et famam, sed modum quoque et causas ab ea diligentissime inquirebant. Quibus illa simpliciter respondebat ad omnia, et quid circa eam operata fuisset Divinitas, cum summa humilitate aperuit. Informatione sufficienti accepta, nuncii Apostolici, libris visionum Virginis, illa petente, secum assumptis, ad Papam Trevirim redierunt : et quod omnia invenerint vera, quæ dicebantur de Famula Christi, et solida, renunciarunt. Deinde volumina, quæ illa divinitus illuminata scripserat, una cum Epistola, quam de- F derat, Eugenio Papæ cum reverentia tradiderunt.

et ipse in concilio scripta ejus examinat.

29 *Monendus hic lector, nonnihil exaggerationis esse in illis, quæ dicuntur de voluminibus Sanctæ. Neque enim volumina multa eo tempore conscripserat Sancta, sed primum revelationum suarum Opus solum inchoaverat, ita ut folia intelligere debeamus per volumina. Quod additur de Epistola, incertum, ut minimum, et parum verisimile est. Petiit tamen ab Eugenio, verisimiliter per dictos nuntios, ut sibi liceret habitare in Monte S. Ruperti. At pergamus cum Trithemio :* Pontifex scripta Virginis coram multis fecit publice recitari, et per se lectoris quandoque functus officio, partem non modicam legens recitavit. Omnes, qui audiebant verbum lectionis, in admirationem ducti, Omnipotentis misericordiam, qui talia operabatur in fragili sexu, collaudabant. Aderat his D. abbas Bernardus, aderat et Ludovicus abbas S. Mathiæ Trevirensis, amicus sanctæ Virginis : quibus mediantibus, omnium dubitationum nebulæ a cogitationibus auditorum pellebantur. Omnibus ergo rogantibus, qui aderant, si-

A simul et hortantibus Romanum Pontificem, ne Lucernam tam insignem, divinaque illustratione succensam, pravorum hominum machinatione pateretur extingui, libenter consensit, et litteras virgini Hildegardi tenoris sequentis transmisit.

deinde honorificas eidem scribit litteras, quibus ipsa respondet.

30 *Litteras Eugenii ex collectione tom. 23 Bibliothecæ Patrum editionis Lugdunensis pag. 537 huc transfero :* Eugenius servus servorum Dei, dilectæ in Domino filiæ Hildegardi, præpositæ in Monte beati Roberti salutem et Apostolicam benedictionem. Miramur o filia, et supra id, quod credi potest, miramur, quia Deus jam nostris temporibus nova miracula ostendit; cum te spiritu suo ita perfudit, quod diceris multa secreta videre, intelligere et proferre. Hoc a veridicis personis ita esse percepimus, qui se fatentur te et vidisse et audisse. Sed quid nos ad hæc dicere valemus, qui clavem scientiæ habentes, ita quod claudere et aperire possimus, et hoc prudenter facere per stultitiam negligimus. Congratulamur igitur gratiæ Dei, congratulamur et dilectioni tuæ, hoc admonentes, ut scias, quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Gratiam autem hanc, quæ in te est, conserva et custodi, ita ut ea, quæ in spiritu proferenda B senseris, prudenter proferas, quatenus illud audias : Aperi os tuum, et adimplebo illud *etc. Conclusio Epistolæ data est num. 22. Respondit Eugenio Sancta per Epistolam admodum prolixam, et ex visione compositam, libertate sibi consueta, quam mirari non debemus, cum ipsa non sequeretur ingenium suum, sed accepta in visione proferret, juvante et combinante omnia monacho directore. Initium Epistolæ hoc est :* O mitis Pater, ego paupercula fœmina scripsi tibi hæc *(hanc Epistolam)* in vera visione in mystico spiramine, sicut Deus voluit me docere. O fulgens Pater in tuo nomine, tu venisti in terram nostram, sicut Deus prædestinavit, et vidisti de scriptis veracium visionum, sicut vivens lux me docuit, et audisti eam amplexibus cordis tui. Nunc finita est pars scripturæ hujus. Sed tamen eadem lux non reliquit me, sed in anima mea ardet, sicut eam ab infantia mea habui. Unde nunc mitto tibi litteras istas in vera admonitione Dei *etc. Deinde multa stylo prophetico dat Eugenio monita, quæ videri possunt. In fine dicit, se manere* in loco cælitus *sibi* ostenso, *ita ut certum sit, ipsam jam habitasse in monte S. Ruperti, quando ad Eugenium rescripsit.*

C

Hæc in novo monasterio habitare cœpit circa initium anni 1148.

31 *In eodem jam habitasse loco videtur, dum ad ipsam scribebat Eugenius, cujus Epistola anno 1148 data est, et verisimiliter mense Januario aut Februario, cum sub finem Februarii aut initium Martii Pontifex discesserit Treviris, concilium Remense mense Martio inchoaturus. Certe Epistolæ inscriptio,* Præpositæ in Monte B. Roberti *insinuat,* Hildegardem *ibi tunc habitasse. Attamen non æque certum apparet, in eodem loco fuisse* Hildegardem, *quando ipsa examinata est a nuntiis Apostolicis. Vita enim num. 5 habet, missos fuisse* ad cœnobium, sub quo eadem Virgo tot annis degebat inclusa, *id est, ad cœnobium in Monte S. Disibodi, nulla mentione facta de commoratione* Hildegardis *in Monte S. Ruperti, cujus fundationem auctor narrat post omnia, quæ de examine scriptorum diximus. Conjicere quidem possemus, auctorem prius omnia spectantia ad scripta narrare voluisse, et deinde novam fundationem. At nuntiorum adventus ad Montem S. Disibodi semper perget suspicionem ingerere,* Hildegardem *tunc ibi habitasse, nisi eo ex nova habitatione fuerit vocata, ut coram abbate S. Disibodi examen fieret. At hæc evocatio est incerta, et a nullo asserta. Itaque forte* S. Hidegardis *adhuc habitabat in Monte S. Disibodi, quando fuit examinata, peractoque examine, licentiam ab abbate et nuntiis obtinuit discedendi ad novum monasterium. At, quidquid sit de conjecturis illis incertis, constat certo, monasterium novum a Sancta inhabitari cœptum circa tempus, quo scripta ipsius Treveris examinata sunt, id est, ineunte anno 1148, aut anno præcedente.*

Auctore J. S.

eo tempore partem primi Operis sui absolvit, totum vero circa 1151:

32 *Porro quando* S. Hildegardis *ad Eugenium Papam rescribebat, absoluta erat* pars scripturæ *de revelationibus ipsius. Loquitur autem Sancta de primo Opere suo, quod tribus libris distinxit, et* Scivias *nominavit, duabus vocibus connexis,* Scivias, *id est,* Nosce vias Domini. *Hujus Operis verisimiliter liber primus erat perfectus, dum ipsa ad Eugenium scribebat, partem esse absolutam. Omnes tres libri fuerunt perfecti circa annum 1151: nam ipsa decennium attribuit compositioni Operis prædicti, quod inchoatum anno 1141 vidimus num. 17. Ex his clare intelligimus, partem solum Operis visam fuisse in concilio Trevirensi, non totum Opus, nedum omnia* S. Hildegardis *Opera,* E *quæ diu post paulatim fuerunt conscripta. Probatio vero scriptorum Sanctæ in concilio Trevirensi hæc est. Judicavit Eugenius Papa cum Patribus concilii, Sanctam non ex illusione dæmonis, non ex cerebri phantasmatis, ut calumniabantur aliqui, sed ex divinis revelationibus haurire, quæ scribebat; ideoque permisit Sanctæ, ut scribere* prudenter *pergeret visiones suas. Sollicite tamen monet, ut in humilitate se conservet; idemque monuit S. Bernardus in Epistola inferius danda. Recte quidem illi et prudenter, cum humilitas Christiana donorum Dei et virtutum tutissima sit custos ac conservatrix. At id ipsum non ignorabat* S. Hildegardis, *a Deo docta et donis cælestibus, inter quæ locum non minimum habet humilitas, largissime ditata, ut ex ipsis ejus scriptis intelligitur.*

hoc Opus, Scivias *dictum, et variis vicibus impressum.*

33 *Ceterum Opus* Scivias *impressum fuit Parisiis anno 1513 typis Henrici Stephani, una cum visionibus quinque aliorum. Deinde recusum fuit Coloniæ anno 1628 una cum Revelationibus S. Elizabethæ Schonaugiensis. Has editiones ante me habeo; plures alias aliis investigandas relinquo. Primus liber complectitur sex visiones prolixe expositas; secundus multo prolixior septem alias;* F *tertius omnium prolixissimus visiones tredecim. Totum Opus attente perlegere studui, multaque in eo inveni præclara documenta : sed non pauca sunt obscuriora, quam ut facile a quolibet intelligi valeant. Sancta raro de se loquitur. Ubi vero id facit, insigni cum humilitate loquitur. Accipe, lector, pauca. Librum secundum sic orditur :* Et ego homo, litteras non callens more fortium leonum, nec docta ex influsione illorum, sed manens in mollitie fragilis costa *, imbuta mystico spiramine, vidi *etc. Tertii libri hoc est initium :* Et ego homo sumpta ab aliis hominibus, quæ non sum digna nominari homo propter transgressionem legis Dei, cum deberem esse justa, et sim injusta, nisi quod Dei creatura sum ipsius gratia, quæ me etiam salvabit, vidi *etc. In illa visione paulo post sic habet :* Et iterum audivi eum dicentem mihi : O quam pulchri sunt oculi tui in divina narratione, dum ibi consurgit aurora divino consilio. Et iterum respondi de interiori scientia visionis ipsius : Ego mihi appareo in sinu animæ meæ ut cinis cinereæ putredinis, et sicut pulvis instabilitatis : unde sedeo pavens in umbra sicut

* id est, mulier

AUCTORE J.

ut penna. Sed ne deleas me de terra viventium ut peregrinam, quia in magno sudore laboro in hac visione, et quia etiam de vilitate mei stulti sensus, qui meus est in carne, reputo me frequenter in minimum et in vilissimum locum, ita quod non sim digna vocari homo, quia valde timeo, non audens tua mysteria narrare. O bone ac mitis Pater, doce me, quæ tua voluntas sit, quid debeam proferre : o tu metuende Pater, et o tu dulcissime, et o tu plene omnis gratiæ, ne derelinquas me, sed conserva me in tua misericordia. Et iterum audivi eumdem mihi dicentem : Nunc dic, quomodo edocta es. Volo, ut dicas; quamvis cinis sis. *Plura in Opere ipso videri possunt.*

§ IV. Fama Sanctæ multum inclarescit : ad ipsam scribunt S. Bernardus, Conradus Romanorum rex, multi episcopi, quibus illa liberrime respondet.

B

Fama Sanctæ multum inclarescit.

Baronius in Annalibus ad annum 1148, relato examine scriptorum S. Hildegardis, *num.* 33 *hanc subjungit observationem :* Visitatio ista et examinatio de Hildegarde facta majorem illi conciliavit existimationem, de qua Joannes Saresberiensis hæc habet libro 1 Epistolarum sancti Thomæ Epist. 171 fine : Visiones et oracula beatæ illius et celeberrimæ Hildegardis, quæ apud vos sunt (mittite scilicet.) Quæ mihi ex eo commendata est et venerabilis, quod eam dominus Eugenius specialis charitatis affectu familiarius amplectebatur. Explorate etiam, et rescribite, an ei sit de fine hujus schismatis aliquid revelatum. Prædixit enim in diebus Papæ Eugenii, quod non esset, nisi extremis diebus, pacem et gratiam in Urbe habiturus. *Albericus monachus, scriptor seculi* XIII, *in Chronico ad annum 1141 multa refert de revelationibus* S. Hildegardis, *quæ ex ipsa jam dedi, et de scripto Opere* Scivias *omnino dictis consentit. De auctoritate ejusdem Sanctæ observat sequentia :* Quæ fuit ista Hildegardis, et quantæ authoritatis, insinuant epistolæ magnatum terræ ad eam transmissæ, Apostolicorum Eugenii, Anastasii et Adriani, imperatoris Conradi et Frederici, patriarchæ Hierosolymitani, et archiepiscoporum, abbatum et præpositorum, et una specialis Epistola B. Bernardi abbatis Clarevallensis. *Addit ibi multa, quæ omitto, quia jam aliunde data sunt.*

C

35 *Idem Albericus ad annum 1153 de* S. Hildegarde *hæc scribit :* Eodem anno quædam virgo Christi Hildegardis de Alemannia, cum esset magni nominis, Spiritu sancto inebriata, per capitulum et seniores Cistercienses, qui literas suas ei dederant, sciscitata et rogata, ut secundum quod Deus ei manifestaret, rescriberet eis, si quid esset in Ordine, quod Deo displiceret, rescripsit litteram istam in persona Domini nostri Jesu Christi Cisterciensi capitulo generali in hæc verba : Ego fons vivus dico ad illos, qui propter nomen meum tunica mea induti, peregrini sunt in venatione mundi *etc.* Hæc autem Hildegardis, cum neque literas neque Latinum didicerit, fecit librum Epistolarum egregium, in quibus multa de temporibus novissimis continentur : et alium librum, qui Scivias, id est Sciens, intitulatur; et tertium, qui inscribitur : Divinorum operum expositio. *Hactenus Albericus.*

D

Epistolæ S. Bernardi ad S. Hildegardem: et Hildegardis

36 *Verum, ut magis perspiciamus, quanta fuerit fama* S. Hildegardis *apud viros, quos præcipuos tunc habebat Ecclesia, ipsas adibimus Epistolas ad Sanctam datas, et ab eadem rescriptas. Inter priores certe, si non omnium prima, est Epistola S. Bernardi, quam conjicio datam anno 1148 tempore concilii Trevirensis. Hanc ex ante laudata Bibliotheca Patrum tom. 23 pag. 552 totam subjicio.* Dilectæ in Christo filiæ Hildegardi, frater Bernardus Clarævallensis vocatus abbas, si quid potest oratio peccatoris. Quod de nostra exig itate longe aliter quam nostra sese conscientia habeat, quidam sentire videntur, non nostris meritis, sed stultitiæ hominum imputandum est. Ad dulcedinem autem piæ charitatis tuæ scribere properavi, quamvis id brevius omnino, quam vellem, negotiorum multitudo compellat. Congratulamur gratiæ Dei, quæ in te est, et ut eam tamquam gratiam habeas, et toto ei humilitatis et devotionis affectu studeas respondere, admonemus; sciens quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, quod in nobis est, hortamur et obsecramus. Cæterum, ubi interior eruditio est, et unctio docens de omnibus, quid nos aut docere possumus aut monere? Diceris enim cælestia secreta rimari, et ea, quæ supra homines sunt, Spiritu sancto illustrante, dinoscere. Unde rogamus magis, et suppliciter postulamus, ut nostri memoriam habeas apud Deum, et eorum pariter, qui nobis in spiritali societate juncti sunt. Nam cum spiritus Deo conjungitur, confidimus quod nobis multum prodesse valeas et subvenire. Multum enim valet deprecatio justi assidua. Nos etiam pro te assidue oramus, ut conforteris ad bona, instruaris ad interiora, dirigaris ad permansura, ita ut ne hi, qui spem suam in Deum posuerunt, desperando pro te claudicent; sed ut in profectu benedictionis, quam a Deo accepisse cognosceris, bene confortati, in melius et melius proficiant. *Hæc S. Bernardus, non minus clare quam prudenter exprimens suum de* S. Hildegarde *judicium, quod sexcentorum aliorum judicio æquivalet.*

E

37 *Si ad gloriam* S. Hildegardis *conducit Epistola talis S. Bernardi, uti revera conducit plurimum; non minus S. Bernardo honorifica est Epistola* S. Hildegardis, *præsertim cum ipsa passim omnibus Epistolis suis hortari soleat, monere, et subinde acriter etiam increpare; rarissime vero et parcissime laudare, ita ut nullam inter Epistolas ipsius inveniam tot laudibus plenam, et omni simul redargutione ac monitione vacuam. Hac de causa integram huc transfero.* In spiritu mysteriorum tibi dico, o venerabilis pater, qui mirabiliter in magnis honoribus virtutis Dei valde metuendus es illicitæ stultitiæ hujus mundi, vexillo sanctæ Crucis cum excelso studio in ardenti amore Filii Dei capiens homines, ad bella pugnanda in Christiana militia contra tyrannorum sævitiam, quod sum valde constricta in visione, quæ apparet mihi in spiritu mysterii, quam non video exterioribus oculis carnis. Ego misera et plus quam misera in nomine fœmineo, ab infantia mea vidi mirabilia magna, quæ lingua mea non potest proferre, nisi quod me docet Spiritus Dei, qualiter ea dicam. Certissime et mitissime pater, audi me in tua bonitate indignam famulam tuam, quæ numquam ab infantia mea secure vixi, et de tua pie-

F

A pietate et sapientia intellige in anima tua, secundum quod doctus fueris in Spiritu sancto, quoniam ea, quæ tibi de me dicta sunt, secundum hunc modum sunt. Scio enim in textu interiorem intelligentiam expositionis Psalterii, Euangelii, et aliorum voluminum, quæ monstrantur mihi in hac visione, quæ pectus meum tangit, et animam meam sicut flammam * comburens, docens me hæc profunda expositionis; sed tamen non docet me literas in Teutonica lingua, quas nescio. Sed tantum scio in simplicitate legere, non in abscissione textus, quia homo sum indocta de ulla magistratione cum exteriori materia : sed intus in anima mea sum docta : unde loquor tibi, de te non dubitans, sed de sapientia et pietate tua consolabor pro eo, quia multa schismata sunt in hominibus, sicut audio homines dicere. Nam cuidam monacho, quem scrutata sum in conversatione probatioris vitæ, hæc primum dixi : et illi omnia secreta mea monstravi, et consolatus est me ita, quod hæc magna et timenda sunt.

* *forte flamma non comburens*

ad Bernardum

38 Volo, pater, ut propter amorem Dei in orationibus tuis mei recorderis. Ego ante duos annos te in hac visione vidi sicut hominem in sole aspicere, et non timere, sed valde audacem : B et ploravi, quod ego tantum erubesco et inaudax sum. Bone pater et mitissime, pono me in animam tuam : ora pro me, quia magnos labores in hac visione habeo, quatenus, quod video et audio, dicam. Et interdum in magnis infirmitatibus de hac visione in lectum prosternor, quia taceo, ita quod non possum me erigere. Ergo cum mœrore coram te plango, quia mobilis sum cum motu in torculari arbore in natura mea, orta de radice surgente in Adam, qui factus est exul in peregrinum mundum de suggestione diaboli. Nunc autem surgens curro ad te. Ego dico tibi : tu * es mobilis, sed semper erigens arborem : et victor in anima tua es, non tantum te ipsum solum, sed etiam alios homines in salvationem erigens. Tu autem aquila es aspiciens in solem. Oro te per serenitatem Patris, et per ejus Verbum admirabile, et per suavem humorem compunctionis, scilicet Spiritum veritatis, et per sanctum sonitum, per quem sonat omnis creatura; et per ipsum Verbum, de quo ortus est mundus, et per altitudinem Patris, qui Verbum suavi viriditate in uterum Virginis misit, unde illud carnem, sicut circumædificatur mel favo, suxit, ut non ociose in verbis meis torpeas. Sed ea in cor C tuum pone, ita ut non cesses, tum transeas per foramen animæ tuæ ad Deum per me aspiciens, quia ipse te vult. Vale, vale in anima tua, et esto robustus in certamine in Deo. Amen. *Ita* Hildegardis, *cujus Epistolam postposui, sicut edita est. Attamen existimo, hanc prius scripsisse, Bernardum vero respondisse. Utcumque etiam suspicor, scripsisse* Hildegardem, *antequam ipsa et scripta ejus erant jussu Eugenii III examinata; dictumque examen occasione harum litterarum institutum esse.*

* *forte addendum non*

Scribit ad Sanctam Henricus Moguntinus.

39 *Inter priores principes, qui ad* S. Hildegardem *scripserunt, fuit Henricus archiepiscopus et elector Moguntinus, anno 1153 de dignitate dejectus, et defunctus post annum et medium, ut habet Pagius ad annum 1153 num. 1. Hic ad* Hildegardem *scribens, Epistolam suam pag. 541 orditur his verbis :* Cum multa bona et admiranda miracula de te audiamus, pigritiæ nostræ reputandum est, quod te tam sæpe non visitamus, ut possemus. Sed plurimis negotiis impediti, animam ad ea, quæ æterna sunt, vix aliquando et tarde sustollere valemus. *Tum rogat, imo præcipit, ut quamdam monialem, abbatissam electam, permittat abire cum illis, qui veniebant ipsam abducturi ad prædictam dignitatem. Epistola humana est, excepto mandato satis forti de tradenda moniali. Mirabitur fortasse lector responsum* S. Hildegardis; *sed tanto magis videbit, ipsam non suo ingenio Epistolas composuisse; sed revelata a Deo scripsisse. Si quem enim revereri et amare alias debebat; revereri debebat archiepiscopum, et protectorem suum, qui se, quantum certe novimus, semper benignum exhibuerat. Attamen ita prophetico more respondet :* Perspicuus fons, qui non est fallax, sed justus, dicit : Hæ causæ, quæ de potestate hujus puellæ sunt allatæ, apud Deum inutiles sunt, quoniam ego altus et profundus et circuiens, qui sum incidens lux, eas nec constitui, nec elegi, sed factæ sunt in conviventi * audacia ignorantium cordium. Omnes fideles audiant hæc in capacibus auribus cordis, et non in auribus, quæ foris audiunt, ut pecus, quod sonum capit, et non verbum, Spiritus Dei in zelo dicit : O pastores, plangite et lugete in hoc tempore, quia nescitis, quid facitis, cum officia in Deo constituta dispergitis in facultates pecuniæ et in stultitiam pravorum hominum, timorem Dei non habentium; ubi maledicta malitiosa, et minantia verba vestra, non sunt audienda. Virgæ vestræ hoc modo superbe elatæ, non sunt in Deo extentæ, sed in pœnis præsumptionis flagitiosæ voluntatis vestræ. E

AUCTORE J. S.

* *forte* conniventi

cui rescribens depositionem et mortem prædicit.

40 Sed et ille, qui est, o homo, tibi dicit : Audi quæ * in multis servitiis me negligis. Cælum de ultione Domini apertum est, et nunc inimicis funes dimissi sunt. Tu autem surge, quia dies tui breves sunt : et reminiscere, quia Nabuchodonosor cecidit, et quod corona ipsius periit. Et multi alii ceciderunt, qui se temere in cælum exaltaverunt. Ah ! tu cinis, quare non erubescis in altum te spargere, cum debeas esse in putredine ? Nunc ergo rabidi erubescant. Tu vero surge, et maledictionem relinque, illam fugiendo. *Hactenus* S Hildegardis, *quæ non obscure exemplo Nabuchodonosor prædicit, Henricum dignitate sua privandum, et non diu admodum victurum, prout revera factum est. Multi tamen voluerunt, Henricum non adeo fuisse culpabilem, et deinde pie defectum. Illam vero monialem, quæ abbatissa erat electa, et cujus electionem tam graviter Sancta improbabat, existimo fuisse sororem Hartvici archiepiscopi Bremensis, de cujus morte agetur num. 46, et de qua verisimiliter loquitur Sancta in Actis num. 23. Ceterum non dubito, quin in hac quoque Epistola vere dicere potuerit* S. Hildegardis, *quæ scripsit ad Arnoldum Henrici successorem,* Mystica verba a me non profero, sed secundum ea in viventi lumine video, ita quod sæpe, quæ mens mea non desiderat, et quæ etiam voluntas mea non quærit, mihi ostenduntur, sed illa multoties coacta video. *Verum de scriptis ad Arnoldum plura dabo inferius.* F

* *forte* qui aut quia

Epistola Conradi Romanorum regis.

41 *Prioribus, qui litteras ad* S. Hildegardem *dederunt annumerandus est etiam Conradus III rex Germaniæ, vulgo imperator dictus, licet non fuerit coronatus : nam anno 1152 defunctus est, ita ut Epistola ipsius, pag. 551 impressa, inter annum 1148 et 1152 figenda sit. Partem huc transfero :* Quia regali culmine impediti, *inquit,* ac diversis turbinibus et procellis quassati, te invisere pro velle nostro non possumus, literis tamen nostris te adire non omittimus. Nam, ut au-

AUCTORE J. S.

audivimus, revera superabundat in te confessio summæ laudis per sanctimoniam vitæ innocentis, et per magnificentiam Spiritus desuper mirifice in te venientis. Unde quamvis secularem vitam agamus, ad te properamus, ad te confugimus, ac orationum et exhortationum tuarum suffragia humiliter quærimus, quoniam longe aliter vivimus, quam debeamus. *Addicit deinde favores suos, et filium suum Sanctæ precibus commendat.*

et responsum Sanctæ illum monentis et varia prædicentis;

42 *Ad has litteras Sancta respondit, partim Conradum suaviter monendo, partim prædicendo pejora tempora, qualia fuerunt sub Frederico I Conradi successore. Prima Epistolæ pars hæc est :* Qui vitam dat omnibus, dicit : Beati sunt, qui candelabro summi Regis digne subjacent, et quos Deus in magna providentia procuravit, ita ut eos de sinu suo non abscindat. In illo, o tu rex, permane, et squalorem de mente tua abjice, quoniam Deus omnem, qui eum devote et pure quærit, conservat. Sed et regnum tuum ita tene, et tuis unamquamque justitiam provide, ut a superno regno alienus non fias. Audi, in quadam parte a Deo te avertis : et tempora, in quibus es, velut in muliebri persona, levia sunt, et etiam in contrariam injustitiam, quæ justitiam in vinea Do-
B mini destruere tentat, se inclinant. Postea vero pejora tempora venient, in quibus veri Israelitæ flagellabuntur, et in quibus Catholicus thronus in errore movebitur : et ideo novissima eorum, velut cadaver in morte, blasphemiæ erunt. Unde et hic dolor in vinea Domini fumigat. *Non obscure hic Sancta prædicit schismata, aliaque Ecclesiæ mala, quæ nata sunt sub Frederico I, ad quem deinde etiam scripsit Epistolam hac multo fortiorem, ex qua suo loco aliqua dabo. Addit multa eodem spiritu prophetico de variis Ecclesiæ temporibus et vicissitudinibus, illaque non difficulter explicari possent, si luberet futura tunc tempora propius lustrare. Verum, omissis illis, clausulam Sanctæ ad Conradum subjungo :* Et iterum ille, qui omnia novit, tibi, o rex, dicit : Hæc tu, homo, audiens, teipsum a voluntate tua compesce, et te corrige, quatenus ad tempora illa purificatus venias, in quibus de factis tuis amplius non erubescas.

Arnoldi archiepiscopi Coloniensis,

43 *Arnoldus archiepiscopus Coloniensis circa eadem tempora ad* Hildegardem *humanissimam scripsit Epistolam, qua librum ipsius petiit, quaque ipsam pag. 543 sic alloquitur :* Quia enim, uti
C jam diu disposuimus, ad vos minime venire valemus, in quantum in præsentiarum possumus, nos vobis committimus, manus nostras in vestras damus, fidem fide conjungimus, totum nos vobis commendamus. Præterea librum, quem ipsa divino Spiritu inspirata scripsistis, remota omni occasione, quia nec volumus nec possumus eo carere, si imparatus sive non, per præsentium portitorem nobis transmittere non dubitetis, ubi Deum tentare nolumus, sed ubi mirabilia ejus videre desideramus. *Quæ ad Arnoldum respondet* S. Hildegardis, *mystica sunt pleraque et utcumque obscura. De libro suo clariora subjungit his verbis :* Nunc autem, o pastor populi tui, ego paupercula scripta veracium visionum istarum tibi misi, sicut petisti, nihil humani ingenii et propriæ voluntatis meæ continentia; sed quæ indeficiens lumen compositione sua, et eisdem verbis manifestare voluit, quomodo sibi placuit; cum nec ipsum, quod nunc tibi scribo, ingenio meo, nec ullo humano arbitrio, sed superna ostensione compositum sit.

44 *Ad eadem fere tempora spectat Epistola Hillini Trevirensis archiepiscopi, quæ pag. 544 ita*
D *habet :* Quoniam Dei sapientia, quæ infirma mundi eligit, ut fortia confundat, jocundum tibi * habitaculum in tua virginitate eligere complacuit, lucis suæ gratiam in Spiritu consilii et scientiæ amplioris in te largius effudit : cujus, ut arbitror, lucis effusione etiam aliorum mentes ad studia meliora et saluti viciniora excitari voluit et illustrari, te mediante, Mater veneranda, et sincerissima charitate amplectenda. Superest igitur, Virgo Christi dilectissima, veræ Vitis, cujus sub umbra quiescis, cujus fructus gutturi tuo dulcis et amplexabilis, veræ, inquam, Vitis propagines in hoc mare procellosum latius extendere, cælestis poculi, quo inebriaris, dulcissimum saporem ad lucra animarum quaqueversum propensius dilatare; quæ gratis accepisti, gratis dare, ne forte arguaris lucernam, ad utilitatem proximorum accensam, sub modio abscondere voluisse. Rogo ergo, Mater sancta, cum cæteris ad portum consolationis tuæ confugientibus, ... quatenus de cella illa regis vinaria, cujus voluptatis abundantia etiam in hac vita mirabiliter inebriaris, guttas aliquas ad me peccatorem per præsentium latorem stillare scripto digneris; tum propter eum, qui tibi ea posse præstitit, tum ea propter, ut veritatis experientia comprobet, quod quorumdam auribus de gratia tibi cælitus infusa rumor dubitanter infert *etc. Epistola, quam rescripsit* S. Hildegardis, *partim mystica et ænigmatica est, partim etiam prophetica et hortatoria in conclusione, quæ talis est :* Species columbæ te docet, et verbum Dei non caret in te scientia. Nunc ergo vigila et in virga ferrea constringe : doce, et vulnera tibi commissorum unge, et in æternum vives. E

Hillini Trevirensis, * ubi

43 *Scripsit etiam circa hæc tempora ad* S. Hildegardem *Gonterus Spirensis episcopus, qui inter alia pag. 546 sic illam alloquitur :* Quod bonus odor es tam remotis quam vicinis, et de Spiritu sancto solamen omnibus te quærentibus, divinæ pietati gratias referimus... Rogamus autem intime sanctitatem tuam, quatenus pro dilectione nostro Deum pro nobis interpelles, et orationibus tuis eum nobis placabilem facias... Rescripta quoque tua ad nos desideramus. *Sancta vero respondens, multis ad emendationem vitæ hortatur Gonterum. Sic autem orditur :* Lux summæ inspirationis, o homo, tibi dicit : Admonitionem Spiritus sancti, qui in te ascendit, ne abscindas F
a te per malam consuetudinem operum tuorum, quia Deus requirit in te, quod olim attendit perditam ovem reducere, quando crimina hominum abstersit. *Et paulo post :* Unde tu, o homo, qui multa nigredine involutus es, surge citius ad ruinam, et ædifica in cælestibus, ut nigri et sordidi erubescant in tua exaltatione, cum surgis a nigredine tua, quia anima tua vix vivit propter opera tua *etc. Tota Epistola est hortantis ad pænitentiam. Talis fere est responsio* S. Hildegardis *ad episcopum Constantiensem, cujus nomen non exprimitur, et cujus hanc ob causam Epistola temporis est magis incerti. Ille pag. 547 Sanctæ preces et litteras petit his verbis :* Fama sapientiæ tuæ, longe lateque diffusa, a nonnullis veridicis mihi relata, ad id desiderium me provocavit, ut de remotis partibus solatium atque sublevamen tuum quærerem, et me precibus tuis commendarem... Quapropter dilectionem tuam sincera devotione deposco, quatenus apud Dominum orationibus tuis mihi succurras, et rescripto tuo me munias : quia tam propria voluntas mea, quam cura terrena, fere omnibus modis a servitio Dei me abstra-

Gonteri Spirensis episcopi, item Constantiensis.

A trahit. *Rescripsit Sancta minime blandiens, sed inanem gloriam in ipso præcipue redarguens. Epistolam vero concludit hoc modo :* Surge ergo citius, et ambula recta itinera, antequam sol tibi occidat, et antequam dies tui deficiant.

Hartvici archiepiscopi Bremensis,

46 *Incerti etiam temporis est Epistola Hartrici archiepiscopi Bremensis, qui hic* Hertuvigus *vocatur, cum ultra annos viginti fuerit episcopus, et obiisse dicatur circa annum 1168. Perscribit ille pag. 543 obitum sororis suæ,* Richardis abbatissæ, *quæ monialis fuerat sub disciplina* S. Hildegardis, *et a fratre ad memoratam dignitatem pertracta, ita ut possit esse ea, quam petebat Henricus Moguntinus archiepiscopus, ut dictum est num. 40. Porro testatur Hartricus, pie admodum defunctam fuisse, et* ex toto corde lachrymabiliter desiderasse, *ut mansisset in claustro* S. Hildegardis, *a quo invita fuerat avulsa. Hinc veniam de illo recessu petens, ita Sanctam alloquitur :* Et si in aliquo deliquisse videtur, cum ex ea non fuerit, sed ex me, saltem lacrymas ejus, quas pro recessu claustri illius effudit, quarum multi testes sunt, attendas : et nisi mors impedivisset, vix habita licentia ad te venisset : et quia
B morte detenta est, me pro ea venturum, si Deo placet, scias. Sed Deus, qui remunerator omnium bonorum est, de bonis, quæ sibi exhibuisti sola inter omnes, et super omnes tam cognatos quam amicos, de quibus Deo et mihi gratulabatur, hic et in futuro ad omnem voluntatem tuam te remuneret *etc. Rescripsit Sancta Epistolam satis prolixam, et præclaris monitis plenam. Laudat etiam Hartricum, et Richardem ipsius sororem, de qua dicit :* Plena charitas in anima mea fuit ad ipsam, quoniam vivens lux in fortissima visione docuit me ipsam amare. *Post multas ipsius laudes, animam ipsius fratri commendat, et Epistolam ita concludit :* Unde et ego abjicio dolorem illum de corde meo, quem mihi fecisti in hac filia mea. Deus concedat tibi per suffragia Sanctorum rorem gratiæ suæ, et beatam remunerationem in futuro seculo.

et abbatis Eberbacensis cum Sanctæ responso.

47 *Abbas Eberbacensis, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Moguntina, et fere inter Moguntiam et Bingium, sed ultra Rhenum, et magis prope Moguntiam ex prioribus videtur fuisse abbatibus, qui ad* S. Hildegardem *scripserunt. Nomen exprimitur pag. 554 littera* E, *sed mendose, opinor,*
C *cum nequeat fere alius esse a Ruthardo, primo illius cœnobii abbate, et littera* E *sequentibus etiam non congruat. Laudatus abbas Sanctam ita alloquitur :* Magnificamus et glorificamus pro vobis Christum Salvatorem nostrum, qui respicit se trementes, potens exaltat humiles, qui et magna vobis fecit, quia potens est. Elegit, sicut ipsi audivimus et vidimus, sacrarium pectoris vestri in habitaculum sibi, scientiamque divinam, incerta et occulta sapientiæ suæ vobis manifestavit.... In omnibus his oleum effusum nomen vestrum, et ideo adolescentulæ dilexerunt vos, et nos currimus in odorem unguentorum vestrorum. *Addit alia similia, preces Sanctæ flagitat, et sua eidem servitia offert. Ad has litteras* S. Hildegardis *egregia monita reposuit, et in fine optima abbati prædixit, ita scribens :* Tibi autem, o homo, refectio fiet in cinctura femorum tuorum, ubi verum desiderium in manibus tuis habes, cum thesaurum veræ pecuniæ non negligis. Terra tibi dormit, quoniam naufragium mundi te non lædit. In fine temporis tui Deus suscitabit te : ipse in magno honore te constituet. O serve bone, illum laudabis, et ipse in æternum salvabit te.

§ V. Ad Sanctam scribunt Anastasius IV et Adrianus IV, Romani Pontifices, Fridericus imperator, episcopi, abbates, aliique multi, quibus respondet.

Ad Sanctam amanter scribit Anastasius IV,

Q*uamquam difficile est Epistolas* S. Hildegardis *in ordinem redigere, cum notis chronologicis non sint insignitæ, volui tamen ex tempore, quo personæ floruerunt, qualemcumque saltem ordinem inducere, et sic huc usque dedi solas fere Epistolas inter annum 1148 et 1153 scriptas. Nunc prosequendo ordior ab Epistola Anastasii IV, quæ data est anno 1153 aut 1154, cum ille priori anno sit Papa creatus, sequenti defunctus. Anastasii Epistola pag. 539 hæc habet :* Anastasius Episcopus, servus servorum Dei, Hildegardi dilectæ filiæ in Christo, salutem et Apostolicam benedictionem. Exultamus in Domino et gratulamur, quod nomen Christi de die in die glorificatur in te, ita ut et admirantes dicamus : Quis similis tui in fortibus Domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis et laudabilis, et faciens mirabilia? Audivimus enim et vidimus multa de te. Scimus etiam, quod piæ memoriæ prædecessor noster, cui ad nutriendum Sponsam Christi per divinam gratiam successimus, te multo affectu dilexit, amplexus est, et audivit. Cujus et nos vestigia secuti, scribere tibi studuimus, et rescripta tua videre desideramus, quærentes illa, quæ Deus in te operatur, quamvis nos in bonis claudicemus... Admonemus igitur, rogamus, et obnixe tibi injungimus, ut cum sororibus tuis preces ad Dominum fundas, qualenus per virtutem ipsius ad justitiam nos erigere valeamus *etc.* E

cui Sancta respondet, prædicens mala Urbi imminentia,

49 *Responsum* S. Hildegardis *multo prolixius est. Hortatur Dei nomine Anastasium, ut mala fortiter evellet. Deinde varia prophetice prædicit, et de suis visionibus aliqua subjungit. Demum iterum hortatur Anastasium ad subditos corrigendos. Ex singulis pauca huc transfero. Sic orditur :* O persona, quæ es præcellens armatura, et mons magistrationis valde ornatæ civitatis *, quæ constituta est in desponsatione Christi; audi illum, qui non incepit vivere, nec lassatur in defectione. O homo, qui in oculo scientiæ tuæ lassus es ad refrenandum magniloquia superbiæ in hominibus in sinum tuum positis, cur non revocas naufragos, qui de magnis casibus suis surgere non possunt, nisi per adjutorium? Et quare non abscindis radicem mali, quæ suffocat bonas et utiles herbas, dulcem gustum et suavem odorem habentes? Filiam Regis, scilicet justitiam, quæ in supernis amplexibus est, et quæ tibi commissa fuerat, negligis *etc... Hanc admonitionem post multa concludit, et ad prædictionem pergit hoc modo :* Unde tu, o homo, qui sedes in principali cathedra Domini, contemnis, quando malum amplecteris, ita quod illud non abjicis, sed oscularis, quoniam ipsum sub silentio in pravis hominibus sustines. Et ideo omnis terra turbatur per magnam vicissitudinem errorum; quia quod Deus destruxit, homo amat. Et tu, o Roma, F

* i e. Ecclesiæ.

Auctore J. S.

ma, velut in extremis jacens conturbaberis, ita quod fortitudo pedum tuorum, super quos hactenus stetisti, languescet, quoniam filiam Regis, videlicet justitiam, non ardenti amore, sed quasi in torpore dormitionis amas, ita ut eam a te expellas : unde et ipsa a te fugere vult, si non revocaveris eam. Sed tamen magni montes maxillam adjutorii tibi adhuc præbebunt, te sursum erigentes, et magnis lignis magnarum arborum te fulcientes *etc. Roma certe multum turbata est per schisma, quod exortum est quinque aut sex annis post hanc prædictionem : et jam ante turbari cœpta est Ecclesia sub Adriano IV per Fredericum imperatorem.*

et hortans ad curam pastoralem.

50 *Deinde Sancta de se subjicit verba partim laudata in Vita num. 14, ubi tamen scripta dicuntur ad Adrianum IV, ita ut vel in Vitam irrepserit mendum, vel in collectionem Epistolarum, sed primum est verisimilius. Quidquid sit, ad alterutrum Pontificem hæc scripsit* S. Hildegardis, *cujus verba subjungo :* Sed ille, qui sine defectione magnus est, modo parvum habitaculum tetigit, ut illud miraculum videret, et ignotas literas formaret, ac ignotam linguam promeret, atque B ut multimodam, sed sibi consonantem, melodiam sonaret. Et dictum est illi : « Hoc, quod in » lingua desuper tibi ostensa non secundum formam humanæ consuetudinis protuleris, quoniam » consuetudo hæc tibi data non est, ille, qui limam habet, ad aptum sonum hominum expolire non negligat. » *Epistolam demum claudit admonitione tali :* Tu autem, o homo, apparens constitutus pastor, surge, et curre citius ad justitiam, ita ut coram magno Medico non accuseris, quod ovile ipsius a sorde non exterseris, nec oleo unxeris. Ubi autem voluntas crimina nescit, et ubi homo desiderium non rapuit *, ibi homo omnino in profundum judicium non cadit. Sed culpa hujus ignorantiæ per flagella tergitur. Ergo tu, o homo, sta in recto itinere, et Deus salvabit te, ita quod in stabulum benedictionis et electionis te reducet, et, in æternum vives.

** id est, non consensit*

Adriano IV, ad se scribenti,

51 *Adrianus IV, qui Anastasio successit sub finem anni 1154, pag. 540 ad* S. Hildegardem *scribit sequentia :* Gaudemus, filia, et exultamus in Domino, quod honestatis tuæ opinio ita late longeque diffunditur, ut multis fias odor vitæ C in vitam, et a turba fidelium populorum in tui præconium exclametur : « Quæ est ista, quæ » ascendit per desertum tanquam virgula fumi? » Unde cum animam tuam usque adeo existimemus divini amoris igne succendi, ut ad bene operandum exhortatione aliqua non indigeas; supervacaneum duximus exhortatoria tibi verba multiplicare, animumque tuum, virtute divina sufficienter innixum, aliqua verborum suppositione fulcire. *Addit tamen pulchram exhortationem ad perseverantiam, subditque in fine :* De cætero autem commonitoria verba de te audire desideramus, quia spiritu miraculorum Dei imbuta diceris *etc. Respondit breviter* S. Hildegardis, *multaque Adriano prædicens et gravia certamina, hortatur ad fortitudinem, non sine ipsius laude, ita ut etiam salutem æternam ipsi satis clare videatur prædicere.*

Hildegardis multa prædicit certamina.

52 *Audiamus initium, et alia quædam.* Qui vitam dat viventibus, dicit : O homo diram duritiam leænarum et fortitudinem leopardorum patiendo sustinebis, et naufragium in captura prædarum senties, quoniam omnibus his datus es in fatigationem ad te currentibus. Habes enim intelligibilem intellectum contra sævissimos mores hominum, in quibus æstuando refrenabis capillos currentium equorum, qui non desistunt cur- B rere ad semitas prædarum. *Et post similia plura :* Sed hoc grave pondus magisterii, quod portas, non est in indignatione Dei, ubi etiam mores ursorum et pardorum, et interdum venenum aspidum, tibi et subsequentibus occurrent. Sed gladius Dei illos occidet, ita dum inter illos bonus dux surgat. Nunc autem moneo te, ut subjectis tuis frenum imponas, nec eos malum adversus te loqui sinas. Unde et vera Lux tibi dicit : Quare non percutis nequissimos servos, qui tibi occulte insidiantur, sicut araneæ, quæ pungunt? Vigila ergo strenue, quod postulat causa in moribus populi in hoc tempore. O mitissime pater, memorare quod homo in terra es, et ne timeas, quod Deus derelinquat te, quoniam lumen illius videbis.

Fredericus imperator eamdem scribens, adimpleta esse prædicta

53 *Non multis verisimiliter annis post Adrianum ad* S. Hildegardem *scripsit Fredericus I imperator, cognomento Ænobarbus aut* Barbarossa, *qui coronatus est imperator anno 1155. Epistola igitur figenda est inter annum 1155 et 1159, quo defunctus est Adrianus IV, quoque schisma contra Alexandrum III exortum est, favente Fre-* B *derico antipapæ. Epistola enim a Frederico tum imperatore, et ante schisma, quantum apparet, data est, sed fortasse non ante dissensiones inter Fredericum et Adrianum exortas. Fredericus autem pag. 551 ad Sanctam ita scribit :* Notum facimus sanctitati tuæ, quoniam ea, quæ prædixisti nobis, cum Ingelheim manentes, te ad præsentiam nostram venire rogavimus, jam in manibus tenemus. Sed nos tamen in omni conatu pro honore regni laborare non cessabimus. Quapropter dilectionem tuam quam intime admonemus, ut cum sororibus tibi commissis ad omnipotentem Deum preces pro nobis fundas, quatenus in terrenis negotiis laborantes, ita se convertat, ut gratiam ipsius obtinere valeamus. Certum autem debes habere, quod super omni negotio tuo, ad nos per te directo, neque amicitiam, neque odium alicujus personæ attendemus, sed solius justitiæ respectu æquitatem judicare proponimus. *Ex his habemus primo,* S. Hildegardem *habuisse colloquium cum Frederico in Ingelheim, quod est inter Moguntiam et Bingium; secundo, tunc aliqua Frederico a Sancta fuisse prædicta, quæ im-* F *pleta sunt. Habitum verisimiliter illud colloquium, dum rex erat Fredericus, et necdum coronatus imperator, sive inter annos 1152 et 1155. de anno tamen certo non constat, uti neque de rebus prædictis, nisi forte Sancta prædixerit Frederico dissensiones, quas cum Adriano IV erat habiturus. Habemus tertio,* S. Hildegardem *habuisse aliquam controversiam, quæ judicanda erat in curia Frederici; at qualis illa fuerit, æque est ignotum.*

quem illa rescribens fortiter monet.

54 *Ex responso vero* S. Hildegardis *abunde colligitur, molitiones varias Frederici ab ipsa minime fuisse probatas, aut potius a Spiritu sancto, qui per Sanctam alias indoctam loquebatur, aperte improbatas. Nam imperatorem sic incipit alloqui :* A summo Judice hæc verba diriguntur ad te : Valde admirabile est, quod hanc personam homo habet necessariam, scilicet quæ tu rex es. *Deinde dat parabolam minus claram, qua ipsius imperium videtur improbari, et mox clariorem subjicit monitionem, ita scribens :* Nunc, o rex, solicite provide, quia omnes regiones sunt obumbratæ cum fallaci turba illorum, qui in nigredine peccatorum justitiam delent. Raptores et errantes

viam

A viam Domini destruunt. O tu rex, cum sceptro misericordiæ pigros et peregrinos et sævissimos mores rege. Tu enim habes nomen gloriosum, quod rex es in Israel. Valde gloriosum est nomen tuum. Vide ergo, quando summus Rex te considerat, ne accuseris, quod officium tuum recte non dijudicaveris, et ne tunc erubescas: quod absit. Manifestum est, quod justum est, ut præceptor prædecessores suos in bono imitetur, quia nigerrimi sunt mores illorum prælatorum, qui in lascivia et in putredine currunt.

prædicens ei imperium satis longum, sed turbulentum.

55 Hoc fuge, o rex. Sed esto armatus miles, diabolo fortiter repugnans, ne te Deus dissipet, et ne terrenum regnum pro hoc erubescat. Deus liberet te de æterna perditione, et tempora tua non sint arida, et Deus te protegat, ut vivas in æternum. Avaritiam abjice, abstinentiam elige, quod summus Rex valde amat. Nam valde necesse est, ut in causis tuis providus sis. Video enim te in mystica visione in plurimis turbinibus et contrarietatibus viventem ante oculos vivos. Sed tamen ad * tempus regnandi habes in terrenis materiis. Cave ergo, ne summus Rex prosternat te propter cæcitatem oculorum tuorum, qui non recte vident, quomodo virgam recte regendi in manu tua habeas. Vide etiam, ut talis sis, ne gratia Dei in te deficiat. *Hactenus* S. Hildegardis, *cujus verba si quis attente consideret, videbit satis longum imperium Frederico prædici, sed turbulentum, quale revera fuit, maxime ob discordias ipsius cum Romanis Pontificibus, quibus tamen finem imposuit ante mortem.*

* forte adhuc

B

Arnaldo Moguntino mortem cito venturam prædicit:

56 *Epistola Arnoldi archiepiscopi Moguntini data non est post annum 1160, et verisimiliter non ante schisma anno 1159 exortum (cui Arnoldus adhæsit cum Frederico imperatore) aut saltem non diu ante. Arnoldus autem Sanctæ pag. 541, hæc scribit:* Scimus quia Spiritus, ubi vult, et quomodo vult, inspirat, dividens unicuique dona sua, prout vult. Hoc autem dicimus, nihil hæsitantes de te. Nam quid mirum est, si ille inspiratione sua te docet, qui quondam agri cultores et sycomores vellicantes, prophetas constituit, et asinam humana verba proferre fecit. Dona ergo Dei refutare non debemus nec valemus. *Tum preces Sanctæ flagitat. Respondit* S. Hildegardis, *Arnoldum fortiter increpans, et interitum ipsi prædicens, ut multi*

C *jam observarunt. Aliqua huc transfero:* O pater, vivens Lumen hæc verba mihi ad te dedit: Quare faciem tuam abscondis a Deo, quasi in perturbatione iracundæ mentis tuæ?... Lux vivens tibi dicit: Cur non es fortis in timore tuo? Quasi zelum habes, quasi triticum excriberes, ita ut superando dejicias, quod tibi contrarium est. Sed hoc nolo. De oculo autem cordis tui inquietam mentem absterge, et de te ipso et de populo tuo injustitiam abscinde, quia tempus bellorum in moribus hominum nunc instat, ita quod nec in disciplina, nec in districtione timoris Domini sunt. Tu autem ne formides eos ad bonum coercere, quoniam, si propter hoc tribulationem et angustiam sustinueris, ne paveas, quia Filius Dei eadem passus est. Surge ergo ad Dominum, quoniam tempus tuum cito veniet. *Hæc* S. Hildegardis *Arnoldo, cujus cædem, a Moguntinis anno 1160 in Nativitate S. Joannis Baptistæ peractam, ex Conrado narrat Baronius ad annum 1160 num. 32, observans, ipsum eodem anno in conciliabulo Papiensi primum subscripsisse sententiæ contra Alexandrum III, legitimum Pontificem latæ.*

57 *Florebat eodem tempore S. Eberhardus archiepiscopus Juvavensis sive Salisburgensis, qui partes Alexandri Pontificis defendebat, multumque sollicitus metu Frederici imperatoris, ad* S. Hildegardem *circa annum 1160 ita scribebat pag. 544:* Ego peccator in valle lacrymarum positus, multis seculi turbinibus et procellis attritus, intus timores, foris pugnas passus, obnixe tuam postulo dilectionem, ut pro me preces fundere digneris, quatenus divina misericordia suæ pietatis viscera super me aperiat, et ab omnibus tribulationibus clementer eripiat, quia et imperator pro schismate, quod nunc in Ecclesia est, nobis vim inferre conatur. Meminisse etiam debet charitas tua, Virgo Deo digna, quia cum essem apud Moguntiam in curru ejusdem imperatoris, sanctis orationibus tuis attentius me commendavi. *Deinde petit litteras Sanctæ, sed sigillo obsignatas.*

AUCTORE J. S.

S. Eberhardus Salisburgensis, metuens a Frederico, scribit ad Sanctam,

cui illa responsum scribit laude et solida consolatione plenum.

58 *Ad Sanctum hunc episcopum alio plane stylo utitur Sancta, quam usa fuerat in priore Epistola; nam Eberhardum passim laudat. Ex longiuscula Epistola initium et alia pauca huc transfero:* O tu persona, *inquit*, quæ in vice Filii Dei viventis es, statum tuum nunc video, velut duos parietes quasi angulari lapide conjunctos, quorum alter ut candida nubes apparet, alter aliquantulum umbrosus; sic tamen, quod nec candor E ille huic umbrositati, nec eadem umbrositas huic candori se intermiscet. Parietes isti labores tui sunt, animo tuo conjuncti, ubi ex altera parte intentio et suspiria tua per angustam viam ad Deum in candore anhelant, et ex altera circuitus laboris tui aliquantulum in umbrositate ad populum tibi subjectum pertinet, ita tamen, quod candorem intentionis tuæ velut domesticum habes, et umbrositatem secularium laborum velut quoddam tibi alienum inspicis, nec hæc tibi intermisceri permittis, et ideo fatigationem in animo tuo frequenter habes. *Deinde pulchre docet, labores externos, ex caritate et obedientia susceptos, minime obesse viro Deum amanti, et concludit hoc modo:* Nunc, o pater, ego paupercula forma video, quia voluntas tua januam virtutum optat, quæ tibi veniet, ita quod in istis virtutibus molendinum finis corporis tui complebis. Qui est, et qui omnia perscrutatur, animam et corpus tuum in salute sua tenet. *Vita hujus S. Eberhardi, cujus nomen in Epistola non exprimitur, sed ex sede et tempore innotescit, data est apud nos ad* XXII *Junii. Defunctus est anno 1164.*

F

Epistola Conradi Wormatiensis episcopi,

59 *Ad eadem fere tempora fortasse spectat Epistola Conradi I, episcopi Wormatiensis, qui tom. 5 Galliæ Christianæ col. 674 defunctus dicitur anno 1163. Attamen magis credo, scriptam esse ante schisma Ecclesiæ. Quidquid sit, Conradus aliorum more ad* S. Hildegardem *recurrit tamquam ad oraculum, eique hæc scribit pag. 547:* Deo gratias agimus, qui te lucernam clarissimam aureo candelabro imposuit, et lucis suæ claritatem longe lateque per te in domo sua clarescere fecit. Quapropter soror et filia dilectissima, ex radiis, quibus te Solem justitiæ indubitanter illuminare credimus, nubila mentis nostræ, quæ nos opprimunt, ex incongruenti tribulationum turbine et diversarum cogitationum inundatione, depelli obnixe exoramus. *Addit, nuntium plura de rebus suis dicturum, et responsum flagitat. Respondit Sancta partim hortando, partim laudando, ita ordiens:* Tu persona es sedens supra cathedram Christi, et virgam ferream in manu tua habes ad regendum oves tuas. Aspice ad Solem justitiæ, et ad plurimas stellas, quæ sunt genera virtutum, ut non deficias in cibo vitæ: quia bonus pastor est, qui semper in bonis operibus floret, et qui

in

AUCTORE J. S.

in recta viriditate oves suas pascit... Qui vero proprietatem voluntatis suæ de se abscidit, cæleste ædificium cum margaritis et preciosis lapidibus et optimo auro ornat. Tu igitur te talem fac, ut lapis preciosus fias, et in summa Hierusalem orneris. *Cetera hisce conformia sunt.*

Adelberti Virdunensis.

60 *Adelbertus episcopus Virdunensis, qui anno 1148 ab Eugenio III ad* S. Hildgardem *examinandam fuerat legatus, cum primicerius erat, anno 1156, ut aliqui habent, admotus episcopatui, quem deinde cum vita monastica mutarit, circa eadem tempora, verisimiliter ante schisma, ad* S. Hildegardem *scripsit, sic exordiens :* Benedicta gloria Domini de loco sancto suo, quæ te sibi a teneris annis mancipavit famulam. *Tum hortatur ad humilitatem, et preces flagitat ac litteras. Respondens vero Sancta, hortatur ad curam pastoralem, sic incipiens :* Lux vivens, quæ miracula ostendit, dicit : Qui pater es in persona tua, et pastor in propositione animarum, extende brachium tuum, ne inimicus homo superseminet zizania in agro tuo *etc.*

patriarchæ Hierosolymitani.

61 *Magis incerta est epocha Epistolæ patriarchæ Hierosolymitani, qui ad* S. Hildegardem *scripsit ex Oriente Epistolam, ut ipsius ac sororum* B *ejus precibus se commendaret. Nomen patriarchæ solum insinuatur littera I, et quidem mendose, ut existimo, quia* Amalricus *fuit Latinus patriarcha toto illo tempore, quo fama* S. Hildegardis *adeo inclaruerat. Itaque dubitandum non videtur, quin Epistola sit Amalrici, qui pag. 549* Hildegardem *sic alloquitur :* A multis per longa terrarum spatia partes nostras adeuntibus, et genua sua ad sepulcrum Domini flectentibus, multoties percepimus, quod divina virtus in te et per te operetur : unde ipsi gratias indefessas, prout possumus, humiliter offerimus. *Mox ait, se diu desiderasse occasionem scribendi, qua demum oblata utitur; et in laudes Sanctæ excurrens, preces his verbis postulat :* Nunc autem, o Filia, ad te referentes consolationem tuam, cœlitus tibi ostensam, humiliter requirimus, ac nos orationibus tuis cunctarumque sororum tuarum commendamus, quatenus nobis, in procellis mundanarum curarum fluctuantibus, pie apud illum intervenialis, cujus thalamum post hujus vitæ terminum intrare desideratis *etc. Respondit* S. Hildegardis *per Epistolam initio plenam allegoriis satis obscuris. Deinde vero patriarcham his conso-* C *latur verbis :* Video autem te in anima tua sollicitum in via, quæ ad Deum tendit. Sed cum mens tua in turbinem ierit propter vicissitudinem laborum tuorum et aliorum, columba te perfundet, et simplicem turrim ante conspectum Dei te faciet. Pugnam vero, quam intus et exterius, in utroque scilicet homine pateris, Deus in temporibus tuis circa te hoc modo allevabit, ut eam sustinere possis : unde fiduciam tuam in ipsum pone, nec de misericordia ejus despera. Et hoc faciens in gratia Dei ad vitam vives.

alterius episcopi cum responso S. Hildegardis.

62 *Post hanc sequitur Epistola Henrici, episcopi* de Bevez, *cujus nominis nullam invenio civitatem, ita ut suspicer, nomen esse corruptum. Quidquid sit, ille etiam ex longinquis partibus ad* S. Hildegardem *recurrit, ita scribens :* Benedictus Deus, qui benedixit te in omni benedictione spirituali, ita quod in odore unguenti, quo unxit te Deus unctione misericordiæ suæ, trahatur etiam per te in longinquis partibus mundi multorum devotio. Nam manifesta Dei circa te dignatio mihi peccatori, ac turbinibus seculi gravato, magna est consolatio, quamvis a D te corpore, sed non mente, plurimum remoto... Nos igitur propriæ conscientiæ diffidentia nullam in actibus nostris adipiscendæ salutis habentes confidentiam, per charitatem sancti Spiritus te obsecramus in remotis regionibus, ut orationibus tuis indulgentiam peccatis nostris implores a Domino. Præterea quantulamcumque consolationem, seu admonitionem saluti nostræ necessariam, nobis rescribere non pigeat tuam dilectionem *etc. Respondens* S. Hildegardis, *pulchra utitur parabola, qua ipsum ad veram sapientiam et charitatem hortatur. Principium, cui reliqua sunt conformia, huc transfero :* Vivens Lux ostendit mihi hæc, et dixit : Dic ad hominem illum : Vidi quasi pulchram formam virtutis, quæ fuit pura scientia. Facies ejus valde clara erat, oculi ejus velut hyacinthus, et indumenta ipsius quasi pallium sericum. Habebat quoque super humeros suos episcopale pallium simile sardio. Et hæc advocavit pulcherrimam amicam Regis, videlicet charitatem, dicens : Veni mecum. Et venientes, pulsabant ambæ ad januam cordis tui, dicentes : Tecum habitare volumus. Cave ergo ne resistas nobis *etc.*

E

§ VI. Sancta a multis personis consulta de occultis et arcanis, quæ sine revelatione divina scire non poterat.

Sancta de S. Dysibodi gestis consulta.

T*anta est multitudo litterarum, quas accepit, et quibus respondit* S. Hildegardis, *ut nullo modo ad suos singulæ annos reduci possint defectu notarum chronicarum, præsertim cum non paucæ sint personarum, quæ aut minus sunt cognitæ, aut quæ diu in eodem officio fuerunt versatæ. Hac de causa ad quemdam rerum ordinem Epistolas Sanctæ reducam, et modo recensebo illas, quibus consulta fuit de occultis et arcanis. Harum tantus est numerus, ut manifeste liqueat, quasi universalem fuisse hominum persuasionem, occulta et arcana multa* S. Hildegardi *revelata fuisse. Ordior a Cunone aut Conone abbate S. Disibodi, sub cujus præfectura fuerat Sancta, antequam fundaret cœnobium in Monte S. Ruperti.* F *Hic igitur ipsam optime noverat, et eidem hæc scribit pag. 559 :* Quia Sanctitas vestra in eo, qui nec fallit nec fallitur, plurima secreta spiritu videt, peto, ut, si qua de patrono nostro B. Dysibodo Deus vobis revelaverit, mihi aperiatis, quatenus cum fratribus meis illi ex hoc devotissimas laudes referre non differam. *Precibus ipsius enixe se commendat.*

de his pauca generatim, plura de aliis rescribit.

64 *Respondit Sancta ad interrogata de S. Disibodo, de quo aliqua generatim ibi scribit, ut in ipsa Epistola videri potest : de Vita ejusdem Sancti scripta inferius agemus. Verum non solum id egit Sancta; sed Cunonem etiam libere reprehendit de nimia in subditos severitate, et instantem mortem eidem prædicit. Pauca huc traduco :* O quam magna stultitia in homine illo est, qui se ipsum non corrigit, sed quærit, quid in alieno sinu sit; et crimina illa, quæ in eo invenit, non celat.... *Et mox Dei nomine :* Et quare non times frangere hominem, quem non creasti? Tu enim non ungis eum, ita ut nec eum regas, nec colas : sed in nimietate illum corrigis.

Nunc

A Nunc tempus deficiendi tibi adest. Sed Deus, qui te creavit, te perdere non vult. Hæc ergo intellige. *Rursum in conclusione :* Tu autem, o pater, qui hæc a me paupercula forma petisti, talem te in conspectu Dei fac, ut cum tempus in hoc seculo tibi defecerit, tempus tuum in æternitate feliciter prolongetur, ita ut in salvatione justorum appareas.

Adamus abbas Ebracensis consulit S. Hildegardem.

65 *Adamus* abbas de Ebra, *sive Ebracensis, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Herbipolensi, vir sane multum laudatus apud Manricum in Analibus Cisterciensibus, ad* S. Hildegardem *pag. 553 scribit sequentia :* Cum primum notitiam nominis vestri suscepi, gavisus sum gaudio magno. Adauxit Deus gaudium meum, cum nutu benigno et mirabili direxit nos, ut videretur facies, et audiretur vox vestra in terra nostra, mihique, quod vix sperare poteram, mutuam concessit collocutionem. De quibus autem me vobis dixi anxium, confido vos non immemorem esse, et quia diversi diversa sentiunt, alii illud, si bonum est, et salus apud Dominum, benedictus Deus : si periculum, orate Deum, bonum mihi, et salutem animæ tribuat, et omne periculum excludat. B Nunc vero literas mitto, et nuncium nostrum domino imperatori pro causa vestra, et spero per gratiam Dei nos exaudiri, et ubicumque servitii nostri indigueritis, parati erimus servire vobis. *Mox petit preces, et rescripta Sanctæ ad dubitationem suam, quæ videtur fuisse de retinendo aut deponendo abbatis munere, ut colligitur ex responso* S. Hildegardis. *Interim observo, Sanctam aliquando excurrisse versus partes Herbipolenses, sicut eamdem in aliis quoque provinciis fuisse videbimus. Quod vero spectat ad negotia Sanctæ per Adamum abbatem imperatori commendata, qualia illa fuerint, ignoramus. At vix dubitamus, quin eadem sint, de quibus loquitur Fredericus imperator in Epistola ad* S. Hildegardem, *commemorata num. 53. Nunc pauca de Sanctæ responso. Epistola est admodum longa, parabolis non nimis obscuris tota fere contexta, laudibus Adami abbatis conspersa, et præclaris monitis. De officio non deponendo ipsum monentes inducit varias virtutes, et nominatim charitatem et humilitatem. Solam dabo conclusionem :* Et tu, pater, audi : sicut stella matutina auroram in lumine suo præcurrit, sic omnibus præbe auxilium ab osculo dilectionis, quam tibi Deus dedit : C et vitam tibi dabit, quam in prima die inspexit.

ut et abbas S. Anastasii in Urbe.

66 *Ordinis item Cisterciensis erat abbas S. Anastasii in Urbe, quem ad scribendum* S. Hildegardi, *præter vulgarem famam, movere potuerat non solum S. Bernardi auctoritas, sed etiam Eugenii III, qui ex abbate ejusdem cœnobii Pontifex fuerat electus. Quid ille petat a Sancta, quam ante mirifice laudat, his verbis exprimit pag. 555 :* Et quoniam familiare Christi organum, receptaculum Spiritus ejus es, humili prece te poscimus, ut in spiritu et veritate ores pro me et his, qui curæ nostræ commissi sunt... De cætero rogo, ut Spiritus, qui revelat arcana et occulta sapientiæ suæ, indicet tibi, quid mihi expediat in portando obedientiæ Christi onere, scilicet perseverare, an quiescere, ut vacem ipsius contemplationi. Quidquid super hoc revelatum fuerit tibi, ne abscondas mihi; quia paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, ut faciam voluntatem tuam. Librum, quem scripsisti, ut scribatur nobis, et consilio et adjutorio vestro opus habemus... Desideramus enim quam maxime videre illum, et inspicere mirabilia Dei in illo *etc. Ad propositam dubitationem* S. Hildegardis *ita respondet :* Perfice ergo sustentationem ovilis tui, et da ei præcepta, scilicet virgam magistri præbendo, et postea unguentum medici exhibendo, quia utilius tibi est, ut in hoc labore vigiles, aliis per doctrinam tuam in subjectione ministrantibus, quam teipsum in voluntate tua exerceas. Nam si te supponeres, tædium te vallaret, ita ut mens tua aresceret. Ideo vigila super gregem tuum præbendo ei bona exempla, quæ desiderat anima tua *etc.* AUCTORE J. S.

abbas alius.

67 *Conradus abbas* de Keisheim, *(in titulo scribitur,* de Ketsheim, *et forte legendum* de Reisheim, *ut habet Trithemius) similem dubitationem* S. Hildegardi *proponit pag. 555 ita scribens, post varias Sanctæ laudes :* Obsecro igitur cum omni devotione, ut ad ipsum Sponsum, qui requiescit in cubiculo cordis tui, qui tuis petitionibus aurem clementiæ suæ libenter inclinat, pro me intercedas, et ab ipso petas, quatenus tibi manifestetur, utrum mihi utilius sit onus pastoralis curæ deponere, an diutius ferre, quia in eo valde premor, et memetipsum oblivioni trado. *Respondit Sancta non dissimulando* E *crimina subditorum ipsius, sed ea gravibus verbis innuendo, nec ipsum videtur Conradum excusare, sed ad pœnitentiam hortatur. Tum eumdem sic alloquitur :* Nunc tu, o miles, esto robustus et armatus per vias planas; et cura cincturam renum illorum, qui tecum sunt, et coerce te ipsum in bonis operibus, ut cor tuum illuminetur in sole, et non fatigeris in recto itinere, contra te ipsum bellans. Ergo pastoralem curam non relinque... Circui ergo sollicite in bona providentia, ne talentum tuum infeliciter abscondas *etc. Addit tamen restrictionem verbis obscuris, quæ insinuant, ipsi relinquendum officium, ubi nihil boni præstare apud suos posset.*

Manegoldus abbas Hirsaugiensis

68 *Manegoldus abbas celeberrimi olim cœnobii Hirsaugiensis in Silva-nigra, et in diœcesi Spirensi, simile quid petierat, ut colligitur ex responso* S. Hildegardis, *quamvis ipse in Epistola id non declaret, sed ingentem de* S. Hildegarde *existimationem solum insinuet cum hac petitione pag. 556 :* Rogo te, mea Mater et Domina, memento mei in tuis sanctissimis orationibus, dilige humillime te diligentem : recognosce in Christo te reverentem, et literas mihi rescribe in Deo F rogata. *Sancta sic respondet, varia prædicens :* O dulcissime pater, et in amore Christi frater, ollam video circumdatam tam magna claritate, ut vix videre possim, si olla sit. Sed et ibi video aliquantulum amari gustus, contritum tamen magna contentione, et postea turbinem, qui tamen ad præmium Dei prædestinatur. Vigila ergo strenue, quia causa populi in moribus in hoc tempore talia postulat : O mitissime pater, ego paupercula forma in vera luce non video, ut omnino de officio tuo movearis... Tu enim in præsentia Dei es, sicut fumus myrrhæ et thuris : unde mons Sion quærit, ut sis esca in domo Jacob... Quapropter per septem fenestras prospice, considerans, ubi accipiter veniat; et cave, ne ille te decipiat. Pasce ergo oves tuas in mansuetudine correptionis, quia dies salutis non fugit, et nondum cinis eris. *Hactenus* S. Hildegardis, *cujus verba de turbine ad futurum tempus referenda omnino existimo, licet Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1161, recitans hanc epistolam, crediderit, eam fuisse scriptam,*

AUCTORE J. S.

ptam, quando orta erat dissensio inter monachos, qui ea de causa ad S. Hildegardem *scripserunt, et abbatem hunc Manegoldum. Agnoscit quidem Trithemius, turbas Hirsangiensis cœnobii a Sancta fuisse prædictas, sed verbis coram, non scriptis litteris. Agam de re tota § sequenti, ibique dabo Epistolam monachorum cum Sanctæ responso.*

Abbas S. Mariæ,

69 *Abbas* S. Mariæ, *Trithemio* S. Mariæ ad Martyres apud Trevirim, *pag. 557 similem interrogationem proposuit* S. Hildegardi, *cujus* alloquium, *licet brevissimum,* aliquando *se nactum fuisse dicit, post alia in laudem Sanctæ prolata, ita scribens :* Per ipsum autem, cui devote vivitis, a quo et arrham Spiritus accepistis, hoc singulare ac secretum munus a vobis expetimus, quatenus familiaritatem impetrandi obtinere studeatis a Domino, ut inter cætera revelationum charismata, nostræ conditionem humilitatis vobis insinuare dignetur, videlicet utrum in hoc officio honoris et oneris, prælationis et periculi, animæ salutem mereri me providerit, vel ab hoc absolvi, utile mihi fore perspexerit : et si quid revelationis super hac re acceperitis, per eumdem præsentium latorem scripto id continente mœstitiam nostram consolari vestram non pigeat charitatem. B *Non respondit* S. Hildegardis *ad quæsita omnia : insinuavit tamen, nimis anxium esse abbatem, eique potius cogitandum esse de se et subditis corrigendis, quam de officio dimittendo, ita concludens :* Sed ego hanc causam, quam requiris, inutilem tibi esse vidi. Unde teipsum cum officio tuo coerce, apprehenso aratro. Deus autem succurrat tibi in omnibus necessitatibus tuis, et non sinat te inutiliter laborare.

abbas Campidonensis,

70 *Abbas Campidonensis in Suevia ad* S. Hildegardem *similiter recurrit, arcana intelligere desiderans. Epistolæ initium et finem dabo.* Benedictus Deus, *inquit pag. 558,* cujus Spiritus, ubi vult, spirat, et cordis vestri penetralia dulcedine cælestis harmoniæ sic implere et pinguescere consuevit, ut admodum mirabilem ac venerabilem viris æque et fœminis vos effecerit. *Et concludens :* Utique et vos pro nostris supplicare curetis peccatis, et aliqua de statu nostro et ecclesiæ nostræ nobis divinitus revelata intimare humillime deposcimus. *Ad hæc* S. Hildegardis *dedit responsum satis prolixum, hortans ad excidenda diligenter mala semper pullulantia, atque* C *ita exordiens :* O homo, declina a malo, et fac bonum : quia homo in se habet, quod semper in mente errat, et millenarium numerum ibi proponit, quem nequaquam perficit. *In fine egregiam addit consolationem, ubi observarat* per pœnitentiam et confessionem *deleri peccata, hæc scribens :* Sic tu, chare fili Dei, fac, quia in æternum vives, et quoniam lapis in cælesti Jerusalem eris; ideo etiam acriter lucrari debes.

abbas S. Martini Coloniensis,

71 *Magna sollicitudine ad* S. Hildegardem, *tamquam ad interpretem Dei, recurrit abbas S. Martini Coloniensis, cujus nomen A expressum,* Alardus *est, ut existimo, quia ipse Sanctæ contemporaneus fuit, et defunctus est ante annum 1160. Hic Epistolam suam pag. 559 ita orditur :* Domina, domina, ut vere creditur, a Deo dilecta et benedicta, omnia, quæ per vos virtus operatur divina, vera profecto esse novi et sancta. Nec etiam fallor, quin quæcumque a Deo petieritis, impetrare possitis, uti fideles homines adstruunt, qui hoc in veritate probaverunt. Unde et ego certus, quantum audeo, sanctitatem vestram rogo, Deo pro me peccatore clementiam implorare, quatenus mihi nimium fluctuanti et in miseriis laboranti, quodlibet solatium consolationis impendere dignetur. D Siquidem anxiatus est in me inopinabiliter spiritus meus, et in me turbatum est cor meum pro his, quæ heu! peccatis meis exigentibus, multis annis, et nunc maxime patior, et nemo præter Deum nosse poterit, cujus oculis omnia nuda sunt et aperta. Et quia tantum in solius Dei cognitione sunt;... idcirco per gratiam cooperatoris et protectoris nostri Spiritus sancti obsecro, ut quidquid, eo revelante, vobis innotuerit, vel spei de me ostendere dignatus fuerit, per omnia, sicut se res habet, scriptis tradita, per hunc reverendissimum D. abbatem renuncientur, uti ipse idem repromisit. *Addit, desiderasse se ad ipsam venire, si fieri potuisset, ut omnia verbis explicaret.*

quemadmodum instruit, consolatur Sancta.

72 *Responsum* S. Hildegardis *et pulchram instructionem, et magnam cum adhortatione perpetua consolationem continet. Principium et finem huc transfero.* De vivente Lumine, *inquit,* hæc verba audivi : Tu fabro illi similis es, qui multa vasa fundit, et ea fulgentia per ignem non * facit. Hinc disce, quod opera tua fulgore charitatis non careant. Sed discretione ea circumfode, quatenus unumquodque opus tuum rationabile sit. Et hæc quoque in abstinentia et oratione, ac in bona E consuetudine Sanctorum fiant, qui de vivo fonte velut rivuli emanabant, et qui cibum hominibus dederunt, quem in gaudio deglutire potuerunt. Si enim tribuli pro pane dantur, comedi non possunt : ita etiam si stridentia verba per magistros discipulis dicuntur, ipsos non ædificant, sed in errorem eos ducunt. Magister namque verba doctrinæ suæ in materna dulcedine cribrare debet, ita ut discipuli gaudentes os suum aperiant, et illa deglutiant. *Sequuntur alia multa, sane pulchra et varia : sed ad conclusionem progredior.* Tu autem, o fili Dei, Deus, qui te creavit, per victoriam militiæ suæ te vult, ut in oculo scientiæ tuæ appareas; quoniam te non derelinquet. Solem ergo per fidem aspice, ut fidelis servus sis, et in nocte lunam attende, quando vitia te opprimere volunt; ita ut timor Domini omnia in te pertranseas; et non læderis, sed in æternum vives.

* videtur legendum [illegible]

Similiter instruit abbatissam S. Glodesindis.

73 *Anxia etiam et dubia erat abbatissa S. Glodesindis Metensis, quæ pag. 560 ad* S. Hildegardem *hæc scribit :* Quia de gratia vestra et benevolentia multum præsumimus, nolumus vos latere, quod in periculo magno positæ sumus, dum mul- F torum regere animas cogimur, quæ nobis non sufficimus. Inde est, quod Sanctitatem vestram rogamus attentius, et obsecramus in Domino Jesu, quatenus inscitiam nostram literis vestris confirmare et exhortari curetis, quid facere debeamus, vel stare in obedientia nobis injuncta, vel cedere, ut alia succedat, et melius agat; siquid Dominus Jesus inde vobis revelare dignetur. *Reposuit Sancta Epistolam satis prolixam, in qua varia dat monita ad recte regendum, et præfecturam non deponendam, satis clare insinuat, inter alia, quæ brevitatis causa mitto, hæc scribens:* Unde unusquisque magister, quamdiu verba doctrinæ proferre potest, virgam correctionis, quam de manu Dei accepit, non abjiciat, quia sæpe lutum luto abjicitur, sicut magister per discipulos, et discipuli per magistrum abluuntur... In his enim disce, ne propter nebulam vicissitudinis discipulorum tuorum; nec etiam propter tædium laboris fugias. Nam multi plus propter tædium laboris, quam propter necessitatem illam, quod discipulos suos vincere non possunt, fugiunt etc.

74 *Hactenus huc spectantes evolvi Epistolas,* Co-

A *Coloniæ primum editas, et in Bibliotheca Patrum recusas. Hisce plurimas adjecit Martenius tom. 2 Collectionis Amplissimæ, ex quibus aliqua ad propositum nostrum similiter decerpam. Verum cum multa ibi locorum nomina videantur luxata, aliqua conabor restituere ex Trithemio in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1150, ubi enumerat eos, qui ad* S. Hildegardem *scripserunt. Albertus abbas Elvacensis in Suevia (nunc præpositura ibi est Canonicorum) col. 1012 ad* S. Hildegardem *ita scribit :* Libenter beatitudini vestræ salutationis officium, tanto terrarum spatio interjecto, porrigimus, amplectentes in vobis magnalia Dei, qui vos et purioris vitæ sanctitate pollere fecit, ac spiritu prophetiæ supra humanam opinionem vobis indidit præsentia tangere, revolvere præterita, futura prævidere, ut divini muneris novitate dupliciter honorata, vere hominibus hujus temporis stupenda sitis et veneranda.... Cujus interventu et veniam peccatorum, et remedium laborum, et consolationem dolorum obtinere, atque divinæ secretum dispositionis cognoscere gaudemus. Accusat nos conscientia nostra, terret culpa, peccata redarguunt. Turbamur intus, foris B periclitamur, nusquam nobis securitas, undique circumsonat hostis..... De his et aliis, super quibus maturitatem vestram nuntii nostri consuluerint, divinum oraculum consulite, et quidquid nobis de misericordia Dei exspectandum sit, Mater sanctissima, rescribite. *Sancta, ad hæc respondens, partim hortatur ad majorem constantiam, partim afflictum consolatur, ac prædicit, tempus ultionis divinæ necdum venisse. Solum initium hic recito :* Qui videt, nec vicissitudine mutatur, dicit : Tu homo, nondum habes alas volandi, quæ tempestates tolerant, et quæ ad rectam moderationem aeris pertinent.... Nam lenis es, et non acutus in oculo correptionis ad arguendos pravos et nigros mores hominum; sed tamen gratia Dei inspicit te, non habentem clausuram duritiæ cordis *etc.*

Arcana ex Hildegarde quærit abbas Elvacensis,

75 *Bertholdus abbas Zwinieldensis (Trithemio* Zwifaltensis *in Suevia) col. 1017 conqueritur* de injuriis et tribulationibus, quas crudeles persecutores *ipsi inferebant, petitque ut* voluntatem Dei *inquirens,* aliquod solatium per litteras *remittat, idque claritate ingenio suo accommodatum.* Licet enim, *inquit,* consolationibus verborum vestrorum C factus sum sæpe lætior, obscuritatibus tamen eorum, eo quod non plene intellectui meo paterent, factus sum tristior. *Sancta breviter sic rescribit :* Lux vivens dicit : Quemdam hominem vidi, quem quasi debilem ac claudum in præcellentia magisterii dimisi. Quomodo? Qui in imbecillitate carnis suæ, velut nudi naufragi, rebelles erant, hos ipse fugit propter timorem belli. Sed nunc illum video, sicut humilem flebilem peregrinum. Unde illum inspicio, velut filium hæreditatis, virga verberatum propter inquietudinem morum mentis suæ *etc.*

abbas Zwifaltensis,

76 *Abbas Rettinhasilensis, cum etiam electus esset abbas Salemensis in Suevia, Ordinis Cisterciensis, dubitans, quid facere deberet, col. 1018 cum* S. Hildegarde *rem communicavit,* sicut cum sponsa et famula Christi et conscia secretorum Dei, *petiitque, ut* sancti Spiritus voluntatem,... simpliciter de hac re *insinuaret. Respondit Sancta hoc modo :* Quicumque agrum vel ovile propter fidem procurationis susceperit, ipsa dimittere non debet, sed sicut paterfamilias ea reget. Qui enim ovile suum relinquit, et aliud recipit, præceptorum Dei prævaricator nominatur. *Addit pia ad regendum monita. Abbas Zwetellensis, Ordinis Cisterciensis in Austria, cura gregis multum gravatus, col. 1024 consulit Sanctam, an abbatis deponere dignitatem debeat, petitque, ut,* quidquid placuerit Spiritui sancto, *rescribat. At Sancta partim hortatur ad curam pastoralem strenue et mansuete continuandam, salutaria dans eum in finem monita. Consilium vero istud abbatis ab initio improbat, sic ordiens :* In mente tua cogitando exaggeras, quod de unoquoque labore quiescere vel desistere velis, ac sic manum ad operandum opus Magistri tui non levas; sed frementibus dentibus intra te dicis : Omnia, quæ mihi contradicendo adversantur, sustinere non possum *etc.*

aliique

Auctore J. S.

77 *Richardus, abbas* in Sprincherstat, *(Trithemio Germanice* Sprengerbach, *olim idiomate magis Belgico* Springersbach, *ut invenio nomen expressum in aliquo diplomate apud Hontheimium in Historia diplomatica archiepiscopatus Trevirensis, sed etiam ibi nomen variatur. Est autem Regularium Canonicorum in diœcesi Trevirensi) cum crederet se viribus destitutum* tam mentis quam corporis, *diu desideraverat* S. Hildegardem *visere, quando per litteras col. 1031 ad ipsam venit, in quibus ait :* Nunc itaque, sanctissima E et inter fœminas benedicta, per vos Dominum quærere de causa mea, ex more Dominum cupio consulere, an mihi jam ab hac ipsa occupatione et dispensatione potius cessandum et desistendum sit. Si id liceret, per vos maxime vellem cognoscere et investigare *etc. Rescripsit Sancta, ipsum hortans ad onus portandum, consolansque ut virum Deo carum. Prælatus in Hegenneche (apud Trithemium* præpositus Canonicorum Regularium in Heyna) *col. 1034 de multis queritur corporis et mentis infirmitatibus et defectibus, uti et de jugo inimicorum suorum : atque his omnibus malis liberari cupit per* S. Hildegardis *preces. Hæc etiam adjungit :* Peto etiam,.... ut de futuro statu vitæ meæ me doceatis. Hæc autem omnia a vobis quærere ea præsumptio fecit; quia hæc omnia vobis possibilia esse per eum, qui in vobis habitat, Christum celebris fama divulgavit. *Respondit breviter* S. Hildegardis, *fugeret prælationem,* si te non audiunt, *inquit. Magis tamen eidem suadet, ut eam retineat, et vigil sit.*

abbates,

78 *Hanc quæstionem summa cum sollicitudine* S. Hildegardi *col. 1036 proponit abbas de Vescera, Ordinis Præmonstratensis, in comitatu Hennebergensi,* solatium simul et consilium *quærens, quod se inutilem crederet.* Ne igitur, *inquit.* Domini F gregem propter meam negligentiam contingat periclitari, cogitavi curam susceptam derelinquere, et ad alterum locum me transferre. Quapropter suppliciter precor, ut dubiam mentem consilio vestro confirmetis, et quæ sit voluntas Domini super hac re, mihi scriptis vestris remandate.... Ecce vestrum super hac causa exspectamus judicium, quoniam, quidquid Domino inspirante mihi suggesseritis, id me subire proposui *etc. Huic omnino suadere videtur Sancta, ut curam pastoralem deponat ob defectum fortitudinis. Nam post aliqua defectum illum insinuantia, hæc subdit :* Unde idem faciat se similem ovi, et non pastori. Tu homo es, sicut undans in aquis, qui vix liberatur, ne dimergatur : ita quod ubique prudentiam inspicis, sed tamen deficis in viribus, non autem in voluntate. Unde et gratia Dei ad te resplendet.

et præpositi

79 *Præpositus Vallis-Dei, diœcesis Moguntinæ in Rhingaria, ubi modo sunt moniales Ordinis Augustiniani, col. 1043 rogat* S. Hildegardem, *ut ve-*

monasteriorum

AUCTORE J. S.

velit solvere, *quod promiserat. Ex responso autem liquet, ipsum petiisse consilium de præpositura deponenda. Hoc enim Sancta fortiter dissuadet, ita exordiens :* Nunc tibi dico, homo, qui vineam aut saxosum habet agrum, et intra se dicit : Laboriosum est hic laborare, ac sic eos reliquit, tædiosus laborator est..... Vinea sacerdotale officium est. Qui autem virgam correptionis in populo gravi habet, hic saxosum agrum possidet. Quem ista fatigant, intra se dicit : Illa vita est aliena vita, ac ista vita mihi melior est. Et sic quod hoc tempore excogitat, hoc tempore derelinquit, sicut flos, qui arescit... Sacerdos autem erigat se, et alios festinet adjuvare. Nunc hæc provide,... quia si secundum cogitationes tuas, quæ in te volant, faceres, in utraque parte deficeres, et in pœnitentia recordareris, quid deliquisses. Tu autem cum populo isto mane, et eum non relinque, ut in æternum vivas.

diversorum

80 *Abbas in Rappenberg (Trithemio* præpositus in Coppenberg, *ac forte legendum in* Cappenberg, *Ordinis Præmonstratensis in Westphalia) col. 1044 longe diversam* S. Hildegardi *quæstionem proponit. Voluit ipse ad Sanctam venire;* sed *inquit,* in tanto turbine tempestatum et procellarum, qua tota Ecclesia nunc quatitur et turbatur, impeditus, rebus et corpori timens, retardatus venire non potui. *Videntur hæc insinuare schisma Ecclesiæ, quod contra Alexandrum III fovit Fredericus imperator, ita ut prælatus ecclesia sua ejectus, de illo verisimiliter Sanctam consuluerit, per fratrem, quem pro se misit, et de quo scribit :* Ad consulendum enim Spiritum Dei, qui in vobis habitat, de præsenti statu ecclesiæ nostræ, cum ad vos direxi. *Ad hæc* S. Hildegardis *prælatum pulchre consolatur, docens Deum adversa homini immittere, ut eum corrigat. In fine sic hortatur :* Ideo tormenta tua ne timeas, quia locum tuum in dispersione non video, sed ligaturam oneris tui *(id est præfecturam)* Deus sic vult : et oves, quæ ad te currere volunt, collige. Quæ autem te nolunt, in miseratione tolera, donec te vocant, et in æternum vive.

Ordinum.

81 *Quanta esset multorum existimatio de cognitione arcanorum quorumlibet in* S. Hildegarde, *ostendunt etiam Epistolæ sequentes trium præpositorum. Prima col. 1046 est præpositi S. Victoris Moguntini, qui multis peccatis inquinatum se fatetur,* quæ vos, *inquit,* Domina, Spiritu sancto revelante, melius scitis :... Spiritus enim docet vos omnia. Ergo vestræ sanctitatis pedibus advolutus, cum sim pulvis et cinis, humillima devotione posco, ut super me Consolatorem et Liberatorem animarum nostrarum invocetis, meque scire faciatis, an mihi sit spes salutis, an prædestinatus ad vitam, aut præscitus ad mortem *etc. Verum* S. Hildegardis *ad ultimam quæstionem non respondit, ut passim alias, licet aliquando viris sanctis æternam vitam clare videatur prædicere. Hortatur igitur, ut declinet a malo et faciat bonum; spemque ingerit his verbis :* Unde elige tibi rectas vias, et in æternum vives. *Metum etiam incutit, ita concludens.* Ergo, o fili Dei, cito surge, antequam tibi sol occidat. *Præpositus Confluentinus col. 1047 Sanctam sic alloquitur :* Quia in omnibus tribulationibus meis semper tuis consolationibus me mercasti *, et cuncta jam sunt impleta, quæ mihi prædixisti : quæso, ut et nunc misericordiæ Dominum in cunctis, quæ me foris et intus premunt, consolari deposcas : et si quid de me vides, et maxime si a benigno Jesu aliquam spem in futura vita audeam sperare, o dilectissima, et amantissima, transcribas. *Rescribens Sancta, hortatur, ut vicissitudinem morum corrigat, monetque occulta esse Dei judicia, hoc addens :* Sed Deus non lubet, ut judicia sua super te edisseram, sed ut pro te orem. *Præpositus S. Andreæ Coloniensis col. 1048 multis tentationibus oppugnatum se queritur, Sanctamque consulit,* paratus, *inquit,* facere quidquid mihi, sive revelatione divina, sive consilii tui sapientia præceperis. Ne paveas, nec celes *etc. Ad hæc ita respondit* S. Hildegardis, *ut simul doceret præpositum, qualis moribus esset, instrueretque et moneret, ut fieret melior.*

* forte recreasti

De schismate rogata Sancta, responsum dat

82 *Abbas quidam col. 1055 multum sollicitus de schismate, quod erat contra Alexandrum III, patrocinante Frederico imperatore, et cujus causa multi prælati persecutionem patiebantur, consilium* S. Hildegardis *quæsivit, ita scribens :* Igitur quoniam Ecclesia in Apostolica dignitate et nomine claudicat, et ad quod Caput suum respiciat, veraciter ignorat,... inito bono consilio, ad vos confugio, simulque efflagito, ut quidquid, Spiritu Sancto edocta, de hoc vel de me ipso sentiatis, mihi rescribere velitis : vestris enim consiliis in omnibus obedire paratus sum. *Non absolute respondit ad hanc quæstionem* S. Hildegardis, *quia ut innuit, responsio non profuisset. Nam sic orditur :* In visione, qua ab infantia mea vigilanti oculo in spiritu meo vidi, per aliam viam, quam in hoc seculo nata sim, in altum aspexi, et hæc verba ad te dicere vidi et audivi : Mens tua aratro similis est, quod dura, aspera, ac mollia evertit et dividit. Tu enim cognoscere, evertere ac dividere illa attendis, quæ in tanta duritia sunt, quod ea perfringere non potes; et quæ in tanta asperitate sunt, quod te vulnerarent, si ea tangeres; et quæ in tanta mollitie sunt, quod ea contereres, si illa dure et aspere tangere velles. Duritia namque, quæ a Sole justitiæ claudicavit, Ecclesiam nunc circumdedit, quam tu perforare non prævales. Unde in corde tuo ad Deum dic : Domine, qui omnia nosti, in magistris meis tibi obedire volo, quamdiu Catholicæ fidei me resistere non cogunt. *Hæc utcumque exponuntur. Duritia erat in ipso schismate, asperitas in principibus secularibus, mollities in episcopis; acsi diceretur, durius est schisma, quam ut possis illud tollere :* et principes sæculi in tanta asperitate sunt, quod te non audirent, si eis diceres, quod in scientia tua justum habes, *ut sequitur : episcopi vero* tantam mollitiem nunc sectantur, *ut nescires, quid cum illis ageres. Monet tamen Sancta abbatem, ut Christi exemplo discipulos suos teneat, reliquos Deo dimittat.* Unde qui te per obedientiam osculantur, et per caritatem amplexantur, in summo studio tene, nec eos relinque; alios autem Deo dimitte. *Et mox :* Tu ergo spe tua ad unum Deum tende, quia ipse Ecclesiam suam non derelinquet.

Abbatissæ item variæ

83 *Quemadmodum abbates multi, sic non paucæ abbatissæ* S. Hildegardem *consuluerunt. Abbatissa in Altuvich (Trithemio in* Altwick, Trajectensis diœcesis) *col. 1061 ad Sanctam hæc scribit :* Dominus noster.... inspiravit cordi meo, ut puto, quatenus onus regiminis, quod graviter porto, derelinquam, et me solitudini alicujus cellulæ includam... Ergo quoniam scio, vos apud Deum esse tanti meriti, quod ex Spiritus sancti revelatione cognoscere valeatis, quid expediat homini facere, propterea humilibus precibus exoro pietatem vestram, quatenus pro me Dominum velitis consulere,.... et quidquid gratiæ Dei per Spi-

A Spiritum suum sanctum de his placuerit, revelare. *Post pauca* S. Hildegardis *ita respondet* : O filia, non est utile apud Deum, ut onus tuum abjicias, et ovile Dei relinquas, cum illud lumen habes, per quod illi luceas *etc. Abbatissa in Kizingun (forte* Kitzingen *in Franconia ad Mœnum, ubi modo sunt Ursulinæ) col. 1063 post multa elogia Sanctam his verbis compellat :* Sonet vox tua in auribus meis, et quid salubrius sit, utrum onus, quod porto, deseram, an diutius feram, mihi petenti divinitus enarra. *Respondet* S. Hildegardis *abbatissam laudans, et ad fiduciam de Deo excitans :* Bonum est tibi onus laboris tui, quod in Deo suscepisti, portare ita, si oves volunt audire admonitionem Dei per magistrationem tuam. Et si ulla scintilla in eis coruscat, non relinquere illas, ne raptor eas rapiat. *Abbatissa in Widergoldesdorf col. 1070 idem rursum petit hoc modo :* Quapropter, Dulcissima, obnixe supplico, ut dignemini a Deo perquirere vobis, utrum sit ipsius voluntas, ut istam sarcinam portem, aut abjiciam; quia plus adhuc constrictione obedientiæ, quam Dei amore perseveravi. Idcirco, si auderem, de loco magisterii libenter discederem : quia mihi B valde durum esse videtur, ut omnibus moribus aliorum serviam, et ut in voluntate illorum permaneam *etc. Hortatur* S. Hildegardis, *ut pergat* martyrium, *quo eam in officio suo affligi fatetur, constanter portare, sic eam consolans :* Sed tamen in hac parte plurimi Sancti sicut martyres ad Deum veniunt. Ac ideo et tu confide in Deum, quia non derelinquet te, et Spiritus sanctus dolorem tuum minuet.

consilium S. Hildegardis

84 *Abbatissa de Crouchdal, in Vita* Crutendal, *quæ* S. Hildegardem *apud se viderat, col. 1071 ad ipsam sic incipit scribere :* Postquam diu desiderata præsentia et affabilitate vestra, Deo opitulante, merui relevari a pusillanimitate spiritus, et tempestate priori, aliquantisper quievi, et quia verba vestra non ab humano ingenio, sed a Luce vera.... non dubito procedere, consilio vestro, quod proposui facere, distuli adhuc perficere. *Ex responso liquet, ipsam etiam consilia agitasse de officio deponendo. In fine precatur,* ut quid correptione vel correctione dignum Lux viva per Spiritum suum de me, *inquit*, vobis manifestaverit, scribere mihi non differatis. *Respondet* S. Hildegardis *breviter :* Ubi vides lutum, illud ablue, et quod aridum est, fac C viride : sed et aromata, quæ habes, fac saporem habere. *Deinde monet, ne temere de aliis judicet. De solitaria vita sic ipsam instruit :* Quoniam in solitaria vita, quam requirit sonus verborum tuorum, non valeres quiescere propter vicissitudinem diversorum morum : quia tunc novissima tua multo pejora fierent, quam prima, et etiam tam gravia, ut jactura lapidis est.

de arcanis exquirunt.

85 *Abbatissa Superioris monasterii Ratisbonensis col. 1074 ad* S. Hildegardem *scribens*, de duabus inquisitionibus *responsum petit*, si videlicet, *inquit*, de re, pro qua jam maxime affligitur cor meum, aliquod periculum timendum, vel de Dei misericordia præsumendum sit. *Hoc in alia Epistola expositum fuerat. Alterum est de officio abbatissæ deponendo. Ad hoc ita* S. Hildegardis *respondet :* Nunc autem dulcissima filia, curam tibi creditam in tali veritate provide, ne propter tædium aut laborem eam dimittas. *Mox hortatur ad studium bonorum operum. Primam vero quæstionem, quæ forsan erat de prædestinatione, gravibus verbis reprehendit, ita scribens :* O filia Adæ,... attende Scripturas... Scriptura enim speculum est, in qua per fidem Deum aspicimus : quia adversarius noster vigilat et non dormit. Ideo cum illa adversus eum pugnare debemus, et Deum tentare non debemus, sed devote adorare..... Sæpe enim homo quasi in impetu a Deo scire vult, quod scire non licet, et per hoc servitutem Dei dimittit : unde diabolus multum gaudet, et in utraque parte eum deficere videt. Talis vero sciscitatio stulta est, sicut illa, quæ a falso propheta quæritur. In omnibus his Deus non tentari, sed adorari debet *etc.*

Auctore J. S.

Aliæ etiam personæ

86 *Sacerdos quidam, volens amplecti vitam monasticam, dolensque suum illud propositum differri, ad Sanctam recurrit, hæc rogans :* Quapropter, Virgo Deo devota, nos omnes post Deum ad te suspirantes, summopere petimus, quærimus, pulsamus, quatenus a solitis precibus nullatenus desistas, donec locum certum habitationis nobis, aut, si id tibi tentatio in Deum videatur, saltem nunc discretum religionis Ordinem misericors Deus tibi pro nobis insinuare dignetur..... De cetero litteras tuas et de his et aliis desidero. Præterea librum tuum transcribere multum cupio. *Rescribens* S. Hildegardis *hortatur ad constantiam in proposito : nec tamen edicit locum aut Ordinem, cui ille se aggregaret. Ratio silentii non alia erat, opinor, quam quod Deus de illis nihil ipsi revelaret. Sic frequenter observo, ad interrogata non respondere, Sanctam, aut solum ex* E *parte respondere, quia plura petebantur, quam Deus per ipsam manifestare volebat.*

Sanctam consulunt

87 *Non minus arcanum erat, quod col. 1092 quærebat magister quidam Trajectensis, taleque, ut rarissime ea de re responderit Sancta, quando erat interrogata, licet id ipsum personis aliquot piis non interrogata indicaverit. Queritur ille se ob peccata sua multis modis esse afflictum.* Unde, *inquit*, non inani quidem temeritate, nec superflua curiositate; sed tamquam in camino tribulationis excoctus, æstuanti desiderio ex tuis cupitis rescriptis supplex et anhelus exspecto refrigerari, desiderans ex ipsis tam superni Dispensatoris de statu vel exitu mearum angustiarum præfinitam sententiam animadvertendo experiri, quam a te consilium sanitatis ex ipsius inspiratione suscipere. Sed ante omnia, et per omnia, ardenter sitio ex te certificari, si tandem in cœtu salvandorum me Divinitas præordinavit computari. *Rescribit Sancta instructionem, et tum addit :* Nunc F autem, o serve Dei, in meliore via parvæ fenestellæ in splendido lumine in te apparent, ita quod exoptando bonum desideras. In altera vero via in nigro turbine occupatus es. Sed tu, o miles, cum clara militia surge, et turbinem hunc vince, quoniam gratia Dei te tangit et monet, sicut etiam in scientia secreti tui intelligere potes. Sic declina a malo, et fac bonum, et Deus te requirit, et in te quiescet.

de occultis Dei arcanis.

88 *Anonymus quidam Weisionensis col. 1108 multum obtestatur Sanctam, non solum ut pro se preces fundat, sed etiam ut apud Deum exquirat arcana his verbis proposita :* Quid sit, quod me toties ad se clamantem de profundis nequitiarum et de luto fæcis eripere dedignatur, si sperare ulterius veniam, si spiritum contribulatum et contritum mihi largiri velit, Domina, intenta prece exquire *etc. Verum* S. Hildegardis *pro responso ad ejusmodi quæstionem, quam satis clare improbat, rescribit utilem monitionem, ut stabilis sit in bono.* Nunc mentem tuam, *inquit*, ad bona restaura, et aspice in fontem aquæ salientis, et non require diversas causas in aliena do-

Auctore J. S.

mo..... Mens tua pura sit in Deo, et in esurie justitiæ Dei, ac in recto itinere, et Deus suscipiet te. Unde labores, quos propter Deum incœpisti, et quos facis, tibi sufficiant. Sed mentem tuam et cogitationes tuas, quantum potes, ad Deum dirige. *Canonicus quidam Trajectensis col. 1109 ita ad* S. Hildegardem *scribit :* In humilitate itaque supplico,... quatenus arcana divinæ revelationis de statu meo, præcipue secundum interiorem hominem, mihi in ministerio tuæ manifestationis ad doctrinam et cautelam spiritus mei exhibeas. Quod debes quidem ex promisso quia cum in transitu meo versus Romam irem, hæc a tua Caritate impetraverim. *At respondens* S. Hildegardis, *monet ut velocius surgat, et a diabolo fugiat.*

§ VII. Sancta a multis congregationibus consulta de iis, quæ emendari possent, aut etiam de arcanis aliis, et invitata ad monita conscribenda.

Clero Coloniensi, instructionem flagitanti.

Hactenus ostendi, S. Hildegardem *ab abbatibus et abbatissis multis, et ab aliis etiam personis consultam fuisse de rebus occultis, quas sine revelatione divina scire non poterat. Nunc integras clericorum aut monachorum producam congregationes, quæ simili de causa et pari fiducia ad Sanctam scripserunt. Agmen ducat clerus ecclesiæ metropolitanæ Coloniensis, qui* S. Hildegardem *in urbe sua viderat, et monita salutaria dantem admirabundus audiverat. Unde Philippus decanus cum omni clero pag. 572 ad ipsam hæc scribit :* Quia maternam pietatem vestram diligimus, vobis notum facimus, quia postquam a nobis recessistis, cum per divinam jussionem ad nos venissetis, ubi verba vitæ, prout Deus vobis inspiravit, nobis aperuistis, in maximam admirationem ducti sumus pro eo, quod Deus in tam fragili vase, in tam fragili sexu hominis, tanta mira secretorum suorum operatur. Sed Spiritus, ubi vult, spirat : nam ex multis rerum indiciis manifestum fit, quod in præcordiis vestris placitam sibi sedem elegerit. Merito et nos in admirationibus nostris ad vos, quasi ad vivum Dei templum, preces oblaturi accedimus, et de corde vestro, sicuti revera de Dei oraculo, veritatis responsa flagitamus. Beatitudinem enim vestram quam intime exoramus, ut desideria nostra, quoniam ad curam animarum respiciunt, intentius Deo commendetis : et si quid adhærens Deo animus vester in vera visione (ut assolet) de nos bis perviderit, literis nobis intimare curetis. Rogamus etiam, ut ea, quæ viva voce nobis priudixistis, literis quoque commendetis, et nobis transmittatis; quia dum carnalibus concupiscentiis dediti sumus, spiritualia, quæ nec videmus, nec audimus, facile per negligentiam oblivioni tradimus. *Hactenus clerus Coloniensis.*

salutaria scribit monita.

90 *Remisit Sancta scriptum longissimum, quo gravissimis verbis et Dei nomine negligentiam clericorum in cura animarum, aliaque vitia reprehendit, monitaque dat plurima, multasque etiam miscet prædictiones. Pauca e multis excerpam, præsertim monita et prædictiones. Principium hoc est :* Qui erat, et qui est, et qui venturus est, pastoribus Ecclesiæ dicit. *Et post multa :* Vos constitui sicut solem et cætera luminaria, ut luceretis hominibus per ignem doctrinæ, in bono rumore fulgurantes, et ardentia corda parantes. *Deinde rursum :* Benedicti et signati in cælestibus personis habitaculum esse debuistis, myrrham et thus redolens, in quo etiam Deus habitaret. *Inferius :* Per doctrinam, quoque Scripturarum... anguli fortitudinis Ecclesiæ esse deberetis eam sustentantes, sicut anguli, qui terminos terræ sustinent. *Circa medium Epistolæ multa incipit prædicere mala, quibus Deus Ecclesiam castigaturus erat, quia ecclesiastici nec in moribus nec in doctrina tales erant, quales esse debuissent. Tam clare autem prædicit futuros hæreticos, ut ea de re nullum videatur dubium relinqui. Attamen bona aliqua immiscet, et satis declarat, hæreticos non omnino prævalituros.*

et multa de hæreticis futuris, qui tamen

91 *Pauca solum excerpo :* In tempore illo, cum istud fiet, per quemdam errantem populum, pejorem erranti populo, qui nunc est, super vos prævaricantes prævaricatores ruina cadet, qui ubique vos persequetur, et qui opera vestra non celabit. *Et post multa de illis :* Cumque isti cursum erroris sui hoc modo confirmaverint, doctores et sapientes, qui tunc in fide Catholica fideliter persistunt, undique persequentes expellent : sed tamen non omnes, quoniam aliqui eorum fortissimi milites in justitia Dei sunt. Sed et quasdam congregationes Sanctorum, quorum conversatio sancta est, movere non poterunt. Quapropter principibus et divitibus consilium dant, ut eosdem ecclesiæ magistros, et relinquos spirituales homines, scilicet subditos eorum, fustibus et lignis coerceant, qualenus justi fiant. Et in aliquibus hoc complebitur : unde alii territi contremiscent. Sed tamen, secundum quod Eliæ dictum est, multi justorum servabuntur, qui in erroribus istis non confundentur. *Deinde observat, hæreticos illos, de quibus loquitur, non esse socios Antichristi, sed præcursores, ita scribens :* Isti autem deceptores illi non sunt, qui ante novissimum diem venturi sunt, sed præcurrens germen illorum sunt. *Similiter admonet, nec hæreticis impunitam fore impietatem, nec Catholicis, qui fideles permanserint, inutilem fore persecutionem illam.* Sed tamen, *inquit,* postquam ipsi in perversitatibus Baal, et in aliis pravis operibus sic inventi fuerint; principes et alii majores in eos irruent, et velut rabidos lupos eos occident, ubicumque eos invenerint. Tunc aurora justitiæ, et novissima vestra meliora prioribus erunt, ac de omnibus præteritis timorati eritis, et quasi purissimum aurum fulgebitis, et sic per longa tempora permanebitis.

92 *In conclusione ad Colonienses ita se convertit :* Nunc, o filii Dei, audite et intelligite, quid Spiritus Dei ad vos dicat, ne de meliore parte pereatis. Et Spiritus Dei vobis dicit : In civitatem et regionem vestram adspicite, et nefarios homines a vobis abjicite, qui pejores Judæis sunt, et similes Sadducæis. Nam quamdiu vobiscum manserint, tuti esse non poteritis. Ecclesia enim super iniquitate istorum plorat et plangit, quoniam filii ejus iniquitate istorum contaminantur. Quapropter ipsos a vobis projicite, ne congregatio et civitas vestra pereat, quoniam in Colonia pridem convivium regalium nuptiarum præparatum est, unde plateæ ejus adhuc fulminant. Ego autem timida et paupercula per duos annos valde fa-

A fatigata sum, ut coram magistris et doctoribus ac cæteris sapientibus in quibusdam majoribus locis, ubi mansio illorum est, vivente voce ista proferrem. Sed quia Ecclesia divisa erat, vocem hanc interim substraxi. *Hactenus S. Hildegardis, quæ videtur Lutheri tempora prædixisse: sed id clarius perspiciet, qui omnia non modo Coloniensibus, sed etiam Trevirensibus, et Wernero de Kircheim prædicta, accurate voluerit expendere. Periculum non modicum eo tempore imminuit Coloniæ, quæ archiepiscopum suum vidit ab hæreticis corruptum; sed feliciter caput erexit et hæreticos expulit; uti hic Sancta ipsos monere videtur.*

Trevirensibus similiter præ-dicit

93 *Treviris item fuerat* S. Hildegardis, *in eadem verisimiliter excursione, qua Colonienses invisit. Hinc præpositus S. Petri cum toto clero Trevirensi ad eamdem hæc scribit pag. 576 :* Cum per divinam permissionem revelentur ex multis cordibus cogitationes nostræ ad vos per divinam voluntatem, cum toto annisu corporis, tota devotione mentis vos diligimus. Scimus enim Spiritum sanctum vos inhabitare, et plurima cæteris hominibus incognita per ipsum vobis manifestari. Nam ex quo a nobis recessistis, cum in diebus Pentecostes nuper ad nos superna dispositione venissetis, B ubi comminationem Dei nobis imminere prædixistis, multa dispendia ecclesiarum, et multa pericula hominum circa nos et apud nos vidimus et experti sumus, quia secundum bonum consilium, quod nobis dedistis, iram Dei placare negleximus, et nisi per misericordiam Dei vindicta ipsius retractata fuisset, forsitan eisdem periculis imminentibus in desperatione succubuissemus. Et quia Deus in vobis est, et verba ipsius ab ore vestro sonant, quam intime maternalem dilectionem vestram exoramus, ut ea, quæ viva voce nobis tunc propalastis, per præsentem bajulum scripta nobis transmittatis, quatenus succedens posteritas et vindictam Dei et misericordiam ejus super nos directam videat, et vos consciam secretorum ipsius veram et dilectam esse cognoscat *etc.*

prædicit mala civitatibus et claustris ex hæresi ortura,

94 *Ad hæc* S. Hildegardis *prolixe respondit, multa monendo, increpando, et prædicendo, ita incipiens :* Ego paupercula forma, quæ in me nec sanitatem, nec vim, nec fortitudinem, nec doctrinam habeo, sed quæ magistris subdita sum, de mystico lumine veræ visionis, ad prælatos et C clerum Trevirensium hæc verba audivi : Doctores et magistri tuba justitiæ canere nolunt : ideo oriens bonorum operum in eis extinctus est *etc. Postquam negligentiam pastorum et prælatorum multis redarguit, ad prædictiones bonorum et malorum futurorum ita pergit :* Unde vocem hanc de cælo dicentem audivi : O filia Sion, corona de capite tuo inclinabitur, et pallium dilatationis divitiarum tuarum tibi imminuetur, et in parvum numerum constringetur, et de regione in regionem expelleris. Per potentes enim homines plurimæ civitates et claustra dissipanda sunt. Et principes dicent : Abstrahamus ab eis iniquitatem, quæ totum mundum in ipsis subvertit. Et vidi et audivi, quod hæc pericula et contritiones regionibus et claustris propter prævaricationem obedientiæ aliorum præceptorum legalium constitutionum occurrent; et vidi, quod tum in hujusmodi prævaricationibus aliqui Deo adhærebunt, et ad ipsum anhelabunt, quemadmodum in tempore Heliæ factum est.

95 Hi vero cum magno honore persistent, et velut holocaustum Deo habebuntur, quia a malis recesserunt, ut Noe et Loth. Et hæc eadem purgatio in hoc muliebri tempore in modico incipiet, et postea major fiet. Et deinde virile tempus veniet, in quo bella et prælia ex justo Dei judicio erunt. Sed hoc muliebre tempus tamdiu non durabit, quamdiu huc usque perstitit. Tunc justitiæ et judicia Dei surgent, et disciplina ac timor Dei in populo erunt, et justi et boni homines in spirituali populo fient, qui tamen in parvo numero propter humilitatem manebunt, et in primam auroram sicut eremitæ revertentur... Et tunc fortes viri surgent et prophetabunt, et omnia vetera et nova Scripturarum, et omnes sermones per Spiritum sanctum effusos colligent, et intellectum eorum sicut monile cum preciosis lapidibus ornabunt. Per hos et per alios sapientes plurimi sæculares boni fient, et sancte vivent. Hoc autem studium sanctitatis cito non arescet, sed diu durabit, quia hæc omnia propter errans tempus fient, ubi multi martyres in fide erunt. Nam Vir præliator hoc faciet, qui initium et finem operum suorum in his aspicit, quatenus erranti populo in hoc resistat..... Post hæc omnia spiritalia sine tædio et defectu confortabuntur... Et tunc vires et fortitudo ac sanitas in populo fient, quia Vir præliator aerem sanitate replebit, E et etiam viriditatem virtutum producet, ne fideles corpore et anima in errante tempore deficiant. *Addit :* Sed tempus hoc errorem hoc modo tenebit, usque dum illud Deus in gratia et misericordia, ac in zelo suo discutiat.

Auctore J. S. uti et bona ex constantia in fide, zelo, et doctrina alio-...

et sic Trevirim postea magis in fide florentem fore.

96 *Sub finem ait :* Et Trevirim novo igne, qui discipulis in igneis linguis apparuit, inter fideles primo valde ornatam vidi, ita quod omnes plateæ ipsius in aurea fide cum miraculis tunc diffusæ fuerant. *Plura non addo. At non dubito observare, nihil in omnibus istis me reperire, quod non fuerit impletum. Facile hoc videbit, qui historiam ecclesiasticam utcumque cognitam habet, modo attendere voluerit, quantum Ecclesia seculo* XVI *passa sit detrimentum, quantumque eo etiam tempore Catholici doctrina et moribus præstare cœperint majoribus suis, qui multis ante* S. Hildegardem *seculis, et aliquot etiam post ipsam vixerunt. Treviris hæreticis multum passa est, ut prædixerat Sancta; sed prævaluit, et mores pristinos emendavit; ut futurum clare enuntiat.*

Instructio Cisterciensibus scripta, et petita ab Eberbacensibus.

97 *Jam vidimus num. 47 Epistolam abbatis Eberbacensis ad Sanctam. Eidem quoque cum tota congregatione scripsit Meffridus Prior illius cœnobii Cisterciensis, preces flagitans, et Epistolam Sanctæ, quam* de secularibus, *inquiunt pag. 578,* et idiotis, ad spiritalem conversationem conversis, F quos nos conversos dicimus, Spiritu sancto vos scripsisse audivimus. *Misit haud dubie Sancta Epistolam,* ad Griseos monachos, *id est Cistercienses, inscriptam, quæ admodum prolixa est, quamque inchoat hoc modo :* Ego paupercula, in lecto ægritudinis plusquam per biennium jacens, hæc vidi, et vocem de cælo ad me sic dicentem audivi : Ad spiritalem populum, quem Deus in præscientia sua cum miraculis prophetiæ, secundum quod ipsi placuit, præscivit, quæ vides et audis, scribe *etc. Multam sane laudem Ordinis illius Epistola continet; sed arguit illos,* quod ipsi conversos vocant, quorum plurimi se ad Deum in moribus suis non convertunt, *inquit Sancta. Hinc inferius ita monet :* Nunc vos, magistri, supradictos homines, scilicet conversos, in ordine vestro corripite et corrigite, quia plurima pars eorum nec in die nec in nocte operatur, quoniam nec Deo nec seculo ad perfectum serviunt. *Alia quoque documenta prudens lector inveniet in eadem*

Auctore J. S.

dem Epistola, quam Sancta concludit hoc modo : Ego autem paupercula, ab infantia mea debilis et infirma, in mystica et vera visione ad hanc scripturam coacta sum, eamque in gravi ægritudine in lecto jacens, Deo jubente et adjuvante, conscripsi, quatenus illam prælatis et magistris, qui ad servitium Dei signati sunt, repræsentarem, ut in ipsa, quasi in speculo considerarent, qui et quales essent, et ut eam illis demonstrarent et aperirent, qui per obedientiam illis subjecti sunt. Et audivi vocem de cælo dicentem : Nemo verba hæc contemnat, ne si ea contempserit, vindicta Dei super eum cadat.

Fratribus in Kircheim Sancta

98 Wernerus de Kircheim *(oppidum est Sueviæ in ducatu Wirtembergensi, ubi etiam fuerat Sancta)* cum cæteris societatis suæ fratribus, *non modo preces* S. Hildegardis *enixe postulavit, insigni eam ornans elogio, sed etiam, quemadmodum Colonienses et Trevirenses, verba ipsius scripto commendata habere voluit, eam gratiam postulans his verbis pag. 581 :* Adhuc unam petitionem vos petere præsumimus, scilicet ut verba, quæ Spiritu sancto vos docente, nobis et aliis quam plurimis in Kyrcheim præsentibus de negligentia sacerdotum, quam in divino Sacrificio habent, aperuistis, B materna pietate nobis scribere et transmittere non negligatis, ne a memoria nostra elabantur, sed ut ea attentius præ oculis nostris habeamus *etc.*

visionem suam exponit de Ecclesia,

99 *Sancta ita incipit respondere :* In lecto ægritudinis diu jacens, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo sptuagesimo, vidi vigilans corpore et animo pulcherrimam imaginem, muliebrem formam habentem, quæ electissima in suavitate, et charissima in deliciis tantæ pulchritudinis erat, ut eam humana mens nequaquam comprehendere valeret, et cujus statura a terra usque ad cælum pertingebat. Facies quoque ipsius maxima claritate, effulsit et oculus ejus in cælum aspexit. Candidissima etiam veste ex albo serico induebatur, et pallio preciosissimis lapidibus, scilicet smaragdo, saphiro, baccis quoque et margaritis ornato, circumdabatur : calceamenta ex onychino circa pedes habens. Sed facies ejus pulvere aspersa erat, et vestis in dextero latere scissa fuerat, atque pallium ejus elegantem pulchritudinem suam amiserat, et calceamenta ipsius denigrata erant. *Sequuntur querelæ gravissimæ illius imaginis, quæ, ut inferius exponitur, Ecclesiam repræsentabat, contra vitia et peccata non* C *levia sacerdotum.*

cujus futura mala, ab hæreticis

100 *Deinde sequuntur prædictiones, quæ seculo* XVI *omnino impletæ sunt, hoc modo :* Principes enim, et temerarius populus super vos, o sacerdotes, qui me hactenus neglixistis, irruent, et vos abjicient et fugabunt, et divitias vestras vobis auferent, pro eo quod tempus sacerdotalis officii vestri non attendistis. Et de vobis dicent : Adulteros istos et raptores, et plenos omni malo ab Ecclesia ejiciamus. Et in hoc facto obsequium Deo se exhibuisse volunt, quia Ecclesiam per vos pollutam esse dicunt. Unde Scriptura dicit : Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ et principes convenerunt in unum? Nam permissione Dei super vos in judiciis suis fremere incipient plurimæ gentes, et multi populi de vobis meditabuntur inania, cum secerdotale officium vestrum, et consecrationem vestram pro nihilo computabunt. His assistent in eversione vestra reges terræ, et terrenis rebus inhiabunt, et principes, qui vobis dominabuntur, convenient in hoc uno consilio, quatenus vos de terminis suis expellant *etc.*

101 *Nescit sane, quid seculo* XVI *factum sit in* D *magna parte Germaniæ, et in aliis quoque regnis, imo in ipsa Sueria. ubi hæc dicta fuerunt. qui non perspicit, omnia esse completa. Ad majorem vero prædictionis claritatem observo, hic non addi illam consolationem. quæ additur in scriptis ad Colonienses et Trevirenses, quod civitates istæ in fide deinde sint futuræ magis florentes, sicut revera in Kircheim factum non est. Contra additur alia prædictio, his verbis expressa :* Et iterum ego paupercula fœminea forma gladium evaginatum in aere pendentem vidi, cujus acies una ad cælum, altera ad terram versa erat. Et gladius iste super spiritalem populum extentebatur..... Et vidi, quod gladius iste quædam loca spiritalium hominum abscindebat, quemadmodum Jerusalem post passionem Domini abscissa est. *Hoc iterum clarissime factum est Lutheri temporibus. Demum adjungitur hæc qualiscumque consolatio :* Sed tamen vidi, quod plurimos timoratos, puros et simplices sacerdotes in adversitate ista sibi Deus observabit *etc.*

influenda prædicta

Fratres in Hagenhe ... natur past. cart.

102 *Ad* S. Hildegardem *alia de causa scripsit Congregatio Fratrum in Hagenhe, discordiis scissa, quod Sanctæ innotuerat, et cui malo jam mederi cœperat. Post honorificam enim cum elogio salutationem, sic ipsam compellat pag. 582 :* Hoc B autem idcirco dicimus, ut dissensionem, quam in loco nostro ortam esse scitis, quemadmodum incepistis, Spiritu sancto vos docente, sedare et extirpare non omittatis : et ut per hoc quoque literas commonitorias nobis transmittatis, quia nisi citius extinguatur, periculum magnum tam animarum quam corporum facile incurremus. *Respondit* S. Hildegardis *per Epistolam longam, quæ de multis vitiis et virtutibus instructionem continet, admonitionemque et adhortationem ad studium virtutum. Verum pauca solum huc transfero. Initium hoc est :* Ego paupercula forma, multa ægritudine diu gravata, per veram Sapientiam cogebar, ut hæc verba ipsius populo loci hujus proferrem *etc. Conclusio est ejusmodi :* Nunc itaque ego paupercula et debilis forma, vobis loci hujus præfatis fratribus dico : Inextinguibilis vitæ ignis in vobis ardeat, et vos lumine suo ita perfundat, ita ut in ipso permanere valeatis, ut prius incepistis. *etc.*

Aliæ congregationes.

103 *Sacerdotes in Rutdelingun (forte* Reutlingæ, *vulgo* Reutlingen *in Sueria) apud Martenium col. 1093 ad* S. Hildegardem *ita scribunt :* Exultavimus et delectati sumus in his, quæ dicta F sunt nobis, scilicet legationem consolatoriam nobis affuturam. Et exspectantes exspectavimus, et nondum intendisti. *Paulo post innuunt, novi aliquid se aggressos, precesque Sanctæ instanter postulant. Suspicor. fuisse congregationem sacerdotum. qui vitam Religiosam erant amplexi, quique consilia* S. Hildegardis *sequi volebant. Certe ita respondet Sancta, acsi scriberet ad sacerdotes, qui mundanis rebus nuntium remiserant, dicens :* O quales illi sunt, qui in peregrinatione vitam requirunt, et qui in exilio alieni sunt partis illius, quam propter Deum reliquerint. *Ceterum laudat ipsorum propositum, et hortatur ad fortitudinem in servitio Dei, ita concludens :* Intrate ergo pugnam, ut fortes vernaculi, qui enim in exilio sunt, non possunt habere certam victoriam in corpore manentes; sed fugere debent pestilentiam naufragi mundi, et solidare columnam mentis suæ cum angulari Lapide. Ideo, o fortissimi milites, non fatigemini per vicissitudinem instrumenti, quia Deus requiret agnos suos inter lupos.

104 *Præfectus cuidam hospitali domui, dictus* ma-

variorum Ordinum.

A magister *pauperum* in Lutherum, *cum suis col. 1112* S. Hildagardem *consulit his verbis :* Salutaria itaque sanctitatis vestræ documenta exoptamus a vobis audire, et statum vitæ nostræ diligenter a vobis intelligere : et quidquid vobis Deus super hoc revelaverit, nobis dignamini rescribere, hoc scientes quod consiliis et monitis vestris pro posse nostro obtemperare decrevimus. Nam nobis injunctum est, ut pauperibus serviamus, quod sine gravedine tumultuantis animi implere non possumus. Quapropter a vobis scire desideramus, utrum nobis utilius sit ad claustrum nos recludere, an in tumultu isto perseverare. *Rescribens* S. Hildegardis, *eleganter exponit parabolam hominis, qui in latrones inciderat, per Samaritanum sublevato et curato; monetque, ut, sicut Christus vulnera Adami sanavit per se et suos; ita ipsi imitentur verum illum Samaritanum, curando scilicet corpus et animam pauperum.* Ita, *inquit*, et tu fac in ministerio, ad quod a Magistro tuo constitutus es; quoniam Deo placet ut misericordia egentibus impendatur, et ut peccantes ad pœnitentiam ducantur.

S. Hildegardis consilia expetunt.

B 105 *Monachi Benedictini Sigebergenses, in diœcesi Coloniensi trans Rhenum, ad* S. Hildegardem *col. 1114 ita scribunt :* Quam speciali caritatis affectu vos in matrem spiritualem elegerimus, et in consortium orationum nostrarum susceperimus, omnium secretorum Cognitor novit, et ex frequentibus nuntiis, quos vobis transmittimus, vestra quoque Dilectio animadvertere potuit. Sed vos econtra affectum matris in nobis numquam ostendistis, litteras commonitorias, quas etiam nolentibus, utpote mater filiis, dirigere debueratis, ne quidem desiderantibus umquam obtulistis... Petimus enim ut aliqua de statu loci nostri, in vera visione edocta, nobis aperiatis, et ut verba comminatoria, et correptionem habentia, nobis transmittatis *etc. Rescripsit demum* S. Hildegardis *monitionem cum laude cœnobii Sigebergensis, in quo tamen non omnes æque ferventes fuisse insinuat his verbis :* Congregationem enim istam video ut nubem, quæ apparet ut lux illa, quando dies abscedit et nox appropinquat. Inter vos etiam video quosdam in bona intentione ut stellas lucere, quosdam autem in obscuritate fatigationis lassescere. Unde surgite, et apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa *etc.*

Hirsaugienses monachos, ab abbate suo dissentientes,

C 106 *Monachi Hirsaugienses, quorum abbatem* S. Hildegardi *scribentem vidimus num. 68, alia de causa ad ipsam recurrunt col. 1116. In cœnobio illo, alias florentissimo, discordia orta erat inter abbatem et priorem, cui major monachorum pars adhærebat. Hi ea de causa Sanctæ sententiam exquirunt hoc modo :* Deo teste, domino abbati in nullo detrahimus, quem tamen* paternæ lenitatis per multa in nobis immemorem, et quibusdam familiaribus suis laxius indulgentem, libera quoque potestate in omnibus immoderatius utentem ingemiscimus. Siquidem maximis calumniis et infamiis opinionem nostram super hæc lacerari perpendimus, et præcipue pro lacrymabili discordia pridem inter nos orta, et nihilo minus inter ipsum abbatem nostrum et priorem nuper commota....... Quapropter incerti, quid agamus, ut vestris orationibus divina voluntas nobis aliquatenus super his elucescat, humillime imploramus *etc. Rescripsit Sancta litteras, multum consolationis habentes, quæ pacem reducerunt. Nonnulla excerpam Dei nomine prolata.* Valles interdum virent et florent de rore cæli et de calore solis, ac interdum arescunt et deficiunt in vicissitudine tempestatum. Sed tamen valles istas, quæ propter diversitatem tempestatum aliquando pulchritudinem suam perdunt, non habeo omnino in tali oblivione, quasi amodo in pulchritudine sua non resurgant. Sic etiam non obliviscar loci hujus, in quo tu stas, quia sapientia non carebit in eo materia sanctitatis, ut ipse primum in rectitudine processit. Tu autem esto lucidum ovile in victoria, conculcans vitia, quæ in inquieto tempore concutiunt te : et non erubesce, quod te propter mala opera tua accuses, quoniam Deus omnia vulnera ungit et tergit in pœnitentia. *Hæc omnia ad ipsum cœnobium Dei nomine proferuntur.*

AUCTORE J. S.

ad concordiam reducit Sancta

107 *Tum subditur, contumaciam inferiorum contra superiores ortam fuisse ex defectu misericordiæ horum, et omnes invitantur ad misericordiam invicem exhibendam. Trithemius, qui discordiam illam narrat in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1161, post recitatas* S. Hildegardis *litteras subjungit :* Postea vero quam fratres has a B. Hildegarde litteras suscepissent, non parum in Domino gavisi sunt, et mentibus compuncti, de pace inter se tractare unanimiter cœperunt. Manegoldus quoque abbas *(de cujus ad Sanctam Epistola, et hujus responso actum est num. 68)* monita Virginis secutus, omnem de corde amaritudinem expulit, et se patrem filiis juxta Regulam deinceps pientissimum pro viribus exhibiturum in omnibus repromisit. Unde fratres dulcedine verborum ejus compuncti, se ut humiles et obedientes patri subjectos præstare in cunctis pollicentur. Per misericordiam itaque omnipotentis Dei, et orationes S. Hildegardis, pax inter dissidentes reformata est, et finis optatus turbationi impositus. *Porro laudatus Trithemius ad annum 1160 scribit,* S. Hildegardem *tunc Hirsaugiæ fuisse, et monachis illam discordiam, nisi se emendarent, prædixisse. Verum in allegatis litteris nulla fit mentio illius excursionis ad Hirsaugienses, et prædictionis* S. Hildegardis. *Quapropter, etiamsi revera apud Hirsaugienses aliquando fuerit Sancta, ut videbimus § 12, omnino mihi persuadeo, illam Sanctæ excursionem serius figendam. Quod vero spectat ad prædictionem relatæ discordiæ, non aliam fuisse putem, quam quæ legitur in Epistola ad Manegoldum abbatem num. 68.*

E

F

Aliæ Congregationes

108 *Monachi Eberbacenses, quorum abbas* S. Hildegardi *ante scripsit, ut vidimus num. 47, ut et eorum prior num. 97, unanimi consensu ad Sanctam has detulere preces col. 1118 :* Dilecta Domina, obedire debemus maternæ ammonitioni vestræ, quia veritas Domini per vos loquitur. Ammonitiones enim vestras libenter percipimus, precamurque humili petitione, ne, quod in nobis corrigendum est, nos celetis, sed ut Domino, qui vobis multa secreta reserat, placuerit, nobis id insinuare studeatis. *Fecit Sancta, quod petebatur, monuitque, ut careant a discordia et contentione. Pauca huc transfero.* Cavete ergo, *inquit*, ne felicitatem illam, quæ in prædestinatione Dei in vobis esse videtur, retrorsum abjiciatis per nimietatem bellorum temeritatis *etc.*

de reformatione sua

109 *Prior et monachi Zwifeldenses col. 1119 ad Sanctam recurrunt pro reformatione sua, hæc scribentes :* Ceterum quia abyssus desperationis in reparanda cœnobii nostri religione vallavit nos, et pelagus irrationabilitatis ejus cooperuit capita nostra, humiliter et suppliciter ante faciem vestram prostrati, consilii vestri solatium cum omni devotione exposcimus. Speramus enim, quod vestris ora-

AUCTORE J. S.

orationibus apud Dominum obtinere possitis, quatenus per Spiritus sancti revelationem aliqua nobis profutura denuntiare debeatis *etc. Respondit Sancta per monitionem longam et fortem, qua negligentiam et varia monachorum illorum vitia acriter perstringit, eosque ad pœnitentiam et emendationem hortatur. Moniales Zwifeldenses simili modo col. 1120 ad* S. Hildegardem *scribunt.* Rogamus etiam Pietatem vestram, *inquiunt*, ut, cum divinæ visioni insistitis, commonitoria verba ad nos dirigatis, et quomodo a via negligentiæ ad viam correctionis redire debeamus, nobis ostendere non negligatis. *Hisce fortissimam monitionem remisit Sancta, arguens et increpans, hortansque ad vitam magis regularem. Cæterum de Swifaltensibus in Suevia monachis et monialibus hic agi, ostendam num. 179.*

sollicitæ, consilium ea de re

410 *Prior et monachi Montis S. Disibodi, quibus* S. Hildegardis *non poterat non esse notissima, col. 1123 monita ipsius partim precibus, partim querelis exigunt, sic ordientes :* Cum in exteras nationes verba admonitionum vestrarum mittatis, et quam plurimos viam rectitudinis desiderare faciatis, nos, qui vos fere a cunabulis novimus, et apud quos per plurimos annos fuistis, miramur, cur verba cælestium visionum nobis

B

sitientibus subtrahatis. Scimus enim, quomodo apud nos educata, quomodo docta, quomodo conversata estis; quia non alio quam muliebri operi institistis, non aliis codicibus quam simplici Psalterio imbuta estis, et sine querela bonam et sanctam conversationem dilexistis. Sed divina pietas cælesti rore, ut voluit, vos imbuit, et magnitudinem secretorum suorum vobis aperuit. Et cum in his vobis congaudere deberemus, Deus vos nobis nolentibus eripuit, et ad alios homines transtulit : quod cur fecerit, perscrutari nec scire possumus, sed tantum hoc nolentes et volentes in multa perturbatione sufferimus. Nos enim sperabamus salutem loci nostri in vobis sitam esse; sed Deus aliud, quam vellemus, disposuit. Nunc autem, quia voluntati Dei resistere non possumus, ipsi cedimus, et vobis congaudemus, quoniam plurima hucusque invisa, hucusque inaudita, per divinam revelationem manifestastis, hucusque clausa reserastis. Nam Spiritu Dei plena, multa scribitis, quæ ab homine non didicistis, quæ sancti et docti viri mirantur. Ea-

C

propter, quamvis longe a Sanctis simus, quia peccatores existimus, supplices rogamus, ut tum pro gloria Domini, tum pro antiqua et justa familiaritate memor nostri sitis, et verba consolationum nobis porrigatis *etc. Ad hæc rescripsit* S. Hildegardis *prolixam adhortationem, cui admiscere videtur prædictiones futurorum, quaque monet monachos illos, ut ad primum fervorem redeant.*

S. Hildegardis requirunt.

411 *Monachi S. Eucharii Trevirensis col. 1126 ad* S. Hildegardem *tamquam ad matrem scribunt, laudantes Deum, qui, inquiunt,* hæc a sapientibus et prudentibus hactenus abscondit, quæ mirabiliter diebus nostris Humilitati tuæ revelavit. Proinde, quia viam mandatorum Dei corde dilatato currere non possumus, admonitionis tuæ stimulis excitari, prout tibi Deus dederit, vehementer desideramus. De cetero indubitanter cognoscas, quia in litteris tuis, scilicet in libro Scivias, delectati simus, sicut in omnibus divitiis. *Sancta prolixe rescripsit, nonnulla in monachis istis laudans, nonnulla reprehendens, docensque obedientiam, humilitatem, caritatem et alias virtutes. Sequitur col. 1130 Epistola* Prioris et monachorum Cistellensium *ad Sanctam, quam* ut superiorem *et* ut carissimam

D

matrem *venerari se dicunt. Si consulimus responsum ad hanc Epistolam, videbimus idem hujus responsi esse principium cum initio Epistolæ* S. Hildegardis, *relato in Chronico Alberici ad annum 1153, ubi illa Sanctæ Epistola dicitur anno 1153 scripta* Cisterciensi capitulo generali. *Recte, opinor, id habet Albericus, quia* Cisterciense cœnobium *aliquando etiam vocatur* Cistellense, *ut habet Valesius in Notitia Galliarum pag. 146, et revera* Cistellæ *nomen cum Gallico* Cisteaux *magis convenit, quam vulgare nomen* Cistercium. *Hi autem Cistellenses inter alia* S. Hildegardem *sic alloquuntur :* nam multa audivimus de vobis, unde valde gaudemus, ut possitis arcana Dei scrutari, et de occultis suis non modica manifestare. Proinde clementiam vestram petimus, ut, quod in nobis, et in Ordine nostro, scilicet monastico, vobis, immo, divinis oculis displicet, secundum quod Deus vobis ostenderit, nobis rescribere non ambigatis. *Præstitit* S. Hildegardis, *quod petebatur; rescripsit Epistolam bene longam, qua vehementer queritur,* dulcissimam caritatem̃ *ab ipsis scissam esse. Priorem tantum Epistolæ partem dedit Martenius, quod tria folia a codice abscissa essent.*

E

Abbatis Di-bodi litteræ fructum, quem Sancta in præsens cernit.

412 *Ultima tandem epistola illarum, quas edidit Martenius, ad* S. Hildegardem, *est* Henrici (imo Helingeri) abbatis et conventus Montis S. Disibodi, *nec responsum Sanctæ ad hanc edidit Martenius. Jam vero occasione mutati nominis Helingeri in Henricum, quæ tam certa est, quam notabilis luxatio, lectorem monendum censeo, plura nomina propria hominum aut locorum procul dubio luxata esse apud Martenium, et non pauca me restituere conatum ex Trithemio aut aliunde, non tamen omnia certo emendare potuisse : nam etsi clare subinde videam, nomina Germanica ab editore Gallo a naturali sono detorta esse; non æque est facile vera substituere. Malui igitur inemendata relinquere illa, quæ non poterant conjectura quasi certa restitui. Verum audiamus Helingerum cum suis :* Quia, Mater dilecta, omnipotentis Dei, sancti Paracliti Spiritus instinctu, nec non et jussione ejus, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, nuper vestram Sanctitatem ad nos venisse cognovimus, eidem Paraclito, prout possumus, licet non condigne valemus, gratias incessanter referimus. Quia,

F

ut veraciter fateamur, illustrationis ejus ardorem et tactum plenissime inter nos et in nobis persensimus; dum omnis odii et inimicitiarum fomenta, per plures jam annos inveterata, omnes unanimi consensu abjecimus, et in veræ caritatis unitatem pleniter, quasi uno corpore et anima, convenimus. Eapropter Sanctitatis vestræ Dilectionem obnixis precibus pulsamus, ut prædicti splendoris, divina gratia vobis collati, inspectu, per quam vestræ Caritati clausa, et ceteris mortalibus absconsa, oculis cordis vestri reserantur, . . . si veraciter in vera caritate, quæ est initium omnium bonorum, convenerimus, vel si qua radix alicujus dissensionis inter nos adhuc lateat, manifestetis : sed et de aliis quibusque majoribus (ut de minoribus admissis taceamus) quæ divinæ Majestatis oculis contraria cognoveritis, nobis scriptis manifestare velitis. *Hæc ostendunt fructum, quem præsens in Monie S. Disibodi tulerat Sancta. Monachos vero ad majorem etiam ex ejus monitis fructum colligendum anhelasse, monstrat ipsa postulatio.*

413 *Altera eorumdem petitio subjungitur hoc mo-*

petitque, ut scribat Vitam S. Disibodi: quod postea fecit.

A *modo :* Super hæc unanimi consensu januam vestræ Caritatis opportune et importune pro descriptione gestorum ac virtutum, nec non et Vitæ patroni nostri, nec non et vestri, beatissimi Disibodi, in cujus domo ab ipsis cunabulis nutrita estis, pulsamus, vestræque Pietatis aures intime commonemus, atque obnixis precibus indefesse profusis expetimus, quatenus etiam memoria vestræ Beatitudinis per hoc in laudibus ejusdem patris nostri habeatur, ut quidquid Deus de ipso vobis revelaverit, nobis aperiatis etc. *Huic petitioni, quantum valuit, satisfecit Sancta. Nam habemus Vitam S. Disibodi, editam apud nos ad* VIII *Julii. Eadem exstat in codice nostro, qui notatur* O Ms. 12, *ex quo principium huc traduco :* In mystica visione, ut Deus voluit, propter mentionem et jussionem prælatorum meorum, scilicet Helengeri abbatis, cunctorumque fratrum, in Monte S. Disibodi Deo famulantium, de vita et meritis ejusdem beati patris aspiciebam, et post prolatas visiones libri Vitæ meritorum, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo, regnante Frederico Romanorum imperatore, sub pressura Apostolicæ Sedis, fere per triennium in
B lecto ægritudinis jacens, ex pietate Sapientiæ vocem de cælo. vigilans corpore et anima, sic dicentem audivi *etc. Tum subjungitur Vita S. Disibodi, de qua inferius, ubi de omnibus Sanctæ Operibus agetur, plura dicam. Quid vero ad priorem postulationem responderit* S. Hildegardis, *et, an omnino ad illam responderit, plane ignoro. Dicit quidem Martenius :* Responsum ad hanc Epistolam *(Helengeri)* extat inter editas S. Hildegardis Epistolas; *sed fallitur : nam solum exstat responsum ad aliam Helengeri Epistolam, num. 123 memorandam.*

§ VIII. Sancta etiam consulta de quæstionibus theologicis, Scripturisticis, aliisque ad fidem vel ad mores spectantibus.

Propositæ etiam S. Hildegardi quæstiones [illegible]

C Q*uamquam non possumus non mirari, Sanctam a tot viris, dignitatibus et scientiâ inclytis, de rebus occultis et arcanis consultam fuisse, magis tamen obstupescere cogor, dum perspicio, ad Mulierem indoctam, et omnis scientiæ studio acquisitæ expertem, delatas fuisse quæstiones ex theologia subtilissimas, ex sacris Litteris difficillimas, ipsamque non dubitasse responsa dare theologica et scripturistica, quamvis aliquando ad quæsita, curiosa magis quam utilia, plenum responsum non dederit. Eberhardus episcopus Bambergensis, qui Sanctam antea inviserat, quæstionem eidem subtilem admodum proposuit, ita scribens pag. 545 :* Hujus bonæ opinionis fragrantiam odorati, ad Dominum, qui in te veneratur et consulitur, ex toto corde occurrimus. Quod enim multis præstitisti, uni mihi non denegabis. Nam cum de curia imperatoris per te transiremus, quia Spiritu sancto imbuta es, tuæ charitati exponendum commisimus. « In Patre manet æternitas, in Filio æqualitas, in Spiritu sancto æternitatis æqualitatisque connexio. » Quod et nunc, secundum quod Deus tibi revelavit, expositum videre desideramus. *Orditur Sancta a brevi hortatione, qua ad gregem suum diligenter pascendum excitat Eberhardum. Tum ita ad quæstionem progreditur :* Nunc, o pater, ego paupercula ad verum Lumen prospexi, et secundum quod ibi in vera visione vidi et audivi, quod tibi exponi petisti, ita expositum, non verbis meis, sed veri Luminis, cui nunquam ullus defectus est, in hunc modum transmitto. *Tum patris æternitatem, Filii æqualitatem, connexionem Spiritus sancti, oratione satis longa et subtili sic exponit, ut doctissimus theologus multum sudaret, et frustra fortasse, ad talem expositionem dandam. Concludit demum Epistolam hoc modo :* Nunc, o pastor et pater populorum, Deus tibi det, ut ad lumen pervenias, ubi scientiam veræ beatitudinis accipias.

AUCTORE J. S.

theologicæ et ad fidem spectantes,

115 *Sacerdos quidam, cujus nomen per C solum designatur, pag. 561 multum se precibus* S. Hildegardis *commendat, ut, inquit,* orationibus vestris ad Dominum adductus, merear illuminari, et a cæcitate cordis sanari. *Et mox :* De Corpore et Sanguine Christi, in quibus tota spes fidelium est, etiam docete me, et qualiter in spiritu tam incorrectum quam correctum ad idem Sacramentum sacerdotem accedentem videatis, mihi in Domino manifestare curetis. *Respondere sic incipit* E
Sancta : In vera visione vigilantibus oculis de Sacramento Dominici Corporis hæc verba audivi et vidi : Deus id, quod fuit, permansit; et, quod non erat, assumpsit. *Subjungit Incarnationem Filii Dei, eaque enarrata, ita pergit :* Itaque eadem virtus Altissimi, quæ in utero Virginis carnem operata est, super altare ad verba sacerdotis oblationem panis et vini in Sacramentum Carnis et Sanguinis convertit, virtute sua illud fovens. *Addit alia multa, quæ brevitatis causa mitto, ibidem videnda.*

scripturisticæ etiam magis curiosæ, quam necessaria :

116 *Wibertus aut Guibertus, monachus Gemblacensis, Ordinis S. Benedicti in Brabantia, triginta et octo quæstiones difficillimas, ex Veteri Novoque Testamento, et ex historia ecclesiastica collectas, quas monachi Villarienses, abbatiæ item in Brabantia celeberrimæ, ad Sanctam proficiscenti commiserant,* S. Hildegardi *transmisit, eamque per litteras rogavit, ut earum solutionem aggrederetur. Cur eas ipse non tulerit in litteris pag. 583 exponit hoc modo :* Gaudium, quod de visione et collocutione tua, cum abbate nostro tempore quadragesimali ad te proficiscendo, F
divinitus mihi indultum credideram, ad tempus quidem mihi invidia (ut puto) diaboli sublatum est. Nam cum Coloniam usque processissemus, iter nostrum, impediente sathana, ... ulterius destitimus... Interim tamen de quæstionibus illis, quas per me fratres Villarienses ad te solvendas mittebant, quasque ego revocatus ab itinere, tibi perferendas dilecto mihi Baldo commisi, quid actum sit, vehementer scire cupio, utrum videlicet, necne ad te pervenerint. Quod si pervenerunt, obsecramus omnes nostræ partis amici tui, in spiritu tuis affusi pedibus, ut mare solutionis earum fiducialiter ingrediens, auræ Spiritus sancti vela committere non pertimescas, tali duce freta, sine difficultate placido portui mox allapsura *etc. Aggressa est Sancta opus arduum, quod proponebatur, et ad omnes quæstiones respondit, ut videri potest pag. 584 et sequentibus. Attamen tale est responsum istud, ut dubia omnia non solvantur. Responso addidit litteras elegantes, quibus Wibertum hortatur ad virtutes instituto monastico congruas et necessarias, maxime ad caritatem et humilitatem. Pauca solum ex-*

AUCTORE J. S.

exerpio. Nunc, o fili Dei *inquit*, in valle veræ humilitatis positus, in quiete ambula sine elatione, quæ præcipiti monti assimilata, difficilem et velut impossibilem ascensum vel descensum præbet innitentibus, et in cujus summitate nullum ædificium patet. Homo enim, qui tentat altius ascendere, quam possit pervenire, ille nomen sanctitatis absque securitate possidet, quia solo nomine sine ædificio bonorum operum, et quadam inepta lætitia mentis gloriatur *etc.*

Congregationi Hunniensi Sancta exponit Regulam S. Benedicti:

117 *Congregatio cœnobii Hunniensis utilem magis pro vita recte instituenda doctrinam a* S. Hildegarde *petiit, videlicet expositionem Regulæ S. Benedicti, dicens ad eam se confugere* in necessitatis articulo, tamquam ad firmissimum inexpugnabilis municipii asylum, *ac post magnifica elogia, hæc subdens* : Itaque relatum est nobis de Operibus vestris, quoniam breviter et lucide Ecclesiæ filiis tanquam desiderabiles divitias contulistis, et quia nec hoc dono caretis, pedibus sanctitatis vestræ convoluti, omnes in commune petimus Pietatis vestræ almitatem, ut aliquid super Regulam B. Benedicti patris nostri memoriale vestrum relinquatis, admodum nobis

B necessarium... Preciosius itaque opibus Crœsi, imo totius mundi gazis opus carius exhibebitis, si petitioni nostræ in hoc, admodum universis claustris necessariæ, sategeritis. Si enim totam sacram Scripturam exponeretis, nihil tam utile, tam charum nobis, exhibere possetis. *Fecit Sancta, quod rogabatur, et in Regulam S. Benedicti scripsit Commentarios, post Epistolas ipsius impressos pag. 590 et seqq. Præfatiunculam ipsius hic recito* : Et ego paupercula fœminea forma, et humano magisterio indocta, ad verum Lumen, et ad memoriam beati Benedicti, secundum petitionem vestram prospexi, quatenus ea, quæ in doctrina Regulæ ipsius intellectui hominum difficiliora et obscuriora sunt, mihi per gratiam Dei manifestarentur *etc. Opusculum vero concludit his verbis* : Igitur ego paupercula fœminea forma hæc verba de Sapientia audivi, quæ me obscura verborum Regulæ supradicti patris B. Benedicti docuit, quatenus illa aperte proferrem. Unde mansueti, mites et timorati hæc audiant, et pio corde intelligant, et humili devotione suscipiant.

docet confessarium, quomodo confitentes tractare debeat,

C 118 *Sacerdos quidam Trevirensis, qui curam animarum habebat, apud Martenium tom. 2 Ampl. Collect. col. 1095 simul flagitat pro se preces* S. Hildegardis, *et* consolatoria verba, *ac deinde addit* : Et quomodo his præesse possim, quos sub regimine sacerdotii regere debeo, benigne insinuetis. *Breviter quidem ad hæc, pulchre tamen, aliqua documenta rescribit Sancta. Primo monet, ut peccatorem* medicus frequenter cum misericordia ungat, nec fœtentem livorem in illo esse sinat, quia lepra per summum Medicum abstergitur, ubi se homo sacerdoti ostendit. *Secundo observat, aliquos venire sine debita præparatione et proposito se emendandi, qui* nolunt relinquere malas vias suas. Certe hi, *inquit*, debent ligari... quoniam iniquitates suas deserere nolunt. *Addit tertio* : Homo autem, qui semper cum dolore iniquitates suas deserit, ita quod non vult in sordida peccata sæpius demergi, non est prædicto modo ligandus, sed in doloribus suis ungendus, in quocumque loco sit. Magnus enim Medicus vigilantes suscitat, et dormientes corripit, et in malis suis perseverantes occidit.

119 *Magister quidam theologus Parisiensis col. 1097 ostendit, magnam etiam fuisse Parisiis famam* S. Hildegardis. *Nam post varia elogia difficilem et subtilem ei proponit quæstionem, ita scribens* : Nos autem, quamvis a te longe positi simus, fiduciam in te habentes, quædam a te petimus; scilicet quoniam plurimi contendunt, quod Paternitas et Divinitas Deus non sit, quid inde in cælestibus sentias, nobis exponere et transmittere non differas. *Error ille erat Gilberti Porretani episcopi Pictaviensis, qui illum retractavit anno 1148 in concilio Remensi, agente maxime S. Bernardo. Ad propositam quæstionem insigni cum humilitate respondere incipit* S. Hildegardis, *comparans se cum parva penna, quam de terra levat, et volare jubet Deus, et ita pergens* : Penna autem a se ipsa non volat, sed aer eam portat. Sic ego non sum imbuta humana doctrina, nec potentibus viribus, nec etiam æstuo in sanitate corporis, sed in adjutorio Dei consisto. Et dico tibi, quomodo in vera visione educta sum, quid Paternitas et Divinitas sit, quoniam ego a te percepi, hoc plurimis necessarium esse, quatinus veraciter in fide roborentur. Nam ad verum Lumen vidi, et didici vigilanter et aperte videndo,... quod Paternitas et Divinitas Deus est, quia homo hanc potestatem non habet, ut de Deo dicat, sicut de humanitate hominis.... Vivens ergo Lux in secreto verbo sapientiæ dicit : Deus plenus est et integer, et absque principio temporum, et ideo non potest dividi sermone, sicut homo dividi potest; quoniam Deus totum est et non alius, ac idcirco illi nihil abstrahendum aut addendum est. Nam etiam et Paternitas et Divinitas est ille, qui EST, ut dictum est, EGO SUM, QUI SUM, et qui EST, plenitudinem habet.... Et quicumque negat, quod Paternitas et Divinitas Deus sit, Deum negat, quia vult, quod aliqua vacuitas in Deo sit, quod non est, sed Deus plenus est; et quod in Deo est, Deus est *etc. In fine breviter hortatur doctorem ad servanda Dei præcepta.*

h[illegible] respondet quæstioni [illegible] Divinitate [illegible] Deo non [illegible] lingui.

E

120 *Frater quidam col. 1099 multum conqueritur de schismate, quo divisa tunc erat Ecclesia ; sed ea de re tunc* S. Hildegardis *nihil respondit. Ille vero in fine aliam proponit quæstionem his verbis* : Nam a malignis spiritibus multoties tam occulte quam aperte impugnor, qui me plurimum fatigant et seducere volunt : et quid de his sentias, rogo, ut per scripta tua mihi renunties. *Ad hanc quæstionem prolixe satis respondit Sancta, dividens aerios spiritus* in quatuor partes, *hominesque variis modis ab illis tentari asserens. Primæ parti attribuit tentationes* per luxuriam... in omni genere vitiorum. *Secundam partem dicit dominari* in omni inconstantia, et hominem, *inquit*, in insanam iracundiam immittit. *De tertia ait, eam* velut in ostensione angelorum et prophetiæ *errores producere, multumque lædere* in vana gloria per jactantiam et per contumaciam. *Quartam demum partem ait* in multiplici diversitate *familiarius agere cum hominibus, abhorrere tamen a Cruce et passione Domini; permittere vero* quædam bona in hominibus, *sed* ipsis in eisdem bonis moderationem *abstrahere*, ita quod suggestione sua eos in majorem altitudinem in mentibus suis ascendere permittit, quam perficere possint, et sic ipsos requiescere non sinit. Nam sanctitatem, et præcipue vanitatem, non formidat; sed fortitudinem et stabilitatem in magno odio habet *etc. Plura de his ibidem videri possunt.*

monachum instruit de [illegible] quibus [illegible] a dæmonibus tentantur.

F

§ IX

A

§ IX. Multi ad Sanctam scribunt, ut preces, consolationem, monita, aliaque similia obtineant : quibus illa rescribit.

Ad Hildegardem scribit S. Elisabetha Schonaugiensis,

Vidimus, S. Hidegardem *a multis fuisse consultam de rebus arcanis, aut de quæstionibus difficilibus. Nunc eamdem videbimus plurimorum litteris pulsari variis de causis, acsi commune fuisset omnium fere refugium. Primam hic pono S. Elisabetham Schonaugiensem, quæ eodem tempore in diœcesi Trevirensi florebat, et multis revelationibus inclaruerat. Citius tamen obiit S. Elisabetha, nimirum anno 1165, ut apud nos ostensum est ad Acta ipsius, data ad* XVIII *Junii, ubi etiam recitatur Epistola satis prolixa, quam ad impetrandam consolationem scripsit ad* S. Hildegardem. *Pauca ex illa seligo, ad Sanctam* B *hanc maxime spectantia :* Gratia et consolatio Altissimi repleat vos gaudio, *inquit Elisabetha,* quia meæ perturbationi benigne compassa estis, sicut ex verbis Consolatoris mei intellexi, quem de mei consolatione diligenter commonuistis. Sicut enim vobis de me revelatum fuisse dixistis, fateor vere quandam perturbationis nubem me nuper in animo concepisse propter ineptos sermones populi, multa loquentis de me, quæ vera non sunt. Sed vulgi sermones facile sustinerem, si non et hi, qui in habitu religionis ambulant, spiritum meum acerbius contristarent. Nam et hi, nescio quibus stimulis agitati, gratiam Dei in me derident : et de his, quæ ignorant, temere judicare non formidant. Audio et quosdam litteras, de suo spiritu scriptas, sub nomine meo circumferre *etc. In fine preces flagitat, et consolatoria* verba.

quam illa consolatur et instruit.

122 *Respondit* S. Hildegardis *pag. 562, de more præmittens, non se loqui de suo ingenio,* sed de serena Luce. *Tum disserit de homine, et de inspiratione Dei, qua homines aliquos præ ceteris illustrare dignatur. Demum ad S. Elisabetham* C *ita se convertit :* Audi, o solicita filia, quia homines istos, quos inspiratio Dei ita imbuit, aliquantulum fatigat ambitiosa suggestio antiqui serpentis.... Nunc iterum audi : qui opera Dei perficere desiderant, semper attendant, quod fictilia vasa sunt, quoniam homines existunt : et semper aspiciant, quid sint, et quid futuri sint : et cælestia relinquant illi, qui cælestis est, quoniam ipsi exules sunt, cælestia nescientes, sed tantum mystica Dei canentes, sicut tuba, quæ solummodo sonos dat, nec operatur, sed in quam alius spirat, ut sonum reddat. Sed et loricam fidei induant mites, mansueti, pauperes, et miseri existentes, sicut etiam Agnus ille fuit, cujus sonus tubæ ipsi sunt, mores etiam simplicis infantis habentes; quia Deus illos semper flagellat, qui in tuba ipsius canunt, prævidens, ne fictile vas illorum pereat; sed ut sibi placeat. O filia, Deus faciat te speculum vitæ. Sed et ego, quæ jaceo in pusillanimitate timoris, interdum sonans aliquantulum, velut parvus sonus tubæ a vivente Lumine : unde Deus juvet me, ut permaneam in suo ministerio. *Ex chronico Alberici monachi ad annum 1155 colligitur,* S. Hildegardem *aliquando etiam a S. Elisabetha visitatam fuisse.*

Auctore J. S. Helengerus abbas S. Disibodi,

123 *Helengerus, abbas S. Disibodi, et Cononis anno 1155 successor, qui* S. Hildegardem *diu noverat, ita eidem scribit pag. 558 :* Cum totus mundus veraci præconio clamet, vos sancti Spiritus ditatam esse jubilo, ego, qui primus debueram esse, et alios ad Beatitudinem vestram invitare, huc usque inerti tædio delitui : sed nunc tandem timore et pudore correptus, his verbis vos salutare neccessarium duxi. *Mox se ipse accusare incipit, et conqueri de male observata in suo monasterio disciplina regulari. In fine vero ait :* Consolationis ergo vestræ scripta humilitati meæ dirigite *etc. Rescripsit Sancta multum hortando ad emendationem vitæ. Demum circa finem hæc addit :* Ego autem paupercula video in te nigerrimum ignem contra nos accensum : sed ejus in bona scientia obliviscere, ne gratia et benedictio ipsius a te recedat tempore officii tui. *Habuit revera* S. Hildegardis *difficultates cum abbate S. Disibodi circa liberam electionem directorum suorum, ut postmodum videbimus.*

abbas S. Emmerami Ratisbonensis,

124 *Abbas S. Emmerami Ratisbonensis (qui* provisorem *se vocat in inscriptione, sed Epistola utraque satis innuit, præfectum fuisse sive abbatem cœnobii) opem* S. Hildegardis *pro alio im-* E *plorat, ita scribens pag. 556 :* Per te enim omnes justi magnifice gloriantur, et hactenus desperati beatifice lætificantur, quia sperant, se per te posse reconciliari Christo. Unde et præsentium litterarum lator, ut asserit, de salute sua desperans, nuper mihi miserias suas conquestus est, obsecrans, ut eum ad præsentiam tuæ Beatitudinis cum litteris commendatitiis dirigerem. Idcirco, o Famula Christi, pietati et compassioni tuæ eum commendo, suppliciter rogans, ut pro amore Dei omnipotentis pro salvatione ejus totis viribus cum omnibus tibi obedientibus labores *etc. Utrum fuerit monachus, an alius, qui mittebatur ad Sanctam, non liquet manifeste; nec invenio, quo successu* S. Hildegardis *pro ipso laboraverit. Attamen ex hujus responso suspicor, monachum fuisse gravibus conscientiæ stimulis, et fortasse scrupulis agitatum. Qualiscumque fuerit. Sancta abbatem gravibus verbis hortatur ad curam gregis sui, ita ordiens :* Qui est, dicit : O homo, ubique circumspicere debes, ut abigas insidiatores ovium tuarum. Vide etiam, ut inspicias cicatrices vulnerum illorum, quia mul- F tæ nebulæ circueunt in spirituali populo *etc.*

aliique monasteriorum

125 *Abbas Neuenburgensis magno etiam cum affectu scribit ad* S. Hildegardem *pag. 556, dicitque, belli timore impeditum se fuisse, quominus ad ipsam veniret. Tum preces ipsius studiose flagitat, et subjungit :* Aliquod pignus salutis, per quod prosperare valeam, et vestri memoriam habeam, per præsentium latorem transmittite. *Rescripsit* S. Hildegardis, *ipsumque hortata est ad fortitudinem in cura pastorali, recte observans, belli tempore non abjicienda militi arma ob difficultates exortas. Similia pag. 561 per litteras petit abbatissa in Elostat, insigne texens Sanctæ elogium, eamque deinde sic alloquens :* Igitur Mater benedicta, da veniam, et sustine non modicum quid insipientiæ meæ; sed magnam insipientiam meam : sine, ut paululum coram te cordis mei dolorem aperiam : et cum audieris, consolare, obsecro, ancillam tuam. Porro enim pondus importabile, quoniam jubeor fortitudines sororum mearum corrigere, *etc. Breviter, sed amice admodum rescribit* S. Hildegardis, *ipsam animans ad laborem pro suis continuendum. Pru*den-

AUCTORE J. S.

dentia tamen opus esse in Dei servitio, recte observat his verbis : Quicumque agrum corporis sui per discretionem lacerat, subitanea præventio finis illi non nocebit, quia symphonia Spiritus sancti, et læta vita eum suscipiet. Sed cavendum est, ne homo per nimietatem laborum corpus suum occidat, sed in rationalitate peccata prohibeat. Filia, memor esto, quod possibilitatem hominem creare *(potentiam creandi hominem)* non habes. Unde Deum leniter ora, ut meliorem vitam tibi det : et hoc Deo acceptius est, quam quod in nimietate tristitiæ ipsum depreceris. Deus te templum vitæ faciat. *Similiter amicam Epistolam pag. 563 scribit G præpositus Francofurtensis, cui illa respondit per adhortationem seriam ad mores corrigendos.*

superiores

126 *Epistolas olim editas, quæ huc spectant, hactenus recensui. Accedunt aliæ multæ apud Martenium tom. 2 Collect. Ampl. nuper vulgatæ. Hic col. 1013 scribit abbas Mulenbrunnensis (alias* Mulbrunnensis *in diœcesi Spirensi et in ducatu Wirtenbergico) petens litteras,* quibus instruantur, confortetur, consoletur corpus *ipsius* et anima. *Abbas S. Michaelis Bambergensis col. 1016, mor-* B *ti se propinquum credens, preces* S. Hildegardis *vehementer rogat, et* scripta consolationis. *Utrique sic rescripsit Sancta, ut ad virtutem hortetur, et instructionem utilem subministret. Pro consolatione primi in fine addit hæc verba :* Dominus non derelinquet te, sed dadit tibi refectionem salutis. *Alterum responsum concludit his verbis :* Vigila strenue et surge in lumine, ut virgam ipsius, honeste in die feras : nam si exterior homo in flagello Dei aliquando fatigatur; interior tanto fortior exsurgit de fortissima vi, quæ te sustentare vult in circumeunte rota gratiæ suæ *Abbas S. Eucharii Trevirensis col. 1019 ad Sanctam scribit, preces flagitans et* admonitoria verba. *Idem rursus col. 1021 litteris aliis exigit* litteras promissas, *et in fine addit :* Sed et etiam, quod tibi visum fuerit de negotio tibi commisso, rescribas. *In his de S.* Hildegarde *ita loquitur,* Quam Deus cum mirabili castitatis prærogativa tam alta et tam insigni mirificavit ingenii excellentia, ut non solum philosophorum et dialecticorum, verum etiam antiquorum prophetarum exsuperes acumina. *Ad priorem Epistolam* S. Hildegardis *apta rescripsit ad pascendum gregem monita, uti etiam ad secun-* C *dam. In primo responso hæc de moribus abbatis illius præmittit :* Qui est, dicit : O homo, tu indutus es lorica fidei, et circumamictus cingulo sanctitatis, velut homo faciem suam in speculo videt, non habens in hoc plenum gaudium, quia interdum dubitat, utrum facies ipsius pulchra sit, an non. Nam mens tua similis est ædificio, quod a longe aspicitur, et quod nebula aliquando tegit. Sed et præceps es sicut sarcina, quam portator in venditione portat *etc. Ita bona et defectus regiminis ipsius præmittit in responso ad secundam.*

127 *Abbas Bosonis-villæ in Lotharingia, cum ob turbas in cœnobio suo ortas infamia laboraret cum monachis, col. 1022 ad* S. Hildegardem scribens, *flagitat super hoc* aliquod consolationis verbum, *et preces, quibus reconcilientur* Deo et hominibus. *Rescribens* S. Hildegardis, *cœnobii illius statum exponit, et ad emendationem hortatur. Nicolaus abbas Halesbrunnensis (Trithemio in* Heilsbronn*) insinuans, se solitum* S. Hildegardem *subinde visitare, col. 1025 litteras, quibus præmoneatur, petit, ac preces, quibus a malo eripiatur. Rescribit Sancta, ipsius intentionem laudans, ipsumque ad laborem adhortans. Addit alia quædam obscuriora. Hanc sequitur col. 1027 Episto-* D *la quinque simul abbatum Ordinis Cisterciensis, diœcesis Bisontinæ, videlicet Bellæ-vallis, Cari-loci, Clari-fontis, Caritatis et Bethaniæ. Hi duo diversa petunt, Sanctam prius magnifico elogio ornantes. Primum sic exprimunt :* Quatenus aliqua nobis de nostro statu divinitus vobis revelari, nobisque insinuare curetis, humillime deposcimus. *Alterum hoc modo :* Sed hæc mulier præsentium latrix femina nobilis est, et cujusdam amantissimi viri uxor est. Hæc devotione multa venit ad te humilis et pedestris, cum in equis et multo comitatu possit venire. Causa autem hæc est adventus ejus. Jam multo tempore sterilis permansit, cum tamen primum pueros generavit; sed illis mortuis, et alios non gignens, dolore vehementi afficiuntur ipsa et maritus ejus. Hinc est, quod ad te Ancillam et familiarem Christi confugit, habens fiduciam, quod meritis et orationibus tuis obtineas apud Deum, ut possit adhuc fœcundari, et benedictum fructum ventris in prolis procreatione exhibere Christo *etc. Ad primum* S. Hildegardis *cum laude illorum abbatum egregia reposuit monita et documenta. Ad secundum ita respondit :* Quod vero matronam Dei adjutorio E fœcundari petitis, hoc in Dei voluntate et potestate est; quia ipse novit, ubi prolem concedat, ubi prolem auferat... Ego enim, quoniam rogastis, pro ipsa Deum orabo; sed ipsa faciat, quod inde pie et misericorditer fieri disposuit.

ad S. Hildegardem scribunt,

128 *Abbas Eberburdæ, extra Germaniam positus, forsan Averbodiensis in Brabantia, cum hujus abbatiæ nomen Belgicum et Gallicum utcumque cum* Eberburde *consonet, col. 1029 Epistola satis prolixa, et elogiis plena, preces* S. Hildegardis *postulat. Hæc contra hortatur, ut gregem suum diligenter pascat, et in se etiam oculos deflectat. Alius abbas, qui frequenter coram egerat cum* S. Hildegarde, *quam cum antiquis prophetis comparat, col. 1033 petit* verba consolationis, *quibus* in procellis fluctuantem erigat. *Illa vero per varias figuras ipsum hortatur ad strenue vigilandum,* antequam, *inquit,* umbra obitus tui appropinquet. *Præpositus de Flanheim* tunc Regularium, *ait Trithemius, diœcesis Moguntinæ, col. 1033 ita preces suas* S. Hildegardi *proponit.* Interim igitur accepta sit vobis, quæso, devotio mea : et, sicut dudum verbo rogavi, orate pro F me ad Dominum, ut vobis revelet, quæ circa me sunt, quatenus de bonis reddere gratias, de malis vero dignis pœnitentiæ fructibus Deo satisfacere merear, antequam moriar. *Monet Sancta, ut strenue vigilet, et ovile suum corripiat, hæc in fine addens :* O bone miles, nunc surge, quia gratia Dei ad te currit, et in æternum vives, ita quod vivens lapis sis in cælesti Jerusalem. *Prælatus monachorum in Elvestat col. 1037 conqueritur de non accepto ad litteras suas responso, et preces* S. Hildegardis *postulat. Hæc vero rescribens, videtur in illo aliquid scrupuli improbare, illumque hortari ad sacrificandum, dicens :* Tu habes fiduciam cogitando in Filium Dei : sed tamen dubitas cibum illum frangere, quem ipse comedere vis in dictante mente tua *etc.*

preces,

129 *Prælatus in Selboth, in diœcesi olim Moguntina, col. 1037, magnis elogiis* S. Hildegardem *celebrans, non modo preces enixe flagitat : sed etiam hæc addit :* Neque enim dubito, quin omnia, quæ volueris, apud Habitatorem tui sancti pectoris Spiritum sanctum obtinere possis. Sed nec de hoc ambigo, quin omnem statum meum, et omnia, quæ circa me aguntur, præter-

A terita, præsentia et futura, per præsentes litteras, ipso revelante, cognoscas. Unde, si ullo modo vilitas parvitatis meæ id petere præsumit, pedibus Sanctitatis tuæ toto animo et corpore submissus deprecor, ut pro eodem statu meo, sive ammonendo de præteritis atque præsentibus, sive præmonendo et cautum faciendo de futuris, et vitæ meæ fine, si id contrarium tibi non sit, per scripta tua animam meam lætificare ne dedigneris. *Respondit* S. Hildegardis *ad petita, non tamen ad omnia. Humilitatem vero ipsi maxime necessariam esse insinuat, et hanc addit rationem :* Quia Deus non habitat in illo habitaculo, quod in se ipso stare vult : sed amat domum illam, quæ se nescit, et dat illi unguentum optimum. *Præpositus in Herde col. 1039 ita ad Sanctam scribit :* Quas gratiarum actiones, Domina et Mater sanctissima, vestræ condigne referre poterimus pietati, quæ ad visitationem nostri monasterii, nec imbecillitatem nimiam corporis vestri attendere voluistis, nec difficultatem itineris præ nimia cordis vestri dulcedine abhorruistis : et rursum iterata visitatione nos lætificare studuistis. *Deinde preces flagitat et* rescripta. *Rescribens* S. Hildegardis *hortatur, ut in loco suo stet, acsi petiisset* B *consilium de loco mutando, quod præsens fortasse fecerat.*

130 *Præpositus Augustinianorum Hameliensis in ducatu Brunswicensi, qui* S. Hildegardem *aliquando inviserat, diuturna corporis infirmitate fatigatus, preces et* scripta *Sanctæ postulat. Et hoc adjicit :* Finem laborum, si licet, Sanctissima, ut remandes, imploro. *Reposuit Sancta instructionem et adhortationem ad corporis infirmitates fortius et constantius tolerandas ; sed laborum finem non memorat. Abbas in Wadego (apud Trithemium* in Wadegos : *Wadegotiensis designatur seu Vadegotiensis, Ordinis Præmonstratensis in diœcesi Trevirensi) col. 1041 vehementer Sanctam videre desiderans, visitationem ipsius flagitat, saltem* scripto *et precibus, si* nequit præsentia corporali. *Misit illa scriptam Epistolam, qua hortatur ad cautelam et pœnitentiam. Sic præpositus in Underestlorf (Trithemio* in Elversdorff) *col. 1042 brevi Epistola* auxilium consolationis *a* S. Hidegarde *petens, responso ipsius monetur, ut Deum timeat, in ovibus pascendis fortitudinem adhibeat, et candorem in verbis. Præpositus Erfordiensis in Thuringia col. 1049* C *commendat* familiarem *suum,* amore Dei *proficiscentem ad* S. Hildegardem, *cujus etiam preces flagitat. Rescripsit* S. Hildegardis *salutaria monita, inter alia dicens :* Cessa a peccatis tuis, quoniam Deus non vendidit te in perditione, sed requirit te in perdita ove, quæ revocata est ad vitam. *Hartmannus præpositus ecclesiæ metropolitanæ Moguntinæ col. 1050 postulat doceri, quid in se Deo displiceat, et quomodo illud emendare possit, Sanctam compellans his verbis :* Tibi enim cumulata felicitate concessum est, et sentire sapienter, et proferre utiliter. Stillantium auctoritas Scripturarum sedem invenit in te, manet apud te, et de te facit armarium *etc. Reposuit Sancta monitionem, ut fugeret duplicitatem, et alia quædam vitia, ita finiens :* Nunc autem ora et confide, quod Deus non derelinquat te, et aurora cito ad te procedet in liberatione.

consolationem, monita,

131 *Heldericus præpositus S. Simeonis Trevirensis col. 1051 preces* S. Hildegardis *flagitat, eamque insigni celebrat elogio, cujus partem subjungo :* Multorum relatu, propriique corporis mei auditu suavissimum tuæ beatitudinis odorem hauriens, lætatus et admiratus sum in his, quæ dicta sunt mihi... Quis enim umquam legit vel audivit, mulierem indoctam vel penitus illitteratam de profundissima abysso divinorum arcanorum tantas eructationes exhalare, de fluminibus aquæ vivæ tantam abundantiam sitientibus propinare? Vere mirabilis Deus, vere benedictus Dominus Deus, qui facit mirabilia magna solus *etc. Reposuit Sancta hortationem seriam, ad* rubiginem peccatorum *abstergendum,* antequam umbra mortis superveniat. *Præpositus in Knethstede, Ordinis Præmonstratensis in diœcesi Coloniensi, col. 1052, multum de Sancta confidens, quærit* remedium consolationis, *cupitque doceri,* quo ordine magis *placare possit* offensam divinæ Majestatis. *Rescribens Sancta hortatur ad magnam de Dei ope fiduciam.* Tu etiam, *inquit,* in ipsum confide, ita quod omnia opera tua ante eum ponere non erubescas, et dic, sicut filius patri suo dicit, cum delinquens corripitur, quod prolis suæ in ipso non obliviscatur. *Præpositus Bonnensis col. 1056 mirum in Sanctam declarat amorem, quia, ut dicit, ipse probaverat omnia, quæ ante de ipsa per famam audiverat. Respondens* S. Hildegardis, *egregiam mittit instructionem, hortans maxime ad mundi contemptum, et sic statim exordiens :* O homo, qui E sæculum diligis, et qui illud in voluntate tua habes, in comprehensione morum tuorum tempestati similis es, quæ raro pura est *etc.*

aliaque similia postulantes.

Auctore J. S.

132 *Abbatissæ quoque complures ad* S. Hildegardem *recurrerunt, ut preces, consolationem, monita salutaria, aliaque similia ab ipsa impetrarent. Inter has prima occurrit Hadelheidis abbatissa Ganderheimnensis, in ducatu Brunswicensi, olim Sanctæ discipula, quæ suum declarat affectum, preces pro se et pro grege suo petit, et venturam se* expedito tempore *ad Sanctam promittit,* ut ore, *inquit,* ad os loquamur, manu ad manum, quod bonum est, operemur; sicque antiqua stabilietur societas, quam in nobis confirmet Deus caritas. *Rescribens* S. Hildegardis, *hortatur, ut uni Deo constanter serviat. Altera abbatissa loci non nominati col. 1057 preces similiter postulat, et* consolationis litteras. *Hanc Sancta respondens hortatur ad constantiam, et fiduciam de Deo. Abbatissa in Wethderswinkele (Trithemio* in Wekerswinkel, *legendum* in Wechterswinkel, *eratque Ordinis Cisterciensis in diœcesi Herbipolensi) col. 1058 cupit assumi in filiarum* S. Hildegardis *numerum, petitque ipsius orationes, et* litteras com- F monitorias, quas, *inquit,* pro Dei amore libenti animo semper observabo. *Huic Sancta sic respondet :* Vivens Lux dicit : Aridum sabulum inutile est, et terra, quæ per aratrum nimis frangitur, rectum fructum non dabit... Et sicca terra, quæ saxosa est, germinat spinas atque alias inutiles herbas. Sic incongrua abtinentia, quæ non habet justum modum et rectum statum, prosternit carnem hominis, quia non datur ei viriditas justæ refectionis : unde etiam homo arescit. Ubi hoc est, certe ibi peribunt volatiles virtutes, scilicet humilitas et caritas, pulcherrimorum florum; quoniam nimia abstinentia caret viriditate virtutum : sed ibi crescit ventosa fama inutilitatis, ibique insurgunt multi terrores, quasi sancti sint, et sancti non sunt. *Tota Epistola pergit idem argumentum pulchre tractare. Abbatissa de Altena col. 1060 queritur de non acceptis diu litteris, easque petit. Respondet Sancta per varias parabolas, quibus hortatur ad fortiter Deo serviendum.*

Abbatissæ

133 *Abbatissa S. Mariæ Ratisbonensis col. 1063 sibi multum gratulatur de notitia* S. Hildegardis, *quam sibi fuisse saluti declarat, imo et meritis*

complures

ipsius

AUCTORE J. S.

ipsius, in articulum mortis ruentem, *se servatam insinuat. Sancta vero ipsam hortatur ad patientiam, monetque, ut ab ira caveat, atque inter alia scribit sequentia :* In proximo enim tempore ipse *(Deus)* castigando te admonuit, et ob aliquam causam, quam in te video, adhuc monebit de mala consuetudine, quam tibi bonum est vitare. *Abbatissa in Koufungim (Trithemio* in Kegsungen) *col. 1065 hæc ad* S. Hildegardem *scribit :* Celebre factum est in ore omnium volumen illud volans, quod prophetæ datum est in escam, in tuo quoque ore... requiescere... Discurre autem, festina, excita Ecclesiam, imo principes Ecclesiæ... Virgam enim ab Aquilone super iniquitatem vigilantem te vidisse, et gaudemus et contremiscimus : unde et litteras tuas consolatorias recipere desideramus *etc. Ad hæc nihil respondet* S. Hildegardis, *sed serio monet abbatissam de vita emendanda ante mortem, quam non longe abesse prædicit.* In spiritu, *inquit,* veraciter tibi dico : animam tuam custodi... Hoc ante diem mortis facito... Accipiter enim inimicus tuus circuit, tentans, quomodo animam tuam vulnerare possit. Ab illo te custodi per studium bonorum operum, et per abstinentiam peccatorum, quia dies tui longa B tempora non habent *etc. Abbatissa in Gerbestethde (apud Trithemium* in Gerbstede) *col. 1066 preces* S. Hildegardis *flagitat.* Præterea rogo, *inquit,* ut aliquid mihi de libris vestris transmittatis, omni devotione semper deserviendum. *Rescripsit Sancta disserens de lapsu Adami, et de Incarnatione Christi, qui hominem lapsum reparavit.*

434 *Abbatissa Montis S. Cyriaci prope Erphordiam col. 1067 enixe pro se suisque flagitat preces* S. Hildegardis. *Hæc vero prædictæ abbatissæ caritatem non parum laudat, sed in ea requirit mentem magis quietam.* Omnia, *inquit,* quæ pro anima tua poscis, implebo. Nunc cessa de inquieta mente, et quietem tibi assume. *Monet etiam, ne corpus nimia abstinentia frangat, hac addita ratione :* Sæpe video, quando homo per nimietatem abstinentiæ corpus suum affligit, quod tædium in illo surgit, et tædio vitia se implicant, plusquam si illud juste pasceret. *Demum in fine hanc dat consolationem :* Video animam tuam valde rutilantem in puro homine. *Abbatissa in Lubboldesberge (apud Trithemium* in Lubbelsberg) *col. 1069 consolationem afflicta quærit; et hanc abunde obtinuit. Nam* S. Hildegardis, *laudans ipsam, quod abstineret a peccatis, hæc subdit :* C Unde video te sicut rutilantem fulgorem solis per aspirationem Spiritus sancti, nec omnino exsilium perditionis ; sed aspicientem ad solem sicut aquilam per pœnitentiam, quæ dulcissima mater est : et ideo Deus valde amat te. *Abbatissa alia loci non expressi col. 1069 queritur, multum se affligi et periclitari* tentationibus malorum spirituum. *Reposuit Sancta monitionem egregiam, cujus initium subjungo :* O filia Adæ, in vera visione sic docta sum. Quicumque hoc facit, quod voluntates corporis sui relinquit, hic Abrahæ, qui patriam suam reliquit, et viro sapienti, qui domum suam supra petram ædificat, assimilatur. Homo enim, qui in hac terrena vita aliam vitam colit, hujus vita angelica esse probatur, quia tempestas hujus sæculi eum non movet, nec terroribus diabolicæ deceptionis prosternitur. Sed sicut Abraham patriam suam reliquit, et præceptis Dei obedivit, sic iste carnalia desideria sua derelinquit, et præceptis Dei per eleemosynas et orationes ac per alia bona opera obedit *etc.*

435 *Abbatissa Bambergensis col. 1072 cupit* in consortium fraternitatis *a* S. Hildegarde *recipi*, D *et* commonitoriis litteris *confirmari. Rescribens Sancta ipsam hortatur ad laborandum apud populum, et ad filias suas sub disciplina continendas. Abbatissa Veteris-monasterii Moguntini col. 1073 ita* S. Hildegardem *alloquitur :* Si aliquantulum, Domina mea, de infirmitate vestra convaluistis, gaudeo : sin autem, ex animo condoleo. *Preces insuper petit, et litteras. Respondet Sancta :* Voluntas Dei quasi in signo mortis me straverat, velut anima mea de hoc sæculo suspiraret : sed gratia Dei aliquantulum me in novo dono nunc erexit. *Addit, Deo gratum esse commiserationis affectum, ipsamque hortatur ad constantiam in Dei servitio. Abbatissa Nussimensis (Trithemio* in Nusia) *col. 1076 multum sollicitata,* causam animæ *suæ se* S. Hildegardi *permittere scribit, et* rescripta *petit. Hanc Sancta ad pœnitentiam hortatur, et ad bona opera, priusquam moriatur, facienda. Abbatissa Coloniensis col. 1077 ad* S. Hildegardem, *quam habere matrem cupiebat, filiæ instar scribit, ut ab ea consolationem obtineat. Reposuit Sancta instructionem brevem, ut constans esset in bonis, ita ordiens :* Onus tuum in recto itinere firmiter porta, et oves tuas, quantum E potes, coerce : et hoc melius tibi est, quam diversa vagatio mentis. *Abbatissa de Didenkirkim (apud Trithemium* in Didenkirchen) *juxta Bonnam col. 1078, quam Sancta ante inviserat, enixe rogat* commonitoria verba. *Rescripsit* S. Hildegardis *instructionem satis prolixam ad recte regendum, et ad mores suos corrigendum. Pauca solum excerpo :* Cum enim homo carnem suam moderate pascit, lætos et mansuetos mores habet. Sed cum in nimietate ciborum et conviviorum vivit, unumquodque nocivum vitium in se pullulare facit. Qui autem per immoderatam abstinentiam corpus macerat, semper iratus vadit *etc.*

436 *Abbatissa Auturnacensis (apud Trithemium* prope Andernach) *col. 1079 varia inquirit de consuetudinibus monasterii* S. Hildegardis, *præmittens hæc verba :* Multorum namque testimonio didicimus, de secretis cælestibus plurima mortalibus intellectu difficilia et rara, vobis divinitus ad scribendum revelari, et quæque vobis agenda, non deliberatione humana, sed Deo edocente ordinari. *Tum ita pergit :* Aliud etiam quoddam de consuetudine vestra ad nos pervenit, virgines videlicet vestras festis diebus pro orna- F mento candidis quibusdam uti velaminibus, coronas etiam decenter contextas capitibus earum desuper impositas, et his utraque parte et retro angelicas imagines insertas, in fronte autem agni figuram decenter impressam : insuper et digitos earumdem quibusdam decorari anulis. Quæ omnia, ut credimus, ad amorem superni Sponsi ducitis... Præterea, et quod in his omnibus non minus mirandum nobis videtur, in consortium vestrum genere tantum spectabiles et ingenuas introducere : quod nos plurimum etiam admiramur *etc. De his omnibus, quod nova viderentur, reverenter rationem petit abbatissa, aliquot etiam Scripturæ textus objiciens. Rescripsit* S. Hildegardis *Epistolam prolixam, in qua rationes reddit de ornatu monialium suarum, et de instituto suo recipiendi solas nobiles, prout ibidem videri poterit. Abbatissa de Crouchdal * (alia verisimiliter, quam cujus Epistolam memorari num. 84, cum in altera* H *nomen indicet, in altera* A) *col. 1082 magno studio flagitat, ut* S. Hildegardis *indicet, quomodo* pro excessibus *suis Deum placare possit Rescripsit Sancta longam instructionem, in qua*

varia ... petunt. ... a S. Hildegar. de

* Crutendal

A *qua multas virtutes commendat, maxime caritatem, obedientiam et humilitatem.*

Alia personæ religiosæ

137 *Sanctimonialis quædam, littera G nomen suum indicans, olim disciplina* S. Hildegardis, *sed diu ab illa et longe remota, verisimiliter quia ad aliquam dignitatem erat promota, suum in Sanctam amorem declarat his verbis col. 1086 :* Quid scribam vel quid dicam tam unicæ tamquem in Christo dilectissimæ Matri, penitus ignoro; quia ipsa vis amoris omnem mihi sustulit, scientiam locutionis, immo etiam vinum mœroris, quo divina absentia tua me inebriari facit, tantum me afflixit, ut non solum dictandi, verum etiam vivendi mihi fastidium generarit. Melius enim mihi fore crederem numquam te vidisse, numquam te erga me tam benignam tamque materna viscera gerentem sensisse, quam per tanta locorum spatia late separata sine mora lugeo te quasi perditam. *Subjungit spem suam de ea adhuc videnda, et preces enixe flagitat. Ad hæc* S. Hildegardis *magna cum laude et consolatione illius virginis respondet, circa finem sic eam alloquens :* Nunc autem de te gaudeo, quia in te completa sunt, quæ de te audivi et desideravi, et tu mecum gaude... *Et* B *concludens :* Gaude igitur et lætare in Deo tuo, quoniam in æternum vives. *Aliquis anonymus col. 1088 multum se excusat, et veniam petit, quod Sancta diu non visitasset, ne litteris quidem : et miram ipsius affabilitatem simul exprimit, dicens :* Quippe quem antea nec voce, nec habitu, nec facie, necdum etiam fama agnitum, ut primum veni, ... gratia vestri benignissime recepistis, et statim vestri colloquii participatione, quod magnum duco, recreare dignata estis. *Remisit Sancta brevem instructionem, qua hortatur ad mundi contemptum. Monachus quidam Benedictinus col. 1089 flagitat preces, et* litteras correptionis, *addita hac ratione :* Credo enim per Spiritum, per quem cuncta, præterita, præsentia, et futura perspicis, etiam tibi patere secreta mei cordis. Vere numquam vidi diem mihi dulciorem, quam ut ad tuam præsentiam pervenirem. Mallem namque nudis pedibus incedere pro sola verborum tuorum auditione *etc. Rescribens* S. Hildegardis, *desideria ipsius bona laudat, ipsumque instruit, ut sint puriora, ipseque sit fortis.*

138 *Alius anonymus col. 1090 preces* S. Hildegardis *flagitat his verbis :* Cognosco me peccasse, orate pro me. C Non quæro terrenum lucrum, non rem transitoriam, sed gratiam Dei mei, et salutem animæ meæ. Succurrite mihi *etc. Respondit Sancta hortando ad pœnitentiam, cujus quinque gradus assignat. Quidam frater col. 1096 queritur, peccatis se gravatum, et* blasphemiæ spiritu *circumvallatum. Huic* S. Hildegardis *instructionem remittit, in qua dicit :* Unde et homo, qui per scientiam boni et mali se multum peccasse recordatur, cum ad Deum suspirat, denuo per pœnitentiam in Deo renascitur. *Decanus S. Martini Moguntini, cupiens videre iterum* S. Hildegardem, *magno cum affectu col. 1102 litteras ipsius petit, quibus consolationem obtineat. At illa utilia magis, quam blanda, rescribere solita, serio hortatur ad pœnitentiam, et orditur hoc modo :* De nimio cibo et de immoderato potu vini immoderata vitia crescunt, et caro etiam hominis sæpe languescit, ita quod vix vivere potest. *Alius cuidam congregationi præfectus col. 1103 se suamque congregationem precibus* S. Hildegardis *multum commendat. Hæc vero rescribens, docet variis similitudinibus, a quibus in regimine suorum cavere debeat. Monachus quidem Mulenbrunnensis * col. 1104 petit a* S. Hildegarde, *ut sibi mittat* aliquid de cælesti admonitione. *Misit revera ad ipsum Sancta elegantem instructionem, qua egregie docet, illos, quos præteritorum peccatorum pœnitet, et qui se emendare student, benigne recipi a cælesti Patre familias, non vero tædiosos, qui contra superiores suos obmurmurare volunt magis, q uam se emendare.*

* al. Mulbrunnensis

AUCTORE J. S.

varias instructiones petunt et impetrant.

139 *Monachus Ebrensis, Ordinis Cisterciensis, col. 1107 humillimis litteris orationes et verba* consolationis a S. Hildegarde *petens, responsum acc epit, cujus hoc est initium :* Video, quod Deus faciem suam a te non abscondit, sed cum flagellis suis te constringit, sicut ipsi placet. Item in animam tuam, et in gaudium corporis magnum lumen consolationis Dei venturum video, cum ipse voluerit. *Addit alia similia; sed monet, ut quædam inutilia fugiat. Monachus quidam et presbyter col. 1110 multum sibi gratulatur, quod benevole a* S. Hildegarde *fuisset exceptus, petitque sequentia :* De ceteris, *inquit,* quæ vobiscum secretius contuli, cum opportunum fuerit, scriptis me certificare curabitis. *Rescribit Sancta pulchram parabolam de tribus mulieribus, quas ita explicat :* Nunc, fili mi, primam mulierem, et puellas ejus attende... E Prima enim mulier caritas est cum puellis suis, videlicet benevolentia et largitate... Sed mulierem rugosam omni studio fuge... Mulier rugosa... amor sæcularis est... Mulierem autem mercatricem ad te collige..... Mulier vero mercatrix philosophia existit, quæ omnem artem instituit, et quæ crystallum, id est fidem, invenit, cum qua ad Deum pervenitur.

§ X. Epistolæ quædam S. Hildegardis ad Philippum abbatem Parcensem, et hujus ad ipsam ex Ms. : gesta cum S. Gerlaco : aliæ Epistolæ serius ad Sanctam datæ cum responsis ejusdem.

Litteræ quædam S. Hildegardis ex Ms. huc missæ.

Joannnes *Masius, abbas Parcensis, Ordinis Præmonstratensis, prope Lovanium, anno 1641 ad Bollandum transmisit tres Epistolas* S. Hildegardis *ad Philippum abbatem Parcensem, et unam Philippi ad* Hildegardem, *quam aliquando in* F *viserat. Cum autem duo abbates Parcenses contemporanei fuerint* S. Hildegardi, *qui ambo* Philippi *nomen habuerunt, merito dubitarem, utrum primus, an secundus fuerit Philippus, qui illud litterarum commercium cum Sancta habuit, nisi Epistolis addita esset hæc annotatio :* Fuit iste Philippus secundus abbas Parcensis ab anno Christi MCXLII usque ad annum MCLXV, vir non tantum multum pius, sed et doctus. Unde plurimos libros suo tempore in pergameno exscribi curavit, qui adhuc modo extant. *Inter hos numerantur* Visiones S. Hildegardis. *Fuit ille Philippus primus, sed inter abbates secundus, cui post breve alterius regimen Philippus II successit, ut hic æque ac primus a* S. Hildegarde *litteras accipere potuerit. De Epistolis porro huc missis tale testimonium dedit ipse Masius :* Copiæ supra positarum Epistolarum R. D. Philippi abbatis Parcensis ad S. Hildegardem, et S. Hildegardis ad ipsum R. D. Philippum, sunt extractæ et exscriptæ ex antiquis-

AUCTORE J. S.

quissimo codice bibliothecæ nostræ Parcensis, et de verbo ad verbum cum originalibus conveniunt. Quod testor hac x Octob. MDCXLI. Joannes Masius abbas Parcensis. *Dabo has Epistolas integras, quia necdum editas novi, et quia spiritum propheticum Sanctæ, quo absentia et abdita cognoscebat, egregie manifestant. Non est omnino certum, quo scriptæ sint ordine. Eo igitur ordine singulas recitabo, quo exaratas utcumque innuit ipse contextus.*

Sancta scribit Philippo abbati Parcensi,

141 *Prima ad Philippum scripsisse videtur* Hildegardis, *mittens ad ipsum mulierem quamdam pœnitentem, quæ non fuerat recte confessa, et cui peccatum exponendum indicaverat, ut ex responso Philippi patebit. Hanc igitur Epistolam, lector, accipe :* Philippi abbati Hildegard. O pater, qui in omni negligentia tua Deum times, et qui eum diligis, ita quod pro quibusque inutilibus ad ipsum suspiras, tu ad Fontem aquæ vivæ curre, non solum te, sed etiam alios infirmos, quos vulneratos vides, lavando; ipsisque vinum pœnitentiæ infunde, et eos oleo misericordiæ ungere non cesses. In hoc enim illum, qui vivus fons et integra rota est, imitaris, qui peccatores
B
ad auxilium misericordiæ ejus confugientes comprehendit, impiosque ei contradicentes amaro judicio judicat. Circulum vero hujus rotæ nullus mons tangere valet, quoniam umbra ipsius super omnia excelsa est : nec ipse etiam ab ullis infimis obnubilari potest, cum omnia excellat. Deus namque per nullum, nisi per seipsum, vivit : unde nec initium nec finem habet. Ideo quicumque ad auxilium gratiæ suæ confugerit, a beatitudine æternæ vitæ numquam deficiet; sed denuo per Deum vivum scintilla salvationis excitatur, quia ipse peccatoris mortem non vult, sed ut per eum vivere incipiat. Nunc autem, o mitis pater, qui in vice Christi es, suscipe hanc mulierem, scilicet Idam, quæ occulta vulnera sua nondum perfecte manifestavit, et eam, ac cæteros ad te confugientes diligentissime medicina pœnitentiæ percura, quatinus in rota veræ Trinitatis in æternum vivas. *Ida, de qua fit mentio, aut apud* S. Hildegardem *fuerat, et cum his litteris ad Philippum abbatem missa est, aut litteras ab* Hildegarde *acceperat. Certe ipsam monuit Sancta de peccato aliquo in confessione exponendo, ut liquet ex Philippi abbatis Epistala, quam subjungo.*

C

qui eidem rescribit de muliere, cui illa peccatum detexerat:

142 Philippus Dei gratia ecclesiæ beatæ Mariæ, quæ est in Parco Lovaniensi, dictus abbas, H. de Binga ancillarum Dei venerabili magistræ bonum salutis æternæ. Crede, Mater venerabilis, crede, Dilecta Deo, ex quo virtutum tuarum, quibus Ancillam suam divina Benignitas mirificavit, fama prædicante, notitiam habui, te dilexi, de te mihi sermo cum laudibus frequenter sine fastigio *, tu cordis mei meditatio fuisti sæpissime. Hujus rei testis est labor itineris, quem assumpsi, ut venerabilem vultum tuum, speculum videlicet illuminatæ mentis tuæ, videre, et tecum loqui ore ad os possem. Deo gratias : quam quæsivi, quam diu multum optaveram præsentiæ tuæ dulcedinem promerui, et collocutionis tuæ consortium indigno mihi non denegasti. Sed doleo, quod adquievi fratribus meis, qui mecum venerant, et nullam moram facere sinebant tecum, ut volebam. Sed spero, quod adhuc te fruar in Domino, sive in præsenti vita, sive post eam, tuis orationibus amœna paradisi introductus. Ora igitur, Mater venerabilis, ora pro me amante, et venerante gratiam Dei in te, et pro congregatione fratrum et sororum, quam habeo regere, ut pacem et concordiam nobis Dominus tribuat, peccata dimittat, perseverantes in suo servitio faciat. De pœnitente autem muliere, Ida videlicet, voluntati tuæ, quam Dei credo, obedivi, pœnitentiam jungens * pro peccato, quod, Domino revelante, ad purum ei detexisti. Sed quia senio confecta, et legibus pœnitentiæ multo jam tempore confracta est, peto, ut, quomodo scis, et animæ suæ utile prospexeris, unde relevetur, ei impendas.

* forte fastidio

D

* forte injungens

altera Hildegardis

143 *Ad hanc respondit, opinor,* S. Hildegardis *per Epistolam mox dandam, etiamsi in ea nihil dicat de minuenda aut protrahenda Idæ pœnitentia, quia id verisimiliter abbatis prudentiæ totum relinquere voluit. Epistolam præclara monita continentem subjungo.* Philippo abbati Hildegardis. Fides, quam homo per inspirationem Spiritus sancti ardenti corde ad Dominum habet, valde gloriosa est, cum in amplectione dilectionis invisibilia, tamquam ea, quæ visa delectant, amplectitur. Sic etiam laudabile est in te, quod propter amorem Dei me debilem et indoctam fœmineam formam videre et audire dignatus es. Ventus enim de excelso monte flavit, coram ornatis civibus et turribus parvam pennam flatu suo
E
movens, nullam per se possibilitatem * volandi, nisi per ventum, habentem. Quod nimirum Deus omnipotens idcirco facere curavit, ut ostenderet, quid per rem, quæ nec minima de se præsumeret, operari posset. Vos autem, qui in officio prophetarum, cui adjuncta est cura apostolici ordinis, viriliter statis, suffragium orationum vestrarum mihi, quam super stratum infirmitatis meæ usque adhuc decumbentem coram positam vidistis, porrigite, ut in gratia Dei valeam permanere, quoniam nullam in me securitatem retinens, omnem spem meam et fiduciam in Dei solius misericordia constitui.

* i. e. potentiam

ad Philippum Epistola.

144 Nunc autem, o pater, qui in vice Christi es, curam super oves congregationis tuæ cum virga præceptorum Dei habe, quibus eas corripias et regas, ne in superbiam eleventur : quod vitium assimilatur urbi, quæ supra petram nequaquam fundata est, ideoque ruendo destruitur, quoniam firmum fundamentum non habuit. Peccatores quoque, qualicumque crimine vulneratos, oleo misericordiæ frequenter inunge : nec in mala consuetudine peccatorum, velut quatriduanus Lazarus,
F
feteant : cornuque salutis, id est, veræ humilitatis in omnibus tuis erige : (quæ virtus nubi saphirini coloris, per quam sol potenter fulget, comparatur) in hoc verum Solem, scilicet Filium Virginis, imitando : qui in summa humilitate ad terras descendit, in qua etiam ad dextram Patris sui ascendit, Ab eis etiam malam consuetudinem peccatorum abscinde, eosque hoc modo, velut monile, cum pretiosis lapidibus adornare fatage, ut tu cum eis, et ipsi tecum, ad æternum gaudium pariter veniatis. Nunc autem gratia Spiritus sancti lucernam veræ charitatis omnipotenti Deo te efficiat : qui etiam pro adjutorio, quod animæ et corpori modo exhibes, æternam mercedem tibi donare dignetur.

tertia ad eumdem,

145 *Quæ restat Epistola* S. Hildegardis *ad Philippum, rescripta est ad interrogationem ipsius, timentis ob signum, quod ei in celebratione divinorum acciderat, et de quo multum sollicitus fuisse videtur. At hæc Epistola timorem facile exemerit.* Philippo abbati Hildegardis. O bone et fidelis serve Dei, qui causam vel significationem signi Dei, nuper ostensi, pertimescens scrutaris, quod in scientia solius Spiritus Dei est, qui ini-

tium

A tium non habet, et cui nulla creatura assimilari valet, audi, quæ ad interrogationem tuam respondeo. Istud, quod tibi accidit, velut ramum, in multis ramusculis divisum, video. Quare non propter te solum factum est; sed etiam propter subditos tuos, et propter alios multos, ut corda eorum, qui hoc audierint, paveant, et negligentias suas corrigant, et non nisi cum timore et reverentia divina celebrent, ne ut * judicio Dei, vel irrisioni dæmonum ex permissione ipsius Dei subjaceant. Nam et istud ego factum esse vidi quadam irrisione aereorum spirituum, permittente tamen Deo propter causas supra dictas. Unde, dulcis et mitis pater, non conturberis: sed age Deo gratias, si causa tui aliqui hoc audientes corrigantur. Et sacerdotale officium propter hoc ulterius agere non differas: sed confessione et pœnitentia purgatus, in celebratione Missarum Deo servire stude. Nunc ergo serve Dei, sine trepidatione gaude, et exulta in Domino, quia ipse Deus te amat, etanimam tuam suscipiet. *Hactenus* S. Hildegardis *ad Philippum abbatem Parcensem.*

* forte vel

B 146 *Cum autem versemur in Belgio, lubet hoc loco referre, quid* S. Hildegardi *intercesserit commercii cum S. Gerlaco eremita, qui ipsius tempore vitam valde austeram duxit in ducatu Limburgensi, duobus fere milliaribus Belgicis a civitate Trajectensi, et in hodierna diœcesi Ruræmundensi, ubi modo est cœnobium virginum Ordinis Præmonstratensis,* Sanctus Gerlacus *dictum. Auctor Vitæ S. Gerlaci, datæ ad* v *Januarii, cap. 8 ad propositum nostrum scribit sequentia:* Erat eo tempore in partibus Maguntiæ virgo quædam sanctissima, Hildegardis nomine, famosissima illa prophetissa Novi Testamenti, cum qua familiariter locutus est Deus, et ostendit ei secreta cælestia. Hæc per manum sanctæ memoriæ domini Henrici Maguntinensis archiepiscopi sacro velamine Domino consecrata, cum nullis litteris, nisi tantum Psalmis Davidicis esset erudita, per Spiritum sanctum edocta, de divinis oraculis et sacramentis sibi revelatis grandia edidit volumina..... Hæc per multa temporum curricula doctrinæ salutaris lampade sanctam Ecclesiam illuminavit, Epistolis ad diversas personas missis corroboravit, et claris miraculis illustravit.

Sancta visionem habet de futura gloria

C 147 Hæc igitur Christi Sponsa, dum Regem et Dominum dominantium sedentem in throno more solito in vera videret visione, et assistentium ei Sanctorum distinctos ordines et choros lustrando circuiret, inter confessorum splendidissimum chorum sedem conspexit lucidissimam, inæstimabili decore circumdatam, et mirifice adornatam. Et videns, vehementer super hoc admirata, didicit divino edocta oraculo, hanc gloriam et honorem sancto præparatam esse Gerlaco, qui S. Servatium quotidiana peregrinatione frequentaret in Trajecto. Hac revelatione Virgo Domini de meritis B. Gerlaci certificata, tota in ejus sacrum amorem succensa flagravit; et in signum perpetuæ, quam cum eo quandoque perceptura erat, societatis et felicitatis, coronam, qua in die consecrationis suæ ab episcopo coronata est, ei transmisit: quæ hujus rei testis, devote nunc usque in ecclesia nostra conservatur. *Hæc auctor anonymus quidem, sed S. Gerlaco et magis* Hildegardi *suppar, cum cap. 16 narret, se egisse cum aliquo sene, qui S. Gerlacum viventem cognoverat.*

S. Gerlaci, cui mittit coronam suam.

148 *Supersunt aliquæ illustrium virorum Epistolæ, necdum memoratæ, quas in hunc locum distuli, quia datæ sunt posterioribus* S. Hildegardis *annis, ut ex his perspiciat studiosus lector, insignem sanctitatis et sapientiæ cælestis famam, qua circa annum 1148 Sancta inclarescere cœpit, usque ad obitum ejus continuatam esse. Rudolphus, alias Rodulfus episcopus Leodiensis ab anno 1168 usque ad 1191, in laudata Bibliotheca Patrum tom. 23 pag. 547 ad* S. Hildegardem *scribit,* in maxima mentis et corporis fluctuatione constitutus, *quia, ut fatetur, et alii scriptores consentiunt,* innumeris malis *Deum offenderat. Petit autem preces et rescripta Sanctæ* ad excitandam somnolentiam, *in qua erat, et* ut vel ultimam æternæ quietis *sortiretur* mansionem. *Rescripsit* S. Hildegardis, *hortando ad vitam bonam, et ad curam animarum, finitque Epistolam his verbis:* Deus te protegat, et animam tuam de æterna pœna liberet.

AUCTORE J. S.

Scribunt ad Sanctam Rodulfus Leodiensis episcopus,

149 *Godefridus episcopus Ultrajectinus pag. 548 suum erga S. Hildegardem affectum declarat his verbis:* Soror charissima, ex quo primo te cœpi in Christi charitate diligere, nunquam memoria tua, super mel et favum dulcis, in animo meo potuit excidere. Cogit enim me in tuam dilectionem virtus Dei, quæ habitat in te, quæ operatur per te, quæ familiarem præ cæteris illi Sponso reddit te, qui æternaliter salvat omnes sperantes in se. Et quoniam charitas diffusa est in corde tuo, rogo te in charitate, qua in omnes abundas, ut omni diligentia, omni conatu studeas Deum pro me exorare *etc. Reposuit* S. Hildegardis *adhortationem seriam et satis claram, ex qua nonnulla huc transfero:* Tu etiam populo adjutorium in vice Christi præbe, ne sis sicut tuba, quæ sonat, et non operatur. Sed esto bonus odor virtutum, ut in æternum vivas. Et dic; Exaltabo te, Deus meus Rex, et benedicam nomini tuo in seculum seculi. Nam quando intelligis, quia in episcopali cathedra es, in omnibus viis tuis Deum lauda, in bonis operibus eum exalta, et præcepta ejus sine tædio iterando rumina, per fidem eum osculare, et in bonis operibus eum amplectere: in bona conversatione Deum tuum ipsum ostende, et in judiciis suis eum ut justum Regem magnifica, ita ut populum tuum recte regas, et cum misericordia ungas, et noxiale crimen post te non trahas, scilicet ut munus pro justitia accipias: et sic invoca nomen ipsius, ut in omnibus his timorem ad ipsum habeas, quoniam Rex est, et hoc omnibus diebus vitæ tuæ facias *etc.*

Godefridus Ultrajectensis,

E

F

150 *Episcopus Pragensis, cujus nomen littera Hinnuitur, ad Sanctam etiam scripsit. Fuerit fortasse Henricus, qui episcopatum Pragensem adeptus certe non est, nisi sub finem vitæ* S. Hildegardis: *nam huic nullus alius Pragensium episcopus convixit cum illo nominis initio. Quisquis fuerit, ad Sanctam hæc scribit:* Dominum Deum nostrum magnificando glorificamus, cujus Spiritu illuminata, plurimorum tribulationibus consolando et sublevando subvenis; et fructum boni operis, eodem Spiritu cooperante, in multorum mentibus multiplicas, sicut etiam per plurima terrarum spacia de te referri audivimus. Unde Sanctitas tua noverit, quia magnum desiderium inest nobis te videre, atque colloquio tuo perfrui in Christo: sed magna difficultas locorum hoc fieri impedit. *Postulat deinde, ut orationibus suis subveniat, et bona consilia porrigat. Remisit* S. Hildegardis *monitionem seriam, qua hortatur ad majorem in virtute constantiam, cum* in

episcopus Pragensis,

AUCTORE J. S.

in prosperis tum in adversis, quamque concludit hoc modo : Nunc tu, o homo, qui circuis in moribus tuis per plateas vicissitudinum tuarum, et non ardenter intueris aspiciens in medicinam tuam et alterius; surge respiciens in Solem in recta moderatione, et lumen non fuge, illud abjiciens per austeritatem iniquitatis, quatenus non erubescas, quando summus Rex inquirit opera tua in sacculo tuo, et in æternum vives.

Arnoldus archiepiscopus Trevirensis,

151 *Arnoldus I, ab anno circiter 1170 archiepiscopus Trevirensis, suum erga* S. Hildegardem *affectum per litteras pag. 550 gratiose declarat, testaturque ad episcopatum se promotum esse contra voluntatem suam. Hac igitur de re Sanctam consulit, ita scribens :* Sed quia nescimus, cujus vocatione [*adde* promoti] simus ad tale ministerium, hoc maxime anxietatem nobis infligit. Si ex Deo esse sciremus, crederemus, quod qui cœpisset in nobis opus bonum, et perficeret. *Itaque et responsum de his, et crebras petit* S. Hildegardis *instructiones. Rogat etiam de energumena in Monte S. Ruperti liberata, de qua postmodum agam. Nunc vero quid ad alia responderit Sancta, audiamus. Orditur illa hoc*

B

modo : Tu arbor es a Deo constitutus, quemadmodum Paulus dicit : Omnis potestas a Deo est; quia secundum summum Magistrum per invocationem nominis sui omnis potestas est. *Deinde incipit salutaria dare ducumenta, serioque monet, ut caveat a superbia, a cupiditate divitiarum, ab injustitia, a vanitate, ac ut virtutes amplectatur statui suo congruas. Tum subdit hæc verba :* Ego autem, ut jussisti, ad verum Lumen aspexi, et vix inceptionem bonorum operum adspicere potui. Tu quidem bona opera studiosius operare, ut postea per gratiam Dei plura scribam.

Philippus Coloniensis,

152 *Philippus archiepiscopus Coloniensis pag. 550* S. Hildegardem *per litteras sic alloquitur :* Quamvis locorum diversitas mutui aspectus et desiderabilem collocutionis subtrahat gratiam; quos Christi charitas conjunxit, semper tamen tenebit animorum vicinitas. Unde est mihi desideratissimum, quod in hoc anno, dum transitus viæ, et gratia te videndi diu desiderata occurrit. Sed ægritudo et tenuitas tui corporis cor meum et multorum in terra nostra, te in Christo amplectentium, turbavit et perculit, semper exoptan-

C

tium vitæ tuæ sospitatem, veræque salutis æternitatem. *Tum laudat Sanctam, ut* perfusam divini charismatis munere, *et ut* in cælo conversantem; *petitque* ex occulto Dei *inquirat, sibique* commonitoria verba, prout Deus... donaverit, *transmittat. Paruit* S. Hildegardis, *misitque adhortationem satis claram, ex qua lubet nonnulla recitare.* Tu autem, qui lucida stella per episcopale officium appellaris, et qui de nomine summi sacerdotis radias, lumen tuum, quod verba justitiæ sunt, subditis tuis non abscondas; quoniam in corde tuo sæpe dicis : Si ego mihi subjectos verbis terrerem, molestum me haberent, quia eos superare non valeo. Utinam amicitiam eorum tacens retinere possem! Itaque sic dicere et facere tibi non expedit. Sed quid? Terribilibus verbis, propter episcopale nomen et corporis tui nobilitatem, eos, ut rapiens accipiter, non terreas; nec periculosis verbis, velut clava, eos percutias : sed verba justitiæ cum misericordia eis misce, et ipsos cum timore Dei inunge, proponens eis, quam periculosa animabus et felicitati eorum injustitia sit. Certissime, certissime, certissime, hoc modo audient te. Per squalidos autem et instabiles mores te illis non D admisceas, nec quid cuique placeat seu displiceat, inspicias : quoniam, si hoc feceris, minor ceteris coram Deo et hominibus apparebis : nam talia personam tuam non decent. *Hæc aliaque latius prosecuta, sic concludit :* Nunc, o tu pater, qui in pastorali nomine es, paupertatem hominis hæc scribentis non dedigneris, quoniam ista non secundum me, nec secundum altum * hominem dictavi nec protuli : sed ea hoc modo scripsi, quemadmodum ipsa in vera visione, vigilans mente et corpore, vidi et audivi; quia, ut aliqua ad te scriberem, jussisti.

** forte album*

et Philippus Flandriæ comes.

153 *Philippus Alsatius Flandriæ comes pag. 552 ad* S. Hildegardem *hæc scribit :* Vestra noverit Sanctitas, me paratum esse ad faciendum, quidquid scirem vobis placere, quia sancta conversatio vestra et vita honestissima sæpissime meis insonuit auribus, omni fama suavior..... Unde est, quod ad Pietatis vestræ gratiam mitto præsentium latorem, fidelissimum servientem meum, qui pro me misero peccatore vobiscum loquatur, cum ego tamen multo libentius ad vos venissem, et vobis locutus fuissem..... sed... ad hæc vacare non poteram. Instat enim jam tempus, quo aggredi debeam iter Hierosolymitanum,... super E quo consilium vestrum mihi intimare dignemini per litteras vestras. *Postulat insuper preces* S. Hildegardis, *consiliumque, utrum manere potius debeat in Terra sancta, an post expeditionem susceptam reverti ad suos. Rescripsit Sancta ad comitem instructionem, qua ipsum maxime hortatur ad justitiam. Ultimam partem huc transfero :* Tu etiam pro omnibus negligentiis et peccatis, ac pro omnibus injustis judiciis tuis cum signaculo Crucis ad Deum vivum confuge, qui via et veritas est, et qui etiam dicit : Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur, et vivat. Et, si tempus venerit, quod infideles fontem fidei destruere laborant, tunc eis (quantum per adjutorium gratiæ Dei potueris) resiste. Ego enim in anima mea video, quod sollicitudo, quam de angustiis animæ tuæ habes, auroræ, quæ mane oritur, similis est. Unde Spiritus sanctus te in pura et vera pœnitentia ardentem solem efficiat, ut eum quæras, et ipsi soli servias, ita ut in summa beatitudine in æternum vivas.

F

§ XI. Sancta monasterium suum omni onere liberat : energumena ibi liberata : ob sepulturam cujusdam olim excommunicati Sanctæ ecclesia interdicto subjecta.

Sancta monasterii sui possessionem acquirit,

Acta num. 9 et 10 testantur, S. Hildegardem, *Deo jubente, effecisse, ut monasterium suum in Monte S. Ruperti careret omni onere, et ut nullum jus pro re temporali in illud haberet abbatia S. Disibodi; pro directione vero secundum Regulam S. Benedicti non aliter dictæ abbatiæ subesset, quam quod Religiosæ virgines ex illa abbatia directores et præpositos suos libera electione assumerent. De hisce* S. Hildegardis *in Opusculo ad congregationem sororum suarum, post Epistolas impresso, pag. 594 sic loquitur :* O filiæ,

Auctore J. S.

A liæ, quæ vestigia Christi in amore castitatis subsecutæ estis, et quæ me pauperculam in humilitate subjectionis propter supernam exaltationem vobis in matrem elegistis, non ex me, sed ex divina ostensione per materna viscera vobis dico: Locum istum, videlicet locum requietionis reliquiarum beati Roberti confessoris, ad cujus patrocinium confugistis, inveni in evidentibus miraculis per voluntatem Dei in sacrificium laudis, et in permissione magistrorum meorum ad ipsum perveni, et eum mihi et omnibus me subsequentibus cum divino adjutorio libere attraxi. *Hæc initio fundationis facta sunt, probante et confirmante Henrico archiepiscopo Moguntino. Nam ab hoc fundationem confirmatam testatur Vita num. 10.*

ejusque reditus liberos et vindicat,

155 *Quod vero adjungit ibi biographus, ab Arnoldo etiam archiepiscopo, qui anno 1153 Henrico successit, omnia fuisse confirmata, factum existimo, postquam abbas S. Disibodi aliquid juris attribuere sibi voluerat in bona monasterii S. Ruperti. Nam tunc S. Hildegardis, jubente et per morbum cogente Deo, fecit ea, quæ pergit narrare hoc modo:* Postea autem per admonitionem Dei ad Montem B. Dysibodi, a quo per B licentiam secesseram, perrexi; et petitionem hanc coram omnibus ibidem habitantibus perfeci, scilicet ne locus noster et prædia eleemosynarum loci nostri ab illis essent ligata, sed soluta, quærens tamen in opportunitate utilitatis salvationem animarum nostrarum, et sollicitudinem regularis districtionis. Et secundum quod in vera visione percepi, ad patrem, videlicet ad abbatem loci illius, dixi: Serena lux dicit: Tu sis pater præpositi et salutis animarum mysticæ plantationis filiarum mearum. Eleemosyna earum nec ad fratres tuos pertinet; sed locus vester refugium earum sit. Si autem in contrariis sermonibus vestris perseverare volueritis, contra nos frendentes, eritis similes Amalechitis et Antiocho; de quo scriptum est, quod templum Domini despoliavit. Quod si aliqui inter vos in indignitate * sua dixerint: Allodia earum volumus imminuere: tunc ego, qui Sum, dico, quod pessimi raptores sitis. Si autem pastorem spiritalis medicinæ ipsis abstrahere tentaveritis, tunc iterum dico; quod similes sitis filiis Belial, et in hoc justitiam Dei non inspicitis: unde et justitia Dei destruet vos.

* indignatione

ac filias suas monet, ut in eo post mortem suam pacifice maneant.

C 156 Et cum ego paupercula forma his verbis prædictam libertatem loci et allodiorum filiarum mearum a præfato abbate et a fratribus ejus peterem, eam cum permissione codicis omnes mihi constituerunt. Cuncti autem, tam majores, quam minores, hæc videntes, audientes, et percipientes, maximam benevolentiam ad ista habebant, ita ut etiam ad nutum Dei scriptis firmata sint. Unde fideles hæc discant, affirment, perficiant et defendant, quatenus benedictionem illam percipiant, quam Deus Jacob et Israeli dedit. *Hæc facta sunt, ut jam dixi, tempore Arnoldi archiepiscopi Moguntini, qui præfuit ab anno 1153 usque ad 1160. Porro videtur* S. Hildegardis, *quando hæc scribebat, in spiritu prævidisse, dissensiones in monasterio suo orituras. Nam satis insinuat, post obitum suum fore, ut non eodem modo floreret, sollicitequue monet filias suas, ut a discordiis caveant. Verba Sanctæ subjungo:* Sed o quam magnum planctum hæ filiæ meæ post obitum Matris suæ habebunt, quoniam verba ejusdem Matris suæ amplius non sugent: et sic in gemitu et luctu per plurima tempora cum lacrymis dicent; Heu, heu! libenter Matris nostræ ubera sugeremus, si eam modo nobiscum præsentem haberemus. Quapropter, o filiæ Dei, admoneo, ut charitatem habeatis inter vos, sicut ego Mater vestra a pueritia mea vos admonui... Spiritus sanctus vobis dona sua det, quia post finem meum vocem meam amodo non audietis. Sed vox mea numquam ducatur inter vos in oblivionem, quæ frequenter inter vos in charitate sonuit.... Unde si quis in hac turba filiarum mearum discordiam et discessionem hujus habitationis et spiritalis disciplinæ facere voluerit, donum Spiritus sancti avertat hoc de corde illius. Quod si Deum contemnens, id tamen fecerit, manus Domini occidat illum coram omni populo, quia dignus est, ut confundatur. Quapropter, o filiæ, locum istum, quem ad militandum Deo elegistis, omni devotione et stabilitate inhabitate, quatenus in eo superna præmia adipiscamini *etc.*

Electionem liberam præpositi seu directoris, scripta

157 *Non invenio, ullam deinde difficultatem* S. Hildegardi *creatam fuisse de possessione libera bonorum temporalium. Verum abbas S. Disibodi, sive Helingerus iste fuerit, sive Helingeri successor, quod edicere nequo, difficultatem movit, contra liberam electionem præpositi seu directoris.* E *Scripsit ea de re* S. Hildegardis *ad Alexandrum Papam III, durante adhuc schismate, ita ut controversia illa certo figenda sit inter annum 1159, quo Alexander III electus, et schisma inchoatum, ac inter annum 1177, quo Fredericus imperator cum suis Alexandro se subjecit, et schisma finivit. Existimo tamen, rem contigisse aut post annum 1170, aut non diu ante illum annum, cum quod* S. Hildegardis *in Epistola sua dicat, Ecclesiam diu schismate laborasse, tum quod in scripto mox memorato, quod composuit, dum septuaginta erat annorum, id est, circa annum 1168, nullam de illa controversia faciat mentionem. His breviter de tempore observatis, audiamus controversiam ipsam ex Epistola* S. Hildegardis *ad Alexandrum III, quem pag. 540 alloquitur hoc modo:* Nunc, o mitissime Pater, ego et sorores meæ genua coram Paterna pietate tua flectimus, orantes, ut digneris paupertatem pauperculæ Formæ respicere: quæ nunc in magna tristitia sumus, eo quod abbas de Monte S. Dysibodi et fratres ejus privilegiis et electioni nostræ contradicunt, quam semper habuimus, de F qua semper magna cautela providendum nobis est, ne aliquatenus nobis tollatur; quia si nobis timoratos et religiosos, quales quærimus, non concederent, religio spiritalis omnino in nobis destrueretur.

ad Alexandrum III Epistola, obtinet S. Hildegardis,

158 Unde Domine mi, propter Dominum adjuva nos, ut vel electionem nostram obtineamus, vel alios, ubi possimus, qui nos secundum Deum et utilitatem nostram procurent, libere quæramus et accipiamus. Nunc iterum rogamus te, piissime Pater, ne petitionem nostram, et etiam nuntios istos despicias, qui per fidelem amicum nostrum moniti, te petentes, ad nos diverterunt; et hoc, quod apud te obtinere quærunt, facias, quatenus post finem hujus vitæ, quæ ad vesperum jam declinat, in indeficientem lucem pervenias *etc. Obtinuit Sancta, quod cupiebat. Alexander tamen ad ipsam non rescripsit; sed ad Wezelinum præpositum S. Andreæ Coloniensis misit Epistolam, in qua habet sequentia:* Ex parte dilectæ in Christo filiæ nostræ Hildegardis, priorissæ Montis S. Roberti in Binga, et sororum ejusdem loci, ad nostram audientiam noveris pervenisse, quod, cum magistrum sibi et præpo-

87

AUCTORE J. S.

* *adde electionem*

positum de monasterio S. Dysibodi, sicut consueverant, elegissent; abbas illius loci *, quæ de persona monasterii sui facta fuerat, concedere noluit, sed eamdem personam eis renuit adhuc assignare. Unde, quoniam prædictis sororibus in his, quæ ad salutem pertinent animarum, diligenter convenit provideri, discretioni tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus utramque partem, cum super hoc fueris requisitus, ad tuam præsentiam convoces, et rationibus super electione præpositi hinc inde diligentius intellectis, causam ipsam, justitia mediante, decidas. Et si prædictæ sorores de illo monasterio præpositum habere non potuerint, facias, ut saltem de alio habeant competentem. *Videtur accepisse Sancta, quod petebat; et verisimile est, abbatem S. Disibodi maluisse consentire electioni jam factæ, quam permittere, ut præpositus ex alio cœnobio eligeretur.*

quæ in schismate Alexandrum agnovit verum Pontificem.

459 *Porro occasione Epistolæ* S. Hildegardis *ad Alexandrum observo, Sanctam in schismate adhæsisse Alexandro legitimo Pontifici, etiamsi archiepiscopatus Moguntinus tunc occupatus esset a Christiano, qui antipapæ et Frederico imperatori adhærebat, sed deinde Alexandro se submisit.* B *De legitimo autem Alexandri pontificatu mentem suam in ipso Epistolæ initio sic declarat Sancta :* O summa et gloriosa persona, quæ primum constituta es per Verbum Dei, per quod omnis creatura rationalis et irrationalis in genere suo facta est, tibi specialiter idem Verbum claves regni cælestis per indumentum humanitatis suæ, scilicet ligandi atque solvendi potestatem concessit. *Eumdem deinde hortatur, ut facilem se præbeat in venia schismaticis concedenda, si pœniteant, hæc scribens :* Sic et tu, o mitis Pater, benignum Patrem imitare, qui pœnitentem filium, et ad se revertentem, saginatum vitulum propter illum occidens, cum gaudio suscepit.... Et stella matutina, quæ solem diei præcucurrit, esto in ecclesia, quæ diu schismatis caligine confusa, lumine justitiæ Dei caret. Et tu ergo secundum zelum Dei corripe, et de oleo misericordiæ pœnitentes unge, quoniam Deus magis vult misericordiam, quam holocaustum. *Hæc Epistola, opinor, occasionem erroris præbuit Trithemio, qui in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1150 Alexandrum III ponit inter illos, qui ad* S. Hildegardem *scripserunt; nisi Alexander* C *revera ad ipsam scripserit, et Epistola non sit edita.*

Cum mulier nobilis energumena in monasterio

460 *Vita lib. 3 cap. 2 longam refert historiam de quadam muliere nobili, quæ multis annis a dæmone fuerat obsessa, ductaque ad varia loca Sanctorum celebrata patrocinio, nec tamen malo illo liberata, antequam venit ad monasterium* S. Hildegardis, *ubi dæmon mulierem tandem reliquit. Contigit hæc liberatio circa annum 1170, ut colligo ex Epistola Arnoldi archiepiscopi Trevirensis num. 151 memorata. Nam scripsit Arnoldus ad Sanctam, quando non diu electus erat archiepiscopus : (electionem Arnoldi figunt alii anno 1169, alii 1170, quod exactius investigare non est necesse) et de liberatione illius energumenæ, tamquam de re recenti Sanctam interrogat his verbis :* Et scimus quod Deus in loco sancto suo apud vos salutem operatus, obsessam misericorditer liberando, visitaverit plebem suam. Unde, ut modum liberationis obsessæ nobis rescribatis, ... attentissime rogamus. *Ad hæc* S. Hildegardis *ita respondit :* In illa autem, quæ obsessa fuit, multa mirabilia vidimus, quæ modo per scripta proferre non possumus : sed cognovimus, quod diabolicus sufflatus de die in diem usque ad D recessum suum defecit : et eadem mulier a fatigatione diaboli liberata est : et etiam infirmitate, quam ante in se non cognovit, tunc occupata est. Sed nunc vires tam corporis quam animæ plena sanitate recepit.

S. Hildegardis maligno hospite liberata esset, interrogata

461 *Mulier illa videtur fuisse Coloniensis, dictaque* Sigewize. *Certe decanus ecclesiæ, Coloniensis Sanctorum Apostolorum ipsam optime noverat, et pro filia habebat, ut discimus ex ipsius ad* S. Hildegardem *Epistola, in qua pag. 577 hæc scribit :* Ex die, qua nobis innotuit, quod sororem, imo filiam nostram specialem, dominam Sigewizen, in vestræ Beatitudinis consortium collegistis, non solum nos, immo universa Coloniensium civitas, nutu Dei ad pietatis amorem succensa est. Inde est, quod jam manifeste per omnes terminos terræ nostræ a cunctis proclamatur : Ecce odor dominarum de S. Roberto, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Benedictæ itaque sitis a Domino, quæ in modico et humili vestro monticulo ea opera pietatis celebrastis, quæ cunctæ sublimitates montium, universæque vallium nostrarum latitudines celebrare, non dicimus, non potuerunt, sed neglexerunt. Audivimus siquidem E nuperrime, fama prodente, quod ille hostis antiquus per orationes vestras ejectus sit. Quod si ita est, obsecramus, modum et ordinem ejectionis nobis rescribendo significetis, quatenus vobis congaudeamus, et perpetua vobiscum devotione Deum collaudemus. Ipsam quoque dominam Sigewizen, sicut familiarius cognoscimus, ita specialius salutamus, devotas in Christo orationes promissas renovantes, et easdem ab ipsa expectantes.

Sancta liberationem bonis operibus multorum attribuit.

462 *Humillime respondit Sancta, multorum simul bonis operibus ejectionem dæmonis attribuens, et sic ordiens :* Deus opus suum fecit, sed illud uno modo non constituit. *Deinde docet, Deum varia variorum bona opera ad unum finem dirigere. Tum subjungit :* Sic etiam in hac muliere, de qua quæritis, gestum est : pro qua alti et altiores, parvi et minores, cum laboribus et orationibus unum dixerunt, et singulatim clamaverunt, secundum quod Spiritus sanctus eos hoc officium docuit. Nam quidam per suspiria misericordiæ, et quidam per orationes et vigilias pro ipsa laboraverunt : quidam etiam jejunia et castigationem in corpore suo sustinebant : multi quoque pro ipsa F eleemosynas dederunt; et maxima turba cum adjutorio cujusque boni, quod facere potuit, se ad ipsam declinavit : et aliqui in magno studio sine tædio hoc perfecerunt, et ita omnes ad Deum pro ipsa simul adspiciebant, quemadmodum etiam dies circulum suum complet. Nunc autem cum laude simul dicamus : Gloria tibi, Domine. Benedictio Dei in gratia ipsius super vos sit, et super omnes, qui super illam misericordia moti sunt, quoniam ipse Dominus dicit : Misericordiam volo, et non sacrificium. *Hæc læta sane erant; sed modo alia referam, quæ non potuerunt non gravissimum Sanctæ dolorem creare.*

Cum in cœmeterio S. Hildegardis sepultus esset juvenis olim excommunicatus.

463 *Tempore schismatis duo erant de archiepiscopatu Moguntino contendentes, alter nimirum Conradus; alter vero Christianus per Fredericum imperatorem intrusus, qui tamen archiepiscopatum postea retinuit, et anno 1177, quando pax inita est inter Alexandrum et Fredericum, cedente Conrado, Christianus ab Alexandro Papa confirmatus est, ita ut ab eo tempore legitimus fuerit archiepiscopus Moguntinus, et cum Alexandro*

A *dro III conjunctissimus. Mansit autem Christianus in Italia aliquot annis post pacem initam, et interfuit concilio Lateranensi, quod inchoatum est anno 1179, die 2 Martii. Ante illud concilium, verisimiliter anno 1178, juvenis aliquis, qui antea fuerat excommunicatus, sed dudum absolutus, in cœmeterio* S. Hildegardis *fuit sepultus. Hac de causa prælati Moguntini, qui pro absente archiepiscopo ecclesiam illam administrabant, mandatum miserunt* S. Hildegardi, *ut corpus illud juberet exhumari, vel abstinere a divinis in ecclesia sua celebrandis. Quomodo mandatum illud exceperit Sancta, exponit in scripto inter Epistolas edito pag. 563, quod hunc habet titulum :* Ad prælatos Moguntinenses propter divina per illos interdicta. *Illud scriptum sic inchoatur :* In visione, quæ animæ meæ, antequam nata procederem, a Deo opifice infixa est, coacta sum ad scribendum ista, pro ligatura, qua a magistris nostris alligatæ sumus propter quemdam mortuum, conductu sacerdotii sui apud nos sine calumnia sepultum.

B 164 Quem post paucos sepelitionis suæ dies cum eumdem magistri nostri nos a cœmeterio nostro ejicere jussissent, ex hoc non minimo terrore correpta, ad verum Lumen, ut solita, aspexi, et vigilantibus oculis in anima mea vidi, quod, si juxta præceptum ipsorum corpus ejusdem mortui efferretur, ejectio illa in modum magnæ nigredinis ingens periculum loco nostro minaretur, et in similitudine atræ nubis, quæ ante tempestates et tonitrua apparere solet, nos circumvallaret. Unde corpus ejusdem defuncti, utpote confessi, inuncti, et communicati, et sine contradictione sepulti, nec efferre præsumimus, nec consilio seu præcepto istud suadentium vel jubentium acquievimus, non consilium proborum hominum, aut prælatorum nostrorum omnino parvi pendentes : sed ne Sacramentis Christi, quibus ille vivens adhuc munitus fuerat, injuriam sævitate fœminea facere videremur. *In Examine de miraculis, infra dando, num. 6 dicitur ille* injuste *fuisse excommunicatus, ut suspicio oriatur, excommunicatum fuisse tempore schismatis, et fortasse quia defendebat partes Alexandri III, legitimi Pontificis. Additur ibidem de* S. Hildegarde, *quando ejiciendus erat ille sepultus :* Ipsa tumulum ejus baculo suo signo Crucis signavit, et sic sepulcrum ejusdem adhuc non poterat inveniri.

sed postea absolutus; ipsaque corpus illius ejicere jussa non paruit.

C 165 *Redeo ad scriptum* S. Hildegardis, *quæ pergit hoc modo :* Sed ne ex toto inobedientes existeremus, a divinarum laudum canticis hactenus secundum eorum interdictum cessavimus, et a participatione Dominici Corporis (quoniam per singulos fere menses ex consuetudine frequentavimus) abstinuimus. Super quo dum magna amaritudine tam ego quam omnes sorores meæ affligeremur, et ingenti tristitia detineremur, magno tandem pondere compressa, verba ista in visione audivi : Propter verba humana, Sacramenta indumenti * Verbi mei, quod salus vestra est, et quod in virginea natura ex Maria Virgine natum est, dimittere vobis non expedit : sed inde vobis a prælatis vestris, qui vos ligaverunt, licentia quærenda est. *Hujus mandati ratio additur. Tum vero subjungit Sancta :* In eadem quoque visione audivi, quoniam in hoc culpabilis essem, quod cum omni humilitate et devotione ad præsentiam magistrorum meorum non venissem, ut ab eis licentiam communicandi quærerem, maxime cum susceptione illius mortui culpa non teneremur, qui omni Christiana rectitudine munitus a sacerdote suo, cum tota Pingensi processione sine contradictione cujusquam sepultus esset. Et ita hæc vobis dominis et prælatis nuncianda, mihi divinitus imposita sunt. Aspexi etiam aliquid super hoc, quod vobis obediendo hactenus a cantu divini officii cessantes, illud tantummodo legentes remisse celebramus, et audivi vocem a vivente Luce procedentem de diversis generibus laudum, de quibus David in Psalmis dicit : Laudate eum in sono tubæ *etc. Pergit hic multa proferre de cantu sacro, quem diabolo exosum affirmat.*

ecclesia interdicto subjicitur. Hoc vero ubi aliquo tempore servarat,

* *i. e.* Corporis

Auctore J. S.

166 *Deinde vero ad prælatos Moguntinos hanc dirigit monitionem :* Quapropter summa vigilantia vobis et omnibus prælatis satagendum est, et antequam os alicujus ecclesiæ laudes Deo canentium per sententiam claudatis, vel eam a tractandis vel percipiendis Sacramentis suspendatis, causas, pro quibus hoc faciendum sit, diligentissime prius discutiendo ventiletis. Et studendum vobis, ut ad hoc idem zelo justitiæ Dei, non indignatione vel injusto motu animi, seu desiderio ultionis trahamini : et cavendum semper, ne in judiciis vestris circumveniamini a sathana, qui hominem a cælesti harmonia, et a deliciis paradisi extraxit. Pensate itaque, quoniam, sicut E Corpus Jesu Christi de Spiritu sancto ex integritate Virginis Mariæ natum est, sic etiam canticum laudum secundum cælestem harmoniam per Spiritum sanctum in Ecclesia radicatum. Corpus vero indumentum est animæ, quæ vivam vocem habet; ideoque decet, ut corpus cum anima per vocem Deo laudes decantet... Qui ergo Ecclesiæ in canticis laudum Dei sine pondere certæ rationis silentium imponunt, consortio angelicarum laudum in cælo carebunt, qui * Deum in terris decore suæ laudis injuste spoliaverunt, nisi per veram pœnitentiam et humilem satisfactionem emendaverint. Qui ergo cæli claves tenent, districte caveant, ne eis et claudenda aperiant, et aperienda claudant, quia judicium durissimum in his, qui præsunt, fiet; nisi, ut ait Apostolus, præsint in sollicitudine *etc. Plura non addo ex illo scripto, quod longissime productum est, quia nihil fere præterea habet, quod pertinet ad hanc controversiam, imo cum omnia deinde sint moralia, suspicor, non unum esse Sanctæ Opusculum, sed multa variis occasionibus ad Moguntinos scripta in fine huic addita fuisse.*

prælatis innocentiam suam scripto exponit.

* *forte* quia

F 167 *Hoc* S. Hildegardis *scriptum tale est, ut administratores ecclesiæ Moguntinæ non videantur sine insigni duritia negare potuisse, quod petebat. Etenim non solum venit Moguntiam, ut laudatum scriptum offerret, sed etiam probare voluit, sepultum in cœmeterio suo dudum ante mortem fuisse absolutum. Vel sic tamen, non nisi interposita auctoritate archiepiscopi Coloniensis ad tempus obtinere potuit, quod cupiebat, ac deinde in easdem reducta fuit angustias. Hæc omnia habemus ex litteris* S. Hildegardis, *ad Christianum archiepiscopum in Italia degentem anno 1179 datis, in quibus pag. 542 Sancta factum exponit his verbis :* O mitis pater, cum prælati nostri Moguntini mortuum juvenem, ante mortem suam ab anno diu absolutum, et omnibus Christianæ fidei Sacramentis munitum, sicut etiam ante in litteris tibi insinuavi, apud nos sepultum, a cœmeterio nostro ejicere nos jussissent, vel a Divinis nos cessare, ego ad verum Lumen, ut soleo, aspexi : et in illo Deus mihi præcepit, ne unquam voluntario consensu meo ejiceretur, quem ipse a sinu Ecclesiæ in gloriam salvationis deputandum susceperit; quoniam nigredo magni periculi nobis in-

instanterque flagitat, ut tollatur interdictum.

AUCTORE J. S.

inde proveniret, eo quod contra voluntatem ejus Veritatis esset. Si enim iste timor omnipotentis Dei mihi non obstitisset, eis humiliter obedissem, et quemcumque in nomine tuo, qui dominus et advocatus noster es, eumdem mortuum jussissent efferre, si excommunicatus non esset, servandum jus Ecclesiæ grata voluntate concessissem.

quod tandem obtinet, patrocinante archiepiscopo Coloniensi.

168 Cum autem per aliquod tempus non sine magno dolore et tristitia cessassemus, in vera visione animæ meæ a summo Judice (cujus præcepto resistere ausa non fui) pondere gravissimæ infirmitatis coacta, ad prælatos nostros in Moguntiam veni, et verba, quæ in vero Lumine videram, ut ipse mihi præcepit, scripta repræsentavi, quatenus in illis cognoscerent, quæ voluntas Dei in hac causa esset. Veniam quoque coram ipsis, qui tunc aderant, amaris lacrymis petens ab eis, flebiliter et suppliciter misericordiam quæsivi. Sed cum eorum oculi ita caligassent, ut nullo respectu misericordiæ me respicere potuissent, plena lacrymis ab eis discessi. Sed cum plurimi homines super nos misericordia moverentur, licet pro voluntate sua nos adjuvare non possent, B fidelis amicus meus, scilicet Coloniensis archiepiscopus, ad ipsos in Moguntiam venit, et quodam milite libero homine assistente, qui sufficientibus testibus probare voluit, quod ipse et prædictus mortuus, adhuc in corpore vivens, cum pariter in eodem excessu fuissent, pariter etiam ab anno, eodem loco, eadem hora, ab eodem sacerdote soluti essent, eodem sacerdote etiam, qui eos absolvit, præsente, ab eis cognita hujus rei veritate, idem præsul de te præsumens, licentiam celebrandi divina usque ad reditum tuum secure in pace obtinuit. *Hæc ad Christianum archiepiscopum* S. Hildegardis, *quæ ab eodem ante illam controversiam humanissimas acceperat litteras, hoc modo pag. 542 a Christiano conclusas :* Nos autem vobis in omnibus necessitatibus vestris adesse, ac in omnibus prodesse, prout Deus donaverit, pro certo sciatis. *In iisdem Sanctam ante sic alloquitur :* Et quia divino Spiritu te inspiratam cognoscimus, exhortatoria verba tua desideramus *etc. Ad hæc quoque responderat* S. Hildegardis *per egregiam adhortationem ad curam pastoralem, docens episcopi esse gregem suum* C *pascere.*

Deinde renovatur interdictum jussu absentis archiepiscopi, ad quem Sancta supplex scribit.

169 *Attamen, sive Moguntini administratores nimis exacerbati fuerint in* S. Hildegardem, *quod ipsa tempore schismatis se satis declarasset pro Alexandro III, sive nimis ægre tulissent, quod non statim obedivisset præcepto de exhumando homine excommunicato, Christianus archiepiscopus renovavit interdictum, instigantibus procul dubio vicariis Moguntinis. Nam* S. Hildegardis *in Epistola prius laudata, post verba jam recitata, sic pergit :* Cum autem, dulcissime domine, fiduciam maximam de tua misericordia haberemus, per eosdem prælatos nostros post reversionem suam a Roma e synodo litteras tuas Divinorum interdictorias accepimus : quas, ut paternæ pietati tuæ confido, numquam misisses, si veritatem hujus rei agnovisses. Sicque, mitissime pater, in priori ligatura multo majori dolore et tristitia tuimet ipsius jussione constitutæ sumus. Unde in visione animæ meæ, in qua numquam me aliquo verbo turbasti, jussa sum corde et ore dicere : Melius est mihi incidere in manus hominum, quam derelinquere præceptum Dei mei. Ergo, mitissime pater, obsecro te in amore Spiritus sancti, ut propter pietatem æterni D Patris, qui pro salute hominis in suavi viriditate misit Verbum suum in Virginis uterum, plangentium et dolentium filiarum tuarum lacrymas despicere non velis, quæ ob timorem Dei tribulationes et angustias hujus injustæ ligaturæ sustinemus. Spiritus sanctus infundat tibi, ut ita super nos misericordia movearis, ut etiam tu post finem vitæ tuæ pro hoc misericordiam consequaris. *In hac eadem Epistola* S. Hildegardis *orditur a gratiarum actione de litteris gratiosis, quas antea a Christiano acceperat; indeque fiduciam sibi ortam dicit ad causam ipsi exponendam, hæc subjiciens :* Unde, bone domine, nos famulæ tuæ, quæ sedemus in tristitia tribulationis et angustiæ, in spiritu humilitatis pedibus tuis provolutæ, causam intolerabilis doloris nostri in pura veritate lacrymabiliter tibi aperimus ea fiducia, quod ignea charitas, quæ Deus est, tibi inspiret, ut cum paterna pietate lamentabilem vocem, qua in tribulatione nostra afflictæ ad te clamamus, misericorditer exandiri * digneris. *Hactenus* S. Hildegardis, *cujus Epistolam hanc si quis recte consideret, non minus fortem reperiet, quam humilem et supplicem. Non possum sane non admirari, tam duriter actum fuisse cum Sancta; præsertim postquam* E *absolutio excommunicati abunde videtur probata fuisse, curante archiepiscopo Coloniensi. Ut autem magis etiam miretur studiosus lector, totum Christiani archiepiscopi responsum subjungo.*

* exaudire

Hic vero respondens blandis utitur verbis.

170 Christianus D. G. Moguntinæ sedis archiepiscopus, reverendæ et in Christo dilectæ dominæ Hildegardi, et universis sponsis Christi, cum ipsa Deo famulantibus, de virtute in virtutem ascendere, et Deum deorum in Sion videre. Etsi in admiranda ac laudanda potentia Dei et Salvatoris nostri clementia, minime sufficientes, imo prorsus indigni simus, tuo tamen, ut digni efficiamur, charissima in Christo Domina, sedulo confisi suffragio, illum gratiarum actione prosequimur, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum descendens, utpote a Patre luminum, cui in anima tua digne complacuit, et eam vero et inæstimabili lumine suo illustravit, cujus gratia præveniente et subsequente collatum est sanctæ devotioni tuæ cum Maria ad pedes Domini sedere, et supernæ Hierusalem visionibus vacare. Hæc manifesta sanctæ conversationis tuæ indicia et stupenda veritatis testimonia, F ita animam nostram, charissima in Christo Domina, tuis jussionibus, ne dicam precibus, obligatam tenent, ut quidquid umquam sanctis votis tuis accedere noverimus, ad hoc cordis nostri intentionem merito inclinare debeamus, sperantes, et summam post Deum in tua Sanctitate fiduciam habentes, nos sanctissimo odoramento orationum tuarum gratiam Dei prævenientem et subsequentem percipere, et hanc peccatricem animam nostram tuæ Sanctitatis interventu clementiam Creatoris sui, sibi tandem placitam, invenire. Inde est, quod super tribulatione et afflictione, quam ex suspensione Divinorum una tecum sacer conventus sustinet, tanto arctius vobis condolemus, quanto evidentius innocentiam vestram in hac parte perpendere valemus.

interdictumque tolli jubet, probata sepulti absolutione.

171 Verum quia constat Ecclesiæ, sepultum apud ecclesiam vestram defunctum in vita sua excommunicationis sententiam incurrisse, dum adhuc eidem Ecclesiæ de absolutione ipsius incertum extitit, vobis interim propter statuta sanctorum patrum (non evitanda) clamorem cleri declinare et scandalum Ecclesiæ dissimulare, periculosum nimis fuit, donec idoneo testimonio bonorum viro-

A rorum in facie Ecclesiæ illum absolutum fuisse comprobetur. Proinde vestræ, (ut dignum est) afflictioni ex intimo corde compatientes, ecclesiæ Maguntinæ rescripsimus in hunc modum, ut, si bonorum virorum veraci assertione de absolutione præfati defuncti ei ostensum fuerit, divina vobis officia celebrari præcipimus, rogantes et obnixe Sanctitati vestræ supplicantes, quatenus, si ex culpa nostra vel ignorantia vos in hac parte molestavimus, petenti veniam non substrahatis misericordiam: et Patrem misericordiarum exorare dignemini, ut sanos et incolumes nos vestro sancto conspectui et ecclesiæ Maguntinæ repræsentet, ad honorem Dei et ecclesiæ vestræ, et salutem animæ nostræ. Conservet vobis Dominus sanitatem et sanctitatem. *Hactenus Christianus archiepiscopus, vir multis naturæ dotibus ornatus, sed miles potius, quam episcopus. Invaserat ille archiepiscopatum Moguntinum tempore schismatis, expulso Conrado legitimo archiepiscopo, anno 1165. Ab eo tempore semper aut rebus bellicis aut politicis occupatus fuit, non ducis tantum, sed et militis subinde officium exercens. Inita anno 1177*
B *pace inter Alexandrum Papam et Fredericum imperatorem, hortante frustra* S. Hildegarde, *ut Christianus ad ecclesiam suam veniret, mansit tamen in Italia, rebus plerumque bellicis occupatus, et illo ipso anno, quo datam Epistolam scripsit ad* Hildegardem, *cum clade suorum captus est, et biennio in carcere detentus, ac demum anno 1183 in castris defunctus. Hæc fusius relata videri possunt in Moguntiacis Serarii auctis, et Francofurti impressis anno 1722, tom. 1 pag. 569. Si miles ille episcopus tanti faciebat* statuta sanctorum patrum non evitanda, *poterat ea tanto rectius sibi occinere,* quanto evidentius, *ut fatebatur,* innocentiam *Sanctæ* perpendere *valebat.*

§ XII. Varia S. Hildegardis itinera, et loca, ubi fuit, exposita. Fundat cœnobium Eibingense.

Sancta multos etiam viva voce docuit et monuit:

C Non *litteris tantum scriptis* S. Hildegardis *Christi fideles, Religiosos maxime et clericos, ad pietatem instituere conata est, sed viva etiam voce accedentes ad se erudiebat. Horum autem ingentem fuisse multitudinem testatur Vita num. 19, ubi auctor ait,* ex omni tripartita Gallia atque Germania *confluxisse* ad eam undique utriusque sexus populorum examina. *Hominum non vulgaris notæ, qui ex longinquis Germaniæ, Galliæ et Belgii partibus ad Sanctam profecti fuerunt, varia in recensendis Epistolis se nobis obtulerunt exempla. Vidimus insuper,* S. Hildegardem *in variis locis fuisse, et ubique dedisse monita salutaria. De hisce Vita num. 44 sic habet:* Inter hæc etiam illud de ipsa est notabile, quod Coloniam, Trevirim, Metim, Herbipolim, Babenberg, Spiritu divino non modo acta, sed coacta, veniens, clero et populo, quæ Deus voluit, annunciavit: et in Monte sancti Disibodi, Siberg, Eberbach, Hirsaugia, Swifelden, Mulenbrunnen, Rudenkyrchen, Kitzingen, Crutendal, Herde, Werde, Andernacho, in Monte S. Mariæ, in Elsim et Winkelo, quæ ad utilitatem animarum pertinebant, juxta ea, quæ ei Deus revelaverat, manifestavit. *Loca hic nominata, et alia aliunde addenda, ostendunt, Sanctam itinera instituisse satis longa ad varias Germaniæ partes, ita ut procul dubio multum temporis itineribus illis insumptum fuerit.*

AUCTORE J. S.

excurrit in Franconiam ad varia loca,

173 *At dubitari potest, utrum* S. Hildegardis *eodem tempore consequenter tot civitates, aliaque loca adiverit, an diversis temporibus, modo proficiscendo versus unam partem, modo versus aliam. Secundum mihi apparet verisimilius: imo satis etiam certum est, aliquas excursiones* S. Hildegardis *non posse conjungi cum itinere Coloniensi et Trevirensi. Etenim ex Epistola Frederici imperatoris, num. 53 memorata, habemus, Sanctam certe ante annum 1159, et verisimiliter ante annum 1155 fuisse Ingelhemii cum Frederico, et ibidem nonnulla ipsi prædixisse, quæ impleta erant ante 1159. Eodem forsan tempore, quo fuerat Ingelhemii, Sancta profecta est in Franconiam. Nam ibi fuerat, antequam ad ipsam scribebat abbas Ebracensis, de cujus Epistola egi num. 65. Manricus autem in Annalibus Cisterciensibus ad annum 1155 num. 4 existimat, Epistolam Adami abbatis Ebracensis scriptam esse circa dictum annum, idque admodum verisimile est; et non lon-* E *ge a vero abesse potest, cum obitus Adami abbatis figatur anno 1161. Quare videtur Sancta in Franconia fuisse inter annum 1150 et 1160, et consequenter credibile est, ipsam eo tempore fuisse Herbipoli, et Bambergam, quæ antiquo nomine* Babenberg *in Vita vocatur, usque pervenisse. In eodem etiam itinere viserit cœnobium monialium Benedictinarum Kitzingense, quod paucis milliaribus supra Herbipolim ad Mœnum erat situm, sed postea ab hæreticis destructum est, ut docet Ignatius Gropp in Collectione rerum Wirceburgensium dissert. 6 num. 8, ubi addit, monasterium illud modo inhabitari ab Ursulinis. De Epistola abbatissæ Kitzingensis ad Sanctam egi num. 83.*

venit Coloniam, variaque invisit cœnobia.

174 *Alio verisimiliter itinere excurrit* S. Hildegardis *ad partes Germaniæ Inferioris, et Coloniam usque pervenit. Fuit autem Coloniæ, quando Philippus, qui anno 1167 aut 1168 factus est archiepiscopus, illius ecclesiæ erat decanus. Videtur igitur iter figendum inter annum 1160 et 1167: nam etiam innuit num. 92, Ecclesiam jam aliquo tempore divisam fuisse, schismate, opinor, quod anno 1159 exortum est, antequam Coloniensibus* F *prædiceret ea, quæ num. 90 et seqq. videri possunt. In eodem itinere inviserit procul dubio cœnobium Sigebergense instituti Benedictini, quod in diœcesi Coloniensi ultra Rhenum ad Sigam amnem situm est, non longe a Bonna oppido. In Vita quidem* Siberg *scribitur; sed leviuscula illa nominis mutatio scrupulum movere non debet, præsertim cum alias frequenter* Sigberg *et etiam* Siberg *vocetur. Sigebergenses affectu speciali, tamquam matrem prosequebantur* S. Hildegardem, *ut patet ex ipsorum Epistola, de qua egi num. 105. In diœcesi etiam Coloniensi est* Werde, *abbatia Ordinis Benedictini, Latine* Werthina, Werdena *aut* Werda, *quam* S. Hildegardis *legitur invisisse. Multo longius itaque progressa est: nam* Werthina *est ad confinia comitatus Marchiæ, et ad Ruram flumen sita. Attamen et aliud fuit cœnobium in diœcesi Coloniensi* Werda *dictum, situmque ad Rhenum duobus aut tribus milliaribus infra Dusseldorpium, ubi modo oppidum vulgo* Keyserswеert, *sive* Cæsaris Werda *nominatum. Alterutrum certo visitaverit Sancta. Ad oppositam plane partem diœcesis Coloniensis, et in limite fere Trevirensis ad Rhenum, est* Andernachum, *alias* Antenacum *dictum, ubi*

AUCTORE J. S.

ubi etiam in illo itinere fuit S. Hildegardis. *Prope Antenacum erat cœnobium feminarum, cujus abbatissa ad Sanctam scripsit, ut vidimus num. 136. Tale quoque cœnobium erat in* Didenkirchen *juxta Bonnam : nam abbatissa in* Didenkirchen *scripsit ad* S. Hildegardem, *ut dictum est num. 135. Quantum vero præsentia ipsius Sanctæ ibidem placuisset, liquet ex laudata Epistola. Abbatissa enim apud Martenium col. 1078 monita flagitans, hac utitur ratione :* Me etenim ex his corroborari, dum præsens aderatis, opportuno tempore proposuistis. *Tum subdit :* Præterea, si non amplius audeo rogare, utar tamen precibus Cananeæ, quæ respondebat Domino in Euangelio, dicens : Quod etiam catelli edant de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Eadem fidei devotione vos secundario rogo, ut de mensa vestra, id est, de visione illa, qua multa mirabilia frequenter videtis, mihi valde desideranti de supra dictis summatim apponatis *etc. Ex hac porro Epistola, uti et ex aliis quibusdam, certo habemus, plura monasteria fuisse visitata a Sancta, quam quæ exprimuntur in Vita. An etiam plura ex memoratis in Vita spectent ad diœ-*
B *cesim Coloniensem, aut ad hanc* S. Hildegardis *excursionem, edicere nequeo, cum aliquorum situm non satis certo inveniam.*

pergit Treviros et Metas,

175 *Treviris fuisse* S. Hildegardem in diebus Pentecostes, *novimus ex Epistola cleri Trevirensis ad Sanctam, num. 93 laudata. At de anno, quo ibi fuit, nihil certi reperio. Browerus quidem in Annalibus Trevirensibus, aliique ipsum secuti, existimant* S. Hildegardem *anno 1160 venisse Treviros : sed nullam aut rationem aut conjecturam illius epochæ assignat. Quapropter mihi annus est incertus, et æque incertum, utrum ante an post iter Coloniense Treviros venerit Sancta. Verumtamen, cum in fine Epistolæ ad Colonienses Sancta dicat,* Per duos annos valde fatigata sum, ut coram magistris et doctoribus ac cæteris sapientibus in quibusdam majoribus locis, ubi mansio illorum est, vivente voce ista proferrem; *cum his, inquam, duorum fere annorum itinera insinuet; suspicor intra biennium et Coloniam et Treviros venisse Sanctam, et ad alia loca, ita ut duorum annorum spatio frequenter fuerit in itinere, licet subinde ad monasterium suum redire potuerit. Verum, quidquid sit de tempore, id certum est,* S.
C Hildegardem *Trevirensibus æque ac Coloniensibus multa tam mala quam bona prædixisse. Quod autem credit Browerus, illa fuisse impleta in schismate, quo anno 1183 per septennium divisa est ecclesia Trevirensis, nequaquam admittendum videtur, nisi de malis cito venturis, quæ modica tantum futura dixerat. Nam præcipua mala et bona, quæ prædicebat, diu post superventura, ipsa clare satis insinuat. Porro Treviris Metas proficisci potuit* S. Hildegardis. *Certe ipsam Metis fuisse Vita testatur; sed non invenio, quid ibi nominatim egerit.*

lustrat aliquot monasteria diœcesis Moguntinæ.

176 *Inter majores civitates, ad quas* S. Hildegardis *profecta est, Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1160 ponit etiam Moguntiam, de qua tacet Vita. Non dubito, quin fuerit aliquando Moguntiæ, cum illam in itinere pertransire potuerit; an vero ibi quoque ea manifestaverit, quæ in aliis civitatibus, ob silentium biographi, minus est certum. Certius est, ipsam in variis Moguntinæ diœcesis monasteriis fuisse, variaque sibi a Deo revelata ibidem manifestasse. Hac de causa fuit in Monte S. Disibodi, ubi erat educata. Quantum vero ibi emendationis fructum suis monitis produxerit, jam dictum est ex Epistola abbatis* D
num. 112. In eadem diœcesi est Everbach, *ut in Vita scribitur, alias* Eberbach, *abbatia Cisterciensis, jam sæpius memorata, sitaque in Rhingavia. Hanc et facile, utpote non longe distantem, adire poterat Sancta, et cum fructu sua enuntiare, cum monachi Eberbacenses monita ipsius maximi facerent, ut liquet ex ipsorum Epistola num. 108 commemorata. Tertium cœnobium diœcesis Moguntinæ, quod adivisse* S. Hildegardis *dicitur, in Vita est* Rudenkyrchen, *alias* Rodenkirchen, *quasi* Rubea ecclesia. *Erat abbatia Ordinis Præmonstratensis, et diœcesis Moguntinæ, ut clarum fit ex aliquot epistolis Pontificiis apud Martenium tom. 4 Collect. Ampl. col. 468 et seqq. : nam hæ inscribuntur episcopis Wormatiensi et Spirensi,* ac dilecto filio abbati monasterii in Rodenkirchen, Præmonstratensis Ordinis, Moguntinæ diœcesis. *Hoc jam observatum erat in Gallia Christiana tom. 5 col. 600, sed ulterior illius monasterii situs ibidem non adjungitur.* In Winkelo *etiam fuisse dicitur* S. Hildegardis, *quo nomine designari monasterium diœcesis Moguntinæ existimo. Certe ad ripam Rheni in Rhingavia inter Bingium et Moguntiam est vicus* Winkel, *qui aliquando* Vinicella *Latine dicitur. Erat* E
ibi prope abbatia Mons S. Joannis *dicta, de qua videri potest Gallia Christiana tom. 5 col. 582. An aliud etiam in Winkel fuerit monasterium, me latet.*

ibique fundat monasterium Eibingense.

177 *Ad eamdem Rheni partem uno tantum milliari a suo cœnobio* S. Hildegardis *aliud monasterium fundavit, nec dubitandum est, quin illud sæpius inviserit. In Actis inquisitionis de miraculis num. 8 hæc secunda fundatio breviter sic exprimitur :* Præterea trans flumen Rheni ad unam leucam aliud monasterium fundavit, ubi triginta præbendas instituit; *id est, censum sufficientem triginta monialibus. Nomen loci* Hibingen *exprimitur ibi num. 3, diciturque* S. Hildegardis *ivisse* ad villam Hibingen, ubi monasterium etiam fundaverat, *atque in transitu Rheni puellæ, quæ cæca erat nata, visum dedisse, aqua Rheni oculos ejusdem lavans. Tempus illius fundationis expressum nullibi invenio. In Gallia Christiana tom. 5 col. 654 mentio fit monasterii Eibingensis in catalogo abbatissarum Montis S. Ruperti, quæ se cum suis monialibus Eibingam receperunt, quando seculo* XVII *cœnobium S. Ruperti a Suecis in cineres fuit* F
redactum. Hoc contigisse anno 1632 asseritur, indeque abbatissæ utriusque monasterii titulum sumpserunt, nimirum Montis S. Ruperti et Eibingæ, *ut adjungitur. Situs vero et fundatio ibi sic exprimuntur :* Porro Eibingense hoc monasterium, S. Giselberti memoriæ sacrum, situm est in Rhingavia, proxime Rudesheimium, montana versus, ab ipsa B. Hildegarde excitatum, fuitque semper titulo prioratus parthenoni Rupertino subjectum adunatumque. *Majores nostri, Henschenius et Papebrochius anno 1660 Eibingæ fuerunt, et ab abbatissa, cum monialibus ibi tunc degente, perhumaniter excepti fuerunt, ut ipse Papebrochius notavit in Itinere suo Romano Ms.*

proficiscitur in Sueviam, et aliqua

178 *Excurrit etiam* S. Hildegardis *in Sueviam. Etenim inter monasteria, quæ invisit, duo certe reperiuntur in Suevia, Mulbrunnum videlicet in ducatu Wirtenbergico, et in diœcesi Spirensi situm, vulgo* Maulbron *dictum; et Hirsaugia, eidem inclusa diœcesi, sed situm paulo longius in Silva Nigra. De adventu* S. Hildegardis *ad cœnobium Hirsaugiense agit Trithemius ad annum 1160, aitque ab illa ante discessum hæc verba ad Hirsaugienses fuisse prolata :* Lux divina negligen-

A gentias filiorum suorum valde odit et detestatur, quia nemo recte servit Deo, qui spiritum torporis et negligentiæ non penitus a corde suo repellit. Et ideo dicit vobis Lux illa, quæ omnia potest : Considerate semitas vestras, et nolite declinare a via recta, quoniam expetivit vos satanas ad tentandum, et nisi caute ambulaveritis in timore Domini, cito et velociter suscitabit vobis gravem in medio vestri perturbationem. *Non negaverim ejusmodi monita Hirsaugiensibus a Sancta fuisse data; at non existimo, iis prædictam fuisse discordiam, de qua egi num. 106 et 107, quia mihi persuadeo, hanc Sanctæ excursionem serius fuisse susceptam. Magis credo, verum esse, quod de ulteriori* S. Hildegardis *itinere Trithemius subjungit his verbis :* Ab Hirsaugia digrediens sponsa Christi religiosissima Hildegardis, ad cœnobium Swifaltense nostri Ordinis proficiscitur, et tam monachis quam virginibus Christi tunc ibidem commorantibus verbum a Domino sibi commissum fideliter annuntiavit.

illius provinciæ loca visitat,

179 *Hæc, inquam, vera esse opinor, licet iter illud satis prolixum non uno tractu verisimiliter absolverit, et fortasse adierit loca quædam intermedia. In Vita quidem monasterium illud vocatur* B Swifelden, *non* Swifaltem, *ut modo passim dicitur; sed, præmissa diligenti inquisitione, eumdem utroque nomine locum designari puto. Situm autem est cœnobium* Swifaltum, *vulgo* Swifaltem, *in diœcesi Constantiensi, et in montibus Sueviæ, ad rivum geminum concurrentem, et paulo inferius, aliquot milliaribus supra Ulmam, Danubio se miscentem. De Epistola abbatis* Zwifaltensis, *qui* Zwinieldensis *scribitur apud Martenium, egi num. 75. De Epistola Prioris et monachorum, qui ibidem de* Zwifelda *scribuntur, et de monialium* Swifeldensium *litteris disserui num. 109. Ex tribus illis Epistolis, et maxime ex illis, quibus* S. Hildegardis *ad singulas respondit, aperte colligitur, disciplinam in duplici illo virorum et mulierum cœnobio multum fuisse relaxatam eo tempore, ipsosque monachos et moniales modum quæsivisse, quo reformarentur. Itaque dubitari vix potest, quin* S. Hildegardis *tantum iter susceperit, ut disciplinam collapsam in illo monasterio restitueret. Non alios autem esse* Swinieldenses, Swifeldenses *aut* Swifildenses, *quam* Swifaltenses, *de quibus agitur, ob has rationes existimo. Primo* C *Trithemius, qui omnes* S. Hildegardis *Epistolas vidit, inter abbates, qui ad ipsam scripserunt, recenset* Swifaltensem, *et nullum alium similis nominis. Secundo idem docet, Sanctam ibidem fuisse, licet Vita habeat, eam fuisse in* Swifelden. *Tertio* Swifaltense *cœnobium erat duplex, virorum et feminarum. Tale erat etiam* Swifeldense *dictum, cum tam monachi quam moniales ad Sanctam scripserint. Quarto multum quæsivi, an abbatia aliqua Swifeldensis reperiretur in Germania præter Swifaltensem; nec ullam aliam reperire potui. Quinto demum in Spicilegio ecclesiastico Germaniæ part. 3 pag. 864 et seqq. aliqua edita sunt decreta, ad cœnobium Swifaltense spectantia, in quibus video nomen illius abbatiæ seculo* XII *et* XIII *varie scribi : nam variis vicibus vocatur* Swifulda, *alias* Swiveltum, *sed sæpius* Swifalten.

et salutaria multis dat monita :

180 *In eodem itinere* S. Hildegardis *videtur venisse ad oppidum* Kircheim, *quod Sueviæ est in ducatu Wirtenbergico, vulgo* Kirchen *modo dictum. Nam Sanctam ibi quoque fuisse, multaque et gravia de futuris temporibus prædixisse in Kircheim, liquet ex iis, quæ narrata sunt num. 98 et seqq. Porro ex initio visionis, quam Sancta fugit* anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo, *videtur satis evinci, totum illud* S. Hildegardis *iter in Sueviam contigisse aut illo ipso anno 1170, quo visionem ibi verbis prolatam, et postea scriptam, habuerat, aut certe non diu post. Ceterum si incolæ ducatus Wirtenbergensis velint attente considerare, quæ* S. Hildegardis *in Kircheim prædixit de ejiciendis sacerdotibus, et de locis sacris abscindendis, divitiisque ecclesiarum auferendis, videbunt, impleta esse, quæ illa seculo* XII *futura dixerat. An in illo itinere plura monasteria inviserit Sancta, mihi non constat. Restant certe alia, quæ in Vita asseritur adivisse. At hactenus invenire non potui, ubi terrarum illa fuerint sita; præter ultimum mox in diœcesi Moguntina memoratum.*

Auctore J. S.

alia quædam monasteria, a S. Hildegarde lustrata:

181 *Primum ex illis in Vita vocatur* Crutendal, *in Epistolis* Crouchdal. *Erat abbatia feminarum, eaque in Germania, ut nomen Germanicum insinuat. Epistolam abbatissæ in Crouchdal, in qua ait, se* S. Hildegardem *vidisse præsentem, recensui num. 84, et alteram quoque alterius forsan illius monasterii abbatissæ num. 136. Secundum ex illis monasteriis est* Herde. *Bucelinus in Germania sacra part. 2 pag. 44 ait,* Herde *esse præposituram Ordinis Præmonstratensis. Idem scribit Hugo in Annalibus Præmonstratensibus tom. 1 col. 816, laudans Trithemium in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1150, ubi habet in edi-* E *tione Francofurtensi* Præmonstratensium. *Verum in editione posteriore anni 1690, quæ accuratius facta est typis S. Galli,* Regularium *dicitur præpositura, et locus* Herad *scribitur, ita ut res sit valde incerta. Attamen certum est,* S. Hildegardem *bis in Herde fuisse, et iterata visitatione illius monasterii Religiosis gaudium attulisse, ut ex Epistola Præpositi ad ipsam, de qua egi num. 129, intelligitur. Tria posteriora cœnobia, de quibus nihil invenio in Epistolis, sic in Vita exprimuntur :* In Monte S. Mariæ, in Elsim et Winkelo. *De* Winkelo *egi num. 176; de aliis nihil habeo dicendum.*

Sancta Parisios et Turones profecta.

182 *Ceterum ad itinera* S. Hildegardis, *modo ex Actis et Epistolis memorata, accedit aliud satis longinquum in Galliam. Hoc in Vita omnino prætermissum est. At Acta inquisitionis in virtutes et miracula* S. Hildegardis *num. 9 et 10 testantur, ipsam fuisse peregrinatam ad sepulcrum S. Martini, sive ad civitatem Turonensem, et in illo* F *itinere venisse Lutetiam Parisiorum, ubi scripta sua dedit examinanda, quæ, ubi Turonibus Parisios redierat, examinata recepit, ut infra dicetur. Iter illud hiemali tempore, aut saltem autumnali susceptum, cum in Octava S. Martini, sive circa medium Novembris fuerit Parisiis, quo rediit mense Januario. De anno illius peregrinationis non constat; certum tamen est, sub finem vitæ suæ eam a Sancta susceptam esse, cum anno 1233 adhuc duo testes viverent, qui Parisiis sacræ theologiæ studebant, quando ibidem fuit Sancta. Itaque, cum inter annum 1173 et 1233 sint anni sexaginta, verisimilius est, post annum 1173 ibidem fuisse Sanctam, quam ante, ne dicere necesse sit, testes illos fuisse octogenariis majores.*

§ XIII.

AUCTORE J. S.

§ XIII. Scripta S. Hildegardis multorum elogiis celebrata : scriptorum enumeratio : aliqua eidem afficta.

De Sanctæ dono prophetico sive scientia arcanorum communis erat seculo XII *persuasio,*

Quanta *fuerit fama sapientiæ divinæ* S. Hildegardis *viventis, quanta existimatio de scientia ipsius prophetica, sive de cognitione quorumlibet arcanorum, abunde vidimus ex Epistolis ad ipsam scriptis. Epistolas enim ultra centum et triginta recensui ad Sanctam datas, et plerasque personarum minime vulgarium. Adeo autem inveni omnes elogiis ipsius insignes, ut vix ulla sit, quæ testimonium non dicat, aut certe persuasionem non insinuet, de cognitis a* S. Hildegarde *occultis iis, ad quæ scientia hominum non solet pertingere. Vitæ quoque scriptores de visionibus Sanctæ, et de scientia rerum arcanarum clarissima dant testimonia. Accedunt Acta anno 1233 composita ad inquirendum in virtu-*
B *tes et miracula* S. Hildegardis : *nam in hisce plurimi rursum testes communem illam opinionem suis testimoniis confirmant. Eodem fere tempore vixit scriptor Vitæ S. Gerlaci, cujus elogium de* S. Hildegarde *dedi num. 146. Vocatur ab ipso* famosissima Prophetissa Novi Testamenti, cum qua familiariter locutus est Deus. *Asseritur* per Spiritum sanctum edocta, de divinis oraculis et sacramentis sibi revelatis grandia *edidisse* volumina, et doctrinæ salutaris lampade sanctam Ecclesiam *illuminasse etc. Ex Chronico Alberici monachi, qui etiam seculo* XIII *floruit, jam aliqua de sanctitate et scriptis propheticis* S. Hildegardis *antea recitavi.*

continuata seculo XIII.

184 *Eodem etiam seculo floruit Vincentius Bellovacensis, qui in Speculo historiali lib. 27 cap. 83 de* S. Hildegarde *scribit sequentia :* Per idem tempus in Alemanniæ partibus admirabilis quædam Virgo provectæ ætatis erat, cui tantam divina virtus gratiam contulerat, ut cum laica et illitterata esset, mirabiliter tamen rapta frequentius in somnis disceret, non solum quod verbis effunderet, sed etiam quod scribendo Latine dictaret, ut dictando Catholicæ doctrinæ libros conficeret. *Hæc ille ex*
C *alio, quem non nominat, corrigenda in eo, quod in* somnis *dicatur sua didicisse; cum ipsa passim testetur, se vigilantem et apertis oculis fuisse, quando visiones habebat. Deinde Vincentius subjungit :* Hæc fuit, ut æstimo, S. Hildegardis, quæ multa fertur prædixisse de futuris : ad quam scripsisse dicitur etiam beatus Bernardus Clarevallensis. *Richerius monachus Senoniensis, ejusdem seculi* XIII *scriptor, in Chronico Senoniensi lib. 4 cap. 15* S. Hildegardem *celebrat hoc elogio :* Ante hos annos fere triginta *(imo fere octoginta)* fuit in inferioribus Alemanniæ partibus Sanctimonialis quædam inclusa sanctissimæ conversationis et vitæ, Hildegardis nomine, cui Deus etiam inter cætera gratiam prophetiæ contulerat. Et, quod mirum est dictu, quod numquam antea didicerat, lingua loquebatur Latina, et scribebat. Prophetavit quippe de statu regnorum, et eventibus futurorum : et inde libros propria manu conscripsit. Scripsit etiam librum medicinalem ad diversas infirmitates, quem ego Argentinæ vidi.

Non admittenda tamen omnia Richerii dicta.

185 Scripsit siquidem de Ordine futurorum Prædicatorum et Fratrum Minorum, qui temporibus nostris primum essę cœperunt. Dixit quippe aperte, quosdam Fratres futuros alte tonsuratos in habitu D
religioso, sed inusitato, qui in principio sui quasi Deus a populo reciperentur : nec aliquid proprium habituros prædixit; sed tantummodo eleemosynis fidelium victitarent, nec de his eleemosynis in crastinum reservarent : et ita tali paupertate contenti, civitates, et castella, et regiones prædicando circuirent; et ita in primordio suo Deo et hominibus cari haberentur : sed proposito suo decidentes, viliores haberentur : Hæc Hildegardis de Prædicatoribus et Minoribus Fratribus fertur prædixisse, quod postea verum actus ipsorum esse probavit. *Hactenus Richerius. Verum exiguam ille fidem meretur in iis, quæ de Ordinibus Prædicatorum et Minorum dicit, tum quod ubique in Chronico suo Prædicatoribus iratum se exhibeat et inimicum, tum quod in referenda utriusque Ordinis institutione varios committat errores, ut verisimile sit, ipsum pauca de utroque Ordine novisse præter malignos vulgi rumores, quos avide videtur arripuisse. Certe modo tam improbabili contra Prædicatores variis locis declamat, ut sibi magis apud prudentes nocuerit, quam laudato Ordini. An autem* S. Hil- E
degardis *aliquid prædixerit de origine Ordinum Prædicatorum et Minorum, mihi plane incompertum est; imo et minus probabile, quia id apud alium auctorem satis probatum non reperi. Vix tamen dubito, quin Richerius viderit fictitiam illam prophetiam, de qua inferius plura dicemus.*

Scripta ipsius ab aliis etiam

186 *Prætermitto elogia scriptorum, qui sequentibus seculis prophetica* S. Hildegardis *scripta celebrarunt, quia de fama Sanctæ nullus dubitare merito poterit. Ex omnibus tamen duos seligo, quod ipsi libros* S. Hildegardis *legisse se testentur. Primus est Vincentius Cartusianorum Axpacensium in Austria Prior, qui remittens exscriptos* S. Hildegardis *libros, de iis ita scribit in Thesauro Anecdotorum Bernardi Pèz tom. 6 pag. 356 :* Prædilecte mi pater, ante aliquot dies finivi dicta S. Hildegardis, quæ potuissem citius finivisse, nisi patres de Tegernsee *(abbatia est in Bavaria)* suasissent mihi, ne in scribendo me gravarem. Quæ dicta Hildegardis præ festinatione scribendi parum attendi, dum scriberem. Idcirco oportebit me ipsa de novo perlegere. Attamen scribendo aliqua memoriæ adhæserunt, videlicet de triplici tempore, F
scilicet muliebri, acro, et cadente : quorum primum, cujus finem spero adesse, multum et plus quam credi potest, Ecclesiam debilitavit. Secundum, scilicet acre vel acrum *(alias* virile a S. Hildegarde *dictum)* ipsam mirabiliter confortabit, per multos labores et sudores ipsam a peccantibus humoribus expurgando. De uno miror et doleo, quod videlicet ex auditu prophetiarum ipsius Hildegardis, aut ex lectione earumdem non invenio aliquem, qui percutiat pectus suum, vel qui scindat vestimenta sua, sicut Josias rex propter inventionem libri Legis fecisse legitur. Sed quasi omnes ipsam nec approbant nec improbant..... Scriptum per fratrem Vincentium in Axpach in profesto S. Martini anno MCDLX.

deinde commendata ut prophetica.

187 *Trithemius, qui variis locis et in diversis Opusculis suis de* S. Hildegarde *scribit, in Chronico Hirsaugiensi dicit :* Nos vero cuncta ejus scripta non solum legimus in virginalibus libris, qui sunt in ejus monasterio apud Bingios repositi, sed fecimus etiam pro nobis rescribi, cum adhuc monasterio præsideremus D. Martini in Spanheim. *Ibidem paulo ante de scriptis Sanctæ*

A *ctæ ita loquitur :* Et revera, in quantum nos judicare possumus, ejus scripta, non humano sensu vel intellectu sunt edita, sed divino potius Spiritu mirabiliter infusa, et ideo non passim intelliguntur ab omnibus, sed ab illis duntaxat utcumque possunt intelligi, quorum pura mens Deo per amorem meruit uniri. *Idem scriptor* S. Hildegardem *laudat, ut prophetiis, scriptis Opusculis et miraculis illustrem in Chronico Sponheimensi ad annum 1180, et in Catalogo virorum illustrium Germaniæ pag. 138, ac demum in Viris illustribus Ordinis S. Benedicti lib. 2 cap. 119 et lib. 3 cap. 334. Ex ultimo hoc loco quædam huc transfero :* Sancta vero Hildegardis famula Christi, per multos annos in camino paupertatis et infirmitatis decocta, quo plus affligebatur in corpore, eo amplius proficiebat in mente. Crebris enim revelationibus angelicis consolabatur ægritudinem carnis. Sub ejus magisterio maxima disciplina regularis vitæ in præfato cœnobio vigebat *etc. Addit plura, jam satis ante dicta, et aliqua etiam minus accurata, tam hoc loco quam aliis; sed illa ex antea disputatis poterunt corrigi.*

B 188 *Opuscula* S. Hildegardis *Trithemius variis etiam locis enumerat, prout ea viderat manuscripta, et pro se exscribi curaverat. In Chronico Hirsaugiensi ad annum 1147 ea enumerare incipit hoc modo :* De cujus mirandis Opusculis nos vidimus et legimus subjecta; In Regulam sancti patris nostri Benedicti brevem Explanationem, lib. 1. *Impressa est hæc Explanatio cum Epistolis* S. Hildegardis *in editione Coloniensi anni 1566 pag. 231 hoc titulo :* Regula S. Benedicti juxta S. Hildegardem explicata. *Deinde vero recusa est in Bibliotheca Patrum Lugdunensi.* Ad Wighertum monachum Gemblacensem super triginta quæstiones Responsalem lib. 1. *Hic item liber iisdem locis una cum Epistolis impressus est.* Vitam S. Ruperti ducis Bingionum lib. 1. De Vita S. Disibodi Hiberniensis episcopi lib. 1. *Ambas has Vitas habemus in codice Ms. una cum explanatione Regulæ S. Benedicti. Ambæ etiam impressæ sunt apud Surium et in Opere nostro, prior nimirum ad diem* XV *Maii, altera ad* VIII *Julii.* Octo et quinquaginta Homilias super Euangelia Dominicalia per anni circulum lib. 1. *Hoc Opusculum non vidi, nec editum esse novi. Idem ta-*

Varia Sanctæ Opuscula.

C *men Homiliarum Opusculum aliis quoque locis recenset Trithemius, et in laudato Catalogo illustrium Virorum pag. 138 de laudatis Homiliis dicit;* Super Euangeliis Dominicalibus Homelias LVIII composuit valde obscuras, et *(non)* nisi devotis et eruditis intelligibiles. *Forte obscuritatis causa non sunt editæ. Redeo ad enumerationem Trithemii.* De Sacramento Altaris contra quosdam hæreticos, lib. 1. *In Viris illustribus Ordinis S. Benedicti lib. 2 cap. 119 hunc librum dicit esse scriptum* contra Catharos, *uti in Germania nominabantur illius temporis hæretici, in Gallia* Albigenses *dicti, qui non pauca cum Calvinianis deinde natis habebant communia. Hic quoque liber non est editus, nisi sit illa Epistola prolicissima, quam* ad Moguntinenses *inscriptam habemus inter Epistolas.*

189 Volumen quoque magnum, quod SCIVIAS prænotavit, in quo de via Domini atque Sanctorum ejus valde subtiliter disputat. *Hoc Opus editum est ab anno 1513, et deinde variis vicibus recusum. Non meminit de Operis in tres libros divisione Trithemius, sed* grande volumen *vocat. In tres tamen libros divisum est, et libri singuli in varias visiones. Subjungit Trithemius :*

partim edita.

Aliud etiam volumen, quod Vitæ meritorum prænotavit, et in tres libros divisit. *Hoc ineditum huc usque puto.* Volumen simplicis medicinæ, opus naturale multumque mirabile lib. 1. Aliud compositæ medicinæ librum unum. *De his duobus libris addit Trithemius in Catalogo Virorum illustrium pag. 138 :* In his duobus mirabilia et secreta naturæ subtili expositione ad mysticum sensum refert, ut nisi a Spiritu sancto talia fæmina scire minime posset. *Joannes Albertus Fabricius in Bibliotheca mediæ et infimæ Latinitatis lib. 8 pag. 779 de his ita scribit :* Liber simplicis et alius compositæ medicinæ eidem Hildegardi a Trithemio tribuuntur : atque typis exscripti exstant sub ejus nomine libri quatuor physicæ, quorum primus medicamenta ex aquis, terris, salibus et metallis; secundus et tertius ex plantis, quartus ex animalibus persequitur. Prodiere Argentorati apud Joannem Schottum MDLXXXIII *etc. Libros illos impressos* S. Hildegardis *esse, certo affirmare non ausim : sed, cum nec impressos ejus nomine viderim nec scriptos, malim ea de re judicium relinquere iis, qui utrosque*

AUCTORE J. S.

E *conferre potuerunt. Matthæus Westmonasteriensis ad annum 1292 etiam aliqua* S. Hildegardis *scripta recenset, et de his sic loquitur :* Atque librum simplicis medicinæ secundum creationem, octo libros continentem, librumque compositæ medicinæ de ægritudinum causis, signis atque curis, qui omnes recepti sunt, atque incanonizati a Papa Eugenio in concilio Trevirensi *etc. Hoc ultimum certe, quod de omnibus* S. Hildegardis *scriptis oscitanter asseritur a variis, plane falsum est, quia necdum inchoati erant illi libri, quando anno 1148 Eugenius Papa probavit prima Sanctæ scripta, sive partem libri* Scivias *dicti.*

190 *Post data verba subjungit Trithemius :* Volumen magnum, *cujus titulus est,* DIVINORUM OPERUM. *Hoc ineditum puto; sed quatuor diversis locis a Trithemio insertum est catalogo Operum* S. Hildegardis, *uti et liber* Vitæ meritorum. *Utrumque etiam recenset Westmonasteriensis loco mox allegato. Verumtamen laudatus mox Fabricius existimat, duo illa Opuscula non distingui a tribus libris visionum* S. Hildegardis, *qui titulo* Scivias *impressi sunt. Ratio Fabricii hæc est, quod Trithemius variorum Operum initia recensens in*

partim inedita enumerantur.

F *libro de Scriptoribus ecclesiasticis pag. 281 idem fere initium attribuat libro* Scivias, *et libro* Divinorum operum. *At nec idem prorsus initium est, quod recitat Trithemius, et mox videbimus, Opera illa certissime distingui, et diversis longe temporibus esse composita. Interim pergamus cum Trithemio, qui subdit :* Epistolarum ad diversos magnum volumen composuit. *In Catalogo Virorum illustrium pag. 138 alia quædam addit, ita scribens :* Ad clerum Trevirensis urbis *(scripsit)* de futuris Ecclesiæ calamitatibus librum unum : ad Colonienses quoque de eadem materia librum unum. Miranda in his prædicit, tamen sine determinatione temporis. *Hæc inter Epistolas impressa sunt, et de illis egi § 7.* Scripsit etiam ad petitionem quorumdam sacerdotum Exhortatorium secularium lib. unum : ad Sorores suas Exhortationis lib. unum. *Posterius hoc editum est cum Epistolis loco ultimo, et continet expositionem Symboli S. Athanasii vulgo dicti. At* Exhortatorium secularium *non videtur editum.* Ad Monachos griseos lib. unum. *Editus hic liber inter Epistolas, uti et alia a Trithemio memorata, exceptis carminibus. De his vero subdit :* Carmina diversa, dulci melodia composita. *Et lib. 2 Vi-ro-*

AUCTORE J. S.

rorum illustrium Ordinis S. Benedicti cap. 119: Carmina et cantica cum dulci et mirabili melodia de vitiis et virtutibus per modum dialogi plura composuit. *De his hactenus ineditis mox plura videbimus.*

Certiora Sanctæ scripta ex Actis enumerata

191 *Porro certiora* S. Hildegardis *scripta recensentur etiam in Actis inquisitionis de miraculis, anno 1233 compositis, et infra edendis; ibique additur, quo ordine et quanto tempore singula fuerint conscripta. Ibidem num. 9 de primo Opere legitur :* Librum suum Scivias decem annis complevit, *nimirum illum inchoavit anno 1141, ac finivit circa annum 1151, aut hoc ipso anno, ut jam observari num. 32, ubi plura de illo Opere. Sequuntur alia Opera sequentibus octo annis composita hoc modo :* Librum *(scripsit)* simplicis medicinæ, librum expositionis Euangeliorum, Cælestis harmoniæ cantum, linguam ignotam cum suis litteris : quæ omnia octo annis perfecit : quod plenius in accessu *(sive præfatione)* libri Vitæ meritorum colligitur. *Tria hic recensentur Opuscula intra octo annos, sive ab anno circiter 1151 usque ad 1159 composita, de quibus etiam mentio fit in Vita num. 14. At suspicor, illo etiam* B *tempore compositum fuisse librum* Compositæ medicinæ, *et forte incuria transcribentium illius memoriam hoc loco excidisse. Certe in iisdem Actis inferius num.* XI *cum aliis Sanctæ Opusculis recensetur, ita ut dubium non sit, quin illud quoque Opusculum Sancta exaraverit, æque ac librum Simplicis medicinæ. De expositione Euangeliorum numquam edita jam satis egimus superius. De Cælestis harmoniæ cantu illud observo, voces cantui additas fuisse ignotas, sive ignotæ linguæ, ut etiam Vita habet num. 14. An alia ab hoc Cantu sint Carmina, quæ Trithemius supra dicit composita* de vitiis et virtutibus per modum dialogi, *et an hæc satis certo sint* S. Hildegardis, *judicandum relinquo iis, qui codices ipsos Mss. consulere poterunt. At minime credo,* S. Hildegardis *esse Carmina illa, quæ de secta Flagellantium hæreticorum edita sunt apud Ignatium Gropp in Collectione Scriptorum Wirceburgensium pag. 122 in Chronicâ Michaelis de Leone.*

ordine, quo fuerunt composita.

192 *Laudata Acta post verba jam data sic pergunt :* Postea quinque annis subsequentibus *(id est, ab anno circiter 1159 usque ad 1164)* C librum Vitæ meritorum scripsit. Postremo vero librum Divinorum operum septem annis scripsit, quod per accessum ipsius libri plenius patet. *Itaque hic liber videtur inchoatus circa annum 1164, finitusque circa 1171. Verum enumeratio data annorum tam certam non producit epocham, ut ultimum Opus non potuerit duobus aut tribus annis serius esse finitum. Potuit enim, absoluto uno Opere, subinde multis mensibus exspectare, antequam aliud aggrederetur, præsertim cum multas et aliquando prolixas iisdem temporibus scriberet Epistolas, et parva quædam Opuscula Epistolarum codici deinde inserta, et idcirco Epistolis annumerata. Hæc autem scripta modo ex Actis enumerata, una cum codice Epistolarum, de quo mentio fit num.* XI, S. Hildegardis *esse in illo examine, cujus Acta laudamus,* conventus *fuit confessus, ut legitur num.* XI. *Præterea, cum posterioribus vitæ suæ annis* S. Hildegardis *Lutetiam Parisiorum pertransiret, ut sepulcrum S. Martini inviseret in urbe Turonensi, tria præcipua Opuscula sua doctoribus Parisiensibus examinanda dedit,* scilicet librum Scivias, librum Vitæ meritorum, librum Divinorum operum, *ut dicitur num. 9. Dicuntur autem fuisse in manibus doctorum Parisiensium* ab Octava Martini usque ad Octavam D Epiphaniæ, *id est, per duos fere menses. Deinde libri examinati dicuntur redditi per magistrum Wilhelmum Autissiodorensem,* S. Hildegardi *dicentem :* Quod esset magistrorum sententia, non in eis esse verba humana, sed divina. *De hoc librorum examine, præter monialium partem, quatuor laudantur jurati testes, ex quibus duo eodem tempore Parisiis studuerant.*

Varia Opuscula codici Epistolarum inserta, et cum illis edita:

193 *Certissimis his* S. Hildegardis *Opusculis accedit volumen Epistolarum, quo continentur etiam sequentia saltem Opuscula, superius ex Trithemio enumerata, videlicet Expositio Regulæ S. Benedicti; Responsio ad Wibertum Gemblacensem de triginta, aut potius triginta octo quæstionibus; Ad Clerum Trevirensem de futuris Ecclesiæ calamitatibus; Ad Colonienses de eadem materia; Exhortatio ad Sorores suas; Ad griseos monachos. Opusculum de Sacramento Altaris etiam editum videtur inter Epistolas alio titulo pag. 117, ubi inscribitur,* Ad prælatos Moguntinenses propter divina per illos interdicta. *Nam hoc inchoatur,* In visione, quæ animæ meæ; *quale initium Opusculo de Sacramento Altaris assignat Trithemius in libro de Scriptoribus ecclesiasticis. Certe in illo* B *ad Moguntinenses Opusculo de Sacramento Altaris variis locis disserit Sancta. Præter Epistolam ad S. Bernardum, quam inter libros ponit, Trithemius mox laudatus recenset codicem* Epistolarum ad diversos centum triginta quinque, *uti etiam in Catalogo Virorum illustrium. At in Viris illustribus Ordinis S. Benedicti lib. 2 cap. 119 inter scripta* S. Hildegardis *recenset* Epistolas multas ad diversos numero centum triginta sex; *nimirum tunc reliquis annumerans Epistolam ad S. Bernardum. Ex hac vero enumeratione colligo, editas modo esse omnes* S. Hildegardis *Epistolas, quas codex ille continebat, excepta forsan ultima ad abbatem S. Disibodi. Nam in editione Coloniensi præter adjecta Opuscula impressas invenio Epistolas quinquaginta et tres, recusas in Bibliotheca Patrum. Martenius vero edidit alias octoginta et tres* Hildegardis *Epistolas, et ultimam ad abbatem S. Disibodi omisit, si scripta fuit. Editæ igitur sunt ex illo codice Epistolæ centum triginta sex. Si autem aliqua ibi sit omissa, poterit illa, quæ extat longissima ad Moguntinenses, inter Opuscula numerari.* F

aliquæ Epistolæ nec codici insertæ nec editæ

194 *Ceterum dubitandum non est, quin et plures, quam illas 136 codici insertas, Sancta Epistolas scripserit : nam et alia Vitæ inserta est, et tres alias dedi ad solum abbatem Parcensem datas. Præterea Mabillonius tom. 2 Veterum Analectorum pag. 548, ubi enumerat Opuscula Ms. Guiberti sive Wiberti Gemblacensis, ad quem S.* Hildegardis *scripsit Responsum de triginta octo quæstionibus, memoratum num. 116, et iterum ex Trithemio num. 188 ait, se vidisse aliquot Epistolas Guiberti ad* S. Hildegardem, *et hujus Sanctæ ad Guibertum, quæ certo non sunt editæ præter unam dictis quæstionibus adjunctam. Asserit ibidem etiam Mabillonius, vidisse se Epistolam Guiberti ad Philippum archiepiscopum Coloniensem,* cujus mandato de scribenda sanctæ Hildegardis Vita se parere dicit. *Hinc oriri potest suspicio, laudatum Guibertum Gemblacensem etiam scripsisse Vitam* S. Hildegardis. *Verumtamen non existimo, id ab ipso revera perfectum, cum quia Mabillonius non dicit, se tale ipsius Opusculum vidisse, quod invenisset æque ac Epistolas Guiberti, tum quod nullus umquam de Vita* S. Hildegardis *per Guibertum scripta meminerit. Itaque meditatus fuerit tale Opusculum, sed verisimiliter prætermi-*

se-

A serit, quia intelligebat, Vitam Sanctæ jam scriptam esse a Godefrido et Theodorico, et fortasse alia etiam de causa. Quidquid vero sit causæ, ex ineditis Guiberti et Hildegardis Epistolis, abunde liquet, non omnes S. Hildegardis Epistolas fuisse codici insertas, et deinde editas. Idem rursum ostendi potest ex enumeratione Trithemii, de qua aliquid observabo in Annotatis ad Miracula lit. z. Verisimiliter aliquæ conservatæ non fuerint, quod non videretur operæ pretium, aliæ forsan aliis de causis neglectæ.

Speculum futurorum temporum, nomine S. Hildegardis laudatum.

195 *Alia quædam* S. Hildegardis *nomine invenio laudata, quæ illius non sunt. Sic Matthæus Westmonasteriensis ad annum 1292 laudat inter* Opera S. Hildegardis *aliquod* Speculum temporum futurorum, *sive* Pentacronum, *(legendum* Pentachronon)... in titulo de novis religionibus, *ex eoque producit locum bene prolixum, quem inepte intorquet contra Fratres Minores. Verum Opus illud non est proprie* S. Hildegardis, *sed ex ipsius Operibus collectum a Gebenone, Priore Eberbacensi, qui floruit sub initium seculi* XIII, *et suppar fuit* S. Hildegardi. *Bernardus Pez in Thesauro Anecdotorum tom. 3 part. 3 dat Monumenta monasterii Benedictoburani in Bavaria historiam illustrantia, recensensque codices Mss., pag. 629 sic habet num.* XIV : Gebenonis Prioris in Eberbach Speculum futurorum temporum, sive Pentachronon sanctæ virginis Hildegardis. Codex scriptus est manu seculi XIV. Incipit Opus : « Honorabilibus viris semper in Christo diligendis Mag. Raymundo Scholastico et Mag. Reinhero canonicis S. Stephani in Moguntia frater Seleno *, dictus Prior in Elerbach *, si quid potest peccatoris oratio. Sancta virgo Hildegardis fundatrix et magistra monasterii S. Ruperti *etc. Fabricius in Opere jam laudato pag. 79 de Gebenone agit, eumque ait floruisse circa annum 1220, ipsique laudatum ex Pezio Speculum futurorum temporum attribuit. Quapropter, si paululum attendisset, non attribuisset idem Opus deinde* S. Hildegardi.

B

** legendum Gebeno * Eberbach*

196 *Hermannus Cornerus, scriptor Ordinis Prædicatorum, qui floruit sub initium seculi* XV, *optime noverat laudatum Gebenonis Opus, et dicta nostra egregie confirmat. Nam in Chronico suo edito apud Georgium Eccardum tom. 2 Corporis Historici medii ævi, ad annum 1140 hæc scribit de* S. Hildegarde, *post natales ejus non*
C *bene expositos :* Hæc multa et miranda prædixit. Quantæ autem sanctitatis fuerit hæc sancta Mulier, ostenditur in Epistola Gebenonis in Pentachronon S. Hildegardis, ubi dicitur : « Sancta virgo » Hildegardis * et magistra monasterii S. Ruperti, » quod situm est apud Pingriam, quantæ sanctitatis quantique meriti fuerit apud Deum et apud » homines, caritatem vestram latere non credo. » Sed, si forsitan ignoratis, legite libellum Vitæ » ejus, legite diversas Epistolas magnatum terræ » ad eam transmissas, et præsertim trium Apostolicorum, puta Eugenii, Anastasii, et Adriani, » Conradi quoque regis et Frederici imperatoris, patriarchæ Jerosolymitani, archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et præpositorum, » et tunc dicere potestis in veritate : Magnificavit eam Deus in conspectu regum, et facies principum admirata est eam. Hæc sancta » Virgo libros quosdam, Deo jubente, imo cogente, scripsit, in quibus quædam valde utilia, et nostris temporibus necessaria, de præsenti statu Ecclesiæ, et de futuris usque ad » Antichristum, et de ipso Antichristo prophetavit.

ex Operibus S. Hildegardis compositum est

** adde fundatrix*

197 » Sed quia omnes libros ejus pauci habere possunt vel legere ea, quæ de futuris » temporibus, et de Antichristo in tribus libris » suis, scilicet Sci vias, quem nominavit sic, » eo quod doceat scire vias, et libro Divinorum » Operum, et libro Epistolarum suarum prophetavit, in hunc unum libellum ex maxima parte collegi, et prout melius potui, in quinque » tempora ordinavi. Quæ quidem quinque tempora qui diligenter legere et studiose distinguere voluerit, et præsentem statum Ecclesiæ, et » omnia futura tempora, et pericula ac adventum » Antichristi, quasi in speculo pervidebit. Unde, » si placet vobis, vocetur liber ipse Speculum » futurorum temporum, sive Pentachronon sanctæ Hildegardis, id est, de quinque temporibus, de quibus in eo prophetat. PENTA enim » quinque, et CHRONOS tempus Græce dicitur » *etc. Hactenus ex Epistola Gebenonis Cornerus, qui multa addit de* S. Hildegarde, *sed minus necessaria ad propositum nostrum. Hæc vero abunde docent, cujus sit Opus, quod laudat Westmonasteriensis. Attamen sunt dicta pleraque et vaticinia* S. Hildegardis, *sed subinde mendosa, quæ attulit Westmonasteriensis, ut videre poterit* E
studiosus lector, si conferre voluerit Epistolam S. Hildegardis *ad Colonienses, laudatam a nobis num. 90 et seqq.; cui aliqua etiam inserta sunt ex Epistola ad Trevirenses.*

AUCTORE J. S.

a Gebenone Priore Eberbacensi ;

Speculum illud perperam laudatum fuit contra Franciscanos.

198 *In Epistola ad Colonienses nihil prorsus invenio, quod spectare possit ad Ordinem S. Francisci præter hæc verba :* Sed et quasdam congregationes Sanctorum, quorum conversatio sancta est, movere non poterunt, *deceptores scilicet hæretici, qui prædicuntur. Sicut autem Ordo S. Francisci merito haberi potest una ex sanctis istis congregationibus, quibus hæretici non prævalerent, prædicente* S. Hildegarde; *sic etiam videtur produxisse aliquot ex viris illis, quos iisdem temporibus futuros prædixit* S. Hildegardis *in Epistola ad Trevirenses his verbis :* Et tunc fortes viri surgent, et prophetabunt, et omnia vetera ac nova Scripturarum, et omnes sermones per Spiritum sanctum effusos colligent, et intellectum eorum, sicut monile cum pretiosis lapidibus, ornabunt. Per hos et per alios sapientes plurimi sæculares boni fient et sancte vivent. Hoc autem studium sanctitatis cito non arescet, sed diu durabit *etc. Hæc, inquam, rectius congruunt præclaro Ordini Minorum, quam* F
quæ sine judicio et delectu attulit Westmonasteriensis. At nec Franciscani tam sui Ordinis amantes erunt, opinor, ut eadem aliis quibusdam religiosis Ordinibus congruere non fateantur.

Oudinus S. Hildegardis revelationes vocat illusiones cerebri:

199 *Catholici auctores, qui Bibliothecas scriptorum ediderunt, meritis passim laudibus* S. Hildegardem *celebrarunt. Ipse etiam Guilielmus Cave, licet heterodoxus, in Historia litteraria ad annum 1170 Sanctam his verbis laudat :* Raris animi dotibus prædita, et egregia erga Deum pietate, erga religionem zelo insignis, visionibus divinitus concessis et prophetiis inclarescere cœpit. *Addit plura, sed sine omni obtrectatione. Attamen Casimirus Oudinus in Commentario de Scriptoribus ecclesiasticis tom. 2 col. 1572, post recitata Cavei verba, pergit in hunc modum :* Claruit igitur multis, ut volunt, revelationibus, quæ apud amantes mysticarum visionum, devotosque simplices, plurimi æstimantur : sed apud graves atque a muliebri simplicitate alienos viros modici admodum ponderis sunt, nullius meriti, purissimæ vacui cerebri illusiones nocturnæ : qui idem omnino ac merito sentiunt de aliis omnibus mulierum ejusmodi visionibus, sexum muliebrem præ-

AUCTORE J. S.

præsertim, utpote infirmiorem, afficientibus. *Vides, lector, Oudinum nihili facientem visiones et vaticinia* S. Hildegardis, *licet iis in admirationem sui et amorem traxerit Romanos Pontifices, imperatores, principes alios, seculares et ecclesiasticos, episcopos et abbates plurimos, doctores eruditione præstantes, congregationes clericorum et monachorum complures, ac demum quasi totam Germaniam, ac magnam Galliæ et Italiæ partem.*

laudat tamen prophetiam fictitiam contra Ordines mendicantes.

200 *At audiamus iterum hominem, illis omnibus suo judicio sapientiorem. Post enumerata aliquot Sanctæ Opuscula, sic loquitur :* Inter prophetias Hildegardis præstantissima illa est, quam necdum impressam vidi; nempe « Revelatio Hildegardis de fratribus quatuor mendicantium Ordinum. » *Et mox :* Quam *(prophetiam)* ab aliquo Cisterciensi concessam mihi aliquando, et Ms. codice transcriptam, admiratus sum ita clare depingentem Ordines quatuor mendicantes cum Jesuitis, etiam longo post tempore ipsis succedentibus. *Verum talia scribere non potuit, nisi excæcatus malitia sua, odioque virorum religiosorum, quos tam stolide oppugnat. Etenim aut* B *ea tantum scribere voluit, quæ vera credidit; aut sine veri cura calumniari studuit Oudinus. Si primum, quomodo existimare potuit, ex purissimis vacui cerebri illusionibus, quales dicit visiones* S. Hildegardis, *potuisse* ita clare *depingi* Ordines quatuor mendicantes cum Jesuitis, etiam longo post tempore ipsis succedentibus? *Quomodo, inquam, credere potuit, ex illusionibus cerebri prævisos esse viros diu post futuros, eorumque mores clare descriptos, nisi ipse fatuas passus sit cerebri illusiones? Si vero calumniari solum studuit Oudinus; quomodo saltem curam non habuit, ut caute procederet, et invicem pugnantia in brevi elogio non conjungeret? Verum frustra hæc ego in Oudino requiro : nam et auctoritatem revelationibus* S. Hildegardis *detrahere voluit, et rursum illius, vel invitæ, uti voluit auctoritate ad infamandum Ordines Religiosos; neque illa facere potuit, nisi secum ipse pugnaret.*

At visiones S. Hildegardis pro illusionibus non sunt habendæ :

201 *Nunc breviter examinemus utramque seorsum assertionem Oudini. Quod spectat ad primam de exigua fide adhibenda revelationibus et visionibus quibuslibet, maxime mulierum, minus me haberet hac in re repugnantem, si modum non ex-* C *cessisset, si non nimis omnem fidem iis detrahere voluisset, si distinxisset inter visiones et prædictiones nullius judicio probatas, et visiones celeberrimæ* S. Hildegardis, *aliarumque aliquot Sanctorum. Etenim satis novimus, quaslibet visiones mulierum, subinde potius imaginationes phantasticas, non admittendas esse pro veris ac divinis revelationibus. At non minus constat, spiritum prophetiæ non esse exstinctum in Ecclesia, darique aliquando revelationes vere divinas, tam virorum quam mulierum. Itaque ad extremum nimis declinat non solum ille, qui omnibus visionibus indifferenter fidem adhibet; sed ille etiam, qui omnes habet pro vacui cerebri illusionibus. Jam vero, si non omnes indifferenter admittendæ sunt visiones, nec omnes rejiciendæ; necessario dicendum est, inter personas, quæ visiones habere se dictitant, distinguendum esse. Si autem ulla est persona medii ævi, de qua multorum judicio, aliisque indiciis constat, garisam fuisse divinis revelationibus, ea est* S. Hildegardis. *Hanc enim gratia prophetica a Deo ornatam, judicavit S. Bernardus, judicarunt Eugenius III Papa cum Trevirensi concilio, Anastasius IV et Adrianus IV, summi Pontifices : et hi quidem tale tulerunt* D *judicium post maturum examen personæ ipsius, et scriptorum ejus usque ad id tempus. Hisce assensi sunt per annos triginta, quibus deinde supervixit Sancta, personæ innumeræ, interque has multi doctores, episcopi, principes; multi item, qui Sanctam a pueritia noverant; multi, qui familiariter sæpe cum ipsa egerant. Horum omnium judicio cum suum præferre velit Oudinus, meretur profecto, ut videamus potius hominis arrogantiam et superbiam, quam ad ipsius dicta attendamus, præsertim cum censendus sit illa protulisse eadem levitate, qua Religionem suam et fidem apostata deseruit.*

et fictitia contra Ordines Mendicantes prophetia nimis aperte ostendit calumniam.

202 Revelatio Hildegardis, *ut vocat Oudinus,* de fratribus quatuor mendicantium Ordinum, *quam ipse tantopere mirari se fingit, et* Jesuitis *etiam liberaliter adaptat, acsi nulla inter institutum aut mores Jesuitarum et Ordinum mendicantium esset differentia, nihil quatuor Ordines mendicantes invicem different, est declamatio inepta, cujus stylus* S. Hildegardi *adeo non convenit, ut vix aliud scriptum produci possit, quod a stylo ipsius magis sit alienum. Facta vero enuntiata in* E *illo scripto, sive mores hominum ibidem expositi, minime congruunt cum moribus Ordinum mendicantium aut Jesuitarum. Ego sane non modo nullum ex dictis Ordinem novi, sed ne unum quidem in ullo ex laudatis Ordinibus hominem, cujus mores tales sunt, quales in dicto scripto depinguntur. Imo tam aperta est calumnia Oudini, qui inter Catholicos diu vixit, ut plus quam muliebris simplicitatis essem, si credere possem, ipsum tales existimasse Ordines mendicantes et Jesuitas, quales homines insulsa illa lacinia describit. Fuerit perversus, fuerit pessimus Oudinus, atque ea de causa facile mala de aliis formaverit judicia; non sinam tamen mihi facile persuaderi, ipsum adeo fuisse insipientem, ut sine mendacio scribere potuerit, mores Ordinum mendicantium et Jesuitarum in scripto illo recte exprimi; aut Ordines illos dicto scripto fuisse prædictos. Ceterum prophetiam illam verisimiliter confictam esse circa medium seculi* XIII, *et quidem contra Dominicanos et Franciscanos, quando Guilielmus de S. Amore cum aliis Ordines mendicantes oppugnare cœpit; postea vero nonnihil immutatam; nec in-* F *ventam in monasterio Bingensi, ubi alia* S. Hilde*gardis scripta servantur, jam observarunt Majores nostri tom. 1 Martii pag. 667 in Annotatis ad Vitam S. Thomæ Aquinatis.*

§ XIV. Mors Sanctæ figenda anno 1179 : sepultura : reliquiæ, destructo cœnobio S. Ruperti, ad Eibingense translatæ : miracula : tentata canonizatio, sed non perfecta : nomen Martyrologiis adscriptum, et cultus.

Mors Sanctæ non est figenda anno 1180

De *anno, quo* S. Hildegardis *ad meliorem vitam translata est, non convenit inter scriptores. Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1180 scribit sequentia :* Anno Conradi abbatis IV, Indictione Romanorum XIII, in die S. Lamberti, hoc est XV Kalend. Octobris, moritur sanctissima Christi famula Hildegardis, præpo-

AUCTORE J. S.

A posita et magistra sanctimonialium in Monte divi Ruperti prope oppidum Bingen, quod in descensu Rheni fluminis quatuor distat a Moguntia milliaribus, anno ætatis suæ octogesimo secundo Cujus corpus in eadem ecclesia, quam ipsa dudum a fundamentis construxerat, ante majus altare fuit cum reverentia populi magna sepultum. *Consentientia hisce de ætate, anno mortuali et sepultura* S. Hildegardis *habet Trithemius aliis quoque locis, nimirum in libro de Scriptoribus ecclesiasticis et in Chronico Sponheimensi. Epocham Trithemii, quam non longe a vera abesse alia quædam insinuant, sine ulteriori examine secuti sunt scriptores varii. At Pagius vidit epocham Trithemii non recte consonare cum Vita* S. Hildegardis, *ideoque ad annum 1178 eam corrigere voluit, ita scribens num. 8 :* Hoc anno S. Hildegardis abbatissa *(præposita aut magistra monialium alias nominata)* in Monte S. Ruperti prope Bingium in diœcesi Coloniensi *(imo Moguntina)* ad Deum migravit. Theodoricus enim abbas *(potius monachus)* qui anno MCC floruit *(recte dixisset, qui* S. Hildegardi *convixit)* in ejus Vita cap. ult. ait, eam LXXXII ætatis suæ
B anno, XV Kalend. Oct., ad cælestem Sponsum migrasse Subdit, id contigisse primo crepusculo noctis Dominicæ diei. Quare cum XV Kalend. Octob., seu dies XVII mensis Septembris hoc anno in Dominicam incidat, evidens est, Trithemium in Chronico Hirsaugiensi, quem passim alii sequuntur, perperam hanc mortem in annum MCLXXX distulisse. *Hactenus Pagius.*

nec 1178 ; sed obiit anno 1179.

204 *Verum recte quidem ostendit, Sanctam non vixisse usque ad annum 1180, quia tunc dies* XVII *Septembris incidebat in diem Mercurii, sive in feriam quartam : sed non æque evincit, defunctam non esse anno 1179, quo dies* XVII *Septembris concurrebat cum die Lunæ. Etenim dicitur obiisse* primo crepusculo noctis Dominicæ diei, *id est, primo diluculo sub finem noctis illius, quæ diem sequitur Dominicum, sive die Lunæ, oriente aurora, ut pluribus probabo in Annotatis ad Vitam. Hæc expositio non est violenta, sed ob alia argumenta omnino necessaria. Nam ex dictis* § XI *constat, Sanctam superfuisse aliquo tempore post concilium Lateranense anno 1179, mense Martio habitum. Præterea aliunde etiam necessaria est, quia alio ar-*
C *gumento probari potest,* S. Hildegardem *certo non obiisse ante annum 1179. Rem paucis ostendo. Ex præfatione ad librum Scivias* S. Hildegardis *scribere cœpit anno 1141,* cum quadraginta duorum annorum septemque mensium *esset. Si autem anno 1141, etiam primo die anni, tantum annos habebat quadraginta duos et menses septem, non poterat anno 1178 annum ætatis agere octogesimum secundum, quo defuncta est, quia sic annum octogesimum primum complebat die 1 Junii anni 1179 aut serius. Constat igitur, Sanctam usque ad annum 1179 supervixisse : et ulterius ex dictis liquet, annum ætatis ipsius octogesimum secundum fuisse tantum inchoatum, aut eam certe non vixisse nisi ad annos octoginta unum, et ut summum menses tres aut fere quatuor.*

Corpus Sanctæ in choro sepultum, anno 1489 visitatum.

205 *Corpus* S. Hildegardis, *teste Trithemio, sepultum fuit in choro ante altare majus. Magnum vero fuisse concursum populi ad ipsius sepulcrum in anniversario Sanctæ die, testantur Acta inquisitionis num. 5 : neque id mirandum, cum et ante et post sepulturam ipsius varia facta sint miracula, in iisdem Actis asserta, aut in Vita num. 57. Porro solemnem corporis elevationem nullam invenio. Ea verisimiliter numquam est facta, quod canonizatio sæpius quidem fuerit tentata, sed hactenus, ut videbimus, ad finem non perducta. De visitatione reliquiarum minus solemni Serarius in Moguntiacis lib. 2 cap. 38 hæc scribit :* Cum ibi *(in Monte S. Ruperti)* diversarer, volumenque *(in quo collecta sunt Sanctæ scripta)* de quo paulo ante, percurrerem, inveni notata hæc : « Anno MCDLXXXIX, Novembris » die XVII, ex commissione reverendissimi et gra- » tiosissimi domini, D. Bertholdi *(archiepiscopi » Moguntini)* missi reverendus et nobilis domi- » nus Wolfgangus de Bicken, ecclesiæ Mogunti- » næ canonicus, et in spiritualibus vicarius, et ho- » norabilis D. Jo. Bertram de Numburg, artium » et sacræ Scripturæ doctor, reliquias S. Hilde- » gardis aperuerunt : sed sine testimonio litterali » de ejus canonizatione. Acta in præsentia nob. et » Devotæ dominæ Alheidis de Reiffenberg abbatis- » sæ, et virginum sanctimonialium et nob. et venera- » bilis domini Petri Nothaffi canonici Moguntini » *etc. Laudatus Serarius, cujus Opus anno 1604 impressum, paulo ante dixerat :* In Rupertino ipsius cœnobio servantur adhuc ejus reliquiæ, ac magnum scriptorum in pergameno volumen, sicuti et Epistolarum in Eberacensi Rhingaviæ monasterio. E

et, diruto S. Ruperti monasterio, delatum ad Eibingense cum aliis reliquiis.

206 *Verum, postquam anno 1632 per Suecos combustum est monasterium Rupertinum, ut dictum est num. 177, alio delatæ sunt reliquiæ* S. Hildegardis, *et S. Ruperti aliorumque, videlicet ad monasterium Eibingense, de cujus per* S. Hildegardem *fundatione et situ in Rhingavia num. 177 egi. Etenim Papebrochius noster in Itinere Romano Ms. pag 23 narrat, se anno 1660 cum Henschenio Moguntia excurrisse* in Eibingen. *Tum subdit de reliquiis ibi visis :* Ibique, monstrante abbatissa, vidimus reliquias præclarissimas, corpus S. Ruperti, . . . totum corpus S. Hildegardis, quæ monasterium in Monte S. Ruperti Bingii fundaverat virginibus nobilibus, quod cum esset per bella Suecica dirutum, in hoc Eibingense sibi subjectum cum abbatissa sua se transtulerant virgines, toto reliquiarum thesauro mirabiliter detecto, et conservato per ipsos Suecos, nocturnis luminibus circa locum conspectis incitatos, ut Catholicis quærendas reliquias et asportandas permitterent. Ibidem vestis illius erat, et caput cincinnis crinium ex rufo canescentibus obductum, culter quoque hyacin- F thino instructus manubrio veluti dimidius, a S. Bernardo *(ut fertur)* donatus Divæ una cum theca ex bubalino corio confecta. Inter libros ingens volumen membranaceum erat Ms. ac bicolumnare, continens omnia Opera S. Hildegardis : sed nusquam illa fabulosa revelatio de hominibus Antichristum præcessuris, quæ contra Dominicanos ac Franciscanos primum concinnata, his temporibus de Societatis hominibus exposita, per calumniatorum nostrorum manus vagatur cum plausu ignorantis plebis. *Hactenus Papebrochius. Ceterum non reperio, ossa* S. Hildegardis *divisa fuisse, aut aliis donata. At de capillis Sanctæ in veneratione habitis apud Treverenses testantur Acta Miraculorum num. 5. Gelenius etiam in Colonia sua, recensens thesaurum sacrum ecclesiæ SS. Joannis et Cordulæ, ei pag. 445 aliquid annumerat* de capillis S. Hildegaris.

Sancta multis clara miraculis, quæ cessant jubente archiepiscopo:

207 *Sanctam et in vita et post mortem multis claruisse miraculis, habent Vita et Acta Miraculorum : in his tamen num. 10 additur, miracula deinde cessasse, præcipiente archiepiscopo Moguntino,* ut a signis cessaret, *ne videlicet nimio populi ad Sanctæ sepulcrum confluentis tumul-*

AUCTORE J. S.

multu divinum Officium et religio monialium detrimentum pateretur. His conformia scribit laudatus supra Serarius. Cæterum, *inquit,* narrat Germanicus vitæ libellus, tot ad illas ejus reliquias divina vi miracula fieri solita, ut propter ingentes hominum concursus valde impediretur virginum quies, in temploque pietas ac religio: venisse igitur Moguntinum archiepiscopum, et Beatæ ipsi præcepisse, mirabilium id genus operum finem ut faceret: ipsamque, ut majoribus obsequendum mortua etiam doceret, paruisse: illorum tamen vel oculatos, vel diligentes ac certos examinatores fuisse non paucos, qui anno Domini MCCXXXIII, Decembris die XVI, suis communita sigillis ea Romam mitterent, et a Sede peterent Apostolica, ut in Sanctorum ac Sanctarum catalogum Beata hæc referretur. *Acta hunc in finem confecta de virtutibus Sanctæ et miraculis, quæ jam frequenter laudavimus, et post Vitam edemus, prædicta omnia abunde confirmant.*

Acta pro canonizatione composita de miraculis,

208 *Illud porro examen institutum esse, eaque Acta confecta jussu Gregorii IX summi Pontificis, discimus ex Annalibus ecclesiasticis Odorici Raynaldi ad annum 1237 num. 59. Nam ibi* B *in aliis suis litteris Gregorius IX de illis sic loquitur:* Supplicantibus nobis olim dilectis in Christo filiabus abbatissa et sororibus monasterii S. Roberti de Bingia Maguntinensis diœcesis, ut recolendæ memoriæ Hildegardem abbatissam ejusdem monasterii, quæ in vita et post mortem multis dicitur coruscasse miraculis, Sanctorum ascribere catalogo curaremus, deferri ad nos libros ipsius, quos sancti Spiritus revelatione composuisse creditur, facientes, cum præter Psalterium nullas litteras didicisset, nos præposito majoris ecclesiæ W... decano et A. Scholastico S. Petri Maguntini nostris dedimus litteris in mandatis ut de ipsius vita, conversatione, fama, meritis et miraculis, ac generaliter de omnibus circumstantiis per testes fide dignos inquirerent diligentius veritatem, nobis quod invenirent, cum prædictis libris sub sigillis suis fideliter remittentes. *Hæc Pontifex de mandato suo, vi cujus laudata Acta sunt composita.*

sed non satis accurate: hinc Gregorius IX aliud examen,

209 *Verum cum hoc exsecutioni mandatum non fuisset cum tanta accuratione, quantam in re tanti momenti requirebat Gregorius; per litteras modo recitari cœptas aliud jubet examen institui. In his enim litteris, anno 1237 datis,* C *ita pergit:* Quorum ad nos inquisitione remissa, quosdam invenimus in illa defectus; cum enim habeatur in depositionibus testium ad nostram præsentiam destinatis, quod eadem multos curaverat dæmoniacos et infirmos, nec personæ, nec loca, nec tempora designantur; neque reperitur in eis, quid vel quæ magistra dixerit, cum tamen dicatur ibidem, majorem partem conventus idem, quod magistra, dixisse. Præterea cum magistra ipsa primo interrogata deposuerit, illam multa signa fecisse, in dictis depositionibus invenitur, tam * dixisse idem, quod testes alii et conventus. Quocirca mandamus, quatenus in inquisitione præfata diligenter ac provide juxta formam illis traditam procedentes, quæ inveneritis, sub sigillis vestris distincte ac prudenter exposita, usque ad nostrum beneplacitum fideliter conservatis. Dat. Viterbii II Non. Maii Pontif. nostri anno XI. *Utrum hoc Gregorii IX mandatum exactius fuerit perfectum, nullibi invenio. Forte priores illi miraculorum inquisitores partim erant defuncti, aut ad alias dignitates promoti. Ex testibus etiam non pauci poterant deesse, cum interim quatuor anni post primum examen effluxissent, et provectæ ætatis essent testes com-* D *plures. Quidquid fuerit causæ, de repetito illo examine nihil invenio.*

* *forte* tantum

aliud etiam Innocentius IV institui jubet:

210 *Innocentius IV, Gregorii successor, anno 1243 alias dedit litteras ad decanum, scholasticum, et alium canonicum Moguntinum, repetens defectus prioris inquisitionis, teste ibidem Raynaldo num. 39, et adjungens sequentia:* Mandamus, quatenus si processistis, in inquisitione hujusmodi, recipiendo singillatim super præmissis testes fide dignos, et eorum dicta, prout quilibet per se simpliciter et seriatim deposuit, faciendo conscribi, processum ipsum sub sigillis vestris nobis transmittere studeatis. Alioquin de prædictis omnibus, et novis miraculis, si quæ fecisse dicitur; nec non de vita ipsius per fide dignos inquirentes sollicite veritatem, dicta ipsorum testium, quos singillatim examinare curetis, prout eorum quilibet per se coram vobis pure, simpliciter, et distincte, ac ordinate, quod super prædictis omnibus sciverit, deposuerit, faciatis cum attentione conscribi, nobis illa sub sigillis eisdem fideliter remittentes. Datum Later. VIII Kal. Decemb. *Quem hoc mandatum habuerit effectum, ignoro: at certe causa S. Hildegardis ad finem perducta non est sub In-* E *nocentio IV, aut sub ipsius successoribus toto seculo* XIII; *et sic res fiebat semper magis difficilis.*

canonizatio iterum tentata seculo XIV numquam perfecta.

211 *Attamen seculo* XIV *iterum tentata est canonizatio* S. Hildegardis, *ut refert Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1317, ita scribens:* Joannes Papa vigesimus secundus ad instantiam Petri archiepiscopi Moguntini Willichino abbati Spanheimensi et quibusdam canonicis ecclesiæ Moguntinæ per Apostolica scripta mandavit, quatenus ad Montem sancti Ruperti prope oppidum Bingen, ubi Nabus Rhenum influit, accedentes, de vita, moribus, signis atque miraculis divæ Hildegardis, primæ fundatricis et abbatissæ dicti monasterii, ... inquisitionem facerent diligentem: et quidquid invenissent veritate probatum, ad Apostolicæ Sedis examen fideli narratione transmitterent. Inquisitionis peracto scrutinio memorati commissarii vitam præfatæ Monialis religiosam atque sanctissimam, ac multis miraculis, tam post mortem ejus, quam prius, sufficienter comprobatam invenerunt: eamque dignam canonizatione censentes, necessaria pro effectu negotii ad Romanum Pontificem memoratum destinarunt. Pontifex autem, testimoniis sibi destinatis F diligenter relectis, ad canonizandam Virginem non fuit difficilis, quemadmodum Apostolico scripto factus sum certior, quamvis optatum a multis negotium non perduxit ad effectum. Ejus quoque prædecessor, Clemens Papa quintus, in eadem re commissarios ante dederat. *Hæc Trithemius de tentata seculo* XIV *canonizatione. At illa semper fiebat difficilior, quia ad mandatum archiepiscopi Moguntini miracula cessaverant, nec testes superesse poterant ad probandum miracula prioribus post mortem annis patrata. Itaque solemnis canonizatio, quæ facile fieri potuisset, si primi delegati ad causam examinandam accuratius processissent, numquam est peracta.*

Memoria Sanctæ a seculo XV Martyrologiis inserta.

212 *Verumtamen martyrologi a seculo saltem* XV S. Hildegardem *celebrare cœperunt, ita ut verisimile sit, cultum ipsius fuisse permissum, etiamsi canonizatio non fuerit solemniter celebrata. Codex Hagenoyensis, exhibens auctum nonnihil Usuardi Martyrologium, et anno 1412 exaratus, apud Sollerium nostrum in Usuardi auctariis hoc die sic habet:* In monasterio S. Ruperti in Pingwia, Maguntinæ diœcesis, sanctæ Hildegardis san-

A sanctimonialis et prophetissæ. *Ibidem* Hildegardis virginis *meminit matricula Cartusiæ Ultrajectinæ. Longius elogium contexuit Grevenus hoc modo :* Apud Pinguiam in diocesi Maguntinensi, depositio sanctæ memoriæ Hildegardis virginis, quæ tempore S. Bernardi abbatis odorem suæ sanctitatis late sparsit, adeo ut plurimi Romani Pontifices ei scribentes, se et Ecclesiam Romanam orationibus illius commendaverint : cumque Latini sermonis esset ignara, Spiritu sancto docente, omnia, quæ scripsit, Latine exceptoribus dictavit. *Molanus eamdem celebrat his verbis :* Apud Bingam, sanctæ Hildegardis virginis, quæ tempore S. Bernardi abbatis odorem suæ sanctitatis late sparsit. *Accedit Baronius in Martyrologio Romano, ita scribens :* Apud Bingiam in diœcesi Maguntinensi sanctæ Hildegardis virginis. *Baronium secuti sunt omnes, qui Martyrologium Romanum variis idiomatibus exhibent.*

et cultus circa idem tempus verisimiliter inchoatus.

213 *In Florario Sanctorum Ms., quod seculo* XV *compositum, de* S. Hildegarde *ad* XVII *Septembris hæc habentur :* In Brugis (*lege* Bingis) depositio sanctæ Hildegardis virginis anno ætatis suæ LXXXII, anno salutis MCLXXXI, *imo 1179. Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus, qui floruit* B *seculo* XIV, de S. Hildegarde virgine *multo prolixius dat elogium, in quo nihil invenio corrigendum præter diem obitus male fixum* X Cal. Julii. *Mitto tamen istud elogium, quia omnia ibi dicta jam abunde sunt exposita. Menardus in Martyrologio Benedictino ad hunc diem sic habet :* Apud Bingiam, in diœcesi Maguntinensi, sanctæ Hildegardis virginis et abbatissæ. *Wion ad eumdem diem :* Apud Bingam depositio S. Hildegardis virginis et abbatissæ, quæ tempore S. Bernardi abbatis odorem suæ sanctitatis late sparsit. *Hi cum aliis pluribus* S. Hildegardi *dant titulum* abbatissæ, *quia cœnobio a se fundato præfuit. Attamen* abbatissæ *titulo ipsa numquam usa videtur, nec viventem umquam* abbatissam *ab aliis dictam inveni; sed frequenter* magistram *monialium, alias* præpositam, *alias* priorissam. *Quæ vero post Sanctam cœnobio ipsius Rupertino præfuerunt,* abbatissæ *fuerunt dictæ. Bucelinus in Menologio Benedictino affert gestorum plerorumque compendium, quod in paucis corrigi potest ex disputatis in hoc Commentario. De cultu* S. Hildegardis *Trithemius de Viris illustribus lib. 3 cap. 334 breviter* C *hæc scribit :* Cujus festum agitur IV Calendas Octobris; *sed verisimiliter legendum est* XV Calendas Octobris, *sive die* XVII *Septembris. Cultum hunc seculo* XIV *aut* XV *inchoatum suspicor, quia nomen* Hildegardis *tunc Martyrologiis insertum.*

VITA

Auctoribus Godefrido et Theodorico monachis.

Ex editione Coloniensi et Surii, collata cum Ms. Bodecensi.

PRÆFATIO.

Dominis venerabilibus Ludovico *a* et Godefrido abbatibus, Theodoricus humilis servorum Dei servus, salutem cum devotis orationibus. Authoritatis vestræ præceptum accepi, ut post Godefridum, virum ingenio clarum, Vitam sanctæ ac Deo dilectæ Hildegardis virginis, (quam ille honesto stylo inchoavit, sed non perfecit) in ordinem redigerem, et quasi odoriferis floribus serta contexens, visiones ejus, gestis suis insertas, sub divisione librorum, in unius corporis formam redigerem. Visum est mihi hoc opus viribus meis nimis arduum, quin etiam et verecundum, ut scilicet quasi quidam arbiter sederem, et de alieno opere sententiam tenerem. Cum ecce dubio et anxio influxit animo, quod vires, quas imperitia denegat, charitas ministrat; et melius esse, cum pudore hominum ferre ridiculum, quam obedientiæ subire periculum. Itaque parui eo modo, ut præfati viri liber, primæ positionis locum obtinens, nullam suæ dispositionis patiatur jacturam : deinde secundus liber, visionum pulcherrimum et admirabilem textum; tertius, miraculorum, quæ mirabilis Deus per eam operari dignatus est, a nobis digestam, divisam et ordinatam contineret scripturam. Ita præcedentis scriptoris non minuetur gloria, et ad veram sapientiam, cœlestemque visionem et divinam virtutem legentium E incitabitur memoria. Quis enim bonus non magis incitabitur magnis affectibus ad vitam perennem, sancte et pie et juste vivendo, anhelare; cum viderit Gemmam præclaram, tot ornamentis virtutum, videlicet virginitatis, patientiæ simul et doctrinæ, tam insigniter radiare? Idcirco dedimus operam, ne in absconso vel sub modio accensa Lucerna Christi poneretur, quasi occultanda, sed super candelabrum posita, luceret omnibus, qui in domo Dei sunt, vitæ, verborum et morum splendidius exemplis imitanda. Quod si quid in hac re indocta obsequentis peccavit temeritas, benigna jubentium dominorum indulgeat charitas : totumque suo delictum asscribat studio, quæ tam gravi nos imbecillos voluit onerare operis negotio *b*.

Auctore J. S. Præfatio Theodorici in Vitam totam.

ANNOTATA.

a *Præfatio deest in codice Bodecensi. Qui fuerint duo illi abbates, Ludovicus et Godefridus, aliis divinandum relinquo.*

b *Hactenus locutus est Theodoricus, tum sequitur toto libro primo dictio Godefridi. Titulos capitum antiquæ divisionis, datos in editione Coloniensi, sed a Surio omissos, hoc loco dare possem, sed quia nimis multa et minuta sunt capita, titulis historiæ nihil addentibus Vitam augere nolo.* F

LIBER I

De gestis Sanctæ.

CAPUT I.

Sanctæ natales, pueritia visionibus illustrata : vita monastica sub Jutta magistra.

In Romana republica regnante Henrico *a*, fuit in Galliæ citerioris partibus virgo, tam generis quam sanctitatis ingenuitate illustris, nomine Hil-

A. GODEFRIDO.

Sanctæ natales: visiones in ipsa pueritia cœptæ: vita monastica;

Hildegardis, patre Hideberto *b*, matre Mechtilde progenita. Qui licet mundanis impliciti curis et opulentia conspicui, Creatoris tamen donis non ingrati, Filiam prænominatam divino famulatui manciparunt, eo quod jam ineuntis ætatis ejus præmatura sinceritas ab omni carnalium habitudine multum dissentire videretur. Mox namque ut poterat primam tentare loquelam, tam verbis quam nutibus significabat his, qui circa se erant, secretarum visionum species *c*, quas præter communem cæteris adspectum, speculatione prorsus insolita intuebatur. Cum * jam fere esset octo annorum, consepelienda Christo, ut cum ipso ad immortalitatis gloriam resurgeret, recluditur in Monte sancti Disibodi, cum pia Deoque devota fœmina Jutta *, quæ illam sub humilitatis et innocentiæ veste diligenter instituebat, et carminibus tantum Davidicis instruens, in psalterio decachordo jubilare præmonstrabat. Cæterum præter simplicem psalmorum notitiam, nullam literatoriæ vel musicæ artis ab homine percepit doctrinam, quamvis ejus extent scripta non pauca, et quædam non exigua volumina. Verum hoc ex

* in Ms. cumque

* ibidem Juttha

B ipsis potius dictis in promptu est declarare. Ait enim sic in libro suo, qui Scivias prænotatur: Cum quadraginta duorum annorum, septemque mensium essem, maximæ coruscationis igneum lumen aperto cœlo veniens, totum cerebrum meum transfudit, et totum cor, totumque pectus meum, velut flamma, non tamen ardens, sed calens, ita inflammavit, ut sol rem aliquam calefacit, super quam radios suos ponit. Et repente intellectum expositionis librorum, videlicet Psalterii, Euangelii, et aliorum Catholicorum, tam veteris quam novi Testamenti voluminum sapiebam, non autem interpretationem verborum *d* textus eorum, nec divisionem syllabarum, nec cognitionem casuum aut temporum habebam.

virtutes eximiæ: crebri morbi.

* in Ms. perfecta

* Ms. nominata

3 Sed ut ad propositum redeam, Virgo Christi voto monasticæ professionis et sacri velaminis benedictione provecta * crescebat, et ibat de virtute in virtutem, annitente et congaudente provectibus ejus supra prænominata * matre venerabili, quæ jam ex discipula magistram, ac præviam semitarum excellentium, eam fieri cum admiratione cernebat. Flagrabat siquidem in ejus pectore cha-C ritatis benignitas, quæ nullum a sua latitudine excluderet. Turrim quoque virginitatis murus tuebatur humilitatis: hinc cibi potusque parsimonia vestium vilitate fovebatur: inde tranquillitas cordis pudibunda silentio * ac verborum parcitate monstrabatur: quæ omnia sanctarum monilia virtutum, summi fabricata manu Artificis, patientia custos in Sponsa Christi exornanda servabat. Sed quoniam vasa figuli probat fornax, et virtus in infirmitate perficitur: non defuerunt ei ab ipsa fere infantia crebri et pene continui languorum dolores, ita ut pedum incessu perraro uteretur: et cum tota carnis materia fluitaret, vita illius esset quæpam pretiosæ mortis imago. Quantum vero exterioris hominis viribus deerat, tantum interiorit per spiritum scientiæ ac fortitudinis accedebat: et corpore tabescente, mirum in modum fervor spiritus inæstuabat.

* Ms. pudibundi silentii

Jubente Deo scribere incipit visiones suas:

4 Cumque in sancto proposito multis annis succrescens, soli Deo complacere satageret, jamque tempus instaret: quod ad multorum provectum vita ejus ac doctrina patesceret, commonetur divinitus, voce ad eam facta, ut de cætero, quæ videret et audiret, scribere non cunctaretur. Illa vero per fœmineam verecundiam, et vulgi vaniloquia, et temeraria hominum judicia trepidante, cum quæ ostensa sunt cœlitus secreta, revelare stimulo acriori coarctaretur non hæsitare, tandemque dum longa ægritudine tabefacta decubuisset, primo cuidam monacho, quem sibi magistrum proposuerat, et per eum abbati suo, cum metu et humilitate causam hujus flagelli aperuit. Ille rei novitatem insolitam mente pertractans, quanquam Deo nihil impossibile esse cognosceret, adhibitis de collegio prudentioribus, experiendum judicavit, quod audiebet: ac de scripturis et visionibus ejus quædam sciscitatus, ea, quæ Deus daret, monuit declarare. Mox ut illa scribendi opus, quod non didicerat, attentavit, redeunte virium sibi solita possibilitate *, de lecto languoris erigitur. Tunc abbas, accepta inusitati miraculi certitudine, non suo contentus judicio, rem ad publicam notitiam vidit * esse proferendam: veniensque ad matricem sedem Moguntinam *, coram venerabili archipræsule Henrico et capitaneis ecclesiæ, quod cognoverat, exposuit. Scripta quoque, quæ Virgo beata nuper ediderat, ostendit.

* Ms. potestate

* Ms. juste

* ibid. Moguntiam

E scripta ipsa Treveris examinata et laudata ab Eugenio III.

5 Per idem tempus sanctæ Romanæ Sedis Antistes, felicis memoriæ Eugenius, celebrato Rhemis universali concilio *e*, per Adelberonem Trevirorum archiepiscopum devocatus *, Treviri morabatur. Visum est pontifici Moguntinæ civitatis et majoribus cleri, ad Apostolici cognitionem esse * veniendum, quatenus ipsius authoritate nosceretur, quid de compertis recipiendum aut refutandum foret. At Papa summæ discretionis, auditu tantæ novitatis attonitus, cum Deo sciret cuncta esse possibilia, rem diligentius investigare gestiens, venerabilem Virduni præsulem *f*, et cum eo Adelbertum *g* primicerium, aliasque personas idoneas dirigit ad cœnobium, sub quo eadem Virgo tot annis degebat * inclusa, ut sine strepitu vel curiositatis acumine, quid rerum * esset, ab ipsa sciscitarentur. Quibus humiliter inquirentibus, cum illa simpliciter, quæ de se erant, aperuisset, ad Apostolicum redierunt, et magna ipsius, magna cunctorum adstantium expectatione, quæ audierant, retulerunt. His Papa recognitis, jubet repræsentari scripta beatæ Hildegardis, quæ sibi de præfato cœnobio perlata susceperat, et ex manibus propriis tenens, ipseque recitatoris vice functus, archiepiscopo et Cardinalibus, omnibusque, qui F de clero aderant, publice legit, ac responsa virorum, quos ad hæc indaganda miserat, pronuncians, omnium mentes et voces in laudem Conditoris, et congratulationem excitavit. Aderat etiam ibidem sanctæ recordationis Bernardus abbas Clarevallis, quo mediante, cæterisque annitentibus, monebatur summus Pontifex, ne tam insignem Lucernam silentio tegi pateretur, sed gratiam tantam, quam tempore ipsius Dominus manifestare vellet, sua authoritate confirmaret. Ad hæc reverendus Pater patrum, tam benigne, quam et sagaciter, assensum præbens, literis salutatoriis beatam Virginem visitavit, in quibus concessa sub Christi et beati Petri nomine licentia proferendi, quæcunque per Spiritum sanctum cognovisset, eam ad scribendum animavit. Sed et locum, quo illa fovebatur, honoravit, datis ad Abbatem *h* et fratres cœnobii gratulatoriis ex suo nomine literarum apicibus.

* Ms. vocato

* Ms. de se esse

* Ms. lectitatur

* Ms. quid rerum

ANNOTATA.

a *Tempus natæ Virginis propius exponitur in Commentario num. 7. et locus num. 8. Vocatur Gal-*

A *Gallia citerior respectu Germaniæ. Ms. Bodecense sic incipit :* Henrico hujus nominis quarto Augusto *etc.*

b *In Ms. Bodecensi :* Patre Hildeberto, matre Mathilde *etc.*

c *De visionibus Sanctæ ab ipsa infantia consule Commentarium § 2, ubi etiam num. 9 de tempore, quo tradita est vitæ monasticæ sub disciplina B. Juttæ.*

d *Quam mirabiliter a Deo illuminata fuerit, et quot stimulis ad scribendum excitata, fuse ostendi in Commentario num.* XI *et seqq. Deinde num. 19 probavi, ipsam adjutore monacho usam esse ad componenda Opera sua.*

e *Fuit Eugenius III Treviris sub finem anni 1147 et anno 1148 ante concilium Remense, ut ostendi in Commentario num. 27, ubi vide omnia hæc exposita.*

f Albero *vocabatur, et episcopatum ultro dimisit anno 1156. Deinde defunctus dicitur anno 1158.* Beati *honoratur titulo in Gallia Christiana Sammarthanorum inter episcopos Virdunenses. Castellanus vero* Alberonem *ut venerabilem memorat ad 2 Novembris, ubi de cultu inquiremus.*

B g *Hic Alberoni in episcopatu successit anno 1156, et scripsit ad* S. Hildegardem, *ut dictum in Commentario num. 60.*

h *Nimirum ad Cononem abbatem S. Disibodi. At hæ litteræ numquam videntur editæ.*

CAPUT II.

Fundat cœnobium in Monte S. Ruperti prope Bingium, illudque cum Sororibus suis inhabitat : pergit perpetuis visionibus illustrari.

Cum locus deesset aucto monialium numero,

Igitur beata Hildegardis cum fiducia humillima verbis, quæ non ab homine, neque per hominem acceperat, aperuit et perfudit tam sanctæ opinionis odorem bonum longe lateque fragrantem. Tunc confluebant * ad eam filiæ nobilium non paucæ, sub habitu religionis regularibus sec mitis instituendæ. Cumque omnes unum reclusionis habitaculum vix caperet, jamque de transferendis et ampliandis earum mansionibus consilium versaretur; demonstratur illi per Spiritum * locus, ubi Naha *a* fluvius Rheno confluit, videlicet collis a priscis diebus sancto Ruperto *b* confessori ex nomine attitulatus, quem ille olim patrimonii jure possederat, ibique cum beata genitrice sua, Bertha nomine, et sancto Wiberto confessore, vitam feliciter in Dei opere ac famulatu consummavit, ac de sepultura ejus ac reliquiis loco nomen inhæserat. Itaque dum Virgo Dei locum transmigrationis, quem non corporalibus oculis, verum intima visione cognoverat, abbati suo et fratribus designaret, sed illis hæsitantibus, eo quod discessum ejus moleste ferrent, ne jussum Dei peragere impediretur, decidit, ut pridem *, in lectum prolixi languoris, de quo non antea surrexit, quam abbas et cæteri divino se nutu urgeri conspicerent ad consentiendum, nec obstarent, sed pro posse anniterentur. Ex quibus Arnoldus ex laico monachus, qui forti obstinatione renitendo cæteros ad obsistendum videbatur animare, dum esset in prædio ecclesiæ villa Wilara, tanta vexatione subito percussus est corporis, ut de vita quoque desperaret, linguamque in immensum turgentem ore continere non posset.

* Ms. circumfluebant
* Ms. Spiritum sanctum
* Ms. prius

A. GODEFRIDO.

Sancta. novum in Monte S. Ruperti

7 Postulavit ergo nutibus quibus poterat, ut ad sancti Roberti ecclesiam deferretur : moxque, ut illic vovit, quod ulterius non obstaret, sed pro posse anniteretur, protinus recepta incolumitate, cœpit adjutor esse præparantium mansiones, et propriis manibus dissipare vineta, ubi domus ædificarentur, sanctimonialium receptaculis aptæ. Ipsa vero, cujus migrationi hæc habitacula præparabantur, dum propter moras divinæ visionis exequendæ jaceret gressuum penitus officio destituta, et tamquam saxea rupes, de lecto, in quem deciderat, nullatenus moveri posset, non satis credulus abbas referentibus, intravit, ut videret. Cumque totis viribus per se conaretur, vel de capite illam sustollere, vel de latere in latus reclinare, nihilque conando penitus efficeret, tam insolito stupefactus miraculo, cognovit non passionis humanæ, sed divinæ correptionis esse, quod gerebatur, nec ulterius * contraeundum fore cœlesti edicto, ne deterius quippiam et ipse pateretur. Quoniam vero locus prænominatus E partim ad Moguntinæ Ecclesiæ canonicos pertinebat, et fundus cum oratorio sancti Roberti possessio erat comitis Bernhardi de Hildensheim, facta per interventum fidelium legatione, Virgo Dei præscia licentiam sibi et sororibus suis obtinuit illic inhabitandi.

* Ms. nec sibi ulterius

exstruit cœnobium. miro morbo concta.

8 Igitur post longam gradiendi defectionem, dum jam utrinque deliberatum esset, ut cum consororibus * dimitteretur ad locum, quem in spiritu præviderat, ingressus abbas ad jacentem et afflictam, dixit, ut in nomine Domini surgeret, abitura ad mansionem sibi cælitus prædestinatam. Tunc illa dicto citius surgente, tanquam nihil tam prolixo tempore debilitatis sensisset, stupor et admiratio cunctos, qui aderant, apprehendit. Nec immerito, cum et ea, quæ circa decumbentem fieri * visa erant, non minus essent stupenda, quia ex quo locum mutandi cælitus accepit mandatum, quoties res ad effectum tendere videbatur, toties illa levamen passionis in suo corpore sentiebat : ac vice mutata, quoties obnitentium contradictione cassari negotium cernebatur, toties ista, licet absens, intensiore gravamine laborabat. Aliquando de strato repente consurgens, F cunctosque reclusionis angulos et habitacula perambulans, loqui omnino non poterat : rursumque ad lectum rediens, deficiente gressu, loquebatur ut prius. Quo languoris genere non tunc solum laboravit : sed et quotiescunque fœminea trepidatione tardasset vel dubitasset supernæ voluntatis peragere negocia, hoc certitudinis in se capiebat argumentum.

* Ms. addit suis
* Ms. geri

illudque cum suis monialibus inhabitat.

9 Tandem ergo Dei Famula cum decem et octo puellis Deo sanctis * pristinæ habitationis loco decedente, quantum his, quos deserebat, doloris et luctus derelinquebat, tantum regioni, ad quam accedebat, gaudii et exultationis afferebat. Fuerant namque illi de Bingensi * oppido et contiguis villis multi honoratorum, et de plebe non exigua multitudo, qui eam cum grandi tripudio et divinis laudibus exceperunt. At ipsa cum suo (immo Christi) grege pusillo paratum sibi locum ingressa, divinam, quæ cuncta dispensat, sapientiam devota cordis alacritate magnificabat, et commissas tutelæ suæ sancti moniales virgines materno affectu fovebat, et regularibus institutis prudenter imbuere non cessabat. Et ne alieni juris

* Ms. sacratis
* Ms. Binguensi

A. GODEFRIDO.

ris possessionem videretur invasisse vel occupare, de donariis fidelium, quæ fama nominis ejus adducti deferebant, locum suæ habitationis, partim dato precio, partim facto concambio, a proprietariis prædictis obtinuit. Quem quia liberum suscepit, liberum manere perpetuo constituit; ita ut patrocinio tantum Moguntinæ ecclesiæ subjectus, non alium, quam sedis ipsius archiepiscopum haberet defensorem, ne, si laicum advocatum assumeret, ovili lupum videretur inducere : quo fere generali morbo per orbem plurimæ vexantur ac vastantur ecclesiæ. Erga prælatos cœnobii, de quo migraverat, hoc tantum subjectionis sibi suisque filiabus retinuit, ut quæ de spiritualibus, hoc est, de ordinis tenore et de monachatus professione quærenda essent, ab eis potius, quam aliunde susciperent : et prout res et tempus posceret, sacerdotes de ipso cœnobio susciperent, quos propria et libera electione *c* nominatim expetivissent : qui eas tam in cura animarum ac divinis exequendis officiis, quam in temporalium procuratione sustentarent.

(margin: c)

10 Quæ omnia non solum permissu, sed et consulto venerabilis Henrici atque Arnoldi *d* Moguntinæ metropolis archipræsulum, sed et scriptis eorumdem cum consensu abbatum, decreta et confirmata sunt : ne quid potestatis in prædia sancti Ruperti sibi usurparet ecclesia sancti Disibodi, privilegiorum authoritate, immo, ut pressius dicam, superni Numinis interdicto vetitum est : siquidem hæc ipsa Virgo, dum revelatione intima cognosceret, pro tali negotio eundum sibi esse ad idem cœnobium, et instar Jonæ prophetæ trepidatione quadam detineretur, divinæ castigationis flagello tacta, pene languit usque ad mortem. Quo verbere commonita, se fecit in oratorium deportari, ibique se, quo Deus jubebat, ituram, si correptio cessaret, devovit. Deinde petiit ut equo imposita, et manibus sustentata deduceretur : moxque ut viæ pauxillum deducta est, receptis viribus, letabunda procedebat. Perveniensque ad Montem prænominati confessoris, cui * venire compulsa esset, exposuit, atque locum suæ habitationis cum allodiis ad se pertinentibus, ab illis * cœnobii fratribus absolvit, relicta illis plurima portione possessionum, quæ illi cum sororibus susceptis traditæ fuerant, et insuper pecuniarum non modica quantitate, ne quid usquam justæ querelæ relinqueretur.

*(margin: …ote- ctione solius archiepiscopi constituit. — d — B — * Ms. quomodo — * Ms. illius — C)*

11 Verum, ut ea, quæ series narrationis exigit, repetam, beata Hildegardis, quamvis in se Liæ *e* parturientis crebros dolores sustineret, nihilominus speciosæ Rachelis oculos claros lumine speculationis internæ pascebat : et quæcunque interius adspexisset, dictis et scriptis, prout noverat expedire, pandebat. De quo genere speculandi seu videndi modo (qui perrarus ac pluribus etiam excellentium Sanctorum noscitur in hac mortalitatis umbra incompertus fuisse) res poscit ut aliqua dicantur * : quod ipsius verbis potissimum, quantum vel ipsa pandere potuit, cognoscatur. Sic enim dicit in epistola, qua ad Wibertum Gemblacensem *f* monachum, de his, quæ de ea relatu famæ audierat, sciscitantem, rescripsit : Deus (inquit) ubi vult, ad gloriam nominis sui, et non terreni hominis, operatur. Ego quidem * trementem timorem habeo, quoniam nullam securitatem ullius possibilitatis in me scio. Sed manus meas ad Deum porrigo, quatenus velut penna, quæ omni gravedine virium caret, et quæ per ventum volat, ab ipso sustinear : nec ea, quæ video, perfecte scire possum, quamdiu in corporali officio sum, et in anima invisibilis *, quoniam in his duobus homini defectus est. Ab infantia autem mea, ossibus et nervis ac venis meis nondum confortatis, visionem hanc in anima mea usque ad præsens tempus semper video, cum jam plusquam LXX annorum sim : animaque mea, prout Deus vult, in hac visione sursum in altitudinem firmamenti, et in vicissitudinem diversi aeris ascendit, atque inter diversos populos se dilatat, quamvis in longinquis regionibus et locis a me remoti sint. Et quoniam hæc tali modo in anima mea video, idcirco etiam secundum vicissitudinem nubium et aliarum creaturarum ea conspicio. Ista autem nec exterioribus oculis video, nec exterioribus auribus audio, nec cogitationibus cordis mei, nec ulla collatione quinque sensuum meorum percipio : sed tantum in anima mea, apertis exterioribus oculis, ita quod nunquam in eis defectum ecstasis passa sum, sed vigilanter die ac nocte ea video.

*(margin: Contemplationi sic erat addicta. — e — * Ms. aliquid dicatur — f — * Ms. addit semper — D — * Ms. invisibili)*

12 Itaque sicut ex verbis præcedentibus colligimus, vere mirus et perrarus * huic sanctæ Virgini speculationis adfuit modus. Nempe ad similitudinem sanctorum animalium, quæ vidit Ezechiel *g*, ipsa certum pennatum animal ibat, et non revertebatur : et iterum ibat, et revertebatur : quia ab activa vita, quam apprehenderat, ad quælibet infima non revertebatur : et a contemplativa, quam, carne obsita jugiter tenere non poterat, in activam vitam revertebatur. Quasi enim ei de activæ vitæ modo diceret Deus, Non te deseram neque derelinquam, a bono proposito non permisit eam redire : et iterum, quasi de contemplativæ vitæ modo ei diceret, Averte oculos tuos, quia ipsi me avolare fecerunt, de speculatione suæ incomprehensibilis Majestatis ad actualis vitæ laborem eam permisit redire. Averte (inquit) oculos tuos a mea contemplatione, quia ipsi me avolare faciunt, dum me in hac vita ad perfectum comprehendere non sufficiunt. Unde et Psalmista ait : Accedit homo ad cor altum, et exaltabitur Deus : quia quo altius puro corde quæritur, eo sublimius, quam sit incomprehensibilis, comprehenditur. Eo modo beata Virgo in carne adhuc posita, et per activam laborabat, et per contemplativam in ipsam Divinatis lucem totis desideriis inhiabat. Sed hic primo libro ponentes terminum, benedicamus Dominum, qui Ancillam suam ab ortus sui principio electam respexit, et eam dilectam usque ad claritatem visionis suæ provexit.

(margin: ut cum … — g — E — F)

ANNOTATA.

a Nava *Latine, aut* Navus *dicitur, vulgo* Naw. *Modicus est amnis in Palatinatu inferiori, et prope Bingium, juxta quod cœnobium fuit conditum, in Rhenum influit. Locus expositus est in Commentario num. 22.*

b *De S. Ruperto Bingii duce et B. Bertha ejus matre actum est apud nos ad 15 Maii.*

c *Pro libertate electionis ad Alexandrum Papam recurrit aliquando Sancta, ut dictum in Commentario num. 157. Itaque, cum Alexander creatus sit Pontifex anno 1159, non uno aut altero anno laboravit Sancta, sed plus quam toto decennio, ut omnia recte ordinarentur.*

d *De Henrico et Arnoldo archiepiscopis actum est in Commentario variis locis.*

e *Respicit auctor ad frequentes Liæ partus, non ad difficultatem, quæ major fuit Rachelis.*

f *Habemus responsum S. Hildegardis ad multas quæ-*

A *quæstiones Guiberti Gemblacensis monachi, ut dictum est in Commentario num. 116. At Epistolam hic citatam necdum editam vidi; et plures ad Guibertum ineditas esse, observavi num. 194.*

g *Locus in Ms. sic exprimitur :* Quæ Ezechielis prophetia tangit, ipsa certe tamquam pennatum animal *etc.*

LIBER II.

De Visionibus Sanctæ.

PROLOGUS

Auctor de visionibus scriptorum se dicit.

Grandem quidem materiam ingenia parva non sufferunt : sed charitas et obedientia, quibus me totum semper vobis debere profiteor, Ludovice et Godefride abbates optimi, mentem meam etiam B de impossibilibus ad possibilem facultatem efferunt. Unde quanvis nullo fretus ingenio, tamen præceptis vestris in charitate Christi obtemperavi, et libellum secundum de Vita beatæ Hildegardis virginis, secretis et arcanis visionibus quasi quibusdam amœnis floribus respersum, ab eo loco, quo a præcedentem librum Godefridus *a* bonæ memoriæ terminavit, ordinare et perficere, Deo favente, curavi. In quo ex verbis ipsius Deo dilectæ Virginis tanta elucet claritas prophetiæ, ut nihil minus ab antiquis patribus videatur percepisse gratiæ. Nempe sicut legitur de Moyse, quod indesinenter fuerit in tabernaculo, sic et ipsa in visionum cælestium morabatur umbraculo : videlicet ut, sicut ille, sic ista a Deo, ut aliquid disceret, aut auditores suos aliquid doceret. An non morabatur in cælesti tabernaculo, et transcenderat nebulam totius carnalitatis, cum dictatum et verba Euangelii Johannis, In principio erat Verbum, et cætera, eam docuit Spiritus veritatis? Ipse enim Spiritus sanctus, qui in cor Johannis profluxit, quando hanc profundissimam revelationem de pectore Jesu suxit, per divisivam suæ dignationis C gratiam hoc istam voluit discere, quod ille dignus fuit dicere. Sed de his iterum loqui differamus, et proposita, adspirante ipso Spiritu, disseramus. Nec moveat lectorem, quod quædam, quæ in præcedenti libro Vitæ ejus præscripta sunt, eadem in subsequenti etiam Opere visionum ejus, nihilominus descripta sunt : quia dignum judicavimus, ut et qualitas ordinis in recitatione historiæ ejus servaretur, et authoritas vel integritas verborum, quæ per Spiritum sanctum prolata sunt, in descriptione visionum ejus nullatenus mutila- b retur *b*.

ANNOTATA.

a *Godefridus ille primum librum scripsit, excepto prologo. Reliqua omnia sunt Theodorici, qui hæc scribit.*

b *Præcipua ratio repetitionis est diversitas scriptorum. Noluit Theodoricus librum primum mutilare iis, quæ erant allata de visionibus, nec ea hic omittere voluit. Prologus ille in Ms. Bodecensi erat omissus.*

A. THEODORICO.

CAPUT I.

Sancta Latini sermonis ignara, libros tamen Latine scribit : visionibus a pueritia gaudet : eas cogitur scribere multos consilio juvat et monitis, et suas recte dirigit.

Sanctæ scripta prophetica.

Igitur beata Virgo in loco, ad quem visu divino migraverat, librum visionum suarum, quem apud Montem sancti Disibodi inchoaverat, consummavit *a*, et quædam de natura hominis et elementorum, diversarumque creaturarum, et quomodo homini ex his succurrendum sit, aliaque multa secreta prophetico spiritu manifestavit. Patet etiam, quam eleganter epistolis, de diversis provinciis ad se directis, responderit, si quis tenorem verborum ejus, ex revelatione divina *b* prolatorum, altius considerare voluerit. Sunt tamen in unum volumen compilatæ et suæ, et illæ, quæ ad se fuerant * destinatæ. Quis vero non miretur, quod cantum dulcissimæ melodiæ mirabili protulit symphonia, et literas non prius visas cum lingua edidit antea inaudita *c*? Præter hæc, Euangelia quædam exposuit, aliasque typicas expositiones composuit : quæ omnia quia ei clavis David aperuit, gratulari merito et cantare animæ suæ licuit, quod eam Rex in cellaria sua introduxerit, ut inebriaretur ab ubertate domus suæ, et potaretur torrente voluptatis suæ : unde et ipsa, sicut scriptum est, a timore Domini concipiens, pareret spiritum, et salutes *d* super terram faceret. Magnum est etiam illud et admiratione dignum, quod ea, quæ in spiritu audivit vel vidit, eodem sensu et eisdem verbis, circumspecta et pura mente, manu propria scripsit, et ore edidit *e*, uno solo fideli viro symmysta contenta, qui ad evidentiam grammaticæ artis, quam ipsa nesciebat, casus, tempora et genera quidem disponere, sed ad sensum vel intellectum eorum nihil omnino addere præsumebat F vel demere. De hoc certe etiam ad Adrianum Papam *f* scripsit, quod sic in cælesti visione sibi dictum audivit : Cum desuper tibi ostensa ad formam humanæ consuetudinis non protuleris in Latina lingua, quia hæc consuetudo tibi non est data, ille qui limam habet *, ad aptum sonum hominum explere non negligat.

* *Ms.* venerant

* *Ms.* scientiam haberet

Visio ipsius singularis.

45 Congruum autem videtur, ut hoc in loco scripta visionum ejus aliqua inseramus : et ex his, quam convenienter sententia illa de Canticis, Dilectus meus misit manus suas per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus, sibi adaptari queat, videamus. Hæc scripta ita se habent. In mystica (inquit) visione et in lumine charitatis * de sapientia, quæ numquam deficiet, verba hæc sic audivi et vidi : Quinque toni justitiæ humano generi a Deo missi intonant, in quibus salus et redemptio credentium constat. Et hi quinque toni excellentiores omnibus operibus hominum sunt, quia omnia opera hominum de his nutriuntur, qui sunt, qui in sonis non eunt, sed cum quibus omnia opera hominis in quinque

* *Ms.* claritatis

A. THEODORICO.

que sensibus corporis ejus perficiuntur. Et de illis talis ratio est : Primus tonus per fidele Abel sacrificium, quod Deo immolavit, opere completus est. Secundus autem, quando Noe per præceptum Dei arcam ædificavit. Tertius vero per Moysen, quando ei lex data est, quæ punctum * circuncisionis Abrahæ fuit. Sed in quarto tono Verbum summi Patris in Virginis uterum descendit, et carnem induit : quia idem Verbum cum aqua limum coagulaverat, et sic hominem formaverat : unde et omnis creatura per hominem ad ipsum clamavit, qui eam fecerat, sicque propter hominem Deus omnia in se portavit. Alio enim tempore hominem creavit, alio autem ipsum portavit : ut omnes, quos consilium serpentis perdiderat, sibi attraheret. Quintus autem tonus perficietur, cum omnis error et irrisio finietur : et tunc homines videbunt et cognoscent, quod nullus citra Dominum * quicquam facere possit. Hoc vero * in quinque tonis a Deo missis vetus et novum Testamentum perficietur, ac mirificus numerus hominum complebitur. Et post hos quinque tonos Filio Dei quoddam lucidum tempus dabitur, ita quod ab omni carne palam cognoscetur. Postea Divinitas in semetipsa operabitur, quandiu vult.

* forte pactum

* Ms. contra Deum

* ibid. modo

B

quomodo ab infantia visiones habuerit.

16 Sapientia quoque in lumine charitatis docet, et jubet me dicere, quomodo in hac visione constituta sum. Et ego verba hæc non dico de me, sed vera Sapientia ista dicit de me, et sic loquitur ad me : Audi, o homo, verba hæc, et dic ea, non secundum te, sed secundum me : et docta per me, hoc modo dic de te : In prima formatione mea, cum Deus in utero matris meæ spiraculo vitæ suscitavit me, visionem istam infixit animæ meæ. Nam post Incarnationem Christi anno MC doctrina Apostolorum et ardens justitia, quam in Christianis et spiritualibus constituerat, tardare cœpit, et in hæsitationem vertebatur. Illis temporibus nata sum, et parentes mei cum suspirio * Deo me vovebant, ac tertio ætatis meæ anno tantum lumen vidi, quod anima mea contremuit : sed præ infantia de his nihil proferre potui. In octavo autem anno ætatis meæ in spiritualem conversationem Deo oblata sum, et usque in quintum decimum annum fui multa videns, et plura simpliciter loquens, ita quod et admirabantur, qui hæc audierunt, unde venirent, et a quo essent. Tunc et ego in me ipsa admirata sum, quod cum infra * in anima vidi, exteriorem etiam visum habui : et quod hoc de nullo homine audivi, atque visionem, quam in anima vidi, quantum potui, celavi : multaque exteriora ignoravi de frequenti ægritudine, quam a lacte matris meæ hucusque passa sum, quæ carnem meam maceravit, et ex qua vires meæ defecerunt. His valde fatigata, a quadam nutrice mea quæsivi, si aliqua, exceptis exterioribus, videret : et nihil mihi inde respondit, quoniam nihil * videbat. Tunc magno timore correpta, non audebam hæc cuiquam manifestare, sed tamen plura loquendo, dictando, de futuris solebam enarrare. Et quando hac visione pleniter perfundebar, multa, quæ audientibus aliena erant, loquebar. Sed cum vis visionis aliquantulum cessit, in qua me plus secundum mores infantis, quam secundum annos ætatis meæ exhibui, valde erubui, et sæpe flevi, et multoties libenter tacuissem, si mihi licuisset. Præ timore autem, quem ad homines habebam, quomodo viderem, nulli dicere audebam. Sed quædam nobilis fœmina, cui in disciplina eram subdita, hæc notavit, et cuidam sibi notæ monachæ *g* aperuit.

* Ms. suspiriis

C

* forte intra

* Ms. nihil horum

17 Eidem fœminæ Deus per gratiam suam quasi rivulum ex multis aquis infudit, ita quod bonis operibus quietem non tribuit *h*, quousque bono fine præsentem vitam finivit, cujus etiam merita Deus per quædam pulchra ostendit signa. Post cujus finem ita permansi videns in quadragesimum ætatis meæ annum. Tunc in eadem visione magna pressura coacta sum palam manifestare ea, quæ videram et audieram. Sed valde timui et erubui proferre, quæ tam diu silueram. Venæ autem medullæ * meæ tunc plenæ virium erant, in quibus ab infantia et juventute mea defectum habebam. Ista cuidam monacho magistro meo intimavi, qui bonæ conversationis et diligentis intentionis ac veluti peregrinus a sciscitationibus morum multorum hominum erat. Unde et eadem miracula libenter audiebat : qui admirans mihi injunxit, ut ea absconsa * scriberem, donec videret, quæ * et unde essent. Intelligens autem, quod a Deo essent, abbati suo intimavit, magnoque desiderio deinceps mecum in his laboravit. In eadem visione scripta Prophetarum, Evangeliorum, et aliorum sanctorum quorumdam philosophorum, sine ulla humana doctrina intellexi, ac quædam ex illis exposui, cum vix notitiam literarum haberem, sicut indocta mulier me docuerat. Sed et cantum cum melodia in laudem Dei et Sanctorum absque doctrina ullius hominis protuli et cantavi, cum nunquam vel neumam *i*, vel cantum aliquem didicissem. Hæc ad audientiam Moguntinæ ecclesiæ allata cum essent et discussa, omnes ex Deo esse dixerunt, et ex prophetia, qua olim prophetæ prophetaverant. Deinde scripta mea Eugenio Papæ *k*, cum Treberi esset, allata sunt, qui ea gratanter coram plurimis legi fecit, ac per seipsum legit, multumque de gratia Dei confidens, benedictionemque suam cum literis mihi mittens, præcepit, ut ea, quæ in visione viderem vel audirem, scriptis attentius commendarem.

[illegible]

* Ms. et medullæ

* Ms. absconse

* Ms. quæ essent etc.

E

Sancta mirabili modo a Deo visitata.

18 Itaque * beatæ Virginis pulcherrima visione, et sui timoris, quem ad accessum Spiritus sancti capiebat, recitatione, de Apostolici quoque benedictione, et de percepta ab eo scribendi permissione, patenter colligimus, quod ille dilectus suus Sponsus cælestis Jesus Christus vere misit manum suam, id est, operationem et inspirationem Spiritus sancti, per foramen, hoc est, per occultam gratiam suam, et venter ejus, scilicet mens sua, ad tactum ejus, hoc est, ad infusionem gratiæ suæ intremuit, ob insolitum vigorem spiritus et pondus, quod interius sensit. Quid aptius? quid convenientius? Certe sicut per illum in Helia *l* sibilum auræ tenuem * frequentior visitatio signatur : ita divini Spiritus saporem toties degustabat mens ejus, quoties in contemplationis sublimitate suspendebatur. Et quid fecit? Surrexi, inquit, ut aperirem Dilecto meo. O vere beata Virgo! quæ, sicut scriptum est, quia dilexit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habet amicum Regem, id est, Christum, a quo tale percepit donum. Secundum mensuram enim, quam sibi dare Spiritus sanctus voluit (nam sicut spirat, ubi vult, sic etiam dividit singulis, prout vult) quin surgeret et Dilecto aperiret, recusare non poterat : et nunc voce, nunc literis, pessulum ostii sui aperiens Dilecto, foris exequebatur, quod intus audivit. Quid intus audivit? Deriventur foras fontes tui, et in plateis aquas tuas divide.

* Ms. Igitur etc.

F

* Ms. tenue

19 Igitur dum ad hunc modum bonorum operum

A rum rivis affluentibus quasi paradisi fluminibus irrigaretur, non modo tota vicinia, verum etiam ex omni tripartita Gallia atque Germania confluebant ad eam undique utriusque sexus populorum examina, quibus per gratiam Dei utriusque vitæ affatim accommoda impendebat exhortamina. Ad salutem enim animarum suarum proponebat eis et solvebat quæstiones sanctarum Scripturarum m. Plurimi consilium ab ea percipiebant necessitatum corporalium, quas patiebantur: nonnulli quoque benedictionibus suis a languoribus alleviabantur. Quia vero prophetico spiritu cogitationes et intentiones hominum cognoscebat, quosdam perversa et frivola mente ad se, quasi ad explorandum, accedentes redarguebat: qui dum spiritui, qui loquebatur, non valerent resistere, correpti et emendati, cogebantur a pravo incepto desistere. Sed et Judæos, dum ad se venirent causa interrogationis, convictos de lege sua, ad Christi fidem exhortabatur verbis piæ admonitionis. Omnibus enim, juxta Apostolum, omnia facta, extraneis quidem adventantibus, quanvis reprehensibilibus, blande et leniter, prout eis videbat competere, loquebatur.

multos consilio, doctrina, exhortatione juvat.

B 20 Secum autem commorantes puellas cum multo dilectionis ac maternæ dulcedinis affectu castigabat, quoties vel rancor cujuslibet controversiæ, vel dolor secularis tristitiæ, sive desidia, aut negligentia in eis oriebatur. Denique voluntates, intentiones et cogitationes earum in tantum perspiciebat, quod in officiis etiam divinis, secundum qualitatem cordis sui, propriis benedictionibus eis * respondebat. Prævidebat enim in spiritu vitam hominum et conversationem, necnon et vitæ præsentis quorundam consummationem, ac secundum qualitatem morum et meritorum, gloriam et pœnas animarum eorum: quæ tamen tanta mysteria nulli, præterquam illi soli homini revelabat, cui (ut prædiximus) omnia secreta sua manifestabat. Sicut denique tempus tacendi, ita noverat, quid et ubi, et cui, et cur, quomodo, et quando tempus esset loquendi. In his autem omnibus summam omnium virtutum servabat humilitatem. Et sciens, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, semper gratiæ divinæ omnipotentem laudabat benignitatem.

et subditas suas diligenter et mansuete regit.

* Ms. benedictis sine eis

ANNOTATA.

C a *Loquitur auctor de primo Opere* Scivias *dicto, quod anno 1141 in Monte S. Disibodi inchoavit, et circa 1151 in Monte S. Ruperti finivit.*

b *De Epistolis, quæ æque ac alia Opera spiritu prophetico scriptæ sunt ex visionibus divinis, multa dedimus § 4 et seqq.*

c *De Opere musico, quod Sancta composuit, consule Commentarium num. 191, ubi et reliqua ipsius Opera enumeravi.*

d *Ultima verba in Ms. sic leguntur :* Concipiens pareret, et spiritum salutis super terram faceret.

e *Audita Latine scripsit, visa, opinor, Germanice aut scripsit aut adjutori suo Latine vertenda oretenus exposuit. Consule dicta in Commentario num. 19 et 20.*

f *Epistola data est ad Anastasium Papam, quæ allegatur, ut observari in Commentario num. 50. Scripsit tamen Sancta etiam ad Adrianum IV, indeque factum puto, ut ex Epistolis in codice conjunctis unam pro altera nominaverit auctor.*

g *In Ms. legitur,* Cuidam noto sibi monacho aperuit. *Hæc lectio verior videtur : nam fœmina, cui Sancta rem aperuit, fuit B. Jutta magistra ipsius, et hæc verisimiliter directori suo.*

A. Theodorico.

h *Hæc de B. Jutta, de qua ad 22 Decembris agemus, iterum rectius habentur in Ms. hoc modo :* Ita quod corpori suo in vigiliis, jejuniis, et cæteris bonis operibus quietem non tribuit.

i *In Ms.* neuma, *quod pro modulatione sumitur.*

k *De examine scriptorum Treviris facto consule Commentarium num. 27 et 28. Reliqua vero de visionibus ipsius § 2 exposita sunt.*

l Sibilus auræ tenuis 3 *Reg. 19 ✝ 12 significabat Eliæ visitationem Domini.*

m *Quot quamque diversæ de sacris Litteris, de rebus theologicis, de arcanis et occultis, quæstiones* S. Hildegardi *proponerentur, videri potest ex disputatis in Commentario § 6, 7 et 8.*

CAPUT II.

E

Sancta in visione discit locum ad fundandum monasterium, eaque occasione multa patitur : Deum tamen in omnibus adjutorem habet et consolatorem.

Tantis ac talibus gratiarum adornatam dotalibus Sponsus cælestis Sponsam suam dilectam, licet crebris inviseret visitationibus, tamen, ut scriptum est, quanto magna erat, humiliaret se in omnibus, permisit eam sæpe variis ægritudinum vexari passionibus. Quod ut evidentius pateat, textus visionum ejus producatur in medium, ut et virtus in infirmitate perfecta non lateat, et lectoris etiam, dum alternis uti delectatur, allevietur tædium. Vis scire, quid perpessa fuerit pro eo, quod non manifestaverit ostensam sibi cælitus visionem, propter suam de loco, in quo tunc erat, in alium transmigrationem? Audi ipsam ita scribentem : Quodam (inquit) tempore ex caligine oculorum nullum lumen videbam, tantoque pondere corporis deprimebar, quod sublevari non valens, in doloribus maximis occupata jacebam : F quæ ideo passa sum, quia non manifestavi visionem, quæ mihi ostensa fuit, quod de loco, in quo Deo oblata fueram, in alium cum puellis meis moveri deberem. Hæc tam diu sustinui, donec locum, in quo nunc sum, nominavi : et ilico visu recepto, levius quidem habui, sed tamen infirmitate nondum ad plenum carui. Abbas autem meus, et fratres et populus ejusdem provinciæ, cum percepissent de hac mutatione, quid hoc esset, quod de pinguedine agrorum et vinearum et de amenitate loci illius ad inaquosa, ubi nulla essent commoda, ire vellemus, mirum habuerunt : et ne hoc fieret, sed ut nobis resisterent, in invicem conspiraverunt. Me quoque quadam vanitate deceptam esse dicebant. Cumque hæc audissem, cor meum contritum est, et caro mea et venæ aruerunt : et per dies plurimos lecto decumbens, vocem magnam audivi, me prohibentem, ne quicquam amplius in loco illo de visione hac proferrem vel scriberem.

Sancta visionem de loco mutando celans, graviter ægrotat.

22 Tunc

A. THEODORICO. *in mutando autem loco plurimas patitur oblocutiones.*

22 Tunc quædam nobilis marchionissa, nobis nota, archiepiscopum Moguntinum adiit, et ei hæc omnia, aliisque sapientibus manifestavit. Qui dixerunt, quod nullus locus, nisi per bona opera sanctificaretur : unde et hoc, ut fieret, conveniens videtur *. Tunc antiquus deceptor per multas irrisiones me excribravit, ita quod multi dixerunt : Quid est hoc, quod huic stultæ et indoctæ fœminæ tot mysteria revelantur, cum multi fortes et sapientes viri sint ? In dispersionem itaque vertetur. Multi enim de revelatione admirabantur, utrum a Deo esset, an de inaquositate aereorum spirituum, qui multos seducunt. Et ita in isto loco *a* cum viginti puellis nobilibus, et de divitibus parentibus natis, mansi, nullam * habitationem seu habitatorem hic inveniens, excepto veterano quodam et uxore ejus ac filiis. Tanta quoque adversitas tribulationum et pressura laborum super me cecidit, velut cum tempestuosa nubes solem obtegit, ita quod valde suspirans et lachrymas fundens, dixi : O, o, Deus nullum confundit, qui in ipsum confidit. Sed iterum Deus gratiam suam mihi adhibuit, quemadmodum cum sol recedentibus nubibus apparet, et velut cum mater flenti infanti ac præbet, unde ipse post fletum gaudet. Tunc in vera visione vidi, quod tribulationes istæ in exemplo Moysis super me venissent : quia cum ille filios Israel Ægypto trans mare rubrum duceret in desertum, ipsi contra Deum murmurantes, Moysen quoque valde afflixerunt, quanvis eos Deus mirificis signis illustrasset. Ita Deus aliqua parte me affligi permisit a communi populo, a propinquis meis, et ab aliquantis, qui mecum manserunt, cum eis necessaria defuerunt, nisi quantum nobis per gratiam Dei in eleemosynis dabatur : quia sicut filii Israel Moysen afflixerunt, ita et isti super me caput moventes, dixerunt : Quid prodest, quod nobiles et divites puellæ de loco, in quo eis nihil defuit, in tantam penuriam devenerunt ? Nos vero gratiam Dei nobis succurrere expectabamus, qui hunc locum nobis * ostenderat.

* Ms. videretur

* Ms. nullamque

* Ms. addit solum

postea modo prospera habuit, modo adversa.

23 Post pressuram doloris hujus, gratiam suam Deus super nos pluit. Nam multi, qui nos prius contemnentes inaquosam inutilitatem nominaverant, venerunt ad nos undique adjuvantes, et benedictionibus nos replentes. Multi etiam divites mortuos suos in honore apud nos sepelierunt. Plurimi quoque visionem hanc in fide cognoscentes, magno desiderio ad nos venerunt, sicut per Prophetam dictum est : Venient ad te, qui detrahebant tibi. Tunc spiritus meus revixit, et quæ prius in dolore fleveram, nunc, quia Deus in oblivionem me non duxisset, præ gaudio flevi, cum locum istum extollendo, et multis utilibus * rebus et ædificiis multiplicando confirmavit. Sed tamen Deus noluit, quod in plena securitate constanter perseverarem, sicut ab infantia mea in omnibus causis meis fecerat, cum nullam securitatem gaudii vitæ istius mihi dimisit, per quod mens mea elevari posset. Nam cum librum Scivias scriberem, quandam nobilem puellam, supradictæ marchionissæ filiam, in plena charitate habebam, sicut Paulus Timotheum, quæ in diligenti amicitia in omnibus se mihi conjunxerat, et in passionibus meis mihi * condoluit, donec ipsum librum complevi. Sed post hæc propter elegantiam generis sui, ad dignitatem majoris nominis * se inclinavit, ut mater cujusdam sublimis ecclesiæ nominaretur : quod tamen non secundum Deum, sed secundum honorem seculi hujus quæsivit. Hæc in alia regione a nobis remota, postquam a me me recessit, vitam præsentem cum nomine dignitatis cito perdidit *b*. Aliæ etiam quædam nobiles puellæ similiter fecerunt, se a me separantes : ex quibus quædam postea tam negligenter vivebant, quod multi dixerunt, quia opera earum ostenderent, quod in Spiritum sanctum, et in hominem, qui de Spiritu sancto loquebatur, peccassent. Ego autem et diligentes me admirabamur cur tanta persecutio super me veniret, et Deus consolationem mihi non adhiberet, cum in peccatis perseverare non vellem, sed bona opera, Deo adjuvante, perficere desiderarem. In his librum Scivias complevi, sicut Deus voluit.

* vox utilibus non est in Ms.

* non est in Ms mihi

* Ms. majorem

24 Ex præcedenti visionis descriptione et beatæ Virginis liquet afflictione, quod locum, quem sibi præmonstratum, et pro quo retardantem cæcitate castigavit, ipse Dominus elegit et prælegit in hæreditatem sibi, ut nomen suum sanctum impensius glorificaretur ibi, tum propter S. Ruperti merita, et secum ibi in Christo quiescentium, tum propter profectum sanctæ Virginis, et secum illuc venientium. Inter hæc subit mentem veteris historiæ recordatio, et pulchra se nobis offert de Delbora * prophetissa *c*, et loco, in quo sedit, ad nostram prophetissam et locum nostrum comparatio. Sic enim Origenes dicit : Præstat non minimam consolationem mulierum sexui; et provocat eas, ne pro infirmitate sexus desperent, etiam prophetiæ gratiæ capaces se fieri posse : sed intelligant et credant, quod meretur hanc gratiam puritas mentis, non diversitas sexus. Delbora quippe, quæ apes interpretatur, in prophetiæ forma versatur. Certum namque est, quod omnis prophetia suaves cælestis doctrinæ favos et dulcia divini eloquii mella componat, ut David dicit : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo! Hæc inter Rama et Bethel sedere dicitur : et Rama, excelsa : Bethel, domus Dei interpretatur. Nihil enim humile, nihil dejectum erga prophetiæ sedem reperitur. Sicut et apud Salomonem sedes sapientiæ, vel in portis civitatum consistit, vel in murorum mœnibus habitat, vel in turribus libere agit. Hoc modo prophetia in beata Hildegarde inter domum Dei et excelsa dicitur habitasse, quod nunc videri etiam in promptu sit localiter : potest tamen accipi et spiritualiter. Docet enim te, o sancta anima, quæcumque ibi habitas, quæ super terram sunt, respuere, et quæ in cælorum excelsis sunt, ubi Christus in dextera Dei sedet, quærere. Illuc te prophetia ejus hortatur ascendere, illuc auditores suos molitur imponere. Benedicta ergo gratia Dei * de loco suo, de cujus emancipatione, quam in spiritu prævidit beata Virgo, dicit ita in scripto suo.

Observatio de spiritu prophetico Sanctæ.

* Delbora

* Ms. gloria Domini

25 Vidi in visione, et docta et coacta sum, ut prælatis meis revelarem, quod locus noster cum suis pertinentiis loco, in quo Deo oblata quod sub-
fueram, absolvendus esset, præterquam debe-
jectionem et obedientiam Deo ibi servientibus invenire-
remus, quandiu bonam fidem erga nos invenire-
mus *d*. Hæc abbati meo *e* intimavi, sed infirmitate * correptus, nihil inde disposuit, quoniam et post paucos dies vitam finivit. Ad abbatem vero succedentem et Moguntinum archiepiscopum et majores ecclesiæ cum hæc pervenissent, in fide et charitate ea susceperunt, atque ita fieri cum sigillo scripturæ confirmaverunt. Inter hæc a quibusdam multas infestationes pertuli, sicut Josue, quem præ aliis victorem inimici conabantur duce-

quæ in adversis Deum semper habuit adjutorem.

* Ms. quia etiam

A cere in confusionem : sed sicut Deus ipsum adjuvit, ita me et filias meas liberavit. Sed sicut Joseph fratres sui invidebant, quod a patre plus aliis amaretur, ac ipsum vendentes, tunicam ejus scissam patri retulerunt, dicentes, quod fera illum devoraverit : ita et quidam malevoli tunicam gratiæ et laudis Domini in nobis scindere volebant : sed Deus nobis succurrit, sicut Joseph in honorem restituit. Quamvis autem multam pressuram haberemus, tamen per gratiam Dei augmentabamur, sicut et filii Israel, qui quanto plus opprimebantur, tanto magis crescebant. In gaudio itaque cordis mei ad Deum adspiciebam, et quia in tribulationibus mihi adstiterat, secura esse volebam.

consolatorem, eumdemque castigantem

26 Hic opportune considerare possumus, quod beata Virgo, licet corpore infirmitatis attritione, diabolicæ quoque et humanæ infestationis prægravaretur vexatione, semper tamen divina roborari et confirmari meruit consolatione. Siquidem Spiritus sanctus gratiam suam multis profuturam in electo Vase suo volens conservare, omnis fæculentiæ rubiginem lima correctionis in ea studuit elimare, ut ex castigatione proficiens, voluntatem Domini diligenter investigaret : et juxta B Apostolum, rationabile obsequium Deo reddens, totum vitæ suæ cursum ad ejus sententiam ordinaret : et merito. Gratuito enim suo dono naturæ et gratiæ simul illustrans eam bono, præparabat ei gratiam in abundantia magna et gloria, gratiam in terris, gloriam in cœlis, gratiam sublimium meritorum, gloriam ineffabilium præmiorum dabat. Inde est, quod a terrenis castigabatur, sicut scriptum est : Flagellat Deus omnem filium, quem recipit, ut in ea meritorum augerentur merita, sicut et in subsequenti visione declaratur, quam describit ita :

morbo plane mirabili

** Ms. medullæ*

27 In lectum ægritudinis quodam tempore me Deus stravit, et aeris pœnis totum corpus infudit, ita quod venæ cum sanguine, caro cum liquore, medulla * cum ossibus in me aruerunt, velut anima mea a corpore eximi deberet. In isto strepitu triginta dies fui, ita quod ex calore aerei ignis venter meus fervebat. Unde quidam hanc ægritudinem pro pœna computabant. Virtus quoque spiritus mei, carni meæ infixa, defecit, nec ex hac vita translata, nec pleniter fui in ea. Corpus etiam meum immutatum sternebatur in terram super cilicium, nec tamen vidi C finem meum, cum et prælati mei, filiæ et proximi, cum planctu magno venirent, et obitum meum viderent. At ego in vera visione aciem magnam angelorum, humano intellectui innumerabilem, per hos dies interdum vidi, qui de exercitu illo erant, qui cum Michaele contra draconem pugnabant, et hi sustinebant, quid de me Deus fieri juberet. Sed unus fortis ex eis, clamabat ad me, dicens : Ei, Ei, aquila, quare dormis in scientia? Surge de dubitatione. Cognosceris, o gemma in splendore, omnes aquilæ videbunt te, sed mundus lugebit, vita autem æterna gaudebit : et ideo aurora ad Solem surge. Surge, surge, comede et bibe. Mox acies tota clamabat voce sonora : Vox gaudii, nuncii siluerunt, nondum venit tempus transeundi : Puella, ergo surge. Statim corpus meum et sensus mei ad præsentem vitam mutabantur. Quod filiæ meæ, quæ prius fleverant, cernentes, de terra me levantes, in lectum reposuerunt, et sic pristinas vires recepi. Pœnalis autem infirmitas a me pleniter non recessit : sed tantum spiritus meus de die in diem plus, quam prius, in me confortabatur.

Nam pessimi aerei spiritus, quibus pœnales cruciatus hominum injuncti sunt, pœnam hanc, quæ mihi ab eis, ut Deus permisit, inferebatur, subministrabant, sicut et tortores fecerunt, qui beato Laurentio et aliis martyribus prunas apponebant, qui et ad me festinantes, voce magna clamabant : Seducamus istam, ut de Deo dubitet et blasphemet, cur eam tantis pœnis implicet. Sicut enim in Job permissione Dei factum est, quod satan corpus ejus ita percussit, quod vermibus scateret : ita aerius ignis subintrans, carnem meam consumpsit : quod et Jeremiæ accidit, qui dolorem suum flebiliter planxit. Sed diabolus ei persuadere non potuit, quod Deum blasphemaret. Ego vero mollis in carne, timida in mente, de pœnis istis plurimum terrebar. Sed Deus me confortavit, quod eas patienter ferebam, atque in spiritu meo dixi : O, o Domine Deus, omnia, per quæ me tangis, bona esse scio, quoniam cuncta opera tua, bona et sancta sunt, quoniam hæc ab infantia mea promerui. Sed tamen confido, quod animam meam in futura vita sic cruciari non permittas.

A. THEODORICO.

ANNOTATA.

E

a *Loquitur de loco sibi ostenso, sive de Monte S. Ruperti, licet verbum mansi contrarium videatur innuere; sed* mansi *idem ibi est ac* habitare cœpi. *At Sancta, cum dicit* cum viginti puellis, *videtur contraria biographo num. 9 ubi dicit, cum ex Monte S. Disibodi discessisse* cum decem et octo puellis. *Utrumque erit verum, si duæ se adjunxerint in adventu ad Montem S. Ruperti.*

b *Hæc abbatissa, de cujus recessu Sancta doluit, videtur esse soror Hartrici Bremensis archiepiscopi, qui mortem ipsius ad* S. Hildegardem *perscripsit, ut dictum in Commentario num. 46.*

c *De Debbora videri potest liber Judicum cap. 4.*

d *In Ms. est,* quam diu bonum videre illorum erga nos inveniremus.

e *Hic abbas S. Disibodi verisimiliter fuit Cono aut Cuno, anno 1155 defunctus, quando successit Helingerus.*

CAPUT III.

F

Morbi mirabiles Sanctæ, instructio monialium, conversio male suspicantis philosophi : visiones variæ.

Sancta morbo aliisque malis vexata laborare non cessat.

Cumque in his doloribus adhuc laborarem, in vera visione admonita sum, ut ad locum, in quo Deo oblata eram, irem, et verba, quæ Deus mihi ostenderat, proferrem : quod et feci : ac in eodem dolore ad filias meas redii. Ad alia quoque loca congregationum iter arripui, ac verba, quæ Deus jussit, explanavi. In his omnibus vas corporis mei quasi in cilbano coctum est, sicut et Deus multos probavit, quos verba sua proferre jussit : unde laus sibi sit. Qui et magnum auxilium in duabus filiabus meis et aliis mihi præbuit, quod passionibus meis infatigabiliter condolebant. Unde et suspirans Deo gratias egi, quod homines tædium mei non habebant.

A. Theodorico.

bant. Si enim tantam pressuram dolorum, qui a Deo non essent, in carne mea habuissem, tam diu vivere non potuissem. Quanvis autem in his cruciarer, in superna visione tamen dictavi, cantavi, ac scripsi, quæ Spiritus sanctus per me proferre volebat *a*. In his autem languoribus triennio fin.to, vidi, quod Cherubim in flagrante igne, in quo speculum mysteriorum Dei est, aereos spiritus, qui me torquebant, quasi igneo gladio insequebatur, ita quod a me fugerent, clamantes : Ah, Ah, Væ, Væ. Num ista, ista sic abibit, quod eam non rapiemus? Mox spiritus meus in me pleniter revixit, corpusque meum in venis et medullis recreatum est, sicque tota convalui.

et demum divinitus post multam patientiam liberatur: b

29 Ecce qualiter sancta Virgo duplici modo nunc languorum doloribus cruciata, nunc dæmonum terroribus vexata *b*, sub defensione angelica glorificabatur. Denique ex una parte, qua laborabat infirmitate, fœmina miræ innocentiæ munivit se virtute patientiæ, et quasi ejus molestiæ sermo divinus blandiretur, Sufficit, inquiens, tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficietur : libenter gloriabatur in infirmitatibus, ut inhabitaret in se virtus Christi : et eo præsumebat
B se diligi, quo merebatur argui. At ex altera parte, quæ dæmonum irritabatur arte, Bellatrix egregia iterum se doctrinæ Apostolicæ armavit custodia. Qua? Galeam, inquit, salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Et iterum : Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli, quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates tenebrarum harum. Hac itaque magna bellandi arte, et his armis Propugnatrix invicta decertabat : et adhuc carne inclusa, et in terris posita, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus dimicabat. Quapropter et ipsi principes tenebrarum horruerunt, quando tanta arte instructam et omni armatura fortium vallatam Fœminam contra se procedere viderunt. Horruerunt, inquam, et Væ suum conclamantes, cum confusione fugerunt, quoniam timor et tremor super eos venerunt, cum viderunt cherubin terribilem, ut castrorum aciem ordinatam, Famulam quidem Dei protegentem, se flammea framea, ne eam vexarent, prosequentem.
C Itaque admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos, ita ut dicerent : Castra Dei sunt hæc, fugiamus Israelem. Et statim fugerunt. Ita inter superos et inferos spiritus Athleta Dei luctabatur, propulsatisque adversariis, læta semper victoria gloriabatur. Nec illud silendum, quod cum quadam vice febribus laboraret, quosdam Sanctos vidit, qui dicebant : Vindica Domine sanguinem Sanctorum tuorum. Et alii ad ipsam : Dolorem, inquiunt, quem pateris bona voluntate sufferre debes. Et ecce alii Sancti ita inter se conferebant : Nobiscum ibit, an non? Et alii respondebant : Præterita, præsentia, et futura nondum permittunt eam : sed tamen cum opus perfecerit, nobiscum eam tollemus. Tunc simul omnes clamabant : O felix anima et certissima, surge, surge sicut aquila, quia sol te produxit, et nescisti. Et ilico convaluit.

philosophum male suspicantem convertit: monialium tentationes divinitus noscite

30 Nec solum cum molestiam languorum vel sævitiam dæmonum, sed etiam cum insectationes incurrit hominum, affuit ei Dominus, et corda adversariorum convertit in melius, sicut ipsa describit de conversione philosophi, primo sibi, immo Deo contrarii, in quo vere postea facta est mutatio dexteræ Excelsi; et cum vanitates, quæ per deceptionem satanæ oriebantur in cordibus puellarum suarum, removit exhortationibus sanctarum Scripturarum, de quibus ita di- D
cit : Quidam philosophus, de divitiis honoratus, cum de his, quæ videram, diu dubitasset, tandem ad nos venit, et locum nostrum ædificiis, allodiis, et aliis necessariis valde ornavit : unde anima mea exhilarata fuit, quia Deus in oblivionem nos non adduxit. Acri enim scrutatione, sed sapienti, exquisivit, quæ essent vel unde essent visionis hujus scripta, donec inspiratione divina pleniter credidit, et qui prius malitiosis verbis nos spreverat, cum Deus injustitiam in corde ejus suffocasset, majoribus benedictionibus ad nos conversus fuit : sicut et Pharaonem Deus in mari rubro submersit, qui filios Israel capere voluit. De hujus immutatione multi admirati, magis crediderunt, et per ipsum sapientem Deus benedictionem suam super nos fudit, sicut unguentum, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Unde et omnes nos eum patrem nominavimus. Hic et qui tantus princeps in nomine suo fuit, petiit, ut apud nos sepeliretur, et ita factum est. Tunc mens mea solidata est, et curam egi filiarum mearum in necessariis tam corporum quam animarum, sicut a magistris mihi erat statutum. Ad E
veram ergo visionem adspiciebam magna solicitudine, quomodo aerei spiritus contra nos pugnarent : vidique, quod iidem spiritus quasdam nobiles filias meas per diversas vanitates, quasi in rete perplexerant. At ego per ostensionem Dei eis hoc innotui *, ipsaque verbis sanctarum Scripturarum et regulari disciplina, bonaque conversatione circumfodi et munivi. Sed quædam ex eis, torvis luminibus me adspicientes, verbis occulte me laniabant, dicentes, quod importabilem strepitum regularis disciplinæ, quo eas constringere vellem, sufferre non possent. Sed Deus in aliis bonis sapientibusque sororibus, quæ in omnibus passionibus meis mihi adstiterunt, solatium adhibuit, sicut in Susanna factum est, quam Deus a falsis testimoniis liberavit. Quanvis autem hujusmodi tribulationibus frequenter fatigarer, tamen librum Vitæ meritorum *c*, divinitus mihi revelatum, per gratiam Dei ad finem perduxi.

* Ms. hoc in eis notam

Virtutes Sanctæ : ejus disputatio

31 Sic inter adversa et prospera se agebat Virgo Deo devota, ut nec in prosperis elevaretur, nec in adversis deprimeretur : sed in utroque F
unum et eundem servans vigorem, nec vituperio concutiebatur, nec laude seducebatur. Intentum enim, tanquam arcum, animum ad omnem disciplinam habebat : quo non languescente, authoritate modo mansueta, modo severa, se suosque regebat. Erat quippe in ea comitate condita gravitas, et ex ejus lingua melle dulcior orationis profluebat suavitas. Habebat vero in omnibus sanam doctrinam, sicut de natura hominis, de conflictu carnis et spiritus, de sanctorum patrum exemplis scribit, quod percepit per revelationem divinam. In vera, inquit, visione vidi figuram hominis, qui quanvis in duabus naturis *d* sit animæ et corporis, unum tamen ædificium est, velut cum homo ex lapidibus domum componit, de cinerosa quoque materia eam tegit, et confirmat, ne cadat et confundatur. Homo enim opus Dei est, et cum omni creatura est, ac omnis creatura cum ipso est. Sed opus hominis, quod sine vita est, operi Dei, quod vita est, simile non est, sicut vas figuli, ædificationibus fabri simile non est. Natura vero animæ ad infinitam vitam adspicit : corpus autem ca-

d

A caducam vitam amplectitur : nec unanimes sunt, quia quamvis simul sint in homine, in duo tamen dividuntur. Hac similitudine cum Deus Spiritum * suum per prophetiam et sapientiam, vel per miracula in hominem mittit; carni illius sæpe dolores infligit, quatenus Spiritus sanctus ibi habitare possit. Si autem eam doloribus non constringit, tunc secularibus moribus facile admiscetur : sicut in Samsone et Salomone aliisque accidit, qui in suspiriis spiritus defecerunt, ad delectationem carnis se inclinantes : quia prophetia, sapientia et miracula in gaudio jucunda sunt. Sed cum homo interdum delectationem carnis per suggestionem diaboli colit, sæpe dicit : Ah immundo fœtore fæcis fœteo. Quid est, quod spiritus carnem affligit? Quia ipse spiritus gustum peccati ex natura sua odio habet. Cum autem caro desideria animæ frangit propter frequentem delectationem, in qua per fœtorem peccati se involvit, ita quod spiritus propter eandem molestiam suspirare non potest, tunc caro affligit spiritum, et afflictio hæc in duas partes per gratiam Dei dividitur.

* in Ms. Filium mendose

B 32 Conflictus vero iste, qui dictus est de figura, quæ homo est, in Abel incepit, quem frater suus odio habuit : et in Noe, qui a filiis * suis injuriam pertulit : et in Abraham, qui de amicis opprobria sustinuit : et in Jacob, qui propter fratrem suum profugus fuit : atque in Moyse, qui ab amicis afflictus est, quia inimicis consenserunt. Hæc afflictio quoque inter discipulos Christi erat, quia propter duritiam infidelitatis caro unius * spiritum suffocavit. Cæteri autem cum spiritu in afflictione contra carnem erant. Zachæus quoque Euangelicus cum spiritu in afflictione contra carnem fuit. Juvenis autem, qui in Euangelio cum Christo loquebatur, contra carnem cum spiritu in afflictione non erat : unde et a Filio Dei fugit. Saulus etiam in incredulitate sua spiritum primitus continuit : sed Deus malum hoc in ipso dissipavit, sicut de cælo satanam in abyssum projecit, et de Saulo Paulum fecit. Abel autem, qui in affluenti desiderio animæ immolavit, sanctificatus est : Cain autem repudiatus, quia caro spiritum ejus per odium suffocavit. Noe etiam justificatus, quia Deo sacrificavit. Sed filius ejus spurcitiæ carnis patrem deridendo respondit : et ideo libertate caruit, nomine filii indignus, servus vo-
C catus est. Abraham quoque multiplicatus est, quoniam Deo obediens, carnem suam contra carnis jura diligenter affligebat. Hic in alienam gentem conversus est. A filiis autem et amicis ejus libertas illorum, qui sibi resistebant, evanuit : a filiis quippe Israel ejecti sunt, qui liberi extiterunt. Jacob quoque Deo dilectus, quia in desiderio animæ justitiam semper bibit, in benedictionibus Dei perseveravit. Esau autem frater ejus benedictione spoliatus est, propter odium, quod ad ipsum habuit. Moyses famulus et amicus Dei, quæ in mysteriis et miraculis habuit et servavit, responsum carnis in se oppressit. Unde qui eum odio habebant, perierunt, nec in terram promissionis pervenerunt. Apostoli carnem suam opprimebant. Sed Judas in desiderio animæ totus cæcus fuit, qui Christum magis sequebatur, ut a populo honorificaretur, quam ut in eum crederet; sicut et discipuli, qui desiderium animæ pleniter non habebant, doctrinam quidem Christi libenter audierunt, sed quoniam in spiritu tædiosi erant, cum perfectionem justitiæ ejus sufferre non possent, ab eo fugerunt.

de pugna carnis et spiritus, et de carne

* imo a filio

* Judæ

33 Zachæus in jucunditate carnis afflictionem spiritus contra carnem habuit, ita quod opera sua sibi displicuerunt. Unde cum de Filio Dei audisset, quod justus esset, ilico ad eum cucurrit, et in eum credidit, quia peccata sua prius per spiritum planxit. Sed juvenis in Euangelio positus, divitiis oneratus, famam rerum libenter audiens, ad Dei Filium venit, quærens, quid facturus esset : sed cum perfectum responsum accepisset, in tristitiam corruit : et quia caro spiritum suffocavit, a Christo recessit. Saulus quoque importunus corde indurato contra fidem Christi cornua superbiæ erexit : sed Deus illum stravit, carnis voluntatem in eo mortificavit, et ad bonum eum convertit. Ego autem paupercula forma hos præcipue dilexi et invocavi, qui carnem suam in spiritu afflixerunt, et ab his declinavi, qui se contra spiritum induraverunt, et eum suffocaverunt. Nec unquam requievi, sed in tribulationibus plurimis fatigata fui, donec rorem gratiæ suæ super me pluit, sicut familiari suo dixit : Inimicus ero inimicis tuis, et affligentes te affligam, et præcedet te angelus meus. Et iterum : Famulo meo præstiti honorem magnum, et omnes inimicos ejus humiliavi. Sed et in plurimis injuriis Deus ita me constrinxit, quod cogitare non audebam, quanta benignitas gratiæ ejus erga E me foret, cum tamen magnas contrarietates illis occurrere videbam, qui veritati Dei resistebant. Et de tribulationibus et pœnis, quas de aereo calore passa sum, corpus meum ita conculcatum est, sicut limosa terra, cum aqua conglutinatur. Magnæ profecto esset utilitatis, indagare obscuritatem eloquiorum tantæ sublimitatis, si non esset nobis indictum, potius textum visionum sanctæ Virginis scriptis exarare, et historiam vitæ ejus aliquibus verbis explanare. Exercet * enim sensum nostrum, ut fatigatione fieret dilatatus : et quod capere non posset ociosus, caperet exercitatus, nunc vero, quia ad alia festinamus, visiones ejus carptim intento calamo perscribamus, ait enim.

A. Theodorico.

affligenda, ut prævaleat spiritus.

* Ms. exerceret

34 Tres turres in visione adspiciebam, per quas Sapientia quædam occulta mihi manifestavit. Prima tria habebat habitacula. In primo nobiles puellæ cum quibusdam aliis erant, quæ in ardenti charitate verba Dei ex ore meo audiebant, atque in hoc quasi esuriem semper habebant. Sed in secundo aliæ quædam stabiles et sapientes fuerunt, quæ in cordibus suis veritatem Dei amplectebantur, dicentes : O, quamdiu ista F nobiscum perseverabit? Et ex hoc fatigatæ non sunt. In tertio vero habitaculo fortes armati ex communi populo erant, qui vehemens ad nos iter facientes, in admirationem de prædictis miraculis ducti sunt, magnoque desiderio ea amaverunt, et hoc sæpe faciebant, sicut communis populus in firma et forti turri alicujus principis defensionem quærit, ut ab inimicis muniatur. In secunda vero turri tria habitacula erant, quorum duo arida in siccitate fuerunt, et eadem siccitas quasi densa nebula apparebat. Et qui in his duobus habitaculis fuerunt, in unum consentientes, dixerunt : Quæ et unde sunt ista, quæ hæc quasi de Deo loquitur? Durum est nobis aliter vivere, quam qui nos præcesserunt, aut qui adhuc vivunt. Quapropter ad illos, qui nos cognoscunt, convertemur, quia in aliis perseverare non possimus. Sicque ad præfatum communem populum e, et nec in illo, nec in præfata turri ullius utilitatis erant. Et in vera visione audivi vocem ad ipsos dicentem : Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur, et domus supra domum cadet. In tertio autem ejusdem turris habita-

Visio Sanctæ de hominibus diversis :

A Theodorico.

taculo communis populus fuit, qui multiplici amore verba Dei, quæ de vera visione proferebam, dilexit, ac in tribulationibus mihi adstitit, quemadmodum publicani Christo adhæserunt. Sed et tertia turris tria propugnacula habebat, quorum primum ligneum fuit, secundum ex fulgentibus lapidibus ornatum, tertium de sepi factum. Aliud autem ædificium in visione mihi occultatum est, ita quod verba de eo nunc non dico : sed in vero lumine audivi, quod futura scriptura, quæ de illo exarabitur, fortior et excellentior præcedentium erit.

alia, in qua intelligentia Euangelii imbuitur:

35 Subsequenti demum tempore mysticam et mirificam visionem vidi, ita quod omnia viscera mea concussa sunt, et sensualitas corporis mei extincta est, quoniam scientia mea in alium modum conversa est, quasi me nescirem. Et de Dei inspiratione in scientia * animæ meæ quasi guttæ suavis pluviæ spargebantur : quia et Spiritus sanctus Johannem Euangelistam imbuit, cum de pectore Jesu profundissimam revelationem suxit, ubi sensus ipsius sancta Divinitate ita tactus est, quod absconsa mysteria et opera aperuit, In principio, inquiens, erat Verbum, etc. Nam Verbum, quod ante creaturas sine initio fuit, et
B
quod postea sine fine erit, omnes creaturas procedere jussit, et opus suum in ea similitudine produxit, sicut faber opus suum fulminare facit : quia quod ante ævum in prædestinatione sua fuit, modo visibiliter apparuit. Unde et homo opus Dei cum omni creatura est. Sed et homo operarius Divinitatis, et obumbratio mysteriorum Dei esse, atque in omnibus sanctam Trinitatem revelare dicitur, quem Deus ad imaginem et similitudinem suam fecit. Sicut enim Lucifer in malignitate sua Deum dispergere non potuit, ita nec statum hominis destruere valebit, quanvis in primo homine id tentavit. Omnem itaque * dictatum et verba Euangelii hujus, quod de initio operis Dei est, prædicta visio me docuit, et me explanare fecit. Vidique, quod eadem explanatio initium alterius Scripturæ (quæ necdum manifestata erat) esse deberet, in qua multæ scrutationes creaturarum divini mysterii quærendæ essent f.

* Ms. scientiam

* Ms. omne quoque

observatio auctoris in laudem Sanctæ.

36 Ecce quantum scribentes progressi sumus, tantum nobis insignium visionum, actuum et verborum sanctæ Virginis auctus est cumulus. In quibus summæ gratiæ tanta exuberat doctrina et
C
veritas, ut eam summo opere non amplecti, omni conamine non venerari, ingens sit obstinatæ mentis temeritas. Quis enim nisi Spiritus divinus, gratiarum largitor optimus, tam profluo fonte sapientiæ salutaris eam potavit, quod affluentia spiritualis doctrinæ, quasi flumen aquæ vivæ tam largiter de ejus corde emanavit? Penna siquidem internæ contemplationis in ipsa abdita volavit supernæ visionis, ubi didicit Euangelium Johannis. Et quis sapiens ambigat, hanc Sanctam sedem fuisse æternæ Sapientiæ, cui revelavit Deus tantum thesaurum internæ scientiæ? Certe moralis disciplinæ honestas, quæ sibi familiaris fuit, ita naturales animi sui motus composuit, ut amore divinæ speculationis rationabili progressu ad superna proveheretur, ubi læto cordis jubilo sponso suo Christo proclamare delectaretur : Trahe me post te, curremus in odore unguentorum tuorum : ubi inter habentes tres citharas caneret canticum Moysis servi Dei, et canticum Agni. Legis scilicet et Euangelii. Et nos igitur secundi libri termino hic fixo, etiam canticum laudis Domino canamus, dum tam vastum pelagus visionum sanctæ Virginis enavigamus. Interim autem respiremus, et ad miraculorum ejus libellum describendum vela navigii nostri, Spiritu sancto favente, reparemus. D

ANNOTATA.

a *In Ms. tantum :* quæ proferre volebam.

b *Post vocem* vexata, *in Ms. aliqua adduntur hoc modo :* non solum non superabatur; verum etiam multiplici victoria sub defensione angelica glorificabatur.

c *Vide dicta de hoc Opere in Commentario num. 192.*

d *Id est, duabus constat partibus. Modus ille loquendi, quo animam et corpus duas vocat naturas, frequentius occurrit in Sanctæ scriptis. At nihil censenda est intelligere illo loquendi modo, nisi duas partes, ut liquet ex sequentibus verbis, ubi dicit* unum esse ædificium.

e *Dictio, quæ hic imperfecta est, in Ms. perfecta est hoc modo :* Sicque ad præfatum communem populum se convertebant, *etc.*

f *Huc usque codex Bodecensis, ex quo lectiones variantes dedi. At sequens caput, et totus liber tertius in illo deest.* E

LIBER III.

De miraculis et morte beata.

PROLOGUS

Decursis jam duobus libris superioribus de beatæ Hildegardis virginis vita et visionibus, subsequenter de miraculis ejus et virtutibus scribere ulterius mihi quidem non est pigrum, vobis autem necessarium, o Ludovice et Godefride abbates clarissimi. Itaque hunc tertium aggredior F ordinare librum, non securitate efficientiæ, sed præsumptione susceptum obedientiæ. Sed quare vobis necessarium? Utique, quia valida causa est amor sanctus, quo sicut eam in vita dilexistis, ita et in morte ab ea non separari pio affectu proposuistis. Hoc itaque sancto amore affectis vobis fuit necessarium, quod per me vestrum vicarium gesta ejus ad notitiam pervenirent futurorum hominum, ut pro his glorificarent Dominum, qui in Sanctis suis mirabilis, mirabiliter in ea operatus est, ut in omnibus bonis esset immutabilis. Quicquid enim de ea dici potest, totum est jucundum et amabile, totum decorum, utile et honorabile, quia non solum omni morum sanctitate, vel mysteriorum Dei interna contemplatione, verum etiam spectabilis fuit et est miraculorum insignium operatione, quorum numerum excedens tanta habetur copia, quod eam verbis vix possunt extollere etiam præclara ingenia. Sed tamen ad enarranda pauca de pluribus, si vobis orantibus Dominus dignetur nobis in altum ductis Spiritus sui auram prosperam dare, secundo verbi cursu portum salutis speramus intrare. Valete.

Auctor [illegible] laudat.

CAP. I.

CAPUT I.

Sancta varios patrocinio suo sanat ægrotos, etiam aliquos absentes : exponit litteras divinitus productas : adit multa loca pro populi salute.

Igitur curationum tam potens gratia in Virgine enituit beata, ut nullus fere ægrotus ad eam accesserit, quin continuo sanitatem receperit. Quod ex subjectis satis patebit exemplis. Puella quædam nobilis Hildegardis parentes, domum et seculum reliquerat, et sanctæ Hildegardis piæ matris magisterio ad votum adhæserat. Hæc quodam tempore, cum tertianis febribus vexaretur, nec ullo remedio curaretur, unicum sibi incidit consilium, ut sanctæ Virginis implorare auxilium. Quæ juxta verbum Domini, Super ægros manus imponent, et bene habebunt, manum sibi imponens cum benedictione et precibus, sanavit eam, propulsatis febribus.

Ægroti varii,

B

Subsequenti tempore quidam frater Roricus, qui in quadam cella sub monachico habitu et proposito religiose conversabatur, simili modo tertianis acriter torquebatur. Qui audiens in prædicta sorore factum miraculum, devote et humiliter ejus petiit et obtinuit benedictionis signaculum : ex quo statim febris fugata est, ægrotus curatus est.

In eodem cœnobio Bertha quædam ancilla sororibus sedule serviebat, quam tumor colli et pectoris vehementer angebat. Siquidem ad hoc dolor processerat, quod nec cibum, nec potum capere, nec salivam deglutire poterat. Hæc ad Famulam Dei adducta, signis potius quam verbis, morbi, morti jam proximi, flagitavit remedia. Cui illa compatiens, etiam propter boni servitii sui assiduitatem, signo sanctæ Crucis locis dolentibus contrectatis, optatam reddidit sanitatem.

C

interque illos etiam absentes,

39 Suevus quidam de vico Dalevingun toto corpore intumuit : et audita fama ejus, emenso magno itinere, ad eam veniens, spe sua frustratus non fuit. Denique per aliquot dies charitative eum secum detinuit, et manibus suis languidum contrectans et benedicens, per gratiam Dei pristinæ incolumitati restituit.

Infans quidam de Rudenesheim *a* Simon, septem hebdomadas natus, miserabili motu membrorum omnium fuit agitatus : qui a nutrice sua delatus, precibus ejus, Deo annuente, est sanatus.

Non solum autem vicinis, sed etiam subveniebat longe positis. Quidam enim Arnoldus de Waccherneim, olim sibi notus, guttur ita dolens, quod halitum suum difficulter trahebat, quia per se non poterat, orationum ejus suffragia devote expetebat. Quæ confidens de Dei misericordia, aquam benedixit, amico misit : quam ut gustavit, dolor (Dei dono) eum dimisit.

Mulieris cujusdam Hazechæ filia in Binga infirmabatur, et post triduum nihil loquebatur. Cumque mater currens pro filia, sanctæ Virginis auxilium peteret, nihil aliud quam aquam benedictam ab ea accepit : qua illa gustata, statim vocem et vires recepit.

A. THEODORICO.

In eodem castro juvenis tanta ægritudine detinebatur, quod jam in extremis esse putabatur: huic præfata mulier, cujus filia convaluerat, quam adhuc reliquam habuit aquam, in potu dedit, et faciem inde abluit : et protinus receptis viribus convaluit.

ope Sanctæ sanitatem

40 In episcopatu Trevirorum Lutgardis quædam nobilis puella, cum adolescentuli cujusdam ad carnem speciosi vehementi amore deperiret, quia copiam explendæ voluptatis suæ præ sui custodia habere nequiret, parentes ejus, causa rescita hujusmodi defectionis, consilium et auxilium sanctæ Virginis per nuncium fideliter expetierunt : et pro desiderio cordis sui efficaciter exaudiri meruerunt. Ipsa enim, oratione præmissa ad Deum, panem profusis lachrymis benedixit de sua mensa, quem puellæ missum cum dedissent ad comedendum, ilico ardoris illius penitus in ea refriguit incendium.

Matronam etiam Sybillam de civitate Lausanensi trans Alpes *b*, quæ ejus adjutorium per nuncium expostulavit, missis ei subjectis literis, a profluvio sanguinis liberavit. Hæc, inquit, verba circa pectus et umbilicum tuum pones in nomine illius, qui omnia recte dispensat : In sanguine Adæ orta est mors, in sanguine Christi extincta est mors. In eodem sanguine Christi impero tibi, o sanguis, ut fluxum tuum contineas. Itaque, ut dixit unus, matrona præfata hoc modo est liberata.

E

obtinent.

41 Nec hoc prætereundum, quod cum particulæ crinium vel vestimentorum ejus quibuscunque languidis apponebantur, pristinæ incolumitati restituebantur. Denique uxor Scolteti *c* Bingensis, cum partu diutius laboraret, et de vita jam desperaret, ad monasterium Virginis Dei ocyus curritur : si aliquid ad subveniendum esset tantopere laboranti, quæritur : puellæ ejus restem capillorum ejus, quam aliquando servaverant, obtulerunt : et ut hac ad nuda circuncingeretur, admonuerunt. Quod ut factum est, illa, partu feliciter edito, morte liberata est.

Similiter et aliæ duæ matronæ per eandem restim liberatæ sunt simili parturitionis labore.

Nec minus profuit duabus de Sudernesheim mulieribus, quas propter mentis amentiam cum parentes ad loca sancta circumducerent, et nihil proficerent, tandem ut, puellis transmissis, ipsa resti circuncinctæ fuerunt, ilico sospitatem mentis et corporis receperunt.

F

Absentem monet de periculo; alterum sanat:

42 Quid illud, quod eadem Virgo etiam per visum eos præmunire in necessitatibus voluit, quos in orationibus commendatos habuit? Juvenis de Ederich Rudolphus noctu in parva villa fuit hospitatus : qui cum tempore quietis cubitum iret, suffragia sanctæ Virginis fuit precatus. Mira res! Illa eodem schemate et habitu, quo in corpore fuit, per visum ei apparuit, et quod periculum vitæ ab insidiantibus sibi inimicis incurreret, si non citius recederet, aperuit. Qui statim ut de loco cum quibusdam sociis discessit, quosdam illic remorantes hostium phalanx circa mane oppressit : qui se stulte egisse cognoverunt, quia tempestive ad visionem ejus non recesserunt.

Quanvis sit miraculosum, non tamen est incredibile, quod sanctæ Virgini adhuc in carne degenti, hominibus impendere beneficia in spiritu fuit possibile, cum ad declarandum ejus meritum Christus ei tam absentium quam præsentium desideria revelare dignatus est per spiritum. Nam mi-

A. THEODORICO.

militem quendam, juxta Andernacum *d* in extremis jacentem, cum amici ejus inviserent, et de rebus suis consultarent, forte affuit hora, ut signo audito, relicta ad custodiam sola fœmina, ipsi ad ecclesiam properarent. At ille silentium nactus, toto corde altis suspiriis Deum invocavit, et ut per merita hujus sanctæ Virginis sanitatem sibi conferret, suppliciter postulavit. Nec mora: finita oratione, recreari meruit tali visione. Videri sibi videbatur venerabilem Virginem ad se ingredientem, et, si sanus fieri vellet, blanditer inquirentem. Quod ut oppido se desiderare retulit, illa capiti suo manum imponens, subintulit: In nomine ejus, qui dixit, Super ægros manus imponent, et bene habebunt, infirmitas hæc a te recedat, et esto sanus. Quo dicto, visio disparuit: et æger de lecto surgens cum admiratione omnium, qui cognoverant, convaluit.

litteras in corporali divinitus scriptas exponit:

43 Non abs re videtur etiam referre, quod de presbytero quodam factum est, quia et quædam sanctæ Virginis virtutum in eo portio est, et res digna miraculo recte memoriæ in exemplum mandatur, quo negligenter quilibet vivens, Deo volente, emendetur. Res in Suevia vico Rudesheim
B ita gesta est. Presbyter ille quadam vice, peracto jam die, cum nox instaret, intravit ecclesiam, ut lumen Sanctis daret, cum ecce vidit super altare duas candelas ardentes radiare. Venerat secum unus juvenis scholaris, in adjutorium divini servitii sibi assiduus et familiaris. Ad quem cum diceret, quare candelas extinguere neglexisset, et ille responderet, quod eas extinxisset: accessit sacerdos ad extinguendum, et invenit pallam altaris explicatam, sicut evolvitur ad divinum Sacramentum agendum. Cumque staret stupefactus, juvenis ille corruens in terram, clamavit, et ipse in ecstasi factus: Gladius Domini occidit nos. Quem cum presbyter percussum putaret, festinavit ut eum a terra levaret. Sed ille nullam habens læsionem protulit hunc sermonem: Si literas, quæ in palla altaris sunt, viderimus, non moriemur. Existimans autem eum hoc præ timore ignoranter clamare, accessit iterum ad altare: et in loco, quo sacra conficiuntur, invenit in palla *e* quinque literas *f* in modum crucis absque humano opere scriptas, scilicet in expansione. A. P. H. in erectione, K. P. D. His visis, et diligenter notatis, juvenis viribus receptis
C erigitur. Sacerdos, palla complicata, et candelis extinctis, domum stupidus revertitur. Literæ septem diebus duraverunt, octavo die et deinceps non comparuerunt. Quod secum mirans, religiosis et sapientibus factum innotuit. Sed quid portenderet, a nullo homine experiri potuit, donec post sedecim tantem annos, cum fama toti mundo beatam Hildegardem Spiritu sancto illustratam divulgaret, veniens ad eam, cognoscere meruit, sicut ipsa per Spiritum sanctum didicit, qui tantum oraculum designaret. Sicut enim quondam Daniel in pariete visas, sic ipsa in palla descriptas, in hunc modum exposuit literas: K. Kyrium. P. Presbyter. D. derisit. A. Ascendat. P. Pœnitens. H. Homo. Quod ille audiens, timore correptus, peccatricem accusat conscientiam: et correctus et monachus effectus, præteritæ vitæ negligentias emendare aggreditur per pœnitentiam, et sicut sancta Virgo literas exposuit, ad altiorem et districtiorem vitam ascendens, perfectum Dei servum se in sancta conversatione exhibuit.

44 Inter hæc etiam illud de ipsa est notabile, quod Coloniam *g*, Trevirim, Metim, Herbipolim, Babenberg, Spiritu divino non modo acta, D sed coacta, veniens, clero et populo, quæ Deus voluit, annunciavit, et in monte sancti Disibodi, Siberg, Everbach, Hirsaugia, Zuifelden, Mulenbrunnen, Rudenkyrchen, Kitzingen, Crutendal, Herde, Werde, Andernacho, in monte sanctæ Mariæ, in Elsim et Winkelo, quæ ad utilitatem animarum pertinebant, juxta ea, quæ ei Deus revelaverat, manifestavit.

varia loca, jubente Deo, adit: alia oracula

Interea cum juxta villam Rudesheim, Rheni fluenta navigio sulcaret, et ad contiguum monasterium sanctimonialium properaret, quædam mulier cæcum puerulum gestans in ulnis, navi appropinquavit, et ut ei sanctas manus imponeret, flebiliter acclamavit. Quæ pio affectu memor illius, qui dixit, Vade ad natatoria Syloe, et lava, aquam fluvii sinistra hausit, et benedixit manu dextera: quam ut oculis pueri injecit, divina favente gratia, visum recepit.

Alio tempore homo quidam, qui caducum morbum acriter patiebatur, venerabilem Virginem, ut sibi subveniret, anxius deprecabatur. Quæ salubri benedictione ita eum consignavit, quod a die illa et deinceps idem morbus amplius eum non gravavit. Quod cum domi nunciasset E in se factum miraculum, gavisi sunt domestici ejus, Deoque gratias egerunt.

ANNOTATA.

a Rudesheim *oppidum est ad oppositam Rheni ripam prope Bingium.*

b Lausanna *civitas est Helvetiæ, olim episcopalis, sed modo ab hæreticis possessa. Non Germanis proprie, sed potius Italis trans Alpes sita est.*

c *Id est, prætoris.*

d Antenacum *vocatur a Baudrando, estque oppidum ad Rhenum Electoris Coloniensis, situm in confinio ditionis electoris Trevirensis, aliquot milliaribus infra Confluentiam.*

e Palla *in tota hac relatione significat linteum, cui tempore Missæ sacra Hostia imponitur, quod alias modo* corporale *vocamus.*

f *Quinque tantum sunt litteræ, etiamsi bis tres simul legantur, quia* P *media bis legitur, et hoc*

K
modo ponuntur A P. H.
D

g *De locis his aliisque, in quibus Sancta fuit,* F *egi § 12.*

CAPUT II.

Diuturnus S. Hildegardis morbus: mulier nobilis, quæ a dæmone obsessa, et frustra ad varia loca fuerat ducta, in ejus monasterio liberatur.

Sanctæ morbus diuturnus: disserit de modo, quo dæmon homines obsidet.

Inter cætera autem virtutum insignia, data est a Domino sanctæ Virgini ab obsessis corporibus dæmones ejiciendi gratia, sicut de quadam nobili et adhuc teneræ ætatis fœmina describit factum ipsa venerabilis Mater, ait enim: Posteaquam me visio docuit dictatum et verba Euangelii Johannis, in lectum ægritudinis decidi, de cu-

A cujus pondere nullo modo me levare potui. Hæc de flatu australis venti in me afflata est; unde corpus meum tantis doloribus conterebatur, quod anima vix sustinebat. Post dimidium annum idem flatus corpus meum ita perforavit, quod in tanto agone fui, quasi anima de hac vita transire deberet. Tunc alius ventosus flatus aquarum huic calori se admiscuit : unde caro mea aliqua parte refrigerabatur, ne ex toto combureretur. Sic per integrum annum afflicta sum, sed tamen in vera visione vidi, quod vita mea in temporali cursu necdum fineretur, sed adhuc aliquantulum protraheretur. Interea mihi relatum est, quod in inferioribus Rheni partibus a nobis remotis quædam nobilis fœmina a diabolo esset obsessa. Nuncii quoque de hac ad me sæpius venerunt. At ego in vera visione vidi, quod ipsa permissione Dei quadam nigredine et fumo diabolicæ conglobositatis obsessa erat et obumbrata, quæ totam sensualitatem rationalis animæ illius opprimebat, nec eam elevato intellectu suspirare permittebat, velut umbra hominis aut alterius rei, vel fumus opposita obtegit et perfundit. Unde hæc rectos sensus et B actus perdebat, et inconvenientia sæpius clamabat et faciebat. Sed cum hoc malum jussione Dei in illa attenuabatur, tunc levius gravabatur. Et me cogitante et scire volente, quomodo diabolica forma hominem intraret, vidi, et responsum audivi, quod diabolus in forma sua, ut est, hominem non intrat *a*, sed cum umbra et fumo nigredinis suæ obumbrat et obtegit. Si enim forma illius hominem intraret, citius membra ejus solverentur, quam stipula a vento dispergatur. Quapropter Deus non permittit, quod hominem in sua forma intret. Sed supradictis perfundens, ad insaniam et inconvenientia evertit, et per eum, quasi per fenestram vociferatur, et membra illius exterius movet, cum tamen in eis in forma sua interius non sit, anima interim quasi sopita, et ignorante, quid caro corporis faciat.

et de malitia, qua hominibus nocent. Mulier obsessa.

46 Deinde vidi prædictæ artis et perversitatis agmen malignorum spirituum, qui totum mundum pertranseunt, quærentes, ubi inveniant eos, per quos schismata et diversitates morum faciant. Hi ab initio, ut creati sunt, coram justissimis angelis Deum contempserunt, dicentes : C Quis est iste, qui tantam habet potestatem super nos? Hoc in invidia, odio et irrisione dicentes, adhuc in his perseverant, et omnia in his faciunt, quia errorem irrisionis primi inceperunt. Quoniam vero Deus populum per istos purgare vult, permissione et jussione ejus stuporem in aere commovent, ac per spumam aeris pestilentiam evomunt, atque inundationes et pericula in aquis faciunt, bella excitant, adversitates et mala producunt. Hæc Deus tunc fieri permittit, cum homines per arrogantiam criminibus ac homicidiis involvuntur. Sed cum Deus populum suum sic purgaverit, eosdem spiritus in confusionem ducit, sicut in præfata muliere contigit. Cum enim nequam spiritus, Deo permittente, plures per eam, propter pravos mores et peccata, quæ eis persuaserat, palam confunderet, quibusdam exterritis, et per hoc pœnitentibus, idem malignus spiritus confusus est. Nam Deus amicos suos adversitatibus et infirmitatibus affligi permittit, ut a malis purgentur, unde inimici confunduntur, cum electi per purgationem fulgentiores lapides coram Deo efficiuntur. Cumque mulier illa per plurima loca ad Sanctos esset deducta, spiritus, qui eam oppresserat, devictus meritis Sanctorum et votis populorum, vociferabatur, quod in superioribus Rheni partibus Vetula quædam esset, per cujus consilium expellendus foret. Quod amici ejus percipientes, octavo anno fatigationis suæ ad nos eam, sicut Dominus voluit, perduxerunt.

A. Theodorico.

de qua ad Sanctam scribit abbas Brunvillarensis, b

47 Operæ precium est, hoc in loco, antequam verba Virginis Christi ulterius persequamur, epistolas inserere, quas abbas de Brunwilre *b* sibi, et ipsa vicissim illi, de hac dæmoniaca voluit mittere, ut ex his apertius intelligatur et diaboli nequitia, et laudentur propensius, licet occulta, semper tamen justa, Dei judicia. Cum enim post septem annos ipsa mulier Brunwilre adduceretur, ut ibi meritis sancti Nicolai liberaretur, nequam spiritus conjuratus, dixit, se suum non relicturum vasculum, nisi per cujusdam vetulæ in superioribus Rheni partibus, sicut ipsa supra dixerat, consilium et auxilium, nomen ejus evertens, et quod Scrumpilgardis vocaretur, deridens. Itaque consilium inierunt, et literas deprecatorias in hunc modum ei miserunt : E Hildegardi dominæ et matri venerandæ, totisque visceribus amplectendæ Christi sponsæ, et Regis altissimi filiæ, G. qualiscunque Brunwilarensis cœnobii provisor, cum suis fratribus in valle lachrymarum sedentibus, ut possunt, in orationibus omnimodæ dilectionis devotum famulatum. Quanvis, amantissima Domina, facie nobis sitis incognita, virtutum tamen vestrarum fama nobis estis celeberrima : et licet absentes simus corpore, spiritu tamen vobis præsentes sumus assidue, et qualis sit erga vos nostræ dilectionis affectus, novit scientiarum Dominus. Auditum est itaque in terra nostra, et celebri sermone vulgatum verbum hoc, quod factum est de vobis a Domino, qui * fecit vobis magna, qui potens est, et sanctum nomen ejus. Sed quibus quantisque miraculis in vobis clarescat fons vividæ lucis, tam nomen, tam clerus, quam populus, et rerum protestatur eventus. Nam in vobis fulget opus non humanum, sed divinum, gratia præcedens, donum præpollens, quod non dictat humana ratio, sed quod procedit ex fonte lucidissimo. Sed quid moramur? Flere magis libet, quam loqui. Ergo sanctitatis vestræ, o Domina piissima, F dulcedo non reputet temeritati, quod in simplicitate cordium, sed nimia necessitate compellente, aperire vobis causam necessitatis nostræ præsumimus, quoniam a vobis bonum consilium recipere non dubitamus. Nam quædam nobilis fœmina a maligno spiritu per aliquot annos obsessa, per amicorum manus ad nos deducta pervenit, quatenus adjutorio beati Nicolai (sub cujus patrocinio sumus) ab hoste imminenti liberaretur. Sed versutia et nequitia callidissimi et nequissimi hostis tot hominum fere millia duxit in errorem et dubium, quod Ecclesiæ sanctæ maximum timemus detrimentum. Nam omnes nos cum multitudine populi pro liberatione feminæ istius jam per tres menses multis modis laboravimus, et quod sine mœrore dicere non possumus, peccatis nostris exigentibus, nihil profecimus. Omnis itaque spes nostra post Deum in vobis est. Dæmon enim iste nunc quadam die conjuratus, tandem manifestavit nobis mulierem hanc obsessam liberandam esse per virtutem vestræ contemplationis, magnitudinem divinæ revelationis. Nunquid et magna in ejus liberatione intendit Deus? Uti-

** forte quia*

A. Theodorico.

Utique. Itaque largissima benignitas nostri Redemptoris laborem nostri negocii et mœroris, sed et lætitiæ et exultationis, per vos plenissime consummare dignabitur, ut omnis error et infidelitas hominum adnihiletur, et obsessa famula Dei liberetur, ut cum Propheta dicamus : A Domino factum est illud, et est mirabile in oculis nostris, et : Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Quidquid ergo Deus de his vobis insinuaverit, seu visione revelaverit, nobis Sanctitas vestra literis designare studeat, obnixe et humiliter deprecamur. Vale.

et de qua liberanda consilium dat S. Hildegardis,

48 Cumque beata Hildegardis literas istas suscepisset, diligenterque perspexisset, rogantibus pie condolens, omnes sorores monuit, ut pro præfata necessitate publicis et privatis orationibus humiliter insisterent : ipsaque, oratione præmissa, oculos mentis ad Dominum elevabat : et responsum hoc, secundum quod in vera visione vidit et audivit, et non per alium, quam per inexhaustam sapientiam dictatum, ita rescribit : G. ecclesiæ Brunwillarensis Abbati, H. Cum flagellis Dei sim longa et gravi ægritudine constricta, vix aliquantulum petitioni vestræ respondere valeo. Hæc a me non dico, sed ab illo, qui est. Diversa genera malignorum spirituum sunt. Hoc vero dæmonium, de quo quæritis, has artes habet , quæ moribus hominum in vitiis assimilantur : unde et cum hominibus libenter manet, ac ideo etiam Crucem Domini et reliquias Sanctorum, ac cætera, quæ ad servitium Dei pertinent, aliquantum negligit, et deridet, nec multum pertimescit. Ea quidem non diligit, sed fugere dissimulat, velut aliquis stultus et negligens homo verba et minas, quæ sibi a sapientibus inferuntur, parvipendit : quapropter et difficilius, quam aliud dæmonium, expellitur. Nam nisi in jejuniis, flagellis, orationibus, eleemosynis, ac ipso jussu Dei * ejicietur. Audite ergo, et non responsum hominis, sed ipsius, qui vivit. Eligite septem boni testimonii, et quos vitæ meritum probat, sacerdotes in nomine et ordine Abel, Noe, Abraham, Melchisedech, Jacob et Aaron, qui viventi Deo sacrificium obtulerunt, septimum in nomine Christi, qui seipsum Deo Patri in cruce obtulit : et jejuniis, flagellis, orationibus, eleemosynis, et Missarum celebrationibus præmissis, humili intentione et habitu sacerdotali, cum stolis ad patientem accedant, et eam circumstantes, unusquisque eorum virgam in manu teneat, in figura virgæ, qua Moyses Ægyptum, mare rubrum, petramque præcepto Dei percussit, ut sicut Deus ibi per virgam miracula ostendit, ita et hic pessimo hoste virgis ejecto, seipsum glorificet. In figura septem donorum Spiritus sancti septem sacerdotes erunt, ut Spiritus Dei, qui in initio ferebatur super aquas, et qui inspiravit in faciem hominis spiraculum vitæ, spiritum immundum ab homine fatigato exsufflet. Et primus, qui in nomine Abel erit, virgam in manu tenens, dicat : Audi maligne et stulte spiritus, quicumque in homine isto habitas, audi verba hæc non per hominem præmeditata, sed per illum, qui est, et qui vivit, manifestata, etc. Cumque sancta Virgo literas istas, Spiritu sancto revelante, perfecisset, per manus ejus, qui occulte quæsierat, sicut in libro Scivias dicit, ad monasterium, ubi mulier tenebatur, misit, ut super eam humiliter recitarentur. Cumque venisset lector ad locum illum, ubi in finem scriptum est : Et ego indocta et paupercula fœminea Forma, o blasphemiæ et derisor spiritus, tibi dico in illa veritate, qua ego paupercula et indocta Forma de lumine sapientiæ hæc vidi et audivi, et per eandem sapientiam tibi præcipio, ut de ista homine in vera stabilitate, et non in turbine instabilitatis tuæ exeas : idem nequam spiritus totus infremuit, ac tantos ululatus cum horridis clamoribus ejulando emisit, quod adstantibus maximos terrores incussit. Et dum his fere per dimidiam horam bacchando institisset, tandem, ut Deo placuit, vas, quod diu possederat, reliquit. Mulier cum se esse liberatam sensit, manus adstantibus porrexit, ut eam erigerent, quia vires non habuit.

B

C

D

* *deesse videtur* non

49 Tunc ante principale altare sancti Nicolai se prostravit, et gratias Deo pro liberatione sui egit, populis hæc cernentibus, et, ut vulgus solet, perstrepentibus, sed et gratias et laudes Deo cum signorum pulsationibus resonantibus, fratribus quoque hymnum, Te Deum laudamus, canentibus : heu, quod miserabile dictum est, idem antiquus hostis occulto Dei judicio rediit : et vas, quod reliquerat, repetiit. Unde fœmina tota contremiscens, et cum stridore et clamore se erigens, plus quam prius insanire cœpit. Unde exterritis, qui aderant, et mœstitia completis, nequam spiritus interrogatus, cur repetere ausus fuisset creaturam Dei, quam reliquerat, respondit : Signum Crucifixi exterritus fugi. Sed cum nescirem, quo irem, vas meum vacuum et non signatum repetii. Cumque præfatis literis et conjurationibus sanctæ Virginis, ut exiret, cogeretur, frendens clamabat, quod non nisi in præsentia ejusdem Vetulæ egrederetur. Tunc, qui sanioris erant consilii, amicis et tutoribus feminæ persuaserunt, ut ad beatam Virginem eam perducerent. Accepta itaque abbatis et fratrum benedictione cum commendatitiis literis, cœperunt illo ire. Literæ autem in hunc modum erant : H. venerabili dominæ, omni gratiarum actione dignæ, G. Brunwillarensium abbas indignus, cum suis fratribus vivere, proficere, mundum pede subter habere, et quidquid famulæ Christi excellentius optari potest. Quod Dominus vos respexit, gratiamque suam infudit, jam totus mundus novit. Sed nos, qui hactenus per nuncios nostros et literas pro necessitate mulieris, maligno spiritu obsessæ, Sanctitati vestræ locuti sumus, nunc saltem per personam ipsius cum magna spe ad vos directam, urbem necessitatis repetimus, et preces precibus devote superaddimus, ut, quo magis est vobis vicina corporaliter, eo amplius sitis ei propitia spiritualiter. Nam dæmon literis vestris, quas Spiritu sancto dictante misistis, conjuratus, vas possessum per brevem horam reliquerat : sed heu, nescimus quo judicio Dei, rediit, vasque derelictum denuo invadens, illud nunc acrius, quam prius, fatigat. Nobis autem eum iterum conjurantibus, et fortiter ei insistentibus, tandem respondit, quod vas possessum non nisi in præsentia vestra relinquet. Eapropter ipsam ad Sanctitatem vestram mittimus, ut quod nos, peccatis exigentibus, non meruimus; per vos compleat Dominus, et antiquo hoste ejecto, ille, qui potens super omnes est, in vobis glorificetur. Valeat materna dilectio vestra.

[illegible]

E

F

ad Sanctam ubi post omnia perfecta curatio.

50 His epistolis prælibatis, congruum videtur, ut ad hoc, unde paululum deflexit, oratio revocetur, et videamus, quomodo Deus ad Virginis suæ glorificationem tam diu hujus fœminæ distulit liberationem. Poterat enim Omnipotens et per alios Sanctos, ad quos circumducta

A ducta tot annis fuerat, pro obsessa facile, quod petebatur, præstare. Sed gloriam hujus miraculi in sanctam Virginem transferens, meritorum ejus qualitatem evidenter voluit cunctis suo tempore manifestare. Quod qualiter acciderit, ex verbis ipsius melius cognosci poterit. De adventu, inquit, præfatæ mulieris multum exterritæ fuimus, quomodo eam videre vel audire possemus, de qua plurimus populus per tot tempora erat commotus. Sed Deus rorem suavitatis suæ super nos pluit, et absque horrore et tremore in habitacula sororum absque adjutorio virorum eam locavimus : et deinceps nec pro horrore, nec pro confusione, qua dæmon supervenientes pro peccatis confudit, nec pro irrisoriis vel turpibus verbis, quibus nos superare voluit, nec pro pessimo flatu suo, ei ullatenus cessimus. Et vidi, quod in ipsa muliere tres cruciatus passus est : primum, cum illa de loco ad locum Sanctorum ducta est : secundum, cum communis populus eleemosynas pro ea dabat : tertium, cum per orationes spiritualium ex gratia Dei abire compulsus est. Itaque a Purificatione sanctæ Mariæ nos et comprovinciales B nostri utriusque sexus, jejuniis, orationibus, eleemosynis, et corporum castigationibus usque in Sabbathum Paschæ pro ipsa laboravimus. Interim per Dei potentiam coactus immundus spiritus, multa de salute baptismi, de Sacramento Corporis Christi, de periculo excommunicatorum, de perditione Catharorum *c*, et his similium, ad confusionem sui, ad gloriam Christi, coram populo, quamvis invitus, protulit : unde multi fortiores ad fidem, multi promptiores effecti sunt ad peccatorum emendationem. Sed, ubi illum falsa proferre in vera visione vidi, illum statim redargui : unde mox conticescens, dentibus in me frendebat : loqui vero illum propter populum non prohibui, cum vera proferebat.

prorsus liberatur in Sabbato sancto.

31 Denique Sabbatho sancto, cum fons baptismatis consecraretur, per flatum sacerdotis, quem in fonte mittit, cum verbis, quæ Spiritus sanctus rationalitati hominis et doctoribus Ecclesiæ infudit, quoniam in prima creatione Spiritus Domini aquas movit, sicut scriptum est : Spiritus Domini ferebatur super aquas : mulier illa præsens ibi erat, atque timore magno correpta, ita contremuit, quod terram pedibus perfodit, et de horribili spiritu, qui eam oppresserat, C sufflatum sæpe emisit. Mox in vera visione vidi et audivi, quod vis Altissimi, quæ sanctum baptisma obumbraverat, et semper obumbrat, ad diabolicam conglobositatem, qua fœmina illa fatigabatur, dixit : Vade satana de tabernaculo corporis mulieris hujus; et da in eo locum Spiritui sancto. Tunc immundus spiritus per verenda loca fœminæ cum egestione horribiliter egressus est, et ipsa liberata est, ac deinceps sana in sensibus animæ et corporis permansit, quamdiu in præsente seculo vixit. Quod postquam in populum divulgatum est, omnes cum canticis laudum et verbis orationum dicebant : Gloria tibi, Domine. Itaque ut Deus permisit, quod satan totum corpus Job horrore et fœtore vermium perfunderet, et ut ille æstimabat, quod per deceptionem suam, qua honorem Dei abnegaverat, istum etiam superare posset, Deo animam ejus custodiente, tangere eum non potuit, quia Job Deum in fide non dereliquit, unde et confusus ab eo discessit, quia Deus per ipsum satan superavit, ut sciret, quoniam Deo nullus prævalere posset; sic et hæc mulier cum maligno spiritui ad vexandum tradebatur, Deus non permisit, quod anima ejus in bona fide deficeret; unde et inimicus in ea confusus est, quia a justitia Dei eam avertere non potuit. His et hujusmodi verbis, Virgo Dei divinæ misericordiæ opera, propter se et per se celebrata, nihil sibi attribuens, leniter, suaviter, verecunde et humiliter referebat : quia virtutum jactantiam fugere, virtutis loco ducebat.

ANNOTATA.

a *Hæc non congruunt cum sententia theologorum. Vide itaque Benedictum XIV in Opere frequenter laudato lib. 4 part. 1 cap. 29 num. 2.*

b *Cœnobium est Ordinis Benedictini, unius horæ itinere Colonia distans, quod* Brunvillarium *aut* Brunwillarium, *aut etiam* Bruwiler *vocatum reperio. Secundum Catalogum abbatum, quem tom. 3 Galliæ Christianæ col. 759 et seqq. dat Dionysius Sammarthanus, abbas hic laudatus debuit esse Geldolphus, cujus mors figitur anno 1177.*

c *Novatiani hæretici, qui orti sunt seculo 3, se Græco nomine* Catharos *sive puros dixerant. At hi* E Cathari, *qui seculo 12 fuerunt in variis Europæ provinciis, longe sunt diversi. Ne dicta repetam, videri possunt ea, quæ de Catharis seculi 12 et 13 observavit Henschenius tom. 3 Aprilis pag. 679.*

CAPUT III.

Gravis morbus Sanctæ, quæ in visione sanatur : beneficia variis præstita : mors et sepultura miraculis honestata.

Gravis Sanctæ morbus : invisit varias congregationes :

Unde et post hujus virtutis tam humilem et nihil omnino de se præsumentis recitationem, quasi cum Apostolo diceret, Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ *a*, qui me colaphizet, statim subnectit eam, quæ subsecuta eam fuit, quasi vere stimulus contra extollentiam, totius carnis suæ debilitationem. F Post hæc, inquit, nimirum post mulieris illius liberationem, magna ægritudo iterum invasit me, ita quod venæ meæ cum sanguine, ossa cum medullis emarcuerunt, et viscera mea infra * me distracta sunt, totumque corpus meum ita elanguit, sicut herbæ viriditatem suam in hyeme perdunt. Et vidi, quod nequam spiritus inde irridebant, cachinnando dicentes : Vah ista morietur, et amici ejus flebunt, cum quibus nos confundit. Ego autem exitum animæ meæ adesse non vidi. Infirmitatem autem istam plusquam quadraginta dies et noctes patiebar. Inter hæc in vera visione mihi ostensum fuit, quod quasdam congregationes spiritualium hominum, virorum ac mulierum, inviserem, eisque verba, quæ Deus mihi ostenderet, manifestarem. Quod dum tandem facere tentarem, nec vires corporis haberem, infirmitas mea aliquantulum lenita est : et præceptum Dei exequens *b*, dissensiones, quas quidam inter se habebant, sedavi. Has vias, quas Deus mihi præcepit, cum negligerem propter populi timorem, dolores mihi corporis sunt augmentati, nec cessabant, quousque obedivi : sicut et Jonæ con-

* *forte* intra

A. Theodorico.

contigit, qui valde afflictus fuit, quo usque ad obedientiam se reclinavit.

sanitas eidem in suavi visione restituta.

53 Supernam post hæc Sponsa Christi meruit visitationem, qua tantam percepit consolationem, ut ex ejus delectatione diceret, se repletam fuisse inæstimabilis gaudii exultatione. Pulcherrimus, inquit, et amantissimus vir in visione veritatis mihi apparuit, qui tantæ consolationis fuit, quod omnia viscera mea velut odore balsami ejus adspectus perfudit. Tunc gaudio magno et inæstimabili exultabam, semperque eum prospicere desiderabam. Et ipse his, qui me afflixerunt, præcepit, ut a me discederent, dicens: Abscedite, quia nolo, ut amplius eam sic torqueatis. Qui cum magno ululatu recedentes, clamabant: Ah quod huc venimus, quia confusi recedimus. Mox ægritudo, quæ me inquietaverat, velut aquæ, quæ per procellosos ventos inundatione commoventur, ad verba viri me dereliquit, et vires recepi, quemadmodum peregrinus, cum in patriam revertitur, possessiones suas recolligit, atque venæ cum sanguine, ossa cum medullis in me reparata sunt, quasi de morte suscitata fuissem. At ego tacui in patientia, B silui in mansuetudine, et sicut pariens post laborem, ita loquebar post dolorem.

Opera quædam scripta :

54 Post hæc ab abbate meo et fratribus humillima instantia et devotione coacta sum, ut Vitam *c* sancti Disibodi, cui prius oblata eram, ut Deus vellet, scriberem, quia nihil certi inde haberent. Et oratione cum invocatione Spiritus sancti præmissa, ad veram Sapientiam, in vera visione commonita, prospexi: ac secundum, quod ipsa me docuit, Vitam et merita ipsius Sancti conscripsi. Deinde librum Divinorum operum *d* scripsi, in quo, ut omnipotens Deus mihi infudit, altitudinem, profunditatem et latitudinem firmamenti vidi, et quomodo sol et luna, stellæ et cætera in illo constituta sunt. Multa et alia scripturarum monumenta, et insignia prophetiæ gratiæque documenta sancta Virgo confecit, sicut superius diximus, in quibus eruditæ a Spiritu sancto ejus animæ ac divinis deditæ indicia colligimus. Plurimum enim emolumenti in eis invenire possunt, qui amorem doctrinæ et scientiæ gerunt, utpote quæ a Deo ordinata, et per ipsam hominibus sunt propalata, in qua Dei Sapientia, quasi in solio potentiæ sublimi autho- C ritate sedebat, et per eam mirabilia faciens, rerum judicia decernebat.

beneficia miseris

55 His, prout possibilitas ingenioli suppetebat, a nobis digestis, calamum ad verba sanctarum filiarum ejus vertamus, et quæ de ipsa memoratu digna scripserunt, maxime quæ de beato transitu ejus sunt, viderunt et audierunt, et manibus suis tractaverunt, adjuvante Domino, fideliter et veraciter huic operi annectamus.

Mulierem, inquiunt, quandam acriter a dæmonio muto vexatam, super quam et fratres de Lacu *e*, plurimum laboraverant, cum ad se magno labore virorum in lecto deportata esset, pia Mater, audaciæ et præsumptioni dæmonis verbis a Spiritu sancto prolatis confidenter resistens, ab orationibus et benedictionibus non cessavit, quousque per gratiam Dei ab hoste maligno eam liberavit.

Simili modo et alia mulier, quæ propter furorem insaniæ diris vinculis ligata fuit, cum ad se adducta fuisset, solvi eam monuit, et statim sub admiratione omnium, qui aderant, sanitate mentis et corporis recepta, cum gratiarum actione remeavit ad propria.

56 Item de claustro Schefenburch sororem Ii quandam diabolus ad sancta opera, orationes, *præstig…* vigilias et jejunia, ad perceptionem quoque Sacramentorum, simulans se esse angelum lucis, hortabatur, et criminalium confessione, quibus nunquam subjacuerat, confundere eam nitebatur. Inter quæ etiam ita eam afflixit, quod nomina et aspectum quorumdam hominum et animalium in tantum abhorrebat, quod ipsis visis vel auditis, horribili voce per longam horam perstrepebat. Hæc a Priore et Conventu cum literis ad sanctam Virginem missa, ab ea et confortata, et a diaboli errore est liberata.

Mors Sancta

Eadem virtute alias duas mulieres a dæmonio obsessas, liberavit, quarum una, cum esset paupercula et cæca, in eleemosynam ejus recepta, in spirituali habitu vitam feliciter consummavit.

57 His itaque præmissis, quia ad finem operis hujus festinamus, finem quoque vitæ sanctæ Virginis, quibus Deus illustraverit, sicut præfatæ sorores eum descripserunt, videamus. Cum beata, inquiunt, Mater Domino multis laborum certaminibus devote militasset, vitæ præsentis tædio affecta, dissolvi et esse cum Christo quotidie cupiebat. Cujus desiderium Deus exaudiens, fi- E nem suum, sicut ipsa præoptaverat, spiritu prophetiæ ei revelavit, quem et sororibus prædixit aliquandiu. Itaque infirmitate laborans, octogesimo secundo ætatis suæ anno, xv. Kalend. Octobris, ad Sponsum cælestem felici transitu *f* migravit. Filiæ autem ipsius, quarum omne gaudium et solatium ipsa erat, funeri dilectæ Matris amarissime flentes assistebant. Nam licet de præmiis et de suffragiis sibi per ipsam conferendis non dubitarent, propter discessionem tamen, per quam semper consolabantur, maximo cordis mœrore afficiebantur. Deus vero, cujus meriti apud se esset, in transitu suo evidenter declaravit.

et sepultura miraculis illustrata.

58 Nam supra habitaculum, in quo sancta Virgo primo crepusculo *g* noctis Dominicæ diei felicem animam Deo reddidit, duo lucidissimi et diversi coloris arcus in firmamento apparuerunt, qui ad magnitudinem magnæ plateæ se dilataverunt, in quatuor partes terræ se extendentes, quorum alter ab Aquilone ad Austrum, alter ab Oriente ad Occidentem procedebant. At in summitate, ubi hi duo arcus jungebantur, clara lux ad quantitatem lunaris circuli emergebat, quæ F late se protendens, tenebras noctis ab habitaculo depellere videbatur. In hac luce crux rutilans visa est, primum parva, sed crescendo postea immensa, circa quam innumerabiles varii coloris circuli, in quibus singulis singulæ rutilantes cruciculæ oriebantur cum circulis suis, priore tamen minores conspiciebantur. Et cum hæ in firmamento se dilatassent, latitudine sua ad Orientem magis pertingebant, et terram versus domum, in qua sancta Virgo transierat, declinare visæ, totum montem clarificabant. Et credendum, quod hoc signo Deus ostendit, quanta claritate Dilectam suam in cælestibus illustraverit. Nec defuerunt, antequam sepeliretur, miracula meritum sanctitatis ejus attestantia. Nam duo homines, qui sanctum corpus ejus spe bona trangere præsumpserunt, a gravi infirmitate convaluerunt. Exequiis igitur venerabiliter a reverendis viris celebratis, in venerando loco est sepulta, ubi meritis ejus, omnibus pio corde quærentibus præstantur multa beneficia. Odor quoque miræ suavitatis de sepulchro ejus redolens, dulcedinis suæ fragrantia aliquorum hominum nares perfundit et pectora. Speramus itaque et indubitanter cre-

A. THEODORICO.

A credimus, apud Deum esse memoriam immortalem, qui in hac vita donorum suorum prærogativam ei contulerat specialem, cui laus sit et honor in secula seculorum, Amen.

ANNOTATA.

a *Stimulus carnis et angelus satanæ, de quo loquitur Apostolus 2 Cor. 12 ✻ 7, variis modis exponitur. Hic auctor cum aliis multis intelligit corporis infirmitatem, qua vexatus fuerit S. Paulus, ne revelationum suarum excellentia in superbiam erigeretur. Hoc sensu verba recte adaptantur* S. Hildegardi.

b *Varia Sanctæ itinera exposui in Commentario § 12.*

c *De scripta Vita S. Disibodi actum est in Commentario num. 188, et num. 113, ubi etiam recitavi partem Epistolæ abbatis id petentis.*

d *De scripto libro Divinorum operum actum est num. 192.*

e *Cœnobium Lacense, sive* de Lacu, *Ordinis S. Benedicti*, in finibus Trevirorum, non longe ab Andernaco *ponit Bucelinus in Germania sacra*
B *part. 2, pag. 51.*

f *Anno 1179, ut ostendi in Commentario num. 204.*

g *Per crepusculum* noctis Dominicæ diei *intelligenda est aurora sequentis diei Lunæ, ut observari in Commentario num. 204; non vero aurora diei Dominicæ, ut locus intelligi posset, si nihil obstaret. Itaque obiit Sancta die Lunæ* XVII *Septembris, circa horam quartam post mediam noctem. Datur quidem crepusculum vespertinum et matutinum : sed hic matutinum intelligi, colligo ex sequentibus, ubi dicitur :* Clara lux. . . tenebras noctis. . depellere videbatur. *Nam in* primo crepusculo *vespertino tantum oriri incipiunt tenebræ; in primo matutino tenebræ sunt, et hæ tantum incipiunt dispelli per modicum lucis. Jam vero Sanctam fuisse defunctam, non die Dominica, ut credidit Pagius ; sed die Lunæ primo diluculo, quando nox diei Dominicæ adhuc durabat, necessario dicendum est, quia constat, non esse defunctam ante annum 1179, quo dies 17 Septembris incidebat in diem Lunæ. Nam in Epistola ad Christianum archiepiscopum Moguntinum, laudata in Commentario num. 169,*
C S. Hildegardis *meminit de prælatis Moguntinis, qui reversi erant* a Roma e synodo, *Lateranensi videlicet, quæ habita est mense Martio anni 1179. Vivebat igitur anno 1179, et non potuit ante illum annum, et ante mensem Junium, inchoare annum ætatis suæ octogesimum secundum, ut in Commentario ostendi num. 204. Quapropter, cum argumentis istis certum fiat, non esse defunctum anno 1178, quo dies 17 Septembris erat Dominica, locus omnino exigit explicationem datam; dicendumque, biographum studiose crepusculum noctis Dominicæ diei distinxisse a crepusculo diei Dominicæ; nec dixisse Sanctam die Dominica defunctam esse, sed sub finem noctis sequentis.*

ACTA

Inquisitionis de virtutibus et miraculis.

Ex Ms. Bodecensis cœnobii Regularium S. Augustini, diœcesis Paderbornensis.

De energumenis liberatis multorum testimonia.

Nos igitur hujus auctoritate mandati *a* ad monasterium sancti Ruperti personaliter accedentes, testes fide dignos recepimus, in hunc modum de vita, conversatione, fama, meritis et signis, ac aliis circumstantiis beatæ Hildegardis, numerositatem testium refutantes, cum potius tempus, quam testium copia, non possit haberi. Magistra sancti Ruperti in Pinguia, Elsa *b* nomine, jurata de miraculis beatæ Hildegardis protestatur, quod viderit Mechildem apud tumbam beatæ Hildegardis liberatam a dæmonio obsessam. Vidit Regnissem, Segnissem, nobiles mulieres, eodem loco liberatas a dæmoniis, quæ postea servirent in eodem monasterio per tempora vitæ suæ. Vidit etiam epilepticos ibidem quam plures liberatos. Similiter tertionarii, quaternarii *c*, apud sepulcrum ejus ad nominis ejus invocationem sunt liberati. Idem jurata dicit priorissa Agnes, soror magistræ. Idem dicit Beatrix custodissa *d*, Odilia celleraria, Heddewigis conversa mente *e* ibidem dicunt se vidisse. Sophia cantrix idem dicit. Roricus sacerdos juratus idem dicit, sed addidit, quod cum ad jurandum *f* venisset ipsam dæmoniacam, et antequam quidquam loqueretur ei, binomium ipsum vocabat, dicendo : Henrice Rorice : quod ante in partibus illis fuerat ignotum. Vidit etiam quatuor corvos in fenestris infra ecclesiam tunc residentes. Requirens a dæmoniaca, qui illi corvi essent, respondit, dicens, quod socii sui, et egressum ejus exspectarent. Quo dicto, hiatum magnum faciens, fumum nigerrimum exhalavit : et sic obsessa liberata, statim non comparuerunt : quod sanior pars ita protestatur. Addidit etiam, quod vidit decem et octo dæmoniacos per invocationem ejusdem Virginis liberatos apud ejus sepulcrum. Daniel sacerdos juratus idem dicit. Episcopus *g* loci ejusdem juratus idem dicit.

alia de variis miraculis.

2 Requisita magistra *h* Jutta, de ipsa dicit, quod infra triginta annos hæc omnia contigerunt. Beatrix custodissa de Confluentia jurata dicit, quod cum esset annorum duodecim, oblata eidem monasterio fuit, et aliquo tempore cum beata Hildegarde conversata, vidit et audivit, quod sancta Hildegardis diem obitus sui publice in capitulo prædixit, et quod post mortem ejus vidit Mechildem *i* cæcam, illuminatam per invocationem ejusdem Virginis. Vidit etiam mente captum restitutum sanitati. Item vidit ancillam Metzam, quæ cum terram de ejus sepulcro deportasset, et loco minus honesto locasset, a beata Hildegarde correptam et percussam : sicque compulsa, terraque reposita, et de hoc conterrita, * statim est liberata. Vidit Clementem *k* soro-

* forte contrita

Ex. Ms.

rorem, quæ nunc est, quod propter crines beatæ Hildegardis, quos fratri suo dederat, flagellata fuit, donec ab eodem deotissime * crines fuerunt restituti. Vidit etiam laicam mulierem, cui superexcreverat os in crure, quod ire non potuit. Eodem osse beatæ Hildegardis crinibus linito, statim os evanuit, et sic est curata. In istis crinium articulis major pars et sanior capituli regina *l* jurata concordat. Vidit etiam eum, qui ex indignatione beatam Hildegardem trusit pede, pede privatum per flagellum Dei. Hoc idem dicit celleraria jurata, quæ beatæ Virgini commorabatur sex annis et amplius; adjiciens, quod quædam tertionaria *m* ejus auxilium implorans, ipsa aquam per calicem suum eidem transmisit: qua gustata, curata est. Adjecit etiam, quod, cum duæ puellæ servirent refectorio beatæ Hildegardis, dixit illis: Bene cavete vobis per quatuordecim dies, et agite pœnitentiam: et finitis illis diebus, exspiraverunt. Adjecit etiam eadem de quodam clerico, quod ei simili modo contingeret: cui celleraria *n* Hedewigis conversa jurata concordat.

* *forte* devotissime

l — *m* — *n* — B

partim a vivente patratis.

3 Mechildis jurata dicit, quod ipsa a matre sua audiverit, se esse cæcam natam, et [cum] beata Hildegardis ad villam Bibingen *o*, ubi monasterium etiam fundaverat, iret visitatum, occurrit ei mater sua eam deferens, et gratiam beatæ Hildegardis implorans; ipsa vero beata Virgo, cum adhuc in navi esset, aqua Rheni oculos cæcæ liniens, visum ei restituit. Irmingardis requisita et jurata dixit, se hoc idem vidisse. Addidit etiam, quod beata Hildegardis quamdam puellam, quæ in scholarem se transmutaverat, nomine expresso, scilicet Bertrudim *, licet eam ante non viderit; cui dixit: Convertere ad statum meliorem, quoniam annos tuos non ultra novi; acsi diceret, Hoc anno morieris. Sed cum beatam Hildegardim vidisset, compuncta, confessa est, se esse mulierem: et sic conversa, eodem anno mortua est. Cum hac concordant superiores juratæ. Eadem etiam puella propter ejus pulchritudinem, ne a pluribus amaretur, colore tetro se fuscavit, et propterea tota vicinia clamat idem. Adjecit etiam, quod, cum quædam matrona de morte sui mariti esset suspecta, et expurgatio ferri candentis sibi indiceretur, ad beatam Hildegardim cucurrit, factum sibi indicans, beata vero virgo Hildegardis ferrum benedixit candens: et cum ferrum candens deportaret, illæsa permansit. Cui facto publica fama concordat in civitate Pinguiensi. Dixit etiam, quod, cum bis ipsa in extremis laboraret, invocato ejusdem beatæ Virginis auxilio, liberata est. Dicit etiam, quod viderit, ea mortua et viva, ejus nomine invocato, dæmoniacos et epilepticos liberatos.

o

* *adde* nominaverit

C

4 Hoc idem dicit Hedwigis de Alceia jurata, adjiciens, quod beata Hildegardis in lecto ægritudinis semper fuit perlustrata *p*; et cum sequentiam instinctu Spiritus sancti, quæ sic incipit: O Virga et diadema per claustrum ambulando decantabat. Cui concordat custodissa, et celleraria juratæ. Item dicit, quod viderit candelam ardentem super tumbam ejus, cum cantabatur Missa pro defunctis. Qua exstincta, Euangelio incepto, per se est accensa, non semel, sed sæpius. Vidit etiam hominem insanum et ligatum et dæmoniacum super tumbam ejus, a quibusdam violenter deductum, a quorum manibus tandem se exemit, et in flumine Naho, quod est in pede montis, se submersit: et cum multi circumstantes crederent, eum esse mortuum, inventa ejusdem Virginis gratia, vivus est extractus. Qui se liberatum a dæmonio confessus est, et ab aqua per manicam beatæ Virginis esse defensum. Huic facto publica fama concordat, et major pars conventus jurata. Rapodo, Hilde, Humbertus, cives Pinguienses dicunt, quod beatam Hildegardim viderint multis diebus, et quod dæmonia ab omnibus *q* suæ provinciæ, et aliunde venientibus ejecerit, epilepticos curarit, et multa alia signa, quæ fecit, et hoc ipsi viderint, et quod de sanctitate ejus non sit dubitandum. Hartradus juratus concordat cum prædictis, et hoc adjecit, quod quatuor dæmoniacos et epilepticos per merita ejusdem Virginis vidit liberatos. Henricus canonicus Pinguiensis juratus dicit, quod crines beatæ Virginis duabus mulieribus infirmis apposuit, et statim sunt liberatæ: de dæmoniacis et epilepticis concordat cum prædictis, scilicet cum Rapodone, Hilde, Humberto civibus, et cum Hartrado canonico Pinguiensi. Conradus tamen Pinguiensis de visu concordat de dæmoniacis cum prædictis.

partim post mortem, *p*

D — *q* — E

5 Item magistra *r* jurata certa relatione, et a melioribus fide dignis, et ab ipsa domina de Dorabecq didicit, quod cum in anniversario sanctæ Hildegardis quoddam lumen, cujus longitudo manum non excessit, quod vix per celebrationem Missæ posset durare, accensum in honore præfatæ Dominæ, quod ab hora vespertina usque ad horam Missæ sequentis diei perduravit: in ejus etiam anniversario tota vicinia confluit et confluxit ad ejus sepulcrum. Intellexit etiam a senioribus monasterii de puero cæco nato *s*, cui visum restituit aqua Rheni oculis suis linitis, dum inter Ruedesheym *t*, quod distat a sepulcro ejus per milliare, quod ipsa etiam trepida coram nobis est confessa ita esse. Intellexit enim * a majoribus, quod, cum Wilhelmus Trevirensis archidiaconus, cui cum crines beatæ Hildegardis dati pro reliquiis essent, et in pixidula serica recondidisset, et illam intra ligneam locasset, in ecclesia Dalvanii super altare posuisset ecclesiæ, et his, quæ erant in altari, exustis, pyxidula serica permansit illæsa, ipsa pyxidula lignea penitus combusta. Intellexit etiam, quod quædam mulier nobilis Trevirensis, cum per incantationem cujusdam juvenis mente capta esset, ita quod penitus mente alienata esset, parentes super hoc dolentes ad beatam Hildegardim confugerunt, gratiam ejus quærentes: quæ panem in mensa sua benedixit, et eidem infirmæ transmisit: quo gustato, statim curata est. Quod miraculum vidit Odilia celleraria et Hedwigis conversa juratæ, quæ tunc secum fuerunt in mensa *u*. Intellexit etiam a majoribus monasterii, quod, quæcumque soror monasterii inania in divino Officio cogitaret, beata Hildegardis eam statim reprehendit; et cum lectiones legerent, eis secundum earum intentionem benedictiones dabat, de verbo ad verbum exprimens earum voluntatem: quarum quasdam vidit, quod idem postea in habitu Cisterciensis Ordinis sunt confessæ.

ac de aliis beneficiis *r*

s — *t* — * *forte* etiam.

F — *u*

6 Item cum quidam injuste excommunicatus in suo monasterio esset tumulatus, et cum propter hoc ecclesia Moguntina divina ibidem suspendisset, et ejici *w* deberet, ipsa tumulum ejus baculo suo signo crucis signavit, et sic sepulcrum ejusdem adhuc non poterat inveniri. Item cum quidam per homagium diabolo se astrinxisset, ut quolibet anno aliquod animal eidem sacrificaret; animalia primo obtulit, deinde filios, ultra uxorem.

et mirabilibus — *w*

A rem. Ipsa hoc sentiens, ad beatam Hildegardim confugit, auxilium implorans, rem ei ex ordine exponens. Ipsa vero partem crinium suorum eidem tradidit; et illa secundum ejus mandatum suis crinibus innexuit. Quod dæmon sentiens, marito dixit: Me decepisti: nihil juris in ea habeo propter incantationes Hildegardis. Ipse maritus eam in balneo denudans locavit, ut sic tandem perficeret, quod volebat. Et cum diabolus eam habere non posset, marito collum confregit. Item cum quidam episcopus Maguntinensis, Christianus *x* nomine, per pulsationem campanarum Pinguiæ reciperetur, ipsas campanas personare intellexit, unam hæc verba, PASTOR LUGE; alteram, IN SALUTE TUA CITO FUGE. Hæc verba videbantur esse ad episcopum. Quasi in persona episcopi: ABEO, TERRAM IN CONFUSIONE RELINQUO. Et hæc verba præsentibus sororibus dixit in spiritu. Cum qua concordat priorissa Agnes, * custodissa Odilia, Sophia, et aliæ quamplures juratæ. Mechildis etiam jurata dicit, quod ipsa diu vexabatur a dæmonio, et dicit, quod per invocationem beatæ Hildegardis sit liberata, et quod conventus eam sic vexari et liberari viderit, qui adhuc hodie ibidem fuit.

x

* *forte deest* Beatrix

B 7 Dicit etiam, quod viderit alios dæmoniacos et quaternarios et tertiarios ibidem liberatos: cum qua concordat Jutta, ita quod addidit, puerum quemdam epilepticum, pro quo apud tumbam beatæ Hildegardis exoravit, esse liberatum, et quod carpentarius castri matri * suæ, cum mente captus esset, invocata beata Hildegarde, auxilio ejus est liberatus: cum qua concordat publica fama ejusdem loci. Mechildis jurata dicit, quod viderit beatam Hildegardim, et quod ei continue permorabatur, quæ etiam concordat cum Mechilde cæca nata. Deta etiam, quæ post mortem beatæ Hildegardis visum recepit, et in aliis concordat cum magistra. Bruno custos sancti Petri in Argentina et presbyter juratus dicit de vita beatæ Hildegardis, sed * quod per publicam famam audivit, et quod in libello, qui de ejus vita a duobus religiosis, scilicet Golfrido et Theodorico, qui cum beata Virgine morabantur, statim post ejus obitum est scriptus, legit: quem omnibus modis vera credit continere, scilicet quod a nobilibus parentibus originem duxit; quæ, cum quinque annos haberet, vaccam vidit, et C suæ nutrici dixit: Vide, nutrix, quam pulcher vitulus est in vacca illa, albus et diversis maculis in fronte et in pedibus et in dorso distinctus: quod nutrix admirata, statim matri retulit. Mater vero, cujus vacca fuit, præcepit, quod, postquam pareret, partum ei præsentaret. Quo facto, omnia, sicut puella beata Hildegardis prædixeral, vera esse cognovit: quod parentes ejus admirantes, et alienos mores ab aliis hominibus eam habere cernentes, eam monasterio includere disposuerunt: quam octavo ætatis suæ anno cuidam inclusæ, Juttæ nomine, sorori comitis de Spanheim, commendantes, sub beati Benedicti Regula eam servire Domino in Monte sancti Disibodi obtulerunt.

multis. Testimonium de stirpe, pueritia, vita religiosa,

* *forte* matris

* *forte* scilicet

8 De conversatione vitæ dicit, quod, cum fama de ejus sanctitate late diffunderetur, nobiles quamplurimæ puellæ ad eam confluxerunt. Sed cum domus reclusionis habitaculum omnes capere non valeret, a Domino tum commonita, immo coacta, ut ad sanctum Rupertum ducem se transferret. Quod cum abbati per suum confessarium retulisset, et ipse hoc moleste ferret, quibus miraculis licentiam obtinuerit, et ad locum divinitus ostensum transierit, et quomodo in loco ignoto monasterium novum construxerit, et cum decem et octo nobilibus puellis ibidem Domino inservire instituerit, in Vitæ ejus libello plenius invenitur. In quo monasterio quinquaginta dominarum præbendas instituit, et duas sacerdotum: præterea pauperum matronarum septem in honore sancti Spiritus, et in honore beatæ Mariæ. Præterea trans flumen Rheni ad unam leucam aliud monasterium *y* fundavit, ubi triginta præbendas instituit. De fama dicit, quod tres Apostolici, ejus fama audita, ei scripserunt, Eugenius, Adrianus, Anastasius, quibus et ipsa scripsit: præterea Moguntinus, Coloniensis, Trevirensis, Magdeburgensis *z* archiepiscopi; patriarcha Hierosolymitanus, episcopi et quamplures, et sanctus abbas Bernhardus Claræ Vallis, ac alii abbates, et præpositi, et ceteri ecclesiarum prælati ei scripserunt: quibus et rescripsit: quæ omnia ex libris Epistolarum ejus colliguntur.

gestis, fundatione duorum monasteriorum, insigni fama,

Ex Ms.

y

z

9 De meritis ejus dicit: Conradus rex, Fredericus imperator, de exitu eorum inquirentes, futura audierunt, et sic ad meliora eos reduxit: quod ex jam dicto Epistolarum libro plenius habetur. Et quod annuatim in ejus anniversarii die multus populus tam vicinorum quam remotorum ad ejus concurrit sepulcrum, salutem animæ et corporis ab ea postulantes. Præterea cum magnum tenemium *aa* non habuerit, quadragesimo secundo *bb* ætatis suæ anno libros non paucos scribere incepit Spiritus sancti revelatione, quod plenius in accessu libri ejus Scivias continetur. Librum suum Scivias *cc* decem annis complevit: librum Simplicis medicinæ, librum Expositionis Evangeliorum, Cælestis harmoniæ cantum, linguam ignotam cum suis litteris, quæ omnia octo annis perfecit: quod plenius in accessu libri Vitæ meritorum colligitur. Postea quinque annis subsequentibus librum Vitæ meritorum scripsit: postremo vero librum Divinorum operum septem annis scripsit, quod per accessum ipsius libri plenius patet. De signis ibi dicit, quod modis omnibus credit, quod signa, quæ in vita ejus per eam Dominus fecit, quæ etiam in Vitæ ejus libello scripta, vera sunt: et plura tam in vita quam in morte ejus miracula per eam Dominus sit operatus, quam hominum memoria habeat. De circumstantiis dicit, quod cum libros ejus, F scilicet librum Scivias, librum Vitæ meritorum, librum Divinorum operum, secundum monasterii sui exemplaria conscripsisset, et cum in peregrinatione ad beatum Martinum Thuronis *dd* ire disposuisset, libros jam dictos secum Parisius *ee* detulit, et, ut securius in eis studere posset, ab episcopo *ff* loci, tunc præsidente, per multos labores et magnas tribulationes obtinuit, quod omnes in theologia tunc magistros convocavit legentes, et cuilibet eorum per tres quaternos ipsos libros ad examinandum dedit ab Octava Martini usque ad Octavam Epiphaniæ. Quibus examinatis, episcopo restituerunt: qui magistro Wilhelmo Autissiodorensi, pro tempore suo magistro, eos assignavit: qui et sibi * eos restituit, affirmans, quod esset magistrorum sententia, non in eis esse verba humana, sed divina.

scriptis libris, iisque examinatis et probatis,

E

aa

bb

cc

dd

ee

ff

* *id est,* Hildegardi

10 Dicit etiam de fama, quod mater sua, cum de monasterio, quod construxerat, ad duo distaret milliaria, in villa, quæ dicitur Lorche *gg*, cum aliis quampluribus matronis, cognita beatæ Hildegardis sanctitatis fama, eum secum transvexit, suppliciter rogans, ut sibi benedictionis ma-

alia testimonia: cur cessaverint miracula:

num

Ex Ms.

num imponere dignaretur : quod et fecit. De libris examinatis magister Arnoldus, Scholasticus sancti Petri, idem dicit, quod Bruno, quia tunc Parisius studuit in theologia : magna pars conventus ita concordat cum Brunone, præter ejus accessum ad beatam Hildegardim. Magister Joannes, canonicus Maguntinensis, et nunc præpositus Pinguiensis, de examinatione librorum concordat etiam cum prædictis, quia eodem tempore Parisius studuit in theologia, dicens, quod pauci jam viventes melius quam ipse de sancta Hildegarde noverint veritatem. Quærentibus etiam nobis a conventu, quare beata Hildegardis modo non faceret signa, dixerunt, quod, cum post mortem ejus Dominus tot miracula ostenderet, et concursus populorum tantus fieret ad sepulcrum ejus, quod religio et divinum Officium per tumultum populi turbabantur in tantum, quod domino archiepiscopo Maguntinensi illud retulerunt. Unde ipse accedens personaliter ad locum, præcepit ei, ut a signis cessaret.

B

libri S. Hildegardis cum his Actis ad Pontificem missi.

11 Dicit etiam Roricus sacerdos, supra cum primis testibus numeratus, quod in membris illius obsessæ *hh*, quam conjuravit, dæmon apparuit in modum magnæ * muris, et appositis crinibus beatæ Hildegardis de uno membro ad aliud fugit visibiliter : quod etiam colore nigro, sicut carbo fuscavit. Tandem, cum diu esset fatigatus, abscessit in modum fumi teterrimi, nec ultra cum corvis apparuit. Scripta *ii* etiam ejus, quæ conventus ita confessus est sua esse, scilicet librum Scivias, librum Vitæ meritorum, librum Divinorum operum, Parisius per theologiæ magistros examinatos; librum Expositionis quorumdam Euangeliorum, librum Epistolarum, librum Simplicis medicinæ, librum Compositæ medicinæ, ac Cantum ejus cum lingua ignota, cum libello, qui de ejus vita conservatus est scriptus, per eumdem Brunonem sacerdotem, sancti Petri in Argentina custodem, virum fidelem et bonæ famæ, et supradicti monasterii procuratorem, sub sigillis nostris clausos transmittimus, vestræ sanctitatis Paternitatem genibus provoluti exorantes, quatenus Lucernam tam eximiam, hactenus quasi sub modio absconsam, nunc super candelabrum ponere velitis, ut luceat omnibus his, qui in domo Dei sunt, nomen ejus Sanctorum catalogo inserendo, aliquibus viris idoneis dantes in mandatis, ut actum auctoritate
C
vestra tam pium opus ad debitum effectum prosequatur, contradictores per censuram ecclesiasticam compescendo. Acta sunt hæc apud S. Rupertum. Datum anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo tertio, decimo septimo Calendas Januarii.

hh

* magni

ii

ANNOTATA.

a *De his Actis egi in Commentario num. 5, ubi observavi, Acta fuisse composita jussu Gregorii Papæ IX, qui ad examen de virtutibus et miraculis* S. Hildegardis *instituendum delegavit præpositum, decanum et scholasticum Moguntinæ ecclesiæ. At collector Actoru,m resecuit illa omnia.*

b *Erat illa cœnobii præfecta, quæ* abbatissa *diceretur, si jam illo titulo usæ fuissent præfectæ S. Ruperti, uti usæ sunt postea.*

c *Id est, laborantes febri tertiana et quartana.*

d Custodissa *est præfecta sacrario.*

e *Videtur aliquid esse mendi, forte scriptum fuerit* una mente. D

f *Verisimiliter*, ad adjurandum.

g *Non capio, quis ille sit episcopus, et dubito, an vox non sit mendosa, nisi forte sit chor*episcopus, *qui* episcopus loci *secundum Græcam vocis etymologiam vocatur.*

h *Cujus loci hæc Jutta fuerit magistra, non additur. Elza erat magistra cœnobii S. Ruperti. Eidem igitur non præerat Jutta. Itaque Jutta forte præerat cœnobio Eibingensi, de quo agetur num. 3; aut forte etiam* magistra *vocatur, quia præfuerat cœnobio S. Ruperti, et ob senium vel alia de causa præfecturam deposuerat.*

i *Si omnia recte sint exposita, alia hæc est Mechildis, quam sit illa, quæ num. 3 testabitur, visum sibi puellulæ restitutum.*

k *Verisimiliter* Clementia *vocata fuerit.*

l *Vox* regina *redundat, aut scriptum fuerit* cum Regina.

m *Id est, aliqua tertiana febri laborans. Dictio est imperfecta, sed perficietur, si pro* implorans *legatur* implorante.

n *Suspicor, deesse hic nomen cellerariæ, quæ num. 1 vocatur* Odilia, *legendumque, ut ibipem,* Odilia celleraria, Hedewigis conversa *etc.* E

o *Vicus modo vocatur* Eibingen, *situs ultra Rhenum in Rhingavia. De fundato ibidem monasterio Eibingensi sermo recurret num. 8, et de illa fundatione latius egi in Commentario num. 177.*

p *Testatur, opinor, ipsam fuisse vultu aut capite divinitus radiante.*

q *In margine apographi notatum est,* forte hominibus. *At non video, illam correctionem esse necessariam, si codex clare habuerit,* omnibus. *Neque enim incredibile est, omnes energumenos, qui ad viventem perducti sunt, malo suo fuisse liberatos.*

r *Utrum Elza magistra num. 1 laudata, an Jutta num. 2, non exprimitur.*

s *Mechildis cæca nata num. 3 testatur, se infantem aqua Rheni sanatam, allegans matris suæ testimonium. Hic vero* puer *cæcus natus dicitur visu donatus. Attamen suspicio esse potest, idem rursum referri miraculum, cum vox Germanica, quæ respondet Latinæ voci* infans, *æque significet puellum et puellam.* F

t *Hic aliquæ voces sunt omissæ. Verisimiliter scriptum fuerit* inter Ruedesheym et Eibingen *erat, quod num. 3 dictum est* Hibingen, *ubi monasterium fundavit : nam hoc num. 8 dicitur* ad unam leucam *distare a sepulcro Sanctæ.* Ruedesheim *vero intermedium est utrique loco, et minus distat.*

u *Ibi nempe viderunt benedicentem pani, misso ad puellam mente captam; at sanationem illius ex aliis intelligere debuerunt, nisi mulier fuisset deducta ad monasterium : quod non asseritur.*

w *De hisce fuse actum est in Commentario* § XI.

x *De Christiano archiepiscopo quædam sunt dicta ibidem num. 163 et 171, ubi mors illius relata. Quæ autem hic referuntur, non potuerunt contingere, nisi tempore schismatis : nam in diœcesi Moguntina Christianus numquam fuit post pacem anno 1177 Ecclesiæ restitutam.*

y *Gesta hæc latius in Vita sunt exposita. Primum monasterium, quod fundavit, et ubi quin*quaginta præbendas, *id est, reditus pro quinquaginta monialibus nobilibus, fundasse dicitur,*

est

A *est Mons S. Ruperti, ubi ipsa habitavit; alterum est cœnobium Eibingense, quod primo erat subjectum, et de quo videri possunt dicta in Commentario num. 177. De Epistolis quoque late actum est § 4 et seqq.*

z *Inter editas* S. Hildegardis *Epistolas nulla occurrit archiepiscopi Magdeburgensis. Attamen inter eos, qui ad Sanctam scripserunt,* archiepiscopus Magdenburgensis *etiam recensetur a Trithemio in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1150, ibique additur ;* Archiepiscopus Ravennensis, *cujus Epistola similiter non est edita, et* multi de Italia, *cum paucas tantum editas habeamus Epistolas ex Italia ad Sanctam datas. Itaque dicendum, quorumdam Epistolas non fuisse codici Epistolarum insertas, dum ille codex est collectus, nec postea editas, ut ostendi in Commentario num. 195.*

aa *Vox hæc verisimiliter mendose scripta est, aut plane est barbara. At suspicor, designari intellectum, et hunc esse sensum : Etsi Sancta intellectu naturali nequaquam excelleret, multos tamen scripsit libros ex Dei revelatione.*

bb *Impleverat Sancta annos quadraginta duos* B *et menses septem, quando cœpit scribere, ut clare habetur ex præfatione ad librum Scivias hic laudata, dictumque in Commentario num. 13 et 14.*

cc *Anno 1141 cœpit hunc scribere ex allegato Commentario num. 17. At hujus et reliquorum librorum tempora assignavi num. 191 et 192.* Ex Ms.

dd *Notissimum est, sepulcrum et corpus S. Martini in civitate Turonensi multis seculis fuisse maxime celebratum, magnoque peregrinorum concursu honoratum. Verum de his agemus in S. Martino ad* XI *Novembris. Peregrinationem vero illam* S. Hildegardis *posterioribus vitæ ejus annis figendam, ostendi in Commentario num. 182.*

ee *Nimirum Lutetia Parisiorum in itinere occurrebat, et jam eo tempore universitatem habebat maxime celebrem. Vox* Parisius *frequenter medio ævo ponitur sine immutatione.*

ff *Episcopus Parisiensis erat Mauritius, qui cathedram illam longo tempore administravit, pluribus laudatus in Gallia Christiana tom. 7 col. 70 et seqq.*

gg *Vicum* Lorich *ad oppositam Rheni ripam duobus circiter milliaribus Germanicis infra Bingium in variis tabulis notatum invenio.*

hh *De hac obsessa, et testimonio Rorici plura num. 1.*

ii *Hic examinatores, qui a Gregorio IX jussi erant etiam Opuscula scripta* S. Hildegardis E *transmittere, ut liquet ex verbis Gregorii in Commentario num. 208 datis, ad Pontificem se convertunt, et post enumerationem librorum, quos mittebant, flagitant canonizationem.*

DE B. GANDOLPHO CONFESSORE

PRESBYTERO ORDINIS S. FRANCISCI

POLITII IN SICILIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Memoria B. Gandolphi in aliquot Martyrologiis : Vita scripta et edita per modum F
C Dialogi, recudenda sine parergis una cum miraculis : processus pro canonizatione impressus, e quo alia danda.

Circa an. MCCLX. Beati memoria ad hunc diem recentioribus Fastis inserta :

Politium celebre oppidum Siciliæ in diœcesi Cephalæditana, ad XVI *Aprilis dedit nobis civem suum alio loco defunctum, S. Guilielmum eremitam, hodie vero suggerit* B. Gandolphum, *Ordinis S. Francisci presbyterum, in Italia quidem natum, sed Politii defunctum, ibique plurimis miraculis celeberrimum. Memoriam hujus Beati primus, quantum novi, in Fastis celebravit Octavius Cajetanus, in Martyrologio Siculo ad hunc diem ita scribens :* In Politio S. Gandolfi confessoris, Ordinis Minorum S. Francisci. *Secutus est Ferrarius in Catalogo generali, ubi habet :* Politii in Sicilia B. Gandulphi Ordinis Minorum. *In Annotatis observat, Sanctum vocari a Cajetano, hæc adjiciens :* Colitur enim in ea urbe, uti Patronus illius. De quo in Chronico Minorum. Obiit circa annum salutis MCCLIV. *Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano ad eumdem diem* B. Gandolphum *memorat his verbis :* Politii in territorio *(potius diœcesi)* Cæphaludensi beati Gandulphi confessoris, virtutibus et miraculis gloriosi. *Franciscus Carrera in Pantheo Siculo* B. Gandolphum *commemoravit longiori elogio, quod prætermitto. De cultu Beati, qui seculo* XIV *inchoatus est, et certissimus, latius et commodius agam post Vitam : hoc solum interim observo, non obiisse beatum* Gandolphum *die* XVII *Septembris; sed præcipuam Beati festivitatem eo die celebrari.*

2 *Vita* B. Gandolphi *non statim post obitum illius fuit conscripta. Attamen non tanto post tempore fuit composita, ut non potuerint præcipua facta in hominum memoria perseverare. Auctor quoque multum diligentiæ videtur adhibuisse, ut omnia, quæ Politienses nosse poterant, exacte investigaret, nec dubitandum videtur, quin Franci-* Vita scripta a Jacobo episcopo post auditos testes.

AUCTORE J. S.

ciscanos etiam consuluerit. *Vitam autem conscripsit anno 1320, id est, annis circiter sexaginta post mortem Beati, Jacobus de Narnia, episcopus Cephalæditanus, qui apud Pirrum in Sicilia sacra tom. 2 pag. 442 dicitur episcopatum adeptus anno 1304, obiisse vero anno 1324. De Vita ab eo scripta laudatus Pirrus ita scribit :* Per id temporis anno eodem (1320) Ind. III, suam perlustrans diœcesim, cum Politium adiisset, ubi a clero populoque illius rogatur, ut venerabile corpus B. Gandolphi Ordinis Minorum, qui anno MCCLX obierat, et tam in Vita, quam post eam, multis coruscabat miraculis, exhumaretur, et honorifico atque decenti locaretur sepulcro, precibus eorum se præbuit difficilem, ne levitatis insimularetur, quod corpus Viri pii, cujus sanctitas testibus non fuisset comprobata, colendum exponeret. Attamen voluit Deus, ut quem gloria et honore coronaverat in cælis, homines venerarentur in terris. Divinitus ergo munitus * est antistes : agnovitque, ex Dei voluntate non esse populi petitionibus resistendum. Ergo tum de vitæ sanctitate, tum de prodigiis diligenter inquirens, publicis omnia tabu-

* monitus, *opinor*

B lis consignari voluit, ac de tota re Dialogum ipse conscripsit *etc. Hæc satis insinuant, accuratam in scribendo diligentiam a Jacobo episcopo adhibitam.*

et cum multis parergis per modum Dialogi, brevius recudenda.

3 *Rursum pag. 477 Pirrus de Vita a Jacobo scripta sic meminit :* Mox antistes B. Gandolphi acta, gesta et miracula pluribus comprobans testibus, librum de eo, novem lectionibus compactum, per modum dialogi conscripsit. *Octavius Cajetanus in Animadversionibus ad Vitas Sanctorum Siculorum tom. 2 pag. 68 de his observat sequentia :* Res gestas B. Gandolphi Dialogo complexus est Jacobus Narnia episcopus Cephaludensis anno Christi MCCCXX. Autographum membranis exaratum Politii in argentea lipsanotheca B. Gandolphi servatur. *Dialogus ille post mortem Cajetani editus est anno 1632, multisque testimoniis roboratus, ut videbimus inferius. Cajetanus vero, qui authenticum apographum habuit, rationem subjungit, cur ipse Dialogum integrum non censuerit edendum, ita pergens :* Sed quoniam ea Vita a Jacobo episcopo, inductis personis, copiosius descripta, multa continet, quæ ad rerum gestarum fidem nullum habere momentum

C videbantur; nos, iis recisis, alteram Vitam composuimus, plerisque rebus additis, quæ apud Politienses certa fama constant, ut historiæ cupidis faceremus satis. *Vera et idonea est ratio non edendi integrum Dialogum, quam allegat Cajetanus, quia Dialogus plura continet ad Beati res gestas minime spectantia, et sic attentio lectoris, Dialogum pervolventis, avocaretur a Beato ad quæstiunculas varias nequaquam necessarias, quæ magnam Dialogi partem constituunt. Quapropter superflua illa similiter rescindam, eamque Vitam* B. Gandolphi *sine forma dialogi, sic tamen, ut omnia sim daturus ad Beatum spectantia, ipsaque auctoris verba accurate sine ulla mutatione repræsentaturus. Ubi vero superflua quædam omittentur, puncta interposita non modo innuent omissionem, sed etiam in Annotatis verbulo indicabo, quid fuerit omissum.*

Collectio multorum processuum impressa, quam etiam habuit

4 *Porro Vita illa, ut jam innui, impressa est anno 1632 in collectione variorum processuum, qui de vita, gestis et miraculis* B. Gandolphi *fuerunt instituti sub duobus consequenter episcopis Cephalæditanis, videlicet Martino Mira et Stephano de Muniera. Prioris episcopatus apud Pirrum tom. 2 pag. 467 inchoatur anno 1607,*

D *et extenditur usque ad annum 1619, cui non statim, sed anno 1620 substitutus est alter, anno 1621 consecratus, ac deinde anno 1631 defunctus, ut latius ibidem videri potest. Deinde successit Octavianus Brancifortius, cujus tempore tota collectio impressa est hoc titulo :* Processus auctoritate ordinaria, et delegata a sancta Sede Apostolica formatus per illustrissimum ac reverendissimum Fr. Don Stephanum Muniera episcopum Cephaludensem super sanctitate vitæ, miraculis et veneratione piæ memoriæ B. Gandolphi a Binasco, patroni generosæ civitatis Politii, Ord. Minorum S. Francisci *etc. Ad hunc titulum breviter observo, unum quidem dumtaxat exprimi episcopum, cujus auctoritate processus formati fuerint; varia tamen in eadem collectione contineri Acta sub decessore ipsius facta. Waddingus, dum scribebat Annales Minorum, eamdem collectionem de* B. Gandolpho *accepit, ut scribit ipse ad annum 1260 editionis postremæ num. 50, ubi sic habet :* Misit mihi nuper senatus Politianus librum auctoritate delegata Sedis Apostolicæ compactum per episcopum Cephaludensem, fratrem Stephanum Muniera de

E sanctitate, miraculis, et veneratione hujus beati Viri, in quo omnia per modum processus congesta sunt, quæ ad ejus famam posthumam quoquo modo spectare videntur.

Waddingus illius summam exhibens.

5 *Tum contenta libro sic breviter exponit :* Diligenter describitur sacellum bipartitum, in quo ejus corpus honorifice requiescit; referuntur ornatus, donaria, et tabulæ miraculorum, quorum peculiaris et distincta habetur memoria. Adjicitur Vita et Historia translationis a Jacobo Narniensi, episcopo Cephaludensi descripta, quam nos ad compendium reduximus. Subduntur undecim miracula ante corporis inventionem facta; deinde ducenta quinquaginta duo ab invento corpore usque ad annum MCCCXXII, inter quæ, præter aliqua particularia et præclara prodigia, per suas classes, relatis et nominatis ipsis personis, referuntur duo a vexatione dæmonum liberati; duodecim surdi, cæci viginti novem, muti tres, variis languoribus oppressi quatuor, scrophulis laborantes quinque, brachiis sauci viginti octo, renes et latera dolentes quinque, ventris et sanguinis profluvio ægrotantes tres, herniam et calculos patientes octoginta duo, crurum

F et pedum infirmitate detenti sexdecim, paralytici decem, hydropici octo, nervis attracti octo; fistula, rheumate, aliisque malis affecti viginti tres, sancti Viri precibus integræ sanitati restituti. Post hæc subjungitur examen miraculorum hoc posteriori tempore editorum. Primum expenduntur patrata in ipsa civitate Politii, cujus est patronus; deinde ea, quæ in civitate Castelli Veterani; tertio quæ in oppido Calata-Vulturii; quarto, quæ secundo in supradicta civitate Politii Deus per intercessionem hujus sui Famuli operari dignatus est. Sequitur demum Officium proprium ejusdem Gandulphi, quod in ejus festivitate recitabatur in ecclesia cathedrali (*lege* in parochiali *et primaria oppidi Politiensis*) et commemoratio, qua memoriam ejus notis musicis quotidie celebrare solebant *etc. Hactenus Waddingus, ex cujus relatione facile colliget lector, in illo libro multa esse ad gloriam* B. Gandolphi *spectantia, quæ in ordinem reducam, et omnia huc transferam.*

6 *De auctore Dialogi, ex quo gesta in vita habentur, jam supra egi. Post Dialogum vero sequun-*

A *quuntur Miracula ante corporis elevationem facta, quæ verisimiliter eodem tempore, et forte etiam ab eodem Jacobo episcopo Cephalæditano conscripta sunt. Hoc tamen ultimum non est certum; quia de Dialogo quidem per Jacobum scripto satis certa reperimus testimonia, non item de Miraculis sine forma dialogi exaratis. Post dicta Miracula sequitur pag. 70* Corporis inventio et translatio, *quæ non videtur conscripta ab episcopo; sed a presbytero quodam Politiensi. Nam continet aliqua, quæ facta sunt, postquam episcopus Politio discesserat. Demum pag. 73 subduntur plurima Miracula post corporis elevationem patrata. Hæc auctorem habent presbyterum Politiensem, ut liquet ex relatis ibi pag. 77, apud nos infra num. 45, ubi fit mentio de* Sacerdote, per episcopum ad scribenda Sancti miracula deputato. *Idem fuerit presbyter, qui elevationis Historiam conscripserit, ut certe verisimillimum est. Porro omnia illa, quia Vitam integram constituunt, consequenter annotatis illustrata dabo. Deinde vero ex variis notariorum Actis, partim Latinis, partim Italicis, breviter colligam spectantia ad cultum Beati, uti et miracula nonnulla posterioribus seculis facta, ut studiosus lector habeat* B *conjuncta, quæ ibidem late dispersa sunt.*

Ex illa Collectione multa de Beato dando.

§ II. Quædam in Actis omissa supplentur et examinantur.

Beatus Binasci in ducatu Mediolanensi natus.

Patria B. Gandolphi *in Vita nullibi exprimitur. At scriptores Franciscani aliique, qui de Beato agunt, passim affirmant, Binasci in ducatu Mediolanensi natum esse. Hinc ab illis vocatur* Gandolphus de Binasco. *Attamen Petrus Rodulphius Tossinianensis in Historia Seraphicæ Religionis lib. 1 pag. 103 patriam* Beati *tam ambigue exprimit, ut magis videatur insinuare, Mediolani natum fuisse, et cognomento familiæ dictum esse* de Binasco, *aut, ut ipse scribit,* de Benasco. *Nam supra effigiem Beati hæc posuit verba :* Vera B. Gandulphi Mediolanensis effigies. *Elogium vero orditur hoc modo :* Beatus Gandulphus de Benasco Mediolanensis *etc. Eumdem* C *loquendi modum servavit Waddingus ad annum 1260 num. 42. ubi de Beato sic incipit narrare :* Obiit hoc anno beatus Gandulphus de Benasco Mediolanensis *etc. Sic quidem illi loquuntur : suspicor tamen, non dici ab ipsis Mediolanensem, quia in urbe natum crediderunt; sed quia natus est in territorio aut ditione Mediolanensi. Certe Arturus a Monasterio in Martyrologio et Fremautus in Legendis Belgicis Franciscanorum, etsi Waddingum passim sequi soleant, Binasco natales* B. Gandolphi *attribuunt. Siculi vero omnes, quos de* Gandolpho *consului, in Binascum consentiunt. Pro omnibus adduco Cajetanum, qui* B. Gandolphi *Vitam orditur in hunc modum :* Gandolphus in oppido Binasco, quod in Gallia Cisalpina haud longe Mediolano distat, ortus est; incertum, quo anno; sed in ea tempora incidit, quibus Ecclesiæ Dei columen, sanctissimus Franciscus, Ordinem suum cælestibus instituit præceptis. *Consentit Processus impressus de patria Binasco. Nam pag. 12 inscriptio tabulæ pictæ in Beati sacello habet, Binasci natum esse : et rursum pag. 30 dicitur ea de re constare fama publica et antiqua traditione.*

Auctore J. S. laudatur brevi elogio.

8 *Laudatus mox Tossinianensis* B. Gandolphum *tali laudat elogio :* Beatus Gandulphus de Benasco Mediolanensis, suo tempore concionator devotus, cujus vita semper probata fuit, et mores inculpati, vir magnæ abstinentiæ et assiduæ contemplationis, cui panis et aqua plerumque cibum potumque præbebant. Rudibus vestibus carnem suam edomabat. Otium fugiebat malorum omnium seminarium : in bona opera perpetuo erat intentus, ut malignus spiritus, hostis humani generis perpetuus, eum semper occupatum inveniret. Castitatis fuit perquam studiosus, obedientiæ sanctæ constanter et integre addictus. Paupertate et humilitate facile omnes superabat. Doctrinam ecclesiasticam moribus ornatissimis illustrabat. Divina quoque perfusus sapientia intrinsecus, semper cælestibus fruebatur delectationibus. Porro B. Gandulphus in hoc præcipuus, ut incenderet corda et commoveret animos ad crucem Christi bajulandam : qui cum anno MCCLX concionaretur in oppido Policii provinciæ Siciliæ, obiit in die Sabbati sancti, in hospitali S. Nicolai, sepultusque in cathedrali ecclesia, quia tunc temporis non aderat ibi locus Fratrum, qui postea fuit constructus, concepta jam devo- E tione in B. Gandulphum, vel ab universitate, vel, ut aliis placet, a regina Blanca, sub titulo S. Francisci.

Creditur obiisse anno 1260, quod certum non est.

9 *Accuratam Vitæ* B. Gandolphi *chronotaxim dare non possumus, cum illam neglexerit primus biographus, ne mortualem quidem assignans annum. Hac de causa dubito, an plane certo nitatur fundamento assertio Franciscanorum et Siculorum, communi consensu dicentium, Beatum obiisse anno 1260 : neque enim ullum potui reperire argumentum, quo omnem eximerem dubitationem, et nonnulli testes in Processu dissentiunt, pauci tamen. Attamen, cum nihil præterea in contrarium reperiam, communi fere opinioni libenter acquiesco. Ex illo autem obitus anno colligitur, natum fuisse Beatum sub finem seculi* XII, *aut seculo* XIII *non multis annis provecto. Etenim biographus num. 3 innuit,* Gandolphum *ad Ordinem S. Francisci venisse, dum hic Sanctus fundator in vivis erat. Certe illis verbis,* Audiens... S. Francisci vitam cælibem, *tamquam de vivente S. Francisco loquitur. Cum autem hic obierit anno 1226, et* Gandolphus *non dicatur puer* F *fuisse aut adolescentulus, quando Ordinem ingressus est, verisimile fit, non diu post annum 1200 mundo datum esse. Aliunde etiam verisimile est, non diu admodum ante dictum annum natales* B. Gandolphi *figendos. De senectute enim ipsius in Vita non fit mentio, ut ætatis quidem fortasse fuerit provectæ, et sexagenarius aut sexagenario major, non tamen septuagenarius aut octogenarius. Verum hæc solum ut verisimilia, non ut plane certa, prosequor. Porro dissentiunt scriptores de loco, ubi Ordinem S. Francisci amplexus est Beatus. Waddingus cum aliis scribit :* Sancti Francisci institutum amplexus est in Sicilia. *Cajetanus vero cum aliis etiam :* Ejus *(S. Francisci)* militiæ instinctu Dei Gandolphus in Italia nomen dedit. Exinde in Siciliam juvandæ rei Christianæ missus, Panormi aliquamdiu commoratus est. *Alterutrum certe verum est, sed utrumque ambiguum.*

VITA

A. JACOBO EPISC.

VITA

Auctore Jacobo episcopo

Ex editione Politiensi anni 1652

CAPUT I.

Beati virtutes generatim : vita religiosa in Ordine Minorum : propositum vitæ solitariæ : prædicationes, prædictiones, miracula, et pius obitus.

B

[Virtutes Beati generatim perstrictæ, a] Sanctorum *a* nos ad exemplum nil efficacius provocat, quam si vitam ipsorum et actus, secundum hujus nominis Sancti interpretationem, noscamus. Illum profecto sanctum asserimus, qui, saltem voto, sanguine proprio tingitur in melius firmat propositum, et terrenis minime actibus est affectus. Beatus itaque pater noster Gandolphus sic carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixit, ut trabea carne *b* consumpta, ossa ejus, quasi adhærentia pelli, intuentibus vultum squalidum demonstrarent, sic etiam nimia macie despectibilis videretur, ut vitali tantummodo in ejus corpusculum spiritu, palpitante corpore, migraret; mentem ejus sic ipse Sanctus firmo proposito virtutibus stabilivit, ut de arcta tunc Minorum Regula deserti solitudinem arctiorem, contemplationi amicam peroptaret, et ut antra saxea locum in solatium, liberius Christo serviturus, peteret, terrenis erat corde et corpore jam exutus. Talis namque ejus vita præcesserat, ut, si miraculis caruisset, impossibile utique videretur : C et talia secuta fuerunt miracula ingentia. Quod si utrumque sermone dialogico clarius referam, vitam ejus et actus imitabuntur suavius, qui ejusdem exempla toto corde sequi et opere concupiscunt *c*.....

2 Gandolphus namque candor lilii fusus *d* interpretatur [et cum qualitatibus lilii collatæ. d] : sunt enim aliquæ proprietates in lilio, quæ sancti Patris actibus coaptantur, candor videlicet, odor, fulgor, et croceus color, reflexio terræ, adhæsio humoris, attractio, distributio, et inopinabilis emptio. Beatus igitur Gandolphus sic corporis puritate canduit, ut de illo dicatur : Candor *e* est lucis æternæ, et speculum sine macula. Sic odore innocentiæ per exempla bonæ vitæ flagravit, ut sibi * [* id est, ei] dicatur a Domino : Ecce odor Filii nostri, sicut odor agri pleni, quem Dominus benedixit. Sic in cælesti sapientia per evitationem peccati fulsit in seculo, ut de illo decantet populus : Præ fulgore in conspectu ejus nubes, id est, peccata, transierunt, grando, et carbones ignis, id est, pœnæ peccati. Sic per charitatem ultra, quam credi potest, colore croceo rubuit, ut sibi dicat Dominus : Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. Sic etiam per humilitatis virtutem reflexit in abdicatione sæculi, ut vere ipsum alloquatur Dominus : D Super quem respiciam, nisi super humilem et quietum? Sic per perseverantiam boni propositi Deo hæsit, ut sic dicat Dominus : Cœnabo cum ipso, et ipse mecum. Sic de virtute in virtutem abundantius crevit, ut dicat ipse Domino : Crescere me fecit Dominus in terram paupertatis. Sic divini humoris gratiam proximis distribuit in miraculis, ut de eo dicat Dominus : Domus Dei extruitur, et crescit in manibus ejus. Sic per adoptionem gloriæ de mundo in cælum erupit, ut dicat tibi Dominus : Conjungere Deo, et sustine, ut crescat in novissimo vita tua. Ejus itaque nomen et rei consequens fuit, ut ipsius finis probat eventus, et præclara ejus opera, qualia futura erant, indicant manifeste ejus finem et miracula. Reverendus *f* pater et dominus dominus Jacobus venerabilis Cephaludensis episcopus, scripsit anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo, Indictione 3, tempore translationis ejusdem. f

3 Gandolphus servus et amicus Omnipotentis, doctrinæ Christi non obliviosus factus, sed factor operis, mundi hujus anfractus et vana oblectamenta, quibus præsens solet ætas frequentius implicari, prospiciens, pedemque a talium semitis retrahens, per hujus abrupta sæculi immaculato cupit calle transire. [Ingreditur Beatus Ordinem S. Francisci, in quo] E Adeo sibi displicebat, quidquid agebatur in sæculo, ut inquinamenta peccati sibi non deesse putaret, si consilia Christi, velut præcepta, ipsum ad frugem vitæ melioris non adstringerent. Et tandem, suis renuntiatis et propriis *g*, sub jugo sanctæ obedientiæ loco Domini se homini mancipavit, in cujus manibus et voluntatem propriam abdicaret. g Audiens autem Vir beatus sancti Francisci vitam cælibem, et ejus Regulam Euangelicam, verbo luculentam et opere, nominari, sancti Spiritus ductus consilio, sub ejus elegit vita et habitu Domino deservire : sub cujus diligenti observantia Regulæ sic innocenter alitur, ut Ada, veteri homine, continuo spoliatus, Christum indutus, in virum brevi tempore quasi alterum videretur mutatus. Et patris *h* jam sacer æmulus, taliter in ea per tempora virtutis actibus perseveranter se egit, h ut jam nominis ejus fama celebri Sanctus ex fructibus acclametur *i*.... i

4 Beatus itaque Gandolphus Spiritum sanctum [multis virtutibus claruit.] ex suis virtuosis actibus in se habentem * [* forte habitantem] præsensit, cum futura minabatur prædicendo pericula, intra conscientiam corrigendo enormia, ad virtutum hortando regimina, correctis consilia F dando salubria, devotos confirmando in gratiam, et pro omnibus orando gloriam. Sic enim et ipsi Apostoli, prius sanctum recipientes Spiritum, postea prædicabant. Temporalia namque bona sic ipse abdicavit ex intimis, ut sic egressus de sæculo, ut ingressus dives paupertatis præsidio, solis cælestibus gloriaretur. Fidei etiam unitatem sic observare sollicite studuit in vinculo charitatis, ut nunquam se a Dei et proximi societate aliqua culpa disjungeret, uni corde sibi *k* et animo k Deo junctus. Tantam enim * [* forte etiam] in Christo delectationem prætendit, ut in obitu suo, quod in vita delectabiliter gessit, ostenderit; cum non nisi in cruce Domini, quam nudam * [* forte quem nudum] nudus secutus est; et Christi Matris salutatione angelica, eam reiterando sæpius, gloriaretur, singulis dicendo singultibus, Ave. Et cæ erant delectationes ejus usque in finem, ut Spiritum sanctum se induerit habitantem, quem nunquam per culpam repulit : nunquam locum dedit aliqua occasione diabolo : nun-

A nunquam fomento consentiens secum, dum per inhabitantem Spiritum sanctum potius hostem calcavit fortiter, satellitem et superbum.

5 Et, quia nequit abscondi civitas super montem posita, et ardens lucerna, quin luceat; quatuor famam sanctitatis ejus præcipue in Minorum Ordine extollebant, ciborum cruditas, vestium asperitas, vigiliarum pernoctatio, et disciplinarum castigatio. Ipse enim Vir vitæ venerabilis secunda et quarta et sexta feria, et tribus antiquorum Fratrum quadragesimis *l*, in annos singulos consuetis, semel in die tantum modico pane sustentabatur et aqua : una tantum vili tunica tectus præter cilicium, quod nuda gestabat in carne. Totam quasi noctem ducebat insomnem amicæ contemplationis dulcedine. Sic etiam mente levabatur in Dominum, ut non nisi præ lassitudine quandoque corporis, fatigatus etiam sine intermissione orando, somno raperetur fortiter. His vero et aliis castigatus quotidie disciplinis, de suæ sanctitatis fama, quod sibi displicebat quamplurimum, Fratres loci audiens quandoque conferentes, honestam fugæ materiam, sibi non modicum necessariam, invenire, si eam sibi Dominus revelaret, intra se cogitare cœpit. Audiens autem in Petraliæ *m* alpibus montes esse asperrimos, omnis copia penuriæ abundantes, negantes ascendere volentibus iter, hominum sejunctus solatio, in quibus solitaria loca sunt contemplationi amica, vitam sibi cupit solitariam ducere, ut in antro saxeo, sibi providendo a Domino in solatium, vacare liberius Dei possit servitio, locumque, non mentem, mutare disponit *n*....?

et magno vitæ austeritate.

l

B

m

n

6 Prodest enim, fili, pro salute animæ interdum loci mutatio, dummodo mutetur affectus. Naturæ hominis est etenim, ut sibi stare negetur, eo quod nunquam juxta verbum propheticum in eodem statu permanet, in quo si non proficit, deficit. Vir itaque Dei famulus mandatorum in sæculo complementum perfecerat : sed viam consiliorum in Regula ei * circumaggredi concupivit, ne in mandatis forte aliquando negligenter * existat, quod, qui minima, ut ait Apostolus, negligit, paulatim deficit. Sed tandem, ut magis a corporis contradictionibus omnino quiesceret, et ut de virtute in virtutem proficiens, Deum videat deorum in Sion, ad ultimum perfectionis gradum volens pertingere, seipsum juxta veritatis vocem abnegans, crucem proprii corporis per viam asperiorem accipit, ut sequatur libere Christum ejus *o*.... Vir autem vitæ venerabilis, quamvis perseverare perfecte se forte in Regula existimaret, impulsum tamen timet inanis gloriæ, quæ mundi contagio et hominum consortio in multis fuit casus facilis ad ruinam. Non enim posset quis recte toto corde habitare cum Domino, qui multorum accessibus frequentatur : nec sine causa, Elongavi ecce fugiens, per Prophetam dicitur, et in solitudine mansi, in qua sedebit solitarius et tacebit, ad altum contemplationis conscendens, ut levet se super se : et ideo, Fuge, B. Machario dictum est, homines, et salvaberis.

Deinde solitariam agere vitam cupiens,

* *forte etiam*
* *negligens*

C

o

7 Licentia tandem sui superioris impetrata et habita, quemdam de Fratribus, Paschalem nomine, qui ejusdem Patris in omnibus sequebatur monita, secum sumens, ad tam pium propositum, sibi divinitus inspiratum, de loco Fratrum Panormo perrexit, Christi nomine invocato. Et cum allectus Servus Dei contemplationis quiete ac dulcedine, gradu concito ad præparata sibi a Deo loca solitaria properaret, corporis lassitudine fatigatus, Domino dirigente, pervenit Politium. Est autem Politium in Siciliæ partibus locus imminens *, frigoribus asper, rebus frugifer, populo habitatus insigni, a Petraliæ montium alpibus milliario sexto. Erat autem in eadem terra religiosa quædam fœmina, Pisana nomine, pauperum hospita, quæ Dei Famulum domum suam recipiens, omnem sibi humanitatem exhibuit *p*...

impetrata licentia, cum in socium transit Politium,

A. JACOBO EP. SC.

* *eminens, opinor*

p

8 Cernens itaque Politii populus sancti Viri verborum eloquentiam, ejus facundam facundiam, vitam admirabilem, et efficacem in moribus disciplinam, ut pro eorum ædificatione tota ibi Quadragesima populo prædicet verbum Dei, et * omnium communiter precibus invitat. Quos, ne tam ipsius impediant propositum, columbina simplicitate precatur. Sed eorum tandem divinitus instantia, suam utilitati communi non præferens, spiritu humilitatis assensit *q*... Participavit itaque Vir beatissimus bonitatem divinam ex providentia, et ei * idcirco cura sibi de eo fuit : et ejus voluntatis motum cognoscens, ex causa pium ejus propositum impedivit. Præviderat enim Dominus, ut de tanto corporis ejus thesauro Politii terram ditaret munifice, ut in hoc loco insignior ab omnibus et celebrior haberetur.

ubi precibus populi detinetur ad concionandum;

* *forte* eum

q

* ei *redundat*

E

9 Sed cum Servus Dei in Quadragesima verbo prædicationis insisteret, contigit socium ejus, Paschalem nomine, in infirmitate decumbere. Cumque sic gravatus de vita desperaret, et morti jam proximus, diebus quinque persistens in transitu prædicto, locutionis officio nimium angustiari cœpit, et defixo intuitu sic totis oculis Dei Famulum respiciebat quandoque, quasi ejus compassionem saltem peteret, ut velut parturientis dolore detractus, nimium torqueretur. Sed cum morientis spiritus esset pene a corpore absolutus, ipse frater nec mori poterat, nec ad vitam nisi miraculose reduci; nimirum * in modum beatus pater Gandolphus suo compatens * socio, jam lacrimis orationi procumbens, et quod hæc * esset de Fratre jam quasi mortuo, precibus a Domino impetravit. Et tandem ab oratione surgens, continuo socium sic alloquitur : Adjuro te (inquiens) Frater, per Dominum Jesum Christum, uti, si peccatum aliquod, cujus nondum pœnitentiam egeris, seu cujus miseria antiquus hostis te sic miserabiliter corpore cruciat *r*; aut, ne in æternum pereas, misericorditer te, ut pœniteat, Dominus expectat, mihi tanquam presbytero statim pandas : et ut sic de tanta liberatus angustia, una mecum simul per * te Domini, ut tibi ipse indulgeat, misericordiam imploremus. Ad cujus vocem Frater continuo reviviscens, Gratias Deo, et tibi refero, (inquit) Pater, quod me de pœnis inferni *s*, et de corporis angustiis, tuis gloriosis precibus Dominus liberavit. Incuria, Pater, seu negligentia peccata quædam confiteri omiseram, quibus me diabolus fatigabat. Quorum confessione facta, et Patris sacerdotis beati absolutione obtenta, factaque reverentia Sancto, inclinato capite dictus Frater migravit ad Dominum *t*.... Hic autem... ad vitam jam prædestinatus erat æternam ;.... sed præviderat Dominus, beatum Gandolphum pro eo rogare debere, ... ne in peccatis decederet, ... ut orationibus beati Patris in ejus resuscitatione majus miraculum appareret....

socio moribundo loquelam ad confitendum restituit;

* *forte* mirum
* compatiens
* quid hoc

r

F

* pro

s

t

10 Obeunte autem diem ejus socio, alius Frater de sui mandato superioris, Rogerius nomine, beato Viro adjungitur. Erat enim adjunctus socius vagis oculis in aspiciendis mulieribus, verbis vanis ac lubricis, in aliis etiam quamplurimum dis-

alteri prædicit mortem infelicem.

A. JACOBO EPISC.

dissolutus, qui, cum, a talibus ut abstineret, per beatum Virum sæpe commonitus, incorrigibilis penitus videretur, voce scilicet prophetica tam Viri vitæ venerabilis : Quiesce, prædixit, fili, et a talibus resipiscens, animum retrahe : alioquin post meum obitum vitam tuam malo fine concludes. Sed Viro Dei tandem corporis debitum persolvente, miser ille Frater, habitu Religionis deposito, et sæcularis Messanam adiens, ex perpetrato per eum maleficio, patibolo * est affixus *u*....

* patibulo

u

hirundines tempore concionis silere jubens, habet obsequentes.

11 Cum autem beatus Gandolphus quarta majoris hebdomadæ feria in majori ecclesia Politii populo prædicans, garritu hirundinum nequaquam audiri posset, maximus ex hoc populi tumultus increvit. Attendens itaque Vir vitæ venerabilis, quod ex iis verbum Dei non fructificabat, ad nutum facto silentio, Ex parte Domini nostri Jesu Christi (inquit) vobis, aves, præcipio, quod, donec verbum Dei annunciem, penitus sileatis. In tantum autem hirundines, quasi auscultare volentes, continuo siluerunt : quæ, donec, completo sermone, reverendus Sanctus eis mandavit, non cantarunt *w*.... Beatus itaque pater

w

B noster Gandolphus..... tribus temporibus insignia miracula, quatuor in vita, et post mortem viginti tria, et post translationem quasi infinita operatus est, ut de ipso recte dicatur : In vita sua fecit monstra, in morte mirabilia.... Multos igitur Sanctos legimus, eo quod justi erant, quibus animalia sævissima servierunt.... Et ideo, si tanto Patri paruerunt hirundines, non mireris.

Mortem prædictam pie obit.

* *i. e.* sui

12 Completo itaque tanto prædicationis ministerio, sui obitus præscius, Domino revelante, ejus * corporis dissolutionem sic populo prophetice nuntiavit : Scire volo vestræ honestatis præsentiam, me hic non prædicaturum deinceps ; quasi diceret : Me Dominus ad se vocat. Et confestim ad hospitium rediens, corporis cœpit infirmitate gravari. Et videns Christi Confessor, Dominum ad se eum vocare, tamquam athleta Domini fortis, armis cælestibus se protexit. Et cum tandem viribus corporis repente se videret destitui, junctis manibus, ex cœpti laboris ne fraudaretur effectu, humiliter Domino supplicavit, ut, si vivere plus in sæculo sibi prorsus negaretur, nihilominus passionis Christi lamenta

C flendi Dominus præstare spatium dignaretur : et statim Crucem Domini, quam semper in mente gesserat, sibi præsentari mandavit. Quam ulnis amplexus strictissime, sic compassivis suspiriis et gemitibus super eam amicissimi Christi passionem plorabat, acsi corporaliter Christum tunc sibi cerneret crucifixum. Sic etiam impressis in ea labiis osculando, Ave, pluries iterando et, Ave, inenarrabili gemitu, corde, voce, et ore lamentabiliter gemit : qui super eam flens et dolens, magno die Sabbati post Parasceven *x* feliciter obdormivit in Domino, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Dominus in sæcula sæculorum. Amen.

x

ANNOTATA.

a *Vita, ut impressa est, hunc præfert titulum :* Legenda B. Gandolphi, a reverendissimo Jacobo Narnia, episcopo Cephaludensi, scripta anno Domini MCCCXX, Indict. 3. *Prima pars, quæ ad obitum usque pertingit, et in novem lectiones dividitur, dialogus est inter Jacobum et Thomam. Verum omnia, quæ Thomæ nomine dicuntur, ad Beatum non spectant. Hac de causa omitto* D *omnia Thomæ attributa cum iis, quæ Jacobus protulit ad solvendas Thomæ objectiunculas. At nihil omissum est, quod pertinet ad Beatum. Omnia vero connexa sunt eo, quo scripta sunt ordine.*

b *Pro* carne *forsan auctor scripserit* carnis. *Certe dictio sic est magis concinna, et suspicor aliquot menda typothetarum in Vitam irrepsisse. At menda, aut suspicionem de mendis, tantum breviter notabo in margine.*

c *Hactenus Jacobus generatim sancti Viri decora perstrinxit quasi in præfatione. Tum interloquitur Thomas, et quærit de impositione nominum, quod omittitur cum initio responsi.*

d *Nec etymologiam, nec qualitates lilii examino, quia ad Beati gloriam non spectat, rectene an secus sint expositæ.*

e *Locus hic audacius adaptatus est Beato, cum Sapient. 7 ℣ 26 dicatur de increata Sapientia. Alia etiam quædam sequuntur ex sacris Litteris allata, ex quibus nonnulla ibidem de Deo dicta, et in alio sensu Beato accommodata. Hæc studiosus lector facile inveniet, modo attendat voces* E *in aliquibus modice mutatas esse.*

f *Dubitari potest, an Jacobus ipse illam observationem scripserit. Nam annotatio esse potest alterius, quæ loco non suo in Dialogum irrepserit.*

g *Clarius idem dixisset auctor hoc modo :* Consanguineis relictis et rebus propriis.

h *Nimirum S. Francisci.*

i *Hic interloquitur Thomas, quærens, quomodo viri sancti cognoscere possint, adesse sibi Spiritum sanctum. Tum ad illa respondet Jacobus, et ad Beatum redit.*

k Sibi, *opinor, hic, ut alias frequenter, positum pro* illi, *id est, proximo, ut sensus sit, Beatum uno corde animoque proximo et Deo conjunctum fuisse.*

l *Tres illæ Quadragesimæ in Regula S. Francisci, apud Prosperum Stellartium edita, cap. 3 sic exprimuntur :* Et jejunent a festo omnium Sanctorum usque ad Nativitatem Domini. Sanctam vero Quadragesimam, quæ incipit ab Epiphania usque ad continuos quadraginta dies, quam Dominus suo sancto jejunio consecravit, qui voluntarie eam jejunant, benedicti sint a Domino : et qui nolunt, non sint adstricti : sed aliam F usque ad Resurrectionem Domini jejunent. Aliis autem temporibus non teneantur nisi sexta feria jejunare. *Ex his liquet, Beatum non modo rigidius jejunasse, quam Regula præscribebat, solo nimirum pane et aqua contentum; sed etiam multo frequentius. Nam quadraginta diebus post Epiphaniam, quibus jejunium non erat præceptum, sed commendatum volentibus, ipse jejunabat, et pro feria sexta singulis hebdomadis tres suo jejunio deputaverat ferias. Ceterum tres illæ Franciscanorum Quadragesimæ non sunt juste quadraginta dierum : nam prima, a festo Omnium Sanctorum usque ad Nativitatem Domini, semper longior est quadraginta diebus : secunda vero aliquando brevior, nimirum quando inter Epiphaniam et Quadragesimam, toti Ecclesiæ communem, non intercurrunt dies toti quadraginta, ut subinde contingit.*

m Petralia, *aut* Petralia superior, *oppidum est Siciliæ in monte positum. Alpes hic sumuntur, opinor, pro excelsis montibus. Cajetanus in Vita* Petraliam *vocat* Petram, *dicitque Panormo id oppidum distare* L *passuum millibus hæc adjungens :* Id in edito montis vertice situm, rupes

A pes circum arduas habet, præruptosque montes asperosque, et rerum copia destitutos.

n *Objectio interlocutoris de mutatione loci hic omittitur.*

o *Omissa hic exempla quorumdam, qui locum mutarunt.*

p *Hic interlocutor aiebat, non videri necessariam fuisse Beato superioris licentiam : quod recte mox refutatur.*

q *Disputatio de Dei providentia, cui subsunt omnia, hic resecta est.*

r *Phrasis nonnihil perturbata videtur. Nam hic rectius subjiceretur :* Mihi tamquam presbytero statim pandas. *Verum difficulter tota dictio in ordinem redigi potest sine mutatione aliquot vocum. Waddingus ad annum 1260 num. 148 verba* B. Gandolphi *sic exprimit.* Adjuro te per Jesum Christum, ut, si reatum aliquem habeas, nondum per pœnitentiam deletum, propter quem antiquus hostis ita te miserabiliter cruciat, mihi tamquam sacerdoti reveles, ut Dominus, (qui ne pereas in æternum, indulgentissime te expectat, et per augustias has monet) tui misereatur.

B s *Hæc verba nolim nimis crude lector accipiat, uti neque illa, quæ de omissione quorumdam peccatorum statim sequuntur, acsi satis constaret, Fratrem illum fuisse eo tempore damnationi proximum ob delicta mortifera, in confessione negligenter omissa. Etenim, si rerum adjuncta perpendamus, vix poterimus dubitare, quin* B. Gandolphus *solus fuerit cum Fratre, quando ipsum allocutus est de confessione facienda. Unde ergo innotescere potuit tale Fratris illius responsum? Certe* B. Gandolphus *istud non vulgasset. Præterea, si omnino certum esset, moribundum talia protulisse verba; quis certo definiret, graves revera fuisse culpas, quæ Fratrem angebant, et non potius leviores defectus, quos dæmonis tentatio exaggerabat, ut virum in desperationem induceret? Quidquid fuerit, pro certo id habeo, moribundum a Beato ad quietem reductum, loquelaque recepta, iterasse confessionem, et demum placide obiisse.*

t *Varia ibi satis prolixe disputata sunt de prædestinatione, quæ necessaria non sunt, ideoque pleraque omissa.*

C u *Hic interlocutor objicit, illicitas esse divinationes, et ad illam objectionem respondetur.*

w *Quæ hic omissa, spectant ad imperium hominum in feras, quæ Sanctis quibusdam paruerunt; et mox alia quædam resecta de gratia miraculorum.*

x *Si Beatus, ut plerique deinde scripserunt, obiit anno 1260, Cajetanus recte mortem ipsius fixit die 3 Aprilis : Pascha enim anno 1260 incidit in 4 Aprilis.*

CAPUT II.

Auctore incerto, sed contemporaneo.

Sepultura Beati : miracula ante corporis elevationem facta.

a Post a cujus obitum tantus de ore ejus et corpore odor suavissimus exhalabat, ut ejusdem obitus quindecim diebus post locus, in quo migravit ad Dominum, miro modo spiraret odorem. Clerus vero, et populus occurrentes cum reverentia magna, qua decuit, ad majorem ecclesiam ejusdem terræ *b* Politii (ut ipse se sepeliendum, mandaverat) sanctum corpus honorifice portaverunt, et in electo loco per eum, dum viveret, quamvis despecto, cum reverentia posuerunt.

A. INCERTO. Locus, in quo Beatus obiit, diu suavem spirat odorem :

14 Philippus de Larratana, habitator Politii, ab ejus nativitate duas linguas in ore habens, annos fere viginti locutione privatus *. Audiens autem, ad sepulchrum beati Gandolphi cereos accensos sine studio humano visos esse, et multa miracula Dominum per eum dignatum ostendere, cum fide et devotione veniens ad sepulchrum ejus, et prostratus, pro sua sanitate cum lacrymis Dominum devote rogavit. Cumque, præ tristitia locutionis amissæ somno pressus, ibi modicum obdormiret; tandem surgens, cœpit alta voce nomen Domini invocare, et sic Deum in beato Gandolpho laudans, rectam locutionem recepit.

Ad ejus sepulcrum mutus loquelam obtinet :
* *adde* erat

E

15 Margarita de Mado a Politio *c*, cum filios optaret habere, beatum Gandolphum rogans *, ut sibi a Domino impetraret. Nocte vero sequenti Vir sanctus, sibi apparens, Quod tibi postulas, (ait) a Domino impetravi. Ecce dabitur tibi filius, sicut petis. Concepit igitur fœmina : et cum suo tempore pareret, periclitabatur in partu : et morti propinqua *, conquereretur de Sancto; iterum sibi apparens, inquit, Confide, filia, quia jam Dominus te adjuvabit. Et interrogante muliere, quis esset; se Gandolphum Dei famulum nominavit. Quod et factum *d* est.

mulier filium et partum felicem impetrat.
c
* rogavit
* *adde* cum
d

16 Jacobus de Flore, a Politio, casu mirabili auditum perdiderat, nec poterat per sex annos aliquod remedium invenire : sed audiens famam sanctitatis Viri Dei, ad sepulchrum ejusdem veniens, aurem, de qua non audiebat, terræ apposuit; et tres stillæ inde sanguinis emanarunt, statimque ibi, nondum recedens, recuperavit auditum.

surdus auditum :

17 Scarlata, quædam mulier a Politio, ulcere pessimo, in naso sibi extorto *, de consilio medicorum ipsum oportebat incisione curari; alioquin tota ejus facies rodebatur. Quæ ad sepulchrum beati Gandolphi veniens, ibi prostrata obdormivit. Et ecce quidam in habitu religioso sibi apparens, faciem ejus pallio, quo erat indutus, confricavit. Et cum mulier interrogaret, quis esset; dixit, se vocari Gandolphum. Quæ surgens de tumulo Viri sancti, continuo se sanam invenit.

mulier liberatur ulcere periculoso,
* exorto, *opinor*
F

18 Andreas de Fersio, a Politio, cum longo tempore febribus continuis æstuans, nullum a Sanctis potuisset invenire auxilium, præ ira conditionaliter votum vovit, quod si suis miraculis beatus Gandolphus eum sanaret, ad ejus honorem Missam faceret celebrari, alioquin de cætero eum non adoraret *e* pro Sancto. Qui dum in fervore febris esset, dicti sui pœnitens, cum devotione et lacrymis, beato Gandolpho se commendans, continuo est curatus.

vir febrious.
e

19 Alexandrina de Ferraria, habitatrix Petraliæ superioris *f*, annos quindecim sanguinis profluvio fatigata, ope medicorum cum sanari non posset, ad sepulchrum beati Gandolphi accedens, et centies orationem Dominicam dicens, perfecte se sanam invenit.

mulier sanguinis profluvio,
f

20 Petrus de Longo, a Politio, nervorum attractione et rheumatibus per decennium in lecto ja-

vir decennali infirmitate.

A. INCERTO.

jacuit, nec modo aliquo remedium poterat invenire, et tandem auxilium B. Gandolphi petit. Qui sibi de nocte apparuit, et, eo interrogante, quis esset, Gandolphus servus Dei, ait, sum. Qui cum surgere vellet, ut adoraret eum, et requiesceret; beatus Gandolphus eum manu erexit sanum. Et de mane ad sepulchrum ejus veniens, Dominum in Sancto suo glorificavit.

mulier cæcitate,

21 Flaminga, mulier a Politio, cum quodam die Sabbati post Nonam quoddam opus lanificii texeret, oculis ejus in albedinem versis, lucem statit perdidit oculorum. Nocte vero sequenti, cum nimio dolore dormire non posset; rapta tamen a somno, præ tristitia obdormivit. Et ecce quidam in habitu religioso sibi apparuit, interrogans eam, si ipsum cognosceret. Sed cum illa eum non cognoscere diceret; Vade (inquit beatus Gandolphus) ad ecclesiam B. Virginis; et votum vove, servitia tali hora ne facias; et illuminaberis. Expergefacta itaque mulier a somno, cum spe et fiducia ad ecclesiam, facto mane, accessit; et super sepulchrum ejus manuducta procumbens, ibidem cum lacrymis diutius orans, lumen oculorum recepit.

B

vir hernia,

22 Rogerius Capitaneus a Politio, cum rupturam pateretur intestinorum, et præ onere ad ambulandum factus esset inhabilis, orationi se dans et lacrymis, super sepulchrum Viri sancti prolixius oravit; et vomitu superveniente, ex ore ejus sanies cum sanguine multo extitit *: et statim restitutus est pristinæ sanitati.

* *forte* exivit

puer dissenteria,

23 Peregrina, mulier a Politio, filium suum (ut asseruit eum custodiens) infirmitatem dissenteriæ patientem habuit, ita ut per inferiores partes apertas jam emitteret intestina. Ad sepulchrum tandem beati Viri puerum portavit; et cum lacrymis ipsum Deo et beato Gandolpho devote commendans, profluxus sanguinis miraculose cessavit: et puerum perfecte sanum invenit.

vir hernia,

24 Riccardus de Raila, a Politio, cum rupturam intestinorum graviter adeo pateretur, ut etiam respirare nequiret, accedens cum devotione ad sepulchrum Sancti, et ibi pernoctans, de mane se sanum reperit.

mulier partus periculo,

25 Philippa de Capitaneo, a Politio, cum quinque diebus periclitaretur in partu; et propinqua jam morti, desperaret suam vitam, subito

C

partus, viscerum rupturam faciens plicatus, per posteriora volebat exire de ventre. At recordata beati Viri, altis vocibus cum lacrymis suspirando, nomen ejus invocavit devote: et subito partus se vertens, ut debuit, nascitur, et mulier tali periculo liberatur.

alia cancro,

26 Lombarda de Trupella, a Politio, fistulam seu cancrum in mamillis habens, ipsarum amputationem expectabat in proximo. Sed memor B. Gandolphi, votum vovens, venit ad sepulchrum ejus : et ibi orans * cum lacrymis, sic mamillæ illi mulieri restitutæ sunt integræ, ut infirmitatis nullum potuisset vestigium invenire.

* cum ibi oraret

alia sanguinis fluxu,

27 Saracena de Joanne de Rosa, a Politio, annis quindecim fatigata sanguinis fluxu, accedens devote ad sepulchrum beati Gandolphi, ibi diu orans cum lacrymis, sanitatem integram reportavit.

presbyter malo dentium,

28 Presbyter quidam, nomine Philippus, a Politio, infirmitatem gravem patiebatur in ore, ex qua infirmitate unus dens de ore ejus cecidit, et de aliis dentibus, qui in eo remanserant, nulla integritatis remanserat spes. Sed Bellasai, mater ejus, vovens *, ut, si sanaret beatus Gandolphus dictum presbyterum, Missam pro ejus honore faceret celebrare, et statim, alium dentem in ore ejus invenit, priore dente in manu matris ejus remanente, et accedens dictus Presbyter ad sepulchrum Beati Gandolphi, de ore perfecte se sanum invenit.

* cum voveret

D

mulier malo mamillarum,

29 Benvenuta de Birriola, a Politio, cum quamdam inflaturam maximam in mamillis haberet, et nata fuerint in eis plura et nimia foramina, putredine defluente fœtida, vicinorum consortium habere non poterat; suasu tamen filii B. Gandolpho humiliter se devovit. Et ad sepulchrum ejus accedens, centies ibi Pater noster ad laudem Dei et B. Gandolphi, dixit, et exsurgens inde, perfecte se sanam invenit.

vir dolore iliorum,

30 Tudiscus Dente, a Politio, infirmitate yliaca gravissima torquebatur. Et cum multis temporibus nullum posset remedium invenire, beatum Virum humiliter exoravit, ut eum a tali infirmitate dignaretur sanare. Et accedens cum imagine ceræ et candelis ad sepulchrum beati Confessoris, eum * devotione rogavit, ut medicinam salutiferam pro eo daret; alioquin mortem optatam sæpissime impetraret. Et ibi diu orans, subito dolorem maximum viscerum in corpore sentiens, torqueri cœpit gravissime. Confisus misericordiæ Dei, magis atque magis Domini Confessorem humiliter invocabat, et confestim, dolore cessante, sanatus est.

* *forte* cum

E

mulier injusta ...

31 Bellasai de Joanne, a Politio, per vim domo expulsa, nullum jus a judice poterat invenire. Sed accedens ad sepulchrum beati Viri, humiliter similia verba dixit : Beate Gandolphe, advocatum non habeo, judicem propitium habere nequeo, domum calumniose perdo, fœmina miserabilis ad te recurro, qui Judici æterno semper assistis, causam meam tibi per omnia commendo. Inde recedens, domum desolata revertitur, et tamquam hospita in aliena domo recipitur. Nocte vero sequenti judici Sanctus apparuit, Nisi desolatæ fœminæ, dicens, justitiam facias, scias, te incurrere iram Dei, et in extremo judicio reddes ei coram Judice rationem. Iterum mulieri eadem nocte apparens, Vade (inquit) cras de mane secura ad judicem, et recuperabis domum, quam per calumniam perdidisti. Tali visione judex perterritus, de mane consurgens, continuo jubet advocari fœminam : et mutuo inter se recitant visionem : de injustitia factum veniam petit judex, mandans nihilominus, domum sibi restitui : quod et factum est.

F

alia lateris paralysi,

32 Jacoba de Joanne Palmerino, a Politio, supra tres annos uno latere arida, sic inutilis facta est, ut ad nullum opus consurgere posset : sed semper in lecto jacens, paupertate et ægritudine gravabatur. Audiens tandem beati Viri famam miraculis celebrem, cœpit nomen Domini invocare; et Sancto Dei devote se commendans, Unum de duobus, (inquit) Pater, postulo : aut sanitati me pristinæ restitue, aut gratia tua mortem optatam incurram. Et diu lacrymans, obdormivit. Cui Sanctus apparens, Surge, ait, filia, quia tuis precibus te ab infirmitate Dominus liberavit. Et illa continuo surgens, invenit se perfecte sanam, et per se ipsam ad sepulchrum Sancti properans, Deum in beato Viro collaudans, vota ibi vovit Domino, et soluta est.

alia renum malo,

33 Jacoba de Garofalo, a Politio, cum gravem infirmitatem in renibus pateretur, et ex hoc de lecto surgere non valeret, votum beato Sancto vovit, quod si eam de tali infirmitate sanaret, centies super ejus sepulchrum diceret Pater no-

A noster, continuando per annum. Et continuo de mane surgens, perrexit ad tumulum Sancti Dei, et decantans Pater noster, statim ab infirmitate sanatur.

alia strumis in collo, g h i k

34 Joanna de Papaleone, a Castronovo *g*, dum scrophularum *h* pateretur infirmitatem, itaque respirare turgiditate gutturis et deglutire non posset, famam sancti Viri audiens, cum commendare se Sancto deberet, præ ira, cum sanari non posset, asseruit *i* Proh Dominum nostrum! Et tandem, cum desperata de sua sanitate diffidisset, Sacramentis Ecclesiæ susceptis, dictum pertæsa *k*, in transitu laborabat. Cum autem ejus vicini, eo quod bona erat, amarissime flerent, subito fœmina reviviscit. Et apertis oculis, Benedictus Dominus, (ait) qui per beatum Gandolphum dignatus est me sanare. Et vicinis interrogantibus, quis esset, Habitatorem Politii, ait, se esse, mihi asseruit. Et continuo surgens fœmina, perrexit Politium; et ad sepulchrum Sancti properans, cum devotione, fide, et oratione ibi continua pernoctavit; sed mane tandem, ad propriam rediens domum, nullum infirmitatis potuit sui gutturis invenire vestigium.

et alii demum gravi infirmitate. l

B 35 Filii Nicolai de Costa de Rami, a Politio, fratres, Rogerius et Andreas nomine, quorum alter, scilicet Rogerius, adeo gravem infirmitatem patiebatur in cruribus, ut longissimis temporibus claudicaret *l*. Accedens tamen pater eorum ad ecclesiam beatæ Virginis, in qua corpus beati Gandolphi erat repositum, cum devotione et lachrymis super sepulchrum Sancti,* orationibus pernoctans cum filiis, ita de mane sani reperti sunt, ut utriusque defectus nullum potuerit pater modicum vestigium reperire.

* *adde* in

ANNOTATA.

a *In impressis talis hisce præfigitur titulus :* Miracula B. Gandolphi ante corporis inventionem facta. *Scripta autem sunt ab auctore certe contemporaneo, sed forte non ab ipso Jacobo episcopo : Vide dicta in Commentario num. 6.*

b Terra *hic sumitur pro oppido.*

c A Politio *huic scriptori familiare est pro* Politiensis.

d *Videlicet, ut erat promissum de adjutorio Dei* C *in partu.*

e *Similia aliquando committunt ægroti impatientes, minime imitanda.*

f Petralia Superior *dicitur ad distinctionem Petraliæ Inferioris, quæ in valle posita est prope montem, in quo est* Superior. *Ad hanc tendebat Beatus, ut in vicinis montibus vitam duceret solitariam, quando Politii detentus est ad concionandum.*

g Castrum novum *oppidum est Siciliæ mediterraneum, et in diœcesi Agrigentina situm.*

h Scrophulæ *sunt strumæ in collo.*

i *Id est, protulit iracunde has voces.*

k *Id est, dicti pœnitens.*

l *Mendose videtur impressum hoc beneficium. Nam non modo dictio variis locis imperfecta hæret; sed etiam alterius malum non exprimitur, licet ambo videantur sanati.*

CAPUT III.

Beati corpus anno 1320 elevatum, et gemina ipsius festivitas instituta.

Cum Jacobus episcopus frequenter rogatus esset, ut Beati corpus elevaret : a b

Sanctissimi Domini Joannis Papæ vigesimi secundi, serenissimi principis domini Federici *a* regis Siciliæ tempore, beatissimi Gandolphi confessoris hoc modo inventio facta est. Venerando domino Jacobo Cephaludensi præsule *b*, jam ut per annos singulos tenetur, diœcesim visitante, hac de causa terram Politii, eo quod locus suæ diœcesis est celebrior, ut plurimum frequentabat. Sed hoc tempore contigit, ut, cum visitationis officio intraret eamdem terram, miraculorum tandem beati Viri fama celebris ostensa, per eum dudum facta miracula revelata, quasi fidelibus ejus inventio celebranda, eorumdem fidelium devotione validus clamor, suæ figura imaginis ante multa tempora ejusdem præsulatus ob devotionem depicta, et habitantium inibi humilis, non semel, sed pluries, facta petitio, ejus assensum quærentium, ut de terra Viri venerabilis corpus et thesaurus incomparabilis levaretur. E Hæc et alia inducentia ad dicti præsulis pervenerunt auditum. Et quamvis promptum se pro fidei exaltatione reddere teneretur ad corpus beati Gandolphi, ut thesaurum absconditum, effodiendum, inductivis non obstantibus talibus, se difficilem sæpius exponentibus talia demonstrabat. Cum autem annis singulis præsul ipse talibus frequenter sollicitaretur indiciis, tandem visitationis gratia revoluto tempore, festis Paschalibus Politium usque descendit.

tandem, auditis testimoniis, illud occulte fodiendo quærit et invenit : c d e

37 Sed cum die ultimo Sabbati Quadragesimæ sermonem clerus de sancti exhumatione corporis ingereret ex ostensa revelatione divina, ut protinus effoderetur, omnium resedit assensus. Ipse vero episcopus his et aliis sollicitatus assidue, in ecclesia, in qua sancti Viri reliquiæ servabantur, existens, ad fidem sibi aliquam faciendam, non ut inquisitor, sed ut verum probaret esse, F quod asserunt, cupiens experiri testimonia, non aut testes *c* super vita ejus et miraculis cœpit audire. Quorum concors assertio tantam certitudinem beati Viri miraculorum et vitæ inducebat, ut de fide sibi facta, nisi corporis Sancti exhumationi consentiat, divinæ inspirationi procul dubio videretur resistere. Cupiens tandem eorum votis annuere, ut occulte foderent *d*, et ut per hoc, si appareret clarius, præstaret assensum. Igitur cum sero esset die Sabbati illa, et fores ecclesiæ clausæ essent, ignorantibus ex temporum longinquitate locum fossoribus, mulieris tandem non vocatæ inditio cognoverunt. Locus vero ille, in quo beati Viri reliquiæ servabantur, sic se fossoribus fossilem præbuit, ut modico quasi labore pervenirent ad corpus. Vocato itaque præsule, et quid sit clericis faciendum de eodem invento sancto corpore, sciscitantibus, cum omni, qua diligentia decuit, præsul ipse totum corpus mandavit perquiri. Et factum est, ita quod invento integre *e*, et mundissimo posito linteo, ad altaris gradus majoris clerici honorifice portaverunt.

38 Mandat itaque iterum præsul, ut, corpore de incineratione *f* per venerabilium manus Sacer-

A. INCERTO. *elevat, ac in altari deponit.* cerdotum purgato, diligentissime postmodum lavaretur: et factum est ita. Sed cum sanctissimum illud corpus reverenter aqua lavaretur et vino, cœperunt continuo Viri sancti miracula coruscare mirum in modum. Dum hæc nocte illa Sabbati fere media, talia peraguntur; nidificantes in ecclesia illa hirundines, quasi choraulæ, intervallis competentibus alternatim tribus vicibus cantaverunt. Nec mirum, si in ejus corporis inventione psallebant, quia dum Sanctus viveret, ejus nutu sibi alias pararunt *g*. Ad quarum decantationem mirabilem una simul cum clericis præsul ipse alta voce TE DEUM LAUDAMUS solemniter decantavit. Elevato itaque de terra corpore, et in altari cum reverentia posito, quanta devotione ubique Siciliæ miraculorum ejus divulgata est fama, qui salutem corporis ejus precibus sunt misericorditer assecuti, testimonium afferunt veritati.

sequentibus multis miraculis: gemina Beati festivitas instituta. B

39 Posthæc autem die tertia ad sedem propriam dicto præsule redeunte, fit undique populorum concursus. Et qui terra sepulchri sancti Patris liniti, et qui aqua, qua corpus lotum est Viri sancti, aspersi, et qui ejus venerabilibus tacti reliquiis fuerunt, cum sanitate quamplurimi ad proprias domos cum gaudio et lætitia sunt reversi. Cujus obitus festum cum magna die Sabbati post Parasceven, quo Sanctus migravit ad Dominum, festis jam initiatis Paschalibus, non posset commode celebrari: et ideo deliberatione provida Politienses in tertia Dominica mensis Septembris, decimo septimo die ordinaverunt solemnius celebrandum, in hoc exemplum sanctæ matris Ecclesiæ sequentes laudabile, quæ multorum Sanctorum ex causa diei festivitate mutata, continua devotione duobus temporibus eorum festum devotissime ac solemniter agit. Unde Translationis die, secunda feria post Pentecosten *h*, suo tempore remanente, tempus aliud eis aptum, quo duplici honore devotius suum venerarentur Concivem, deputaverunt, anno videlicet Domini millesimo trecentesimo vigesimo, Indictione tertia, septimo Maii *i*, sic providente Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum Amen.

C

ANNOTATA.

a *Joannes XXII pontificatum gessit ab anno 1316 usque ad 1334. Fredericus vero Aragonius Siciliam eodem tempore possidebat, dictus alias rex* Trinacriæ, *sed nomen* Siciliæ regis *etiam usurpans.*

b *Rectius diceretur* Jacobus præsul *etc. Mox etiam sequens phrasis non est perfecta. At studiosus lector facile perspiciet, quid auctor dicere intendat.*

c *Id est, non cum omni illa forma, qua testes stricte interrogari solent; sed ut sine illa forma verum investigaret.*

d *Addendum est,* mandat, præcipit, *aut quid simile.*

e *Adde* corpore. *Et mox* in mundissimo *etc. Sensus est: Ubi totum corpus erat inventum, et in linteo mundo positum, illud clerici portarunt ad gradus summi altaris.*

f *Cum sine loculo Beatus fuisset sepultus, terra et cineres ossibus adhærebant. Voluit itaque episcopus, ut ossa expurgarentur.*

g *Legendum, opinor,* paruerunt. *Nam in Vita num.* XI *legitur, siluisse hirundines ad mandatum Beati, ad concionem in eadem ecclesia dicentis.* D

h *Hæc dubitationem ingerunt de die, quo olim peracta est translatio, quoque deinde celebrata, præsertim cum libellus impressus tot scateat mendis typographicis, ut illi parum fidere possimus. Inferius innuitur, translationem esse peractam die 7 Maii, si mendum non sit. Waddingus presse inhæret dictis, ita de translationis ejusque festivitatis die scribens:* Facta est hæc translatio anno MCCCXX in Sabbato Pentecostes, sed celebratur ibidem 2 feria post Pentecosten. *At sic non celebratur translatio illo ipso die, quo peracta est, ut Acta videntur dicere. Octavius Cajetanus in Martyrologio Siculo ad 17 Maii dictam translationem commemorat, quæ erat vigilia Pentecostes anno 1320.*

i *Dubito, an forte legendum non sit* 17 Maii *secundum Cajetanum, qui in Actis etiam translationem eodem die peractam scribit, uti et Carrera in Pantheo Siculo. Ambo addunt, nundinas eo die institutas esse.*

CAPUT IV.

E

Miracula post elevationem corporis facta.

Gualterius Claramontensis, a Politio, vinum, de quo lotum est nocte illa corpus beati patris Gandolphi, in vase fictili colligens, domum suam cum gaudio reportavit. Et dum mane sequentis diei vas illud requireret, totum fere reperit floribus Gelsiminis *a* quasi undique coopertum. De cujus vasis vino debiles et infirmi aliqui aspersi, perfecte sanati sunt. Vas autem illud usque in diem hodiernum in ecclesia, in qua corpus beati Viri jacet, pro thesauro in testimonium reservatur. *In vino quo corpus lotum flores inventi multis salutiferi:*

41 Religiosa fæmina, Joanna nomine, Rogerii Longi uxor, a Politio, cum magna instantia vinum de vase prædicto impetravit: eoque obtento, in domum propriam, acsi thesaurum obtinuisset incomparabilem, cum ingenti gaudio est reversa. Cum autem digitum super ampullam vitream illius vini poneret, vinum prædictum ad summitatem oris vasis accedens, quam citius pugilli ejus digitum de ore vasis violenter pellebat. Sed cum dicta fæmina tribus jam vicibus ori prædicti vasis digitum iterum atque iterum respondendo *, hoc plurimum miraretur, eo quod quanto sæpius ori vasis digitum poneret, tanto fortius removebatur compulsus. Et ut indignam se reputans manibus propriis vas sancti liquoris detinere, cum magno timore et lacrymis in arca quadam ea, qua potuit, reverentia vas prædictum reposuit. Putans autem religiosa prædicta ex eo, quod tam indigne prædictum vas vini teneret, maximum incurrisse peccatum, cum singultu et lacrymis genuflectens, suppliciter Dominum et beatum Gandolphum, ut sibi parcerent, orationibus et suspiriis deprecabatur. *vinum illud post alia mirabilia,* F ** forte reponendo*

42 Cum autem in continua oratione persisteret, et somno aliquantulum sopiret *, cum pene vigilaret, in extasi quasi posita, ecce duo viri, habitu induti Minorum, sibi apparuerunt, et causam tantæ tristitiæ inquirentibus, ipsa religiosa dictis fratribus enarravit. Unus vero illorum, poplite flexo, sibi vas illud instanter petebat *in oleum reperitur mutatum.* ** forte soparetur*

A tebat ostendi. Sed cum ipsa fœmina sibi penitus ostendere denegaret illud, major eorum sibi petiit arcam, in qua tantum vinum erat reconditum, aperiri. Religiosa vero fœmina cernens virum, statura procerum, vultu decorum, modica canicie venerandum, quo vocaretur nomine *b*: sed de hoc interrogare eumdem cupiens, cœpit non modicum fluctuare. Cui Vir vitæ venerabilis : Ne timeas, ait, Deo devota filia, mihi vinum mei corporis exhibere, quia pro animæ tuæ salute domum hanc curavi sollicite visitare. Et aperta arca, oblatoque sibi vase vitreo, liquor vini in liquorem olei reperit jam conversum. Cujus aliqua parte per virum venerabilem hausta, de residuo vasis olei beatus Gandolphus dictam religiosam unxit, mandans eidem, ut deinceps temporalibus fusis ultro curis amodo non curaret, adjiciens, ut residuum olei cum reverentia reservaret. Quo sibi assignato, et in arca posito, visio sibi monstrata statim disparuit. Fœmina vero continuo surgens, habitu religionis assumpto, et vitam postmodum religiosam ducens, in regula sanctæ Claræ perseverans egit.

b

B 43 Duo ex majoribus clericis Politii secundo inventionis corporis beati Patris die secreto inter se condixerunt, mutuo conferentes, quod pretiosum corporis ejus thesaurum occulte absconderent, ne forte (quod absit) manus sacrilega ipsum ausu nefario temere raperet, et alio asportaret. Et cum factis implere cuperent, quæ animo cogitaverant, mansionarium *c* illius ecclesiæ, bonæ vitæ hominem, tertium sibi in eorum adjutorium assumere statuerunt : eique pium *d* ipsorum propositum manifestarunt. Et sic horum trium communicato ad invicem consilio, mediæ noctis silentio ad ecclesiam, ubi corpus erat sanctissimum, perrexerunt. Et ut id inter eos esset secretius, juramento prius firmiter obfirmarunt, pacis osculo sibi etiam dato, et sic venerandum corpus, honorifice linteis involutum, eodem * mansionario ad præparatum locum ferendum secretissime tradiderunt, in quo ipsum recondere disponebant.

Clerici, qui conspiraverant ad reliquias abscondendas,

c

d

* eidem

44 Exeuntes itaque de ecclesia omnes tres simul, ab ea longe quasi lapidis jactus, subito ab eis ipse mansionarius est avulsus, et, sicut Deus voluit, disparuit ab eis. Sed cum duo simul C ipsi pergentes, tertium quærerent stupentes, non modicum mirabantur de socio sic assumpto, putantes, quod Sancti meritis virtute divina in ecclesia beatas reliquias Dominus assumpsisset. Re sic habita, admirati omnes, simul domum suam mœsto animo redeuntes, cum lacrymis et singultibus atque suspiriis mirum in modum ambulantes, totam noctem duxerunt insomnem, Dominum quoque lacrymis exorantes, ut, ubi remansisset tertius ille, indicaret eis. Sed cum ferventius orarent, fere facta est dies crastina. Cum autem jam aurora claresceret, si de socio possent invenire vestigium, amaro animo ad ecclesiam redeuntes, in quo loco disparuerat, dictum mansionarium, quasi attonitum multumque squalidum corpore, stupidum, et fere exanimem cum sanctis reliquiis, ut sibi traditæ fuerant, sicut Domino placuit, invenerunt : peractisque Deo gratiis, quo iverit, aut ubi fuerit, ab eo subtiliter perquirentes, quod per multa devia peragendo * extra Terræ mœnia, ut sibi visum fuerat, portatus ab alio et reductus, sociis enarravit. Cernentes vero socii miraculum sibi monstratum divinitus, et quod Sanctus reliquias suas ab eo loco, in quo jacuerant, transferri noluit,

divinitus impediuntur.

* *forte peragrando*

ad eumdem venientes locum, Spiritus sancti gratia demonstrante, sanctum venerandum corpus honorifice et magnificentius locaverunt ibidem, anno Domini MCCCXXIII *e*.

A. INCERTO.

45 Ricca mulier a Camerata *f*, cum quibusdam aliis mulieribus spiritu diabolico ducta, artem magicam, in qua dæmonis adjutorium implorabatur, perpetrabat. Et dum in tali scelesto opere occupata persisteret, in intrinsecis corporis miserabilis fœmina subito se sensit torqueri. Cum autem validius torqueretur, voce cœpit alta clamare. Verba nedum inania, verum etiam opprobriosa et illicita, proferebat. Videntes itaque consanguinei ejus, ipsam tandem vexatione fatigari enormi, cum fletu magno ipsam a dæmone plangebant invasam. Audientes vero miraculorum beati Gandolphi famam, per Siciliam divulgatam, pro miseræ fœminæ liberatione accesserunt Politium. Et dum invasam fœminam, ne alicui noceret, ligarent, Politium venientes, in ecclesiam, in qua corpus sancti Viri erat repositum, vix eam introducere potuerunt. Adducta tam * misera coram sacerdote, per episcopum ad scribenda Sancti miracula deputato, per Do- E minum nostrum Jesum Christum, et per intercessionem beati Gandolphi, ut, si dæmon est, qui eam detinet, et quando venit, et quomodo invaserit, interrogatur. Qui respondit : Dæmon sum, et in arte magica reprobata vocatus, per hanc, quam cernis, miseram, sic ego veni.

Mulier energumena, ad sepulcrum ducta,

f

* *forte* tamen

46 De ejus itaque nomine iterum interrogat presbyter, ut, si unus, vel plures sint. Respondit : Nomen meum Lucifer : non unus, sed sumus tres. In virtute Domini nostri Jesu Christi, et juvante patris nostri beati Gandolphi intercessione, tibi præcipio (inquit presbyter) ut de hujus mulieris corpore continuo exeas. Cui dæmon : Noli mihi molestus esse, quia per hanc vocatus, tuæ vocis imperio non exibo. Et iterum : Ex parte Dei omnipotentis et sanctissimæ Trinitatis (inquit presbyter) te, dæmon, adjuro, et per has sanctas reliquias, quas nunc oculis hujus miseræ offero, ut statim de corpore hujus mulieris exeas. A quarum reliquiarum aspectu sic revolutis oculis et productis retorta facie, et dentium stridore, et membrorum torsione, divertebat intuitum, ut nec sacerdotem, nec etiam sanctas reliquias posset aliquo modo prospiscere. Et ap- F proximatis reliquiis, dæmon respondit : Noli me vexare : polliceor enim exire continuo, eo quod amplius propter Gandolphum hic nequeo habitare. Et presbyter : Signum a me petitum in tuo exitu facies. Alioquin igne, quem times, et magis reliquiarum præsentia te vexabo. Pete tibi confestim signum (inquit diabolus) quia Christi et Gandolphi nomine jam exuror. Signa (inquit presbyter) hæc tria volo te facere in egressu, scilicet vocis terribilis, spumæ oris, et stridoris dentium. Et dæmon : Polliceor, inquam.

cum reliquiis Beati dæmon exire compelleretur,

47 Exspectat igitur populus ad promissa modico intervallo. Et ecce subito dæmon in vocem horridam rumpens, spumam in ore miseræ fœminæ faciens, et spissum stridorem dentium, ut promiserat, his peractis signis, a mulieris obsesso corpore exivit. Ad cujus vocem timore perterritus est populus : et miserabilem fœminam dæmon quasi mortuam reliquit. Quæ apertis oculis emisit nimium admiratum : et tandem in ecclesia se esse prospiciens, manus cum lacrymis levat ad cælum. Et attonita, quomodo illuc venerat, a populo sciscitabatur. Interrogata vero, si se sanam cognosceret. Melius (inquit) me

salva evadit :

nunc

A. INCERTO.

nunc hodie habeo, quam tunc pridem. Continuo itaque surgens, et Crucis signo se muniens, de suis culpis veniam petit. Et cito confortata, cælestem Deum in beato Gandolpho collaudans, sana et libera cum gaudio remeavit.

alius energumenus ibidem liberatus.

48 Guilielmus Barberius, a S. Mauro *g*, possessus a dæmone, ligatus etiam teneri non poterat. Sed cum sui eum portarent Politium, ad ecclesiam B. Joannis Baptistæ, quam in via repererant, orandi causa declinarunt parumper. Sed cum ibi pro illius miseri deliberatione beatum invocaverunt Gandolphum, subito dæmon evanuit: et jacens in terra quasi mortuus, miser ille surrexit, a dæmone liberatus. Veniens tandem Politium totus quasi contractus, cum se non posset aliquo modo erigere, vexatus a dæmone super sepulchrum Sancti pernoctavit devote: et de mane fortificatus *h* non modicum, cum gaudio reversus est.

Varii surditate aut aurium

49 Ricchardus, filius Miralli, a Traina *i*, surdus annis sexdecim, et tremens manibus, accedens ad sepulchrum B. Gandolphi, perfecte sanatus est.

B

Honesta mulier de Joanne de Florino, a Castelluccio *k*, surda spatio duorum annorum, et guttur habens crassum, per quod vix poterat deglutire, his duabus infirmitatibus fatigata, non poterat medicorum ope juvari. Accedens tamen ad sepulchrum beati Gandolphi, sana ad propriam domum est reversa.

Margarita de Mastro Blasio, a Gratterio *l*, annis quindecim auditu carens, veniens ad sepulchrum B. Gandolphi, recuperavit auditum.

Joannes Paschalis, a Bizinio *m*, ab ipsa sua nativitate videlicet viginti quinque annorum, surdus, nunquam audire potuit. Sed veniens ad sepulchrum beati Viri, cœpit juvare magistros, qui cappellam Sancti fabricabant: et certis horis intrans cappellam, deprecabatur Sanctum pro sua sanitate. Accedens tandem ad altare majus, aliquantulum obdormivit: et de somno surgens, audivit cantare hirundines. Ad quarum cantum cum lætitia surgens, plene recuperavit auditum.

defectibus laborantes,

50 Desiata, filia magistri Guilli de Desiata, a Hiracio *n*, surda tribus mensibus, veniens ad sepulchrum B. Gandolphi perfecte sanata est.

C

Nicolaus de Russello, a Drepano *o*, spatio sex annorum surdus, ex qua infirmitate nihil audiebat omnino, veniens tandem ad ecclesiam S. Gandolphi, et ibi diu orans, sanitatem recuperavit auditus.

Bartholomæus, filius Aldoini Carbonarii, a Panormo *p*, tribus annis surdus, accedens ad sepulchrum B. Gandolphi, perfecte sanatus est.

Jacobus, a Calaxibetta *q*, supra triginta annos surdus, dormiens domi suæ somniavit recuperasse auditum: et evigilans nihil audiebat, ut prius: sed præ gaudio, quia videbatur sibi recuperasse auditum, iterum obdormivit. In qua dormitione videbatur sibi audivisse campanas. Interrogans autem, cum dormiret, quemdam hominem religiose indutum, pro quo campanæ sonarent. Pro recuperatione (inquit) auditus tui dormientis jam sonant. Hoc audito, nimia affectus lætitia surrexit, eo quod auditum recuperavit in vigilia, ut in somnis sibi fuerat prædictum. Audiens tamen miraculorum famam B. Gandolphi, accessit Politium, et respiciens imaginem dicti Beati, in suo sepulchro depictam, dixit se vidisse in somnis illum eumdem, et laudans Dominum in beato Gandolpho, cum gaudio est reversus.

51 Ricca mulier, spatio sexdecim annorum utraque aure surda, veniens ad sepulchrum B. Gandolphi, perfecte se sanam invenit. *sanantur*

Calciaranus, a Badom, filius Madom militis, surdus aure sinistra, nulla medicorum ope sanari poterat annis decem et octo. Accedens tandem ad sepulchrum B. Gandolphi, et ibi diutius orans, perfecte sanatus est.

Laurentius, filius Bonaccursi, a Panormo, tribus annis surdus, nullo modo audire poterat. Accedens tandem ad sepulchrum B. Gandolphi, perfecte sanatus est.

Magister magistri Blasii, a Gratterio, qui ambabus auribus surdus audire non poterat supra duorum annorum spatium, accedens tamen ad ecclesiam sanctæ Mariæ, ubi corpus B. Gandolphi jacebat, et ibi diu orans, perfecte auditus sanitatem recepit.

Cæci, aut reris

52 Sibilia de Cuscino, a Caccabo *r*, habens in oculo dextro albedinem in pupilla sex annorum spatio, quo oculo nihil videre poterat, accedens tamen ad sepulchrum beati Gandolphi cum devotione et fide, inde sana recessit.

Sibilia de Conzo, a Calatanisetta *s*, oculo dextro spatio sexdecim annorum cæca, quo nihil videre poterat accedens ad sepulchrum beati Viri, recuperavit visum. E

Raynaldus, a Camerata, pedatam *t* in oculo sinistro habens spatio dierum quinque, quo nihil videre poterat, accedens tamen ad sepulchrum, beati Viri meritis sanatus est.

Joanna de Cayruni, habitatrix Spirlingæ *u*, oculo sinistro cæca, ita ut novem mensibus illo videre non posset, accedens tandem ad sepulchrum beati Viri, sanata est.

Majorana a Milaccio, habitatrix Panormi, utroque oculo cæca, ita ut spatio annorum quatuor videre non potuerit, sed veniens ad sepulchrum B. Gandolphi, lumen oculorum recepit.

Bartholus de Majorana, habitator Panormi, annis tribus cæcus existens, venit ad sepulchrum B. Gandolphi, et ibi devote orans, lumen oculorum recepit.

oculorum malis affecti,

53 Sabella de Bosco, de Castro novo, habens oculum dextrum totaliter dealbatum, ita ut spatio trium annorum illo nihil videre potuerit, veniens tandem ad sepulchrum B. Gandolphi, et ibi devote orans, lumen oculorum recepit, et illuminata est. F

Matthæus, filius Anselmi, a Platia *w*, sinistro oculo cæcus fere annis tribus, accedens tamen ad B. Gandolphum, sanatus est.

Andreas Piscis, habitator Panormi, cæcus oculo dextro, quo novem mensibus nunquam videre potuit, veniens tandem ad beatum Gandolphum, statim sanatus est.

Contissa, a Panormo, cæca spatio sex annorum duobus luminibus, videre non poterat; sed accedens ad sepulchrum B. Gandolphi, visum recuperavit.

Bidiata a Gratterio, cæca oculo dextro fere per mensem, sanari aliquo medicamento nequiens; sed veniens tandem ad corpus Beati Viri, et ibi diutius orans, sanata est.

Palma, a Castronovo, infirmitate per menses tres oculi sinistri gravata, quo nullo modo videre poterat, ad beatum Virum accedens, sanata est.

Henricus de Cortisio de Favara, a Calatagerone *x*, cæcus oculo sinistro spatio novem annorum, et oculo dextro parum videns, nulla me-

A medicorum arte sanari poterat. Veniens tandem Politium, et super sepulchrum beati Gandolphi pernoctans oratione et lacrymis, visum integre recuperavit de mane.

y Philippa de Cuffia, a Mazaria *y*, pannum in oculis sic habebat maximum, per quem impediebatur videre. Pergens tamen cum fiducia ad reliquias Sancti, et super sepulchrum ejus orans, liberata est.

z Fluri de Calso, a Pittineo *z*, oculo dextro cæca, quo nullo modo viderat spatio quinque annorum, accedens tamen cum fiducia et oratione ad Sanctum, oculi sanitatem recepit.

aa Venturella, filia Jacobi de Cali, a Monte Regali *aa*, spatio trium annorum de oculo sinistro lacrymam nequibat restringere. Audita fama sancti Gandolphi cum fide et devotione accessit Politium in ecclesia, ubi Sanctus jacebat: et devote orans, sanata est, et lacryma restricta est.

54 Philippa, mulier a Politio, civis Panormitana, spatio xxv dierum cæca oculis, cujus cæcitas, dum intraret balneum Thermarum, supervenit: quæ totaliter non videbat, veniens tandem ad sepulchrum beati Viri, cum devotione et fide B orans, ibi cum lacrymis pernoctando lumen oculorum de mane recepit. (olii.)

Matthæus, filius Henrici de Curiscino, pedatam in oculo dextro habens, modo aliquo videre non poterat. Quam infirmitatem adeo graviter sustinebat, ut duorum annorum spatio prædicto oculo aliquo modo non videret. Veniens tandem Politium, et super sepulchrum beati Viri devote orans, illuminatus est.

bb Gratiana, filia Bonelli a Castro Joanne *bb*, civis Panormitana, varos seu pedatam in oculo sinistro habebat, quo modicum vel nihil videbat. Veniens tamen ad ecclesiam Virginis, in qua corpus Sancti jacebat, et ibi devote orans, sanata est.

Christiana, uxor Præzavalli, a Panormo, spatio duorum annorum in sinistro oculo lacrymam habens, nulla ope medicorum restringere eam potuit. Veniens tamen ad ecclesiam Virginis, in qua corpus Sancti jacebat, rogans beatum Virum, ut dignaretur eam sanare, tactis sanctis ejus reliquiis, optatam sanitatem assequitur.

55 Stilla de magistro Joanne de Monteleone, a Mazaria, octo annorum spatio cæca, et quoddam C foramen in umbilico habens, per quod egrediebatur cibus et potus: quam infirmitatem pudore repleta manifestare nolebat. Audiens autem Viri sancti famam in miraculis virtuosam, votum vovit ejusdem B. Gandolphi visitare sepulchrum. Sequenti tandem nocte Sanctus sibi in visione apparuit, habitu religioso vestitus. Sed cum mulier interrogaret eum, quis esset: Gandolphum servum Dei se esse asseruit. Cum autem dicta fœmina eum pro sua sanitate rogaret, Vade (inquit) Politium et ecclesiam beatæ Virginis visitans, sanaberis, sicut optas. Surgens autem de mane fœmina, pervenit Politium: et dum super sepulchrum Sancti orationibus intenta pernoctaret, Sanctus iterum sibi apparens, Cruce sibi oculum infirmum signavit, et locum infirmitatis alterius. Et statim mulier sana surgens, de mane cum gaudio ad propriam remeavit domum. (cirum.)

cc Fina, uxor Rogerii de Bisiniano, ab Agrigento *cc*, pedatam in sinistro oculo, et in utroque pilum habens annorum octo spatio, veniens ad beatum Gandolphum, utroque defectu sana recessit inde.

56 Manfredina, neptis Agrigentini episcopi, novem annorum spatio dextrum oculum album habens, et sinistro modicum videns, Politium ad ecclesiam beatæ Mariæ, in qua corpus beati Gandolphi jacet, accedens, ibique orans cum devotione beatum Gandolphum, utriusque oculi lumen recepit. A. INCERTO. *alii sanationem,*

Benedicta, filia Nicolai Martini Tignosi, a Politio, oculo dextro carnositate gravata, et sinistro quodam panno a sua nativitate vitiato, videre non potuit. Pernoctans tandem super sepulchrum B. Gandolphi, et sæpius aqua reliquiarum sibi oculos liniens, meritis B. Gandolphi carnositas unius oculi statim disparuit, et pannositas alterius sic recessit, ut visum sancti Viri meritis recuperaverit.

Jacopella, filia Matthæi Cotti, a Calaxibetta, quoddam vulnus in dextro oculo habens annorum spatio quatuor, quæ nullo medicorum remedio poterat liberari. Audiens itaque famam miraculorum beati Gandolphi, votum vovit ejus vigiliam jejunare, et centies Pater noster uno anno pro ejus devotione dicere. Dormiente * vero de nocte, sibi Sanctus apparuit, et pallio ejus oculorum tergens visum, et mulieri liberam se esse a vulnere, quod habebat, dixit: et continuo expergefacta mulier manum apposuit vulneri, et totam faciem illius partis invenit putredine deturpatam. Surgens vero fœmina, et a vulnere reperiens se sanam, accessit Politium, et in cappella B. Gandolphi Deum in Sancto laudavit. * *i. e.* cum dormiret E

57 Bartholus, filius Venturæ a Castrobono, habitator Panormi, cæcus duorum annorum spatio non videbat. Accedens tamen cum devotione et fide Politium, et terra sepulchri, aquis reliquiarum S. Gandolphi mixta, liniens visum, lumen recepit: et ad propriam domum cum gaudio rediens, Dominum in Sancto laudavit. *patrocinante B. Gandolpho, impetrant.*

Nicolaus, filius Ricchardi de Artudi, habitator Suteræ *dd*, albedinem in dextro oculo habens, decem annorum spatio dicto oculo non videbat. Veniens tamen ad sepulchrum beati Gandolphi cum patre, meritis B. Gandolphi sanus reversus est. dd

Joanninus, filius Jacobi a Castronovo, Bicaris *ee* habitator, spatio trium mensium sinistrum oculum habens clausum, in quo pedata maxima erat; sed veniens ad sepulchrum B. Viri cum devotione et lacrymis orans, utroque defectu sanus inde recessit. ee F

Petronius, filius Bellicii, habitator Castri veterani *ff*, cæcus oculo sinistro sex annis, veniens ad Sanctum statim vidit. ff

Joannes, a Corleone *gg*, pedatam habens in oculo dextro annorum spatio quinque, sed audiens miracula et famam S. Gandolphi, hæc et similia verba protulit: Si Sanctus et juvare me potest, et si ob sui gratiam de hac infirmitate sanabor, ecclesiam suam annis singulis visitabo. His dictis, cœna facta, ad lectum cum patre accessit, et post dormitionem mane surgens, illius oculi lumen plene recepit. gg

Juncta, filius Janni, habitator Nicosiæ *hh*, mensibus quatuor oculo sinistro cæcus, quo nullo modo poterat videre, veniens tandem ad beatum Gandolphum et cum devotione orans, sanatus est. hh

Thomasia, habitatrix Panormi, quinque annis cæca, accedens cum devotione ad Sanctum perfecte sanata est.

Henricus, filius Bartholomæi de Ganga matrona,

A. INCERTO. na, a Politio, duobus annis habens pedatam in oculo dextro, sed veniens ad sepulchrum Sancti, sanatus est.

Joannes de Spalla, habitator Mazariæ, oculo dextro cæcus fere tribus hebdomadibus, dormiens in cœmeterio majoris ecclesiæ Politii, excitatus a somno, invenit se illuminatum.

ANNOTATA.

a *Vox est Italica, flores albos et odoriferos significans. Aliqui* Jasminum *Latine vocant, Gallice* Jasmin.

b *Addenda ad sensum explendum vox* ignorabat, *aut* scire cupiebat, *vel quid simile.*

c *Mansionarius est custos et conservator ecclesiæ, sive æditu*us.

d *Poterat ex qualicumque pietate proficisci tale consilium; sed non ex pietate recte ordinata et justa; cum ipsorum non esset sibi solis sacras reliquias vindicare.*

e *Ex anno hic notato liquet, furtum reliquiarum non fuisse tentatum statim post inventionem,* B *nisi sit mendum, sed die post celebratam pridie Inventionis festivitatem,*

f *Oppidum est Siciliæ.*

g *Siciliæ oppidum in diœcesi Messanensi hoc nomine vocatur.*

h *Id est, viribus confirmatus.*

i Traina *oppidum est in media fere Sicilia, Latine* Hemichara *aut* Imachara *alias dictum.*

k Castelluzo *in tabulis Siciliæ notatur aliquot milliaribus a civitate Cephaleditana, in cujus diœcesi est Politium.*

l Gratteri *ibidem notatum invenio fere inter Politium et Cephalœdim.*

m Bizini *aut* Vizini *oppidum magis distat Politio, situm versus Syracusas.*

n Hieracium *civitas est episcopalis in Calabria Ulteriore. Verum cum idem locus sæpe recurrat, suspicor, minus Politio esse dissitum, designarique oppidum aut vicum* Giraci *in tabulis novis dictum non longe a Politio.*

o Drepanum, *vulgo* Trapano, *urbs Siciliæ est maritima et satis nota.*

p Panormus *item maritima est et notissima Siciliæ metropolis.*

C q *Oppidum est Siciliæ in diœcesi Catanensi.*

r *Diœcesis Panormitanæ oppidum est, situm fere inter Politium et Panormum.*

s Calatanisetta *vel* Calatanixeta *longius Politio distat, utpote situm aliquot milliaribus ab Agrigento.*

t Pedata *Italis est pedis vestigium. Hic pro vestigio aut macula oculi sumitur.*

u Spirlinga *oppidum mediterraneum notatur in tabulis aliquot milliaribus a Politio prope Nicosiam.*

w Platia, *vulgo* Piazza, *oppidum Siciliæ est in diœcesi Catanensi.*

x *Oppidum est diœcesis Syracusanæ.*

y Mazara *urbs est Siciliæ maritima, episcopalis et munita cum portu, et nomen tribuit valli sive provinciæ Mazaranæ.*

z Pettina *oppidum notatur in tabulis non longe a mari, et aliquot milliaribus a Cephalœdi ad Orientem.*

aa Mons Regalis *civitas est archiepiscopalis, parva tamen, paucis tantum milliaribus Panormo dissita.*

bb Castrum S. Joannis, *alias* Enna *dictum, oppidum est mediterraneum in monte positum, spectans ad diœcesim Catanensem.* D

cc Agrigentum *civitas est Siciliæ episcopalis, sita ad fluvium Agragam non longe a mari.*

dd *Oppidum est Siciliæ mediterraneum in colle positum, et in provincia Mazaræ.*

ee Bicari *Latine* Bicarum, *oppidum in mediterraneis notatur in valle Mazaræ.*

ff Castrum Veteranum *aut* Castellum Veteranum *ejusdem vallis est oppidum paucis milliaribus distans a mari et a Mazara.*

gg *Ejusdem quoque vallis oppidum est* Corleonis, *sed magis in mediterraneis situm, et in diœcesi Montisregalis.*

hh Nicosia *civitas est in media fere Sicilia in monte posita.*

CAPUT V.

Prosecutio miraculorum ad sepulchrum, aut patrocinio Beati factorum.

E

Robertus de Guirrisi, a Sancto Mauro, loquelam perdiderat, sed veniens ad Sanctum, recuperavit eam. (*Loquelæ aut oris impedimenta.*)

Dionysius de Aloysio, a Panormo, dolorem intolerabilem patiebatur in faucibus: ex quo dolore vix comedere poterat, nec os aperire. Ad manus medicorum venire timuit, ne deterius ei contingeret. Veniens tandem Politium ad altare beati Gandolphi: ad quem accedens, ibi somno corripitur, et sibi dormienti beatus Gandolphus apparens: Surge (inquit) aperi os, quod ad laudem Domini sibi Dominus fabricavit, non in blasphemias, sed ad nominis Jesu Christi et Domini laudem, qui te creavit. Surgens itaque dictus Dionysius, et aperto ore, comedit et bibit, non sentiens dolorem in ore, sed Deum laudans recessit gaudens.

Maria de Oliverio, a Tauromino *a* quasi muta nec comedere potens, tota tremens corpore ad sepulchrum Sancti veniens, sanata est. F

59 Henricus de Bonafata, a Politio, quamdam infirmitatem habens, sanare * non poterat aliquibus medicinis: accedens tamen ad sepulchrum beati Gandolphi, se sanum invenit. (*et aliæ infirmitates sublatæ*) (* sanari)

Victoria mulier, a Mistretta *b*, quadam detenta infirmitate in ore, veniens ad sepulchrum sancti Viri, et ibi diutius orans, sanata est.

60 Joannes de Sophia, a Politio, pastor ovium, cum audiret socios de beato Gandolpho loquentes, incepit modicum deridere et dicere: Causa lucri fit hoc festum. Cum autem injungeretur sibi, ut acciperet quemdam arietem, et ipse vertens se, ut acciperet eum per crura, subito aries illius naribus cornu affixit. Itaque perforatis illi naribus fere usque ad cerebrum, a qua parte sanguinis * nimius instar fluvii emanabat. Sed recordati socii beati Gandolphi, alta voce cœperunt ipsum Sanctum devotissime invocare. Unus autem illorum sociorum, ut obturaret nares defluentes sanguine, (eo quod dictus Joannes videbatur extingui) infulam * ejus naso apposuit, et subito ad invocationem Sancti sanguis cessavit: nec infulam, quam sibi posuerat, in naso sanguine tactam reperit. Nasus vero dicti Joannis (*quidam blasphemus primum punitus deinde pœnitens sanatus*) (* sanguis) (* i.e. sudario)

A nis adeo remansit contortus, ut rectificari non potuerit, donec ad sepulchrum Sancti pastor ille veniret. Venit vero dictus Joannes ad sepulchrum beati Gandolphi, et Deum in beato Viro laudavit, et sanatus est.

64 Frater Petrus, filius David Judæi, cancrum habuit in naribus: in cujus naso natæ sunt fistulæ in corticibus, et adeo putrefactæ sunt nares ejus cum labio superiore, ut clausæ essent ambæ mensibus quatuor: ob quam infirmitatem exsufflare non poterat. Vovit se tandem beato Gandolpho et continuo ceciderunt de naribus ejus crustulæ, sive cortices illæ, et cœpit naribus insufflare, a quibus est sanatus.

nasi cancer sanatus.

62 Joannuccius, filius Ali Franci, habitator Corleonis, annorum duodecim, cum scrophulis natus, ductus a matre ad sepulchrum beati Viri, sanatus est.

Laborantes strumis,

Rosa, filia de Job, a Nicosia, strumas seu scrophulas habens spatio fere sex mensium, veluti duo ova, accedens tamen ad sepulchrum beati Viri, sanata est.

Calvina de Gulgano, a Randacio *c*, scrophulas habens septem annorum spatio, accedens ad B sepulchrum beati Viri, sanata est.

c

Francisca de Marina, a Calatagirone, scrophulas habens spatio fere sex mensium, veniens ad sepulchrum beati Viri, sanata est.

Perna de Bucchivilleri, scrophulas habens fere per quadriennium, ad B. Gandolphum accedens, sanata est.

63 Matthæus de Camarata, civis Panormitanus (ex quadam phlebotomia *d* brachium ejus adeo attractum erat, ut digitos illius brachii sinistri extendere non posset ad os, ut posset comedere) accedens tandem ad sepulchrum beati Gandolphi, et ibi diutius orans cum devotione et lacrymis, exurgens tandem de oratione, sanatus est.

variis brachiorum

d

Antonius de Casa, a Castro-Joanne, brachium siccum habens octo annorum spatio, accedens ad sepulchrum Beati, sanatus est.

Abinati, a Panormo, non valens erigere brachium præ dolore spatio duorum annorum, accedens ad sepulcrum beati Viri, sanatus est.

Paganus de Sabbato, civis Panormitanus, brachium dextrum habens aridum et attractum a C nativitate, veniens ad sepulchrum beati Viri, sanatus est.

Raynaldus de Andrea Cannata, habitator Montis Regalis, sinistrum brachium habens aridum spatio vigintiquinque annorum, veniens tandem ad sepulchrum beati Viri, sanatus est.

Recupus a Pogiboniso, habitator Panormi, dolorem fortissimum habens in brachio dextro, accedens statim ad beati Viri sepulchrum, brachium erexit, et dolor cessavit.

Jacobinus, a Corleone, filius Joannis Vulpe, brachio attracto spatio annorum XIV, veniens ad sepulchrum Beati, plenam sanitatem recepit.

Joanna mulier, uxor Francisci de Taberna, habitatrix Calatanissettæ, ambobus brachiis aridis non poterat se juvare, sed veniens ad sepulchrum Sancti, sanitatem integram assecuta est.

64 Manzonius, filius magistri Marini aurificis de Panormo, siccus brachio dextro undecim annis, veniens ad sepulchrum beati Viri, sanus factus est.

affectionibus, aliisque malis,

Duæ sorores, filiæ Roberti de Rayla, habitatoris Bicari, una quarum brachium sinistrum habens aridum annis duodecim, altera vero latus sinistrum siccum habens et gibbum, accedentes, sanatæ ad proprias domos cum gaudio rediderunt *.

A. INCERTO.

* *redierunt*

Matthæus, filius Richardi a Sutera, habitator Bicari, brachio et pede contorto attractis novem annorum spatio, veniens ad sepulchrum beati Gandolphi, cum integra sanitate ad propriam est domum reversus.

Campaninus de Gordo, habitator Castri Joannis, spatio unius anni brachium sinistrum habens aridum, ita ut super caput ipsum erigere non valeret, accedens, sanatus est.

Thomasius, filius Richardi de Castro-Joanne, brachium sinistrum aridum habens spatio annorum quatuor, accedens, sanatus est.

Angelonus, filius Mabiliæ, habitator Bicari, brachium siccum habens spatio annorum quinque, accedens, sanatus est.

65 Joannes, filius Margaritæ a Puntorno, habitator Hiracii, aridum habens brachium dextrum spatio annorum quinque, accedens, sanatus est.

sanantur.

Presbyter Nicolaus de Gancio, tremorem manuum patiens spatio duorum mensium, accedens, sanatus est.

Amphusus, a Panormo, aridus brachio annorum duodecim spatio, veniens ad sepulchrum E beati Viri, assecutus est sanitatem.

Nicolaus de Abbate, habitator Panormi, propter quoddam veneficium male factum remansit aridus brachio, et accedens ad sepulchrum sancti Viri, sanatus est.

Calide Romatica, a Caccabo, habens rheuma in brachio dextro, ita quod ad omne opus inhabilis erat annorum quatuor spatio, veniens ad sepulchrum, cum gaudio rediit sana.

Andreas, filius Constantinæ, a Panormo, siccum habens brachium sinistrum spatio novem mensium, accessit, et sanatus est.

Jordanus, a Calatagirone, sic inutilis erat brachio, ut super caput nequiret ipsum erigere. Veniens ad beatum Virum, sanatus est.

Philippus, a civitate Ipsigro *e*, brachium sinistrum habens aridum, veniens, statim ipsum erexit.

e

Ricca, mulier a Gratterio, tremula manibus et capite annorum spatio quatuor, veniens, sanata est.

Rosa Joannis Bartholo, a Gratterio, brachio F sinistro impotens annis quinque, veniens ad sepulchrum beati Viri, statim sanata est.

Joannes de Sancto Philippo, a Chomiso *f*, brachio et pede aridus annis undecim, veniens ad Beatum, integram sanitatem recepit.

f

Joannes de Assero, siccus brachio sinistro annis novem, veniens ad Sanctum, sanitatem reportavit.

Guilielmus, a Gratterio, a nativitate brachium habens aridum, meritis beati Gandolphi sanatus est.

Rogerius, a Panormo, brachio sinistro impotens, veniens ad sepulchrum sancti Viri, sanatus est.

Bartholomeus de Goffrido, a S. Philippo *g*, habens apostema sævissimum in brachio dextro, veniens, sanatus est.

g

Joannes de Chiachritella, habitator Hiracii, renum dolore fortissimo sic torquebatur, ut se unius anni spatio erigere non posset: sed veniens ad sepulcrum Sancti, sanitatem integram reportavit.

66 Marinus de Faustia, a Palatio Atriano *h*, patiens infirmitatem iliacam decem et octo annorum spatio, accedens ad sepulchrum Beati, sanatus est.

h

Pe-

A. INCERTO.

Malum intestinorum, lateris et renum dolores ablati.

Petrus Pittinarius, a Randatio, aridus uno latere mense uno et medio, medicorum ope se juvare non poterat, sed veniens ad sepulchrum beati Viri, sanus factus est.

Magister Guilielmus de Calatavulturio, habitator Politii, adeo aridus uno latere, ut sine adjutorio non posset se movere, sed veniens ad sepulchrum, sanatus est.

Rogerius de Primo, a Politio, dolore renum per mensem se erigere, non poterat : at veniens ad sepulchrum beati Viri, sine dolore aliquo se erexit.

Rogerius Leonardi, a Mistretta, ventris infirmitate gravatus, veniens ad beati Viri sepulchrum sanatus est.

Gratia Mundi Marsagula a Panormo, tribus mensibus fluxu sanguinis fatigata, veniens ad sepulchrum Viri Dei, et ibi diu orans, se sanam invenit.

Contissa de Sarra, a Panormo, fluxum sanguinis patiens spatio septem annorum, veniens tandem ad beatum Virum, sanata est *i*.

Calculis,

67 Philippus de Supparella, ab Alcara *k*, non poterat lotium emittere sine sanguine annis B duodecim, nec emittere lapidem : sed veniens ad sepulchrum Beati, subito emisit vigintiquinque lapides, et sanus fuit.

Petrus Dulcini, a Randatio, annis quatuor fere lapide vitiatus, ac etiam sine sanguine lotium emittere non poterat. Accedens tamen ad sepulchrum Beati, et super ipsum cum clamore se prosternens, subito eum dolor invasit, et cum dolore viscerum et renum torqueretur, lotium emittendi supervenit voluntas. Et cum illud emittere vellet, emisit lapidem durissimum sanguine cruentatum : et exurgens tandem integram sanitatem recepit.

Bartholomæus Sicillini, habitator Bizinii, mensibus octo vitio lapidis laborans, meritis beati Viri est sanatus.

Henricus de Lazaro, a Corleone, annis quatuor etiam de vitio lapidis est sanatus.

Joannutius, filius Gattanci Bonasia, a S. Philippo, novem mensibus de eodem vitio est liberatus.

Joannes, filius Matthæi ab Alicata, habitator Panormi, anno uno de eadem infirmitate fuit per merita Sancti curatus.

C Paulus Matthæi Grandinelli, a Petralia superiore, annis tribus.

Gistanus, a Nicosia, annis quatuor.

Magister Henricus de Pinnica Falcer, a Panormo, surdus et ruptus annis quindecim.

et hernia

68 Joannes de Claramonte, a Panormo, tribus annis ruptus.

Philippus, a Nicosia, annis tribus.

Gerardus de Zannot, a Randatio, annis novem.

Jacobus Destanoliva, a Panormo, annis quatuor.

Joannes Guilielmi, a Gratterio, annis quatuor.

Parisius Belihomo annis duobus.

Joannes de Alcimo annis tribus.

Jacobus Riccius de Caccabo, a Corleone, anno uno.

Alaymus de Anselmi, a Bibona *l*, annis novem.

Guilielmus Gualvagni, a Calatagerone, annis quinque.

Filius Pernæ Salvagerii, ab Agrigento, annis tribus.

Petrus de Nicolao, ab Agrigento, annis decem. D

Philippus Nicolai de Grinaldo, a Panormo, annis duobus.

Joannes de Milite, ab Agrigento, mense uno.

Rogerius Matthæi de Astaro, a Panormo, mensibus sex.

Guilielmus Nicolai de Matthia, a Randatio, annis quatuor.

Joannuccius Petri de Calabria, a Nicosia, anno uno.

Petrus Joannis, a Corleone, anno uno et medio.

Stephanus Nicolai, a Panormo, tribus mensibus.

Filius Matthæi de Spagnolo, a Politio, annis duobus.

Filius filiæ Dente a d'Osso, a Politio, annis duobus.

Andreas de Donzella de Fisaulis annis octo.

Fredericus de Simone de Mattinicchio, a Politio, annis tribus.

69 Nicolaus filius Pirili de Castrobono, a Politio, anno uno. *laborantes*

Philippus, filius Michaelis de Realis, castellanus Politii, annis duobus. E

Simon de Nicolao Charello, a Ciminna *m*, anno uno et medio.

Matthæus filius Nicolai Costa, a Polifio, annis duobus.

Matthæus, filius Stephani Græci, a Politio, annis duobus.

Nicolaus Andreæ, a Politio, annis tribus.

Doniastra, uxor Nicolai Medici, a Siracusa *n*, annis sex.

Bartholomæus Nicolai de Princi, a Ciminna, anno uno.

Petronius de Guarino, a Ciminna, annis duobus.

Gualterius de Ferrusio, a Petralia superiori, annis tribus.

Andreas annis Lombardi, a Spirlinga, a nativitate.

Nicolaus Bellebone, a Caccabo, a nativitate.

Orlandus Furiani annis quinque.

Philippus, a Calatanissetta, Joannis tribus.

Nicolaus Caputius, a Randatio, annis quindecim. F

Philippus de Heradio mensibus novem.

Jacobus Murator, a Petralia inferiori, mense uno.

Magister Baldus, a Drepano, annis octo.

Philippus de Ricomanda, a Mistretta, annis quatuor.

Jacobinus de Politio, a S. Mauro, annis duobus.

Orlandus de Joannebuttaro, a Caccabo, annis viginti.

Castronovus de Pinsali, a Monte majore *o*, multis annis.

Millorus Marisiæ, a Spirlinga, annis quatuor.

Venutus Guilielmus de Bonnaviri ann s decem.

plurimi sanatur.

70 Philippus Bonsignore, a Castro-Joanne, mensibus septem.

Nicolettus Raynaldi de Joanne Casso, annis quatuor.

Conradus Riccardi de Joanne Nari, a Petralia, annis octo.

Juncta Thomasii Caldarini, a Castro-Joanne, annis undecim.

Pirellus Buzelli, a Calatanissetta, annis quatuor.

Jaco-

A Jacobinus Andreæ, ab Antiochia *p*, annis tribus.
p Joannutius de Raya, a Randatio, mensibus quatuor.
Filia Petri de Mancialardo anno uno.
Nicolaus Guercius de Luppino multis annis.
Philippus Collifortæ, a Camerata, annis quatuor.
Guilielmus de Nicosia annis duodecim.
Andreas Rogerii de Ferro, a Politio, mensibus octo.
Rogerius Joannis de Copetta, a Randatio, anno uno.
Ambertus Philippi, a Randatio, annis duobus.
Bertholinus Joannes, a Corleone, anno uno.
Joannutius Tancredi, a Bicaro, anno uno.
Simon Guilielmi de Giraldo, a Panormo, annis sex.
Joannutius Jacobi Maronni, a Corleone, anno uno.
Guilielmus Joannis de Capizi, a Castro Joanne, annis duodecim.
Pironnus, filius Riccardi de Taverna, mensi-
B bus quatuor.
q Nicolaus de Angelino, habitator Galatis *q*, Andreas de Prozetto, a Castro-Joanne, annis novem.
Julianus de Naro anno uno.
Andreas Joannes, a Panormo, mensibus quatuor.
Jacobinus Joannis Visi, a Catana, annis duobus.
Guilielmus de Randatio annis duodecim.

ANNOTATA.

a Tauromineum, *vulgo* Taormina, *civitas est maritima inter Messanam et Catanam.*

b Mistretta *vulgo, alas Latine* Mistrecta, *oppidum est Siciliæ in valle Demonæ.*

c Randazzo *oppidum mediterraneum notatur in valle Demonæ.*

d *Vox græca est, quæ sectionem venæ significat.*

e *Hunc locum in Sicilia reperire non potui, ut dubitem, an nomen recte sit impressum.*

f Chomisum *inter oppida Siciliæ recensetur*
C *apud Placidum Caraffam in Descriptione Sicaniæ.*

g Sanctus Philippus *oppidum est diœcesis Catanensis.*

h Palatium Adriani, *vel* Adrianum, *oppidum est mediterraneum in valle Mazaræ.*

i *Post hæc tituli instar sequentibus miraculis præfiguntur hæc verba :* anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo, Indictione tertia, a decimo septimo mensis Maii per totum mensem Julii ejusdem Indictionis, meritis beati Gandolphi, infrascripti homines rupturis intestinorum et lapidibus laborantes sanantur. *Annotatio autem videtur spectare ad omnia usque ad finem hujus capitis relata, licet multa ex præcedentibus eodem etiam tempore facta sint, ut liquebit infra ex alia annotatione.*

k *Apud Marium Aretium in Descriptione Siciliæ reperitur* Alcara, *et* oppidulum *vocatur.*

l Bibona *aut* Bivona, *oppidum est in diœcesi Agrigentina.*

m Ciminna *oppidum est diœcesis Panormitanæ.*

n Siracusa, *aut potius* Syracusæ, *urbs Siciliæ est maritima et episcopalis.*

o Mons Major *inter oppida Siciliæ recensetur apud Caraffam jam laudatum.* A INCERTO.

p Antiochiam *in Sicilia nullam inveni. Forte peregrinus ille erat, et in Sicilia degebat.*

q Galatis *inter oppida Siciliæ recensetur a Caraffa. Duo autem hic simul ponuntur, nomine et patria distincti, qui ambo videntur sanati.*

CAPUT VI.

Prosecutio miraculorum eorumdem.

Bartholus, filius Augustaræ, a Castronovo, crus aridum habens octo annorum spatio, venit ad sepulchrum beati Viri, et cum lacrymis orans, ibi sanitatem est assecutus. *Crurum,*

Matthæus de Mancarella, a Calatabellotta *a*, crura nimis tumefacta habens spatio quatuor mensium, accedens ad sepulchrum Beati, sanatus est. *a* E

Presbyter Nicolaus de Iragio de Jardinellis, in crure infirmitatem maximam patiens septem mensium spatio, baculo non poterat se sustentare. Veniens tandem, sanatus est.

Jacobus de Randatio, a Politio, in sinistro crure vulnus horribile patiens novem annorum spato, accedens, sanus factus est.

Guidottus de Milano Lamericus, civitatis Panormi, crura habens tumefacta annis quatuor, veniens ad sepulchrum, sanus factus est.

Maynectus de Majorana, a Randatio, in crure dextro guttam frigidam patiens, ad sepulchrum Sancti veniens, sanatus est.

Susanna mulier de Casali S. Gregorii, infirmitatem in cruribus patiens annis quinque, veniens ad beatum Gandolphum, sanata est.

Nicolaus Formarius, a Caccabo, rheuma in crure sinistro patiens annis viginti quinque, veniens ad sepulchrum beati Viri, sanatus est.

Jorlandus de Canuscetta, a Gratterio, rheuma in crure sinistro patiens, veniens ad sepulchrum Sancti, sanatus est.

Andreas, filius Joannis Mantoni, a Politio, F anno uno claudicans, veniens ad sepulchrum beati Viri, perfecte sanatus est.

72 Joannutius, filius Gorbi Sala, habitator Grutticelli *b*, pede torto veniens ad sepulchrum beati Viri, continuo est rectificatus. *pedum,* *b*

Guilielmus, filius Laurentii de Cephalo, civis Panormitanus, tribus annis claudus, cum matre ad sepulchrum Sancti veniens, staitm sanatus est.

Filius Nicolai de Gemma, a Politio, pedem habens altero longiorem a nativitate sua, veniens ad sepulchrum Servi Dei, pedes obtinuit rectificatos.

Seraphina, mulier de Joanne Cassata, a Collisano *c*, novem annis habens pedem dextrum tortum et curvum, accedens, sanata est. *c*

Guilielmus Garbetta, a Calatagirone, habens pedes tumefactos, veniens vero ad sepulchrum Sancti, perfecte sanatus est.

Andreas Salinello, a Gangio *d*, tribus annis se erigere non potuit. Accedens tandem ad sepulchrum Sancti, se erexit. *d*

73 Jacobinus de Medica, a Caccabo, in genibus *genuum.*

A. INCERTO.

nibus rheuma dolorosum patiens spatio sex annorum, veniens ad sepulchrum Servi Dei, sanatus est.

Henricus, filius Joannis Taravelli, habitator Capaci *e*, rheuma in genua v annis habens, accedens, sanatus est.

tremoris et paralysis,

74 Cantissa, mulier a Corleone, tremens corpore fere per biennium, veniens ad sepulchrum, sanata est.

Bella de Calatagirone, tremens capite fere per sex annos, veniens ad sepulchrum, sanata est.

Margarita de Traina, tota tremula corpore spatio duorum annorum, accedens, sana facta est.

Ventura de Magistro Salamone, a Panormo, tremore corporis tremulenta annis triginta, veniens, sanata est.

Flora de Drisia, a Castro-Joanne, tremore pedum et manuum et capitis paralysis morbo annis quinque fatigata, veniens sanata est.

Agnesia de Perna, a Corleone, paralytica per triennium, veniens ad sepulchrum Sancti, perfecte sanata est.

Divitia de Sparsia, a S. Philippo de Argirio,
B tremulenta corpore fere mensibus octo, ita ut ad omne opus inhabilis esset, veniens ad sepulchrum sancti Viri, perfecte sanata est.

Venturina, mulier a Randatio, paralysim annis quatuor passa est. Accedens tandem ad sepulchrum Viri Dei, perfecte curata est.

Margarita de Suriano, a Caronia *f*, per annum unum tremore corporis fatigata, veniens ad ecclesiam beati Viri, sanata fuit.

Miralla, mulier de Traina, annis undecim fatigata paralysi, cum Sanctus sibi in somnis apparens, Surge, dixisset, statim surrexit, et se perfecte sanam invenit.

hydropis,

75 Stephanus de Catania, a Calatanissetta, hydropicus fere per septennium, veniens ad sepulchrum beati Viri, sanatus est.

Stilla, filia Joannis de Perco de Biviano, hydropica quatuordecim annis, veniens ad sepulchrum beati Gandolphi, perfecte sanata est.

contractionis membrorum,

76 Muscata, mulier de Crivaro, a Hiracio, spatio annorum duodecim attracta se movere non poterat, sed veniens ad sepulchrum, sanata est.

Filius Matthæi Spitalera de Luppino, corpore totaliter attractus et gibbosus, accedens, sana-
C tus est.

Roma de Fronduto, a Hiracio, sic erat debilitata membris et attracta, ut de lecto surgere non valeret: sed veniens, sanata est.

Silvia de Calatabellotta sic gibbo depressa se inclinabat, ut sursum numquam respicere potuerit. Veniens tandem ad sepulchrum, sanata est.

Sabella Jo. Lombardo, a Mazara, sic erat attracta per septennium, ut modo aliquo convalescere nequiret. Veniens tandem ad sepulchrum beati Viri, sanata est.

Susanna de Trovilis, duobus annis lecto contracta jacens, veniens ad ecclesiam B. Gandolphi, se sanam invenit.

Rogerius, filius Nicolai Malandrini, a Racchuia *g*, septem mensibus confractus corpore, se erigere non potuit: veniens sanatus est.

Mabilia de Regina, a Panormo, annis quatuordecim renibus totaliter confracta *h*, accedens cum devotione ad Sanctum, sanata est.

fistularum,

77 Joanna de Pintaguerra, a Politio, fistulam in tibia patiens quindecim annis, ipsa * ligatum medicamen tenebat. Et cum oraret super sepulchrum Beati, audivit Corpus Christi laudari in altari majore: et cum ipsum adoraret, D
et pro sua sanitate Christum rogaret, pannus, quo tibia ligata erat, per seipsum miraculose cecidit: et dicta puella a fistula se sanam invenit.

* in ipsa

Jacobina, filia Guidonis, civis Panormitana, quinque annis fistulam habens, veniens ad sepulchrum Beati, sanata est.

Dulcimagna, a Panormo, tribus mensibus fistulam habens, accedens ad sepulchrum Sancti cum devotione, sanata est.

78 Joannes Sautisi, a Castronovo, annis sex rheuma maximum patiens, veniens ad sepulchrum beati Gandolphi, sanum se reperit. *rheumatism.*

Rosa de Panzica, a Calaxibetta, toto corpore rheumatibus macerata, cum devotione ad ecclesiam Beati se conferens, sanata est.

Novella, mulier a Nicosia, totaliter affligebatur rheumatibus: et ad sepulchrum Sancti accedens, perfecte est sanata.

Antonius de Gulielmo, a Messina *i*, quinque mensium spatio rheumatibus utroque brachio aridus et cruribus, ad sepulchrum Viri Dei veniens, sanata est.
E

79 Rosa Nicolai de Lumina, a Nicosia, tortas manus habens, veniens ad sepulchrum, lacrymisque orans, sanata est. *et aliorum morborum mala sublata.*

Richarda Prena, a Panormo, vituperosam infirmitatem patiens, videlicet quod illud instrumentum, ubi recipitur embryo, quod alio nomine vocatur matrix, extra vas ejus egrediebatur, instar unius cucumis, duobus annis, veniens ad sepulchrum Sancti, sanata est.

Petrus de Chundrisi, habitator Casalis Boli *k*, habens apostema siccissimum sub ascella mensibus quinque, veniens, sanatus est.

Petrus de Gancio, a Politio, apostema habens in ventre ad modum unius panis, veniens, sanatus est.

Calzaranus de Baldo, Panormitanus, febricitans septem diebus, et vovens se beato Gandolpho, venire scilicet ad eum, statim surrexit sanus.

Laurentius, filius Nicolai de Guccio, a Calatavulturio *l*, vituperosam infirmitatem patiens, videlicet intestinum per partes inferiores egrediebatur, nec remitti poterat intro per octo, vel decem dies: et hæc passus est duorum annorum spatio, cum medicinæ multæ ei applicatæ fuerint. Veniens * tandem ad sepulchrum beati Viri, intestinum rediit ad primum locum, et perfecte sanatus est. F

* Cum veniret

Sibilia de Austerino, a Hiracio, a nativitate sua dolore corporis adeo gravabatur, ut erigere se non posset: et veniens sanata est.

Jacobina, puella a Gancio *m*, a nativitate sicca latere, ad nullum opus utilis habebatur: accedens tandem, sanata est.

Richardus, ab Alicata *n*, febribus continuis laborans, parum terræ tumuli Sancti ad se faciens portare, et hanc aquam * mixtam bibens, statim sanus de lecto surrexit.

* forte aqua

Benedictus, frater dicti Richardi, ab Alicata, in extremis quasi laborans, mente, cum ore nequiret beatum Gandolphum invocare, ex intimis suspiriis clamavit: et subito (sicut Deus voluit) de lecto surgens, se sanum invenit.

Pannutius, ab Alicata, infirmitate quassatus, multo tempore in lecto decumbens, ad invocationem Sancti se contulit: et consecutus integre sanitatem, sanctas reliquias visitavit.

Puerum annorum tredecim, a Drepano, a lepra mundavit.

Ada-

A. INCERTO.

A Adamus, ab Alicata, filium suum cuidam fratri Minori obtulit, ut beatum Gandolphum pro illius sanitate rogaret. Et dum frater ante altare preces pro puero funderet, de intestinorum rupturis jam dictus frater *, dictam infirmitatem patiens, liber effectus est.

* forte puer

Rubertus, ab Alicata, fistulam in crure sævam patiens, cum non potuisset sanari temporali remedio, filamenta linita terra tumuli sancti Patris loco unguenti ulceri figens, subito est sanatus.

Aliqua miracula non vulgata: tempus, quo præcedentia facta.

80 Multa etiam miracula per Servum suum Dominus dignatus est ostendere, quæ duabus de causis scripta non sunt in libro hoc: quarum una est, ad non generandum lectori fastidium, alia, quia infirmitates occultas, narratione verecundas, sani non publicant. Hæc autem sunt quatuor, quæ fecit in vita, viginti tria, quæ fecit post mortem, ducenta triginta octo *o* post translationem, a decimo Maii usque ad totum mensem Augusti sequentis immeditate, tertiæ Indictionis, anno Domini MCCCXX. Et alia duo *p* anno Domini MCCCXXII.

B

ANNOTATA.

a Calatabellota *oppidum est in valle Mazaræ.*

b Gruttæ, *vulgo* le Grotte, *oppidum est in diœcesi Agrigentina. An vero* Gruticellum *sit idem locus, an alius, mihi non constat.*

c Colisanum *alias scribitur, estque oppidum fere inter Cephalædim et Politium.*

d Gangium *in mediterraneis vallis Demonæ non longe admodum a Politio in tabulis notatum invenio duplex, videlicet* novum *et* vetus, *vulgo* Gangi *dictum.*

e Capaci *vicus, aut villa, in novis tabulis notatur non longe a mari Thyrreno, et aliquot milliaribus a Panormo in Occidentem.*

f Caronia *inter oppida Siciliæ recensetur apud Caraffam.*

g *Forte legendum* Rachudia, *quod inter oppida numeratur apud laudatum Caraffam.*

h *Forte scriptum fuerit* contracta, *et ante* contractus, *cum agatur de contractis.*

i *Latine* Messana, *notissima est urbs Siciliæ ad fretum Mamertinum, quo separatur a Calabria.*

k *Varia loca Siciliæ invenio dicta* Casale; *at nullum reperi cum* Boli *cognomine. Locum tamen noverint incolæ.*

l Calatavulturium *oppidum in mediterraneis est, aliquot tantum milliaribus distans Politio.*

m Gancium *idem forte est cum* Gangio, *supra ad lit.* d *assignato.*

n Alicata *maritima est ad mare Africanum.*

o *Ducenta triginta octo, quæ notantur facta anno 1320 a die 10 Maii usque ad finem Augusti, numeris appositis distinguuntur in libello impresso. Numeri illi quidem perveniunt usque ad 250; sed hoc factum errore imprimentium, ut notatur in corrigendis. Attamen cum duobus ultimis, quæ facta anno 1322, omnia post translationem sunt 240.* E

p *Hæc sunt duo posteriora. Recentiora quædam ex processibus dabo inferius.*

APPENDIX

DE CULTU, RELIQUIIS & MIRACULIS RECENTIORIBUS

CAPUT I.

C F

Gemina quotannis Beati festivitas, magna cum solemnitate et populi concursu: alia in honorem Beati per annum fieri solita.

Præcipua Beati festivitas constanter

V*ita data num. 39 testatur, anno 1320, quando elevatum est Beati corpus, geminam institutam esse ipsius festivitatem. De præcipua, qua Beati natalis, sive obitus dies, celebratur, a tempore Paschali ad mensem Septembrem translata satis ambigue auctor loquitur, dicens :* Politienses in tertia Dominica mensis Septembris decimo septimo die ordinaverunt solemnius celebrandum, *nimirum, festum præcipuum. Waddingus ex hoc loco, opinor, ait :* Dies vero natalitius *(celebratur)* Dominica III mensis Septembris. *At persuasum habeo, festivitatem non celebrari Dominica tertia mensis Septembris, nisi concurrat tum die* XVII *ejusdem mensis. Nam in Processu impresso plurimi testes, juridice interrogati, constanter et concordi testimonio asserunt, festivitatem* B. Gandolphi *ab immemorabili tempore celebratam fuisse die* XVII *Septembris. Ita pag. 162 testatur Josephus Tamburellus, sacerdos Politiensis, et sacræ theologiæ doctor,* die XVII Septembris quotannis ex antiquissima traditione *Politii celebratam fuisse festivitatem illam, additque, suo etiam tempore, id est, anno 1613, celebrari; nec ullam haberi memoriam in contrarium. Idem testatur, Officium celebrari ab omnibus ecclesiasticis, tam secularibus quam Regularibus, ritu duplici de communi Confessoris non pontificis cum Missa,* Os justi *etc. Idem pag. 167 testatur Thomas Sponsellus, sacerdos item Politiensis, ac pag. 173 Franciscus Mistretta J. U. D., et sacerdos Politiensis, pluresque alii eodem anno interrogati, quorum enumerationem brevitatis causa omitto.*

2 *Eadem*

AUCTORE J. S.

a seculo XIV celebrata est die 17 Septembris

2 *Eadem rursum affirmarunt alii testes, anno 1621 interrogati, quorum primus est pag. 257* Laurentius lo Ciraulo, *sacerdos Politiensis, quem facile decem alii concordi voce sequuntur eodem anno, sed diebus diversis. Addunt illi, festivitatem illam passim credi celebratam ultra trecentos annos; et recte, opinor, quia mense Octobri et Novembri anni 1621, quibus auditi fuerunt illi testes, annus unus supra trecentos ab institutione illius festivitatis erat elapsus. Accedit Bulla Clementis Papæ VIII, data anno 1595, qua indulgentias concedit plenarias illis,* qui ecclesiam beati Gandolphi civitatis Politii, Cephaludensis diœcesis, in festo ejusdem beati Gandolphi, die XVII Septembris ibi celebrari solito, a primis Vesperis usque ad occasum solis ejusdem festi singulis annis devote visitaverint *etc. Hæc, quibus consonant martyrologi Siculi, omnino sufficiunt, ut intelligamus Beati festivitatem semper die* XVII *Septembris celebratam fuisse, præsertim cum in toto Processu impresso nihil invenerim, quo insinuetur, festivitatem illam umquam fixam fuisse Dominica tertia Septembris, præter ambiguam locutionem supra datam, quæ*
B
æque designat diem XVII *Septembris, quæque fortasse sic exponenda erit, ut Politienses* Dominica tertia *post elevationem corporis pro festivitate elegerint diem* XVII *Septembris. Dubitandum porro non est, quin Politienses ab episcopo suo, qui post corporis elevationem discesserat, facultatem acceperint festivitatis diem statuendi. Præterea multi testes in Processu asserunt, opinionem esse Politiensium, festivitatem non fuisse inchoatam sine consensu Summi Pontificis. Et sane verisimile est, Jacobum de Narnia, episcopum Cephaludensem, qui tarde et caute anno 1320 ad corporis elevationem processit, nihil ea in re fecisse, inconsulto Pontifice.*

celebratur autem Officio de communi ab omnibus ecclesiasticis,

3 *De festivitate illa* B. Gandolphi, *ab omni hominum memoria semper celebrata, et numquam intermissa, plurimi testes in Processu nominati consentiunt, nullo repugnante. Omnes similiter testantur, celebratam fuisse festivitatem cum Missa et Officio de* B. Gandolpho, *a clero seculari et Regulari. Observant ulterius testes anno 1613 auditi, Officium fuisse* de communi confessorum non pontificum *a tempore recepti concilii Tridentini. Adjungunt illi, ante concilium*
C
Tridentinum in usu fuisse Officium particulare et proprium de S. Gandolpho. Hujus autem Officii pars magna in Processu edita est pag. 209 et sequentibus. Unius ex prioribus antiphonæ partem huc transfero : Patris Gandolphi adsunt solemnia : miris miraculis pollet assiduus : flos est oblatus regno Siciliæ. *Mitto reliqua, cum quia Officium mutilum est, multaque mendose videntur impressa, tum quia nihil faciunt ad gesta Beati confirmanda aut elucidanda.*

et honoratur solemni processione cum Beati corpore, quæ etiam fit

4 *Ad augendam porro celebritatem festivitatis* B. Gandolphi *accedit solemnis processio longi agminis per civitatem, in qua Beati, ut Patroni, corpus, thecæ argenteæ inclusum, honorifice defertur sub umbella, et multo lumine comitante. Nam præcedunt diversæ turmæ et societates secularium, deinde religiosi Ordines, tum clerus universus. Umbellam vero portant et comitantur cum cereis accensis viri primarii et præcipui civitatis magistratus. De hac processionis solemnitate, et de ingenti multitudine populi, ex aliis etiam Siciliæ locis ad festivitatem confluente, testes in Processu consentiunt. Addunt vero testes illi, qui anno 1613 interrogati sunt, similem quoque cum reliquiis Beati processionem per urbem institui in Pentecoste, quando celebratur* B. Gandolphi *inventio et elevatio. Verum de illa nihil invenio* D
in testimoniis eorum, qui anno 1621 examinati fuerunt. Attamen illustrissimus Stephanus de Munyera, episcopus Cephalæditanus, qui anno 1621, non solum ut ordinarius, sed etiam ut delegatus Sedis Apostolicæ, de cultu B. Gandolphi *inquisivit, non solum confirmavit festivitatem præcipuam, sed illam etiam, quæ ob corporis elevationem in Pentecoste celebratur.*

in festo translationis; utraque festivitas anno 1621 confirmata.

5 *Etenim litteræ ipsius datæ Politii die* XXI Novembris, V Indict., MDCXXI, *sic habent in Processu pag. 334 :* Stante supplicatione porrecta ex parte magistratus civitatis Politii, regni Siciliæ, sanctissimo Domino Papæ Gregorio XV, et provisione, quod fiat solitum circa venerationem servi Dei Gandolphi, facta per præfatum Sanctissimum Urbis * Romæ VI Aprilis MDCXXI; et juribus adductis, articulatis et probatis per dictum magistratum, et coram nobis Politii degentibus ex causa prædicta ob intimationem, eis a nobis factam, ad ostendendum rationes, quibus moti sunt magistratus et populi et clerus ad venerationem et cultum publicum prædicti servi Dei Gandolphi; quibus probationibus et scriptu- E
ris constat, vera esse ea, quæ fuerunt expressa in supplicatione prædicta, porrecta præfato Sanctissimo : illisque visis et consideratis, causa cognita, consulte decernimus, tam auctoritate ordinaria nostra, quam delegata a sancta Sede Apostolica in his fungentes, quod deinceps circa venerationem prædictam, et cultum publicum, celebrationem Missarum, et festivitatem XVII die Septembris, et in festo Pentecostes, et aliis diebus solitis, serventur ea, quæ hactenus servata fuerunt ex immemorabili consuetudine, jam satis ostensa, usque ad aliud mandatum Apostolicum : mandantes omnibus subditis nostris, ut ita observent, observarique faciant, nihil prorsus innovando in præjudicium dictæ immemorabilis consuetudinis et possessionis, in qua hactenus magistratus et clerus prædicti extiterunt. *Hæc non solum ab episcopo subscripta est ordinatio; sed statim etiam a notariis transcripta, et multis subscriptionibus roborata.*

* forte in Urbe

At in festo translationis non videtur dici Officium.

6 *Ex dictis autem litteris habemus, cultum* B. Gandolphi *immemorabilem legitima auctoritate confirmatum esse; nec modo probatum esse præcipuam festivitatem, sed aliam etiam in Pen-* F
tecoste haberi solitam. Non additur tamen in litteris, quid in Pentecostes festivitate ad honorem B. Gandolphi *fieri soleret. At jam vidimus, reliquias ipsius in illa quoque festivitate magno cum splendore transferri solitas in solemni per urbem processione. Verum non inveni testes, qui assererent, Officium et Missam de* B. Gandolpho *in festo translationis fuisse celebrata. Obstiterit, opinor, festivitas Pentecostes, quominus in Officio et Missa de* B. Gandolpho *aliquid fieret. Videtur tamen aliquando etiam translationis festum Officio honoratum fuisse. Certe in Processu pag. 211 multa recitantur ex Officio proprio sub hoc titulo :* In translatione beati Gandolphi. *Antiphona vero prima ad Vesperas sic habet :* Gaudeamus omnes in Domino : diem festum agat hæc concio, quem Gandolphi patris dedit inventio. Alleluia. *Hæc videntur insinuare, recitatum aliquando fuisse translationis Officium, nisi compositum quidem fuerit, sed in usum numquam inductum. Cajetanus in Actis de Officio translationis non meminit, sed nundinas ea de causa institutas dicit, ita scribens :* Magna dein cum veneratione beati viri Gandolphi cor-

A corpus in ara locatum est xv Kal. Junias, qui dies sacro Pentecostes mysterio sacer erat. Eam Politienses ob causam iisdem feriis in sancti Viri memoriam nundinas quotannis celebrant. *Ita quidem Cajetanus et recte : nam anno 1320 Pentecostes Dominica erat* XVIII *Maii, ita ut* XVII *contigerit, si facta sit in pervigilio Pentecostes, ut factam dicit ipse Cajetanus. Waddingus tempus ita exprimit :* Facta est hæc translatio anno MCCCXX in Sabbato Pentecostes, sed celebratur ibidem 2 feria post Pentecosten.

Alio fieri solita in honorem Beati.

7 *Præter duas festivitates jam dictas, singulis quoque hebdomadis aliquo cultu honoratur B.* Gandolphus, *imo et diebus singulis. Hic quoque cultus approbatus est in datis episcopi litteris, cum jubeat, consueta servari, non solum in festivitatibus* sed et aliis diebus solitis. *Quænam autem hæc sint, breviter exponam. Testes, anno 1613 examinati, unanimi voce affirmant, in sacello* B. Gandolphi *semper lampades aliquot accensas ardere, quotidie ibidem Missas celebrari, singulis autem diebus Mercurii, sive feriis quartis, cantari Missam votivam de* B. Gandol- B pho, *sumptus ad id suggerente civitate; post Missam vero reliquias Beati populo osculandas præberi. Hæc testes complures, quorum nomina brevitatis causa omitto.*

ad cujus reliquias magnus est concursus.

8 *Æquali aut majori etiam consensu testes asseruerunt, tam suo tempore, quam ab omni hominum memoria, magnum fuisse hominum concursum ad sepulchrum* B. Gandolphi, *non Politiensium tantum, sed etiam peregrinorum, qui se Beati patrocinio commendant, multaque in sacello ipsius offerri dona votiva in testimonium beneficiorum, ipsius intercessione obtentorum. Addunt testes anni 1613, in supplicationibus, quæ fiunt diebus rogationum, cantari etiam orationem de* B. Gandolpho. *Præterea hi testantur, in publicis necessitatibus aut calamitatibus civitatis suæ Politienses ad* B. Gandolphum *confugere consuevisse tamquam ad Patronum; vel exponendo corpus ipsius in sacello ad publicam venerationem, vel cum illo supplicantium ritu extra civitatem procedendo. Reliquias ejusdem Beati deferri etiam ad personas primarias, dum graviter ægrotant, iidem observant: idque inferius videbimus, ubi agetur de miraculis recentioribus, ac demum nomen* Gan- C dolphi *pueris non raro imponi in honorem Beati.*

CAPUT II.

Sacellum B. Gandolphi : corpus honorifice servatum, et sæpius visitatum.

Beati corpus quod integrum non est,

Acta data num. 13 docent, B. Gandolphum *sepultum esse Politii in majori ecclesia, quæ Sanctissimæ Virgini Mariæ sacra est, ut deinde in Miraculis dicitur. Jacuit ibi in terra sepultus annis circiter sexaginta, ut creditur, (nam de anno mortuali certa non habemus documenta) et demum anno 1320 de terra levatum est corpus, mandante et præsente Jacobo episcopo Cephalæditano, ut Acta habent cap. 3, sed satis confuse. Waddingus existimat, eo tempore corpus* inventum esse integrum absque ulla offensione. *In eam opinionem verisimiliter deductus est ex Actis, in quibus inventionem et elevationem satis confuse cap. 3, narrari, jam dixi. Ego vero ex iisdem Actis potius colligo, corpus inventum esse non integrum, sed in ossa dissolutum. Etenim, ubi fossores corpus detexerant, clerici præsentes episcopum rogarunt num.* 37, *quid faciendum esset* de eodem invento sancto corpore : *ille vero mandavit, ut* totum corpus *perquireretur. Et mox corpus,* non integrum, *sed* integre *inventum dicitur; id est, omnia ossa integri corporis inventa sunt. Hæc autem expositio abunde confirmatur ex Processu, cum nullus testium asserat corpus integrum aut incorruptum fuisse, quando inventum est; sed omnes de corpore loquantur, tamquam de ossibus separatis. Idem satis colligitur ex relatis num. 44 de conatu illorum, qui sacrum corpus abscondere nitebantur, quique illud jam extra ecclesiam tulerant. Hoc ipsum factum etiam ostendit, pretiosum illum thesaurum non statim post inventionem tanto studio custoditum fuisse, quanto postea conservari cœpit.*

Auctore J. S.

servatur in sacello ipsi dicato,

10 *Constat ex multorum testimoniis in Processu relatis, corpus* B. Gandolphi *ab aliquot saltem seculis honorifice servari in sacello particulari dictæ ecclesiæ, quod Beato dicatum est. At nullibi invenio, quo tempore istud sacellum Beato consecratum sit, aut sacræ Beati reliquiæ ad illud delatæ :* E *neque enim id factum videtur illo ipso tempore, quo corpus fuerat inventum. Quidquid vero sit de tempore, certum est multorum testimoniis, sacellum dici* B. Gandolphi, *illudque duplex esse, anterius nimirum sive exterius, et interius. In sacello interiori depositum est Beati corpus in tumba marmorea, cui arca ex argento, aut laminis saltem argenteis vestita, quæ sacras continet reliquias, habetur inclusa. Exterius sacellum rursus duplex aliqui testes faciunt. At sive unum dicamus, sive geminum, in illo pendent lampades ardentes, multaque dona votiva Beato oblata. In illo etiam est altare, in quo sacrosanctum Missæ sacrificium quotidie offertur.*

quod anno 1621 visitavit episcopus.

11 *Pleniorem sacelli descriptionem subministrat Processus, in quo pag. 7 refertur sacelli et deinde corporis visitatio, facta die* XVIII *Octobris anni 1621, quam huc transfero.* Die XVIII Octobris, quintæ Indictionis, MDCXXI, illustrissimus et reverendissimus dominus, frater don Stephanus Munyera, tum pro exoneratione sui pastoralis officii ordinarii, tum pro observatione mandati sanctæ Sedis Apostolicæ, sibi Romæ directi die VI F Aprilis MDCXXI, accessit ad majorem ecclesiam hujus civitatis Politii, associatus a clero, magistratu, et nobilibus, ac ejus curia et familia : et facta oratione ante altare Sanctissimi Sacramenti, sanctum Missæ sacrificium celebravit, et, ea finita, atque sacra Communione refectis clericis, magistratu, atque officialibus curiæ, et aliis de familia ipsius illustrissimi domini episcopi, ac pluribus de populo, pontificalibus indutus vestibus, accessit ad capellam, quæ BEATI GANDOLPHI nuncupatur, constitutam in ipsa majori ecclesia : ibique precibus Deo fusis, mandavit fieri descriptionem dictæ capellæ, quæ in duabus capellis consistit.

Sacelli exterioris descriptio,

12 In prima, quæ dicitur anterior, adest altare decenter ornatum cum cruce, candelabris sub serico baldachino : et ante ipsum erant lampades accensæ. Et in ipsa capella adest vetusta effigies, in tela depicta, servi Dei Gandolphi, Ordinis Minorum S. Francisci, cum miraculis ad modum tabellarum circa eam. In prima est effigies dicti Servi Dei, orantis ad Crucifixum. In secunda est imago dicti Servi Dei, prædicantis populo. In tertia adest eadem imago, suscipiens sanctissi-

AUCTORE J. S.

mum Eucharistiæ Sacramentum a sacerdote ante altare. In quarta est eadem effigies in modum defuncti, et duæ campanæ, quæ ultro videntur sonare, et duo angeli, suscipientes ejus animam. In quinta est pictura sepulcri cum funalibus appensis, et cum concursu populorum et infirmorum. In sexta est depictus fons cum gelsimino, et multitudo infirmorum et vexatorum a spiritibus immundis. In septima est depicta processio solemnis cum arca sub baldachino. In octava est pictura Servi Dei, a quo mulier petere videtur pro salute filii ab equo pressi. In parietibus primo extat imago dicti Servi Dei magna, et aliarum personarum, ei deferentium mulierem, quam benedicendo videtur a dæmonum vexatione liberare, cum inscriptione subter mulierem : « Valde a dæ» monibus vexatam, ab ea pro usu magiæ invo» catis, liberat. » *Liberatio hujus mulieris relata in Actis num. 45. Sic prodigium de gelsimino sive jasmino refertur in Actis num. 40. In Actis etiam referuntur alia quædam in tabellis depicta, ut suis locis breviter insinuabo. At quod habetur de puero per equum presso, in Actis non legitur.*

et tabellarum in eo appensorum

B 43 Et secus est alia imago parva dicti Servi Dei, ante quam videtur quidam genuflexus, et manu tangere videtur os imago Servi Dei, cum hac inscriptione : « Muto, duas habenti linguas, » loquelam tribuit » *(in Actis num. 14.)* Et sub dicta figura adest alia imago parva Servi Dei, tangentis narem mulieris, ante pedes ejus prostratæ, in qua adest inscriptio hæc : « Mulieri fistulam in » naricibus * habenti, in somnis apparuit, quæ a » somnis sana surrexit » *(in Actis num. 17.)* Item adest alia effigies beatæ Mariæ super altare, et ante est fons cum gelsimino, ad quem videtur concurrere multitudo infirmorum, et cæcorum, et vexatorum a dæmonibus, cum hac inscriptione : « Vas, in quo repositum fuit vinum, ex quo lota » fuerunt ossa Beati, gelsiminum produxit, a quo » multi sanantur. » Item et altera imago parva dicti Servi Dei, benedicentis puerum ab equo pressum, et mulieris eum deprecantis, cum tali inscriptione : « Puerum quasi mortuum sub equi pedibus, » matris precibus sanum restituit. » *Hoc, cum in Actis non reperiam, recentius credo.* Deinde subsequitur alia imago parva dicti Servi Dei, tangentis infirmam in lectulo, cum sequenti inscriptione : « Mulierem, per octo annos fluxum sanguinis pa-

* *al.* naribus

C » tientem, liberat. » *Hoc forte etiam novum, cum in Actis non habeatur cum iisdem adjunctis.* Et desuper eadem alia imago parva dicti Servi Dei, manum extendentis super mulierem genuflexam, cujus inscriptio dicit : « Quædam mulier oculorum » cæca lumen recepit. » *Talis est in Actis num. 21.* Et sequitur alia imago magna Servi Dei, vocati a pluribus, et accedentis ad infirmum agonizantem, cum assistentia parochi, cum crucifixo in manibus, et mulierum et viri plorantis, cum inscriptione sequente : « Agonizantem in extremis liberat, qui » statim a lecto surgit. » *Hoc cum omnibus adjunctis non reperio in Actis.*

ob beneficia per Beatum præstita.

44 Et in alia parte parietis adest effigies magna prædicti Servi Dei, prædicantis populo, et annuentis multitudini hirundinum, *(in Actis num.* XI.) Et sequitur alia figura parva altaris, et super ipsum ossa quædam, et a tergo duo ligones, et prope altare effigies cujusdam pontificis et clericorum, et super altare multitudo hirundinum. *Inventio corporis exprimitur, relata in Actis num. 37 et seqq.* Et supra in altum adest effigies magna dicti Servi Dei demortui, amplexantis Crucifixum supra stratum asperum, et subter caput duæ tegulæ, et desuper duo angeli suscipientes animam, et a tergo D duæ campanæ, quæ ultro sonare videntur. *Est morientis imago. Vide Acta num. 12, ubi tamen nihil legitur de campanis ultro sonantibus. Prodigium hoc adjungit traditio, quæ an satis certa sit, ignoro. Testes quidem non pauci in Processu idem asserunt. At illi nihil scire potuerunt præter traditionem popularem.* Item in eadem cappella adsunt undecim tabellæ appensæ, partim vetustæ, partim recentes, significantes quædam miracula. In una adest effigies Servi Dei, luce et nube circumfusi, apparentis infirmo deprecanti, cum inscriptione horum versuum :

Aspicis hunc ægrum, febris quem torret anhela,
Qui tenens animam jamjam diffundit in auras :
Dum votum supplex Gandolpho nuncupat, ultro
Ille vocatus adest, et morbum corpore pellit.
1599.

Cyfræ, in fine positæ, annum sanationis insinuant. Itaque hoc ex recentioribus miraculis est, referendum cap. 3 ; quale et aliud subjungitur. Et in alia tabella est imago infirmæ, ad quam defertur sacra reliquia cum multitudine associantium funalibus accensis, et super illis imagines S. Sebastiani, Dei E Servi Gandolphi, Sanctissimi Sacramenti, B. Mariæ, SS. Cosmæ et Damiani, et sancti Caroli, cum hac inscriptione. *Incriptio Italica significat sanationem dominæ Annæ Duarez, quæ refertur cap. 3. Finitur his verbis Latinis :* Anno Domini MDCXVI votum fecit, et gratiam recepit. *Tum subditur :* Et aliæ novem tabellæ sunt cum effigie Servi Dei, apparentis nonnullis personis orantibus, Religiosis, sæcularibus, et infirmis, absque inscriptionibus. *Hactenus de sacello anteriore.*

Interioris sacelli cum suis tabellis

45 *Mox pergit auctor ad sacellum interius hoc modo :* Et in alia capella interiori, quæ ferreis cancellis ante obseratur, in quam ingressus est ipse illustrissimus dominus episcopus cum ejus curia et familia, ac reverendo vicario Politii, magistratu secreto et procuratoribus dictæ capellæ : in qua adest supra quoddam altare sepulchrum marmoreum, insculptum a parte interiori cum effigie dicti Servi Dei demortui, ac subtus effigies ipsius populo prædicantis : et deinde ejus arca in processione ducta : et tertio sculptura sepulchri cum concursu fidelium : et ante ipsum sepulchrum lampades ardentes argenteo vase. Ac sepulchrum ipsum operitur magno serico, quod Damascum nuncu- F patur, cum floccis aureis pendentibus, et cum effigie magna Servi Dei, redimita filis ac telis aureis. Ex parte vero posteriori sepulchri adest clausura lignea, depicta ad modum decem et octo tabellarum. In prima adest effigies dicti Servi Dei in actu defuncti. In secunda adest effigies dicti Servi Dei apparentis claudo. In tertia adest effigies ejusdem, tangentis infirmum, cum inscriptione sequenti, videlicet : « Joannes a Calaxibetta, surdus per trigin» ta annos, in somnis a Sancto sanatur. » *Refertur in Actis num. 50 ; sed ibi* Jacobus *vocatur, verisimiliter quia nomen initio non fuerat integre scriptum.* In quarta adest effigies mulieris, orantis ad sepulchrum, cum inscriptione hac : « Contissa a Pa» normo, cæca *(spatio)* sex annorum, sanatur. » *(Vide Acta num. 53.)* In quinta adest effigies Servi Dei apparentis ad quemdam orantem, cum tali inscriptione : « Petrus de Cundisi, habens aposte» gma * sub ascella, veniens sanatur. » *In Actis num. 79* Petrus de Chundrisi *scribitur.* In sexta aderat imago Servi Dei prædicti, apparentis cuidam claudo, oranti in grabato, et altari * genuflexo, cum hac inscriptione : « Matthæus de Mancarella a Ca» lata-

* *l.* apostema

* alteri

A » latabillotta, crura habens tumefacta, accedens ad » sepulchrum, sanatur. » *(In Actis num. 71.)*

beneficia testantibus,

16 In septima est imago prædicti Servi Dei cum inscriptione hac : Sanctus Gandolphus. Et subtus sunt insignia cujusdam præsulis, et inscriptio : « Illustrissimo et reverendissimo domino meo co» lendissimo, Felici Centino, sanctæ Romanæ Ec» clesiæ presbytero Cardinali Asculano, Joseph Spon» sellus doctor physicus Politiensis MDCXII. » Et secus ipsum aderat octava tabella cum hac inscriptione : « Sancti Gandolphi, orti in Gallia Cisalpi» na, in oppido Binasci, Ordinis Minorum, ad ve» ritatem expressa effigies. Qui dum Panormi in » Sicilia commoratur, divinarum rerum commen» tatione, jejuniis, ceterisque corporis afflictionibus, » magnum sanctitatis nomen adeptus, fama per» crebescente, fugiendum ratus, obtenta a supe» rioribus facultate, Politium (Deo volente) per» venit, ubi Jesu Christi Euangelium magno spiritu » prædicans, multis virtutibus ac miraculis clarus, » pie sancteque obiit anno Domini MCCLX, Sab» bato ante Resurgentis Domini diem, annis tri» ginta quatuor post obitum seraphici patris sancti » Francisci. Sacræ ejus reliquiæ a Jacobo Narnia B » Cephaludensi episcopo, civibus Politiensibus, si» gnis contestantibus, inventæ sunt anno MCCCXX, » die XVII Maii, Joanne XXII Pontifice Maximo, » et Federico II Siciliæ rege. » In nona tabella adest effigies Servi Dei cum gelsimino in manibus, benedicentis mulieri genuflexæ, et cum hac inscriptione : « Agnesa de Renna a Corleone pa» ralytica perfecte sanitatem recepit. » *(In Actis num. 74 scribitur,* Agnesia de Derna *etc.)* In decima adest effigies dicti Servi Dei, alio homini apparentis, cum hac inscriptione, videlicet : « An» tonius Gulielmo a Messana, brachiis aridus et » cruribus, veniens sanatur. » *In Actis num. 78* Antoninus.

in quo corpus in tumba tribus clavibus obseratum.

17 In undecima adest dicta effigies dicti Servi Dei, apparentis duobus genuflexis, cum inscriptione hac : « Bartholomeus Guglielmi a Bizini, la» borans ex vitio capitis, perfecte sanatur. » *Hoc in Actis non reperio.* In duodecima est effigies Servi Dei prædicti, gelsiminum manu tenentis, ac mulieri mamillam tangenti apparentis, et inscriptio dicit : « Lombarda de Tropella a Politio, » fistulam in mamillis habens, veniens ad Sanctum » sanatur » *(Num. 26 in Actis.)* In tertia decima adest imago ejusdem Servi Dei, cum cruce C in manibus, pœnitentis in eremo. In quarta decima perspicitur effigies prædicta, comparens cuidam presbytero genuflexo. In quinta decima effigies sepulchri, ad quod videtur genuflexa mulier, cum hac inscriptione : « Joanna de Sancte a Castro» novo, patiens guttam, venit ad sepulchrum, et » subito sanatur. » *Hoc in Actis non legitur.* In ultima est effigies dicti Servi Dei, apparentis cuidam genuflexo, cum inscriptione : « Andreas de » Salvella a Gancio, triennio se erigere non valens, » ad sepulchrum sanatur. » *(In Actis num. 72.)* Quæ clausura tribus vectibus ferreis obseratur : quorum una clavis penes dictum reverendum vicarium, alia penes magistratum, et alia penes capellanum detinebatur. *Tossianensis jam ante laudatus lib. 1 fol. 103 de servato corpore ita scribit.* Corpus ejus ab incolis præcipua colitur veneratione. Cum ego essem Policii anno MDLXXXIV, cupiens videre illud venerabile corpus, sub tribus clavibus asservatum : quarum alteram tenet guardianus conventus ; mirum fuit videre confluentem turbam hominum et mulierum, cum primum rescivissent : qui ad conspectum tam magni thesauri tundebant pectora, Sanctum invocantes, cujus meritis incolæ magna commoda reportant. *Ita ipse, unam ex tribus clavibus attribuens Guardiano, qui in Processu non nominatur inter tres clavium custodes. Sed fieri potest, ut una ex tribus multiplicata sit apud plures. At videamus modo, quo in statu episcopus invenerit sacras reliquias.*

Auctore J. S.

Aperta tumba, circumfertur in theca argentea corpus Beati.

18 Jussitque, *ait auctor*, illustrissimus dominus episcopus aperiri dictam clausuram. Qua reserata, intus primo inventa est imago vetustissima ejusdem Servi Dei prædicti Ordinis. Deaurata item et lintea quædam mantilia reperta sunt, tum etiam arca lignea, panno intus ornata, in qua conservatur arca argentea, supra quam erat insculptum caput dicti Servi Dei, et circa arcam effigies duodecim Apostolorum, ac B. Mariæ Virginis et angeli Gabrielis, divi Francisci et divi Antonii de Padua. In qua arca assenserunt magistratus et clerus conservari reliquias et ossa dicti Servi Dei, quæ venerari hactenus consueverunt, et per magistratum et clerum ac populum, adhibita pia veneratione, coli. Et eis devote instantibus, mandavit illustrissimus dominus episcopus, ut arca ipsa E processionaliter duceretur per civitatem. Quo mandato suscepto, incepta est solemnis processio, primo confraternitatum laicorum cum earum insignibus, secundo Regularium, tertio cleri sæcularis. Subsecuti sunt magistratus, hastas baldachini gestantes, sub quo deferebatur a sacerdotibus ipsa arca : et circa eam pueri nudati quamplures, ac nobiles, funalibus accensis, nudato capite, omnes incedebant, hymnis et psalmis Deum deprecantibus omnibus clericis. Deinde prosequebatur idem illustrissimus dominus episcopus pontificaliter indutus cum mitra et baculo, assistentibus paratis, subsequente magno ac numeroso populo, devote et discooperto capite incedente. Et circumducta processione ipsa per dictam civitatem, reversa est ad ipsam ecclesiam majorem.

quod deinde visitatur: ossa aliaque reperta in theca.

19 Et appulsa arca fuit deposita coram magistratu, populo, et clero : in qua repertæ sunt bursæ sericæ, in quibus asservantur ossa prædicti Servi Dei. In prima os capitis; in secunda ossa majora; in tertia ossa minora. Quæ omnia veneratus, et devote deosculatus est dictus illustrissimus dominus episcopus; et bursam capitis clerus et populus, eam manibus tenente reverendo vicario. Fuerunt F etiam repertæ in alia bursa scripturæ pertinentes ad dictum Servum Dei..... Et finita veneratione, fuerunt omnes bursæ ossium reconditæ in ipsa arca, quæ iterum fuit obserata et processionaliter ducta ad pristinum locum in dicta capella *etc. Scripta hæc sunt eodem tempore a notario, qui etiam prolixe enumeravit scripturas in eadem arca inventas, inter quas est Vita a nobis recusa. Aliæ quædam, item in Processu editæ, spectant ad præcedentes aliquot earumdem reliquiarum visitationes, quas ex eis breviter ordine recensebo.*

Ossa Beati ante variis

20 *Prima visitatio, in dictis scripturis relata, est anni 1523, cujus Acta leguntur in Processu pag. 242. Arcam tunc aperuit, multis testibus præsentibus, Franciscus de Nicchio, vicarius generalis episcopi Cephalæditani*, ut melius atque congruentius, *inquiunt Acta*, præsens arca, vetustate quasi deleta et abolita, ornari atque decorari potuisset. *Aperta autem arca, invenit* involutum caput suum distincto atque separato linteamine; similiter crura et brachia sacculo diver-

AUCTORE J. S.

so insimul alligata; residuum præfati corporis alio varioque sacculo conservatum; *omnia vero cooperta majori linteamine. Ubi omnia lustraverat, ossa suis locis reliquit, excepto capite, quod formæ argenteæ imponi voluit. Octavianus Præconius, episcopus Cephalæditanus eamdem arcam aperuit anno 1579. Invenit, ut habent Acta in Processu pag. 239, caput et ossa* in diversis sacculis lineis intus dictam arcam, *sed ordinavit,* quod caput prædicti corporis pro majori veneratione reponatur in ejus incasto argenteo, existente in summitate et in capite dictæ arcæ, et prædictum incastum, ubi poni debebat dictum caput, clauderetur in modum, quod nullatenus aperiri posset. Ordinavit etiam prædictus reverendissimus dominus episcopus, quod super sacculos, in quibus sunt prædicta ossa, fiant alii sacculi linei mundiores ob majorem reverentiam *etc.*

vicibus lustrata. 21 *Anno 1590 Franciscus Gonzaga, tunc episcopus Cephalæditanus, postea Mantuanus, arcam similiter aperuit, ut legitur in Processu pag. 248. Causa aperiendi erat, quod aliquid tunc vellent apud Sedem Apostolicam agere pro canonizatione* B. Gandolphi : *nam illustris quædam domi*B *na, nomine* Elisabetha la Farina, *testamento suo reliquerat notabilem pecuniæ summam, pro canonizatione expendendam. Itaque voluit episcopus hunc in finem, rogante magistratu Politiensi scripta de vita et miraculis Beati in arca quærere, et simul sacra ossa visitare. Invenit scripta, prout jam antea fuerant inventa. De ossibus inventis hæc dicit.* Insuper et in eadem arca conditos reperimus duos sacculos albæ telæ compositos quibus recondita sunt ossa prædicti B. Gandolphi ac etiam sejunctim mentum dicti Beati tela contectum. In eadem arca reposu mus caput ejusdem Beati, quod supra arca intus caput argenteum conditum, non sine amissionis periculo, extitisse cognovimus *etc. Rursum anno 1597 sacrum illum thesaurum lustravit* Emmanuel de Quero, *episcopus Cephalæditanus, omniaque ossa decenter condita reperit, et sine mutatione reliquit, ut habet Processus pag. 245. Idem anno 1607 fecit Martinus Mira, episcopus Cephalæditanus, teste Processu pag. 251. Rursus anno 1614 aperta fuit arca, ut per Philippum Clariana notarium exemplar Vitæ ex authentico, in arca conservato, exscriberetur, illudque traderetur Patribus Societatis* C *Jesu, qui Sanctorum Siculorum Vitas Panormi erant scripturi, prout fecit Octavius Cajetanus. Legitur hoc in Processu pag. 228. Successit demum visitatio anni 1621, jam prolixius relata; nec dubito, quin fuerint aliæ plures : sed operæ pretium non facerem, si omnes scrupulosius investigarem.*

CAPUT III.

Antiquæ imagines, altaria, ecclesiæ et cultus in aliis etiam locis : miracula quædam recentiora.

Joannes Blandus, vicarius foraneus, et canonicus cameralis *Politiensis in Processu pag. 152 generatim testatur,* B. Gandolphum *non solum Politii et in locis vicinis pro Sancto haberi,* sed per D *totum quoque Siciliæ regnum : idque dicit colligi ex multis imaginibus vetustis, cum titulo* Sancti *pictis, quales attribuit Panormo, Alicatæ, Castello Veterano. Nominatim vero testatur de antiqua imagine in conventu fratrum Minorum Politii servata, cui trecentorum fere annorum antiquitatem attribuebat anno 1613, cum hac inscriptione* Sanctus Gandolphus. *Unam nobis cum ceteris instrumentis transmissam hic exhibeo :*

Titulus Sancti in multis locis B. Gandolph. datus : imagines ejus vetustæ, ecclesiæ.

Idem plures assignat Politii, et præcipue in ecclesia S. Nicolai, ubi Beatus obiisse dicitur, et ubi campanæ sponte dicuntur sonuisse, dum moriebatur. Prodigium hoc in una ibidem Italicis asseritur verbis, quæ facio Latina : Quomodo supra fascem E sarmentorum defunctus sit S. Gandolphus, et campanæ auditæ sint sonare. *Jam monui, hoc prodigium in Vita non legi, ita ut fortasse ex pictura ortum habuerit. Alter testis, eodem anno 1613 auditus, nimirum Josephus Tamburellus, sacerdos Politiensis, pag. 161 consentit de titulo* Sancti *attributo* B. Gandolpho, *et de imaginibus variis. Adjungit vero, extra civitatem Politiensem in via publica versus Panormum exstare ecclesiam vetustam, quæ tunc instaurabatur, nomini* B. Gandolphi *dicatam. De hac ecclesia, quæ medio tantum milliari aberat Politio, primus testis dicit, eam instaurari nomine* S. Gandolphi, *et Beati imaginem in ejus altari esse positam. Tertius testis pag. 171 rursum clare edicit, illam ecclesiam fuisse dedicatam* B. Gandolpho, *eique consonant plures deinde auditi.*

23 *Prior conventus Carmelitarum pag. 219 testatur, in ecclesia sua extra mœnia civitatis Politii pictum exstare imaginem* cum diademate et hac inscriptione Sanctus Gandolphus. *Sic pag. 220 testatur Guardianus fratrum Minorum Conventualium, in sua ecclesia Politii pervetustam exstare* B. Gandolphi *imaginem* cum diademate, *et* altaria, in aliis etiam

in

A in altari. Quam, *inquit*, depictam arbitror, ut ex vetustate picturæ apparet, et proborum hominum fama colligitur, quo tempore fuit hoc templum constructum. Ac dicti sancti Gandolphi veram esse imaginem, communi consensu fertur, prout etiam ejus nominis adest nota, juxta ejus manus posita, majoribus litteris descripta, in qua legitur : SANCTUS GANDOLPHUS. *Hæc eadem est, quæ supra memoratur. Sic prope Alicatam in sacello* S. Joannis Baptistæ Hierosolymitani, *ut vocatur in Processu pag.* 222, apparet depicta quædam pervetusta imago Divi cujusdam Ordinis Minorum Cappuccini cum diademate circa caput, quemadmodum alii Sancti manent, dextera benedicentis, sinistra vero librum gestantis, cum hac prope humerum dextrum inscriptione, videlicet SANCTUS GANDOLPHUS, *ut testatur* Emanuel Tauromina, *vicarius Alicatensis. Pag.* 224 Bonaventura de Sacca, *Guardianus* conventus S. Mariæ Angelorum, Ordinis Minorum regularis Observantiæ, Panormi existentis, *testatur*, qualiter in dicto conventu, B. Gandolphi.... suo cum altari imago reperitur, ac etiam in arbore, in qua nostræ religionis Beatorum imagines sunt depictæ, *inquit, etc. Ibi-* B *dem pag.* 225. Patres Ordinis Minorum conventus sancti Francisci Panormi *testantur*, qualiter beatus Gandolphus a Binasco.. eo, quo solent Beati, cultu semper veneratus est,.... in hac felici urbe Panormi in ecclesia S. Mariæ Misericordiæ,... ubi depicta apparet simul cum nomine ejus venerabilis imago, quam, *inquiunt*, nostro judicio pictam fuisse tunc existimamus, quando diebus illis in Domino obdormivit. Ita etiam pariter in nostramet ecclesia in quodam muro sub choro prope Sanctam Mariam ex Succursu... similis priori videtur imago, cui scriptum nomen est, BEATUS GANDOLPHUS. Et in cornu altaris majoris lævo extat altare cum imagine ad Beati honorem dicatum. Et tandem in tribona majore eminentius ex polita manu .. extat etiam Beati imago *etc.*

civitatibus Siciliæ, et cultus in Castello Veterano,

24 *Ecclesiam aliquam* B. Gandolphi *fuisse in oppido, quod dicitur* Castellum Veteranum, *situmque est prope Mazaram, varii testes anno 1613 Politiis affirmarunt. At idem certius et distinctius habemus ex testibus aliis, qui in ipso Castello Veterano de eadem re interrogati sunt anno* C *1612, mense Martio, Indictione 10. Nam, sex testibus in idem consentientibus, ecclesia monialium Sanctissimæ Virginis Annuntiatæ, olim dicata fuerat* B. Gandolpho, *dictaque fuerat* B. Gandolphi *ecclesia; sed postmodum, ædificato ibidem monialium monasterio, cum huic tradita esset ecclesia, nomen paulatim mutaverat, et pro* S. Gandolphi, *ut ante vocabatur, tunc nominabatur* Annuntiatæ, *aut* Sanctissimæ Virginis Annuntiatæ. *Laudati testes ulterius asserunt, festivitatem* B. Gandolphi *in dicta ecclesia olim magna cum solemnitate celebratam fuisse, et insigni concursu populi honoratam. Addunt, in eadem ecclesia antiquam esse tabulam pictam, in cujus medio est imago sanctissimæ Virginis, ad dexteram* B. Gandolphi *et ad sinistram S. Georgii, sub imagine porro* B. Gandolphi *scriptum haberi,* S. GANDOLPHUS.

ubi muto loquelam restituisse creditur,

25 *Præterea quinque testes consentiunt, antiquam esse traditionem,* B. Gandolphum *aliquo tempore habitasse in illa civitate, ibique miraculis claruisse, ac nominatim muto loquelam restituisse, eaque de causa in summa fuisse veneratione. Testimonia compendio relata latius videri possunt in Processu pag. 126 et sequentibus. Quod autem spectat ad commorationem Beati in Castello Veterano, illa improbabilis non est, etiamsi in Vita non asseratur : nam in Vita nihil fere habemus de locis, in quibus Beatus vivens habitavit.*

AUCTORE J. S.

et alia fecisse miracula : loquela puellulæ obtenta Calatavulturii.

26 *Restant referenda de* B. Gandolpho *nonnulla beneficia, ad quæ paulatim accessimus, dum testimoniis incolarum Castelli Veterani mutum ibi sanatum, sive loquela donatum vidimus. Addunt aliqui ex illis testibus, alia etiam miracula, ibidem a Beato patrata; sed nullum nominatim exprimunt. Illud ex testimoniis ipsorum conjicere possumus, temere aut falso jurantes per* B. Gandolphum *severe punitos fuisse. Nam dicunt, tantam Beati fuisse venerationem et reverentiam, ut, quando quis jurabat per* B. Gandolphum, *statim aliquis admirabundus reponeret :* Jurasti per sanctum Gandolphum, et non peristi? *Anno 1615 tres etiam testes interrogati fuerunt in oppido,* Calatavulturio *dicto, et Politio non nisi ad aliquot milliaria dissito, ut in Processu legitur pag. 138 et seqq. Puellula erat trium annorum et fere dimidii, nomine* Dominica, *quæ numquam fuerat locuta, sed linguam suam perpetuo arrodebat. Margarita puellæ mater, vidua Dominici Græco, ardenti desiderio invocarit* B. Gandolphum, *ut loquendi gratiam filiæ suæ impetraret, aut morte salutari animam illa Deo traderet. Ab eo tempore, ut mater cum aliis duabus juramento testata est, paulatim loqui cœpit, valebatque et optime loquebatur, quando tres illæ prædictum testimonium dederunt. Beneficium id spectat ad seculum* XVII, *ut satis colligitur ex tempore dati testimonii, sed annus ipse non exprimitur.* E

Miracula Beati continuata etiam seculo XVI : *energumeni*

27 *Redeo modo Politium, ubi anno 1613 quatuor viri ex magistratu Politiensi in Processu pag. 3 generatim affirmant, miracula* B. Gandolphi *semper continuata fuisse a morte ipsius usque ad sua tempora. Hoc verum omnino esse existimo, licet beneficia illa, quæ contigerunt post annum 1322 usque ad finem fere seculi* XVI *minus sollicite videantur collecta et scriptis mandata. Præterea varii testes ex illis, qui anno 1621 sua dederunt testimonia, generatim testantur, frequenter audivisse se de ægrotis sanatis, et de energumenis liberatis patrocinio* B. Gandolphi. *Adjungunt aliqui, non raro vidisse se tempore supplicationis, quæ cum reliquiis Beati bis quotannis instituitur, energumenos adduci ad thecam* B. Gandolphi, *liberatosque et Deum laudantes discedere, quando ipsi in supplicatione erant præsentes. Antoninus Bartucello modo magis particulari testatur pag. 289, vidisse se ab annis circiter sexaginta, id est, circa annum 1561, adduci hominem a dæmone obsessum, qui prope arcam consistens, stridebat, et modo valde inusitato se torquebat, inflabatur, et spumam in ore habebat, ac demum versus arcam spuebat. Finita vero processione, dum reliquiæ ad ecclesiam erant reductæ, dictus homo, in ecclesiam ingressus mortui instar cadebat : sed paulo post se erigebat, laudans Deum et* B. Gandolphum, *cujus patrocinio se dæmonis vexatione liberatum agnoscebat.* F

varii ipsius patrocinio liberati.

28 *Eadem adjuncta idem testis refert de femina energumena, quam in supplicatione adductam vidit, et deinde in templo lapsam et liberatam, annis circiter quadraginta ante datum testimonium, sive circa annum 1581. Tertium exemplum laudatus testis subjungit de Philippa la Perdicca, quam aut neptem aut cognatam suam fuisse dicit. Hanc simili modo circa annum 1601 liberatam testatur, asserens omnia se vidisse tam ante quam post trium illorum liberationem. Particularia hæc facta generali aliorum testimonio de energumenis frequenter liberatis confirmantur. Tribus relatis prorsus similis*

AUCTORE J. S.

lis est liberatio alterius energumenæ, quam pag. 262 vidisse se testatur Laurentius lo Ciraulo sacerdos. Attamen hæc rursum alia est, quia contingere debuit anno 1603, cum testetur factam octodecim annis ante annum 1621. Philippus de Porcariis, eodem anno 1621, die 2 Novembris, testatus est aliud factum particulare, quod narrat pag. 310 quodque compendio huc transfero. Laudatus testis circa annum 1611 quadam vespera circa horam tertiam post occasum solis invenit ancillam suam, Gandolpham Campanara, adeo turbatam et stridentem, ut crederet a dæmone correptam, quemadmodum ipsa etiam dicebat. Qua de causa, juvante servo Joanne Philippo de Gregorio, ipsam duxit ad sacellum B. Gandolphi, *ubi corpus servatur, accersito etiam domino Vincentio Perdicaro sacerdote. Cœpit hic Dei et servi ipsius* Gandolphi *nomine præcipere dæmoni, ut egrederetur. Et post moram aliquam dæmon* egressus est, *inquit*, tantum edens strepitum, ut videretur ipsi testi totum ecclesiæ majoris tectum disrupisse. *Aliud rursus factum particulare pag. 304 testatur Leonardus Selvaggio de Margarita, conjuge Marii Xiacchitano, dicens illud contigisse ante annos fere quinque, id est,* B *anno 1616. Erat in annua supplicatione laudatus testis, ibique dictam Margaritam primum a dæmone vexatam, et deinde liberatam vidit.*

pluvia tempore siccitatis obtenta.

29 *Mattuccius de Curatolo, civis Politiensis, eodem anno 1621, die* XXX *Octobris, interrogatus, aliquot* B. Gandolphi *beneficia particularia juratus narravit, ut habet Processus pag. 299. Primum erat sexaginta fere annis præteritum, ita ut factum videatur anno 1561; alterum annis fere quinquaginta et sex, ac figendum consequenter anno 1565. Utroque anno magna erat aquæ penuria mense Majo. Hac de causa agmen supplicantium Politiensium cum corpore* B. Gandolphi *processit extra civitatem ad pluviam impetrandam. Hanc vero gratiam utraque vice tam cito obtinuerunt per subitam aeris mutationem, ut jam pluere inciperet, priusquam totum supplicantium agmen rediisset, ut testatur Mattuccius, qui adfuisse se dicit. Idem subjungit, adfuisse se tertiæ supplicantium cum corpore* B. Gandolphi *ad Patres Cappucinos processioni, quando eadem erat aquæ penuria in locis vicinis, ita ut Calatavulturienses longo etiam agmine advenirent ad venerandum* B. Gandolphum. *Rursum, necdum finita processione,* C *repente delapsa est pluvia, quam prodigiosam credidit testis, quia nullam in aere deprehendit pluviæ causam. Hoc factum fuisse ait quindecim circiter annis, antequam testaretur, et hac de causa figendum est anno 1606, mense Majo.*

Franciscanus graviter ægrotus,

30 *Laurentius lo Ciraulo, sacerdos Politiensis, anno 1621, mense Octobri, aliud testatus est Beati beneficium, in Processu relatum pag. 262. Vincentius de Martino, Ordinis Minorum de Observantia, gravi decumbebat morbo, et desperatus a medicis. Deferuntur ad infirmum reliquiæ* B. Gandolphi, *quem ille cum fiducia invocabat: ac derepente, pulso morbo, recte se habet, et convaluit. Hujus sanationis gratia tabellam appendit in sacello* B. Gandolphi, *ut observat laudatus testis, qui ait se adfuisse, ac vidisse graviter ægrotantem et subito sanatum. Ex tabella autem appensa colligo, eamdem esse sanationem, quæ in descriptione sacelli narratur num. 14, quatuor versibus expressa, ubi figitur anno 1599, quod congruit cum dictis testantis anno 1621, et dicentis eam contigisse ante annos fere viginti et duos.*

31 *Sanationem Joannis de Vigintimiliis, marchionis Hieracii et principis Castriboni, utpote celebrem et notam, plurimi testes in Processu narraverunt, inter quos laudatus Laurentius lo Ciraulo pag. 263 testatur se adfuisse, vidisseque et graviter ægrotantem, et repente sanatum, simulac, allatis reliquiis, Beatum invocaverat. Verum, cum pag. 115 habeamus Latinum testimonium a notario scriptum, et ab ipso marchione ejusque conjuge, quando venerunt ea de causa Politium, anno 1608 die* VIII *Maii subscriptum, mitto brevitatis causa multorum testimonia, et ex illo, missis etiam superfluis, factum breviter refero.* Illustrissimus et excellentissimus dominus, don Joannes de Vigintimiliis, marchio Hieracii, et princeps Castriboni, maxima et gravissima oppressus infirmitate, vovit pro sua salute B. Gandolpho, cujus reliquiam petiit cum licentia... episcopi Cephaludensis sibi offerri. Qua quidem licentia obtenta, prædictam reliquiam... Franciscus Mistretta, tunc vicarius... Politii, cum maxima sacerdotum et nobilium hujus prædictæ civitatis comitiva sibi detulit. Et facta per ipsum... principem debita reverentia, intercessione B. Gandolphi gratiam suæ salutis a divina Majestate consecutus est: et vovit simul cum illustrissima et excellentissima domina, donna Dorothea, ejus dilectissima uxore, E personaliter se conferre huc Politium, et visitare arcam, in qua sunt reposita ossa... ejusdem B. Gandolphi. *Factum hoc contigit anno 1605, ut ex recitato partim instrumento, et dictis aliorum testium clarum est. Venit autem marchio cum conjuge Politium anno 1608, obtentaque ab episcopo licentia, arcam ipsis aperuit Joannes Blandus, vicarius Politiensis, videruntque Beati reliquias:* quas quidem reliquias præfati principes illustrissimi omni, qua decet, reverentia deosculati sunt: et ei obtulerunt, et præsentaverunt lamperium *(id est, lampadem)* magnum argenteum *etc.*

et marchio Hieracii, [illegible] Beati reliquiis sanatur.

32 *Leonardus Selvaggio, jam supra laudatus, pag. 303 narrat factum mirabile, in quo divinam agnoscit providentiam, patrocinio* B. Gandolphi *propitiam sibi, ut certe credidit, et pie potuit credere. Eques redibat Panormo Politium, portans secum aliquas figuras argenteas pro arca* B. Gandolphi, *et comites habebat similiter equitantes. Cum autem venisset ad locum, ubi duplex erat via, altera superior, altera inferior juxta mare, et socii omnes pergerent via superiore, ipse eos sequi voluit, et equum cogere, ut eamdem teneret viam.* F *Verum nullo modo equum inducere potuit, ut via illa pergeret, ita ut equo cesserit, et siverit illum incedere per viam inferiorem juxta mare. Non diu post, cum semper pergeret, unus ex sociis cursu accedit, nuntiatque socios novem, qui viam superiorem tenuerant, a Turcis captos esse, et se solum effugisse. Credidit igitur Leonardus, patrocinio* B. Gandolphi *factum esse, ut equus noluerit parere, et sic evaserit. Res contigit anno 1606, sive quindecim annis ante datum testimonium. Post hæc laudatus testis subjungit alterum beneficium, patrocinio* B. Gandolphi *acceptum ab annis fere duodecim, id est, circa annum 1609. Laborabat tunc graviter febri quartana, omissisque remediis naturalibus, quæ non credebat profutura, opem* B. Gandolphi *precibus implorabat, et subito se perfecte sanatum sensit.*

Quidam gravi periculo liberatus, deinde febre

33 *Aliam ejusdem anni sanationem testatur Laurentius lo Ciraulo, sacerdos jam laudatus, qui reliquias* B. Gandolphi *ad ægrotum portatas comitatus est, et repentinam sanationem vidit. Decumbebat gravi pressus morbo dominus Franciscus Gagliardo, civis Politiensis, petebatque ut Beati reliquiæ ad se deferrentur. Allatas reliquias veneratus,*

alius gravi infirmitate

A *tus, et ope Beati implorata, subito convaluit et in gratiarum actionem componi jussit quatuor figuras argenteas, arcæ* B. Gandolphi *adjiciendas.*

puer primum malo caduco, deinde loquelæ impedimento

34 *Ad annum 1611 videtur spectare geminum beneficium, præstitum Petro puero Politiensi, filio Hortensii de Trapina, qui utrumque juratus asseruit anno 1613, dixitque duos fere effluxisse annos a tempore, quo ille filiolus gemino laborabat defectu. Puer malo caduco tam graviter laborabat, ut pedibus non posset consistere, et globi instar factus esset. Adhibitis frustra medicis, cum malum videretur immedicabile, ad* B. Gandolphum *parentes confugerunt. Itaque, quando agmen supplicantium corpus* B. Gandolphi *per civitatem portabat, puerum nudum more ibi usitato nutrici commiserunt, ut illum arcæ reliquiarum tangendum applicaret. Fecit hoc nutrix, sensitque puerum se erigere, simul atque arcam attigerat. Finita supplicatione, puer domum portatus, cum vestibus induendus esset, pedibus alacer constitit, et sine ulla difficultate incessit. Ablato illo malo, supererat alius puero defectus, nam præ impedi-* B *mento aliquo oris aut gutturis voces proferre non poterat, volensque loqui, non intelligebatur. Post aliquod tempus, mandante episcopo, aperta est arca reliquiarum* B. Gandolphi, *præsente pueri patre. Hic ea occasione modicum cepit fragmentum ex panno rubro, quo arca erat cooperta. Domum reversus, exiguum illud panni frustum collo filii sui alligavit: et sic ille confestim loqui cœpit, ac voces proferre claras, prout perfecte loquebatur, et sanus erat, quando anno 1613 pater de utroque facto juratum dedit testimonium. Res tota latius narratur in Processu pag. 149.*

mulier gangræna.

35 *Anno* 1612, *noctu inter dies* XXVII *et* XXVIII *Decembris, facta est insignis sanatio Joannæ Marrocco, viduæ annorum sexaginta quatuor, quæ gangræna aut cancro ad extremum vitæ discrimen erat perducta. Sanationem testata est sub initium anni* 1615 *ipsa Joanna, dixitque se malo illo laborare cœpisse et laborasse mense Octobri ante duos annos et tres circiter menses, donec noctu inter festivitatem S. Joannis Euangelistæ et Sanctorum Innocentium sanaretur. Accedit testimonium filiæ ipsius Beatricis Marocco, et Petri de Præconio, medici chirurgi, qui laborantem sanare frustra erat conatus. Rem ex horum testimoniis,* C *in Processu relatis a pag.* 118, *compendio trado. Cancer mense Octobri invasit pectus dictæ Joannæ, quæ ex illo coacta est decumbere, et adhibere medicos. Hi fuerunt Petrus Precone chirurgus, et filius ipsius Gandolphus Precone medicus. Non obstante horum cura, malum semper crevit, et totum pectus occupavit, ita ut in festo S. Joannis Euangelistæ etiam inflatum esset collum totum usque ad os. Jam dixerat chirurgus, ipsam sanari non posse, nisi sanaretur emplastro illo, quod ultimum pectori imposuerat. At neque illud proderat, et ad vesperam festivitatis S. Joannis credebat se morti vicinam. Cœpit igitur duabus horis post solis occasum multo cum planctu invocare* B. Gandolphum, *idque continuavit usque ad mediam fere noctem. Inter orandum dormire cœpit, et mane evigilans, deprehendit pectus suum carere emplastro; vocansque filiam, simul cum ipsa agnovit, pectus omni inflatione carere, et prorsus esse sanatum. Gratias egit Beato, tenensque biduo lectum ad instaurandas vires exhaustas, tertia die sana surrexit, ac gratiarum actionem in Beati sacello repetiit, quando primum egressa est domo.*

36 *Anno* 1613, *quo testes hi fuerunt auditi, mense Januario* B. Gandolphus *aliud beneficium præstitit dominæ Isabellæ Trabona, uxori domini Philippi Trabona, in partu gravissime periclitanti, ut fuse narratur in Processu a pag.* 142 *testimoniis Agathæ de Vizini obstetricis, quæ parturienti adstiterat; domini Artalis Perdicarii sacerdotis, ac fratris dictæ Isabellæ, qui reliquias* B. Gandolphi *ad periclitantem attulerat; alterius, qui eas erat comitatus, et ipsius Isabellæ, quæ gravissimo vitæ periculo erat defuncta. Rem in pauca contraho. Tantus erat parturientis labor, ut proles, ante per obstetricem baptizata, jam defuncta esset quatuor horis ante adventum reliquiarum, et obstetrix nullum sciret remedium ad partum promovendum. Deinde frater parturientis advenit cum reliquiis, easque ipsi imposuit, Beatum eodem tempore invocanti cum obstetrice. Hoc facto, sine difficultate prolem mortuam statim peperit.*

AUCTORE J. S.

alia gravi partus periculo.

puer hernia.

37 *Eodem anno* 1613 *in festo Resurrectionis Dominicæ instituta est processio per urbem cum reliquiis* B. Gandolphi, *eo quod novum ipsi constructum esset sacellum, in quod reliquiæ erant inferendæ. Ea autem occasione beneficium obtentum* E *est Joanni Jacobo Gallegra, puero trienni, hernia gravissima laboranti, cui per biennium remedia frustra erant adhibita. Mater ipsa, dicta Joanna Precone, puerum portavit ad sacellum* B. Gandolphi, *curavitque ipsum tangendum arca reliquiarum ad sacellum portata. Puer vero, ubi relatus erat domum, inventus est omnino sanus. Hoc testati sunt eodem anno Vincentius Lampsasona, doctor medicus Politiensis, et Petrus Antonius Trabona, sicut latius videri potest in Processu pag.* 147 *et seqq.*

puer ad extrema deductus febri continua.

38 *Anno* 1614, *die* XVII *Septembris in ipsa* B. Gandolphi *festivitate, sanatus est Nardus, puer quadriennis, filiolus Sancti de Joanne, quando morti videbatur proximus, ut anno sequenti cum juramento testati sunt pater et mater pueri, ex quorum testimonio tempus clare colligitur. Referuntur illorum asserta in Processu a pag.* 121, *quorum compendium huc transfero. Laborabat Nardus puer febri continua, et omnem jam perdiderat sensum ea nocte, quæ festivitatem* B. Gandolphi *præcedit, ita ut parentes eadem nocte moriturum crederent et jam pararent funeri necessaria. Illucescente die, pater ad sacellum* B. Gandolphi *se contulit, et Beatum cum lacrymis pro salute filii sui oravit. Deinde sumpsit nonnihil aquæ* F *lustralis, rogavitque presbyterum Matthæum Bartucello, ut reliquiis* B. Gandolphi *aquam illam contingeret. Ubi id factum erat, aquam ille continuo domum portavit, ut filio bibendam daret. Tentavit moribundo aquam infundere; sed non potuit. Quare guttas aliquas collo affudit moribundi, qui id sentire videbatur. Post horæ quadrantem, plangente patre, puerulus improviso potum petiit. Parentibus igitur simul genua flectentibus, et* B. Gandolphum *invocantibus pro salute pueri, candelamque hunc in finem voventibus, pater ipsi infudit omnem illam aquam lustralem, quæ Beati reliquias contigerat. Mox puer melius habuit, et intra duos tresque dies omnino convaluit. Qua de causa cum gratiarum actione votum suum impleverunt.*

virgo pleuritide.

39 *Sanationem Annæ Duarez, factam anno* 1616, *testes referunt, eamque testatur tabella in Beati sacello appensa, ut dictum est num.* 14. *Laurentius lo Cirauto sacerdos, qui comitatus est reliquias* B. Gandolphi *ad graviter ægrotantem portatas, pag.* 264 *testatur, ipsam post venerationem reliquiarum et invocationem Beati, mox cœpisse melius habere, et perfecte sanatam esse. Consen-*

AUCTORE J. S.

sentit pag. 269 Petrus Gabrieli sacerdos, qui reliquias ad ægrotantem tulit, sed in hujus testimonio Joanna *vocatur, errore forsan typographico. Inscriptio tabellæ, quæ hujus beneficii gratia in sacello appensa est, ex Italica in Processu pag. 40 Latina facta sic habet :* Domina Anna Duarez de Figueroa, filia capitanei Duarez, vitæ suæ fini propinqua magno cum dolore ex pleuritide, derelicta a medicis ut moritura, commendans se Domino nostro Deo, sanctissimæ ipsius Matri, præsentibus Sanctis, et particulariter B. Gandolpho, ubi hujus reliquiæ ad ipsam fuerunt portatæ, illas venerans, subito multum fuit recreata, ac deinde convaluit, ita ut infinitas egerit gratias Deo Domino nostro, sanctissimæ Matri, præsentibus Sanctis, et glorioso sancto Gandolpho, cui laus sit perpetua.

D

ac demum effusione sanguinis e naribus.

40 *Philippus de Porcariis in Processu pag. 311 juratus refert beneficium, sibi a biennio fere collatum, et idcirco figendum anno 1619. Infirmus erat, et multum e naribus emittebat sanguinem, quem nullo poterat remedio sistere. Itaque, cum haberet frustum arcæ veteris, in qua reliquiæ* B. Gandolphi *olim fuerant conservatæ, illud admovit vultui suo, Beati opem implorans : et confestim stetit sanguis, ac æger perfecte sanatus est. Hactenus de recentioribus* B. Gandolphi *beneficiis et miraculis. Verisimile est, hisce etiam alia accessisse post annum 1621, quo facta fuit inquisitio per Stephanum episcopum. At recentissima illa, si qua fuerint scriptis mandata, ad notitiam nostram necdum pervenerunt.*

DE B. PETRO ARBUESIO

B

CANONICO REGULARI, MARTYRE

E

CÆSARAUGUSTÆ IN HISPANIA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Memoria in Martyrologiis : cultus : Vita a recentioribus scripta : ejusdem compendium excudendum.

ANNO MDCLXXXV.

Hoc die quo obiit, colitur

Cæsaraugusta, *quam indigenæ* Zaragoça *dicunt, vetusta Hispaniæ Tarraconensis civitas, archiepiscopatu insignis et Aragoniæ regni caput, in ecclesia sua metropolitana S. Salvatoris religioso splendidoque cultu asservat corpus* B. Petri de Arbues, *communiter* Magistri Epilæ *appellati, quem ejusdem basilicæ canonicum Regularem, et primum Aragoniæ inquisitorem, Judæi per conductos sicarios ibidem coram altari principe orantem anno Christi 1485 confoderunt, unde biduo post beatam animam hac* XVII *Septembris exhalavit. De eo ad præsentem diem Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico sic meminit :* Cæsaraugustæ in Hispania B. Petri Arbuesii martyris, qui cum primus fuisset illius urbis inquisitor apostolicus contra hæreticam pravitatem, dum adversus illius reos ex officio constanter inquirit, intra sedis metropoliticæ angulos ab iisdem hæreticis confossus, spiritum Creatori intrepidus agonista purissimum emisit. *Eumdem Martyrologio suo universali inseruit Castellanus, ubi etiam tempus inflictorum vulnerum et mortis ex iisdem obitæ recte distinxit verbis, quæ ex Gallicis Latina subjungo.*

C

officio et Missa Cæsaraugustæ

2 Cæsaraugustæ B. Arbuesius inquisitor, qui hoc die (XVII *Septembris)* mortuus est ex lethiferis plagis, quas Judæi sicarii ipsi inflixerant ea nocte, quæ inter diem XIV et XV hujus mensis intercessit, dum in Matutino Officio caneretur Invitatorium VENITE in ecclesia S. Salvatoris, cujus erat canonicus. *In Romano Martyrologio * nondum locum obtinuit, neque Sanctorum albo a summo Pontifice per canonizationem adscriptus est. Recte tamen eum a laudatis martyrologis cum* Beati *titulo memorari constat ex iis, quæ de legitimo ipsius cultu plus quam centum annis ante Urbani VIII Pontificis decretum incepto continuatoque, et de ejusdem solemni beatificatione per Alexandrum VII Papam anno 1664 facta inferius dicturi sumus. Interim hic præmisisse suffecerit, laudatum Alexandrum in prædicto Brevi concessisse, ut* de eo sub ritu duplici recitetur Officium, et Missa celebretur de martyre non pontifice singulis annis juxta rubricas Breviarii et Missalis Romani die XVII Septembris, qua spiritum Creatori reddidit.

* *Vide App ad calcem tomi hujus 2° loco.*

F

et in aliquot aliis locis

3 Hæc vero *(inquit ibidem Pontifex)* in locis dumtaxat infrascriptis; nempe in cathedrali ecclesia Cæsaraugustana, ubi canonicus martyrii palmam consecutus est, ejusque corpus requiescit, in ecclesiis generalis inquisitoris Hispaniarum, ac S. Martini inquisitionis regni Aragoniæ, ubi primus inquisitoris munus obivit, et a qua ex Apostolica auctoritate munus idem accepit; necnon in matrice ecclesia oppidi de Ep la, ubi natus est; et quantum ad Missas attinet, etiam a sacerdotibus confluentibus. *Hæc anno* 1664. *Deinde anno* 1694 *adornatum est aliud de eodem Beato Officium, de quo in calce ejusdem typis editi exemplaris, quod præ manibus habeo, sequentia legere est :* Cæsaraugustana. Suprascriptas Lectiones secundi Nocturni proprias, et Orationem beati martyris Petri de Arbues, prout supra jacent, ab Eminentissimo et reverendissimo domino Cardinale Casanate ex præscripto sacrorum rituum Congregationis denuo revisas et correctas, eadem sacra Congregatio approbavit, et in posterum in metropolitana ecclesia Cæsaraugustana, aliisque locis, quibus Officium cum lectionibus et oratione propriis prædicti Beati ex indulto Apostolico hactenus con-

A concessum reperitur, recitari et imprimi posse concessit, die XVII Julii MDCXCIV. *Subnotatum erat : A.* Cardinalis Cybo. *Et infra : B.* Inghiramus Sac. Rit. Congreg. Secret.

in Hispania, et Bononiæ

4 *Idem Officium atque Oratio anno 1696 ad alia denique loca multo ampliora extensa fuerunt, dum scilicet, ut in eodem exemplari legitur,* lectiones illius proprias et orationem ad humillimas preces archiepiscopi et capituli ecclesiæ metropolitanæ prædictæ *(Cæsaraugustanæ)* sacræ rituum Congregationi a R. P. M. Fr. Bernardo de Carinena et Ypença, vicario generali Ordinis B. M. Virginis de Mercede porrectas, sacra eadem rituum Congregatio in omnibus regnis Aragonum, in Hispaniis tantum, in civitate Bononiæ, in omnibus ecclesiis generalis inquisitionis Hispaniarum, necnon in omnibus civitatibus, in quibus tribunalia inquisitionis existunt, et in quibus, sicut et in omnibus enarratis regnis, ecclesiis, civitatibus et locis fit Officium prædicti Beati de Communi unius martyris, ad relationem Eminentissimi et reverendissimi Cardinalis Coloredi, recitari ac imprimi posse benigne concessit. Die XXIV Novembris MDCXCVI. B *Subnotatum denuo erat :* A Cardinalis Cybo. *Et infra :* B. Inghiramus Sac. Rit. Congreg. Secret.

in Italia: olim colebatur die 15.

5 *Per Bononiam hic* Bologna *designatur, ditionis Pontificiæ celebris civitas in Romandiola, ubi Officium et Missam de* B. Petro Arbuesio *celebrare haud dubie concessum est, quod Beatus in ea civitate philosophiæ ac Theologiæ studuerit, et utriusque magisterium adeptus, eas publice professus fuerit, uti ex dicendis constabit. Lectiones primi Nocturni præscriptæ sunt ex Epistola B. Pauli apostoli ad Romanos :* Fratres debitores sumus *etc. : secundi Nocturni suis locis Commentario inserentur : pro tertio denique Nocturno assignatur* Homilia super Euangelium : Nihil est opertum, quod non revelabitur etc.; ut in festo S. Calisti, die XIV Octobris. *Oratio vero hæc est :* Præsta, quæsumus, Omnipotens Deus, ut B. Petri martyris tui fidem congrua devotione sectemur, qui pro ejusdem fidei defensione martyrii palmam meruit obtinere. Per Dominum *etc. Ante solemnem beatificationem colebatur, non hac die* XVII *Septembris, qua obiit, sed* XV *ejusdem, qua a sicariis confossus fuit. Ita discimus tum ex Joanne Mariana lib. 25 Historiæ cap. 8, aliisque, tum ex libro* C *Informationum infra sæpe laudando, ex quo sequentia accipe :* Testis XXXIV ad articulum XIX testatur de visu, fideles cum notabili concursu in civitate Cæsaraugustana colere diem hujus Servi Dei, tamquam unum ex diebus majoris festivitatis, pulsando campanas metropolitanæ ecclesiæ ac incessanter tota die XV Septembris a suis primis Vesperis, sicut fit in die S. Valerii ac S. Vincentii, quibus fit hæc magna solennitas, tamquam patronis principalibus cathedræ episcopalis Cæsaraugustanæ. *De celebri ejusdem cultu inferius multo plura dabimus.*

Vitam a recentioribus scriptam

6 *Beati nostri Vitam a nullo synchrono vel suppari scriptam reperi, aut ab aliis laudari legi; unde non immerito conqueritur Didacus Garzia de Trasmiera mox laudandus, ex ejusmodi scriptorum inopia pauca ex gestis illius ad posterorum notitiam pervenisse. Recentiores tamen multi, præsertim Hispani, de eodem meminerunt, quos magno numero recenset Tamayus in Notis ad Martyrologium supra citatum. Inter ceteros vero vitam, mortem ac miracula carmine heroico exposuit Vincentius Blascus de Lanuza, canonicus pœnitentiarius Cæsaraugustanus, in Opusculo, quod* Peristephanon, seu de coronis Sanctorum Aragonensium *inscripsit, et in libros quinque partitum Cæsaraugustæ vulgavit anno 1623. Post hunc Didacus Garcia de Trasmiera, inquisitor Valentiæ, Siciliæ et Toleti, Vitam Hispanice stilo ligato composuit, quæ primo Monteregali anno 1647, id est, sedecim circiter annis ante solemnem ipsius beatificationem, excusa est, ac deinde cum supplemento aliquo una cum beatificationis Bulla anno 1664 Matriti recusa.*

non dabo, sed ejusdem compendium

7 *Alteram denuo Vitam, Hispanico similiter sermone, anno 1690 Cæsaraugustanis typis publicavit Joannes Gracianus y Salaverte, Ordinis S. Mariæ de Mercede, provinciæ Aragoniæ historiographus, qui se per matrem suam ex Elisabetha Beati sorore ortum ducere testatur. Hasce Vitas in Museo nostro habemus quidem; sed cum earum auctores exiguam ab ætate, qua scripserunt, auctoritatem sibi conciliare possint, multaque in iis ex conjectura dixisse atque exornasse videantur, satius duxi easdem ad concinnandum Commentarium adhibere, quam Latine versas excudere. Idem de Vita metrica, Peristephano inserta, statui; eoque magis, quod hæc suis poeticis phrasibus crebro ad nauseam scateat, et poematum* E *more gesta liberaliori stilo amplificet. Hinc præplacet mihi ejusdem Vitæ breve compendium tempore beatificationis Romæ anno 1664 Italice editum, et illustrissimo domino Joanni Vaguer, canonico ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustanæ, et procuratori causæ ejusdem beatificationis inscriptum, quod Latinitate donatum subjungam. Præplacet, inquam, mihi hoc compendium, quia verisimilius ex Actis beatificationis concinnatum est, ideoque erroribus minus obnoxium debet videri.*

Romæ editum: miracula, aliaque aliunde recensebo.

8 *Verumtamen quia laudatum compendium in Beati morte desinit; omissis miraculis, aliisque, quæ post eam contigerunt, et ad ejusdem cultus initium et augmentum pertinent, hæc ex citatis Vitis Latine subjungam, ne qua parte lectores defraudem. Ad eumdem finem, uti et ad Commentarium de Vita conscribendum, utile mihi erit Ms., quod Papebrochius noster ex libro Informationum apud P. Procuratorem generalem Romæ descripsit, et ad hunc diem deposuit, in quo pro impetranda beatificatione ipsius multa de vita, moribus, martyrio, miraculis et cultu antiquo perstringuntur, et nomine Philippi IV Hispaniarum regis, reverendissimi domini inquisitoris generalis* F *Hispaniæ, aliorumque, quorum intererat, nomine probanda exhibentur. Suo item loco Breve beatificationis, modumque ac solemnem pompam, quibus ea Romæ in Vaticana S. Petri basilica publice celebrata est, in Commentario recensebo. Alios denique auctores, qui de eodem* B. Petro *scripserunt, per decursum laudabo.*

§ II. Beati patria : parentes nobiles, majores, fratres et sorores : pia educatio : studia litterarum præsertim Bononiæ : magisterii et doctoratus laurea.

Beatus nascitur Epilæ in Hispania.

Beatum Petrum Arbuesium *primam lucem* Epilæ *aspexisse, convenit pene inter omnes, qui de ipsius patria meminerunt, atque ita etiam* asse-

AUCTORE C. S.

asseritur cum in Ms. instrumento supra num. 8 laudato, tum in Bulla beatificationis, verbis num. 3 recitatis, tum denique in Officio ejusdem proprio. Est autem Epila exiguum Hispaniæ oppidum seu castrum in Aragonia ad Salonem fluvium, indigenis el Xalon *dictum, septem milliaribus Hispanicis, teste Didaco Garçia Trasmiera in Vita, versus Occidentem dissitum Cæsaraugusta, in cujus diœcesi est. Vincentius Blascus et Joannes Gracianus illam eamdem esse putant cum antiqua Segontia, quam Itineraria Antonini imperatoris in itinere, quod Emerita Cæsaraugustam ducit, ab hac ultima sedecim millia passuum distantem exhibent. Dixi,* pene *inter omnes de hac Beati patria convenire : nam canonici Cæsaraugustani in libello supplice Paulo V Pontifici anno 1614 pro impetranda ipsius canonizatione oblato, eumdem Cæsaraugustanum facere conati sunt his verbis :* Petrus Arbuesius Cæsaraugustanus, vulgo Magister Epila eam ob causam fortasse dictus, quod illustris suæ gentis origo ex hujus nominis oppido esset *etc. Verum hæc canonicorum opinio nullum, quem sciam, suffragatorem habet, totque convellitur testimoniis contrariis, ut neminem debeat morari.*

B

unde Magister-Epilæ appellatus est)

10 *Porro ab Epila patria sua, simul et a magisterio Theologiæ, quo ornatus fuit,* B. Petrus *communiter* Magister-Epilæ, *Hispanice* el Maestro-Epila, *appellatus est, ut hoc nomine potius, quam* Petri de Arbues, *in Hispaniis reniat. Hinc Alexander VII Papa in Brevi beatificationis ait,* confectos esse processus de martyrio etc. Servi Dei Petri de Arbues, alias Magistri Epilæ nuncupati. *De hisce laudatus Blascus poeta lib. 3 sic cecinit :*

Inter nostrates antiqua Seconcia terras
Molles cantati ad ripas constructa Salonis,
Epila post dicta, immutato nomine prisco,
Et rege Alfonso Machometis libera vinclis,
Turribus ac muris circumvallata vetustis,
Nobilibus fœlix dominis, et fertilis agris,
Munera et omniferos terræ fusura nitores,
Frugum altrix, Divumque parens fœcunda virorum,
Mastrepilam sanctum genuit, quod Rector Olimpi
Languenti mundo postremo tempore sidus
Concessit. Genuitque alios Seconcia multos
Et celebres tulit ipsa viros armisque togaque,
Et verbo et versu claros, studiisque Minervæ

C

Egregios; instar quorum Mastrepila noster
Nunc erit, immensum patriæ lumenque decusque.
Quem Epila nascentem vidit, nutrivit, eumque
Audivit teneros fundentem ad inania fletus,
Et flentem in dulces pellexit carmine risus,
Plena coralliferis distillans ubera labris.

Hactenus ipse, insignes Epilæ laudes congerens, quas non vacat hic examinare.

11 *Annum* B. Petri *natalem ibidem præmiserat his verbis :*

Tempus erat, quando sol jam transegerat annos
Quadraginta quatercentos post mille duosque.

circa annum 1441.

Eidem anno 1442 nativitatem illius illigat Joannes Gracianus Salaverte in Vita cap. 1, num. 3; cui proxime accedens Didacus Garzia Trasmiera, eam uno anno citius, nempe 1441, auctor vero Compendii edendi anno 1440 affigit. Magis discrepat Ms. instrumentum in causa Beatificationis confectum anno 1622, quod num. 8 laudavimus, in quo B. Petrus *natus dicitur* in oppido, Epila nuncupato, Cæsaraugustanæ diœcesis de anno MCCCCXXXV, vel circa. *Verum illa ipsa correctio* vel circa *satis indicat, de natali anno tum non satis constitisse, ideoque cum Didacus Garzia, Joannes Gracianus et Compendii auctor serius scripserint, et quidem duo ultimi post beatificationem, quando interim aliquid certius de natali ejus tempore potuit comperiri, verisimilius est, felicem illum ortum in unum e tribus istis annis 1440, et duobus sequentibus incidisse, aut certe propius ad eos accessisse.*

D

ex nobilibus parentibus, Antonio Arbues

12 *De parentibus, quibus natus est, liber Informationum in causa beatificationis sic habet :* Articulat, ac probare vult et intendit *(procurator causæ)* qualiter in oppido; Epila nuncupato, Cæsaraugustanæ diœcesis de anno MCCCCXXXV, vel circa, ex Christianis et honestis parentibus, Antonio de Arbues et Sancta Ruiz legitimis conjugibus et ex puro sanguine procreatus ac natus fuit, in figura legitimi matrimonii, Petrus de Arbues, dictus deinde Magister de Epila; qui juxta ritum S. R. E. baptizatus, et deinde confirmatus fuit. Et ita fuit, erat et est veritas, publicum et notorium; et de præmissis omnibus et singulis antiquæ extant memoriæ et traditiones ac publica vox et fama. *Eosdem parentes nominat auctor Compendii, quos non minus nobilitate familiarum,*

E

unde nati erant, quam pietate spectabiles fuisse affirmat. In Officio ipsius proprio, omissis eorumdem nominibus, de generis nobilitate fit mentio in hunc modum : Petrus cognomento de Arbues, Epilæ in Aragonia natus, a piis honestisque parentibus, una cum sanguinis claritate hausit et pietatem.

et Sancia Ruiz; patris majores

13 *Antonium Arbues et Sanciam Ruys pariter nominat Didacus Garzia Trasmiera et de utriusque nobilitate consentit. Joannes Gracianus Salaverte etiam aliquot* B. Petri *majores, ejusdemque fratrem ac sorores sic recenset :* Ejus pater vocabatur Antonius Arbues, mater Sancia Ruiz, ambo ex illustri sanguine antiqui nobiles *; ut testantur scuta gentilitia Arbuesiorum, quæ in campo aureo tres vittas cæruleas exhibent. Exstant præclara de progenitoribus eorum monumenta in archivis excellentissimorum comitum de Aranda. Dominus Petrus de Epila Arbues matrimonium iniit cum domina Constantia de Ahones : erant autem Ahones prædivites, unaque ex primariis familiis regni. Dominus Petrus Ahones fuit avunculus *(vel* patruus, *Hispanice enim est* Tio) regis Jacobi, cognomento Victoris; et ex eadem

* Hispan. Infançones

F

familia duo episcopalem cathedram Cæsaraugustanam tenuerunt. Ejus scutum gentilitium habet campanam elinguem in campo rubro. Inter alios liberos genuit dominum Petrum de Epila Arbues: ut constat ex testamento confecto Epilæ per Sancium Ladraz die XIII Januarii anni MCCCLIV.

aliquot recensentur

14 Dominus Petrus de Epila Arbues uxorem duxit dominam Joannam Sunen, filiam dominorum de las Pedrosas : ita constat ex testamento ejusdem domini Petri, facto Epilæ per Rodriguem de Sadaba, istius loci notarium, die XV Augusti, anno MCCCLVII. Dominus Gonsalvus Arbues, filius domini Petri, conjugem habuit dominam Joannam Ximenez de Villa nova, filiam domini Ximenis de Villa nova, vicini * Epilæ, et dominæ Romeæ Ferran Munoz de Pampelona, ex illustri familia civitatis Calatayudæ : ut asserit ultimum testamentum domini Gonsalvi conscriptum Epilæ die XXIX Julii anni MCDXXIV per Martinum de Salamanca notarium. Dominus Gonsalvus procreavit filium dominum Antonium Arbues,

* vel incolæ

B. Pe-

A B. Petri Arbuesii patrem, qui matrimonio sibi junxit Sanciam Ruiz ex nobili familia de Sabada. Hi duos filios genuerunt, quorum primogenitus vocabatur Antonius, secundus Petrus; atque hic fuit Inquisitor noster et martyr.

15 Filias vero quinque protulerunt: dominas Joannam, Eleonoram, Isabellam, Sanciam et Beatricem. Joanna nupsit domino Joanni de Medrano de Epila; Eleonora in familia de Garcias de Vera, Isabella domino Antonio Salaverte, Catholico regi a secretis, Sancia in familia de Francias. Ita dominus Antonius Arbues testatur in testamento suo, scripto Epilæ die XXIV Februarii anno MCDLXXXV per Antonium de Abiego notarium Epilensem; et Sancia Ruiz in suo item testamento, confecto per Martinum Marin die XXVII Julii anni MCDLXIV. In hisce omnibus filiabus copiose dotandis pater familiæ suæ opulentiam manifestavit. Earumdem liberi cum illustribus familiis juncti fuere; scilicet cum familia de Sesse, Perez de Alfaro, Urries, Salaberte, multisque aliis distinctæ nobilitatis; quæ nostri Martyris inquisitoris nobilitatem evidenter demonstrant. *Hactenus laudatus Joannes Gracianus, ex cujus fide ea dicta sunto.*

...ati et Beati frater et sorores.

B 16 *De* Petri *nomine in sacro baptismatis fonte ipsi imposito inter omnes pariter convenit, uti et de Christiana sub piis parentibus institutione, de qua in instrumento Informationis ad beatificationem sic legitur :* Item qualiter dictus Antonius et Sancta conjuges eumdem Petrum, ipsorum filium legitimum et naturalem, in fide Catholica Christianæ doctrinæ rudimentis erudierunt, procurando, ut bonos decet Catholicos, ut in operibus virtutum se exerceret. *Præterea a primis eum annis Grammaticæ elementis operam gnaviter dedisse, eodemque tempore tam in hisce quam in virtutum studio felices progressus fecisse, biographi ejus affirmant; idque Didacus Garzia et Joannes Gracianus satis prolixe, ex conjecturis, ut existimo, exponunt atque exornant. Hæc omnia Officium ejusdem proprium breviter complectitur his verbis :* A piis et honestis parentibus una cum sanguinis claritate hausit et pietatem : ab ipsis enim incunabulis optimis moribus imbutus, pueritiam ita transegit, ut nihil prius in ætate illa sibi duxerit excolendum, quam litteras et Christianas virtutes. *Vide etiam Compendium Vitæ* C *edendum num. 1.*

Pietate et litteris imbutus.

17 *Si laudato Joanni Graciano credimus, beatus Adolescens præceptis Grammatices jam probe imbutus, Oscam, quæ Aragoniæ civitas est, vulgo* Huesca *vocitata, a parentibus suis missus, ibidem in ejusdem tum celebri universitate philosophiam audiit, atque inde ad paternam domum Epilam regressus, Bononiam se contulit, sacræ theologiæ studendi gratia in collegio Hispanico, cujus alumnorum numero erat adscriptus. Verum de philosophicis placitis ab ipso Oscæ exceptis nihil reperi apud alios, ex quibus auctor Compendii Vitæ eum philosophiam æque ac theologiam Bononiæ audisse diserte affirmat; quod etiam Vincentius de Lanuza non obscure innuit. Hinc mihi ista Beati in Oscensi universitate institutio ut minimum dubia apparet. De Bononiensi in Italia consentiunt omnes, de eaque in instrumento pro beatificatione sequentia legere est :* Item qualiter idem Petrus, adolescens factus, missus fuit ad civitatem Bononiæ studendi causa; ubi litteris operam dando, ac multum in theologia proficiendo, meruit tandem in magistrorum numerum adscribi. Item qualiter adhuc in eadem civitate existens, in collegam insignis collegii, Hispaniarum nuncupati, electus fuit, in quo eximiæ virtutis specimen dando, maxima de illo concepta fuit exspectatio.

forsan Oscæ, certe Bononiæ philosophiæ et theologiæ

AUCTORE C. S.

18 *Consonat Officium proprium, quod ita habet :* Adolescens liberalibus disciplinis eruditus, Bononiæ in collegio Hispanorum adscriptus, doctrina et eruditione adeo excelluit, ut inde magistralem sacræ theologiæ lauream reportaverit. *Compendii auctor, aliique observant, eum philosophiæ magisterio ante exornatum fuisse; de quibus omnibus, uti et de tempore, quo ea contigerint, Didacus Garzia § 4 Hispanice habet, quæ Latine subjungo.* Advenit Bononiam Petrus noster, ubi tam eximia in litteris specimina coram collegii *(Hispanici)* moderatoribus dedit, ut sine difficultate approbata ipsius scientia, ad probandam pariter natalium conditionem admissus sit, quod quidem ipsi facile factu fuit, cum ex nobilibus et honestis parentibus natus esset. Præbendam theologicam collegii adiit anno MCDLXVIII. Multo ante philosophiæ magister creatus fuerat; atque per omnes exercitiorum gradus ascenderet, sacræ theologiæ doctoratum adeptus est anno MCDLXXIII, die XXVII Decembris, qui annus secundus erat *(imo tertius)* Pontificatus Sixti IV; E ut constat ex Annalibus celebris doctissimæque universitatis Bononiensis.

operam navat. et laurea magisterii

19 In instrumento quoque doctoratus ejus insolitam clausulam, magnæ æstimationis, quæ de ejusdem scientia in Italia concepta erat, testimonium adscripserunt, quæ cum singularis mihi videretur, volui eam eodem Latino idiomate hic referre. Dicunt itaque : « Multiplicia virtutum dona, quibus » personam ipsius, artium et philosophiæ magistri » Petri de Arbues, Altissimus multipliciter insigni- » vit » *etc. Ad eadem tempora prædicta refert Joannes Gracianus in Vita cap. 4, licet uno in loco annus 1463, pro 1473 ex typothetarum forte incuria, notatus sit. Addit et alterum ex eodem instrumento Bononiensi testimonium, in quo scilicet dicitur* « venerabilis atque eximiæ sapientiæ vir, » et artium atque philosophiæ magister, Petrus Ar- » bues » *etc. Verum hæc omnia juverit nonnihil expendisse. Quod ad annos aditi collegii Hispanici Bononiæ, et doctoris laureæ acceptæ attinet, facile ipsis credidero; cum id ex Bononiensibus tabulis potuerint addiscere, nec quidquam in contrarium occurrat. Atque hac ratione Beatus secundum dicta num.* XI *annum ætatis suæ trigesimum egisse, aut uno vel altero superasse potuit, dum sacræ theologiæ doctor creatus est.* F

et doctoratu donatur:

20 *Non ita assentiri iisdem possum, dum aiunt, illum, mox ut Bononiam advenit, philosophiæ magisterio ante alibi insignitum, in collegii Hispanici alumnum cooptatum fuisse: obstat enim auctor Compendii, de quo num. 17 meminimus, cui etiam eatenus favet instrumentum ex libro Informationum descriptum et eodem numero relatum, quod de opera ab eo studiis navata Bononiæ prius agat, quam de ejusdem in prædictum collegium admissione; atque ita satis insinuet, hanc istius operæ præmium fuisse. Ceterum sæpe memoratum collegium auctorem habuit Ægidium Albernotium, archiepiscopum Toletanum, et Sacræ Romanæ Ecclesiæ, de qua optime meritus est, Cardinalem S. Clementis, qui illud post medium seculi* XIV *in celeberrima illa Bononiensi academia erigendum curavit fundavitque, et inter ceteros ejusdem alumnos, duos Aragones perpetuo recipi mandavit. Videri de illo potest Ciaconius in Vitis Pontificum et Cardinalium tom. 2, ubi insigne* ma-

ibidem fuit collegii Hispanici alumnus.

AUCTORE G. S.

magni illius viri elogium pro meritis exhibetur. Porro B. Petri *virtutes, quibus Bononiæ emicuit, celebrant duo Hispani scriptores jam crebro laudati, et pro insigni ipsius humilitate, ex Processu anno 1613 confecto citant doctoris Joannis Cerciti, prædicti collegii alumni, testimonium : sed non satis distinguunt, utrum hic eo anno testimonium ex aliunde cognitis dixerit, an, quod ipse viderat, scripto olim testatum reliquerit, quodque deinde alii in Processu recensuerunt. Addunt denique Beatum nostrum Bononiæ publice summaque cum laude docuisse. Hæc autem ipsius mora Bononiæ haud dubie causa fuit, cur ejusdem Officium proprium a Sacra rituum Congregatione anno 1696, ut num. 4 et 5 dictum est, ad hanc etiam civitatem fuerit extensum.*

§ III. Fit canonicus Regularis Cæsaraugustæ, deinde inquisitor : trucidatur ex odio fidei : annus, dies et adjuncta mortis.

B

Fit canonicus Regularis Cæsaraugustæ.

Interea *dum* B. Petrus *Bononiensibus academicis præluceret, metropolitanæ ecclesiæ Cæsaraugustanæ S. Salvatoris canonicus electus est. Florebat in ea ecclesia insigne canonicorum Regularium collegium, in quod deinde, teste Gabriele Pennotto in Historia tripartita sacri Ordinis canonicorum Regularium lib. 2, cap. 31, num. 3, anno 1604, procurante Philippo II Hispaniarum rege, canonici seculares successerunt. At certe hic aut in anno, aut in numero regis erratum est, cum Philippus II anno Christi 1598 vita functus sit, succedente ipsi Philippo ejus nominis tertio, quo regnante id factum esse etiam asserit Didacus Murillo Tractatu 2 de Excellentiis ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustanæ cap. 30. Utut est, constat, in laudata ecclesia canonicos Regulares resedisse, dum* B. Petrus *in eorumdem collegium cooptatus fuit. Ita liquet ex libro Informationum, ubi dicitur :* Electus deinde fuit in canonicum

C Regularem Ordinis S. Augustini, ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustæ, per archiepiscopum, capitulum et canonicos ejusdem ecclesiæ, ubi de anno MCDLXXVI solennem professionem, ut moris est, emisit ; Regulari observantiæ, quam professus fuerat, exactissime incumbendo, et indies laudabiliter proficiendo. *Pari modo in libello supplice pro canonizatione obtinenda per canonicos metropolitanos ecclesiæ Cæsaraugustanæ Paulo V Papæ anno 1614 oblato de eodem legitur :* Canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini institutum in hac ipsa ecclesia professus, cum singulari doctrina et eruditione sacrarum Scripturarum... morum gravitatem et vitæ innocentiam conjunxit. *Consonant lectiones Officii illius, in quibus, omisso tamen anno professionis, legitur :* Mox in canonicum metropolitanæ ecclesiæ Cæsaraugustanæ adscitus, Regularem, quam voverat, observantiam constantissime semper retinuit.

ubi professionem edit anno 1476.

22 *De anno consentit etiam auctor Compendii num. 2 et 3, ubi et diem, quo professus est,* IX *Februarii, et tempus, quo primum electus,* XXX *Septembris, annumque 1474 assignat. Consonant pariter Didacus Garzia et Joannes Gracianus, quorum hic electionem de regulari habitu assumpto interpretatur, dicens :* Induerunt illum habitu suo die XXX Septembris anno MCDLXXIV. *Uterque item scriptor ait, Joannem Aragoniæ, Joannis II regis filium, Cæsaraugustanum episcopatum tum tenuisse; quod consentaneum est dictis Didaci Murillo, secundum quem in Tractatu de Excellentiis ecclesiæ metropoliticæ Cæsaraugustanæ, laudatus Joannes, cum sacerdotio initiatus non esset, administratoris nomine eidem archiepiscopatui ab anno 1460 usque ad* XIX *Novembris anni 1475 præfuit. Priorem, sub quo professionem emisit, liber Informationum sic indicat :* Solemni emissa professione canonicorum Regularium S. Augustini de anno MCDLXXVI in manibus doctoris Michaelis Ferrer, Prioris sanctæ ecclesiæ Cæsaraugustanæ, vere canonicum Regularem se præbuit inter omnia observantissimum sui instituti, ac Religiosum admirabilis exempli factis et verbis. D

Constituitur primus inquisitor

23 *Laborabant eo tempore Catholici reges Ferdinandus V et Elisabetha, ut nefariam Mahumeticam sectam et Judæorum perfidiam, qui etiam post susceptum, seu ficto seu sincero animo, baptismum, superstitiosis ritibus suis clam operabantur, e regnis suis eliminarent. In hunc finem, annuente summo Pontifice, sacrum Inquisitionis tribunal erexerant, quod in hujusmodi sceleratos animadverteret. Itaque R. P. Thoma de Turrecremata, Ordinis Prædicatorum, generali Hispaniarum inquisitioni præfecto, in alios virtute et doctrina præstantes viros diligenter inquirebant, quibus id muneris variis in locis tuto digneque posset committi. Cumque iis dotibus* B. Petrus Arbuesius *præ ceteris floreret, is una cum Gasparo Inglario, Ordinis Prædicatorum, a laudato Thoma primus Aragoniæ inquisitor renunciatus est anno 1484 die* IV *Maji, teste Compendii auctore. Tanti Viri ad tam grave officium electio ipsis regibus Ferdinando et Elisabethæ in Officio Beati proprio adscribitur his verbis :* Suæque non modo, sed alienæ etiam saluti, pari studio ac solicitudine invigilans, virtutibus omnibus sic enituit, ut Ferdinandus et Elisabetha, Catholici Hispaniarum reges, cum vellent e suis finibus Judaicam exterminare perfidiam, ipsum fidei inquisitorem in Aragonia primum eligendum curaverint. *Consonat liber Informationum, cujus verba mox dabimus.* E

in regno Aragoniæ, quo munere

24 *Eidem prorsus anno id etiam illigant Didacus Garzia et Joannes Gracianus; adduntque ipsum, cum tanto muneri se imparem diceret, ex humilitate non parum reluctatum fuisse, ne acceptaret : quod quidem Gracianus, Joannem Gomez, oculatum testem annorum 70, in primo Processu testatum reliquisse asseverat. De eodem munere ipsi imposito, et insigniter obito, sequentia habet liber Informationum :* Virtutibus cardinalibus ornatus fuit. Primo virtute prudentiæ claruit, optima media eligendo ad consequendam divinam gloriam et æternam felicitatem ; et in ea excellere ita reputatus est, ut, cum gloriosæ memoriæ Ferdinandus et Elisabeth, Hispaniarum reges Catholici, expelli fecissent a suis regnis omnes Mauros et Judæos, qui Catholicam fidem profiteri recusarent, novis factis instructionibus pro inquisitoribus hæreticæ pravitatis, ad instantiam eorumdem regum, venerabilis Vir iste fuit * primus, qui deputatus fuit inquisitor in regno Aragonum per R. P. Thomam de Turrecremata, fratrum Ordinis Prædicatorum, generalem Hispaniarum inquisitorem. Justitiam in eodem officio ac aliis sibi injunctis intrepide administravit, in turbinibus causarum nec lacrymis, nec precibus frangi patiens, F

* fuerit

A tiens, constanter jus suum cuique tribuendo.

strenue fungitur. Virtutes

25 Fortitudinem ostendit in aggrediendo ardua propter amoerm Dei; in tantum, ut, dum aliquando a benevolis amicis moneretur, ut caveret a summa Judæorum invidia, in se excitata, in suo exercendo officio sanctæ inquisitionis; respondere solitus fuerit, nihil solicitum esse, quid ab hominibus sibi posset accedere, dummodo Deo immortali et Christianæ religioni suum officium præstaret. Temperantiam magnam exercuit tam in moderandis et coercendis delectationibus et concupiscentiis circa bona sensibilia, quam in ciborum usu; corpus macerando, ut spiritui et rationi subjectum permaneret, omnes corporis illecebras contemnendo. *Et rursus post aliqua :* In assumpto munere et officio inquisitoris adeo mirabilitermagna cum constantia se gessit, ut palam omnibus accuratus æmulator exaltationis sanctæ fidei, et acerrimus persecutor hæresum apparuerit, ejusque diligentia ac solicitudine brevi tempore multi hæretici, apostatæ et relapsi debitam suorum criminum pœnam luerint, uberrimum fructum et evidentem utilitatem demonstrando, quæ tunc et in futurum indies B excrescere debuisset ex ipsa erectione tribunalis sanctæ inquisitionis in istis regnis. *Hactenus laudatum instrumentum, ex quo et alias ejusdem virtutes, quas postulator causæ probandas suscepit, juverit hic subjunxisse.*

quibus eluxit.

26 *Sic itaque in eodem legitur :* Iste Servus Dei in fide Catholica semper vixit, ac usque ad mortem constanter perseveravit, sanam veramque doctrinam non solum retinuit, sed etiam alios perseveranter docuit, tam in publicis quam in privatis sermonibus, omnes in vera fidei cognitione ac perfecto Dei amore instruendo, diversimode pro ipsa fide et incessanter se exercendo, et multa pro ea augenda et conservanda patiendo.... Totam et maximam spem in Deo posuisse ostendit, cum divino auxilio et meritis Christi Domini per opera meritoria vitam æternam se consecuturum sperando : et tali fiducia fretus, omnia ob id temporalia contempsit, ut cælestia adipisceretur; et ob id summos labores et ærumnas passus fuit. Libenter orabat, et ad cælestia contemplanda rapiebatur.... Magna caritate dotatus fuit erga Deum, ob ejus amorem peccata vitando, mandata ipsius servando, et ob id mundana C despiciendo ac Christum Dominum sequendo, Religiosam ac regularem vitam elegit, ut illi serviret : prout eadem caritate proximum dilexit, summopere curando, ut universaliter omnes in Christianæ fidei observantia perseverarent, cunctos verbo, operibus et exemplo instruendo ad æternam vitam consequendam...

breviter memorantur.

27 Paupertatem quam maxime amavit, Religiosam vitam ob id eligendo, et liberalem se cum pauperibus ostendendo, operaque misericordiæ tam corporalis, quam spiritualis in illos exercendo.... Profunda humilitate dotatus fuit, adeo se mitem et humilem reddendo, ut cum inferioribus æqualis et cum æqualibus inferior videretur... Orationi et contemplationi admodum deditus fuit, diurnis ac nocturnis officiis devote et sine intermissione continuo interessendo. *Hæc ibi; quibus Joannes Gracianus cap. 6, num. 41 addit, eumdem etiam spiritu prophetico donatum, Magistro Martino Garciæ canonico, viro insignis pietatis et doctrinæ, inquisitoris officium et episcopatum Barcinonensem prædixisse. Præterea ait, vaticinatum eumdem esse, florentissimum regnum urbemque Granatensem e Maurorum jugo ereptum iri, Judæos expellendos, et sacræ inquisitionis officium magis exaltandum. Verum hæc ultima vaticinia Beatus post obitum suum edidit, ut infra videbimus : primum autem unde Joannes Gracianus Salarerte didicerit, ignoramus.*

Auctore C. S.

Sicarii a Judæis conducti,

28 *Tam insignes porro beati Inquisitoris virtutes, quæ bonorum omnium venerationem ipsi conciliabant, implacabile Judæorum odium, quibus invicta beati Viri constantia sanctaque severitas gravis erat, in eumdem concitarunt. Scelerati itaque illi nocturna conventicula agentes, de invisæ sibi inquisitionis ministris,* Petro *præsertim (nam Gaspar Inglarius jam ab exeunte Januario anni 1484 obierat) e medio tollendis deliberare cœperunt. Præcipuos factionis auctores Gracianus quemdam Rabbinum et aliquot divites mercatores, Gasparum Sanctæ crucis, Matthæum Ram et Petrum Sanchez nomine fuisse, nescio ex quo monumento affirmat. Illud certum est,* B. Petri *cædem a Judæis decretam fuisse, et conductos sicarios, qui exsecutioni mandarent. Horum primus fuit Joannes de Labadia, ad omne facinus comparatus, quique eo majori odio beatum Inquisitorem persequebatur, quod soror illius non multo ante in sacri tribunalis carcerem conjecta fuerat et morte damnata, ut habet Vitæ Compendium num. 9.* E *Secundus appellabatur Joannes Sperandius, filius Salvatoris Sperandii, qui, teste Graciano, in ejusdem tribunalis carceribus detinebatur. Hisce duobus addit idem Gracianus Vitalem Durantium, natione Gallum, Tristanum Leonis, Antonium Gran Valentinum, et Bernardum Leofan Tolosanum, omnes nefarios homines, ex innocentium oppressione vivere assuetos.*

Beati vitæ insidiantes

29 *Non tam occultas tamen machinationes suas habuerunt, quin in suspicionem venerint apud Catholicos, quorum aliqui, inter quos Gracianus fuisse scribit Antonium Salarerte, Catholico regi a secretis, ipsum de instanti periculo monuerunt, rogaruntque, ut ab eorum insidiis caveret. Verum ille hisce nihil territus, et pro Christo sanguinem fundere paratus, non secus ac prius munere suo strenue fungi perseverabat. Sicarii itaque, ut conceptum facinus complerent, nocturno tempore per fenestram cubiculi, in quo dormiebat, intrare conati sunt; sed deprehensi, et clamantium vocibus prohibiti fuerunt, ut habent Surita tom. 4 Annal., lib. 20, Didacus Murillo in Tractatu de excellentiis Cæsaraugustanis, cap. 22, Didacus Garzia, et Joannes Gracianus in Vitis.* F *Addunt tres primi scriptores, eosdem sicarios eadem nocte sese ad metropolitanam ædem contulisse, ut cujus domum perfringere non potuerant, eum ad matutinum Officium venientem trucidarent; coque non invento, sacrilegam cædem in posteram noctem distulisse. Verum hæc aliunde nequeo confirmare.*

eum noctu inter diem 14 et 15 Septembris

30 *Tandem ea nocte, quæ inter diem* XIV *et* XV *Septembris intercessit, nefarii parricidæ in ipsa metropolitana ecclesia execrabile cœptum perfecerunt. Libet hac super re Officii verba recensere.* Cum igitur sacrum inquisitionis munus pari animi ardore et fidei Catholicæ emolumento peragerel, magnum sibi contraxit odium ab iis, qui Judaicam perfidiam mordicus asserebant, in eamque relapsi fuerant. De quorum insidiis per amicos et consanguineos certior factus, eisque suadentibus, ut, si vitæ consulere vellet, suscepto se ministerio abdicaret, constanter respondit, libenter se talem ob causam mortem subiturum, idque unice optare, se ex malo sacerdote bonum fieri martyrem. Nec abfuit optatis even-

AUCTORE C. S.

eventus; quippe nefarii illi homines, habito sæpe inter se conventiculo, necem in Dei Servum machinati sunt, conductisque ad scelus perpetrandum sicariis, Petrum ante chorum metropolitanæ ecclesiæ orantem, in principio nocturni Officii, cum ea psalmi verba decantarentur: « Quadraginta annis proximus fui generationi huic, » et dixi, Semper hi errant corde », iterato vulnere lethaliter affecerunt. Biduo supervixit, Deo gratias agens, quod pro fidei defensione mortem mereretur oppetere; eumdemque pro interfectoribus suis deprecans, post recepta Ecclesiæ Sacramenta, decimo quinto Kalendas Octobris, anno a reparata salute MCDLXXXV obdormivit in Domino.

in ecclesia orantem lethaliter vulnerant;

31 *Hisce plane consona sunt, quæ de eodem argumento habet liber Informationum, et hic subjungo.* Ex integritate vitæ et vero zelo sanctæ Catholicæ fidei in exercendo dicto officio inquisitoris admodum formidabilis extitit Judæis, qui propterea intestino odio illum ac novum tum erectum tribunal inquisitionis persequentes, in ipsius necem conspirarunt, quasi persuasum sibi habentes, ex illius interitu tribunal illud evanescere debuisse. B Et propterea iniquis compertis sicariis, duo ex illis noctis tempore furtim ingressi ecclesiam Cæsaraugustanam, hora Matutinorum aggressi sunt Servum Dei genuflexum, orantem ante altare majus et sanctissimum Sacramentum a latere Epistolæ. Et dum canebatur in choro versiculus Invitatorii in Matutinis, « Quadraginta annis proximus fui generationi huic; » et ipse Servus Dei recitans angelicam salutationem, proferebat verba; Benedictus Fructus ventris tui; alter et primus ex facinorosis sicariis prædictis, evaginato gladio, graviter eum in cervice percussit, et statim, eo relicto, aufugit: alter vero superveniens, gladio similiter evaginato, semel atque iterum transfixit eumdem venerabilem Virum. Qui vulnera hujusmodi a sacrilegis istis patienter sufferendo, reiteratis vicibus repetendo; Laudetur Christus, quia morior pro sua sancta fide; et alia in honorem et laudem Dei replicando, tandem die Sabbati XVII Septembris MCDLXXXV obdormivit in Domino.

ex quibus vulneribus ipse anno 1485

32 *De anno martyrii conveniunt omnes præter Joannem Marietam in Historia ecclesiastica Sanctorum Hispaniæ, ubi lib. 2, cap. 60 manifesto errore illud ad annum 1537 retulit.* C *De die etiam, quo in ecclesia a sicariis confossus, ac deinde defunctus est, dissentit a ceteris Hieronymus Surita lib. 20 Annalium cap. 65. ubi scribit,* B. Petrum *ex acceptis vulneribus obiisse* die Jovis, quæ erat XIV Septembris, media nocte, eamdemque fere hora, qua vulneratus fuerat nocte præcedenti. *Anno 1485, ad quem Beati mortem nobiscum refert Surita, dies* XIV *Septembris, non erat dies Jovis sed Mercurii ideoque videtur voluisse eam partem noctis indicare, quæ diem* XV *inchoaverat. In hanc autem opinionem induci potuit ex eo, quod sua ætate* B. Petri *nostri festum non die* XVII *sed* XV *Septembris, quo non mortuus, sed lethaliter sauciatus fuit, Cæsaraugustæ celebraretur, ut num. 5 observavimus. Porro, ut cetera mittam, annum diesque inflictorum vulnerum et mortis ex hisce obitæ adversus Marietam atque Suritam invicte probant duo instrumenta non multo post hanc a notariis publicis Cæsaraugustæ conscripta, quæ ex Hieronymi Blancæ Commentario rerum Aragonensium paragrapho sequenti integra recitabimus, et ex quibus interim pauca hic delibamus.*

33 *Primum itaque sic habet:* In Dei nomine. Amen. Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini MCDLXXXV, die videlicet intitulata, decima septima mensis Septembris apud civitatem Cæsaraugustæ, in sede *(id est ecclesia metropolitana)* ejusdem civitatis Cæsaraugustanæ, inter altare et chorum dictæ sedis, ubi reverendus magister Petrus Arbues, alias Epila, quondam sacræ theologiæ professor, inquisitor quondam sanctæ fidei, a sancta Sede Apostolica specialiter deputatus, fuerat vulneratus, et ceciderat ex ictibus et vulneribus sibi decimo quinto die prædictorum mensis et anni hora Matutinarum illatis. De quibus vulneribus die præsenti decima septima ab hac luce transmigravit, et obdormivit in Domino. *Eadem in altero quoque instrumento leguntur, in quo additur, obiisse illum* eadem quasi hora, qua fuerat vulneratus. *Hisce consonat Officium proprium num. 30 relatum, auctor Compendii edendi, Didacus Garcia, Joannes Gracianus, Hieronymus Blanca in Commentario rerum Aragonensium, aliique. Erat autem dies* XVII *Septembris anni 1485 Sabbatum, ut habet liber Informationum num. 31 citatus.*

D *die 17 Septembris moritur.*

34 *Nescio pariter, unde didicerit idem Surita, quod ibidem ait, dum canonici circa beatum Martyrem sanguine suo aspersum in solo jacentem, adstarent, e vicina domo accurrisse civem quemdam nomine Emmanuelem de Arino, qui primus sublatum in brachia, ad sacristiam portaverit. Suritam hac in parte secutus est Didacus Murillo: verum Didacus Garzia laudans antiquissimum librum, ejusdem ecclesiæ capituli gesta continentem, asserit, canonicos quidem tam inexspectato casu, reique acerbitate vehementer perculsos, nec suis ipsis oculis satis fisos, aliquantulum jacenti adstitisse; at mox rei veritate comperta, eumdem ab ipsorum quatuor sublatum ac diligenter curatum fuisse. Librum vero illum ipse tam vetusti characteris esse ait, ut tempore, quo res contigit, scriptus fuisse possit videri. Auctor Compendii nostri pari modo affirmat, beatum Inquisitorem a laudatis canonicis, qui ex choro, ubi Matutinum officium inchoaverant, ad eum accurrerant,* domum suam *reductum fuisse; ubi post biduum ad cælos evolavit, quod verisimilius apparet.*

E *domum suam ante delatus.*

35 *Non magis scio, quam certis testimoniis nitatur prodigium æris campani de Vililla, quam alii Belillam appellant, quæ teste Murillo supra citato, locus est, octo aut novem milliaribus Hispanicis Cæsaraugusta dissitus. Aiunt enim aliqui, eam campanam eadem nocte ac tempore, quo beatus Inquisitor a nefariis perfossus est, sponte sua sonuisse, donec validus funis, quo lingua seu malleus ipsi adhærebat, continuo impulsu spontaneo ruptus sit. Alii id in ipsa Beati morte contigisse arbitrantur; neque dubitat Didacus Garzia asserere, prodigium hoc a tot historicis memorari, ut* de eo non supersit dubitandi locus etiam scrupulosæ incredulitati. *De eodem etiam mentio fit in libro Informationum his verbis:* In iisdem nocte et hora, quibus Servus Dei a facinorosis illis percussus fuit, prodigiose cœpit de se per se solam pulsari campana, vulgo dicta della Vilella, tanta vi et festinatione, ut non cessaverit, quousque funes, quibus alligata erat lingua, rupti fuerunt. *Utrum hæc in Processu satis probata fuerint, ignoro; sed in Compendio nostro nihil de iisdem legitur. Facilius creditu est, quod iidem aiunt, Cæsaraugustanos, audita beati Viri cæde, usque adeo in Judæos exarsisse, ut, nisi magistratus, et ipse*

Quid de prodigio campanæ Vililla' F

A *ipse prorex ac archiepiscopus Alphonsus impedivissent. Judæos omnes igne aut ferro exstincturi fuissent. Capti tamen postmodum scelerati sicarii, sacrilegæ cædis pœnas luerunt.*

§ IV. Ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustanæ luctus : Beati honorifica sepultura : sanguinis ibidem ante effusi, effervescentis et multiplicati prodigium.

Ecclesia metropolitana luget per annum.

Quæ *post* B. Petri *vulnerationem mortemque Cæsaraugustæ facta sunt, Trasmiera et Salaverte pluribus pergunt exponere, librum de gestis capituli crebro laudantes. Ex his sequentia accipe. A die, quo Beatus confossus fuerat, cessatum est triduo a divinis, altariaque pullis vestibus cooperta sunt : et postquam hac in parte dispensatum fuit et reconciliata ecclesia, Horæ canonicæ sub-* B *missa voce et clausis januis dictæ fuerunt. In Nocturno officio dictus est psalmus 108,* Deus, laudem meam ne tacueris; *et antequam Officium inchoaretur, indutus pulla veste sacerdos, crucem manibus tenens, duobus pueris tædas gestantibus, faciesque pullo velo coopertis, comitatus, ante altare psalmos* Miserere, *aliosque recitabat, universo clero interim genuflexo. Hic ritus per annum integrum duravit usque ad diem* XXIX *Septembris subsecuti anni 1486. Ita fere ipsi. Interim* Petrus *post biduum ab acceptis vulneribus sanctissime obiit, ut diximus, die* XVII *Septembris, sive post horam duodecimam noctis, quæ inter hunc diem et* XVI *media intercessit, ejusque venerabile corpus sacris canonicorum Regularium vestibus indutum, ad sacristiam ecclesiæ metropolitanæ delatum est.*

Beati corpus cum pompa sepelitur :

37 *Eodem die, qui in Sabbatum inciderat, sepultum esse scribit Murillo; idque optime convenit cum libro Informationum, in quo miraculum sanguinis illius effervescentis, quod ex authentico instrumento inferius dando, die* XXIX *Septembris factum esse constat, duodecimo post* C *ejusdem sepulturam die contigisse dicitur. Funus illius præsentia sua cohonestarunt præter canonicos ecclesiæ metropolitanæ S. Salvatoris, canonici S. Mariæ a Columna, vulgo* del Pilar *dictæ, parœciæ, et Religiosi ordines omnes, atque ipse etiam serenissimus Alphonsus Aragoniæ, archiepiscopus Cæsaraugustanus et prorex, cum omnibus consiliariorum collegiis, nobilibus et consulibus civitatis, et res ingenti cum pompa funebri peracta est. Sepulturæ locum elegerunt eum ipsum, in quo Beatus perfossus cecidit, ubi egesta terra sacrum corpus in saxeo loculo inhumarunt. Tum vero celebre istud sanguinis, quem impiorum gladiis ibidem Martyr effuderat, effervescentis et mirabiliter multiplicati, inspectante frequenti populo, prodigium contigisse testatur liber Informationum, unde sequentia transcripsi.*

ejusdem sanguis ibidem ante fusus, mirabiliter

38 Statim ac Servi Dei corpus in tumulo collocatum fuit, totus sanguis, in loco percussionis effusus, revixit ac fervere cœpit, acsi tunc effusus fuisset. *De eodem prodigio paulo prolixius pauloque aliter denuo mentio fit ibidem in hunc modum :* Servus Dei Petrus de Arbues de Epila sub die XV Septembris MCDLXXXV noctis tempore inter chorum et altare ecclesiæ cathedralis Cæsaraugustanæ letaliter vulneratus, ex eisdem ictibus die XVII ejusdem obdormivit in Domino. Corpore illius ad sepeliendum delato ad eamdem ecclesiam, in effodienda sepultura in eodemmet loco inter chorum et altare, ubi fuerat vulneratus, et ubi ad præsens honorabile ipsius reperitur sepulchrum, ante et post humationem corporis, ad eamdem ecclesiam translati, sanguis ex præfatis vulneribus sub die XV Septembris in ipso loco effusus, et ex præcedentis temporis distantia jam exsiccatus, fervens et quasi ex vivo corpore profluens, currere cœpit cum magna abundantia super solo et pavimento loci præfati, numeroso affluente populo ad id visendum, tamquam ad mirabile : unde multæ ac diversæ personæ pro devotione ad intingendum sudaria et linteamina in dicto sanguine accurrebant, factum hujusmodi pro evidenti ac prodigioso miraculo universaliter reputando. Quod ipsum factum amplioribus verbis concludenter probant octo testes de visu, illo tempore ad futuram rei memoriam examinati.

AUCTORE C. S.

effervescit et multiplicatur

39 *Utriusque narrationis discrimen in eo est, quod in prima miraculum contigisse dicatur statim ac* Servi Dei corpus in tumulo collocatum fuit; *in secunda vero* ante et post humationem *ejusdem sanguis exsiccatus fuisse. Verum utraque facile conciliabitur, si vocem statim cum aliqua latitudine temporis accipiamus. Certe huic prodigio certam fidem facit instrumentum jam alias laudatum, quod inter alios exhibet Hieronymus Blanca in Commentario rerum Aragonensium ad annum Christi 1485, unde illud totum huc transfero.* In Dei nomine. Amen. Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini millesimo quatuorcentesimo octuagesimo quinto, die videlicet intitulata, decima septima mensis Septembris apud civitatem Cæsaraugustæ, in sede *(id est in ecclesia metropolitana)* ejusdem civitatis Cæsaraugustanæ, inter altare et chorum dictæ sedis, ubi reverendus magister Petrus Arbues, alias Epila, quondam sacræ theologiæ professor, inquisitor quondam sanctæ fidei, a sancta Sede Apostolica specialiter deputatus, fuerat vulneratus, et ceciderat ex ictibus et vulneribus, sibi decimo quinto die prædictorum mensis et anni, hora Matutinarum illatis; de quibus vulneribus die præsenti decima septima ab hac luce transmigravit et obdormivit in Domino. In quo loco effuserat * sanguinem. F

* effuderat

quod probatur

40 Qua de causa ecclesia erat polluta, taliter, quod in ea Officia divina celebrare non poterant. Pro cujus reparatione secundum ordinem sanctæ matris Ecclesiæ dicta ecclesia fuit reconciliata cum cæremoniis ecclesiasticis. Et deinde tam in dicta decima quinta die, quam decima sexta et præsenti die prædictorum mensis et anni, dictus locus, ubi dictus sanguis fuerat effusus, fuit per quam plurimas et diversas personas ecclesiasticas et laicas visus, perspectus et valde bene recognitus, qualiter vix poterat cognosci, quod esset signum sanguinis; et si aliquid videbatur de dicto sanguine, erat quasi nihil, et deperdito quasi in totum colore dicti sanguinis; et erat adeo desiccatum, quod erat impossibile cum aliqua papyro aut panno lini, neque lanæ, nec alia quavis re aliquid ex dicto sanguine accipi. Et sic de prædictis multi et diversi Christi fideles fidem et relationem faciebant et fecerunt publice. *Antequam progredior, quia difficile creditu apparet, sanguinem eodem die, in cujus nocte fusus erat, usque adeo evanuisse, observasse juverit, eum verisimiliter jam tum abstersum fuisse seu ec-*

AUCTORE C. S.

ecclesiæ reconciliandæ causa, seu jussu archiepiscopi proregis aut magistratuum, ne ejusdem conspectus populum, in Judæos, ut diximus, beati Martyris cæde graviter commotum, vehementius concitaret. Nisi forte alteri prodigio adscribendum sit, eum sanguinem tam subito evanuisse. Pergo reliqua recensere.

ex instrumento authentico

41 Et quia tunc dicta decima septima die, Domino Deo altissimo disponente, ut major memoria de dicto reverendo patre, domino magistro Petro de Arbues, alias Epila, inquisitore sanctæ fidei haberetur (qui pro exaltatione sanctæ fidei et pro extirpatione hæreticæ pravitatis, fama publica referente per totam dictam civitatem, dictam mortem passus est) dictus sanguis in dicto loco ante chorum dictæ sedis, ubi effusus fuerat, reveneral, et effluebat, tamquam si de recenti expressus fuisset. Ubi totus populus velociter currebat ad accipiendum ex dicto sanguine; quidam cum papyro, et alii cum panno lini, et aliis diversis modis : et erat tam magna velocitas et decursus gentium ad levandum prædicta et accipiendum ex dicto sanguine, quod vix homo poterat inter gentes, nisi cum magna vi et cum magno exercitio accedere et intrare ad dictum locum et ad dictum sanguinem : tali modo, quod apud
B omnem populum communiter illud pro evidentissimo miraculo reputabatur.

a notario publico coram testibus

42 Ideo cum prædicta evidentissime viderentur esse in exaltationem sanctæ fidei Christianæ, et in honorem et gloriam fidelium Christianorum, defensionem fidei Christianæ, et confusionem persecutorum illius, et aliorum malorum, et quia memoria est labilis; ut de prædictis in futurum de tam magno et maximo actu perpetuo memoria habeatur, reverendus magister Martinus Garsiæ, sacræ theologiæ professor, dictæ sedis Cæsaraugustæ canonicus, tamquam procurator multum venerabilis capituli canonicorum dictæ sedis, requisivit per me notarium et testes infra scriptos fieri ocularem inspectionem et recognoscere dictum sanguinem, et de prædictis facere publicum instrumentum. Et ego Petrus Lalueza notarius tunc accepi quemdam * papyrum album * in manum, quem in præsentia testium infra scriptorum et maxime multitudinis populi, qui ibidem cum maxima anxietate ad dictum locum congregati pro videndo dictum sanguinem, et de eo ac-
C cipiendo erant, publice docui dictum papyrum album, et postea illum posui et.... *(desunt hic aliqua, detrita forsan in autographo, ut similibus signis etiam Blanca annotarit)* cum illo tetigi in terra in illo loco, ubi erat dictus sanguis; et cum illo in continenti cepi de dicto sanguine, et ex illo dictus papyrus fuit unctus, et illum publice docui * testibus infra scriptis, et omnibus ibidem assistentibus circumquaque : in quorum omnium præsentia prædicta fuerunt acta, et aperte prædicta fuerunt visa. Et ante confectionem hujusmodi instrumenti maximus numerus gentium dictæ civitatis de dicto sanguine acceperant, et illum publice per totam civitatem demonstraverant et publicaverant.

* quamdam
* albam
* i. e. ostendi

eodem tempore conscripto.

43 Ex quibus omnibus et singulis instatus et requisitus per dictum reverendum magistrum Martinum Garsiæ, procuratorem prædictum, hujusmodi publicum confeci et testificatus fui instrumentum in testimonium et memoriam omnium et singulorum præmissorum, quæ fuerunt acta loco, die, mense et anno, quibus supra in principio recitatis. Præsentibus testibus ad prædicta magnificis et venerabilibus viris, dominis, Joanne Lupi de Alberuela, Martino de Turrellas, D
Bartholomæo del Molino juris perito, civibus; Garsia Baylo, portionario sedis Cæsaraugustæ, Dominico Catalan, Jacobo Carnoy et Martino Perez, notariis, habitatoribus præfatæ civitatis Cæsaraugustæ.

Sig✠num mei Petri Lalueza, notarii publici civitatis Cæsaraugustæ, auctoritateque regia per Aragonum et Valentiæ regna; qui prædictis interfeci, et quia in partem scripsi, et in partem scribi feci, unumque instrumentum publicum, mandato reverendi patris domini magistri Joannis Talauera, fratris Ordinis Prædicatorum, inquisitorisque sanctæ fidei, instante venerabili Petro de Fuentes, procuratore fiscali sanctæ inquisitionis fidei Catholicæ, mihi facto, die secunda mensis Octobris de anno prædicto, computato a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto, instrumento publico mediante, ac per discretum Jacobus * Frances notarium publicum Cæsaraugustæ recepto, in hanc publicam formam extraxi et tradidi, ipsumque testimonium præmissorum meo solito signo signavi et clausi. *Hactenus laudatum instrumentum apud Blancam, ex quo illud suis Annalibus inseruit Bzovius : correctis mendis Grammaticalibus, quæ servanda censuimus, ut genuinum daremus. Idem instrumen-* E
tum contractum edidit etiam Odoricus Raynaldus, item in Annalibus ad hunc annum.

* Jacobum

Idem prodigium

44 *Renovatum hoc ipsum sanguinis prodigium est eodem anno 1485 die* XXIX *Septembris, ut fidem facit instrumentum alterum publicum, quod ex laudati Hieronymi Blancæ Commentariis totidem verbis subjungo.* In Dei nomine. Amen. Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuogesimo quinto, die videlicet intitulata, vigesima nona mensis Septembris, apud civitatem Cæsaraugustæ, et inter altare et chorum dictæ sedis, ubi decima quinta prædictorum mensis et anni reverendus magister Petrus Arbues, alias Epila, sacræ theologiæ professor et inquisitor sanctæ fidei, fuerat vulneratus et ceciderat et effuserat * sanguinem ejus corporis ex ictibus et vulneribus sibi illatis, ex quibus decima septima die prædictorum mensis et anni, hora Matutinarum, eadem quasi hora, qua fuerat vulneratus, emiserat spiritum, qui, fama publica referente, pro exaltatione sanctæ fidei Christianæ, et extirpatione hæreticæ pravitatis dictam mortem passus fuit. F

* effuderat

eodem anno die 29 Septembris

45 Celebratis Vesperis submissa voce et januis clausis propter obitum dicti reverendi patris Inquisitoris ex dictis vulneribus, prout tunc temporis propter tam pessimum delictum in dicta sede Officium divinum solitum erat celebrari; et dicto jam psalmo : « Deus laudem meam ne ta« cueris » etc., et aliis orationibus, quæ eo die in dicta ecclesia per reverendos et venerabiles dominos canonicos, portionarios et alios beneficiatos et clericos in dicta sede dicuntur et celebrantur, cruce et faciebus infantium *(puerorum scilicet, qui choro inserviunt)* ejusdem sedis velatis *(in signum luctus ob sacrilegam cædem ibidem patratam)* cum certis cæremoniis; existendo ego Petrus Lalueza notarius infrascriptus, et plures et diversi Christi fideles in dicta sede, nonnulli de ibidem existentibus devotione ducti, cupientes dictum sanguinem ex corpore dicti reverendi patris Inquisitoris effusum ex ictibus et vulneribus, de quibus obdormierat in Domino, videre; accesserunt ad prædictum locum, ubi dictus sanguis effusus erat. Qui locus, ut ne irreverenter tra-

A tractaretur, stabat coopertus cum quodam panno lanæ, vulgo nuncupato REPOSTERO vel RAZEL *(tapetis id genus esse existimo.)*

46 Et acceperunt de dicto panno et scoperierunt *, et manifestum et patentem fecerunt illum locum, ubi dictus sanguis effusus fuerat. Ad quem locum (attento, quod dictus reverendus magister Petrus Arbues, alias Epila, inquisitor prædictus, fuit et est mortuus, et vitam suam, hujusmodi fama publica referente, pro defensione sanctæ fidei et extirpatione hæreticæ pravitatis dedit et posuit) multi et plurimi de ibidem existentibus continuo velociter cum magna affectione et devotione cucurrerunt pro videndo dictum sanguinem. Inter quos ego notarius infrascriptus ad eumdem locum accessi et me appropinquavi, et illum locum et dictum sanguinem ibidem effusum ego dictus notarius et testes infrascripti cum multis et diversis ibidem circumstantibus, bene, attente et cum maxima attentione recognovimus et perspeximus. Et vidimus signum dicti sanguinis ibidem expersum satis magnæ quantitatis et latitudinis, et quasi in quodam angulo cujusdam lateris, ubi dictus sanguis erat, aperte et manife-B ste vidimus dictum sanguinem magis rubeum et coloratum, quam in aliis partibus; in tantum, quod in illa parte videbatur et demonstrabatur, quasi esset recenter effusus et noviter designatus: taliter quod apud circumstantes (attento, quod quindecim dies erant completi, quod dictus sanguis fuerat effusus, et diebus præteritis fuerat visus in totum desiccatus) pro evidenti miraculo reputabatur, et fuit reputatum.

renovatur coram pluribus,
* i. e. nudarunt

47 Et tunc pro majori verificatione ego notarius infrascriptus in præsentia testium infrascriptorum et aliorum ibidem circumstantium, cum quodam panno lini publice tetigi in dicto loco, ubi dictus sanguis videbatur magis coloratus et magis rubeus et quasi recens; et dictus pannus fuit unctus de dicto sanguine. Et hoc idem iterum in continenti feci cum quadam papyro alba, quæ in tangendo cum ipsa supradictum locum, ex dicto sanguine fuit uncta; et hoc publice et patenter in præsentia ultra numerum viginti personarum. Et cum a dicto loco me separarem, omnibus ibidem in dicta sede publice dictum sanguinem per me receptum demonstrando, ma-C gnificus Garsias Montannes domicellus dictæ civitatis, Cæsaraugustæ commorans, dixit: quod cum attentis prædictis signis, et aliis plurimis de dicto sanguine his diebus præteritis visis, evidentissime appareret, quod prædicta essent et redundarent, et manifeste demonstrarent, quod..... *(hic denuo nonnullæ voces exciderunt)* dictus reverendus magister Petrus Arbues, alias Epila, inquisitor prædictus, pro defensione sanctæ fidei, et extirpatione hæreticæ pravitatis mortem passus erat.

ut ostenditur ex simili instrumento.

48 Ideo de prædictis pro exaltatione sanctæ fidei Christianæ, et in memoriam futurorum publicum per me notarium infrascriptum requisivit fieri instrumentum unum et plura et tot, quot inde essent necessaria et oportuna in testimonium præmissorum. Quæ fuerunt acta loco, die, mense et anno, quibus supra in principio recitatis; præsentibus testibus ad prædicta honorabilibus, Joanne Montanes, scutifero, habitatore villæ de Velchite, Christophoro de Quiros, et Martino Sanz de Ledonia, de domo illustris et reverendissimi domini archiepiscopi Cæsaraugustæ. *Huc usque instrumentum apud laudatum Blancam. De eadem re mentio fit in libro Informationum, in quo post verba de prima sanguinis prodigiosa multiplicatione, num. 38 primo loco data, mox sequitur:* et quod mirabilius est, duodecim post diebus, advenientibus quibusdam curialibus, una cum Petro Sanuza notario levantibus tapetum, quo cooperiebatur sanguis hujus Martyris, visus fuit adeo recens et rubicundus, ut absque difficultate potuerint eodem intingi linteum et quoddam folium papyri; quasi sanguis justi Abel voces adversus sicarios levans, dum innocens percussus, mitis et patiens de nullo conquestus extitit. *Notarius, qui hic* Sanuza *dicitur, apud Blancam se scribit* Lalueza; *ideoque in alterutrum locum error irrepsisse dicendus est.*

de ea re facto. aliisque

AUCTORE C. S.

49 *Haud dubie non viderat ista Joannes Mariana, dum lib. 25, cap. 8 Historiæ Hispaniæ de memorato prodigio tam dubie locutus est.* Corpus, *inquiens,* eodem loco, ubi vulnera sunt inflicta, sepulchro illatum; quo tempore fervere sanguis visus est, nisi oculorum ludibria fuerunt. *Non fuisse ludibria, instrumenta, quæ produximus, satis superque declarant: addo tamen, quæ Didacus Garzia cap. 12 pro primo sanguinis effervescentis miraculo tam supra dicta, quam alia monumenta laudans, ait in hunc modum:* Hujus rei confecta sunt publica instrumenta per natarios Petrum de Lalueza, Jacobum Frances, Joannem de Anchias, et Anticum de Vages. Deinde anno MDXXXVII, quinquaginta *(et duobus)* annis postquam contigerat, sex gravissimi testes oculati idem testati sunt in Processu sub Frederico Portugallio facto. *Utrumque denique, aut certe alterutrum miraculum in processu beatificationis ipsius Romæ probatum fuisse, habemus ex Officio ejusdem proprio, in cujus lectione 6 legitur:* Non defuerunt post mortem prodigia, quorum illud imprimis memorabile ac Apostolicæ Sedis judicio comprobatum, multiplicatio nimirum et effervescentia effusi cruoris in eodem ecclesiæ metropolitanæ loco, in quo Martyr passus fuerat.

testimoniis. Alterutrum aut utrumque ab Apostolica Sede probatum est.

E

50 *Ut vero hæc tam certis testimoniis nituntur, ut in dubium revocari prudenter nequeant, ita aut ad fabulas rejiciendum est, aut certe non nisi per metaphoram accipiendum aliud ejusdem sanguinis prodigium, quod Joannes Gracianus Salaverte cap 14 Vitæ commemorat. Ait siquidem, sacrum ipsius sanguinem, dum effervescere, ut supra diximus, et multiplicari cœpit, tam in pavimento, quam in charta, et linteis, quibus exceptus fuerat, in rosas aliosque purpureos flosculos mirabiliter conversum fuisse. In hanc sententiam laudat historiographos illius: sed nullum memorat præter Blascum de Lanuza et Hieronymum Manzanum, quorum primum in Peristephano sic canentem inducit:*

Quod de eodem sanguine in flores verso

F

Innocuus sanguis (virgultum seu vere rubenti
Solvitur in flores) fusus per viscera terræ.

Similia denuo habet in hymno Hispanico, uti et Manzanus in suo, apud eumdem Salaverte laudatis. Sed ex ipso Blasci contextu Latino manifestum est, ipsum de virgulto in florem erumpente, non de sanguine in eumdem converso loqui, nec de sanguine B. Petri, *sed Abelis agere.*

51 *Id ut pateat, juverit aliquot ipsius versus recitasse. Sic ergo ait:*

dicitur, aut tropus est, aut fabula.

Rusticus ut quondam Chaimus * truncavit Abelum,
Pastorem sanctum, invidia instigatus acerba,
Innocuus sanguis (virgultum ut vere tepenti
Solvitur in flores) fusus per viscera terræ,
Vindictam quærens, clamores misit in arces
Cælituum, pœnæ repetens pro morte secures;

* Cainus

AUCTORE C. S.

Sic sacer Arbuesi sanguis, sic sanguinis undæ
Ad Dominum clamant, tollunt ad celsa Parentis
Atque Redemptoris Christi ad palatia regni
Ingentes gemitus : terra et madafacta cruore,
Impellit motu sonitus in sidera multos.

Aliter quidem loquitur in hymno Hispanico, sed tropo, poetarum more, ibi usus esse dicendus est, cum ipse tom. 2, lib. 2 Historiæ Aragoniæ, cap. 12 rursum agens de effervescenti sanguine, de floribus ne verbo quidem meminerit. Idem de Mansano esto judicium : nam nihil tale accidisse indubium est ex unanimi de ea re silentio tam in instrumentis authenticis, quam in ceteris monumentis supra allatis.

§ V. Cultus ejus non diu post mortem inchoatus : sepulcrum marmoreum ab Hispaniæ regibus Ferdinando et Elisabetha ipsi erectum : lampades ex decreto civitatis appensæ : cultus inter casus exceptos in decreto Urbani VIII PP. declaratus.

Non diu post mortem cultus ipsi

Pia B. Petri *vita, gloriosa mors ex odio fidei ipsi illata, et prodigium effusi sanguinis publice contestatum, non potuit non Cæsaraugustanorum venerationem conciliare et excitare fiduciam, ut, quem Dei amicum in cælis jam esse minime dubitarent, ejus potens patrocinium religiosis obsequiis invocarent. Certe ita factum asseritur in libro Informationum, unde sequentia excerpsi.* Venerabilis Vir tam dum in humanis fuit, quam etiam post mortem, communiter reputatus fuit, prout etiam hodie reputatur ab omnibus Christi fidelibus, etiam principibus ac personis ecclesiasticis, pro viro ornato supradictis omnibus virtutibus, justo, sancto et Dei amico, illum pro tali venerando, prædicando, et suis necessitatibus atque infirmitatibus apud Deum implorando, preces effundendo, illius imagines cum splendoribus publice et palam, etiam in ecclesiis, pingendo ac pingi faciendo, talesque imagines tamquam Sancti venerando, vestes et reliquias ipsius, ut Sancti, summa cum devotione habendo, omniaque alia ac singula agentes et exercentes, quæ agi et exerceri solent erga eminentes Sanctos et Dei amicos. In quorum comprobationem quamplures extant et gravissimi scriptores, qui de præclara sanctitate et miraculis hujus Servi Dei ampla præbent testimonia in eorum scriptis, quæ hic loco articulorum *(procurator causæ)* repetit et producit.

a populo exhibetur,

53 *Laudata testimonia non sunt in Ms. nostro, sed varia alii recitant, quorum unum ex Joanne Graciano subjungo.* Multi, *inquit*, de inclyto Martyre honorifice meminerunt : et primo quidem dominus Martinus Garzia, synchronus doctor et canonicus ecclesiæ Cæsaraugustanæ, qui ipsi in officium inquisitoris successit, ac deinde episcopus Barcinonensis creatus est, in Sermone 39 ait : « Sicut, duo Apostoli in Ecclesia » Dei, scilicet Petrus in Oriente, et Jacobus in » Occidente, sic duo Martyres et inquisitores, » unus in Oriente, sanctus Petrus Veronensis, » alius.... in Occidente B. Petrus Cæsaraugustanus, qui mortui pro fide Christi uterque, » Orientem et Occidentem illustrarunt. » *Ex sanctitate* Petri *gravitatem cædis ejusdem multum etiam ampliavit Joannes de Colmenares, Ordinis S. Bernardi abbas Daquilar et inquisitor generalis Aragoniæ, in sermone, quem habuit, dum sacrilegi ipsius sicarii seculari judici traderentur, cujus Ms. exemplar a Pinio nostro ex Hispaniis allatum præ manibus habeo. Sed necesse non est plura scriptorum testimonia hic recensere pro virtutibus ipsius, quas Sedes Apostolica jam probavit. Redeo ab librum Informationum.*

et sepulchrum illius beneficiis illustratur.

54 *In eo post pauca de cultu mox post sepulturam ipsi exhibito, impetratisque ejusdem patrocinio a Deo beneficiis, sic denuo legitur :* Tanta fuit Christi fidelium devotio et pietas erga Servum Dei, ut a numerosa frequentia populi ejus sepulcrum visitatum et veneratum fuerit et sit, devotas preces ibi effundendo, et a quam plurimis diversis morbis et languoribus affectis ad illud habitus recursus cum notabili concursu pro obtinenda ex illius intercessione apud Deum sanitate; illaque obtenta, votivas tabellas ibidem affigendo, quæ una cum cereis, vestibus et aliis donariis in magna quantitate adhuc appensæ extant. *Inter hæc anno a beati Martyris nece, quo ecclesia metropolitana, ut supra diximus, luxit, jam elapso, exsequiæ ipsius die* XXVIII *(alii habent* XXIX*) Septembris cum tanto populi concursu tantoque apparatu et pompa solemniter celebratæ fuerunt, ut, teste Surita in Annalibus,* populo festum cujusdam gloriosi martyris ab Ecclesia jam canonizati agi videretur. *De eadem solemnitate etiam agit Didacus Garzia in Vita Hispanica, laudans antiquissimum regestum ejusdem ecclesiæ, ex quo recitat sequentia :* In die festi erexerunt tumbam supra corpus ejus, ubi sepultum est, et quadraginta cereis cinxerunt.

Ferdinandus et Elisabetha reges Catholici,

55 *Crevit deinde etiam magis magisque populi erga Beatum devotio atque fiducia et beneficiorum numerus, quibus moti Catholici reges Ferdinandus et Elisabetha nobile ipsi mausoleum suis expensis fieri curarunt, ut in eodem libro Informationum legitur hoc modo :* Attenta universali devotione erga Servum Dei, et concursu populi, felicis recordationis Ferdinandus et Elisabeth, Hispaniarum reges, sumptuosum sepulcrum alabastri cum figura ejusdem venerabilis Viri, eorum expensis construi fecerunt, prout adhuc in lapide marmoreo publice extat memoria. *De eodem in Officio ipsius proprio sic legitur :* Ejus corpus ibidem Ferdinandus et Elisabetha regali munificentia elaborato mormore sepeliendum curarunt. *Didacus Garzia, et Joannes Gracianus id anno 1487, id est, biennio post Beati obitum, factum esse affirmant. Horum prior præterea asserit, historiam cædis in eadam marmorea tumba insculptam exhiberi, quod plane conforme est dictis Vincentii Blasci de Launza, qui de eodem mausoleo lib. 5 Peristephani sic cecinit :*

mausoleum marmoreum

56 Hinc caput extollit moles, supereminet ampla
Lamina, quæ inscriptum servet per secula nomen,
Quæ narret mortis tempus, quæ clausa sepulchro
Membra Petri monstret; donec suprema dierum
Nu-

A Nubiferos montes urat, disperdat et orbem.
Hinc surgit moles magna : omnia nobile marmor,
Historiæ Petri positis hinc inde figuris,
Contegit insculptum. Truculentæ mortis imago
Ad vivum depicta patet : circumdata clathris
Marmora visuntur, variis ornata triumphis
Factorum Arbuesi patris.

Ita ipse : inscriptiones ejusdem sepulcri exhibet Joannes Tamayus in Martyrologio Hispanico ad huncdiem, ubi hæc habet : Primum et antiquius *(epitaphium)* quod jussu Catholicorum regum in parte interiori *(sepulcri)* super ipsum corpus B. Petri Arbuesi martyris, lapide marmoreo plano superscriptum, inventum est, cum ex commissione Apostolica die XXX mensis Januarii anno a Christo Domino nato MDCXXIII monumentum apertum est, est hujusmodi :

HIC. JACET. REVERENDUS. MAGISTER.
PETRUS. ARBUES. EPILA. ORIUNDUS.
HUJUS. ALMÆ. SEDIS. CANONICUS.
HÆRETICÆ. PRAVITATIS. INQUISITOR.
INTEGERRIMUS. EODEM. IN. LOCO. AB.
HÆRETICIS. INTEREMPTUS.
B XV. KALEND. OCTOBRIS. AN. M. CCCC. LXXXV.

57 Ejusdem sententiæ est epitaphium secundum, literis majusculis in exteriori parte et suprema sepulchri insculptum, quod vitam, officia, munera, mortem, causam agonis, tempus etiam illius, declarat hac serie : *ipsi erigi suo ære curant.*

REVERENDUS. MAGISTER. PETRUS. DE. EPILA.
HUJUS. SEDIS. CANONICUS. DUM. IN. HÆRETICOS.
EX. OFFICIO. CONSTANTER INQUIRIT. HIC. AB.
EISDEM. CONFOSSUS. EST. UBI. ET. TUMULATUS.
ANNO. DOMINI. M. CCCC. LXXXV. XVII. SEPTEMB.
EX. IMPERIO. FERDINANDI. ET. ELISABETHIS.
IN. UTRAQUE. HISPANIA. REGNANTIUM.

Postmodum vero in fronte ejusdem sepulchri, singulari lapide tertium epitaphium conscriptum construi jussit Elisabetha, Catholica Hispaniarum regina, ob singularem devotionem, qua sanctum Martyrem prosequebatur, sic :

EADEM. ELISABETH. HISPANIARUM.
REGINA. SINGULARI. * IN. CHRISTUM.
C PIETATE. EJUS. CONFESSORI. SEU.
POTIUS. MARTYRI. PETRO. ARBUES.
S. I. C. M.

* singulari

58 *Anno quinto post Beati martyrium, Christi 1490, ex decreto publico civitatis prædictum sepulcrum ejus perpetua lampade votiva honoratum est. In hanc sententiam laudat Didacus Garzia de Trasmiera librum de gestis capituli metropolitani fol. 60, unde recitat sequentia Hispanice, quæ Latine reddo.* Anno MCDXC civitas congregato capitulo et concilio, sanxit, ut conficeretur lampas argentea quinquaginta unciarum, quæ ante sepulcrum gloriosi Magistri Epilæ poneretur, et altera lampas fieret cum suo vase, quæ diu noctuque semper arderet, quamque cum vase suo ceterisque necessariis perpetuo curaret civitatis quæstor : atque ita factum est, positumque est vas argenteum et altera lampas. *Hæc argentea lampas ex voto ob sedatam, quæ Cæsaraugustæ sævierat, pestem a civitate oblata dicitur in libro Informationum, fuisseque* ponderis unciarum quinquaginta, cum annuo onere quod ex bonis civitatis persolverentur quolibet anno quatuor robæ olei, constituentes CXLIV libras. *Huc pariter spectant, quæ in eodem libro denuo paulo aliter leguntur his verbis :* Quatuor aut quinque annis post felicem transitum Servi Dei tanta excrevit populi devotio erga ejus sepulcrum, ut publico consilio, communi voto et decreto civitatis Cæsaraugustanæ deliberatum fuerit, ut ponerentur luminaria perpetua aliquot lampadum juxta sepulcrum, quæ continuo in ejus venerationem arderent, eisdem modo ac forma, quibus honorantur alii venerabiles martyres, illum in Patronum eligendo pro beneficie recepto liberationis a contagione pestis, tunc in illis partibus grassantis. *Votivis lampadibus sepulcrum illustratur* *AUCTORE C. S.*

59 *Surita juratos civitatis (ita quemdam magistratum suum Cæsaraugustani vocabant) sub quibus istud sancitum est, nominat Petrum Torellas, Laurentium Molon et Albertum de Oriola. Ad eam lampadem deinde etiam aliæ votivæ et anathemata accesserunt : Gracianus enim ex libro visitationum ejusdem ecclesiæ scribit, anno 1548 ad Beati sepulcrum sex argenteas lampades et magnam copiam anathematum pariter ex argento, imaginum, manuum, pedum, oculorum, aliaque pretiosa donaria pependisse. De annuo festo ipsius, die XV Septembris quotannis solemniter agi solito,* E *jam egimus supra num. 5, quem consule. Interea, dum* B. Petri *cultus nova indies incrementa caperet, causaque beatificationis ejus apud Apostolicam Sedem, ut infra dicemus, jam ageretur, ab Urbano VIII Papa anno 1625 decreta edita, annoque 1634 confirmata fuere, quibus omnis cultus publicus servis Dei, a Sede Apostolica nondum canonizatis aut beatificatis, exhiberi vetabatur, præterquam iis,* qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum, aut per Patrum, virorumque sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia ac tolerantia Sedis Apostolicæ, vel ordinarii, coluntur. *ex decreto civitatis cultus ejus*

60 *Hinc cum reverendissimus dominus Petrus Franciscus de Rubeis, promotor fidei, contra cultum, quem Cæsaraugustani* B. Petro *exhibere pergebant, protestaretur, Joannes Franciscus Campodarbe, procurator causæ canonizationis ejusdem, anno 1652, die* XXIII *Martii obtinuit decretum, per quod, Innocentio X summo Pontifice annuente, declaratum est, constare de casu excepto in decretis laudati Pontificis Urbani VIII. Et sane difficile non fuit Cæsaraugustanis immemorabile cultus tempus probare. Etenim cum hoc ex Urbani declaratione tempus sit, quod centum annos* F *excedat, cultus vero non diu post martyrium, anno 1485 toleratum, ex dictis cœperit, et perseveraverit, si ab hoc anno usque ad annum 1634 (quem pro termino assumendum esse, Benedictus XIV Pontifex Maximus feliciter regnans, probat in præclaro suo Opere de Servorum Dei beatific. et Beatorum canonizat. lib. 2, cap. 22) si, inquam, ab anno 1485 usque ad 1634 numeres, annum cultus ipsius circiter quadragesimum nonum supra centesimum cucurrisse deprehendes.* *inter casus exceptos in Decreto Urbani VIII*

61 *Exstat hujus declarationis decretum sacræ rituum Congregationis, instrumento publici notarii ejusdem sacræ Congregationis insertum, apud Joannem Salaverte in Vita Hispanica, unde huc transfero.* Relato per Eminentissimum D. Cardinalem Sachetum particulari processu super casu excepto a decreto felicis recordationis Urbani VIII, in SS. Inquisitione edito super cultu non adhibito, cum pronuntiatione archiepiscopi Cæsaraugustani a Congregatione sacrorum rituum proposita, delegati in causa servi Dei Petri de Arbues, alias M. Epilæ, visum fuit Eminentissimis Patribus, cita- *ab Innocentio X declaratur.*

AUCTORE C. S.

citato * R. Patre D. Fidei promotore, constare dicto Servo Dei cultum exhibitum fuisse et ad præsens exhiberi, et comprehendi inter exceptos a decretis SS. Inquisitionis, et proinde præfatis decretis nequaquam contrarium esse, et posse ad ulteriora procedi, sit S. D. N. placuerit. Die XXIII Martii MDCLII. Prout facta relatione per Eminentissimum D. Cardinalem Capponium die XXIX Aprilis MDCLII Sanctissimus annuit. Federicus episcopus Albanensis, Cardinalis Cornelius. Loco ✠ sigilli. Bernardinus Roccius S. R. C. secretarius.

* al. citra

§ VI. Aliquot Beati apparitiones, et patrocinium adversus pestem : varia morborum genera sanata : duo mortui vitæ redditi.

Ex multis miraculis alia referuntur.

Jam sæpe de miraculis beneficiisque per B. Petri *patrocinium patratis et obtentis generaliter meminimus : nunc ad particularia veniamus. In libro Informationum duo de iis Processus auctoritate ordinaria antiquitus formati fuisse dicuntur,* B *unus anno quinto post Beati martyrium, sive Christi 1490, alter anno 1537. De priori etiam meminit Didacus Garzia, asserens, hunc* Processum apparitionum beati Maestre Epilæ inscriptum esse. *Ex his miraculis plurima versu heroico celebravit Vincentius Blascus de Lanuza; sed cum is ante beatificationem scripserit, et ex metri lege atque licentia, facta nonnumquam nimium ornaverit, perstrinxeritve, malo Joannem Gracianum Salaverte in Vita sequi, ejusque dicta ex Hispanicis Latine reddere, et ubi necesse fuerit, illustrare, et confirmare ex libro Informationum, sive Ms. nostro inde deprompto, in quo multa hujusmodi miracula breviter perstringuntur, deinde ulterius probanda. Itaque laudatus Salaverte ab apparitionibus exorsus, caput 13 inscripsit :* Apparitiones inclyti Martyris : est contra pestem patronus; *ac mox progressus est verbis, quæ subdo.*

Beatus apparens cuidam presbytero,

63 Cælestium incolarum apparitiones singularia argumenta sunt ipsorum gloriæ, fomenta nostræ fidei, speique æterni præmii et resurrectionis corporum in die novissimo. Ego eas devotis C Sancto nostro exponam, quæ in variis processibus de apparitionibus ejus et miraculis approbatæ fuerunt. Die Veneris XIX Februari anno MCDXC, post Martyris mortem quinto, venerabilis dominus Blascus Galvez dicti loci *(Aquilon)* vicarius, qui in obsequiis sancti Inquisitoris fuerat, et ob insignem suam virtutem magni ab ipso habitus, coram doctore Petro de Oropesa, archiepiscopatus vicario generali serenissimi domini Alphonsi de Aragonia, positis ante se tactisque sanctis Euangeliis et corporalibus *(id est linteis, in quibus Corpus et Sanguis Christi in Missa reponitur)* et juratus dixit, rogavit, postulavitque judicem commissarium, ut supra Corpus Domini jurare sibi liceret, et reipsa dixit sequentia : Anno CDLXXXVI vel LXXXVII *(supra millesimum)* quadam die Quadragesimalis jejunii hora septima matutina, cum in regio palatio Aliaferia essem, beatus magister Petrus Arbues inquisitor mihi apparuit in suo habitu canonicali, vocavitque me : Domine Blasce. Ad præsentiam Viri præ timore concidi, moribundi instar palpitans. *Antequam progredior, observo, mirum videri debere, Blascum* D *Galvez, cum cetera tempora recte meminisset, de anno, a quo non multum aberat, dubitasse. Quam ob rem suspicari licet, dubium istud ipsius potius Graciani fuisse, non discernentis, an in Ms. suo annus* LXXXVI, *an* LXXXVII *legeretur. Nunc narrationem resumamus.*

64 *Post brevem observationem, quæ ad propositum nostrum non facit, sic progreditur Salaverte, sive Blascus apud ipsum :* Elapso biduo, secundo mihi apparuit in eodem palatio in extremitate quorumdam graduum; et licet præsentia Martyris percellerer, magis tamen animatus fui, cum me proprio meo nomine compellans, diceret : Domine Blasce, vade, loquere fratri meo magistro Martino Garzia et inquisitoribus. Videbaturque mihi in aurem loqui : et quæcumque mihi dixit, ipsis declaravi, ut jusserat. Erant autem quædam spectantia ad exercitium sacri officii promovendum, et ad grandem gloriam, qua fruebatur, quamque inquisitoribus obventuram sperabat in præmium laborum, quos Dei causa subibant in causa sanctæ Fidei. *De hac eadem apparitione in libro Informationum inter cetera, quæ procurator causæ probanda assumpserat, sic legitur :* Post ejus gloriosum transitum ad cælum visibiliter apparuit cuidam sacerdoti, qui, dum viveret, ei servierat, magno circumdatus splendore et cla- B ritate, manifestans gloriam et beatitudinem consecutam. *Eadem etiam refertur apud Didacum Garzia in Additionibus, ex libro, anno 1652 edito per doctorem Michaelem Antonium archidiaconum Cæsaraugustanum, ex quo eam forte didicit Salaverte. Ad aliam progredior apparitionem, eidem Blasco Galvez oblatam.*

aliquo monente tradit.

Eidem secundo apparens in gloria sua mandat

65 Eodem anno, *inquit laudatus Salaverte,* in nocte Natalitia Domini, omni ex parte fortunata venerabili presbytero vicario in Aquilon, cum hic in sua ecclesia hora noctis undecima degens, et per humilem portam egrediens, caput inclinaret, et in tertio scalarum gradu pedem poneret, ibi solis instar splendor ejus oculos subito perstrinxit, et lucis copia excæcavit : et exclamanti; Jesus; gloriosus Martyr reposuit : Sit cum omnibus. Audita vox, aiebat *(Blascus)* erat suavis, blanda, sancto magistro Petro Arbues propria, qualem ego cognovi. Ad hæc tantus me sudor occupavit, quantum numquam alias senseram, quod Sanctus advertens, meque animans, dixit : Domine Blasce, ne timeas. Et multum F me recreans, mandavit, ut archiepiscopum dominum Alphonsum certiorem facerem de nonnullis rebus, patri suo regi Catholico significandis, prædicens ipsi et Catholicæ reginæ felices in humanis successus, vitam longam et gloriam æternam pro meritis, favore et protectione inquisitioni præstitis : perseveraret sacrum tribunal ad defensionem fidei et inimicorum terrorem : nullum inter novos subditos Maurum pateretur, nec in iis expellendis ullum modum facerent; archiepiscopum monerem, ut sacram inquisitionem promoveret, nec eidem adversantibus aures præberet. Præterea ait : Dic inquisitoribus, commendare me ipsis, ut sacro officio strenue fungantur, cum per hujusmodi labores ego in æterna gloria inter martyres locum obtinuerim.

suum adversus pestem patrocinium spondet

66 *Inter prosperos autem successus, quos Beatus regibus Ferdinando et Elisabethæ verbis mox recitatis spopondisse dicitur, præcipuus fuisse videtur urbis et regni Granatensis expugnatio, quod, Mauris subactis, ditioni suæ feliciter adjecerunt, ut inter alios videri potest apud Odoricum Raynal-*

A *naldum in continuatione Annalium ecclesiasticorum Cæsaris Baronii, ad annum Christi 1491 et sequentem. Ad Salaverte redeamus; qui, aliquibus interjectis, quæ sciens prætereo, ita demum prosequitur :* Ad hæc ait mihi *(Beatus scilicet :)* Ego Petrus Arbues hanc gratiam obtinui, ut, qui Redemptori nostro Jesu, et ejus sanctissimæ Matri Mariæ, sanctoque Sebastiano, cui ego plurimum devotus fui, se commendaverit, sive is vir seu mulier fuerit, si tacto tumulo meo, flexis genibus, signum Crucis pie formaverit, et semel orationem Dominicam in honorem Domini Jesu Redemptoris nostri, et salutationem angelicam in honorem Virginis Mariæ recitaverit, dixeritque : Ora pro me beate Petre Arbues, ut digni efficiamur promissionibus Christi; is liber a peste sit, quæ jam exorta est, ut videbis. Supradictis vocibus per beatum magistrum Petrum Arbues prolatis, et a me auditis, locuta a sinistris est altera vox magis gracilis tenuisque, haud dubie ab angelo, S. Sebastiano, vel S. Petro martyre inquisitore *(Veronensi scilicet)* magnis ejus patronis et amicis producta; dixitque sequentia : Conferendo semper eleemosynam ad promovendum sacellum, quod B ipsi exstruendum est, ipsumque religiose colendo, optima sanitate frueris : hanc gratiam consecutus est per mortem, quam pro fide Domini nostri Jesu Redemptoris tuenda toleravit.

ejusdemque herniam sanat.

67 Utriusque vocibus auditis, recepi animum, cumque neminem viderem, dixi : Non credent mihi. Respondit eorum alter, videlicet gloriosus Petrus Arbues, multumque suaviter ait : Imo facient. Si non crediderint tibi, testaberis, qua hernia, (malo incurabili) laboraveris, et per manum meam sanatus sis. Laudetur Dominus noster Jesus, amen. Addit venerabilis sacerdos, sese illum Sanctum appellasse; Martyrem vero reposuisse : Domine Blasce, ne me Sanctum vocaveris; Respondit is : Et quare Domine? Cui inclytus Martyr retulit : Spero me futurum. In fine colloquii sanctus Inquisitor mandavit, gratiam, quam a Deo impetraverat, in duabus scedulis scribi, earumque unam ad valvas ecclesiæ metropolitanæ S. Salvatoris, alteram ad S. Mariæ del Pilar appendi. Bonus sacerdos, curata hernia sua, qua viginti quinque annos laboraverat, sine alio medico et medicina tam perfecte sanatus permansit, acsi eo C morbo numquam afflictus fuisset. Dictis ejus fides adhibita est, et in utraque re *(herniæ scilicet curatione, et Beati patrocinio contra pestem)* Dei gloria manifestata est. Ab eodem venerabili presbytero orta est pia fidelium consuetudo prodigiosum ipsius tumulum tertio circumeundi, et ad ejusdem angulos recitandi preces, quas Sanctus edocuit. *Ceterum B. Petri patrocinium tempore pestis feliciter, ut ipse promiserat, imploratum fuisse, liquet ex iis, quæ num. 56 de publico civitatis decreto dicta fuerunt.*

Apparet mulieri, cujus os distortum

68 Quarta apparitio, *prosequitur Salaverte*, obtigit Mariæ de Ciria, uxori Simonis Blasci, incolæ augustæ celebrisque civitatis Calatayudæ *(vulgo* Calatayud *Hispaniæ civitas est in Aragonia, quidam eam* Novam Bilbilim *Latine appellant.)* Conflictabatur ista domina quadam infirmitate gravissima, ex qua os distortum, magnoque cum cruciatu et fœditate ad aurem contractum permanserat. Quatuordecim annos in vehementissimo illo dolore transegerat, nec ullum in humanis remedium repererat, cum audita fama prodigiorum S. Petri Arbuesii, ad ipsius patrocinium reverenter accurrit; novenam ad ejusdem miraculosum sepulcrum exegit. Quadam die in deliquium animi velut exanimis delapsa, in ista vitæ parenthési sanctissimam Mariam cum pretiosissimo Filio suo in ulnis conspexit, et ad ejus latus heroicum Martyrem sui martyrii vulneribus insignitum, tam vividis, tam recentibus, quasi a Judæis tum primum inflicta fuissent.

AUCTORE C. S.

in naturalem situm restituit. Mutus et surdus

69 Videbatur sibi *(Maria de Ciria)* coram cælorum Regina et sancto Martyre in genua procumbere, prostrataque supplicare, ut se sanarent. Finita prece, sui denuo compos facta, subito se sanatam deprehendit sine ullo tanti mali vestigio, quod tot annis passa fuerat. Stupendum hoc miraculum Ecclesia approbavit; *nempe sacra rituum Congregatio habita coram Alexandro VII Papa, die* XXV *Septembris anni 1661, in cujus decreto infra dando dicitur* constare de... miraculo... instantaneæ sanationis Mariæ de Ciria ab ore torvo. *Quo autem anno miraculum istud contigerit, nusquam reperi. Ad Joannem Salaverte redeamus.* In Processu, *inquit*, confecto, moderante S. Petri navim Paulo III, archiepiscopatum vero Cæsaraugustanum domino Federico de Portugallia, postulante invincibili imperatore Carolo V, sequens S. Petri Arbuesii miraculum et F apparitio comprobata sunt. Bernardus Frances, incola antiquæ civitatis Ainsæ, quod castrum et municipium est regni Subrarbiæ *(vulgo* Sobrarve, *nunc tractus in Aragoniæ regno)* natus erat surdus et mutus, et multis annis permansit.

auditu et loquela donatur :

70 Is ad imperialem civitatem *(Cæsaraugustam)* venit, patrocinium Inquisitoris martyris imploraturus. Quatuordecim noctes ad ipsius celebre sepulcrum excubavit; cumque desideratam incolumitatem minime impetrasset, quia id tum non expediebat, ad patriam suam regressus est. Dominica tertia Quadragesimæ, qua Ecclesia recolit stupendum miraculum, quo Christus auditum et loquelam homini a nativitate muto et surdo concessit *(imo qua Ecclesia legit Euangelium de dæmonio muto per Christum expulso)* Bernardus sese glorioso Martyri commendavit, et velut alienato a sensibus animo duarum horarum spatio hæsit. In hac ecstasi vidit Sanctum nostrum indutum veste tam candida, ut nives superaret, qui vultu pleno inenarrabili splendore, indicavit ipsi, quis esset, ne tam divinum patronum ignoraret. Mox mutus evigilans, voces in laudem Dei suique prodigiosi medici S. Petri Arbuesii emisit, F per cujus patrocinium perfecta sanitate potitus est. Cæsaraugustam accessit, ad honorarium sacri Martyris tumulum gratias acturus. Solemne hoc miraculum authentice probatum est.

os gangrena exesum, subito sanatum.

71 *Sequitur caput 14, ubi inter alia præfatus, sese ex plurimis miraculis approbatis pauca tantum relaturum, primo loco agit de sanguinis effervescentia et multiplicatione, de quibus nos § 4 satis multa diximus. Post hæc ita progreditur :* Elisabethæ de Andreu ex Mazaleon, ætatis quatuor annorum, ortum est ulcus seu gangræna in ore, serpsitque in faciem, et carnem exedens paulatim dilatabatur cum terribili fœtore; et exeso ore, facies computrescebat. Non videbatur homo, sed mortis effigies : nec sine lacrymis et dolore aspici poterat. Parentes ejus graviter dolentes, intellectis Sancti nostri miraculis, eam ad sepulcrum ejusdem detulerunt, ibique novemdialem devotionem peregerunt. Die tertio puella in afflictæ matris ulnis velut exanimis recubuit, in eoque deliquio duo ossicula ex ore ipsius deciderunt. Restituta sensibus Elisabetha, subito sanata est, nullaque relicta deformitate, naturali suæ pulchritudini ita reddita, ut eam parentes non agno-

AUCTORE C. S.

agnoscerent. Successit prodigio par admiratio et applausus, gratiisque benefico Patrono redditis, miraculum authentice conscriptum est, fuitque unum ex approbatis ab Ecclesia. *Probatum autem est a Sacra rituum Congregatione coram Alexandro VII Papa habita anno 1663, die* XXV *Septembris, ut liquet ex Decreto num. 69 laudato, in quo dicitur* constare de... sexto miraculo... pariter instantaneæ sanationis Elisabeth de Andreu ab ulceribus cancri in ore.

Duo pueri mortui,

72 *Hic Salaverte aliqua interserit de beati Martyris sicariis, quæ velut huc non spectantia prætermitto. Tum subdit :* Inter miracula ab episcopis Turiasonensi et Barbastrensi, commissariis Sedis Apostolicæ, duos pueros mortuos vitæ redditos fuisse probatur. Eorum primus obiit in Villa-majore, vico propinquo Cæsaraugustæ. Jam pulsabantur æra campana, ut ad sepulturam deferretur; mater interim, quæ illum tenerrime amabat, charissimi sui pignoris mortem deflens, cadaver illius sustulit in brachia, et cum magnis cordis angustiis, affectu, animique sensu ad S. Petrum Arbuesium, in quem singulari pietate ferebatur,
D ait : Sancte Maestrepila (ita Martyrem istis seculis appellabant) hunc meorum viscerum filium tibi offero; tuus est; resuscita illum, Sancte mi. Eodem momento vividos colores, quos pallida mors exstinxerat, recepit, oculos aperuit, labia movit, lætoque vultu matrem aspexit. Singularis fuit admiratio et lætitia populi, cujus præcipuis comitata mater cum filio suo accessit ad S. Petri Arbuesii sepulcrum, ubi inter cetera dona obtulit sepulcralem illius syndonem, velut miraculi vexillum, quod etiam cum solemnitate anthentice probatum est.

ad vitam revocati : paralytico simul et muto

73 Cæsaraugustæ filius cujusdam mulieris vita functus est, quæ ipsum cum fide viva ad Sancti sepulcrum portavit, tantoque cum desiderio, affectu, et precibus pro impetranda per ipsius potens patrocinium filii vita ibidem institit, ut ad mensuram fidei suæ desiderii compos effecta sit. Revixit puer, dedit voces mater mixtas lacrymis, in quas præ gaudio prorumpebat; Dei gloria et Inquisitoris martyris patrocinium manifestabatur : eadem ecclesia magno gaudio vocibusque resonabat, ad ejus rei famam commota est civitas. A metropolitana quoque ecclesia solemnes S. Petro Arbuesio gratiæ actæ fuerunt; miraculum authen-
C tice litteris mandatum est, et sepulcrale linteum ad ejusdem prodigiosum tumulum in monumentum appensum est. Quidam honoratus agricola ex Tosos, dictus Joannes Fernandez, in variis sui corporis membris paralysi laborabat, et malo linguam invadente, obmutuerat. Viginti quinque anni erant, quibus omni humano remedio destitutus jacuerat, cum sese S. Petro Arbuesio commendavit, ut unicum suum antidotum esset in tam diuturno et acri cruciatu.

linguæ et membrorum usus concessus.

74 Quadam nocte somniavit, se videre sacrum Martyrem, qui sibi diceret : Ego a potente Dei manu desideratam sanitatem tibi obtinui. Expergefactus est infirmus; et quia felicitas ipsius non vanum somnium erat (sunt enim aliquando veracia somnia, qualia fuere Josephi et pincernæ Pharaonis) cum firma suæ sanitatis spe, curavit se ad sancti Inquisitoris tumulum deportari. Ibi novemdialem devotionem instituit, et cum admirabilibus adjunctis integra sanitate potitus est. Singulis ex novem diebus unum ex immedicabilibus malis, quibus conflictabatur, ipsi sustulit. Primo die extendit mollivitque nervos, qui emarcuerant et contracti erant : secundo die curavit unum brachium, atque ita singulis reliquis diebus
B singula corporis membra, semper miraculum aliquod operando. Postremo die sanata lingua loquendi facultatem ipsi reddidit, ut ea uteretur ad agendas gratias S. Petro Arbuesio, tamquam unico patrono advocato suo, in cujus gratiam Omnipotens in uno homine secundum fiduciam et fidem suam tanta operatus fuit prodigia.

§ VII. Alia miracula per ejusdem patrocinium impetrata : tumulus, imagines et reliquiæ similiter illustratæ.

P*ergo ex eodem Salaverte cetera recensere.* Valentiæ *(Hispaniæ Tarraconensis urbs est, Valentini regni caput)* domicella Maria Mascon, ætatis duodecim annorum, aliquot malignos tumores patiebatur in gutture. Ad hæc in oculos defluxerat tam mordax humor, ut afflictissimam puellam etiam visu privaverit. Destituta omni remedio terreno, quadam nocte somniavit de cælesti. Videbat hominem, vel angelum, rogantem, an vellet sanari. Respondit ipsa, quod vehementer desiderabat, nempe cæca visum; utique Domine. Tum is, sequere me, ait, et morbis tuis integre liberaberis. Petiit puella, At quo, Domine, eundum est ? Reposuit is : Ad civitatem Cæsaraugustanam, ad sepulcrum S. Petri Arbuesii. Præsto sum, ait domicella Maria; ac mox disparuit felix ductor itineris, ipsaque evigilavit. Credidit firmiter nuntio cælesti, et parentibus, qui ipsius incolumitatem vehementer desiderabant, quid sibi acciderit, indicavit. Pater ejus, dominus Petrus Mascon, et domina Castellana Velvis mater, eam Cæsaraugustam comitati sunt. Novemdialem devotionem anno MDXXXVIII, die XXXI Junii *(mendum hic in numero aut mense est, cum Junius dies tantum* XXX *habeat)* ad sancti Martyris tumulum inchoarunt, quam antequam terminassent, omni malo libera exstitit et visu integro donata est. Actæ Deo grates fuerunt, et fides miraculo F habita.

Puellæ malum gutturis et oculorum. E

item alteri afflictum guttur, duobus aliis

76 Joannes Solorzano, pharmacopola Cæsaraugustanus, somniabat, se ad Sancti sepulcrum genuflectere, cum eum in habitu chori et cum martyrii sui vulneribus conspexit. Mox cum tenero affectu ab eodem flagitavit, ut magnam gutturis sui plagam sanaret, curaretque filium suum, qui ex gemina hernia acutissimis doloribus cruciabatur. Accessit ad eum Sanctus, et ipse sensit guttur suum manu ejus tangi, et ex tactu expergiscens, integræ sanitati se restitutum deprehendit. Deinde cum magna fiducia filium suum inspexit, eumdemque sine ullo utriusque herniæ vestigio invenit. Meritas S. Petro Arbuesio gratias persolvit, insigne anathema obtulit, et utrumque miraculum authentice examinatum et adscriptum est. *De utroque hoc miraculo etiam mentio fit in libro Informationum, in quo sic legitur :* Joannes Solorzano, vicinus Cæsaraugustæ, habens in gutture quoddam vulnus, quod per septem hebdomadas et ultra illum cruciarat, et quemdam filium suum laborantem infirmitate herniæ, precibus et intercessioni Servi Dei, cui se commendavit, confidens, illum videns in somnis

et

A et deprecans, sequenti die se et filium sanum reperit. *Quod autem Joannes ille, qui Cæsaraugustanus pharmacopola supra dictus est, hic* vicinus Cæsaraugustæ *dicatur, id oriri potuit ex voce Hispanica* vezino, *quæ et* incolam *et* vicinum *alicujus loci significat. Pergo ad alia.*

Herniam subito sanat.

77 Quidam amabilis puer, nomine Athanasius, dolores acerrimos patiebatur ex herniis duplicatis. Hic ad S. Petrum Arbuesium deportatus, cessante cruciatu, lætus et alacer instar angeli adstitit: at ubi extra ecclesiam referebatur, flevit et vehementissime conquestus est, quod acutis doloribus cruciaretur. Hi dolores quadam nocte tam acres fuerunt, ut clamoribus planctuque suo nec vicinos dormire sineret. Itaque hora secunda aut tertia nocturna eum ad ecclesiam S. Salvatoris portarunt: sed januas clausas offenderunt: et licet multum pulsassent, inclamassentque *(scilicet ut ecclesiæ custos fores sibi aperiret)* nihil responsi acceperunt. Athanasio igitur ad quamdam portæ rimam deposito, Sancti opem implorarunt, magnis vocibus supplicantes, ut eum sanaret. Et exaudivit eos potens Patronus, qui non dormit nec dormitabit, dum illius auxilio indigemus. Puer sine B ullo mali vestigio perfecta sanitate donatus est. Miraculum hoc anno MDIV authentice probatum fuit. *Ejusdem prodigiosæ sanationis liber Informationum sic meminit:* Cum puerulus quidam, Athanasius Palacio dictus, herniæ infirmitate laborans, soleret apportari a parentibus ad sepulcrum Servi Dei, in quo requiem invenire solebat; quadam nocte vehementer oppressus, circa mediam noctem ductus ad ecclesiam metropolitanam, ubi erat dictum sepulcrum, repertis foribus clausis, ita ut non posset ingredi, per rimulam ostii, quod est versus plateam, inspiciendo sepulcrum, ipso Servo Dei ex corde invocato, statim repertus fuit sanus.

Virum detentione urinæ et alium

78 In Torrecilla *(locus est prope Cæsaraugustam)* Petrus Escartin in malo urinæ cruciabatur, itaque urgebat eum lethalis morbus, ut medici et chirurgi de ejusdem salute desperarent, et hac sententia ipsi significata, istorum unus inter inexplicabiles dolores eidem diceret; Nihil in terra est, unde possis sperare solatium: commenda te sancto Mastrepilæ, miraculis celeberrimo. Erexit sese infirmus cum viva fide animose e lecto, elevatisque ad cælos manibus et genibus humi fixis, opem Sancti magna voce imploravit, C pollicens, sese ad sepulcrum ipsius vigilaturum. Nec mora sine ullo impedimento omnem urinam detentam corruptamque subito ejecit, nullamque, dum vixit, tam lethalis morbi vestigium sensit. Implevit votum suum, in grati animi tesseram munus obtulit, et miraculum comprobatum est. Michael de Cellas duodecim annos inter acutissimos cruciatus altis suspiriis et planctibus exegit, nigrescente urina, et in calculos versa: jamque tam altas radices malum egerat, ut ad mortis fauces esset deductus.

calculis, mulierem herniæ et cordis malo, liberat.

79 Fluctuabat vita ejus sine remo et spe in sui corporis vasculo, cum quadam nocte somniavit, pene submersam vitæ suæ naviculam tam præsenti periculo subducendam, si S. Petri Arbuesii celebrem tumulum inviseret. Expergefactus, novemdialem devotionem eo ipso die cum certa fiducia inchoavit: die vero quarto dum apud Sancti sepulcrum moraretur, alienatus a sensibus est, in eaque ecstasi et animi deliquio vidit aliquot personas cælestes; inter quas haud dubie præcipuus fuit invictus Martyr noster, licet ex Michaelis testimonio, quinam isti fuerint, non constet; sive quod patroni non facile agnoscantur; sive quod cælestis ejus Protector sub lucis splendore se occultaverit. Eventus probavit, quod res erat: sibi enim redditus, tam perfecte sanatus est, acsi nihil tale umquam passus fuisset. Anna Galvez duobus malis conflictabatur, hernia scilicet et cordolio tam crebro et vehementi, ut aliquoties mortua credita sit. Visitavit sacrum tumulum novem diebus, et quamquam Sanctum tantummodo rogasset, ut suam herniam sanaret, ab utroque malo convaluit; quia omnia cedunt ejus potentiæ, eo quod divina Omnipotentia sancto Inquisitori virtutem quamdam velut infinitam commiserit in gratiam eorum, qui ad ipsius patrocinium confugiunt.

Auctore C. S.

Contemptores suos castigat, pœnitentes sanat:

80 Die solemni nostro Martyri sacra quædam pia mulier dixit viro suo: An sepulcrum Sancti invisisti? Cui ipse respondens, stulte ait: Mihi nil opus est sancto Magistro-Epilæ; nulla hernia laboro. Hæc sunt ipsissima illius verba. Verum ecce, eodem die a divina manu graviter castigatus, in utroque latere herniam passus est, teste doctore Joanne Bonilla. Decem annis eo malo laboraverat, quando miraculum fidem faciens contigit. *Obscura hæc sunt; videtur tamen significare* E *voluisse, eumdem post decennium sanatum fuisse, et quid sibi contigisset, fassum esse. Post hæc subdit aliud simile.* Joanni Domper ait uxor sua: Vidi multos Sancti sepulcrum circumeuntes: an et tu id fecisti? Qui respondit, non sum herniosus; non est, cur ejus sepulcrum circumeam. Mox eodem momento intestinis vehementer descendentibus, herniam sensit, agnitoque cum pœnitentia suo delicto, sepulcrum S. Petri Arbuesii devote et humiliter invisit et sanitatem petiit. Deprecantem Sanctus exaudivit, et unico momento temporis pristinæ integritati restituit.

loquelam muto nato donat.

81 Celeberrimum fuit miraculum, quod in filio marchionis de Berlanga, muto nato, operatus est. Viginti annis linguam ejus captivaverat infirmitas, nec ullum profuerat remedium humanum. Famæ miraculorum S. Petri Arbuesii par erat parentum firma fides, qui eum Cæsaraugustam miserunt, ut per admirabilem ipsius opem sanaretur, et firmiter confisi fore, ut loquelam impetraret, novemdialem devotionem ab eo fieri curarunt. Dum autem gloriosum tumulum circumiret, locutus est mutus. Prima ejus vox fuit Jesus, quo dulcissimo nomine repetito, deinde Sanctum in- F vocavit, linguaque tam expedita in posterum mansit, ut nullum prioris mali vestigium superesset. *De hoc etiam miraculo mentio habetur in libro Informationum his verbis:* Fuit ad illius sepulcrum pia devotione portatus quidam mutus a nativitate, marchionis de Berlanga filius; et effatis precibus, statim loquelam recepit, et prima vox emissa fuit: Jesus.

Concionatoris memoriæ

82 *Alterius plane generis et singulare est, quod sæpe laudatus Salaverte ibidem mox subjungit his verbis.* In Processu anno MDCXXIII, die XXIII Januarii confecto, Pater frater Dominicus Gaztelu Ordinis Prædicatorum, nomine Eminentissimi domini Cardinalis Xaviere declaravit, cum ipsi velut primario professori academiæ Cæsaraugustanæ demandatus esset sermo super belli sacri Bullam Dominica Septuagesimæ in ecclesia metropolitana S. Salvatoris, cumque concionem scripsisset, et diligenter mandasset memoriæ, permisisse Deum, ut, dum e sacristia ad exedram dicturus pergeret, ea usque adeo memoriæ exciderit, ut ne unius quidem vocis meminisset. Vehementer itaque sollicitus, socio suo (erat is dictus Pater frater Domi-

AUCTORE C. S.

minicus) angorem suum indicavit, qui ipsum consolans, suasit, ut S. Petro Arbuesio, cujus sepulcrum in eadem ecclesia in prospectu suggesti est, se commendaret; quod uterque enixe præstitit. Ascendit orator in suggestum, et inter ascendendum conversis ad Sanctum oculis ait : Sancte benedicte, nisi in his angustiis mihi succurreris, actum de me est. Ascenderat, et linceis oculis honorarium tumulum intuens, rem maxime mirabilem deprehendit. Vidit ibidem in uno loco totam concionem suam ad litteram descriptam, ita ut eam nullo apice omisso, totam doctissime et eloquenter recitaverit. Egit gratias Deo, prodigium publicavit, et quamdiu vixit Cardinalis, ejusdem miraculi ipse præco fuit.

mirabiliter succurrisse dicitur.

83 *Quidquid sit de hoc prodigio, quod nec negare, nec aliunde confirmare possumus, juverit ex Alphonso Ciaconio tom. 4 Pont. Roman. col. 1605 observasse, Hieronymum Xaverium, Cæsaraugustæ natum, sacro Prædicatorum Ordini juvenem nomen dedisse, et in urbe patria Theologiam publice docuisse, ac post alia munia, et sui Ordinis magisterium generale, a Paulo V Papa anno 1607 Cardinalem creatum, anno autem insecuto vita functum esse. Hinc liquet primo, eam concionem ab Hieronymo Xaverio habitam fuisse, antequam Cardinalis esset. Secundo eumdem dudum e viris decessisse, quando P. Dominicus Gaztelu anno 1623 prædicta testatus est, adeoque hæc ipsius Cardinalis nomine, velut ab ipso delegatum, proprie testari non potuisse. Sic igitur ea verba accipe, ut dicatur retulisse pater Dominicus, quod ab Eminentissimo Xaverio olim audierat. Nunc Salaverte denuo audiamus.*

B

Pueri herniam curat.

84 Illustrissimus dominus, frater Franciscus Gamboa, archiepiscopus Cæsaraugustanus approbavit miraculum, quod sanctus Inquisitor anno MDCLXX die XIV mensis Maji in Alphonso Soriano, sedecim mensium puero patravit. Mater ejus Maria Taguada, comitata a Maria Aznar, puerum ad Sanctum detulit. Erat autem ruptus in latere dextero cum magno tumore et cruciatu, quem uno anno passus fuerat; nullo adhibito remedio præter fascias, quibus, ut morbus exigebat, diligenter stringebatur. Eodem die dum cincturam constringerent, malignum tumorem semper augeri deprehenderant; unicaque parentum spes non in humana medicina, sed in S. Petro Arbuesio reposita erat. Orabat mater, supplicabatque pro salute sui filii, Maria Aznar puerulum manu ducens, circuibat sepulcrum. In tertio circuitu fasciæ in quatuor frusta ruptæ fuerunt, quas puer, ad earumdem strepitum uno passu retro subsistens, manu sua levavit. Accurrit mox mater; puerum inspicit, eumque omni hernia et tumore depulsis, omnino incolumem agnoscit. Metropolitana ecclesia ad agendas Deo gratias TE DEUM LAUDAMUS cantavit. Serenissimus dominus Joannes Austriacus *(Philippi IV Hispaniarum regis filius naturalis, magnus prior Castellæ et supremus exercituum ductor)* jussit puerulum ad se adduci, aitque : Deus hunc parvulum angelum admodum mature sibi vendicavit. Patrem vero monuit, ut gratum sese Deo et sancto Martyri exhiberet, puerumque Sancti habitu indueret. Eo ipso die media hora serius, quam miraculum contigerat, ego *(scilicet Salaverte)* in ecclesia metropolitana fui.

C

Sepulcrum multis anathematis illustratur.

85 *Post hæc idem auctor de aliis Beati miraculis generatim agens, ea pene innumera esse asserit, atque ita constare tum ex anathematis ad ejusdem sepulcrum appensis, tum ex authenticis testimoniis. Quod autem ad anathemata pertinet, Blascus de Lanuza lib. 5 Peristephani* B. Petri *sepulcrum describens, inter cetera de his ita cecinit :* D

Circumdata clathris
Marmora visuntur, variis ornata triumphis
Factorum Arbuesi patris : miracula multa
Martyris invicti. Nusquam numeranda salutis
Concessæ populis pendent insignia ceræ,
Argenti rutili et varii monumenta metalli :
Lintea, quæ misero dudum incubuere feretro,
Et lini vittæ, fractumque ligamina membrum
Corporis excisi, morborum signaque multa :
Namque Petrus multis miraclis clarus Iberum
Aucturus * fulget.

Hæc ipse : Salaverte vero præterea addit, similia etiam aliis in locis, ubi beati Martyris imagines aut reliquiæ asservantur, frequenter contingere.

* Arcturus

Sacra Beati imago

86 *Hujusmodi veram Beati effigiem in tabula nucea pictam, annis ducentis antiquiorem, in familia sua, ad cujus primogenitum jure hereditario pertinebat, unam esse asserit, quæ tum germani fratris sui Joachimi Graciani Salaverte erat, olim fuerat matris suæ Franciscæ Salaverte et Serna, quæ ex Elisabetha,* B. Petri *Germana sorore, originem linea recta trahebat. Hanc porro tot miraculis eluxisse affirmat, ut sacellum, in quo mater illam honorifice servabat, anathemata a variis indies oblata non caperet. Addit, aut hanc aut alteram in ecclesia conventus Ordinis S. Mariæ de Mercede de redemptione captivorum, Calatayudæ in altari expositam, statim tot prodigiis inclaruisse ut scribi vix possint. Deinde, eodem teste, illustrissimus dominus Didacus Antonius Frances de Urrutigoyti, Turiasonensis episcopus, eidem ecclesiæ pretiosas Beati reliquias donavit quæ ibidem singulari veneratione cultæ, frequentibus miraculis pariter celebres evaserunt.* E

et vestis linea beneficiis claræ.

87 *Rochettum quoque ipsius, seu vestem lineam superiorem, qua canonici in choro utuntur, quaque* B. Petrus *indutus erat, dum a sicariis confossus est, sacro ipsius sanguine tinctam, prius fuisse ait in familia dominorum Oriolas et Vera, Beati affinium, tum vero penes excellentissimum dominum Dionysium Ximenes de Urrea, comitem de Aranda, marchionem de Villanova etc., tamquam tam insignis reliquiæ et illustris domus heredem. Servabatur autem ab eo in quodam sacello in pretiosa theca, velo serico filis aureis ornato involuta, unaque ex parte patenti, ut venerationis gratia conspici posset. Solet etiam ejusdem ora aquæ intingi, quæ ab infirmis epota, pene innumeris, ut ait, saluti fuit.* F

§ VIII. Alia quædam miracula vel beneficia, in libro Informationum relata.

Per Beati patrocinium

P*ræter miracula jam recensita, multa breviter perstringuntur in sæpe laudato libro Informationum, quæ deinde erant probanda. Ea Papebrochius noster, ut supra jam monui, olim Romæ descripsit, omissis tamen testium dictis; sive quod ea in citato libro non exstarent, sive quod operæ pretium non duxerit prolixa eorum testimonia referre. Eadem sic perstricta ego ex laudato Papebrochii Ms. hic recensebo, prætermissis, quæ in præcedentibus paragraphis, data opportunitate, jam retuli. Sunt autem sequentia :* Omnipotens

Deus

A Deus ad sui Nominis gloriam et honorem, fideique Catholicæ corroborationem, et ad manifestandam Servi sui sanctitatem, et universalem de illo opinionem et famam comprobandam, non ex arte, neque ex vi verborum, neque ex illicita pactione, sed ex ejus meritis et intercessione plurima miracula misericorditer operari dignatus est et adhuc operari dignatur, liberando a variis periculis, laboribus, tentationibus, tribulationibus, infirmitatibus eos, qui ejus auxilium humiliter et devote implorarant et implorant, in sequentibus articulis, pro aliqua parte specificanda..

multi hernia. 89 Joanna Ramirez, uxor Antonii la Forcada, cum portasset filium suum Antonium laborantem herniæ infirmitate ad sepulchrum Servi Dei, illumque ibidem obtulisset *(hic)* sanitatem recepit. Agnes Ramirez, cum quidam filius suus herniæ infirmitate laboraret, et ulterius in femore tria vulnera haberet, ad intercessionem Servi Dei confugiens, illum totaliter sanari obtinuit. Petrus Las Yegnas sutor, vicinus Cæsaraugustæ, habens Michaelem Sunz ejus filium, infirmitate herniæ laborantem, meritis et intercessione Servi Dei, cujus precibus se commiserat, sanari impetravit. B Joannes della Casta, filius Jacobi, maxima herniæ infirmitate laborans, rupturamque in illis partibus habens, precibus et meritis hujus Servi Dei, cui se commiserat, sanatus fuit, idque inter alios visum fuit a Petro de Aries, alias de Zapias. Raymundus, filius Petri Arques, mercatoris civitatis Cæsaraugustæ, portans cinctorium *, et existens vulneratus in renibus, remissus ad sepulcrum Servi Dei, ex illius intercessione, cui se commendavit, sanari meruit. Barbara Paschasseg, habens Michaelem de Logrono natum cum infirmitate herniæ, ex suasione amicarum quarumdam illum omni humano remedio destitutum ad sepulchrum Servi Dei portavit, ibique miraculose sanatus fuit. . . .

** i. e. hernia laborans*

membrorum torpore. 90 Dominicus Sancto, argentarius, vicinus villæ de Monzon *(Aragoniæ id oppidum est, Latine* Montio *dictum, in colle positum inter Ilerdam et Barbastrum)* cum esset ita impeditus brachiorum et crurum dolore per tres annos, ut non posset laborare, audiens recenseri miracula Servi Dei, illius intercessioni et patrocinio se commendans, sanatus fuit. Simon de Espern agaso, habitator loci de Sada, habens brachia ob C medicamenta temporalia effecta curva, et genua intro conversa, precibus et intercessione Servi Dei sanatus fuit et redintegratus. Lucia del Pont, uxor Michaelis Guis, vicina Cæsaraugustæ, cum esset jam quatuor menses effecta inutilis, ita ut non posset laborare, omni remedio derelicta, Servo Dei se commendavit, et circumcirca sepulcrum ipsius multoties incedens, sanata fuit. Petrus Zerro agricultor, vicinus Cæsaraugustæ, cum quidam ejus filius cadendo (jam quatuor erant anni) ab arbore nucis, brachium illius unum et dorsum fracta remansissent taliter, quod brachium prædictum non posset mandare *(id est*, eo uti;) auditis miraculis Servi Dei, cœpit facere unum novenarium circa ejus sepulcrum; ac statim curvitas dorsi cœpit declinare et brachium mandare.

seu paralysi 91 Mariana de Bolas, vidua ex Luca Brerge civis Cæsaraugustæ, infirmitate Perlisiæ *(id est* paralysis) gravata, intercessioni Servi Dei se commendans, ac visitato illius sepulcro et factis novenariis circa illud, remansit integre curata. Jacobus Merpaita familiaris sancti officii Inquisitionis, cum plura curasset adhiberi remedia pro sanitate cujusdam filii sui, morbo herniæ laborantis, sine ulla operatione, tandem ad divina remedia confugiens, et filium precibus Servi Dei commendans, factis circa ejus sepulcrum novenariis absque ulla læsione sanum evadere impetravit. Quidam puerulus, Christophorus della costa nominatus, laborans infirmitate rupturæ, asportatus a loco de Zabrust, archiepiscopatus Cæsaraugustæ, ad vigilandum circa sepulcrum Servi Dei, circa mediam noctem, dum quasi inciperet deficere et pene mori, statim miraculose ceciderunt cinctoria, et absque ulla læsione sanus remansit; et canonici, tunc Matutinum officium canentes, audito miraculo, præ gaudio campanas pulsari jusserunt. AUCTORE C. S.

aliisque malis laborantes. 92 Quædam puella, habens membra arida, duobus lignis sustentata incedens, simul ac cum matre sua circumivit Servi Dei sepulcrum, repente corruerunt lignea sustentacula, et absque ullo impedimento cœpit sola libere incedere. . . Quidam filius Mariæ Novalles, infirmitate herniæ laborans, precibus Servi Dei commendatus, dum inciperet novenarium, ut moris est XIV Septembris in anniversaria memoria diei, in quo passus fuit martyrium *(quia scilicet* B. Petrus *nocte inter diem* XIV *et* XV *media in ecclesia confossus fuit)* fractum fuit cinctorium et corruit in terram, E puero in totum sano reperto. Quidam filius Petri de Armedia et Joanne Ricarte, eadem infirmitate laborans, Servo Dei commendatus, ruptis cinctoriis, quæ portabat, miraculose sanatus fuit. Simili morbo ex intercessione hujus Servi Dei, cui fuit commendatus, sanatus fuit filius Isabellæ de Alienga, vicarius deinde loci Blesta, Gabriel Ripol nominatus. Quidam puerulus utriusque partis rupturam patiens, adimpleto consilio cujusdam mulieris, ad quam fuerat portatus, ut circa sepulcrum hujus Servi Dei faceret novenarium, sexta die cum ad eamdem mulierem rediisset, repertus fuit sanus absque aliqua ruptura vel læsione. . .

incolumitatem consequuntur. 93 Veritas fuit et est, quod ultra supradicta miracula, sic ut supra articulata, quam plura alia extiterunt et extant notabilia miracula ex intercessione et meritis hujus Servi Dei in diversis partibus emanata, specialiter et singulatim coram judicibus remissorialibus specificanda, de quibus deponent testes ad plenum informati. Quam plures Christi fideles, videntes, indies magis augeri F famam sanctitatis et miracula hujus Servi Dei, pia devotione ducti, diversa fecerunt legata pro expensis faciendis in illius canonizatione impetranda, prout de præmissis plura extant testamenta. *Post hæc observat Papebrochius, formata fuisse interrogatoria testibus proponenda, aliaque ad processum prosequendum spectantia; ac post multa subdit : Anno deinde* MDCXXX *prosequitur cœptum miraculorum examen codicis sui folio 747 his verbis :* Reverende pater, inter alia quamplura miracula ex meritis et intercessione Servi Dei Petri Arbues emanata, ex antiquissimo Processu de anno MCDXC, et alio de anno MDXXXVII, auctoritate ordinaria fabricatis. . . infrascripta probari videntur.

Tremor manus sublatus, 94 Ludovicus de Burgos post febrim, quam per mensem cum dimidio passus fuerat, manus dexteræ tali tremore affectus remansit, ut cum ea vix bibere vel comedere valeret. Monitus, ut D. N. Jesu Christo et gloriosæ Virgini se commendaret, et devotus esset Magistri Epilæ, statim accessit ad cathedralem ecclesiam, et innixus sepulturæ ipsius Magistri Epilæ, post orationem flexis genibus emissam ad beatam Virginem, et * quod do-

** adde postquam dixisset*

AUCTORE C. S.

dominus Magister Epila esset suus intercessor, empto inde voto ceræ *(id est* anathemate cereo) unius brachii cum sua manu, ad ipsam cathedralem cum tali voto redeundo, in ipso itinere ab ipso manus tremore liberatus et sanus remansit, pauco temporis momento duarum horarum a supradicta monitione et accessu ad prædictam ecclesiam ad liberationem, sic ut supra obtentam, intercedente. Factum, sic ut supra narratum, probatur a depositione ipsiusmet Ludovici, qui habet in contestem Euximenum de Embum, qui illum sic ut supra monuerat, una cum Jacobo Filipe, qui, ut testatur, omnia per Euximenum deposita vidit, et præsens fuit.

incurvatus puer erectus;

95 Petrus Oleron, dum esset puer annorum quinque, ludens cum aliis pueris, projectus ex scala S. Mariæ de Miraculo, civitatis Cæsaraugustanæ, quodam dorsi osse confracto, gibbosus remansit, gibboque ejusmodi indies excrescente in tantum, quod jam effectus annorum decem, incederet ad formam arcus, quadam superinducta carnositate, de cujus incisione inter chirurgos agitabatur. In hoc statu et ætate constitutus, petito nummo a patre pro emenda candela, illamque ardentem ponens a conspectu sancti Magistri Epilæ; instando, nummum hujusmodi singulis diebus sibi tradi pro dicta candela, ex quo volebat facere novenale dicto Sancto; sequenti die nummo accepto, solus inter quintam et sextam horam diei arrepto itinere ad ecclesiam et sepulturam prædictam, factaque oratione, inter octavam et nonam horam ejusdem diei, rectus incedere et non eo modo, quo solebat, repertus fuit, populo ad id concurrente. Factum probant Arnoldus de Oleron pater, qui habet in contestem ipsum Petrum filium, cum quibus accedit depositio Joannis de Robres, qui in substantialibus concordare videtur.

B

crurum et brachiorum usus redditus: herniacurata.

96 Joannes seu Petrus Crespo, innocens incedens primo terrestris cum manibus et pedibus per terram, et inde post aliquot annos cum duobus sustentaculis seu tampellis, auditis miraculis, quæ ex intercessione Magistri Epilæ emanabant, ad ecclesiam accedens et orans, post tres horas cum uno solo sustentaculo valde rectus incedere cœpit; tibias, quas ante curvatas habebat, valde rectas sibi restitutas invenit, et brachia, quæ super caput elevare non valebat, elevasse visus fuit, quoad crura et brachia magnam sanitatem consecutus. Factum probatur ex depositione duorum testium de visu et propria scientia, nempe testis septimi et noni. Antonius Forcada, puer sex vel septem annorum, ruptus seu confractus a duobus lateribus, ex quibus exibant ilia usque ad genua, post multa humana remedia frustra adhibita, febri debilitatus, cum in magno vitæ discrimine constitutus reperiretur, Agnes Ramirez ejus mater ad intercessionem servi Dei Magistri Epilæ recurrens, facto novendio ad illius sepulcrum, dataque eleemosyna pro tribus Missis, ipso completo novendio et Missis celebratis, cingulum sustinens ilia cecidit, et Antonius puer sanatus comperitur. Factum hoc concludenter probatur ex depositione sex testium jam usque de anno MDXXXVII, videlicet primi, secundi, tertii, quarti, quinti et sexti. *Dubitari potest, an hoc non sit idem miraculum, quod num. 89 jam retulimus: aliqua tamen inter relationem differentia occurrit.*

C

Puella paralytica, aliquando

97 Catharina Pinos puella Cæsaraugustana in latere sinistro debilitata, ita ut nec manu nec crure sinistris uti valeret, post humana remedia frustra adhibita, accedens ex voto ad sepulcrum servi Dei Petri Arbues in ecclesia Cæsaraugustana, reiterataque per novem dies visitatione cum celebratione Missæ, sana et libera evasit. Factum refert et probat ipsamet Catharina, de propria persona loquens, et comprobatur ex depositione quatuor testium, concorditer contestantium. Cum Don * Michaeli Baptistæ de la Nuza a nativitate filius, nuncupatus Don Martinus Baptista, ruptus existeret adeo magna ruptura, ut valde ordinarie ejus intestina descenderent in bursam seu vesicam, ita ut ex manifesto periculo de ejus vita dubitaretur; post plura adhibita humana remedia, quæ nihil profecerant, idem Don Michael ejusque uxor, fiduciam habentes in Servo Dei, mandarunt nutrici, ut puerum infantem deferret ad sepulcrum, illudque visitando circuiret, offerendo in qualibet vice unam candelam et unum nummum. Talique mandato impleto, post plures continuatarum visitationum *(vices)* in una novena peracta, idem puer sanus et totaliter curatus repertus fuit; qui licet adhuc non perfectæ ætatis annorum trium, interrogatus, quisnam ipsum sanaverit, respondet: Magister Epila. Factum concorditer probant quatuor testes, inter quos reverendissimus Hieronymus Baptista de la Nuza, episcopus Ablanacinensis *(id est,* Lobetianus; *est autem Lobetum, indigenis* Albarazin, *civitas episcopalis in Aragoniæ regno)* patruus; don Michael Baptista de la Nuza pater, ipsa nutrix, et chirurgus.

D

** i. e domino.*

E

hernioſ, tabula ad sepulcrum decantatione novendiali,

98 Jacobus Mesquita Cæsaraugustanus, ludens cum una sarissa in experimentum virium suarum, in quo delectabatur, ruptus evasit; et incipiebant illi descendere intestina. Ob quam infirmitatem cum cingulum portaret, et multa remedia humana adhibuisset gravibus cum expensis, absque eo quod aliquatenus profecissent; tandem ex devotione, quam ipse suique parentes et prædecessores gerebant erga Servum Dei ob publica et magna miracula, quæ Deus operatus fuerat et operabatur, sanando diversas infirmitates et præsertim rupturas, determinavit facere, prout de facto fecit, unam novenam sepulcro ipsius Servi Dei, circuendo sepulcrum, et apponendo lumina, ut moris est, et eidem se magno affectu commendando, ut intercederet apud Deum pro sua Salute. Qua novena peracta, eodem die nono de sero, cum fecisset orationem, eidem Servo Dei se commendans, dum manum apposuisset super sepulcro ad orandum, cecidit illi cingulum, et sensit fractam fuisse ligulam, cum qua adhærebat et alligatum erat, quamvis ligula prædicta esset ex quadam pelle nuncupata de Ante *(id est* bubalina,) quam rumpere vix potuissent duo homines: statimque curatum se tangendo comperiens, gratias Deo egit. Factum refert et probat ipsemet Jacobus in persona et facto proprio, et comprobant concorditer tres alii testes, quorum duo ipsius Jacobi germani fratres.

F

incolumitati restituuntur

99 Antonius Christophorus de la Tassa, puer ætatis duorum annorum, unicus filius Antonii Mathæi de la Tassa et Ursulæ de Longa, ruptus existens ita, ut illius intestina descenderent in vesicam, et res valde magna et monstrosa videretur, per annum hujusmodi infirmitatem passus, post multa humana remedia adhibita sine fructu, cum jam operi chirurgi, ut ipsum aperiret, destinatus foret, tandem utrique parentes magna devotione, quæ in eorum domo habita fuit et habebatur erga servum Dei Magistrum Epilam, eique eorum filio commendato cum firma deliberatione faciendi novenam ad illius sepulcrum cum celebratione novem

Missa-

A Missarum et eleemosynæ largitione, circueundo sepulcrum de more; in hujus deliberationis votivæ implementum immediate die sequenti incepta novena cum aliis præmissis, in ultimis diebus, antequam perficeretur novena, cum ipse puer circueundo sepulcrum, manibus duceretur, in ipso circuitu cecidit cingulum, et sanus et curatus miraculose remansit. Factum probant Antonius pater et Ursula mater contestes, et corroborat testis tertius chirurgus. *Hactenus Ms. Papebrochianum ex laudato libro Informationum transumptum.*

§ IX. Beatificatio Petri a Carolo V imperatore, et Philippis III ac IV, Hispaniarum regibus, flagitata, ab Alexandro VII Papa ad finem perducitur.

B *Carolus V imperator canonizationem ipsius* Tam *pretiosa beati Inquisitoris mors, secutaque post eam plurima miracula, merito exigebant, ut pro publico ipsius cultu per solemnem canonizationem apud Apostolicam Sedem Romanam insisteretur; sed neque hac in parte operam suam desiderari passi sunt, quorum intererat. Jam ab anno enim 1490, id est, quinto post obitum ejus, processus de miraculis Cæsaraugustæ formatus est, ut passim testantur scriptores et liber Informationum, qui etiam secundi, anno 1537 confecti, meminit. Eodem seculo decimosexto Carolus V imperator et Hispaniarum rex causam ipsius ad Romanum Pontificem deferri curavit, supplicavitque, ut ea rite discussa, Servum Dei* Petrum *Sanctorum catalogo adscriberet. Ita inter alios diserte docet liber Informationum his verbis :* Excrescente indies magis ac magis fama sanctitatis et miraculorum hujus Servi Dei, felicis memoriæ Carolus V imperator supplicavit summo Pontifici Paulo III pro illius canonizatione. *Vincentius Blascus de la Nuza tom. 2 Historiæ ecclesiasticæ et profanæ Aragoniæ, lib. 2, cap. 13 id anno 1535 factum ait; sed in libello supplice ab ecclesia metropolitana in eumdem finem anno 1614 Paulo V oblato, quem ibidem recitat,* C *ad annum 1539 refertur.*

101 *a Paulo III PP. flagitat :* *Utro loco annus rectius notatus sit, aliunde certo non comperi; pro primo tamen facit, quod ait Didacus Garzia de Trasmiera, videlicet anno 1537 instructum fuisse ab episcopo Cæsaraugustano processum de miraculis ipsius, postulante Carolo V imperatore, et Paulo III Pontifice jubente. Joannes Mariana lib. 25 Historiæ Hispaniæ cap. 8 sic dubie loquitur, quasi laudatus imperator ab eodem Pontifice sacros honores* B. Petro *publice exhibendos jam impetrasset. Sic enim ait :* Decreto senatus aliquanto post *(Beati obitum)* addita lampas sepulchro : quod nisi consecratis hominibus cæloque dicatis non datur. Id etiam ut Pauli III Pontificis auctoritate fieret, Carolus V augustus curavit. Sic meritis honos debitus est habitus : nam et quintodecimo Septembris die memoria ejus celebratur anniversariis sacris. *Sed si quid ejusmodi Carolus a Paulo Papa obtinuerit, constat, causam beatificationis ejus ad optatum finem tum minime perductam fuisse. Dixi,* Si quid ejusmodi obtinuerit; *nam mihi quidem ex aliorum silentio verisimillimum apparet, Marianam hallucinatum fuisse, et propter petitam a Carolo V canonizationem credidisse, a Paulo III concessum fuisse festum annuum, quod, ut diximus, Cæsaraugustani ex auctoritate archiepiscopi sui die* XV *Septembris, quo non mortuus, sed perfossus* Petrus *fuerat, in metropolitana ecclesia olim celebrarunt.* AUCTORE C. S.

102 *eamdem a Paulo V petunt Philippus III,* *Caroli V vestigiis inhærens Philippus III Hispaniarum rex anno 1614 pro eadem causa supplicavit Paulo V Pontifici. Id ipsum eodem anno mense Septembri etiam præstiterunt Cæsaraugustani canonici metropolitici, cujus litteras ad laudatum Pontificem propterea datas ex Vincentio Blasco de la Nuza, num. 100 supra citato juverit hic exhibuisse.* Beatissime Pater, Petrus Arbuesius Cæsaraugustanus *(imo Epilensis, ut diximus § 2)* vulgo Magister Epila, eam ob causam fortasse dictus, quod illustris suæ gentis origo ex hujus nominis oppido esset, canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini institutum in hac ipsa ecclesia professus, cum singulari doctrina et eruditione sacrarum Scripturarum sic morum gravitatem et vitæ innocentiam conjunxit, ut Ferdinandus rex Catholicus, (qui propagandæ et conservandæ Christianæ E fidei zelo eo tempore in Hispaniam sanctæ inquisitionis officium introduxit) hunc in primis contra hæreticam pravitatem Inquisitorem Apostolicum Aragoniæ regno præfici curavit *. Quo in munere adeo constanter egit, ut detegendis hæreticorum sceleribus, eisdemque puniendis totus incumbens, inimicorum veritatis et hæresis labe infectorum hominum acerbissimum in se odium concitarit.

* curarit

103 *et canonici Cæsaraugustani,* Igitur non parva hæreticorum manus in ejus mortem conspiravit, et cum sicariis iniquissimo sibi precio constituto egit, ut Petrum Arbuesium, ob fidei Christi zelum, quo ardebat, perfidis hominibus infensissimum, de medio tollerent. Ad quod patrandum nefarium facinus sceleratissimi sicarii occasionem captabant, eaque sibi visa commodior : Surgebat media nocte Petrus ad confitendum Domino, Davidis secutus exemplum, et cum aliis canonicis fratribus in ecclesiam conveniens, per singulas noctes Matutinis sacris intererat. Hinc et loci et temporis arrepta occasione, cum Petrus venerabilis ipsa media nocte mox chorum ingressurus ad matutinum Officium de more celebrandum, ante sacram Eucharistiam genibus flexis oraret; perditi sicarii intra ecclesiam insidiose F absconditi, statim viso Petro, ipsum aggressi, inter alios, quos intentant ictus, letale vulnus gutturi infligunt, et jugularibus abscissis venis, profluens ex illis cruor innocuus ædium sacrarum pavimentum respersit. Corruit illico in terram Vir innocens, gracias agens Domino Jesu, quod pro ejus fidei defensione pateretur.

104 *quorum libellus supplex* Inde vero in cubiculum suum exportatus, constanti animo, nulloque in percussores suos perturbatus affectu, imo pro illis bene in Christo precatus, effuso pro Christo sanguine, migravit ad Christum anno ab ejus Nativitate MCDLXXXV, die XVII Septembris. Egit vitam piam, religiosam, sanctam, pro zelo Christianæ fidei mortem appetiit *, ejus meritis et precibus multa diversi generis hominibus divinitus collata beneficia, multa facta miracula, hodie conferuntur et fiunt. Quam ob rem omnium opinione sanctus putatur, et ab obitu suo usque ad hæc nostra tempora pia veneratione colitur. Ejus sanctitatis et miraculorum fama jam anno MDXXXIX commotus gloriosæ memoriæ Carolus V Romanorum imperator a felicis recordationis Paulo III Pontifice Maximo, Sanctitatis vestræ Prædecessore, instanter per literas

* *forte* oppetiit

AUCTORE C. S.

teras petiit, ut dignaretur Nuntium Apostolicum, tunc in Hispaniæ regnis constitutum, vel alium seu alios prælatos deputare, qui Petri hujus benedicti sanctitatem vitæ, mortem pro Christi fide perpessam, miracula, aliaque omnia rite examinarent, quibus ad eum in Sanctos referendum via sterneretur.

ad eumdem Pontificem recensetur.

105 Intermissa hæc imperatoris peritissimi cura fuit ob temporum et bellorum difficultates; sed beneficia in eos, qui ad hujus Sancti sepulchrum variis morbis et miseriis afflicti confugiunt, numquam intermittuntur. Immo majora et mirabiliora in dies apparent; quibus quasi compellitur omnis hujus regni Aragoniæ ordo, præsertim hoc nostrum Cæsaraugustanum capitulum, cujus Petrus beatus portio præclara fuit, ad ea omnia præstanda, quæ gratum, devotum ac pium erga eum animum ostendant: ejus intercessione tot donis se sentit divinitus cumulari. Quare ad ipsum jam olim supplicatum et per tot annos intermissum nunc ferventiori studio novis beneficiis devincti, de novo revocamus, et a Sanctitate vestra precamur humiliter, ut quod a Paulo III felicis recordationis quasi seminatum et plantatum extitit, Paulo V Petri navis gubernacula tenente
B fœliciter, et prudenter moderante, suscipiat incrementum ad Dei Omnipotentis gloriam, qui est mirabilis in Sanctis suis; quemque, ut Sanctitatem vestram diutissime servet, assiduis precibus exoramus. Cæsaraugustæ die XV Septembris, anno Domini MDCXIV.

Processus tum inchoatus, deinde sub Gregorio XV

106 *Philippi regis ceterorumque piis precibus annuit Paulus V, qui anno 1615 ad eam causam delegavit judices Franciscum Sarratum archiepiscopum Damascenum, Joannem Baptistam Coccinum et Alphonsum Manzanedum, auditores Rotæ, qui eodem anno commissarios suos ad examinanda miracula et virtutes delegarunt Aragoniæ episcopos Turiasonensem et Terulensem, ut testantur laudatus Lanuza et Didacus Garzia, adduntque eadem mandata ab eodem Paulo V anno 1618 renovata fuisse; sed tum teste Lanuza archiepiscopus Cæsaraugustanus ejusque suffraganei Turiasonensis et Lobetanus delegati in Aragonia judices fuere Inter hæc laudati Pontifex Paulus et Philippus Hispaniæ rex anno 1621 mortem obierunt, quorum primo in S. Petri Cathedram successit Gregorius XV, alteri in regnum Philippus ejus nominis IV. Hic paterna exempla*
C *secutus, anno 1622 apud novum Pontificem suam pariter auctoritatem precesque adhibuit pro* Petri *beatificatione promovenda. Ita liquet ex sæpe laudato libro Informationum, seu quod ex illo descripsit Papebrochius, exemplari, in cujus posterioris initio leguntur ista :* Ad docendum de puritate fidei, morum et vitæ sanctitate atque heroicarum virtutum excellentia venerabilis Petri de Arbues, Magistri Epila nuncupati, hæreticæ pravitatis inquisitoris, ac miraculis ex ejus intercessione et meritis a Deo Opt. Max. emanatis, procurator serenissimi et Catholici Philippi IV Hispaniarum regis, reverendissimi domini Inquisitoris Generalis inquisitionis Hispaniarum, tribunalis inquisitionis Aragoniæ, deputatorum ejusdem regni, civitatis Cæsaraugustanæ populi, capituli et cleri metropolitanæ, ac Confratrum confraternitatis S. Petri martyris in causa illius canonizationis dat et producit articulos infrascriptos *etc.*

promovetur, et Beati sepulcrum visitatur.

107 *Delegati judices fuerunt duo supra nominati Joannes Baptista Coccinus, Alphonsus Manzanedus et Jacobus Cavalerius auditores Rotæ; in Aragonia vero per litteras remissoriales constituti episcopi Turiasonensis et Barbastrensis, per* D *quos, ut in libro Informationum dicitur,* sunt examinati testes, et magnus desuper compilatus processus, et ad reverendissimos dominos ad curiam transmissus. *Iidem duo episcopi sepulcrum B. Petri visitasse dicuntur his verbis :* In eodem Processu folio 53 et seqq. adest visitatio sepulcri istius Servi Dei, facta per eosdem episcopos judices delegatos. *Quid in ea visitatione actum fuerit, non explicat exemplar meum Papebrochianum; sed Didacus Garzia affirmat, præcipuam civitatis Cæsaraugustanæ nobilitatem adstitisse, et venerabile corpus repertum cum manifesto vulnere in maxilla sinistra, ad quod reliquiæ sanguinis etiam tum adhærebant. Denique ne longiori processuum relatione lectoribus nauseam pariam, festino ad finem, quem sub Alexandro VII Papa per solemnem beatificationem* B. Petri *martyris Cæsaraugustanorum pii conatus tandem consecuti fuerunt.*

Sub Alexandro VII Papa, martyrium ipsius,

108 *Sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV in sæpe laudato laudandoque a nobis insigni suo Opere de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, editionis secundæ Patavii factæ, lib. 3, cap. 13, num. 12 docet, martyrii ipsius causam, rejectis, quæ adversus eam Petrus Franciscus de Rubeis promotor Fidei disputaverat, sacræ Rituum Congregationi probatam* E *fuisse, ab eaque sancitum esse, constare de martyrio ipsius et causa martyrii. Juverit ipsa Sanctissimi Domini verba recensuisse. Quæsierat ibi,* an ad martyrium satis sit, tyrannum ad inferendam mortem moveri ex odio adversus fidem Christi, quamvis occasionem mortis desumat ex alia re, quæ ad ipsam Christi fidem aut nihil pertineat, aut non nisi ex accidenti pertineat. *Postquam autem responderat affirmative, idque aliquot sanctorum Martyrum exemplis probaverat, his verbis prosecutus est :* Unusquisque facili negotio cognoscere poterit, sufficere ad martyrium, si persecutor ad necem inferendam moveatur ab odio in fidem, licet occasio mortis provenerit ex alia re, quæ ratione circumstantiarum ad fidem non pertineret.

a sacra rituum Congregatione approbatur.

109 Clarius id ipsum comprobatur ex causis beatorum Josaphat Pollocensis et Petri Arbues : licet enim in prima Antonius Cerrus tunc Fidei promotor strenue opposuisset, Josaphat mortem non ab odio in Fidem, sed ab inclusione in carcere F cujusdam schismatici sacerdotis derivatam fuisse; in secunda autem Petrus Franciscus de Rubeis, pariter Fidei promotor, collectis probationibus ostendere conatus esset, mortem non fuisse ex odio in Fidem Petro inflictam, sed ex eo, quia qui eum occiderunt, contendebant, non esse in regnum Aragoniæ inducendum tribunal sanctissimæ inquisitionis una cum jure confiscandi bona delinquentium, et quia duo ex sicariis odio Servum Dei prosequebantur, quod eorum patrem et sororem, quos innocentes reputabant, carceribus inquisitionis fecerat mancipari : excipientibus nihilominus postulatoribus et per invicta argumenta demonstrantibus, odium in Fidem fuisse veram causam mortis prædictorum Dei Servorum, atque adeo, quæ a promotoribus adducta erant, ad mortis occasionem esse referenda; sacrorum rituum Congregatio censuit, constare de martyrio et causa martyrii, et uterque in beatorum Martyrum numerum juxta alibi dicta relatus est.

110 *Istud sacræ Congregationis de martyrio et causa martyrii* B. Petri Arbuesii *decretum, die*

XII

A XII *Decembris anni 1661 conditum, idem Sanctissimus Dominus Benedictus XIV lib. 1 laudatissimi sui Operis, cap. 30, num. 4 recensuit, unde ego huc transfero.* Proposito per Eminentissimum dominum Cardinalem Sacchetum dubio, an constet de martyrio et causa martyrii Servi Dei Petri de Arbues, Sanctissimus, prævia discussione, de Fratrum consilio censuit, constare de martyrio et causa martyrii; ac proinde ad ulteriora procedendum esse, nempe ad discussionem miraculorum, si quæ operari dignatus est Omnipotens intercessione vel intuitu ejusdem Servi Dei: die XII Decembris MDCLXI. *Post hæc de discussis probatisque miraculis idem Sanctissimus, producens aliud decretum, ibidem sic subjungit:* Examinata propterea et approbata fuerunt miracula; quemadmodum ex hoc alio decreto desumitur. *Tum sequitur decretum; quod cum totum produci ad Sanctissimi Domini propositum non faceret, idem illud integrum ex Appendice ad Vitam Hispanicam per Didacum Garziam, ubi etiam Latine exstat, hic recensebo.*

cujus decretum exhibetur. Approbantur etiam miraculo:

B

111 Acriter discusso dubio proposito per Eminentissimum Chisium, an constaret de duodecim miraculis desumptis ex Processu compulsoriali, sacra rituum Congregatio, habita coram Sanctissimo die XXV Septembris MDCLXIII, declaravit, constare de tertio et sexto miraculo *; nempe, de tertio instantaneæ sanationis Mariæ de Ciria ab ore torvo, et sexto pariter instantaneæ sanationis Elisabeth de Andreu ab ulcere cancri in ore: ac proinde, facta per eumdem Cardinalem Chisium plena et distincta relatione eorum omnium, quæ in eadem causa gesta sunt, deque sanctitate vitæ, virtutibus, martyrio et causa martyrii, prodigio effervescentiæ et multiplicationis sanguinis, et miraculis supradictis, sacra eadem Congregatio censuit, quandocumque tuto deveniri posse ad solemnem canonizationem Petri Arbuesii juxta ritum, etc.: attento, quod agitur de Martyre cum prodigiis et miraculis mature discussis et formiter approbatis. Interim vero, donec ad actum solemnis canonizationis deveniatur, Sanctissimus litteras in forma Brevis super cultu Beati eidem Dei Servo in ecclesia metropolitana Cæsaraugustæ cum Officio et Missa, de Communi unius Martyris non pontificis

et Officium cum Missa in metropolitana Cæsaraugustana permittitur.

* al. miraculis

C desumendis, præstando annuit concedendas; postquam tamen juxta decretum nuper a Sanctitate sua editum in basilica Vaticana hujusmodi litteræ Congregationi sacrorum rituum exhibitæ fuerint, et executioni demandatæ. Die XIX Martii MDCLXIV. M. Episcopus Savinensis Cardinalis Ginetus. Bernardinus Casalius, sacrorum rituum Congregationis secretarius.

112 *Decretum Pontificium, cujus mox mentio facta est, editum fuit ab Alexandro VII Papa, qui, ut sacro beatificationis decoro consuleret, et incommodis, quæ alioquin oriri possent, occurreret, prudenter statuit, ut in posterum beatificationis solemnitas in basilica Vaticana S. Petri Romæ primo omnium terrarum perageretur. Nam ante illius tempora nulla beatificationis solemnitas Romæ fieri consueverat* in basilica saltem Vaticana, *ut denuo docet supra laudatus Sanctissimus Dominus Benedictus XIV in eodem eruditissimo Opere, lib. 1, cap. 24;* Verum, expletis causis, prævia discussione tum virtutum, tum miraculorum, Brevique expedito et Postulatoribus tradito, si in Urbe fieret beatificationis festum, fiebat tantum in ecclesia ejus Ordinis, quem Dei Servus, si Regularis erat, fuerat professus, vel in ecclesia ejus nationis, ex qua Dei Servus natus erat, si gens illa propriam habebat in Urbe ecclesiam. *Hanc porro solemnitatem in causa* B. Petri *nostri observatam fuisse, sequenti paragrapho videbimus.*

postquam Romæ in Vaticana solemnitas facta esset.

AUCTORE C. S.

§ X. Ab Alexandro VII Beatis adscribitur: beatificationis solemnitas Romæ in basilica S. Petri peracta: corpus in pretiosum sacellum translatum.

Eodem *anno 1664 die* XVII *Aprilis Alexander VII Romanus Pontifex Breve beatificationis* Petri Arbuesii *edidit, cujus exemplar Romæ typis reverendæ Cameræ Apostolicæ tum excusum præ manibus habeo, quod totidem verbis hic recudo.* Sanctissimi D. N. D. Alexandri divina Providentia Papæ VII Breve Beatificationis Petri de Arbues, canonici metropolitanæ ecclesiæ Cæsaraugustanæ, primi Inquisitoris in regno Aragoniæ.

Alexander VII Papa, edito Brevi,

E

ALEXANDER PAPA VII.

Ad perpetuam rei memoriam.

Fortissimos Christi athletas, qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in Sanguine Agni, quorum pretiosa in conspectu Domini morte religio defensa, cumulata fides, Ecclesia roborata est, sicuti post agonem victores corona justitiæ donat in cælis justus Judex, ita devota convenit fidelium veneratione in terris honorari, ut, qui sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus, infirmitatem nostram sua intercessione juvare dignentur. Quam in rem pro pastorali nostro munere, quo Ecclesiæ Catholicæ regimini divina dispositione præsidemus, propensis studiis incumbentes, flagitantia id ipsum Catholicorum re- F gum et aliorum Christi fidelium vota libenter exaudimus, prout omnibus maturæ discussionis trutina perpensis, ad gloriam Omnipotentis Dei, ad Christianæ religionis fideique Catholicæ robur et incrementum, sanctæque matris Ecclesiæ exaltationem, cognoscimus in Domino salubriter expedire.

114 Cum itaque ad preces charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici, ac dilectorum filiorum generalis inquisitoris, et ministrorum omnium sanctæ inquisitionis Hispaniarum, ac Deputatorum præsertim in regno Aragonum adversus hæreticam pravitatem, necnon capituli metropolitanæ ecclesiæ, cleri, juratorum et populi civitatis Cæsaraugustanæ, processus rite ac recte confecti fuerint super sanctitate vitæ, virtutibus, martyrio, causa martyrii, prodigio quoque effervescentiæ et multiplicationis sanguinis, aliisque miraculis a Deo patratis intercessione servi Dei Petri de Arbues, alias Magistri Epilæ nuncupati, dum vixit, canonici prædictæ metropolitanæ ecclesiæ Cæsaraugustanæ, et primi Inquisitoris in dicto regno Aragoniæ, auctoritate Apostolica deputati; qui, dum munus inqui-

illum beatorum martyrum albo adscribit.

Auctore C. S.

quisitoris hujusmodi fideliter et summo cum fidei Catholicæ zelo exercebat, a nefariis quibusdam sicariis, Judaica perfidia infectis, in odium ejusdem Catholicæ fidei immaniter trucidatus, martyrii palmam accepisse asserebatur; iidemque processus in Congregatione venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, sacris ritibus præpositorum, accuratissime discussi fuerint, factaque tandem eorum omnium, quæ in causa gesta sunt, coram Nobis plena et distincta relatione, præfata Cardinalium Congregatio, Nobis annuentibus, censuerit, quandocumque tuto deveniri posse ad solemnem canonizationem ejusdem servi Dei Petri Arbuesii juxta ritum sanctæ Romanæ Ecclesiæ et sacrorum canonum dispositionem, attento, quod agitur de Martyre cum prodigio et miraculis mature discussis et formiter approbatis: hinc est, quod Nos piis memoratorum Philippi regis, Inquisitorum, capituli, cleri, juratorum et populi supplicationibus, Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, de præfatorum Cardinalium consilio et unanimi assensu indulgemus, ut memoratus Dei servus Petrus Arbuesius B in posterum Beati nomine nuncupetur, ejusque corpus et reliquiæ venerationi fidelium (non tamen in processionibus circumferenda) exponantur.

et publico cultu honorandum decernit.

115 Imagines quoque radiis seu splendoribus exornentur, atque de eo sub ritu duplici recitetur Officium, et Missa celebretur de Martyre non pontifice singulis annis juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani, die decima septima Septembris, qua spiritum Creatori reddidit. Hæc vero in locis dumtaxat infrascriptis, nempe in cathedrali ecclesia Cæsaraugustana, ubi Canonicus martyrii palmam consecutus est, ejusque corpus requiescit; in ecclesiis generalis inquisitoris Hispaniarum ad S. Martini inquisitionis regni Aragoniæ, ubi primus Inquisitoris munus obivit, et a qua ex Apostolica auctoritate munus idem acceptit; necnon in matrice ecclesia oppidi de Epila, ubi natus est; et quantum ad Missas attinet, etiam a sacerdotibus confluentibus. Præterea, præsenti tamen dumtaxat anno a datis hisce litteris inchoando, in supradictis ecclesiis solemnia beatificationis ejusdem cum Officio et Missa sub ritu duplici majori, die ab ordinario constituta et intra sex menses promulganda, celebrandi facimus facultatem. Romæ vero in ecclesia S. Mariæ Montis Serrati, nationis regni Aragonum, C intra bimestre, postquam tamen in basilica Principis Apostolorum eadem solemnia celebrata fuerint, pariter celebrari permittimus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ac decretis super non cultu editis, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis seu exemplis, etiam impressis, manu secretarii prædictæ Congregationis munitis, eadem prorsus fides ab omnibus et ubique, tam in judicio, quam extra, habeatur, quæ præsentibus ipsis haberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XVII Aprilis MDCLXIV, Pontificatus Nostri anno nono.

S. Ugolinus.

Beatificationis solemnitas

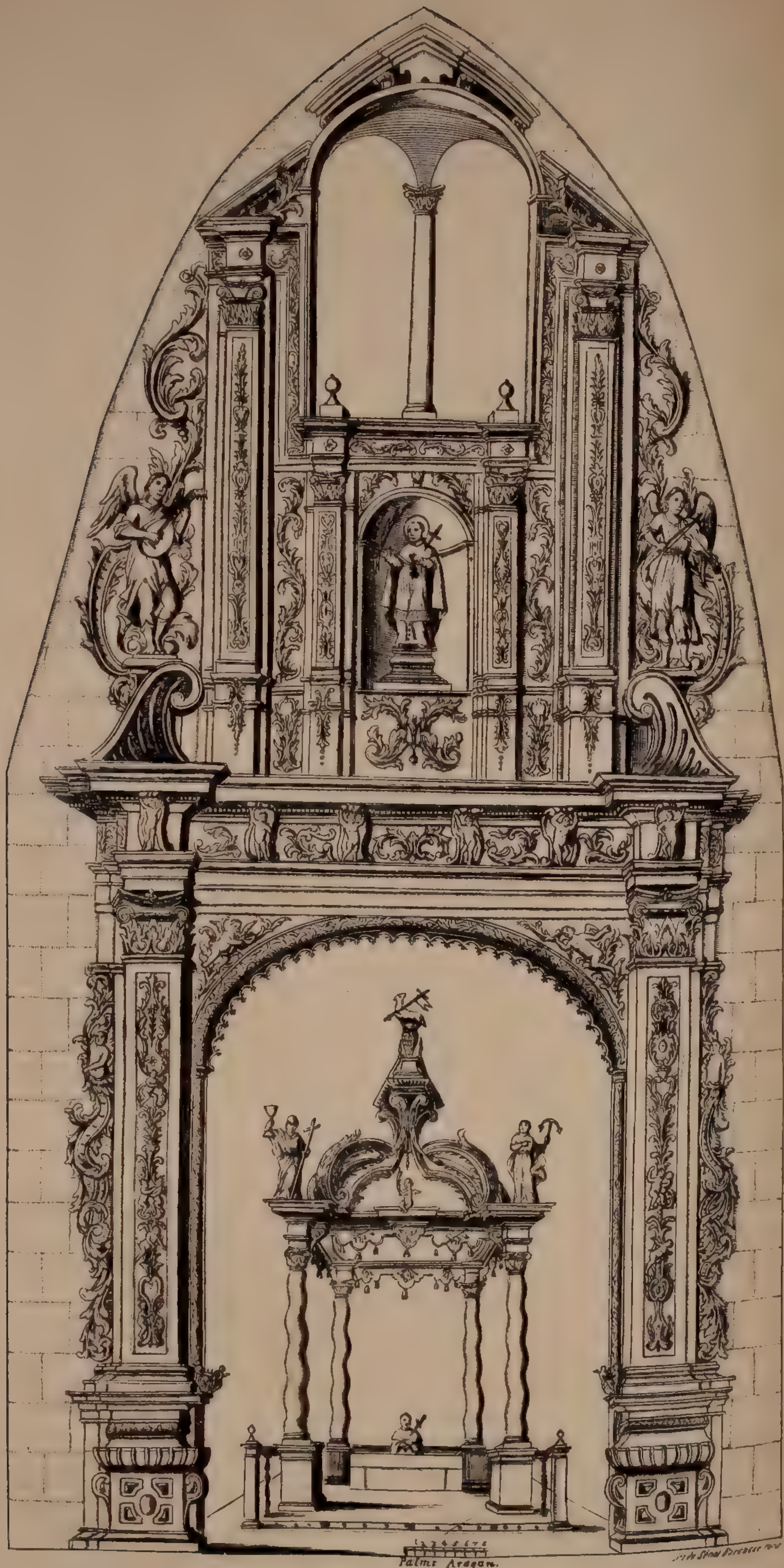
116 *Consequenter ad hæc beatificationis solemnitas Romæ in basilica Vaticana expleta fuit die* XXVII *ejusdem mensis Aprilis anni 1664. Ita discimus ex ejusdem Sanctissimi Domini Benedicti XIV laudato Opere lib. 1, cap. 24, num. 6, ubi is observans, hanc beatificationem secundam esse, quæ post Alexandri VII decretum, de quo supra meminimus, in memorata basilica solemniter facta est, sic scribit :* Secunda solemnis beatificatio *(primam enim dixerat* servi Dei, nunc sancti Francisci Salesii*)* fuit servi Dei Petri de Arbues, alias Magistri Epilæ, canonici ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustanæ, ac primi Inquisitoris regni Aragoniæ; eademque fuit expleta die XXVII Aprilis MDCLXIV, tum nonnulla ad dictam solemnitatem pertinentia, fuerunt tunc edita in Urbe. *Videtur tamen mendum aliquod, forsan typographicum in diem mensis irrepsisse. Eadem enim beatificationis solemnitas in laudata basilica expleta dicitur die* XX *Aprilis in Relatione mox recitanda, et ne in hac errorem cubare existimem, facit epistola dedicatoria Relationi præmissa, quæ* XXI *Aprilis ejusdem anni 1664 signata est. Quod spectat ad ea, quæ Romæ tum edita fuerunt, ex iis ad manum mihi est quædam Italica Relatio Romæ tum excusa, et illustrissimo domino Joanni Vaguer, canonico doctorali ecclesiæ metropoliticæ Cæsaraugustanæ, et ejusdem causæ canonizationis procuratori dedicata, quæ et B. Petri Vitæ compendium, quod Latine recensebimus, et beatificationis in Vaticana basilica solemnitatem habitam continet. Quia vero ex supra dictis ea beatificatio secunda fuit, quæ ibidem solemniter celebrata est, haud ingratum lectori fore arbitratus sum, si laudatam Relationem sermone Latino hic exhiberem. Est itaque hujusmodi.* D E

in basilica Vaticana peracta cujus ornatus.

117 Post diuturnum illud duorum fere seculorum spatium, a quo invictus martyr Petrus Arbuesius canonicus ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustanæ et primus inquisitor in regno Aragoniæ occisus est, Deus minime parcus in bene meritos servos suos largitor, passus non est, eum accidentali Beati gloria in terra diutius carere, qui catalogo Sanctorum in cælis adscriptus, inter Superos jam triumphabat. Hinc Breve beatificationis illius manu Vicarii ipsius, Alexandri VII, signato die XVII labentis mensis Aprilis, ea die Dominica, XX ejusdem mensis Aprilis, cum solemni officio in Vaticana S. Petri basilica celebrata fuit. Erat hæc basilica pro ratione propriæ suæ magnificentiæ tota exornata heteromallo pannisque auro intertextis, et holosericis Damascenis, limbis pariter aureis discriminatis, inter quæ pendebant bellissimi illi tapetes, qui a celeberrimis pictoribus picti, non minoris pretii sunt, quam aurum, F quo magnifice penitus intertexti sunt. Majores basilicæ portas ornabat Beati effigies, in spatiosa tela depicta, et insignia monarchæ nostri regis Catholici, regnique Aragoniæ, sub quibus, ut non minus pietati quam curiositati populi satisfieret, sequentia legebantur : Capitulum et canonici metropolitanæ ecclesiæ Cæsaraugustanæ B. Petro de Arbues, collegæ et martyri invictissimo.

ceteraque ad eam festivitatem spectantia.

118 Mille et centum magnæ faces in variis argenteis aureisque candelabris dispositæ erant per omnia altaria ad ecclesiam illuminandam. Retro altare majus intra spatium presbyterii majoris, erectum est sumptuosum et magnificum theatrum, cui pro muris erant ejusmodi panni pretiose texti, pro tecto autem solita magna velaria auro intertexta. In extremo theatri locum Pontificii solii occupabat magnum altare, super quod pretiosa umbella coronata posita erat sacra Beati imago, quæ ab insigni pictore Hyacintho Brandi ad vivum expressa, in omnibus vehemens desiderium excitabat, ut cortinam laneam, qua tum velabatur,

1 2 3 4 5 6 7 8
Palmi Aragon.

A tur, amoveri viderent. Subinde illustrissimus dominus Altieri, episcopus Camerinus et Sanctissimi Domini nostri assistens, rogatus ab ejusdem basilicæ capitulo, ut ea solemnitate fungeretur, alba et pluviali rubro cum pretiosa mitra indutus, ac duobus canonicis tunica et dalmatica ornatis stipatus, præcedente cum Cruce clero et capitulo, e sacristia in supplicantium morem ad adorandum sanctissimum Sacramentum processit. Deinde sacrosancta Apostolorum corpora veneratus, ad theatrum erectumque ad solemnem ceremoniam altare se contulit; ubi ad cornu Epistolæ in eminentiori sella consedit. Ibidem ad dexterum Euangelii latus domini Cardinales et sacrorum rituum Congregationis consultores, violaceis induti vestibus sedebant; ad sinistrum vero post Eminentissimum Cardinalem Barberinum archipresbyterum domini canonici et Joannes Vaguer canonicus doctoralis metropolitanæ ecclesiæ Cæsaraugustanæ, procurator causæ canonizationis ejusdem Beati; in scamnis denique inferioribus assistebant beneficiati, cum clericis beneficiatis, ceterisque e clero ejusdem basilicæ.

119 Omnibus in hunc modum considentibus, unus ex magistris ceremoniarum capituli ad Eminentissimum Cardinalem Ginetti, præfectum Congregationis sacrorum rituum, conduxit dominum Casale, qui, licet basilicæ canonicus esset, uti secretarius nihilominus ejusdem Congregationis, et cum speciali Pontificis licentia in ea festivitate assistebat cum rochetto *(quod genus lineæ vestis canonicorum ad usum chori est)* et palliolo assistebat, locumque inter consultores obtinebat una cum domino Febei, præfecto S. Spiritus, dominoque Alberici secretario Congregationis de Propaganda fide, qui ambo ex eadem licentia canonicatus sui ordini cedebant, ut consultorum munere fungerentur. Post hæc laudatus dominus canonicus procurator causæ ab alio quodam magistro ceremoniarum conductus, accedens ad eumdem Eminentissimum Cardinalem præfectum, Breve beatificationis Martyris nostri reverenter ipsi obtulit, ut exsecutioni mandaretur, in quantum spectabat ad solemnitatem in basilica Vaticana prius quam in ceteris locis peragenda. Cardinalis acceptum Breve per illustrissimum Casale transmisit ad Eminentissimum Cardinalem Barberini, qui velut basilicæ caput exsecutionem ejusdem sine mora imperavit. Hinc continue in suggesto, eum in finem parato, Breve illud alta voce lectum est a quodam ejusdem ecclesiæ mansionario, *(ita quidam inter clericos a munere suo vocitantur)* assistente ejusdem Congregationis notario.

...tum adhibita B

120 His factis, illustrissimus Camerinus, diacono et subdiacono comitatus, deposita mitra, hymnum Te Deum laudamus etc. præcinuit, ad cujus initium Beati effigies develata est, et a celebrante ceterisque, flexis in terram genibus honorata, dum interim altera, quæ supra portam basilicæ appensa, similiter velata fuerat, detegeretur, et in majori planitie inter tubarum sonum, timpanorum strepitum, minorumque tormentorum bellicorum boatum, cum ingenti omnium gaudio festive salutaretur. Finito hymno, qui suavissima musica a quatuor choris cantatus fuerat, dictoque versiculo; Ora pro nobis B. Petre etc., episcopus Camerinus Orationem de Beato cecinit; deinde posito in thuribulo thure ad supremum altaris gradum ascendit, et sanctam imaginem thure ter veneratus est. Postea ad sedem suam

C *...recensentur.*

reversus, pontificales vestes, quarum in Missa usus est, ibidem induit. Interea canonicus procurator exemplaria Brevis Beatique imagines in panno serico pretiosiori excusa, auroque magnifice ornata, Eminentissimis Cardinalibus distribuit, et consequenter canonicis ac consultoribus sacræ Congregationis alias similes imagines in tela bombycina, aliasque in charta expressas, beneficiatis et clericis beneficiatis, ceterisque, qui in choro aderant, donavit. Episcopus sacris vestibus indutus, cum canonicis, assistente diacono et subdiacono, Missam celebravit de communi Martyrum non pontificum tempore Paschali. Quantus autem fuerit concursus populi, qui pro plenariis indulgentiis et peccatorum remissione obtinenda ad eam sacram festivitatem sine numero confluxerat, non tam facile dictu est, quam creditu, universam Urbem ad venerandam Beati imaginem eo accurrisse. *Hactenus dicta Relatio.*

A...ione C S.

121 *Beatificationis solemnitate in basilica Vaticana eo, quo diximus, modo peracta, dubitandum non est, quin Aragones eamdem intra bimestre ejusdem anni, secundum facultatem in Apostolico Brevi datam, in ecclesia S. Mariæ Montis Serrati celebraverint. Deinde etiam per Hispanias in ecclesiis in eodem Brevi designatis eadem solemnitas repetita est; sed operæ pretium non est hisce diutius immorari. Crevit deinde B. Petri cultus, ejusque corpus in magnificum sacellum, e vario pretioso marmore intra eamdem metropolitanam ecclesiam, in qua sepultum fuerat, exstructum, illatum est. Sacelli hujus iconem seu schenographiam, una cum ejusdem descriptione Hispanica, Joannes Pinius noster, dum anno 1722 Cæsaraugustæ degeret, accepit ab amplissimo domino Rubio, ejusdem metropolitanæ ecclesiæ canonico, quam utramque ad majorem beati Martyris gloriam pio lectori hic exhibeo; alteram a calcographo nostro æri incisam, alteram sermone Latino donatam, ut sequitur.*

Beati corpus transfertur in sacellum, E

122 Diametrum et planum continet quadraginta palmos *(Aragonios)* in quadrum. Tota sacelli structura interior architecturæ Gothicæ est, venustissime exornata. In medio dicti sacelli, intra quadratum spatium viginti palmorum, erectum tabernaculum est simile Romano in basilica S. Petri; sed hoc ex ære fusili est, istud ex marmore nigro, candido et iaspide, eximie elaboratis et compositis. Intra hoc tabernaculum altare amplum exstat ad Missas celebrandas, sub quo gloriosi Sancti corpus jacet, et conspici potest per clathros dictæ aræ insertos; reliquiæ vero Sancti in theca crystallina inclusæ sunt. Eidem aræ imposita est famosa effigies seu statua Sancti ex marmore candido. Hæc omnia cinguntur septis clathrorum ex ære fusili et basibus ex saxo nigro et iaspide, altitudinis palmorum septem, cum suis acroteriis et candelabris ad lumina accendenda. Totum ejusdem sacelli solum marmore nigro candidoque stratum est, parietes pretiosissimi marmoris Genuensis seu Pisani laminis incrustati sunt ad fornicem usque, tribus elegantibus picturis historicis obductum, in quibus vita et martyrium Sancti nostri cum multis prodigiis ac miraculis exhibentur. Has picturas magnificus limbus obit; utque sculptura illius architecturæ Gothicæ conformis sit, seriem granatorum præfert, optimeque inauratus est. Fornix quoque ejus, qui eamdem architecturam servat, cum sua laterna similiter picta et inaurata, totam interiorem fabricam occupat.

quod paucis describitur, F

Auctore C. S. et incisum æri exhibetur.

123 *Externam faciem nihil opus est describere, cum eam æri incisam subjecta tabula clarius exhibeat, quam verbis exponi queat. Id unum hic observasse juverit, hanc quoque ex vario marmore, nigro, candido, et iaspide, aut totam, aut certe ex majori sui parte pretiose exstructam esse : utrum e duobus sit, in Ms. meo non satis exprimitur : primum tamen omnino verisimile, et eidem Ms. conformius est. Statua, quæ in medio sub fenestra apparet, Sanctum refert in habitu canonicorum Regularium cum palma et instrumento martyrii. Nunc Vitam subjungo.*

VITA BREVIS

Ex Relatione Italica Romæ impressa.

B

Natus e nobilibus parentibus et pie educatus a b c d

Natus est B. Petrus noster anno orbis redempti MDXL *a* in castro Epila *b*, territorii Cæsaraugustani *c*, ex parentibus non minus spectabilibus nobilitate familiarum *d*, unde orti fuerant, quam conspicuis vita religiosa, quam ducebant. Vix eum Antonius Arbues pater ipsius, et Sancia Ruiz mater, mundo genuerant, quin eumdem per sanctam educationem cælo regenerare studuerint : in quem finem a prima ætate prudentibus piisque præceptoribus traditus, cœpit ipse prima fidei elementa et Catholica dogmata addiscere in domo paterna, ubi ad bonam ipsius indolem accedente benevola parentum vigilantia, intra breve tempus animum imbuit divinis præceptis, amore Crucifixi et Omnipotentis Dei timore. Hinc factum est, ut a primis annis ob candorem morum pro adulto habitus fuerit in divino servitio, cui, quidquid temporis a studiis supererat, consecrabat, caute cavens, ne dum intellectum humanis scientiis accommodabat, anima ab exercitiis in cælesti schola vacaret.

Bononiæ magisteriis donatur ; deinde e

C

2 Humanioribus litteris imbutus, Bononiam *e* mittitur, philosophicis ac theologicis operam daturus ; in quibus tam celeres progressus fecit, ut ad earumdem metam brevi pertingens, magistris suis fuerit summo solatio, sodalibus exemplo, omnibus singulari admirationi, maxime cum juncto semper cum progressu in litteris spiritus fervore, animi ipsius pax et tranquillitas, quam sacri oratores e suggestis suadebant, minime turbaretur quæstionibus philosophicis, quas magistri in cathedris ventilabant. Itaque magisterii philosophici lauream brevi hic obtinuit ; deinde pro meritis suis collegii *f* alumnis in eadem academia adscriptus, non multo post etiam magister in theologia creatus, atque ad utriusque doctoratum, universa civitate plaudente, subinde evectus est. Crescente interim cum adeptis honoribus eos digne possidendi desiderio, famaque virtutum et doctrinæ illius, quidquid ipse præ humilitate obniteretur, in dies magis magisque inclarescente, tandem anno MDLXXIV die XXX Septembris inter canonicos Regulares ecclesiæ metropolitanæ Cæsaraugustanæ cooptatus fuit.

factus canonicus Regularis Cæsaraugustæ, g

3 Anno MDLXXVI, die IX Februarii sacrum istud institutum solemniter professus est *g*, quod religiosæ vitæ observantia tanto illustrius venerabiliusque in terris, quanto meritis potius, Deoque charius, reddidit. Videbatur sibi Servus Dei D per hunc canonici Regularis statum, velut per characterem, verus Crucifixi sectator designatus esse, et ab omni humani commercii debito affatim exemptus : qua sancta consideratione incitatus innocuam suæ vitæ rationem tanto nisu perficere studuit, ut virtutum opera continue multiplicando, in cunctis actionibus suis velut genuina sanctitatis effigies et exemplum ab omnibus haberetur. Brevitas hujus compendii, unico folio constricti, non patitur leviter indicari, nedum exponi, quam sublimes virtutes ejus animum occupaverint. Quam ob rem prætermissis argumentis, quæ a morte, quam Martyr obiit, et a vita, quam duxit angelicam, repeti possent, martyrium tantum ipsius paucis hisce lineis breviter exponam. Præteribo igitur, quæ dicere possem de viva fide, qua Deum sine investigatione impenetrabilium arcanorum ejusdem, in corde suo semper adorabat. Non exponam, ut amorem suum divinæ essentiæ, tribus distinctis Personis unitæ, quam humana mens non capit, ipse subjecerit, laudando semper et magnificando Divinitatem, quæ caret initio.

E

omni virtutum genere

4 Silebo, quomodo sanctissimam Christi humanitatem et redemptionis nostræ mysterium venerabundus recolens, de inæstimabili beneficio sibi applauderet, sine scrutatione incomprehensibilis potentiæ Largitoris : et quia probe noverat, ut fides viva servetur, opus esse quotidiano operum alimento, mens ejus nihil extra Deum appetebat, circa divina solum versabantur sensus, intellectus non alia quam cælestia meditabatur, memoria nil præter Creatoris bonitatem volvebat, non operabatur voluntas, nisi ut se divinæ Omnipotentis voluntati submitteret. Ad quam heroica vero facta immortalis in patria vitæ spes ipsum, secura duce fide, adduxerit, prolixæ ejus vitæ Historiæ edocebunt. In hisce legere est, ut B. Petrus facta sua, non secus ac omnium, qui vivunt, peccatorum maximus fuisset, dolenter detestaretur, et nihilominus in Jesu Christi sanguine, veluti in pretioso thesauro, qui omnium, etsi mille mundi existerent, culpis redimendis sufficiat, omnino confideret. In iisdem legitur, quo contemptu fluxos honores calcaret, quaque animi magnitudine illatas sibi ab aliis injurias ferret ; quia solam cælestis regni magnifi- F centiam contemplando assidue, hanc unam pia cum fiducia expetebat, in eaque spem suam omnem collocabat.

mirifice elucet.

5 At intensus ejus amor, quo Deo conjungi studuit, intimum odium, quo peccata prosecutus est, sollicita cura, qua proximo invigilavit, tenera inimicorum dilectio, pia monita optimatibus data, misericordiæ opera collata in pauperes, et integerrimæ vitæ exempla omnibus exhibita, semper prædicabunt charitatem, quæ ejusdem animam suavissimo incendio depascebatur. Electio, quam pro divina gloria certius opportuniusque augenda, et æterna beatitudine obtinenda semper adhibuit, satis superque testatur, qua prudentia polluerit. Gloria, qua venerabili inquisitoris munere in Aragoniæ regno functus est, in posterorum memoria semper victura, integritatem justitiæ commendabit. Cœpta maxime ardua, certaque vitæ discrimina, quæ aggressus est, dum Dei honor et Catholica religio ita posceret, invictam, qua armatus fuit, fortitudinem similiter celebrabunt. Rigidum frenum, quo sensuum rebellionem edomuit, et longa jejunia vigiliæque, qui-

A quibus corpus suum rationi, et carnem spiritui subjecit, numquam tacebunt debitas ipsius temperantiæ laudes.

Ferdinandus et Elisabetha tribunal sacræ inquisitionis

6 Interea Catholici reges Ferdinandus et Elisabetha, qui armorum virtute paulo ante post formidabile bellum Granatense, totam fere Hispaniam Saracenica tyrannide, qua pressa fuerat, liberaverant *h*, dum regna in pristinam tranquillitatem restituerent, cum pia sollicitudine studiosissime laborabant eadem Christianæ religioni penitus addicere. Cumque majori divini cultus zelo, quam amplioris regni cupidine incensi essent, generosa severitate jusserunt exsulare infideles omnes, qui veritatem Euangelicam detrectarent amplecti *i*. Quia vero plaga a variis abominandis Saracenorum, Judæorum, aliorumque infidelium sectis populo inflicta, tot annorum spatio jam computruerat, alteque exesa erat, veriti sunt, ut obviis remediis posset sanari. Hinc ad auctoritatem summorum Pontificum Sixti IV *k*, ac deinde Innocentii VIII *l* recurrentes, supplicarunt, ut sacræ inquisitionis tribunal erigeretur, quod frumentum bonorum subditorum ab impiorum zizaniis summa cum auctoritate segregans, omnis perfidiæ semen e regno suo eradicaret.

erigi curant. Beatus fit inquisitor in Aragonia:

B 7 Hæc principum postulatio, quæ ad magnum Christianæ fidei emolumentum spectabat, non modo exaudita est a Christi Vicario, verum etiam velut una ex innumeris heroicis religiosisque eorumdem actionibus habita, fecit, ut cum communi totius mundi applausu gloriosum Catholici cognomentum *m* ipsis confirmatum sit, quod ad posteros transmissum, perseverat adhuc, prout in his cum eodem titulo idem propagandæ stabiliendæque religionis zelus perpetuo perseverabit. Electus itaque est generalis inquisitor pater frater Thomas de Turrecremata, Ordinis Prædicatorum, eidemque facta facultas alios inquisitores per provincias in inferioribus tribunalibus substituendi. Hic die IV Maji anno MCDLXXXIV id munus in regno Aragoniæ imposuit patri fratri Gaspari Inglario, ejusdem Ordinis Prædicatorum, et beato nostro Petro Arbuesio, qui a castro Epila, ubi natus est, Magister-Epilæ communiter appellatur. Vix regias litteras, quibus Ferdinandus magistratibus mandabat, ut sacrum tribunal recens erectum valido auxilio fulcirent, Petrus Cæsaraugustanis juratis *n* exhibuerat, quin sêvera edicta adversus Judaicas et Mahumetanas superstitiones C ab electis inquisitoribus publicata fuerint, et consequenter ad ea variæ sententiæ in noxios prolatæ.

quem munere suo strenue fungentem

8 Paucorum supplicium multorum mentes concussit, quique Christianæ religionis ementita specie Hebraicam perfidiam velabant, cœperunt percelli accurata indagatione, qua in occulta sua sacrilegia inquiri audiebant. Postquam vero intellexerunt, legatos suos, quos Cordubam ad regem petulanter miserant, ne is sua regia auctoritate novum istud tribunal tutaretur, ab eodem cum contemptu et minis repulsos fuisse, suscitatosque prætextu prærogativæ et libertatis regni tumultus cum evidenti emolumento animarum concidere, diabolicum consilium de Arbuesio per sicarios e vivis tollendo inierunt. Jam ab exeunte mense Januario anni MCDLXXXV vivere desierat Petri collega Inglarius, ideoque omnis officii inquisitoris auctoritas simul cum toto ejusdem strenue obeundi ardore, quæ prius in duos divisa fuerant, in eo solo residebat; putabantque impii, Petro publice trucidato, nihil sibi amplius a tremendo inquisitionis tribunali justisque suppliciorum comminationibus metuendum fore, quasi similis violentæ necis timor omnes ab inquisitoris munere exercendo absterriturus fuisset, atque adeo odiosum ipsis sacri officii tribunal penitus supprimendum. *Ex edito Romæ.*

infideles conductis sicariis,

9 Sceleratum hoc consilium, in variis conventiculis confirmatum, executioni mandandum sollicite curaverunt, electo ad exsecrabile parricidium homine quodam facinoroso, qui in humano sanguine perfidiam suam recreare consueverat. Is, Joannes de Labadia nomine, omnes in exsequendo difficultates contemnebat ex odio, quo Beatum prosequebatur ob ignominiosam mortem, qua illius soror ab eodem tribunali paulo ante damnata fuerat, tantumque aucupabatur opportunitatem, ut certius tutiusque scelus perficeret. Interea sive id ex nota Judæorum audacia, ad omne nefas prompta, sive ex amore, quem Beatus apud Catholicos sibi conciliaverat, factum sit, constat, hunc de periculis sibi imminentibus a multis tempestive monitum fuisse. Verum ille non minus intrepidus inter minas, quam precibus inexorabilis, nihil ex justo suo adversus sceleratos apostatas vigore remisit, sed cum fortitudine vere Christiana amicis reposuit, sese parum sollicitum, quid humana perfidia in caput suum machinaretur, solius Dei et Catholicæ religionis obsequium præ oculis semper habuisse; et si per divinam misericordiam infidelium odio immolandus victima esset, supplicare se Jesu suo crucifixo, ut sese ex malo sacerdote, qualis erat, in optimum Martyrem, qualis esse desiderabat, transmutaret. E

trucidare statuunt.

10 Petrus itaque munus suum sine formidine prosequens, et alienæ animarum magis quam proprii corporis saluti invigilans, paterna monita ingeminabat, ut miseros illos ad meliora reduceret, nec tamen recedebat a severitate, quam rebellium pertinacia postulabat. At Joannes de Labadia Beati cædem magnamque auri summam jam partitus cum altero Joanne, cognomento Sperandio, et Vitale Durantio, expectabat unice quærebatque occasionem, ut eum traderet. Et non secus ac sibi persuasissent sicarii, enormitatem criminis sui faciliorem celebrioremque fore, si coram Deo, quem abominandis ritibus irritabant, perficeretur, ecclesiam metropolitanam Cæsaraugustanam, vel ut impietatis suæ theatrum, elegerunt. Habebant singuli canonici in eadem ecclesia commoda habitacula; solus B. Petrus debebat extra ecclesiam F in palatio tribunalis sui habitare *o*. Sed quid aio, ipsum extra ecclesiam habitasse, cui, mente semper in Deum fixa, omnis locus erat Dei ecclesia, omnis hora tempus orationis? Attamen sola mentis contemplatione non contentus, corpus suum tam frequenter intra sacros ecclesiæ muros sistebat, ut, quidquid temporis a publico inquisitoris officio supererat, id omne privatis precibus ibidem impenderet.

In ecclesia noctu orans, vulneratus

11 Imo tanta erat ipsius in frequentando choro assiduitas, ut nocturna quiete neglecta, Horis et matutinis precibus ceterisque omnibus semper interesset, nec umquam ob anni tempestatem, tenebrarum horrorem, vel ex insidiantium metu sese ab iis eximeret. Hoc cum impii advertissent, ista innocens victima ea nocte, quæ diem XV Septembris præcessit, eodem anno MCDLXXXV *p* ex odio Catholicæ religionis immolata est in ipsis Dei altaribus, qui ipsius sanctæ animæ immortalitatis sedem in consessu martyrum suorum ab æterno præparaverat. In hac igitur nocte structis

EX EDITO ROMÆ.

clam insidiis, sicarii et a nemine observati, in eadem ecclesia se absconderunt, paulo antequam Beatus adesset; qui eo advenit indutus sacro habitu, ut matutinis laudibus assisteret, quibus laudati canonici supremum Regem gloriæ singulis noctibus venerantur. Vix autem ante altare majus in genua procubuerat, oculosque ad Deum elevaverat, eo ipso tempore, quo in choro canebatur versiculus; Quadraginta annis proximus fui generationi huic etc. : scelerati Judæi tamquam vindicaturi exprobrationem, qua in illo cantu majorum suorum pertinacia arguebatur, ex insidiis prodierunt; dumque Petrus Reginam angelorum hisce angelicæ salutationis verbis, Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui Jesus, laudaret; primo a Durantio, deinde a Sperandio impetitus, variis gladiorum ictibus confixus est.

et relatus domum suam,

12 Quamquam autem moribundus in solo ab ipsis relictus esset, melius tamen quam umquam alias vivens, elevata ad cælum mente, in has sanctissimas voces erupit : Laudatus sit Jesus Christus, quia morior propter ejus sanctam fidem. Detestabili scelere expleto, sacrilegi solam fugam
B meditabantur; sed eam subitus insolitusque timor ipsis adeo præclusit, ut sine plurium sociorum auxilio, qui ad ferendas suppetias parati aderant, eosque magna vi ex ecclesia expulerunt, tum minime se subtraxissent supplicio, cui brevi post a divina
q humanaque justitia addicti fuerunt *q*. Ad hosce strepitus accurrunt canonici, et inventum Inquisitorem, qui anima in lingua solum præpedita, nihil de immatura et ex odio illata sibi morte conquestus, exsultabat de immortali vita, ad quam a divino amore vocabatur, domum suam sollicite reportarunt.

biduo post moritur anno 1485, die XVII Septembris.

13 Ibi teneræ charitatis igne exsiccans lacrymas, quas facinoris acerbitas amicis excusserat, hortabatur omnes ad tranquillitatem, ne suam, quacum obiit, perturbarent. Si tamen in morte sua quidquam planctu dignum crederent, offensam Dei, quæ ex sicariorum scelere orta erat, dolerent, non finem vitæ suæ, qui post primorum parentum culpam, omnibus inevitabilis est. In hunc modum toto biduo, quo supervixit, modo amicos consolando, modo pro inimicis deprecando, Deumque assidue laudando, post sus-
C cepta Ecclesiæ Sacramenta, eadem fide et pietate, qua, dum recte valeret, ea veneratus fuerat, die XVII Septembris excessit ad laborum suorum præmio fruendum in patria Beatorum, relicta in terris magna dignaque ex iis, quæ vivus gesserat, fama sanctitatis.

ANNOTATA.

a *De anno ipsius natali leve aliquod apud scriptores discrimen occurrere, diximus num.* XI *Commentarii prævii, quem consule.*

b *Exiguum id oppidum est ad Salonem fluvium, septem milliaribus, (ut habet Garzia Trasmiera in Vita) ab urbe Cæsaraugustana, in cujus diœcesi est, dissitum. Vide Comment. num. 9 et 10.*

D c Cæsaraugusta, *incolis* Zaragoça, *nota est civitas in Aragonia.*

d *De nobilitate parentum ipsius, et aliquot patris majoribus sat multa diximus in Commentario num. 12 et sequentibus.*

e Bononia, *indigenis* Bologna *celebris Pontificiæ ditionis civitas est in Romandiola; quæ inter cetera decora, quibus floruit, floretque hodiedum, antiquam academiam numerat.*

f *Indicat collegium Hispanicum, ab Eminentissimo Ægidio Albernotio, archiepiscopo Toletano et S. R. E. Cardinale erectum, dotatumque, ut num. 20 Commentarii prævii dictum est.*

g *Cæsaraugustanæ metropolitanæ ecclesiæ canonicos Regulares Ordinis S. Augustini fuisse, diserte affirmatur in instrumentis num. 21 relatis; in quorum locum seculares clericos deinde successisse, ibidem observavimus. De anno emissæ professionis consentit etiam liber Informationum, eodem numero laudatus. Consule etiam numerum ibidem sequentem, ubi doctor Michael Ferrer ejusdem ecclesiæ Prior tum fuisse dicitur.*

h *Ferdinandus V et Elisabetha, Castellæ et Aragoniæ, deinde Hispaniarum reges, bellum Granatense annis decem magnis animis gesserunt usque ad annum 1492, quo Granatensi urbe regnoque, subactis Mauris, tandem potiti sunt, ut apud Marianam, aliosque historicos et annalistas videre est. In parachronismum igitur hic incidit hujus Compendii auctor, dum* B. Petro Arbuesio, *quem ipsemet mense Majo anni 1484 inquisitorem dictum, annoque 1485 martyrio sublatum esse agnoscit, post belli Granatensis finem id muneris primum impositum fuisse affirmat, belli initia cum ejusdem fine confundens.* E

i *Est et hoc edictum in Judæos morte* B. Petri *posterius, quippe primum anno 1492 promulgatum, ut videri potest apud Odoricum Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad eumdem annum num. 8.*

k *Sixtus IV præfuit Ecclesiæ ab anno 1471 usque ad 1484.*

l *Innocentius VIII, Sixto IV suffectus, S. Petri Cathedram Romanam usque ad annum 1492 tenuit.*

m *De* Catholici regis *titulo, Ferdinando per Alexandrum VI Papam dato, inter alios agit laudatus Raynaldus ad annum Christi 1496 num. 25.* F

n Jurati *dicti fuerunt quidam magistratus Cæsaraugustanus.*

o *Joannes Mariana lib. 25 de Rebus Hispaniæ, cap. 8 scribit, palatium seu arcem* Algiafariam *dictam, post* B. Petri *cædem inquisitoribus præsidii causa in posterum datum esse; sed* B. Petrum *in quodam palatio, inquisitoribus concesso, habitasse, aliunde confirmare non possum.*

p *De anno, dieque, quo in ecclesia confossus, quoque deinde mortuus est, constare probavimus in Commentario § 3.*

q *Præcipuos sceleris participes in Commentario num. 28 recensuimus.*

DIES

DIES DECIMA OCTAVA SEPTEMB.

SANCTI, QUI COLUNTUR XIV KAL. OCTOB.

Sanctus Ferreolus mart. Viennæ in Gallia.
S. Methodius episc. mart., Chalcide in Græcia,
S. Sophia martyr
S. Irene martyr
S. Eustorgius episc. conf., Mediolani in Insubria.
S. Sinerius episc. conf., Abrincis in hodierna Normannia.
S. Ferreolus episc. conf., Lemovicis in Gallia.
S. Eumenius episcopus Gortynensis, forte defunctus in Thebaide.
S. Desiderius episc.
S. Regnifridus, aut Rainfridus diacon. } martyres in Alsatia.
S. Richardis, imperatrix et virgo, Andlaviæ in Alsatia.
S. Thomas a Villanova, archiepiscopus, cognomento Eleemosynarius, Ord. S. Augustini, Valentiæ in Hispania.
B. Josephus a Cupertino, Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci presbyter, Auximi in Marchia Anconitana.

PRÆTERMISSI & IN ALIOS DIES RELATI

Sancti Ferreoli *Ucetiensis episcopi Vita ad hunc diem datur a Bailleto occasione duorum aliorum ejusdem nominis Sanctorum. Verum non colitur hoc die, sed memoratur in Breviario Ucetiensi antiquo, quod ignorarunt Majores nostri, qui* S. Ferreolum *omiserunt, et dandus est in Supplemento die* IV Januarii.

SS. Speusippi, Eleusippi *et* Meleusippi *inventio commemoratur in Florario Ms. Sanctorum. De his actum est ad diem* XVII Januarii.

S. Bertulphi abbatis Laubiensis, *(abbatia Benedictina est Belgii ad diœcesi Cameracensi) memoria est in Martyrologio S. Salvatoris Antverpiensis. At catalogus abbatum Laubiensium, quem satis prolixum contexuit Dionysius Sammarthanus tom. 3 Galliæ Christianæ a col. 80, nullum exhibet* Bertulphum *abbatem; neque martyrologi Belgæ* Bertulphum *aliquem Laubiensem Sanctis annumerant. Quapropter existimo, collectorem respexisse ad* S. Bertulphum, *qui die 5 Februarii colitur, et revera abbas fuisse videtur. Illum fortasse ex conjecturis annumeraverit abbatibus Laubiensibus. Quidquid sit, videri potest* S. Bertulphi *Vita ad* V Februarii.

S. Simeonis, *episcopi Hierosolymitani et martyris, memoria celebratur in Fastis Græcorum. Apud Latinos colitur, et Vita data est ad* XVIII Februarii.

Thecla nobilis matrona Tornacensis *memoratur in Prætermissis ad 20 Februarii, et ad hunc diem, quo obiisse dicitur, ulterius examen remittitur. Verum, cum nulla cultus publici indicia inveniam, sufficiat dixisse, eam ad 20 Februarii memorari apud Rayssium in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, omniaque, quæ de Sancta illa Matrona innotuerunt, legi in Actis S. Eleutherii Tornacensis episcopi. Itaque studiosus lector dicta Acta consulere poterit, et Prætermissos ad eumdem diem* XX Februarii. *Vide etiam de eadem in Prætermissis ad* IX Julii.

SS. Pialæ *et* Hiæ *VV. MM. elogium hodie dat Lahier in Menologio Virginum. Passæ dicuntur in Britannia cum* S. Fingare *sive* Guignerio, *et aliis. Horum Passio data est ad* XXIII Martii.

S. Isidorus Bononiensis *in Martyrologio Universali apud Castellanum annuntiatur* in Italia, *ut* episcopus alterius civitatis. *Bononienses revera celebrant hac die festivitatem alicujus* S. Isidori; *sed illum credunt esse* S. Isidorum *Hispalensem, qui in Ecclesia colitur die 4 Aprilis, uti jam observarunt Majores nostri in Commentario prævio ad Acta S. Isidori Hispalensis. Hac de causa, opinor, credidit Castellanus, alium* S. Isidorum *episcopum Bononiæ servari, et hodie coli. Verum dubito, an ex errore scriptorum quorumdam Bononiensium, qui affirmarunt,* S. Isidorum *Hispalensem Bononiæ defunctum esse, mox inferre debeamus, Sanctum aliquem synonymum Bononiæ quiescere. Certe non inveni argumenta tam solida pro possessione Bononiensium corporis cujuscumque* S. Isidori, *ut ex errore manifesto de corpore* S. Isidori *Hispalensis alium statim* Isidorum *inferre debeam. De cultu* S. Isidori *Bononiæ ad hunc diem nihil habet Masinus in Bononia perlustrata; sed ad 4 Aprilis, et ad 16 Septembris de eodem agit, et festum hac die celebrari dicit. Ceterum undecumque orta fuerit opinio de* S. Isidoro *Hispalensi Bononiæ mortuo et sepulto, ex ea alium* Isidorum *episcopum aut doctorem Bononiensibus attribuendum non censeo. Itaque studiosus lector adire poterit Acta* S. Isidori *Hispalensis ad diem* IV Aprilis.

Xistus *in quibusdam Hieronymianis codicibus hodie*

A *die conjungitur cum* Oceano, *annuntianturque simul* Nicomediæ, *in uno etiam* Alexandriæ, *ut paulo inferius dicam in* Oceano. *In Epternacensi tamen codice* Syxtus *locatur* Mediolani *cum* Eustorgio *episcopo hodie dando, additurque* Medethei *etc. De* Xisto *porro aut* Sixto *alia non reperio, nisi forte sit ille* Sixtus, *qui cum aliis multis passus est Nicomediæ, et de quo cum illis actum est tom. 1 Aprilis pag. 536, sive ad diem* vi Aprilis.

Estrilli Danorum episcopi et confessoris *meminit Ms. Florarium Sanctorum. Putem legendum* Eskilli, *aut* Eschilli, *ut ab aliis vocatur archiepiscopus Lundensis in Dania seculo 12 : nam nomina frequenter luxata sunt in Florario. Certe* Eschillus *celebratur apud Chrysostomum Henriquez ad 10 Aprilis, ut miraculis celeber. At cultum* Eschilli *non ostendit, indeque factum, ut* Eskilus archiepiscopus Lundensis *in Prætermissis tantum apud nos referatur ad* x Aprilis.

SS. Victor *et* Corona *MM. hodie memorantur apud Grevenum, et apud Ferrarium in Catalogo generali annuntiantur* Feltriæ in Venetia, *ob translationem corporum. De iisdem agunt et* B *alii quidam neoterici. At nostri Majores de* Victore *et* Corona *egerunt ad* xiv Maii.

S. Stephania *V. M. annuntiatur a Ferrario in utroque Catalogo* Scalis *(oppidum est in Picentibus prope Amalphim, sive in Principatu Citeriori in regno Neapolitano) ubi habet ecclesiam parochialem sibi dicatam. Consentit Castellanus. Attamen observat Ferrarius, nulla exstare Acta, ex quibus sciri possit, ubi et quando sit passa. Existimare se ait Ferrarius,* S. Stephaniam *eamdem esse cum* S. Corona, *quæ cum* S. Victore *colitur Feltriæ, ut modo diximus. Illa certe Græco nomine etiam* Stephana *vocatur, et eodem die* Victoris *et* Coronæ *translatio colitur, quo apud Scalenses* S. Stephania. *Nihil tamen certi affirmare ausim : sed, cum plura non reperiam, remitto ad* Victorem *et* Coronam, *de quibus ad* xiv Maii.

B. Angelæ virginis *(ut volunt)* Carmelitanæ, *meminit Arturus a Monasterio in Gynæceo ad hunc diem. At de ea apud nos actum est ad* vi Julii.

Henani *aut* Enani *eremitæ in Hibernia facta est mentio in Prætermissis ad 19 Augusti, indeque* C *huc dilatus, ut de eo ageretur, si debita esset inventa de cultu et gestis notitia. At ne nomen quidem in Catalogis Sanctorum Hibernorum invenio. Vide itaque dicta ad* xix Augusti.

S. Flaccus *martyr* Tuderti in Umbria *colitur et annuntiatur apud Ferrarium. At ejus simul et* S. Terentiani *Acta jam data sunt ad* i Septemb.

S. Oceanus *martyr in Apographis Florentinii hodie ponitur* Nicomediæ *cum* Xisto. *Corbejensis codex duobus illis adjungit* Medacum. *In Epternacensi solus* Oceanus *memoratur Nicomediæ. Non minor est varietas in Hieronymianis contractioribus : nam in Richenoviensi scribitur* Oliani *et locatur* Nicomediæ *cum sociis* Xysto *et* Medecio. *In Corbeiensi breviore figitur* Alexandriæ, *scribiturque,* Otiani, Xysti. *In pluribus, omisso loco, aliis pluribus immiscetur. Recentiores una cum auctariis Usuardi et Bedæ omitto : cumque plura non inveniam, solum hic observo,* S. Oceanum *satis constanter* Nicomediæ *annuntiari, ut credi possit ibi passum esse, aut certe cultum, nisi forte sit* Oceanus *martyr, de quo cum aliis tribus Sociis actum apud nos est ad* iv Septembris.

Theodoræ *sine alio titulo mentio fit in Synaxario Ms. Sirmondi, sive collegii Ludovici Magni* D *Societatis Jesu Parisiis, ibique dicitur* ejus et Castoris *martyris haberi synaxis* prope pontem Justiniani. *Suspicor designari* S. Theodoram *Alexandrinam, de qua actum est ad* xi Septemb.

SS. Cornelius *Papa M., et* Cyprianus *episc. M., uterque cum pluribus Sociis leguntur hoc die in Martyrologio impresso Prædicatorum. Dati sunt ad* xiv Septembris.

SS. Emillæ, *aut potius* Emilæ, *et* Hieremiæ *martyrum Cordubensium hodie meminit Ferrarius. Acta illorum data sunt ad* xv Septembris.

S. Ninianus *Candidæ Casæ in Scotia episcopus hac die ponitur apud Camerarium. De eo actum est ad* xvi Septembris.

S. Ariadne *martyr hodie recolitur apud Græcos, et in Martyrologio Romano Gallici sermonis, ubi* Adriana *vocatur. Data est cum Martyrologio Romano ad* xvii Septembris.

S. Florelli *aut* Floscelli, *pueri martyris* Augustoduni, *memoria hodie est apud Maurolycum. Apud alios, ubi de eo actum, ad* xvii Septembris.

S. Satyrus, *frater S. Ambrosii, hodie memoratur in apographis Hieronymianis, in multis auctariis Martyrologii Usuardi, et apud recentio-* E *res. Apud alios et nos die, quo colitur,* xvii Septembris.

SS. Valeriani, Macrini *et* Gordiani *hac die memoria est apud Saussayum in Martyrologio Gallicano. At de illis actum cum Romano ad* xvii Septembris.

Joannis, Victoris *et* Stephani, *tamquam* sanctorum martyrum, *præcedente die meminimus ex Ferrario, eosdemque ad hunc diem remisimus, quo illos Ferrarius iterum memorat in Catalogo generali, quod in Annotatis ad præcedentem diem dicat :* Festus dies agitur in sequenti, ut accepimus. *Credidi Ferrario cultum asserenti, donec omnia ad Sanctos illos spectantia investigare cœpi ad Acta ipsorum illustranda. Verum quanto diutius quæsivi, tanto magis de cultu dubitare incepi, et tandem, perlecto Opere illustrissimi domini Petri Antonii Corsignani, Valvensis et Sulmonensis episcopi, quod anno 1730 Latine edidit, et inscripsit :* Acta Sanctorum martyrum Simplicii, Constantii et Victoriani... vindicata, *dubitationem meam optime fundatam credidi. Porro scripsit illustrissimus auctor lau-* F *datum Opus, quia Pinius noster ad 26 Augusti, ubi illustravit SS. Simplicii, Constantii et Victoriani Acta, non tantam iis tribuit auctoritatem, quantam illis debitam laudatus antistes credidit. Nam Pinius post cultum apud Marsos abunde probatum, Acta dictorum Martyrum* sublestæ fidei nobis *esse dixit, idque suum judicium variis argumentis confirmavit. At illustrissimus Corsignanus fidem illorum Actorum magno conatu defendere nititur. Legi eruditi scriptoris vindicias; sed in iis reperire non potui, nimis severum fuisse Pinii de Actis illis judicium : idque mecum judicabunt, opinor, quotquot in historiarum crisi satis versati, et partium studio vacui, argumenta utrimque prolata contulerint, et Acta ipsa accurate expenderint. Objecit Pinius, generalem persecutionem sub Antonino Pio in Actis illis asseri, qualis sub Antonino Pio numquam fuit. Objecit præfectum Urbis Pontium, qui ignotus est sub Antonino. Objecit* Monasterium S. Mariæ *sub Antonino, Acta magis suspecta facere natum, cum accedat ad reliqua. Objecit Epistolam Pontii præfecti ad imperatorem, a stylo secundi seculi*

A culi abhorrentem. Objecit, ipsum Actorum scriptorem personam videri prorsus larvatam. Objecit demum, plura in iis Actis referri prodigia, quam ut credibilia fiant ob exiguam illius scriptoris diligentiam. Præterea observavit in Annotatis, Pontium præfectum ab imperatore missum dici in Franciam ad persequendos Christianos; in Francia statui portum Illyris, ac populum Illyricum: martyres ipsos, quos præfectus in Francia comprehenderat, dici genus duxisse ex illustri prosapia Burgundiorum. Tam duræ digestionis sunt hi boli, ut nesciam, quo modo eos concoquere potuerit illustrissimus auctor. Respondit tamen ad singula, et mira humanitate responsum suum condire studuit. At leviter subinde conqueritur, acsi plus æquo rigori criseos indulsisset Pinius, et non raro censores nos vocat. Verum dignetur illustrissimus Corsignanus iterum expendere, an nimis rigide Acta censuremus, si credamus non fuisse generalem persecutionem sub Antonino Pio, non fuisse sub eodem præfectum Urbis Pontium non extitisse eo tempore monasterium monialium, non scripsisse præfectum ad imperatorem Epistolam talem, qualem exhibent Acta. B Veniam facilem concedat, si credere non possimus, Acta illa seculo secundo fuisse conscripta, et consequenter si meliorem requiramus auctorem ad fidem habendam multis prodigiis ibidem relatis. Non irascatur nobis, obsecro, si existimemus, non nisi ab homine parum perito scribi potuisse, quæ in Actis dicuntur de præfecto in Franciam misso, de adventu ejus ad portum Illyris, et de populo Illyrico, ac demum de martyrum genere ex illustri prosapia Burgundiorum. Etenim, si per Franciam intelligere velimus Galliam, quæ Romanis seculo secundo suberat, nec Francia illa dicebatur, nec in illa erat portus Illyris, nec populus Illyricus, nec Burgundiones. Si quis vero Franciam in Germania quærere velit, ubi habitabant Franci, illa seculo secundo Romanis non suberat, nec in eam præfectus mitti poterat ad persequendos Christianos. Meminerit igitur illustrissimus Antistes, nobis quoque propositum esse, quod in Prœmio suo pag. 10 affert ex Seneca: Nil magis homini præstat, quam ne pecorum more C sequatur antecedentium gregem pergendo, non quo eundum est, sed quo itur. Si vero pergat existimare, nimis severum fuisse Pinii judicium de Actis SS. Simplicii, Constantii et Victoriani, legere etiam dignetur, quæ in iis leguntur num. 10, et candide edicere, an vera credat. Res dicitur contigisse, quando Sancti captivi ducebantur in Urbem, atque his verbis exprimitur: Ingressu vero Urbis volentes Sancti ad basilicam S. Petri pergere, antequam imperatoris conspectui præsentarentur. Cumque ministri iter Sanctorum impedirent, voluntate Dei [et] Apostolorum Petri et Pauli factum est, ut ligamenta, quibus ligati fuerant, solverentur, et nulla interveniente cognitione, ad basilicam Apostolorum pervenerunt. Ministri vero, qui Sanctos perduxerant, ita mentibus sunt alienati, quod nec eos videre neque tenere potuerunt. Dum hæc Sancti gererent, multitudo Christianorum, quæ ibi secure morabatur, eos sequi tanta quantitate cœperunt, quod, quando ad beatorum Apostolorum limina pervenerunt, fere ducenta millia Sanctos sequebantur. Unde tanta inter idololatras et Christicolas eadem die orta est dissensio, quod D Christiani interfecerunt mille * paganorum legati Pontii præfecti etc. Hæc sane tam inepte conficta sunt, ut vel sola sufficiant ad fidem Actorum labefactandam. Hac de causa non nisi leviter ea attigit Lucius Phœbonius in Vita horum Sanctorum pag. 155, et Ferrarius ad 26 Augusti. Corsignanus ipse in Marsicana regione part. 2 pag. 29 pro basilica Vaticana substituit sepulcrum sanctorum Apostolorum, et pag. 13 factum totum non leviter immutat, et pugnam illam Christianorum contra paganos prætermittit. Itaque Acta illa, in quibus figmenta leguntur cum moribus Christianorum secundi seculi adeo pugnantia, non erant a nobis imprimenda sine censura. Nunc pauca etiam respondenda ad querelas illustrissimi domini, qui pag. 12 observat, se anno 1719 ad nos misisse dictorum martyrum Vitam, a Lucio Phœbonio impressam, cum nonnullis additionibus Mss. selectis; doletque iis usum non fuisse Pinium, forte quia apud nos erant deperdita. Respondeo, non esse periculum, ne perdantur notitiæ de Sanctis, postquam semel ad nos pervenerunt; sed nos minime accipere quascumque annotationes, ut iis cogamur uti, E et aliquando etiam accidere, ut alicui pro nobis traditæ in locis dissitis huc non perveniant. Si tales sint notitiæ aut observationes, quæ refutandæ magis videntur, quam admittendæ, frequenter nolumus molem Operis nostri iis augere, tum ne cogamur contra adjutores nostros disserere, tum ne lectoribus tædium creemus improbabiles quorumdam observationes refutando. Hoc ipsum aliquando observamus in libris impressis: neque enim omnes nominamus, in quibus aliquot errores deprehendimus; sed credimus sufficere, modo ita illustremus Acta Sanctorum, ut errores illi facile deprehendi possint ab iis, qui scripta aliorum cum disputatis a nobis conferre voluerint. Ut id tamen facilius fieri possit, unum alterumque ex præcipuis scriptoribus assignare solemus, qui in errores a nobis refutatos fuerunt lapsi. Verum hæc sufficiant pro responso ad Opus illustrissimi Corsignani, cui quam maximas habemus gratias, cum de humanitate in scribendo, tum de gemino Opere ad nos liberaliter misso. Habuimus laudatum Opus jam fere triennio, nec umquam credidi responso opus esse ad judicium Pinii de Actis SS. F Simplicii, Constantii et Victoriani defendendum; sed ad hoc qualecumque responsum præter opinionem delapsus sum, laudatum Opus pervolvi, ut aliquid certi invenirem de cultu Joannis, Victoris et Stephani. Etenim de horum cultu dubitare cœpi, quod de illis nihil reperirem apud Phœbonium, nec in Vitis Sanctorum, nec in Historia Marsorum. Crevit dubitatio, quia plane ignoti sunt in omnibus Martyrologiis ante Ferrarium, et quia nobis nulla fuerunt transmissa documenta de illorum cultu, sicut de cultu aliorum Sanctorum, qui coluntur apud Marsos. Accessit, quod Corsignanus in Regione Marsicana numquam aliter assignet diem cultus, quam ex Ferrario; quod idem in Opere de Actis SS. Simplicii etc. pag. 102 fateatur, modo abditum esse eorum sepulcrum. Scribit quidem illustrissimus antistes ex Ferrario et Jacobillo, corpora olim fuisse translata ad ecclesiam S. Joannis Evangelistæ; sed habeo ante me miserrimum folium Ms., olim Papebrochio communicatum, ex quo illa habuerunt Ferrarius et Jacobillus, ambo magis diligentes, ne quid omitterent, quam cauti,

* al. mille fere

cauti, ne minus comperta narrarent, aut critici in discernendis documentis acceptis. Tandem in laudato Opere Corsignani pag. 246 inveni catalogum Sanctorum, qui singulari Officio coluntur apud Marsos. In illo vero non reperio Joannem, Victorem *et* Stephanum, *sicque vehementer dubitare cogor, an umquam fuerint culti; imo an umquam vixerint.*

Viginti quatuor seniores, *de quibus in Apocalypsi, memorantur in duabus editionibus Usuardini Martyrologii, et in Florario Ms. Sanctorum.*

Eustorgius *in aliquot Auctariis Usuardinis, ut martyr, annuntiatur. Id factum ex confusione apographorum Hieronymianorum, in quibus* S. Eustorgius *episcopus Mediolanensis, de quo hodie agitur, subinde martyribus immixtus reperitur.*

Medodi episcopi *sine loco fit mentio apud Martenium tom. 6 Amplissimæ Collect. col. 682 in Calendario Verdinensi. Non dubito, quin nomen sit corruptum* Methodii, *de quo agitur hodie.*

Thomas de S. Maria, *Ordinis Prædicatorum, ut virtutibus inclytus, celebratur apud Marchesium in Diario, et apud Lafon in Anno Dominicano. Mors ipsius figitur anno 1545, et anno 1584 dicitur apertum fuisse sepulcrum, et corpus inventum integrum. Plures ex eodem Ordine virtutibus et gestis venerabiles dabit laudatus Lafon.*

CCCXVIII episcopi, *(concilii Nicæni) sunt in Fastis Alexandrinis mox laudandis.*

Matthæus asceta *annuntiatur in Fastis ecclesiæ Alexandrinæ per Ludolfum editis, et in Martyrologio universali apud Castellanum. At nescimus, quo tempore* Matthæus *ille vixerit, et an Catholicus fuerit.*

Tiberius discipulus *in iisdem Fastis legitur, et apud Castellanum. Annotat Ludolfus, ipsum fuisse ex Septuaginta duobus Christi Discipulis. At ea de re non satis constat, cum ignotus sit Fastis Latinis et Græcis, et ne reperiatur quidem in variis catalogis Septuaginta Christi Discipulorum, quos recenset Assemanus in Bibliotheca Orientali tom. 3 pag. 319 et sequentibus.*

Eutropius episcopus *sine aliis adjunctis memoratur in Florario Ms. Plures sunt* Eutropii *episcopi, ex quibus unum e loco suo avulserit auctor, ut alias sæpe facit, nisi nomen* Eustorgii, *de quo hodie agitur, ita sit corruptum.*

Constantiæ *Virginis et M. meminit Florarium Ms., et* in Ægypto *locat. Verisimiliter* Constantiam *Nucerinam, quæ cum* Felice *hodie in aliquot Fastis memoratur, invenerit non satis ab Ægyptiis disjunctam.*

S. Castor *martyr hodie celebratur in Mæneis impressis sine adjunctis, ex quibus possit ab aliis distingui. Jam aliquot illius nominis martyres apud nos dati sunt, et sequentur plures. In numeroso martyrum Ægyptiorum manipulo etiam aliquis* Castor *reperitur postridie. In Synaxario Ms., quod fuit Sirmondi additur* Theodora *sine titulo martyrii, et utriusque synaxis celebrari dicitur* prope pontem Justiniani, *ut supra dictum est.*

Catarina Queveda, *virgo Clarissa,* in territorio Palentino *obiisse dicitur anno 1540 apud Arturum a Monasterio in Gynæceo, ubi beata, id est, sanctis moribus ornata, dicitur,* et spiritu prophetico celebris.

Jacobus IV, *Scotorum rex memoratur apud Camerarium ut virtutibus inclytus; sed sine alio titulo.*

Bernardi episcopi, *ut* Sancti, *mentio est apud Ferrarium in Catalogo generali, et* Papiæ *ipsum annuntiat. Eumdem* Sanctum *vocant Ughellus in Catalogo episcoporum Ticinensium seu Papiensium, Gualla in Sanctuario Papiæ lib. 3 cap. 6, aliique scriptores Ticinenses. Inter hos Joannes Baptista de Gasparis in Breviario Sanctorum episcoporum Ticinensium ultimo loco recenset* Bernardum Balbum, *(nam ex familia* Balborum *oriundum dicunt) inter Episcopos sanctos, qui non coluntur Officio ecclesiastico. At Papebrochius noster tom. 4 Junii in S. Lanfranco episcopo Ticinensi, cujus successor fuit* Bernardus, *et cujus Vitam scripsit, pag. 620 observavit, nec corpus* Bernardi *umquam elevatum fuisse,* nec alio aliquo publicæ venerationis cultu *honoratum.*

Sili, *ut Sancti confessoris, meminit Ferrarius,* Vicentiæ *in Italia illum annuntians, dicensque coli solitum Officio semiduplici. Franciscus Barberanus, Ordinis Capucinorum, qui Historiam ecclesiasticam Vicentinam anno 1649 Italice edidit, lib. 1 cap. 59 pro* Silo *laudat verba Ferrarii, dicitque non innotuisse de ipso plura, quia scripturæ fuerunt deperditæ. Cultum vero omissum fuisse dicit propter bullam Urbani VIII.*

Bonaventura Firmanus *in Martyrologio Franciscano* Beatus *vocatur, diciturque miraculis post mortem claruisse, sicut virtutibus floruerat in Vita. Defunctus est* Firmi in Piceno *circa annum 1528, ut ex Annalibus Minorum Waddingi ad annum 1528 num. 10 colligitur. Corpus post novem menses integrum dicitur inventum, et translatum ad locum honestiorem juxta latus altaris.* Beatum *suo more vocat Arturus a Monasterio, non item Waddingus: nec ostenditur cultus publicus. Plures alii in Martyrologio Franciscano, qui eodem modo* Beati *vocantur, licet cultu careant, videri possunt.*

SS. Centinæ Fortunati *et* Bonifacii *martyrum translatio hoc die, et hoc ipso anno 1754, quo hæc scribimus, magna cum solemnitate peracta est* Asiliani *prope oppidum Mestre in agro Tarvisino, ubi trium martyrum corpora cum insignibus ossibus aliorum septuaginta martyrum deposita sunt in ecclesia S. Antonio Patavino dicata. Solemnitatem et populi concursum fuisse insignem in dicta translatione, ex litteris postridie ad nos datis accepimus. Nam pridie solemnes præcesserunt Vesperæ, ipso die mane multa ante sacras reliquias oblata Deo Sacrificia, et demum solemne Sacrum cum musico concentu decantatum, quemadmodum et a prandio secundæ Vesperæ, post quas de gloria Martyrum ad concionem dixit. P. Josephus Maria Zauli S. J. Prædicta autem corpora extracta fuerunt ex variis cœmeteriis Romanis, nimirum corpus* S. Centinæ, *inventum cum nomine proprio, ex cœmeterio Priscillæ, in quo et* S. Bonifacii *corpus sine nomine repertum.* S. Fortunati *vero ex Callisti cœmeterio, similiter sine nomine. At his duobus nomina omnibus Martyribus congrua, ut fieri solet, imposita fuerunt. Singula autem reperta fuerunt cum vase sanguinis, certissimo martyrii indicio, et donata nobili viro Flaminio Cornelio, senatori Veneto, qui ea ad prædictam sui juris ecclesiam transferenda curavit, ibique cum reliquiis aliorum septuaginta Martyrum honorifice in marmoreis ejusdem eccle-*

A *ecclesiæ loculis recondenda. Ingentem quoque aliarum reliquiarum thesaurum excellentissimus dominus Cornelius pro suo in Sanctos amore conquisivit, ut ipsi anno 1753 in sacello ipsius domestico vidimus, quando id reliquis suis in nos beneficiis adjungere voluit, ut nobis ex illis non paucas, debitis testimoniis munitas, ultro donaret.*

Firmi in Piceno dedicatio ecclesiæ metropolitanæ *est apud Ferrarium in Catalogo generali.*

Florentii martyris *meminerunt Grevenus, et Martyrologium Ms. Trevirense, sine loco et aliis adjunctis. Quare cum multi sint martyres illius nominis, divinare nequeo, quis indicetur.*

Henricus Calstrius, *Ordinis Prædicatorum, Lovanii in Brabantia memoratur apud Miræum in Fastis Belgicis cum titulo* Beati; *sed sine mentione cultus.*

Hugo, *monachus aut abbas Curiæ-Dei, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Aurelianensi, multum celebratur apud Henriquez et Chalemotum, tituloque* beati *eorum more ornatur. At non invenio ecclesiastici cultus certa argumenta. Qua de causa tam* Hugonem, *quam* Stepha-
B num *abbatem, qui apud utrumque subjungitur, cogor omittere.* Hugonem *monachum, et* Stephanum *abbatem habet etiam Saussayus in Martyrologio Gallicano; sed in Auctariis, et sine titulo* beatorum.

Herlindis *virgo, et soror Egberti Trevirensis episcopi et Arnulphi Hollandiæ comitis, memoratur apud Grevenum et Canisium cum titulo* Sanctæ memoriæ. *Verum neque hic titulus cultum importat, neque illum alibi invenio.*

Rudolphus Corbæus, *Societatis Jesu presbyter, anno 1644 in Anglia in ipso Missæ Sacrificio ab hæreticis captus, et hac die pro fide suspensus, celebratur in Menologio Ms. ejusdem Societatis.*

Columbanus *episcopus sine adjunctis aliis commemoratur in Florario Ms. Postridie* Columbanus *in Scotia episcopus ponitur apud Ferrarium. Itaque res examinabitur ad* XIX Sep.

S. Sigonis presbyteri et confessoris *meminerunt hodie Auctaria quædam Martyrologii Bedæ, apud nos Floro adscripta ante tom. 2 Aprilis. Verum* S. Sigo, *alias* Sequanus *presbyter, postri-*
C *die annuntiatur apud plures, et in Martyrologio Romano* XIX Septemb.

Sidonis *memoria legitur in Calendario Lyrensis monasterii apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 1614. At non dubito, quin legendum sit* Sigonis, *de quo jam egimus. Vide itaque* S. Sequanum, *dandum ad* XIX Septemb.

SS. Felicis et Constantiæ *meminerunt hodie Auctaria Martyrologii Bedæ, apud nos Floro adscripta. Sunt in Martyrologio Romano ad* XIX Septemb.

S. Trophimus *martyr in Hieronymianis Florentinii et Codice Corbeiensi annuntiatur solus hoc die* Alexandriæ, *sed in Epternacensi* Calcedoniæ; *in variis quoque auctariis Usuardi apud Sollerium nostrum sine loco jungitur cum* Oceano *et* Eustorgio, *qui certo ad alium spectant* D *locum. In Martyrologiis Rhinoriensi et Richenoviensi, datis apud nos tom. 7 Junii, et in Martyrologio Rabani* Chalcedone *solus ponitur* Trophimus. *Mitto alios martyrologos recentiores. Cum autem plura de* Trophimo *non reperiam; solum observo, a pluribus ipsum Chalcedoni attribui, ita ut ibi figenda esset palæstra martyrii, si satis constaret, ipsum distingui a* Trophimo, *de quo cras agetur cum* Sabbatio *et* Dorymedonte *ex pluribus Fastis,* XIX Septemb.

Medecii *memoria est in Martyrologio Rhinoriensi, ubi solus annuntiatur* Nicomediæ. *In Richenoviensi etiam et in Corbeiensi* Nicomediæ *ponitur post* Oceanum *et* Xistum, *sed in posteriori nomine* Medaci. *In Epternacensi* Medelhei *scribitur, et Mediolano cum aliis tribuitur. In Augustano et Gellonensi sine loco post* Oceanum *et* Sixtum *scribitur* Meditei, *in Labbeano* Medilei. *In aliis quibusdam omnino prætermittitur, uti etiam fit in codicibus Florentinii. Ex his varietatibus nihil certi concludere possum, et utcumque suspicor, posse esse nomen corruptum* Mileti *episcopi Trevirensis, qui postridie occurrit in Hieronymianis, et aliis Fastis* XIX Sept. E

Mariani *nomen est apud Martenium in antiquo Martyrologio Trevirensi, et* Mariani episcopi *meminit Grevenus. Idem a pluribus annuntiatur postridie, ubi examinabitur, qualis fuerit, et an distinguatur a synonymo ante dato,* XIX Septemb.

SS. Constantii et Sociorum *martyrum Thebæorum* Dronerii apud Salutias *in Pedemontio memoriam annuntiat Ferrarius in utroque Catalogo. Novimus abbatiam* SS. Constantii *et* Victoris *exstare prope Draconerium in Diœcesi Salutiensi, nec de horum cultu dubitamus. Gesta vero* SS. Constantii *et Sociorum, et asserta Ferrarii commodius examinabuntur, quando agetur de* S. Mauritio *et legione Thebæa, ad* XXII Sept.

Arnulphus *comes Hollandiæ, et frater Egberti episcopi Trevirensis, hodie apud Grevenum et Canisium memoratur cum titulo* beatæ memoriæ, *qui cultum non insinuat, neque coli* Arnulphum *existimo. Cum tamen recurrat apud Rayssium in Auctario Natalium Sanctorum Belgii cum titulo* Beati et martyris, *cultus iterum examinari poterit ad* XVIII Octobris.

Vulchinus, *abbas Sichemensis, Ordinis Cistercien-* F *sis, ut beatus memoratur hodie apud Chrysostomum Henriquez cum dubiis indiciis cultus. In Calendario impresso Cisterciensi, et apud Claudium Chalemot* Vulchinus *refertur ad diem, quo de cultu iterum inquiri poterit,* XVIII Octob.

S. Winoci *abbatis translatio* Bergis *in Flandria memoratur apud Molanum, et in plerisque Fastis Benedictinis. Natalis celebratur* VI Nov.

S. Martinus *Papa M. hodie annuntiatur in Auctariis Usuardi Bruxellensis. Colitur in ecclesia die* XII Novembris.

Egbertus *episcopus Trevirensis, jam ad 24 Aprilis in Prætermissis memoratus, hodie recurrit apud Grevenum et Canisium. An colatur ut* Sanctus *aut* Beatus, *quemadmodum aliqui* Sanctum *vocant, examinabitur die, quo obiit,* IX Dec.

V. Append. ad tom. VIII Sept. pag. 785 not. XVII.

A

DE S. FERREOLO MARTYRE

D

VIENNENSI IN GALLIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sanctus ab antiquis memoratus, et vetusto cultu honoratus : ecclesiæ eidem dicatæ : reliquiæ translatæ.

Circa an. ccciv. S. Ferreolus cum S. Juliano ab antiquis celebratus.

Inter martyres Galliæ ab antiquis scriptoribus multum celebrantur Julianus et Ferreolus, *amicitia ante martyrium non minus, quam militia et fide Christiana conjuncti, ac in eadem ambo persecutione passi. Julianus die* XXVIII *Augusti Bri-* **B** *vate in Arvernia coronam adeptus est, ut in Actis ipsius, ad dictum diem editis, videre est :* Ferreoli *vero, qui martyrium prope Viennam Allobrogum consummavit, aut fortasse etiam Brivate, ignoratur natalis. Utrumque simul commemorat S. Sidonius Appollinaris lib. 7 Epist. 1 ad S. Mamertum Viennensem, quem comparat cum S. Ambrosio, inventore sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, quod Mamertus corpus integrum* S. Ferreoli *cum capite S. Juliani invenisset et transtulisset. Verba, laudata a S. Gregorio Turonensi, dabuntur inferius. S. Venantius Fortunatus lib. 8, carm. 4 ambos cum S. Privato etiam inter præcipuos numerat martyres hoc distycho :*

Privatum Gabalus, Julianum Arvernus abundans,
Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit.

S. Gregorius Turonensis pluribus locis celebrat SS. Julianum et Ferreolum, *ut amicitia conjunctissimos, et eximios martyres. At verba ipsius commodius proferemus infra, ubi de gestis ante martyrium et cultu* S. Ferreoli *agemus. Nunc vero videamus, quid antiquiora Martyrologia habeant de* S. Ferreolo : *nam de Juliano modo non agimus.*

et antiquis Martyrologiis adscriptus ad XIX *Septembris.*

2 *In Apographis Hieronymianis non hoc, sed sequenti die* XIX *Septembris*, S. Ferreoli *memoria annuntiatur. Florentinius ex codicibus suis ita textum expressit :* In Gallia civitate Vienna natalis S. Ferioli, et dedicatio basilicæ ipsius, et transla- **C** tio sanctorum multorum corporum, cum caput S. Juliani martyris de Brivate sub altario positum. *Hæc paulo aliter leguntur in codice Corbeiensi,* Vienna civitate, natalis sancti Ferreoli; et dedicatio basilicæ ipsius, et translatio multorum corporum cum capite sancti Juliani martyris de Brivate sub altare posito. *Dedicatio forsan indicatur illius basilicæ, quam seculo* V *a S. Mamerto constructam videbimus. Nam tunc corpus* S. Ferreoli, *et caput S. Juliani ex vetusta basilica ad novam translata esse constat; et hic locus docet, eodem tempore alias quasdam Sanctorum reliquias esse translatas. At nolim, lector certo credat, translationem illam* de Brivate *Viennam tunc esse factam : nam voces illæ* de Brivate, *adjungi potuerunt nomini* S. Juliani martyris, *ut explicaretur, ubi Julianus fuisset passus, non ad insinuandum, ex quo loco facta fuerit translatio. Codex Epternacensis, omissis dedicatione basilicæ et reliquiarum translatione, solum habet :* In Galliis civitate Vienna Ferrioli martyris. *Consentit Martyrologium Richenoviense his verbis :* Et in Vienna, sancti Ferioli mart. *Eodem die* S. Ferreoli *meminerunt sine loco martyrii Gellonense, Labbeanum et Augustanum Martyrologia, uti etiam primum apud Martenium tom. 6 Collect. Amp. col. 646. At ibidem col. 721 Autissiodorense ita habet :* In Galliis civitate Vigenna natale S. Ferreoli martyris.

E

In aliis ad hunc diem XVIII*, ut Brivate passus.*

3 *Ado Viennensis, qui præ ceteris videtur scire debuisse spectantia ad Sanctum Viennensem, tali* S. Ferreolum *elogio honorat ad hunc diem* XVIII *Septembris :* Viennæ natale S. Ferreoli. Qui persecutionis tempore, cum esset tribunitiæ potestatis, jussu impiissimi præsidis tentus, primo crudelissime verberatus, dein gravi catenarum onustus pondere, in teterrimum carcerem trusus est. Unde, solutis Dei nutu vinculis, et januis patefactis carceris, aggerem publicum ingressus, usque ad Jarem fluvium pervenit. Ubi denuo tentus, vinctis post tergum manibus, ad territorium usque Brivatense perductus est, atque ibi martyrii palmam capitis obtruncatione percepit. Corpus ejus cum capite beati Juliani ad urbem Viennensium relatum est, et condigno cultu in basilica conditum, quam Castulus, vir præcipui nominis de primoribus urbis Viennensis, adhuc catechumenus, in honore ejusdem Martyris condiderat tanto opere, quanta et fide, in ripa ulteriore Rhodani. *Non placet eruditis hodiernis locus martyrii ab Adone assignatus, ut mox videbimus. Illum prætermisit Usuardus, Sanctum hisce annuntians verbis :* Viennæ, sancti Ferreoli, qui cum esset tribunitiæ potestatis, jussu impiissimi præsidis tentus, et primo crudelissime verberatus, dein **F** gravi catenarum onustus pondere, in teterrimum carcerem trusus est, ac postea martyrii palmam capitis obtruncatione percepit. *Notkerus vero eamdem cum Adone palæstram attribuit* S. Ferreolo, *ita eumdem commemorans :* Viennæ, sancti Ferreoli, qui cum esset tribunitiæ potestatis, pro fide Christi crudelissime verberatur, catenis ligatus in carcerem truditur, unde Dei nutu solutis vinculis educitur, et postea ab insequentibus ad Brivatense territorium perductus, capite detruncatur.

Recentiores eumdem hodie memorant, sed de loco martyrii dissentiunt.

4 *Recentiores martyrologi* S. Ferreolum *etiam annuntiant hoc die, quo Viennæ colitur, sed de loco martyrii in diversas abierunt sententias. Nam alii Brivate occisum asserunt, alii prope Viennam a persequentibus. Ut mittam alios, Galli ipsi non consentiunt. Saussayus* Ferreolum *ita annuntiat :* Brivate in Arvernia natalis sancti Ferreoli martyris, qui Diocletiano imperante tribunitia potestate in urbe Vienna pollens,..... jussu Crispini impiissimi præsidis comprehensus *etc. Post relatam evasionem e carcere* prope Brivates *iterum com-*

A *comprehensum, et occisum dicit, subjungens de corpore asserta Adonis mox data. Contra auctor Martyrologii Parisiensis habet sequentia :* Viennæ, natalis sancti Ferreoli, tribuni militum, qui post verbera et carcerem, unde divinitus liberatus fuerat, ab insequentibus satellitibus percussus occubuit. *Baronius in Martyrologio Romano magis videtur propendere in posteriorem sententiam, cum Sanctum prædicet his verbis :* In territorio Viennensi sancti Ferreoli martyris, qui cum esset tribunicitæ potestatis, jussu Crispini impiissimi præsidis tentus, et primo crudelissime verberatus, deinde gravi catenarum pondere onustus, in teterrimum carcerem trusus est : unde solutis Dei nutu vinculis, et januis carceris patefactis, exiens, ab insequentibus iterum captus, martyrii palmam capitis obtruncatione percepit. *Ex his, et magis ex Actis Sancti, locus martyrii admodum apparet dubius, ut infra ostendam. Interim, prætermissis ceteris martyrologis, solum observo, inventionem SS. Juliani et* Ferreoli *in aliquot Fastis memorari ad* XV *Februarii, ut ibidem dictum est in Prætermissis, et* Ferreolum *etiam in aliquo Martyrologio haberi ad* VII *Septembris, ut ibi*
B *similiter observarimus. Ruinartius aut memoriæ lapsu aut errore imprimentium,* S. Ferreolum *retulit ad* XVIII *Octobris, quod nonnemo imitatus est.*

Erat Ferreolus militum tribunus, et amicus S. Juliani, cui fugam suadet :

5 *Nunc, quoniam in Actis* S. Ferreoli *multa sunt prætermissa, ea aliunde supplebimus ordine temporis, quo sunt facta.* Ferreolum *militum tribunum et amicum fuisse S. Juliani martyris Brivatensis, habemus ex Vita S. Juliani, data tom.* VI *Augusti pag. 173, in qua hæc leguntur num.* 2. Igitur in illo tempore in Viennensi urbe accidit persecutio Christianis sub Crispino quodam præside. Sanctus autem Ferreolus, et ipse a Domino martyr probatus, tunc in supradicta urbe tribunitiam regebat potentiam. Sic tamen regebat militiæ officium, ut sacræ religionis impleret propositum. Beatum autem Julianum, quia esset fidelissimus Christianus, in suo solat iodetinebat. Cumque sanctus Ferreolus comperisset de Christianorum persecutione, ait ad S. Julianum : Cognovi persecutionem Christianorum ad hanc urbem esse venturam ; et ideo obsecro, ut te ab isto loco amoveas, quo usque desinat persecutio
C Christianis. *Eadem fusius narrantur in secunda Passione S. Juliani pag. 174, ubi dicitur :* Beatus vero Ferreolus tempore Crispini consularis jam Christi miles, at necdum proditus, officio tribuniciæ potestatis, habitu non corde, specie non affectu, apud præfatam urbem fungebatur. Cui videlicet S. Julianus, ætate jam adultus, collega mox futurus in cælo, providentia divina solatium præbebat in seculo. Se enim invicem, in contubernio militiæ temporalis constituti, plus fidei studio, quam militari diligebant affectu, et inter labores publicos Sanctorum societatem fidelibus vinculis sacra dilectio innexuerat. *Hisce subjungitur,* Ferreolum *consilio et precibus effecisse, ut Julianus clam discederet in Arverniam,* et ad superstitum Christianorum solamen ipse superstes, vesani furoris impetum paulisper evitaret.

Caput S. Juliani martyris accepisse dicitur, quod cum ipsius corpore sepultum.

6 *Attamen S. Julianus Brivate in Arvernia comprehensus fuit, et capite minutus. In laudata vero Passione num 5 dicitur :* Corpus truncum relinquentes *(carnifices,)* ad S. Ferreolum illud, quod parricidales manus abluerant, deferunt caput ; quatenus non dubitaret cæsum, quem ense, veritate attestante, videbat defectum : et agnosceret, hoc se excepturum sua in morte, quod per passionem ejus cernebat in corpore. *Verum, si caput S. Juliani Viennæ accepit* Ferreolus, *ut multi credunt, probabilius est delatum primo fuisse ad Crispinum tyrannum, cum hoc clare asserat S. Sidonius Apollinaris in Epistola jam laudata ad Mamertum lib. 7 epist. 1, ubi dicit :* Et quia tibi soli concessa est.... martyris Ferreoli solida translatio, adjecto nostri capite Juliani, quod istinc turbulento quondam persecutori manus retulit cruenta carnificis. *Hoc quidem, ut dixi, multo probabilius est. Verumtamen creditur ad* S. Ferreolum *pervenisse caput S. Juliani. Hoc autem fieri potuit per ipsum Crispinum, qui caput ad* Ferreolum *miserit, sive ut metum incuteret, sive ut animum ipsius exploraret, quod haberet suspectum de religione Christiana. Potuit etiam* Ferreolus *caput S. Juliani sibi comparare pecuniam dando illis, qui istud habebant, postquam a Crispino visum fuerat. Quo modo illud acceperit* S. Ferreolus *non edicit S. Gregorius Turonensis; sed accepisse, et cum eodem sepultum asserit lib. de Miraculis S. Juliani cap. 1 ita scribens :* Caput quoque ejus Ferreolus martyr accepit, completoque certamine, tam illius membra quam istius caput in unius tumuli receptaculo conlocantur. E

Auctore J. S.

Erecta S. Ferreolo ecclesia ad ripam Rhodani,

7 *Locum martyrii, quia dubius est, infra examinabimus. At sepultum fuisse* S. Ferreolum *prope ripam Rhodani, Viennæ oppositam, omnia Acta cum Adone et Breviario Viennensi consentiunt. Adjungunt pleraque Actorum exemplaria Mss., ecclesiam eo loco exstructam fuisse a Castulio, quem Ado idem narrans,* Castulum *vocat. In Breviario Viennensi, quod anno 1522 impressum, novem lectiones de* S. Ferreolo *ad hunc diem habet, res narratur his verbis :* Qui ne inhonorato diu clarus Martyr lateret sepulchro, Custulius vir præcipui nominis de primoribus Viennensis urbis, catechuminus adhuc, et necdum baptismi gratiam consecutus, basilicam in honore Martyris fecit, fundans eam tanto opere, quanta et fide, præmittens hoc munus Deo, ut ad baptismi consummationem cum patrocinio martyrii perveniret. *Stetit illa ecclesia usque ad tempora S. Mamerti, qui post medium seculi* V *Viennensem administravit ecclesiam, et novam* S. Ferreolo *construxit basilicam, ut refert S. Gregorius Turonensis lib. de Miraculis S. Juliani cap. 2, ubi de sua ad sepulcrum* S. Ferreoli *peregrinatione hæc præmittit :* Quodam autem tempore, dum ad occursum beati Nicetii antistitis usque Lugdunum processissem, libuit animo, non aliter nisi orationis causa, Viennam adire, et præcipue sepulcrum visitare Ferreoli martyris gloriosi. Insederat enim menti propter antiquam dilectionem eorum, me sic esse ejus alumnum, ut Juliani. F

ea vero fatiscente, aliam condidit S. Mamertus episcopus.

8 Denique, oratione facta, erigo oculorum aciem ad tribunal, conspicioque in eo versiculos hoc modo conscriptos :

Heroas Christi geminos hæc continet aula,
Julianum capite, corpore Ferreolum.

Cumque hæc legens, æditum consulerem, cur hæc scripta sic fuerint ; respondit : Basilica sancti martyris Ferreoli super ipsum Rhodani litus ab antiquis fuerat collocata. Denique, cum impulsante violentia amnis, porticus, quæ ab ea parte, erat locata, conrueret, providus sacerdos, Mamertus nomine, qui tunc Viennensem regebat ecclesiam, ruinam futuram præveniens, aliam basilicam eleganti opere et in ipsa mensura sagaci intentione construxit, illuc sancti Martyris transferre cupiens corpus. Advenit autem ad hoc opus abbatum atque monachorum magnus numerus,

AUCTORE J. S.

rus, vigilataque nocte, accepto sarculo fodere cœperunt. Cumque in profundum descenderent, tria sepulcra reperiunt, ac confestim stupor mentes spectantium invadit : nec quisquam erat certus, quisnam esset beati Martyris tumulus. Igitur cum starent omnes in hebetitate mentis attoniti, inspirante, ut credo, Divinitate, unus ex circumstantibus exclamat, dicens : Antiquitus referri solitum erat, et celebri per populos sermone vulgatum, caput Juliani martyris in sepulcro retineri martyris Ferreoli : si, opertorio amoto, unusquisque consideretur, potest, quæ sint membra Ferreoli martyris, protinus closnnɔ qu

qui ad eamdem corpus S. Ferreoli et caput S. Juliani transtulit.

9 Hæc audiens sacerdos, inveniri. ɹǝj in oratione prosterni. Qua impleta, procedit ad tumulos, detectosque duos, singulos in iis quiescentes invenit viros. Cumque aperuisset et tertium, invenit in eo virum jacentem inlæso corpore, integro vestimento, qui, deciso capite, caput amplexus aliud brachio retinebat. Erat enim acsi nuper sepultus, neque pallore faciei demutatus, neque capillorum decisione turpatus, neque ulla putredine resolutus; sed ita integer et inlæsus, ut putares eum adhuc sopore corporeo detineri. Tunc antistes gaudio magno repletus, ait : Hoc

B

esse cadaver Ferreoli, hoc esse caput Juliani martyris, dubium non habetur. Tunc cum magno psallentio, plaudente populo, in loco, ubi nunc adoratur, Domino annuente, perducitur. Hæc autem, ut ad sepulcrum Martyris ab ipso æditųo cognovi, fideliter retuli. Præbet tamen huic operi testimonium Sollius noster *(Sidonius)* ipsi Mamerto scribens, his verbis : Tibi soli concessa est in partibus orbis Occidui martyris Ferreoli solida translatio, adjecto nostri capite Juliani. Unde pro compensatione deposcimus, ut nobis inde veniat pars patrocinii, quia vobis hinc rediit pars patroni. *Hactenus S. Gregorius, qui sic laudat verba Sidonii, ut intermedia nonnulla rescindat. In Breviario Viennensi jam laudato ad* XIII *Decembris agitur festivitas S. Luciæ, sed simul notatur* translatio SS. martyrum Juliani atque Ferreoli : IX lectio et commemoratio. *Hæc etiam relata sunt in S. Mamerto, de quo apud nos actum est ad* XI *Maji. An autem illa translationis festivitas fuerit instituta ob translationem a S. Mamerto factam; an vero ob alteram, quam seculo* VIII *factam videbimus, in Breviario non exprimitur.*

C

Alia seculo VI *ecclesia in Arvernia S. Ferreolo dicata, alia loco minus certo:*

10 *Exstabat tempore S. Gregorii Turonensis in Arvernia et alia basilica* S. Ferreoli *prope illum fontem, in quo S. Juliani caput ablutum dicitur. Nam lib. de Miraculis S. Juliani cap. 25 refert Gregorius, se in illis partibus fuisse, et gravi capitis dolore laborasse, ita pergens :* Cumque per duos dies ab hoc dolore consumerer, die tertia ad basilicam sancti Ferreoli, cui fons ille, de quo superius meminimus *(nimirum cap. 3, ubi caput S. Juliani in eo ablutum dicit)* est contiguus, advenimus. Distat autem basilica a Brivatensi vico quasi stadiis decem. *Mox addit, se capitis dolore liberatum esse, ubi caput aqua memorati fontis perfuderat. De eadem* S. Ferreoli *basilica meminit cap. 48, ubi dicitur* procul ab ipso vico sita, *sed Ruinartius credit legendum,* non procul. *Eodem tempore nomen* S. Ferreoli *dæmonibus fuisse terribile, docet Gregorius cap. 30, hæc scribens :* Energumeni vero cum advenerint *(ad festivitatem S. Juliani)* plerumque evomunt in Sanctum Dei convicia, cur Sanctos alios ad sua convocet festa, ipsosque nominatim confitentes, eorum fatentur virtutes et merita. Aiunt enim : Sufficiat tibi, Juliane, nos propria virtute torquere, ut quid reliquos provocas? quid invitas extraneos? Ecce Martinum Pannonicum, inimicum

D

jugiter nostrum, qui tres a nostris cavernis repulit mortuos.... Advenit Ferreolus collega tuus ex Viennensibus, qui nobis in te supplicium, incolis præsidium misit *etc. Venantius Fortunatus, Gregorio contemporaneus, aliam memorat basilicam,* S. Ferreolo *partim dicatam, ita scribens lib. 3 carm. 7 :*

Altera Ferreoli pars est, qui vulnere ferri
Munere martyrii gemma superba nitet.

Editor Browerus credidit, ad Felicem Namneticum scriptum esse hoc carmen. Dubitari tamen ea de re potest ob hunc versiculum, eodem carmine contentum, ut jam advertit Tillemontius :

Fulgor Apostolicus visitat Allobrogas.

Nam Allobroges longe distabant a Britannia, ita ut locus maneat incertus. Verum ecclesia erat sacra SS. Petro et Paulo, dextera pars SS. Hilario et Martino, sinistra S. Ferreolo.

Ecclesia a Vi-merto condita pergebat flore-re seculo VII.

11 *Porro ecclesia* S. Ferreoli *prope Viennam pergebat florere seculo* VII, *quo juvenis erat S. Clarus, abbas postea Viennensis, cujus Vita data est ad 1 Januarii. In illa enim num. 2 hæc leguntur ad propositum nostrum :* Venerunt *(Clarus et mater ejus)* ad sanctissimum cœnobium ultra Rhodanum, ubi tunc temporis ossa beatissimi Ferreoli martyris quiescebant. Cumque ibi mulier

E

cum Claro suo puero in compunctione posita, longiores horas protraxisset, jamque vespere ad hospitium suum reverti cuperet, Rhodanus, agitantibus ventis, in undas periculosissime assurgere cœpit. Jam mater cum Claro puero navim intraverat : desperatisque nautis, pene undis submersa navi, Clarus puer extensis manibus contra ecclesiam beati martyris Ferreoli, lacrymis fusis, exclamasse dicitur : Deus, pro cujus nomine martyr Ferreolus mortem suscepit, subveni nobis, in periculo positis. Mox Rhodanus blandior redditus, navim brevi impulsu ad littora sua exposuit. *Scripta hæc sunt post corpus Viennam delatum.*

sed destructa est seculo VIII *et tunc reliquiæ Viennam delatæ.*

12 *Nam seculo* VIII *ecclesia illa* S. Ferreoli *per Saracenos destructa fuit, et sacræ ipsius reliquiæ Viennam translatæ, ut docet Ado Viennensis in Chronico pag. 504 proferens sequentia :* Wilcarius Austreberto venerabili episcopo Viennæ succedit. Qui ob cladem Saracenorum, cum esset domus

F

præclarissima martyrum citra Rhodanum ab eis jam incensa, ossa beati Ferreoli cum capite Juliani martyris intra urbem transtulit, eisque accelerato opere, non magno pretio, ecclesiam construxit; ubi et eorumdem martyrum reliquias reverenter composuit. *Facta videtur hæc translatio non diu ante medium seculi* VIII. *Nam Sammarthani initium episcopatus Wilicarii figunt circa annum 742; et Maupertuy in nupera Historia ecclesiæ Viennensis anno 740. Porro hujus translationis* occasione Brivatenses dicunt *se caput S. Juliani cum* B. Ferreoli brachio recepisse, *inquit Ruinartius in Annotatis ad Turonensem col. 851. At repugnant data Adonis verba, nisi ad Brivatenses illæ reliquiæ postea fuerint missæ. Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum observat, Aimoinum in Historia lib. 2 cap. 20 agere de reliquiis* S. Ferreoli. *At illæ non sunt* Ferreoli *nostri Viennensis, sed Ferreoli Vesontionensis, de quo actum est ad* XVI *Junii. Tillemontius tom. 5 in SS. Juliano et* Ferreolo *affirmat, in diœcesi et agro Parisiensi ecclesiam etiam aliquam haberi* S. Ferreolo *Viennensi sacram.*

§ II

§ II. Acta alia jam edita, alia scripta: utraque danda: martyrii locus dubius.

Sancti Acta edita: quæ in Mss. habemus, Brivate Sanctum occisum asserunt.

Acta S. Ferreoli *primum edita fuerunt a Surio ad* XVIII *Septembris, deinde recusa a Ruinartio inter Acta martyrum sincera pag. 509, ubi editor ait :* Ferreoli passio integra habetur, quam ex variis codicibus Mss. cum Suriana editione collatis proferimus. *Habemus nos etiam ejusdem Martyris Acta in pluribus manuscriptis, partim nostris, partim aliunde acceptis, quæ satis congruunt cum Suriana et Ruinartiana editione quoad historiam, si excipiamus locum martyrii. Nam in editis locus martyrii alicubi in via statuitur; in Mss. vero omnibus nostris Brivate coronatus asseritur, sicut de suis quibusdam annotavit Ruinartius hisce verbis :* Hic in nonnullis Mss. Ferreolus dicitur Brivatem ductus fuisse, ibique a præside simul
B cum Juliano capite plexus. *Hoc, inquam, in omnibus Mss. nostris legitur. Primo in egregio et admodum retusto codice nostro Ms. notato* Q Ms. 6, *fugientis* Ferreoli *ultima comprehensio, et cædes sic narratur :* Dein concito gradu ingressus aggerem publicum, usque ad Jarem fluvium percurrit : ubi a persecutoribus comprehensus et tentus, vinctis post tergum manibus ductus est, donec ad vicum, qui vocatur Brivate, perveniret : ubi eum sibi offerri una cum sancto martyre Juliano præses præcepit : quos non cognita nobis interlocutione discutiens, quia sacrificare contemnerent, plecti capite ex lege constituit. Ibi utriusque beatum sanguinem terra suscepit. *His plane consonat alter codex noster, notatus* Q Ms. 2*; sed fluvius, ad quem Sanctus fuga pervenisse dicitur, ibi scribitur* Zarem.

et enumerantur: in iisdem enarratur

44 *Tertium Ms., quod ex codice Moysacensi huc anno 1643 Tolosa transmisit Petrus Possinus Societatis Jesu, plane etiam consentit cum præcedentibus. Æque in illum martyrii locum conspirant duo exemplaria, per Chiffletium nostrum huc missa, alterum ex codice Accincti monasterii, alterum ex Legendario S. Theuderii ; sed in hoc po*
C *steriori fluvius rursum scribitur* Zarem, *sive* ad Zarem. *Eodem modo nomen fluvii exprimitur in sexto, quod Ultrajectinum est ; et in septimo, quod Trevirense ex monasterio S. Maximini, quo prædictis omnino in ceteris consonant ; uti et octavum, quod ex codice cœnobii Bodecensis in diœcesi Paderbornensi transmisit Joannes Gamansius. Accedit Breviarium Viennense anni 1522, in quo eadem prorsus leguntur, nisi quod mutato nonnihil fluvii nomine,* ad Jairam *pervenisse dicatur, ibique captus. Adonis verba, eadem de martyrii loco asserentis, jam dedi num. 3. Omnes vero codices in locum sepulturæ consentiunt cum Actis editis ; sed adjungunt, ecclesiam fuisse constructam supra sepulcrum. Ex hac autem additione, licet vera sit et certa, verisimili admodum ratione colligeretur, Acta edita esse antiquiora, cum nihil in illis de ecclesia illa legatur ; si satis constaret, ea in vetustis et non lacunosis codicibus reperta esse, qualia sunt edita. Verumtamen ex fine Actorum Mss. similiter colligitur, scripta esse ante constructionem secundæ ecclesiæ, quam S. Mamertus circa annum 460 ædificavit, cum Sanctus dicatur invocari in priore ecclesia, nec mentio fiat de altera.*

Auctore J. S.

constructio ecclesiæ supra sepulcrum Sancti.

45 *Locum integrum de sepultura et ecclesia supra sepulcrum condita huc ex priore codice nostro transcribo :* Illo vero *(nimirum S. Juliano)* regioni illi per dispensationem divinam donato, beatissimum martyrem Ferreolum fideles, quique de Vienna secuti fuerunt, ad civitatis suæ præsidium fide probabili retulerunt, condentes eum in ripa ulteriore Rhodani, qui [*al.* quæ] civitatem spectat, haut * procul a flumine. Ubi, ne inhonoro diu clarus Martyr lateret sepulcro ; Castalius [*al.* Castulius *aut* Castulus] vir præcipui nominis de primoribus Viennensis urbis, inlustris semper familiæ in patres ac posteros, vel quæ ab ipso quaqua versum deducitur linea optimæ admodum nobilitatis, catechumenus adhuc, et necdum baptismi gratiam consecutus, basilicam in honorem Martyris fecit, fundans eam tanto opere, quanta et fide, præmittens hoc munus Deo, ut ad baptismi consummationem cum patrocinio Martyris perveniret, ut [*al.* ubi] hodie fusis Deo orationibus plebs lætatur de Martyre, et plebis devotionem Domino beatus Ferreolus insinuat. *Hæc in omnibus omnino manuscriptis leguntur sine ulla mutatione notabili. Consentiunt et Ado et Breviarium Viennense, iis solum contractis, quæ* E *de familia Castulii in codicibus leguntur. Hæc ipsa quoque non modicam mihi dubitationem ingerunt, tam de loco martyrii, quam de Actis ipsis, per Surium et Ruinartium editis.*

* haud

quæ non sunt in Actis editis, fortasse quia rescissa.

46 *Crescit ea dubitatio, quia Ruinartius nullum nominat codicem, in quo Acta invenerit sine illis, quæ de loco martyrii et de ecclesia exstructa narrantur. Etenim ex illo silentio cogor suspicari, ultimam Actorum partem, videlicet a comprehensione fugientis* Ferreoli *usque ad finem, ex sola editione Surii per Ruinartium esse desumptam. Certe tota illa pars adeo exacte Surianæ editioni consonat, ut ne minimam quidem voculam invenire potuerim mutatam ; cum tamen in prima Actorum parte frequens sit vocum discrepantia et satis notabilis. Quis igitur non suspicetur, totum illum Actorum locum ex solo Surio mutuatum esse Ruinartium, quod crederet, codices suos interpolatos, et editionem Surianam illis ea in parte præferendam? Quippe nullum laudat codicem, qui Surianæ editioni consentiat, licet alias tres saltem codices diversos alleget ob annotata longe minoris momenti. Cessabit tamen hæc suspicio, si vel unus* F *bonæ notæ ostendatur codex, editioni Surianæ aut Ruinartianæ conformis. Jam vero, si ex sola editione Surii profluxerit pars illa Actorum Ruinartii, quis non merito judicet, codices antiquos Surianæ editioni præferendos, eaque omnia, quæ in codicibus antiquis leguntur, non autem in Surio, non fuisse Actis antea scriptis ab interpolatore addita, sed potius rescissa aut omissa apud Surium, sive quod lacuna fuerit in codice ipsius, sive quod crediderit vera non esse, et rectius omittenda? Quidquid sit, sola veritatis investigandæ gratia ego hæc dissero, sententiam facile et libenter mutaturus, simulac novero, codices antiquos inveniri Surianæ editioni consentientes.*

Tillemontius aliique credunt, prope Viennam coronatum esse Ferreolum.

47 *Tillemontius in SS. Juliano et* Ferreolo, *et Bailletus in Tabula critica ad hunc diem,* Acta S. Ferreoli, *qualia edita sunt a Surio,* excellentia videri *asserunt, non tamen omnino authentica. Addit Bailletus,* nihil valere *ea, in quibus Sancti martyrium figitur Brivate. At mihi magis ambiguum videtur, utra sint præferenda, et judicium Bailleti nihili faciendum existimo, cum illud videatur protulisse de Actis numquam visis. Sane omnia illa, quæ Actorum fidem commendare*

AUCTORE J. S.

re possunt, aut suspectam facere, æque reperiuntur in utrisque; imo eadem potius Acta censenda sunt, quam diversa; sed vel interpolata sunt in codicibus, aut mutilata et vitiata in editionibus: atque huc redit omnis difficultas. Tillemontius prudenter et probabiliter de loco martyrii disserit Nota 5, existimans, statuendum potius esse prope Rhodanum, quam Brivate, quia ea sententia magis conformis est assertis S. Gregorii Turonensis, et S. Sidonii Arvernensis episcopi; quodque existimaret, eam quoque haberi in aliquot Actis manuscriptis. Si de ultimo hoc constaret, illam Tillemontii opinionem satis certam crederem, quia verba Sidonii num. 6. data, utcumque favent Tillemontio.

et sibi faventes habent Sidonium et Turonensem.

18 Affirmat enim Sidonius, Juliani caput ex Arvernia delatum fuisse Viennam ad persecutorem; neque id asserit de corpore S. Ferreoli. Tillemontio similiter favet Turonensis, cum verbis num. 6 datis dicat, S. Ferreolum accepisse caput S. Juliani, ita ut uterque existimasse videatur, S. Julianum aliquo tempore ante Ferreolum esse passum. Addit Tillemontius, S. Julianum a Sidonio vocari nostrum et patronum, non item Ferreolum, B credi'que id fieri, quod Julianus in Arvernia sit passus, non item Ferreolus. At hæc observatio vim non habet: nam poterat S. Julianus inter Sanctos Arvernos numerari, quia ibi non solum passus, sed etiam sepultus erat; quia ibi colebatur, et dicatam sibi habebat ecclesiam. Ferreolus vero magis erat Viennensium, apud quos et martyrium inchoaverat, et apud quos erat sepultus, ac colebatur in ecclesia sibi dicata. Itaque verba Sidonii non alia de causa favent Tillemontio, quam quod dicat, S. Juliani caput Viennam delatum ad persecutorem, quodque Turonensis asserat, istud acceptum fuisse a Ferreolo. Verum quæri potest, an Sidonio et Gregorio satis certo constiterit de modo, quo caput S. Juliani Viennam pervenisset. Nam certo quidem noverant, illud ibi esse. Verum tam vicini non sunt temporibus S. Juliani, ut non potuerint conjecturas incertas sequi de modo, quo caput ipsius Viennam pervenerat.

At iisdem repugnant Acta Mss., quæ non excellentia quidem, sed probabilia sunt:

19 Quapropter oportet etiam expendere rationes, quæ militant pro opinione contraria, sive pro figenda morte S. Ferreoli Brivate in Arvernia. Huic opinioni favent primo Acta omnia Mss. nostra, et aliqua certe Ruinartiana, imo, ut suspicor, omnia, cum nullum codicem allegaverit in contrarium. Acta autem illa omnino videntur C vetustiora ecclesia per S. Mamertum structa, tum quod de illa non meminerint, tum quod clare asserant, Sanctum in priore ecclesia tum fuisse cultum. Acta igitur illa conscripta sunt seculo IV, aut seculo V ante translationem, post medium ejusdem seculi factam. Non esse autem composita statim post Sancti martyrium, ex ipso initio abunde colligitur. Quæ vero dicuntur de ecclesia Sancto constructa per Castulium, illud ipsum non minus certo insinuant. Nihil tamen in iisdem Actis reperimus, quo cogamur seculo IV posteriora dicere: sed nihil quoque in illis occurrit, quod magis persuadeat, conscripta esse circa aut post medium seculi IV, quam seculo V inchoato, aut fere medio, ut mirum mihi appareat, tam excellentia videri Tillemontio, præsertim cum nonnulla contineant, quæ Tillemontio in Actis martyrum passim displicere solent, qualia sunt miracula, longiores e liberiores sermocinationes, carcer præter modum atrox, in quem Tribunus militum conjectus dicitua. Similia, inquam, alias Tillemontio et Bailleto displicere solent; at in his Actis non displicent. Mihi Acta, in quibus talia reperio, nec excellentia videntur, nisi talia ab ætate D auctorum probari possint, nec statim repudianda existimo, sed inter probabilia habenda censeo, et ut talia dabo primum edita a Ruinartio, deinde qualia habentur in Mss., ut lector studiosus eligere possit.

et auctoritas ecclesiæ Viennensis aliquæ nonnulla.

20 Altera ratio, quæ suadet S. Ferreolum Brivate occisum, petitur ab auctoritate Viennensis ecclesiæ. Quis Adoni Viennensi antistiti persuasit, Brivate occisum esse S. Ferreolum, si illud non invenit in Actis Viennæ servatis suo tempore? Quis Breviario Viennensi illam opinionem inseruit, si illa non fuerit Viennensium? Auctoritas Adonis et Viennensium, omnibus Actis Mss. conformis, me præcipue movet, quominus acquiescam receptæ modo a neotericis sententiæ de Sancto prope Viennam occiso, tamquam satis certæ. Etenim si semel persuasum fuisset Viennensibus, in vicinia sua occisum fuisse S. Ferreolum, ab ea sententia non facile recessissent, nec Acta interpolassent, ut locum martyrii ipsius procul a se relegarent. Itaque Acta non videntur hac ex parte interpolata; sed ab initio sic conscripta. Accedit ratio tertia ab ecclesia, E quæ S. Ferreolo exstructa fuit in Arvernia, teste Turonensi num. 10, et quidem prope fontem, in quo ablutum creditur caput S. Juliani. Non video rationem magis idoneam construendi ibidem S. Ferreolo ecclesiam, quam si dicamus, Arvernos credidisse, ipsum ibidem martyrio coronatum. Sic facile intelligemus, quod in Actis secundis S. Juliani num. 5 dicitur: Corpus truncum (S. Juliani) relinquentes, ad S. Ferreolum illud, quod parricidales manus abluerant, deferunt caput. Cum enim id insultando fecisse dicantur, probabilius creditur factum, quando in Arvernia captus, et morti destinatus erat Ferreolus, quam dum Viennæ liber degebat.

quæ sufficere videntur ad locum martyrii pro dubio habendum.

21 Sic rursum verisimili magis ratione exponitur, quo modo caput S. Juliani sepultum sit cum corpore S. Ferreoli. Etenim Christiani utrumque simul Viennam versus tulerint, et simul sepelierint. At, si caput S. Juliani jam ante erat Viennæ, non satis capio, qua occasione sepultum fuerit cum corpore S. Ferreoli. Certe Ferreolus illud secum non tulerit ad carcerem, et consequenter secum non habuit in fuga ex carcere. Quare non invenio, qua de causa Viennenses illud caput ultra Rhodanum tulissent, præsertim cum sepultura S. Ferreoli metu persecutoris clanculum per- F agenda esset. Verum non hæreamus diutius in rebus obscuris admodum et dubiis. Nam nihil certi statuere propono: sed data argumenta mihi sufficere videntur ad locum martyrii S. Ferreoli pro dubio saltem habendum. Quod vero spectat ad tempus, Sanctus creditur passus in generali persecutione Diocletiani et Maximiani, sive circa annum 304. Rationes allegavi ad XXVIII Augusti in Commentario Actis S. Juliani prævio.

ACTA

Ex editione Ruinartii, cum Surii editione collata.

a

Cum per universas provincias genus Christianorum, Deo carum, invisum diabolo, deservire a sacrilegis ritibus cogeretur, Crispinus quidam,

Sanctus, captus et interrogatus · *Sur. compellere* · b

A dam, temporis illius præses, in Viennensi civitate juxta imperatorum præceptum cœpit ad sacrificandum cogere * Christianos. Sedens ergo pro tribunali, cum detestabili consilio honorare *b* obtemperantes, contradicentes autem punire decrevit. Quique dum acerbissime in cunctos Dei servos per ministrum furoris sui grassaretur officium, contigit, ut inter alios etiam beatissimum martyrem Ferreolum, habitu solo, non officio militantem, quod esset proditus Christianus, sacrificare compelleret, dicens : Parere te ante omnes necesse est, Ferreole, invictissimorum principum legibus, quibus et pro militiæ stipendiis fidem debes, et pro majestate reverentiam, et pro honoris augmento parendi irreprehensibilem devotionem. Quamobrem oportet * te obtemperare consilio, ne dissimulationem * pœna castiget. Sacrificare ergo diis jussus es *c*, quid moraris? Sanctus Ferreolus dixit * : Christianus sum, sacrificare diis non debeo. Imperatoribus, quamdiu salva religione licuit, militavi. Opera mea, cum tibi parui, justis legibus debui : sacrilegis numquam servivi, adversus noxios, non adversus Christianos militare proposui. Stipendia, quæ commemoras, non requiro. Pascat sacrilegum militem sacrilegus imperator. Temporalis vitæ lucra non requiro : mihi sufficit, si salva religione liceat vivere Christianum. Quod si id non liceat, paratus sum mori.

** Sur. oportet igitur* · ** ibid. dissimulantem* · c · ** ibid respondit* · B

constanter respondet: · d

2 Præses dixit : Unde tibi, Ferreole, isthæc tanta moriendi fiducia? Fortassis post injuriam legum, post contumeliam principum, venit ex desperatione vivendi *d*. Sed patitur hoc plane abolitum fieri humanitas nostra, quod vel in deos, vel in principes contumaciter protulisti; modo dictorum tuorum te pœniteat, et legibus satisfacias repudiando sectam Christianorum, et numinibus sacrificando. Ferreolus respondit : Humanitatem tuam, et indulgentiam, quam promittis, tibi vel imperatoribus tuis deinceps militaturus exspectet : quorum legibus injuriam non facit, qui legem Dei eis anteponit. Ille potius reus est, qui Divinitati detrahit, qui insensibilia et caduca veneratur. Ego Creatorem, non creaturam adoro. Deum non in manufactis quærendum ipse loquitur, qui cuncta formavit, cujus testes sunt cælum, terra, et quæcumque vel deorsum jacent, vel desuper fulgent. C Omnia ista illi serviunt, quæ propter nos creans, in omnibus Deus profutura nobis, non dominatura constituit *e*. Vos potius recte ordinata perturbatis, præponendo temporalia æternis, mortua viventibus, scientibus bruta, mendacium veritati : et propterea in superbiam lapsi, atque in perpetuum damnati estis cum spiritibus malignis. Deus vero, qui universorum Dominus est, et æternus Imperator, dedit servis suis per Jesum Christum Filium suum fiduciam moriendi Per quem etiam donat nobis resurgendi spem, ut ad amplioris vitæ incrementa, præsentis vitæ detrimenta nobis profutura credamus.

e

acriter verberatus, in atrocem carcerem conjicitur: · ** Sur. nisi sacrificaveris*

3 Præses ait : Ut video, jacturam vitæ jam fecisti. At dignum est tamen, ut etiam tormenta contemnat, qui consilii humanitate non flectitur. Quæ nisi sacrificando præveneris *, quam sint acerba, cognosces. Sed cum minis cerneret haudquaquam permoveri beatissimum Ferreolum, sisti eum præcepit, et acrius verberari. Cumque nec sic, succedentibus sibi ex more tortoribus, eum flecti posse videret, jussit eum oneratum ferro includi in carcere, dicens : Rebellem hunc squalidus et omnem pœnam excedens carcer includat. Reum se sentiat majestatis : careat luce contemtor deorum. Compedito stare non liceat, sedentem quoque ferri deprimant pondera : jacentem etiam ipsa, quæ adstringit, vastior catenarum colligatio consumat, donec ad validiorem præparatus quæstionem *f*, omnia, quæ in criminosos constituta sunt, tormenta percurrat. Quibus dictis, statim ministri præsidis beatissimum Ferreolum, oneratum ferro, in carcerem conjecerunt, adhibitisque custodibus, eum servare cœperunt denuo præsentandum.

Ex editis. · f

divinitus carcere liberatus fugit, sed rursum captus occiditur. · ** Sur. sentit* · g · E · h · i · k · l

4 Illic vero biduo exacto, tertia die mane, ut fit, artiori somno oppressis custodibus, sponte solutis vinculis, liberum se Dei Servus agnovit *, et lento gradu accedens ad ostium, illud patere sibi cernit. Itaque secundum Euangelium persecutionem fugiens, ad extraneam properabat regionem. Egressus foras portam *g* Lugdunensem, ancipiti defixus consilio constitit, quærens secum, cui potissimum viæ insisteret, et ut nulla posset relinquere indicia ipsum insecuturis. Præmissa itaque oratione, difficili natatu Rhodanum transmittere instituit. Sed quænam servis Dei elementa non serviant? aut quando Martyris precibus non quælibet adversa mitescant? Armatus igitur fide, et de Domini promissione securus, amnem fidus ingreditur. Quem sibi incumbentem, deductis blande vorticibus, leni tergo solidior unda suspendit : atque cum ita beatus Martyr natandi conatu paucis trajicit impulsibus, et in ulteriorem ripam securus exit *h*. Dehinc concito gradu ingressus aggerem publicum, usque ad Jarem *i* fluvium percucurrit; ubi cum a persecutoribus comprehenderetur, et revinctis post tergum manibus duceretur in eum locum, in quo sepulcrum sancti corporis ejus veneramur, subito instinctu crudelitatis percussus *k*, occubuit Quem fidelis religiosorum civium devotio ad præsidium civitatis non longe a Rhodano cum summa veneratione tumulavit. Cujus beneficia per civitates, sicut expetuntur votis, ita beneficiis frequentibus approbantur *l*, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est virtus in sæcula sæculorum, amen.

ANNOTATA.

a *Apud Surium :* A ministris satanæ sacrilegis ritibus servire cogeretur.

b *Ibidem :* Cum detestabili consilio honoraret obtemperantes, contradicentes autem puniret. *Et sic tota dictio in sequentibus nonnihil immutata est, licet in re non sit differentia.* F

c *Ibidem :* Sacrifica ergo diis *etc. Similia quædam in responso* Ferreoli *leviter immutata sunt.*

d *Ibidem :* Vitæ desperatio te invasit.

e *Ibidem :* Quæ etiam omnia propter nos creavit, nobis utique profutura, non dominatura nobis.

f *Surius habet :* Donec severiori quæstioni præparatus *etc.*

g *Idem :* Egressus autem extra portam *etc.*

h *Ab hoc loco usque ad finem nulla omnino est diversitas inter editiones Surii et Ruinartii, cum tamen antea sint frequentes, ex quibus præcipuas solum observari, ut non immerito suspicer, illam partem ex sola Surii editione a Ruinartio desumptam, cum omnia nostra Mss dissentiant.*

i *De hoc flumine Ruinartius in Annotatis ait :* Videtur esse Geria, vulgo la Gere, qui in Rhodanum labitur. *Vellem certius edicere possem, quis sit designatus fluvius. Nam ex eo forte aliquid de loco martyrii colligeretur.*

k *An satis verisimile appareat, occisum esse San-*

Ex editis.

Sanctum ab iis, qui fugientem comprehenderant, considerandum relinquo illis, quibus ea Acta excellentia videntur. Mihi certe id parum probabile fit, præsertim cum constet, Sanctum fuisse decollatum. Nihil in Actis Mss. reperitur de morte Sancto illata subito instinctu crudelitatis; *sed post acceptam mortis sententiam capite plexus dicitur. Aliud quoque hic vix credibile apparet, nam dicitur Sanctus primo miraculo ex carcere evasisse, altero fluvium natando trajecisse, et paulo post iterum captus et occisus. Quis facile credat, Deum gemino miraculo Sanctum adjuvisse, ut eodem die potius occideretur satellitum petulantia, quam postea judicis sententia?*

l *Talis Actorum conclusio de beneficiis* per civitates *petitis et obtentis non est in ullo codice nostro. Eam igitur Surii potius esse credo, quam antiqui auctoris.*

ACTA ALTERA

Aut eadem potius ex Mss.

B

Dum per universas provincias Christianorum genus carum Deo, invisum diabolo, deservire sacrilegis ritibus cogeretur, sicut est proditum, Crispinus quidam, temporis illius præses, in Viennensi Civitate, juxta imperatorum præceptum, cœpit ad sacrificandum cogere Christianos. Et sedens pro tribunali detestabili consilio cœpit *a* honorare obtemperantes, contradicentes autem punire, quique dum acerbissime in cunctos Dei servos per ministrum furoris sui grassaretur officium; contigit, ut beatissimum martyrem Ferreolum, habitu sibi *, non corde, specie tenus, non officio militantem, quia esset proditus Christianus, sacrificare compelleret, dicens: Parere te primitus necesse est *b* invictissimorum principum legibus, quibus et pro militiæ stipendiis fidem debes, et pro majestate reverentiam, pro honoris augmento parendi inreprehensibilem devotionem. Quamobrem oportet te obtemperare consilio, ne dissimulationem pœna castiget. Sacrificare ergo diis jussus es; quid moraris? Ferreolus dixit: Christianus sum; sacrificare non debeo: imperatoribus, quamdiu salva religione licuit, militavi. Operam meam, cum tibi parui, justis legibus debui, sacrilegis nunquam promisi *c*. Adversus noxios non adversus Christianos militare proposui. Stipendia, quæ commemoras, non requiro. Pascat sacrilegum militem sacrilegus imperator. Temporalis vitæ lucra non requiro. Mihi sufficit, si salva religione liceat vivere Christianum. Certe, si id non licet, sufficit mori *d*.

Ferreolus interrogatur:

a

* *al.* solo

b

C

c

d

2 Præses dixit; Quæ in te tanta est, Ferreole, moriendi fiducia? An forsitan post injuriam regum, et contumeliam principum venit ex desperatione vivendi? Patitur hoc abolitum fieri humanitas nostra, quod vel in deos, vel in principes contumaciter protulisti, si dictorum tuorum gerens pœnitentiam satisfeceris *e*, repudiando sectam Christianorum, legibus nostris * consenseris, vel sacrificaveris numinibus. Ferreolus dixit: Humanitatem tuam, vel indulgentiam, quam promittis, tibi vel imperatoribus tuis deinceps militaturus exspectet. Quorum legibus injuriam non facit, qui Dei legem præponit. Ille potius reus est Divinitati, qui insensibilia, et caduca veneratur. Ego Creatorem, non creaturam adorare proposui: mihi Deum non manufactum quærendum, ipse loquitur, qui cuncta formavit; cujus testes sunt cœlum, et terra, et quæcunque vel deorsum jacent, vel desuper fulgent. Omnia ista illi deserviunt, quæ propter nos creans, in omnibus Deus profutura nobis, non dominatura constituit. Vos potius recte ordinata turbatis, præponendo temporalia æternis, mortua viventibus, sentientibus *f* bruta, mendacium veritati, et propter *g* superbiam lapsos, atque in perpetuum damnatos spiritus Deo, qui universorum Dominus est, et imperator æternus, quique dedit servis suis per Jesum Christum Filium suum fiduciam moriendi, per quem certa spe resurgendi in ampliorem vitæ modum, vitæ præsentis damna nos provehunt.

et præsidi constanter respondet.

* imperatorum

D

f

3 Præses dixit: Jacturam vitæ, ut video, jam fecisti. Dignum est tamen, ut etiam tormenta contemnat, qui consilii humanitate non flectitur. Quæ, nisi sacrificando præveneris, quam sint acerba, cognosces. Et cum his minis non permoveri cerneret beatissimum Ferreolum, sisti eum præcepit, et acrius verberari. Quem cum succedentibus sibi ex more tortoribus flecti non posse sentiret; jussit eum oneratum ferro recludi in carcerem, dicens: Rebellem hunc squalidus, et omnem pœnam excedens carcer includat, reum se sentiat majestatis, careat luce contemptor deorum. Compedito stare non liceat, sedentem quoque ferri deprimant pondera, jacentem etiam ipsa, quæ astringit, vastior catenarum junctura sustineat *h*, donec ad validiorem præparatus quæstionem, omnia, quæ in criminosos constituta sunt, tormenta percurrat. Quibus dictis, statim ministri præsidis beatissimum Ferreolum oneratum ferro in carcerem concludentes, præordinatis custodibus servare cœperunt denuo præsentandum.

verberibus affectus, carcere includitur.

E

h

4 Ubi transacto biduo, die tertia diluculo, altius, ut fit, depressis sopore custodibus, resolutis sponte vinculis, liberatum se Dei servus agnovit. Et lento accedens gressu ad ostium carceris, patere sibi liberum sentit egressum. Secundum Evangelium fugere persecutionem ad extraneam præparat regionem. Egressus foras portam Lugdunensem, ancipiti defixus consilio constitit, quærens secum, cui potissimum viæ insisteret, vel quemadmodum non posset præbere indicia secuturis. Præmissa itaque oratione, transire Rhodanum difficili parat natatu; qui muros Viennensis urbis alluens, ipso eam, quo percurrit, tramite ornat, ac munit, utilem præbens civibus commeatum, præcipiti autem profundo hostem repellens. Sed quæ Dei servis elementa non serviant? aut quando martyris precibus non quælibet turbida et adversa mitescant? Armatus ergo fide, et de Domini promissione securus, amnem fidus ingreditur: quem superjectum sibi deductis blande vorticibus leni tergo solidior unda suspendit: atque eum beatus Martyr nisu natantis paucis transmisit impulsibus, et in ulteriorem ripam securus egreditur.

carcere divinitus liberatus, Rhodanum tranat et fugit.

F

5 Dehinc concito gressu ingressus aggerem publicum usque ad Jarem *i* fluvium percucurrit, ubi a persecutoribus comprehensus, et tentus, vinctis post tergum manibus ductus est, donec ad vicum, qui vocatur Brivate *k*, pervenisset, ubi eum sibi offerri una cum sancto martyre Juliano præses *l* præcepit. Quos non cognita nobis interlocutione discutiens, plecti capite ex lege constituit. Ibi utriusque beatum sanguinem terra suscepit, et claro basilicæ extante monumento, hodieque *m* a circumjectis regionibus frequentatur. Quæ in honorem sancti Juliani martyris constructa est, quia ibi esset cæsus et conditus *n*: ubi evidentibus hodie-

Rursum capitur, et Brivate occisus, prope Rhodanum sepelitur.

i

k

l

m

n

A dieque virtutibus meritum martyris, et diaboli persequentis confusio perdocetur. Illo vero regioni illi per dispensationem divinam donato, beatissimum martyrem Ferreolum fideles, quique de Vienna sequuti fuerant, ad civitatis suæ præsidium fide probabili retulerunt; condentes eum in ripa ulteriore Rhodani, quæ civitatem spectat, haud procul a flumine.

ubi ecclesia eidem deinde condito. 6 Ubi ne inhonoro diu clarus Martyr lateret sepulchro, Castalius vir præcipui nominis de primoribus Viennensis urbis, illustris semper familiæ in patres ac posteros, vel quæ ab ipso quaquaversum deducitur linea optimæ admodum nobilitatis, cathecuminus adhuc, et necdum baptismi gratiam consecutus, basilicam in honorem Martyris fecit, fundans eam tanto opere, quanta et fide; præmittens hoc munus Deo, ut ad baptismi consummationem cum patrocinio Martyris perveniret. Ubi *o* hodie fusis Domino orationibus plebs lætatur de Martyre, et plebis devotionem domino beatus Ferreolus insinuat *p*.

ANNOTATA.

B a *Hic dissentiunt Mss. in vocibus. Nam vox* cœpit *sine alia mutatione in duobus omissa est, in alio, est* præcepit; *in alio legitur* honorabat et puniebat. *At omnia eodem redeunt.*

b *In aliquot Mss. additur,* Ferreole; *in pluribus omittitur.*

c *In omnibus Mss.* promisi, *videlicet* operam meam. *Attamen Ruinartius et Surius habent* servivi.

d *Alias* moriar, *in alio,* cupio mori.

e *Hic multum in vocibus dissonant codices; sed idem in omnibus significatur: ut etiam fit in mox sequentibus.*

f Sentientibus *in omnibus Mss. Ruinartius tamen habet* scientibus, *quod ex Surio, qui stylum mutavit, acceptum opinor, ut et alia nonnulla.*

g *Hæc usque ad finem numeri in omnibus fere codicibus nonnihil erant mendosa, in aliis magis, in aliis minus. Ex ea corruptione factum existimo, ut Surius, qui pauciora verisimiliter habuit exemplaria, verba detorserit in alium sensum hoc modo:* Et propterea in superbiam lapsi, atque in perpetuum damnati estis *etc. Surii verba adoptavit Ruinartius: nam ea sic in codicibus inventa, non* C *facile crediderо.*

h *In Mss. omnibus,* Junctura sustineat, *non* colligatio consumat, *ut habent Surius et Ruinartius.*

i *Pro* ad Jarem *in quibusdam Mss. legitur* ad Zarem, *ut dixi in Commentario num. 14. Quis sit fluvius, ignorare me fateor.*

k Brivas, *hic* Brivate *dictum, oppidum est in Arvernia ad Elaverem fluvium. Martyrio ibi coronatus est S. Julianus, ibique etiam coronatum* S. Ferreolum, *olim credidit ecclesia Viennensis: neque id improbabile esse, ostendi in Commentario num. 19 et seqq. Magis improbabilem puto eorum sententiam, qui hæc Actis ab interpolatore addita credunt, cum vix dubitare possim, quin rescissa sint a Surio.* Ex Mss.

l *Præses hic intelligendus non videtur Crispinus, qui præerat Viennæ; sed alius quispiam eidem subditus, qui Brivate mandata dabat. Quod vero auctor ait,* oblatos simul præsidi fuisse Julianum et Ferreolum, *ipsius assertione adeo non fit certum, ut magis credam, occisum prius fuisse Julianum, sicut prius Vienna discesserat, et captus erat. Etenim auctor ipse, tum verbis illis,* non cognita nobis interlocutione discutiens, *tum silentio suo de die martyrii, satis insinuat, sibi non omnino compertа fuisse, quæ Brivate erant peracta tempore martyrii* S. Ferreoli. *In Actis, sicut a Surio et Ruinartio impressa sunt, auctor asseverantius de morte Sancti loquitur, an autem verius, multum dubito.* E

m *Sex codices in hunc sensum conspirant, licet aliqui sint mendosi, et pro* exstante *habeant* ex tanto. *Unus habet:* Basilicæ extante hodie monumento, quæ a circumjectis *etc.*

n *Ex hoc loco colligitur, quando scribebat hic auctor, necdum conditam fuisse ecclesiam* S. Ferreoli, *quæ præter memoratam S. Juliani exstabat in territorio Brivatensi tempore S. Gregorii Turonensis.*

o *Pro* ubi *in aliis legitur* et, *in aliis* ut.

p *In uno Ms. additur,* Regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est virtus et honor in sæcula sæculorum. Amen. *Et similis conclusio reperitur in tribus aliis. At ea abest a codicibus nostris, et a Trevirensi. Habes, lector studiose, Acta gemina, aut, ut magis credo, eadem diverso modo edita. Posteriora hæc nihil habent ex sola Surii editione; sed veniunt ex septem Mss., invicem ubique consentientibus, exceptis solum mendis, aut leviusculis vocum mutationibus, quæ transcribentium ignorantia aut negligentia in codices irrepere solent. Priora vero liberius suo more edidit Surius, stylum subinde mutando: quod ipsum præcipue fecisse credo, ubi dictionem in codicibus mendose expressam inveniebat. Ruinartium porro ex Surio* F *multa sumpsisse non dubito, quia in collatione deprehendi, ipsius editionem cum Suriana verbis consonare, ubi differt a codicibus nostris; cum nostris vero saltem aliquibus consonare, quando a Surio dissidet.*

AUCTORE J. S.

D

DE S. METHODIO EPISC. MART.

CHALCIDE IN GRÆCIA

SYLLOGE

§ I. Locus episcopatus et martyrii variis dubitationibus obnoxius, uti alia fere omnia ad Sanctum spectantia.

FORTE SUB DIOCLETIANO. *Memoria Sancti in Martyrologiis Latinis hoc die*

De S. Methodio *episcopo, licet scriptis celebri et martyrio, plura habemus dubitationibus obnoxia, quam certo enarranda.* S. Methodium *elogio inter Scriptores ecclesiasticos celebravit S. Hieronymus. Ex hoc vero eumdem Fastis inseruisse videntur martyrologi Latini, quorum vetustis-*
B *simus est, quantum novimus, auctor Parvi Martyrologii Romani a Rosweydo editi. Nam hic ad* XVIII *Septembris sic habet :* Methodii, Olympi Lyciæ, et postea Tyri episcopi, qui sub Diocletiano martyrio coronatus est. *Hæc repetiit Ado, locum martyrii solum adjungens his verbis :* In Chalcide Græciæ martyrio coronatus est. *Adonis verba dat Usuardus, observans tantum ulterius, unde fuerint accepta, dum addit :* Ut scribit S. Hieronymus. *Plura ex Hieronymo sumpsit Baronius,* Methodium *in Martyrologio Romano ita memorans :* Natalis sancti Methodii, Olympii Lyciæ et postea Tyri episcopi, sermonis nitore ac doctrina clarissimi, qui ad extremum novissimæ persecutionis (ut scribit sanctus Hieronymus) in Chalcide Græciæ martyrio coronatus est. *Notkerus ab his non dissentit; sed apud ipsum mendose pro* Chalcide *legitur* Ebacide. *Wandelbertus tale dat elogium :*

> Ore, fide Antistes, signisque et sanguine martyr
> Methodius, quartum denum celebrandus honorat.

Quartumdecimum *intellige* Kalendas Octobris, *id est, diem* XVIII *Septembris. Mitto Martyrologia*
C *hisce recentiora. In Martyrologiis vero Hieronymi, Bedæ, Flori, et Rabani memoria* Methodii *non reperitur.*

ex S. Hieronymo, qui eumdem elogio celebrat, ut episcopum Olympi et Tyri :

2 *Sanctus Hieronymus in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum cap. 83* Methodium *laudat hoc modo :* Methodius Olympi Lyciæ, et postea Tyri episcopus, nitidi compositique sermonis, adversus Porphyrium confecit libros; et Symposium decem virginum; de Resurrectione Opus egregium contra Origenem, et adversus eumdem de Pythonissa; et de αὐτεξουσίου *(id est, de Libero arbitrio,)* in Genesim quoque, et in Cantica canticorum Commentarios, et multa alia, quæ vulgo lectitantur. Et ad extremum novissimæ persecutionis, sive, ut alii affirmant, sub Decio et Valeriano, in Chalcide Græciæ martyrio coronatus est. *Hactenus S. Hieronymus. Socrates, qui eodem seculo* V, *quo S. Hieronymus defunctus est, floruit, eique suppar fuit, meminit de* Methodio, *tamquam primo oppugnatore Origenis, ita ipsum perstringens lib. 6 cap. 13 :* Laboravit hoc morbo *(scribendi contra Origenem)* primum Methodius, Olympi Lyciæ civitatis episcopus. *Hæc Socrates, plurium hæreticorum defensor, ita ut nihili faciendum sit, quod ille carpat* S. Methodium *ob oppugnatum Origenem. Illud interim observo, a Socrate dici* Olympi *episcopum, non item Tyri. Accedit S. Maximus, qui* S. Methodium *similiter vocat* Olympi urbis Lyciæ *episcopum, nulla facta mentione de Tyri episcopatu. Verba data sunt in S. Methodio Patarensi ad* XX *Junii.*

E

alii inter scriptores laudant Methodium Patarorum episcopum.

3 *Verum aliæ oriuntur dubitationes de sede episcopali* S. Methodii. *Nam Leontius Byzantius, qui sub finem seculi* VI *aut initium* VII *floruit, et Historiam de Sectis conscripsit, in hoc Opusculo Act. 3 pag. 431 enumerat doctores, qui floruerunt post tempora Apostolorum usque ad imperium Constantini Magni, interque eos* Methodius *laudatur his verbis :* Methodius Patarensis episcopus, *Græce* Πατάρων Patarorum. *Erat sane hujus nominis urbs in Lycia, sed longe Olympo dissita. Nam utraque quidem vicina erat mari, sed Olympus versus Pamphyliam, Patara vero versus Cariam erat posita, ac utrique intermedia erat civitas Myrensis, ecclesiastica Lyciæ metropolis, et S. Nicolai episcopatu celebris. Itaque dici nequit, eamdem esse civitatem Patara et Olympum. Frustra allegantur verba Suidæ, in* Methodio *dicentis,* Μεθόδιος Ὀλύμπου Λυκίας ἤτοι Πατάρων, καὶ μετὰ ταῦτα Τύρου ἐπίσκοπος. Methodius Olympi Lyciæ aut Patarorum, et deinde Tyri episcopus. *Etenim verba hæc non significant, Olympum et Patara eamdem esse urbem, ut nimis festinanter dixit Combefisius; sed insinuant dubitationem Suidæ de primo* Methodii *episcopatu, fuissetne Olympensis aut Patarensis. Ratio dubitandi erat, quod S. Hieronymus aliique* Olympi *episcopum dicerent; Leontius vero et post ipsum alii* F
Patarensem *vocarent episcopum. Nam etiam a S. Joanne Damasceno lib. 3 de Imaginibus in fine laudatur Opus* S. Methodii episcopi Patarensis, de Resurrectione. *Demum Menologia et Menæa Græcorum* Methodium Patarensem *celebrant ad* XX *Junii, et ex his Fastis de* S. Methodio *Patarensi egit Henschenius noster ad* XX *Junii.*

Itaque dubium est, an idem sit, et Olympensis simul ac Patarensis.

4 *Alia modo exsurgit ex hisce dubitatio. Nam ambigitur, utrum idem sit* Methodius, *qui ab aliis* Olympensis, *ab aliis* Patarensis *vocatur episcopus. Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum die* XIV *Junii distinctos credidit. In eamdem sententiam propendit Henschenius noster, quando ad* XX *Junii disputavit de* S. Methodio *Patarensi; sic tamen, ut dubitaverit, distinguendine essent, an confundendi, et hujusce rei examen remiserit ad hunc diem. Leo Allatius in Diatriba de Methodiorum scriptis utrumque eumdem credit, dicens fuisse episcopum utriusque civitatis. Hanc opinionem secuti sunt alii plerique, inter quos nuperrime Lequienus in Oriente Christiano. At nullum invenio argumentum, quo alterutra opinio satis fiat certa. Pro non distinguendis duo-*
bus

AUCTORE J. S.

A bus Methodiis, qui scripserunt ante imperium Constantini Magni, aut potius ante finitas imperatorum gentilium persecutiones, afferri potest, quod unum solum Methodium agnoscat S. Hieronymus, unum dumtaxat recenseant Leo Byzantius, aliique scriptores, qui auctores ecclesiasticos enumerarunt. At reponi potest, alios quoque ab illis omitti, ut mirandum non foret, si ex duobus Methodiis unum omisissent, præsertim si quis contenderet, Patarensem pauca solum scripsisse, aut omnino non scripsisse, sed alterius scripta illi ex errore attributa. Certe non facile pro certo admisero, Olympensem simul et Patarensem episcopum fuisse Methodium, ut contendunt Allatius et Lequienus. Cum enim civitas Myrensis secundum Lequienum tom. 1 col. 965 episcopum habuerit a primo Christi seculo, et intermedia sit Olympo et Pataris, nullo modo fit verisimile, ecclesias Olympensem et Patarensem seculo III aut IV ab eodem episcopo administratas.

aut alterutrius solum loci episcopus: an vero duo diversi.

5 Mihi sane verisimilius apparet, posteriores Græcos; qui episcopatum Patarensem S. Methodio doctori attribuerunt, a vero aberrasse. Nam primus, qui scitur Patarensem dixisse episcopum, est Leontius Byzantius, tribus fere seculis Methodio posterior. Verum, si causam erroris conjectura B investigare voluerimus, nulla erit verisimilior, quam si conjiciamus, Pataris etiam claruisse aliquem episcopum Methodium, cumque ante Olympensem seculo III floruisse. Etenim sic intelligemus, quo modo contingere potuerit, ut jam tempore S. Hieronymi duplex esset sententia de tempore martyrii S. Methodii, ac alii vellent, ipsum fuisse coronatum ad extremum novissimæ persecutionis; alii medio seculo citius, sub Decio et Valeriano. Miror sane, S. Hieronymum, qui illa scribebat ante finem seculi IV, certo scire non potuisse, utrum vir tam celeber, qualis fuit Methodius, coronatus esset eodem seculo, an vero circa medium seculi III. At ea dubitatio facile oriri potuit, si quis Methodius episcopus sub Decio aut Valeriano passus sit, alius vero circa finem persecutionis Diocletiani. Præterea S. Hieronymus Methodium suum Tyri deinde facit episcopum, quod nullus dixit de Patarensi. Demum S. Hieronymus Chalcide passum dicit Methodium. At Græci numquam asseruerunt, Patarensem extra ecclesiam suam esse passum. Quapropter non desunt rationes, quæ suadent, Methodium C Olympi ac deinde Tyri episcopum non esse eumdem cum Methodio Patarensi. At ea non invenio argumenta, quibus rem certam facere valeam, ideoque dubiam relinquo.

Certe locus episcopatus est admodum dubius.

6 Tillemontius, qui de S. Methodio disseruit tom. 5 Monum. Eccl., non minus ambigue loquitur de ipsius episcopali sede, et alias insuper movet difficultates nota 1. Primo dubitat, an Methodius revera fuerit Tyri episcopus, quia translatio ab episcopatu Olympensi ad Tyrium non est admodum verisimilis ob diversitatem provinciarum, longe invicem dissitarum, nam Olympus est in Lycia, Tyrus in Phœnicia. Augetur difficultas, quia circa tempus, quo Methodius martyr obiit, episcopatus Tyrius videtur possessus fuisse ab aliis. Certe Henschenius noster tom. III Februarii pag. 172 martyrium S. Tyrannionis, episcopi Tyri, ex Eusebio figit anno 310, ut ipsi vix succedere potuerit S. Methodius, et deinde in eadem persecutione coronari, maxime si in Græcia passus est, ut scribit S. Hieronymus. Preterea difficultas non levis oritur ex Epistola Joannis Antiocheni patriarchæ ad S. Proclum Constantinopolitanum, scripta anno 431, editaque in Nova collectione Conciliorum apud Baluzium col. 893, ubi enumerantur præcipui Ecclesiæ doctores, qui floruerunt usque ad inchoatum seculum IV, in variis provinciis, et de Methodio dicitur; In Hellade vero et Illyrico Methodius et alii patres, qui pietate claruerunt. Non capio, cur Antiochenus patriarcha Methodium Helladi adscribat aut Illyrico, si Tyrius fuerit episcopus, aut etiam Olympensis in Lycia. Suspicari quidem possemus, de alio Methodio loqui Joannem Antiochenum; sed ille alius non innotuit; et Hieronymus etiam martyrium S. Methodii doctoris figit in Græcia, quod mirum est, si Olympensis et Tyrius fuerit episcopus. Tot paradoxa suspicionem ingerunt, plures fuisse Methodios, quorum confusione enatæ sunt istæ difficultates.

Dubius quoque martyrii locus.

7 Rursum ambiguus est locus martyrii. Chalcidem in Græcia nominat Hieronymus. Hoc Tillemontius et Henschenius exponunt de Chalcide, quæ est in Eubœa insula Græciæ, licet alia etiam Chalcis sit in Ætolia, Græciæ item provincia. Sophronius, qui Catalogum S. Hieronymi Græcum fecit, coronatum S. Methodium scribit ἐν Χαλκίδι τῆς Ἀνατολῆς, in Chalcide Orientis, designans nimirum Chalcidem Syriæ, quæ nomen dat provinciæ Chalcidenæ, cujus est caput. Hic martyrii locus magis cohæret cum episcopatu Tyrio, et ideo verisimilior E esset, nisi obstaret auctoritas S. Hieronymi. Allatius agnoscit, Sophronium habere in Chalcide Orientis, sed nodum velociter scindens, ait corrupte id legi in Sophronio, cum integre sic legi debeat, ut Hieronymianis concordent. Facile admisero, locum non aliter Græce redditum a Sophronio, quam Latine fuerat expressus ab Hieronymo. At non video, quare exscribentium vitio minus in Hieronymi textum Latinum, quam in Græcum Sophronii, mendum aliquod irrepere potuerit. Suidas certe habet, ut Sophronius, non ut Hieronymus. Itaque nequeo dicere cum Allatio, locum Hieronymi integrum esse, textum vero Sophronii corruptum, nisi dubia pro certis venditare voluero. Quin potius magis propenderem in locum Sophronii, ut confirmatum a Suida, et in Chalcidem Syriæ, ut Tyro propinquiorem, nisi obstarent rursus verba Joannis Antiocheni mox allegata, quibus Methodius annumeratur doctoribus Græciæ aut Illyrici, non Syriæ aut Asiæ. Verum hæc verba non modo repugnant martyrio in Syria obito; sed æque contraria videntur episcopatui in Lycia asserto et deinde in Phœnicia. F

imo et tempus,

8 Tempus martyrii, quod a Baronio, Allatio, Tillemontio, et aliis statuitur circa finem persecutionis Diocletiani, et nominatim a Tillemontio Nota 2 circa annum 311 aut 312, vix certius apparet, quam cetera jam excussa. S. Hieronymus, ut jam vidimus, passum dicit, vel ad extremum ultimæ persecutionis, vel sub Decio et Valeriano. Dubitatio hæc de Methodii ætate ostendit, S. Hieronymum non fuisse optime instructum de spectantibus ad Methodium, cujus quidem scripta viderat, sed gesta non æque noverat. Sophronius locum Hieronymi cum eadem dubitatione Græcum fecit. Suidas idem forsan dicere voluit, sed nonnihil diversa expressit. Nam verba ipsius, exacte reddita Latine, ita sonant: Qui circa extrema persecutionis temporibus Decii et Valeriani etc. Leontius Byzantius Act. 3 numerat Methodium Patarensem inter illos doctores, qui floruerunt post tempora Apostolorum et ante Constantinum Magnum, Methodium nominans ante S. Gregorium Thaumaturgum. Hæc omnia valde ambigua sunt; cum enim S. Hieronymus dubitationem extendat a Decio usque ad finem fere ultimæ persecutionis; quis mo-

AUCTORE J. S.

modo credat, satis constitisse Hieronymo, Methodium non esse passum tempore aliquo intermedio, nimirum sub Aureliano, aut initio persecutionis Diocletiani, aut sub alio imperatore? Præterea quis certo definiat, quo anno finem novissimæ persecutionis statuere voluerit S. Hieronymus, annone 312, in quo agentibus Constantino et Licinio, finem persequendi Christianos fecit Maximinus; an vero anno 323, quo Licinius resuscitatam iterum persecutionem clade sua et morte finire coactus est?

quod ratiocinia Tillemontii

9 Tillemontius Nota 2 in Methodium allegat rationes aliquot, ut ostendat, S. Methodii martyrium contigisse anno 311 aut 312. Primo observat, Sanctum non esse passum sub Valeriano, ideoque minus sub Decio, quia scripsit contra Porphyrium, qui anno 263, id est, tribus annis post finitam Valeriani persecutionem, tantum annos numerabat triginta. Solida est hæc ratiocinatio: nam satis constat, Porphyrium non tam cito cœpisse scribere contra Christianos, et eidem consequenter non respondisse Methodium, nisi diu post finitam Valeriani persecutionem. Secundo allegat Tillemontius ex S. Hieronymo lib. 1 contra Rufinum hæc
B verba Eusebii, scribentis Apologiam Origenis: Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui hæc et hæc de Origenis locutus est dogmatibus? Tum sic argumentatur: Hæc innuunt, necdum mortuum fuisse Methodium, quando ita de ipso loquebatur Eusebius. Hic autem Apologiam istam certo non scripsit ante annum 309. Itaque eo anno vivebat Methodius. Ex his ulterius infert, martyrium ipsius figendum sub finem persecutionis Diocletiani anno 311 aut 312. Non negaverim, istud ratiocinium subtile videri et probabile. Certum tamen non videtur, vixisse Methodium, quando ista scribebat Eusebius: et consequenter ex data observatione nequit certa erui conclusio.

non faciunt omnino certum,

10 Quin imo alii forsan ex allegato Hieronymi loco probare contendent, mortuum jam et Martyrem fuisse Methodium, quando ei prædicta objiciebat Eusebius. Nam dicit S. Hieronymus, idem, quod sibi objiciebatur a Rufino, objectum ab Eusebio fuisse Methodio episcopo et martyri. Et mox ait, idem ab Ariano homine objici clarissimo et eloquentissimo Martyri. Dicere enim poterunt, Eusebium ista non objecisse Martyri, si vivebat Methodius, et postea solum martyrio coronatus est. At hæc con-
C secutio æque erit incerta: nec superest Opus Eusebii, ex quo clarius appareret, utrum de vivente locutus sit Methodio, an de mortuo. Præterea; etiamsi certo constaret, vixisse anno 309 S. Methodium, ex eo certo colligi non posset, coronatum fuisse anno 311 aut 312; cum etiam pati potuerit sub persecutione Licinii circa annum 320. Ex disputatis hactenus abunde liquet, pleraque spectantia ad personam S. Methodii incerta esse, nimirum an fuerit idem cum Methodio Patarensi, an fuerit primum Olympi, postea vero Tyri episcopus, utrum scripserit in Asia aut Syria, an in Græcia, martyrne occubuerit seculo III an IV, utrum in persecutione Diocletiani, an citius, aut etiam serius; et demum utrum coronam martyrii consecutus sit in Græcia, an in Syria. Etenim dubitatio S. Hieronymi de tempore martyrii, cum ad annos facile sexaginta extendatur, omnino insinuat, non satis comperta fuisse Hieronymo spectantia ad S. Methodium; atque ea de causa nos minus firmiter inhærere posse iis, quæ de gemino ipsius episcopatu et loco martyrii affirmat.

11 Ad tot dubia adjungi potest aliud, videlicet an S. Methodius alio nomine dictus fuerit Eubulius, ut Allatius aliique asserunt ex S. Epiphanio. D
Nam hic hæresi 64 num. 63, ubi amplissimum S. Methodii locum allegaverat contra Origenianos, subdit, ista esse τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου τοῦ καὶ Εὐβουλίου, ex disputatis a B. Methodio, qui et Eubulius. Ex hoc loco colligunt, Eubulii etiam nomen fuisse S. Methodio, ut etiam observavit Petavius in Annotatis ad locum allegatum. Verum hæc non videtur fuisse mens S. Epiphanii. Noluit dicere, opinor, S. Methodio aliud nomen fuisse Eubulium, sed eo nomine disputasse contra Origenem. Etenim Opus S. Methodii contra Origenem de Resurrectione, ex quo plurima adduxit S. Epiphanius, erat Dialogus cum interlocutoribus saltem quatuor, nempe Proclo et Aglaophonte, disserentibus utcumque pro Origene, ac Eubulio et Auxentio, qui contra Origenem disputabant, ejusque errores refellebant. Ex his præcipuus disputator erat Eubulius, ut liquet ex Epiphanio num. 43 in fine. Quapropter nihil videtur dicere in allegato loco S. Epiphanius, nisi se dedisse, quæ Eubulii nomine disputaverat Methodius. Itaque Eubulius non fuit nomen Methodii, sed nomen, quod in illo Dialogo dederat præcipuo disputatori, cujus ratiocinia E
allegaverat Epiphanius. Sic S. Methodius in Symposio suo aut Convivio Virginum personam præcipuam similiter Eubulium nominavit. Evanescit igitur fictitium Sancti nomen, ex Epiphanio male intellecto natum, et aliis omnibus ignotum.

§ II. Scripta S. Methodii, quorum pars magna perdita, enumerantur.

Quamvis certo non constet de loco et tempore, quibus floruit, episcopatum gessit, scripsitque, ac pro Christo sanguinem fudit S. Methodius, ut jam vidimus; certum tamen est, episcopum fuisse et martyrem, multaque edidisse scripta, vergente ad finem seculo III, aut seculo IV, antequam solus imperaret Constantinus Magnus. Æque certum est, scriptorem fuisse magni nominis, et multorum elogiis celebratum. S. Hieronymus, jam laudatus num. 2, dicit, fuisse scriptorem nitidi compositique sermonis. Idem rursum num. 10 vocat clarissimum et eloquentissimum F
Martyrem. Idem Methodius a S. Epiphanio hær. 64 num. 63 dicitur Vir apprime doctus, acerrimusque veritatis Patronus. Joannes Antiochenus in Epistola ad S. Proclum anno 431 data, recenset S. Methodium inter episcopos doctoresque illustrissimos, quorum fides fuit probata, illumque solum nominat ex illis, qui floruerunt in Hellade, sive Græcia, et in Illyrico, ut jam dixi num. 6. Leontius Byzantius de Sectis Actione 3 numerans præstantissimos doctores, qui floruerunt post tempora Apostolorum usque ad Constantinum, novem tantum recenset, iisque annumerat Methodium Patarensem, qui vel Methodius noster est, aut illis annumeratur, quia cum nostro confunditur. Præterea auctoritas S. Methodii laudatur a multis Patribus antiquis cum elogio, ut videre est apud Allatium in Diatriba de Methodiorum scriptis, ex qua huc nonnulla breviter transfero. Per Joannem Thessalonicensem episcopum ibidem num. 16 vocatur, Magnus Methodius; a S. Anastasio Sinaita, Sapientia percelebris; ab Andrea Cæsariensi rursum, Magnus, a S. Maximo, aliisque pluribus Sanctus martyr. Verum, omissis aliis,

aliis. Sancti scriptorum catalogum texam, exordium ducens ab operibus per S. Hieronymum laudatis.

primus refutat Porphyrium contra Christianos scribentem;

13 *Primo, teste Hieronymo*, Adversum Porphyrium confecit libros. *Erat Porphyrius philosophus gentilis, Christianis infestus admodum, qui sacras legebat Scripturas, ut Christianos acrius et subtilius oppugnaret. Scripsit autem contra ipsos grande Opus in quindecim libros divisum, de quo latius consuli potest Tillemontius tom. 4 Imperatorum in Diocletiano art. 31, ubi observat, eum in Siciliam venisse anno 267, ibique diu mansisse, et contra Christianos scripsisse. Itaque potuit* S. Methodius *ad scripta Porphyrii respondere non diu post annum 270; et multo etiam serius, si vixerit usque ad annum 311 aut 312. Certe primus fuit, qui Porphyrium cœpit refutare, teste variis locis S. Hieronymo. In Epistola ad Magnum Oratorem ita habet:* Scripserunt contra nos (*Christianos*) Celsus atque Porphyrius. Priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius et Apollinaris fortissime responderunt. Quorum Origenes octo scripsit libros: Methodius usque ad decem millia procedit versuum *etc. Eosdem Porphyrii oppugnatores recenset in Apologia pro libris contra Jovinianum. In Præfatione vero Commentariorum in Danielem innuit, Opus* Methodii *contra Porphyrium non fuisse absolutum. Nam, ubi dixerat Eusebium et Apollinarem Porphyrio* solertissime *respondisse; subjungit:* Et ante hos ex parte Methodius. *Quapropter non est incredibile*, S. Methodium *huic Operi esse immortuum, et forte pro mercede martyrii coronam consecutum. Ceterum hoc Sancti Opus excidit, præter Excerpta paucissima, quæ ex Damasceno et aliis dedit Combefisius in Operibus* S. Methodii *pag. 442 etseqq.*

scribit Symposium virginum, quod ob Arianis

14 *Sequitur apud Hieronymum:* Symposium decem virginum. *Dialogus est de Virginitate, qui primum editus est a Leone Allatio Romæ anno 1656, deinde recusus a Petro Possino, et demum a Combefisio (qui ante Excerpta solum illius Operis cum reliquis* Methodii *fragmentis ediderat) idem Symposium recusum est in Auctario novissimo pag. 64 et seqq. Porro Photius hujus Operis dat Excerpta cod. 237, et col. 963 de eo observat sequentia:* Observandum, Dialogum hunc, qui Symposium inscribitur, sive de castitate, magnam partem adulteratum esse. Offendes enim in illo adjectas et Arianas vanasque opinationes, aliasque male sentientium fabulas. *Combefisius post Dialogum hunc Photii censuram subjungit pag. 142; sed mox pag. 143 de ea re sententiam suam exponit his verbis:* Inter reliqua Methodii, hanc maxime lucubrationem ab hæreticis depravatam, et Arianicas voces habere, Photii censura est. Putem ego Methodium pro ævi simplicitate, nonnulla a se inspersisse non satis elimata exque regula ecclesiastica; velut fere superiores Patres non prorsus accurati fuere. Nec video, ut nulla hic quidam deprehendant vere laborantia: nam sunt aliqua, quæ vix sensum Catholicum faciant, quantumvis quis emolliat, ac nisi prorsus vim verbis faciat.

corruptum aliqui credunt, alii purum existimant,

15 *Allatius in Diatriba sua num. 12 negat, opinationes Arianicas reperiri in* Methodii *Symposio, quale nunc exstat. Nam postquam observaverat, aliqua Patrum scripta ab hæreticis corrupta esse; et nonnulla etiam in pluribus Patribus vetustis reperiri, quæ nec accurata sunt, nec a posteris admissa; sic prosequitur:* Quidquid tamen sit, in hoc plane, quod præ manibus est, Symposii exemplar, similes hæreticorum fabulæ, potissimum Arianæ, nullæ inspersæ sunt: nec est, quod non possit Catholice Catholicis auribus exponi. *Addit, Patres subinde in fervore disputationis aliqua protulisse minus probanda, et utcumque faventia hæresibus postea enatis.* Quæ licet vera sint, *inquit*, in Symposio tamen Methodii, quod nunc publicamus, locum non habent, quod in eo nihil sit, quod Arianam hæresin stabiliat. Imo si recte singula examinentur, sunt nec pauca, quæ illam refellunt, et penitus destruunt. *Vides, opinor, studiose lector, quam diversæ sint duorum editorum sententiæ. Nolim ego judicium meum interponere de omnibus, quæ leguntur in Symposio, cum otium mihi per alia negotia non suppetat expendendi singula tam accurate. Ausim tamen candide edicere, crisin Combefisii iniquiorem* S. Methodio *videri. Si enim aliqua* vix sensum Catholicum faciant, *ut ipse pronuntiat, eaque ab ipso* Methodio *sunt conscripta, quo modo factum dicemus, ut Ariani* S. Methodii *verba in patrocinium hæreseos suæ non allegaverint? Etenim tempore Arianorum notissima erant* Methodii *Opuscula, et Sancti nomen tam celebre, ut Græci ante Arianam hæresim vix ullum videantur habuisse doctorem magis celebrem, magisque probatum. Præterea legit Photius quatuor diversa* Methodii *Opera; et de hujus tantum corruptione conqueritur. At, si* Methodius *usus fuisset quibusdam loquendi modis, qui Arianis favere videbantur, tales verisimiliter in aliis quoque ipsius Operibus fuissent inventi, et sic Photius non fuisset conquestus de corruptione solius Symposii. Dicendum igitur videtur, aut veram esse sententiam Allatii, et omnia* Methodii *verba sensu Catholico facile exponi posse, aut recte dixisse Photium, Opus ab Arianis fuisse corruptum. Forte etiam Photius codicem habuit corruptum, Allatius purum.*

dialogus est in laudem virginitatis.

16 *Personæ, quæ loquuntur in Symposio, sunt decem virgines, indeque vocatur,* Convivium decem virginum. *Cum virginibus vero non raro colloquitur* Arete, *sive* Virtus. *Accedit* Gregorium *mulier, quæ omnia in convivio peracta narrat* Eubulio. *De* Eubulio *autem, virne sit* Eubulius, *an etiam mulier* Eubulium *dicta, lis est inter Possinum et Combefisium. Nam Possinus credit, virum designari, quia ubique adjuncta habet masculina. Hac de causa ab eo passim vocatur* Eubulius, *aliquando tamen etiam* Eubulium, *ut codices habere fatetur. Combefisius vero in Annotatis existimat,* Eubulium *etiam esse feminam, fassus nihilominus, masculino generi personam ipsius jungi. Sic initio statim de Eubulio dicitur* βουλόμενος volens, *quod de femina dicendum erat* βουλομένη, *et sic constanter, ubicumque adjuncta virum aut mulierem designare possunt, virum indicant. At res levioris est momenti, cum persona sit fictitia.*

Componit Opus de Resurrectione contra Origenem.

17 *Post laudatum de Virginitate dialogum sequuntur apud S. Hieronymum duæ lucubrationes contra Origenem, quarum prima nominatur:* De Resurrectione, *quod* Opus egregium contra Origenem, *vocat Hieronymus. Allatius num. 13 multos adducit Patres, qui Opus* de Resurrectione *laudaverunt. Inter illos plurima ex eodem Opere adducit S. Epiphanius hær. 64 contra Origenistas, nimirum in editione Petavii a pag. 534 usque ad 590 producitur disputatio* Methodii *contra Origenem, licet variæ personæ inducantur loquentes, maxime* Proclus *et* Eubulius, *quibus breviter subinde respondent* Aglaophon *et* Auxentius. *Nam hoc etiam* S. Methodii *Opus per formam dialogi compositum fuit, ut clarissime patet ex Epiphanio. Hic autem pag. 534, antequam addu-*

adducit dissertationem Methodii, *ita scribit :* Ego vero iis ipsis, qui ante me in eum laborem incubuerunt *(refutandi Origenis errores)* et oratoriis lenociniis fucatam hominis nequitiam justissimis rationibus diluerunt, præstantior videri nequaquam affectans, . . . contentum me iis esse oportere putavi, quæ beatus Methodius in Oratione, quam de Resurrectione scripsit, adversus eumdem Origenem disseruit. Quæ quidem hic ad verbum omnia transcribam Sic igitur Methodius, ut infra scriptum est, loquitur. *Tum omnia* Methodii *sunt, quæ Procli et aliorum nomine disseruntur, usque ad paginam 590 : ibique subjungit Epiphanius :* Atque hæc sunt e beati Methodii, qui et Eubulius *(in hoc Dialogo)* dictus est, scriptis ordine decerpta, quæ de Origene, depravataque Origenis fide, sophisticis cavillationibus implicata, in eodem de Resurrectione libro disseruit. Quæ hoc loco proposita sufficere contra illius nugas putavimus impiamque doctrinam. . . . . Et quamquam alia pleraque ad idem argumentum Methodius, ille vir apprime doctus, acerrimusque veritatis patronus, in eodem libro disputarit totidem fere, quot a nobis excerpti sunt, versibus; B nihilominus. . . satis esse duximus, huc usque ex illius Opere transtulisse. *Hactenus Epiphanius. Nescio sane, quid causæ fuerit, cur illum locum integrum non dederit Combefisius in Excerptis* Methodii. *Edidit tamen Excerpta aliqua ex libro de Resurrectione, nimirum ex Epiphanio, ex Damasceno, et plura ex Photio, quæ videri apud ipsum possunt inter Methodiana primo loco.*

et de Pythonissa : improbabile est, ipsum retractasse scripta

18 *Alterum Opus* Methodii *contra Origenem S. Hieronymus exprimit hoc modo :* Et contra eumdem de Pythonissa. *De hoc Opusculo nihil superesse videtur, aut certe etiamnum latet in bibliothecis. Porro causa horum contra Origenem Opusculorum Socrates, Novatianorum non tantum, sed etiam Origenis patronus,* S. Methodium *carpit verbis num. 2 datis, tamquam maledicum, et post alia quædam de eodem* Methodio *subjungit :* Methodius quidem, cum in libris suis Origenem diu multumque insectatus fuisset, postea tamen, quasi palinodiam canens, in Dialogo, quem XENONEM inscripsit, summa eum admiratione prosequitur. *Baronius ad annum 402 num. 18 merito arguit Socratem ob hæc dicta, observatque, contrarium prorsus factum a* S. Methodio, *uti habet Eusebius, qui, teste Hieronymo, carpebat* Methodium, *quod scriberet contra Origenem,* C *quem antea laudaverat. Tillemontius ejusdem est sententiæ, meritoque uterque asserit, fide indignum esse Socratem in iis, quæ dicit de palinodia ob scripta contra Origenem. Res mihi tam bene firmata videtur a Baronio ex silentio defensorum Origenis, ut mirer Pagium potuisse hisce se opponere in Critica ad annum 402 num. 3. Habuit quidem Pagius Huetium pro sua opinione contra Baronium, et ex illo ait :* Potuit Methodius primum Origenem laudare, et deprehensis postmodum erroribus, vituperare, et iisdem demum excusatis ad priorem sententiam redire. *Verum nec Huetio credere possum, nec Pagio, tantæ levitatis fuisse* Methodium, *ut de Origene sententiam bis mutarit, nec tacuissent Eusebius et Rufinus, si errores Origenis semel oppugnatos demum excusasset* Methodius.

contra Origenem, quem etiam oppugnat in Opere de Creatis,

19 *Dubitat Allatius num. 17, an Dialogum aliquem,* Xenonem *dictum, scripserit* S. Methodius; *creditque se* vestigia manifesta Xenonis dialogi *invenire* in Opere Methodii DE CREATIS, seu Genitis, ex quo Excerpta Photius subministravit in Bibliotheca *col. 931. At certius est, illud* D *etiam Opus* Methodii *de Creatis contra Origenem, quem in eo centaurum vocat, quod sacra prophanis misceret, fuisse scriptum. Videri possunt Extracta apud Photium, eademque recusa apud Combefisium pag. 336. Verumtamen non est improbabile,* S. Methodium *scripsisse aliquem Dialogum, inscriptum* Xenonem, *in eoque Dialogo Origenem ab ipso laudatum : nam eatenus Socrati fidem habendam existimo. Contra omnino improbabile apparet, in eo Dialogo palinodiam cecinisse* Methodium, *et sententiam priorem de erroribus Origenis mutasse, quod ne Socrates quidem aperte dicit. Id enim si fecisset, tam acerbo animo in* Methodium *non scripsisset Socrates, nec Eusebius ipsum ob mutatam de Origene sententiam carpere voluisset.*

20 *Forte Dialogus* Xenon *erit illud ipsum Opus, quod contra Porphyrium scripsit Sanctus : nam in Opere contra Porphyrium aut gentiles poterat justa ratione laudare Origenem, ut defensorem Christianorum contra Celsum; imo etiam in tali Opere laudare Origenem potuisset ab ingenio et eloquentia, etiamsi antea contra ipsum scripsisset. Quapropter dubitare merito possumus, an ille Dialogus fuerit scriptus ante Opera contra Origenem,* E *an vero postea. Si enim scriptus fuerit contra gentiles, sine ulla mutatione opinionis pristinæ de Origenis erroribus, potuit argumenta ipsius contra Gentiles merito laudare; et sic non erraverit Socrates, nisi in modo enarrandi facta, nimirum quod quasi palinodiæ attribueret, quæ* Methodius *justa ratione fecerat. Ita Socrates obtrectandi studio male attribuit, quod* Methodius *errores Origenis impugnare cœperit.*

potuit tamen Origenem laudare in Opere contra Gentiles aut aliis.

21 *Sequitur apud S. Hieronymum :* Et de αὐτεξουσίου de Libero arbitrio. *Extracta satis ampla hujus Operis dat Photius cod. 136 col. 939. Plura dedit Combefisius, credens totum pene Opusculum se edere ex tribus partibus. Prima pars ante edita erat a Meursio, secunda item in Bibliotheca Photii, tertiam habuit ex Ms. Sirmondi, ac in fine modicum addidit fragmentum ex Damasceno. Dialogus est contra Valentinianos hæreticos scriptus, qui interlocutores habet Orthodoxum et Valentinianum, ut latius videri potest apud Combefisium a pag. 347. Alia duo Opuscula* Methodii *Hieronymus subjungit hoc modo :* In Genesim quoque, et in Cantica Canticorum Commentarios; et multa alia *etc. Observat Allatius num. 19, Commentarios in Genesim olim laudatos fuisse* F *nomine* Quæstionum in Genesim; *sed nulla affert fragmenta alicujus momenti, uti nulla afferuntur ex Commentariis in Cantica.*

Opus de Libero arbitrio contra Valentinianos, & alia duo.

22 *Præter jam dicta Combefisius edidit duas* S. Methodii *Orationes; priorem jam ante editam pag. 396 hoc titulo :* Methodii episcopi Patarensis et martyris de Symeone et Anna, quo die Domino in templo occurrerunt, ac de Sancta Deipara *(Græce* εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον.) *Alterius pag. 430 titulus est :* Sancti patris nostri Methodii episcopi et martyris oratio in Ramos palmarum. *Priorem* S. Methodio *episcopo martyri etiam tribuit Fabricius in Bibliotheca Græca tom. 5 pag. 257, de altera dubitat. Tillemontius vero Nota 6 in* Methodium *vehementer de utraque dubitat, et in eam inclinat sententiam, ut utramque recentiorem faciat. Henschenius noster, qui re minus examinata, priorem laudaverat tom 1. Februarii pag. 268 in Hypapante Domini, tamquam hujus* Methodii, *in Vita S. Methodii Constantinopolitani tom. 2 Junii pag. 973 eam* Methodio *nostro prorsus ab-*

Oratio de Symeone et Anna S. Methodii martyris.

A *abjudicat cum Oudino. Ego dubitare non possum, quin utraque sit composita aliquot seculis post* Methodium, *quandoquidem auctor iis utitur modis loquendi, qui invaluerunt post concilium Nicænum, et post Ephesinum, ut facile perspiciet, quisquis antiquitatis bene peritus, eas attente legere voluerit. Certe vox* ὁμοούσιος, *qua aliquoties utitur Methodius ille, usitata non fuit ante concilium Nicænum: vox* Θεοτόκος, *quam similiter non solum in titulo, sed in ipsa quoque oratione repetitis vicibus habet, solum usui esse cœpit tempore concilii Ephesini. Verum, ut brevis sim, dicere sufficiat, multas voces in illa Oratione reperiri, quas apud antiquiores Græcos non facile reperias, totamque dictionem longe distare a nitore et puritate* Methodii *nostri; tantumque accedere ad stylum Græcorum recentiorum, ut plane non videam, quomodo Allatius ullam styli similitudinem invenire potuerit inter orationem de Symeone et Anna et Symposium* Methodii *de Castitate.*

sed multo posterius composita.

23 *Habent tamen argumentum, quod ineluctabile credunt, qui illam Orationem* S. Methodio *martyri attribuere volunt, Combefisius et Allatius. quorum etiam opinioni subscripsit Joannes* B *Albertus Fabricius in Bibliotheca Græca tom. 5 pag. 256. Initium Orationis tale est, prout Latine exprimitur apud Combefisium pag. 396 :* Cum olim, quantum quidem breviter licuit, quæ de virginitate dicenda erant, in Symposiacis de Castitate (Græce ἐν τοῖς περὶ ἁγνείας συμποσίοις in Symposiis *sive* conviviis de castitate) ceu jactis fundamentis abunde explicuerimus *etc. Credunt Combefisius et Allatius, clare hic laudari* Symposium *olim a* Methodio *scriptum*, ut nullus sit dubitandi locus, *inquit Combefisius pag. 469. Verum istud argumentum non tanti faciendum est, quanti illud æstimarunt laudati scriptores. Etenim materia de castitate et virginitate talis est, ut plurimi Patres de ea sæpius egerint; neque unus* Methodius *martyr castitatem et virginitatem multis laudibus celebrarit. Vox vero* συμπόσιον convivium *talis quoque est, ut pro sermone ad populum per metaphoram minime ineptam adhiberi possit : nam Chrysostomus in Homiliis suis frequenter dicit, se* convivium exstruere *aut* mensam apponere. *Quapropter auctor illius Orationis ait, se jam in variis orationibus ad populum de virginitate breviter lo-* C *cutum esse. Hoc autem modo explicanda ipsius verba, liquet primo ex numero plurali, quo utitur* ἐν τοῖς συμποσίοις in conviviis, *cum enim unum tantum* Symposium *scripserit* S. Methodius *martyr, si illud indicare vellet auctor, diceret* ἐν συμποσίῳ, in Symposio, *non* in Symposiis. *Secundo auctor Orationis dicit, se* breviter *egisse de virginitate : at* Methodius *in Symposio prolixe admodum de virginitate disputavit. Itaque ineptum est illud argumentum ad Orationem illam* Methodio *martyri adscribendam; cum ipsa ab initio usque ad finem stylo, verbisque recentioribus, et accurato contra Arianos, Nestorianos, Eutychianosque loquendi modo, aperte clamet, se longe juniorem esse.*

Auctore J. S.

alia etiam S. Methodio martyri perperam attributa.

24 *De altera Oratione in* Ramos Palmarum, *quæ etiam Chrysostomo adscripta fuit, dixisse breviter sufficiat, non videri illam* Methodii *martyris. Edidit præterea Combefisius nonnulla Excerpta* Methodii, *uti et Allatius aliud quodpiam fragmentum. At ea levioris sunt momenti; nec plura afferuntur, quæ* Methodio *martyri merito adscribi possunt. Nam legitur quidem* Apocalypsis *aliqua sub nomine Methodii, sed certo recentioris est. In bibliotheca regia Parisiensi habetur Homilia* in Præsentationem *adscripta* Methodio Patarensi, *ut habet Catalogus manuscriptorum in codice 1194. Similis tituli* in Præsentationem *homilia in codice 1171, qui dicitur esse seculi decimi, attribuitur cuidam Methodio* Myrorum *episcopo.* E *Hanc minime vidimus, et forte eadem erit, quæ in altero codice tribuitur Patarensi, in altero vero Myrensi Methodio, de quo nihil præterea inveni. Ceterum, si inscriptiones, quibus Opuscula in codicibus attribuuntur certis auctoribus, minus frequenter aberrarent a vero, quam revera aberrant maxime in codicibus, qui variorum simul scriptorum Opuscula exhibent, suspicarer post medium seculi* V *aut seculo* VI *floruisse aliquem Methodium Patarensem. Nam hic posset auctor esse Orationum, quæ* Methodio *martyri male attribuuntur; et illius etiam occasione fieri potuisset, ut* Methodius *martyr a Græcis recentioribus* Patarensis *episcopus crederetur. Verum toties fallunt tituli Opusculis præfixi in codicibus, ut ex illis solidum argumentum haberi nequeat. Ceterum quæ de* S. Methodio *Patarensi dixerunt Græci in Fastis suis, videri possunt data ad* XX *Junii. An vero alter fuerit* Methodius *Olympensis et Tyrius, de quo nunc agitur; alter Patarensis, de quo ibi actum; mihi magis ambiguum videtur, quam ut judicium meum interponere velim, aut pro distinctione contendere. Judicet ea de re studiosus lector, uti placuerit. Nam ego solum de* Methodio *martyre egi,* F *quia omnia non erant exposita ad* XX *Junii. Orationes vero, quæ Martyris non sunt, probabiliter attribuuntur Methodio patriarchæ Constantinopolitano, qui floruit seculo* IX, *et de quo apud nos actum ad* XIV *Junii.*

DE SS. SOPHIA & IRENE MM.

EX FASTIS GRÆCIS ET ROMANIS

J. S.

Hæ Martyres videntur distinctæ a synonymis.

D*uas Martyres sine titulo virginitatis Baronius in Martyrologio Romano hodie sic annuntiat :* Item sanctarum martyrum Sophiæ et Irenes. *Hasce acceptas a Græcis, indicat in Annotatis. Græci autem in Menologio Sirletiano ita habent ;* Et commemoratio sanctarum mulierum Sophiæ et Irenæ. *Ne martyrii quidem titulus ibi exprimitur. At in Menæis impressis et martyrium asseritur, et genus mortis. Nam annuntiantur verbis Græcis, quæ consonant his Latinis :* Eodem die, memoria sanctarum martyrum mulierum Sophiæ et Irenes. *Deinde subjunguntur hi versiculi :*

Ἐιρήνη καὶ Σοφία τμηθεῖσαι κάρας,
Σὲ τὴν ὑπὲρ νοῦν εἶδον εἰρήνην, Λόγε.
Irene et Sophia, abscissis capitibus,
Te, qui pax es intellectum superans, intuebantur, Verbum.

Nihil præterea de hisce Martyribus adjunctum invenio : neque illarum memoria est ad hunc

diem

AUCTORE J. S.

diem in Menologio Basiliano et similiter abest a variis Græcorum Fastis apud nos Mss. Contra in Ms. bibliothecæ Ambrosianæ habentur ad præcedentem diem, et illo die etiam memorantur in Menologio Sirletiano. Ceterum nonnulla oriri potest suspicio, easdem aliis etiam diebus a Græcis commemorari, quandoquidem sine omni elogio hic exhibentur, et in paucis solum Fastis. Verumtamen probabilius apparet, hasce Sanctas esse distinctas ab aliis synonymis, quæ variis anni diebus annuntiantur : quamvis enim singularum nomina sæpius per annum recurrant, non simul tamen, tamquam sociæ in martyrio, Sophia et Irene *aliis diebus commemorantur, ut simul annuntiantur hodiernæ. Plura non habeo addenda.*

DE S. EUSTORGIO I, EPISC. CONF.

MEDIOLANI IN INSUBRIA

C. S.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

§ I. Sancti memoria in variis Martyrologiis varie relata : ejus cultus, Missa et Officium : Vitæ, quarum nulla a nobis excudenda.

B

ANTE MEDIUM SECULI IV *Annuntiatur hoc præsertim die a multis,*

D*uos hujus nominis sanctos confessores inter episcopos suos celebrat ecclesia Mediolanensis, quorum junior seculo* VI *adolescente obiit, coliturque die* VI *Junii, ad quam Henschenius et Papebrochius de eo paucis egerunt tom. 1 ejusdem mensis, pag. 643 et sequenti. Alter, a S. Athanasio in Epistola ad episcopos Ægypti et Lybiæ, sanctoque Ambrosio in Sermone contra Auxentium laudatus, duobus seculis prior est, et hac die* XVIII *Septembris, qua obiisse creditur, annua memoria celebratur. De eo, ad hunc præsertim diem, agunt multa Martyrologia vetusta et recentiora, luxato tamen sæpe nomine, additisque ipsi non raro perperam sociis et palma martyrii, aut eodem etiam nonnumquam in duos distracto. Hieronymianum vetustius, a Francisco Florentinio editum, illum hoc die sic annuntiat :* In Mediolano depositio S. Eustorgi episcopi. *Rhinoviense inter Hieronymiana contracta, edita a Sollerio tom.* VII *Junii corruptius habet :* Mediolanio, Eutropi episcopi. *Richenoviense ibidem :* Mediolanio, Eutropii episcopi. *Augustanum S. Udalrici rectius ait :* Eustorgii ; *Labbeanum :*
C
Eustorgi.

quorum aliqui ipsum ut martyrem perperam memorant.

2 *In genuino Beda de eo nihil legitur; sed inter ejusdem auctaria in Opere nostro ante tom. 2 Martii vulgata, Barberinianum apographum eodem die habet :* In Mediolano depositio S. Eustorgii episcopi. *Attrebatense et Tornacense ibidem ipsum ad diem præcedentem perperam retulerunt, ubi aiunt :* In Mediolanô depositio S. Eustorgii. *Diem rectius cum ceteris assignat aliud Martyrologium quod Bedæ nomen pariter præferens exstat apud Martenium tom. 6 Ampliss. Collect., ubi col. 646 nomine nonnihil mutato, legitur :* S. Eostorgii episcopi. *De die consentit etiam Rabbanus, ad eumdem sic inquiens :* Mediolano depositio Eustorgii episcopi. *Adone et Usuardo de ipso silentibus, multa hujus auctaria apud Sollerium meminerunt, e quibus tamen non pauci codices et editio Maxima Lubecana Usuardino textui in fine male adjecerunt :* Item sanctorum Trophimi, Oceani et Eustorgii ; *quasi hi omnes martyrium simul passi fuissent. Codex Hagenoyenses, qui ipsis etiam alios anonymos adjungit, martyrii lauream diserte adscribit ;* Ipso die, *inquiens ,* Passio sanctorum martyrum Trophini, Oceani et Eustorgii, et aliorum. *Codex Vaticanus addit Palæstram* Nicomediæ, *et* Eustorgium *appellat* episcopum. E

3 *Verum hi omnes codices a vero aberrarunt : certum enim est,* S. Eustorgium, *qui hoc die colitur, Mediolanensem episcopum esse, neque hunc martyrem, sed* confessorem, *teste S. Ambrosio, fuisse. Sed neque ad eamdem classem alios memoratos martyres spectare, videri potest apud Florentinium num. 1 laudatum. Editio Lubeco-Coloniensis propterea geminum* Eustorgium *distinxit, unum episcopum, alterum martyrem, de utroque hac die sic memorans :* Item Mediolani, natale S. Eustorgii episcopi et confessoris. Hic corpora sanctorum trium Magorum a Constantinopoli Mediolanum transvexit, et multis miraculis clarens, in pace quievit. Eodem die SS. Trophimi, Oceani et Eustorgii martyrum. *Eadem fere habet Grevenus. In alium errorem impegit Petrus de Natalibus, qui Catalogo Sanctorum etiam duos* Eustorgios *inseruit, ambos episcopos, quorum unum lib.* XI, *cap. ultimo martyrem faciens, cum duobus sociis supra dictis breviter sic annuntiavit :* Trophimus et Oceanus atque Eustorgius episcopus passi sunt martyrium XIV Cal. Octob. *Alterum episcopum Mediolanensem lib. 4, cap. 45 confessorem recte nominavit, sed de ejusdem obitus die cum ceteris martyrologis minime consentiens, in fine Vitæ seu elogii ait :* Sanctus autem Eustorgius in pontificem *(Mediolanensem, ut præmiserat)* consecratus, post laudabilia sanctitatis opera in Domino quievit Mediolani sepultus III Idus Aprilis.

alii male geminant, eo hoc die

F

solus episcopus Mediolanensis confessor colitur

4 *Huic errori occasionem dare potuit Eustorgius presbyter, quem prætermisit, qui eo Aprilis die passus dicitur in Martyrologiis Usuardinis, ut ad eumdem diem videri potest apud nos tom. 2 Aprilis, pag. 13. Maurolycus tamen et Felicius tam hunc, quam illum ad diem* XI *Aprilis retulerunt : sed Episcopum Mediolanensem ad* XVIII *Septembris spectare, Majores nostri ibidem inter Prætermissos jam observarunt, et ex vetustioribus Martyrologiis constat,* S. Eustorgium, *qui hodie annuntiatur, episcopum Mediolanensem fuisse, nec martyrem, sed confessorem; licet aliqui ipsum vel ad alios dies retulerint, vel etiam geminarint. Quod pertinet ad sanctorum trium Magorum corpora ab ipso*

A *ipso translata Mediolanum, infra refutabimus. Multo rectius Belinus, omisso Eustorgio martyre, hoc die ait :* Eodem die, sancti Eustorgii episcopi et confessoris. *Recte quoque in Martyrologio Ottoboniano a Dominico Georgio ad calcem Adoniani edito legitur :* Me iolano, depositio sancti Eustorgii episcopi. *Consonat Kalendarium Mediolanense 1, ab eodem ibidem vulgatum, quod singulari charactere, quo majora tantum festa notantur, habet :* S. Eustorgii ep. Mediol. *Præterea multa alia Martyrologia, quo dumtaxat addituros; unum Mediolanense a Petro Paulo Bosca editum, alterum Romanum Cardinalis Baronii. Horum primum hoc similiter die habet :* Mediolani S Eustorgii I, episcopi, testimonio B. Ambrosii celebris, qui corpora sanctorum Regum magorum Mediolanum admirabiliter transtulit; *alterum, ut brevius, ita rectius :* Mediolani, S. Eustorgii primi, episcopi, testimonio B. Ambrosii celebris.

Mediolani colitur 5 *Dubitare non possumus, quin S. Eustorgii cultus apud Mediolanenses suos antiquissimus sit, cum ipse S. Ambrosius supra laudatus, negans se ullam ecclesiam Arianis concessurum, ipsum inter sanctos sedis suæ episcopos recensuerit et glorioso* B confessoris *titulo condecoraverit, dicens :* Absit, ut tradam hereditatem patrum, hoc est, hereditatem Dionysii, qui in exilio fidei causa defunctus est, hereditatem Eustorgii confessoris, hereditatem Miroclis, atque omnium retro fidelium episcoporum. *Quo tamen tempore coli cœperit, incompertum mihi est : nam quod de ecclesia non admodum diu post mortem ipsi exstructa et a S. Ambrosio eidem dicata, et ejus nomine ab eodem insignita passim aiunt Mediolanenses scriptores, solidis argumentis caret; quamquam fateri oporteat, eam ecclesiam, quæ adhuc superest et ejus corpus servare dicitur, admodum antiquam esse. Certiora sunt, quæ de ipsius ecclesiastico cultu, cujus initium nescimus, aliunde habemus. Exstant in Museo nostro Missale insigne ac duo Breviaria Ambrosiani ritus, in quibus ipsius festivitas Missa et Officio peragenda hoc ipso die Septembris præscribitur. Missale illud, anno 1522 Mediolanensibus typis editum, Missam ejus exhibet, quam, quia pauca de eo habemus; censui hic recensendum.*

Missa annua 6 *Est itaque hujusmodi.* In sancti Eustorgii archiepiscopi Mediolani. Super Populum. Beati sacerdotis et confessoris tui Eustorgii nos, quæsumus, Domine, foveat pretiosa confessio, et pia C jugiter intercessio tueatur. Per. Super syndonem. Vota populi tui, Domine, propitius intende, et cujus nos tribuis annua solemnia celebrare, fac gaudere suffragiis. Per. Super oblatam. Pro sancti confessoris tui Eustorgii commemoratione munera tibi, Domine, quæ debemus, exolvimus; presta, quæsumus, ut remedium nobis perpetue salutis operentur. Per. *Sequitur* Præfatio, *cujus prima pars ex communi desumitur, deinde prosequitur :* Eterne Deus. Quando enim tibi sufficienter, Domine, referre gratias valeamus; qui ideo nos solemnitatibus martyrum atque confessorum frequenter exerces, ut et devotione continua fideles tuos incites ad profectum, et fragilitatem nostram piis intercessoribus benignus attollas. Et quæ propriis non meremur operibus, tibi placitis suffragatoribus impetremus. Inter quos debite pietatis obsequium sancto sacerdoti et confessori tuo Eustorgio exhibentes, potentiam tuam, Domine, cujus gratia talis extitit, predicamus; atque per eum nobis indulgentiam credimus non negandam. Per. Postcommunio. Quesumus, omnipotens Deus, ut hodierne munus solemnitatis acceptum, et corporibus nostris salutem prestet et mentibus. Per. *Hactenus Missa.*

Auctore C. S. et Officio ritu Ambrosiano et Romano. 7 *E duobus Breviariis, pariter Ambrosianis, vetustius anno 1539 Venetiis excusum, ad eumdem diem Officium de* S. Eustorgio *habet, sed totum ex communi confessoris pontificis præter duas orationes, quæ fere eædem sunt cum duabus primis Missæ, quam dedimus. Aliud Breviarium a S. Carolo Borromæo editum, et a Federico Cardinale Borromæo et archiepiscopo Mediolanensi recognitum auctumque, impressum est Mediolani anno 1635. In eo hodie festum ejus* solemne *præscribitur cum Officio de communi præter duas orationes jam recensitas, et lectionem tertiam, quæ propria est. Notatur autem Breviarium hoc collatum fuisse cum edito a S. Carolo anno 1582, et in Calendario prævio calamo adscriptæ sunt mutationes a laudato Cardinale Federico factæ : unde discimus, utrobique idem* S. Eustorgii *Officium esse. Lectionem illam, quam postea examinabo, interim hic recenseo.* Eustorgius e nobili familia in Græcia natus, præclaræ etiam pietatis nomine illustris, in Materni locum, qui eo tempore in Domino sancte obierat, episcopus summa omnium E voluntate creatur. Is præter alia multa religionis monimenta, quibus ecclesiam sibi commissam ornavit, illud etiam est sempiterna memoria dignum, quod sacra Magorum corpora, jam inde usque ab urbe Constantinopoli, quo jam pridem e Parthia delata erant, Mediolanum admirabiliter transtulit, eorumque nomine basilicam extruxit, quæ postea Eustorgiana appellata est. Hæc atque alia cum sancte egisset, demum clara virtute episcopus, et testimonio S. Ambrosii laudatus, ac sanctitatis in primis, quam miraculorum magnitudine Deus sæpe testatam fecit, laude clarus quievit in Domino decimoquarto Cal. Octobr. *Hactenus de Officiis Ambrosianis. Pro iis vero, qui Romanum ritum sequuntur, Eminentissimus Cæsar Cardinalis Montius, archiepiscopus Mediolanensis inter Officia propria suæ diœcesis, quæ anno 1642 edita habeo, ad eumdem diem Officium* S. Eustorgii *reposuit cum ritu duplici in sua propria basilica. Sumuntur autem omnia de Communi unius confessoris pontificis, præter lectionem jam datam. Oratio :* Deus, qui nos beati : *lectiones vero quinta et sexta ex Sermone S. Ambrosii de S. Eusebio :* Depositionem : *Missa* Statuit : *Euangelium :* Nemo accendit, *et Homilia S. Gregorii Papæ, 28 Moral., cap. 6 circa finem :* Quid per oculum exprimitur, *pro lectionibus tertii Nocturni.* F

Vita a Mombritio edita 8 *Vitam S. Eustorgii nostri sine nomine auctoris edidit Boninus Mombritius inter Acta Sanctorum tom. 1, cujus etiam exemplar aliquod mutilum habeo, nescio unde acceptum. Auctor, qui se nusquam indicat, in fine sic loquitur, acsi eam in ipsius Sancti festivitate pro concione dixisset.* Nos ergo, *inquit,* fratres carissimi, tanto Patri digna reddentes obsequia, exultemus omnes in Domino, et spirituali jucunditate lætemur, et beatissimi pontificis et patroni nostri Eustorgii sancta solemnia corde et animo celebrantes, tota nos ei fide ac devotione jugiter commendemus *etc. At quisquis is fuerit, ipsemet fatetur, sese a Sancti ætate longius abfuisse, nec monumenta litteraria consecutum esse, ex quibus ejusdem Vitam concinnaret. Sic enim loquitur :* Nec dubium, quin omnipotens Deus Electum suum, quem ante promotionem suam *(ad episcopatum Mediolanensem)* tam mirifice honorare dignatus est, celebrius postea mirificaverit; licet pauca de gestis ejus reperire possimus propter negligentiam præcedentium, qui co-

Auctore C. S.

cognita scribere, vel scripta aliquando perdita instaurare, cum potuerint, neglexerunt.

recentioris auctoris est,

9 *Illum seculo* XII *antiquiorem non esse, suadent nomina Gasparis, Balthasaris et Melchioris, quibus tres sanctos Magos, qui Christum natum in Bethleemiticis cunis adoraverunt, appellavit, et quibus ante tempora Frederici Ænobarbi a nullo Græco aut Latino scriptore nuncupatos legi affirmat Papebrochius in Ephemeridibus Græco-Moscis ante tom. 1 Maji pag.* VIII. *Id ipsum confirmatur ex eo, quod idem biographus de laudatis Magorum corporibus, quæ a* S. Eustorgio *Constantinopoli Mediolanum adducta asserit, quæque idem Fredericus post medium dicti seculi Coloniam Agrippinam jussit transferri, sic loquatur, quasi hæc suo tempore Mediolani non amplius quiescerent. Ipsum audiamus.* Illic vero sancta illa arca compositi, sancti Reges simul, major, medius et minor, quorum nomina Gaspar, Balthasar et Melchior, Mediolani die noctuque venerari et glorificari et digne laudari solebant. *Scribunt quidem aliqui Mediolanenses scriptores, corpora illa ante Frederici tempora diu latitasse, ideoque de cessatione cultus eorum, ea de causa intermissi, locutus videri potuit* B *biographus; sed primum multum est verisimilius.*

neque edenda, uti nec aliæ,

10 *Porro, ut supra fassus est, pauca ex Sancti gestis didicit, eaque ipsa, quæ habet, cum sana chronologia pugnant, nec admitti possunt, prout jam ostendit Papebrochius in Exegesi de Episcopis Mediolanensibus ante tom.* VII *Maji, et nos infra probaturi sumus. Eamdem Vitam tamquam recentiorem et variis vitiis inquinatam etiam Tillemontius rejecit tom. 6 Monument., Nota 8 in Donatistas. Non lubet itaque recudere, præsertim cum apud Mombritium legi possit, ideoque tantum refutandi causa gesta Sancti, quæ continet, in hoc Commentario recensebo. Ad manum mihi est altera Vita Ms., Roma olim ad Majores meos transmissa a patre Matthæo Gerardelli, sed prætermissis nomine auctoris, bibliotheca et codice, unde desumpta sit. Initium ejus est :* S. Eustorgius natione Græcus, archiepiscopus decimus Mediolanensis. *Quamquam autem hæc multo brevior sit Mombritiana, multo tamen etiam fabulosior est; nec ferme nisi ex fabellis contexta, quas vel refellere piget. Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 4, cap. 45 brevem pariter Vitam exhibet, quam, quia ex mox memorata, vel huic* C *simili composita est, eadem de causa prætereo.*

quæ paucis memorantur.

11 *Inter multas alias ejusdem Sancti Vitas, quas varii recentiores præcipue Mediolanenses scripserunt, Petrus Paulus Bosca in Annotatis ad Martyrologium Mediolanense laudat unam Ms. auctore Bonaventura Castillionæo, quam nondum editam intellexi. Clarissimi hujus viri, qui præpositus insignis ecclesiæ collegiatæ Ambrosianæ Mediolani obiit anno 1555, elogium habes apud Philippum Argelati tom. 1 Bibliothecæ Mediolanensis, parte altera, col. 348 et sequenti, ubi inter reliqua ejusdem Opera recensentur verbis Italicis* Vitæ undecim archiepiscoporum Mediolanensium *(inter quos* S. Eustorgius *unus est)* prædecessorum S. Ambrosii. *Tum subdit Bibliothecæ auctor :* Ms. in 4 autograph. cod. sign. L. num. 32. in bibliotheca metropolitana, et in archivo monach. S. Ambrosii cod. sign. A. num. 44. *Hujus Vitæ nullum exemplar, quod sciam, habemus; neque existimavi pro ea obtinenda laborandum mihi esse; cum ejus scriptor recentior sit, et ipsa ab aliis, qui res sacras Mediolanenses tractarunt, haud dubie visa. Prætereo multos alios scriptores, pariter recentiores, qui* S. Eustorgii *nostri Vitas seu elogia editis libris vulgarunt, quique cum* D *edita a Mombritio quoad substantiam consentiunt.*

§ II. Tempus et ordo quo Sanctus episcopatum Mediolanensem tenuit.

Sanctus se- Mediolani se- culo IV.

P*riusquam pauca, quæ de* S. Eustorgio I *perhibentur, discutiamus, opus est, ut ætatem, qua floruit, ordinemque, quo in episcopatu Mediolanensi successit, indagemus; inde enim de reliquis facilius erit judicium. In primis ex testimonio S. Ambrosii, num. 5 recitato, indubitatum est.* Eustorgium *nostrum unum ex hujus decessoribus fuisse; cum alter Eustorgius II ex dictis floruerit primum seculo* VI. *Id ipsum etiam manifestum est ex S. Athanasii Epistola ad episcopos Ægypti et Lybiæ, quam alii anno 361, alii 356 scriptam putant, et in qua Sanctus ille* Eustorgium *inter Catholicos episcopos et apostolicos viros, seu vivos seu defunctos, quos magno numero recensuit, his verbis laudavit :* Itaque si quæ scribunt *(Ariani,)* ea scriberent orthodoxi, ut magnus et confessor Hosius, et Maximinus Galliæ, aut ejus successor, Philogonius et Eustathius E Orientis, vel Julius et Liberius Romæ episcopi,... Eustorgius Italiæ,... aliique, qui idem ac illi sentiunt; si, inquam, illi his essent similes, nullus profecto in illorum scriptis esset suspicionis locus : simplex enim ac candidum est virorum apostolicorum ingenium.

Tempus ... SS. Materni

13 *Eumdem seculo* IV *Mediolani sedisse, consentiunt omnes tam catalogi episcoporum ejusdem ecclesiæ, quam scriptores, sed de ordine; quo sederit, non ita conveniunt. Papebrochius in Exegesi ante tom.* VII *Maji ejusmodi vetustum catalogum exhibet, descriptum ab Henschenio ex Ms. bibliothecæ Ambrosianæ, in quo* S. Eustorgius I *post Myroclem et Maternum, inter Protasium et Dionysium hoc modo recensetur.*

Myrocles, sedit annos XXII, depositus pridie Kalendas Decembris, ad S. Victorem.

Maternus, sedit annos XII, depositus XV Kalendas Augusti, ad S. Naborem.

Protasius, sedit annos XXII, depositus VIII Kalendas Decembris, ad S. Victorem. F

Eustorgius, sedit annos XVII, depositus XIV Kalendas Octobris.

Dionysius, sedit annos XIV, depositus VIII Kalendas Junii.

Consentit Catalogus similis, a Joanne Mabillonio editus tom. 1 Musei Italici, pag. 109 et sequentibus, præterquam quod Protasio annos XXV *sedis adscribat. Mabillonii editioni consonant duo alii catalogi, quos Muratorius tom. 2 Rerum Italicarum, a pag. 228, et tom. 4, a pag. 141 vulgavit. At vero Papebrochius ibidem clare demonstravit, non modo Maternum Myrocli, sed etiam* Eustorgium *Protasio præponendum esse. Id autem hisce rationibus evincit. Ex Actis S. Materni constat, hunc usque in gravissimam persecutionem, a Diocletiano ac Maximiano motam, Mediolani sedisse.*

Myroclis

14 *Acta illa Cuperus noster ad diem* XVIII *Julii illustravit, in quibus cum etiam legatur :* Depositus est idem Christi confessor sub Maximiano; *cumque hic anno 305 imperio se abdicaverit, consequenter mortem S. Materni initio seculi* IV *affixit. S. Myroclem, Constantino Magno im-*

A *imperante, Mediolanensem episcopum fuisse, probat idem Papebrochius ex Optati Milevitani lib. 1 ad Parmenianum, ubi dicitur concilio Romano, a Melchiade Papa in causa Donatistarum anno 313 habito, interfuisse. Verba Optati accipe.* Convenerunt in domum Faustæ in Laterano, Constantino III et Licinio III coss., VI Nonas Octobris, die sexta feria. Cum consedissent Miltiades Episcopus urbis Romæ, et Rheticius et Maternus et Marinus episcopi Gallicani, et Merocles a Mediolano *etc. Idem etiam concilio Arelatensi I anno sequenti celebrato, apud Labbeum tom. 1 Conciliorum, col. 1429 subscriptus legitur :* Merocles episcopus, Severus diaconus, de civitate Mediolanensi, provincia Italia. *Certum itaque est contra ac catalogi faciunt, Maternum Myrocli præponendum esse.*

Protasii et Materni

15 *Nec magis dubia est ætas S. Protasii, quem anno 345 adfuisse colloquio, quod S. Athanasius cum imperatore Constante Mediolani habuit, Papebrochius ibidem num. 13 docet, laudans ejusdem S. Athanasii gesta, ad diem 2 Maji illustrata, num. 166, ubi id ex ipsius Apologia adductis verbis probaverat. Eumdem denique Protasium* B *anno 347 epistolæ synodi Sardicensis ad Julium I Papam subscriptum legi observat apud Hilarium in fragmentis, quamvis corrupto nomine :* Partasius ab Italia de Mediolano. *Apud Labbeum tom. 2 Concil., col. 659 rectius legitur :* Protasius ab Italia, de Mediolano. *Et ibidem col. 678 inter eos, qui ejusdem synodi epistolæ ad omnes episcopos subscripserunt, iterum legitur* Protasius. *Sanctum denique Dionysium anno 355 e sede sua Mediolanensi in exsilium pulsum esse, docet Papebrochius tam in laudata Exegesi, quam ad diem* XXV *Maji, ubi ejusdem gesta illustravit*

S. Eustorgius non successit proxime Materno,

16 *Superest itaque, quo loco* S. Eustorgius *noster in episcoporum Mediolanensium seriem inserendus sit. In primis videtur is non longe a Diocletiani ac Maximiani temporibus amovendus : nam cum S. Ambrosius verbis num. 5 datis ipsum glorioso* confessoris *titulo diserte honoret, oportet eum aliqua pro Christi fide tolerasse; neque enim is titulus S. Ambrosii ætate aliis tribuebatur, quam qui ea de causa aliquid passi fuissent. Hinc non incommode inter SS. Maternum ac Myroclem statui posset, nisi S. Ambrosius ipsum iisdem verbis,* C *quæ juverit repetiisse, Myrocli postposuisset;* Absit, *inquiens,* ut tradam hereditatem patrum, hoc est, hereditatem Dionysii, qui in exilio fidei causa defunctus est, hereditatem Eustorgii confessoris, hereditatem Myroclis, atque omnium retro fidelium episcoporum. *Præterea minuendus tunc esset annorum numerus, quibus* S. Eustorgius *sedisse dicitur in omnibus catalogis : nam septemdecim anni episcopatus illius additi ad annum 303, circa quem S. Maternum obiisse diximus, deducunt nos ad annum 320, quo S. Myroclem jam aliquot annos sedisse constat; quippe qui anno 313 concilio Romano, annoque 314 Arelatensi interfuit. Dicemus quidem, errorem aliquem in annos Materni, Myroclis,* Eustorgii *aut Protasii irrepsisse, sed ut id in Sancti nostri annis factum esse propterea credamus, nihil nos urget, dissuadentque S. Ambrosii verba mox recitata.*

sed Myroclem inter et Protasium locandus est.

17 *Non magis verisimile est, quod habent laudati catalogi,* S. Eustorgium *Protasio proxime successisse ante Dionysium. Protasius enim ex dictis anno 347 adhuc in vivis erat, neque scitur, quamdiu supervixerit : Dionysius vero anno 355 in exsilium pulsus abiit. Hoc autem exiguum inter annos 347 et 355 medium spatium, a quo reliquum episcopatus Protasii, et initium sedis Dionysii præterea demendum est, non modo cum septemdecim annis episcopatus* S. Eustorgii *componi non potest, sed nec satis notabile tempus concedit, quo hic potuerit sedisse. Restat igitur, ut* Eustorgium *medium collocemus inter decessorem Myroclem et Protasium proximum successorem; dicamusque cum Papebrochio, eumdem honorificum confessoris titulum meruisse sub Maximiano, quando adhuc in minoribus Ordinibus ecclesiæ serviebat. Jam quod ad annos in catalogis assignatos attinet, certum est, in iis aliquem errorem cubare, si, ut faciendum probavimus, Maternus Myrocli præponatur; uti probat Papebrochius. Etenim si annos 22 Myrocli et totidem, vel etiam 25, ut habent alii Catalogi, Protasio tribuamus, et* Eustorgio *17, habebimus annos 61 vel 65, quot scilicet inter annum 303, circa quem Maternus obiit, annumque 355, quo e sede sua pulsus est Dionysius, intercedere non potuerunt.*

AUCTORE C. S.

Suspicio Papebrochii de annis sedis illorum.

18 *Hinc Papebrochius suspicatus est, cum inversione nominum episcoporum etiam annorum numerum inversum fuisse, atque adeo viginti duos annos Myroclis tribuendos esse Materno, et hujus duodecim Myrocli hoc modo :* E

S. Maternus, sedit annos XXII, scilicet ab anno CCLXXXII ad CCCIII.

S. Myrocles, sedit annos XII, usque ad CCCXV.

S. Eustorgius, sedit annos XVII, usque ad CCCXXXI.

S. Protasius, sedit annos XXII, usque ad CCCLII.

S. Dionysius, sedit annos IV, usque ad CCCLV.

Nolo equidem totam hanc chronologiam adoptare, quæ suas patitur difficultates. Licet enim in catalogis certe aliquot anni abundent, ænigmatis tamen instar est edicere, an ii Myroclis, an Eustorgii, *an Protasii episcopatui subtrahendi sint. Id unum observo : si decennium Myrocli adimatur, non amplius laborabit chronotaxis, et* S. Eustorgius *tanto propius ad Maximiani tempora admovebitur. Quia tamen res, ut dixi, incerta est, malui mortem ejus cum annorum latitudine ante medium seculi* IV *annotare.*

Refellitur aliquorum sententia

19 *De ordine succedendi consentit etiam Tillemontius tom. 6 Monumentorum, in Historia Donatistarum art. 13 et Nota 8 ad eamdem. Sunt tamen non pauci, qui ab hoc ordine recedunt, inter quos* F *Carolus episcopus Novariensis in Historia ecclesiæ Mediolanensis* S. Eustorgium *Materni proximum successorem facit, secutus, ut ipse ait, Tristanum, omnesque scriptores Mediolanenses. Præcipuum hujus argumentum est, quod titulo* confessoris *a S. Ambrosio exornetur, ideoque non videatur dubium, quin in persecutione a Diocletiano ac Maximiano cœpta ac deinde continuata passus fuerit. Verum id nihil evincit, cum S. Ambrosius non dicat, ipsum jam episcopum fuisse, dum confessor fieri meritus est. Josephus Ripamontius lib. 2 Historiæ Mediolanensis, et Ferdinandus Ughellus tom. 4 Italiæ sacræ, col. 39 et sequentibus, Maternum Myrocli pariter præponunt, sed hunc inter et* Eustorgium *interserunt quemdam Prosium vel Orosium, quem circa annum 314 Myrocli suffectum volunt, laudantque concilium Arelatense eo anno habitum, ex cujus solius subscriptionibus eum notum esse fatentur.*

aliter opinantium.

20 *Fefellit illos vitiosum ejusdem concilii exemplar, quale editum observat Papebrochius in collectione Conciliorum Coloniensi anni 1551 sub titulo Concilii Arelatensis secundi (quod tamen idem cum primo est) in quo legitur :* Ex provincia Italiæ civitate Mediolanensi Orosius episcopus, Naza-

AUCTORE C. S.

zaræus lector. *Sed errorem hunc correctum habes in accuratioribus ejusdem concilii editionibus per Labbeum et Harduinum, in quibus Myrocles seu Merocles verbis num. 14 recensitis tamquam episcopus Mediolanensis subscriptus legitur, ac deinde sequitur :* Oresius episcopus, Nazarius lector de civitate Massiliensi, provincia Viennensi. *Hinc merito monet Papebrochius, Orosium illum tabulæ episcoporum ex decreto concilii* IV *Mediolanensis sub S. Carolo Borromæo editæ perperam insertum, ex eaque eradendum esse. Non magis notus, nec Mediolanensibus episcopis accensendus est Julius, quem duo laudati scriptores* S. Eustorgii *proximum successorem faciunt ante Protasium, nixi concilio Romano, quod anno 337 sub Julio Papa celebratum perhibetur, et in quo varii episcopi cum* Julio Mediolanensi episcopo *fuisse dicuntur. Sed illa synodus ab eruditis criticis in multis vitiosa aut penitus supposititia reputatur. Vide Tillemontium supra citatum, et Pagium in Critica Baronii ad annum Christi 337, num. 10.*

§ III. Examinantur, quæ de Sancti patria, professione in seculo, modo episcopatus aditi, et translatis per ipsum sanctorum Magorum corporibus, perperam perhibentur : jacet in ecclesia sui nominis.

Quæ de ipsius patria, professione in seculo,

Vita *a Mombritio edita* S. Eustorgium *natione Græcum, patria Constantinopolitanum facit his verbis :* Fuit apud Constantinopolim urbem ante tempus B. Ambrosii, Mediolanensis archiepiscopi, vir Christianissimus, nomine Eustorgius, natione Græcus, patria Constantinopolitanus, nobilis genere, sed nobilior moribus, scientia quoque inter omnes eruditissimus. *Natione Græcum fuisse, etiam ceteri, qui de eo scripserunt, consentiunt, quibus favet ipsum nomen* Eustorgius. *Verum Constantinopoli natum fuisse, credi non sinit ejusdem urbis a Constantino Magno conditæ, annoque 330 primum dedicatæ epocha, collata cum sis, quæ de Sancti episcopatus tempore supra disseruimus. Posset quidem scriptor per prolepsim explicari, sic ut ipsum natum voluerit Byzantii, ubi Constantinopolis postmodum condita est; sed recentior, minusque accuratus est, quam ut de ejusdem assertis exponendis laboremus. Idem biographus* S. Eustorgium *plurimum commendat tum ab aliis virtutibus, tum a singulari in suggerendis consiliis prudentia, ob quas ipsum imperatori, quem non nominat, in primis carum fuisse affirmat. Deinde occasionem, modumque, quo ad episcopatum Mediolanensem ipse adhuc laicus evectus est, exponit verbis, quæ huc transfero.*

legatione, et modo aditi episcopatus

22 Factum est autem, Domino disponente, ut Virum hunc imperator in Italiam ad partes Lyguriæ, quæ nunc Lombardia dicitur, legatum transmitteret. Qui Mediolanum, ipsius provinciæ metropolim, directe veniens, a populo Mediolanensi honorifice, sicuti dignum fuit, susceptus est. Ibi vero dum commissæ sibi legationis officium clementer exequeretur, post aliquamdiu moratus, in tantam devenit gratiam et favorem cleri ac populi, quod mortuo tunc sancto Dei viro Prothasio, octavo illius civitatis episcopo, non alium nisi ipsum eligerent, consyderantes Viri probitatem eximiam, et Dei gratiam, quæ mira refulgebat in eo; necnon Christianissimi d mini sui imperatoris debitam reverentiam *etc. Post hæc* S. Eustorgium *multis reluctantem inducit, ac tandem precibus victum, Constantinopolim cum legatis Mediolanensium redeuntem, ut imperatoris consensum expeteret, quem facile impetravit. Mediolanenses scriptores de hisce consentiunt, et eorum aliqui tradunt, illum militiam professum esse : Puccinellus in Zodiaco ecclesiæ Mediolanensis parte 2 addit, eumdem in quodam bello ducis partibus strenue functum fuisse. Verum illi omnes eadem similive Vita nituntur, cujus sublestam fidem esse monuimus, et ex hoc etiam loco satis liquet.*

a ceteris referuntur,

23 *Imperatorem, cujus biographus sine nomine meminit, Constantinum Magnum fuisse, ceteri laudati scriptores affirmant; nec sane alius potuit verisimilius assignari; cum præter hunc nullus Constantinopoli simul et Mediolano imperaverit ante Constantium versus finem anni 352, ut observat Tillemontius Nota 8 in Donatistas. Sub Constantio ea fieri non potuisse, ex supra dictis indubitatum est. Sedebat enim tum Mediolani S. Dionysius, Eu*storgii *post Protasium successor. Sed neque ad Constantini imperium eadem possunt referri in sententia biographi, qui* S. Eustorgium *successorem facit Protasii, quem anno 345, ideoque diu post Constantini mortem, anno 337 defuncti, sedisse probavimus num. 15. Adde, quod secundum saniorem episcoporum Mediolanensium chronologiam Constantinopolis nondum condita esset, dum* S. Eustorgius *episcopatu initiatus est. Hinc non possunt non admodum suspecta mihi esse, nec non fabulosa videri, quæcumque biographus ille, et post eum ceteri recentiores de* S. Eustorgii *legatione ejusdemque ad sedem Mediolanensem electione tam affirmate tradiderunt; quæque eorum prior fortasse cum de gestis ipsius nihil certi haberet, nec sciret, quomodo Græcus ad illum episcopatum pervenisset, ex simili electione S. Ambrosii confinxit.*

fabulosa [illegible]

24 *Ex eadem S. Ambrosii Vita mutuatum existimo, quod habet Puccinellus in Zodiaco, ubi ait; dum* S. Eustorgius *in sui electionem consentire recusaret, angelum exclamasse :* Solus Eustorgius inter vos dignus muneris pastoralis. *Legerat is scilicet, puerum simile quid clamarisse, dum S. Ambrosius oblatum a populo episcopatum suscipere nolebat. Joannes Franciscus Besozzo in Historia pontificali Mediolanensi, vel qui eam ampliavit, Melchior Riva,* § XI *aliam aditi episcopatus causam allegat. Ait siquidem,* S. Eustorgium *a Constantino imperatore una cum Nicænis patribus ad Silvestrum Pontificem Romam missum, ut concilium Nicænum confirmaret, eidem Pontifici familiarem evasisse, eaque ratione et communi omnium consensu ad Mediolanensem infulam admotum esse. Ita quidem ipsi, sed nullum auctorem, nullum monumentum laudantes. Rectius Breviarii Ambrosiani auctor, legatione ceterisque prætermissis, in lectione 3 tantum posuit :* Eustorgius e nobili familia in Græcia natus, præclaræ etiam pietatis nomine illustris, in Materni *(imo Myroclis)* locum, qui eo tempore in Domino sancte obierat, episcopus summa omnium voluntate creatur.

Corporis [illegible] Magorum

25 *Non magis admitti possunt, quæ de sacris corporibus trium Magorum, qui Christum natum in Bethlehem adorarunt, ab eodem sancto Episcopo Constantinopoli Mediolanum translatis idem biographus, et ceteri omnes Mediolanenses scriptores magno consensu narrarunt. Juverit ipsa biographi ver-*

AUCTORE C. S.

A *verba hic retulisse. Postquam is dixit, imperatorem in electionem* S. Eustorgii *consensisse, hunc deinde loquentem inducens, ita progreditur :* Sed audi, quæso, Christianissime domine semper Auguste, jube de Dei et tuis sacris, quæ voluero, mecum deferri, et ad devotam urbem Mediolanensem et ejus sanctam ecclesiam sacris reliquiis honorandam transportari, populumque tibi subjectum digna mercede remuneres. Ad quem imperator, Quæ velis, inquit, sume, accipe, ferto. Esto, sicut es : et si fieri potest, melior efficiaris. Populum meum saluta, et abhinc eum ab omni tributo absolve. Confortatus itaque et discedens Eustorgius, prælegit arcam marmoream sanctam et sacratissimam, sanctorum trium Magorum et regum corpora continentem accipere, qui tria munera aurum, thus et myrrham nato in terris Dei Filio Christo Domino obtulerunt. Quæ siquidem de diversis terrarum partibus olim a beata regina Helena, genitrice Constantini imperatoris, in unum studiose collecta sunt, et in eadem arca cum devotione recondita.

Constantinopoli Mediolanum

B 26 Hanc autem superelevatam, divino auxilio comitiva adjutus, tanto proficiscens itinere, terra marique, multisque laborans vigiliis et orationibus, fide plenus ad memoratam urbem usque deduxit. Itaque in celebri loco, ubi in diebus suis in honore Dei et ipsorum honorabilis est fabricata ecclesia, eandem arcam cum sanctorum Regum corporibus honestissime collocavit; ubi videlicet est fons celeber et sanctissimus, in quo baptizabantur sancti ad Christi fidem venientes, cujus aqua salubris pro meritis in ea baptizatorum et magna fide credentium, tantam fertur olim divinitus accepisse virtutem, ut nonnulli febricitantes, cum ex ea biberent, a suis cito liberarentur febribus, et pristinam reciperent sanitatem. Illic vero sancta illa arca composita, sancti reges simul, major, medius et minor, quorum nomina Gaspar, Balthasar et Melchior, Mediolani die noctuque venerari et glorificari et digne laudari solebant. *Hactenus biographus, cui Breviarium nostrum Ambrosianum consonat his verbis :* Præter alia multa religionis monimenta, quibus ecclesiam sibi commissam ornavit, illud etiam est sempiterna memoria dignum, quod sacra Magorum corpora, jam inde usque ab urbe Constantinopoli, quo jam pridem a Parthia delata erant, Mediolanum admirabiliter transtulit, eorumque nomine basilicam extruxit, quæ postea Eustorgiana appellata est.

C

translatisse dicitur, quam translationem

27 *Mediolanenses scriptores eamdem translationem, ut dixi, unanimiter tradunt, eamque novo quodam prodigio, quod tamen alii aliter referunt, exornare conantur. Paulus Morigia lib. 2 Historiæ Mediolanensis, cap. 10, et Placidus Puccinellus in Zodiaco parte 2 in* S. Eustorgio *volunt, lupum, qui unum e bobus, qui sacram arcam vehebant, non procul Mediolano occiderat, a* S. Eustorgio *jussum in jugum succedere, mirabiliter paruisse. Subdunt, eamdem arcam, cum ad fontem S. Barnabæ ventum esset, tanto pondere pressam substitisse, ut inde amoveri nequierit, ideoque ibidem depositam veluti in loco divinitus designato, et ædificata ecclesia honoratam esse. Contra Ripamontius lib. 2 Hist. Mediol. de eodem prætenso miraculo scripsit sequentia.* In quibusdam Annalibus invenio, cum ea tria Magorum corpora Mediolanum adveherentur, haud procul ab urbe quemdam admirabilem casum incidisse, de quo referam, prout accepi. Cum unus e bobus, qui trahebant arcam, labori forte succubuisset, nec reliquæ deinde belluæ sufficerent oneri, subito pererrans arva lupus, obtulit sese, eumque ministri cicurem et quasi volentem adjunxere jugo; atque ita peregrinum illud animal effusæ ad videndum civitati novi obsequii spectaculum præbuit.

alii aliis adjunctis exornant :

28 Incredibilis dictu res, vel forlasse etiam ejusmodi, quam severi homines haud satis historia dignam putent! Sed ego non referrem, nisi accessissem ad columnam, quæ in ipsius Eustorgii basilica totius eventi sculptam effigiem ostendit, et nisi vicus, quem inde Vaccam appellavere, miraculi monumentum esset. *Ita Ripamontius, qui de arca mirabili pondere pressa ad fontem S. Barnabæ, ibidemque deposita etiam consentit. At mihi nec columna illa, cujus ætatem non edicit Ripamontius, nec vicus* Vacca *dictus, istud lupi prodigium aut trium Magorum translationem a* S. Eustorgio *nostro factam persuadebit. Nolim equidem negare, sacra illorum corpora Mediolani olim quievisse, unde ea post medium seculi* XII *sub Frederico imperatore Coloniam Agrippinam translata fuisse, inter alios scribit Guilielmus Neubrigensis, ejus temporis suppar historicus lib. 2 de Rebus Anglicis, cap. 8. Neque inquiro, utrum hic ibidem recte scripserit :* Nec notum est, a quibus personis sacræ illorum *(Magorum)* reliquiæ illuc *(Mediolanum)* delatæ, ibique repositæ fuerint. *Sed quidquid de hisce omnibus sit, eadem a* S. Eustorgio *Mediolanum translata non esse, persuadere debet altum de iisdem silentium S. Ambrosii, uti Papebrochius in sæpe laudata Exegesi num. 16 observavit.* E

sed nec hanc

29 *Etenim cum S. Ambrosius lib 2 Expositionis Euangelii secundum Lucam Magorum ad Christi incunabula adventum exposuerit; quæque Lucas prætermiserat, ex Matthæo studiose adjecerit, ne vel verbo tamen de illorum corporibus in urbe sua quiescentibus meminit. Quam vero hujus silentii causam esse putemus, nisi quod ejus tempore ibidem minime quiescerent, aut saltem a* S. Eustorgio *eodem delata non fuissent : neque enim id ignorare potuisset Ambrosius, qui* S. Eustorgio *eodem seculo, tribus tantum intermediis, scilicet SS. Protasio ac Dionysio, et Auxentio Ariano, in Mediolanensem cathedram successerat. Nec usquam alibi in operibus S. Ambrosii eorumdem corporum fit mentio; quamquam de ipsis sanctis Magis, seu historia eorum, non semel loquatur. Contra vero eadem translatio, per* S. Eustorgium *facta, fabulosa Vita nititur, cui recentior scriptoris ætas, nihil auctoritatis ipsi addere potest, et inepta narratio non potest non suspectam facere.* F

ab ipso facta esse ostenditur.

30 *Adde, quod idem ille biographus, qui de recta chronotaxi parum fuit sollicitus, satis insinuet, episcopum, qui sacra illa pignora Mediolanum transtulit, ab ætate Constantini et Helenæ longius abfuisse, quam abfuerit* Eustorgius, *qui ipsis convixit. Ait enim :* Quæ siquidem *(corpora)* de diversis terrarum partibus olim a beata regina Helena, genitrice Constantini imperatoris in unum studiose collecta sunt, et in eadem arca cum devotione recondita. *Vides hic, studiose lector, biographum asserere, corpora illa a S. Helena* olim *collecta atque in ea arca deposita fuisse; et non obscure distinguere inter Constantinum, eumque imperatorem, a quo memorata corpora* Eustorgio *data esse persuadere conatur. Atqui tamen ex ætate* Eustorgii *certum est, ipsum eadem cum iis adjunctis a nullo alio imperatore, quam a Constantino accipere potuisse. Mitto alia, quæ adversus prætensam translationem pariter militant. Ceterum Papebrochii conjecturæ de eodem argumento*

AUCTORE C. S.

to videri possunt tum in laudata Exegesi, num. 22 et 23, tum in Sylloge de S. Eustorgio II ad diem VI *Junii.*

Incertum etiam est, quo tempore structa sit ecclesia,

31 *Ex dictis colligo, quid censendum sit de ecclesia, quam ea occasione tribus sanctis Magis* a S. Eustorgio *nostro ædificatam, ac deinde Eustorgianam dictam esse volunt. Biographus circa finem Vitæ de ea sic loquitur :* Sepultus est autem B. Eustorgius in venerabili sanctorum Regum ecclesia, in ipsius honore et nomine postmodum constituta. *His verbis satis agnoscit, eam ecclesiam, ab alio, quam ab ipso sancto Episcopo conditam fuisse; nisi voce* constituta *pro* dedicata *usus fuerit. Ripamontius lib. 2 asserit,* Eustorgium cellam *sacris istis lipsanis asservandis exstruxisse, quæ deinde in ecclesiam ampliata fuerit, sanctique Ambrosii tempore* Eustorgiana *appellari primum cœperit.* Eustorgius, *inquit*, eo in loco cellam ædificavit, ibique corpora trium Magorum condidit. Hæc est illa cella, quam postea ipsimet Eustorgio dicatam religio et opulentia consecuti temporis mirificam in amplitudinem et laxitatem extulere. Usque in divi Ambrosii tempora basilica Regum dicta est; ipse novo nomine superindito veterem appellationem antiquavit, et instituit ibi canonicorum ordinem, quos multo post Henricus Septalius in Laurentiani templi ministeria cultumque descripsit, cum basilicam ipsam Dominicanis fratribus attribuisset.
B

D
32 *Similia habent passim alii Mediolanenses scriptores; sed nullus eorum vetus aliquod instrumentum producit, ex quo constet, Eustorgianam ecclesiam tempore S. Ambrosii jam exstitisse : imo vero cum ex dictis certum videatur, sacra Magorum corpora ejusdem tempore Mediolani non fuisse, liquet, quam incertis monumentis nitantur, dum eorumdem Sanctorum ecclesiam, antiquato Regum nomine, Eustorgianam appellari per S. Ambrosium cœpisse affirmant. Porro quocumque tempore ea condita fuerit, jam ab aliquot seculis a patribus Dominicanis, adjecto insigni monasterio possidetur, in eaque* S. Eustorgii *corpus honoratur, prout inter alios multos scribit Franciscus Orlendius tom. 1 Orbis sacri et profani, part. 2, lib. 2, cap. 5, num. 6, ubi ait :* In vetustissimo ac nitidissimo S. Eustorgii templo, quod FF. Ordinis Prædicatorum nunc possident, nobilissimo illic cœnobio constructo, quiescit ejusdem sancti Archiepiscopi corpus. *Porro præter jam discussa nihil de eo habet biographus, præter elogium, quo episcopales ipsius virtutes generaliter laudat, et quibus eumdem emicuisse non dubitamus. Diem ejus emortualem sic indicat :* Denique cursu suo feliciter consummato, in pace obdormiens requievit quartodecimo Calendas Octobres. *Successorem ejusdem nominat* S. Dionysium; *sed perperam, ut supra probatum est.* B

in qua ejus corpus quiescit. Dies obitus ejus etc.

DE S. SINERIO EPISC. CONF.

ABRINCIS IN HODIERNA NORMANNIA

J. S.

SYLLOGE

De cultu, gestis, distinctione a S. Severo, et reliquiis.

CIRCA DLXX AUT DLXXX. *Sanctus in Fastis recentioribus memoratus,*

P*osteriorum seculorum martyrologi ad hunc diem commemorant* S. Sinerium, *aut* Senerium, *vulgo* S. Sinier, *quem etiam* Senatorem *dictum aliqui asserunt, Abrincensem in Normannia Inferiori episcopum,* C *de quo dubitari potest, an idem non sit cum* S. Severo, *ejusdem civitatis præsule, cujus Vita apud nos data ad 1 Februarii. Grevenus* S. Sinerium *annuntiat sine loco expresso :* Synerii episcopi et confessoris. *Clarius Molanus his verbis :* Apud Abrincas, depositio sancti Sinerii, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. *Codex Hagenoyensis, scriptus anno 1412, eumdem ita exprimit :* In pago Castina, sancti Severii confessoris, viri sanctitate mirabilis et præclari. *Pro* Castina *scribendum fuit* Constantino *aut* Constantiensi. *Nam civitas Abrincensis est in pago Constantiensi, vulgo* le Coutantin, *et in eodem verisimiliter erat Sesiacum monasterium, ubi sepultus fuit, ut videbimus. Galesinius, Ferrarius, et Canisius* Abrincis *cum Molano* S. Sinerium *annuntiant. Saussayus de more longius texuit elogium, quod sic orditur :* Abrincis sub Rotomagensi metropoli, S. Severii, ejusdem civitatis episcopi et confessoris, qui a pueritia sua signis futuræ sanctitatis enitens, suavi Christi jugo sese pio affectu mancipavit. *Cetera mitto, ex Breviariis uberius danda. Demum Castellanus in Martyrologio Universali* Abrincis *eumdem annuntiat Sanctum vulgari nomine Gallico* Sinier, *notatque in margine Latine vocari* Senatorem. *Quæ addit de reliquiis, dabuntur inferius.*

cultusque hac die in ecclesia Abrincensi

2 *In Officiis propriis ecclesiæ Abrincensis, anno 1635 impressis, Officium de* S. Sinerio *ad hunc diem præscribitur celebrandum, ut duplex secun-* F *dæ classis. Omnia vero dicuntur de communi confessoris pontificis præter lectionem quartam, quæ talis est :* Sanctorum patrum memorias religiosis conventibus honorantes, fratres charissimi, et propria eorum merita, et munera in eis divina miremur. Quæ quanta in beato Senerio utraque fuerint, non est tacendum. Qui a pueritia famulatui divino mancipatus, et in continentia, et castissimis institutionibus enutritus, ad summa merita pervenit; et propter eminentes virtutes dignus sancti Paterni Abrincensis episcopi successor extitit. Et tanta miraculorum gratia præditus fuit, ut non solum febrium ardores sedare, sed surdis auditum, mutis sermonem, cæcis visum restituisse, et plurimas infirmitates curasse constanti memoria feratur. Sicque meritis clarus et miraculis, evectus est in cælum.

et Rotomagensi.

3 *Officium* S. Sinerii *eodem die celebratur in ecclesia Rotomagensi, habeturque in Breviariis seculi* XVI, XVII *et demum in Breviario hujus seculi, quod anno 1736 impressum est. In Breviario anni 1627 hæc ponitur Legenda :* Sinerius, qui

et

A et Senator, post paternum virum sanctissimum, Abrincensem rexit ecclesiam. Is a pueritia piissimis moribus institutus, ita in episcopatu se gessit, ut cujus munus exceperat, famam quoque meritis adæquaret. Miraculorum laude illustris, cuidam ex diuturno febris æstu surdo et muto effecto, olei sacri infusione aurium et linguæ facultatem restituit. Ejus præterea oratione cæco nato lumen divinitus redditum est, ac nefarii spiritus ex oppressis corporibus effugati sunt. His atque aliis mirabiliter editis, apud Sisiacum monasterium migravit e vita. In cujus morte cælestem angelorum concentum monachi audierunt. Sepultus est ibidem juxta sanctorum Paterni et Scubilionis corpora decimoquarto Kalendas Octobris. Illius reliquiæ Rothomagum aliquando delatæ, in ecclesia majori honesto loco asservantur. *Eadem leguntur in Breviario anni 1736, exceptis miraculis, quæ ibidem singillatim non enarrantur, sed verbo generatim perstringuntur.*

laudatur elogio, in quo gesta ejus

4 *In Breviario Rotomagensi, impresso anno 1578, novem ponuntur lectiones perbreves, quas continua oratione huc transfero :* Fuit in Constantini pago vir quidam, Synerius nomine. Hic a pueri- B tia sua in servitio Domini cum omni continentia et castissimis institutionibus emicans, ad summa merita pervenit. Ita denique mystica apparuit conversatione præcipuus, ut sancto Paterno prædecessori suo honore succederet, meritis coæquaretur. Ubi dum ipsum gregem custodivit solertia pastorali, contigit, ut quidam homo, Abricensis diocesis indigena, nimio febrium fervore teneretur, ita ut surdus permaneret et mutus. Igitur diaconus ex illa civitate Romam directus est, ut beatorum Apostolorum pignora, vel reliquorum Sanctorum, qui illam urbem muniunt, adiret. Hoc dum ad parentes illius infirmi devenisset, rogant, ut eum comitem sui itineris suscipere dignaretur, confisi quod, si beatorum Apostolorum adiret sepulcra, protinus posset assequi medicinam. Euntes autem illi, venerunt ad locum, ubi beatus Synerius habitabat. Quo salutato ac deosculato, causas itineris pandunt. Cumque ibi adhuc morarentur, sensit beatus Synerius per Spiritum Domini adesse virtutem. Et ait diacono : Infirmum, qui comes est itineris tui, rogo, ut meis conspectibus repræsentes. At ille nihil moratus, C velociter ad ægrum vadit, invenitque infirmum plenum febre : apprehensumque eum duxit ad Sanctum Dei. Ille autem, apprehensa manu infirmi, contraxit eum ad se, assumptumque oleum benedictione sua sanctificatum, linguæ ejus verticique capitis ejus infundit, dicens : In nomine Domini nostri Jesu Christi aperiantur aures tuæ; referetque os tuum virtus illa, quæ quondam ab homine surdo et muto noxium ejecit dæmonium. Et hæc dicens, interrogabat nomen ejus. Ille vero clara voce nomen suum protulit, et statim factus est æger sanus.

et miracula referuntur.

5 Post hæc cuidam nato cæco, qui in monasterio jam tribus mensibus degerat, ait beatus Synerius : Vis recipere visum? Cui cæcus : Volo incognita cognoscere : nam quid est lux, ignoro. Unum tamen scio, quod ab hominibus collaudatur. Tunc beatus Synerius benedicto oleo crucem super oculos ejus faciens, ait : In nomine Redemptoris nostri aperiantur oculi tui : et statim aperti sunt oculi ejus. Postea quædam mulier, tria habens in se dæmonia, ad eum deducta est. Quam cum sacro tactu tetigisset, atque oleo sacro signum Christi in fronte ejus imposuisset, ejectis dæmonibus, purgata discessit. Sed et aliam puellam, a spiritu immundo vexatam, benedictione ei donata sanavit. Alio quoque tempore quandam puellam, cujus obscæna corporis ita ex omni parte putruerant, ut, consumptis carnibus, interiora quæque et secreta naturæ nudarentur, perungens oleo benedicto, ita sanam reddidit, ut mulieribus in ea naturæ nulla deformitas, nullaque species infirmitatis appareret. Perfectis itaque omnibus virtutibus, quas per eum Dominus fecit : constructisque ac munitis juxta exemplum suæ conversationis ab eo Catholicæ ecclesiis, perfecta jam vita et ætate, sua fœlix anima cum hymnis atque angelicis choris quartodecimo Kalendas Octobris feliciter perrexit ad Christum. *Hactenus Breviarium anni 1578, in quo nihil de loco sepulturæ, nihil de corporis translatione, nihil de altero nomine, quo etiam* Senatorem *dictum neoterici quidam asserunt.*

AUCTORE J. S.

Nonnemo dubitavit, an S. Sinerius distinctus sit a S. Severo Abrincensi.

6 *Porro cum plura non inveniam de gestis* S. Sinerii, *considerare lubet, an satis certo distinguatur a S. Severo, episcopo item Abrincensi, de quo actum est ad* I *Februarii. Illos distinguunt Abrincenses et Rotomagenses : nam ambos colunt diebus diversis, et ut Sanctos distinctos,* Sinerium E *utrique hoc die, Severum Abrincenses die* VII *Julii, Rotomagenses die* I *Februarii. Illos similiter distinxerunt, qui scripserunt de episcopis Abrincensibus, videlicet Demochares, Chenu, Claudius Robertus, Sammarthani fratres, faciuntque Severum* Senerii *aut* Sinerii *successorem. Cointius utrumque etiam admittit, sed post Majores nostros Severum credit* Sinerio *antiquiorem. De distinctione tamen dubitat Claudius Castellanus in Martyrologio Universali, ubi pag. 893 inter Aemeros de S. Severo ambigue disserit, suspicaturque non esse alium a* S. Sinerio, *quod nomen utriusque idem fere sit, ac facile ex* Senerio *in* Severum *mutari potuerit. Magis tamen credit, Severum non fuisse episcopum Abrincensem*, quia Cointius, *inquit,* secundum antiquiores catalogos successorem S. Sinerii sine alio intermedio facit venerabilem Leodealdum. *Verum hæc ultima conjectura mihi improbabilis apparet, cum S. Severus in Vita sua num. 15 clarissimis verbis dicatur electus episcopus ecclesiæ Abrincensis. Itaque dubitandum non videtur, quin episcopus ibi fuerit, sed qualiscumque dubitatio oriri potest, an* Sinerius *et Severus sint episcopi diversi : nam præter similitudinem nominis alia quoque* F *nonnulla suspicionem contrariam ingerunt. Nam et patria utrique attribuitur pagus Constantiensis, et nihil fere de uno refertur, quod non possit consistere cum iis, quæ referuntur de altero. At levia hæc sunt, et nullius fere momenti. Certe hæc non evincunt, Severum et* Sinerium *esse eumdem.*

sed omnino dicendum est, revera distinctos esse.

7 *Etenim longe versimilius apparet, distinctos revera fuisse S. Severum et S.* Sinerium. *Nam primo ambo videntur reperti in antiquis catalogis episcoporum Abrincensium. Secundo Severus verisimiliter floruit multis annis ante S.* Sinerium, *videlicet quando idololatria multis adhuc illarum partium locis vigebat, et ante S. Paternum, cujus successor ponitur* S. Sinerius. *Certe in Vita ipsius de idololatris crebra est mentio. Præterea inter discipulos Severi numeratur in Vita num. 14 Ægidius, qui videtur esse Ægidius postea Abrincensis ante S. Paternum episcopus. Tertio, si quid valent monumenta Abrincensia, omnino dicendum est, S. Severum in alia ecclesia sepultum fuisse, in alia* S. Sinerium. *Nam Severus in Vita num. 21 dicitur sepultus* in ecclesia beatæ Genitricis Mariæ, quam ipse construxerat. *At* S. Sinerius, *secun-*

AUCTORE J. S.

secundum elogium num. 3 datum, defunctus est apud Sisiacum monasterium, *sepultusque ibidem juxta SS. Paternum et Scubilionem, qui* in Sesciaco... orationis locum, quem ædificaverunt, pariter eadem die occupaverunt *in sepultura, ut dicitur in horum Vita ad* XVI *Aprilis data, num. 14. Itaque in alia ecclesia sepultus fuit S. Severus, in alia* S. Sinerius, *et consequenter distinguendi sunt. Quæ enim afferuntur rationes ad utrumque confundendum. leves omnino sunt conjecturæ, et solum natæ sunt aliquam ingerere suspicionem. At illa suspicio cedere debet argumentis, quæ distinctionem sufficienter evincunt, præsertim cum ipsa S. Severi Vita plane diversa contineat gesta, quam sint pauca illa, quæ enarrantur de* S. Sinerio; *et, quamvis illa pauca simul cum aliis consistere possent, mirandum tamen esset quam maxime, tam pauca de* Sinerio *relata esse in Officio, si Vita ipsius esset, quam habemus de S. Severo.*

Floruit Sanctus post medium seculi VI, *defunctus circa 570 aut 580.*

8 *Quapropter, relicto S. Severo, qui antiquior videtur, examinemus tempus, quo fere episcopatum gessit, et defunctus est* S. Sinerius. *Hic ab omnibus passim dicitur in episcopatum successisse S. Paterno, de quo actum apud nos est ad* XVI *Aprilis. Mors autem S. Paterni apud Cointium in* B *Annalibus Francorum ad annum 563 num. 2 illo ipso anno 563 indubitanter figitur. At cum rationes non alleget Cointius, quibus epocham illam stabiliat, eam non adoptarit Henschenius, maluitque obitum S. Paterni figere circa annum 565. Hæc mihi opinio probabilior apparet, quia magis cohæret cum tempore, quo S. Paternus ægrotare cœpit, quoque defunctus est, ut ibidem videri potest. Verum cum neutra sit certa, neutra etiam ad annos multos aberrare possit, dixisse sufficiat,* S. Sinerium *episcopum factum inter annum 560 et 570. Deinde post* S. Sinerium *episcopus Abrincensis fuit Leodoraldus, de quo meminit S. Gregorius Turonensis lib. 2 de Miraculis S. Martini cap. 36, ut de episcopo Abrincensi illius temporis. Verum ex eo deducere non possumus, quo anno defunctus sit* S. Sinerius. *Tantum inferre licet, defunctum esse diu ante S. Gregorium Turonensem, cum hic quatuor libros scripserit de Miraculis S. Martini, et illos videatur scripsisse per intervalla. Castellanus pro epocha mortis* S. Sinerii *solum assignat* seculum VI. *Attamen cum S. Gregorius Turonensis circa annum 595 sit defunctus, et diu ante Leo-* C *doraldum Abrincensem memoret, existimo, non longe me aberraturum, si obitum Sancti fixero circa annum 570 aut 580.*

Reliquiæ Sancti in metropoli Rotomagensi, a qua particulam accepit Ludovicus XIII, haberi creduntur.

9 *Restat, ut nonnulla dicamus de* S. Sinerii *reliquiis, quarum partem aliquam varii se habere credunt. Corpus, sive præcipuam corporis partem sibi adscribit ecclesia metropolitica Rotomagensis, quæ anno 1639 particulas aliquas donavit regi Christianissimo Ludovico XIII, una cum aliquot reliquiis S. Severi. Hujusce donationis litteræ, per canonicos Rotomagenses et archiepiscopum subscriptæ, datæ sunt apud nos in S. Severo tom.* I *Februarii pag. 195. Qua de causa ex iis solum ea huc transferam, quæ spectant ad* S. Sinerium *ejusque reliquias. In illis, relata petitione reliquiarum, subjungunt canonici :* Cujus rei gratia... in duo potissimum corpora beatorum Christi confessorum et pontificum, Severi et Sinerii oculos conjecimus, unde sacra pignora in hunc finem excerperemus. *Tum exponunt, quales S. Severi reliquias ex theca ipsius extraxerint, et de* S. Sinerio *subdunt :* Deinde S. Sinerii corpus ex alio veteri tabernaculo, ex ære fusili elaborato, (quod ob multiplicem reliquiarum ibidem inclusarum copiam OMNIUM SANCTORUM FERETRUM nuncupatur) D ubi separatim in sericis et versicoloribus peranti-quæ texturæ pannis cum variis inscriptionibus compositum, diem retributionis exspectat; pari cum reverentia eductum, detectum, perspectum fuit, excerptoque inde quodam osse, calcanei figuram exhibente, in eodem Omnium Sanctorum tabernaculo reconditum. Quæ quidem veneranda duo pignora seorsim purpureo serico involuta, schedulisque signata, in hac arcula, sera claveque munita, collocavimus, angustissimæ majestati tuæ sedulo transmittenda.

10 *Mox transeunt ad aliqua de utroque declaranda,* Et syncere testamur in Domino, *inquiunt....* beati quidem Sinerii depositionem in dipticha nostra ad XIV Kal. Octobris a multis seculis esse relatam... Præterea fidem facimus, utriusque gesta in quibusdam ecclesiarum extare codicibus, et in compendium redacta diœcesano Breviario contineri. *Et paulo post :* Ambo Constantiensem hujus provinciæ agrum cunabilis, monasticam vitam exemplis, Abrincensem ecclesiam infulis illustrarunt...... Sinerius, S. Paterni, qui, Childeberto primo rege, Abrincensi sedi præfuit, honore meritisque successor, cum multis et ipse virtutibus claruisset, post felicem exitum ad E ejusdem Paterni et B. Scubilionis ejus socii corpora sepultus est in monasterio, quod Sisiacum appellabant. Utriusque vero corporis certam indubiamque possessionem nobis tum diuturna traditio, tum domestica documenta confirmant. *Ea tamen documenta solum allegant pro corpore S. Severi, ita ut hujus translatio et possessio certior sit, quam corporis* S. Sinerii.

Aliæ reliquiæ habentur Parisiis in ecclesia S. Maglorii

11 *Partem corporis* S. Sinerii *Castellanus in Martyrologio universali adscribit ecclesiæ S. Maglorii, quæ est Patrum Oratorii in suburbio Parisiensi. Verum reliquiæ illæ ad laudatam ecclesiam olim translatæ dicuntur, tamquam* S. Senatoris *episcopi; sed scriptores neoterici crediderunt,* Senatorem *illum non esse alium a* S. Sinerio, *atque ex eo, opinor, invaluit sententia multorum, dicentium* S. Sinerium *alio nomine* Senatorem *fuisse dictum. Translatio fuse refertur in Historia ecclesiæ Parisiensis apud Gerardum Dubois lib. 9 cap. 3 num. 4, figiturque circa annum 964. Fragmentum illum Historiæ Francicæ, quo tamquam fundamento omnia nituntur, jam datum apud nos est tom. 1 Martii pag. 248, et tom.* VI *Julii pag. 592 in* F *S. Samsone episcopo, qui primus nominatur inter Sanctos, quorum corpora tunc Parisios translata dicuntur. Adversus illam translationem nonnullæ prolatæ sunt difficultates. Verum poterit illa translatio magis examinari ad* XXIV *Octobris in S. Maglorio, ad quem præcipue spectat. Hic solum observo, inter corpora translata quarto loco recenseri* Senatoris episcopi, *nimirum post corpora SS. Samsonis, Maglorii et Machuti, qui omnes episcopi fuerunt in Britannia Aremorica, et reliquorum longe plurium reliquias. Cointius ad annum 563 num. 3 de* Sinerio *Abrincensi cum* Senatore, *cujus corpus tunc translatum est, confundendo ita loquitur :* Non alius est *(nimirum* Sinerius *Abrincensis)* a Senatore episcopo, cujus reliquiæ (neque enim integrum corpus Rothomagenses possident) cum sacris pignoribus coævorum præsulum, Samsonis, Maglorii et Machutis, ex Armorica Parisios ob metum Nortmannorum translatæ sunt, et in suburbio sancti Jacobi hodie custodiuntur a presbyteris nostræ congregationis in basilica beati Maglorii.

12 *Attamen fatetur Cointius,* S. Senatorem *cele-*

A *celebrari in ecclesia S. Maglorii ad* XXVI *Septembris; non hoc die* XVIII. *Ex eo saltem liquet, monachos illos S. Maglorii, qui acceperunt dictas reliquias, nescivisse habere se corpus* S. Sinerii *Abrincensis. Quapropter nescio, an illa conjectura sit satis certa, licet tradita sit a pluribus. Castellanus in Vocabulario Hagiologico ad vocem* Senator *observat, in Pictaria inferiore haberi ecclesiam* S. Senatori *dicatam, notatque ipsum coli die* XXVI *Septembris, et vulgo ibi vocari* S. Senaitre. *Idem rursus ad vocem* Sinerius, *vulgo* S. Sendre, *et Abrincis* S. Sinier, *observat* Senatorem *coli in Pictaria inferiore, et forte eumdem esse cum* S. Sinerio *Abrincensi. At ego lubens fateor, me in omnibus istis conjecturis tam acutum non cernere, ut aliquid certi affirmare possim. Redibit sermo de S. Senatore ad* XXVI *Septembris, ubi in Martyrologio Parisiensi* Senator sive Sinerius *annuntiatur, forte quia auctor Martyrologii eumdem credidit cum Senatore, ad illum diem annuntiato apud Usuardum. Ceterum Castellanus in Martyrologio adjungit,* S. Sinerii *reliquias Parisiis etiam haberi in ecclesia S. Victoris, et in ecclesia Sanctissimæ Virginis in Nazaret. Sammarthani tandem observant de* S. Sinerio *sequentia :* Extant quoque in hac diœcesi Abrincensi plurimæ basilicæ sub ejus nomine Deo consecratæ.

S. Senatoris nomine, quem eumdem cum S. Sinerio hodie credunt.

AUCTORE J. S.

DE S. FERREOLO EPISC. CONF.

LEMOVICIS IN GALLIA

POST AN. DXCI.

Sanctus in aliquot Martyrologiis memoratur, et colitur

B Primus *fortasse ex martyrologis memoriam* S. Ferreoli *Lemovicensis episcopi annuntiavit in Generali Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, Philippus Ferrarius hisce paucis verbis :* Lemovicis S. Ferreoli episcopi, *laudans tabulas, Calendarium et monumenta Lemovicensia. Andreas Saussayus longiori* S. Ferreolum *laudat elogio, quo omnia fere, quæ de ipsius gestis innotuerunt, complexus est. Eumdem* Ferreolum *titulo* Sancti *honorant in Gallia Christiana Sammarthani fratres, et deinde Dionysius Sammarthanus, utrique in catalogo episcoporum Lemovicensium : aliique plures sanctitatem* Ferreoli *ut indubitatam celebrarunt. Bailletus quoque Vitam ipsius, ut Sancti, ad hunc diem conscripsit. Attamen Castellanus in Martyrologio Universali pag. 930* venerabilem *tantum vocat, creditque ex errore factum, ut* Sanctus *vocetur a Bailleto. Verum, etsi Bailletus perperam intellexerit de* Ferreolo, *quod de alio Sancto apud Gregorium Turonensem dicitur, non ideo sanctitas* Ferreoli *et cultus ejus in ecclesia Lemovicensi desinit esse certus. Omne enim dubium tollit Breviarium Lemovicense, in quo Officium de* S. Ferreo-C lo *præscribitur, et quidem in eo, quod habemus impressum anno 1625, ritu duplici celebrandum, hoc die* XVIII *Septembris. Omnia autem leguntur de communi Confessoris Pontificis præter tres lectiones mox dandas.*

u pluribus saltem seculis : corpus ejus translatum.

2 *Antiquum autem esse cultum* S. Ferreoli, *colligitur ex translationibus reliquiarum ejus, infra in Actis memorandis. Accedit Bernardus Guidonis, qui floruit sub initium seculi* XIV, *in Miscellaneis de Sanctis Lemovicensibus apud Labbeum in Bibliotheca tom. 1 pag. 632, ubi sic habet :* S. Ferreolus episcopus Lemovicensis confessor apud Anexonium in capsa veneratur. Cujus festum recolitur ibidem in festo S. Ferreoli martyris Viennensis, *id est,* XVIII *Septembris. De illius reliquiis Anexonii honoratis idem rursum meminit apud Labbeum tom. 2 pag. 267 in Gestis Episcoporum Lemovicensium. Gaufredus Prior Vosiensis, (qui pag. 290 ait, scripsisse se anno 1183) ibidem pag. 286 de cultu, sive de translationibus* S. Ferreoli *ita loquitur :* Sancti Ferreoli confessoris et episcopi Lemovicensis corpus translatum fuit apud Turres per antiquam nobilitatem principum de Turribus, de monasterio S. Augustini (nam dictum monasterium S. Augustini, cum sit extra muros villæ et civitatis Lemovicensis, fuit destructum propter guerras tyrannorum, Gothorum, Wandalorum, et plurium E aliorum) et deinde fuit portatum apud Annexonium per dictum principem de Turribus, et positum super altare ecclesiæ in capsa aurea Calendas Septembris, regnante Theodeberto, tempore Hilarii Papæ. *Hæc quidem non carent anachronismis manifestis, dum Hilarius aut Hilarus Papa componitur cum Theodeberto rege, quo fuit multo antiquior, et cum translatione* S. Ferreoli *Lemovicensis, qui nerdum natus erat, dum S. Hilarus Ecclesiæ Romanæ præsidebat. Gothorum et Wandalorum incursionibus etiam non recte attribuitur destructio ecclesiæ S. Augustini. Vel sic tamen data verba sufficiunt, ut credamus,* S. Ferreolum *cultum fuisse, non modo seculo* XII, *quo scripta sunt ; sed etiam aliquot seculis citius, et verisimiliter primis post beatum obitum seculis. Vitia vero chronotaxis auctori condonabimus, sed minime sequemur.*

Acta ipsius jam edita et recudenda ; quamvis vitiis laborent :

3 *Vitam* B. Ferreoli *Lemovicensis edidit Labbeus in laudato Opere tom. 2 pag. 527, descriptamque ait ex* Breviariis Lemovicensibus antiquis. *Eamdem habemus manuscriptam ex collectione Andreæ du Chesne, Operibus editis notissimi.* F *Contuli utramque, et exacte consentientem in vocibus etiam deprehendi. Verum Acta illa multum auctoritatis habere nequeunt, cum quia non admodum vetusta videntur, tum quia turpi anachronismo* S. Ferreolum *connectunt cum S. Leone Papa, qui toto seculo antiquior est, et episcopum a S. Leone ordinatum affirmant, tum quia et alia quædam continent mirabilia magis quam credibilia, ut in Annotatis observabo. Dabo tamen Vitam laudatam, quod non habeamus meliorem. Verisimile etiam est, ex vetustioribus Actis desumpta esse, quæ in ea narrantur de virtutibus et gestis quibusdam* S. Ferreoli. *Ut vero intelligat studiosus lector, quænam de gestis* S. Ferreoli *præterito seculo probabiliora crediderint Lemovicenses, ex jam laudato ipsorum Breviario tres lectiones, partim ex dicta Vita, partim ex S. Gregorio Turonensi compositas, continua oratione hic subnecto.*

compendium gestorum ex Breviario.

4 Ferreolus Lemovicis natus, liberalibus disciplinis imbutus, admirabili vitæ sanctitate floruit. Abjecta enim sæculi pompa, usu cilicii ex pilis camelorum confecti, jejuniis quotidianis (exceptis diebus Dominicis) et frequentibus genufle-

AUCTORE J. S.

flectionibus corpore domito, animum assiduis precibus intentum Deo exhibebat. Pietatis ardore exæstuans, sanctorum Apostolorum martyrumque reliquias venerandi causa Romanam profectionem suscepit. Qua in peregrinatione multis sanitatem contulit, multis viam salutis ostendit. Regressus in patrium solum, cleri et populi votis expetitus, Lemovicensis episcopatus onus subiit. Eo in munere ita se gessit, ut nullum seduli pastoris officium prætermitteret. Quo tempore cum Lemovicensis provincia gravibus morbis, usque arte humana insanabilibus affligeretur, sanctus Pontifex paternam suorum curam gerens, triduum jejunus, cinere conspersus, cum fletu et gemitu Sacrificio oblato, in basilica beati Martialis sanitatem exoravit. Tanta vero authoritate valuit apud populum, ut, Gregorio Turonensi teste, Marcum referendarium Childerici * regis, tributa gravia exigentis, ab imminenti mortis discrimine liberaret. Sacris ædibus ædificandis lubens suas opes impendebat. Scribit enim idem Gregorius Turonensis, basilicam sancti Martini in urbe Brivensi, impetu hostili crematam, marmoreis etiam columnis igne solutis, a Ferreolo fuisse omnino B instauratam. Mortis denique cognito tempore, clericos ad omnes officii partes explendas adhortatus, mœrentes etiam consolatus, decimo quarto Calendas Octobris animam beatam Deo reddidit. Cujus corpus in æde sancti Pauli primum conditum, inde propter ruinam in monasterium S. Augustini, eoque hostium incursu diruto, in castrum de Turribus, postremo Annexonium translatum est. *Hactenus Breviarium, in quo chronotaxis fere neglecta est. Unica in ea est nota chronologica ex mentione* Chilperici regis : *nam ita legendum, non* Childerici, *ut perperam fuit impressum.*

* *imo Chilperici*

Sanctus ad episcopatum promotus inter 565 et 579:

5 *Qualemcumque igitur chronotaxim investigemus, et simul nonnulla examinemus facta, antequam Vitam recudamus. In catalogis antistitum Lemovicensium* S. Ferreolus *locatur post Exotium, cujus Epitaphium scripsit Fortunatus lib. 4 carm. 6. Hic ibidem dicit, Exotium fuisse defunctum, quando* tria lustra, *id est, annos quindecim, in episcopatu exegerat. Cum autem decessor Exotii Ruricius adhuc superesset anno 549, quo ad concilium Aurelianense* v *legatum misit Bantaredum* C *archidiaconum, ut observat Dionysius Sammarthanus tom. 2 Galliæ Christianæ col. 503, non fuit defunctus Exotius, nisi circa annum 565, aut serius. Deinde ex facto mox referendo innotescit,* S. Ferreolum *jam episcopum fuisse anno 579. Quare episcopus factus videtur inter 565 et 579, nec multis annis a vero aberrare potest, si quis dixerit episcopum ordinatum circa annum 570. Saussayus in Martyrologio Gallicano ad* XXXI *Augusti annuntiat ordinationem* S. Ferreoli, quando, *inquit,* a S. Firmino Lemovicensi episcopo, cujus successor fuit, presbyter consecratus, et chorepiscopus constitutus est. *Verum confudit Saussayus* S. Ferreolum *Lemovicensem cum S. Ferreolo Ucetiensi, qui eodem seculo floruit, et S. Firminum in cathedra Ucetiensi decessorem habuit; sed nihil horum verum est de* Ferreolo *nostro Lemovicensi.*

anno 579 morte liberat Marcum Chilperici regis referendarium:

6 *S. Gregorius Turonensis lib. 5 Historiæ cap. 29 hæc scribit :* Chilpericus vero rex descriptiones novas et graves in omni regno suo fieri jussit. Qua de causa multi relinquentes civitates illas, vel possessiones proprias, alia regna petierunt; satius ducentes alibi peregrinari, quam tali periculo subjacere... Lemovicinus quoque populus, cum se cerneret tali fasce gravari, congregatus in Calendis Martiis, Marcum referendarium, qui D hæc agere jussus fuerat, interficere voluit : et fecisset utique, nisi eum episcopus Ferreolus ab imminenti discrimine liberasset. *Ex hoc facto recte observat Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. 3 pag 208, magnam fuisse apud Lemovicenses auctoritatem* S. Ferreoli, *quod furentem populum cohibere potuerit. Et ulterius ex illa auctoritate conjicere possumus, jam aliquot annis fuisse episcopum, dum hæc fierent. Facta autem sunt anno decimooctavo Guntramni et Chilperici regum, qui concurrit cum anno 579.*

instaurat combustam anno 584 ecclesiam: interest anno 585 concilio II Matisconensi.

7 *Rursum de* S. Ferreolo *meminit Turonensis lib. 7 cap. 10, hæc scribens :* Magno ea tempestate incendio basilica ante dicti Martini beati apud Brivam vicum ab imminenti hoste cremata est, ita ut tam altarium quam columnæ, quæ de diversis marmorum generibus aptatæ erant, ab igne dissolverentur. Sed ita hæc ædes in posterum a Ferreolo episcopo reparata est, tamquam si nihil mali pertulerit. Vehementer enim admirantur venerantur que hunc Sanctum incolæ, eo quod plerumque virtutes ejus experiantur. *Hæc ultima Turonensis verba tam clare dicuntur de miraculis S. Martini Brivensis, de quo breviter apud nos* E *actum est tom. 2 Augusti pag. 412, ut mirer potuisse Bailletum ea intelligere de* S. Ferreolo, *quem ante S. Gregorium Turonensem vult defunctum, quia credebat Gregorium loqui de miraculis* Ferreoli *defuncti. At Turonensis de* Ferreolo *tamquam vivente loquitur : et allegat rationem, cur combusta S. Martini Brivensis ecclesia tam bene reparata fuerit, nimirum quod Sanctus ille apud populum in magna esset veneratione ob miracula. Res apud Cointium refertur ad annum 584 quo combustio facta est, num. 30, ubi etiam de* S. Ferreoli *miraculis locutum credidit Gregorium; sed postea mentem auctoris melius intellexit. Anno 585 habitum est concilium Matisconense* II, *in quo actum est contra aliquot episcopos, quod suscepissent partes Gondebaldi cujusdam, qui se dicebat filium Clotarii I, et sic ab aliquibus rex fuerat proclamatus. De concilio illo agit Turonensis lib. 8 cap. 20 : agunt de eodem historici Galli, qui possunt consuli. Acta dat Labbeus tom. 5 Conciliorum, ubi col. 988 post alios tredecim, partim metropolitanos, partim episcopos, subscriptus legitur* Ferreolus episcopus ecclesiæ Lemovicinæ, F *quem multo plures sequuntur.*

Amicitia junctus fuit cum S. Aredio abbate.

8 *Acta danda num. 2 habent,* S. Ferreolum *consanguineum fuisse S. Aredii abbatis Atanensis, quem defunctum sepulturæ tradidit. Plura de hisce et de eorum amicitia proferunt ipsa Acta S. Aredii, apud nos data ad* XXV *Augusti; sed de eorum consanguinitate tacent. In Vita 2 pag. 186 num. 29 hæc leguntur :* Eodem vero tempore, quo miles Christi *(S. Aredius)* degebat in terris, Ferreolus pastor, ad gubernandam plebem sibi commissam Lemovicum civitate præsul venerandus urgebatur, aut aliqua ægritudine in gravi dolore aderat. Sed quotiens ipse Pontifex febribus atterebatur, ad virum Dei Aridium dirigebat nuntios, ut pro eo plenius ad Dominum intercederet. Qui, celebratis pro eo vigiliis, obtinebat pro Pastore, venerabilis abbas pro Antistite, et abjectus et humilis pro sublime. *Hæc sufficiunt ad ostendendum, mutua amicitia junctos fuisse SS.* Ferreolum *et Aredium ; non item ad probandam eorum consanguinitatem, de qua certo non constat, quia Acta edenda sufficientem non habent auctoritatem.*

9 *De sepultura S. Aredii, de qua video dubi-*

quem anno 591 defunctum sepelit:

A *bitasse Cointium et Baillelum, utraque Vita S. Aredii consentit. Prior, relata morte S. Aredii, num. 18 ita pergit.* Mane autem facto *(post noctem, qua obierat)* ingens convenit populi multitudo: sed et Limovicensis pontifex urbis, in superioribus memoratus, nomine Ferreolus, nuntio de transitu ejus accepto, cum omni festitatione iter eo properavit accelerare. Quo tandem perveniens, et super carissimi sibi Sancti corpus cum multis lacrymis ac lamentationibus procumbens, eo quam maximum sibi fatebatur incumbere dolorem, quod eum in postremis positum nequivisset invenire superstitem. Dein cum sacratissimum corpus ad ecclesiam beati martyris Juliani, quam a fundamentis exstruxerat idem vir beatus, deferendum decrevisset, et ibidem tumulandum, feretrum, quo jacebat, movere non potuerant. Cum igitur ob impossibilitatem movendi corporis Ferreolus pontifex stupidus pariter factus esset et tristis, tam sibi ipsi clericisque suis, quam universæ, quæ convenerat, multitudini jejunium triduanum indixit, atque a Domino petendum admonuit, ut, quænam esset sua, Sanctique ipsius super sui tumulatione voluntaso, nmi remoto designa- B ret ambiguo. Tertio itaque peracto jejunio, rursus ad levandum ac deportandum sacrum corpus accedunt. Tum vero a duobus tantum summa cum levitate sublatum est, atque delatum ad sepulturam, vocibus immensis gaudiisque magnificis Dei mirabilia et Sancti virtutem magnificantibus universis. *Eadem leguntur in Vita secunda num. 51 et 52, ubi solum in fine additur:* Igitur corpore ex more tradito sepulturæ, præfatus Episcopus reversus est ad propria.

defunctus deinde Ferreolus anno incerto.

10 *Porro defunctus est S. Aredius abbas anno 591. Itaque supererat eo anno* S. Ferreolus, *et verisimile est, eumdem superfuisse diutius, cum S. Gregorius Turonensis, qui mortem S. Aredii memorarit, nusquam de* S. Ferreoli *obitu loquatur, licet viventem bis laudaverit. Laudatus Sammarthanus in Catalogo episcoporum Lemovicensium ait:* Ferreolum ex hac vita ad immortalem migrasse legimus anno DXCV. *At col. 552, agens de monasterio S. Pauli, per Sanctum dotato, de ipso dicit:* Qui quidem anno DXCVII ex meliori chronologia mortuus est, inquit noster D. Claudius Estiennot, ac in eadem S. Pauli abbatia sepultus est. *Nihil invenio, quo minus alterutra opinio possit esse vera. At pro neutra fundamentum sufficiens habeo.* C *Quapropter nihil ulterius statuere placet, nisi* S. Ferreolum *obiisse post annum 591. Nullis enim factis post illum annum innotescit. At neque successoris ipsius Asclepii ullam toto seculo* VI *mentionem reperio. Quare nihil obstare video, quo minus cito post annum 591 defunctus fuerit* S. Ferreolus, *aut pluribus etiam annis superfuerit.*

VITA

Auctore anonymo,

Ex editione Labbei cum Ms. collata.

Sanctus, nobili stirpe natus, virtutibus fulget:

Beatus Ferreolus, vir illustris ex diœcesi Lemovicensi, sicut posteritati reliquit priorum authoritas, extitit oriundus. Erat autem opere sanctus, corpore castus, et charitate diffusus; liberalium artium disciplinis eruditus, conversatione cælicus, vestium splendorem despiciens, ciliciis de pilis camelorum factis ad carnem utebatur. Diebus cunctis, exceptis Dominicis, jejunabat; vinum non bibebat, nisi lymphatum in tantum, quod videbatur vini speciem non habere. Noctibus singulis hora matutinali exurgens, postea legebat Psalterium cum letania et collectis: pluribus ac crebris genuflexionibus ac teritionibus carnem suam edomabat. Et cum sanctorum Petri et Pauli limina peragraret *a*, nomen Domini in via prædicabat, verbum Dei signis et prodigiis roborabat, infirmantibus universis salutis remedium conferebat. Cumque fama ejus sanctitatis ad summi Pontificis Leonis *b* notitiam pervenisset, obviam ei abiit, et in domo sua charitative suscipiens, ejusque colloquiis dulcissimis delectatus, maximo cordis et oris jubilo jocundabatur. Et cum ad propriam regionem, visitatis Sanctorum liminibus, redire disponeret, sanctus Leo Papa, in visu edoctus, pronuntiavit ipsum beatum Ferreolum electum in episcopum Lemovicensem. Moxque idem Pontifex Leo beatum Ferreolum, Deo disponente, episcopum conse- E cravit, et gradu pontificali insignitum, dato sibi osculo pacis, ad prædictam civitatem Lemovicensem, ad quam illum Deus elegerat, in pastorem animarum authoritate concessa direxit. Evolutis autem paucis diebus, cum ex divina revelatione in eadem urbe ejus præstolaretur adventus, sacerdotes universi, cognito ipsius proximo occursu, cum clero et populo obviam exeuntes, magno illum cum gaudio susceperunt.

episcopus factus, de grege suo curam habet; sepelit S. Aredium:

2 Adepta itaque pontificali dignitate, beatus Ferreolus, ne lucerna lumine accensa sub modio latitaret, Catholicæ fidei doctrinam, et euangelicæ prædicationis arcana, ut bonus pastor ovibus sibi a Deo commissis viva voce pandere cœpit, jejunando, orando, prædicando, eleemosynas multas faciendo, virtutum flores in populis seminavit. Cumque tempore illo facta plaga in civitate Lemovicensi et Lemovicino ex diversis morborum incursibus, videlicet dysenteria, febribus, et aliis incommodis, populus cruciaretur, B. Ferreolus cum viris religiosis intrans ecclesiam beati apostoli Martialis *c*, conspersus cinere, cum fletu et gemitu per triduum jejunus perstitit; et ut Dominus populum de tanta clade liberaret, F Deo sacrificium obtulit. Eo autem in oratione perseverante, angelus apparuit, dicens: Ferreole, exaudita est deprecatio tua; statimque plaga populum dereliquit. Beatus namque Ferreolus et Aredius *d* abbas sanctus, de eadem parentela, ut fertur, exorti, fuerunt contemporanei. Et cum S. Aredius de hoc sæculo emigrasset, B. Ferreolus Lemovicensis episcopus, per nuntios evocatus, ad obitum ejus celeriter venit: tarde tamen accedens, super corpus B. Aredii amarissime flevit, quia eum vivum non invenisset, et eundem S. Aredium cum debitis obsequiis, et Missarum solemnitatibus B. Ferreolus pontifex reverenter tradidit ecclesiasticæ sepulturæ.

pie moritur: corpus iteratis vicibus translatum.

3 Cumque ultimum diem sibi proximum adesse sentiret, congregatis fratribus et clero dixit: Christi monita servate, et mandata ejus adimplete, et judicia Dei tremenda formidate, et memoria mea vobiscum sit. Et omnibus de transitu ejus mœrentibus, dolorem compescuit, et fletum verbis consolatoriis propulsavit. Deinde divinis refectus Sacramentis, manus et oculos ad cælum attollens, feliciter anima e corpore emigravit XIV Kal.

A. ANONYMO. Kal. Oct. Sepultus in eccelsia S. Pauli *e* : deinde propter ruinam ecclesiæ translatus ad abbatiam S. Augustini *f*. In transitu ejus splendor maximus super domum ejus de cælo descendit, iterumque ad cælum revolavit. Concurrentibus populis, ipsum in quadam capsa lignea posuerunt, ut manus ejus per quasdam capsæ fenestrulas deosculandæ advenientibus remanerent; unde fuit tantus concursus, ut usque in alterum diem non potuerit sepeliri. Et cum ecclesia S. Augustini per incursus Gothorum et Wandalorum *g* deserta apparuisset, corpus ejus per antiquam nobilitatem dominorum de Turribus fuit in eorum castello delatum Deinde in ecclesia parochiali apud Annexonium *h*, supra altare in capsa deaurata repositum : cujus meritis plurima præstantur a Domino infirmantibus remedia sanitatum.

ANNOTATA.

a *Vult auctor dicere, opinor : Cum Romam ad limina Apostolorum proficisceretur. At prædicatio in itinere, qualis asseritur, parum est verisimilis.*

B

b *Leo I spectat ad medium seculi* v, *quando* Ferreolus *necdum erat natus. Leo II toto fere seculo est posterior* Ferreolo, *et pontificatum administravit senescente seculo* VII. *Itaque hic anachronismus est manifestissimus : nec probabilia sunt, quæ asseruntur gesta summi Pontificis cum* Ferreolo. *Imo ipsum hujus iter Romanum, cum aliunde non confirmetur, pro incerto haberi debet.*

c *De S. Martiale, primo Lemovicensium episcopo, qui hic* apostolus *vocatur, et de ecclesia ipsius, prolixe actum est apud nos ad 30 Junii. Factum hic relatum apud antiquiores non inveni, et merito dubitari potest, an verum sit cum omnibus suis adjunctis. Credibile tamen est, aliquid veri subesse.* D

d *De spectantibus ad S. Aredium, ejusque sepulturam, consule dicta in Commentario num. 8 et 9.*

e *De hac ecclesia Dionysius Sammarthanus tom, 2 Galliæ Christianæ col. 552 scribit sequentia :* Sancti Pauli in urbe *(Lemoricensi)* monasterium construitur a Jocondo et Pelagia, B. Aredii parentibus; atque a S. Ferreolo præsule dotatur.... Modo tantum est ecclesia parochialis. *De dotato monasterio S. Pauli consentit Mabillonius tom. I Annalium pag. 102.*

f *De abbatia S. Augustini, ad Vigennam fluvium sita, late agit laudatus Sammarthanus col. 575 et seqq. Quo porro tempore ex primo sepulturæ loco ad S. Augustini abbatiam facta sit translatio, non dicitur. Verumtamen si facta est ob ruinam prioris ecclesiæ, quæ seculo 6 constructa dicitur, translatio fortasse non contigerit ante seculum 8.*

g *Magis verisimile est, a Nortmannis sive Danis, qui seculo nono et decimo Galliam sæpius vastarunt, destructum fuisse monasterium S. Augustini. Nam incursiones Gothorum et Wandalorum multo vetustiores sunt. Monasterium illud instauravit Turpio episcopus Lemovicinus, qui cathedram illam accepit sub initium seculi 10, ut videre est apud Sammarthanum col. 508. Ibidem destructio monasteriorum Lemovicensium attribui videtur Pipino, filio Pipini regis Aquitaniæ. Certe ille Pipinus post medium seculi noni iteratis vicibus se junxit Nortmannis, et cum illis multa destruxit in Aquitaniæ provinciis.* E

h *Ibi jam erat seculo 12, ut colligitur ex datis verbis in Commentario num. 2*

DE S. EUMENIO EPISCOPO

J. S.

GORTYNENSI FORTE DEFUNCTO IN THEBAIDE

Ex Martyrologiis Græcis et Latinis.

C F

FORTE SEC. VII. S. Eumenius episcopus, in Græcis et Latinis Fastis notus,

Eumenium *Gortyne in Creta episcopum breviter memorat Menologium Sirletianum his verbis :* Eodem dei natalis beati patris nostri Eumenii episcopi Gortynæ *Conenstit Calendarium metricum Græcorum, quod editum est ante tomum I Maii et reliqui ipsorum Fasti, in quibus* S. Eumenius *ut confessor annuntiatur, in variis etiam ut* thaumaturgus. *Calendarium dictum habet hunc versiculum :*

Ογδοάτῃ δεκάτῃ θάνε Εὐμένιος μεγαλήτωρ.

Occidit Eumenius decima octava generosus.

Quapropter ex errore factum videtur, quod in Ephemeridibus Moschorum figuratis vocetur Eumenius episcopus martyr. *Latini certe cum Græcis* confessorem *credunt* Eumenium; *et Molanus in Additionibus ad Usuardum de ipso sic loquitur : Die* decima octava, sancti patris Eumenii, episcopi Gortynæ, thaumaturgi. *Baronius in Martyrologio Romano de eodem hæc habet :* Gortynæ in Creta, sancti Eumenii episcopi et confessoris. *Galesinius, laudans in Annotatis* Horologium *et* Menologium *Græcorum, ex his tale elogium Martyrologio suo inseruit :* In Græcia, sancti Eumenii episcopi, qui usque ab infantia religionis Christianæ cultor egregius, cum patrimonium omne pauperibus in eleemosynam contulisset, per omnem ætatem jejuniis et orationi lacrymisque deditus, sancte factorum laude clarus, ecclesiæ Gortynensis in Creta episcopus factus, ita se gessit, ut cæleste Christi regnum et vitæ euangelicæ exemplis, et miraculis divine editis propagarit.

virtutibus et miraculis clarus.

2 *In Menologio, Basilii imperatoris jussu composito, post annuntiatam memoriam* S. Eumenii episcopi Gortynæ, thaumaturgi *tale datur elogium;* Eumenius thaumaturgus, ab adolescentia sua Christianus, summa Deum pietate ac timore colebat. Cum autem dives esset, facultates suas omnes in pauperes erogavit : ipse vero cunctos vitæ suæ dies in jejuniis et orationibus transigebat : adhortationemque illam magni Pauli apostoli diligenter implens, gaudebat cum gaudentibus et flebat cum flentibus, oculosque lacrymis semper conspersos cir-

A circumferebat. Illud præterea agebat, ut obtrectationibus adversus neminem aures accommodaret, neque illum ipse condemnaret. Imo, si cujus forte peccatum audisset, putabat se illum ipsum esse, qui peccasset. Ob hæc igitur recte facta a clero populoque delectus, Gortynæ urbis Cretæ insulæ episcopus ordinatus est. Quo in pontificatu cum multos annos vixisset, multosque populos, quæ ad regnum cælorum pertinent, docuisset, donumque multorum miraculorum accepisset, obdormivit, miraculis etiam post mortem insignis usque in præsentem diem. *In Typico Sabæ nomen* Eumenii *impressum est* Eugenius *errore forsan typothetæ.*

in Thebaidem dicitur profectus ibique mortuus.

5 *Quæ de* S. Eumenio *referuntur in Menæis impressis, multum sunt diversa, licet non sint dictis contraria. Elogium Græce ita exprimitur :* Οὗτος ὁ Εὐμένιος, ἐκ νεότητος πολλαῖς σκληραγωγίαις ἀσκήσεως ἑαυτὸν καθυποβαλὼν, τὴν ἄκραν ταπείνωσιν ἐκτήσατο. Διὸ καὶ τοὺς οἴακας τοὺς κατὰ Γορτύνην ἐκκλησίας πιστεύεται. Οὗτος δεινότατον δράκοντα κατ' αὐτοῦ ὁρμήσαντα λαμπάσι κατέφλεξεν. Ἐκεῖθεν δὲ τὴν Ῥώμην καταλαβὼν, οἷά τις πυρσὸς ταῖς θείαις διδαχαῖς κατεφώτισε, σημείοις καὶ τέρασι πολλοὺς καταπλήξας· κἀκεῖθεν B τὴν Θηβαΐδα καταλαβὼν, καὶ μὴ βουλόμενος, παραύτικα τοῦ αὐχμοῦ τὴν κατήφειαν καταστέλλει. Ἐν βαθυτάτῳ δὲ γήρᾳ πρὸς Κύριον ἐνδημήσαντα *. Οἱ δὲ παῖδες τῶν Θηβαίων τῇ πατρίδι καὶ πύμνῃ τὸ τούτου σκῆνος παραπέμπουσι. Ῥάξος ὄνομα τῷ τόπῳ, ἥτις καὶ Κυρίλλου τὸ σεπτὸν κατέχει σῶμα. Hic Eumenius, cum a prima ætate asperis se subjecisset virtutum exercitiis, eximiam obtinuit humilitatem. Quapropter gubernacula ecclesiæ Gortinensis ei concredita sunt. Hinc immanissimum draconem, sibi imminentem, tædis ardentibus exussit. Exinde Romam profectus, eam ut facula quædam divinis doctrinis illuminavit, signis et prodigiis multos percellens. Inde vero in Thebaidem se contulit, quamvis invitus, ibique confestim siccitatis molestiam temperavit. In summa autem senectute decessit ad Dominum. Thebani vero ipsius corpus patriæ et gregi ejus remiserunt. Raxus nomen est loci, qui et venerandum Cyrilli corpus continet.

* lege ἐξεδημήσατο

Quod de dracone per Sanctum interfecto dicitur, videtur fabulosum.

C 4 *Præter hoc elogium laudata Menæa* S. Eumenium *pluribus verbis celebrant in Officio, quod de ipso peragitur. Nolim laudes generales et frequenter repetitas longo sermone huc transferri : pauca tamen compendio afferre lubet. Laudatur primo ab affectionibus animi domitis, diciturque factus* domus Spiritus sancti, *conversationem habuisse* cum angelis, hæresque effectus gloriæ Domini, et patronus *ipsum* celebrantium. *Deinde virtutibus fulsisse dicitur ac* miraculis, *vocaturque* sanctæ civitatis civis et concivis angelorum. *Tertio celebratur ut* antistes Gortynæ, *ut* maximus et gloriosus in prodigiis, *ut* illuminans corda sedentium in tenebris. *Quarto laudatur, quia* a pueritia *amavit* humilitatem, *quia humiliavit* serpentem, *id est, diabolum superavit, quia* gratia sanationum manifeste *ditatus fuit. Ad hæc breviter observo, ex eo, quod hic dicitur* serpentem *vicisse, forte a Græco recentiore, qui fecit elogium supra datum, haustam esse draconis interfectionem. Certe Græci recentiores non raro ex dicto quodam allegorico antiquiorum similes commenti sunt fabulas.*

Auctore J. S.

In Thebaidem forte fuit exsilio relegatus : at corpus

5 *Quinto dicitur converso ad Sanctum sermone :* Romam illuminas, faciens prodigia, *ut in dato elogio. Sexto laudatur, quia in Filio Dei incarnato agnovit duas voluntates et duas operationes, ipsumque prædicavit*, ut hominem simul et Deum. *Hic locus utcumque innuit*, S. Eumenium *vixisse post exortos non tantum Eutychianos, sed etiam Monothelitas, cum laudetur tamquam hæresi ipsorum contrarius. Septimo dicitur mortuus* in summo senio. *Octavo dicitur Roma missus in Thebaidem, ibique siccitatem depulisse. Hoc autem ita exprimitur, acsi invitus esset missus : nam verba Græca sic habent :* Roma, tuis perfruita bonis, donum desideratum Thebaidi nolentem mittit, pater Eumeni. *Forte per Romam intelligenda est Constantinopolis, quam* Romam novam *primum, et aliquando* Romam *Græci vocabant. Quare videtur Sanctus exsilio relegatus in Thebaidem ab aliquo imperatore Monothelita; neque enim ulla allegatur ratio, cur episcopatum suum reliquerit. Nono demum, ut mittam alia generatim in laudem dicta, dicitur a Thebanis in patriam remissus, sepultusque in loco* Raxus *dicto,* qui jam ante continebat corpus venerandum, et multis E certaminibus perfunctum Cyrilli. *Hactenus Menæa, ex quibus liquet, maximo in honore apud Græcos fuisse* S. Eumenium.

defuncti Gortynam remissum et apud S. Cyrillum sepultum :

6 *Porro Acta S. Cyrilli, apud quem Sanctus dicitur sepultus, data sunt ad* IX *Julii, in iisque locus, ubi S. Cyrillus martyrio coronatus est et sepultus, similiter pag. 686 vocatur* Raxus. *Erat autem extra civitatem, festumque S. Cyrilli ibi quoque celebratum a populo dicitur, ut dubitandum non videatur, quin in Raxo ecclesia deind sit constructa, in eaque sepultus* S. Eumenius. *Lequienus in Oriente Christiano tom. 2 col. 256 et sequentibus texuit catalogum episcoporum Gortynæ, quæ erat Cretæ metropolis, et post S. Cyrillum sub Decio, aut potius in persecutione Diocletiani passum, statim subjungit* S. Eumenium, *quia sepultura* S. Eumenii *apud S. Cyrillum insinuat,* Eumenium paulo post tempora Cyrilli claruisse, *ut existimat. At poterat etiam tribus aut quatuor seculis post S. Cyrillum sepeliri in ecclesia, ubi ille colebatur.*

F floruit verisimiliter seculo 7.

7 *Quapropter magis credo,* S. Eumenium *floruisse seculo* VII, *quia doctrina ipsius laudatur ut opposita Eutychianis et Monothelitis, ut mox observavi : Monothelitæ enim exorti sunt seculo* VII. *Fateor tamen, et hanc conjecturam non esse certam. De loco, ubi defunctus est* S. Eumenius, *mihi etiam non placet observatio Lequieni, qui per Thebaidem intelligit* Thebas *Bœotiæ civitatem. Claræ quidem Græciæ urbs fuerunt Thebæ Bœoticæ, sed non invenio, iis adjunctam fuisse regionem* Thebaidem *dictam. Quare malim credere designari Thebaidem Ægypti, ad quam venerit* S. Eumenius, *et ubi defunctus fuerit. Verumtamen, cum in Menologio Basiliano nihil legatur de peregrinationibus* S. Eumenii; *utcumque dubitandum videtur de illo in Thebaidem itinere, et de morte ibidem obita, pro quibus nihil invenio præter Menæa, et Marcum Cythæreum episcopum Menæis consentientem. Hac de causa locum mortualem non nisi dubitanter expressi.*

AUCTORE J. S.

D

DE SS. DESIDERIO EPISCOPO & REGNIFRIDO REGINFRIDO AUT RAINFRIDO ARCH. MM.

IN ALSATIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Locus, ubi Sancti coluntur : eorum in Martyrologiis memoria et cultus : Acta scripta et edenda.

Sec. VII aut VIII. Sancti in Martyrologiis aliquot memorati ad XVII,

I*n extrema parte Alsatiæ Superioris versus comitatum Burgundiæ, sive in Suntgovia, vicus est* sancti Desiderii *dictus, vulgo* saint Disier, *qui a* S. Desiderio, *in ejus vicinia passo cum socio* Regnifrido, *nomen* B *traxit, quod uterque Sanctus ibidem sepultus fuerit, et a multis seculis in magna veneratione habitus. Multum dubitari, utrum ad hunc potius quam ad præcedentem diem spectent laudati Sancti, quod utroque die a martyrologis aliquot annuntiatos inveniam, quodque ipsa etiam apographa, Acta illorum Sanctorum continentia, in duos illos dies divisa sint. Tandem pro hoc die eligendo secutus sum martyrologos illos, qui aliis magis attenti fuisse videntur ad Sanctos referendos diebus sibi propriis. Qui Sanctos referunt ad* XVII *Septembris, ibidem in Prætermissis ita fuerunt assignati :* Desiderii martyris hodie *(id est* XVII) meminit Martyrologium Morbacense apud Martenium tom. 3 Anecdot. Desiderii simul et Reginfridi meminit Martyrologium Usuardinum Hagenoyense, hac ex parte auctum, uti et Greveni editio. Solum Desiderium ponit codex Montis Sancti cum titulo Rudunensis episcopi. *Minime dubitandum est, quin in omnibus istis Fastis designetur* S. Desiderius, *qui Redonensis in Aremorica episcopus fuisse creditur,* C *et ab aliis hoc die memoratur. Duo enim priora Martyrologia in Alsatia fuerunt conscripta vel aucta, ultimum in Lotharingia; indeque factum, ut annuntient Sanctum, ab aliis ejusdem temporis Fastis exsulantem.*

in aliis ad XVIII Septembris.

2 *Sanctos ad hunc diem accuratius annuntiat Autbertus Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, et quidem duobus locis. Primo pag. 39, ubi recensetur* Sancti diœcesis Bisontinæ, qui omnes coluntur Officio ecclesiastico, ex Martyrologio ecclesiæ metropolitanæ Bisontinæ, *de hodiernis sic habet :* XIV Kal. Octob. in territorio Bisonticensi, passio sanctorum martyrum Desiderii Redonensis ecclesiæ episcopi, et Rainfridi archidiaconi, quorum gesta habentur. Corpus hujus S. Desiderii servatur in vico S. Disier, Alsatiæ Superioris, diœcesis Bisontinæ. *Idem pag. 545 ad* XVIII *Septembris* : S. Desiderius Redonensis episcopus... martyrio coronatus est in territorio Vesontino, et quiescit in sui nominis vico apud Alsatios. Martyrii socium habuit S. Rainfridum archidiaconum. *Secutus est ad eumdem diem Ferrarius in Catalogo generali ita scribens :* In finibus Alsatiæ sanctorum martyrum Desiderii episcopi Rhedonensis, et Rainfridi diaconi. *Eodem etiam die* Desiderium *episcopum, et* Rainfridum *archidiaconum celebrat Saussayus in Martyrologio Gallicano, et rursum in Supplemento. Accedit Castellanus in Martyrologio universali pag. 980, ubi in addendis ad* XVIII *Septembris ita Sanctos nostros commemorat :* In Alsatia, S. Desiderius episcopus Rhedonensis, et S. Racinnefridus archidiaconus ejus, mactati per impios. E

Acta eorum conscripta uno fere post mortem seculo a scriptore conjecturis indulgente,

3 *Acta* SS. Desiderii *et* Rainfridi, *quæ non modo inedita, sed etiam plerisque eruditis neotericis incognita fuisse videntur, accepimus ex gemino codice Ms. Alterum exemplar ad Majores nostros transmisit Chiffletius noster, non notato codice, ex quo illud exscripsit. Alterum anno 1641 ad Bollandum misit Joannes Gamansius, frequenter, æque ac Chiffletius, in hoc Opere laudatus, qui codicem et locum, unde accepit, assignavit his verbis :* Ex Bodecensis cœnobii, Ordinis Regularium S. Augustini, diœcesis Paderbornensis, Passionali pergameno Ms. insigni mensis Septembris, fol. CVI pag. 3. *Hæc duo exemplaria quoad rem satis consonant; in vocibus tamen non raro dissonant. Utrum sit præferendum, non definio : aliqua enim correctiora videntur in uno, alia in altero. Edam præcipue exemplar Chiffletianum; sed ex altero corrigam menda clara et aperta. Ubicumque vero lectio dubia videtur, lectorem in Annotatis monebo, maxime quando occurrent nomina propria, aut res alicujus momenti. Nam leviusculas vocum transpositiones aut mutationes, quæ nullius pro re sunt ponderis, tædii vitandi causa inobservatas passim relinquam. Auctor Actorum ignotus est, et non omnino Sanctis contemporaneus. Suppar tamen utcumque dici potest, cum non videatur integro seculo post cædem Sanctorum scripsisse, ut in Annotatis observabo ad litteram* p. *Attamen indubitatam fidem de omnibus adjunctis non meretur, cum videatur pluseulum conjecturis indulsisse, et plura scripsisse, quam ipse satis noverat.* F

S. Desiderius fortasse fuit in concilio Rotomagensi circa 688:

4 *Tempus, quo* S. Desiderius *fuit episcopus, quoque cum socio ad meliorem vitam transivit, ex Actis certo non eruitur. Dicitur quidem circa finem Actorum cædes Sanctorum contigisse tempo*re Childerici regis. *At non explicat auctor, an designatum voluerit Childericum II, an Childericum III. Prior regnum administravit, senescente seculo* VII ; *alter regium titulum habuit circa medium seculi* VIII. *Præterea nescimus, an biographus satis fuerit in chronotaxi exactus, quod ra-*

A *rarum erat ipsius ævo. In concilio Rotomagensi, quod celebravit S. Ansbertus, ut refertur in Vita ipsius, apud nos data ad* IX *Februarii, fuit aliquis* Desiderius *episcopus, cujus sedes non exprimitur. At Henschenius in Annotatis ad Vitam pag. 353, et post ipsum Cointius aliique suspicantur, non alium esse* Desiderium *istum ab hodierno, Redonensi passim credito. Pagius ad annum 682 num. 8 sine ullo dubio* S. Desiderium *Redonensem episcopis Rotomagensis synodi annumerat, synodumque vult celebratam anno 688 aut 689. At de epocha synodi illius vix duos scriptores consentientes reperio, nec Pagii sententiam omnino certam puto, licet nequeat multis annis a vero abesse. Id certum est,* S. Desiderium, *si interfuit synodo Rotomagensi, mortuum esse diu post Childericum II, nec vixisse usque ad regnum Childerici III, sed utrique fuisse intermedium.*

hoc tamen certum non est, ut plura alia sunt dubia.

5 *Verum non video, satis certum esse, nostrum esse* Desiderium, *qui sedit in illo concilio: nam solum nomen et nomen quidem tam commune, rem nequit facere certam. Quapropter de tempore martyrii* SS. Desiderii *et* Rainfridi *solum annotavi, id figendum esse seculo* VII *aut* VIII. *Nam* B *hoc verum erit, sive fuerit in concilio Rotomagensi, ut verisimile est, non certum; sive in eo non fuerit, et jam ante sub Childerico II sit defunctus; sive etiam superfuerit usque ad Childericum III. Cointius ad annum 684 num. 13 scribit,* S. Desiderium *eo anno factum episcopum, sed sine ullo fundamento idoneo. Sane dum omnia ad* S. Desiderium *spectantia diligenter expendo, de ipso etiam loco episcopatus ipsius tam certo constare non credo, ut nullum moveri possit dubium. Non aliunde orta est opinio, Episcopum fuisse Redonensem, quam ex Actis modo edendis; quod eruditi aliqui hæc viderint, crediderintque non alium in iis designari posse episcopatum, quam Redonensem: nam Redonenses ipsi abhinc duobus seculis* Desiderium *plane ignorabant, quantum conjicere possum ex libris eorum ritualibus, ex episcoporum catalogis, et ex Vitis Sanctorum Armoricæ. Jam vero, si attente consideremus, civitatem episcopalem* S. Desiderii, *numquam scribi in Actis* Redonensem, *ut scribitur civitas Redonensis in Armorica, sed semper cum differentia primæ syllabæ* Rhodonensem C *dici; in Martyrologio vero Hagenoyensi in Alsatia, Rudunensem episcopum dici* S. Desiderium, *facile videbimus, conjecturam quoque fieri posse de Rutenensi episcopatu. Certe prima syllaba et in Actis, et in dicto Martyrologio magis favet* Rutenensi *vel* Ruthenensi *civitati, Gallice* Rhodes *aut* Rhodez *dictæ: nam, prout in Actis nomen scribitur, prima syllaba convenit nomini Gallico, prout in Martyrologio, nomini Latino; at neutro loco prima syllaba congruit vel Latino vel Gallico nomini urbis* Redonensis *aut* Rhedonensis *in Armorica. Fateor tamen, reliquas vocis syllabas magis favere Redonensibus, nec alia intentione hæc observo, quam ne quis certiorem velit* S. Desiderii *episcopatum, quam revera sit.*

A. ANONYMO.

ACTA

Auctore anonymo

Ex duobus Mss. invicem collatis.

S. Desiderii patria, studia, Episcopatus, virtutes: a

Beatissimus Desiderius, Rhodonis *a* civitatis indigena, non exiguis parentibus oriundus, imo digni germinis dignissima proles emergens, decus, quod sumpsit ex genere, fœlicis vitæ meritis ampliavit: dum in illo, et quod glorificaret, Christus elegit, et quod universus veneraretur mundus, effulsit. Qui inter ipsa novellæ juventutis exordia tanto fidei ardore flagravit, ut parentes ad quorum desiderium solet infantia festinanter decurrere, pro E charitate Christi magis iste voluntarie reliquisset: et velut hostes animæ carnales affectus effugit; credens sibi sufficere posse, si omnem delectationem in solo Patre cœlesti plantaret *b*. Mox itaque convolavit ad Rhodonensem * civitatem, ibique sacris literis imbutus et eruditus, omnis disciplinæ artes ad summam perduxit perfectionem. Quidquid in sacris voluminibus legebat, satagebat in opera converti; unde et famosissimus Didascalus nominatus est in regionibus * illis. Cumque jam Dominus suo voto et bono proposito satisfaceret, decisa cæsarie, et succedentibus gradibus, ecclesiasticisque dignitatibus, electione populi, clericorumque convenientia * episcopatus dignitatem ascendit. In quo divinum ministerium, et curam pauperum, orphanorum, viduarum et captivorum, atque omnium indigentium *c* insistebat. Quis enim valet enumerare, quam fuerit in jejuniorum parcitate præcipuus, in vigiliarum dilatatione propensus, in orationum assiduitate laudabilis, in miserationis opere singularis, ut et hostem, qui sibi repugnabat, extingueret, et unde se solum affligeret, inde spes cunctis * maxima subveniret. Erat enim verus Dei cultor, et F necesse erat, quem Deus perfuderat gratia, ab omnibus amaretur.

b
* *in Bod.* Hyrodomensem
* *ib.* partibus
* *ib.* conniventia
c
* *ib.* multis

Romam proficiscitur cum Regnifrido et aliis:

2 Cum vero hæc omnia diu secum diligentissime exerceret, et curam maximam erga oviculas Christi strenue ac vigilanter custodiret, et eas Dominus bonis omnibus eruditos atque locupletes prospiceret; voluit etiam Doctorem finibus extraneis eum constituere, qui semper pervigil in suis existebat. Unde sumpsit ille consilium bonum, scilicet ut Apostolorum limina visitaret, et reliqua oracula *d* Sanctorum, ubicumque pergeret, Euangelium Christi die nocteque prædicaret, nec unquam vacaret a colloquiis divinis, et orationibus, sicut illis temporibus magna necessitas Christianis populis imminebat, pullulantibus hæreticis et schismaticis. Tunc collectis suis comitibus, qui eum voluntario ac promptissimo animo sequi decreverant, ducens etiam secum socium suum Regnifridum diaconum suum et filium in baptismo, factaque turba non modica; pergere cœpit, ubi pauper Christi potuit: deinde succedente tempore, et spatio dierum, multa templa beatorum martyrum, ac confessorum perlustrans, coacervavit sibi reliquias, et exempla illorum, ob auxilium divinum et cœlestem thesaurum. Tan-

d

dem

A. ANONYMO

dem pervenit ad locum multo jam tempore desideratum, Romam scilicet, ubi caput ecclesiarum *e* est, et super quam ædificata sunt fundamenta Apostolorum; ibique se in oratione cum suis diutissime prosternens, petiit sibi dari a Domino immarcessibilem regni coronam, cum reliquis Sanctis, ad quorum omnium fidem Catholicam cucurrit; credens sibi relaxari pondera peccatorum priorum *f*. Cumque cuncta oracula circuiret, omnium Sanctorum patrociniis * secum assumptis, ac bonis exemplis illic repertis, rediit via, qua venerat, ac in semetipso tractavit, et revolvit omnia, quæ audierat et viderat; magnasque laudes suo retulit Creatori; eo quod mirabilis factus est in Sanctis, et gloriosus in omnibus operibus suis.

* al. reliquiis

revertens multos morte perdit comites: in Alemannia opponit se episcopo male docenti:

3 Factum est autem, postquam hæc omnia Vir Dei adimplesset, et videret solem ardentius urere, quam dudum illuc ipso tendente fecisset, timens etiam, quod accidit, non propter se, sed propter eos, qui secuti fuerant illum, decrevit cum suis, ut citius fines illos transiret, et ad sedem propriam deveniret, ac desertas oves visitaret. Sed mens re-
B fugit humana, quod Domini nutu institutum est. Accidit namque, ut omnes infirmarentur præter ipsum solum, et duos fratres, qua etiam infirmitate multi mortui sunt. Ille autem corpora illorum sepelivit, et largas eleemosynas præbens, simul cum precibus luxit eos diebus multis. Completo vero luctu et consolatione recepta, iter anxium peregit propter eos. Venit in fines Alamannorum, ad locum, cujus vocabulum est Morvaugia *g*, ubi dux præerat nomine Williarius *h*. Audivit autem quemdam episcopum *i* non secundum Catholicam fidem docentem, quem coram omnibus arguens, dicebat illi : O bone pastor, quis te docuit aliunde ingredi in ovile Christi, quam per ostium? Legisti Euangelium, ubi hæc scripta didicisti? Quare perdidisti, quod cum magno labore acquisivisti, et in reprobum sensum conversus es? ibi enim dicitur : Qui aliunde intrat, quam per ostium, ille fur est et latro. Ille autem torvo vultu et pectore irato intuens in eum, dixit se nihil, nisi rectissimam Catholicamque fidem, aliquando prædicasse. Inde igitur gravissima contentio orta est in populo una cum duce eorum; ita ut ipse dux adduci præcepisset utrosque in medio eorum, quibus
C ait : Vos quippe debuistis lites et contentiones sedare in populo, et Christianam defendere fidem, quia sacerdotio fungimini. Cur ergo plebem hanc concitastis et turbastis a credulitate illorum? Cui Sanctus Desiderius respondit : Tacere non possumus, et non loqui, ubicumque contra Deum audimus aliquid repugnare, et documenta fallacia prædicari. Alius affirmabat, dicens : Non ego turbavi populum hunc, qui veritatem loquor; sed iste, qui extraneus atque alienus a fide esse cognoscitur.

eumque miraculo superat, et populum rectius instruit.

4 In hunc ergo modum contendebant coram rege *k* et reliquo conventu. Tunc repletus sanctus Desiderius igne fidei, ac maximo zelo, quem semper in pectore gerebat, cum fiducia ad judicem dixit : Ignem copiosum jube accendi, ubi totus hic cœtus concurrere possit, et projiciamus baculos nostros in medio ejus; et tunc probabitur eventus rei. Ad hanc vocem dux consentit simul cum episcopo, et cetera plebe; accensusque est ignis vehemens, cujus flamma altius percrebuit. Et projectis baculis suis in medio ejus, sancti Desiderii baculus ita illæsus *l* evasit, sicut in ignem projecit; alterius vero ita consummatu est in momento coram ipsis, et in cinerem res-
D dactus, ut ab eo, qui tum intromisit, non posset amplius reperiri. Tunc omnis multitudo populi una cum duce eorum crediderunt iis, quæ a sancto Desiderio dicebantur, videntes signum, quod factum fuerat; et glorificaverunt Deum et Servum ejus, quem miserat liberare illos ab errore vitæ suæ. Mansit autem illic, compellente judice, aliquot diebus, et instruxit eos de omnibus, quibus prius erraverant; et bene instructos, atque unanimes, et in lege divina proficientes commendavit eos Domino, cui serviebat in Spiritu sancto. At illi valefacientes, simul cum duce, ditatum etiam muneribus sacris, dimiserunt illum ire in pace.

In vico S. Desiderii Missam celebrat

5 Ille autem abiit per viam, quæ ducit ad desertum Vosagi *m*, in regionem Burgundionum, ad montem, cujus nunc vocabulum est Sancti Desiderii; ibique reperit oraculum non pergrande, in honore sancti Martini constructum. Ubi cum ingressus orationis causa fuisset, facta est concursio populi ad eum, qui viciniores erant, talem Virum audire et videre cupientes, quicunque videlicet præordinati erant ad vitam. Reliquos vero adduxit curiositas pecuniæ, quæ suffocat vi-
E tæ verbum, ut non referat fructum. Qui autem docti erant, affuerunt ejus doctrinæ, et magnificas laudes Deo dederunt. Erat autem in eodem loco sanctimonialis fœmina, quæ excubabat in atrio illius oraculi, sedulum ministerium præbens cunctis venientibus, et in illud introeuntibus. Denique post exhortationem populi, et solemnitatem Missarum secundum solitum morem expletam, Vir Dei dixit ad eam : Peto a te, castissima virgo, ut des nobis post perceptionem communionis sanctæ, aliquid refectionis, et benedictionis donum, unde sustentare possimus sitim corporis hujus; locus enim ille in penuria aquæ situs est valde. At illa dixit : Pauxillum potus conservatum habemus in vasculo parvo, propter necessitatem loci istius; sed tamen non audeo tam sancto Viro et Dei servo celari *; studioseque secretarium ingrediens, aquæ inde plenum vasculum reportans, poculum Famulo Dei porrigebat.

* al. denegare

et aqua ibi divinitus multiplicata discedit.

6 Tunc Vir Dei crucis signaculum super ipsum vas fundens, ardorem sitis abstersit, ceteroque populo juxta voluntatem cujusque sufficienter tribuit : ac sic peractum est mirabile, magnum-
F que signum, ut vas, in quo prius steterat potus, de liquore non fuerit imminutum, verum usque ad summum ita inundans, ut in pavimento domunculæ huc et illuc per vasculi circuitum exundaret. Quod nempe per meritum beati Viri, et propter nimiam mulieris castitatem, seu charitatem accidisse, indubie credendum est. Populus autem stabat stupefactus, cujus cor Deus tetigerat, et intenta mente glorificabant Deum in omnibus quæ audierant et viderant, in eumque magis ac magis credebant. Vir autem Domini nihil suis meritis de miraculo, quod factum fuerat, attribuebat; sed omnium auctori Deo bonorum gloriam referebat; qui magnificat sperantes in se, et qui non patitur justum derelictum, nec semen ejus indigens pane. His autem gestis, jussit sanctissimus Præsul suo socio, scilicet Regnifrido, vestimenta, in quibus Missam prius celebraverat, in loco pristino recondere, deinde cœptum iter carpere cœpit.

Scelesti quidam, Sanctos insecuti,

7 Audientes autem hæc quidam, qui illuc convenerant, et pulchritudinem vestimentorum ejus considerantes, ac speciem vasorum, calicis scilicet et patenæ, ac phialæ argenteæ, quæ illi nuper felicissimus obtulit judex, exarserunt in concupiscen-

A. ANONYMO.

A scentiam illorum *n*; et adhærentes vestigiis beati Viri, cogitare cœperunt, ac mutuo pertractare, quemadmodum eum interficerent, et spolia ejus diriperent. Ille autem sciens *o*, quæ ventura erant super eum, annuente sibi maxime Christo, valefaciens ancillulæ Christi, cæterisque fidelibus, illic congregatis, proficisci cœpit intrepidus, ad locum passionis, qui nunc vocatur Ad Crucem. Attamen ante prædixerat, audientibus multis: O dilectissimi Fratres, si alicubi audieritis peregrinos occisos, hic in oratorio beati Martini, sepelire curate. Cum pervenisset autem ad locum supradictum, virgulam suis manibus contorquens gracilem huc illucque in modum crucis, ibi se in oratione prostravit, ac suis sequacibus similiter agere præcepit. Quæ virgula, post passionem ejus crevit in arborem magnam in eandem similitudinem crucis. Et nos, et multi vidimus illic stantem, ac diu durantem, quasi annis octoginta *p*, vel eo amplius; unde et locus ille vocabulum sumpsit. Et completa oratione surrexit, et confortans suos, dixit; Nunc estote viri, ac viriliter agite, et confortetur cor vestrum; quia appropinquat hora vocationis nostræ *q*.

eos in via occidunt, illecti spoliorum libidine:

B 8 Adhuc eo loquente, ecce viri iniqui ferro armati accedentes, ut eos punirent *r*. Et sic interfecerunt primo sanctum Regnifridum, ac demum servum Militis Christi insanabili plaga, capite scilicet in duas partes pugione diviso, semivivum reliquerunt. Tandem venientes ad invictissimum athletam Christi Desiderium, in oratione prostratum invenerunt, eumque gladio percusserunt, eo quod ad spolia festinabant: adhuc tamen vivum dimiserunt. Tunc demum spolia securi diripientes, neminemque formidantes, via, qua venerant, redierunt. Fertur autem a multis, eos in via rixari cœpisse propter divisionem pecuniæ, et accidisse, ut cum se ad invicem pacificare non possent, omnes fuissent ab invicem trucidati. Sanctus vero Desiderius, antequam spiritum exhalaret, cum adhuc minime a laude divina cessaret, videns etiam servum vivere posse, ait illi: Surge (frater) in nomine Domini, et vepre *s*, quæ circunstat tibi, caput tuum cinge, et renuncia famulæ Dei, unde hodie recessimus, ut huc veniat cum presbytero, et corpora nostra sepeliant in oratorio beati Martini. Ille autem abiit, et jussionem Domini sui complevit, atque multis diebus ibidem vixit, signumque vepris pro testimonio semper in capite portavit. C Vir autem Dei, sentiens non posse diutius vivere, quia jam defeserat virtus exterioris hominis, oravit et dixit; Domine Deus omnipotens *t* cunctarum creaturarum Creator, jube animas nostras recipi, ubi omnes receptæ sunt, quæ tibi placuerunt: et da indulgentiam iis, qui nos tribulant. Cumque hæc et iis similia diceret, expiravit.

sepeliuntur in Monte S. Desiderii, et miraculis clarescunt:

9 Dux autem regionis illius nomine Rabiacus *u*, cum audisset famulos Dei tanta ac talia perpessos, voluit in locum alium transferre, sed viri manibus accedentes secundum jussionem judicis, non valuerunt eos movere de loco, in quo jacuerunt sanctissimi Viri. Veniente vero presbytero oratorii superius prælibati, una cum famula Domini, nomine, ut refertur, Pomponia, servoque martyris Christi Williberto, accesserunt et levaverunt eos absque ulla mora in vehiculum, quod secum adduxerant: et adportantes ad locum pristinum, sic detulerunt, veluti nullum pondus sensissent, ibique cum magno honore eos sepelierunt: nam fiunt illic multa miracula *x* per orationes illorum. Cæci visum recipiunt, claudi gressum, languidi sanitatem, dæmones effugantur, et omnis curatur infirmitas, cæteræque innumerabiles per eorum merita inibi gratia Dei peraguntur virtutes. De quibus omnibus est longum stylum trahere per singula, ne fastidium generet; multa enim erant valde.

multa ibidem conservantur, quæ usui fuere S. Desiderio.

10 Denique, ne forte quis tacita dicat conscientia, hæc non *y* vera, et falsa adinvenisse, satis certis testimoniis approbemus. Est namque ibi baculus ipsius Sancti, qui de incendio liberatus est; et scintorium *z*, in quo Sanctissimus sedit. Sunt et vestimenta sancta, quibus functus est, dum perficeret opus Dei *aa*, ita adhuc integra, quasi nuperrime facta, et ab omni permanent læsione. Vidimus et tabulas ipsius Martyris, et corneum graphium in eodem loco. Ac, si quis dolorem dentium patiebatur, cum tangeret eo dentem, nec fere *bb*, aut statim, si dignus erat, ab omni fatigatione doloris meruit liberari; et in quibus continebatur calculus Sancti, et ubi pontifex fuerit, et per quanta lustra annorum circuibat corpora Sanctorum, et cætera, quæ præ multitudine ac spatio dierum deleta esse videntur. Dux vero supranominatus videns virtutes Martyrum, loculum fabricari fecit, ac tabulam argentam, miro opere E sculptam, in qua nomen suum litteris impressit, et super tumulum posuit. Passi sunt autem sancti martyres Desiderius et Regnifridus, quintodecimo *cc* Kalendarum Octobris, tempore Childerici regis, regnante Domino Jesu Christo, in sæcula sæculorum. Amen.

Hymnus de Sanctis cum oratione.

11 Hymnus.

Diem *dd* colimus laudibus
Binis dicatum testibus,
Præsuli Desiderio,
Levitæque Regnifrido.
E quibus Desiderius
Claris ortus natalibus,
Nobilitatem generis
Moribus ornavit bonis.
Hic Rhodonensis Pontifex
Regnifridum enutriens,
Baptismate filiolum
Fecit archidiaconum.
Nec defuere varia
Dicendi mirabilia,
Baculum ab incendio
Sanum recepit maximo.
Parvum signavit poculum,
Multum potavit populum, F
Os plenum reddit calicis,
Pro charitate virginis.
Pati pro tuo nomine
Semper paratus, Domine,
Mortis tempus præsciverat,
Venturumque prædixerat.
Post hæc retorsit virgulam
Vir Sanctus in cruciculam,
Quæ creverat, hoc modulo
Dicta crucis vocabulo.
Orantes illic Martyres
Diri plectunt carnifices.
Mox Levitam cum servulo
Tunc Valem necant gladio.
Sit Trinitati gloria,
Virtus, honor, victoria:
Quæ dat coronam testibus
Quorum pollemus ossibus.
Amen.

Oratio. Omnipotens sempiterne Deus, da nobis sanctorum martyrum tuorum Desiderii et Regnifridi ita digne merita venerari; quatenus et ab

A. ANONYMO. ab instantibus periculis liberemur, et digni efficiamur gaudiis sempiternis. Per Dominum etc.

ANNOTATA.

a Rhodonis *clare legitur in apographo, pro* Redonis, *aut potius* Redonensis, *vel* Rhedonensis, *si recte omnes modo credunt, Redonensem in Armorica episcopum fuisse* S. Desiderium, *licet hic non reperiatur in antiquis Redonensium episcoporum catalogis, nec in Breviariis Redonensibus, ita ut Redonibus plane videatur fuisse ignotus. In apographo Bodecensi legitur* Hyrodonis civitatis, *magis corrupte. Vide dicta in Commentario num. 5.*

b *Omnis illa dictio modo nonnihil diverso legitur in Ms. Bodecensi ut sequitur :* Ut parentes, ad quorum desiderium solet infantia festinanter occurrere, pro charitate Christi voluntarie relinqueret, et velut hostes animæ carnales affectus effugiens, omnem dilectionem in solo Patre cælesti plantaret.

c *Lege*, agere insistebat, *in Bodecensi*, studebat agere. *Sed aliæ etiam quædam voces ibi mutatæ.*

B d *Voce* oraculum *hic scriptor variis locis* oratorium *significat.*

e *In Ms. Bodecensi :* Ubi caput Ecclesiæ Christus Deus est. *At illud* Christus Deus *videtur additum : nam reliqua*, super quam *etc. consonant.*

f *In Bodecensi :* Petiit sibi a Domino simul et beato Petro relaxari pondera delictorum.

g Morvaugia *legit in Ms. Chiffletius, vel, ut in margine notavit,* Norvaugia. *In Bodecensi legitur* Mortenaugia, *et rectius, quantum apparet. Etenim designatur pagus ille Sueviæ, qui hodie vulgo vocatur* die Ortenau, *sive* Ortnavia, *quique juxta Rhenum extenditur inter Brisegaviam et ditionem marchionis Badensis. De eo tractu agitur in Chronico Gotwicensi part. 2. lib. 4 pag. 690, ibique recensentur antiqua nomina* Mortinhauga, Mordinavia, Mordenowa, Mortingia, *et alia vicina.*

h *In Bodecensi* Williharius. *Notus est in variis Chronicis* Williarius *Alemanniæ aut Sueviæ dux sub initium seculi* VIII. *Nam Franci quatuor annis consequentibus, ab anno 709 usque ad 712, contra ipsum in Suevia bellum gessisse dicuntur. Videri potest Collectio scriptorum rerum Francica-*
C *rum apud Bouquet tom. 2 pag. 641, ubi in Annalibus Petavianis* contra Wilarium *Franci quatuor annis exercitum habuisse dicuntur* in Suavis. *In alio Chronico pag. 642 scribitur,* contra Willeharium. *In alio pag. 644* contra Wilario. *Et pag. 670 ex Adone*, contra Williarium. *Similia leguntur etiam tom. 3 in variis Chronicis, ita ut minime dubitandum sit, quin* Williarius *sub initium seculi* VIII *fuerit dux in Suevia, ab anno saltem 709 usque ad 712.*

i *Quis fuerit ille episcopus, non liquet. At non deerant illis temporibus episcopi parum religiosi et docti, aut etiam non recte sentientes de fide.*

k *In Bodecensi*, coram duce. *At Williarius rex vocari potuit, sicut Pippinus Heristallus non raro rex vocatus legitur eodem tempore, etsi rex proprie non fuerit.*

l *Etiamsi res non sit prorsus incredibilis, tamen hoc prodigium aliaque nonnulla ab eodem relata, minus certa videri debent, tum quia scriptor non est contemporaneus, tum quia plura id genus congessit.* D

m Vosagus, *alias* Vogesus, *nomen est catenæ montium, qui extenduntur inter Alsatiam et Lotharingiam, atque inter hanc et partem comitatus Burgundiæ. Vocatur etiam* saltus Vosagus, *et* desertum, *quia amplus ille tractus in hodierno ducatu Lotharingiæ parum erat inhabitatus.*

n *In Ms. Bodecensi additur :* Putantes eos amplius aliquid thesauri vel pecuniæ habere.

o *Ibidem*, providens in Spiritu *etc. Credidit auctor, Sanctum cædis futuræ conscium fuisse ex iis, quæ dixit, ut mox sequitur. At ego nec dicta illa pro certis habeo, nec video ex iis, aliquid certo deduci posse præter timorem utcumque præsagum.*

p *Ex annis* octoginta, *quibus arborem illam stetisse scribit auctor, cum dicat eam a se et aliis multis visam, recte colligitur, ipsum annis fere octoginta Sanctis fuisse posteriorem, ac verisimiliter scripsisse non integro post mortem ipsorum seculo.*

q *In Bodecensi :* Vocationis ac passionis nostræ.

r *Forte legendum*, perimerent, *in Bodecensi est,* morti traderent. E

s *In Bodecensi :* cum una veprium. *Dubitarem sane, an vox non esset corrupta, si omnia asserta auctoris pro indubiis haberem.*

t *Hanc saltem orationem* S. Desiderii *non potuit auctor scire, quia nullus oranti adfuit. Ex hoc igitur loco patet, ipsum ex conjecturis amplificasse ea, quæ de Sanctis potuerant innotescere.*

u *In textu* Rabiacus, *in margine autem notatur* Rabiarus. *In Ms. Bodecensi locus est interpolatus hoc modo :* Dux Burgundiæ, nomine Raurachus etc. *Quis ille fuerit, ignoro. At fuerit præfectus loci aut oppidi vel civitatis vicinæ, si vera sunt, quæ sequuntur de tentata per ipsum translatione corporum.*

x *Miracula ad sepulcrum Sanctorum patrata fuisse, non dubito : nam cultus ipsorum ob illa procul dubio cœptus est.*

y *Forte addendum* nos *legendumque,* et falsa nos adinvenisse. *Illam autem objectionem non satis solvit auctor enumerando omnia illa, quæ* S. Desiderio *in usu fuerant, et ibi servabantur. Nam ex illorum conservatione solum colligitur, Sanctum statim in veneratione habitum fuisse ; minime vero consequitur, vera esse omnia, quæ narravit auctor.* F

z Scintorium *quid sit, non invenio. At rectius forte in Bodecensi codice legitur* stratorium, *quod sumi potest pro stragulo sellæ jumenti, in quo sederat Sanctus, aut pro alio etiam stragulo, in quo ad quiescendum consederat.*

aa *In Ms. Bodecensi*, in celebratione Missæ.

bb Nec fere *in Ms. mendose legitur. In Ms. Bodecensi :* Quo si quis dolorem dentium habens, ipsos dentes attigerit, ab omni fatigatione liberari merebitur. *At ibi omittuntur omnia, quæ in graphio inventa dicuntur.*

cc *In Codice Bodecensi*, decimo quarto Calendas Octobris.

dd *Post Acta in apographo Chiffletii subjungitur Hymnus de Sanctis cum oratione ; prout hic subjunguntur. Videbit studiosus lector, in Hymno repeti aliqua mirabilia, jam ante in Actis relata.*

DE

A D

DE S. RICHARDE IMP. VIRG.

ANDLAVIÆ IN ALSATIA

SYLLOGE HISTORICA

J. S.

Sanctæ in Fastis memoria et cultus : gesta examinata : elogium ex Breviario Argentinensi : miracula.

Sub initium seculi X. Sancta ad hunc diem in Fastis recentioribus memorata.

Quamquam *cultus* S. Richardis *imperatricis virginis vetustus est et indubitatus, memoria tamen hujus Sanctæ a præcipuis martyrologis celebrari non potuit, quia hi partim ipsa antiquiores sunt, partim eodem fere cum ipsa tempore floruerunt. Hac de causa solum a recentioribus commemorata est, et a Baronio* B *etiam prætermissa in Martyrologio Romano. Joannes Molanus in additionibus ad Usuardum hoc die* S. Richardem *ita annuntiat :* In Germania, monasterio Andelaha, d positio sanctæ Richardis imperatricis, conjugis Caroli Crassi et virginis. *Secutus est Ferrarius in Catalogo Generali, ubi sic habet :* In monasterio Andelaha sanctæ Richardæ augustæ et abbatissæ. *Eamdem memorat* in Germania *generatim Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani. Castellanus in Martyrologio Universali monasterium* Andelaham *et locum obitus* S. Richardis *in Holsatiam transfert, nescio qua hallucinatione, nisi ipse aut corrector mendorum Holsatiam cum Alsatia confuderit. Nam in Alsatia obiisse Sanctam indubium est, ut recte habet Martyrologium Parisiense,* Richardem *his verbis annuntians :* Andelahæ in Alsatia, sanctæ Richardis uxoris Caroli tertii, cognomento Crassi, regis Francorum et imperatoris. *Locus optime hic exprimitur; sed titulus* virginis *perperam omittitur, cum ille abunde probatus sit, et* S. Richardi *passim datus. Martyrologi Benedictini, Wion, Menar-* C *dus, Dorganius et Bucelinus ad eumdem hunc diem* S. Richardem *Fastis suis inseruerunt. Hisce consentiens Arturus a Monasterio in Gynæceo* S. Richardem *tali ornat elogio :* In Alsatia, monasterio Andelahæ, sanctæ Richardis, augustæ virginis, abbatissæ Benedictinæ, olim conjugis Caroli Crassi imperatoris, ac Francorum regis Christianissimi : quæ temporali regno cæleste ac æternum longe anteponens, vitam selegit monasticam, et incensa studio pietatis ac puritatis, virtutum præcipuarum culmen est adepta, quibus exornata in cælum conscendit. *Per decursum videbimus, Sanctam minus certo* monacham *dici.*

ubi et aliis aliquot diebus : sed hoc XVIII Septembris honorata

2 *Aliis quoque diebus memoria* S. Richardis *a quibusdam celebratur. Grevenus* Richardis virginis *meminit ad* XIX *Augusti, nec existimo aliam esse, quam hodiernam : nam secutus videtur Trithemium mox laudandum. Alius* Richardem *virginem commemorat ad* XX *Augusti, ut ibidem fuit observatum in prætermissis. David Camerarius in Menologio Scotico ad* XX *Septembris* S. Richardis *memoriam agit his verbis :* Sancta Richarda vel Richardis imperatrix, et Gregorii Scotorum regis filia, ac Caroli Crassi imperatoris uxor *etc. An ex Scotia, aut aliunde oriunda sit Sancta, necdum examinamus. Hic solum observo,* S. Richardem *verisimiliter non coli illis diebus; sed* XVIII *Septembris, quo a pluribus annuntiatam vidimus. Trithemius lib. 3 de Viris illustribus cap. 314 cultum Sanctæ testatur, ita scribens :* Richardus *(lege* Richardis) imperatrix, uxor Caroli Grossi, post obitum mariti, contempto regno terreno, ac mundi regibus spretis, cælestis Regis thalamum E concupiscens, monasterium ingreditur : in quo abbatissa constituta, magnis cœpit clarere virtutibus. Ejus festum colitur XIV Calendas Septembris. Claruit anno Domini CM. *Hæc magis examinabuntur inferius. Interim afferuntur pro cultu Sanctæ. At vix dubito, quin pro* XIV Calendas Septembris, *legendum sit,* XIV Calendas Octobris. *Certe ad hunc diem in Breviario Argentinensi, quod habemus impressum anno 1484, de* Richarde *virgine præscribitur Officium novem lectionum, inchoandum a Vesperis. Aubertinus vero Prior Stivagiensis in vita Gallica cap. 9 scribit, in ecclesia Stivagiensi magnificum* S. Richardi *erectum esse altare, eumque coli hoc die. Quidam Ordinis Præmonstratensis sacerdos olim ad Papebrochium nostrum de cultu* S. Richardis *hæc scripsit :* Dum etiam in Alsatia olim agerem, legi in Ms. codice quandam Legendam non ita prolixam sanctæ Richardis imperatricis, olim uxoris Caroli Crassi, cujus festum cum Octava celeberrimum est in abbatiis antiquissimis, Andelacensi Argentinensis episcopatus, et Stivagiensi Tullensis, olim Canonicorum Regularium, ab eadem sancta Richarde fundatis. F

cultu publico et antiquo ut virgo.

3 *Porro cultum* S. Richardis *antiquum esse, et a seculo saltem* XI *cœptum, colligitur ex solemni corporis translatione, circa medium seculi* XI *facta per Leonem Papam IX. De hac Annalista Saxo ad annum 1048 scribit sequentia :* Idem Papa *(S. Leo IX)* in cœnobio virginum, quod nominatur Andela in Alsatia, corpus S. Richardis imperatricis de tumulo honorifice elevavit, et in ecclesia recondidit. *Testis accedit ipse S. Leo in litteris num. 7 laudandis. Talis elevatio, ab ipso facta summo Pontifice, beatificationi æquivalet, ita ut legitimus cultus vel tunc fuerit inchoatus, vel auctoritate Leonis IX confirmatus, si jam ante initium habuerit. Sanctam autem coli ut virginem, liquet ex Breviario Argentinensi supra laudato, in quo omnes antiphonæ sunt propriæ, uti et oratio, quæ talis est :* Deus, qui sine professione virginitatis B. Richardem virginem conservasti, da, ut transgressoribus nobis obtineat apud te veniam, quæ a te sub nomine conjugali promeruit coronam virginitatis. Per *etc. Ad Vesperas hæc sola antiphona psalmis præmittitur :* Adest dies celeberrima, in qua pro incremento Sanctorum gaudet decus angelorum, quia virgo sacratissima Richardis

AUCTORE J. S.

Dei electa, eorum in cælis consors est effecta, cujus prece continua nobis Deus peccatorum pondera revela. *Ad* Magnificat *hæc ponitur :* O Christe, castitatis auctor et amator, qui B. Richardem dilectam tibi sponsam elegisti; dum illi sub nomine conjugali integritatis dignitatem conservasti, concede, nos apud te illius adjuvari meritis, cujus castitatis irradiamur exemplis. *Ita et propriæ sunt antiphonæ ad Laudes, et responsoria ad Lectiones Matutini. Verum quæ de stirpe, gestis aut virtutibus Sanctæ in iis dicuntur, commodius producam singula suis locis. Hæc itaque de cultu sufficiant. De miraculis et reliquiis aliqua dicentur post gesta examinata.*

Oratio de Sancta Ms., ex qua danda nonnulla: elogium ex Breviario edendum.

4 *Vita* S. Richardis *numquam sic fuit conscripta ab antiquis, ut Vita vocari mereatur, quantum certe existimo. Attamen transmissum nobis fuit scriptum aliquod, num. 2 insinuatum, acsi Vita esset. Verum Vita non est, sed potius oratio aut homilia perbrevis, dicta in festivitate* B. Richardis, *cujus auctor ostendit, pauca sibi nota fuisse de gestis Sanctæ, cum semper fere disserat de ipsius virginitate in conjugio, illudque argumentum sic verset in omnem partem, ut non nisi paucissima alia*
B *historica adjungat. Qua de causa illud scriptum edendum non censeo; pauca tamen illa, quæ habet ad propositum nostrum, lectori communicabo per decursum. Alterum illius scripti exemplar transmisit Joannes Gamansius ex codice cœnobii Bodecensis sine adjuncto exordio; alterum accepimus* ex antiquo Legendario abbatiæ Stivagiensis in Lotharingia Ordinis Præmonstratensis. *In hoc adjunctum est exordium, quod ita inchoatur :* Tota mentis devotione beatæ Richardis virginis, cujus hodie festa celebrantur, agimus memoriam, in qua miram Dei gratiam videre possumus et potentiam *etc. Pro hac oratione, quæ pauca habet historica, dabo lectiones Breviarii Argentinensis, quæ continent fere omnia ad* S. Richardem *spectantia. Vitam Gallicam* S. Richardis *anno 1665 edidit Antoninus Aubertin Prior abbatiæ Stivagiensis, Ordinis Præmonstratensis in Lotharingia. De eadem Sancta breviter meminerunt scriptores quamplures, alii antiquiores, alii recentiores. At horum catalogum hic non texam; sed nominabo singulos, dum eorum verba ad propositum nostrum conducere credam.*

C

Patria Sanctæ incerta :

5 *De patria* S. Richardis *nihil certi habemus ex antiquioribus. Scriptores quidam recentiores in Scotia natam, et regis Scotorum filiam fuisse, sed forte sine fundamento, scripserunt. Horum opinionem rejicit et refellit Raderus in Bavaria sacra tom. 3 pag. 73, ubi pleraque de* S. Richarde *collegit. Non alio argumento rectius refutatur, quam quod nullus antiquorum* S. Richardem *dixerit Scotam, aut Scotiæ regis filiam. Alia est conjectura Francisci Guillemanni in Episcopis Argentinentibus pag. 125, cui assentitur laudatus Raderus, uti et Laguille in Historia Alsatiæ pag. 138. Nam hi conjiciunt, natam fuisse in Alsatia, quia ibidem* in proprietate sua, *ut inferius videbimus, construxit monasterium Andlaviense. Alia etiam* in fundo suo *in Alsatia exstruxit pro abbatia Novientensi, ut num. 8 dicetur. Quare, inquiunt, si possedit terras aliquas in Alsatia ex hæreditate, sive acceptas a parentibus, verisimile fit, aut in eadem provincia natam esse, aut in aliqua vicina Germinæ aut Galliæ. In Oratione Ms. patria Sanctæ non exprimitur, et de natalibus ejus solum dicitur :* Erat beatissima Richardis nobilissima genere, pulchra facie, pulchrior fide. *In Breviario Argentinensi dicitur* beata Richardis nobili exorta progenie, *et rursum :* Singulari regiæ stirpis refulsit dignitate. *Itaque regia stirps Sanctæ ibidem attribuitur; sed regis filia fuisse non dicitur; Ceterum natam fuisse non* D *diu post medium seculi* IX, *ex tempore matrimonii utcumque colligi potest; sed patria Sanctæ hactenus mansit incerta.*

nupta fuit Carolo Crasso, cum ipso dein. de coronata imperatori

6 *Nupsit* S. Richadis *Carolo cognomento* Crasso, *filio natu minimo Ludovici Germaniæ regis. De anno nuptiarum non omnino constat : nam ex calculo Reginonis nupta fuit anno 877, secundum Hermannum Contractum anno 875. Hac de causa etiam incertum est, an Carolus tempore nuptiarum regium titulum cum parte regni paterni haberet, an vero post nuptias eam dignitatem obtinuerit. Defunctus est enim Ludovicus pater ipsius anno 876, et pro more temporis regnum suum divisit tribus filiis, Carolomanno, Ludovico, et Carolo Crasso. Huic eo tempore obtigit Alemannia, sive Suevia cum vicinis aliquot provinciis, quas enumerare non est instituti hic nostri. Verum Carolus Crassus paulatim adeptus est non modo totum regnum paternum per mortem fratrum suorum; sed et Galliæ regnum eidem deinde obvenit, quod reges cognati, qui in Gallia dominabantur, etiam sine alio hærede magis idoneo morerentur. Tot regnis coronam imperii adjecit anno 880,* E *quando una cum* Richarde *conjuge in Natali Domini coronatus est per Joannem Papam VIII. Quare decem illis aut duodecim annis, quibus cum* S. Richarde *vixit, obtinuit totum fere imperium Caroli Magni proavi sui : sed omnia paucis hebdomadis amisit, postquam sanctam Conjugem male tractavit et abjecit. Verum hæc de Carolo sufficiant. De* S. Richarde *vero inquiramus, quid egerit tempore matrimonii.*

Fundat in Alsatia cœnobium Andelacense sive Andlaviense.

7 *Constructum fuisse a* S. Richarde *cœnobium Andlaviense, ad quod oppidum excrevit, modo* Andlaw *vulgo dictum, docent varii scriptores infra laudandi, quando narrant, Sanctam in illud monasterium se recepisse. Leo IX, qui ibidem elevavit corpus* S. Richardis, *ut dictum est num. 3, de illa fundatione testis accedit in bulla ad Mathildem abbatissam data, quo dicti monasterii privilegia confirmat. Bulla illa edita est a Martenio tom. 1 Anecdotorum col. 170. Monasterium dicitur* sancti Fabiani sanctæque Felicitatis, quod appellatur Helionis, situm in pago Helisatiæ. *Testatur in eadem Pontifex, se transtulisse ad ecclesiam a se consecratam* corpus beatæ Richardæ, primæ constructricis ejusdem venerabilis loci. F *Bruschius in Monasteriis Germaniæ fol. 7 de illa fundatione ita scribit :* Andlaw, antiquitus Andlaha ab ejusdem nominis fluvio, vel Helionis cœnobium in pago Helisatia, S. Fabiano et S. Felicitati sacrum, canonissarum celebri loco natarum opulentum collegium, ad montana Vosagi situm, fundatum, ac pro duodecim canonissis totidemque canonicis liberalissime dotatum est anno Christi DCCCLXXX, aut, ut alii volunt, DCCCLXXXVIII, a S. Richarde Scotorum regis filia, Caroli Crassi. Romanorum imperatoris conjuge, quæ per divortium a marito segregata, ibi vixit, mortua, et honorifico tumulo post summam aram in sublime collocato sepulta est. *Hactenus Bruschius, qui inter abbatissas tertiam et quartam facit neptes* S. Richardis. *Quod spectat ad annum fundationis, hunc nullibi certo documento probatum invenio. Aubertinus in Vita Gallica cap. 8 fundationem credidit factam post divortium Sanctæ. At certo facta est ante divortium. et aliquot annis ante 888, cum Sancta anno 887 in monaterium ante fundatum se receperit. Extat etiamnum nobile illud canonicarum collegium, de quo agit Gallia*

A *lia Christiana tom. 5 col. 880, ubi dicitur Ordinis quondam Benedictini fuisse, quod tamen nec in laudata Leonis IX bulla, nec apud antiquos scriptores reperio, eaque de causa non satis mihi videtur probabile.*

(Benefacit abbatiæ Novientensi.) 8 *In Alsatia etiam, et in eadem diœcesi Argentoratensi est Novientum, seu Apri-monasterium, non longe distans Andlario oppido. Novientum venisse aliquando* S. Richardem, *et beneficam se præbuisse, habet Historia Novientensis monasterii, edita apud Martenium tom. 3 Anecdotorum, in qua col. 1136 leguntur sequentia :* His itaque temporibus venerabilis Richardis imperatrix Novientum venit, et triginta jugera ruris ac vinearum, et curtim unam cum omni decima ipsius allodii S. Mauricio *(ecclesiæ monasterii)* ad Sacrificia divina contradidit : maxime pœnitentiam agens, quia ecclesiam S. Mauricii in Sigoltesheim per potentiam decimis suis privaverat. Nam in eadem villa in fundo suo ecclesiam in honore S. Petri construxit, ac primo decimas suas, deinde succedenti tempore omnes decimas totius villæ ad ipsam coegit, excepto prædio S. Mauricii ac familiæ ipsius, et allodio sanctæ Dei Genitricis et familiæ ipsius. Hac igitur de causa prefatum allodium, ut prædiximus, contradidit, ac in B multis deinceps se profuturam promisit. *Mabillonius breviter hæc narrat tom. 3 Annalium pag. 226 ad annum 880, circa quem res contingere potuit : sed annus est incertus.*

(et Stivagiensi in Lotharingia multa donat) 9 *Monasterio Stivagiensi in Lotharingia, quo donata erat a Carolo Crasso conjuge suo, similiter beneficam se præbuit* S. Richardis, *ut docent litteræ donationis, editæ in Annalibus Ordinis Præmonstratensis tom. 2 inter probationes col.* DXXXVIII. *Illæ hoc habent initium :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Recardis Dei favente clementia imperatrix augusta. Noverit omnium fidelium, præsentium scilicet et futurorum industria, quia nos, ut debitores nos esse cognoscimus, et secundum Deum et homines nobis convenire dinoscitur quoddam monasterium, a Karolo conjuge meo Romanorum imperatore nobis traditum, in honore beati Petri primi Apostolorum, cum omnibus juste et legitime ad hoc idem pertinentibus, videlicet ecclesiam beatæ Mariæ in eodem loco sitam *etc. Sequitur prolixa enumeratio ecclesiarum, capellarum, terrarum, aliorumque bonorum ad* C *monasterium Stivagiense pertinentium. Tum subditur :* Hæc omnia ego Recardis ortatu * et consilio Karoli mei conjugis et Romanorum imperatoris beato Petro Principi Apostolorum, et ecclesiæ Stivagiensi, et ibi Domino et Principi Apostolorum servientibus, firmissima largitate tradimus atque donamus : ita videlicet ut perhenniter, secure et juste possideant et obtineant sub defensione beatæ Dei Genitricis Mariæ, et beati Petri Principis Apostolorum, nullique hominum aliquod de jure servitium faciant *etc. Sequitur conclusio, et deinde epocha, quæ nonnihil vitiata videtur transcribentium negligentia.*

(* hortatu)

(per diploma anno 884 datum.) 10 *Nam notæ chronologicæ non satis invicem consonant, atque ita habent :* Data Calendas Maii, anno ab Incarnatione Domini DCCCLXXX, anno II imperii Domini mei Caroli, in Italia IIII, in Francia III, Indictione II. *Eædem notæ habentur in exemplari scripto, quod ex laudata abbatia ad Papebrochium præterito seculo missum est. Itaque non capio, unde Mabillonius acceperit epocham paucioribus notis constantem, quam tradit tom. 3 Annalium pag. 260 hoc modo :* Datum Kalendis Maii, anno Domini mei Caroli in Italia IIII, in Francia III, Indictione II. *Notat, hæc convenire* anno ejus seculi octogesimo quarto : *quod verum est : Carolus enim anno 880 per mortem fratris sui Carolomanni regnum obtinuerat in Italia, et per mortem Ludovici alterius fratris anno 881 partem similiter acceperat in Gallia. Itaque Calendis Maiis anni 884, quo et currebat Indictio 2, datum videtur laudatum diploma, in quo annus Incarnationis, uti et imperii, qui erat quartus, fuerunt corrupti. Ceterum Hugo, Annalium Præmonstratensium editor, tom. 2 col. 889 et sequentibus de Stivagio scribens, affirmat,* partem bonorum Stivagii maximam a S. Richarde *illatam esse fundationi Andelacensis monasterii. At* Richardis *in laudato diplomate videtur asserere, se reddere Stivagiensibus monasterium liberum, et quidem* cum omnibus juste et legitime ad hoc idem pertinentibus. *Quare, cum illustrissimus scriptor nulla afferat documenta, quibus probari possit, Sanctam bonis monasterii Stivagiensis usam fuisse pro fundatione Andelacensi, non possum non dubitare, an iis revera eum in finem usa sit, cum ipsa videatur repugnare.*

E (Scribit ad Sanctam Joannes Papa VIII.) 11 *Inter Epistolas Joannis Papæ VIII, una reperitur* ad Riccardam augustam *data, videlicet ducentesima nonagesima octava, simul tamen inscripta Liutwardo Vercellensi episcopo. Rogat Pontifex Imperatricem primo, ut apud Carolum imperatorem intercedat, ut subsidium ferat contra Saracenos Romam infestantes. Secundo legatum suum eidem commendat. Tertium sic exprimit :* Postremo Christi Cultrix, et Deo amabilis filia, moleste accipimus, cur multoties deprecantes spiritali filiæ nostræ Angelbergæ, nullam per vos potuimus conferre medelam, ut, dissoluto exilio, ad sanctum Petrum Apostolum eam reducere faceremus. Unde etiam nunc summopere deprecamur, ut pro amore Dei et nostro sancta Sedes Apostolica de hoc honoretur : et sicut jam dictus Augustus vobiscum pariter repromisit, a captivitate, qua frustra tenetur, salva et incolumis reducatur. *Hoc ultimum saltem obtinuit Pontifex : nam Angilberga imperatrix, vidua Ludovici II imperatoris, quæ a Carolo Crasso ob molitiones pro Bosone Provinciæ rege capta fuerat et in Germaniam ducta, ab eodem ad Pontificem remissa est. Exauditæ similiter sunt preces pro subsidio contra Saracenos :* F *imperator enim anno 882 ea de causa in Italiam profectus est; sed Pontificem interim obiisse intellexit, et parum prodesse potuit, quia aliis undique curis erat detentus. Ex illa Pontificis Epistola, quæ anno 881, aut 882, ut magis credo, data est, satis colligitur, bene convenisse inter Carolum Crassum et ejus conjugem* Richardem : *neque ullibi invenio, dissensiones inter ipsos fuisse ante annum 887, ad quem progredimur.*

(S. Richardis adulterii accusata virginem se asserit.) 12 *Verum anno 887 Carolus imperator, sive quod nimia credulitate male loquentibus aures præbuerat, sive quod infirmo jam tum erat cerebro, ut certe paulo post fuisse dicitur, dissensionem excitavit gravissimam. Annales Metenses apud Chesnium tom. 3 pag. 322, relata Caroli Crassi expeditione infelici contra Normannos Lutetiam obsidentes, ad eumdem annum 887, de eodem subjungunt :* Ad extremum... recessit, et recto itinere in Alamanniam perrexit. Et primo quidem Ludwardum episcopum Vercellensem, virum sibi percharum, et in administrandis publicis utilitatibus unicum consiliarium, objecto adulterii crimine, eo quod Reginæ secretis familiarius, quam oportebat,

AUCTORE J. S.

tebat, immisceretur, a suo latere cum dedecore repulit. Deinde, paucis interpositis diebus, conjugem Richardem (sic enim Augusta vocabatur) pro eadem re in concionem vocat. Et (mirum dictu) publice protestatur, numquam se carnali coitu cum ea miscuisse, cum plus quam decennio legitimi matrimonii fœdere ejus consortio esset sociata. Illa econtra, non solum ab ejus, sed etiam ab omni virili commixtione se immunem esse profitetur, et de virginitatis integritate gloriatur : idque se approbare Dei omnipotentis judicio, si marito placeret, aut singulari certamine, aut ignitorum vomerum examine, fiducialiter adfirmat : erat enim religiosa Femina. Facto autem dissidio, in monasterio, quod in proprietate sua construxerat, Deo famulatura recessit. *Eadem plane habet Regino in Chronico ad eumdem annum. Hermannus Contractus, in Chronico, prout editum est apud Henricum Canisium tom. 1 pag. 555, rem ita narrat :* Richarda imperatrix, adulterii cum Liutwardo Vercellensi episcopo, qui apud eam et imperatorem familiariter in palatio vigebat, ab imperatore et aliis incusata, divino judicio ab omni se virorum commixtione integram,
B et eatenus virginem se comprobavit; quamvis jam duodecim annis in conjugio imperatoris apparuerit. Moxque ab eo separata, in Andelabense cœnobium virginum a se constructum secessit, ibique sedula in divino servitio virgo Regina permansit. *Mitto alios Chronicorum scriptores hisce consentientes.*

et divino judicio probat,

13 *Etenim abunde ex his constat, accusatam fuisse* S. Richardem, *et ea occasione virginitatem ipsius innotuisse, ipsamque a marito discessisse in monasterium ante fundatum. At dubium apparet, an virginitatem suam modo aliquo singulari probaverit, sicut revera se ad talem probationem obtulit. De probatione peracta tacent Annales Metenses et Regino, acsi Sanctæ. virginem se affirmanti, fidem habuisset imperator. Contractus* divino judicio *virginitatem Sanctæ probatam asserens, utcumque innuit, ipsam revera subivisse examen aliquod, in quo divina potentia illæsam servaverit; sed divinandam relinquit, quale illud fuerit. Scriptores posteriorum seculorum in diversas quam maxime opiniones pro suo singuli arbitrio abierunt.*
C *Multi crediderunt, sine ullo ulteriore examine divortium esse secutum, quod Carolus Crassus tam severum examen recipere noluerit. Aliqui existimarunt, candentis ferri innoxio contactu crimen a Sancta dilutum, Alii scribunt,* aquino judicio *integritatem Imperatricis comprobatam, quod ita olim legeretur apud Hermannum Contractum pro* divino judicio. *Verum omnes illæ opiniones, cum veterum auctoritate destituantur, idoneo carent fundamento. Attamen omnino verisimile est, judicium aliquod non vulgare fuisse adhibitum ad culpam aut innocentiam accusatæ Imperatricis deprehendendam, cum quia id insinuat Hermannus, tum quia modo tam solemni instituta erat accusatio, ut neganti simpliciter fides haberi non posset, nec famæ imperatricis satis prospectum fuisset sine judicio.*

nimirum igni exposita,

14 *Oratio Ms., quam in festo Sanctæ habitam dixi, severum admodum examen fuisse adhibitum, variis locis affirmat, eique omnino consentit Breviarium Argentinense, ita ut dubitandum non sit, quin ea fuerit traditio in monasterio Andlaviensi et Stivagiensi. Auctor Orationis jam in exordio insinuat, in igne illæsam fuisse Sanctam.* Nam rarissimum est, *inquit,* imo impossibile, nisi per auxilium divinæ potentiæ, aliquem in medio ignis non ardere, conjugatam virginem esse *etc. Deinde in media Oratione docet, accusatam de adulterio fuisse* Richardem, *et ea occasione virginitatem ipsius,* D *quæ semper occulta fuerat, innotuisse,* dum per ignem examinatur. *Mox factum subjungitur his verbis :* Nota enim causa legentibus Chronicam, qualiter cum quodam Vercellensi episcopo peccasse accusabatur. Quo innocente de curia expulso, paucis diebns interpositis, a Carolo imperatore ejus marito dicto, numquam facto, ad judicium vocabatur. At illa, quæ pro occultanda virginitatis pudicitia, uxor numquam facta, uxor putari est passa, accusatione adulterii coacta tandem erupit in vocem, et pnblice protestata est, se velle in judicio probare, nec uxorem nec adulteram umquam alicujus fuisse. Mirabile dictu! Cum jam, ut supra dictum est, plusquam decennio sibi copulata esset in matrimonio : quod tamen pro nulla fecit jactantia; sed hac de causa, ut, peracto judicio, et suspicione adulterii ablata, ad thorum dicti, numquam facti mariti, sicut uxor non redire cogeretur, timens, ne postmodum diu occultata virginitati privaretur. Uno namque eodemque judicio probatum est, illam nec adulteram nec uxorem alicujus fuisse; sed omnino virginem esse apparuit ejus examinatione.

E *in eoque ad probationem virginitatis*

15 Nam lineis pannis cera intinctis, perfusis et inebrietatis, et ex quatuor angulis igne accensis, involuta toto corpore, pannis circa se ardentibus, psallens Domino, consumptis pannis et tandem in favillam redactis, apparuit splendida Virgo, sicut integra mente, ita et incorrupta corpore, et in medio ignis non æstuata, nec incendio cute obfuscata, nec pilo minuta. *Ita orator ille, a quo adjuncta forte nonnulla exaggerata sunt. Nam pannos omnes igne consumptos fuisse, non habet Officium Argentinense, licet alias quoad modum probationis consentiat. Antiphona ad* Benedictus *in laudato Officio hæc est :* Deus justus et verax, cujus promissionis præconium in beata Richarde veritas facta est : quam per ignem transeuntem flamma non nocuit; quæ juste odorem ignis non sensit in corpore, quia incentiva spiritualia prius fixerat in corde, da, quæsumus, per ejus interventum noxias flammas nos aqua viva restinguere. *In responsorio 1 nocturni tertii hæc leguntur :* Ista tuæ, Christe, charitatis ardore succensa, edaces incendii flammas contempsit. Et quia F interius ardebat igne paracliti Spiritus, idcirco exterius corporis non sensit. *In fine lectionis 2 de Carolo Crasso dicitur :* Convocatis viris religiosis et imperii fidelibus, per judicium ignis ipsam examinare decrevit. *Et mox in tertia :* Ceratam camisiam ei ad cutem induerunt et in quatuor partibus ipsam incenderunt. Ipsa vero quasi ovis mansuetissima immobilis stetit : et ignis divinitus est exstinctus, et in nullo eam penitus lædere potuit. *Consentit Aubertinus in Vita Gallica cap. 5, docens varias haberi picturas, in quibus* S. Richardis *medias inter flammas illæsa exhibetur; asserensque, indusium cera tinctum, quo tunc erat cooperta, etiamnum servari in abbatia Stivagiensi, in theca ænea, argenteis laminis exornata. Laudatus ante Hugo tom. 2 col. 920 inter reliquias abbatiæ Stivagiensis recenset* indusium S. Richardis argentea theca acclusum. *Tum adjungit :* Illo induta erat, quando ad probationem continentiæ, credulo et suspicioso imperatori Carolo Crasso æquivocæ, medios inter ignes illæsa pertransiit.

manens illæsa.

16 *Ex dictis liquet, traditionem illorum, apud quos Sancta colitur, talem esse, ut credant, ipsam igni fuisse expositam eo modo, ut comburi debuisset, nisi divina potentia fuisset conservata. Non est*

qui-

A *quidem ea probatio ex illis, quæ frequentius adhibitæ fuerunt medio ævo, et postea merito abrogatæ, quales sunt probationes per duellum, per aquam frigidam, per aquam calidam, per ferrum candens, sive illud manu tractando, sive nudis pedibus per vomeres ignitos ambulando, de quibus aliisque nonnullis consuli potest Longuevallius noster in Dissertatione præliminari ante tomum 4 Historiæ ecclesiæ Gallicanæ. Verumtamen, similem fere probationem subivit, et minori quidem necessitate, S. Petrus, cognomento* Igneus, *qui per ardentem rogum illæsus transivit. De hujus facto apud nos actum est in Actis* S. *Joannis Gualberti ad* XII *Julii. Non video igitur, quid obstare possit, quo minus credamus,* S. Richardem *sic igne examinatam fuisse, quemadmodum in Breviario legitur. Nam intentio præcipientium examen tam severum fuisse videtur, ut, si noxia esset, eidem simul ad pœnam serviret, quod ad examen erat injunctum, ne alio deinde punienda foret supplicio.*

Peracto judicio, secedit in monasterium Andlaviense: at abbatissa

17 *Relato autem felici exitu tam inusitati examinis, subjungit auctor Orationis Ms. :* Soluta autem non a lege viri, sed ab opinione viri, ... nupsit, cui nubere voluit, imo cui diu nupserat, tunc tandem se nupsisse gaudebat, quia quem concupivit occulte, Virginis Filio Virgo nupsit aperte, B postmodum virginem se exhibens actu et professione. Nam, peracto judicio, mansit postea cum virginibus Virgo in suo, quod de proprio construxerat, monasterio, quod de munda dote sua ditaverat, et Sanctorum reliquiis adornaverat. *Consentit Breviarium, Sanctam statim se contulisse ad monasterium* And lacense, *modo* Andlaviense *dictum; consentiunt et scriptores omnes antiquiores, qui de Sancta egerunt. Quare nihil facienda sunt, quæ interponuntur a Browero in Annalibus Trevirensibus ad annum 888 hæc scribente :* Et profecta primum in Italiam, postque Ticini in S. Marini parthenone rudimenta severioris disciplinæ posuit, Turegi et Secanici in Germania eamdem vitæ normam sequuta. *Tum demum subdit constructionem cœnobii Andlaviensis diu ante fundati. Browerum decepit Bruschius, qui fol. 7 agens de cœnobio Andlaviensi, docet se inspexisse monumenta vetera cœnobii Andlaviensis, in iisque reperisse,* S Richardem *ante fundationem cœnobii Andlaviensis habitasse* in S. Marini Papiensis urbis præpotenti C monialium cœnobio, cujus ipsa fuit suprema gubernatrix, sicut et Secanici ad Rhenum, et Thuregensis ad Limagum siti, ex mariti sui Caroli Crassi donatione, anno Domini DCCCLXXXI facta. *Hæc Bruschius, non satis attendens ad tempora. Si enim donatio facta est anno 881, sex annis præcessit divortium* S. Richardis. *Itaque illas quidem abbatias pro more illius temporis conjugi suæ donavit Carolus Crassus, et ipsa easdem tamquam abbatissa habuit; sed in nulla earum vitæ monasticæ rudimenta posuit, aut monacha habitavit. Aubertinus cap. 6 existimat, Sanctam post divortium prius habitasse in monasterio Montis S. Odiliæ; sed conjectura est omni fundamento destituta.*

Religiosa nec ibi, nec alibi fuisse videtur, imo nec monacha.

18 *Dubito, an meliori nitantur fundamento, quæ asserit Bucelinus in Menologio Benedictino ad hunc diem, dum, relato secessu Sanctæ in cœnobium Andlaviense, ita pergit :* Ubi egregia sanctitate virginibus exemplar facta, abbatissa postmodum eligi meruit. Inde quoque ad regimen SS. Felicis et Regulæ monasterii Tigurini evocata, cum pulcherrimo vitæ exemplo, et rara sanctitatis fama orbem implesset, Ordinemque universum exornasset, plena meritorum ad coronam æternitatis vocata. *Verum inter abbatissas cœnobii Andlaviensis apud Bruschium, qui catalogum illarum dat pro tempore, quo Sancta superesse potuit, satis plenum,* Richardis *nusquam reperitur. Nihilo magis illa catalogo abbatissarum Andlaviensium inseritur in Gallia Christiana tom. 5 col. 880. Veteres quoque scriptores nihil habent, quo confirmari possit ea opinio. Quin potius dubium videtur, an ita in monasterium se receperit, ut simul institutum monasticum fuerit amplexa : non enim invenio id clare assertum ab ullo antiquo scriptore. Quod spectat ad præfecturam Tigurini cœnobii, in Gallia Christiana tom. 5 col. 937 inter abbatissas hujus et duorum aliorum numeratur his verbis :* Richardis imperatrix, Caroli hujus *(Crassi)* separata et relicta conjux, quæ et Landoviensi et Seckingensi monasteriis præfuit. *At magis credidero, commendatariam fuisse abbatissam, quando vivebat cum conjuge imperatore, quam Religiosam, dum ab eo erat separata. Quiquid sit, subjicio lectiones Breviarii, oratione continua recitandas.*

AUCTORE J. S.

Sanctæ elogium

19 Sancta Richardis nobili orta stemmate, sed nobilior fide et castitate, quæ cum elegantis esset formæ, et in omni disciplina educata, et ad nubilem pervenisset ætatem, parentes ejus tradide- E runt eam Karolo regi copulatione legitima. Qui Karolus una cum Regina veniens Romam, imperialem unctionem atque coronationem ab Apostolico Joanne acceperunt. Et cum magna gloria ad propria revertens, duodecim annos in omni bona conversatione et integritate carnis beata Richardis apud imperatorem permansit. Invidus autem diabolus, videns constantiam Virginis, molitus est seminare discordiam et denigrare tantam laudem castitatis. Tempore illo Luitvardus Vercellensis episcopus, inter cæteros regni fideles præcellens, frequentare solebat imperialem aulam, dans consilia salubria ad augmentum imperii. Sane cum negotia regia sedula fidelitate tractaret, a quibusdam malevolis Regina est pulsata, quod crimen adulterii cum episcopo esset operata. Quod cum ad aures imperatoris pervolasset, quasi leo frendens, et in se ipso perturbatus, convocatis viris religiosis et imperii fidelibus, per judicium ignis ipsam examinare decrevit. Qui, communicato procerum consilio, cereatam camisiam ei ad cutem induerunt, et in quatuor partibus ipsam incenderunt. Ipsa vero, quasi ovis mansuetissima, immobilis stetit, et ignis divinitus est extinctus : et in F nullo eam penitus lædere potuit : nec immerito; quia sigillum veræ dignitatis Domino Jesu Christo soli conscio in nullo penitus violavit. Sicque purgata divino judicio, se ab omni virorum commixtione integram et illibatam virginem comprobavit.

ex Breviario Argentinensi

20 Moxque ab imperatore separata, ad Andelacense cœnobium, quod ipsa a fundamentis construxerat, secessit; ibique serviens Regina virgo permansit. Imperator vero in ultionem ab omnibus principibus deseritur, et alius rex pro ipso eligitur : et omnes, qui aderant, hæc videntes, glorificaverunt Deum, qui salvos facit in se sperantes. Itaque Karolus imperator, regno jam privatus, Deo devote serviens, ut quidam dicunt, a suis strangulatus, obiit, et in Augiensi cœnobio apud Constantiam est sepultus. Gloriosa autem Richardis, postea virtutibus pollens, carnem vigiliis, jejuniis et orationibus macerans, limina Apostolorum aliorumque Sanctorum ubique visitans, et sepulcrum Domini, virosque religiosos studuit frequentare, et reliquias plurimorum Sanctorum ad locum suum congregare. Inter quæ pretiosa pignora beatum Lazarum, apud Ciprum quondam episcopum, quem Dominus suscitavit a mor-

AUCTORE J. S.

mortuis. Ipsius corpus obtinuit, et ad locum suum transvexit. Cumque cœnobium proprium plurimis prædiis ditasset, et ornamentis et exenniis innumeris decorasset, sicuti adhuc cernitur, ac in diutina sancta conversatione perdurasset, tandem a Domino vocatur, et in cælesti Hierusalem corona immarcessibili et immortalitatis laureatur. Ad tumbam ejus sæpe ægroti et debiles curantur, et Dominus multotiens per ipsam glorificatur. Hujus Virginis assiduis postulationibus imploremus auxilium, ut ipsa pro peccatis nostris semper intercedat ad Dominum. *Hactenus Breviarium, cui consentiunt passim historici de iis, quæ evenisse dicuntur Carolo Crasso post divortium. Quod autem in eo asseritur de Sanctæ peregrinationibus ad limina Apostolorum, et ad sepulcrum Domini, apud alios non reperio, ideoque incertum videtur. An vero corpus S. Lazari, quem Dominus suscitavit, credendum sit, quod pro tali habetur in abbatia Andlaviensi, commodius examinabitur ad* XVII *Decembris, quo S. Lazarus colitur. Annum, quo* S. Richardis *obiit, nullus antiquorum assignat. Quare conjicere solum possumus, ipsam facile pervenisse usque ad seculum* X *: neque enim provectæ multum ætatis erat, dum a marito decessit, utpote decem tantum aut duodecim annis nupta, et postea dicitur permansisse* in diutina sancta conversatione. B

miracula aliunde confirmata:

21 *De miraculis Sanctæ post mortem Breviario consentit Oratio Ms., quæ sic habet :* Cujus merita quanta sunt apud Deum, sæpe probatum est virtute signorum, vel in illuminatione cæcorum, vel erectione claudorum, vel liberatione a dæmonio possessorum, et ubique eam invocantibus præbet Deus adjutorium in necessitate fidelium, tam alias, quam in illo loco, ubi sepultus pretiosus corporis thesaurus, in quo tanta, ut audivimus, fecit Dominus. *In Breviario rursum antiphona ad* Magnificat *in secundis Vesperis miracula Sanctæ prædicat hoc modo :* Domine virtutum, tuam in sancta Richarde virtutem considerantes, tibi super meritis ejus gloriam damus, tuam magnificentiam in ejus magnificis operibus collaudamus : ejus interventu cæcis, claudis, a dæmone obsessis, qualibet denique peste affectis, a te beneficia præstantur *etc. Beneficam quoque esse* S. Richardem *clientibus suis in abbatia Stivagiensi testatur laudatus Hugo tom. 2 col. 921, sic ordiens de capite Sanctæ ibidem servato :* In eodem fere- C

tro *(cum indusio* S. Richardis *num. 15 memorato)* continetur Sanctæ ejusdem caput, partes in duas divisum. Anno MDCXXXVIII miles Gallus lamellas argenti thecam ambientes, duce inscio, avellere dum molitur, profluvium sanguinis derepente experitur in naso, illudque insanabile, donec sacrilegus fur in lacrymas effusus, Religiosorum preces ad S. Richardem interposuisset. Frequentes ægrorum curationes, referente chronographo Stivagiensi, contigisse ad invocationem S. Richardis, et reliquiarum ejus attactu, constat, et hodiedum testatur peregrinorum concursus frequens, eamdem virtutem expertorum, me præsente. D

corporis elevatio et tumba Sanctæ.

22 *Ceterum quod asseritur de reliquiis Sanctæ Stivagii servatis, non videtur consonum iis, quæ scripsit Ruinartius in Itinere litterario in Alsatiam et Lotharingiam inter Opera posthuma Mabillonii et Ruinartii tom. 3 pag. 455. Etenim, postquam narraverat, se Argentorati invenisse Mabillonium,* qui pridie Andelagense canonicarum sæcularium collegium visitaverat, *illiusque fundatricem fuisse* S. Richardem, *et modo* patronam *esse, subjungit :* Cujus sacrum corpus in ecclesia antiqua, nondum e tumulo elevatum, religiose asservatur sub altari majore. *Si corpus numquam e tumulo elevatum, et asservatum sit sub altari; non possunt partem capitis habere Stivagienses. At miror, hæc scribi potuisse a Ruinartio, tamquam pridie visa per Mabillonium. Nam constat, elevatum fuisse corpus a S. Leone IX, et positum, ubi modo servatur, ut dictum est num. 3 et 7. Præterea Aubertinus in Vita Gallica cap.* XI *describit sepulcrum Sanctæ, non* sub altari, *sed* post majus altare, *neque sub terra, ut Ruinartii verba videntur insinuare, sed super terram* elevatum ad altitudinem staturæ humanæ. *Addit, tumbam illam miro artificio elaboratam esse, picturisque et ornamentis inauratis decoratam, ac quatuor etiam figuris, quæ gesta quædam Sanctæ repræsentant, distinctam. De elevato supra terram tumulo* post summam aram *consentit Bruschius, cujus verba dedi num. 7. Itaque non videtur Mabillonius tumbam vidisse, aut, si eam vidit, oblitus ipse fuerit tumbæ visæ. Undecumque orta sit erroris occasio, certe erravit Ruinartius, et tota ipsius relatio de corpore non elevato tamquam ex errore profecta haberi debet; ideoque obesse nequit credulitati Stivagiensium de servatis apud se quibusdam Sanctæ reliquiis* E F

DE

A

AUCTORE J. P.

DE S. THOMA A VILLANOVA

ARCHIEPISCOPO COGNOMENTO ELEEMOSYNARIO EX ORDINE S. AUGUSTINI

VALENTIÆ IN HISPANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Acta Sancti, a quibus conscripta, et quæ edenda.

MDLV. Vitam Latine conscripsit

Sanctus hic Antistes, ingens Valentinæ ecclesiæ gloria, et eximium celeberrimi Ordinis Eremitarum S. Augustini decus, tot nactus est exiguo
B *a morte temporis interrallo sanctitatis et heroicarum virtutum præcones, eosque et natione et idiomate diversos, ut visum sit, ab hisce exordiri Commentarium, et aliqualem eorum notitiam reliquis præmittere, quo lector intelligat, qui quibus anteponendi, et unde hausta et qua fide digna sint, quæ litteris commendarunt. Primus ætate et Sancto familiaritate proximus occurrit Joannes Mugnatonius, qui teste Thoma de Herrera in Historia Conventus S. Augustini Salmanticæ, Hispanice conscripta pag. 200, institutum Eremitarum S. Augustini amplexus Toleti, solemnem professionem nuncuparit anno 1523, et postquam raria munia honorifice obierat, ad Segobricenses infulas promotus est sub annum 1556, tenuitque usque ad annum 1571, quo rivere desiit, uti expresse notat D. Franciscus de Villagrasa in Opere Hispanico, cui titulus :* Antiquitas ecclesiæ cathedralis Segobricensis et ejus episcoporum Catalogus, *cap. 43, ubi impense eum laudat a doctrina et pietate.*

paulo post Sancti obitum Joannes Mugnatonius ·

2 Is Mugnatonius Sanctum novit et concionantem frequens audivit necdum vitæ religiosæ mancipatus, dein cum ipso familiariter versatus est, ac tandem ejus haud ita dudum defuncti Opera, ut postea paulo fusius exponam, ad publicam uti-
C *litatem typis vulgarit. Occasione hujusce editionis gesta Sancti in compendium contraxit, inseruitque præfationi suæ; ubi, postquam temporum istorum calamitates et perversos hominum mores, ex bellorum grassantium et hæreseos Lutheranæ orbem Christianum pervagantis sævitia exortos, deplorasset, in memoriam revocat viros, qui ante eruditione et virtute claruerunt ,et quibuscum illi per ætatem versari contigerat, atque hos inter unum præcipue commemorare se velle inquiens, ita prosequitur :* Ille autem est magister frater Thomas a Villanova, dignissimus olim archiepiscopus Valentinus, cujus quoniam nonnullæ conciones, spectataque doctrina in hoc volumine magna ex parte continetur *, judicavi non abs re facturum me, si vestibulum ante ipsum Operis lectori aliquid de eo Viro, deque illius immortalitate dignissima vita commemorarem. *Ita ille in editione Complutensi anni 1581. Habemus igitur auctorem ætate et auctoritate talem, qualem solemus exoptare, dum gesta alicujus Sancti inquirimus; imo talem, ut, nisi brevitati nimium studisset, ad alios non fuisset recurrendum.*

* al. continentur

et Josephus Pamphilus elogium,

3 Mugnatonio proximus est, saltem tempore, Josephus Pamphilus ex eodem Ordine episcopus Signinus, qui Chronica Augustiniana conscripsit, produxitque usque ad annum 1579; sed is breve tantum elogium S. Thomæ *reliquit, quod idcirco* E
huc transfero ex editione Romana anni 1581 pag. 119 : Thoma a Villanova, archiepiscopus Valentinus in Hispania citeriore, vir doctus et maximus disciplinæ regularis amator et custos, divinique verbi concionator ardentissimus. Hic cum dignitatem pastoralis curæ suscepisset, nihil prioris sanctæ institutionis omisit, sed orationibus, lectionibus Scripturarum, meditationibusque sanctis et internorum contemplationi, nisi aliorum commodis utilitatique serviret, operam jugiter dabat. Ad pauperes et indigentes multum erat misericors, quos ut potuisset pro Dei amore aliquantulum esurientes reficere, jejunus sæpius remanens, sibi competentia cibaria impertivit egenis : ubicumque enim offendisset pauperem, mox sine dilatione, quantum potuit, illius inopiæ tam in amictu quam in victu subveniebat.

quod recitatur;

4 In omnibus erat pacificus, mitis, quietus, gravis incessu, dulcis eloquio, et jucunda morum majestate ornatus. Adeo vero coram Deo se humiliare didicerat, ut etiam in exteriori conversatione nitor quidam gratiæ spiritalis relucens, internam cordis humilitatem palam cunctis ostenderet. In habitu suo nihil differebat ab aliis sui Ordinis fratribus. Cum denique multis annis pie san- F
cteque vixisset, Deo vocante, infirmari cœpit, sanctoque fine quievit anno a Nativitate Domini MDLV. Sepelitur Valentiæ in templo nostro S. Mariæ de Succursu : in cujus funere plusquam octo millia et quingenti collacrymantes pauperes intervenere. Reliquit multos variosque sermones gravissimis verbis sententiisque refertos, qui summa inquiruntur diligentia ab iis, qui in suggestum ascendere profitentur. Collegia duo instituit atque fundavit, unum Compluti pro fratribus Ordinis, alterum Valentiæ pro clericis. *Hactenus ille, scriptor quidem Italus, sed Sancto coætaneus et in rebus narratis adeo accuratus, ut dubium nullum mihi sit, quin eas didicerit a testibus oculatis.*

dein Michael Salon Hispanice,

5 Ætate aliquantum remotior est a Sancto Michael Salon, qui tamen cum præcipuus sit ejus biographus, paulo plenius lectori est denotandus. Audiamus igitur Herreram in Alphabeto part. 2 pag. 99 : Magister Michael Salon, provinciæ Aragoniæ non minima gloria, in sacro-sanctæ Inquisitionis senatu qualificator, scriptis editis toti orbi notissimus, academiæ Valentinæ publicus sacræ Theologiæ professor, vir doctrina et sanctimonia

cele-

AUCTORE J. P.

celebris et superiori loco dignus, erat anno MDLXIII sacræ Theologiæ baccalaureus et provinciæ Sardiniæ nobile membrum, postea regni Valentini monasterii * provinciæ Aragoniæ unitis, in ea provincia remansit. Anno MDLXXV ad capitulum generale venit generalis suæ provinciæ diffinitor, et anno MDLXXVI erat Prior Oriolensis, et anno MDXCIX, in provincialem Aragoniæ confirmatur. Tandem anno MDCXXI et ætatis suæ LXXXII in collegio Valentino B. Mariæ de Succursu hujus mortalitatis sarcinam deposuit perpetua non minus virtutum quam litterarum relicta memoria. *Vir iste sub annum 1584 violenta febri correptus et ad extremum vitæ deductus, votum nuncupavit Sancto nostro, fore ut, si sanitatem recuperaret, gesta ejus compilaret ac publicæ luci traderet, factusque voti reus, mandavit executioni Hispanice typis Valentinis anno 1588.*

* *l. monasteriis*

primum plurium testium adjumento,

6 *Adjumenta, quibus ad hoc Opus concinnandum usus est, in præfatione ad alteram Vitæ editionem, de qua mox, Hispanice recenset hoc ordine et his pene verbis :* Solicite studui indagare apud ejus (Sancti) visitatores aliosque, qui ei servierunt et familiares exstiterunt; qui etiam tum vivebant et probe admodum noverant, quomodo egerit toto tempore, quo fuit archiepiscopus usque dum mortuus est; similiter apud plures Religiosos in Castella ætate provectos, qui noverant insignem ejus pietatem et (vitæ) exemplum, cum degeret in Ordine. Relata ab illis colligens ac jungens cum eo, quod scribit don F. Joannes Mugnatonius episcopus Segobricensis in narratione, quam de P. F. Thomæ ab ipsa pueritia sanctitate composuit in exordio libri de Sermonibus ejusdem Sancti, uti et cum eo, quod didiceram ex ejus confessario, qui fuit Religiosus hujus conventus beatæ Mariæ de Succursu, qui ipsi adfuit toto archiepiscopatus tempore, et quocum ego multum versatus sum, composui libellum inscriptum : « De insignibus et singularissimis exemplis, quæ in omni » sanctimoniæ et virtutis genere, præsertim pietatis et misericordiæ erga pauperes, reliquit P. don » Thomas de Villanova archiepiscopus Valentinus. »

et iterum ex Processibus ad beatificationem :

7 *Idem auctor sequenti seculo aliud ac prolixius Opus edidit etiam Hispanice de gestis* S. Thomæ : *hoc autem in jam dicta præfatione totum vel fere totum desumpsisse se profitetur ex Processibus auctoritate Apostolica Valentiæ, et aliis in Castella institutis ad Sancti beatificationem et canonizationem; sub finem vero orat lectorem, ut securus sit de veritate ac fidelitate narratorum, quandoquidem ea, quæ ex memoratis Processibus non deprompsit, quæque pauca admodum sunt, acceperit ex certa relatione personarum omni fide dignarum; eas haud dubie indigitans, quas ad primum Opus constandum consuluerat. Porro in dictis Processibus ipsemet Salonius a Priore Generali totius Ordinis procurator constitutus fuit anno 1610 die* XX *Julii, uti expresse dicitur in Relatione facta ad Paulum V PP. num. 10 memoranda, et hanc secundam Vitam, licet anno tantum 1620 vulgatam, jam scribere inceperat ac verisimiliter multum produxerat anno 1617, uti colligo ex epistola toti Operi præfixa, qua Prior provincialis Aragoniæ ipsum, tum Priorem conventus Valentini, et in universitate professorem theologiæ, hortatur et in virtute obedientiæ constringit, ut Vitam illam absolvat et servatis servandis in lucem emittat, quam potest citissime. In id autem præ ceteris incubuit Salonius, ut Sancti virtutes, et egregias animi dotes illustraret, et exemplis testimoniisque roboraret, hunc in finem appellans aliquando ad dictos processus, aliquando nominatim, sæpius generatim ad testes, ex quibus narrata percepit; at non adeo solicitus videtur fuisse, ut rerum gestarum ordinem servaret, vel accurate denotaret adjuncta, præsertim temporis, in quibus nonnumquam ex aliis scriptoribus vel instrumentis corrigendus est : sed de ejus scribendi modo et stylo infra redibit sermo.*

postea alii

8 *Eodem, quo Salonius Vitam proxime laudatam vulgavit, anno 1620 Epitomen Vitæ ejusdem Sancti Hispanice etiam typis Matritensibus in lucem edidit don Franciscus de Queredo Villegas, eques S. Jacobi, cujus exemplar, anno 1661 Bruxellis recusum, præ manibus habeo; non significat, unde eam Epitomen contraxerit, suspicor tamen, usum illum fuisse primo Opere Salonii; nam licet ab eodem Salonio in nonnullis discrepet, in plerisque tamen optime ei congruit; imo fortasse omne, quod inter utrumque auctorem discrimen est, ex eo ortum est, quod Salonius, sicut plura secundo Operi addidit ex Processibus, ita aliqua immutarit; quod certius affirmare nequeo, cum primum Opus non teneam. Alteram Vitæ synopsim Hispanice edidit Bruxellis anno 1621 P. Gabriel Metermanus; et Latine Antverpiæ anno 1622 P. Nicasius Baxius, uterque ex Ordine Sancti Augustini, et uterque secundo Salonii Opere usus. Hos secuti sunt in eodem Belgio duo alii auctores Augustiniani Cornelius Curtius et Joannes Nærius, quorum ille* S. Thomæ *elogium dat in Opere Antverpiæ Latine impresso anno 1636 de Viris illustribus Eremitarum S. Augustini, hic Vitæ compendium in Eremo Augustiniana, Lovanii edita anno 1638. Sed et hi pro pleniore notitia lectorem remittunt ad Salonium; hunc laudat similiter Alphonsus del Castillo in Sacrario Valentino, cui Vitam* S. Thomæ *inseruit sub annum 1635.*

vario idiomate.

9 *Prolixam etiam gestorum* S. Thomæ *enarrationem inseruit Vitis Sanctorum Ordinis sui Gallice editis anno 1641, P. Simplicianus Saint Martin Eremita Augustinianus; is præter Salonium, Baxium et Queredo, laudat Franciscum Soto, decanum capellæ Pontificiæ, qui Salonii primum Opus Italice versum edidit anno 1619; uti et P. Basilium de Leon; P. Henricum Yves ac P. Hieronymum Canton, quorum primus multa de Sancto dixerit in Sermone habito Toleti anno 1620; alter Vitam Gallice anno 1622, tertius metro Hispanico ediderit, anno, ut aliunde disco, 1620, et quorum posterior tamquam Prior conventus Valentini die* XX *Martii mox dicto anno approbavit Salonii secundum Opus. Desunt mihi quatuor hæ lucubrationes et aliæ nonnullæ, quæ memorantur apud Ludovicum Torellum in Vitis Virorum illustrium Ordinis S. Augustini pag. 503, apud Antonium Ludovicum Gandolfum in Dissertatione Historica de scriptoribus Augustinianis pag. 340 et apud Antonium de Quintanaduenas in Sanctis Toletanis pag. 472. In has autem operosius inquirere supervacaneum mihi visum est, quod non dubitarem, quin earum auctores vel Mugnatonium vel Salonium vel forte etiam minus antiquum sibi ducem habuerint, ut proinde ad illustranda Sancti Acta parum opis conferre possent.*

Joannis Baptistæ Coceni Relatio.

10 *Majoris utilitatis nobis sunt tria impressa instrumenta, quæ postremum commemoranda veniunt. Primum Tractatui de Canonizatione Sanctorum, typis Lugdunensibus edito anno 1634, subnexuit a pag. 449 usque ad 736 Felix Contelorius in Romana curia advocatus sub hoc titulo :* De Sanctitate et miraculis, quibus in vita et post obitum claruit venerabilis vir Thomas a Villa-

A lanova, cognomento Eleemosynarius, archiepiscopus Valentinus, ex Ordine Eremitarum S. Augustini, ad S. D. N. Paulum V. P. O. M. Relatio illustr. et reverendiss. Joannis Baptistæ Coccini S. Rotæ decani. *Hanc autem Relationem confecit Coccinus mandante eodem Pontifice, sicut ipse indicat pag. 453 sic scribens :* Cujus tanti Viri actiones, cum S. V. placuerit nobis injungere, ut diligenter examinaremus, Processusque super sanctitate vitæ ejusdem, ex mandato sacræ Congregationis Rituum confectos, exacte perpenderemus, ut S. V. deliberare posset, an debeat annuere supplicationibus Catholicæ Majestatis, et aliorum, qui pro illius canonizatione devotissime instant, ut visum est nobis, negotio, ut par. est, mature discusso, S. V. posse supplicationibus prædictis annuere.

ad Paulum V PP. ex Processibus;

11 *Dicti Processus, quantum intelligo ex instrumento proxime assignando, ex Hispanica lingua in Italicam translati, laudato Coccino et binis aliis sacræ Rotæ auditoribus Sacrato et Manzanedo consignati sunt mense Octobri anni 1614, et* discussis, *verba sunt instrumenti,* in Rota relevantia ac validitate dd. Processuum a judicibus
B commissariis, iisdem Sanctissimo, dimissa simul copia Relationis, oretenus retulerunt die XXIII Januarii anni MDCXVIII, Processus valide fuisse confectos, testes rite examinatos, nec non plenissime constare de fidei puritate, sanctitate vitæ, virtutibus et miraculis in specie *etc. Servat autem Coccinus sequentem ordinem. Primo agit de virtutibus Sancti theologicis; secundo de cardinalibus; tertio de donis Spiritus sancti; quarto de miraculis, fama sanctitatis et veneratione reliquiarum; postremo de validitate processuum, ac singula, puta quatuor priora, confirmat auctoritate processuum, adjectis etiam testium nominibus. Relationi subnectitur decretum beatificationis a Paulo V. PP. editum anno 1618, et alterum a Gregorio XV PP. super extensione Officii et Missæ anno 1621.*

Acta Canonizationis, in quibus variæ Vitæ compendia.

12 *Alterius instrumenti, Romæ in typographia reverendæ cameræ Apostolicæ impressi anno 1658 sub hoc titulo :* Series actorum omnium in canonizatione S. Thomæ a Villanova *etc., auctor est illustrissimus et reverendissimus dominus Franciscus Maria Phœbei, sacrorum Rituum congregationi*
C *a secretis, sicut indicat in epistola ei præmissa R. P. Andreas Aznar, assistens generalis Hispaniæ Ordinis Eremitarum S. Augustini et procurator causæ canonizationis. Is auctor præter alia multa ad* S. Thomæ *gloriam posthumam pertinentia sex Vitæ compendia comprehendit. Primum pag. 2, quod sub annum 1657 ab eo exhibitum fuit Alexandro VII PP.; alterum pag. 8, quod mense Junio anni 1658 communicavit cum Eminentissimis Cardinalibus et consultoribus sacræ congregationis; tertium pag. 16, quod sub diem* XII *ejusdem mensis tradidit Eminentissimo Cardinali Pallotto causæ relatori, quodque hic die eodem coram Pontifice, Cardinalibus, consultoribus et officialibus sacrorum Rituum congregationis legit in Quirinali palatio; quartum pag. 43, quod, ab ipso etiam Phœbeo congestum, die 2 Septembris anni ejusdem in consistorio secreto Pontifici et Cardinalibus prælegit Eminentissimus Sacchettus, sacræ congregationis præfectus; quintum pag. 55, quod die* XII *dicti mensis Septembris in consistorio publico coram sanctissimo Domino et Cardinalibus recitavit Marcus Antonius Buratto advocatus consistorialis; sextum denique pag. 121, quod idem Phœbeus congessit tradiditque abbreviatori de curia, qui juxta hoc et quarto loco nominatum, jam pridem impressum, Bullam conficeret, a Pontifice et Purpuratorum senatu subscribendam, post peractam solemnem canonizationem die 1 Novembris 1658.*

Auctore J. P.

Bulla canonizationis; quæ ex enumeratis edenda.

13 *Hæc Bulla canonizationis tertium instrumentum est, quod innuebam sub initium num. 10, quodque, licet in Gloria posthuma recudam integrum, hic tamen memorandum censui, quia, cum brevem Vitæ et virtutum S.* Thomæ *historiam complectatur, aliquoties usu venit in Commentario et Annotatis ad Acta : eadem de causa recensitis jam instrumentis subnecto notitiam alterius instrumenti Ms., quod sub initium anni 1753 unus e collegis nostris Romæ descripsit ex Ms. bibliothecæ Angelicæ Ordinis S. Augustini, quodque hunc præfert titulum :* Heroicarum virtutum, actionum et miraculorum, a fratre Thoma de Villanueva, Heremitarum Ordinis S. Augustini, et archiepiscopi Valentini patratorum compendiolum. *Nam cum et hoc e processibus extractum innuatur, eo dumtaxat utar, ubi ad illustranda alia idoneum videbitur. Ex memoratis autem hactenus lucubrationibus recudam primo loco Vitam a Mugnatonio conscriptam; secundo eam, quæ in Serie Actorum tertia*
E *est; tertio denique Salonii Hispanicam Latine expositam. de modo autem, quem in eo servabo, et quo reliqua, præsertim Coccini Relationem, adhibebo in Annotatis, plenius monebo lectorem ad finem Commentarii, postquam nonnulla discussero. quæ a Salonio et aliis vel minus clare vel perperam asserta videntur.*

§ II. Locus et annus natalis, parentes ac genus Sancti.

Sanctus natus non est Villanovæ.

Viro *huic celeberrimo locus natalis obtigit oppidum seu castrum diœceseos Toletanæ in Castella Nova. quod aliis* Fontisplanum *appellatur, aliis* Fuenllana, *dimidio circiter milliario dissitum Villanova Infantium, vulgo* de los Infantes, *oppido altero, quod ipse Sanctus cognomento suo celebre effecit usque adeo, ut non defuerint, qui existimarent, in hoc ipso natum illum esse. imo ut eadem opinio locum invenerit in decreto Pauli V PP., concedentis facultatem celebrandæ Missæ ac legendi*
F *Officii de Sancto, non tantum in regno Valentino a Religiosis Ordinis S. Augustini, et in Valentina diœcesi ab aliis etiam Regularibus et clericis, sed et per universam Hispaniam ab iisdem Ordinis S. Augustini Religiosis,* nec non in oppido de Villanova de los Infantes prædicto, *(verba sunt decreti,)* ubi dictus Thomas natus et educatus asseritur, ab omnibus etiam utriusque sexus regularibus ac etiam presbyteris et clericis secularibus *etc. Opinioni isti verisimiliter ansam præbuit ipsemet Joannes Mugnatonius episcopus Segobricensis et, ut præcedente § dictum est, primus S.* Thomæ *biographus, qui sic gesta enarrare exorsus est :* Thomas igitur a Villanova in Villanova ortus est, unde et cognomentum accepit.

sed Fontisplani

15 *Idem tradiderat Thomas de Herrera in Alphabeto Augustiniano ita scribens :* Natus fuit Thomas, ut ferunt, anno MCCCCLXXXVIII in Marchia Aragoniæ in oppido Villanova Infantum ; *idemque Philippus Elssius in Encomiastico Augustiniano,* Natus fuit, *inquiens,* anno MCCCCLXXXVIII... in oppido dicto Villanova Infantum. *Sed deinde*

AUCTORE J. P.

de sententiam mutavit Herrera in Historia conventus S. Augustini Salmanticæ, ubi Vitam Sancti, a Mugnatonio Latine exaratam, Hispanice exposuit, et ad calcem hæc verba subjecit : Natus est sanctus frater Thomas Fontisplani, (ut constat ex processu canonizationis,) loco distante Villanova Infantium dimidio milliario. *Recte sane : nam licet nec in processibus beatificationis et canonizationis, nec in ipsa Bulla Alexandri VII PP., nec apud Salonium ceterosque scriptores, quos vidi, passim omnes, diserte exprimeretur* Fontisplanum *seu* Fuenllana, *unius hoc loco ad Mugnatonium corrigendum seu exponendum, multum valeret testimonium Francisci de Quevedo, qui, si Villanovæ natus non sit, prout dici ait Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana, mortuus tamen illic est, ac fortasse Vitam* S. Thomæ *conscripsit, in qua profitetur, natum hunc esse Fontisplani, id meo judicio non facturus ; si probabilis ratio extitisset pro oppido Villanovano.*

anno 1488.

16 *Igitur Mugnatonius Sanctum Villanovæ ortum credidit, vel quia ab isto oppido ipsi cognomentum erat, nec penitius rem examinavit, vel*
B *quia sensu minus stricto originem illic habuisse dici potuit, cum parentes casu dumtaxat, et forte non nisi post initum matrimonium, Villanova discesserint Fontisplanum, ubi natus ipsis est* Thomas *filius primogenitus. Audiamus Salonium :* Solemni sanctæ Matris Ecclesiæ ritu matrimonium inierunt, et per aliquot temporis intervallum, statim ab inito matrimonio, occasione cujusdam pestilentiæ Fontisplani degentes in ædibus soceri sui, cui nomen Garciæ Castellanos, hunc istic filium procrearunt.... qui dictæ familiæ primogenitus fuit. Quamvis autem lucem acceperit Fontisplani, educatus fuit Villanovæ; atque hinc juxta morem et consuetudinem Religiosorum in Castella, appellatus est pater frater Thomas a Villanova. *Non eumdem etiam annum Sancto natalem attribuunt scriptores omnes. Quevedo, et del Castillo cum paucis recentioribus notant Christi 1487 ; Salonius vero atque alii plerique 1488, quibus et nos adhærebimus, tum quia is annus exprimitur in Bulla canonizationis, tum quia del Castillo fatetur, se Vitæ compendium desumpsisse ex Salonio; et Quevedo non videtur sic recte*
C *determinasse annos ætatis, dicens, mortuum esse anno 1555, ætatis 67; melius enim dixisset, ætatis 68 et multum quidem provecto, etiamsi natum credidisset post octavum diem mensis Septembris anni 1487 : fortasse mendum in ejus numeros irrepsit.*

Parentes ejus stirpe nobiles, juxta contra aliquos,

17 *De nominibus parentum* S. Thomæ *nulla difficultas est : pater ei fuit Alphonsus Thomas Garcia, mater Lucia Martinez Castellanos, pietate, religione ac genere illustres, ut plurimorum, constat testimonio ; plurimorum, inquam, quia licet de religione ac pietate nullus dubitet, sunt tamen, qui generis nobilitatem silentio supprimunt, imo qui expresse negant ; quo fundamento mox videbimus. Audiamus præcipuorum scriptorum verba. Salonius, qui verisimiliter, negantibus ansam præbuit, sic loquitur cap. 1 lib. 1 :* Patres ejus majoresque fuere omnes de gente præcipua... Plures etenim ex ejus propinquis ex parte tum genitoris tum genitricis religiosi fuere Ordinum militarium S. Jacobi, Calatravæ et S. Joannis; atque hos inter aliqui magnæ Crucis Priores. *Quevedo cap. 1 sic item scribit :* Fuit Filius legitimus Alphonsi Thomæ Garciæ ex nobilibus principalioribus Villanovæ Infantium, atque affinis et consanguinei nobiliorum familiarum istius religionis. *Hæc scriptores isti Hispani, quorum verba, qua potui fidelitate, Latina feci.* D

18 *Præter hos auctor compendii Vitæ Latinæ, de quo sermo fuit num. 13, tradit sequentia :* Natus itaque fuit in oppido de Fuenllana Toletanæ diœcesis ex parentibus Alphonso Thomas, et Lucia de Castellanos, principalioribus oppidorum de Villanova de los infantes et Fuenllana nobilibus. *Auctor item alterius Compendii Latini, quod oblatum fuit Alexandro VII PP., quodque impressum habes in Serie Actorum omnium in Canonizatione, pag. 2 sic orditur :* Natus est Thomas de Villanova... ex Alphonso Thoma Garzia et Lucia Martinez nobilioribus oppidorum Villanovæ de los infantes et Fuellanæ gentibus. *Mitto scriptores alios tum Hispanos, tum exteros, del Castillo, Baxium, Nævium, aliosque id ipsum affirmantes, et paucos, quos novi, adversarios in medium profero. Primus occurrit Ludovicus Torellus in Centuria quarta virorum ac mulierum illustrium Ordinis S. Augustini sic Italice pronuntians pag. 500.* Si ad originem ejus attendamus, quamquam illam acceperit a personis conditionis humilis, quoad mundum, fuerunt tamen hæ nobiles coram Deo. E
Idem affirmat tom. 8 Seculi Augustiniani pag. 373 : Parentes ejus revera non fuerunt stirpe nobiles, attamen bonis fortunæ a Deo sufficienter donati. *Accedit Quintanaduenas :* Parentes ejus *inquit,* agricolæ honesti, si nec divites admodum, nec antiqua prosapia nobiles, quæ vanitas est mundo tantopere comprobata, tamen e sanguine intaminato. *Assentitur utcumque Bailletus ad diem* XVIII *Septembris ita scribens :* Parentibus ejus, mediocris sed honestæ familiæ, bona suppetebant, unde commode viverent, imo et eleemosynas elargirentur.

quibus dubitandi vel negandi

19 *Hi, et alii si fortasse sint, quos consulere non potui, opinionem illam verisimilius elicuerunt ex ipsomet Salonio, qui revera hinc inde ad eum modum scribit, ipsumque Sanctum loquentem inducit, ut, qui nec ad Salonii contextum attenderit, nec contrariæ opionionis auctoritatem ponderavit, dubitare possit de stirpis nobilitate. Demus specimen unum et alterum. Cap. 8 lib. 2 exponens, quam parcus esset sanctus Præsul erga propinquos et consanguineos etiam egentes, ne hisce impertiret, quod ecclesiæ suæ pauperibus* F *debitum existimabat, sequenti exemplo dicta confirmat. Advenerat aliquando fratris vel sororis filius (Hispanice* sobrino,) *qui eum inviseret, atque certiorem faceret de conjugio filiæ suæ, quam in infantia multum amaverat Sanctus, cum viro literato, fortasse advocato seu jurisconsulto, Hispanice* letrado : *quapropter magnopere succensuit; displicebant ei quippe matrimonia inita inter personas conditionis inæqualis, atque ipsum objurgans, sæpius ista verba repetiit :* Filia agricolæ cum literato ! Imprudentur egistis. *Explicatu difficilius occurrit exemplum aliud.*

occasionem

20 *Fratris ipsius natu minimi filias binas ad nuptias expetebant duo nobiles Villanovani, quod sobrinæ essent Archiepiscopi; ea tamen conditione, ut a Patruo dotem acciperent, statui maritorum congruentem. Per litteras ei significatum est negotium, expositumque, quam honorificum id futurum esset conjugium cognatis omnibus, si dotem annueret dignam filiabus fratris sui, quæ jungendæ erant cum viris nobilibus. Respondit Sanctus, sese puellis pauperibus aut orphanis Valentinis suppeditare communiter singulis triginta libras et aliquando sexaginta, nobilibus autem juxta conditionem ; ac proin* sobrinas suas, quæ nobiles

A biles non erant, sed filiæ agricolæ, *a se donandas esse singulas libris sexaginta: nec amplius postularent, quoniam id sibi multum videbatur et quidem subtrahendum pauperibus Valentinis: nequaquam autem opus esse, ut sobrinæ suæ nuptui tradantur* viris nobilibus, sed sui æqualibus.

præbuit

21 *Clara sunt hæc et valida contra Sancti nobilitatem asserta, sed non assumenda seorsum ab aliis ejusdem auctoris dictis, qui alioqui sibi manifeste contradiceret. Nam cap. 1 lib. 1 non obscure eamdem nobilitatem asseruit verbis supra citatis. Eamdem expressius declaravit lib. 2 cap. 8, quo et sequenti narraturus, quam Virum humilem minime puderet agnoscere et hospitio excipere pauperes consanguineos, et quam tamen parcus esset erga ipsos ob rationes mox allegatas, sic loquitur:* Licet parentes ejus ac majores omnes essent nobiles, homines præcipui et inter populares suos divites, sicut cap. 1 libri præcedentis vidimus, nihilominus inter cognatos ejus et propinquos, (sicut in multis familiis accidit) erant aliqui agricolæ et pauperes. *Hoc modo quasi cautelam præmittit, ne lector strictiore sensu assumat, quæ ipse deinde dicturus est, vel tamquam* B *a Sancto dicta relaturus.*

Salonius,

22 *Itaque verba num. 20 recitata, habito respectu ad alia ejusdem auctoris dicta, sic accommode exponi posse existimo, ut Sanctus (si tamen hujus ipsa verba sint, et non potius auctoris,) cum diceret, sobrinas suas,* quæ nobiles non erant, *nuptui tradendas non esse* viris nobilibus, sed sui æqualibus, *negare absolute noluerit, eas genere nobili esse oriundas, sed declarare dumtaxat, eas earumque parentes, deficientibus fortunæ bonis, reductos esse ad agricolarum statum, et horum vivendi modo jam assuevisse; qui proinde non conveniret cum statu virorum nobilium, aliorumque, splendidius juxta conditionem ac facultates suas viventium. Præterea, teste Joanne Alvarez de Colmenar tom. 6 Deliciarum seu descriptionis Hispaniæ et Lusitaniæ, apud Hispanos ferebat usus, ut quisquis agriculturæ se applicaret, censeretur derogare stirpis nobilitati; atque is usus obtinuit usque ad tempora Philippi tertii Hispaniarum regis, qui ob defectum agricolarum contra declaravit, fore ut nobilitate et scuto gentilitio insigniret omnes, qui serio se dederent agriculturæ; quo sensu Sanctus, vigente etiam tum priore illo usu, de fratris sui filiabus, aliisque cognatis, qui* C *per agriculturam ad non nobilium ordinem utcumque descenderant, dixisse potuit, non esse nobiles, quamvis ex nobili prosapia prognati essent.*

asseritur.

23 *Quidquid sit, ut aliorum auctoritati supersedeam, plurimum hic denuo pro Sancti nobilitate valet testimonium Francisci Quevedo supra citatum; nam is* eques *erat* S. Jacobi, *teste Nicolao Antonio*, dominus uti vulgo audiebat, loci Turris Joannis abbatis in tractu illo Castellæ novæ, quam nos Mancha dicimus. *In hoc autem eodem tractu sita sunt Villanova et Fontisplanum, ut proinde vir ille, (quem idem Nicolaus Antonius summopere commendat ab ingenio, prudentia et eruditione) sicut non multum remotus a Sancti temporibus, ita nec procul dissitus a loco natali, probe novisse potuerit ac debuerit genus* S. Thomæ, *ut ejus patrem Alphonsum Thomam Garciam adeo confidenter scriberet, affinem fuisse et consanguineum* nobiliorum familiarum istius regionis.

Sancti fratres et consanguinei,

24 *Quamquam nemo ceteros Sancti consanguineos recensuerit, ex Salonio tamen lib. 2 cap. 9 binos ejus fratres novimus, quibus ad archiepiscopatum promotus annuam pecuniæ summam ad honeste familias sustentandas subministrabat, et sororis maritum, supressis tamen nominibus. Tertium fratrem eumque religiosum Ordinis S. Augustini reperio apud Herreram in Historia conventus ejusdem Ordinis Salmanticæ cap. 37 pag. 262 his verbis ex Hispanico in Latinum conversis:* Frater Joannes Thomas filius erat Alphonsi Thomæ et hujus conjugis Luciæ Martinez de Castellanos, civium Villanovæ Infantium. Germanus erat ex utroque parente sancti fratris Thomæ a Villanova. Habitum suscepit in conventu S. Augustini Salmanticæ anno MDXXVII, professionem emisit XV Decembris MDXXVIII, cum Prior esset venerabilis pater F. Martinus de Eztarrona. Vitæ ipsius non est amplior notitia. Videtur morte abreptus fuisse in juventute; quoniam ulterior ejus memoria relicta non est sive in relationibus Ordinis, sive in commentariis provinciæ. *Præter hos avum maternum nobis indicat Salonius cap. 1 lib. 1, et avunculum lib. 2 cap. 8; amita Agnes Garzia nominatur in compendio Vitæ quarto, quod Seriei Actorum pro canonizatione num. 12 laudatæ insertum est.*

AUCTORE J. P.

E

§ III. Studia Sancti chronologice deducta usque ad solemnem professionem in Ordine Eremitarum S. Augustini, ac sacerdotium.

Sententia Salonii de initiis studiorum S. Thomæ,

Fusiore quidem stylo gesta Sancti enarravit Salonius, sed cum eo præ ceteris collimasse videatur, ut heroicas ejus virtutes et illustria in qualibet vitæ ætate facinora graphice describeret et firmaret exemplis, non raro accidit, ut ordinem temporis neglexerit; quapropter non abs re fuerit ad lectoris majus commodum chronologicam vitæ seriem, saltem usque ad ejus archiepiscopatum, ex ipsomet Salonio et aliis scriptoribus collectam præmittere et eadem opera observare ac discutere, si qua in re iidem discrepent vel in medium proferant aliquid, quod a biographis fuit prætermissum. Natus itaque sanctus Puer anno 1488, postquam pueritiam piissime transegisset, et in solo patrio F *optimis fuisset instructus linguæ Latinæ rudimentis, missus est a parentibus ad Complutensem academiam, juxta Salonium anno ætatis 15 vel 16; igitur sub annum Christi 1503. Illic dum triennio circiter,* annos *nimirum* natus octodecim *juxta eumdem Salonium, miros in liberalibus artibus ac theologia progressus fecerat, mortuo patre, studia aliquamdiu interrumpere et domum redire compulsus fuit; itaque sub annum 1506.*

et ejus parentis obitu

26 *Hoc temporis intervallo idem Salonius, Quevedo et alii, eos secuti, collocant primordia xenodochii, a sancto Adolescente instituti ex domo, quam pater ipsi testamento reliquerat, et ex reliqua hereditate redditibus muniti, quod etiam nunc exstare inquiunt, et* xenodochium Archiepiscopi Valentini *appellari. Non exprimit Salonius, quamdiu a morte patris, huic negotio intentus, moratus sit apud matrem, seu quo anno Complutum reversus sit, ita in genere dixisse contentus:* Dum Complutum rediit ad prosequenda studia jam a Cardinale F. Francisco Ximenio archiepiscopo Toletano erectum erat collegium, ejus academiæ ma-

AUCTORE J. P.

maximum; *addit dein Sanctum fuisse inter primarios illius collegii alumnos, finitoque studiorum cursu, gradum fecisse ad artium ac theologiæ magisterium, atque artium cathedra donatum esse anno 1514, ætatis suæ circiter 26. Ea dispositio rerum duplicem, sed unam altera majorem, difficultatem offendit in instrumentis aliis.*

partim cum aliis instrumentis componitur,

27 *Nam in compendio Vitæ secundo in Serie Actorum ad canonizationem ita legitur :* Anno ætatis XXII ad universitatem Complutensem perrexit et in collegio sancti Ildephonsi quinquennio ad omnium liberalium artium ac præsertim sacræ Theologiæ studia incumbens, numquam ab orationibus, jejuniis et flagellis abstinuit : subinde, defuncto patre, quæcumque haberet, in pauperes erogare decrevit, et integro patrimonio virginibus pauperibus fœminis alendis addicto, annum agens XXVII, salutis MDXVI in conventu Salmantino Ordinis S. Augustini nomen dedit *etc. Prima difficultas est in anno, quo Sanctus Complutum perrexit : Salonius notat ætatis 15 vel 16, Christi igitur circiter 1503; compendium Vitæ jam citatum, cui etiam ibidem consonat compendium primum, anno ætatis 22, igitur Christi circiter*
B *1511; nam post quinquennium anno 1516 mense Novembri vitam religiosam amplexus est. Sed hæc difficultas, verisimili ratione dissolvitur; cum enim in compendiis multa rescindantur, ita factum intelligi potest, ut* Thomas *annum habens 15 vel 14 Complutum missus sit anno circiter 1503, ac post data ingenii et optimæ indolis specimina sub annum 1511 ætatis suæ 22 ad universitatem propius accesserit, dum scilicet adscriptus fuit alumnis præcipui collegii. Huic conjecturæ favet compendium tertium, ubi, nulla facta mentione de præviis studiis, simpliciter dicitur, virtutibus et ætate proficiens et sortitus animam bonam, in vigesimo secundo constitutus anno* Thomas *in collegium S. Ildephonsi universitatis Complutensis admissus. Præterea nihil impedit, quominus credamus,* Thomam *annos natum 15 primo Complutum abiisse, post triennium rediisse Villanovam, et hic aliquamdiu substitisse, sed ob alias rationes, quam a Salonio, Quevedo aliisque, allegatas, ac demum reversum esse ad resumenda studia Compluti.*

partim ex his corrigitur;

28 *Dixi* ob alias rationes, *nam quod aiunt hi, Sancto demortuum esse patrem, dum annum ætatis ageret 18, Christi circiter 1506, prorsus*
C *adversatur Vitæ compendiis in Serie Actorum et Bullæ canonizationis; unde transcribo sequentia :* Compluti in collegio S. Ildephonsi in disciplinis et facultatibus omnique virtutum genere doctores ipsos facile superavit. Logicas subinde et theologicas quæstiones explanavit. Jam vero satis in Christiana palæstra edoctus, ac Euangelici memor effati; Qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus, audito parentis obitu, se cathedræ ornamento, et commodis abdicavit, ac integrum patrimonium virginibus alendis addixit : quo illis erectum fuit xenodochium in oppido Villanovæ, adhuc Hospitale Archiepiscopi nuncupatum. *Unde manifeste intelligimus, mortem patris et xenodochii fundationem multo serius collocandam esse, puta haud ita dudum ante annum Christi 1516, Sancti 28; idque, seposita etiam auctoritate, verisimilius multo est. Neque enim facile continget, ut mater, quantumcumque pia, et reliqui consanguinei permittant adolescenti annorum octodecim, et studiorum, quæ tamen prosequi decrevit, nondum absoluto cursu, ut se bonis omnibus ad eum modum destituat.*

29 *At vero occurrit casu instrumentum apud Herreram in Historia conventus Salmanticensis,* D *quod nisi commodo sensu accipiatur vel probetur suppositiium esse, pugnare videbitur non tantum cum Salonio et reliquis omnibus, qui de morte parentis* S. Thomæ *ac fundatione xenodochii aliquid memoriæ prodiderunt, verum etiam cum recitatis hactenus ex Bulla et Vitæ compendiis. Litteræ sunt, quas ipse Sanctus inscripsit utrique parenti anno 1529, quasque eapropter, et quia alibi dandi locus idoneus se non offert, huc integras transferre visum est. Ita habet :* Frater Thomas de Villanova, Provincialis provinciæ Bethicæ Ordinis patris nostri S. Augustini dilectis in Domino parentibus suis Alphonso Thomæ et Luciæ Martinez ejus uxori, et filiis eorum, fratribus suis, et uxoribus eorum salutem ac sinceram in Domino charitatem. Quamvis ex pietate debitæ charitatis cunctis Christi fidelibus subsidium et auxilium ex Dominico præcepto impartiri teneamur; illis tamen multo amplius, quorum et probata dilectio et assidua beneficia, et eleemosynarum frequens elargitio, vehementius nos obligant : eis enim spiritualium subsidiorum amplius debitores sumus, quorum temporalibus eleemosynis sustentamur.

sensu tamen convenienti cum ceteris

E 30 Quapropter, cum ex fratrum nostrorum certa relatione devotionem, sinceritatem, ac charitatis affectum, quem ad Ordinem nostrum geritis, agnoverimus; cupientes in hoc vestræ devotioni ac charitati mutuam vicem reddere, de omnipotentis Dei misericordia confisus, vobis omnium Missarum, orationum, divinorum officiorum, vigiliarum, meditationum, pœnitentiarum, laborum, disciplinarum, jejuniorum, cæterorumque omnium bonorum operum, quæ per fratres et sorores hujus nostræ provinciæ operari divina clementia dignabitur, communionem ac specialem participationem, harum tenore concedo, et ad universa præfatæ provinciæ suffragia, et nostri Ordinis fraternitatem gratis vos recipio. Tam in vita quam in morte, ut multiplici sanctarum orationum, atque piorum suffragiorum adjuti præsidio et auxilio hic gratiæ augmentum, continuumque profectum, et in futuro vitæ æternæ præmium ac cæleste regnum facilius consequamini. Datum in nostro conventu Cordubensi anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo nono, die vero vigesima quarta mensis Augusti. Fr. Thomas de Villanova Prior Provincialis. *Hactenus ex laudato Herrera pag. 146, ubi ait, epistolæ autographum, dum scriberet, servatum fuisse apud P. F. Emmanuelem de Navascues, olim rectorem collegii S. Augustini Agredæ.* F

omnibus in speciem oppositus,

31 *Supposititias esse has litteras, non video, ex quo capite probari queat; nam, sicut infra probabo, dictæ provinciæ præfuit Sanctus notato anno, nec ejus successorem reperio ante diem quartum Octobris; hinc verisimiliter privilegium istud concesserit parentibus et ceteris, seu viventibus etiam tunc, seu defunctis, exspirante provinciæ regimine. Nam cum hujuscemodi instrumentum censeri potius debeat diploma quam familiaris epistola, utpote Latino idiomate etiam mulieribus inscriptum, nec quidquam continens præter privilegium et causas ad illud concedendum impellentes, mirum etiam videri non debet, quod Sanctus matris et fratrum viventium nominibus præmiserit nomen defuncti patris, cum expresse dicat, se eos recipere,* tam in vita quam in morte, ut hic gratiæ augmentum... et in futuro vitæ æternæ præmium... facilius *consequantur. Itaque absolvamus, quæ notanda restant usque ad Sancti ingressum in religionem.*

accommode explicatur;

32 Si

A 32 *Si recte notaverit Salonius annum, quo Sanctus artium cathedra donatus est, puta 1514, vix tempus sufficiens reperiemus, ut fecisse potuerit, quæ tum ab ipso Salonio, tum in Bulla canonizationis de eo scribuntur, usque ad mensem Novembrem 1516. quo religiosum habitum induit. Nam juxta Salonium philosophiæ cursum docendo explevit, juxta Bullam etiam* Theologicas quæstiones explanavit, *imo juxta eumdem Salonium liber dein ab omni studiorum genere de eligendo vitæ statu deliberavit, et* uno anno circiter eo se occupavit, priusquam Compluto discederet. *Quapropter existimem ego,* τὸ circiter *tam late hic sumendum, ut aliquot saltem menses anni 1516 explanandis quæstionibus theologicis impenderit, reliquos usque ad Novembrem electioni status. Mugnatonius in Vita ait Sanctum, priusquam vitæ monasticæ se dederet, invitatum fuisse a Salmanticensi academia,* ut cathedram, quam vocant philosophiæ naturalis, moderari vellet, haudquaquam levi proposito salario; *sed repudiavit, inquit,* libenter oblatum honorem, ... et quem neque honorum, neque aliarum commoditatum

Varia scriptorum asserta de Sancti studiis proponuntur.

B irritamenta Salmanticam perduxerant, Christi Redemptoris imitatio perfectæque virtutis studium eo pertulerunt. *Mugnatonio in re consentiunt Salonius et alii plures; paulum dissentit Quevedo scribens,* Thomam *vocatum illuc fuisse, ut moralem prælegeret, et ut sese gratum exhiberet benevolentiæ universitatis, trinas ibidem prælectiones habuisse, in posteriori exposuisse psalmum* In exitu Israel de Ægypto, *ac dein altero die induisse habitum Ordinis S. Augustini : unde hæc acceperit, incompertum mihi est : multo minus assequor, unde hauserit Bailletus, quæ refert tom. 3 de Vitis Sanctorum ad diem* XVIII *Septembris his verbis :* Docuit philosophiam moralem Salmanticæ biennio altero; *et paulo post :* Recepit se anno MDXVIII in domum, quam habent Salmanticæ *Eremitæ S. Augustini. Hæc enim manifeste adversantur scriptoribus et instrumentis omnibus, quæ consului, ac proin perperam asseruntur. Sunt qui aliter disponunt annos Sancti usque ad ingressum in Ordinem S. Augustini, quibus examinandis supersedeo, sufficere existimans in medium protulisse auctores præcipuos.*

C 33 Ordini Eremitarum S. Augustini in Salmantino conventu nomen dedit (S. Thomas) die XXIV Novembris MDXVI. *Ita in Bulla canonizationis, cui quoad diem, mensem et annum consonat compendium Vitæ tertium; quoad annum vero et mensem neminem dissentientem reperi præter jam laudatum Bailletum et mox laudandum Crusenium. In die differunt Salonius, Quevedo, Baxius et alii recentiores, qui expresse signant festum præsentatæ in templo beatissimæ Mariæ Virginis, igitur* XXI, *nisi fortasse eo tempore ex causa, nescio qua, ibidem celebratum fuerit die* XXIV; *certe in eo consentiunt priores duo aliis num. 35 citandis, ut statuant solemnem professionem anno 1517 die* XXV *Novembris, sacra beatæ Catharinæ virgini et martyri. Notabile est, quod memorat Nicolaus Crusenius in Monastico Augustiniano super accessu S. Thomæ ad Ordinem suum :* Eodem hoc anno MDXVII, *inquit pag. 190,* ... a vera fide catholica defecit Martinus Lutherus; *et quibusdam interpositis, sic prosequitur pag. 191 :* Eodem hoc anno, immo eadem die divino miraculo Salmanticæ suscepit habitum Ordinis Eremitarum S. Augustini beatus Thomas de Villanova, per quem Deus voluit restaurare in Ordine id, quod tunc per Lutherum adimebatur, cujus etiam meritis pro demeritis scelesti istius apostatæ videbatur ita Deus delectari, ut religioni parceret, in illaque eodem tempore plures viros eruditione ac pietate præstantes excitaret, qui Spiritu Dei acti ad pugnandum pro sancta matre Ecclesia egrederentur, armati doctrina ac moribus fortissime. *Optima sane animadversio; sed malim tam stricte non determinasset annum ac diem, posuissetque potius,* S. Thomam *in Salmanticensi tyrocinio vitæ, postea tantum splendorem sanctissimo Ordini, tantamque fidei Catholicæ utilitatem allaturæ, posuisse fundamenta eodem tempore, quo Luther tanto Ordinis dolore et Ecclesiæ detrimento cœpit in Germania spargere hæreseos suæ semina. Neque enim quoad annum assumpti habitus assentiri illi possum, ubi tot tamque solida stant testimonia pro anno 1516. Forte per assumptum habitum designare voluit solemnem professionem, prout rectius exprimit Torellus tom. 8 Annalium pag. 375, ita scribens :* Admissus est ad solemnem professionem die sacra... S. Catharinæ... anno Domini MDXVII, quo anno per adeptionem hujus magni Sancti placuit divinæ bonitati reparare damnum, quod religioni in Germania intulerat E infernus draco Eiflebensis.

Habitum S. Augustini suscepit anno 1516, super quo

35 *Variant auctores, ubi notant, quo ætatis anno Sanctus habitum susceperit; Mugnatonius, a quo vix differt Salonius,* habitum, *inquit,* suscepit anno ætatis circiter trigesimo. *Bulla canonizationis cum prioribus Vitæ compendiis :* Cum annum septimum et vigesimum ageret. *Causam discriminis hinc ortam existimo, quod, cum non reperiatur dies ac mensis natalis* S. Thomæ, *alii numerare cœperint ab initio anni 1488, alii ab exitu, et præterea alii completos annos signarint, alii incompletos. Sic si natum supponamus post Novembrem 1488, mense eodem 1516 necdum compleverat annum ætatis vigesimum octavum, et ita intelligimus, cur Bulla ei tantum attribuat annos ætatis septem et viginti, puta completos. Contra vero si nativitatem statuamus mense Januario vel Februario anni 1488, recurrentibus iisdem mensibus anno 1516, annum ætatis vigesimum octavum habuit completum; mense Novembri vigesimum nonum valde productum, ac proin non procul erat ab inchoando trigesimo; hunc fortasse computum iniit Mugnatonius, dum* F *dixit, suscepisse habitum anno circiter trigesimo, eumdemque Salonius et alii.*

et Sancti ætate aliqua observantur.

35 *Herrera in Historia conventus Salmanticensis, Salonius, Quevedo, auctor compendii Vitæ Ms. et alii plerique, Sanctum solemni professione se Deo consecrasse tradunt anno 1517, die* XXV *Novembris, S. Catharinæ sacra, proxima scilicet a completo anno novitiatus, quo sensu accipienda etiam sunt verba Bullæ canonizationis, quæ sic habet :* Recurrente mox eadem die XXIV Novembris ibidem solemnem professionem emisit : *Puta, mox sequenti die, ut moris est.* Post elapsum a votorum nuncupatione annum sacerdos inauguratus est, habens annos ætatis triginta duos completos. *Ita Salonius, mox subdens, primum Sacrificium a Sancto celebratum fuisse festo Nativitatis Domini; itaque anno 1518 die* XXV *Decembris. At minus accuratus hic est auctoris iterum computus; nam ne ab initio quidem anni 1488, Sancto natalis, usque ad festum Nativitatis anno 1518 stricte reperiri possunt anni triginta et unus completi, nedum triginta duo. Quevedo Sanctum sacerdotio initiatum fuisse ait, natum annos triginta duos, sed quo anno id factum sit, non designat.*

Professus est anno 1517.

36 *Hinc, credo, Augustinus Maria Arpe in Pan-*

AUCTORE J. P.

sacerdotio initiatus 1518.

Pantheo Augustiniano, S. Thomæ *sacerdotium distulit usque ad Decembrem anni 1520, cui assentiri nequeo; nam anno 1519 electus est Prior conventus Salmanticensis, ut patet ex Bulla canonizationis, ex Vitæ compendiis in Serie Actorum, et ex præcipuis auctoribus, idque constat, teste Salonio, ex libris ejusdem conventus. Herrera, qui sequenti seculo Prior Salmanticæ, ex ibidem inventis scriptis, ac monumentis atque Ordinis Chronicis Historiam suam concinnavit, id ipsum asserit pag. 251, moxque subdit, ipsum* S. Thomam *excepisse solemnem professionem fratris Hieronymi Ximenez die* XXIII *Augusti anni 1519; quæ satis indicant, ipsum tunc temporis fuisse presbyterum; quapropter retinendus annus 1518 a Salonio designatus; sed annus unus alterve detrahendus ab ætate, quam ipsi tunc attribuit.*

§ IV. Munia, quæ obiit Sanctus in provincia sua usque ad annum 1534, chronologice disponuntur.

Vix expleto biennio a professione

Quemadmodum § *præcedente strictim percurrimus, ac paucis discussimus seriem annorum* S. Thomæ *a nativitate usque ad susceptum in conventu S. Augustini Salmanticæ sacerdotium, ita pergemus hic, servata temporum serie, perstringere officia ac prælaturas, quibus functus est tum in eodem conventu tum per provinciam universam, pro reliquis, puta, quæ spectant ad virtutes, pietatem et egregie facta, lectorem similiter remittentes ad biographos. Hic autem multum commodi et adjumenti nobis afferet Herrera in laudata conventus Salmanticensis Historia, ut evolvamus ea, quæ Salonius ac alii confuse dumtaxat tradiderunt ac generatim. Emissa igitur solemni professione anno 1517 die* XXV *Novembris, atque suscepto sacerdotio 1518 mense Decembri, Sanctus constitutus est ejusdem conventus Salmanticensis Prior biennio circiter post emissam professionem anno scilicet 1519;* quæ res fuit, *inquit Salonius,* plane extraordinaria nec visa umquam in nostro Ordine. *Innuitque dein, moris fuisse in ea provincia, ut nemo Prior constitueretur ante completum a professione septennium.*

Prior Salmanticæ anno 1519; dein Burgis Prior

38 *Eumdem annum 1519 notat Herrera, ut præcedente § dictum est; itemque auctor compendii Vitæ Ms. Quevedo autem* anno et medio post professionem; *Bulla canonizationis, et iisdem pene verbis compendia Vitæ impressa :* Vix elapso biennio. *Ac proinde audiendi non sunt, si qui serius id factum existiment, sicut Bailletus, supra citatus, qui Sancti ingressum in religionem differt ad annum 1518, et post duos annos et medium a professione Priorem Salmanticensis conventus constitutum fuisse scribit, sic perveniens ad annum usque 1522.* Expleto Salmanticensis præfecturæ cursu, *verba sunt Salonii,* electus est Prior Burgensi monasterio, factum id fuerit ad annum millesimum quingentesimum vigesimum secundum. Dein anno millesimo quingentesimo vigesimo quinto, jussu reverendissimi patris generalis, magistri F. Gabrielis Veneti, visitavit Andalusiam et Castellam, quæ unicam id temporis conficiebant provinciam, ut constat ex antiquis codicibus Salmanticensibus. *Sed occurrit hic aliqualis difficultas : etenim secundum Herreram celebrabantur comitia provincialia singulis bienniis, atque in singulis comitiis eligebatur novus provinciæ præfectus, imo et novus Prior Salmanticensis, eaque consuetudo duravit usque ad annum 1531, quo ex voluntate Prioris generalis totius Ordinis haberi cœperunt comitia provincialia, et immutari officia singulis trienniis dumtaxat.*

electus dicitur; sed Salmanticæ mansisse videtur

39 *Prioratum ergo Salmanticensem complevit Sanctus anno 1521; et revera juxta eumdem Herreram in Historia conventus pag.* 252 *dicto anno comitia habita sunt mense Aprili, ac Prior suffectus est domui Salmanticensi P. Ferdinandus de Toledo, de quo scribit in hunc modum idem auctor in Alphabeto Augustiniano :* In veteri professionum codice hæc de illo : « Ipse est magnus homo in sanctitate et in prælatia. » Anno MDXXI, domum Salamanticensem sanctissime gubernabat. *Sed, fatente iterum Herrera in Historia pag.* 253, *P. Antonius de Solis, qui conventui Salmanticensi Prior constitutus fuit anno 1554, notat in Commentario bonorum ejusdem conventus, quod domina Isabella Nieto testamentum suum legitime coram tabellione Christophoro Fernandez incipiens die* XIX *Septembris 1522, nec perficere valens, ejus perficiendi potestatem fecerit* P. F. Thomæ a Villanova Priori Salmanticensi *et F. Augustino de Zayas, qui id perfecerunt Salmanticæ die* IV *Octobris ejusdem anni 1522. Hæc, quæ ulterius non discutit Herrera, si vera sint, duos fuisse oportet eidem Salmanticensi domui Priores currente eodem biennio, nec satis intelligitur, quomodo* S. Thomas *eodem anno Prior fuerit Burgis, ut tradit Salonius.*

propter turbas et comitia

40 *Nodus haud difficulter dissolvitur dicendo, vel in numeros P. Antonii de Solis irrepsisse mendum, maxime cum anno 1523 denuo Salmanticæ Prior fuerit* S. Thomas, *ut mox sequetur, vel instrumento anni 1522 perperam adjectas fuisse particulas* Priori Salmanticensi. *Sed aliam rei explicandæ viam aperit Herrera in laudata Historia pag. 252 et iterum pag. 267, ubi turbas enarrat eodem tempore occasione comitiorum in Castellana provincia obortas. Rem paucis accipe : Anno 1519 in comitiis designatus fuerat habendis comitiis proximis anno 1521 conventus Toletanus. Sed adveniente dicto anno P. Fransciscus de la Parra provinciæ præfectus, contra ac statutum fuerat, locum alium comitiis delegit, et sic provincia in duas partes divisa est, aliis ipsum sequentibus, aliis contendentibus ad locum designatum, et utrobique electus est Prior provincialis; et ab illis quidem secundo electus fuisse videtur P. de la Parra, ab his vero, quibus verisimiliter præsedit Sanctus noster, suffectus est P. Didacus de la Torre.*

provincialibus a Priore generali præses constitutus est.

41 *Præsedisse autem Sanctum Toletanis comitiis colligo ex iis, quæ narrantur in Vita memorati P. Francisci de la Parra apud Herreram in Historia pag. 267. Verba ipsa, quia manifeste probant, quanti jam fieret Sancti prudentia et in rebus agendis dexteritas, huc transfero partim Latina, partim ex Hispanico Latine reddita;* In Actis Ordinis die XXXI Octobris MDXX. Pater generalis proximorum comitiorum præsidem denominat primo loco fratrem Thomam, Priorem Salmanticæ; secundo magistrum fratrem Antonium de Villasandino, ac tertio fratrem Petrum de Carrion, et demandat diffinitorio, « ut audiant querelas, *(hæc Latine exprimuntur,)* contra fratrem Franciscum de la Parra provinciałem præsentem. » Die autem XXVI Januarii MDXXI pater generalis vices suas committit, *(alias commissarios suos constituit,)* in comitiis tamen pro-

A provincialibus, magistro Thomæ, Priori Salmanticensi, et magistro Antonio de Villasandino « in » causa *(hæc iterum Latine,)* querelarum contra » fratrem Franciscum de la Parra. » ... Primo die Martii ejusdem anni MDXXI vicarios generales instituit, ut visitent provinciam Castellæ, M. Thomam Priorem Salmanticensem,... et M. Antonium de Villasandino; quia provincialis non potest « frater Franciscus de la Parra, et morbo laborans, » et populi tumultuantis jam in tota illa provincia in» sidias pertimescens, aliisque legitimis rationibus. »

42 *Ex hisce, inquam, colligo, præsedisse Sanctum Toletanis comitiis : nam sat verisimile est, P. Franciscum de la Parra ideo potissimum alio loco habuisse cum suis comitia, quia moleste ferebat,* S. Thomam *duosque socios constitutos fuisse comitiorum præsides et in causa ipsius judices. Adde, quod, lite dein ad judicem delata, et arbitris commissa, hi damnarint patris de la Parra agendi modum, et electionem novi provinciæ præfecti P. Didaci de la Torre comprobarint; procul dubio, quia facta fuerat juxta Ordinis instituta, debito loco, et coram præsidibus a Priore generali delegatis. Pluribus turbæ istæ describuntur apud* B *Herreram in Vita dicti P. de La Parra, qui ibidem deinde multum laudatur a vitæ ac morum honestate et pietate. Porro ut ad prioratum Salmanticensem revertar, suspicor* S. Thomam *Burgensis conventus, cui juxta Salonium Prior fuerat electus, regimen reliquisse alteri, ac substitisse Salmanticæ; donec lis super comitiis et electione Provincialis decisa esset. Quo fortasse temporis intervallo P. Ferdinandus de Toledo prioratui Salmanticensi renuntiavit, vel vivere desiit, (ejus certe post mensem Augustum 1521 nullibi mentionem reperio,) atque ea occasione præsens* S. Thomas *regimen ejusdem domus resumere compulsus fuit. Hoc pacto intelligimus, vere eum scribi potuisse Priorem Salmanticensem mense Septembri anno 1522.*

et verisimilius præsedit;

43 *Accedit, quod in catalogo Priorum Burgensis monasterii apud Herreram pag. 168, ad annos 1522 et 1523 tamquam Prior occurrat P. Martinus de Eztarrona. Anno 1523, ut notat Herrera pag. 254, die* XXV *Aprilis comitia celebrata sunt Toleti, et secundo denominatus est Prior Salmanticæ* S. Thomas, *ut supra insinuavi. Salonius secundum Sancti Salmanticæ prioratum differt in annum 1530, sed perperam, ut equidem* C *existimo, atque ut ita existimem confidentius, præbet ipse fundamentum. Nam cap. 14 lib. 1 citatis libris professionum et processibus ad beatificationem et canonizationem in Castella institutis, recenset viros præclarissimos, quibus habitum Ordinis concessit Sanctus, vel quorum professionem excepit, et hos inter nominat Alphonsum de Orozco. Sed is apud Herreram, qui libros professionum Salmanticenses similiter citat sæpius, pag. 254 dicitur professionem emisisse Salmanticæ die* IX *Junii anni 1523, idemque repetitur pag. 394, ubi ejusdem Alphonsi Vita recitatur, collecta ex compendio impresso informationum de ejus Sanctitate, vita ac miraculis, et ex variis auctoribus et instrumentis aliis, atque expresse adduntur hæc verba :* Cum Prior esset illius domus sanctus F. Thomas a Villanova. *Annum eumdem notant auctores alii in Elogiis dicti Alphonsi.*

secundo Prior fit Salmanticæ 1523;

44 *Anno 1525 die* XIII *Maii juxta Herreram habita sunt comitia provincialia Vallisoleti, quo tempore Sanctus fungebatur munere visitatoris provinciæ, ut superius innuebat Salonius, et constat ex clausula, qua Acta in comitiis confirmavit, quamque Latine sic exprimit laudatus Herrera pag. 256 :* Nos igitur frater Thomas et frater Joannes Gallego, authoritate reverendissimi P. M. F. Gabrielis Veneti, generalis Ordinis nostri, hujus provinciæ visitatores et reformatores, de consilio et assensu R. P. provincialis et diffinitorum, omnibus suprascriptis nostram, imo potius generalis nostri reverendissimi, interponimus authoritatem, volentes sic, ut scriptum est, ab omnibus inviolabiliter observari. Anno Domini MDXXV, die vero XXI mensis Maii. F. Thomas, Commissarius. F. Joannes Gallego, commissarius. *Totum hunc annum videtur Sanctus cum dicto patre Gallego impendisse visitando provinciam, disponendo, et, sicut ait Salonius, per litteras significando reverendissimo generali, quo pacto facilius fieri posset ejusdem provinciæ in duas divisio, quam non tantum Hispani patres, sed Cæsar ipse per legatum suum flagitaverant; ut patet ex epistola dicti generalis, divisionem approbantis ac decernentis. Exstat illa Hispanice apud Herreram pag. 257, et scripta notatur* Tarvisii in nostris comitiis generalibus die XXII Maii MDXXVI.

1525 provinciæ visitator et reformator fuit.

AUCTORE J. P.

45 *Memorata divisio provinciæ, in Castellanam scilicet et Bæticam seu Andalusiæ, dein authoritate summi Pontificis confirmata est, et executioni mandata anno 1527 in conventus Duenensi seu* Dominarum *oppidi, vulgo Duenas; ubi* E *die* XX *mensis Maii rite inchoata sunt comitia provinciæ, ut ante unitæ, et, priusquam ad provincialium Priorum electionem procederetur, decreto totius cœtus sex denominati sunt e præcipuis patribus, qui una cum patribus visitatoribus seu delegatis Prioris generalis,* nimirum F. Joanne Gallego et F. Thoma a Villanova, statuerent ac definirent, quod ad communem utriusque provinciæ utilitatem videretur esse congruum. *Verba hæc dat Hispanice Herrera ex Actis comitiorum pag. 259. Ab hisce præter alia definitum est, ut pro hac vice dumtaxat primo patres Bæticæ provinciæ sibi provincialem eligerent :* Electus est autem, *(hæc recitat Latine Salonius ex codicibus provinciæ,)* primo canonice in favorem Bethicæ provinciæ, pro hac vice dumtaxat, reverendus pater F. Thomas a Villanova *etc. Pro Castellana provincia electus est pater Joannes Gallego, ambo nempe visitatores, quod munus etiam cum hisce comitiis cessasse scribit Herrera. Eo sese liberari, allatis variis rationibus, petierat ante Sanctus; tandemque rescripsit Prior generalis* F *dicto anno 1527 in hæc verba :* Ne multiplicentur capita, ambos visitatores præfatos absolvimus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.

1527 Bæticæ provinciæ a Castellana divisæ præficitur.

46 *Quid egerit Sanctus vel ubi degerit, finita provinciæ Bæticæ præfectura, usque ad annum 1531 certis testimoniis memoriæ proditum non reperio; certe mihi nullatenus probatur, quod scribit Salonius cap. 12 lib. 1 his verbis :* Anno dein millesimo quingentesimo trigesimo, quo complevit Andaluziæ provinciæ præfecturam, electus est Prior Salmanticensis monasterii, et hæ fuerunt secundæ vices, quibus ante dixi, eum præfuisse Salmanticæ. *Nam, ut nos supra ostendimus,* S. Thomas *secundo fuit Prior Salmanticæ anno 1523; reliqua vero Salonii verba repugnant partim consuetudini istius temporis, partim instrumentis, quibus usus est Herrera. Etenim primo, quod et supra indicavi, nec observatum fuisse opinor a Salonio, usque ad annum 1531 consuetudo tulit in Hispania, ut officia Ordinis immutarentur singulis bienniis; igitur provinciæ Bæticæ præfecturam complevit Sanctus anno 1529, quo ipsi subrogatus est P. Joannes de las Casas, et quo tamquam pro-*

1530 non videtur fuisse Prior Salmanticæ.

vin-

AUCTORE J. P.

vincialis ac vicarius generalis idem Joannes de las Casas die IV *Octobris in Assidoniensi Andaluziæ parthenone professionem excepit sororis Joannæ a S. Michaele, testante Herrera ac citante dictæ provinciæ archiva pag. 97. Secundo similiter in Castellana provincia celebrata sunt comitia die* XVII *Aprilis 1529, electusque est prior Salmanticensis conventus P. Joannes Gallego, qui præfuerat toti provinciæ, quique die* XXII *Julii ejusdem anni, ut Prior Salmanticensis professionem excepit F. Joannis a S. Vincentio, ut tradit Herrera pag. 263, et iterum pag. 339, ubi pauca verba recitat ex libris professionum; denique anno 1531 die* XXIX *Aprilis habita sunt Castellanæ provinciæ comitia in conventu Sanctorum prope Vallisoletum; quando officia cœperunt continuari ad triennium, et constitutus est Prior Salmanticensis P. Augustinus de la Torre. Adeo ut intelligi haud facile queat, quo pacto* S. Thomas *anno 1530 eidem Salmanticensi conventui Prior electus sit juxta Salonium. Attamen cum nulla nobis per memoratos annos Sancti occurrat mentio, demus conjecturæ locum. Non est omnino alienum a verisimilitudine, quod, finita pro-*
B *vinciæ Bæticæ præfectura anno 1529, Salmanticam reversus sit Sanctus, utpote istius domus filius; fieri autem potuit, ut per illud biennium, quo ipse nullo, nisi verisimilius concionantis, officio distinebatur, vel ægrotaverit vel abfuerit Prior Joannes Gallego, et illi cura regiminis fuerit demandata; atque hinc forte contigit, ut Salonius reperiens, actum esse aliquid a Sancto nostro, quod a Priore domus præstari assolet, neque rem ulterius discutiens, putaverit revera fuisse ejusdem biennii Priorem.*

1531 usque ad 1534 præfuit Burgis,

47 *Sed denuo obscurus est eodem loco Salonius; etenim post verba, quibus ait, Sanctum electum fuisse Priorem Salmanticensem anno 1530, mox subnectit sequentia :* In comitiis proximis Castellæ, anno millesimo quingentesimo trigesimo quarto præpositus est provinciæ Castellanæ. *Sed comitia proxima habita sunt anno 1531, ut præcedente num. diximus, et in iis provinciæ Castellanæ præses constitutus est P. Franciscus de Nieva; Prior vero Salmanticensis domus P. Augustinus de la Torre, ut scribit Herrera pag. 263, addens in Alphabeto, de Augustino de la Torre sic haberi in antiquo libro professionum :* Magnus prædi-
C cator, Prior Salmantinus. *Restat igitur, ut indagemus, quid egerit vel ubi commoratus fuerit Sanctus ab anno 1531 usque ad 1534. Lucem affert Herrera pag. 165, ubi ex suis monumentis recensens filios illustres conventus Burgensis, ita loquitur Hispanice :* Frater Nicolaus de Eztarrona professionem emisit vigesima septima Julii millesimo quingentesimo trigesimo tertio, cum Prior esset sanctus frater Thomas a Villanova. *Pag. 168 in catalogo Priorum ejusdem domus meminit* S. Thomæ *ad annum 1532, et, paucis interpositis, expresse dicit :* Erat Prior XXIII Martii MDXXXIV. *Idem insinuat pag. 272 in Vita P. Joannis Gallego, qui eidem domui Prior* S. Thomæ *suffectus est. Atque hinc sufficienter apparet, Sanctum præfuisse Burgensi conventui ab anno 1531 usque ad 1534.*

et forte ex parte sacræ inquisitionis librorum censor.

48 *Ad hoc tempus fortasse referri debet, quod, silente Salonio, scribit Herrera in Alphabeto his verbis :* Fuit D. Thomas ex commissione Alphonsi Manriquii, supremi in Hispaniis fidei censoris, examinator omnium librorum, quorum censura ad sacrum inquisitionis senatum spectat. Sic enim Alphonsus Veracruzius, vir doctissimus, in suis in Libros de anima Commentariis, in epistola dedi- D
catoria ad Thomam ait : Merito ab archipræsule Hispalensi, causarum fidei supremo censore Manrico, cum esses Burgis Prior in nostro conventu, examinandorum omnium librorum cura tibi commissa fuit. *Dixi, fortasse ad hoc tempus referri debere; nam, ut mox videbimus, Burgis secundo Prior fuit anno 1537, et memoratus archiepiscopus, S. R. E. Cardinalis tituli sanctorum duodecim Apostolorum in vivis superstes fuit usque ad diem* XXVIII *Septembris 1538, ut tradit cum aliis Ægidius Davila in Theatro ecclesiastico utriusque Castellæ; ac proin in secundo hoc prioratu munus istud Sancto committi potuit.*

§ V. Reliqua officiorum chronotaxis producitur usque ad annum 1544.

1534 toti provinciæ, et 1537 Burgensi

Comitia Castellana habita sunt Burgis die XXV *Aprilis anni 1534, in iisque, ut supra significabat Salonius, et, nemine, quem vidi, scriptorum dissentiente, affirmat Herrera, creatus est* E
provinciæ præses S. Thomas, *cujus in hoc munere constituti gesta quædam ab auctoribus relata, discussione indigent; sed hanc differimus, donec reliquam annorum seriem usque ad archiepiscopatum Valentinum paucis absolverimus. Anno 1537 die* XXVIII *Aprilis celebrata sunt ejusdem provinciæ comitia in conventu Arenarum S. Mariæ de Pilari, et in his, teste Herrera pag. 283, Sanctus noster declaratus est provinciæ diffinitor, et secunda vice prior Burgensis, eodem teste Herrera pag. 169 in Catalogo Priorum, ubi P. Alphonsus de Avila ipsi Prior substituitur ad annum 1540, quo in Duennensi seu Dominarum conventu provinciæ comitia die* XXIV *Aprilis instituta fuisse reperio pag. 284, sed nulla hic fit mentio S.* Thomæ.

conventui præest; et hic moratur usque ad 1541

50 *Salonius dicit, Sanctum Burgis commoratum esse* usque ad annum millesimum quingentesimum quadragesimum primum. *Causam hujus moræ præcipuam discimus ex Herrera in Alphabeto tum ad lit. M., ubi agit de Maria Aragonia, Ferdinandi regis Catholici filia, tum ad lit.* F
T., ubi agit de Sancto nostro. Fuit autem ista : Ordinem S. Augustini in conventu regio S. Mariæ Matricalensi (Madrigal) professa erat laudata Maria Aragonia, ac dein constituta priorissa, et inde, *(verba sunt Herreræ.)* translata ad regale monasterium Burgense Ordinis Cisterciensis, nuncupatum de las Huelgas, ut abbatissæ munere fungens, omnia reformaret et regeret.... Habuit ibi in patrem spiritualem et consiliarium B. Thomam a Villanova, quem a conventu Burgensi non amoveri a generali Seripando postulavit. *Lustrabat memoratus Seripandus Hispaniæ ac Lusitaniæ provincias, eratque id temporis in Lusitania, sicut intelligimus ex ipsiusmet verbis, quæ recitat Herrera ex ejus registro seu commentario ad diem* XII *Augusti anni 1541 in hunc modum :* Rogavit nos illustrissima domina Maria Aragonia, Ordinis nostri monialis, ut F. Thomam a Villanova *(legitur, errore typothetæ, ut credo,* Fr. Thoma Villanova,) cujus consiliis et opera in rebus animæ maxime utebatur, a conventu nostro Burgensi non amoveremus; idque etiam petiit serenissima Lusitaniæ regina, ac illustrissimus Hispaniæ princeps *(Phi-*

A (*Philippus*) per ejus legatum apud Lusitanorum regem.

51 *Porro ipse Seripandus verisimillime memoratæ religiosæ principi ejusce petitionis faciendæ occasionem dederat. Etenim, priusquam in Lusitaniam proficisceretur, ardens* cupiditate quadam incredibili et admirabili, *uti ipsemet loquitur*, agnoscendi, complectendi et audiendi Virum, quem quærebat anima, *Hispali Burgos ad Sanctum litteras, amoris significatione plenissimas, direxit die* XXVI *Junii dicti anni 1541; atque eum, ut ad se quamprimum veniret, invitans, præter alia scripserat in hunc modum :* Quare, charissime Frater, nisi velis, quod turpissimum est, amore et benevolentia provocatus non respondere, huic nostræ diuturnæ siti satisfacere cogita : id autem facies, si redeuntibus nobis ex Lusitania, quod futurum, Deo volente, speramus, per Septembris initia mensis, obviam Toletum usque venias. Atque etiam, si absque magno tuo incommodo fieri possit, cupimus, etiam antequam Toletum nos perveniamus, videre te : (est enim omnis moræ Christianus amor impatiens,) ut nostris molestiis, laboribus et sollicitudinibus levamentum aliquod afferas. *Ita ille apud*

quo invitatus a Priore generali.

B *Salonium, qui litteras integras Latine recitat. Hisce, inquam, verisimillime occasionem præbuit Seripandus, ut excitata religiosa princeps et anxia, ne Sanctus, utpote nullo officio Burgis retentus, alio vocaretur, atque sic ipsa destitueretur ejus consilio et auxilio, per se et alios institerit, ut hoc ne fieret.*

52 *Prudentior erat Seripandus, quam ut abnuisset serenissimarum principum postulationibus; putem tamen, ipsum etiam per litteras, allegatis justis rationibus, institisse præsertim apud Mariam Aragoniam atque impetrasse, ut hæc a precibus suis desisteret, et non invita abire pateretur* S. Thomam, *quem ipse animo destinaverat præficere toti provinciæ Hispaniæ : quamvis, disponente divina Providentia, res aliter ceciderit, ut post videbimus. Ceterum mense Septembri, prout desideraverat Prior generalis, Sanctus abiit Toletum, quo idem generalis Prior vocaverat quoque præter provincialem Priores aliquot præcipuorum Castellæ conventuum, et ubi die* XXX *mensis habita est consultatio, ac decreta denuo conjunctio provinciæ Bæticæ cum Castellana. Acta dictæ consul-*

Toletum proficiscitur;

C *tationis eruta ex monumentis provinciæ Bæticæ exhibet, pro parte saltem, Herrera in Historia Salmanticensis conventus pag. 98, eadem nos hic subjicimus.*

53 Pateat omnibus, ad quos has litteras pervenire necesse fuerit, quod F. Hieronymus Neapolitanus Ordin. Erem. S. Augustini Prior generalis, congregatis omnibus subscriptis patribus, provinciali et Prioribus primarum domorum provinciæ Castellæ ejusdem Ordinis in domo S. Augustini civitatis Toletanæ, singulariter et seorsum vota omnium et sententias rogavit pro remedio adhibendo opportuno reformationi provinciæ Bethicæ *etc. Dein, quantum intelligo, sequitur propositum fuisse, ut ambæ provinciæ denuo unirentur, ac sic pergitur :* Cui sententiæ post magnam deliberationem et communia omnium vota precesque tam in Sacrificiis, quam privatis precibus, omnes assensere, atque ut ea unio fieret sub conditionibus, quæ aliis litteris explicabuntur, probaverunt. In cujus rei fidem et publicum testimonium præsentes litteras per F. Marcum Tarvisinum Ordinis scriptorem scribi jussit, et omnium subscriptione muniri, additis totius Ordinis et provinciæ sigillis. Fr. Antonius de Villasandino, provincialis. Fr. Franciscus a Nieua, Prior Salmanticensis. Fr. Augustinus Cruzat, Prior Toletanus. Fr. Rodericus de Cantos, Prior Donnensis. Fr. Alfonsus Orozco, Prior Metimnensis. Fr. Alfonsus Dabila Prior Burgensis. Fr. Thomas de Villanova. Fr. Augustinus de la Torre, vicarius monialium Madrigalis.

Provincia Bætica unitur Castellanæ eodem anno

AUCTORE J. P.

54 *Finita consultatione, indixit Prior generalis comitia, in Duennensi conventu habenda ad diem* XI *Novembris anni ejusdem 1541, ad quæ vocati sunt tum provinciæ Castellanæ tum Bæticæ patres : die autem* XII *dicti mensis Novembris in comitiis præfecturam abdicarunt religiosissimi patres magister frater Antonius de Villasandino, qui provinciæ Castellanæ, et pater frater Andreas de Abila, qui Bæticæ provinciæ præerat, electusque toti Hispanicæ provinciæ præses P. Franciscus de Nieua. Ita fere loco citato Herrera, qui eadem pene repetens pag. 285 de institutis mense Novembri comitiis, etiam provinciæ diffinitores nominat, sed utrobique ita silet de* S. Thoma, *ut ex nullo ejus verbo elicere possim, an comitiis interfuerit nec ne. Salonius ita rem exponit cap. 9 lib 1, ut vocatus quidem fuerit, attamen non advenerit, nisi post electionem Prioris provinciæ ac diffinitorum seu assessorum. Verba ejus, in quantum huc*

in comitia, quibus præsidet idem Prior generalis,

E *pertinent, transcribo.* Cum anno millesimo quingentesimo quadragesimo primo in Castella instituenda essent provinciæ Ordinis nostri comitia, quibus adstitit et præsedit reverendissimus pater generalis, magister Fr. Hieronymus Seripandus; ipsemet dictus pater generalis peculiari epistola, (quam post videbimus) vocavit ipsum et invitavit; quoniam multum desiderabat videre ipsum et alloqui, propter ea, quæ de singulari pietate ejus ac doctrina inaudierat, et quidem cum intentione ipsum constituendi Priorem provincialem Castellæ, suumque per Hispaniam universam vicarium generalem.

55 Suspicatus P. F. Thomas, quid animo intenderet Prior generalis, de industria et evitandi oneris causa, tergiversatus est in itinere, et studuit non adventare ante meridiem Sabbathi, quo habita est congregatio, nec ante horam, qua omnino certum erat, et juxta leges constitutionesque sacri Ordinis nostri necessarium, ut jam provinciæ præses et assessores essent constituti... Quamquam autem doleret reverendissimus Pater, non adfuisse citius P. F. Thomam, excepit tamen ad-

et ad quæ S. Thomas.

F venientem magno cum gaudio et voluptate, corripuitque illum quidem ista de causa aliquantulum, sed magna caritate et consideratione et quasi in pœnam cunctationis injunxit, ut postero die in comitiis sermonem haberet. *Ita Salonius, dein, quibusdam interpositis, sic pergens :* Cum adesset dicendi hora, et in diem Dominicum, quo fiebat congregatio, incideret festivitas S. Michaelis, pro themate assumpsit verba hæc Psalmi CVII : Quis deducet me *etc. Rem ipsam, quam narrat auctor ille, factam esse non ibo inficias, verumtamen in adjunctis aliquot hallucinatum esse existimo.*

56 *Nam primo Prior generalis per litteras, a Salonio recitatas, non invitavit Sanctum ad comitia provincialia, quorum nullam in iis facit mentionem, sed potius ad consultationem cum præcipuis patribus Castellæ Toleti instituendam super conjunctione duarum provinciarum, cui, ut supra vidimus, interfuit Sanctus, cujus actis subscripsit, et post quam indicta sunt comitia in proximum mensem Novembrem. Secundo cum habita sint comitia, in iisque facta electio Prioris provincialis die Sabbati* XII *mensis Novembris; quo-*

teste Salonio, qui tamen tempora confudit,

AUCTORE J. P.

quomodo dicitur Sanctus serius adveniens, quasi in pœnam cunctationis jussus fuisse die sequenti, qui erat Dominicus, et in quem incidebat festivitas S. Michaelis, *coram congregatis patribus sermonem instituere? Neque enim festum S. Michaelis colitur mense Novembri, sed Septembri, neque illo anno festum hoc incidebat in Dominicam, sed in Feriam quintam.*

serius advenit ne utrique provinciæ præficeretur:

57 *Equidem rem ita contigisse opinor : Prior generalis Sanctum cum præcipuis Castellanæ provinciæ patribus supra nominatis, in mensem Septembrem convocavit Toletum ; quo cum advenissent, rogatus est* S. Thomas, *ut pridie consultationis præcipuæ et verisimiliter ultimæ ac decretoriæ, quæ habita est die trigesima dicti mensis, ad concionem diceret. En tibi festum S. Michaelis : et revera inter conciones* S. Thomæ *typis vulgatas exstat una de sancto illo archangelo super eodem textu et materia, allegatis per Salonium, qui ejus meminit propter extasim, quam in eadem passus est Sanctus coram Priore generali et patribus. Igitur res vere contigit, sed alio tempore, quam quo insinuat Salonius ; confundens nimirum* B *comitia provincialia mense Novembri in Duennensi conventu celebrata cum consultatione instituta Toleti mense Septembri. Sic quoque utcumque verisimiliora fiunt, quæ narrat idem Salonius ; studio quippe serius ad comitia illum venisse præ timore, ne toti provinciæ Hispaniæ præficeretur; utpote qui cum Priore generali jam ante coram egerat, et ex cujus seu loquendi seu agendi modo simile quid suspicari potuerat. Sed filum nostrum prosequamur.*

Prior Vallisoleti statuitur.

58 Iisdem in comitiis anni millesimi quingentesimi quadragesimi primi designatus est Prior cœnobio Vallisoletano, unde dein ad annum millesimum quingentesimum quadragesimum quartum translatus est ad archiepiscopatum hujus ecclesiæ Valentinæ. *Ita Salonius, cui consentit Herrera in Alphabeto littera M. pag. 94, ubi agens, de supra memorata Maria Aragonia, dicit, Seripandum Priorem generalem ad ipsam Burgos venisse die* XIX *Novembris anni 1541, atque ipsi concessisse die* XXI *ejusdem mensis,* ut eligere posset confessorem tam pro se, quam pro illis monialibus, quas tunc apud se habebat, *et præterea patrem aliquem ex Ordine, quem ad Cæsarem mitteret pro* C *petenda facultate redeundi ad cœnobium suum Madrigalense :* Cum autem præfata domina vellet ad cæsarem mittere vel M. Antonium Villasandinum Priorem Burgensem, vel M. Thomam Villanovanum Priorem Vallisoletanum, Generalis prædictis patribus præcepit, ut, quem sua excellentia nominasset, ejus mandato diligenter et magna fide obtemperaret. An aliquis eorum ad Carolum missus fuerit, ignotum. *Idem ibidem ad litteram T pag. 440,* Anno, *inquit,* MDXLII die XX Julii Seripandus scripsit Thomæ Villanovano Priori Vallisoletano gratum sibi fuisse fructum, subsecutum ex sua cum Bethicis consensione.

Anno 1543 in comitiis generalibus

59 Anno MDXLIII, *verba sunt Josephi Pamphili in Chronico pag. 116,* comitia *(generalia Ordinis)* habita sunt Romæ tertio Idus Maji, in quibus eidem Hieronymo Seripando in aliud quadriennium magistratus prorogatus est. In hoc conventu actum fuit de revisendis et examinandis antiquis constitutionibus, quæ non videbantur his nostris temporibus in omnibus convenire : et ad hoc munus obeundum quinque viri graves et prudentes deputati fuere, nempe Fabianus Januensis, Franciscus Gambasiensis, Sylvester Vincentinus in Italia; Petrus Guerente in Galliis theologi, et Thomas Villanovanus in Hispaniis; ut, cum eas vidissent, et in compendium reduxissent, ferrent ad D comitia proxime habenda, ut dijudicaretur, quid agendum. *Idem memorant Cruzenius in Monastico Augustiniano pag. 199, Torellus in Annalibus ad citatum annum et Herrera mox laudatus; Salonius item in Vita lib. 1 cap. 17, ubi addit, quatuor deputatos alios interfuisse comitiis, non item* S. Thomam; *electum tamen fuisse absentem propter testimonium, quod de illius vita, doctrina ac prudentia coram congregatis patribus dederat Seripandus.*

60 *Utrumque confirmatur apud Herreram per litteras, quibus ad operam illam Ordini præstandam hortatus est Sanctum idem Seripandus die* XVIII *Maji his verbis :* Cum plurimæ sint constitutiones inter illas antiquas, quæ his nostris temporibus deserviunt, decrevere patres diffinitores, ut relegantur, et reformentur, commiseruntque negotium hujusmodi quinque patribus variarum nationum, quos prudentissimos et sapientissimos esse sibi ipsi persuaserunt. Inter quos Tu unus es, cui sicuti Viro probatissimo, (talem enim omnes te esse existimant,) tuæ nationis sors obtigit. Suscipe E itaque onus, quod absenti tibi ob magnam, quam de te habent, opinionem a patribus tuis datum est, et utere prudentia tua et sano consilio, quo te Virum esse cognovimus : neque nos fallas, qui de te nobis hæc, et multo majora pollicemur; sed amori nostro, quem magnum erga te habemus, ut nosti, respondeas et satisfacias. Scimus, apud te maximum pondus habiturum amorem nostrum; sed majores partes virtutibus tuis tribuimus, quæ te adducant, ut hunc laborem pro Religione nostra, quæ te denuo Christo genuit, suscipias.

Romæ institutus, licet absens.

61 Habes quadriennii tempus, cujus vel succisiva tempora poteris huic operi adscribere, Munus tuum erit librum Constitutionum et Additionum diligenter examinare, et removere vel addere, quæ ad hoc tempus aptiora et accomodatiora tibi videantur. Erant quidem et leges illæ suis temporibus aptissimæ; quæ, sic exigente temporum mutabilitate, ad nos nihil fere pertinere in plerisque videntur. Eas itaque lege et mature considera. Cumque opus perfeceris, ad sequens generale capitulum perferes, aut per alios perferendum curabis, ut cum reliquis aliorum patrum in diffinitorio conferantur, ex quibus unum volumen conficiatur. Po- F teris in hoc opere etiam aliorum provinciæ istius patrum, qui tibi ad id videbuntur idonei, consilio uti et sententia. Vale, et nos Deo in tuis orationibus commenda. *Commissum sibi negotium perficere non potuit Sanctus, vocatus anno proxime sequenti ad infulas Valentinas. Litteras, quibus id significat laudato Seripando, ac demisse rogat, ut sibi, aliis deinceps rebus occupando, subrogetur alter, integras habes apud Salonium cap. 17 lib. 1. Subrogatus autem illi fuit P. Antonius Villasandinus, teste Herrera tum in Alphabeto, tum in Historia.*

eligitur ad recensendas Ordinis constitutiones.

§ VI.

A

§ VI. Fuit Carolo V imperatori a concionibus, et consiliis; misit discipulos in Indias.

Ob insignem dicendi facultatem

Quamvis *a primordiis vitæ monasticæ usque ad archiepiscopatum suum fere semper, uti jam ostendimus ex Herrera, aut monasteriis aut toti provinciæ præfuerit, atque etiam aliis Ordinis sui curis et magni momenti negotiis fuerit implicatus* S. Thomas; *non tamen idcirco destitisse videtur umquam ab habendis concionibus ad populum. Salonius id clare insinuat cap. 8 lib. 1, ubi ita generatim pronuntiat :* Quoniam sicut unanimi voce referunt ac testantur omnes, in quibuslibet locis vixit et commoratus est, non solum publice dicendo e pulpitis tantum fructum tetulit... verum etiam *etc. Idem auctor cap. 6 lib. 1 dicit, Sanctum Salmanticæ concionari cœpisse anno tertio a solemni professione, ac proin dum* B *isti conventui Prior erat, et juxta computum nostrum anno Christi circiter 1520. Burgis sæpius concionatum fuisse, variis locis indicat idem Salonius, et ubique fuse declarat, quanto id præstiterit concursu, applausu et fructu audientium. Id ipsum declarat Mugnatonius num. 5, disserens de Sancti concionibus Salmanticæ habitis. Paucis multa de hac materia complexus est Alexander VII Papa in Bulla canonizationis :* Dum, *inquit*, in istis versatur, Spiritus Domini super eum pauperibus euangelizare misit eum; nam e cathedra ad suggestum ex obedientia translatus, visus est populis tuba vitæ et vox cælorum; ac proinde vas electionis, ut portaret nomen Jesu coram regibus et principibus. Propterea Carolus V imperator eum sibi a concionibus singulariter elegit; cujus apostolicus spiritus, omnibus omnia factus, sapientibus et insipientibus verbi divini pabulum erogavit, ita ut una omnium voce Spiritus sancti organum proclamaretur.

cæsari eligitur a concionibus.

63 *Quod de Carolo V hic asseritur, tradiderunt similiter Mugnatonius, Salonius, Quevedo et passim omnes; sed tempus non determinant. Audiamus priores duos, ut ex adjunctis id qualicum-* C *que modo eruamus. Sic scribit Mugnatonius :* Quapropter subito Hispaniam universam Thomæ a Villanova percelebre nomen implevit,... curiamque ipsam regiam, regalemque principis aulam clarissimo præconio penetravit. Quo factum est, ut Carolus quintus imperator Christianissimus, idemque Hispaniarum rex Catholicus ac dominus noster, nec non augusta ipsius spectatissima conjux, non parum multis quadragesimis, compluribusque aliis diebus festis concionantem audire gestientes, ad se evocarent, ex illiusque oratione insigni animi consolatione sese perfundi, haud obscura significatione Christianissimi principes declararent. *Sic autem Salonius :* Pervolavit paucos intra annos fama ejus Castellæ regnum adeo, ut cum ad aures pervenisset Caroli Quinti imperatoris gloriosæ memoriæ, et clarissimæ ac religiosissimæ conjugis ejus imperatricis, eum aliquando audire voluerint. In prima autem... concione tanta suavitate perfusi fuerunt ipsorum animi,... ut mox ad ejus præpositum provincialem litteras destinari jusserint, quibus [significabant,] se illum velle ac denominare concionatorem, cupereque, ut... plerumque degeret Vallisoleti. Dicentem exceperunt pene semper tum per aliquot quadraginta dierum jejunia,... tum diebus Dominicis et festis per annum præcipuis *etc.*

Auctore J. P.

et ob prudentiam a consiliis.

64 *Ex hisce adjunctis sequitur, collocandum id esse intra annos 1526 et 1539; priore enim primum in Castellam advenit et Carolo Quinto nupta est imperatrix Isabella, soror Joannis tertii, regis Lusitaniæ; posteriore vero defuncta est Toleti. Porro cum juxta ipsum Salonium et juxta monumenta Herreræ, Sanctus etiam intra dictos annos fere semper vel toti provinciæ, vel Salmanticensi aut Burgensi conventui præfuerit, quemadmodum supra ostendimus, reliqua sic interpretanda existimo, ut nôn hæserit constanter Vallisoleti, seu potius ea in civitate, in qua cæsar cum imperatrice et aula sua morabatur; verum statis temporibus, maxime cum per quadragesimam dicendum erat, illuc sese contulerit. Non minus facile cum antedictis conciliantur, quæ tradit idem Salonius cap. 12 lib. 1; nempe Sanctum non tantum cæsari fuisse a concionibus, verum etiam a præcipuis consiliis, et ita quidem, ut in causis gravioribus secundum illius judicium conscientiam suam formaret piissimus princeps; neque enim ad hoc opus erat, ut semper cæsari adesset, cum id* E *fieri posset per litteras, quales plures repertas fuisse in ejus scrinio pridie quam moreretur, subdit ibidem biographus :* Pridie quam moreretur, *inquit*, clavem scrinii sui porrexit uni ex visitatoribus suis ac familiaribus, cui nomen erat magister Caro, ut plures litteras illic asservatas depromeret, et flammis committeret : major autem earum pars erat ex iis, quibus ipsum in gravioris momenti negotiis consulebat Carolus Quintus imperator, et unde patebat, quantam in ejus arbitrio et consilio fiduciam collocabat. *Sed non constat, an hæ litteræ conscriptæ fuerint ante acceptum archiepiscopatum, an vero post.*

Primordia missorum in Mexicum

65 *Missos fuisse a Sancto nostro in Indias, præsertim in regnum Mexicanum, Ordinis S. Augustini Religiosos, quos ipse, dum conventibus præerat, vel Ordinis habitu induerat, vel ad solemnem professionem admiserat, vel discipulos habuerat, suoque exemplo ac sancta institutione ad virtutem formaverat, communis ac certa est plurium auctorum sententia : at vero mire variant iidem, dum seu tempus, quo missi sunt, designant,* F *seu nomina et numerum eorum, qui missi sunt, commemorant. Primum ita generatim stabilitur in Bulla canonizationis :* Eoque doctore, tantus fuit discipulorum profectus, ut, cum sanctum bellum principibus et potestatibus tenebrarum indicere decrevisset, eos dignos invenerit, quos ad expugnandas Mexicanas infidelitatis arces, dum ipse postea provincialis officio fungeretur, ad apostolicam formam plane conformatos, ut angelos veloces ad gentem Christianæ religionis penitus ignaram transmitteret; eos accendens proposito gaudio, aut futuræ illarum a Deo aversarum mentium conversionis, aut proprii pro Christo effusi sanguinis laureæ consequendæ; quorum primum non sine magno Christianæ reipublicæ emolumento clementissimus Dominus felicissimo eventu per illos comprobare dignatus est.

ex Augustinianis fratrum,

66 *Salonius cap. 14 lib. 1, ubi gesta quædam P. Hieronymi Ximenez, discipuli S. Thomæ, perstringit, et illius litteras, ex Mexicano regno ad Magistrum suum datas, recitat, hoc modo loquitur :* Una etiam cernitur *(ex litteris scilicet)* cura et sollicitudo, qua alliciebatur, P. F. Thomas, ut promoveretur ibidem Euangelii prædicatio, et

AUCTORE J. P.

et gentium istarum conversio, inchoata per suos filios ac discipulos, missos a se non tantum prima vice, cum præerat provinciæ Andalusiæ, sed omnino semper, tum quando præfuit, tum quando non præfuit Castellanæ. *Andalusiæ seu Bæticæ provinciæ præpositus est Sanctus anno 1527; igitur juxta biographum discipulos in Mexicum transmisit intra hunc et annum 1529. Salonio consentit Augustinus Arpe in Pantheo Augustiniano pag. 288 his verbis :* Religiosos mittit in Indias MDXXIX. *Ad eamdem sententiam referenda sunt etiam Ludovici Torelli verba in Vitis hominum sanctitate illustrium pag. 501, quæ ex Italicis Latine reddita hunc sensum habent.* Bis gubernavit provinciam, semel Bæticam et iterum Castellanam, quo tempore, cum repertum esset amplum regnum Mexicanum, primus fuit, qui illuc ex Ordine direxit præcones Euangelicos. *Etenim, priusquam Castellæ provinciam regeret, missi jam fuerant aliqui in dictum regnum, ut post sequetur.*

quamquam de numero et tempore

67 *Franciscus Queredo, tacite saltem excludit primum Sancti provincialatum :* Bis, *inquit,* provinciam moderatus est, et postrema vice transmisit in Indias ad prædicandam in Mexico strenuos illos Christi athletas, qui vita, doctrina et miraculis suis tantam in conversione illarum provinciarum partem retulere, fratrem Christophorum a S. Martino, fratrem Petrum de Pamplona, fratrem Joannem Cruzate; et superiorem *(ipsis designavit)* sanctum fratrem Hieronymum Ximenez. *Ita ille, non tamen omnino accurate. Audiamus prius reliquos. Josephus Pamphilus, auctor a rei gestæ temporibus vix aut ne vix quidem remotus, de missis ad Indos patribus sui Ordinis non facit mentionem in Chronico ante annum 1533. In hunc autem modum scribit pag. 112 :* Anno Dom. MDXXXIII fratres nonnulli Hispani ex regno Castellæ, viri admodum religiosi et eruditi ad novas Indias, in quibus Dei benignitate mysteria sanctissimæ religionis prædicari et lumen fidei fulgere cœperant, facta sibi a majoribus potestate, conscendentes profecti sunt, ubi et vitæ exemplis et doctrina uberrimos fructus et maximos Christo Deo attulerunt, nostrumque Ordinem augentes, monasteria multa construxerunt. Qui vero applicaverunt, fuere : Franciscus a Cruce, cognomento Venerabilis; Augustinus de Coronio, electus deinde episcopus de Popaian; Hieronymus Ximenez, alias de Sanctis; Joannes de sancto Romano; Joannes de Oseguera; Alphonsus de Borgia; Georgius de Avila. *Crusenius in Monastico Augustiniano missionem hanc factam esse ait,* Ex mandato Sedis Apostolicæ ad instantiam regis Hispaniæ; *in reliquis, quoad tempus scilicet et nomina missorum sequitur Pamphilum.*

varient auctores,

68 *Herrera in Alphabeto locis diversis hujus missionis meminit, et in Historia conventus Salmanticensis ex instituto de eadem tractat pag. 263 et seq., ubi annum eumdem assignat, eodemque ordine missionarios septem enumerat. Imo pag. 275 et seqq. dat compendiosam apostolicæ expeditionis historiam, a patre Antonio Osorio de sancto Romano primum conscriptam, ac dein insertam Centuriis Ordinis a P. Hieronymo Romano, atque Historiæ Mexicanæ a P. Joanne Grixalva. In hac autem relatione dicitur statutum fuisse anno 1531 in conventu Sanctorum, ut patres Augustiniani migrarent in novum mundum seu Indias Occidentales ad prædicandum Euangelium etc.; dein dicuntur patres, ad missionem designati, convenisse Toletum, ibidemque coram P. Francisco de Niera Priore provinciæ ac patribus præcipuis sibi legitime elegisse missionis Mexicanæ provincialem P. Franciscum de la Cruce, itineri se dedisse mense Martio, ac Mexicum appulisse die VII Junii 1533. Nihil autem seu apud Herreram, seu apud alios, quos consulere licuit, reperire potui, quo certo ostendam, missos fuisse in dictam regionem Ordinis S. Augustini Religiosos ante annum proxime assignatum, nedum tempore primi provincialatus* S. Thomæ, *id est, intra annos 1527 et 1529, ut ait Salonius.*

Sancto nostro adscribatur.

69 *Neque tamen vel sic hujus assertum prorsus rejiciendum arbitror : nam licet Pamphilus et reliqui primum meminerint de missione facta anno 1533, moderante provinciam Castellanam P. Francisco de Nieva, nullus tamen ad eum modum loquitur, ut absolute credendum sit, neminem ex patribus Augustinianis antea migrasse in Mexicum. Certe Alexander VII Papa ita loquitur in Bulla canonizationis, ut non obscure indicet, se agnoscere* S. Thomam, *tamquam primum auctorem missionis Augustinianæ ad Mexicanos.* Cum, *inquit,* sanctum bellum principibus et potestatibus tenebrarum indicere decrevisset, eos *(discipulos suos)* dignos *invenit,* quos ad expugnandas Mexicanas infidelitatis arces, dum ipse provincialis officio fungeretur,.... transmitteret. *Proinde nihil prohibet, quo minus suspicer, quod Sanctus primum meditatus sit Mexicanam missionem, ad eam discipulos suos paulatim formarit atque animarit, post, cum prima vice provinciam regeret, aliquos dederit nautis seu navium præfectis, in Mexicum vela facturis, sacellanos vel conscientiæ moderatores, qui eadem occasione tum regionem tum incolarum indolem explorarent, et quis inde fructus esset exspectandus, renuntiarent, atque ex eorum relatione factum sit, ut, curante eodem Sancto, decretum fuerit a patribus provinciæ Hispanicæ, statam illic missionem instituere, et conventus erigere : quod exsecutioni mandatum fuit anno 1533, et tamquam totius rei exordium, neglectis ceteris, per scriptores annotatum. Similem de missis aliquot ante annum 1533 in Mexicum cum annua classe patribus Augustinianis conjecturam facit Torellus in Annalibus tom.* VIII *pag. 183.*

et quanto studio

70 *Hujus loci non est explicare, quam felices successus obtinuerit dicta missio, quotque brevissimo tempore conventus, summo incolarum emolumento, ibidem erexerint primi fundatores; sed sufficerit pauca retulisse, unde pateat, quantam isto in negotio partem sibi vindicaverit* S. Thomas *cura sua ac studio ejus promovendi. Itaque, teste Herrera, seu potius Antonio de S. Romano, Hieronymo Romano et Joanne Grixalva, quos citat in Historia pag. 275 et seqq., anno 1535, dum secundo provinciam gubernabat Sanctus, sex novos colonos in Mexicum destinavit, ductore P. Nicolao de Agreda; anno 1536 duodecim alios, quos commisit P. Francisco a Cruce, qui in eum finem ex Mexicano regno in Hispaniam reversus fuerat. Neque hanc curam deposuit Sanctus, quando jam provinciæ præfectura defunctus erat : testis est P. Hieronymus Ximenez in epistola, quam anno 1539 die* IX *Octobris ex Mexicano regno Burgos direxit ad* S. Thomam, *cujusque initium huc transfere :* Reverendo admodum patri fratri Thomæ a Villanova Priori in monasterio sancti patris nostri Augustini. Burgis. Reverende admodum Pater. Pax Dei

A Dei custodiat cor tuum. Fratres nostri omnes, laus Deo, ad civitatem Mexicanam appulerunt die sexta mensis Septembris, atque ex iis intellexi, ingentem coronam tuæ Paternitati parari a Domino, qui tibi dat spiritum, ut faveas operi ipsi tam proprio, tantopere commendato, et ejusdem amicis usque adeo dilecto. Gratiæ, quas nos universi tuæ Paternitatis filii agimus de favore, uti hic experimur, in isto nobis exhibito, litteris aureis, vel, si fas foret, proprio nostro sanguine exarandæ essent, ut quadamtenus dignosceretur, quam eas ex corde agimus : attamen describendæ eæ sunt a Domino hujus vineæ stilo inenarrabili in libro vitæ.

hoc opus promoverit.

71 *Ex ea epistola, quam recitat Hispanice Salonius, quamque, Latine redditam, integram dabo in Vita, non modo patet, uti mox dicebam, Sanctum, etiam deposita provinciæ præfectura, strenue laborasse ad promorendum missionem ; sed præterea, dum attente totum contextum et scriptionis modum considero, valde suspicor, ipsi uni, vel certe præ ceteris omnibus curam ejus incubuisse tamquam vicario seu procuratori generali.* B *Quippe Ximenez, qui mense Augusto anni 1538 secunda vice constitutus fuerat vicarius provincialis, se suosque socios* S. Thomæ *filios nuncupat, imo se ejus subditum subscribit hac formula :* Filius ac subditus Paternitatis tuæ assiduus F. Hieronymus Ximenez. *Potuit tamen alio ex capite se ac socios suos nuncupare* S. Thomæ *filios ; nempe quia plerique ac præcipui missionarii vel ab illo habitum Ordinis susceperant, vel, ipso excipiente, solemnem professionem emiserant, vel ejus doctrina ad virtutem et zelum animarum instructi fuerant.*

ostenditur.

72 *Tales erant certe, uti videri potest apud Herreram in utroque Opere, Ximenez ipse, Augustinus de Coruna, alias de Gormaz, et Alphonsus de Borgia, qui anno 1533 in Mexicum abierunt ; item, qui eos secuti sunt anno 1536, Joannes Baptista de Moia, et Franciscus de Nieva, id temporis* S. Thomæ *provinciali a secretis ; et Joannes Estatius, anno 1539, qui deinde in Peruviam transiit, ubi jam P. Andreas de Salazar alter Sancti discipulus, cum undecim sociis Augustinianæ item missionis fundamenta posuerat. Plures a Sancto illuc destinatos nominatim exprimit* C *laudatus Herrera, præsertim in Historia pag. 278 ; at inter illos minime recenset Christophorum a S. Martino, et Petrum de Pamplona, quos allegarit Quevedo num. 67. Eorum nullibi memoriam reperi ; nisi forte primus ex iis unus sit, quos Herrera Didacum et Joannem de S. Martino compellat, alter, quem idem Petrum Pareja scribit. Præterea, si verba rigidiore sensu assumenda sint, erravit etiam in aliis Quevedo. Nam Joannem Crusate in Mexicum abiisse non lego ante annum 1541; Hieronymum vero Ximenez istuc transmigrasse anno 1533, mox dixi, et supra probavi ex Pamphilo. Neutrum ergo in secundo provincialatu, puta intra annos 1534 et 1537, transmisit Sanctus.*

Patres isti ad Indos missi

73 *At quomodo instructos misit discipulos?* Ad Apostolicam formam plane conformatos, *inquit Alexander VII Papa in Bulla canonizationis.* Habitu reformationis vestitos strictiori et viliori, atque expresse discalceatos, scilicet solis sandaliis, ut nostræ consuetudinis est, pedes suffulcientes. *Ita pater Macarius a S. Quirino mox laudandus, qui ad stabiliendam sententiam hanc plurium affert scriptorum testimonia Latina, Hispanica, Italica, quorum aliquot juxta ipsius fidem, nam non omnes auctorum istorum ad manum sunt lucubrationes, hic Latine subjicimus. Primum citat P. Andream a S. Nicolao, seculo præcedente congregationis reformatorum Augustinianorum chronographum, qui in introductione proœmiali ad tom. 1 Historiæ congregationis Hispaniæ et Indiarum cap. 7 in hunc modum scribit de primis ex S. Augustini familia in Mexicum profectis Euangelii præconibus :* Illinc discedentes Hispali navem conscenderunt septem, vestiti omnes panno tam aspero ac tam rudi etc., manicis, cucullo, pallio atque sandaliis ad eamdem formam, qua nos excalceati utimur hodiedum in Hispania, *sic ille Hispanice.*

Auctore J. P.

scribuntur

74 *Laudatus Macarius hinc pergit ad duos auctores Hispanos antiquiores, Hieronymum Romanum, et Joannem Grixalram Augustinianos, quorum ille in centuria 12 et lib. 2 Historiæ cap. 10 ita loquatur :* Sub initia non gestabant calceos, sed (erant) excalceati sive cum sandaliis. *Hic vero sic lib. 1 cap. 2 Hist. Ordin. in nova Hispania :* Deposuerunt omnes (*novi missionarii*) calceos, et induerunt sandalia, quibus usa est ista provincia usque ad annum LXXIV : *id est, usque ad annum 1574, circa quem, teste Philippo Bonanni* E *in Catalogo Ordinum religiosorum num. 62, ubi citat Andream a S. Nicolao,* in Hispania, favente Philippo rege Catholico, multas domos implevit *Augustinianorum excalceatorum familia. Allata hactenus pro vestitu proficiscentium ad Indos solide confirmantur apud Joachimum Brulium in Historia Peruana Ordinis Eremitarum S. Augustini lib. 5 cap. 1 ; ubi narrat auctor, Limæ indicta fuisse prima Peruanæ provinciæ comitia anno 1551 ; in iisque Priorem provincialem renunciatum P. Joannem Estatium,* S. Thomæ *discipulum, ut supra diximus, et varia a patribus facta esse decreta, ex quibus recitat secundum, ita habens :* Quapropter statuimus et ordinamus, ut Religiosi hujus provinciæ eandem in vestibus asperitatem paupertatemque, quam ex Hispania attulerunt, servare pergant, semperque nigrum habitum sint induti... Calceos portent ex cordis confectos. *Idem Brulius cap. sequenti inter instructiones ituris ad infideles convertendos hanc unam fuisse affirmat :* Pedibus iter instituerent, quos non aliter contra temporis injurias quam semi-calceis defenderent. *Antonius de la Calancha, alter Augustinianus et auctor Chronici Peruani Hispanice* F *exarati, Brulio antiquior, cap. 23 lib. 1 eodem pene modo depingit habitum Peruanorum patrum, quo Mexicanorum auctores supra allegati.*

eo habitu.

75 *Sed et de Mexicanis id ipsum insinuatur loco non uno apud Herreram in Historia conventus Salmanticensis : sic pag. 278 lego, P. Franciscum a Cruce, anno 1535 e Mexico in Hispaniam reversum ad colligendos novos in vinea Domini operarios, numquam mutasse vestitum asperum, sanctamve consuetudinem incedendi peditem, vel aliam asperitatem, qua utebatur in Mexico, et hinc omnes exemplo pietatis permotos fuisse, atque ad imitationem excitatos. Pag. 289 datur Vita P. Alphonsi de Borgia relata per Grixalvam, et similia de ipsius vestitu memorantur; pag. item 306 in Vita P. Joannis Estatii ; sed ne pluribus recensendis immorer, pag. 346 P. Hieronymus Ximenez, in Vita collecta ex Operibus Grixalvæ et Romani, dicitur semper gestasse eum habitum, quo fundata est provincia Mexicana, isque eodem, quo supra, fere modo describitur.*

quo modo utuntur Augustiniani discalceati.

76 *Hinc Bonannus loco citato agens de Eremitis S. Augustini discalceatis, non absque fundamento primordia dicta reformationis conjunxit cum initiis*

AUCTORE J. P.

tiis Mexicanæ missionis, ita inquiens : Quatuor congregationes numerat hic Ordo Religiosorum, quarum singulæ a proprio vicario generali gubernantur : omnibus tamen præest præpositus generalis totius Ordinis Eremitarum S. Augustini. Prima fuit Hispanica, quæ anno MDXXXIII exordium sumpsit; cum ad regnum Mexicanum octo *(imo septem, nam, qui designatus erat octavus, P. Joannes Baptista de Moia in Hispania moratus est usque ad annum 1536,)* ex Augustiniana familia viri, sanctitate et doctrina æque conspicui, profecti sunt, ut ibi vitæ exemplis uberrimos fructus colligerent; idcirco excalceati cum sandaliis asperam vestem et adeo angustam induerunt, ut cilicinis potius indumentis tecti viderentur. Crevit in Mexicana provincia hæc Religiosorum familia, atque inde in Hispania, favente Philippo rege Catholico, multas domos implevit circa annum MDLXXIV.

et inde hi suæ reformationis

77 *Sed alii non desunt, qui ulterius procedant, atque hæc ratio fuit, cur isti materiæ inhæserim diutius, et in scriptorum asserta inquisiverim operosius. Quippe sicut merito* S. Thomas *agnoscitur et celebratur tamquam auctor primarius sæpe memoratæ missionis Mexicanæ; quia, licet ipse illuc minime profectus sit, eam tamen primus meditatus fuit, suos discipulos ad illam formatos et animatos, vel eo dirigendos curavit, vel direxit ipse, plurimumque pro ea laboravit, ut abunde demonstratum existimo; ita illi ad eumdem Sanctum referunt originalia reformationis excalceatorum Eremitarum S. Augustini fundamenta; quia licet ipse excalceatus numquam fuerit, nec ipsius tempore eadem reformatio, saltem in Europa, facta sit, tamen discipuli ejus vel ab ipsomet vel ipso curante, missi transfretarunt, induti eumdem habitum, quem gestant hodiedum excalceati, et quia ab illis, seu exemplo præeuntibus, seu, quando ex Mexico ad comparandos novos socios vel aliis de causis in Hispaniam recurrebant, hortantibus, Hispani aliquot patres eumdem habitum assumpserunt; unde lapsu temporis dicta reformatio introducta sit, ac demum annuentibus summis Pontificibus stabilita, tum in Hispania quam aliis Europæ partibus.*

S. Thomam agnoscunt primum fontem.

78 *Inter eos, qui Sanctum nostrum, sensu jam exposito, originalem memoratæ reformationis causam etiam scriptis agnoverunt, nominatim producit P. Andream a S. Nicolao supra memoratum reverendus admodum P. Macarius a S. Quirino, Ordinis Eremitarum excalceatorum S. Augustini, congregationis Italiæ et Germaniæ vicarius generalis, qui super hac materia prolixas ad nos litteras Romæ conscripsit anno 1752, et pro eadem sententia vel recitavit vel saltem assignavit omnia auctorum testimonia, hactenus a me prolata, præter ea, quæ ex Herrera illis addenda censui. Testimoniis annexuit hinc inde rationes, quibus ostendat, quo jure patres excalceati, dum in primariam reformationis suæ originem inquirunt, ascendant ad* S. Thomam a Villanova, *eumdemque, ut loquitur,* optimi dulcissimique Parentis loco post S. P. Augustinum *suspiciant ac venerentur. Huic eorum sententiæ neminem usque nunc adversarium reperi; nec video, quid tantopere ipsi eo sensu expositæ opponi queat : præsertim dum patres isti minime refragantur iis, a quibus diversi pro diversitate regionum designantur dictæ reformationis auctores; sed tantum asserunt, quod hi ipsi peculiares auctores id præstiterint juxta exemplar acceptum a discipulis* S. Thomæ *in Mexicum transmissis, atque idcirco illum tamquam omnis reformationis fontem peculiari veneratione prosequuntur.*

§ VII. Invitus archiepiscopus Valentinus eligitur ; litteræ ipsius ad Ordinis sui Priorem generalem Hieronymum Seripandum et hujus ad ipsum.

Recusato archiepiscopatu Granatensi,

P*riusquam Sanctus ad Valentinam cathedram promotus fuit, oblatæ ei fuerant Granatensis archiepiscopatus infulæ, quas* recusaverat, eo quod elegisset abjectus esse in domo Dei sui, *uti inquit in Bulla canonizationis Alexander VII Papa. Pluribus id enarrant Salonius et Quevedo in Vita; uterque id contigisse asserit, dum secunda vice Sanctus provinciam gubernabat; igitur intra diem* XXV *Aprilis anni 1534 et* XXVIII *Aprilis 1537, quamdiu durarit provincialatus, ut ex ante dictis constat. Demum post annos non multos, cum Vallisoletanum conventum Prior gubernaret, Valentinæ archiepiscopatus curam invitus acceptavit. Paucis hæc denuo Alexander VII Papa in Bulla :* Idem Carolus V, et Philippus II Hispaniarum rex Catholicus labefactatam Valentinæ ecclesiæ ex diuturna viduitate disciplinam, Thoma tantum præsule ad eam proposito, restitui posse pie crediderunt. Verum, ne, ut antea Granatensis ecclesiæ infulas recusaverat, eo quod elegisset abjectus esse in domo Dei sui, etiam Valentinæ curam suscipere abnueret, ubi imperatoris ac regis voluntatem non satis urgere compertum fuit, iisdem petentibus a suo superiore adactus, celjam cum lachrymis deserens Valentiam sese contulit.

Valentinum

80 *Sane non minore conatu laboravit Sanctus ad devitandas Valentinas quam Granatenses infulas, et procul dubio frustra cecidissent tum preces amicorum, tum ipsiusmet Eminentissimi Taveræ S. R. E. Cardinalis, archiepiscopi Toletani ac præcipuorum aulæ principum rationes, hortatus et monita ad permovendum refragantis animum adducta; nisi tandem, quod fieri non potuerat tam commode, dum agebatur de archiepiscopatu Granatensi, quoniam tum temporis ipse Sanctus provinciam regebat, interposita fuisset R. P. Francisci de Niera Castellanæ provinciæ præsidis auctoritas, id ipsi per litteras et præceptum obedientiæ injungentis, cui Sanctus, utpote non minus obedientiæ quam humilitatis studiosus, obluctari amplius ausus non fuit; unde patet, cur potius Valentinum quam Granatensem archiepiscopatum admiserit.*

obedientia impulsus

81 *Memoratas litteras recitat Salonius cap. 17 lib. 1, et, tum modum, quo cæsar ad denominandum ad has infulas permotus fuit, quique aliquid prodigii in sese continuisse visus est, tum alia, quæ jam leviter attigi, more suo fusissime describit; ut opus non sit recurrere hic ad Franciscum Quevedo aliosve nominatos per decursum scriptores, quorum aliqui multis quidem eadem pertractant, nihil tamen in medium producunt, quod apud illum plenius explicatum non reperias. Porro electionem illam factam esse ante mensem Augustum anni 1544, constat ex eodem Salonio, cui neminem adversantem comperi : congruunt etiam* scri-

A *scriptores rerum Valentinensium ac Leodiensium, ubi agunt de Georgio, Austriaco, Caroli V imperatoris patruo, qui anno 1538 Valentinum archiepiscopatum adiit, sub annum 1542 vocatus a cæsare in Belgium remigravit, ubi primum Cornelio a Bergis in episcopatu Leodiensi coadjutor designatus fuit, et dein anno 1544 eidem defuncto suffectus est episcopus; postquam renuntiasset archiepiscopatui Valentino; uti discimus partim ex Gaspare Escolano part. 2 decadis 1 Historiæ Valentinæ col. 1744 et seqq., partim ex Joanne Chapeavillo tom. 3 de Gestis pontificum Leodiensium a pag. 341.*

admisit anno 1544.

82 *Addit Chapeavillus pag. 350, Georgium pridie Kal. Augusti per litteras, collegio canonicorum et ordinibus Leodiensibus scriptas, inaugurationi suæ constituisse diem memorati mensis* XVII; *Escolanus vero col. 1754,* S. Thomam *Valentinam civitatem ingressum esse die ultimo anni ejusdem 1544. Sed et col. 1744 clare exponit, quod supra verbo innuebat in Bulla Alexander VII Papa de labefactata Valentinæ ecclesiæ disciplina ex diuturna viduitate, asserens, quod dicta ecclesia* B *pastoris sui præsentia destituta fuisset ultra annos centum et viginti; cum istuc advenit Georgius Austriacus, qui et ipse post quadriennium circiter eam deseruit, maxime sicut non obscure insinuat idem auctor col. seq., quia advertebat bonus antistes, quod, licet adhibita esset ferventium concionatorum opera, frangi non poterat Maurorum, magno numero in eodem regno degentium, et fidei nostræ adversantium, pertinacia; imo, eodem teste Escolano, ista Maurorum perversitas tanto timore perculit* S. Thomam, *ut vel propter hanc unam archiepiscopatum refugeret. Sed et hæc recurrent apud Salonium.*

Ejus ad Seripandum et Seripandi

83 *Mox acceptato præsulatu Sanctus litteras Romam direxit die* XII *Augusti ad reverendissimum Seripandum, Ordinis sui Priorem generalem, quibus electionem suam et modum, quo ad acceptandam compulsus fuerat, exposuit, atque ejus consensum expetivit. Eas a se visas in archivo Romano dat Herrera in Alphabeto; recitandis illis hic supersedeo, quia etiam Salonius integras inseruit cap. 17 lib. 1 Vitæ. Responsorias misit Seripandus die* XIX *Septembris. Harum non meminit Salonius; quamvis illustre de Sancti doctrina ac virtutibus* C *elogium complectantur. Dignas equidem judico, quæ hic locum occupent; sic eas exhibet Herrera in Alphabeto :* F. Thomæ Villanovano, archiepiscopo Valentino electo. Deo, qui cælum et terram summa ac ineffabili providentia moderatur, a nobis omnibus et a me ipso præsertim, qui Augustinianis nunc præsum, gratiæ sunt agendæ immensæ, quod per Carolum cæsarem, pietatis propugnatorem unicum, ut ex tuis litteris lætus audio, in ordinem episcoporum te, Virum summæ integritatis et doctrinæ, collocaverit. Gratulor igitur tibi primum, Valentinæ deinde ecclesiæ, nostri denique Ordinis hominibus universis. Tu enim virtutis tuæ testimonium consecutus es amplissimum, in quo nulla ambitionis aut cupiditatis nota existat. Dei unius, qui, quos vult, eligit, consilium veneramur, et cæsaris fidelissimum pectus laudamus. Valentina vero ecclesia Pastorem eum adepta est, quem summopere optare debebat, qualem describit Apostolus, Potentem exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, reprimere.

ad ipsum litteræ

84 Nostri vero Ordinis nemo erit, qui non lætetur, ac quasi triumphet, quod in te excitetur prisca Patrum virtus et gloria reviviscat. Post enim magnum illum Alphonsum Toletanum, Hispalensem præsulem, nemo ad tantum munus in Hispania a Deo vocatus recolitur. Hunc tu nobis honorem egregia virtute restituis. Ego vero judicio quoque meo gratulari possum, quod hæc de te divinare videbar, cum mores et integritatem tuam, magnamque maximarum doctrinarum peritiam in Hispania contemplabar. Non vereor, quin sanctissimus D. N. Pontifex hanc cæsaream nuncupationem gratissimo animo sit accepturus, apud quem gravissimum virtutis tuæ testimonium extabit reverendissimi domini Burgensis, qui, ut sæpe ad te scripsi, amat te impense. Ego quoque officio meo non deero, cum Romam rediero, quod ad Cal. Novembris futurum existimo, Deo juvante. Dominus igitur, qui te vocavit, virtute ex alto induat, ut omnes legitimi pastoris numeros explere ad suam gloriam, et tuarum ovium salutem possis. Quibus verbis tibi benedicimus, et bona precamur, quod primum ad nos attinet; deinde, ut debemus, manus tibi tanquam episcopo summo honore exosculamur digno; demum res tui Ordinis in ea civitate, quæ certe magno egent auxilio, commendatas tibi esse pro tua pietate optamus. Qua de re, cum sedere te in sede tua compertum habebimus, latius agemus. Interea vale, dignissime Præsul, et me, quem ut patrem venerabare, nunc ut deditissimum servum complectere.

Auctore J. P.

85 *Hanc epistolam subsecuta est Bulla Pauli tertii electionem confirmantis sexto Idus Octobris, ut habet Escolanus in memorata Historia Valentina col. 1754, in qua summus Pontifex non minus honorifice, quam Seripandus, de Sancti doctrina ac pietate disserebat, sicut discimus ex Salonio; sed neque hic, neque alius, quem vidi, ejus nobis fecit copiam. Litteras* S. Thomæ, *quibus post acceptam Bullam Paulo Pontifici gratias agit ac se suaque humiliter submittit, habes integras apud memoratum Salonium cap. 17 lib. 1. Ad primas Seripandi litteras non rescripserat, verisimiliter differens, donec Valentiam pervenisset, ac sedis suæ adiisset possessionem. Interim alteras ab eodem accepit, hisce verbis conceptas :* Reverendissimo Valentiæ Archiepiscopo. Ea semper fuit mea in te fides et benevolentia, quæ summam nunc peperit observantiam et venerationem, ut nihil verear ad te confugere, tuumque auxilium omnibus in rebus postulare, in quibus te mihi prodesse posse cognoscam. Venit enim mihi in mentem, quanta animi promptitudine, dum inter nos ageres, mihi obtemperares; ut asseverare audeam, et jurejurando affirmare, in tam magno meorum fratrum numero neminem invenisse, qui vel erga me fuerit officiosior, vel meis mandatis obsequentior. Cur nunc, etsi ad amplissimam istam dignitatem tua te virtus evexerit, dubitem, quin et optima sis erga me voluntate, et nihil mihi denegaturus, quod abs te, tua servata dignitate, fieri possit? Nunquam desperabo, me ab eo posse impetrare rogando, a quo nihil non obtinebam præcipiendo. Est in sacrosancto Cardinalium senatu Rainaldus Polus, Angliæ Cardinalis, vir spectatæ virtutis, pietatis vere Christianæ, doctrinæ singularis; de cujus humanitate et sanctissimis moribus tanta est apud bonos omnes opinio, ut, qui hunc non colit et observat, in bonorum numero haberi non possit.

super variis negotiis.

86 *Hic Herrera, ex quo transcripsi, epistolæ partem rescidit, atque hujus loco substituit sequentia :* Hæc de Polo Seripandus, ut Thomam oraret, ut fructus præbendæ, Capiscoliæ nuncupatæ,

AUCTORE J. P.

patæ, qua in ecclesia Valentina Cardinalis fruebatur, solvi curaret et faceret. *Deinde pergit dare ipsa Seripandi verba :* Est in meo collegio Augustinensium Valentiæ Joannes Baptista Burgos, qui nunc reliquis præest, is, ni fallor, integer vitæ est, et doctrinæ non vulgaris. Hunc hominem, et quia tuæ professionis est, et quia moribus est suavissimis, ac aliorum honestatem totis viribus optat, et procurat, commendatum suscipe. Qua in re mihi quoque rem gratissimam feceris. Quoniam vero Christianorum principum, quos Deus unanimes in domo habitare facit, voluntas de concilio eadem est cum Pauli III Pontificis Maximi voluntate, Tridenti te videre spero, de cujus præstanti virtute multa patribus pollicitus sum. Interea rogo, ne dedigneris his meis litteris respondere. Tuas enim mihi reddendas omni fide curabit Joannes Baptista Burgos, is, quem tibi commendavi. *Hæc Seripandus die* XXVIII *Novembris anni 1544. integro circiter mense, antequam Sanctus Valentiam advenit.*

B

Sub initium anni 1545 in sede sua constitutus,

87 *Nam, quantum colligo ex Salonio, ad monasterium Ordinis S. Augustini, titulo beatissimæ Virginis Mariæ de Succursu conditum prope muros Valentinæ civitatis, pervenit triduo vel quatriduo ante diem Christi Redemptoris natalem, ibidemque ob continuas pluvias commoratus est usque ad diem primum anni 1545, quo, uti expresse addit laudatus auctor, civitatem ingressus est sub horam secundam postmeridianam, ætatis suæ anno 56. Escolanus aliquoties laudatus Sancti in civitatem ingressum notat die ultimo anni 1544: uter rectius, ignoro. Quanto gaudio, applausu et apparatu ibidem receptus fuerit, videri debet apud Salonium cap. 2 lib. 2. pergo in iis, quæ vel ipse non habet, vel aliunde elucidari possunt. Itaque Sanctus, jam in sede sua constitutus, mense Januario ad Seripandum litteras destinavit, quas in archivo Romano conspexisse se affirmat Herrera, quasque ex hujus Alphabeto hic subjicio.*

alias ad eumdem litteras destinat,

88 Reverendissimo P. M. Hieronymo Neapolitano, Ordinis Eremitarum S. Augustini Generali dignissimo. Romæ. Reverendissime Pater. Litteras, quas ad me V. rever. P. destinavit, summa cum alacritate accepi : ex quibus perfacile cognosci poterat, non tam mihi hujus dignitatis immerito, quam V. P. gratulationem reddendam esse. Mira namque in ejus * totius jucunditatis, alacritatis, exultationis species apparebat. Unde etsi hucusque Monachum privatum seu aliquorum curam habentem me summopere amabas, nunc, excrescente authoritate, visus est amor ipse crevisse. At gratulatio hæc, etsi mihi probatissima, quod ab optimo procedit animo, tamen mihi multo hoc jocundior, quod, quamvis me dignitate adauctum cuperes, non tantam pectoris lætitiam demonstrasses, nisi, divina ope confisus sperares, me non omnino injuncti ministerii officium dedecoraturum. Sed, ut verum fatear, monachalem vitam tranquillam, quietam, meoque ingenio commodam considerans, hujus, quam ago, pontificalis afficerer tædio; nisi et majorem fructum Christi Reipublicæ allaturam confiderem, et non minus multis negotiis occupatum, proximorum saluti studentem, quam intra cellam inclusum, Deo placere posse legissem; in hac præsertim ecclesia, quæ, diu pastoris orbata regimine, multorum vitiorum pullulatione sylvescit. Unde exorandus a nobis est piissimus Christus, ut, quoniam hanc conferre dignatus est nobis ecclesiam, dignetur etiam ad illam regendam suam conferre gratiam, ne mihi largissimæ pietatis suæ donum in judicium

* eis

C

nostra desidia convertatur. Porro si negotiorum quicquam religiosissime Pater, ad V. P. spectans, apud nos peragendum fuerit, diligentissime curabitur. Valeat P. V. rever. Ex Valentia die XXIV Januarii anno MDXLV. *Post hæc propria manu, uti innuit Herrera, Sanctus scripsit sequentia :* Ad mandata P. V. R. F. Thomas Archiepiscopus Valent.

D

aliasque ab eodem recepit.

89 *Haud ita dudum post, puta die* III *Martii anni 1545, tertiam ad S. Thomam epistolam direxit laudatus Seripandus; sed super quo præcise negotio incompertum mihi est; quandoquidem ejus tantum fragmentum seu potius initium videatur exhibere Herrera citatus, quod vix aliud continet præter iteratam congratulationem. Verba accipe :* Rever. Archiepiscopo Valentino. Gratulatus sum ex intimo corde dignitati, ad quam vocatum te a Deo audieram, iis litteris, ad quas ipse XXIV Januarii respondisti. Gratulor nunc sedi tuæ, quæ incolumem te excepit, in qua facile divino præsidio poteris mederi omnibus, quæ ægra erant, et medicam manum tuam desiderabant. Id erit Deo gratum, ovibus tuis salutare, tibi honorificum, mihi jucundum *etc. Frequens fuisse inter Sanctum nostrum et Seripandum litterarum commercium, aperte significat Seripandus ipse in epistola num. 84 recitata, his verbis :* Ut sæpe ad te scripsi : *nec ratio est dubitandi, quin idem illud commercium continuatum fuerit, quamdiu* S. Thomas *in vivis superstes fuit. Sed nullæ eorum epistolæ præter jam memoratas ad nos pervenere. Ceterum quis quantusque vir fuerit laudatus Hieronymus Seripandus, postea episcopus Salernitanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, ac summi Pontificis in Tridentina synodo legatus, declarant elogia, quibus auctores passim omnes, ubi de ipso scribendi adest occasio, memoriam ejus celebrant.*

E

§ VIII. Sanctus ad concilium Tridentinum vocatus non ivit; synodos diœcesanas instituit.

F

Ad concilium Tridentinum

Currente *anno primo archiepiscopatus* S. Thomæ *nempe die* XIII *Decembris 1545, celebrata fuit prima Sessio Sacrosancti Tridentini concilii. cui tamquam generalis Ordinis sui tum interfuit laudatus sæpe Hieronymus Seripandus, et cui interfore etiam Archiepiscopum nostrum idem ille speraverat, sicut die* XXVIII *Novembris anni 1544 in litteris ad Sanctum datis indicabat :* Quoniam vero Christianorum principum... voluntas de concilio eadem est cum Pauli III Pontificis Maximi voluntate, Tridenti te videre spero, de cujus præstanti virtute multa patribus pollicitus sum. *Spes quidem sua fefellit Seripandum, quandoquidem minime illuc se contulerit* S. Thomas. *Verumtamen hinc confirmatur utcumque, quod scribit Salonius lib. 1 cap. 10 ; nimirum dum Sanctus die quadam cum amicis sermonem instituisset de corruptis ecclesiasticorum moribus, ac spiritu prophetico promisisset fore, ut brevi succederet emendatio, mox die postero adfuisse cursorem cum litteris a summo Pontifice Paulo III ac cæsare Carolo V, quibus vocabatur ad idem concilium.*

vocatus fuit :

91 *Similia scribunt Nævius in Vita cap. 10; Curtius in Elogio et alii multi. Herrera in Alpha-*

A *phabeto aliud testimonium citat, unde constet, Sanctum super eo negotio accepisse litteras ab imperatore : Illuc (inquit,)* cæsar Carolus Thomam nostrum, et duodecim alios episcopos ex Hispania anno MDXLVI destinabat ; jamque Thomas erat in procinctu, ut iter arriperet, si nova cæsaris jussio superveniret ; ea tamen deficiente, cogitatum iter omisit. Legimus in archivo Romano epistolam F. Alphonsi de Madrid Castellæ provincialis, ad generalem Seripandum datam Hispali XX Augusti ann. MDXLVI, in qua scribit, M. Franciscum de Nieva propter senectutem et valetudinem ad concilium Tridentinum et ad generale capitulum ire non posse, Thomamque archiepiscopum Valentinum cum aliis XII episcopis esse ab imperatore accitum ad synodum Tridentinam, et, secunda jussione veniente, statim iturum. *Torellus tom. 8 Annalium ad annum 1546 num. 5 citans eamdem Alphonsi de Madrid epistolam, addit, cæsaris jussionem factam fuisse sub ea clausula, ut* S. Thomas *et antistites reliqui non se moverent loco, donec subsequeretur altera : et hæc cum subsecuta non sit, non excessisse etiam præsules diœcesi sua.*

B *non tamen interfuit;*

92 *Hoc postremum de non subsecuta jussione altera, putem, Torellum non didicisse ex citata epistola, sed addidisse, quia aliunde sciebat, Sanctum concilio non interfuisse. Salonius lib. 2 cap. 6 Sanctum, quominus Tridentum pergeret, ægritudine impeditum fuisse significat. Curtius ire non potuisse ait,* quod valetudine parum firma esset, cui præterea gravis admodum incumbebat senectus, nimiis laboribus maturata. *Eamdem causam allegant Nærius, Elssius et alii passim. Equidem rem ita contigisse existimo, ut Sanctus primis litteris vocatus, rescripserit, et male affectam valetudinem causatus sit, quominus ad tam molestum iter se idoneum reputaret ; ita tamen constitutus fuerit animo, ut, si secunda supervenisset jussio, statim esset iturus. Allaboravit interim absens, quantum potuit, eidem concilio ; nam, quod latius describit Salonius mox citato loco, episcopos sibi notos, ac Tridentum profecturos, per litteras invitavit, ut Valentia transirent, et adventantibus atque hospitio perbenigne exceptis, scripto communicavit plura, quæ sibi in concilio pertractanda videbantur. Nec pauca ex iis a patribus Tridentinis comprobata atque decreta fuerunt, uti ad ipsum* C *retulerunt cum gratiarum actione episcopi, postea in Hispaniam reversi.*

dicitur episcopis, Tridentum navigantibus,

93 *Simplicianus de S. Martino in Vita Gallice edita cap. 35 dicit, quod Sanctus procuratorem suum pro eodem concilio constituerit episcopum* de Nuesqua ; *Antonius de Quintanaduenas item in Vita Hispanice conscripta, melius scribit* de Huesca, *id est,* Oscensem ; *et vere apud Philippum Labbe tom. 14 Conciliorum inter episcopos, qui sessioni quintæ et sequentibus interfuere, recensetur* Reverendus D. Petrus de Augustinis, episcopus Oscensis, Hispanus. *Sed unde didicerint allegati duo auctores, interfuisse etiam tamquam* S. Thomæ *procuratorem, incompertum mihi est. Iidem sicut et Metermannus, Curtius, Nærius, Barius rem subdunt plane mirabilem :* Hispaniarum episcopi, *inquit postremo loco nominatus,* qui proficiscebantur ad hoc concilium generale, ac per Valentiam iter faciebant, honoris causa B. Thomam antistitem adivere, et vale dicto naves conscendere vela facientes. Verum ecce, tempestas horribilis navigantes excepit. Ipsi turbatis animis præsentem mortem expectabant, jamjam fluctibus hauriendi : cum in tantis rerum angustiis, sidus salutare viderunt, sanctum, inquam, Archiepiscopum baculo pastoritio, per undas maris oberrantem, et pacando sedandoque tumores fluctuum, navem dirigere, qua vehebantur, ut prospero cursu portum tenerent. *Ita cum aliis Barius cap. 9, silente Salonio, cujus tamen narrationis ordinem alibi passim sequitur.*

AUCTORE J. P.

in naufragio apparuisse ac succurrisse;

94 *Constare id ait idem auctor ex sermone,* quem habuit in hujus apostolici Viri [S. Thomæ] laudem magister Ludovicus Ponce de Leon. *Sed putem, erratum esse in nomine, et* Ludovico *substituendum* Basilium : *id autem colligo tum ex ipsomet Bario, qui cap.* XVII *Synopsios suæ rem aliam de Sancto relatam confirmat his verbis :* Ut testatur P. M. Basilius Ponce de Leon concione, quam habuit de S. Thoma : *tum ex Simpliciano de S. Martino, qui cap. 36, postquam tempestatem illam, ac totius rei factæ seriem fusiore calamo descripsisset, hoc tandem modo concludit :* Id episcopi attestati sunt Tridenti, atque in reditu Valentiæ, et R. P. Basilius de Leon, professor Theologiæ in universitate Salmanticensi, publice dixit e suggestu in sermone, quem habuit in solemnitate beatificationis gloriosi nostri S. Thomæ in conventu monialium Ordinis S. Ursulæ. E *Hæc observanda duxi, ne lector Ludovicum de Leon seu Legionensem, qui eodem anno in cœnobio Salmanticensi Ordinis S. Augustini professionem solemnem emisit, quo S.* Thomas *ad archiepiscopatum erectus est, a Bario designatum putet, uti mihi contigit, priusquam Barium alio loco, et Simplicianum de S. Martino consulueram.*

de quo silent

95 *Basilii Pontii de Leon, quem in Alphabeto magistrum suum compellat, Vitam dat Herrera in Historia conventus Salmanticensis pag. 420, ex qua discimus, illum, postquam in dicto conventu per annos circiter 20 habitasset ac secundo præfuisset, vivere desiisse anno 1629, ætatis suæ 59. Equidem non ausim absolute judicare, historiam, quam ab ipso relatam aiunt alii, temere fuisse confictam ; verumtamen tam parum probata mihi est, ut omnem dubitationem de ejus veritate evellere nequeam ex animo. Res enim est secundum sese et secundum adjuncta sua tam prodigiosa ac memorabilis, ut vix aliquid in tota Sancti Vita reperias mirabilius, utque meo judicio, si vere ita contigerit, debuerit esse celeberrima per universum orbem Christianum, ac celebrari non Hispanorum dum-* F *taxat, sed externorum quoque illius temporis scriptorum calamis. Quippe juxta Simplicianum de S. Martino per ipsos episcopos naufragio liberatos asserta fuit Tridenti, ubi ex diversis Christiani orbis partibus tot convenerunt patres, editis deinde libris illustres. Relata quoque fuit Valentiæ ab iisdem episcopis.*

auctores præcipui.

96 *Interim silet Mugnatonius, Hispanus episcopus, qui dein Tridentino concilio interfuit, et Vitam* S. Thomæ *conscripsit ; silet Quevedo biographus Hispanus alter ; imo ne ipse quidem Salonius, qui in Valentina civitate Vitam composuit, ac de Hispanorum episcoporum Tridentum profectione ac reditu sermonem instituit, tempestatem illam a Sancto sedatam verbo, attingit ; ubi tamen passim res minutissimas, summo studio collectas, fusiore stylo exhibet. Præterea neque in prolixa relatione de sanctitate et miraculis, extracta ex processibus, factaque ad Paulum V Papam per Joannem Baptistam Coccini, sacræ rotæ decanum, pro beatificatione* S. Thomæ, *ulla dictæ tempestatis est mentio, nec ulla in tota Serie actorum pro canonizatione. Denique auctorem nullum reperi antiquiorem nominatis supra num. 93, qui* *eam*

AUCTORE J. P.

eam scriptis mandaverit, ut proinde unius nitatur viri, non parum tempore remoti, testimonio, oretenus dato : quod mihi sufficiens non est ad deponendum dubium.

Ipse interim anno 1545 diœcesanam

97 *Sub idem tempus, quo Tridenti fiebat præparatio ad concilium generale, Sanctus noster Valentiæ synodum diœcesananam coegit ad reformandos subditorum præsertim ecclesiasticorum perversos mores; nempe circa mensem Novembrem 1545, si recte notavit Salonius, qui difficultates adversus sanctissimas constitutiones ortas, ac* Thomæ *in iis superandis ac tuenda immunitate ecclesiastica constantiam et robur inflexibile fuse describit toto cap. 5 lib 2. Describuntur etiam eadem in Vita Salonio præmittenda ex Serie actorum pro canonizatione; sed hic, uti et apud Baxium,* synodus provincialis *appellatur. Diœcesanam fuisse colligo ex Collectione maxima conciliorum Hispaniæ : nam Eminentissimus auctor Cardinalis Josephus de Aguirre tom. 4 pag. 122 editurus synodum diœcesanam Valentiæ celebratam anno 1566 ita proloquitur :* Quamvis curæ nobis fuerit in hac Collectione dumtaxat edere concilia nationalia aut provincialia, veluti majoris momenti; visum adhuc iis nonnulla diœcesana adjungere *etc. Non dat autem ante loco suo constitutiones seu ordinationes factas in synodo anni 1545; quia verisimilius diœcesana tantum fuit.*

synodum habuit.

98 *Servari tamen Valentiæ ac magni fieri dictas constitutiones rursus colligo ex eadem Collectione maxima tom. 4 pag. 201, ubi in conclusione Epitomes constitutionum ecclesiæ Valentinæ ab anno 1200 usque ad 1580 vicarius generalis capitularis et canonici metropolitanæ Valentinæ ita loquuntur :* Ac insuper inhærentes constitutioni olim editæ per bonæ memoriæ Thomam de Villanova archiepiscopum Valentinum, et tunc existentes canonicos et capitulum, sub die nona Novembris MDXLV, quæ in calce libri constitutionum impressarum habetur *etc.* Actum in dicto capitulo die II mensis Augusti anno a Nativitate Domini MDLXXXII *etc. Laudantur quoque* S. Thomæ *constitutiones ibidem pag. 133 ad calcem constitutionum synodi diœcesanæ supra laudatæ, habitæ scilicet anno 1566 sub archiepiscopo Valentino Martino Ayala, ubi lego sequentia :* Confirmatio constitutionum synodalium reverendiss. Fr. Thomæ de Villanova archiepiscopi Valentini. Cum constitutiones synodales reverendissimi fratris Thomæ de Villanova prædecessoris nostri sint ab eo sanctissime institutæ, et a nobis maxime probentur; statuimus, ut in iis omnibus, quæ in nostro provinciali concilio nuper habito, aut in præsenti diœcesana synodo non fuerint aliter statuta, aut limitatione aliqua restricta, in nostra diœcesi sedulo observentur.

et alteram 1548.

99 *Ista autem non indigitant expresse synodum a Sancto habitam anno 1545, sed æque ac verisimilius alteram, quam habuit triennio post, cujusque constitutiones ibidem recitantur pag. 134 hoc titulo :* Ordinationes pro choro ecclesiarum diœcesis Valentinæ, editæ a reverendissimo Fr. Thoma de Villa-nova archiepiscopo Valentino in diœcesana synodo Valentina anno Domini MDXLVIII, die XIV Junii. *Ordinationes ipsas loco citato videat curiosus lector : quid per eas intenderit solicitus Antistes, sufficienter insinuat in præfatione, quam solam transcribo :* Cum sacerdotes et alii clerici, divino cultui mancipati, non solum animæ et conscientiæ puritate, verum etiam corporali et exteriori gravitate ac morum decentia pollere debeant, ac in divinorum celebratione seipsos bene compositos circumspicientibus exhibere, ut per exteriorem honestatem intrinsecam cordis compositionem ostendant, icirco nos don frater Thomas de Villa-nova, Dei et Apostolicæ Sedis gratia archiepiscopus Valentinus, volentes in his, quæ ad divinum officium et sacerdotalem ordinem pertinent providere, sequentes ordinationes pro choro ecclesiarum nostræ diœcesis, sancta synodo approbante, fecimus, quas inviolabiliter servari mandamus.

§ IX. De anno ac die Sancti emortuali.

Obiit anno 1555

D*e reliquis Sancti gestis usque ad annum vitæ ultimum nihil est, quod adjiciam, hæc quippe abunde edocebitur lector tum ex Vitis edendis, tum, si quid dubii occurrat, ex Annotatis de more annectendis. Itaque ad annum emortualem propero, in quo dissentiunt utcumque scriptores. Mugnatonius in duplici, quod habemus, Vitæ exemplari, sicut et in eo, quod ex Latino Hispanicum fecit Herrera in Historia conventus Salmanticensis pagina 315, scribit in hunc modum :* Diem suum obiit anno salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto. *Escolanus lib. 10 Historiæ Valentinæ cap. 36;* Anno, *inquit,* millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, die octava Septembris obiit sanctus archiepiscopus don Thomas de Villanova. *At Pamphilus, qui sub eadem tempora Chronica Ordinis S. Augustini, usque ad annum dumtaxat 1579 producta, exaravit, ita habet pag. 120 :* Deo vocante infirmari cœpit, sanctoque fine quievit anno a Nativitate Domini MDLV : *atque hæc ejus sententia omnium aliorum, quos vidi, calculis comprobatur.*

die 8 Septembris.

101 *Idem annus signatur in Sancti epitaphio, quod dat Salonius in Vita, sicut et San-Martinus, Curtius, et alii; idem in Serie actorum et in Bulla canonizationis; ut proinde hic morari nos non debeat auctoritas alias gravissima Mugnatonii, in cujus verisimiliter numeros error irrepsit. Idipsum de Escolano credendum est; quandoquidem eodem citato lib. cap. 35, cum dixisset, Bullas pro Sancto ad archiepiscopatum Valentinum datas fuisse a Paulo III Papa sexto Idus Octobris anno 1544, paulo inferius scribit, eum tenuisse archiepiscopatum annis decem et mensibus undecim, qui, si diem unum et alterum addideris, complentur anno 1555 die* VIII *Septembris. Quoad diem neminem hactenus dissentientem offendi, sed, quod raro accidit, dum horam seu diei partem determinant ii ipsi, qui processibus se usos profitentur, in adjunctis ita discrepant, vel certe tam obscure ea declarant, ut, quocumque me vertam, emergere ex dubiis non valeam. Quapropter præcipuorum vel ipsa verba, vel saltem in compendium contracta, lectori proponenda judicavi.*

Salonio tempus matutinum designanti

102 *Salonius lib. 2 Vitæ cap. 22, quod propter rationes, in Annotatis allegandas, apud nos est 25, rem more suo describit fusissime hoc ordine : die* VII *Septembris sub horam nonam vespertinam Sanctus Sacramento extremæ unctionis muniri voluit; die* VIII *ad horam quartam matutinam denuo confessus est, et tum prælegi sibi jussit historiam Christi patientis secundum Joannem. Ad horam septimam ipsius jussu in eodem cubiculo celebratum est sanctum Missæ sacrificium : simul ac post consecrationem sacerdos elevavit Calicem,*

A *lucem, Sanctus pronuntiare cœpit Psalmum :* In te, Domine, speravi, *protulit versum* In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, *dum sacerdos sanctissimum Sacramentum suscepit, et,* eo susceptionem finiente, simul egregius Dei Servus vitam finivit. *Capite dein apud nos 26 pergit hoc ordine : per sonitum æris campani mox indicata est mors sancti Antistitis, corpus rite exornatum, delatum in aulam palatii majorem, hic erectum altare, et a nonnullis sacerdotibus celebratum Missæ sacrificium, ac tandem sub meridiem palatii valvæ, quæ eo usque clausæ fuerant, apertæ sunt accurrenti innumero populo : sub horam secundam delatum est sacrum corpus ad ecclesiam metropolitanam, et hinc, postquam decantatæ essent Vesperæ defunctorum, ad ecclesiam monasterii beatæ Mariæ de Succursu, Ordinis S. Augustini, extra mœnia civitatis, ubi reliqua diei parte ac tota nocte expositum fuit, patentibus civitatis portis in gratiam populi, illuc continuo ingenti copia accurrentis : mane sub horam octavam factæ sunt solemnes exsequiæ et corpus eodem die in sepulcro depositum.*

B *alii utcumque adversantur.* 103 *Ex hac rerum gestarum serie manifeste indicat Salonius, defunctum esse Sanctum die* VIII *Septembris* intra horam septimam et octavam matutinam, *et sepulturæ traditum die* IX. *Audiamus nunc ipsa verba Bullæ canonizationis :* Demum semel adhuc sub speciebus sacramentalibus venerari cupiens Deum Salvatorem, quem mox facie ad faciem sese intuiturum sperabat; in suo cubiculo sanctum Sacrificium confici, et interim sibi Dominicæ Passionis Euangelium secundum Joannem legi voluit; eoque cum alta contemplatione audito, ac mira pietate et humilitate augustissimo Sacramento, erga quod semper devotissimus extitit, ad elevationem adorato, præ gaudio vim lachrymarum profundens, inchoavit Canticum : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum » verbum tuum in pace »; eoque absoluto subdidit : « In manus tuas, Domine, commodo spi» ritum meum » : quæ cum diceret, expiravit die VIII Septembris vesperi Nativitatis beatissimæ Virginis, cujus dum viveret amore languebat, anno salutis MDLV, ætatis suæ LXVIII. *Bullæ consonant saltem quoad rem, de qua hic dubium est, in Serie actorum omnium pro canonizatione tria* C *Vitæ compendia, et in eorum uno, postquam narratum est, quod Sanctus ad elevationem sanctissimi Sacramenti recitaverit psalmum* Nunc dimittis *etc., expresse additur :* Expiravit die octava Septembris salutis anno MDLV VESPERI inter septimam et octavam horam : *in altero :* Expiravit et beatissimam animam Creatori restituit die VIII Septembris MDLV inter septimam et octavam horam VESPERI Nativitatis beatissimæ Mariæ Virginis : *in tertio :* Et hæc dicenti die octava Septembris VESPERI Nativitatis beatissimæ Virginis inter septimam et octavam horam anno salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, ætatis suæ sexagesimo octavo, dedit Dominus Servo suo somnum *etc.*

alii suffragantur; 104 *Dices, tolli difficultatem, si credamus, vocem* vesperi, *sive ex librarii inadvertentia, sive ex verbo aliquo Hispanico, male intellecto in processibus, irrepsisse in unum Vitæ compendium atque hinc in alia et in Bullam : non inficior; imo sunt nonnulla, quæ id sat verisimile esse persuadeant. Primum est, quia alioqui tota Salonii, quamquam in adjunctis temporis non omnino accurati et non raro corrigendi, rei gestæ series evertitur. Secundum, quia non tantum Quevedo, San-Martinus, Baxius, Torellus et alii consensu unanimi insinuant, obiisse Sanctum, dum sacerdos sacrum Domini Corpus suscipiebat, sed et Vitæ compendium, quod descripsit collega noster Romæ ex Ms. bibliothecæ Angelicæ Ordinis sancti Augustini his verbis :* Celebrante sacerdote in ejus cubiculo Missam, ab elevatione Hostiæ incepit recitare magnis cum lachrymis psalmum : « In te, Domi» ne, speravi » usque ad sumptionem sacerdotis; et tunc bonus Prælatus dixit : « In manus tuas » Domine etc. » et reddidit suo Creatori animam. *Tertium, quia in Vitæ compendio, quod in Serie actorum pro canonizatione quinto loco datur, mors ejus eodem quidem modo, quo in aliis, narratur contigisse inter septimam et octavam horam, sed omissa voce* vesperi. *Quartum denique, quia tum in Bulla, tum in Vitæ compendiis res ita exponitur, ut, dempta unica illa voce* vesperi, *nemo non suspicetur, mortuum esse Sanctum in ipso Missæ sacrificio.* AUCTORE J. P.

Coccinus fronte 105 *At vero posteriori huic certe quoad speciem adversatur Coccinus in Relatione ad Paulum V Papam, pag. 478 et seq. ita scribens :* Quod vero semper in Deo spem collocarit comprobatur ex testimonio Francisci Iter J. U. D. *(testis)* XLVII in processu Valentino fol. CCXXXIV examinati authoritate ordinaria, deponendis *, cum in fine vitæ constitutum dixisse circumstantibus : Prius volo videre Creatorem meum, quam ab hac vita discedam, et confestim Missam celebrari visisse *, quæ est memoriale vitæ et passionis Christi Redemptoris nostri, eique maxime * cum devotione interfuisse et in elevatione sanctissimi Sacramenti incipiendo psalmum : « In » te, Domine, speravi », et illum paulatim prosequendo, donec sacrosanctam Eucharistiam sacerdos sumeret, dixisse : « In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. » Jussit postmodum ubi * recitari Passionem Domini nostri Jesu Christi secundum Euangelium Joannis, in quo cum legi sanctissimum Joannem audivisset, silentium signis indixit, ut tantisper meditationi vacaret; mox lectori, ut sequeretur Euangelium, innuit, et cum hæc sæpius inter legendum peregisset, in illis verbis : « Postea autem rogaverunt Pilatum etc. » Creatori suo reddidit animam. Ita in processu Valentino super XVIII deponit Joannes Pellejero major sacrista ecclesiæ Valentinæ, ætatis LXXII annorum, VII testis fol. CLVII, qui supradictis interfuit, additque, quod venerabilis Archiepiscopus vivens manu sibi manum apprehendit, quam moriens deinde dimisit; et cum hoc concordat Petrus Moncada eques, XIV testis, qui tantum hæc de auditu deponit super XVIII fol. CLXXVII, qui duo ultimi testes authoritate ordinaria fuerunt examinati. E F

* *l.* deponentis

* *verisim.* jussisse

* maxima

* *l.* sibi

in adjunctis utrique sententiæ 106 *Hæc, prout jacent, indistincte legenti clarum apparere poterit, obiisse Sanctum diu post finitam Missam, imo probabilius juxta Bullam et Vitæ compendia memorata* vesperi : *quandoquidem, si Sanctus tantum post sumptam a sacerdote sacrosanctam Eucharistiam prælegi sibi voluerit Passionem Domini secundum Joannem, exspiraveritque in illis verbis :* Postea autem rogaverunt Pilatum, *nihil obsit, quominus ea lectio potrahi potuerit usque ad septimam vespertinam, præsertim cum sæpius lector morari jussus sit, ut Sanctus meditationi indulgeret. Sed qui eam viam inierit, Salonio et aliis non modo contrarius erit, verum etiam Coccinum cum Bulla et Vitæ compendiis difficulter conciliabit. Nam in his non obscure insinuatur, lectionem Passionis præmissam fuis-*

AUCTORE J. P.

fuisse consecrationi ac sumptioni sacrosanctæ Eucharistiæ et sumptione peracta, recitasse Sanctum psalmum Nunc dimittis *etc., atque huic addidisse* In manus *et iisdem verbis immortuum esse. Apud Coccinum vero dicitur ad elevationem inchoasse Sanctus psalmum* In te, Domine, speravi, *eumque protraxisse usque ad sumptionem, tum dixisse* In manus etc., *ac postmodum recitatam fuisse Passionem Domini, cui tandem immortuus sit ad hæc verba :* Postea autem rogaverunt Pilatum ; *quæ cum ita non reperiantur in vulgata, putem ex inadvertentia describentis vel typothetæ, nam impressio valde imperfecta est, supposita fuisse pro iis, quæ versui 30 cap. 19* Et inclinato capite tradidit spiritum *mox subduntur :* Judæi ergo.... rogaverunt Pilatum. *Ita ut inter versum* In manus *etc. ac Sancti obitum tota intercessisset Christi patientis historiæ prælectio juxta Coccinum.*

contrarius,

107 *Itaque Coccini verba sumenda non sunt, prout prima fronte apparet, conjunctim, sed divisim et conformiter ad ipsius scribendi modum ac intentum ; atque ita fiet, ut neutri sententiæ refragentur. Considerandum quippe, quod auctor ille* B *in Relatione non respexerit ordinem temporis, sed virtutum, incipiens a fide ejusque præceptis, ita ut sub diversis titulis examinet diversas virtutes, quibus* S. Thomas *per totum vitæ cursum claruit, easque probet adductis exemplis ac testimoniis, neque in his ad eum ordinem se restringat, ut, quæ priora sunt tempore, præponat posterioribus. Exempli gratia, pag. 592 agit de Sacrificio Missæ, et primum ostendit ex testimoniis, quomodo se Sanctus in eo gesserit, dum erat archiepiscopus, mox autem post quomodo religiosus. His consideratis, nodum paulatim nec admodum difficulter evolvemus. Laudatus auctor a pag. 471 disserit* de Magnitudine fidei S. Thomæ, *eamque confirmat testimoniis et exemplis, unde pateat primo, quam alta senserit de sanctissima Trinitate, dein quam singulari devotione afficeretur erga sanctissimam Eucharistiam et Beatam Virginem, ac tandem subnectit verba num. 105 recitata ; unde duo colligamus, affectum scilicet, quo in fine vitæ ferebatur in conspectum Domini latentis sub speciebus Eucharisticis, et sensum, quo perfundebatur ejus animus ex auditione historiæ Passionis Dominicæ, quæ duo quidem in narratione quoad speciem* C *conjunguntur; sed reipsa meo judicio ab invicem non pendent.*

exponitur,

108 *Nam et ex diversis locis desumpta sunt et diversis etiam nituntur testimoniis, ita quidem ut ea pars, in qua agitur de celebrato Missæ sacrificio in cubiculo Sancti, deprompta fuerit ex fol. 234 processus Valentini, et solum habeat testem Franciscum Iter; altera vero de lectione Passionis Dominicæ incipiendo ab his vocibus :* Jussit postmodum sibi recitari *etc. ex fol. 157 ejusdem processus, ac roboretur testimoniis Joannis Pellejero ac Petri Moncada. Utrumque eruitur etiam ex eodem Coccino pag. 480 in hunc modum scribente :* Et quamvis prædictus Franciscus Iter in hac sua depositione non habeat contestem, ea tamen comprobatur tum ex dicto fratris Joannis Alphonsi, XI testis super XVIII in eodem processu fol. CLXVII, et ex dicto Gregorii Joannes primi testis pariter super XVIII in eodem processu fol. CXLI, examinatorum a, thoritate ordinaria, tum ex aliis testibus, qui de sanctissimo devotissimoque hujus Præsulis fine deponunt, ex quibus simul junctis facile potest colligi plena probatio. *Franciscus Iter non habet* contestem, *ergo verba, quibus tamquam testis subjicitur Joannes Pellejero, non afficiunt præcedentia, quibus testatus est Franciscus Iter spectantia ad sacrificium Missæ in Sancti cubiculo celebratum, ac proinde, accedente auctoritate compendiorum Vitæ in Bulla et Serie actorum, verisimillimum est,* τὸ jussit postmodum *respicere non ea, quæ apud Coccinum proxime præcedunt, sed alia, quæ ante narrata fuerant in processu pag. 157, forte eadem, quæ a Salonio referuntur de instituta per Sanctum sacramentali Confessione ante lectionem Passionis Dominicæ.* D

et via conciliandi omnes proponitur

109 *Hinc colligo ulterius, quod Franciscus Iter deposuerit, Sanctum ad ea verba* In manus tuas Domine *exspirasse, prout habent Vitæ compendia : imo, quamvis neutram exprimatur apud Coccinum, in ipso Sacrificio, sicut Salonius, Queredo, aliique num. 104 laudati, tradiderunt. Quod autem testentur Joannes Pellejero et Petrus Moncada, defunctum esse Sanctum in illis verbis :* Postea autem rogaverunt Pilatum, *nihil obest, si statuamus cum Salonio, primo quod lectio inchoata fuerit post institutam Confessionem sacramentalem hora quarta matutina, cui contraria non sunt Vitæ compendia ; secundo quod continuata fuerit etiam tempore Sacrificii, id enim innuunt verba compendii Vitæ in Bulla :* In cubiculo sanctum Sacrificium confici et interim sibi Dominicæ Passionis Euangelium secundum Joannem legi voluit, *tertio quod, sacerdote elevante sacrosanctam Eucharistiam, cœperit Sanctus recitare psalmum seu canticum* Nunc dimittis, *ut habent Vitæ compendia, huic subdiderit psalmum* In te Domine speravi, *cujus unius meminerunt cum aliis Salonius et Franciscus Iter apud Coccinum, et cum lector absolveret postrema verba versus 30 cap. 29 Joannis Euangelistæ : sacerdos vero susciperet sanctissimum Sacramentum, dixerit :* In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, *atque hæc dicens, exspirarit. Sic conciliabuntur omnes, si modo admittere volueris, quod de adjecta per inadvertentiam voce vesperi insinuari supra : sin minus ego aliis rem explicandam permitto. Porro sunt, qui Sancti ætatem annis 67, sunt qui 68 determinant, sed cum natus sit anno 1488, ita conciliandi, ut alii completos, alii incompletos numerarint.* E

§ X. De Scriptis Sancti ac variis eorum editionibus. F

Sanctus Mss. sua ante obitum dedit Mugnatonio,

V*arias lucubrationes præsertim conciones sacras e vivis abiens scripto posteritati reliquit eximius Verbi Dei Præco, quas, ab ipsomet obtentas, non multis annis post magna saltem ex parte in lucem edi curavit laudatus sæpe Joannes Mugnatonius episcopus Segobricensis, cujus verba ex præfatione editioni Complutensi anni 1581 affixa huc transfero :* Cum vero in excellentis hujus Præsulis sacrarum concionum possessionem magna ex parte ego venerim (nam intercidisse aliquas non sine magna rei pretiosæ jactura certo scio,) intelligamque, quantum eximiæ utilitatis fructum Ecclesiæ Christianæ illarum editio sit allatura, hisce potissimum temporibus, de quarum sinistra sorte supra incipiebam commemorare, non committam, ut tantus thesaurus in tenebris delitescat ; sed ut in lucem potius et in oculos manusque hominum veniat, sedulo curabo. His accedit, quod, cum olim ego cum Authore ipso de maturanda editione agerem, illumque obnixe roga-

A rogarem, ne pateretur tam fructuosis vigiliis defraudari homines, qua ille erat modestia insigniter præditus, respondit, non se tam suarum rerum admiratorem esse, ut in tanta scribentium felicitate, prodeuntibus quotidie præstantissimorum authorum egregiis lucubrationibus, anderet tenuitatem angustæ suæ doctrinæ in publicum emittere. Cæterum, cum juxta consuetum modum cursumque naturæ ego, qui minus quam ille provectæ essem ætatis, videbar illi futurus superstes, facerem, postquam ille vita esset functus, id, quod magis e re publica fore judicarem, totum id, quicquid esset negotii, se mihi dare, pro meo arbitratu aut premerem aut publicarem.

qui, juvante Petro Uzeda, edere decrevit

111 Quare haud quaquam integrum jam mihi esse censeo non edere; cum tam utilem, imo necessariam rei publicæ editionem hanc esse censeam. Misi itaque ea exemplaria, quæ apud me erant, patri provinciali, patribusque Castellæ provinciæ nostri Ordinis, ut virum doctum deligerent, cui curam delegarent recognoscendi, purgandi, emendandi etiam, si quid in his scriptis librariorum, amanuensiumve incuria (qui rudes sæpe et imperiti nobis contingunt) castigatione dignum videB retur, daretque operam, ut in voluminis formam conciones redactæ excudi possent, quando mihi per crebras meas occupationes, quibus necessario distrahor, id perficere non licebat. Opere præstiterunt mox, quod a me rogabantur patres, curamque eam delegarunt magistro fratri Petro Uzedæ, collegii nostri Ordinis in Complutensi academia rectori, cujus viginti annorum theologicis prælectionibus explorata eruditio, et inde confirmatum in sacra doctrina judicium, vota desideriaque mea plene et cumulate explebit; summasque divinæ Bonitati gratias ago, quod perfectum jam et absolutum Opus video: ex quo tametsi omne studiosorum hominum genus commoditates et emolumenta magna haurire posse persuasum habeo, illis tamen, quibus populum Christianum concionando doctrina et bonis moribus imbuere cura est, multo amplissima laturos dubitare nemo potest.

concionatoribus perutilia.

112 Hinc rationem inveniendi artificiosam colligent, hinc disponendorum argumentorum artem addiscent, hinc denique totius orationis ductum haurire poterunt, supellectilemque variam et multiplicem sibi comparabunt, unde suas conciones afC fatim condiant, feliciterque locupletent. Ecce illis proponimus exemplar, ad quod sese effingant, quod sane si fuerint imitati, non dubito, quin serio seduloque ac magno spiritus ardore incumbant adversus hominum peccata, flagitiorumque sylvam, quæ tam alte in humanis pectoribus radices egit, penitus amoliantur et vastent. Faxit Deus optimus, ut is ardor sanctusque ille zelus, quo harum concionum Author deflagrabat, populumque Christianum suo tempore in virtutis studium accendebant *, excitetur modo moveaturque in his hominibus, qui hunc librum in manus sument, hinc vitia evellant et destruant, illinc virtutes ædificent et plantent, quemadmodum et ipse Operis Author sancte præstitit. *Ita, correctis hinc inde typi erroribus, laudatus Mugnatonius, deinde pergens commendare concionatoribus, ut ad exemplar Sancti nostri in dicendo sectentur brevitatem et facilitatem sermonis.*

** al. accendebat*

Pars eorum in debitam formam

113 *Sermones autem suos, quamquam Hispanico idiomate ad populum diceret, Latino tamen exararit Sanctus, uti manifeste testatur memoratus Petrus Uzeda Guerrero in litteris eidem editioni præfixis, directisque ad Mugnatonium episcopum, ubi ita loquitur:* Equidem, quod ad me attinet, pro virili mea portione curavi, ut quam emendatissimum in manus hominum prodiret Opus. A verborum autem et sententiarum mutatione ita abstinere constitui, ut tamen interim illiberales quasdam voces et quasi plebei ordinis aut sustulerim, aut cum aliis commutarim, et orationes prætérea nonnullas integrasque peryodos, quas ille, ne quid impetum * moraretur, vernacula lingua Latinæ concioni libere admiscuerat, ita verterim, ut simili filo et contextura sermo procederet, neque Sicyonios calceos, ut dicitur, Socrati inepte induerem. Cæterum illud summopere cavi, nequa loquendi formula, nequa metaphora, nequa exaggerandi ratio cavillis aut sycophantiis ansam ullam calumniosis hisce temporibus præbere posset. Quid vero nostra hæc opera emolumenti attulerit, ille exactius judicabit, qui editionem hanc sane tuam, pater amplissime, cum illis manuscriptis exemplis contulerit, quæ depravata et ab imperitis scribis exscripta vulgo circumferuntur; qua re non solum Authori nominis jacturam, sed et doctrinæ, alioqui sanctissimæ, periculum certum creari, non est, qui non videat. *Verba sunt hactenus Uzedæ, aliquot manifestis typi mendis expurgata.*

Auctore J. P.

** al. imperfectum*

E

redacta, missa altera in tempus aliud,

114 *Opus illud divisit Uzeda in tomos duos unico volumine contentos; tomo primo dantur conciones in Dominicas et festa Domini, uti et in ferias aliquot præsertim Quadragesimæ, nec non Commentarii in Cantica Canticorum; in altero conciones in festa B. Mariæ Virginis et Sanctorum aliquot selectiores, omissis multis in utroque tomo, quæ operosiore correctione indigerent, quemadmodum insinuat editor ad calcem secundi his verbis:* Selectiores conciones hactenus tantum dedimus; neque enim omnes Authoris Commentationes, uno quasi partu edere nobis licuit, in quidvis aliud quam in hoc conscriptas; quas nimirum Author in adversariis tumultuarie et in litura reliquerat, et quarum plurimæ, indignis truncatæ modis, vix in unum orationis corpus coalescere posse videntur. Dabimus operam (Deo suo operi aspirante) ut cura et diligentia nostra eam formam propediem accipiant, ut suum Authorem et decere et referre quisque judicet. Sit hic tomus cæterorum antecursor, viamque aliis muniat ac pandat iter durum ingeniorum voluntatumque humanarum, et assuefacere incipiat pietati ac divinis ardoribus desueta hominum corda; mox conciones reliquæ, quæ modo desiderantur, ire viam incipient.

F

lucem aspexit anno 1581,

115 *Non est, quod dubitem, quin laudatus Uzeda post perfectum primum illud Opus studia sua ac labores ad alias conciones converterit; has tamen, uti statuerat, non videtur prodidisse in lucem. Certe primi Operis impressionem variis vicibus repetitam fuisse comperi; at nusquam deprehendi, novi quid ex Sancti lucubrationibus typis vulgatum esse ante annum 1685, de qua postrema editione mox loquar; cum nempe nonnihil observavero circa tempus editionis primæ. Hanc, duce Herrera in Historia conventus S. Augustini Salmanticæ, innectunt auctores, quos vidi hactenus, omnes anno 1581.* Anno MDLXXXI, *inquit laudatus Herrera pag. 383 agens de gestis Petri Uzedæ,* erat rector collegii Complutensis et in ordinem redegit sermones sancti fratris Thomæ a Villanova... vulgavitque modo, *quo supra dictum est in litteris ad Mugnatonium. Favet huic sententiæ ipse titulus editionis Complutensis dicti anni, qui sic habet:* Conciones sacræ illustrissimi et reverendissimi DD. Thomæ a Villanova *etc.*, nunc primum in lucem editæ.

116

Auctore J. P. et forte citius ;

116 *Verum non desunt rationes, quæ suadent, vel editioni huic præcessisse alteram, vel certe Opus prelo paratum fuisse ultra decennium, antequam vulgaretur. Nam Mugnatonius, Vita functus anno 1571, in præfatione ita loquitur, acsi jam tum nihil quidquam editionem moraretur ;* Summasque, *inquit,* divinæ Bonitati gratias ago, quod perfectum jam et absolutum Opus video. *Idipsum haud obscure significat Uzeda in litteris e collegio Complutensi directis ad eumdem Mugnatonium, utique in viris superstitem, quas concludit hac formula :* Servet amplitudinem tuam Deus Opt. Max. nobis quam diutissime incolumem. Vale. *Alia ejus verba habes num. 113. Denique non minus evidenter id patet ex litteris Philippi secundi regis Hispaniarum, præfixis dictæ editioni Complutensi anni 1581. Ex iis quippe discimus, factam fuisse licentiam imprimendi sermones Sancti nostri ab anno 1569. En tibi, quantum huc spectant, verba ipsa ex Hispanico Latine reddita :* Prorogatio. Philippus Dei gratia *etc.* Quoniam exhibitum nobis fuit... quod dicto Ordini *(S. Augustini)* licentiam concesserimus, ut ad tempus decem annorum imprimi possent sermones fratris Thomæ a
B Villanova..... ac spatium illud annorum decem finitum sit sub exitum anni elapsi millesimi quingentesimi septuagesimi noni..... Eapropter spatium dictæ nostræ licentiæ prorogamus ac dilatamus... ad annos sex alios *etc.* Datum Matriti die decima octava Februarii anno millesimo quingentesimo octogesimo. *Itaque, si sæpe memoratæ editioni altera non præcesserit, dubium non est, quin potuerit præcessisse, et quin tentata fuerit decennio ante. Forte ei moram attulit obitus Mugnatonii, cujus cura et sumptibus procedebat ; atque hinc factum, ut aliarum concionum edendarum animum deposuerit Uzeda.*

dein sæpe recusa fuit et approbata Romæ.

117 *Idem Opus dein tum ante tum post canonizationem Sancti sæpius prelum subiit. Pater Dominicus Antonius Gandolphus in Dissertatione historica de Scriptoribus Augustinianis tres editiones recenset ante canonizationem factas, primam Brixiæ anno 1603, alteram Coloniæ 1614, tertiam item Coloniæ 1618 ; habeo præterea exemplar ibidem impressum anno 1619 ; duas quoque post canonizationem assignat, primam Romæ anno 1659, curante Joanne Baptista Penna, Vigiliarum episcopo, secundam rursus Coloniæ 1661. Ceterum de*
C *his verisimillime concionibus impressis intelligenda sunt, quæ leguntur in Serie actorum omnium in canonizatione pag. 4 et 5 verbis sequentibus :* Die xvi Novembris *(anni 1649)* demandatum est examen Operum, ab eodem Beato editorum, Card. Cornelio, adhibitis patribus Hilarione et Alciato. In congregatione habita die vii Martii mdcl pronunciatum fuit, nihil in prædictis Operibus contra fidem et bonos mores, nec aliquam doctrinam novam et a communi Ecclesiæ sensu alienam contineri. *De his, inquam, concionibus intelligenda sunt : neque enim aliud vel ab ipso Sancto vel ab altero ex ejus Operibus editum uspiam occurrit usque ad annum 1685 : quando primum ejusdem Opera, multis concionibus et Elucidatione in Apocalypsim aucta, in lucem edi cœpta sunt Bruxellis, curante admodum reverendo P. Antonino de Witte, Ordinis Eremitarum S. Augustini Belga Bruxellensi.*

Editio multo locupletior facta est anno 1685

118 *Is, quantum ex priore tomo eruere potui, in Hispaniam profectus, inde tum reliquias S. Thomæ Valentiæ obtentas, ut dicam in Gloria posthuma, tum ejusdem Sancti lucubrationes Mss. attulit in patriam, atque in quinque partes dispositas, totidem tomis prelo paravit, qui nempe et ante editas et eatenus non editas complecterentur. Primus lucem aspexit anno mox memorato,* D *habetque varias conciones in Dominicas a prima Adventus usque ad Dominicam Resurrectionis, nec non in ferias aliquot Quadragesimæ : alter anno 1690, et præter conciones a Dominica Resurrectionis usque ad primam Adventus continet Elucidationem in Apocalypsim, omisso Commentario in Cantica Canticorum, quem dedit Uzeda, quemque hic se daturum promiserat laudatus de Witte. Ita enim scribit ante tomum suum primum :* Scripsit S. Thomas a Villanova conciones diversas, per me, dante Deo, præter primum hunc, quatuor insuper aliis tomis evulgandas. Item in Cantica Canticorum incomplete, quemadmodum et in Apocalypsin, quæ utraque lector benevolus ad calcem reperiet tomi secundi præpropere prælo dandi.

et seqq. a P. Antonino de Witte

119 *Tertius editus est anno 1695, et præter conciones in festa Domini nostri Jesu Christi, perhibet multas in festa præcipua beatissimæ Mariæ Virginis, in quam tenerrimo affectu ferebatur Concionator eximius, uti patebit per decursum : quartus 1703, comprehendens sermones de Sanctis aliquot, incipiendo a primo die mensis Novembris, omnibus Sanctis festivo, usque ad* xvi *Junii, sacrum SS. Quiriaco et Julittæ martyribus.* E *Quintus procul dubio destinatus fuit Sanctis, quorum memoria recolitur reliqua anni parte, et de quibus nonnullæ conciones leguntur in Uzedæ aliorumque editionibus; fortasse in hunc quoque reservatus fuit Commentarius in Cantica Canticorum supra memoratus; at dubito, utrum is editus sit ; maxime quia super eo consultus R. Adm. P. Dominicus Laurys Prior RR. PP. Eremitarum S. Augustini Antverpiæ, nullum ejus in conventu suo exemplar esse mihi responderit, quamvis tria sint exemplaria quatuor priorum tomorum, quorum unum cum aliis libris mihi benignissime et humanissime concessit. Porro observet lector, in hac postrema editione non unicam tantum in singulas Dominicas ac festivitates dari concionem, sed non raro tres vel quatuor, imo etiam aliquando septem vel octo.*

ex Mss. in Hispania acceptis, et Salmanticæ

120 *Non indicat expresse laudatus de Witte, qua in civitate Hispaniæ vel a quo dicta* S. Thomæ *Mss. nactus fuerit ; nactum tamen fuisse* F *Salmanticæ verisimillimum mihi fit ex verbis approbationis censorum, primo tomo præfixæ, quæ transcribo :* Viso mandato etc. omnino approbandum censemus, juxta commissionem nobis ab eximio P. Magistro provinciali datam, ut ad majorem Dei gloriam in lucem prodeat tomus primus sacrarum concionum... divi Thomæ a Villanova etc. Nunc demum partim ex ejusdem Sancti quinies impressis concionibus, partim ex duobus tomis manuscriptis (ex quibus illæ, quæ hactenus impressæ fuerant, erant desumptæ, omissis concionibus aliquot, quæ nunc fideliter exscriptæ et a notario Salmanticæ authenticatæ jam primum prodeunt) partim ex alio ejusdem Sancti autographo posthumo, propria ejusdem Sancti manu subscripto, collatione fideliter facta, in lucem mittitur studio et labore adm. R. P. Antonini de Witte, ejusdem voti Eremitæ Augustiniani, conventus nostri Bruxellensis nuper Prioris et capituli generalis exdiffinitoris. Quarum quidem concionum, numquam antea impressarum, qui stylum et doctrinam collationemque cum manuscriptis considerare voluerit, judicabit nobiscum, ejusdem omnium esse authorem D. Thomam, eodem Spiritu veritatis directum.

121

post correctionem verisimiliter relictis

121 *Hinc conjicio ulterius, designatos hic tomos Mss. eos esse, quos Petrus Uzeda, postquam contentas in iis conciones correxerat et in debitam formam redegerat, reliquit Salmanticæ in conventu Ordinis sui, ubi, dum primæ editionis Opus prelo paratum erat, vel forte jam tum commissum fuerat, puta sub annum 1576 habitavit, teste Herrera, et sacrorum Librorum interpres fuit. Neque enim verisimile mihi est, P. de Witte correctiora Mss. autographa adeptum fuisse, quam quæ ipsemet Sanctus commisit Mugnatonio, et hic corrigenda atque in formam redigenda contradidit Uzedæ Sed quas primum edidit Uzeda lucubrationes, non exiguo studio et labore emendarerat, quas autem non edidit, eæ majore emendatione indigebant.* quas nimirum Author in adversariis tumultuarie et in litura reliquerat, et quarum plurimæ, indignis truncatæ modis, vix in unum orationis corpus coalescere posse *videbantur, sicut ipse loquitur supra num. 114. Atque inde mihi consequens est, conciones, saltem plurimas, ex obtentis in Hispania Mss. collatione fideliter facta, anno 1685 et seqq. primum in lucem missas a laudato P. Antonino de Witte, antea restauratorem habuisse, nec alium quam Uzedam; maxime cum ad hoc curam et diligentiam suam adpromiserit in litteris ad Mugnatonium, primæ editioni præmissis, nec alius uspiam occurrat, qui id negotium dicatur suscepisse.*

ob Uzeda cum protestatione Auctoris.

122 *Ceterum dum aiunt censores, unum ex memoratis Mss. tomum ipsius manu* S. Thomæ *subscriptum esse, fortasse innuunt protestationem ejus, quam P. de Witte sæpe nominato tomo primo præmisit, hisce verbis conceptam :* Protestatio. Ego Frater Thomas de Villa-nova protestor, quod in omnibus, quæ hic et alibi scripsi et scripsero, intendo sequi sensum sanctæ Matris Ecclesiæ, cujus examini et correctioni omnia mea sive dicta sive scripta subjicio : in cujus fidem nomen meum subscribo. Fr. Thomas de Villa-nova. *His subditur :* S. Thomas de Villa-nova libro suo manuscripto folio septimo. *Quoniam autem Sanctus Opera sua non scripsit eo animo, ut typis vulgaret, quemadmodum ex Mugnatonii atque Uzedæ verbis supra recitatis sufficienter eruitur ; crediderim, hanc protestationem ab ipso fuisse adjectam, vel quando Mugnatonii arbitrio illa commisit, vel ante, quando suspicari cœpit, fore ut ab aliquo post obitum suum vulgarentur.*

§ XI. Acta Sancti quo ordine ac modo edenda et quibus instrumentis illustranda.

Post Vitam a Mugnatonio scriptam, et alteram ex actis in canonizatione,

S*uperest, ut, quod § 1 hujus Commentarii num. 13 paucis indicavi, exponam ordinem et modum, quem in Vita præsertim tertio loco edenda serraturus sum. De Mugnatonio ejusque lucubratione, duabus aliis præmittenda, nihil est, quod addam dictis ibidem num. 2 ; nihil quoque de altera Mugnatonio proxime subjungenda extracta scilicet ex Serie actorum, aliquoties memorata, præter hoc unum, quod eam præ ceteris quinque Vitis seu Vitæ compendiis, eadem in Serie contentis, ac num. 12 designatis, elegerim ; quia iis prolixior plenius Sancti gesta exhibet, ac facilius admittet in Annotatis ea, quæ ex reliquis addenda vel observanda venient. Omnes quippe, non adeo in rebus narratis diversas, recudere consultum non judicavi, maxime quia Salonii Acta longiora, ob rationes statim allegandas prætermittenda non videbantur.*

Auctore J. P.

tertia a Salonio Hispanice exarata

124 *Salonius, cujus notitiam dedi num. 5, bis* S. Thomæ *Acta vulgarit ; primum anno 1588, trigesimo tertio ab illius obitu, collecta ex iis, quæ legerat apud Mugnatonium, quæque didiceral ex familiaribus et notis atque ipsomet Sancti confessario. Dein anno 1620, concinnata procul dubio ex prius editis, et ex processibus ad beatificationem confectis, prout ostendi ibidem num. 7. Prius edita nec habeo, nec, ut haberem, operose laborandum censui ; quia, cum in conscribendis aliis præter adjumenta priora duces habuerit ipsos processus, supponere debebam, hæc fore accuratiora et majorem a lectoribus consecutura auctoritatem. Porro hunc auctorem laudant et commendant multi, passimque, ubi de Sancti gestis sermonem instituunt, ad illum pro pleniori notitia lectorem remittunt; at vero nullus, quem sciam, hactenus inventus est, qui in ejusdem lectori gratiam, Salonii Opus Hispanicum Latine interpretaretur. Credo, quia absterruit tum prolixitas, tum auctoris stylus subinde æquo diffusior ; qui certe et mihi perdifficilis visus est ad aptam simul et fidelem interpretationem. Verumtamen quominus et ego ab hac abstinerem, vitaremque valde diuturna tædia, impulit instituti nostri ratio.*

et Latine reddita

125 *Nam cum conemur, ubi per instrumenta licet, Acta Sanctorum, de quibus agimus, ita exhibere, ut ulterius nihil merito desideretur, in eumque finem nonnumquam, post monita in Commentariis prævia, recudamus Acta nobis suspecta, interpolata, imo et fabulis conspersa, exspectationi lectorum minime responsurum me perspiciebam, si Salonium præterirem. Quandoquidem, etiamsi Mugnatonio non tantum junxissem sex illa ex Serie actorum in canonizatione Vitæ compendia, verum etiam Baxii, Nærii aliorumque auctorum de Sancto elogia, ne vel sic ad mediam, quæ habet Hispanus iste, gestorum partem videbar perventurus ; ac proinde necesse fuisset, recurrere ad ipsum, tamquam præcipuum et fide dignum biographum, et partem etiam Operis ipsius maximam interpretari, Commentario inserendam. Tamquam ad præcipuum, inquam, et fide dignum biographum ; ipse enim ante omnes plenam Sancti Historiam exaravit ; eidem Sancto ætate propinquus fuit, cum annos sedecim vel septemdecim natus esset, quando ille vivere desiit ; ipsam Valentinam civitatem patriam nactus est, et procul dubio Episcopum suum novit ; in eadem civitate Vitam collegit et edidit : doctrina et morum integritate eximius fuit; habuit testes oculatos, ususque est instrumentis authenticis. Aberrat quidem subinde, ut observari hactenus, a recto ordine chronologico, maxime ubi enarrat officia a Sancto administrata ante aditum archiepiscopatum ; sed quid vetat arbitrari, plerosque eos errores profectos esse ab iis, qui ex provincia Castellana vel aliunde adjumenta suppeditarunt, vel oretenus retulerunt, a quibus seu memoria lapsis, seu hujuscemodi adjuncta, dummodo rem ipsam fideliter indicarent, non adeo curantibus, in eosdem ipse conjectus est ?*

modo hic exposito.

126 *Opus suum divisit Salonius in tres libros, quorum priores duo Vitam comprehendunt, posterior miracula et alia quædam mortem* S. Thomæ *subsecuta : posteriore utar in Gloria posthuma : priores vero interpretatus sum hoc modo. Ordinem auctoris in sectione capitum sum secutus plerumque, non semper; nonnulla quippe, quod longiora*

AUCTORE J. P.

ra essent, divisi, alia, quod meram auctoris doctrinam vel historias cum Sancti gestis minus connexas complecterentur, aut omnino suppressi, aut saltem iis partibus frequenter mutilavi, in quibus excurrit auctor ad historias et exempla sacrarum Litterarum et documenta Patrum, quæque, etiamsi lectu utiles, tamen necessariæ non sunt ad gestorum intelligentiam : hoc enim ad nostrum institutum pertinet, non illud, præsertim quando similia documenta non a Sancto, de quo agimus, sed ab ipso biographo, aliove citato auctore profecta, recurrunt sæpius. Idem servari nonnumquam, dum auctor res ante sufficienter narratas repetebat. In Annotatis tamen passim lectorem monui tum de re omissa tum de ejusdem materia. In ceteris quamquam fidelitatem sectatus sim potius, quam sermonis nitorem, cum, ut insinuavi supra, Salonii stylus Hispanus perdifficilis mihi esset, majoris commodi gratia, phrases subinde immutavi, frequentius leviores particulas, quæ uni linguæ gratiam conciliant, non item alteri, vel adjeci vel subtraxi : cavi tamen ubique, ne ab auctoris sensu recederem : ubi vero claritatis causa notabilius quid inserui, hoc hujuscemodi [ ] uncis inclusi.

B 127 *In Annotatis autem plurimum usus sum laudata* § 1 *num.* 10 *et seq. Relatione de sanctitate et virtutibus* S. Thomæ, *facta ad Paulum V Papam, in qua auctor illustrissimus Joannes Baptista Coccinus sacræ Rotæ decanus, virtutes ad excellentem sanctitatem requisitas ratiociniis et Patrum ac doctorum sententiis et auctoritatibus elucidat, atque eas in Sancto nostro eluxisse contendit, probatque producendo ex processibus exempla testium nominibus communita. Hæc quippe exempla ac testimonia, ex ejus Opere excerpta, ubi ad majorem fidem, elucidationem vel auctoritatem Actis conciliandam erant idonea, dictis Annotatis inserui, adjectis testium nominibus. At quoniam nomina eadem nonnumquam redeunt, atque uno loco additur, ætas vel conditio personæ attestantis, non item altero, præmittere visum est ordine alphabetico duplicem elenchum personarum; primum earum, quæ ex processu Castellano, alterum earum, quæ ex Valentino citantur, et ad singula nomina apponere ætatem et conditionem, prout eam vel ex Coccino vel aliunde didici; sic* C *enim in Annotatis, ubi redeunt eadem nomina, nihil addendum erit; cum lector facile huc recurrere queat, si quando id operæ pretium judicabit.*

ex processibus illustrabitur.

128 Testes ex Processu Castellano.

Elenchus testium

Agnes Gonzales *ætatis* 80 *annorum.*
Alphonsus Garzias *æt.* 90.
Alvarus de Villegas (doctor) *canonicus magistralis ecclesiæ Toletanæ.*
Andreas Baptista de Guemes, *Burgis examinatus.*
Andreas de Busto *ætatis* 64.
Anna Bretona *æt.* 90.
Antonius Martinez *ætatis* 80.
Antonius de Molina *æt.* 80.
Barnabas Gonzales *æt.* 88.
Bartholomæus Jossa (doctor).
Bartholomæus de Sosa (Doctor) *Theologus.*
Basilius (pater) *vice-rector Societatis Jesu Vallisoletanus.*
Basilius Vich.
Beatrix Lopez *ætatis* 70.
Catharina Garzia *æt.* 80.
Catharina Gonzales *æt.* 80.
Christo * de Gusman.
Christophorus Thomas *æt.* 70.

* *forte* Christophorus

Didacus de Guevara (P. F.) *Ordinis S. Augustini Salmanticæ examinatus.* D
Eleonora de Salazar (donna) *monialis Vallisoleti examinata.*
Ferdinandus Busto.
Franciscus Sobrino (doctor) *canonicus doctoralis Vallisoletan.*
Franciscus Zumel (mag. Fr.) *Salmanticæ examinatus.*
Garzias Lopez.
Gaspar de Borgia (don) *S. R. E. Cardinalis.*
Gregorius Ruiz (doctor) *canonicus magistralis Salman.*
Gundizalvus Camero *ætatis* 88.
Gundizalvus de Polo *æt.* 80.
Helena Lopez *æt.* 83.

129 Joannes de Astudillo (Fr.) *Ordinis S. Benedicti.*

ex processu Castellano,

Joannes de Castro (P. F.)
Joannes Fernandez *ætatis* 60.
Joannes Gallego *æt.* 95, *incola Villanovæ.*
Joannes de Osorno (P. F.) *Ordinis S. Augustini, administrator collegii S. Gabrielis Vallisoleti.*
Joannes de Ramo, *alibi* Joannes Ramos *et* de Ramos *æt.* 83 *incola Villanovæ.* E
Joannes Sanchez *æt.* 70.
Lucia Martines *æt.* 70.
Lucia Perez *æt.* 90.
Ludovica Lopez *æt.* 80.
Ludovicus Feo *æt.* 90, *incola Villanovæ.*
Ludovicus de Sena (doctor) *canonicus magistralis ecclesiæ Toletanæ.*
Maria Lopez *æt.* 50.
Maria Sanchez *æt.* 80; *occurrit alibi* Mariana Sanchez, *forte eadem.*
Matthæus de Ollala.
Mentia de la Torre *monialis.*
Petrus Agado.
Petrus Garzia *æt.* 78, *parochus Castellanus, qui sancto Archiepiscopo servivit, et, uti ex Actis colligo, œconomus fuit. Alibi dicitur ætatis* 86, *forte quia bis examinatus fuit : primum auctoritate ordinaria, dein Apostolica.*
Petrus de Vandillo.

130 Testes ex Processu Valentino.

et alter

Antonius Joannes Andreu.
Antonius Ruiz *æt.* 82.
Balthazar Apparitius. F
Baptista Navarro *æt.* 74.
Bartholomæus Escola *æt.* 80.
Bartholomæus Perez *æt.* 104.
Blanca de Cardona.
Carolus Joannes de Torres (don) *æt.* 73.
Christophorus Perez (pater) *Societatis Jesu.*
Eleonora de Gusman (donna.)
Federicus Borgia (don) *canonicus et archidiaconus major ecclesiæ Valentinæ.*
Felicianus de Figueroa (don). *Apud Eminentissimum Aguirre tom.* 4 *Conciliorum Hispaniæ pag.* 294 *ita subscribit :* Licentiatus Felicianus de Figueroa.
Franciscus Blasco.
Franciscus Dymas Pellicer.
Franciscus Joannes Fores.
Franciscus Iler *J. U. D.*
Franciscus Ludovicus Balaquel, *canonicus Valentinus.*
Franciscus de Molina (Pat. Mag.)
Franciscus Ramon.
Franciscus Rocca Full J. U. D. *cappellanus oratorii*

A *torii suæ majestatis, præcentor et canonicus ecclesiæ Valentinæ.*
Gaspar Genoves *sacerdos S. T. D.*
Gregorius Yvanes.
Hector Ruiz de Corella (don.)
131 Jacobus Capena (don.)
Jacobus Ferrando.
a processu Jacobus Ferrer. (don.)
Jacobus Sanchez (Fr.)
Joachimus Baiarri *J. U. D., forte idem, qui alibi legitur* Josephus Joachimus Bayarri.
Joahimus Real, *J. U. D. de consilio suæ majestatis ac regens cancellariæ.*
Joannes Alfonsus (Fr.)
Joannes Baptista Alatar, *chirurgus, quo sæpe usus* S. Thomas, *ut tradit Salonius.*
Joannes Baptista Calbet *æt. 76.*
Joannes Baptista Scriba *æt. 70.*
Joannes Boyl (don.)
Joannes Feris.
Joannes Panagos, *alibi* Panegos *æt. 74.*
Joannes Pellejero *æt. 72, sacrista ecclesiæ Valentinæ, adfuit Sancto morienti.*
B Joseph Montanes (Fr.) *Ordinis S. Francisci.*
Ludovicus Nadal.
Marcus Antonius Cisternus.
Marcus Antonius Vernich.
Mariana Cabanillas *æt 70, Sancto famulata est, ut conjicio ex locis variis.*
Mariana de Sottomajor *æt. 80, habitavit in palatio archiepiscopali usque ad Sancti obitum.*
Matthæus Joannes Lopez, *uno loco dicitur ætatis 75, altero 72.*
Matthias Pallas (don.) *canonicus ecclesiæ Valentinæ.*
Michael Hieronymus Vich (don.) *Apud Eminentissimum Aguirre tom. 4 Conciliorum Hispaniæ pag. 712* Michael Vich *anno 1594 dicitur sacrista et canonicus ecclesiæ Valentinæ.*
Michael Hieronymus Vinaron.
Michael Joannes Joseph Cafanova.
Michael Soler.
Michael Vincente, *notarius.*
Michael Vincentius Molla, *canonicus Valentinus.*
132 Petrus Guttieres *æt. 91.*
Valentino Petrus Joannes Assenno, *alibi* Assentio. *Apud Eminentissimum Aguirre loco mox citato scribitur :* Doctor Petrus Assensius, rector Sancti
C Bartholomæi.
Petrus Manes *æt. 70.*
Petrus de Moncada (don.) *eques.*
Petrus Pallares.
Petrus Portillo.
Petrus de Sancta Eulalia *æt. 70.*
Petrus Valentinus.
Philippus Adell *æt. 71. presbyter.*
Raymundus Sanez (don.)
Vincentius Ferrer.
Vincentius Grau.
Vincentius Roca. *Apud laudatum Aguirre pag. 200, inter canonicos metropolitanæ Valentinæ recensetur hoc titulo et nomine :* Vincentius Roca de la Serna Archidiaconus Setabis.
Vincentius Sanchez.

Præter hosce testes alii nonnulli ex iisdem processibus adducentur in Gloria posthuma, qui deposuerunt de miraculis post Sancti obitum divinitus patratis, quorumque nomina datis elenchis inserere necessarium non duxi, quod uno tantum loco passim allegentur.

A. J. MUGNAT. EP.

VITA PRIMA

Auctore Joanne Mugnatonio, episcopo Segobricensi, Sancti amico familiari.

Sancti patria et parentes. Thomas igitur a Villanova in Villanova ortus est *a*, unde et cognomentum accepit, quod oppidum in ea est parte citerioris Hispaniæ situm, quam Hispanorum vulgus la Mancha de Aragon vocitat, olim Agrum Laminitanum *b*, cosmographis dictum, ad fontes nimirum Anæ *c*, fluminis, doctorum hominum est existimatio. Est vero editus parentibus honestis atque honoratis *d*, natalibus etiam non Christianis solum, sed et ab omni impuritate labeque alienis *e*; matrem præsertim sortitus est insigniter piam, egregiæque in Deum et E proximos caritatis fœminam, adeoque flagrantis spiritus, ut suavitates illas, spiritualesque delicias a Deo hisce hominibus tribui solitas, quorum familiaris conversatio in cælis est, quorumque animæ amore languent divino, ipsa etiam fuerit experta *f*; quæ ita Filius de matre narrabat, ut Augustinum de matre Monicha historiam texere diceres.

Juventutis studia 2 Studio liberalium artium Juvenis operam dedit in Complutensi *g* academia, celeberrimo in hisce artibus Hispaniæ gymnasio, ubi haud longo post tempore eam disciplinarum liberalium eruditionem est nactus, eamque opinionem ac famam philosophicæ doctrinæ assequutus, ut publico in auditorio, et publico academiæ stipendio, prælegeret ac doceret liberales artes; tale in Juvene adhuc eminebat ingenii acumen, vividaque et prompta intelligendi ac penetrandi abstrusissima quæque vis animi. Prodiere tunc ex illius institutione ab eo eruditi innumeri discipuli, inter quos in Historia de rebus gestis a Francisco Ximenio Cardinali, Complutensis academiæ cura et Alvari Gomecii Toletani opera edita *h*, ob insignioris famæ celebritatem duo Thomæ a Villanova discipuli memorantur, F Ferdinandus Enzinas, qui acuminibus quibusdam argutissime excogitatis, dialecticam artem aliis admirationi, aliis vero ingeniis terrori esse fecit, et Dominicus Sotus, qui, cum initio eamdem ire viam, quam Enzinas, cœpisset, tantum postea non in liberalium artium disciplinis solum, sed et in Theologicis sacratiorumque Literarum studiis promovit, ut et Dominicanum Ordinem, ejus instituti monachus, et Salmanticensem academiam primarius theologicæ cathedræ præfectus, et sui nominis memoria, et utilium librorum editione auxerit *i*.

ac virtutes, 3 Tum ergo ob hæc ingenii et literarum merita, cum ob senilem in juvenili ætate morum vitæque sanctissimæ probitatem, in præclarum divi Ildephonsi ejusdem academiæ collegium fuit collega cooptatus. Aderat in eodem tunc collegio magnus ille Joannes Vergara *k* doctor theologus, sapientia, doctrinarumque omnium immortali fama percelebris, qui Thomæ a Villanova vitæ integritatem, et in mediis literariæ palæstræ certationibus, atque in ipsis studia æmulantium juvenum quasi fluctibus, sanctitatem, pietatemque in omni negotio eximiam erga pauperes inopes-

A. J. MOCNAT. EP.

opesque nomines, frequenti prædicatione admirans solitus erat referre.

Ingressus in religionem et vitæ sanctissimæ rudimenta.

4 Hinc demum a Salmanticensi academia accersitus, ut cathedram, quam vocant philosophiæ naturalis, moderari vellet, haud quaquam levi proposito salario, est rogatus. Cæterum poscentibus in Salmanticensibus minime acquiescendum putavit. Repudiavit libenter oblatum honorem, tactus jam tunc profecto de cælo, divinitusque ad perfectionis Christianæ viam affectandam impulsus. Et quem neque honorum, neque aliarum commoditatum irritamenta Salmanticam perduxerant, Christi Redemptoris imitatio, perfectæque virtutis studium facile eo pertulerunt. Quamobrem Salmanticæ in monasterio religiosissimo divi patris nostri Augustini religionis habitum suscepit, anno suæ ætatis circiter trigesimo *l;* ubi toto illo tyrocinii ac probationis, ut dicunt, tempore, ac proximo etiam ab edita professione, ita vigiliis et præcationibus mirifice erat deditus, ea etiam vitæ modestia ac parsimonia corpus temperabat, ut omnes pene Ordinis nostri viros in magnam spem erexerit, raræ suæ excellentisque virtutis, futurumque virum clarissimum haud vano præsagio B divinarent.

Mira concionantis

5 Scholasticam Theologiam ibidem profiteri jussus, librum sententiarum monachis prælegendum suscepit. Sacrarum mox concionum munus ea dexteritate obivit, ut vel in ipsis initiis specimen clarissimum daret ardentissimi in Deum spiritus, studiique admirabilis in cultum honoremque divinum, spiritalemque proximorum salutem. Quo factum est, ut tota urbe Salmantica Thomæ Villanovani fama nomenque brevissimo tempore increbresceret. Accepi equidem gravissimorum hominum prædicatione ac testimonio indubitabili, clarissimum illum patrem Joannem Furtatum * instituti divi Dominici monachum (virum sane tota Hispania notissimum ob egregias prædicandi verbi Dei, necnon literarum ac sanctitatis dotes) famæ illius celebritate adductum, ut concionantem pergeret audire, explorabundum accessisse, num res ita se haberet, ut publico præconio jactabatur, perorataque concione exclamasse, summas se divinæ Bonitati gratias agere, quod Ecclesiæ suæ tam strenuum cultorem, egregiumque operarium impendisset.

* Hurtadum

dexteritas et fructus

6 Brevi post tempore, eo videlicet anno, quo Hispanici tumultus adversus regiam majestatem fuerunt excitati, clerus, Salmanticensisque ecclesiæ capitulum eidem habendas per Quadragesimam in summa æde conciones demandavit *m.* Enarravit ille tunc psalmum percelebrem : In exitu Israel de Ægypto; aderam ego inter auditorum cœtum nondum monachus, sed laicus adhuc juvenis *n.* Ibatur ad illum plenis viis, accurrebant admirabundi, et prope attoniti homines, mirari novum dicendi genus, mirari orationis impetum, auditorum animos quoquo vellet rapientem, mirari ardentissimos affectus, viscera ipsa hominum exurentes. Usque adeo descendit prealte ea doctrina in omnium popularium pectora, ut non populum ex laicis civibus constantem per id tempus Salmantinam urbem diceres, sed monasterium recte institutum esse putares, religiosorumque fratrum conventum.

insignis.

7 Affecit præsertim scholasticos homines, literisque vacantes in amplissima academia, quæ in ea urbe jam diu floret; vitæque præsentis fastidire illæcebras, futurique seculi æternis inhiare bonis divinisque rebus ita sese dedere, docuit, ut non tantum ejus urbis monasteria novitiis monachis redundarent, sed et finitimorum oppidorum D cœnobia, et omnium prope urbium conventus, vix religionis sacris initiari petentibus sufficerent. Miris incrementis sese in dies singularis ejus doctrinæ fama atque authoritas diffundebat. Illud vero summo studio curabat, ut doctrinam et eruditionem, additis virtutis ac severioris vitæ firmamentis, communiret : quo nimirum verbo et opere Ecclesiam Dei adjuvaret, exemploque ad bene beateque vivendum hominibus præluceret.

In aulam vocatus, coram cæsare verba facit.

8 Quapropter subito Hispaniam universam Thomæ a Villanova percelebre nomen implevit, sanctitatisque et eximiæ religionis sonitu tantum non obstupecit * totam hanc Hispanici orbis oram, curiamque ipsam regiam, regalemque principis aulam clarissimo præconio penetravit. Quo factum est, ut Carolus quintus imperator Christianissimus, idemque Hispaniarum rex Catholicus ac dominus noster, nec non augusta ipsius spectatissima conjux, non parum multis Quadragesimis, compluribusque aliis diebus festis, concionantem audire gestientes ad se evocarent, ex illiusque oratione insigni animi consolatione sese perfundi, haud obscura significatione Christianissimi principes declararent. Illud etiam miraculi E loco mihi esse videtur, quod in universum ex omni hominum ordine, ex omni statu ac conditione spiritu quodam, quasi œstro, perciti homines ad illius conciones certatim contenderent.

* *l.* obstupefecit

auditorumque omnis ordinis corda ad se rapit.

9 Mitto nunc promiscuæ multitudinis innumerabile vulgus, quod velut sui ignarum pietate inflammabatur : proceres quoque et summates mitto, quosvis etiam magistratus, et ex equestri ordine spectatos viros, qui omnes incredibili ardore correpti incitabantur; sed (et quod magis demirari soleo) literatos homines, egregiosque concionatores, atque omnium prope Religionum monachos, nullos non denique viros literis et eruditione cumulatos, anxios, audiende avidos, sui oblitos, undequaque excitatos ad se rapiebat. Res sane summa admiratione dignissima, tam diversis hominum ingeniis eademque oratione tam plene satisfieri posse. Sunt hæ liquidæ veritatis, synceræque virtutis divinæ vires. Horum ego testis sum oculatus, qui diligenter curabam, ne qua F ratione unquam ab ejus Viri concione abessem.

Prudens ac paterna subditos moderandi ratio.

10 Neque vero talentum unicum prædicandi verbi Dei Thomas hic clarissimus, de quo agimus, duntaxat est divinitus assequutus, sed et alia complura, prudentiam potissimum administrandæ reip. singularem; commissaque proinde illi sæpenumero cura est regendi præcipua nostri Ordinis monasteria, quæ ille sanctissime moderabatur; illud in primis, quod pater Augustinus observandum prælatis in Regula proponit, patiens sit ad omnes, temperareque modestiam cum infractæ authoritatis severitate admonet, reipsa insigniter præstabat. Liberalitate insuper conspicuus omnium necessitatibus diligenter prospiciebat, mox exhibitis alacriter his, quæ oportebat conferri. Caritate præsertim totus videbatur ardere, maxime erga monachos ægrotos, quique in valetudinario hospitio languebant.

Bis toti provinciæ suæ præest.

11 His rebus adducti patres Religionis, expertique illius in omne opus eximias dotes, bis Priorem Provincialem designarunt; quibus tandem, cum diu restitisset, morem gessit; ægre enim a secretioris cubiculi, cellæque secessu divellebatur. Hauriebat siquidem ex spiritali precatione ac meditatione nihil minus quam ex libris ipsis et literarum studio, unde conciones suas instrueret et concinnaret : quamobrem ejusmodi functio-

A ctiones, et gubernandi curam vitabat, trahebatur tamen invitus et reluctans, Religione vehementer urgente ob publicam commoditatem. Tanta illi inerat sapientia, et in gerenda republica spectatissima prudentia et gravitas. Illustriores multo quam antea sui splendores cœpit solida hujus Viri virtus jam emittere : augebatur, ut veræ ac minime fucatæ virtutis est ingenium, procedente tempore sanctitas, et simul sanctitatis fama se fundebat latius. Porro accidit, Deo ita rebus humanis consulente, ut eo tempore archiepiscopatus Valentinus, antistite vacuns, pastore destitueretur, et Valentina urbs suo præsule careret, vita
o feliciter defuncto *o*.

fit archiepiscopus Valentinus, et omnes

12 Cæterum imperatoris Caroli quinti majestas in eo præcipuas suas cogitationes potissimum ponebat, ut ecclesiis ii Prælati præficerentur, qui numeris omnibus absoluti rem ecclesiasticam pro dignitate administrarent. Procul autem ab Hispania per id tempus cæsar apud interiorem Germaniam agebat, Germanicis rebus valde perturbatis imperatoria majestate prospiciens; inter illos igitur magnorum bellorum æstus heroica Thomæ a Villanova virtus cæsaris animo sese objicit :
B illa, sola est, quæ sanctissimi Viri negotia gerit; illa quæ absentis nihilque minus, quam de honoribus aut de dignitatibus ineundis, cogitantis memoriam apud occupatissimum principem excitat. Nuncio itaque accepto, mox prudentissimus imperator Thomam a Villanova archiepiscopum *p*...
p ea vitæ sanctimonia, religionisque singularis exemplo ad finem usque vitæ rexit, ut expectationi, quam amplissimam de eo homines conceperant, cumulatissime responderet, populum frequentibus concionibus, ut verum pastorem decet, pascens, summaque solicitudine nihil omittens earum rerum, quas a reipublicæ parente præstari oporteret.

boni pastoris partes implet: q

13 Magister Segria, episcopus Sacerensis in Sardinia *q*, vir plane literis et virtutis exemplo sat multum cognitus, quique studiosissimus fuit assectator doctrinæ ac concionum illius, is mihi familiari sermone affirmabat, grandius quid et ardentius insonuisse, superasseque seipsum post initam dignitatem, acceptamque pastoralem curam, et majori intentione acriorique zelo velut fulgurasse in concione e suggestu, ex quo factus est archiepiscopus, zelotypo nimirum affectu, spon-
C sa ducta, succensus. Minime vero mihi est animus euangelici illius pectoris sigillatim virtutes percensere, quamque luculenta boni pastoris exempla omni in negotio ediderit, immensæ hoc esset operæ; sed de eleemosynarum largitione nonnihil perstringam duntaxat.

parce vivit, ut pauperibus suffragetur;

14 Dubio procul, certoque rei experimento compertum est, redditnum proventuumque omnium, qui ad ipsum legitime redibant, tam copiosam portionem pauperibus egenisque erogare esse solitum, ut tantummodo sibi suisque rebus id relinqueret, quo nihilo delicatius vitam degere posset Archiepiscopus, quam olim Monachus pauper in monasterio degisset. Itaque eadem sibi utendum esse parsimonia in dignitatis gradum promotus, animum induxit, qua in Religione et monachatu fuerat usus, quo superesset, unde largiori beneficentia pauperibus consuleret, effusiorique benignitate providere posset. Quæ res quoniam urbe Valentia totoque Valentino regno cognita satis explorataque est, in ea commemoranda diutius immorari nolo.

pie moritur;

15 His moribus vivendique ratione vitam sanctissime perduxit, donec a Deo optimo maximo accersitus diem suum obiit anno salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto *r*; cum nimirum, Sacramentis Ecclesiæ susceptis, magno animo pietateque insigni flagrans, serenoque et æquabili vultu in alacritatemque propenso, animam Creatori Deo reddidit maxima assidentium admiratione, tam sanctum ac beatum vitæ finem demirantium. Fuere etiam lachrymis et lamentis et vario ejulatu ipsius obitum plurimi homines prosequuti, pauperes præcipue et egeni, palam clamitantes, sibi suum Parentem ereptum, cujus solitudine * et largitate suæ inopiæ et egestati hactenus fuisset consultum.

A. J. MOGNAT. EP. r

* *l.* solicitudine

in templo Ordinis S. Augustini sepultus colitur.

16 Tenebantur vero summo desiderio clerus capitulumque Valentinæ ecclesiæ honorificentissimo sepulchro apud se sancti Viri corpus sepeliendi, missisque ad eum, paulo antequam vita excederet, lectissimis de capitulo ac sacerdotali senatu viris, magnis precibus contenderunt, ut desiderium hoc suum boni consuleret, ratumque haberet : decrevisse se pro veteri in eum observantia ac veneratione in insigniori templi loco tumulum erigere, quo conderetur. Negavit ille singulari modestia, monachum se esse respondens, in monasterio sui Ordinis ac instituti debere tumulari. In monasterio itaque Eremitarum Augu- E stiniensium, in æde Virginis a Succursu nuncupatæ, humili sane loco ad templi ingressum suum demortui corpus sepeliri mandavit. Ubi quo magis magisque ille magnifici sepulchri honorem fugisse videtur, tanto majori populi honorificentia colitur; invisiturque frequenter id sepulchrum a totius urbis Valentiæ popularibus; ibidemque preces suas pii homines ad Deum fundunt, votaque suscipiunt, sanctissimumque Archiepiscopum patronum sibi advocant, illi præsertim, qui proprius *s* et magis familiariter viventem cognoverant. s

ANNOTATA.

a *Natum esse Sanctum* Fontisplani, *vulgo* Fuenllana, *dimidio milliario Villanova, communis sententia est; cognomentum vero accepit ex eo, quod Villanovæ educatus fuerit. Vide Commentarium prævium* § 2.

b *Sic appellarit Plinius : imo ipsum oppidum Villanova haud ita procul abest a loco, ubi olim* Laminium *fuit : Ager autem Laminitanus hodiedum vulgo nuncupatur* el campo de Montiel, *estque tra-* F *ctus Castellæ novæ in archiepiscopatu Toletano.*

c *Hispanis* la Guadiana *dicitur, oriturque in eodem agro Laminitano.*

d *Patre Alphonso Thoma Garcia, matre Lucia Martinez Castellanos, de quorum natalibus disseruimus in Comment.* § 2.

e *His insinuat auctor, neminem ex majoribus Sancti aliquid commune habuisse cum Judæis et Mauris. Eodem sensu Baxius ejus parentes fuisse ait,* sanguinis intaminati; *Salonius Hispanice* Christianos viejos y limpios de todos quartos, *id est,* Christianos veteres et ex omni parte puros.

f *Piissimæ hujus matronæ virtutes fusius explicatas dabit Salonius.*

g *Complutum, oppidum præclarum Castellæ novæ, incolis* Alcala de Henarez *a flumine* Henarez, *quod ejus muros præterfluit. Academiam hic florentissimam instituit sub initium seculi* XVI *mox memorandus Franciscus Ximenius, archiepiscopus Toletanus et S. R. E. Cardinalis ex Ordine seraphici patris S. Francisci.*

h *Alvari Gomecii Historia de rebus gestis Emmentissimi Ximenii in lucem prodiit Compluti anno*

A. J. MUGNAT. EP. *no 1569, insertaque dein fuit tom. 1 Hispaniæ illustratæ, editæ Francofurti anno 1603.*

i *Celeberrimus hic* S. Thomæ *nostri discipulus vivere desiit anno quinto ab obitu Magistri, Christi scilicet 1560. Porro quæ hic Mugnatonius de Sancto ejusque discipulis memorat, juverit ipsiusmet Gomecii verbis expressisse. Ita habet lib. 8 pag. 1140 tom. 1 Hispaniæ illustratæ :* Liberales disciplinæ multos percelebres viros habuerunt, de quibus alii copiosius tractabunt : a nobis tres tantum hic recensebuntur, Thomas Villanova, Alphonsus Pratus et Didacus Naverius. Thomas in Ildephonsi collegium cooptatus, artes liberales professus est, et discipulos satis doctos academiæ dedit; inter quos Dominicus Soto et Ferdinandus Enzinas numerantur. Hic cum raram indolem et ingenii acumen opusculis editis ostentasset, magnamque sui spem concitavisset, immatura morte præreptus fuit : ille vero inter Ildephonsi collegas adlectus, tantos in liberalibus disciplinis, in reque theologica progressus fecit, ut Salmanticam concedens, et in Dominicanam sodalitatem ascitus, in ea academia theologicam scholam multos annos fuerit moderatus, scriptisque eru-
B ditissimis orbem repleverit, et ad res gravissimas tractandas a Tridentino per Carolum V imperatorem, cui a confessionibus fuit, accersitus, magnam sibi auctoritatem comparaverit. Thomas vero et ipse Ildephonsi sodalis, Augustinianum Ordinem postea professus, cum vitæ sanctimonia magis ac magis quotidie claruisset, archiepiscopus Valentinus factus est, in quo munere obeundo sanctissime se gessit.

k *Qui præclari viri hujus pleniorem notitiam desiderat, adeat Nicolaum Antonium in bibliotheca Hispana, et laudatos ab eo auctores.*

l *Adi, si lubet, Commentarium num. 34.*

m *Tumultus hi inchoati anno 1519 juxta Sandovallium in Vita Caroli V imperatoris, protracti sunt usque ad 1522, quo Sanctum conciones Salmanticæ habuisse dicit Salonius; vide tamen sequentem lit.*

n *Teste Herrera in Historia Conventus Salmanticensis pag. 195, ubi ex antiquo libro professionum recenset Priores conventus Toletani Ordinis S. Augustini ab anno 1494 usque ad 1566.* Joannes de Munatones, *qui fuit episcopus Segobricensis, in*
C *dicto conventu Toletano professionem emisit die 12 Februarii 1523; igitur anno præcedente ante diem 12 mensis ejusdem tyrocinium inchoarit, ac proin non fuit Salmanticæ,* nondum monachus sed laicus adhuc juvenis, *in Quadragesima, quæ anno 1522 cœpta est mense Martio, cum Pascha inciderit in diem 20 Aprilis. Unde corrigendus Salonius, qui cap. 6 lib. 1 Vitæ dicit, conciones illas habitas fuisse a Sancto per Quadragesimam dicti anni 1522, hæque innectendæ anno alicui præcedenti.*

o *Dum* S. Thomas *ad Valentinas infulas promotus est, decessor ejus Georgius Austriacus, vita functus non erat, sed valedixerat sedi Valentinæ et ad Leodiensem transierat, ut satis probatum est in Commentario prævio num. 81.*

p *Desunt hic voces aliquæ, quibus perficiatur sensus,* puta nominavit, qui *vel similes. Ceterum pleniorem horum omnium expositionem dabit Salonius.*

q *Magister Joannes Segria, quantum intelligo ex Salonio, apud quem recurrit sæpissime,* S. Thomæ *familiaris fuit ante archiepiscopatum in Complutensi civitate, ab initio archiepiscopatus in ejus palatio degens visitatoris munere functus est, ab eodem episcopus consecratus et suffraganeus assumptus est, eidem ad mortem usque adhæsit, cum* D *sacro Viatico munivit, sepulturæ tradidit et ejus non dudum defuncti in apparitione conspectu gavisus est. Dein idem suffraganei munus verisimiliter exercuit tum apud Franciscum Navarra tum apud Martinum de Ayala, Valentinos archiepiscopos,* S. Thomæ *successores; certe tom. 4 Conciliorum Hispaniæ pag. 86 concilio Valentino provinciali, sub illustrissimo de Ayala celebrato, ita subscribit mense Februario anni 1566 :* Joannes Segrianus episcopus Christopolitanus, procurator Oriolensis. *Quapropter, si ad sedem Sacerensem seu potius Sassarensem, quæ in Sardinia archiepiscopalis est, promotus fuit, quod confirmare nequeo, cum Sassarensium archipræsulum catalogi ad manum non sint, dubitare nequeo, quin id factum sit intra dictum annum 1566 et 1571, quo vivere desiit Mugnatonius.*

r *Imo* quinquagesimo quinto, *sicut probatum est in Commentario prævio.*

s *Forte legendum* propius; *ceterum præter notata in margine correxi hinc inde alia manifestiora typothetæ vitia, quæ occurrebant in editione anni 1581, quam tamquam vetustiorem secutus sum.* E

VITA ALTERA

Ex Serie Actorum in canonizatione.

Thomas de Villanova Ordinis Eremitarum sancti Augustini, archiepiscopus Valentinus, natus est in oppido Fontisplani, vulgo Fuenllana nuncupato, Toletanæ diœcesis, anno circiter millesimo quadringentesimo octogesimo septimo *a*, in domo materna ex Alphonso Thoma Garzia de Villanova de los Infantes et Lucia Martinez piis conjugibus, quos tam eximios Catholicæ religionis cultores extitisse fertur, ut suas domos inquisitoribus regni Murciæ, diœcesim Toletanam invisentibus, hospitio excipiendis consecrassent; adeoque in pauperes liberales, ut passim Eleemosynarii cognomento vocarentur. Alphonsus enim sciens, quod tineam non excludant clausa, sed claudunt et rubiginem nutriunt servata, non vitant; ut sua servaret, non servabat, sed erogabat in pauperes. Nam pinguem frumenti censum, quem e molendino quotannis percipiebat, in egenos erogare consueverat et frumentum pauperibus agricolis ad serendum mutuatum, exigente mox eorumdem inopia, libere dimittebat. Lucia vero, ne panem otiosa comederet, manum suam misit ad fortia ac digitis apprehenso fuso, nendis lino et lana assiduo vacans, iis pauperum nuditati consulebat, ipsa tantum cilicio, indusii loco contenta.

Sancti parentes eorumque virtus: *a* F

2 Thomas a puerili ætate, Domino jam tunc in Servi sui infantia operante, non obscura futuræ sanctitatis dedit indicia, nec sero piæ educationis profectum ostendit; jentacula enim pueris, gymnasium petentibus, dari solita, pauperibus largiebatur, ac ne nudos dimitteret homines, quibus non erat operimentum in frigore, domum sæpe sæpius repetebat, sago, thorace, pileo, caligis et pallio denudatus, quibus Christum in pauperibus egenum induerat. Præterea, ne aliquando

virtutes ejusdem

A do facultas subveniendi pauperibus sibi adimeretur, si post dispersum quotidianum panem superarat aliquis, cujus inopiæ minime consultum foret, matrem enixe rogabat, ut paratam sibi prandii portionem ei dari præciperet, spondens ea die se minime comesturum: annuebat mater, et Thomas, portione sua esurienti tradita, per diem illum a cibo sibi temperabat *b*, prandiumque in manu pauperis reponebat, ut sibi servaret, quod venter sibi fuerat perditurus. Accidit una die, ut mater e domo prosiliisset, imparato, nec relicto pane pauperibus frangendo; pauperes e more ad ostium domus contendunt, at, ubi Thomas panem non comperit, pullos e gallina domi existente subtractos inter pauperes divisit: rediit mater et Thomam de pullis interrogavit, ipseque hilari vultu respondit: Mater domo discessura, quæso, panem pauperibus dispergendum dimittas, ut redux pullos invenias; venerunt namque pauperes, et cum panis deesset, ne eos vacuos dimitterem, singulis pullum attribui.

in pueritia; 3 Ova recentis fœtus ad xenodochia languentibus reficiendis deferebat, et messi præfuturus, a genitore aliquando missus ad agrum, cibum sibi B et messoribus allatum pauperibus spicas colligentibus partiebatur *c*: parentum tamen imperio æque subditus et obediens ab eorum mandatis vix declinabat, quantum charitas in Deum secus urgeret, vel ea in proximum suaderet. Puellus adhuc jam sanctorum senum vivendi rationem æmulabatur, et vix mundum ingressus nihil habebat antiquius, quam mente pariter et corpore immaculatum se custodire ab hoc sæculo *d*; ideoque moribus erat adeo compositus, ut per vias incedens semper dimissis oculis, neque circumspiceret in vicis, nec observaret in plateis; eoque castus et pudicus, ut virgo communiter putaretur, ac neque verbum ex ejus ore prodierit, quod audientes ad pudicitiam non allexerit, summam in se venerationem non excitaverit.

studia litterarum; 4 Hisque et aliis virtutibus ac ætate proficiens, sortitus animam bonam, in vigesimo secundo constitutus anno, Thomas in collegium S. Ildephonsi universitatis Complutensis admissus, liberaliumque artium et præsertim sacræ theologiæ studia sedulo professus *e*, tempus, quod studiis supererat, religioni donans, ante imaginem Crucifixi, cubiculi parieti hærentem genuflexus, fundendis C Deo precibus et carnis castigationibus impendebat, quod adhuc cum dicta imagine Crucifixi summa veneratione a Christi fidelibus invisitur *f*. Inter hæc Thomas, parente orbatus, perfectioris vitæ viam ingrediens, nihilque sibi, quod hic suum diceret, relinquens, ut nudus et expeditus miles Christum Dominum sequeretur, quæcumque habebat, se in pauperes impensurum deliberat, et matrem deprecatur, annueret, ut ipse domum paternam cum reliquo patrimonio nobilibus pudicis pauperibus alendis fœminis addicere posset: idque ex desiderio impletum extitit, et erectum hujusmodi xenodochium in oppido Villanovæ, adhuc Hospitale Archiepiscopi nuncupatur.

vita monastica. 5 Annum agens vigesimum septimum, et in arduo palestræ genere, in qua mens nostra contra spiritalia nequitiæ, quæ sunt in cælestibus, continuo militans, maxima cogitur subire certamina: antesignano aliquo duce, et adjutore se indigere prospiciens, quo in bello dirigeretur, ut vinceret: strenuissimum vitiorum hæresumque domitorem Augustinum elegit, sub cujus Regula militaret, et die XXIV Novembris anno MDXVI Thomas Ordini Eremitarum sancti Augustini in conventu Salmantino nomen dedit, ac positis per annum mira austeritate vitæ rudimentis Religionis, recurrente mox die vigesima quarta Novembris, ibidem solemnem professionem emisit; et æmulatus charismata meliora, eam brevi religiosæ perfectionis metam attigit, ut vix biennio elapso, conventus ejusdem Salmantini Prior suffectus sit. Inde vero Prioris S. Augustini Burgensis, visitatoris provinciarum Castellæ et Bethicæ, Provincialis ac definitoris ejusdem provinciæ Castellæ, et Prioris Vallisoletani munia, iis vitæ ac morum exemplis obivit, eoque zelo labefactatam regularis disciplinæ integritatem restituit, ut numero reformatorum Constitutionis Ordinis adscribi promeruerit. *Ex Serie act. in canon.*

in victu sobrietas; 6 Inter hæc transeunte Thoma per civitatem Toletanam, Thomas Galliego et Joannes de Bonillo ejus consanguinei, necnon familiaris quidam archiepiscopi Toletani, ei simul occurrunt et singuli proprio et archiepiscopi nomine prandium ac hospitium exhibent. Thomas autem nullius humanitatem se læsurum dictitans, a singulis subducit se ac iter prosequitur. Consanguinei eum a longe sequuntur, ut videant, quo se Thomas meridie refecturus cibo recipiat. At ubi ille e civi- E tate egressus fuit, reperto fonte, substitit, extractumque panem e pera aqua madefacit, eoque tantum cibo vescitur. Hæc intuentes consanguinei ad Thomam accedunt et plurimum conqueruntur, quod oblatis abnuisset. At ille inquit; Fratres, escarum adipem comedendo, salus animæ non acquiritur *g*.

inviti electio 7 Primus omnium Thomas in chorum ingredi, ultimus ex illo egredi consuetus, vigil is, flagellationibus carnis, et concionibus mirifice intentus erat, negligentes in via salutis excitans, lapsos erigens, erectos confirmans; adeo ut omnes in magnam spem erecti, eum Virum clarissimum futurum, haud vano præsagio divinarent. Hisque permoti Carolus quintus et Philippus secundus, quoniam ex diuturna ecclesiæ Valentinæ viduitate terra illa frugifera conversa erat in salsuginem a malitia inhabitantium in ea, ut jam non esset amplius ager primitiarum, cui benedixisset Dominus, sed squallens, horrensque desertum spinis obsitum; nam, collapsa cleri disciplina, populus in gravissimos errores deducebatur; tantæ sterilitati Thoma tantum præsule consuli posse, non ab re crediderunt. Verum ne, F ut antea Granatensis ecclesiæ infulas recusaverat, etiam Valentinæ curam suscipere Thomas abnueret; ubi imperatoris ac regis imperium nec satis urgere compertum fuerat, a suo superiore, vi præcepti obedientiæ, et sub excommunicationis anathemate adactus, cellam cum lachrymis deserens, Valentiam se recepit. In conventu S. Mariæ de Succursu Ordinis sancti Augustini equo descendit, indeque factu * solemnis ingressus abdicato, pedester cum socio simplicis Religiosi habitu indutus ad cathedralem perrexit, et hæc humilitatis fundamenta jecit, ut ecclesiastici præsulis culmen, quo profundius, eo solidius sublimiusque eveheret. ** fastu*

ad archiepiscopatum Valentinum 8 Cathedram igitur episcopalem postquam ascendit, non tantum novo Antistiti curæ fuit ædificare ac plantare, sed (quod majoris negocii et operis erat) in ea cogitatione assidue versabatur, ut secundum Dei consilium infructuosos palmites evelleret et male ædificata destrueret et dissiparet. Etenim ecclesiasticam disciplinam adeo corruptam invenit, ut capitulares ac reliqui præbendati, nec vererentur sago brevi villoso amicti et

lactu-

EX SERIE ACT. IN CANON.

h lactucis *h* ad collum inversis compti, equis quovis phalerorum et ephippiorum genere perornatis, Africano more insidentes, etiam personati in plateis publicis hastiludiis sese indigne exercere, nec non, uti curiosa sectantes, in theatra se tradere, indeque sine mora in chorum Divinis interfuturi, aut Sacra facturi, ingredi auderent *i*. i

9 Quare cura pastorali suscepta, ea, qua in Deo honorem et animarum salutem ardebat ignita charitate, ad mores omnium reformandos totum se tradidit *k*, et ut gregem sibi creditum in fide confirmaret, synodo provinciali coacta, cleri disciplinam pristino nitori restituere pro viribus conatus est: inde laicorum emendationem satius prodituram prospiciens. Et quamvis suaviter animos ad honestatem capessendam allicere studuisset, fortiter tamen finem attingere non prætermittens, eo capitularium licentiam adduxit, ut hæc ausa fuerit, se potius a Pastoris virga subducere, quam arctioris vitæ institutis imminui. Permisit Deus, dum capitulares et clerus metropolitanæ ecclesiæ, ne eis peccandi facultas adimeretur, sese Apostolicæ Sedi privative subjectos dictitantes, a Thomæ imperio declinare satagerent, ut canonicus, nomine Vulpus *l*, ob geminos pugionis ictus in algazirium Joannis de Villacosa *m* gubernatoris Valentiæ inflictos, ad carceres laicales detrusus, se pœnam persoluturum propediem pertimesceret. Ejus discrimine ad capitulares allato, iidem ad Archiepiscopum convolarunt expetentes, ut ipse ecclesiasticæ immunitati ex debito pastorali consulere dignaretur. His auditis, Thomas subridens inquit: Ego opitulari vobis non potero, qui ex ovili meo non estis, te me pastorem vestrum non cognoscitis; mox repetitis eorumdem precibus addidit: Ne dubitetis, fratres, etenim ipse magis gloriosam mortem, quam odibilem vitam amplectar, et lubens ad supplicia præibo, ecclesiasticam libertatem pro munere defensurus.

cura pastoralis; k; l; B; m

10 Thomas idcirco, quem zelus domus Dei comedebat, induta pro thorace justitia; et accepto pro galea judicio certo, sumptoque pro scuto inexpugnabili æquitate, statim instat, ut ei Vulpus reddatur, et ubi humanitas negligitur, præceptis urget, regiosque ministros pertinaces adhuc anathemate percutit, ecclesias interdicto subjicit. Gubernator in rabiem actus, alium clericum, qui in taurorum ludis virum occiderat, præcipitanter ultimo supplicio damnat, et laqueo suspendi imperat. Dux vero Calabriæ, prorex Valentiæ, minaci epistola Thomam monet, ut ab incepto desistat, nisi mallet facultatibus temporalibus exspoliari: et Thomas, cui Dominus dederat faciem, ut adamantem, nihil timens sacerdotali respondit constantia: Dux, tunc magis locuples ero, cum temporalitatibus prorsus destituar, et ad cellam, ubi divum Augustinum parentem inveniam, et a qua invitus non nisi cum lachrymis discessi, lætissimus remigrabo.

in propugnanda libertate ecclesiastica; C

11 Dux tandem, Thomæ ingentis animi fortitudine varie, sed incassum tentata, sextum post mensem præbendatum ejusdem arbitrio dimitti imperat. Gubernator autem cum algazirio die Palmarum nudatis pedibus, detecto capite, libero tamen corpore, candelam manibus gestans, præ ecclesiæ foribus se sistere compellitur. Sed Thomæ animum non solum ecclesiasticæ libertatis propugnandæ studium, sed salutis omnium subditorum suorum solicitudo inflammabat. Plurima propterea dum pateretur, ærumnas laboresque infinito prope numero dum toleraret, ut libertatem ecclesiæ tueretur, et in sua provincia synodalium legum observationem stabiliret; simul debito pastoralis curæ et charitatis vi illa prope immensa, quæ cordi ejus dominabatur, ad singulorum procurandam salutem impellebatur; itaque in labore et ærumna, in vigiliis et jejuniis multis obsecrans, arguens, increpans in omni patientia et doctrina, omnibus omnia factus est, ut omnium animos lucrifaceret. D

fortitudo; solicitudo,

12 Inter cujus generis exempla præ cæteris recensetur, quod blando sermone quosdam præbendatos ad abjicienda opera tenebrarum et induenda arma lucis pluries Thomas allexerit; verum illos, lucem abhorrentes adhuc, et carnis curam facientes in desideriis suis, in cubiculum duxit, ibique clausis januis, nudatis sibi humeris, et ante imaginem Crucifixi genuflexus, singulos his verbis allocutus est: Frater, meis peccatis actum fuit, ne tu a via mala pedes tuos prohibueris, et mea tot monita despexeris: quare si culpa mea est, æquum, ut ipse pœnam persolvam: et continuo se duris afficiebat flagellis. Tunc præbendati lachrymarum vim profundentes, Thomam exorarunt, ut desineret se verberibus cædere, promittentes anteactæ vitæ emendationem, quod ita eos implevisse asseritur, ut mox fideles Domino in mortale crimen haud amplius inciderint *n*. E

caritas; n

13 Alium sacerdotem acriter, sed frustra sæpius admonitum, diuturno carcere ab impudica consuetudine revocare studuit; eum denique accersitum hisce blandis verbis affatur: Amice et frater, unde hoc mihi, ut ipse audeam judicare te fratrem meum, consacerdotem, emptum eomet pretio, quo empta est anima mea, non quidem ex corruptibilibus argento et auro, sed pretioso Sanguine sacri Agni immaculati Jesu Christi? Fortasse tu melior me es, et ego te judicabo, qui me ipsum ignoro? Tu te judica et cognosce dignitatem tuam: quibus nedum permotus, sed perterritus sacerdos religiosissimus evasit *o*. Canonicum cathedralis, etiam inhoneste viventem, ad se vocavit, eique jussit, ut rei familiari consuleret, et, Romam quasi profecturus, noctu ad ipsum rediret: canonicus imperata fecit, quem Thomas semestri detentum in proprio cubiculo, diu noctuque verbo et exemplo eum increpans, ad pœnitentiam flexit; mox emendatum dimisit, a domesticis et amicis, acsi reducem ab Urbe, verbis officiosis exceptum. F

et industria; o

14 A Michaele Vincente actuario concubinam dimovit, eamque inter religiosas mulieres in hospitio collocavit. Noctu Michael per fenestram ab hospitio illam eduxit: cumque a ministris laici tribunalis perquireretur, is ad cathedralem confugit. Suasum est Thomæ, ut Michaelem, immunitatis ecclesiasticæ beneficio indignum, ad carceres detrudi juberet; at inquit Thomas: Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat: tantum desidero, ut Michael concubinam a se dimissam religioso hospitio restituat, et cupiat emendare, quod fecit. His ad Michaelem delatis, ingemuit tam benignum læsisse Parentem, deseruit impudicam, pœnituit et vitæ reliquum religiose duxit. Ex quibus liquido constat, quo Thomæ pervenerit excellentia charitatis; dum causa emendationis, etiam in proprio cubiculo hujusmodi homines secum degere passus est.

in revocandis

15 At ubi malo suorum familiarium exemplo, alios infici potuisse veritus fuit, effugiens illud: Inimici hominis domestici ejus, neque per horam

ad frugem improbis:

quem

A quempiam impudicitia notatum suis obsequiis detinuit: imo nepotem ipsum ex fratre, tali culpa fœdatum, e domo expulit, et patriam repetere sine mora coegit. Numquam vero Thomas conversionis alicujus provinciam suscipiebat, nec ad conciones agendas pergebat, nisi Deum effusis precibus exorasset, ut ei audientium corda emolliendi gratiam elargiretur: mox ab hujusmodi oratione consurgens, eo fervore ardentique zelo peccatores corripiebat, ut quamplurimos ad pœnitentiam, ac ad relictam perfectioris vitæ semitam revocaverit, et æque prudentis ac eximiæ charitatis usu innumeros ad ovile Domini reduxerit, quos tactos dolore cordis intrinsecus, ad confessarii pedes illico convolare impellebat; ideoque S. Paulus, S. Joannes Chrisostomus, Christi Apostolus, Divinus intellectus, et Cereus divini amoris passim nuncupabatur.

16 Et quidem semel concionando coram recol. me. Philippo II Hispaniarum rege Catholico, præ nimia sua erga proximum charitate mirabile etiam fidei magnitudinis argumentum edidit: siquidem agens de ineffabili Trinitatis mysterio, in eam corda hominum vehementi sermone inflammare conatus, inde in lacrymas actus B ex corde in hæc verba prorupit: Dicam, fratres, dicam et cum nimio cordis gaudio dicam, etsi vobis forsitan temerarius visus fuero; Fides tua Domine Sanctis tuis, qui in hujusmodi testimoniorum scrutinio versantur, jam vix fides est, quoniam de fide jam transiit in lucem *p*. His cum præsens etiam reperiretur Gaspar Avalos archiepiscopus Granatensis, vir doctrina et summa pietate præditus, cum Thomas a suggesto descendisset, eum sic affatus est: Non putavi, quod humanus intellectus eo se potuisset extollere; quæ enim a te audivi, imbecillitatem nostram longe satis excedunt; dum tam dilucide ejus generationem enarrasti, de qua vix licet homini loqui. Hujusce autem et aliarum quamplurium concionum, in Latinum idioma versarum *q*, codex quam eruditissimus et animarum saluti perutilis, eo superstite, nunquam Thomæ singularis modestia præbuit assensum, ut typis committeretur.

eximia ejus fides.

p

q

17 Adeoque Thomas in Dei amorem propensus erat, ut passim dicere soleret, sibi propemodum tolerabilius videri, se in infernum præmitti, quam non diligere Deum, et præ ignibus et tormentis magis terreri, quod, qui cruciantur C in inferno, Deum oderunt. Magnitudo etiam animi inter cæteras virtutes in eo enituit; etenim injurias fortiter dimittens, inimicos impense diligebat: cum læderetur, assuetus dicere: Patientia opus est, rogabo Deum, ut pro sua misericordia illius cor emolliat, et, si cum pœnituerit, clementiam non denegabo. Mirum in modum Thomas extitit liberalis in pauperes, parcissimus erga seipsum: hic ille fuit Euangelicus Paterfamilias, qui de thesauro suo proferens nova et vetera, domum suam nedum sanctis moribus, sed etiam corporalibus pavit alimentis. Hic ille prudens Servus, qui pecuniam Domini sui nummulariis fœneratus quotidie, assiduo manum suam aperuit inopi et palmas suas extendit ad pauperem: at unicum biretum proprio usui domi asservabat, sola veste et pallio laceris contentus, quæ suis manibus ex veteri scapulari, in frusta discisso, resarciebat; ac ita non semel, sed perpetuo, dum vixit, suis omnibus spretis, post hæc labore manuum, unde eleemosynam satius dare posset, et pauperibus, quorum se Parentem et Tutorem agebat, largius subveniret, operabatur.

caritas in Deum et proximum;

18 Proprium cubiculum, storeis tantum obductum et perornatum habens, ibi super vili lecticulo, aut sarmentis stratis quiescebat, et frequens pauperes sodales adhibens, ex eadem olla cibum sumere consueverat: adeo tamen parce, ut senio confectus, nunquam annuisset, integrum pullum, sed quartam pulli partem vel medietatem perdicis tantum pro sua mensa parari; et œconomo secus suadenti ac deprecanti sæpius responderit, iniquum fore, ut servus pinguiori cibo, quo Dominus vesceretur: se quidem Servum, pauperes dominos asserendo: etiam una adjiciens: Nonne assueto refici cæpis et aliis * satis superque est quartam pulli partem aut dimidiatam perdicem comedere? Quadam die pauperrima mulier ad Thomæ domicilium detulit lampetram, quam œconomus emere satagebat: videns hæc Thomas, petiit, quanti illam emere statuisset: respondit œconomus: Domine, viginti quinque regalibus *r*; et Thomas subinde inquit: Ipse tanti non sum, ut comedam, quod poterit viginti quinque pauperibus satis esse, jussitque lampetram aliis emendam dimitti, et mulieri egenæ eleemosynam impartiri.

Ex Serie act. in canon. in victu et vestitu paupertas;

* alliis

r

19 Lintea etiam e proprio cubili desumens, et indusiis se ipsum exuens, ea in pauperes erogabat, et cum mulier quædam nomine Daces, quæ assiduo suens, hujus generis supellectilem Thomæ parabat, pluries ab eo expetita de indusiis et linteis, Thomam admonuisset, ne tam liberalis foret, sese necessariis hujusmodi prorsus destituendo, respondebat Thomas: Daces filia, fer opem, non consilium, quæ enim pauperum sunt, pauperibus præter injuriam denegari non possunt. Propriis etiam palliis, si alia indumenta deerant, pauperum nuditati consuluit, et ad instar divi Gregorii Magni catalogum omnium pauperum Valentiæ degentium, ut singulis pro indigentia et conditione subveniret, penes se asservabat: ita ut alicui nobili egeno annuatim summam mille scutorum suppeditare consueverit, et a nullo paupere faciem suam Thomas averterit, neminemque ab eo discessisse consenserit, cui delatæ sibi egestatis remedium non attulisset.

munificentia E

20 Inter quæ plurima non obscurum sane obtinet locum, quod semel cum sutore *s* Thomas super pretio manicarum altercatus, noluit in illis sumptum facere viginti quinque regalium, sed manicas vilioris pretii ad se afferri jussit. Sutor a Thoma discessit, Præsulis avaritiam dicaciter detestatus. Cumque, elapsis aliquibus diebus, idem cum amico de ejus indigentia querimoniam faceret, ex quo potissimum dos nubili jam filiæ deesset; amicus sutori suasit, ut Archiepiscopo id aperire festinaret: subridens sutor, manicarum factum amico narrat, et ad Thomæ charitatem refugere recusat: tandem a deputatis visitatoribus ad Thomam indigentia filiæ sutoris ultro allata est, et ipse de more subsidium dotis septuaginta scutorum ad puellam mittit. Sutor stupore attonitus, existimans se somnium videre, facto vix fidem præbebat; mox ad Thomam advolans, ei gratias agit, et de exagerata ejus avaritia veniam postulat. Thomas placide respondit: Fili, si pro manicis, quanti volebas, impendissem, illo munus pro dote tuæ filiæ superfuisset; tace et dato gratias Deo, qui ei de dote providit.

erga pauperes:

s

F

21 Nobilibus puellis subsidium dotis etiam ad summam quingentorum scutorum elargiebatur, et orphanorum patris cognomen sortitus est Thomas; cum, quotquot parentibus orbatos egenos expertus est, tot proprio ære levaverit. Quo vero

et parcitas

EX SERIE ACT. IN CANON.

ro in subditos suos liberalis extitit, eo parcior se in consanguineos ostendit : pauperes enim omnium Valentinæ ecclesiæ redituum dominos recognoscens, quæcumque ex his percipiebat, per suas manus, uti per pontem, ad illos trajicienda fore asserebat; at cum ipsius mater, fere omni substantia pauperibus erogata, Thomam adiisset et secum duxisset quosdam egenos ejus consanguineos, quorum indigentiam Thomæ plurimum commendavit, respondit is : Mater, bona, quæ habeo, non sunt mea, sed pauperum naturalium hujus provinciæ. Dimisit deinde matrem, quæ diu religiosissime vixit in oppido de Villar *t* : consanguineis vero, ut matri in aliquo blandiretur, singulis scuta quinquaginta attribuit, quæ adhibendo mox in cibo dimidium consuetæ portionis recuperavit, ne illis, ut aiebat, pauperes loci fraudaret.

erga consanguineos,

22 Cum Thomæ germanus frater Valentiam profectus, ditiori habitu pro consueto indutus, ad eum accessisset, Thomas illum pro fratre minime cognovit, inquiens; Frater meus non tam ornato habitu indui in more habuit; quare necesse fuit, ut is, accepto viliori indumento, ad Thomam reverteretur, et tunc illum amplexatus est,
B et hospitem excepit; subdens : Tu vere frater meus es *u* : postquam vero idem satis quievisset, modica nummorum quantitate ei erogata, facultatem repetendi patriam attribuit, dicens : Frater mi, me excusatum habeas : nam, quæ possideo, commendata sunt mihi, non tradita.

exemplis probata;

23 Sed cum Mauri prædati essent oppidum Callera *w* ejus diœcesis, et plurimos incolas captivos duxissent, Thomas ingentem aureorum vim, in illis e jugo servitutis redimendis, quam liberaliter profudit. Præter vero hujus generis eximiæ charitatis argumenta, alia edidit Thomas diu permansura. In universitate enim Complutensi collegium religiosorum Ord. S. Augustini, qui sacræ Theologiæ operam navarent, instituit et congruo proventu ditavit, ex pecuniæ summa, quæ illi ab imperatore Carolo V debebatur *x*; ratus, quod reditus mensæ archiepiscopalis in pauperes civitatis et diœcesis erogare fas esset. In civitate Oriolensi *y*, aliud simile collegium erexit pro pauperibus, ad studia sacræ Theologiæ incumbere cupientibus. Valentiæ etiam fundavit et reditibus auxit collegium pauperum sacræ Theologiæ adipiscendæ addicendorum, ex quibus collegiis viri tum
C doctrina, cum probitate conspicui prodiere.

ejus sanctitas a Deo

24 Inter hæc assidua heroicarum virtutum exercitia sibi Dominus in Thoma bene complacuit, et sese in eo mirabilem ostendere cœpit. Mirabantur etenim propemodum vicini degentes in ædibus episcopio contiguis, intuentes, quod longe major frumenti numerus ex horreo Archiepiscopi extraheretur, quam in illud congregatum aspexissent, facti tamen veritatem haud inquirebant : sed tandem, Deo tantum operante, clariora hujus miraculi documenta edita sunt. Bonilla enim subcustos horrei archiepiscopalis, cum horreum multos ante dies tritico exhaustum mundasset, a conservis expetitus, ut menstruam frumenti portionem ipsis tribueret, cum Hernandez subœconomo conquestus fuerat de nimia Præsulis liberalitate, quæ causam tandem præberet, ut propriæ familiæ necessaria deessent : interim miserabilis fœmina, ut famelicæ proli consuleret, Thomam adiit, instititque plorans, ut sibi frumenti eleemosynam elargiri præciperet : Thomas illico Garziam œconomum, et Hernandez subœconomum ad se vocavit, eisque imperavit, ut egenæ pro munere subvenirent : commotus Hernandez, respondit, in horreo nec frumenti granum contineri.

25 Urget mulier, perurget Thomæ charitas, qui Bonillam accersit, eique præcipit, ut ad horreum egenam ducat, et quidquid frumenti residui repererit, illi tradat. Bonilla, se frustra imperata facturum, iterum ac tertio repetit : tunc Thomas ad illum : Confide Bonilla, et perge ad horreum, ne egena hæc sine subsidio discedat; Bonilla jussis obtemperat, et Thomas mulieri ait : Sequere Bonillam. Tunc Garzias, Hernandez et Bonilla cum muliere horreum petentes, ad eam cum risu conversi, inquiunt : Veni bona mulier, et videbis horreum undique vacuum et scopis mundatum. Cumque horreum prope attigissent, e januæ rimis grana exuberantia inspiciunt, et admirati, januam aperire student, quam magna vi frumenti compressam, vix totis adhibitis viribus impellentes, obserare possunt, et horreum frumento confertum inveniunt. Tunc rei novitate perculsi, validis vocibus inclamantes miraculum, ad Archiepiscopum revertuntur, eique factum narrant. Thomas ad horreum se recipit, et gravi silentio singulis imposito, mulieri dicit : Accipe frumentum, comede, et Deo gratias age, qui illud tibi paravit *z*. E

miraculis illustrata; z

26 Biennio ante obitum, cum Thomas, acto prandio, ad fenestram respicientem atrium accessisset, vidit quemdam pauperem Cæsaraugustanum, quadraginta quinque annorum paralysis morbo contractum, fulcimentis insistentem : manu eidem innuit, ut ascenderet : cumque is ad aulam palatii pervenisset, Thomas illum interrogavit, mallet sanitati potius restitui, quam eleemosynæ subsidio juvari? Respondit paralyticus : Domine, sanitatem magis desidero : tunc Thomas, producto super eum signo sanctissimæ Crucis, inquit; Confide et da gratias Deo, qui dignatus est tibi salutem impartiri : abjice fulcimenta, et vade in pace : et protinus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ, erexitque se paralyticus undique validus, rejectisque fulcimentis ad pedes Thomæ procubuit, cui Thomas, eleemosyna tradita, subdidit : Tace, esto Deo gratus, et pro me ora.

raptus in Deum frequentes;

27 Continuam insuper patiebatur mentis elevationem, tum concionando, cum Sacra faciendo, aut officia divina recitando, ita ut tandem a concionibus prorsus vacare, et a Rei divinæ palam celebratione abstinere coactus esset, sese a F gloria et sanctitatis opinione subducturus, quas inde ob hujusmodi amicitiæ Dei et familiaris divinæ consuetudinis argumenta, se consequi experiebatur. Verum quo magis Thomas fluxam hanc gloriam despiciebat, eo clarioribus rationibus illa in ipsum augebatur. Semel enim die Ascensionis Domini in ambulatione secreta palatii archiepiscopalis, recitans Horas canonicas ad antiphonam Nonæ (Et videntibus illis elevatus est) Thomas in ecstasim raptus, et elevatus a terra, prorsus immobilis mansit ab hora quinta matutina ad quintam vespertinam : scilicet duodecim horarum intervallo, nedum a domesticis sed etiam ab innumeris civitatis incolis visus. Deinde quasi e gravi sopore excitatus, ad cappellanum conversus, inquit, Quo pervenimus? Cappellanus respondit : At Psalmum : Mirabilia tua, Domine *aa* : et flexis genibus cum multis lachrymis enixe Thomam rogavit, ut ei aperire dignaretur, ubi tanto tempore cum spiritu permansisset. Thomas ne cappellanum nimium defatigaret, tandem indicto silentio ait : Frater, cum inchoassem antiphonam : Vi-

A Videntibus illis, angeli illam ab ore meo carpserunt, eamque tam dulci melodia cecinerunt, ut quidem mihi nec intervallum Orationis Dominicæ recitandæ percurrisse visum sit.

mirabilis in expositos pietas;

28 Præcipua tandem in eo erga pueros expositos viguit charitas, in eisque alendis et educandis, Thomæ studium propemodum fuit admirabile. Etenim cognita mulierum nequitia, quæ natorum in portas projectorum interitum negligebant, a singulis ecclesiarum rectoribus evulgari curavit, ut noctu ad sui palatii januam pueri exponerentur: illis autem, qui expositos ad eum deferebant, strenam quatuor regalium largiebatur: adeo ut ad ejus palatii portam noctu vix in limine nati dimitterentur, quod a pauperibus ad Thomam delati essent. Thomas illos nutricibus lactandos illico tradebat, quibus, initio cujuslibet mensis in aula palatii ordine dispositis, et pueros in ulnis gestantibus, propria manu menstruam mercedem exsolvebat: desuper iis, quæ nitidiores et pinguiores pueros deferebant, strenam adjiciens, ut magis illas ad enixam puerorum curam impelleret. Omnes denique ope, consilio juvit, et in Sacramentorum administratione, nisi canonica impedi-
B menta obstarent, jus resisteret aut secus prudentia suaderet, nullius desiderium defatigavit, et præsertim pueros graviter ægrotantes, media nocte e strato exiliens, meridie mensam deserens, sacro chrismate perliniebat, ne iidem sine tali adjumento ab hac luce migrarent.

supremus morbus;

29 Tandemque meritis plenus Thomas, virtutum omnium assiduo exercitio cumulatissimus, jejunio, flagellis et anxio animarum adipiscendarum studio, consumptis carnibus et fluxa despiciens, ad patriam pergere festinabat. Quare, cum in febrim incidisset, ea in dies ingravescente, par in illo hilaritas animi augebatur, semper tamen jactando cogitatum in Domino, et voluntati ejus conformari cupidus; cum ipsi significasset episcopus Segrianus modicam fiduciam, quæ physicis de ejus temporali vita supererat, exhilaratus, episcopo gratias egit, et, flexis genibus ac elevatis ad cælum oculis, inquit; Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Et lætitiam illico moderatus, subdidit: Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem; sin' minus, cupio dissolvi et esse tecum.

Sacramentis muniti adhortatio ad clerum

C 30 Mox sacrum Viaticum afferri, et clerum vocari præcepit. Allatum est venerabile Sacramentum, capitulis et clero præeuntibus, ab episcopo Segriano prædicto, sumptoque Viatico Thomas ad clerum conversus, illum brevi, sed vehementi sermone hortatus est, ut mandata Domini custodiret, tam excelso ministerio debitam sanctitatem servaret, Apostolicæ Sedi sese præcipue obsequentem impensissime profiteretur, et enixe Omnipotentem rogaret, ut sibi optimum et exemplarem præsulem concedere dignaretur: subdiditque, quod si Deus cum suo regno dignum effecisset, ut valde veraciter in illius infinita bonitate confidebat, assiduo pro ecclesia Valentina Majestatem suam rogaret, ne deficeret fides ejus; iisque tandem dimissis in pace Jesu Christi, et accersitis œconomo et confessario, cum sibi tantum pauperrima supellex superesset, eam inter pauperes familiares partitus est: œconomum deinde rogans, ut pro Christi visceribus, si quid rei familiaris residui foret, ingenue ei aperiret, ne solatio destitueretur, nihil quicquam conscium in obitu sibi reservasse, quod pauperum usibus non suggessisset, vel alias inscium quid pauperibus ipsum elargiri desiisse, mœrore afficeretur, inquiens: Si vivam, non deerit Deus.

Ex Serie act. in canon.

et cura, ne quid ex bonis,

31 Œconomus, cum nulla spes temporalis vitæ Præsulis remaneret, quod hactenus singulari studio ei præsertim abdiderat, illico Thomæ significat: scilicet in sacrario ecclesiæ ab aliquibus mensibus se summam quinque millium aureorum asservasse, ut quotiescumque necessaria omnia ad familiæ sustentationem, reliquis in pauperes erogatis, deficere contigisset, exinde familiaribus mercedem præstare posset: statim Thomas œconomum, confessarium et duas metropolitanæ dignitates rogat, ut pro Dei amore pecuniam ipsam e sacrario eductam in pauperes partirentur. Iidem, pecunia in sportis accepta, per civitatem divertentes, egenorum omnium desideria explent, reducesque Thomæ significant, singulis pauperibus abunde subventum esse, sed adhuc residuum mille et quingentorum scutorum remanere. Turbatus est Thomas, illisque dixit: Cur hic me detinetis adhuc, ne eam ad fruendum bono, quod mihi paravit Dominus? Puto enim, protrahet præsentem vitam, usque dum sciam, nihil domo superesse. Properate igitur et opus absolvite, ne ipse diutius hic in labore remorer, sed in pace Christi quiescam. E

ne proprius quidem lectus.

32 Interim jussit Thomas in suo cubiculo Sacrum fieri, dictitans, se propemodum adhuc ante discessum cupere sub speciebus videre Deum Creatorem et Redemptorem suum, quem protinus facie ad faciem intueri posse sperabat. Paratur Sacrificium, et recordatus Thomas, cujdam commentariensi patrifamilias, in summa egestate posito, nihil in divisione supellectilis addixisse, jussit illum vocari, eique cubile, in quo jacebat, elargitus, veniam de sua oblivione rogavit, statimque innuit, ut ipse e cubili sublatus, humi super storea prosterneretur, ut custos, quod suum erat, secum afferre posset. Abnuunt parere adstantes, id quidem non sine periculo celerioris ejus exitus exequi posse, asserentes. Tunc Thomas virtuti charitatis virtutem humilitatis adjiciens, inaudito prorsus exemplo, custodem deprecatus est, ut sibi pro visceribus Jesu Christi usum cubilis ad mortem usque commodaret.

sibi supersit, in pauperes non distributum; pia mors

33 Revertuntur tandem, qui pecuniæ residuum pauperibus erogaverant, eique nunciant, nihil dispergendum restare, Thomas illis gratias agens addidit: Nunc lætus ad agonem propero, nudus cum nudo, nihil habens, unde tenear, contra malignos spiritus fortiter luctaturus; statimque petiit, F ut sacramento extremæ Unctionis muniretur, quod non minori pietate suscepit, comet cum sacerdote psalmos Davidicos recitante. Mox inchoatur Missa, et jubet Thomas sibi interim legi Euangelium Passionis Domini secundum Joannem, quod audiens ad singulas peryodos lectori, ut subsisteret, innuebat, et, cum paululum meditatus esset, rursus, ut lectionem prosequeretur, indicabat. Augustissimum Sacramentum, erga quod semper propensissimus extitit, dum a sacerdote elevabatur, mira humilitate adoravit, et præ gaudio in lachrymarum vim profusus, inchoavit psalmum « Nunc dimittis servum tuum Domine secundum » verbum tuum in pace: » eoque absoluto subdidit: « In manus tuas Domine commendo spiritum » meum » et hæc dicens expiravit et beatissimam animam Creatori restituit die VIII Septembris MDLV inter septimam et octavam horam vesperi *bb* Nativitatis beatissimæ Mariæ Virginis, cujus præcipue, in humanis degens, amore languebat. *bb*

34 Cle-

EX SERIE ACT. IN CANON. *luctus populi;*

34 Clerus et populus, audita Thomæ desperata salute, ad Deum confugientes, indicta et celebrata generali supplicatione, in ecclesia sancti Thomæ apostoli stationem peregerunt; illisque pietatis hujusce actus prosequentibus, adeo universalis ploratus invaluit, ut cleri cantus minime audiretur, et ad antiphonam : Non sumus digni a te audiri, cantores dolore et commiseratione commoti, illam præ lachrymis absolvere nequirent. Cumque campanæ sonitus, quo Episcopi obitus evulgabatur, auditus esset, ita planctus omnium erupit, ut sane universalis judicii imaginem dies illa præ se ferre videretur, et cujusvis conditionis homines, quasi insensati per vias divertentes, Parentem amisisse conquererentur : et hæc ingentis doloris justissima omnium querimonia terrorem maximum incutiebat.

corporis sepultura. cc

35 Delatum est Thomæ corpus ad cathedralem, ubi tota nocte *cc* dimissum quievit, et cuncti ad ejus pedes ac manus deosculandos sese admoverunt : mox inde ad ecclesiam S. Mariæ de Succursu sequenti die translatum est, penes quod ita gemitus et suspiria resonabant, ut sane cunctorum animæ præ lachrymis e corporibus erum- B pere viderentur. Necesse autem fuit, ut horam, qua corpus humo tradendum erat, fratres dissimularent, ne populus operis executionem impediret. Successive tanta dignatus est Deus operari miracula, intercessione Thomæ, ut acceptis ab ordinario, Joanne scilicet de Ribera, patriarcha Antiocheno et archiepiscopo Valentino probationibus super fidei puritate, morum integritate, vitæ sanctimonia et miraculis, processus informativus exinde compilatus ad Urbem transmissus esset et sacrorum Rituum congegationi exhibitus anno MDCVIII.

ANNOTATA.

a *Hic annus exprimitur etiam in quinto Vitæ compendio, sed in Bulla canonizationis ac reliquis compendiis, uti et apud Salonium et plerosque auctores alios notatur 1488, quibus nos adhæsimus in Commentario prævio num. 16.*

b *Consonat Bulla canonizationis, in qua hæc leguntur :* Matrem quandoque enixe precatus, ut pauperi supervenienti consuetæ ac quotidianæ C eleemosynarum distributioni paratum sibi prandium adjiceret, spondens, ea die se minime comesturum : quo obtento, pio et innocenti jejunio satur, mentem divina esurientem cœlestibus dapibus recreabat. *Sed conscia parente, quæ quidem aliquoties permiserat, verisimiliter animum Pueri periclitandi gratia, id ipsi deinceps continuare non licuit, uti recte additur in quarto Vitæ compendio verbis sequentibus :* At ægre ferente matre, Thomam simili abstinentia viribus nimium destitui, is, ne animum eamdem portionem egenis tribuendi propalaret, illa, acsi cum amicis comedenda, extra domum delata, et pauperibus tradita, se saturum demonstrans, ea die prorsus a cibo sibi temperabat. *Ceterum, quod miror, facti hujus non meminit Salonius.*

c *In compendio Vitæ quarto subduntur sequentia :* Et jussus aliquando, ut a pauperibus agricolis frumentum, a pio parente gratis accomodatum, recuperaret, si eos inopia pressos experiebatur, patrem enixe rogabat, ut illis debitum pro Dei amore remitteret; semelque veritus, ne pater precibus non assentiret, villico debitori imperavit, ut saccos, nisi posset frumento, palea refertos ad horreum deferret, quibus mox in horreo vacuatis, interrogatus patri respondit, saccos a villico plenos jam delatos in horreo vacuasse, et ita mendacium effugiens, villici inopiæ consuluit. D *Salonius in Vita num. 16 similium generatim meminit, at posterius hoc factum specatim non attigit. Porro placuisse parentibus, tales fieri a Filio eleemosynas præsumi posse ait Coccinus in Relatione ad Paulum V Papam pag. 535,* quia parentes erant admodum pii in eleemosynis elargiendis, ut probant testes in processu Castellæ... Ludovicus Feo... Joannes de Ramo... Antonius de Molina... Catharina Garzia,... qui omnes sunt examinati authoritate ordinaria et alii quamplures; et coadjuvatur ista præsumptio ex depositione Gundisalvi Camero examinati authoritate ordinaria... in processu Castellæ,... dum deponit, quod mater sancti Viri dixisset patri de donatione tritici rustico facta *(vide Salonium num. 16)* pater ei silentium injunxit. *Dein refert historiam de pullis per Sanctum erogatis, hic num. 3 explicatam, subditque :* Valde gavisa est *(mater)* et exinde eleemosynas, quas Puer faciebat, videre se dissimulavit : *testes autem allegat Mariam et Helenam Lopez in processu Castellæ.*

d *In quarto Vitæ compendio et in Bulla canonizationis dicitur sanctus Puer et domi et in templis fuisse assiduus orationi, corpusque cilicio ac flagellis domuisse, quæ in cubili, ab eo per oblivionem relicta, mater non præter admirationem reperit. Eadem habet Salonius num. 16.* E

e *De hisce disserui in Commentario prævio § 3.*

f *Coccinus pag. 582 :* Testes deponunt, eum in suo cubiculo habuisse altare ante Crucifixum cum imaginibus sanctissimæ Virginis et sancti Joannis Baptistæ depictum et ante istas imagines continue orare solitum; et causam scientiæ allegant, quia habitaverunt in dicto collegio et hoc audierunt, ac plures viderunt dictum oratorium : ita in processu Castellæ doctor Bartholomæus Jossa... doctor Ludovicus de Sena, canonicus magistralis ecclesiæ Toletanæ... doctor Alvarus de Villegas, canonicus magistralis ecclesiæ Toletanæ... et in processu Valentino don Matthias Pallas canonicus ecclesiæ Valentinæ. *Pag. 579 de Sancti ferventissimis orationibus ante dictam imaginem Crucifixi etiam meminit et ex eodem processu Castellæ alios testes de auditu deponentes nominat, Fr. Joannem de Astudillo, Ordinis S. Benedicti, et doctorem Bartholomæum de Sosa theologum.* F

g *Hoc factum vel ignoravit vel neglexit Salonius.*

h *Ornatus, ita vocitatus a similitudine cum lactuca crispata; dictus etiam Hispanice lechuguilla. Sic tom. 4 Conciliorum Hispaniæ pag. 246 in concilio Limano primo provinciali cap. 16 Actionis 3* de Habitu clericorum : *leguntur ista :* Removeantur vero a clericali usu nova quædam inventa indumentorum aut ornatus, quæ milites, non clericos decent; qualia sunt, quæ patrio more vocare solent, Lechuguillas etc. *Eodem sensu ibidem pag. 509 lib. 3 constitutionum provincialium in concilio Tarraconensi cap. 3 cavetur, ne clericus* subuculam collari et manicis rugatis seu lactucatis deferat.

i *Coccinus pag. 567 :* Pater et filius in eadem ecclesia præbendas obtinebant, et superbissime maximoque cum luxu clerici induebantur, personati passim incedebant, hastiludiis non sine gravissimorum hominum scandalo se exercebant, Africano more, et ut vulgo aiunt, alla Ginetta, equis insedentes phaleratis pater et filius per plateas et compita discurrebant, nullaque interposi-

A posita mora ex equo in chorum ad recitanda divina officia se conferebant. *Hæc ille.*

k *In quarto Vitæ compendio, dicitur Sanctus crebris jejuniis, flagellis, orationibus ac sacrificiis ad hoc opus se parasse.*

l *Salonius Hispanice eum nominat* Elfo de Proxita.

m *Juxta Salonium nomen ipsi erat* Joannes Laurentius de Villarrasa; *a Gaspare Escolano Historiæ Valentinæ lib. 10 cap. 35 num. 8, ubi agit de rebus gestis Valentiæ anno 1547, appellatur* Joannes de Villarrasa.

n *Varia hujuscemodi exempla habes apud Salonium, fuse exposita.*

o *Idem narrat Coccinus pag. 517, testem citans Philippum Adell, ipsiusmet sacerdotis consanguineum, in processu Valentino examinatum auctoritate ordinaria ætatis annorum 71.*

p *Dictum idem confirmat Coccinus pag. 475, testimonio P. M. Didaci de Garara (al.* Guevara*) visitatoris Ord. sancti Augustini in processu Castellæ; sed et idem in ipsa concione typis edita legitur, vocul is quidem nonnullis immutatis, sed manente eodem sensu.*

B q *Conciones suas Latine exaravit Sanctus, immixtis tamen nonnullis vernacula lingua, quæ Latina fecit Uzeda, sicut patet ex hujus epistola ad Mugnatonium, concionibus præfixa.*

r *Super istis consule annotata ad Salonium lib 2 cap. 3 lit.* h.

s *Sutor vestiarius scilicet a verbo* suere. *Porro eamdem historiam narrat Salonius cap. 3 et 21 lib. 2, uti et Coccinus pag. 642 sed adjunctis aliquantum diversis. Coccini verba dabo in Annotatis ad Salonium, partim lit.* d *cap. 3, partim lit.* c *cap. 21.*

t *Salonius cap.* XI *lib. 2 rem ita refert, ut mater Sancti Valentiam usque non pervenerit, sed in Villar, qui locus est pertinens ad archiepiscopatum Valentinum, cum Filio morata sit per mensem tantum integrum, deindeque in patriam redierit. Fortasse de diverso matris ad Filium accessu loquuntur, ita ut memoratus a Salonio contigerit sub initium archiepiscopatus, et hic relatus postmodum, quando mater diutius illic perstitit et forte domicilium fixit.*

u *Idem, licet aliis verbis, refertur in compen-* C *dio Vitæ quinto; Salonius lib. 2 cap. 9 fratres quidem ad Sanctum accessisse significat; sed hæc de vestitu adjuncta præteriit.*

w Cullera *proprie dicitur, estque locus maritimus ad ostium Sucronensis fluminis.*

x *Grandem pecuniæ summam dicto imperatori mutuam dedit Sanctus ad erigendum castrum Ebusense, uti narrat Salonius lib. 2 cap. 9, quod vide, et pro loci notitia eidem subjecta Annotata lit.* e.

y *Olim* Orcelis *dicta fuit, vulgo* Origuela *vel* Orihuela, *episcopalis sub archiepiscopatu Valentino.*

z *Super hoc facto vide Annotata ad Salonium lib. 2 cap. 22 litt.* h *et seqq.*

aa *Imo* Mirabilia testimonia tua.

bb *Consule Commentarium prævium § 9.*

cc *Dissonat Salonius lib. 2 cap. ultimo dicens, sacrum corpus sub horam secundam postmeridianam delatum fuisse ad cathedralem, et inde, postquam decantatæ illic essent Vesperæ defunctorum, translatum fuisse ad ecclesiam S. Mariæ de Succursu, ubi tota nocte accurentium oculis et osculis fuit expositum.*

A. M. SALONIO.

VITA PROLIXIOR

Auctore Michaele Salonio, coævo

Ex processibus ad beatificationem et testimoniis fide dignis Hispanice edita, ac Latine reddita interprete J. P.

LIBER I

CAPUT I.

Sancti natales, parentes, et horum præclara virtus. E

Prœmium auctoris de divina Providentia in eligendis Sanctorum parentibus.

Quamquam certissimum sit, natos esse nonnumquam ex parentibus bonis et sanctis filios perversos ac improbos, uti et contra ex parentibus sceleratis, imo etiam a vera fide alienis, filios Dei cultui multum addictos; frequenter tamen ac fere accidit, ut Dominus Deus noster electis destinatisque, qui sanctitate atque exemplo in Ecclesia insignes sint, parentes concedat majoresque magnæ pietatis atque virtutis, ut filiorum sanctitas (prout ait S. Ambrosius) a majoribus accepta, atque hereditario quodam jure a decessoribus acquisita, majori splendore ac gloria effulgeat *a*, dicaturque de illis, quod cecinit sanctus Rex et Propheta: Hæc est generatio et familia illorum, qui omnem felicitatem ac solicitudinem suam in eo collocarunt, ut Dominum ex toto corde quærerent, fruerenturque amicitia ac favore veri Dei Jacob *b*. Hac ratione direxit divina Providentia gratias et favores, quibus ab infantia atque per totum vitæ decursum ingenti liberalitate et munificentia impertire voluit hunc benedictum patrem, fratrem Thomam a Villanova archiepiscopum Valentinum. F

Sancti nativitas, patria ac parentes:

2 Natus est Dei Servus anno Domini MCCCCLXXXVIII *c*, moderante sanctam Ecclesiam Innocentio VIII Papa, imperatore Frederico III, rege Romanorum Maximiliano hujus filio, in Hispania vero regnantibus domino Ferdinando et domina Isabella, regibus Catholicis ac perpetua memoria dignis. Patrem habuit nomine Alphonsum Thomam Garciam, ortu et habitatione Villanovanum de Infantibus, qui locus est agri Laminitani *d* notus admodum in archiepiscopatu Toletano; matrem vero dominam Luciam Martinez Castellanos *e*, natam Fontisplani, medio milliari Villanova de Infantibus. Solemni sanctæ matris Ecclesiæ ritu matrimonium inierunt, et per aliquod temporis intervallum statim ab inito matrimonio occasione cujusdam pestilentiæ Fontisplani degentes in ædibus soceri sui, cui nomen Garciæ Castellanos *f*, hunc istic filium procrearunt, totius stirpis gloriam ac splendorem, benedictum patrem fratrem Thomam, qui dictæ familiæ primogenitus *g* fuit. Quamvis autem lucem acce-

A M. SALONIO. acceperit Fontisplani, educatus fuit Villanovæ; atque hinc juxta morem, et consuetudinem religiosorum in Castella, appellatus est pater frater Thomas a Villanova.

horum nobilis origo, 3 Patres ejus majoresque fuere omnes de gente præcipua, a popularibus suis honorati, divites, veteres Christiani, ac sanguinis prorsus intaminati *h*. Plures etenim ex ejus propinquis ex parte tum genitoris tum genitricis religiosi fuere Ordinum militarium S. Jacobi, Calatravæ et S. Joannis; atque hos inter aliqui magnæ Crucis Priores *i*. Et vero inquisitores ab immemoriali tempore quotiescumque Villanovam visitandi causa accesserunt, hospitati sunt, hospitanturque in ædibus vel parentum, vel fratrum, vel cognatorum dicti patris D. F. Thomæ, tamquam antiquissimorum sancti Officii familiarum *k*, cujus procuratorum * munere functi sunt, funguntur que in quibusdam casibus. Avus ipsius maternus, nomine Garcias Castellanos, apprime Christianus erat, et erga inopes Fontisplanenses liberalitate insignis: etenim cum vir esset dives pecorum, ingentem casei ac lactis illi producentium copiam, præter alias eleemosynas, quas pro consuetudine B domi suæ erogabat, diebus Mercurii et Veneris omne lac obtentum una cum multo pane in pauperes distribui jubebat.

* *Hisp.* de comissarios

pia vivendi ratio, 4 Fuerunt et ipsi sancti hujus Præsulis parentes Dei cultu, charitate atque exemplo eximii, in omnibus colloquiis de Deo disserebant, de rebus ad ejus cultum pertinentibus, de pietate erga pauperes, in qua potissimum excellebant. Inter ceteras facultates ac fortunæ bona, moletrina ipsis erat dimidio milliari Villanova ad fluvium de Xavalon *l*: omnis autem farina inde illis proveniens, singulis diebus Jovis ad ædes eorum ducebatur, atque diebus Veneris partim in panem redacta, partim [ut erat] in farina pauperibus distribuebatur. Ad hæc præcipuis festivitatibus panem, vinum, lignum, pecuniamque destinabant ad eos, qui egestatem suam palam fieri erubescebant; sepositusque erat semper in ipsorum ædibus corbis, [instructus] panis fragmentis pro singulis egenis ad fores eorum accedentibus, sic ut nemo absque stipe recederet.

C *et erga egenos liberalitas.* 5 Solebat quoque sancti Archipræsulis nostri genitor agricolis tenuioris fortunæ triticum ad seminandum largiri mutuum, ea conditione, ut, facta messe, absque ullo lucro restituerent: quod si autem restitutio omitteretur, non idcirco urgebat eos aut affligebat, imo, si pauperiores essent, benigne condonabat. Neque propterea, dum seminandi tempus recurrebat, ipsis tantumdem tritici mutuum renuebat, ut de more sementem facerent. Eadem pietate utebatur erga homines honestos, qui necessitate [pressi] mutuam pecuniam expetebant; atque sanctam piamque consuetudinem istam servavit per integrum vitæ decursum. E vivis erepto Dei servo sancti Archiepiscopi nostri patre *m*, in eodem charitatis exercitio pergebat semper uxor ejus domina Lucia Castellanos, pauperibus agricolis triticum in sementem dans mutuum eodem modo et eadem pietate, qua solebat conjux, sicque perseveravit in sua viduitate, quamdiu vita superfuit.

Matris præsertim 6 Erat quoque mulier religiosa admodum, solitudini atque orationi multum addicta: hunc in finem habebat domi suæ privatum sacellulum, quo diebus singulis, statutis horis sese recipiebat cum ancillis ac neptibus orationi vacatura, ibidemque diebus, quibus ob impedimentum legitimum ad ecclesiam sese conferre non poterat, D celebrabatur sacrum Missæ Officium: quavis autem hebdomade, sacra confessionis et Eucharistiæ mysteria obibat. Usque adeo dedita erat frequenti Sacramentorum usui, atque exercitata in meditatione ac oratione, ut etiam tum in hac vita, quemadmodum quibusdam amicis suis familiarioribus enarravit ipse pater D. F. Thomas, frueretur sancta ista matrona multis solatiis cælestibusque deliciis, atque iis voluptatibus divinis et spiritus suavitatibus, quas Deus communicare consuevit cum iis, qui pleno conatu se dedunt interiori ad cælestia conversioni, Deumque in ea quærunt toto corde. His autem et ceteris virtutum vere Christianarum ornamentis ita erat cumulata (sicut refert dominus frater Joannes Munnatones, episcopus Segobricensis atque ejusdem Ordinis Religiosus, in brevi narratione vitæ sancti hujus præsulis, præfixa initio sermonum ejus) ut, quando pater D. Thomas de matris suæ pietate, devotione et spiritualibus exercitationibus inter peculiares amicos sermonem instituebat, nihil prorsus audiri videretur diversum ab eo, quod scribit sanctus pater noster Augustinus de sanctissima parente sua Monica libro nono Confessionum. E

7 Interiorem animæ ejus devotionem optime *insignes* declarabant actiones omnes externæ, etiam ipse sese vestiendi modus: nam quamdiu matrimonio juncta fuit, vestitum gessit admodum honestum; orba conjuge habitum ac scapulare induit religiosum, gestavitque quamdiu vixit. Voluntariis insuper addictissima fuit corporis afflictationibus, cilicio semper cooperta, et ad finem usque vitæ servans jejunia, non modo diebus ab ecclesia præscriptis, verum etiam singulis Feriis sextis, et in pervigiliis Sanctorum, quos peculiariter colebat. Ad ejus autem exemplum cilicio utebatur quoque, seque iisdem diebus jejunio macerabat pars major ancillarum. Tantus erat in ea domo secessus, ut adventantibus Villanovam copiis militaribus, honestæ virgines multæ, tutas sese non fore arbitrantes in ædibus paternis, in ædes hujus sanctæ matronæ sese reciperent; easque illa excipiebat et magna caritate sustentabat, donec recederent milites: atque illic degebant tanta se- F curitate, quantam invenire potuissent in monasterio virginum optime clauso et remoto.

8 Numquam otiosa visa est, nec ut otiarentur *virtutes* ancillæ, ipsa permittebat: cum autem laboraret, seu fusum versaret, seu quodvis opus aliud faceret, orabat semper, nec coronam Marianam umquam e manibus dimittebat. Opus et labor, cui ipsa et ancillæ ejus vacabant plerumque, erat linum nere et lanam, unde telam sibi ac pannum confici jubebat et sub festa Paschalia *n*, præsertim Hebdomada Sancta, pauperibus omnem dispertiebatur, eosque induebat, præcidente vestium concinnatore singulis, quo quisque magis indigebat. Dum vero domi non habebat, quod neret, mulieres aliquot pauperes, colo victum sibi quæritantes, advocabat, rogabat ex eo, quod earum colo commissum erat, nebat ipsa domi suæ cum ancillis, netumque dictis mulieribus reddebat, ut ipsæ pretium laboris exciperent, et lucro apponerent. Quandoque domum ejusdem servæ Dei abventabant pauperes mulieres, egentes vestibus eo tempore, quo peracta erat distributio telarum ac pannorum, de qua diximus; ne autem et istæ abirent sine eleemosyna, exuebat tunicas, fascias ac vestes, quas ipsa gerebat, iisque largie-

A giebatur. Præterea ad personas honestas et egentes, quas verecundas *o* nuncupamus, clam plures mittebat eleemosynas; subinde triticum aut farinam: aliquando pecuniam; interdum vestimenta. Succurrebat quoque pauperibus carcere inclusis et peculiariter in publico valetudinario degentibus ea caritate, ut domi suæ propriis manibus cibos ægris condiret; statuta hora, comite ancilla, eos esca reficiendos adiret, recrearet, et solaretur. Usque adeo liberalis erat et pia in omnes pauperes, ut et in vita et post mortem agnomen Eleemosynariæ obtinuerit.

etiam miraculis divinitus comprobatæ;

9 Atque etiam ut testatum fieret, quantum Domino placerent pietas ejus et eleemosynæ, die quadam, cum jam omnis farina, quæ singulis hebdomadis ex moletrina ipsi advehebatur, in pauperes erogata esset (modo, quo dictum est,) supervenit mendicus, rogans eleemosynam: jubenti autem dictæ dominæ Luciæ ab ancillis adferri aliquid farinæ huic mendico, responderunt illæ, erogatam jam esse universam, nec aliquid esse reliquum in cella farinaria *p*: Circumspicite diligenter, reposuit bona matrona, num quid supersit, et pro amore Dei date huic pauperi. B Contestabantur autem ancillæ, ne pulvisculum quidem farinæ relictum esse; quandoquidem suis ipsæ manibus distribuissent omnem tempore matutino. Nihilominus magna fide ac spe de divina providentia dictum iterabat Dei famula: Ite Deo propitio, et everrite cellam, non enim permittet Deus, hunc miserum ab ædibus meis abire expertem eleemosynæ. Hisce acquieverunt, et ad cellam pervenientes clamare cœperunt, Domina, domina, quid hocce rei est? Verissime enim hoc mane nihil quidquam in cella reliquimus præter vacuum ubique: et modo repleta est: Quid hoc sibi vult? Illa omnis fugitans inanis gloriæ, signum dedit, ut silerent, et dixit: Laus sit et honor Deo, qui ita prospicit suis pauperibus. Ex prodigiosa hac farina mendico illi largitæ sunt: omnes autem, qui de re facti sunt certiores, nam licet ipsa occultare conaretur, divulgabatur statim. Dominum laudabant, et evidentissimum esse judicabant miraculum, a Domino Deo patratum propter insignem hujusce famulæ suæ pietatem. Concessit ipsi quoque Dominus donum peculiare curandi pueros herniosos, formando C super eos signum Crucis; et ita quidem sanabantur ac malo liberabantur, acsi eo laborassent numquam. Ne tamen sanatio meritis ejus adscriberetur, cingebat illos fascia, quam gestarent diebus quinque aut sex. Hisce tantæ devotionis ac pietatis exercitiis occupavit sese felix mulier toto vitæ tempore, perseveravitque ad mortem usque.

morituræ apparet Thomas filius.

10 In supremo, ex quo vivere desiit, morbo recitabat continuo pias preces, et magna solicitudine e lecto domesticis suis ingeminabat: Date stipem istis egenis: vestibus induantur pauperes isti. Omnibus sanctæ Matris Ecclesiæ Sacramentis præmunitam vir honestus, qui olim domi ejus famulatus fuerat, rogavit, quomodo sese haberet. Quomodo? ipsa reposuit: ingenti solatio affecta; quippe invisit me Filius archiepiscopus: is enim e vivis abierat aliquot ante annos. Tanta fuerunt denique parentes hujus sancti præsulis D. F. Thomæ a Villanova caritate ac misericordia erga pauperes et egentes tum populares, tum exteros et peregrinos, ut non modo, dum vita fruebantur, verum etiam postquam defuncti sunt, vigeat ac permaneat recens admodum eximiæ ipsorum pietatis memoria, utque ædes eorum appellatæ sint semper, et appellentur hodiedum hospitium pauperum ac egentium. A. M. SALONIO.

ANNOTATA.

a *Hunc sensum faciunt verba Hispanica: S. Ambrosius in cap. 1 ✻ 6 Lucæ ita loquitur:* Docet nos Scriptura divina non solum mores in iis, qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari, ut veluti transmissa immaculatæ puritatis hereditas in iis, quos volumus laudare, præcellat.

b *Ita sonant verba Hispanica: Ps. 23 ✻ 6 istæ leguntur:* Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob.

c *De anno et loco natali disserui in Commentario prævio* § 2.

d *Hispanice* el Campo de Montiel.

e *Auctor voce* Castellanos *non regionis nomen, ut aliqui perperam videntur existimasse, sed familiæ expressum voluit, uti liquet ex sequentibus, ubi Luciæ patrem Garciam* Castellanos *nuncupat.*

f *Socer erat nimirum Alphonsi, pater Luciæ, avus Sancti. Porro memoratam hic pestilentiam* E *cessasse ait Quevedo ipso die natali Sancti, atque idcirco cubiculum, in quo natus est, haberi in veneratione.*

g *Hisp.* Huvieron alli este hijo... que fue el primero y mayor de dicha casa. *Porro Sanctum Fontisplani, non Villanovæ procreatum seu mundo editum esse, diximus etiam in Commentario prævio.*

h *Hispanice* limpios de todos quartos: *tales autem censentur apud Hispanos, qui ex nulla parte originem ducunt a Mauris vel Judæis.*

i *De hisce consule, si lubet, Philippum Bonanni in Catalogo Ordinum equestrium et militarium.*

k Familiares *sancti Officii vocantur ii, quibus comprehendendi reos vel suspectos provincia committitur, quibusque etiam non armatis nomine sacræ Inquisitionis comparentibus, numquam resistitur: hoc munus non dedignantur etiam primariæ nobilitatis homines, quod Familiares alterius quam Inquisitionis tribunalis judicio non subsint, uti refert Joannes Alvarez de Colmenar in Deliciis Hispaniæ tom. 6.*

l *Hispanice* ribera de Xavalon: *sed fluvium istum* F *non reperi in tabulis.*

m *De anno obitus pauca observavimus in Commentario prævio* § 3.

n Las Pasquas *habet auctor, qua voce apud Hispanos etiam veniunt aliquando alia solemniora anni festa, generatim designata.*

o *Hispanice* vergonçantes, *id est,* personæ, quæ egestatem suam palam fieri erubescunt, *sicut claritatis causa eamdem vocem supra interpretatus sum.*

p Troix *ponitur Hispanice: in Lexicis legitur* trox, *quod horreum seu granarium sonat, sed malui uti vocibus* cella farinaria, *ut hic magis propriis.*

CAP. II.

A. M. Salonio.

CAPUT II.

Sancti virtutes in pueritia et insignis in pauperes misericordia.

Infantis modestia; Quoniam benedicti hujus Antistitis parentes tam bene Christiani erant tamque veri, uti diximus, divini Numinis cultores, eo modo ipsum similiter educarunt, ut cum lacte virtutem sugeret, et ab ipsa infantia amplecteretur. Imo etiam in tenera ætate perquam humilis *a* erat ac morigerus parentibus *b*, pius admodum ac deditus rebus ad cultum divinum pertinentibus, tantamque in actionibus omnibus præferebat honestatem et sanctitatem, ut id observarent vicini ejus ac familiares, ac tanta admiratione percellerentur, ut dicerent unanimi voce : Vere Puerulus iste aliquando vir egregius et sanctissimus evadet : idque ad eum modum, ut etiam hodie vigeat B memoria ac fama sanctitatis, quam Dei Servus in infantia sua demonstravit.

studium rerum divinarum; 12 Fugitabat pueros improbos, et plerumque solus incedebat, nullo puero comite. Diebus Dominicis ac festis, quando in ecclesia ejusdem loci, aut in monasterio S. Francisci habebantur conciones, etiam tum Infans illas frequentabat, magnaque attentione excipiebat : post prandium vero pueros e vicinia et ex eadem oppidi parte, quos poterat, convocabat, ac sermonem, quem exceperat, repetebat eo spiritu ac fervore, ut grandiores etiam et provectioris ætatis homines auditum accurrerent, Deum laudarent, nec pauci eorum pudore suffunderentur, attendentes ad id, quod Puer iste illis proponebat; absolvebatur autem aliquoties sermo non sine multis lacrymis tum dicentis, tum auscultantium.

insignis erga pauperes 13 Erat quoque in eadem ætatula pius admodum ac beneficus in pauperes, adeo, ut percurrens ad scholam domi jentaculum sumere abnueret, sed corbulæ impositum auferret : quod observans mater, scire avebat ex aliis e vicinia pueris, an per viam vel in schola absumeret; et, C neque id fieri, comperit; at vero jentaculum singulis diebus a pio Infante ædibus egresso dari egeno primum obvio, servarique jejunium, donec e schola domum reversus vocaretur ad prandium. Sæpe domum revertebatur modo absque calceis vel tibialibus, modo absque tunica, quod, dum videbat puerum seminudum et frigore astrictum, assereret, facultatem sibi deesse non dandi vestes suas, eumque, quo meliore poterat modo, cooperiendi. Die quadam in media hyeme, cum esset apud vicinum ex adverso domus paternæ, illuc advenere pueri aliquot nudi, trementes frigore, ac sibi afferri subsidium flagitantes; ipse vero, nihil eis in domo ista impertiri cernens, vocavit ad se, atque uni tunicam largitus est, thoracem alteri, tertio tibialia, solumque sibi servans indusium ita domum repetiit. Cum mater eo statu redeuntem conspiceret et increparet, reposuit benedictus Infans : Statue de me, domina parens, ut lubitum fuerit, et pœnam, quam volueris, sumito; novit autem Dominus, quam videnti mihi pauperculos istos nudos et algore tremulos impossibile fuerit secus facere, quamque vires defuerint ad prætermittendum, quo minus operirem eos, modo, quo poteram, meliore. Dissimulans bona genitrix conjiciebat oculos in imaginem, ac Dominum laudabat, quod ei concessisset filium tam D pium et misericordem *c*.

c misericordia. 14 Alias cum die festo nova eum induissent veste, domo egrediens, reputansque indignum se vestitu tam eleganti, incidit in egenum ejusdem secum staturæ ac formæ puerum, obsoleto indutum : rogavit, ut permutarent, et revera permutatio facta est; ipse vero vetera egeni istius pueri vestimenta gestans domum rediit. Hæc intuita mater, quæsivit, quid vestibus novis, quibus paulo ante indutus exierat, factum esset. Domina, respondit ille, aptissimæ mihi hæ sunt, meliusque quadrant quam novæ, atque is, cui dedi, dignior illis est, quam ego. Providit autem Dominus, ut in præmium pietatis ac humilitatis, ista actione exercitæ, huic responso acquiesceret mater, admodum contenta, nec verbum ultra proferret. Dum ad fores ædium suarum adveniebant mendici, incitabat omnes, ut eis eleemosynam concederent, quibus si non statim succurrebant, cibum ipse suum porrigebat.

variis exemplis 15 Mense Augusto, quoniam patri erat messis ampla et messorum copia, jubebatur hisce E ferre jentaculum ac prandium, et magnam hujus partem, nemine advertente, tribuebat pauperibus illuc (uti in more positum est) accurrentibus ad colligendas spicas reliquas, aut isto tempore e messorum manibus evadentes. Et quamvis magnam partem ejus, quod domo ad messores asportabat, inter egenos distribueret *d*, omnibus tamen abunde sufficiebat semper, ita ut numquam vel minimus defectus observaretur. Quoties honesto titulo poterat a matre impetrare nummos aliquot, hos, sicut et panem et ova, quæ poterat, assumens, mox accurrebat ad pauperes nosocomii. Pauperculæ mulieri a matre ejus aliquando petenti aliquot lanæ glomera, quæ deerant ad ordiendum telam, respondit dicta mater : Oportet ea cras dem textori, ut et ipse aliam exordiatur; tum adsis; si qua mihi superfuerint, quamquam hac de re dubitem, tibi lubens impertiar. Benedictus Puer cernens, quod solatii expers discederet inops mulier; quot ei opus essent, interrogavit, et nemine vidente vel audiente, locum ingressus est, quo servabat parens lanæ glomera, eaque sumens, quibus indigere se aiebat mulier, clanculum abstulit, tulitque illi ad exordien- F dum telam. Placuit autem Deo, ut et pauperi mulieri subventum sit, et sequenti die mater, telam inchoari mandans, non compereret deesse quidquam. Die quadam, dum mater una cum ancillis domo abiens, panis ac cellæ penariæ claves abstulerat, ad fores advenerunt mendici aliquot, eleemosynam rogitantes, videns ipse, nihil eis dari per famulam domi relictam, nec dari posse, quoniam clausa erant omnia, adiit locum, ubi gallina fovebat pullos sex, ac singulos singulis pauperibus impertivit. Mater domum redux istud intelligens, rogavit, cur pullos erogasset : Quia, reposuit, nec decebat, nec sustinebat cor meum, pauperes, eleemosynam flagitantes, abire vacuos; cum autem obserata essent omnia, nec quod daretur esset quidquam præter pullos, hos dedi, daturus eodem modo gallinam, si plures, quam isti, advenissent egeni *e*.

e comprobata; vitæ austeritas. 16 Misit ipsum aliquando Pater cum famulo domestico ad ædes cujusdam agricolæ, ut triticum, quod ad seminandum datum fuerat mutuum (quemadmodum fieri consuevisse diximus a parente hujus benedicti Præsulis) reciperet; vidit

A dit autem, perexiguum atque ad alendos liberos pernecessarium esse, quod isto anno collegerat misellus homo, et nihil prorsus exigens recessit, exponensque patri inopiam pauperis agricolæ, oravit instantissime, ut ejus misereretur, ac remitteret debitum, quoniam oculis ipse conspexerat, quam eo anno parum collegisset, et quam ei necessarium esset ad sustentandos liberos et familiam. Ita factum est, ut pater ad ejus preces lubens condonaret; atque, dum recurrit serendi tempus, triticum ad sementem denuo concessit. Uti hac vice, ita sæpe alias factum esse referunt testes *f* in processu Villanovæ de Infantibus instituto ad ejus beatificationem, ut pater hujusce Servi Dei, eamdem aliis egenis agricolis caritatem exhiberet, triticum, in sementem ipsis datum mutuum, remittens, orante ac persuadente Filio. Erat præterea in tenera ista ætate corporis afflictationibus multum deditus, diebus pluribus, præter præscriptos ab Ecclesia, servans jejunia, ac flagris in sese occulte admodum sæviens *g*. Reperit aliquando mater in cubili ejus flagella; ipse vero vehementi animi ægritudine ac mœrore confectus fuit; fugitavit quippe diligentissime a puero et per totam B vitam, ne vexationes corporis aliave devotionis exercitia peculiaria cuiquam innotescerent.

ANNOTATA.

a *Illustrissimus Coccinus in Relatione ad Paulum V Papam laudata in Commentario num. 10 sancti Pueri humilitatem ita confirmat pag. 648 :* Quod autem venerabilis Vir humilis etiam a puero fuerit, probant testes in processu Castellæ. *Dein subdit eorum nomina :* Joannes Gallego, Catharina Gonzales, Ludovicus Feo, Joannes Ramos, Catharina Garzia; omnes præter Catharinam Garziam examinati authoritate ordinaria. *Per* testes in processu Castellæ *intelligit, ut ipse indicat pag. 712, tum eos, qui ad annos 1610, 1611 et 1612 in viris superstites examinati sunt auctoritate Apostolica Toleti, Burgis, Salmanticæ, Vallisoleti, Madriti, Compluti ac Villanovæ de los Infantes, tum eos, quorum tum defunctorum in iis locis collecta sunt testimonia, ante recepta auctoritate ordinaria. Villanovæ autem anno 1612* prævia monitione et juramento de veritate *fuerunt recepti testes quatuordecim, ut ait idem pag.* C *723, et quantum assequor, nam vitiosa est hoc loco impressio in nostro exemplari, collecta sunt testimonia 35 defunctorum,* qui auctoritate ordinaria de anno 1602 fuerunt recepti.

b *De his et sequentibus ita Coccinus pag. 597 tit.* de Pietate : Testes enim deponunt cum toto vitæ suæ tempore mandatis parentum suorum obedientem fuisse tractando eos in qualibet occasione maxima cum pietate et reverentia, nec non præbendo in quibuscumque suis actionibus egregium populis exemplum ædificationis sanctæque virtutis et quidem de vera scientia in processu Castellæ : *nomina testium :* Joannes Gallego,... qui tempore examinis erat XCV annorum, Ludovicus Feo, ætatis XC annorum; Catharina Garzia ætatis octuaginta annorum et Maria Sanchez ætatis LXXX annorum, qui quatuor sunt examinati auctoritate ordinaria. Alii vero quamplures deponunt de auditu ac de publica voce et fama. *Item pag. 625 tit.* de Veritate : Quam perfectissimam habuisse venerabilem Virum, credimus satis probari posse ex testibus sæpe repetitis, qui deponunt de pueritia videlicet, quod fuit subditus parentibus in exordio vitæ suæ cum omnibus exercitiis pietatis, et ut eorum vocabulo utamur, Christianitatis, et omni virtutum genere et humilitate, qua adeo excellebat, ut omnibus eum alloquentibus, et iis, qui cum eo negotia peragebant, esset admirandus, qui etiam gratias Deo propterea agebant. A. M. SALONIO.

c *Coccinus pag. 533 :* Adhuc enim Puerulus jentaculum sibi datum [cum] gimnasium peteret, inter pauperes dividebat, et modo sagum, modo thoracem, nonnumquam pileum, caligas et pallium, quasi alter Joannes eleemosynarius, qui adhuc juvenculus eadem agebat, ut habetur in ejus Vita cap. VII, pauperibus erogabat, ita ut nudus paternam in domum reverteretur. *Testes, quos citat, dabimus ad lit. seq.*

d *Coccinus ad hæc et ad ea, quæ narrat Salonius infra num. 16 :* Messsoribus paratum cibum inter pauperes spicam colligentes partiebatur, et triticum recepturus a rustico, cui accommodaverat, viso filiorum illius numero, cognitaque indigentia, benigne donavit. *Ita ille pag. 533, et tum his tum litera præcedenti recitatis subdit :* Hæc probantur per testes de publica voce et fama et de auditu a majoribus, quos satis probare, non est ambiguum, cum agatur de re antiquissima ex E supra deductis, ita in processu Castellæ *(testes quorum hæc dat nomina :)* Maria Sanchez ætat. LXXX annor.; Alphonsus Garzias ætat. XC annor.; Anton. Martinez ætatis LXXX annorum; Agnes Gonzales ætatis LXXX annorum; Gundisalvus de Polo ætatis LXXX annorum; Joannes Sanchez ætatis LXX annorum; Joannes Fernandez ætatis LX annorum; Christophorus Thomas ætatis LXX annorum; Gundisalvus Camero ætatis LXXXVIII annorum; Beatrix Lopez ætatis LXX annorum; Helena Lopez ætatis LXXXIII annorum; Andreas de Busto ætatis LXIV annorum; Maria Lopez ætatis L annorum; Lucia Perez ætatis XC annorum; Ludovica Lopes ætatis LXXX annorum; Barnabas Gonzales ætatis LXXXVIII annorum; Lucia Martines LXX annorum. *Ac demum ita pergit :* Qui omnes præter Mariam Lopez fuerunt examinati authoritate ordinaria.

e *Coccinus pag. 536 allegans ex processu Castellæ testes duas Mariam et Helenam Lopez dicit :* Sanctum Puerum, cum domi solus quadam die remansisset, et quid egenis distribueret non deberet *, unicuique dedisse pullum glotiæ, et reverlenti matri dixisse, ut imposterum eleemosy- F nam pauperibus distribuendam domo egressura relinqueret; quæ cognoscens eleemosynam de pullis factam, valde gavisa est, et exinde eleemosynas, quas Puer faciebat, videre se dissimulavit. *Ex his et aliis supra deductis infert, eleemosynam a sancto Filio familias factam non esse absque consensu matris, imo nec patris, ac proin commendandam non reprehendendam.*

* *l.* haberet

f *Hos inter verisimiliter fuerunt aliqui vel forte omnes, quos ex Coccino recensui ad lit.* d.

g *Huc spectant, quæ memorat Coccinus pag. 587 verbis sequentibus :* Puer eleemosynam faciebat, et etiam in servitutem redigebat mediantibus flagellis corpus suum. *Dein, paucis interjectis, testes nominat Ludovicum Feo, Catharinam Gonzales, et Alphonsum Garziam ex processu Castellæ.*

CAP. III.

A. M. SALONIO.

CAPUT III.

Liberales artes ac theologiam discit et illas docet magna ingenii ac pietatis fama.

Studia feliciter cœpta Compluti, Cum attigisset annum ætatis decimum quintum aut decimum sextum, parentes indolem felicem ac sanctas animi propensiones, quas præerebat probus Filius, considerantes, certam insuper, quam faciebat spem, fore ut, si mitterent ad academiam, ubi florent litteræ, vir evaderet plane insignis, statuerunt rite ac decenter dirigere ad Complutensem, unam ex maxime
a præclaris ac famosis totius Hispaniæ *a*. Illuc adveniens, [instructus] tum optimis linguæ Latinæ rudimentis, quæ ex solo patrio afferebat, tum acumine et ingenii gratia, quibus a Deo et natura ornatus fuerat; adjutus demum cælesti favore
B per orationes [obtento] factus est exiguo tempore linguæ et eloquentiæ Latinæ Magister, multumque etiam profecit tam in artium liberalium, quam in sacræ Theologiæ studiis. Dedit illic magnæ in litteris doctrinæ indicia, et, quod pluris æstimandum, talia virtutum, præsertim animi de-
b missi, pudici atque in res divinas intenti *b* exempla, ut, quotquot Compluto Villanovam contendebant, referrent ad parentes ejus et cognatos, Filium ipsorum reputari atque æstimari inter præcipuos, qui id temporis studiis operam dabant, ac opinione virtutis et scientiæ in ea academia excellebant.

mortuo patre, interrumpit; xenodochium instituit; 18 Cum annos natus esset octodecim, obiit pater ejus Villanovæ, mox, ut probum decebat Filium, illuc abiit [rebus] consulturus et matri futurus solatio. Adveniens didicit, patris testamento præter alia sibi ut primogenito, relictam esse domum, quam idem [pater] suæ contiguam ipsi ædificaverat, ut, finito studiorum cursu, Villanovam reversus inhabitaret. Visa donatione sibi a patre supra hereditatem facta, oravit matrem, ut domus ista cubilibus ac supellectile instrueretur, et in xenodochium pauperibus ac peregrinis cederet: Mihi enim, inquit, a Domino providebi-
C tur, unde vivam. Mater ad ejus obtestationes domum cubilibus et supellectile instruxit et in xenodochium convertit; ipse vero ex reliqua patris hereditate redditibus donavit, idque testamento
c sancivit *c*. Atque ita sustentatum est, ac sustentatur etiam hodie, vocaturque xenodochium Archiepiscopi Valentini. Pauperes ægroli, qui eo confugiunt, curantur magna solicitudine; qui vero mo-
d riuntur, honorifice et solitis cum precibus *d* sepeliuntur. Personæ autem istinc hocce tempore Valentiam adventantes memorant, quod, postquam instituti cœperit examen de vita ejus, sanctitate, ac miraculis, infirmi omnes, eo advenientes, et se illi devote commendantes, sanitatem recuperent, adeo ut vix aliquis moriatur.

Complutum reversus 19 Dum Complutum rediit ad prosequenda
e studia, jam a Cardinale F. Francisco Ximenio *e* archiepiscopo Toletano erectum fuerat collegium ejus academiæ maximum, S. Ildephonsi nomine insignitum; quod, ut bonum sortiretur initium, curavit ille, ut primi collegæ et iis essent studiorum alumnis, qui id temporis ibidem optimum nomen obtinebant majoremque in virtute et litteris opinionem. Eapropter magistros consulebat et personas in scholis istis graviores. Fuit hujus- D
f cemodi testimonium *f*, quod unanimi voce ab omnibus datum est de doctrina et virtute patris don Thomæ, confirmatumque per id, quod ipse abunde demonstravit in concertatione sua et concursu, ut mox Cardinalis absque ulla difficultate collegii sui alumnum *g* nominarit.

g *primarii collegii alumnis adscribitur;* 20 Tantum illic in omni virtutum genere præbuit exemplum ceteris collegii alumnis, ut don frater Joannes Mugnatonius, episcopus Segobricensis, in narratione, quam scripsit de vita ac sanctitate hujus Servi Dei (cujus mentio facta est primo capite) magister Joannes de Vergara, vir inter celeberrimos eruditione et dicendi præstantia, quos habuit ista universitas, quique eadem tempestate isto in collegio etiam vivebat, cernens pietatem, devotionem, animi ad cælestia conversionem, sanctosque mores probi istius collegii alumni Thomæ a Villanova, de iis (res notatu digna) publice sermonem institueret, et in concionibus suis proponeret ad exemplum, summa cum audientium admiratione, tamquam si verba faceret de Sancto jam tum canonizato. E

artium magisterio ornatus 21 Finito studiorum cursu, gradum fecit ad artium magisterium, et theologiæ licentiam; ac mox, quia tam nota ac evidens erat singularis ipsius eruditio, in insigni illa academia artium cathedra donatus est anno millesimo quingentesimo decimo quarto, ætatis suæ circiter vigesimo sex-
to *h*. Logicæ ibidem ac philosophiæ cursum prælegit magna scholam [frequentantium] æstimatione et oblectatione fructuque audientium, non minus virtutem eos edocens quam litteras. Satagebat præprimis excitare in ipsis studium ad frequentem Sacramentorum usum, ad humilitatem, modestiam, honestatem et ad avocationem a rebus temporalibus, virtutes, quæ in hominibus litteratis scientias multum ornant, et mirabiliter illustrant. h

summa omnium commendatione 22 Ita autem duabus istis præsertim humilitate et mansuetudine excelluit, ut (quemadmodum refert supradictus don Joannes Mugnatonius in citata narratione) nec cum esset discipulus coram magistris aut aliis studiosis, nec cum esset magister inter auditores suos, nec cum præsideret aut argumentaretur in aliquibus actibus, audita sit ex ipso vox ulla adversus doctores alios vel magistros, quæ vel in minimo læderet quempiam. Neque umquam in ipso observata est seu in voce seu in agitatione manuum aliqua perturbatio, F sed modestia semper et habitus corporis valde religiosus, quibus usque adeo erat ædificationi omnibus, ut cum ipse os aperiret (quamvis laicus adhuc et juvenis atque collegii dumtaxat alumnus) verba ejus sufficerent, ad compescendos tumultus omnes, qui exoriri nonnumquam solent in exercitationibus ac concertationibus scholasticis, præsertim inter artium peritos et cathedræ candidatos in suis disputationibus. Adeo ob humanitatem suam et mansuetudinem erat in amoribus apud omnes tam magistros quam studiorum alumnos, ut simultates ac dissidia multa, quæ per graviores stius academiæ doctores componi non poterant, ipse per amorem et venerationem, qua erat apud omnes, perque prudentem agendi modum componeret ac sedaret.

docet; ad Salmanticam universitatem invitatus, 23 Eo, quo docuit, studiorum cursu plures nactus est discipulos, atque inde multi, facto ingenti progressu, prodierunt. Alvarus Gomecius in Historia, quam scripsit de fundatore ejusdem Complutensis universitatis, Cardinale fratre Francisco Ximenio, inter viros insignes, qui in ea litteris floruerunt, eamque bono nomine suo illustra-

A strarunt, collocat patrem don Thomam de Villanova, et inter præclara ingenia i, quæ ex ejus cursu prodierunt, refert magistrum Ferdinandum de Enzinas, et patrem fratrem Dominicum Sotum, cui tantum debent theologi omnes k. Usque adeo celebris fuit ille boni patris nostri don Thomæ cursus, ut, cum eo, quo absolutus fuit, tempore vacaret Salmanticæ l cathedra philosophiæ naturalis, rector ac magistri præclaræ illius universitatis, moti insigni ejus æstimatione ac nomine, nemine repugnante, nec ipsi petenti eam designarint m, et cupidi Virum adeo præstantem acquirendi scholis suis, invitari ipsum jusserint, ut occuparet, offerentes conditionem optimam et fructuosum salarium.

gratias agit et de vitæ statu deliberat.

24 Amplas ipsis gratias egit pater don Thomas de exhibitis sibi favore ac benevolentia, cum eum motu proprio, nec rogantem, nec repugnante aliquo, invitarent. Collationem tamen illam non admisit; quia evoluto anno, quo ipse, ut diximus, Compluti prædicto cursui finem imposuit, millesimo quingentesimo decimo sexto et ætatis suæ intra vigesimum octavum et vigesimum nonum, pleno conatu orationi ac spiritualibus B exercitiis, quibus quamquam usus fuerat semper, majore tamen fervore ac spiritu id temporis sese addixit, quoniam se jam expeditum cernebat et liberum ab omni studiorum genere et contentione scholastica. Vacavit autem ea tempestate magnis jejuniis, frequenti orationi, et tot, quot poterat, eleemosynis ad obtinendum a Domino, ut is dirigeret, ac demonstraret, quo in statu, an in clero, an in Ordine religioso, ei pefectius et ad majorem animæ suæ fructum, atque bonum proximi deserviret.

ANNOTATA.

a *Super anno, quo missus est Complutum, Hispanis* Alcala de Henares, *nonnulla annotavi in Comment. prævio* § 3.

b *Ita interpretatus sum vocem Hispanicam* recogimiento, *quæ, uti et* recogido, *recurrit frequenter in his Actis a verbo* recoger *Latine* colligere *vel* recolligere, *quamque, ut variam mihi visa est habere significationem, etiam vario modo Latine reddidi.*

C c *De obitu parentis ac xenodochii constitutione videri potest Comment. prævius* § 3. *Sed Salonio dicenti xenodochium institutum fuisse* pauperibus ac peregrinis, *utcumque dissonant instrumenta alia; certe verba ejus quoad personas restringunt. Bulla canonizationis sic habet :* Integrum patrimonium virginibus alendis addixit : quo illis erectum fuit xenodochium *etc. Inter sex Vitæ compendia, Seriei actorum in canonizatione inserta, primum* Hospitale pudicarum mulierum *vocat; alterum :* Virginibus pauperibus fœminis alendis, *tertium,* Nobilibus pudicis pauperibus fœminis; *quartum* Egenis virginibus; *quintum :* Nobilibus fœminis; *sextum :* Virginibus; *Compendium Ms. ex bibliotheca Angelica Ordinis S. Augustini Romæ :* Hospitale perpetuum pauperum pudicarum mulierum. *His consonat Coccinus pag. 601, ac reliqua subnexis testium nominibus firmat :* Eandem, *inquit,* pietatem venerabilis Vir exercuit in patriam; cum enim pater moriens quasdam ei domos in oppido Villanovæ reliquisset, ad illud se contulit ex universitate Compluten., matremque rogavit, ut easdem ditaret, nec non cubilibus instrueret, ut in hospitali pauperum mulierum oppidi Villanovæ converterentur, atque ita mater ad preces Filii, nedum cubilia cum omnibus necessariis comparavit, ubi fuerunt recoitectæ et usque in hodiernam diem recolliguntur dictæ pauperes mulieres, sed etiam redditus pro reparatione loci reliquit. Hoc probant testes in processu Castellæ.... videlicet Ludovicus Feo,... Catharina Garzia,... Mariana Sanchez,... Gundisalvus Camero,... Petrus Garzia,... Ferdinandus Busto,... omnes præter ultimum examinati authoritate ordinaria. *Hinc sequitur, non omnibus promiscue pauperibus institutum fuisse xenodochium istud; sed feminis dumtaxat Villanovanis, et forte non nuptis, imo juxta aliquos, nobilibus : nisi lapsu temporum immutata fuerit institutio.*

A. M. Salonio.

d *Hispanice* con sus sufragios.

e *Consule Annotata ad Mugnatonium litt.* g *et seqq.*

f *Hisp.* informacion.

g *Hisp.* Colegial suyo.

h *Adi, si lubet, Commentarium prævium num. 26 et seqq.*

i *Hisp.* entre las habilidades.

k *Adi Annotata ad Mugnatonium lit.* i. E

l *Hæc et quæ sub initium sequentis num. narrantur, discussa sunt in Commentario prævio num. 32.*

m *Hispanice* se la proveyeron por claustro.

CAPUT IV.

Institutum Eremitarum S. Augustini amplectitur; habitum induit Salmanticæ, in tyrocinio virtutibus excellit.

Post seriam deliberationem

Exaudivit Dominus Servi sui preces, eaque erga ipsum usus benignitate ac misericordia, qua illuminare consuevit ac dirigere eos, qui toto corde se ipsi commendant, et sincere eum invocant, suggessit, ut statum religiosum, tamquam magis congruum propensionibus animi ejus ac sanctis desideriis, eligeret; et ubi (nisi ex negligentia sua et culpa amittat religiosus) magna tranquillitate et securitate animæ datur frequentior ad Deum accessus. F Post factam magna animi attentione ac deliberatione status electionem, cum natura sua esset prudentissimus et amans mediocritatis, cupidusque simul amplecti vitam apostolicam, in qua expeditus rebus temporalibus Deo se totus consecrare posset, ac per dotes, sibi ab eodem Domino concessas, utilem quoque se exhibere proximo, magna cura et singulatim admodum inquisivit in Regulas, constitutiones, cærimonias et consuetudines, quæ in qualibet Religione observantur. Uno circiter anno, priusquam Compluto discederet, eo se occupavit, multo conatu electionis, istius successum Domino semper commendans, animi quoque sensa ac desideria communicans cum primariis aliquot viris religiosis, amicis suis intimis, magni ingenii ac prudentiæ hominibus, quorum monitis et consiliis uteretur tamquam ducibus ad obtinendum successum in deliberatione, cujus animæ suæ tantum intererat.

26 Adhibita omni hujuscemodi diligentia, intra vigesimum nonum ac trigesimum ætatis suæ an-

A. M. Salonio. *Ordini S. Augustini se mancipare statuit,*

annum, cum ipsi Ordo sancti patris nostri Augustini valde congruus videretur suis desideriis et propositis, tum quod gloriosissimi hujus Doctoris Regula (quamvis tales sint omnes) tam sancta esset, tam recte ordinata, tamque accommodata ad perfectionem euangelicam et vitam sanctorum Apostolorum, qui primi Ecclesiæ Religiosi extiterunt; tum quod hujus Ordinis observantia in medio bene temperato consisteret; quippe nec adeo gravis aut rigida, ut viribus ejus impar esset, nec adeo libera aut dissoluta, ut esset imminutura ejus devotionem, illi se mancipare determinavit. Itaque certior factus insignis disciplinæ et observantiæ religiosæ, quæ vigebat in domo sancti patris nostri Augustini Salmanticæ, relicta universitate Complutensi et re qualibet, ad quam in ea, vel in quacumque alia aspirare posset, Salmanticam perrexit, Ordinis nostri petiturus habitum.

et conscio nemine cognatorum,

27 Propositi hujus conscium vel participem fecit neminem consanguineorum, ne propriam quidem parentem, licet amaret ac veneraretur plurimum: quia, ut ipse in concionibus aiebat sæpius, raro in rebus ad Dei obsequium pertinentibus bonum consilium dant amici secundum carnem et sanguinem: sed contra locis pluribus eos quoad res spirituales proponit sacra Scriptura ut consuetos et manifestos earumdem inimicos. B Patuit abunde in hoc casu; quandoquidem mater hujus Servi Dei, quamquam tam bene Christiana, tam spiritualis ac devota mulier, ut primo capite dictum est, dum immutationem status, a Filio religiosum Ordinem amplectente factam, intellexit, ostenderit, moleste id ferre sese, et quærere proprium matris commodum *a*, ac renuntiari illi jusserit, volupe sibi fore admodum, quoniam religionem amplecti volebat, faceret id in conventu Ucleciendsi Ordinis S. Jacobi de Spatha *b*, quia illic sibi propiorem haberet, et ipse eam aliquoties inviseret. Hinc tutius fuit, quod fecit Dei Servus, opus vocationis suæ mandans exsecutioni, consulto consanguineorum nemine, et viam, ad quam ducebat Deus, ingressus, nemine conscio consilii.

habitum induit Salmanticæ

28 Summam religioso admodum isti conventui per adventum suum ac sanctum desiderium attulit voluptatem ob æstimationem et nomen insigne jam Salmanticæ acquisitum, ut vidimus præcedente capite. Itaque cum Priori et patribus illius domus præcipuis perspectum esset, repentinum C ejus non esse propositum, sed bene deliberatum ac Domino commendatum, collectis conventus suffragiis pro usu et consuetudine Ordinum religiosorum, habitum sacri Ordinis sancti patris nostri Augustini dedere ipsi anno millesimo quingentesimo decimo sexto, mox post Primam *c* festo die præsentatæ in templo beatæ Mariæ Virginis. Quippe, qui a teneris huic sanctissimæ ac purissimæ Virgini fuerat devotissimus, eamque ut præcipuam patronam et advocatam elegerat, et per cujus manus tot gratias ac beneficia, sibi a benedicto ejus Filio collata fuisse agnoscebat ac profitebatur, uti debebat, sperabatque conferenda deinceps, voluit Domino se offerre, ac ejus consecrare sacro in sancta religione obsequio, eo ipso die, quo festive recolit Ecclesia lucem illam tam sanctam ac piam, qua oblata fuit in templo Hierosolymitano Virgo clarissima.

Virtutes ejus

29 Tanta erat humilitas, devotio, obedientia, conversio ad Deum, et silentii observantia, quam Religiosus tenuit semper, seu novitius esset, seu votis obstrictus, ut mirabundi Prior ac D patres monasterii, quamquam ipsimet pro majori parte pii admodum essent, atque ipsa domus flos observantiæ, rubore suffunderentur, cernentes, quam evidenter in sacra militia Tyro isle præcelleret. Virtutes autem, quas prioribus istis annis colebat præ ceteris, sibique comparare satagebat tamquam totius vitæ spiritualis solidissima fundamenta, eæ fuerunt: Prima (sicut referunt illius temporis patres seniores) oratio continua; altera, frequens et valde attenta lectio librorum sanctorum ac piorum, Operum præsertim S. Bernardi, cui multum devotus, et sicut ex concionibus et colloquiis deinde patuit, similis valde fuit ingenio ac spiritu; tertia, solitudo et silentium adeo eximium, ut integro tyrocinii anno loquentem non viderint, nisi cum interrogaretur, atque etiam tum paucis admodum verbis responsum concludebat. Unde (sicut iidem seniores religiosi, et quicumque ipsum noverunt, memorant,) per totum vitæ decursum habitus ipsi remansit servandi stricte silentii, loquendi duntaxat, ubi necesse erat, et adamandi solitudinem atque intra claustra cubiculi secessum. E

præcipuæ in tyrocinio,

30 Quarta [virtus] erat (in quam multo studio incubuit) magna suæ voluntatis cum superiorum voluntate consensio. Ea virtus sedem sibi reperit aptissimam in benedicto Tyrone; quoniam indole sua erat humilis, candidus et corde purus. Conducit namque et sæpe juvat multum indoles bona ad comparandas virtutes in statu, quem quis amplectitur, requisitas. Atque ita, quoniam Dei Servus natura sua erat modestus, humilis, patiens, ac puro et sincero animo ornatus, mox propriæ voluntatis submissio et vera obedientia, virtutes scilicet, in quibus sita est pars præcipua et summa viri bene religiosi, illi adhæserunt et ingentes apud eumdem egerunt radices. Fulserunt illæ multum in hoc benedicto Religioso. Quem enim Vir triginta annos natus, magna opinione ac fama artium magister et theologiæ licentiatus, vir, qui tanta cum laude atque applausu docuerat in tam insigni academia, qualis est Complutensis, quique philosophiæ cathedram Salmantinam, nemine obluctante, oblatam abnuerat, [quem, inquam, Vir talis] *d* non debuit peculiari ac ingenti percellere admiratione, dum visus est in omnibus humilitatis officiis, quibus probari et exerceri solent nostri Ordinis tyrones, tanta alacritate primas sibi partes vindicare, ut ceteros novitios pudore afficeret? F

abstinentia et corporis castigatio.

31 Hanc aliasque sanctæ istius animæ virtutes comitabatur abstinentia continua et in victu temperantia; quippe non solum jejunia Ordinis eodem rigore, quo quæ ab Ecclesia præscripta sunt, servabat; verum etiam alia plura, quæ de gratia et facultate superioris pro sua devotione assumebat: usque adeo, ut e tribus anni partibus binas severo jejunio transigeret; ceteris, quibus non jejunabat, diebus idem, quod reliqui de conventu comedebat, valde tamen temperanter, majorem propositi cibi portionem pauperibus relinquens. Affligebat similiter corpus et rationi reddebat valde subditum, brevi somno, eoque ab omni commoditate valde alieno, illud conterens, ac paucas horas quieti indulgens. Consuetus ei lectus erat culcita straminea cum duobus stragulis, tempore autem Adventus et Quadragesimæ solæ tabulæ. Et quid hoc tantum est *e* comparate ad id, quod post videbimus, ubi jam ætate gravior et archiepiscopus erat? Hæc fuere vitæ religiosæ rudimenta, et super hæc fundamenta tam amplum

A plum sanctimoniæ ædificium exstruxit, in iisdem toto vitæ decursu constans virtutibus, in iisdemque se perficiens diebus singulis. In hisce omnibus haudquaquam curabat Dei Servus oculos eorum, qui solicite ejus opera observabant *f* : quia neque hoc, neque ullo vitæ suæ tempore, aliud intendebat umquam, quam ut Domino Deo placeret; verumtamen probe admodum perspiciebant universi has aliasque virtutes ejus et dona Spiritus sancti, quæ tam peculiariter in omnibus ejus actionibus elucebant.

ANNOTATA.

a *Hisp.* mostro disgusto y interes de madre.

b *Pennottus in Historia Ordinis Canonicorum Regularium lib. 2 cap. 31 hunc locum designat, ni fallar, verbis sequentibus :* In civitate et diœcesi Hispalensi multa sunt collegia Canonicorum Regularium S. Jacobi de Spata sub D. Augustini Regula militantium. Primum S. Jacobi in oppido, quod dicitur Ucles sive Uncles. *Dein quinque alia recenset,* quæ omnia præfato conventui B de Ucles subduntur. Canonici vero dictorum locorum insignia Ord. S. Jacobi in vestimentis deferunt.

c *Id est, post, decantatum primam ex minoribus Horis divini officii. Porro de anno ac die, quo sacrum habitum induit, dicta sunt nonnulla in Comment. prævio num. 33 et seqq.*

d *Meminerit lector quotiescumque occurrunt voces ad hunc modum uncis inclusæ, a me fuisse interjectas claritatis causa; sicut monui in Commentario prævio num. 126. Sane nullibi molestior mihi fuit interpretatio, quam hoc et sequenti numero, ex quo mox dabo unum et alterum specimen.*

e *Si forte male assecutus sum hic sensum auctoris, en tibi verba Hispanica :* Y que mucho, para lo, que acerca desto veremos adelante siendo ya de edad y Arçobispo.

f *Neque hic interpretationi meæ fido ; verba Hispanica hæc sunt :* Muy descuydado andava este Siervo de Dios en todo esto de los ojos, que con cuydado le miravan a las manos.

C

CAPUT V.

Solemnem professionem nuncupat; sacerdotio initiatur ; proficit in exercitio virtutis.

Solemni professione emissa.

Exacto tyrocinii ac probationis anno, solemnem statim juxta morem Ordinum religiosorum professionem emisit anno millesimo quingentesimo decimo septimo festa die gloriosæ virginis et martyris Catharinæ *a*. Hanc autem emisit ingenti cum pietate ac lacrymarum profusione præ gaudio ac solatio, quod isto in actu percipiebat et experiebatur anima ejus, videntis se jam prorsus oblatam et Domino Deo consecratam hostiam. Solemnibus votis adstrictus nihil quidquam amisit devotionis, attentionis ad res divinas, humilitatis et obedientiæ, quas coluerat probationis anno. Contra existimans (uti vere res est) quod professus ad majorem perfectionem, et in omnibus emendationem teneretur; cœpit majure conatu ad majus fratrum exemplum eas exercere omnes, acsi tum primum viam istam ingrederetur. A. M. SALONIO.

mirabili caritate

33 Claustri angustiæ, quæ novitiatus anno in Ordine nostro servantur, spatium non permiserunt, ut, dum erat novitius, palam faceret eam magnæ pietatis ac commiserationis excellentiam, quam tota vita tam propriam sibi habuit et quasi a natura inditam. At vero ubi facultas ei data est, prout datur professis, ad perfectam ætatem provectis, visitandi infirmos, inserviendi senibus, et exercendi liberius misericordiæ opera, hisce omnibus, quantum potuit, se addixit, præsertim infirmorum obsequio, cui, seu subditus esset seu superior, plurimum deditus fuit semper, ut memorant, quotquot eum noverunt. Quamvis autem nec ex officio valetudinarii cura ipsi incumberet, nec ex superioris mandato ad eam obligaretur; solo tamen Spiritus sancti interiore instinctu, et misericordiæ affectu, quo dirigebatur ac movebatur ejus voluntas, invisebat ægrotos communiter, cibum ipsis manu propria porrigebat, sternebat lectum, sordibus eos purgabat, E amice fovebat, et, quo poterat obsequio, prosequebatur.

ægris inservit.

34 Siquis ipso indigeret ad obsequium qualecumque, ut ut abjectum et humile, mox ubi intellexerat, tanta caritate, celeritate et alacritate vultus accurrebat, ut in fronte ejus facillime adverti posset inhabitans ejus animam Dei Spiritus, moderansque actiones istas omnes, et pietatis exercitia. Amicis suis persuadere conabatur, ut in eadem misericordiæ opera incumberent, tamquam in modum certissimum ad conciliandum sibi Deum, et in ejus amore proficiendum. Atque per hanc pietatem suam usque adeo carus ægrotantibus, ac desideratus erat omnibus, ut, cum ad valetudinarium accedentem cernerent vel audirent, intrare illuc angelum arbitrarentur, afferentem sibi præsens *b* solatium ac salutem. b

Sacerdotio initiatus.

35 Huic officio, recens per vota solemnia Ordini nostro adstrictus, navabat operam, eidem haud illubenter navaturus semper. Sed, quoniam ad altiora Ecclesiæ suæ ministeria et ad majoris momenti misericordiæ opera elegerat ipsum Deus, F constituit divina Providentia, ut superiores attendentes ejus ætatem jam maturam, doctrinam ac eruditionem, qualem vidimus præcedente capite, pietatem et sanctitatem tam manifestam, jusserint eum statim initiari sacris Ordinibus, ut per [sacrosancta] Sacrificia allaboraret communi Ecclesiæ bono, animarum solatio, proprioque suo profectui ac merito : atque ita post elapsum a votorum nuncupatione annum sacerdos inauguratus est, habens annos ætatis triginta duos completos *c*. c

Primitias Deo offert festo Nativitatis Domini.

36 Primum Missæ sacrificium fecit festo sanctissimæ Nativitatis Redemptoris nostri Jesu Christi, et gloriosissimi partus Reginæ angelorum, quam a teneris annis tantopere amavit. Quanta pietate, quo spiritu et quot lacrymis primo isto die Rem divinam peregerit, tum quia erant primitiæ operis ac ministerii adeo sublimis, quale est, in quo creatura tam vilis ac misera, qualis est homo, manibus tenet ac divinorum vi verborum præsentem sistit Regem gloriæ, coram quo contremiscunt supremi cælestis hierarchiæ Seraphini; tum propter circumstantias diei, pleni misericordiarum erga homines, et incitamentorum ad devotionem

ac

A. M. SALONIO. ac teneritudinem, inde facillime eruitur, quod, quamdiu vixit, secundum testimonia, data ab iis, qui ipsum dein cognoverunt, ejusque obsequio addicti fuerunt, in Mysteria hujusce festivitatis piissime fuerit affectus: quippe affirmant ii omnes, fassum esse Dei Servum, quod sacro isto die præcipui animæ suæ a divina manu concessi fuerint favores.

insignis erga hoc Mysterium

37 Magno propterea conatu ad ipsam sese præparabat semper ac disponebat: ita quidem, ut, non tantum dum in religioso cœtu vivebat, verum etiam dum jam archiepiscopatum tenebat, juxta ritum Ordinis nostri observaret sacrum adsventantis Domini tempus [incheando] a festo Sanctorum omnium, atque eodem rigore a cibis abtineret, quo bene Catholici, et in Dei timore constantes, ab iisdem abstinere solent tempore pii ac sancti quadraginta dierum jejunii. Cum advenisset piissimæ hujus festivitatis dies, in duabus prioribus Missis (prout iidem referunt) recitans [hymnum] Gloria in excelsis Deo, ea sacra nocte per angelos decantatum, et utriusque Euangelium, complectens gloriosissimum cælorum Reginæ partum, adventumque ac adorationem fortunatissimorum pastorum; verba item ista Præ- B fationis: Quia per incarnati Verbi mysterium, tanto concitabatur interius affectu, tantam profundebat lacrymarum vim, ut, cohibere eas nequiens, non exiguo temporis spatio desistere cogeretur, imo aliquoties sensibus alienatus, corpore immotus, animoque in Deum raptus persisteret.

devotio 38 Equidem paulo post ejus obitum audivi ex P. F. Jacobo Montiel *d*, qui ei fuit a sacris confessionibus, P. F. Joanne Sierra, qui post fuit episcopus Bosensis *e*, binis domus beatæ Mariæ de Succursu *f* viris religiosis, ac dein ex magistro Joanne Porta boni admodum exempli sacerdotis *g*, qui apud ipsum visitatoris munere functus est, quod, dum duas illas Missas celebrabat, ex claritate ac splendore, quem venerabilis ejus facies projiciebat, optime detegeretur, quid anima ejus intus sentiret, quidve Deus cum ipsa communicaret. Duo ista sancta Sacrificia peragebat Archiepiscopus in sacello domestico, coram uno dumtaxat aut altero e familiarioribus, quos jam nominavi. Solemne [Sacrum] primis annis publice dicebat in ecclesia sua, comprimens tum temporis et ope- C riens, quantum poterat, jam dictos animæ motus et affectiones. Evitabat quippe semper studiose, ne perciperentur ac propalarentur peculiares, quos a divina manu obtinebat, favores. Sed annis dein sequentibus, quia ne in solemni quidem Sacro id, quod sentiebat anima recitantis Gloria in excelsis Deo, et verba illa Præfationis: Quia per incarnati Verbi mysterium etc., ita occultare valebat, quin adverteretur clare a ministris, et ab iis, qui ipsi assistebant ad aras, a publica Rei divinæ celebratione abstinuit, ac trinum Sacrificium in sacello domestico perfecit, præsente uno aut altero tantum e supra dictis familiaribus.

divinis favoribus compensatur.

39 Quantum vero gaudii perciperet anima Servi Dei in ista festivitate, quidve persentisceret ejus spiritus ex mirabilibus ac piissimis illius noctis sanctissimæ mysteriis, optime manifestant sermones, quos super hoc solemni die nobis reliquit. Licet enim in omnibus, qui a sancto Antistite [conscripti] hactenus in lucem prodierunt, clarissime dignoscantur animæ ac spiritus ejus dotes, in [sermonibus] tamen nati Redemptoris nostri notabilis elucet pietas et teneri amoris sensus. Ita fatentur, quotquot hos perlegerunt, asse- D runtque vix sine lacrymis posse perlegi. Hisce aperte demonstrat, quam verus exstiterit sancti Bernardi Discipulus, quamque insignem progressum fecerit in lectionibus, quas anno tyrocinii ex piissimo illo doctore desumpsit: quoniam ambo tam pie senserint, et eo spiritus fervore scripserint de Christi Redemptoris nostri nativitate ac benedictæ Matris ejus glorioso partu. Eodem pietatis sensu et fervore spiritus recolebat semper festum hunc diem ac Missas ejusdem sacræ festivitatis peragebat sanctus Antistes, quod certissimum est testimonium ejus [pietatis ac fervoris] quem sensit, dum eodem die primum fungi cœpit sacerdotis officio, et qui diebus singulis in ipso, ut vero Dei Servo, auctus et perfectus est semper

Cura animæ a suscepto sacerdotio,

40 Magna fuerat semper, ut vidimus, animi ejus in Deum conversio; at postquam se sacerdotem conspexit, ac die quolibet ad mensam Domini sui invitatum, tanta fuit, ut esset admirationi. A tempore, quo scholas frequentabat, mos ipsi erat, quotidie examinare animum et in judicium vocare ante tribunal propriæ conscientiæ, exploraturus, quem eo die fecerat progressum. Idem exercitium continuavit professus vitam re- E ligiosam, at majore cura ac rigidiore inquisitione factus sacerdos. Aiebat quippe sæpius: « Sacerdos, qui, quotidie Rem divinam faciens, » se meliorem et indies perfectiorem non experi- » tur, haud bono in statu est, malum indicium [est illi.] » In hujusce confirmationem adducebat doctrinam sancti Bernardi: « In via Domi- » ni *h* non progredi, regredi est. » Itaque quotidianum istud conscientiæ examen magna cum solicitudine adhibebat ipse, et tamquam magni momenti ac multæ utilitatis exercitium animæ, profectum suum desideranti, valde suadebat commendabatque. Hac via consuetudinem duxit, nullam amittendi totius diei partem, nec tempus ullum, quod non esset impensum seu proprio seu proximi cujusdam bono.

fuga otii,

41 Numquam vel ipse alterius vel alter ipsius cellam introibat, nisi cogente fraterno amore: quæ autem paucis pertractari atque ad cellæ ostium expediri poterant, stans istic conficiebat; dimittebat eum, qui alloquium petierat, moxque ad consuetam revertebatur solitudinem, qua tantopere delectabatur. Notissimum id erat per uni- F versam provinciam Castellanam, estque etiam hodie inter viros religiosos, per relationem seu traditionem, acceptam ad aliquot illius temporis senioribus; numquam [scilicet] visum fuisse P. F. Thomam, sive otio vacantem, sive cum aliis fratribus sermones conferentem, sed semper vel occupatum in sacro aliquo opere caritatis, vel cella inclusum. Aversabatur religiosum, quem otiosum conspiciebat, vagantemque per ædes, aut tempus terentem sine fructu. Huic ut remedium afferret, studebat diligenter, impediebatque, dum præerat; et, dum subditus erat, fraterne reprehendebat, vaticinans fore, ut pessum iret, qui vitium istud non corrigeret.

amor erga omnes, reverentia in superiores.

42 Magna animi sinceritate diligebat omnes in Domino, honorabat omnes, præsertim sacerdotes: si cui dissidium esset cum fratre, dolebat ipse vehementer, moxque, ut Angelus pacis, conabatur animos componere et ad veram ac religiosam reducere amicitiam. Reverebatur summopere superiores suos, existimans, se in eorum quolibet præsentem habere verum animarum præsidem ac moderatorem, Dominum nostrum Jesum

A sum Christum. Licet autem in omnes sese extenderet ejus caritas et amor; non omnibus tamen sua consilia patefaciebat, aut præbebat sese familiarem, sed secessus [dumtaxat] et rerum cælestium studiosissimis; nec his etiam omnibus, sed paucis ac magis congruis indoli et conditioni suæ.

ANNOTATA.

a *In Comment. prævio ista discussa sunt num. 35 : operæ pretium tamen fuerit addidisse pauca verba Coccini pag. 604 :* Circa autem obedientiam venerabilis Viri primo dicendum est, eum solemniter vovisse obedientiam die XXV Novembris MDXVII secundum Regulam S. Augustini, ut in instrumento suæ professionis in processu Castellæ.

b *Hisp.* en las mangas, in manicis.

c *Vide Comment. prævium num. 35.*

d *De eo videri potest Herrera in Alphabeto Augustiniano pag. 482 tom. 1.*

e *De Joanne Serra idem agit Herrera ibid. pag. 443.* Bosa *autem urbs est episcopalis Sardiniæ sub archiepiscopatu Turritano, seu Sassarensi.*

f *Vulgo* casa de nuestra Senora del Soccorro : B *Situm est monasterium istud Ordinis S. Augustini extra muros civitatis Valentinæ.* Dives est hujus templum devota Deiparæ imagine et piis B. Thomæ Villanovani, archiepiscopi Valentini, pignoribus. *Hæc Herrera tom. 2 pag. 551. Sed de his plura per decursum.*

g *Hisp.* Clerigo, *quæ vox designat tum sacerdotem, tum eum, qui inferioribus Ordinibus initiatus est. Ego deinceps ad evitandum errorem eam Latine per vocem* clericus *exposui passim, puta, ubi ex adjunctis non patebat evidenter indicari sacerdotem.*

h *S. Bernardus serm. 2 in Purificatione B. Mariæ habet :* In via Vitæ *etc.*

CAPUT VI.

Docet Theologiam, pro concione dicit mirabili doctrina, efficacia et fructu.

C Optasset quidem Dei Servus iis in exercitiis, quæ præcedente capite retulimus, latere diu, imo toto vitæ tempore; frequentando chorum, Sacrum indies ea præparatione, devotione et animi tranquillitate celebrando, serviendo infirmis, sese in cella sua abdendo; quoniam perspiciebat, quantum hac via anima sua referebat utilitatis. At vero cum vocatus esset ad res altiores majoris exempli et proximorum boni, voluit Dominus, ut mox a suscepto sacerdotio ad rem litterariam in sacra familia applicaretur, atque uti animi dotibus inciperet. Demandatum est itaque ipsi theologiæ scholasticæ docendæ munus in eodem Salmanticensi sancti patris nostri conventu. *Mandato superiorum in conventu suo*

44 Mandatum hoc, ut vir bene religiosus, cujus voluntas superioribus submissa erat, statim magna humilitate et animi alacritate suscepit, idemque exsecutioni mandans, religiosis domus suæ, ac multis aliis, ex universitate accurrentibus litterarum studiosis, prælegit Magistrum sententiarum, sequens semper et in explanationibus suis amplectens doctrinam S. Thomæ, quam professus est constanter, magnoque affectu ac devotione prosecutus est Vir sanctus tum propter eximii illius doctoris insignem sanctitatem, eruditionem *docet theologiam* et ingenii perspicuitatem, quodque etiam suo nomine ad id invitaretur, tum etiam quod se filium novisset præclari ac radiantis doctorum luminis, sancti patris nostri Augustini, cujus doctrinæ, sententiis, argumentis, principiis et ratiociniis usque adeo adhæsit atque institit S. Thomas, ut cuivis, eum attente consideranti, non alius videatur, quam discipulus S. Augustini, repetens prælectiones a magistro acceptas. A. M. SALONIO.

45 Et quamvis munus istud facesseret ipsi multum negotii; quia ipsius prælectio valde erudita erat et docta, atque æstimabatur plurimum, non idcirco prætermittebat, iisdem, quibus ante, applicare sese pietatis ac misericordiæ exercitiis, visitando ægros, iisque inserviendo; iisdem, quibus dum non docebat, horis orationi vacando; securus, quod tempus, talibus operibus impensum, nihil studiis suis detrimenti esset allaturum. Laborabat plurimum, ut auditores suos in theologia perficeret, at multo magis ut pietate et exemplo in Dei cultu [proveheret] continuo ipsis inculcans, ut litteras cum timore Domini conjungerent, utpote quæ janua est ad veram sapientiam. Judicarunt autem superiores, non sola scientias docendi facultate circumscribi Servi Dei dotes, sed E earumdem vires atque amplitudinem extendi etiam ad instruendas e suggestu animas; quapropter cum annum ætatis haberet trigesimum quartum *a*, ab emissa solemni professione tertium dumtaxat, et secundum post prælectam theologiam, concionandi munus ipsi imposuerunt. Obtemperans præpositorum imperio, cœpit conciones instituere in templo conventus sui non alio intuitu, aliave ratione ductus magis, quam ut prælatorum arbitrio ac voluntati se subjiceret (quam dum sequebatur, Dei voluntatem exsequi se noverat) et proximorum saluti, cujus anima sua tanto flagrabat desiderio. *nec idcirco alia pietatis opera negligit;* a

46 Quoniam vero gradus, per quos in suggestum ascendit Euangelii Præco, fuerunt simplex obedientia præpositorum mandatis, ac cæleste et apostolicum desiderium provehendi, quantum posset, fructum animarum, omnia in unum hunc finem dirigens, ut Deo serviret, et hoc servitio placeret atque ejusdem gloriam promoveret, simul ac verba facere instituit, mox palam ostendit egregias illas dotes, cælestemque ingenii facultatem, sibi ad hoc munus a Domino concessas. F Prodigio simile est, et vere naturæ vim exsuperans, quod memorant de divino isto Oratore, quicumque sermones ejus illo tempore audierunt et frequentarunt; id præsertim, quod testatur dominus Joannes Mugnatonius episcopus in allegata superius Vitæ sancti Præsulis enarratione *b*. Tanto quippe mentis fervore, tanta sanctitatis significatione, tantoque animarum salutis studio, verba facere cœpisse ait, ut intra paucos dies et ab ipsis sermonum primordiis P. F. Thomæ nomen, et excellentis ingenii ac doctrinæ fama per universam Salmanticensem civitatem perferretur ac disseminaretur ea admiratione, eo omnium stupore, acsi ad vitam suscitatus esset sanctorum Apostolorum aliquis, missusve a Domino et novissime e cælo lapsus angelus ad prædicandum Dei verbum; tantopere quidem rem hanc ille æstimabat. *in templo Ordinis sui concionari jussus* b

47 Vox toti civitati communis pervenit ad aures viri religiosissimi, eximii theologi, atque excellentissimi concionatoris, cujus nomen illa tempestate tam celebre erat per universam Hispaniam, P. F. Joannis Hurtado, ex Ordine sancti patris Dominici, qui ob religiosam virtutem et scientiam, *doctrina ac fervore suo*

A. M. SALONIO. tiam, atque insignes animi dotes, Carolo quinto cæsari expositas a magistro suo Adriano Cardinale, postea Pontifice Maximo ejus nominis sexto, designatus fuit a cæsarea majestate ad archiepiscopatum Toletanum, quem tamen acceptare noluit, rogavitque per amorem Dei, ne id cuiquam pateſieret. Is itaque vir tam religiosæ sanctitatis ac veræ humilitatis permotus admiratione eorum, quæ de P. F. Thomæ sermonibus narrabantur ab omnibus tam a laicis et indoctis, quam a viris litteratis et eruditis, quorum hac in re prævalet suffragium, statuit ipsum audire aliquando, experturus, an ita esset, uti referebatur.

animos percellit; 48 Audivit revera perattente, ac finita concione, obstupefactus et quasi extra se raptus, quod (sicut asseruit ipse) audivisset doctrinam, non libris inscriptam, sed e cælo missam, acceptamque ad pedes Jesu Christi; [vidissetque] euangelicam, qua vitia insectabatur, libertatem, fervorem ac vim efficacem, qua incitabat ad virtutem, divinæ gloriæ et salutis animarum studium, quo evidenter intima ejus incendebantur viscera, alta voce exclamavit, audientibus omnibus, qui aderant : « Gloria sit et laus Domino Deo nostro » sempiterna, qui tam egregium Euangelii sui Ministrum, tamque idoneum in vineam suam Operarium mittere, et nostris temporibus notum » facere dignatus est! Multum erat certe, quod de » Patre isto prædicabatur, et mihi quidem multum » apparebat, at semota omni comparatione plurimum exsuperat, quod oculis ipse meis vidi hodie. » B

in æde primaria Salmanticensi per Quadragesimam c 49 Brevi post tempore, anno millesimo quingentesimo vigesimo secundo, quando pars major Hispaniæ cum populis Castellæ tantopere perturbata fuit *c*, postulantibus ac rogantibus Salmanticensis capituli primoribus, per Quadragesimam conciones habuit in templo civitatis principe. Moris erat id temporis, ut per Quadragesimam cum Euangelio assumeretur pro concione psalmus aliquis, aut utilis quædam materia; assumpsit ipse ea vice psalmum : « In exitu Israel de Ægypto » etc. » tanta auditorum frequentia et concursu, ut non modo ecclesia sed etiam ipsa compita non sufficerent capiendo numero hominum, qui doctrinæ ejus avidi ad audiendum accurrebant. Primo C mane aderant ad occupandum locum in ecclesia, negotia negligebant et opera peragenda omittebant præ insatiabili gustu percipiendi ex ejus ore verbi Dei. Alterum Eliam vocitabant ipsum, de quo ait sacra Scriptura, quod doctrina ejus esset ignis, et verba ipsius instar faculæ ardentia *d*.

dicens, omne hominum genus 50 Nemo hominum audiebat ipsum, quin immutaretur, inflammaretur, accenderetur que divino amore. Redibant ab ejus sermonibus quasi attoniti, intuentes invicem et stupore perculsi, cum perspexissent dexteritatem ejus in instruendo, in persuadendo efficaciam, in dicendo affluentiam illam sermonis, non aridi ac inanis, et qui ventis profunditur dumtaxat, sed locupletis, spiritu ac doctrina referti, fervidi, animatique virtute cælesti, quo modo terrorem incutiebat, modo afferebat solatium, modo ad sincerum scelerum dolorem et ad lacrymas, modo ad fiduciam et ad gaudium internum permovebat, exurens audientium corda, durissima emolliens pectora, atque omnes in iis effectus obtinens, quos sacræ Litteræ docent esse verbo Dei maxime proprios, quando is, qui annuntiat, fidelis ejus servus est, verusque Spiritus sancti minister, qualis erat divinus hic Orator. Totum hoc quoad substantiam *e* dicit illic Mugnatonius episcopus.

51 Tanto (inquit etiam) per ejus doctrinam D devotionis æstu flagrabat universa Salmantica, ut vere hac in civitate reluxisse videretur tempus sanctorum Apostolorum. Quoniam non tantum virtutis, bonarum affectionum morumque integritatis studiosi, verum etiam divites ac potentes, apud quos divitiarum et curarum spinæ suffocare solent verbi Dei semen, imo etiam voluptatibus ac deliciis dediti, quibus valde proprium est vitam sequi deviam ac dissolutam, ex ejus concionibus fructum referebant. Quin et vulgus ac plebs infima, quæ pauca percipit, et audita mox oblivioni tradit, per doctrinam, monita ac reprehensiones apostolici Oratoris, ad hujus civitatis omniumque, qui dein cælesti ejus doctrina fruiti sunt, utilitatem a Deo destinati, in viam reducta est, atque immutata adeo in suis actionibus ac moribus, ut, qui viderunt, nominatim supra memoratus Mugnatonius, a quo desumptum est quidquid fere hoc capite continetur, affirment (non exaggerando, sed quia res ita est) quod quicumque ea tempestate Salmanticam considerasset, minime judicaturus fuisset, dicturusve civitatem E esse secularibus incolis constantem, sed monasterium et conventum hominum religiosorum vitæ admodum emendatæ. *ad virtutem allicit.*

52 Usque adeo benedicti Patris sacræ orationes affecerunt præsertim studiorum alumnos hujus præclaræ universitatis, ut ex his multi mirum in modum cogitationes et affectus suos immutantes, tam serio desideria sua alio convertere, et a vitæ præsentis voluptatibus, in juventute tantopere desideratis atque expetitis, abhorrere cœperint, et æternis verisque inhiare, ut corpore ac mente se seculo subtrahentes, statum religiosum amplexi sint. Ea ratione tam multos in viam istam deduxit Dominus, ut non tantum Salmanticensis civitatis monasteria novitiis repleta sint, sed quia in illis locus non supererat tot aliis mundo quotidie valedicentibus ac postulantibus habitum, necesse fuerit mittere eos ad aliorum oppidorum ac locorum cœnobia. Atque ita per sacras conciones P. F. Thomæ viris doctis et præstantibus sufficienter instruebantur omnes regni Castellæ religiosi Ordines. *et ut plures valedicant*

53 Totum hoc enarrat idem dominus Joannes Mugnatonius, ut testis oculatus, ipsum enim magno studio, ne una quidem prætermissa concione omnium, quas habuit tum Salmanticæ Dei Servus, dicentem audivit, et ipse eorum unus fuit, qui, verborum ejus efficacia permoti, mundum, et quidquid in eo possidere poterant, deseruerunt : nostri autem Ordinis habitum induit, in eoque tam religiose vixit, insigni insuper doctrina præditus, ut regiæ Catholicæ majestati Philippo secundo visum fuerit, designare eum præceptorem filio suo Carolo principi, ac deinde antistitem Segobricensem. Eadem via placuit Domino Deo vocare atque ad Ordinem nostrum perducere id temporis viros alios multos ac præstantes, qui illum deinde ingenti pietate sua ac litteris illustrarunt, quod referam inferius. *mundo, auctor est.* F

ANNOTATA.

a *Ab initio anni 1488, quo juxta ipsum Salonium natus est Sanctus, usque ad annum 1517, quo solemniter professus est mense Novembri, non nisi anni triginta numerantur; triennium itaque hic designatum paulo latius sumendum, si, dum concionandi munus suscepit, habuerit Sanctus ætatis annum 34.*

b *Quan-*

A b *Quantis laudibus prosequatur Mugnatonius* S. Thomæ *dicendi dexteritatem et fervorem, vidimus apud ipsum num.* 5 *et seqq.*

c *Horum tumultuum historiam videsis apud Sandovallium in Vita Caroli V imperatoris part.* 1 *lib.* 5 § 1 *et seqq.; ubi inchoatos ait anno* 1519 *ac continuatos ad* 1522. *Sed vide etiam Annotata ad Mugnatonium lit.* n, *ubi observavi, verisimilius a Sancto habitas fuisse conciones in Quadragesima ante annum* 1522.

d *Textus sacræ Scripturæ hic est Ecclesiastici* 48 ✝ 1 : Surrexit Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.

e *Hisp.* en sententia, *quod ita exponendum censui, quia licet allegatus episcopus plurimum commendet* S. Thomæ *conciones harumque fructum, longe tamen paucioribus verbis id exsequitur, ut consulenti patebit.*

CAPUT VII.

B

Virtutes in Verbi Dei præcone requisitas docet alios et exercet ipse ; Carolo V imperatori a concionibus eligitur.

Ob frequentem concionandi laborem nihil Solent nonnumquam divini verbi præcones (ii præsertim, qui insignem æstimationem et nominis famam [adepti] auditorum desiderio et concursu ad frequentes conciones habendas adiguntur) ob laborem magnum huic muneri annexum, aliquantum remittere ex rigore et asperitate vitæ anteactæ, utque utilitatem ac fructum afferant animabus, aliqualem quietis suæ et interioris secessus jacturam percipere; quamvis reipsa nulla jactura percipiatur, quoniam per id omne Domino servitur et exercetur caritas Christiana. At vero bonus P. D. Thomas neque ob concionandi laborem, neque ob multitudinem (qualis erat) hominum, accurrentium ad ejus in negotiis consilium atque in suis calamitatibus solatium, (C namque ad omnia Dominus Deus eum ornaverat prudentia et dexteritate) remittebat quidquam ex jejuniis et abstinentia, aut vel minimam jacturam faciebat seu interioris secessus, seu temporis, quod die quolibet orationi destinaverat : tam asper erat in corpus quam ante, tam conversus animo ad cælestia, tam assiduus quibuscumque ante usitatis exercitiis.

remittit ab exercitio pietatis. 55 Nec quidquam amplius sanctæ ejus humilitati, modestiæ, integritati adimebat tam numerosus auditorum, qui ipsum sequebantur, cœtus, concursus et applausus, aut, quam de ejus persona ac doctrina habebant omnes, existimatio. Contra quo magis audiebatur, amabatur atque honorabatur ab universis, eo erat magis candidus apud omnes, magis humilis ac modestus, idque absque ulla fucatæ virtutis fictione; sed ita, ut facile appareret, quam purum ac sincerum gestaret animum. Per bonum hoc vitæ exemplum conciliabat sibi desiderium illud ac studium, quo audiebatur; per austeritatem, qua tractabat carnem, brevi somno multaque abstinentia ipsam affligens, comparabat sibi vim et efficaciam, qua dicebat ad populum; et sane refert benedictus P. F. Alphonsus de Horosco *a*, verba vocemque patris Thomæ fuisse instar cultelli, transverberantis cor et animam auditorum; per frequentem vero et assiduam orationem divinum illum acquirebat spiritum et ferventissimos affectus, quibus tamquam sagittis ardentibus penetrabat viscera et pectus audientium. A. M. SALONIO. *a*

56 Nonnulli e familiaribus cernentes eum tam insignem, auditorum frequentia tam celebrem, tantoque cum fructu verbi Dei præconem, interpellarunt, quibus auctoribus seu libris uteretur, et quinam ad munus istud essent maxime idonei. Omnes, reposuit ille, libri, quos tamquam Catholicos approbat Ecclesia, boni sunt, atque in hisce omnibus reperiet orator, unde fructum percipiat, si modo tria habeat; sanctitatem vitæ, humilem orationem, et verum ardorem desideriumque divinæ gloriæ ac salutis animarum. Vitæ enim exemplum et sanctitas auctoritatem ei conciliabit apud auditores, in humili oratione instruetur anima ipsius, illuminabitur intellectus, incendetur affectus : hic procuduntur sagittæ, quibus ferienda ac transfigenda sunt corda; ardor vero divinæ gloriæ et salutis animarum mentem inflammabit, dabitque verbis robur et efficaciam. Solum studium absque oratione et flagranti zelo intellectum quidem magnis subtilitatibus et sententiarum copia turgidum facit; sed voluntatem concionatoris aridam relinquit et pectus frigidum; e pectore autem frigido (hanc vocem edebat ac repetebat sæpius) quo pacto verba ardentia produci queant? *Virtutes in concionatore requisitas docet alios,* E

57 Eæ erant dotes præcipuæ, quæ sermones ejus comitabantur : vita adeo religiosa ac tanti exempli in omni genere virtutis et sanctitatis, ut in operibus ejus probe perspici posset, quod verbis prædicabat; fervens caritas et ardentissimum desiderium divinæ gloriæ ac salutis animarum, conjuncta cum insigni prudentia ac profundissima humilitate, virtutibus Euangelico præconi adeo necessariis; oratio tam assidua, ut, quemadmodum referebat insignis ille Dei servus, sancti Antistitis visitator, magister Joannes Porta, talem ex frequenti ejus usu habitum contraxerit, ut deinde, etiam cum esset archiepiscopus, in mediis negotiis agens cum iis, qui ad eum accedebant, auscultaret et apte responderet ad ea, quæ debebat, atque una oraret et corde loqueretur cum Deo. Clarissimum est autem ac certissimum, quod veri hujus novæ Legis Ministri sermo, talibus suffultus præsidiis, non potuerit non ferre fructum insignem, ubicumque instituebatur. Idque etiam patuit in omnibus populis, apud quos sparsit semen Euangelii, Burgis præsertim, Vallisoleti ac Salmanticæ, quibus in locis plurimum commoratus est et conciones habuit. In singulis autem studio insolito adhærebant ei omnes, populus omnis ad ipsum rapiebatur, interrogabant invicem solicite, ubinam esset verba facturus, eo mature ad illum audiendum properabant: templum vero aut monasterium, quo [ad prædicandum] se conferebat, felicissimum reputabatur. *et exercet ipse,* F

58 Non tantum omnis status et conditionis laici, verum etiam cujuslibet Ordinis religiosi, ipsique magistri ac concionatores sacri eo die, quo ad populum dicebat P. F. Thomas, concionem omittebant, pergebantque ad ipsum audiendum, experti fructum et utilitatem, quam ex ejus doctrina referebant. Ad quamcumque civitatem seu populum se conferret, res erat notatu digna effectus ille tam clarus et manifestus, quem dum prædicabat Dei Servus, sortiebantur ejus sermones. Mox enim cernebantur peccatores insignes *fructumque ingentem,*

et

A. M. SALONIO. et exemplo suo perniciosi ad frugem converti; publica et cujuslibet conditionis hominum tolli vitia, exstingui inimicitiæ et inveteratæ simultates; mercatores periculosæ negotiationi addicti errorem suum dedoceri, perque ejus doctrinam metu perculsi, immutare negotiandi modum, remittere et restituere multa, ut conscientiæ securitatem conciliarent; personæ nobiles et illustres publice vitam emendare, deambulationes, ludos,
b ornatum et rerum caducarum [affectum] *b* permutare cum secessu, modestia, eleemosynis, oratione et frequenti Sacramentorum usu.

59 Dictionis ornatum non quærebat in concionibus, nec curabat, ut sermo esset valde elegans et comptus, sed ut purus esset et aptus ac præ ceteris, ut verba sua essent solida, pia, plena spiritu et efficacia ad permovendos auditorum animos; non ut vanis admirationibus ac laudibus celebrarent orationem ejus, sed ut de Deo ejusque operibus sentirent, quemadmodum animo Christiano necesse est; ut dolerent peccata sua, ac serio studerent morum emandationi. Tales erant sermones omnes divini hujus Oratoris. Atque ita accidebat sæpenumero, ut, absoluta concione, multi, pressi intus ægritudine, illinc
B abirent mox sacra confessione expiaturi scelera, utque prostrati ad pedes sacerdotis ea eloqui non possent præ gravi tristitia ac mœrore, corda eorum penetrante, ac divina voluntate eis immisso per verba P. F. Thomæ, usque adeo, ut ex lacrymarum abundantia vix profari possent.

non orationis ornatu,

60 Ex concionibus beati Patris, atque ex iis, quæ evidenter per illas operabatur Dominus Deus, plane compertum est, quam certum sit Prophetæ effatum de verbo Dei, quod [scilicet] cordibus duris, pertinacibus et obstinatis tamquam malleus sit seu marra ferrea, conterens du-
c ras petras *c* : Atque hoc, quod de eodem ait
d Apostolus scribens ad Hebræos *d* : « Vivus est enim » sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni » gladio ancipiti : et pertingens usque ad divisio» nem animæ ac spiritus, compagum quoque ac » medullarum, et discretor cogitationum et in» tentionum cordis. » Hujusmodi autem erat P. F. Thomæ sermo. Propterea non vulgus dumtaxat sed et viri docti et personæ graves Apostolum nuncupabant, alii sacrum primitivæ Ecclesiæ
C Oratorem, alii Angelum e cælo missum pro salute animarum, qui virtute divina moveret, dirigeret, atque ad sese raperet corda. Factum est sæpius, ut in uno loco sermonem absolvens, concionem indiceret in alterum, et, qui minus recte ipsum perceperant, concitatis ac rogantibus, quem in locum indixisset concionem pro eximia sua humilitate ac modestia reponebat : Opus non est vos istuc pergere; nam quæ jam audistis hic, illic etiam dicturus sum; sequebatur eum nihilominus turba omnis, atque illuc accurebant universi summo desiderio, et extraordinario ejus audiendi ardore.

sed efficacia verborum consequitur.

61 Pervolavit paucos intra annos fama ejus Castellæ regnum adeo, ut, cum ad aures pervenisset Caroli quinti imperatoris gloriosæ memoriæ, et clarissimæ ac religiosissimæ conjugis ejus imperatricis, eum aliquando audire voluerint. In prima autem, cui interfuerunt, concione, tanta suavitate perfusi fuerunt eorum animi, tot spiritus sancti in bono Patre collocata dona et gratias agnoverunt, eo studio erga ejus doctrinam affecti sunt, eamque conceperunt de ejus pietate, fervore ac zelo animarum existimationem, ut mox ad ejus præpositum provincialem D litteras destinari jusserint, quibus [significabant] se illum velle ac denominare concionatorem, cupereque, ut pro spirituali consolatione et voluptate animarum suarum plerumque degeret Vallisoleti.

Carolus V imp. eum sibi a concionibus eligit

62 Dicentem exceperunt pene semper, tum per aliquot quadraginta dierum jejunia, quibus conciones habuit, tum præcipuis per annum diebus Dominicis et festis, profitentes ambo, quod ex ejus sermonibus ingentem animarum suarum utilitatem referrent, ac per verba ejus, quotiescumque audiebant, illuminarentur et incenderentur divino amore. Id ipsum palam fatebantur præsules, ac viri illustres et quotquot in aula versabantur, frequentantes ipsius conciones insolito et numquam viso studio. Adeo ut numquam e suggesto diceret, qnin convenirent ac [inter auditores] cernerentur plures episcopi, viri honorum titulis illustres *, senatores pene omnes et ejusdem aulæ homines primarii ac nobilissimi; non, ut quandoque accidit, vi multitudinis abrepti, sed solo lucro alliciti et fructu ingenti, quem, illum audientes, in animis suis experiebantur.

et assiduus audit;

* *Hisp. titulares*

E

63 Fertur idem imperator, quoties commoratus est Vallisoleti, ubi habebat aulam, vix umquam abfuisse ab ejus concione, ac præcepisse sacellanis suis, ut, quandocumque erat verba facturus, indicarent illi, ubinam id esset futurum; cum non esset concio in sacello regio, et quandoque cum non luberet prodire in publicum, occulte auditurus accessit; quoniam raro prætermisit ejus concionem. Factum est etiam, ut, degente Vallisoleti P. F. Thoma, et extra Hispaniam versante cæsare, Joannes rex Lusitaniæ, cui ob Christianæ pietatis excellentiam et exemplum nomen Sancti inditum est, audita doctrinæ ejus et fervoris fama, rogaverit provinciæ Castellanæ præsidem, ut eum ad aliquod temporis spatium sibi mitteret, desideranti audire ipsum, atque una doctrinæ ejus fructum experiri. Concessit istuc, jubente obedientia, P. F. Thomas aliquot conciones habiturus. Ejus autem discessus et absentia tanto animi sensu ac mœrore confecit Vallisoletanos omnes summos et infimos, imo aulam universam, ut convenerint magistratus, et conjunctim adierint imperatricem, supplicantes, ut di- F gnaretur sua majestas apud Lusitaniæ regem, fratrem suum, agere de remittendo ad sese P. F. Thoma; quoniam, ipso absente, se perditos arbitrabantur.

dicit etiam coram rege Lusitaniæ.

64 Mugnatonius episcopus in citata superius brevi narratione sua de patris Thomæ sanctitate ac doctrinæ [ita ait :] « Illud *e* etiam miraculi loco » mihi esse videtur, quod in universum ex omni » hominum ordine, ex omni statu et conditione, » spiritu quodam, quasi œstro, perciti homines » ad illius conciones certatim contenderent. Mit» to nunc promiscuæ multitudinis innumerabile » vulgus, quod velut sui ignarum pietate inflama» batur. Proceres quoque et summates mitto, quos» vis etiam magistratus et ex equestri ordine spe» ctatos viros, qui omnes incredibili ardore » correpti incitabantur. Sed quod magis demirari » soleo, literatos homines, egregiosque conciona» tores, atque omnium prope Religionum mo» nachos, nullos non denique viros literis et eru» ditione cumulatos, anxios, audiendi avidos, » sui oblitos, undequaque excitatos ad se rapie» bat. Res sane summa admiratione dignissima, » tam

Mugnatonii de ejus concionibus testimonium. *e*

A » tam diversis hominum ingeniis, una eademque » oratione tam plene satisfieri potuisse. Sunt hæ » liquidæ veritatis, sinceræque virtutis divinæ vi» res. Horum ego testis sum oculatus, qui diligen» ter curabam, ne qua ratione umquam ab hujus » Viri concione abessem. » Hæc relatio, atque hoc testimonium (sepositis aliis, quæ super eadem materia ibidem ante memorat,) licet testes alii non forent, sunt autem et multi et auctoritate præstantes, sufficeret ad comprehendendum, quantus fuerit P. F. Thomæ spiritus, quanta e pulpito dicendi facultas, quam extraordinario affectu et devotione audiretur ab omnibus, quamque universalem sermo ejus ac doctrina obtinerent fructum, ubicumque concionabatur.

ANNOTATA.

a *De venerabili hoc viro redibit sermo inferius.*

b *Hisp.* vanidades.

c *Verba Jeremiæ prophetæ cap. 23 ✝ 29 sunt ista :* Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus : et quasi malleus conterens petram?

d *Cap. 4 ✝ 12; hic textum ipsum Latinum de-* B *scripsi, missis verbis Hispanicis, quæ paululum discrepabant.*

e *His præmittit Salonius qualemcumque verborum Mugnatonii interpretationem Hispanicam, quam, utpote hic minime necessariam, rescidi. Porro hactenus relata illustrantur etiam apud Coccinum pag. 469 verbis sequentibus :* In quo *(munere prædicationis)* obeundo, adeo docte sancteque ea, quæ ad salutem pertinent, explicabat, ut in maximam omnes admirationem raperentur, et quandoque S. Joannes Chrysostomus, quandoque Apostolus, nonnumquam S. Paulus videretur, et mirabiles inde effectus circa mutationem vitæ audientium resultarent, ut deponit frater Didacus de Guevara... in processu Castellæ... et in processu Valentino Franciscus Iter J. U. D..... Joannes Baptista Calvet... et Joannes Feris... et Franciscus Blasco... et Matthias Pallas,... qui ultimi quinque sunt examinati auctoritate ordinaria.

C

CAPUT VIII.

Conscientiarum moderator homines sexus utriusque ad vitam perfectiorem perducit.

Ad exemplum Christi et Apostolorum

Quemadmodum sol, clara ac rutila illa fax, a divina Providentia ad illuminandum orbem in cælo posita, non tantum generatim ac publice fulgorem suum et claritatem communicat cum universa terra; verum etiam quamcumque aperturam pervadit, suique participes facit cubilibus inclusos et in penetralibus degentes; ad eumdem quoque modum verus ille sol justitiæ et lux mundi Dominus noster Jesus Christus, non generatim ac publice dumtaxat lumen suum ac doctrinam impertivit, prædicando in templo et synagogis, sed etiam in privatis ædibus eorum, qui illi addicti erant, atque ipsum tecto et hospitio recipiebant. Patuit id in domo sanctæ Marthæ, ubi ad sacros ejus pedes sedens felicissima Maria tanto cum solatio divina ejus verba excipiebat : idemque [patuit] in pluribus aliis, quas memorant sacri Evangelistæ. Idem ipsum refert beatus Lucas cap. XX Actuum Apostolorum, de se testatum esse Paulum apostolum, quando valedicturus ecclesiis Asiæ, convocavit episcopos universos illius provinciæ, atque eis exposuit, quo fervore, qua solicitudine et cura, quibusque laboribus curasset salutem totius regionis, docendo omnes publice, ac privatim per domos, fidem Domini nostri Jesu Christi, necessitatem et usum Sacramentorum.

A. M. Salonio.

multos privatim docens

66 Eadem via saluti animarum consuluerunt semper veri præcones Evangelii, quia sicut sal ubique sal est, et lux ubique est lux, ita etiam sacri concionatores ac veri ministri, a Spiritu sancto destinati, quovis tempore ac loco illuminant, docent, ad cælum ducunt ac divino amore succendunt eos, qui ipsos audiunt, cum ipsis agunt, et ad ipsos accedunt. Hinc abunde apparebit, quam bonus animarum sal, quamque splendens et clara conscientiarum lux exstiterit benedictus pater noster Thomas. Quoniam, sicut unanimi voce referunt ac testantur omnes, in quibuscumque locis vixit et commoratus est, non solum publice dicendo e pulpitis tantum fructum retulit, quantum E vidimus præcedente capite; verum etiam privatim notabilis erat morum ac vitæ immutatio singulorum hominum, qui sua ipsi peccata confitebantur aut utebantur ipso familiariter, tam ecclesiastici et religiosi quam laici ac matrimonio juncti.

ad perfectionem vitæ normam perduxit :

67 In monasteriis, quæ frequentabat (omissis iis, quæ sui Ordinis erant, quibusque præfuit et de quibus loquemur capite XI) præsertim virginum, manifesta prorsus fuit disciplinæ restauratio, per ejus documenta, exemplum, consilia, industriam, introducta. In ædibus, ad quas accedebat, mox spectabatur, quam serio mores atque usus profani permutarentur cum animorum ad Deum conversione ac devotione; non secus ac si domus profanæ conversæ essent in monasteria. Personæ, quæ ad ipsum accedebant, statim communem in hoc mundo agendi modum deserebant, flebantque rerum cælestium ac divini cultus studiosiores. Has inter memorantur innumeræ, quarum memoria hodiedum recentissima servatur, Burgis præsertim et Vallisoleti. Producam hic aliquas, de quarum Christiana pietate et exemplo, ex communicatione cum P. F. Thoma habita, in dictis ci- F vitatibus loquuntur etiam hodie, tamquam de personis valde sanctis.

ipso conscientiæ moderatore alii monasticum,

68 Archidiaconus Burgensis, percepta ejus doctrina, adhibere eum in sacris confessionibus, et animæ moderatorem assumere decrevit. Eum autem effectum sortitus est, ut, prorsus valedicens mundo, dignitati ac fortunæ bonis, Ordinem religiosum ingressus sit, in eoque vixerit ac vivere desierit ut vir religiosissimus. Clericus, beneficio fruens in ecclesia S. Ægidii, ita frequentando ejus sermones affici cœpit adeo in Dei cultum, tantoque teneri desiderio vivendi cum P. F. Thoma, ut, relicto similiter beneficio ecclesiastico, indueret habitum in cœnobio sancti patris nostri Augustini, ubi vitam egit tam sanctam et austeram, ut a Domino multa consolatione, et peculiaribus in oratione donaretur favoribus, ex quibus sæpenumero in mentis excessum rapiebatur. Quamvis autem res ista lateret omnes, totius tamen conscium faciebat P. F. Thomam, ut ab eo dirigeretur ita, ut ex istis Dei favoribus fructum perciperet cum agnitione et humilitate, congrua animæ suæ bono. Religiosus iste ex jejuniis, brevi somno, et magnæ pœnitentiæ operibus (non nisi duas

A M. Salonio. duas quippe ad summum horas somno indulgebat singulis noctibus, reliquas transigebat in oratione, jejunia vero [servabat] continua ac rigida,) duos dumtaxat annos et medium vixit in Ordine, tantam morte sua afferens omnibus tristitiam, quantum vitæ sanctitate dederat ad pietatem incitamentum. In ejus obitu sermonem instituit P. F. Thomas, ac res de benedicto illo religioso narravit adeo prodigiosas, ut cunctos in admirationem et in sanctitatis ejus æstimationem raperet.

alii ecclesiasticum statum amplexi sunt.

69 Eodem modo pharmacopola Burgensis mundo valedixit, bona sua pauperibus distribuit, statum ecclesiasticum amplexus est, et vitam duxit a rebus perituris adeo remotam et tam insigni exemplo, ut similiter cum opinione sanctitatis mortem obierit. Eumdem effectum obtinuit in Francisco de Cuevas, Alphonso del Castillo, aliisque hujusmodi hominibus in civitate Burgensi præcipuis ac valde locupletibus. Præ ceteris pharmacopola alter, cui nomen Torres, vir dives admodum et potens, domum similiter ac bona dereliquit, et P. F. Thomæ ejusque institutioni adhæsit : cum autem is ad episcopatum Valentinum promotus esset, secutus eum est, nullam vel consolationem vel quietem animæ suæ afferri posse ratus,
B quamdiu destitueretur institutione et communicatione Servi Dei. Sic et alii quidam secuti ipsum sunt.

Matronæ primariæ ac divites, bonis in pauperes

70 In matronis præstantioribus peculiare bonum operatus est per monita, consilia et regulas, quas ad animæ et conscientiæ regimen præscribebat illis tum intra tum extra sacrum pœnitentiæ tribunal. Domina Maria de Castro et hujus conjux Andreas Gutierres, Burgenses incolæ, homines primarii ac prædivites, audito sermone P. F. Thomæ, ejus doctrinæ amore capti sunt, et confiteri apud ipsum voluerunt : tantum apud ipsos effecit ejus communicatio, ut mox deposuerint vanitatem omnem ac fastum, deseruerint quidquid domi bombycis et auri possidebant, et, quoniam ejus ingens erat copia, partim ecclesiarum ornatui applicarint, partim pauperum subsidio. Deinceps vero vitam in domo duxerunt piam prorsus et ab hominum consortio remotam, servantes inter sese, ex voto utriusque assensione suscepto, continentiam perpetuam, vacantes assiduæ orationi, frequenti Sacramentorum usui, ingentium eleemosynarum distributioni. Sancti il-
C li conjuges tanto per institutionem P. F. Thomæ in omni virtutum genere præluxerunt exemplo, præsertim in promovendi ac augendi divini honoris desiderio, ut domina Maria de Castro vulgo Dei honos vocaretur. Et sane profitebatur ipsa, quod se Christianam esse non fuisset experta, donec usa fuerat alloquio et consuetudine P. F. Thomæ, quodque secundum Deum ipsi acceptam referret animæ salutem. Ipsa ac maritus iisdem piis operibus reliquum vitæ constanter impenderunt, donec tanta sanctitatis opinione mortui sunt, ut vigeat etiam hodie in Burgensi civitate.

distributis, ac deposito fastu, sancte vixerunt.

71 Matrona alia, nomine Agnes Garcia, mulier in eadem Burgensi civitate apprime nobilis, multum dives ac potens, assumpto conscientiæ moderatore P. F. Thoma, bona sua omnia in nosocomia et pauperes distribuit, his propriis manibus ministrans, magna caritate eos fovens, iisdemque sanctis exercitiis insistens, donec veluti sancta
a mortem obiit *a*. Idem præstitit in domina Eleonora de Carrion, quæ conjugem habuerat Joannem Alphonsum de Salinas; domina Juliana del Castillo; domina Maria Anna de la Torre; domina Catharina de Espes, aliisque Burgensibus matronis præcipuis ac præclarioribus; ac similiter in D
Vallisoletanæ civitatis nobilioribus ac ditioribus, quæ, adhibito conscientiæ arbitro P. F. Thoma, moribus mundi hujus valedixerunt, honestumque ab hominum consortio secessum amplexæ sunt, magno pietatis Christianæ exemplo viventes et se ac bona sua assiduo operibus caritatis ac misericordiæ ad finem usque vitæ impendentes.

Sanctimoniales in variis cœnobiis

72 Spectatissima quoque fuit, secuta ex ejus institutionibus atque adhortationibus in cœnobiis monialium, quæ frequentabat, disciplinæ restauratio. Burgis in monasterio S. Ildephonsi domina Beatrix Orense, domina Sancia Pimentel, et domina Agnes Vela, auditis sermonibus ejus adeo piis, ac divinis imo et animam ferientibus verbis, toto conatu se divino obsequio consecrandi tactæ desiderio, cum eo agendi et [arcana mentis] communicandi [facultatem] sibi procurarunt, atque per ejus exercitationes et consilia ad vitam divinis rebus adeo intentam ac religiosam provectæ sunt, ut, sicut refert Antonius de Leon, sacellanus primarius in dicto monasterio et conscientiarum moderator, qui supremum memoratarum dominarum excepit spiritum, speculum religiosæ pietatis exstiterint in vita et hanc tam- E
quam egregiæ Dei servæ consummarint. Verba autem P. F. Thomæ usque adeo animabus suis impresserant, ut numquam e memoria dimitterent. Et quamvis abesset bonus Pater, utpote aliorum conventuum Prior [constitutus] *b* ac b
dein archiepiscopus Valentinus, constanter tamen ad normam doctrinæ P. F. Thomæ, et aliquot piarum institutionum, quas ipsis scripto reliquerat, quasque ut sacras reliquias semper conservarunt, vitam suam dirigebant. Idem beneficium præstitit pluribus aliis ejusdem cœnobii monialibus, quæ eum conscientiæ moderatorem habebant et frequentabant, quo tempore Burgis commoratus est.

emendatiorem disciplinam

73 In monasterio item S. Dorotheæ in eadem civitate, aliquot dominæ doctrina ejus, fervore spiritus ac præsertim sermonibus ad solas moniales habitis in choro (quem tum temporis ingredi fas erat) allectæ ac verborum efficacia permotæ, eo uti conscientiæ suæ rectore cœperunt, atque ita a Spiritu sancto illuminatæ, insignem mox in moribus et habitu fecerunt immutationem, vitamque post hæc vixerunt disciplinæ restauratio- F
ne et mentis ad res divinas conversione religiosissimam, exemplo suo excitantes alias plures, ut frequentarent ac animæ moderatorem assumerent P. F. Thomam, quæ ipsi aperientes conscientiæ arcana similiter immutatæ sunt. Hac ratione per institutionem Servi Dei huic monasterio inducta est disciplinæ emendatio, et ad magnam pietatem perductæ moniales omnes, quæ deinceps vixerunt religiosissime et ut egregiæ Dei servæ defunctæ sunt. Ad exemplar, ab hisce relictum, quæ accesserunt postmodum, quæque supersunt hodie in dicto monasterio, eidem disciplinæ restaurationi constanter adhæserunt, solitudini multum deditæ sunt, ac frequenti tum orationis tum Sacramentorum usui. Idcirco tum priores istæ tum reliquæ felices admodum se reputabant, dum sermonem aut scriptum aliquod P. F. Thomæ obtinere poterant, et tamquam sacras reliquias conservarunt propter ingentem consolationem et utilitatem, quam earum legentium ejus verba animæ persentiscunt.

introduxerunt;

74 Idem ipsum beneficium contulit Vir sanctus aliis multis dictæ Burgensis civitatis monialibus

A bus S. Claræ et S. Crucis, quibus erat a confessionibus et quibuscum agebat; uti et viris religiosis aliorum Ordinum, sanctis ac divinis sermonibus incendens ipsos ad amorem et obsequium divinum atque ad observantiam constitutionum ac regularum. Hoc erat autem notissimum et publicum ab experimentis insignibus, quæ faciebant, quicumque illum frequentabant. Ad eum quidem modum, ut qui semel ad aures ejus peccata deposuerat, mox animam illustratam perciperet, summis viribus divino servitio se applicaret, atque advertens, quod sermones ejus omnes, ac verba singula, veluti a seraphino cælesti [profecta,] essent vehementia, fervida, ad inflammandas animas etiam frigidissimas efficacia et vera Spiritus sancti instrumenta, etiam alias cum ipso agere in pœnitentiæ tribunali, et privatim colloqui conabatur.

plures etiam virgines illustres

75 Sicut in monasteriis et in personis religiosis, quibuscum agebat, spectabilis et evidens erat immutatio, et in divino cultu facta emendatio, ita quoque per suos sermones et de rebus piis collocutiones perfecit, ut plures, ubicumque prædicabat aut familiariter agebat, omnis conditionis B laici mundo nuntium remitterent ac vitæ religiosæ se manciparent, utque multæ etiam puellæ primariæ ornatui ac vanis animi affectionibus renuntiarent, Ordini religioso se obstringerent ac statum adeo diversum amplecterentur, in quo Domino servierunt insigni exemplo et [ad pietatem] omnibus incitamento. Uti fecerunt D. Eleonora de Castro et D. Francisca de Castro, quæ cum essent feminæ admodum illustres et per viros honorum titulis insignitos ad nuptias expetitæ, moderatore conscientiæ P. F. Thoma, mundum deseruerunt, omnesque ejus vanitates ac voluptates, sese receperunt in monasterium Burgense S. Dorotheæ, et vitam religiosam amplexæ sunt, per ejus doctrinam ita ad disciplinæ normam formatæ, acsi annis pluribus ei assuevissent; adeo ut obstupescerent reliquæ ejusdem cœnobii moniales, cernentes utriusque virginis, in eo vitæ statu novitiæ, insignem religiosam pietatem.

vitæ religiosæ se manciparunt.

76 Eodem modo per institutionem atque exemplum Servi Dei mundo valedixit ac vitam religiosam professa est in monasterio S. Mariæ la Real de las Huelgas c Vallisoletano D. Helena de Pesquera perillustris femina; ubi religiosa pietate C adeo excelluit, ut eidem monasterio, licet amplissimo (multum renitens) præposita fuerit moderatrix, suaque virtute et exemplo multum utilitatis pepererit isti domui. Sicut istæ, ita et aliæ et valde illustres vocatæ sunt a Domino ad religiosos cœtus, et magno omnium exemplo illic ejus se cultui consecrarunt. Sed quoniam ingenti animarum utilitati erant sermones ejus atque institutiones præsertim apud personas, quæ ipsi familiares erant, et arcana conscientiæ credebant; vehementi quoque animi sensu ac dolore corripiebantur, quando a superioribus alio mittebatur, et abundantes lacrymas profundebant omnes propter ejus absentiam, judicantes, magno hanc esse animabus suis detrimento.

ANNOTATA.

a *Quamvis ingens sit Villanovam inter ac Burgos terræ spatium, cum tamen Sancto a paterna stirpe* Garcia *vel* Garzia *agnomen fuerit, vehementer suspicor hic eamdem indicari Agnetem, quæ ejus amita dicitur in compendio Vitæ quarto, quod, postquam narratum fuit, sanctum, mortuo patre, bona sua alendis virginibus addixisse, ita habet :* Cujus exemplum imitata Agnes Garzia ejus amita, valde locuples fœmina, venditis omnibus, quæ possidebat, ea in pauperes erogavit, et xenodochium quotidie invisens, languentium obsequiis residuum vitæ consumpsit. A. M. SALONIO.

b *Variis in locis conventuum Ordinis sui Priorem fuisse diximus in Commentario prævio.*

c *Forte loco nomen est* Campus deliciarum; *sed malui Hispanice exprimere, quam inepte exponere.*

CAPUT IX.

In oratione et concionibus frequenter in ecstasim rapitur.

Ita ad cœlestia intendebat animum, ut prædicans,

Sufficiebant sane vitæ exempla et sanctitas, cum oratione, qua usus est semper benedictus Pater, tam assidua et humili, ut tantum ex doctrina et sermonibus suis perciperet in animabus fructum, quantum vidimus præcedentibus capitibus. E Placuit tamen Spiritui Sancto, consideranti, quam sese parabat studiose ad ampliores per dotes suas referendos fructus, impertire ipsum dotibus aliquot extraordinariis ad majorem animæ ejus consolationem et bonum proximorum exemplum. Vehemens illi erat, de quo hoc capite primum tractabimus, interior sensus eorum, tum quæ meditabatur et considerabat in oratione, tum quæ dicebat e suggestu; tam vividus is erat, tam fortiter ac suaviter impressus animæ, ut sæpenumero in oratione a sensibus avocatus atque in divina abreptus persisteret. In pulpito autem ita incendebatur, ut per flammas, ex ore ejus emissas, abunde detegeretur ignis, quo intus flagrabat anima. Hinc ita emolliebat audientium corda, quantumcumque arida ac dura, ut in plerisque concionibus verba ejus comitarentur uberes lacrymæ, e corde provenientes, et per oculos tum dicentis tum audientium prorumpentes. Sæpe in pulpito immotus stabat, absque loquendi facultate, tamquam sensuum exteriorum usu destitutus præ vehementia affectus interioris, quo benedicta ejus anima tenebatur. Licet autem conaretur sæpius F obtegere ac dissimulare hujusmodi affectiones et mentis excessus, nequibat tamen; quoniam penes hominem id non stat, sed penes celsissimum illum et omnipotentem Dominum, qui, prout visum est expedire, tunc gubernat cor Servi sui sensusque omnes tum interiores tum exteriores.

Missam celebrans orans

78 Donum istud aperte elucebat in P. F. Thoma, eratque valde publicum; unde patres Castellani gravitate insignes, ac personæ præcipue ei familiares, eum suspexerunt, ut hominem, quem theologi Ecstaticum compellant, id est, virum, qui a Spiritu sancto donum habet excessus mentis. Burgis in more positum ei erat serius plerumque et post ceteros religiosos omnes Rem divinam facere in sacello sancti Crucifixi, quod ad horam istam laici universi se domum contulissent, quodque sibi esset facultas celebrandi majori in tranquillitate ac solitudine. Factum autem est sæpius, ut ibidem Sacris operans, in ecstasim raperetur et immobilis persisteret adeo, ut a religioso, qui Sacro ministrabat, attrahenda ei, nec sine vi aliqua, esset vestis, ut ad sensus rediret, et perficeret Sacrificium. Contigit variis vicibus, ut ante prandium orationi se applicans, ei insisteret

A. M. Salonio.

ret jejunus usque ad tertiam vel quartam pomeridianam *a*, utque ad cellam ejus accurrerent religiosi, allaturi illi cibum. Idem accidit in choro, ubi, finitis divinis officiis, solus ipse in oratione permanebat; et visum esse, referunt, aliquoties a sensibus alienatum ac elevatum a solo. Mandaverat fratri, cui cura cubiculi ejus commissa erat, ut sese ad certam horam vocaret, ad celebrandam Missam. Die quodam adfuit frater iste ad dictam horam; cumque eum semel et iterum appellans responsum non impetrare se adverteret, quid de re esset, suspicatus, januæ vim intulit, aperuit, ingressus est, ac Dei Servum in ecstasim raptum invenit adeo, ut compellanti non responderet. Paulo post ad se rediit, et cum frater iste significaret ipsi, quod jam tum in conventu absolutum esset prandium, ac præteriisset tempus, quo fas erat celebrare Missam, valde dissimulans reposuit: Haud rebar, adeo provectam esse diem, pœnitet me non celebrasse: at novit Deus, quod per id in se non defuerim.

et recitans divinum officium

B

79 P. F. Melchior de Yebre ex Ordine sancti patris Francisci, qui fuit Compluti guardianus, vir eximiæ et notæ per Hispaniam virtutis, cujusque vitam scribit magister Villegas tomo de Sanctis extravagantibus *b*, exponens, quam egregius Dei servus et quam rerum divinarum intelligens * fuerit P. F. Thomas, retulit P. Didaco Guevara, concionatori conventus sancti patris nostri Augustini Salmanticæ, ac P. F. Joanni Camara, sacræ Theologiæ magistro et guardiano collegii SS. Petri et Pauli Ordinis S. Francisci Compluti, atque aliis, quæ id testantur, personis præstantibus, quod benedictus ille Pater, dum erat archiepiscopus Valentinus, festo die ascendentis in cælum Jesu Christi Redemptoris nostri, sub horam sextam matutinam recitans horas canonicas, cum pervenisset ad Nonam ac dixisset Antiphonam illam, Videntibus illis elevatus est, a sensibus fuerit avocatus et in ecstasim raptus, atque erecto corpore in pedibus perstiterit usque ad horam quintam vespertinam: ad se autem reversus ab ecstasi et mentis excessu, sacellanum, qui cum eo Horas recitabat, nec pedem inde moverat, interpellavit: Quousque pervenimus? Respondente sacellano: Incepimus Nonam et præmisit tua Gratia Antiphonam: Videntibus illis: Itaque, inquit, dicamus Nonam, tum ad sanctum Missæ sacrificium celebrandum accedam, ac dein ad chorum, ut officio assistam ac concioni. Id fieri haud poterit, illustrissime Domine, dixit sacerdos. Ut quid? Quia jam statim audita est hora quinta vespertina; advertat tua Gratia ad sonum æris campani in monasteriis, signum dantis ad Completorium. Obstupefactus, Recitemus igitur, inquit, Nonam et Horas reliquas: pœnitet sane, non tam mei, quam tui causa, quod Rem divinam non peregeris. Sed ita placuit Domino Deo, idque sine tua aut mea culpa. Esto securus, quod ipsum minime offenderimus; neque enim tu me deserere poteras, neque ego gratiam a Domino mihi collatam.

b

** Hisp. y quan espiritual*

C

ad longum tempus in ecstasim

80 Tum sacellanus ille sese ad pedes ejus prostravit, obnixe rogans, ut per amorem Dei, suæque animæ profectum inde enasciturum, ediceret, quid sibi voluisset tam diuturna ista sensuum abalienatio; duraverat quippe per horas circiter undecim, inchoata scilicet hora sexta et media matutina, jamque audita erat quinta vespertina. Bonus P. F. Thomas, quoniam tam ardenti studio precabatur ille, ac fore promittebat, ut rem silentio tegeret, declarare eam illi statuit, ut probus idem sacerdos, cui nomen erat dominus Bonillo et beneficium ecclesiasticum in ecclesia metropolitana, Deo laudem tribueret, et ad animæ suæ profectum uteretur. Sic autem declaravit. Scito frater, quod ipso temporis momento, quo inciperem Antiphonam Videntibus illis, magna angelorum turba eamdem ab ore meo exceperit, et per aerem hunc tam suaviter ac modulate decantare cœperit, ut me mihi surripuerit concentus, sensusque omnes defixerit cælestis musica. Miror autem asserere te, quod tot horæ præterierint, quandoquidem, verum tibi loquor, dimidia mihi visa non fuerit [effluxisse.] Hoc habet quippe voluptas et consolatio cælestis, ut dies unus illi visus sit media hora. Subdit in sua testificatione supra memoratus P. Camera, sibi certo persuasum esse, quod P. F. Melchior de Yebra, qui rem enarravit, eam edoctus etiam fuerit divino aspirante Numine: nam plura referebat pro insigni sua simplicitate et candore animi, quæ Spiritu sancto indicante didicerat, quæque deinde eventu comprobata sunt. Præterea, cum [Sanctus,] isto die, nec Sacro operatus fuerit, nec comparuerit in templo, nec ante vesperam comederit, pluribus e domesticis *c* res nota fuit, et ab his communicata cum aliis, qui eam testimonio suo confirmant similiter.

D

E *c*

raperetur,

81 Hinc non est, qui miremur id, quod super hac re de se ipse fassus est P. F. Thomas in sermone de Transfiguratione Redemptoris nostri. Quippe cum toties inter orandum, concionandum *d*, et celebrandum Missæ *e* Sacrificium conspectus fuisset in ecstasi, nec declinare illud potuisset, nec prævertere, cumque jam publicum esset, quod tectum voluerat, visum ipsi est, sumpta occasione doctrinæ, in concione ista proponendæ, dicere nonnihil de iis, quæ sibi in mentis excessibus a Deo communicabantur: tum ut auditores Deum collaudarent, tum ut sese per animæ integritatem expeditos redderent ad eadem percipienda; quando divino Numini placeret etiam cum ipsis communicare, si conveniret. Præterea, quoniam ejus spiritus et anima [tanto ardore] flagrabat eorum, quæ pro concione dicturus erat de divina contemplatione et oratione, deque ingentibus atque extraordinariis gratiis, quas ibidem elargitur Deus hominibus, rerum cælestium vere studiosis, integrum ipsi non fuisse putem, ab illis dicendis abstinere, dirigente sic linguam Spiritu sancto, cui tam obnixe se commendabat peculiarissime ac fere semper dum pro concione verba facturus erat.

d e

F

quod et ipsemet fateri.

82 Itaque in eo sermone perpendens verba illa, quibus Redemptorem nostrum allocutus est divus Petrus, dum eum in monte Thabor tanta gloria circumdatum conspexit: Domine, bonum est nos hic esse etc., et ex illis beatam ac fortunatissimam conditionem animæ, quæ oblita rerum terrenarum ac temporalium toto corde ac desiderio æternis adhæret, omnem amorem et affectum in Deo collocat, atque in anima sua exstruit tabernaculum et domicilium sanctissimæ Trinitati, Quis, inquit, eloquatur, quæ lingua exprimat gaudium, delectationem, tranquillitatem, bona ac delicias, pacem et securitatem interiorem, quibus perfruitur is, qui ad illum modum cor suum Domino præbet habitaculum? Homo felix ac beatus, qui ad conficiendum illud tabernaculum curam omnem et cogitationem convertit! o quanta perfunditur voluptate! Idem dein pertractans verbis spiritu et affectu plenis, corde incen-

A incenso ex ardenti desiderio afferendi utilitatem et stimulos injiciendi auditoribus, hæc cœpit addere ac dicere.

83 « Ego quidem, fratres, ut de me ipso interim aliquid loquar, si quandoque (et hoc rarissime) indigno concessum est, non meo quidem merito, sed Christi optimi maximi gratuito beneficio, in montem altum cum ipso conscendere, et ibi gloriam vultus ejus, vel ad modicum et de * longe prospicere, o quibus ardoribus, quibus * lacrymis clamo * : Domine mi, bonum est nos hic esse, non me permittas ultra descendere de monte isto; sufficit mihi * hæc præsentia tua, ne discedas, obsecro, ne abeas a me, in hoc tota vita mea, in hoc omnes dies mei expendantur. Quid ultra quæritur? Hoc solum volo, hoc solum cupio, hoc solum desidero, hoc solum peto. Sed heu heu evanescit subito gloria illa, pax illa, dulcedo illa, et plenus mœrore relinquor, deserit illico inhiantem * animam, et sicut fulgur transiens, ita præterit splendor ille : o si durasset! Sed ad historiam redeamus etc. » Hactenus ipsa ejus sunt verba; sermones enim exarabat Latine *f*.

compulsus fuit.

* al. a
* al. o qualibus
* al. clamito
* al. additur hoc gaudium, sufficit mihi
* al. hiantem: al. luentem

f

B 84 Præclarum sane testimonium eorum, quibus perfruebatur in illis mentis excessibus anima Servi Dei, quæque cum ipso communicabat Dominus per suam misericordiam, quo tempore durabant. Etenim cum præditus esset benedictus Vir animo (uti constat) recto admodum, sincero et humili; cum tantopere amaret secretum, caveretque solicite, ne cuipiam detegerentur peculiares favores, sibi a Deo concessi; ea, quæ in isto sermone, verbis hic recitatis, de se ipse indicavit, certissimum sunt argumentum insignium gratiarum, quæ in similibus occasionibus animæ ejus fuerunt collatæ *g*. Die quodam Hebdomadæ sanctæ verba faciens Burgis in monasterio S. Ildephonsi, argumentum sibi assumpsit verba illa Apostoli : « Hoc » enim sentite in vobis, quod et in Christo Je» su etc. » ac tertio eadem repetiit; nam quoties recitabat, toties visus est non posse prosequi ulterius præ lacrymis, in qualibet eorumdem repetitione accrescentibus. Commovebatur animo auditorium universum, ipse vero tertia vice illa ingeminans in ecstasim raptus est, in eaque, præstolantibus omnibus, permansit ad unius circiter horæ spatium. Elapsa hora, ad sensus rediit, et supra ista verba sermonem exorsus est, et ad C finem perduxit instar cælestis seraphim.

Item inter concionandum

g

85 In S. Dorotheæ cœnobio monialium, Ordinis Canonicorum regularium S. Augustini, ubi, sicut dictum est, per suos sermones tantum profecit, ut, quæ ante utebantur vestibus e caprino villo * contextis, vela gestabant bombycina, calceamina vero juxta morem mulierum præcipuarum ac ditiorum elegantissime confecta, immutarint omnia, habitum assumentes e nigro ac rudi panno, vela ex albo linteo, totumque vestitum vitæ religiosæ prorsus consonum; salutationes autem officiosas et familiares congressus permutarunt cum oratione, frequenti Sacramentorum usu, solicita ac pia assiduitate in Officio divino; ad Matutinum, licet regio sit adeo frigida, surgentes media nocte, etiam in summa hyemis asperitate, et illic earum multæ in oratione perseverantes usque ad tempus matutinum. In isto cœnobio conciones habebat ob fructum, quem istic referebat frequenter; sed et ibidem visus est in festivitate Corporis Domini, aliisque festis solemnibus in ecstasim rapi sub initium concionis; subinde etiam antequam suggestum conscenderet, innitens altari

coram monialibus,

* Hisp. chamelote

a sensibus avocabatur, ac durabant excessus illi per horas aliquot.

A. M. Salonio.

86 Die quadam in templo primario ejusdem civitatis verba faciens et vehementi sensu animi peccata reprehendens, ac morientis in cruce Domini effigiem manu tenens, voce ex imis animi penetralibus profecta ingeminare cœpit : Huc respice, Christiane, huc respice, et hæc verba pronuntians, nec progredi ultra valens, inflammato vultu substitit in ecstasim raptus, silendo magis afficiens auditorum animos, quam fecisset loquendo. Vallisoleti Feria quinta hebdomadæ majoris coram Carolo quinto imperatore sermonem faciens de Mandato *h*, post multam ac bene pertractatam doctrinam, quam sacri hujus Euangelii historia suppeditat, in medio sermone perveniens ad sententiosas illas S. Petri voces : Domine tu, tu mihi lavas pedes? eaque interpretans ac dicens : Tu Domine mihi? Tu mi Deus, angelorum gloria, cælorum decor, Dominus universæ creaturæ, mihi? Mihi? nec pergere nec verbum ultra proferre valens, immotus perstitit instar columnæ marmoreæ absque alio seu motu seu sensu, quam quod oculos in cælum defixos haberet, defluentibus continenter lacrymis. E

coram cæsare

h

87 Cum anno millesimo quingentesimo quadragesimo primo in Castella instituenda essent provinciæ Ordinis nostri comitia, quibus adstitit et præsedit reverendissimus pater generalis, magister Fr. Hieronymus Seripandus; ipsemet dictus pater generalis peculiari epistola (quam post videbimus) vocavit ipsum et invitavit; quoniam multum desiderabat videre ipsum et alloqui propter ea, quæ de singulari pietate ejus ac doctrina inaudierat, et quidem cum intentione ipsum constituendi Priorem provincialem Castellæ, suumque per Hispaniam universam vicarium generalem. Suspicatus P. F. Thomas, quid animo intenderet Prior generalis, de industria et evitandi oneris causa tergiversatus est in itinere, et studuit non advenire ante meridiem Sabbathi, quo habita est congregatio, nec ante horam, qua omnino certum erat, et juxta leges constitutionesque sacri Ordinis nostri necessarium, ut jam provinciæ præses et assessores essent constituti. Quæ peculiaris fuit Domini nostri providentia, ut illo frueretur felix ecclesia ac diœcesis Valentina, ut infra videbimus.

coram Ordinis sui Generali

88 Quamquam autem doleret reverendissimus pater, non adfuisse citius P. F. Thomam, excepit tamen advenientem magno cum gaudio et voluptate; corripuitque illum quidem illa de causa aliquantulum, sed magna caritate et consideratione, et quasi in pœnam cunctationis injunxit, ut postero die in comitiis sermonem haberet. Erat sane illi, qui jam ex itinere fessus advenerat, cui supererat tam breve temporis spatium, cuique, licet prædito insigni mentis acie, judicio ac intellectu, memoria utcumque erat infirma (quam ob causam non concionabatur, nisi dies quindecim aut viginti *i* sermoni incubuisset) arduum negotium, obligatio habendæ concionis, cui adesse solet auditorium frequens et eruditorum affluentia; etiamsi non alii interessent, quam qui ad congregationem conveniunt, ejusdem Ordinis religiosi, qui delectum constituunt provinciæ tam amplæ et extensæ, qualis est Castellana, plenæque tot virorum religione et doctrina præstantium. Sed, superante difficultates omnes obedientia ac desiderio satisfaciendi præsidi suo, sermonem acceptavit.

et congregatis F

i

89 Totam illam noctem in oratione transegit.

A. M. Salonio. provinciæ patribus, egit, obsecrans Dominum, ut intellectum illuminaret, linguamque dirigeret ad assequendam doctrinam, auditoribus diei sequentis convenientem. Cum adesset dicendi hora, et in diem Dominicum, quo fiebat congregatio, incideret festivitas S. Michaelis, pro themate assumpsit verba hæc Psalmi CVII: « Quis deducet me in civitatem mu-
k » nitam, quis deducet me usque in Idumæam *k*? » Proposito themate: Verba, inquit, ista, quæ in hujus orationis materiam delegi, protulit, qui modo cæli incola est, quique, dum protulit, hic pe-
l regrinus erat in terra *l*. Et pronuntians voces illas Cæli incola etc., eo intus animi sensu affectus fuit, ea mentis teneritudine, ut mox substiterit, progredi ultra non valens, decurrentibus per venerabiles ejus genas uberibus lacrymis. Ita perstitit notabili temporis spatio, nequiens occulere (quamquam dabat operam) id, quod sentiebat anima, cum ingenti admiratione totius auditorii, cui per cælestes illas lacrymas et per silentium plura dicebat ipse, quam dixissent alii multis et studio selectis vocibus. Demum post longum temporis intervallum desiit affectus ille et intermissio, cœpitque dicere res adeo sublimes ac tanto simul pietatis documento plenas, ut multorum et insi-
B gnium in paucis theologorum, qui concioni intererant, judicio pars major eorum, quæ in medium proferebat, non esset studio e libris hausta, sed per scientiam infusam peculiari illustratione ac Spiritus sancti dono obtenta.

90 Dum Prior erat Burgis, die quadam habi- *et alias diu in mentis excessu perstitit.* tum concessit ejusdem civitatis novitio, cui nomen D. Joanni de Castro; ad actionem hanc spectandam confluxit magna hominum multitudo; tum quod juvenis, qui habitum recipiebat, notissimus esset et præclaro genere prognatus, tum ut audirent sermonem, quem juxta morem in similibus actionibus usitatum facturus erat P. F. Thomas. Dato jam habitu, sermonem exorsus est in hæc verba e Canticis Canticorum: « Soror nostra » parvula est, et ubera non habet. » Ætate juvenis non multum provecta occasionem suggerente, ut super illis sermonem institueret. Cœpit autem [verba] ista perpendere eo, quo alias solebat animo, et mox hæsit absque loquendi facultate per intervallum horæ circiter dimidiæ. Sibi re-
C stitutus et adstantes intuens dixit: Ignoscite domini, quod mihi corculum adeo debile sit, ut quemlibet hominem pudore suffundat. Sed quod non diximus paulo ante, dicemus modo, concionatusque est instar cælestis angeli. Addunt, qui isthæc enarrant, testes, quod, quotiescumque inter prædicandum in ecstasim rapiebatur, nullus ex auditoribus abscederet, sed, re intellecta, multo plures accederent. Si vero id contingebat in aliquo monasterio, accurrebant religiosi omnes, audituri, quid ad se reversus esset dicturus; quoniam post illas ecstases res tam divinas et tanto ervore atque efficacia pertractabat, ut auditorum animos attereret.

ANNOTATA.

a *Coccinus pag. 583 titulo* de actibus interioribus religionis, devotione et oratione *ex processu Castellæ testes appellans Ludovicum Feo, Catharinam Gonzales, Alphonsum Garziam, Antonium Martinez, Petrum Agado et Ferdinandum Busto:* Deponunt, *inquit*, de auditu et publica voce et fama, quod Deum semper habebat ante oculos, et omni tempore valde sollicitus erat circa exercitium orationum in horis determinatis ea- D que orationis assiduitate conspicuus, ut reliquos suæ religionis facile superaret. Donna Eleonora de Salazar deponit pariter de auditu, sæpe in oratione jejunum permanere solitum, usque ad tertiam et quartam horam vespertinam, unde eveniebat, ut religiosi ad ejus cellam, cibum necessarium porrigentes, accederent.

b *Nempe Operis, quod* Flos Sanctorum *inscripsit, parte tertia, complexa Vitas Hispanice* de Sanctos extravagantes.

c *Audiendus hic denuo Coccinus pag. 580:* Accedit, quod egregie probatur ista devotio ex frequenti ecstasi, in quam raptum fuisse deponunt testes, Mariana de Sottomajor in processu Valentino... de visu et communi assertione in domo, cum in festo Ascensionis Domini ab hora quinta matutina usque ad vesperam, dum accenderentur luminaria, ecstasi perdurasse; Anna vero Bretona nonagenaria, in processu Castellæ... se vidisse eum aliquoties elevari in sermonibus cum quibusdam exclamationibus, uti Sanctum, ita ut raperetur in ecstasim, et illico in se rediret cum ferventi quadam vivacitate. *Huc quoque spectat, quod teste eodem Coccino pag. 589 et seq., de-* E *posuit eadem Mariana de Sottomajor, nempe* se pluries vidisse sanctum Archiepiscopum raptum, dum recitaret Horas canonicas. *Notandum, quod, eodem teste pag. 485, laudata Sottomajor,* habitaret continue in palatio archiepiscopali.

d *Vide ad lit. præced. testimonium Annæ Bretonæ.*

e *Coccinus pag. 592:* Ut enim deponit Mariana de Sottomajor... notum erat in palatio, quod omittebat publice Missam celebrare, ob continuam, quam patiebatur, mentis elevationem, et pater frater Joannes de Castro... examinatus authoritate ordinaria... in processu Castellæ de auditu deponit, eum celebrando Missam, quæ dicitur del Gallo, raptum in ecstasi fuisse: ut donna Eleonora de Salazar monialis, scilicet testis in eodem processu Castellæ... dicit de auditu, eum, dum Religiosus esset, exspectare solitum tempus, quo ultimum Domino Sacrificium offertur, quia valde cogitatione mentis in Deum elevabatur.

f *His subnectit Salonius interpretationem Hispanicam verborum, quæ Latine recitaverat, quæque in editis Sancti sermonibus ad verbum leguntur,* F *si leves excipias immutationes, quas assignavi in margine.*

g *Prætermisi hic nonnulla, quibus auctor repetit, non fuisse penes Sanctum occultare mentis excessus, vel silere, quæ in hisce perciperet anima, dirigente nempe linguam ejus Spiritu sancto.*

h *Id est, de Lotione pedum, quæ fit Feria quinta Cœnæ Domini, quia quod fecit Christus, idem fieri a discipulis mandavit.*

i *Nisi hic exaggeret aliquantulum biographus, dicendum, quod sub annum 1541 multum debilitata fuerit Sancti memoria; certe per Quadragesimas aliquoties, etiam coram cæsare, dixerat, per quas, etiamsi demus, quod minus verisimile fit ex editis concionibus, dixisse tantum semel in hebdomade, tantum succurendæ memoriæ spatium temporis reperire non potuit.*

k *Textus hujus expositionem Hispanicam Salonii prætermisi.*

l *Ita sonant verba Hispanica Salonii; in ipso sermone Latino istud est exordium:* Veri et legitimi filii civisque clarissimi supernæ civitatis Hierusalem verba sunt, ex exilio et peregrinatione in cælestem patriam anhelantis, et in concivium suo-

A suorum gloriam suspirantis. *Vide præterea, quæ circa tempus et occasionem hujus concionis observavi in Comment. prævio num. 56 et seq.*

CAPUT X.

Futura prænuntiat.

Futura prædicendi gratia

Quamvis dona, de quibus hoc et sequente capite agendum venit, nec sufficientia nec certa argumenta sint conscientiæ puræ et sanctæ, quandoquidem ea possederint nonnumquam et possidere queant animæ ab amicitia divina alienæ, et gravibus peccatis obnoxiæ, uti constat ex sacris Litteris, et ex Jesu Christi Redemptoris nostri verbis illis apud sanctum Matthæum: Multi dicent mihi in illa die judicii: Domine in nomine tuo prædicavimus et prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus. Et tunc confitebor illis: vere numquam novi vos, nec e numero electorum meorum estis, nec majores apud me estis B ideo, quia, quidquid allegatis, minimi valoris est, cum opera vestra plena iniquitatis fuerint *a*. Attamen quando ista dona et gratiæ prædicendi futura, ejiciendi dæmonia et hujus generis alia conjuncta sunt cum vera virtute et sanctis moribus; reperiunturque in hominibus, qui aperte ostendunt, se commodum aliud non quærere, nec intendere finem alium, quam Dei gloriam et utilitatem fratrum, multum ea splendoris conferunt eidem virtuti et hujus pretium declarant amplius. Quapropter sancta mater Ecclesia, quæ a Spiritu sancto, cujus sunt dona omnia et gratiæ, regitur et gubernatur in beatificatione et canonizatione Sanctorum confessorum, licet primum et potissimum, ad quod attendit et quod discutit, sit sanctitas et vita, multum tamen perpendit etiam dona et gratias, quibus claruerunt, et miracula, quæ patrarunt ante et post obitum, et hæc illis adjungens securam se præstat.

Sancto

92 Non prætermisit etiam Dominus Deus illo modo exornare P. F. Thomam: quandoquidem ipsi res multas patefecerit, quæ futuræ erant, et quarum notitia obtineri omnino non poterat via C naturali aut humana. Non multa quidem de hisce nota sunt; tum quod diligentem dederit operam, ne vulgarentur favores, sibi peculiariter a Deo concessi, tum quod ista disquisitio tot annis ab ejus obitu fuerit instituta: at quæ ad nos pervenerunt, certa admodum sunt et notabilia. Quoniam vero, quæ hoc et sequente capite continentur, non ex integro sed pro parte dumtaxat, constant ex processu, hic annotabo, quid ex illo constet, et quid intellexerim ab aliis personis fide dignis, sed e vita sublatis ante disquisitionem, quæ dein instituta fuit auctoritate ordinariorum ac Sedis Apostolicæ.

concessa, b

93 Itaque quod spectat prophetiæ donum, pater magister F. Christophorus de Santotis *b*, vir eximiæ pietatis et doctrinæ (qui ideirco interfuit sacro concilio Tridentino, tamquam theologus delegatus a rege Hispaniæ) testatur in processu, quod, cum alienigena quidam, P. F. Thomæ peramicus, et ipsi patri magistro de Santotis pernotus, nomine Nicolaus de Witte, famulum, quem ob virtutem amabat multum, gravi infirmitate affectum haberet, ea de causa ductus ille fuerit die quodam Veneris Burgos ad sacram Redemptoris cruci affixi effigiem; ubi post invocationem sanctissimi sui nominis ante piissimam illam imaginem Domino placuit impertiri ipsum tam subita et integra sanitate, ut quilibet adstantium judicaret, superare illam naturæ vires et esse miraculosam. *A. M. Salonio.*

94 Ea occasione dictus Nicolaus de Witte, qui erat Flander, lætus omnino ascendit ad cubiculum P. F. Thomæ, qui id temporis domui isti Prior erat, certiorem illum redditurus beneficii, servo suo a Domino collati. Verum est, reposuit P. F. Thomas, grande beneficium est, quod corpori servi tui contulit Dominus, ut aliud longe majus conferat animæ dominationis tuæ. Atque ita factum; nam ea occasione incessit ipsum cupido deserendi mundum et secedendi in Ordinem religiosum, et hoc quidem exsecutioni mandavit, assumens habitum in hac sacra sancti patris nostri Augustini domo Burgis, et eo induit illum ipsemet P. F. Thomas *c* cum ingenti totius conventus voluptate. Rerum cælestium tam peritus evasit ac tam boni exempli bonus ille vir, ut magister datus fuerit tyronibus ejusdem monasterii: ipsemet autem dictus pater magister Santotis *d* sub illo novitiatum peregit. Dein lapsu temporis idem F. Nicolaus de Witte a P. F. Thoma, E provinciæ præfecto, licentiam petivit eundi cum aliquot aliis religiosis in Indias *e* atque illic Domino serviendi in prædicatione sacri Euangelii: ubi per insignem fervorem, illis a Domino concessum, pro salute animarum illarum res mirabiles patrarunt. Et quidem ex multis religiosis istinc reversis intellectum est, quod dictus pater Nicolaus vitam ibidem egerit tam sanctam, et e vivis abierit tanta opinione sanctitatis, ut magna devotione invocetur, et plura post obitum miracula patraverit. Sanctum eum esse censent illic omnes, et ut talem venerantur. *exemplis*

95 Quod sequitur, retulit mihi magister Joannes Porta, egregius Dei servus et omni fide dignus, quem P. F. Thomas [diœceseos suæ] visitatorem habuit. Primum cum esset archiepiscopus ac observaret magnam vitæ licentiam et intemperantiam, quæ tum erat in omni hominum ordine, vehementer desiderabat morum correctionem videre, præsertim in ordine ecclesiastico; quia ab hujus exemplo plurimum dependet, et eam toto conatu deprecabatur a Domino. Et quoniam hominibus a natura insitum est, ut lingua versetur in eo, quod cor concupiscit, sæpius ea de re F loquebatur et agebat cum familiarioribus, maxime cum episcopo Segrian *f* et cum dicto magistro Porta. Die quodam, postquam multis cum lacrymis ac devotione (quamquam hanc haberet semper, sed illo die solito majorem) ad aras fecisset, sermonem, uti consueverat, habens cum dicto magistro de Ecclesiæ statu, his verbis eum allocutus est: Ne dubita, magister, quin quam primum Dominus remedium subministraturus sit, quo corrigantur serio Ecclesiæ suæ ordines, idque certum esse scias, quandoquidem id ipse pro sua clementia cuidam servo suo indicarit. Credere fas est (ut aiebat mihi bonus ille magister Porta) quod is ipse fuerit, cui indicaverat id Deus, quodque hæc fuerit causa devotionis illius et fletus extraordinarii; quamquam humilitatis ergo numquam patefecerit. Reipsa Dominus ad verba Servi sui effectum accomodavit: nam die mox sequenti a Cæsare nuntius supervenit cum litterolo quinto cæsareæ majestatis, quibus convocatus est ad concilium Tridentinum, ex quo, uti constat inter Caris sanctissimi domini Pauli tertii, et ipsiusmet tho- *probatur.*

A M. SALONIO. tholicos omnes, secuta est generalis in omni Ecclesiæ statu, præsertim ecclesiastico et religioso, morum reformatio *g*.

g

Ægri sanationem.

96 Ægrotabat juvenis, hujus Valentinæ civitatis incola, eoque deductus erat, ut spes vitæ longioris nulla superesset; magnum inde magister Porta (qui et rem istam enarravit) dolorem concepit ob amorem, quo in illum ferebatur, atque istum dolorem suum communicavit cum P. D. Thoma, ut pro ægro oraret. Die postero, postquam Rem divinam peregisset [B. Thomas] vocavit illum, dixitque; Sume animos, nam juvenis, qui tamquam filius tibi est, ex hac infirmitate non morietur. Confer te illuc, et jube advocari Aguilar medicum (ita ut ægre non ferant alii, qui hactenus accesserunt) nam ille morbi genus deprehendet, et, Deo aspirante, curabit. Res plane ita accidit, ut prædixit P. F. Thomas. Atque id ipsemet deinde in processu testatus est, qui ægrotaverat [Valentinus] incola, nimirum P. Christophorus Perez de Almaçan e Societate Jesu *h*.

h

templi incendium.

97 Anno millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo clerus parœciæ S. Catharinæ martyris in majori ecclesiæ sacello sepulcrum sibi B struere cœpit. Re intellecta ab iis, qui erant de parœcia, Michael Hieronymus Garcia eques, et Antonius Martinus Moret mercator, qui illo anno fabricam ecclesiæ curabant, comitantibus D. Didaco Boil, domino de Masamagrell, ac Joanne Isquierdo mercatore, Archiepiscopum adierunt, conquerentes de damno, quod, dum locum illum sepulturæ construebat clerus, passura erat parœcia, orantesque, ut illi occurreret. Mox ad se vocari jussit rectorem et præcipuos e clero, rogavit eos, quorum pecunia ædificatum fuisset princeps ecclesiæ sacellum et quidquid in eo erat. Responderunt [factum id esse] sumptibus et eleemosynis eorum, qui erant de parœcia. Ut quid igitur, dixit, vobis illud vindicatis absque ipsorum consensu, et mea licentia? Ite et fossam, quam duxistis, mox complete et obstruite; clerus vero in alia ecclesiæ parte, ubi nemini fiat injuria, sepeliatur, et sacellum princeps liberum ac vacuum relinquatur, usque dum fuerit ingens necessitas occasione incendii, quod obveniet illi ecclesiæ: tum si videbitur, nam pars ejus magna refici debebit, proderit locum hunc sepulturæ concedere C cuipiam ex honoratioribus et opulentis, qui ingentem summam pro restauratione conferat: sin' minus restauratio fiet parœciæ sumptibus, non vestris. Atque ita illos dimisit, et res exsecutioni mandata est. Prædictio tam vera reperta est, quam [verum fuit] ingens incendium, quod anno millesimo quingentesimo octogesimo quarto, die Cœnæ Domini nos ipsi oculis conspeximus quodque, secretiore Dei judicio, originem habuit e sacro sepulcro ejusdem ecclesiæ, deflagrantibus altari * sacelli principis, organo pneumatico, et parte illius majore ac meliore. Atque etiam, cum eodem die invicem occurrerent supra dicti Joannes Isquierdo et Antonius Moreth (a quo id audivi) dixit alter alteri: Vides, quid eveniat; completum est hodie, quod dixit nobis, ac vaticinatus est benedictus ille archiepiscopus D. F. Thomas a Villanova.

* *Hisp.* el retablo

infaustas puellæ nuptias,

98 Mercator dives admodum, ei familiaris et addictus, prænuntiavit illi filiæ matrimonium, ut pro eo Dominum deprecaretur. Facturum se spopondit P. D. Thomas et ne rem conficeret, priusquam una denuo convenissent [monuit.] At vero mercator ille, non ultra allocutus ipsum, rem confecit; ac dein post paucos dies reversus D est, ut jam tum confectam esse denuntiaret P. F. Thomas ipsum, tamquam de nuptiis sua opinione valde idoneis, lætum cernens, dixit: Doleo, dominationem vestram tam cito decrevisse ac conclusisse [negotium,] idque priusquam ad me iterato accederes; quoniam Domino illius commendandi curam commiseras. Etenim si sententiam meam admittere lubuisset, nequaquam fuisset peractum. Sed et prædico tibi, nuptias istas fore exitium ac ruinam familiæ, et post tuum obitum, qui non longe aberit, filiam multum calamitatis ac miseriarum esse perpessuram. Contigit omnino, sicut prædixit Dei Servus, atque egomet de infaustis istius connubii successibus testis sum luculentus; quandoquidem deinde cum iisdem personis egerim, quas si nominarem (quod fas non est) id ipsum testarentur multi, qui eas cognoverunt, et supersunt etiam nunc in illa civitate.

pueri infelicem exitum prænuntiat.

99 Unus e ministris benedicti Antistitis, vocabulo Nicolaus, die quodam lætus valde ad cubiculum, in quo degebat ille, accessit, ut indicaret, quod conjux sua a Domino impetrasset filium. Respexit illum vultu mœsto pater D. Thomas et dixit: Dominum impense orate tu E ac uxor tua pro isto puero; quippe futurum vobis prædico, ut incrementum non capiat: sed occumbat post annos non multos, infelici morte obeat, vobisque afferat dolores vehementes. Verissima etiam fuit (inquiebat mihi magister Porta) ista præmonitio. Puer enim ille paucorum annorum ob facinus supra ætatem pueri improbum, occisus est; pater vero dum ulcisci vult homicidium, se perdidit, multumque calamitatis et damni sustinuit.

Prædictio spectans

100 Cum absolutum esset collegium, quod juxta scholas istius civitatis exstruxit pauperibus in ea diœcesi studiorum alumnis, et bene ordinatum sacellum, quod erigi in eo voluit sub invocatione beatæ Mariæ Virginis in templo præsentatæ in memoriam assumpti a se illo die habitus sancti P. N. Augustini Salmanticæ, leges vero, quæ congruere videbantur ad debitum alumnorum regimen tum omni, tum prosperæ et adversæ valetudinis tempore, essent præscriptæ, ac statutæ regulæ, quæ observandæ erant tam in divino cultu, quam in studiis et actionibus quibuslibet: nonnulli, nominatim magister Caro, advertentes, quod, F tamquam Vir, cui nullius deerat rei experientia, quique ad minimum usque punctum noverat, quidquid conveniens esset collegio alicui et monasterio, curam suam extendisset ad omnia etiam peculiaria ac minutiora, nec tamen parari curasset in dicto sacello locum sepulturæ alumnis collegii, ibidem morituris, dixerunt illi; circumspiceret; quandoquidem istius rei videretur esse oblitus.

ad collegium ab ipso fundatum.

101 Traditio est inter dicti collegii alumnos, ab antiquis accepta, et quasi de manu in manum ad hodiernos perlata, respondisse ipsum: Nihil vos ista cura sollicitet, neque enim erit necesse. Et sicut ad hoc usque tempus patuit, responsum illud viri prudentes suspiciunt tamquam vaticinium ejus, quod cernimus usque nunc. Nam licet plusquam septuaginta anni defluxerint, ex quo cœperint esse alumni in collegio, fuerintque semper, et non raro aliqui correpti infirmitatibus gravissimis, quibus ad extrema perducebantur, nullus tamen in dicto collegio hactenus obiit; sed periculum evaserunt omnes, studiorum cursum absolverunt, atque integra sanitate inde egressi sunt valde

A valde docti ac pii, usque adeo ut superiores mox eorum opera usi sint ad ecclesiarum obsequium et salutem animarum. Unus quidem mortuus est, non tamen in collegio : sed ægrum sese sentiens in patriam abiit, melius istic sibi fore arbitratus, ubi, aucta infirmitate, vivere desiit. In omne P. F. Thomæ precibus adscribitur, et curæ, quam (uti credendum) de collegio et alumnis suis habet in cælis.

ANNOTATA.

a *Matth. 7 ✝ 22 et 23 ita legimus :* Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis : Quia numquam novi vos : discedite a me, qui operamini iniquitatem.

b *Viri hujus elogium habes apud Herreram in Alphabeto, et apud Nicolaum Antonium in Bibliotheca : ad descriptam autem ætatem pervenit, utroque teste, mortuus anno 1611 vel 1612. Vide infra lit.* d.

B c *Teste Herrera in Historia conventus S. Augustini Salmanticæ pag. 166, Nicolaus de Witte, filius legitimus Francisci de Witte et Mathildis de Jacops, professionem emisit Burgis, cum secundo Prior esset* S. Thomas, *anno 1538 die 21 Aprilis. Atque hinc colligo, habitum concessum fuisse Nicolao a Sancto, non Priore ejusdem domus, sed Castellanæ provinciæ etiam tum præside : nam sicut ostendi in Commentario prævio ex Herrera, Burgis Prior fuit ab anno 1531 usque ad 25 Aprilis 1534, a quo die usque ad 28 Aprilis 1537 universam Castellæ provinciam gubernavit, ac tum demum Burgensis conventusregimen secundo suscepit : atque inde etiam consequens fit, sanationem et prædictionem, hic a Salonio narratam, contigisse intra annum 1531 et 25 Aprilis 1534; si nempe contigerit, cum Burgis Prior esset* S. Thomas.

d *Eodem teste Herrera ibid. pag. 169, emisit professionem die prima Aprilis 1543.*

e *Si recte notet laudatus Herrera, P. Nicolaus de Witte transiit in Mexicanam provinciam anno 1543. Itaque licentiam quidem petiisse potuit intra annos 1534 et 1537, dum provinciam*
C *moderabatur* S. Thomas; *at certe dum abiit ille, præerat hic conventui Vallisoletano, puta ab anno 1541 usque ad 1544, quo ad archiepiscopatum Valentinum assumptus est, uti ex Herrera et ex ipso Salonio probavi in Commentario.*

f *De Joanne Segrian, qui primum sancto Archiepiscopo pro diœcesi inspector seu visitator, deinde episcopus suffraganeus fuit, sæpe per decursum sermo redibit.*

g *Prima quidem sacræ synodi sessio habita fuit die 13 Decembris 1545, quando jam uno circiter anno archiepiscopatum tenuerat* S. Thomas; *sed diu ante indictum fuerat concilium, per Bullam scilicet et Pauli III PP. datam Romæ anno 1542 : ut proin prædictio Sancti fructum ejusdem concilii proprie respexerit.*

h *Occurrit P. Christophorus Perez in processu Valentino apud Coccinum semel, iterum ac tertio; ubi agitur de luctu populi in morte Sancti, de fama sanctitatis, et de frequentia hominum in suis necessitatibus ad sepulchrum ejus accurrentium, ut suis locis videbimus.*

A. M. SALONIO.

CAPUT XI.

Dæmones expellit.

Præter spiritum propheticum, de quo capite præcedente sermonem instituimus, accepit etiam Dei Servus donum illud, quo plures Sancti et amici Dei claruerunt, virtutem scilicet et imperium in dæmonia. Hoc autem (sicut ait Palladius in Historia, quam Lausiacam appellavit, in Vita beati Pauli *a*, quem ob eximiam humilitatem, puritatem, ac sinceritatem cognomento Simplicem aut sincerum dixerunt antiqui) impertiri consuevit Dominus personis humilitate præcellentibus; quoniam justum humilitatis præmium est, illis, qui ea virtute excellunt, subjici atque obtemperare eos spiritus, in quibus tam insignem locum invenit, tenuit ac tenet arrogantia et superbia; de quibus inquit propheta : Superbia, Domine, inimicorum tuorum exsurgit semper et ascendit adversus honorem tuum et gloriam, desiderantium E atque enitentium hanc sibi vendicare *b*. *Potestas ejus* *a* *b* *in dæmonia*

103 Cum bonus P. F. Thomas Prior esset Burgis, homo erat miserabilis, ita a dæmonibus obsessus, ut, quamvis multa ac magna ad ipsos ejiciendos allata fuerit diligentia, numquam egressi sint : adeo pervicaces erant exsecrabiles illi spiritus. Adductus est ad P. F. Thomam; jussit autem hic religiosos omnes orationi secum insistere, ut illi expellerentur; et quamvis id factum sit, non tamen sunt expulsi. Rogatus, cur tot hominum religiosorum precibus non expellerentur, dixit (quod sine dubio novisse debuit a Domino in oratione :) Quia dæmones hi ex illis sunt, de quibus ait Redemptor noster in Euangelio : Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in oratione et jejunio. Quia ad eos ejiciendos opus est multa oratione et jejunio. Proin, mandante P. F. Thoma, per dies aliquot jejunia observarunt religiosi, et pro homine illo enixe oraverunt Dominum, quibus jejuniis ac precibus homo idem liber evasit, integer ac sanus. Hoc autem, teste patre magistro Santotis, miraculum a Deo patratum fuisse putaverunt omnes per intercessionem ac patrocinium P. F. Thomæ. F

104 Eadem in civitate Burgensi exorta est die quodam tam vehemens ventorum ac turbinum tempestas, ut domos aliquot solo dejecerit, pluribus tectum surripuerit magno loci dispendio. P. F. Thomas se contulit ad sacellum Domini sacro ligno affixi, quod istic magna in veneratione est in monasterio sancti patris nostri Augustini; ubi ingenti pietate ac fervore Dominum rogavit, ut hujusce calamitatis misereresceret, atque istud flagellum manu deponeret : et tamquam de rei statu admonitus in oratione, turrim conscendit cum altero religioso, oculisque circum aspexit (ut declaravit postmodum) variis ac turpissimis formis dæmones, per aera vagantes et istorum damnorum causas excitantes, quibus præcepit in nomine Domini nostri Jesu Christi, sese statim inde proriperent, nec damnum aut malum illi loco ultra crearent. Atque eodem temporis momento diffugerunt, et cessavit omne infortunium : adeo, ut ex tranquillitate et serenitate, quibus extemplo gavisus est aer, evidenter apparuerit vis, quam vox Servi Dei illis intulit, virtusque ac potentia, quam in eosdem obtinuit. *variis exemplis*

105 Re-

A. M. SALONIO. comprobatur. 105 Retulit similiter P. F. Hieronymus Guzman, Ordinis nostri cœnobita, vir religiosissimus, quod, dum P. F. Thomas in ea Burgensi civitate erat Prior, adductus fuerit in sacellum sacræ imaginis Christi e cruce pendentis energumenus, quem dæmon identidem cruciabat vehementer, atque identidem tranquillum et sine isto cruciatu esse permittebat. Rem edoctus P. F. Thomas præcepit æditus, ut simul atque ipsum exagitatum cerneret, mox advocaret sese, quacumque tandem id hora accideret. Mane cum rediret a matutinis precibus, accurrit æditus dicens, quod id temporis dæmon miserum hominem vehementer exagitaret, ex ejus ore multum spumæ eliceret, ac vultum miros in modos distorqueret. Rogavit P. F. Thomas religiosos omnes, tum e choro exeuntes, ut se ad sacellum sacræ imaginis Christi e cruce pendentis comitarentur, conjunctim oraturi pro energumeno. Contulerunt sese ad dictum sacellum, ubi cum P. F. Thoma orationi se dederunt omnes; voluit autem Dominus per insignem suam misericordiam, ut exsecrandus ille spiritus aufugeret, miserum hominem, quamvis oppido defatigatum ac debilem, liberum absque ullo indicio relinquens. Gratias il-
B lic omnes Domino infinitas egerunt de ingenti beneficio, quod a benedicta ejus dextera ibidem coram omnibus impetravit homo miserabilis. Tum P. F. Thomas dixit Religiosis suis: En vobis, patres, cur voluerim, ut comitaremini omnes ad Dominum deprecandum pro illo energumeno. Desideravi id duplici de causa. Primo, quia communes preces majoris virtutis sunt coram Domino Deo nostro: secundo, ut, quando a divina bonitate beneficium et miraculum istud erat patrandum, tutior esset a periculo et ictu inanis gloriæ is, cujus intuitu idipsum in homine illo Dominus perpetraret.

Dæmonem pudore suffusum dellit e puella. c 106 Anno primo archiepiscopatus sui, in visitatione generali, quam instituebat per universam diœcesim Valentinam, cum pervenisset ad oppidum Alcoy *c*, uti in processu ejus refertur, invenit puellam, quam malignus spiritus ad eum modum occupaverat, ut neque precibus, neque exorcismis, neque aliis, in Ecclesia usurpari solitis, remediis expelli potuisset. Rei preractæ series enarrata est P. D. Thomæ, ipse vero adpromisit fore, ut pro illa ad Dominum preces funderet. Die quodam Sabbati, absoluto Missæ sacrificio, di-
C xit vicario ejusdem oppidi: Die crastino, ubi ad Officium convenerit populus universus, e suggestu pronuntia, tum quæcumque de hoc dæmonio audiveris et cognoveris, tum nonnulla alia, quæ ego speciatim te docebo; et certus esto, excessurum illum quam mox: nam dæmon iste spiritus est superbus admodum, nec cuiquam suas fallacias compertas esse existimat; ubi autem perspiciet, quod comperta sint nobis, quodque eas etiam pervulgemus, pudore suffusus abscedet. Et ita factum est; die enim postero, qui erat Dominicus, vicario e suggestu promulgante tum ea, quæ de illo dæmone cognoscere potuerat exorcismorum tempore, tum quæ privatim de illius fallaciis didicerat ex P. D. Thoma, statim aufugit e corpore mulieris, dolore aliquo afficiens quidem ipsam in exitu, relinquens tamen sine læsione aut damno qualicumque.

multos item e muliere 107 Eodem in oppido Alcoy mulier nupta, nomine Andolça Gisbert, uxor Andreæ Boatella, longo tempore tam horrendum in modum ab insidentibus dæmonibus vexata fuit, ut populus universus metu ac terrore percelleretur. Identidem enim usque adeo cruciabant et affligebant dæmones, ut res esset digna commiseratione; ali-
D quando tanto furore agitabatur, ut stuporem incuteret; cum autem domo, qua inclusa servabatur, proripere se valebat, vagabatur per plateas, lapides jactans, multumque creans detrimentum. Et quamquam loci vicarius operam daret in applicandis ipsi orationibus, exorcismis, aliisque remediis, a sancta matre Ecclesia præscriptis, ad subveniendum energumenis, nullum ex hisce proderat. Quapropter oppidi magistratus *, et miseræ mulieris consanguinei, rem detulerunt ad P. D. Thomam tamquam ad suum antistitem, spe freti fore, ut apud ipsum inveniretur remedium aliquod, quale ex ejusdem consilio obtinuerat puella ante memorata.

* Hisp. los jurados

108 Bonus ille Pastor sacerdoti, cui nomen dominus Ojos negros *d*, quique in civitate Valentina solebat recitare orationes super energumenis, ac malis dæmonibus exorcismos intentare, atque aliquando illos tartareo tyranno liberabat, provinciam commisit eundi in Alcoy, et exorcismos adhibendi miseræ illi mulieri. Abiit illuc sacerdos, et, licet recitarit sacra Euangelia, litanias et ceteras, quas solebat, orationes, nihil amplius profecit. Tum præcepit [Thomas,] ut illa Valentiam E adduceretur: adductam peculiaribus precibus Domino commendavit, et, postquam multum deprecatus fuerat, asseruit, dæmones, qui illam torquebant, improbissimos esse, nec ejectum iri modo ac via communi; quandoquidem ex iis essent, de quibus pronuntiavit Redemptor noster, ejiciendos esse vi orationum ac jejuniorum; quod didicit verisimiliter Dei Servus in oratione, quando seorsum pro illa Dominum deprecabatur. (post fusas d)

109 Deinde intelligens, quod mulier ista, dum salva erat, magna pietate afficeretur erga mysterium induentis naturam humanam Dei Filii, misit, qui commendaret monialibus monasterii de Incarnatione in eadem civitate, ut pro illa preces funderent: quod magna devotione præstiterunt religiosæ istæ. Jussit deinde sacerdotem, quem designabat, die quodam pro ipsa offerre Missæ sacrificium in sacello S. Mariæ ad Nives, quod est eadem in civitate in monasterio sancti patris Francisci, atque etiam ipse eodem die magna cum pietate obtulit in sacello suo. Ipso autem designato die, finita Missa, quam ad aram S. Mariæ ad Nives celebravit sacerdos, eaque, quam F ipse [Sanctus] dixit in sacello suo, mox dæmonia deseruerunt mulierem et hæc tranquilla plane remansit ac sana. Et licet ratio præcipua, ob quam feminæ misertus est Dominus, fuerint evidenter orationes ac jejunia benedicti Antistitis, voluit tamen hic adhiberi quoque monialium preces et sacerdotis Sacrificium, ne sibi sed aliis istud adscriberetur, pro insigni sua ac vera humilitate desiderans evitare honorem omnem et existimationem humanam. Permisit autem Dominus, ut, licet Dei Servus ita illud occultare conaretur, omnes tamen, qui audierunt, ac testes, qui retulerunt, potissimum attribuerint orationibus, jejuniis et meritis P. D. Thomæ. (ad Deum preces.)

Energumenas alias 110 Erat Valentiæ in platea, cui del Fumeral nomen est, puella, in cujus corpus ingressus est malus dæmon. Diu apud ipsam commoratus est exsecrandus [hospes] occulte admodum, ut e theologis nemo certo affirmare posset, an res, quas, movente illo, ipsa proferebat, essent denuntiationes divinæ, an vero satanæ doli ac mendacia. Deducta est ad magistrum Joannem de Salaya, doctorem Parisiensem, et universitatis Valentinæ rectorem perpetuum, virum propter virtu-

A tutem et eruditionem tum valde celebrem, qui ejus confessionem exciperet, et eam examinaret; neque tamen hac via determinari potuit, quid de re esset. Ita multo tempore in muliere occultus latuit malus dæmon. Sed tandem compertum est, degere in ipsa spiritum nequitiæ; quippe ad difficultates theologicas sibi objectas Latino idiomate respondebat, quod e certissimis signis unum est, possideri a dæmone personam simplicem ac rudem, quæ numquam dedit operam studiis. Conati sunt igitur expellere ipsum precibus et exorcismis, at nihil effectum est : contra irridebat nequam, quotquot accederent ad intentandas adjurationes, ac miseram puellam mille ludibriis cruciabat. Res significata est P. D. Thomæ, qui eam jussit in ædes suas introduci, ut ei per orationes ac Sacrificia sua subveniret in ista calamitate. Cum adducta esset, sacrosanctum Missæ officium ingenti devotione pro ipsa celebravit, et simulac illud absolverat ac Dominum pro ipsa oraverat, abiit æternis pœnis addictus spiritus, per Dei clementiam et Servi ejus orationem reliquens eam liberam absque signo aut vestigio aliquo eorum, quæ fuerat perpessa, demirantibus vehementer B omnibus, qui aderant; quod perspicerent tot factos conatus, et adhibita incassum remedia ad liberandam dæmonio infelicem mulierem, quodque post celebratum a P. D. Thoma pro illa Sacrificium, extemplo ab eadem recesserit.

111 Puella altera, apparitoris ejusdem civitatis filia, occasione dierum quarumdam genialium, *quibus frustra adhibita fuerunt* permittente Domino, in pœnam animi levitatum ac superstitionum nonnullarum, quas frequenter usurpant hujuscemodi, a dæmone correpta est, et tali tantoque furore percita, ut regi * nequaquam posset. ** Hisp. averiguar* Provisum est diligenter, ut ipsi applicarentur exorcismi atque remedia, ab Ecclesia sancta in similibus casibus præfinita. Verum cum nihil inde utilitatis perciperetur (usque adeo in miseram mulierculam dominabatur dæmon) matrona, quæ P. D. Thomæ addicta erat, jussit eam adduci ad se; factum est ita, et ipsa una cum iis, qui adduxerunt, adiit, oravitque benedictum Antistitem, ut commisceresceret ejus, quod puella, una ex grege suo, patiebatur. Excusabat se pro humilitate sua Dei Servus, quia id flagitabant, tamquam maxime confisi, esse illi potestatem mandandi dæmoni, ut ab illa recederet.

C *alia remedia.* 112 Verum attendens, quantum urgerent, ac per amorem Dei precarentur, et tactus commiseratione ejus, quod miseram puellam pati cerneret, propius admoveri eam jussit ac genua inflectere, qua illic ad pedes ejus prostrata, recitavit Euangelia ac orationes reliquas. Referunt testes, rem fuisse luctuosam, audire voces adeo terribiles, quales ipsa edebat, dum legebat ille. Dæmon sese coarctatum cernens, nec sufficiens sustinere coram illo Dei Servo, tamquam orationibus subactus, excessurum se pronuntiavit : et confestim ex eo, quod in muliere observabant adstantes omnes, illum abiisse agnoverunt. Quippe mox tranquillam conspexerunt, vultu, quem non gerebat ante, sereno, et ab iis, quos patiebatur atque in ipsa producebat insidens dæmon, effectibus liberam. Illic peccatum suum et noxam professa est; ipse vero P. D. Thomas eam consolatus et hortatus est, ut sacra confessione noxas expiaret, Sacramenta susciperet, et, his susceptis, ad sese iterato reduceretur. Ad se reversæ suasit ac persuasit, ut vitæ religiosæ se addiceret, quod ipsa præstitit lubenti animo ac devotione magna, quoniam id ei proponebat sanctus Antistes, et magna dotis parte succurrebat, ut in monasterium *A. M. Salonio.* secederet, et ibidem longe a rebus mundi avocata Deo deserviret.

113 Loco prope Valentiam, dicto Chiruella, *liberat* dæmon quoque, arcano Dei judicio, puellulam corripuit. Parochus, in cujus ædibus degebat illa, (quoniam jam perspectam habebat potestatem, qua præditus erat sanctus Præsul adversus dæmonia) supplicatum accessit, ut illam ad sese adduci permitteret, et auxilio sublevaret. P. D. Thomas secundum animi sui demissionem, sisterent eam, dixit, certis sacerdotibus; hos quippe ornatos esse a Domino gratia subveniendi hujuscemodi calamitatibus. Dictus parochus, jam tum ad istos sacerdotes adductam illam fuisse asseruit, jamque eorum orationibus adjuratum fuisse dæmonem, sed absque fructu : atque idcirco orabat illum, ut infelicis puellulæ commisceresceret, quia patiebatur multum. Igitur miseratione permotus : Adducatur, inquit, non tamen de die et cum rumore, sed nocte ac paucis consciis. Ita adducta est, et ejus jussu posita in ædium parte inferiori, ubi morabatur unus e famulis domesticis cum uxore sua et filiabus. Illic positam descendens invisit, jussitque, eam reponi in cellula solam, E atque ibidem cum Agno Dei *e* et ligatam stola, *e* nocte illa degere. Ipse autem in oratorium suum conscendit, eam Domino commendaturus.

114 Adverterunt ea nocte, qui illam ædium *dæmonibus.* partem inhabitabant, quod spiritus nequam vehementer torqueret afflictam puellulam, atque inde magno commiserationis affectu permoti sunt : quapropter postero mane statim de eo certiorem fecerunt benedictum Antistitem. Tum iterato ad illam invisendam descendit, bene precatus ei est, atque hinc magna, non tamen plena, tranquillitas ipsi accessit. Reversus ille est ad sacellum suum, et magna devotione obtulit pro ipsa Missæ sacrificium, quo finito, revisit ipsam, ac prorsus tranquillam, multumque a priore statu immutatam offendit : vincula ipsi solvi ac cibos porrigi jussit, jam sanam esse, inquiens, et liberam. Eratque ita; ac ipsamet fassa est, quod sese jam liberam deprehenderet. [Aiebat] enim, [dæmonem] sibi ante apparuisse objectis formis horribilibus, atque his vexatam se fuisse, quamdiu ab illo obsidebatur; terribilius tamen cum duceretur ad ædes istius Monachi (innuendo P. F. Thomam) et maxime tota hac nocte; at vero mane dum hic il- F lam invisebat et bene precabatur, [visiones istas] concidisse magna ex parte, et quidem ex toto, postquam rediisset, puta, cum Sacris operatus fuisset : jam vero nullum sibi superesse visionis vestigium, nullum doloris sensum; sed experiri sese sanam admodum, solatio affectam, et expertem omnis metus ab inimico spiritu.

115 Adhæc, quamquam peculiaris relatio ejus *a quibus timetur.* rei relicta non sit, pluribus aliis energumenis misericordiam suam impertivit Dominus Deus, intercedentibus orationibus ac Sacrificiis Servi sui. Quippe in processu, Burgis instituto, testis est, et is præclaris quidem generis, qui asserit, didicisse se ex personis fide dignis, quod, dum erat ea in civitate energumenus, duceretur is ad P. F. Thomam, quodque hic, post factam prius orationem, juberet [dæmonia] excedere, ac dæmoniacus evaderet liber. Idem etiam affirmat, audivisse se, tamquam rem in dicta civitate publicam, quod dæmones illum timerent, atque obedirent ipsi. Verum qui non timuissent illum, qui tam impense amabat et colebat Dominum Deum?

AN-

A. M. SALONIO.

ANNOTATA.

a *Vita S. Pauli Simplicis ex Palladio data est apud nos tom. 1 Martii ad diem 7.*

b *Textum hunc dilatatum existimo, nec alium esse, quam qui legitur Psalm. 73 ✝ 23 :* Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.

c *Oppidum est amœnum, teste Alvaro de Colmenar, ita appellatum a fluvio cognomine; non amplum quidem, sed ferri fodinis ac nominatim fonte admirabili famosum.*

d *Ita lego Hispanice, quod si ad verbum exponas, dices :* Dominus nigris oculis.

e *Hisp.* con unos Agnus. *Latine communiter* Agnos Dei *vocamus, numismata cerea cœlestis Agni effigiem præferentia atque a summo Pontifice sacrata.*

CAPUT XII.

B

Ob insignem prudentiam consulitur tam ab imperatore quam ab aliis; præficitur variis conventibus; bis toti provinciæ; gubernandi ratio exponitur.

Prudenti ejus consilio Carolus V imperator utitur

Non tantum relatis hactenus virtutibus et gratiis ornatus est a Domino Deo P. F. Thomas; sed eximia insuper in omnibus, quæ agebat et loquebatur, præditus fuit circumspectione ac prudentia. Mirabile ejus judicium et sermonis [præstantiam] experti sunt quotquot cum ipso, ingenti animarum suarum fructu, ac felici negotiorum successu, egerunt; aulici præsertim omnes, tam senatores * et consiliarii suæ majestatis quam præsules et magnates, qui in ea [aula] versabantur; in rebus conscientiæ ad bonum Patrem accurrentes tamquam ad insignem (qualis erat) theologum et Dei servum, in negotiis vero C et, quæ occurrebant, causis gravibus, tamquam ad consiliorum fontem, et juxta cujus arbitrium res quælibet recte erat dirigenda. Mirabantur universim omnes ejus in dicendo doctrinam; at personæ genere illustres præ ceteris in eo suspiciebant et æstimabant eximiam prudentiam et, quæ juxta hanc omnibus dabat, consilia tam exacta. Hanc ob rationem laudabant eum impense coram cæsare familiariores, et quoniam accidit, ut ipsa Catholica ac cæsarea majestas in quibusdam occasionibus id experiretur, factum quoque est, ut P. F. Thomas non solum esset a concionibus, sed præcipuus etiam, quem consulebat atque audiebat Christianissimus princeps in rebus magnis et gravibus, et juxta cujus opinionem tutiore conscientia procedebat. Et sane pridie quam moreretur benedictus Antistes, clavem scrinii sui porrexit uni ex visitatoribus suis ac familiaribus, cui nomen erat magister Caro, ut plures litteras illic asservatas depromeret, et flammis committeret; major autem earum pars erat ex iis, quibus ipsum in gravioris momenti negotiis consulebat Carolus quintus imperator, et unde patebat, quantam in ejus arbitrio et consilio fiduciam collocaret.

* *Hisp.* oydores

117 Insigne ejus judicium ac prudentiam experimento etiam agnoverunt, qui noxas suas exosi ad pedes ejus accedebant; etenim pro flagranti, quo in animarum salutem rapiebatur, desiderio (qui proprius erat effectus caritatis præcordia ejus perurentis) pro naturali pietate, et commiseratione sibi a Deo indita, nec non insigni, quod diximus, judicio, licet alioqui ex sese esset valde amans secessus, et aversaretur hominum colloquia, lubens excipiebat confessiones omnium, qui pro conscientiæ suæ remedio et solatio ad eum recurrebant. Juvabat eos ad deflenda scelera, animabat ad præstanda vera pœnitentiæ opera, ex eorum molestiis ipse doloris sensu afficiebatur, hujuscemodi subministrabat consilia, ut sæpenumero res, quæ aliis videbatur omni destituta remedio, hoc ipsum et quidem efficacissimum ex ejus consilio consequeretur. D

aliisque plures ingenti animæ fructu.

Variis conventibus

118 Noverant id omnes provinciæ illius patres, atque inter virtutes reliquas, quibus clarebat, optime perspectam habebant ejus prudentiam; ac proin quam recte esset administraturus officium ac præfecturam, quæ ipsi essent committenda : atque idcirco in hisce opera ejus uti decreverunt : et ita quidem [usi sunt,] ut nullum esset in provincia munus, res nulla gravis momenti vel arcani consilii, quin ipse perfungeretur. E Bis Prior fuit Salmanticæ : primo ad annum millesimum quingentesimum decimum nonum, uti constat ex libris ejusdem conventus, cum non ultra biennium effluxerat a solemni ejus professione. Quippe professionem emisit anno millesimo quingentesimo decimo septimo, die sacro S. Catharinæ martyri; ejusdem autem conventus Prior constitutus fuit sub finem anni millesimi quingentesimi decimi noni, quæ res fuit plane extraordinaria, nec visa umquam in nostro Ordine : adeo, ut ipse beatus pater Joannes Sahaguntinus *a* (quem ab annis aliquot Clemens octavus Pontifex Beatorum albo inscripsit *b*, cum facultate colendi ipsum deinceps [officio ecclesiastico] per universum Ordinem nostrum, quamvis esset vir adeo eximius, cum habitum susciperet; utpote qui fuerat Salmanticæ de collegio S. Bartholomæi, qui e cathedra sacram Scripturam prælegerat, qui magnam æstimationem [adeptus] erat, ac ornatus erat dotibus viri magnæ religionis, ei conventui præfectus non fuerit nisi post elapsum a professione septennium, juxta morem in ea pro- F vincia tunc usitatissimum : at P. F. Thomas ei præpositus est, quando non superaverat biennium ab emissa professione. Unde sufficienter liquet, quanto fuerit exemplo, quantis præluxerit virtutibus ac dotibus biennii vitæ monasticæ intervallo, tam cito electus, qui præesset domui tam strictæ disciplinæ, atque ea tempestate, qua per Castellam tantopere florebat, uti floruit semper et floret, vita religiosa, et qua erat tantus virorum sanctitate et doctrina excellentium numerus.

præficitur;

119 Duabus quoque vicibus præfuit conventui nostro sancti patris Augustini Burgis ac aliis Vallisoleti *c*; bis item universam provinciam moderatus est, primum Andalusiam, deia Castellam; hoc ordine *d* : expleto Salmanticensis præfecturæ cursu, cum perspicerent, quam bene, quanto cum fructu spirituali ac temporali domus istius, quantaque cum caritate ac consolatione religiosorum præfuisset, electus est Prior Burgensi monasterio, factum id fuerit ad annum millesimum quingentesimum vigesimum secundum. Dein anno millesimo quingentesimo vigesimo quinto, jussu reverendissimi patris generalis, magistri F. Gabrielis Veneti *e* visitavit Andalusiam et Castellam, quæ

unicam

A unicam id temporis conficiebant provinciam, ut constat ex antiquis codicibus Salmanticensibus. Ex ista visitatione ob rationum momenta et consilia a P. F. Thoma juxta illam data dicto patri generali (qui in omni re illius adhærebat arbitrio et consilio) secutum est, ut provincia Andalusiæ divisa sit a Castellana.

120 Ea autem provinciarum divisio effectum sortita est in comitiis provincialibus anno millesimo quingentesimo vigesimo septimo. Modum ac ordinem in eadem divisione servandum commisit reverendissimus pater P. F. Thomæ et P. F. Joanni Gallego, qui duo, ut omnia maturiore consilio dirigerentur, tamquam socios sibi adsciverunt sex e patribus, qui aderant, gravitate ac pietate præstantiores, et una omnes decreverunt, ut, quoniam illa provinciarum separatio fiebat potissimum in gratiam ac favorem Andalusiæ, patres Andalusii ex universo cœtu sibi primum deligerent provinciæ præfectum et definitores, qui provinciæ suæ magis congruere judicarentur; ac dein patres Castellani eligerent similiter suæ [provinciæ] præfectum cum definitoribus. Juxta hanc conditionem patres Andalusii primi sibi delegerunt provinciæ præpositum præstantiorem, patrem scilicet B fratrem Thomam, talem patrem illis in favorem cedente provincia Castellana, uti constat ex provinciæ codicibus, ubi verba isthæc leguntur: « Electus » est autem primo canonice in favorem Bethicæ » provinciæ pro hac vice dumtaxat reverendus » pater F. Thomas a Villanova etc. »

bis item toti provinciæ.

121 Anno dein millesimo quingentesimo trigesimo, quo complevit Andalusiæ provinciæ præfecturam, electus est Prior Salmanticensis monasterii, et hæ fuerunt secundæ vices, quibus ante dixi eum præfuisse Salmanticæ. In comitiis proximis Castellæ, anno millesimo quingentesimo trigesimo quarto, præpositus est provinciæ Castellanæ, ac finito provinciæ regimine, anno millesimo quingentesimo trigesimo septimo, [provinciæ] definitor constitutus est et Prior Burgensis monasterii. Hic commoratus est usque ad annum millesimum quingentesimum quadragesimum primum, quo comitia provinciæ Castellanæ celebrata sunt, et quibus interfuit reverendissimus pater magister F. Hieronymus Seripandus Ordinis nostri generalis, dein sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, atque unus C e legatis Pii Quarti in concilio Tridentino. Et quamvis dictus reverendissimus pater (ut post dicemus) animo statueret illum præficere toti provinciæ, ipse [tamen] id ipsum metuens, operam dedit, quominus eligeretur, adventare, quando jam necessario peracta esse debebat electio; (nam die Sabbato ante prandium illa peragitur, ipse vero adventare noluit, nisi post diei Sabbati meridiem.) Iisdem in comitiis anni millesimi quingentesimi quadragesimi primi designatus est Prior cœnobio Vallisoletano, unde dein ad annum millesimum quingentesimum quadragesimum quartum translatus est ad archiepiscopatum hujus ecclesiæ Valentinæ tanto civitatis ac diœceseos fructu et splendore *f*.

f

Ejus gubernandi ratio

122 De regimine beati hujus Antistitis in chronicis Ordinis nostri folio CXIX leguntur verba sequentia: « Fuit Vir ille præstantissimus homo magna » æstimatione dignus: etenim in omnibus nego» tiis æquitatem magnam servabat et justitiam: » erat omnis novitatis inimicus; nihil umquam no» vi in monasteriis suis mandari cupiebat, sed ser» vari decessorum nostrorum instituta et consuetu» dines bonas. Desiderabat, ut monachi [statum » animi] interiorem maximi facerent: quod sine il» lo (inquiebat) exterior [compositio] non face» ret veros monachos, sed probitatis simulatores. » Vir erat devotissimus, multæ orationis et spi» ritus. Quotquot ejus conversatione fruebantur, » amabant ipsum. Insignis erat concionator, et » peculari ac cælesti doctrina [ornatus.] Dilige» bant illum ac reverebantur multum Carolus » quintus imperator et hujus aulæ magnates uni» versi. Tantopere erat alienus a mundi honori» bus, ut, licet cum illo colloqui optaret impe» rator atque hujus familiariores significarent illi, » gratum fore suæ majestati, si illam inviseret, » ad ejus colloquium tamen non accesserit, nisi » ter quaterve, idque verbis paucissimis, ac de » rebus, ad quas compellebat caritas. Hinc dili» gebat eum amplius [cæsarea] majestas, ma» gnamque de ipso concipiebat opinionem, quam » sibi optime conciliabat vita ac doctrina; per » hanc autem et e suggestu dicendi facultatem vir » erat inter præstantissimos, quos possedit Castel» la, atque ut talis habitus fuit et est hodiedum » per universam etc. » Hactenus Chronici verba sunt *g*.

A. M. Salonio.

g

pia et sancta, quamquam invitus præficeretur;

123 Quamvis autem ex illis abunde perspiciatur, quam sancte ac religiose administraverit officia et præfecturas, quibus perfunctus est in Ordine, proderit ad exemplum aliorum præpositorum hic E addidisse, quod D. Joannes Mugnatonius episcopus in narratione de vita, religione ac virtutibus Servi Dei composita et supra allegata, refert tamquam testis oculatus, quodque affirmant in suis responsis testes alii, per varias Castellæ partes interrogati. Ex quibus omnibus sequitur, quod, quotiescumque Prior fuit constitutus, plane fuerit compulsus molestis flagitationibus ac precibus religiosorum eligentium (tunc quippe electio penes eos erat, qui de conventu erant.) Superiores autem in ejus conscientiam rejiciebant quidquid offensæ Deo fieret ex eo, quod renueret servire Ordini iis in officiis, in quibus certum erat fore, ut multum solatii ac utilitatis afferret fratribus, et Dei ac superiorum voluntati obtemperaret. Et sane quæcumque obivit munia, ex mera obedientia acceptavit, ad ea vocatus a sola Dei voluntate. Consideret [modo quilibet] utrum illi, qui eo modo, et aperiente vero ac cælesti janitore Christo Jesu, ostium intrabat, gratia non esset concedenda ab eodem Domino, qua tam bonus F Præpositus evaderet, qualis exstitit in omnibus conventibus suæ curæ commissis.

studium religiosæ disciplinæ;

124 Quapropter, ut referunt universi, cum Prior esset, magno divini honoris et observantiæ religiosæ flagrabat studio. Operam navabat semper, quam poterat maximam, ut subditi religiosi a rebus mundi essent segregati, veri monachi et ex corde toto Deo famulantes. Hoc magno animi sensu ac multis e corde profectis lacrymis illos rogabat in sermonibus omnibus atque capitulis. Bono exemplo, doctrina et cura sua in cœnobiis, quibus præerat, res aliquas emendationem exigentes reformabat, et Religionis observantiam ad normam suam revocabat. Adeo ut graves patres Castellæ, idque ego ipse, datis occasionibus ex multis eorum audivi, profiteantur, quod ejusdem provinciæ observantiam atque hujus conversationem magna ex parte acceptam referre debeant sancto zelo et solicitudini, quibus eam procuravit P. F. Thomas, quodque ante ejus regimen essent aliqua [a prisca disciplina] delapsa ac exigentia emendationem, quæ ille Præpositus correxit et ad debitum ordinem reduxit, quæque deinde constanter observata sunt per diligens studium

A M. SALONIO. dium ac solicitudinem successorum ipsius, quorum plures (uti videbimus) ratione [accepti] habitus et [ingressus] in religionem magni hujus Religiosi ac Prælati fuere filii.

diligentia in frequentando choro;

125 Quamquam, etiam dum præerat domibus, tantopere occuparetur habendis concionibus et excipiendis confessionibus propter ingentem fructum, quem ex sua doctrina referebat; et quamquam tot personæ pro animarum suarum consolatione, ac remedio in suis molestiis ad ipsum recurrerent, non idcirco prætermittebat media nocte chorum frequentare, et per diem iis Horis interesse, quibus commode poterat, ita quidem ut h ingrederetur primus, et postremus egrederetur *h*. Hinc aliquot novitiorum magistri, qui ipsum habuerunt, cumque ipso vixerunt iis in conventibus, quibus præerat, crebro repetebant atque ob oculos pon bant tyronibus suis exemplum P. F. Thomæ, chorum frequentantis, ad excitandum in illis amorem erga chorum.

comitas et benignitas erga subditos

126 Licet autem constitutum se cerneret in præfectura, et sine hac etiam ob dotes proprias æstimaretur atque apud omnis conditionis homines venerationem sibi conciliaret majorem, quam B quisquam religiosorum uno eodemque tempore assecutus sit umquam, tam candide, tam modeste agebat semper cum subditis, acsi æquales sibi essent omnes, inferior nemo: haud immemor tamen idcirco vel incurius religiosæ illius auctoritatis, quam servare tenetur superior, ne occasione ingenuitatis illius, debitam subditi exuant observantiam ac venerationem: sed duo ista ad eum modum temperabat, ut omni casu et tempore præ se ferret humilitatem compositam et gravem, gravitatemque sanctam et prudentem, religiosam et humilem. Dilegebat omnes tamquam proprios et naturales seu filios seu germanos, impensa solicitudine incumbens eorum animæ bono, exhortans eos jugiter ad amorem et timorem Dei, ad interiorem conscientiæ puritatem, et ad caritatem erga proximos. Minime erat ex iis, de quibus ait Redemptor noster in Euangelio, quod onera magna et gravissima imponentes in humeros miserorum subditorum, ita proprium otium et voluptatem spectent, ut ipsi uno digito non tangant i illa *i*. Etenim, cum esset erga se ipse (ut fuit semper) austerus valde, abstemius, solitarius, pauperrimus, et Ordinis nostri constitutionum ac rituum C tenacissimus, omnis illa austeritas, qua utebatur adversus sese, [non oberat,] quominus contra esset mitis ac facilis erga subditos, iisque in rebus aliquot, in quibus poterat, immunitatem benigne concederet, numquam sibi.

odium novitatum; et circumspectio in castigandis

127 Erat novitatis omnis osor præ ingenti amore, quo ferebatur erga pacem et tranquillitatem: quoniam novitates (uti asserebat) plerumque ansam præbent litibus ac perturbationibus. Hinc numquam novi aliquid in domos suas introduci voluit, sed accurate servari majorum nostrorum instituta, bonasque consuetudines in domo antiquitus receptas. Æqui et justi in omnibus erat amantissimus, ac simul præter modum misericors ac prudens in puniendis delinquentibus, exspectans semper occasionem et tempus, quo reprehensio et pœna cederent in utilitatem et bonum subditi. Factum est, ut ipsemet oculis aliqua, quæ displicebant, conspiceret, iisque, acsi non vidisset, dissimulando supersederet; et dum tempus [opportunum] videbatur, reum advocabat, et cum caritate ac mansuetudine reprehendebat; et si res rigorem exigebat, castigabat severissime. Quoniam vero sanctus ac prudentissimus Præsul officio suo satisfaciebat, quando deferbue- D rat animi motus, unde profluxerat culpa, et quando tempus erat congruum, reprehensio aut castigatio suscipiebatur magna cum humilitate et patientia, agnoscebatque subditus culpam suam ac boni Præsulis amorem et affectum, ex quo procedebat punitio, atque per hanc emendabat sese et proficiebat amplius.

defectibus suorum, pro quibus ipse aliquando de se pœnam sumit;

128 Contigit, sicut viderunt non numquam religiosi, quibus cura erat ejus cubiculi, ut, intelligens culpam aut negligentiam, ex qua damnum pati poterat conscientia religiosi subditi sui, eam tamquam propriam animo persentisceret ac defleret, eaque magis affligeretur, quam quolibet alio damno seu malo temporali: et quia fortasse ovis illa sua non advertebat animum [ad facti gravitatem] rebaturque rem esse levis momenti; [contigit etiam] ut bonus Præsul, insciis aliis, jejunio se affligeret, pœnam ipse assumeret, verberibus corpus multaret usque ad excussionem cruoris: atque hunc tamquam bene impensum offerret, acsi ejusdem profusione impetraturus esset, ne quisquam subditorum suorum offenderet umquam supremum illum et omnipotentem Dominum, cujus cultum et honorem tam impense desiderabat ejus anima. E

solicitudo in necessitatibus subditorum, præsertim ægrotantium;

129 Eadem caritate eodemque amore satagebat occurrere singulis suorum religiosorum necessitatibus temporalibus, dispiciendo, quid cuique necessarium esset, et, quod opus erat, insigni liberalitate subministrando. Excellebat solicitudine erga infirmos, visitabat eos frequenter, magno animi affectu omnium consolationi et oblectationi serviebat, prospiciens, qua re quilibet eorum indigeret, et quomodo unicuique provisum esset tam de munditia in lecto, quam de bona suppeditatione ciborum, ea caritate ac solicitudine, qua solet prospicere mater ægrotanti filio, quem diligit tenerrime. Nam, seposita etiam ingenti illa caritate, qua præditus erat bonus Superior, et obligatione muneris, ex natura sua erat pius admodum, propensus ad commiserationem, cordeque ac animo, ut testantur omnes, tenerrimus; hinc vehementi sensu afficiebatur ex miseriis ac molestiis fratrum suorum.

caritas in delinquentes et patientia;

130 Eadem caritate corrigebat et castigabat errores subditorum suorum, ac pro insigni sua prudentia cuilibet ad eum modum reprehensionem ac punitionem adhibebat, ut et medicinæ loco ipsis esset F et emendationem [sortiretur:] culpas quippe oderat, amabat personas. Quoniam vero ob eximiam suam benignitatem et mansuetudinem carus erat omnibus, perspectusque amor paternus, quo in cunctos ferebatur, plus efficiebat Dei Servus unica correctionis voce, suo spiritu prolata, quam superior alter multis reprehensionibus ac pœnis obtineret. Mirantur præ ceteris et (secundum testimonia in omnibus processibus exhibita) summis laudibus extollunt, quotquot noverunt ipsum, patientiam, tolerantiam et mansuetudinem, qua imperfectiones et mores uniuscujusque perferebat; quæ virtus est a S. Paulo et a sancto patre nostro Augustino summopere commendata superioribus, tum quod ea crux sit gravissima regiminis, tum quod modus sit efficacissimus, quo prælatus multum promereatur coram Deo, ac sibi devinciat voluntatem, affectum atque una animos subditorum. Quotquot illo familiariter usi sunt, finem non faciunt prædicandi, quam insigni loco apud ipsum fuerit ea virtus, et quam singulari gratia ac dono e cælo præditus fuerit ad tolerandum ac sustinendum quemlibet, et sese commetiendum omni-

A nibus, ut velut alter Elisæus vitam illis impertiret.

131 Huic ac ceteris virtutibus jungebat bonus Præpositus ardorem magnum et curam pro bono communi domus suæ, nec non notabilem despectum et incuriam commodi proprii, et cujuslibet particularis necessitatis, rem tantopere desideratam a S. Paulo apostolo, ubi agit de effectibus ac legibus caritatis, tantumque a sancto patre nostro Augustino in suis Regulis commendatam, tamquam certissimum indicium præclarissimæ illius virtutis. Patuit id abunde; etenim cum tantus esset concionator, et tam carus imperatori Carolo quinto, ac tanto (ut videbimus) in honore habitus apud omnes Hispaniæ magnates, lectus ejus ac cella, exceptis libris necessariis, vestitus et cibus, et quidquid habebat ad usus proprios, tam pauper erat, quam pauperrimi, abjectissimi et infimi religiosi, qui in Ordine reperiebatur. Nam quidquid (nec exiguum illud fuerit) ipsi donabant præclari illi homines, in utilitatem et usum communitatis convertebat, deque iis disponebat non secus ac de aliis conventus redditibus et proventibus. Hinc mos ei fuit, e rebus B multis ac valde pretiosis ad se missis eas acceptare dumtaxat, quæ dabantur et applicari poterant communitati, nullam umquam volens admittere, quæ sibi soli concedebatur.

cura boni communis.

132 Unum hic, unde plura similia erui possunt, memorabo notatu dignum. Vallisoleto Burgos ex obedientia migrare jussum, ut illic domui nostræ præesset, ante discessum inviserunt non sine animi sensu ac mœrore de illius absentia viri in aula præcipui. Nonnulli ipsi addicti donaverunt res aliquas, dicentes, acceptaret eam eleemosynam, et, in quem placeret finem, uteretur. Horum unus destinavit ad ipsum arculam trecentorum scutorum aureorum *, una cum clave, dicens, ut inde sibi ac itineri suo dignaretur depromere, quantumcumque videretur. Admisit, quod largiebantur alii; ast intelligens mandatum mittentis arculam, extemplo eam per eumdem famulum referri jussit, inquiens, se domino ipsius gratias habere plurimas de isto beneficio; sed nec sibi, nec itineri suo opus esse re aliqua.

et incuria proprii commodi exemplo

* *Hisp.* escudos en oro

133 Conquestus est arculæ dominus, quod sibi eam remisisset, cum tamen, quod ab aliis missum fuerat, acceptasset. Ipse vero respondit: C Eleemosyna, mi domine, ab aliis acceptata, mihi data non est pro me, sed ut applicetur, ubi opus esse perspexero, utque subveniatur necessitatibus, quas advertero in conventu, ad quem propero. Si autem in eumdem finem ad me destinasset vestra dominatio certam ac determinatam summam, fuissem accepturus, sicut ab aliis. Quoniam si minus acceptassem, injurius fuissem tum domui, ad quam tendo, tum pietati eorum, qui dederunt, quam equidem nec debeo nec possum impedire. At vestra dominatio mihi uni destinavit, et ego nihil umquam mihi assumpsi, neque hoc Deus permiserit. Ad eum modum semper corde et opere pauper exstitit Servus ille Domini, et ea integritate ac puritate servavit promissam paupertatem, ac simul adeo amans boni et utilitatis communis. Etenim usitatissimum est, duo hæc conjungi in viro vere religioso, [esse] sui immemorem, et valde solicitum rei communis.

comprobata.

ANNOTATA.

a *Alias* S. Joannes a S. Facundo, *cujus Acta Majores nostri illustrarunt mense Junio ad diem 12.*

A M. Salonio

b *Anno scilicet 1601; in Sanctorum numerum retulit Alexander VIII PP. anno 1690.*

c *Hæc ita exprimuntur Hispanice:* Fue tambien dos vezes Prior en el convento.... de Burgos, y otras en Valladolid: *atque hinc verisimiliter Barius in Vitæ synopsi scripsit, Sanctum monasteriarcham fuisse* sæpius Vallisoleti. *Equidem plus semel domui isti præfuisse illum nusquam comperi. Contra vero Herrera in Historia conventus Salmanticensis pag. 180 exhibens catalogum Priorum Vallisoletanorum, nominat Priores annorum 1520 usque ad 1525, quo posteriori constitutum fuisse ait Alphonsum Davila, ac regimen tenuisse absque intermissione usque ad 13 Aprilis 1540.*

d *A recto ordine subinde aberravit hic Salonius, uti probare conatus sum in Commentario prævio, quem, ne dictorum fiat repetitio, consulere potest curiosus lector.*

e *Reverendiss. Gabriel de la Volta Venetus supremum Ordinis magistratum tenuit ab anno 1519 usque ad 1537 vitæ ultimum.*

f *Hic apud Salonium fit capitis sectio et sequentibus Hispanice is titulus præfigitur:* De regimine sancti hujus Antistitis. E

g *Quodnam hic chronicum designet, incompertum mihi est: habet quidem Josephus Pamphilus in chronicis pag. 119 Elogium* S. Thomæ, *sed valde diversum a jam recitato, ut videri potest in Comment. prævio num. 3.*

h Pater F. Joannes de Osorno, *verba sunt Coccini in Relatione pag. 590,* Ordinis Sancti Augustini, examinatus authoritate ordinaria... deponit de auditu, eum in Religione diligentissime Dei servitio invigilasse, et exactissime divinum officium adimplevisse, primo in choro adesse, et de eo ultimum exire solitum.

i *Matth. 23 ℣ 4, et Luc.* XI ℣ *46.*

CAPUT XIII.

Gubernandi ratio dum toti provinciæ præest.

F Regere et gubernare P. F. Thomæ negotium erat valde molestum, utpote qui natura sua tantum diligebat solitudinem et quietem cubiculi, ac tantum erat addictus lectioni et studio sacrarum Litterarum et piorum librorum, considerationique ac meditationi divinorum mysteriorum, quæ illis comprehenduntur ac proponuntur, ut et sibi ipse et omnibus, qui sermones ejus sequebantur ac doctrinam, utilitati esset. Quapropter si adeo illi fuerit arduum ac molestum præesse domibus particularibus, quoties ad hoc eligeretur, acceptaritque ex mera obedientia, quanto gravius illi accidere debebat præfici provinciæ, ac subire munus, tam arduum ei, qui considerat obligationes, quas continet, et quas secum trahit molestias, nec occæcatur fumo ambitionis, a quo P. F. Thomas cor et cogitationem tam liberam servabat.

Toti provinciæ

135 Utraque vice, cum electus fuit (uti episcopus Mugnatonius et plures alii referunt) obstitit vehementer, nolens electioni acquiescere, ac multis lacrymis orans suppliciter congregatos, ut, quandoquidem, præstante divina misericordia,

bis invitus

A. M. SALONIO. dia, multi inter eos essent patres præstantissimi, insigni pietate atque dotibus ad hoc munus et ad alia majora [idonei,] horum aliquem eligerent; quia sese ac vires suas tanto oneri, quale est provinciæ regimen, impares experiebatur; utque ipsum in cella sua inter libros relinquerent; quoniam frequentando suggestum majori Domini obsequio, atque animarum fructui erat futurus. Observant autem e testibus nonnulli, numquam a se auditum esse illum proferre nomen suggestus, præterquam ista occasione et in ea necessitate, ut, si posset, sese provinciæ præfecturæ subduceret.

136 Nihilominus licet ipse, quantum poterat, reniteretur, quoniam Deus erat, qui dirigebat horum bonorum patrum voluntates, et tam sanctus ac religiosus, qui ipsos permovebat, ardor, ut scilicet præpositum obtinerent verum Dei Servum atque ad istud munus adeo capacem, tam fortiter institerunt semper, ac rationes protulerunt adeo efficaces, ut iis compulsus, veritusque, ne obsisteret divinæ voluntati, munus præpositi provincialis susceperit ambabus vicibus, et pl ribus ad id promotus fuisset, nisi impedivisset ipse. Provinciæ præposito accrescebant ipsi cum officio virtutes omnes; quippe (uti B ipsemet asserebat) promoveri, idem est ac obstringi, ut sis sanctior, religiosor, et exempli melioris, magis pius ac orationi magis assiduus, sicut majore indigens Dei gratia, ac novo e cælis lumine, ut bene defungaris tanti momenti munere, et a quo pendet omne seu bonum seu damnum spirituale et temporale provinciæ, ac singulorum in ea degentium. *præpositus,*

137 Præfectus provinciæ mox per se ipse omnes visitabat provinciæ domos, minime parcens laboribus, qui in tot itineribus ac per regiones adeo dissitas necessario erant perferendi. In domibus, quas visitabat, non permittebat sibi porrigi extraordinaria aut lautiora aliqua, quia quotidianum victum, cumque valde moderatum, numquam excedebat. Visitans diligentem dabat operam ad roborandos, et animandos eos, quos in semita religionis gradientes comperiebat modo, quo oportebat, ut ulterius semper procederent: corrigebat negligentes; castigabat, et severe quidem, contumaces ac turbulentos; simplicibus lumen subministrabat; pusillanimes solabatur, atque omnibus ordinem ac leges suggerebat servandas, ut quilibet in sua vocatione placeret serviretque C Domino. *et visitans conventus, præ ceteris*

138 Præter alia multa ac valde bona seniores aliquot patres memorant quatuor, quæ multum commendabat atque injungebat in singulis conventibus, quos perlustrabat. Primum erat cultus divinus, declarans, quomodo consistat ille in interiore cordis attentione ac devotione, qua peragendum est Missæ sacrificium ac recitandum officium divinum, atque in exteriori vocum intermissione ac brevi suppressione in choro, nec non in munditie et ornatu altarium: dicens atque affirmans, tantum dependere ab eorum cura, ut non dubitaret, quin sit porta, per quam intrat in monasteria bonum quodlibet, et particulares personæ magnis gratiis cælestibus donantur. *quatuor commendat, curam divini obsequii,*

139 Alterum erat lectio sacrorum librorum cum magna consideratione ejus, quod illic loquitur Spiritus sanctus ad aures attente legentis. Lectionem hanc comparabat calori naturali stomachi, aiebatque, quod, sicut sine illo calore vita naturalis servari aut cibus aliquis prodesse nequit, et per ipsum recte concoquitur ac digeritur [cibus] omnis, corpus humanum nutritur, membris omnibus robur ac vires suppeditantur D ad præstanda officia propria ac naturalia, ita etiam lectione bonorum librorum, et in iis dictorum consideratione, spiritus hominis religiosi bene animetur, ut habeat devotionem ad aram, attentionem in choro, gustum in officio divino, alacritatem ad obedientiam, in molestiis patientiam, robur contra tentationes et insidias inimici, et ut, quodcumque agit, cedat ad bonum ac profectum animæ. Sicut contra is, qui illam non adhibuerit, in omnibus tædium offendet, ac destitutus vivet omnibus status sui bonis ac fructibus ob defectum cælestis istius lectionis exercitii. Et vero, quoniam ipse hujus præsertim usum habebat frequentem et ex eo multam experientiam, de re ista disserebat multo fervore, magnoque fructu ac bono omnium audientium sermones, quos ad religiosos suos habebat. *lectionem sacrorum librorum,*

140 Tertium quod commendabat, et tamquam rem gravissimi momenti (nec immerito, cum tantopere id mandarit Redemptor noster) erat pax, concordia et vera caritas inter illos. Explicabat, quæ bona insignia, quos effectus habeat, regulasque præbebat maxime congruentes ad eam in communitate facile conservandam. Eos vero, quos aut ex prava indole et pronitate ad E malum, aut ex vitio et perversa consuetudine huic virtuti impedimento esse experiebatur, severe puniebat, tamquam hostes boni præcipui et in conventu maxime necessarii. *pacem et caritatem,*

141 Quartum ac postremum erat, suadere multum et commendare, ut quilibet religiosus eam occupationem, illudque exercitium sibi assumeret, quod ingenio suo ac statui magis congrueret, ad evitandum tantum virtutis hostem, animæ tiniam, tot malorum ostium, quale est otium, ac temporis dispendium. Illud autem tantopere commendabat, ut, quamvis alienus esset ab imponendis præceptis obedientiæ, ne implicaret conscientias, in hoc imponeret superioribus, stricte præcipiens, ut religiosum, quem per ædes vagantem ac garrulitatibus aliisque rebus inutilibus tempus dissipantem conspicerent, prima vice amice ac seorsum reprehenderent, secunda publice atque acriter, et non emendantem sese castigarent severe; si vero post illud omne perseveraret in vitio isto, adaugeretur ipsi pœna, donec ad meliorem frugem redigeretur, ac pravam consuetudinem exueret, animæ tam perniciosam et F noxiam. *ac fugam otii;*

142 Quoniam sanctus ille Antistes de sese erat adeo pius, orationi deditus, humilis, et mansuetus, solitusque semper bene impendere horas omnes et momenta diei, experientia noverat, quam necessariæ sint res illæ omnes, quas commendabat tantopere, ut, quemadmodum tenetur, quisque religiose viveret. Eamdem caritatem, benignitatem et humanitatem, qua, ut diximus, utebatur erga seculares atque externos, quorum ad lucrandas animas confessiones excipiebat, exhibebat similit r subditis suis, ut addictos redderet religiosæ perfectioni. Quamvis summopere abhorreret Dei offensas, præbuissetque lubens vitam, et, si habuisset, mille vitas, ut ne unicum quidem flagitium committeretur, amice [tamen] tractabat, alacrique animo excipiebat lapsum pœnitentem, et mille modis se versabat, ut eum ad frugem reduceret et lucrifaceret; non secus ac bonus pastor, qui omnium obliviscitur, nec considerat quidpiam, ut ovem decrrantem ac deperditam ad gregem reducem conspiciat. Dici nequit, quot animas lucrifecerit, et per suam insignem prudentiam, *benignus in omnes,*

A tiam, mansuetudinem et caritatem divino amore incenderit.

Prudenti indulgentia malos nonnunquam

143 Contigit etiam nonnumquam per lumen, quo Dominus illum donaverat ad cujuslibet statum et ingenia dignoscenda, et remedium, quod utilius ei erat futurum (per donum istud Spiritus sancti, quod S. Paulus discretionem spirituum appellat et quale habebat Dei Servus,) ut subditi ejus aliqui corrigerentur atque in melius mutarentur solo ejus, nec verbum proferentis, intuitu. Rem tantum unam ad præsens propositum memorabo, quam nonnullis ecclesiæ hujus clericis (qui idipsum deinde enarrarunt) retulit P. F. Joannes Rincon, a P. F. Thoma multum amatus et in socium assumptus, quando is venit ad archiepiscopatum Valentinum; atque hæc est. Dum erat Prior Burgis, unum e subditis suis deprehendit in delicto notabili, propter quod increpari graviter et castigari merebatur. Dissimulavit tamen, nec verbum ipsi dicens, nec vultu prodens insignem dolorem, quem inde conceperat; quamvis ipse reus probe noverat, quam certam ejus haberet notitiam P. F. Thomas.

ad religiosiorem vitam traducit.

B 144 Duo præstitit dumtaxat; primum [erat] majore cura deinceps ovi isti invigilare; alterum multis precibus ac lacrymis, nec exiguo sanguine, quem ejus causa flagris in sæ sæviens, profundebat, enixe admodum orare Dominum, ut culpam illam ei condonaret, cumque sacro timore repleret, quominus posthac ipsum umquam offenderet. Ad eum modum, quod rogabat, concessit ei Dominus, ut religiosus ille non tantum veram peccati sui pœnitentiam egerit, ac sese, utim debuit, emendaverit, sed præterea in posterum tam pius, tam addictus rebus cælestibus, tantique exempli extiterit, ut P. F. Thomas sequenti triennio Castellæ provinciæ præfectus illum sibi socium asciverit. Perculsus ea re multum fuit monachus iste, atque ita ipsum allocutus: Qui fieri potest, ut tua Paternitas sibi socium assumat hominem, qualis ego sum, quemque tam recte novit? At respondit ei bonus Pastor: Verum est, pater, quod te noverim, quodque sciam culpam et malum a te patratum; sed novi similiter tuam pœnitentiam, emendationem, ac bonum, quod per divinam misericordiam ex isto lapsu anima tua consecuta est. Lauda constanter divinam bonita-
C tem ejusque insignem misericordiam: neque enim propter illud post eam, quam egisti, pœnitentiam, divinis oculis aut meis deterior es, nec minus idoneus ut mihi in hoc munere comes assistas. Casus alii obvenerunt ipsi, in quibus simili agendi modo ac prudentia multas animas [in peccata] delapsas lucratus est, perditasque religiosas admodum ac Domino obstrictas reddidit *a*.

ANNOTATIO.

a *Quæ hoc et præcedenti capite fuse pertractat Salonius, ita paucis perstringit Coccinus pag. 563 tit.* De prudentia regnativa: Cum primo agendum sit de prudentia regnativa, dum venerabilis Vir muneribus religionis perfungeretur, de illa secundum Regulam sancti Augustini tractabimus, quam exacte semper sanctus hic Thomas servavit, cum esset charitate plenus et zelo divini amoris succensus, dum Prior dumque Provincialis esset, totis viribus niteretur, ut tales quoque cæteri se Religiosi præstarent, prout deponunt testes, de quibus in processu Castellæ Andreas Baptista de Guemes... Burgis examinatus;... pater F. Joannes de Osorno, administrator collegii sancti Gabrielis Vallisoleti, in eadem civitate authoritate ordinaria examinatus;... donna Eleonora de Salazar monialis... pariter Vallisoleti examinata;... et magister Fr. Franciscus Zumel, Salmanticæ authoritate ordinaria examinatus,... et pater Fr. Didacus de Guevara in eodem loco examinatus... qui enumerat quam plures Religiosos illustres, qui ejus disciplina instructi, virtutibus doctrinaque celebres evaserunt. A. M. SALONIO.

CAPUT XIV.

Discipuli seu filii spirituales aliquot Sancti recensentur et elogio illustrantur.

Inter discipulos seu filios spirituales S. Thomæ

Quemadmodum inter arbores ea pluris æstimatur, cujus fructus est melior, sanitati congruentior et gustui suavior, ita inter homines multum incrementi accipit honor et gloria ex filiorum
E virtute ac bonis animi dotibus. Improbus et insipiens dedecus parentis est, sapiens vero ac prudens (ut ait Spiritus sanctus) corona ejus et gloria. Hoc etiam modo placuit Domino Deo nostro honorare multum P. D. Thomam, ita ipsum dirigens, ut præcipui religiosi ac præclariores viri, quos nostra tempestate ordo noster habuit in Castellana provincia, quique insigni suo exemplo et doctrina maxime illustrarunt sacram religionem nostram tam hic in Hispania, quam in novo illo Indiarum orbe, fuerint omnes vel pene omnes seu ob [acceptum] habitum, seu ob [emissam] professionem filii et surculi P. F. Thomæ. Eapropter visum mihi est recensere hic filios, quos beatus ille Pater peperit Ordini sancti patris nostri Augustini, quantum constat ex libris professionum in conventibus, quibus præfuit, et ex processibus ad beatificationem et canonizationem ejus institutis in variis Castellæ partibus.

P. Hieronymus Ximenez

146 Primus fuit venerabilis P. F. Hieronymus Ximenez, insignis religiosus, de quo, priusquam ad alios progrediar, non possum non commemorare res aliquas notatu dignas. Venerabilis ille pater, P. F. Thomæ in Ordine religioso fi- F
lius, Dei gloriæ et exaltationis sanctissimi ejus nominis nec non salutis animarum cupidissimus, intelligens, quam numerosi populi ac nationes degerent in Indiis absque notitia veræ fidei nostræ, dolensque de tot animarum, Christi sanguine redemptarum, exitio, illuc transfretavit cum aliis tum nostri tum sancti patris Dominici et seraphici patris S. Francisci Ordinis religiosis, qui eodem spiritu et fervore caritatis Apostolicæ acti, incœptum adeo gloriosum ac cæleste, quale est Euangelii propagatio, atque Indorum conversio, aggressi sunt.

insignis in Mexico Euangelii præco,

147 Vir iste Apostolicus (ut refert P. F. Stephanus de Salazar in eruditissimo libro super Symbolo Apostolorum, discursu decimo sexto, capite quinto) cum tribus sociis ad spargendum Euangelii semen orbem permeavit, cumque inter gentiles a via aberrassent, et capti essent, pluris ab eis facti sunt, ac magna veneratione habiti ob sanctitatem insignem et bonum exemplum. Ab Hispanis ceteris, quibuscum transmeaverant, ipsos nec videntibus, nec [ubi essent,] gnaris, quæsiti sunt, et miraculose reperti per Mauros Molucarum insularum, qui eos ad Christianos reduxerunt ac libertate donarunt. Benedictus ille pater ac reliqui ejus

A. M. SALONIO. ejus comites primi fuere in novo isto orbe fundatores Euangelii et animarum domitores. Quamquam autem sub initium [sacri] præconii magnam in illis gentibus offenderint difficultatem et reluctationem; deinde tamen ob illustre exemplum, quo ille ac ejus socii prælucebant, ob miracula et prodigia, quæ Deus in ægris per illos operabatur, amorem sibi conciliarunt, attentionem et fiduciam adeo, ut illi relictis erroribus et idolorum cultu, sacri Euangelii veritatem amplexi sint. Vixit illic ac mortuus est venerabilis P. F. Hieronymus Ximenez magna sanctitatis existimatione, atque etiamhodie ab omnibus ut talis habetur et honoratur.

148 Vocabatur regionis illius Apostolus, et merito quidem; quoniam eorum ductor exstitit Euangelicorum militum, quorum manu eo loco, ubi sedem suam habebat dæmon, collocatum erectumque est Crucis vexillum, et propagatum nomen et gloria Crucifixi. Dictus pater Ximenez ejusque socii agnoverunt semper P. F. Thomam tamquam sancti hujusce operis, ac rei tam bonæ primordiorum patronum et auctorem præcipuum. Testimonium ejus perhibet idem P. F. Hieronymus Ximenez in epistola, quam præter alias ad ipsum scripsit Acapichtla, civitate valde ampla ac locuplete regni Mexicani, ubi pater iste fructus magnos collegit. Sic sonat epistola.

qui ad Sanctum, tamquam præcipuum missionis fautorem.

149 « Reverendo admodum patri fratri Thomæ a Villanova, Priori in monasterio sancti patris nostri Augustini. Burgis. Reverende admodum Pater. Pax Dei custodiat cor tuum : Fratres nostri omnes, laus Deo, ad hanc civitatem Mexicanam appulerunt die sexta mensis Septembris, atque ex iis intellexi, ingentem coronam tuæ Paternitati parari a Domino, qui tibi dat Spiritum, ut faveas operi ipsi tam proprio, tantopere commendato, et ejusdem amicis usque adeo dilecto. Gratiæ, quas nos universi tuæ Paternitatis filii agimus de favore, uti hic experimur, in isto opere nobis exhibito, litteris aureis, vel, si fas foret, proprio nostro sanguine exarandæ essent, ut quadamtenus dignosceretur, quam eas ex corde agimus; attamen describendæ eæ sunt a Domino hujus vineæ stilo inenarrabili in libro vitæ.

150 » Manifestat sufficienter divina bonitas, quam acceptum sibi opus sit miseræ hujus gentis institutio, utpote qui tam evidenter indies majus verbo suo dat fructus incrementum, ducesque suos destinat, qui detegant regiones novas, promulgando ibidem Euangelio. A mense Septembri proximo annus elapsus est, cum religiosus Ordinis S. Francisci, gente Gallus, ex hac civitate Mexicana discessit, terram, gubernatoribus harum regionum indicatam, quæsiturus, nec reperire potuit. Peragravit ad quingenta milliaria terras ab hominibus habitatas, ac tandem cum pertransivisset desertum milliarium plus quam sexaginta, incidit in regionem frequentem populo, bonis institutis temperato, cui civitates sunt circumvallatæ et domus amplæ, qui calceis et ocreis e corio [utitur,] et cujus pars magna induitur vestibus talaribus, e panno serico confectis. Regionis opulentiam non describo, quoniam tantum de ipsa memorat, ut appareat incredibile; hoc retulit mihi religiosus ille, conspectum a se fuisse idolorum fanum, cujus parietes tum interius tum exterius cooperti essent lapidibus pretiosis, putem dixisse smaragdis. Dicuntur etiam in parte regionis interiore reperiri cameli et elephantes.

» Referunt homines, quos auri aviditas impulit pervagari mare istud australe, detectas a se fuisse proxime ad istam regionem insulas valde opulentas, ejusdemque disciplinæ politicæ ac gentis.

151 » Hæc ad Paternitatem tuam transcribo, ut videat et intelligat, quam gratum sit Domino obsequium, quod illi exhibet, curando, ut veniant operarii ad colendam amplam hanc vineam suam. Hoc quippe in dies singulos nobis manifestat amplius, ostendendo, quam sterilis sit defectu eorum, qui colant. Fratres huc profecti et adolescens a tua Paternitate illis commissus, ut hic habitum recipiat, omnes Mexicum advenerunt et cum illis Hispalenses alii, universim duodecim. Debiles advenerunt aliqui; sed, quoniam civitas hæc nulla re caret ad convalescendum, contra vero iis abundat, mox corroborati sunt, abieruntque singuli ad suscipiendum onus illius partis, quæ sibi in vinea Domini commissa est, præter novitium et fratrem Didacum de Vertavillo, qui remansit, ut sit professis Mexici magister. Tum illi, tum nos omnes, qui hic degimus, laus Domino, vegeti esse pergimus ac sani, Dominumque rogamus, ut Paternitati tuæ adaugeat spiritum illum, quem ei impertivit in favorem hujus sui operis, eamque in sua gratia conservet. Acapichtlæ nona Octobris millesimi quingentesimi trigesimi noni. Filius ac subditus Paternitatis tuæ assiduus F. Hieronymus Ximenez. »

ex Indiis litteras destinavit.

152 Epistolam hanc cum aliis, quæ postmodum suis locis reponentur, magister Joannes Baptista Caro reperit in demortui hujus sancti Præsulis scrinio, ac servavit toto vitæ tempore; dein, quando obiit dictus magister Caro, dominus Franciscus Beneyto, vir nobilis et sacerdos, hujusce civitatis incola, easdem reperit inter cartas dicti magistri Caro, ac mihi tradidit, dum componebam primum libellum, quem in lucem edidi de insignibus ac peculiarissimis exemplis ab illustrissimo ac reverendissimo domino D. F. Thoma a Villanova archiepiscopo Valentino [posteritati] relictis. Ex ea epistola, ipsi a P. F. Hieronymo Ximenez destinata, satis intelligitur, quantopere dictus P. F. Hieronymus curaverit fundamenta fidei in Indiis, quanta caritate ac solicitudine, quantoque studio et desiderio salutis animarum; nec non quantum tempore, quo hanc epistolam exaravit, jam in isto profecisset, proficeretque magis in dies singulos; [denique intelligitur] etiam, quod jam tum illic jacta essent Ordinis nostri fundamenta; quodque in Mexico admitterentur atque educarentur novitii, et professi cum suis magistris eodem ordine ac modo, quo hic in Hispania. Una etiam cernitur cura ac solicitudo, qua afficiebatur P. F. Thomas, ut promoveretur ibidem Euangelii prædicatio, et gentium istarum conversio, inchoata per suos filios ac discipulos, missos a se non tantum prima vice, cum præerat provinciæ Andalusiæ, sed omnino semper tum quando præfuit, tum quando non præfuit Castellanæ *a*.

a Item PP. Franciscus de Nieva, Joannes Estacius.

153 Transeamus modo ad alios, quos Ordini sancti patris nostri Augustini dedit filios Servus Dei. Alter fuit frater Franciscus de Nieva, de quo aiebat Cardinalis D. Joannes Tavera, archiepiscopus Toletanus : Si religiosi Ordines intercciderent, sufficeret restaurandis frater Franciscus de Nieva. Tam insignis hic erat Dei famulus, ut imperator Carolus quintus illi designaverit archiepiscopatum Granatensem, nec [tamen] ipse ullo modo acceptare voluerit. In comitiis autem provinciæ, anno

A anno millesimo quingentesimo quadragesimo primo celebratis in Castella, quibus interfuit reverendissimus pater Generalis [Hieronymus] Seripandus (quoniam tempore electionis non advenit P. F. Thomas, ut diximus supra) præfectus est provinciæ propter insignia testimonia, quæ patres ac personæ graviores provinciæ omnes de memorato Nieva illi [Generali] præbuerunt. Tertius fuit P. F. Joannes Estacio, vir pius admodum ac divini cultus nec non Indorum conversionis valde studiosus. Pater iste exemplo suo ac doctrina apud eos tantum protulit fructum, ut ea de causa creatus sit episcopus civitatis Angelorum in nova Hispania: ubi tam religiose vixit; acsi ad alium [vitæ] statum non transiisset; multas eorum infidelium animas lucratus est, et sancte admodum obiit.

Alphonsus de Orosco,

154 Quartus fuit vir sanctus (et sic appellari dignus est) P. F. Alphonsus de Orosco, qui propter vitæ sanctitatem et doctrinam meruit eligi, ut esset a sacris concionibus primum Carolo quinto imperatori, dein Philippo secundo illius filio. Ejus sanctitatem ac pietatem optime perhibent libri ac sermones tam spirituales, ab ipso compositi. De præclaro illo Dei servo Castellani graves patres referunt, bis ipsi apparuisse cæli Reginam, B et scribere jussisse; quod etiam præstitit tanto fructu et ædificatione eorum, qui Opera ipsius pervolvunt. Æstimabant ipsum ac venarabantur multum rex, qui jam defunctus est, et aula hujus universa: eademque [veneratio] exhibetur hodiedum corpori ejus Matriti, quam confirmavit Dominus, cum ex veteri ecclesia, ubi sepultum erat, ad novam, ubi nunc quiescit, translatum fuit. Quippe repertum est integrum ac valde tractabile, cum [tamen] consumptæ essent vestes, et ultra decennium terræ mandatum fuisset: idcirco etiam medici integritatem illam miraculosam esse reputabant.

Joannes de Moya,

155 Quintus fuit benedictus P. F. Joannes de Moya, qui similiter in Indias migravit, cujusque vita religiosissima, profundissima humilitas, durissima abstinentia atque assidua oratio memoratur quoque loco allegato Sermonum super Symbolo Apostolorum a P. F. Stephano de Salazar, tamquam teste oculato; refertur item in libro, cui nomen Mesa franca, et in Flore Sanctorum, conscripto a patre Marieta ex Ordine S. Dominici. Quandoquidem vir tanti fuit exempli, ut ipsimet Indi C suo idiomate dicerent: Hic vere sanctus est. Erat autem tam [sanctus,] ut jam senior et ætate confectus, peragrans intemperatissimam et supra modum calidam regionem, Urio nuncupatam, ut concionando atque confessiones excipiendo suppleret defectum ministrorum Euangelii, dies novem et decem transigeret absque potu, ac plures absque alio cibo, quam radicibus aliquot, Batatas illic appellatis. Benedictione sua, et modico oleo signo Crucis [munito] sanabat vulnera et fistulas immedicabiles. Non modo cum viveret, verum etiam nunc post ejus obitum plura Dominus per intercessionem servi sui miracula operatur in personis, sese ipsi devote commendantibus, prout enarrant redeuntes ex Indiis, ubi corpus ejus in veneratione est.

Alphonsus de Borgia

156 Sextus fuit P. F. Alphonsus de Borgia ex perillustri genere Borgiarum hujusce regni nostri, qui litterarum studio operam dans Salmanticæ, audito [in concione] P. F. Thoma, mundo valedixit, et ab illo, id temporis Priore ejusdem conventus, habitum Ordinis nostri postulavit, evasitque vir tam bene religiosus ac doctus, ut similiter unus fuerit ex primis præconibus et Euangelicis novi orbis domitoribus. Homo erat sanctissimus et ut talis illic habitus apud omnes, prout constat ex Centuriis Ordinis nostri, et ex Historia conscripta tum a Pamphilo episcopo, tum a Marieta *. Narrant patrem istum, jam e vivis abiturum, ac sacro oleo inunctum, orasse patres, qui aderant, ut Responsorium recitarent, et ex templo ære campano signum darent; absolutis autem Responsorii precibus, animam Creatori suo reddidit, dicens: In manus tuas, Domine etc., atque ut sanctus obiit. A. M. SALONIO.

* *Hisp. additur el Presentado*

Augustinus de Coruna, et Ferdinandus de Castro Verde

157 Septimus fuit P. F. Augustinus de Coruna, unus similiter e primis Euangelii in novo orbe fundatoribus, magnæ perfectionis religiosus, episcopus Papayan, persimilis sanctis primitivæ Ecclesiæ episcopis: rem nullam ex lino, sed e lana dumtaxat [contextam] induebat; media nocte cum ceteris religiosis ad Matutinum surgebat; vitam ducebat valde pauperem, multumque proficiebat in animabus suæ curæ commissis. Filius item P. F. Thomæ fuit P. F. Ferdinandus de Castro-Verde, imperatoris concionator, quem sua Majestas ad [animi] consolationem semper sibi comitem habebat, et ob insignes dotes episcopum Giennensem constituit. Episcopatum suum gubernavit magno omnium exemplo, ut constat ex allegatis Centuriis. Fratris ejus filius erat P. F. Franciscus de Castro Verde, Philippi secundi ac Philippi tertii regum concionator, quem Deus nobis conservet, et novimus omnes. E

Joannes de Guevara et alii viri insignes.

158 Magister P. F. Joannes de Guevara, qui tot annos Salmanticæ professor fuit theologiæ, tamque perfectæ virtutis religiosus, multas semper Domino agebat gratias tamquam de peculiari, a benigna ejus manu accepto beneficio, quod filius esset P. F. Thomæ, utpote qui, dum præerat provinciæ, et Toletanam domum invisebat, illi habitum concesserat *b*. Plures hic alios apponere possem et nonnullos quidem, quos ipse novi, qui a P. F. Thoma habitum susceperunt; et quamvis minus celebres, quam jam nominati, fuerunt tamen pietate insignes ac veri Dei Servi. Sed sufficiunt, quos hic recensui, ut magna benedicti hujus Antistitis pietas ac sanctimonia intelligatur, dum intuemur, quam insignes pietate atque Ecclesiæ utilitate exstiterint filii per ipsum in Ordine enutriti *c*. c

ANNOTATA. F

a *De hisce egi in Comment. prævio num. 65 et seqq.*

b *De jam enumeratis S.* Thomæ *filiis spiritualibus plura annotare hujus loci non est, pro ulteriori notitia adiri possunt auctores celeberrimi Ordinis, nominatim Herrera in Bibliotheca et præsertim in Historia conventus Salmanticensis, ubi Vitam ipsorum describit: Hieronymi Ximenez pag. 345; Francisci de Nieva pag. 310, Joannis Estacii pag. 303; Alphonsi de Orosco pag. 394; Joannis [Baptistæ] de Moya pag. 326; Alphonsi de Borgia pag. 289; Augustini de Coruna pag. 370; Ferdinandi de Castro Verde pag. 318; gesta vero Joannis de Guevara compendiosius pag. 405. Ceterum* Papayan, *ubi Augustinum de Coruna episcopum fuisse ait, Latine* Papajanum *dicimus, estque urbs Americæ Meridionalis, regionis cognominis caput, teste Baudrando. Giennum seu* Giennia *civitas Andaluziæ, incolis* Jaen, *sed inter ejus episcopos non reperitur Ferdinandus de Castro Ver-*

A. M. SALONIO. *Verde, uti fatetur Herrera in Biblioth. part. 1 pag. 240, putans, ipsum obiisse ante aditum episcopatum.*

c *Minus huc spectant, quæ toto capite 15, (cui hunc titulum præfixit :* Quantum amaverit P. F. Thomas eos, quos veros Dei servos noverat) *pertractat biographus; totus quippe est in describendis virtutibus ac gestis quorumdam Sancti familiarium. Hos inter primum recenset P. Didacum de Bertavilla seu Vertarillo, cujus meminit Ximenez in epistola recitata num. 151, et cujus elogium reperies apud Herreram in Bibliotheca part. 1 pag. 190; dein P. Andream de Salazar, quem laudat idem Herrera ibid. pag. 20; P. Nicolaum Perea, cujus Acta describit laudatus Herrera in Historia conventus Salmant. pag. 399 : huic socium jungit P. Alphonsum de Trasiera, quem primo frustra quæsivi, sed tandem ex collatione gestorum, quæ videri denuo possunt apud Herreram in Biblioth. part. 2 pag. 385, non alium esse comperi a P. Sebastiano de Reyna alias* Trasierra. *Hisce subdit ejusdem Ordinis fratrem Laicum anonymum, de quo multa ac mira narrat, sed quæ in compendium contracta etiam legi possunt in Bibliotheca Herreræ part.* B *1 pag. 190, ubi* Didaco *illi fratri nomen fuisse existimat, et iterum part. 2 pag. 175. Denique refert Salonius prodigiosam Judæi adolescentis conversionem ad fidem, et eximiam cujusdam monialis in Christum, sub speciebus Eucharisticis latentem, devotionem miraculo comprobatam : hujus quoque meminit Herrera in Biblioth. part. 2. pag. 61 et 174. Utramque historiam reperiet præterea curiosus lector inter editos* S. Thomæ *sermones concione secunda de Sacramento altaris, ubi addit, se eam ex adolescentis tum ægroti, et ex monialis obedientia compulsæ ore didicisse : nec aliam videtur in ea partem habuisse. Proinde totum caput rescidi, et caput sequens decimo quinto loco hic substitui.*

CAPUT XV.

Amor et reverentia, qua fuit in Hispania apud omnes.

Bonus amatur, malus odio habetur ab omnibus.

C Sacra Scriptura in certissimum argumentum insignis virtutis ac sanctitatis Moysis allegat, eum fuisse dilectum non Deo solum, quem tanta sollicitudine colebat, sed etiam hominibus, quibus congrediebatur ac conversabatur : sicut contra in testimonium pravæ indolis atque conditionis perversæ Ismaelis dicebat matri ejus angelus, fore ut cum nemine pacem haberet, odio esset omnibus, manus ejus (essent) contra omnes, et manus omnium contra eum *a*. Id quoque exigit uniuscujusque indoles et conditio, inquit sanctus pater meus Augustinus, allegatque rationem. Quoniam malus, recte consideremus, veram cum nemine habet amicitiam, neminem amat præter se ac propriam utilitatem et vitiosas animi inclinationes; et si casu proximo exhibeat aliquod amoris indicium, totum hoc illarum causa fit; quemadmodum viator suum jumentum, quo vihitur, laute excipit, quia ei servit et necessarium est ad iter. Contra vero bonus diligit ex vera amicitia ac benevolentia, servit ac prodest proximo suo, quantum potest, non ex alio fine, ratione aut respectu, quam quem connexum habet caritas, nempe Dei gloriam et bonum fraternum; atque ita (concludit Sanctus) æquissimum est, ut malus, D qui amat neminem, odio sit omnibus; bonus autem, utique plenus tam vero atque excellenti amore, qualis est caritas Christiana, ametur ac diligatur ab omnibus.

Thomam reverentur universi;

160 Ita quoque [amatus] fuit sanctus Præsul ab omnibus, quibus erat notus, summis, infimis, clericis, religiosis, secularibus, atque omnis generis hominibus. Ut Sanctum amabant eum, colebant ac reverebantur universi, cernentes, quo spiritu concionaretur, quem fructum faceret in animabus, quomodo verbis suis corda penetraret, et quanto esset exemplo omnibus in omni genere sanctitatis ac virtutis nec fictæ, nec simulatæ. Ubicumque commoratus est, accurrebant ad ipsum omnis conditionis homines de rebus animæ et conscientiæ negotiis acturi, ejus manibus tanta securitate ea submittentes et acquiescentes, acsi resurrexisset Apostolus, vel angelus descendisset e cælo. Testantur personæ graves admodum in processibus instructis in Castella, præsertim Vallisoleti et Burgis, tantam fuisse sanctitatis ejus opinionem, jure debitam sanctæ ejus vitæ ac religiosissimis moribus, ut, ubicumque degit, tam Religiosi quam seculares venerarentur ut Sanctum. E In compitis, qua transibat, ex ædibus egrediebantur deosculaturi illi manus et vestem; matronæ vero primariæ prospiciebant e fenestris, atque inde genuflexæ bene precari sibi postulabant.

ejus judicio res graves permittitur.

161 Vacante Burgis in ecclesia majori canonicatu magistrali *b*, de obtinendo concertarunt magister Gregorius Gallo, in eadem civitate Burgensi ortus, qui fuit professor sacræ Scripturæ Salmanticæ et post episcopus Orcelensis *c* et Segoviensis *d*, ac doctor Velasco, natus in Aro : canonici, penes quos erat conferre beneficium, rogarunt P. F. Thomam, ut dignaretur interesse sermonibus ac disputationibus ejusce concertationis. Interfuit ille omnibus, et cum dictis canonicis deliberans dixit, canonicatum sua opinione conferendum esse doctori Velasco : et missa ulteriore consultatione, judicio P. F. Thomæ, tanquam eo admodum tuti in conscientia, assentientes contulerunt dicto doctori Velasco : qui dein propter doctrinam, bonum exemplum ac dotes egregias ab imperatore constitutus est episcopus Rodericopolitanus *e* insigni istius ecclesiæ bono. Cum in F eadem Burgensi civitate Feria quarta Quadragesimæ, audiente magna incolarum parte, sermonem habuisset in templo principe, nocte mox insequente subsedit fornix in eodem templo medius, ea parte ac loco, quo P. F. Thomas concionatus est. Quamquam autem ruina ista ex causa alia naturali differri potuerit usque ad noctem, ut non accideret, quo tempore ipse concionabatur; tanta erat sanctitatis ejus existimatio, ut meritis ejus id omnes adscripserint, et propter ista a Domino Deo dilatam fuisse [censuerint.]

ipsius auctoritate

162 Ob insignem pietatem ac doctrinam ea erat auctoritate apud omnes, ut negotiis admodum molestis, quæ componi non poterant a personis magnæ existimationis ac dignitatis, ipse finem et remedium afferret. Burgis comitissa quædam volente nuptui tradere filiam suam viro æqualis nobilitatis titulis ornato, compertum est, dum matrimonii contractus conscribendus erat, quod puella futuri matrimonii promissionem fecisset viro nobili, conditione et fortunæ bonis multum inferiori, quam is esset vir nobilis, quocum nuptias destinabat mater. Id huic tantum movit stomachum et indignationem, ut eam domo sua deturbaret, atque mo-

A monasterio includeret, dicens, non subituram illam umquam posthac in conspectum suum, nec effecturum quemquam, ut in conspectum admitteret; uti etiam contigit, etiamsi plures ac primarii et hos inter ipse Burgensis archiepiscopus in hoc operam impenderint.

Jussidio

163 Tunc ille eques, cui fidem addixerat puella, recurrit ad P. F. Thomam vehementer efflagitans, ut interveniret ac placandi comitissæ animi negotium susciperet, quem in finem ad pedes se prostravit, eosque complexus non dimisit, donec, quod rogabat, ille adpromitteret; descendebat id temporis e suggestu P. F. Thomas. Benedictus Pater commiseratus dolorem ejus et incommoda, quæ, animum non mutante comitissa, oriri poterant, operam addixit. Itaque, postquam, uti solebat in omnibus, rem commendasset Domino, abiit, cum illa promissum negotium tractaturus. Excepit illa ipsum magna cum reverentia, Unde inquiens, mihi tantum bonum, ut me domi meæ invisat tua Paternitas? Proposuit ipsi, quod intendebat, P. F. Thomas, rationesque sibi a Spiritu sancto suggestas ad permovendam matronæ illius voluntatem atque ipsi persuadendum, quod desiderabat. Ipsa vero, acsi cor suum sibi ab illo avel- B leretur, negotium manibus ejus permisit, ut de eo juxta arbitrium suum ipse libere statueret, fore [pollicita,] ut non recederet ab ejus præscripto. Atque ita composita et conclusa res est secundum Servi Dei judicium, ut omnes contenti essent, manerentque in pace et gaudio.

et implacabiles aliis inimicitiæ exstinguuntur.

164 Ad eumdem modum matrona altera Burgis primaria constanter renuente ignoscere [homicidis] mortem filii, neque id obtinere valentibus magnæ auctoritatis personis, quæ in id operam contulerunt, rogatus est ab his ipsis P. F. Thomas, ea tempestate ibidem Prior, ut ad ejus alloquium accederet, confisis fore, ut sanctis verbis suis induceret ad id, quod precibus suis non impetraverant. Distulit aliquantum benedictus Pater, judicans pro casus circumstantiis molestum fore successum, atque opus esse, enixe eum commendare Domino. Postquam cum Deo sat diligenter egisse sibi visus est, ad illius alloquium accessit. Notatu dignam et omnibus stupendam rem Deus operatus est per orationes Servi sui. Nam ipso domum subeunte, et socio dicente ancillis, ut mo- C nerent dominam, adesse P. F. Thomam; simulac ipsa intellexit, absque mora suggesto * exsiliit, et priusquam ille omnino gradus ascenderat, aut verbum proferebat, [indicabatve] cur adesset, in limine cubiculi ad pedes ejus prolapsa est in genua, ac facturam se dixit, quidquid præciperet, nec ab ejus mandato ad latum unguem recessuram.

** Hisp. estrado*

Carolus V imperator reis

165 Increbuit sufficienter per universam Hispaniam, quantum æstimatus et amatus fuerit a Carolo V imperatore, nec minus ab hujus filio Philippo secundo, qui nunc cælo fruitur; patuit illud ex eo, quod sequitur. Cum aliquot equites, imperatoris domestici, culpam aliquam in aula ejus commisissent, tantopere ea offensus fuit cæsar, ut in eos summa diligentia inquiri jusserit, et repertos absque ulla remissione supplicio affici. Deprecati sunt pro iis apud imperatorem Carolum V, ut vitam concederet, magnates multi ejusque familiares, nominatim rei maritimæ et bellicæ summi præfecti, archiepiscopus Toletanus dominus Joannes de Tavera, atque ipsemet princeps Philippus: at nullus apud imperatorem (alioqui ex natura clementissimum,) efficere valuit, quominus supplicio afficerentur. Hoc perspicientes magnates illi recurrere ad P. F. Thomam (id temporis Vallisoleti Priorem) [rogantes,] ut juvenum istorum tantæ miseriæ expositorum commisceresceret, ac per rationes, quas pro suo spiritu ac prudentia exponere novisset, supplicaret imperatori, ut vitam ipsis concederet: confidebant quippe, ipsi oranti concessurum esse cæsarem.

A. M. Salonio.

ad nullius præterquam Sancti preces

166 Valde dubius hæsit bonus Pater, et merito quidem, cum attenderet, id per tales viros non fuisse impetratum; nihilominus urgentibus illis magnatibus, et ipse veritus prætermittere id, quod in similibus casibus exigit caritas, re primum impense commendata Domino, adire statuit supplicatum cæsari. Accessit ad aulam, et quoniam omnes jam essent præmoniti tam regii satellites quam janitores, facile ad cubiculum cæsaris penetravit: qui adesse ipsum intelligens, mox intromitti jussit. Projecit se ad pedes imperatoris, manus ejus [deosculandas] exposcens, sed ab eo mox assurgere jussus est: erectus tum adventus sui causam tum rationes proposuit, quæ aptiores videbantur ad permovendum regium majestatis suæ animum: præsertim quam id futurum esset acceptum Domino, quia conducebat ad tranquillitatem et pacem plurium; quantum inde beneficium esset impetratura aula universa, quantumque ipsemet reputaturus sibi privatim esse factum. Hæc autem E [proferebat], sermone tam accommodo, verbisque adeo efficacibus, ut inflexus fuerit principis Christianissimi animus ad annuendum postulationi, vitamque nobilibus istis viris concedendam propter preces benedicti Patris: quod aula universa, magnates et cæsari præ ceteris gratiosi, consequi non valuerant, etiamsi tam suppliciter postulassent. Voti compos recessit a cæsare.

ignoscit.

167 Egredientem, qui rei successum præstolabantur in atrio, rogaverunt, quousque promovisset negotium; licet autem ipse solum reponeret, omnia, aspirante Deo, recte eventura, percepere omnes, jam equites istos venia esse donatos, intraveruntque pro gratia deosculaturi manus imperatori. Ne autem mirarentur concessum esse P. F. Thomæ, quod ipsis negaverat omnibus, dixit: Nolite mirari, quod vita donaverim hosce equites, rogante Priore [Ordinis] S. Augustini; neque enim Religiosus ille rogat, sed imperat, et corda inflectit. Unde cernitur, quam vim, efficaciam ac virtutem verbis Servi sui annexuerit Dominus f. Pater magister F. Gaspar de Sahona, qui iterato fuit Prior provincialis Ordinis F sancti patris nostri in hac provincia Aragoniæ, exponens mihi, quæ jam dixi, retulit (constatque etiam ex Processu) audivisse sese ex aliquot patribus in Castellæ præstantioribus tamquam rem valde pervulgatam et certam, quod, dum P. F. Thomas ad alloquium accessit imperatoris, ut istis equitibus parceret, primæ fuerint vices, quibus cum ipso locutus fuit in palatio, quodque cæsar videns ipsum in ædibus suis (numquam enim ibidem conspexerat, sed tantum in suggestu concionantem) tantopere gavisus sit, ut præ voluptate inde percepta ac devotione, qua ferebatur in ejus doctrinam et vitæ sanctitatem, accedenti ad se caput aperuerit, qua comitatis significatione non utebatur cæsar nisi cum solis Cardinalibus. Ne autem ii, qui aderant, dum subiit P. F. Thomas, quique viderunt novam hanc et inusitatam cum aliquo suo subdito cæsaris comitatem, mirarentur, post ipsius discessum dixit: Religiosus hic verus Dei Servus est et instar Sancti in hac vita dignus est veneratione. Tantam de ipso æstimationem concepit imperator.

168 Publica quoque et manifesta fuit reverentia

A. M. SALONIO.

Non tantum apud præsules et magnates g h

tia et devotio, qua erat apud omnes præsules, optimates, viros primarios tam ecclesiasticos quam religiosos, tantoque majori quanto illi erant divino obsequio et pietati magis addicti. Pater magister F. Dominicus Soto *g*, F. Melchior Caro *h* episcopus, pater magister F. Alphonsus de Castro, omnesque viri istius temporis præclariores, publice in suis cathedris ac pulpitis perhibuerunt, qua veneratione esset apud ipsos, et qua æstimatione afficerentur ejus personæ ac doctrinæ; ejus quippe opiniones et sententias, ac dicta in concionibus, eadem veneratione allegabant, qua allegassent cujuscumque alterius præstantis admodum antiqui et per Ecclesiam comprobati doctoris. Plures item, qui nostris temporibus conscripserunt Historias religiosas vel ecclesiasticas vel libros de institutione animarum, producunt citantque P. F. Thomæ auctoritates et sententias eadem reverentia, qua citarent alterius doctoris sancti: quod probe notum est iis, qui lectione similium Historiarum et librorum delectantur.

B

sed et apud agrestes ac inurbanum hominum genus,

169 Reverebantur multum P. F. Thomam non solum personæ judicio, religione ac scientia præstantes, sed, quod multi hujus temporis viri prudentes considerarunt (et quia ipsi id magni fecerunt, hic referre visum est mihi,) etiam rustici et agrestes homines, qui asperitate sua et inurbanis facetiis ac dicteriis per vias parcunt nemini prætereunti, quantumcumque religioso; tantopere ubique locorum suspiciebant eum, ut quantumcumque incensa essent ora in prætereuntes alios, adventante bono Patre, silerent ac obmutescerent omnes. P. F. Rodericus de Solis (Religiosus magnæ admodum auctoritatis, magnisque dotibus (ornatus,) uti norunt patres seniores omnes tam Andalusiæ et Castellæ, quam hujus nostræ provinciæ) mecum sermonem conferens de insigni veneratione, qua P. F. Thomas erat apud omnes, etiam ruricolas et agrestes, narravit mihi, quod, cum esset novitius Hispali in conventu S. Augustini, cognati sui operam darent, ut transiret ad Ordinem S. Dominici, ubi degebat ex illis alter.

ut testatur P. Rodericus de Solis,

170 Eodem tempore P. F. Thomas provinciæ præses adveniens perlustraturus eum conventum, atque intelligens, quid intenderent illius cognati, vocavit eum ad se coram Priore et magistro, docuit, quid esset faciendum, ut a Domino

C

illuminaretur ac dirigeretur, ac dimisit dicens: Tu, fili, ad eum, quo dixi, modum te Deo commendato; ego similiter te commendatum habebo, et ipse nobis Dux erit. Ita præstitere ambo, et post triduum vocari ipsum jussit dixitque: Nolo, fili, mihi vel verbum loquaris, sed auscultes dumtaxat. Electionem tuam Deo commendavi, et dico tibi, cognatos tuos non moveri a Deo, sed affectu carnis et sanguinis propter eum, quem illic habes, [cognatum.] Fateor quidem, nam verum id est, Ordinem sancti patris Dominici tam sanctum esse et præclarum, quam novimus omnes: at hæc tua prima est vocatio, hic te esse vult Dominus. Si hanc deseras, neque hic neque illic ipsi servies; in hac si perseveres, ipse gratiam suppeditabit, teque virum reddet hujusce provinciæ primarium.

quem in vocatione sua confirmavit

171 Tam alte impressa sunt animo novitii verba ista, ut mox statuerit ac determinaverit persistere in prima vocatione, neque consanguineorum verbis aut persuasionibus aures accommodaverit. Itaque perseveravit et professionem nuncupavit, vasitque unus e præstantioribus pietate et doctrina Ordinis nostri hominibus: adeo verum effectum sortita est vox P. F. Thomæ, uti post temporis decursu patuit in provincia Bætica; nos autem

D

provinciæ Aragoniæ Religiosi testimonium perhibere possumus de singulari prudentia, caritate et religione, qua ad gloriam Dei bonus P. F. Rodericus de Solis reformavit hanc [nostram provinciam;] ubi vixit, donec a Domino ex hac vita ad quietem (prout ex gestis et obitu credendum est) sublatus est æternam.

fuit in tentatione.

172 Dein P. F. Thomas post elapsum circiter annum Hispalim rediens, ut secundo (domum illam) inviseret, dictum F. Rodericum de Solis jam tum solemnibus votis obstrictum offendens, atque boni ingenii adolescentem esse comperiens, secum abduxit, studiis operam daturum Salmanticæ, in itinere per exemplum suum ac consilia ipsum imbuens omni sanctitate et religione. Cum in conspectum Salmanticæ pervenissent, sub ingressum dixit: Observastin', fili, quod in tam longo itinere atque in transitu tot vicorum et agrorum, ubi offendimus tot agricolas, gentem, quæ communiter oblectatur incessendo peregrinos, et maxime monachos, mille ineptiis ac dicteriis, in nos nullum umquam verbum conjecerint; sed contra salutarint reverenter universi? Id equidem tum

E

non adverti (aiebat mihi P. de Solis) at postmodum, majore experientia edoctus, gnarusque, quanto esset in honore ac veneratione per Hispaniam universam, consideravi id vehementer *i*.

ANNOTATA.

a *Verba Hispanica ita proprie sonant:* Fore ut... lites ac jurgia haberet cum omnibus et omnes cum ipso: *sed malui iliis supponere ipsa verba Scripturæ sacræ Genesios 16 ℣ 12.*

b *Hisp.* el canonicato magistral, *verisimiliter quia canonicatui annexa est lectio seu canonum seu theologiæ, vel etiam sacræ Scripturæ.*

c *Vulgo* Origuela *vel* Orihuela, *quæ et Latino recenti Oriola dicitur, civitas Valentiæ regni episcopalis sub Valentino archiepiscopo.*

d *Veteris Castellæ civitas sub archiepiseopo Toletano.*

e *Vulgo* Ciudad Rodrigo, *Latine etiam* Civitas Roderici, *in regno Legionensi episcopalis sub archiepiscopo Compostellano; episcopos ejus recenset Ægidius Davila in Theatro ecclesiastico Hispaniæ: unde suspicor viro huic, quem doctorem* Velasco *nuncupat Salonius, nomen fuisse* Antonio Ramirez de Aro, *patriam vero* Villam-Escusam de Aro, *locum Castellæ novæ. Sedit sub annum 1539. Aliis idem episcopatibus præfuit, teste laudato Ægidio; paucis illos indicat Didacus de Colmenares in Historia Segoviensi pag. 650 his verbis:* D. Antonius Ramirez de Haro Villascusanus patria, varia litterarum eruditione refertus, episcopus Antiensis, Civitatensis, Calagurritanus ac denique Segoviensis anno MDXLIII. *Certe alium inter Rodericopolitanos seu Civitatenses Roderici episcopos sub ista tempora non reperi, qui a Salonio indigitari potuerit; verisimiliter ex* Villascusano Velasco *fecerit.*

F

f *His subdit auctor, verba Sancti utcumque similia fuisse verbis Christi in Evangelio; id autem prætermisi, quia ad historiam non pertinet.*

g *Is Sanctum in Philosophia professorem habuit. Videri potest Magnalonius num. 2.*

h *Ita lego in duplici exemplari Hispanico; at quoniam hic citatur ut vir istorum temporum celeberrimus, vix dubito, quin legendum sit* Cano, *designeturque Melchior Canus, Canariensis episcopus.*

i Hinc

A i *Hinc pergit Salonius ad caput 17, cui hunc titulum annexuit :* De insigni opinione, qua fuit P. F. Thomas apud personas in Italia præstantiores. *Hoc ego brevitatis causa præterii, utpote præter id, quod ex titulo generatim intelligitur, nihil continens, quam Elogium et gesta Eminentissimi Hieronymi Seripandi, hujusque epistolam ad* S. Thomam, *hic in Vita memoratam num. 87; quam unam huc transfero.* Venerabili et nobis in Christo Jesu dilecto magistro fratri Thomæ a Villanova Ordinis Eremitarum sancti patris nostri Augustini; Burgis. Fr. Hieronymus Neapolitanus, Ordinis Eremitarum sancti Augustini Prior generalis indignus. Venerabilis et nobis in Christo Jesu dilecte salutem. Eram satis mea sponte incitatus miro quodam desiderio videndi te ex his, quæ de te (hoc est) de doctrina et vitæ tuæ innocentia in Italia audieram : at vero ut clarissima et una omnium voce in Hispaniæ regionibus, quas hactenus peragravi, audita a me sunt, quæ de iisdem rebus magnæ fidei et auctoritatis viri prædicant, ardere cœpi cupiditate quadam incredibili et admirabili cognoscendi, complectendi et audiendi Virum, quem quærebat anima mea. Sanctissimi Spi-
B ritus munera divisa sunt ea, ut arbitror, ratione, quia omnium mens una mortalis capax non est; propterea alteri datur sermo sapientiæ, alteri sermo scientiæ, nosti tu cætera, ut recensere non oporteat. Sed, o bone Deus, quid audio! Divina omnia munera cumulatissime tibi esse concessa, ita ut idem sis eloquentissimus divini Verbi interpres et vitæ ac sanctimoniæ tanta integritate, ut summos illos primos nostri Ordinis Patres non sequi sed præire videaris. Hæc scripsi ad te, ut scias, me vehementi affectum lætitia pro his, quæ dicta sunt mihi, atque Domino, qui hæc tibi affluenter dedit, gratias egisse, quando hac tempestate magnam vidi virorum talium inopiam; contigitque mihi in hac mea diuturna peregrinatione, reipublicæ nostræ gratia suscepta, magna terrarum spatia videre sine rore et aqua. Utinam vero reperiam aliquem Heliam zelo commotum pro Domino Deo exercituum, ad cujus oris verbum ingens post tenebras, nubem et ventum fiat pluvia super terram. Quare, charissime Frater, nisi velis, quod turpissimum est, amore et benevolentia provocatus non respondere, huic nostræ diuturnæ siti sa-
C tisfacere cogita : id autem facies, si redeuntibus nobis ex Lusitania, quod futurum, volente Deo, speramus per Septembris initia mensis, obviam Toletum usque venias. Atque etiam si absque magno tuo incommodo fieri possit, cupimus, etiam antequam Toletum nos perveniamus, videre te : (est enim omnis moræ Christianus amor impatiens) ut nostris molestiis, laboribus et solicitudinibus levamentum aliquod afferas. Hoc etsi certo sciamus, te pro tuæ naturæ bonitate alacriter facturum, ut tamen, quam vehemens nostrum sit ejus rei desiderium, intelligas, tibi in meritum sanctæ obedientiæ præceptum esse volumus. Quod si perfeceris, nihil nobis contingere poterit, neque charius neque jucundius. Amor in te noster longiorem certe epistolam requirebat, sed maxima spes, quam in tua prudentia et humanitate collocavimus, te nullo umquam tempore nobis neque opera, neque consilio, neque labore defuturum pollicetur. Vale in Domino. Ex Hispali die XXVI Junii MDXLI. Fr. Hieronymus Generalis indignus. *Hactenus Seripandus, cujus præclara gesta tot scriptores litteris celebrarunt, ut minime opus sit assignare aliquem specialim.*

CAPUT XVI.

Fugit dignitates, archiepiscopatum Granatensem renuit; ad Valentinum designatus diu multumque reluctatur a.

a

Legimus *b* de antiquis Sanctis, ac gloriosis Patribus, quos Spiritus sanctus aliorum in Ecclesia sua magistros constituit, quod, quamvis plures ex iis admirabili alacritate ac lætitia sese offerrent ad martyrium; episcopatus autem ac dignitates magis fugitarent omnes, quam mortem ipsam, perpendentes, quam strictam ac rigidam rationem supremus ille Pastor et animarum nostrarum Episcopus ab omnibus Ecclesiæ suæ [pastoribus] exacturus sit de ovium suarum negligentiis ac peccatis. Eorum ex numero quoque fuit bonus pater noster F. Thomas, fugitans, E quantum poterat, officia, atque episcopatus et dignitates aversans. Atque idcirco tum publice tum privatim, tum in colloquiis tum in suggestu aiebat, se magna commiseratione, et nulla invidia allici erga eos, qui ad officia provehuntur, quæ tot tantaque sanctitatis exempla requirunt, ac tot tamque abscondita habent pericula. Judicabat certe ac loquebatur Servus Dei, ut verus sancti patris sui Augustini filius, ita de sese scribentis : Perspiciens, quod fideles doctrinam ac mores meos æstimare utcumque inciperent, numquam me contuli ad locum seu ecclesiam, quam episcopo destitutam noveram, ne tantum amitterem bonum, quantum est securitas, quam promittit demissa subditi conditio, utque memet subducerem grandibus periculis, quibus sese exponit, qui antistitis sedem et cathedram conscendit *c*.

ad exemplar Sanctorum dignitates fugiens, b

174 Cum secundo obiret provinciæ præfecturam, vacavit archiepiscopatus Granatensis; imperator Toleti exsistens, pro benevolentia ac religione, qua ferebatur in doctrinam P. F. Thomæ, magnaque opinione de insigni ejus pietate et prudentia, multis experimentis comprobata, etiamsi F nec præsens ibi adesset P. F. Thomas (perlustrabat enim provinciam) nec persona alia pro ipso intercederet, proprio motu, securus de insigni fructu per ipsum faciendo in quacumque ecclesia ipsi committenda, archiepiscopum Granatensem designavit. Vocatus est, ut electionem acceptaret; at vero, qua debuit humilitate et comitate majestatem suam oravit, ut revocaret, aliumque eligeret. Amici aliquot multum impellebant, ut admitteret; sed noluit umquam. Cum autem in provincia, utpote cui ipse præerat, nullum haberet superiorem, qui juberet, vel ad id obligare posset, nec tantam id temporis illius ecclesiæ necessitas moram pateretur, quanta requirebatur ad scribendum patri generali, atque hujus exspectandum responsum et mandatum, collatio ista suppressa est silentio : quamvis nota fuerit multis, uti constat ex processibus et nominatim ex libro, in quo exstant juramenta alumnorum majoris collegii Complutensis, atque ex eo, quod testatur pater Ossorno perpetuus collegii Vallisoletani Ordinis nostri administrator, referens, quod pater Orosco, (cujus sanctitas et doctrina nota erat in aula, atque æstimata a Philippo secundo rege,)

c *archiepiscopatum Granatensem renuit;*

A. M. SALONIO.

rege,) in sermone habito in conventu nostro Vallisoletano, (ubi præerat,) die, qua intellecta fuit mors, et funus celebratum patris D. Thomæ, cui sermoni ipse, qui testatur, interfuit pater Ossorno, inter alia in laudem humilitatis ac pietatis P. F. Thomæ dixerit, eum, secundo provinciæ Castellanæ præpositum, a Carolo quinto cæsare electum fuisse ad archiepiscopatum Granatensem, nec ullo modo voluisse acceptare.

vacante dein Valentino.

175 Eo deinde, quo diximus, modo suppressa est Granatensis electio, ac lætus ille et hilaris in priore statu perseverabat, Domino serviens in Ordine iisdem occupationibus atque officiis, quibus ante: donec anno millesimo quingentesimo quadragesimo quarto bonis ac justis de causis abdicavit sese archiepiscopatu Valentino illustrissimus et reverendissimus dominus D. Georgius ab Austria, Caroli quinti imperatoris patruus, et a Paulo tertio PP. ab ista ecclesia promotus fuit ad Leodiensem, episcopatum ac dignitatem e præcipuis et maxime æstimatis in Germania, ob ea, quæ illi sunt annexa. Facta ista renuntiatione Christianissimus cæsar pro sancto suo zelo mox curam habuit pastorem præponendi vacanti sedi Valentinæ.

B

miro eventu

176 Narrant nonnulli in processu, audivisse se rem notabilem et quasi miraculosam, relatamque tamquam certissimam, quæ contigerit in electione hujus Servi Dei ad archiepiscopatum Valentinum. Speciatim autem testium unus affirmat, eam ab ipsomet patre D. Thoma, postquam jam aliquot annos archiepiscopatui præfuerat, communicatam fuisse cum hujusce reipublicæ incola, viro valde honorato, quo dictus Dominus [Thomas] utebatur familiariter, nomine Bernardo Simon, et ex quo eam didicerit ipse testis. Imo excellentissimus ac reverendissimus dominus D. Joannes de Ribera, patriarcha Antiochenus et Valentinus archiepiscopus, (cujus sanctitas, nobilitas, prudentia, ac reliquæ dotes, magno principe et præsule [dignæ] notæ sunt universis, eruntque in æterna memoria,) quadam occasione, me præsente, asseruit, eamdem sibi narratam fuisse, ut a teste oculato, ab aliquo e religiosissimis ac doctissimis patribus, quos nostris temporibus habuit Ordo sancti patris Dominici, cui nomen erat magister F. Petrus de Salamanca, quique per Flandriam ac Germaniam comes fuit P. F. Petro de Sotomajor, Caroli quinti imperatoris confessario.

C

a Carolo quinto

177 Est autem hæc: Imperator volens isti ecclesiæ sufficere antistitem, designavit alterius Ordinis religiosum, jussitque secretarium suum pro eodem libelum conficere. Abiit ad conficiendum secretarius, et loco ejus, quem designaverat imperator, inscripsit ei [nomen] P. F. Thomæ de Villanova ex Ordine sancti patris Augustini, certo existimans, hunc a cæsare sibi fuisse nominatum. Rediit cum libello per cæsarem confirmando, et, ut conspexit eum Christianissimus princeps, dixit; Quid abs te factum est, quid scripsisti? Neque enim ego tibi designavi fratrem Thomam de Villanova, sed talem ex Ordine S. Hieronymi. Obstupescens secretarius reposuit: Summa cum veritate (affirmo) sacræ tuæ majestati, non alterius nomen a me intellectum fuisse, quam fratris Thomæ a Villanova; verumtamen in promptu remedium est: reddat mihi libellum tua majestas, et mox alium expresso patris alterius nomine, conscripsero. Tum imperator motu proprio, nec ab alio interpellatus pro P. F. Thoma, libellum flagitanti et alterum confecturo secretario dixit: Nequaquam: hunc volo, non quemvis alterum, nec est, cur conficiatur libellus alius. Quippe cum ipsum scripseris, me nec mandante, D nec alio suadente, vel suggerente patris istius mentionem, nec ulla impellente ad id humana ratione, sed solum quia certo tibi eum nominasse visus sum, opus Dei hoc est, ejusque est electio, non mea; a me prior processit; ejus vero, quam tu scripsisti, ac tradidisti mihi, Deus auctor est: spondeo, hanc maxime securam esse: atque ita lubens lætusque confirmavit.

archiepiscopus designatur:

178 Libellus ille una cum aliis litteris mox ex Germania missus est Vallisoletum, ubi tum commorabatur serenissimus princeps D. Philippus, qui post rex noster fuit et dominus ejus nominis secundus, quique ea tempestate universam Hispaniam pro patre gubernabat, et ubi similiter habitabat P. F. Thomas, Prior conventus S. Augustini in eadem civitate. Pro ingenti amore ac benevolentia, qua in ipsum ferebantur omnes, summam hujus electionis nuntius universæ aulæ attulit voluptatem, et eximio omnium applausu susceptus est, speciatim serenissimi principis, qui amabat eum ac venerabatur, ut egregium Dei Servum. Sed, uti referunt testes, [nuntius ille] quamvis ad omnes lætus admodum veniret; ipsi tristis fuit, molestus valde, et luctificus. E

accepto nuntio, dolet,

179 Nam inter alia, quæ pro concione de P. F. Thoma sermonem habens, quando ejus exsequiæ celebrabantur, dixit benedictus P. F. Orosco coram P. F. Joanne Ossorno, qui id testatur, unum hoc notatu dignum erat. Quo tempore vir nobilis e præcipuis principis domesticis afferret libellum archiepiscopatus Valentini, distinebatur P. F. Thomas in choro cum communitate [recitando] Officii Completorio. Janitor aliquam rei notitiam nactus, confestim ad chorum abiit, annuntiaturus, adesse illic virum nobilem cum mandato principis, et intellexisse se, esse litteras ab imperatore. Respondit autem ille; juberet ipsum exspectare, donec absolveretur officium et egrederetur. Janitor præ lætitia, qua eum affecerat bonus de litteris majestatis suæ nuntius; dum P. F. Thomam moniturus adierat, non fuerat ingressus cum omni modestia ac decentia debita, sed gestu alacriore et altiore voce, quam locus exigeret, ut religiosi, qui choro intererant, aliquid subintelligerent, et læto nuntio gauderent. Ægre admodum id habuit P. F. Thomas; quamvis tum temporis dissimularit. Nihilominus perseveravit in Officio usque ad finem Completorii, F exspectavitque donec egrederentur reliqui religiosi. Finito (Completorio,) inter postremos egressus est, et excepit mandatum principis a nobili illo viro allatum, ac missum libellum pro archiepiscopatu Valentino. Dimisit illum quam mox nullum ei elargiens donum, nec gratias referens, ut solent alii, dicens dumtaxat, deosculari se manus principis, iturumque se ad ipsum quamprimum ad rem pertractandam.

supplex adit Philippum secundum.

180 Ut abierat vir nobilis, signum dari ære campano jussit ad cœnam, et, congregata communitate, advocari janitorem, quem, dum advenerat, non tantum serio corripuit de immodesto ac indecenti in chorum ingressu, verum etiam flagellis cædi jussit. Unde apparet, quantam reverentiam ipse Dei Servus servaret in choro, quantamque (ab aliis) servari cuperet; præsertim dum recitabatur Officium divinum; et quam parum voluptatis, imo quantum ægritudinis ipsi afferret nuntius libelli et electionis: hoc autem postmodum sufficienter manifestavit; etenim die postero, cum tota nocte Domino se primum commendasset ac Rem divinam magna pietate peregisset, assumpto li-

A libello, ad aulam se contulit, et obtenta facultate accedendi ad serenissimum principem, dixit, se plurimas habere gratias de favore, per cæsarem ac principem sibi exhibito, atque ea de causa eorum se manus deosculari in infinitum; at vero quoniam ipse sibi probe notus esset, sciretque, quam ad onus istud foret incapax, rogare se humiliter, ne moleste ferret princeps, si a sese non acceptaretur, et ad pedes ejus provolutus, aiebat, referri a se libellum, orabatque enixissime principem, ut recipere illum ne gravaretur; quandoquidem non esset admissurus episcopatum ullum.

tibus ad suscipiendum hortanti

181 Attulit rationes aliquot princeps, quibus ad suscipiendum induceret; nam, cum ante recusasset Granatenses [infulas,] verebatur, ne animum cæsaris patris sui offenderet, si minus acceptaret Valentinas. At ne sic quidem persuasum illi est, ut tantum onus admitteret, sed ut denuo serenissimo principi humillime supplicaret, ut ignosceret sibi, nec iniquo animo ferret; quandoquidem id serio Domino commendasset, atque jam dudum ita apud animum suum statuisset, certo sciens, animæ saluti ac conscientiæ suæ tranquillitati congruum esse, perseverare toto vitæ B tempore, atque immori observantiæ Ordinis sui, nec statum mutare vel suscipere episcopatum. Atque ita nulla ratione ad suscipiendum inductus, debita cum urbanitate impetravit a principe discedendi veniam.

atque urgentibus magnatibus

182 Rei exitum intelligentes D. Petrus Velasco, militiæ Castellanæ præfectus, ac D. Franciscus de los Cobos, commendator major Legionis, uti et nonnulli viri illustres alii, qui illo utebantur familiariter, mox subsecuti illum sunt, impulsuri, ut acceptaret, considerans, fore ut in hoc obsequium præstaret Deo, ac voluptate afficeret eos, quibus tantum debebat amorem, quanto ipsum prosequebatur princeps serenissimus ejusque parens imperator, qui procul omni dubio nec immerito ægre ferret, percipiens reluctari ipsum cuilibet electioni de se factæ. At nemo fuit ad persuadendum idoneus. Cardinalis dominus Joannes Tavera archiepiscopus Toletanus certior factus, quod nemo illorum magnatum suis rationibus efficere potuisset, ut a sententia recederet, adiit ipsum, et clauso ostio cum ipso secessit seorsum objurgaturus, quæsivitque, quid causæ esset, cur homo C tam pius et humilis usque adeo pervicax suæque opinionis tenax perstaret, nec submittere se vellet judicio amicorum, quorum, utpote virorum gravium, prudentium ac piissimorum, consilio assentiri oportebat, ac proin admittere [archiepiscopatum ;] quoniam juxta omnium sententiam et Dei et cæsaris obsequio id congruebat; et, [inquiebat] dum secus fit, manifeste resistitur rectæ rationi ac divinæ voluntati, cujus ductu, certum erat, factam esse collationem; dum nec ipse per se vel per amicos eam sibi comparaverat, nec facta erat ex favore humano, sed manifesto e cælis mandato, quod suggessit Deus imperatori domino nostro, cujus pietatem ac zelum ipsemet apprime noverat. Hæc persuasio expugnatura fuisset animum cujuslibet alterius, effecturaque, ut mutaret sententiam. At ne minimum quidem profecit; uti Vallisoleti ac per universam Castellanam provinciam publice notum fuit, patebitque evidenter ex litteris, quas ex autographis descriptas mox hic subjiciam.

diu multum-que

183 At vero [Thomas] prosternens sese ad pedes illustrissimi Cardinalis, quem diligebat ac reverebatur multum, et a quo amabatur valde, profusis lacrymis supplicavit, ne, si bene sibi vellet, rem istam exigeret; sed secum ad cæsarem litteras destinare dignaretur, juvaretque, quominus offenderetur sua majestas vel moleste ferret, non acceptari [archiepiscopatum,] declarans, unicam, quæ ad hoc movebat, rationem esse salutis suæ securitatem, metumque, ne eam in episcopatu magno exponeret periculo. [Oravit autem,] ut et hoc ipsum persuaderet serenissimo principi. At quid facturi ac dicturi fuissent magnates illi, si novissent id, quod actum fuerat cæsarem inter et ejus amanuensem super misso, ut hic retulimus, libello, quemadmodum intellexerunt ac noverunt postea?

A. M. Salonio.

reluctatur.

184 Magnates isti una cum Cardinale, (quem exspectaverant, cogituri, an ad acceptandum permovisset,) abierunt magno affecti doloris sensu, attendentes, obtineri a nemine potuisse, quod cupiebant ac desiderabant. Itaque, Domino Deo ad majus sancti Præsulis meritum rem dirigente, statuerunt suppliciter orare principem, quem et in hoc valde propensum noverant, ut litteras, quales et ipsi missuri erant, dirigeret ad Ordinis provincialem, qui ipsi præceptum injungeret. Nam licet clare perspicerent, statutum, determinatum ac fixum F. Thomæ esse non admittere [archiepiscopatum ;] tamen certum esse credebant, pro E sua humilitate ac pietate, cum a præposito mandatum acciperet, facturum ex obedientia, quod nullo modo facturus erat, proprio arbitrio relictus *d*.

ANNOTATA.

a *Meminerit lector, caput hoc apud Salonium esse decimum octavum, quoniam dictis de causis bina rescindenda existimavi.*

b *Etiam hujus capitis initium omisi; quod meram contineat doctrinam biographi, dicentis, viros sanctos plerumque dignitates refugere ex propriæ infirmitatis agnitione, idque probantis primo per exemplum Moysis Exod. 3 et 4, dein primorum Ecclesiæ Patrum, unde exordior.*

c *Similia habet sanctus Doctor in editione Parisiensi anni 1683 tom. 5 serm. 355 alias 49* de diversis *col. 1380. Verba ipsa accipe :* Usque adeo autem timebam episcopatum, ut quoniam cœperat esse jam alicujus momenti inter Dei servos fama mea, in quo loco sciebam non esse episcopum, non illo accederem. Cavebam hoc et agebam, quantum poteram, ut in loco humili salvarer, ne in alto periclitarer. F

d *Prætermisi hic aliquot lineas, quibus biographus, uti jam insinuaverat supra num. 7, divina providentia factum ait, ut Sanctus anno 1544 toti provinciæ præpositus non fuerit, haberetque anno 1544 superiorem, qui ad Valentinas infulas ex obedientia impellere valeret. Præterea caput hoc, quod apud Salonium est ultimum libri primi, ac solito prolixus, in duas partes divisi; adeo ut quæ mox sequuntur nostro cap. 17, ad idem ejus ultimum pertineant. Denique de* S. Thomæ *electione ad archiepiscopatum etiam disserui in Comment. prævio § 7.*

CAPUT XVII.

Ex obedientia admittit archiepiscopatum Valentinum, et consecratur.

Tandem a provinciæ præside a

Scripsit itaque princeps serenissimus; scripserunt et Cardinalis et magnates Toletum, ubi tum temporis degebat P. F. Franciscus de Nieva provinciæ præpositus *a*, creatus in supradictis comitiis anni millesimi quingentesimi quadragesimi primi, qui et unus erat ex iis, qui a P. F. Thoma habitum acceperunt, ut dixi capite XIV. Memoratus provinciæ præses perlegens principis ac magnatum epistolas, et perpendens, quantum utilitatis et obsequii sua prudentia, pietate ac doctrina P. F. Thomas esset Domino præstiturus in quacumque ecclesia [constitueretur episcopus,] respondit singulis, æquissimum sibi videri, quod desiderabant et exigebant; B idemque perscripsit ad ipsum [P. Thomam;] præcepitque ex obedientia et sub pœna censuræ Ecclesiasticæ acceptare quam mox, mittens ipsi in fasciculo litterarum, quibus principi ac magnatibus respondebat, hanc cum mandato epistolam.

ex obedientia jussus

186 « Reverendo admodum patri F. Thomæ a » Villanova, monasterii sancti patris nostri Augusti» ni Priori, Vallisoleti : Prior provincialis. Reveren» de admodum Pater. Accepi epistolam a principe » domino nostro, qua significat, Paternitati vestræ » a cæsare collatum esse archiepiscopatum Valenti» num; et quia ex eadem etiam didici, collationem » istam a vestra Paternitate recusari, præcipio Pa» ternitati vestræ, ut, visa hac præsente nostra epi» stola, intra spatium viginti horarum, acceptet » collationem archiepiscopatus Valentini, ea forma » ac modo, quo illam fecit imperator : utque plus » meriti inde referas, præcipio in virtute sanctæ » obedientiæ et sub pœna excommunicationis, trina » canonica monitione præmissa. Hoc autem præci» pio, quia certus, id valde acceptum fore Deo, » uti et imperatori. Dominus noster reverendam » admodum Paternitatem vestram conservet, ac C » dextera sua semper tueatur, ut fructum produ» cat Ecclesiæ suæ. Tole[illegible] secunda Augusti *b* mil» lesimo quingentesimo quadragesimo quarto. Pa» ternitatis [illegible] frater F. Franciscus de Nieva » provi[illegible] »

b

acceptat.

[illegible] Hujus virtute præcepti, et urgentibus vehementer per dies istos tum magnatibus tum patribus gravioribus Ordinis, qui his conatibus jungebant multa Missæ sacrificia ac preces, ut Dominus animum ipsius inclinaret in id, quod de majori ejus esset obsequio, admisit archiepiscopatum Valentinum die festo beatæ Mariæ Virginis ad Nives *c*. Nam idem litterarum lator discesserat, reversusque fuerat omni cum celeritate. Quoniam vero ex mandato obstringebatur ad acceptandum intra spatium horarum viginti, non erat locus procrastinationi : etenim princeps reversum cursorem extemplo Prioris provincialis litteras ad ipsum perferre jussit; atque ita, seposito proprio judicio, et, quod firmiter conceperat, animi decreto, necesse illi fuit assentiri statim, ac cæsaris collationem et libellum acceptare, ne obedientiæ, quam voverat, obluctaretur, quamque sequendo noverat, se obsequi divinæ voluntati.

188 Anno priore, millesimo quingentesimo quadragesimo tertio, Romæ celebrata fuerant comitia Ordinis nostri generalia, ac decretum, ut Ordinis nostri constitutiones, quæ tum ob antiquitatem ac vetustatem, tum ob temporum immutationes, in meliorem formam redigendæ erant, committerentur quibusdam e patribus prudentia, pietate et zelo præstantioribus. Eum in finem ex toto Ordine designati sunt patres quinque, Itali tres, Gallus unus, Hispanus item unus. Itali et Gallus delecti sunt ex iis, qui comitiis intererant, ab omnibus ad eam provinciam judicati maxime idonei; pro Hispanis autem, P. F. Thomas, quamvis absens, electus tamen fuit ob relationem, quam de vita ejus, doctrina ac prudentia in frequenti cœtu fecit reverendissimus Seripandus, Prior generalis. Sed post novam archiepiscopatus Valentini collationem, perspexit, se non posse vacare negotio, sibi in comitiis generalibus commisso. Mox itaque, ut filius obedientissimus ac humillimus, scripsit ad dictum patrem generalem, tum ut indicaret electionem de se factam a cæsare, tum ut correctio Constitutionum Ordinis, sibi injuncta, alteri committeretur. Visum est mihi etiam has litteras hic recitare, quia inde plane videbitur, quo modo et qua via Dei Servus ad dignitatem et cathedram archiepiscopalem pervenerit. E

189 Sic habent litteræ : « Reverendissimo patri, » magistro F. Hieronymo Seripando, Priori gene» rali Ordinis sancti patris nostri Augustini. Romæ. » Reverendissime pater : Gratia et pax sit tibi a Do» mino. Non scripsi citius ad reverendissimam pater» nitatem vestram, quia certi non erant tabellarii, » ac iter Romanum mini[illegible]tutum. Nunc res accidit, » ob quam opus fuit ad[illegible]ere cursorem extraordi» narium. Est autem h[illegible]c. Imperator cum exercitu » suo existens in Germania, non interveniente pro » me persona aliqua, sed motu ac judicio proprio, » me, ab hujusmodi seu cogitatione [illegible] desiderio » valde alienum, denominavit archiepiscopum Va» lentinum. Hanc electionem a divina [illegible] factam » esse, multorum est opinio : et quamvis mihi sa» tius erat persistere in pace ac tranquillitate vitæ » monasticæ, quam fueram professus, pater Prior » provincialis sub pœna censuræ Ecclesiasticæ præ» ceptum ad me misit, ut statim intra spatium ho» rarum viginti admitterem collationem, sicut exi» gebat imperator; atque ita compulsus præcepto » superioris mei non potui non admittere. F

190 » Hoc ad reverendissimam paternitatem tuam » perscribo, ut mihi tamquam filio, quem tanta be» nignitate prosequitur, bene precetur, et, quod fa» ctum est, probet atque confirmet : quoniam in » toto negotio animus mihi fuit non refragari obedien» tiæ ac divinæ de mea persona dispositioni, fore » confisus, ut mihi vires et facultatem suppeditet » ad onus ac ministerium tam sublime requisitas : » cum ad nihil aliud aspirem, quam ad sanctum ejus » obsequium. Quod si autem electionem hanc con» firmaverit sua Sanctitas, haud potero perficere, » quod a reverendissima vestra paternitate et a pa» tribus comitiorum generalium commissum fuit su» per constitutionibus, aliis quippe negotiis occu» pandus. Quacumque tamen in re, spectante ad » obsequium reverendissimæ paternitatis vestræ at» que ad honorem et progressum Ordinis, me, ut » filius obedientissimus, exhibebo semper paratissi» mum. Dominus noster reverendissimam paterni» tatem vestram servet, conservetque annis pluri» bus ad sui obsequium et Ordinis emolumentum. » Vallisoleti duodecima Augusti millesimi quingen» tesimi quadragesimi quarti. Reverendissimæ pater» nita-

A » nitatis tuæ filius obsequentissimus Frater Thomas » a Villanova *d.* » Isto modo factus est Dei Servus archiepiscopus Valentinus, atque una tam sanctus ac verus Pastor, ut libro secundo edocebimur.

Magnum ex ejus electione gaudium præsertim Valentiæ.

191 Magna omnes, qui eum noverant, incessit lætitia, quod viderent, tam probis manibus commissum esse regimen ecclesiæ tam eximiæ, qualis est Valentina, eamque sat manifestarunt litteræ, quas antistites multi ac viri illustres tum ex Hispania tum Roma ad ipsum destinarunt, quasque brevitatis sectandæ causa hic prætermitto: quamquam valde notabilis sit modus scribendi omnium: quippe probe gnari, quam esset vir humilis et solitudinis amans, omnes mittebant litteras quasi consolatorias super tristitia ac dolore, quo procul dubio ipsum ex nova dignitate afficiendum judicabant: nemo in litteris gratulabatur ipsi, sed ecclesiæ ac regioni, quæ tali Patre ac Præsule erat gavisura. Hic autem Valentiæ, ut referunt testes multi, maxima fuit lætitia, cum primum vulgata fuit ipsius electio, factaque a pluribus, qui variis in occasionibus in Castella ac præsertim Burgis et Vallisoleti fuerant versati, relatio sanctitatis B ejus et doctrinæ. Allato autem nuntio, quod admittere renuerat, cor [omnium] quasi [tristitiæ] nebula coopertum fuit; at vero, ubi intellexerunt, acceptatum ab ipso esse [archiepiscopatum,] non secus fuit, acsi cælum ipsis nova et extraordinaria serenitate aperiretur.

Paulus III PP. in Bulla, et Philippus princeps in litteris

192 Observatu dignus quoque est tum Pauli tertii Pontificis in Bulla de archiepiscopatu ad illum directa, tum principis in litteris ad rei exsecutionem conscriptis, loquendi modus de ejus religione ac doctrina. Pontifex enim ad cælum usque extollit eruditionem ejus ac vitam integram et religiosam, palam faciens, quantam ex bono odore famæ ejus de ipso concepisset existimationem, quantamque fiduciam de ingenti fructu, quem isti ecclesiæ tum in re spirituali tum in temporali erat allaturus. Serenissimus princeps in litteris, ad excellentissimum Calabriæ ducem, tum Valentiæ proregem, uti et ad magistratum et ad capitulum directis in laudem hujus sancti Præsulis, dans testimonium de præstantia viri ac Præsulis, quem cæsar parens suus ipsis destinabat, ac de causis, quæ illum impulissent, præter alia sic scribit.

impense illum laudant; solus ipse dolet:

C 193 « Consideratis vitæ integritate, morum puritate, singulari eruditione ac scientia, insigni » sanctitate, religione ac doctrina aliisque egregiis » meritis et virtutibus admodum reverendi in Christo patris fratris Thomæ a Villanova ex Ordine » sancti Augustini, visum est cæsareæ Catholicæ ac » regiæ majestati, imperatori, domino et parenti » meo, eum ipsum, utpote quem novit optime, » cujusque bonas et præclaras dotes plene perspectas habet, eligere ac nominare hujusce civitatis archiepiscopum. Unde vos admodum felices » reputetis necesse est, Deo infinitas agatis gratias, » atque multum oretis pro cæsare, ejusque in re » qualibet felicibus successibus ob tam insigne beneficium, quo vobis de Pastore tam bono pro» spexit etc. » Verumtamen quanto ea dignitas aliis erat [majoris] lætitiæ occasio, quantoque sanctior et aptior apparebat electio, qualis reipsa erat, tanto majore tristitia atque ægritudine afficiebat animum ipsius, prospicientis tam grave onus sibi impositum esse, quale est cura tot animarum, et obligatio reddendæ rationis [pretiosi] sanguinis, a Jesu Christo Redemptore nostro pro illis profusi. Quapropter tristis incedebat per omnes hosce dies, nec accurrentium gratulandi causa amicorum salutationes admittebat, nisi eas, a quibus sese omnino excusare non valebat; nec, quod moris est, dona impertiebatur afferenti Bullas. Affligebant enim ipsum summopere tum quies et securitas, quam amittebat animus, tum pericula, quibus sese exponebat, subiens officium tam laboriosum, tantisque obnoxium obligationibus, quantas in se complectitur nomen ipsum episcopi. Agnovit istud sufficienter ac magna cum humilitate in litteris post receptas Bullas archiepiscopatus ad Sanctitatem suam destinatis, sic scribens: A.M.SALONIO.

scribit Pontifici;

194 « Beatissime Pater: Litteras Sanctitatis » vestræ sub plumbo, quibus me ecclesiæ Va» lentinæ in archiepiscopum et pastorem præfecit, » nuper accepi non sine timore multo et tremo» re. Quis enim tanti ministerii pondus, et tam » sublimis dignitatis fastigium (si fidei lumen ha» bet, et futuri judicii, ac reddendæ rationis im» memor non est) subire non vereatur? Faciat » hoc piissimus ac clementissimus Christus, ut Ec» clesiæ suæ Catholicæ, ad quam suo et suorum » sanguine fundandam de cælo descendere digna» tus est, idoneus minister inveniar, ut Sanctita» ti vestræ, cui pro tanta in me benevolentia gra» tias nullo sermone referre sufficio, vel sic ex E » parte opere respondeam, ut injunctum officium » diligenter ac fideliter exequar. Nihil enim gra» tius acceptabiliusve Beatitudini vestræ credide» rim, quam ad Ecclesiam Dei sibi commissam » regendam, conservandam et ampliandam, quos » in partem solicitudinis vocat, fideles ac prom» ptos coadjutores invenire. Et ad hoc velle qui» dem pro certo adjacet mihi, utinam et perfi» cere condonetur! Cæterum si quid est in me » virium aut sufficientiæ, id totum hac sua clemen» tia sibi vestra Sanctitas vindicavit. Ita ut nemi» nem subditorum gratiorem, humiliorem, et ad » omnia mandata paratiorem, (ut par est,) toto » orbe Sanctitas vestra reperiat. Testimonium quo» que præstiti juramenti ante consecrationem, (ut » moris est,) sicut per easdem literas Beatitudo » vestra exposcit, cum his literis mitto. Valeat pia » et benigna Sanctitas vestra ad multos annos ad » Ecclesiæ Dei utilitatem et pacem. Sanctitatis ve» stræ humilis et devota creatura frater Thomas » a Villanova *e.* »

e consecratur episcopus.

195 Confirmata a Paulo tertio Pontifice electione P. F. Thomæ ad archiepiscopatum Valentinum, facta per Carolum quintum imperatorem, F et acceptis a Sanctitate sua Bullis, quarum dominus Cardinalis archiepiscopus Toletanus Joannes Tavera, (quoniam noverat paupertatem ejus, qui omne, quod accipiebat, in pia opera expendebat, vel communi usui conventus sui applicabat, nihil quidquam sibi reservans,) expensas fecit, mox in ipsa Vallisoletana civitate ab eodem Cardinale magna solemnitate et sacris cærimoniis, quas in similibus actionibus adhibet ac semper ab initio adhibuit, a beatis Apostolis instructa, Ecclesia Catholica, inauguratus est. Inaugurationi præter tres episcopos, ad istum actum requisitos, adstitere summa animi voluptate pro affectu et amore, quo in ipsum ferebantur, plures alii, magnates multi, et viri titulis insignes, meliorque ac major pars aulæ. Finito actu, plures in genua se prosternebant, imo alii alios protrudebant, ut manus ipsi deoscularentur; alii vero nec pauci ad deosculandos pedes procumbebant, felicemque se existimabat, quisquis ad ipsum poterat attingere. Quoniam autem amabant ac reverebantur illum universim omnes, labant lacrymas multas isti affectui ac lætitiæ permiscebant pene omnes, cogitantes, quod ad ecclesiam suam bre-

A. M. SALONIO. brevi esset profecturus, et ipsi tanta ejus doctrina ac consolatione destituendi.

ANNOTATA.

a *Provinciæ regimen tenuit R. P. de Nieva a mense Novembri anni 1541 usque ad diem 2 Maii 1545.*

b *Hispanice, quo idiomate dat epistolam Salonius,* à dos de Agosto : *Coccinus tamen in Relatione pag. 606 scriptam esse ait* sub die VII Augusti. *Verba huc transcribo, utpote paucis complectentia, quæ hic et præcedenti capite referuntur.* Considerandum est ulterius, Virum religiosæ addictissimum paupertati, cum fuisset nominatus ab invictissimo imperatore Carolo V ad episcopatum Valentinum, nominationi non consensisse; qua de re certior factus provincialis ad eum sub die VII Augusti MDXLIV litteras dedit, in quibus ei præcepit in virtute sanctæ obedientiæ et sub excommunicationis pœna, ut intra XX horarum spatium dictæ nominationi archiepiscopatus consentiret, de quibus in Processu Castellæ,... quod etiam comprobatur ex aliis litteris datis per venerabilem Virum XII ejusdem mensis et anni ad patrem generalem, qui postea fuit Cardinalis Seripandus, ut in eodem processu.... et probant testes de publica voce et fama in processu Valentino... videlicet Vincentius Roca... Matthæus Joannes Lopez... ambo examinati authoritate ordinaria, Mariana Cabanillas... Michael Soler.

B

c *Die 5 Augusti; itaque vel duplici loco erravit Salonius, vel, quod mihi verisimilius est, mendum irrepsit in numeros Coccini, ad litt. præcedentem citati.*

d *Easdem litteras, paucis mutatis, Hispanice, uti Salonius, recitat Herrera in Biblioth. part. 2 pag. 441, easque propria Sancti manu subscriptas se vidisse asserit in archivo Romano. Pag. 442 et seq. Seripandi responsorias exhibet aliasque, quas inserui Comment. prævio.*

e *Ita Latine apud Salonium, qui mox interpretationem Hispanice subdit.*

C

LIBER II.

CAPUT I.

Valentiam proficiscitur et extra muros commoratur in conventu sui Ordinis.

Discedit Valentiam uno cum socio et binis famulis:

Acceptis ad archiepiscopatum Bullis, et inauguratus Vallisoleti in ecclesia sancti patris nostri Augustini per dominum Joannem Tavera Cardinalem et archiepiscopum Toletanum, ut libro præcedende dictum est, mox Valentiam iter arripuit absque alio apparatu vel comitatu quam unius religiosi, qui illi ob virtutem carus erat admodum, nomine pater frater Joannes Rincon, ac duorum famulorum, ut solent patres præcipui, dum iter instituunt. Abeuntem Religiosi aliquot aliæque personæ præstantes comitari cupiebant per aliquod viæ spatium : at ipse viris religiosis gratias egit plurimas de benevolentia erga se, dixitque, id se nullo pacto esse permissurum; sed oravit enixe, ut precibus suis ac Sacrificiis comitarentur semper. Secularibus vero numquam significare voluit discessus seu diem seu horam; ac die quadam post celebratum mane primo diluculo Missæ Sacrificium abiit, nemine, donec sese jam viæ dedisset, rei conscio : atque ita cum solo religioso atque duobus dictis famulis profectus est. D

[illegible]

197 In itinere pervenit ad locum, unde absque ullo diverticulo recta pergere poterat Valentiam, vel tendere versus Villanovam Infantium. Rogari ipsum jusserat mater, ut, cum Valentiam se conferret, illac iter dirigeret, atque suo eam conspectu recrearet. Substitit aliquantisper in dicto loco, atque interpellavit socium : Quid faciemus P. F. Joannes? An iter prosequemur recta Valentiam, an versus Villanovam Infantium divertemus, prout per litteras suas efflagitavit parens mea? Respondit illi socius; Iter Villanova faciamus Domine; neque enim ob dies sex septemve, quibus isto diverticulo retardari diutius poterit vestra dominatio, deneganda est matri ista consolatio. Id quidem et mihi, inquit, bonum apparet; verum, (qui ei mos erat in qualibet re facienda,) id aliquantisper Deo commendemus. Ita substitit per tempus aliquod, nullum proferens verbum, et tamquam deliberans, quid esset facturus; elapsoque medio horæ quadrante : Pergamus, inquit, Valentiam; nam nostra nunc pluris interest succurrere sponsæ, fortasse præsentia nostra indigenti; matrem consolandi non deerit opportunitas, et si minus coram fieri potuerit, fiet per litteras. Etenim quod de uxore, sibi a Domino data, pronuntiavit primus parens : Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhærebit uxori suæ; significans, quanto amore et solicitudine accurrere debeat maritus, ut prospiciat conjugi suæ, id ipsum haud minus obstrictos reddit episcopos erga ecclesias suas, ut eas ament ac juvent in necessitatibus. E

Divina providentia in ejus accessu

198 Solet divina Providentia, dum hominem ipsamet deligit ad munus aliquod, mox ab initio manifestare, quid ab illo in futurum sit exspectandum; prout videmus in S. Moyse propheta, in quo per fortitudinem, qua Hebræum vindicavit ab injuria per Ægyptium illata, Spiritus sanctus (uti censet S. Hieronymus, et declaravit gloriosissimus martyr S. Stephanus in sermone illo tam erudito ac docto, quem ipso die martyrii sui instituit ad Synagogam Hierosolymis) indicavit, quid dein per ipsum pro bono ac libertate fratrum ipsius operari intenderet in Ægypto. Narrat autem S. Lucas euangelista, quod, cum Jesus Christus Redemptor noster vocaret S. Petrum apostolum, ut, relictis navi, retibus, et omnibus, quæ in terra possidebat, sequeretur se, tantam unica vice ceperit ille piscium multitudinem, ut necesse fuerit advocare socios, in alia vicina navi degentes, qui juvarent ad extrahenda retia; sic præsignante Domino, (uti mox ipsemet declarabat,) infinitam hominum multitudinem, quos sermonis ac doctrinæ retibus erat cælo capturus post hæc. F

Pluviam concedit Valentino regno.

199 Ita quoque Dominus Deus noster mittens Valentiam P. F. Thomam, mox satis demonstravit, quantum cum sancto illo Præsule bonum in regionem illam dirigeret. Etenim cum per aliquod tempus jam laborasset regnum istud aquarum penuria, atque hinc magna sterilitate et egestate, intrante ipso territorium ac fines diœcesios suæ, pluere cœpit, perveniente autem ad monasterium beatæ Mariæ de Succursu, quod foris situm est prope muros Valentiæ, et ad quod, utpote Ordinis sui cœnobium, divertit, tanta ad illius regionis sola-

A tamen decidit e cælo aquarum abundantia, ut mox omnes ex visibili illo aquarum beneficio e cælis immisso, (quod elata voce adscribebant adventui ac meritis Servi Dei,) intellectu præciperent spiritualia atque invisibilia [beneficia,] ex ejus exemplis ac doctrina animabus suis conferenda.

civitati appropinquans

200 De ipsius adventu ac susceptione in dicto monasterio beatæ Mariæ de Succursu pater frater Jacobus Montiel, qui id temporis illic Prior erat, ac postmodum ipsi fuit a confessionibus, nec non alii seniores patres, eodem tempore domum istam inhabitantes, narrabant, eratque valde notum, quod sancto Præsule ac socio cum mulis et famulis duobus ad ostium adventantibus et vocantibus religiosum, qui istic invigilabat, is mox aperuerit, quodque ab ipsis dicentibus, advenisse se, ut per duos tantummodo dies in ea domo morarentur, exegerit, (ut ferunt consuetudo atque institutum Ordinis nostri,) litteras *, quas afferebant a superiore suo, Priori exhibendas; quoniam absque iis admittere ipsos sibi non licebat. Reposuit socius : Frater recte fungeris officio; at pater iste Prior fuit et Castellæ provincialis, nec indiget, quas flagitas, litteris. Adi patrem Priorem, ac dicito, nos, duos seniores Castellæ religiosos huc advenisse, nec velle hic morari ultra duos dies, donec pluviæ cessaverint, et famulos jam novisse, ubi cum mulis tam diu degant intra civitatem.

* Hisp. la licencia

B

ignotus divertit in conventum sui Ordinis;

201 Hoc nuntio adiit patrem Priorem janitor, qui, cum jam notum esset advenire Archiepiscopum, subdubitavit, an is ipse esset, qui ad ostium accesserat; accurrit eo quam mox; at, cum neminem conspiceret præter duos monachos et absque ullo comitatu, nam jam abierant famuli, magis hærebat dubius, an ipse esset. Nihilominus ex facie et habitu cernens, esse viros graves, excepit magna cum humanitate, obtulitque, ut illic permanerent, quamdiu placeret. Id unum indolebat, quod domus esset augusta et pauper, quodque obsequia ipsis exhiberi non possent, quibus dignos ipsos esse deprehendebat. Ne hoc te cruciet, pater Prior, (inquiebat socius; nam silebat constanter P. F. Thomas,) quia pater iste cellula, et ego altera, ut ut pusilla, erimus admodum contenti, quamdiu perseveraverint pluviæ; de alimentis nobis ipsi providebimus; mox etenim hic aderit famulus, cui expensæ itineris commissæ sunt.

C

agnitus solemniter a religiosis deducitur

202 Bonus Prior continuo contemplans vultum venerabilem ac pium P. F. Thomæ, (quamvis continuum servaret silentium,) et quo magis contemplabatur, quoniam jam tum perspectam habebat magnam humilitatem ejus ac modestiam, eo magis sibi persuadens, esse procul dubio Archiepiscopum; cunctabatur tamen id rogare, quia ita sine comitatu adventantem cernebat, (sicut ipse bonus pater Montiel retulit, ex oculis lacrymas profundens non tantum, cum primum enarravit, verum etiam quotiescumque de ipso sermonem institueret.) Denique statuit id petere ex ipsomet, atque ita allocutus est : Obsecro per amorem Dei, Pater mi, dubium mihi eripe; esne dominus Archiepiscopus? Cum autem, salva veritate, id celare non valeret, ac probum Prioris animum agnosceret, annuit ipsi, dixitque; Is ipse sum, quamquam nec dignus sim, nec ad id idoneus. Prostravit se mox ad pedes ejus dictus Prior, multa contentione exposcens manus ejus [deosculandas.] Convocari mox jussit religiosos omnes, qui ingenti cum alacritate accurrentes manus ejus deosculati sunt omnes.

203 Absque mora jussit Prior afferri Crucem, candelabra, ac tres religiosos indui, unum veste pluviali, qui crucem manibus præferret, reliquos duos dalmatica, qui gestarent cereos. Atque ita ex porticu, in quo erat sanctus Præsul, ex ea parte, quam De profundis appellamus, ubi exstat pia admodum imago Redemptoris nostri Crucem gestantis et sancti patris nostri Augustini et nonnullorum Ordinis nostri Sanctorum, gestantem sublevantium, ordine processerunt ad ecclesiam per januam, qua itur ad chorum, et ubi nunc ipsius est sepulcrum, una decantantes Te Deum laudamus. Deductus est ad aram principem, ubi in genua prostratus perstitit, donec cantus absolutus esset, et sacerdos veste pluviali indutus recitasset aliquot in gratiarum actionem orationes. Inde decantantes hymnum Ave maris stella etc., perduxerunt ipsum ad sacellum beatæ Mariæ de Succursu, et ibidem absoluto dicto hymno cum aliquot versibus, idem sacerdos recitavit orationem de beata Maria Virgine, et sanctus Præsul benedictionem impertivit religiosis omnibus, quamvis præ lacrymis verba vix proferre posset. Data benedictione, rogavit patrem Priorem, ut abscederent religiosi; quoniam istic ante sanctam illam imaginem, quæ ipsi valde pia videbatur, aliquantisper morari solus cupiebat. Sed et tota vita sua magno erga eam affectu ferebatur, et ea fuit una ex rationibus, cur moriens (ut dicetur) firmiter admodum institerit, ne sepeliretur alibi, quam in sacello beatæ Mariæ de Succursu in tumulo aliorum religiosorum.

A. M. Salonio. in templo et ad imaginem B. Mariæ,

E

accurrunt e civitate multi;

204 Perstitit illic longo temporis spatio, commendans sese beatæ Mariæ Virgini, perstitissetque longiore; nisi ipsum interpellassent : nam, cum famuli, qui cum mulis ad palatium episcopale perrexerant, (ubi jam tum aliquot ex ejus familiaribus, qui præcesserant, morabantur,) dicerent jam advenisse archiepiscopum, atque hospitari in monasterio beatæ Mariæ de Succursu, mox pervulgatus est adventus ejus rumor, et accurrerunt plures canonici, aliæque personæ præcipuæ ad deosculandas ipsi manus, et congratulandum de adventu Atque ita coactus fuit deserere sacellum beatæ Mariæ, ac se conferre ad cubiculum Prioris, quod, dum in sacello subsistebat, meliore, quo poterat, modo præparatum ipsi fuerat, et alterum socio, cum atriolo utrique annexo. Quotquot accedebant, excepit magna cum caritate tum humanitate, et aliquanto tempore cum ipsis collocutus, rogavit verbis admodum officiosis ac religiosis, (ita enim semper faciebat,) ne diutius istic persisterent, tum propter ingruentem noctem et accrescentem pluviam, tum propter tranquillitatem monasterii, et dignarentur monere amicos, ut parcerent labori ad visitandum ipsum in monasterio extra civitatem et inter pluvias; fore enim ut, ubi in Valentinam civitatem adveniret, domi suæ adiri posset die et hora qualibet, exciperetque eos magna cum lætitia et voluptate; ipse autem per dies, quibus detinerent in monasterio pluviæ, quiesceret, tum ut sese adventui pararet, quia defatigatus advenerat ab itinere, tum ut in hujusmodi festivitatibus liber esset a negotiis ac salutationibus.

F

propter continuas pluvias per aliquot dies,

205 Statuerat Valentiam appropinquare die quarto ante Nativitatem, et biduo commorari in domo ista; tertio vero die, pridie scilicet pervigilii Nativitatis, intrare Valentinam civitatem, in choro interfuturus Vesperis Nativitatis, quam festivitatem magna admodum devotione colebat. Sed ita rem disposuit Dominus, ut propter pluviæ abundantiam permanendum ei fuerit in eo mona-

ste-

A. M. Salonio.

sterio usque ad primum anni diem. Singulis diebus, quibus in illa domo perstitit, magna devotione Sacrum celebravit ad aram beatæ Mariæ Virginis, et ut majore tranquillitate celebraret, veritus, ne multi ad audiendum adessent, multo mane, et clausis utcumque januis, quoniam dies erant breviores ac nubili, ad aras accedebat. Adstitit autem cum reliquis religiosis in choro horis tum vespertinis tum matutinis festivitatis nati Domini, ac post multas Prioris efflagitationes occupavit sedem mediam; jussit autem amoveri velum bombycinum, positum ad [eam sellæ partem, qua nititur] dorsum, et pulvinar ex rasa bombyce ad pedes [collocatum] Requisitus est ad antiphonam Magnificat, quam præcinuit magno omnibus pietatis exemplo.

cum religiosis divino officio assistens

206 Rogabat ipsum enixe Prior, ut dignaretur celebrare primum vel solemne Sacrum, et eo favore honestare illud monasterium; respondit, libenter se ejus desiderio facturum esse satis, sed æquum non esse, ut in alia ecclesia, quam in cathedrali, primum episcopali ritu celebraret, meritoque conquesturos esse canonicos, quibus ex sua parte non deberet præbere ansam deponendi querelas. Atque ita, inchoatis Laudibus, abiit Missam primam privatim * celebraturus ad aram beatæ Mariæ Virginis, et ea finita aliquantisper quieturus. Prima autem luce ad eamdem aram celebravit duas reliquas multa devotione et lacrymis; inde ad chorum abiit, et, cum nemine agere cupiens, genibus nixus perstitit usque ad horam Officii. Hæc cum advenisset, adstitit Tertiæ ac Sextæ et Missæ solemni, nec e choro se movit, donec signum daretur ad prandium. Eo dato, cum socio perrexit ad [locum, qui vocatur] De profundis; atque ambo die isto pranderunt in refectorio cum ceteris religiosis, ubi locum Prioris, quia is etiam atque etiam hoc rogabat, occupavit, atque omnibus bene precatus est. Finito prandio, ad cellam se contulit cum socio ac Priore, in eamque conclusus quievit usque ad Vesperas, quibus similiter interfuit, quamvis præterita nocte parum admodum somno dedisset et quieti.

* *Hisp.* Missa del Gallo rezada

istic moratur, invisitur a prorege.

207 Hoc pacto, quemadmodum narrabant seniores illi patres, ea in domo sanctus Præsul transegit diem Nativitatis, nullius salutationem seu visitationem admittens. Ceteris diebus accedebat ad Missam solemnem ac Vesperas tantum, ut quilibet alius religiosus, quorumdam salutationes excipiebat, et cum socio vescebatur in cubiculo; nec prætermisit adesse Vesperis, nisi die festo S. Joannis, quo illum dux Calabriæ tum Valentiæ prorex, cui jam notus erat, quique eum venerabatur multum, invisit. Et qui simulac cognovit, ipsum esse archiepiscopum, omnibus civitatis hujus incolis palam fecit, quam insignis concionator ac Dei servus esset Præsul, qui ad ecclesiam illam gubernandam adveniebat. At præter alia viris nobilibus amicis suis afferebat, mirari sese, quod Valentinum archiepiscopatum acceptasset; quoniam sciebat, eum nullo modo voluisse acceptare Granatenses insulas, ac declarasse, nullas se alias acceptaturum, nec dimissurum statum religiosum, ad quem a Deo fuerat vocatus. Verum hoc dixit, quia tum non sciebat, ut scivit postea, quod retulimus, acceptasse nempe ex mera obedientia, et contra voluntatem, compulsum præcepto ac censuris a Priore provinciæ sibi missis.

CAPUT II.

Magno incolarum gaudio ecclesiam suam ingreditur et primas curas convertit ad carcerem et xenodochium.

Cessante pluvia et purgatis compitis,

Continebat sese bonus ille Præsul in monasterio beatæ Mariæ de Succursu, non intrans Valentiam propter abundantes pluvias, donec, præteritis diebus festis, illæ desistere inciperent, ac cælum nitescere. Licet autem ingens luti copia, quæ inde producta erat, non permitteret, ut intra dies aliquot, ingrederetur instructo supplicantium ritu agmine et consueta solemnitate a porta civitatis usque ad ecclesiam: tamen propter desiderium, tum quo ipse afficiebatur, videndi, amplectendi, atque, ut bonum quemlibet Antistitem decet, recreandi sponsam, tum quo ardebat pectus ejusdem ecclesiæ fruendi conspectu Sponsi sui, vocemque percipiendi Pastoris, de quo omnes tanta bona prænuntiaverant, statuerunt ac mandaverunt domini de capitulo ac magistratus civitatis, ut viæ omnes, per quas incedendum erat a monasterio beatæ Mariæ de Succursu usque ad ecclesiam majorem, ingenti luti copia mundarentur, sabulo substernerentur, ipseque mulo vectus a dicto monasterio usque ad urbis basilicam procederet, et hinc supplicationis ritu ad ecclesiam. Atque ita die ultimo anni millesimi quingentesimi quadragesimi quarti purgatæ sunt viæ omnes a monasterio beatæ Mariæ de Succursu usque ad portam, cui nomen est de Quarto, et ab hac usque ad ecclesiæ majoris portam quæ ab Apostolis denominatur, quæque magnifice exornata erat, uti consuevit in casu ac die hujuscemodi.

in ecclesiam suam introducitur a

209 Festo Circumcisionis ac die primo anni millesimi quingentesimi quadragesimi quinti, et anno ætatis ejus quinquagesimo sexto sub horam secundam postmeridianam mulo insidens, deducente magistratu ac universo nobilium cœtu præclaræ hujus civitatis, pervenit ad præfatam basilicam, ubi de mulo descendit et Lignum Crucis, quod ibidem sellæ panno pretioso * contectæ impositum atque in eum finem præparatum fuerat, adoravit. Totus etiam dictæ basilicæ aditus coopertus erat panno tum pretioso ecclesiæ majoris, tum serico et villoso * ejusdem civitatis; solum vero multis stratum tapetibus. Illinc, comitante per modum supplicationis, ac decantante, ut moris est, hymnum Te Deum laudamus, clero universo, ad ecclesiam majorem deductus est. Finito cantu, dixerunt versiculos et orationes in libro pontificali assignatas pro receptione Antistitis, et, his dictis, omni populo bene precatus est, atque impertivit quadraginta dierum indulgentias, quas subditis suis concedere possunt episcopi.

* *Hisp.* brocado

* *Hisp.* terciopelo

magno humilitatis

210 De hac receptione et ingressu benedicti Præsulis referunt testes res aliquas valde notabiles: nam multi tum ob insignem æstimationem, tum ob famam sanctitatis, quam de ejus persona acceperant, magna cum attentione observabant, quidquid fiebat, eumque subsecuti sunt, donec in ædes suas se recepisset. Referunt itaque ex iis aliquot, eo tempore in vivis etiam tum superstites,

cum

A cum super ipso inquisitio instituta est; primo, quod grandem omnibus admirationem attulerit humilitas et paupertas habitus ipsius; ingressus quippe est veste ac pallio ex panno nigro valde obsoletis, petaso autem tam vetusto, ut jam colorem amisisset, atque ex vetustate detritus esset *b*. At id non mirabitur, quicumque pervolverit, quæ post dicturi sumus de paupertate, quam servavit semper in vestimentis, dum fuit Archiepiscopus.

b

ac pietatis exemplo

211 Alterum erat, insigne exemplum humilitatis simul et pietatis, quod præbuit, quando in inferiori aditu basilicæ civitatis, ubi a capitulo exceptus est, e jumento descendens, pervenit ad sellam ad adorandum Lignum Crucis. Eo loco, ubi genuflectendum ei erat, posuerant pulvinar ex amphimallo rubeo, quod cernens inclinavit se, ac propriis manibus amovit, atque humi in genua prostratus adoravit lignum Crucis, osculatus est Crucifixi Domini pedem multis cum lacrymis; et mox pronus solum ipsum deosculatus est. Ea fuit actio tantæ pietatis exemplo, ut adstantes permoveret, ac tanta teneritudine afficeret, ut ex illis multi collacrymarentur. Imo qui id testantur, ut B habetur in processu, cum enarrant, tanto sensu id proferunt, ut nec a lacrymis abstinere nec absque illis eloqui valeant. Tertio dicunt, ipsum exceptum fuisse tanta gaudii ac lætitiæ significatione totius civitatis, omniumque, qui in hac tunc degebant, ecclesiasticorum ac laicorum, hominum genere præstantium et nobilium, atque universim totius populi, quanta nullo umquam casu vita fuerat Valentiæ. Demonstrantibus omnibus consolationem et interiorem animi voluptatem; videbatur vere die isto ad ipsos ingredi civitatis redemptio, ac remedium malorum omnium tam spiritualium, quam corporalium, quæ in ipsa reperiebantur.

atque incolarum solatio et gaudio.

212 Et juxta opinionem, quam de ejus insigni sanctitate, doctrina et benignitate conceperant ex publice narratis de Servo Dei per multas ac graves admodum personas, quæ fuerant in Castella, nominatim Burgis aut Vallisoleti, una voce asserebant omnes, tamquam de re certa, cum isto sancto Præsule istuc advenisse emendationem omnis corruptionis ac dissolutionis, quæ erat in civitate ac per diœcesim, remediumque et solatium pauperum et egenorum. Nec voce tantum palam indicabant cordis lætitiam et opinionem atque exi- C stimationem, quam de sancti Præsulis insigni sanctitate, doctrina, pietate ceterisque virtutibus habebant, verum etiam scriptis, multis versibus, epigrammatis per plateas, compita et angulos, qua illi transeundum erat, dispositis, præsertim ad ecclesiam majorem, ad hujus valvas, et areas. Aliis celebrantibus insignes benedicti Præsulis dotes; aliis infinitas gratias agentibus Domino, quod illum nobis concessisset; aliis ecclesiæ ac civitati gratulantibus de tam felici sorte, qualis est adventus tam boni Patris ac Pastoris; aliis bene precantibus Ordini sancti patris nostri Augustini, tales filios producenti; aliis per emblemata et symbola hieroglyphica designantibus gaudium et solatium, quod ex ejus adventu sentiebant. Imo etiam testantur aliqui, quod plures claro ac valde legibili charactere scriptis suis, versibus ac picturis has voces præfixerint: ILLUSTRISSIMO ET SANCTISSIMO PRÆSULI DON FR. THOMÆ a VILANUEVA, ARCHIEPISCOPO VALENTINO, QUEM IN SALUTEM ANIMARUM, ET PATREM PAUPERUM, GRATULANS ET JUBILANS RECIPIT HAC DIE URBS VALENTINA FOELIX. Verba, quæ juxta judicium multorum, jam tum magnam de dotibus præclari Viri notitiam habentium, iis chartis inscripta sunt, dirigente Spiritu sancto, qui optime noverat, quam vera essent futura.

A. M. SALONIO.

qui ingenti affluentia eum comitantur.

213 Postquam igitur sanctus Præsul tali lætitia ac solemnitate receptus fuisset, atque finitæ essent in ecclesia cærimoniæ supra memoratæ, perrexit ad ædes suas, comitantibus omnibus canonicis, cum tanta frequentia hominum invicem propulsantium ad manus, vestem aut pedes ipsi deosculandos, ut ipsemet magno incommodo ac vitæ periculo expositus fuisset, nisi accessissent ad illos repellendos, atque spatium curandum satellites ducis Calabriæ, qui præstolabatur in sacello majori ecclesiæ cathedralis, ut ipsi, cum advenisset, manus deoscularetur; quemadmodum ad primos altaris gradus ipsi adventanti deosculatus eas est magnus et Christianissimus princeps.

Postero die actis Deo gratiis,

214 Postero die ad ecclesiam rediit sacrum Missæ sacrificium celebraturus, et ibidem, quod fecit magna devotione et lacrymarum effusione, gratias Domino infinitas acturus de beneficio, quod sibi præstiterat permittendo, ut ad ecclesiam suam perveniret; orandumque suppliciter, ut dignaretur dirigere sese, ac divino favore et gratia illuminare, ut rite fungeretur officio, debite gubernaret diœcesim, esseque dignus ejus gloriæ et E salutis ovium suarum minister.

perlustrat carcerem.

215 Dum hoc præ ceteris præstiterat, et in sublimi isto ac divino Sacrificio se Domino commendarat, ut in omnibus sibi lumen concederet et ductum; mox perhibuit insignem caritatem et benignitatem, qua gubernaturus erat subditos suos, cumque iis acturus. Ab ecclesia enim ad ædes reversus, primum sibi ostendi expetivit carcerem ecclesiasticorum, ut propriis oculis videret, quo pacto istic haberentur clerici, utque præ reliquis huic rei prospiceret. Ingressus illum est, et perlustrans cum offendisset cavernas, quas ibidem tavegas compellant, comperissetque eas valde tenebrosas, humidas ac lugubres, rogavit: Hicne umquam ecclesiasticus collocatus est? Responderunt, quod sic, quodque isti rei inservirent. Magnam vultu ægritudinem demonstravit, et abhorruit talem carcerem, magis aptum (ut ipse aiebat) latronibus ac grassatoribus, quam sacerdotibus et hominibus Deo consecratis; moxque eum obstrui atque humo repleri jussit, dicens: Avertat Deus, ut umquam, me jubente vel volente, clericus tam horribili loco includatur! Alia via corrigendæ et lucrandæ sunt animæ fratrum nostrorum. Movet F fortiter miseria et necessitas proximi, quando propriis oculis conspicitur, ob vim ac robur, quod naturæ Auctor his indidit ad movendam voluntatem et cor emolliendum. Idque optimo experimento discerent superiores ac judices, si modo, ut tenentur, carceres visitarent, ac propriis oculis intuerentur, quid patiantur miseri captivi; quemadmodum sæpius pro concione docuit sanctus ille Præsul, atque ipse fecit, uti hic videmus, observavitque, quamdiu hanc ecclesiam tenuit.

Summam pecuniæ oblatam a canonicis

216 Iisdem hisce diebus domini de capitulo, tum ad significandum gaudium, quod ex ejus adventu perceperant, tum quia de ipsius paupertate certiores facti erant, utpote, qui, nisi mutuum peteret, nihil habebat, quo ædes instrueret, ac de supellectile necessaria prospiceret, decreverunt inter se rite congregati, dono ipsi offerre aliquam pecuniæ summam; ter mille scuta *c* aiunt nonnulli, quater mille testantur alii, et hoc mihi certius est. Nam sacerdos Deo devotus, vita integer et fide dignus, nomine dominus Michael Tiensa, qui per annos plures fuit vicarius perpetuus in ecclesia xenodochii generalis, (qui in vivis superstes erat, quando de hoc sancto Præsule primum libellum

c

A. M. SALONIO. bellum meum concinnavi, sed vivere desierat, quando auctoritate episcopi instituta sunt inquisitio et processus,) mihi tamquam testis oculatus magna cum certitudine affirmavit, quater mille fuisse [destinata.]

xenodochio concedit, 217 Hæc nomine capituli ad ipsum detulerunt dominus Hieronymus Carroz, dominus Michaël Vique, et dominus Honoratus Pellicer canonici ejusdem sanctæ ecclesiæ, supplicantes, ut iis uteretur ad instructionem domus suæ, nec respiceret donum, sed voluntatem ac desiderium, quo ferebantur in ipsius obsequium. Recepit nummos, gratias illis plures agens tam de affectu quam de munere, atque ait: Illa pecuniæ summa, qua mihi benefacere intenditis, an ita conceditur, ut libere de ipsa disponam, eaque utar, sicut expedire mihi visum fuerit? Asserentibus illis, omnino ejus voluntati [relictam esse,] dixit: Igitur, cum acciderit, (ut acciderat illis diebus,) ut ignis tantum damnum intulerit xenodochio generali hujus civitatis, oro vos ac dominos capituli, ne ægre feratis, aut existimetis, me minoris facere donum, etenim pluris facio, ac memoria tenebo semper, B si, quod Deo placebit plurimum, istud [donum] concedam xenodochio, ut inchoetur opus, quod necessario exstruendum est. Permisit Deus, ut non modo non ægre id ipsi tulerint, sed contra suspexerint ingentem caritatem ejus, et misericordiam, qua, cum ipsemet indigeret, potius prospicere voluit necessitati xenodochii, quam propriæ domus. Atque ita eodem temporis momento advocari jussit administratores xenodochii, quibus statim advenientibus omnem pecuniam, cui ne manum quidem admoverat, contradidit mandans, ut acciperent ad construenda ægrotantium cubilia, atque opus extemplo inciperent, et fore [addidit] ut, opitulante Domino, conaretur afferre subsidium tum necessitati, quam ea tempestate patiebantur, tum ceteris pietatis ac misericordiæ operibus, quæ more solito in ista domo exercentur. Comitatus est administratores, qui pecuniam acceperunt, dictus vicarius dominus Michaël Tiensa, atque ita supra relata narravit tamquam testis oculatus. Addidit autem, quod per memoratam patris D. Thomæ eleemosynam cœpta sit xenodochii constructio.

aliosque. ut idem faciant, inducit. C 218 Nec tantum hosce nummos impertitus est, verum ad se vocatis concionatoribus et confessariis omnibus, injunxit sedulo, ut, dum concionarentur ac confessiones exciperent, rem magno conatu commendarent, personasque, quibuscum essent acturi, si utcumque divites esse novissent, rogarent, ut eidem succurrerent ac faverent. Idem præstabat ipse in sermonibus, quos instituebat, tanta efficacia, quanta si fuisset domus propria, et quilibet ægrotantium et egenorum germanus frater aut filius, imo tali sensu [apprehendebat] necessitatem istius domus, et meritum insigne, quod coram Deo referebant, quicumque ei opitulabantur, ut præ commiseratione commoveretur, atque cum lacrymis id flagitaret. Ducem Calabriæ, qui princeps erat pius admodum et in eleemosynas pronus, quique eidem operi multum auxilii conferebat, oravit atque exoravit, ut sæpenumero simul opus inspicerent, inviserentque xenodochium, ita suo exemplo stimulum daturi ceteris omnibus ad ipsi succurrendum. Atque ita simul adierunt frequenter magna totius civitatis ædificatione, ac plures personæ principales, tam ecclesiasticæ quam laicæ tam sancto exemplo permotæ, eodem similiter accurrebant.

ANNOTATA. D

a *Escolanus part. 2 lib. 10 cap. 35 Historiæ Valentinæ introitum afficit diei ultimo anni 1544.*

b *Coccinus ea sic confirmat pag. 649:* Ad archiepiscopatus dignitatem electus habitu veteri et pileo ob vetustatem decolorato civitatem Valentinam una cum socio ac duobus aliis, quasi Prior quidam aut Provincialis ingressus est, ita ut omnes ob sui Prælati modestiam et humilitatem in maximam admirationem raperentur: ita ut de vera scientia et de visu deponunt Bartholomæus Escola... ætat. LXXX annorum in processu Valentino... Matthæus Joannes Lopez ætatis septuaginta quinque annorum... Philippus Adell ætatis LXXI annorum... qui duo sunt examinati authoritate ordinaria.

c *Hispanice* escudos: *ea monetæ appellatio alias recurret, eodemque nomine exponam: sic* Real nummum regium *vel* regalem *nuncupabo,* ducado ducatum, *quod meminisse dignetur lector.*

E

CAPUT III.

Archiepiscopus paupertatem servat in vestitu, victu, supellectile domestica.

Veræ *a* virtutis ingens experimentum est dignitas et honor, atque efficacissimo argumento ostendit radices, quas illa egit in corde hominis, quando ex statu et officiis non permutatur. Sic quoque optime demonstravit pater D. Thomas, quam verus esset religiosus, quamque pauper corde et spiritu; quandoquidem ad archiepiscopatum Valentinum promotus atque tam sublimi in dignitate constitutus, minime ab agendi modo immutatus fuerit, nihil amiserit humilitatis, candoris, paupertatis, quam in religione semper fuerat professus, tam corde et opere pauper erat, ac tam serio per totum vitæ cursum amavit paupertatem Euangelicam et religiosam, quam voverat, ut quicumque eum noverunt vel ipso familiariter usi sunt, finem non faciant cum præconio commemorandi, quantopere virtuti illi studuerit. F Eadem vestimenta jam Archiepiscopus gestavit per annos aliquot, quæ detulerat e conventu, et usu lacera sarciri curabat, donec vetusta et nimium detrita usui esse non possent. Idem servabat in vestitu interiori, subuculas et tunicas refici curans, et, ubi vetustate obsoletæ erant, ex binis unam confici præcipiens; quibus tamen (ut sub finem hujus capitis videbimus) non induebatur, nisi ad occultandum, quod gestabat, cilicium. Quod si thorax detritus, aliis assutis manicis, aptari posset, eum ut ut vetustum induebat nec novum confici curabat. Nam, et id affirmabat ipse, putabat, divinis oculis acceptiores esse in paupere religioso vestes obsoletas ac detritas, quam novas et pretiosas.

Archiepiscopi amor paupertatis in vestibus. d

quas ipse manibus suis, 220 Hac de causa, quamdiu vixit in religione, tibialia, femoralia et quidquid propriis manibus valebat, reficiebat ipsemet, nequaquam ad alium recurrens. Idem ipsum continuabat Archiepiscopus tum ex causa jam dicta, tum ex desiderio et cælesti fervore, quem sentiebat jam factus Antistites, ad parcendum sumptibus [in favorem] pau-

A pauperum *b*. Eum in finem in cellula, quam solus ingrediebatur, non alius, in scrinio ductili habebat digitale, acum, forfices, filum et hujusmodi apparatum, quem cœnobitæ servare solent in cellis ad resarciendas pauperes vestes. Imo ipsos calceos vetustos et fractos refici jubebat, et aliis soleis instrui, quamdiu ita refecti usui esse poterant. Res leves eæ videbuntur nec dignæ Archiepiscopo, aut quæ inserantur vitæ ejus; at quis dubitet, magnum in se complexas fuisse meritum et oculis divinis summopere placuisse? Utpote quæ totidem erant proprii effectus et argumenta certissima amoris et affectus, quo rapiebatur in paupertatem religiosam, ac desiderii, quo, prout vidimus, intendebat superflua colligere pauperibus.

b

resarcit.

221 Contigit, dum cellulam, in quam refecturus aliquid se recipiebat, minus recte occluserat, advenire domum ejus canonicum unum e familiaribus, qui alloqui ipsum vellet, et cui percunctanti, ubi esset dominus Archiepiscopus, responsum est, in cellula ista [ipsum occupari.] Ille pro familiaritate et candore, quo agebat cum benedicto Antistite, non exspectans, donec moneretur, confestim ad cellulam contendit, et cum B non bene occlusa esset, nec signum dans nec vocem proferens introivit, offenditque impeditum sarciendis femoralibus; quod male admodum habuit Dei Servum. Hujusmodi rei conspectu obstupefactus canonicus et indignam Archiepiscopo reputans, infit : Obsecro, Domine, hoccine a Dominatione tua præstari oportet? Pro unico regali refecturus est sartor quilibet. Sane, Domine, id non patiar : et hoc dicens, conatus est ipsi femoralia e manibus surripere. Cohibuit bonus Antistes et dixit : Non recte judicas; quamvis enim ad archiepiscopatum promotus sim, haud idcirco desii esse religiosus, qui vovi paupertatem; et delector subinde occupari iis, quibus occupantur pauperes religiosi : quod ais pro unico regali refici posse femoralia; aio ego, quod unico illo regali comedere cras possit mendicus. Bene autem de me meritus fueris, si rem hanc pro tuo in me amore nemini indicaveris.

nec novas sibi confici vult.

222 Bis tantum spatio annorum undecim, quibus fuit Archiepiscopus, confici sibi jussit habitum album et nigrum, quo modo gestamus nos religiosi Ordinis sancti patris nostri Augustini. Utra- C que vice fieri voluit album ex panno tenuiore, nigrum ex communi panno, et vili pretio. Quadam vice suaserat ipsi amicus, ut vestiret se panno e laneis aut bombycinis filis decussatim transversis, cum talis vestis esset minus gravis, nec alicui videri posset dedecere Archiepiscopum. Imo fore, [addebat,] ut commodiore pretio id fieret, quam si sese vestiret panno istius regionis; [subdens,] se jussurum afferri. Allatum [pannum] comperiens [Sanctus] cariore pretio constare, quam putabat, atque esse suo judicio exquisitum, ac fore habitum splendentem, dixit amico : Tibi, qui dives es et bonorum tuorum dominus ac secularis, fas erit hocce panno induere te, nam pauperi monacho, qualis ego sum, qui quidquid habeo, pertinet ad pauperes, non licet vestiri re tam pretiosa et exquisita. Atque ita amicus boni Patris nostri abstulit pannum, ex eoque uni e filiabus suis tunicam confici curavit; ille vero habitum sibi ex vili panno nigro. Hanc gestavit annis pluribus, donec tam vetustus esset atque obsoletus, ut puderet domesticos eo indutum conspicari. Ut autem illum deponeret, ac novum assumeret, coacti fuerunt die quadam una omnes ipsum aggredi, et sic ob meram ipsorum importunitatem alium sibi comparavit ex rudi panno, et minimi pretii, qui reperiebatur. Atque hic fuit secundus e duobus.

A. M. SALONIO.

quamdiu vetustæ sarciri queunt;

223 Ut autem clarius pateat, quanti faceret paupertatem, rem hic annotandam existimo, quam refert ex domesticis unus, qui id temporis illi famulabatur; et quamvis videri poterit nonnullis abjecta, equidem tamen certus sum, quod, qui eam consideraverint oculis rectis ac piis, Dominum Deum laudaturi sint in humilitate ac paupertate spiritus benedicti hujus Antistitis. Ait itaque testis ille, quod, cum vestis ista, ad quam deponendam ob vetustatem compulerunt eum [postea] domestici, non modo vetus et obsoleta, verum etiam fracta esset et sedendo lacera infra humeros, quia illam gestarat continuo et gestare diutius [desiderabat,] deplorans expensas pro se faciendas, unice ut servaret pauperibus *c*, [ait, inquam, testis ille, quod] die quadam compellatus fuerit a famulo altero, cui nomen Alvaro de Noriega, dicente : Comitare me, mandavit enim Archiepiscopus, ut e panni segmentis, quæ custodit in capsula ad reficiendas vestes suas, unum assuamus [vesti,] quam modo induit. Assuimus ei (inquit) segmentum ingens, sublato, quod magis erat fractum ac lacerum, et sic refectam absque ullo pudore E gestavit etiam per plures menses : cujusce rei puderet pauperrimum atque humillimum religiosum.

c

nec nisi levi pretio;

224 Indigens thorace, quia, quem gestabat, vetus erat adeo et fractus, ut uti non valeret in posterum, vocari jussit sartorem, qui novum concinnaret, commendavitque illi, ut conficeretur ex tela bona ac solida, modesta tamen et honesta. Ita fecit sartor; seligens gossipium *, quod reperiebatur, optimum, et confectum attulit dicens, constare nummis regiis triginta. Obstupuit valde Dei Servus; affirmantem autem sartorem, non posse se minore pretio vendere absque proprio damno, rogavit, an inventurus esset aliquem, qui eo pretio acceptaret; asserenti ipsi dixit : Tolle igitur eum, frater, et auspicato divende alteri : sufficit enim mihi thorax nummorum regiorum ad summum decem vel duodecim. Thorax quippe trium scutorum nec religioso congruit, nec ei, qui se pauperibus patrem exhibere obligatur *d* : tribus istis scutis pauperem a capite usque ad calcem vestire potero. Postea vero, sicut inferius videbitur, uni e filiabus istiusmet sartoris dotem insignem suppeditavit. Similia ei obtigerunt sæpe alias *e* ob consuetudinem, quam contraxerat induendi sese modo religioso et honestissimo. F

* ruan

d

e

frustra indignantur canonici.

225 Sicut bonis bono exemplo exstitit modestia illa ac paupertas sancti Antistitis, ita etiam, quod virtuti proprium est, non potuit non offendere aliquos, et displicere oculis res dimetientium juxta usum, vanosque mores ac leges hujus mundi. Nam aliquot e capitulo judicantes, Archiepiscopum suum non esse vestitum juxta decorum debitum nec conformiter ad dignitatem suam atque honorem ecclesiæ, miserunt, qui supplicarent, ut vestibus melioribus sese indueret, et ex panno subtiliore, atque eo modo, ut quadamtenus præ se ferret dignitatem suam. Quibus subridens atque alacri et gravi vultu respondit : Dicite dominis istis, me gratias eis habere plurimas pro cura, quam de me gerunt; sed ignorare me plane, quid obsit vel detrahat dignitati archiepiscopi, indutum esse me instar monachi, qui paupertatem professus sum : quandoquidem hujus muneris auctoritas, et inde enascens obligatio, minime consistat in vestitu atque subtilitate panni; sed in cura ac studio salutis animarum, quæ mihi a Deo commissæ sunt. Nihilominus ipsi statuant, quo me vestimento indutum

A M. Salonio.

tum velint, et nisi professioni meæ adversetur, judicio eorum ac voluntati acquiescam. Ad responsum adeo religiosum ac prudens reponere nihil ausi sunt; tantum rogavere, ut pileolus, quo tegebat caput tempore æstatis, quando ob vehementem calorem viri religiosi cucullo solent denudare caput, conficeretur ex panno tramoserico. Atque ita fecit, ut persuasioni ipsorum atque desiderio obsecundaret. Porro manu sua demonstrans pileolum istum tramosericum scite ac lepide (uti in omnibus consuerat) aiebat: Ecce hic archiepiscopatus meus: neque enim dominis capituli tamquam Archiepiscopus vestitus videor, si minus utar pileolo tramoserico.

tus parciati

226 In victu adeo temperans erat, ut nihil umquam haberet amplius, quam quod communiter in Castellana provincia, unde venerat, dari solet religiosis in amplis Ordinis nostri conventibus, addita tantum aliqua pro comedentibus promulside. Festis majoribus in gratiam solemnitatis, ac simul mensæ suæ accumbentium, superaddi jubebat avem aliquam, pullosve, aut portionem ex vitulina vel caprina carne, secundum festivitatis ordinem. B Id autem eadem semper temperantia, quam observarat in Ordine *f*. Convivæ erant illi communiter confessarius, provisor, et visitatores ejus, magistri Porta et Caro, dum Valentiæ degebant; aliquoties autem asserebant, se propter mensæ sobrietatem surrexisse ab ea etiam famelicos, quo tamen minime affligebantur, animati quippe exemplo Archiepiscopi.

magna solicitudine

227 Quidquid sumptus, ut ut modici, fiebat præter ordinarium, sicut dictum est, animo sentiebat et reprehendebat, idque ut impediret, sub finem cujusque mensis (prout narrant nonnulli, qui illi famulati sunt,) oculis examinabat rationes sumptus ordinarii; si autem mensis unus excederet alium, præterquam in eo, quod causa festivitatis alicujus aut solemnitatis vel ex legitima et urgente occasione expensum fuerat, magno sensu corripiebat, dicens: Considerate, non esse hæc mea, sed pauperum bona, ac restitui his debere, quidquid in ædibus meis insumitur absque necessitate. Quapropter equidem conscientiæ vestræ committo, ut magna solicitudine attendatis, ne quid extra necessarium impendatur vel pro me vel C pro domo: nam, ubi secus fit, præterquam quod graviter Deus offendatur, pauperibus, ad quos pertinet, subtrahitur, atque restitui debet.

invigilat.

228 Die quodam Veneris descendens, ut Sacrum faceret in ecclesia cathedrali, ad primos gradus occurrit œconomo inter pisces alios afferenti mustelam *g*; rogavit, quo pretio constitisset. Respondit ille quatuor regalibus. Obstupuit dicens: Quid mihi res tam pretiosa? Male egisti. Tum, vere, inquit œconomus, aderant alii, qui eodem pretio libenter sibi compararent, et, si cedere vellem, agerent mihi gratias. Itaque, dixit Servus Dei, defer ad ipsos, et quatuor nummos recipe *h*, nec deinceps tam largus sis et liberalis ex pecunia aliena, neque mihi tam caro emas. Bina ova et frustum piscis vulgaris mihi monacho plusquam sufficiunt. Bona enimvero, quæ habeo, mea non sunt sed pauperum; ex quatuor hisce nummis plures quam quatuor illorum comedent.

Nullum in domo vel cubiculo

229 Non patiebatur umquam in ædibus suis esse pannos ullave tapetia aut mensarum tegumenta serica. Imo super mensa, qua utebatur in cubiculo, erat [operimentum] ex nigra pelle dumtaxat ducta colore aureo; ad januam vero velum [pendebat] ex nigro panno intortis villis. Non erat in tota domo ornatus pensilis, præterquam in aula majore, qua aditus est ad sacellum, D et ubi communiter ipse negotia peragebat; illic autem inter binas fenestras, quæ aream domus respiciunt, [pendebat] velum ex nigra pelle ducta colore aureo cum imagine beatissimæ Mariæ Virginis; et mensa [ibidem posita] eadem pelle erat cooperta: cubile [ejus stratum] erat levi matta, qualem in cellis suis habere solent quidam religiosi *i*.

i pretiosum ... rat.

230 Coemit ipsi aliquando œconomus velum non amplum bombyce et subtili lana intertextum, in quo expressa erat Christi Domini de Cruce depositio; parvum item opere Turcico tapetem, quoniam levi pretio venalia repererat in foro ecclesiæ cathedralis. Id intelligenti patri Thomæ multum displicuit; quia expensæ factæ erant in rebus minime necessariis. Verum, inquit, retineantur; velum quippe, cum repræsentet Christum Redemptorem, adhiberi poterit in ecclesia, (sicut etiam adhibitum fuit; nam dono dedit, ut imponeretur pulpito, ex quo ad populum dicitur,) tapes autem in sacello, ubi sanctum Missæ sacrificium peragimus. Sed in posterum noli mihi supellectilem aut rem curiosam coemere; E Nam sufficienter tibi dictum fuit, esse me monachum et professum paupertatem, atque exceptis necessariis ad mei ac domus sustentationem, reliquum omne pertinere ad egenos.

nec supellectilem argenteam in mensa:

231 Eadem de causa nec habuit nec habere voluit umquam convivalia ex argento vasa, præterquam duodena cochlearia exilia pro invitatis ad mensam, et bina vascula imponendo sali. Œconomus considerans sumptum catinorum ac scutellarum, quæ continuo rumpebantur in manibus epheborum, suggerebat ei sæpius conflari potuisse supellectilem mensæ argenteam ex eo, quod indies insumebatur in catinos ac scutellas *k*. Respondit ille: Putas, me non vidisse id, de quo me mones? Erras, si credis hoc: probe adverto. Sed monachus sum, et quod honori est aliis, mihi probro esse censeo. Abunde patuit sancti Antistitis paupertas, cum e vivis excederet. Nam, (exceptis iis, quæ inter famulos distribuit,) omnis ejus supellex, quam ante obitum legavit collegio a se fundato juxta scholas hujus civitatis, in publica auctione in foro ecclesiæ cathedralis divendita tantum fuit scutis circiter quinquaginta. F

lectus ipse simplex.

232 Non tantum, cum jam esset Archiepiscopus, eamdem constanter tenuit paupertatem et simplicitatem, quam professus fuerat, servaveratque in religione; verum etiam eadem asperitate iisdemque corporis afflictationibus se ipsum tractabat, quibus utebatur in Ordine, occultans tamen eas, quantum poterat; licet quantamcumque ad occultandas adhiberet curam, detectæ fuerint a nonnullis famulis et familiaribus, qui testimonium perhibuerunt. In cubiculo lectum habebat loris subtentum, non deauratum, pictumve alio quam proprio et naturali ipsius materiei colore. Instructus autem erat syparis ex xylino panno coloris cinerei, culcitis tantum duabus ac duobus stragulis ejusdem generis, quibus utimur in Ordine nostro, nec re alia seu rara seu eleganti. Lecticæ linteis numquam utebatur, nisi exigente infirmitate; ac proinde toralibus stamineis sternebatur lectus.

et fere sarmentis incubat.

233 Famulus, qui parandi lecti curam habebat, in eo illum somnos captare existimabat, quoniam mane ita invertebat et situ mutabat, acsi incubuisset. Verum detexit [famulus,] ipso inscio, (viderunt et alii nonnulli ac magno silentio suppresserunt,) *l* quod hunc lectum inter ac parietem

A tem alter humi jaceret [lectus] ex sarmentis confectus ac stragulo uno tectus, quem nemo deprehendisset vel advertisset; nisi die quadam circumiens reperisset dictus famulus, qui, quid rei esset, intellexit at dissimulavit. Quapropter ipse plerumque Dei Servus vesperi sternebat lectum, in quo quiescere se simulabat; et quando ejus dem sternendi curam relinquebat servo, aiebat : Poteris lectum facile componere ex parte anteriori absque eo quod circumeas : noli circuire aut facere aliud, quam quod a me tibi injungitur. Cum affligeretur morbo, ex quo mortuus est, intelligens, eum sibi extremum fore, præcepit famulo, qui ei nonnumquam lectum parabat, et cui secretum istud credebat, nomine Benedicto, ut sub noctem, dum alii cœnarent neque observaret quispiam, auferret sarmenta aliquot inter lectum ac parietem jacentia. Idem famulus, defuncto sancto Antistite, Ordinem sancti patris Hieronymi amplexus est in monasterio de la Murta, ubi insignis Dei servus exstitit et magni exempli religiosus.

cilicio semper indutus,

234 Ad eamdem normam, quamvis indueret tunicas stamineas et aliquoties indusia, hisce vestiebat sese, ut tegeret cilicium, quod gestavit B usque ad mortem; atque hinc citius apud ipsum corrumpebantur, quam soleant apud homines alios. Mirabantur ii, qui ea vel lavabant vel reficiebant, quomodo tam brevi tempore detrita essent apud hominem, degentem semper domi, quietum ac solitarium. Sed post obitum, quando et cilicium et quam id asperum esset, compertum fuit, perceperunt, ejus asperitatem fuisse causam, cur illa citius apud Dei Servum, quam apud alios ejusdem conditionis homines corrumperentur.

jejuniis addictus,

235 Quoad victum præter ordinariam et insignem hocce capite expositam sobrietatem, fuit etiam rigidus admodum jejunii cultor, non modo in religione, sed et in archiepiscopatu. Præter Ecclesiæ jejunia, servabat etiam omnia [peculiaria] Ordinis, ac multa alia ex devotione. Tempore Adventus et Quadragesimæ Feriis quarta et sexta, in pervigiliis item per annum seorsum comedebat; quoniam pane et aqua se reficiebat. Asserebat autem, diebus istis manducare serius sibi lubitum esse, neque [velle,] ut sui causa ordinarii mensæ suæ convivæ refectionem differrent ultra statam horam. Atque ita sese subtrahebat, nec præsentem habebat diebus istis præter famu- C lum cubicularium, cui arcana multa committebat, ne quis cognosceret, eum jejunare in pane et aqua : hoc servavit tota vita, nisi infirmitas aliqua impedimentum afferret.

etiam infirmus in victu parcus sumptibus.

236 Ex illis jejuniis, et defectu somni, ac laboribus officii debilitari cœpit. Dixerunt itaque medici, eum idcirco et propter ætatem debere sumere nutrimentum solidi succi, ac diebus singulis gallinam ipsi seorsum esse coquendam. Videbatur ipsi minime necessarius tantus sumptus, quod nec infirmus esset, nec lectum teneret, imo domum obiret; instantibus tamen medicis et domesticis [asserentibus,] eo ipsum egere, et nisi nutrimentum solidum sumeret, ex debilitate morbo corripiendum, ut ad munus obeundum incapax futurus esset, ac multo plures impensæ essent faciendæ, tandem consensit, ut sibi separatim coqueretur caro vervecina et, quod sufficeret, dimidium gallinæ, [subdens,] se, prout videretur [expedire] etiam nutrimenti sumptionem continuaturum. Duravit hoc uno circiter mense; judicans quippe, sibi melius esse ac plus virium, de gallina jam satis esse dixit, et ad communem ci- m bum rediit, nec ad rem aliam induci potuit *m*.

ANNOTATA.

a *Prætermisi nonnulla, quibus docet auctor homines communiter cum dignitate mores immutare.*

b *Jurat hic audire testes apud Coccinum; pag. 641 ita legitur :* Vestimenta sua, quibus humillime induebatur, propriis manibus resarciebat, ut uberius posset pauperibus subvenire, ut deponunt testes in processu Valentino... videlicet Fr. Joannes Alphonsus... Joannes Feris... Philippus Adell... Michael Vincente... Bartholomæus Escola... Fr. Joseph Montanes... Joan. Baptista Alatar... Jacobus Ferrando... qui omnes præter Escolam sunt examinati authoritate ordinaria : Mariana Sottomajor... et Blanca de Cardona... in eodem processu Valentino... quæ dicit, neque duplex indumentum, neque geminum birettum, ut appellant, eum habuisse.

c *Iis affinia leguntur denuo apud Coccinum mox laudatum :* Frater Joannes Alphonsus ait, eum adeo parcum fuisse, ut, cum quadam die testem, manicas sub cubito laceras intuentem, interrogasset, quo pretio par manicarum haberetur, et ille XXIV regalibus respondisset, subdiderit Archiepi- E scopus, melius est, ut hæc pecunia erogetur in pauperes, et ego frustis manicas mihi resarciam : prout eum fecisse, seque vidisse idem testis affirmat.

d *Facti hujus quoque meminit Coccinus, sed modo paululum diverso :* Iterum, *inquit,* ad se jussit accersiri sutorem, ut sibi thoracem conficeret, qui cum XXIV regales pro eo conficiendo petiisset, se non posse respondit Archiepiscopus tantum impendere, cum bona essent pauperum, eique obtulit regales duodecim, quibus sutore non acquiescente, thoracem non emit. *Deinde addit, a Sancto postea eidem sutori (vestiario scilicet a verbo suere, quamquam ea voce utamur communiter pro calceolario,) datam fuisse pecuniam pro dote filiæ, ac tandem ex processu Valentino testes citat F. Joannem Alphonsum, D. Petrum de Moncada, Joannem Baptistam Alatar, et Jacobum Ferrando.*

e *Aliquot exempla recitat cap. 20, quod apud nos est 21 ob causas infra indicandas : unum addo ex Coccino :* Jacobus Ferrando... etiam deponit, quod, cum venerabilis Vir pedes quadam die extra calceos haberet, vidit pedum digitos denudatos, F ipsaque pedalia lacera, ac penitus consumpta, quodque, cum venerabilis Vir se conspici adverteret, pedes intra calceos retraxit : et omnes supradicti *(nempe ad litt.* d *)* sunt examinati authoritate ordinaria.

f *Coccinus pag. 637 tit.* De abstinentia, sobrietate et parcitate *scribit in hunc modum :* Hujusmodi virtutibus egregie sanctus Præsul fuit ornatus, nam quantum ad abstinentiam et sobrietatem attinet, deponunt testes, cibum ac potum tam parce et modice sumere solitum, acsi privatus Religiosus existeret, prout in processu Valentino... Fr. Joannes Alphonsus... Franciscus Blasco... qui sunt examinati authoritate ordinaria, et Mariana de Sottomajor,... quæ subdit, quod ex una tantum olla comedebat.

g *Hispanice* lamprea, *piscis murænæ similis et a lambendis petris nunc etiam* lampetra *nuncupatus.*

h *Factum idem habes in Vita secundo loco data, sed modo diverso enarratum, magnum sane discrimen est in pretio; nam piscis illic 25 regalibus connstitisse asseritur : apud Coccinum vero 20 : uter rectius, ignoro.* Insuper, *verba sunt Coccini pag. 640,* cum ad eum familiaris lampretam valoris

A M. SALONIO. xx regalium detulisset, jussit illam venditori restitui, ut aliis venderetur; Hoc, inquiens, pretio viginti pauperes poterant sustentari; mandavitque, ut fœminæ, cujus erat lamprela quatuor regales, quibus indigebat, eleemosynæ nomine tribuerentur. Hæc probant optime testes in processu Valentino... videlicet Fr. Joannes Alphonsus... D. Petrus de Moncada, ambo examinati authoritate ordinaria.

i *Huc denuo respiciunt, quæ memorat Coccinus pag. 643 :* Parcitati quoad vestimenta, parcitas quoad cubiculum et lectum adjungitur : nam hic similis erat lecto alicujus pauperis religiosi; cubiculum vero non aulæis ornatum, sed storis quibusdam circumdatum visebatur, ita prædicti testes deponunt, eodem loco... videlicet Joannes Alphonsus, Joannes Feris, Philippus Adell, Bartholomæus Escola, Michael Vincente, Mariana de Sottomajor et Francisus Blasco,... D. Petrus de Moncada... atque Fr. Joseph Montanes Ordinis sancti Francisci... et tres ultimi sunt examinati authoritate ordinaria.

k *Coccinus pag. 640;* Sanctissimus Vir in patinis terreis comedebat; ita deponunt in processu Valentino... Fr. Alphonsus, et Joannes Feris, et B Philippus Adell, examinati anthoritate ordinaria.

l *Ex hisce unum allegat Coccinus pag. 643 Fr. Josephum Montanes ex Ordine sancti Francisci,* qui, *inquit,* supradictis, *ad lit.* i, addit, se lectum prædictum inspiciendo vidisse stragulum quoddam extensum, quo ex una parte elevato, lectulum sarmentis seu vitibus confectum aspexit, ex quo testis colleg t, sanctum Præsulem in hoc lectulo dormire solitum et alterum, qui tamen paupertatem spirabat, honesti decoris gratia adhibere : cum quo concordat Petrus Guttierez,... dum deponit de auditu, quod aliquando dormiebat super tabulis.

m *Istis addi meretur, quod tradit Coccinus pag. 639 :* Cum quadam die œconomus ab eo veniam peteret, ut ipsi ægrotanti pullum seu perdicem coquere posset; respondit : Æquum non est, quod servus domino suo lautius comedat; pauperes domini mei sunt; hi vero carnem tantum vervecinam sine delitiis edunt, ac proinde conveniens est, ut ego, qui sum eorum bonorum Œconomus et dispensator, cibis non lautioribus vescar. Ita de certa scientia deponit Bartholomæus Escola... et Mi- C chael Vincente examinatus authoritate ordinaria... ibidem dicit, quod hoc erat publicum et notorium.

CAPUT IV.

Diœcesim perlustrat ac ministros in regimine adjutores sibi deligit.

Prudentia in antistite requisita

Prudentia politica sub initium regiminis tria habet sibi valde propria. Primum est, dissimulare posse subditorum culpas, exspectando occasionem ac tempus, quo corrigantur ac puniantur minore tumultu ac majore omnium emendatione. Secundum, observare magna solicitudine conditiones eorum, qui gubernandi sunt, ut cognoscatur, quo modo cum illis agendum sit; nam dum superior se non ad vitia sed ad indolem subditorum conformat, suavius est regimen, tranquillius ac securius : uti conspicimus in supremo illo ac cælesti Principe, Moderatore ac Domino rerum D omnium creatarum, qui dicitur disponere omnia suaviter. Quoniam ad eum modum gubernat creaturas omnes, cumque illis concurrit, ut nullam a proprio ordine removeat, et ab eo, quod exigit propria naturæ conditio. Tertium est, sibi adjungere meliores ac prudentiores communitatis, ut in ferendo onere officii adjuvent, ac reliqui eum ament et revereantur, perspicientes, quæ apud ipsum bonorum sit opinio et æstimatio, et quomodo honoret eos, quos comperit esse dignos *a*.

a probe instructus,

238 Totum hoc, utpote prudens admodum ac circumspectus Antistes, optime servavit P. D. Thomas, incipiens regere illam ecclesiam. Mox enim studuit cognoscere mores ac ingenia populi Valentini, multamque in hoc curam contulit, ut ejus gubernandi notitiam possideret. Hinc, (quamvis id quoque exigebat naturæ ipsius conditio,) agebat cum omnibus sincere, observans ac seligens ex unoquoque, quod ad illum finem conducebat. Et, licet mox comperiret ac intelligeret, quod vitam in illis partibus ducerent immoderatam valde ac dissolutam, utpote quas gubernaverant longo tempore vicarii, brevi admodum pastores proprii *b*, dissimulabat, exspectans E tempestatem et occasionem opportunam, qua res omnes in ordinem reduceret. Ex ipsismet indigenis visitatores, domus suæ ministros, et in munere adjutores deligebat sibi eos, quos perspiciebat Dei cultui addictos, ejus spiritu præditos prudentiaque ac zelo, quem exigit ministerium adeo sublime, quale est ecclesiæ et salutis animarum regimen juvare.

mox perlustrat diœcesim

239 Hinc mox visitabat tum ipsius civitatis tum universæ diœcesios parœcias tanta diligentia, ut incipiens exeunte mense Februario ejusdem anni, quo advenit, absolverit visitationem exeunte Septembri. In omnibus locis, ut ut ignobilibus, concionabatur tali spiritu, fervore et zelo, ut, quamvis cælesti semper ac divino præditus fuerit, quemadmodum vidimus libro præcedente, multum differret is, quo incensus erat ante archiepiscopatum, ab illo, qui deinde in illo observatus fuit : ut (Sponsus,) qui jam sponsam habebat, cujus honori ac saluti incumbendum erat vehementi studio; ut Pastor, cui erant oves propriæ, pro quibus, exigente necessitate, devovere debebat et sangui- F nem et vitam; ut Pater, qui jam non ad extraneos auditores, sicut ante, verba faciebat, sed ad proprios filios. Sermones ejus, cum se Archiepiscopum conspexit, non humanæ voces sed flammæ igneæ ac missi e cælo radii videbantur, uti hæc referenti episcopo Mugnatonio narravit episcopus Segrianus *c*.

insigni subditorum

240 Hac visitatione in omnibus diœceseos locis viam præcludebat pluribus criminibus publicis et occultis; consolabatur animas multas, interioribus molestiis ac tristitia spiritus afflictas, delapsas, et desperatione salutis suæ plenas. Exstinguebat millenos discordiarum ac dissensionum vehementes ignes, quos illo in regno dæmon ejusque ministri excitaverant. Plures subtrahebat e via perditionis, qui toto gressu properabant ad inferos, atque in viam salutis et ad virtutis amorem reducebat. Quoscumque populos accedebat ac visitabat, tanta in moribus advertebatur immutatio, ut non secus appareret, quam si adiisset illos Apostolorum unus, vel angelus e cælo profectus ad ipsorum conversionem et emendationem. Et quid mirum, quod accreverit cum officio Pastoris spiritus ejus et ardor pro salute animarum, auctori-

A ritas item atque efficacia verborum ac doctrinæ, quandoquidem ante, concionatoris tantum fungens munere in Castella, ut vidimus capite septimo libri primi, verba ejus in quacumque civitate ac populo, quem concionaturus adibat, eos ipsos, quos ibidem diximus, obtinerent effectus spirituales, atque eam in actionibus suis et moribus immutationem facerent auditores.

241 Hac in visitatione generalem in locis singulis gratiam fecit tum ecclesiasticis tum secularibus eorum omnium, in quibus hactenus deliquerant et pro quibus ejus dextera castigari promeruerant, magno affectu ac ardentibus lacrymis obsecrans, ut emendarent sese et magno ac serio conatu Domino deservire vitamque novam instituere inciperent; quippe cogerent ipsum alioqui, rigorem deinceps adhibere et justitiam adversus eos, qui ea clementia essent abusuri. Tempore hujus visitationis, [nempe] dum eam inchoabat Valentiæ, in visitatores archiepiscopatus delegit magistrum Joannem Segrian, quem cognoverat Compluti, et de cujus virtute ac doctrina ipsi omnino perspectum erat; quoniam cum eodem ibidem egerat, et magistrum Joannem Porta, cujus animæ B puritatem, Christianæ pietatis excellentiam, atque dotes bonas, ut primum cum eo versatus est, dignovit.

fructu; visitatores,

242 In confessarium suum [assumpsit] patrem fratrem Jacobum Montiel; quando is complevit prioratum conventus beatæ Mariæ de Succursu, ob magnam religionem et prudentiam, quam in ipso adverterat diebus illis, quibus propter pluvias continuit sese in isto monasterio, dum Valentiam cogitabat; in amicum familiarem et tamquam consiliarium magistrum Thomam Real, virum magnarum perfectionum in virtute, judicio ac doctrina; et procedente tempore visitatorem etiam constituit magistrum Joannem Baptistam Caro, procuratores vero doctores D. Amic et D. Sora, homines omnes indigenas, insignis exempli, doctrinæ et præ ceteris cordis integri ac sinceri, atque summopere alienos a fraude et astutiis, in quibus adeo exercitati ac periti sunt filii hujus seculi. Etenim, cum sanctum Antistitem ornasset Deus anima pura admodum ac sincera, nullos etiam nisi ejusdem puritatis ac sinceritatis homines amicitia complectebatur. Eo autem, quod a Spiritu sancto illi concessum C erat, (ut dixi præcedente libro,) dono dignoscendi, quali, dum cum aliquo agebat, præditus is esset facultate et ingenio atque ad quam rem idoneus, quodque a S. Paulo DISCRETIO SPIRITUUM vocatur; mox agens cum hic nominatis, indolem ac spiritum ipsorum, et quam apti essent, qui juvarent in ministeriis sibi commissis, dispexit: commisit itaque ipsis, ipsi vero optime servierunt Deo ac sancto Antistiti.

confessarium, procuratores

243 Quamvis, sicut ipse significavit aliquoties, modus præcipuus, quo sibi faventem habebat Dominum in electionibus faciendis eorum, quos jam nominavi, et nonnullorum aliorum lapsu temporis ad alia ministeria, esset humilis ac devota oratio, quam præmittebat et conjungebat semper actionibus suis omnibus, magna cum fiducia divinæ bonitatis ac providentiæ orans Dominum, ut in singulis sese dirigeret. Solum hic referam, quo pacto se gesserit cum magistro Porta, quando eum visitatorem designavit ac in palatio suo degere (voluit,) et cum magistro Segrian, quem similiter statim advenicns visitatorem creavit, ac dein episcopum suffraganeum, quem de Gratia dicimus; quoniam ad eumdem modum fiebant electiones ejus omnes ad quodlibet officium, quamvis domus suæ minimum.

eligit, præmissa semper

244 Narravit mihi magister Joannes Porta, quod prima vice, qua cum benedicto Præsule loquebatur, is magna attentione ipsum intuitus sit, ac redire jusserit in diem posterum, quodque deinde intellexerit, (Sanctum) totam fere noctem illam transegisse in oratorio. Reverso die proxima et præsignata hora, dixit: Elegi te visitatorem meum; die Dominico proximo inchoanda mihi est visitatio parœciæ S. Joannis, hic adsis, me comitabere. Cum autem magister Porta pro humilitate atque candore, quibus eum (ut constat omnibus, qui hac in civitate noverunt ipsum et sibi familiarem habuerunt) valde ornaverat Spiritus sanctus, sese incapacem ad id officium judicaret, multas excusationes afferret, et in genua provolutus supplicaret, ne id sibi imponeret; reposuit illi Vir bonus: Tu quod decet te, facis et loqueris: ego vero novi, te idoneum esse et in hoc obsequium Deo præstiturum; atque in eodem Domino confido, me minime decipi.

A. M. SALONIO. ad Deum oratione;

245 Defuncto episcopo Estana, qui suffraganei munus in ea sancta ecclesia obibat, dum ad eam pervenit P. D. Thomas, et advertens hic necesse esse alium ejus loco designari, qui (celebraret) festis solemnibus, (conferret) sacramentum Confirmationis, aliaque (obiret) officia pontificalia, quæ propter alias regiminis occupationes peragere non valet Archiepiscopus, magistro Joanni Segrian, secum habitanti ac visitatoris munere fungenti, ut jam relatum est, dixit: Attende: suffraganeo opus est, qui me adjuvet; in te autem cogitationem conjeci. Tu pro hac re tres Missas facito de Spiritu sancto, ego faciam similiter; eam Domino commendemus, ut lumen nobis indulgeat. Magister Segrian, (qui et humilis erat admodum et magnus Dei servus,) respondit, sese incapacem esse, nec instructum necessariis dotibus; oravitque enixe, ut alterum deligeret. Sed, Ne hoc dixeris, reposuit Archiepiscopus; nam ego ad episcopatum minus (aptus) eram, minusque sum hodiedum: et Deus qui me, sicut probe novisti, vocavit minime appetentem, per suam clementiam me ducit ac juvat. Fac, quod dixi tibi, et si illi placuerit, teque elegerit, ipse suppeditabit, quod tibi deest.

episcopum item suffraganeum E

246 Post (peractum) secundum Missæ sacrificium, Credo, inquiebat, te fore episcopum: post tertium vero: Certum est, Dei voluntatem esse, ut hac in ecclesia episcopus suffraganeus sibi deservias: ora posthac majore ipsum conatu, ipsius enim voluntas est, ipse te vocat: ego vero etiam hodie super eo negotio Romam perscribam ad sanctissimum Dominum. In hunc modum gerebat sese magnus Dei Servus in electionibus, atque hinc in omnibus etiam tam prosperum habebat successum. Idipsum quoque aiebat ac prædicabat nonnumquam, conabaturque persuadere omnibus, ut pro certo haberent, non posse se in ullo negotiorum genere, sive spirituali seu temporali, sive ecclesiastico seu seculari, tuto procedere, nisi per eam orationis semitam, commendando rem enixe Domino et committendo divinis ejus manibus. Inter plura documenta et exempla, quæ ad idem propositum referebat, multum penquæ ad idem propositum referebat, multum pensitabat, quod scribit S. Lucas, quomodo Redemptor noster, quo die voluit ex discipulis suis seligere ac denominare Apostolos duodecim, tota nocte præcedente solitarius in monte, rem multa oratione æterno Patri commendans perpenderit, et cum per totam illam noctem præcessisset tanta tamque fervens oratio, sic, et non aliter, adveniente die, duodecim illos elegerit, suosque Apostolos nominarit.

felici in omnibus successu. F

AN-

A M. SALONIO.

ANNOTATA.

a *Istam doctrinam suam confirmare pergit biographus allata historia Saulis, qui 1 Reg. 10 ✝ 26 et 27 rex inauguratus cum bonis in domum suam abiit, et despicientium illum filiorum Belial dicteria dissimulavit.*

b *Gaspar Escolanus lib. 10 cap. 34 Historiæ Valentinæ asserit, archiepiscopos in illa sua ecclesia non resedisse a temporibus Alphonsi Borgiæ, qui anno 1455 ad totius Ecclesiæ regimen electus Callixti III nomen accepit, usque ad annum 1538, quo Georgius Austriacus archiepiscopatum Valentinum adiit et quadriennio circiter præsens gubernavit.*

c *Vide Mugnatonium num. 13.*

CAPUT V.

B

Synodum diœcesanam celebrat et immunitatem ac libertatem ecclesiasticam memorabili fortitudinis exemplo propugnat.

Flagitia in diœcesi a

Pater D. Thomas *a*, post peractam diœcesios universæ visitationem Valentiam reversus, valde necessarium esse duxit, convocatis (ecclesiarum) rectoribus ac reliquis ecclesiasticis, qui convenire atque interesse consueverunt, celebrari synodum diœcesanam. Dixi, Ecclesiasticis; neque enim admitti vel adesse volebat secularem ullum, sive tamquam scribam aut secretarium synodi, sive tamquam procuratorem absentis cujusdam aut ægroti; sed solos ecclesiasticos. Cum enim tam magno temporis spatio regionem illam non pastores proprii, sed vicarii gubernaverant, (nam, licet subinde archiepiscopus aliquis, qualis fuit P. D. Thomæ decessor illustrissimus ac reverendissimus D. Georgius Austriacus, in ea commoratus sit, id nec diu duravit, nec alibi pro majori parte, quam in Villar, donec inde amotus fuit,) *b* reperit eam bonus Pater noster moribus ac vitiis corruptam et perditam, et in tanta (vivendi) licentia ac dissolutione, ut res esset commiseratione digna, sitque etiam nunc intelligenti, quæ referunt testes de istius temporis dissolutione ac perversitate, non tantum in secularibus, sed et in ecclesiasticis, nec Valentiæ solum, sed in aliis etiam populis ac locis diœcesios. b C

grassantia variis modis

248 Inter seculares frequentia (erant) flagitia, divortia præsertim et adulteria publica: inter ecclesiasticos habebant multi publice concubinas ingenti Dei offensa ac secularium scandalo. Hæc contristabant eum summopere, quando advenit; perversitas secularium, quia Dominus Deus severe consuevit punire adulteros; (dissolutio) vero multorum clericorum, tum propter gravitatem noxæ hominum Deo ejusque divino cultui consecratorum, tum propter insigne damnum, quod pravo exemplo suo creant, et quia seculares improba sua facinora defendere solent allegando peccata ecclesiasticorum. In tanti tamque animabus ac reipublicæ perniciosi mali remedium, in visitatione diœcesios, ad se seorsum vocari jubebat eos, quos perverse vivere percipiebat, reprehendens eorum crimina, modumque præscribens, quo sese expedirent omnino tam peccato, quam omnibus occasionibus ac periculis in illud recidendi. D

ecclesiastici ...tur;

249 Pauperes clericos aut seculares, quo firmius obstringeret veræ emendationi, juvabat ipse, providebatque, ut alii ex (proventu) ecclesiæ ejusdem loci, alii modis aliis honeste vivere possent. Quod si post acceptum tantum beneficium se non essent emendaturi, curaturum se (aiebat,) ut intelligeret, jussurumque venire Valentiam, ac puniturum severe tamquam ingratos et immemores misericordiæ divinæ et suæ. Clericos locupletes, aut qui beneficio ecclesiastico gaudebant, et improbam vitam ducebant, eadem caritate corripiebat, et adjectis minis, si sese non omnino emendarent, quod similiter ex suis visitatoribus auditurus erat, fore, ut beneficiis privaret, aut alio modo castigaret. Idem servabat cum secularibus ditioribus, (admonens, ut) quoniam jam, quidquid præteritum erat, ipsis condonabat, vitam novam assumerent, neve clementia sua abuterentur. Eumdem ordinem tenebat et Valentiæ.

ac tandem ... odum E

250 Quamvis autem hac via ad meliorem frugem multi reducerentur, plures tamen ex prava consuetudine in peccatis perseverabant. Hinc ad res diœcesios rite disponendas valde necessarium esse duxit celebrari synodum, hanc fore idoneam confisus ad tollenda peccata saltem publica. Interim tanto doloris sensu afficiebant illum scelera, ut noctem integram inter acerbissima suspiria transigeret. Id intelligens ex vicino cubiculo P. F. Joannes Rincon, qui cum ipso advenerat, (quique, licet aliquantulum istic moraretur, statim tamen ad monasterium suum reverti cupiebat,) interpellabat illum: Quid tibi est, Domine mi? Respondit ipse: Quid mihi sit? Vereor, ut hoc in episcopatu animæ meæ salutem consequar; quippe obligor subvenire perditis istis ovibus; et prout constitutæ sunt, nescio, qua via. Faciat vestra Dominatio, quod potest, inquiebat bonus iste pater, nihil enim præterea requiret Deus, nec se cruciet aut maceret, novit enim illud Ezechielis, ubi ait Dominus: « Si annunciante te ad impium, ut a viis suis convertatur, non fuerit conversus a via sua, ipse » in iniquitate sua morietur, tu vero animam tuam » liberasti *c*. » Vestra dominatio illo spiritu, quem accepit a Deo, ad ipsos concionetur, eos reprehendat, et pro sua auctoritate ac prudentia corripiat, faciatque, quod muneris sui est; si vero minus emendentur, damno suo (adscribant,) nihil quippe ultra exigit a Dominatione vestra Deus, neque eorum damnationem illi imputabit. Recte loquitur vestra reverentia, reposuit sanctus Antistes; atque idcirco sine mora volo instituere synodum diœcesanam, et eas leges præscribere, quas videro convenire ad tot malorum correctionem; adjuvet me vestra reverentia suis ad Deum precibus, ut me dirigat, atque illuminet eos, qui convocandi sunt, donetque spiritu, zelo ac desiderio honoris ejus, quibus indigent. c F

diœcesanam cogit. d

251 Itaque, facta visitatione, secundo mense *d* a reditu Valentiam convocavit ad celebrandam synodum diœsesanam rectores (ecclesiarum) omnes, ceterosque, qui vel de jure vel de prisca consuetudine ei debent assistere. Advenere omnes perlubenter, parati obsecundare ipsi ex amore ac reverentia, qua ob famam sanctitatis ac doctrinæ, nec non ob insignem caritatem ac benignitatem, quam in visitatione in eo conspexerant, in ipsum ferebantur. Tenuit per unam hebdomadem (convocatos) audiens omnes magna

cum

A cum patientia ac sapientia, et recolligens tum ea, quæ viderat ac compererat per decursum visitationis, tum quæ quisque istic suggerebat ac dicebat, ordinavit leges, constitutiones ac mandata, quæ maxime necessaria videbantur ad restaurationem morum tam ecclesiasticorum quam secularium omnium, et tamquam remedia abusuum ac vitiorum, quæ in regione ista erant.

Sanctis ejus constitut omnibus

252 Quod sanctus Antistes sancto zelo et insigni prudentia constituit ac mandavit, pluris æstimarunt atque secuti sunt successores ejus, nominatim D. Franciscus de Navarra *e*, D. Martinus de Ayala *f* et D. Joannes de Ribera *g*, viri omnes ac præsules divino cultui valde dediti, multæ doctrinæ ac prudentiæ, et eximii studii de salute suarum ovium. Quamvis autem omnia, quæ beatus pater D. Thomas post frequentem considerationem et orationem in ea synodo constituit pro correctione omnium istius regionis ordinum, viderentur tunc hominibus Deum timentibus ac studiosis de salute animarum, et visa sint semper valde congrua ac necessaria, et tamquam a bono pastore profecta, maxime ea, quæ præscribebat ecclesiasticis; tamen cum ea regio, juxta memorata hoc B capite, adeo corrupta esset ac perdita, in eaque viveretur tanta cum licentia ac dissolutione, quoniam tamdiu destituta fuerat præsentia et voce propriorum pastorum, et necdum celebratum fuerat concilium Tridentinum *h*, a quo Ecclesiæ restauratio et renovatio auctoritatis, reverentiæ et debitæ obedientiæ episcopis facta est, magnam suis mandatis repugnantiam offendit et contradictionem, præsertim in ecclesiasticis.

refragantur aliquot canonici.

253 Etenim canonici, urgentibus eorum nonnullis, qui improbe vivebant, et quorum per decreta synodi perversis moribus ac vitiis obstaculum ponebatur atque præcludebatur via, convenerunt, et, ut illis placerent, omnes vel pars ipsorum major, rebellarunt ac de communi judicio deputarunt scribam suum, nomine Joannem Alemany, qui illi [S. Thomæ] denuntiaret gratias aliquot et privilegia, a Pontificibus quibusdam obtenta, per quæ eorum personæ ab illius jurisdictione eximebantur, ac præ ceteris Conservatoriam, vi cujus [episcopo] ordinario licitum non erat cognoscere vel judicare de eorum personis vel delictis; [adderetque,] quod virtute istarum bullarum ac gratiarum reclamarent adversus ejus C in synodo statuta ad suas personas pertinentia, ac de re tota ad Sanctissimum provocarent. Eo mandato accepto, scriba, comitantibus eorum aliquot, ad Archiepiscopum accessit tanto clamore ac furore, adeo turbulentus ac perturbatus, ut nihil distincte proferret, ac necesse esset, ut benedictus Antistes insigni sua modestia ac mansuetudine sedaret ejus animum. Itaque affatus est, (ut testes referunt,) hisce iisdem verbis : Quid hocce rei est Alemany, impetum comprime, noli perturbare ædes meas, tranquillo animo esto, et intelligamus, quid velis; nam melius id feceris absque clamoribus. Domine, (inquit,) canonici [indicari jubent,] sese vi gratiarum et Conservatoriæ, quas tenent a sede Apostolica, exemptos esse, ac reclamare adversus quodlibet, a vestra Dominatione in synodo publicatum, spectans ad suas personas, nec suum te esse judicem, atque appellare se ad sanctissimum Dominum.

denuntiantes Romam se appellare, moderate audit ac dimittit.

254 Tunc sanctus Antistes absque ulla perturbatione aut permutatione venerandi oris, vel aliqua commotione aut incomposito gestu corporis aut manuum, his tamen junctis et in cælum elevatis, dixit : Non esse me [aiunt] suum judicem : sed Deus erit : nec consentire se synodo ac provocare ad Pontificem : sed ego ad Deum cæli appello, (et conversus ad canonicos, addebat :) Qui novit ac videt, quæ sit necessitas, ut inter vos fiat correctio, utque occurratur damnationi animarum vestrarum atque ingenti scandalo ac detrimento, quod pravo vestro exemplo procreatis hac in civitate : qui novit ac videt, quod quidquid in synodo decretum fuit, sit justum ac legitimum, quodque ego in toto isto negotio nihil intendam præter ipsius obsequium, et bonum animarum, quas mihi commisit, ut conscientiæ meæ satisfaciam, et muneris obligationi : spero autem fore, ut ipse sua bonitate et æquitate de re prospiciat. Ita felicibus auspiciis, provocate, quantum lubuerit, a mea jurisdictione ac judicio, sed divinum non effugietis *i*.

A. M. SALONIO.

Canonico in carcerem secularem detruso,

255 Providit etiam Dominus, idque cito admodum manifeste patuit. Nam paucos post dies unus e canonicis, qui nominabatur D. Elfus de Proxita, pugione plagam lethiferam inflixit primario gubernatoris apparitori, cui nomen erat Nogueroles : quod tam ægre tulit gubernator, cui nomen erat D. Joannes Villarrasa, ut operam dederit ad eum comprehendendum, comprehensumque palam atque E ingenti cum ignominia deduxerit in carceres regios, quos Turrim nuncupant, ibidemque invigilantibus apparitoribus ac secure custoditum collocaverit, nihil reveritus, canonicum esse et subdiaconum. Causa captivitatis istius canonici, convenere canonici [reliqui] omnes et adierunt patrem D. Thomam, magno cum affectu ipsum orantes, ut exsurgeret in defensionem jurisdictionis et immunitatis ecclesiasticæ, reclamaret personam D. Elfi de Proxita, eumque subtraheret manibus ac potestati fori secularis, atque ipsis ea in necessitate subveniret.

ceteros orantes, ut illum defendat, Sanctus amice refellit;

256 Audivit ipsos consueta sua mansuetudine et benignitate, et subridens dixit. Quomodo ego vobis opitulari queam, aut huic causæ intervenire, vel reclamare istum canonicum, si subditi mei non sitis, neque oves meæ, nec me pastorem vestrum ac judicem agnoscatis? Non vultis admittere meas constitutiones et correctionem, quam pro animarum vestrarum salute instituo; provocastis a mea jurisdictione, et interposita contentione denuntiastis, vos esse exemptos; qui possum ego repetere personam, quæ mihi subdita non est, vel cui ego non sum superior? Equidem si forem judex vester, polleremque F judiciaria in vos potestate, spectaretis, quo pacto et quanto cum conatu defenderem. Verum, cum ea non polleam, ut contenditis, et tam furiosa, qua, comitantibus vobis, venit scriba vester, denuntiatione protestati estis, qui possum suscipere causas vestras, aut personarum vestrarum defensionem? Non advertistis, cognitum id esse toti civitati, gubernatori ac ejus assessoribus? Aperte reponent hi quam mox, me judicem non esse canonici, apud ipsos captivi, nec jus habere me ad ipsum repetendum, nec obligari se ad mihi obediendum, cum nec subditus mihi sit, nec jurisdictioni meæ. Vos ipsi Conservatoriam mihi denuntiastis, qua contenditis, superiorem ac judicem personarum vestrarum esse conservatorem vestrum; ad hunc recurrite, neque enim, prout mecum egistis, ad me vel ad munus meum pertinet defendere vos adversus tribunal seculare : defendat vos conservator vester.

urgente periculo ne veniam deprecantibus

257 Quoniam autem læsus apparitor magno in periculo versabatur, et gubernator judex rigidus erat ac firmus, casus vero gravis, et qui ipsum magna molestia affecerat, veriti canonici, ne, si

A. M. SALONIO.

si obiret apparitor, ille extemplo absque consideratione rei alicujus canonicum in eadem turri daret ad supplicium, redierunt ad patrem D. Thomam supplicantes etiam atque etiam, et (sicut testes, qui adfuerunt, referunt) ad ejus pedes prostrati non sine lacrymis dixerunt : Reverendissime Domine, Domine illustrissime, misereat te nostri, atque honoris nostri; nec suffer tantam contumeliam et injuriam, quanta fit tuo capitulo; dum gubernator fratrem nostrum canonicum ac subdiaconum in carcere captivum tenet tamquam [hominem] secularem, et quidem tanto cum periculo. Etenim, si moriatur apparitor, sicut timetur, non dubitabit gubernator, ut est rigidus et imperterritus, ea ipsa hora de illo supplicium sumere in carcere. Da veniam, Domine illustrissime, rebellioni ac irreverentiæ per istas denuntiationes a nobis exhibitæ, et capituli tui atque ejus honoris te misereścat.

suoque jure cedentibus canonicis,

258 Responsum idem dedit, quod antea. Jam dixi vobis, domini mei, non posse me succurrere in ejus defensionem, vel reposcere canonicum, aut actionem intendere gubernatori; nec, quod fecero, ullam auctoritatem habebit. Ridebunt mandata

B

mea, ac censuras ejus causidici, scientes, prout sciunt ac palam est omnibus, quod virtute Conservatoriæ, quam mihi denuntiastis, contendatis esse immunes jurisdictionis meæ. Renuntiate huic Conservatoriæ atque immunitatibus, quas vobis asseritis, ac revocate denuntiationes istas et appellationes, tum vero vos tamquam mihi ac jurisdictioni meæ subditos defendere potero, et, favente Deo, perspicietis, quo pacto in personarum vestrarum atque immunitatis ecclesiasticæ defensionem sim processurus. Attendentes discrimen, in quo versabatur captivus canonicus, et quod reponebat Archiepiscopus adeo rationi esse consonum, decreverunt pro tempore, quo ipse ecclesiæ isti præesset Antistes, renuntiare immunitati illius Conservatoriæ, et omni ei, super quo appellaverant, ac protestati fuerant, ejusque jurisdictioni se prorsus subjicere; quod extemplo præstiterunt, et per instrumentum rite conscriptum, ab ipsorum scriba contraditum, agnoverunt illum legitimum ac verum suum judicem.

captum a gubernatore reposcit; k

259 Hoc facto, aggressus est forti et constanti animo, ut effectu patuit, reposcere personam domini Elli, tamquam sui ac suæ jurisdictionis subditi *k*. Litteras comminatorias mox expedivit, mandans gubernatori sub pœna excommunicationis, ut

C

intra tres horas absque ulteriore dilatione sibi traderet personam istius canonici ac subdiaconi, quem injuste et contra privilegia atque immunitates ecclesiasticas, nec non contra sanctæ Ecclesiæ leges in carcere suo detinebat. Cum non obediret, alias mox expedivit, quibus censuras suas contorquebat, mandans ipsi sub pœna excommunicationis majoris latæ sententiæ, ut intra horas duas e custodia emitteret, ac sibi traderet personam domini Elli de Proxita canonici ac subditi sui.

renuentem Ecclesiæ communione privat et generale interdictum statuit,

260 Cum nihilo magis obediret; elapsis duabus horis, statim adversus ipsum ejusque ministros excommunicationem cum solita anathematis imprecatione promulgari jussit, et mox a festo S. Lucæ generale interdictum statuit, easque censuras, additis ac superadditis novis oneribus, e pulpitis declarari [voluit] singulis diebus Dominicis. Id duravit in eumdem modum usque ad Epiphaniam. Postridie Epiphaniæ decrevit cessationem a divinis in omnibus ecclesiis, quæ duravit usque ad Hebdomadem Majorem, eratque duratura, donec obtemperaret gubernator *l*. Interea temporis, adveniente Quadragesima, dux Calabriæ, Valentiæ

D

l

prorex, misit, qui rogaret ac supplicaret, ut tolleret interdictum et cessationem a Divinis, vel saltem cessationem. Respondit per eumdem, quem dux miserat, ignosceret id sibi [dux :] id enim illicitum sibi esse, quod læsa atque oppressa esset jurisdictio ecclesiastica, ipse vero obligaretur in conscientia eam defendere, nec haberet arma alia, quam quæ præsulibus reliquit Jesus Christus, videlicet censuras : hinc orare se ejus excellentiam, ut juberet gubernatorem tollere injuriam et offensam, quam Ecclesiæ ac suæ jurisdictioni inferebat detinendo in custodia canonicum et subdiaconum; tum a sese tollendas esse censuras; sed quamdiu gubernator in manus suas non traderet canonicum, non posse se ex iisdem dimittere arma Ecclesiæ.

quod neque ad preces neque ad minas proregis.

261 Dux continuari cernens per Quadragesimam interdictum ac cessationem a Divinis, jamque advenisse Dominicam Passionis, qua exponi solet veræ Crucis lignum, iterato per gubernatoris vicarium ipsi nuntiari jussit : consideraret afflictionem populi; urgeri se a gubernatore ac hujus consiliariis ad occupanda bona ipsius temporalia, nec pro amore ac reverentia, qua in ipsum ferebatur, voluisse

E

id exsecutioni mandare, illo non præmonito; quapropter rogare se illum impense, ut censuras tollat; quoniam alioqui ob urgentem judicum efflagitationem id præcipere cogeretur, et pigeret præcipere. Respondit [Sanctus] vicario gubernatoris animo forti, talique, quali sancti præsules Ambrosius, Thomas Cantuariensis et his similes alii : Tria domino proregi renunties : primum; quod si ego impedirem vel opprimerem auctoritatem ejus regiam, hanc ipse tamquam bonus præses ac fidus regis minister modis omnibus licitis ac justis defensurus esset, nec ab ea defensione destiturus ob ullam rationem humanam. Igitur ad eumdem modum, quando gubernator ita lædit ac opprimit jurisdictionem et immunitatem ecclesiasticam detinendo captivum in suo carcere canonicum et subdiaconum, etiam ego tamquam episcopus obligor eam defendere, vel munus abdicare. Arma autem mihi in Euangelio ad eam defendendam a Christo Jesu relicta, [sunt] censuræ istæ. Qui possum, nisi minister Ecclesiæ malefidus sim, ab armis istis desistere, vel tollere latas censuras, quamdiu non obtemperaverit, nec ecclesiasticam jurisdictionem oppressione liberaverit gubernator?

F

quibus fortiter respondet vult tollere,

262 Secundo, quod spectat ad bona temporalia; dic suæ excellentiæ, si ea occupentur aut mihi auferantur, fore ut omne damnum recidat in pauperes, ac Deus ipsos atque Ecclesiam suam tueatur, nec mihi inde quidquam detrimenti obveniat. Quoniam redeundo ad cellam meam, unde me invitum extraxerunt, ditior ero ac beatior, quam hoc in palatio, et cum rebus omnibus, quibus me privare queant. Tertio, [dicito,] quod ad defendendum sponsam, mihi a Deo commissam, id est, ecclesiam meam, honori et gloriæ mihi ducturus sim amittere, non bona inquam temporalia, sed ubi conveniens fuerit, vitam ipsam *m*. Retulit

m

responsum hoc gubernatoris vicarius *n* ad ducem; qui piissimus princeps perspiciens ejus consilium, nec decessurum ipsum [judicans] ab eo, quod dixerat, imo respondere ipsum, ut bonum præsulem, studiosum honoris ecclesiæ, et cupientem satisfacere obligationi muneris sui, arcessivit gubernatorem, persuasitque illi, quantum conduceret ad Dei obsequium, et quomodo exigeret ratio

tio ac obedientia, qua judices Christiani Catholici Ecclesiæ obstringuntur, ne conscientias multum aggravent, ut se subjiceret Archiepiscopo, et, quem captivum detinebat canonicum, liberum restitueret.

donec obedit gubernator,

263 Dictus gubernator, tum quia apparitor jam sanitati restitutus et a vulneribus incolumis erat, tum maxime propter affectum ac reverentiam, qua et ipse ferebatur in patrem D. Thomam, et quia instabat Hebdomada Major, ac populus in afflictione et maximo mœrore versabatur, atque omnes ipsum pervicaciæ et obstinationis arguebant, favebantque partibus Archiepiscopi, Sabbato ante Dominicam Palmarum canonicum carcere exemit et tradidit patri D. Thomæ : quem hic cubiculo domus suæ inclusit, aliquo tempore ibidem in custodia detinuit, super delictis examinavit, et, prout conveniens judicabat, punivit. Dum illi tradebatur canonicus, dixit gubernatoris vicario, illum præsentanti, quod, licet mox interdictum et cessationem a Divinis esset sublaturus (uti factum est, media die dato signo sacris tintinnabulis omnium ecclesiarum tamquam in festivitate solemniore, plorantibus præ lætitia et gaudio omnibus civitatis incolis,) non tamen esset absoluturus gubernatorem ante diem sequentem, quæ erat Dominica Palmarum, quoniam ipse illum absolvere cupiebat.

cui coram [illegible] citato

264 Jussit itaque ipsum adesse die Dominico ad horam septimam matutinam in priore ecclesiæ majoris sacrario, ut ibidem illi prælegeretur præstanda pœnitentia, ac propria ejus manu illi impertiretur absolutio. Isto die Dominico valde mane magna devotione Sacrum peregit sanctus Antistes, orans enixe Dominum, ut gubernatori noxarum suarum notitiam concederet ad præstandam pœnitentiam, quæ ipsi erat injungenda, et cor Christianum ad illam suscipiendam, complendamque debita cum humilitate, et animæ suæ fructu. Finito Sacrificio, descendit ad sacrarium, ubi jam collocata erat sedes in speciem tribunalis, et [convenerant] secretarius cum sententia, canonici aliquot tamquam assistentes, ac plures e clero. Advenit autem eodem quoque tempore gubernator. Sellam suam occupavit pater D. Thomas, ad cujus pedes se projecit dictus gubernator; sed surgere eum jussit, ac stantem detecto capite audire pœnitentiam a se præstandam. Extraxit sententiam secretarius, et alta voce prælegit.

sententiam prælegi jubet,

265 Ejus hæc summa erat : Quod [scilicet] D. Joannes Laurentius de Villarrasa, gubernator generalis Valentiæ, violenter apprehendendo canonicum et subdiaconum; eum tamquam hominem secularem regiis carceribus inclusum cum ignominia status ecclesiastici tot menses detinendo, et absque timore Dei atque cum contemptu censurarum non obtemperando mandatis sui Præsulis, hunc per peccata sua et delicta, quæ commiserat contra Dominum Deum et immunitatem sanctæ Ecclesiæ, nec non per suam pervicaciam et duritiem compulisset ad ferendum interdictum ac cessationem a Divinis per tot menses, etiam tempore Quadragesimæ, cum tanto mœrore ac scandalo totius civitatis, tantoque detrimento spirituali, quantum passæ fuerant animæ incolarum suorum ex defectu Missæ ac Sacramentorum; et defunctorum [animæ ex defectu] eorum orationum.

publicam pœnitentiam injungit,

266 Quod autem in his omnibus nec culpam haberet, nec causa eorum foret Antistes, utpote qui coactus fuerat adhibere arma ecclesiastica, id est, censuras; sed illius inobedientia ac pertinacia. Quod idcirco, cum omnia ista delicta, scandala et damna fuissent publica, æquum esset ac necessarium, ut pœnitentia de peccatis et satisfactio pro injuriis jurisdictioni ecclesiasticæ illatis, similiter essent publicæ, ut per has toti civitati esset bono exemplo, cui per suam inobedientiam et pertinaciam tot mensibus fuerat offendiculo. Injungi [itaque] ipsi ac mandari, ut eodem ipso die, absque superiore vestimento, pileo, pallio, calceis et cingulo, et manu [gestans] candelam exiret ad sacellum majus, et habitu pœnitentis assisteret Tertiæ aliisque horis canonicis; procedentem vero supplicationem ad forum, ut benedicantur rami, subsequeretur eodem habitu, interesset toti benedictioni et concioni, atque eodem modo cum redeunte ad ecclesiam supplicatione rediret etiam ipse, et interesset toti officio Missæ, usque dum finiretur, absque eo, quod deficeret in re qualibet.

A. M. Salonio.

ac supplici absolutionem impertit.

167 Prælecta sententia ac pœnitentia, rogatus fuit ab eodem secretario et notario Apostolico, an eam acceptaret, et an omnino esset completurus : multa cum humilitate et bono admodum exemplo omnium astantium respondit, quod sic : nec sine ingenti admiratione; quia dictus gubernator, homo erat insigni auctoritate et austera indole, quemque imperator ac princeps tanti faciebant, ut aliquoties in hac civitate et regno, proregis officio vacante, illius vices suppleverit per triennium aut quadriennium. Nihilominus tamen pœnitentiam acceptavit atque omnino adimplevit tamquam eques optime Catholicus, ac reverens Ecclesiam, ejus prælatos et speciatim patrem D. Thomam. Admissa memorata sententia ac pœnitentia, absolutionem ipsi impertivit [Sanctus] ritu solemni ac cærimoniis in Ecclesia sancta usurpatis in solemni absolutione alicujus publice excommunicati, et eodem loco brevem ad ipsum sermonem habuit, spiritu suo bono et solita benignitate adhortans, ut agnosceret offensam, quam admiserat in Deum ejusque sponsam Ecclesiam, ac scandalum datum civitati per suam pertinaciam contra justa mandata ac censuras Præsulis sui, atque damna spiritualia, quæ tam longo tempore interdicti et cessationis a Divinis tot animæ fuerant perpessæ: utque, præter hanc publicam pœnitentiam, veram de tot malis sacramentalem pœnitentiam institueret.

Pœnitentiam demisse implet gubernator,

268 Totum hoc se grato animo accipere demonstravit bonus eques, ad illius pedes se prosternens, multisque lacrymis manus ejus deosculans. Notabile sane erat spectaculum, multo autem notabilius, intueri ipsum exeuntem ad sacellum majus, et omnibus supra memoratis eodem pœnitentis habitu assistentem in conspectu totius civitatis die, quo tanta erat [hominum] confluentia *o*. Hæc pœnitentia [gubernatori injuncta] non fuit tantum ob id, quod hactenus enarravi; verum etiam, quia eodem interdicti ac cessationis a Divinis tempore in taurorum cursu, qui occasione Bacchanalium instituebatur in area Prædicatorum, subdiaconus hominem interfecerat, receperatque sese in ædes D. Joannis Valterra; unde gubernator eum extrahi jussit, in carcerem detrudi, absque ulla dilatione sub noctem sacra Confessione noxas expiare, strangulari *p*, sequenti die mortuum efferri, atque laqueo ad collum [ligato] humi extensum collocari ante portam suæ gubernatoris domus : quod acri doloris sensu affecit sanctum Antistitem, et idcirco censuras, quibus ille implicabatur, auxit iterum et graviores reddidit.

269 Narrant, patrem subdiaconi, jam tum mortis supplicio affecti, multis lacrymis et clamoribus

A. M. SALONIO. *Sanctus patrem alterius subdiaconi a gubernatore supplicio affecti, corripit;* bus accessisse ad patrem D. Thomam, postulans judicium super severitate, qua usus fuerat gubernator, statim morte plectendo filium, nec tempus defensioni concedendo; ac respondisse bonum Præsulem : Quod ego, frater, judicium tibi reddere possum de re jam peracta? Neque enim ad vitam revocare queo tuum filium, sed præcipere, ut terræ mandetur, quod jam nunc præcepi, factumque est. Pœna severitatis in ipsum adhibitæ similiter sumpta est, auctis censuris in gubernatorem latis : eum ita processisse contra subdiaconum, crimen fuit, sed simul punitio divina in tuum filium; quia, cum subdiaconus esset, ut talis non vivebat; nec decebat ipsum gestare arma, quibus instructus erat et interemit miserum illum hominem, cui spatium non fuit expiandis per confessionem noxis, et quem nescimus, quo in statu mors oppresserit, aut quo abierit ejus anima Sacramentis destituta. [Punitio hæc quoque illata est] vobis, qui ipsum male educastis, nec, conscii, quantum aberraret a recta via, ad me recurristis, ut tamquam Pastor perditæ illi ovi consulerem. Vade Deo propitio, et pro ejus anima bonum operare: hoc enim jam unum ad rem attinet.

B *publice sermonem instituit* 270 Eadem fortitudine eodemque zelo jurisdictionis ac immunitatis ecclesiasticæ utebatur, quotiescumque judex aliquis secularis personam, privilegio ecclesiastico gaudentem, apprehendebat, vel ipsi surripiebat; intendebat actionem adversus illum, repetebat subditum, atque hunc potestati et manibus illius judicis subtrahebat. Ad satisfactionem et bonum populi exemplum, cum gubernatori die Dominico Palmarum injunxisset hic narratam pœnitentiam publicam, mox die decimo post, Feria tertia Paschatis, in templo principe sermonem instituit, uti referunt, cælestem, quales erant omnes, quos instituebat. Tria in eo pertractavit. Primum, quanta sit jurisdictionis et immunitatis ecclesiasticæ auctoritas ab ipsis Ecclesiæ primordiis, quantaque in veneratione habuerint semper principes non tantum Christiani verum etiam idololatræ personas, loca et res, diis suis atque horum divino cultui consecratas. Hoc demonstravit locis pluribus Scripturæ sacræ, ac testimoniis multis historiarum tam ecclesiasticarum quam profanarum.

C *de immunitate ecclesiastica.* 271 Secundum; quam singuli debeant reverentiam mandatis suorum prælatorum, et qua obedientia illa teneantur accipere et adimplere, dum iis non involvitur iniquitas manifesta; quam verendæ sint censuræ ecclesiasticæ et quam fuerint semper veris Catholicis magnisque regibus ac imperatoribus; quamque manifestas pœnas exegerit Dominus Deus ab iis, qui illas veriti ac venerati non sunt : quod totum similiter confirmavit multis locis ac documentis Sanctorum, et historiarum ecclesiasticarum testimoniis. Tertium, ex iis consectarium, qua obligatione teneantur prælati adhibere censuras istas adversus rebelles legitimis suis mandatis juxta id, quod dicit Euangelium, quod docuit Redemptor noster, quod factitarunt Apostoli atque antiqui omnes sancti Antistites, quodque ab horum successoribus usitatum fuit semper. Quia hæc arma sunt Ecclesiæ et hujus esset minister valde improbus, qui, quamdiu aliquis cum pertinacia læderet auctoritatem et jurisdictionem ecclesiasticam, illa e manibus dimitteret. Quod item confirmavit iisdem sacrarum Paginarum sanctorumque Patrum documentis.

272 Ex iis omnibus confecit, quam invitus interdictum et cessationem a Divinis indixisset ac tanto tempore prorogasset, et quam tum [per ces suaspre [ad Deum tum per remedia bona conatus fuisset efficere, ne tamdiu protraheretur : sed, quamdiu offendebatur Ecclesiæ auctoritas, aliud præstare se non potuisse, quam quod per ejusdem Ecclesiæ leges præscribitur prælatis : eam scilicet tueri per arma hisce a Christo concessa. Tum finem facturus dixit : Hinc tamen nolite arbitrari, dominum gubernatorem non esse bene admodum Christianum ac probe Catholicum, dum tamdiu distulit obsequi mandatis ac censuris meis. Casus quippe cum esset gravis, ac de notabili detrimento auctoritatis regiæ, cujus ille unus est e præcipuis ministris, existimavit (quamvis erraverit,) posse a se absque damno conscientiæ detineri canonicum, qui tanto cum vitæ periculo apparitorem vulneravit, donec perspiceret, quem vulnera sortirentur exitum. *b Præsulis defendendæ ecclesiæ obligationem exponit*

273 At vero, quando commissum errorem edoctus fuit, et censuris se astrictum [cognovit,] ut bonus Ecclesiæ filius obtemperavit tanta humilitate et corde ac animo tam Christiano, ut non modo, sicut debebat, mihi meum subditum reddiderit, verum etiam ipse, vir tantæ auctoritatis ac nobilitatis, publicam a me sibi impositam pœnitentiam præstiterit tam bono totius civitatis exemplo. Atque hinc non dubito, quin ipsum ob grande meritum, quod inde consecutus est, atque obsequium Ecclesiæ exhibitum, ingens maneat in cælo præmium et corona. Dignum autem hoc est, quod in perennem memoriam litteris imprimatur, quemadmodum impressa iis fuit humilitas et obedientia Theodosii imperatoris beato Ambrosio, aliorumque imperatorum Christianorum aliis episcopis et Ecclesiæ præsulibus. Sic autem absolvit concionem suam, quam licet ob materiæ exigentiam diu protraxit, omnibus tamen propter spiritum et caritatem, qua loquebatur, prædicasse visus non est per mediam horam, et millies ac millies ipsi bene precantes abierunt. *et gubernatoris obedientiam pœnitentiam laudat.* E

ANNOTATA.

a *Exordium hujus capitis, quo synodos generales, provinciales et diœcesanas, tamquam remedium ad errores exstirpandos a Spiritu sancto præscriptum, usurpatas semper fuisse ait auctor in Ecclesia, totum brevitatis causa prætermisi.*

b *Escolanus lib. 10 cap. 34 Historiæ Valentinæ insinuat, Georgium Austriacum archiepiscopatui Valentino nuntium remisisse maxime propter pertinaciam ac perversitatem Maurorum, in isto regno magno numero degentium, quam post diligentissimos conatus infringere non potuerat. Redi ad annotata cap. præcedentis lit. b. Porro Villar, teste Blario in descriptione regni Valentini,* Cameræ archiepiscopalis Valentiæ patrimonium est. F

c *Hæc Latine exprimit auctor : Ezechielis 3 ✝ 19 ita habet Vulgata :* Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua et a via sua impia; ipse quidem in iniquitate sua morietur; tu autem animam tuam liberasti.

d *Itaque circa mensem Novembrem anni 1545; uti sequitur ex dictis supra num. 239.*

e *Teste Escolano lib. 10 cap. 36 substitutus is est* S. Thomæ *anno 1556.*

f *Eodem teste Escolano cap. 37 ad Valentinam diœcesim accessit anno 1565 mense Aprili : celebravit autem synodum provincialem anno eodem mense Novembri, et cum ei finem imposuisset die* XXIV *Februarii anni 1566, proximo mense Maio die 5 diœcesanam coegit: super utraque consuli potest Collectio conciliorum Hispaniæ Eminentissimi Josephi*

de

A *de Aguirre tom.* 4. *a pag.* 59 *usque ad* 96 *et a pag,* 122 *usque ad* 133, *ubi cap. ultimo subditur.* Confirmatio constitutionum synodalium reverendissimi F. Thomæ de Villanova Archiepiscopi. *Vide Commentarium prævium* § 8.

g *Electus is est Valentinus archiepiscopus, juxta laudatum Escolanum cap.* 38, *mense Decembri anno* 1568, *ejusque temporibus composita Epitome constitutionum synodalium ecclesiæ Valentinæ ab anno* 1200 *usque ad* 1580, *quam habes apud laudatum Eminent. Aguirre pag.* 140 *ad* 201 *et in qua varias reperies constitutiones factas tempore archiepiscopatus* S. Thomæ.

h *Inchoatum dumtaxat mense Decembri anni ejusdem* 1545.

i *Coccinus pag.* 568 *factum illud refert in hunc modum :* Neque hic præclarum paternæ pietatis et prudentiæ exemplum omittendum est; cum enim quandam synodum congregasset, et multa de reformatione decreta condidisset, quamplures ex capitularibus exemptos se gravatosque putantes ad Rom. Pontif. appellarunt et sanctissimum Archiepiscopum de appellatione per mandatarium cum aliquibus ex capitulo certiorem fecerunt, ad quos B iratis et protervis animis obloquentes, postquam sanctus Præsul sua prudentia placavit, Vos, ait, ad Sedem Apostolicam appellatis, et ego ad Deum cæli, qui renes et corda scrutatur, appello. *Testes habebis ad litt. sequentem.*

k *Narrata hactenus ita contraxit Coccinus mox laudatus :* Accidit autem paucis post diebus, ut a sæculari potestate canonicus quidam in carcerem conjiceretur, et ad sanctum Præsulem canonici accederent, rogantes, ut tanquam Pastor ovibus suis opitularetur; quibus ille : Quonam, inquit, pacto vultis me vobis opitulari, si oves meæ non estis, neque me cognoscitis in Pastorem? Ad quæ verba illi cum lacrymis ad pedes ejus prostrati, veniam eorum, quæ contra eum tam irreverenter gesserant, precati sunt, et confestim Vir sanctus benigne eos suscipiens atque consolans, auxiliatorem se protectoremque fore promisit, prout viriliter fecit, ut infra dicetur. Hoc quoque prudentiæ exemplum probant super VI art. XVI testis XIV [et] XLII in Processu Valentino. *Testis* XIV *fuit Bartholomæus Escola,* XLII *don Federicus Borgia archidiaconus major, ut patebit ad lit. seq. Dicit au-* C *tem Coccinus, canonicos ad verba Sancti veniam deprecatos esse et ab eo* confestim benigne *susceptos; puta in secundo accessu, postquam deputati responsum ad ceteros canonicos detulerant, et ab his supplices remissi atque ejus voluntati submittere sese jussi sunt, quæ, a Salonio narrata, ille brevitatis ergo omisit.*

l *Variis locis hæc pertractat Coccinus nempe pag.* 508 *et seq.* 614 *et seq. ac* 632. *Pauca huc transfero ex pag.* 614 : Cum quidam canonicus duobus pugionis ictibus percussisset quendam, ut vocant, Algazirium gubernatoris et ob hoc delictum carceribus publicis laicorum eum inclusisset, et sancto Præsuli repetenti restituere negasset, coactus fuit excommunicare gubernatorem et Algazirium et supponere interdicto civitatem, et cum postmodum alius clericus (*vide Salonium infra num.* 268) ob commissum homicidium fuisset suspensus, ea res cessationis a Divinis prorogandæ causam dedit, ut supra retulimus et probant testes in processu Valentino super VI, videlicet Petrus Valentinus XVI testis examinatus authoritate ordinaria, fol. CLXXVII, Bartholomæus Escola XIV testis fol. CCCXIX. Don Petrus de Moncada eques XV testis examinatus authoritate ordinaria fol. CLXXIII. Don Federicus Borgia archidiaconus major XLII testis examinatus authoritate ordinaria fol. CCLXXVIII. *Numeros testium et foliorum, quos alibi passim omitto, expressi hic ob dicta ad lit.* k. A. M. SALONIO.

m *Responsum paucis complectitur Coccinus pag.* 508 : Dux Calabriæ prorex litteris minarum plenis Archiepiscopum monuit, ab incepto desisteret, nisi propriis spoliari facultatibus mallet : cui constanter Archiepiscopus : Si propriis me bonis spoliaveris, ditior fiam, in cubiculum revertar, unde me extraxerunt invitum et mecum bene beateque actum putabo, si sanguinem pro ecclesiæ meæ libertate profudero. *Testes citat Don Federicum Borgia et Marianam de Sottomajor.*

n *Per litteras hæc facta esse insinuat ad lit. præced. Coccinus; sed quoniam res illa diu protracta fuit, non est alienum a verisimilitudine, et litteras et nuntios hic fuisse adhibitos; ceterum proregis seu nuntius seu legatus ad Sanctum a Salonio dicitur Hispanice* el regente, *per quem eum intellexi, qui secundum a gubernatore locum tenet, et ejus absentis vel impediti vices gerit.*

o *Coccinus pag.* 509 *non tantum gubernatorem sed et apparitorem seu algazirium eam pœnitentiam subiisse ait, sed an is idem fuerit, qui vul-* E *nus acceperat, non significat; verisimilius alius fuit, quo gubernator potissimum usus fuerit ad comprehendendum canonicum, et plectendum alterum clericum, de quo mox Salonius. Verba Coccini sunt ista :* Tandem sexto post mense gubernator et algazirius publicam suscipere pœnitentiam coacti sunt; illos enim in die Palmarum in Ecclesiæ gremium Archiepiscopatus * recepit, eisque injunxit, ut nudis pedibus, detecto capite, libero tamen corpore, et cum cereis accensis, quos manibus sustinebant, Officio divino, donec compleretur, assisterent eo modo, quo publicos pœnitentes ab Ecclesia recipi solitos tradit Pontificale Romanum... Hæc omnia optime probant de vera scientia in processu Valentino... Don Federicus Borgia archidiaconus major et canonicus ecclesiæ Valentinæ... Mariana de Sottomajor.

* *l.* Archiepiscopus

p *Confirmatum id est verbis Coccini supra ad lit.* l.

F

CAPUT VI.

Cuicumque negotio orationem præmittens, felicem semper eventum sortitur.

Orationi deditus.

Quamvis in omni vitæ statu, tum litterarum et collegii alumnus, tum religiosus et concionator, multum addictus fuerit exercitio orationis, tamen in archiepiscopatu, cum non tantum per proprii judicii excellentiam, et interius lumen, sibi omni tempore a Domino communicatum, verum etiam per id, quod factus Archiepiscopus, et incipiens procurare bonum et restaurationem illius ecclesiæ, usu et experimento didicerat, perspiceret ingentes et immensos labores, quos affert animarum regimen, et quam necessarius sit peculiaris e cælo favor ad illos sustinendos ac perfringendos una cum omnibus difficultatibus, quas suggerunt dæmon ejusque ministri ad impediendum fervorem et sanctum desiderium boni præsulis, qui serio conatur recte perfungi officio, multo magis [orationi studebat.] Quoniam sciebat, ad obtinen-

A. M. Salonio. nendas vires, quas exigit onus tantum, quantum est cura animarum, atque virtutes et dotes nomine [archiepiscopi] comprehensas, remedium esse efficacissimum recurrere ad Dominum Deum nostrum in humili ac fervida oratione.

275 Ad eam refugiebat tamquam ad portum tutissimum ad propulsandas tempestates et molestias, quæ misero præsuli necessario perferendæ sunt, utpote qui agere teneatur cum tot diversi generis et ingenii subditis. Hæc schola erat, in qua cælestis ille ac divinus magister Jesus Christus Redemptor noster edocebat illum, quid agendum, respondendum dicendumque esset in negotiis ipsi occurrentibus. Res nulla ipsi obveniebat, quin mox tamquam alter Moyses confugeret ad tabernaculum oratorii sui, ad illam cum Domino communicandam et consilium efflagitandum. Et sane referunt, qui ipso familiariter usi sunt, quod, licet sanctus Præsul præditus esset insigni eloquentia, judicio admodum perspicaci, multa experientia ac scientia, tam parum sibi ipse fideret, et in oratione ac divina providentia fiduciam suam ita reponeret, ut negotium nullum *a*, quantumcumque leve, umquam extemplo decerneret, at vero diceret, (et hæc vox illi erat usitata,) Ora diligenter, faciemus et nos super ea re Missæ sacrificium, ac Domino commendabimus, atque is pro magna sua bonitate ac misericordia nos diriget.

nihil statuit, ea non prævia — *a* — B

276 Adeo assiduus erat orationi, ut maximam atque optimam temporis tam diurni quam nocturni partem illi impenderet *b*, et certissimus ad illum reperiendum locus esset ipsius oratorium. Istuc plerumque famuli abibant quæsituri ipsum, dum res aliqua occurrebat. Inveniebant illum nonnumquam (non optantem id quidem, sed contra valde invitum) raptum in ecstasim, et alienatum a sensibus totumque defixum in Deum; alias autem perfusum lacrymis; alias humi extensum, corpore in crucis formam composito. Nec tamen idcirco partes officii sui prætermittebat. Mox enim, cum vocaretur ad rem quamlibet necessariam, et ad personam quamcumque ejus indigentem, oratorio exibat visurus, quid rei agere-tur. Rescindebat prolixos sermones ac verba superflua, ne fieret temporis dispendium, quod magni æstimavit semper; re autem, quam pertractari congruum fuerat, peracta, valedicebat et mox repetebat oratorium. Ad hoc propositum famulis suis dicebat sæpius: Habete curam, ut extemplo me appelletis, quæcumque advenerit persona et meum alloquium poposcerit, neminem moremini; excepta enim molestia, qua afficiuntur exspectando, exacturus est a nobis Deus rationem temporis, cujus nostra culpa jacturam fecerint proximi nostri. Neque attendite, utrum studiis occuper, an solitudini vacem; nam quamvis malim interpellari a nemine; tamen, cum episcopus sim, mei juris non sum sed ovium mearum.

in oratorio suo; hinc omnia illi prospere succedunt, b — C

277 Quemadmodum omnes suas curas omniaque negotia commendabat Deo, ejusque per humilem orationem committebat manibus, ita quoque rem nullam seu privatam domus suæ, seu publicam officii agressus est, quin recte succederet. Ne unum quidem ex omnibus, quos in domum suam recepit, toto tempore, quo fuit archiepiscopus, dimisit famulum, nulliusve ministrorum in eamdem admissorum officium permutavit, nisi ut concederet melius. Ita prospiciebat Deus, ut idonei essent, quoscumque in obsequium suum assumebat. Per eamdem humilitatis et continuæ orationis viam Spiritus sanctus præter multa alia sua dona elargitus ei est [donum,] quod vocant Consilii, id est, facultatem dandi cuilibet consulenti consilium, temporis ac rerum statui magis congruum. Nam qui constanter per humilem ac devotam orationem recurrit ad Dominum, is et sibi et proximis suis lumen, scientiam et consilium adipiscitur.

seu domesticos sibi eligit, — D

278 Sæpenumero accidit, ut ad ipsum accederent rectores aliqui vel vicarii ecclesiarum ira succensi, aliquando de clericis nonnullis, aliquando de ibidem absurde factis querelas deposituri. Aures illis præbebat magna cum mansuetudine ac patientia, et eodem tempore, quo aures præbebat, corde rogabat Dominum, ut conquerentem illum sacerdotem illuminaret, ne per iracundiam, qua percitus advenerat, ipsum offenderet, utque lumen concederet, quo ille animo placaretur, et, quod æquum erat, ediceret. Prætextu autem ac titulo, acsi aliquid adverteret in suo cubiculo, oratorium ipsum ingrediebatur, ut majori intentione ac ferventiore precatione Dominum illic oraret. Contigit quoque iisdem in casibus, ut orationi diu insisteret, et a magistro Porta, istic tum temporis degente, atque intrante ad vocandum ipsum, ut eos absolveret, qui præstolabantur, repertus sit humi prostratus, lacrymis perfusus præ fervore, quo a Domino super re in istis ecclesiis peracta consilium et remedium expetebat. Egressus tala dabat [consilium,] ut stuperent audientes omnes, et, qui idem admittebant ac sequebantur, prosperum obtinerent successum. Juris periti * qui cum ipso negotium aliquod pertractabant atque ii, quos ipso in concilia sua adhibebat, dicebant et jurejurando affirmabant, quod communiter, quando ad illum recurrebant, vel ab ipso ad consultationem aliquam vocabantur, audita Archiepiscopi sententia, nihil sibi, quod dicerent, superesset. Quia legis periti omnes atque etiam in jure canonico versati, causarumque actores doctissimi, eruditissimi et exercitatissimi nihil noverant aut in medium proferre valebant in eo casu firmius ac solidius.

seu dat aliis consilia. — E — * *los letrados*

279 Tempore Pauli Pontificis tertii, dum convocatum fuit sanctum concilium Tridentinum, Castellani aliquot episcopi per hanc civitatem iter instituerunt, et hos omnes ipse magna caritate ac voluptate hospitio excepit: rogabat autem ipsos enixe, ut ingenti solicitudine adverterent, quid conduceret in commune bonum Ecclesiæ; inculcans ipsis, quod, quamvis convocatio sancti illius concilii facta esset potissimum ad exstirpandos excidendosque errores et hæreses, in Germania exortas, nihilominus tamen necessarium esset prospicere emendationi et morum restaurationi, qua tantopere indigebant omnes [hominum] status. Dolebat multum, non posse se propter infirmitates, quibus affligebatur, istuc proficisci et interesse concilio. At litteras dedit ad omnes sibi notos episcopos, ut Valentiam venirent, communicaturus cum ipsis sua consilia, ac desideria, et quid ipse esset præstiturus ac tentaturus, si adire et coram assistere valeret. Tradidit omnibus scriptam seriem capitum et quæstionum præcipuarum, quæ pertractanda sibi videbantur, atque hortatus eos est vehementer, ut firmam in Domino ejusque divina bonitate ac providentia fiduciam reponerent. Quia certo noverat, fore ut a sancto isto concilio multum boni et utilitatis profflueret in omnes Ecclesiæ status, ecclesiasticum præsertim ac religiosum.

episcopus etiam ad concilium — F

280 Plures eorum (quia post inchoatum [concilium] et celebratas aliquot sessiones procedere ulterius tunc non licebat, ob grassantem in istis par-

Tridentinum abeuntibus (ubi omnis

A partibus, Deo permittente, pestilentiam) ha predierunt, ingentesque ei gratias retulerunt de traditis sibi monitis, asserentes præscriptam illam capitum seriem a patribus Tridentinis valde fuisse comprobatam, ac concilio in omnibus, quæ hactenus pro reformatione fuerant constituta, ducem exstitisse ac stellam polarem *, imo omnia vel saltem pleraque, illis comprehensa, decreto sancita fuisse, duobus exceptis capitibus. Eapropter infinitas Deo gratias egit sanctus Antistes. Quod autem non decrevissent omnia, pro humilitate sua ac modestia dixit: Quamquam super istis binis capitibus alia fuerit dominorum istorum sententia; nos tamen in omnibus recte consulere desideravimus: alia occasione fieri poterit, ut attentius considerantes, etiam ista approbent.

* el norte

281 Duo autem, quæ rogaverat, nec recepta fuerant ab omnibus (uti ipse post declaravit familiaribus suis) hæc erant. Primum, ne episcopi ab una ecclesia transirent ad aliam, nisi in tam grandi atque maxime urgente necessitate, qua alio modo consuli ipsi recte non posset. Quia sic, in ea, quam habent, permanendum sibi esse, attendentes, omnem suum amorem ac solicitudinem ipsi applicarent. B Secundum, ut regimen parœciarum ac beneficia, quibus annexa est cura animarum, conferrentur eorumdem locorum indigenis, cum et idonei et numero sufficientes reperirentur. Quia ea ratione ac spe ista in locis ac vicis singulis filii a parentibus litterarum studio applicarentur, quamvis autem non omnes evasuri essent capaces ad curam animarum, multi saltem hac via in locis omnibus essent clerici, idonei ad ecclesiarum obsequia aliaque chori atque altaris ministeria.

præter duo, hic exposita, fuerunt comprobata.)

282 Donum istud consilii, quo Dominus propter orationis frequentiam Servum suum impertivit, cuilibet cum ipso agenti probe erat perspectum. Sane dum ex ejus scrinio, sicut ipsemet jussit, antequam moreretur, extractæ sunt litteræ omnes eidem inclusæ (sicut retuli libro primo) multæ eas inter repertæ sunt a Carolo V cæsare [ad illum destinatæ,] in quibus gravia admodum negotia cum ipso communicabat ac breve omnino cum eodem cursore responsum expetebat, significabatque sua majestas, nihil ea in re se decreturam, donec illius intellexisset judicium et consilium. Quando autem obiit, non adeo mortem C ejus persenserunt ac deplorarunt episcopus Segrian, visitatores, magister P. F. Petrus de Salamanca, P. F. Jacobus Montiel confessarius, magister Thomas Real ac familiares reliqui (sicut mihi referebant dicti P. Montiel et magister Porta,) quia ipsi illius solatio destituebantur, pauperes vero ingens damnum patiebantur, quam quia perspiciebant, ecclesiam hanc et regionem universam privari fonte (ita enim appellabant) consiliorum et remediorum in casibus omnibus ac necessitatibus tam temporalibus quam spiritualibus, quæ cum ipso communicabantur

et Carolo V cæsari,

283 Et licet oratio ipsius esset assidua atque ad horas singulas, nam semper tum quando cum accedentibus agebat et negotia pertractabat, tum quando per aliquod tempus studiis vacare poterat, animam Deo præsentem habebat, in eumque cor et cogitationem suam [dirigebat] commendans illi actiones suas omnes, et animas ac necessitatem suarum ovium; de nocte præsertim, antequam cubitum concederet, habebat horas, et mane alias, absque ulla umquam prætermissione, huic sancto exercitio destinatas. Si res autem die postero pertractanda vel exsequenda magni erat momenti, noctem illam totam, nihil somno concedens, meditationi tribuebat, magna devotione et lacrymis, comitante non raro sanguine ex humeris [elicito] Domino illam commendans, maxime cum vel dicendum esset pro concione, vel aliquis ob improbam vitam corripiendus. Hinc cum præcipuum ejus studium et præparatio, qua sese accingebat ad conciones vel reprehensiones aliquibus faciendas, fieret in oratorio ante sacram Crucifixi imaginem, quæ modo exstat in altari juxta ejus sepulcrum, et coram qua, sicut videbimus, a divina manu extraordinarias aliquot gratias ac favores impetravit, concionaturus inde egrediebatur tanto fervore spiritus, tanta vehementia et efficacia verborum, ut, tamquam flammæ igneæ, ac sagittæ e Spiritus sancti officina profectæ, incenderent et transfoderent audientium corda, utque hi ab ejus sermonibus abirent attoniti, perspicientes ardentem in ipsius anima zelum divini honoris et salutis animarum, dicentesque alta voce non hominis doctrinam et verba hæc esse, sed cælestis sub humana forma seraphini. Eadem efficacia pulsabat cor ejus, quem seorsum corripiebat, et, quantumcumque durum id esset ac obstinatum, emolliebat ac permovebat, ut videbimus cap. XIII et XIV hujus secundi libri, ubi agemus de caritate, qua corripiebat, et lucrifaciebat plures animas deperditas. E

seu concionatur vel delicta corripit.

A. M. Salonio.

ANNOTATA.

a *Coccinus pag. 588:* Don Federicus de Borgia, archidiaconus major et canonicus ecclesiæ Valentinæ... in processu Valentino... deponit de publica voce et fama, illum, quotiescumque aliquem Deo commendandum susciperet, tota nocte in oratione persistere solitum; et Fr. Joannes de Astudillo, Ordinis sancti Benedicti... in processu Castellæ... deponit, audivisse adeo ferventem fuisse in oratione, ut nullum grave negotium proprium aut alienum ageret, quod non diriget * mediate oratione et communicatione cum Deo petita.

* dirigeret

b Mariana de Sottomajor, *ita Coccinus pag. 584,...* ætatis LXXX annorum... deponit per hæc verba: Quod prædicto sancto domino Archiepiscopo mos erat in noctibus vacare recollectioni, et orationi multis horis, in processu Valentino... et ista testis deponit de vera scientia, cum commorata fuerit in palatio archiepiscopali usque ad obitum: idem deponit Mariana Cabanillas... F ætatis LXX annorum... in eodem processu Valentino... dicit enim, quod qualibet nocte includebat se oratorio hora sexta, in eoque permanebat usque ad decimam, et quod ipsa testis multoties illum vidit, cum per januæ rimas prospiceret, genuflexum ante imaginem Crucifixi.

CAPUT VII.

Orans, occulta a Deo edocetur.

Erat etiam *a* Servi Dei oratio tam grata et accepta oculis divinæ Majestatis, ut non tantum ipsi concederet, quod expetebat, sed et aperiret atque edoceret nonnumquam necessitates temporales aut spirituales, quibus idem Dominus cupiebat ipsum subvenire; sicut patuit in casibus, hic a me referendis, et sicut in his, ita et in multis aliis similibus, de quibus constat in processibus. In conventu beatæ Mariæ de Jesu Ordinis sancti patris Francisci prope hanc civitatem, die

Oranti Deus a

A. M. SALONIO. die quodam ad horam, cibo sumendo de more constitutam, religiosus, cui ea cura imposita erat, ære campano signum dedit. Guardianus et monachi advenerunt, ut, quemadmodum fert consuetudo, simul sese sisterent in loco, quem vocant De profundis; egressus refectorii curator quæsivit, quem in finem datum esset signum, et ipsi convenissent; quippe panem deficere, et eum, quem attulerant eleemosynarum collectores, non sufficere monachis decem. Obirent itaque ad mendicandum villas istas et loca aliquot. Interim ad januam tintinnabulo festinanter dari signum perceperunt: accurrit janitor visurus, quis vocaret, comperitque esse mulionem domesticum patris D. Thomæ cum duplici panis sarcina, quam hic in eleemosynam destinabat, ut comederent monachi.

occulta aperit:

285 Sub vesperam cum adiisset ipsum Guardianus acturus gratias de insigni caritate ac eleemosyna illis facta in tanta egestate, rogavit, qua via hanc inaudivisset sua Dominatio, quoniam nemini e suo monasterio nota ea fuerat, præterquam uni triclinii curatori paulo ante horam prandii, cum rediissent eleemosynarum collectores. Respondit: A primo mane prænuntiavit mihi cor B meum fore, ut hodie ea domi vestræ esset penuria, ac me valde solicitum habuit, meque obligatum existimavi ad subveniendum: nec plura scire desideres. Procul dubio rem illam ipsi aperuit Dominus in oratione matutina, et hinc panis mittendi curam habuit. Cum enim nemini usque ad horam prandii vel paulo ante comperta fuerit ista penuria, nequivit de ea commoneri a quopiam, vel mane eam novisse via humana, sed ex solo instinctu divino in oratione matutina.

Homicida, ex confessione

286 Contigit in loco haud procul ab hac civitate, ut homo alterum occideret adeo latenter et caute, ut nemini notum fuerit aut compertum, quis, quave hora aut modo interemisset. Erant defuncto fratres bini, quorum alter eumdem locum inhabitabat agricola ac notus homicidæ; alter sacerdos, gaudens beneficio ecclesiastico, et sacræ Pœnitentiæ administer in quadam ecclesia Valentiæ, quem ille non noverat, et ignorabat esse demortui fratrem. Cum advenisset Quadragesimale jejunium, Valentiam accessit homicida ille, sacra Confessione delicta expiaturus, et plane accidit, ut ad eam ecclesiam se conferret, ubi sacerdos il- C le demortui frater, publice in sacello confitentibus aures præbebat; ignoto delicta aperuit, atque inter alia occisum a se esse hominem in vico suo. Percunctatus eum est sacerdos, cujus loci esset incola; quem cum ille assignasset, agnovit hic, fratrem suum ab eo occisum esse. Percunctatus eum est denuo de nomine, quo et ipse et defunctus appellabantur, de modo et hora, quibus interemerat, deque omnibus rei factæ adjunctis. Miser, quamvis non sine ingenti perturbatione obstupescens, cur tot sibi fierent interrogationes, rem omnem declaravit; complevit, quo modo potuit, confessionem et abiit.

sacramentali

287 Post dies non multos fratrem suum laicum arcessivit sacerdos, dixitque: Talis occidit fratrem nostrum; neque est, quod dubites: via quippe certissima id assecutus sum; occidit autem tali hora; [dein explicabat] adjuncta omnia, sibi ab altero declarata in confessione. Sine, (inquit,) prætereat mensis unus et alter, ac tum comprehendi jube et interrogari de adjunctis rei omnibus, iis enim vel assentietur, vel ita perturbabitur, ut visurus sit judex, [crimen] ab illo admissum esse, habiturusque sufficientia indicia et argumenta ad ipsum equuleo applicandum. Etenim a me, cui ignoto peccata confessus est, de iisdem interroga- D tus, usque adeo perturbabatur, ut responsum reddere non valeret, et ad verba singula secum ipse pugnaret. Hinc cogita, quid facturus sit coram judice.

accusatus et damn. fur. sacra confessione

288 Ita rem exsecutus est frater: illo autem capto, accusationis libello ad habendam ex juris forma quæstionem, singula illa rei factæ adjuncta inseruit. Infelix homo, dum eum interrogavit, ac de singulis separatim percunctatus est judex (advertens patefacta esse per sacerdotem, quæ in sacra confessione declaraverat, atque hinc tot sibi fieri interrogationes, quia hæc nemo præter ipsum noverat vel humano modo novisse poterat,) tanto mœrore correptus fuit, ut animo vehementissime perturbaretur, responsum reddere nequiret, et a se ipse dissentiret ad vocem quamlibet. Adeo ut judicibus absque dubio reus esse visus sit, atque ea perturbatio ac dictorum discrepantia sufficientia esse indicia et argumenta, ad eum quæstioni per tormenta legitime subjiciendum, sicut factum est. Primo tentamine fassus est aperte homicidium, quomodo fuerat decretum, et qua cautela [executioni mandatum;] atque juxta propriam ejus confessionem tulerunt mortis sententiam. De- E nuntiata illi sententia, et adducto confessario, qui eum consolaretur, confitentem sua peccata audiret, et ad mortem disponeret, dixit: Quid ego confessionem instituam? A nomine ejus ipso abstinete: quippe ob confessionem mihi vita aufertur non ob delictum. Nec erat, qui aliter persuadere, vel ab hoc dicto dimovere posset. Considera, inquiebant, Sacramentum pœnitentiæ fuisse a Christo institutum in remedium et remissionem peccatorum nostrorum et animæ vitam. Et ego non credam, (reponebat,) a Christo pro animæ vita et tamquam Ecclesiæ Sacramentum institutam fuisse rem, quæ me ad patibulum deducit.

animam expiare renuit: hoc divinitus edoctus Sanctus.

289 Ita constituto misero isto homine, vicarium suum generalem advocavit pater D. Thomas, et dixit: Intellexi, hominem miserum esse in carcere ad mortem condemnatum, et toto tempore matutino insusurratur mihi in aurem, non velle illum per sacramentalem confessionem animam noxis expiare, quod se ob confessionem ad patibulum deduci asserat. Non dubito, quin infelix ea in anxietate versetur ex eo, quod aliquis confessarius crimen ejus, in Sacramento intelle- F ctum, prodiderit: (rem hanc, quamvis reipsa ita se haberi dein compertum sit, a nemine didicerat præterquam a solo Deo in oratione.) Istuc te conferas dicasque judicibus, me rem hanc esse edoctum, et [munere] obstrictum curare, ne anima ista, cujus equidem rationem reddere teneor, eat perditum: dignentur eum mittere huc ad me; nam fidem meam obstringo, fore ut, si morte dignus sit, restituam, nec judicii exsecutionem impediam. Eo se contulit vicarius generalis: judices vero tum pro reverentia ac veneratione, qua in sanctum Antistitem ferebantur, tum quod scirent, quam verax et fidelis esset in adimplendis promissis, mandarunt ministris suis, ut hominem ad dominum Archiepiscopum deducerent.

miserum ad se adductum interrogat

290 Adductum vocavit seorsum in oratorium, et ante sacram Christi crucifixi imaginem obtestatus est, ut indicaret, quam ob causam nollet per sacram Confessionem delictis expurgare animum, assereretque, se ob confessionem pertrahi ad patibulum. Ediceret sincere promittenti fore, ut experiretur, confessionem peccatorum, sacerdoti Dei ministro factam, non afferre mortem sed vitam. Animum erexit infelix homo, narravitque Antisti-

ti

A. M. Salonio.

A ti suo totam, hic a me relatam, rei seriem. Quod nempe de homicidio per ipsum patrato, de tempore ac modo vel de minimo ex ejus adjunctis nemo fuisset conscius, præter solum Deum, qui cuncta intuetur, et sacerdotem illum, cui tempore Quadragesimæ peccata aperuerat, quemque dum aperuit, non noverat, sciebatve esse defuncti fratrem, donec id didicit ex schedula, quam idem sibi dedit [exhibendam] loci sui parocho. Fieri non potuisse, ut humana via proderetur, nisi sacerdos iste indicasset fratri suo et hic judicibus; hinc natum sibi esse omne infortunium, comprehensionem, equulei tormentum, supplicium : hinc abhorrere sese a Confessione, hinc mente defici, audito ejus nomine. Esto tranquillus, inquit sanctus Præsul, si enim alia via in delicti tui notitiam non devenerint judices, confessio tibi vitam non tollet.

confessarium accersit; rogat judices, ut sibi

291 Mox vocari jussit sacerdotem, confessionis proditorem, ac includi cubiculo, ubi cum illo loqui nemo poterat; dein etiam judicem cum suo assessore, et accepta prævie licentia a misero homine, ut de ejus delicto tractaretur absque eo, quod peracta ei essent detrimento, dixit : Domini, casus hic est e gravissimis, qui obtingere queant B judici, et in quo magna circumspectione procedendum nobis est. Hominem hic teneo bene custoditum; apponite satellites vestros, qui eum oculis observent, [addantur] et vincula et compedes, ut lubitum vobis est, sed oportet eum hic manere, donec probe comprobatum sit, quod mihi indicavit; quoniam plurimum interest Sacramenti pœnitentiæ, et quidem hoc tempore, quo illud tantopere exagitant hæreses. Estote prorsus securi, quod, si meruerit affici supplicio, nullum interpositurus sim impedimentum, sed restituturus ipsum fideliter. Sed primum experiri debeo, (Deus autem lumen præbebit) quo pacto et per quem accusatorem ad juridicam dominationum vestrarum ac fisci procuratoris notitiam pervenerit, ab homine hoc patratum fuisse homicidium. Nam si ea notitia humanis modis et commonitionibus obtenta sit : legitima fuit vestra agendi ratio, et [jure] pœna in ipsum animadvertetis. At vero si ex Sacramento pœnitentiæ et ex eo solo nata sit delicti hujus notitia, qui prodidit, grande sacrilegium admisit contra secretum ac sigillum Confessionis, et acerba pœna dignus est, at quidquid ex tali C principio profectum est, nullius ponderis est nec ad judicium humanum deferri ac produci potest, non secus ac si nullo modo homini ulli esset cognitum. Res clara hæc est, et omnium theologorum doctrina, consulite quoscumque volueritis.

causæ examinandæ tempus concedant et accusatorem comprehendi

292 Homo itaque iste sub mea potestate manere debet, donec res ista comperta mihi fuerit; vos autem domini mei, tamquam judices Christiani, quibus incumbit favere reverentiæ ac sigillo, quod exigit Sacramentum confessionis, uti præcipit Ecclesia sancta et instituit Dominus noster Jesus Christus, mihi hoc in negotio vestrum auxilium debetis, et equidem [daturos] confido. Quem in finem opus est, et id quoque vos rogo, ut mox, antequam quis moneat vel noverit, quid hic pertractemus, comprehendendum ac mihi sistendum [curetis] demortui fratrem, qui accusationem instituit : id quippe valde necessarium est ad casus hujus investigationem. Attendentes judices, quam esset justum, quod dixerat Archiepiscopus, recesserunt, ac statim fratrem istum, qui accusationem instituerat, comprehendi jusserunt, atque ipsi tradiderunt. Interim dum frater iste judicum jussu comprehendebatur, et trahebatur e vico suo atque ad sanctum Antistitem adducebatur, degebat hic pro majori temporis parte solus in oratorio ante Christi crucifixi imaginem solo prostratus, magna devotione ac multis lacrymis orans, ejus cælesti favore ac gratia sibi subveniri, ad assequendam veritatem facti istius, adeo pertinentis ad reverentiam et secretum Sacramenti tam necessarii ad salutem animarum, a benigna ejus manu instituti in remissionem omnium delictorum, et per quod tam abundanter peccatoribus impertit insignem suam misericordiam, virtutem ac merita sua passi in Cruce, et Sanguinis tanta caritate et amore in ea profusi. [Orabat similiter,] ut sacerdoti ejusque fratri concederet lumen, quo culpam agnoscerent, verum, pro eo ac debebant, faterentur, atque [ita] remedium afferretur casui tam inusitato ac pernicioso piæ æstimationi, in qua est apud omnes Catholicos Sacramentum pœnitentiæ.

curent, accusator verum fatetur,

293 Exauditus fuit a Deo; nam fratrem laicum, qui accusationem intentaverat, ad se deductum ac potestati suæ permissum, oratorio suo inclusum detinuit, priusquam cum aliquo sermonem conferret, sciretve in custodiam datum esse fratrem sacerdotem, et ante sacram illam imaginem oravit illum atque obtestatus est, ut vere E ediceret, quis sibi indicasset, vel qua via didicisset, ab illo [homine] occisum fuisse fratrem suum. Rei totius jam se conscium esse [addidit,] fidemque dedit, fore ut ipsum ab omni damno immunem præstaret, si modo verum ediceret : sin minus certum esse [jussit] fore, ut [aliunde] innocesceret, atque ipse puniretur severe. Exposuit ipsi, quantum dicendo obsequium esset Deo præstiturus, quantam occultando illaturus offensam, propter quam et in hac et in futura vita a Deo esset plectendus. Hæc autem [proferebat] tanto spiritu, ac verbis tam fervidis, ut homo ille tremens se ad ejus pedes projiceret, ac totam rei seriem candide confiteretur *b*. Hanc hominis confessionem scripto accipere, eumque palatii sui cubiculo inclusum esse voluit, ut, cum opus esset, vocaret iterum : sic factum est; atque idipsum die postero [idem primus accusator] ratum habuit, in custodia permanens usque ad finem totius eventus.

uti et confessarius

294 Accepta confessione fratris laici, aliquot dierum moram interjecit, priusquam allocutus est sacerdotem : toto illo intervallo, quod eidem dicturus erat, vehementi nisu Deo commendans, F et orans multis cum lacrymis, nec non aliquot corporis per flagella afflictationibus, ut et illi lumen concederet, quo vocatus verum fateretur. Exauditus hic quoque a Domino est. Itaque arcessivit illum et oratorio secum inclusit et ante eamdem imaginem obtestatus est per Dominum in ea sancta effigie expressum, perque ejus Sanguinem, ut vere ediceret, quomodo novisset, interfectum esse fratrem suum ab isto [homine] et iis cum [rei gestæ] adjunctis, quæ ad hunc apud judices accusandum suggesserat fratri. Si vellet sibi condonari a Domino et ejus impetrare misericordiam, verum diceret, culpam agnosceret, et confiteretur. Sin' minus; sciret, rem [aliunde] comprobatum iri, quandoquidem frater ipsius, quem ad se vocaverat, cui idem significaverat, suaseratque, ut sese accusaret, jam fuerat confessus. Hinc nisi verum diceret, a Deo in hac et altera vita puniendum ipsum [aiebat.] et [hic] ad exemplum aliorum publico ac severo supplicio afficiendum.

ingenti sceleris sui horrore correptus;

295 Proferebat id tanto ardore ac sensu animi ob offensam Deo, Ecclesiæ et reverentiæ Sacramenti pœnitentiæ illatam, ut sacerdos (sicut ipse postmodum retulit) contremiscere inciperet

et

A. M. SALONIO.

et instar mortui sine spiritu et colore ad pedes ejus prolaberetur. Erexit illum suis manibus [Archiepiscopus,] ille vero in genua procumbens et pectus percutiens, multumque illacrymans clamare cœpit : Domine misericordia, misericordia : vera locutus est frater meus, reverendissime Domine; ego vocavi ipsum, edocui, et persuadendo induxi ad omnia, quæ retulit tuæ Dominationi. Ego sacerdos improbus et homo perversus, absque metu Dei et reverentia Sacramenti prodidi, quod fratris interemptor mihi erat confessus. Ex ira et dolore de fratris interitu tantum nefas et sacrilegium admisi. Hic adsum paratus ad pœnam omnem, quam mihi vestra Dominatio infligere voluerit : sed misericordia, Domine, misericordia! Tum denuo in animi deliquium recidit et tamquam sensibus destitutus ad pedes benedicti Præsulis. Tremenda res erat *, reum intueri humi pallidum, sensu quasi defectum, toto vultu lacrymis perfusum, et judicem ad pedes Crucifixi genuflexum, abundantes [lacrymas] effundentem, atque gratias eidem [Domino] agentem de misericordia, quam sacerdoti illi exhibuerat, B concedens illi, ut et culpam agnosceret et tam aperte fateretur.

* fue un juyzio final

Sanctus post ferventes ad Deum preces

296 Qui foris existebant, animo utcumque commoti sunt propter suspiria et singultus, qui in oratorio percipiebantur, intrarunt exploraturi, quid rei esset, et in spectaculum inciderunt, quod affecit omnes commiseratione et dolore. Tunc inde se recepit pater D. Thomas oculos suos detergens et sacerdotem a solo attolli jussit, referri in cubiculum, in quo clausus tenebatur, cibo refici ac recte curari; quia valde debilitatus erat. Sumpsit et ipse cibum benedictus Pater, sed valde exiguum : etenim tristis erat admodum propter offensam per sacrilegium sacerdotis istius Deo factam contra reverentiam sacramenti pœnitentiæ, et quod in conscientia ad exemplum aliorum sese obligatum cerneret ad ipsum severe puniendum. Surgens a mensa in oratorium, locum refugii sui et consolationis omnis, se recepit, ubi toto tempore vespertino substitit ante sanctam illam Christi crucifixi effigiem, supplicans, ut sui dolentis miseresceret, et lumen concederet tum sacerdoti ad perseverandum in agnitione culpæ ac præstandam veram pœnitentiam, tum judicibus, dum vocarentur, ad comprehendendum, quam, C quod dicturus illis erat, justum esset ac necessarium ad reverentiam debitam Sacramento confessionis : atque in eo transegit totum tempus vespertinum et nocturni partem magnam.

coram judicibus homicidæ

277 Sequenti die Missam celebravit idem postulans a Domino : ea finita, vocari jussit judicem cum assessore, atque eodem in oratorio [sic] eos affatus est : Ante istam imaginem, quæ verum ac supremum universorum hominum Judicem repræsentat, edoctus sum, domini mei, quidquid peractum est in causa [hominis] per vos ad mortem condemnati : atque ita se res habet, sicut ego verebar. Demortui frater, qui illum accusavit, non noverat modo aliquo humano, quod ille interfecisset, sed eo tantum, quem suggessit frater sacerdos prodendo sacram condemnati confessionem. Constat hoc tam ex eo, quod in hac schedula mihi confessus est frater iste, quam ex eo, quod similiter fassus mihi est idem sacerdos. Adeo ut accusatio, comprehensio et reliquæ omnes actiones judiciales et criminales institutæ adversus hominem istum, nullo nitantur principio aut fundamento alio, nisi eo, quod ipsemet in Sacramento pœnitentiæ declaravit sacerdoti, demortui germano fratri, et ex hac confessione omnis, quæ D habetur, illius delicti notitia originem duxit.

causam agit et liberum dimittendum

298 Ea notitia (quemadmodum jam dixi) nec adhiberi nec ullius efficaciæ esse potes in ullo judicio vel tribunali humano, non secus ac si numquam fuisset obtenta. Interrogate, quotquot volueritis, theologos, nullus contrarium dixerit vel dicere potest. Atque ita omnes actus judiciales seu pro ipso seu contra ipsum instituti, ac lata mortis sententia, irrita et nullius roboris sunt; delenda et eradenda sunt, ne ulla eorum maneat memoria, quoniam profecta sunt ex notitia et proditione Sacramenti pœnitentiæ : ac proin miser iste homo, tam iniquo modo accusatus, integræ libertati restituendus est. Ego monebo ipsum, nam id congruit ejus tranquillitati, suadens, ne remaneat hoc in loco, nec illuc redeat, atque, si quam domum resve alias possidet, divendat universas et procul hinc vitam transacturus abeat; ut demortui fratri et consanguineis, qui eum quotidie præ oculis haberent, eripiat occasionem aliquando cogitandi de vindicta. Certum est, ita facturum ipsum. De sacerdote ego, quod congruum fuerit, statuam; id quippe mei muneris erit. E

evincit; eo dimisso,

299 Judex, et ejus assessor tum propter venerationem, qua ferebantur in patrem D. Thomam, ingentemque de ejus scientia ac doctrina opinionem, tum quod et ipsi intra dies istos consuluissent super eodem casu aliquot e præcipuis theologis, de ipsius asserto minime dubitarunt, sed id comprobarunt valde. Itaque solverunt hominem vinculis et custodia, qua tenebatur in palatio Archiepiscopi, integræ libertati restituerunt, consolati sunt, atque omnia actionis eidem intentæ instrumenta combusserunt, nulla ejusdem eventus relicta memoria. Vir autem, prout persuasit ipsi et commendavit Archiepiscopus, abiit vitam transacturus alio in loco, procul ab eo, quem incolebat ante, vendidit omnia, quæ ibi possidebat, et fratri ac consanguineis defuncti omnem sui istic videndi occasionem præripuit.

Sanctus confessarium plectit.

300 Sacerdotem, quoniam delictum ipsius erat tam grave ac perniciosi exempli, juxta pœnas in jure præscriptas, privavit beneficio, auditione sacræ Confessionis et celebratione Missæ illi interdixit per vitam integram, et ad perpetuum carcerem in arce de Chullilla condemnavit. Priusquam illuc deduceretur, sermonem ad ipsum habuit, adhortans, ut culpam suam consideraret, F magna cum patientia pœnam susciperet, nec severam esse arbitraretur, meritus ob tantum sacrilegium orbari sacerdotii dignitate et insignibus, ac damnari ad triremes perpetuas. Probavit magna cum humilitate sententiam sacerdos, et tanta patientia pœnam illam toleravit, ut post triennium ipsi concedi jusserit [Sanctus,] licentiam frequentandi ecclesiam istius loci, assistendique divinis Officiis, non tamen excipiendi confessiones, aut Missam celebrandi; atque ita ibidem vitæ cursum absolvit, præbens omnibus bonum animi ad cælestia conversi, probitatis et pietatis exemplum. Atque ex relatione casus tanti momenti cernitur, quid Dei Servus impetraret a divina Majestate orans, ut lumen sibi concederet, sese dirigeret, atque edoceret, quid faciendum in rebus arduis ac difficilibus.

Orans intelligit clericum sibi laqueum injecisse.

301 Patuit similiter, quam oratio ejus grata esset Domino Deo, in alio valde notabili casu clerici alterius, quem in custodia detinebat, quia multis vicibus reprehensus de improbis moribus ac pravis exemplis, quæ dabat notis omnibus, nolebat redire ad frugem. Eo itaque in custodia deten-

A detento, cum mane quodam Dei Servus staret pro more suo ante illam crucifixi Domini sacram imaginem, cœpit hæc sudare sanguine; unde perculsus ac magno dolore correptus fuit, metuens et suspicans, ne eadem nocte grande crimen adversus Deum esset commissum, sed et hunc orans magna animi affectione, ut pro immensa sua bonitate et clementia ei modum poneret ac remedium afferret. Eodem tempore, quo hoc a Domino petebat, ascendit carceris custos, omnino perturbatus, dicens, sacerdotem illum, quia timebat, ne [arci] de Chullilla includeretur, vel severe puniretur, a triduo comedere noluisse et eo mane in laqueum se dedisse. Eodem temporis momento bonus Præsul summa celeritate descendit ad carcerem, invenitque, disrupta enim fuerat restis, solo extensum, stupefactum, sensibus orbatum, et mortuo similem. Tolli eum, ac in cubiculi lecto collocari, et, quoniam per triduum cibo abstinuisse dicebatur, remedium cordi subsidiarium * ac cibum illi præberi jussit.

* un cordial

cumque accurrens liberat

302 Ipse [interim] in angulo orationi se dedit, ut Dominus ejus miseresceret; nam omni sensu destitutus ille videbatur. Absoluta oratione, B reddit ad illum sensibus restitui inchoantem et dixit: Fili, nescis, quo pretio constiteris Jesu Christo, qui suo te Sanguine redemit? Comede, et age ipsi gratias, quod non omnino exstinctus sis. Tum ipsi bene precatus est: unde ille plane ad mentem rediit, ad pedes se projecit, veniam petens ac dicens: Pater bone, parce mihi et adjuva me coram Deo, ut fecisti. Nam preces tuæ magnis, in quibus versabar, tenebris me eripuerunt, et modo memet comperio in loco luminoso. Id silentio supprimi jussit sanctus Antistes, et curari vehementes vertigines, quæ illi adnæserant ex agone et sanguinis perturbatione, quam passus est, dum se suspendit.

ANNOTATA.

a *Totum hoc caput 7 pertinet ad Salonii sextum, quod ob prolixitatem in bina divisi.*

b *His subdit auctor hominis confessionem, qua repetit rei gestæ modum, ante enarratum, quamque ut supervacaneam rescidi.*

C

CAPUT VIII.

Humilitas sancti Præsulis et comitas erga omnes præsertim pauperes.

Humilitas a

Cum egerimus *a* præcedente capite de benedicti patris D. Thomæ frequenti oratione, et de favoribus ac donis, quæ per illam ei a Domino Deo concessa sunt, congruum erit hic agi de profundissima ejus humilitate: in qua licet benedictus Pater, uti libro primo vidimus, adeo perfectus fuerit tam ante ingressum in religiosum Ordinem, quam dein in eo vivens; tamen multo magis [excelluit] postea, dum fuit Archiepiscopus. Magni faciebat dignitatem, in qua a Deo constitutus erat, ut consideraret semper, ad quid obligaretur: sed sui ipsius etiam non concipiebat opinionem majorem quam pauperis religiosi, qui ea dignus non esset. Ex candore ac suavitate, qua agebat cum omnibus, perspectum fuit, quam animo impressum servaret dictum illud et consilium Sapientis: « Quanto magnus es, humilia te in omnibus *b*. »

A. M. SALONIO. *b*

et comis erga omnes

304 Eadem suavitate et comitate, qua suscipiebat nobilem, locupletem et potentem, admittebat et pauperem et male vestitum. Cum quolibet versabatur juxta illius conditionem, coque utebatur loquendi modo, quem prudentia præscribit, atque exigit ratio; servans tamen apud omnes eam æqualitatem, quam in excipiendo, audiendo et agendo cum illis poscit Christiana charitas. Non habebat (sicut referunt, quotquot familiares ipsi fuerunt vel famulati sunt) janitores, qui [homines] negotiorum causa ad ipsum venientes morabantur. Uno dumtaxat utebatur [janitore] non quia id conditioni congruebat, sed ut moneretur quam mox, dum quisquam adveniebat, et ipse erat in solitudine vel vacabat studiis. Ad ejus cubicula nec vestibula erant, nec aulæ plures transeundæ, ut ad ipsum fieret accessus. Sed communiter aulam amplam, in qua erat sacellum palatii archiepiscopalis, quæque erat magis obvia et frequentata, obambulabat, apertis omnium graduum in eam incidentium januis. Hæc ordinaria ejus erat commoratio ad horas rebus agendis [præstitutas] ut cuilibet facilis pateret aditus, utque paratus inveniretur ab iis, qui ipso indigebant. E

cum pauperibus longos sermones confert,

305 Accedebant nonnumquam pauperes, vetuli, cæci et hujus generis homines aliquot ad exponendas molestias suas et calamitates; ipse vero inde non modo non afficiebatur molestia vel tædio, sed multa voluptate ac benignitate recipiebat illos. Atque ut intentiore animo eos audiret, excitaretque ad detegendas suas molestias majore libertate ac spe remedii, in humili sede, quam eum in finem habebat in ea aula, sese collocabat, ipsosque (quamvis id minime cuperent) jubebat ad latus suum occupare aliam; et si non apte collocati essent, tollebat et attrahebat ipse suis manibus; neque offendebatur, quantumcumque sordidus accederet mendicus, et tanto amore ac candore cum ipso agebat, ut aliquoties horam integram imo duas audiendo et consolando insumeret.

ac famuli instar subservit.

306 Cum ab aula ista, in qua degebat passim, dum orationi vel studiis non vacabat, per porticum esset aditus ad cubiculum, quod incolebat visitator ipsius magister Porta, quo ministro multas etiam eleemosynas erogabat, accidit frequenter, (uti ipse narravit magister Porta,) ut pauperes F nonnulli illum quærentes in eadem aula inciderent in Archiepiscopum, et huic, quem non noverant ac solum in pauperi vestitu conspiciebant, dicerent: Pater, ubi est dominus visitator? Ipse vero respondebat: Manete fratres; ego enim vocabo ipsum; et absque mora adibat cubiculum visitatoris, appellabat illum et aiebat: En, adsunt, qui te volunt: statim et cum charitate, obsecro, rem ipsorum confice: pauperes quippe homines videntur, et nefas est temporis, ad res suas comparandas necessarii, ipsis afferre detrimentum. Accidit similiter quandoque vesperi, dum aliquem, quocum negotia pertractaverat, dimittebat, nec præsto aderat famulus, qui abeunti lucem præferret, ut ipse candelam assumpserit atque præiverit; donec accurreret famulus, qui manibus eriperet.

promptus semper ad eorum colloquium,

307 Die quodam canonici aliquot ipsi familiares aiebant, non esse satis commodam aulam istam, in qua commoraretur passim sua dominatio, quoniam tot portæ et tot gradus in ipsam incidebant, ac potius videbatur esse via aut forum, quam cubiculum. Subridens respondit: id, quod inconveniens vos arbitramini, Domini mei, optimum est,

A. M. Salonio. est, quod habet aula ista, quodque me invitat, ut in ea plerumque commorer. Is quippe Pastori est locus proprius, in quo oves ejus ipsum in promptu habeant, atque, ubi indigent, semper brevi ac facili labore reperiant. Non erat, quod ad hæc reponerent; sed contra tacti sunt valde exemplo insignis humilitatis et caritatis, quod ex verbis istis elucebat.

308 Contigit etiam aliquando, ut cum aliquo canonico aut quolibet alio viro honorato aulam istam obambulans, egenum conspiceret præstolantem, et quantumcumque pauper ac male vestitus videretur, insigni sua humilitate et candore adiret ac diceret: Paululum, amabo, exspecta frater, dominus iste et ego paucis absolverimus, et quid afferas, videbimus. Contigit item aliquoties, ut præ amore, quo afficiebatur erga pauperes, dum tempore prandii ex iis aliqui adveniebant tristes et anxii, a mensa surgeret (monens convivas, ut pergerent edere, nec exspectarent sese) et ore esca repleto accurreret, ut ipsis solatium afferret, ac bene faceret. Nec ad mensam revertebatur, donec ipsis solatium et auxilium attulisset. Etenim adventum talis pauperculi reputabat optimum, quod apponi poterat, ferculum. Res sane notatu digna est, quod numquam dixerit vel passus fuerit, ut famuli morarentur quempiam, donec a mensa exsurgeret: verum, dum videbatur persona [ad ipsum accedens] calamitate quadam afflicta, mensam et cibum deserebat; adeo quidem ut ex ipsius judicio [cibus] nec gustui esset placiturus, nec profuturus [sanitati,] nisi prius accurrisset in remedium necessitatis, et solatium afflicti [hominis] quamvis tali hora advenientis.

dimisso prandio.

B

309 Sub idem tempus advenit die quodam homo pauper cum filiolo, ut hunc sacro Confirmationis oleo inungeret, infirmitate oppressum dictitans. Mox, eo audito, cibum reliquit, perrexit ad sacellum, Sacramentum confirmationis illi impertivit *c* et dein reversus est ad mensam. Ea erat erga pauperes et calamitosos insignis hujus Dei Servi humilitas et caritas. Cum invisissent ipsum viri aliqui seu ecclesiastici seu seculares, quibuscum agebat familiariter, dimittens e cubiculo, dicebat abeuntibus: Videte pro amore Dei, num hic non exspectent foris mendici aut homines aliqui, qui non ausint intrare; monete, ut intrent, quia id licitum ipsis est. Vereor enim, ne famuli ipsos ingressu prohibeant, licet oppositum a me mandatum habeant; ne [scilicet] pauperem aut personam, mea opera indigentem, dimittant, sed ut intromittant, quando non occupor oratione vel studiis, et si his occupor, me extemplo moneant.

ad eorum obsequium accurrit;

c

C

310 Dum construebatur collegium, quod fundavit juxta [scholas] universitatis in hac civitate, sæpius illuc se conferebat inspecturus opus. Laudabile autem est coram Domino (etiamsi quidquid [egit] ejusmodi sit) quod referunt testes nonnulli de simplicitate, affabilitate ac benignitate, qua agebat non solum cum magistris et viris ætate provectis, sed et cum famulis ac pueris, operi inservientibus, tyronibus lapidariorum et lignariorum fabrorum aliorumque opificum, non secus acsi cum propriis filiis versaretur. Idem opus conspecturi introibant multi studiorum alumni, eo die præsertim, quo noverant, adesse istic Archiepiscopum; nec abire eos vel abigi jubebat; sed contra vocabat ad se, et paterna caritate ac benignitate interrogabat, unde locorum essent, quibus studiis et quibus magistris operam darent; exhortabatur ad virtutem ac timorem Dei; et nominatim ad obedientiam parentibus; si autem in externis domibus degebant, ad honestatem ac fidelitatem in iis servandam: ut magistris multam observantiam ac reverentiam exhiberent; ne tempus male contererent, aut negligerent prælectiones; ut magna cura caverent sibi a consortio juvenum improborum, et a nocturnis excursionibus; sed tum prælectiones repeterent.

familiariter agens cum famulis et pueris

D

311 Multa iis dabat documenta, quibus proficerent in virtute et litteris, et hæc quidem eo modo, ut affectione raperentur in leges ab illo præscriptas ad excellendum in studiis. Cum dimitteret, ejus illi manus ac vestem deosculabantur, ipse vero bene precabatur, et oris ac sermonis urbana comitate eos prosequebatur, [monens] ne dictorum suorum essent immemores. Promittebat fore ut iis, qui in studiis, virtute ac pietate futuri essent præstantes, in qualibet occasione, ubi opus esset, favorem suum perhiberet. Egenos invitabat, ut ad ædes suas accederent, fore, [addens] ut ipsis vestes, libros et res quaslibet necessarias subministraret; idque præstabat cumulate iis, quos, referentibus magistris aliisve personis fide dignis, audiebat probos esse studiorum alumnos.

ad virtutem documenta præscribit;

E

312 Virtuti humilitatis, si attente consideremus effectus, quos passim producit et operatur in personis vere humilibus, tria sunt admodum propria. Primum est, suos non dedignari vel erubescere sed agnoscere consanguineos, ut ut abjecta sit ac depressa eorum conditio, atque altior et honoratior ea, qua gaudet humilis. Alterum est, omne id evitare, quod auctoritatem, fastum aut excellentiam spirat. Tertium est, ut, qui humilis est, sit affabilis, mansuetus et valde patiens *d*. His omnibus veræ humilitatis conditionibus et effectibus multum eminuisse fertur sanctus Antistes. Primo enim, licet parentes ejus ac majores omnes essent nobiles, homines præcipui et inter populares suos divites, sicut cap. 1 libri præcedentis vidimus, nihilominus inter cognatos ejus et propinquos, (ut in multis familiis accidit,) erant aliqui agricolæ et pauperes; dignitas tamen archiepiscopalis vel reverentia, qua colebatur per universam Hispaniam, minime effecit, ut eos vel non agnosceret vel molesto animo exciperet; sicut cum cognatis suis agunt homines aliquot superbi et immemores cælestium gratiarum, cum sese in honore constitutos conspiciunt; contra vero ipse eorum conspectu lætabatur, Valentiam advenientes magno amore recipiebat, accipiebat hospitio, atque eadem simplicitate cum ipsis versabatur, qua versatus fuisset, si in prima conditione ipsis cohabitasset Villanovæ; consanguineos suos esse declarabat omnibus, idque honori et gloriæ sibi ducebat.

pauperes consanguineos

d

F

313 Aliquando magni momenti rem ad hoc regnum pertinentem in cubiculo suo pertractanti cum episcopis Dertusensi *e* ac Segobrigensi *f* adfuit avunculus ejus, linteo ad collum [alligato,] quo modo incedunt in vicis Castellani agricolæ; gavisus fuit ejus aspectu, statim salutavit dicens: Bene adveneris domine avuncule, sedem occupa: et, petita licentia ab episcopis, cœpit interrogare de adventu, patria, matre sua ac cognatis, tanta voluptate et oblectatione, ut omnibus admirationi esset. Post aliquod temporis intervallum vocavit œconomum, qui hospitem susciperet, ac bene tractaret, dicens avunculo: Eas modo, quietem sumas: etenim defessus es; ubi cum dominis istis rem, quam tractamus confecero, revisam te mox: et reversus ad episcopos, lætus admodum de adventu boni hominis dixit: Est avunculus noster, proximus a parte matris consanguineus.

etiam coram aliis honorat.

e f

314

A ei lætus suscipit.

314 Alia vice invisit ipsum patruelis suus, tum ut ejus aspectu frueretur, tum quod existimaret, impertiendum sibi grande donum. Excepit et hunc ingenti cum voluptate et animi candore, pleno ore dominum patruelem illum appellans et integro mense, quo domi suæ retinuit, laute habens. Sub finem mensis interrogavit, quo loco res ejus essent in patria. Molesto, respondit ille: quia interierat unus e binis bobus, quibuscum colebat agrum. Domine patruelis, inquit, bonus Antistes, quod necesse est ad comparandum bovem alterum ac demortui loco substituendum, ego præstabo: non quia mihi patruelis es; sed ut necessitati tuæ subveniam: at nihil ultra a me exspectes. Nam quod possideo, nec meum est, nec consanguineorum [usui erogandum] sed pauperum hujus loci, ubi ecclesiæ hujus fructus colliguntur. Similia sæpe ipsi contigerunt cum consanguineis: admittebat ipsos, multo cum amore excipiebat, agnoscebat profitebaturque tales esse, quamvis pauperes: sed cum hisce et cum omnibus (sicut capite sequenti videbimus) servabat ordinem, quem exigit caritas et justitia in distributione bonorum ac redituum ecclesiasticorum.

B Alienus ab omni fastu.

315 Quod spectat ad fugam rei omnis, spirantis fastum et magnificentiam, celebrare illam non cessant, quotquot noverunt illum aut cum ipso egerunt. Patuit abunde in simplicitate ac paupertate vestimentorum ejus et supellectilis domesticæ. Nam sicut vestes magnificæ et ornamenta vanitatis ac superbiæ signa sunt, qualia vocavit sancta Esther regina SIGNA SUPERBIÆ, ac vexilla tumoris et arrogantiæ, atque per hominum tumidorum arrogantiam et vanitatem introducta; ita etiam insigne humilitatis ac simplicitatis testimonium est, pauperibus vestibus uti et domi suæ solo necessario contentum esse absque ornamentis sumptuosis et exquisitis; quando id non fit ex avaritia, ex qua minime faciebat Antistes adeo munificus ac liberalis, qui (sicut videbimus) quidquid haberet, erogabat pauperibus.

concionaturus nullum in pulpito

316 Ostendit id plenius, quando concionabatur; nam ejus temporibus necdum Romanus Pontifex jubebat, uti nunc jubet, episcopos concionari indutos pontificali habitu, posito ante throno, ac stipatos ministris et assistentibus suis, ut populus, qui non movetur nisi per exterius visa, pluris faciat ac majori reverentia, ut æquum est, excipiat doctrinam antistitis sui et vocem proprii

C

pastoris. Pater D. Thomas pro vehementia humilitatis, in cor suum dominantis, numquam cupiebat vel umbellam in pulpito, vel thronum in ecclesiis, in quibus verba faciebat. Ad primum sermonem, quem habuit in templo principe hujus civitatis, affixerunt pulpito umbellam ex panno floribus interstincto *, et pannum alterum pretiosum [eidem imposuerunt,] ipso ignaro, nec conscio usque ad ipsum temporis momentum, quo erat ascendendum; quando nec deponendis spatium nec locus erat: ubi conspexit, multum doloris persensit; sed vel tolerandum id fuit, vel, quod ipsi videbatur magis fore inconveniens, omittenda concio.

* de brocado

ornatum patiebatur.

317 Itaque cum alio die Dominico esset dicturus ad populum, præcedente Sabbato arcessivit magistrum Clara, id temporis æditum secundarium, quem passim magistrum ecclesiæ cathedralis appellant, et obnixe illi injunxit, ne panni illi floribus interstincti suggestui apponerentur, neve major ornatus, quam qui pro aliis concionatoribus apponi consuevit: quod ipse, quamvis Episcopus, pauper esset monachus, nec suggestum conscenderet, quærens splendorem, sed fervorem desiderans et doctrinam ad lucrifaciendas animas. A. M. SALONIO.

D. Hieronymus Carroz de Eslava, canonicus hujus sacræ ecclesiæ, quem ipsemet pater D. Thomas huc veniens vicarium generalem capituli constituit, accessit ad illum, ut diceret, conveniens esse, apponi illos pannos, hoc exigere ejus dignitatem, imo, si eorum appositio prætermittatur, ingens fore dedecus et sibi tamquam capituli vicario culpæ vertendum. Numquam id ipse sibi persuadere potuit, eamdem semper rationem repetens, quam proposuerat magistro Clara. Id ad summum consecuti sunt, ut omitteretur umbella cum panno floribus interstincto, sed apponeretur velum seu aulæum pro aliis concionatoribus apponi solitum, et (quod sufficiebat, ut populus intelligeret, verba facturum esse Præsulem,) ad oram pulpiti applicaretur fasciola quædam serica, nec quidpiam aliud adderetur, quoniam id ægre laturus erat, et propriis manibus depositurus.

commune in ecclesiis

318 Ad celebrandum Missam ritu pontificali in festis aliquot solemnioribus nullam habebat sacram supellectilem sibi propriam, sed omnino pertinentem ad ecclesiam. Ad celebrandas autem ritu ordinario, dum celebrabat in sacello ejusdem ecclesiæ, consecrato S. Ludovico, quod, ut post dicemus, fiebat bis singulis hebdomadis, sacra supellex similiter et calix pertinebant ad ecclesiam: E

cum vero in sacello suo domestico, omnem apparatum et suppellectilem habebat propriam, sed pauperem, absque ullo splendore vel ornatu, mundam tamen: sicut patuit in iis, quæ moriens ad collegium deferri præcepit. Dum visitando obibat [diœcesim,] quoniam moris est, ut [episcopus] indutus superpelliceo ac veste pluviali inspiciat primo sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, deinde sacri Baptismatis fontem, nullum ad id ministerium habebat ornatum vel apparatum proprium; sed eum accipiebat in ecclesia, quam visitabat, minime respiciens, utrum is vetus esset an novus, pretiosus an pauper; quem offerebant, ipse induebat.

supellectile sacra utebatur;

319 In exiguo quodam vico induit superpelliceum vicarii [parœciæ] vetus ac lacerum, et ad præcinendum responsorium, in visitationibus cantari solitum pro animabus defunctorum, superimposuit vestem pluvialem ex linteo nigro per fullonem subacto * satis antiquam, tam contentus, acsi fuisset valde pretiosa: neque enim pro insigni sua humilitate ad similia animum attendebat. F

* Hisp. de bocasi

Certum autem est, quod, licet ad hos ac similes actus supellectile careret et apparatu, quem habere consueverunt episcopi alii, id non procederet (ut dixi) ex avaritia: cum tam serio amaret paupertatem Evangelicam, quam fuerat professus: neque ex negligentia aut incuria eorum, quæ exigebat officium: cum a Domino ornatus esset tam insigni judicio ac prudentia: sed [ex solicitudine] colligendi pauperibus, quantum posset, et ex ingenti suo amore erga virtutem humilitatis. Atque hinc providebat Deus, ut ea omnia, quæ aliis irrisionem ac contemptum conciliarent, in ipso fuerint exempla virtutis et incitamenta ad pluris eum æstimandum ac reverendum; dum tam sublimis dignitas cum tanta humilitate, et ea, quam servabat semper, religiosa gravitas cum tanta simplicitate conjuncta cernebatur.

varia

320 Tertium, quod humilitati proprium esse diximus, non minus perfecte comperiebatur in Servo Dei, quemadmodum ecclesiastici viri, qui ipsius morti multos annos superstites fuere, palam declararunt et testati sunt. Nam, sicut referunt, non

A. M. SALONIO non tantum ipsos ingenti cum amore atque humanitate excipiebat, jubendo eos sedere, si sacerdotes erant, vel, si stabant ipsi, non considerans, suos esse subditos, stans etiam ipsos alloquendo, verum etiam rationes eorum admittebat, et dum in negotio, quod agebatur, jus obtinebant, magna cum facilitate et humanitate eas approbabat semper ac suis præferebat. Nec mirum est, eum tanta sinceritate et comitate usum fuisse erga sacerdotes, qui idipsum servabat cum secularibus, quamvis pauperibus operariis et agricolis.

321 Carpesæ, qui locus est non magnus in hoc *animi demissi* Valentino territorio, contentio fuit inter juratos, et parochum, quia hic occasione festivitatis cujusdam advenire cupiebat concionatorem amicum suum, illi vero, quorum expensis celebrabatur festivitas, alium advocaverant : judicantes igitur, suam, non parochi, justam esse voluntatem, accesserunt ad sanctum Præsulem, degentem in suo cubiculo; eos jussit ingredi : cum autem sedes in eo deficerent, vocavit famulos, qui depromerent ex altero interiori. Tergiversari illos aliquantulum perspiciens, ingressus ipse est, et trinas B propriis manibus alteram post alteram eduxit, ut sederent omnes; ipsi autem, quamvis operam darent, impedire id non valebant aut [sedes] eripere ex ejus manibus. Sedentium [itaque] secum quorum juratorum sermonem excepit magna benignitate, et dimisit illos dicens : Celebrate istam festivitatem multa cum devotione, et, cum vestro sumptu fiat, arcessite vestrum concionatorem. Ego, quod convenit, parocho significavero. Et vero advocari eum jussit, interrogans, quis festivitatem institueret ac sumptus subministraret : respondenti illi, [fieri] ista a juratis ex populi pecunia, dixit : Quoniam ipsi solvunt, non habes jus vocandi concionatorem præter eum, quem ipsi vocarunt, qui solvunt; tum quia id æquum est, tum quia tibi incumbit tollere omnem occasionem molestiarum cum iis, qui de parœcia tua sunt, quamvis id fieret cum aliquali juris tui detrimento, quanto magis hic dum nullo fit.

322 Veram ejus ac profundam humilitatem et *exempla* mansuetudinem magnopere declarabat, quod referunt testes nonnulli. Cum aliquoties ob ea, quæ a personis fide dignis ad se delata fuerant, sacerdotes aliquos reprehendens severius castigasset, et hi expurgarent sese sufficienter, non dubitabat ve- C niam deprecari, atque ipsis abunde satisfacere. Et licet aliqui, dum reprehendebat, non expurgarent se, si deinde intelligebat errasse eos, qui ita denuntiaverant, ac sese ab his in errorem inductum, advocari jubebat eum, quem corripuerat atque idem præstabat, quamvis ipse justissimam viam iniisset. Theologum ecclesiæ majoris sinistre ad ipsum detulerunt homines malevoli, a quibus judicabat sibi non imponendum. Noluit tamen ipsum mox advocare, quod vir boni exempli ac pius audiret; sed opportunam occasionem exspectavit; hanc nactus, deduxit seorsum in oratorium suum, exposuit, quæ sibi dicta fuerant, eum graviter corripiens. Theologus obtenta respondendi facultate, quam ipsi perlubenter concessit sanctus Antistes, optans, ut veram afferre posset expurgationem, tam justam attulit, ut [Sanctus] clare intelligeret, probe eum vivere, ac rem totam ex malitia ortam esse. Arripuit manus ejus magno cum amore et gaudio, ac quasi eas deosculari volens dixit : Dominus te consoletur, sicut per ea, quæ protulisti, me consolatus es. Rem ita, ut dicis, se habere intelligo, errasse alios, et me ab iis injuste fuisse monitum. Per amorem Dei mihi veniam concedito; nam [sancte] assevero, monitum me fuisse ab hujusmodi hominibus, ut ipse D judicares, si modo nominare fas esset, legitimam mihi fuisse rationem, ut fidem haberem, teque commonefacerem ac corriperem.

323 Fuit concionator, qui [productis] licentiæ litteris, in quibus chirographum patris D. Tho- *recitantur* mæ tam accurate effictum erat, ut cuilibet iis fuisset decipiendus, promulgabat in locis quibusdam indulgentias, quarum nulla erat auctoritas, fundamentum nullum. Eo intellecto, sanctus Præsul maximo dolore correptus fuit; nam licet quolibet peccato offenderetur vehementer, nullo tamen adeo quam mendacio ac fraude, præsertim in rebus tam gravibus. Advocari jussit parochos locorum, in quibus homo improbus promulgaverat fictas illas indulgentias, eosque, dum in conspectum advenerant, acerbitate quadam ac doloris sensu reprehendit, quod illud permisissent. Parochus, qui inter ceteros præcipuus erat, et quasi generalis eorum vicarius ruralis, rem ita dirigente Domino ad excusationem eorum, qui culpa expertes erant, sibi retinuerat litteras facultatis, a falso isto concionatore exhibitas, et dixit : E Illustrissime Domine, si mihi feceris loquendi potestatem, videbis, quam parochi hi omnes et ego remoti simus ab offensa seu Domino Deo, seu vestræ dominationi illata in eo, quod factum est. Etenim concionator ille adveniens mihi, tamquam vicario rurali dominationis tuæ in isto tractu, facultatis litteras exhibuit, chirographo dominationis vestræ [munitas,] ob easque illi licentiam concessi concionandi in locis omnibus, quibus dominationis vestræ præsum vicarius. Inspexit eas sanctus Præsul et attonitus dixit : Equidem certo non dedi hujusmodi facultatem, fateor tamen, fore neminem, qui characterem meum norit, et chirographum hoc viderit, quin meum esse judicet; nam ipse ego, nisi evidenter ac certo constaret, sicut constat, de fraude, meum esse censerem. Per amorem Dei, fratres, ignoscite molestiam ac solicitudinem, quam, dum huc venire jussi, creavi vobis. Neque enim vos peccastis concedendo veniam concionandi, post exhibitas vobis facultatis litteras, munitas chirographo, ad scriptionem meam ita conformato, neque ego convocando vos, donec edoctus essem casus tanti momenti veritatem. Mox ærarii sui custodi præce- F pit, ut traderet ipsis, quidquid sumptuum fecerant in adventu ex parœciis suis, ac diebus, quibus Valentiæ commorati fuerunt, et quidquid faciendum erat in reditu ad sua domicilia.

324 Ea humilitate atque æquitate versabatur *Offensus* cum subditis suis beatus Antistes; nonnumquam etiam, ut animam lucrifaceret, juris sui detrimentum patiens, sibique attribuens et imputans culpam, non a se, sed a subdito commissam. Omnino publicum fuit per universam Valentinam civitatem, quod, cum canonicum istius ecclesiæ propter delicta aliquoties magna cum caritate corripuisset, nec ea ipse corrigeret, die quodam, conscientia, muneris obligatione ac dolore, quo ob Dei offensas afficiebatur, compulsus eum severius castigaverit. Superbus erat ille canonicus, et quoniam ei videbatur modum excessisse sanctus Præsul, exuit [debitam] illi reverentiam dicens, se esse de sacro Officio, nec ipsum sibi habere judicem, nec esse, cur illum timeret, et [hæc proferebat] verbis tam inurbanis, ut iis offensus ærarii custos, qui ea occasione istuc accessit, vellet ipsi manus injicere. Sed mox pater D. Thomas pro canonico, non attendens ad inurbanita-

A tatem ejus, favorem suum interposuit, et mandavit ærarii custodi ut liberum illi abitum concederet, inquiens: Mitte ipsum; nam ipse certo culpam non habet, sed ego, qui occasionem præbui, dum ultra modum progressus sum: quamvis noverit Dominus, me aliud nihil intendisse, quam vitæ ejus emendationem.

a canonico, 325 Simul ac casum edocti sunt inquisitores, propter amorem ac reverentiam, qua erat apud omnes, acciverunt canonicum, incluseruntque cubiculo ejusdem Inquisitionis, et clericum miserunt ad Archiepiscopum, qui ipsorum verbis illi significaret, correptos eos fuisse ingenti ægritudine, intelligentes, quam canonicus iste sese irreverenter gessisset erga dominationem suam, et clausum detineri illum apud ipsos; quod si castigare illum cuperet sua Dominatio, missuros se eum, ipsiusque potestati subdituros, sin' minus, ab ipsis castigatum iri illum, uti decebat, ac delictum promerebatur. Quandoquidem nec vellet nec passurum esset umquam sacrum Officium, a quoquam usurpari nomen aut favorem suum ad opprimendum aliquem, nedum proprium superiorem et episcopum.

B *culpam in se transfert,* 326 Tempus erat accedendi ad mensam, dum advenit ille nuntius ad patrem D. Thomam, quem tanto doloris sensu affecit, ut extemplo mulos insterni jusserit, et comitantibus confessario suo ac binis famulis, (neque enim, domo quandoque egrediens, ampliorem comitatum assumebat,) ad Inquisitionem perrexerit ac rogarit inquisitores, ut mox dimitterent canonicum, inquiens: Non ille, domini, culpam habet, sed ego, qui modum correptionis excessi, et ei occasionem præbui ad ea, quæ dixit mihi: hinc, amabo vos, res ista involvatur silentio. Difficiles se exhibuerunt inquisitores ad illum tam cito et impunitum prorsus dimittendum, judicantes casum esse gravem, et quidem adversus Antistitem tantæ sanctitatis, tantæque æstimationis apud cæsarem ac per universam Hispaniam. Verum ob urgentem efflagitationem, qua id contendebat Dei Servus, affirmans ac protestans, non abiturum se illinc absque suo canonico, hunc exemerunt et, illi ut satisfacerent, liberum tradiderunt.

illiusque honori consulit. 327 Ovem suam intuitus, (non secus ac Euangelii Pastor bonus, qui, dum illam reperit, lætitia abripitur, desideratque omnes gaudii sui esse C participes,) accurrit complexusque illam est, fluentibus utrimque lacrymis, ac jussit velociter adiri domum canonici, ejusque confestim adduci mulum, deducturus eum ad ædes suas, ut pranderet secum. Et (quod jure optimo admirationi atque bono exemplo fuit toti civitati,) quia Valentiæ disseminatus erat sermo, canonicum illum captum detineri in carceribus Inquisitionis, quia irreverenter se gesserat et sermone quidem valde improbo in Archiepiscopum; priusquam [Sanctus] domum rediret ad prandium, eum lateri suo junctum circumduxit per universam civitatem colloquens cum ipso atque sermones conferens tanta familiaritate, quanta potuisset cum amicorum optimo. Neque enim studebat solum sanctus Antistes subditos suos subtrahere calamitatibus, verum etiam servare eorumdem æstimationem ac honorem, imo et restaurare, si quando ejus aliqualem jacturam fecissent.

ANNOTATA.

a *Meminerit lector Salonii hoc esse caput 7: sed et hujus exordium, quo docet orationi conjungi debere humilitatem et fidem, omissum hic est.* A. M. SALONIO.

b *Verba ipsa Scripturæ sacræ Eccl. 3 ✝ 20 verbis Hispanicis substitui: hæc enim ita sonant:* Quanto te majorem et dignitate ac statu magis elevatum videris, tanto major sit tua humilitas ac simplicitas.

c *Ad ista Coccinus pag. 650.* Si necessitas, *inquit*, exigeret, extemplo Sacramentum Confirmationis administrabat, benigne cum pauperibus agebat, comem se omnibus exhibebat, ad omnem populi sui indigentiam præsto erat, et quamcumque exercendæ humilitatis occasionem amplectebatur, ut probant testes in dicto processu Valentino, videlicet dictus tertius et Vincentius Grau... Joannes de Panagos... Baldasar Apparitius... Michael Vincente... Franciscus Joannes Fores... Matthæus Joannes Lopez... Joannes Feris... Basilius Vich in processu Castellæ... Petrus Valentinus... qui sex postremi testes præter Basilium Vich sunt examinati authoritate ordinaria.

d *Tria illa firmat auctor allatis exemplis e sacra Scriptura et auctoritate S. Augustini, quæ, si lubet, apud ipsum videantur.*

e *Hispanice* Tortosa, *civitas Cataloniæ episcopalis sub archiepiscopo Tarraconensi, quatuor milliaria distans a confinio regni Valentiæ.* E

f *Vulgo* Segorve *vel* Segorbe *civitas episcopalis sub Valentino archiepiscopo.*

CAPUT IX.

Consanguineis egenis parce admodum succurrit, ac cæsari pecuniam mutuam petenti diu resistit, ne pauperibus subtrahat.

Quamvis *a* [S. Thomas] esset tam benignus, sincerus et humilis, erat tamen abstractus admodum a consanguineis et amicis, ac valde alienus ab omni respectu humano, semperque utebatur Euangelica libertate. Quantum a consanguineis esset [abstractus] patuit ex eo, quod parum aut nihil ipsis elargiretur. Propriæ parenti, quamvis amaret eam ac honoraret, ut probum filium decet, quia tamen propriis bonis fruebatur, quotannis solum mittebat centum scuta, tamquam filii [erga matrem] agnitionis tesseram: et eadem ex causa binis, quos habebat, fratribus alteri centum, alteri, cui plures liberi erant et pauciores divitiæ, ducenta. Quadam vice famulum misit Villanovam, qui matrem inviseret; huic illa in reditu mandavit renuntiare Filio, quod cum istic notum esset, se matrem esse Archiepiscopi, atque circumferretur, ab eo quotannis destinari ad se aliquam pecuniæ summam, tot accurrerent ad ædes suas non tantum ex Villanovano oppido, verum etiam ex vicinis locis, mendici, ut, quod ipse mittebat, minime sufficeret, imo nec duplum et amplius, quod illa adjiciebat ex bonis domus suæ. Dignaretur itaque multo ampliorem summam destinare, cum non sibi ipsa desideraret sed pauperibus. Atque ita res erat: nam, cum ista Dei famula similiter, ut vidimus cap. 1 lib. 1, pia esset ac liberalis in pauperes, non solum erogabat, quod mittebat Filius, sed et duplum ex bonis domus suæ.

Archiepiscopus parce subvenit a F

329 Famulus Valentiam redux retulit, quæ sibi ab ejus parente commissa fuerant, et quæ ipse- *matri, fratribus*

A. M. SALONIO. ipsemet diebus illis, quibus domi ipsius Villanovæ substiterat, suis oculis compererat. Respondit [Sanctus :] Jam equidem ad parentem destino quotannis centum illa scuta, tamquam filii, qui nequit amplius, [erga matrem] agnitionis tesseram. Si hæc bona mea forent, licet mille vel bis mille impertirem, valde id exiguum esset pro meo erga ipsam debito : at mea non sunt, sed loci hujus pauperum, et illud exiguum, quod destino ad ipsam, his subtrahitur. Quamvis autem optime noverim, quod et ipsa impendat in pauperes, attamen non licet mihi ea subtrahere illis, ad quos pertinent, ut ipsa distribuat in alios. Ex bonis suis eroget, quantum libuerit; sed quod ex hisce mitto, id sufficit. Id ipsum querebantur fratres, parum sibi concedi existimantes, scripseruntque ac supplicarunt, ut concederet amplius, sed assensus illis non est. Id solum impetrari potuit, ut fratri, cui ob majorem liberorum numerum dabat quotannis libras ducentas, unica vice concederet pro annis decem, ducatos scilicet bis mille, ex quibus in patria sua fundo alicui applicatis, si moreretur Archiepiscopus, illi ac filiis superesset census annuus. Hoc itaque pacto concessit, et beneficium contulit pro toto vitæ spatio. Id unum fra-
B tres impetrarunt, id ipse sibi licitum existimabat, quandoquidem eædem nummorum summæ jam in singulos annos essent designatæ. Dedit autem, commonens ipsos, ut nihil amplius, ne unum quidem
b regalem, sibi dandum sperarent *b*. Eumdem modum servabat cum cognatis aliis, aliqua necessitate pressis, re exigua, et ad indigentiæ normam bene exacta, ipsis tamquam pauperibus succurrens.

330 Adfuit [aliquando] consobrinus ejus, *et consanguineis.* tum ut illum inviseret, tum ut indicaret, a se filiam, (cui infanti multum amoris exhibuerat pater D. Thomas) nuptui traditam esse alicui viro litterato. Hinc ille valde succensuit, quod displicerent conjugia inita absque æqualitate conditionis, et objurgavit eum, sæpius hunc sermonem repetens : Filia agricolæ cum litterato ! imprudenter egistis. Aderat eodem tempore custos ærarii, et tam ut placaret ipsum, quam quod consobrinum magno pudore correptum cerneret, dixit : Cum filia sit consobrini vestræ dominationis, haud magna fuit inæqualitas, æqualitati consulere poterit vestra dominatio [conferendo] dotem. Id nec ego fecero, nec Deus permittit, (reposuit sanctus Præ-
C sul;) neque enim redditus episcoporum [destinati] sunt ad ditandos vel statu provehendos consanguineos, sed ad subveniendum et succurrendum pauperibus diœcesis suæ. Jussit illi dari quinquaginta duntaxat scuta, dicens : hoc accipe pro sumptibus itineris, nec a me amplius exspecta; quod enim possideo, non est meum, sed pauperum hujus loci.

331 Similiter in Natalitiis Domini advenerunt *quibus benigne* sororis Servi Dei maritus et cognatus alter apprecaturi felicia festa ac spe freti, fore ut ipsos notabili pecuniæ summa donaret in strenam. Excepit eos magno cum amore, gavisus fuit eorum aspectu, domi suæ retinuit per dies festos atque laute tractavit; sed, illis elapsis, monuit expedire, ut domum reverterentur. Dedit, quod expenderant in adventum et quod necesse erat, in reditum; et nihil ultra exspectarent, [adjecit,] quoniam nihil præterea elargiri eis poterat, eamdem afferens rationem, quam solebat, [nempe] bona ista non esse sua, sed pauperum illius loci. Mulos quibus in agro suo utebantur ad labores, deperiisse sibi, aiebant, atque opus esse aliis. In eo, inquit, quia necessitas est, nec vobis commodum, eam tollere tam cito, ego vobis subveniam, D ubi abieritis. Quod præstitit, eo tamen modo, ut noluerit ipsis tradere pecuniam, ne in res alias insumerent, sed, dum dies aliquot illinc discesserant, emi jusserit utrique par mulorum, ad eosque destinarit, eleemosynam ipsis elargiens ob egestatem, in qua versabantur, et qua vere eos premi agnoscebat.

332 Alio item casu advenit cognatus ejus alter eo animo, ut in domo atque obsequio ipsius permaneret, et ea via obstringeret ad victum et bona sibi concedenda. Suscepit eum caritate ac benignitate solita et per dies aliquot domi suæ retinuit; at vero cum jam ab itineris fatigatione recreatum judicaret, jussit redire in patriam, tribuens ipsi, quod opus erat ad reditum. Audiens, id ei parum videri, et conqueri, ad se vocato dixit : Quod tibi traditum est, exiguum tu existimas, ego vero metuo *c*, ne etiam ejus a me Deo reddenda sit ratio, quia subtraho pauperibus hujus loci, ad quos pertinet. Neque etiam tibi darem, nisi perspicerem deesse tibi, quo revertaris in patriam. Eas, Deo propitio, neque huc deinceps ad me venias, atque istic moneas cognatos, ne et ipsi huc in posterum ad me veniant : quia quod habeo, nec meum est, nec illis [servatur,] sed hujus loci E pauperibus.

333 Ad eumdem modum se gessit erga sobrinum suum, nomine Bonillo, notum multis Valentinis incolis. Hic ipsum invisit, eadem, qua F alii. spe [fretus] fore ut dives patriam repeteret. Excepit eum [Sanctus] cum gaudio ac per mensem domi habuit, eo autem exeunte, cernens ipsum indigere aliquo subsidio ad commode vivendum, emit illi carrum cum binis mulis et ducenta scuta tradidit, ac dimisit eum, dicens : Hoc tibi trado, indigentiam tuam considerans, ut eo [fruens] ac simul laborans, honeste vitam transigas : nec amplius a me exspectes; quoniam vel sic plus elargior, quam possim. Sobrinus iste, cum e patria discessisset, fore existimans, ut dives reverteretur, et secus evenisset, præ pudore istuc noluit reverti, sed vitam acturus abiit ad locum, tertio milliari Valentia [dissitum] vocabulo Benifayo : ubi ipsum noverunt et allocuti sunt multi. Quamvis autem didicerit sanctus Præsul, istic illum degere, et carro ac mulis labores suos peragere, id ægre non tulit, sed gavisus est, ut quilibet intelligeret, quam parum conferret consan- F guineis.

334 Idem hic referre possem de aliis ejus con- *pertinere ad pauperes diœcesis.* sanguineis, qui eadem spe inviserunt ipsum, quibusque nihil contulit præter viaticum, et ad summum par mulorum aut boum ad colendos agros. Tantum in conclusionem hujusce materiæ adjiciam, quid concesserit causa nuptiarum duabus sobrinis suis, filiabus fratris sui natu minoris. Oculos in ipsas conjecerant duo equites Villanovani, quod sobrinæ essent Archiepiscopi, et de iis sibi matrimonio jungendis egerunt, si modo Patruus dotem subministraret conformem statui maritorum, quos erant accepturæ. Perscriptum ad ipsum, quid rei ageretur, et quam honorabile futurum id esset conjugium cognatis omnibus; suppeditante sua Dominatione dotem sobrinis suis, quæ duobus nobilibus matrimonio copulandæ erant, convenientem. Respondit, se communiter pauperibus puellis aut pupillis Valentinis succurrere [dando] cuilibet triginta, aliquoties sexaginta libras; nobilibus vero juxta conditionem suam; ac proin sobrinas suas, quæ nobiles non erant, sed filiæ agricolæ, a se juvandas esse eodem ordine, singulas nempe libris sexaginta.

excepta ... *bona ordi... ...*

A ta. Nec ultra exposcerent, quoniam id ipse multum esse censebat ac subtrahebat pauperibus Valentinis; [addens] nequaquam opus esse, ut sobrinæ suæ nupui tradantur viris nobilibus; sed sui æqualibus *d*.

d 335 Adeo abstractus fuit Dei Servus a consanguineis et a quolibet ad carnem ac sanguinem pertinente; imo ad eumdem modum ab omni humano respectu, ac officiosa erga homines indulgentia, utens apud singulos (quamvis debita semper cum comitate et humanitate) libertate Euangelica ac religiosa, atque animo Christiana fortitudine [armato,] qualem desiderabat in discipulo suo Timotheo S. Paulus apostolus; idque tum ante tum post aditum archiepiscopatum. Cum a concionibus esset, uti dictum est, imperatori Carolo quinto, a quo multum amabatur et colebatur, ut vidimus capite decimo sexto libri primi, dixerunt ipsi præfectus toti militiæ Castellanæ, commendator major Legionis atque familiares alii, aliquoties sibi a sua majestate significatum fuisse amorem, quo erga ipsum afficiebatur, et gratum fore, si inviseret illam, idque debere illum facere [aiebant,] nec tam raro; quia toto tempore, quo fuit Vallisoleti, per tantum, quaterve invisit.

...æsarem. ...ltl rogatus, ...n accedit.

B 336 Respondit ille: Quando suæ majestati placuerit uti opera mea in re aliqua, novit optime, quam ego paratus sim, et quam lubenter sibi obsequium impensurus, quidquid præceperit; at vero piaculo mihi ducerem, personam, qualis est sua majestas, occupatam tot tantique momenti negotiis, interpellare accessibus, quando nec aliqua necessitas exiget, nec obligabit caritas. Hoc adeo religiose s rvabat, ut, cum Prior esset Burgis, venerit Vallisoletum tempore quadragesimalis jejunii conciones habiturus coram cæsare. Cum iis habendis finem imponeret, mox ad conventum suum reversus est, absque eo, quod visisset majestatem suam, aut ei valedixisset, aut aliquod salutationis officium exhibuisset, dicens, ita se abscedere, quoniam nihil occurrebat, propter quod obligaret caritas ipsum invisere.

...isi urgente ...aritate in ...proximum.

337 Dum Prior erat Vallisoleti, ubi imperator, degens in Hispania, commorabatur, in mandatis habebat hujus sacellanus major commonere eum, quando [S. Thomas] erat dicturus ad populum in suo monasterio; nam paucas admodum ejus conciones prætermittebat imperator. C Monitus quodam die Dominico, mature ad ecclesiam se contulit, prinsquam inchoaretur officium; et, facta oratione coram sanctissimo Sacramento, monasterium ingressus est, ac dixit æditno: Commonefacito patrem Priorem, me, hic adesse. Ascendit mox ad ejus cubiculum æditnus, ubi studebat concioni suæ, ut indicaret, adesse cæsarem in monasterio, ac jussisse moneri ipsum. Respondit ille: Abi pater et dic suæ majestati, me studiis intentum esse, ac, si velit me descendere, incapacem fore ad concionandum; si autem concionandum sit, non posse descendere. Hac cum responsione rediit æditnus ad imperatorem, metuens, ne ea hic offenderetur, quoniam abjecta sibi videbatur. Et eam non modo non ægre tulit magnus imperator, sed comprobavit, et religiosam adeo censuit, ut conversus ad magnates et familiares suos, qui ibidem aderant, dixerit læta fronte: Omnes monachos adinstar hujus oporteret adeo esse liberos.

concionaturus quidem alloquium renuit:

338 Sermonem similiter die quodam Dominico instituens coram eodem cæsare, quo tempore in Castella tantopere disceptabatur, an fas esset divendi magistratus * aliaque reipublicæ officia, idonea se offerente occasione per decursum ejus, quod proponebat, pertractandi istam materiam, dixit: Supplico majestati tuæ, dignetur mandare, ut vela ista removeantur: quia non nihil jam dicere desidero super difficultate, quæ agitatur; an licitum sit divendere officia publica. Ingentem gratiam atque insigne beneficium impetravero, id si dixero, intuens vultum majestatis tuæ. Removeri ea mox jussit princeps Christianissimus, et [Sanctus] oculis in ejus vultum intentis dixit: Rogant nonnulli, ut, quod de ista officiorum venditione sentio, expromam. Unicum super hac re verbum proponam vestræ majestati; scilicet: rogo eam suppliciter, ut pro insigni sua prudentia ac studio boni communis regnorum suorum consideret, an is, qui pecunia sua sibi comparat regimen et munus publicum, a quo [homines] considerati et Deum timentes, quamvis etiam mercedem obtineant, tantopere refugiunt, [an is inquam] id sibi comparet in favorem reipublicæ, an in proprium domus suæ commodum. Nihil est, quod addam præterea de hac re: jubeat vestra majestas vela denuo obtendi. Ea patris D. Thomæ libertas visa est cæsari adeo apostolica et Euangelica, atque eam ita comprobavit, ut, qui hactenus magnam de eo existimationem con- E ceperat, multo majorem conceperit deinceps. Ex hac libertate cum tam magno ac potenti principe, facile potest colligi, quanta uteretur cum reliquis omnibus: sicut pluribus in occasionibus patuit, in quibus, dum erat Archiepiscopus, principes ac domini res aliquas eum rogabant per litteras. Nam, licet has magna cum humanitate reciperet, eadem tamen respondebat: Volupe quidem esset mihi posse servire ac satisfacere dominationi tuæ in re, quam a me exigit; at non possum; quia per legem Dei non licet.

*...suggestu ad ...ipsum sermonem dirigit; * regidurias*

A. M. Salonio.

339 Totam hanc [materiam] claudere possumus per id, quod contigit, dum Ebusense castrum erigere meditabatur imperator. Serpente rumore, numerosam Turcarum classem adventare ad invadendas istas plagas, gubernatores insulæ, metuentes præsertim Ebuso *e*, oraverunt cæsarem, ut in hac dignaretur arcem erigere, quoniam ingens ac urgens admodum ejus illic esset necessitas. Justam esse ac necessariam eorum petitionem perspexit sua majestas, decrevitque ejus construendæ edere præceptum. Verum cum hunc in finem parata non esset pecunia, visum est mutuam pe- F tere ab Archiepiscopo Valentino. Itaque per eosdem, qui arcis illius negotium susceperant, legatos Ebusenses rogari eum jussit vigesies mille ducatos mutuos ad subveniendum illi operi. At reposuit pater D. Thomas, [orans,] ut ignosceret illi majestas sua; quoniam nihil habebat proprium, nec facultatem præstandi mutuum, quia bona archiepiscopatus omnia ad pauperes pertinebant, nec iis illos privare ipsi licebat.

magnam pecuniæ summam roganti

e

340 Eo super negotio postulata aliquot et responsa facta sunt ipsum inter ac cæsarem; quia advertebat majestas sua periculum, cui exponeretur insula, nisi tempori subsidium afferretur. Cum autem insta.et vehementer per litteras, significans, id non nisi mutuum a se flagitari, atque insuper opus etiam esse pium et in commune bonum, et in necessitate ita urgente; respondit bonus Pater. probe se id perspicere atque etiam intelligere, at sibi a Deo commissam non esse Ebusum sed Valentiam, et ad similia opera nec necesse nec fas esse impendere pecuniam pauperum, sed regnorum, cum in his ad hujuscemodi res instituta essent æraria generalia. Quod si igitur suæ majestati lubitum esset, tollere redditus [archiepisco-

mutuam, primum negat, ne pauperes patiantur.

A. M. Salonio.

scopatus,] id [faceret,] felici conatu, neque enim se vel restiturum vel eos defensurum : at licitum sibi non esse pecuniam, quam exigebat, concedere, quamvis tantum mutuam, atque [vel sic pati,] ut pauperes interim fame perirent; quandoquidem sciret, adversari id divinæ voluntati, et obligationi muneris sui.

tandem tuta sub conditione partem concedit.

341 Qui negotium id pertractabant (ut dein ipsimet prolixius enarrarunt personis variis) suggesserunt ipsi, ut insulæ istius commiseresceret, ac præcaveret, ne offenderetur imperator, cernens ipsum tam constantem in voluntate non subveniendi necessitati adeo urgenti : reposuit : Pigebit me, offendisse ipsum, at pejus esset offendisse Dominum Deum. Si autem offendatur [cæsar,] hic habeo clavem cellæ nostræ, quam etiam adhuc cingulo suspensam gesto : ac vobis vere assero, fore ut libentius in ea moriturus revertar, quam vivam in palatio hoc. Ad hoc, quod petitis, ut me patriæ vestræ miserescar : novit Dominus, optare me vobis proprio sanguine subvenire. Sed hoc pacto fiet. Rogat me sua majestas vigesies mille ducatos, tot illi mutuos dare non possum tuta conscientia, quia magno id esset pauperibus detrimento. Rem par- B tiamur ; hisce decies mille serventur, ac decies mille alii [dentur] mutui imperatori sub obligatione refundendi mihi, et designatione, unde eos stato tempore absque ullo impedimento vel difficultate recipiam ; alioqui enim præstare id nequeo absque gravi animæ detrimento. Hoc modo et his conditionibus concessit decies mille. Ex hisce autem conformiter ad factam designationem septies mille recuperavit vivens, post obitum vero ter mille [reliqui] recepti sunt, et applicati operibus piis, ab ipso demandatis. Etenim a Sede Apostolica facultatem ac libellum habebat, ut moriturus in ea [opera pia] impendere posset ac statuere de omnibus, quæ sibi deberentur, vel suo tempore cessissent ex redditibus. Ea fortitudine eoque animo, dum adhibendi ac demonstrandi congrua erat ratio, ornaverat Dominus sanctum Antistitem, etiamsi tam benignum, mansuetum ac humilem.

ANNOTATA.

a *Prolixam hujus capitis, quod Salonii est* C *octarum dumtaxat, præfationem, qua disseritur de virtutibus, per Apostolum in antistite requisitis, prætergressus sum.*

b *Varia ad eamdem materiam pertinentia profert testimonia Coccinus pag. 598, quæ, quia facile dividi non possunt, reliquis Salonii exemplis præmitto :* Cum accessisset ad ipsum ejus frater, postquam illum per paucos dies domi recepit et aluit, ad patriam remisit dando illi, tamquam uni ex pauperibus, currum cum duobus mulis et centum vel ducenta scuta, quæ summa conditioni fratris conveniebat : sic deponunt testes in processu Valentino . videlicet Fr. Joannes Alphonso... Philippus Adell. . Michael Vincente... Don Petrus Moncada... qui quatuor sunt examinati authoritate ordinaria. Bartholomæus Escola... Mariana de Sottomajor... Quodque duabus neptibus eam dotem tribuerit, quæ agricolis, ut erant, conveniret, quodque subvenerit matri, prout ejus conditio exigebat, deponit Don Petrus de Moncada... cum quo concordat in processu Valentino * Gundisalvus Camero,... dicens, eum consanguineis visitantibus in quatuor vicibus solummodo dedisse xxv marapetinos, et de auditu a rectore de Villar Jacobus Ferrando in processu Valentino examinatus authoritate ordinaria... D deponit, quod parce et cum Christiana moderatione matrem sustentaverit, quodque matri et fratri se invisentibus centum scuta dederit, duobus vero nepotibus quinquaginta. *Hactenus Coccinus in aliquibus consonus Salonio, in aliis discrepans, quoad personas et rei factæ modum ; sed cum Salonius infra insinuet, plura exempla a se fuisse prætermissa, ex his verisimiliter aliqua retulere testes apud Coccinum.*

* forte Castellano

c *Apud eumdem Coccinum pag. 599 modus explicatur, quo se illo metu liberaverit sanctus Antistes :* Subdit iste testis *(Jacobus Ferrando)* eumdem rectorem *(de Villar ; vide litt. præcedentem)* sibi dixisse, qui certo sciebat, eleemosynam illam, quam dederat extraneis, sanctum Præsulem extraxisse ex victu suo et aliis, quibus habebat opus, ita ut, cum posset vesci perdice, quæ duobus solidis veniret, non vesceretur, sed carnes unius solidi sibi emi juberet, ac alium solidum poneret ad computum et in rationem recompensationis : depositio istius testis de auditu multum coadjuvatur ex depositione Gundisalvi Camero... in processu Castellæ ; deponit enim, se præsentem audivisse quendam venerabili Viro hæc verba di- E centem : Miror non parum, quod Dominatio vestra non subveniat suis fratribus et consanguineis in suis indigentiis et egestatibus. Ad quæ sanctissimum Archiepiscopum respondisse : Redditus mei archiepiscopatus dividuntur in tres partes ; prima est fabricæ ecclesiæ et de hac ne quidem marapetinus detrahi vel minui potest. Secunda est pauperum naturalium terræ. Tertia est pro meo sumptu et sustentatione et ex ista parte opus est detrahere sumptus, quos possum pro pauperibus naturalibus ; et ideo non est, cur amplius mihi dicas, ut succurram et faveam meis consanguineis, quia eleemosyna est pauperum naturalium hujus civitatis, non autem extraneorum. *Ceterum cum consanguineos vere pauperes esse agnoverit Sanctus, timide admodum hic processit : tenentur quidem episcopi sicut et clerici alii bona ex reditibus beneficiorum honestæ sustentationi superflua expendere ad causas pias; sed neque theologi neque canonistæ has ita restringunt, ut pauperes extraneos absolute excludant, nedum consanguineos : contra passim, ubi explicant, quid nomine causarum piarum veniat, speciatim exprimunt consanguineos* F *vere indigentes.*

d *Quæ hic referuntur in speciem pugnantia de nobili prosapia* S. Thomæ *discussa sunt in Comment. præv.* § 2.

e *Vulgo* Yviça seu Iviça : Insula est, *inquit Baudrandus*, parva Hispaniæ et regni Majoricæ pars... castrum habet Ebusum, Iviça etiam dictum.

CAPUT X.

Solicite domui suæ invigilat, famulos ad virtutem stimulat doctrina, præmio, amore, exemplo.

Famulis in obsequium suum admittendis

Quoniam nunc describendum venit, quam recte sanctus Antistes gubernaverit ecclesiam et oves, sibi a Domino commissas, valde congruens ad propositum erit, referri prius, quam religiose ac sancte gubernaverit domum et familiam,

A liam, quia, sicut ait S. Paulus apostolus Epistola prima, quam dedit ad Timotheum, inter dotes bono episcopo necessarias una est novisse regere familiam, atque ejus causam reddit: quia si quis domui suæ præesse nescit; quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Adeo Christianæ [pietati conformis] atque adeo recte constitutus erat ordo ac modus, quem domi suæ servavit pater D. Thomas, ut etiam nunc ab iis, qui noverunt, appelletur speculum episcoporum ac dominorum, et exemplar patrum-familias. Ac primo quidem hac super re memorant, nullum umquam domum ejus ingressum esse famulum, quin subiret censuram ipsius, inquirentis primo diligenter in ejus conditionem, mores ac vivendi normam, propriis oculis illum examinantis, seorsum per dies aliquot cum ipso colloquentis ad detegendum, quo esset ingenio, et qua dignus fiducia. Atque ita numquam in eo deceptus fuit, nec ullum, in obsequium suum semel admissum, dimisit toto suo tempore.

leges domi suæ 343 Intrantibus leges exponebat domi suæ observandas, atque eas inter multum commendabat hasce quatuor: primo, ut magno studio conarentur amari ab omnibus: nam, inquiebat, errata et B neglectus, quæ commiseritis in obsequio mei ipsius, facile perpetiar, dummodo non interveniat aliqua Dei offensa, aut res, quæ noceat tranquillitati ac paci domus meæ. Eum in finem mandato sanxerat, ne quis immisceret se alieno officio, nisi ad hoc requisitus ab eo, cujus id curæ commissum erat. Secundo, oportere, eos esse perantantes solitudinis; quod nollet vagari famulos suos per civitatem, vel domo pedem efferre absque sua facultate: atque ita dicebat ipsis: Non cernitis, me esse monachum, cœnobii solitudini assuetum? Cum igitur ego monachus sim, clarum est oportere eum, qui domum meam inhabitabit, vivere tamquam in monasterio, vel ad eam non ingredi. Hac de causa, exceptis tribus clericis, duobus [scilicet,] qui ipsi assisterent in dicendis Officio et Missa, ac tertio, qui magister esset ephebis, honestorum ac pauperum hominum filiis, quos apud sese habebat, quosque servabat potius ex caritate et eleemosynæ [faciendæ animo] et ut studio litterarum, quam ut suo obsequio applicaret; ceteri omnes famuli erant juncti matrimonio, et intra palatium habitabant cum uxoribus ac filiis: quia cum servo nullo uteretur C ad [conciliandum] sibi auctoritatem et reverentiam, sed iis dumtaxat, quibus absolute indigebat ado bsequium suum, iis omnibus intra domus ambitum locus erat sufficiens et habitatio commoda. Hoc autem faciebat, ut omnes essent segreges magis et honesti, utque, attendentes ad liberos et uxores, aliis sese curis non impenderent. Eadem de causa præceperat, ut, dato signo ad orationem, omnes domi se concluderent, nemo foris emaneret, aut noctu pedem unum emitteret, ne incideret occasio offendendi Deum, aut cuiquam concitandi molestiam.

servandas præscribit, 344 Tertio, silentii valde observantes esse debere, res novas neque inter sese [pertractantes] neque ad ipsum [Sanctum] deferentes: Quia si secus fiat, inquiebat, impossibile est, servari in ædibus meis pacem et fraternitatem, quam ego desidero. Atque hoc præsertim curabat solicite, et præ ceteris commendabat. Postremo, ut orationi essent dediti, et addicti Sacramentis. Iis, qui tegere norant, injungebat, ut horas sibi præfigerent, et quotidie Officium parvum beatæ Mariæ, aut alias devotas preces recitarent; qui autem non norant, globulos precatorios orando pervolverent. Si quis autem in hoc defecisset, vocabat, et *A. M. Salonio.* tamquam pater corripiebat. Mandaverat quoque, ut omnibus festis præcipuis Domini nostri Jesu Christi, ejus sanctissimæ Matris, et Apostolorum singuli peccata confiterentur et ad sacram Mensam accederent: adeo ut quolibet mense semel aut iterum conscientiam noxis expiarent, ac Sacramenta susciperent. Et nemini id prætermittere concessum erat.

345 Summa cura in religiosa ista familia, (sic *bono eorum spirituali* enim appellari digna est,) servabantur leges illæ omnes. Ad hoc obligabat, (ut referebant, qui in ejus obsequio vixerunt famuli.) primo solicitudo ac vigilantia, quam eo conferebat bonus Dominus ac probus Pater-familias, magno studio attendens ad (puritatem) conscientiarum, et salutem spiritualem famulorum, non secus ac filiorum suorum. Convocabat frequenter omnes, sermones ad eos habebat, ac monitis * (in illos animadvertebat,) ** Hisp. capitulos* tamquam in religiosos: excitabat ac stimulabat, quos via recta incedentes noverat; debilibus dabat animos, monebat negligentes, corripiebat reprehensionem promeritos. Et hæc quidem omnia (exsequebatur) tanta caritate ac mansuetudine, ut, sicut affirmabant universi, numquam visus sit ira- E cundia (commoveri,) vel verbo acerbo aut vultu irato alloqui famulum, etiamsi objurgaret.

346 Impellebat ipsos pariter caritas ac bene- *et corporali paterne invigilat.* vola agendi ratio, quam in eo experiebantur semper. Nam, etsi tot occupationes et curas sibi adjunctas habeat officium archiepiscopi, non eapropter prætermittebat invigilare omnibus famulorum suorum necessitatibus: an nihil deesset cujuslibet portioni, an cuilibet convenienter esset provisum, monebatque œconomum tanta solicitudine, acsi ab omni alia fuisset liber. Nec mirum id est, cum vera caritas oculos suppeditet ad singula et operetur attentionem ad omnes minoris momenti res ad bonum proximi pertinentes. Si cui eorum infortunium obtigisset, persentiscebat animo, et, dum notabile erat, visus est non raro ea de causa affligi vehementer ac lacrymas profundere; præsertim dum famulorum quis ægrotabat et in vitæ periculum incidebat, eadem teneritudine, qua, si ipsum progenuisset. Non solum tali sensu afficiebatur, quando infirmitas eo usque eum deduxerat, verum etiam quando hujusmodi erat, ut eo posset deducere; licet foret multo aut infimus totius F domus, invisebat et consolabatur; imo medicum, quotiescumque visurus infirmum accedebat, vocabat ad se, indagabat, quomodo se haberet, commendabatque enixe, ut ejus tamquam sui ipsius curam gereret. Infirmum vero interrogabat quotidie, quomodo illi inservirent, an comederet hora a medico designata, an subministraretur id prorsus omne, quod ille præscribebat, majori solicitudine, quam proprius faceret ægrotantis pater.

347 Solebat singulis noctibus, cum jam serum *noctu domum obiens solatur famulum* esset, cum ephebo, facem præferente, obire totam domum suam ac cubiculorum tum superiorum tum inferiorum portas omnes, inspecturus, an, ut oportebat, se recepissent omnes. Hanc autem lustrationem peragebat, sicut solent singulis noctibus Priores per monasteria, dato signo ad silentium. Eo munere fungens, nocte quadam sub horam decimam ingressus est cubiculum inferius, ubi mulio infirmus cum morte luctabatur, exspectantibus, qui aderant, ipsius exitum. Accessit ad lectum, nomine suo ipsum compellavit, ipse vero compellatus oculos aperuit, conatusque est in ipsum conjicere se ad deosculandas ei manus: at ne movere quidem se valuit. Hortatus illum est

A. M. SALONIO. [Sanctus,] ut infirmitatem hanc patienter ferret, in Domini voluntate prorsus acquiesceret, ac magna fiducia de divina ejus clementia, et virtute Sacramentorum, quæ susceperat, ejus se manibus committeret. Substitit notabili temporis spatio ad ægrotantis cervical, consolans et adhortans ad mortem.

moribundum, isque eadem nocte sanatur, 348 Cum [sufficere] visum est, prælegit Euangelia, et ipsi bene precatus ad cubiculum suum ascendit. Eadem nocte ægrotum, qui, sicut dixi, ad extrema deductus erat, deseruit febris lethifera cum omnibus, quæ illam comitabantur, symptomatis. Medici, cum mane reviserent, mortuum illum reperturos se arbitrantes, sanum et integrum offenderunt absque ullo morbi vestigio, et ita quidem, ut, nisi adeo debilis fuisset, lecto surgere ac vestes induere potuisset. Summopere id mirati sunt, quia, ut ipsimet asseruerunt, naturaliter impossibile erat, febri atque ægritudine adeo lethifera, quali correptus erat homo ille, liberari et quidem tam brevi temporis, horarum scilicet sex aut septem, intervallo. Atque idcirco sanitas ejus attributa est benedicti Præsulis accessui ad visendum, et recitatis ab eodem Euangeliis ac orationibus.

B

eosdem famulos præmio, 349 Præterea tam gratus erat in amantes virtutem ac bene famulantes, ut præter statutam mercedem, identidem ad ipsos impellendos ad majorem virtutis affectum, curamque servandarum regularum, quas præscripserat, alterum donaret veste, alterum pecunia *a*. Die quadam ærarii custos servum sancti Antistitis, probe famulantem, vocavit, dixitque : Jussit me Archiepiscopus supra mercedem tuam numerare tibi scuta quinquaginta, quandocumque volueris, scribe apocham, ea tibi tradam. Sub noctem [ad Sanctum] accessit famulus grates acturus de beneficio. Respondit bonus Pater : Fili, modo istud accipe ; plura enim jam non possum ; nam cum ærarii custode rationem inivi, meque sibi debitorem habet. Sed perge te præstare, qualem oportet, et obire famulatum, Domino Deo præsertim, ea caritate et cura, quam in te experior : alia quippe opportunitate poterimus largiore manu tibi benefacere.

amore, 350 Tempus matutinum eo ordine distribuebat, ut æstate ad horam nonam, hyeme vero ad decimam [cubiculo] egrederetur seu ad celebrandum seu ad audiendum Missæ sacrificium. Eo autem, quod erat inter cubiculum, ab ipso occupatum et sacellum, [loci intervallo] præstolabantur C ipsum tam in aditu quam in reditu homines multi, alii eleemosynam flagitantes, alii libellos supplices offerentes, quisque pro necessitate et negotio, cui implicabatur. Quoniam vero, finita Missa, et aures præbebat, et responsum reddebat omnibus, sæpenumero accidit, illum tamdiu hisce immorari, ad dimittendos omnes contentos, [præcavendumque,] ne sæpius redeundum ipsis esset, ut hora prandii præterlaberetur. In hujusmodi casibus Dei Servus tam bonum se patrem exhibebat famulis, ut sui ac prandii sui incurius, eorum esset solicitus, juberetque œconomum, cibos ipsis apponere, nec præstolari se. Absolutis negotiis et omnibus convenienter dimissis, comedebat non curans, serum esse, et statam horam præteriisse. Aiebat quippe, sua, utpote Antistitis, pluris interesse, audire et expedire causas venientium ad se propter negotia, quam comedere ; imo fore, ut cibus nec saperet nec prodesset sibi, si quis, postquam exspectasset, absque solatio et convenienti responso recederet. Adeo ut tamquam bonus Præsul invigilaret necessitati ovium suarum, earumque negotiis se non subduceret, et tamquam bonus Pater-familias majorem curam haberet de victu et refectione familiæ suæ, quam propriæ personæ. D

351 Hoc amore hisque beneficiis famulos omnes ad probitatem impellebat, maxime tamen insigni exemplo, quo ipsis prælucebat. Sane heri benigna agendi ratio ac remuneratio multum valet, ut famuli probe illi serviant ; verum ut simul cælorum Domino serviant, curentque placere et Dei oculis et heri sui, nihil adeo persuadet, quam pia ac sancta vita in hero comperta. Hinc (humano more loquendo) res quasi erat impossibilis, existere in Domo sancti Præsulis servum nequam vel moribus corruptum ; ubi herus tanti exempli vir erat et tam egregius Dei Servus. Præ oculis habebant ad horas singulas speculum istud universæ virtutis ; religiosam illam animi in Deum conversionem, personæ gravitatem ac modestiam tantæ humilitati ac simplicitati conjunctam ; benignitatem et humanitatem, qua agebat cum omnibus, præsertim pauperibus ; devotionem, qua divinum officium recitabat et celebrabat sacrificium Missæ ; pectus illud tanta pietate Christiana diligentis omnes, omnes tolerantis, sufferentis tanta patientia ac mansuetudine singulorum imperfectiones ac molestias ; monita et consilia, quibus, ex prudentia plusquam humana profectis, ipsos imbuebat. E In ejus colloquio verbum nullum vel noxium vel inutile ; sed sancta erant omnia ac religiosa et ad virtutem incitantia. Quales oportet fuisse eos, quibus continuo ante oculos obversabantur tot tamque cælestia exempla? Earumdem sane virtutum ac sanctorum Domini sui morum amatores, et quamvis conditione seculares, vivendi tamen ratione valde religiosos.

exemplo ad virtutem allicit :

352 Duo sunt, per quæ domini plurimum nocent famulis ; primum per vitæ rationem non satis compositam ac morum levitatem, secundo per intemperantem ac liberam linguæ licentiam : ex prima quippe discunt audenter et inhoneste vivere, ex altera nemini parcere. In his præsertim bono admodum exemplo erat pater D. Thomas ; adeo ab hominum consortio avocatus (uti referunt universi,) ut, si tempus excipias, quo ex caritate et officio obligabatur commorari in ea, quam diximus, aula ad pertractanda negotia, reliquum omne in solitudine impenderet seu orationi seu libris. In negotiis vero occurrentibus, quod poterat stans, minime sedens conficiebat ad præscindendos prolixiores sermones. Ubi autem, quod res F exigebat, dixerat ac peregerat, sermonem abrumpebat mox et dimittebat, inquiens : Agedum, nihil hic reliquum est, vade, comite Dei gratia. Affirmant, qui ei familiares exstiterunt et convixerunt, numquam toto tempore, quo hanc regionem inhabitavit, ipsum exivisse animi aliquantisper recreandi gratia, vel domo egressum esse, præterquam ad ecclesiam diebus Mercurii et Veneris ad Sacrum peragendum, ut dicemus, et Dominicis ac festis [ad assistendum] officio divino ac concioni ; aliquoties ad xenodochium et similiter ad collegium suum ad inspiciendum promovendumque opus, et, licet raro, ad aulam invisurus Calabriæ ducem atque acturus de negotio pertinente ad bonum hujusce regionis : numquam egrediebatur ad locum alium.

longiores sermones devitat

353 Invitabant, imo rogabant nonnumquam aliquot canonici, ut sanitatis et recreationis causa rus peteret ; respondebat ipse : Gratias habeo vobis de bona voluntate, et quo sanitatis meæ desiderio afficiamini, agnosco ; id quidem iis, qui præsunt, plane licitum est ad levamen laborum ac molestiarum, quas sibi junctas habet regimen, obnoxium

domo non exit nisi ad pia opera

A xium tot tamque variis [hominum] ingeniis ac conditionibus : ast abunde novistis proverbium : Consuetudo est altera natura. Equidem toto vitæ meæ cursu ad ipsa pueritia ita assuevi servare solitudinem domus meæ, ut id mihi jam quodammodo naturale sit ac dulce admodum. Compluti in studia incumbens, eram vel in cubiculo vel in schola, ubi magistrum audiebam, vel ipse, postea ad cathedram promotus, docebam. Numquam me ambulandi incessit desiderium, vel res alia quam libri oblectamento mihi erat : (naturali illa propensione donavit me Deus.) Strictius [id servavi] religiosus; adeo quidem ut etiam Prior numquam cella egrederer, nisi dum officia communitatis exigebant, vel concio habenda aut cujusquam confessio [excipienda] aut res alia [præstanda erat,] ad quam obligabat caritas; idque raro admodum. Hinc habitus et consuetudo mihi remansit commorandi domi; eoque ita delector, ut ea egrediendi cupido nulla mihi incidat, nisi dum cogor, vel excusare me nequeo. Quam sancte quantoque exemplo honestatem et castitatem *b* coluerit, docebimur sequenti capite.

B 354 Res notatu digna est, quam referunt, quotquot ei familiares exstiterunt, quantopere [scilicet] inter loquendum alienus esset a sermonibus et colloquiis vanis ac inutilibus, uti et a murmurationibus, quantumcumque levibus. Hic præsertim sese optimum exhibuit filium sancti patris nostri Augustini, qui, scribente Possidonio *c*, ab illis usque adeo abhorrebat, ut domus suæ parietibus inscribi jusserit versiculos, hunc sensum complexos : (linguæ licentiam.)

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Si autem casu in aliquo communi colloquio aut supra mensam, (ubi nonnumquam cum minore Dei metu lingua solet esse liberior,) hujusmodi sermo incideret; mox aiebat Doctor egregius : vel sermo iste abrumpatur, vel ego delebo versus istos *d*. Ad eumdem modum Dei Servus, ut tanti parentis filius, nolebat novi quid de quopiam ad se referri, nec permittebat, aut sufferre poterat, coram sese dici quidquam, quod vel levissime læderet honorem vel famam cujuscumque. Si vero casu audiret, corripiebat graviter, tuebatur honorem absentis, conabatur persuadere contrarium ac dicebat : Vos eo sensu interpretamini, sed temere, nec æquum dicitis; quia ob finem alium res C ea potuit esse licita ac bona, talemque existimare debetis, qualem et ego quidem existimo.

355 Hoc autem vere et ex animi sententia proferebat pater D. Thomas : neque enim umquam cujusquam delicto fidem habebat, nisi evidenter sibi constaret, vel [accepisset] ex relatione hominum fide dignorum, idque a se visum esse asserentium. Et eo quidem casu, dum opus ipsum non poterat, excusabat intentionem; ubi vero neque huic locus ullus supererat, aiebat : Res ista silentio supprimatur : mittat quisque manum in sinum suum, spondeo equidem fore, ut omnes proferamus leprosam *e* : quicumque autem aut simile aut pejus numquam admisit, is Deus laudet, cui acceptum referre debet, et misereatur proximi sui, consideretque, quid eidem occasioni exposita sua fragilitas esset præstitura. Sane ut assequamur, quam alienus fuerit benedictus Antistes ab omni detractionum specie, quemque ex illis dolorem conciperet, sufficerit id, quod egit aliquando Vallisoleti in aula Caroli quinti imperatoris. (maxime, qua læditur proximus,)

356 Die quadam ad illum accedens rem necessariam postulaturus, dum janitores cæsarem monebant, ut illi accessum concederet, anterius conclave ingressus est, ubi erant magnates aliquot (quid vehementer.) Hi pro affectu et amore, quo in ipsum ferebantur omnes, assurrexerunt confestim et ad considendum compulerunt. Inter colloquendum incidit sermo de quodam absente; mox autem ad secundum verbum bonus Pater surrexit, inquiens : Obsecro vestras dominationes, vel hanc rem missam faciamus, et transferamus alio sermonem, vel mihi veniam concedatis abeundi hinc; neque enim absque Dei offensa fieri poterit, si protrahatur iste sermo. Vocatus fuit interea, ut ad cæsarem ingrederetur, et, ipso recedente, præpositus toti militiæ Castellæ, qui ex præsentibus unus erat, dixit reliquis; Ubicumque demum sit pater F. Thomas a Villanova, religiosus est, nec esse desinit ex cujuscumque respectu; ac plura addidit in magnam ipsius commendationem, Sanctum illum compellans ac verum Dei servum. Et merito quidem. Quandoquidem, qui tantam curam gessit linguæ, in cujus, utpote moderatu tam difficilis, custodia ac regimine S. Jacobus apostolus in Epistola sua Catholica tantam Christianæ perfectionis partem constituit, is certo eamdem gerebat reliquorum sensuum, animæ potentiarum, atque actionum suarum om- E nium, ne vel ad punctum unum deflecterent ab eo, quod et lex divina et ratio exigit ac præscribit. (A. M. Salonio.)

ANNOTATA.

a *Immiscet hic nonnulla biographus, quibus docet, virtutem quidem per se amabilem esse ac desiderabilem; verum spe præmii homines in eam ferri animosius.*

b *Quoniam de cura domesticorum sermo hic est, operæ pretium videtur commemorare, quam in illis non tolerebat Sanctus, quidquid angelicæ isti virtuti adversabatur : id autem colligitur* ex depositione Petri Garziæ Castellani parochi, *ita Coccinus pag.* 561, examinati authoritate ordinaria, qui venerabili Viro inservivit... in processu Castellæ... dicentis, quod castissimus Archiepiscopus nepotem ex fratre ejecit e domo, præcipiens, ne imposterum suo se conspectui sub pœna suæ indignationis offerre præsumeret, ac similiter alios domesticos, inter quos a secretis, quod caste non viverent, expulit : et quemadmodum severe improbos castigavit, sic erga probos et publicos *, placidum, disertum, comem, affabilem, remuneratoremque se gessit. *Posteriora hæc consona sunt dictis Salonii num.* 349, *at priora plane opposita apparent ejusdem Salonii verbis tum num.* 342, *tum supra num.* 277 *recitatis : utrobique enim dicitur, nullum umquam famulum in domum suam vel in obsequium suum admissum dimisisse : hic autem dicitur domo expulisse non tantum nepotem, sed et domesticum sibi a secretis et alios item domesticos. Equidem, cum uterque auctor usus fuerit processibus, ita rem componi posse existimo, ut Salonius eos solos famulos, quos inter nepos recensendus non est, intellectos voluerit, qui a Sancto jam tum Archiepiscopo in obsequium admissi sunt, non autem eos, quos Valentiam adveniens in palatio reperit, quosque propter mores minus probos emisit; atque hi designantur fortasse a teste per Coccinum allegato.* (* pudicos) F

c *Imo* Possidio. *Porro ipsos versiculos, quorum sensum dumtaxat dat Hispanice Salonius, transcripsi ex Vita S. Augustini a S. Possidio composita, et apud nos data tom. 6 Augusti pag.* 435.

d *Possidius rem ita enarrat, ut commotus diceret S. Augustinus,* aut delendos esse illos de mensa versus, aut se media refectione ad suum cubiculum surrecturum.

e Al-

A. M. SALONIO. e *Alludit Sanctus ad historiam Moysis Exod.* 4 ✻ 6.

CAPUT XI.

Castitatis tota vita amantissimus, eamdem virtutem etiam impetrat aliis.

Castitas in pueritia,

Visum mihi est ad majorem confirmationem boni exempli, quo beatus pater D. Thomas famulis suis præibat, eosdemque, ut essent honestatis ac virtutis cultores, impellebat, seorsum hoc capite tamquam appendice præcedentis, pertractare honestatem ac puritatem, quam tota vita servavit. Hac in virtute tum in tenera ætate tum per totum vitæ cursum admodum fuit perfectus. Nam Puer, ut vidimus libro primo, fugiebat societatem puerorum, quos in malum propensos et vitio alicui addictos conspiciebat : præterea pius
B erat valde, in pauperes liberalis, devotus, ad cælestia conversus, ac Deum timens adeo, ut in tenera ista ætate exemplo esset provectioribus atque hi dicerent : Puer iste evadet vir insignis, et egregius Dei servus. Eadem in ætate pœnitentiæ operibus deditus, jejunia frequentabat, flagellis aliisque corporalibus asperitatibus carnem vexabat. Quæ virtutes in puero castitatis fundamenta sunt, et cum ætate provectior est, antemurale et cu-
a stodia ejusdem excellentissimæ virtutis *a*.

in adolescentia,

358 Deinde dum litteris operam dabat Compluti, atque ejusdem universitatis inhabitabat col-
legium primarium, duo erant, ex quibus eluce-
b bat, quam insigni esset castitate *b*. Primo ex cura ac metu aliorum collegii alumnorum, ne coram ipso proferrent verbum ullum non plane honestum et ab omni levitate alienum : noverant quippe, quam pro suo in castitatem amore moleste ferret qualemcumque verbi licentiam. Secundo ex dictis capite tertio libri ejusdem, ac relatis a domino Joanne Mugnatonio episcopo in brevi narratione, quam scripsit de vita ac sanctitate patris D. Thomæ; quod [scilicet] magister Joannes de Vargara, vir inter eos, quos habuit illa universitas eruditione ac dicendi præstantia ce-
C leberrimos, quique eadem tempestate isto in collegio degebat, suis ipse oculis cernens Servi Dei insignem animi ad cælestia conversionem, pietatem, honestatem et vitæ sanctitatem, has publice in concionibus prædicaverit et proposuerit ad exemplum, non secus ac si verba faceret de aliquo jam tum in Sanctorum album relato.

in Religione et archiepiscopatu.

359 Qui autem secularis adhuc et in studia incumbens corpore et anima tam castus et honestus exstitit, is certo, jam in religioso Ordine Deo consecratus, et mox sacerdotio initiatus ac die quolibet tanta devotione totque lacrymis Missæ sacrificium peragens, tam pretiosum castitatis thesaurum studiosius ac perfectius servaverit. Idipsum colligi potest ex tot donis illi, sicut vidimus, concessis a Spiritu sancto : si enim, ut hic ipse ait libro Sapientiæ, in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis, tot dona beato Patri concessa, scientiæ et doctrinæ, prudentiæ et consilii, humilitatis et mansuetudinis, pietatis et misericordiæ, fortitudinis et magnanimitatis, ardoris ac desiderii adeo fervidi divinæ gloriæ et salutis animarum, spiritus et efficaciæ verborum, quibus tot fructus D
retulit, ubicumque concionatus est et apud omnes quibus vel in sacra Confessione aures præbuit, vel conversatus est, nec non, ut vidimus, tot virginum religiosarum monasteria restauravit, certa admodum ac evidentia argumenta sunt, quantum servaverit Dei Servus animam et carnem illæsam ab omni turpitudine et sensuum corruptela. Non minus [diligenter hasce evitavit] Archiepiscopus, quando strictius obligabat sua dignitas, et exemplum subditis exhibendum, nec non cura, qua laborabat corrigere ac refrenare ecclesiasticorum vitia omnia, et potissimum ista.

Remedia illi conservandæ ab ipso usurpata;

360 Tria sunt, quæ magnopere conducunt ad castimoniam et continentiam. Primum est humilis et devota oratio; alterum, pœnitentia, jejunium et afflictatio carnis; tertium ac præcipuum amolitii occasionum omnium, quibus homo exponitur periculo incidendi in laqueos vitii [illis
c oppositi] *c*. Hinc inferri potest, quam cumulate Dominus eximia illa castitatis virtute donaverit patrem D. Thomam, utpote virum orationi tam assiduum, in corporis alimento tam sobrium, jejuniis tam addictum, tam alienum ab omni fomento carnis; indutum cilicio, exigua noctis par-
te, quam quieti concedebat, sarmentis incuban- E
tem. Quantum fugerit occasiones, quantaque semper vixerit circumspectione, patuit etiam ante archiepiscopatum locis omnibus, in quibus degit, uti Salmanticæ, Vallisoleti et Burgis. Numquam enim, licet plurimum amaretur ab omnibus, invisebat mulierem, quantumcumque primariam; nec matronarum, sibi in sacris etiam discipularum, ædes subibat, nisi raro admodum et impellente caritate ad subveniendum alicui necessitati; imo nonnisi coram socio ac pedissequis vel ancillis earumdem matronarum. Numquam similiter in templo aut in tribunali pœnitentiæ conspiciebant ipsum, nisi cum in sacra Confessione audiendæ essent aut juvandæ consilio; et hoc quidem, quanta fieri poterat brevitate.

præsertim fuga congressus cum mulieribus;

361 Archiepiscopus numquam matronam ullam invisendi causa accedentem admisit; solæ accedebant ad ipsum, (ut narrabimus,) festis solemnioribus nutrices, quæ infantes [expositios] ipsi educabant, ut, quo pacto enutrirent, et educarent, perspiceret. Dum vero domi suæ absolveret Missæ sacrificium, feminæ pauperes multæ sistebant se in ampla illa aula cooperta, ipse autem vultum earum F
minime intuitus eleemosyna eas donabat et adhortabatur ad timorem Dei, fiduciamque in ejus divina providentia, si modo ipsi recte servirent. In gratiam aliarum feriis quarta et sexta, aut si festum concurreret, pridie aut postridie ad primariam ecclesiam se conferebat, Rem divinam peragebat in sacello S. Ludovici, atque ea peracta, una cum gratiarum actione in sacelli ejusdem sacrario, egrediebatur, parvum sedile juxta aram principem collocatum occupabat, ibidemque aures præbebat mulieribus omnibus, quæ, tecto capite ac vultu, ad ejus pedes accedebant expositura molestias et necessitates; hæ si spirituales erant, solabatur eas, et juvabat consilio, quomodo [nimirum] se gerere deberent ad Domini favorem sibi conciliandum et iisdem [calamitatibus] remedium impetrandum : si temporales erant, earum, (promittens secretum tamquam si [dicta] fuissent in pœnitentiæ tribunali,) nomen postulabat et ejus, apud quem animæ noxas in confessione expiabant, atque hunc ad se mitti [jubebat,] fore [addens,] ut per eumdem, salvo similiter secreto, eis succurreret.

362

matrem a Valentiæ ingressu cohibet,

A 362 Ex modo dicendis apparebit religiosus et castissimus benedicti Antistitis animus. Cum ab annis ejus conspectu gavisa non fuisset mater, eo fruendi desiderio, voluit invisere Valentiæ; nec, quoniam indolem noverat, monuit ipsum [de adventu,] nec ipse hujus notitiam accepit, priusquam Lyriam *d* pervenisset, qui locus est quarto milliario distans Valentia. Hoc inaudiens, mox misit famulum domesticum, qui eam Lyriæ detineret, atque illinc deduceret in Villar, vicum pertinentem ad episcopatum, ac [nuntiaret] fore ut istic invicem viderent. Istic eam invisit, et, ut probus Filius, excepit liberaliter, multoque solatio affecit per mensem; quo elapso, in patriam debito cum comitatu ac honore reduci jussit.

ne ea occasione mulieres alur ad palatium accedant.

363 Commorans illa in Villar significavit ipsi, gratum fore sibi lustrare Valentiam, quoniam intellexerat, civitatem esse pulcram et amœnam. Sed dissuasit hoc ipse, inquiens: Si Valentiam concedas, certe in ædibus meis diversandum tibi erit, atque ea occasione matronæ Valentinæ, ut me sibi hac gratia devinciant, volent invisere te, deducere ambulatum, comitari ad hortorum suorum ac maris conspectum; et ego, quamvis ex causa tam legitima, non desidero mulierum in ædes B meas accessus. Ostendebat sane se verum Filium sancti patris nostri Augustini, de quo scribit Possidonius *, numquam voluisse permittere, ut intra domum suam manerent propriæ sorores ac sobrinæ, allegata ratione, quod, etsi illæ sanctæ ac Dei cultui addictæ essent, nec earum ulla suspecta haberi posset; tales tamen haberi possent feminæ, quæ colloquendi et visitandi gratia ad illas accederent.

** Possidius*

Splendor in ejus vultu emicat;

364 Adhæc beatus pater D. Thomas quantum ad propriam personam adeo honestus erat ac verecundus, ut ne vel pedes ejus nudos umquam conspexerit famulorum aliquis: ipse sibi solus vestes induebat ac exuebat nec non tibialia detrahebat propriis manibus. Hunc in finem tibialium concinnatori aiebat: Curato, magister, ut a medio crure deorsum valde lata sint, utque ego ipse, dum videbitur, vel ad manus non erit servus, mihi detrahere facile illa queam. Non solum familiaribus ejus omnibus plane comperta fuit insignis ipsius castitas, verum etiam certo creditum est, Virginem illum [permansisse,] quemadmo- C dum [fuerat] in ipso natali. Hæc eorum opinio confirmata fuit per claritatem ac splendorem, quem emitti ex venerando ejus vultu conspiciebant, dum alloquebantur. Testis est, qui affirmet, quod die quadam, dum Dei Servum a peracto Missæ sacrificio redeuntem, alloquebatur, splendor ille et claritas tales fuerint, ut caliginem sibi offunderent, et demittere oculos oportuerit: quemadmodum vultus Moysis, a Dei alloquio descendentis e monte, perstringebat oculos filiorum Israel adeo, ut intueri ipsum non sustinerent revelata facie.

Virgo obiisse creditur.

365 Quamvis autem lumen, quod e vultu patris F. Thomæ erupisse testantur, nec tantum nec tam splendens fuerit, quam lumen faciei Moysis; ejusmodi tamen erat, ut satis dignoscerent emitti illud e vultu ipsius, adscriberentque puritati tota vita [ab ipso conservatæ.] Compertum id fuit peculiarius ac certius, dum e vivis abiit. Eadem quippe die, qua a Domino ereptus fuit ex hac ad æternæ vitæ tranquillitatem, id palam fecit ejus confessarius, qui in postrema infirmitate generalem totius vitæ ipsius confessionem exceperat, c in ipso palatio coram frequenti populo dicens: Nunc sanctum Virginem habemus in cælis *e*. Edicere id modo licet, cum mortuus sit. Propter hoc confessarii testimonium, atque indubiam opinionem, quam, quamdiu vixit, habuerunt de ejus virginitate et castitate, corpus, dum ad sepulcrum detulerunt, multis floribus consperserunt, et ex iisdem contextam coronam mitræ adjunxerunt. A. M. SALONIO.

Varii, ejus implorato auxilio,

366 Eamdem opinionem videtur confirmasse Dominus per favores, quos divina Majestas confert in eos, qui adversus tentationes et lapsus carnis huic ejus Servo se commendant. Reservans in cap. XIII et XIV * eos, quos vivens suis orationibus hoc peccato exemit, hic referam dumtaxat nonnullos, qui post obitum ipsi se commendarunt, quique per ejus interventum eo vitio, ac magnis et urgentibus tentationibus ac periculis pereundi a Domino liberati sunt. Vir primarius, quem multo tempore malus dæmon vinctum tenebat amore mulieris cujusdam, die Dominico audiens nostri Ordinis concionatorem in ecclesia majore verba facientem de patre D. Thoma, [et exponentem], quam egregius fuerit Dei cultor, quamque succurreret iis, qui exposcunt ejus subsidium ad expediendos sese pravo vitæ instituto ac præsertim luxuriæ peccato: hunc [inquam] audiens, eodem temporis momento corde permotus fuit, atque ibidem extemplo magna devotione illum invocavit et tacitus dixit: Vir sancte, miserere animæ meæ, et ora pro E me apud Dominum, ut gratiam et vires concedat ad deserendum improbum hunc amorem. Sub vesperam invisit ejus sepulcrum, et qua potuit devotione, repetiit orationem. Eodem autem ipso loco, acis cor ejus vinculo exsolveretur, decrevit firmiter ac serio non videre posthac mulierem, confessione generali noxas expiare, et ut homo vere Christianus Domino servire: uti reipsa præstitit: etenim a mulieris conspectu abstinuit, confessionem generalem instituit apud patrem hujus domus beatæ Mariæ de Succursu, Deum coluit, frequentans Sacramenta ac vitam ducens optime Christianam.

** hic XIV et XV*

ab impuritatis vitio

367 Vir alter dives, captus et obcæcatus amore impuro, condixerat mulieri, quæ illum peccato obstrictum tenebat, fore ut eam stata die ac hora in rheda præstolaretur ante valvas templi hujus beatæ Mariæ de Succursu. Designata hora præstolabatur ipsam vir iste, atque, dum exspectabat, substitit ad valvas ecclesiæ. Stabant et ibidem eadem hora clerici duo, qui ad sepulcrum Sancti preces suas fuderant, colloquentes F de insigni hujus humilitate et caritate, et quomodo faveret apud Deum suis clientibus. Atque alter eorum dixit: *Sanctus iste hactenus ignotus est; sed dies aderit, quo agnoscatur, et ipsum honorificet Deus.* Hoc inaudiens vir ille, statuit ingredi templum, seque ipse commendare illi ad sepulcrum. Ita fecit, et prosternens sese in genua, animo immutatus est ac magna devotione [multisque] lacrymis se ei commendavit et supplicavit, ut impetraret sibi a Domino [robur,] quo plene ac radicitus evelleretur sibi ea animi propensio, qua tantopere fuerat obcæcatus, ac gratia præstaretur, ne eum deinceps offenderet. Istic prostratus, priusquam se erigeret, persensit horrorem magnum ejus, quod amaverat ante, ac dolorem valde acerbum offensæ erga Deum, una cum firmo proposito vitas *mille*, si tot haberet, amittendi potius quam offendendi ipsum; expiandi animam noxis per Confessionem ac novam vitæ normam assumendi; uti fecit.

ad castimoniam

368 Subsistente viro illo ad sepulcrum, adfuit mulier, et accessit ad alloquium. Surrexit ipse et intrans sacellum beatæ Mariæ atque hinc oculos conjiciens in sepulcrum patris D. Thomæ, dixit: Soror,

A. M. Salonio. Soror, Deus per intercessionem hujus sancti Archiepiscopi oculos, quorum lumine tamdiu orbatus perstiti, mihi aperuit; perspexi animæ ac domus meæ perniciem, ac Deo pollicitus sum, fore ut non offendam de cetero : proinde rogo te, ut mei [deinceps] non recorderis magis, quam si cognovisses numquam. Memineris, nos esse Christianos, moriendum nobis esse, ac reddendam Domino Deo vitæ nostræ strictam admodum rationem (hoc totum illi dixit, ac dixisse se narravit ipse patri hujus domus, apud quem paucos post dies sacra confessione animum perpurgavit.) Hoc audiens illa, plorare occepit; ipse vero dixit : Has lacrymas funde coram Dei Genitrice Maria, ac dein ad illud sepulcrum, orans sanctissimam Virginem et sanctum Archiepiscopum, ut postulent tibi a Domino lumen, quale mihi ab ipso concessum est. Secuta est consilium ejus, non hominis jam tunc, sed animæ suæ angeli. Primum qua potuit devotione preces fudit ad beatissimam Virginem, dein ad Sancti sepulcrum, atque hic similiter instillavit ei Dominus eumdem horrorem amoris improbi, dolorem delictorum, ac firmissimum propositum eluendi crimina per B sacram Confessionem, nec imposterum offendendi divinam Majestatem : quod et opere præstitit : neque posthac viderunt invicem, sed uterque domi suæ vitam peregit valde piam.

reducuntur; 369 Die quadam clericus voluptatis vitio similiter multum irretitus, ad ecclesiam accessit, et flexis genibus coram sepulcro patris D. Thomæ binas horas circiter, aut etiam diutius, permansit magna devotione lacrymas profundens. Advertit autem, quod in se oculos conjiceret aliquoties æditunus : cum [itaque] illinc surgeret, adiit ipsum, dixitque : Noli mirari, pater, quod me coram sepulcro isto illacrymantem conspexeris : huic enim sancto Antistiti animæ salutem acceptam refero; is me inferno exemit. Equidem plures annos flagitiose vixi, captus amore improbo ac turpi. Memoria recolens sacerdotes, quos Sanctus ille vivens ad frugem reduxit ac peccato subtraxit, et pie credens, illum ob sanctitatem vitæ et caritatem insignem in cælo degere, nec deficere ipsum istic in gloria eam, quam hic habuit, pietatem et commiserationem erga peccatores, imo perfectiore esse præditum, ipsius me patrocinio commendavi, supplicans, ut oraret pro me Dominum, C ut me ex flagitioso hoc statu eriperet, et gratia donaret, qua odium conciperem mulieris, quæ obcæcatum ac perditum me retinebat : promisi autem fore ut, si mihi hanc a Domino gratiam obtineret, ejus sepulcrum inviserem, atque in laudem et honorem ejus festive exhiberi curarem dramaticum poema. Intra novem dies, quibus memet ipsi commendavi, mulierem istam odisse cœpi vehementer ac verum concipere dolorem scelerum meorum cum firmo proposito numquam in Deum delinquendi. Idcirco in absolutionem ejus, quod promisi, huc veni sepulcrum ejus invisurus, gratias acturus de beneficio, per ejus intercessionem mihi divinitus collato, generalem scelerum totius vitæ instituturus confessionem, et cum Priore hujusce domus consultaturus, quo pacto exhibeatur in laudem ipsius dramaticum istud poema. Exhibitum id fuit, cum prima vice ego hujus conventus Prior essem, anno millesimo quingentesimo octogesimo tertio.

ac tentationibus liberantur. 370 Clericus alter primarius et eruditus vehementes carnis tentationes patiebatur, eaque cupiditate magnopere affligebatur. Intelligens nonnullos, qui eadem calamitate vexati fuerant, invocato patris D. Thomæ patrocinio, ipso intercedente, adjutos fuisse a Domino et vires impetrasse D adversus hostem adeo potentem, ac sedatas fuisse in ipsis tempestates istas, decrevit eodem uti remedio, recurrere ad Dei Servum, eumque Patronum assumere infirmitatis suæ. Itaque novendiales preces ad ipsius sepulcrum instituit orans, ut a Domino sibi in hac calamitate misericordiam exposceret, viresque adversus tentationes istas : expletis novendialibus precibus, Dei mox favorem expertus est, in virum alterum immutatum se comperit magna pace et tranquillitate animæ et carnis, cognovitque, eum sibi a Deo favorem concessum esse meritis et interventu patris D. Thomæ : ut vero magis exploratum haberet, a Domino collatam esse sibi illam gratiam intercedente Sancto, cum die quadam particulam reliquiarum ejusdem Servi Dei, quam penes se gerebat, reliquisset in ædibus artificis, qui eam gestandam decentius thecæ includeret, contigit, ut eadem ipsa die, qua reliquerat, vehementem in sese conflictum experiretur, vexareturque carnis tentatione, qua in ingens discrimen adducebatur. Perculsus tamquam re nova et extraordinaria, E quod post tantam tranquillitatem et pacem, quanta per invocatam patris D. Thomæ intercessionem in anima et carne gavisus fuerat diebus illis omnibus, rediisset tentatio adeo molesta et acris, animadvertit, non esse penes se reliquias, aurificis in ædibus relictas; judicans autem, hanc esse molestiæ affligentis causam, mox aurificis domum adiit, reliquias recepit, pectori apposuit, et eodem temporis momento a libidine se liberum comperit, quietum ac tranquillum; talisque permansit deinceps beneficio ac patrocinio sancti Antistitis, eas reliquias penes se gestans, illi se commendans diebus singulis ac sæpe invisens ipsius sepulcrum. Hoc ipsum scripto referri posset de aliis nonnullis tam laicis, quam ecclesiasticis ac religiosis, affirmantibus, quod, cum in similibus versarentur molestiis spiritualibus, magna devotione beato patri D. Thomæ commendarint sese, a Domino liberati fuerint, atque manifeste eum favorem impetraverint a divina manu per illius intercessionem ac merita. Sed hic memorati sufficiunt.

ANNOTATA. F

a *Similia habes lib. 1 cap. 2; quæ, et alia hic de castitate addita sic testibus comprobantur apud Coccinum pag. 617 :* Duo testes incolæ Villanovæ de vera scientia deponunt mirabilia in venerabili hoc Viro ab ipsa infantia honestatis, compositionis, nitoris et sanctitatis eluxisse documenta, cumque in omnibus actionibus suis puritatem, pudicitiam, castitatem et honestatem, quibus egregie præditus erat, ostendisse, et hanc de eo viguisse publicam opinionem et famam, talemque non ab ipsis modo testibus, verum etiam e reliquis omnibus, quo vixit tempore, habitum fuisse; Joannes videlicet Gallego, primus testis ætatis xcv annorum... in processu Castellæ... et eodem loco Ludovicus Feo ætatis xc annorum... et insuper de auditu a majoribus et de communi reputatione circa omnia et singula prædicta eisdem locis deponunt Catharina Gonzales vidua ætatis LXXX annorum,... Gundisalvus Camero ætatis LXXXVIII annorum... Petrus Garzia ætatis LXXVIII annorum... et Matthias Pallas in processu Valen-

A Valentino,... qui deponunt etiam in specie, dum fuit in collegio sancti Ildefonsi,... qui omnes fuerunt examinati authoritate ordinaria.

b *Vide litt. præced. sub finem.*

c *Rationes et auctoritates, quibus hæc tria confirmat Salonius, prætermisi.*

d *Locus est quarto circiter milliari distans Valentia ad Duriam amnem.*

e *Coccinus pag. 619 :* Ulterius etiam ex testibus probatur, cum ex publica voce et fama, atque concordi omnium reputatione obiisse Virginem, ideoque et floreum ei sertum fuisse contextum, et totum corpus floribus coopertum... ita deponunt... in processu Valentino Joannes Baptista Alatar chirurgus examinatus authoritate ordinaria... Bartholomæus Escola... Mariana de Cabanillas... Vicentius Roca... examinatus authoritate ordinaria.. Franciscus Dymas... Joan. Baptista Calbet... Petrus Valentinus... Don Joannes Boyl... Don Matthias Pallas in processu Valentino... qui tres supradicti sunt examinati authoritate ordinaria; Mariana de Sottomajor,... quæ et deponit de auditu ab ejus confessario.

B

CAPUT XII.

Boni Pastoris munus exsequitur.

Ovium saluti solicite intentus.

Cum jam narraverimus, quo modo, quanta pietate et quanto exemplo præesset domui ac familiæ suæ Dei Servus, expedit modo, nos agere de cura ac vigilantia, circumspectione ac prudentia, insigni caritate et misericordia ceterisque virtutibus, quibus, ut bonus Antistes et sanctus ac perfectus animarum Pastor, fuit præditus *a*. Propter ingens, quo flagrabat semper pater F. Thomas, desiderium salutis proximorum, præsertim dum ex officio ad hoc obligabatur, magnam quoque adhibuit solicitudinem et diligentiam ad invigilandum subditis, sibi a Domino commissis. Hinc laborabat multum ad dignoscendum eorum vivendi modum atque spirituales infirmitates, et iis applicandum medicamen ac remedium, quod pro sancto ardore suo et insigni judicio perspiciebat C tempori esse congruum. Hunc in finem librum habebat, cui, nullo vidente aut conscio, clericorum, qui de aliquo vitio accusati fuerant, et ecclesiarum, quibus inserviebant, nomina inscribebat ad ipsos corripiendos: alium vero, cui cum nomine et loco habitationis inscribebat seculares concubinarios, ab uxoribus digressos, fœneratores, aut notatos alio quovis vitio, ut juxta regulam caritatis operam ipsis adhiberet emendationi congruentem. Per hanc notitiam magna ipsi erat cura uniuscujusque. Hoc capite de solis laicis agemus, de clericis dicemus postea.

in improbos inquirit et animadvertit;

372 Laicum, quem flagitiose vivere intelligebat, seorsum vocari jubebat ad se, ac consueta sua caritate et spiritu corripiebat semel ac sæpius. Dum autem eo remedio non frangebat duritiem, quamvis (ut referunt omnes) valde aversaretur excommunicare vel censuris implicare animas, et similiter [homines] plectere mulcta vel carcere, nihilominus concubinariis nonnullis vel ab uxoribus disjunctis, quibus noverat id profuturum, ac remedium fore idoneum, ut a peccato abstinerent, (quod unum animo proponebat,) mulctam irrogavit, mulctæ [pecuniam] semper applicans fabricæ nosocomii. Alios carcere plectebat, (etenim etiam tum fas erat archiepiscopis ea punitione uti in concubinarios et sejunctos ab uxoribus suis.) Cum neque per reprehensionem ejus neque per castigationem laicus improbus ad frugem rediret, indicem inemendabilium tradebat proregi, qui eos in exsilium pelleret; hoc autem faciebat, ut vel ex eo metu se corrigerent, vel ne oves adeo scabiosæ et corruptæ inficerent sanas et bonas. A. M. SALONIO.

quod ut fiat facilius, divisionem diœcesius exoptat:

373 Optasset novisse speciatim, quotquot degebant in suo archiepiscopatu; et hunc dolebat esse tam amplum. Operam navabat apud imperatorem Carolum quintum, ut ex civitate Xativensi *b* ac reliqua montium parte episcopatus conficeretur, utque Valentia cum medio Almenaram *c* et Enovas *d* usque terræ spatio atque ora maritima sufficeret metropolitæ; fore [addebat,] ut ipse assensum suum præstaret, ac scripto significaret summo Pontifici, quantopere id congrueret; ut, dum essent majori numero episcopi et arctiores diœcesium fines, pastor quilibet novisse oves suas, iisque invigilare posset melius *e*.

conjuges dissidentes

374 Solicitus erat admodum, ut matrimonio juncti pacifice viverent, et invicem amarent, prout E lege divina et conditione sua obligantur. In hoc multum laboris contulisse ipsum, memorant universi. Dum dissidium esse aliquod intelligebat maritum inter et uxorem, utrumque seorsum arcessebat primum, corrigebat, querelas excipiebat, ac partem alteram defendebat; dein ambos simul convocabat, pacem et concordiam restaurabat, re prius Domino enixe commendata. Si divites erant, minabatur pœnam visibilem et jacturam in bonis suis, nisi in caritate sufferrent invicem, atque, ut tenebantur, diligerent: si vero pauperes, reprehendebat ac pollicebatur, se juxta necessitatem subventurum ipsis, idque etiam perficiebat, addita declaratione, fore ut eleemosyna privaret, nisi viverent pacifice. Ego quippe [aiebat,] quantumvis infelix peccator, hic Dei locum occupo; Deus vero favorem suum non impertit discordibus ac divisis.

conciliat.

375 Divortia oderat summopere, et ingenti solicitudine laborabat, ut remedium illis afferret, utque mariti reverterentur ad uxores. Quamquam autem id ipsi multis admodum et magnis laboribus constiterit, quoniam eos inter multæ erant F personæ primariæ, sancto tamen ejus ardori ac piis studiis aspirante Domino, plures ad suas conjuges redierunt, vixerunt deinceps ac Domino servierunt pacifice. Hæc omnia comperta fuerunt ex eo, quod ipsi conjuges narrarent, quo amore ac studio ipsos corrigeret, quos sermones cum ipsis haberet, quam adhiberet operam ad ipsos pravo statu eximendos, et, si discordes essent, ad concordiam reducendos. Nam quod ad ipsum spectabat; altum semper servavit silentium, prospexitque, ne quis detegeret vitia et calamitates, quæ inter matrimonio conjunctos comperiebat et corrigebat, quamvis plures numero fuerint (depravata quippe erat hæc regio) quos ad se vocavit, corripuit, et in gratiam restituit. Ut vero res omnis majori secreto committeretur, ac melius conservaretur fama uniuscujusque, maxime feminarum, mandaverat generali suo vicario ac provisoribus, ut lites omnes et causas conjugiales ad ipsum remitterent, illas inspecturum se [asserens,] nec velle, ut aliorum manibus subjicerentur: et licet nec in civili nec in canonico jure, sed in theologia dumtaxat exercitatus esset, a Deo, quoniam Antistitem constituisset, sibi lumem concessum iri

A. M. SALONIO. iri [aiebat:] fore [tamen] ut ipsos consuleret, ubi opus esset, vel quæstio mere pertinens ad juris prudentiam.

Maurorum curam habet peculiarem

376 Magno desiderio ferebatur in conversionem Maurorum hujusce regni, tantumque dolorem hauriebat ex cæcitate ac pernicie istius nationis, ut hac specialim de causa fortiter conatus sit abdicare se archiepiscopatu, scripserit, ac sæpius, ut post videbimus, imperatorem enixe admodum rogaverit, ut renuntiandi potestatem sibi faceret. Et quoniam hoc ipsi non succedebat *f*, pluribus vicibus scripsit, mandaret sua majestas, ut in eorum partibus constituerentur parochi boni exempli et studiosi gloriæ divinæ ac salutis animarum istarum, quæ sacro fonte regeneratæ erant et admissæ in gremium sanctæ matris Ecclesiæ, utque illis [parochis] assignarentur fructus aut redditus, ex quibus eleemosynas ipsis possent elargiri. Certo quippe sibi persuadebat fore ut, cernentes bonum parochorum exemplum, et conciliata beneficiis ac piis operibus voluntate, corde inflecterentur in melius, multi eorum converterentur, forentque principium conversionis aliorum.

et ob eorum perversitatem valde angitur.

B 377 Hac de re, utpote quæ ipsum tanto desiderio ac mœrore afficiebat, frequenter agebat cum familiaribus, præsertim cum episcopo Segriano, cum confessario et visitatoribus, iisque declarabat, unam e rationibus ac causis præcipuis, cur nullo modo voluerit admittere archiepiscopatum Granatensem, curve renuisset Valentinum, nec accepturus fuisset, nisi provinciæ suæ præpositus ex obedientia et (sub pœna) censurarum præcepisset, eam fuisse, quod tam in hoc quam in isto tot Mauri degerent, qui per Baptismum erant filii Ecclesiæ, gestabantque signum Jesu Christi, quem corde et operibus tanto odio prosequebantur, quemque sacrilegis dictis, non secus ac inimicos suos infensissimos lacessebant. Hac occasione narrabat ipsis, se inter alias epistolas a religiosis nonnullis, familiaribus suis, dum noverant, acceptasse ipsum archiepiscopatum Valentinum, conscriptas, accepisse unam a patre magistro F. Dominico Soto, in qua diceret, magnopere miratum fuisse se, quod admisisset, ubi noluerat admittere Granatensem; quia in ea diœcesi tam frequentes erant Mauri: cum tamen nec minus frequentes essent nec meliores in hac (Valentina.) Dolere se (subjiciebat Sotus) ob molestiam, qua ab illis afficiendus erat is, quem C ut patrem ac magistrum suum diligebat. Idque (inquiebat pater F. Thomas,) perscripsit ignorans, quam invitus acceptaverim, ex mera videlicet obedientia. Etenim deinde ex meo responso rem edoctus rescripsit, solatium sibi attulisse, quod acceptassem hoc modo; quandoquidem, ubi tantum erat obedientiæ, et nihil voluntatis propriæ, Dominus esset amoturus difficultates omnes, gratiamque ac robur largiturus adversus molestias universas.

Concionatores, quid e suggestu dicendum

378 Tempore Quadragesimæ, propter insignem de salute ovium suarum solicitudinem, singulis annis convocabat concionatores et confessarios in ecclesia S. Stephani et S. Thomæ; ac prolixum ingenti eruditione et fervore sermonem instituebat, indicans ipsis et præscribens methodum, qua sacro isto tempore munus suum obire tenerentur; quantum coram Deo promerituri essent, si obirent recte; quantopere ab eodem puniendi, si minus debito satisfacerent. Et, sicut referunt plures, qui præsentes adfuerunt, concionatoribus exponebat peccata tempestate ista magis dominantia ac præ ceteris perniciosa, magnoque animi affectu orabat, ut omnes uno consensu in suis sermonibus in ista inveherentur, quæsita occasione opportuna, quæ non deficeret, dummodo studia sua D conjungerent cum frequenti oratione, peterentque a Domino, ut dirigeret, et, quid pro concione dicendum, edoceret, ac Spiritum suum impertiretur. Scirent autem, se ad suggestum non conscendere ut ostentarent eruditionem suam, et conciliarent sibi existimationem et applausum populi, sed ut tamquam milites Jesu Christi verborum suorum acumine bellum gererent adversus peccata hominum, atque hos dæmonis unguibus eriperent.

et confessarios, quomodo cum pœnitentibus

379 Confessarios sic alloquebatur: En vobis modo, patres, tempus ad lucrandas animas: accedent ad pedes vestros peccatores insignes: nolite prodigere sanguinem Jesu Christi, absolventes quemcumque inconsiderate, ac clavibus, manibus vestris a Domino concreditis, abutentes. Advertite, Redemptorem nostrum, dum pœnitentiæ Sacramentum, cujus vos estis administratores, instituens dixit: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: (peccata (nempe,) a quibus confessarius rite fungens munere suo, absolvit, vere esse remissa,) simul dixisse: Quorum retinueritis, retenta sunt. Eum (scilicet,) quem vos, debite similiter munus obeuntes, non absolveritis, nec fore absolutum nec venia donatum. Verumtamen, E etsi non oporteat absolvere omnes, sed eos, qui recte dispositi advenerint, ut ut magna imo gravissima sint crimina, quæ vobis in confessione patefient, nolite obstupescere, offendi aut dicentem perturbare, sed auscultate cum patientia et caritate.

agendum, docet.

380 Hoc autem consilium sequimini: Ubi se vobis stiterit peccator insignis, et frigidus adeo, ut frigore suo horrorem vobis esset incussurus, quamvis absolvere ipsum non oporteat, neque id licitum vobis sit, cernentibus adeo expertem dispositionis ad absolutionem requisitæ; ne tamen dimittite aut abigite, neve ad finem usque auscultate; sed allegata, in quo tamen absit mendacium, excusatione impedimenti cujuspiam, aut negotii peragendi, dicite: Mi homo digneris per dies tres quatuorve animum avocare a negotiis, et vel domi tuæ vel in templo, qua poteris devotione, et dolore peccatorum, [sic] Deum alloquere: Domine offendi te, neque id sentio, ut debeo: miserere animæ meæ, et per insignem tuam clementiam ac merita sacrosancti Sanguinis tui mihi tribue notitiam ac dolorem peccatorum meorum. F Vos autem per eosdem dies id ipsum Sacrificiis ac precibus vestris a Domino exposcite, experturi manifeste, quid hac via operaturus sit in illis Dominus. Nam ego ipse (aiebat) dum religiosus in Castella aures præbebam confitentibus, eadem (via) duxi frequenter graves aliquot peccatores, qui doloris expertes se mihi sistebant, et successit feliciter.

In ecclesia instituit nova beneficia,

381 Non tantum invigilabat digna bono Præsule solicitudine in salutem animarum, quod præcipuum est; verum et in id, quod illi non cedit, nempe in cultum divinum, ornatum domus Dei, imo et in rem temporalem sui capituli. In templo principe instituit aliquot beneficia cum obligatione Missam celebrandi primo diluculo *g*, ut operariis, sub initium diei in forum convenientibus, ad lucrandam apud eum, qui conducturus est, diurnam mercedem, copia esset Missæ sacrificio assistendi et sese Domino commendandi, priusquam ad labores suos se conferrent. Atque ita plures ex istis pauperibus operariis solito maturius ad forum accurrunt, ut, priusquam elocent suam operam, Sacro intersint, atque tanta fruantur consola-

A solatione, quanta est homini Christiano vidisse Dominum in sancto Missæ sacrificio, antequam rei cuipiam manum apponat.

et pretiosum ornatum procurat. h

382 Ad ornatum ejusdem templi principis confici jussit in Flandria novem *h* ex bombyce et lana subtiliore tapetes, gaudia beatæ Mariæ et ea inter ejusdem Virginis in templo oblationem exhibentes, qui ipsi multis ducatis constiterunt. Confecti fuerunt singulari artificio, figuræ [erant] admodum formosæ et colores splendidi, ita quidem, ut hodiedum æque lucidi sint ac pulcri, quam primo die, quamvis septuaginta circiter anni præterlapsi sint, atque in templo adhibeantur omnibus diebus solemnibus et festis præcipuis. Archetypos autem imaginum in iis exprimendarum hinc misit in tela depictos per pictorem hujus civitatis valde celebrem, nomine Joannem, tam peritum ea arte et industrium, ut, eruditos oculos habentium judicio, quæ ipse pinxit, quæque servantur in multis hujus civitatis ac regni ecclesiis, de præmio certare queant cum picturis a Michaele Angelo Romæ concinnatis. Sed, licet eæ in tapetibus perbene imitando expressæ fuerint, cum tamen indicari non jusserit, qua altitudine conficiendi illi essent, ea B tantum confecti sunt, qua solent tapetes communes, huc e Flandria adventantes; quam ferunt [nimirum] usitatæ illic textoriæ machinæ. Hinc quando allati et appensi fuerunt pannis ecclesiæ principis bombycino et aureo filo contextis *, comperitque [Sanctus,] illos non habere horum pannorum altitudinem, magno, sicut narrabant ecclesiæ æditui,) mœrore correptus fuit, et innata sua modestia ac mansuetudine dixit: non apte confecti sunt; etenim cupiebam eadem eos esse altitudine, qua pannos hosce intertextos. Nunc tamen hoc modo erunt usui; quod si Deus vitam concedat, alios conficiendos curabimus hisce pannis æquales; illi vero deservient ecclesiæ, in qua sepeliendus sum. Confici non curavit, quia dein in vivis superstes non fuit, nisi ad annos circiter tres, et, ne pauperibus deficeret, confici nolebat, priusquam collegisset singulis annis exiguam pecuniæ summam, donec obtineret pretium pro iis solvendum.

* brocados

Proventus

383 De bono temporali capituli sui curam similiter habebat paternam. Etenim primarii ecclesiæ capitulares, ut essent magis expediti ad assi- C stendum divinis officiis et ecclesiasticis ac spiritualibus ministeriis, canonicorum fructuum et proventuum collectionem administrationemque commiserunt duodecim personis laicis tamquam collectoribus et administratoribus suis, ita ut singuli singulis mensibus acciperent partem ex istis redditibus sibi obtingentem. Designati autem sunt cuilibet [administratori] fructus loci determinati in laboris mercedem. Considerantes dein, bona ista esse ecclesiastica, consultius judicarunt, collectionem et administrationem fieri non a laicis, sed ab ecclesiasticis. Eapropter duodecim clericos fructuum collectores et administratores denominarunt eadem conditione, ut hi quolibet mense partem redituum singulis darent, quam dabant priores.

canonicorum

384 Ex hisce officiis crearunt beneficia, [statueruntque,] ut qui [ea obirent] iisdem distributionibus gauderent in templo primario, quibus alii beneficio ecclesiastico præditi. Clericos ea obtinentes vocabant præpositos fructuum mensæ canonicæ, eorumdemque beneficia præposituras, vulgo pavordias. Lapsu temporum locus ille seu pars singulis præpositis et redituum canonicorum administratoribus designata ut laboris merces, adeo fructifera evasit, tantasque decumas protulit, ut, notabili discrimine et emolumento valde manifesto, ampliores essent fructus et proventus, quos ex suis officiis percipiebant præpositi, quam ipsi fructus et redditus canonicorum. Hæc fuit occasio canonicis, ut ipsimet, mortuis clericis, præposituras istas obtinentibus, operam navarent ad eas vel via Romana vel alia quavis congrua sibi acquirendas. Hinc factum, ut plures simul essent canonici ac præpositi, atque una duobus beneficiis gauderent, utpote invicem non repugnantibus. Qui utroque gaudebant, divites erant ac potentes: quia inter præposituras illas aliquæ valuerunt ducatis bis mille, aliæ ter mille, imo et sexies mille, annuis. Canonici vero, solo canonicatu gaudentes, ad summum recipiebant ex redditu scuta quadringenta aut quingenta.

A. M. SALONIO.

ad justam æqualitatem

385 Patri D. Thomas templum principis visitanti, et capituli fructus ac proventus eo in statu comperienti visa est res iniqua, atque aliena a ratione ac justitia, canonicis, propriis ac legitimis dominis fructuum ac decumarum, ad mensam canonicam pertinentium, nihil amplius obtingere, quam quod jam dixi; præpositos vero, eorum collectores, administratores et quasi famulos, tantam E imo majorem ac meliorem bonorum illorum partem sibi retinere. Hinc dixit: Res ista exigit remedium: quod et reipsa procuravit. Nam mox perscripsit ad Pontificem Paulum III inæqualitatem a se compertam inter canonicatus et præposituras, modum et finem, in quem hæ fuerint institutæ, totamque rei seriem, hic a me relatam; ac rogavit suppliciter tamquam rem æquissimam, ut Sanctitas sua per Breve Apostolicum mandaret, dictas præposituras, defunctis, qui tum possidebant (nam viventibus, quoniam collata erant beneficia, incongruum id fuisset et dissidiorum occasio,) supprimi ac fructus mensæ canonicæ reverti ad legitimos et veros dominos.

reducendos curat.

386 Memoratus Pontifex propter eam, quam de illo tamquam docto admodum et insigni Dei Servo habebat opinionem, statim annuit petitioni boni Præsulis, et, quo petiit modo, Bullas expedivit. His allatis, advocavit canonicos, dixitque: Visum mihi est incongruum et injustum, tantam a præpositis ex fructibus ac decumis mensæ canonicæ referri partem, et tam exiguam [vobis] relinqui ex canonicatibus tam amplis. Nunc a Sanctitate sua (sicut ego rogavi suppliciter) allatum F est remedium per Bullas istas, quibus præposituras, simulac obierint, qui occupant, exstinguit ac proventum loco suo et dominis suis restituit. Accipite et servate illas, jam nunc enim pro iis pretium persolutum est, et tum pro Sanctitate sua, quæ hoc beneficium et hanc gratiam vobis præstitit, tum pro me, qui procuravi, orate Dominum. Atque ita eas ipsis porrexit, et, uti æquum erat, exstinctæ sunt præposituræ, suisque bonis fruuntur canonici, ea parte excepta, quam A FEBRUARIO nuncupant, quamque ad preces civitatis Sixtus V applicavit huic Valentinæ universitati: reliqua omnia jam nunc redierunt ad mensam canonicam *i*. Hanc [gratiam] debent canonici sancto Antistiti, imo et agnoscunt et profitentur, gratoque animo se agnoscere demonstrarunt in solemni beatificatione ejus, ac die, qua ejus festivitas celebrata fuit; [demonstrant etiam nunc] per reverentiam, qua verticem ipsius conservant, ut et per devotionem, qua ipsum prosequuntur, tamquam gratias referentes de hoc et aliis multis beneficiis, quæ vivus in ipsos contulit.

A M. SALONIO.

D

ANNOTATA.

a *Interjicit hic nonnulla auctor, quibus boni pastoris esse probet saluti subditorum solicite intentum esse.*

b Xativa *etiam incolis appellatur, estque, teste Baudrando, urbs parva Hispaniæ, distans Valentia septem milliaria Hispanica.*

c Almenara, *ut scribit Colmenar in deliciis Hispaniæ, urbs exigua est medio milliari a mari remota et titulo comitatus insignita.*

d *Apud Blavium in tabula regni Valentina* Enoves *notatum invenio haud procul Xativi Valentiam versus.*

e *His subdit auctor, sanctos olim antistites desiderasse exiguos episcopatus, quo oves suas melius cognoscerent ac gubernarent.*

f *Escolanus lib. 10 cap. 35 Historiæ Valentinæ eadem paucis commemorat, additque, Sanctum, cum non audiretur, ad exonerandam conscientiam suam ex redditibus archiepiscopatus designasse pensionem bis mille ducatorum pro educandis in collegio cæsareo Valentino Maurorum conversorum filiis,* B *et augendis proventibus parochorum, quorum curæ commissa erant loca ab hujusmodi recenter conversis inhabitata.*

g *Hispanice additur,* et ad horam, quam vocant el Alva. *Ceterum ad hunc locum etiam spectant, quæ tradit Coccinus pag. 595, nimirum,* quod venerabilis Præsul duas capellanias in ecclesia Valentina a fundamentis extruxerit, easque dotaverit pro duobus cantoribus, suprano scilicet et basso, ut vulgo vocant, quemadmodum probant in processu Valentino... Don Michael Hieronymus... Petrus Joannes Assentio... Franciscus Dymas Pellicer.

h *Octo tantum memorantur in constitutione, quam recitat eminentissimus Aguirre tom. 4 Conciliorum Hispaniæ pag. 192 his verbis :* Fratre Thoma archiepiscopo, vicarius generalis et reverendum capitulum statuerunt et ordinarunt, quod tapetes seu panni de raz octo, quos idem illustriss. D. Thomas de Villa-nova archiepiscopus in honorem septem gaudiorum cum octavo mysterio, apud Flandros suis propriis sumptibus fieri curavit atque ecclesiæ suæ Valentinæ, tamquam sponsæ, C perpetuo dono dedit, pro eorum consuetudine nequaquam de cætero detrahi neque commodari cuiquam possint extra ecclesiam, sub gravissima excommunicationis pœna in contra facientes, aut ullo modo procurantes. Quæ constitutio jurata est atque uno contradicente irrevocabilis. Act. die vicesima Junii MDLIV.

i *Exstat et super hac re constitutio apud laudatum mox Eminentissimum pag. 164 hoc titulo :* Constitutio, qua supprimuntur omnes præposituræ ecclesiæ Valentinæ, cum primum vacaverint. *Hoc autem ejus initium est :* Frater Thomas de Villa-nova archiepiscopus, una cum admodum reverendo capitulo *etc. Ista conclusio :* Act. Valentiæ ultima Octobris MDLIII, Balthassare Abella notario et scriba. Quæ constitutio confirmata est per Bullam Julii Papæ III de verbo ad verbum. Sub dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLIV. *Hinc colligo, nisi forte in nomine Pontificis erraverit Salonius, primo super eo negotio egisse Sanctum apud Paulum III PP., et obtinuisse Bullam: dein cum capitulo confecisse illam constitutionem, misisseque Romam ad Julium III Pauli successorem, qui illam altera Bulla confirmavit.*

CAPUT XIII.

In corripiendis delictis mansuetudinem severitati prudenter præponit.

Vigilantia ac solicitudo, a sancto Præsule adhibita, ad subministrandum remedium tot criminibus, quot infecta erat hæc regio, tanto, ut cap. præced. retulimus, bono exstitit tantæque utilitati, quia comitem habebat circumspectionem et prudentiam *a*. Hanc virtutem pro sua clementia Dominus ad eum gradum communicavit cum patre D. Thoma, ut, licet excelleret omnibus, nullum tamen tantopere laudarent ac celebrarent, quotquot noverunt ipsum, et cum ipso egerunt. Manifestavit eam, (ut libro primo vidimus,) ante archiepiscopatum in omnibus, quæ dabat, consiliis, et in omni dicto et facto. Neque enim umquam rem peragebat non valde consideratam, nec proferebat verbum non valde ponderatum. At factus Archiepiscopus supra modum in eo excelluit, prout patuit in omni re, quam fuit aggressus. Atque ita esse oportuit : nam si (juxta ac docet S. Paulus) Deus cuicumque vocato ad munus aliquod, atque hujus cura onerato, suppeditet sapientiam, facultatem ac dotes necessarias ad debite obeundum: cum vocaverit Dominus patrem D. Thomam ad archiepiscopatum absque ulla ejus opera, et absque humano auxilio, sed, ut constat ex capite ultimo libri primi, ex sola sua voluntate divina, et ita quidem, ut illius, non secus ac Aaronis, vocatio fuerit cælestis, omnino certum est, non potuisse non ipsi concedere omnes, quas archiepiscopi dignitas et officium exigit, virtutes, atque has inter circumspectionem singularem, et infusam prudentiam, quæ perficeret eam, qua jam tum præditus erat, quamque a natura quasi obtinuerat bonus antistes. Dixi, vocationem ejus fuisse cælestem, quia vere prodigiosa fuit ejus per cæsarem facta electio, et, obnitente prorsus voluntate, ad acceptandam ex mera obedientia ejus ortus est consensus.

Insigni prudentia ornatus — a — E — F

388 Tres præter alios effectus operatur in superioribus virtus ista. Primus est, ne quid leviter credant vel moliantur, sed lento gradu. Alter, ut aversentur omnia dissidia. Tertius, ut sciat prudens indulgere pusillo, ignaro ac debili; et reperire vias ac modos tum ad emolliendam duritiem, tum ad conciliandam sibi voluntatem reluctantis ac pertinacis *b*. Horum omnium præclara testimonia et exempla reliquit bonus Pater noster. Nam quoad primum, (ut referunt omnes ejus familiares,) quantumcumque leve esset negotium, numquam illico decernebat, sed cohibebat sese; ac dilationem exposcebat tempusque perpendendi ac Domino commendandi, illud tam solemne sibi dictum usurpans : Missam pro eo celebrabimus ac Domino commendabimus, ipse nobis lumen præstabit. Proximi delictum non credebat, quantacumque delator polleret auctoritate, sed judicium inhibebat, donec vel ex propria rei confessione, vel ex relatione testium oculatorum et fide dignorum de eo sibi constaret tamquam de re evidenti. Animi perturbationi et errori id attribuebat communiter; donec ipsemet experiretur, adhibita debita diligentia, ut res, ubi obligabat officium,

nihil temere aggreditur. — b

exa-

A examinaretur et comprobaretur. Adeo ut tamquam vir sanctus et prudens non leviter crederet, et tamquam solicitus ac studiosus pastor operam navaret ad pernoscendum et comprobandum id, quod vel impedire vel corrigere tenebatur.

389 Ad secundum quod pertinet, sæpe ad evitandos tumultus jure suo cedebat, ac dissimulabat res, quas alii, minore auctoritate præditi, ægre admodum tulissent. Hac eadem de causa alienus erat a novitatibus [introducendis] et ab edendis mandatis, nisi quæ, obligante conscientia, prætermittere non poterat; nec editis censuras ecclesiasticas annectebat : aiebat quippe, dum novitates introducuntur, et cumulantur mandata, turbas excitari, paucis utiles et pluribus perniciosas; per censuras vero implicari animas, darique occasiones, ut delicta fiant graviora; quoniam is, qui non terretur lethifera Dei offensa, et damno, per mortiferum peccatum animæ illato, nihilo magis terrebitur censuris.

[margin: ...noris mandatis et censuris abstinet.]

390 Primis annis, quibus fuit Valentiæ, intelligens, plures istic esse concubinarios et valde publicos quidem, operam dedit ad corrigendum id crimen, redarguens id vehementer in suis concionibus; licet autem apud nonnullos fructum retulerit, hi tamen pauci fuerunt numero. Ceteris minatus est pro concione dicens, sibi notos esse, et nisi ad frugem redirent, fore ut cogeretur adversus ipsos, nominatim exprimendos, edere decretum cum censuris et excommunicatione, imo fore, ut, cum cœpisset, non desineret agere adversus illos specialim omni rigore ac severitate. Cernens, plures nihilominus perseverare in peccato, prelo subdi jussit edictum, graves [complectens] censuras ac pœnas in omnes concubinarios. Mox ut palam id fuit, exortus est tumultus ingens per universam civitatem, quoniam illi peccato obnoxii erant plures, atque hos inter non paucæ personæ primariæ. Adiere ipsum rogantes, ne promulgaret, quia, prout ea tempestate res constitutæ erant, paucis utile id erat futurum, multis vero perniciosum. Ipse autem apud eos, qui ad alloquium accesserant, purgavit sese, inquiens : Ipsorum ex culpa, non ex mea, damnum illud orietur; equidem, cum per conciones et exhortationes emendare se nolint, quod mei muneris est, fecero. Detur opera, ut peccatum istud cesset esse publicum, utque aliquam emendationem deprehendam, cohibebo rigorem censurarum. Plures abstinuerunt ab isto crimine, alii vero, etsi non omnino desererent, sustulerunt tamen malum, quod præbuerant, exemplum; itaque, ne magis implicaret conscientias, prætermisit [edicti] promulgationem.

[margin: quia sæpe tumultus inde oriuntur : — B — C]

391 Haud recte factum censuit quidam theologus, non promulgari et exsecutioni mandari edictum, ac die quadam occurrens magistro Porta : Vos, inquit, et Archiepiscopus, atque hujus ministri omnes peccato mortifero obstricti estis, quia, cum in hac civitate tot degant concubinarii, nec per conciones, exhortationes ac minas Antistitis sui corrigantur, vestri muneris est obligatio, arcere eos ab ecclesia et communione proborum, ac denuntiare nominatim e pulpitis; neque id adimpletis. Magister Porta, ut erat vitæ integer, hoc audiens perculsus fuit, ac mox adiit Archiepiscopum, rem edocturus. Subridens sanctus et prudentissimus Antistes, respondit : Oportet, virum hunc esse bonum; at ex iis, quos æmulationem habentes compellat sanctus Paulus, sed non secundum scientiam : et jussit afferri illuc textum Decreti * ac prælegi canonem Non potest, causa xxiii, quæstione iv, depromptum ex capite tertio libri secundi c sancti patris nostri Augustini contra Parmenianum, ubi tam prudenter ac sapienter egregius Doctor erudit antistites et præpositos Ecclesiæ, securius esse, dum peccatum aliquod late irrepsit ac sese extendit ad majorem ac potiorem reipublicæ partem, recurrere ad Dominum per preces et lacrymas, atque in illud invehi ardenter a concionatoribus, quam contorquere in id censurarum aciem, et excitare tumultus per anathemata.

*[margin: et exigui fructus — *Gratiani — A. M. Salonio. c]*

392 Recitato capitulo ac textu, dixit : Probe novisti, quantas adhibeamus diligentias, quomodo vocemus eos ad nos, quomodo admoneamus, quomodo deferamus ad proregem et gubernatorem seriem eorum, quos inemendabiles comperimus, ut ab ipsis comprehendantur; legisti, quid doceat in textu sanctus pater meus Augustinus. Noli perturbari dicto istius theologi. Novit perbene regendi methodum S. Augustinus, neque [tamen] umquam ex diœcesi sua evellere valuit ebrietatem. Tam insignis exstitit antistes S. Chrysostomus, ut novimus omnes, et numquam Antiochiæ jurisjurandi abusui ac vitio remedium afferre potuit : nec tamen idcirco excommunicationem in delinquentes contorquere lubuit : quia, ut viri sapientes ac prudentes, noluere ad medendum uni plagæ, præbere occasionem majori, ac sese odiosos reddere per rem non profuturam. Equidem, si per Deum liceret vel in minimo accedere ad istos Sanctos, felicem me reputarem. Consultius est, uti facimus, advocare ipsos ac seorsum corripere; quia hac via, quamvis verum sit, magno numero esse concubinarios, multis prosumus, alia autem multis detrimentum, paucis admodum utilitatem afferremus.

[margin: producuntur. — E]

393 Insignem suam prudentiam etiam prodidit ex modis, quibus sæpenumero, absque dolo aut mendacio, usus est ad abstrahendas a peccato personas præstantes, quibus nec publicæ in concionibus reprehensiones, nec privatæ objurgationes proderant. Unum memorabo, cujus animam (secundum relationem eorum, qui certo compererunt) lucratus est singulari industria et sermonis [subtilitate;] ex hoc autem cognoscetur quam divinis modis et artibus uteretur apud ceteros. Pluries canonici cujusdam vitam flagitiosam et pravum exemplum coarguerat, et hac via nihil apud ipsum proficiens, meditando cognoscere studuit, quo pacto ejus sibi amicitiam et benevolentiam conciliaret. Duorum annorum spatio tot eum beneficiis ac favoribus prosecutus est, ut canonicus ille cœperit numerari inter benevolentiores ac familiariores, quos habebat pater D. Thomas. Quando ejus voluntatem jam sibi probe conciliatam atque obstrictam persensit, die quadam ita allocutus est : Novi, domine mi, te mihi in omni re gratificari velle : dic autem, susciperesne mei causa laborem in negotio, cujus mea [pluris] interest? Offerenti se canonico ad rem quamlibet sibi injungendam ut ut difficilem ac laboriosam, dixit bonus Antistes : Est mihi Romæ negotium, cujus successum desidero, et licet istic non desit, cui committam, velim, ut ad hoc pertractandum tu ipse illuc proficiscaris, quia si talibus manibus commisero, de pleno successu securus fuero. Susciperesne mei causa laborem istum?

[margin: Canonicum liberius viventem — F — mirabili]

394 Nec mentiebatur; nam eo tempore magna solicitudine dabat operam ad obtinendam Romæ bullam, qua monialium sibi tum subditarum asceterium aliquod ad pristinam disciplinam revocaret, atque claustri observantiam istic induceret; quod quidem necesse erat, sed nonnulli repugnantiæ

A. M. Salonio. tiæ obnoxium. Hæc ipsi visa est opportuna occasio ad lucrifaciendam canonici animam. Is, audito patris D. Thomæ desiderio, perculsus fuit, sed pro benevolentia et obligatione, qua ei devinciebatur, generose respondit, se, obsequii præstandi gratia, lubenti animo Romam et quocumque missurus esset, profecturum. Itaque, inquit bonus Pater, res tuas omnes ac domum ordinate dispone, quoniam via longa est et periculosa, conveniteque, ut omnia ad eum modum constituta relinquas, acsi moriendum tibi sit, et intra breve quidem tempus; nam hujusce negotii tanto desiderio teneor, ut mora qualibet mihi molesta sit.

industria 395 Ita præstitit canonicus; monenti autem Archiepiscopum se jam paratum esse ad iter assumendum, cum Dominationi suæ id placeret, reposuit bonus Pater: Itaque, salutatis omnibus, hac nocte domi meæ degas, quid facto opus sit, una deliberabimus; cœnabis hic et quiesces, et mane ante auroram te dimittam: nullum famulum adducito, missos facito universos, quia ex meis ego tibi tradam, qui melius tibi serviat, quam quis tuorum omnium. Canonicus, dum valedixerat amicis et consanguineis, perrexit ad ædes Archi- B episcopi sub noctem, ibidem cœnam ac somnum sumpsit, mane discessurus. At vero bonus Antistes, qui isto itinere magis animo intendebat ac desiderabat lucrari Deo animam ovis suæ, quam totum negotium; majorem noctis partem in oratione transegit, Dominum rogans suppliciter, ut manu sua dirigeret, quod persuadere illi canonico, jam apud sese constituerat. Imminente diluculo, contulit se ad cubiculum, ubi quiescebat, dixitque: Domine canonice, quod optimum est, faciendum restat: ordinate disposuisti domum, bona et negotia tua omnia, imo, sicut indicasti, tamquam moriturus fecisti testamentum; in eo quidem et quod debes et quod tam longum ac periculosum iter exigit, præstitisti; at, quantum perspicio, non est factum a te, quod magis obligat, quodque consistit in ordinata animæ dispositione, qua [nempe] noxas rite confitearis ac reficiaris epulo Eucharistico, ut istud iter arripias, Deumque, qui te conservet ac ducat, habeas propitium.

ad peccatorum confessionem. 396 Unum equidem animo pervolvi, neque id te cruciet, certo enim ita factum oportet. Negotium meum (etiamsi vehementer desidero) non C adeo urget, quin discessus differri queat per mensem. Minime autem deceret, te domum reverti vel obambulare civitatem; quoniam jam valedixisti omnibus: in hoc itaque cubiculo te contine per mensem illum; nemo id noverit præter servum unum, qui cum amore ac secreto tibi ser- *d* viet: spargetur rumor *d*, jam te profectum esse. Hoc autem mense recole memoriam, discute conscientiam, et cogita, cui peccata in sacra confessione velis patefacere, ego enim, nemine conscio, ipsum arcessam. Animam sordibus elue, tamquam eques Christianus et probus ecclesiasticus, pridie vero discessus valde mane tibi ego in sacello meo sacram Eucharistiam porrigam, atque ita favente Domino proficisceris.

pœnitentiam 397 Nihil ille quidquam reposuit; contra vero, acsi Spiritus sanctus ad cor ejus loqueretur, uti vere loquebatur per os Servi sui, æquo animo suscepit, dixitque, lubenter se illic permansurum illo mense, discussurum conscientiam, per confessionem noxis animam expiaturum, atque facturum, quidquid suaderet Archiepiscopus; uti reipsa præstitit, et quidem amplius; quoniam sub finem mensis confitenti persuasit confessarius, ut moraretur istic altero mense, persoluturus pœni- D tentiam sibi impositam et [ulteriorem facturus] animæ expurgationem, peteretque ab Archiepiscopo facultatem differendi suum discessum. Atque ita petiit, nam jam Dominus cor ejus immutaverat, et hominem impium converterat divina gratia in vere pœnitentem et ita secessui addictum, ut claustrum istud sibi paradisum reputaret. Lubenti animo annuit ipsi eam [facultatem] bonus Antistes; nam hoc ipsum peroptabat, et rogabat Dominum quotidie.

398 Sub finem duorum mensium dixit ipsi, *ac vitæ emendationem* nec falso, Roma exspectari oportere litteras aliquot et responsa ad negotium pertinentia, ac gratum sibi fore, si illic moraretur, donec afferrentur; audivisse se, non post multum temporis adfutura. Quoniam autem Deus rem totam dirigebat in utilitatem animæ ipsius, perlubenter consensit canonicus remanere, quamdiu ipse cuperet. Atque ita hunc [Sanctus] clausum tenuit medio anno, peccata sua deplorantem, præstantem opera pœnitentiæ, expurgantem animam, nullam ex ea custodia molestiam sed contra gaudium percipientem. Ita autem rei prospexit Dominus, ut neque canonico ulla itinera suscipienda essent, quo- E niam jam id ingressus erat, quod ejus pluris intererat, vitæ scilicet immutationem ac emendationem, neque Archiepiscopo exspectandæ litteræ, aut mittendus aliquis, qui Romæ conficeret negotium. Nam sub finem medii anni, allata est Bulla, quæ exspectabatur, iis omnino clausulis iisque modis accurate [composita,] quibus ipse petierat.

399 Tum ita canonicum allocutus est: En, *allicit.* Domine mi, quam benignum nobis Deum habeamus; pro monitis ac responsis ad te dimittendum, a me Roma exspectatis, ipsa bulla, quo exoptabam modo, advenit, ut opus non sit suscipi a te iter adeo molestum: verumtamen ego non minus tibi obstringor, quam si fuisset susceptum: quin et compensabo ac gratum me exhibebo in quacumque re potuero. Spargetur rumor *e*, hac nocte reversum esse te: confectumque jam esse negotium, quod ego desiderabam: mane vero ad ædes tuas et ad ecclesiam redibis: nam felix Roma animæ tuæ exstitit [domus ista.] Egressus est ex isto conclavi ac salutis suæ officina emendatus adeo ac immutatus, ut numquam ad pristina vitia redie- F rit, sed serio plane Deo servierit ingenti cum admiratione familiarium, ac bono omnium exemplo. Hoc factum, hic [pius] dolus præstantissimum sane testimonium [fuit] tum desiderii, quo sanctus Præsul ferebatur in salutem subditorum, tum magnæ circumspectionis ac prudentiæ, quam cum unoquoque servare noverat.

400 Eadem [prudentia] noverat servire [in- *Viri imperiti facinus temerarium leniter corrigit* geniis] imperitorum ac simplicium, eorumque sufferre ineptias, quando ex bono zelo procedebant, etsi peccaretur in modo. Die quadam cum nubes ingens cum ingenti tonitru ac fulgure appropinquaret atque vehementes ictus minitaretur Mislatæ, loco prope Valentiam, plures Catholici incolæ ad templum accurrerunt, [rogaturi] parochum, ut sacrum Crucis lignum, aut sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum exponeret, quo ea in necessitate salvi forent. Cum vero loco abesset parochus, senex quidam induit superpelliceum, ac [sumpto] velo ecclesiæ atque aliis faces præferentibus, vas sanctissimum, Eucharistiæ Sacramentum continens, manibus suis deprompsit e sacrario, ac perrexit ad templi valvas, monens omnes, ut magna pietate a Domino flagitarent mise-

A misericordiam. Et licet senis hujus facinus temerarium esset et castigatione dignum, faciente illo signum Crucis cum illa sacra Eucharistiæ theca, quam tenebat manibus, per virtutem supremi Domini, in illa exsistentis, et propter reverentiam sanctæ Crucis, ac pium zelum et devotionem simplicis populi, placuit Domino, ut nubes manifeste recederet, nullo illato damno per universum Mislatense territorium. Temeritatis suæ insimulatus est senex apud Archiepiscopum; hic eum advocari jussit, et, cum adesset, coram magistro Porta, (qui id retulit,) magna benignitate et caritate corripuit, laudans fidem ac pium fervorem, quem tum exhibuerat, sed et commonens ipsum ignorantiæ suæ et irreverentiæ, qua affecerat sanctissimum Sacramentum, manibus contrectando vas, ad quod solæ attingere possunt [manus] sacerdotum. Cum autem vir esset utcumque dives, in pœnam injunxit illi, ut confici curaret cereos albos duos grandes, qui per annum integrum singulis diebus Dominicis arderent ab eo tempore sacrificii Missæ, quo sacerdos se parat ad conficiendum Corpus ac Sanguinem Domini, usque dum eumdem divinum cibum sumit.

B

ANNOTATA.

a *Denuo interserit aliqua biographus, quibus ostendat, prudentiam præsulibus esse necessariam.*

b *Singulos hosce prudentiæ effectus etiam ratiocinio et auctoritate firmat auctor.*

c *Imo potius ex cap. 2 lib. 3.*

d *Hispanice* echaremos boz, *quod proprie sonat* spargemus rumorem, *vel* spargetur a nobis rumor, *quodque difficile est pro rei gestæ circumstantiis ita exponere, ut omnino vacet mendacio. Quapropter ita locutum esse Sanctum existimo (neque enim mihi verisimile est, ab auctore, ubicumque eum loquentem inducit, ipsa prorsus ipsius verba exprimi,) ut tantum indicare voluerit, quod homines ex iis, quæ præcesserant, judicaturi essent, canonicum vere Romam esse profectum, quem errorem ob justas causas non erant dedocendi: atque hujuscemodi expositionem patiuntur voces* spargetur rumor.

e *Hisp. rursus* echaremos boz. *Vide lit. præced. Porro rem hic narratam sic perstringit Coccinus*

C *pag. 520.* Quemdam cononicum dissolute viventem ad se vocavit, eique injunxit, ut res suas componeret et noctu ad se accederet, quasi mane Romam profecturus: quod cum ille perfecisset, per mensem integrum cubiculo detinuit, totoque illo tempore ad meliorem frugem et generalem peccatorum expiationem hortatus est; cumque post sex mensium retentionem verus Christi miles evasisset: Necesse non est amplius, inquit, Romam proficisci; cum te in cælestem civitatem hac ratione proficisci decreverim: quibus dictis, eum dimisit, et universa civitas a Romana curia reversum fuisse credidit: et sane magnam hujusmodi correctio peperit in canonico vitæ mutationem, ut deponunt de auditu in Processu Valentino... Petrus Moncada... Michael Hieronymus Vinaron... et generaliter de hoc facto deponit Petrus Valentinus... examinatus authoritate ordinaria.

CAPUT XIV.

Eximia caritate subditorum necessitatibus occurrit, et improbos clericos ad frugem revocat.

Etsi munus Antistitis virum requirat valde perfectum et omni virtutum genere cumulatum, uti indicavit Redemptor noster, comparans illum in Euangelio tot tamque diversis rebus, ut sali, luci, civitati supra montem positæ et lucernæ positæ super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Oportet tamen inter omnes eam reperiri in ipso atque elucere, quæ magis præcipua, quæque reliquas omnes perficit ac verum Dei servum et amicum constituit, nempe caritatem *a*. Ex iis quæ hactenus vidimus, facile intelligitur, quam intima caritate oves suas diligeret benedictus ille Pastor. Etenim si in ipso cum dignitate ac sacro principatu omnes (uti constat) virtutes incrementum ceperint, quantum [putabimus] eam, quæ inter omnes palmam obtinet, quamque usque adeo in antistite desiderat Dominus noster, accrevisse in ejus anima, videntis se Episcopum cum nova obligatione diligendi amplius suos subditos, quos jam, (ut aiebat ipse,) diligere necesse erat non ut proximos suos tantum, sed ut proprios filios? A fructibus, ut ait Dominus in Euangelio, cognoscenda est cujusque caritas; et ab illis videbitur, quam ingenti ac præcellenti [præditus] fuerit beatus pater D. Thomas. *Vehementi caritate incensus* *a* E

402 Hujus virtutis (prout docet S. Paulus) fructus principales sunt, sentire fratrum calamitates tamquam proprias, indolere ipsorum lapsibus, procurare emendationem, honori ipsorum consulere, deplorare delicta, et lacrymas imo sanguinem pro iis effundere, tolerare eorum molestias atque omnium sustinere ingenia, ut omnes lucrifaciamus, miserescere ipsorum in necessitatibus ac defectibus, iisque, quo possumus modo, subvenire. Mirandum sane est, quantum in hisce omnibus enituerit benedictus Pater, secundum id, quod omnes testes referunt de insigni ejus pietate, commiseratione, clementia reliquisque, hic mox recensitis a me, veræ caritatis effectibus. Subditorum suorum tam spirituales quam temporales miserias adeo sentiebat, ut, quemadmodum affirmant, qui eadem in domo ipsi convixerunt, sæpius, cum accederet pauper manifestaturus egestatem suam, vel persona alia afflicta ex ejus [alloquio] hausttura consolationem, abundantiores essent lacrymæ, ex piissimi Patris ob sensum et commiserationem, qua afficiebat ipsum istius personæ miseria et necessitas, oculis profluentes, quam quas ipsa effundebat persona afflicta. Ex eadem caritate et commiseratione noctes, quibus homines ad sublevandas molestias in stratum se projiciunt, transigebat ad pedes [imaginis] Crucifixi, quam servabat in oratorio, orando ac plorando pro [molestiis] proximorum. Accidit pluribus vicibus, ut sub horam decimam aut undecimam orare Dominum inciperet pro necessitatibus ac molestiis, secum pridie communicatis, atque dies elucesceret, cum nondum recessisset a pedibus Jesu Christi, tamquam alter Jacob; quippe, licet *ex proximi miseriis multum affligitur.* F

lux

A. M. SALONIO. lux appropinquaret, dimittere nolebat cælestem illam exercitationem et luctam cum Angelo [novi] Testamenti, ad cujus pedes prostratus erat, donec loco benedictionis concederet remedium ac solatium personis, pro quibus orabat.

remedium iis quærit,

403 Lingua communiter clara est interpres et testis manifesta ejus, quod continetur ac sentitur in corde hominum præsertim sincerorum, simplicium ac fraude expertium, qualis erat Dei Servus. Hinc, sicut referebant episcopus Segrianus et magister Porta, in prandio ac vesperi et quandocumque erant apud sanctum Antistitem, hi erant sermones ejus, nec de re alia agebat, quam de hujuscemodi : Quo pacto huic subveniemus? Ite, consolamini istum; cui pauperis illius viduæ miseriam commendabimus, ut litem ejus defendat? Nec hujusmodi [sermonum] umquam tædebat ipsum. Quotcumque et quacumque hora ad ipsum recurrebant, nullus molestus ei videbatur, nullum tempus importunum, nulla necessitas immedicabilis. Idcirco mandaverat famulis suis, nominatim janitori, ut neminem dimitterent, nemini molesti essent, omnes exciperent cum amore et humanitate, ac se vocarent et monerent extemplo : quod hæc
B sua esset consolatio, sua voluptas, et pars vitæ optima, dum oves suæ adveniebant petituræ consilium in negotiis vel solatium et subsidium in miseriis.

ac subministrat.

404 Mandavit Dominus, ut Aaron summus sacerdos nomina filiorum Israel scripta gestaret in pectore et super humeros, docens præsulem debere subditos pectori inscriptos habere per amorem, eosque humeris suis gestare succurrendo in necessitatibus, juvando in calamitatibus, sustinendo eorum imperfectiones, indolendo ipsorum lapsibus, ac manum porrigendo, ut surgant. Hæc omnia cumulate explevit bonus Pater, subditos suos omnes ex corde diligens, magna pietate et liberalitate, ut videbimus, adjuvans in necessitatibus, condolens lapsis, magna benignitate et clementia opem ad surgendum conferens, odio prosequens delicta, et amans personas, emendationemque procurans absque honoris detrimento. Ut grandem insignis hujus Servi Dei et magni Præsulis caritatem perspiciamus, initium ducemus a singulari commiseratione, qua affectus fuit erga lapsos in aliquot delicta, et a pietate, qua usus est ad eos erigendos, tamquam a primario ac præcipuo excellentissimæ hujus virtutis effectu. Dein sermonem
C instituemus de ea [pietate,] qua ferebatur in pauperes ac temporali necessitate pressos, magna liberalitate et largitate ipsis succurrendo et subsidium afferendo.

Clericorum emendationi intense studet b

405 Animas damnationi eripuit, cælo lucratus est homines flagitiosos, præsertim clericos, (nam de secularibus locuti sumus cap. XIII et XIV *b,)* quos a vita licentiore ac pernicioso exemplo deduxit ad veram pœnitentiam tam insigni emendatione, ut non tantum e perdito suo statu emergerent, verum etiam multi vitam religiosam, et nonnulli Carthusianam amplecterentur, ad eum modum, ut, si de singulis scribendum esset, referendumque, quod in depositionibus suis declarant testes, hæc una materia sufficeret conficiendis multis libris. Tam singulari cura aggressus illud est, tamque multos exemit e luto vitiorum, ut lectu mirabile sit, quod hac super re testantur illi, quodque per cæleste illud instrumentum operatus est Spiritus sanctus. Ut ecclesiasticos, quia aliorum omnium multum interest exemplum ipsorum, peccato subtraheret, nulli labori parcebat, nulla re cruciabatur, respiciebat nullam; quamtumvis intercederet sui juris dispendium, dummodo animam unam lucrifaceret, deduceretque ad D damnationis suæ agnitionem ac peccatorum odium. Si eum in finem opus erat impendere pecuniam, perlubenter impendebat; si meditari artes et dolos, mediiabatur ac reperiebat; si effundere proprium sanguinem, effundebat. Denique in hoc cælesti Seraphino (nam sic vocari meretur anima adeo accensa amore divinæ gloriæ et salutis proximorum,) effectus omnes ac proprietates benignitatis, commiserationis, mansuetudinis, zeli salutis animarum, et quidquid præterea in pectore pleno veræ caritatis reperiri docet S. Paulus apostolus, conspecta sunt. Loquemur de nonnullis, a minoribus exordium sumentes.

flagitiosos benigne

406 Dum in parœcia quadam hujusce civitatis feria sexta, qua Christi patientis mysteria recoluntur, officium celebrabatur, unus e primariis ejusdem sacerdotibus stans in altari coram sanctissimo Sacramento, quod ipsemet e Sepulcro detulerat, tanta ira incensus fuit, quia aliquid in choro canentes prætermiserant, ut sui impos alta voce in blasphemiam eruperit, cum ingenti omnium in ecclesia præsentium offensione. Delatus est ad Archiepiscopum; hic ipsum accivit, et pro meritis corripuit, E cogitans castigare severius; at conspiciens ejus lacrymas, easque ex vero cordis dolore prorumpentes, dixit : Sane blasphemia a te prolata ac datum inde scandalum digna erant, ut, sicut animo conceperam, severe te castigarem; tamen vices hic gero illius misericordis Domini, qui peccati reum, cernens dolentem ac profundentem lacrymas, amplectitur et venia impertitur. Atque idcirco quoniam culpas agnoscis ac sentis et deploras ut [bene] Christianus, ego tibi condono et clementer te habebo. Triduanum servato jejunium, et per idem eleemosynas in pauperes tuæ parœciæ erogato : quia vero facinus fuit publicum et exemplo perniciosum, adito ecclesiam ac videant te in choro, at Missam ne celebres intra dies quindecim, ut intelligant omnes, quod is non ausit ad Dominum ejusve altare accedere, qui illum in altari tantopere offendit.

ac prudenter corripuit.

407 Accusavit Laicus clericum, quod mulierem haberet et triplicem ex ea prolem. Bonus Antistes, quo modo melius potuit, defendit clericum, cupiens honorem ejus illæsum servare : at laicus adeo ægre id tulit, ut in hæc verba prorumperet : Tua Dominatio usque adeo bona est, ut velit F etiam tueri improbos. Non idcirco ille succensuit; sed allegans rationem suam, dimisit illum, ac mox arcessivit clericum. Hunc oratorio suo inclusum ita corripuit, ut, quamvis improbus amor esset acer ac vetus et liberorum pignore [firmatus,] decreverit ille numquam posthac oculis intueri mulierem istam, atque omnem præscindere Dei ultra offendendi occasionem. Hoc autem tam pie servavit, ut sanctus Archiepiscopus, tum quia cernebat insignem ejus emendationem, tum ne, muliere ac liberis in egestate relictis, illi superesset occasio redeundi ad pristinos [mores,] illam nuptui tradiderit, liberos autem, qui erant parvuli, educandos dederit. Ex hisce duos pueros collocavit apud artifices, horum artem edocendos, puellam, quæ ætate major erat, apud matronam; ubi vero illa nubilis evasit, dotem concessit, et matrimonio junxit.

ac præmissa ad Deum prece,

408 Certior factus est, duos alios clericos vitam ducere flagitiosam, ita quidem ut alter domi suæ clam mulierem haberet, alter in propinquo domus suæ cum secreto transitu, facilem crimini viam aperiente, advocari jussit utrumque seorsum,

A. M. Salonio.

A sum, obtestatus ante enixe Dominum, ut linguam suam dirigeret, atque ovibus istis perditis lumen impertiretur, quo reprehensionem et doctrinam suam, ut debebant, acciperent, improbum suum vivendi modum agnoscerent et ad frugem redirent. Cum advenissent, ambos alternatim in oratorium suum, ut solebat, conduxit, et prostratus ante sacram Crucifixi imaginem, eo spiritu ac sensu de damnatione animarum ipsorum reprehendit, ut, quemadmodum ipsi postea narraverunt, vox quælibet ipsis esset sagitta ardens, cor transfodiens et incendens. Recesserunt illinc ambo ita permutati, ut numquam ad peccatum redierint; contra vero per dies aliquot abscedentes a civitate ad deflendam melius Dei offensam, ac discutiendam conscientiam, generalem totius vitæ confessionem instituerint, atque omne, quo dein in vita superstites fuerunt, tempus impenderint multis veræ pœnitentiæ operibus. Et quia bonus ille Pastor, qui subveniebat omnibus, intellexit, clericos illos pauperes esse, et ex paupertate defectum rei necessariæ, occasionem fuisse lapsui ipsorum cum istis mulierculis, quæ bonis aliquot gaudebant, vocavit ambos ad se, jussitque ærarii sui custodem utrique mense quolibet tribuere B statam pecuniæ summam, qua domum suam sustentaret congrue et absque animarum suarum periculo. Curavit autem, ut mulieres matrimonium inirent, iisque quo honorificentius id fieret, ac Domino servirent matrimonio junctæ, opitulatus est.

criminum turpitudinem

409 Fuit clericus alter magis immemor divini timoris et obligationis status sui : is nocte quadam armis ac romphæa probe instructus habituque, quales erant et mores et vita, a conditione sua valde alieno, per civitatem hanc incedens, incidit in ministrum justitiæ, et quamvis sese, non sine gravi omnium illum comitantium scandalo, defendere conatus sit, captus tandem est et deductus ad Archiepiscopum. Magno animi dolore correptus fuit bonus Pastor, tali habitu et incessu talique hora virum ecclesiasticum conspicatus; mandavit mox ministris, qui captum adducebant, ut et ipsum et arma ipsius ibidem relinquerent. Dimisit ipsos, jubens mercedem ipsis persolvi, hanc debitam esse, inquiens, ob [susceptum] laborem; ceterum abirent in nomine Domini, sui muneris esse prospicere ovi suæ. Cum recessissent omnes, in proprio C cubiculo, ubi lectus ejus erat, binas culcitas mattæ impositas cum stragulo collocari et clerico lectum sterni jussit. Ita factum est; dum autem is, qui ferro onustus conjici in tenebrosum antrum promerebatur, cubitum iverat, pater F. Thomas in oratorium se contulit, oraturus Dominum magno doloris sensu multisque cum lacrymis, ut animæ istius misereseeret, nec permitteret perditum ire Sanguinem, quem pro ipsa effuderat in Cruce. Detinuit illic sese longo temporis spatio, ut divinam pietatem petitioni suæ propitiam redderet.

tis proponit.

410 Elapsa media nocte, cubiculum suum, ubi jacebat clericus in lecto, quem ipsi sterni jusserat, repetiit, et, non depositis vestimentis, suo [lecto] se imposuit, atque hinc per reliquam noctis partem ingenti de infelicitate ipsius sensu cœpit corripere et exhortari, ob oculos ei ponens, quid pro ejus salute egerit Jesus Christus, quam exactam rationem sit petiturus; quid animæ ejus obventurum fuisset, si eo in statu mors corripuisset : et minas intentans : Imo vero corripiet, nisi ad frugem redeas, [inquiebat] et hujuscemodi alia, (sicut ipse narravit clericus) tanto spiritu ac fervore, ut clericus, etiamsi profligatus ac perditus erat, vixeratque hactenus omnis expers Dei timoris, perpendens Antistitis sui caritatem et benignitatem, ejusque ibidem dicta, aperire cœperit mentis oculos, et ob ante actam vitam pudore suffusus, eo ipso loco et serio prorsus decreverit vitam novam instituere. Ubi dies advenerat, dimisit ipsum, dicens : Vade felici gressu ac favente Deo in domum tuam, et quas gratias Deo acceptas referre debeas, agnosce, eumque ora suppliciter, ut det tibi [facultatem] comprehendendi ac perspiciendi dicta mea, nihil a te requiro ulterius. Repetiit domum suam clericus, ibique in solitudine continuit sese diebus aliquot ad instituendam confessionem generalem; quod et exsecutioni mandavit, vixitque dein adeo immutatus ac dispar sui, ut notos omnes in admirationem conjiceret. Eventus sane notabilis est, dum attendimus, qua via statu tam improbo ipsum exemerit, ac probum ecclesiasticum et Dei servum reddiderit, qualis post exstitit toto vitæ cursu.

ut pœnitentes

411 Alium clericum flagitiosæ vitæ accusatum advocari jussit per servum domesticum, (quod refugeret vocare per apparitorem, diceretque, notam inuri sacerdoti, dum vocatur per apparitorem.) E Cum advenisset, dixit : Præstolare paulisper. Ingressus est, ut ipsi mos erat, oratorium commendaturus illum Domino, paravit accusationem adversus illum institutam, vocari jussit, et in genua provolutus ante sacram Crucifixi imaginem, affatus illum est : Ecce hic teneo accusationem adversum te. Nolo equidem eam evocare ad justitiæ tribunal, quia oportet in sacerdote plus roboris habere timorem Dei, quam quemlibet alium humanum respectum vel metum. Hic consistimus coram Jesu Christo crucifixo, qui et te et me judicaturus est : nec scimus, an fortasse ante diem crastinum : vere mihi dicito, quam vitam agas : equidem nec jubeo hoc te, nec censuras ecclesiasticas intento, sed rogo ob rationem, quam reddere debemus Christo crucifixo, ut ego medicinam ac remedium tibi applicare queam, conducens ad salutem tuam. Tantum valuerunt verba ista in corde clerici, ut, non secus acsi in Sacramento pœnitentiæ peccata apud ipsum expiaret, vitam suam illi aperuerit.

ad frugem redeant.

412 Audito ovis istius perdito statu, Pastor bonus infelicitatis ejus tanta tactus est commiseratione, ut mox ex oculis erumperent lacrymæ, F per quas et per reprehensionem sibi factam, omnes ille cogitationes mox alio convertit, et illinc recessit adeo immutatus tantoque tactus mœrore ac dolore offensæ in Dominum commissæ, ut domum repetens in plateis lacrymas cohibere non valeret, et vitæ improbe peractæ pœnitentiam egerit adeo sinceram, eamque ita emendarit, ut omnibus bono esset exemplo, quos ante pravo exemplo læserat. Idem, quod de isto memoravi, narrant testes de pluribus aliis, quos eadem via commiserationis ac paternæ reprehensionis, comitante frequenti ad Deum pro illis oratione, peccato surripuit, et veros perfecit pœnitentes ac Dei cultores. Mitto hic enumerare illos, esset quippe repetere eumdem modum, quo animas, hic a me memoratas, lucratus est, ac lectori tædium crearetur. Hoc certum, innumeros esse clericos et seculares, quos per eam caritatis et misericordiæ semitam cælo lucratus est, ac dæmonis unguibus subtraxit; id peculiarius perspicimus sequenti capite.

ANNOTATA.

a *Hujus doctrinæ testimonium repetit biographus ab*

A. M. SALONIO.

ab exemplo Christi Joan. 21 ✝ 15 et seqq. Petrum ovium suarum pastorem declaraturi ac de sola dilectione interrogantis, atque ei diu inhæret, ut apud ipsum videre est : neque enim istud ad historiam nostram proprie pertinet.

b *Irrepsit error in numeros Salonii, nam præsens caput apud ipsum est tantum decimum tertium : lege itaque* cap. XI et XII, *quæ apud nos, quia unum in bina divisimus, sunt* XII *et* XIII.

CAPUT XV.

Ejusdem materiæ prosecutio.

Ad ejus verba tremunt improbi. a

Cum perspiceret apud aliquos ab duritiem ac pertinaciam non sufficere modum [supra memoratum.] *a* adjiciebat proprii corporis, nihil tale promeriti, castigationem, atque profusionem sanguinis ad emoliendam eorum duritiem, et eos convertendos. Hisce duobus modis plures jam perditas animas inferno exemit, et uterque ingenti ejus caritate ac prudentia adhibitus, magnos B effectus protulit, vimque habuit insignem. Ad primum quod spectat, puta reprehensionem, referebant multi, per eam ad frugem reducti, quod summa pœna, qua sani judicii clericus affici poterat a sancto Antistite, esset comparere coram ipso et ex ore ipsius excipere castigationem : quoniam verba ipsius erant adeo fervida ac lacrymæ, quas interea profundebat, adeo vehementes, ut castigati anima trepidaret, videreturque sibi versari in judicio divino; imo istinc abiens ita, quod audierat, cordi impressum servaret, ut nec oblivisci posset, nec eo non uti ad profectum suum. Multi affirmabant, se, etiamsi ad frugem redituri non fuissent propter timorem Dei et proprium animarum suarum commodum, peccata tamen relicturos fuisse, ne (ut aiebant,) alteram ab Archiepiscopo reprehensionem exciperent et ne secundo coram ipso interessent divino illi judicio.

Sacerdos primum rebellis, ita reprehensione movetur,

414 Vicarius in una ex præcipuis civitatis hujus ecclesiis accusatus fuit, quod flagitiose admodum viveret. Vocavit ipsum, ut corriperet : erat ille homo superbus, et ad primas corripientis voces acerbo animi sensu permotus, cœpit exuere reverentiam. C Jussit [Sanctus] intrudi in carcerem; verum cum jam essent abducturi, doluit ovis suæ vicem, revocavit, et cum ipso sese oratorio includens, tamquam Pater objurgavit, exponens ipsi, sacerdoti et animarum rectori, status sui obligationem, pravum exemplum et occasionem, quam parœciæ subditis præbebat, vitam, qualem ipse ducebat, ducendi [improbam,] exactam rationem in supremo Dei judicio reddendam, aliaque, per quæ ei aperti sunt oculi ad dignoscendam animæ suæ perniciem. Ita [permotus] ille fuit, ut ad pedes se projecerit, multis lacrymis orans, ut veniam sibi concederet ac manus [deosculandas] porrigeret. Erexit eum [Sanctus] inquiens : Equidem confido divinæ misericordiæ et huic, quem in te adverto, doloris sensui, fore ut te emendes, imo lubenti animo in pace te extemplo domum remitterem; attamen tam propter eos, quibus improbo tuo exemplo offensioni fuisti, quam propter irreverentiam mihi, Dei vices gerenti, coram aliis exhibitam, et partim in pœnitentiam delictorum tuorum, per dies aliquot in carcere detineberis : hoc patienter sustine, attendens quantillum id sit ei, qui promeritus est morte corripi in peccatis ac detrudi in perpetuum inferorum carcerem. D

ut sponte in carcerem abeat.

415 Ea reprehensio tanto amore facta adeo felicem sortita est effectum in sacerdote, ut illinc e conspectu Archiepiscopi abscedens, ad carcerem perrexerit, atque in obscurum [antrum] se receperit; et quantumvis id intelligens pater D. Thomas, mandarit, ut inde exiret, ac pro custodia sua assumeret superiora conclavia, utque diebus, quibus illic degeret, honeste exciperetur, ipse pudore suffusus ex offensa in Deum commissa, et injuria illata Antistiti suo, tam sancto (ut loquebatur) tamque digno omni veneratione, rogari jusserit suppliciter, ut istic manendi veniam daret : quandoquidem probe novisset sua Dominatio, quam exigua esset pœna qualiscumque [comparata] ad eam, quam promeruerant sua delicta. Perstitit in obscuro illo carcere duorum mensium spatio, neminem videre desiderans, nec alia re vesci volens, quam pane et crudis herbis in modum asceterii, diu noctuque lacrymas profundens cum viva gravitatis criminum suorum agnitione ac vehementi dolore, quod tantopere læsisset Deum creatorem suum. E

nec inde recedat, nisi ex obedientia jussus ab Antistite;

416 Durantibus illis duobus mensibus pœnitentem inter et Antistitem sancta fuit concertatio; mandante Antistite, ut domum repeteret, quoniam istic posset agere pœnitentiam, sibi a Deo suggestam; pœnitente vero ipsum orante suppliciter, ut se illic sineret consummare vitam in pane doloris et amaritudine animæ suæ. Infinitas pater D. Thomas Domino Deo gratias egit pro eo, quod divina manu sua operatus erat in ovicula ista. Sed expletis mensibus duobus, non sustinuit, eum istic diutius persistere, jussitque absolute et ex obedientia ire in domum suam et ecclesiam, ac proficere ex tantis gratiis, quantis ipsum donaverat Deus. Tum obediens mandato Antistitis, carcerem deseruit, et reliquum vitæ tempus sanctissime transegit cum tanta a mundanis rebus mentis avocatione tamque bono exemplo, ut, qui noverant, obstupescerent, tam insignem in moribus ac vita cernentes immutationem.

alterum post primam correptionem relapsum

417 Sacerdos alter venit aliquando in ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu, et postquam flexis genibus ante sepulcrum sancti Præsulis sæpius deosculatus fuerat pedes ac manus statuæ marmoreæ, eidem sepulcro impositæ, cœpit lacrymas profundere tanta abundantia, ut æditituo id advertenti post aliquod temporis intervallum visum sit F adire ipsum, ac rogare quid animo persentisceret. Sacerdos, ab iis temperare nequiens, respondit; Noli mirari, pater, quod conspicis in me : nam sanctus ille Archiepiscopus me ex inferis eripuit, et Christianum fecit, quia juxta vitæ institutum, neque talis eram, imo neque homo ratione præditus, sed bellua. Vitam agebam adeo dissolutam, ut apparitores ejus, pessimis exemplis meis offensi, absque ejus mandato vel jussu me comprehenderint, et die quadam in ejus conspectum produxerint, ubi me increpuit vehementer, attamen restitui me jussit libertati, quoniam pollicitus sum fore, ut ad frugem redirem.

verbis, prece et lacrymis

418 Ast ego utique nequam et immemor misericordiæ, ab ipso mihi exhibitæ, mox ad pervicaciam redii. Ejus certior factus, jussit me secundo apprehendi ac perduci ad se. Explicare nequeo, qualis hac secunda vice ad ipsum accesserim, quam animo contremiscerem; quoniam certus mihi eram, præ delictis meis ac pravis exemplis parum fore, triremibus in perpetuum addici, atque etiam sacerdotii dignitate et insignibus orbari.

A bari. Ubi me in conspectu habuit, apparitores relinquere me istic ac recedere jussit, et sese mecum oratorio includens, sic affari cœpit : Credis tu, Deum esse, qui videat ac norit tua scelera? Credis, Judicem esse in cælis, qui de illis a te et a me rationem exacturus sit? Oportet, te nec Christianum esse, nec credere alteram esse vitam, esse judicium, pœnam, imo esse infernum tibi [paratum] in sempiternum. Infelicem me pastorem, cui incumbit reddere rationem ovis adeo perditæ atque hominis adeo flagitiosi, qualis es tu! Et conversus ad piissimam imaginem Crucifixi, quam istic habebat, dixit : Supreme Pastor, miserere ovis tam perditæ, qualis ista est, et pastoris adeo infortunati, qualis sum ego. Et hoc proferens, singultire cœpit ac plorare tam acriter, ut vel solus ejus aspectus tremorem cordi meo injiceret, et tanto dolore corriperet animum, ut me vita defungi istic existimarem; et id quidem mihi gratum fuisset, ut isto conspectu liberarer. Et sane sola perceptio eorum, quæ dicebat, solusque aspectus doloris, quo perniciem meam deplorabat, erat sufficiens ad exanimandum mortalium fortissimum ac robustissimum, qui coram adfuisset.

B 419 Vires utcumque collegi, ac me pariter plorans projeci ad pedes ipsius, supplex orans, ut quamlibet mihi pœnam infligeret, et ut ipsum propter mea delicta tanto mœrore afflictum ne contuerer, quoniam (pœna) quælibet futura esset levis ad eam, quam promerebar. Ingenti autem cum dolore et animo firmissimo ibidem statui vitam immutare, idque illi promisi, quanta potui sinceritate, non quo mihi veniam impertiret, nam pro notitia, quam mihi per merita boni Pastoris eodem in loco instillaverat Dominus, delictorum meorum et gravitatis criminum, levis videbatur pœna qualiscumque; sed tantum quo cessarent lacrymæ per venerandam illam faciem defluentes. Adeo benignus mihi fuit, ut fidem habuerit, verbis confisus sit ac dixerit : Nolo te ad triremes damnare, sicut dignum te esse novisti ac fateris ipse, vel in carcerem conjicere vel, ut æquum foret, castigare : at rem unam flagito, quam si præstiteris, ignosco. Nimirum domi tuæ te contineto per mensem, et, quanta poteris cura et diligentia, vitam scrutator, acsi statim mori debeas et sistere te divino judicio; dein totius (vitæ) generalem confessionem instituito apud confessarium

C a me tibi designandum, et a Missa celebranda abstineto, donec id expleveris : aliam a te pœnam non requiro. Hoc audiens (inquit sacerdos) humi me projeci ad pedes ejus et ad ipsa etiam vestigia, si licuisset, deosculanda millenis vicibus; at passus id non est; sed mihi brachia imponens : Satis est, inquit, vade feliciter, ac Dominus per suam misericordiam cordi tuo dicta mea imprimat.

420 Illinc egressus (inquit sacerdos) mandatum ejus implevi, atque ita mihi impressa fuerunt beati Antistitis verba ac lacrymæ, ut numquam memoria excidant, talemque me comperi, qualis est homo, qui, obscuro carcere detentus, eductus est ad perfruendum cæli conspectu ac solis lumine. Visus mihi sum tunc cœpisse aperire oculos, ut revera tunc aperui, factusque mihi est mundus alter; cœpi Christianus esse et sacerdos, qualis non fueram ad illud usque tempus. Nec dubito, quin, sicut sancti verba et lacrymæ principium fuere conversionis ac pœnitentiæ meæ, ita etiam nunc ob ejus in cælo preces mihi a Dei misericordia concessa sit perseverantia, quoniam ipsi commendo me die quolibet. Ea est ratio (dixit) pater, cur hunc lapidem intueri et ad sepulchrum illud accedere nequeam, quin cor mihi mollescat, et modo, quo conspicis, erumpant ex oculis lacrymæ. Si possibile mihi ac licitum sit, nolim umquam recedere ab hoc sepulcro, in quo quiescit is, qui me inferno surripuit, et animæ vitam dedit. Hæc omnia magno animi sensu ac multis cum lacrymis sacerdos ille retulit supra memorato æditno.

odio percellit, ut ad quamcumque pœnam se offerat

et serio pœniteat;

A. M. SALONIO.

421 Nec hic stetit caritas sancti Antistitis; pluris quam lacrymis constitere ipsi oves nonnullæ; imo proprium sanguinem ipsis nonnumquam impendit, flagris acriter in se sæviens, ut exaudiret illum Deus, ac per misericordiam suam lumine perfunderet eum, quem convertere cupiebat. Sæpe clericum improbæ vitæ ac pravi exempli, quod præbebat in vicinia, coarguerat; intelligens autem, non redire illum ad frugem, sed abuti sua misericordia, advocari jussit per apparitorem; non tamen apparitore illum comitante, ut sequenti capite memorabimus. Dum advenerat, ingressus est oratorium, obserans probe januas ac jubens famulum servare eas, ne quis accederet. Cum soli essent, (ut ipsemet deinde narravit clericus,) graviter illum increpuit, sibi ipse culpam adscribens, ac dicens : Tua pertinacia mihi culpæ est, non tibi: mihi, quod tanta misericordia adversum te usus E sim, reprehendendo te toties, nec secunda aut tertia vice te puniendo, existimans fore, ut flecterem per hanc pietatis semitam : ego culpam admisi, et quoniam admisi, æquum est, ut et ego pœnitentiam agam. Hæc dicens plures inter lacrymas, prostratus ante Crucifixum, exuit scapulare et cucullum, veste exeruit brachia, et denudata parte humerorum, flagris ibidem paratis, cædere se cœpit atrociter, plorans assiduo oransque Redemptorem nostrum Jesum Christum, ut sibi condonaret perniciem istius animæ, quæ ex ejus culpa tamdiu flagitiis inhærebat. Tales autem sibi ictus infligebat, ut vestes postea sanguine conspersæ apparuerint.

coram alio frustra sæpe monito

422 Perculsus stetit atque exanimatus clericus, cernens, quam de se pœnam sumeret sanctus Antistes. Et projiciens se ad pedes ejus, plorans amarissime, rubore perfusus ac delictorum suorum plenus pudore, supplex oravit, ut pro amore Dei sibi porrigeret flagella, suum esse enim præstare pœnitentiam, quoniam abusus fuerat ejus misericordia. Spopondit autem coram eadem sacra Crucifixi imagine, tam seriam instituturum se emen- F pationem, ut et suæ dominationi et mundo universo ad oculum pateret. Itaque complevit corporis sui castigationem bonus Pater, et, resumptis vestibus, verbis admodum ferventibus, et magno animi affectu cohortatus illum est ad emendationem : ita ut clericus illinc abscederet corde immutatus, nec valens fletum comprimere. Domum perrexit, in eademque se conclusit, ad dies aliquot neque exiens, neque agens cum quopiam, crimina sua et tempus, quo iis immersus fuerat, deplorans. Deinde tantum languorem ac pallorem contraxit ex terrore sibi inflicto per ea, quæ spectarat in oratorio Archiepiscopi, ut ultra medium annum recuperare non valuerit colorem naturalem; tantum autem incessit ipsum emendandi se, ac Deo serviendi desiderium, tamque id perfecte explevit, ut toto tempore, quo post in vita superstes fuit, egregium sese exhibuerit Dei cultorem, et occasio fuerit in sua ecclesia, cur etiam alii ad ipsum ejus exemplum levitatibus valedicerent, ac soliciте eniterentur vitam probis sacerdotibus convenientem instituere.

flagris in se acriter sævit, et emendationem impetrat.

423 Sacerdos alter, (et horum ipsemet mihi auctor fuit,) in juventute sua perdite vivebat cum mulie-

A. M. Salonio. *Pro alio, quem prius in custodia tenuerat.*

muliere, ejus amore incensa, lucro sibi apponente diabolo illius [sacerdotis] egestatem, et hujusce [mulierculæ] divitias, quodque hæc illi dabat, ut firmiore ac obcæcatiore nodo ambos constrictos possideret. Accivit illum beatus Antistes ac frequenter corripuit solita sua caritate; verum cum non resipisceret, comprehendi jussit et in carcerem conjici vinculis onustum, experturus, an per castigationem ad frugem esset rediturus, qui ad eum modum benignitate et misericordia abutebatur. Elapso octiduo, sat diu captivum fuisse ratus, eximi et ad se perduci jussit. Nec minor, longum ei visum fuisse octiduum; quandoquidem, dum ex mera caritate oritur castigatio, pœnam magis persentiscat, qui infligit, quam qui subit et qualicumque protrahitur temporis intervallo, id diuturnum appareat.

et crimen fatentem

424 Adductum ad se sacerdotem oratorio inclusit ac magno candore animi affatus est: Equidem reprehendi te, minatusque sum sæpius fore ut, nisi deserens omnino istam mulierem, vitam emendares, te castigarem severe: tu vero id tibi nec integrum nec possibile esse ais: quid te ipsi obstringit cum tanta Dei offensa ac pravo tot hominum exemplo? Id mihi, quæso, dic to, et animum tuum
B aperito. Imaginare, te esse hic non cum archiepiscopo, sed cum omnium, quos habes, amicorum optimo: nam firmiter tibi assevero, non esse secundum Deum animæ tuæ meliorem nec commodi tui studiosiorem quam me. Tantam Antistitis sui benignitatem et caritatem cernens sacerdos, sincere fassus ipsi est crimen suum, tempusque, quo duraverat improbus ille amor, et occasionem ejus præcipuam fuisse, quod ipse egeret, mulier vero dives sustentaret. Hoc inaudiens Archiepiscopus, acsi quis sicam in corde ipsius defigeret, ad imaginem Crucifixi, illic collocatam, conversus est magna afflictione et multis lacrymis inquiens: Te meorum aliquis ex egestate lædat Rex gloriæ! Sacerdos mihi subditus peccato serviat ob defectum alimenti? Illius hæc, mi Deus, culpa non est, sed mea. Supplex te oro, Domine, per Sanguinem, ista in cruce a te profusum, miserere hujusce animæ ac lumen præsta, quo infelicem conditionem suam agnoscat, et ad te Creatorem ac Redemptorem suum revertatur. Nam pro ejus peccato, cum ego non succurrendo ipsi reus sim, ego, Domine, pœnitentiam persolvam. Sane ex eo, quod non succurrisset, culpæ reus non erat pater D. Tho-
C mas, quoniam ad illud usque tempus [indigentiam] ejus ignoraverat: sed vera caritas et humilitas qualemcumque proximi culpam sibi imputat.

domum remiserat,

425 Conversus dein ad sacerdotem, gravissime increpuit de peccati fœditate ac de exigua fiducia, quam habuerat in Dei providentia, hortatusque est longo temporis intervallo ad timorem Dei et fiduciam in misericordia Patris cælestis, tanta cura nutrientis aves cæli, ac tanta pulchritudine et amœnitate vestientis agros: dimisit dicens: Vade in domum tuam, neque exeas usque in diem crastinum, nec videas mulierem istam, nec quidquam ab ejus manu admittas: ego de qualibet re necessaria tibi prospiciam: recita quanta potes devotione Officium, Domino te commenda, et mane huc redi sub horam septimam. Cum vero a te, promerito insignem castigationem, tam parum exigam, fac, ne ad unum quidem punctum ab eo, quod dico tibi, recedas. Domum abiit sacerdos, in eamdemque se conclusit, observans, quidquid ab Archiepiscopo præscriptum sibi fuit.

426 Cum nox advenisset et hora quietis, omnesque jam ivissent cubitum, oratorium suum ingressus est bonus Antistes, sacerdotis illius D emendationem commendaturus Domino. Deprecatio autem in eo consistebat, ut denudaret dorsum ac flagellis feriret atrociter, obsecrans divinam Majestatem, ut misteresceret animæ illius sacerdotis ac suæ, cui ille commissus erat. Ex numero verberum et ardore, quo ea sibi inflixerat, non modo dorsum sed et humeros ac partem pectoris contusionibus ac sanguineis plagis referta habuit, quæ ipsi diebus aliquot acres doloris morsus intulere. Nam licet frequentes, quibus pro salute ovium suarum se affictabat, verberationes [chirurgi] opera indigerent, tamen ad servandum secretum et corporis sui pudorem, ea non utebatur, atque ita dolor, quem sustinebat, donec sponte sanarentur plagæ, erat acerbior, quam quem sentiebat ipso tempore verberationis.

noctu se ferit atrociter,

illi mane plagas ostendit,

427 Die postero sub horam septimam matutinam, uti præceperat, reversum ad se sacerdotem, denuo secum oratorio inclusum tenuit, magnoque spiritu ac fletu, (quippe viscera habebat tenerrima, et mox [lacrymæ] in oculis ejus apparebant,) resumpsit adhortationes, et quamquam toto vitæ cursu caverit sibi, ne detegeret peculiaria pietatis exercitia; tamen ut ipsi prodesset magis, ac [strictius] obligaret ipsum emendationi et divino obsequio, sustulit scapulare et cucullum, ac vestem E paululum aperiens, ostendit in unius humeri parte, et in pectore plagas flagellorum, quas sibi ipsius causa ea nocte inflixerat, dixitque: Hanc ego tuorum peccatorum a me pœnam exegi: si ad illa redieris, et usque adeo ingratus et pertinax fueris, ut nec Dei misericordia, nec mei, vicarii ipsius, conatus tibi profuerint, certus esto, non dilaturam diutius divinam justitiam, sed te excisuram inferorum igni pabulum, tamquam arborem siccam, cui nullum prodest remedium.

sceleris horrorem ac vitæ emendationem ingerit.

428 Sacerdos plagas istas in Antistite suo conspiciens, tanto pudore correptus fuit, tantoque terrore perculsus per comminationes, eo spiritu et efficacia prolatas, ut, quasi impos animi, se in illum projecerit ad deosculandas cicatrices, ad pedes ejus prolapsus sit et magno animi affectu ac proposito promiserit fore, ut et a muliere et ab omni peccato secederet, ac prius fame interiret, quam ut in eam umquam oculos conjiceret. Retulit sacerdos idem, quod quamvis summo, qui excogitari queat, amore ipsi obstringeretur tam propter peccatum, quam propter ipsius dona, ita isto tempore ex memoria ac voluntate F eam deleverit Dominus, ut post nec viderit umquam, nec ejus recordatus fuerit, acsi novisset numquam. Ne autem occasione indigentiæ ad Dei offensam rediret, ac mulierem deinceps viseret, dixit ei bonus Pastor: Sevoca animum a negotiis, ac discutiens diligenter vitam et conscientiam, generalem confessionem institue, qualem decet ad perpurgandam [animam:] ego vero jubebo tibi diebus singulis in quadam ecclesia Missam assignari, et ab eleemosynarum mearum dispensatore mense quolibet elargiri regales triginta, ut honeste vivas: vide, num id sufficiat. Affirmanti sacerdoti, (nam id temporis comparate ad rerum pretium regalis unus ac medius plus valebant quam hodiedum quatuor,) contulit istam eleemosynam multo tempore, donec idem sacerdos aliam occasionem assecutus, unde sibi prospiceret, recipere deinceps renuit; iniquum id esse [ratus] ac subtrahi pauperibus aliis.

Simili modo

429 Alius sacerdos, loci cujusdam parochus, accusatus fuit, quod in propriis ædibus aleret concubinam cum magna loci totius offensa; accivit, ut

A ut corriperet, et inter corripiendum, jussit ipsum mox domo deturbare mulierem : promisit ille, at non perfecit. Secundo accivit, et oratorio suo inclusum ita est allocutus : Sanusne tu es? Cogitasne esse Deum in cælo, et antistitem in terris, cujus est plectere scelera tua tam publica et ob exemplum tam noxia propriis tuæ parœciæ subditis? Ad istum modum vivens, quo ausu Rem divinam peragis? Quo pacto corripies tuos subditos, ad quod obligaris, utpote animarum rector? Penes te culpa non est; sed penes me, qui te istic constitui, et rectorem esse volui hominem tam impium, ac tu es. Cum itaque erraverim te rectorem constituens, et amplius, dum te accitum et reprehensum abire passus sum, nec in carcerem conjeci : Ego Domine, dixit ad Crucifixum conversus, culpæ reus sum, æquum est, ut et ego supplicium feram. Hæc verba plures inter lacrymas repetens, detexit humerorum partem, cœpitque tam atrociter se cædere, ut extemplo prosiliret cruor.

430 Obstupuit parochus videns, quo rigore pœnas sumeret de peccatis suis sanctus Antistes, rubore ac rubore perfusus projecit se ad pedes ejus, lacrymisque ex oculis profluentibus, promisit, testem appellans Jesum Christum cruci af- B fixum, atque expressum in ea sancta imagine, fore ut mulierem mox domo exigeret, non videret ultra, ac tales in ecclesia sua præstaret actus pœnitentiæ, ut ad frugem excitaret omnes, quos in plebe sua malo exemplo offenderat. Complevit flagrorum pœnam bonus Antistes, et pro insigni benignitate sua fidens promissis sacerdotis dixit : Credo, te ex corde loqui, ac spem meam repono in eximia Domini nostri misericordia : futurum [scilicet,] ut, non attendens ad tua et mea delicta, tibi gratiam largiatur ad perficiendum, quod hic coram ista Crucifixi imagine pollicitus mihi es : quidquid peractum est, ignosco. Tu, ipso propitio, domum redi, confessionem generalem et novam vitam institue, ac Domino qualibet die gratias age, quod in statu tam improbo vitam tibi non eripuerit. Abiit sacerdos et mox mulierem domo sua abigendam curavit, ejusque ita amisit memoriam, acsi novisset numquam. Vixit deinde insigni populi exemplo ac documento ad probitatem, continuis vacans pœnitentiæ actionibus, ac multos ex eadem parœcia, qui nequiter vivebant, concitans ad vitam commutandam C et serviendum Domino.

431 Alter sacerdos, vir præstans ac primario quodam officio fungens in templo principe, impie vivebat similiter, et magna omnium, qui norant, offensa : atque eo devenit vivendi licentia, ut e monialium cœnobio novitiam subduxerit, ac servarit domi suæ. Summo mœrore correptus est id intelligens sanctus Antistes. Simulac autem intellexit, vocari jussit, et introduxit similiter in oratorium coram sacra illa Crucifixi imagine. Tam vehemens erat ipsi doloris sensus, tanta animi afflictio, ut volens inchoare reprehensionem, in lacrymas prius eruperit et (sicut sacerdos ipse post narravit amicis suis) in singultus ex imis visceribus procedentes. Cohibuit, quantum valuit, sensum istum, cœpitque corripere ipsum, exponens flagitii turpitudinem, ac rem ipsi declarans verbis adeo fervidis, ut fateretur sacerdos, maluisse se tum vita functum esse aut in carceribus Chullillensibus *b* detentum, quam in isto oratorio auditorem eorum, quæ in objurgatione ille proferebat. Denique [Sanctus] sic alloqui ipsum aggressus est : Propter mea delicta permisit Deus, ut tu ad tantum flagitium deductus sis, quantum est, subtrahere ipsi virginem, jam paratam, quæ professionem emitteret et ipsi sponsa evaderet. Si equidem bonus antistes exstitissem, haud permissura fuisset divina ejus benignitas tantam perfidiam, quantam tu illi exhibuisti : quia ego sum pastor improbus, tu ovis es adeo flagitiosa, et multis lacrymis ad Crucifixum conversus dixit : Domine, tam grande crimen ab homine isto commissum, et injuriam tibi ab eodem illatam, permisisti ob mea delicta. Ipsum, Domine, lumine tuo collustra; da ipsi suorum peccatorum notitiam, da spiritum veræ pœnitentiæ et emendationis; et quoniam ob delicta mea te læsit tam graviter, justum est, Domine, ut ego luam.

432 Hæc pronuntians, cœpit denudare humeros ac flagellis ibidem ad hoc præparatis, cædere se tam vehementer, ut foris ictus perciperentur, et cruor erumperet. Usque adeo exhorruit sacerdos, cernens quam atrociter flagris in se sæviret Præsul tam sanctus, ut ad pedes ejus se projecerit, et flagella manibus eripere, detegere [humeros] ac ferire se ipse voluerit; abnuit tamen pater D. Thomas, et hoc unum dixit : Cum crimen tam grave, tamque pernicioso exemplo exstiterit, manebis hic inclusus cubiculo; donec cu- E ravero, ut puellam istam recipiant cognati, atque ipsi prospectum sit; tum vero pœnitentiam per me tibi imponendam exsolves. Remansit illic sacerdos cum desiderio emendandi vitam ac persolvendi pœnitentiam. Ad se vocari jussit sanctus Præsul unam e propinquis illius puellæ, quæ tum propter ejus persuasiones, tum propter subsidii pollicitationes illam in ædes suas deduxit, et [a conspectu hominum] remotam servarit; deinde vero post annos aliquot ipse nuptui tradendam curavit. Sacerdotem jussit segregem degere in collegio Societatis Jesu Gandiæ *c*, instituere confessionem generalem, nec Missæ sacrificium celebrare, donec id visum foret patri, apud quem depositurus erat peccata sua. Ita complevit dictus sacerdos, et Valentiam ad munus, quo fungebatur in ecclesia principe, rediit, præbens deinceps incolis omnibus optimum exemplum, et prædicans tum studium, quo ferebatur sanctus Antistes in Dei gloriam et salutem animarum, tum quæ viderat ac audiverat in oratorio isto *d*. Diebus autem plurimis visebat ipsum, et ad pedes ejus deosculandos se prosternebat, compellans animæ suæ Redemptorem. Hac eadem methodo lucratus est bonus Pa- F stor plures alias oves perditas et ex inferni semita reduxit ad Domini obsequium per reprehensiones plenas caritate, fervidas non tantum profundens lacrymas, sed et cruorem per verberationes flagellorum valde acres *e*.

A. M. SALONIO. *alios*. *a pessima vivendi norma*. *ad pœnitentiam et ad frugem perducit.*

ANNOTATA.

a *Puta benignitatis et reprehensionis verbotenus factæ : nam hic denuo prætermisi totum capitis prolixum exordium, quo auctor docet, boni pastoris esse ad exemplum Christi et sanctorum episcoporum martyrum pro ovibus suis sanguinem profundere, atque id præstitisse* S. Thomam, *dum prece, verbis et lacrymis non proficiebat.*

b *Escolanus lib. 8 cap. 21, num. 2 Historiæ Valentinæ* Julilla *scribit, et, eodem teste, locus est pertinens ad archiepiscopatum, situs ad Duriam flumen, habensque arcem munitam, cui includi solent ecclesiastici, dum exigit delictorum gravitas.*

c *Civitas regni Valentini, ducatus titulo insignis, sat nota est.*

d *Coc-*

d *Coccinus pag. 518 ex jam narratis exemplis verisimiliter unum memorat et testimoniis firmat pag. 518 et seq.* Reprehenderat, *inquit*, pluries sanctus hic Præsul amantissimis verbis sacerdotem, munus quoddam in ecclesia Valentina obeuntem, visaque tandem ejus protervia, ad se vocatum proprio cubiculo, ubi sanctissimi Crucifixi imago aderat, inclusit; ad quem: Meis, inquit, peccatis factum est, ut tam pertinaciter in male agendo perseveres: cum mea tot monita nihil hactenus profecerint; et fluentibus ubertim lachrymis, ac denudato corpore, flagellis coram sacerdote verberare se cœpit: quo ille spectaculo commotus, ad pedes sancti Archiepiscopi, rogans, ut desisteret, se projecit, et meliorem vitæ rationem se imposterum secuturum spopondit. Ita deponunt de publica voce et fama in processu Valentino... Carolus Joannes de Torres... Petrus Guttierez... ætatis XCI annorum,... qui ultra publicam vocem et famam deponit de auditu a Bernardo Simon, cui hoc de vera scientia innotescebat; Ludovicus Nadal et Franciscus Dymas Pellicer... qui fuit filius dicti sacerdotis, qui etiam ultra publicam vocem et famam deponit [de] auditu ab ipsomet sacerdote suo patre, qui multis cum lachrymis factum hoc, ob quod aliam vitam instituerat, enarrabat.

e *Totum hoc denuo confirmat Coccinus pag. 515 et seq. verbis sequentibus:* Priusquam ad correptionem fratris accederet ante imaginem sanctissimi Crucifixi in oratione pernoctabat, unde divino spiritu plenus blando colloquio alios ad pœnitentiam reduxit, alios, indurato pertinaces animo, se in eorum conspectu flagellis acriter percutiendo ad relictam vitæ melioris semitam revocavit; ita de auditu et publica voce et fama deponunt in processu Valentino... Don Federicus de Borgia... Michael Hieronymus de Vinaron,... Frater Franciscus de Molina... et Mentia della Torre... in processu Castellæ: qui omnes examinati fuerunt authoritate ordinaria. *Addamus et testimonium domesticum, quod allegat idem Coccinus pag. 521 et seq.* Mariana de Sottomajor ætatis octuaginta annorum... in processu Valentino... deponit, quod sanctus Vir in reformatione usus fuit modis exquisitis et prudentibus, magno fervore et charitate plenis: et subjungit particulariter, se meminisse cujusdam nobilis et eximii civis Valentini, et cujusdam ecclesiastici sibi cogniti, coram quibus aspere se pro illorum culpis atterendo flagellis, perditos eorum mores, inusitata hac ratione coercuit.

CAPUT XVI.

Suorum præsertim ecclesiasticorum honori consulit; facilis est ad ignoscendum et in reos pœnitentes benignus.

Subditorum famæ studiose consulit.

Sicut vera caritas, etiamsi odio habet peccata, amat tamen personam, ita præpositus, præditus ista virtute tam propria muneri suo, corripit ac punit subditorum suorum culpas eo modo, ut misereseat personarum et, quantum potest, consulat earum honori et famæ *a*. Doctrinam hanc frequenter exposuit ad concionem, ac sedulo ipse servavit pater F. Thomas. Eapropter, ut post obitum ejus narraverunt visitatores, habebat album, cui inscripta erant nomina et accusationes clericorum, et ecclesiarum, quibus inserviebant, quasve frequentabant. Eum quippe ordinem servabat, ut visitatores ipsi visitationes instituerent, commentarios suos conficerent, et, illis finitis, ad ipsum recurrerent, reos deferrent, ac rem ipsum edocerent. Ipse vero, quæ ex commentariis istis consequebatur contra quemlibet, transferebat propriis manibus in album suum, ipsum observans, si quis extra visitationem accusabatur. Commentarios, dum inde decerpserat, quod [necesse] videbatur, atque albo suo inseruerat, cremari, et exactum a visitatoribus servari silentium jubebat. Atque ita accusatorum vel reorum honori consulebat, per se ipse conficiens, quidquid pertinebat ad mores et vitam ecclesiasticorum, nullo seculari homine vel scriba ejus conscio. Hoc peracto, eos, quos reprehendere vel castigare opus erat, congruo tempore vocari jubebat seorsum, et secundum annotata in libro reprehendebat aut castigabat, sicut dictum est capite præcedente. Consecutus finem, quem unice intendebat, puta ovium suarum emendationem, inserta libro suo expungebat aut lacerabat ita, ut nunquam patefierent.

a delatoribus non facile credit.

434 Ex eadem cura ac cupiditate conservandi honorem clericorum suorum oriebatur, ut raro fidem haberet delationibus contra illos instructis per homines præsertim laicos. Vicarius perpetuus Lyriæ *b* aliquando accusatus fuit a parœciæ suæ incolis: nequiens [Sanctus] in animum inducere [ut crederet] quod adversus illum referebant, dimisit eos comiter, fore aiens, ut rei prospiceret. Vocato magistro Porta narravit relata sibi ab istis hominibus, et credere se [subjecit] rem omnem [ortam] esse ex prava animorum affectione. Verumtamen (inquit) ut securi simus, cum Lyriæ palam sit, venisse illos huc accusatum, vade istuc, et visita ecclesiam; in inquisitione autem super vicario ordinem a me tibi exponendum serva, ac Deo rem commendemus; ipse enim lumen nobis præferet, et aperiet veritatem. Exposuit ipsi ordinem huic vicarii causæ particulari convenientem ac dimisit. Cum illuc advenisset magister Porta, et visitationem perageret, manifeste comperit, rem omnem [natam] esse ex prava animorum affectione et malitia, et eo modo, quo fuerat arbitratus Archiepiscopus.

acerbum accusatorem

435 Die quadam clericus, qui se a rebus mundi valde remotum, et honestum profitebatur, (eratque reipsa talis, ut referunt testes,) alterum ejusdem parœciæ [clericum] accusatum venit, quod improbam nec sine pravo exemplo vitam ageret; et ex zelo, quo ferebatur, licitum sibi existimans, ea de re uberius disserere, multum aggravavit absentem: unde non exiguum dolorem sensit ac vultu prodidit pater D. Thomas, et inconsultum conquerentis zelum comprimens, dixit: Per amorem Dei, pater, ad animi tranquillitatem redi; iræ, qua huc venisti, et quæ magna est, moderare atque attende, eum, de quo loqueris, fratrem tuum esse, et quem, licet peccatis obnoxium ac fragilem, sanctum efficere potis est Dei manus. Tu vero si in similem humanæ fragilitatis [noxam] delapsus non sis, Dei misericordia est, non tua virtus; quoniam ex te ipse æque debilis es et miserabilis quam ille, talesque sumus omnes.

acriter corripit

436 Præterea etiamsi illa culpa careas, putas te aliarum esse expertem? Iracundiam illam, qua huc venisti accusaturus proximum, non prius cor-

A correptum inter te et ipsum solum, nec secundum legem in Euangelio præscriptam, non arbitraris peccatum esse et quidem lethiferum? Per amorem Dei cohibe te paulisper, et attende, utrum fortasse [beneficio] quod obtines in ecclesia, immixta non fuerit simonia aliqua occulta, quam modo non perspicis, sed cui larva deponetur in hora mortis; [attende,] an nummos aliquot [inique] collectos non teneas in arcæ angulo, aut improbam voluntatem in arcano pectoris; quodlibet enim ex iis nec minus peccatum est, nec minus concubina, quam quæ, dicente te, alitur a fratre tuo. Si prius seorsum ac debito ordine corripuisses illum, et ea via nihil proficiens, ac desiderans ejus emendationem cum caritate ad me recurrisses, ego sane tibi gratias egissem, tuque sic fuisses bene meritus; at quod huc veneris, ut querelas deponas et iniquo dente mordeas fratrem, hoc male me habuit.

accusatum clam examinat et ad frugem revocat;

437 Ita eum, qui proximum prætextu pii zeli accusatum veniebat, corripuit et absentem defendit. Dimisso illo clerico, arcessivit alium, ac oratorio suo inclusum reprehendit cum amore ac doloris sensu, qualem exigebat et Dei offensa et B damnum spirituale istius oviculæ, ac modo agendi usitato secundum ea, quæ præcedente capite retulimus; ita quidem ut uterque inde egressus sit oculos perfusus lacrymis. Testimonium certissimum, quod et bonus Antistes inter corripiendum hunc clericum plorasset, et hic correptus ad agnitionem perniciei suæ et ad exemplar Præsulis flevisset similiter. Tam felix per Dei misericordiam ejus fuit eventus, ut, quemadmodum dein patuit, clericus ille vitam valde correxerit ac immutaverit, nec ullum in honore detrimentum passus fuerit.

cavet, ne sacerdotes

438 Servandi hujus adeo studiosus erat [Sanctus,] ut apparitoribus suis in mandatis dederit, ne si forte aliquis ita diceret: Hac nocte vobis prodam clericum in domo mulieris, vel mulierem in illius domo, ne [inquam] etiamsi talia dicens vir præstans esset ac pecuniam offerret, eo se conferrent vel loco se moverent, nisi vel ipsemet vel vicarius suus generalis diserte præcepisset. Quia, inquiebat, talis vel peccat ex fragilitate et clam, vel ex malitia absque pudore et palam: si palam, hoc et nos noverimus, ac vobis mandatum dabimus; si ex C fragilitate et clam, non est quod ipsum intercipiatis vel comprehendatis cum tumultu et ignominia, sed vocabitur a nobis, et permittet Dominus, ut per nostram reprehensionem ad frugem redeat. Si autem quis ita erat accusatus, ut expediret vocari per apparitorem, huic aiebat: Talem hominem vocato ad me; ne tamen ipsi te comitem jungito, sed ducentis passibus vel ante vel post ipsum [incedito] ne quis intelligat, eum adduci per te; magni quippe momenti ac pretii res est fama et honor hominis ecclesiastici *c*.

palam comprehendantur, sed vocatos

439 Magister Joannes Baptista Caro diœcesim visitans, comperit in loco quodam, parochum domi suæ alere mulierem ac plures utrique communes liberos, pauperes omnes ac nudos; commiseratus illius, noluit captivum abducere; præcepit tantum, ut domo exigeret omnes matrem ac liberos. Valentiam redux exposuit sancto Præsuli perversam vivendi rationem, et grandem egestatem parochi. Magno ille tactus sensu doloris, dixit: Tu scribe tuo nomine, ut veniat Valentiam, et cum hic fuerit, mihi eum tu præsens siste corripiendum. Quamvis autem non possim non increpare ipsum atrociter, meque iratum conspicias, si tamen in ipso comprehendamus culpæ agnitionem ac emendandi desiderium, tu pro ipso intercede ac perge intercedere, quamtumvis ira incensus videar. Scribe etiam, ut adducat mulierem ac liberos, ne istic maneant; at nesciat, te scribere meo jussu. Ita fecit, scripsitque magister Caro, prout mandaverat Archiepiscopus. Adfuit cum familia parochus: advenienti dixit magister Caro: Innotuit Archiepiscopo tua vivendi perversitas: attamen conferamus nos ad ædes ipsius, et dum in conspectum ejus veneris, projice te ad pedes ejus, pete veniam, et ex imo corde promitte fore, ut posthac Dominum non offendas.

corripit et pœnitentibus

440 Perrexerunt ad palatium: cubiculum, ubi erat pater D. Thomas, prior ingrediens magister Caro dixit, audiente ipso sacerdote: Domine, adest parochus loci illius, qui veniam ac misericordiam Dominationis tuæ imploret. Quis parochus? subjecit Sanctus. Intret: et illum intuitus: Is est, qui mulierem et ex ea tot liberos domi suæ detinet: proripe eum hinc, ne maneat hic coram me, deduc in carcerem. Tum cœpit intervenire pro ipso magister Caro, et sacerdos ad pedes ejus provolutus multis cum lacrymis veniam deprecari, ac serio admodum polliceri E fore, ut corrigeret sese: ita quidem ut misericordia commoto benedicto Patri pariter ex oculis [lacrymæ] profluerent, et has inter diceret: Si culpam agnoscis, et ex animo spondes, non offensum iri a te Dominum posthac; mox ignoscam; at vero si quid adversus tuam vivendi rationem in posterum delatum fuerit, lues una vice omnia. Emenda te, ut debes; cura ut Christianus sis et sacerdos, atque ut talis vivas; a Deo inibis gratiam et a me. Solo se prostravit sacerdos ad deosculandos pedes; id tamen passus non est, at brachia ipsi injecit, enixe commendans, ut staret promissis.

facilem ac liberalem se præbet:

441 Non suffecit caritati Servi Dei donasse ipsum venia, ac tantopere excitasse ad emendationem: verum etiam conspiciens lacerum, pauperem et misere constitutum, præcepit magistro Caro, ut ipsi et similiter mulieri ac liberis vestes compararet; ærarii vero custodi, ut sumptus persolveret. Iis vestitis, parocho licentiam concessit redeundi domum et ad ecclesiam suam; mulierem ac liberos morari [jussit] Valentiæ, et alimenta subministravit, donec illius jussu ipsa se matronæ cujusdam servitio addixerit. Ex liberis juvenes, aptam F famulatui ætatem habentes, apud heros, puellas apud heras; et pueros apud artifices, qui artem edocerentur, collocavit: infantes vero nutriendos dedit, donec similem ætatem attigissent.

misertus captivi sacerdotis,

442 Alterius loci sacerdos, flagitiosam vitam agens, reprehensus fuit sæpius a sancto Antistite, et quoniam se non emendabat, venire jussus est Valentiam, adveniensque conjectus in carcerem. Advertens [Sanctus] elapsos esse dies aliquot, nec interpellare aut intercedere pro ipso quempiam, dixit magistro Porta: Quantum video, misero illi sacerdoti, in carcere detento, nec amicus est nec familiaris: tu, amabo, cura, ut, ipso inscio, aliquis apud me interveniat; fortasse per ea, quæ toleravit in custodia et per nostram reprehensionem redibit ad frugem. Induxit ad id magister Porta magistrum Petrum Maça, theologum valde doctum et Archiepiscopo familiarem: licet autem hoc ipsum exoptaret sanctus Præsul, ut tamen negotium meliorem effectum sortiretur, simulac deprecari cœpit magister Maça, difficilem se præbuit et ad speciem iratum, Mene, inquiens, pro ipso rogitas, pro eo inemendabili ac pernicioso, et ad remum dari promerito; noli rogare me pro homine

A. M. SALONIO. mine tam obstinato. Prosequente tamen suas preces magistro Maça, (quod et ipse cupiebat,) e carcere deductus est.

ipse, ut parcendi occasionem habeat, intercessorem excitat;

443 Dum in conspectum venit, sancte dissimulans [Antistes] nec alias quam ut prodesset illi animæ; Reducite, inquit, reducite; neque enim emendabit se, nolite pro ipso interpellare: cum autem abducerent, dixit magistro Maça: Jube huc reduci; ut precibus tuis et caritati, qua ad hoc incitatus fuisti, morem geram, non puniam secundum merita. Protractum ad pedes suos Archiepiscopus tali sermone perstrinxit, ut sibimet ipsi enuntianti, reo ad pedes ejus provoluto, ac circumstantibus omnibus lacrymas expresserit, et remedium medicinamque attulerit miseræ sacerdotis illius animæ. Namque ibidem decrevit ac promisit corrigere vitam, idque opere complevit, reliquum vitæ probe admodum transigens. Non in hoc uno misericordiam beati patris D. Thomæ expertus est idem sacerdos, sed et in re alia æstimatione digna. Nimirum videns illum [Sanctus] lacerum ac misere vestitum, cum abiissent omnes, dixit magistro Maça: Adverti, sacerdotem illum misere vestitum et compositum esse. Id mihi dolorem incussit: tu ei pallium et talarem tunicam mox confici curato, nec indices, a me pretium persolvi, B sed oret pro eo, qui hanc ipsi eleemosynam largitur.

captivos benigne haberi jubet.

444 Captivis omnibus tam clericis quam laicis, quos ob culpas detineri in carcere suo erat conveniens, alimentum subministrari jubebat. Eamdem caritatem exhibebat secularibus tonsura insignitis, quos ob delicta mittebat ad arcem et carceres Chullillenses *d*, omnino ipsos alens, quamdiu pro ratione criminis detineri istic jubebat. Dixi: Secularibus tonsura insignitis; quia, uti referunt omnes, toto [archiepiscopatus] tempore duos dumtaxat sacerdotes destinavit Chullillam, alterum, qui patraverat homicidium, et hunc tantum partim ut pacem servaret in Biar, ubi patratum fuerat, partim quia (abunde) merebatur, alterum, qui prodiderat (arcanum) sacræ confessionis (sibi factæ) ab homine homicidii reo, de quo egimus capite præcedente *. Carcerum custodi dicenti, quod ex custodia pauperum captivorum damnum pateretur, quidquid damni patiebatur, rependebat, tum ad hujus levamen, tum ne iis, quia pauperes erant nec illi quæstuosi, servire et cum caritate succurrere negligeret.

** sexto hujus libri.*

Ministris suis prohibet, ne dona accipiant,

C 445 Fisci quoque procuratoribus et apparitoribus ipse similiter pretium ad vitam sustentandam sufficiens solvebat, ac præcipiebat, ut ne unum quidem nummum regium a quopiam admitterent. Curabat diligenter, ne quis e ministris suis a quoquam vel nummum unum acciperet, aut vel proprii commodi vel necessitatis causa rem indecentem perageret. Ipse succurrebat perfecte omnibus eorum necessitatibus, dicebatque: Nolo recipiatis pecuniam a quoquam, nedum a clericis: si occurrat necessitas, me monete, ad me accurrite, nihil quippe ex necessariis vobis deerit. Singulis festis solemnioribus cuilibet apparitorum, fisci procuratorum et custodum carceris porrigebat quatuor scuta tum in eleemosynam tum in strenam et gratiam sibi obsequii. Itinerum labores et quidquid eis extraordinarium injungebat, plenissime rependebat: si autem iis damnum aliquod vel infortunium obveniret, id animo ipse persentiscens, succurrebat, et necessaria suppeditabat.

446 Apparitorum unus rediens Enguera, quo ejus jussu et procuratione fuerat profectus, lapsus est in via et læsus graviter. Adventans Valentiam, adiit illum, peracti negotii redditurus rationem. D Intellexit bonus Antistes infortunium, quod incurrerat, et quam defessus adveniret, jussitque eum domum se conferre. Mox eam ingressus, ad se adventantes conspexit medicum et chirurgum, qui ejus curam susciperent et applicarent (remedia,) qualia exigebat damnum ex lapsu (acceptum.) Die postero mane eumdem invisit patris D. Thomæ eleemosynarum distributor (afferens) gallinas duas ac centum regales monensque nomine Archiepiscopi, ut animo forti esset, nec de re qualibet esset solicitus, nihil ipsi defuturum ex iis, quæ in infirmitate ejus forent necessaria. Post dies quindecim rediit idem cum duabus gallinis aliis, aliisque regalibus centum, atque ad eumdem modum ei semper subventum est, donec plenam sanitatem recuperavit, valuitque denuo suo apparitoris officio sustentare familiam.

et, ut fidi sint, ipse abunde subvenit.

Duorum successorum de ejus regimine opinio.

447 Eamdem caritatem exercuit sæpius in hujuscemodi casibus seu infirmitatis seu necessitatis cujuscumque erga reliquos in ipsius obsequium munere aliquo fungentes: idque unice tum ut iis tamquam egenis subveniret, tum ut occasionem præriperet faciendi aliquid in officio suo ab æquitate alienum, tum ut (animaret) ad tractandos reos et captivos, ea caritate et humanitate, qua E ipse cupiebat *e*. Hinc dominus Franciscus de Navarra, qui illi subrogatus fuit, audiens insignem benignitatem et caritatem patris D. Thomæ, ac præclara heroicarum virtutum ejus exempla, dicebat frequenter: Quis valeat insistere vestigiis tam magni Gigantis! Dominus vero Martinus de Ayala archiepiscopus *f*, qui inter eximios theologos et insigniores, quos nostris temporibus possedit Hispania, locum tenuit, intelligens divinum patris D. Thomæ regimen et quam frequenter ei conversatus fuerat Michael Real, suo tempore (aulæ archiepiscopalis) judex ecclesiasticus, hunc arcessivit. ab eoque edoceri conatus est, quo pacto (Sanctus) clericos corrigeret, quo delicta eorum castigaret et præsertim, quo se gereret, dum accusabantur a laicis: cupidus ejus exemplis ac vestigiis inhærere in re qualibet *g*.

ANNOTATA.

a *Hoc suum assertum illustrat auctor exemplo Dei Gen. 3 primos homines emittentis de paradiso et ad tegendam eorum nuditatem facientis illis tunicas pelliceas, ac induentis: item verbis Christi Matth. 18 ✻ 15:* Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum *etc.* F

b *Distat Valentia quarto circiter milliario.*

c *Hic auctor, allata doctrina S. Gregorii, hypocritis proprium esse subdit indignari peccatoribus, et ægre ferre, si quis mitius cum ipsis agat, adinstar scribarum et Pharisæorum; at vera caritate præditos dolere quidem ob offensam Dei, sed misereri peccatorum.*

d *Vide Annotata ad cap. præcedens lit.* b.

e *His subjicit nonnulla biographus, quibus Sanctum laudat ut verum imitatorem Dei, bonos excitantis, ut pro malis interpellent; adducit exemplum in Abrahamo Gen. 18 ✻ 17, et alia superius allata repetit.*

f *De his archiepiscopis vide Annotata ad cap. 5 hujus libri 2 litt.* e et f.

g *Salonius huic capiti, quod ipsi decimum quintum est, duo subjicit, a me prorsus omissa. Primum exordiens a caritate erga pauperes, asserit, præsules omnes ex justitia teneri ad stipem illis impertiendam,*

A *dam, eamque sententiam esse* S. Thomæ a Villanova, *probat afferendo verba, quæ ad concionem protulit Dominica secunda post Pascha super Evangelio Joannis 10 ✻ XI* : Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. *Sermonem istum non reperi inter conciones Sancti nostri; verba autem Hispanica Latine ita sonant :* Nemo se ipse decipiat : episcopus et quilibet ecclesiasticus, habens fructus et redditus Ecclesiæ, obligatur ad multas eleemosynas erogandas in pauperes, non tantum quia ipsum sicut divites alios obligat caritas; verum etiam quia pauperibus debemus, quidquid honestæ ac decenti sustentationi superfluum est : contrarium facientes, non modo infringemus caritatis præceptum, sed et legem justitiæ, quemadmodum qui, invito domino, retinet rem alienam. Dicant alii, quod ipsis videbitur; equidem non dubito, quin certa veritas sit, petiturum a nobis Deum rationem, et quidem exactam admodum, de bonis Ecclesiæ, tamquam commissis, ut distribuamus in pauperes, et tamquam domino suo subtractis, si in rem aliam, quam in eorum subsidium impendamus. *Tum, teste Salonio, subjecit Sanctus :* Domini mei, si, cum obiero, nummum regalem unum apud me repereritis, animam meam deperditam esse judicate, nec in sacra humo me sepelite. *Hæc se accepisse, ait, a magistro Porta, episcopatus visitatore, qui concioni adfuit. Dein toto hoc ac sequenti capite de ea sententia disserit, eamque authoritate et ratiociniis fuse propugnat, ut apud ipsum videri potest: nam cum mere theologica hæc sint, vix aut ne vix quidem ad Historiam nostram spectant.*

CAPUT XVII.

Sancti caritas ac liberalitas erga mendicos et egenos pudibundos.

Præ caritate erga pauperes

Tum ex eo, quod judicabat pater D. Thomas super obligatione, qua tenentur Antistites esse valde liberales in pauperes, tum ex insigni nomine et fama, quæ propter eleemosynas suas obtinuit semper, et obtinet etiam hodiedum, intelligi facile poterit, qua munificentia ac largitate succurreret pauperum necessitatibus. Quippe cum tam certam judicaret opinionem et doctrinam duobus præcedentibus capitibus *a* a nobis expositam, ac tantopere studeret placere Domino, uti constat ex iis, quæ hactenus nobis declaravit hæc Historia, minime dubium est, quin, retentis dumtaxat sibi, domui suæ ac condecentiæ status sui plane necessariis, reliquum omne in eleemosynas erogaverit. Neque ad id vel [pauperum] molestia vel repugnante animo ducebatur, sed voluntate et caritate magna; quoniam iis solis eleemosynis immortalem ac perennem memoriam Deus attribuit, quæ proficiscuntur ex corde pleno veræ caritatis et misericordiæ, non iis, quæ (uti contingit nonnumquam) eroganturn propter alicujus preces ac molestias, aliosque respectus humanos. Fuit beatus Antistes corde adeo propenso in eleemosynas, tantaque pietate et misericordia in egenos, ut non sufficeret ipsi erogare, honesto suo victui superfluum, (in quo sita est omnis obligatio boni ac Deum timentis antistitis,) verum etiam (ut mox videbimus) se ipse privaret necessariis ad illis succurrendum, atque animo doleret, non suppetere multo plura, illis concedenda.

A. M. Salonio.

dolet ampliores non esse archiepiscopatus

449 Simulac declaratus fuit archiepiscopus Valentinus, et in hac civitate notum, quod acceptasset, missi sunt ex hac ecclesia D. Michael Vique canonicus et canonicus Pellicer cum aliquot sacerdotibus, qui ipsi congratularentur, ac ejus [ecclesiæ] nomine salutarent. Hos inter fuit magister Jacobus Messeguer, doctor theologus, id temporis in eadem ecclesia beneficio fruens, ac dein scholarum præfectus Orceli *b*. Adventantes multo cum amore suscepit et in ipso conventu hospitium præbuit. Commorantem istic die quadam interrogavit seorsum theologum illum, quantum reddituum proferret archiepiscopatus, et cum reponeret ille, tunc proferre circiter decies octies mille ducatos, dolere idcirco visus est, et aliquali sensu animi dixit : Fefellerunt me, putabam pluris eum valere : et conversus ad dictum magistrum Messeguer, (qui id ipse mihi narravit :) magister, inquit, noli mirari, quod audiens, non pluris valere, dolore correptus fuerim : neque enim id mei causa facio, nam mihi ac domui meæ mille abunde sufficiunt; sed intelligo, plures illa in regione inveniri pauperes, doleoque tam parum produci pro tot [pauperibus] quot [illic reperiri] mihi perhibuerunt. De re alia (inquiebat magister ille) eum solicitum non vidi, quam de hac sola; an multum esset, quod illis erogare posset.

redditus, quos pene omnes erogat.

450 Cum Valentiam pervenisset, et absolvisset visitationem, ac eam, de qua locuti sumus, diœcesanam synodum, ut recto ordine disponeret, quidquid pertinebat ad mores et vitam ovium suarum, utque subsidium afferret spiritualibus animarum necessitatibus, quæ, ut æquum est, prima [cura] fuit; mox omnes cogitationes convertit, ut remedium afferret rebus temporalibus pauperum : ad eum modum in gratiam illorum aliorumque operum piorum bona sua dispertiens, ut, quemadmodum referunt, qui pleram hujus rei notitiam habuere, exceptis bis mille ducatis, qui decessori domino Georgio Austriaco solvebantur *c*, ac ter mille, quos impendebat domus suæ et familiæ usibus, ac mercedi jurisconsultorum, ministrorum et procuratorum (quod tam ordinate ac moderate fiebat, ut etiam ad anni exitum superesset) reliquum omne eleemosynis impenderet. Nam bis milleni (ducati) quos præstabat collegio et parœciis recens conversorum (ad fidem *d*) recensendi sunt pariter inter eleemosynas; quandoquidem opus tam pium esset et pertinens ad obsequium Domini. Adeo ut mox adventans, producente archiepiscopatu octodecim millia ducatorum, in eleemosynas expenderet millia tredecim : dein ut primum pervenit redditus ad millia duo supra viginti, millia septemdecim erogaret, dum vero lapsu temporis ascendit ad triginta millia, elargiretur millia viginti quinque annis singulis, ne obolo quidem sibi relicto in annum sequentem *e*, quod, ut aiebat ipse, id sacrilegio verteret.

Indies statas eleemosynas distribui jubet

451 Ut autem perspiciatur, quam ingenti cura attenderet et prospiceret omnibus pauperum necessitatibus, hunc in (erogandis) eleemosynis ordinem servabat. Pauperibus ostiatim mendicantibus die quolibet peculiari in olla concoqui jubebat carnem vel, secundum diei exigentiam, pisces, ac singulis ab hora decima ad ædes ejus adventantibus impertiri panem unum, scutellam pulmenti, haustum vini et nummum unum; iis autem, qui infirmitate aut debilitate quadam pressi videbantur, dari (volebat) præter panem et pulmentum portionem vervecinæ carnis et nummos duos. Tantus

A. M. SALONIO. tus autem ad stipem illam accurrentium erat numerus, ut atrio, ubi ad eam recipiendam ex ordine collocabantur, eos non capiente, nam aliquando quadringenti aderant, aliquando quingenti et amplius, opus esset, ut alii alios præstolarentur, et dimissis prioribus, ut fit dum secundam mensam quis instruit, subirent alii, et hisce egressis alii succederent. Hoc vero tanta [fiebat] caritate, ut, quantumcumque serius ventitarent, nullus absque eleemosyna ab ædibus recederet; mandaverat quippe, ne quisquam vacuus dimitteretur, qualicumque hora accederet; moneretur tamen imposterum adesse maturius.

ostiatim mendicantibus; secundo redeuntium

452 Non defuit, qui ipsi objiceret: Advertat vestra dominatio, plures hosce inter esse fugitantes laborem, alios, qui ex eo, quod hic comedant, nummos ostiatim collectos seponunt, et ex eleemosynis lucrantur; alios, quoniam tanto numero accurrunt, qui binas et tres quandoque portiones auferunt, non observantibus, quos decipiunt, tamulis. Sed ad has ac similes rationes, per quas frequenter sub specie zeli defervescere solet caritas, reponebat sanctus Eleemosynarius; Si ignavi sunt in hac civitate et homines nequam, B invigilent gubernator et curatores urbis, id ad me nequaquam pertinet, sed [meum est] subvenire necessitatibus eorum, qui se sistunt ad fores domus meæ. Si vero ex modico, hic a nobis obtento, eleemosynas reliquas seponunt, vel plures portiones accipiunt, nosque decipiunt, quid inde nobis detrimenti afferunt? Deus per suam misericordam avertat, ut nos fallamus pauperes; nam dum ab ipsis fallimur elargientes bona fide, corde sincero et in nomine ejus, qui, ut nos divites efficeret, egere voluit, ac tanta in paupertate mori in Cruce, ea eleemosynarii corona est.

dolos benigne interpretatur.

453 Die quadam per fenestram amplæ istius aulæ, quam obambulabat communiter, observans, quo pacto alimenta dispertirentur pauperibus, conspicatus est unum, qui, accepta portione, paulo post transiret in latus alterum, recepturus aliam; afferentium istuc canistrum et ollam famulorum unus agnovit illum, et increpare cœpit; contendentibus illis inter se, ac dicente famulo jam datam illi fuisse [portionem,] et negante id mendico, Archiepiscopus rem totam conspiciens, C misit, qui juberet illi dari eleemosynam, atque dimitti omnem altercationem. Egressis omnibus pauperibus, vocavit famulum et interrogavit, cur illi [eleemosynam] impertiri renuisset: huic respondenti, quod jam tum recepisset ille portionem, quodque fraudulenter transiisset in latus alterum, secundam accepturus: Hanccine, (inquit Dei Servus,) fraudem nuncupas? Haud multum pauperes novisti: noli deinceps te hujusmodi altercationibus immiscere, sine te ab ipsis decipi. Etenim pauper iste, a quo te deceptum autumas, fuisse potuit e cœlo missus ad explorandam caritatem tuam et patientiam: ita quippe legimus de pauperculo, qui immutans vestem et formam sæpius eodem die stipem flagitavit a beato Gregorio: erat autem angelus, destinatus a Deo ad tentandam sancti Pontificis pietatem et misericordiam.

Pauperibus pudibundis,

454 In pauperes, quos pudibundos compellamus, quales sunt opifices multi et ex media plebe tum viri tum mulieres, labore manuum suarum victum sibi comparare non valentes, atque ingentem in domiciliis suis tolerantes egestatem, magna commiseratione tangebatur, iisque subveniebat non modo per eleemosynarum dispensatorem, verum etiam suis ipse manibus. Eleemosynarum dispensatori injunctum erat indagare apud rectores parœciarum et pauperum curatores, qui in D annos singulos in iis designantur, quot in qualibet pauperes pudibundi versarentur, et quo loco habitarent, iisdemque, ut cuilibet accommodate ad egestatem subvenirent, quovis mense numerabat ærarii custos ducentos ducatos. Si vero plures exigeret necessitas, ac ducentos non sufficere significaret eleemosynarum dispensator, etiam illi numerabantur. Præter ordinariam istam stipis erogationem, quæ fiebat per dispensatorem, aliam præstabat suis ipse manibus pater D. Thomas pluribus, quibus numerosior erat familia, seu quorum conditio erat honoratior, et stipis amplioris necessitas.

quorum indicem habet,

455 Hunc in finem habebat libellum memorialem et indicem similium in qualibet parœcia commorantium, decrevitque, ut prima hebdomade adessent unius [parœciæ pauperes] hujuscemodi, ac secunda alterius; atque ita trium mensium circulo iidem ex eadem parœcia revertebantur quasi per partes stipem illam ex ejus manu accepturi. Stipem hanc exiens ad Rem divinam peragendam, porrigebat unicuique (involutam) chartæ; E ac singulis diebus ad eam recipiendam ventitabant communiter homines quindecim vel octodecim, aliquando etiam plures. Unicuique ad minimum tribuebat quindecim regales, et multis plures, pro necessitate cujusque subsidium afferens. Nam cum indicem haberet et nomina cunctorum, ac peculiarem notitiam indigentiæ singulorum, secundum exigentiam succurrebat. Eo modo adjumento erat omnibus; nonnullis vero quibus laborandi deerat facultas, statam die quolibet stipem, unde viverent, concedebat.

et operari non valentibus liberaliter succurrit.

456 Juvenis quidam pauperculus agricola, qui labore manuum victum sibi comparabat, casu amisit omne manus dexteræ robur, ac laborandi potentiam. Audiens quam pius ac liberalis erga inopes esset pater D. Thomas, accessit, stipem flagitaturus. Ille flagitantis infirmitatem ac egestatem percipiens, præcepit eleemosynarum præfecto donare ipsum in singulas hebdomades septem regalibus. Dedit hos per hebdomades aliquot præfectus; sed existimans deinde, juvenem esse ac robustum, monuit, ut labori alicui se applicaret, nec ulterius rediret stipem [recepturus,] Pauperculus ille accessit ad patrem F. Thomam, indicaturus, quo pacto sibi subtraxerant stipem, a domina- F tione sua constitutam. Extemplo vocari jussit eleemosynis præfectum et cur illi stipem ademisset, exquisivit. Respondenti illi, quod visus sibi esset juvenis et robustus atque ad laborandum idoneus: Et quid prodest, inquit bonus Pater, juventus et sanitas pauperi agricolæ, qui arare ac fodere novit dumtaxat, si manus ei dextera, qua laborandum est, officium neget, et viribus [destituta sit?] Redde, redde ei mox stipem, et una supple hebdomades, quibus non dedisti. Ita juvabat plures alios, suas artes exercere non valentes.

Variis opificibus

457 Iis, qui ad exercendas erant idonei, domi tamen necessitate premebantur, atque huic mederi poterant exercendo artem suam, si modo summam aliquam pecuniæ *f* obtinerent, ipse subministrabat, unde necessaria (ad artem exercendam) compararent. Neque id tantum dum ipsimet indigentiam suam declarabant, verum etiam non declarantes, qualicumque demum via eam intelligeret, ad se vocari jubebat, dabatque, unde acquirerent, quo artem suam exercendo familiam alere possent ac vivere commode et honeste. Ita vocari jussit variis occasionibus textores aliquot panni serici et villosi, ac magna liberalitate in eum-

dem

A dem finem adjuvit. Horum uni ad se vocato dixit : Audivi, premi te necessitate, quod desit copia [exercendæ] artis : si foret tibi propria bombyx texendo [panno,] possesne te ac familiam alere? Respondit artifex : Si modo, Domine, sint mihi centum ducati, quibus bombycem præparatam emam, et in proprium lucrum texere incipiam, in Domino fiduciam repono, fore ut per hos ac per stipem, qua tertio quoque mense me impertitur vestra Dominatio, et familia mea et ego commode vivamus. Itaque, inquit, ærarii custodem advocato. Adventanti præcepit : Dabis honesto illi viro statim centum quinquaginta libras, nec dies crastinus elabatur, quin dederis.

defectu materiæ

458 Prostravit se homo ille ad deosculandos ejus pedes, sed cohibuit sanctus Antistes, dicens : Frater, Domino gratias agito, cujus illa bona sunt, non mea, sed mihi commissa, ut tibi subveniam; bombycem tibi mox coemito ac texere incipito pannos tuos : curato autem, ut et tu et domestici tui omnes pie Dominum colatis; quem si colueritis, per hæc primordia et laborem tuum ipse vobis auxiliabitur, et vos honeste vitam transigetis. B Me autem invisas nonnumquam; etenim volupe erit intelligere, qui tibi succedat; ego te Deo commendabo, et, ubi necesse fuerit, juvabo. His centum et quinquaginta libris bombycem comparavit vir bonus, textoriam machinam instruxit, ipseque ac domestici ejus operari cœperunt. Per hæc primordia, per Sancti orationem, ac per laborem familia ejus in dies singulos profecit ac lucrata est ad eum modum, ut intra paucos annos bona multa possideret, ac ipse brevi desisteret ab eleemosyna, quam impertiebat Sanctus tertio quoque mense.

artem exercere nequientibus

459 Alios eamdem artem [exercentes] quorum necessitas illi innotuit, vocari similiter ad se jussit, eodemque modo adjuvit, quibusdam eamdem centum quinquaginta, quibusdam, quod numerosior esset familia, ducentarum librarum summam elargiens applicandam eidem bombycis comparandæ negotio; atque hisce aiebat : Attendite : si panni ex propria vestra bombyce conficiendi, seu quia non floret commercium, seu quia deficiunt emptores, distrahendi sunt cum aliquali jactura aut damno vestro, nolite id facere, servate, donec venumdari possint commode, atque ut C saltem obtineatis bombycis et laboris vestri pretium : interim accedite ad me, ego enim vestræ indigentiæ non defuero. Eorum unum peculiariter, qui ipsum adibat aliquoties, interrogavit die quadam : Qui se res tuæ habent? Estne aliqua tibi necessitas? Est, Domine, respondit : textilia quippe non distrahuntur, et durum hoc mihi est. Igitur candide mihi edicito, inquit sanctus Præsul, qua re jam indigeas, ut sine ullo detrimento divendas : ejus quippe me pœniteret. Viginti scuta, Domine, reposuit ille, remedio mihi esse possent, donec adveniant negotiatores aliqui Toletani, qui æquo pretio empturi sunt.

notabilem pecuniæ summam subministrat

460 Hoc audiens, accivit ærarii præfectum, ac triginta illi dari [præcepit] addiditque : Si interea temporis, quo jam accepta insumis, non venerint negotiatores illi Toletani aliive, qui justum pretium impertiant, ad me rediens indicato, qua re opus tibi fuerit; neque enim ego tibi deero; ne igitur cum jactura distrahito, quia non tædebit tibi subvenire; quandoquidem norim, te ac uxorem tuam pie Domino servire ac pro viribus laborare : et revera quotiescumque revertebatur, magna liberalitate ipsi succurrebat. Id ipsum experti sunt reliqui, quos, dum mercem suam commode distrahere non poterant, juvabat, donec congruo pretio divendendi esset copia. Hoc pacto per id, quod conferebat Dei Servus, ut requisita ad artem exercendam sibi compararent, atque adjiciebat, ne mercem infra justum pretium divenderent, perque orationes, quibus labori ipsorum aspirabat, bona acquisiverunt, evaseruntque in artis suæ exercitio primarii.

verus pauperum Pater

461 Erat tam verus Pater pauperum, ut, quemadmodum naturalis parens non tantum prospicit, quo pacto alendi sint filii hodie et cras, verum unde etiam habituri, quo vivant in futurum, ne victus deficiat statui suo congruus, ideoque curat, ut arte vel opificio aliquo imbuantur, vel si nobiles sint, ut divitiæ eis maneant ac redditus aut possessiones et, ut loquitur S. Paulus, ipsis thesaurizat; ita beatus pater D. Thomas non tantum dictas eleemosynas erogabat vel qualibet hebdomade per eleemosynarum dispensatorem, vel per se ipse tertio quoque mense indigis opificibus, vel extraordinarias hic relatas ad comparandas res arti exercendæ congruas, verum etiam prospiciebat et inquirebat, qua ratione ac via pauperes pudibundi, una cum eleemosynis, quas dabat, occupare E se possent aliquo exercitio ad eorum levamentum idoneo.

mulieri viduæ, quo liberos alat,

462 Mulier quædam pauper marito orbata et cum multis liberis admodum parvulis relicta fuit. Sanctus, cognita ejus indigentia ac virtute, stata stipe quolibet mense succurrebat; sed observans, per hanc solam non eximi illam difficultate, scire desideravit, quod illa nosset exercere artificium, ut per eleemosynam atque una per lucrum labore manuum comparatum, commode enutriret filios. Hæc Deo negotium commendabat et solicito animo pervolvebat. Aiebat quippe frequenter, eleemosynam in eo sitam non esse tantum, ut detur aliquid, sed ut egens eximatur necessitate, et, quantum fieri potest, liberetur: imo hominem Christianum esse indignum nomine eleemosynarii, qui proximum egestati surripere valens, id prætermittit, vel saltem ad ipsi remedium obtinendum viam non sternit ac studiose incumbit. Hoc ipsum esse, quod ait Spiritus sanctus versu primo psalmi quadragesimi his verbis : Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem etc. Neque enim, sermonem inferens de vero eleemosynario, dicit : Beatus, qui dat egeno et pauperi, sed : Qui intelligit : F id est : Qui prospicit, cogitatione pervolvit, intellectu inquirit, quo pacto remedium obtineat pauper, et egestate eximatur.

domum et officinam instruit.

463 Itaque verus ille Eleemosynarius prospexit ac mente recogitavit, rem Domino commendans, qua ratione vidua illa inops una cum eleemosyna sibi data filios suos alere et honeste educare posset. Ductore Deo, vocavit eam et dixit : Soror, ægre admodum me habet necessitas et molestia, quam pateris parvulorum liberorum causa : velim intelligere, an artem aut opificium aliquod noveris, unde lucrari queas et una cum eleemosyna mea remedium assequaris. Ego necessaria ad id, quod conficere novisti, suppeditabo ac juvabo te. Respondit mulier, notum sibi esse similaginem, farinam hordeaceam, resque hujuscemodi præparare. Gavisus vehementer, jussit mox ei compararri omnia ad hoc opificium necessaria. Itaque protinus confectæ illi sunt molitrina exigua, arcæ, et mensæ requisitæ, asellus item coemptus illi est, ac, ut [Sanctus] præcepit, suppeditatum triticum, hordeum et quodlibet necessarium ad instruendam domum ac officinam. Hoc opificio, et subsidio, quod inde retulit, ac menstrua eleemosyna pla-

A. M. SALONIO. plane restaurata fuit paupercula mulier et commode educavit liberos. Eamdem caritatem ac solicitudinem exhibuit aliis multis qualibet arte peritis, (quos hic non recenseo, quoniam ad id unum opus foret alio et quidem prolixiore libro) elargiens præter constitutam eleemosynam, nummos ad comparanda artis suæ instrumenta ac materiam, ac præterea summam aliquam, unde ipsi ac domestici laborantes honeste sustentarentur.

Aliis, ut similiter faciant.

464 Non sufficiebat sancto Antistiti ex bonis suis erogare stipem, sed, ut pater pauperum, qui corde et animo ipsis prospiciebat, accedentes et secum agentes, quos noverat auxilium afferre posse, conabatur inducere ad eamdem solicitudinem ac pietatem. Hinc referunt testes nonnulli, qui ejus temporibus pauperum in parœciis procuratores fuerant, quod, quotiescumque illum viserent, omnes ejus sermones versarentur circa pauperes eorum; quem [scilicet] proventum, quam stipem obtinerent. Prima vox, dum accedebant, hæc erat: Quid agunt pauperes vestri? Atque in omni reliquo colloquio commendabat hos illis impense, monebatque, acsi de proprio suo commodo ageretur, ut operam navarent ad conservandos et quantum fieri
B posset, augendos redditus ex legatis aliquot ac eleemosynis fidelium pro ipsis constitutos. Sic enim, aiebat, in parœciis vestris reperientur viri honorati, qui pauperum administrationem suscipiant, et quos non pœniteat aliquid ex suo adjicere, ut ipsis vel bonum vel saltem mediocre alimentum suppeditent: pro affectu, quo in hanc rem ferebatur, illos dimittens aiebat: Attendite: de ea re frequens nos inter sermo habendus est, imo super ea omne colloquium nostrum versetur necesse est.

impense commendat.

465 Die quadam uni ex istis procuratoribus, nomine Ludovico Camarena, monitum dedit, dignum prudentia ac caritate tam sancti Præsulis, dicens: Audi; pro voluntate, qua erga te afficior, quia adeo propensum te experior ad fovendos pauperes, hoc tibi consilium dare cupio: Quod de bonis tuis, quoniam a Deo tibi concessa sunt, nec liberi supersunt, factum oportet, hoc in vita facito, fiatque omnino in gratiam pauperum pudibundorum et honestarum personarum, quæ occulte domi suæ premuntur necessitate. Noli differre, ut testamento inscribas danda pauperibus postea futuris: neque enim abbreviata est manus
C Dei, qui succurrat, quique moveat cor fidelium tunc futurorum ad ferendum auxilium et elargiendam pauperibus sui temporis eleemosynam. Deus quippe a te rationem non exiget egenorum, qui post vitam tuam exstituri sunt, sed eorum, qui nunc, dum vivis, egestatem tolerant, et quibus, dum potes bene facere, non adfers opem. Perpende, quid jam tempore quadragesimalis jejunii ad concionem dici audieris super Euangelio de divite epulone et paupere Lazaro: Dominus enim diviti aliud nihil imputat, nisi quod pauperis Lazari, tum præsentis et præ foribus jacentis, miseriæ non succurrisset. Pauperibus jam existentibus sunt divites jam existentes, et pauperibus futuris, futuri divites. Hoc autem innuitur verbis Spiritus sancti Proverbiorum capite vigesimo secundo: Dives et pauper obviaverunt sibi: atque ita ordina-
g vit Dominus *g*: Manifestum sane est, non obviare sibi hominem jam natum, et alium post nasciturum, sed duos, qui jam nati sunt et eodem tempore vita perfruuntur.

ANNOTATA.

a *Duo ista capita non dedi ob rationes allegatas in Annotatis ad cap. præcedens: meminerit etiam lector, præsens caput apud Salonium esse 18.* D

b *Brevem hujus loci notitiam dedi in Annotatis ad cap. 15 lib. 1. lit.* c.

c *De hoc antistite mentionem feci in Annotatis præcedentibus nominatim ad cap. 5 lit.* b.

d *Repete Annotata ad cap. 12 hujus lib. 2, lit.* f.

e *Coccinus pag. 538 agens de caritate* S. Thomæ *erga proximum*, Fuit, *inquit*, adeo excellens, ut omnes redditus sui archiepiscopatus (licet in regnis Hispaniarum sit facta divisio redditunm, ut dicit Molina de Justitia et Jur. tract. 2, disputatione CXLIV num. XIV) pauperibus, nihil sibi observando, erogaret: ita de vera scientia deponunt... in Processu Valentino don Carolus Joannes de Torres... Mariana de Sottomajor... et de publica voce et fama Petrus Guttierez ætatis XCI annorum..... Ita ut neminem unquam ullius rei indigum, ad se venientem, dimiserit vacuum. *Hic repetitis testium eorumdem nominibus, addit ex eodem processu testem don Petrum Moncada, et ex processu Castellæ Petrum Garzia, qui* subjungit, quod sanctus Vir habebat catalogum omnium pauperum civitatis Valentiæ.

f *Hispanice*: Si tuvieran algun caudal. *Vox* E *caudal, quæ proprie sortem seu, ut vulgo dicimus, summam capitalem innuit, non semel recurrit infra, et a me exposita est Latine, prout sensus exigere visus est.*

g *Sic sonant verba Hispanica: textus Scripturæ Proverb. 22 ✻ 2 is est:* Dives et pauper obviaverunt sibi: utriusque operator est Dominus.

CAPUT XVIII.

Caritas in omnes cujuscumque conditionis homines ac primo in ecclesiasticos pauperes.

In omnes se extendit magnifica ejus caritas.

Bono eleemosynarum *a* largitori, sicut ipse favet ac succurrit omnibus, ita etiam benedicunt omnes vivo, mortuo, et, quamdiu mundus exstiterit, [benedicent:] ubi vero hic desierit, cælesti illa ac divina super benedictiones omnes bene- a
F dictione gaudebit, audiens ex ore supremi Judicis coram angelis ejus omnibus: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Hos inter unus est benedictus pater D. Thomas, quem in vivis superstitem nemo familiarem habuit, nemo novit, quin millenis vicibus ipsi benediceret; cujusque post obitum nullus nomen ore usurpavit vel aure excepit, quin benediceret. Ut vero securi simus, fruiturum illum benedictione illa in die judicii impertienda, jam nunc indulsit sancta et Apostolica Sedes, ut BEATI nomine appellemus ac veneremur, eidemque gloriosum ELEEMOSYNARII titulum et cognomentum attribuit, dicens: BEATUS THOMAS A VILLANOVA, COGNOMENTO ELEEMOSYNARIUS *b*: titulum plane justum, et caritati ac misericordiæ ipsius debitum, quandoquidem nullum fuerit egenorum genus, cui auxilium non tulerit ac succurrerit, prout constat ex hactenus relatis: quo autem peculiarius id pateat, hoc capite visum est distinctis titulis discurrere per omnes hominum ordines *c*, quibus magna largitate adjumento fuit.

467 Abunde constat ex capitibus decimo tertio et

A et quarto *d*, quomodo præ ceteris in re spirituali juverit multos viros ecclesiasticos, sanctis reprehensionibus suis, orationibus et corporis afflictationibus animas eorum lucrifaciens, improbo statui subtrahens, ac Dei servos efficiens: dein quomodo pluribus eorum, rei temporalis egentium, subsidium attulerit, vestes procurans et elargiens, unde honeste viverent. Præter illic a nobis recensitos, memorant testes in processu plures alios, quos ex reprehensionibus suis nihil proficere perspiciens, per dies aliquot in custodia detinuit, ut per castigationem emendarentur. Dum autem [e custodia] eximebat, Patris instar increpabat, si pauperes erant, etiam vestiebat, et eleemosynis juvabat, ut in posterum fortius divino obsequio obstringeret.

ac primum in sacerdotes, quibus spirituale d

468 Unum eorum, quibus, sicut et aliis, opitulatus est, hic tantum adjiciam. Die quadam quæsivit, utrum quispiam sacerdotum esset in custodia; nam propter curam, quam gerebat, ut eximerentur, dum videbatur ipsi tempus, quo in carcere degerant, sufficere ad emendationem, neminem jam superesse arbitrabatur. Dictum est, unum superesse tantum. Tum: Miser sacerdos, (inquit,) B cui non contigit liberari sicut aliis! Eximatur et ad me adducatur huc. Adductum magna caritate increpuit, ac monuit, nisi emendaret se, uti pollicebatur, fore, ut in carcerem remitteret et severe castigaret. Quamvis autem ore minitaretur in bonum ipsius, oculis tamen contemplabatur attente paupertatem ac nuditatem, et corde ita ejus commiseratus est, ut sine mora vocaverit magistrum Porta, jusseritque eodem die petere ab ærarii præfecto pecuniam, et [curare, ut] illi conficerentur pallium, vestis talaris, indusium, thorax, atque integrum indumentum. Abeuntem, ut vestimenta confici præciperet, visitatorem revocavit, dixitque: En, uti intelligo, non nisi unum. quod gestat, habet indusium vetus, lacerum ac sordidum: unum dixi indusium conficiendum, præter hoc duo altera conficiantur, ut variare valeat. Similiter, quia pauperem esse novit, nec habere quidquam præter Missæ stipendium, pecuniam porrigi jussit, qua procuraret sibi necessariam domus supellectilem. Sed et ipsi dixit: Pie Dominum colas, ac me revisas; quia mense quolibet triginta regales tibi conferre desidero, ut eo subC sidio una cum Missæ stipendio te sustentes: at vero si revertaris ad offensam Dei, quod equidem rescivero quam mox, te eleemosyna privabo, et peculiare punitionis exemplum in te statuam. Ita in re spirituali ac temporali opitulatus est saderdoti, qui deinceps pie Deum coluit.

ac temporale,

469 Certior factus, aliquos in ecclesiis quibusdam Valentiæ sacerdotes magna premi egestate, quoniam non alio gaudebant beneficio, quam Missæ stipendio, dimidio scilicet circiter regali, et altero dimidio, quem ex distributionibus, aliorum vices supplentes, obtinebant in dies singulos; imo etiamsi eorum nonnulli gauderent beneficio, hujus fructus erant valde tenues, ac præterea vel mater vel sorores pauperes erant alendæ, eadem caritate ad se vocatis succurrebat propria manu per partes in singulos menses divisas, juxta cujusque necessitatem tribuens aliis triginta, aliis quadraginta, aliis quinquaginta et plures libras annuas. Eosdem vel eorum matres aut sorores ægrotantes adiri jubebat a sacellano suo, et, nihil quidquam detrahens ex eleemosyna dari solita, medicum, remedia et quælibet necessaria subministrabat. Similiter occurrentibus casibus aut necessitatibus extraordinariis, quibus non sufficiebat consueta eleemosyna, subveniebat ipse juxta casus aut necessitatis exigentiam.

unde et ipsi honeste

470 Alebat domi suæ pauper sacerdos matrem ac sororem indigentes, magnaque premebatur necessitate, quia, quod in dies singulos tum ex Missæ stipendio tum ex distributionibus recipiebat in ecclesia, non superabat regalem unum. Noverat is pannos bombycinos texere; itaque, expletis horis officii in ecclesia, habens domi textoriam machinam, tempus reliquum diebus omnibus etiam Dominicis ac festis texendo insumebat; et sic ex acquisitis in ecclesia et per artem textoriam sustentabat familiam, cui absque noti opificii exercitio impar erat. Accusatus est a vicinis, quod, præbens illis pravum exemplum, instar laici, deposita veste talari, pannos texeret, ac diebus Dominicis et festis laboraret. Causam ipsius defendens [Sanctus] inquit: Quid si fortasse pauper sit, nec sufficiant ipsi fructus in ecclesia percepti? Nihil est, quod vobis offensioni sit, sed est, unde tangamini exemplo virtutis, quoniam S. Paulus horis, quibus licebat, laborabat operans manibus suis et ex lucro inde acquisito sibi et iis, qui cum ipso erant, victum ministrabat. Iis dimissis, accivit saE cerdotem, querelam, adversus eum depositam, declaravit, rogavitque, ut, an verum id esset, clare ediceret.

vivant et pauperes parentes

471 Reposuit sacerdos, rem ita se habere: quod [scilicet,] finitis horis obsequii [sui in ecclesia, reliquas per dies singulos etiam Dominicos impenderet texendo panno serico; quem in finem deponenda erat vestis talaris, ac habitus laici assumendus: sed hoc fieri domi suæ clauso ostio. Quod in ecclesia in dies singulos non perciperet ultra regalem unum, quodque eo regali et lucro ex texendi arte (quia aliam non noverat) acquisito aleret matrem et sororem suam, suæque necessitati consuleret; quod [denique] ea esset pura veritas. Brachiis complexus illum est [Sanctus] inquiens: Si fas mihi foret, manus illas operi tantæ pietatis ad alendam matrem et sororem inservientes deoscularer. Noli ab eo desistere; grande enim Domino obsequium præstas. Utinam plures sacerdotes, qui e templis egressi deambulatum abeunt, et tempus terunt, se domi suæ concluderent, et operi manuum applicarent; utinam qui nesciunt, ediscerent, indeque obtentum lucrum, dum ipsi non indigent, in pauperes dispertirent! F o quam dives foret talis eleemosyna! Attamen etsi vere tibi licitum sit, dum in ecclesia absolveris, clausis foribus, laborare etiam diebus Dominicis et festis ad occurrendum necessitati parentis et sororis: noli tamen id facere diebus istis; ego tibi succurram, mea eleemosyna supplebit, quod iisdem diebus eras lucraturus. Accede ad me cujusque mensis initio, qualibet vice tradam tibi viginti nummos regales. Gaudebat vehementer sanctus Antistes, quotiescumque ille accederet, et [nummos] quamdiu vixit conferebat magna caritate, festis vero solemnioribus duplicabat stipem.

alant

472 Cantor musicus in ecclesia majori, patria Guadalaxarensis, intellecta matris, illic habitantis, adversa valetudine, statuit invisere, et ad [Sanctum] accedens rogavit, ut sibi ante discessum bene precaretur, ac pro ipsa oraret Dominum. Pollicitus fore, ut ipsam apud Deum commendatam haberet, interpellavit ipsum: Quantum pecuniæ itineri tuo comparasti? Quadraginta, inquit ille, libras habeo, mi Domine. Parum id est (dixit beatus Pater:) nam præter expensas itineris in itu ac reditu, nihil ægrotanti matri afferes cupediarum, et deliciarum rerumque civitatis

subsidium

Va-

A. M. SALONIO. Valentinæ, quo recreetur? Itaque pro ingenti sua caritate nihil non considerans, jussit ipsi dari alias quadraginta libras, ac mulum unum ex suis, (licet paucos haberet,) ut parceret sumptui alterius conducendi, utque illic diutius matri servire ac solatio esse posset, haud solicitus, quanti constaret conductio, si diu erat substiturus.

confert; eamdem liberalitatem 473 Ad istum modum multis clericis non solum Valentiæ, sed in aliis diœceseos suæ locis opem ferebat, commendans visitatoribus visitandi causa exeuntibus, ut in locis omnibus magnis ac parvis inquirerent in clericos paupertate laborantes, utque iis succurrerent, imo indicem eorum sibi afferrent ordinaturo, quo pacto per anni decursum necessitati eorum occurreretur. Subveniebat similiter nonnullis pauperibus religiosis, quibus monasteria convenienter subvenire non valebant; dum [enim] non ignari ab ipso medelam afferri omnibus, egestatis suæ certiorem faciebant, ingenti amore præbebat auxilium. Similiter et majore quidem largitate ad moniales, quas Deo devotas et a rebus mundi avocatas, ac parentibus, cognatis et amicis orbatas noverat, eleemosynas per sacellanum dirigebat, hortans, ut B intra claustra continere se pergerent remotæ a personæ cujuslibet consortio; quoniam ipse illis, maxime in infirmitatibus suis, non erat defuturus: atque hoc opere etiam complebat.

exercet erga religiosos 474 Præterea auxiliabatur indigis quibusdam bene ordinatæ disciplinæ monasteriis et quidem notabilibus eleemosynis; ordinariæ erant quinquaginta libræ sub festum S. Joannis Baptistæ et aliæ quinquaginta circa Nativitatem Domini. Dum Patres Societatis Jesu Valentiam advenerunt, perspiciens, quantæ utilitati essent futuri animabus, juxta institutum suum concionando, administrando Sacramenta, et explicando Doctrinam Christianam, adjuvit ad fundationem collegii S. Pauli insigni bis mille et quingentarum librarum stipe, ac multis deinde aliis, fovitque eos in omnibus occasionibus *e*. Huic domui nostræ beatæ Mariæ de Succursu in stipem impertiebatur libras quotannis centum, velut uni ex bene ordinatæ disciplinæ pauperibus. Cum autem unico dumtaxat instructa esset dormitorio, eoque supra ecclesiam, quingentas libras donavit, quibus novum construeretur supra refectorium. In ornatum vero sa- C cristiæ necessarium aliquot vicibus, et quidem singulis quinquaginta librarum, auxilium contulit. [Demum] quotiescumque confessarius, hujusce domus religiosus, indicabat necessitatem aliquam, arcessebat Priorem, conquerebaturque, cur non statim advenisset significaturus, qua re opus esset, ac magna caritate porrigebat.

ANNOTATA.

a *Salonius hoc caput, quod ipsi est 19, exorditur ostendendo tum ex Veteris tum ex Novæ Legis doctrina, talem esse veri eleemosynarii pietatem, ut sese extendat absque ulla personarum exceptione in omnes cujuscumque conditionis homines cum necessitate luctantes.*

b *Eum titulum jam dudum sibi comparaverat Sanctus per universam Hispaniam, uti constat ex testimoniis a Coccino prolatis pag. 548, ubi ad clacem eorum, quæ ad hanc materiam pertinentia hactenus recitavimus in Annotatis et suo loco recitabimus in sequentibus, ita loquitur:* Propter quæ merito, tamquam alter Joannes, nomen Magni Eleemosynarii tam in civitate Valentiæ, quam in regnis Hispaniarum, sibi Thomas comparavit, ut deponunt in Processu Valentino... Petrus Guttie- D rez... Mariana de Sottomajor... et Don Matthias Pallas... testis in examine generali... hoc ita verum esse subjungit, ut imago venerabilis viri fuerit in archivio ecclesiæ Valentinæ inter alias præsulum imagines depicta in actu distribuendi in eleemosynam nummos aureos pauperibus; et subdit, quod cum in illud gloriosæ memoriæ Philippus secundus rex Hispaniarum una cum filia Isabella Clara Eugenia ingrederetur et imaginem viri sancti respiceret, singulares in cordibus fidelium devotionis affectus excitantem, filiæ dixerit: Iste est sanctus Archiepiscopus, qui eleemosynam abunde propriis manibus elargitur, cujus præclaras virtutes, totoque orbe notissimas tibi sæpius commendavi.

c *Reliqua hujus capitis in quinque partes divisit. Primæ hunc titulum adscripsit:* De personis ecclesiasticis, quos juvit; *alteri:* De viris nobilibus ac personis primariis, quibus succurrebat; *tertiæ:* De feminis ac matronis principalibus, quibus succurrebat et quali industria ac secreto; *quartæ:* De virginibus pauperibus, pupillis et non pupillis, quas [per dotem] ad nuptias [contrahendas] adjuvabat; *quintæ:* De pietate et alacritate, qua re- E cipiebat et enutriri mandabat pueros, qui ad januas domus suæ exponebantur. *Ego omissis, seu potius in marginem rejectis titulis, partem primam jam præmissis annexui, ex duabus sequentibus caput 19, et ex duabus posterioribus caput 20 confeci.*

d *Etiam decimo quinto apud nos.*

e *Sancti Antistitis eximiæ in Societatem nostram pietatis ac munificentiæ viget etiam nunc, ut æquum est, grata apud nos memoria: audi Orlandinum part. 1 Historiæ Societatis Jesu lib. 15 num. 78;* Id vero *(collegium Murcianum)* dum prospere oritur, Valentinum sancti Antistitis ex Augustiniana familia Thomæ Villanovæ studio roboratur; qui cum vivus, ut ante significatum est, paterna socios indulgentia complexus esset; adeo ut, si quem amoveri Valentia cerneret, amanter expostularet, sibi auxilia detrahi, moriturus cum quandam haberet in nominibus pecuniam (nam fere arcam aliam non habebat quam pauperum manus) ejus partem ampliorem collegio legavit. *Aliud favoris erga nostros exemplum producit lib. 8 num. 60, ubi contra adversarios, improbantes fre-* F *quentem Sacramentorum usum, ad duas horas e superiore loco verba fecisse Sanctum memorat.*

CAPUT XIX.

Munificentia erga viros ac matronas nobiles pro statu suo indigentes.

Asserunt testes, verbis non posse exprimi, ne- *Viris nobilibus* que extolli [satis] opem et grande subsidium, quod experti sunt in sancto isto Præsule viri nobiles ac primarii, quibus secundum dignitatem personarum, ut status sui decorum ac honorem servarent, nec ex necessitate deprimerentur ad res [vel actiones] humiles, viles, se indignas et conscientiis perniciosas, multis ac largis admodum eleemosynis succurrebat; sed, quod notatu dignum est, curabat etiam, ut nemini innotesce-

A. M. Salonio.

A tesceret munificentia et largitas, qua erga ipsos utebatur, neve inde famæ ipsorum quidquam deperiret. Adiit ipsum vir nobilis, declarans necessitatem suam, oransque, ut dignaretur auxilio sublevare : ad solum ipsius verbum id præstitit, et, quia vir erat præcipuus, notabili summa, promittens similem ipsi concedendam, quoties accederet. Nihilominus admirans, nobilem illum tanta premi necessitate, quantam indicaverat, homini familiari suo negotium dedit, ut clanculum de re inquireret. Ille, quæsito titulo, domum nobilis lustratum accessit, ac bene admodum exornatum comperit : adeo ut non videretur ipsi necessitate premi is, cui domus erat tam bene ordinata.

pro conditione suo

476 Ad patrem D. Thomam reversus, hoc detulit responsum : Vere, inquit, Domine, ut domus viri istius nobilis disposita est, non credo equidem, indigere ipsum; ornamenta quippe in ea habet meliora, quam in hac sua vestra Dominatio. Recte, inquit Dei Servus; at de redditibus ac possessionibus, unde honorifice vivat, quid percepisti? Hac de re nihil mihi compertum est, dixit ille. Tum sanctus Antistes, quoniam, inquit, frater, hoc scire desiderabam, et incompertum manet, B certus esto, virum honoratum, qualis nobilis iste est, non venturum fuisse ad me, qui, ut fecit, auxilium peteret, nisi exposita mihi necessitate affligeretur. Neque refert, domum ejus pulchris instructam esse ornamentis; contra gaudeo, hæc ab illo non fuisse deposita hac divendita, quia sic famæ suæ consulit. Exigit autem caritas, ut præcaveamus, ne vir nobilis ac honoratus nominis sui jacturam patiatur ex eo, quod domus ipsius destituta sit iis ornamentis ac supellectile, quibus instructas habent suas alii ejusdem conditionis homines. Itaque perrexit pius pauperum Pater sua eleemosyna sublevare illum, per vices impertiens in annos singulos centum et quinquaginta libras; ubi vero occurrebat necessitas extraordinaria, etiam in hac sublevabat.

indigis,

477 Plures alios, quos hic referre ac recensere, si velim, longum sit, viros nobiles et honoratos adjuvit, aliquos quolibet mense scutis viginti, alios triginta et pluribus alios, pro cujusque stirpis conditione ac familia domi sustentanda. Duos dumtaxat memorabo, unde eluceat magna Servi Dei caritas et misericordia. Degebat hac in civitate cum filiabus præstantibus ac nubilibus vir C ex primaria ac illustriore nobilitate regni hujus Aragonici, at pro statu suo magna in egestate. Auxilio ipsi esse desideravit [Sanctus :] sed pudore suffundendum cognoscens, si de pecuniaria eleemosyna illi præstanda institueretur sermo, istum excogitavit modum : cum elocandi essent fructus, advocavit illum, dixitque : Estne tibi, mi domine, minister intelligens ac fidus? Asserenti illi subjunxit : Jube itaque ipsum licitari in tali parte elocationis hodie faciendæ, et quamvis, sicut intellexi, quotannis inde lucro percipiantur ducati bis milleni, certi nullique controversiæ obnoxii, non offerat pro ista parte seu terræ spatio ultra millenos; reliquos millenos lucro tibi adscribas desidero, et a te mihi beneficium exhibitum reputabo : nemo autem noverit, conductam fuisse [illam terræ partem] tuo nomine.

ipsorum honori consulens.

478 Res ita executioni mandata est. Nonnulli partis istius seu terræ notitia prædití, dixerunt, daturos se fuisse pro ea ultra bis millenos, imo bis millenos et quingentos, idque ipsi deperire. Reposuit ille, quoniam bona ista sua erant, hac de re ne essent soliciti; scire se, quid ageret, atque isto detrimento gaudere. Sic conduxit vir nobilis [illam terræ partem,] eaque, soluto conductionis pretio, deductisque sumptibus faciendis, protulit illi ex residuo lucro ducatos ultra millenos annuos, et aliquando millenos ac quingentos. Ita familiam suam honorifice sustentavit, quamdiu in vivis superstes fuit pater D. Thomas; quemadmodum ejusdem viri nobilis filii, rei totius notitia imbuti, ipsimet testati sunt. Quoad alios conditione similiter præcellentes, qui titulo eleemosynæ nihil erant admissuri, aliis artibus et modis utebatur, ac magno secreto intellectæ eorum indigentiæ medelam afferebat.

insigni liberalitate

479 Vir nobilis, cui initio cujusque mensis tribuebat scuta viginti, occurrente necessitate extraordinaria, accessit eleemosynarium sancti Præsulis, nomine dominum Joannem, cui eam significaret : dixit, venire se quidem rubore suffusum, quod a paucis diebus recepisset portionem menstruam, attamen urgeri necessitate ad flagitandum auxilium. Subiit eleemosynarius cubiculum, in quo degebat pater D. Thomas, certiorem fecit necessitatis viri nobilis, et juxta ipsius dicta, contentum fore [addidit] centum regalibus. Hos, mox ubi res sibi proposita fuit, dari præcepit. Recedenti e cubiculo eleemosynario dixit : Audi : E etiamsi centenos tantum flagitat, (forte flagitare plures non audet, quia considerat, dari sibi a nobis mense quolibet viginti libras :) trade regales ducentos. Eleemosynarius tantam benignitatem ac pietatem perspiciens, lætatus est vehementer. At e gradibus descendere instituentem revocari jussit [Sanctus.] Audi, inquit, vir honoratus et qui quovis mense stipem a nobis sibi concessam recipit, adest propter necessitatem extraordinariam, da trecentos regales; iis quippe omnino indigebit. Abiit eleemosynarius eo mandato admodum contentus. Priusquam totam graduum seriem fuerat emensus, revocari denuo jussit [Sanctus :] Audi, inquiens, cum vir honoratus de nocte et hac hora ex peculiari necessitate accurrat, oportet hanc majorem esse, quam retulerit, numera quadringentos regales, et mone, ne idcirco singulis mensibus prætermittat venire huc [recepturus subsidium] ordinarium, sustentandæ domui necessarium, ac significaturus tibi qualemcumque aliam [necessitatem] præter solitum incidentem; fore [adde,] ut nec te tædeat ad me referre, nec me subvenire singulis. Quippe non sufficiebat sancto F Eleemosynario dare liberaliter, sed ipsemet egestate pressos animabat, ut indicarent ac peterent.

ac prudenti industria

480 Peregre rediens juris peritus quidam ipsi perfamiliaris, mox accessit visendi gratia, et offendit in ampla aula, ubi pauperes, aliosque necessitatem aliquam significaré desiderantes, præstolari solebat. Adfuit eodem tempore vir nobilis, cui prima die cujusque mensis tribuebat [Sanctus] regales sexaginta; et hos quidem, præsciens adventurum illum die isto, cartæ involutos, gerebat in manica. Cum simul ambo ingrederentur, hæsit bonus Pater solicitus, quo pacto misero viro nobili stipem porrigeret statim, ut neque hic exspectare cogeretur, nec adverteret jurisperitus; rem Domino commendavit, et stipem cartæ involutam manu dextera, scapulari supposita, assumens, accessit ad complexum jurisperiti, et brachium sinistrum humero ipsius injiciens, dicensque : Optato advenisti, [brachium] alterum extendit supra [humerum] alterum, et, illo non advertente, cartam porrexit viro nobili : mox vero manus suas scapulari supposuit : atque ita prudenter satisfecit urbanitati recens advenienti jurisperito exhi-

A. M. SALONIO. hibendæ, et caritati, qua prorsus occulte et nulla interposita vel unius momenti mora subvenire cupiebat nobili.

opitulatur; 481 Non his solum tanta et numquam defatigata pietate opitulabatur, verum ad instar cælestis illius Patris, cujus tam insignis et perfecta est bonitas, ut solem suum oriri faciat super bonos et malos et pluat super justos et injustos *a*, etiam egregius hic Eleemosynarius auxilium et subsidium subministrabat omnibus, non bonis dumtaxat ac virtute præditis, sed et nonnullis propter delicta non promerentibus, ne pejores evaderent, vel se prorsus perditum irent. Monitus fuit, nobilem, quem quovis mense decem scutis sublevabat, nonnumquam lusui indulgere, atque abuti eleemosyna, expedire autem, ut hac privaretur. Id equidem non fecero, subjecit bonus Pater; quia, nisi demus, fiet deterior, et si modo unicum committit malum, tum plura committeret. Ita absentem tutatus est. Dein vocari ad se jussit, et gravissime increpuit, exponens criminis turpitudinem, et minitans, fore ut eleemosyna privaretur, nisi rediret ad frugem. Attendere (jubebat) bona, quæ dabat ipsi, pertinere ad pauperes, B ac severe a Deo puniendum esse, nisi impenderet necessitatibus domus suæ. Tantum valuit ista reprehensio, ut numquam ad lusum redierit nobilis, neque ulli umquam rei sese implicaverit, qua vel notam sibi [inureret,] vel pravo exemplo esset.

item variis modis feminis 482 Plebeiæ sortis mulieribus tam viduis quam nuptis succurrebat, intellecta earum necessitate, pro ratione indigentiæ; aliquibus per manus eleemosynarii elargiens qualibet hebdomade vel quovis mense statam pecuniæ summam, aliis manu propria hoc modo: istis eleemosynis binos per hebdomadam dies constituerat, quibus una hebdomade adessent [mulieres] unius parœciæ, altera alterius, et dum cubiculo egrederetur ad Missam celebrandam in sacello domestico, illæ omnes, velata facie, ordine essent dispositæ in ampla aula juxta dictum sacellum. Ita dispositas circuibat, donabat singulas eleemosyna cartæ involuta, submissa voce adhortans, ut Domino pie servirent, ac firmiter confiderent, fore ut Pater cælestis pie colentibus numquam deesset.

ac matronis. 483 In gratiam mulierum altioris conditionis et æstimationis, quas non decebat cum plebeiis C adire domum ejus, quæque non erant admissuræ isto modo eleemosynam, singulis feriis quarta et sexta, in diem festum non incidentibus, ad templum princeps se conferebat ad celebrandam in sacello S. Ludovici Rem divinam, qua finita et expleta in dicti sacelli sacrario gratiarum actione, egrediebatur, et parvum sedile, juxta aram majorem collocatum, occupabat, ut matronæ primariæ et honoratæ, velata facie, ad ejus, tamquam ad confessarii, pedes accedere possent ac necessitatem suam et molestiam declarare: si hæc spiritualis erat, solabatur et consilium animæ bono congruum suggerebat; si vero temporalis; Mitte ad me, inquiebat confessarium tuum: per ejus quippe ministerium opem tibi afferam. Ubi autem ex confessario peculiarius didicerat matronæ conditionem, virtutem et indigentiam, huic per illum dirigebat, quod necessarium esse intelligebat *b*.

quarum illustrioribus clam summas 484 Hac via ingenti liberalitate succurrebat pluribus, aiebatque ejusmodi eleemosynam magni meriti esse coram oculis Domini; quia mulieres aliæ plebeiæ famulari possunt, et necessitatem suam prodere curatoribus pauperum in parœciis; sed matrona nobilis ac liberaliter educata, quæ id nequit, D et necessitate premitur, magno versatur in periculo animæ et honoris. Atque hinc eleemosynam et opem talibus exhibitam, ne in offensam Dei incidant, spiritualem esse potius dicebat quam temporalem. Quod vero exemplum est et virtutis documentum insigne; accepta notitia indigentiæ quarumdam matronarum valde illustrium, et quarum dignitas ac genus inhibebat, quominus detegerent cuipiam, stipemve peterent aut acceptarent, hoc utebatur artificio.

485 Nitebatur novisse, apud quos illæ noxas animæ expiarent; hos arcessebat, et sancte promittens, servatum iri a se secretum, [monensque,] ut et ipsi servarent, inquirebat in matronarum istarum indigentiam, ac percepta rei veritate, (neque enim ipsi, utpote confessarii ignorare valebant,) perpendebat, et cum ipsis consilium inibat, quantum juxta statum et indigentiam domus, iis concedere expediret; ac [tandem] dicebat: Itaque hoc, pater, nunc sumito, et deinceps singulis tribus mensibus huc redito, ut tantumdem [recipias,] dicito autem isti matronæ, (sed quominus erubescat, fac nulla via noverit, a quo sibi donetur,) mitti a persona, quæ ipsi debito aliquo abstricta est, nec E totum simul exsolvere valet, sed tantum per partes, atque ita solutum iri debitum in singulos tres menses. Et verum pronuntiabat, cum juxta doctrinam supra relatam, et quam ut certam habebat sanctus Præsul, debitæ sint pauperibus eleemosynæ ab episcopis factæ. Stupenda sane sunt intellectu artificia ac modi hujus egregii Servi Dei ad succurrendum et favendum universis. At non mirabitur, qui consideraverit, quam caritati Christianæ, in culmine suo ac perfectione constitutæ, proprium sit, ingeniosam esse ac reperire vias inusitatas ad benefaciendum opitulandumque omnibus. *mittebat tam. quam occulte debiti persolutionem.*

ANNOTATA.

a *Hunc sensum paulo prolixiorem contraxi ad ipsa verba Euangelii Matth. 5 ℣ 45.*

b *Contenta hoc numero eadem pene ad verbum habes etiam cap.* XI *hujus secundi libri.*

CAPUT XX. F

Liberalitas erga pauperes puellas matrimonio jungendas; cura infantium expositorum.

In pauperes puellas magna commiseratione afficiebatur, atque insigni caritate et largitate opem ipsis præstabat: adeo ut toto archiepiscopatus tempore nullæ fuerint pauperum virginum nuptiæ, quin aliquid in subsidium contulerit. Ad agendum de earum conjugio aut addicendam dotem nec tempus nec diem designaverat; sed quocumque tempore rogabatur pro egena aut parentibus orba virgine, præstabat eleemosynam. Filias e vulgo ad ædes suas vocabat cum patribus aut matribus ac multa benignitate alloquebatur, ut suam indigentiam proponerent et pro insigni prudentia, qua ornatus erat a Domino, mox dignoscebat, an sincere agerent. Quo autem securiorem se redderet, nomina earum et domicilia tabellæ inserebat, ac diem, quo *Pauperibus puellis*

A quo redirent, designans, benevole dimittebat. Interim curabat per eleemosynarium indagari clanculum in earum mores et vitam. Si relatio erat recta et congrua, ad nuptias conferebat, quod mox dicemus, sin' minus aliquam dumtaxat porrigebat stipem et [allata] justa ratione dimittebat; neque enim umquam ab ejus ædibus recessit aliquis expers subsidii.

487 Amplam ad hunc effectum eleemosynam impendebat. Nam egenis puellis, seu orbæ essent parentibus, seu non essent, quæ famulando mercedem aliquam acquisierant, communiter singulis subsidium conferebat librarum viginti aut viginti quinque; et hujus generis quotannis ut minimum octodecim aut viginti nuptui collocabantur; iis, quas parentes famulatui addicere non poterant, sed justa de causa, (ut contingit nonnullis pauperibus artificibus, et multis viduis honoratis,) domi suæ retinere cogebantur, suppeditabat quadraginta vel quinquaginta, quibusdam septuaginta vel octoginta libras pro statu personarum: et hujuscemodi similiter anno quolibet in civitate ac per diœcesim in matrimonium collocabat viginti quinque vel triginta. Priores, hoc modo per ipsum ad [ineundum] matrimonium adjutæ, fuere pauperes aliquot puellæ ex Villar et Chullilla, oppidis archiepiscopatus, quia hæ, utpote clientes suæ, præponendæ videbantur. Eamdem ob rationem cum primum loca ista inviseret, intelligens, plures esse pauperes Chullillæ, dedit ducenta scuta ad coemendum triticum, præcepitque parocho et magistratui dispertire in pauperes secundum cujusque indigentiam.

ad ineundas nuptias

B

488 Filias parentum honoratorum et nobilium juxta earum conditionem juvabat, alias centum libris, alias ducentis, nonnullas trecentis et pluribus; atque hoc tanta caritate tantoque affectu pietatis, ut, dum certa aliqua via necessitatem fuerat edoctus, opus non esset multis illum rogare aut [rem] exaggerare, quo manus [auxiliatrices] protenderet: ipse habebat curam computandi, quid virgini ejusce conditionis honorifice maritandæ necesse esset, quidve auxilii afferre possent parentes, ac juxta exigentiam succurrendi. Eo modo opitulabatur.

dotem

489 Cogitatione etiam præcipiebat, qua re matrimonium contrahentes cum opificibus opus habituræ essent, tum ut mariti mox domum ordinare possent, tum ut artem suam exercerent, et victum commode compararent. Atque ita referunt testes nonnulli, quod, cum puella pauper matrimonio jungeretur juveni fabro lignario, rogatus, ut viginti librarum subsidio juvaret ad lectum aliamque supellectilem [coemenda] concesserit liberaliter, et quo tempore eas elargiebatur, quæsiverit, quam novisset artem juvenis, cui nubebat puella pauper; responsum est, Lignariam. Unde igitur (inquit egregius Dei Servus) vivet ille, nisi habeat aliquam summam pecuniæ? Æquum non est, ut ei procuremus supellectilem domesticam, et nihil pecuniæ ad exercendam artem suam: conversus autem ad ærarii præfectum, Da ipsi, ait, libras quinquaginta, ut viginti postulatis domum ordine disponat, et ex triginta superadditis materiam sibi comparet ac domi suæ laboret: sicque datæ fuerunt. Projicienti se ad pedes ejus juveni et gratias agenti de tanta caritate dixit: Gratias, fili mi, redde Domino nostro Jesu Christo: ipse enim ex bonis suis auxiliatus est vobis, non ego: quippe hæc mea non sunt, sed ipsius, et vobis destinata. Hisce autem auspiciis, aspirante Domino ejus laboribus, lignarius iste deinde bona acquisivit et honeste domum [sustentavit *a*.] In eumdem modum juvit plures alias, non tantum impertiens, quod petebant ac ipse solebat, sed sæpe duplum et amplius. Si autem quibusdam, non ex vitio aut culpa, sed ex infirmitate aliave ex causa res domestica dilabebatur, indigentiæ succurrebat.

concedit.

C

A. M. Salonio. *a*

490 Filias hominum nobilium et primariorum, sicut ipsis parentibus opem suppeditabat, ut juxta nobilitatem et conditionem honorifice viverent, ita etiam juvabat quoad dotem, ut nuptias inirent parentum honori consentaneas; addebatque sæpenumero ex proprio animi motu amplius quam exquirebatur, ac videbatur [necessarium] seu iis, qui de conjugiis agebant, seu ipsis eorum parentibus: quia veræ caritati proprium est, exiguum existimare semper, quod præstat in Domini obsequium ac proximorum utilitatem, et quantumcumque præstat, desiderat semper præstare amplius. Locus hic se offerebat memorandi, quid ipsum inter ac sartores aliquot contigerit occasione conjugii eorumdem filiarum; sed de hac materia agemus capite vigesimo *b*, quod sequitur, ubi sermonem instituemus de ipsius cura colligendi bona pauperibus.

cujusque statui congruam. *b*

E

491 Quod ad infantes [expositilios] attinet, testimonium perhibent, quotquot ejus tempore versabantur in generali pauperum domo, fuitque vulgatissimum, quod, quamdiu in vita superstes fuit, curam assumpserit educandi omnes ibidem expositos ac solvendi mercedem nutricibus. Idcirco illi tum non ad [ostium] domus pauperum, sed præ foribus palatii ipsius, eademque aliquoties nocte bini vel terni collocari cœperunt. Hinc nonnumquam quinquaginta vel sexaginta, imo nonnumquam septuaginta vel octoginta hujuscemodi alebat. Nec defatigabatur, utcumque magnus erat numerus, neque ægre ferebat, exponi ad fores domus suæ, contra alacriore vultu et insigni pietate suscipiebat *c*.

Expositilios omnes

c

492 Nocte quadam expositus est infans ad portam palatii: observarunt famuli duo et mox accurrerunt; alter infantem sustulit, alter currendo insecutus est ad dignoscendum eum, qui exposuerat; et quamvis assecutus sit, dimittere illum ipsi visum est. Subierunt ambo cum infante cubiculum, in quo cœnabat pater D. Thomas, dicentes: Dominationi tuæ puerum afferimus, parentes simul adducere potuissemus, eos quippe asseculi sumus; Verum id non placuit. Alacri mox fronte excepit eum brachiis, an sacro fonte tinctus esset perlustrans; esse comperiens, bene precatus illi est, et ad famulos conversus: *Haud recte*, inquit, egistis, dum parentes estis insecuti; quid enim illis, per vos adductis, eramus facturi? Ne fiat hoc deinceps; abunde enim eos affligit indigentia. Tradidit eum Segriano episcopo, quocum cœnabat, et, Mox, inquit, nutricem ipsi alendo quæramus, ubi quadraginta octo, quot habemus, nutriuntur, etiam quadraginta novem nutrientur et plures, si Dominus ad nos destinaverit. Numquam enim timebat, ne deesset, quo sustentaret pauperes.

alacri animo suscipit.

F

493 Quoniam caritas, quam exhibebat istis infantibus, comperta erat omnibus, et plures illi nofantibus, comperta erat omnibus, et plures illi noctu afferebantur, sanctus Præsul (qui intento animo perpendebat omnia) tum propter damnum, quo affici poterant infantes, per totam noctem carentes nutrimento lactis, tum propter molestiam, quam per suos vagitus creabant domesticis, curavit, ut duæ ex nutricibus habitarent prope palatium, ac domos ipsis conduxit, quæ infantes, quacumque tandem hora exponerentur, tollerent, la-

nutricibus suo sumptu committit.

A. M. SALONIO.

lacte foverent ac servarent, donec illis nutrices, in quas mox die proximo inquirebatur magna diligentia, reperirentur. Et instar boni patris, qui identidem filium, foris enutritum, conspicari desiderat, atque experiri, qui valeat primo cujusque mensis die jusserat domum suam convenire nutrices omnes cum infantulis.

stato tempore ad se deferri jubet,

494 Ingressæ præstolabantur illum in ampla sacelli aula, ipse vero, finito Missæ sacrificio, obibat omnes duplici serie collocatas, singulos infantes examinans, [ut perspiceret,] quo modo enutriti et quo statu adducerentur. Adducenti nitidum, mundum ac recte comparatum præter mercedem impertiebatur auctarium aliquot regalium; at non ita [comparatum] afferenti nihil concedebat; contra corripiebat, ac negligentem compellabat, ut deinceps, tum ad gaudendum auctario tum ad evitandam negligentiæ correptionem, meliorem de infante curam gererent. Idipsum factitabat festis præcipuis et solemnioribus post prandium: meliorum quippe ac gustui sapidiorum bellariorum loco habebat *d* videre, quo modo infantes alerentur. Si quem languidum aut pallidum offenderet, dolebat multum, et cum nutrice conquerebatur, cur ita aleret. Siqua autem (ut fit) pauperem se esse reponeret, et ex data mercede sufficiens non obtinere alimentum, per modum eleemosynæ dari ipsi auctarium jubebat clanculum, ne conquererentur aut ægre ferrent aliæ. Si remediis indigerent corrigendo lacti, suppeditari jubebat; omnibus quippe Dei Servus magna caritate succurrebat.

et an solicite educentur examinat;

495 Observabat quoque, quibus pueri fasciis et pannis, et quibus vestibus induerentur nutrices, et tam pueris quam nutricibus, quod necesse erat, præstari jubebat, ut et hæ congruis incederent vestimentis, et infantes bene compositi ac mundi essent, quoniam diligebat tamquam filios proprios. Dum adducebantur et ipse singulos examinabat, manu frontem ipsis demulcebat et blandiebatur; nutricibus autem, Si vobis, inquiebat, regis filius enutriendus committeretur, quam vos honoratas ac fortunatas existimaretis, qua solicitudine aleretis, quam mundum ac recte compositum servaretis! At Rex cælestis parvulos hosce suos esse reputat, hos mihi commissos voluit, hos ego vobis, sorores, ejus nomine committo; mundos servate et recte compositos, quidquid enim iis opus fuerit, nos omnino procurabimus.

curat, ut facile ad ostium suum exponi queant;

496 Quo facilius, qui infantes enutrire non valebant, exponerent ad ædes suas, ostium æstate usque ad horam nonam, hyeme usque ad septimam vespertinam semiapertum servari jubebat, et domus aditum illuminari quidem, sed ita, ut ejus claritas non obesset afferre eos cupientibus, et quo non minus, clausis januis, valerent exponere infantes, appensum iis erat tintinnabulum *e*. Promiserat quoque famulis, ut [nempe] advertentes collocari infantem aliquem, mox magna diligentia ad tollendum et ad se deferendum accurrerent, se cuilibet infantem afferenti, concessurum regalem quadruplicem, atque ita simulac vel infantem vel tintinnabuli sonum persentiscebant, statim sublaturi et introlaturi celerrime advolabant.

mater proprium filium expositum nutriendum accipit,

497 Inops muliercula matrimonio juncta infantem quadam nocte præ foribus ædium ipsius collocavit. Die postero primo mane, convenit nutrices, juxta palatium habitantes ad subministrandum lac infantibus nocte expositis, rogans, an fortuito non haberent infantem, cui quærenda esset nutrix, fore ut ipsa enutriret; quia a se genitus obierat. Opportune advenis, dixerunt illæ, hac nocte enim allatus est unus; inspiciamus lac tuum, et, si fugere facile voluerit, puerum ea, qua alunt ceteræ, mercede poteris enutrire. Inspecto lacte, quod recens erat, quodque ex ejus uberibus facile admodum assumebat puer, rei certiorem fecerunt patrem D. Thomam, et juxta relationem istarum nutricum commissus ipsi est, ut aleret, et, ut moris erat, pars mercedis in antecessum collata. Ita mulier abstulit filium suum, pecuniam suæ necessitati, et novas fascias infanti; nam tam pauperes erant ac laceræ eæ, quibus, dum exposuit, involvebatur, ut usurpari non possent. Præceperat autem, ut nutrices, juxta palatium habitantes, fascias et pannos haberent residuos et idoneos infantibus, qui nudi aut vestibus pauperibus ac laceris et ad usum ulteriorem ineptis involuti afferrentur.

quod Sanctus intelligens, non minus mercedem solvit;

498 Quamquam mulier operam dederit, quam potuit maximam, ut res ista magno secreto involveretur, ita tamen latere nequiit, quin agnosceretur ipsa propria infantis parens, et quo dolo fuisset usa. Indicatum id [quoque] fuit Dei Servo, ut ei mercedem subtraheret, quamvis etiam ipsi remittere vellet, quæ per fraudem adepta erat. Id equidem non faciam, (reposuit Dei Servus,) estote memores, quid vobis dixerim aliis in occasionibus; caveamus a defraudandis pauperibus; nam dum ab ipsis defraudamur, nihil nobis detrimenti, imo sæpe multum utilitatis accedit, quale accedit ab ista muliere. Hæc enim nisi mater ejus esset, uni dumtaxat præstaremus eleemosynam puero, nutrimentum subministrantes; cum autem ipsius sit parens, utrique beneficium præstamus, puero, procurando nutrimentum, mulieri, succurrendo egestati per mercedem, quam lucratur. Hoc ipsum, subjecit, factitavit genitrix Moysis, enutriens proprium filium, ac pro eo mercedem accipiens a filia Pharaonis sibi collatam: neque idcirco coarguit ipsam Scriptura sacra, neque nos coarguere debemus pauperem istam feminam, quæ dolum hunc excogitavit ad egestati suæ medelam afferendam, quæque mihi duplicis meriti usuram affert ex eo, quod rem edoctus promerear, duplicem faciens eleemosynam; ac lubens facio.

maio laborantes chirurgo committit.

499 Ad chirurgum nomine Joannem Baptistam Alatar *f* (virum honoratum et bene Christianum, licet ex novis Christianis oriundum) quod peritus esset et manu expeditus ad persanandos eos, qui membro aliquo capti erant, vel brachium aut crus confractum luxatumve habebant, curandos mittebat [Sanctus] pueros vel pauperes, tali malo afflictos, una cum schedulis a secretario suo [exaratis.] Dictus autem Alatar, dum ludebat, colligens schedulas adibat patrem D. Thomam, qui curationum suo jussu peractarum pretium persolveret juxta easdem schedulas. Inito computu, aiebat [Sanctus:] Frater Alatar, res ista pauperes respicit: eleemosynam iis elargiamur; ac subtrahebat nonnihil, reliquum magna liberalitate et alacritate persolvens: ita quidem ut chirurgus perpendens caritatem sancti Præsulis, dato pretio valde contentus abscederet.

a quo non sine prodigio incurabiles sanantur;

500 Die quadam [præ foribus] Servi Dei collocata est puellula distortis in aversum pedibus: vocari jussit chirurgum istum, qui ad rectum situm deduceret ac curaret. Ut conspexit ille, dixit, id [suscipere] non audere se, quod simile malum numquam curasset, et immedicabile esse censeret: quandoquidem eo modo in lucem edita esset. Non deposuit idcirco fiduciam bonus Pater,

A ter, sed brachiis eum stringens, dixit : Applica, quæ soles ad emolliendos nervos et articulos, ac fasciis obligans, spem in Domino defige; quoniam per fidem divina ipsius pietas medelam affert ei, quod homines omnino immedicabile esse censent. Chirurgus verbo ipsius credens (nam valde familiaris ipsi erat, et ut insignem Dei Servum suspiciens, magna devotione reverebatur) jussa patris D. Thomæ mandavit exsecutioni, atque intra paucos dies ita curavit, ut pedes in anteriorem partem reduxerit, et cruciatum vel dolorem nullum inferens, ita constituerit, acsi numquam simili [malo] fuisset affecta. Unde et ipse Alatar et qui viderant ante, ac conspexere postmodum, magna admiratione permoti sunt, judicaruntque miraculum esse evidens, propter preces et fidem beati Antistitis patratum a Domino. Asserit idem chirurgus, quod et alios infantes deinde, cum intelligeretur puellæ istius a se facta curatio, casu aliquo adductos, confisus meritis ac favore ejusdem patris D. Thomæ ob ingentem devotionem, qua ipsum prosequebatur, curandos susceperit, curaverit, et in singulis agnoverit patrari a Deo miraculum per interventum beati Patris.

pupillos in palatium alendos recipit.

B 501 Non hos tantum infantes colligebat patris D. Thomæ caritas, verum plures alios, qui, parentibus morte sublatis, pupilli et omni præsidio destituti relinquebantur. Obierunt hac in civitate pauper sutor atque ejus uxor, relictis tribus infantibus, quorum natu major ad summum erat annorum quatuor vel quinque : ut intellexit, in domum suam introduci illos jussit. Hic a proba provectæ ætatis et pii exempli femina, quam valetudinario præpositam habebat, enutriti sunt. Ibidem eos alens, tanto amore fovebat, ut pueri eum conspicientes accurrerent tamquam ad parentem proprium, qualem vere operibus se præstabat. Continuatum id est, donec grandiusculi evaderent; tum enim magistris opificium edocendos commisit. Eodem hoc modo alebat ac fovebat plures, parentibus et omni humano auxilio orbatos; et ea quidem cura succurrit omnibus, ut, quemadmodum ipsemet asseruit paucis ante obitum diebus, solverit mercedem nutricibus et puerorum alimentum ad duos annos post mortem.

ANNOTATA.

C a *Nonnulla hanc periodum præcedentia ac subsequentia recidi, quia tædebat recantare fere eadem.*

b *Apud nos vigesimo primo propter divisionem in Annotatis ad cap. 18 lit.* c *insinuatam. Ceterum dicta hoc capite generatim ita comprobat Coccinus pag. 541 :* Tanta enim et tam eximia charitate necessitati in dotantibus * puellis succurrebat, ut nullus ad eum accederet parens bonorum egenus, nubiles tamen filias in matrimonium daturus, quin ipse præsto necessitatibus adesset, dotem constitueret, et omnes, quæ tamen innumerabiles fuerunt, honesto matrimonio collocaret : ita de vera scientia in processu Valentino deponunt Mariana de Sottomajor... Petrus Guttierez... et in processu Castellæ Petrus Garzias.

** forte indotatis*

c *Subdit hic auctor, hominibus crudelibus proprium esse sævire in parvulos, mitibus horum misereri; ac doctrinam confirmat allatis exemplis e sacra Scriptura.*

d *Pauca hic denuo, ne eorumdem fere dictorum fieret repetitio, rescindenda judicavi.*

e *Hæc illustrat Coccinus pag. 543 verbis sequentibus :* Non minorem curam adhibuit in pueris expositis educandis, qui, cum prius in portas projicerentur, et ab nutrientium defectu vix nati interirent, in omnibus suæ diœcesis parochiis edici jussit, ut omnes ad sui palatii portam exponerent : *dein paucis enarrat pleraque, quæ referuntur a Salonio num. 493 et duobus sequentibus, ac tandem subdit :* Ita de vera scientia deponunt Petrus Garzia Castellanus ætatis LXXVIII annorum... in processu Castellæ... et in processu Valentino don Carolus Joannes de Torres ætatis LXXIII annorum... Petrus Guttierez... et Mariana de Sottomajor.

A. M. SALONIO.

f *Is ipse est, qui apud Coccinum pag. 619 inter testes de virginitate* S. Thomæ *comparet primo loco : verba dedi in Annotatis ad cap.* XI *lib. 2 lit.* e.

CAPUT XXI.

E

Gaudium ejus, dum stipis erogandæ datur occasio; parcitas erga se, quo plus eroget; exstructio duorum collegiorum.

Delectatur

Tanta fuit patris D. Thomæ in pauperes misericordia, ut quantacumque multitudine offerrent sese ac sisterent, defatigaretur numquam. Summa ipsius voluptas erat et consolatio, cognoscere pauperum necessitates et cognitis afferre remedium. Erat in hac civitate mulier sancta, quam ipse ob virtutem et pietatem Christianam, maxime vero ob caritatem et liberalitatem in pauperes, diligebat multum. Ad hanc, cum notum esset, quanto amore in eam afficiebatur pater D. Thomas, plures accurrebant personæ inopes, aliæ, ut pro se apud ipsum intercederet, aliæ, ut ad ipsius ædes deduceret, et quoniam frequentes erant, metuens ipsa, ne illi afferret molestiam, die quadam dixit : Vere, Domine mi, vi quasi adacta accedo, nec ullum amplius inde meritum obtinere me existimo, quod non dubitem, quin multum molestiæ afferam tuæ Dominationi. Subridens bonus Pater, Noli, inquit, id credere, sed F multum inde promereri te [existima.] Nam quocumque modo venias, Deum ac pietatem, qua tangeris erga pauperes, ducem habes. Ne cesses illos adducere; nec ejus te tædium capiat, nullum quippe me capit, nec porro capiet, ut ut frequentes sint; nihilque aliud molestum mihi est, quam quod multo plura eroganda non suppetant.

dum pauperes

503 Pauperis opificis, qui debebat septem scuta, clericus pignerari cœpit bona, quia, licet multas dilationes concessisset, longoque tempore exspectasset, numquam obtinuerat solutionem, ac egebat ipsemet. Hoc sciens vicinus [opificis] suasit, ut ejus certiorem faceret Archiepiscopum, fore enim ut hic clerico præciperet desistere a pigneratione : quamvis autem præfatus debitor eo tendere abnueret, dicens, rationem stare cum clerico, quandoquidem tamdiu exspectasset, stimulavit vicinus et comitem se obtulit; simul itaque ipsum adierunt. Excipiens eos auscultavit valde familiariter, at clerici partes suscepit, inquiens : Nullam tibi injuriam intulit, quoniam ex-

A M. SALONIO.

exspectavit tamdiu, et amplius eo eget fortasse quam tu. Nihil in eo deliquit ipse, sed tu, quod, non habens, unde solveres, ad me non accesseris, qui extemplo tibi succurrissem; tu vero eam ex pigneratione molestiam non recepisses, ac mihi, egestatem tuam declarans, magnam attulisses voluptatem. Præcepit mox eleemosynario, ut illi decem scuta traderet ad persolvenda septem, quæ debebat, et expensas, si quæ factæ erant in pigneratione. Ipsum dimittens, dixit : Si obtingat alias necessitas, accurre ad me, ego remedium subministrabo, idque mihi volupe erit : quod etiam præstitit alia occasione, quando propter debita venalis exposita est unica, quam vir idem tenebat, domuncula, eique opitulatus est.

accedunt.

504 Eorum accessibus delectabatur, eosque magna cum voluptate excipiebat, quos noverat eleemosynis addictos et in pauperes benignos, quorumque sermones ac colloquia eo vergebant, ut illis præsidium subministrarent et indicarent ipsi, quos sciebant pressos necessitate. Tales personas, cum inviserent, expansis brachiis suscipiebat, et cum valedicerent, hortabatur, ut viserent sæpius, acturi de pauperum adjumento.
B Sicut patriarchæ Abraham explicans caritatem, refert sacra Scriptura, quod subsisteret ad ostium domus suæ, in locis editis et collibus, ut deprehensos illinc pauperes ac peregrinos deduceret in domum suam, ministraret ipsis, et mensam laute exstrueret : ita etiam beatus D. Thomas postquam Sacrum celebrarat, et confecerat negotia eum in finem expectantium, in ampla sacelli aula, patentibus tum aulæ ejusdem tum graduum valvis omnibus, notabili temporis spatio morabatur, opperiens, num quis adveniret, qui peteret eleemosynam, aut necessitatem aliquam exponeret : atque hac de causa adventantem peramanter ac familiariter recipiebat et in ejus subsidium mox accurrebat. Similiter, advertente nemine, per fenestras aulæ ejusdem porticum domus suæ, et per cubiculorum fenestras forum oculis perlustrabat, an adventantem pauperem esset detecturus : vocari jubebat, ejusque edoctus calamitatem, extemplo adjuvabat. Prospexit autem Deus, ut, quamvis tantas tamque assiduas eleemosynas præstabat, numquam, quod daretur, deficeret.

quos juvare

505 Cum die quadam, sumpto prandio, omnem, (sicut ei contigit nonnumquam,) quam
C domi habebat, pecuniam in pauperes distribuisset, sub vesperam diei ejusdem accurrerunt nonnulli magna pressi necessitate. Nihil, quod daret ipsis, reliquum sibi esse comperiens, dolorem sensit vehementissimum, non quidem ex eorum adventu, nam hæc ipsius erat voluptas, sed ex eo, quod domi non haberet pecuniam ipsis impertiendam. Verbum nullum proferens, sacellum ingressus est, atque illic multis lacrymis supplex oravit Dominum, ut pauperibus istis esset propitius, ac benedicta manu sua sic prospiceret, ut ne ab ædibus suis abscederent solatii expertes. Dum hisce distinebatur, priusquam abiret eorum quispiam, (nam quoniam nihil significaverat, neque noverant, cur introgressus esset, præstolabantur,) adest mercator unus ex iis, qui bona archiepiscopatus conduxerant, cum binis famulis, portantibus in corbe mille ducatos, pro majori parte in argentea, pro reliqua in leviore moneta cartis involutos.

506 Vocatus est, ut pecuniam illam acciperet : tantum autem ejus fuit gaudium, ut, sicut ante præ mœrore lacrymas profundebat, visa hac insigni Dei, et a se quidem exorati, misericordia, D
fleret præ lætitia. Confestim ex ea pecunia partem dedit pauperibus, qui exspectaverant, et infinitas Domino gratias egit, quod eo in casu subministrasset, unde illi juvarentur, nec abirent sine eleemosyna, sine qua ab ejus ædibus nullus pauperum recessit umquam : ita quidem, ut, cum aliquando pecunia destitutus, danda egeno, quem media hyeme pene nudum conspicabatur, vocarit ipsum, et, quo se tegeret, porrexerit pallium *a* ex panno nigro, quod supra album vestimentum gestabat, ut solent religiosi nostri Ordinis, dum frigus est vehemens. Præterea monuit reverti die postero, quo eleemosynarius subministraturus esset auxilium in vitæ alimentum.

queat petitum egeno porrigit

plus creditur erogasse

507 Mirabantur nonnulli, quo pacto posset dare tam multis tantumque, quantum capitibus præcedentibus retulimus, et in hoc sumus relaturi, proferente id temporis archiepiscopatu ad summum viginti aut vigenti quinque ducatorum millia. Nam juxta hactenus memorata, quamvis protulisset septuaginta aut octoginta ducatorum millia, fuissent sane necessaria ad juvandos, uti faciebat, universos, multosque tot tantisque eleemosynis. At vero isthæc admiratio locum non E
reperiet apud eum, qui ex una parte intelligit, quantum valeat ac possit boni patris-familias industria; ut, bona præter ordinem et in res superfluas non expendendo, et, quod fieri potest absque defectu necessarii, colligendo, pauca æquivaleant multis : quique ex parte altera novit virtutem eleemosynæ, et quam frequenter accidat, multiplicari a Domino panes in manibus eleemosynariorum, ut solis quinque abunde satiari queant multa hominum millia.

quam recepisse e redditibus;

508 Res utraque juvit patrem D. Thomam, ut ex tam modico proventu erogaret tot tamque largas eleemosynas, (quas certum est, si ratio et computatio iniri posset, multum excessuras omnia, quæ accipiebat.) Nam, ut mox videbimus, ex parte sua ipse curam magnam habebat parcendi sumptibus, quantum poterat, in gratiam pauperum, Deus vero ex sua augendi et amplificandi ipsius eleemosynas. Tam erat solicitus ac rigidus in parcendo sumptibus pro pauperibus, ut equidem non putem, ullum patrem esse naturalem adeo parcum pro filiis quantumcumque dilectis. Nam eo parsimoniæ pervenit in gratiam pauperum, ut victum sibi ipse subtraheret ac propriis F
manibus resarciret vestimenta, ut vidimus hoc secundo libro capite decimo octavo *b*. Quo autem id pateat peculiarius, quid eum inter et aliquos sartores contigerit, memorabo hoc capite, pro sequenti reservans, quo pacto Deus pluribus casibus amplificaverit ipsius eleemosynas.

sibi parcus est.

509 Cum essent ipsi bini thoraces valde laceri præsertim in manicis, resarciendos misit ad ædes sanctæ illius mulieris, cujus memini sub initium hujus capitis. Hæc illos conspicata, ipsi significatum abiit, usque adeo laceros esse, ut neque ipsa reficere valeret, neque deceret iis indui tantum Archiepiscopum; quandoquidem triginta nummis regalibus confici posset novus. Neque ego hoc faciam (dixit pater D. Thomas.) Nam, ubi assutæ iis fuerint manicæ, usui mihi esse poterunt, ac triginta illis regalibus juvabimus aliquem, qui careat veste tam nova quam sarta. Jussit itaque vocari sartorem, qui reficeret, et manicas annecteret : antequam traderet, pacisci voluit de mercede; et quamvis sartor semel ac sæpius diceret; Jubebit mihi dari tua Gratia, quod lubuerit, acquiescere nequaquam voluit; sed indi-

A dicari sibi, quantum ille esset accepturus. Tum mercedem aliquam indicavit, sed æquo majorem ratus pater D. Thomas tamdiu disceptavit, ut, licet artifex tandem ei assenserit, quam æquam esse aiebat Archiepiscopus, recesserit offensus admodum et pravo quasi exemplo læsus, avarum ac sordidum illum esse reputaret.

510 Probe id advertit sanctus Antistes, sed parum curavit: plus enim potestatis in corde ejus obtinebat desiderium parcendi in gratiam pauperum, quam personæ suæ qualiscumque despectus, dummodo fieret citra suam culpam ac Dei offensam: confisus nempe futurum, ut divina bonitas, quæ noverat ejus animum, in gloriam id suam converteret, erroremque homines dedoceret: sicut contigit isti sartori. Nam eidem habenti tres filias nubiles, nec aliquid unde dotaret, suasit quidam clericus [ecclesiæ] S. Catharinæ martyris, adire Archiepiscopum, ac necessitatem suam declarare. Renuenti autem illi, quia memor, quid accidisset, dum thoraces resarsit, avarum arbitrabatur, ita persuasit clericus, ut decreverit adire Archiepiscopum, propositurus B suam necessitatem ac flagitaturus auxilium. Mox agnoscens eum bonus Pater, peramanter auscultavit, ac filiarum nomen et apud quem confiterentur peccata, exquisivit. Hæc edoctus, Vade, inquit, frater, Deo propitio, huc veniat confessarius vester; tu vero et filiæ tuæ rem Deo commendate: ipse diriget, ac vobis adjumento veniet.

ut pauperibus det,

511 Interrogavit confessarium, et intellecta tum puellarum virtute ac egestate, tum opportuna occasione, quæ se offerebat ad eas nuptui tradendas, quæsivit, quæ dos futura esset congrua: respondente confessario: Si vestra Gratia dignaretur cuilibet suppeditare triginta libras, insignis esset pietas, et [grande] illis adjumentum; In nomine Domini, dixit pater D. Thomas, tu ac illarum genitor cras huc venite, syngrapham ipsi super illis exarabo, et post conclusum matrimonium numerabo. Adiit illum cum confesssario parens, acturus gratias de beneficio sibi præstito; et quoniam tanta erat caritas sancti Præsulis, ut solicite admodum perpenderet et examinaret, an, quod concedebat pauperibus, eorum necessitati sufficeret, ea nocte cogitaverat, parum esse libras triginta, ac majorem partem fore necessariam in su- C pellectilem domus; dixit itaque: Audi, pollicitus heri sum tuo confessario libras triginta pro singulis filiabus tuis, dum nuptui tradentur: ea de re cogitavi hac nocte, et modicum id esse comperi, quia pars major futura est necessaria ad instruendam domum supellectile: igitur dabuntur cuilibet quinquaginta; viginti [libris] poterunt instruere domum, reliquas vero impendere comparandæ materiæ artis suæ, ut operari incipiant. Sartor tantam pietatem et munificentiam cernens, humi se prostravit deosculaturus pedes ipsius, sed cohibuit Dei Servus, dixitque: Nonne tu is ipse es, mi frater, qui thoraces mihi restaurasti? Annuenti illi, subjecit: Scio, offensum te fuisse, cum videres me super mercede disceptantem: sed haud recte judicasti: nam tum conatus sum et conor semper, nihil cuipiam, quod justum esse censeo, detrahens, sumptibus parcere, ut hanc eleemosynam præstare valeam, non ut mihi pecuniam coacervem; quia neque ea mihi opus est, neque, favente Deo, tempore obitus mei reperietur apud me. Res ista valde publica fuit in hac civitate; nam, licet pater D. Thomas secretum commendaret, nequivit tacere homo iste tantam pietatem ac largitatem.

ubi ostenditur exemplis, uno,

A. M. SALONIO.

512 Thoracibus ita corruptis, ut neque usui esse possent, nec denuo resarciri, coactus fuit novum sibi procurare: conficiendum mandavit alteri sartori; afferentem rogavit, quo constaret pretio. Dum autem respondit artifex, telam simul et operam constare nummis regalibus quatuor supra viginti *c*; Sume eum, inquit, frater, ac refer domum: neque enim mihi congruit thorax adeo pretiosus: quamvis autem ad hæc artifex multa reponeret, numquam eum sibi voluit, sed auferendus fuit et conficiendus alter ex tela viliore ac simpliciore, decem dumtaxat constans regalibus: unde et ille offensus fuit, ac sordidum judicavit. Post dies aliquot nuptui tradenda illi fuit filia, et instar alterius carens dote, suadente clerico ecclesiæ metropolitanæ, adiit Archiepiscopum petiturus eleemosynam; hanc ille lubenti animo concessit, et sicut congruum esse censuit, septuaginta libras *d* impertitus est. Coram adstiterat œconomus, quando idem homo pro thorace rogaverat regales viginti quatuor, ac similiter præsens adfuit, quando hanc illi eleemosynam elargitus est, eamque amplam esse opinans, dixit; Nuper vestra Gratia huic eidem homini tam parca fuit, et hodie tam E liberalis. Ita est, respondit pius egenorum Pater, quia illo die mihi sumptum faciebam; hodie facio eleemosynam: tum expendebam ex eo, quod mihi ad victum licitum est depromere tamquam meum, nunc do, quod ad pauperes pertinet. Mihi nolo, nisi quod valde necessarium est: hinc superfluum me ægre habet ac detraho; sed quod do pauperibus, cum eorum bona sint, nec ægre me habet, nec est quod habeat, sed quod succurram liberaliter eorum necessitatibus.

altero.

513 Persuasum illi est a nonnullis, ut quadratum istud cubiculum altum, supra domus suæ portam principalem situm, exstrueret dicentibus, locum esse valde necessarium, quo secederet vel ad studendum vel ad recitandum quiete Officium divinum, imo, cum opus esset, usui fore ponendo frumento, atque exiguo sumptu exstructum iri. Ejus constructioni assensus quidem est, at multo pluris, quam arbitrabatur, constare comperiens, vehementissime doluit, usque adeo ut canonicus ipsum invisens, cubiculum istud obambulantem, coronam Marianam manu [tenentem,] valdeque F afflictum ac lacrymantem offenderit: causam ignorans et existimans, obtigisse grave incommodum, interpellavit: Quidnam est, quid accidit vestræ Gratiæ, quod ad ita lacrymandum compellat? Heu, domine canonice, respondit, quid ni lacrymer, ubi me induxerunt ad tantum huic cubiculo sumptum impendendum, subtrahendumque pauperibus? Hunc enim a me Deus exacte repetet. Artifex, operi faciendo præpositus, audiens tum hæc tum querelas multas adversum se deponentem, dicentemque, quod ab illo deceptus fuisset, dum de sumptu faciendo interrogaverat, quodque surriperet pauperibus, quidquid excedebat pretium ab illo indicatum; omnes operarios istic laborantes congregavit et coram ipso stitit inquiens: Per amorem Dei ne se cruciet tua Gratia, nec conqueratur de sumptu, qui isti operi impenditur: nam tantam in hoc præstat eleemosynam, quantam in eo, quod dat pauperibus aliis. En homines isti omnes, pauperes omnes sunt, nec quidpiam sibi ac familiæ suæ habentes præter diurnam mercedem, quam hic lucrantur. Nisi hoc opus exstrueret tua Gratia, quoniam hyems est, plerique eorum, imo fe-

tertio.

A. M. Salonio. fere omnes non haberent pro majori dierum parte, ubi operam elocarent et regalem lucrifacerent : ex hoc autem opere obtinuerunt ac obtinent, ubi laborem impendant hac hyeme, ac diurnas mercedes lucrentur, quibus victum comparent, et sine quibus fame interirent. Hoc ingenti illi fuit solatio ; demonstrante artifice magnam, quam præstabat, eleemosynam, suppeditando illis occasionem laborandi et lucrandi diurnam mercedem. Ea opportunitate indagavit, quinam ex iis essent juncti matrimonio, et quot haberent liberos ; quibus autem ad sustentandam familiam modicum esse perspexit, quod ex diurna mercede referebant, iis per eleemosynarum præfectum singulis septimanis aliqua stipe subveniri jussit, et, cum hyems esset, quos comperit non habere vestem præter miseram ac laceram, quam gestabant indies, vestiri præcepit, eorum domos visitari, et non habentibus stragula et culcitas subministrari.

quarto. 514 Concinnabat faber argentarius in tabellis argenteis ex encausto imagines pulcras admodum ac pias, et existimans, patrem D. Thomam aliquas optime concinnatas coempturum, in sacello suo collocandas, quatuor ex hisce spectandas attulit, commodo pretio constituens. B Aspectu earum delectatus Dei Servus tulit in sacellum suum, iisque altari impositis in genua se submisit, et orationem instituit ; hac finita, retulit ad artificem, dicens : Plures tibi habeo gratias de benevolentia a te mihi exhibita afferendo eas huc, ac de consolatione a me percepta ex earum conspectu ; at non est mihi, unde emam : quæ possideo, frater, ad pauperes pertinent ; neque hæc mihi fas est illis surripere ad sumptus faciendos in res non necessarias, quamvis sanctas et pias, quales sunt istæ imagines. Ita eum dimisit. Abiit ille, admirans, ne rem quidem tam piam et ex qua multum solatii haurire posset anima, coemere velle ipsum, quo parceret sumptibus in gratiam pauperum.

et quinto ; 515 Die quadam cum in cubiculo, ubi aliquoties propriis manibus vestimenta sibi resarcire solebat, non probe clauso ostio, eidem exercitio vacaret, eo ipso tempore accidit, ut ad illud accederet homo, petiturus eleemosynam : quoniam vero ipsum sibi vestes resarcientem deprehendebat, nihil quidquam rogans recessit. Observavit id Dei Servus, et, quid rei esset, conjiciens, C vocavit illum quam mox, et cur recederet, non indicata adventandi causa, quæsivit. [Innuit] autem, ne si forte ex iis, quæ viderat, offensus fuerat vel amiserat fiduciam, idcirco timeret vel prætermitteret significare, quid rei esset. Indicavit itaque ille, filiam sibi esse nuptui collocandam, nec suppetere, quod illi daret, nisi subveniret sua dominatio. Recedebas igitur, inquit pater D. Thomas, non indicata necessitate, quia me vestimenta mea reficientem conspiciebas. Haud recte judicasti : nam eapropter ego ipse reficio et quidquid possum servare studeo, ut habeam, quod dem, dum tu aliique ex hac et similibus necessitatibus ad me recurritis. Interrogavit eum de nomine ac loco domicilii, ut eleemosynarum præfectus [de ip ius conditione] quæstionem institueret ; hac valde secreto instituta, didicit, tam patrem quam filiam pios esse ac egenos, concessitque illi in subsidium dotis quadraginta libras. His hic narratis similes memorantur alii plures : omnes quippe, qui rogatum accedebant, juvabat, nec umquam ore proferebat ista : Non possum, vel, Redi alio die ; nisi cum æquum esset prius rem indagare ; uti [cum ageretur] de juvandis puellis ad ineundum matrimonium, de quibus præcedenti capite locutus sum. D

516 Pro clausula hujusce capitis, quo pateat, quam pœniteret ipsum quidquam impendere rei alteri quam pauperibus suæ diœceseos, sufficerit intellexisse, quid moverit ad fundandum collegium, quod pauperibus studiorum alumnis in hac civitate juxta scholas ædificavit. *pœnitet ipsum pii operis extra diœcesim facti.* Ex amore, quo prosequebatur universitatem Complutensem, ubi litteras didicerat ac docuerat, atque una ex desiderio favendi aliqua in re suo Ordini, illic fundamenta jecit collegio pro religiosis sancti patris nostri Augustini. Etiamsi opus esset tam sanctum ac pium, atque fas sit episcopis religiosis meminisse Ordinis sui, eidemque præstare aliquod beneficium, imo etiamsi exiguum illi collegio sumptum impendisset, (nam illi primordia tantum dedit *e*, idemque perfecit postea provincia [Ordinis] Castellana *f*,) ingenti deinde doloris sensu correptus fuit, quod expendisset quidquam extra diœcesim ; quia videbatur sibi id subtraxisse pauperibus hujatibus, ad quos pertinet. Adeo ut pater F. Joannes Rincon, (quem socium sibi assumpsit, dum ad Valentinum archiepiscopatum venit,) istac rediens et intuens collegii parietes, diceret : O collegium, quot lacrymis constas sanctæ illi animæ degenti Valentiæ *g* ! E

517 Idcirco in satisfactionem et pœnitentiam ejus, quod fecerat Compluti, uti ipse asseruit *et in compensationem* pater D. Thomas, fundavit Valentinum pauperibus suæ diœcesios studiorum alumnis, ad clericalem statum promovendis, voluitque, ut appellaretur, Collegium sacratissimæ Mariæ Virginis de Templo ; quia (ut libro primo vidimus) die ejusdem sanctissimæ Virginis in templo præsentatæ induerat habitum nostri Ordinis. Numquam enim fuit immemor gratiæ sibi a Domino die isto concessæ, nec, etiamsi ad alium statum ac dignitatem [promotum] se cerneret, ejus umquam memoriam amisit. Hinc, ut perspiciant viri religiosi, a Deo ad altiora provecti et honoribus aucti, quanti æstimare debeant, quod fuerint [religiosi,] videntur mihi referenda ipsa verba, quibus religiosissimus Archiepiscopus auspicabatur collegii sui constitutiones.

518 Ita loquitur : « Ad honorem et gloriam *collegium exstruit Valentiæ.* » sanctissimæ Trinitatis, ac beatæ Mariæ Virginis Dominæ nostræ et ad fructum animarum, » præsertim diœcesios Valentinæ : Ego frater Tho- F » mas a Villanova, Dei et sanctæ Apostolicæ Sedis gratia Archiepiscopus Valentinus, in præclara hac civitate Valentina exstruxi et fundavi » collegium pauperibus studiorum alumnis sub » invocatione Mariæ Virginis de templo ; quia die » ejusdem sacratissimæ Virginis, in templo præsentatæ, a Deo ejusque cælesti gratia adjutus, » oblatus fui ad recipiendum habitum sancti patris nostri Augustini in conventu Salmanticensi ; » in memoriam autem tanti favoris et beneficii, » quantum die isto consecutus sum, collegium » hoc sacratissimæ Virgini dedicavi, cupioque, ut » annis singulis festus ejusdem præsentatæ dies celebretur solemniter in dicti collegii sacello. » Hucusque verba ipsius sunt *h*. Hoc sanctum opus, hanc eleemosynam præstitit pauperibus hujus diœcesios studiorum alumnis ob rationem a me memoratam ; exiguum quoque ei proventum reliquit ; quia, ne deesset pauperibus aliis, animo conceperat paulatim eum augere, quamquam exsequi non valuerit, ex hac vita evocatus a Domino. Ex eo, licet paupere, collegio prodierunt prodeuntque indies viri plures virtute et litteris insi-

A insignes, atque homines, qui tam in hac universitate ac diœcesi, quam in aliis, magno fidelium bono in cathedris, in suggestu, et in administrandis parœciis Domino deserviunt.

ANNOTATA.

a *Coccinus pag. 539 :* Tantaque fuit ejus charitas, ut dictus Petrus Guttierez *(in processu Valentino)* deponat de visu, quod (quasi alter sanctus Martinus) cuidam pauperi proprium pallium dederit.

b *Cap. 18, quod apud nos est 17, agit quidem auctor de Sancti liberalitate in pauperes, sed de ejus parcitate in victu et vestitu proprie et fusius loquitur cap. 3 dicti lib. 2.*

c *Factum idem retulit auctor cap. 3 mox citato, sed triginta regales ab artifice petitos fuisse ait. Coccinus, cujus verba ibidem recitavi in Annotatis ad lit.* d, *etiam viginti quatuor tantum indicat, ac reliquam historiam sic enarrare pergit :* Factum est igitur, Deo sic rerum ordinem suaviter disponente, ut Viri parcitas pauperum causa magis eluceret, quod sutor *(vestiarius a verbo* suere, *ut ibi-*
B *dem observari,)* nuptui tradidit filiam et cum vires non suppeterent pro dote solvenda, timebat eleemosynam ab Archiepiscopo petere, quem illiberalem in emendo thorace cognoverat : post multas turbati animi cogitationes tandem ad eum accessit et provolutus ad pedes veniam petiit, et 7 regales sibi in eleemosynam dari postulavit. Cujus precibus cum annuisset Archiepiscopus : Ob hoc, ait, parcitati studeo, ut pauperum necessitatibus, et nunc tuæ subveniatur. Ita deponunt testes in processu Valentino... Fr. Joannes Alphonsus... Don Petrus de Moncada... Joannes Baptista Alatar.... Jacobus Ferrando. *Ita Coccinus pag. 642. Vide lit. seq.*

d *Summa ista multum differt ab ea, quam exprimit Coccinus mox citatus, apud quem* 7 regales *typothetæ errore positum fuisse suspicor, pro* 70 regalibus *seu* libris. *Quid enim ad dotandam puellam septem regales, etiam ex iis, quos Hispani* real de a ocho *appellant et scutum conficiunt?*

e *Audienda hic et explicanda ad mentem auctorum Ordinis S. Augustini testimonia apud Coccinum pag. 528 :* Accedit, *inquit,* ad ea, quæ de
C charitate venerabilis Viri diximus, quod in oppido Compluten. religiosis sui Ordinis, ut inibi sacræ Theologiæ operam darent, collegium a fundamentis extruxit et annuos redditus ducatorum CCC assignavit, prout probant quamplures testes in processu Castellæ... videlicet frater Didacus de Guevara... doctor Gregorius Ruiz canonicus magistralis Salamantin... et in processu Valentino... Matthæus Joannes Lopez... frater Franciscus de Molina .. Antonius Joannes Andreu... don Federicus Borgia... et Franciscus Dimas Pellicer. *Hactenus ille, idemque fere repetit pag. 610 : sed ita intelligendus, juxta Herreram in Alphabeto et Torellum in Annalibus Ordinis S. Augustini, ut fundamenta ejus collegii jecerit Sanctus diu ante archiepiscopatum, anno scilicet 1527.* Compluti, vulgo Alcala de Henares, *verba sunt Herreræ tom. 1 Alphabeti pag. 178,* regale collegium S. Augustini provinciæ Castellæ inchoatum anno MDXXVII a Provinciali Bethico, ut tradit Centuria XII fol. CXVII Hieronymus Roman. *Provinciæ autem Bæticæ præpositus fuit* S. Thomas *mense Majo dicti anni, uti ostendi in Commentario prævio num. 45 : itaque collegium istud inchoavit quidem ipse, sed ex bonis sui Ordinis. Summam redditus annui non exprimit Herrera, sic pergens :* Et postea a B. Thoma de Villanova, dum esset archiepiscopus Valentinus modico censu dotatum ; deinde a Joanna Austriaca, Castellæ infante et Lusitaniæ principe redditibus auctum et in regium patronatum assumptum. *Consonat Torellus citato Opere tom. 8 pag. 152.* A. M. SALONIO.

f *Fortasse per ea, quæ subministravit juxta Herreram mox laudatum Joanna Austriaca, Caroli V filia et uxor Joannis Lusitaniæ principis, ante patrem Joannem III Lusitaniæ regem defuncti.*

g *Etiam hic, sicut observavi in simili materia inter Annotata ad cap. 9 lib. 2 lit.* c, *timidius processit Sanctus, atque idcirco verisimilius Coccinus pag. 611, postquam de collegii hujus exstructione meminerat, subjunxit sequentia :* Et hoc potuit facere de redditibus ecclesiæ ; nam licet episcopus teneatur erogare in pauperes, quod superest de portione sua, potest tamen erogare in pauperes extraneos. Navarrus de Redditibus eccles. quæstione 1 monit. 77; Molina de Just. et jure Tract. 2 disputat. 146, ubi alias refert, quorum appellatione veniunt ecclesiæ, monasteria, loca pia, ornamentis, luminaribus, ædificiis et aliis necessariis E
indigentia. Joan. Andr. in c. 1 de Testam. in 6.

h *Non indicat, quo idiomate conscripta sint; quapropter, si forte Latine primum exarata alicubi serventur, nec ad verbum conveniant cum jam recitatis, meminerint, qui conferre ad invicem voluerint, discrimen ortum esse ex eo, quod hæc ex Hispanico Salonii in Latinum transtulerim. Porro etiam hujus collegii exstructionem ita testimoniis comprobat Coccinus pag. 528 :* Aliud quoque collegium pro pauperibus theologiæ et artibus operam navantibus in civitate Valentina fundavit, dotavitque, ex quo viri tum doctrina tum sanctitate conspicui prodierunt; ut deponunt testes in processu Valentino, videlicet Franciscus Dymas Pellicer... Antonius Joannes Andreu... Don Felicianus de Figueroa... Vincentius Ferrer... Michael Hieronymus Vich... Marcus Antonius Vernich... Petrus Joannes Assenno.

CAPUT XXII.

Sancti eleemosynæ miraculis illustrantur. F

Delectabatur *a* sæpe oculis contueri eleemosynam, quæ dispertiebatur quotidie in pauperes omnes convenientes in area ac porticu palatii, cujus meminimus capite decimo octavo *b* hujus secundi libri ; e fenestra itaque ampla sacelli aulæ contemplabatur, quo pacto ea distribueretur. Die quadam inter pauperes, ad eam recipiendam accurrentes, unum vidit pedibus quasi inertem ac mancum et subalaribus scipionibus se sustentantem, et cum iis etiam difficulter molesteque incedentem *c*. Advertit autem sanctus Præsul, quod idem pauper attente oculos in ipsum figeret. Præcepit duobus famulis, ut eum adducerent ad se; illi brachiis suis [sublevantes,] nam pedes [ascendere] non valebat, adduxerunt : coram adductum sedere jussit in scamno ibidem collocato, ut sederent pauperes adventantes, utque detegerent suas molestias : beatus Pater pro insigni sua humilitate lateri ejus assedit, et dixit : Adverti, frater, ex fenestra, quod me attente admodum intuereris : quænam intuendi erat ratio? Fortasse non sufficit eleemosyna, quæ tibi, ut pauperi infirmo, conce-
di-

Mendicum membrorum usu destitutum a b c

A. M. SALONIO. ditur? Aperte edicito. Mihi quidem, Domine, (dixit ille,) quod datur, sufficit: at uxor et liberi duo sunt; et dum hos inter illud dividitur, vehementem patimur egestatem.

520 Nullam, respondit, novisti artem, ex qua *sanitati restituit;* et simul ex eo, quod tibi dari jubebo, te tuamque familiam sustentare queas? Reposuit pauper; Novi artem, Domine, sartor enim sum: sed advertat tua Gratia, quo statu sint manus meæ ac digiti; si valetudo mihi esset bona ad operandum, labore meo victum compararem, ut solebam, priusquam maligna fluxio me corriperet, qua manibus ac pedibus captus sum. Quid igitur malles, subjecit pater D. Thomas, sanitatem, an ampliorem stipem? O Domine, inquit pauper, si fruerer sanitate! Plura proloqui non sinens, surrexit et super ipsum ducens signum Crucis, dixit: In nomine Jesu Christi Nazareni crucifixi mitte fulcra, ac sanus vade domum ad opus tuum. Actutum sensit pauper robur ingens in manibus ac pedibus, surrexit sanus et erectus, atque ad pedes se prosternens, acsi tali [malo] non fuisset umquam correptus, manus ejus deosculatus est; B ipse vero bene precatus illi est, ac dimittens dixit: Gratias age Jesu Christo; nam ipse et virtus sancti et gloriosi nominis ipsius te sanum reddidit *d*. Artem tuam exerceto et quavis hebdomade huc venito; nam et ego tibi subveniam. Abiit pauper lætus et palam declarans, sibi a Deo per verba a sancto Archiepiscopo prolata, sanitatem esse redditam. Permisit autem Dominus, ut multi, qui sublatum viderant brachiis famulorum Archiepiscopi, brevi post sanum, alacrem, propriis pedibus ac fulcris humero impositis eosdem gradus descendentem conspexerint, utque in vita superstites fuerint, qui testarentur *e*.

521 Magna vis panis quotidie pinsebatur in ædi- *farina multiplicatur,* bus sancti Antistitis, tum ad eleemosynarum distributionem tum ad usum domesticorum. Accidit, ut grandi et extraordinario incremento fluminis Valentini disrumperentur et cessarent molæ omnes adeo, ut opus esset frumenta molitum ferre Alziram *f*, Segobrigam *g* et ad loca alia. Cum vero multa die quolibet erogarentur in pauperes, et ob calamitatem accurrerent solito frequentiores, nec sat tempestive referretur triticum, quod domo ejus missum fuerat conterendum extra Valentiam; is qui mactræ curam habebat, perspiciens, non C superesse ad duos dies, si more solito pinsendum esset, nec solis domesticis sufficere triticum, quod foras missum paulatim adducebatur, significavit sancto Præsuli, necessario dimittendos esse pauperes, ac præcipiendum, ut alio abirent, donec restauratas forent molæ; ille homini valde succensens, ingenti animi sensu reposuit: Pauperes ego missos faciam? Avertat Deus! Prius vos omnes, quotquot habeo domesticos, dimittam. Hodie et cras, uti soles quotidie, pinsito, et universis egenis, utcumque sint solito numerosiores, elargitor. Quod si defuerit, nobis desit: quamvis nihil defuturum, confidam in Domino. Atque ita factum est: nam die isto ex ea farina tot panes concocti sunt, quot solebant; sequenti die, acsi nihil ex ea sublatum fuisset, concocti sunt similiter; tertia vero, qua secundum hominis istius judicium nihil erat superfuturum, tantum farinæ, quantum præcedenti, repertum est, acsi nihil etiam tum fuisset sublatum: atque hoc continuatum est per mensem circiter integrum, donec fluminis molæ essent refectæ. Licet autem tertio quoque die aliquid farinæ ab externis moletrinis advehereretur, non attingebat id ad tertiam partem ejus, quod indies coquebatur solis pauperibus. Hinc D evidenter patuit miraculum a Deo patratum in farina, quam ad duos dies non sufficere aiebat homo iste, quæque duravit, donec Valentiæ adhiberentur moletrinæ omnes.

522 Anno quodam messis tempore sanctus Præ- *horreum tritico* sul imminentem tritici defectum, et necessitatem a pauperibus tolerandam advertens, eique ut bonus Pater occurrere et tempestive remedium sufficere desiderans, pactum iniit cum villicis, ut triticum omne, quod illo anno ipsis contingeret, in deductionem summæ elocationum sibi traderetur eo pretio, quo erant vendituri ante Nativitatem Domini (nam, ut sub finem hujus capitis referam, inter conditiones, quibus elocabat, ea erat, ut omne frumentum esset divenditum ante Nativitatis festum.) Inito hoc pacto, quod placebat omnibus, magnam tritici partem devehi jussit in domum suam pro hujus civitatis pauperibus, et reliquam distribui in partes alias pro pauperibus locorum præcipuorum diœcesis. Advecto ad palatium repletum fuit cubiculum illud altum, capite præcedente memoratum. Accivit pauperum in parœciis curatores, et prout necessarium ipsi visum est, E assignavit determinatam pro singulis hebdomadis tritici portionem et pro festis præcipuis paulo ampliorem. Præcepit etiam œconomo, ut personis honoratis et primariis, quas communiter adjuvabat, pro parte eleemosynæ triticum tribueret, sicut alter Joseph fratribus suis prospiciens omnibus, succurrens omnibus.

523 Quoniam eleemosyna tam larga et gene- *exhaustum* ralis silentio tegi non poterat, die quadam sub vesperam convenerunt ad ædes ejus viduæ tres *h*, mulieres probæ, quæ olim et bona et domus satis commodas possederant, tum vero magna egestate premebantur, una præsertim, cui plures liberi erant ac pro majori parte parvuli. Provolutæ ad pedes ejus, miseriam suam declararunt singulæ, supplices rogantes, ut earum ac liberorum commiseresceret, dignareturque jubere, impertiri sibi parum tritici, quo modo intelligebant dari aliis pauperibus. Jussit mox famulum petere ab œconomo *i* clavem, et ascendere [atque afferre] triticum. Sed adveniens ipse œconomus dixit, jam exhaustum esse omne [triticum,] quia, cum tot premerentur pauperes ac universis porrigi præciperet sua Gratia, tamdiu suppetere non poterat, quamdiu ipsi visum fuerat. Obstupuit pater D. F Thomas et dixit: Hoc ita esse nequit; revise, amabo, nam saltem aliquid egenis illis mulieribus erit reliquum. Appellavit œconomus famulos duos, qui eadem die scopis everrerant granarium, et, En, inquit, Domine, adsunt, qui hodie everrerunt granarium, ipsos roget tua Gratia, an vel granum unum supersit *k*. Affirmantibus illis nihil esse reliquum, surrexit atque iterato dixit: Ita esse id nequit *l*; ascendamus illuc, id equidem propriis oculis intueri volo.

524 Ascenderunt ipse et œconomus cum duo- *divinitus repletur.* bus servis, ac dixit: Aperite: Deus quippe miserebitur pauperum mulierum, nobisque gratiam indulgebit, ut reperiamus, quod illis impertiamur. Aperuerunt, sicut jubebat, et cubiculum plenum tritico offenderunt, tanta omnium admiratione, ut œconomus ac famuli attoniti perstarent, cum oculis ante perspexissent, ne unum quidem granum esse reliquum, et [dubitare non possent, quin] manifestum esset prodigium eo momento temporis a Deo factum ob merita egregii Servi sui, pauperum Patris, in præmium insignis fidei et fiduciæ, quam habebat in divina providentia, ac

pie-

A pietatis erga miseras illas viduas *m*. Ex prodigioso tritico tradi jussit cuilibet mulieri modios quatuor, et ab ea, quæ plures liberos habebat, tres sibi parvulos assumpsit, consolans singulas atque adhortans ad perseverantiam in virtute, patientiam in miseria, et grandem in divina bonitate fiduciam. Omnibus miraculi consciis impense admodum commendavit secretum, in nomine Domini injungens, ne cuiquam detegerent *n*. Licet autem aliqualis ejus percepta fuerit notitia, paucis tamen, demptis propriis ejus domesticis, distincte innotuit *o*.

Cura ægrotorum, quos sub vesperam exiens

525 Magna commiseratione ac solicitudine tangebatur in pauperes infirmos: mandaverat eleemosynarum præfecto, ut omnibus, febribus aut aliis morbis, quos medicabiles appellamus, laborantibus cumulate subministraret vervecem, aucupium, salgama, panem suum domesticum, et quidquid præscriberetur a medico ac illis opus esset: iis vero, qui infirmitatibus, quæ immedicabiles dicuntur, ac tota vita adhærent, corripiebantur, sub finem cujusque hebdomadæ impertiret certam eleemosynam, qua infirmitatem tolerarent. Pharmacopolam, ad quem recurrerent omnes pro re qualibet necessaria, binos B medicos vero et chirurgum, qui omni diligentia et studio curarent omnes ab eleemosynarum præfecto designandos, largo satis pretio conduxerat. Hoc non contentus, indicem habebat omnium pauperum infirmorum, in qualibet parœcia degentium, ac singulis hebdomadis sub vesperam exibat visurus majori solatio et auxilio indigentes. Comitabantur confessarius pater frater Jacobus Montiel, eleemosynarum præfectus, œconomus, et pone famuli duo cum grandi corbe indusiis ac lecti linteis [instructo] pro ægrotantibus.

invisit ac pie et liberaliter juvat.

526 Consolabatur, quos invisebat, excitabat ad patientiam et ad voluntatis suæ cum divina consensionem. Quærebat, utrum res quæpiam conscientiam stimularet, vel molestia aliqua affligeret animum: clare edicerent; quoniam possent ipsi fidere tamquam proprio parenti. Si autem pauper insinuabat, velle se aliquid secreto cum ipso communicare; recedere jubens comites, ipsum animabat, ut impavide aperiret: pro ratione autem rei secum communicatæ solamen et medelam afferebat. Lustrabat oculis, qualia illi essent in- C dusia, quæ linteamina ac toralia: dum videbantur sordida ac lacera, rogabat, qua de causa non permutarentur, curve æger nitidior non servaretur: ubi noverat id fieri ex defectu linteaminis; ex allatis per famulos porrigebat indusia et lecti lintea, dumque hæc distributa erant omnia, mox domo plura accersi jubebat. Item, advertens indigere pauperem infirmum culcita aut stragulo, e domo sua similiter afferri præcipiebat. Semper enim in cella juncta sacello suo indusia, toralia et stragula pauperibus parata habebat.

527 Eum in finem in ædibus palatio proximis, quas inhabitabant infantium nutrices, capite decimo nono * memoratæ, aliquot probas mulieres habebat, quæ continuo illi indusia et lecti lintea consuebant; cumque hæc tanta copia tum infirmis, quos per noctes visitabat, tum aliis egenis erogaret, monebant probæ illæ mulieres, tot a se consui non posse, quantumcumque pro viribus laborarent: ipse vero reponebat: Silete, filiæ; nam pauperibus laboratis: Dominus vires sufficiet *p*. Siquidem ad pedem Crucis constitissetis, dum ex ea depositus est Redemptor noster, sepulcro inferendus, et vestrum auxilium flagitasset sanctissima ejus Mater ad consuenda linteamina, quibus corpus sanctissimum benedicti ejus Filii involutum fuit, quam felices vos arbitratæ fuissetis! Idem ipsum præstatis modo in indusiis et linteaminibus, quæ pauperibus consuitis: hac cogitatione eaque attentione conficere vos illa oportet; tamque certum est, id sub ea ratione suscipi a Domino, ut ex ipsiusmet ore audituræ sitis in supremo judicii die.

* apud nos vigesimo

A. M. Salonio

miraculis illustratur:

528 Ita obeunti noctu semel per hebdomadem pauperes infirmos, obtigit non semel, ut, cum domum repeteret, media nox esset, atque in ecclesia principe signum daretur ad horas Matutinas, et œconomum cum servis cubitum dimittens, diceret confessario ac eleemosynarum præfecto: Quandoquidem hic simus, templum ingrediamur; nam pauci fortasse clerici hac nocte advenient, et hos in horis Matutinis juvabimus. Operi tantæ pietatis et misericordiæ, quale est dicto modo visere infirmos, aspiravit Dominus per miracula, quamquam propalata non fuerint. Subinde enim domo afferebant quindecim aut viginti indusia, et lecti lintea decem aut duodecim; priusquam vero hæc deficerent, aliaque [allaturi] domum redire cogerentur, inito diligenti computu, jam plura erogaverant, quam E attulerant. Ægros aliquos, de quorum vita a medicis conclamatum erat, eadem nocte, qua ipse inviserat, et Euangeliorum lectione ac signo Crucis muniverat, febris deseruit, et medici die postero revisentes, credentesque mortuos reperiendos, liberos offenderunt, periculo defunctos et aptos, qui statim lecto surgerent ac vestimenta induerent: affirmabant autem illi, quod juxta statum, quo eos pridie reliquerant, illa valetudinis restauratio et sanitas non esset naturalis, sed vere prodigiosa.

pannum dono oblatum pro veste

529 Quoniam ipsemet aliquoties lustrabat diœcesim, quadam vice magistratus oppidi Alcoy *q*, perspicientes vestem nigram, qua adveniens erat indutus, obsoletam esse et valde laceram, pro amore ac reverentia, qua in ipsum ferebantur, inquisiverunt in pannum * nigrum, qui reperiri poterat, optimum, eique obtulerunt supplicantes, ut æqui bonique consuleret voluntatem suam ac illi serviendi desiderium; quia vestis, qua induebatur, ipsum, etiamsi archiepiscopus non foret, minime decebat; volupe sibi fore [addebant,] ipsi ex pannis eximiis Segoviensibus optimum, submi- F nistrare; sed quod repererant optimum, offerre se tamquam proprio parenti. Perlubens et tum de benevolentia tum de ipso actu plurimas gratias agens admisit. Bonus et exquisitus ei visus est pannus, rogavitque, utrum ejusdem generis tres vel quatuor reperire esset et quo pretio. Annuentes rogavit, ut ad se afferrentur, nec sui causa vel unus nummus regalis a justo pretio deduceretur: quandoquidem id ægre admodum esset laturus.

* Hisp. veyntidozeno

et alios ex suo ære coemptos pauperibus concedit.

530 Allati sunt tres oblato similes; jussit famulum pecuniæ custodem mox persolvere premium; eo persoluto, convocavit parochum, magistratus, et pauperum curatores ejusdem civitatis et dixit: Equidem magnopere vobis obligor ob pannum mihi oblatum, ac fortius ob voluntatem et amorem, quo oblatus est, nec ejus umquam obliviscar. Vestis, quam nunc gesto, licet obsoleta, hinc Valentiam usque usui mihi esse poterit: istic novæ conficiendæ dabitur opportunitas; unam, quæ magno admodum mihi erit solatio, præstate gratiam. Accipite nempe hunc [pannum] per vos mihi dono datum, una cum tribus a me coemptis, vosque optime conscii, qui sint hac in civitate pauperes pudibundi et honesti, hos inter dividite secun-

A. M. SALONIO. cundum indumentum, quo quilibet magis indigebit: neque oblivioni detis honestas aliquas et pauperes viduas, quibus similiter opus fuerit tunica. Manus ei deosculati sunt universi, magnopere excitati virtutis exemplo, cum viderent tantam caritatem subtrahentis sibi ipsi ad vestiendos pauperes. Acceperunt quatuor pannos, atque ex iis vestierunt plures honestos pauperes; imo [iidem panni] extenderunt sese longius multo, quam illi existimabant *r*.

531 In altero circuitu, quo per se ipse visitavit Marchionatum Dianiensem *s*, postquam in iis et adjacentibus locis multas pauperibus eleemosynas erogaverat, dotaverat puellas aliquot et succurreral personis honestis, præsertim viduis, famulum in isto circuitu marsupium gestantem in impensas itineris, et aliud in eleemosynas, dispicere jussit, quantum pecuniæ, dum Valentia egressi sunt, eleemosynarum loculis impositum fuisset, et quantum inde extractum ad erogandum egenis istarum partium. Inspexit famulus, comperitque multo amplius in eleemosynas fuisse distributum, quam, dum Valentia abierant, illatum in marsupium, et quidem etiam tum in hoc residuam esse partem notabilem. Obstupuit multum, quia manus ipsius subierat, quidquid tum in discessu marsupio impositum, tum ex eodem fuerat depromptum. Indicavit hoc sancto Antistiti et evidens sibi esse miraculum [subjecit.] Silentio id tegere ipsum jussit [Sanctus,] magno quippe mœrore correptum iri se [inquiens,] si erumperet.

augetur ejus pecunia pauperibus destinata.

ANNOTATA.

a *Caput hoc, quod apud ipsum 21 est, exorditur Salonius a doctrina Spiritus sancti Eccles. 31:* Beatus vir etc. fecit enim mirabilia in vita sua. *Dein contendit, paupertatem spiritus in mediis divitiis grande esse miraculum, et certius sanctitatis indicium, quam patrationem aliorum miraculorum: eamdem paupertatem sufficientem fore addit ad probandam* Thomæ *sanctitatem, etiamsi nulla ante et post mortem patrasset; sed neque hæc defuisse ac primarium quidem inter ejus miracula reputandum censet, quod annis singulis, sicut ante relatum fuit, multo plura in egenos erogaret, quam ex redditibus archiepiscopatus perciperet; denique eo pertingit, ubi ego incipiendum judicavi.*

b *Apud nos decimum septimum.*

c *Idem Coccinus pag. 491 et duabus sequentibus breviore stylo enarrat, et præcipua ejus adjuncta testimoniis firmat: ac primo:* Quod, *inquit*, iste mendicus esset pedum usu destitutus, probant Petrus de sancta Eulalia... ætat. LXX annorum... in processu Valentino... et Mariana de Sottomajor ætat. LXXX annorum... in eodem processu... qui bene hoc probant, cum ex eorum dictis appareat, quod ex aspectu cognoscebatur, eum hujusmodi pedum infirmitate laborare.

d *Coccinus:* Qui quidem duo testes prædicti etiam de visu deponunt, quod venerabilis Archiepiscopus dictum pauperem in palatium advocavit, quem postmodum, ut dictum est, sanitatemne vellet, an eleemosynam, interrogavit; cumque sanitatem peteret, modo supra narrato eam a Domino postulatam illi restituit, ut deponunt de visu dicta Mariana de Sottomajor loco prædicto et Jo. Bapt. Scriba ætat. LXX annor. in eodem processu Valent.

e *Coccinus:* Dictus Petrus de sancta Eulalia loco prædicto deponit, se interfuisse vocationi; cumque divertisset aliquantulum pro quadam sua necessitate, et ilico reversus esset, invenisse hominem claudicatione liberatum, narrantem omnia, quæ sibi contigerant, coram circumstantibus, qui fere XX erat *: et Bartholomæus Perez examinatus authoritate ordinaria ætatis ct annorum... in eodem processu Valentino... deponit, se vidisse prædictum hominem cum fulcimentis ascendentem et postmodum absque eis redeuntem, omnibusque, qui præsentes erant, narrantem miraculum. *In Vita secundo loco data hoc factum esse dicitur biennio ante Sancti obitum.*

* l. erant

f *Olim, teste Baudrando,* Setabicula *dicta fuit, est autem oppidum seu castrum situm ad Sucronem fluvium, Hispanis* el Xucar, *distansque, si recte notat Escolanus lib. 8 Historiæ Valentinæ cap. 24, Valentia sexto milliario.*

g Segobriga *civitas ad Turulim fluvium (vulgo* el rio de Morvedre) *distat Valentia, juxta Baudrandum, octavo milliario.*

h *Auctor Vitæ secundo loco datæ et Coccinus pag. 483 eamdem historiam, sed paucioribus adjunctis, referentes, unius dumtaxat viduæ mulieris meminerunt.*

i *In Vita secundo loco data, is* Garzia *appellatur, ac proin eumdem esse putem, qui mox inter testes comparebit nomine* Petrus Garzia.

k *In Vita jam laudata facto huic interfuisse narrantur horrei subcustos Bonilla, et subœconomus Hernandez, atque ab utroque affirmatum fuisse, nullum esse in horreo frumentum. Coccinus frumenti defectum ita probat pag. 485:* Et quidem ad probandum tritici defectum concurrit prima confessio custodis ad interrogationem venerabilis Viri, ut probat Mariana de Cabanillas ætat. LXX annor... in processu Valentino... Mariana de Sottomajor ætat. LXXX annor... in eodem processu... Petrus Garzia, examinatus authoritate ordinaria, ætat. LXXXVI annor.

l *Si in hunc modum locutus sit Sanctus, verisimiliter divinitus noverat, jam horreo illatum fuisse triticum.* Quod *autem, inquit Coccinus,* triticum in horreo non fuerit humano opere reconditum, Mariana de Sottomajor loco prædicto deponit, esse non potuisse, quod triticum in horreo fuisset, ipsa nesciente, translatum: et merito cum habitaret continue in palatio archiepiscopali, nec erat verisimile, tantam grani quantitatem fuisse absque aliquo rumore delatum in horreum; et Mariana de Cabanillas deponit loco citato, neminem unquam suspicatum fuisse, quod eo granum opere humano fuerit transportatum.

m *Hic diversimode rei adjuncta exponunt auctores nostri: Coccinus pag. 484 unum horrei ministrum memorat, qui ascenderit, et cum januam aperiret, tantam ibi vim frumenti conspexerit,* ut præ magna copia per ostium ipsum exuberaret, quare mirum in modum rei novitate perculsus, dum alta voce per domum exclamat, ilico miraculum toti civitati patefecit. *Auctor Vitæ secundo loco datæ, Garziam, Hernandez et Bonillam cum muliere horreum petivisse ait, et rei novitate perculsos, miraculum alta voce inclamasse, ac tum demum ascendisse Sanctum. Quæ tamen utcumque conciliabuntur, si credamus, præcurrisse Bonillam horrei ministrum, advertisse miraculum ante alios, ab his adjutum fuisse ad aperiendam januam, et Sanctum lentiore gradu subsecutum ad eorum clamores ascendisse.*

n Secuto eventu, *inquit Coccinus pag. 486,* idem venerabilis Vir injunxit silentium familiaribus, ut deponit utraque Mariana et ipsi Marianæ de Sottomajor dixit, ut comederet et taceret; postquam Do-

A Dominus illi triticum tribuisset. *Utraque erat palatii domestica, ut patet ex verbis recitatis inter Annotata ad cap. 6 lit.* b; *et proin ex posterioribus Sancti verbis eruimus, fuisse tritici penuriam inter ipsos ejus domesticos.*

o *Quamvis domestici fortasse sancti Præsulis præcepto inhibiti, omnia miraculi adjuncta primo non divulgarunt; at certe miraculum ipsum per totam civitatem statim fuit publicum; audiamus testimonia apud Coccinum pag. 488.* Hoc communiter, *inquit,* fuit habitum pro miraculo, ut deponit utraque Mariana et D. Petrus Garzia locis præcitatis; et Baptista Navarro ætatis LXXIV annorum... in processu Valentino... deponit, se statim ad palatium contulisse, ut triticum aspiceret, quod videre non potuit ob multitudinem populi, quæ eodem ex tota civitate confluxerat. *Tum paucis interpositis, sic prosequitur :* Plures testes de auditu et publica voce et fama deponunt de hoc miraculo, et præcipue amplissimus princeps non minus pietate quam antiqua nobilitate laudandus don Gaspar de Borgia S. R. E. meritissimus Cardinalis... in processu Castellæ... Petrus Guttierez ætatis XCI annorum... in processu Valentino... Joannes Pa-
B nagos ætat. LXXIV annorum... in eodem processu Valentino... Petrus de sancta Eulalia... in dicto processu... Joan. Baptista Calbet ætat. LXXVI annorum... Petrus Manes ætatis LXX annorum... Antonius Ruiz ætat. LXXXII annorum... Matthæus Joannes Lopez... ætat. LXXII annor.

p *Iis affines, quod memorat Coccinus pag. 540 his verbis :* Dicta Mariana de Sottomajor... dicit, quod indusia, linteamina, cæterosque pannos lineos etc. proprii lecti indigentibus elargiebatur, et ipsa testis, licet haberet auxiliatrices in pannis consuendis, non poterat tam celeriter illos perficere, quin sancti Viri liberalitas suam præcurreret celeritatem adeo, ut, si subitis sancti Viri necessitatibus provisum vellet, duo semper indusia adservare cogeretur; cumque ei aliquoties dixisset : Advertat Dominatio vestra, quod, si ita aget, indusia et linteamina sibi necessaria deficient; respondit Archiepiscopus : Chara filia, hoc pro pauperibus est, dato et ferto mihi opem : additque insuper eadem testis, ex illis, quæ * aderant, pannis lineis pejores semper sibi suisque eligere solitum. *Simile responsum dedit alteri mulieri, nomine* Daces, *uti vidimus in secunda Vita num. 19.*

* qui

C q *Teste Escolano lib. 9 Historiæ Valentinæ cap. 42 distat Valentia milliaria 15. Vide ulteriorem ejus notitiam in Annotatis ad cap.* XI *lib. 1.*

r *Procul dubio insinuare hic voluit auctor, pannum fuisse prodigiose auctum.*

s Dianium *alias* Denia *oppidum est marchionatus titulo insignitum in ora maris Mediterranei et sinus Sucronensis quatuor milliaria distans Gandia.*

CAPUT XXIII.

Ejusdem materiæ prosecutio.

Visitatoribus diœcesim lustraturis a

Eadem caritate utebatur *a*, dum ambire diœcesim [jubebat] visitatores, et, quam gratum id sibi esset, demonstravit Dominus operando aliquot notabilia miracula, ut referunt, qui ex ipsorummet ore acceperunt. Unum hic, quod magister Joannes Porta enarravit, ipsiusmet verbis proferam. Diœcesim (inquiebat) communiter lustrabamus episcopus Segrianus et ego : et quoniam [Sanctus] noverat, quam necessarium sit ad fructum animarum, et bonum omnium exemplum, intelligi ab his ac videri, quod vel antistites vel eorum ministri non proprio commodo ducantur, sed magna caritate et misericordia : jubebat nos assumere linteorum et pannorum sarcinas, quæ dispertiremur inter pauperes locorum, ad quæ visitandi causa eramus perrecturi. Adhæc duo dabat nobis grandia marsupia, ex quorum uno pecuniam sumptibus nostris depromeremus, ex altero eleemosynis erogandis in egenos. In discessu nostro aiebat : Ecce hic pro sumptibus vestris : nihil quidpiam accipite ab aliquo seu clerico seu laico in locis a vobis visitandis : si fructum aliquem, vini laguunculam, rem exigui pretii obtulerint, admittere poteritis; abnuere enim ista, inurbanum esset; sed præterea, obsecro, nihil; nec pecuniam pro visitatione, nec donum qualecumque.

A. M. Salonio.

533 Discant ex vobis parochi et ceteri clerici, quam privati commodi expertes eos esse oporteat. Si in ecclesiis deprehenderitis defectum sacrorum calicum, ornamentorum, aliarumve rerum necessariarum, ac desit unde comparentur, nec obligentur vel consueverint subsidio accurrere in-
E colæ, me commonefacite, vel tabellis inscribite, ut, cum reduces huc fueritis, rei prospiciamus. Solicitus quippe erat valde, ut et pauperes juvarentur, et ministerium divinum reverenter perageretur. De secundo marsupio ita loquebatur nobis : Hoc vobis committo, ut ad locum quemcumque adventantes, inquiratis, quinam ibidem sint pauperes, ægroti præsertim, puellæ ac viduæ, iisque pro ratione egestatis elargiamini eleemosynas, (refert autem visitator, quod hæc ingenti proferret animi affectu;) neque hic vobis cor tenax vel parcæ sint manus; date alacriter et liberaliter, Deo confisi, quoniam illud ipse nobis suppeditat et abunde suppeditabit semper, ubi caritatem et fiduciam in nobis conspexerit. Neque istæ eleemosynæ, subjiciebat, faciendæ tantum sunt in locis veterum Christianorum, verum etiam, imo potius in cœtibus recens conversorum ad fidem; videant hi, quæri a nobis animas, non eorum divitias. Hæ regulæ ac leges servandæ nobis erant inter visitandum. Omnia ipsius sumptibus perficiebantur.

pecuniam in pia opera expendendam committit,

534 Ostendit autem Dominus nonnullis in casibus, quantum id sibi placeret : duo speciatim narrabat visitator ille valde notabilia. Primum,
F quod retulit, hoc fuit : Episcopus Segrianus et ego Xavea *b* in locum alterum ejusdem oræ maritimæ proficiscentes, tum ob itineris ignorantiam, tum ex metu aliquo a Mauris, viros sex conduximus, qui nos comitarentur et ad certum locorum intervallum viam aperirent. Dum istuc pertigeramus, redire eos jussimus, quoniam jam eramus securi. Visum mihi est dare ipsis nonnihil, tam pro impenso labore, quam in eleemosynam; nam homines pauperes erant. Manum inferens vidulo, in quo sub clavi ferebantur bina marsupia, data nobis ab Archiepiscopo, solum reperi [destinatum] sumptibus nostris, non item aliud eleemosynis [paratum.] Dolui vehementer, metuens, ne relictum esset in diversorio, nec deinceps appareret. Porrexi ipsis ex altero marsupio quatuor cuilibet regales. Dum ad locum, quem petebamus, perventum erat, episcopo significavi, quid contigisset mihi, ac de ejus judicio conductum hominem direximus ad parochum Xaveensem, ut diligenter perscrutaretur cubiculum, in quo noctem transegeram, si forte in eo relictum fuisset marsupium : totam noctem peregi vehemen-

hæc forte deperdita.

b

A. M Salonio.

ti tristitia [correptus,] sed vehementiore, dum mane homo a nobis conductus responsum retulit, nihil hujuscemodi istic esse repertum.

535 Ad templum concessimus, Sacris operaturi, atque hæc inter ego, quanta potui devotione, casum illum commendavi Domino. Cognito adventu nostro, confluxerunt illuc, sicut consueverant, pauperes multi et personæ necessitate pressæ; equidem rediens ad hospitium ea intentione, ut eis ex viatico concederem, ac dein in omnem usum pecuniam cogerem, (nam communiter afferebamus litteras ad accipiendos in locis præcipuis nummos nobis necessarios,) et vidulum, quem episcopus et ego studiose admodum ac sæpius fueramus perscrutati, aperiens, reperi præter viatici etiam eleemosynarum marsupium plenum pecunia, ita quidem, ut, etiamsi jam tum Xaveæ et aliis in locis magnam ejus partem pauperibus elargiti fueramus, nec ad summum nisi pars media superesse poterat, ipsum non solum [marsupium] et quæ in eo residua esse debebat, pecuniam, sed, quantum hujus capere poterat, turgidum repererim, quo manifestius proderetur patratum istic a Deo prodigium. Valentiam reduces narravimus id bono Patri nostro, et ipse subridens reposuit : Sic agit Dominus noster, mihique id non raro contingit in eleemosynis, quas propriis manibus elargior. Habete fiduciam ac dilatate cor vestrum, dum datis eleemosynam, absque timore, ne vobis desit : habemus quippe in cælis ditissimum ac munificentissimum pauperum Patrem, si nos, quibus ministris utitur in terris, liberales fuerimus et fiducia muniti.

notabiliter aucta reperitur;

B

536 Alterum hoc fuit : Idem visitator in alia visitatione Albaydam *c* adventans, divertit ad idem domicilium, ad quod solebat alias : sarcinæ cum vidulo, in quo ferebat bina viatici et eleemosynarum marsupia, illatæ sunt in cubiculum, in quo erat pernoctaturus. Dum cœnam appararent, exivit in hortum ejusdem domicilii ad recitandas Horas canonicas : mox, uti solebant, dum visitatorem advenisse noverant, pauperes multi accurrere; expletis Horis, ascendit ad cubiculum, in quo erant marsupia, daturus illis eleemosynas; at vidulum apertum, et eleemosynarum [marsupium] ablatum esse comperit : grandi dolore affectus fuit : quia, cum vidulum clavi semper obseratum circumferret, inveniens reseratum esse, ac desiderari [crumenam] eleemosynarum certus erat, furto sublatam esse. Elargitus illis est ex viatico ea mente, ut eodem loco ope litterarum, quas ferebat, pecuniam efficeret in omnem usum. Postridie in templum perrexit Rem divinam facturus, ubi casum hunc Domino commendavit : tota autem præcedenti nocte (quam præ mœrore insomnis exegerat) sicut narrabat ipse, per intervalla dicebat : Pater D. Thoma crimen istud adversus Deum, te, ac tuos pauperes admissum est; res tua agitur, Dominum supplex ora, ut remedium afferat; sicut reipsa allatum est.

alias furto sublatam

c

C

537 Peracto Sacrificio, intrantem sacrarium ad exuenda sacra vestimenta, secuti sunt viri duo, requirentes, ut clericos ac famulos, qui aderant, juberet egredi; quoniam res ad suam conscientiam pertinens cum ipso communicanda erat. Abiere omnes; ipsi vero ostium obserarunt, et ad pedes visitatoris se provolverunt, plorantes, ac misericordiam et veniam deprecantes. Dicenti magistro Porta : Quid commissum a vobis est? Ego, inquit eorum alter, famulus sum hospitii, in quo diversatus es, reverende domine, et dum appulisti, operam contuli ad deferendas sarcinas in cubiculum, in quo eras pernoctaturus : detuli autem vidulum; et tum ex pondere, tum ex eo, quod clavi obseratum cernerem, intellexi, in eo deportari pecuniam. Mox maligna surripiendi, quod possem melius, incessit me cogitatio : itaque videns te orantem in horto, et reliquos e familia occupatos, subivi cubiculum, pugionis cuspide seram disrupi, vidulum aperui, ex duabus [crumenis] illi impositis, quæ prior in manum incidit, abstuli, descendi et a nemine detectus, festinanter admodum domo egressus sum. Hunc familiarem meum offendens, rogavi, ut mihi aliquantisper se comitem jungeret, rixæ aliquid mihi domi obvenisse, et consultum esse abire Albayda.

fur ipse

D

538 Excessimus sub horam orationis, et quinquaginta passibus [progressis] opposuit se nobis monachus habitu nigro, sed et sacra trabea [indutus,] mitram ac pedum [gestans] instar episcopi, minitansque, verberaturum se nos et castigaturum, nisi, quod furto abstuleramus, redderemus. Equidem rebar, inanem forte esse speciem vel fanaticum errorem ex metu, quo corripiebar. Viam alteram elegimus, et statim illic episcopus idem, et easdem intentans minas [comparuit.] Promisi, me restituturum, ne sublato quidem regali unico : ac mox disparuit. Itaque viam relegimus, et tota nocte ad diem suspiravi, ut crumenam tibi restituerem, assumpturus in eum finem loci vicarium, qui tibi secreto traderet; quod non auderem subire conspectum tuum. Dum ea de causa ad templum veneram et præstolabar vicarium, adfuit tua dominatio, dumque te Sacris, quibus interfuimus, operantem vidi, visum est mihi, hisce finitis, hic in sacrario sub ea secreti spe, quam de te habeo, crimen meum profiteri et veniam deprecari.

referre

E

539 En tibi, domine, crumenam, ne uno quidem regali imminutam; per Jesu Christi vulnera ignoscat mihi tua dominatio; neque res hæc hominibus innotescat : quod dixi de episcopo, qui occurrit nobis in itinere, tam verum est, quam quod te modo oculis conspiciam, idque jurejurando testari possum. Projecit se denuo ad pedes visitatoris, multis lacrymis misericordiam ac veniam postulans. Erexit illum bonus magister Porta, solatus est, de secreto securum reddidit, monuitque, ut sacra confessione purgaret animam, nec deinceps Dominum offenderet : quandoquidem grave peccatum fuisset furtum istud, utpote pecuniæ ab Archiepiscopo destinatæ pauperibus : quod si sacra confessione expiaret, et Dei offensa abstineret, condonatum iri a divina Majestate; at si ad offensam rediret, permissum iri a Deo, ut [crimen] vulgaretur, et puniretur. Ita homo iste cum socio recessit : prosecutus est visitationem magister Porta ac rediit Valentiam. Cum ad cubiculum, in quo degebat pater D. Thomas, veniret manus ipsi deosculaturus, priusquam ad illum pertingeret, vel verbum proferret, dixit ipsi Dei Servus : Quam triste tempus, quam misera nox tibi fuit Albaydæ; ut tamen medelam attulit Dominus! Obstupuit vehementissime visitator, et, Unde, inquit, hoc novit tua Gratia? Quis perscripsit, aut significavit? Neque enim illic quisquam ejus notitiam habuit præter me unum, neque in via communicavi cum quopiam. Noli curare, unde noverim, (reposuit pater D. Thomas,) sed gratias Domino referamus de beneficio eo casu nobis collato *d*.

cogitur.

F

d

540 Ad conclusionem miraculorum, quæ in eleemosynis sancti Antistitis operabatur Deus, et modorum, quibus easdem multiplicavit, unum dumtaxat referam factum Culleræ *e*. Anno Domini

Pecunia item ad captivos

e

A ni millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo *f*, nocte prævia festo S. Barnabæ pirata valde famosus, nomine Dragut Araix, dictum oppidum diripuit, et ingenti damno affecit. Intelligens [Sanctus,] quot homines ab ipso fuissent interempti, quot captivitati subjecti, quot boves et armenta mutilata, quantum frumenti, vini, olei, ad plures pauperes agricolas [spectantis,] pessumdatum, aliaque gravia mala istic illata, nemine rogante, sed proprio animi motu ac pietate sua [ductus,] mox patrem Verdolay (id temporis magno spiritus fervore, et opinione magnæ in Deum pietatis, qualis ei reipsa erat, Valentiæ dicentem e suggestu, postea monachum in Cartusia Scalæ Dei in Catalania) ad se vocavit atque una eleemosynarum præfectum et binos famulos, illisque tradidit in numerata pecunia octingentos ducatos, ac totidem in pannis *g*, ut absque mora illuc se conferrent, captivos redimerent, mulieres maritis orbatas consolarentur et pro comperta earum necessitate eleemosynis juvarent, pauperibus agricolis nummos largirentur ad procurandum sibi triticum, vinum et oleum juxta jacturam, quam quisque passus fuerat; iisdemque boves B et mulos ad laborem suum [resumendum] coemerent.

missa, divinitus accrevisse fertur.

541 Usque adeo multiplicata est ista eleemosyna, ut referrent famuli, testes quippe oculati, et qui manibus suis nummorum ac pannorum distributioni allaboraverant, redemptos a se fuisse captivos omnes, comparata pauperibus omnibus quælibet necessaria, datas marito orbatis et egenis eleemosynas amplas, nonnullis libras quinquaginta, aliis plures, pauciores aliis, prout cujusque necessitas exigebat: ita quidem ut postea subductis rationibus eorum, quæ erogaverant in redimendos captivos, in pauperes agricolas ad comparanda quælibet necessaria, et labori suo coemenda jumenta, atque in egenas viduas, duplum ejus *h*, quod Valentia in pecunia et pannis allatum fuit [expensum fuisse, compertum sit,] atque evidenter tantæ pietatis et benignitatis eleemosynam a Domino fuisse multiplicatam.

Solicitus est ne bona archiepiscopatus

542 Tot inter tantasque [dotes] quas habuit, quasque hoc libro exposuimus, res una dumtaxat nonnullis offendiculo esse posset, tamquam valde aliena ab antiquis sanctis præsulibus, quorum vestigia in omnibus sectabatur pater D. Thomas: C nempe dum videbunt, quod elocaret archiepiscopatus sui fructus. At vero, cognito fine, quo ad hoc movebatur, modoque, quem in eodem servabat, perspicietur, quam id recte et congruenter ad divinum obsequium fecerit, facturique sint, quotquot eamdem methodum usurpabunt. Neque enim id factitabat eo animo vel desiderio, ut excresceret elocationis pretium; sed quia cupiebat certo cognoscere, quantum pauperibus erogandum sibi suppeteret et quia noverat, quam grandia pericula tum spiritualia tum temporalia se offerant, dum fructus committuntur coactorum manibus; cum, ut toties videmus, fides ac timor Dei in hominibus desideretur, præsertim ubi agitur de pecunia.

nimio pretio elocentur,

543 Damno, quod in elocationibus oriri potest, dum augentur fructuum pretia, (quamquam id elocantibus attribuendum non sit, sed conducentium avaritiæ,) occurrebat pater D. Thomas duplici modo; primo abrumpens contentiones ac decertationes in similibus casibus obvenire solitas, jubensque addici rem elocatam, dum [pretium] videbatur æquum et opportunum, sublato ulterius licitandi loco. Sic narrat testis *i*, quod, cum aliquando in conclavi * palatii de more elocaretur pars [fructuum] archiepiscopatus, audiretque [Sanctus] mercatores duos concertantes inter se, ac pretium oppido augentes, vocarit hunc eumdem testem, ac dixerit: Quære ex istis hominibus, num mentis compotes sint. Abi, cohibe, ac dic, non velle me, ut ulterius augeatur, satis enim est superque; sibi ipsi enim damnum inferrent. Eo cum nuntio addit testis procuratorem adstantem illic cum procuratore collegii canonicorum; sed responderunt hi, fieri id non posse; quod, cum esset auctio publica, mercatores, illic ad licitandum adstantes, essent conquesturi, contra æquitatem adimi sibi libertatem, ardente etiam tum candela *k*. Hoc cum responso ad patrem D. Thomam reversus est, qui eo audito dixit: Quoniam ita fieri oportet, permittamus hac vice, ne simus ipsis injurii: velim equidem, non ita accresceret [pretium,] et vere haud ita accresceret, si mihi cederet; verum cum omnia cedant pauperibus, fiat; licitum quippe est; quemadmodum licitum foret nosocomii administratori in publica auctione permittere in favorem pauperum, augeri pretium elocationis bonorum ac domuum ejusdem nosocomii. E

A. M. Salonio.

** Hisp. entresuelos*

ipsumque pretium aliquoties

544 Alterum, quod præstabat, ne conductores paterentur ex eo, quod pretia essent auctiora, utque simul per eleemosynam eorum necessitati occurreret, erat remittere ipsis, quando vel ex annorum sterilitate vel alio infortunio aut casu adverso in conductionibus suis jacturam faciebant. Ita narratur *l* de viro nobili Alzirensi, qui, cum ejusdem loci decimas conduxisset, nec debito tempore, imo nec aliquot mensibus post pretium penderet, per œconomum, qui sæpius interpellaverat, bonorum pigneratione adigi cœpit, et gravari sumptibus. Pignerationem passus est promoveri nobilis, ne sua vulgaretur egestas, donec hac eadem compulsus decrevit indicare eam ipsimet Archiepiscopo, ac solutionis dilationem deprecari. Accedenti, et, ut spatium concederet, miseriam suam paupertatemque exponenti, Vide, inquit bonus Antistes, quid dicas, utque ita se res habeat; etenim investigabo, ac verum assequar: affirmanti illi, verum se loqui, reposuit: Deus tibi condonet: et quin de tua miseria me monitum venisti, dum de debito interpellari vel saltem dum bonorum pigneratione urgeri cœpisti? Nam ita urgeri te equidem non permisissem. Ne te crucia: non F enim tibi dilationem tantum concedo, id quippe non sufficit; sed stante necessitate, quam allegas, nolo vel unum obolum solvas. Neque idcirco mihi grates referas, nam tua tibi bona do; quia, quod possideo, non ad me pertinet, sed ad egenos.

omnino remittit.

545 Misericordia singularis! qualis clementissimi illius regis in parabola, quam prædicavit Dominus Matthæi decimo octavo, qui rogatus a debitore solutionis dilationem, pro ingenti sua benignitate et clementia multo plus concessit quam rogaretur, ipsi liberalissime dimittens omne debitum. Eadem pietate, qua erga hunc usus est [S. Thomas,] gavisi sunt similibus in casibus plures alii; nec ipse peculiari caruit præmio: quandoquidem eorum aliqui deinde prosperitatem consecuti, quæ tempore egestatis ipse dimiserat, reddiderint, per ejus manus in pauperes eroganda; neque enim alio titulo recepturus erat, quia debitum ipsis remiserat, et omnino condonarat. Præmium isthoc appello, quia bonus Pater præmium sibi reputabat obtinere pauperibus tribuenda.

AN-

A. M. SALONIO

ANNOTATA.

a *Quæ toto hoc capite continentur, pertinent ad Salonii caput penultimum, quod, quia nimis protractum erat, in duas partes divisi.*

b *Haud procul Dianio, de quo vide lit. f ad cap. præcedens.*

c *De hoc loco agit Escolanus lib. 9 cap. 34 Historiæ Valentinæ, notatur autem in Blaviana tabula haud procul* Alcoy, *cujus supra meminimus.*

d *His subjicit auctor brevem dissertatiunculam de modo, quo fiunt hujuscemodi apparitiones, quam tamquam hic supervacaneam prætermisi; satis constat ex sacris Litteris apparitiones in veteri ac nova Lege contigisse; an autem hæc vere contigerit, huc proprie spectat: equidem in tota narratione nihil video, ex quo auctoris fides merito suspecta esse debeat, licet ex aliis scriptoribus, qui Salonii Opus non viderint, confirmare nequeam.*

e *Locus maritimus ad ostium Sucronensis fluminis.*

f *Escolanus lib. 10 cap. 36 factum ait anno*
B *1550: ad quem similiter Sandovallius tom. 2 lib. 30 Vitæ Caroli V eamdem Draguti in loca Valentini regni maritima irruptionem refert, et utrique consonat Quevedo in Vita* S. Thomæ, *uti, et Barius, qui tamen Salonio usus est.*

g *Escolanus jam citatus, postquam dixit, quod Gaspar Escolanus civis Valentinus, avus suus paternus, mutuas dederit et pie concesserit* (presto y diò caritativamente) *sexies mille libras incolis Culleræ in redemptionem captivorum et rerum ablatarum, paucis interpositis, sic prosequitur:* Sanctus archiepiscopus don Thomas de Villanova, qui intellexit egestatem in oppido degentium, ex sua pecunia mitti jussit subsidium ter mille ducatorum, qui eos inter distribuerentur. *Quæ summa superat allegatam a Salonio; at simul innuunt præmissa Escolani, subsidium Culleræ incolis allatum, non a solo* S. Thoma *profectum esse, quod alias ex Salonii verbis consequitur; nisi res ita exponatur, ut Sanctus, præsentem non habens pecuniam sufficientem, induxerit laudatum Gasparem Escolanum ad mutuam dandam illam summam, ac se vadem constituerit. Certe admodum verisimile est, omne subsidium commissum fuisse ministris*
C S. Thomæ, *ejusque nomine peractum fuisse totum negotium.*

h *Jam monui, ampliorem, teste Escolano, missam eo fuisse pecuniam, quæ tamen, si rerum adjuncta consideres, tanta non fuit, ut famulis istis omnis fides abneganda fuerit. Quidquid sit, elucet etiam hic Sancti in miseros caritas, ut non immerito Coccinus pag. 544 relationi suæ inseruerit sequentia:* Accedit ad hæc spectabile in captivis redimendis charitatis exemplum: cum enim Mauri quoddam castellum, nomine Cullera, hostiliter invasissent, multasque secum animas, ut aiunt, evexissent, pro eorum redemptione magnam pecuniæ vim sanctus Antistes elargitus est, prout narrat Salon. in ejus Vita lib. 2 cap. XV, et deponit Petrus Garzia Castellanus curatus... ætatis LXXVIII annorum... examinatus authoritate ordinaria in processu Castellæ. *Nominatus Petrus Garzias juxta Annotata ad cap.* X *lib. 2 apud Sanctum servivit, et, ut conjecimus ad cap. præcedens lit.* i *œconomi munere functus est: Vita autem, hic similiter citata, ea est, quam Salonius primum conscripsit, quamque nos non habere jam dixi.*

i *San-Martinus Michaelem Real appellat.*

k *Moris est in aliquibus regionibus, ut in* D *elocatione accendatur candela, utque cuilibet licitari liceat, quamdiu ea durat.*

l *Id narratum fuisse ait San-Martinus a Gaspare Adel, vice-syndico (sous-syndic) Valentino et aliis.*

CAPUT XXIV.

Archiepiscopatu se abdicare desiderans, mortem divinitus prænoscit; morbo corripitur; luctus et preces populi.

Sicut *a* Dei Servus ob insignem animi modestiam prudentiamque semper fugerat dignitates et tantopere renitens Valentinum [episcopatum] susceperat, coactus mandato, sibi in virtute sanctæ obedientiæ et sub pœna censurarum imposito per provinciæ præsidem, ita numquam in ea contentus vixit. Hinc asseruit sæpius magistro Porta, cui pectus aperiebat, se, ex quo Archiepiscopus fuisset, numquam lætitiam fuisse expertum, nec umquam tantopere timuisse saluti animæ suæ, quam ex quo fuisset inauguratus: ita quidem ut quotiescumque Archiepiscopi nomine compellari se audiret, anima sibi comprimeretur, et cor discruciaretur. Neque hunc mœrorem, in quo versabatur sanctus Antistes, solus noverat dictus magister Porta, quo utebatur tam familiariter, sed et domestici omnes ac plures alii: quia frequenter inter suspiria dicentem audiebant: Ignoscat Deus imperatori, qui me eo perduxit, et invitum subtraxit quieti, qua in religioso Ordine perfruebar. Eo pervenit, ut non tantum desideraverit, sed, quanto potuit conatu, laboraverit ad expediendum se archiepiscopatu, ac redeundum ad cellam suam. Plures litteras ad Imperatorem destinavit, ut ea sibi daretur facultas. Cæsar vero speciosis responsis detinuit ipsum usque ad annum quingentesimum quinquagesimum quartum supra millesimum, quo, cum pater D. Thomas epistolam illi direxisset magnopere super eadem re urgentem, respondit, se sub vernum tempus anni sequentis millesimi quingentesimi quinquagesimi quinti in Hispaniam reversurum, appulsurum Barcinonem, ubi in terram exscensionem faceret Valentiam versus, visuros invicem, et decreturos, quod Dei obsequio foret convenientius, se [denique] curaturum, ut mœrori ipsius solatium accederet.

Anxius, ut ex archiepiscopatu salutem operetur, E

F

547 Mense Februario dicti anni millesimi quingentesimi quinquagesimi quinti, intelligens jam tum Barcinonenses accepisse nuntium de adventu cæsaris, exspectarique ipsum; misit illuc magistrum Porta cum litteris, demisse rogans, ut dignaretur Valentiam venire, prout pollicitus fuerat; sin' vero aliqua de causa minus erat eo venturus, ne gravaretur concedere facultatem ad id, quod tantopere rogaverat. Statutum quippe sibi esse propter dolorem, quem afferebat onus archiepiscopatus, huic renuntiare, nolle tamen se id mandare exsecutioni ante adventum cæsaris et absque ejus licentia. Ineunte Martio ejusdem anni, aspirante Domino, sua majestas Barcinonem appulit, litteras accepit, et, quoniam expediebat Cæsaraugustam iter instituere, respondit, volupe sibi fore admodum, venire Valentiam, ac videre ipsum, sed in bo-

eo se abdicare conatur; non auditus a cæsare,

A bonum Aragoniæ, iter per regnum illud institui oportere; missurum tamen Vallisoleto responsorias et consolatorias *b*.

b

548 Hoc cæsaris responsum referente magistro Porta, magno doloris sensu correptus fuit, utque eum debita cum patientia ac cælesti consolatione sufferret, in oratorium, quod solemne ei erat in rebus omnibus, confugit, petiturus eam a Domino coram Crucifixi sacra imagine, quæ consuetum ei erat refugium (quæque, ut superius dixi, ad caput sepulcri ejusdem Sancti hodiedum collocata est in templo S. Mariæ de Succursu.) Istuc accurrebat mane ac vesperi, longa oratione multisque lacrymis supplex orans, ut afflictionis suæ commiseresceret, et (quoniam noverat Majestas divina, desiderare se nuntium remittere archiepiscopatui non ad effugiendum laborem, sed ad propius accedendum ad divinam bonitatem in quiete et pace religionis, ac securius stabiliendam animæ suæ salutem) moveret cor cæsaris ad concedendum, quod toties flagitaverat. Huic orationi institit, et per aliquot noctes integras inhæsit magno cum fervore ac fletu et corporis afflictationibus; veritus, ne exaudiri indignus esset propter

ad Deum refugit

B delicta.

549 Nocte quadam *c* huic exercitiô intentum allocuta est sacra Crucifixi imago, et quoniam inter alios psalmos magna devotione absolvebat Latino idiomate Miserere, etiam Latine dixit imago sacra : Æquo animo esto, in die Nativitatis Matris meæ venies ad me et requiesces *d*. Atque ita factum est, ut hocce capite videbimus. Hic manifestum fit, quod toties prædicant sacræ Paginæ : dum deest humanum solatium, succedere divinum, si recurratur ad Dominum. Defuit Dei Servo consolatio, quam sperabat ab imperatore, venturo, ut promiserat, Valentiam, et ut credebat, concessuro licentiam abdicandi se [archiepiscopatu] et quiescendi; quia necesse fuit majestati suæ tendere in Aragoniam. Ea consolatione deficiente, recurrit ad Dominum, ac tantam recepit, quantam afferre [debuit] nuntius, acceptus ex ipso ore sacræ Crucifixi imaginis, promittentis, fore ut intra medium annum, qui Martium inter et Septembrem diffluit, et quidem ut tam illustri die decederet, ipsius consortio et æterna pace fruiturus.

et ex Crucifixi imagine mortem suam

c

d

C 550 Per insigne hoc beneficium solatio et lætitia delibutus perstitit, et quamvis, ut Servus bonus, viveret semper paratus ad quamcumque horam vocaretur a Domino; post diem tamen, quo cælestem hunc et prodigiosum nuntium accepit, præparavit sese peculiarius. Circa Pascha vocavit ærarii præfectum ac rationem iniit, quantum ex hactenus recepta pecunia sibi esset seu superaret : et collatis rationibus inter memoratum ærarii præfectum ac œconomum, reperta sunt superesse quatuor scutorum millia. Miratus est superesse tantum; quia ea Quadragesima propter grandem penuriam, hoc anno oriri cœptam, factæ fuerant multæ præter consuetas extraordinariæ eleemosynæ. Præcepit, ut harum præfectus, quod dari solebat quovis mense, duplicaret, donec totum eleemosynis esset consumptum, auxitque pariter, quas suis ipse manibus porrigebat. In hæc sancta ac pia exercitia impendit pater D. Thomas annos undecim, quibus eo gavisa est hæc regio; majori vero fervore, pietate et caritate perfectiore post acceptum illum nuntium, ab ultimis [nempe] Martii diebus usque ad postremos Augusti anni millesimi quingentesimi quinquagesimi quinti.

intelligit, ad quam se comparat.

551 Dum civitatem aut regnum aliquod ob flagitia castigaturus est Dominus, consuevit servos suos tollere et ex hac vita deducere ad sempiternam quietem *c*. Civitas hæc, ut nos vidimus, castigari merebatur fame, quam perpessa est anno millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, et gravi pestilentia, quæ mox subsecuta est annis millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo et octavo. Ante hæc, tamquam in signum tot malis prævium, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto sustulit Dominus binos homines sanctos et amicos suos in eadem viventes. Exeunte Augusto patrem fratrem Joannem Micon ex Ordine gloriosi patris S. Dominici, virum insignis humilitatis ac spiritus, ingentisque sanctitatis et exempli, ut notum est regno huic universo, utque declaravit Dominus in ejus obitu; quando, vocante vel movente nemine præter ipsum, qui coronabat ejus animam in cælo, commota sunt corda omnium civium, ut tanta affluentia tamque insolita devotione accurrerent veneraturi ejus corpus omnis conditionis et nationis homines, feliciores se reputantes, quod accedere possent ad deosculandos ei pedes aut vestes, quam si potiti fuissent orbis universi dominio *f*. Et mox Septembri proximo patrem fratrem Thomam, tam insignem ac verum Dei servum tamque bonum antistitem, prout nos docuit hæc Historia et prout in morte ac post mortem patuit.

A. M. Salonio. Mors Sanctorum sæpe impendentium malorum nuntia.

e

f

E

552 Die vigesima nona Augusti laboravit angina, quam contraxit ex studiis et vigiliis, quibus tota vita ac præsertim archiepiscopatus tempore [fuit addictus;] etenim propter diurnas occupationes, ad quas tenebatur ex officio, pars magna noctis concedenda erat orationi ac mentis ad divina revocationi, subtrahendaque somno et necessariæ quieti. Hinc debili semper erat pectore, et accedente dicta infirmitate fractus fuit vehementer. Pridie, festo scilicet sancti patris nostri Augustini, quem ut verus filius amabat et colebat multum, magna pietate Sacris operatus fuerat : die autem postero, dum Officii lectionem absolverat, adstiteratque Missæ sacrificio, nam ad celebrandum jam tum incapacem se sensit, visitavit eum Dominus. Infirmitatem suscepit ac sustulit patientia insigni, vultuque non minus alacri, quam qualecumque aliud beneficium a divina manu sibi collatum. Cernens perseverare malum, imo et incrementum capere ex superveniente febri, instituit confessionem generalem, magna conformatione voluntatis suæ cum divina se præparans ad omnia, quæ de vita ipsius statuere illa dignaretur.

Sanctus morbo corripitur;

F

553 Feria secunda, mensis Septembris die secunda, præcepit, ut ad omnium exemplum, instituto supplicantium ritu agmine, ex ecclesia majori ad se deferretur sanctissimum Sacramentum, unicum ac verum animæ suæ solatium. Suscepit e manibus episcopi Segriani tanta pietate totque lacrymis, ut ex ejus oculis transilirent ad omnes, qui ex collegio canonicorum et clero aderant; quoniam et ipsi abundantes magno animi sensu profundebant, tam propter pietatem et spiritum, quem in Servo Dei advertebant, quam ex timore amittendi Pastorem et Patrem, a quo adeo amabantur, quemque ipsi tantopere diligebant.

sacro Viatico munitus

554 Cælesti cibo refectus, exhortationem habuit ad canonicos et clericos adstantes, in nomine Domini obsecrans, ut status sui obligationem respicerent, et quid nomen clerici, quod est Sors Domini, exigeret, quantumque ab exemplo ecclesiasticorum penderent populi mores probi aut improbi. Commendavit enixe amorem ac timorem Do-

hortatur clerum ad pietatem,

A. M. Salonio. Domini, obedientiam erga sanctam Romanam Ecclesiam, ejusque doctrinam, ac pietatem et misericordiam in pauperes : conclusit orans, ut pro anima sua, et pro obtinendis a Domino bonis episcopis preces multas funderent; absolvens autem ipsis bene precatus est; quamquam præ lacrymarum abundantia id ægre exsequi valuerit; sed nec ipsi canonici et clerici præ copia profluentium ex suis oculis [facile] inchoare [potuerunt] Te Deum laudamus, ut solent, dum sacro Viatico munitus est æger.

555 Mox sequenti tertia feria cœpit civitas universa tantum dolorem præ se ferre ob ipsius ægritudinem, ut viderentur recoli Christi morientis mysteria *g*. Cœperunt itaque ex ecclesia principe aliisque parœciis institui supplicationes ad varias ecclesias pietatis causa [celebriores,] plerumque ante prandium, ut in honorem patroni ecclesiæ, ad quam ibatur, Sacrum fieret cum cantu, seu potius tono * [lugubri.] Ad supplicationes confluxere clerici ejusdem ecclesiæ omnes et parœciæ incolæ pene universi. Clerici mœsto vultu, plures etiam nudis pedibus incedebant, voce submissa et audientes ad commiserationem promovente recitantes litanias *h*. Succedebant laici (plures similiter, maxime mulieres nudis pedibus) lacrymas profundentes universi et alta ducentes suspiria, ii præsertim quorum familiæ succurrebat : et hæc tanto in silentio, ut nihil conspiceretur præter lacrymas, nihil audiretur præter gemitus Has supplicationes non soli artifices ac de plebe homines comitabantur, sed in singulis parœciis equites, viri nobiles et matronæ plures primariæ; quod prælerquam hoc casu visum fuit numquam : tantus erat amor et affectus, quo fuit apud omnes, tam generalis ex ejus infirmitate animorum sensus.

Instituuntur

g

* Hisp. en tono

h

B

556 In singulis ecclesiis, per quas erat transitus, subsistebant aliquantisper, invocantes ecclesiæ patronum pro incolumitate Antistitis, et largo fletu Domino supplicantes, ne talem Pastorem ac Patrem sibi eriperet. Refert testis, jam dicto modo institutam esse a clero S. Catharinæ supplicationem ad templum sancti Salvatoris, ubi servatur piissima Crucifixi imago, ad quam in necessitatibus recurrunt, insignia a Domino beneficia impetrantes, civitatis incolæ. Celebrata autem ibidem tono [lugubri] Missa de vulneribus [Christi,] et completo officio, in reditu transitus factus est per ecclesiam S. Thomæ apostoli : eam ingressi Antiphonam, dici solitam in supplicationibus ad [impetrandum] imbrem, tumque pro præsenti necessitate immutatam et ei, cujus ecclesiam subibant, accommodatam, recitare voluerunt his verbis : Non sumus digni a te exaudiri, nostris demeritis meremur puniri; sed in te confisi, quod petimus, concede, sancte Thoma apostole, intercede pro nobis. Sed neque canere eam potuerunt, nec ministri proferre versiculum ipsi congruentem, nec sacerdos veste pluviali indutus orationes de Sancto et pro infirmo recitare præ abundantia lacrymarum, quas profundebant, simili abundantia eas profundentibus laicis omnibus, qui comitabantur, replebantque ecclesiam et magnam platearum partem. Idem contigit in multis ecclesiis, quas, ex aliis parœciis supplicationes instituentes in transitu substituri, aliquantisper ingrediebantur. Continuatum id fuit per omnes ejusdem hebdomadæ dies, qui non alii videbantur, quam ipsa feria sexta hebdomadæ Majoris.

supplicationes publicæ pro ejus sanatione

C

ANNOTATA. D

a *Hoc est Salonii caput 22 et ultimum, quod denuo solito prolixius in tres partes divisi, et cuilibet tamquam novo capiti titulum præfixi.*

b *Desiderasse Sanctum abdicare se archiepiscopatu, nec exauditum fuisse, testatur etiam Escolanus lib. 10 Hist. Valent. cap. 35, at felicius silet tempus et circumstantias hic a Salonio deductas. Equidem et Sandovallium in Vita Caroli V et alios non paucos, qui dicti imperatoris annis 1554 et 1555 gesta litteris commendarunt, operose pervolvi, nec ex ullo elicere potui, ipsum assignato tempore venisse in Hispaniam; contra vero passim indicant, post liberatum Gallorum obsidione Rentiacum Artesiæ oppidum, sub mensem Septembrem anni 1554, cum arthritide laboraret, Bruxellas rediisse, ubi, teste Sandovallio, ex litteris S. Francisci Borgiæ aliorumque mortem intellexit dominæ Joannæ Hispaniarum reginæ, matris suæ die* XI *Aprilis 1555 in Hispania vita functæ, et mox debito cum honore justa funebria celebrari jussit : sed et eodem anno, uti omnium testimoniis constat, mense Octobri in eadem Bruxellensi civitate Belgicarum provinciarum imperium in Philippum filium transcripsit.* E

c *Juxta Baxium, Nævium ac San-Martinum, quibus in concinnanda Sancti Vita prælucit Salonius, contigit hoc in ipsa die festivitatis purificatæ Mariæ Virginis, itaque 2 mensis Februarii, sed id adversatur ipsimet Salonio. juxta cujus narrationem contigit post reditum magistri Porta ex itinere Barcinonensi, igitur post inchoatum Martium : quibus igitur standum? Suspicor ego, quod etiam ipse Salonius in Vita, quam prius conscripsit, quamque non habemus, scripserit, factum esse festo Purificatæ Virginis, ac postmodum propter minus accuratam de cæsaris in Hispaniam adventu mense Martio relationem, immutasse sententiam, dum secundam Vitam exaravit.*

d *Baxius, cui consonant duo auctores cum ipso mox laudati, subdit sequentia :* Cæterum os Crucifixi loquentis, quod ante clausum fuerat, deinceps apertum mansit, et ita visitur hodierna die, dentibus tanta perfectione extantibus, ut ipsimet sculptorum optimi fateantur, nullo artis adjumento similes fieri posse. *Quid si et hæc ex Salonii priore Opere didicerint, et ipse in secundo inadvertenter omiserit, quod aliis referendis ac immutandis nimium esset intentus?* F

e *Assertum hoc probat auctor a similitudine agricolæ, fruges in horreum colligentis, dum imminet aeris intemperies, id autem probe notum esse addit sapientibus, qui ad exemplum Elisei. Eliam prophetam amittentis, 4 Reg. 2 ✝* XI, *decessum Sanctorum multis lacrymis prosequuntur.*

f *Præclarissimi viri hujus, anno 1555 die 31 Augusti Valentiæ defuncti, gesta videri possunt apud Franciscum Diago lib. 1 Historiæ PP. Prædicatorum provinciæ Aragoniæ a pag. 86; apud Dominicum Marchesium tom. 4 Diarii Dominicani pag. 583 et apud alios; ejusdem quoque, utpote de Societate Jesu optime meriti, elogium legere est apud Orlandinum Historiæ Societatis Jesu parte 1 lib. 14 pag. 344 num. 70.*

g *Verba Hispanica sunt :* Que parecia (toda la ciudad) estar in tinieblas, *quæ ad verbum exposita eum sensum habent :* ut (tota civitas) in tenebris versari videretur : *sed cum per vocem* tinieblas *Hispani designent etiam officium divinum, quod canitur feriis quarta, quinta et sexta Hebdoma-*

A *bdomadis sacræ, hac significatione usus est verisimilius auctor.*

h *Prætermisi hic lineas aliquot, quibus auctor cleri universi, sacerdotis celebraturi, ministrorum, aliorumque candelabra seu laternas ac crucem gestantium lugubrem ornatum describit.*

CAPUT XXV.

Bonis omnibus in pauperes erogatis sancte moritur.

Moriturus pecuniam omnem Quarta feria ejusdem hebdomadis, ac die quarto ante festum Nativitatis beatæ Mariæ Virginis, eo anno incidens in Dominicum, compererunt medici, ipsi esse aliquantulum melius; unde maximum toti civitati allatum est gaudium : nec tamen idcirco cessatum a supplicationibus, nec ipse (propter nuntium a Domino acceptum, dum allocuta ipsum est sacra Crucifixi imago, ut hoc capite memoravimus,) minus diligenter ad B mortem se disposuit. Itaque ipso die, quo melius esse ipsi asserebant medici, tamquam proximam expectans mortem, cujus tempore domi suæ non repertum iri regalem unum toties dixerat, jussit ærarii præfectum colligere omnem, quam habebat, pecuniam, recipere illo die, quantam posset a conductoribus, et afferre omnem, quam servabat in ecclesiæ sacrario *a* : quod ille omni diligentia et accuratione executus, collegit quinque librarum millia *b*.

558 Quinta feria convocatis episcopo Segriano, D. Michaeli Vique canonico, patri F. Petro de Salamanca ex Ordine sancti patris Dominici, eleemosynarum et ærarii præfectis, ac visitatoribus dixit : Novistis, quanto amore mihi obstricti sitis; novi equidem similiter, in votis vobis esse mihi in omnibus satisfacere : itaque siquid a vobis impetrare valeam, hoc præstate hodie : advocate eleemosynarios seu pauperum curatores civitatis, cumque iis alii hac, alii isthac, obeuntes omnium egenorum domus, consulentesque famæ personarum honoratarum ac nobilium, hanc mox pecuniam distribuite secundum cujusque indigentiam : nec pro amore Dei denarium unum domum referatis; insignem quippe id mihi dolorem esset allaturum : quod si res perfici nequeat hoc die, crastino saltem perficiatur. *in pauperes erogari jubet;*

559 Circuierunt viri isti pars unam, pars alteram parœciam toto illo ac sequenti die, pauperibus pecuniam dispertientes, dantesque unicuique juxta conditionem et indigentiam non tantum ad necessitates præsentes, verum etiam habentibus pauperes filias dabant, unde eo tempore matrimonio collocarent, carentibus vestimento aut facultate persolvendi debita, unde illud sibi compararent aut hæc exstinguerent : sicque aliis quinquaginta ducatos, aliis sexaginta, aliis plures vel pauciores pro egestate [tribuebant.] Per tot tamque largas eleemosynas remedium allatum est omnibus loci pauperibus : nemo quippe minus accipiebat, quam libras quatuor chartæ [involutas.] Sed et clare compertum fuit, quod, ipsis erogantibus, Dominus multiplicaret [pecuniam :] argenteam saccis lineis inclusam gestabant famuli in canistris : denarios, (monetam minorem nuncupamus,) chartis quatuor libras singulis continentibus involutos famuli alii gestabant in canistris majoribus : cum autem sacrario efferrentur, diligenter observatum fuerat, quinam essent [nummi] argentei, qui monetæ minoris, ne inter distribuendum committeretur error. *in quo etiam pecunia* *A M. Salonio*

560 Miseri ferrariæ armaturæ fabri ob semestre pretium conductæ domus, quam inhabitabat, puta quatuor regales, bona pignerabat dominus. Dictarum eleemosynarum distributores ad ædes ipsius adventantes, edoctique necessitatem, quæ id temporis eum præ ceteris premebat, puta solutionem pretii semestris domus suæ, porrexerunt illi chartam librarum quatuor. Cum abiissent, aperuit et pro denariis comperit esse omnes medios regales. Summas egit Deo gratias, initoque computu triginta circiter habuit libras, et quod majorem ipsi attulit stuporem, medios illos regales omnes capiebat charta quatuor libris [accommodata.] Ex ea eleemosyna debitum ac totius anni pretium persolvit, occurrit aliis familiæ necessitatibus, ferrum et chalybem gladiis conficiendis coemit, atque his auspiciis domi suæ laborans, usque adeo profecit, ut familia ipsius e ditioribus evaserit inter [exercentes] eamdem artem. Quamquam autem in processu unum hoc dumtaxat memoretur factum in eleemosyna a paupere ferrariæ armaturæ fabro accepta, credendum tamen, alia hujusmodi prodigia et augmenta obvenisse in aliis hac occasione et distributione in pauperes alios erogatis. *divinitus aucta fuisse creditur;* E

561 Nequivit quinies mille ducatorum distributio absolvi intra ferias quintam et sextam. Itaque viros istos, feria sexta sub horam nonam vespertinam ad palatium reduces, interrogavit, num jam omnes erogata esset pecunia. Responsum est, jam pauperibus omnibus, quos noverant præfecti eleemosynis tam ipsius quam parœciarum, nec non parochi ac personæ aliæ ea super re interrogatæ, dispertitum datumque secundum cujusque indigentiam; nihilominus tamen residuas esse mille circiter libras *c*. Me miserum peccatorem, dixit magno animi sensu, cur, domini mei, hic me moramini? Cur, non absolventes omnis repertæ pecuniæ distributionem, efficitis, quominus abeam fruiturus sperato bono? Accelerate; ne unus quidem regalis mihi supersit; non servetur hac nocte domi meæ ista pecunia : inquirite in pauperes, ad quos pertinet; tradatur ipsis quam mox, vel deferatur ad nosocomium. Eam mihi, domini, si diligitis, gratiam præstate, etiamsi nox sit, statim revertamini erogaturi, ne domi meæ remaneat. *reduces cum parte aliqua pecuniæ ministros remittit.* c F

562 Dictum illi est, posse eam servari nutricibus, (quæ multæ tum erant,) infantium, qui remansuri erant orphani, Deo ipsum e vivis evocante. Respondit : Id necesse non est; jam quippe illis est provisum, persolutumque infantibus nutrimentum ad duos annos. Hinc, quam possum maxime, vos oro, ut abeuntes distribuatis pecuniam et isto me solatio reficiatis : dixerunt, ituros se quam mox, ut ipsi satisfacerent; et sane tantum cœnarunt, quieveruntque per paucas horas; mox vero, ubi dies illuxerat, egressi sunt, daturi tum plura iis, quibus minus concessum videbatur, tum aliis multis, qui denuo innotuerant : sic distributa sunt universa. Sub meridiem pervigilii beatæ Mariæ Virginis revisentes, jam nummos omnes erogatos esse nuntiarunt, et ne unum quidem esse reliquum. O domini mei, reposuit, ita vos gaudio et solatio perfundat Dominus Deus, uti me delectastis et consolati estis verbo isto! Conversus autem ad sacram Crucifixi imaginem, quam in oratorio servare consueverat, (et coram qua correxerat et ad frugem reduxerat tot peccatores, tantumque, corpus suum flagellis castigans, *ne vel denarius morienti supersit.*

gans, pro illis effuderat sanguinis) quamque, ut morbo correptus fuit, ex adverso strati sui collocari jussit, visus est oculis fletu perfusis innumeras agere Domino Deo gratias, quod jam denarium unum non possidens pauper ex hac vita discederet *d;* id consecutus, quod tota vita concupierat.

Supellectilem et ipsum lectum erogat.

563 Voluptas hæc aliquantum imminuta est ab ærarii præfecto, dicente, eo ipso die aliquid pecuniæ a se esse receptum, sed et superesse domus supellectilem. At ne sic quidem amisit meritum et exercitium religiosæ paupertatis, virtutis tantopere sibi adamatæ. Eodem temporis momento pecuniam partiri jussit in pauperes famulos suos, accirique collegii præsidem, ut, quidquid domi suæ erat, auferretur : sicque non caruit eo, quod tantopere desiderabat, mori nempe pauper et omni re orbatus. Dum pecunia, eo die ad ærarii præfectum allata, et supellex aliqua distributa fuit in famulos, non adfuerat custos carceris; id postmodum intelligens [Sanctus] vocari jusso dixit : Frater, quoniam hic præsens non adfuisti, dum supellex aliqua, et parum pecuniæ, hodie receptæ, ceteris famulis impertita sunt, nemo tui memor fuit; gratiam mihi hanc fecit Dominus, ut recorder ego : nihil est, quod dem, resve nulla superest præter hunc lectum : eum tibi lubentissime concedo; testes hi sint, jam a me tibi traditum esse et ex hoc ipso momento esse tuum. Hanc unam gratiam, hanc eleemosynam mihi præstes, flagito, ut sinas me in eo mori : brevi recipere et tamquam tuum licebit tollere. Conversus dein ad eamdem sancti Crucifixi imaginem : Laus tibi sit, inquit, sempiterna, Redemptor mi, quod, sicut non habuisti lectum, in quo spiritum redderes præter istam Crucem, nec sepulcrum, in quo recondereris, nisi alienum, eam mihi gratiam concedas, ut et ego vitæ cursum absolvam in alieno et commodato lecto *e*.

Mortis instantis

564 Etiamsi feria quarta præcedente medici meliori statu eum comperissent, nec de vita ejus desperassent, videntes tamen feriis quinta et sexta nihil [pituitæ] emittere eum ex pectore; et Sabbato in pervigilio sanctæ Mariæ Virginis, dum finem imposuerat distributioni eleemosynarum hic memoratæ, advertentes, idem [pectus] comprimi vehementer, malumque ac febrim ingravescere, mortem indubiam judicarunt. Idcirco monuerunt episcopum Segrianum, ipsius confessarium, magistrum Porta et patrem magistrum F. Petrum de Salamanca, qui continuo istic præsentes aderant, ut hoc ipsi significarent. Rogaverat ipse, ut, judicantibus medicis, mortem esse propinquam, commonefacerent; nihil inde mœroris sibi illatum iri. Itaque quatuor isti amici et familiariores, tum quia rogaverat ipse, tum quia monebant medici, ad lectum appropinquantes aliquanto temporis spatio constitere non valentes profari verbum, eoque silentio ac vultus tristitia cruciatum cordis probe denotantes.

nuntium lætus excipit;

565 Ex vultu et habitu, quos eos conspiciebat, et ex nuntio, quem ex ore sacræ Crucifixi imaginis acceperat, (decessurum se [nempe] ut ejus consortio et æterna quiete frueretur, festo Nativitatis beatæ Mariæ,) collegit Dei Servus, quid vellent; hæsitantes vero, ut ad edicendum alliceret, rogavit : Quid aiunt medici? Domine, subjecit episcopus Segrianus, aiunt illi, se de vita tua spem non esse deposituros, si modo dominatio tua emitteret [pituitam;] at vero cum pectus adeo coangustatum perspiciant, mortem sibi videri indubiam. Hæc ipso verba proferente, nemo omnium lacrymas cohibere valuit; at ipse consolatus eos est, inquiens : Quoniam Christiani estis, pii ac docti, nolite contristari nuntio animæ meæ adeo jucundo; conversusque ad eamdem Crucifixi imaginem magna pietate et multis cum lacrymis recitare cœpit hunc psalmi versiculum : « Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi : in » domum Domini ibimus *f*, » idem lenta voce, fixisque in imaginem oculis sæpius repetens, frequentesque eliciens actus voluntatis suæ cum divina consensionis.

suos ad virtutem stimulat,

566 Nullatenus perturbavit eum mali cruciatus; contra toto infirmitatis tempore mentem tam lucidam et integram servavit, acsi nullum sentiret, excipiens invisentes omnes eadem familiaritate ac vultus alacritate, qua sanus consueverat, commendans singulis timorem Dei, ejusque obsequii et gloriæ studium. Multa omnibus ex lecto suo dabat monita ac documenta eo spiritu, ut audientes in admirationem conjiceret. Plures, qui postremis infirmitatis diebus dicentem exceperunt, affirmabant, se verbis ejus, (quantumvis debilis esset ac dolore, quem ex malo tolerabat, impeditus,) magis fuisse permotos et animo compunctos, quam sanitate fruentis sermonibus, licet beatus Pater eo, quo vidimus, spiritu et efficacia diceret e suggestu. Eodem vespere, dum, sicut retuli, significatum illi fuit, quid sentirent medici, quamque certo crederent, non diu fore superstitem, solus relinqui voluit, nemine remanente in cubiculo præter famulum, qui, donec vocaretur, consisteret ad ostium. Abiere omnes ad conclave junctum cubiculo, in quo jacebat. Ipse vero relictus solus, oculis in sacram imaginem Crucifixi intentis, perstitit ab [hora] orationis usque ad auditam nonam, magna devotione ac multis lacrymis, (sicut repertus est, dum tintinnabuli signo vocavit,) se Domino commendans.

sacro Oleo inungitur;

567 Subierunt episcopus Segrianus, confessarius, eleemosynarum præfectus, visitatores et aliquot domestici alii, qui constanter exspectaverant, donec appellaret. Intrantibus præcepit, ut sacro se Oleo inungerent. Properantes mox ad templum princeps ipse episcopus Segrianus, plures canonici et clerici nec non viri aliquot nobiles primarii, qui id audientes, pro insigni, quo in ipsum ferebantur amore et affectu, accurrerunt, ut comitarentur [instructi] facibus, sacrum Oleum depromptum e sacello S. Petri detulerunt sub horam noctis decimam. Repletum fuit atrium, tantaque claritate perfusum, quanta fuisset medio die. Sacramentum hoc eximia pietate suscepit, ipsemet subministrans ac respondens omnibus litaniis ac orationibus, quas in eo ministerio Ecclesia sancta, per beatos Apostolos edocta, usurpat.

sepeliri vult in templo Ordinis S. Augustini;

568 Suscepto Sacramento, prostraverunt se ad pedes lectuli D. Michael Vique canonicus et Franciscus Roca decanus multis precibus orantes, ut sibi ac toti collegio eam gratiam præstaret : [permitteret] se sepeliri in ecclesia majori, quo lubitum esset loco; designaret quemcumque sive in choro sive in sacello principe, imo etiam ad latus altaris, deposituros se eum istic honorifico in sepulcro, felices se reputaturos, atque eo favore imminutum iri utcumque vehementem luctum, quem ipsi ac tota ejus ecclesia ex obitu persentiscerent. Respondit sanctus Antistes : Equidem vobis ac dominis istis plurimas habeo gratias de favore, benevolentia et amore, hac in re mihi exhibitis : at monachus sum et religiosus sancti patris mei Augustini : extra muros civitatis situm est monasterium beatæ Mariæ de Succursu a religiosis Ordinis mei inhabitatum; illic sepulturam delegi, fuitque

A que semper et est voluntas mea tumulari cum patribus illis, meis fratribus; neque id per amorem Dei amoris defectui attribuatis, aut feratis moleste. Novistis quippe, me ex dignitate factum non esse immemorem obligationis meæ erga Ordinem, nec minore amore me ipsi obstringi, quam dum in eo vivebam; idcirco in eodem et cum istis patribus tumulari desidero. Ceterum Dominum deprecemini, ut in cælum me recipiat. Si enim divina ipsius bonitas, non attendens ad delicta mea, sed ad infinitam suam pietatem ac misericordiam, meritaque pretiosi Sanguinis sui, me in gloriam suam introducat, nec unquam illic ecclesiam ac civitatem hanc dabo oblivioni, nec minus amabo post obitum, quam amarim et omni bono prosecutus sim, dum hic vixi *g*. Accipientibus adeo religiosum responsum, (quo sane perhibebat, quam in vita semper religiosus fuerit, quamque esset in morte,) nihil cum esset, quod replicarent, deosculati sunt ipsi manus. g

Post aliquam quietem denuo confessus

569 Ambo canonici supra nominati, aliique nonnulli istic pernoctare cupiebant; quod ipse intelligens, rogavit enixe, isti labori ut parcerent, confidere se in Domino fore, ut ad diem pertingeret sanctæ ipsius Genitrici sacrum, et ab ipsis B etiam tum videri posset. Abiere omnes, et ipso præcipiente, etiam cubitum concessere domestici. Soli substitere episcopus Segrianus, confessarius et visitatores, quos tamen, donec vocarentur, similiter ad cubicula sua cubitum ire jussit: quandoquidem media nox esset, et ipse solus relinqui, ac, quamdiu posset, quiescere desideraret. Quievit per horas aliquot; neminem saltem tintinnabuli signo appellavit usque ad horam quartam matutinam. Tum vero, quamvis numquam relictus fuerat solus, neque [enim abierant] a vestibulo conclavis famuli duo, accessuri, simulac quidpiam obveniret, sub horam quartam appellavit, jussitque adesse confessarium, confiteri cupiens occasione festi beatæ Mariæ Virginis tum inchoati. Quamquam autem malo ita constrictæ essent fauces, ut non valeret suscipere sanctissimum Sacramentum; voluit tamen, cum hora advenisset, spiritualiter refici in hujus vitæ exitum. Dum adfuit confessarius, ingenti pietate ac fletu confessus est.

prælegi sibi passionem Domini,

570 Interim supervenere episcopus Segrianus, visitatores et eleemosynarum præfectus, voluitque, ut eorum aliquis coram se prælegere inciperet patientis Domini Historiam a S. Joanne conscri- C ptam. Legere cœpit magister Porta; pervenienti ad locum istum: « Respondit Jesus: Dixi vobis; » quia ego sum; si ergo me quæritis, sinite hos » abire. Ut impleretur sermo, quem dixit: Quia » quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam: » manu signum dedit, ut sisteret; ipse vero grandi temporis spatio substitit, immotis ac fletu manantibus oculis Crucifixum contemplans. Deinde innuit, ut pergeret; sicque pro gustu moram indicens signo, et aliquantisper meditans locis [occurrentibus] inhærebat. Ad eum modum prælecta est sacra ac piissima Domini patientis Historia usque ad horam circiter septimam, quando dixit: Tum quia talis dies est, tum ne ex hoc mundo discedam, non conspecto prius Creatore ac Redemptore meo, apparetur altare istud, et mox celebretur.

ac Missam celebrari in cubiculo;

571 Factum est ita, celebratum est ad horam septimam, ipseque extraordinaria attentione interfuit. Quo tempore elevavit sacerdos Dominum Deum in sanctissimo Sacramento, tanta devotione totque lacrymis adoravit, ut quotquot in cubiculo aderant, ad profundendas [similiter] moveret, incenderetque ad eamdem devotionem. Simulac elevatus esset Calix, pronuntiare cœpit psalmum: In te Domine speravi, [voce] admodum lenta et inter continuo manantes ex oculis lacrymas, sed ad ingentem adstantium omnium admirationem venerabili ejus vultu, quo magis ad finem appropinquabat, eo sereniorem et alacriorem speciem induente: quemadmodum, qui coram adstiterunt, narravere Mugnatonio episcopo, ipseque memorat in Relatione de gestis sancti Antistitis, de qua mentionem feci initio hujus Historiæ. A. M. SALONIO.

sancte moritur.

572 Ita recitans psalmum istum, protulit versum ultimum: « In manus tuas, Domine, commendo » spiritum meum etc. » dum sacerdos sanctissimum Sacramentum suscepit: eo susceptionem finiente, simul egregius Dei Servus vitam finiens, animam reddidit clementissimis manibus Redemptoris sui, cui eo momento illam tanto fervore, devotione ac fletu commendaverat. Circa horam octavam festi beatæ Mariæ Virginis *h*, uti sacra Crucifixi imago prænuntiaverat, defunctus est, nullam expertus perturbationem, commotionem aut vultus contractionem, sed tranquillus admodum, remanente facie ipsius candida et ad instar angeli formosa: ita ut cor spectantium vita functum, E dolore conficeretur, et simul pulcritudinem, quam induebat, intuentium, solatio perfunderetur. h

ANNOTATA.

a *Ampliorem pecuniæ istic depositæ explicationem habes in Vita secundo loco data num. 31.*

b *Summam pecuniæ diversimode exprimunt tum Salonius infra num. 561, ubi quinies mille* ducatos *nominat, tum scriptores alii. Baxius* quater mille aureos, *Nævius* quatuor coronatorum millia; *auctor Vitæ secundæ* summam quinque millium aureorum, *Quevedo et San-Martinus* quinies mille ducatos, *qui in sacrario servabantur.*

c *Etiam hoc residuum varie exprimunt auctor Vitæ secundæ, Quevedo ac San-Martinus: sed audiamus tandem Coccinum rem testimoniis confirmantem: pag. 481 scribit in hunc modum:* In extremis vitæ confinibus... pecuniam omnem in pauperes distribui jussit, cujus cum certa quantitas domum reportaretur, ad thesaurarium vivo charitatis affectu conversus: Revertere, inquit, et F omnia divide, ne pecunia, dum moriar, domi meæ reperiatur: si vivam, non deerit mihi Deus. Hoc præclarum est *, nunquam satis digne laudatum * *forte et* præstantissimi hujus Viri factum probant de vera scientia in processu Valentino duo testes... Joannes Pellejero examinatus auctoritate ordinaria... et Petrus Pallares... deponit de auditu a patre suo, quod cum prædicto sancto Archiepiscopo significatum fuisset, omnia esse divisa et distributa, et nihil superesse, adeo ut si per unum diem superviveret, non haberet, quod comederet, tunc elevatis in cælum oculis, fluentibusque præ nimio gaudio lachrymis, alta voce dixisse: Nunc lætus morior.

d *Vide lit. præcedentem.*

e *Coccinus pag. 546 paucis repetens dicta ad lit. c, sic prosequitur:* Neque his acquiescens Præsul amantissimus, supellectilem omnem inter pauperes familiares partitus est: cumque commentariensis non meminisset, ab illo ad se benigne vocato veniam petiit, et lectum, in quo moriturus jacebat, dono dedit, eleemosynæque nomine ab eo impetravit, ut in illo se mori permitteret. Ita deponunt in processu Valentino Michael Vincente * notarius... et Matthæus Joannes Lopez... exami-

A. M. SALONIO natus authoritate ordinaria : quæ quam præclara sint, nemo est, qui non videat.

f *Coccinus pag. 498 :* Sed in morte pariter spem vivam retinuit : cum enim ei per venerabilem virum episcopum Segrian. obitus nunciaretur, divino afflatus spiritu, protulit illud Psalm. Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. *Pag. 500 testem citans Michaelem Joannem Joseph Cafanova, etiam tum dixisse Sanctum, ait, cum S. Martino :* Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem, sin' minus, cupio dissolvi et esse tecum; *quæ etiam referuntur in Bulla canonizationis et in Vita secundo loco data.*

g *Quevedo factum esse ait, quod hoc numero narratur, biduo ante mortem; fortasse melius; si nempe tam prolixam Sanctus ad canonicos istos orationem habuerit.*

h *Quæ hoc et præcedenti numero referuntur, examinata sunt in Commentario prævio.*

CAPUT XXVI.

B

Luctus ac ploratus ex obitus ejus nuntio; exsequiæ ac sepultura.

Audito obitu, lugent universi; Mox canonici ære campano signum dari jusserunt in templo principe et in omnibus parœciis, idemque factitatum est in monasteriis universis. Intellectus ac per sonitum indicatus tristis ille nuntius tantam attulit universæ civitati ægritudinem et tristitiam, tamque lugubri luctu cooperuit cor omnium, ut cuilibet videretur e vivis ereptus parens proprius. Occurrebant sibi per compita, nec mutuam salutem impertiri meminerant. Plorantium generatim omnium in ore vox alia non erat, quam : O Domine, quam jacturam fecimus! Viri etiam multi tam ecclesiastici, quam laici præcipui ab imo suspirantes, audientibus aliis, aiebant : O Valentia, quam gravi flagello a Deo [corriperis,] dum hic sanctus Antistes tibi adimitur! [Recoli] videbatur sexta feria sacræ Hebdomadis [dixissesque] exire omnes a sermone de Christo patiente, ita afficiebantur vultus omnium audita [voce :] Obiit Archiepiscopus : pauperes præsertim C discurrebant per plateas plorantes et alta voce ac suspiriis, audientium omnium cor perfodientibus, dicentes : Sublato e vivis Patre nostro, sublata tutela et consolatione nostra, quid agemus? Luctus adeo erat generalis, ut horrorem incuteret populi eo die amissum solatium suum misere deplorantis aspectus. Clerici in majori aliisque ecclesiis mœrore confecti invicem alloquentes : Non eramus, [ingeminabant,] non eramus ipso digni; peccata nostra sustulerunt ipsum. In multis ædibus, virorum nobilium aliarumque personarum honoratarum, ac multorum artificum, quibus ipse succurrebat, non erat illo die nisi planctus et gemitus, ita quidem ut, quotquot fores præteribant, intelligerent, et januas ac fenestras obseratas intuiti, ad majorem ipsimet dolorem et commiserationem excitarentur *a*. a

corpus Sancti. 574 Simul ac obierat, mox sacrum corpus adornari jussum est : vesti candidæ, (quam numquam, etiamsi infirmus, deposuerat,) nigram Ordinis sui, ut præcepit, multumque commendavit ante obitum, imposuerunt, et ambabus istis albam, dalmaticas, casulam ecclesiæ pretiosissimam D ex panno albo bombycinis et aureis filis contexto *, ** Hisp. brocado* mitramque pretiosissimam cum pallio ac pedo, quo modo solent indui archiepiscopi. Jusserunt operiri fores omnes palatii, ut ad amplam, ubi sacellum est, aulam deportaretur : clausæ persliterunt ad meridiem usque, ne præ multitudine hominum ex affectu, quo ipsum prosequebantur, accurrentium, alii alios pedibus protererent, et, quod in tanta affluentia, tantaque invicem prementium turba, quanta erat futura, natum esset contingere, aliqui suffocarentur. Ornatu pontificio indutus, et clausis ostiis, delatus est ad dictam aulam amplam, in qua vivens opperiri consueverat et consolari pauperes et afflictos. In parte ejus intima ad sacelli ostium suspensa est umbella ex panno serico ac veloso nigro et [collocatum] altare cum sacra Crucifixi imagine, quam habebat in oratorio, tribus statuis argenteis et luminaribus; in medio tabulatum * altum, [panno] nigro ** Hisp. estrado.* contectum, illi impositus lectus panno bombycinis et aureis filis contexto coopertus cum pulvinaribus ex eodem panno, atque hic [positum] sacrum corpus cum Cruce ad pedes erecta. E

575 Tum, Potestis, inquit confessarius ipsius, *qui virgo obiisse censetur,* floribus eum cooperire, ac sertum ex iis [contextum] capiti superponere; quippe, cum mortuus jam sit, profari fas est, habere nos in cælis Sanctum virginem et incorruptum. Allati itaque sunt corbes floribus [repleti,] iisque coopertus ac redimitus est *b*. Hæc omnia vestiendi ipsum, in b aulam deportandi ac floribus contegendi officia obierunt episcopus Segrianus, Franciscus Roca decanus, D. Michael Vique, D. Hieronymus Carroz et aliquot alii canonici, rem totam propriis manibus apparantes, et sancti Præsulis [manus] pluries deosculantes ac fervidis lacrymis irrigantes. Commorati sunt illic iidem canonici ac clerici alii bono Pastori suo assistentes, et eorum nonnulli Rem divinam pro ipso in altari isto peragentes usque ad tempus meridianum. Tunc repetito æris campani sonitu in templo principe et in parœciis omnibus ac monasteriis, fores aperiri jusserunt.

576 Mox ut apertæ sunt, ingens fuit affluentia hominum virorum ac mulierum cujuscumque *populi conspectui et osculis exponitur.* conditionis, quorum alii præstolati sunt, dum aperirentur, alii sonitum æris campani percipientes, supervenerunt : et quamquam inter ascendendum F ac descendendum e gradibus conculcarent invicem, felices se reputantes, qui pertingere ad ipsum poterant deosculaturi pedes ejus aut vestimenta, res notatu digna est, quod (uti ferunt, qui viderunt et perpenderunt,) ubi tantus erat confluxus, ut necessario invicem non conculcare non possent, ita occupaverit cor, et linguam obstruxerit dolor intuentium, quem amittebant, ut nullus conquereretur de alio, vel os aperiret, præterquam ad edenda suspiria ac gemitus. Eadem hora accurrerunt pauperes innumeri, ut mirum esset, unde erumperent; est enim, qui dicat, instar ingentis exercitus adfuisse circiter bis mille *c*, ita disponente Domino in testi- c monium insignis pietatis, qua ipsos vivens prosequebatur. Domum subeundi facultas ipsis concessa non fuit propter clamores et lamenta, quæ amarissime plorantes edebant; sed ex compitis ac plateis, in quibus subsistebant, palatio junctis, planctus eorum in cælum usque ascendit, et longissime auditus est.

577 Paulo ante horam secundam per canonicos *defertur ad metropolitanam.* et clerum ad ecclesiam delatus est : tum tantum pauperes isti sustulerunt ejulatum, voce lamen-

A. M. Salonio. *in transitu puero beneficium confertur*

mentabili clamitantes : Pater miserere nostri! et inter suspiria animam penetrantia dicentes : Quid agemus, Patre nostro orbati? ut subsidere civitas videretur ea ipsa hora. Tantam excitarunt commiserationem, ut nec clericus esset nec canonicus, qui absque profusis lacrymis in cantu vocem proferre poterat, considerans, quem omnes amittebent Patrem. Collocatus est in choro ecclesiæ, ac finitis Vesperis et Completorio diei, solemni admodum ac lento cantu inchoatæ sunt Vesperæ Defunctorum. Convenere interim parœciarum omnium clerus et monasteriorum religiosi : absolutis Vesperis, disposita est supplicatio, et omnes ordine constituti, ac porta ab Apostolis [nuncupata] excedentes, iter instituere per plateam, cui ab equitibus * nomen est.

** Hisp. de los cavalleros*

et hinc magno comitatu

578 Quo tempore feretrum cum sacro corpore, ad sepulturam deportando, e choro dimovebatur, donec extra ecclesiam deductum fuit, mirum, quanta fuerint hominum omnium tam summorum quam infimorum lamenta; tanta sane, ut cuilibet proprius e vivis ereptus parens videretur, sibique extorqueri anima, dum illum ecclesia efferri conspiciebat. Irruebant eo, alius daturus osculum feretro, alius tentaturus, num posset pertingere ad deosculandos pedes, alius daturus operam ad præscindendam partem aliquam dalmaticæ vel albæ infra casulam eminentis. Necesse fuit, ut canonici sacrum corpus occuparent, presse juncti feretrum cingerent, et vi populum removerent, donec ecclesia elatum fuit, cui magnum temporis spatium insumpserunt, cantum suum inchoare nullatenus valentes. His egressis, perrexit supplicatio : sacrum corpus in dicto feretro humeris gestabant viri a canonicis circumsepti, succedente cum ministris et assistentibus episcopo Segriano, pontificalibus indumentis instructo. Comitati sunt magistratus * et gubernator cum aliis civitatis administratoribus, universa nobilitas ac gens primaria Valentiæ, et innumera populi multitudo, subsequente miserabili illo pauperum exercitu. Numerosus adeo fuit ille comitatus, ut jam funus esset in ecclesia beatæ Mariæ de Succursu et nec tum populus deducens illud finem fecisset egrediendi civitate. Incedebant omnes, non, uti in similibus comitatibus consueverunt, confabulantes, sed in tristi ac mirabili silentio.

** los jurados*

ad ecclesiam Ordinis S. Augustini;

579 Quotquot exsequias istas conspicati sunt, numquam isto in loco vidisse se narrant supplicationem vel diem adeo luctuosam. Non erat enim vel cantor vel clericus vel religiosus, qui præter profusas lacrymas verbum aut cantum ex ore edere valeret. Idem [videre] erat in reliquis omnibus tam viris quam feminis, quibus viæ ac fenestræ, per quas sacrum corpus deportatum fuit, erant confertæ, et, quod observarunt multi, matronæ ac feminæ nobiles, quæ illic supplicationem intuebantur, absque ullo [erant] ornatu vel mundo muliebri, sed coopertis frontibus cordis sui mœrorem demonstrabant. Hac lugubri et flebili musica ac pompa silentibus linguis, ac commune omnium ejus ovium tristitiam denuntiantibus oculis, perventum est ad monasterium beatæ Mariæ de Succursu, eumque in eodem feretro, quo allatus fuit, collocarunt in meditullio ecclesiæ pluribus circumdatum facibus. Reversa est, qua venerat, supplicatio ad ecclesiam principem, remanentibus ad sacrum corpus aliquot canonicis ac pluribus clericis illi addictis, noctem istam vigilantibus et alternatim psalmos recitantibus.

580 Per viam, dum ad sepulturam deferebatur, in platea de Quarte [vulgo dicta] ante exitum civitatis in una earum domuum, quæ præaltæ sunt omnes, puer novennis circiter aut decennis ex editiore loco, ubi in medio ædificio aperta est area, delapsus est, quo tempore transferebatur corpus. Mater labentem conspiciens eodem momento in genua procidit exclamans : Sancte Archiepiscope, serva mihi filium! a medio autem spatio, quod est solum inter ac editiorem domus partem tam placido lapsu descendit et absque ullo dolore vel læsione rectos pedes affixit solo, acsi brachiis cum aliqui comprehensum paulatim demisissent. Observatum id non fuit nisi a matre ac duobus vel tribus intra domum consistentibus; ceteri omnes ad ostium et in platea totam mentem attendentes venerando sacro corpori ac deflendo ejus funeri, notitiam ejus adepti non sunt, donec post pluribus ex ea vicinia ac regione relatum fuit.

Solemnes exsequiæ

581 Tota ista nocte, acsi fuisset nox [præcedens] feriam sextam Hebdomadis sacræ, patuit ecclesia beatæ Mariæ de Succursu, uti et portæ majores [civitatis, quibus] a Quarte et Coxo [nomen est,] propter innumeram populi, præcipuarumque ac omnis conditionis personarum multitudinem accurrentium, ut deoscularentur pedes ejus, vestes et ornamenta, cujus faciendi facultas non fuerat vel in palatio vel in ecclesia majore. Multi nudipedes incedebant, at vero universi fervidas lacrymas profundentes. Mane, ubi jam illuxerat, sub horam quintam advenerunt Religiosi e quatuor præcipuis monasteriis Ordinum mendicantium, singuli Laudes pro defunctis, Missam ac Responsorium decantaturi, idque duravit paulo ultra horam octavam. Tum adfuit capitulum cum omni clero civitatis, magistratu, et multis personis nobilibus ac primariis, instituto supplicantium ritu agmine. Laudes similiter de defunctis decantarunt, Missamque, quam fecit episcopus Segrianus, magna devotione et solemnitate celebrarunt.

celebrantur.

582 Finita [Missa] cum Responsoriis, idem episcopus iique, qui ad aram ipsi ministraverant, nec non personæ dignitate insignes, præcipui canonici et Prior conventus, sustulerunt sacrum corpus propriis manibus sepulcro illaturi : ipso autem temporis momento, quo illud e feretro levaverunt domini isti, tantus exstitit ejulatus, tantus populi pedes deosculari cupientis impetus, ut necesse fuerit desistere, in feretro id relinquere, velo cooperire, insinuare populo sepeliendum non esse ante vesperam, ac rogare hunc, ut discederet. Hoc pacto dimissus est populus universus ac parœciarum clerus, et remanentibus tantum canonicis et ecclesiæ majoris clericis, magistratu cum gubernatore et aliquot viris nobilibus ac monasterii Religiosis, obseratæ sunt templi valvæ. Tunc iidem, qui ante, resumpserunt sacrum corpus, sublatum deportarunt ad sepulcrum, ac indutum veste pontificali ex panno serico spissiore coloris albi * inclusumque sarcophago deposuerunt in medio ecclesiæ e regione et facie versa ad sacelium beatæ Mariæ Virginis, ubi tot annis jacuit.

** Hisp. de raso blanco*

sepulcro imponitur.

583 Ejus quidem fuerat voluntas, eamque, antequam obiret, significavit, ut in anteriori beatæ Virginis sacello reconderetur eodem sepulcro, quo reconduntur ejusdem domus Religiosi : verum dominis canonicis ac patribus conventus præstantioribus potius ac decentius fore visum est, solum et in media ecclesia, uti dictum est, deponi. Supra sepulturæ locum positus est tumulus, panno serico et villoso coloris nigri, larga Cruce panni serici spissioris coloris rubei [distincto] coopertus : ad pedes erecta crux archiepiscopalis, cum candelabris ligneis coloris nigri, et in his depicta

ejus

A. M. SALONIO.

ejus insignia. Ita constitit iste tumulus novem diebus continuis, ac singulis hisce diebus pulsatum est æs campanum ecclesiæ principis, parœciarum ac monasteriorum mane, meridie et sub [horam] orationis [vespertinam] diuturno admodum sonitu, interim constanter demonstrantibus [omnibus,] quo sensu afficerentur ex amisso tali Præsule.

Parentatur ipsi istic, et

584 Singulis hisce diebus per vices et distinctis horis ante prandium advenientes duarum parœciarum [ecclesiastici] et unius monasterii [religiosi,] Missam de Defunctis, et, hac finita, tumulum cingentes Responsorium decantarunt. Die nono ac ultimo in ecclesia principe exsequiæ solemniores * peractæ sunt, ad quas convenerunt prorex, (qui id temporis erat dux de Maqueda,) gubernator, magistratus, universa civitatis nobilitas, et innumera populi multitudo : frequentior numquam visus est in ea ecclesia concursus. Chorum inter ac sacellum majus, constructum fuit tabulatum grande, nigro [panno] contectum, in hujus medio [collocatus] tumulus altus admodum, panno sericis et aureis filis interstincto B contectus, ad pedes crux archiepiscopalis, ad verticem mitra pretiosissima ecclesiæ imposita pulvino ex panno bombycino aureo; ad quatuor tumuli angulos in ampla tela depicta ejus insignia; ea autem erant scutum in flava area [exhibens] cor sagitta transfixum et Crucem, supra scutum crux archiepiscopalis, pileus et cristæ virides atque infra scutum inscriptio ita sonans : VIVIT POST FUNERA VIRTUS. In circuitu tabulati eadem insignia cum eadem inscriptione in charta majoris formæ depicta erant sæpius : in ipso tabulato erant sexaginta candelabra lignea coloris nigri atque hisce similiter appicta insignia, et faces flavæ [impositæ,] prope tumulum vero faces albæ duodecim.

**Hisp. additur* que llaman honrras

in metropolitana variis vicibus.

585 Ad aram fecit episcopus Segrianus; orationem funebrem pronuntiavit Magister Çapater tam scientia quam dicendi facultate id temporis in hac civitate celeberrimus; argumentum sibi elegit hæc Psalmi verba : « In memoria æterna erit » Justus, ab auditione mala non timebit. » Ad quæ retulit egregias sancti Antistitis virtutes ac dotes et [ex quibus subintulit,] fore in omne ævum et ejus et earum memoriam perpetuam. Hinc tum apud C eos, qui noverunt, tum qui dein secuti sunt, hoc ipsi nomen adhæsit : PATER D. THOMAS BONÆ MEMORIÆ. Ea solemnitate, ac totius civitatis pietate peractis exsequiis, post alios dies novem ritu admodum solemni atque ingenti concursu parentatum ipsi est in ecclesia beatæ Mariæ de Succursu. Huc convenere similiter pro devotione ac sincero amore, quo in ipsum ferebantur, domini canonici cum clero ecclesiæ principis. Missam celebravit episcopus idem; orationem dixit magister Joannes Luviela, concionator quoque tum temporis valde celebris ac professor theologiæ in hac universitate : thema sibi assumpsit : « Ab » infantia mea crevit mecum miseratio, et ab utero matris meæ egressa est mecum. » Exposuit autem ejus ab infantia sanctitatem et erga pauperes liberalitatem. Post dies non multos idem factitatum est in universitate; dixit orationem magister Petrus Maça, etiam ipse in eadem theologiæ professor *d*.

d

Erigitur ad tumulum statua marmorea

586 Minime solicitus fuerat Dei Servus de construendo singularis artificii sepulcro, aut marmoreis sibi erigendis [monumentis] aliisve sumptibus faciendis, ut nomen suum hic in terris scriptum immortalitati commendaret : verum supremus ille ac præpotens Dominus, qui jam cælo D adscripserat, providit, ne et iste honos illum deficeret. Cor quippe commovit Francisci Roca decani et canonici hujus sanctæ ecclesiæ, ut pro insigni affectu, quo ipsum in vita et morte semper fuit prosecutus, mox ab obitu, priusquam terræ mandaretur, per pictorem hujus civitatis celeberrimum, vocabulo Joannem, ejus effigiem coloribus exprimi juberet; quæ perfecte admodum expressa exstat inter aliorum antistitum hujus ecclesiæ depictas imagines in cubiculo, ad quod conveniunt ejusdem canonici. Misit quoque Genuam, qui istinc afferret effigiem ejus ex pretioso marmore in habitu archiepiscopali bene elaboratam, quæ omnibus numeris perfecta, ac prout desiderabatur, allata fuit, et collocata supra sepulcrum, cingente eam inscriptione, quæ paucis verbis Latinis declarat, quanta benedictus Pater præditus fuerit facultate dicendi e suggestu, quamque amplas ad ultimum usque vitæ spiritum elargitus sit eleemosynas, Sic habet : « Conditur hoc tumulo Don F.
» Thomas a Villanueva archiepiscopus Valentinus,
» divini verbi prædicator eximius, qui Christi pau-
» peres benigna quidem manu non solum vivens E
» fovit, sed ad extremum usque spiritum amplis-
» simis æleemosynis est prosequutus. Obiit autem
» die Nativitatis beatæ Virginis Mariæ anno
» MDLV. »

587 Fuit benedictus ille Pater statura mediocris, ore subfuscus et aquilinus, genis paululum fervens, glaucus oculis, facie modestus et pius, gravitatem simul præ se ferens et multum auctoritatis, corpore bene constitutus, biliosus, sanguineus *e*. Ornavit eum Dominus magnis naturæ dotibus, ingenio, judicio, prudentia. Eximia fuit præditus doctrina, et, uti constat ex hac Historia, verbi Dei præco celeberrimus, atque optimi exempli religiosus, quem illis temporibus possedit Hispania. Cohonestavit ipsum divina Majestas in hac vita eo honore ac reverentia, qua erat apud omnes, principes, antistites, magnates et ex omni statu homines; post mortem vero relicta tam boni nominis fama, ut eum appellarint atque appellent semper Sanctum et bonæ memoriæ Archiepiscopum, tam ingenti autem ac pia opinione, quod cælesti gaudio fruatur, ut, ex quo defunctus est, ad sepulcrum ejus nec accesserit nec accedat quisquam, quin revereatur ut Sanctum, ejus- F que orationibus ac meritis se commendet. Atque ita facientium plures a Domino per intercessionem ac favorem hujus Servi sui insignia beneficia experti sunt, operante in illis præclara in omni genere infirmitatum prodigia, quorum præcipua sequente libro exponam : et quia tum de his tum præsertim de egregiis ejus virtutibus ac sanctitate constitit, sanctissimus Papa noster Paulus V Beatorum numero ipsum adscripsit, ut videbimus ad calcem ejusdem libri,

Brevis descriptio formæ ejus et morum.

e

ANNOTATA.

a *Quamquam luctus hoc numero et aliis sequentibus relatus uno ore confirmetur ab omnibus, juvat hic subjicere narrationem testibus firmatam apud Coccinum pag. 665 :* Ut, *inquit,* sancti Viri obitus innotuit, universa civitas confestim in lachrymas effusa est, ita ut omnes unanimi consensu dicere viderentur : Exite, exite lachrymæ, jam pridem cupientes exire, quia obitus Patris nostri vobis viam patefecit : et non aliter in acerbum ac incredibilem luctum proruperunt, quam si omnium animos vehementissimus ignis exureret, adeo ut sa-

tis

A tis illis non consisteret amplius, sed tanquam alicujus objecta torrentis impetu cederet perturbationi, seque totam lamentationibus daret. Hæc inter lachrymas et luctus audiebantur : Extinctum est lumen oculorum nostrorum; erepta est lux, quæ animis nostris in itinere præcedebat; disjectum est vitæ nostræ præsidium, sublatum specimen integritatis, abscissum concordiæ vinculum. Te Duce nox erat nobis diei loco, vitæ tuæ splendore illustrata; jam vero vel dies in tenebras convertetur : gravius autem præter ceteros luctus intendebant, qui Patrem et Pastorem appellabant, erant autem illi, quos penuriæ famisque tempore sustulerat, alueratque et ad incomptam * vivendi rationem informaverat. Quid plura? Tantus erat omnium gemitus, ut universale judicium videretur. Ita deponunt in processu Valentino... Joannes de Panagos... Christophorus Perez Societatis Jesu... Joachimus Baiarri J. U. D. Bartholomæus Escola... Don Carolus Joannes de Torres... Petrus Guttierez... Mariana de Sottomajor... Petrus Portillo... Matthæus Joannes Lopez... examinatus authoritate ordinaria... Joachimus Real... Franciscus

* forte incorruptam

B Dymas Pellicer... Vincentius Sanchez.

b *Dedimus etiam ista ex Coccino testimoniis roborata in Annotatis ad cap.* XI *hujus lib. lit.* e.

c *Quoniam nullibi infra majorem populi numerum determinat auctor, putem, hic errorem latere et pro* bis mille *reponendum esse* octies mille; *certe Metermannus, Barius, Nævius et alii, qui Salonium in priore Vita verisimiliter secuti sunt, uti et Quevedo* octies mille *exprimunt; Sanmartinus* supra octies mille et quingentos : *hic forte secutus est Pamphilum, auctorem Salonio aliisque anteriorem, qui in chronico Ordinis Eremitarum S. Augustini pag. 119 idem tradit his verbis :* In cujus funere plusquam octo millia et quingenti collacrymantes pauperes intervenere. *Imo etiam forte Salonium ipsum, nam P. Thomas Gratianus, Augustinianus item, in Anastasi Ordinis sui, edita Antverpiæ anno 1613, pag. 175 dans* S. Thomæ *elogium, nec alium subjiciens auctorem præter Salonium, octo millia et quingentos etiam exprimit, et post epitaphium, quod habes num. 586, hos versus recitat :*

Ibat ut ad superos Thomas (mirabile dictu)
Res eadem juvit distinuitque Virum;
C Namque trahebatur sursum plus millibus octo,
Et tamen hunc eadem vis retinebat humi.
Mirabar tacitus, cum vox ita fertur ad aures :
Quam spectas inopum est tam numerosa cohors :
Hi plenum meritis tollunt, retrahuntque vicissim,
Et mens in partes scinditur ipsa duas.
Propensis animis gaudent super astra levari :
Attamen hunc terris non superesse dolent.

d *Fuse narrata per Salonium, sic paucis comprehendit Coccinus pag. 667 :* Postmodum autem impositum pheretro corpus cum psalmis et hymnis, perseverante adhuc in lachrymis populo, ad ecclesiam cathedralem domestici detulerunt, quod deinde ad ecclesiam sanctæ Mariæ de Succursu extra, sed prope mœnia civitatis Valentiæ, in qua humile sepulchrum sibi elegerat, cum psalmis, hymnis et lampadibus transtulerunt, et corpore humili * deposito, inclinabat se populus universus, manus et pedes sancti Præsulis osculans, et inquiens : Cui nos, Domine, derelinquis? Hodie videmus te, crastina vero die considerantes ad dexteram, vel sinistram, non inveniemus te : et hæc tanto cum clamore peragebantur, ut pia psalmorum decantatio a consequentium strepitu superaretur; tandem post conditum sepulcro corpus, durantibus novem diebus proxime sequentibus, ad illud tanquam ad Sancti alicujus sepulchrum genuflectens, opem implorans et donaria offerens, universa Valentina civitas confluebat et sequentibus temporibus in hanc usque diem facere consuevit. Ita deponunt in præcitato processu Valentino... Bartholomæus Escola... Don Carolus Joannes Torres... Petrus Guttierez... Baptista Navarro... Petrus Portillo... Joannes Panegos... Franciscus Ramon... Michael Soler... et in eodem processu Valentino... Franciscus Dymas Pellicer... Vincentius Sanchez.

* forte humi

A. M. SALONIO.

e *Hispanice* colerico sanguino; *quibus verbis indicare haud dubie voluit auctor, Sanctum fuisse sana constitutione corporis; quoniam huic alendo utilis est bilis naturalis sanguini commixta.*

GLORIA SANCTI

E

POSTHUMA

§ I. Sancti cultus ab ipso obitu, processus ad beatificationem.

Mox a morte

Q*ui legerit recitata hactenus* S. Thomæ *Acta, haud mirabitur, eum in vita conciliasse sibi venerationem hominum, et post mortem honorem Sanctis exhiberi solitum; imo jure merito mirandum fore judicabit, si, dum tam certa erat ejus sanctitatis fama, eum minus obtinuisset, illa certe tempestate, qua tam severis decretis necdum inhibitus fuerat hujuscemodi cultus, non intercedente curiæ Romanæ auctoritate* De hac fama sanctitatis, *inquit Coccinus in Relatione ad Paulum V Papam pag. 698,* deponunt quam plures testes, audivisse se agi de Servo Dei, tanquam de viro perfecto et tanquam uno ex Sanctis, qui fulget in Ecclesia Dei, et hanc nedum esse communem et universalem totius populi vocem, sed etiam gravissimorum hominum dignitate præstantium, nec unquam se contrarium audivisse. Ita in processu Castellæ amplissimus Cardinalis D. Gaspar de Borja... doctor Franciscus Sobrino canonicus doctoralis Vallisoletani... pater Basilius vicerector Societatis Jesu Vallisoletan... et al i quam plures testes : et in processu Valentino don Franciscus Rocca Tull J. U. D. cappellanus oratorii suæ majestatis, præcentor et canonicus ecclesiæ Valentinæ... don Federicus de Borja archidiaconus major et canonicus Valentinus,... qui duo sunt examinati authoritate ordinaria; Michael Vicentius Molla, canonicus Valentinus... Franciscus Ludovicus Balaquel, canonicus Valentinus;... Joachimus Real, J. U. D. de consilio suæ majestatis ac regens cancellariæ;... don H ctor Ruiz;... pater Christophorus Perez Societatis Jesu;... Franciscus Dimas;... Bartholomæus Escola; .. don Carolus Joannes de Torres;... Petrus Guttierez;... Mariana de Sottomajor... Baptista Navarro... et alii quamplures.

F

ad ejus tanquam Sancti sepulcrum accurritur;

2 *Sicut sanctitatis famam, ita cultum ab ipso obitu eidem Sancto exhibitum testimoniis probat laudatus Coccinus pag. 668 his verbis :* Tandem

AUCTORE J. P.

dem post conditum sepulcro corpus, durantibus novem diebus proxime sequentibus, ad illud tamquam ad Sancti alicujus sepulchrum genuflectens, opem implorans et donaria offerens, universa Valentina civitas confluebat, et sequentibus temporibus in hanc usque diem facere consuevit. *Mox subnectit testium nomina, quæ habes inter Annotata ad cap. ultimum Salonii lit.* d. *Mitto auctores alios, a quibus hæc vel similia litteris consignata sunt, unumque addo Mugnatonium, utpote cujus haud multos annos post Sanctum defuncti testimonium, maximæ auctoritatis est.* Quo magis magisque, *inquit num. 16 Vitæ,* ille magnifici sepulchri honorem fugisse videtur, tanto majori populi honorificentia colitur; invisiturque frequenter id sepulchrum a totius urbis Valentiæ popularibus; ibidemque preces suas pii homines ad Deum fundunt, votaque suscipiunt, sanctissimumque Archiepiscopum patronum sibi advocant, illi præsertim, qui proprius * et magis familiariter viventem cognoverant.

* *forte* propius

magna frequentia.

3 *Quod asseruerant testes apud Coccinum, num. præcedente laudatum, de frequentia populi ad Sancti sepulcrum, denuo speciatim asseritur apud eumdem pag. 701 hoc modo :* Hanc autem frequentiam optime probant testes deponentes, se vidisse magna populorum agmina, in suis necessitatibus undique ad sepulchrum confluentia... et circa illud adesse multa donaria et tabellas in signum gratiarum, quas ad venerabilis Viri preces petentibus Deus impertivit. *Tum testes citantur ex processu Valentino* Michael Vincentius Molla; Franciscus Ludovicus Balaquer; Michael Hieronimus Vich; P. Christophorus Perez, Societatis Jesu; frater Jacobus Sanchez; don Jacobus Ferrer; don Carolus Joannes Torres; Joachimus Real; don Hector Ruiz de Corella; Josephus Joachimus Bayarri; don Raymundus Sanez; don Jacobus Capeña, et alii. *Pag. 702 peculiariter etiam demonstrat reliquiarum ejus venerationem :* Quod etiam reliquiæ sanctissimi hujus Antistitis in magna veneratione habeantur, ita ut cum aliis insignibus conserventur, et ægrotis deferantur pro curatione infirmitatum probant in processu Valentino, *testes nimirum hoc ordine :* Michael Joannes de Lop; Jacobus Ferrer; donna Eleonora de Gusman; don Carolus Joannes Torres; Marcus Antonius Cisternus; don Jacobus Capena; Petrus Pallares; Mariana de Sottomajor; Franciscus Iter, qui duo ultimi sunt examinati authoritate ordinaria. *Tum subdit ex processu Castellæ hanc seriem :* Frater Didacus de Guevara; Christo * de Gusman; Matthæus de Ollala; Petrus de Vandillo; Gundisalvus Camero; Andreas de Busto; Garzias Lopez. Hi quatuor ultimi sunt examinati authoritate ordinaria.

* *forte* Christophorus

et miracula patrantur.

4 *Venerationem et cultum foverunt ac promoverunt plurimum miracula et beneficia, quæ ad ejus invocationem patravit Dominus, et de quibus ita generatim in Bulla canonizationis fit mentio :* Successive tamen multa sunt ejus suffragantibus meritis edita miracula Domino cooperante. *Aliquot eorum Relationi suæ inseruit Coccinus; plura Salonius libro tertio Operis sui, et inde etiam nonnulla lucubrationibus suis subnexuerunt Baxius, Nævius, aliique, quæ licet pleraque beatificationem et omnia canonizationem præcesserint, non dabo, nisi postquam absolvero, quidquid de cultu speciatim et de actis ad dictas beatificationem et canonizationem dicendum superest. Nihil speciatim suppeditat Salonius in secundo suo Opere usque ad annum 1601, quo agi cœptum est de instituendis processibus, ut paulatim sterneretur via ad publicum in Ecclesia S. Thomæ cultum. Dixi in secundo suo Opere, nam in primo, quod sub annum 1584 inchoatum, et finitum ab ipso fuit anno 1588, unum certe, et sic plura forte, descripsit, quod relatu dignissimum erat, quodque San-Martinus ad calcem Vitæ Sancti nostri contraxit Gallice.*

Anno 1582 corpus ejus integrum et suaviolens reperitur :

5 *Verba ejus ita fere sonant Latine :* Anno MDLXXXII, ab illius morte vigesimo septimo, Baptista Vives, canonicus ecclesiæ metropolitanæ, spectabili quodam monumento testari cupiens devotionem, qua in Sanctum nostrum ferebatur, confici jussit clathros seu columellas æneas, quibus cingitur ipsius sepulcrum, uti et lampadem argenteam, quæ diu noctuque ante ipsum ardet. Inde factum, ut R. P. Salonius, præcipuus hujus Vitæ scriptor, tunc Prior monasterii beatæ Mariæ de Succursu, decreverit visitare sacrum corpus, et deponere honorificentius, quam erat ante. Religiosi quippe metuentes, ne, sicut fama tulerat, id auferre cuperent canonici, absque conditorio vel cista antro valde profundo imposuerant ac terra operuerant. Itaque dum e terra erutum fuit, in tumulo ex marmore pretioso ac elimato deponendum, non absque miraculo contigit, venerabile illud corpus, postquam tandiu terra obrutum fuerat, reperiri integrum omnino, et carne instructum non secus ac primo die obitus; faciem præsertim, quæ universis adeo benigna fuerat, tamque benevola afflictis, et manum dexteram, qua redditus ecclesiæ tam munifice dispertiverat in pauperes. Totum autem exhalabat tam amœnum odorem, ut prædictus auctor testem Deum compellans, dicat, vere eo imbutam fuisse integram ecclesiam, eumdemque odorem per dies multos adhæsisse manibus omnium, qui attigerunt, addens, quod et minores Sancti reliquiæ, quas nonnulli sibi vendicaverant, eumdem odorem producerent in contrectantium manibus.

6 *Tandem crescente in dies pietate ac fiducia fidelium erga venerabilem Antistitem, foventibusque eamdem beneficiis divinitus concessis, ut supra innuebam, multæ personæ ecclesiasticæ ac laicæ primariæ, reprehendentes patrum Augustinianorum negligentiam et incuriam, prout narrat Salonius, evicerunt, ut idem ipse Salonius, tum provinciæ Aragoniæ præses, cum aliquot e præstantioribus ejusdem Ordinis patribus anno millesimo sexcentesimo primo accesserit ad illustrissimum dominum Joannem de Ribera, patriarcham Antiochenum, et archiepiscopum Valentinum, supplicans, ut sua et episcoporum locorum, in quibus vivens degerat Sanctus, auctoritate instituti curaret inquisitiones, deinde Romam destinandas in ordine ad beatificationem et canonizationem. Petitioni lubens annuit illustrissimus, et mox hujusce processus scribam denominavit Joannem Micon, curiæ suæ notarium; commissarium vero, qui dicta et depositiones testium exciperet, doctorem Christophorum Colom, visitatorem diœceseos.*

7 *Litteras quoque requisitoriales suo nomine expediri jussit ad archiepiscopos Toletanum, Burgensem et Granatensem, ad episcopos item Vallisoletanum ac Salmanticensem, nec non ad vicarios generales et superiores locorum, in quibus commoratus fuerat Sanctus a nativitate sua usque ad archiepiscopatum Valentinum, ut etiam istic ad juris normam fieret inquisitio super vita ac moribus. Hasce litteras memorati antistites sibi traditas a patre Dominico Camissano, conventus beatæ Mariæ de Succursu religioso, atque in ea causa tum dicti conven-*

A *ventus tum provinciæ constituto procuratore, læti etiam susceperunt anno millesimo sexcentesimo secundo, editisque mandatis, inquisitionem indixerunt. Perfecte admodum ea instituta fuit (teste Salonio, cujus narrationi Miraculis subnexæ insisto) Villanovæ de Infantibus, Compluti, Salmanticæ, Vallisoleti ac Burgis; ubi, permittente Deo, etiam tum, annis nimirum ab ejus obitu circiter quadraginta septem, in Vita superstites erant plures personæ e clero, religiosis Ordinibus ac laica nobilitate præcipuæ, virtute et auctoritate præstantes, omnique fide dignæ, quæ Sanctum noverant, et cum ipso egerant, atque ex quarum aliarumque, de auditu testantium, depositionibus idem Salonius constare asserit librum primum Vitæ a se compositæ, sicut et librum secundum ex depositionibus hujuscemodi testium in processu Valentino.*

8 *Per hosce processus sufficienter edoctus illustrissimus Valentinus* Thomæ *sanctitatem, et miracula, quæ, ipso intercedente, indies operabatur divina bonitas, facultatem fecit, ut et corpus elevaretur, et Missa Sanctorum omnium in ipsius honorem celebraretur, utque die Dominica post* B *festum Nativitatis beatæ Mariæ Virginis eadem Sanctorum omnium Missa una cum laudibus de eodem* Thoma *solemni ritu decantaretur ac sermo institueretur ad populum. Itaque anno 1604, nocte prævia festivitati præsentatæ in templo Virginis, coram D. Christophoro Colom visitatore, Joanne Micon scriba, aliquot canonicis, equitibus ac viris primariis translatum est sacrum corpus e loco primæ sepulturæ ad eum, ubi modo exstat infra chorum, elevatumque inter binas aras, in quarum una collocata est imago Crucifixi olim Sanctum allocuta, in altera ejusdem Sancti eleemosynam elargientis vera effigies in tabula depicta. Anno autem 1605 designata mox die Dominica ipse illustrissimus patriarcha de virtutibus ac laudibus* Thomæ *dixit ad populum.*

Cultus decernitur et elevatur corpus.

9 *Interea temporis, quoniam res semper super sanctitate et miraculis notatu dignæ deferebantur, inquisitionem continuavit memoratus commissarius Christophorus Colom usque ad annum 1608, quo tandem prædicti processus una cum Philippi III regis Hispaniarum, et aliorum mox nominandorum litteris, commissi sunt patri Joanni Beldæ* C *in eadem causa procuratori, qui Romam deferret, summo Pontifici offerret, atque omnium nomine supplicaret, ut eos aperiri ac solito examini subjici mandaret. Huc usque longiorem Salonii relationem secutus sum, nunc prosequor cum auctore Seriei actorum sæpe memoratæ :* Quare ad preces semel, iterum ac tertio repetitas Philippi tertii Hispaniarum regis Catholici, archiepiscoporum, episcoporum, procerum, deputatorum regni Valentiæ et populi civitatis ejusdem, nec non totius Ordinis Eremitarum sancti Augustini, Paulus V processum examinari jussit : et congregatio die XXVII Julii anno MDCIX Cardinali Millino provinciam referendi contenta in eodem processu demandavit, qui die XXIV Augusti ejusdem anni mandatum explevit; et congregatio censuit sufficientem exinde sanctitatis, virtutum, præcellentis charitatis et miraculorum fumum percipi, ut in eadem causa Sedis Apostolicæ auctoritas interponi posset.

Processus Romæ examinantur, causa admittitur,

10 Hisque Paulo V relatis a Cardinali Pinello in consistorio secreto die decima nona Octobris anno MDCIX, idem annuit et litteris in forma Brevis datis die XXVI Novembris ejusdem anni congregationi facultatem attribuit inquirendi tantum in genere, ac desuper remissoriam et compulsoriam a procuratoribus causæ petitas decernendi; quæ die XXVIII ejusdem ab eadem congregatione relaxatæ, directæ fuerunt patriarchæ Antiocheno, archiepiscopo Valentino præfato, ejusque suffraganeo vicario generali nec non episcopo Oriolensi. Hi judices deputati statim processum in genere in civitate Valentiæ absolutum, clausum ad Urbem transmiserunt die XXX Maii MDCX : die vero XII Junii ejusdem anni processus hujuscemodi, ut præfertur, auctoritate Apostolica confectus a judicibus remissorialibus episcopo Oriolensi et electo Segobricen., vicario generali et officiali archiepiscopi Valentini, a procuratore causæ exhibitus, in congregatione ordinaria apertus est, ejusdemque discussio ac relatio Cardinali Millino, olim relatori deputato, commissæ fuerunt, qui munus explevit die VII Augusti ejusdem anni, et congregatio declaravit, satis superque constare de fama puritatis fidei et sanctitatis vitæ, deque miraculis, et populi erga fratrem Thomam devotione in genere; ideoque posse remissoriales et compulsoriales litteras in specie relaxari.

et auctoritate Apostolica noti.

Al. tome J P.

11 Mox cum summus Pontifex novas litteras similiter in forma Brevis cum facultatibus opportunis ad ipsam congregationem dirigi annuisset, quas idem Paulus V dedit die XX Septembris anno MDCX, cum facultate inquirendi in specie et ad effectum hujusmodi decernendi remissoriam et compulsoriam desuper necessarias : eas congregatio relaxavit die nona Octobris ejusdem anni, directas pro diœcesi Toletana Bernardo Cardinali Royas archiepiscopo Toletano, etiam cum facultate substituendi : pro civitate vero et diœcesi Valentina Archiepiscopo, ejusque vicario generali. Verum habito post nuncio de obitu archiepiscopi ejusdem, antequam illi exhibitæ ac de more præsentatæ fuissent eædem litteræ, congregatio die XXVI Februarii anno MDCXI facultatem transmisit episcopis Marochitano, Coronensi et Segobricensi simul ac in solidum aperiendi, nec non executioni demandandi litteras hujusmodi, archiepiscopo Valentino defuncto, ejusque vicario directas.

processus instituuntur.

§ II. Causæ promotio; beatificatio.

F

Gesta dein in Hispania, puta in regnis Valentiæ et Castellæ, *commemorat Coccinus in Relatione ad Paulum V a pag. 707, ubi disserit de validitate processuum; unde, omissis tamen multis ad historiæ seriem non pertinentibus, huc transfero.* Hanc remissoriam frater Michael Salon, procurator constitutus a patre Generali et frater Sebastianus Garzia, procurator constitutus a patre Provinciali Coronæ Aragoniæ et deputati et electi civitatis et regni Valentiæ præsentarunt sub die XXV Maii MDCXI dictis episcopis Marochitano et Coronen., qui ei consenserunt, et constituerunt locum et horam audientiæ, notarium et cursores, recepto prius ab eis juramento de fideliter exercendo; instanterque Fr. Gaspare Marebon, procuratore substituto a dictis Salon et Garzia, hoc enim habebant in mandatis, prævia citatione, et relatione, et inductione testium, delatione juramenti, et designatione diei et horæ examinis faciendi, receperant CCCLXIII testes, qui, medio juramento in forma debita præstito, deposuerunt nedum super articulis, sed etiam super interrogatoriis. Ulterius, cum prædictæ litteræ remissoriales continerent etiam litteras compulsoriales, prædi-

Processus in regnis Valentiæ

AUCTORE J. P.

dictus Fr. Gaspar Marchon procurator substitutus institit et obtinuit, ex originali compulsari dicta testium demortuorum, qui de anno MDCI usque ad annum MDCVIII authoritate ordinaria fuerunt examinati (vivi enim cum noviter recepti fuerunt repetiti,) quorum testium demortuorum, qui sunt LXXIX, depositiones habentur. *Hæc de processu Valentino.*

et Castellæ instituti,

13 *De Castellano, quia in variis locis is fuit instituendus, fusius et sub variis titulis disserit; quapropter, ne eadem sæpius recurrant, si ipsius verbis utar, rei dumtaxat substantiam decerpo. Anno 1611 frater Dominicus Camisanus, procurator constitutus in provincia Coronæ Aragonum, dictam remissionem præsentavit Cardinali Toletano et ejus vicario (ad utrumque enim directam fuisse ait* in solidum cum facultate subdelegandi,) *qui ei consenserunt, notariumque et cursorem nominarunt, recepto ab eis juramento de fideliter exercendo, et prævia monitione ac juramento super articulis et interrogatoriis fuerunt examinati per vicarium* IX *testes. Servata eadem juris norma, testes receperunt in aliis civitatibus judices, subdelegati per dictum vicarium Toletanum : Burgis vicarius diœceseos testes quindecim, et compulsata ex originali dicta seu depositiones octo demortuorum, qui anno 1606 auctoritate ordinaria fuerant examinati : Vallisoleti ipse episcopus testes novem, et dicta quatuor demortuorum, eodem anno 1606 similiter examinatorum : Salmanticæ anno 1612 ipse etiam episcopus testes tres et dicta quatuor demortuorum : Matriti D. Joannes de Hoses, protonotarius Apostolicus, thesaurarius et canonicus Carthaginensis testem unum, nempe Eminentissimum Cardinalem de Borgia et depositionem unius demortui : Compluti Ludovicus de Montesino, canonicus ecclesiæ SS. Justi et Pastoris testes quatuor et depositiones item quatuor demortuorum : Villanovæ de los Infantes vicarius ejusdem oppidi testes quatuordecim et depositiones triginta quinque demortuorum, qui anno 1602 auctoritate ordinaria examinati fuerant. Hæ depositiones, in jam enumeratis locis exceptæ, clausæ ac sigillo munitæ fuerunt ac per subdelegatos remissæ vicario Toletano, atque hic in unum processum redactæ, servatis servandis, Romam directæ sunt. Nunc resumo relationem in Serie actorum.*

B

C

Romæ ad congregationem Rituum relati,

14 Die prima Septembris anno MDCXII procurator causæ congregationi præsentavit processum Valentinum, confectum ab episcopis Marochitano et Coronensi, ab iisdemque subscriptum die XIV Aprilis ejusdem anni, quem congregatio jussit aperiri et ex Hispano idiomate in Latinum verti. Die secunda Martii anno MDCXIII idem procurator præsentavit processum, Toleti confectum, et ad Urbem transmissum cum litteris vicarii generalis archiepiscopi Toletani, et ab eodem, vigore facultatis, judicis subdelegati. Et congregatio mandavit processum hujusmodi aperiri et interpretari. Pluries deinde repetitis in congregatione precibus Hispaniarum regis Catholici, regni Valentiæ, et Ordinis Eremitarum S. Augustini, nempe diebus XVI Novembris anno MDCXIII; XV Februarii, I Martii, et XXVIII Junii MDCXIV; tandem die XXX Septembris ejusdem anni congregatio, auditis contentis in processibus prædictis, relatis a Cardinale Lancellotto, in locum Cardinalis Millini absentis relatore subrogato, censuit causam in tali statu reperiri, ut posset auditoribus Rotæ tunc de more committi, et facta de prædictis summo Pontifici relatione per Cardinales Gallum et Lancellottum in consistorio secreto die sexta Octobris MDCXIV, idem annuit, et de mandato congregationis processus prædicti per Mucantium, eo tempore secretarium, traditi fuerunt Vincentio Romerio, notario Rotæ. D

et auditoribus Rotæ commissi sunt,

15 Successive Paulus V die undecima ejusdem mensis Octobris signavit commissionem, qua auditoribus Rotæ Sacrato, Coccino et Manzanedo injunxit, ut processus hujusmodi mature perpenderent, acriter discuterent, ac de contentis in iisdem Sanctitati suæ plenissimam relationem facerent, quæ commissio signata et subscripta a regente Cancellariæ in Banco cursorum porrecta fuit die XVI Octobris Mucantio secretario, et ab eo præfato notario Rotæ. Discussis in Rota relevantia ac validitate dd. processuum a judicibus commissariis, iidem Sanctissimo, dimissa simul copia relationis, oretenus retulerunt die XXIII Januarii anno MDCXVIII, processus valide fuisse confectos, testes rite examinatos, nec non plenissime constare de fidei puritate, sanctitate vitæ, virtutibus et miraculis in specie : ideoque posse quandocumque ad fratris Thomæ canonizationem procedi.

E

qui, facta de iis relatione ad Paulum V PP.

16 *Memoratam mox relationis copiam, eam esse existimo, cujus postea prelo commissæ notitiam dedi in Commentario prævio* § 1, *quaque usus sum deinde sæpius ac porro utar, juverit hic transtulisse ejus clausulam :* Ex his omnibus vidit Sanctitas vestra eximia hæc et nunquam satis celebrata laudum præconiis venerabilis Viri miracula; audiit egregias ejus virtutes toto orbe notissimas, hoc libello sub brevi quasi compendio descriptas; cognovit sanctum Archiepiscopum, viva fide ac spe magna præditum, nihil intentatum pro consequendo cælestis * delitiis reliquisse*, ardentissima in Deum et proximum charitate flagrasse, collegia et hospitalia commoditati studentium et pauperum annuo constituto reddilu a fundamentis erexisse, summa prudentia pravos populi sibi subditi mores, et vitæ clericos laxioris emendasse; quæ ad ecclesias pauperes et loca pia spectabant fideliter etiam in modico distribuisse, redditus ecclesiasticos non in consanguineos, sed in egenos erogasse, virgines dote carentes honesto collocasse matrimonio; pro defensione libertatis ecclesiasticæ acriter decertasse; tenui victu humilique contentum supellectili, cæteraque, quæ sibi supererant, miserabilibus personis et ecclesiis liberali manu donasse; quapropter Deum optimum maximum in Sanctis suis laudare necesse est, maxime cum ad Archiepiscopi Valentini preces paralytici curentur; plurimi morborum percussi vulneribus pristinam corporis firmitatem consequantur; podagra per sexennium laborantes non longo temporis spatio liberentur.

* l. consequendis cælestibus

F

consueruntdeveniri posse ad canonizationem.

17 Divi Pauli sudaria vel semicinctia eorum, qui tetigerant, languores expulerunt : Christus Jesus, increpata Judæorum perfidia, ut habetur Matthæi nono, paralytico, qui jacebat in lecto, ad ostendendam suam in terra potestatem injunxit, ut surgeret, domumque contenderet : Petrus, ut narratur Actorum nono, Æneæ, paralysi laborantis, quasi æneam corporis partem in nomine Jesu antiquæ libertati restituit. Venerabilis autem Thomas, per quem Deus suam omnipotentiam in partibus Hispaniæ nostris temporibus palam fecit, paralyticum, Petri secutus vestigia, curavit : ulterius mirabili modo deprehensos in libertatem vindicavit, claudis incessum reddidit, cæcis visum; mortuos in vitam revocavit; præcedebant supplicantium preces tamquam valetudinis nunciæ; has tamen ilico vel brevi temporis intervallo

A lo absoluta numeris omnibus gratia comitabatur; exultabant gaudio, qui morbum omnem tristesque morbi curas expulerant; per ora tamen gentium Viri sanctitas celebrabatur; confluebat tum ex proximis tum ex remotis partibus ad monumentum populus, ipsaque quotidie Valentina civitas, ubi venerabilis Thomæ adversantur reliquiæ, quasi sedibus exuta suis, Virum miraculis celebrem laudatura properabat; non tamen excidebat ex animo, quod Dominus Jesus ad cælos, unde descenderat, ascensurus, Apostolis plebique credentium Marci ultimo promulgarat. Quapropter hoc esse donum signumque credentium necesse est, ut, in quibus fides effulget, in eis vitæ sanctitas miraculis comprobata, et Dei in populorum pastores custodesque mandatorum dilectio et virtus eluceat. Ob quæ conclusimus, causam in eo statu reperiri, ut possit Sanctitas vestra, quandocumque placuerit, ad solemnem canonizationem prædicti fratris Thomæ a Villanova, Ordinis Eremitarum sancti Augustini, archiepiscopi Valentini, cognomenti Eleemosynarii, devenire. *Ita Coccinus: redeo ad Seriem actorum.*

Congregatio Rituum judicat, constare de virtutibus theologicis.

B 18 Die XXVIII ejusdem *(mensis Januarii anno 1618)* orator regis Catholici novas ejusdem litteras ac supplicem libellum summo Pontifici præsentavit, quibus permota Sanctitas sua, die tertia Februarii rursus commisit causæ hujus cognitionem congregationi sacrorum Rituum ad effectum beatificationis. Congregatio autem die duodecima Martii anno MDCXVIII iterum deputavit relatorem causæ Cardinalem Lancellotum. Die XXXI ejusdem censuit, constare de virtutibus theologalibus, scilicet fide, spe et charitate tum in Deum, cum erga proximum; nec non duo miracula ad comprobandam fidei magnitudinem in vita patrata, nempe multiplicationis tritici et sanationis claudi, concludenter probata, et esse vera miracula, declaravit. *Utrumque miraculum hic memoratum prolixe descriptum habuimus supra apud Salonium libro 2 cap. 22, et in Annotatis ibidem illustratum ex Coccino, Vitaque secundo loco data.*

item de cardinalibus,

19 Die XXIII Aprilis addidit, plenissime etiam probari virtutes prudentiæ et justitiæ in gradu heroico. Die tertia Junii fuerunt approbatæ aliæ duæ virtutes cardinales, temperantia et fortitudo. Die vero XXI Julii MDCXVIII congregatio declaravit, plenissime constare, nedum de prædictis, sed de reliquis virtutibus similiter in gradu heroico, deque C fidei puritate, vitæ sanctimonia et populi frequentia ad sepulchrum Servi Dei, nec non validos esse processus, ac relevantes etiam quoad quatuor infrascripta miracula, utpote concludentissime probata, scilicet: *hic subnectitur dictorum miraculorum relatio, sed cum hæc inter alia plurima inferius daturus sim ex Coccino, additis testium nominibus, sufficiat hic breve eorum compendium; Paulus Franciscus Cardona et Sperantia Valeria ex febre defuncti, ad vitam revocati sunt; Francisca Nadal insanabili carcinomate ad vitæ finem perducta, absque naturali remedio sanata est. Catharina Vincentia Rossellon, incurabili plagarum morbo similiter ad extremum redacta, pristinam salutem recuperavit.*

de miraculis

20 Subinde eadem congregatio die XVIII Augusti anno MDCXVIII alia quatuor miracula sufficienter probata exstitisse declaravit; *etiam hæc brevitatis causa, utpote infra ex eodem Coccino, sicut præcedentia, fusius enarranda, contraho: Marcella de Lisania sanguinis vomitu et ophthalmiæ morbo subito liberata fuit. Petrus Antonius Sutor ex nervorum contractione amissam incedendi facultatem recuperavit. Jacobus Cervera insanabilibus ulceribus annos quatuordecim ac dein valida febri vexatus, ejusdem Sancti auxilium postulans, sanus evasit. Vincentius Ciprer de Paternoy forti paralysi correptus invocavit Sanctum, in somnum incidit, et plane incolumis evigilavit.*

ac validitate processuum;

21 Prædictis, inquam, miraculis approbatis, congregatio die VII Septembris anno MDCXVIII, referente Cardinale Lancellotto, rursus declaravit, plenissime constare de validitate processuum etc. *Ipsam declarationem dat Salonius his verbis:* In causa servi Dei Thomæ a Villanova, Ordinis S. Augustini, archiepiscopi Valentini, congregatio sacrorum Rituum, illustrissimo Lancelloto referente, inhærendo ordini relationis trium Rotæ auditorum, re mature perpensa ac diligenter considerata, atque pluries discussa, plenissime constare censuit de validitate processuum, virtutum excellentia, puritate fidei, sanctitate vitæ, patratione miraculorum, ac denique de fama sanctitatis, deque frequentia populi ad sepulchrum prædicti servi Dei Thomæ a Villanova. Atque propterea si sanctissimo Domino nostro placuerit, ut in posterum Beatus nuncupari possit, atque in singulis annis die XVIII Septembris in toto regno Valentiæ a Religiosis ejusdem ordinis S. Augustini tam fratribus E quam monialibus, et in civitate et diœcesi Valentina, cujus per undecim annos fuit Archiepiscopus, ab omnibus utriusque sexus regularibus, et etiam presbyteris et clericis secularibus de eo, tamquam de Beato, juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani de communi Confessoris Pontificis Officium recitari et Missa celebrari valeat, decrevit.

sententiæ annuens Pontifex Thomam Beatum

22 *In Serie actorum, ubi quatuor locis, sicut postmodum exponam, repetitur relatio gestorum pro beatificatione, totidem etiam locis dicitur, Paulus V annuisse recitatæ jam declarationi ac desuper concessisse litteras Apostolicas in forma Brevis die* XIV *Septembris 1618. Has equidem litteras dicto die et mense datas nusquam reperio; contra vero, si recte notarit Salonius, non annuit declarationi summus Pontifex ante primam Octobris, nec litteras concessit ante septimam dicti mensis anni 1618. Nam juxta laudatum Salonium Pontifex, relata ad se declaratione Cardinalium congregationis sacrorum Rituum die* VII *Septembris, extra Urbem profectus est, ut tranquillior et a negotiis expeditior, se remque illam in precibus et Sacrificiis Domino commendaret, rediitque tandem in pervigilio festivitatis S. Michaelis archangeli: die autem proximo,* F *primo mensis Octobris, postquam coram Cardinalibus denuo prælecta esset declaratio congregationis, assensum Pontificis declaravit ejusdem congregationis secretarius his verbis:* Et facto verbo cum sanctissimo Domino nostro de prædictis, Sanctitas sua annuit, et sacræ congregationis sententiam approbavit die prima Octobris MDCXVII. *Die septima ejusdem mensis Octobris Beatum declaravit ac litteras seu Breve expediri mandavit. Hic sibi consentientes habet Salonius non tantum auctores alios, qui diem beatificationis signant, verum etiam ipsas Litteras Apostolicas, quæ ab ipso recitantur, et Coccini Relationi subnectuntur, unde transcribo.*

declarat editis litteris Apostolicis

23 PAULUS PAPA V. Ad perpetuam rei memoriam. In Sede Principis Apostolorum, nullis licet nostris suffragantibus meritis, a Domino constituti, piis fidelium votis, quibus virtutum Dominus in servis suis honorificatur, libenter annuimus, eaque favoribus prosequimur opportunis. Sane pro parte dilectorum filiorum, Prioris generalis et aliorum superiorum, nec non fratrum Ordinis Eremitarum S. Augustini, Nobis nuper expositum fuit, quod bo. mem. THOMAS A VILLANOVA, ejus-

AUCTORE J. P.

ejusdem Ordinis, dum vixit, professor, ac archiepiscopus Valentinus, multis et eximiis virtutum, gratiarum et miraculorum donis a Domino illustratus fuit Quapropter non solum universus Ordo præfatus; sed etiam charissimus in Christo filius noster Philippus Hispaniarum rex Catholicus, ac venerabilis frater Isidorus archiepiscopus Valentinus, nec non dilecti filii capitulum et canonici ecclesiæ Valentin., ac deputati, electi et sindici regni et civitatis Valentiæ, Nobis humiliter supplicari fecerunt, ut, donec canonizationis honorem, quem D. THOMÆ A VILLANOVA ob ejus excellentia merita aliquando, divina aspirante gratia, habitum iri sperant, ab Apost. Sede impetrent, idem THOMAS A VILLANOVA BEATUS vocari, et de eodem Officium et Missa, ut infra, recitari possit.

die 7 Octobris 1618.

24 Quare Nos, re prius per venerabiles fratres nostros S. R. E. Card., sacris ritibus præpositos, quibus eam examinandam mandavimus, mature discussa, de eorumdem Cardinalium consilio hujusmodi supplicationibus inclinati, ut ipse bo. me. THOMAS A VILLANOVA in posterum BEATUS nun-
B cupari, atque singulis annis die XVIII Septem. in toto regno Valentiæ a Religiosis ejusdem Ordinis S. Augustini tam fratribus quam monialibus, et in civitate Valentina, ubi ejus corpus requiescere asseritur, et diœc. Valentin., cujus per undecim annos Archiepiscopus fuit, ut præfertur, ab omnibus utriusque sexus regularibus personis, ac etiam presbyteris et clericis sæcularibus de eo, tamquam de Beato, juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani de communi Confessoris Pontificis Officium recitari et Missa celebrari respective, libere et licite valeat, Apostolica auctoritate tenere præsentium perpetuo concedimus et indulgemus. Non obstantib. constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac quatenus opus sit dicti Ordinis etiam juramento, confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Dat. Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die VII Octobris MDCXVIII Pont. nostri anno decimo quarto. Scipio Card. S. Susannæ.

C

ingenti Ordinis S. Augustini, et totius Hispaniæ gaudio.

25 *Sub hæc variæ excusæ sunt in Urbe Sancti imagines præter ejus effigiem aliquot miracula repræsentantes et hoc illis subscriptum elogium:* B. Thomas a Villanueva, cognomento Eleemosynarius, Ordinis Eremitarum S. Augustini, archiepiscopus Valentinus, divini verbi prædicator eximius, miraculis clarus, sanctitate conspicuus, eleemosynis erga pauperes liberalissimus, ecclesiasticæ libertatis acerrimus propugnator. Obiit Valentiæ anno Domini MDLV, ætatis suæ LXVII die Nat. beatæ Mariæ Virginis. *Tandem sub finem anni 1618 litteræ beatificationis ingenti applausu et lætitia incolarum civitatis ac regni Valentiæ totiusque Hispaniæ exceptæ sunt, et, mandante illustrissimo domino Isidoro Aliaga archiepiscopo Valentino, in metropolitana, aliisque ecclesiis promulgatæ die vigesima quinta Aprilis anno 1619, quousque certis de causis, quas non exprimit Salonius, solemnis et publicæ lætitiæ pompa dilata fuit, quæque per triduum, collucente diu noctuque festis ignibus civitate, continuata est. Post alia pietatis ac devotionis officia in templo principe celebrata, instructa fuit a clero supplicatio ad ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu, comitantibus præter Religiosos et ingentem populi multitudinem, prorege, juratis civitatis ac magistratu, et nobilitate pene universa, eaque solemnitate, qua major, teste Salonio, numquam visa fuerat Valentiæ. Ex eadem ecclesia beatæ Mariæ de Succursu desumptum est caput* S. Thomæ, *delatumque inter musicos concentus ad metropolitanam, ubi deinde* D *servatum fuit, prout intelligo ex Sacrario Valentino, Hispanice edito anno 1635 per Alphonsum del Castillo.*

§ III. Extensio facultatis dicendi Officium et Missam de Beato semel et iterum facta; Acta Romæ usque ad declarationem faciendæ solemnis canonizationis.

Facultas dicendi Officium et Missam

P*ost solemnem* Beati *appellationem, et indultum de eodem Officium ac Missam Religiosis Ordinis S. Augustini in toto regno Valentiæ et clero civitatis ac diœcesios Valentinæ, ut liquet ex præcedente §, mox anno 1619 ad iteratas preces, idem indultum fuit extensum ac omnes utriusque sexus Religiosos prædictos regnorum Castellæ,* E *Aragoniæ et Cataloniæ, nec non ad omnes utriusque sexus regulares et sacerdotes ac clericos seculares oppidi Villanovæ, ac tandem anno 1621 ad omnes utriusque sexus Religiosos ejusdem Ordinis, ubique terrarum existentes: utriusque indulti seu concessionis Litteræ Apostolicæ exstant apud Cherubinum tom. 4 Bullarii, prioris ab eodem Paulo V datæ pag. 40 in hæc verba:* PAULUS PAPA QUINTUS ad perpetuam rei memoriam. In supremo Apostolatus solio, meritis licet insufficientibus, divina dispositione constituti, ad ea, per quæ servorum Christi honor et veneratio in terris promoveatur, juxta creditum Nobis desuper Apostolicæ servitutis officium, libenter intendimus, et piis Christi fidelium, præsertim Catholicorum regnum id exoptan. votis libenter annuimus, eaque favoribus prosequimur opportunis, prout in Domino conspicimus salubriter expedire. Alias siquidem nomine dilectorum filiorum *etc. Repetit hic pene ad verbum litteras in forma Brevis, quibus decreta fuit anno 1618 beatificatio, quasque habes § præcedente, et demum prosequitur.* F

primum a Paulo V.

27 Cum autem, sicut pro parte Prioris gen. ac superiorum et fratrum prædictorum denuo Nobis nuper expositum fuit, tam dictus Philippus rex, quam Ordo prædictus, nec non dicti deputati, electi et sindici concessionem et indultum prædicta ad universum Ordinem Sancti Augustini hujusmodi ac etiam ad oppidum Villanovæ de los Infantes nuncupat., Toletan. diœcesis, unde dictus Thomas oriundus esse asseritur, per Nos auctoritate Apostolica extendi summopere desiderent; Nos supplicationibus eorum nomine Nobis super hoc iterum porrectis, inclinati, de eorumdem Fratrum *(S. R. E. Cardinalium)* consilio, quod de cætero perpetuis futuris temporibus ab omnibus utriusque sexus ejusdem Ordinis S. August. Religiosis in Hispania, nemque in regnis Castellæ, Aragoniæ et Cathaloniæ commorantibus, nec non in oppido de Villanova de los Infantes prædicto, ubi dictus Thomas natus et educatus esse asseritur, ab omnibus etiam utriusque sexus regularibus, ac etiam presbyteris et clericis sæcularibus Officium et Missa de eodem Thoma a Villanova, servata alias in omnibus et per omnia litterarum prædictarum forma et tenore, recitari et celebrari respective, libere et licite possit et va-

leat,

A leat, auctoritate prædicta tenore præsentium concedimus et indulgemus. Non obstantibus omnibus illis, quæ in iisdem litteris nostris volumus non obstare, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut præsentium transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Dat. Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XXIV Septembris MDCXIX, Pontificatus nostri anno decimo quinto.

deinde a Gregorio XV

28 *Alterius indulti num. 26 memorati litteras a Gregorio XV datas exhibet idem Bullarii collector ibidem pag. 68, ut sequitur :* Gregorius Papa XV. Ad perpetuam rei memoriam. Alias a fel. rec. Paulo Papa Quinto, prædecessore nostro, emanarunt litteræ tenoris subsequentis, videlicet : In supremo etc. *Omitti hic monet editor residuum, quia ipsa Pauli Constitutio recitata fuit pag. 40, sicut mox a me recitata est.* Cum autem, sicut pro parte cla. me. dicti Philippi regis, tunc in humanis B agentis, ac Prioris generalis, nec non superiorum et fratrum, ac deputatorum, electorum et sindicorum prædictorum, Nobis nuper fuit expositum, ipsi pro eo, quem erga dictum beatum Thomam gerunt respective, devotionis affectu plurimum cupiant concessiones et indulta prædicta ad omnes utriusque sexus Religiosos ejusdem Ordinis, ubique terrarum existentes, per Nos, ut infra, extendi ; Nos, piis eorum votis in præmissis annuere, illosque amplioribus favoribus et gratiis prosequi volentes, et eorum singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et pœnis, a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatæ existunt, ad effectum præsentium dumtaxat consequen., harum serie absolventes et absolutos fore censentes, supplicationibus eorum nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, de eorumdem Cardinalium consilio, quod ab omnibus utriusque sexus Religiosis ejusdem Ordinis, ubique terrarum existentibus, Officium et Missa de eodem beato Thoma a Villanova, servata alias in omnibus et per omnia litterarum prædictarum forma et tenore, C recitari et celebrari respective, libere similiter et licite possit et valeat, eadem auctoritate Apostolica tenore præsentium etiam concedimus et indulgemus.

extenditur.

29 Non obstantibus omnibus illis, quæ dictus Paulus prædecessor in suis litteris prædictis voluit non obstare, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus similiter, quod præsentium transumptis etiam impressis, manu notarii publici subscriptis et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Dat. Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XIV Maii MDCXXI, Pontificatus Nostri anno primo.

Causa ad solemnem canonizationem promovetur.

30 *Interim Romæ haud segniter laborabatur ad promovendam canonizationem, die quippe sexta Decembris mox dicti anni 1621, prout lego in Serie actorum, repetita fuit in congregatione approbatio octo miraculorum, ante beatificationem facta, subscriptumque duobus insuper aliis, tamquam sufficienter probatis, nempe instantaneæ concessionis lactis Catharinæ Montaltæ, quo jam sexto partu destituta fuerat; et sanationis a podagra, qua sexennio Ludovicus Lemosy chirurgus Valentinus laboraverat : utriusque ampliorem expositionem, testibus munitam, dabo ex Coccino inter cetera miracula. Eadem denique die sexta Decembris censuit sacra congregatio, tuto posse devenire summum Pontificem, quandocumque liberet, ad ejusdem Beati canonizationem, ac sequens edidit Decretum :* Discussa diligenter et mature perpensa de mandato sanctiss. D. N. in ordine ad canonizationem causa B. Thomæ de Villanova Ordinis S. Augustini, archiepiscopi Valentini, congreg. sac. Rit. pluribus desuper habitis sessionibus, illustrissimo Card. Millino referente, censuit, tuto posse sanctissimum Dominum Nostrum, quandocumque sibi libuerit, ad solemnem ejusdem B. Thomæ canonizationem juxta S. R. E. ritum et sac. Canonum dispositionem devenire, eumque definire Sanctum cum Deo regnantem atque universali Ecclesiæ proponere colendum et venerandum. — AUCTORE J. P.

Franciscus Maria Card. a Monte.

Loco ✠ sigilli.

Petrus Ciammareconus secretarius.

interrumpitur.

31 *Eo tamen statu remansit causa annis pluribus, supervenientibus enim, ut dicitur in Serie actorum et in ipsa Bulla canonizationis, in qua* E *ejuscemodi brevis actorum series continetur, novis decretis Urbani VIII, qui Gregorio XV, die* VIII *Julii 1623 e vivis sublato, substitutus fuit summus Pontifex anno eodem die* VI *Augusti*, siluit causa usque ad annum MDCXLIX. *Hisce decretis canonizationis forma aucta est, sancitumque inter alia*, non debere in futurum procedi ad canonizationem alicujus, qui aliqua veneratione vel titulo Beati sit decoratus, nisi prius in eadem sacra congregatione coram Sanctitate sua fuerit iterum per Cardinalem in Ordine Ponentem facta plena et distincta relatio non modo eorum, quæ in processibus et aliis scripturis continentur, et quæ illi per summos Pontifices intuitu ipsius venerationis elargita fuerunt, verum etiam eorum, quæ supervenerunt post concessam eidem venerationem, de quibus constare possit ad hoc, ut ex prædictis omnibus valeat summus Pontifex deliberare, an sit procedendum ad canonizationem.

anno tandem 1649

32 *Acta dein ab anno 1649 usque ad ipsam canonizationem in Bulla complexus est Alexander PP. VII, ut jam insinuavi, eademque tradidit illustrissimus Franciscus Phœbeus sacrorum Rituum congregationi a secretis in laudata jam sæpius Serie* F *actorum, adjectis tamen passim die, mense et anno aliisque adjunctis, quæ brevitatis causa prætermissa ibidem fuerunt. Hanc transcribere hic integram injucundum sit, tum quia sæpe eadem recurrunt, tum quia jam nunc plura inde delibata sunt, quæ spectant ad Vitam* S. Thomæ *et ad rerum ordinem pro beatificatione ; ne tamen aliquid desideret curiosus lector, ex dicto Phœbeo compilabo, quæ ad solum canonizationis ordinem ulterius pertinent.*

resumitur, Opera a Sancto conscripta examinantur.

33 *Itaque cum die* XIII *Julii 1649 coram Innocentio PP. X facta fuisset relatio omnium, quæ præmissa fuerant*, die XV ejusdem fuit signata commissio reassumptionis causæ in statu et terminis, in quibus tunc eadem reperiebatur ; die XXIV ejusdem in relatorem causæ fuit deputatus Cardinalis Cornelius, eique die XXI Augusti cura demandata est sumendi probationes super casu excepto ; quibus visis atque discussis, die XXV Septembris declaratum fuit, constare, B. Thomæ cultum exhibitum fuisse ac exhiberi ex indultis Pauli Quinti et Gregorii XV, ideoque casum comprehendi in exceptis a decretis sanctissimæ Inquisitionis, super non cultu editis. Die XVI Novembris

AUCTORE J. P.

bris demandatum est examen Operum, ab eodem Beato editorum, Card. Cornelio, adhibitis patribus Hilarione [Rancato] et [Terentio] Alciato.

et probantur. Acta reliqua usque ad 1657,

34 In congregatione habita die VII Martii MDCL pronuntiatum fuit, nihil in prædictis Operibus contra fidem et bonos mores, nec aliquam doctrinam novam et a communi Ecclesiæ sensu alienam contineri. Ob idque die VI Februarii MDCLII fuerunt decretæ litteræ remissoriales ad probandum, quæ tandem supervenerant, eæque relaxatæ ac directæ archiepiscopo Valentino, nec non episcopis Segobricen. et Derthusen. die 2 Maii MDCLII Deinde die VIII Maii MDCLV indultum fuit, ut iidem processus ad curiam transmissi aperirentur, qui, subrogato eadem die Cardinale Palloto in locum Card. Cornelii a vivis erepti, discussi fuere in congregatione, peracta coram Sanctitate vestra die XXVIII Martii præteriti anni MDCLVI, ac declaratum, constare de validitate ac relevantia eorumdem processuum præsertim quoad duo miracula, scilicet sanationis deformis herniæ, et præservationis puellæ a suffocatione sub aquis. Ideo tantummodo superest implendum B decretum sac. congregationis firmatum die VI Decembris MDCXXI, præviis tamen infrascriptis solemnitatibus. *Hactenus Phœbeus ad calcem compendii Vitæ* S. Thomæ *et actorum in beatificatione, quod anno 1657 obtulit Alexandro PP. VII. Pergit dein explicare solemnitates proxime memoratas atque orare sanctissimum Dominum, ut causam ad optatum finem perducat, quibus referendis supersedeo, sicut et ampliori expositioni duorum miraculorum, hanc daturus cum reliquis sub finem.*

quo, occasione libelli supplicis sibi oblati,

35 Plurimi mox, *inquit*, in gravi silentio elabuntur dies et interim mense Decembri MDCLVII ad Urbem afferuntur litteræ Natæ Philippi IV Hispaniarum regis Catholici, monialis in regio monasterio Matriti, quibus illa suo in Romana curia agenti nunciabat, se a vehementi dolore, ob spatulæ humeralis ægritudinem, in extremis positam, Thomæ reliquiarum contactu prorsus liberam evasisse, cujus rei fides penes ipsam auctricem dimittitur, cum aliunde facti ejusdem veritas minime constet; tanti autem non immemor beneficii, supplici libello Sanctitatem suam enixe rogari jubebat, ut quotannis in suo monaste- C rio festivitatem beati Præsulis Officio duplici per octiduum celebrari sibi ac monialibus ex benignitate Apostolica indulgeretur. Summus Pontifex libellum hujusmodi, Sanctitati suæ porrectum, ad me transmitti imperavit, ut petitionis rationem suæ Beatitudini oretenus aperirem.

canonizationem animo concipit ac decernit Alexander VII.

36 Pareo, et Deus inopinato prorsus cor Sanctitatis suæ inclinavit ad faciendam justitiam cum Servo suo; ita ut, quod ipse repetitis officiis incassum suadere conatus fueram, tandem, nec interposito verbo, Deo tantum inspirante, obtinuerim. At non mirum, quod vox exilis ex imo terræ prosiliens aures obtuderit, et in cor non ascenderit; donec omnipotens Dei sermo, a regalibus sedibus veniens, nec ad aures admotus cor intrinsecus penetrasset. Stetit enim silens sanctiss. Alexander, multa et quidem gravissima revolvens animo, subinde collachrymans, teneris his verbis affatur: Ut quid Officium B. Thomæ oratricibus tantum indulgere? Dum insignia ejusdem Beati merita, pii affectus nostri in eum et divi Augustini dignissimam sobolem multo majora argumenta plenissimo sibi jure a Nobis exigunt? Petitis ac votis ultro ampliora adjiciemus: ab universo enim Christiano orbe colendum, tam gloriosum Præsulem Sanctorum catalogo, Deo dante, adscribemus D quantocius: jussit igitur, ut, quæ in hunc finem ordine agenda manerent, explerentur, et in congregatione generali, proximo vere coram Sanctitate sua de more habenda, acta omnia in eadem causa, per me sincera narratione exaranda, Eminentissimus dominus causæ relator exponeret.

Afferuntur et Hispaniæ libelli supplices.

37 *Subdit dein, læti ejusce nuntii mox a se participes factos fuisse procuratorem generalem Ordinis Eremitarum S. Augustini F. Petrum Lanfranconium et assistentem Hispaniarum F. Andream Aznar procuratorem causæ, monitosque, ut in Hispaniam conscriberent, repetitas inde accepturi regis Catholici aliorumque obsecrationes; dum autem ipse congerendis actis incumberet, a prædictis patribus delatas fuisse ad Pontificem* duas litteras Catholicæ majestatis, necnon alias plurimorum præsulum et universitatum regnorum Hispaniæ..., quibus enixe Sanctissimus rogabatur, dignaretur tandem suo infallibili oraculo Thomam, inter Sanctos regnantem in cælis, Christi fidelibus colendum et imitandum proponere in terris. *Die VIII Junii 1658 nuntiarit idem Phœbeus in congregatione ordinaria Eminentissimis sacrorum Rituum congregationi præpositis, hebdomada proxima coram Sanctissimo in generali congregatione* Thomæ *præclara gesta novo examini esse subjicienda, et super iis a singulis Cardinalibus ac consultoribus suas esse aperiendas sententias, quem in finem ad eosdem statim transmisit Compendium actorum omnium in eadem causa, quod in Serie sua recitat a pag. 8 usque ad 15.* E

examinatis cuncus actis in congregatione generali

38 *Die* XII *Junii in Quirinali palatio habita est jam dicta congregatio, in qua post invocationem Spiritus sancti a Pontifice de more peractam, coram eodem, Cardinalibus, consultoribus et officialiqus sacrorum Rituum, Cardinalis Pallottus prælegit Vitam, mortem, virtutes et miracula* B. Thomæ, *nec non quæcumque acta in eadem causa, ac tandem absolvit hisce verbis:* Nihil idcirco remanet desiderandum, cum, adimpletis his, quæ novissima decreta expetunt, sacræ congregationis sententia, quod posset quandocumque ad beati Thomæ canonizationem tuto deveniri, penitus reviviscat, et quidem tantum supersit, ut Sanctitas vestra humillimis ac studiosissimis pluries et novissime repetitis obsecrationibus Philippi Quarti Hispaniarum regis Catholici, archiepiscoporum, F episcoporum, procerum ac regnorum Hispaniæ, nec non totius Ordinis Eremitarum S. Augustini benignissime annuat. Quod certe in maximum Ecclesiæ militantis exemplum cedet; cum beatus Thomas, singulare specimen charitatis et pontificalis Ordinis decus præcipuum, post centum et duos annos ab ejus obitu, in quadragesimo ab indulta eidem veneratione existens, post lapsum, inquam, triginta fere annorum, in quo Sedes Apostolica Sanctorum albo neminem adscripsit, hoc accidentalis gloriæ incrementum a Sanctitate vestra jure merito exigat.

Pontifex mentem suam declarat.

39 *Phœbeus hanc Cardinalis Pallotti relationem, cui una omnes Patres sententia assensos esse ait, dat integram a pag. 16 usque ad 41, ex eademque ego decerpsi Vitam supra secundo loco recusam, et alia hinc inde, ubi opportunum fuit, pertinentia ad beatificationis et canonizationis seriem. Absoluta hac congregatione, sanctissimus Dominus patribus procuratori generali Ordinis S. Augustini et assistenti Hispaniæ, causæ procuratori per Phœbeum ad suos pedes adductis, mandavit, ut opportuna omnia ad canonizationis solemnia peragenda pararent, annuente Deo, Kalendis Novembris celebran-*

A *branda, qui hilares ad conventum reversi, lætum hunc nuntium in Hispaniam transmiserunt, et mox ipse Phœbeus sequens sacræ congregationis decretum evulgavit.*

40 VALENTINA. CANONIZATIONIS B. FRATRIS THOMÆ DE VILLANOVA. In causa canonizationis beati fratris Thomæ de Villanova, archiepiscopi Valentini, Ordinis Eremitarum S. Augustini, expletis omnibus, quæ novissima etiam decreta expetunt; de mandato sanctissimi Domini nostri Alexandri, divina dispositione Papæ VII, in generali sacrorum Rituum congregatione, habita coram Sanctitate sua, per Eminentissimum D. Card. Pallottum facta fuit plenissima et distincta relatio Vitæ, sanctitatis, virtutum, et miraculorum, nec non actorum omnium in eadem causa ab ejus introductione et reassumptione, tam de his, quæ præcesserunt, quam de his, quæ beatificationi successerunt: eaque audita, Sanctissimus (quamvis sac. eadem congregatio alias die sexta Decembris MDCXXI censuisset, posse quandocumque ad solemnem ejusdem Beati canonizationem tuto deveniri) tum consultoribus cum Cardinalibus ibidem præsentibus imperavit, ut singuli suas B sententias rursus aperirent, et omnes fuerunt unanimes in affirmativa; scilicet ut B. Thomas ob insignem in pauperes liberalitatem, cognomento Eleemosynarius, quem Deus præsulibus præsertim in exemplum posuit, eorumdem ac reliqui Christi fidelium cœtus venerationi, uti cum Deo regnans, proponendus omnino videatur; id quidem in maximam Ecclesiæ militantis utilitatem et solamen cessurum fore, non hæsitantes. Die XII Junii MDCLVIII.

congregatio decretum edit,

41 *Die 2 Septembris in consistorio secreto facta est altera relatio per Eminentissimum Cardinalem Sacchettum, sacræ congregationis præfectum, quam recitat Phœbeus a pag. 43 usque ad 54, et qua absoluta,* Sanctissimus, *verba sunt laudati Phœbei,* sub his verbis Cardinalium sententias exquisivit: « Audistis, venerabiles fratres, quæ » beati Thomæ de Villanova, archiepiscopi Va» lentini præcellunt et merita virtutum et mi» raculorum insignia. Placetne vobis, ut ad ejusdem » Beati canonizationem procedatur? » Tunc singuli Cardinales verbo tantum PLACET, unanimi voce approbarunt sensum procedendi ad sole- C mnem B. Thomæ canonizationem. Mox in eodem consistorio fuerunt e more præconizatæ et propositæ ecclesiarum provisiones. Statim ac absolutum fuit consistorium prædictum, typographo camerali curam imprimendi relationem præfatam demandavi, quam impressam a procuratore generali Ordinis sancti Augustini singulis Cardinalibus et episcopis, in Urbe degentibus, distribui curavi, ut ex illa iidem merita canonizandi percipere et sententias in consistorio semipublico proferendas prudenti judicio desuper firmare, easque in scriptis redigere possent. Feria secunda die IX Septembris cæremoniarum magistri jussu summi Pontificis consignarunt cursoribus schedulam intimationis consistorii publici.

et Cardinales in consistorio secreto approbant.

§ IV. Acta reliqua usque ad solemnem canonizationem, die prima Novembris anni 1658 celebratam.

D*ie* XII *Septembris celebratum fuit consistorium publicum in aula Quirinali, in eoque a domino Marco Antonio Buratto, advocato consistoriali, habita oratio, denuo complectens Vitam ac miracula* B. Thomæ, *nec non regis Catholici aliorumque sæpe nominatorum supplicationes, quam recitat Phœbeus a pag. 55 usque ad 65, una cum responso nomine Pontificis facto per reverendissimum dominum Franciscum Nerlium, archiepiscopum Florentinum, Brevium principum a secretis, quod subnecto:* Quod Sanctorum honores et solemnia sacra beato Thomæ a Villanova, ex Augustiniana professione archiepiscopo Valentino, E petantur, sanctiss. D. N. libenter audit et religiosarum precum pietatem animi paterni cura et benevolentia complectitur. In quo sane Pontificiam mentem subit Christianæ Reipublicæ, si unquam alias, vel hoc maxime tempore, procerum cælestis Hierusalem, et domesticorum Dei salutari patrocinio ac tutela opus esse, quæ misericordiarum Patre demum exorato, tamdiu expetitæ pacis tranquillitatem reducat, ac turbinum tot procellas, qua prementes, qua imminentes avertat.

In consistorio publico perorat advocatus consistorialis, et

43 Tantus autem tamque probatus Altissimo Sacerdos ea prorsus eximiarum virtutum et rerum miraculose gestarum gloria excellit, ut plane videri possit, « scriptus in judiciis temporum lenire » iracundiam Domini, conciliare cor patrum ad » filios, cor filiorum ad patres, et restituere tri» bus Jacob. » Porro autem admirabilem Virum universæ quidem præcellentis sanctimoniæ laudes insigniter exornant; sed una veluti jure suo totum sibi vindicat incomparabilis et inexhausta erga Christi pauperes liberalitas; unde præclarum illi cognomen Eleemosynarii; adeo ut pastoralis caritatis studiis vehementer inflammandis egre- F gium, nec a longinquis seculis petitum exemplar, sacris omnibus præsulibus ad imitandum proponi possit. Cum igitur hujuscemodi tam pia, jamque publica quoque fidelium vota ad majorem D. O. M. gloriam, et Ecclesiæ totius decus, et utilitatem tantopere pertinere videantur, est sane, cur merito glorietur ampla sanctorum Virorum prole felix Hispania; cur episcopalis Ordo vere gaudeat, et sublimis instituti sui charismata meliora etiam in hujus pene temporis hominibus agnoscat et æmuletur.

nomine Pontificis

44 Est, quod Augustini Magni familia tanto sibi placeat Alumno, et illustrioribus observantiæ Religiosæ exemplis identidem admonita et ornata perfruatur: universus autem Christianus orbis exitiosis cladibus, quæ jam per tot annos eum misere dilacerant, atque conficiunt, finem aliquem speret, novis ac validis Cælitum præsidiis auctus, et vel tantarum celebritate et admiratione virtutum ad exuendum cum actibus suis veterem hominem, et ultricis justitiæ dexteram exarmandam provocatus et instructus. Sed quoniam ratio et sanctæ hujus Ecclesiæ mox exigit, ut etiam post juratos testes auditos et acta omnia rite ordineque

respondet archiepiscopus Florentinus;

AUCTORE J. P.

que confecta, non sine justorum orationibus et cælestis oraculi illustratione prævia, tanta res transigi debeat, Sanctitas sua omnes hortatur, ut jejuniis, eleemosynis et accuratis precibus pie ac sedulo incumbant : quo divina voluntas, prælucente Spiritus sancti lumine, dilucidius adhuc reveletur. Ipsa vero venerabilium fratrum suorum S. R. E. Cardinalium sententias exquiret; tum patriarchas, archiepiscopos, episcopos in Urbe existentes audire quoque volet. In hanc sententiam respondere me jussit S. D. N. elegantissimæ orationi modo habitæ.

Indicuntur indulgentiæ solemnitati præviæ;

45 Post vesperas ejusdem diei, *ita interpositis non multis prosequitur Phœbeus pag. 67*, mandatarii Eminentiss. D. Cardinalis vicarii affixerunt in valvis ecclesiarum Urbis, nec non in publicis civitatis ejusdem locis edictum Italo idiomate tenoris, ut sequitur, typis impressum. *Subdit laudatus collector ipsum edictum Italicum, quod Latine complectitur sequentia :* Indulgentiæ plenariæ. Martius miseratione divina episcopus Albanen. S. R. E. Cardinalis Ginettus, sanctiss. D. N. Papæ vicarius generalis, Romanæque curiæ ejusque districtus judex ordinarius etc. Sanctissimus Dominus noster Papa Alexander VII concedit Indulgentias plenarias ac remissionem peccatorum omnibus Christi sexus utriusque fidelibus, qui jejunaverint diebus Mercurii, Veneris ac Sabbati proximis, et confessi ac sacro Epulo refecti visitaverint unam ex infrascriptis basilicis, dum ibidem expositum erit sanctissimum Sacramentum, et uno die hebdomadæ proximæ ecclesiam sancti Augustini, devoteque oraverint divinam Majestatem, ut suæ Beatitudini inspiret et adsit in gravi deliberatione super canonizatione beati Thomæ a Villanova, archiepiscopi Valentini ex Ordine sancti Augustini. Exponetur venerabile Sacramentum in Basilica S. Joannis in Laterano die Dominico, currentis mensis XV usque ad horam Missæ conventualis diei Martis. In basilica S. Petri post Missam conventualem diei Martis usque ad horam Missæ ejusdem die Jovis. In basilica sanctæ Mariæ Majoris post Missam conventualem diei Jovis usque ad horam ejusdem Missæ die Sabbati. In quorum fidem etc. Datum Romæ ex ædibus nostris die XI Septembris MDCLVIII. M. A. episcopus Hieropolitanus Vicesgerens. Joseph Palamolla secretarius.

ad quas lucrandas ipse procedit

46 Die XII Septembris, *prosequitur Phœbeus*, summo mane Sanctissimus a palatio Quirinali discessit, peracto Sacro et sedula gestatoria vectus, inde ad Vaticanum contendit, et in basilicam ingressus ante altaria sanctissimi Sacramenti et Apostolorum preces effudit, mox ad palatium ascendit. Sub Vesperas vero, ut populum nedum verbo, sed exemplo ad pietatem excitaret, evulgatam indulgentiam plenariam lucrifacturus, rursus basilicam petiit, in qua reperit expositum venerabile Sacramentum. Ibi paululum oravit, idemque ante aram majorem egit : subinde ad ecclesiam sancti Augustini perrexit, ubi jam solemnia beati Thomæ de Villanova ad primas Vesperas inchoata fuerant. Quamvis enim Beatus idem obiisset die VIII Septembris, tamen a san. mem. Paulo V ejusdem Beati annuali memoriæ recolendæ decreta fuit dies decima octava ejusdem mensis, ut Fratres sancti Augustini post octavam S. Nicolai de Tolentino liberius possent solemniis ejusdem beati Thomæ vacare. Postquam vero Sanctitas sua pariter ante altare majus, in quo repositum erat venerabile Sacramentum et ante altare beati Thomæ preces effudisset, ad Quirinale palatium rediit. Eandemque indulgentiam plenariam Sanctitas sua extendit ad moniales, ad cœnobitas reclusos, ad detendos in carceribus et ægrotantes vel alias impotentes, commutatis injunctis in Edicto in alia pietatis opera ad arbitrium et virium uniuscujusque limites.

Pontifex quandem in consistorio semipublico

47 *Cum jam narrata omnia videantur uno eodemque die fuisse peracta, procul dubio irrepsit mendum in numerum et pro die* XII *reponendus est dies* XVII *Septembris : liquet hoc ex eo, quod supra dicatur initium indulgentiarum pro Lateranensi basilica affixum fuisse diei Dominico, mensis Septembris* XV, *pro Vaticana sequenti diei Martis; et ex eo similiter, quod, dum Pontifex veniret ad ecclesiam S. Augustini, jam inchoatæ essent primæ Vesperæ* S. Thomæ, *quæ clare insinuant diem* XVII. *Interim, referente laudato Phœbeo, rite indictum est consistorium semipublicum, celebratumque die* XXIII *dicti mensis in aula ducali palatii Quirinalis, ubi summus Pontifex ad Eminentissimos Cardinales et alios de more assistentes sermonem instituens, post alia multa de Sancto nostro locutus est in hunc modum :*

post insigne Sancti elogium suffragia exquirit

48 Quod vero Thomam de Villanova, archiepiscopum Valentinum præ cæteris hodie proponamus, faciunt tum Beati prærogativa, illi a Paulo V prædecessore nostro jam dudum concessa, tum Ordinis episcopalis decus, tum regis Hispaniarum, aliorumque principum ac populorum communes cum Augustiniana familia obsecrationes; tum vero (confidenter dicimus) nostra erga D. Augustinum, sanctissimum theologiæ magistrum, a majoribus secundum carnem per manus quasi tradita, et peculiaris ab adolescentia erga hunc ejus Alumnum suscepta veneratio. Hunc porro tamquam episcoporum exemplum nostro hoc ævo proponere meditamur ob multas præclarasque ejus in pastorali munere virtutes, et ob unam præcipue liberalitatem a prima ætate ad extremum usque vitæ diem munifice exhibitam, qua, ut fœneraretur Deo, miserebatur pauperum, et quam par est ecclesiasticæ hierarchiæ præsules omnes imitari, ut nempe, quotquot potestatem habent, vere benefici sint atque vocentur. Utrum igitur Thomæ archiepiscopo Valentino, quem divina fruentem beatitudine dudum colimus, Sancti appellationem, et appellationi parem cultum decernere conveniat, sicut deliberamus adhuc cæli implorantes oracula, ita vestras quoque sententias, venerabiles Fratres, perlibenter exquirimus. Ad suffragia.

et, hisce auditis, canonizationem indicit.

49 *Recitat post hæc Phœbeus a pag. 71 usque ad 109 suffragia triginta quatuor S. R. E. Cardinalium, unius patriarchæ, septem archiepiscoporum, et episcoporum duorum supra triginta, qui omnes* Thomam *Sanctorum albo inscribendum censent, et aliquo elogio, subinde satis prolixo, exornant. Dicta ipsorum elogia non describo, ne frequentior sit ejusdem rei repetitio; nam licet nonnulli ipsum laudent ab omni virtute generatim, alii speciatim ab una aut pluribus, puta a caritate erga Deum, castitate, ab humilitate præsertim in fuga dignitatum, a fortitudine et constantia in defendenda libertate ecclesiastica, ab industria ac prudentia in corrigendis peccatoribus et a similibus, quas jam aliunde sufficienter cognovimus, in eo tamen pro majori parte conspirant, ut magnopere extollant pietatem erga pauperes, quæ cum ipso accrevit ab infantia, ac gloriosum* Eleemosynarii *titulum ipsi peperit.* Omnium sententiis auditis, *inquit Phœbeus,* proxime exaranda Sanctissimus addidit : « Perceptis, ven. Fratres, vestrum omnium senten-

» tiis,

A » tiis, cum omnes eo tendere videamus, quo mens » nostra post diuturnam rei meditationem colli- » neabat, diem canonizationis indicimus primam » Novembris. Vos interim jejuniis. orationibus, » eleemosynis humiliter flagitate a Deo, significa- » re nobis dignetur omnis boni rectique regulam, » voluntatem suam, ut secundum eam, sicut in » omnibus aliis rebus, ita in hac potissimum pro- » grediamur. »

quæ 1 Novemb. 1658 solemniter facta est.

50 *Subjungit laudatus Phœbeus gesta reliqua usque ad designatum diem primum Novembris, ne omissa quidem descriptione ornatus basilicæ Vaticanæ, quam præterito tempore numquam elegantius instructam fuisse significat; sed his, quod levioris momenti videantur, supersedendum judicavi. Demum satis prolixam omnium cæremoniarum, quæ in ipsa solemnitate servatæ fuerunt, enarrationem exhibet, quam similiter hic recudere operæ pretium non duxi, quia illæ sufficienter cognosci queunt ex variis editis lucubrationibus. in quibus cæremoniæ in canonizatione Sanctorum observari consuetæ describuntur ac declarantur; nominatim vero ex cap. 36 lib. 1 præclari Operis de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, quod olim Cardinalis edidit* B *ac deinde recognovit et auxit sanctissimus Dominus noster Benedictus PP. XIV. Accedit quod præcipuæ saltem memorentur in ipsa Bulla canonizationis.*

§ V. Bullæ canonizationis in duas partes divisæ pars prima, continens Sancti Vitam.

Bulla quomodo hic danda.

R*elatis hactenus visum est subnectere ipsam Bullam canonizationis, et cum longior sit, quam ut uno § commode comprehendatur, dividere in duas partes, quarum prima, præter proloquium Alexandri Papæ VII, Vitam* S. Thomæ *in compendium redactam exhibet; altera præter miracula ab ejusdem Sancti obitu patrata ac rite approbata, proponit seriem gestorum tum ad beatificationem tum* C *ad canonizationem una cum cæremoniis in eadem canonizatione servatis, concessis Indulgentiis ac brevi adhortatione ejusdem Pontificis, ut fideles Deo laudes et gratias persolvant, et ad* S. Thomæ *patrocinium cum fiducia recurrant. Præter hæc autem nihil præmonendum vel observandum judicavi. Nam quæ ad Sancti Vitam pertinent, satis discussa existimo in Commentario prævio et Annotatis ad Acta; quæ vero ad partem alteram, intelligi ea possunt ex præcedentibus.*

Præcipuus canonizationis finis exponitur.

52 Alexander Episcopus servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Sanctissimum Regem et Prophetam cum Dei spiritu plenus omnia creatarum rerum genera ad Creatorem suum laudandum dulcissimis psalmis invitat, hominum præcipue causa id facere haud obscure cognoscitur. Etenim angelicæ mentes, quas primo vocat, animantia item cuncta atque inanima, quæ deinceps appellat, nihil ad modum ejusmodi sive jussu, sive incitamento indigebant. Quippe illæ beatitudinis suæ necessitate ter sanctum hymnum incessabili voce proclamant; ista vero suo modo Auctorem suum, dum silent, laudant, aliisque, divinitatem Opificis contemplantibus, laudandum præbent. Igitur fideles propheticis vocibus potissimum excitantur, quibus maxime dicitur: Laudate Dominum in Sanctis ejus; honorantes videlicet viros sanctos factos amicos Dei, glorificantes in terris, quos ille gloria et honore coronavit in cœlis: domesticos Dei vestris in difficultatibus suppliciter advocantes: denique Dominum agnoscentes et colentes in servis ejus. Atque hoc ipsum Catholica Ecclesia, Spiritu sancto docente, præclare intelligit, dum filiis suis quotidie fere Sancti alicujus memoriam divino Officio ac precibus recolendam offert, celebrandamque; et dum temporis intervallis nonnullos egregiæ sanctitatis et miraculorum luce inter alios, veluti sidera, coruscantes, divino instinctu, Apostolica pontificali auctoritate Sanctorum adscribit numero, populisque fidelibus venerandos proponit: nimirum ut ea ratione omnipotentis Dei laus et gloria magis magisque increbrescat, ejusdemque bonitati ac benignitati simul agantur gratiæ, qui dedit virtutem et potestatem talem hominibus.

Auctore J. P.

et Thomæ sanctitas declaratur ex Actis

53 Quod vero idem Deus in hæc tempora, quibus ineffabili providentia, nullis nostris meritis, Ecclesiæ suæ præesse nos voluit, reservarit, ut sanctissimus, sibique maxime dilectus sacerdos Thomas de Villanova eo titulo, atque honore E decoraretur, nobisque hanc mentem inspiraverit, sæculo felicitatem in Domino gratulamur, quod novum, ac salutare sanctitatis exemplum intueri propius, novumque apud Dei misericordiam interpretem et intercessorem præsentibus in periculis ac necessitatibus invocare præcipue possit, ejusque precibus pacem et tranquillitatem in diebus suis, placato Domino, sperare. Seorsum autem nostro nomine pro eo, ac debemus, immortales gratias humillime habemus atque agimus eidem divinæ benignitati. Jam vero ut Thomæ sanctitas testimonio etiam nostro innotescat.

Natales ejus; pietas erga pauperes

54 Vir iste sanctissimus ortum habuit in castro Fontisplani Toletanæ diœcesis anno a salute orbis reparata millesimo quadringentesimo octogesimo octavo, ex honestis et Catholicis parentibus, Alphonso Thoma Garcia de Villanova, ejusdem diœcesis oppido, et Lucia Martinez Castellana, adeo caritati deditis, ut nunquam ab se vacuo sinu egenum abire permiserint. Ac veluti ingenito quodam pietatis et misericordiæ sensu, ex matris alvo secum delato, et sub ejusmodi parentibus educatus, antea visus est se Deo dicare, quam Deum F posset per ætatem cognoscere. Nunquam negavit pauperibus Christi, quod peterent, et oculos viduæ expectare non fecit; nec buccellam suam solus comedit; sed comedit pupillus ex ea. Nam jentacula ad gymnasium proficiscenti dari solita esurientibus partiebatur; ac pauperum nuditatem commiseratus, sæpe domum repetebat, sago, thorace, pileo, caligis et pallio denudatus; matrem quandoque enixe precatus, ut pauperi supervenienti consuetæ ac quotidianæ eleemosynarum distributioni paratum sibi prandium adjiceret, spondens ea die, se minime comesturum: quo obtento, pio et innocenti jejunio satur, mentem divina esurientem cœlestibus dapibus recreabat. Et exinde ad xenodochia reficiendis languentibus ova recens edita deferebat; usque adeo a teneris unguiculis in egenos effusus, ut pullos ipsos gallinæ sublatos Christi Domini pauperculis distribueret, ac messoribus aliquando præfectus, egenis spicas colligentibus, non illorum solum, sed proprium, ac sibi destinatum cibum partiretur.

ac virtutes reliquæ in pueritia;

55 Semper tamen parentum imperio æque subditus, quantum caritas in Deum laudabiliter suaderet, ab eorum mandatis non declinabat. Opta-

AUCTORE J. P.

Optavit enim, et datus est ei sensus, invocavit, et venit in eum spiritus sapientiæ, quo agente, Patrem luminum et domi et in templis assidue precabatur, et concupiscentiam carnis robusto atque integro sanctitatis rigore calcavit, castigans corpusculum suum et in servitutem redigens, cilicio et flagellis domans: quibus ab eo per oblivionem in cubili quandoque relictis, et a matre non sine admiratione repertis, evidenter patuit in eo, a tritura sementem, a vindemia palmitem, a pomis radicem præveniri. Quam sane in se ipsum privatam et tacitam severitatem pari etiam modestia condiebat. Adeo enim modestus fuit, ut nunquam e terra oculos levare consueverit, adeoque castus et pudicus, ut ad extremum usque spiritum virgo permanserit, neque unquam ex ejus ore verbum prodierit, quod puritatem pectoris non redoleret.

studia litterarum et ingressus

56 Intelligens autem fore, ut ii, qui docti fuerint, quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates fulgeant; Compluti in collegio sancti Ildephonsi in disciplinis et facultatibus, omnique virtutum genere doctores ipsos facile superavit. B Logicas subinde et theologicas quæstiones explanavit. Jam vero satis in Christiana palæstra edoctus, ac Euangelici memor effati: Qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus; audito parentis obitu, se cathedræ ornamento, et commodis abdicavit; ac integrum patrimonium virginibus alendis addixit: quo illis erectum fuit xenodochium in oppido Villanovæ, adhuc hospitale Archiepiscopi nuncupatum. Interim inclinavit aurem suam, ut audiret loquentem in se Dominum, et dicentem: Obliviscere populum tuum, et domum patris tui. Unde cum annum septimum et vigesimum ageret, ne sæcularium strepitu curarum a perfecta cum Deo unione distraheretur, duxit eum Dominus in solitudinem, ut ibi loqueretur ad cor ejus, ibique Ordini Eremitarum sancti Augustini in Salmantino conventu nomen dedit die vicesima quarta Novembris millesimi quingentesimi decimi sexti, ac peractis per annum mira austeritate vitæ religionis rudimentis, recurrente mox eadem die vicesima quarta Novembris ibidem solemnem professionem emisit, et æmulatus charismata meliora, C eam brevi religiosæ perfectionis metam attigit, ut, vix biennio elapso, ejusdem conventus sit Prior renunciatus.

in Ordinem S. Augustini; munia in eo obita;

57 Inde vero Prioris conventus sancti Augustini Burgensis, visitatoris provinciarum Castellæ et Bæticæ, Provincialis, definitoris ejusdem provinciæ Castellæ et prioris conventus Vallisoletani munia iis vitæ ac morum exemplis obivit, eoque zelo labefactatam regularis disciplinæ integritatem restituit, ut numero reformatorum Ordinis adscribi promeruerit. Inter hæc, volente Altissimo rigare montes de superioribus suis, jussus est talentum sibi a Domino creditum non abscondere in terra, sed, ut sapientissimus dispensator, in communem utilitatem convertere. In prædicto igitur percelebri Salmantino conventu ex obedientia Magistrum sententiarum, et religiosis sui Ordinis et exteris advenientibus exposuit, sancti Thomæ doctrinam secutus; ad quod et nominis similitudo et religionis consuetudo eum hortabantur: eoque doctore, tantus fuit discipulorum profectus, ut cum sanctum bellum principibus et potestatibus tenebrarum indicere decrevisset, eos dignos invenerit, quos ad expugnandas Mexicanas infidelitatis arces, dum ipse postea provincialis officio fungeretur, ad Apostolicam formam plane conforma- D tos, ut angelos veloces ad gentem Christianæ religionis penitus ignaram transmitteret; eos accendens proposito gaudio, aut futuræ illarum a Deo aversarum mentium conversionis, aut proprii pro Christo effusi sanguinis laureæ consequendæ: quorum primum non sine magno Christianæ reipublicæ emolumento clementissimus Dominus felicissimo eventu per illos comprobare dignatus est.

mira dicendi vis; electio ad infulas Valentinas;

58 Dum in istis versatur, Spiritus Domini super eum pauperibus euangelizare misit eum. Nam e cathedra ad suggestum ex obedientia translatus, visus est populis tuba vitæ et vox cœlorum; ac proinde vas electionis, ut portaret nomen Jesu coram regibus et principibus. Propterea Carolus V imperator eum sibi a concionibus singulariter elegit: cujus apostolicus spiritus omnibus omnia factus, sapientibus et insipientibus verbi divini pabulum erogavit, ita ut una omnium voce Spiritus sancti organum proclamaretur. His permoti idem Carolus V et Philippus II Hispaniarum rex Catholicus labefactatam Valentinæ ecclesiæ ex diuturna viduitate disciplinam, Thoma tantum præsule ad eam proposito, restitui posse pie cre- E diderunt. Verum, ne, ut antea Granatensis ecclesiæ infulas recusaverat, eo quod elegisset abjectus esse in domo Dei sui, etiam Valentinæ curam suscipere abnueret, ubi imperatoris ac regis voluntatem non satis urgere compertum fuit, iisdem petentibus, a suo superiore adactus, cellam cum lacrymis deserens, Valentiam sese contulit; et in conventu sanctæ Mariæ de Succursu Ordinis sancti Augustini, equo descendens, fastu solemnis ingressus vitato, pedes cum socio, simplicis religiosi habitu indutus, ad cathedralem perrexit; atque hæc humilitatis fundamenta jecit, ut ecclesiastici præsulis culmen, quo profundius stabiliret, eo solidius et sublimius eveheret.

cura pastoralis

59 In hoc cathedræ fastigio bonus iste Pastor animam suam posuit pro ovibus suis; et licet gladius persecutoris eum non abstulerit, martyrii tamen palmam non amisit. Ecclesiasticam enim disciplinam, et laicorum mores, coacta synodo provinciali, multis affectus injuriis instauravit. Mox ad ovium suarum salutem promovendam conversus, plurimos ad vitæ semitam æque prudentis ac ignitæ caritatis vi exhortando, jejunando, orando, proprium etiam sanguinem iteratis flagellationibus fun- F dendo revocavit; ut vere dicere posset: Die noctuque æstu urgebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Et quamvis suaviter animos ad honestatem sectandam allicere studuisset, fortiter tamen finem attingere non prætermisit.

et fortitudo in tuenda Ecclesiæ libertate;

60 Nam et invictum animum in tuendis Ecclesiæ juribus, et ecclesiastica restituenda et conservanda auctoritate, ostendit; illis verbis usus, se gloriosam magis mortem, quam odibilem vitam amplecti, nec supplicia pro ecclesiastica immunitate ex debito pastoralis officii in libertatem vindicanda timere, aut fugere: quod ex animo dictum ostendit, cum regio ministro minitanti rerum temporalium expoliationem imperterrita mente respondit: Tunc magis locuples ero, cum temporali subsidio liber ad cellam lætus remigrabo, ubi divum Augustinum parentem meum inveniam, a quo non nisi invitus, et lacrymans discessi. Delinquentes debitam pœnam subire censuris coegit ecclesiasticis, eximia caritate exæstuans, et se pro suis holocaustum offerens, quos obsecrando et arguendo corrigere non posset.

61 Iisdem enim adstantibus, se usque ad sanguinem flagellando, semetque cum lacrymis incre-

A crepando, cujus peccatis fieri dicebat, si non resipiscerent, sic compungebat, ut eos ad pœnitentiam et meliorem frugem reduceret. Ita tamen mira benignitate, caritatis excellentia, prudentiæ suavitate plures tum ex clero, tum ex populo in viam timoris Domini reduxit, ut, ubi malo suorum familiarium exemplo, ne alii infici possent, vereretur, egregius puritatis amator, neque ad horam ullum impudicitia fœdatum domi suæ detinuerit. Quin et ipsum fratris filium lasciviæ culpa notatum domo expulit, et patriam repetere sine mora coegit. Quapropter sic in labore et ærumnis, in vigiliis et jejuniis, arguens, obsecrans, increpans, in omni patientia et doctrina omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret, et alter veluti Paulus, divinus intellectus et divini amoris cereus nuncuparetur: adeoque Dei amore flagrabat, ut passim dicere soleret, sibi propemodum tolerabilius videri, se in infernum demitti, quam non diligere Deum; et præ ignibus et tormentis illud unum expavescere, quod, qui cruciantur in inferno, Deum oderunt. Et ecce data est ei pax fœderis Domini, et fuit illi pactum sacerdotii sempiterni, quia zelatus est pro Deo suo, B et expiavit scelus filiarum Israel; et quia misericordiam habuit, erudivit quasi Pastor gregem suum, Christo Domino dilectus et obtemperans, pavit agnos, pavitque oves ipsius.

ardor ad expurganda flagitia:

62 Adeo enim fuit in pauperes libe alis, et parcus erga se ipsum, ut quo egenis, quorum se parentem gerebat, largius subveniret, laceras induceret vestes, quas propriis manibus sarciebat, unicum pileum proprio usui domi asservaret, cubiculum storeis vestitum incoleret, super sarmentis in terra quiesceret, sæpe pauperes convivas ex eadem patina cibum sumere permitteret; ipse vero adeo parce comederet, ut senio et infirmitate confectus, unico, eoque modico ferculo mensam instrui permiserit; et œconomo secus cum precibus suadenti sæpius responderit, iniquum esse, ut servus pinguiori cibo, quam domini sui pauperes, vesceretur. Lintea e proprio cubili desumens, et indusiis se ipsum exuens, ea pauperibus largiebatur, ratus ea, quæ pauperum erant, citra injuriam illis denegari non posse: in quo sui sanctissimi patriarchæ Augustini perfectus exstitit imitator et filius, quod nil suum æstimavit, imo totum reputavit commune cum fratribus: unde, C et S. Gregorii Magni vestigia secutus, catalogum pauperum omnium penes se retinebat, ut singulis pro egestate consulere posset. Præterea puellis egenis dotem pro conditione suppeditabat.

parcitas erga seipsum et liberalitas

63 Cumque Mauri prædati essent oppidum Collera suæ diœcesis, et plurimos incolas captivos duxissent, ingentem aureorum vim in illis e jugo servitutis redimendis liberaliter profudit. Cumque experientia didicisset, pauperes fœminas natorum in publica via projectorum vitam negligere; ad se pueros afferri curavit, et grandem pecuniæ summam in iis alendis et educandis impendit. Tria erexit collegia, quæ pinguibus dotavit proventibus: primum Valentiæ, alterum Compluti, tertium Oriolæ, a quibus viri tum probitate, tum doctrina præstantes plurimi prodiere. Insignem hanc Viri secundum cor suum pietatem ille idem piissimus Dominus, qui et facit mirabilia magna solus, et est mirabilis in Sanctis suis, singularibus testimoniis divinæ suæ dexteræ præter consuetum causarum secundarum ordinem operantis, acceptissimam sibi esse confirmavit.

erga proximum miraculis

64 Ad sublevandam enim miserabilis fœminæ familiam factum est, ut subcustos frumenti archiepiscopalis ab eo mitteretur ad horreum, quod paulo ante vacuum penitus reliquerat: quo cum pervenisset, e januæ rimis grana exuberantia cum subœconomo et aliis conspicatus est; et dum januam aperire student, magna vi frumenti compressam vix totis viribus impellentes reserare potuerunt; quamobrem stupore perculsi, magnis vocibus inclamant miraculum. Tumque Thomas eo accurrens, cunctis silentium præcipiens, mulieri triticum elargitus, Vescere, ait, et Omnipotenti gratias age, qui tibi illud paravit. Ad hæc conscius, se missum, ut mederetur contritis corde, producto super pauperem quemdam Cæsaraugustanum, quadraginta jam annis paralysi laborantem, et fulcimentis insistentem, signo sanctissimæ Crucis, dicens: Confide, et dic gratias Deo, qui dignatus est tibi salutem impartiri, consolidavit bases et plantas ejus, ita ut paralyticus se erigeret, undique validus, rejectisque fulcimentis ad pedes ejus procumberet: cui sanctus Archiepiscopus silentium indixit, ac Deo gratus ut esset, et pro se preces funderet, hortatus est. E

a Deo probata;

AUCTORE J. P.

65 Memor etiam promissionis Christi Domini: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis; nunquam ad conciones habendas perrexit, aut conversionis alicujus provinciam suscepit, nisi Deum prius effusis precibus exorasset, ut divina gratia dura peccatorum corda emollire dignaretur; mox ab hujusmodi oratione consurgens, eo fervore, ardentique zelo peccatores corripuit, ut quamplurimos ad pœnitentiam et perfectioris vitæ semitam revocaverit; quos tactos dolore cordis intrinsecus ad confessarii pedes illico accurrere impellebat. Contigit etiam, ut coram dicto rege Philippo II agens de ineffabili sanctissimæ Trinitatis mysterio, eo usque crexerit mentem, ut archiepiscopus Granatensis, vir doctrina ac pietate præditus, dixerit, se non putasse, eo illum sese potuisse attollere, quod, quæ audisset, humanum intellectum longe excederent; hujusce vero et aliarum quamplurium concionum codex, se superstite, nunquam Thomæ singularis modestia, ut typis committeretur, præbuit assensum.

studium orationis et gratiæ inde acceptæ:

66 Continuam insuper Dei Servus mentis elevationem patiebatur, ita ut a concionibus aliisque sacris functionibus abstinere cogeretur; exinde mundi gloriam ea ratione devitans. Quem tamen in novissimo loco interius recumbentem, altius, qui eum ad nuptias invitaverat, non sine magna gloria coram discumbentibus ascendere compulit; in F ipsa enim Ascensionis Dominicæ celebritate cum divinis officiis interesset, ad antiphonam Nonæ; Et videntibus illis elevatus est; ipse quoque e terra sublatus prorsus immobilis integro duodecim horarum spatio omnibus videntibus permansit; quasi jam felix illa anima suo itineri ad Deum se accingeret.

mentis elevationes continuæ

67 Tandem his, multisque aliis meritis plenus in febrim incidit, ac cum peculium domesticum jam diu in piis usibus consumpsisset, quæ pauperrimæ supellectili supererant, inter pauperes familiares partitus est; oblitus vero cujusdam commentariensis patris-familias egeni, cubile, in quo ægrotans jacebat, cum nil aliud ipsi superesset, ei donavit, et tunc quod suum erat, auferret, hortabatur; at renuentibus familiaribus ipsum super stoream ponere, ut fieri postulabat, mira humilitate per viscera Jesu Christi a commentariensi ejusdem cubilis usum ad mortem usque precatus est, ut, qui aliis pauperibus totus vixerat, in alieno decedens pauperrimus moreretur. Cumque orans et vigilans expectaret adventum Domini sui, episcopus Se-

Supremo morbo laborans, omnia, etiam lectum,

AUCTORE J. P.

* *forte* Segrianus

Segobricensis * ultimum adventare vitæ terminum nunciavit, cui exhilaratus gratias egit et addidit : Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi : in domum Domini ibimus; usurpans etiam illud sancti Martini; Si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem. Sin' minus, cupio dissolvi et esse tecum.

in pauperes distribuit, et lætus

68 Tum vero cum per œconomum quinque millium aureorum summam superesse significaretur, eam pauperibus distribui mandavit, cumque intellexisset, omnibus civitatis pauperibus abunde esse subventum, et adhuc mille et quingentos aureos reliquos esse, ad immortalitatis bravium terrenis omnibus affectibus expoliatus anhelans, sic conquestus est : Cur me hic detinetis adhuc, ne ad fruendum bonum, quod mihi paravit Dominus, evolem? Properate, opus adsolvite, nec ipse diutius hic in labore anxius detinear, sed tandem in pace Christi requiescam. Et certior factus, jam omnia consummata, ipse suum jam consummaturus cursum, Deo gratias agens, addidit : Nunc lætus ad agonem propero, nudus cum nudo, nil habens, unde tenear, strenue luctaturus : jussitque se sacro Oleo muniri, et clerum vocari, cui, sumpto sanctissimæ Eucharistiæ sacramento, sanctitatem vitæ, et perpetuam erga sanctam Sedem Apostolicam obedientiam ex testamento legavit. B

moritur.

69 Demum semel adhuc sub speciebus sacramentalibus venerari cupiens Deum Salvatorem, quem mox facie ad faciem sese intuiturum sperabat; in suo cubiculo sanctum Sacrificium confici, et interim sibi Dominicæ passionis Euangelium secundum Joannem legi voluit, eoque cum alta contemplatione audito, ac mira pietate et humilitate augustissimo Sacramento, erga quod semper devotissimus extitit, ad elevationem adorato, præ gaudio vim lachrymarum profundens, inchoavit canticum : Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace; eoque absoluto, subdidit : In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, quæ cum diceret, expiravit die VIII Septembris vesperi Nativitatis beatissimæ Virginis, cujus, dum viveret, amore languebat, anno salutis MDLV, ætatis suæ LXVIII.

Populi luctus et corporis sepultura.

70 Clerus et populus, qui ad Deum confugerant indicta supplicatione generali pro suo languente Pastore, in ecclesia sancti Thomæ Apostoli stationem peregerunt; adeoque universalis C ploratus invaluit, ut cleri cantus non audiretur; et ad antiphonam : Non sumus digni a te exaudiri; cantores dolore et commiseratione commoti, illam præ lacrymis absolvere nequiverint. Mox audito pulsu campanæ, illius obitum nunciantis, ita planctus omnium erupit, ut cujusvis conditionis homines, quasi amentes per vias discurrentes, patrem se amisisse conquererentur. Corporis vero aspectu in tam ingenti jactura idem populus adeo se levari posse putabat, ut illud pontificalibus indumentis, et florum corona, virginitatis ejus insigni, ad præfatam ecclesiam sanctæ Mariæ de Succursu Ordinis sancti Augustini delatum, humo tradi non permisisset, nisi fratres ejusdem monasterii sepulturæ clanculum mandassent. Talis autem erat gratia ejus corporis emortui, ut viventi haud absimile appareret.

D

§ VI. Miracula rite approbata; ordo beatificationis et canonizationis.

Post obitum enarrat... quot

Successive tamen multa sunt ejus suffragantibus meritis edita miracula, Domino cooperante, et Servi sui usque ad mortem fidelis vitæ sanctitatem confirmante sequentibus signis. Duo etenim mortui ad vitam revocati fuere. Paulus Franciscus Cardona post septem mensium febrim extinctus, et Sperantia Valeria, decem quoque mensium febri consumpta, non solum vitæ, sed etiam integræ sanitati restituti sunt. Marcella de Lizania tertium annum agens, trimestri morbo distillationis in pectore affecta, vehementi et assidua tussi ita afflicta, ut erumpente e pectore sanguine cibum sumere, aut sumptum retinere non posset, distillatione etiam ad ejus oculos descendente, remediis omnibus ad ejus curam adhibitis, spe ad salutem pristinam redeundi prorsus destituta, ad sepulcrum Thomæ delata postera die, hora, qua Sacrum pro ejus sanitate celebrabatur, sanata est, E et de cubili surgens ad matrem incolumis, quasi nunquam passa fuisset ophthalmiæ morbum, clarissimis oculis festina contendit. A carcinomate Franciscam Nadal liberavit; et Catharinæ Vincentiæ Roselon, innumerabilibus plagis per quinquennium cruciatæ, insperatam salutem reddidit. Petrum Antonium Sutorem, sex nervorum contractione per biennium claudicantem jamque inutilem, sanavit.

miracula, Deo gratias egit.

72 Jacobus Cervera cœmentarius, ulceribus insanabilibus plenus, ab eo sanatur. Vincentius Cyprer, nervis ex paralysi solutis, sanitatem pariter impetravit. Arida ubera Catharinæ Montaltæ, admotis floribus, quibus Servi Dei sepulcrum respersum erat, ad infantulum sustentandum lacte illico affluere visa sunt. Ludovico Lemosy, per sex annos adeo pedibus laboranti, ut sæpissime cubili immobiliter inhæreret, bases et plantas consolidavit. Quatuordecim annorum hernia Joannem tibicinem afflictum pristinæ sanitati restituit. Septennem puellam Vincentiam Mattheu in puteum delapsam, in aquis per tres horas submersam, eripuit incolumem. Quibus coruscantibus F signis lux effulsit, ostenditque, venerandum esse in terris, quem in cœlis adeo acceptum Advocatum humana haberet infirmitas. Agimus igitur omnipotenti Deo, quam maximas possumus, gratias, et repletum est gaudio cor nostrum et lingua nostra exultatione, quod nullis nostris suffragantibus meritis, sed inscrutabili sapientiæ suæ arcano, hanc Servi sui canonizationis celebritatem per nostræ humilitatis ministerium toti orbi splendescere præordinaverit. Cum enim jam ab ejus felici occasu per universas gentes et nationes ipsius sanctitas celebraretur, et ipsius nomen apud Christi fideles magno in honore esset, operante Domino per intercessionem ejus tot miracula, quæ etiam in dies una cum ejus veneratione augebantur, via parabatur a Patre luminum Thomæ clarificationi.

gestorum ad beatificationem

73 Propterea ab ordinario processus informativus sacrorum Congregationi Rituum exhibitus fuit anno millesimo sexcentesimo octavo, et accedentibus precibus etiam claræ memoriæ Philippi III Hispaniarum regis Catholici, necnon præsulum, procerum, deputatorum regni Valentiæ, ac totius Ordinis Eremitarum sancti Augustini ter-

A tertio repetitis, ceterisque de more peractis, responsum fuit a prædicta Congregatione, plane constare de validitate processuum, de virtutum excellentia, de fidei puritate, vitæ sanctimonia, miraculorum operatione, fama sanctitatis et frequentia populi ad Servi Dei sepulchrum; ac propterea posse (si summo Pontifici placuisset) imposterum nuncupari Beatum, et de eo, tamquam de Confessore Pontifice, quotannis in regno Valentiæ a Religiosis utriusque sexus Ordinis sancti Augustini, et in civitate Valentia a clero tam sæculari, quam regulari recitari officium et Missam celebrari. Quibus annuit felicis recordationis Paulus Papa V prædecessor noster, ac desuper literas in forma Brevis concessit, et prædictum indultum mox extensum fuit ad omnes utriusque sexus Religiosos prædictos regnorum Castellæ, Aragoniæ et Cathaloniæ, necnon ad oppidum Villænovæ, et tandem ad omnes pariter utriusque sexus Religiosos Ordinis Sancti Augustini, ubique terrarum existentes.

et canonizationem

74 Eodemque anno duobus aliis insuper approbatis miraculis, censuit eadem Congregatio, tuto posse Sedem Apostolicam ad solemnem ejusdem B Beati canonizationem quandocumque juxta S. R. E. ritum, et sacrorum canonum dispositionem procedere. Verum supervenientibus novis decretis recolendæ memoriæ Urbani Papæ VIII, etiam prædecessoris nostri, siluit causa usquequo fuit facta præmissorum omnium relatio similis memoriæ Innocentio X itidem prædecessori nostro, et ab eo deputatus in relatorem tunc in humanis agens bonæ memoriæ Fredericus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Cornelius nuncupatus, et signata commissio reassumptionis causæ, demandatum etiam fuit dicto Cardinali Cornelio relatori cum dilecto filio Hilarione Rancato, et quondam Terentio Alciato consultoribus examen Operum ejusdem servi Dei Thomæ, et facta relatione, decretum, in illis nihil contra fidem et bonos mores, nec aliquam doctrinam a Catholico sensu alienam contineri. Postea decretæ litteræ remissoriales ad probandum ea, quæ supervenerant post indultam venerationem, et directæ litteræ venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Valentino et Segobricensi et Dertusensi episcopis, et transmissis ad Urbem processibus, in locum prædicti C Cardinalis defuncti subrogatus est dilectus filius noster Joannes Baptista Cardinalis Pallotta nuncupatus, dicti Ordinis S. Augustini protector; a quo iisdem processibus in Congregatione prædicta relatis, ab eaque mature discussis, declaratum est, abunde constare de validitate, de relevantia, de incremento cultus, ac etiam de duobus aliis miraculis de novo patratis; et sic adimpleta esse omnia ea, quæ novis decretis expetebantur.

...ntem

75 Accedentibus carissimi in Christo filii nostri Philippi IV Hispaniarum regis Catholici, venerabilium etiam fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum regnorum Hispaniæ, necnon eorumdem procerum, ac etiam totius Ordinis Eremitarum S. Augustini precibus, quibus a Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris prædictis, et a nobis id sæpius postulaverant et postulabant: reliquum erat, ut de more universam causam Cardinales, quibus id commissum fuerat, recenserent, et pro rei gravitate recognoscerent. Id quod cum recte fideliterque præstitissent, idemque omnes sensissent, prædictus deinde Joannes Baptista Cardinalis de vitæ sanctitate, virtutibus et miraculis servi Dei Thomæ, nec non de actis omnibus, in eadem Rituum Congregatione coram nobis habita plenissime retulit. Mox per venerabilem etiam fratrem nostrum Julium episcopum Sabinensem S. R. E. Cardinalem Sacchettum similiter nuncupatum, dictæ Congregationis præfectum, totius summa processus in consistorio nostro secreto plene relata, sua collegarumque sententia exposita, reliqui Cardinales, qui aderant, unanimi suffragio eamdem sententiam approbarunt. Quapropter sequenti publico consistorio, in quo pro canonizatione dicti beati Thomæ verba fecit dilectus etiam filius Marcus Antonius Burattus, nostræ consistorialis aulæ advocatus, et nomine prædicti Philippi regis, necnon prædictarum universitatum et regnorum, ac totius Ordinis Eremitarum nobis humiliter supplicavit.

Auctore J. P

exponit, una cum cæremoniis

76 Nos in tam gravi causa, Cardinales, patriarchas, archiepiscopos et episcopos, qui tunc aderant, hortati sumus, ut eleemosynis, jejuniis et orationibus sedulo incumberent, quo divina voluntas clarius nobis elucesceret. In semipleno postmodum consistorio ex more accersitis non solum Cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis prædictis, sed præsentibus nostris et E Sedis Apostolicæ notariis, ac sacri palatii nostri Apostolici causarum auditoribus, de vita et miraculis beati Thomæ, quæ opportuna visa sunt, proposuimus, omnesque ad ejus canonizationem deveniendum esse aperte suffragiis confirmarunt. Nos itaque unanimi consensu audito, aperuimus os nostrum in benedictionibus; et Dei nutum ac voluntatem sequuti, justum et debitum esse censentes, ut, quos Deus honorat in cælis, nos venerationis officio laudemus et glorificemus in terris, diem canonizationis indiximus, cunctos adhortati, ut junctis nobiscum precibus, eleemosynis, jejuniis et Sacrificiis Spiritus sancti gratiam nostræ humilitati in tam alto negotio impetrare studerent.

in hac servatis

77 Tandem cum nihil aliud desideraretur eorum, quæ ex sanctorum patrum auctoritate, sacrorum canonum decretis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ antiqua consuetudine, ac novorum decretorum præscripto agenda et observanda erant, hodie in sacrosancta beati Petri Apostolorum principis basilica, in qua solemni ritu cum ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis, et dilectis filiis Ro- F manæ curiæ prælatis, officialibus et familiaribus nostris, clero seculari et regulari, ac maxima populi frequentia mane convenimus; post repetitas pro canonizationis decreto petitiones nomine ejusdem Philippi regis, a dilecto etiam filio nostro Hieronymo Tituli sanctæ Mariæ Transtiberim presbytero Cardinali Columna similiter nuncupato, per Marcum Antonium advocatum prædictum, post sacros hymnos, litanias, aliasque preces, post Spiritus sancti gratiam rite imploratam, ad honorem sanctissimæ et individuæ Trinitatis, ad exaltationem fidei Catholicæ et Christianæ religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac nostra, matura deliberatione prehabita, et divina ope sæpius implorata, ac de venerabilium fratrum nostrorum Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum in Urbe existentium, consilio, beatum Thomam de Villanova archiepiscopum Valentinum Sanctum esse decrevimus et definivimus, ac Sanctorum catalogo adscripsimus, prout præsentium tenore decernimus, definimus et adscribimus; statuentes, ab Ecclesia universali quolibet anno die decima octava Septembris memoriam ejus inter sanctos Confessores Pontifices

dia

AUCTORE J. P.

pia devotione recoli debere. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.

et concessis indulgentiis,

78 Eademque auctoritate omnibus utriusque Sexus Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, qui singulis annis in die festo ipsius sancti Thomæ ad sepulcrum, in quo ejus corpus requiescit, visitandum accesserint, septem annos et totidem quadragenas de injunctis eis, aut alias quomodolibet debitis pœnitentiis, misericorditer in Domino relaxavimus in forma Ecclesiæ consueta. His peractis Deum Patrem æternum, Regemque gloriæ Christum Dominum Patris sempiterni Filium, et sanctum Paraclitum Spiritum, unum Deum, unumque Dominum laudibus et confessionibus venerati, sacroque hymno Te Deum solemniter decantato, peculiari in honorem beati Thomæ oratione precati sumus per ejusdem merita, atque ad altare sancti Petri Apostoli Missam celebravimus cum ejusdem Sancti commemoratione, omnibusque Christi fidelibus tunc præsentibus plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem concessimus.

B

ac fideles ad Dei laudem et Sancti patrocinium hortatur.

79 Dignum igitur et justum est, nos gratias agere, et gloriam dare Deo viventi in sæcula sæculorum, qui benedixit Conservum nostrum in omni benedictione spirituali, ut esset sanctus et immaculatus coram ipso. Et cum illum dederit nobis quasi fulgentem solem in templo suo in hac nocte peccatorum et tribulationum nostrarum, adeamus cum fiducia thronum divinæ misericordiæ, ore et opere supplicantes, ut sanctus Thomas universo Christiano populo prosit meritis et exemplis, precibus adsit et patrocinio, et in tempore iracundiæ fiat reconciliatio. Ceterum quia difficile foret, præsentes nostras litteras ad singula loca, ubi opus esset, deferri, volumus earum exemplis, etiam impressis, manu publici notarii subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem ubique fides adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum decreti, definitionis, adscriptionis, mandati, statuti, concessionis, elargitionis, relaxationis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCLVIII Kal. Novembris, Pontificatus nostri anno quarto.

C

✠ Ego Alexander Catholicæ Ecclesiæ Episcopus.

Subditur sigillum Pontificis, tum sequuntur nomina S. R. Ecclesiæ Cardinalium, aliorumque de more subscribentium, quæ brevitatis causa omitto.

§ VII. Indulgentiæ fidelibus concessæ occasione canonizationis; solemnia Romæ et alibi hanc subsecuta.

Variæ indulgentiæ

Præter indulgentias in Bulla canonizationis memoratas, etiam alias speciatim a summo Pontifice concessas recenset Phœbeus pag. 122. Præterea, *inquit*, Sanctissimus formulam indulgentiarum, applicandarum sacris beati Thomæ imaginibus, imprimi mandavit, qua præsertim concionatores hortatus est, ut saltem semel in anno eximiam sancti Præsulis charitatem encomiis pro viribus extollant, eamque fidelium cordibus instillent, lucrifacturi, quoties id egerint vere pœnitentes confessi et sacra Communione refecti, indulgentiam plenariam: audientes vero, septem annos totidemque indulgentiarum quadragenas. Indulgentiam pariter plenariam indulsit interfuturis processioni, Vexillorum nuncupatæ, a basilica S. Petri ad ecclesiam S. Augustini e more celebrandæ, quam indulgentiam Eminentissimus D. Card. Vicarius publico edicto evulgari curavit. Plenariam itidem indulgentiam concessit visitantibus ecclesias cœnobiorum fratrum ejusdem Ordinis, ubique terrarum existentes, infra octavam præsenti anno recolendis canonizationis solemniis decretam, et litteris Apostolicis in forma Brevis indultam.

D

intuitu S. Thomæ

81 *Habeo penes me edictum, in typographia reverendæ cameræ Apostolicæ impressum anno 1661, quod, quia præter memoratas primo loco indulgentias etiam plures alias complectitur, ex Italico Latine redditum huc transfero. Ita fere habet:* Indulgentiæ, quas ultra ordinarias typo impressas concedit Sanctissimus Dominus Alexander Papa VII utriusque sexus Christi fidelibus, qui penes se vel privatim domi suæ habuerint numisma aut imaginem S. Thomæ a Villanova archiepiscopi Valentini, per suam Sanctitatem benedicta: ea tamen conditione, ut is, qui dicta numismata vel imagines distribuerit, aut is, cui prima vice distribuentur, observent decretum suæ Sanctitatis editum sub die VI Februarii MDCLVII.

E

a Pontifice

82 Quicumque saltem semel in hebdomada solitum Officium divinum vel beatissimæ Virginis vel defunctorum, aut septem Psalmos pœnitentiales vel graduales, aut coronam Domini vel Mariæ, aut tertiam partem Rosarii recitare, aut detentos in carcere visitare, vel pauperibus Christi subvenire consueverit, ac vere pœnitens et sacerdoti ab ordinario approbato confessus, Eucharistiæ sanctissimum Sacramentum susceperit uno ex infrascriptis diebus, nimirum Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, Annuntiationis B. Mariæ Virginsi, Pentecostes, Nativitatis S. Joannis Baptistæ, sanctorum apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis B. Mariæ Virginis, S. Thomæ a Villanova XVIII Septembris, Omnium Sanctorum, Dedicationis propriæ ecclesiæ, Patroni aut Tituli dictæ ecclesiæ, piasque preces fuderit pro hæresum atque schismatum exstirpatione, fidei Catholicæ propagatione, pace et Christianorum principum concordia, ceterisque Romanæ Ecclesiæ necessitatibus, plenariam quolibet eorumdem dierum omnium suorum peccatorum indulgentiam consequatur.

F

concessæ fidelibus:

83 Quicumque publice e suggestu laudaverit ardentem S. Thomæ caritatem, ut eam fidelium cordibus instillet, (ad quod saltem quolibet anno semel faciendum Sanctitas sua hortatur concionatores omnes,) confessus et sacro Epulo refectus, consequatur similiter indulgentiam plenariam; qui vero audierit, septem annos totidemque indulgentiarum quadragenas. Quisquis pœnitens, et, ut supra, confessus ac sacro Epulo refectus, si potuerit, aut saltem contritus in articulo mortis nomen Jesu et intercessionem S. Thomæ ore, si potuerit, sin' minus corde pie invocaverit, consequatur pariter plenariam indulgentiam. Quisquis oraverit divinam Majestatem, ut cor suum incendat caritate, qua donare dignata fuit S. Thomam, et

A et pauperibus Christi aliquam stipem erogaverit, singulis vicibus quadraginta dierum indulgentias percipiat. Quisquis ecclesias vel aras Deo in honorem S. Thomæ a Villanova consecratas visitaverit, eo die lucretur quinquaginta dierum indulgentias. Quælibet utriusque sexus persona, militans sub Regula S. Augustini, sub qua vixit S. Thomas, quotiescumque aliquod opus spirituale, spectans ad eamdem Regulam, exercuerit, et Sanctum invocans, tertio recitaverit, Salve Regina, oraveritque pro prosperitate Ecclesiæ ac Sanctitatis suæ, aliisque ut supra, quadraginta dierum indulgentias adipiscatur. Volens, ut omnes supra dictæ indulgentiæ animabus fidelium defunctorum per modum suffragii applicari possint, prohibet Sanctitas sua harum indulgentiarum impressionem in omni loco extra Urbem. G. Gualterius.

84 Die XXIV Novembris, *verba sunt denuo Phœbei pag. 123*, in ecclesia S. Augustini inchoata fuit octidua prælibata solemnitas et coram augustissimo Cardinalium senatu episcopalis Missa de beato Thoma a reverendiss. D. Fr. Ambrosio Landuccio episcopo Porphyriensi, sacrarii Apostolici præfecto, celebrata fuit, eaque absoluta, B sermo in ejusdem laudem quam eleganter et erudite a patre Rho e Societate Jesu, viro numquam satis laudando, peractus est. Post meridiem vero a basilica S. Petri ad ecclesiam S. Augustini solemnis Vexillorum processio his cæremoniis peracta est. *Priusquam ulterius progrediar, observet curiosus lector, quod in solemni supplicatione, quæ ipso die canonizationis instituitur ad ecclesiam Vaticanam, deferatur vexillum cum imagine Beati canonizandi, illudque dein ad æternam rei memoriam ex ejusdem basilicæ Vaticanæ fornice pensile maneat, sed et aliud vel alia plura parata serventur, quæ, expleta canonizatione, etiam in supplicatione deferantur ad ecclesiam nationis vel Religionis Sancti canonizati, quando primum ejus festum celebratur; de prioris supplicationis solemniis, atque origine consuetudinis deferendi in ea vexillum seu vexilla, facile instrui poterit, quisquis consulere voluerit prælaudatum Opus sanctissimi Domini nostri Benedicti XIV lib. 1 cap. 36 § 6. et plures ibidem citatos auctores; at quoniam pauciores occurrunt, apud quos alterius cæremoniæ declarantur, haud injucundum fore duxi, si præcipuas saltem ex Phœbeo perhiberem.*

processio vexillorum Romæ

C 85 Religiosi invitati a Fratribus S. Augustini in basilica S. Petri hora vigesima convenere, absolutis autem Vesperis, cantores basilicæ cecinerunt Antiphonam: « Sacerdos et Pontifex et virtutum opifex, pastor bone in populo, ora pro nobis Dominum, sancte Thoma. » Qua absoluta, duo beneficiati, pluvialibus induti, cantarunt versum: « Dispersit, dedit pauperibus. » Et cantores responderunt: « Justitia ejus manet in seculum seculi. » Mox hebdomadarius canonicus, pluviali pariter indutus, duobus acolytis ante ipsum candelabra sustinentibus, cecinit Orationem: « Deus, qui beatum Thomam insignis etc. » Et cantores responderunt: Amen. Tunc amotis legile et candelabris, confraternitates et Religiosi mendicantes procedere inceperunt, transeuntes bini ante altare Apostolorum, eique singuli genuflectentes, exceptis tantum, qui cruces, vexilla et candelabra gestabant.

86 Ferentes autem vexilla S. Thomæ, scilicet confratres societatis S. Triphonis, erectæ in ecclesia S. Augustini, sustinentes hastas, et confratres societatis sanctissimi Sacramenti, erectæ in basilica Vaticana, sustinentes chordulas, e vexillo pendulas, cum ad hebdomadarium, in consueto scamno sedentem in cornu Epistolæ, pervenissent, stiterunt sese, et hebdomadarius assurgens chordulas acceptas e manibus confratrum tradidit quatuor fratribus, planeta indutis, qui ad hebdomadarium ipsum immediate ante ac prope vexilla accesserant. Ultimi vero vexilli attributis chordulis patribus vicario generali, assistentibus Italiæ et Hispaniæ et Priori S. Augustini, pluviali indutis, hebdomadarius thus in thuribulum posuit: quo interim clerici seminarii, clerici, beneficiati et canonici basilicæ, funalia gestantes, præeunte cruce capitulari post fratres Dominicanos procedere inceperunt. Hebdomadarius autem stans, tribus ductibus reverenter thurificavit imaginem sancti Thomæ in vexillo delineatam, mox illam flexis genibus adoravit, et inde post omnes ad sacrarium cum suis assistentibus se recepit. Clerus et capitulum basilicæ ab ultimo gradu scholarum ad portam extrinsecus ordine retrogrado hinc inde sese disposuere, et genuflexi pertranseuntem imaginem Sancti venerati sunt, et ad sacrarium redierunt. Processio autem ordine, quo sequitur, progressa est per Pontem S. Angeli, Montem Jordanum, Parionem, plateam nuncupatam Pasquini, per E viam, quæ ducit ad ecclesiam de Anima, per plateam turris sanguineæ ad ecclesiam S. Augustini.

Auctore J. P.

87 *Mitto hic recensere ordinem, quo quique, supplicationem comitati, incesserunt; vexilla septem enumerat Phœbeus: Fratrum scilicet Reformatorum Ordinis S. Augustini unum; alterum Fratrum item S. Augustini congregationis Insubrum; tertium collegii S. Ildephonsi academiæ Complutensis, et quatuor reliqua Fratrum Ordinis S. Augustini.* Cum vero, *inquit*, processio ad ecclesiam S. Augustini pervenisset, Religiosi omnes in navi majori ecclesiæ hinc inde sese disposuerunt: ultimo autem ac digniori vexillo Eminentissimus D. Cardinalis Sabellus titularis, indutus alba, cingulo, stola, pluviali, et mitra medius inter diaconum et subdiaconum capellæ Pontificiæ, dalmatica et tunicella indutos, nec non a permultis præsulibus curiæ comitatus, ex ecclesia prodiens usque ad gradus, venerabundus occurrit, et genuflexus super tapete stratum et pulvinare, sancti Thomæ imaginem adoravit, mox illam thurificavit, et, reassumpta mitra, in ecclesiam regressus, ad altare majus se contulit, ante vexillum incedens, F quod delatum fuit usque ad medium ecclesiæ, ibique funi alligatum ad fornicem elevatum est, stante interim Cardinale prope cornu Epistolæ.

instituta, aliaque solemnia tum ibidem

88 Et cum primum Fratres vexillum elevare cœpissent, Cardinalis stans ibidem, versus ad Crucem altaris intonavit hymnum: « Te Deum laudamus » quem cantores prosecuti sunt. Circa finem hymni Cardinalis posuit thus in thuribulum, et rursus tribus ductibus vexillum thurificavit, hymnoque absoluto, diaconus cecinit versum: « Ora pro nobis sancte Thoma » et cantores responderunt: « Ut digni efficiamur promissionibus Christi. » Cardinalis vero cecinit Orationem: « Deus, qui beatum Thomam etc. Per Christum Dominum nostrum: » et cantores responderunt: Amen. Tandem Cardinalis osculatus est altare, et sumpta mitra stans medius apud illud solemniter populo benedixit. Et tunc bellica tormenta explosa fuere, et tubarum clangor ac tympanorum reboatus processionis hisce solemniis gloriosum finem imposuere. Reliquis vero septem diebus, musicis concentibus, Sacrificiis, divinis precibus, officiis et concionibus solemnia sanctæ canonizationis magnifico etiam cum apparatu, munifica

AUCTORE J. P.

nifica Cardinalis Sabelli titularis manu adjutrice, fratres recoluere.

89 *Atque hæc de solemniis in canonizatione Romæ habitis dicta sufficiant. Dubium non est, quin et Valentiæ ac per totam Hispaniam, et in omnibus toto orbe Christiano conventibus Ordinis S. Augustini summo splendore hæc nova sancti Archiepiscopi gloria celebrata fuerit; uti factum est anno 1659 in Belgio nostro, ubi, teste R. P. Joanne Estrix, ejusdem Ordinis S. Augustini Religioso, ad calcem Vitæ* S. Thomæ *Belgico idiomate exaratæ, tum ceteris in oppidis, ut ut ignobilibus, tum in præcipuis civitatibus, Bruxellis, Antverpiæ, Mechliniæ, Lovanii, Gandavi, Brugis, Leodii, Insulis, Tornaci etc. insigne videre fuit omnium studium tam ad Sanctum honorandum, quam ad per ejus intercessionem obtinendum finem atrocis belli, id temporis inter principes Christianos grassantis. Et sane completum est, quod pii fideles flagitabant, quod cum summo Pontifice ardenter desiderabant purpurati Patres, quodque nonnulli magna cum fiducia augurabantur, nominatim reverendissimus Philippus Vicecomes episcopus Catsacensis, qui, dum in consistorio semipublico suffragium suum daret pro canonizatione* S. Thomæ *post alia multa in ejus laudem prolata, ita pronuntiavit* : Quare censeo, tuto posse a Sanctitate vestra inter Cœlites solemni ritu numerari. Idque cedet in maximam Dei gloriam, in Ordinis episcopalis ornamentum, in Religionis Augustinianæ singulare beneficium, in totius Ecclesiæ ædificationem, principum Christianorum pacem : et quam peperit canonizatio sancti Nicolai sub Eugenio, dabit canonizatio sancti Thomæ sub Alexandro : *quod, inquam, illi flagitabant, ac fidenter augurabantur, mox impletum est; nam eo ipso anno 1659 pax sancita est inter reges Galliarum et Hispaniarum, ac proxime sequenti divulgata.*

tum alibi, nominatim in Belgio

B

90 *Ceterum dum Antverpiæ ingenti cum apparatu ac splendore celebrata fuit a RR. PP. Augustinianis* S. Thomæ *canonizatio, in eorumdem templo die præcipuo* omnium laude et satisfactione, *ut notatum apud nos reperi, orationem panegyricam habuit P. Cornelius Hazart Societatis Jesu sacerdos, quod speciatim addo, ut lector pervolvens tomum 3 Operis Flandrici sub titulo:* Triumphus Pontificum, *ab eodem Hazart editum typis Antverpiensibus anno 1681, corrigat, quæ leguntur pag. 285 in hæc verba :* Ulterius beatificavit *(Paulus PP. V)* Bertrandum Dominicanum ac Thomam de Villanova EX EODEM ORDINE et episcopum Valentinum, *corrigat, inquam, ac benigne existimet, hæc per inadvertentiam ex laudati viri calamo effluxisse, qui certe numquam vel dubitavit vel prudenter dubitare potuit, quin* S. Thomas *fuerit ex Ordine S. Augustini, nedum huic illum eripere intendit, sicut ex citato loco a non nemine ipsi postea fuit objectum.*

post canonizationem habita.

C

D

§ VIII. Extensio Officii et Missæ post canonizationem; loca sacra et altaria Sancto erecta; reliquiæ ejus locis variis honoratæ.

Anno *1618, ut supra ostensum est, Paulus V PP. facultatem concessit omnibus utriusque sexus Religiosis Ordinis S. Augustini in toto regno Valentiæ et clero civitatis ac diœcesios Valentinæ recitandi Officium ac celebrandi Missam de* B. Thoma *ex communi confessoris pontificis juxta rubricas Breviarii et Missalis Romani, eamque facultatem anno proxime sequenti idem Pontifex extendit ad omnes utriusque sexus Religiosos ejusdem Ordinis in Hispaniæ regnis commorantes, atque ad utriusque sexus Regulares et presbyteros clericosque seculares oppidi Villanovæ : demumque anno 1621 Gregorius XV PP. eamdem facultatem indulsit omnibus utriusque sexus Religiosis dicti Ordinis, ubique terrarum existentibus. Binos habeo libellos, Officia propria Sanctorum Eremitarum Ordinis S. Augustini complectentes, et ante solemnem* Thomæ *canonizationem impressos, alterum Venetiis anno 1627, alterum Parisiis 1641; in utroque ad diem* XVIII *Septembris præscribitur Officium ritu duplici celebrandum, et in priori quidem nihil proprium assignatur præter sequentem orationem :* Deus, qui patrem pauperum beatum Thomam præsulibus in exemplum posuisti; præsta, quæsumus, ut, qui indigentibus opem tulit in terris, suis nos precibus juvet in cœlis. Per Dominum nostrum Jesum Christum etc. *In altero autem eidem orationi subduntur hæ rubricæ :* In primo Nocturno lectiones de Scriptura. In secundo Noctur. de Serm. S. Maximi episcopi : « Beati patris Thomæ merita. » In tertio Nocturno Homilia in Evangelium Vigilate, ut in communi.

Officium et Missa ad eos quot dumtaxat

E

92 *Habeo contra apographum Officii descriptum Romæ ex libello Ms. bibliothecæ Angelicæ Ordinis S. Augustini, sub hoc titulo :* Officium beati Thomæ de Villanova, archiepiscopi Valentini, cognomento Eleemosynarii, Ordinis Eremitarum S. P. Augustini, a Paulo V Pont. Maximo beatificati. Pisis per fratrem Ambrosium Landuccium Senensem, sacræ Theol. cursorem, MDCXXIII; *in hoc, si psalmos excipias, nihil pene non est proprium, nihil non accommodatum ad heroicas Sancti virtutes, et eximia apud Deum merita. Sed verisimiliter id typis non fuit commissum; servatum tamen Romæ, donec solemnis canonizatio obtineretur, ac proprium de Sancto Officium recitaretur; quamquam neque tunc id ipsum adhibitum fuit, ut colligere erit ex dicendis.*

restricta ante canonizationem.

F

93 *In Bulla canonizationis nulla fit Officii aut Missæ mentio; attamen haud ita dudum post sacræ Rituum congregationi oblatum est approbatumque die* XIV *Junii 1659 Officium, quod hodiedum legitur in Breviario Romano, cum sequenti decreto, quod subnectitur ejusdem exemplari, impresso Romæ in typographia reverendæ cameræ Apostolicæ anno mox citato :* Visas, ac mature perpensas Orationem, Lectiones et Antiphonas supradictas sacrorum Rituum congregatio die XIV Junii MDCLIX appro-

post hanc ad Ecclesiam universam.

A approbavit; easque Sanctissimus in Breviario et Missali Romano inter Officia et Missas ad libitum recitandas et celebrandas imprimi mandavit: pariterque ad libitum ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, tum secularibus, tum Regularibus die decima octava Septembris festo S. Thomæ de Villanova cum reliquis de communi confessoris pontificis sub ritu semiduplici recitari ac celebrari posse concessit. Die XVII ejusdem mensis Junii, eodemque anno MDCLIX. J. Episc. Sabinen. Card. Sachettus. Loco ✠ sigilli. Franciscus Maria Phœbeus Sac. Rit. Congreg. Secr.

ad patres Augustinianos alteriusque solemniore ritu.

94 *Eodem etiam mense et anno a dicta Congregatione emanavit decretum alterum, quo annua* S. Thomæ *commemoratio solemniore ritu stabilita fuit apud patres Augustinianos; præfixum illud est Proprio Sanctorum laudati Ordinis, anno 1674 Antverpiæ typis vulgato, atque ita habet:* Æquum est, ut Augustiniana familia, fecunda Sanctorum parens, ex qua tandem præclarum germen, ardentissimum nempe charitatis exemplar, prodiit Fr. Thomas a Villanova, mox archiepiscopus Valentinus, nuper inter Sanctos relatus, ac proinde de religione Catholica ob eamdem lucis B accessionem novo hoc munere bene merita, pia sua præsertim vota numquam Apostolicæ Sedi incassum exhibeat. Eapropter sacra Rituum congregatio supplici universo eidem Ordini etiam utriusque sexus censuit indulgendum, ut tanti Confratris memoriam sub ritu duplici secundæ classis cum Octava quotannis recolat. Die XIX Julii MDCLIX. F. Episcopus Sabinensis Card. Sacchettus. Loco ✠ sigilli. Franciscus Maria Phœbeus Sac. Rit. Congreg. Secret. *Officium fere totum proprium, diversum tamen ab eo, cujus memini num. 92, datur ibidem ad diem* XVIII *Septembris, uti et reliqua per Octavam diebus non impeditis lectionum distributio. Dies octava autem orationem habet propriam, eam scilicet, quæ ante canonizationem in ipso festo recitari consueverat. Vide num. 91. Porro in civitate ac tota diœcesi Valentina, prout intelligo ex Directorio ibidem impresso ad annum 1720, similiter colitur Officio duplici secundæ classis cum Octava; in Toletana vero Officio duplici, uti novi ex simili Directorio pro anno 1718 Matriti edito. Quo autem ritu memoria ejus celebretur in oppido Villanova, aliisve locis peculiaribus, incompertum* C *mihi est.*

protenduntur.

95 *Anno demum 1694 sancitum est, ut Officium ante Romano Breviario insertum et ad libitum recitari concessum, deinceps de præcepto recitaretur. En tibi etiam hoc decretum ex apographo, typis reverendæ cameræ Apostolicæ impresso, anno mox memorato.* URBIS ET ORBIS. Ad pias preces serenissimi regis Catholici ejusque reginæ matris Sanctitati suæ ab excellentissimo domino duce de Medina Cœli, apud sanctam Sedem præfatæ majestatis oratore, porrectas, sacræque Rituum congregationi remissas, sacra eadem congregatio ad relationem Eminentissimi et reverendissimi domini Cardinalis Judice concedendum censuit, ut Officium sancti Thomæ de Villanova, Ordinis Eremitarum sancti Augustini, alias pro Ecclesia universali sub ritu semiduplicis ad libitum recitari concessum, singulis annis die XVIII Septembris, ejusdem Sancti festo, in posterum ab omnibus tam sæcularibus quam Regularibus utriusque sexus, qui ad Horas canonicas tenentur, sub ritu semiduplici de præcepto recitetur, si sanctissimo Domino nostro videbitur. Die IV Septembris MDCXCIV. Facta igitur deinde sanctissimo Domino nostro per me secretarium relatione, Sanctitas sua benigne annuit die XI ejusdem mensis Septembris et anni MDCXCIV. A. Card. Cybo. Loco ✠ sigilli. B. Inghirami. sac. Rit. congr. secret.

Auctoris J. P.

Altaria Sancto erecta

96 *Dubium mihi non est, quin et altaria et sacella seu etiam templa,* S. Thomæ *nomini consecrata, tum per Hispaniam tum per orbem Christianum universum exstent plurima; at defectu monumentorum pauca dumtaxat, in quorum notitiam casu incidi, hic exhibere concessum est. Certe jam tum altare illi erectum erat in ecclesia S. Augustini Romæ, antequam canonizationis solemnia peracta fuere, uti clare innuit Phœbeus in sæpe memoratis actis pag. 68, ubi narrans, quod mense Septembri anno 1658 se Pontifex contulerit ad dictam ecclesiam ita habet:* Postquam vero Sanctitas sua pariter ante altare majus,... et ante altare beati Thomæ preces effudisset, ad Quirinale palatium rediit. *Imo eadem in ecclesia magnificum ipsi erectum esse sacellum, docuit me P. Augustinus Oldoinus Societatis Jesu tom. 4 Historiæ Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium col. 668, ubi gesta exhibens Eminentissimi Camilli Pamphilii, scribit sequentia:* Sacellum Pario marmore, statuis, auro ac mirabili structura elaboratum, E D. Thomæ a Vilanova in sacra S. Augustini æde perfecit. *Commendatur etiam sacelli hujus magnificentia, et maxime S. Thomæ pauperibus eleemosynas elargientis statua marmorea, inchoata a Melchiore Gofar Melitensi, ac perfecta ab Hercule Ferrata, in descriptione Romæ antiquæ et modernæ ad titulum ecclesiæ S. Augustini.*

templum in Castro Gandulphi

97 *Sed et ipse Alexander VII Papa pro eximia sua in Sanctum veneratione templum, hic præ ceteris memorandum, illi exstruxit et dedicavit in Castro Gandulphi, quemadmodum idem nos docet Oldoinus tom. eodem col. 712,* Palatium item, *inquit,* Castri Gandulphi ad lacum Albanum, quo secedere ad animi remissionem Majo et Octobri mense Pontifices solent, non solum auxit, sed etiam longe commodius fecit et ad regiam magnificentiam perduxit. Erexit in eodem Castro, dedicavitque ædem S. Thomæ de Villanova, a se recens inter Sanctos relati, magnifice splendideque pro loci illius conditione exstructam. *Philippus Bonanni e Societate Jesu tom 2 Numismatum Pontificum Romanorum pag 641 numisma exhibet, occasione exstructi templi excusum anno 1659, proximo scilicet post canonizationem,* F *quod hic recusum subjicio:*

ipsi con... tum

98 *Idem auctor ibid. pag. 652 numisma sic paucis describit:* Frontem exhibet, quam in Castro Gandulpho commorantes conspiciunt: quadratam ferme ichnographiam habet. In majori ara conferme... tra januam imago est Redemptoris de Cruce pendentis; in dextero altari Virginis in cœlum assumptæ, in sinistro sancti Thomæ de Villanova. Supra januam hæc inscriptio extat.

ALEXANDER VII PONT. MAX.
DIVO THOMÆ ARCHIEPISCOPO VALENTINO

IN-

AUCTORE J. P.

INTER SANCTOS RELATO
ÆDEM A SOLO CONSTRUCTAM,
CUJUS PRIMUM FUNDAMENTI LAPIDEM
FLAVIUS CARDINALIS CHISIUS FR. F. POSUERAT,
PIE RITEQUE DEDICAVIT
ANNO SAL. MDCLXI.

99 *Dum in istud numisma inquirerem, casu incidi in aliud, quod similiter exprimendum duxi :*

ab Alexandro PP. VII.

B *Hoc autem loco citato in hunc modum exponit idem Bonanni :* Divi Thomæ de Villanova imago, prout depingi solet, pauperibus eleemosynam elargientis... Nullam inscriptionem continet numisma, neque anni notam ; illud tamen vulgatum scio anno MDCLVIII in memoriam ejus sacræ actionis, in qua divum Thomam in Sanctorum numerum retulit Alexander, id est, die prima Novembris, omnium Sanctorum commemoratione solemni.

Reliquiæ ejus Valentiæ, Romæ

100 *Corpus sancti Archipræsulis religiosissime asservari et coli in templo Ordinis S. Augustini sub titulo beatæ Mariæ de Succursu prope Valentinam civitatem, ex ante dictis sufficienter innotuit ; non ita tamen integrum, quin partes ejus etiam notabiles aliis ecclesiis, eodem cultu honorandæ, lapsu temporis fuerint concessæ. Sic caput ejus in solemniis beatificationis anno 1619 in ipsam civitatem ad ecclesiam metropolitanam translatum, in eaque serratum fuisse, docent nos Salonius et del Castillo in Sacrario Valentino. Sic deinde etiam Romam delatas fuisse sacri hujusce thesauri reliquias novimus ex Hemerologio sacro Caroli Piazza ad diem* XVIII *Septembris, post breve elogium hæc subnectentis :*

C Ejus festivitas solemniter cum indulgentiis plenariis fit apud S. Augustinum in eximio ipsius sacello, ubi in statua argentea insignes ejus reliquiæ exponuntur : apud S. Mariam Majorem, ubi in hujus sacello Paulino exponitur pars cruris ipsius.

et alibi,

101 *Pater Josephus de Albertis Societatis Jesu ms. 701 ad Museum nostrum destinavit instructum, publica auctoritate firmatum, in quo enumerantur præcipuæ reliquiæ in variis ecclesiis Castri S. Angeli, oppidi in Piceno et in diœcesi Firmiana honoratæ, atque eas inter etiam S. Thomæ memorantur his verbis :* Veneratur pariter *(in ecclesia Ordinis S. Augustini)* et publice solemniterque asportatur in ejus festo notabile frustum ossis S. Thomæ de Villanova Augustiniani, donatum et reconditum in capella, suis sumptibus fabricata, a reverendissimo P. Nicolao de Joannettis, totius Ordinis Eremitarum S. Augustini Priori generali. *Servamus quoque apographum alterius instrumenti, unde discimus, qua via tum Bruxellenses tum Antverpienses in Belgio nostro patres Augustiniani adepti sint sacras* Thomæ *exuvias, in eorumdem templis honoratas. Hoc, quod prolixum non sit, visum est integrum describere.*

102 In nomine Domini. Amen. Subscripti testamur, reverendum adm. patrem Antoninum de Witte Ord. Eremit. S. P. Augustini conventus Bruxellensis nuper Priorem et capituli generalis nec non provinciæ Flandro-Belgicæ exdiffinitorem etc., in cella sua nobis exhibuisse sacras reliquias, ab illustrissimo Mechliniensi approbatas ac sigillatas, D. Thomæ a Villa-nova, ex dicto Ordine archiepiscopi Valentini etc., quas, in Hispania suæ provinciæ commissarius existens, Valentiæ impetraverat. Ac particulam earumdem ita serra fissam, ut majori adhuc parti adhæreret, nobis videntibus, abstraxisse, ac linteo deinde gossipio involutam, capsula lignea deargentata fideliter inclusisse, vitta serica rubei coloris circumligata et a nobis sigillata. Ad effectum donandi reverendo adm. ac eximio patri magistro Joanni Smidts, hujus provinciæ Flandro-Belgicæ tertio nuper dignissimo provinciali ; ut ab illustrissimo Antverpiensi approbatæ, una cum sacris D. Joannis a sancto Facundo reliquiis, ab eodem R. P. Antonino de Witte in ejusdem Sancti canonizationis festiva solemnitate memorato exim. P. M. exprovinciali oblatis, ad modum, quo in templo sui Ordinis Bruxellensi in utraque parte chori inferioris magnifice coruscant, in ecclesia monasterii Antverpiensis publicæ fidelium venerationi exponi queant. E

nominatim in Belgio

103 In quorum fidem præsentes a nobis subscriptas sigillis nostris munivimus. Bruxellis ad divam Apolloniam et ipsius sacræ virginis ac martyris festivo die x ª Februarii MDCXCIV, in memoriam, quod ejusdem thaumaturgæ reliquias a patribus Bruxellensibus conventus item Antverpiensis impetraverit. G. F. le Febure, cantor et canonicus Anderlectensis, protonotarius Apostolicus. J. B. le Febure, conseillier et contador des gens de guerre.... par finances de sa Maᵗᵉ.
Loco sigillorum ✠ ✠.

honorantur in Rom. n.

Quod attestor

P. Luppens not.

Est et exemplar penes me litterarum, quibus illustrissimus Antverpiensis die XII *Septembris 1695 memoratam particulam de more recognitam approbavit cum facultate exponendi per diœcesim suam publicæ venerationi ; sed illud describere hic necesse non est : pergo igitur ad miracula.* F

MIRACULA

Ex Salonio et aliis.

§ I. Miracula unde accepta et quomodo danda ; apparitiones Sancti pluribus factæ et collata beneficia post obitum.

Miracula post obitum.

Sicut fuse S. Thomæ *in hac vita degentis Acta, miracula et prodigia, pro majori parte ex processibus ad beatificationem institutis, deprompta, pro reliqua a testibus fide dignis accepta, descripsit Salonius libro primo et secundo Operis sui, ita, iisdem usus instrumentis et adjumen-*

A *mentis, libro tertio comprehendit miracula, beneficia et prodigia post ejusdem Sancti obitum patrata. Ea nunc eodem ordine, quo ipse dedit Hispanice, Latine commemorabo : attamen quo facilius ac brevius id exsequar, non ipsa ipsius verba Latina faciam, sed recisis multis, haud adeo necessariis adjunctis, facta dumtaxat exponam, imo etiam nonnumquam, ubi apud alios, Coccinum nominatim et Baxium, sufficienter exposita reperero, huc transferam. Orditur autem Salonius caput 1 ab apparitione Sancti, facta sæpe memoratis Segriano episcopo et magistro Joanni Porta, a quo publice narrata fuit.*

Apparens Sanctus duos familiares solatur;

2 *Hi, cum intellexissent Valentiam appropinquare Francisci de Navarra, archiepiscopi Valentini procuratores, relicto palatio, in quo a morte Sancti persliterant, in ædes archidiaconi majoris se receperunt ; sed ob amissi optimi Patris recordationem, ita dolore obruti sunt, ut tota nocte oculos claudere non valuerint. Intra horam tertiam et quartam mane uterque in separato ab invicem cubiculo lumen grande et in hujus medio sanctum Præsulem eodem vestitu, quo utebatur in aula sua, indutum conspexit;* B *isque pulchra ac venerabili fronte ad utriusque lectuli caput accedens, sic effatus est :* Quid mei causa luges, quid luges? Noli, siquidem me amas, lugere me ; quoniam quietem et bonum, quo fruor, impertiri mihi nequeat mundus universus.

alium, qui pecuniam pauperibus retentam,

3 *Paulo ante obitum cuidam familiari suo schedulas commiserat, ut pecuniam sibi debitam a conductoribus opportuno tempore reciperet, et inter pauperes, quos designabat, distribueret, impense orans, ut fideliter et celeriter id exsecutioni mandaret : facturum se pollicitus ille est, recepit pecuniam, et partem ejus aliquam pauperibus quidem concessit, sed majorem in proprium commodum convertit, apud animum statuens supplere eam dein ex bonis suis. Apparuit ei Sanctus nocte, quæ prævit Epiphaniam Domini et dolore incensus dixit : Decepisti me ; id equidem de te certe non credideram, nec putaram omissurum te, quod tam serio adpromiseras. Tune ex pauperum bonis subvenire cupias tuæ necessitati? Dominum offendisti graviter, is de te pœnam sumet, nisi pœnitentiam agas ac emendes. Fac hoc, ut æquum est, atque cura diligenter, ut, quod retinuisti, colligas et reddas* C *ipsis quam mox, eorum quippe indigentia vindictam exigit coram Deo. Tremens ille veniam deprecatus est, et facturum se, quam citissime posset, spopondit.*

erogare negligit, acriter increpat et secundo castigat,

4 *Mox quidem id aggressus est, sed, ne familiæ noceret, non omnino perfecit : rediit ad eum Sanctus nocte prævia festo beatæ Mariæ Virginis purificatæ et hominem malæ fidei compellans, ac mortem repentinam intentans, ad puerum juxta se stantem ac flagellis armatum conversus est, dixitque : Cæde hunc, ut credat et timeat; quod is exsecutus est, donec diceret Sanctus: Jam sufficit, tu hoc monito utere, ne æternum doleas : eo dicto disparuit. Mox facto mane, nam præ acerbitate plagarum per aliquot dies lecto surgere non potuit, vocari jussit eum, qui fuerat Sancto ab eleemosynis, et colligendæ, qua via posset, pecuniæ, satisfaciendique statim obligationi provinciam ipsi commisit. Testem facti hujus appellat Salonius eumdem magistrum Porta, qui ex ipso eleemosynario intellexit.*

Ex Salonio et aliis. mulierem periculoso morbo, et aliam acerba febri liberat.

5 Biennium ab hac apparitione, *(hæc Latine contraxit ex Salonio Baxius,)* intercesserat, cum videndum se præbuit feminæ nobilissimæ, quam gravis et periculosus morbus afflixerat, eamque bonæ valetudini restituit ; hoc ipsa mulier spectaculum sibi factum retulit sodalibus Augustinianis Valentiæ ad majorem Dei gloriam ejusque cultoris B. Thomæ. Fuit alia, quam torquebat vehementissima febris, eo usque malo excrescente, ut jam exspes turba medicorum staret. Per has angustias, ut fieri solet, transcursum est ad medicamenta cælestia, in quibus fuere Beati hujus reliquiæ, quas ad ægram attulere. Mulier præcipuo honore hæc sacra lipsana recepit et toto se studio B. Thomæ commendavit. Erat in ejusdem cubiculo decumbentis imago Deiparæ; pro qua nocte sequenti vidit ægra beatum Pontificem genua flectere, habitu amictum pontificali, manibus junctis et in altum elevatis. Qua specie recreata, supplicanti et ipsa supplicans ait : Beate Antistes, miserere mei perditæ, et impetra mihi vires, quibus sim idonea Christo servire : desiit visio et reddita est mulier sanitati.

Hemiplexia percussum sanat.

6 *Viri Sancto devoti latus dexterum ita percussit hemiplexia, ut nec brachium, nec pedem, nec corpus movere posset, nec distinctam vocem edere; accersitus medicus nequicquam applicavit medicamina, perspiciensque augeri potius malum* E *quam minui, dixit, nullum vitæ ejus servandæ superesse remedium præter divini auxilii invocationem, abiit, nec ultra reversus est. Ita constitutus æger, Sanctum, a quo alias etiam sanitatem consecutus fuerat, magna cum fiducia et constantia invocare cœpit : nocte quadam a conjuge et hujus sorore, proxime ad ejus cubiculum degentibus, auditus est loqui, orare et* Thomam *tamquam præsentem compellare, ut sanitatem impertiret. Mirabantur quidem illæ, quod, qui ante non valebat, tum clare loqueretur; sed, ne sermonem interrumperent, ingressæ non sunt, donec clara voce appellavit dicens : Adeste et videte gratiam mihi a Domino collatam per intercessionem beati patris* Thomæ, *qui hac hora me sanavit et consolatus est. Deinde erexit se, brachium sustulit, signum Crucis formavit, et lecto surgens ac solo storea strato genuflexus una cum conjuge, hujus sorore et binis filiabus, quas ad miraculi spectaculum vocari jussit, Deo et Sancto gratias egit ; die sequenti illæ ad templum beatæ Mariæ de Succursu venerunt ac Missam celebrari fecerunt, quod et ipse post biduum præstitit, palam commemorans miraculum.* F

Moribundo apparens sanitatem promittit.

7 *Alter violenta febre ad extrema deductus et a medicis derelictus, monente matre, in* S. Thomam *pie affecta, hunc invocavit multis precibus et lacrymis ; post noctes aliquot, cum jam minor spes affulgeret, vidit Sanctum ad caput lectuli, et præ stupore exclamans, sensit ab illo manum imponi fronti suæ, dicique : Ne metue, fili, propediem valebis. Matri ad clamorem accurrenti rem narravit ; dubitanti vero, utrum non somniasset vel ex febri deliraret, reposuit : Noli id cogitare : vigilabam tunc æque ac modo : apertis oculis, sicut te nunc intueor, vidi ipsum subito juxta istas imagines ad caput lecti, fronti meæ manum imponentem ; hoc certum est et liquet ex eo, quod notabiliter melius me habeam. Medici postridie reversi, quem mortuum reperturos se rebantur, febre solutum et periculo defunctum invenerunt; intra paucos dies sanus evasit et vegetus ac visionis veritatem magno pietatis affectu et fletu palam testatus est.*

Mulier, invocato Sancto, pecuniam,

8 *Honesta mulier, quam ante divitem, sed ad egestatis angustias redactam, vivens Sanctus eleemosynis juverat, post ejus obitum frequens erat ad sepulcrum orans, ut ipsius patrocinio Domi-* nus

Ex Salonio et aliis.

nus indigentiæ suæ misereretur. Exaudiri visa est; nam exiguo admodum lucro, ex sua et filiæ opera percepto, commode vixit. Verum ut occultum hoc beneficium aperto testimonio firmaretur, accidit, ut, cum solvendum esset conductæ domus pretium, non esset unde; verita igitur, ne sibi molestia crearetur a domino, nec ausa interpellare cognatos et amicos, quos fortasse tæderet sæpius, ut fecerant, illi subvenire, recurrit ad Patrem, cujus pietatem experta erat semper. Accessit ad templum beatæ Mariæ de Succursu et fusa oratione coram sanctissimo Eucharistiæ sacramento, ac invocata beata Virgine, ad sepulcrum Sancti in genua se prostravit, orans, ut sicut vivens, etiam mortuus subveniret. Post duas orationis horas domum repetiit, et statuens scribere ad cognatum, cui indicaret necessitatem suam, chartamque sumptura, manum scrinio immittens offendit chartas binas repletas nummis regalibus novis et tamquam recenter ex officina eductis; obstupuit; quoniam illic numquam imposuerat pecuniam, nec a multo tempore tantam summam possederat; conficiebant quippe regales isti simul triginta scuta, atque idcirco satis constitit de miraculo; decem
B *scutis medii anni pretium persolvit conductæ ædis, reliqua in alios necessarios usus convertit.*

altera pallium obtinet,

9 *Alteri mulieri ad eam egestatem deductæ, ut, licet diu noctuque laboraret, ne tantum quidem superesset, quo velum seu pallium, (quali caput et corpus cooperiunt domo exeuntes feminæ,) sibi compararet, cogereturque diebus Dominicis itura ad Sacrum commodato petere a vicinis; tristis itaque, maxime quia hæ id illi obsequium ultra præstare renuebant, per integram septimanam quotidie absque hujuscemodi pallio ad sepulcrum Sancti se stitit, flagitans ab ipso eleemosynam. Die Dominico proxime sequenti mane adfuit puella annorum circiter decem vel undecim vultu angelico (ut refert ipsa mulier) et gradus ascendens, quoniam in superiore cubiculo habitabat, dixit: Bona mulier, innotuit heræ meæ tua necessitas, et mittit tibi hocce pallium; accipe et gratias habe Domino. Roganti, quæ esset ipsius hera et ubi habitaret, ut et illi gratias ageret de beneficio, reposuit: Ne cura scire, unde tibi mittatur, sed gratias age Domino; et hoc proferens, disparuit unico temporis momento, ut nec gradus descendere visa sit, nec quo modo vel qua via abire. Con-*
C *stitit attonita mulier, manu tenens pallium, credi ditque fuisse angelum Domini, per intercessionem Sancti ad se missum.*

eadem ejusque maritus

10 *Eidem mulieri defluens e capite in collum humor malignus ulcera aliquot tabo manantia ingenti cum dolore procreabat, et cum artem suam frustra experti essent chirurgi, decrevit illa ad Dei Servum recurrere, ad ejus sepulcrum novendiales preces instituere, et aliquot guttas olei ex ipsius lampade desumptas ulceribus infundere. Intra novem dies, cessante humoris fluxu, desiccata illa sunt et ita coaluere, ut modice dumtaxat in memoriam accepti a Deo, intercedente Sancto, beneficii cicatrices remanserint. Eadem fœtu gravida et paupertate pressa una cum marito indies Sancti opem implorabat, et sepulcrum nonnumquam invisebat. Die quadam cum instaret partus, nec esset unde necessaria coemerent, vir post multas preces et lacrymas e templo beatæ Mariæ de Succursu rediens, vocem audiit dicentis sibi: Tolle, tolle hoc; caput invertens, neminem conspexit, ast humi bursam advertit, sustulit et domum pergens quinque circiter scuta in ea reperit. Quamquam autem urgeret egestas, pecuniam non attigit, prius-* D
quam studiosissime indagasset, utrum aliena non esset; nemine reclamante tandem, de judicio etiam confessarii, retinuit tamquam eleemosynam a Sancto sibi missam. Addit auctor, etiam in ipso usu fuisse multiplicatam pecuniam adeo, ut quinque scutis circiter tantum effecisse visus sibi sit, quantum viginti et pluribus.

variis vicibus Sancti opem experitur.

11 *Bis præterea Sancti benevolentiam est expertus vir idem. Malignus humor coxam ejus ita infecerat, ut et tibia et tota illa pars immobilis esset et quasi præmortua; nihil juvit medici et chirurgi industria. Ipse igitur ad* Thomam *conversus est, et uxor novendiales preces ad ejus sepulcrum inchoavit; die quinto mane, dum noctem misere transegerat, in somnum incidit, et ingressa uxor suavem odorem persensit, ipse vero expergefactus dixit, quod visa sibi esset manus suaviter permulcere coxendicem, quodque se magno solatio hinc affectum et ab omni infirmitate liberum sentiret; surrexit autem, acsi nullo malo fuisset correptus: medicus vero et chirurgus ex caritate Christiana eum revisentes, evidens esse miraculum asseruerunt. Eidem alias ex lapsu distracta est costa, quam vocatus similium malorum curan-* E
dorum arte optime peritus, apposito medicamine fasciis obligavit, jussitque eum immotum in lecto perdurare quadraginta dierum spatio. Tristes propter inopiam suam uxor ac maritus ad beatum Patrem eodem, quo ante, modo recurrerunt, et intra dies quinque, cum visa esset denuo manus suaviter permulcere costam, ita coaluit, atque ita ipse roboratus est, ut mox surrexerit ad operandum idoneus. Unde ingenti omnes stupore perculsi sunt, is præsertim, qui costam alligaverat, multa experientia edoctus, quod ad hujusmodi sanationem exigerentur dies quadraginta, quodque naturali via quinque diebus id perfici non posset.

vir egestati, matrona periculo subtrahitur.

12 *Vir alter, qui morbo laborans, bona omnia medicaminibus frustra expenderat, ac tandem implorato Sancti auxilio, sanitatem recuperaverat, non habebat, unde domus conductæ pretium persolveret; adiit sepulcrum, precatus est et solatium persensit, ac si quis sibi diceret: Domum propera, statim remedium obtinebis: illuc reverso adfuit mercator, qui ad delendas in pannis coccineis maculas operam ejus conducens, octoginta regales numeravit. Nobilis matrona Sancto pie devota, et sin-* F
gulis plerisque diebus Dominicis orandi causa cum sobrina et ancillis ad ejus sepulcrum venire solita, die quodam Dominico nescia, quid moreret, solito diutius atque ardentius se ipsi commendavit. Interim dici sibi visa est: Noli hic morari diutius, domum repete, supellectilem et quidquid in ea pretiosum est, deprome, teque in viciniam proripe. Abiit extemplo, domumque ingressa, fragorem audiit, advocavit vicinos, qui simulac omnia domo extulerant, ipsaque cum sobrina et ancillis vicinæ matronæ ædes introierat, corruit totum ædificium, absque ullo ædium proximarum detrimento.

§ II.

A

§ II. Beneficia impetrata per usum terræ et florum ipsius sepulcri, atque olei ex lampade eidem sepulcro appensa.

Puer et vir terra sepulcrali,

Puer parvulus *(sic Baxius ex Salonio)* magna febre tenebatur, et symptomatis aliquot mortiferis, ut jam in ipso ortu vitæ extinguendus esset. Pater solicitus preces ardentes vertit ad Dei famulum B. Thomam, ac modicam humum, egestam hujus tumulo, in osculo filioli sui cum aqua infudit, quo facto melius habere is cœpit, et apertis ocellis ubera matris sugere, ut non obscure videretur ope sancti sepulcri pusio ex sepulcro in vitam rediisse. *Vehementi dolore colico vir quidam trium dierum spatio, elusa arte medica, omnes ad commiserationem incitabat; filia patris* B *vitæ metuens, si diutius malum perduraret, ad sepulcrum Sancti abiit, et post multas preces ac lacrymas, terram sepulcri ejusdem spe plena domum deferens, patri nihilo melius reperto obtulit; qui aquæ immixtam hausit, eodem momento cruciatu solutus in somnum incidit, et post aliquot horas quietis, qua gavisus non fuerat per tot noctes, evigilarit sanus et vegetus absque ullo doloris vestigio, ita ut mox surgens ad ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu perrexerit, Deo et Sancto acturus gratias.*

et infantes duo oleo lampadis sanantur,

14 *Infans anniculus vehementi febre et pustula infra linguam adeo maligna, ut pestiferi carbunculi speciem esse censerent medici, eo deductus erat, ut materna ubera abnueret, et ab omnibus mortis victima crederetur, quoniam nullum proderat remedium. Mæsta parens, pia* S. Thomæ *cultrix, infantem detulit ad ejus sepulcrum, et amiculum ferale vovit, si proles sanitati restitueretur; dein ab æditua petivit oleum ex lampade, quæ ante Sancti sepulcrum ardebat, eoque levit pustulam; mox puer ubera assumpsit, febre liberatus est, ac die postero omnino sanatus; retulit eum* C *grata mater ad sepulcrum et votum persolvit. Infanti alteri semestri caput et corpusculum totum pertumuerat inflammatione, nec ulla proderant remedia. Avia et alia mulier e vicinia, Sancto devotæ, novendiales preces ad ejus sepulcrum instituere, et primo die post peractas preces desumpto oleo ex lampade unxerunt infantem, atque eodem die decidentibus squamis valetudo cœpit, et quinto perfecta est, nullo superstite mali indicio.*

infans item Sancti tumulo impositus,

15 *Tertius violenta febri, fluxione ventris ac vomitu, morti proximus ac desperatus, suadente vicina, a parentibus ad sepulcrum* S. Thomæ *delatus est, non sine metu, ne in via interiret: et reipsa pro mortuo habitus est ab omnibus, priusquam ad ecclesiam perventum erat, cessante nimirum arteriæ pulsu, clausis oculis, sublato spiritu, et succedentibus aliis signis, quæ mortem indicant. Nihilominus tumulo Sancti impositus est; et parentes cum memorata vicina in genua provoluti, multis lacrymis opem ejus implorarunt, votumque adjecerunt, fore ut, si exaudirentur, amiculum sepulcrale ac cereum, mensuram pueri adæquantem, offerrent. Ipso temporis momento ocellos aperiens infans, vagitum edidit, et a matre sublatus, vivus ac floridus absque ullo febris indicio compertus est et intra biduum perfecte sanatus. Die postero retulerunt eum ad sepulcrum et cum gratiarum actione votum persolverunt.*

Ex Salonio et aliis.

et vir ejusdem tumuli attactu:

16 *Vir ex lapsu brachium dexterum ita læserat, ut nec extendere nec movere posset, post multa diu sed incassum adhibita remedia, novendiales preces concepit ad sepulcrum* S. Thomæ. *Primo die conatus est brachio lapidem sepulcralem attingere, et, quod spatio quinque mensium non potuerat, sensit, se posse illud paululum, quamquam non sine molestia et ingenti dolore, extendere; continuavit id diebus sequentibus ulterius semper ac melius usque ad diem nonum, quo perfecte sanum recepit et ad labores, ut antea, idoneum.*

appositis floribus ab eodem sublatis.

17 *Quod sequitur apud Salonium Hispanice, sic Latine, adjectis testium nominibus, refertur a Coccino pag. 693:* Erat prope civitatem Valentinam in oppido, vulgo Patrario nuncupato, mulier quædam Catharina Montalta, uxor Antonii Sallent, tenuissimæ conditionis agricola, quæ, cum sexto jam mater esset, atque ex omnimodo lactis defectu parvulos suos, ut maternæ charitatis amor exigit, alere minime posset, et premente rei familiaris inopia, magno suo incommodo nutricibus E lactandos tradere cogeretur: dum e sexto partu decumberet, ipsa quoque inter cæteros, quod ad intercessionem Thomæ a Villanova consolari plurimos intelligebat, ad eundem pio cordis affectu pro impetrando lacte confugit, addito voto, quo promittebat, novenum, ut vocant, apud ejus sepulcrum se facturam, curaturamque, ut cum primum exiret e domo, Missæ sacrificium celebraretur. Cumque nonnullis post diebus lecto egressa Valentiam ad ecclesiam, sanctæ Mariæ Succursus appellatam, properasset, flexis ante Thomæ sepulchrum genibus ad gratiam hanc obtinendam, enixe eum, vivaque fide rogavit, et acceptis quibusdam floribus, quibus sancti Viri sepulchrum erat inspersum, inter ubera positis; Missamque reverenter auditam *, simul atque domum repetens, ecclesiam statim egressa fuit, sensit ubera adeo lacte referta, ut per papillas præ nimia copia extillaret, et protinus incredibili perfusa lætitia infantem, quem inter brachia gestabat, pectori admovens, lacte saturavit, quod affatim postmodum semper habuit. De veritate hujus facti in processu Valentino... Anplene deponit ipsamet Catharina Montalt... Antonius Sallent ejus vir... Vincentia Sallent commu- F nis filia... Seraphina Ledo... Joanna Anna Mattin... Frater Petrus Orduna, sacerdos Ordinis sancti Augustini. *Hoc miraculum, ut supra visum est, a sacrorum Rituum congregatione discussum fuit et approbatum, ac dein Bullæ canonizationis insertum.*

* *l.* Missa audita

exsiccata ubera lacte profluunt; strumæ tolluntur.

18 *Alia prolem suam lactans, ob ægritudinem sibi illatam, omni lacte privata fuit, exsiccatis ita uberibus, ut ne guttam quidem concederent. Nullam in remediis vim experta, sepulcrum petiit* S. Thomæ, *brachiis gestans infantem: cum istic in genua procumberet, adfuit æditaus, flores recentes tumulo impositurus, et ablaturus marcidos; ex his sibi dari postulavit illa, obtentosque uberibus apponens, persoluta prece, recessit. Paululum a templo progressa, mamillas lacte plenas comperit adeo, ut jam inciperet emanare. Porrexit mox læta infanti, et is magna suavitate attraxit. Tum conversa ad templum in genua se projecit, multis cum lacrymis Deo et Sancto gratias agens. Alia similiter amissi per quinque menses lactis recuperandi humano remedio spem deposuerat; novendiales preces* S. Thomæ *adpromisit, et prima die ad ejus sepulcrum orans, ubera eodem tempore ple-*

Ex Salonio et aliis.

plena lacte persensit. Puellam ex defluente humore vitiato dura instar lapidis struma corripuit in collo, tantoque dolore affecit, ut nec quietem admitteret, nec in alterum latus caput invertere valeret; tantum demum excrevit, ut misellam ad extrema deduceret. Suasit ei matrona consanguinea, ut pie se Sancto commendaret, et ipsa ad illius sepulcrum abiens, oravit ferventer pro infirma, flosculos tumulo impositos abstulit ac per ancillam destinavit ad puellam, quæ eos strumæ applicuit, et hæc eodem temporis momento, cessante omni cruciatu, adeo dissoluta est, collumque adeo flexile et sanum evasit, acsi nullo umquam incommodo fuisset infectum, ne exstante quidem ullo ejus vestigio. Mulier simili malo correpta in dextera colli parte, cum nil proficerent medicamina, ad sepulcrum Sancti se contulit, et inter ardentes preces male affectam partem oleo lampadis unxit, ac subito remittente dolore et subsidente tumore, sanam se comperit.

B

§ III. Infantes mortui vel ut tales habiti, ad vitam revocati.

Puer.

Paulus Franciscus *(ita Coccinus pag. 672)* natus Gabriele Cardona et Augustina Assentia conjugibus, incolis civitatis Valentiæ, commorantibus in via nuncupata del Palamar, parochiæ sancti Joannis de Mercato, sextumdecimum ætatis mensem agens, cum sextum jam septimumve mensem febri laboraret, eoque processisset valetudinis gravitas, ut a medico, salutem infirmi desperante, jam esset derelictus, quadam die duabus horis ante meridiem grave animi deliquium passus fuit, cumque post tres horæ quadrantes ad se rediisset, ingravescente magis magisque morbo, hora secunda pomeridiana plurimo genitricis mœrore vita functus est; quæ cum eum decessisse ex appositione candelæ accensæ ad os et nares, nec non manus ad cor et pulsum infantis, ex ipso corpore, quod gelidum evaserat, atque ex ipsa capitis demissione cognovisset, planctibusque et lachrymis præ doloris magnitudine minime temperaret, C subinde repetens; si, dum adhuc puer viveret, ad sancti archiepiscopi Thomæ a Villanova sepulchrum eum detulisset, procul dubio non fuisse moriturum : admonita, ut illum sic mortuum eodem deferret, accepto inter brachia puero, properavit ad ecclesiam B. Mariæ Succursus, ut vocant, ubi sancti Præsulis corpus asservatur, positisque ante sepulchrum genibus, ferventibus cum lachrymis eum, ut puero vitam a Deo impetraret, rogavit, et ecce vix tantillo temporis elapso, quo oratio Dominica et salutatio Angelica ter dici posset, puer incredibili adstantium stupore revixit, et consuetam parvulis vocem Tata pronuntiavit, oculis in matrem defixis, quæ ipsum, jam quoque omni morbo liberatum, actis Deo sanctoque ejus Servo gratiis, magno cum gaudio domum reportavit.

et puella

20 Sperantia Valera, filia Sperantiæ Crespo, habitantis in civitate Valentina in via, quæ vocatur della Parra, parochiæ sancti Joannis de Mercato, sexdecim menses nata, ex diuturna febri novem vel decem mensium mortem obiit; cui cum oculi fuissent aperti, corpusque concussum, nulla tamen dedit signa vitæ, et ita duarum vel trium horarum spatio exanimis jacuit, donec mater ejus, quæ acerbissime mortuam infantem deplorabat, D recordata se habere de terra sepulchri venerabilis viri Thomæ a Villanova, magna cum fide illam accepit, et gutturi puellæ superimposuit, flexisque genibus, alta voce hæc vel similia verba dixit : Sancte et benedicte pater Thoma a Villanova, rogo te, ut a Deo Domino nostro resurrectionem filiæ meæ obtineas et ejus tibi libitinam offeram; magnopere enim in te confido, et Sanctum te esse credo. Quibus precibus absolutis, nulla intercedente mora, infans plorare cœpit, et ubera matris suxit, atque illico melius se habuit, paucissimisque post diebus, perfectæ sanitati restituta fuit.

sedecim menses nati;

21 Hæc duo in hunc modum gesta probant testes locis infra citandis; et quoad primum in processu Valentino. . . Augustina Assentia mater infantis,... Angela Torres matertera... Augustina Esturgia... avia materna... frater Marcus Rouira, monachus S. Augustini conventualis... Circa vero secundum deponunt in eodem processu Valentino... Sperantia Grespo * mater puellæ... Elisabeth Agatha Fabra, amita puellæ... Antonius Fabra pater... Isabella Pastor E avia paterna... et Joanna Angela Pina. *Hactenus Coccinus rationes dein subjiciens ad ostendendam miraculorum veritatem, ac demum ita pergens :* Neque prædictis in re tam gravi fuimus contenti; sed visum est nobis super morte dictorum infantium etiam peritissimorum hujus almæ Urbis medicorum audire sententiam, videlicet Ambrosii, Galiani, Odoardi, Lopii, Angeli, Vittorii, Bernardini, Castellani et Benedicti Averini, qui, negotio mature discusso, prædictos infantes fuisse mortuos unanimi suffragio concluserunt, quibus procul dubio credendum est; cum medicis standum sit in his, quæ respiciunt artem suam. *Utrumque miraculum a sacra Congregatione approbatum fuit et Bullæ canonizationis insertum, sicut supra dictum est; utrumque habet etiam Salonius, sicut et alia, quæ, ut cœpi, pergo Latine in compendium redigere.*

* al. Crespo

atque infantes

22 *Puellam tam grave ac mortiferum symptoma, non absimile animi deliquio, subito oppressit, ut brevi demortua sit. Jacebat quippe absque pulsu ac spiritu, frigida, et cum omnibus, post facta experimenta, certæ mortis indiciis. Dolebant vehementer parentes uti et vicini, qui spectatum F advenerant. Cum autem hoc modo jacuisset per horas aliquot, parentes Sancti opem devote implorarunt, adjecto voto afferendi illi libitinam et ceram ad æqualitatem puellæ; quæ statim, emisso voto, oculos aperiens, colorem et pulsum cum plena sanitate recuperarit, ipsique læti eam ad sepulcrum Sancti promissa impleturi deportarunt. Idem accidit puellæ alteri menses viginti duos natæ et omnium adstantium judicio ex ardente febri post dies quinque e viris sublatæ : dum enim parentes ex doloris vehementia vitam unicæ filiæ, tamquam beneficium constanti suæ erga ipsum pietati debitum, a Sancto peterent, ac simile omnino votum nuncuparent, etiam hæc oculos aperuit, et omnino sanata est, adstantibus multis, et vere a morte revocatam esse censentibus.*

alii,

23 *Infanti mensium circiter quindecim vehemens febris et huic superveniens deliquium intra breve tempus mortem intulit vesperi sub horam orationis; mortem certam faciebant quælibet experimenta; ita exanimis et frigidus jacuit per totam noctem : postridie monenti marito, involvendum esse ferali linteo, velle se post horam advocare clericos ecclesiæ S. Michaelis, qui auferrent ac*

sepe-

A *sepelirent, reposuit uxor : Hanc mihi gratiam, domine, concede, ut puerum, licet jam tot horas mortuum ac frigidum, ad patris* Thomæ *sepulcrum deportem; quippe cum tot indies patret miracula, confido fore, ut ad vitam revocet. Insulsum hoc marito visum est, attamen matris dolor ac fides persuasit : tecte itaque detulerunt, et cum eo pervenissent, rogarunt, ut Missa diceretur in honorem Sanctorum omnium; interim puerum mortuum mater sepulcro imposuit, et magnis suspiriis ac lacrymis ardentique fiducia Sanctum invocavit, donec sacerdos perveniret ad sumptionem sacrosancti Corporis Domini; tum enim puer oculos aperiens, plorare cœpit, ipsaque surgens, brachiis suscepit, et ingenti animi consolatione vivum ac sanum accepit. Actis rite Deo et Sancto gratiis, domum redierunt, per vias atque in vicinia insigne miraculum propalantes.*

omnium opinione

24 *In parœcia S. Joannis mulier partui vicina, pressuris continuo crescentibus, triduo vexata, eoque redacta est, ut obstetrici certum esset, non posse eam evitare mortem absque miraculo; illa nempe transversum fœtum ac jam tum mortuum* B *esse observabat, consultumque aiebat, matrem, paulatim spiritu deficientem, sacro Oleo inungere. Adstans vicina suasit, ut sancti Archiepiscopi opem deposceret, suadentem juvit obstetrix, addens, se vidisse in variis lethalibus partubus mirabilia, ipsius patrocinio a Deo patrata : illa igitur, quamvis morti proxima, animum collegit, et in hæc verba semel et iterum erupit : Sancte Archiepiscope, miserere mei et adjuva me. Ad hanc vocem fœtus ad naturalem statum conversus et uno temporis momento editus est, sed mortuus, ater ac putidus. Eo relicto, ad matrem conversæ sunt mulieres, quæ sumpto remedio ad fovendum cor, mox viribus restituta et dolore liberata est, non parum stupentibus aliis.*

mortui,

25 *Decretum jam erat in equili effossa scrobe humare fœtum mortuum, atrum nec sacro baptismatis fonte tinctum : sed eo deferre parantes cohibuit vicina eadem, quæ prius consilium suggesserat, monuitque, ut et pro illo, quo saltem baptizari posset, ad Sanctum preces dirigerent. In genua procumbentes omnes tum viri tum mulieres per horam circiter integram precibus institerunt; tandem infans (puella erat) oculos aperuit, plo-* C *ravit, atrum colorem ac fœtorem exuit, candidumque ac gratum induit, et matri præ gaudio illacrymanti tradita est. Deinde, accurrente ad prodigium magna hominum multitudine, ad templum S. Joannis salutaribus undis abluendam deportarunt, volueruntque parentes in memoriam et gratiarum actionem duplicis et tam insignis beneficii, ut ei* Thomasæ *nomen imponeretur. Mater e puerperio restituta cum filiola ad ecclesiam B. Mariæ de Succursu se conferens, Missam celebrari jussit in ara sepulcro proxima, et argenteum infantem obtulit. Hoc miraculum factum esse scribit San-Martinus anno 1608, matrique nomen fuisse* Annæ Torrez de Rames, *vicinæ vero* Catharinæ Sales.

ad vitam

26 *Puer item biennis valida febri in domo patrui, a quo amabatur plurimum, e viris sublatus est, sicut ex omnibus signis certum esse judicarunt : accidit hoc sub meridiem; circa vesperam adfuit monachus Ordinis S. Augustini et afflictis tum reliquis de familia, tum maxime patruo ac parentibus pueri auctor fuit, ut ad patris* Thomæ *opem confugerent. Paruerunt omnes; patruus vero ad sepulcrum Sancti pergens, multis suspiriis ac lacrymis puero vitam flagitavit, nec ante noctem domum rediit, sed spe roboratus. Cum nox media præterierat, puer, jam ultra duodecim horas pro mortuo habitus, frigidus ac extensus, oculos aperuit, calorem et colorem recepit, alacris et sanus in lecto se erexit, mirantibus plurimum et Deum laudantibus, qui aderant.*

Ex Salonio et aliis.

revocantur.

27 *Sequitur apud Salonium relatio revocati ad vitam pueri mensium sexdecim, quæ tam parum differt ab ea, quam dedi ex Coccino num. 19, ut ei supersedere visum sit, et ea, quæ apud eumdem Salonium postremo loco ponitur, hunc § claudere. Puerum triennem acuta febris per integrum circiter mensem, elusis remediis, accrescens continue, tandem e vita eripuit. Jacebat clausis oculis, ore aperto, absque colore, spiritu et motu aliquo. Incassum itaque sumptis ad eliciendum vitæ signum experimentis pluribus, pater ad sepulcrum Sancti abiit, preces, ad hunc fundi solitas, recitari postulavit, ipseque multa devotione et fiducia puero vitam flagitans, libitinam oblaturum se promisit : dum hisce per horam circiter insisteret, puer, domi jam multis horis mortuus ac gelidus, oculos aperiens, matrem contuitus est, oblatum ovi luteum comedit, ac die sequenti viribus restitutus est integraque sanitate gavisus, non parum mirantibus, qui vere mortuum conspexerant.* E

§ IV. Infantes moribundi ad sanitatem reducti.

Infantes

Comitis de Sinarcas filiolum semestrem febris tam intensa corripuit cum spirandi difficultate, ut paulatim suffocaretur. Incisa est ei vena, et inde incidit in animi deliquium, ac animam agere visus est omnibus. Parentes et avus e morientis conspectu se subduxere, et confestim itum est ad dominum Mathiam Pallas canonicum, infantis avunculum, qui reliquias Sancti servabat; allatæ hæ sunt et puero impositæ, atque eodem instanti temporis meliuscule se habuit; subierunt parentes aliique et gratias egerunt Deo et Sancto, cujus reliquiarum contactu puer e mortis faucibus ereptus fuerat. Puer alius ex ardente febri et superveniente deliquio omnium opinione jam animam agebat; mæsta parens multis lacrymis S. Thomam *invocavit, et eum, cujus ad singula momenta supremum spiritum exspectabat, deserere* F *non ausa, amicam Sancto devotam ad sepulcrum misit, quæ Missam celebrari curaret et amiculum ferale promitteret; eodem tempore, quo Missa absoluta est, etiam uno quasi instanti finem habuit infirmitas; puer febre ac deliquio liberatus, sanus ac validus exstitit, nullo relicto morbi indicio.*

febribus.

29 *Tertius menses natus viginti ex acuta febri et fluxione lethiferos continue paroxismos patiebatur; applicarunt remedia medici; sed miser in deterius ibat, jamque per dies quinque nihil nutrimenti sumpserat. Parentes, dum vident de vita filii unici conclamatum esse, tollunt et quasi mortuum ad Sancti sepulcrum deportant, funereum amiculum et pictam in tabella ejus effigiem promittunt; dumque orant, puer convalescit, cibum petit, comedit et intra quartam horæ partem integræ sanitati redditur : illi, gratiis Deo et Sancto actis, domum repetunt, miraculum promulgantes. Puellam mensium viginti oppresserat similiter febris et convulsio tam vehemens, ut judicio medicorum sanari non posset. Parentes ad sepulcrum* S. Thomæ *detulerunt, ac preces pro ipsa profuderunt; confestim, cessante febri et convulsione, par-*

Ex Salonio et aliis.

parvula, instar mortuæ illuc deportata, pedibus incedere occepit sana et incolumis.

30 Quædem lactans prolem suam *(ita Baxius ex Salonio)* commoto graviter stomacho, passa fuit humorum in corpore perturbationem insignem: unde lactens vitiatis ejusdem uberibus, speciem aliquam apoplexiæ contraxit, ac latus alterum obriguit: sic affectus, ut ab omnibus pro exanimi haberetur. Avia vero ejusdem promisit, se appensuram B. Thomæ funebre involucrum nepotis, quod erat paratum sepulturæ et confestim puerum morbus omnis reliquit. *Puerum item undecimo ætatis mense afflixerunt simul febres, papulæ et nervorum contractio; ac medicus, elusa arte sua, nullum nisi a Deo remedium superesse tandem pronuntiavit. Afflictus pater hoc audiens sub horam noctis nonam accurrit ad monasterium beatæ Mariæ de Succursu, et a patre Priore cæterisque religiosis, quibus notus erat, ad sepulcrum* S. Thomæ *deductus est; ubi in genua provolutus, aliis communes preces recitantibus, puero sanitatem flagitavit et impetravit. Quippe intra decimam et undecimam domum redux, filiolum in ancillæ brachiis sanum, alacrem ac patri blandientem offendit, uxorem, quæ prolis morientis conspectum non sustinens, in aliud cubiculum secesserat, vocavit, et suæ lætitiæ participem fecit. Aliud beneficium puero anniculo obtentum subdit Salonius; sed re ac verbis adeo simile est narrato supra secundo loco num. 28, ut indicasse sufficere existimem.*

aliisque

B

31 *Alius sexennis vehementi febre intra paucos dies ad extremum deductus est, et omnium opinione octo horarum spatio pro mortuo habitus. Pater ad Sancti sepulcrum abiit, oravit, Missam celebrari jussit, promisit amiculum ferale, et domum redux sanum recepit. Parens alter filio bimulo similiter ex febre moribundo sanitatem exoraverat; sed post menses aliquot idem pusio gravi morbo oppressus, intra dies octo eo redactus fuit, ut ab omnibus vita destitutus crederetur. Pater media nocte ad ecclesiam B. Mariæ de Succursu properans, tantum effecit, ut ad Sancti tumulum intromitteretur, ibidemque tanta contentione totque lamentis opem imploravit, vovens simul offerre funebre involucrum et tabellam, in qua depictum esset beneficium, ut religiosi, finito Matutino officio, e choro ad ipsum accederent, solari conarentur et suas ejus precibus conjungerent. Surgens abstulit flosculos tumulo impositos et terram sepulcri, domumque reversus, puerum periculo defunctum reperit; qui flosculos a patre sibi porrectos ori imponens, in somnum, quem per multas noctes expertus non fuerat, incidit, tandemque evigilans, exstitit sanus et integer.*

gravibus

C

32 *Bimulum item morbus vehemens incessit, ut subito sensibus omnibus privaretur, spumamque ex ore emitteret, nec dici posset, an convulsio esset an phrenesis. Pater mortuo quam vivo similiorem ad Sancti sepulcrum deportavit, et post preces ac lacrymas sensibus et sanitati restitutum recepit. Mulier alia ab ea, quam hoc capite memoravimus (num. 30,) gravi stomacho perculsa, mamillas filiolo porrexit, qui illico convulsione et in ore pustula adeo afflictus est, ut nullatenus sugere sustineret. Malo illo et nutrimenti defectu intra paucos dies consumptus et ad extrema deductus est. Mater ad Sanctum conversa, oravit, ferale amiculum sepulcro ejus appendendum spopondit, et extemplo cessavit in puero convulsio, disparuit pustula, nullum reliquum fuit incommodum, mox infans arripuit ubera sanus et alacer.*

malis

D

33 *Puellulam, gravi febre laborantem, in superveniente deliquio medicus brevi occubituram judicabat; quapropter genitor amicum clericum invitavit, ut, si filiolam, quam et ipse amabat plurimum, postremo videre cuperet, acceleraret. Accelerravit is, et per viam Sancto, in quem pia devotione ferebatur, puellam commendavit, ac promisit, funereum involucrum tantumque tritici illi offerendum, quantum penderet infans; imo, si minus pater voto acquiesceret, fore ut ipsemet persolveret. Domum subiit, atque parentes et domesticos omnes stupentes ac gaudentes offendit, dicentesque, non elapsam esse quartam horæ partem, cum infans, jam plane exspirans, unico momento temporis omni malo liberata esset et a morte revocata. Significavit ille votum eodem tempore a se editum, illudque illi, gratiam Deo et Sancti patrocinio attribuentes, impleverunt.*

ad vitam

34 *Alia quadrima valde febriens, omnium judicio mortis victima putabatur; mater ad exitum properantem conspiciens,* S. Thomæ, *quem indies invocabat, promisit fore, ut amiculum funebre offerret, et puellam habitu ejus Ordinis indueret, si sanitati restitueretur: hæc, audito matris voto, quamquam morti proxima, quo melius potuit, dixit: Pater Don* Thoma, *sana me, et ego habitum tuum geram; subeunte interim cubiculum sacerdote, matris germano fratre, erexit se parvula in lecto et avunculum complexa: Sana sum, inquit,* P. Thomas *sanavit me; induite me ejus habitu; attoniti omnes præ gaudio lacrymas non tenebant; utrique voto satisfactum est, deductaque cum gratiarum actione puella ad Sancti sepulcrum.*

exitum

E

35 *Puerum sexennem intensa vis morbi sic oppresserat, ut die tertio non ausi sint ipsi venam aperire, quarto autem sub meridiem medicus eum intuitus oculis intermorientibus aliisque imminentis lethi signis, affirmaret matri, fieri non posse, quin propere moreretur, et a solo Deo opem esse implorandam: posthæc abeunte illo, parens continuo supremum spiritum exspectans, orabat* S. Thomam, *et filium, necdum sensibus omnibus destitutum conspicata, monuit, idem ut faceret, si minus ore, saltem corde; puer animum colligens, quantum valuit, dixit: Sancte Archiepiscope, adjuva me; sancte Archiepiscope, salutem mihi obtine: hæc repetens sæpius, incidit in somnum, quod ante dies multos ei non contigerat; mater in aliud cubiculum secessit, atque huic ille post horam redeunti oculis nitidis, viribus integris, clara et alacri voce dixit: Domina, jam convalui; pater don* Thomas *sanitatem impertivit, vidi enim ipsum hic coram indutum nigro habitu, mitram capite, manu pedum gerentem, accessit ad me, dixitque: Surge Vincenti, nam per Dei misericordiam sanus factus es, et hoc dicto disparuit; neque somnium hoc fuit; evigilaveram quippe, et hanc candelam, has imagines et Sanctum tam clare, quam te nunc ipsam, conspexi. Flens mater præ lætitia filiolum complexa est, ac plurimas Deo et Sancto egit gratias. Ad horam tertiam rediit medicus, parentes sibi peramicos solaturus, certoque existimans, jam defunctum esse; at cum incolumem valentemque offenderet, stupore perculsus: Hoc, inquit, grande et plane evidens est miraculum. Flagitavit demum, quid puero factum fuisset, et, matre exponente totius rei seriem, denuo alta voce prædicavit, tam grande tamque evidens esse miraculum, quam si fuisset revocatus ad vitam.*

deducti

F

36 *Puer quadrimus, dum cum aliis ludit in platea, rheda obtritus est, una rotarum opprimente collum et maxillam, altera coxendicem.*

incolumes

Rela-

A *Relatus est domum absque sensu et instar demortui, defluente sanguine ex ore, auribus ac naribus. Fuerat hac rheda vectus dominus Mathias Pallas canonicus ecclesiæ Valentinæ, qui eo casu contristatus, domum pueri subiit, et absque sensibus jacentis collo appendit Sancti reliquias, quas servabat penes se, admonens omnes, ut ab illo auxilium deposcerent. Paruerunt illico monitis, atque interea advenit chirurgus, qui puero venam aperuit, et vulneribus medicamina apposuit, sed, hinc accedente vehementi febre, illi deterius fuit. Nihilominus adhortante canonico, precibus constanter inhæserunt parentes; puer vero post paucas horas somno oppressus est, ac dein expergefactus sine dolore e lectulo se proripuit, cœpitque discurrere per cubiculum; die postero memoratus canonicus revisens, sanum comperit, alacrem, omni læsione hujusve vestigio immunem.*

eradunt

37 *Alius uno anno natus ex vehementi febre ad vitæ exitum deductus, velut exanimis decumbebat luminibus clausis, et vitali calore destitutus. Sublatum detulerunt parentes ad sepulcrum* S. Thomæ, *ubi, dum illi orant et vovent vestem ejus funebrem, oculos aperuit, ubera assumpsit et* B *perfectæ sanitati redditus est. Similiter puella, menses nata decem et octo, ex violenta febri prostrata decumbebat velut exanimis sine pulsu, spiritu aut motu, erumpente ex ore et naribus spuma; atque ab ipsis medicis mortua esse dicebatur. Parentes in genua provoluti, multis lacrymis et suspiriis supplicarunt* S. Thomæ, *et tum funebre amiculum, tum ceram pondere æqualem puellæ, si viveret, promiserunt. Subito etiam hæc oculos aperuit, et colorem recepit. Die sequenti sanam valentemque ad Sancti sepulcrum detulerunt grati parentes, una cum promissa cera et funebri amiculo. Porro quod omnes pene hactenus memorati Sancto voverint vestem infantis funebrem, mirum videri non debet; mos enim ille etiam alibi in Hispania usurpatur.*

§ V. Plures moribundi et a medicis desperati, patrocinante Sancto, ad sanitatem deducti.

C

Desperatus a medicis,

Studiosum *Sancti cultorem gravis infirmitas ita prostravit, ut medicorum judicio naturale remedium nullum superesset. Munitus jam omnibus morientium Sacramentis, et nocte quadam solito magis infirmitate pressus, ardentius etiam solito, et firmiore fiducia, quamquam de eo actum esse putarent omnes, Sancti opem poposcit. Media nocte prope lectum advertit lumen atque una beatum Patrem, qui ipsum alloquens, dixit : Confide, fili, mox enim convalesces. Dictum firmavit effectus; nam, disparente Sancto, eodem momento temporis consolatione plenus sanum, vegetum ac roboratum se sensit, advocavit domesticos, qui cubitum concesserant, narravit visionem, et subita sanatione confirmavit.*

alter febre exhaustus.

39 *Alterum Sancto devotum febris quotidiana plane exhauserat; restabat quippe misero nihil præter ossa, cutem et figuram hominis; preces interim ad Sanctum dirigebat indies. Die quadam, cum vires non suppeterent, ut vel ad unum passum procederet, experiri statuit, utrum ad Sancti sepulcrum pertingere posset, et frustra conquerente ac temeritatem damnante cum ceteris domesticis uxore, vestes induit, pedetentim baculo innixus non sine grandi molestia eo pervenit, et ad sepulcrum humi provolutus diem pene integrum in precibus transegit. Ad vesperum non tantum febris accessum, ut consueverat, non est expertus, sed adeo vegetum ac fortem se sensit, ut, misso scipione, sanus domum redierit, comederit, nec deinceps eodem malo tentatus fuerit, retinueritve aliquod ejus vestigium præter debilitatem; sed quæ intra paucos dies etiam cessavit.*

Ex Salonio et aliis.

tertius et quartus derelicti.

40 *Alius item, erga Sanctum pie affectus, gravi febre ac lethargo oppressus fuit, derelictus a medicis, et de horum consilio unctus sacro Oleo. Sic instar demortui prostrato imposuere pileolum, quo olim usus fuerat* S. Thomas, *et pulsum arteriæ levcrunt oleo lampadis, ardentis ad illius sepulcrum. Derepente oculos aperuit, profundo illo sopore solutus est, atque ita convaluit, ut stuperent medici. Post paucos dies perfecte valens abiit, Deo et Sancto gratias acturus de beneficio. Febris quartana hominem alterum quadriennio exederat, ac tandem in ardentem conversa medicis omnem spem præciderat; ab his itaque derelictus, ad* S. Thomam *conversus est. Dum, qui exitum ejus exspectabant, ex* E *continuis vigiliis lassi se paulisper quieti committerent, apparuit ægroto Sanctus, et exterrito manum imponens dixit : Noli metuere, fili, Dominus enim tibi mox sanitatem concedet; hæc effatus disparuit. Æger omni febre et periculo perfunctus clamavit, accurrenti cum ceteris genitrici rem enarravit, et die sequenti vestes induit; quamvis autem tum propter residuam debilitatem domo exire nequiverit, intra paucos tamen dies exiit acturus Sancto gratias.*

quintus desperatus a medicis;

41 *Nobilem equitem in juvenili ætate acris laterum dolor cum ardente febri ita oppressit ac prostravit, ut non ausi sint ipsi venam aperire, et duo medici sub vesperam monuerint amitam ipsius, spem vitæ nullam esse reliquam, muniendum igitur Ecclesiæ Sacramentis. Advenerunt Religiosi ferentes Sancti reliquias, quas, ipsis hortantibus, quantum valuit, veneratus est ægrotus; simulac autem eædem appositæ fuissent ejus capiti ac lateri, nulla interposita mora, oculos aperiens, recreatum se comperit et dolore ac febri prorsus vacuum. Die postero redeuntes medici nec sine stupore, quem mortuum verebantur, tam repente immutatum cernentes, rogarere, quid sumpsisset æger, respondente illo, sanum se redditum a Sancto, capacemque, qui lecto surgeret, nisi contineret debilitas, affirmarunt, evidens esse miraculum.* F

duo item clerici

42 *Valida febri et superveniente angina clericus Valentinus positus est in mortis angustiis. Mater jacentem conspiciens clausis oculis et lethalibus cum indiciis, Sanctum invocavit et ut hoc ipsum animo faceret, persuasit filio. Allatæ sunt illius reliquiæ, et ægro deosculandæ traditæ ac tandem capiti impositæ. Eodem momento oculos aperuit, mirum in modum recreatus est, atque intra breve tempus cessante omnino febri ac soluta angina, plenam consecutus est sanitatem, medicorum aliorumque judicio miraculosam. Febris item acuta cum suffusis toto corpore maculis luridis (Hispanice* tavardillo) *et ipsum caput penetrantibus, in phrenesim conjecit clericum alterum. Mater et sorores nihil auxilii a medicis consecutæ, reliquias* S. Thomæ, *quem pie colebant, afferri curarunt. Cum hæ infirmo osculandæ porrigerentur, ipsæ in genua provolutæ magno fletu ac fiducia auxilium deprecatæ sunt, et fore spoponderunt, ut, si audirentur, novemdiales preces instituerent, atque tabellam ad*

ejus

Ex Salonio et aliis.

ejus sepulcrum appenderent. Statim æger apertis oculis clare et omnino considerate fari cœpit, omni malo liberatus est, ac brevi post perfecta fruens sanitate, adiit ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu ad persolvendas Deo et Sancto gratias.

et Religiosus, aliique

43 Religiosus hujus conventus S. Augustini Valentiæ, judicio medici, sacro Oleo erat inungendus; eo redegerat ipsum intra paucos dies violenta febris, sed hæc similiter allatis et laborantis capiti impositis Thomæ *reliquiis, illico cessavit, tamque validum reliquit, ut inungendus non fuerit, et medicus revisens die postera, miraculum esse censuerit; mortuum quippe a se reperiendum putaverat. Mercator hujus civitatis Valentinæ ab homine scelerato binos pugione ictus accepit, quos medici et chirurgi humano remedio insanabiles judicarunt: vespere quodam tantum animi deliquium passus est, ut jam exstinctum esse reputarent omnes. Uxor multas preces et lacrymas fudit ad* S. Thomam, *et ipse æger paululum sibi redditus, atque illi similiter devotus se commendavit. Apportatæ tandem sunt ejusdem reliquiæ et ægro impositæ, qui inde tantas vires adeptus est, tantumque recreatus, ut medici non sine stupore miraculum*
B *esse affirmarint, idque confirmarint, dum post aliquot dies, coalescentibus plagis, integram sanitatem expertus est.*

ad mortem ægroti convalescunt.

44 Fuit, qui ex validis febribus et ingenti sanguinis ex ore profluvio ad exitum properaret; nihil igitur promoventibus medicaminibus, et ipsis medicis mortis victimam existimantibus, se S. Thomæ *patrocinio commisit, et cum adstantibus ejusdem reliquias ad se delatas veneratus est; subito cohibuit se profluvium sanguinis, cessavit febris, et roboratum atque omnino sanum se sensit. Alter Sancti cultor adversus acutam febrem nihil in remediis levaminis, sed potius mali augmentum persentiens, rogavit matronam, affinem suam, similiter Sancto devotam, ut novendiales preces ad ejus sepulcrum institueret: annuit illa, et mox prima die ipse melius se habuit, atque ita convalescens in dies singulos, die nono adeo sanus et robustus exstitit, ut exire potuerit ad persolvendas Deo et Sancto gratias. Tertium copiosa per os et nares quatuordecim horarum spatio sanguinis eruptio ita profligavit, ut quasi exsanguis et exanimis procumberet. Medici effluvium cohibere non valentes, et de*
C *vita ejus actum esse judicantes, Ecclesiæ Sacramentis muniendum pronuntiarunt, nullum quippe remedium superesse præterquam a solo Deo. Dum alii cum ægro* S. Thomam *inclamant, vicinus ad monasterium festinat, qui ejus reliquias afferri curet; at his tunc alio delatis, projecit se ad sepulcrum Sancti, oravit ferventer, et flosculos inde ablatos retulit ad infirmum; devote is suscepit et naribus atque ori applicans, postulavit auxilium. Extemplo substitit sanguinis effluvium, febris, quæ accesserat, cessavit, rediere illi vires, comedit, omnino sanus evasit, et in miraculi memoriam Deo et Sancto detulit funereum involucrum.*

Vir lateris dolore et alter febri lethifera liberantur.

45 Quartum prope ædes archiepiscopi vehemens dolor corripuit in uno latere, inguine et crure; cum domum pervenisset non sine ingenti difficultate pedem protrahens, lecto se dedit et inter acres dolores ab hora tertia pomeridiana, nullo advocato chirurgo vel adhibito remedio, inclamavit opem Sancti, certo confisus fore, ut ejus favorem experiretur; sub mediam noctem in somnum incidit, et evigilans ab omni dolore et incommodo liber exstitit. Quintus maligna febri intra paucos dies ad extrema deductus est, et, cum nihil præter obitum exspectaretur, sacro Oleo perunctus. Mater Sancto devota ad sepulcrum ejus properavit, filiumque, ejusdem quoque cultorem, D
enixe commendavit, adjecto voto offerendæ vestis funebris et tabellæ depictæ. Eadem hora, mirantibus omnibus, æger febre et periculo absolutus, etsi debilitatem ex cruciatu residuam excipis, repente sanus fuit.

Plures mulieres

46 Mulierem Sancto devotam febris admodum gravis ac laterum dolor ita affixerat et suffocaverat, ut animam ageret et post apposita multa remedia tum filius, qui erat medicinæ doctor, tum alii hujus collegæ ac amici judicarent, de ipsa conclamatum esse. Nocte, qua obitura credebatur, multis lacrymis perfusa filia matrem Sancto commendavit, oblaturam se ei spondens funebre involucrum; eo momento mater sensibus plene restituta est, ac febre et omni malo liberata, mirantibus subitam sanationem, medicis præsertim, et valde evidens miraculum esse affirmantibus. Aliam acuta febri aliisque accedentibus malis in mortis confinio positam medici absque ulla spe vitæ deseruerant. Itaque magna devotione ad Sanctum conversa est, allatas ejus reliquias venerata, et ipso momento, quo hæ capiti ejus imponerentur, ingens illi sudor erupit, statimque febris et omnia illa reliqua mala recesserunt, sana et incolumis exstitit, mirantibus cunctis adeo subito sanatam, E
quam mortis victimam reputabant. Alia vehementis febris continuis accessibus aliisque malis eo perducta, ut medici pariter tamquam desperatam ac brevi morituram destituerent, corde se multum commendavit Sancto et oblatas sibi ejus reliquias venerata est: eodem autem momento, quo post venerationem capiti ejus impositæ sunt, a febri se liberam sensit et roboratam. Alteri similiter ex febre et angina moribundæ, loquela destitutæ et medicorum monitu inunctæ sacro Oleo, interior Sancti invocatio et impressum reliquiis ejus osculum salutem repentinam attulit; nam statim redeunte loquela, ac multo sanguine et pure ex auribus defluente, liberatam se febre et sanam comperit non sine ingenti admiratione eorum, qui in singula momenta supremum spiritum exspectabant.

ex malis immedicabilibus

47 Corripuerat feminam aliam malum adeo vehemens, ut subito loquela ac sensibus privaretur, et vocati medici, nulla interposita mora, sacro Oleo inungi juberent. Abiit maritus ad ecclesiam S. Petri vocaturus in eum finem parochi vicarium; F
sed ejus absentia contristatus, accepit a canonico S. Thomæ *reliquias, quas, donec rediisset vicarius, imponeret moribundæ capiti. Monitis paruit, easque primum uxoris ori apposuit, deinde imposuit capiti: ipso momento illa apertis oculis distincte locuta est: adveniente parocho, necesse non fuit ipsam inungere, adeo sana erat et roborata, medicis admiratione perculsis. Die postero ad ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu perrexit, et noxas confessa ac sacrosancto Eucharistiæ epulo refecta gratias egit Deo et Sancto.*

moribundæ

48 Hisce subnectit Salonius septem alia beneficia seu miracula per Sanctum moribundis mulieribus subito impetrata, quæ, ne ejusdem pene rei et eorumdem verborum fiat continua repetitio, paucioribus perstringo. Prima ex pestilente febri et convulsione per dies quinque sensibus orbata et animam agens, dum reliquiæ S. Thomæ *capiti ejus impositæ sunt, mox sensus, loquelam et sanitatem recuperavit. Altera ex improviso per os et aures tam copiosum sanguinem nocte integra emisit, ut medici, accedente deliquio, insanabilem et sacro Oleo inungendam judicarint. Morientem* S. Thomæ *commendarunt, et sub horam sextam matutinam ocu-*

A *oculos aperuit, ac cessante mox sanguinis fluxu, vires recepit et sanata est. Tertia a medicis desperata, vovit novendiales preces ad Sancti sepulcrum, et illico, desinente febri, sanata est. Quarta morientium Sacramentis munita, votum Sancto nuncupavit, et simul ac ejusdem reliquiæ capiti ejus impositæ atque ulceribus ex sanguinis corruptione natis appositæ fuerunt, convaluit, intraque paucos dies omni infirmitatis indicio vacua exstitit. Quinta ex violenta febri jacebat sensibus privata, sacro Oleo inuncta et tamquam mortua. Eodem tempore, quo maritus pro ea orabat ad sepulcrum* S. Thomæ, *rediit ad sensus et periculo defuncta est. Sexta ex febri et angina in aditu mortis posita ac similiter sacro Oleo munita, dum monitu sororis votum nuncupavit, periculo erepta est et intra biduum plene sanata. Septima item sacro Oleo uncta, Sancti reliquias postulavit, veneratа et osculata est, lateri suo, ex cujus dolore et violenta febri ad extremum deducta fuerat, apponi voluit, et confestim recreata in somnum incidit, ac demum evigilans, nihil mali reliquum habuit.*

B 49 *Quod octavæ a Salonio memoratæ accidit, approbatum fuit a sacra congregatione, descriptumque in Bulla canonizationis et in Serie actorum ad eamdem canonizationem : ita illud narrat Coccinus :* Vincentia Catharina, filia Antonii Rosellon, quinque et viginti annos nata, habitans in civitate Valentiæ apud tinctores prope parochialem ecclesiam sancti Michaelis, cum a quinquennio dolore maximo in genu ac femore pluribus ibidem profundissimisque foraminibus, ex eo morbo factis, ad vitæ suæ extremum devenisset, et propter exanimationem quandam, qua correpta fuerat, extrema Unctio jam pararetur; *(in Serie actorum dicitur,* eo Sacramento munita fuisse die beatæ Mariæ Angelorum inibi festivo, anno MDCIII;) mater ejus cernens filiam in tantis angoribus constitutam, veraci vivaque fide venerabilem Thomam a Villanova rogavit, ut sanitatem ei a Domino impetrare dignaretur, promittens, obtenta gratia, coram * se ad sepulchrum ejus delaturam, et ilico, voto emisso, infirma melius habere cœpit ac triduo post perfectam sanitatem adepta est. Supra narrata probant... in Processu Valentino ipsamet Catharina Vincentia Rosello... et Antonius Rosello ejus pater... et Catharina Ximena... Martinus Sanchez... et Joannes Castello... Quod fuisse miraculum evidentissime colligitur, si consideretur infirmitas diuturna, et quod nunquam, multis adhibitis remediis, potuit sanari, et quod foramina erant talis qualitatis, ut chirurgi de uno ad aliud vincos * marinos apponerent, ut probant dicta Catharina Vincentia et Martinus Sanchez, et quod in extremo vitæ constituta, postquam venerabilis Viri opem imploravit, appositis tantum foliis super foramina, ut deponunt prædicti testes, intra tres dies etiam a dictis foraminibus incolumis evasit. *In eo differt Salonius, quod nec infirmæ nomen, nec ætatem exprimat, pro quinquennio quadriennium ponat; duplicis tantum foraminis meminerit, nec loquatur de appositis foliis, forte quia hæc vim medicam continere credita non sunt, uti sat clare innuitur in Serie actorum, dum dicitur post invocatum* S. Thomam, nullo mox naturali remedio usa.

sanantur.

C

* forte ceram

* l. juncos

Ex Salonio et aliis.

§ VI. Ægre parturientes liberatæ, et viva prole donatæ.

Lethali partu laborantes

Puerpera gravibus doloribus pressa, judicio obstetricis, quod fœtus oblique jaceret, eniti non poterat, quin et ipsa et proles exstingueretur. Nihil promorentibus unguentis ac remediis in hujuscemodi casu usurpari solitis, misera ad S. Thomam *conversa, supplex auxilium invocavit, vovitque Missam in honorem Sanctorum omnium celebrandam; hoc votum nuncupanti adfuit Sanctus in forma venerabilis senis, indutus habitu Ordinis S. Augustini ac manu tenens pedum, dixitque : Sume animum, filia, et fiduciam in misericordia Domini, is enim te brevi liberabit. Eo dicto disparuit, soli visus parturienti, quæ aliis id significavit ac testata est. Paulo post puerum edidit vivum ac sanum, ipsa quoque incolumis; attonita* E *interim obstetrice et palam proclamante, partum hunc naturalem non esse sed miraculosum.*

prodigiose liberantur;

51 *Prægnantem aliam corripuerat febris valida, et repetita aliquoties medicorum mandato venæ sectio debilem admodum reddiderat; supervenere interim partus angustiæ. Sed vocata obstetrix prius morituram quam parituram esse credidit, tum quod adeo debilis esset, tum maxime quod in fœtu nullus motus observaretur. Doloribus pressa, et urgente periculo anxia,* S. Thomam, *quem pie colebat, multis lacrymis in auxilium vocavit, votum adjiciens fore, ut novendiales preces ad ejus sepulcrum institueret, argenteum donum offerret, et in gratiarum actionem Missas fieri curaret. Hoc votum emittens, mitigatis doloribus, in latus se invertit ac obdormivit : evigilans dixit : Partum enixa sum, venite, tollite. Obstetrix, quamquam non crederet, et vi morbi a sensibus alienam existimaret, accurrit tamen, ac fœtum mortuum adjacentem conspexit, asseruitque sine miraculo fieri non potuisse, ut lateri incumbens, dormiens, tam debilis, a nemine adjuta, ac prole mortua, pareret. Post hæc, cum fœtum comitatæ* F *non fuissent secundæ, denuo Sanctum invocavit puerpera, atque illas extemplo sine ulla molestia emisit; quod alteri miraculo adscripsit eadem obstetrix.*

aliæ prolem mortuam enixæ, vivam recipiunt :

52 *Altera graviter parturiens, fœtu tandem liberata est, sed omnium opinione mortuo. Obstetrix, sumptis omnibus ad eliciendum vitæ indicium experimentis, certo mortuum esse pronuntiavit. Afflicti parentes, pii* S. Thomæ *cultores, prece et lacrymis ad ipsum conversi sunt, et funebre involucrum promiserunt. Dum votum hoc nuncupabant, flere cœpit infantula, mirantibus cum obstetrice universis ac per evidens miraculum a morte suscitatam conclamantibus. Postea ad Sancti sepulcrum contenderunt parentes et cum gratiarum actione solverunt votum. Sequitur apud Salonium prolixa narratio miraculi patrati in parturiente et ejusdem prole mortua, quod diversum quidem fuisse ait ab exposito supra num. 24 et seq., sed adeo simile, ut omissis ceteris unum tantum alterumve adjunctum, quod illic non legitur, hic addere visum sit. Dicitur itaque, ad pedem ex materno utero eminentem baptizata fuisse per obstetricem : dein post preces ad* S. Thomam *vi quadam expulsa et impulsa in ejusdem obstetri-* cis

Ex Salonio et aliis.

cis brachia, adeo vitæ expers, ut neque ad alia experimenta, neque ad punctionem grandioris aciculæ motum ullum ederet, et judicio obstetricis jam ante mortua fuisset in utero; post iteratas preces vitam et sanitatem accepit, ac sacro fonte abluta est.

aliæ item in periculoso partu juvantur.

53 *Angebat mulierem alteram partus adeo difficilis ac lethalis, ut vocatæ tres quatuorve obstetrices faterentur, se illi subvenire non posse, accersendos esse* pastores *(vocem Hispanicam retinui, qua verisimiliter designat auctor chirurgos seu partus adjutores) qui fœtum extraherent. Recurrit illa ad* S. Thomam, *et ingenti devotione ac fletu se ipsi commendans, vovit novendiales preces ad ejus sepulcrum : eodem momento absque cujuslibet auxilio bellulum puerum enixa est, ipsaque fortis et sana perstitit; laudantibus Deum et Sanctum universis pro insigni gratia et prodigio. Mulier e præcipua nobilitate hujus Valentinæ civitatis, cum pariendi tempus advenisset, graves pressuras patiebatur : acciтæ obstetrices, quoniam oblique situs erat fœtus, fieri non posse declararunt, ut pareret, et, si sic pareret, secuturam*
B *utriusque mortem. Adhibita sunt remedia, sed majori violentia perseverabant dolores, accrescebat periculum; allata sunt Sanctorum lipsana; nihil obtentum est. Tandem doctor regi a consiliis* Thomæ *reliquias, quas domi servabat in oratorio, accersens, parturienti obtulit, monuitque, ut pie et fidenter illum invocaret; monitis paruit, et mox, ut ejus capiti impositæ sunt, omnium admiratione peperit pulchram et sanam filiolam, quam deinde ad Sancti sepulcrum deductam,* Thomæ filiam *nuncupavit.*

54 *Alia octo mensibus gravida, ex copioso sanguinis profluvio, per mensem circiter integrum continuato, elusa medicorum et obstetricum industria, viribus ita exhausta fuit et profligata, ut supremum spiritum datura crederetur; vocatus est sacerdos, apud quem noxarum confessionem, subinde tamen ob accedentia deliquia animi interruptam, instituit. Pervenerat ad nonum graviditatis mensem, ad emittendum fœtum judicio obstetricis minime calida. Munita est itaque omnium morientium Sacramentis die sacra S. Blasio. Interim misit maritus famulum ad infirmæ fratris uxorem, ut si vivam illam videre cuperet, cito adve-*
C *niret. Mox ipsa itineri se commisit, sed pertransiens ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu, in honorem* S. Thomæ, *quem pie colebat, Missam celebrandam curavit, et ad ægram reliquias ejus deferri petiit. Allatas per Religiosum hæc, qua potuit devotione et fiducia venerata ac deosculata est. Cum autem ipsius capiti imponerentur, illico (sicut ipsa deinde narravit) multum solatii ac voluptatis experta est, viribus restituta est, et cessante cum deliquiis sanguinis profluvio, intra binas horas, semper Sancti reliquias penes se retinens, enixa est prolem pulchram et sanam adeo vegeta ac robusta, ut, qui ante ipsam viderant, attoniti, evidens esse miraculum judicarint. Dein, dum opportunum fuit, parentes cum prole ad ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu venere et Deo ac Sancto egere gratias.*

Mulier moribunda sanatur.

55 *Mulier altera, Sancto devota, copiosam adeo sanguinis vim ex ore et auribus emisit, ut intra paucos dies vehementi deliquio profligata, ultimum vitæ instans sibi adesse existimaret. Interim mente, quanta potuit pietate, se* Thomæ *commendarit; sed, crescente deliquio, eo deducta fuit, ut omnes pro mortua habitam deflerent. Post horas sex rediit ad sensus, aperuit oculos, et clara ac valenti voce dixit : Benedictus pater meus* D. Thomas *liberavit me morte; nam ad extremum deveneram et ipse mihi vitam ac sanitatem impetravit a Domino. Intuemini; sana sum et vegeta. Mox cibum petiit, et refecta vestes induit lectoque surrexit, mirantibus, qui paulo ante moribundam conspexerant, atque evidens esse miraculum proclamantibus.* D

§ VII. Claudi et debiles membrorum usui restituti.

Vir pede.

M*iraculum, quod sub hujusmodi titulo Salonius primo loco exponit, a sacra congregatione approbatum fuit ac dein Bullæ canonizationis insertum. Coccinus sic Latine enarrat :* Cum Valentiæ, ut Hispanorum consuetudo fert, taurorum venatio publice exhiberetur, quorum unus concitato cursu e campo sese proripiens, in Petrum Assentium sutorem, *(in Bulla et Serie actorum vocatur* Petrus Antonius Sutor,) dictæ civitatis incolam, qui forte obvius fuerit, valido impetu incurrit, eum- E
que in terram prosternens, adeo latus offendit, ut non modo sine fulcimentis incedere postmodum non valeret, verum etiam contractis nervis palmum unum a terra pes alter distaret, cumque per biennium jam et amplius, nullo proficiente medicamento, hunc in modum affectus fuisset, ad venerabilem virum Thomam devotis et ipse precibus recurrit, pollicitus se, consequuta sanitate, fulcimenta sua ad sepulchrum ejusdem oblaturum, aggressusque novenam, ut appellant, ibidem celebrare, die tertia fulcimentorum alterum, et priusquam novena impleretur, utramque dimisit, sanusque et integer, ut ante læsionem, ambulavit. Hæc probant in processu Valentino... idemmet Petrus Alphonsus *,... Dominicus Assentio... Frater Joannes Pons... Marcus Fernandez... Sperantia Sevida... uxor Marci Ferrandi... Frater Antonius Uget.

* haud dubie Assentius.

alter cruribus

57 *Vir alter (prosequor cum Salonio) ex gravi infirmitate cruribus captus, absque fulcris movere se non valebat. Misero, post multa remedia incassum adhibita, dolore, et quod artem, unde antea vivebat, exercere non posset, necessitate presso, suasit amicus, ut ad Sanctum confugeret.* F *Secutus consilium est, et fulcris innixus ac vicinorum quorumdam auxilio sustentatus, novenam ad ecclesiam beatæ Mariæ aggressus est non sine molestia ac dolore. Die sexto assistens Missæ sacrificio, magnum animi solatium et insolitum in cruribus, ante admodum gravibus, levamen ac levitatem persensit. Visum est experiri : itaque erexit se absque ullius auxilio, et non tantum sine fulcris pedibus substitit, sed intrans discurrensque per monasterium, vocavit Religiosos, ut miraculum, sibi per intercessionem Sancti a Deo factum, coram conspicerent. Peracta gratiarum actione, domum repetiit sanus et alacer, et satis virium habens, ut artem suam (erat lapidarius) exerceret.*

...urem membris captus curantur

58 *Tenuis fortunæ adolescens membris captus, per medium annum decumbebat. Herus amabat quidem ipsum ob probum famulitium, sed, quia nulla remedia proderant, malum insanabile existimans, statuit ad xenodochium mittere : hoc nuntio afflictus adolescens, cœpit multis lacrymis supplex implorare* S. Thomæ *auxilium, et interim obdormivit. Evigilans venerabilem virum ornatu Pontificio præsentem aspexit, atque exterritus nec memor paralysis, fugam meditabatur. Ad quem San-*

A *Sanctus : Noli timere, fili, cubitu surge, ut gratias agas Domino, qui te sanarit. Hoc dicto evanuit ex oculis adolescentis; qui tandem agnoscens, fuisse* S. Thomam, *clamare cœpit et accurrentibus, qui in domo erant, se sanum valentemque atque omni mali indicio vacuum stitit, ac totam rei gestæ seriem enarravit : mirabantur omnes et certissimum miraculum profitebantur. Hoc postmodum in tabella depictum gratus adolescens ad ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu attulit.*

Crus corruptum.

59 *Alter, natus annos 26, ex maligno humore duas plagas tabe scatentes contraxerat in crure, quod paulatim intus corrumpebatur. Frustra variorum chirurgorum artem anno integro expertum Toleti, ubi degebat, frater illuc profectus, culcitæ impositum advexit Valentiam non sine ingenti molestia et cruciatu. Sed etiam hic effectu caruit peritorum conatus omnis. Tandem post annum alterum doloribus obruto et in vitæ periculo versanti, narravit adolescens, num. præcedente memoratus, quid sibi contigisset. Hoc ille audiens, imitari statuit. Aggressus est novenam ad Sancti sepulcrum magno cum dolore et cruciatu. Primo die orans illic et multas lacrymas profundens, multum* B *levaminis persensit, atque ita perseverans, ante completam novenam sanus prorsus et incolumis evasit, coalueruntque plagæ nullo relicto mali indicio. Stupore perculsi, qui statum ipsius ante noverant, evidens admodum esse miraculum confitebantur.*

brachia ac pedes,

60 *Toto semestri brachiorum ac pedum alius usum amiserat ex gravi cruciatu, quem tollere nulla remedia valebant. Die quadam dum nocte illo vexatus fuerat atrocius, atque inter gemitus ac lamenta imploraverat opem sancti Antistitis, vestiri et ad ejus sepulcrum deduci voluit. Illic prostratus perstitit per diem totum orans et lacrymans. Ad vesperam imminui sensit dolorem et gravitatem in brachiis ac pedibus, surrexit agilis admodum et fortis et post actas gratias domum rediit sospes et alacris, enarrans omnibus gratiam a Deo per Sancti patrocinium sibi concessam. Quod subjicit hic miraculum Salonius, vel idem est, quod dedi supra num.* XI, *vel certe adeo simile, ut visum non sit describere.*

item crus

61 *Alterum huic subnexum, et in Bulla canonizationis paucis relatum, describo ex Coccino :* Jacobus Cervera cœmentarius incola Valentiæ in via C Molæ, ut vocant, parochiæ sancti Joannis de Mercato, cum sinistrum sibi crus mucrone ensis vulnerasset, et multa postmodum per humorum effluxionem ibidem fuissent enata foramina, varia per XIV annos remedia adhibuit, quibus non juvantibus, cum incurabilis morbus iste a chirurgis judicaretur, ac insuper valida febri correptus esset, eoque * jam per mensem integrum vexatus fuisset, devotis precibus ad sancti Præsulis auxilium confugiens, voto facto, se, recepta sanitate, tabellam illi, picto in ea miraculo, oblaturum ac sepulchro appensurum, tam a febri quam a cruris affectione intra tertiam diem omnino liberatus fuit. De hoc facto deponunt in processu Valentino... ipsemet Jacobus Cervera... Magdalena Rodera ejus uxor... Machynus Reyo... Petrus Paulus Corder... Antonius Ochoa chirurgus,... et Amator Lopez medicus.

* eaque

brachia ac pedes

62 *Mercator, Sancto devotus, ex dolore vehementi brachii et humeri dexteri usum amisit, ut ab aliis induendus et exuendus esset vestibus. Malum hoc, nullis remediis delinitum, perseveravit integra hyeme veritusque est, ne perseveraret tota vita. Abiit ad* Thomæ *sepulcrum et magna pietate salutem deprecatus, vovit, si hanc obtineret, oblaturum se brachium argenteum. Mox die postera dolore omni et mali indicio liberatus, sanusque exstitit. Puer biennis utroque pede captus erat ita, ut, ubicumque collocaretur, immotus jaceret. Ejus parens, post remedia nequicquam applicata, vocatus est aliquando ad ecclesiam beatæ Mariæ de Succursu, ut ornatum novum aræ sepulcro Sancti proximæ conficeret; ea occasione tot illic dona cerea et argentea, totque funebria involucra ac tabellas, beneficiorum ac miraculorum monumenta conspicatus, etiam filium enixe commendarit Sancto, et finita prece, domum redux filiolum eodem, quo reliquerat, loco comperit, sed, quod per multos menses nequiverat, movere incipientem pedes suos, et sanatum se esse innuentem. Sublatus est a parente puer et non tantum sine ullius adminiculo pedibus institit sed et mox sponte sua cœpit incedere : quod visibili miraculo cum reliquis adscripserunt parentes. Idem hoc miraculum narrans San-Martinus, contigisse ait anno 1598, ac pueri patrem aurifabrum fuisse, nomine Vincentium Fabregues.*

Ex Salonio et aliis.

male affecta

63 *Mulier paupercula tibiam proxime ad pe-* E *dem confregerat, nec, licet per duos menses remedia ipsi plurima applicata fuissent, solatium ullum obtinuerat. Itaque uno pede ac duobus fulcris innixa, occultis eleemosynis vitam sustentabat. Visa est die quodam a vicinis domo egredi modo jam dicto, pendulo ac inflato pede altero et redire vespere læta fronte, utroque pede incedens, et brachio gestans fulcimenta. Rogata ab his, unde tam subita sanatio : respondit præ lætitia illacrymans, quod, cum per viam pie et multo fletu gressum et sanitatem flagitasset a* S. Thoma, *eodem temporis momento multum solatii sensisset in animo ac levaminis in pede, quodque, mox cessante dolore, hunc inspiciens, omni tumore ac vulnere vacuum tamque sanum comperisset, acsi nullo umquam malo fuisset impeditus, quod denique, sublatis fulcris pedes perrexisset valde robusta : postea ut miraculi certiores faceret, pedem ipsum sanum exhibuit.*

sanantur.

64 *Mulier alia ingentem in brachio sinistro per duos annos cruciatum passa, et quocumque ejus usu capta, valedicens remediis humanis et ad* S. Thomæ *patrocinium confugiens, novem dierum preces et totidem Missæ sacrificia celebranda promisit : magna cum devotione ac fiducia exsecutioni id mandavit; die ultimo, dum sacerdos sacratissi-* F *mam Eucharistiam elevabat, novum levamen et calorem persensit in brachio, et cum plena sanitate easdem in eo vires mox recepit, quas habuerat, antequam malo correpta fuerat. Puella ex diuturno morbo manibus ac brachiis omnino capta decumbebat trium mensium spatio, nec ullum in remediis solamen consequebatur; tandem fiduciam suam in sancti Antistitis patrocinio reposuit, rogavitque sororem, ut ad ejus sepulcrum contenderet, ac per ejusdem intercessionem Dei misericordiam imploraret; obsecuta est hæc ac Sanctum oravit suppliciter, ut sorori subveniret, quod et ægra interim magna cum devotione præstitit; ingens mox levamen experta est, et, dum hoc utraque continuabat, tertio die manus et brachia pleno vigori et sanitati restituta sunt.*

§ VIII.

Ex Salonio et aliis.

§ VIII. Cæci, muta, paralytici, podagra item et asthmate laborantes curati.

Usus

Puerum quadriennem ita infecit sanguinis defluxus in collo, in facie et capite, ut monstri speciem præ se ferret, et, emanante per oculos magna puris ac putridi sanguinis intolerabili cum fœtore copia, visum amitteret. Adhæsit illi pertinax malum menses quinque vel sex, ingravescebatque ex remediis. Hoc perspiciens pater, statuit novendiales preces ad Sancti sepulcrum celebrare, et, assumpto puero, quamvis pessime constituto, illuc perrexit. Quarto die, cum ibidem pater enixe precaretur, cohiberi cœpit puris ac saniei per oculos eruptio et redire puero visus, atque intra reliquos novenæ dies perfecta accessit atrocis mali liberatio et sanitas, quam ipse puer, digito commonstrans sepulcrum, Sancto acceptam retulit; reliqui vero B *omnes, qui malum noverant, evidenti miraculo adscripsere.*

oculorum et linguæ restituitur;

66 *Filiolam causidici* (de un letrado) *quinquennem capitis fluxio omni oculorum lumine orbaverat: ita quidem ut chirurgorum et medicorum judicio, post trium mensium inutiles conatus, malum esset immedicabile. Parentes itaque vota sua ad* S. Thomam *converterunt. Mater, comite filiola, novendiale iter ad ejus sepulcrum inchoavit; quo nondum expleto, cum die quadam assisteret Missæ sacrificio, subito parvulæ oculi aperti sunt, ac plena videndi facultas est reddita, stupentibus præter ceteros chirurgis ac medicis et evidens esse miraculum judicantibus. Mulier malo quodam correpta loquendi usum subito amiserat, ac longo tempore plane muta perstiterat; invocanti piis lacrymis Sancti auxilium, allatæ sunt ejusdem sacræ reliquiæ et devote venerantis ori ac linguæ applicatæ: eodem instanti temporis, soluto linguæ impedimento, clare, sicut ante, locuta est, et Deo ac Sancto egit gratias. Similiter puer novennis, qui per aliquot menses loquendi facultatem, nullis remediis recuperandam, amiserat, a patre ductus ad sepulcrum* S. Thomæ, *sexto die novenæ* C *pie institutæ loqui cœpit, et intra tres dies reliquos locutus est clare ac distincte.*

hemiplexia

67 *Prænobilem matronam percussit hemiplexia, ut brachium dexterum ac totum illud latus sensus omnis, et linguam loquela deficeret. Ita aliquanto tempore decumbens, mente se plurimum commendavit* S. Thomæ. *Attulit ipsi filius, hujus ecclesiæ canonicus, reliquias ejusdem Sancti, et venerandas ac osculandas præbuit, quod ubi illa fecit, statim clare locuta est, brachium ac manum movit, sana et sospes exstitit, quod, qui aderant præsentes, evidenti miraculo attribuerunt. Ejusdem matronæ filia, ex vehementi dolore cordis, et gravibus animi deliquiis in vitæ discrimen deducta, allatis a fratre canonico similiter Sancti reliquiis, ejusque auxilio pie implorato, subito persanata est.*

aliove simili malo

68 *Vir malo quodam repente ictus, latere sinistro captus, ore tortus et manu iners eo devenit, ut domestici tamquam mortuum deflerent, ac medici nullam in remediis virtutem experti, ut talem etiam desererent. Postquam tres horas ad eum modum jacuisset, rediit ad sese sanus et integer, mirantibus, qui aderant, et subitæ sanationis causam sciscitantibus, respondit, se, quamquam ita exterius jacentem, non omni tamen interiore sensu destitutum fuisse; implorasse itaque animo divinam misericordiam per intercessionem* D S. Thomæ, *atque morti ereptum ac sanitati redditum fuisse non sine miraculo, sicut et ipse et omnes, qui ante jacentem conspexerant, judicarunt.*

perculsi

69 *Virum alterum in itinere Saguntum versus (oppidum quarto milliario Valentia dissitum, Hispanis* Murviedro, *) dolor vehemens in pede, crure, femore et tota illa superiore corporis parte corripuit ac sese movendi impotem reddidit: delatus est in domum filiæ, eodem in itinere habitantis, ibidemque inter graves cruciatus tam firmum in* S. Thomæ, *quocum viro egerat, et cujus mortui virtutes audierat, patrocinio fiduciam concepit, ut acciti tum medici tum chirurgi operam abnueret, certo confidens fore, ut ejusdem favore sanaretur. Ita acerbos dolores sustinuit toto illo vespere usque ad mediam noctem, continua prece et magna cum fiducia inclamans* S. Thomam, *quando demum in levem somnum incidit, et aliquanto post evigilans dixit: Nunc salvus sum et omni dolore vacuus, sanavit me sanctus pater don* Thomas, *quemadmodum de ejus pietate* E *ac benignitate confisus fui. Primo mane cubitu surrexit, vestes induit, ac plane sospes perrexit ad Sancti sepulcrum, pro collato beneficio soluturus gratias.*

restaurantur

70 *Pauperis item opificis crus unum ac totam illam corporis partem invasit dolor atrox, quem alii morbum articularem (Hispanice* artetica) *alii, quod brachio et manui omnem motum subtraheret, hemiplexiam appellabant; is cum nullum malo, atque hinc etiam nullum egestati suæ remedium inveniret, suadente amico, qui simili in infirmitate Sancti persenserat præsens auxilium, novendiales preces ad ejus sepulcrum concepit, et, quamquam ingenti cum dolore ac molestia, vicinorum brachiis eo deductus fuit. Tertio die ibidem enixe orans, multum levaminis consecutus est; sexto assistens Missæ sacrificio ad aram sepulcro proximam, sensit calorem toto illo latere diffusum, ac simul ipso momento omnis doloris cessationem, restaurationemque virium et sanitatem integram: debitas Deo et Sancto gratias persolvit, ac pedes domum abiit alacris et robustus, publice enarrans miraculum.* F

Podagra

71 *Quod subditur miraculum apud Salonium, inter approbata recensetur in Bulla canonizationis, et sic exponitur a Coccino:* Ludovicus Lemosi, chirurgus et incola Valentinus, commorans in via confraternitatis fabrorum ferrariorum parochiæ sancti Martini, per sexennium podagra in dextri pedis pollice vexatus fuit, modo semel, modo bis in mense, ac aliquoties etiam quolibet octiduo redeunte morbo, ex quo per sex vel octo dierum spatium decumbebat: cumque nulla jam amplius in remediis spes adesset, devoto cordis affectu sanctum virum Thomam a Villanova pro sanitate a Deo impetranda precatus est, vovitque, si eam consequeretur, centum regalium eleemosynam ecclesiæ beatæ Mariæ Succursus nuncupatæ, ubi venerabile ejusdem corpus requiescit, elargiri, et precibus absolutis, optatæ sanitati integre restitutus fuit, nec unquam postea prædicto morbo laboravit. Probant hæc in processu Valentino... quatuor testes omnes chirurgi, videlicet ipsemet Ludovicus Lemosi, qui gratiam ex voto recepit... Joannes Malo... Alphonsus de Requena...

Pe-

A Petrus de Calzada. *Morbus iste, auctore eodem Coccino, juxta depositionem testium prædictorum incurabilis fuerat judicatus.*

ac lethale asthma tollitur. *72 Mulierem valde infirmam (sequor Salonium) nocte quadam ita oppressit et coarctavit asthma, ut omnium judicio ad vitæ metam deveniret, et jam esset reddi tura animam. Ipsa erga Sanctum pie admodum affecta, quod ore non poterat, mente illi se commendavit et exaudita est: subito enim destituit ipsam non tantum suffocans illud malum, verum et infirmitas et febris, qua laborabat ante, successitque perfecta sanitas, stupentibus, qui priorem ejus statum cognoverant, et Deum ac Sanctum collaudantibus.*

§ IX. Strumæ, ulcera, angina, plagæ, tumores, cordis palpitatio, cancer et dolor colicus sublata.

B *Strumæ* *Maligna fluxio collum pueri duodennis strumis, manusque et crura repleverat pluribus foraminibus, pure tam graveolenti manantibus, ut in eodem, quo ipse erat, cubiculo maneri non posset. Ejus amita, ad cujus ædes delatus fuerat, audito periculo, (judicabant quippe medici ejus naturæ esse strumas, quibus nulla ars mederi queat) et probe edocta prodigia ac miracula* S. Thomæ, *pie ipsum invocavit, puerum, ut idem faceret, cohortata est, ac simul vovit novendiales preces ad illius sepulcrum. Mox, comite ancilla, votum implere aggressa, rogavit, ut Sancti reliquiæ deferrentur ad suum domicilium. Allatas puer, quamquam ad finem deductus, veneratus ac deosculatus est. Eædem quoque applicatæ sunt partibus virulento isto malo infectis, et eo ipso mane cœpit convalescere; brevi post cessavit defluxus puris, hoc omnino exaruit, coaluerunt foramina, nullis, contra ac solet alias, relictis cicatricibus, rediit sanitas et integritas, nullo quoque superstite mali indicio; unde, affirmantibus etiam medicis, major exstitit miraculi evidentia.*

C *lethiferæ* *74 Puerum alterum similibus strumis in collo afflictum, mater, quod inaudiisset, de vita periclitari, nisi properum reperiretur remedium, mittere decrevit in Galliam, regis contactu sanandum: (de hac regibus Christianissimis divinitus concessa gratia videri possunt Acta S. Ludovici regis apud nos tom.* V *Augusti pag. 339 et 555, ubi et auctores illic citati.) Verumtamen, vicino suadente, spem suam convertit ad* S. Thomam, *pollicita est novendiales preces ad sepulcrum, et ad infirmum ejus sacras reliquias deferendas curavit. Intra novenam puer sanari cœpit, ea finita, extra omne periculum positus est, ac brevi post plane sospes et incolumis evasit.*

et ulcera immedicabilia abiguntur. *75 Tenuioris fortunæ mulier similiter malis admodum ulceribus, strumas esse dicebant, laborabat in collo, cuilibet remedio resistentibus. Itaque et infirmitate et ingenti egestate pressa,* S. Thomæ, *missis reliquis remediis, se benignitati commisit, ipsum invocans modo domi suæ, modo ad sepulcrum. Die quadam domi devotis lacrymis supplicans, ut doloris sui et inopiæ Sanctus commiseresceret, dolore se liberatam sensit, manumque collo admovens, comperit, nullo amplius pure diffluere ulcera, imo hæc obducta esse, et se sanam ac incolumem. Huic simile narrat San-Martinus,* *Ex Salonio et aliis.* *in eo tamen discrepans a Salonio, quod una cum matre tres liberos eodem malo infectos, et* S. Thomæ *ope liberatos addat. Puer anno uno et medio natus gravi morbo et ingenti sanguinis profluvio cruciabatur septem mensium spatio: accessit tumor in duabus colli partibus et prope cervicem, quem medici censuerunt esse genus strumæ humoris valde maligni. Mater, dum illorum ars nihil proficiebat, comitante socru, quæ hoc suaserat, filiolum ad sepulcrum* S. Thomæ *deportavit. Illic pie orantibus matre ac avia, puer majus sanguinis profluvium passus est, et linteaminibus involutus est, domum deportandus, fronte utcumque meliore quam ante. In egressu ecclesiæ, qui aquam aut lac (sic expono vocem Hispanicam* la pressa, *quam nullibi expositam reperi) nec petierat nec transmittere potuerat spatio quatuor circiter mensium (ita habet auctor, verisimilius* quatuor dierum *dixisse voluit,) aquam petivit et facile admodum exhausit; domum relatus multo sapore lac sumpsit, et, evanescente omni tumore colli ac cervicis, tam sanus inventus est, acsi hujuscemodi incommodo numquam laborasset.*

76 Clerici Sancto devoti ita fauces constrinxerat angina, ut et loquela destitutus et in aditu mortis positus esset. Allatæ sunt Sancti reliquiæ, et, postquam eas ipse veneratus ac deosculatus esset, admotæ ipsius gutturi; eodem temporis momento liberam et distinctam loquelam recepit, nec amplius in gutture sensit incommodum vel impedimentum. Mulierem item febris valida et angina, fauces vehementer comprimens, post multas venæ incisiones, aliaque nequicquam applicata medicamina, loquendi facultate destituerat, et ad singula momenta pene suffocabat. Tanto periculo exposita, mente patronum suum S. Thomam *invocavit, spondens, si, ipso intercedente, sanitatem obtineret a Domino, visitandum a se ejus sepulcrum, curandumque, ut Missa celebraretur cum precibus recitari solitis in gratiarum actionem. Exaudita fuit statim; subito enim cessante suffocatione et angina, expedite locuta est sospes et sana, quod, quia naturali via fieri non poterat, grande admodum miraculum esse judicavere omnes.* *Angina,* E

77 Vehemens e capite fluxio tales in gutture et ore puellæ plagas produxerat, ut chirurgi, post inutilem trium mensium operam, tamquam insanabilem ac desperatam relinquere statuerint: sed et hæc et soror ejus patronum sibi Thomam *elegerunt; et ita quidem soror, ut ad sepulcrum ejus contendens, ægramque illi commendans, tanta cum fiducia coemptum cereum munusculum obtulerit, acsi jam tum sanitati restitutam oculis contueretur. Et sane eodem momento, quo ipsa obtulit, infirma domi, cessante omni cruciatu, et, quæ hujusce causa erat, fluxione, plagas suas sanatas esse comperit, ut comedere et bibere valeret. Vocatus chirurgus, a quo desperata fuerat, professus est, repentinam illam sanationem humano modo, et absque miraculo fieri non potuisse.* *insanabiles plagæ,* F

78 Inutilem quoque operam adhibuerant medici et chirurgi fœminæ, quam in parte dextera colli tumor ovum magnitudine adæquans infecit, tam durus ac acerbus, ut in magnum periculum adduceret. Duravit malum cum periculo per tres circiter menses: missis itaque medicis et chirurgis, e cælo remedium præstolata est. Præteriit interim religiosus e conventu beatæ Mariæ de Succursu, monuitque, ut sese committeret S. Thomæ, *addens, allaturum se oleum ex lampade ante illius sepulcrum ardente, quo collum inungeret;* *tumores periculosi,*

con-

Ex Salonio et aliis.

consilium secuta est, et allato oleo unxit magna cum fiducia; intra duas horas diruptus est tumor, et, exsiliente magna vi putredinis, abiit durities, desiit omnis cruciatus. Vocatus chirurgus miraculosam esse sanationem pronuntiavit, nec quidquam esse reliquum, quam ut linamenta quædam imponerentur aperturæ : intra biduum vero perfecte sanata fuit. Mulierem alteram violenta febris et tumor in collo tantum in discrimen deduxerat, ut de vita ejus actum esse crederetur. Suadente sorore, magna cum fiducia ac pietate commendavit se S. Thomæ, *vovitque funebre involucrum, et ipso instanti levamen sensit, mox residere cœpit tumor, ac intra biduum per evidens omnium, qui viderunt, judicio miraculum, penitus sanata fuit.*

cordis palpitatio, tumor ventris,

79 *Puella toto quadriennio torquebatur frequenti cordis palpitatione, nonnumquam adeo vehementi, ut repente omni sensu privaretur. Nihil subsidii a medicis consecuta, ad cælum conversa est,* S. Thomæ, *quem et ipsa et domestici omnes pie colebant, magno affectu et fletu se commendavit, atque una cor argenteum oblaturam se promisit. Extemplo liberam deseruit malum, nec ipsum ipsiusve aliquod indicium comparuit posthæc. Itaque miraculose sanatam se profitens, gratias egit et votum complevit. In ædibus doctoris concilii regii puellulam multis mensibus ingenti dolore afflixerat tumor ventris, nihil promoventibus medicorum remediis. Ædium domina die quadam cum in templo beatæ Mariæ de Succursu interfuisset sacrificio Missæ, accessit ad* Thomæ *sepulcrum, flosculos illic jacentes sustulit, ac domum reversa porrexit infirmæ, monens, ut, invocato Sancti auxilio, parti infectæ apponeret. Dictis devote obsecuta illa est, eodemque instanti recessit dolor, resedit tumor, malum omne ipsam deseruit, non sine evidenti, ut judicarunt domestici omnes, miraculo.*

immedicabilis cancer

80 *Puellæ alterius faciem infecit cancer tam malignus, ut octavo die immedicabilis judicatus sit, et ex eo genere, quod* Noli me tangere *compellant medici. Triennio sic afflicta fuit, nec ullatenus adjuta remediis juxta artem medicam ipsi applicatis. Serpenti malo accessit febris vehemens, eoque deduxit, ut medicus desperatam desereret. Itaque multis lacrymis opem Sancti nostri inclamavit, ejusque allatas reliquias pie venerata ac deosculata est. Eædem dein admotæ sunt plagis faciei ipsius, media parte jam exesæ (Hispanice* del rostro, que tenia medio perdido.) *Ipso momento solamen experta est ac doloris omnis amotionem, et intra paucos admodum dies integram salutem consecuta, nullo, contra ac fieri solet, retento in facie vitio, nulla cicatrice, nullo mali vestigio; quod omnes miraculum ingens et valde evidens judicaverunt, medicus præsertim, qui desperatam reliquerat; is enim post dies quindecim eamdem domum ægrum alium visurus ingrediens, et puellam, quam dudum defunctam arbitrabatur, illæsam cernens, substitit attonitus; intelligens autem, nihil remedii præter Sancti reliquias ei fuisse applicatum, dixit, sicut idem ipse testatur, grande et evidens esse miraculum.*

et dolor colicus tolluntur.

81 *Dolor colicus virum quemdam adeo cruciaverat diebus tribus, ut nulla medela delinitus, sed continuo accrescens die quarto ad extremum vitæ perduceret. Filia tanto periculo parentem expositum conspicata, ad* S. Thomam *confugit eumque, ut id ipsum faceret, commonuit. Dein præbuit ei terram ejusdem sepulcri, quam magna cum veneratione ac fiducia ovo immixtam introsumpsit, eodemque momento omni dolore liberatus fuit, ac subitam illam liberationem ipse, et ceteri testes periculi miraculo adscripserunt. Tam simile huic est miraculum, quod ex eodem Salonio exposui supra num. 13, ut ni prohiberent adjuncta non magni admodum momenti, vix dubitarem, quin idem ipsum sit. Porro laudatus Salonius hic finem imponit Historiæ miraculorum, monens tamen, plures in processibus, auctoritate Apostolica institutis, commemorari, qui infirmitatibus, medicorum judicio immedicabilibus, laborantes, interveniente* S. Thoma, *miraculose persanati fuere. Hos inter ipsemet auctor recensere se potuit, utpote, qui anno 1584, ardentissima febri in mortis limine positus, facto voto concinnandi Acta* S. Thomæ, *subito restitutus fuit sanitati, sicut ipse paucis insinuat in prologo ad Acta, et pluribus enarrat San-Martinus ad calcem Vitæ Gallicæ ejusdem Sancti, verisimiliter ex primo Opere Salonii, vel ex interpretatione ejus Italica.*

§ X. Reliqua Sancti miracula ex variis auctoribus collecta.

Pluvia impetratur.

Hoc § *complector miracula et beneficia, quorum aliqua nec habuit nec habere potuit Salonius, aliqua modo paulum diverso narravit, aliqua in secundo saltem Opere silentio suppressit, et vel ex primo ejus Opere vel ex processibus collegerunt Franciscus Soto, Salonii interpres Italus, et Coccinus in Relatione ad Paulum V. Posterioris generis esse putem unum et alterum, quod cum aliis, ex laudato Salonio supra relatis, subnexuit Vitæ Gallicæ San-Martinus, deprompsitque verisimiliter ex memorato Soto, quem citat præ ceteris. Utrumque ex Gallico Latine contraho. Premente Valentinam civitatem ingenti ariditate, instructa fuit supplicatio ad sepulcrum* S. Thomæ; *præibat cum vexillo sanctæ Crucis agmen parvulorum, qui simulac inclamarunt :* Sancte Archiepiscope, aquam nobis concede, *statim, licet cælum clarum esset ac serenum, tanta abundantia decidit pluvia, ut, qui supplicationem comitati fuerant, compulsi sint commorari horas plures in templo, donec cessarent ac defluerent aquæ.*

varii variis malis liberantur;

83 *Baptista Saure ex male affecto capite mira adeo symptomata patiebatur, ut, cum minime exspectaretur, subito corrueret, ac solo prostratus decumberet aliquoties per tres quatuorve horas, horribili corporis totius agitatione terram concutiens, instar dæmoniaci æstuans, atrox vultu et ore spumans instar rabidi. Artem et industriam exhauserunt medici et chirurgi; nihil actum est : donec tandem miser ad* S. Thomam *confugit, per dies novem continuos Missam ad ejus sepulcrum celebrari jussit, nec ullum deinceps acerbi mali assultum passus est. Ita fere San-Martinus, qui post alia, fusius exposita miracula, aliquot paucis perstringit addito nomine et anno; an eadem omnia, quæ legimus in Salonio, an diversa, non scio :* Anno, *inquit,* MDCI Leonarda Gusman, vidua Valentina, et anno MDCII Baptista Cuve, pannorum sericorum textor, lethifera apoplexia percussi sunt, quibus cum medici remedium afferre nequivissent, in periculoso hoc casu B. Thomæ semet commendarunt : qui ipsis eodem tempore et sanitatem impetravit, et sensum ac loquelam reddidit. *Paulo post sic pergit :* Magdalena Leonarda, vidua Valentina, anno MDCII; Rochus Mouret MDCIII; Anna Margareta MDCIV; Jacobus Cervera *(vide num. 61)* cœmentarius MDCV et mille alii febribus val-

valde violentis vexati, et hic quidem spatio annorum XIV, nec ullo humano remedio adjuti, cum ad Sanctum conversi essent, ipsique promisissent fore, ut vel sepulcrum ejus inviserent, vel tabellam, quæ exhibitura erat acceptum beneficium, offerrent, optatam ejus meritis sanitatem recuperarunt, nec deinceps febribus cruciati sunt.

Mulier carcinomate

84 *Quæ hisce subdo, breviter relata sunt in Bulla canonizationis, paulo fusius in Serie actorum ad eamdem canonizationem, et hisce verbis apud Coccinum :* Francisca Nadal, vidua habitans Valentiæ in via Raymundi Joannis, parochiæ sancti Martini, circa vigesimum sextum ætatis suæ annum, quodam carcinomate laborare cœpit, quod mento prius, dein labris misere eam vexabat, acerbisque doloribus afficiebat; cumque nil remediorum applicatio proficeret, et chirurgi morbum incurabilem affirmarent, bisque eam * extrema Unctione uncta fuisset, tandem fere post biennium, ex quo affligtari eo modo cœperat, invocato Thomæ archiepiscopi auxilio, et sepulchri visitatione cæreique oblatione in eventum sanationis promissa, quibusdam ejusdem venerabilis Viri reliquiis partes affectas contigit, et confestim nedum ab omni dolore libera permansit, verum etiam sanitatem recuperare cœpit, quam actitudo * post, morbo penitus extincto, remanentibus tantummodo cicatricibus, pristinam integramque fuit consecuta. Prædicta optime probantur ex testibus in processu Valentino... hoc enim deponunt ipsamet Francisca Nadal... et Michael Gil chirurgus... et etiam Valentinus Dominiquez medicinæ doctor... examinatus authoritate ordinaria... qui omnes curatissimi * dictæ Franciscæ interfuerunt, et denique Josephus Garzia... cum quibus concordat Anna Audet, mater dictæ Franciscæ... Hoc autem præclarum fuisse miraculum negari non potest; medicus enim et chirurgus deponentes, eandem dictam Franciscam cancro laborasse et infirmitatem fuisse incurabilem affirmant.

* jam

* occluso

* forte curationi

infans ophthalmia.

85 Marcella, filia Antonii Matthæi de Lizania et Marcellæ Escolanæ, conjugum incolarum civitatis Valentiæ, tertium ætatis annum agens, morbo quodam, sive distillatione in pectore per duorum ferme vel trium mensium spatium graviter vexata fuit, adeo ut sanguinem per os projiceret, neque cibum retinere valens, eum tussiendo cum sanguine evomeret, quæ distillatio ad caput et oculos postmodum translata fuit, tam vehementer eam afficiens, ut neque lumen aspicere, neque oculos aperire ullatenus sustineret, quo pacto cum per annum integrum laborasset, nec humana remedia prodessent et a pluribus mensibus nullum omnino fuisset adhibitum, mater ejus audiens gloriosa miracula, quæ ad intercessionem servi sui Thomæ quotidie divina potentia facere dignabatur, ad ecclesiam beatæ Mariæ Succursus cum puella perrexit, visoque, ut ea venerabilis Viri sepulchrum manibus contingeret, magna vivaque fide instructa, ut sanitatem puellæ impetraret, a Thoma postulavit, dataque eleemosyna pro Missa postridie celebranda, domum se recepit: insequenti vero die duabus ante meridiem horis (*in Serie actorum :* illa hora, qua Sacrum ibi conficiebatur,) repente e cubiculo ad matrem cum gaudio puella cucurrit, apertis, claris atque integris sanatis oculis, acsi nullo unquam ex illis morbo laborasset, neque postmodum in eis impedimentum vel molestiam sensit. Hæc probantur ex depositione... in processu Valentino Marcellæ Escolanæ, matris infantis... Antonii Matthæi Lizani, patris ejusdem infantis... Joannis Baptistæ Daqui... Annæ Mariæ Sancho... Magdalenæ Beltran... Fratris Gasparis Mir, Ordinis sancti Augustini.

EX SALONIO ET ALIIS.

vir paralysi

86 Vincentius Ciprer de Paternoi, civis et incola Valentinus, habitans in via piscatorum, parochiæ sancti Andreæ, tres et quinquaginta annos natus, quodam laterum morbo correptus, eoque in paralysin verso, usu dextri brachii, lateris et cruris destitutus fuit, adeo ut neque rectius stare, neque brachium ulla ratione movere valeret, plane acsi lignum illud lapidumve *, ac funiculo quodam fuisset humero appensum; cumque in hunc modum per decem et octo dies laborasset, venerabilem Dei servum Thom., quem plurimis audiebat indies magis ac magis clarescere miraculis, pro impetranda sanitate, viva cum fide implorare cœpit, ac biduo post, cum se cubitum recepisset, denuo sanctum hunc Præsulem in lecto jacens, ut sanitatem sibi a Domino impetraret, magno animi fervore invocavit, promittens, si hanc gratiam consequeretur, prompte se et alacriter in processu canonizationis testimonium de hac re perhibiturum ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, ac ut universis hujus Viri sanctitas innotesceret : qua invocatione peracta, quievit per tantum temporis spatium, quo bis Apostolorum Symbolum recitari posset; quo elapso, cum signare se Crucis signo vellet, minime recordans, an brachio dextro vel potius sinistro, quo, durante paralysi, signare se coactus fuerat, utendum sibi esset, elevato brachio dextro, signum Crucis efformavit; cumque in mentem sibi redisset, paulo ante dicto se brachio uti minime potuisse, admiratione et gaudio plenus : Bone Deus, inquit, nonne habebam ego brachium immobile? Et e vestigio præ lætitia lachrymans, magna voce uxorem filiasque appellavit, et miraculum omnibus manifestans, brachium sine ullo impedimento movit, exercuitque sicut ante morbum solebat, et, nemine adjuvante, de lecto descendens, genibus flexis, Deo et venerabili Archiepiscopo gratias egit. De hoc facto deponunt in processu Valentino... ipsemet Vincentius Ciprer... Hippolyta Benet, uxor dicti Vincentii... Vincentius Josephus Trilles, medicinæ doctor. . Apolonia Benet... Seraphina Ciprer. *Hoc miraculum partim in re, partim in adjunctis multum similitudinis habet cum eo, quod narrari ex Salonio num. 6.*

* l. ligneum lapideumve

et puella lethali angina correpti sanantur.

87 *Auctor memorati aliquoties Vitæ compendii, descripti ex Ms. bibliothecæ Angelicæ Romæ Ordinis S. Augustini, decem quoque miracula perhibet, quæ* ad sufficientiam, *ut loquitur,* comprobata fuerunt coram RR. DD. auditoribus Rotæ in diversis congregationibus. *Ea ipsa sunt, quæ in Bulla canonizationis, in Serie actorum, et in Relatione Coccini describuntur, ac jam suis locis hic data sunt, unum excipe, in Bulla tertio loco positum et ex Coccino a me relatum num. 85 de sanatione Marcellæ de Lizania : hoc quippe prætermisit laudatus auctor, aliudque immiscuit verbis sequentibus :* Eugenia Figueras de Altamira vehementi febri continuo laborans, cum superveniente quodam accidenti, in quo collum et facies remanserunt tumefacta ex morbo anginæ satis læthali, ita quod medici et circumstantes nullam ei salutis spem promittebant, ob quod extremam Unctionem ei dederant; quæ se commendavit cum magna devotione prædicto Thomæ, et ilico incepit convalescere, et intra biduum omnino sana evasit. *Ita ille : num vere in congregatione aliqua comprobatum id fuerit, non comperio alibi uspiam, sed vix dubito, quin idem sit, quod ex Salonio breviter contraxi num.*

Ex Salonio et aliis.

num. 48 his verbis. Sexta ex febri et angina *etc. Porro idem compendii auctor, miraculorum relationem ita concludit :* Permulta ad numerum CL miracula post decessum Thomæ e vita reperiuntur in processibus, vigore remissor. a sacra congregatione Rituum emanatarum fabricatis, optime comprobata per testes oculares, quæ hic, ne nimis prolixum compendiolum videatur, omittuntur.

Viro deformis hernia adimitur.

88 *Tria supersunt, quæ beatificatione posteriora sunt; horum duo a congregatione rite approbata continentur in Bulla canonizotionis, et paulo fusius in Serie actorum, ut sequitur :* Joannes Alapont, buccini pulsator, viginti quatuor annis in morbo deformis herniæ confirmatus (delapsis enim ad infima intestinis, ea scrotum longitudinis duorum palmorum, et circumferentiæ trium cum dimidio efformabant, ita ut tandem incedendi usu penitus destitutus esset et ad vitæ extremum perductus,) anno MDCXLIX die VIII solemnitatis beati Thomæ, sibi ab uxore imaginem Beati, a se depictam, deferri, et columnæ cubilis appendi jussit. Imperata fecit uxor, et e cubiculo egressa est. Tunc Joannes oculorum acie ad imaginem
B Beati directa, Thomam deprecatus, ut sanitatem a Deo sibi impetraret, statim convaluit, et intestina ad naturalem sedem reversa sunt; adeoque tumor evanuit, ut nec ruga quidem extrinsecus in ea parte appareret : et illico e cubili validus assurgens, ad sepulchrum Beati perrexit, et buccini pulsationi vacans, nec minimam læsionem aut recidivam exinde amplius expertus est.

89 Vincentia Matthæu, puella septennis, Valentiæ incola, die octava Septembris anno MDCXL, dum aquam hauriret, hydriarum pondere pressa, in putei profundum delapsa est. Pater cum vicinis, audito ictu, properavit ad puteum, et, invocato beati Thomæ auxilio, in eum descendit, puellæque sub aquis perquirendæ nimis anxius, parum defuit, quin etiam ipse periclitaretur. At adfuit Hieronymus Cuccarella, qui primo parentem e puteo eduxit, deinde liberandæ filiæ curam adjiciens, sese in puteum dejiciendo, diu, sed frustra, etiam sub aquis puellam conquisivit, tantum illa penitus sub aquis latebat; tandem, uncis adhibitis, post duas horas cum quadrante circiter exanimem puellam e puteo extraxit, quam pater gemebundus, auxilium beati Thomæ nunquam desinens implorare, ad domum detulit, ibique puella vires, ac spiritum reassumpsit, et sana prorsus ac valida e domo exiliens, cum pueris statim ludere cœpit. D

Puellæ submersæ spiritus redditur.

90 *Tertium sic narrat Nævius in Eremo Augustiniana pag. 279 et seq. :* Novi etiam honestam matronam Mechliniæ, ad quam, cum in extrema spiritus angustia versaretur, quod mortuum fœtum, quem dudum tulerat, non posset emittere, amici, qui ei assistebant, attulerant e conventu nostro Bruxellensi, ubi tum agebat, pallium, quo statuam ipsius B. Thomæ archiducissa nostra et Hispaniarum infans Elisabeth in solemnitate beatificationis ejus ornaverat, illudque matronæ agonizanti imposuerant : quo recepto, illico fœtum emisit, rediit ad sensus, (nam et illi dolore oppressi fuerant,) et cito convaluit. Atque ispamet, sibi hæc ita contigisse, mihi narravit. E

Matrona mortuo fœtu gravida et agonizans, emititur ac sanatur.

DE B. JOSEPHO A CUPERTINO

ORDINIS MINORUM CONVENTUALIUM S. FRANCISCI PRESBYTERO

AUXIMI IN MARCHIA ANCONITANA

C. S.

C

COMMENTARIUS PRÆVIUS

F

§ I. Vitæ illius Italice scriptæ, quarum una edenda, aliæ usui futuræ : humiles natales ejus, et vitæ chronotaxis usque ad susceptum sacerdotium.

Anno MDCLXIII. Vitam ejus scripserunt Italice Nutius

Seculum proxime elapsum anno 1603, die XVII *mensis Junii mundo dedit, annoque 1663, die* XVIII *vel* XIX *Septembris ad cœlum emisit* B. Josephum Desa, *a natali loco, regni Neapolitani oppido, dictum* a Cupertino, *Fratrum Minorum Conventualium Ordinis S. Francisci professum presbyterum et illustre ornamentum. Eumdem Benedictus XIV, Romanus Pontifex feliciter regnans, sanctitatis fama et miraculis tam in vita, quam post obitum celebrem anno 1753, die* XX *Februarii signato Brevi Beatorum Fastis adscripsit. Vitam ejus anno 1678, id est, quintodecimo post ejusdem mortem, Panormi Italice editam fuisse a P. Roberto Nutio, didici ex epistola P. Benigni Fremaut, Ordinis Recollectorum S. Francisci, qui eadem usus est in generali Legenda Sanctorum sui Ordinis Flandrice edita. Non exstat quidem in Museo nostro laudatum Nutii Opusculum ; verum eam inopiam satis pensant Vitæ mox laudandæ, ex authenticis monumentis concinnatæ.*

Berninus, Agellius et Pastrovicchius.

2 *Harum primam Italico idiomate conscripsit, et Innocentio XIII summo Pontifici dicatam, anno 1722 Romanis typis edidit clarissimus vir ac comes Dominicus Berninus, quam in Monito ad lectorem præfatur, se collegisse partim ex processibus Apostolicis, Neritonensi, Assisiensi et Auximano, pro ejusdem* Josephi *beatificatione instructis, quos in margine perpetuo laudat, partim ex authenticis Mss., quibus in prædictis processibus fidem habitam fuisse affirmat. Celebris Bernini Opus in justæ molis compendium contraxit, et serenissimo archi-*

A *archiduci Austriæ Josepho nuncupatum, Italice pariter anno 1753 vulgarit Liburni Paulus Antonius Agellus, Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci, et sanctæ fidei inquisitor, addiditque capite ultimo viginti duo miracula vel beneficia, quæ omnia, uno excepto, post editum a Bernino librum contigerant, et authenticis instrumentis fuerant consignata. Aliam denuo Vitam Italico sermone compendiose Romæ edidit eodem anno 1753 pater magister Angelus Pastrovicchi, ejusdem Ordinis definitor perpetuus ac sacri Officii qualificator, cujus exemplaria in solemnitate beatificationis ejusdem in Vaticana S. Petri basilica distributa fuere, nobisque ibidem tum præsentibus etiam donata.*

et horum ultimus ex solis processibus

3 *Libello præfixa est præfatio reverendissimi patris Caroli Antonii Calvi, Ministri generalis laudati Ordinis, ad summum Pontificem Benedictum XIV, cui ea Vita dicata est, in qua de ratione et fide in scribendo adhibita sic loquitur :* Egregia hujus celebris sanctæ Ecclesiæ Herois gesta in pauca folia contracta sunt plano ac simplici stilo et sine ullo ornatu, qui nimia sua B pompa veritatem possit adulterare. Ne vero extraordinaria rerum magnitudo, licet succincte narratarum, humanam fidem excedat, singulæ factorum relationes authentice firmatæ sunt testimoniis eorum, qui ea in processibus ordinariis et Apostolicis cum juramento asseruerunt, locis testimoniorum eorumdem in margine accurate adscriptis. Ita Beatitudo vestra pro eximia sua perspicacia faciendum esse, sapienter mihi insinuare dignata est, atque ita religiose exsecutioni mandatum est. *Hactenus reverendissimus pater Calvi. Et sane ea cautio prudenter adhibita est; cum enim propheticum istud psalmi 67,* Mirabilis Deus in Sanctis suis, *singulari quodam modo in* B. Josephum *nostrum conveniat, par erat, ut tam extraordinaria ejusdem gesta iis testimoniis legitime exceptis firmarentur, quibus nemo fidem facile merito abneget; aliaque omitterentur potius, quam sine sat solidis veritatis argumentis rigidiorum cavillis objicerentur.*

quam dabimus, ex aliis etiam aliqua recensuri.

4 *Hinc ego quoque sapientissimi Pontificis monita lubens sequar, ideoque comitis Bernini utut præclaro Opere, ejusdemque Compendio præteritis, Romanum istud Pastrovicchii Compendium Latine vulgabo, et processuum locos, in margine lau-* C *datos, inter Annotata recensebo, ut singulis relationibus sua stet fides et auctoritas. Id quoque in versione Latina religiose curabo, ut Italico exemplari presse inhæream; dabitque, ut spero, æquus lector veniam, quod stilo propterea humiliori ac subinde etiam vocibus minus Latinis utar, de veritate magis, quam de sermone sollicitus. Nec inutilis tamen mihi erit Bernini labor, ex quo nonnulla, quæ in Vita edenda ex brevitatis studio minus clara sunt, in Commentario illustrabo. Miracula quoque aliquot post Beati mortem impetrata et a fide dignis testibus firmata, quæ prolixitatis vitandæ ergo in laudata Vita prætermissa fuerunt, post eamdem subjiciam. Ex Agelli etiam Opusculo cetera recentiora miracula vel beneficia, de quibus num. 2 memini, reliquis subteram. Porro præter jam laudatos scriptores aliquot alii, et inter hosce nonnulli etiam Beato synchroni, ac præsertim Laurentius Cardinalis de Lauræa, de eodem honorifice meminerunt, quos Berninus cap. 32 recenset, et nos aliquoties laudabimus.*

5 *Licet Vita edenda accuratius scripta sit, quam ut prolixo Commentario egeat, juverit tamen totam Beati vitæ seriem, puta, natale solum et tempus, parentes, variam ætatem, domicilia, ceteraque hujusmodi ordine chronologico breviter percurrisse, prætermissis factis particularibus, nisi ubi ea aut obscurius a Pastrovicchio tractata fuerint, aut etiam brevitatis studio prætermissa. Jose*pho *patria obtigit Cupertinum, indigenis* Copertino *dictum, oppidum regni Neapolitani in provincia Hydruntina ac diœcesi Neritonensi, vulgo* di Nardo, *inter quam civitatem et Aletium, incolis* Leccie, *situm notatur in Tabulis Frederici de Wit. Berninus addit, Cupertinum illustris familiæ Pinellianæ marchionatum esse. In hoc loco beatus Puer primam lucem aspexit anno 1603, die* XVII *Junii, ut habent omnes tres Vitæ Italicæ. Eædem consentiunt de ejusdem parentibus, quos pauperes, sed honestos fuisse affirmant, et patrem quidem Felicem Desa, matrem Franciscam Panara appellatos.*

Auctore C. S.

Cupertini ex parentibus pauperibus anno 1603

natus in stabulo

6 *De patre præterea tradit Berninus, eum fabrum lignarium fuisse, sed moribus adeo compositis et urbanis, ut in omnium gratia esset, præsertim vero marchionis domini sui, a quo is cum castelli, quod ibidem habebat, curam accepisset,* Castellanus *vulgo dictus est. Porro* Josephum *nostrum in stabulo natum esse, omnes pariter biographi consentiunt, cujus rei causam Fremautius* E *ac Berninus produnt fuisse matris metum a ministris publicis, quibus propter debita, a marito fidem suam pro aliis obstringendo contracta, domum suam invadentibus, ipsa in stabulum confugit, ubi a partus angustiis deprehensa, eum feliciter enixa est. Eodem teste Bernino, beatus Infans Cupertini in ecclesia, cui* S. Mariæ a Nive *nomen est, baptizatus fuit, ac postea Sacramento Confirmationis initiatus. Fremautius præter nomen* Josephi *etiam* Mariæ, *more Italis satis usitato, in baptismo eidem inditum affirmat.*

et a matre severe educatus,

7 *Quod ad educationem pertinet, ea pia, sed severa fuit sub rigida matris disciplina. Hæc enim, ut habet Berninus, laudans Summarium processuum fol. 23 num. 9, C., § 6, 8 et sequenti, aliis omnino, quam maritus, moribus erat, parci scilicet sermonis gravisque censuræ, et admodum religiosa mulier, ita ut aspera potius quam accurata, etiam in recte factis haberetur. Hinc nulla in Filio errata, licet hæc ætatis potius quam animi essent, impunita ferebat, tantumque in eo concivit sui timorem, ut is postmodum dicere solitus sit, sibi in Religioso Ordine tirocinio opus non fuisse,* F *quod sub matris ferula jam satis superque exegisset. Fremautius scribit,* Josephum, *dum puer esset, audacis iracundæque indolis fuisse, ex eaque aliquando alapam cuidam impegisse, et alterum cultro invasurum fuisse, nisi adstantes inhibuissent. Addit eum propterea a matre fuste exceptum et ex ædibus expulsum, in quodam ecclesiæ atrio pernoctasse, nec, nisi amicorum precibus, in gratiam denuo admissum esse. Sed nescio, unde hæc ipse didicerit, cum ceteri biographi* Josephum *a prima pueritia sancte instituta laudent, et inter hos Berninus, laudato in margine Summarii folio 25, num. 10, § 7, dicat :* Testantur processus, ipsum in puerili etiam quinque annorum ætate tam eximia sanctitatis indicia dedisse, ut præter ætatem nihil ei deesset, quo minus velut perfectus vir in omnibus operibus suis honoraretur.

a Minoribus Conventualibus repulsus, a Capucinis inter laicos

8 *Dum per ætatem ac valetudinem licuit, sutrinum exercuit victus comparandi causa, inquit Berninus, laudans Summarium fol. 26, num. 10, §* XI. *Anno vitæ suæ decimo septimo beatus Juvenis perfectionis cupidus, in Ordinem Fratrum Minorum Conventualium S. Francisci admitti flagitavit; idque eo facilius obtenturum se sperabat, quod in eo Ordine Francischinum Desam patruum suum,*

Auctore C. S.

suum, et Joannem Donatum avunculum haberet, ambos presbyteros, et ultimum etiam magisterio et doctrina spectabilem. Horum priori consilium suum desideriumque exposuit : verum is, ac forte uterque, ut habet Berninus, quod Josephum *litteris minime imbutum, ideoque ad suscipiendum aliquando sacerdotium ineptum sciret, ejus preces repulit, spemque omnem potiundi voti præcidit. Afflictus repulsa Juvenis, ad Capucinos animum adjecit, obtinuitque ab eorum Provinciali, quem Berninus Antonium Francavilla appellat, ut inter sui Ordinis laicos adoptaretur.*

ad tirocinium admittitur, ac deinde domum remittitur.

9 *Sacro itaque habitu anno 1620 (mensem Augustum addit Berninus) in oppido Martinæ, Tarentinæ diœcesis in provincia Hydruntina, qua Bariano agro adjacet, apud patres Capucinos indutus et novitiis laicis adscriptus fuit,* frater Stephanus *appellatus. In hoc tirocinio octo mensibus exercitatus, uti ex processibus docet Pastrovicchius, inde dimissus est. Dimittendi causa fuerunt quidam in domesticis ministeriis defectus, ob quos ad solita suæ conditionis officia ineptus judicabatur, quosque alii naturali oculorum vitio, alii* B *menti in Deum perpetuo defixæ adscripserunt. Berninus præter ea, quæ in Vita edenda allegantur, scribit, in altero illius genuum ex frequenti illorum ad terram affrictu tumorem enatum, quem ipse seu parum de malo sollicitus, seu de futuro securus, cultro absciderit, ceteram curam Deo committens; et Deum quidem subitam ipsi medelam tulisse, at* Josephum *tamen tum propter incisum tumorem et emaceratam faciem, tum propter vitam perpetuo contemplativam semper minus minusque aptum visum esse ad sui Ordinis exercitia, ideoque, Deo ita disponente, domum suam remissum.*

Inter Tertiarios oblatos Minorum Conventualium

10 *Missionem hanc circa finem Martii aut inchoatum Aprilem anni 1621 contigisse colligitur ex eo, quod Beatus ad matrem suam redire non ausus, Vetraram se contulerit ad patruum suum Minorem Conventualem, qui ibi conciones per eam Quadragesimam habebat, quique illum severe excepit, deinde tamen commiseratione motus, aliquo tempore apud se retentum, post Pascha, quod illo anno die* XI *Aprilis celebratum fuit, Cupertinum secreto reduxit, ubi non mitiora a rigida matre* C *(nam pater diem suum jam obierat) ipsi audienda fuere. Non comperi, quanto tempore in maternis ædibus tum permanserit; verum illa precibus lacrymisque apud fratrem suum Donatum, aliosque patres Conventuales tantum effecit, ut ille in eorumdem conventu S. Mariæ Cryptellæ, seu* della Grottella, *laicis, quos Oblatos Tertiarios vocant, adscriptus tandem fuerit.*

in conventu Cryptellæ recipitur;

11 *Hic conventus, sesqui milliari ab oppido Cupertino dissitus, sic dictus est ab antiqua magnæ Dei Matris Mariæ imagine, in quodam specu subterraneo anno 1540 reperta, quem specum, sive cryptam clerus Cupertinus in quoddam pium sacellum convertit, Cæsar vero Bovius Neritonensis episcopus anno 1557 in ecclesiam, quam Hieronymus de Franchis, ejusdem sedis episcopus, anno 1618 patribus Minoribus Conventualibus concessit, qui sui Ordinis cœnobium eidem adjecerunt. Ita, sed paulo pluribus Berninus, ex cujus fide hæc recensuimus. Apud Ughellum tom. 1 Italiæ sacræ auctæ, col. 1055 de Cæsare Bovio inter cetera legitur :* Ecclesiam S. Mariæ, cui a Cryptella nomen est, extra Cupertini mœnia positam, una cum conjunctis ædibus magnificentissime erexit. *Hæc de eo loco referenda censui, quod is, uti ex Vita patebit, propter celebrem illam sanctissimæ Dei Genitricis iconem* B. Josepho *nostro in primis carus* D *fuerit. In hoc itaque conventu Beatus in habitu Oblati Tertiarii stabuli usibus addictus, mulæ domesticæ curam gessit, et avunculo suo patri Joanni Donato aliquo tempore socius datus est.*

deinde inter clericos [illegible] professionem [illegible] initiatur

12 *Verum in tam humili conditione ac ministerio tantis eluxit virtutibus, ut ipsi Religiosi in suis comitiis provincialibus Alti-Muri, quæ Bariani agri exigua civitas est, indigenis* Alta-Mura *dicta, institerint, impetraverintque, ut die* XIX *Junii anni 1625, qui ætatis ipsius vigesimus tertius erat a paucis diebus inchoatus, clericorum Ordinis sui habitu indutus, inter tirones conventus Cryptellæ, retento* Josephi *nomine, cooptaretur. Tirocinii tempore, quod ipsis annuum est, præter solita Religiosa exercitia, litterarum studium, quibus ad sacerdotium sese aptum redderet, ex superiorum mandato cordi habuit; sed in hoc admodum parum profecit. Fecit tamen ejusdem virtutum splendor, ut sequenti anno, qui fuit Christi 1626, ad Religiosam professionem admitteretur. Anno Christi 1627, die* XXX *Januarii, sine ullo prævio examine, ab Hieronymo de Franchis, Neritonensi episcopo, minoribus Ordinibus, die vero* XXVII *Februarii ejusdem anni subdiaconatu initiatus fuit.* E

sacris Ordinibus et sacerdotio.

13 *Diaconatum eodem pariter anno, die* XX *Martii suscepit, præmisso quidem examine, sed felici prorsus eventu. Nam cum illud solum Euangelium,* Beatus venter, qui te portavit *etc. longo studio didicisset, Neritonensis episcopus, divina ita disponente providentia, id ipsum ei explicandum dedit. Sacerdotio denique a Joanne Baptista Deti, episcopo Castrensi, cujus sedes* Castrum *est, civitas archiepiscopo Hydruntino suffraganea, initiatus est anno 1628, die* XXVIII *Martii, sine ullo rursus examine, ut suo loco in Vita videbimus. Cur autem Castri potius, quam Neriti, in cujus diœcesi conventus Cryptellæ situs est, postremum hunc sacrum Ordinem susceperit, exploratum non habeo. Annum diemque ex Pastrovicchio retuli; nam Berninus, et post hunc Agellus, de anno quidem conveniunt, sed diem* IV *Martii signant. Celebrabatur autem illo anno Pascha die* XXIII *Aprilis, adeoque neuter ex assignatis diebus in Quatuor tempora incidit : malo tamen Vitæ edendæ, dum veritatem aliunde assequi nequeo, inhærere.* F

Monumentum Ordinum ab eo susceptorum Neriti

14 *Porro Berninus exstare asserit in sacello episcopi Neritonensis monumentum Ordinum a* B. Josepho, *et insigni viro Joanne Felice Marzano, ibidem susceptorum, recitatque hoc modo :* Vetustum episcopii sacellum, Deo in honorem B. Mariæ Virginis dicatum, ubi gemina Neritinæ diœcesis lumina, civesque Cupertinenses, insignis vitæ sanctimonia et divinis muneribus clari, Joannes Felix Marzanus, qui Prædicat. Ordinem ingressus, Thomæ Mariæ nomen assumpsit, a Cæsare Bovio episcopo prima tonsura, et F. Joseph Desa, Ordinis Minorum Conventualium, a Hieronymo de Franchis episcopo prima tonsura, minoribus Ordinibus, subdiaconatu et diaconatu sunt insigniti, Antonius Sanfelicius episcopus decentius ornavit, et quo venerabilius sit posteritati, monimentum posuit.

§ II. Ma-

A

§ II. Magnis animi angustiis biennio exerceetur, et mirabiliter liberatur : accersitur Neapolim a sacra inquisitione : Romam liber dimittitur : gesta ibidem.

Arctioris vitæ genus aggressus.

Ad suum Cryptellæ conventum jam sacerdos regressus, sacras primitias Deo obtulit, ex eoque divino ministerio sacrum quemdam horrorem vehemensque desiderium concepit vitæ perfectioris, quam et mox aggressus est, uti apud Pastrovicchium legitur. Verum hos pios conatus gravis animi tempestas, et hanc læta serenitas excepit. Non abs re fore arbitror, si, missis ceteris, quæ in Vita edenda satis exponuntur, ipsius B. Josephi *hac super re testimonium, prout illud ab Hyacintho Libello, archiepiscopo Avenionensi relatum, et in Summario processuum fol. 263, num. 15, F. § 25, teste Bernino, insertum est, hic recenseam. Laudatus itaque Libellus Beatum de hoc argumento Italice secum ita loquentem inducit :* Eo redactus eram *(per spontaneam abdicationem rerum omnium, etiam earum, quibus cum superiorum licentia, ut ceteri Religiosi, uti poteram)* ut jam in hoc mundo nihil haberem præter tunicam, qua eram indutus; atque ita ad Crucifixi pedes prostratus, Ecce me, dixi, qualem me vis, Domine, nudum et omnibus privatum et penitus pauperem : modo tu sis meum unicum bonum, omne aliud bonum pro periculo, damno et animæ naufragio reputo.

B

Gravi melancholia probatur,

16 Cumque jam viderer mihi diabolum debellasse, miser ego nondum noveram, quantum pugnæ mihi superesset ; nec advertebam, meritum paupertatis non in rerum omnium exteriorum inopia, sed in omnium erga easdem internorum affectuum exstinctione situm esse. Et tamen maxime profanum cor meum terrenis mundanisque affectibus scatebat, et longiori pugna ei opus erat, ut purgaretur. Et sane non multo post patuit, quale esset : cum enim cœpti pœniteret, nec, ut alias feceram, jacturam possem resarcire, in tam gravem cordis afflictionem incidi, ut, nisi Deus incomparabili sua caritate me sustentasset, dubitem, an eam ferre potuissem. Crescebat melancholia, quantum crescebat egestas, et hæc indies arctabatur, quia tunica, qua induebar, terebatur, neque noveram, quo me verterem, ut alteram, quæ necessitatem sublevaret, mihi compararem ; non quod Religiosi de convenienti victu et vestitu mihi non prospicerent; sed sive quod Deus mei purgandi causa id ita permitteret, sive quod illi me emotæ mentis esse rati, censerent, hac afflictione me mihi reddendum.

C

quæ per biennium vehementer aucta

17 In hoc statu diu inhærens, quamvis scirem, Deum in centro cordis mei immorari, unde interdum me ad patientiam hortabatur, frequenter tamen cum eo conquerebar, acsi me deseruisset, quodque, cum ego propter illum omnia reliquissem, ipse animam meam, cum spiritualibus, solatiis aspergenda esset, lethali lucta opprimi permitteret. Hæc lucta divinam inter bonitatem meamque malitiam toto biennio tenuit. O Deus, quam hæc recordatio me exanimat! Erant tempestates ; pravi mei affectus venti erant, anima autem mea jactata navicula, quæ si naufragium passa non sit, hoc non rationis industriæ, sed Dei fuit, qui illam inter tempestates ad portum conducere volebat. In fine biennii, cum plagæ meæ desperatæ, earumque remedium longius abesse mihi viderentur, melancholia ceteris omnibus graviori correptus sum. Videbar mihi emori : et velut inconsolabilis me in cellam meam recepi, portaque ac deinde etiam fenestra clausa, in vilem lectulum, quem habebam, decubui, et post longos cum Deo et de Deo questus, sæpius repetendo : Domine, ut quid dereliquisti me? et post ipsum cum fervore suspiriisque solito ardentius invocatum, ex mearum miseriarum consideratione in acerbissimum planctum prorupi, quem inter vehementes singultus diu continuavi.

AUCTORE C. S.

mirabili modo tandem liberatur.

18 Ad singultus meos, nescio quis, Religiosus januam meam pulsavit, et, me non respondente, cum de more Religiosorum clave obserata non esset, aperuit, et ingressus accessit ad lectum meum, aitque : Frater Josephe, quid tibi est? Loquere ; quia ego adsum, ut te adjuvem. Ego, licet non agnoscerem, illum Religiosum ratus, rogavi, ut discederet, meque meis immersum miseriis relinqueret. Non, non, reposuit Religiosus ille ; volo, ut tu tuos planctus mittas, animosque resumas ; et quia credo, tibi tunica opus esse, hanc tibi affero; posuitque eam in lecto, et abiit. Tum ego mirabundus surrexi, fenestram aperui, et tunicam aspexi, veteremque contritam mox exui et novam indui. Pater, refero tibi divinæ misericordiæ prodigium. Cum hanc tunicam, a cælo, credo, mihi missam, induissem, evanuit omnis melancholia, et cor meum suavissima lætitia impletum est, omnemque dissidentiam et desperationem, quam eo usque senseram, detestatus et exsecratus fui.

E

prout ipse narravit.

19 Dehinc autem tanta cum tranquillitate, tantaque divini obsequii æstimatione Deo servivi, ut minimum, quod ei præstare possim obsequium, incomparabiliter pluris faciam, quam centies mille mundorum imperium. Quis ille frater fuerit, numquam potui rescire, nec umquam assequi, quis mihi eam tunicam pro stipe dederit ; id certum est, si is non fuerit angelus mihi missus a cælo, eumdem, quisquis fuerit, officio angeli consolatoris apprime functum fuisse. Atque ita sanctus Vir orationem suam terminavit. *Post hæc subdit Berninus :* Hactenus scriptum Libelli archiepiscopi Avenionensis. *Fuit autem is Hyacinthus Libellus ex Ordine Prædicatorum sacri palatii magister, et a Clemente X ad Avenionensem sedem evectus, quam anno 1673 adiisse dicitur tom. 1 Galliæ Christianæ recusæ col. 838. Dictum itaque cum* B. Josepho *colloquium habuit ante episcopatum. Præterea alia, quæ in Vita edenda abunde narrantur, et ad alteram afflictionem et chronotaxim progredior.*

F

Accersitus a sacra inquisitione Neapolim tendit.

20 *Jam multis miraculis inclarueral* Josephus *tum Cupertini, prope quod oppidum fixum domicilium in conventu Cryptellæ habebat, tum in Barensi provincia, quam cum patre Provinciali suo obierat, cum a vicario cujusdam episcopi, cujus nomen reticetur, apud sacræ inquisitionis tribunal Neapoli velut impostor accusatus, eoque accersitus est. Accusationis hæc summa fuit;* discurrere per eas provincias hominem triginta trium annorum, et hunc alterum Messiam totos vicos post se trahere cum prodigiis ad singulos passus, celebratis a plebe, quæ omnia credit. *Secundum hæc ad rigorem accepta annus Christi 1636 tunc currebat,*

AUCTORE C. S.

rebat, cum Beatus anno 1603 natus fuerit, verum ex reliqua rerum chronotaxi ea res biennio circiter serius accidit, et Fremautius etiam ac Berninus discessum ejus e Cryptella Neapolim diei XXI *Octobris anni 1638, quo ille annum vitæ trigesimum quintum agebat, innexuerunt. Hinc dicendum est, vicarium illum ætatem illius, ut fieri assolet, tantum circiter annotasse.*

ubi dum examinaretur, aliquid memorabile

21 *Ex hisce calculis sequitur,* B. Josephum *a primo admissionis suæ inter novitios clericos die usque ad discessum versus Neapolim annos tredecim ac menses quatuor completos in dilecto sibi Cryptellæ conventu habitasse, annumerato eo tempore, quod Barensi provinciæ cum superiori suo peragrandæ, ac aliis etiam forte excursionibus interim impendit. Neapoli una alterave hebdomade a sacro inquisitionis Officio detentus, et eo temporis spatio ter examinatus fuisse in Vitis dicitur. Quid tamen in iis examinibus actum fuerit, publicatum non est, præter unum satis memorabile, quod Fremautius, Berninus atque Agellus ejus Vitæ inseruere, quodque ego cum in edenda non legatur, Bernini verbis Latine versis hic subjicio.* Examina, *inquit*, silentio pressa sunt; sed ad indagationem doctrinæ suæ frater Josephus per miraculum respondit, per prophetiam scilicet, cujus veritas non nisi temporis lapsu potuit probari, estque ea, quæ sequitur.

circa S. Catharinæ Senensis familiam

22 Oblatum ipsi a sacro ministro fuit Breviarium, quod apertum legere et explicare jussus est. Casu quodam, si humana attendas, sed si divina, non sine mysterio contigit, ut Lectiones S. Catharinæ Senensis, fratris Josephi patronæ, oculis sese obtulerint, in quibus tum legebatur : CATHARINA, VIRGO SENENSIS EX BENINCASIS PIIS ORTA PARENTIBUS. Frater Josephus legit : CATHARINA, VIRGO SENENSIS, PIIS ORTA PARENTIBUS; prætermissis vocibus EX BENINCASIS. Admonitus a ministro, ut lectionem repeteret frater Josephus, eadem, quæ diximus, prompte relegit, nullo dempto additove vocabulo. Tertio jussus, eodem modo, quo prima et secunda vice legit. Tum vero a ministro monitus, ut ad lectionem attenderet, in qua non legisset nec protulisset has voces, EX BENINCASIS; certo affirmavit frater Josephus, non videre se alias voces, quam quas paulo ante protulerat. Laus Deo, quod ipsi placuerit, ut per patrem Josephum prædiceretur, eas voces, EX BENINCASIS ex Romano Breviario eximendas, prout non multo post a sacra rituum Congregatione justis de causis exemptæ fuerunt. *Hactenus Berninus.*

ipsi contigisse narratur.

23 *Observandum tamen est, non integram Breviarii periodum, sed sensum dumtaxat ab eo relatum esse; nam in Breviario Romano, Plantinianis typis anno 1647 Antverpiæ edito, sic legitur :* Catharina, virgo Senensis, ex Benincasia, una cum Burgesia familia, ex eodem stipite proveniente, piis orta parentibus *etc. Hoc eodem modo ea legit Fremautius, cetera Bernino consentiens. Quod ad vaticinii veritatem attinet, Bailletus in ejusdem S. Catharinæ Vita observat, illustrissimam Burghesiorum familiam a summo Pontifice, qui tunc erat Urbanus VIII, anno 1641, die* XXVIII *Septembris impetrasse, ut ista delerentur, at non in omnibus Breviariis, quæ deinde in lucem prodierunt, Pontificis mandato mox obtemperatum fuisse; cujus rei argumento est exemplar Plantinianum mox laudatum. In posterioribus tamen Plantinianis editionibus, quas vidimus, et quibus nunc utimur, erasis, quæ de Benincasia Burghesiaque familia olim legebantur, tantum dicitur :* Catharina, virgo Senensis, piis orta parentibus *etc. Ceterum nescio, quo teste hoc B. Josephi factum asseratur; nam neque in Vita edenda de eo fit mentio, nec Berninus hic in margine processus laudat.*

Romam missus, in remota cella collocatur;

24 *Porro* B. Josephus, *innocentia sua et sanctitate apud Neapolitanum sacri Officii tribunal jam comprobata, aliquo tempore Neapoli in conventu sui Ordinis libere substitit. Sed cum hic a nobilibus æque ac plebejis frequenter inviseretur, magnique fieret, honoris vitandi ergo longiorem moram præcidit, et a laudatis sacri Officii ministris Romam ad patrem Generalem suum remissus fuit. Visum tamen iisdem est expedire, ut in remoto quodam solitarioque conventu collocaretur, idque litteris, per illum ipsum allatis, Generali indicarunt. Præerat tunc, teste Bernino, Minorum Conventualium Ordini pater magister Joannes Baptista Berardicellus, et in Romano duodecim Apostolorum conventu de more residebat; qui cum Josephum numquam ante vidisset, jamque a sacra inquisitione cum hujusmodi litteris ad se missum videret, cum gravi illum supercilio excepit, et donec aliter statueret, in remota quadam ejusdem conventus cella jussit subsistere.*

coram Pontifice ecstaticus patitur.

25 *Verum quo obscuriori loco* Josephus *delitescebat, eo illustrius sanctitatis ejusdem fama Romæ increbuit, ut jam non a Religiosis suis fratribus solum, sed etiam a S. R. E. Cardinalibus, ipsoque summo Pontifice Urbano VIII suspiceretur, prout narrant biographi ex processibus. Hinc ad hoc tempus refert Berninus, quod de Beati ad laudatum Pontificem accessu in Vitis legitur. Ajunt scilicet,* Josephum, *cum a patre suo Generali ad oscula pedum illius adductus esset, et ad id præstandum sese inclinaret, sacra Pontificis majestate, in quo Christum Dominum, cujus ipse vicarius est, contemplabatur, adeo perculsum, ut ecstaticus et a terra sublatus hæserit, donec generalis imperio aliter juberetur, stupente Pontifice atque dicente;* Si Josephus tempore Pontificatus sui moreretur, sese ea de re testimonium dicturum. *Addit Berninus, eumpem tunc mandasse, ut* is in aliquo observantiæ conventu, *sive in quo observantia Regulæ vigeret,* collocaretur.

Alia quædam quæ Romæ tunc egisse dicitur.

26 *Ad idem pariter tempus refert, quod in processuum Summario fol. 70 num. 12, B. § 102 legi asserit; extra Romam videlicet famam fuisse,* fratrem Josephum Romæ multa miracula patrare, propter quæ ab omnibus pro Sancto haberetur. *Quamquam autem fateatur, sibi non satis exploratum esse, de quibus miraculis ibi fiat mentio, ex Summarii tamen fol. 593, num. 41, A. § 44 affirmat, Baltazarem Mozicchi, medicis de vita ejus desperantibus, per* Josephi *preces, quas consanguinei periclitantis flagitaverant, a lethifero morbo tum subito convaluisse. Tunc quoque factum putat, quod in Vita edenda num. 87 ex processibus traditur, nempe eum eodem tempore, quo in Urbe degebat, Octavio Piccinno, Cupertini animam agenti, uti ipsi ante promiserat, in suprema lucta præsentem adstitisse. Denique existimat, eumdem Nicolao Albergati, qui, Ludovisius postea nuncupatus est, cardinalatum eo tempore prædixisse; sed postremum hoc in altera mora Romana contigisse, sequenti § ostensuri sumus; de prioribus vero, quantum ad tempus attinet, nihil possumus adstruere.*

§ III.

A

§ III. Assisium missus, magnas animi angustias ibi patitur : Romam revocatur : redit Assisium : quædam acta ibidem.

Ad Assisiensem conventum destinatur.

Post incerti mihi temporis in Urbe Romana moram, a patre Generali suo mittitur Assisium, quod Pontificiæ ditionis in Umbria episcopalis civitas est, in sacro S. Francisci conventu habitaturus. Tempus illius in hunc locum adventus Berninus signat diem XXX *Aprilis anni 1639, idque chronotaxi hactenus datæ satis conforme est. Verum idem illud difficultatem patitur ex Vita edenda, in qua Beatus annos tredecim in Assisiensi conventu habitasse dicitur. Constat autem ex dicendis, eum anno 1653, die* XXIII *Julii ex hoc conventu, numquam eodem reversurum, amotum* B *fuisse; atque adeo, si anno dieque a Bernino assignatis Assisium advenerit, oportet eum annos quatuordecim, eosque completos ibidem exegisse. Hæc conciliari non possunt, nisi quis velit, Beatum, dum in Assisiensi conventu fixum domicilium haberet, plures menses alibi subinde degisse (nam et Romam interim evocatus fuit.) et Pastrovicchium, hisce præcisis, annos tantummodo completos, quibus Assisii præsens vixit, numerasse. Nisi id ita sit, pro annis 13 reponendi sunt 14, aut dicendus est Beatus serius, quam die* XXX *Aprilis anni 1639 huc advenisse, ideoque etiam serius, quam sub finem Octobris anni 1638, ut num. 20 ex Bernino diximus, Neapolim evocatus esse; neque enim Neapolitana ac Romana mora tam diuturna fuisse videtur, ut annuum spatium ei adjici possit.*

ubi a superiore duriter habetur; et mentis ariditate

28 *Gaudebat enimvero B.* Josephus, *quod id domicilium sibi obtigisset, ubi sanctissimi patriarchæ sui Francisci corpus servabatur : verum non multo post nova denuo afflictio accessit, eo acerbior, quo amiciores manus essent, a quibus immittebatur. Pauco enim post tempore pater magister Antonius a S. Mauro eidem conventui Custos* C *præfectus est. Is ipse erat, qui, dum toti Provinciæ præesset,* Josephum *venerationis et amoris gratia per Barianum agrum circumduxerat; sed ob scriptam ipsi a Neapolitana inquisitione dicam tam mutato in eumdem animo, ut, quem ante dilexerat, acerbis dicteriis minisque incessere non cessaret. Et ipse quidem hæc patienter et humiliter ferebat, et majoribus obsequiis religiose compensabat; sed nihilo inde reddito mitiori Custode. Huic molestiæ accessit aliud gravius : nam divina providentia, quæ Servum suum, sicut aurum in fornace probari volebat, sua quoque solatia cælestesque animi delicias omnes paulatim penitus subtraxit, eumque velut ad divina surdum et omni pietatis sensu destitutum reliquit.*

ac fœdis tentationibus vehementer cruciatus.

29 *Ad hæc permisit dæmoni, ut eumdem eodem tempore fœdis cogitationibus et phantasmatis per biennium infestaret, quibus castissima illa anima, licet bene sibi conscia, mire torquebatur. Hasce animi angustias augebat præteriti temporis recordatio, quo in dilecto Cryptellæ conventu cum summa animi tranquillitate divinis donis affluebat. Hinc in gravem lapsus est melancholiam, quam toto etiam corpore præferens, oculorum palpebras vix poterat attollere. Tanta porro Custodis in afflictum* Josephum *importuna severitas, si Bernino credimus, duos ejusdem conventus Religiosos, patrem scilicet magistrum Gabrielem de Caravaggio et Euthymium de Campo-Vetere, tironum magistrum, impulit, ut pro* Josepho *apud patrem Generalem conquererentur, et hic sanctitate illius dudum cognita, ideoque eorumdem postulatis annuens, illum Custodis imperiis subtractum voluit uni patri Bonaventuræ Cupertinensi, qui tum temporis in Assisiensi conventu præses erat, imposterum subesse. Unde tamen ea didicerit Berninus, non edicit : certius est, quod de Beato Romam propterea evocato tam ipse, quam Pastrovicchius ex processibus tradiderunt.*

AUCTORE C. S.

a Generali Romam evocatur,

30 *Etenim pater Generalis de miserando Beati statu admonitus, eum Romam accersiit, ut recreandi animi gratia ejus anni Quadragesimam Romæ apud se traduceret. Factum hoc Berninus anno 1644 recte illigavit. Porro Deus atram illam animi tempestatem Romæ penitus depulit, Servumque suum pristinis suis deliciis denuo implevit. Quid Romæ præcipue egerit, non exponit Pastrovicchius; at Berninus reliqua recenset, quæ hic subjungimus. In primis ait, ipsum sacra almæ Urbis loca et basilicas cum summo pietatis sensu mentisque dulcedine obivisse.* E *In hanc sententiam ex Summario processuum fol. 267, num. 15, C. § 8 recitat testimonium Bonaventuræ Claverii, qui ex Ordine Conventualium S. Francisci ad episcopatum Potentinum anno 1646 evectus fuit, teste Ughello tom. 7 Italiæ sacræ auctæ, col. 144. Testimonium hoc, quia oculati testis est, dignum judico, quod, prout apud Berninum recensetur Italice, in Latinum sermonem versum lectori exhibeatur.*

ibique sacras basilicas pie invisit.

31 Cum Romæ essem *(inquit laudatus episcopus Potentinus)* Assisio advenit pater frater Josephus, a patre Generali Larinate *(is ipse est Joannes Baptista Beradicellus, a patria sua Larino, regni Neapolitani civitate in provincia Capitanata sic dictus)* solandi gratia arcessitus, et hospitatus est in quodam cella supra cubiculum patris Generalis, et ego ejusdem curam gessi. Duxi illum mecum ad novem basilicas invisendas curru patris Generalis, quia omnes dictas ecclesias aliter lustrare non potuissemus. Res mira! quoties in currum ascendebat, rapiebatur in ecstasim, utque e curru egrederetur et intraret in ecclesiam, F oportebat, ut sanctæ obedientiæ nomine eum sui compotem fieri juberem. S. Petri basilicam omnium primam ingressus, oculos adeo submisit, ut pavimentum, in quo gradiebatur, vix cerneret. Hinc dixi ei : Frater Josephe, attolle oculos et vide altaria, sacella et pictas tabulas, aliaque æque pia ac elegantia. Ipse vero numquam oculos sustulit, responditque mihi : Credo, credo; nec aliud volo præter sanctam fidem.

Nicolao Albergati

32 *Ad eamdem in Urbe moram, aut certe ad eumdem annum pertinet vaticinium, quo Beatus Cardinalatum illustrissimo Nicolao Albergato, postea* Ludovisio *appellato, prædixit, quod vaticinium Berninus, ut supra monui, præpropere retulit. Rem ut contigit, ipse Nicolaus, jam Cardinalis, exposuit verbis, quæ Berninus ex Summario fol. 4, num. 3, A. § 1 Italice recensuit, quæque nos ex eo Latine reddidimus.* Patrem Josephum a Cupertino, Minorem Conventualem, Romæ primum cognovi. Eo ipse a superioribus suis arcessitus fuerat, et hospitabatur in sui Ordinis conventu Sanctorum Apostolorum; ego vero tunc habitabam in palatio, quod princeps Gallicanus Cardinali Chisio postremo reliquit, sed tum temporis possidebat princeps de Venosa. Audito Pa-

AUCTORE C. S.

Patris adventu, motus fama, quæ de illius sanctimonia spargebatur, incensus fui singulari ejus videndi desiderio. Ea itaque mente quodam mane egressus e domo, intravi conventum, ubi nemine reperto, qui me ad cellam ejus conduceret, quam circa turrim esse tantum intellexeram, aliquot scalas ascendi, et opportune non longe ab illa bonum Patrem obvium habui; qui cum me numquam antea vidisset, nec quis essem, ullo modo sciret, extemplo me hisce præcise verbis prior compellavit: Ut quid Cardinalis invisit pauperculum?

Cardinalatum vaticinatur:

33 Ex humilitate sermonis intellexi, illum ipsum esse, quem quærebam, ut reipsa erat. Dixi igitur ei, non esse me Cardinalem. Respondit ille subridens: Bene, bene, bene. Postquam spatio mediæ non amplius horæ cum eo collocutus fuissem, cum magno pietatis sensu recessi. Eodem die cum post prandium domi degerem, accessit ad me quidam Conventualis, qui præfatus, esse se patris Josephi socium, ait, illum dixisse, prælatum quemdam, qui eodem mane apud illum solus fuerat, risisse, quod ipse sibi, nescio quid, de Cardinalatu suo dixisset; sed eumdem paucos intra menses visurum, an ipse falsus fuisset, nec ne. B Dimissus a me pater ille fuit eo modo, quo quilibet prudens potest arbitrari. Verumtamen rei veritas patuit: colloquium enim istud contigit mense Majo anni MDCXLIV, mense autem Martio anni MDCXLV per divinam clementiam promotus fui etc. *Hactenus Nicolaus Albergatus, seu Ludorisius, qui ab Innocentio X die* VI *Martii præcitato anno S. R. E. Cardinalis titulo S. Augustini creatus est, ut habet Ciaconius tom. 4 Vit. Pontif., col. 670, ubi plura de eodem legere est.*

coram aliis Cardinalibus mirabiles ecstases

34 *Forte eodem anno 1644 pariter contigerunt, quæ Bonaventura Claverius, episcopus Potentinus supra num. 30 et 31 laudatus, in processuum Summario § 14, fol. 268 apud Berninum oculatus similiter testis præterea asseruit.* Quodam mane, *ait Claverius Italice,* patrem Josephum, Romæ commorantem duxi mecum invisurus Cardinalem Lanti, Ordinis protectorem, Cardinalem Montaltum, et, si recte memini, etiam Cardinalem Burghesium. Apud horum singulos, quos omnes eodem matutino tempore visimus, statim ac cum dictis dominis Cardinalibus consederamus, C vix ego pium aliquem de quodam passionis Christi mysterio sermonem injeceram, quin pater frater Josephus raperetur in ecstasim, momentoque temporis e sede, quam occupabat, in genua procumbens, expansis in modum crucis brachiis, oculisque versus cælum apertis, præmisso magno ejulatu et cordis fremitu, immobilis omnique sensu destitutus spectaretur: nec remittebant ecstases, nisi cum ego per sanctam obedientiam ita imperassem. Hinc laudati Cardinales multum solatii pietatisque ex patris fratris Josephi consortio referebant, ipsique se semper commendabant, nec mecum loquebantur.

patitur: remissus Assisium, civitate donatur.

35 *Hæc autem ad prædictum annum referre visum est; quia Cardinalis Montaltus, alias dictus Franciscus Perettus, mense primum Decembri anni 1641 Cardinalis creatus est, teste Ciaconio tom. 4, col. 610; adeoque serius, quam Beatus prima vice Romam advenit, ut supra dictum est. Et Cardinalis quidem Petrus Maria Burghesius jam ab anno 1642 obierat, ut habet laudatus Ciaconius, col. 539; sed cum Claverius de hoc postremo dubie meminerit, verisimilius est, ipsum in hoc potius, quam in Montalto, memoria lapsum esse; nisi forte prolepsi usus, Montaltum Cardinalem dixerit, antequam esset. De Marcello Lanti vel Lantes omnia se recte habent. Rebus tam prospere Romæ succedentibus, remittitur Assisium, ubi eodem anno 1644 certe jam morabatur.* D *Exceptus autem ibi est ingenti omnium applausu, et aliquo tempore post ob insignia ejus beneficia honoris ergo civitate donatus a civibus, et a Religiosis Conventualibus sui conventus alumnis (filios ipsi appellant) adscriptus; quod utrumque ipse acceptavit, et præ gaudio in ecstasim raptus et in aerem sublatus est, quod, ut ajebat, S. Francisci popularis factus esset.*

per instrumentum publicum.

36 *Agellus in Vita* B. Josephi *nostri cap. 9 instrumentum civitatis Latine recenset, quod est hujusmodi:* Confalonerius et Priores illustrissimæ et Seraphicæ civitatis Assisii admodum R. Patri Josepho de Cupertino, Ordinis Minorum Conv. S. Francisci, de familia sacri conventus Assisiatis, salutem ac prosperos ad pia opera accessus. Amor insignis, quem erga civitatem hanc, quam singulari divinæ miserationis beneficio communem cum glorioso patriarcha pauperum D. Francisco patriam, licet immeriti, nacti sumus, prætulisti, et preces, quas pro animarum salute, et pro spiritualibus temporalibusque bonis publicarum privatarumque rerum, semper dignatus es et dignaris salubriter in Domino ad Dominum efficaciter effundere, præsertim dum veram charitatem restaurando, divisos civium animos reconciliare conaris, ægros etiam afflictos solaris, et omnes denique bonis consiliis adjuvare solitus es, et signanter auxilium, quod nobis per finitimarum regionum bella inter sacrilegas hostium invasiones verbo et opere superioribus mensibus præsentissimum exhibuisti, eo nos adduxerunt, ut Assisiensium civium corda rapueris, tibique Assisienses omnes immortalis obligationis vinculo devinctissimos reddideris. E

quod ex Agello recitemus.

37 Et cum paria paribus referre nulla ex parte valeamus, ad effugiendum ingratitudinis vitium in signum grati animi Te prædictum admodum R. P. Josephum a Cupertino in publicis generalibus consiliis inter nos civem aggregavimus viva omnium voce, et aggregamus per præsentes cum omnibus prærogativis et privilegiis, Assisiensibus civibus, in ipsa Assisinate civitate oriundis, competentibus et competituris. In quorum fidem et testimonium has litteras fieri et F nostri sigilli impressione muniri, ac per nostrum cancellarium subscribi jussimus. Datum Assisii ex palatio nostro Priorali hac die IV mensis Augusti anni MDCXLIV.

Loco ✠ sigilli

Grandilius Lucidus
canc. mandato etc.

De donatione civitatis conveniunt etiam Berninus et Pastrovicchius, ac prior de instrumento etiam meminit; neuter tamen illud recitat; nec Agellus indicat, unde id acceperit. Ex adscripto autem die conjicimus, illud non statim ab ejus Assisium reditu confectum fuisse, cum ex dicendis, tunc jam aliquo tempore in Assisiensi conventu degisse videatur. De quo vero bello in eodem mentio fiat, sequenti § videbimus.

A viris illustribus ac principibus

38 *Nec intra Assisium tantummodo et vicina loca* B. Josephi *fama celebris continebatur, sed ad externas quoque regiones et regna se extenderat, ex quibus variæ magni nominis personæ ad ipsum advenisse dicuntur, quas strictim Vita edenda, Berninus fusius commemorat. Mihi vero suffecerit tria de hoc argumento testimonia, ab eodem Bernino ex processibus collecta, Latine subjunxisse cete-*

A *teris, ne justo longior sim, prætermissis. Processus, inquit Berninus, laudans fol. 85, num. 13, A. § 98, hæc aiunt :* Fama sanctitatis prædicti servi Dei, fratris Josephi, non solum per Italiam, verum etiam per Germaniam, Franciam, Poloniam, aliasque regiones vulgata, multi illustres viri, magnique principes accurrerunt, ut ipsum in hoc sacro S. Francisci conventu inviserent. *Et rursum fol. 103, num. 13, A. § 229, eodem teste, dicitur :* Fama sanctitatis hujus Servi Dei et nomen ejus per magnam Europæ partem pervulgatum erat; ideoque multi amore ac pietate impulsi accurrebant veniebantque eum invisuri. Et erat res mira; quicumque cum eo locutus fuerat, is erga ipsum optime animabatur et amabat eum tenerrime; neque post longam cum eodem consuetudinem et familiaritatem ullus repertus fuit, qui cum dicto Patre egerit, nec eumdem singulari affectu dilexerit. Personæ autem, a quibus amabatur, tam magno numero erant, ut longum esset eas recensere.

Honoratur et invisitur.

39 *Tertium testimonium a Bernino adductum ex Summarii fol. 117, num. 13, A. § 319, est patris Octavii Lelli, tertii Ordinis S. Francisci,* B *qui sequentia asseruit.* Frater Josephus in honore magnoque in pretio habitus fuit non solum a patribus Religionis nostræ et Assisii incolis, sed etiam a principibus et illustribus viris, ac nominatim ab Eminentissimis dominis Cardinalibus, Fachinetto, Ludovisio, Caraffa, Rapacciolo, Donghio, Casimiro Poloniæ rege, infante Maria Sabaudiæ, aliisque; uti etiam a principe Zomoski Polono, ac peculiariter a principe Alexandro Lubomiski et ejus conjuge, qui anno sancto in Italiam profecti, patrem Josephum inviserunt, seque ejus precibus commendarunt, ut pro obtinenda prole Deum precaretur, cum jam per duodecim omnino annos nullam genuissent. Dictus autem pater Josephus jussit eos in Deo sanctoque Francisco spem suam collocare, et prolem nascituram; uti ipsis nata est, cum in patriam rediissent. Hæc autem omnia dicti principes Varsaviæ, *(quæ Poloniæ regum sedes est)* mihi narraverunt; et ego vidi parvulum principem, dictis dominis dicentibus; Hunc filium per patris Josephi preces obtinuimus. *Ita ipse.*

Princeps Brunsvicensis ad fidem adducit.

C 40 *Ceteris tamen omnibus longe felicior fuit serenissimi Joannis Frederici, principis Brunsvicensis et Hannoveræ ducis, ad* B. Josephum *accessus; quippe qui ipsius miraculis, precibus ac monitis eo adductus fuit, ut, ejurata Lutherana hæresi, religionem Catholicam amplexus sit, quam et ad finem usque vitæ professus est. Fuit is Georgii Brunsvicensis et Hannoveræ ducis filius, et Wilhelminæ Amaliæ, Josephi Romanorum imperatoris augustissimæ conjugis pater. Pater Antonius Cito, Societatis Jesu presbyter, in Vita Italica ejusdem augustissimæ, cui a sacris confessionibus fuit, laudati principis ejurationem anno 1651 affigit, cum Pastrovicchius ac Berninus iter illius Italicum anno 1649, ejurationem vero anno sequenti illigaverint. Forsitan prædictus princeps iter suum Italicum anno quidem 1649 inceperit, sed anno primum 1650 ad* Josephum *pervenerit, atque adeo anno 1651 hæresim ejuraverit. Nisi id ita sit, malo augustissimæ confessario hac in parte credere, præsertim cum etiam Agellus in Vita Italica* B. Josephi, *serenissimo archiduci Josepho dedicata, accessum illius ad* B. Josephum *ad annum 1650, ejurationem autem anno subsecuto retulerit. Rem, ut gesta est, satis exponit Pastrovicchius. Addo tamen serenissimæ ejusdem principis viduæ, Benedictæ Henriettæ, Palatini Rheni comitis filiæ, de illius grato in* B. Josephum *animo testimonium, quod Berninus, ea tum adhuc in viris superstite, authenticum ad se pervenisse testatur, et est hujusmodi :* Perpetuus erat *(in aula ejusdem ducis)* sermo de servo Dei, patre fratre Josepho a Cupertino, erga quem ipse *(dux)* tenerrimam devotionem fovebat, et cujus effigiem habebat, cumque aliquos Religiosos in ditionibus suis habere vellet, ex ejusdem respectu Capucinos, tamquam Franciscanos, prælegit, apud quorum aliquem noxas animæ suæ solebat expiare, quosque, quoad vixit, tutatus est.

Auctor C. S.

§ IV. Miracula aliquot Assisii ab eo patrata, et in Vita edenda prætermissa, aut minus exposita.

E

Multi a variis morbis curati per attactum ipsius.

De *miraculis, quæ Beatus Assisii patravit, aliqua recenset Berninus, a Pastrovicchio partim præterita, partim nimis breviter memorata, quibus propterea hoc § locum dabo. Utar autem ipsius Bernini verbis Latine versis, et processuum locos, unde deprompta fuere, de more annotabo.* Visitabat *(inquit ipse, laudans Summarium fol. 43, num. 12, A. § 121)* infirmos, soloque complexu subito sanabat. Inter felices hos ægros unus fuit frater Ludovicus Branconus, socius ejus, ad quem frater Josephus accurrens, Ne me deseras, inquit, care socie; cumque illum complecteretur, maligna febris, ex qua ad supremum agonem adductus fuerat, in momento temporis eumdem deseruit. *Sequitur ibidem altera sanatio ex Summario fol. 492, num. 38, C. § 38.* Frater Joannes Baptista Crucianus, tertii Ordinis S. Francisci, triennium conflictatus fuerat tam acri capitis dolore simul et tam gravi hypochondria, ut cadaveris potius, quam hominis, speciem exhiberet. Huic Servus Dei, ad quem recurrerat, manum capiti imposuit, et recitata sancti patris Francisci benedictione, subito sanavit : et ipse sano capite, animoque hilari recessit cum non minori stupore, quam erat miraculum, quo, ut ita dicam, triennio mortuum ad novam vitam resuscitaverat. F

vel rerum quibus ipse

42 Eamdem gratiam *(prosequitur Berninus, citans Summarium fol. 592, num. 41, A. § 32)* adversus simile capitis malum obtinuit Alcides de Fabianis; et ad solum ipsius prodigiosum attactum *(laudatur hic fol. 491, num. 41, A. § 26)* Octavius Aromatarius a singulari cruris cruciatu, et doctor Paulus Santinellus *(ibidem § 19)* ab acerbissimis corporis convulsionibus, convaluerunt. Nec ad solum dumtaxat illius attactum, sed etiam ad rerum, quibus ipse usus fuerat, admotionem fiebant miracula, cujusmodi in Historiis raro occurrunt. Olympia Benigni *(ibid. 22)* applicato ipsi solummodo Servi Dei cingulo, et Porcia Pontani *(fol. 592, ibid. 34)* post impositum corpori suo ejusdem pileolum, ex periculosissimo partu miraculose evaserunt; filius vero cujusdam ruricolæ *(fol. 491, ibid. 23)* exhibita tantummodo ipsius oculis Benedictione S. Francisci, a fratre Josepho scripta, facultatem diglutiendi recuperavit, atque adeo vitam accepit. Clara Leonelli *(in Summario ibid. 30)* per tactum sudarii, illius sanguine imbuti, convaluit a gangræna, quæ pe-

AUCTORE C. S.

pene totam ejusdem faciem exederat. Apollonium Bianchum *(ibid. 31)* eodem *(sudario)* sibi admoto, maligna febris dimisit, qua æstuans sese in subjectum fontem e fenestra desperanter dejecerat.

usus fuerat. Alios suis precibus sanat, dissidia componit.

43 Plurimi quoque in desperatissimis malis salubriter adhibuerunt aquam, in qua fratris Josephi tunica lota fuerat, quæ suavissimo fragrans odore propterea velut unicum adversus omnes morbos remedium servabatur. *Pro hisce laudat Berninus fol. 592, num. 41, A. § 35, C., et fol. 407, num. 13, A. § 256.* Nec sola ipsius præsentia, *(prosequitur ibidem, notato fol. 591, ibid. § 27)* nec solus rerum illius contactus; sed sola etiam ejusdem oratio, licet procul absentis, quodlibet magnum apud Deum valebat. Supra dictus Octavius Aromatarius et Hieronymus Ferrus, desperata a medicis ob malignitatem febris salute, in momento sanati fuere eodem plane temporis puncto, quo frater Josephus in Missa pro iis orabat. Et exorta *(ut ibid. § 27 legi asserit)* inter armatos Assisiates et Bastienses *(est autem* Bastia *vicus non procul ab Assisio dissitus)* dira rixa, sanguinolenta illa contentio, nemine intercedente, B inopinato cessavit ex eo solum, quod frater Josephus, simul ac de illa inaudierat, Deum precatus esset pro pace inter inimicas istas factiones componenda.

concubinum corrigit, Assisium

44 Ad solum ipsius aspectum *(progreditur Berninus ex Summario fol. 272, num. 17, C. § 3)* et nescio quam mutuam salutationem, quidam hortulanus concubinam suam dimisit, vitamque occepit, qua exemplo fuit toti civitati, quæ tam mirabilem mutationem soli fratri Josepho acceptam tulit. At secretis precibus suis populares suos a diro bello ad placidissimam pacem reduxit in casu sequenti. Flagrabat bellum *(notatur hic fol. 292, num. 17, § 3)* inter Pontificem Urbanum VIII et Florentinos, qui cum aliis Italiæ principibus confœderati, prætensa jura terrore potius quam ditionum quæstu propugnabant. Ea nocte, qua sacrorum stigmatum S. Francisci memoria recolitur *(id est, die* XVII *Septembris)* hostes in planitiem Assisiensem descenderunt, et inter tenebras spissi hinc et inde circum videbantur foci, quos Florentini sive in suorum commodum, sive ad nostrorum terrorem excitaverant. Bellum, nox, foci, et super hæc mala pessima, graviorum etiam maC lorum ficta facies animis obversans, omnes Assisiates in subitam consternationem conjecerunt, non sine ea rerum confusione, quæ consilia, in rebus arduis dubiisque capta, solet comitari.

ab imminentibus hostibus liberat.

45 Qui ad arma ferenda non erant idonei, omnes ad Franciscanorum ecclesias, velut ad tutum asylum confugerunt. Episcopus autem N. Baglionus et gubernator N. Valeottus, velut primariæ personæ ac prælati, arcendam potius quam inferendam vim rati, recta ad fratris Josephi cellam accesserunt, qui inter tam periculosos tumultus summa pace inter solitas preces fruebatur. Cum Dei Servus hosce conspexisset, eorumque vehementem perturbationem magis advertisset, nihil immutatus, nec alieno commotus pavore, arguens simul et animans, ait : O animi modicæ fidei! Abite et confidite in Deo; ego enim vobis polliceor, sanctum patrem Franciscum, popularem vestrum, numquam permissurum, ut huic civitati damnum inferatur. Vix ista effatus fuerat, quin prædicti foci ex agro evanuerint, et hostes, nescitur, qua de causa, recesserint, et omnis timor cessarit. Postridie quoque mane non modo compertum est, nullum huic territorio illatum damnum fuisse; verum etiam in posterum omnis militaris D injuriæ immune perstitit, quamvis circumjacentia, Perusium, Tudertum et Tifernunt Tiberinum, gravissima detrimenta inde retulerint. *De hisce haud dubie loquuntur Assisiates in instrumento, per quod Beatum civitate donarunt, quodque num. 36 et sequenti recensuimus. De eodem autem bello consuli postest Ludovicus Muratorius tom.* XI *Annalium Italiæ ad annum Christi 1643 et sequentem, quo pax sancita fuit.*

Conventus inopia frumenti laboranti,

46 *Regredior ad Berninum.* Quatuordecim, *inquit,* miracula, a fratre Josepho Assisii patrata leguntur in unico folio processuum *(nempe, ut notat in margine, 591, num. 41, § 22)* quæ si omnia referre vellemus, ex una sola Vita fieret longa Historia. *Deinde aliqua narraturus, sic orditur :* Preces ejus tam efficaces in aliorum favorem, etiam pro domesticis suis prodigiosæ fuerunt. Pater Saurinus de Monte-regali, tunc custos sacri conventus *(annum notat 1648, et Summarii fol. 293, num. 17, C. § 5)* ex frumenti inopia, quod hoc anno ubique carum erat, in comparando Religiosis suis solito victu ad eam angustiam redactus erat, ut dolore percitus, ad Servum Dei recurreret, certus officio cedere, indeque abire, ne subditos suos fame pereuntes conspiceret; E cum jam tentatis nequicquam omnibus modis pro frumento obtinendo, panis in triclinio postridie omnino defuturus esset. Ad hæc frater Josephus, nihil animo perturbatus, Confide in Deo, inquit, fore ut ipse prospiciat : Jacta cogitatum tuum in Dominum, et ipse te enutriet; et una cum Custode provolutus in genua litanias Dei Matris recitavit.

suis precibus prospicit;

47 Quid eidem Dei Matri tum dixerit frater Josephus, eventus brevi docuit. Etenim litanias non ante expleverant, quam fratres ad ejusdem cellam, ubi Custos etiam aderat, turmatim concurrentes, nuntiarunt, frumenti copiam *(Italici est* quattro rubbia, *quæ Italis mensuræ genus sunt)* in conventus claustro eodem tempore exonerari, eleemosynæ nomine missam a Cardinali Rapacciolo ex quadam sua abbatia, prope Tifernum Tiberinum sita. Quo audito, ambo simul, Custos et frater Josephus præ lætitia teneroque animi affectu in uberes lacrymas proruperunt; et frater Josephus ad Custodem conversus, Nonne tibi dixi, ait, Deum provisurum? Modicæ fidei, F quare dubitasti? An nescis, sanctum patrem Franciscum dixisse, si in mundo unicus panis foret, ejus dimidium suo Ordini obventurum? Jam vero, si ipse omnibus fratribus suis in omni loco prospiciat, qua ratione id non præstet in hoc, qui ad quietem corporis illius usque ad mundi finem destinatus a Deo est? O quam bonus hic Deus est! Ita nos serviamus illi, ut ille nobis in nostris necessitatibus succurrit. Deinde fratres omnes in eadem cella genibus flexis, TE DEUM concinuerunt; at pater Josephus (ipsissima processus verba sunt) ad tertium quartumve versiculum in ecstasim raptus est.

et eleemosynas procurat (a) sesum proh- crescens, mire facit.

48 *Huic alterum simile ex Summarii fol. 294, num. 17, C. § 6 subjungit, quod ibidem anno 1652 contigisse scribit in hunc modum :* Alter Custos, pater magister Robertus Nutius, ex defectu insolitaque eleemosynarum paucitate, tempore Indulgentiarum Assisiensium collatarum, velut desperabundus ad Dei Servum recurrit, aitque : Elapsum jam est Indulgentiarum biduum, et in arculis aut paucæ aut nullæ sunt eleemosynæ, ex quibus contracta a conventu debita possint expungi. Frater Josephus ejus caput cum quodam impetu mani-

A manibus corripuit, Vah, inquiens, ne dubita : cur times? S. Francisco magis cordi est, quam tibi, ut huic conventui prospiciat. Sic ait, et sic accidit. Litanias beatissimæ Virginis recitarunt, et subsequentibus diebus (verba processus sunt) majores eleemosynæ, quam a tribus quatuorve annis præcedentibus, collatæ fuerunt. *Post hæc subdit Berninus Beati iter Assisio Casciam, quæ Umbriæ oppidum est, ad quod ad quamdam energumenam a superiori suo mittebatur. In hoc itinere contigisse ait mirabilem illam ecstasim, in qua sublevatus a terra versus sanctissimum Sacramentum in altari absconditum raptus fuisse legitur in Vita edenda num. 36, quo lectorem propterea remitto.*

et in flumen prolapsus, aquis non tingitur

49 *Addit ex Summarii fol. 50, num. 12, A. § 158, dum viam suam prosequeretur, quemdam hominem, qui sclopeto armatus, inimici sui necem jamjam meditabatur, viso Beato, propositi sui mox pœnituisse, irasque inimico donasse. De eadem via deinde tradit sequentia.* Dum in itinere flumen pertranseunt, equus cum fratre Josepho ab aquis subito abreptus fuit. Tum socius ejus,

B frater Ludovicus, in flumen desiliit, natatu ipsum assecuturus, et pectore tenus aquis immersus, apprehensum brachiis in ripam extraxit. Sed ita extraxisse, miraculum vidisse fuit : tam siccus enim corpore ac vestibus apparuit, quasi ex prato, non ex flumine prodiisset, sparsa tantummodo in calceis modica aqua, et intima tunicæ ora nonnihil tincta, unde liqueret, eumdem non e prato, sed ex flumine emersisse. Hunc eventum ipsemet postmodum cuidam familiari referens *(notatur hic Summarii fol. 296, num. 17, D. § 9)* asseruit, dæmonem sibi in flumen lapso desperationem in tam præsenti periculo suggessisse, seque velut aliquem dicentem sibi audisse : Morere hic hypocrita, desertus et derelictus a Deo; se vero respondisse : Volo semper sperare in Deo; Deus semper adjuvat; nec est, quod de illius misericordia diffidam. Cum ad energumenam pervenisset, dæmon eum conspicatus, per energumenæ os eidem ait : Nonne tibi male feci in via? At frater Josephus simplex et humilis respondit : Nihil mihi mali contigit, quia superiori meo obsecutus sum.

C

§ V. Beati scientia divinitus accepta, frequentes ecstases sublimesque raptus, et suavissimus odor testimoniis comprobantur.

Recitantur aliquot testimonia de inerudito

Q*uamquam tota B. Josephi vita continuis mirabilibus referta sit, tria tamen sunt, quæ singulari quodam modo in eo eluxerunt, quæque propterea testimoniis aliquot ex processibus a Bernino depromptis hoc § confirmare visum est. Primum est sapientia ejus divinitus accepta, qua, licet ipse, ut supra diximus, litteris minime imbutus et tardioris ingenii esset, viris doctrina præstantibus admirationi fuit. De tarditate ingenii et scientiarum inscitia laudatus Berninus ex Summario fol. 105, num. 13, A. § 441 producit sequentia.* Pater Antonius Martinellus Carpensis *(Carpum exigua civitas est in ditione ducis Mutinensis)* presbyter Conventualis, cum juramento hæc testatus est : « Ego » ex certa scientia novi fratrem Josephum simplicissimum fuisse, ac vix potuisse legere; et quod » ad lectionem attinet, id ego sæpius expertus fui. » Non erat theologus, neque ullam scientiam di» dicerat. »... Pater Michael de Monte-Albotto, presbyter Capucinus *(in Summario fol. 270, num. 15, C. § 259)* subdit : « Pater Josephus naturali in» genio exiguæ capacitatis erat, nec argumentis » theologicis aut scholasticis studuerat. »

Auctore C. S.

tardoque Beati ingenio, et singulari

51 *Subjungit Bonaventuram Clarerium, ex Ordine Minorum Conventualium episcopum Potentinum in regno Neapolitano, qui in Summario fol. 270, num. 15, C. § 27 ait :* « Frater Josephus erat » idiota, neque studuerat. » *Subdit et patrem Joannem Baptistam Crucianum, presbyterum tertii Ordinis S. Francisci, qui in Summario fol. 492 num. 38, C. § 41* jurejurando affirmavit : « Fra» ter Josephus persona erat, quæ vix noverat legere » et scribere. » *Addit denique Cardinalem de Lauræa, folio 12, num. 3, 4, 5, § 17 Italice testantem :* « Frater Josephus erat imperitus, numquam » studuerat, nec nisi vulgarem Latinam linguam » noverat. » Eadem hæc, *(prosequitur Berninus)* in omnibus pene processuum foliis asseruntur, usque ad adventum ipsius Assisium, aut saltem ad aliquot annos post susceptum sacerdotium. Jam vero mutatur rerum facies, patebitque, quam sublimem scientiam compararit, quamque insignis theologus, quam eruditus evaserit; et simul lectores agnoscent, quam vere Deus per os Isaiæ electis animabus et eximiis servis suis dixerit : Ego Dominus Deus tuus, docens te;... quia ipse solus est, qui docet hominem scientiam. E

scientia, divinitus accepta,

52 Cardinalis de Lauræa *(in Summario fol. 12, num. 3, 4, 5, § 17) testatur Italice :* « Frater Jo» sephus ab aliquot e nobis, qui litteris studui» mus, interrogatus de quodam mysterio, captu » difficili, intrepide respondebat sublimi doctri» na, et difficultates clare resolvebat. » Hæc ipse, qui in alio loco *nempe in Opere suo, ut notat in margine, in tertio Font.. tom. 4 de Gratia gratis data, disp. 19, art. 3, num. 58)* ita ait : « Pater Josephus a Cupertino, omnino ignorans, » legere tantum sciens, in spiritus fervore mira » de altissimis et de agibilibus, me præsente, sæ» pissime eructabat. » *Antonii Martinelli de Beati inscitia testimonium supra num. 50 dedimus, nunc eumdem de ipsius doctrina audiamus.* Supra dictus Martinellus, *inquit Berninus*, subjungit : F « Frater Josephus cum summa facilitate de rebus » divinis et sacra Scriptura loquebatur; ita ut ad» mirationi esset, idque ego scio, quia frequenter » expertus sum in colloquiis, quæ cum illo habui. » Illustrissimo Claverio episcopo Potentino, quon» dam Ordinis nostri Religioso, mysterium gra» tiæ, in sacra Theologia tam difficile, aliquando » explicavit; et dictus illustrissimus, vir doctis» simus, ab illius laude cessare non poterat. »

qua difficiles quæstiones theologicas

53 « Pater magister Petrus a Correto, tum » Regens collegii S. Bonaventuræ Romæ, vir ma» ximæ eruditionis, sæpe mihi testatus est, cum » in hoc sacro S. Francisci conventu Regens esset, » auditum a se esse patrem Josephum de theolo» gia tam sublimiter disserentem, qualiter nec pri» marii hujus mundi theologi valerent. » Pari modo supra laudatus pater Michael de Monte-Albotto Capucinus, qui de illius inhabili ad scientias ingenio testimonium dixit, testatus etiam est *(in Summario fol. 162, num. 14, C. § 259 :)* « Frater Josephus dotatus erat lumine, quod natu» ralem scientiam in scholis comparatam excede-

AUCTORE C. S.

nium ex Summarii fol. 433, D. § 27 profert Berninus, et ego ex ipsius fide subjicio.

Eumdem testati sunt chirurgus Auximanus, Confalonerius,

67 Verissimum est, *inquit*, ipsum in signum suæ nitidissimæ puritatis et castimoniæ a Domino Deo decoratum fuisse odore suavissimo, quem e corpore suo semper spirabat; quod ego scio, quia toto illo tempore, quo illum frequentavi, ut supra dixi, sæpius ipsum etiam manibus tractando movendoque in postrema ejusdem infirmitate, dictum odorem ex eo semper emitti sensi, quem supernaturalem esse constabat, quod cum nullo odore naturali quidquam simile haberet. Præterea expertus sum, dum post mortem ipsius cadaver tractarem, eumdem odorem exhalari etiam corpore aperto, ut exenteraretur. *Sequitur apud Berninum Gratiani Benigni, signiferi (Confalonerium ipsi vocant) Assisiensis testimonium, quod fol. 78, num. 13 A. § 4 sic habet:* Cella, in qua frater Josephus habitabat, fragrantiam et odorem paradisi spirabat, idemque in ceteris ejus vestibus contingebat, quæ tamen nulla odorifera re imbutæ fuerunt; odor enim, qui sentiebatur, supernaturalis erat. Ceterum ego non credo, (imo oppositum B pro certo habeo) ipsum quidquam odoriferi penes se gestasse; cum, quod ex illius rebus sentiebatur, supernaturale esset, nec aromaticis rebus ullatenus simile.

seu signifer Assisiensis,

68 Cella quoque ipsa eumdem fere odorem retinuit, licet dictus pater Josephus jam abhinc duodecim aut tredecim annis ab ea abfuisset. Neque integer annus elapsus est, ex quo ad manus meas pervenit par subligaculorum ex tela, quæ dictus pater Josephus gestavit, dum viveret, quæque ego pro mea singulari devotione et ob quamdam infirmitatem petieram a quadam muliere, Joanna di Orazio appellata, quæ asserebat, eadem sibi data fuisse a femina, quæ dicti patris Josephi vestes lavabat, quæque ea commutarat cum uno pari novo, quod ex devotione fieri curaverat, et ad dictum patrem Josephum tulerat. Ea autem occasione sensi, ista subligacula etiam tum odore fragrasse. *Insigne quoque est patris Joannis Mariæ Foro-Semproniani Capucini testimonium, qui apud Berninum ex Summarii folio 172, num. 14, C. § 328 de* B. Josepho, *quamdiu apud Capucinos ex præscripto sacræ inquisitionis, ut infra* C *dicemus, commoratus fuit, sequentia affirmavit.*

Joannes Maria Capucinus Foro-Sempronianus,

69 Verum est, toto illo tempore, quo cum dicto patre Josepho a Cupertino versatus sum, hunc purissimi cordis a me deprehensum fuisse, nihilque in eo animadversum, quod ineffabilem illius animæ puritatem non indicaret: singulariter tamen odorem *(expertus sum)* ex ipsius corpore emanantem, eumque copiosum et gratum, ut recrearet omnes, qui in ejus cellam intrassent, quæ licet angustissima esset et ipse velum fenestrale atque ipsam fenestram fere semper clausa teneret, semper tamen suavissimo odore penitus redolebat, qui etiam foras erumpebat, ita ut, qui nesciret, quam cellam pater Josephus incoleret, is eam ex odoris suavitate agnosceret. Hic odor per omnes cellas, in quibus exiguo tempore moratus fuerat, et per vestes, quas induerat, diffundebatur, quæ licet meo jussu lixivio et sapone sæpius lotæ essent, non tamen suavitatem odoremque amiserunt. Idem in vestibus sacerdotalibus, ab eo adhibitis contingebat, quæ quidem odorem non modo in se servabant, sed etiam armario, quæque in eo reposita erat, reliquæ sacræ supellectili indebant.

70 Idem præterea in ceteris rebus, ab eo contactis accidebat, quæ ex tactu eumdem odorem D imbibebant. In cujus rei argumentum domina Julia Tenagli Bentivogli, cujus puero dictus pater Josephus jussu meo Rosarium suum dederat, affirmavit mihi, dictum Rosarium plurimis annis eumdem odorem conservasse, et hodiedum etiam conservaturum fuisse, nisi continua manuum contrectatione aliqua sui parte imminutum fuisset. Neque potest odor ille tabaco, quo dictus pater Josephus utebatur, adscribi; cum quod odor ille nequaquam tabaci esset, tum quod tabacum non eumdem semper odorem, sed varium pro varia mixtura emittat; neque potest tabacum tam universe in omnibus locis et per res omnes odorem diffundere, uti fecit dictus pater Josephus. Addo, me, dum dictus pater Josephus Foro-Sempronii habitaret, pro majori temporis parte tabacum illius in cella mea asservasse, atque ex eo ipsi parce dedisse; sæpe autem tabacum non erat odoriferum, imo potius fœtebat; at dictus pater Josephus et ejus cella eodem nihilominus odore fragrabant; et post ipsius e conventu nostro Foro Semproniano discessum, omnia, quæ attigerat, cellæque, quas incoluerat, eumdem odorem multo tempore conservaverunt. Atque hoc ita est, estque de eo publica vox et fama. E

qui cum ipso habitaverat

71 *Hisce omnibus Berninus duos addit S. R. E. Cardinales, Julium Spinolam, et Laurentium de Lauræa, quorum primus in Summario fol. 7, num. 3, E. § 4 ita ait:* Cum in exiguam illam cellam ingrederer, sentiebam me etiam recreari suavissima fragrantia dulcissimi odoris, quam nesciebam cui compararem ex omnibus, quas natura vel ars novit excitare; sed id certum est, cum omnes aliæ res odoratæ ordinarie fastidio mihi sint, odorem, quem illius cella exhalabat, vehementer placuisse, ita ut hic videretur mihi etiam corpori salutem conferre. *Ita ipse. Insigne pariter ac ceteris consonum est Cardinalis de Lauræa, qui Beato pariter convixit et familiaris fuit, de eodem prodigioso odore testimonium in Summario, atque inde in Vita edenda relatum, apud nos num. 62, ad quem lectorem propterea remitto, ne eadem cogar repetere.* F

Cardinales Spinola et de Lauræa

72 *Hisce denique addo Joannem Baptistam Penna, Vigiliensem in provincia Bariana episcopum, qui apud Berninum ex Summarii folio 273, num. 15, H. § 1 in epistola, quam paulo post* B. Josephi *mortem ad Bonaventuram Clarerium, episcopum Potentinum, jam alias laudatum conscripsit, de hoc argumento hæc habet:* Sensi fragrantiam odoris suavissimi, intensam, neque naturalem, qui meis manibus adhæsit, quemque ego sensi in mea viscera penetrare; isque pauco aliquo tempore duravit. *Tam multa hic conglomeranda risum mihi est, ut dispiceret lector, quam indubitatæ fidei testimoniis, quæ nemo prudens suspecta habeat, tam singulare tamque eximium* B. Josephi *nostri donum asseratur. Nunc ad chronotaxim, quam tantisper deseruimus, revertamur.*

et Joannes Baptista Penna episcopus Vigiliensis.

§ VI.

A

§ VI. Jussu sacræ inquisitionis Romanæ ex conventu Assisiensi sui Ordinis ad Capucinorum Petram-Rubeam abducitur.

A sacra inquisitione Romana incertum qua de causa,

Dum B. Josephus *mirabili vitæ sanctitate, miraculis, vaticiniis, cælestique sapientia, uti § 3 et 4 vidimus, Assisii feliciter coruscaret, ideoque omnibus in ore ac veneratione esset, nova ipsum, eaque peracerba afflictio excepit. Etenim Romanum sacræ inquisitionis tribunal, mandante summo Pontifice Innocentio X, eum non modo a dilecto sibi conventu, in quo tot piis castissimi animi deliciis fruebatur, verum etiam a fratrum sui Ordinis consuetudine avulsit, et ad Capucinorum Petræ-Rubeæ conventum transtulit. Locus hic est ducatus Urbi-*
B *ni in diœcesi Feretrana ad montes Carpenianos situs. Porro de tam inopinati mandati causa non satis liquet: neque enim omnibus, ut reor, placebit illa, quam Berninus, laudans Summarium fol. 134, num. 14, B. § 3; fol. 187, num. 14, D. § 35 et alibi, ex processibus allegat; nempe quod expedire ac necessarium videretur, ut tantus thesaurus a publico remotus, soli Deo, donec is aliter faciendum manifestaret, intactus servaretur.*

Assisio Petram-Rubeam ad Capucinos abducitur:

74 *Pastrovicchius in Vita edenda præter tam eximiæ sanctitatis custodiam, etiam cautelam, sed utramque ut dubiam, ejus consilii causam commemorat. Atque hæc postrema ratio mihi sane verisimilior apparet. Cum enim ob frequentes suas ecstases et sublimes corporis volantis instar per aera raptus ab ipsis sui Ordinis superioribus multos annos, ut num. 58 vidimus, ceteris fratribus in choro, in processionibus et triclinio adesse, ne quid turbaret, prohibitus fuerit, haud inverisimile est, inquisitoribus Romanis, probante Innocentio Pontifice, expedire visum esse, tam mirabilem Virum aliorum Religiosorum curæ aliquo tempore committi, ut ejusdem virtus et miracula, si forte a suis fratribus nimis leviter probata essent, ab istis dili-*
C *gentius per quotidianam consuetudinem examinarentur. Ut ut sit (neque enim aliquid certi edicere possumus) constat, Beatum die* XXIII *Julii anni 1653, jubente laudato Pontifice, litterisque a sacra inquisitione Romana datis, Assisio ad Capucinorum Petræ-Rubeæ conventum translatum fuisse. Rem, prout gesta est, pater magister Robertus Nutius, Assisiensis conventus tunc temporis Custos, exposuit in Summario fol. 102, num. 13, A. § 226, teste Bernino, unde sequentia accipe.*

quod quomodo executioni mandatum fuerit,

75 Pater Josephus *(verba sunt laudati patris Custodis)* ex sacro S. Francisci conventu hujus civitatis *(Assisii)* anno MDCLIII, quo anno ego dicto sacro conventui Custos præeram, abductus fuit jussu sanctæ memoriæ Innocentii X per litteras sacræ Congregationis sancti Officii, ad patrem magistrum Vincentium Mariam Pellegrinum, tunc inquisitorem generalem Perusinum missas, in quibus litteris mihi omnibusque Ordinis superioribus mandabatur, ut prædictus pater Josephus secundum expressum Pontificis mandatum prædicto patri inquisitori traderetur. Quæ litteræ, quodque in iis habebatur, præceptum, mihi patrique Josepho in angulo portæ dicti sacri conventus prælecta fuerunt. Laudatus pater inquisitor summo mane diei XXIII Julii dicti anni ad sacrum conventum advenit, quo tempore pater Josephus Missam celebrabat; quæ quia duabus circiter horis durabat, oportuit dictum patrem inquisitorem præstolari, nolente me interturbare voluptatem, qua in eo sancto Sacrificio fruebatur. Finita Missa, ipsum adivi in suo oratorio, dixique, patrem inquisitorem Perusinum cum eo loqui velle. Ipse mox lætus ait mihi: Veniat, bene venerit: et respondente me, ipsum in ecclesia præstolari, surrexit e loco, in quo sedebat, Eamus, inquiens, et promptissime me secutus est.

AUCTORE C. S.

Assisiensis conventus Custos,

76 Egressi ex capitulo veteri, dominum Alphonsum Confidatum, sacri Officii tum temporis in hac civitate vicarium, in claustro obvium habuimus, qui dixit mihi, patrem inquisitorem jam non amplius exspectare in ecclesia, sed ad januam conventus. Quo audito, pater Josephus turbatus est atque expalluit, et ad me conversus, ait: Pater Custos, num forte me vult captivum abducere? Reposui, nescire me, an ipsum vellet captivum abducere, sed, cum ipse obedientiam aliis commendasset, oportere eumdem eam E primum exercere. Ad hæc dictus pater Josephus nihil respondit; sed cœpit gradum versus prædictam portam accelerare, ubi dictus pater inquisitor aderat; quo cum pervenissemus, invenimus dictum patrem inquisitorem cum suo vicario et quatuor satellitibus; lectisque ibidem litteris, ut supra dixi, pater Josephus inclinavit se in terram, ut dicti patris inquisitoris pedes oscularetur, quos hic magna cum modestia subtraxit. Cumque advertissem, dictum patrem Josephum eodem, quo supra, modo conturbari, dixi ei: Eja, pater Josephe, nunc tempus est crucem amplectendi et exercendi obedientiam. Ad quod ille hoc unum reposuit: O sancta obedientia; atque illico ex prædictæ portæ limine prosiliit in rhedam, quæ in istum finem adstabat, et in quam pater inquisitor prior fuerat ingressus.

oculatus testis, exponit.

77 Cum autem ipsum in rheda vidi, totus serenus et alacer erat et vultu ridenti. In eamdem rhedam ingressi sunt prædictus pater vicarius et Cæsarettus satelles: quod pater Josephus conspicatus, denuo expalluit. Hoc modo ad Capucinorum Petræ-Rubeæ conventum deductus fuit. *Hactenus laudatus pater Robertus Nutius, ejus-* F *dem conventus Custos, et rei gestæ oculatus testis; ideoque, ut credere fas est, et ipsa præ se fert narratio, sincerus relator. Exstat et alia de eodem argumento relatio Hyacinthi Libelli archiepiscopi Avenionensis, supra laudati, inter Considerationes ipsius quarum trigesima quinta, ad Cardinalem de Lauræa transmissa, in Summario fol. 161, num. 15, F. § 7 recensetur, teste Bernino in Vita. In hac laudatus archiepiscopus de modo, quo Beatus Assisio abductus fuit, nonnihil quidem variat a supra laudato minimeque suspecto teste, loci Custode; cum tamen quædam itineris adjuncta Tifernum Tiberinum usque, quod Umbriæ civitas est, Città di Castello indigenis appellata, ac ea præsertim, quæ ipse Tiferni tunc præsens vidit, in eadem commemoret, eam quoque Latine hic exhibeo, prout apud Berninum ex processu Italice recensetur.*

Alia ejusdem rei narratio

78 Ætate nostra, *ait laudatus archiepiscopus*, vixit pater frater Josephus a Cupertino, Ordinis Minorum Conventualium, cui sacri illi honores, quæ solent Sanctis concedi, a sancta Sede jam parantur. Hic ex Assisiensi S. Francisci conventu, in

quo

AUCTORE C. S.

quo habitabat, aliquando amotus, et Romanorum superiorum jussu a patre inquisitore Perusino ad quemdam conventum in ducatu Urbino abductus fuit. Qui scripserunt, illum captivatum et cum aliquo dedecore, quo sontes solent, deductum fuisse, nescierunt, quid dicerent, et historias suas implere voluerunt commentis, quæ personis, quas memorabant, minime congruunt. Inquisitor rheda vectus, Assisium advenit, eumque comiter invitavit, ut illam secum ascenderet. Invitanti Sanctus annuit, nec minimum restitit, imo potius indifferenti animo vultuque ridenti eamdem intravit. Mox primo sermone, quem pater inquisitor cum illo habuit, exhortatus eum amice est, modoque omnino suavi, ut bono animo esset, et protestatus est, eum minime captivum duci, uti ex sua suique vicarii præsentia forte inciderat suspicari. Et ut dictis fidem faceret, secundum in rheda locum ipsi assignavit, tertium vicario suo relinquens.

per Libellum archiepiscopum Avenionensem,

79 Priusquam discederet, etiam eum monuit, ut, si quid vellet, libere peteret; sese enim ac vicarium suum ei promptissime obsecuturos. Hæc eadem sæpius in via repetiit. *Nihil hic de quatuor satellitibus, et de horum uno in rheda assidente meminit, omniaque paulo mitius exponit, quam facta esse constet ex mox recitato patris Nutii testimonio, cui tamquam rei gestæ spectatori potior fides adhibenda est. Hisce obiter observatis, cetera, quæ illustrissimus melius novisse potuit, prosequamur.* Cum hisce, *ait,* urbanitatis officiis ac benevolentia Tifernum Tiberinum, carissimam patriam meam, ubi ego negotiorum domesticorum causa tunc versabar, illum deduxit, postridie mane ad destinatum sibi locum processurum. Curavi, ut in conventu S. Dominici hospitaretur, in eoque omnium optimum cubiculum obtineret. Mane illuc advenit, totoque eo die ibidem moratus est, quo tempore inquisitor sollicitus, ne quid ipsi deesset, eum sæpius invisit, ac semel coram me eidem ait: Pater, memento, quod toties tibi dixi, non esse te captivum, sed honorari a me, meque desiderare, ut cum te ad destinatum a superioribus locum deduxero, mea opera contentum deseram.

qui Tiferni Tiberini, ubi Beatus hospitatus est.

80 Religiosi ipsi non modo de victu, sed de ceteris etiam omnibus necessariis benigne prospexerunt. Post prandium ipsum invisi, meque cum illo in ejus cubiculo inclusi; qui interroganti mihi, an contentus esset, respondit, sese omni loco contentum vivere, quod sciret Deum ubique adesse, ac multo magis in eo loco, in quo experiebatur caritatem, qua a bonis illis patribus tractabatur. Post hæc sermonem de rebus spiritualibus exorsus est, sumptoque argumento de ingrato hominum animo, mirari se aiebat, nullum non hominem ad Crucifixi aspectum non confundi pudore, recordando, quanta Jesus Christus passus fuerit, et quam ingratum se quisque eidem exhibeat. Hæc considerans, cœpit singulos Domini cruciatus enumerare, et agoniam, et flagella, et spinas et clavos. Dumque ista loqueretur, videbatur mihi os ejus acescere, et eo modo torqueri, quo solent ii, quibus ora acri aceto madescunt. Eodem tempore vidi ipsum ex quadam arca, in qua sederat, humi in genua subito prolapsum; tantumque strepitum genibus ediderat, ut graviter sauciatum crederem.

ipsum insignem ecstasim patientem vidit,

81 Spectabatur oculis, nescio, qua ratione distortis, id est, pupilla sub superioribus palpebris latitante, brachiisque in crucem expansis, eo modo, quo solet S. Franciscus depingi, cum sacra stigmata suscepit. Ad tam evidens sanctitatis indicium animo consternatus sum, meque indignum reputans, qui tam sacra prodigia viderem, eodem tempore in genua pariter procubui, et Deo gratias egi. Deinde denuo consedi, et attentis oculis consideravi ipsius corporis habitum, qui plane talis erat, qualem mox dixi. Sed experiri volui, an ejusdem brachium possem movere, quod difficulter potui. Motum tamen velut pendulum ab humero decidit, idque ego ad eas oscillationes impuli, quas a libellis in aere suspensis quotidie fieri videmus: usque adeo brachium istud a naturali suo statu amotum apparebat. Elapso magno horæ quadrante, sibi redditus, sermone Neapolitano ait: Ignosce mihi, quod somno opprimar; et super arca sua rursum resedit. Cumque ego me industrium, rerumque spiritualium peritum simulans, eum reprehenderem, et motus istos perturbationis arguens, hortarer, ut imposterum ab iisdem abstineret; respondit mihi, posse se meis precibus adjuvari, ut hanc gratiam, quam sæpius frustra petierat, a Deo impetraret, aut saltem, ut iis motibus, quos in sua potestate non habebat, coram aliis liber esset.

et cum eodem collocutus fuit

82 Tum petii, quid in ejusmodi mentis excessibus, qui tam singulares apparebant, a Deo sibi peculiariter ostenderetur. Respondit, ille aliquando se multa simul de Deo videre sine discretione formarum, ad eum modum, quo quis ingressus in cubiculum, tapetibus, picturis, speculis, lectulis Phrygii operis, aliisque hujusmodi rebus probe instructum, videt quidem, ibi pulcra esse, sed omnia sub uno conspectu et sine partium destinctione; aliquando singulare aliquod mysterium pro divino arbitratu sibi exhiberi. Sed innuens, fastidio sibi esse plura super hoc argumento mihi respondere, nauseantis instar petiit, ne quid præterea exquirerem, eo quod ignorans esset, nec novisset disserere. *Hactenus laudatus archiepiscopus Libellus. Porro Beatus reliquum itineris, quod postero die cum patre inquisitore prosecutus est, non sine aliis prodigiis confecit, quæ quia in Vita edenda satis exponuntur, sciens hic prætereo.*

In conventu Petræ-Rubeæ ex sacræ inquisitionis mandato

83 *Cum autem ad conventum Petræ-Rubeæ pervenisset, a patre Joanne Baptista de Monte Grimano, ejus loci, uti Berninus ex processibus asserit, tum temporis Guardiano, quem Beatus, licet numquam antea visum, noverat, celerisque ejusdem conventus Religiosis Capucinis benigne susceptus est. Quæ porro fuerint sacræ inquisitionis de eodem mandata et quam æquo animo ea ipse tulerit, liquet ex testimonio reverendi patris Joannis Mariæ Foro-Semproniani, qui Capucinis per eam provinciam tum præerat, quod apud Berninum ex Summarii fol. 170, num. 14, C. § 316 Italice relatum, Latine feci. Is igitur hac super re sic loquitur:* Hanc tamen fortitudinem Deus in fratre Josepho peculiariter residere fecit in postrema illius afflictione, quando ex sacro Assisiensi conventu amotus, et a satellitibus summo cum rigore ad nostrum Petræ Rubeæ monasterium deductus fuit. Cum ego provincialis tunc essem, postridie adventus dicti Patris illuc adveni, et ad triclinii januam scriptum affixum reperi, quod severissima reverendissimi patris inquisitoris de dicto patre Josepho mandata continebat, ut a patribus nostris rigide observaretur, ne cum quoquam seu seculari, seu Regulari, seu ecclesiastico, cujuscumque gradus et conditionis loqueretur.

ab omni cum exteris commercio semotus vivit.

84 Alterum ejusdem mandati exemplar affixum inveni ad portam cellæ dicti patris Josephi, quæ cella a dicto patre inquisitore ipsi assignata fuerat, erat-

A eratque istius conventus obscurissima pessimaque. In hanc cellam, dicti patris Josephi visendi gratia, ingressus, reperi illum hilarem, contentumque ac veluti paradisi voluptate fruentem. Quinque diebus colloquia cum ipso miscui, ac semper æque hilarem comperi; nec umquam petiit, an causam scirem, ob quam ex sacro conventu Assisiensi abductus, tantoque cum rigore in hoc nostro Petræ Rubeæ collocatus fuisset, quidve a se exigeretur. *Hæc ipse, quibus Berninus ac Pastrovicchius ex aliis processuum locis in Vitis addunt, non modo omne cum aliis, præterquam cum Capucinis, alloquium, sed etiam omne litterarum commercium, a sacro inquisitionis tribunali eidem penitus interdictum fuisse; quod utrumque religiosissime observavit, ut in Vita edenda videre est.*

§ VII. In conventu Petræ-Rubeæ miraculis elucens, ob nimium populi concursum ad conventum Foro-Semproniensem transfertur; inde ad Montem-veterem, ex quo Forum-Sempronii redit.

B

Mulieris scirrhum sanat, puero visum reddit.

D*etrusum in hunc Capucinorum Petræ-Rubeæ inter asperos montes conventum, et ab omni externorum commercio remotum, sua virtus ac miracula etiam celebriorem reddiderunt. Berninus ex hisce pauca aliqua recenset, de quibus Pastrovicchius ex studio brevitatis levissime tantum meminit.* Justina de Antimis *inquit Berninus, laudans Summarium fol. 594, num. 41, A., § 49, et fol. 201, num. 15, A., § 102,* septem annos molesto scirrho cruciata, cum suis pedibus nequiret, aliorum manibus ex patria sua Macerata, *quæ ducatus Urbini civitas est, non procul a Petra-Rubea dissita,* ad Petram-Rubeam conducta fuit eo unice fine, ut fratris Josephi Missæ interesset. Eadem fide, qua Euangelica hæmorrhoissa per virtutem, quæ ex Jesu Christi corpore exibat, sanata fuit, hæc quoque pia mulier Maceratensis subito convaluit per virtutem, quam Jesus Christus ex C fratris Josephi corpore emisit; et harum prima ad contactum vestium, altera per præsentiam in Sacrificio sana facta est. Urbini pileolus ejus, oculis Petri Santi, qui ex pervicaci fluxione visum penitus amiserat, impositus fuit, et ad pileoli contactum fluxio evanuit, visusque redditus est; et exclamante Santio; Mater ego video, mater ego video! tota domus in stuporem admirationemque sublimium hujus Servi Dei meritorum rapta est.

ceram pro Missa suppeditat.

86 Frater Joannes Baptista de Monte Grimano *(in Summario fol. 302, num. 17, D., § 30, et fol. 517, num. 38, D., § 22, teste Bernino)* guardianus conventus Petræ-Rubeæ, quodam vespere apud fratrem Josephum conquestus est, quod non tantum ceræ sibi amplius superesset, quantum ipsi ad Missam suam postridie pro more suo diutissime protrahendam necesse esset: solebat enim duas ipsi horas impendere. Huic Servus Dei placide respondit: Confide, fili, ne turberis; Vetulus providebit; per Vetulum designans B. Felicem Capucinum, qui nunc a Clemente XI Pontifice Sanctorum catalogo adscriptus, cum Sancti titulo in aris honoratur. Postero mane, cum ecclesiæ janua primum aperta esset, persona quædam ignota fasciculum crassorum cereorum attulit et in altari deposuit, qui et vaticinium probarunt, et fratri Josepho ad celebrandas diuturnas Missas suffecerunt, quamdiu in eodem conventu dehinc commoratus est. Quinimo dum ipse ad Petram-Rubeam habitavit, necesse non erat eleemosynas conventui foris conquirere, Deo propter preces Servi sui necessaria suppeditante; *prout in Summarii loco citato, § 32 legi asserit Berninus. Mitto alia pauca minoris momenti, quæ Berninus ibidem habet, multa alia, ut inquit, præteriens, quæ longum esset enarrare.*

Auctore C. S.

Ingens populi frequentia ad conventum confluit.

87 *Quamquam* B. Josephus *ab omni cum exteris commercio sejunctus, ut supra diximus, viveret, permissum tamen ei fuit Missas in ecclesia publice celebrare. Hinc maxima populi frequentia, ad quem ejusdem fama, latissime sparsa pervenerat, ad eamdem ecclesiam, ut sacrificantem videret, e vicinis circum locis convolabat. Quantus hic fuerit concursus, docent testes fide digni in processibus, quorum dicta, a Bernino relata, Latine recensebo. Pater Joannes Baptista de Monte Grimano in Summario fol. 179, num. 14, C., § 376 hæc ait:* Cum pater frater Josephus in conventu nostro primum cœpit habitare, tanta populi multitudo ex vicinis ac longinquis locis, ejusdem Missam audiendi causa, accurrit, ut aliqui etiam in tecta conscenderent; eaque occasione dictus pater Josephus a secularibus visus est in ecstases rapi. *Hisce consonat patris Joannis Mariæ Foro-Semproniani, Capucinorum, ut supra dictum est, Provincialis testimonium, quod in Summario fol. 168, num. 14, C., § 302, teste Bernino, habet sequentia.* E

ut ipsum Missam celebrantem

88 Multæ personæ ecclesiasticæ, seculares et Regulares ex longinquis etiam regionibus ad nostrum Petræ-Rubeæ conventum concurrebant, ut Missæ ipsius, quam in hac nostra ecclesia publice celebrabat, interessent, viderentque atque admirarentur ejusdem ecstases et raptus, precibusque in angustiis ac infirmitatibus suis juvarentur. Tanta autem erat accurrentium frequentia, ut circa conventum nostrum tabernæ casæque adventantium commodo excitarentur. Cumque ecclesia, dicto Patre Missam celebrante, multitudinem non caperet, in ejusdem tectum conscenderunt, tegulasque amoverunt, atque ipsos ecclesiæ parietes perforarunt. *Consonat et pater magister Jacobus Roncaglia, Minor Conventualis, qui apud Berninum ex Summario fol. 579, num. 40, E., § 5 sic loquitur:* F Plurimæ personæ cum Regulares, tum ecclesiasticæ et seculares, prædictum servum Dei fratrem Josephum sæpissime viderunt ecstasibus inhærentem in omni loco, ubi habitavit; maxime tamen Petræ-Rubeæ, quando sanctitatis ipsius explorandæ gratia a Romanis superioribus ex sacro Assisiensi conventu ad dictum Capucinorum Petræ Rubeæ monasterium deductus fuerat.

et in ecstases raptum videat;

89 Hisce ad Missam illius admittentibus utriusque sexus et omnis conditionis fideles, vicini populi magno numero illuc confluxerunt, non tam ducti curiositate, supernaturales ejus motus spectandi, quam pio desiderio spiritualem aliquem quæstum inde referendi. Alii quoque (dum non sacrificaret) cupientes rei veritatem explorare, hi uno, isti altero modo tentarunt, manus illius aliudque corporis membrum comprimentes, ac nonnumquam ipsum etiam fortiter brachiis constringentes. Verum hisce similibusque experimentis sibi minime reddebatur, sed immobilis permanebat, donec Deo placuisset ejusdem sensus ad pristina sua officia revocare. *Simillima de frequenti populi con-*

AUCTORE C. S.

concursu, amotis tecti tegulis, visisque palam ecstasibus testatus est pater Joannes Felix Bernabeus, Regens ac magister ejusdem Ordinis Conventualium, in Summario fol. 548, num. 40, F., § 29, cujus verba, quia præter dicta nil docent, prætermitto.

quam ob rem prohibetur Missam in ecclesia

90 *Post hæc subdit Berninus ex Summarii fol. 329, num. 18, F., § 55, 76, in festo S. Augustini, seu die* XXVIII *Augusti, tantum fuisse populi ad eamdem ecclesiam concursum, ut, ne quid secus accideret, superior judicaverit, beatum Patrem prohibendum eo die celebrare. Addit, dæmonem hoc mandato uti voluisse, ut Beatum perturbaret; sed irrito conatu.* Antequam vero, *ait*, mandatum istud ei significaretur, voluit dæmon molestum ejus rei nuntium prævertere; ideoque speciem elegantis adolescentuli indutus, illius cellæ janua turbide aperta, digito minitabundus eidem ait: Non dices, non dices hoc mane Missam. At frater Josephus nihil conturbatus, Faciam, inquit, quod vult Deus; et immotus perrexit se *(ad Missam celebrandam)* comparare; ne levissimo quidem aspectu infernum nuntium dignatus. Supervenie̲nte autem guardiani mandato, Servus Dei prompte obsecutus est, et de Sacrificio suo sacrificium Deo obtulit. B

publice celebrare, et ex sacræ inquisitionis mandato

91 *Eadem ratio superiores deinde compulit, ut Beatum a publico in ecclesia conspectu in posterum penitus arcerent, Missasque in eadem dicenda interdicerent. Ita testatur pater Joannes Baptista a S. Agatha Capucinorum in eodem conventu vicarius, cujus verba Berninus ex Summarii fol. 147, num. 13, C., § 124 recitat Italice, et ego Latine subjungo.* Cum ego vicarii munere functurus ad conventum Petræ-Rubeæ primum adveni, concurrebant millia hominum, et præ nimia populi frequentia etiam tectum ecclesiæ ex parte apertum fuit, quod nondum integre reparatum vidi. Et ego eo adveniens, ex superiorum præscripto vetui, ne pater frater Josephus ab aliis, quam a Religiosis nostris imposterum videretur. *Non parum quoque sacræ Romanæ inquisitionis præsidibus ille populi concursus, turbæque displicuerunt; ad quas evitandas simul et Capucinos Petræ-Rubeæ, ut credibile est, adventantium ac Beatum videre cupientium molestia liberandos, iidem decreverunt illum hinc quoque amovere, et quam possent secretius in quodam alio conventu abdere, ubi solitariam vitam ageret, omnibus, præterquam ejusdem loci Religiosis, ignotus.* C

ad conventum Foro-Sempronianum.

92 *Ad hanc rem aptior visus ipsis est Foro-Sempronianus Capucinorum conventus, cujus situm Berninus sic indicat:* Forum-Sempronii situm est in ducatu Urbini, decem milliaria ab ea civitate, a qua ducatus nomen habet, aliquot montibus circumdatum, in quorum unius apice Capucinorum conventus sedet. *Laudati itaque præsides litteris ad Ascanium Maffeum, archiepiscopum Urbinatem datis, mandarunt, ut patrem Josephum ex Petræ-Rubeæ conventu ad prædictum Foro-Sempronianum clanculum transferri, ibidemque ab omnium hominum, præterquam Capucinorum commercio oculisque submotum servari curaret. Hæc ceteraque eodem spectantia mandata laudatus archiepiscopus per Marium Virianum ecclesiæ suæ canonicum et archipresbyterum, quanta potuit sedulitate, exsecutus est. Berninus pium beati Viri ea occasione dictum observat. Cum enim hic lo cum, quo commigrandum sibi esset, ab archipresbytero petiisset, isque negasset, eum posse indicari; securus, quo demum abduceretur, facete instituit, utrum in destinato sibi loco Deus adesset; illoque id utique affirmante;* Eamus ergo, *inquit*, alacriter; Crucifixus adjuvabit. D

atque hinc ad Montem-veterem mittitur

93 *Quod ad tempus attinet, oportet, profectionem hanc in finem Octobris aut initium Novembris anni 1653 incidisse. Ex supra dictis enim die* XXIII *Julii ejusdem anni ex Assisiensi conventu ad Petram-Rubeam conductus fuit; apud Petram-Rubeam vero tribus tantummodo mensibus (seu completi hi fuerint seu inchoati) commoratus esse, in Vita edenda diserte dicitur. Porro quamquam in Beato ad Foro-Semproniensem conventum transferendo diligentissime cautum fuerit, ne novum ejusdem domicilium cuiquam innotesceret, suboluit tamen accolis, quorum importunis precibus Capucini Foro Semproniani non nisi perquam difficulter, sed constanter tamen, ut jussi erant, ejus videndi copiam facere recusarunt. Dum hic ita latitaret, alia denuo causa mutandi paulisper domicilii occurrit. Celebranda erant in laudato conventu Capucinorum provincialia comitia, quorum tempore* Josephum *ibidem minime relinquendum sæpe laudatis inquisitoribus Romanis visum fuit.* E

ex quo ad Foro-Semproniensem reversus est.

94 *Horum itaque jussu ad proximum Capucinorum conventum Montis-veteris, vulgo* di Monte vecchio, *qui non longe a Foro-Semproniensi Orientem versus situs erat, interim transmissus fuit. Berninus, laudans Summarium fol 170, num. 14, C., § 323, scribit,* B. Josepho *equum ad hoc iter conficiendum a vicario episcopi Foro Semproniani missum fuisse; sed cum guardianus advertisset, ipsum equitandi artem minime callere, ideoque per scabrosas illas vias manifesto vitæ periculo exponendum, si pergeret, ab eodem revocatum fuisse, ac Capucinorum habitu, ne agnosceretur, indutum, et a duobus Capucinis comitatum, iter pedibus confecisse. Gesta ejus in Monte-veteri habes in Vita edenda; at quamdiu ibidem manserit, incertum est. Ceterum post habita prædicta comitia ad conventum Foro-Semproniensem reductus est.*

§ VIII. Alexandro VII Papa mandante, suis redditus, reliquum ætatis suæ Auximi transigit: vitæ illius brevis chronotaxis.

F

Minoribus Conventualibus flagitantibus.

A*nnus quartus ferme jam expletus erat, ex quo* B. Josephus *a sui Ordinis Religiosorum convictu remotus, apud patres Capucinos degebat, cum tandem fratribus suis cum summo eorumdem gaudio redditus fuit. Rem, ut acta est, Berninus paulo latius explicat, quam Pastrovicchius, ideoque juverit eam ex ipso breviter exposuisse. Dolebant sane patres Minores Conventuales, quod tam illustre Ordinis sui ornamentum, quale erat* Josephus, *non sibi, sed Capucinis concrederetur; sed cum ita ferrent sacræ inquisitionis atque ipsius etiam summi Pontificis Innocentii X mandata, dolebant magis, quam querebantur; nec audebant pro eo recuperando intercedere; vel, si tentaverint, certe exauditi non fuere. Favebat quidem eorum votis Cardinalis Fabius Chisius, qui postmodum summus Pontifex, Alexander VII dictus est, et Innocentii animum ea super re pertentaverat; sed cum hunc in sententia sua obfirmatum deprehendisset, ipse quoque silendum existimarit.*

Alexander VII Papa B. Josephum

96 *Innocentio X inter hæc vita functo, eodemque Cardinale Fabio Chisio die* VII *Aprilis anni 1655 in Pontificatum suffecto, spes magna patribus*

AUCTORE C. S.

A bus Conventualibus affulsit, Josephum tandem aliquando recipiendi. Celebrabant illi opportune Romæ mense Majo ejusdem anni sui Ordinis comitia, eaque occasione octo superiores provinciarum ad novi Pontificis pedes, cujus mentem ex collata olim opera perspectam habebant, ab iisdem delegati fuerunt, qui fratrem suum Josephum a Cupertino sibi restitui, totius Ordinis nomine supplicibus precibus flagitarent. Motus æqua petitione Pontifex, quæsivit, ad quem igitur conventum ipsum destinarent. Quibus unanimi voce respondentibus, Ad Assisiensem; reposuit: Nequaquam: in illo sanctuario unus sufficit S. Franciscus; nec deesse ibi possunt boni Religiosi, ubi semper fuit schola veræ observantiæ. Atque hæc quidem tunc: paucis vero post diebus significari iis jussit, velle se, ut ad Auximanum S. Francisci conventum destinaretur.

ipsis restitui mandat, non anno 1655,

97 De Auximo sequentia notat Berninus: Auximana civitas (incolis Osimo dicta) sita est in provincia Marchiæ Anconitanæ, sex milliaribus a sacra Domo Lauretana, quinquaginta Foro Sempronii distans, mercibus affluens, salubris aeris et fertilis humi; conventus autem S. Francisci Conventualium, in ipsa civitate situs, satis opulentus B est. Non tam his tamen rationibus Alexandrum inductum credit, ut patrem Josephum illuc mittendum mandaret, quam quod Auximanæ ecclesiæ tunc præesset episcopus sororis suæ uterinæ filius Antonius Bichius, postea Cardinalis, a quo certo confidebat fore, ut Josephus tractaretur liberaliter et simul in solitaria vita ab omni externorum hominum commercio semotus contineretur; quod utrumque Pontifex vehementer cupiebat. Ita quidem ille; verum ex hac consideratione Alexander in sua sententia confirmari quidem potuit, sed non ad eam primo capessendam induci, si, ut vult Berninus, legati a comitiis mense Majo anni 1655 Romæ habitis ipsum pro Josephi reditu adierint, et ipse paucis post diebus jusserit, eumdem ad Auximanum conventum transferri.

sed 1656, et Auximum mitti,

98 Ratio est, quod apud Ughellum tom. I Italiæ sacræ auctæ, col. 513 Ludovicus Bettus Auximanus episcopus die XXVII Octobris anni 1655 obiisse, eique laudatus Bichius anni sequentis mense Octobri, vel, ut in margine notatur, mense Martio in episcopatum successisse dicatur. Pastrovicchius in Vita edenda consentit, Bichium Auximanæ ecclesiæ episcopum præfuisse, dum summus Ponti- C fex istud mandarit paucis diebus postquam consilium de Beato Assisium mittendo rejecerat; sed mandatum ipsum anno 1656 affigit, quod deinde etiam fecit Berninus, uti mox observabo. Quam ob rem dicendum est, aut comitia illa primum anno 1656 celebrata fuisse, aut certe octo illos legatos, si revera a comitiis missi fuerint, hoc anno ad Pontificem primum accessisse. Non prius tamen, quam anno 1657 prædictum Alexandri præceptum executioni mandatum fuit propter pestilentiam, quæ anno præcedenti aliquot Italiæ partes, et inter has Romanam urbem atque Ecclesiasticum statum graviter afflixit.

quod anno 1657 executioni mandatum est,

99 De hac mora, moræque causa consentiunt Berninus et Pastrovicchius, quorum prior cum unum annum inter mandatum et ejusdem executionem diserte interponat, manifeste indicat, idem illud mandatum, non anno 1655, sed 1656 editum fuisse. Eodem teste, expeditæ hac super re litteræ a sacri Officii tribunali ad Gibertum Borromæum, S. R. E. Cardinalem, Conventualium protectorem fuere, qui postquam cum Capradosso Ordinis Generali contulisset, imposita est ejusdem Ordinis secretario ea provincia, ut patrem Josephum Foro-Semproniensi Capucinorum conventu ad Conventualium Auximanum, quam posset secretius, conduceret. Jussis obtemperans secretarius, die VI Julii, hora noctis secunda, prævidato anno 1657 ad Foro-Semproniensem conventum advenit, litterisque sacri Officii exhibitis guardiano, B. Josephum, de proximo discessu suo divinitus præmonitum, eadem nocte inde abduxit, ac quarto post die, seu X ejusdem mensis Julii, sero vespere in conventum Auximanum inter suorum gratulationes salvum et incolumem adduxit.

cum quatuor fere annis apud Capucinos vixisset.

100 Quatuor itaque annis præter aliquot dies B. Josephus inter patres Capucinos vixit, Assisio abductus die XXIII Julii anno 1653, et ex Foro-Semproniano conventu ad suos reversus die VI Julii anno 1657. Ex quatuor autem illis annis tres menses in conventu Petræ-Rubeæ, reliquum temporis in Foro-Semproniano traduxit, excepto tamen illo dierum aut hebdomadum spatio, quo propter comitia provincialia in postremo loco celebrata jussus est interim in conventu Montis-veteris commorari. Acta ejus in novissimo itinere suo Auximum versus, ceteraque ab eodem in hoc conventu ad mortem usque gesta, lector in Vita edenda inveniet, ut necesse non sit ea hic pluribus exponere. Verum- E tamen non ingratum fore existimavi, si ejusdem vivendi normam, quam reliquo vitæ suæ tempore tenuit, velut sub unum conspectum subjicerem iisdem verbis, quibus, teste Bernino, ea Italice exposita legitur in Summario fol. 205, num. 15, A., § 130, eo modo, quo subdo.

Quotidiana illius exercitia

101 Ad solis ortum surgebat e lectulo, et recta ad oratorium suum sese conferebat, Horam primam canonicam, aliaque Officia, ut dicetur, recitaturus, donec ejus pater spiritualis, ut eum de peccatis confitentem audiret, in oratorium inductus esset. Confessione peracta, parabat se ad sanctum sacrificium Missæ celebrandum. Deinde ad sacellum, ubi Missam secreto diceret, sibi destinatum descendebat: quo cum pervenisset, sacerdotali habitu indutus, et coram altari prostratus in genua, litanias beatissimæ Virginis devote recitabat. His finitis, Missam ordiebatur, quam magna cum devotione celebrabat, eaque sine ecstasibus unam circiter horam durabat, cum ecstasibus vero aliquando diutius, aliquando minus. Videtur hic aliquid deesse; nam et res ipsa exigit, ut ecstases Missam diutius extraherent, et aliunde comperi, soluisse Beatum duas circiter horas, dum F in ecstases raperetur, sacrosancto isti Sacrificio impendere. Videtur itaque relationis auctor indicare voluisse, tantumdem temporis, plus minusve, ab eo ecstasibus impensum fuisse, quantum Missæ impendebatur. His observatis, relationem prosequamur.

quamdiu deinde apud Religiosos suas

102 Post finitam Missam aliquantulum in sacello morabatur; deinde ad oratorium redibat, Horas canonicas, aliaque divina Officia, quæ dicere solverat, persoluturus; videlicet Officium B. Mariæ Virginis, Officium defunctorum, Officium sanctæ Crucis et Spiritus sancti, septem psalmos pœnitentiales cum precibus; et, si tempus superat, hoc Coronæ impendebat. Hisce ergo exercitiis occupabatur usque ad horam prandii, quod, postquam ceteri Religiosi prandebant, ipsi afferebatur. Sumpto prandio, quod brevi expedierat, redibat ad oratorium, Deo gratias acturus; et si quis Religiosorum cum eo colloqui volebat, libenter auscultabat, donec ad cellam suam se reciperet, in quam sese includebat, ut unius aut sesqui horæ circiter spatio quiesceret. Expergefactus, revertebatur ad oratorium, preces suas usque ad

AUCTORE C. S.

ad Ave Maria, *(id est, donec ad recitandam salutationem angelicam signum de more daretur)* ibidem prosecuturus, nisi ab aliquo Religioso, spiritualis auxilii petendi gratia ad se adducto distineretur.

in conventu Auximano,

103 Ad Ave Maria socius illius lucernam accendebat; solebat enim fere usque ad horam tertiam noctis spirituales libros legere, legebatque tum ordinarie Missam postridie dicendam, Vitam alicujus Sancti ejus diei, librumve aliquem Concionum aut Scripturæ sacræ. Versus horam noctis tertiam ferebatur ei per socium suum cœna, postquam patres cœnasssent. Post hanc repetebat oratorium, interdum aliis Religiosis comitatus, qui eum invisebant, ut de rebus asceticis dissererent, vel cantilenas in Dei laudem concinerent. Hæc autem omnia per unam subinde horam ac mediam protrahebat; et licet alii recederent, ipse manebat in oratorio usque ad medium noctis, quando matutinum Officium erat recitandum. Dicto Matutino, quieti se dabat usque ad solis ortum. Atque hæc fuere illius diurna nocturnaque exercitia, quæ a suo in nostrum conventum ingressu usque ad supremum morbum semper observavit, nisi cum adversa valetudine aut aliqua infirmitate impediretur.

supervixit ad mortem usque,

104 Naturalis quoque ipsius vitæ ratio ea erat, quam subdo. Toto anno non aliis cibis vescebatur, quam esurialibus: in cibo et potu sobrius erat, videbaturque invitus vesci, ita abalienatus a sensibus, ut non adverteret, quid manducaret, biberetve. Quod ad vestitum attinet, pro subucula linea laneam gestabat et sine ulla tela linea, par subligaculorum; nudos pedes crepidis indutus. Superior vestis, ceterorum Religiosorum more, tunica et cucullus lanea erant, texta Assisii; hiemali tempore penulam seu pallium addebat. Iisdem vestibus semper indutus dormiebat, partim sedens, partim super tribus tabulis extensus, ad caput habens cervical tela linea obductum, et pro strato pellem ursinam. Domicilium ejus constabat ex duobus cubiculis, quorum unum erat oratorium, alterum quieti destinatum; in quibus semper, totoque suæ vitæ ad mortem usque tempore solitarius vixit. *Hactenus laudata relatio in Summario, quæ cujus sit, Berninus non indicarit.*

quam ibidem obiit.

105 *Austerum vitæ genus, quod in perpetua corporis maceratione, præsertim junior duxerat, vires ejus vehementer attriverant, ac stomachum imprimis ciborum parcitas qualitasque non parum debilitaverant. Decem enim annos, ut Berninus ex Summario fol. 91, num. 43. A. § 69 asserit, sine vino, septem sine pane, ac integram Quadragesimam paucis nucibus contentus exegerat. Emaceratum itaque tot modis corpusculum, quod sexaginta annorum ætas præterea aggravabat, die* x *Augusti anno 1663 febris corripuit, quæ superstites vires corrodendo, ipsum humanis rebus tandem exemit. Die* xvii *Septembris ejusdem anni sacro Viatico, eodemque aut certe postero die extrema Unctione munitus fuit: die vero* xviii *exeunte, vel ineunte* xix, *in placidissimum risum prorumpens, vultuque inopina luce coruscante, sanctissimam animam ad cœlum emisit, natus annos sexaginta, menses tres, diem unum. De anno menseque consentiunt omnes. Berninus ac Pastrovicchius tempus insuper strictius assignant, nempe quadrantem circiter ante horam sextam nocturnam Italicam, quæ diem* xviii *secuta est, quod tempus videtur in initium diei* xix *incidisse, cum tam in Brevi, quo duo ejusdem miracula a Benedicto XIV feliciter regnante Pontifice approbantur infra num. 121, quam in Brevi beatificationis infra num. 128, die* xix *Septembris obiisse dicatur. Obiit autem in conventu Auximano, cum ibidem annis sex, duobus mensibus ac diebus octo habitasset.*

Chronotaxis vitæ illius

106 *Ex hactenus dictis totius vitæ illius chronotaxis in hunc modum conficitur. Natus est Cupertini, in oppido regni Neapolitani, diœcesis Neritonensis, die* xvii *Junii anno 1603. In seculo sutoriam artem aliquo tempore didicit. Anno 1620 (mensem Augustum addit Berninus,) adeoque ætatis suæ decimo octavo, a patribus Capucinis inter sui Ordinis laicos admissus, in conventu Martinæ tirocinium inchoarit,* frater Stephanus *appellatus. Anno sequenti, sive Christi 1621 ante Pascha, quod tunc die* xi *Aprilis celebratum fuit, ex eodem tirocinio domum remissus est. Post hæc, incertum, quo tempore, annitentibus matre et avunculo suo, Ordinis Minorum conventualium presbytero, obtinuit, ut inter ejusdem Ordinis Tertiarios laicos, quos* Oblatos *appellant, cooptaretur in conventu S. Mariæ Cryptellæ, seu* della Grottella *nuncupato, prope Cupertinum, ubi stabuli mulæque domesticæ curam gessit, et aliquo etiam tempore avunculo suo socius adjunctus fuit.*

hactenus deducta

107 *Anno 1625, ætatis suæ* xxiii *inchoato, die* xix *Junii ad ejusdem Ordinis habitum clericalem admissus, et novitiis clericis adscriptus, tirocinium suum in laudato Cryptellæ conventu exorsus est, ibidemque anno insequenti solemniter professus est. Anno 1627, die* xxx *Januarii ab episcopo Neritonensi minoribus Ordinibus, die* xxvii *Februarii subdiaconatu, diaconatu vero die* xx *Martii ejusdem anni et ab eodem episcopo Neriti initiatus est. Sacerdotium denique anno 1628, die* xxviii, *vel forte* iv *Martii, ab episcopo Castrensi suscepit. Anno 1638, die* xxi *Octobris (teste Bernino) ex dilecto sibi Cryptellæ conventu Neapolim profectus est, evocatus a sacræ inquisitionis tribunali, apud quod velut impostor immerito accusatus fuerat. Post probatam Neapoli innocentiam ejus, agnitamque sanctimoniam, cum litteris ab eodem tribunali acceptis Romam ad patrem Generalem sui Ordinis destinatus est, et ab hoc post aliquam in Urbe moram ad S. Francisci Assisiensem conventum in Umbriam transmissus fuit.*

breviter recensetur.

108 *Dum in hoc conventu cœlestibus deliciis afflueret, et miraculis clarus, omnibus in veneratione esset, litteris a Romano sacræ inquisitionis tribunali, jubente Innocentio X summo Pontifice, die* xxiii *Julii anni 1653 inde ad Petræ-Rubeæ Capucinorum conventum, atque hinc post tres menses ad Foro-Semproniαnum, qui Capucinorum pariter est, ob concurrentis ad ipsum populi frequentiam translatus fuit, et ab exterorum hominum consortio prohibitus. In hoc posteriori loco triennium circiter exegit, pauco interim tempore in Monte-veteri, apud Capucinos tamen, degit, donec provincialia ejusdem Ordinis comitia apud Forum-Sempronii celebrabantur. Tandem anno 1657, die* vi *Julii, mandante Alexandro VII, qui Innocentio X in Pontificatum successerat, ex Foro-Semproniano conventu ad Auximanum Minorum Conventualium conductus, eoque die* x *ejusdem mensis adveniens, sui Ordinis fratribus, a quibus quatuor fere annos exsulaverat, cum ingenti utrimque gaudio restitutus fuit. Ex hoc denique loco, post annos sex, menses duos, dies octo, relictis ibidem mortalitatis exuviis, ad cœlos emigravit, sanctimonia illustri ac miraculorum frequentia virus æque ac mortuus clarissimus.*

§ IX.

A

§ IX. Beati sepultura, et aliquot brevia elogia per scriptores synchronos.

Venerabile corpus præter morem loculis inclusum

P*ræsentissimo vitæ periculo, in quo* B. Josephus *Auximi versabatur, Romæ intellecto, Alexander VII Pontifex, quanti illius sanctitatem faceret, palam fecit. Ejusdem enim jussu, teste Bernino ex Summario fol. 1, num. 1 A., § 1, Cardinalis Flavius Chisius sequentem epistolam ad Antiochum Honofrium, Auximatis episcopi vicarium dedit, quam ex Italica Latinam hic exhibeo.* Illustrissime et reverendissime domine vicarie generalis. Dolorem non vulgarem, quem ex gravi infirmitate patris fratris Josephi a Cupertino, per varias dominationis vestræ litteras cognita, conceperam, nunc auxerunt eæ, quibus die XVII hujus ad me datis significas, eumdem in supremo agone versari. Si a Domino Deo ad alteram vitam evocetur, dominatio B vestra curabit, ut corpus illius in loculo (quamquam id insolitum sit) deponatur, curabitque, ut in sepulcro, quod pro sua prudentia ad propositum magis convenire judicaverit, inhumetur. Monendum tamen, ut omnia peragantur sine insolita et extraordinaria significatione etc. Romæ XXII Septembris MDCLXIII. Addictissimus dominationi vestræ F. Card. Chigi.

et balsamo conditum inhumatur.

110 *Verum hasce litteras ipse Cardinalis Antonius Bichius, Urbini legatus et episcopus Auximanus jam præveneral, uti ex Summarii folio 237, num. 15, D. § 7 et sequenti docet Berninus. Deputaverat enim laudatum vicarium suum generalem Honofrium, archidiaconum Fiorenzium et canonicum Pinium, qui Beati Viri funus procurarent. Hi vero venerabile corpus cum publico instrumento recognitum, aperiri, balsamoque et odoriferis herbis condiri jusserunt, atque in loculo cupressino, quem alteri querno incluserunt, depositum, ante altare Virginis sine labe conceptæ in sepulcro recens excavato inhumari. Deinde aliud quoque instrumentum, quo de corpore, loculo ac sepultura constaret, per Joannem Hilarium, notarium et cancellarium episcopi Auximatis, fieri* C *mandarunt, saxumque uno ac dimidio pede longum unoque latum, cui crux cum tribus montibus incisa erat, sepulcro imponi, quod suo tempore ibidem etiam fuisse ait Berninus. Non sine miraculo tamen ipsa sacri corporis inspectio et unctio facta est; nec sine ingenti populi concursu, cujus pietati illud die* XIX *et* XX *publice expositum fuerat, post celebres exsequias tumulatum fuit; sed cum hæc in Vita edenda satis exponantur, iis hic supersedeo.*

Cardinalis Facchinetti epistola

111 *Non abs re tamen fore arbitratus sum, si duas de* B. Josephi *felicissimo obitu epistolas, quas Berninus ex Summario recitat, hic subjungerem, ut ex hisce etiam liqueat, quæ tum fuerint optimatum virorum de ejusdem eminenti sanctitate judicia. Prima, pro qua Berninus laudat fol. 5, num. 3, B. § 1, est epistola Cardinalis Cæsaris Facchinetti, episcopi Spoletani, qua ad amicum suum, a quo de* Josephi *morte per litteras certior factus fuerat, Italice respondit in hunc modum,* Perhumana epistola, quam reverendissima paternitas vestra ad me dedit, magno mihi solatio fuisset, nisi me nuntio de obitu patris nostri Josephi a Cupertino, prius mortui, quam de ipsius morbo inaudieram, perculisset. Piis hominibus suum præmium in morte est. Hinc gaudendum mihi est de tanta jactura, cum hæc causa sit certæ spei et perennis præmii tam religiosæ animæ. Hisce tamen non obstantibus, hujusmodi funera humanæ naturæ nostræ acerba sunt, quod integræ vitæ hominum commercio destitutos nos videamus, quando non amplius ad manum habemus similes auxiliatores: convenitque, nos tristari de divortio, non ex defectu gaudii de eorum felicitate, sed propter intercessionem pro nostra.

AUCTORE C. S.

de B. Josepho

112 Tantam itaque jacturam cum paternitate vestra doleo. Habuisti in patre Josepho a Cupertino magnum contemplatorem, perfectissimum pauperem, humilem efficacissimis validisque experimentis confirmatum, subditumque tam obsequentem, ut numquam, quod sciam, ullum propriæ voluntatis indicium dederit. Viginti sex annis amicitia ejus usus sum, nec umquam illum uno die alium quam altero potui deprehendere, sed semper divinæ voluntati conformem, semper majoris gloriæ Altissimi cupidum, hominumque beatitatis avidum, in quorum obsequio vitam suam millies impendisset. Utque periculo subduceret, corrigeretque quemlibet discolum, et ad Deum adduceret, solvebatur in lacrymas, asperisque sui afflictationis eumdem ad frugem revocare conabatur. E In colloquiis de Deo familiari sermoni eruditionem miscebat, ita ut simplicitate sua amorem sui ingereret et doctrina satisfaceret: nec alteri tamen libro, quam Crucifixo studuerat.

paulo post hujus obitum scripta:

113 De gratia et natura audivi illum mirabiliter disserentem, cum ineffabilibus verbis divinam primæ potentiam extolleret, et secundæ libertatem demonstraret. Illius ecstases omnibus notæ erant. Vidi illum quatuor digitis a terra sublevatum, multique e domesticis meis mecum viderunt. Vultus ejus simulacrum erat religiosæ gravitatis et effigies devotis imæ amœnitatis. Conversio ducis Brunsvicensis precibus fratris Josephi a Deo concessa est, et in ducis cum Patre colloquio dux sese victum dedit argumentis patris Josephi, qui de illa anima triumphavit, quia Deus ipsi vires et sapientiam indiderat etc. Spoleti die 2 Octobris MDCLXIII. Reverendissimæ paternitatis vestræ etc. Cæsar Cardinalis Facchinettus. *Ita ipse. Altera epistola, quam Berninus in Summario fol. 273, num. 15, H., § 1 legi asserit, et Italice pariter exhibet, scripta est a Joanne Baptista Penna,* F *episcopo Vigiliensi in provincia Bariana, ad Bonaventuram Claverium, episcopum Potentinum, jam alias laudatum.*

item altera Joannis Baptistæ Pennæ

114 Accepi, *inquit,* illustrissimæ dominationis vestræ litteras, in quibus sancti patris fratris Josephi a Cupertino mortem mihi notam facis. Doleo de jactura, quam Christiana respublica fecit; licet gaudeam, quod certus sim, illum jam nunc in cælo frui ea mercede, quam promisit Deus diligentibus se. Sane, illustrissime Domine, ex animi sensu loquor, dico, De illa jactura, quia ego illum pro Sancto semper habui, postquam novi et cum eo conversatus fui. Referam illustrissimæ dominationi vestræ, tamquam dignissimo Seraphicæ Religionis prælato, aliqua, quæ experimento comperta habeo. Primo sensi odoris suavissimi fragrantiam intensam, neque naturalem, quæ meis manibus adhæsit, quamque ego sensi in mea viscera penetrare; et quæ pauco aliquo tempore duravit. Conceptam de sanctitate illius æstimationem mihi confirmavi ex eo, quod, cum idiota esset, nihilominus sentirem tranquillari mihi animum meum circa ea, de quibus cum eo disserebam, non secus ac si excellentissimus theologus fuisset. Ex alacritate quoque

AUCTORE C. S.

que illius et sermone comperi, virtutem ejus minime vanam aut simulatam fuisse.

episcopi Vigiliensis.

115 Ad hæc cum postrema vice de Tiburtino conventu, per Eminentissimum Cardinalem Roma bonæ memoriæ suppresso, cum eo loquerer, in eaque re cum ob obsequia Cardinali præstita, tum ex affectu erga Religionem meam *(Augustinianam)* aliquantulum commotus essem, dum ista referrem; ipse, licet facie esset hilari, severam subito induit, et subiratus Breviarium manu percutiens, hæc ait : Nihil hoc ad istud, quod futurum est : ipsi norunt, ipsi a Spiritu sancto moventur. Ego Deum precor pro domino Cardinale Roma, quia bona de eo narrari audivi. Quibus verbis, quantum mihi videtur, aliorum conventuum suppressionem, quæ postmodum secuta est, prædixit; quia Bulla tunc nondum edita fuerat. Die 1 Novembris MDCLXIII. Devotissimus et obstrictissimus famulus Joannes Baptista episcopus Vigiliensis. *Bulla, de qua hic agitur, haud dubie fuit ea, quam Innocentius X Pontifex Maximus edidit pro parvorum conventuum Regularium, quibus conveniens personarum numerus non suppetebat, in Italia exstinctione, quam Bullam habes in Bullario*
B *Romano tom. 5, pag. 523 et sequentibus, ubi data notatur Idibus Octobris anni 1652.*

Ejusdem Beati breve elogium

116 *Hisce duabus sacrorum præsulum litteris addo unum et alterum scriptorum testimonium, quos Berninus cap. ultimo Vitæ synchronos ei fuisse affirmat. Horum primus, teste Bernino ibidem, in Ms. compendio Vitæ venerabilis servi Dei Silvestri Calia, laici Ordinis Minorum Reformatorum S. Francisci, folio 7 ad propositum nostrum hæc habet :* Intimam amicitiam et fraternam consuetudinem *(frater Silvester)* coluit cum patre fratre Josepho de Cryptella, Minore Conventuali, et pariter Cupertinensi, qui se totum Deo et contemplationi rerum divinarum dedit, sanctis præceptis monitisque a fratre Silvestro specialiter imbutus; magnos in perfectione progressus fecit, et tribus abhinc annis Auximi in Marchia Anconitana obiit magna cum fama sanctitatis, alter nostrorum temporum sanctus pater Franciscus ab omnibus habitus. Iste frater Josephus a Cryptella, tum juvenis, et in semita perfectionis tiro, magni faciebat et venerabatur semper, velut Sanctum, fratrem Silvestrum; de quo cum loqueretur, magna dicebat. Pari modo frater Silvester
C non tantum magni faciebat fratrem Josephum, verum etiam vaticinatus est, eumdem insignem Sanctum evasurum, talemque, ut multis admirationi futurus esset, uti contigit, licet iste frater Josephus tum temporis laicus esset in conventu Cryptellæ, neque tum inter novitios clericos fuisset receptus, ac talium rerum eventus procul abesset ab humana notitia sine peculiari lumine divino.

per duos scriptores synchronos.

117 *Hactenus anonymus, post quæ Berninus observat, laudatum venerabilem fratrem Silvestrum die* XIV *Julii anno 1621 obiisse; quod si ita sit, non potuit certe hic, nisi admodum exiguo tempore* B. Josephum *laicis in conventu Cryptellæ adscriptum cognovisse, uti liquet ex dictis supra § 1. Observat secundo, de ea utriusque viri sancta amicitia mentionem fieri in processu Neritonensi fol. 606 et sequentibus, et in Summario edito fol. 209, num. 17* De sublimi et heroica spe, § 1. *Alterum testimonium, ab eodem Bernino relatum, est Dominici Sapani Cupertinensis, Beato pariter synchroni, qui in Ephemeridibus Mss. rerum sui temporis, fol. 21 hæc ait Italice :* Die XVIII Septembris ejusdem anni MDCLXIII in civitate Auximana in Marchia Anconitana pater frater D
Josephus Desa obiit cum opinione et fama universali sanctitatis heroicæ. Mortem illius tota doluit provincia, ubi ejus virtutes notæ sunt, quippe qui in terris vixit velut Seraphinus in carne, semper ardens et per divinum amorem ecstaticus. *Ex hisce liquet, quæ fuerit de* Josephi *sanctitate mortis suæ tempore communis existimatio, quæ etiam ex Vita edenda magis apparebit, quamque summi Pontifices, ac novissime Benedictus XIV, universæ Christi Ecclesiæ in terris feliciter præsidens, suo calculo comprobarunt, prout sequens § docebit.*

§ X. Causa beatificationis illius introducta, et a Benedicto XIV Papa feliciter perfecta.

Innocentius XI signat commissionem pro introductione causæ:

Biennio post beatum Josephi *obitum processus de Vita ac miraculis ejusdem in civitatibus Neritonensi, Assisiensi et Auximana, potestate ordinaria confecti fuere; quibus Romam transmissis, et a sacra rituum Congregatione mature examinatis, venerabilis servus Dei Innocentius XI Pontifex Maximus, die* XXXI *Augusti 1686 commissionem pro introductione causæ ipsius signavit, teste Pastrovicchio in Vita edenda, num. 126. Consequenter ad hanc novi processus auctoritate Apostolica in iisdem locis de more instituti factique sunt, et de promovenda* Josephi *beatificatione et canonizatione sedulo laborari cœptum. Verum quominus dubium de Virtutibus illius theologicis ac cardinalibus jam tum legitime discuteretur, obstabat decretum Urbani VIII, quo vetuit, ne id ante elapsos ab obitu quinquaginta annos fieret, ad quod tempus complendum aliquot deerant anni, cum* Josephus *anno 1663 mortuus esset.* B

Clemens XI dispensat in annis ab obitu,

119 *Difficultatem hanc, supplicante totius Religionis suæ nomine patre magistro Joanne Damasceno, Ordinis Minorum Conventualium, sanctæque Romanæ ac universalis Inquisitionis et sacrorum rituum Congregationis consultore, sustulit Clemens XI Papa, qui in Decreto die* X *Julii, anno 1711 dato,* concessit, causam beatificationis et canonizationis dicti servi Dei, fratris Josephi a Cuper- F
tino prosequi, agi, et discuti posse super illius meritis usque ad totalem determinationem, non obstante, quod a die obitus illius, sequuti die XVIII Septembris MDCXLIII, seu etc., non sint adhuc elapsi quinquaginta anni, ad formam decretorum san. mem. Urbani octavi, quibus expresse in hac causa derogavit, et ita servari, prosequi, agi, discuti et terminari mandavit, dictis decretis, aliis constitutionibus Apostolicis, cæterisque contrariis non obstantibus quibuscumque. *Decretum hoc exstat tom. 2 Continuationis Magni Bullarii Romani, parte 2, pag. 435 et sequenti, unde hæc retulimus.*

Clemens XII virtutes, Benedictus XIV duo miracula approbant

120 *Post sedulum de more examen Clemens XII Romanus Pontifex anno tandem 1735, die* XV *Augusti decreto suo virtutes illius in gradu heroico approbavit, quemadmodum ex mox recensendis patebit. Inde ad miraculorum discussionem itum est, ex quibus Benedictus XIV feliciter regnans, die* IV *Octobris 1752 duo approbavit, per decretum, quod hic subjicio.* Decretum summi Pontificis Benedicti Papæ XIV in causa Neriton. beatificationis et canonizationis Ven. servi Dei, Josephi a Cupertino, sacerdotis Ordinis Minorum Conventualium

lium

A lium S. Francisci. Postquam fel. record. Clemens XII noster prædecessor, præmisso sedulo, quo par erat, examine, constare rite decrevit de virtutibus tam theologalibus, quam cardinalibus, earumque respective annexis, in gradu heroico venerabilis servi Dei Josephi a Cupertino, sacerdotis professi Ordinis Minorum Conventualium, quemadmodum liquet ex decreto, ab eodem prædecessore edito die XV Augusti MDCCXXXV, alterum institutum fuit de more judicium super miraculis erutis a causæ postulatoribus ex processibus Auximano, Assisiensi, et Neritonensi, non solum ordinaria, sed etiam Apostolica auctoritate confectis, quorum validitas semel ac iterum fuerat approbata.

cujus posterioris decretum,

121 Expensis igitur, ut assolet, iisdem miraculis in congregatione antepræparatoria, habita die 2 Martii, et præparatoria, habita XVI Novembris superioris anni MDCCLI, superni factum est dispositione consilii, ut tandem congregationi generali coram Nobis cogendæ præstituta esset dies XIX *(vide dicta num. 105)* mox elapsi Septembris, qua Servus Dei, relictis in urbe nostra Auximana anno MDCLXIII mortalitatis exuviis, pretiosam in B conspectu Domini mortem obivit. Ne in re admodum gravi ullæ desiderari possent Apostolicæ Nostræ sollicitudinis et vigilantiæ partes, antequam dictæ generali congregationi interessemus, miraculorum probationes, ex eisdem processibus Apostolicis et ordinariis decerptas, rimavimus, allegationes postulatorum, et consilia medicorum, scripto pro veritate exarata, evolvimus, eosdemque postulatores, causam voce orantes suam, audivimus: consultorum deinde suffragia expendimus, illaque coram universo cœtu aperuimus; ac demum S. R. E. Cardinalium sententias diserte coram Nobis prolatas excepimus.

die IV Octobris anni 1752 editum recensetur;

122 Verum etsi compertum Nobis apprime fuerit, duo ex propositis miraculis, nempe secundum et tertium in ordine, fere communi voto consultorum, ac prorsus unanimi Cardinalium suffragio approbari, deliberationem tamen Nostram in aliud tempus rejecimus, quo consultius rem expedire possemus non solum severioris Nostri studii accessione, sed implorata ex alto cœlesti ope ab eo, qui mentes hominum lumine suæ claritatis illustrat. Hac itaque die divo patriarchæ Francisco sacra, postquam provoluti ad ejus aram in basilica C sanctorum XII Apostolorum, Omnipotenti Deo incruentum Sacrificium et Hostiam placationis obtulimus, duo præmissa miracula duximus approbanda; et hanc diem cum in finem elegimus, ut novis in diem pateat argumentis, sanctitatem in Franciscana familia, ab eximio conditore suo invectam, uberrimo Ecclesiæ gaudio in ejus alumnis adolescere.

puero incisus oculus integer restituitur;

123 Primum miraculum, alias secundum in ordine, contigit Stephano de Matthæis, puero duodenni, cujus dexteri oculi pupilla, a cœtaneo puero ictu squammosi et acuti lapidis vulnerata et transversum scissa fuit, sanguine aliisque humoribus adeo late manantibus, ut totius oculi orbita, seu bulbus, exsiccari, contrahi, et introrsum deprimi visa sit, ablata eidem Stephano videndi facultate. Medicus et chirurgus, qui actum de visione pronunciaverant, nonnulla ad paucos dies adhibuere remedia, curando tantum vulneri idonea; sed infirmus, erecto in ipsa cæcitate, hominum judicio non removibili, animo in venerabilem Josephum, domi primum ejus opem imploravit, deinde una cum matre illius sepulchrum adit, preces ferventius ingeminat provolutus in genua, oculum lapidi sepulchrali admovet, et pristinam videndi facultatem in instanti recuperat, et intuentibus oculum exhibet, rotunditati et primævæ partium concinnitati restitutum.

Auctore C. S.

genu periculoso tubere affectum subito sanatur.

124 Secundum miraculum, alias in ordine tertium, accidit Victorio de Matthæis. In dextero illius genu altas radices egit tumor cysticus seu folliculatus, qui spatio sex circiter annorum ex diuturno humorum aggestu in enormem ac duram molem concretus, infirmum nec gradi nec genuflectere patiebatur, illumque assiduis angebat doloribus, acerbius ultimo ante sanationem mense sævientibus. Prægrandi huic tumori, et jam senecenti nulla umquam adhibita fuerunt remedia, nec manus accessit chirurgi, probe conscii, sine vitæ periculo admoveri non posse. Æger spe dejectus recuperandæ salutis ope humana, quo die cadaver Servi Dei, recens defuncti, in ecclesia sui Ordinis confluenti populo expositum erat, primum eamdem ecclesiam, deinde sacellum adivit, in quo venerabilis Dei Servus Missam privatim celebrare consueverat. Dexterum genu ac tumorem in ipso extuberantem admovet altaris suppedaneo, in quo ex diuturno orandi usu impressa apparebant vestigia genuum Servi Dei. Ex illo con- E tactu momento temporis evanuit tumor, nullo cystidis, nulloque tunicati folliculi superstite signo in genu complanato, et ad motum prorsus expedito.

Idem Pontifex in ulteriori congregatione habenda dispensans,

125 Hæc itaque duo miracula, tamquam tertii generis, approbamus; ac præsens approbationis Nostræ decretum manu Nostra subscriptum inter acta Congregationis referri volumus et mandamus. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die IV Octobris MDCCLII, Pontificatus Nostri anno decimo tertio.

D. F. Card. Tamburinus Præf.

Locus ✠ Sigilli.

M. Marefuscus Sac. Rit. Congr. secretarius.

Approbatis duobus prædictis miraculis, idem summus Pontifex Benedictus XIV, supplicante reverendissimo patre magistro Carolo Antonio Calvi, ministro Generali ejusdem Ordinis, visaque favorabili relatione et scripto voto illustrissimi Ludovici Valenti, Fidei promotoris, ab ulteriori congregatione generali habenda benigne dispensavit, utque ad formalem venerabilis Servi Dei beatificationem procedi posset, concessit per rescriptum datum die XII Decembris anni MDCCLII. *Nec multo post, die scilicet XX Februarii anni proxime subsecuti, Breve Beatificationis ejusdem signavit, quod ex impresso Romæ exemplari subjicio.*

per Breve die 20 Februarii anno 1753 datum

126 Breve beatificationis ven. servi Dei Josephi a Cupertino, sacerdotis professi Ordinis fratrum Minorum Conventualium S. Francisci.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Ad perpetuam rei memoriam.

Æternus Dei Filius, etsi ante mundi originem, Patri coæqualis, æque semper regnaverit, in plenitudine tamen temporum ideo apparuit patefactus in carne, ut juxta prophetarum vaticinia collapsa reædificando, et diruta instaurando, regnum suum in ultimos usque terræ fines contra antiqui hostis tyrannidem erigeret et stabiliret. Quicumque igitur in hoc regno, quod ex omnibus linguis et populis colligendum erat, tamquam cives adscribi satagunt, illud violenter expugnare et assequi debent; cum hoc perpetuum de-

Auctore C. S.

edictum, et in omnem vitam ipsis promulgatum voluerit Christus Dominus, quod ignem venerit mittere in terram, et quod nihil aliud peteret, nisi ut accenderetur et arderet. Hoc cælesti igni mentes hominum undequaque instaurantur, cum ardore Spiritus sancti afflatæ et succensæ, terrenis cupiditatibus compressis atque devictis, in Dei amorem rapiuntur, atque in similitudinem imaginemque ejus conformantur.

ipsum cum insigni elogio

127 Divinæ hujus potentiæ locupletissimum testem habemus in venerabili servo Dei Josepho a Cupertino, Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci, Conventualium nuncupatorum, sacerdote professo, qui, cum in hoc Christi regno ejus servituti se devoverit, veterem exuit hominem, et novum induit, et ducem et antesignanum Franciscum per altissimam paupertatem, per omnimodam sui abnegationem, per orationis instantiam, per crucis meditationem, per arcta silentia, et per longas inedias imitari contendit. Verum cum penitus intellexisset, quod, etiamsi tradidisset corpus suum, ita ut arderet, nihil illi prodesset, nisi charitatem habuisset; hinc factum est, ut in hoc primo et maximo Deum diligendi mandato cogitationes omnes, omnesque vires enixe conferret. B Ex hac intima cum Deo unione adeo cor ejus divinæ charitatis igne corripiebatur, et incredibili internæ dulcedinis amore totum deflagrabat, ut in ecstases et raptus aliquando erumperet; et cum incola teneretur in terra, præ vehementissimo Dei desiderio tamquam domesticus haberetur in cœlis.

Beatorum catalogo

128 Quapropter ejus nomen omnium sermone celebrari cœpit, quod nec inaccessa loca, nec secretiora cubicula, in quibus quandoque moram obediendo traduxit, continere potuerunt; donec relictis Auximi in Piceno die XIX Septembris anno MDCLXIII inter sodales suos mortalitatis exuviis, ad æterna præmia vocatus, ad cœlestem patriam commigravit. Percrebescente itaque in dies ejus sanctimoniæ clarissima fama, ad Congregationem venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium, sacris ritibus præpositorum, causa deducta est; ubi cum de virtutibus æstimandis juxta canonicas sanctiones quæstio de more haberetur, fel. rec. Clemens PP. XII prædecessor Noster XVIII Kalendas Septembris anni MDCCXXXV in gradu heroico constitutas eas esse pronunciavit. C Porro coram Nobis ad universalis Ecclesiæ regimen divina miseratione vocatis cum de miraculis disceptaretur, non absque supremo consilio factum esse censemus, ut ea ipsa die, videlicet die XIX elapsi Septembris, generalis congregatio super hac re coram nobis cogeretur, qua venerabilis Dei Servus sexagenario major, meritis cumulatus, mortalitatem explevit in terris, et immortalitatem inchoavit in cœlis.

adscribit et assignata die 18 Septembris,

129 Duo ex miraculis, quæ discutienda proponebantur, consultorum suffragiis et venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. præfatæ Cardinalium sententiis consentientibus, probanda esse censuimus, et decretum super eisdem Nostrum proferre et promulgare voluimus die S. Francisco de Assisio sacra, postquam ad ejus aram provoluti in basilica sanctorum XII Apostolorum de Urbe omnipotenti Deo Hostiam placationis obtulimus; quam diem eum in finem delegimus, ut sanctitatem, in hac Franciscana familia a Seraphico Parente suo invectam, uberrimo Ecclesiæ proventu in ejus alumnis in dies adolescere, novis atque mirificis argumentis constaret. Quapropter precibus tandem regum, episcoporum, aliorumque principum, necnon dilectorum filiorum Fratrum Minorum Conventualium, paterna clementia annuentes, de ejusdem Cardinalium Congragationis consilio et assensu, auctoritate Apostolica, tenore præsentium indulgemus, ut idem Dei Servus Josephus a Cupertino in posterum Beati nomine nuncupetur, ejusdem corpus et Reliquiæ venerationi D fidelium (non tamen in processionibus circumferendæ) exponantur; imagines quoque radiis seu splendoribus exornentur; ac de eo quotannis die decima octava Septembris, quam diem pro ejus festivitate celebranda præscribimus, sub ritu duplici minori recitetur Officium et Missa de Communi confessoris non pontificis, cum Oratione a Nobis approbata, juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani.

Missa et Officio in certis locis et a certis personis coli,

130 Recitationem autem Officii et Missæ celebrationem hujusmodi fieri concedimus tum in proprio Minorum S. Francisci Conventualium Ordine, in quo solemni emissa professione, usque ad obitum permansit, tum in Ordine Fratrum Minorum ejusdem S. Francisci Capucinorum (inter quos per aliquot annos commoratus est) ac de Observantia, Reformatorum, Recollectorum, et Excalceatorum, ac Tertii Ordinis nuncupatorum, E tum in oppido Cupertini, in quo Vir Dei in lucem prodivit, ac in tota diœcesi Neritonensi: in Nostris etiam civitatibus Assisii, illiusque diœcesi, Terra de Petra-Rubea diœcesis Feretranæ, Foro-Sempronii, et illius diœcesi, quæ loca suo incolatu ac virtutibus illustravit; tum denique in tota diœcesi et civitate Auximana, in qua ipse obdormivit in Domino; tum apud archiconfraternitatem sub invocatione S. Antonii Patavini in eadem basilica sanctorum XII Apostolorum de Urbe, et confraternitatem S. Stephani in civitate Assisiensi, canonice erectas, in quas cooptatus fuit, ab universis Christi fidelibus tam Regularibus, quam Sæcularibus, qui ad Horas canonicas tenentur, et quoad Missas attinet, etiam ab omnibus sacerdotibus, ad ecclesias, in quibus festum peragetur, confluentibus.

et beatificationis solemnia celebrari permittit

131 Præterea, primo dumtaxat anno a datis hisce litteris, in ecclesiis Fratrum Minorum Conventualium, cæterarumque Franciscanarum familiarum, civitatum, terrarum, oppidorum et diœcesum, archiconfraternitatis et confraternitatis, hujusmodi solemnia beatificationis ipsius Servi Dei cum Officio sub ritu duplici majori et Missa, die ab F ordinariis respective constituta, postquam in basilica Nostra S. Petri in Vaticano peracta fuerint solemnia, nempe die XXIV currentis mensis, celebrandi facimus potestatem. Non obstantibus Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, ac Decreti sde non cultu etc. editis, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu secretarii dictæ Congregationis Cardinalium subscriptis, et sigillo præfecti ejusdem Congregationis munitis, eadem prorsus fides ab omnibus et ubique locorum, tam in judicio quam extra illud habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XX Februarii MDCCLIII, Pontificatus Nostri anno decimotertio.

D. Card. Passioneus.

Cæterum eadem beatificationis solemnia die supra citato Romæ in S. Petri Apostolorum principis basilica Vaticana solito cum apparatu celebrata fuere, et ego magno cum animi solatio præsens spectavi. Nunc Vitam accipe.

VITA

VITA

Auctore Angelo Pastrovicchio,

Ex Processibus Italice edita.

CAPUT I.

Beati natales et pia pueritia, tirocinium apud Capucinos; inde dimissus, fit Tertiarius apud Fratres Conventuales S. Francisci, deinde novitius clericus; professus, sacerdotio initiatur.

Cupertini in stabulo natus, puer virtutibus emicat.

Beatus Josephus, a Cupertino *a* dictus ab oppido regni Neapolitani in diœcesi Neritonensi *b*, ubi die XVII Junii anni MDCIII humiles natales sortitus est ex pauperibus sed honestis piisque parentibus, Felice Desa *c* et Francisca Panara, et ad exemplum seraphici Patris in lucem prodiit in stabulo, ubi mater ejus a partus angoribus occupata fuit *d*. Ab eadem Christiane et cum sancta severitate educatus *e*, divinorumque donorum præventus dulcedine, ab ipsa prima pueritia multa futuræ sanctitatis signa dedit, ita ut, dum annum ætatis octavum ageret, frequenti orationi, aliisque piis operibus intentus, corpore immobili, oculisque in cælum fixis, et labiis nonnihil apertis, velut ecstaticus permaneret, ideoque a ceteris pueris, irridendi causa, ut solet ea ætas, aut, ut verius dicam, cum præsagio continuarum ejus ecstasium et mirabilium raptuum, Os APERTUM appellaretur *f*.

Apostematis affligitur, quibus divinitus sanatis,

2 Non multo post cœpit Deus virtutem ejus acutissimis apostematis et ulceribus exercere, quæ bonus Puerulus quadriennii spatio cum singulari patientia toleravit, quo tempore non alio recreabatur solatio, quam si divino Sacrificio interesset, cui ut quotidie assisteret, matrem cum lacrymis orabat, quæ misericordia mota, in ulnas suas sublatum ad vicinam ecclesiam deportabat *g*. Conatus est ipsum Cupertini sanare expertus quidam eremita, ferro usus et igne; verum cum deinde per negligentiam velut immedicabilis factus esset, divina manus ad ejusdem sanationem tandem adfuit, dum ab eodem eremita, qui habitabat in ecclesia S. Mariæ gratiarum de Galatone (loco novem milliaribus distante a Cupertino, quo eum mater sua equo in modum sacci, quam potuerat commodissime, impositum secum advexerat) pauco oleo unctus, subito sensit omne malum suum allevatum, ac postridie potuit sine altero adjumento præter scipionem Cupertinum pedes reverti *h*.

etiam sanctius vivit: habitum Conventualium S. Francisci frustra petit.

3 Longum esset hic enarrare, quanto magis gratum divinis beneficiis puerulus Josephus sese exhibuerit, quantoque majori fervore ad amandum Deum, eique fidelius serviendum se comparaverit. Frequentare ecclesias, Missarum sacrificiis interesse, acutissimo cilicio sibi latera cingere, carnium esu abstinere, nec nisi legumina herbasque amarissimo absinthii pulvere conditas manducare (et id quidem cum tam severo jejunio, ut nonnumquam biduum triduumque sine cibo exigeret) fuit in ea ætate tenor vitæ ipsius tam mortificatæ in corpore, sed cum tanta simul mentis elevatione in Deum, ut aliquoties rogatus, cur non comederet, humaniter responderit : Non memineram *i*. Decimo septimo ætatis suæ anno, vehementius exardescente desiderio fallacis mundi deserendi, ut in partem seculi sancti Deo sese in aliquo sacro monasterio arctissime conjungeret, mentis oculos in Franciscanum Minorum Conventualium Ordinem in primis conjecit; utque in hunc admitteretur, vota sua patri Franceschino Desa, patruo suo, ejusdem Ordinis Religioso exposuit. Verum is non alia de causa, quam quod Nepotem suum nullis litteris imbutum, ad sacerdotium inhabilem judicaret, ejusdem postulatis nullo modo voluit consentire *k*.

A Capucinis inter laicos admissus et ex tirocinio remissus,

4 Hac repulsa afflictus Josephus, sed certus tamen quocumque modo sub sancti patriarchæ Francisci vexillo militare, ad quem sequendum sentiebat sese non intermissis vocibus a Deo commoneri, patri Provinciali Minorum Capucinorum *l* humiliter supplicavit, ut inter laicos religiosissimi illius Ordinis admitteretur; et benignissime exauditus, imposito Stephani nomine, anno MDCXX in conventu Martinæ *m* sacro habitu indutus est. Verum sive quod oculi ipsius tunc reipsa defecerint, ut nonnulli crediderunt, seu potius quod cum habitu, institutione et exemplis illorum optimorum Religiosorum, cœlestis amoris igne in ejusdem corde vehementius accenso, semper magis conjunctus Deo atque ecstaticus esset, et quo perfectius spiritu operaretur, eo minus exacte corporis officiis fungeretur, evenit, ut, cum panem album ab atro non distingueret, vasaque et testas, e manibus lapsas frequenter rumperet, dumque ligna super focum reponebat, lebetes everteret, aliosque hujusmodi defectus committeret, propter quos ad sui status officia ineptum se exhibebat, post longam octo mensium in tirocinio exercitationem (Deo, qui mirabilis est in viis suis, ita permittente) dimissus fuerit, eoque sacro habitu exutus, tanto cum dolore, ut, quemadmodum is ipse jam senior ajebat, visus sit sibi sentire, cum ista tunica pellem sibi detrahi, carnemque ab ossibus avelli *n*.

post itineris pericula patruum adit, a quo ad matrem

5 Jam amissis pileo, caligis et calceis, quos, antequam in memorato conventu vestiretur, attulerat, reliquas mundanas vestes induit, atque ita seminudus, quo minus mæstitiæ et confusionis subiret, statuit non redire Cupertinum, sed Vetraram *o*, ubi prædictus Religiosus patruus ipsius tum temporis conciones habebat. In hoc itinere inter eundum circa vesperam in graviora pericula incidit; primo a ferocibus molossis, qui in eum discerpturi irruerunt; deinde a furibundis opilionibus, qui ipsum quidem a canibus liberarunt, sed eumdem exploratorem a furibus missum rati, jam jamque occidere meditabantur; verum ab uno eorum agnitus, dimissus est, et buccella panis insuper refectus *p*. A dæmone denique periculum incurrit, qui emissa horribili voce : Sta explorator, videndum sese ipsi in specie hominis equo insidentis exhibuit, tetro vultu et minaci gladio manum armati, similiter improperans illi, quod regii regiminis explorator veniret. At Beatus vix paucos passus processerat, quin nihil metuens, oculosque per vastissimam illam planitiem in omnem partem revolvens, deprehenderit, eum e conspectu evanuisse : unde sibi ait : « Is fuit Mala-

A. PASTROVICCHIO.

q » latasca » (sic diabolum appellare cum S. Catharina Senensi *solebat q)* qui me terrere et in desperationem inducere voluit.

reducitur, cujus opera apud Conventuales

6 Superatis in hunc modum prædictis periculis, Vetraram advenit, ubi ad patrui sui pedes in genua provolutus, patienter audivit exprobantem sibi, se ineptum, se vagum esse; interrogatusque ab eodem, qui id ibi sibi vellet, cum humillima simplicitate reposuit: « Patres Capucini exuerunt » me habitu, quia ego ad nihil aptus sum. » Hinc patruus misericordia motus eum apud se usque ad Pascha *r* detinuit, ac deinde Cupertinum secreto reduxit. Ibi vero denuo cum invicta patientia toleravit dura matris dicteria, quæ severitatem semper præ se ferebat, sed Filium interno amore prosequebatur. Sane ut a carcere, in quem ob defuncti patris debita certe conjiciendus fuisset, ipsum liberaret, pro eo in Minorum Conventualium conventum Cryptellæ *s*, sesqui milliari a Cupertino dissitum, admittendo precibus lacrymisque tantum effecit, ut ejusdem loci Religiosi ceterique illius conventus tandem annuerint, eumque habitu Oblati Tertiarii vestiverint.

B

inter Oblatos Tertiarios admittitur,

7 Enimvero *t* respiravit tum cor B. Josephi, licet ibi ad agendam mulam, aliaque vilia monasterii munia addictus esset; eoque magis exsultavit, quando patri magistro Joanni Donato avunculo suo, magnæ pietatis ac doctrinæ Religioso, socius datus est. Hoc porro solatium novos ipsi stimulos addidit ad fervorem spiritus, divino amore jam inflammari augendum. Etenim cum pro rebus conventui necessariis eleemosynas colligeret, sua veste paupercula, modestia incessus, suavitate et simplicitate verborum, quæ non nisi caritatem spirabant, obtinebat a populo, abundantius quam ipsum panem, horrorem vitiorem æstimationem virtutum, et actus amoris in Deum. Dum in conventu morabatur, vilissimis laboriosissimisque ministeriis summa cum humilitate indefessus distinebatur, obedire promptissimus, non modo ad voces, sed etiam ad nutus Religiosorum. Denique dum seipsum spectaret, corpus suum usque adeo castigabat, ut ad solitum cilicium adderet catenam ferream, quæ renes arctissime constringebat. Continua ac severissima erant illius jejunia; utque orationi diutius posset vacare, somnus brevissimus in lectulo e tribus tabulis compacto, et attrita pelle Ursina, sudique sacco, sarto paleis, constrato.

C

deinde inter novitios clericos inter quos

8 Deus, qui ipsum ad sacerdotium suum in Ordine Minorum Conventualium obeundum destinaverat, oculos horum Religiosorum tanto splendore virtutum aperuit; quippe in illum non modo tenere amarunt, verum etiam curaverunt obtinueruntque, ut in comitiis provincialibus, die XIX Julii anno MDCXXV Alti-muri *u* celebratis, inter sui Ordinis clericos admitteretur *x*. Religioso itaque habitu indutus, sub filiatione ejusdem conventus Cryptellæ, tirocinium suum summo cum solatio in eodem conventu exorsus est, retento proprio nomine fratris Josephi. Tum vero ad duo capita animum suum serio adjecit: nempe ut totus Deo viveret, utque litteris ad sacerdotium necessariis sufficienter imbueretur. Et primum quidem perfecte assecutus est per secessum ex humano consortio, per continuum in contemplatione cum Deo colloquium, per humilitatem reputando se velut sceleratissimum maximeque, infamem totius orbis peccatorem, ac crebro repetendo, Religiosum habitum sibi ex caritate concessum fuisse per patientiam, auscultando acerrimas defectuum, etiam non suorum, reprehensiones; per obedientiam, exsequendo mandata, non solum ardua, sed etiam insolita, quæ a superioribus virtutis illius tentandæ gratia ferebantur; per mortificationem propriæ carnis suæ semper magis magisque severam; per omne denique virtutum genus, ob quas istud sanctitatis exemplar omnibus erat admirationi *y*. D

professionem nuncupat, et sacris ordinibus initiatur

9 Sed quantum ad litteras attinet, in hisce exiguum profectum faciebat; quapropter cum a magistro suo sæpe reprehenderetur, humiliatus respondebat: « Habete patientiam, ut sic plus merea- » mini. » His non obstantibus, ob bonum odorem virtutum admissus est ad solemnia vota et professionem Regularem, quam cum tenerrimo fletu nuncupavit. Post hæc *z* totus Deo fretus et Virgine Matre, cujus potens patrocinium jam enixe expetierat, sine prævio examine minoribus Ordinibus die XXX Januarii anno MDCXXVII, deinde subdiaconatu die XXVII Februarii ejusdem anni initiatus est, ac denique die XX Martii diaconatu *aa* post examen veluti prodigiosum. Jussus enim ab episcopo Neritonensi exponere Evangelium, istud commode occurrit, in cujus exordio est: BEATUS VENTER, QUI TE PORTAVIT, quodque feliciter explicavit, cum id unicum esset, quod cum diuturno studio didicerat. Denique illustrissimus dominus Joannes Baptista Deti Castrensis episcopus *bb*, licet severus et zeli plenus, cum ceteri juniores Religiosi, jam examinati de doctrina, ipsi satisfecissent, atque hinc de reliquorum, inter quos B. Josephus unus erat, scientia æstimaret, sine ullo alio examine sacerdotium ipsi contulit die XXVII Martii anno sequenti MDCXXVIII. E

ANNOTATA.

a *Exiguum atque ignobile oppidum est, Italis* Copertino *dictum, de quo egimus in Commentario prævio num.* 5.

b Neritum, *indigenis* Nardo, *episcopalis civitas est regni Neapolitani in provincia Hydruntina.*

c *Hunc fabrum lignarium fuisse, et casteli marchionis domini sui curam gessisse, tradunt Fremantius ac Berninus. Adi Commentarium prævium num.* 6.

d *Iidem scriptores citato loco aiunt, matrem ex metu satellitum, qui ob debita a marito contracta, domum illius invaserant, in stabulum tunc recurrisse. Porro in exemplari Italice edito, quod Latine verto, pro fide dictis facienda in margine notantur loci processuum, in quibus ea asseruntur, quæ ego eadem de causa, ut alibi monui, in Annotatis totidem verbis recensebo. Hoc loco habentur sequentia: Ex processu Apostolico Neritonensi, Assisiensi et Auximano. Plures testes relati in Summario super virtutibus, pag.* 23 *et* 24. F

e *Vide, quæ de severa matris in Filium suum disciplina, in Commentario num.* 7 *observavimus.*

f *Ex proc. ord. Assis., fol.* 59.

g *Ex proc. ord. Nerit. compuls., cit. Summ. pag.* 25 *et seq.*

h *Ibid. pag.* 26.

i *Ibid. et pag.* 8 *et seq.*

k *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 650. *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 259 *et seq., et alibi.*

l *Berninus hunc* Antonium Francavillam *appellat. In Vita, quam edimus, pro hisce et sequentibus notatur in margine: Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 552, 630, 636, 650 *ad* 653, *et alibi: ex proc. Apost. Assis. fol.* 259 *et* 260, 318, 344 *et alibi.*

m *Adi Commentarium num.* 9.

n *Ex proc. Apost. Assis. cit. fol.* 318 *et alibi;*

et in

A *et in Summ. num.* XI *a pag.* 27 *et seqq.*

o *Ita legitur Italice* Vetrara, *quem locum in nullis Lexicis potui reperire.*

p *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 58 *et alibi.*

q *Laudata sancta virgo in Vita apud nos tom.* 3 *Aprilis, pag.* 885, *num.* 128 *de diabolo loquens, sic ait :* Nolite timere, quia mala-tascha est. *Ad quæ biographus ejus Raymundus ibidem hæc notat :* Sic enim vocabat diabolum; quia malus saccus est animarum : in regione enim illa *(Italia)* TASCHA parvus saccus vulgariter appellatur. *Eodem vocabulo B. Veronica de Binasco tom.* 1 *Januarii, pag.* 896, *num.* 12, *et S. Maria Magdalena de Pazzis tom.* 4 *Maji, pag.* 129 *diabolum vocitare solebant.*

r *Celebrabatur illud eo anno die* XI *Aprilis.*

s *Italice dicitur conventus* della Grottella, *de quo consule Commentarium num.* XI.

t *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 651 *terg. ad* 653, *et proc. Apost. Assis. fol.* 319. *Cit. proc. Apost. Assis. fol.* 319 *et alibi.*

u Altus-murus, *indigenis* Alta-mura, *exigua civitas est regni Neapolitani in Bariana provincia,* B *principatus titulo insignita.*

x *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 651 *ad* 653, *et* 728 *terg., et proc. Apost. Assis. fol.* 319 *et alibi.*

y *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 651 *et* 653.

z *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 957 *et* 958, *et alibi.*

aa *In Commentario prævio num.* 14 *recensuimus monumentum harum ordinationum, ex quo discimus, Beatum nostrum ab Hieronymo de Franchis prædictis Ordinibus initiatum fuisse.*

bb Castrum, *de quo hic, vulgo* Castro, *exigua civitas est regni Neapolitani in provincia Hydruntina, episcopalis sub Hydruntino archiepiscopo. Laudatus Joannes Baptista Detus dicto episcopatui ab anno* 1627 *usque ad* 1630, *quo ad Anglonensem, translatus est, præfuisse dicitur apud Ughellum tom.* 8 *Italiæ sacræ auctæ, col.* 96 *et sequenti.*

CAPUT II.

C *Severioris vitæ genus auspicatus, magnis animi angustiis premitur, et liberatur : accusatus apud sacros inquisitores, Neapoli se purgat : Romam mittitur, atque inde Assisium.*

Austeriorem vitam exorsus

Sacerdos consecratus, ad suum Cryptellæ conventum reversus est, et actis B. Mariæ Virgini, quæ ibidem colitur, de accepto presbyteratu humillimis gratiis, primitias suas tanto cum fervore, tanta fide, tantoque cum cælesti lumine celebravit, ut ad sacratissimi Corporis Jesu Christi attactum sacro horrore percelleretur, seque indignum censens tam sublimi ministerio, desideraret non solum cordis puritatem, sed et puros aliosque digitos habere, quibus in tremendo Sacrificio dumtaxat uteretur. Tum quoque caritatis igne vehementius accensus, certusque mundo et sibimetipsi penitus mori, vitam humana potiorem et cælestem ducere aggressus est *a*. Itaque cum parum sibi fecisse videretur, si ab humano consortio plane remotus in angusta et obscura cella viveret, nisi etiam ab ipsis Religiosis fratribus secederet, sese in quemdam recessum supra fornicem ecclesiæ, aut in exiguum sacellum, in oliveto conventui contiguo S. Barbaræ dedicatum, frequenter recipiebat. A. PASTROVICCHIO. a

et rebus eximiis suo spiritu lætus.

11 Eo loci continuis precibus et altissimis contemplationibus inhærebat, ex quibus prodierunt in eo suavissimæ illæ ecstases et stupendi raptus, qui ipsum e communi sententia admirabilem et singularem reddiderunt. Sed quia hi tam frequentes fuere, non solum sedecim annorum spatio, quibus in conventu Cryptellæ habitavit, sed toto, quo vixit, tempore, (attestantibus processibus, « eum plus » triginta quinque annis a superioribus admissum » non fuisse cum ceteris fratribus in choro, pro- » cessionibus et triclinio, quia accidebant ipsi ec- » stases et officia turbabant *b* ») ne historiæ seriem identidem intercidant, utque brevitatem mihi propositam consecter, de hisce alio in loco peculiariter tractabo. Suffecerit nunc aliqua ex pia ejus vita retulisse, quæ tum temporis magis, quam umquam antea, ab omni erga res mundanas affectu aliena erat et asperrimis castigationibus mortificata. De naturali igitur cordis lucta per heroicam fortitudinem victor, abdicavit se exigua illa supellectili et subsidiis, quæ ad cujusque Religiosi usum concedi solent ad nutum superiorum. b E

magnas animi angustias, biennio patitur, quibus mirabiliter liberatus.

12 Post hæc spoliavit se vestibus interioribus, etiam subuculis, et hisce matri suæ restitutis, ad Crucifixi pedes sic locutus est : « Ecce me, Domi- » ne, omni re orbatum, et dummodo tu sis bo- » num meum, omne aliud bonum arbitror pericu- » lum, damnum et naufragium animæ meæ *c*. » Dum hoc modo sola tunica indutus permansisset, ingenti cordis mœrore afflictus est, ad quem accedente cælestium spirituum consolationum privatione, velut ad mortalem agonem redactus fuit, eoque totis duobus annis perpetuo cruciatus *d*. Tandem cum Deo jam placeret Servum suum, etiam in tam gravi afflictione fidelem, solari, dum is remedium suum longe abesse putaret, et quodam die janua et fenestra cubiculi sui clausis, in lectulo prostratus, cum suspiriis lacrymisque exclamaret : « Do- » mine, ut quid dereliquisti me? » obtulit ipsi præsentissimum, delata ad eum nova tunica per ignotum Religiosum, qui angelus sub eo habitu creditus est. Sane vix eam tunicam B. Josephus induerat, quin ex ipsius mente omnes tenebræ evanuerint, et exsultatio spiritus cor ejusdem denuo occupaverit *e*. c d F e

corpus suum multa inedia

13 Verum quo majus erat internum gaudium ex communicatione cum Deo, eo durius corpus suum tractabat, ut spiritui subjectum contineret. In hunc finem post adeptum sacerdotium quinquennio numquam pane usus est, nec decennio vinum bibit, solis herbis contentus aut siccatis fructibus, fabisve intolerabilis amaritudinis pulvere conditis, uti experti fuerunt quidam Religiosi, qui illum piper esse crediderant *f*. Herba vero, qua feriis sextis vesci solebat, adeo erat insipida et nauseosa, ut, cum quidam Religiosus eam extrema lingua libasset, totum sibi stomachum commoveri senserit, nec sine nausea per triduum ullo cibo vesci potuerit. Continuis jejuniis addictus, ad exemplum sancti patriarchæ Francisci septem Quadragesimas *g* observabat cum tanto rigore, ut, exceptis feriis quintis et Dominicis diebus, eas sæpe sine cibo traduxerit: alitus interim cibo Eucharistico, quo in dies singulos se reficiebat; ideoque antequam hunc sumpsisset, pallidus ac debilissimus apparebat, sed eo sumpto, rubicundus et robustus. f g

14 Hinc factum est, ut deficiens stomachus car-

A. Pastrovicchio. flagellis, ciliciis, et catenis ferreis emaceratur.

carnes jam amplius ferre nequiret, quas tamen ex superioris imperio semel comedit, sed mox etiam rejecit. Hinc quoque faucibus ejus interdum arcte constrictis, qualemcumque cibum ægre potuit transmittere. Ad tam insolitos effectus concurrebat præterea somnus brevissimus, (quem capiebat in lecto, qui non quietis, sed doloris poterat appellari) et dura carnificina, quam in corpus suum per flagella, acubus, aciculis et stellulis chalybejis intexta, exercebat, cum tam copiosa sanguinis effusione, ut muri in cella, aliisque prædictis locis, in quæ solverat secedere, eo tincti, imo incrustati etiam aliquot post annis apparuerint. Ad hasce flagellationes *h*, et ad catenam atque cilicium, quibus jam a multo tempore cruciabatur, grandem laminam ferream addidit, quæ, cum cilicium et catenam magis magisque stringeret, in ejusdem carnem tam horribili modo penetravit, ut ipse aliquando a superiore jussus sese exuere, non nisi unum vulnus appareret. Quam ob rem superior ipsum eo redactum conspicatus, ut exiguum ipsi vitæ superesset, jussit horrida ista pœnitentiæ instrumenta a suo corpore amovere.

Miraculis clarus accusatur apud tribunal sacræ inquisitionis,

B 15 Per hujusmodi vitam, cui venustam coronam texebant ceteræ virtutes omnes, meruit a Deo donari non solum maxima ecstasium raptuumque abundantia, quorum supra memini, sed etiam miraculorum frequentia, ceterisque cælestibus dotibus, de quibus, uti et de præcipuis ejusdem virtutibus, alibi distincte tractabo, ne oriatur confusio. Crevit interea quaquaversum tantæ tamque illustris sanctitatis fama; maxime postquam B. Josephus ex obedientia adjunctus socius suo patri Provinciali, totam provinciam Barianam peragravit. Concurrebant certatim vicini, longeque positi populi, ut eum viderent, ejusque sancta monita exciperent, et precum suffragia implorarent; eumdem vulgo appellantes Apostolum regni, et ut talem ex effectibus prodigiosæ beneficentiæ comprobantes *i*. At vicarius cujusdam episcopi, cui sincera Beati sanctitas explorata non erat, hinc arripuit occasionem ipsum apud sacrum Officium Neapolitanum accusandi, scribens, « discurrere per » eas provincias hominem triginta trium annorum, » et hunc alterum Messiam totos vicos post se tra» here cum prodigiis ad singulos passus, celebratis » a plebe, quæ semper omnia credit; ideoque se-
C » se id ad superiores deferre, ut vel remedio ma» lum obventurum præcaveatur, vel ne obventu» rum insolescat, et evadat immedicabile. »

a quo Neapolim arcessitur :

16 Accepta hujusmodi accusatione, sacrum tribunal mox mandata ad patrem guardianum conventus Cryptellæ dedit, ut B. Josephum Neapolim transmitteret. Prædixerat id Beatus ipse triennio ante, dum ab aliquot Religiosis rogatus, an civitatem Neapolim desideraret visere, respondit, « se suo tempore illuc iturum, sed ex sacri Officii » mandato. » Præterea haud ita pridem quam eo advocaretur, Jesus ipse imminentem afflictionem non obscure ipsi præsagierat, tum contemplationi vacanti velut nudus puerulus, crucem humeris gestans, apparendo, tum etiam, postquam ipse pias aliquas cruces in via, quæ a Cryptella Cupertinum ducit, erigendas curaverat, auribus ejus eas voces ingerendo : « Mitte cruces mortuas et » tolle vivas *k*. » Quapropter simul ac sacri tribunalis litteras acceperat, eas reverenter osculatus, et Neapolim profectus est. Flebant omnes Cupertinenses, o quantum perdimus, o quantum perdimus! exclamantes.

17 At *l* B. Josephus tranquilla mente et sereno vultu discessit; nec minus affectus solitis ecstasibus, quam itineris incommodis, Neapolim ad
D istos, quibus adventus ipsius causa nota erat, conventum S. Laurentii advenit; ubi Religiosos mœstos reperit, eoque illubenter ab iisdem exceptus est. Quam ob rem et ipse Josephus contristatus est, quod Religiosos fratres suos, sui, licet innocentis, causa conturbari videret. Verum, dum sic afflictus una cum solito suo socio, fratre Ludovico, ad sacræ inquisitionis ædes pergeret, præsens ei solatium attulit quidam juvenis Religiosus, vultu decorus et placidus, qui ipsum comitatus tam suavibus verbis solatus est, ut ipse inde dulciter affectus permaneret. Quia vero B. Josephus sacri Officii palatium ingrediens, illum non amplius vidit, et frater Ludovicus asseruit, eumdem a se numquam visum fuisse, pie creditus est S. Antonius Patavinus fuisse, qui solatii ferendi ergo ad ipsum accesserit.

ubi post probationem innocentiam suam

a summis et infimis honoratur.

18 Beatus itaque Josephus sacro tribunali se stitit, animo vultuque lætus; ubi cum una alterave hebdomade circiter detentus fuisset, ac ter examinatus, non modo nulla in eo noxæ umbra deprehensa fuit, verum ejusdem vitæ ratio etiam laude dignissima et admirabilis pronuntiata est. Hinc prædicti Religiosi, edocti, ipsum sibi quam primum et honorifice
E remittendum, summopere gavisi sunt, quod Fratris sui sanctitas jam probata, non ficta nec affectata, sed solida esset et sincera. Tum quoque hac eadem magis splendente laudataque, plebeji juxta ac nobiles Neapolitani, Josephi noscendi gratia, ad eum concurrerunt. Solus ipse humillimus suis plausibus non applaudebat, peccatorem se dicens indignum, qui inter Religiosos viveret, dignumque, qui cum jumentis habitaret, quemadmodum declararunt alii cum monialibus S. Ligorii Neapoli *m*, quando ipse post Missam in earumdem ecclesia S. Gregorii Armeni, jubente sacri Officii judice, celebratam, cum stupendissimo raptu volando supra altare sublatus est; quæ res conceptam de illius sanctitate æstimationem usque adeo auxit, ut fama ad regium palatium perlata, ipse prorex cum sua conjuge regnique ordinibus desideraverit ejusdem Missæ in sacello regio interesse; quod tamen, occurrente impedimento, factum non est.

Romam missus severe accipitur a Generali suo; deinde uciscescit

19 Eadem res Josepho stimulo fuit, ut Neapoli citius discederet Romam ex laudati sacri tribunalis præscripto, a quo cum litteris ad patrem Generalem Ordinis sui remissus fuit. Hoc ipse magis animo in cælis, quam pedibus in terra peregit. Præ ceteris tamen *n* Urbem, Catholicæ religionis
F metropolim animo contemplatus, voluit eam pauperrimus ingredi, ut eamdem olim ingressus fuerat sanctus patriarcha Franciscus. Siquidem prope muros ejus mandavit socio suo fratri Ludovico, ut exiguum nummum argenteum, qui pro necessariis ipsi parce comparandis datus fuerat, in quodam saxo deponeret, cuilibet e transituris cessurum. Cum ad patrem Generalem in conventu sanctorum duodecim Apostolorum pervenisset, hic, qui eum numquam noverat, et a sacro Officio Neapolitano tum missum videbat cum monito, ut ad aliquem solitarium conventum destinaretur, ne in re tam gravi ulla cautio omitteretur, eum primo duriuscule, gravique cum supercilio recepit, et in quodam cubiculo remotiori a conventu collocavit, mandavitque ut ibidem detineretur, donec aliter jussisset.

et Assisium mittitur.

20 Interea *o* dum perpenderet, ad quem e solitariis conventibus eum mitti expediret, Deus, ut Servi sui in medio tantarum tamque gravium afflictionum humillimam voluntatis conformationem muneraret, voluit sanctitatem ejus etiam Romæ ma-

A manifestari, ubi non modo Religiosis, verum etiam Cardinalibus, et ipsi denique Pontifici admirationi fuit. Cumque hic imperasset patri Generali, ut ipsum ad conventum aliquem, integræ observantiæ transmitteret, is sacrum conventum Assisiatem ipsi assignavit; quod Beato gratissimum accidit, eo quod jam a multo tempore ardenter desiderasset prope sanctum patrem suum habitare. Quapropter cum solito suo socio fratre Ludovico viam aggressus, maximo cum gaudio Assisium pervenit. At non diuturna ista consolatio fuit, volente Deo ipsum denuo probare ac magis perficere igne desolationum, persecutionum, tentationum et ariditatis, multo acriori et vehementiori, quam fuerat ille, quem in conventu Cryptellæ toleraverat.

ANNOTATA.

a *Ex dictis process. Nerit. et Assis. loco cit.*

b *Ex cit. Summ. pag. 10, § 12.*

c *Ex cit. Summ. a pag. 263 et seqq.*

d *Ibid. a § 29 et seqq.*

e *Ibid. pag. 265, a § 41 et seqq. Porro de hisce animi angustiis ac mirabili solatio, divinitus* B *accepto, juverit illum ipsum loquentem audisse, referente Hyacintho Libello, archiepiscopo Avenionensi, in Commentario prævio § 2.*

f *Ex utroque proc. Nerit. et Assis. cit. Summ. num. 12 et num. 13, et sparsim per totum.*

g *Lucas Waddingus tom. 2 Annalium Minorum, ad annum Christi 1224, num. 6 novem Quadragesimas a S. Francisco quotannis observatas fuisse scribit, easque in hunc modum enumerat :* Primam illam fidelibus communem ex Ecclesiæ præcepto. Secundam, quam dicebat Spiritus sancti, quæ incipiebat a feria quarta post Pascha resurrectionis usque ad Vigiliam Pentecostes. Tertiam Petri et Pauli apostolorum, ab Octava Pentecostes usque ad Apostolorum vigiliam. Quartam Assumptionis B. Mariæ, a primo die post festum Apostolorum usque ad vesperas prædictæ solemnitatis. Quintam hanc, quam diximus, archangeli Michaelis. Sextam omnium Sanctorum, ab ipso dedicationis archangeli die usque ad illam solemnitatem. Septimam nativitatis Dominicæ, cui etiam suos sectatores ex Regulæ præcepto adstrinxit, quæ incipiebat ab ipso die Commemorationis omnium C fidelium defunctorum, et terminabatur in vigilia Nativitatis. Octava Regum magorum, a die S. Stephani usque ad Epiphaniam. Nonam Christi in deserto jejunantis, quæ sumebat initium ab altero die post Epiphaniam, et durabat per continuos quadraginta dies, quos Dominus suo sancto jejunio consecravit, ad quorum jejunium suos consodales hortatus est, non obligavit. *Examinari hæc poterunt ad diem 4 Octobris, quo sanctus patriarcha Franciscus colitur; interim incompertum mihi est, quæ duo ex hisce novem jejuniis* B. Josephus *præterierit. An forte de septem tantummodo in hujus Vita mentio fit, quia cum ad duo alia partim ex Ecclesiæ præcepto, partim ex Regulæ præscripto teneretur, de horum observatione aliunde dubitari non poterat?*

h *Ex proc. Apost. Nerit. cit., Summ. pag. 67, § 88, 89 et 90, et pag. 71, § 104 et alibi.*

i *Ex Summ. pag. 267, § 5 et seqq., et proc. Apost. Assis. fol. 240 terg. d. Summ. pag. 122, § 31, 32, pag. 101, § 224 et alibi.*

k *Ex proc. ord. Assis. compuls. in Apost. a fol. 1080 et seq., et Summ. pag. 94, § 179.*

l *Ex dicto proc. ord. Assis. compuls. a fol. 1115 et seq., et in cit. Summ. pag. 102, § 225. Ceterum hunc Beati discessum in annum 1638 incidisse observari in Commentario num. 20, ubi etiam numeris sequentibus alia huc spectantia studiosus lector reperiet.* A. PASTROVICCHIO.

m *Ex proc. ord. Nerit. compuls. a fol. 734 et seq., sup. 7, et Summ. pag. 51, § 194, pag. 103, § 227 et alibi.*

n *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol. 1080 et seq., et Summ. pag. 95, § 183.*

o *Ex proc. Apost. Nerit. a fol. 510 et seqq., sup. 12, et in proc. Apost. Assis. a fol. 302, sup. 332 et Summ. pag. 70, § 102, pag. 560, § 9 et alibi.*

CAPUT III.

Assisii variis afflictionibus exercetur : evocatur Romam; redit Assisium : Aliquot mirabiles illius raptus in variis locis.

E

A superiore suo duriter habitus, ariditate mentis afflictus,

Non *a* diu B. Josephus in sanctuario Assisinate habitaverat, cum pater magister frater Antonius S. Mauri ejus loci Custos factus est. Hic, qui eum primum tenere dilexerat, et secum socium duxerat, dum provinciæ Bariensis Provincialem ageret, nescitur, qua de causa, at certe ex divina providentia, mutata priori agendi ratione, tunc cœpit illum severo supercilio excipere, deinde cum contemptu ac tandem minis molestisque mortificationibus continue exagitare, modo eum hipocrytam dictitans, modo ut Regularum negligentem etiam publice reprehendens *b*. At Beatus semper bene animatus, majoris meriti materiam sibi inde comparabat, non tantum cum silentio auscultando dicteria, acsi nocens fuisset, sed etiam sese magis humilem, magisque obsequiosum eidem superiori exhibendo. Verum, dum deinde Custos illum ita pungere perseveraret, cœpit etiam Deus consolationes, quibus ipsum confortare solebat, eidem paulatim penitus subtrahere : jam nullæ ipsi accidebant ecstases, nulli raptus, nulla cælestis dulcedo; sed ariditas in psallendo, ariditas in sacrificando, ariditas in legendo, ariditas denique in F omni re divina : unde manebat velut surdus ad Dei voces, durus ad lacrymas, post frequentatas preces immotus.

et a dæmone vexatus, in melancholiam incidit,

22 Tum vero miser Josephus gravi melancholia velut oppressum se sensit, quæ cor suum suffocare ipsi videbatur, quæque etiam foras prorumpens, ejusdem oculos adeo turbidos et graves reddebat, ut palpebras vix posset attollere. Ad hæc *c* accessit denique et ipse dæmon, qui eodem tempore suis terribilissimis tentationibus eum sæpe adortus, modo turpes cogitationes ingerebat, modo somnum fœdissimis phantasmatis interpellabat. Etsi vero in has angustias redactus Josephus ex occulto suo luctamine satis agnosceret, interiorem animæ suæ arcem inter hos assultus, qui biennio durarunt, salvam et integram stare, divina scilicet gratia munitam, quæ quidem in eo erat tanto abundantior, quanto vehementius creverant dolores : memor tamen *d* spiritualium deliciarum, quibus olim gavisus fuerat in vicinia S. Mariæ Cryptellæ, quam Matrem suam appellare consueverat, concepit desiderium eo redeundi, cuidam Religioso inquiens : « Cupio reverti ad S. Mariam Cry» ptellæ; quia ipsa est mater mea. »

23 Ge-

4. PASTROVICCHIO. qua Romam evocatus liberatur: redit Assisium.

23 Generalis Ordinis certior factus, non tamen a Josepho, de ipsius animi angustiis, statuit illum Romam, uti fecit, revocare, ut Quadragesimam eo anno ibidem transigeret *e*. Dum itaque Dei Servus una cum socio suo Romam regrederetur, crevit desiderium prædictam imaginem Mariæ Virginis revisendi, et ad id licentiam a superiore suo petendi; at mox sensit se de tam innocuo quidem, sed inutili desiderio per has internas voces redargui *f*: « Quid vis? quid quæris? quid postulas? » Nonne ego idem hic sum, qui ibi? » Hisce vocibus illustratus, fixis in cælum oculis, repente substitit, ac mox ad comitem conversus, « Mi socie, inquit, redibimus Assisium. » Et sane Assisium reipsa regressus est post brevem moram in Urbe Romana, ubi Deus beneficam manum denuo aperuit, et in pectus illius inter solita animi ex amore deliquia, cælestem dulcedinem copiose infudit. Tanta *g* fuit Religiosorum civiumque Assisiatum lætitia ob receptum Josephum, ut isti eum filiatione sui conventus, hi civitate donarint *h*. Gavisus est hoc nuntio etiam Beatus, considerans, se, ut ipse aiebat, « popularem S. Francisci factum esse, » quin etiam præ vehementi amore et gaudio, alienatus a sensibus, usque ad cellæ suæ laquear volavit.

ubi varios mirabiles raptus

24 A primo *i* tamen in sacrum conventum ingressu jam senserat divini amoris flammas in corde suo denuo accendi, cum mox introductus in ecclesiam, et in ejusdem fornice conspicatus pictam imaginem B. Mariæ, similem isti, quæ in Cryptella honoratur, « Ah Mater mea, exclamavit, secu» ta es me *k*! » ac mox octodecim passus elevatus in aere est, velut ipsam amplexurus. Deinde paucis post diebus quando similiter ad conspectum alterius imaginis beatæ Virginis, quæ effigiem in Cryptella cultam apprime referebat, eique a patre Michaele Angelo Catalani, tum Ordinis Assistente, monstrabatur; « Ah Mater mea » repetiit; ad eamque subito saltu translatus, in diuturnam amoris ecstasim raptus, collata ad faciem facie permansit. Erant hæc felicia præsagia illius ardentissimi divini amoris, qui in reliqua vita ejus in ejusdem corde ultra mensuram excrevit. Nam ex præteritis tempestatibus placidissimæ malaciæ redditus, amorem illum tam ardentem, tam robustum, tam intensum expertus est, ut beata illius anima magis cum Deo, quam cum suo corpore conjuncta semper esset, et in immenso illo amoris pelago velut immersa.

et mentis ecstases patitur,

25 Hinc *l* factum, ut ad cantum et musicam in ecclesia, vel ad sermonem de Deo, vel ad nomen Jesu aut Mariæ, subita animi deliquia pateretur, et interno igne sæpe agitatus, nunc exclamaret: « Ah amor! ah amor » nunc pias cantilenas concineret. Inter has erat una de S. Catharina Senensi, peculiari ejus patrona, in qua cum ad ea verba pervenisset, « Et a cælesti Amore manus illius, pe» des et cor vulnerata fuerunt; » prorumpebat primum in altum ejulatum, deinde vero in vehementissimum planctum cum totius corporis concussione, et velut carnem suam avellere voluisset, « Aperi » mihi, inquiens, pectus hoc, finde mihi hoc cor: » nunc denique quæritantibus, quid in hoc mundo maxime desideraret; respondebat, « ut Deus sibi » totum, totum accipiat cor meum. » Propterea conversus ad Crucifixum, solebat dicere: « Cupio » dissolvi et esse cum Christo: » vel: « Jesu, » Jesu, Jesu, trahe me sursum; non possum hic » deorsum morari: trahe me sursum, ubi tu es! »

26 Similiter *m* recurrente memoria mysteriorum Jesu, quæ sancta recolit Ecclesia, aliquando lætabundus in festis Natalitiis invitabat omnes, ut secum canerent: « Puerule, mi Puerele, da mihi » tantillum amoris tui: » aliquando mœstus et gemebundus, maxime in hebdomada Sancta: « Nescis, » fili (aiebat, cuicumque occurrenti) flagellatus est » Jesus, crucifixus est Jesus, mortuus est Jesus; » mortuus est Jesus ex amore: » et post alia amoris plena concludebat: « Pejor Judæis sum, dum te » crucifigo, et scio, quis sis. » Sæpe etiam iisdem diebus præ doloris acerbitate velut exsanguis et exanimis suavissimis deliquiis inhærebat. Succedentibus postea festis Paschalibus, multis horis canebat et exsultabat; in festo quoque Pentecostes jam plenus cælesti igne iisdem spiritus motibus afficiebatur. Per *n* hujusmodi sancti amoris indicia excitabat etiam aliorum corda, eaque suscitare studebat, dicens: « Amate Deum, quia, qui caritatem habet, » dives est, et nescit. » Utque cupiebat eum ab omnibus amari, erumpebat *o* in lacrymas, dum eumdem ab hominibus tam frequenter offendi videret, eoque dolore tam vehementer commovebatur, ut præ illius vehementia vividum sanguinem interdum exscrearet.

divinumque amorem quo ipse accensus erat,

in aliis excitare nitebatur.

27 Quin *p* et volupe ipsi fuisset totum e venis profundere per martyrium a se tantopere exoptatum, ad quod subeundum desiderabat velut socius aut servus dari cuicumque Evangelii præconi inter infideles. Quo desiderio cum omnes accensos cuperet, amice interrogabat singulos Religiosos etiam tirones: « Gratumne tibi foret pro Jesu Christo » mori? » quibus id affirmantibus, exsultabat in corde suo, et insolitam lætitiam manifestabat. Quia vero *q* perfecta sui ipsius abnegatio continuum est martyrium, in hac usque adeo profecit, ut ex admirabili amoris invento diceret: « Domine, ego te » amo, et si scirem, me a te, dum creasti me, ad » infernum destinatum esse, omnino vellem omnes » illos obsequii et servitii actus exercere, qui um» quam a præcipuis Sanctis, qui in cælo sunt, exer» citi fuerunt. » Id unum autem illic deorsum tum voluisset, ut in loco semoto versaretur, ne maledicta et blasphemias reproborum audiret; subjungens: « Vellem esse in inferno, sed in loco separato ab » aliis, ne maledicta et blasphemias de Deo audirem, » et in eo loco separato, immersus inferno, ni» hilominus vellem ei benedicere, ipsumque lau» dare. »

Ex multis raptibus aliqui recensentur.

28 Porro is amor, de quo Dionysius Areopagita ait: « Est ecstasim faciens divinus amor *r*; » inexhaustus fons erat, ex quo Josephus semper bibendo, inebriavit cor suum suavitate ecstasium et mirabilium raptuum, quos breviter, uti hoc Vitæ compendium postulat, nunc recensebo. Ut igitur divinus amor B. Josephi animam ab ipsa pueritia cœpit accendere, ita ab illo eodem tempore cœperunt in eo motus ecstatici et raptus spiritus, qui in altissimas ecstases post susceptum sacerdotium adoleverunt, et ad mortem usque perseverarunt; fueruntque hæ tam frequentes, ut pene continuæ dici potuerint; cum sæpe una alteri proxime succederet, et quælibet res divina, etiam levis, sufficeret, ut ipse in ingentem clamorem subito erumperet, destitueretur a sensibus, Deoque conjungeretur. Neque dubitari poterat de vera ac vehementi divini amoris impressione, qua tum afficiebatur, cum *s* punctus acubus, pinsus ferro, admotis facibus adustus, digitoque tactis oculorum apertorum pupillis, non moveretur; tunc tantum sensuum usui reddi solitus, cum Deus remitteret, aut superior juberet.

29 Si autem solius spiritus raptus cum in amore admirabilem reddiderint, id etiam multo magis præ-

A præstitit vehementia raptuum corporis, similiter tam frequentes atque stupendi, ut ex omnibus sanctæ Ecclesiæ heroibus, nullus legatur hac in parte tam abundanter donatus. Sed ut lectorum pietati satisfaciam, et huic brevi compendio lucem afferam, ex innumeris ejusdem raptibus, per quos una cum anima etiam corpus amantissimi Beati nostri volavit, aliquot ordine suo referam, pro variis locis, in quibus habitavit. Ac primo quidem Cupertini in nocte vigiliæ Natalis Domini *t*, Josephus, auditis tibiis et fistulis quorumdam pastorum, quos ad celebrandam cælestis Pueri nativitatem invitaverat, cœpit primum præ vehementi lætitia tripudiare, deinde emisso suspirio cum magno ejulatu, velut avis per aera volavit a medio ecclesiæ usque supra altare majus, plus quam quinque perticis inde dissitum, ibique tabernaculum sanctissimi Sacramenti complexus, quarta circiter parte horæ suaviter raptus hæsit, nec tamen ullum e cereis ardentibus, quorum altare plenum erat, interim dejecit, nec ulla ipsius vestimenti pars igne contacta est.

Cupertini in vigilia Natalis Domini, corpore elevatur

t

B 30 Stupebant ultra modum pastores illi; sed non minor fuit Religiosorum et incolarum Cupertini admiratio *u*, dum B. Josephum, pluviali indutum, ut in sollemnitate S. Francisci supplicationi adsisteret, viderunt volantem supra pulpitum, quindecim palmis a terra elevatum, et in ejusdem ora expansis brachiis diu ecstaticum et genibus mirabiliter flexis. Stupendus pariter fuit raptus quadam nocte feriæ v hebdomadæ Majoris *x*, dum coram sacro sepulcro, quod in majori altari erectum erat, illuminatisque nubibus, ac multis lampadibus exornatum, cum ceteris Religiosis oraret. Inopinato quippe recta volavit ad urnam divini sui thesauri amplexandam, intactis ornamentis omnibus; et post aliquod temporis spatium, a superiore revocatus, simili volatu redivit, unde venerat. Pari *y* modo interdum volavit supra altaria S. Francisci et B. Mariæ Virginis Cryptellæ inter recitandum Litanias.

et in festo S. Francisci volat in ecclesia.

u

x

y

31 Præ ceteris tamen mirabilis simul ac visu gratus fuit ejusdem raptus amoris, cum in quodam exiguo colle, Cupertinum inter et conventum Cryptellæ sito, volens exhibere montem Calvariæ *z*, erectisque ibidem jam duabus crucibus, vidensque decem homines conjunctis viribus ob grave C pondus frustra conatos crucem tertiam, reliquis majorem et quinquaginta quatuor palmos altam, in destinato loco erigere, interno igne suo motus Beatus, a porta conventus per spatium passuum circiter octoginta versus eamdem crucem volavit, arreptamque ipse solus velut levissimam paleam sustulit, et in parata scrobe collocavit. Ad hasce cruces deinde orare solebat, crebroque contigit *aa*, ut modo per decem, modo per duodecim passus, nunc supra clavum mediæ crucis, nunc supra ejusdem apicem, volaret, raptus ab amore suo crucifixo.

Volat item sæpius versus cruces prope Cryptellam.

z

aa

32 Volavit *bb* præterea quatuor passibus per aera, Spiritus sancti igne abreptus, quando de illius ad Apostolos adventu loquens, Religiosum quemdam, lucernam accensam manu gestantem, transeuntem conspexit. Volavit *cc* pariter supra oleam, cum a quodam sacerdote sibi dici audisset: « Frater Josephe, quam pulchrum cælum fe» cit Deus! » Eoque supra eamdem spatio mediæ horæ flexis genibus permanente, stupenda res erat, ramum illum, cui insistebat, videre leviter motum, non secus ac si avis in eo consedisset. Majorem *dd* tamen, quam usquam alibi Josephus stuporem movit circumstantibus in ecclesia S. Claræ Cupertini, ubi, cum ipse quoque adesset, dum aliquot sacræ virgines religioso habitu induerentur, et musici ea verba canerent: Veni sponsa Christi, visus fuit e suo angulo, in quo genibus flexis orabat, velociter currere ad quemdam patrem Minorem Reformatum, ejusdem monasterii confessarium, manuque apprehensum, vi humana majori, sublevare e terra, et cum lætissimo raptu et violento tripudio secum per aera circumducere; erat scilicet hic motus a Josepho, et Josephus a Deo.

Alii ejusdem ibidem mirabiles

bb

cc

dd

A. Pastrovicchio.

33 Æquo longior essem, si omnes raptus et strepentes per aerem volatus, qui Beatum Cupertini mirabilem reddiderunt, hic enarrarem; quapropter ne limites compendii excedam, sufficiat dixisse eos, prout ex processibus colligitur *ee*, numerum septuaginta excessisse, non computatis illis, qui quotidie inter celebrandam Missam accidebant, cui propterea duas horas solebat impendere. Ut porro Cupertino digressus, cum vehementi suo igne interno externos ejusdem mirabiles effectus secum circumtulit, ita piis non ingratum erit audire ex plurimis aliquot, qui in reliquo vitæ illius cursu ad mortem usque etiam alibi admirationi fuerunt. Egressus itaque Cupertino, E Neriti *ff* paulisper moratus est; ubi cum sacro omnium adstantium horrore visus est in ecclesia S. Francisci in ecstasim raptus; et *gg* nunc in quadam domo, quam ægri sanandi gratia adierat, ad conspectum imaginis, quæ Ecce homo exhibebat, instar statuæ hærere immobilis; nunc *hh* in alia æde, audita quadam rustica cantilena, dare solitum clamorem, et sublatus e terra in ora tabellæ genu flectere.

corporis raptus Neriti,

ee

ff

gg

hh

34 Post hæc dum Neapolim *ii* pergens, Monopolim transiret, a Religiosis fratribus suis in ecclesiam suam ductus, ut novam pulchramque S. Antonii Patavini statuam videret, ad ejusdem conspectum subito elevatus a terra, per quindecim palmorum spatium volavit versus dicti Sancti imaginem, super altare collocatam; unde deinde simili volatu per eamdem viam ad priorem locum reversus est. Vix cessaverat primus raptus, quin ingruente secundo, denuo inter recitandum litanias volaverit ad altare Virginis sine labe conceptæ, a quo pari modo per aerem rediit ad locum, unde fuerat sublatus. Neapolitana *kk* quoque civitas prodigiosos ejus raptus admirata est; ubi ipse ab inquisitore jus- F sus, ut supra diximus, Missam celebrare in ecclesia S. Gregorii Armeni, quæ monialium S. Ligorii est, ibidemque in ejusdem ecclesiæ angulo intentus precibus, cum ingenti clamore subito sublevatus volavit, et erectus in pedes, super altare stetit, expansis in modum crucis brachiis, membrisque inter flores et ardentes cereos ita insertis, ut moniales altis vocibus exclamarent: « Aduritur, adu» ritur: » verum ille edito denuo clamore, simili volatu ad medium ecclesiæ illæsus reversus est, ubi positis humi genibus, exsiliens, seque velocissime circumagens, « Ah beata Virgo, ah beata Virgo! » cantabat.

Monopoli. Neapoli,

ii

kk

35 Quia vero decreverat Deus ipsum etiam coram primæ dignitatis personis admirabilem exhibere, fecit, ut, dum Romæ *ll* moraretur, eum pater Generalis ad osculandos summi Pontificis Urbani VIII pedes secum duceret: quod dum ageret, Jesum Christum in suo Vicario contemplatus, in ecstasim raptus et elevatus a terra hæsit, donec a Generali suo revocaretur: ad quem conversus multumque admirans Pontifex ait, « Si Jo» sephus Pontificatus sui tempore moriturus esset, » sese de eo facto testimonium dicturum. » Nec faci-

et Romæ coram Urbano VIII PP. Item Assisii.

ll

A. Pastrovicchio.

facile dictu est, quot ejusmodi raptus fuerint, quibus ipsum Deus annis tredecim, quos Assisii exegit, honorare dignatus est : sed inter celebriores (præter illos, quos ad prosequendam historiæ seriem alibi jam retulimus) primo loco recensetur, quem subdo *mm*. Postquam magnus archithalassus regni Castellæ, Hispaniarum legatus apud Sedem Apostolicam, dum anno MDCXLV transiret Assisium, in cubiculo cum Josepho collocutus fuisset, imperavit ei pater Custos sacri conventus, ut e cubiculo ad ecclesiam descenderet, ubi archithalassi conjux magno ipsum videndi, et cum eo loquendi desiderio exspectabat. Respondit Josephus : « Obediam ; sed non scio, an futurum sit, ut cum » ipsa loqui possim. »

coram legato Hispaniæ, multisque aliis

36 Revera vix in ecclesiam ingressus, oculos in statuam S. Mariæ sine labe conceptæ, quæ in altari stabat, conjecerat, quin ad ejus pedes amplexandos spatio duodecim passuum super omnium adstantium capita provolaverit ; postquam autem Reginam cœli aliquantulum adorasset, super eadem cum solito stridore revolavit, et extemplo ad cellam suam repedavit, stupente cum uxore sua archithaB lasso, sancteque concussis, qui in eorum comitatu magno numero aderant. Pari modo *nn* obstupuerunt alias quidam pictores, quibus coram Josepho dicentibus, picturos se in ipsius sacello mysterium conceptionis B. Mariæ Virginis, auditus est primo totus commotus dicere « Quid ? Conceptionem Ma» riæ Virginis? Immaculatam conceptionem ! » Deinde viderunt eumdem sensibus subito destitutum, et in ecstasim suaviter raptum, ultra mediam horam expansis brachiis et facie ad cælum versa in contemplatione tanti mysterii perseverare. Major *oo* etiam fuit admiratio cujusdam sacerdotis, qui ruri cum Josepho in ecclesiam ingressus, et ab eo rogatus; Credamusne, sanctissimum Sacramentum hic asservari ? dum, nulla ibi visa lampade ardente, responderet : Quis id noverit? audiit illum mox in altum clamorem prorumpere, viditque volantem versus tabernaculum, illud complectentem et adorantem Sacramentum, quod, licet absconditum, jam noverat ibi depositum esse, ut postmodum compertum fuit.

in variis locis.

37 Non *pp* absimilis fuit eorum stupor, qui ipsum sublimi volatu super capita sua retrorsum volantem conspexerunt, quando ad lipsanothecam expoC liendam, vestemque sancti patriarchæ Francisci reponendam, operam suam conferebat : uti *qq* et illorum, qui eumdem in contemplatione raptum in aera super coronam sacelli ejusdem Seraphici patriarchæ, sedecim palmis remotam a terra. Nec *rr* minor denique aliorum fuit admiratio, a quibus visus post editum stridorem paulatim corpus suum sursum tollere supra exiguum odeum, positum in sacello S. Ursulæ, ubi sanctissimum Sacramentum asservabatur, genibusque in ipso aere fixis et splendenti facie deorsum ad hierothecam versa ; ac demum a superiore revocatus, eadem via redire. Multo *ss* tamen magis admiratus est et stupuit pater Custos, quando post Vesperas in honorem immaculatæ conceptionis in sacello tirocinii Assisiatis solemniter cantatas, rogatus a Josepho, ut secum repeteret : « Pulchra Maria : » vidit se ab eo apprehensum constrictumque ad latera, et ab ipso et cum ipso sæpius exclamante, « Pulchra Maria, » pulchra Maria ! » in aera sublatum.

38 Præ *tt* ceteris tamen plurimis raptibus, quos brevitatis ergo prætermittimus, ille admirabilis simul et utilis fuit, quem quidam vir nobilis, amens et furiosus, expertus fuit. Hic ligatus in sedili, ad Josephum delatus est, ut pro ejusdem incolumitate Deum precaretur. Tum vinculis soluto, D et in sacello genuflectere vi coacto, erexit sese in pedes suos Servus Dei, manuque capiti ejus imposita, ait : « Domine Baltazar, ne metue ; com» menda te Deo, ejusque sanctissimæ Matri. » Hæc, dicens apprehendit capillos ejus, et in consuetum clamorem AH ! prorumpens, sustulit se e terra, et ipsum per capillos secum elevatum, brevi tempore in aere sic detinuit, non sine ingenti circumstantium stupore, qui cum viro nobili, jam sanæ menti restituto, gratias egerunt Deo, qui tanta prodigia per Servum suum patrabat.

Amentem secum in aere su[illegible]nat.

ANNOTATA.

a *Ex proc. Apost. Assis., et Summ. locis citatis.*

b *Vide, quæ circa hæc ex Bernino notavimus in Commentario* § 3.

c *Ex omnibus processibus in Summ. sub tit.* De castitate.

d *Ex proc. ord. Nerit. compuls. a fol. 663 et seqq., et Summ. pag. 44, § 125 et alibi.*

e *De tempore, quo Beatus Romam arcessitus fuit,* E *gestisque ibidem ab eo, consule Commentarium num. 30 et sequentibus.*

f *Ex proc. Ord. Assis. compuls. fol. 971 terg. et fol. 1257.*

g *Ex proc. Assis. loc. cit., Summ. pag. 132, § 104, pag. 556, § 2 et alibi.*

h *Instrumentum hujus donationis ex Agello recensuimus in Commentario num. 36 et seq.*

i *Ex proc. Assis. loc. cit. Summ. pag. 132, § 104, pag. 556, § 2, et alibi.*

k *Ex proc. Apost. Assis. a fol. 336 terg., et seqq., et alibi.*

l *Ex proc. Apost. Nerit. fol. 276, 308 terg., 607 proc. Assis. et proc. Apost. Auxim. a fol. 829 et seq., in Summ. sub tit.* De charitate.

m *Ibid. pag. 295, § 5, pag. 296, § 13 et 14, et sparsim alibi in eod. Summ. per totum.*

n *Sparsim in eod. Summ. sub tit.* De charitate.

o *Ibid. pag. 308, § 14 et 15.*

p *Ibid. sub tit.* De fide, *pag. 275 § 2, 3, pag. 280, § 45, et pag. 309, § 19, et alibi.*

q *Ex proc. Apost. Assis. a folio 267 et seq., et cit. Summ. pag. 277, § 8, et alibi.*

r *In margine hic laudatur S. Dionysius de Divinis Nominibus cap. 4.* F

s *Ex omnibus Processibus. Testes de visu sparsim relati in Summ. per totum.*

t *Ex proc. Apost. Nerit. a fol. 432 et seq. Summ. pag. 35, § 49, pag. 46, § 162, pag. 65, § 77 et alibi.*

u *Ex dicto proc. Apost. Nerit. a fol. 275, et Summ. pag. 551 in principio, aliique ibidem indicati pag. 550 in marg. § 5.*

x *Ex proc. ord. Nerit. compuls fol. 703 terg. et seq., et in Summ. pag. 548, § 45.*

y *In margine additur : De quibus sparsim de visu testes in eod. Summ. sub num. 40 per totum.*

z *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol. 675 et seq., et 677, et Summ. pag. 545, § 29 pag. 546, § 33, et alibi.*

aa *Ex dicto proc. Nerit. fol. 579, et Summ. pag. 551, § 6 et alibi.*

bb *Cit. proc. fol. 578 terg., et alibi.*

cc *Ex dicto proc. Nerit. fol. 572 et 573, et 596 terg., et fol. 680, et Summ. pag. 542 § 5. pag. 543 § 13, pag. 546 § 39, et alibi.*

dd *Ex proc. Apost. Nerit. fol. 482, et Summ. pag. 555 § 47 et alibi.*

ee *Ex*

A ee *Ex utroque proc. Nerit. Testes sparsim relati in Summ. sub num.* 40 *per tot.*

ff *De Nerito vide Annotata ad cap* 1, *lit.* b.

gg *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 290 *et seq.*

hh *Ex proc. ord. Nerit. fol.* 707 *et seq.*

ii *Eo scilicet arcessitus a sacræ inquisitionis tribunali anno* 1638, *ut diximus in Commentario num.* 20. Monopolis, *de qua mox, ab indigenis* Monopoli *pariter dicta, parva civitas episcopalis est regni Neapolitani in provincia Bariana, in ora sinus Veneti sita. Porro sequentia desumpta notantur ex proc. ord. Nerit. compuls. a fol.* 656 *et seq., et Summ. pag.* 40, § 108.

kk *Ex eodem proc. a fol.* 730, *et Summ. pag.* 51, § 194.

ll *Ex proc. Apost. Assis. a fol.* 302 *et seqq., sup.* 332, *et Summ. pag.* 560, § 9. *Consuli etiam potest Commentarius num.* 25.

mm *Ex testibus de visu ex proc. Apost. Assis. fol.* 227 *fol.* 243 *et seqq., fol.* 337, *fol.* 830 *et alibi, et in proc. ord. Nerit. a fol.* 660, *super* 7, *et sparsim in Summ. pag.* 41, § 109, *pag.* 123, § 41, *pag.* 559, § 2, *pag.* 561, § 13, *pag.* 563, § 23,
B *pag.* 576, § 83, *ubi alii etiam indicantur.*

nn *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1186 *et seqq., et Summ. pag.* 558 *et seq.,* § 9.

oo *Ex proc. Apost. Assis. a fol.* 365 *super* 148, *et Summ. pag.* 369, § 18.

pp *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 935, *et Summ. pag.* 556, § 3.

qq *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 831 *et seq., et Summ. pag* 577, § 84, 85.

rr *Ex eod. proc. Assis. fol.* 335, 1186 *et seqq. et* 1745; *Summ. pag.* 559, § 10, *pag.* 562, § 21, *pag.* 578, § 91, *ubi alii indicantur.*

ss *Ex eod. proc. a fol.* 699 *terg. et seqq., et Summ. pag.* 571, § 64 *et* 65.

tt *Ex eod. proc. Apost. Assis. a fol.* 253 *et seqq., et Summ. pag.* 126, § 63.

CAPUT IV.

C *Amor ejus in Deum, animique cum illo conjunctio, et efficaces preces: principis Brunsvicensis conversio: caritas proximi, arcanorum notitia etc. illustrata.*

Per amorem Deo semper conjunctus, eoque æstuans

Erant certe ejusmodi ecstases raptusque mirabiles effectus divini amoris, quo Josephi cor flagrabat. Amorem vero accendebat summa vis conjunctionis, qua ejusdem cor Deo adhærebat. Hinc pius doctusque pater Hieronimus Rodriguez e Societate Jesu, postquam cum Josepho collocutus fuisset, inter cetera asseruit, « ipsum cum » Deo conjunctissimum fuisse, ejusdemque cor » magis dispositum fuisse ad conjunctionem cum » Deo, quam pulvis nitricus sit ad ignem ex qua» libet minima scintilla concipiendum *a*. » Revera eo modo se semper magis Deo conjunxit per continuam orationem, sublimem ac perfectissimam, in qua *b* simul ac mentem ad Deum elevabat, hic præsto aderat, ut eum illuminaret, accenderet, et ad sese attraheret; non aliter, ac si versis ad cælum oculis pulcherrimus paradisus totus statim pateret. Et sane, prout ipsemet Cardinali de Lauræa *c*, velut de alio loquens, testatus est, videbatur ipse sibi tum versari « in » pulchrarum rerum gazophylacio, et in quodam vel» uti limpidissimo speculo, ibidem appenso, uno » oculorum obtutu cernere et contemplari earum » omnium simul junctas species, id est, quodam » simili modo arcana mysteria, quæ Deus in ea » arcta conjunctione dignabatur ipsi revelare. »

A Pastrovicchio. c

mentem ad illum semper elevatam habebat,

40 Porro clamor stridorque, quos edebat, erant effectus ignis interni, qui conclusus manere nequiens, per os erumpens exhalabat, ad eum scilicet modum, ut ipse interrogatus, in tertia persona similiter reposuit, quo « erumpit et reboat pul» vis nitricus accensus, dum ex instrumento pyreo » emittitur. » Hinc etiam propter nimiam ejusdem violentiam corpus, et quidquid huic adhærebat, simul cum anima crebro attollebatur. Sæpe etiam canebat, et tripudiabat cum raptibus, quos ipse ad eorumdem causam atque effectus referens, Jubilaeos merito appellabat. Licet autem non semper in ecstasi aut a sensibus destitutus esset, mentem tamen semper ad cælum elevatam habebat: quam ob rem sæpe contigit, ut, aliis ipsum alloquentibus, nesciret, quid diceretur; E aut dum respondebat, manifestum faceret *d*, sese rebus omnibus naturalibus velut scalis uti ad contemplandas eas, quæ naturam exsuperant. Sic de variis mulieribus, quas in itinere suo obvias habuerat, interrogatus a quodam Religioso, quænam essent, respondit modo: Beatissima Virgo, modo S. Clara, modo S. Catharina: et simili modo rogatus de viris, nunc unum, nunc alterum Sanctum nominavit.

et viva cum spe orabat:

41 Horas *e* quoque canonicas ceterasque privatas preces cum maxima attentione et fervore recitabat, quod non obscure probabant illius altissima suspiria, quæ tum edebat, et ejusdem genuum vestigia, quæ scamno altaris et sacelli ipsius solo impressa reliquit. Quia autem oratio ipsius viva fide certaque in Deum fiducia animata erat, solebat aliis dicere *f*: « Filii, confidite in Deum, » (non confidite in alterum) Deum esse, qui vo» bis potest prospicere: homines promissa non » servant at Deus numquam iis deest. » Aliquando etiam exclamabat *g*. « Qui fidem habet, domi» nus mundi est. » De se vero aiebat: « Ego confido » in Deum; seque similem dicebat isti, qui casu F » projectus in maris scopulum, aquis circumda» tus, non ab alio, quam a Deo auxilium exspe» ctabat: et si necesse foret, se vi hujus firmæ » fidei montes ab uno mundi limite ad alterum trans» laturum. » Cum, ut dixi, tam animata fuerit ejus oratio, fuit etiam semper efficacissima.

hinc varia a Deo impetrat

42 Oravit *h*, ut ab oppido agroque Cupertinensi supremam stragem, quam inopinus turbo minabatur, averteret, et is statim evanuit. Oravit *i* similiter, ut infestissimum nimbum ac subitam procellam arceret, quæ atterebat incolas et vicina conventus Cryptellæ affligebat: et post orationem extra ecclesiam progressus clamavit, « Ah dra» co! ah draco!. » Et quocumque incessit, nubes disparuerunt cælique serenitas reducta est. Oravit *k*, ut exustis ejusdem loci agris pluviam obtineret; et vix finita supplicatione, quam in hunc finem indixerat, uti pollicitus fuerat, impetravit. Per *l* orationem ipsius Alcides Fabiani chirurgus sex sicariis, qui eum Hispello *m* Assisium redeuntem occisuri exspectabant, invisibilis fuit. Per orationem *n* patrem Generalem sui Ordinis eripuit ex gravi periculo submergendi in fossa Cannaræ prope Montem-Falconis *o*, admodum profunda et

aquæ

A. PASTROVICCHIO.

aquæ plena, in quam una cum exterrita mula e ponte decidens, B. Josepho tum etiam viventi se commendaverat : qui Beatus ipsum deinde primo conspicatus, ait : « Eja pater Generalis, vehementer » metuisti ; lapsus es egregie circa horam deci- » mam, dum ego Missam celebrarem, et tunc » ego te commendavi Deo. »

Joannem Fredericum principem Brunsvicensem p q

43 Non *p* minus patuit efficacia orationis illius in adducendo ad fidem Catholicam Joannem Fredericum principem Brunsvicensem ex hæresi Lutherana. Hic princeps ætatis viginti quinque annorum, dum anno MDCXLIX *q* præcipuas Europæ aulas viseret, curiositate sua ductus, Roma Assisium studiose divertit, Josephi videndi gratia, quem ex fama in Germania jam noverat. Ad sacrum conventum digressus, receptus et in parte ædium principibus destinata hospitatus fuit. Ibi suum cum Josepho colloquendi, ac mox deinde discedendi desiderium exposuit; posteroque mane cum duobus Comitibus e suo comitatu, uno Catholico, altero hæretico, ad portam ecclesiæ deductus est. Celebrabat tum ibidem Missam Beatus; qui, etsi ea de re nihil sciret, sensit tamen, dum consecratam Hostiam rumpere vellet; durissimam enim B comperit; eamque cum vi rumpere frustra tentasset, in patena reposuit, et oculis in sacrosanctam Hostiam fixis, primo in vehementem clamorem prorupit, deinde vero cum ingenti stridore per quinque passuum spatium retrorsum volavit flexis genibus per aera; ac post similem vociferationem tandem ad aram reversus, sacram Hostiam, sed magno cum nisu, divisit.

a Lutherana hæresi

44 Rogatus proinde jussu principis a superiore causam sui planctus, respondit : « Popularis, hi, quos » hoc matutino tempore ad Missam meam misisti, » duri cordis sunt, quia non credunt omnia, quæ » credit sancta mater Ecclesia; ideoque Agnus in » manibus meis hodie mane obduruit, nec potui » illum dividere. » Perculsus ejusmodi facto responsoque princeps, de discessu suo nihil amplius sollicitus, desideravit post sumptum prandium cum Dei Servo colloqui, uti fecit usque ad tempus Completorii; divinaque gratia ipsum interim magis excitante, voluit ejusdem Missæ postridie denuo interesse; in qua Missa dum sacra Hostia elevaretur, ejusdem crux nigri coloris omnibus apparuit eodem tempore, quo celebrans cum solito C clamore raptus in aera, uno palmo supra scabellum altaris cum Hostia et brachiis sic elevatis octava circiter horæ parte permansit. Ad conspectum tanti prodigii cœpit princeps vehementer flere : deinde vero unus e duobus Comitibus, hæreticus scilicet, indignatus ait : « Maledictus ego, » dum in has regiones veni : in patria mea securus » eram; hic vero me agitant furiæ et conscientiæ » scrupuli. »

ad fidem Catholicam convertit.

45 Porro Josephus, qui omnia superiori lumine illustratus viderat, quemdam familiarem suum de futuro principis ad fidem accessu certiorem fecit; « Gaudeamus, inquiens, quia cerva sauciata » est. » Reipsa postquam cum principe usque ad horam prandii locutus fuisset, eumdem, dum post Vesperas in cubiculum regrederetur, conspicatus, occurrit ipsi obviam et proprio eum cingulo suo cinxit, magno cum fervore spiritus dicens : « Ego » te vincio ad paradisum : Nunc vade, S. Franciscum venerare, assiste Completorio, processionem devote comitare, et fac, quidquid faciunt » monachi. » Hæc omnia bonus princeps humiliter exsecutus est, affirmans se Catholicum esse, ac præterea manu propria se in albo sodalium cordigerorum S. Francisci inscripsit. Antequam tamen hæresim suam publice ejuraret, voluit in principatum suum redire, ut de ejusdem negotiis dispo- D neret; unde anno subsecuto, ut promiserat, Assisium reversus, genibus ante sanctissimum Sacramentum flexis, coram duobus Cardinalibus Facchinetto et Rappacciolo, pristinos errores suos abjuravit in manibus B. Josephi, qui per suas efficaces preces dederat gloriam Deo, summo Pontifici gaudium, et salutem memorato principi, qui Virum de se tam bene meritum deinde magna in veneratione semper habuit.

Precibus suis cuncta impetrat. r

46 Innumera sunt alia prodigia, quæ Deus ad Servi sui preces patravit, quam ob rem sufficiat hic cum processibus generaliter conclusisse *r*. « orationem ipsius numquam non efficacem fuisse, » sed semper impetrasse, quidquid umquam pro sa- » lute animarum et corporum flagitavit. Ii quo- » que, qui sese ipsius precibus commendaverant, » experti fuere, postulata beneficia sibi eodem tem- » pore, quo prædictus Pater pro se oraverat, ob- » tigisse. » Hinc ipse, cum ex oratione omne verum bonum profluere agnosceret, et omne bonum proximo suo cuperet, frequenter istud ingerebat : « Orate, orate. » Stimulatus *s* tamen ingenti sua in proximum caritate, non cessabat ipse pro omni- E bus orare, ut justi in divina gratia confirmarentur, peccatores resipiscerent et pœnitentiam agerent; quam ut efficaciorem redderet, nunc divinam misericordiam implorabat, ut, sicut præterita, ita etiam præsentia peccata hominum toleraret; nunc corpus suum severe castigabat, ut aliena debita aliqua ex parte divinæ justitiæ persolveret.

venientes ad se benigne excepit, consolatur t u

47 Dum *t* alii sese ipsi commendabant, benigne respondebat : « Vos pro parte vestra ad bene- » dictum Deum recurrite; ego certe meæ non deero. » Recurrentibus *u* ad se, qui conscientiæ scrupulis angebantur, pulchrum istud adagium repetebat : « Scrupulos et melancholiam non volo in » domo mea; » et postquam iisdem sana consilia dedisset et solatus esset, nonnumquam solebat etiam lepide scopas arripere *x*, et a capite usque ad calcem illos verrere; « Ecce, inquiens, jam tibi » omnes scrupulos aufero : fac bene, forma bo- » nam intentionem, et ne metue. » Siquando *y* vero dissensiones ortas vidisset, vel cognovisset, ipse lites mox componebat, pacemque securus arbiter conficiebat; et, ut erat sermo ejus naturalis, doctus et admodum placidus, rapiebat omnium animos, a quibus auscultabatur. Volebat itaque omnes sinceros, omnes in operibus suis suaves esse, omnes a simulatione, a superbia et jactantia vehementissime abhorrere. Hac de causa *z* omnibus, etiam superioribus, frequenter commendabat misericordiam, suavitatem et caritatem, quas in ore suo hisce ferventissimis suis dictis habebat : « Caritas! caritas! qui » caritatem habet, dives est, et nescit : qui carita- » tem non habet, nihil habet : infort natus est, et » nescit. Amor et caritas magna est felicitas. »

commendat et caritatis modis exercet.

48 Hinc etiam cum aliquid hujusmodi bene fieri vidisset, lætabatur, et eum, qui id fecerat, suaviter complectebatur; uti complexus est quemdam Religiosum, qui aliquam discordiam sedaverat, et conturbatos animos composuerat : cui, « Ca- » re fili, aiebat, sis benedictus : S. Franciscus » tibi benedicat : opus genuini filii S. Francisci pa- » travisti. » Verum etsi caritatem ceteris inculcaret, et ipse eam etiam iis, a quibus offensus fuerat, exhiberet; (quorum uni *aa* pro injuria miraculum reddidit; alterum *bb*, qui ab eo reprehensus ipsum cultro vulneraverat, sua suavitate sibi devinxit, eidemque cum facti venia vicinam mortem

A tem simul prædixit; alium denique, qui veluti furibundus ipsum lædere properabat, tenere complexus est, et pœnitentem ad Deum reduxit:) eadem tamen caritas *cc* illius pectus interdum sacro zelo inflammabat, ex quo aliquando in conventibus Regularum etiam minima in parte transgressores ferventer corripiebat, et superioribus vigilantiam in memoriam revocabat.

illustratus a Deo fortitudine et arcanorum

49 Aliquando improbis se cum impetu opponebat; uti opposuit se Assisii duabus personis, quas in S. Francisci ecclesia, nulla sacri loci ac honestatis habita ratione, colloquentes videbat. Nonnumquam *dd* secreta mala animarum, in quas cœlestis luminis ope penetrabat, quasque liberare desiderabat, illis ipsis revelabat. Sic cuidam Alphonso Montis-Fusculano impuras suas tentationes detexit, eumque ab iisdem statim cohibuit. Sic quamdam *ee* mulierem ex Veglie, Cupertini habitantem, de veneficio, quod ipsa paraverat, commonuit, et pœnitentem induxit, ut istud sibi traderet comburendum. Nobili quoque juveni *ff* suæ animæ maculas indicavit, de quo quamdam honoratam personam, quæ hunc invisendi causa ipsum secum duxerat, B interrogavit: « Quis est iste æthiops, quem mihi » huc adduxisti? Nonne vides, ut niger sit? » Deinde vero ad nobilem conversus, « Vade, inquit, vade » fili mi, lava tibi faciem. » Volupe autem ipsi accidit, quod eumdem per Sacramentalem confessionem mox lotum viderit. Quapropter sic reducem amplexus est, « Eja, inquiens, jam bellus es, fili » mi; lavato te sæpius; heri enim fœdus eras instar » æthiopis. » Quotquot *gg* denique sordidatos animis videbat, « Vah, ajebat, quam fœdus es! Vade » accommoda balistam: » quo loquendi modo conscientiam denotabat.

admirabili notitia. Pro salute omnium

50 Sicut autem peccata, in quæ lapsi fuerant, utcumque occulta, dextere cum Christiana libertate revelavit, ut se emendarent, ita etiam illis, qui in peccandi periculo, id est, tentati erant, pari cum amore succurrit, ne laberentur. Hujus amoris effectus peculiariter expertus est sacerdos quidam Hispellas *hh*, qui jam in procinctu erat, ut animam gravi culpa macularet; a duobus quippe validis hostibus impugnatus, vehementi scilicet tentatione, et facultate consentiendi. At feliciter ipsi accidit quod Josepho occurrerit; qui apprehensa manu ejus, et ore auribus admoto, « Fili, ajebat corde sincero, fili, C » resiste fortiter tali tentationi (quam indicabat) quia » Deus vult, ne tu illum offendas; id dico tibi, fili, » id dico tibi. » Hac prodigiosa admonitione sacerdos victor mansit. Ut porro omnes, qui a dæmone tentabantur, corroboraret, ad frequentanda Sacramenta hortabatur; « Quia, inquiebat, ubi sæpe Deus est, » non potest sæpe esse inimicus Dei; ac tandem » Deus semper vincit; quia Deus plus potest per » suam gratiam, quam diabolus per suas tenta» tiones. » Sed quia præcipua amandi proximum ratio solus Deus est, qui sancti amoris centrum est, prout omnes cum S. Thoma docent: « Ratio » diligendi proximum Deus est; » *ii* ardens Josephi caritas non solos fideles Deo lucrandos, sed omnes pariter infideles eadem de causa complectebatur.

orandum monet: ægris ministrat

51 Propterea cum tenero animi sensu de iis loquebatur, multum miseratus conditionem eorum, et pro eorumdem salute quidlibet paratus aggredi. Hinc factum est, ut, dum pro ipsis oraret, et in profunda Dei secreta per contemplationem interdum penetraret, longas ecstases pateretur, ex quibus sensuum usui redditus, plurimum plangebat, præsentibus dicens: « Filii *kk*, orate pro bo» nis, orate pro peccatoribus, orate pro hæreti» cis, pro Turcis, pro infidelibus, ac tandem pro » omnibus; quia omnes pretiosissimo sanguine Je» su redempti sumus. » Ab animabus proximorum caritatem suam ad eorumdem corpora sublevanda convertebat, quantum per superiores licebat cum illis agere; imo, quamquam in cella sua semotus, illustratus divino lumine, quibus rebus indigerent, cognoscebat, et per orationem opitulabatur. Ceterum *ll* dum ipsi liberum esset, simul ac audierat, ægrotare aliquos, sive domi sive foris, eo statim accurrens, hortabatur illos, ut divinæ voluntati se totos committerent, et post alia pia monita, si mortem formidarent, aut alia de causa affligerentur, læto vultu suavique sermone confortabat; « Euge, inquiens, quia Deus provi» debit. »

A. Pastrovicchio.

fœtidum emplastrum comedit: caritas ejus tempore famis.

52 Post hæc se totum eorumdem obsequiis, etiam vilissimis dabat; sustinebat eos in brachio, cibos in os ingerebat, medebatur, utque *mm* naturalem nauseam vinceret, semel frondes, quæ ad cujusdam vulnerati fœtidissimam plagam applicatæ fuerant, heroica animi fortitudine comedit. Tam singularis denique erat ipsius erga ægros caritas, ut Religiosi dicere solerent, in consortio Josephi melius esse E ægrotare, quam recte valere; cum is tempore morbi totus ipsorum esset, at dum recte valerent, totus suus. Quinimo *nn* eo usque ipsius erga infirmos caritas processit, ut etiam, eo vivo, miraculosis sanationibus a Deo fuerit illustrata. Pari modo tenerrimam misericordiam suam palam fecit tempore deplorabilis famis, quæ Assisium et vicinas provincias diu afflixit *oo*, qua durante solvebatur in lacrymas et preces, ut divinam opem imploraret. Cumque non impetrasset, quod desideraverat, ut in gratiam fame pressorum extra conventum mendicare sibi liceret; circuibat sollicitus ejusdem septa conventus, ut Religiosos fratres suos, quantum poterat, saltem solaretur. Ad hæc omnia *pp* jungebat singulariter gratum erga bene meritos animum, quem multo magis stimulabat ejusdem caritas, ut, (cum per paupertatem suam aliter non valeret) iis saltem per gratiarum actionem, per bona vota, per preces, et promissa eorum memoriam specialiter servandam sponderet. « Sis benedictus ob caritatem, qua erga » me uteris: » (hoc unum erat ex suavissimis ejus dictis ad chirurgum, a quo curabatur) « Dominus » Deus eam remunerabitur; ego vero numquam » obliviscar orare pro te, si in locum salutis perve- F » nero. »

ANNOTATA.

a *Pro testimonio hoc laudatur in margine* reverendissimus Claver, episcopus Potentinus, ex ore immediato ipsius patris Hieronymi Rodriguez, Summ. pag. 267, § 7, 8.

b *Summ. pag.* 10, § 11 *et alibi.*

c *In margine legitur:* Cardinalis de Lauræa in 3 Sent., tom. 4, disp. 20 de Miracul., art. 23, num. 980, relatus in cit. Summ. pag. 602, § 4; *quem librum cum ad manum non habeam, verba Vitæ Italica feci Latina.*

d *Ex eod. Summ. pag.* 267, § 6 *et alibi.*

e *Ex omnibus process. testes de risu sparsim relati in eod. Summ. per totum.*

f *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 282, *et tergo, et sparsim in Summ. sub tit.* De spe, *a pag.* 290 *et seqq.*

g *Ibid. pag.* 197, § 52 *et* 54, *et alibi.*

h *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 452 *terg. et seq.*

i *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 659 *et terg., et Summ. pag.* 291, § 4.

k *Ibid.*

A. PASTROVICCHIO.

k *Ibid. cit. proc., et Summ.* § 5, *et alii contestes indicati eod. Summ. pag.* 589, § 5.

l *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 196 *et seq., et Summ. pag.* 494 *in fine* § 1.

m Hispellum, *Italis* Spello, *exiguum Umbriæ oppidum est in ditione summi Pontificis.*

n *Ex proc. ord. Assis. Compuls. a fol.* 1130 *et seqq.. et Summ. pag.* 338 *in fine, et seq.* § 17.

o *Italis* Monte-Falco, *oppidum est in Umbria ditionis Pontificiæ.*

p *Pro hac insigni Brunsvicensis principis et Hannoveræ ducis a Lutherana hæresi ad Catholicam fidem conversione in margine sic legitur : Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1222 *et seqq., et sparsim in Summ. pag.* 88, § 131, *pag.* 113 *et seq.,* § 298 *et* 299, *pag.* 276, § 2, 3, 4 *et* 5, *pag.* 567, § 42 *et* 43, *pag.* 573, § 73, 74, 75 *et alibi. Vide etiam Commentarium præcium num.* 40.

q *Consule Commentarium loco mox laudato.*

r *Ex proc. Apost. Auxim. a fol.* 624 *et seqq., et Summ. pag.* 383, § 13.

s *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 607 *terg. et Summ. pag.* 332, § 2 *et* 3.

B t *Ex eod. proc. ibid.* § 3, *et alibi sparsim in eod. Summ. per tot.*

u *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 383 *et fol.* 464 *terg. et alibi. Adagium, quod subditur, Italicum est, atque ita se habet :* Scrupoli et malinconia non voglio in casa mia.

x *Ex proc. ord. Auxim. a fol.* 1028 *et seq., et Summ. pag.* 213, § 202 *et* 203.

y *Ex eod. Summ. pag.* 338, § XI, *et* 13, *pag.* 348, § 53 *et alibi passim.*

z *Ibid. pag.* 346, § 35, *pag.* 350, § 18, 19, 26, *et alibi sparsim sub. tit.* De charitate *per tot.*

aa *Ex proc. Nerit. compuls. fol.* 662 *terg. et Summ. pag.* 43, § 120.

bb *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 326 *et Summ. pag.* 344, § 21.

cc *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1129 *et seq., et Summ. pag.* 338 § 11 *et* 13 *et alibi.*

dd *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 394 *terg., et Summ. pag.* 335, § 2.

ee *Ex eod. proc. Apost. Nerit. fol.* 406 *et* 407, *et Summ. pag.* 333, § 7, *et pag.* 336, § 9.

ff *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 445 *terg., et* 446, *et Summ. pag.* 346, § 41.

C gg *Sparsim in eod. Summ. per tot.*

hh *Vide dicta superius lit.* m. *Hic autem in margine legitur : Ex proc. Apost. Assis. fol.* 492 *terg. et seq., et Summ. pag.* 347, § 44.

ii *In margine adscribitur. Ex D. Thoma* 2. 2. *quæst.* 27, *art.* 8.

kk *Ex proc. Apost. Assis. a fol.* 358 *et seqq., et Summ. pag.* 345, § 24 *et alibi.*

ll *Ex eod. proc. Apost. Assis. fol.* 24, 212, 276 *ad* 279, *et alibi : et Summ. pag.* 342, § 2, 4, *et sparsim sub tit.* De charitate *per tot.*

mm *Ex eod. proc. Apost. Assis. fol.* 360 *terg., et Summ. pag.* 345, § 33.

nn *Sparsim ex Catalogo miraculorum in vita, Summ. num.* 41, *a pag.* 588 *ad* 595.

oo *Ex utroque proc. Assis. Apost., et ord. compuls. a fol* 1127 *ad* 1133, *et Summ. pag.* 337, § 7, 8 *et alibi. Berninus hanc rei frumentariæ inopiam annis* 1648 *et* 1649 *affigit.*

pp *Ex proc. Assis. et Auxim. Apost., Summ. num.* 26, *a pag.* 396 *ad* 398, *ubi chirurgus* § 10.

D

CAPUT V.

Beati amor et fiducia in Deiparam miraculis illustrata : angelica castitas et fragrantia : summa paupertas spontanea.

Singulari porro grati animi affectu B. Josephus prosequebatur Mariam, cujus patrocinio accepta ferebat bona omnia, quæ a Deo obtinuerat. Quamobrem curavit ipsi amorem reddere, quo nihil magis tenerum simul et magis validum potest cogitari. A parente sua puer devotionem erga illam edoctus, solebat eam Matrem suam *a* appellare, et velut matrem eam semper habebat, sicut ipse ut filius ab eadem semper habebatur. Hinc exponi nequit, quibus obsequiis cœlestem Matrem honoraverit. Imagines ejus rosis, liliis, aliisque floribus ornabat; sed cum hisce ac similibus ornatibus cor suum et ardentes affectus offerebat. « Mater » mea *b* (solebat dicere cum suavi joco) morosa est : » si ipsi flores feram, ait, se nolle illos : si cerasa » feram, nec hæc vult : deinde peto : Quid vis ?; et » illa ait : Cor volo, quia ego nulla alia re pascor » quam corde. » Et sane cor ipsius fuisse totum Mariæ, satis patuit ex devotis precibus, quas in honorem ejus continue recitabat, ex dulcibus dictis, quæ de ea proferebat, « Protectricem *c*, illam, dominam, » patronam, matrem, sponsam, adjutricem » appellans; ex simplicibus ac festivis cantilenis, quibus eam sæpe laudabat; sed præsertim ex ecstasibus et frequentissimis raptibus, quos ad ejusdem imaginum conspectum, vel inter ipsius elogia recitandum, patiebatur.

B. V. Mariam quam Matrem suam appellabat, a E b c

54 Sic semel ad ea verba SANCTA MARIA volavit super tria Religiosorum paria, qui in ecclesia gemina serie ordinate positi, litanias cum ipso recitabant. Simili modo etiam alias raptus fuit, modo cum SANCTA DEI GENITRIX, modo dum MATER DIVINÆ GRATIÆ, modo dum JANUA CÆLI, pronuntiaretur. Quin etiam audito solo nomine Mariæ, in ecstases frequenter incidebat, non raro a terra quoque elevatus, quemadmodum ex toto illius vitæ cursu notissimum est. Tum vero cælorum Reginæ pulchritudinem contemplans, præ amore ipsius languebat, prout ipsemet quodam die manifestavit, dum inter celebrandam *d* Missam ad altare ejus, a multis visus est in ecstasim raptus, et sublatus in aere, auditusque hasce cum lacrymis voces proferre : « Laudate illam vos sancti angeli » canticis vestris : ego quidem totus ardeo, sed » non possum eam digne laudare. » Nec satis ipsi erat, si quotquot in cælo sunt, sancti et angeli ipsam amarent laudarentque : desiderabat, ut etiam ab omnibus, qui in terra sunt, hominibus amaretur et laudaretur.

tenerrime amabat, ejusque amorem F d

55 Petierat ab aliquot Cupertini incolis, qui ipsum visendi gratia ad conventum Cryptellæ venerant *e*; « Quid huc facturi venistis? Forte ut Dominam meam invisatis? » Quibus id affirmantibus reposuit : « Et quid ipsi attulistis ? » Et cum illi dicerent : « Officium et Rosarium; » ipse sentiens, eos ex sola curiositate advenisse, « Quod officium, » quod Rosarium? exclamavit : Domina mea vult » cor et voluntatem. » His ardentibus vocibus B. Ma-

omnibus instillabat : ad eamdem laudandam e

A Mariæ amorem in eorum cordibus excitavit, jussisque deinde in genua procumbere, Litanias cum iisdem recitavit *f*; quod facere consueverat cum omnibus, qui ad ejusdem cellam veniebant. Docebat quoque omnes ad Mariam sæpius dicere *g* : REFUGIUM PECCATORUM, MATER DEI, MEMENTO MEI : quæ erat ipsius jaculatoria oratio, quam beatæ Virgini, quia REFUGIUM PECCATORUM appellabatur, gratissimam esse affirmabat. Usque adeo cordi erat Josepho, Mariam per frequentem repetitionem laudum suarum, quæ in Litaniis recensentur, velut Dominam agnosci, ut, cum pastores, quibuscum eas singulis Sabbatis in sacello conventui Cryptellæ vicino recitare solebat, in messe detinerentur, ovibus, quas videbat, dixerit *h* : « Venite vos huc, venite huc, ut vestri meique Dei Matrem honoretis. »

oves obsequentes habet: per Litanias ejusdem

56 Ad has voces, quas Josephus remotius, quam humana vox solet extendi, protulerat, ab ovibus illis prodigiose perceptas, eæ omnes diversarum caularum oves, parvulis opilionibus, a quibus observabantur, frustra reclamantibus, ad sacellum confestim accurrerent. Quæ postquam advenere, B B. Josephus Litanias lætabundus exorsus est; oves vero per inauditum hactenus prodigium, chorum alternarunt, ad singulos versus voce sua respondentes; sic, ut Josepho dicente : SANCTA MARIA, illæ balando reponerent : BEE; atque ita ad singulas ejusdem laudes usque ad finem Litaniarum continuarent. His finitis, acceptaque a Beato benedictione, hilariter saltantes, ad pascua, quæ reliquerant, redierunt. Hinc *i* Servus Dei tantam in magna Matre fiduciam conceperat, ut per ejus Litanias exorcisaret et liberaret energumenos. In partu quoque periclitantibus Litanias commendabat, eæque feliciter enitebantur. In dissensionibus, « Eja agite, dicebat litigantibus, ad Matrem, ad » Matrem; » et eos subito conciliabat.

et invocatione varia miracula

57 In nomine divinæ Matris, cui omne bonum acceptum ferri volebat, sæpe promittebat miracula, quæ illico succedebant. Cæca *k* mulier visum recepit, simul atque B. Josephus illius oculos tangens dixerat : « Mater Dei sanabit te. » Nolebat *l* vicarius generalis Neritonensis tres cruces, quas Josephus prope Cryptellam erigendas curaverat, quamdiu solitus anni vehemens æstus duraret, et locus ardoribus pateret, consuetis ceremoniis benedicere; sed tandem victus precibus Beati, asse- C rentis : « Mater mea non permittet, ut ab æstu pa» tiaris, » indutus pluviali, ceremoniis functus est, quibus tribus horis ac dimidia detentus, nihil molestiæ ab ardore passus est. Recurrebat nonnumquam ad Josephum subsidii causa paupercula ejus mater; cui ille respondebat : « Mater mea Maria est; » ego vero nihil habeo, quia pauper sum : com» menda te Mariæ, quæ tibi succurret; » atque ita reipsa ipsi prodigiose semper succurrebatur.

promittit et facit,

58 « Ne *m* metue (aiebat cuidam sacerdoti gra» viter vulnerato) quantum temporis est, ex quo » non venisti ad Cryptellam, invisum Matrem » tuam? Ah, (reponebat infirmus) nonne vides, » frater Josephe, ut me habeam, qui non possum » me movere? » Tum vero Servus Dei ligavit plagas ejus, cœpitque eas manu sua mulcere, dicens : « Non confidis in Matrem tuam? » Eodem autem tempore, quo sic demulcebat plagas, simul siccabat, ac denique integre sanatum reliquit. Exauditus *n* a Maria fuit etiam alius sacerdos, postquam hic, dubitans, an quamdam gratiam ab ea petere auderet, a Beato, secreti ipsius dubii conscio, audivit : « Pete ab ea, pete ab ea, concedet tibi. » Cuidam *o* moribundo suis manibus labia aperiens Josephus, nescio, quem liquorem, in os ejus infudit, atque : « Jamne te bene habes? » Ille vero respondit : Optime. Tum B. Josephus subjecit denuo : « Eja, nemini de me quidquam dixeris; sed » dicito, te a Matre Dei, matre tua et matre mea » sanatum esse. » Denique, ut brevis sim, concludo; quemadmodum Josephi sanctitas, prout ipse confessus est, cœpit a devotione erga Mariam, ita ejusdem fama sanctitatis cœpit a multis beneficiis, quæ alii a Maria per Josephi patrocinium impetraverunt.

A. Pastrovicchio.

ab eaque ut filius fovetur. Castitatem

59 Hinc *p* factum, ut amore illo mutuo semper multo magis crescente, Maria Josephum velut dilectissimum filium semper habuerit (et ut talem vidit illum in festo Portiunculæ quædam Dei serva *q*, in ecstasim rapta, ab ea blande tractari) et Josephus Mariam velut amantissimam matrem semper honoraverit; utque *r* ipsam in suæ vitæ curriculo Matrem suam semper appellaverat, ita jam moriens, eamdem suavi Matris nomine compellavit, dicens ei : « Monstra, te esse Matrem. » Ab hoc amore erga Matrem puritatis, argumentari licet de amore, quo Beatus puritatem prosecutus est. Non fuit ipse quidem, uti nonnulli alii, ab im- E puris tentationibus liber, quibus, ut supra dictum est, vehementer impugnatus fuit; sed quo validiores erant assultus, eo gloriosiorem per Dei Matrisque Mariæ auxilium de iisdem victoriam referebat. Angebatur *s* tamen dubiis et timoribus, ita ut semel auditus sic exclamare : « Ah Deus meus! scio » equidem te omnia bene facere, et me in hisce » tentationibus per tuam gratiam non peccare; vel» lem tamen eas nec sentire nec experiri. » Verum Deus volebat ipsum inter medios illos impuros assultus purissimum esse, ut plus mereretur.

inter tentationes eximie colit, et aliis afflat.

60 Certe confessarii *t* illius, aliique magno numero, testati fuere, sese numquam in eo vel umbram impudicitiæ advertisse, sed semper castissimum mente et corpore comperisse, ita ut ipsius anima angelica potius, quam humana esse videretur. Hinc ipse castitatis amantissimus, ut hæc apud omnes in pretio esset, solebat dicere *u*, « castam » animam similem esse vasi crystallino, puro et » mundo, aqua frigida et limpidissima pleno, quæ » tempore æstus omnibus grata est, quaque tunc » nihil potest esse acceptius; sed si eidem vel una » gutta olei infundatur, omnis illa aqua corrum» pitur et displicet. » Eadem de causa hortabatur, ut omne illius amittendæ periculum vitarent; et F primo quidem exemplo, nolens, nisi ex obedientia, cum mulieribus agere; deinde monitis, docens, « periculosam rem esse cum feminis agere, » quæ non nisi damnum afferunt iis, qui volunt » esse Dei : fugiantur, fugiantur, et solum ex obe» dientia cum iis agatur. » Eidem illibatæ puritati ipsius pariter debebatur, quod fideles ad inhonesta tentatos servaret; modo aliquid e rebus suis eisdem applicando, prout *x* juvenem quemdam subito expediit, dum gravissime tentato renes cingulo suo strinxit; modo sola voce; quemadmodum alteri *y*, a Mahumetismo ad fidem Catholicam tum nuper converso contigit; qui, cum se hujusmodi illecebris, quas ante non senserat, valide impugnari quereretur, a Josepho audivit, id ita fieri, quod per falsam sectam suam ipsi vetita non fuisset impudicitia, quodque dæmon non conetur acquirere, quos jam possidet. Nec mora ab eo ipso tempore sensit se a tentationibus liberum, et in fide Catholica confirmatum.

61 Certiora tamen, magisque stupenda angelicæ ipsius castimoniæ indicia erant fœtor *z*, quem ille ex corporibus impudicorum hominum olfaciebat,

A. PASTROVICCHIO. *Libidinosos ex fœtore agnoscens.* *aa*

bat, et suavissimus odor, quem alii ipsum e suo corpore exhalare experiebantur. Satis ipsi erat vidissse libidinosum, ut eumdem ex fœtore cognosceret. Visus aliquando inquietus est agitatusque; et interrogatus *aa*, quid causæ esset, respondit, « sese tum cum persona libidine sensuum inquinata collocutum fuisse, ex eaque in naribus suis tantum fœtorum relictum, ut eum etiam adhibito tabaco nequiret expellere. » Ut autem omnibus immunditiæ horrorem incuteret, frequenter aiebat *bb*, « impudicos coram Deo, et angelis et hominibus fœtere. » Contra vero ipse ob castitatem suam donatus a Deo est cælesti odore, qui, ut doctores ascetici cum doctissimo piissimoque Cardinale de Lauræa docent, certum indicium est veræ puritatis.

bb

62 « Insigne *cc* donum puritatis ipsius, (inquit ille) evidenter agnitum fuit ab omnibus, qui cum eo versati sunt, aut aliquam rem, qua usus fuit, acceperunt; quia ipse odorem suavissimum spirabat, resque ab eo contrectatæ eumdem multo tempore conservabant: quinimo in dormitoriis, per quæ transibat, tam manifestum odorem relinquebat, ut, si quis scire vellet, quo ivisset B frater Josephus, sufficeret odoris vestigia sequi. Certum autem est, fragrantiam personæ, sicut docent magistri vitæ spiritualis, indicium esse veræ puritatis. » Propterea odor ille naturalem ordinem excedere ab omnibus merito credebatur, cum nescirent, cui fragrantiæ eum similem esse dicerent, nisi illi, quam Assisii exhalat Breviarium, quo S. Clara olim usa est, et arca, qua castissimi S. Antonii Patavini cineres continentur; ideoque eum omnes ODOREM ET FRAGRANTIAM PARADISI appellabant. Cum hac tam eximia, tamque odorifera puritate singulari modo lucebat in Beato nostro religiosa paupertas. Quamvis licebat ipsi res varias suo statui convenientes, quæque ad victum et vestitum Religiosorum concessæ erant, sibi servare, nihilominus voluit semper privatus vivere non modo omnibus supervacaneis, verum etiam plurimis, quæ ad humanam vitam necessariæ sunt.

ipse mirabilem spirat odorem. Paupertatis cultor eximius *cc*

63 Illius vestis *dd* propterea semper erat omnium vilissima, et interdum vetustissima ac lacera, sub qua gestabat asperam tuniculam, quæ cilicium potius quam vestimentum poterat appellari, subligaculum vero ex rudi tela; nec alia re præterea vestiebatur umquam, ne quidem frigoris arcendi C causa, nisi crepidis, quibus tantummodo utebatur, cum in publicum procederet *ee*. Hinc dum aliquando ad aliquem conventum adveniret, rogatus, an vestes suas attulisset, respondit se attulisse, de iis solis loquens, quibus erat indutus. In morbo, qui ipsi supremus fuit, consensit *ff* quidem, cogente necessitate, duo candida sudaria a chirurgo Auximano admittere; sed simul ac ea ex lino texta vidit, « Nimis subtilia sunt, ajebat, nimis subtilia; » hisque recusatis, acceptavit duo altera, ex tela alba quidem, sed rudi et aspera. Hujusmodi semper fuit in ceteris omnibus rebus extrema ejus paupertas: omnis enim victus illius, qualis ab initio fuerat, erant semel per diem herbæ et olera, raro pisces; interdum carnes ex obedientia, sed quas ex stomacho suo toties rejecit, ut dictum est. Hinc nec minimam buccellam panis admittere volebat in cubiculo suo, in quo propter exstasium frequentiam separatus ab aliis vescebatur.

eam in vestitu et victu, *dd*

ee

ff

64 Quod ad ejusdem cellæ supellectilem spectat *gg*, unum scabellum, duæ sedes ex cortice, parva mensula et sacræ aliquot icones chartaceæ, erant omnis ornatus illius; lectus vero ipsius ex tabulato ligneo et pulvinari e paleis constabat.

in supellectile, rebusque omnibus severe observavit. *gg*

Erat nihilominus ipsi tam carus iste incommodus ac D pauperrimus lectus, ut urgente morbo *hh* jussus culcita et linteis uti, non potuerit insuetam mollitudinem diu ferre, dixeritque, sentire se sibi omnia ossa contundi; ideoque necesse fuerit ipsum, solandi gratia, in amantissimum lectulum suum reponere. A pecunia quoque tantum abhorruit *ii*, ut non modo oblatam sibi numquam admiserit, et suadentes, ut eam saltem in usus conventus sui servaret, superioribus tradere jusserit; verum etiam, cum aliquando exigua moneta valoris duorum Juliorum in cucullo ipsius a piis personis imposita fuisset, horrorem illum suum magna inquietudine et copioso sudore, non secus ac si gravissimum pondus collo suo impositum fuisset, prodigiose manifestaverit; Non possum amplius, exclamans; nec pristinæ serenitati ante redditus fuit, quam eadem moneta a commiserantibus inde exempta fuisset. Celerum *kk* ipse se ditissimum semper reputabat et hilari vultu inquiebat, « se quidem nihil habere, sed Deum sibi de omnibus prospicere. » Agnoscebatque omne bonum suum in Deo positum, et cum Seraphico patriarcha repetebat: « Deus meus et omnia! » Hinc cum morti vicinus *ll* cogitaret de censu, quem de rebus omnibus, ad simplicem E usum sibi a superioribus concessis, eo tempore conficere solent Religiosi Franciscani, id solatii habuit, ut superiori suo dicere potuerit: « Pater guardiane, vellem censum inire, sed nihil habeo. »

hh

ii

kk

ll

ANNOTATA.

a *Italice est* la Mamma sua, *quo nomine solent pueri matres suas compellare. In margine notatur, hæc legi sparsim in omnibus processibus, et in cit. Summ. per tot.*

b *Ex proc. ord. Nerit. compuls. a fol.* 665 *terg. et seq. et Summ. pag.* 44 *et* 45 § 125.

c *Ex omnib. processib. sparsim in eod. Summ. per tot.*

d *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 632, *et Summ. pag.* 545, § 24.

e *Ex proc. Apost. Nerit. a fol.* 272 *ad* 276, *et Summ. pag.* 549, § 3.

f *Berninus ex laudato Summarii loco eorumdem Cupertinensium testimonium recitat, in quo inter cetera ajunt Italice:* Revera ex sola curiositate, non ex devotione, illuc adveneramus; ab eoque genua flectere, et Litanias ante B. Mariæ Virginis F imaginem secum recitare jussi sumus. Dum vero ad ea verba SANCTA MARIA pervenimus, frater Josephus ejulatum edidit, facieque in cælum versa, et extensis manibus, et, ut erat, genuflectens, in ecstasim raptus est; et quia nullus aderat, qui eum suscitaret, nos Litanias continuavimus, quamquam attoniti, et cum tenero affectu finivimus. Postea inde egressi sumus, et fratrem Josephum in eadem ecstasi immobilem in cella reliquimus.

g *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 1112, *et Summ. pag.* 311, § 28 *et alibi.*

h *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 498 *et* 499 *et Summ. pag.* 482, § 29.

i *Sparsim in eod. Summ. pag.* 38, 348, 359, 393 *et alibi.*

k *Cit. Summ. pag.* 38, § 82.

l *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 708 *terg., et Summ. pag.* 46, § 143.

m *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 417 *terg., et seq., et Summ. pag.* 553, § 11.

n *Ex eod. proc. Apost. Nerit. fol.* 585 *terg., et Summ. pag.* 468, § 5.

o *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 742, *et Summ.*

A *Summ. pag.* 334, § 15.

p *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1144 *et seqq., et Summ. pag.* 107, § 251.

q *Berninus ait, hanc sororem Cæciliam de Nobili Nuccrinam Clarissam fuisse, cujus elogium exhibet Fortunatus Hueberus in Menologio Franciscano ad diem* 24 *Julii.*

r *Ex proc. ord. Auxim. compuls. a fol* 1127 *super* 26, *et Summ. pag.* 244, § 67.

s *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1053 *et seqq. fol.* 1114, *et seq., fol.* 1152, *et Summ. pag.* 84, § 93, *ad* 95, *pag.* 86, § 108 *et* 109, *pag.* 108, § 260 *et alibi.*

t *Ex proc. Auxim. Apost. a fol.* 430 *ad* 433, *super* 215, *et sparsim in Summ. locis supra citatis, et pag.* 430, § 3, *et alibi.*

u *Ex cit. Summ. pag.* 273, § 55.

x *Ex proc. Apost. Auxim. fol.* 433, *et Summ. pag.* 430 *in fine* § 7.

y *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 1127 *terg. et seq., et Summ. pag.* 337, § 5.

z *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 375 *terg. et alibi sparsim in Summ. per tot.*

aa *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 327, *et Summ.* B *pag.* 424, § 7.

bb *Ex eodem proc. Apost. Assis. fol.* 459, *et Summ. pag.* 425, § 16.

cc *Ex cit. Summ., pag.* 9, § 6, *pag.* 425, 426, 427, 487 *et alibi. Consule etiam Commentarium nostrum prævium* § 5, *num.* 61 *et sequentibus, ubi varia testimonia pro eodem admirabili odore recensuimus.*

dd *Ex omnibus processib. Testes relati in eodem Summ. sub tit.* De paupertate *per tot.*

ee *Non satis hæc conveniunt cum iis, quæ de vitæ illius ratione in conventu Auximano in Commentario prævio num.* 104 *ex Summario retulit Berninus; ibi enim, quamquam numquam procederet in publicum,* nudos pedes crepidis indutus *fuisse dicitur, et* hiemali tempore penulam seu pallium *super ceteras vestes gestasse.*

ff *Ex proc. Apostol. Auxim., fol.* 853 *et seq., et Summ. pag.* 461, § 12.

gg *Testes in Summ. sub tit.* De paupertate.

hh *Ex proc. Apost. Auxim. fol.* 854 *et seqq., et Summ. pag.* 462. § 17.

ii *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 296, *et Summ. pag.* C 456, § 4.

kk *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 1198, *et Summ. pag.* 31, § 10, *pag.* 456, § 1, *et alibi.*

ll *Ex proc. Apost. Auxim. fol.* 855 *et Summ. pag.* 462, § 17 *in fine.*

CAPUT VI.

Beati heroica obedientia, miraculis et animalium obsequio clara : sapientia divinitus accepta : mira arcanorum cognitio.

Vere dicere poterat, se ne voluntatem quidem propriam habere, eo quod hanc sanctæ obedientiæ totam consecrasset. Erat certe ea virtus in B. Josepho tam heroica, ut protestaretur *a*, « malle se mori, quam non obedire. » Hac de causa quemlibet superiorem *b*, non aliter ac si S. Franciscus fuisset, venerabatur; nec de illius defectibus quidquam audire volebat, ne vel rationis umbra ad resistendum imperatis sibi suboriretur. Hinc etiam omnem vitæ suæ tam internam, quam externam rationem, omnibus superioribus manifestabat, promptissimus eam mutare, si ipsis ita videretur. Sicut autem sine merito obedientiæ nihil facere *c*, nec fenestram quidem cellæ suæ aperire aut claudere sine consensu sui socii laici volebat, ita superioris sui voce aut mandato audito, sine mora omnia exsequebatur. Erat *d* ipse quodam die in cubiculo patris Caravaggio, confessarii sui, graviter decumbentis, et ex medicorum judicio certo morituri, ibidemque raptus in ecstasim, supra lectum ejusdem elevatus hæsit, dum ipse sacro oleo ungeretur. Deinde restitutus sensibus, volebat ad cellam suam regredi; sed audita superioris voce, qua abire vetabatur, in iisdem lateribus, in quibus tum stabat, mansit immobilis, donec abeundi licentiam a superiore accepit.

Obedientiæ cultor et præco — *A. Pastrovicchio.*

66 Sufficiebat *e* hujus mandatum, ut Josephus carnes comederet, exiret e cella, ageret cum quolibet, pedum oscula permitteret, daret aliquid e rebus, quibus usus fuerat, quantumcumque et ab his et ab aliis ejusmodi, quæ vel ad levamen vel ad laudem suam faciebant, ipse abhorreret. Jussus est aliquando a superiori suo Generali frustum sacchari candidi comedere, quod ad ipsum recreandum dederat; et subito comedit. Interrogatus *f* deinde tentandi gratia a quodam Religioso, quomodo saccharum libenter manducasset, qui in pane et aqua jejunare consueverat: serena facie respondit : « Ego facio imperata. » Mandaverat *g* alias pater Generalis cuidam Religioso, ut juberet Josephum veteres vestes internas externasque deponere, dandas illustri Infanti Sabaudiæ *h*, erga Beatum devotissimæ, quæ novas vestes eum in finem ipsi jam paraverat. Renitebatur primum Josephus, superioris præcepti inscius; quod ubi intellexit, mox cucullum ceterasque consequenter vestes exuit, dicens : « Ex obedientia contentus sum, ut mihi tollas non tantum vestem et tunicam, sed, si velis, etiam carnes et pellem. » In aliis *i* præterea occasionibus solebat dicere, « sese ex obedientia in ardentem fornacem ingressurum, et credere, se ex ejusdem merito illæsum inde exiturum. »

eximia hujus virtutis — E

67 Idcirco ut hanc virtutem etiam ceteri omnes amarent colerentque, meritum illius plurimum commendabat, nunc eam appellando *k* « cultrum, qui propriam hominis voluntatem occidens, Deo immolat; nunc currum, qui commodissime ad paradisum vehit; nunc canem, qui cæcum ducit Sancta obedientia! » (exclamabat nonnumquam alias) « ah sancta obedientia, quam Deus ipse honorat! » Revera nec impulsus, nec ferrum, nec ignis poterant ipsum ab ecstasibus revocare; sed per obedientiam revocatus, mox sibi reddebatur. Rogatus propterea, quo pacto id fieret, respondit *l*, « vocem superioris a se quidem non audiri, sed Deum, obedientiæ amantissimum, visionem tum subtrahendo, velle, ut statim obediret. » Illustrabat quoque id ipsum eleganti similitudine; Quemadmodum *m*, inquiebat sub inde, anima a Deo rapitur, dum is siparium tollit, et velut magnum gazophylacium multis pulcherrimis et inenarrabilibus paradisi rebus refertum exhibet; « ita ad obedientiæ vocem (subjungebat) Dominus Deus tum dimittit siparium, et animam suis officiis libere obeundis restituit. »

edit specimina et documenta : — F

68 Tam eximium fuit obedientiæ ipsius meritum, ut Deus ipsum per illam terribilem reddiderit dæmonibus, feceritque, ut bruta animalia eidem alacriter parerent. Itaque dum ad exorcisandos

per eamdem energumenos liberat ;

A. PASTROVICCHIO.

dos energumenos a superiore mitteretur, per obedientiam suam indicebat dæmoni recessum e corporibus : « Ego huc veni, inquiens, ex obedientia, » ideoque hinc abscedere debes. » Interdum magis comiter, magisque efficaciter post lectas super energumenos Litanias beatissimæ Virginis aiebat *n* : « Ego non veni huc, ut te ex hoc corpore expellerem, sed solum ut obedirem; ideoque si velitis » exire, exite; si non velitis, facite, quod vobis » placet : mihi satis est obtemperasse. » qua loquendi methodo magis indignatus dæmon, obsessa corpora deserebat. Alio demum consilio usus est aliquando, cum dæmon manu mulieris, quam occupaverat, advenienti horribilem alapam inflixit *o* : nihil quippe propterea turbatus Josephus, provolutus in genua, mandatum a superiore, scripto sibi datum produxit, eoque manui energumenæ imposito, « Heus tu, inquiebat, cape sanctam obe» dientiam ; » dictisque solitis litaniis beatæ Virginis, dæmon tam insignem Beati nostri obedientiam non ferens, obsessum corpus subito deseruit.

et bruta animalia

69 Mirabile quoque erat videre animalia rationis expertia ipsi promptissime obedire. Avis linaria, cui sæpe aiebat *p* : « Lauda Deum, » ad omnem B ejus nutum cantu suo laudabat, et ad ejusdem præceptum subito cessabat. Cardueli, dum avolare permitteret *q*, « Vade, ait, fruere eo, quod Deus » tibi dedit ; ego nil aliud a te volo, nisi, ut, quan» do te vocabo, redeas, ad laudandum mecum » Deum tuum ac meum ; » quibus vocibus parens avicula, in vicinum hortum devolavit, et a B Josepho revocata redibat extemplo, ut Creatoris laudes cum ipso concineret. Milvus *r*, qui occiderat aliam carduelem, ipsi multum caram, qui ab illo edocta, sæpe repetebat : « Jesus et Maria : frater Jo» sephe dic Officium; » visus ab eo et vocatus, mox advolavit, ab eoque increpitus his verbis : « Vah nequam, occidisti carduelem meam ; merui» sti, ut et ego te occiderem ; » velut facti pœnitens, supra caveam tamdiu resedit, donec Josephus eum manu percutiens, diceret ; « Abi hinc ; » ego tibi condono ; sed ne id iterum feceris. » Morsus *s* a cane rabido aries, et ipse quoque rabidus factus, in quodam hortulo, ne cuiquam noceret, inclusus servabatur; in quem locum cum forte ingressus fuisset Servus Dei, monereturque, ut ab eo pecore sibi caveret, respondit, « se confidere in C » Deum : » ac deinde ad arietem conversus, eumque manu contrectans, ait, « Stulte, quid facis » hic? Revertere ad oves tuas ; » qui ejusdem jussu solutus, extemplo sanus et mansuetus evasit, et ad gregem suum regressus est.

sibi mirabiliter obsequentia

70 Prodigiosa *t* pariter fuit cujusdam candidæ agnæ obedientia, quam Josephus monialibus S. Claræ Cupertini miserat, Regulari observantiæ velut invigilaturam. Hæc etenim in omnibus officiis semper prima aderat, in cibo parca, in choro quieta, uniceque sollicita, ut vel impulsu et attritu corporis sui somniculosam quampiam excitaret, vel pedibus dentibusque vanum alterius ornatum avelleret. Hac mortua, promisit Beatus, aviculam se iisdem sacris virginibus missurum, quæ eas ad laudandum Deum provocaret; prout reipsa factum est. Etenim *u* tempore divinorum Officiorum quidam passer solitarius ad fenestram chori advolavit, ibidemque suaviter cecinit. Neque hic stetit prodigium : siquidem idem ille passer duas novitias altercantes conspicatus, sese inter illas interposuit, et quantum potuit, expansis alis et unguiculis suis ab invicem separare et placare conatus est : sed cum ab una earum male acceptus esset et abactus, avolavit, nec umquam reversus est, licet jam quinquennio circiter in ea domo degisset. Moniales eo D casu afflictæ ad Josephum recurrerunt; is vero, « Recte vobiscum actum est, respondit : quare vos » eum injuria affecistis et abegistis? Non vult huc » amplius redire. »

sæpe habuit

71 Motus tamen earumdem precibus, promisit se eum remissurum. Ad primum autem pulsum ad chorum rediit passer, nec tantum in fenestra cecinit, sed etiam magis cicur, quam ante, in monasterium ingressus est. Crevit deinde etiam magis admiratio, cum tintinabulo pedi ipsius, recreationis ergo, a monialibus alligato, feria quinta et sexta hebdomadæ Majoris non amplius visus est : quibus Josephum propterea denuo interpellantibus, respondit is : « Ego eum vobis misi, ut caneret, » non ut sonaret : non venit; quia hisce diebus ad» fuit sepulcro Domini; sed jubebo reverti; » et reipsa reversus est, et longo tempore ibi permansit. Duo lepores in vicinia conventus Cryptellæ obtemperarunt *x* Beato dicenti : « Ne discedatis » hinc longe ab ecclesia beatæ Virginis, quia mul» ti venatores vos insequuntur. » Et feliciter sane ipsis accidit obedivisse : unus enim eorum a venatoribus pone pressus, in ecclesiam primum, ac E deinde in conventum confugit, ubi in Josephi brachia prosiliit. Tum ipse ; « Nonne dixi tibi, ait, ne » ab ecclesia longe discederes, quia te excoriatu» ri essent ? » Liberavitque illum a venatoribus, qui eumdem sibi dari petierant. Æque felix fuit etiam alius lepus, qui persequentibus eum canibus, sub B. Josephi tunicam confugit ; cumque marchio Cupertinensis, qui venatorum primarius erat, paulo post adveniens, a Josepho peteret, an leporem vidisset ; « Ecce eum hic, respondit, et noli il» lum amplius angere. » Deinde ait lepori : « Abi, » abde te in hoc virgulto et ne te moveas. » Paruitque lepus, immotis canibus, et marchione cum suis sociis ob tantum prodigium ultra modum stupente *y*.

Sapientia divinitus accepta multis admirationi est

72 Attamen non hoc solo munere Deus virtutem Beati illustravit, sed eum etiam aliis eximiis donis largissime ditavit. Quamvis, ut supra diximus, exiguo ingenio a natura dotatus esset, nec umquam litteris recte imbutus, præter vulgarem Latinum sermonem quidquam sciret, (prout Cardinalis de Lauræa testatus est *z*) donatus tamen a Deo erat sublimissima sapientia, quæ etiam perfectioribus theologis admirationem movit. Ad sen- F sum sacrarum Litterarum, psalmorum præsertim, profunde penetrabat : unde dicere consueverat *aa*, « se non meliorem librum spiritualem comperis» se, quam divinum Officium, atque inde se » omne genus utilitatis haurire. » De difficillimis mysteriis interrogatus *bb*, id est, de sanctissima Trinitate, de Incarnatione, de prædestinatione, de efficacia gratiæ, de justificatione, aliisque similibus, promptus et alacer respondebat cum sublimi doctrina, et difficultates a doctissimis viris propositas enodabat, atque exemplis a rebus corporeis petitis tam clare illustrabat, ut unicuique persuaderet. Hinc ex multis doctisque Religiosis, qui id experti fuere, unus ajebat : « Hic plus scit, quam » ego : » alter : « Jam disco novam et bonam theo» logiam : » isti : « Plus didici conferendo sermo» nem cum patre Josepho, quam toto tempore, » quo studui : » alii : « Tam sublimiter loquebatur » Josephus de theologia, qualiter præcipui totius » mundi theologi non possent : » omnes denique » testabantur, « in Josepho elucere sancti Spiritus » dona, sapientiæ, scientiæ et intellectus. »

73 Ad cæleste sapientiæ lumen, quo maxime arcana fidei nostræ mysteria penetrabat, accedebat

Arcanorum divinitus conscius, varia

A bat lumen aliud, quo alienas cogitationes, resque secretas et occultas clare cognoscebat. In primis cuicumque occurreret, qui animam peccato infectam habebat: « Vade, aiebat, lava tibi faciem, quam » atramento conspurcatam habes; » vel: « Accom- » moda arcum: » quibus vocibus conscientiam designabat, ut dictum est. Quod si *cc* quis tunc ipsi diceret, se nullius peccati recordari; ipse tempus, locum, modumque, quo peccaverat, indicabat: si vero post factam confessionem ad ipsum rediret: « Ah jam bene habet! » blandus aiebat. Quin etiam reos, quos non videbat, agnoscebat. Horum uni fores suas pulsanti inquiebat: « Abi prius confessu- » rus, deinde redi et intra. » Nec aliter contigit, dum ipse confessarii munere fungeretur. Recitaverat quædam mulier *dd* totam confessionem suam, quam paraverat; deinde subdebat, « se nullius al- » terius peccati præterea consciam esse. » At Beatus reposuit: « Confitere cogitationem illam, in « quam tali ac tali loco consensisti, » prout eam vere consensisse constitit ex ejusdem mulieris testimonio.

corda salubriter revelat, inter quos

B 74 Ita etiam novitio *ee*, qui ex ipsius consilio confessionem generalem conscripserat, ait: « Fili » mi, hic non recte dixisti; quia istud non ita fa- » ctum est, uti scripsisti; sed tali ac tali modo. » Similiter omnibus tironibus *ff* defectus suos etiam internos in quodam alloquio patefecit, ita ut omnes obstupescerent. Quicumque præterea divinum Officium, vel litanias, vel Rosarium cum ipso legeret, statim de interna mentis suæ evagatione monebatur. Horum uni, « Esto hic » (mente scilicet) aiebat: alteri clarius inquiebat: « Cum continua » mentis evagatione recitasti PATER NOSTER. » Alii denique, qui jam adveniente nocte Officium istius diei nondum dixerat; « Officium ubi est? aie- » bat: Breviarium clamat contra te. » Hinc *gg* legitur, omnes, qui cum ipso agebant, dum aut maculati conscientia, aut pravis affectibus agitati essent, valde incommode se habuisse. Ut autem defectus, ita et benefacta aliena revelabat. Mulieri *hh*, Elisabethæ nomine, ex ecclesia egressæ gratias egit de SALVE REGINA, quod ipsa pro eo revera recitaverat. Pari modo *ii* cuidam Tertiariæ, veritæ quædam dubia ad spiritualem animæ suæ profectum spectantia ipsi manifestare; « Quem times, » ait? Dic audacter rem tuam. » ac mox sermonem ejus præoccupans, edixit omnia, prout ipsa

C exponere voluerat. Eidem nonnumquam alias dicere solueral: « Tu heri vesperi flagellasti te. Hu- » jusmodi pœnitentiæ opus exercuisti. Habuisti ta- » lem cogitationem. Imposterum fac istud et omitte » illud. »

Cardinalem Rapacciolum, aliosque

75 Simili ratione indicavit Cardinali Rapacciolo, episcopo Interamnensi *kk*. quid boni in cubiculo suo inclusus egisset. Alio item tempore idem Cardinalis multa animi scrupulosa dubia, quibus vehementer agitabatur, in epistola exposuerat, ut ad Josephum consilii petendi causa transmitteret: sed eodem tempore, quo eam secretario suo in hunc finem tradidit, Josephi litteras ab eodem accepit, in quibus non sine ingenti admiratione responsum ad singula capita, quod desideraverat, invenit. Religiosus quidam *ll*, nullo sermone habito cum Josepho, per socium ipsius recepit responsum ad omnia, de quibus ipsum *mm* consulere decreverat: sed et alteri, contristato, quod austeriorem religiosum Ordinem professus non esset, Josephus totus hilaris obvians, ait: « Quid habes? Quid melancho- » licus es? Non potes tu facere, quod faciunt pa- » tres Reformati? Age, vive hilariter in Religione, » quam professus es. »

A. Pastrovicchio mirabiliter instruit.

76 Nec erant ullæ cogitationes, licet occultissimæ, et intra mentem conclusæ, ad quas Dei Servus magno suo lumine non penetraret. Cuidam novitio *nn*, qui inter cantandam Tertiam de horto et fructibus cogitaverat, animi sui distractionem comiter exprobravit, internas suas voces ipsi repetendo: « Lubet hodie in silva in eam fieri arborem as- » cendere: o quot ficos manducabo! » Dum socius ejus laicus *oo*, carduelem illius per viam portans, varias personas in animo recenseret, quarum uni illam a Josepho donandam judicabat, is inopinato ad eum se vertens, ait: « Nulli illarum personarum, » de quibus cogitasti, aviculam illam donare volo: » sed volo ipsi dare libertatem: » et aperta cavea dimisit. Non magis obstabat locorum distantia *pp*, quo minus ipse lumine suo eo penetraret. Servus quidam jussu dominæ suæ, quam acerbissimi dolores invaserant, illum nocturno tempore accersitum ibat; cum Josephus, qui nec eum viderat, nec causam adventus sui ab eo didicerat, ex ecclesia Cryptellæ, in qua vacabat precibus, dixit ei: « Fi- » li, redi domum; jam enim cessaverunt crucia- » tus, et domina tua sanata est. »

Veneficorum opera dissipat: duorum Pontificum mortem prænuntiat.

E 77 Quodam vespertino tempore cum patre Guardiano Cryptellæ colloquens, « Ah quantus fœ- » tor! » exclamabat subito: « infernalis hic fœtor » est! » Nihil quidem sentiebat Guardianus; at Josephus, qui olfaciebat, et ejusdem causam cognoverat, petita obtentaque facultate Cupertinum mox eundi, eo se velociter contulit, et ad certam domum recta digressus, fores diu pulsavit, donec sibi aperirentur: et superatis cito gradu scalis, veneficos ac veneficas, unguentis oleisque conficiendis occupatos invenit, quorum alia jam in vasis deposita erant, alia adhuc coquebantur. Quamobrem sancta indignatione accensus, scipione, quem opportune attulerat, vasa omnia in exilia frusta comminuit, tamque terribilis apparuit, ut omnes illi venefici, attoniti se in fugam præcipites darent. Similiter dum alibi habitaret *qq*, revelavit modo sanationem aliquorum graviter ægrotantium, modo aliorum in eadem urbe commorantium mortem, ac specialiter *rr* mortem duorum summorum Pontificum Urbani VIII *ss* et Innocentii X *tt*, quæ utrique obtigit eodem temporis momento, quo ab ipso fuerat prædicta. Possem hic centum alia hujusmodi, quæ, licet occultissima et loco ac tempore remotissima, ab ipso cognita fuisse, testes fide dignissimi jurati asseruerunt *uu*, possem, inquam, ea hic referre; sed brevitatis gratia supersedeo. Id scire sufficiat, si stupendum in eo fuerit lumen in secretis præsentibus ac præteritis cognoscendis, idem non minus mirabile fuisse in futuris prævidendis. F

ANNOTATA.

a *Ex eod. proc. Auxim. Apost. fol.* 267 *et seq., Summ. pag.* 394, § 17, *et alibi passim.*

b *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1078 *et seqq., et Summ. pag.* 93, § 175 *et alibi.*

c *Ex proc. Apost. Auxim. fol.* 627 *et seq., et Summ. pag.* 393, § 16.

d *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 975, *et Summ. pag.* 81, § 70.

e *Ex proc. Apost. Assis. a fol.* 287 *terg. et seqq., fol.* 664 *in fine et seq., Summ. pag.* 387 *in fine* § 1, *et alibi passim sub tit.* De obedientia.

f *Cit. Summ. pag.* 268, § 11 *ad* 13.

g *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1080 *terg. et seqq., et Summ. pag.* 94, § 180 *et alibi.*

h *Fuit hæc Maria, filia Caroli Emmanuelis Sabau-*

A. PASTROVICCHIO.

baudiæ ducis et Catharinæ Austriacæ, Philippi II Hispaniarum regis filiæ, quæ Maria tertium Ordinem S. Francisci amplexa est. Berninus hunc laudatæ principis ad B. Josephum *accessum anno* 1646 *affigit, aitque eamdem, cum Romæ degeret, ab Innocentio X Papa petiisse, ut* B. Josephum *in cella sua visere sibi liceret; sed id ab eodem Pontifice recusatum fuisse, quod minime deceret, eam in tam sancti Religiosi cellam intrare.*

i *Ex eod. proc. fol.* 1081, *et Summ. pag.* 94, § 181.

k *Sparsim in eod. Summ. sub tit.* De obedientia, *et alibi.*

l *Ex proc. ord. Auxim compuls. a fol.* 1335 *et seq., super* 6, *et Summ. pag.* 167, § 297.

m *Ex eodem proc. a fol.* 1330 *et seqq., super* 6, *et cit. Summ. pag.* 158, § 227.

n *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1078 *et seq., et Summ. pag.* 94, § 178.

o *Ex proc. Apost. Auxim. fol.* 840, *et Summ. pag.* 395, § 33.

p *Ibid. Summ. pag.* 118, § 327.

q *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 435 *et* 436, *et Summ. pag.* 590, § 13.

B r *Ex proc. ord. Assis. compuls fol.* 1141 *terg. et seqq., et cit. Summ. pag.* 106, § 247.

s *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 741 *terg., et Summ. pag.* 291, § 8.

t *Ex eodem proc. ord. Nerit. fol.* 590, *et Summ. pag.* 469, § 9.

u *Ex eod. proc. ord. Nerit. compuls. a fol.* 747 *terg., et seqq., fol.* 755 *terg., et alibi, et Summ. pag.* 473, § 28, *pag.* 590, § 17 *etc.*

x *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 436, 499 *et* 518, *et Summ. pag.* 482 *et seqq.,* § 30 *et* 31, *et pag.* 590, § 14, *et alibi.*

y *Quæ a num.* 69 *huc usque relata fuere, nonnullis criticis suspecta forsitan videbuntur; non tamen humanam fidem superant, nec est, cur processibus legitime confectis hæc eadem credere recusemus.*

z *Citatur in margine prædictus Cardinalis, relatus in cit. Summ. pag.* 12, § 17. *Consule Commentarium nostrum prævium* § 5, *ubi varia testimonia recensuimus, quibus tam naturalis* B. Josephi *inscitia, quam mirabilis sapientia divinitus accepta comprobatur.*

aa *Cit. Summ. pag.* 270, § 27, *et alibi.*

bb *Cit. Summ. pag.* 12, § 17, *pag.* 105, § 242

C *et* 243, *pag.* 162, § 259 *et* 260, *pag* 269, § 84, *pag.* 270, § 27, *pag.* 279, § 35 *ad* 38, *pag.* 281, § 51 *et* 52, *pag.* 285, § 4 *et* 5, *pag.* 312, § 6, *et alibi.*

cc *Ex eod. Summ. pag.* 11, § 16, *et sub num.* 38 *a pag.* 467 *et seqq., et alibi.*

dd *Ex proc. Nerit. ord. a fol.* 634, *et Apost. fol.* 417.

ee *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 1124, *et Summ. pag.* 490, § 33.

ff *Ex eod. proc. Assis. loc. cit., et Summ. pag.* 491, § 34, *et alibi.*

gg *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 268 *et seqq., Summ. pag.* 477, § 8, *et alibi.*

hh *Ex proc. ord. Nerit. fol.* 634, *et Summ. pag.* 471, § 23.

ii *Ex eod. proc. fol.* 610, *et Summ. pag.* 470, § 14 *et* 15.

kk Interamna, *vulgo* Terni, *antiqua Umbriæ civitas est in ditione Ecclesiæ. Interamnensi episcopatui Franciscus Rapaccioli S. R. E. Cardinalis, de quo hic agitur, præfuit ab anno* 1646 *usque ad* 1656, *quo eum sponte dimisit, teste Italia sacra Ughelli aucta, tom.* 1, *col.* 765. *Pro factis, quæ hic in Vita narrantur, notatur in margine: Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1122 *et seqq., et Summ. pag.* 490, § 31 *et alibi.* D

ll *Ex proc. ord. Auxim. fol.* 986, *et Summ. pag.* 350 § 16.

mm *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 248 *terg. et seq., et Summ. pag.* 496, § 6 *et* 7.

nn *Ex eod. proc. Assis., fol.* 418 *et seq., et Summ. pag.* 500, § 25.

oo *Ex proc. ord. Nerit. fol.* 666 *et seq., et Summ. pag.* 45, § 129.

pp *Sparsim in eod. proc. Nerit. ord. et Apost., et in Summ., ubi* De donis supernaturalibus *dicti Beati.*

qq *Specifici casus in eod. Summ. pag.* 484, § 6, *pag.* 506, § 51 *et alibi.*

rr *Ibid. pag.* 488, § 24, *pag.* 527, § 45, *et alibi.*

ss *Berninus* B. Josephum *de morte Urbani VIII Papæ eodem, quo Romæ contigit, matutino tempore Assisii ad patrem Robertum Natium, sui Ordinis Religiosum, his verbis, ex processibus haud dubie excerptis, vaticinantem exhibet:* Scias Papam obiisse; idque ego scio, quia hoc mane Missam celebrans, ipsius nomen in MEMENTO vivorum E non reperi, sed in mortuorum subito inveni: die autem Dominica nuntius in hanc civitatem afferetur. *Deinde observat Berninus, ista anno* 1644, *die* 29 *Julii, qui Veneris erat, et quo Urbanus defunctus est, accidisse, ejusque rei nuntium, ut Beatus prædixerat, die Dominica proxime subsecuta per Marinum Nati, Cardinalis Antonii Barberini secretarium, Assisium allatum fuisse.*

tt *Idem Berninus, laudatis in margine processuum locis, rem sic fere narrat. Anno* 1655, *die* 7 *Januarii, Beatus Assisii e cella sua ad sacellum Missam dicturus egressus, risis vestibus sacerdotalibus coloratis, ministro ait:* Da mihi paramenta pro mortuis, quia hoc momento Romæ mortuus est Papa. *Addit denique vaticinium ab eventu fidem habuisse.*

uu *Ibid. sub tit.* De donis, *et sparsim alibi per totum.*

CAPUT VII.

F

Varia Beati vaticinia: apparitiones ipsi factæ: sanctitas etiam a dæmonibus contestata: miracula aliquot: illustrium personarum ad ipsum accessus.

Quod ad ipsum spectat, totam vitæ suæ seriem quasi minutatim prædixit; de aliis vero innumera sunt exempla, quæ produci possent, ex quibus propterea tantum pauca aliquot satis sit commemorasse. Cum *a* quædam mater binos filios suos ad eum adduxisset, ut ipsis benediceret, antequam Romam pergerent studiis operam navandi et doctoralis laureæ obtinendæ gratia; « Quid doctores, quid doctores? » (respondit Josephus;) « doctores in paradiso; » et revera ambo intra breve tempus mortui sunt. A nobili juvene Polono consultus, utrum sibi e duobus expediret, uxorem ducere, an ecclesiasticam vestem induere; cum respondisset: « Nec unum, nec alterum; » is intra paucos menses nec conjuga- *Aliis vitam, mortem aliis prædicit;* a

tus,

A tus nec sacerdos e vivis excessit. Alter *b* graviter de-
b
cumbens, vitam suam ejus precibus commenda-
vit, ut posset uxori, patri ac matri suæ necessa-
ria comparare. At Beatus noster exclamavit : « Quid
» uxor, pater et mater! Fili, tibi opus est patien-
» tia : Deus te vult : paradisus, paradisus, pul-
» chra res est paradisus! » Vaticinium eventus pro-
bavit : infirmus enim incolumitati tum restitutus,
post paucos inde menses inopinata morte exstin-
ctus est. Simili ratione etiam aliorum plurimorum
mortem cum omnibus adjunctis præsagiit, alios-
que jam infirmos de sanitate recuperanda securos
reddidit.

c
item mulieris conversionem, notario sacerdotium. Portus-longi deditionem.

79 Nec minus verax fuit vaticinium *c*, quod de
vanæ et prostitutæ mulieris conversione edidit, dum
eam conspicatus, circumstantibus inquit; « Ecce
» Magdalenam; » ac deinde ipsam alloquens, ait :
« Deus te vult : mitte vanum illum habitum, et
» ama Deum, Magdalena; » quod ipsa ad amus-
sim exsecuta est, conversa ad Deum, Magdalenæ
nomine adscito. Vera quoque comperta est ipsius
d
prædictio de sacerdotio cujusdam notarii *d*, qui
cum illius monitis initio restitisset, adversa sibi ab
eo prædicta expertus est; deinde clericalem habi-
B tum induit; sed cum defectu patrimonii sacerdo-
tium desperaret, et Josephus ipsi dixisset; « Macte
» animo; dum enim tempus aderit, Deus tibi pro-
» spiciet; » patrimonium a persona aliqua, a qua
minime exspectaverat, accepit : atque ita tria va-
ticinia in seipso impleta agnovit. Præterea deditio
Portus-longi, quem exercitus regis Catholici anno
MDCXLIX obsidebat, facta est, prout ipse diu ante
vaticinatus fuerat, in festo Assumptionis sanctissi-
e
mæ Mariæ Virginis *e*. Nonnullis sterilibus fœcun-
ditatem, aliis prolem masculam prædixit; et verus
vates fuit.

f
alteri filium, alteri matrimonium,

80 Cuidam doctori nobili Assisiati *f*, qui se illius
precibus sæpe commendaverat, ut prolem mascu-
lam impetraret, et ad eumdem denuo recurrerat
pro uxore sua, quæ doloribus partus vehementer
angebatur, promisit, eam minime periclitaturam.
Postquam autem is abierat, accessit Religiosum
familiarem suum, et lepide ait : « Huic doctori
» hoc vespere nascetur filius; sed nolui id ipsi in-
» dicare, ne dicar prophetam agere. » Verum ul-
tra modum mirabilis simul et favorabilis fuit acer-
vus prædictionum, quas de quodam matrimonio
g
edidit. Miserat *g* ipse ad patrem cujusdam puel-
C læ nubilis gratulandi causa de conclusis ejusdem
filiæ nuptiis : verum ille, etsi gratum haberet istud
urbanitatis officium, respondit tamen, eas propter
partium discordiam adhuc multum remotas esse.
Ad quæ subridens B. Josephus « Quid? quid? re-
» spondit, si iste (nempe sponsus) pro ipsa natus
» sit? Matrimonium hoc in cælo decretum est, et
» brevi contrahetur in terra. » Matrimonio post
hæc concluso, mater sponsæ, nescio quod, vene-
ficium in sponsalibus verita, suspicione sua nemi-
ni indicata, Josephum rogari jussit, ut ad suam in-
tentionem Missam celebraret.

et prolem masculam, ac mortem suam,

81 At Servus Dei responsum remisit, ne anxia-
retur : et cum ipse se tum male haberet, cu-
raret Missam adversus veneficia a parocho suo
celebrari, ac sponsalia interim contraherent : sese
illis prolem masculam promittere. Attonita hoc re-
sponso mulier, et de promisso filio læta, oravit
Josephum, ut ipse tum puerum e sacro fonte sus-
ciperet; verum ille ipsi denuo responderi jussit :
« Consule tibi melius; ego enim tunc in vivis non
» ero. » Porro quot in hoc facto voces, totidem
fere vaticinia protulit, quæ eventus probavit. Si-
h
mili modo de robusto juvene *h*, jam parato ad bel-

lum proficisci, « Non ibit, » ait; nec ad bellum
A. PASTROVICCHIO.
profectus est. Sic Religioso ad missionem Congen-
sem *i* destinato dixit « Non ibis; » nec ivit : sic alte-
i
ri Religioso, qui ad studendum Perusiæ *k* destina-
k
tus erat, placide inquit : « etiam Urbini bene est : »
neque Perusiam missus est, sed Urbinum. Nihil
certe fiebat, quod ipse futurum negabat; contra
vero quidquid præsaga mente prædixerat, revera
contingebat.

uni episcopatum, aliis Cardinalatum, aliaque vaticinatur.

82 Episcopatum patri Raphaeli Palma *l*, Cu-
stodi sacri conventus Assisiatis, præsagiit, « O quam
» pulchrum caput! inquiens, o quam bene tibi mi-
» tra quadrabit! » et is episcopatum obtinuit. Ni-
colao Albergati, qui Ludovisius postea dictus est *m*,
l
Antonio Bichi *n* episcopo Auximano, et patri Lau-
m
rentio de Lauræa *o* Cardinalatum prædixit; et hi
n
omnes illum adepti fuerunt. Joanni Casimiro de
o
Polonia regnum præsagiit, eoque is potitus est.
Cardinali Benedicto Odeschalco, tum legato Fer-
rariæ, qui postmodum Papa Innocentius XI fuit,
prædixit affore copiam frumenti, quod ipse ut memo-
ratæ civitatis inopiam levaret, magnopere desidera-
bat; et frumenti copia facta est *p*. Binis patribus p
Custodibus Assisiatibus vaticinatus est, extremæ
hujus sacri conventus indigentiæ providendum E
esse, et abundanter provisum fuit *q*. Religioso, q
qui aliquam gratiam a patre Generali recens ele-
cto desideraverat, prædixit, eam ipsi concedendam,
sed multis annis post ab alio Generali; et tunc
ipsi concessa est *r*. Quæcumque denique aliis, qui r
innumeri sunt, vaticinatus est, ea omnia in omni-
bus et cum omnibus adjunctis suis minutissimis vera
comperta fuerunt.

Variis apparitionibus recreatur : sanctitas ejus piis personis revelatur,

83 Mirum non est, hujusmodi animam, qualis erat
Josephi, quæ licet sensibus illigata, semper tamen
elevata in cælum versabatur, magnum illud lumen e
cælo accepisse; cum cælestibus apparitionibus non
minus frequenter magnopere honoraretur. Ipsi plu-
res Sancti apparuerunt, de cælo cum eo disse-
rentes : ipsi angeli videndos se, et cælestia solatia
præbuerunt; eidem Christus ipse elegantis pueri
specie apparuit, modo in Hostia consecrata, modo
etiam alibi, qui se in ulnis illius reclinabat, et sua-
vibus verbis, ac blanditiis amore plenis, eum
inenarrabili dulcedine replebat. Neque ipsi tantum
voluit Deus ista sensibilia singularis amicitiæ suæ
indicia exhibere, sed eadem etiam multis aliis
revelare. Hinc factum est *s*, ut eo die, quo Jo- s
sephus Assisium advenit, quædam insignis Dei ser- F
va ipsum duobus angelis stipatum introeuntem
viderit. Altera *t* per revelationem didicit, angelum t
Josephi custodiæ deputatum e superiori choro
fuisse : quem quidem angelum ipse tam singulari
modo venerebatur, ut cellam suam numquam in-
grederetur, antequam illum invitasset, ut prior
introiret. Ab eadem venerabili Dei serva sæpe
visa est anima ejus nunc in Jesu Christi pectore,
nunc in altissimi montis jugo, qui montem perfectio-
nis significabat.

eamdemque ipsi dæmones testantur, qui ipsum

84 Sed per infensissimi sanctitatis inimici, dæ-
monis scilicet, confessionem forte etiam luculentius,
quam per amicarum Dei testificationem, honora-
ta fuit Josephi sanctitas. Is cuidam Religioso exor-
cistæ, qui chordulam, a Beato benedictam, ener-
gumenæ imposuerat, sic ait *u* : « Si scires virtutem u
» illius Fratris, et quam grata ejus anima Deo sit,
» obstupesceres. Necesse quidem est, ut hæc di-
» cam, sed Deus est, qui me ita loqui cogit. Ille
» Frater maxime capitalis hostis est, quem habe-
» mus. » Et ut sane hostem suum inferni spiritus
ipsum semper tractarunt. Erat quadam nocte *x* Ser- x
vus Dei Assisii in ecclesia, ad S. Francisci altare pre-

A. Pastrovicchio.

cibus intentus, cum fores violenter aperiri, hominemque, qui pedes ferro armatos habere videbatur, introeuntem audivit. Deinde diligenter circumspiciens, advertit, pro ratione accessus illius lampades unam post aliam exstingui, donec exstinctis omnibus, solus cum eo in tenebris versaretur. Tum vero dæmon, qui eam speciem induerat, in Josephum furibundus insiliit, utque præfocaret, in terram dejecto fauces manu sua valide constrinxit. Sed cum is seraphicum patrem suum invocasset, vidit illum velut e sepulcro exeuntem, et ardente candela lampades omnes denuo accendentem : ad quam lucem infernus hostis ex oculis subito evanuit. Ab hoc eventu solebat Josephus S. Franciscum Lampadarium ecclesiæ comiter appellare.

etiam sæpe pessime vexant. y

85 Æque vani fuere dæmonis conatus, dum, ut submergeret, eumdem in torrentem fluminis præcipitavit *y*; dum comprehendit, ut discerperet, invasitque, ut gladio perfoderet. Porro etsi ipsum tundere, et noctu diuque frequenter tamque horribili modo male excipere permissum ei fuerit, ut ad ictuum sonos, et catenarum strepitum Religiosi commiseratione percellerentur, non potuit B tamen invictam Josephi patientiam labefactare, qui inflicta sibi verbera pro jocis reputans, interrogantibus, quid insoliti isti in cella sua strepitus sibi vellent, dextere respondebat : « Quidam jocus fuit. » Quamobrem nihil aliud dæmon implacabili suo odio effecit, quam quod de sublimi sanctitate B. Josephi irrefragabile testimonium omnibus invitus dederit. Porro Deus, qui hujusmodi dæmonum infestationes permittebat, ut Servus suus ex ipsis inferis majoris meriti ac sublimioris gloriæ materiem sumeret, præter jam dictos favores, etiam hic in terris omnipotentem dexteram suam ipsi quasi mutuavit ad prodigia tam facile patranda, ut ejusdem vita merito dici possit non interrupta series miraculorum.

Pauca ex multis miracula recensentur. Viri nobilis plagam sanat:

86 Jam multa horum recensuimus pro ratione cujuslibet virtutis et pro ordine historiæ, ad quæ pertinebant, multoque plura supersunt hic memoranda; sed ne supra modum longi simus, sufficiat dixisse, panem, vinum, mel, aliaque hujusmodi in manibus B. Josephi, vel ad ejusdem vocem abundanter multiplicata fuisse; contractos et paralyticos osculo Crucifixi, quem ipsis porrigebat, momen- C to temporis erectos; infirmos pene cæcos solo attactu, aliosque omnino cæcos, applicato ipsius pilcolo ac scripto ejusdem, perfecto visu donatos; unico signo Crucis innumeros febricitantes subito sanatos, ac moribundos quasi a morte ad vitam e vestigio ab eodem revocatos fuisse *z*. Verumtamen non ingratum erit trium prodigiorum maxime mirabilium et simul gratissimorum distinctam relationem audire. Quidam nobilis Neapolitanus *aa*, nescio, quo ductus spiritu, B. Josephi cellam audaciter ingressus « Hipocrita, ipsi ait, sce» lerate; non veneror personam tuam, sed habi» tum, quem gestas, et propter hunc confido fore, » ut, si tu plagam meam signaveris, ea sanetur. » His dictis, plagam suam detexit : at Josephus ridere primum cœpit; deinde hilari pariter humilique vultu respondit : Verum dicis; signavitque plagam, quæ eodem momento temporis sanata est.

cuidam amico et matri Cupertini morientibus, bb

87 Corporis geminatio, quæ raro legitur contigisse, Beato nostro Cupertinensi bis concessa est. Octavio Piccinno *bb* de Cupertino, seni et viribus jam destituto, qui Pater cognominatus fuit, precanti, ut sibi morienti assisteret, Josephus, qui tum in conventu Cryptellæ habitabat, promiserat se id facturum : « Sic est, inquiens, veniam, ut tibi tunc D » assistam, quamvis tum Romæ versarer. » Promissio vaticinium fuit, et vaticinium magno prodigio conjunctum. Erat enim Josephus Romæ, quando senex in morbum incidit, et ingruente supremo agone, promptus accurrit, ut eum confortaret; prout a multis visus fuit, ac præsertim a sorore Teresia Fatali Tertiaria, quæ eumdem etiam allocuta est, cum eo viso, plena stupore ait : « Frater Jo« sephe, quo pacto tu hic es ? » At ille; « Ut ani» mam Patris Deo commendem, » inquit, ac mox evanuit ex oculis. Similiter cum Assisii habitaret, Cupertini se præsentem stitit *cc*, in agonia matris suæ, quæ eum tum videndi cupida, exclamabat dolenter : « O frater Josephe mi, non vide» bo te amplius ! » Tum vero apparuit magna lux, quæ totum cubiculum illustrabat : at moribunda ipsum jam conspicata, plena gaudii denuo exclamavit; « O frater Josephe, fili mi ! »

longe absens, assistit : occisa pecora ad vitam revocat.

88 Eodem tempore Beatus Assisii, gemebundus e cella sua orandi ergo ad ecclesiam pergens, patrem Custodem obvium habuit, a quo de tantæ mœstitiæ causa interrogatus, respondit : « Ista pau» percula mater mea jamjam defuncta est : » quod E verum fuisse, constitit tam ex epistola Cupertino Assisium deinde allata, quam ex domesticis Auximanis, qui postea advenere, testatique sunt, eumdem matri suæ moribundæ adstitisse *dd*. Stupendum denique fuit prodigium, quod Cupertini patravit. Cum *ee* horribilis grando fere omnes cujusdam villæ *ff* oves occidisset, pastores earum ad B. Josephum supplices recurrerant : quorum ipse visis lacrymis ad commiserationem motus, una cum ipsis in campum sollicitus progressus est, et post elevatam ad Deum mentem singulas oves mortuas e terra levavit, dicens : « Erige te in nomine » Dei : » ac mox omnes reipsa reviviscentes subito surrexerunt, cum tanto pastorum stupore, ut ad agendas tam benefico Patrono suo gratias vires ipsis deessent.

Invisitur a variis Cardinalibus

89 Nil mirum igitur, si Vir tam insignibus virtutibus ornatus, tantisque donis illustris, populum ad se traxerit, ubicumque habitaret, ac pia etiam secularium sodalitia excitaverit, ut ipsum sodalibus suis adscriberent; (prout fecerunt Romæ venerabilis archiconfraternitas S. Antonii Patavini, et Assisii spectabilis sodalitas S. Stephani) utque felices sese reputaverint, quotquot eum cognosce- F re et cum ipso agere licebat. Tam amabilis erat ejus vultus, tam suavis sermo, tam affabilis congressus, ut omnes sibi devinciret. Nec tantum a mediæ sortis hominibus, sed etiam a plurimis primæ dignitatis personis invisebatur, et ab omnibus Sanctus Frater appellabatur, habebaturque, et in veneratione erat *gg*. Præter eminentissimos Cardinales Facchinettum, Ludovisium, Rapacciolum et Odeschalcum, jam memoratos, sanctitatem ipsius admirati veneratique fuerunt Cardinales Donghi, Pallotta, Verospi, Paluzi, Sacchetti, aliique, qui omnes ab eo numquam non recedebant cum summo solatio, quod ex probata virtute, ex acceptis sanctissimis documentis, visis ecstasibus ac raptibus, aliisque spiritus ejus mirabilibus conceperant.

et principibus: Joanni Casimiro, postea Poloniæ regi hh

90 Leopoldus Hetruriæ princeps *hh*, qui postea Cardinalis creatus est, inter ceteros Assisium etiam venerat, non alia de causa, quam ut Josephum videret : cumque pater Custos quamdam S. Mariæ Virginis laudem memorasset, vidit ipsum in ecstasim raptum, oculis ad quamda ejusmdem beatissimæ Virginis imaginem conversis, in eoque corporis habitu, quo pingitur S. Franciscus, quando

sacra

A sacra stigmata recepit. Ex Italia, ubi celeberrima erat fama ejus, in Germaniam, Franciam, Poloniam, aliasque regiones penetravit. Hinc non soli supra memorati princeps Brunsvicensis et archithalassus Castellæ, sed etiam multi alii principes et illustres viri sanctum Hominem visendi gratia Assisium adierunt, ubi ipsius præsentia famam superatam agnoverunt. Inviserunt eum ibi ex Francia dux Bullionii; ex Austria Elisabetha ducissa Mantuæ *ii*; ex Polonia principes Radzvil et Lubomischi cum uxoribus suis, princeps Zamoschi aliique palatini, et sæpius ipse regius princeps Joannes Casimirus *kk*, cui Josephus, post auditum ab eo suum Religiosi Ordinis amplectendi desiderium, suasit, « ne alteri, » quam Jesuitarum nomen daret, quia cum tem» pore futurum esset, ut ipsi ad seculum regredi » conveniret, quod non posset ex aliis. »

ii

kk

91 Alias eidem præterea auctor fuit, ne sacris Ordinibus, ut postulabatur, initiari se sineret; Deum enim suam ipsi voluntatem postea expresse manifestaturum. Revera postmodum ab Innocentio X Cardinalis creatus, mortuo denique ejusdem fratre Vladislao rege, Poloniæ rex electus

vario suadet; curiosam marchionissam repellit.

B fuit. Quam ob rem Josephus illum secularibus indutum vestibus Assisii conspicatus, dum in regnum suum Roma proficiscens, illud transiret, subridens ei ait: « Quid dixi tibi? Vade, sic plus boni Chri» stianæ reipublicæ præstabis, quam si Religiosus » esses. » Hisce dictis rex multum recreatus, discessit. Cumque insignem B. Josephi sanctimoniam perspectam haberet, eumdem in rebus arduis per litteras sæpe consuluit, et ex ejusdem responsis opportuna consilia accepit, non modo de iis, quæ proposuerat, sed etiam de aliis ad Poloniam spectantibus, quæ B. Josephus jam præviderat. Verum vehementer afflicta fuit illustris quædam domina *ll*, quæ simul cum aliis ex sola curiositate Beatum in raptu spectandi, ipsum invisebat. Etenim simul ac ipsa omnium ultima coram illo comparuit, dictura, ut conventum fuerat, Jesus et Maria, audivit se ab illo rejici his verbis: « Quid » igitur? Huc venis ex curiositate? Nescis, Deum » posse miracula facere per istud lignum? Abi, » Deo propitio. »

ll

92 Non sic excepit sæpe memoratam Infantem Mariam Sabaudicam, Caroli Emmanuelis Sabaudiæ ducis et Catharinæ Austriacæ filiam. Hæc illustris princeps a primis annis pietati singulari modo addicta, ac postmodum a patre magistro Francisco An-

Maria princeps Sabaudica, ipsi addictissima,

C gelo Cavallari, Ordinis Minorum Conventualium, tum temporis guardiano conventus S. Francisci Taurini, habitu tertii Ordinis S. Francisci induta, post visa Italiæ sanctuaria, venit Assisium *mm*, ibidemque cum Josepho collocuta, mox se tam sancte affectam sensit, ut durum ipsi videretur longo tempore ab eo abesse. Hac de causa multos dies in Rivotorto, qui locus est non procul ab oppido dissitus, et unum circiter mensem Perusiæ substitit, unde singulis hebdomadis Assisium frequenter regressa, de rebus animæ suæ cum B. Josepho conferebat, et dies integros sacris cum eodem colloquiis traducebat. Crevit in ea veneratio erga Servum Dei pro ratione prodigiorum, quorum ipsa spectatrix fuit, ac sæpe etiam particeps.

mm

93 Erat ipsa surda *nn*, solita ideo aliorum voces ope tubi argentei, auribus admoti, excipere; sed sine tubo vocem Beati, etiamsi ab ea nonnihil distaret, semper intellexit. Cum digitum suum, quem claudendo fores læserat, illius cingulo circumdedisset, acerbissimo dolore, quo cruciabatur, extemplo liberata est. Ut porro Sacrificio ipsius sæpe intererat, sæpe etiam ejusdem ecsta-

nn

mirabilium illius particeps

ses et mirabiles raptus admirabunda spectavit *oo*. Vidit illum in privato suo sacello ad elevationem consecratæ Hostiæ tribus palmis a terra elevari; in sacello autem sacri veli Mariæ Virginis, cui ipsa portionem sanctissimæ Crucis, auro circumdatam, donaverat, vidit illum tempore Missæ sæpius ecstaticum; ac positis deinde sacris vestibus, volantem supra ejusdem sacelli altare, ibidemque genibus flexis suavi raptui inhærentem. Vidit denique eumdem etiam super prandium ecstasi affectum, cum quodam die, permittente et præsente sacri conventus patre Custode, (ut mox subdam) in superioris ecclesiæ sacristia cum eo voluit prandere.

A Pastrovicchio.

oo

94 Josephus itaque *pp*, urgente obedientia, ad eam se contulit, prandium suum secum portans, dicensque, se cuidam pauperculæ peregrinæ cibum ferre. Sed dum cœpto prandio tertiam buccellam sumeret, extemplo in ecstasim raptus, in genua procidit, expansis brachiis, oculisque in principem fixis, quæ eo spectaculo multum pie gavisa est. Eadem deinde patri Custodi innuente, ut eum per sanctam obedientiam ad sensus suos revocaret, ad vocem superioris usui sensuum subito redditus est, et inclinato capite, ad cellam suam e vestigio redivit, B nihil aliud locutus, nisi quod in ejusmodi occasionibus dicere solverat. « Fiat cor meum immacula» tum, ut non confundar. » Interrogatus postmodum a quodam Religioso de istius facti adjunctis, respondit: « Habemus duas sanctas Claras, unam » adhuc viventem in terra, alteram in cælo; » subdiditque, visum a se in facie ipsius tantum splendorem, ut ei non potuerit resistere, ideoque sese repente deorsum demisisse. Ita scilicet istius principis sanctimoniam unice laudabat, ut suam ea arte dextere celaret.

et sæpe spectatrix fuit.

pp

ANNOTATA.

a *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 196 *et seqq., et fol.* 224 *terg. et seqq., et Summ. pag.* 495, § 2, *et pag.* 496, § 4, *et alibi.*

b *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 1210 *terg. et seq., et Summ. pag.* 493 *et seq.,* § 46.

c *Ex proc. ord. Nerit. compuls. fol.* 628 *et seq., et Summ. pag.* 470 *et seq.,* § 19.

d *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 488 *et seqq., et Summ. pag.* 502 § 36 *et* 37.

e *Pro hoc vaticinio citatur in margine proc. ord.* F *Assis. compuls. a fol.* 1122 *et seqq., et Summ. pag.* 489 § 29 *et alibi. Berninus verba processus refert, quæ quia longiora sunt, rem paucis exponam. Portus-longus,* Porto-longone *vulgo dictus, munita arx est in Ilua maris Tyrrheni insula, e regione Plumbini. Galli eam anno* 1646 *ab Hispanis ceperant, et hi eamdem anno* 1650 *vicissim obsederunt. Interea* B. Josephus, *petentibus Ludovisiis principe ac Cardinali, a patre Ludovico Spontone Minore Conventuali rogatus fuerat, ut pro felici successu Deum precaretur, ejusdemque exitum indicaret. Primum lubens fecit Beatus, secundum diu renuit; causatus, hujusmodi res soli Deo notas esse. Tandem cum quadam die Dominica pater Spontone importunius instaret,* Josephus nullo reddito responso, usque ad portam cellæ suæ, quæ non procul aberat, et supra quam imago Virginis sine labe conceptæ depicta erat, cucurrit, ibique subsistens, et ad patrem Spontone conversus, hæc ait: Age, audi: Scribe domino tuo, quando hujus festum (digitum in dictam imaginem intendebat) cum octava celebrabitur, victoriam referendam. *Porro eventus vaticinium probavit: eodem enim anno, die* 15 *Augusti, quæ beatissimæ Virgini*

A. PASTROVICCHIO.

gini in cœlos assumptæ festiva est, arx reddita Hispanis est. Hinc idem, qui prædicta testatus est, ibidem affirmat, vidissese Cardinalis Ludovisii litteras, easque apud se servare, in quibus ille ad patrem Spontone inter cetera sic scripsit : Victoria de Porto-longo relata jam est, arce armis Catholicis reddita, atque ita verum compertum est, quod pater Josephus paternitati vestræ multo ante prædixit. *Ceterum apud Berninum ista anno 1649 contigisse dicuntur; sed errorem aliunde detexi.*

f *Ex proc. ord. Assis. fol.* 397 *et seq., et Summ. pag.* 483 *et seq.,* § 1, *et alibi. Berninus doctorem hunc* Gratianum Benigni, *conjugem vero* Olindam, *filiumque inde natum* Antonium Rutilium *appellat.*

g *Ex proc. ord. Auxim. compuls. a fol.* 1277 *et seqq., et Summ. pag.* 513, § 11 *per tot.*

h *Pro hoc ceterisque, quæ sequuntur, vaticiniis in margine legitur : Ita sparsim ex omnibus processibus respectivi testes in cod. Summ. pag.* 11, § 14 *et* 15, *pag.* 293 *et* 294, § 4, 5 *et* 6, *pag.* 488, § 26, *pag.* 511 § 3, 4, 5, *pag.* 517, § 24 *et* 25, *pag.* 520, § 8, *pag.* 522, § 18, *et alibi sub. num.* 38 *per tot.*

B i Congum *regnum vulgo* Congo, *Africæ regio est in Æthiopia inferiori.*

k Perusia, *indigenis* Perugia, *episcopalis civitas est sub dominio Pontificis, et Perusini agri caput.*

l *Apud Ughellum tom.* 9 *Italiæ sacræ auctæ, col.* 168 *dicitur hic anno* 1650 *episcopatum Uritanum obtinuisse, et circa initium anni* 1674 *vita functus esse. Porro* Uria, *quam Itali* Oria *dicunt, regni Neapolitani civitas est in provincia Hydruntina.*

m *Consule Commentarium nostrum prævium num.* 32 *et sequenti, ubi ipsa Eminentissimi Ludovisii de hoc vaticinio verba recensuimus.*

n *Berninus ex processibus rem sic fere exponit : Illustrissimus Antonius Bichius Auximo, ubi episcopus erat, discesserat, spargebaturque per civitatem rumor, illum S. Nicolai Tolentinatis venerandi causa Tolentinum proficisci : quod cum* B. Josepho *nuntiatum fuisset,* Certo scias, *respondit,* ipsum profectum Romam esse, ut purpureum galerum recipiat. *Subdit, id ita, ut Beatus prædixerat, contigisse, laudatumque illustrissimum eo anno 1659, die* 10 *Novembris sacra purpura ornatum fuisse, quam Alexander VII Papa jam a die* 9 *Aprilis anni* 1657 *ipsi destinaverat, sed* in pectore, *ut ajunt, eo usque reservaverat.*

C o *Fuit is frater Laurentius Brancati, Ordinis Minorum Conventualium, præstanti ingenio, editisque Operibus clarus, qui ab Innocentio XI Papa anno* 1681, *die* 1 *Septembris purpuratorum patrum collegio adlectus, Cardinalis Lauræa nuncupatus est a patria sua* Lauria *vel* Lauræa, *quæ pagus est regni Neapolitani in provincia Basilicata.*

p *Res, ut gesta est, a Bernino in hunc fere modum exponitur. Laudatus Cardinalis Odescalchus, Ferrariæ legatus Pontificius, dolorem, quem ex afflicta præ frumenti inopia civitate sua Ferraria conceperat, apud* Josephum *bis effuderat; hic vero toties responderat :* Esto hilari animo, quia sunt certæ naves in mari. *At Odescalchus, non satis intellecto, quid ista sibi vellent, Assisio Lauretum profectus est, ubi cum palatii gradus ascenderet, litteras ab illustrissimo Sanfelice, hujus civitatis vice-legato accepit, quibus de duabus navibus frumento onustis, ad ea littora appulsis certior fiebat. Quo nuntio lætus,* Ecce naves fratris Josephi, *exclamavit.*

q *De utroque consule Commentarium prævium num.* 46 *et seqq.*

r *Berninus factum narrat cum his adjunctis. Religiosus ille erat frater Carolus a Corinaldo (locus est diœcesis Senogalliensis in ducatu Urbinate) ejusdem Ordinis laicus, qui cum gratiam, quam a patre Generali suo desiderabat,* B. Josepho *exponeret, respondit hic :* Audi, fili, commenda te cuidam superiori, qui inopinato et brevi Corinaldum adveniet, is enim brevi, sed post mortem meam, Generalis erit, et is, non autem Generalis hodiernus, gratiam, quam cupis, concedet. *Subdit, superiorem illum, Andream Hispellatem, inopinato Corinaldum advenisse, eumdemque anno* 1665 *ad sui Ordinis Generalatum provectum, petitamque gratiam concessisse.* D

s *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1144 *et seqq., et Summ. pag.* 107, § 250 *ad* 255 *et alibi.*

t *Apud Berninum legitur hæc fuisse soror Cæcilia de Nobili Nucerina, de qua supra jam meminimus.*

u *Ex proc. ord. Assis. compuls. fol.* 1207 *et seqq., et Summ. pag.* 592 *et seq.,* § 36.

x *Ex eod. proc. fol.* 1097 *et seqq., et Summ. pag.* 100, § 219.

y *De hoc facto lege Commentarium num.* 49.

z *Pro hisce omnibus in margine apponitur : Hæc omnia sparsim liquent ex omnibus processibus, et ex Catalogo miraculorum in vita, in Summ. sub num.* 39, 40 *et* 41, *a pag.* 529 *ad* 595. *Consule etiam Commentarium nostrum prævium* § 4, *ubi aliquot ab eo viro patrata miracula paulo latius recensuimus.* E

aa *Ex proc. ord. Nerit. compuls. a fol.* 664 *et seqq. super* 18, *et Summ. pag.* 44, § 124.

bb *Ex eod. proc. fol.* 609 *et* 610, *et Summ. pag.* 469 § 13.

cc *Ex proc. Apost. Auxim. fol.* 857 *et seq., et Summ. pag.* 527 § 46.

dd *Bernini narratio nonnihil ab hisce discrepat; sed malo Vitæ nostræ, licet multa tantum perstringat, ob rationem in Commentario datam inhærere.*

ee *Ex proc. Apost. Nerit. fol.* 498 *et seq., Summ. pag.* 481, § 28, *pag.* 590 § 18, *et alibi.*

ff *Berninus locum hunc* La Quarti *appellari affirmat.*

gg *Pro recensione illustrium personarum, quæ subduntur, in margine sic legitur : Hæc passim liquent ex utroque proc. Assis., ord. et Apost., in Summ. pag.* 98, 103, 104, 117, 120 *et alibi, ubi et alia insignia sunt monumenta Cardinalis Ludovisii pag.* 4; *Cardinalis Facchinetti, pag.* 5; *Cardinalis Bichii pag.* 5 *et* 6; *Cardinalis Spinulæ pag.* 7, *Cardinalis Columnæ pag.* 7, 8; *Cardinalis de Lauræa pag.* 8 *ad* 12; *archiepiscopi Avenionensis a pag.* 260; *episcopi Alexanensis sparsim per tot., episcopi Potentini a pag.* 267; *episcopi Vigiliensis a pag.* 273, *et alia plurima in archivo Postulationis ejusdem causæ.* F

hh *Fuit is Leopoldus Medices Florentinus, Cosmi II magni Hetruriæ ducis et Mariæ Magdalenæ Austriacæ filius, quem Clemens IX Papa anno* 1667 *purpuratis Patribus adscripsit.*

ii *Erat hæc Isabella Clara, Leopoldi Austriaci, Œnipontis archiducis filia, et Caroli Gonzagæ III Mantuæ ducis uxor. Berninus hujus ad Beatum accessum anno* 1652, *quo Assisii etiam habitabat, affigit, et laudatis in margine processus locis ait, ipsam vesperi cum illo de animæ suæ negotiis in sacristia collocutam, postridie etiam ejusdem Missæ in ecclesia interfuisse, et utraque vice tam sanctitatem et doctrinam, quam ecstases raptusque admiratam fuisse. Addit denique ex processibus, ipsam, dum discederet, tunicam ejusdem*

Beati,

A *Beati, a conventus superiore obtentam, venerationis ergo secum Mantuam asportasse.*

kk *Joannes Casimirus, Sigismundi III, Poloniæ regis ex Constantia Austriaca filius, et Vladislai IV Poloniæ pariter regis frater natu minor, Societatem Jesu Romæ ingressus, ab Innocentio X Papa anno 1646 S. R. E. Cardinalis renuntiatus est; sed mortuo deinde anno 1648 fratre suo Vladislao, Poloniæ regnum obtinuit, quo post diuturnum regimen sponte abdicato, anno 1672 in Gallia obiit. Porro pro his, quæ de ipso in Vita narrantur, in margine laudantur Cardinalis de Lauræa ex ore ipsius principis Summ. pag.* xi, § 14, *reverendissimus Claver episcopus Potentinus ibid. pag.* 268, § 14, *et alii sparsim in eod. Summ. per tot.*

ll *Ex eodem Summario, pag.* 274, § 8. *Berninus, notato in margine eodem loco, scribit, hanc fuisse Artemisiam, marchionissam de Medicis, et ducis* del Corgna *sororem, eamque ipsammet factum illud testatam esse, et ex eodem cum magno stupore agnovisse, arcana cordium* B. Josepho *patuisse.*

mm *Ex proc. ord. Assis. compuls. a fol.* 1136 *et seqq. Summ. pag.* 104, § 235.

B nn *Ibid. cit.* § 235.

oo *Ex eod. proc. a fol.* 1054 *et seqq. Summ. pag.* 87, § 119 *et seqq.*

pp *Ex eod. proc. fol.* 1090, *et Summ. pag.* 99, § 209, 210.

CAPUT VIII.

Humilitatem eximie colit : Innocentii X PP. jussu ad Capucinos ad Petram-Rubeam transfertur : hinc ad conventum Foro-Sempronianum, ad quem post aliquam in Monte-veteri moram revertitur.

C *De se humillime sentiens, verbis et factis*

Erat sane profundissima B. Josephi humilitas inter tot honores, a cælo et terra ipsi delatos, multo mirabilior, quam ipsa ejusdem sanctitas, a Deo et hominibus tanti facta et honorata. Non solum numquam ullum jactantiæ verbum proferre auditus est; sed seipsum velut vilissimum totius mundi hominem semper reputabat, appellans se modo *a* « Hominem mortuum, ad omnia inutilem, » modo « fratrem asinum ; » modo « sceleratissimum » maximeque infamem inter omnes homines pec» catorem. » Interdum etiam aiebat, « si quid boni » in se esset, id totum Dei esse, qui semper ma» gna in majoribus peccatoribus solet operari. » Quinimo mirabatur populum ac principes ad se accurrere, addebatque : « Ego sane nescio, cur isti » veniant ad me, qui idiota et pauper peccator « sum. » Hinc post quodlibet alicujus momenti opus, dumque principes personas reciperet, provolutus in genua et terram osculatus, repetebat : « Non » nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da » gloriam ; » percutiebatque sæpe pectus suum, et nonnumquam etiam gemebat præ dolore, quo ex hujusmodi personarum accessu afficiebatur.

96 Vilissimæ sui ipsius æstimationi, quam verbis exprimebat, convenientia facta jungebat. Humiliabat enim se *b* non solum coram superiori, sed etiam coram omnibus inferioribus; vilissimis officiis fungebatur hilariter; a plausibus vehementissime abhorrebat; injuriis, suique contemptu lætabatur; uti quodam die luculenter manifestavit. Dum enim ipse cum aliquot Religiosis in cella sua de rebus spiritualibus magno cum fervore dissereret, confessarius illius inopinato in eam ingressus, humilitatis probandæ gratia, voce seria et in modum contemnentis ficta, ipsi ait : « Quid loque» ris, quid dicis hypocryta? » Ad quæ Josephus, nihil omnino commotus, reposuit : « Sic est, ve» rum dicis, verum dicis : » et ambabus manibus tecta facie, nullum verbum amplius protulit. Porro ut dona gratiasque a Deo acceptas occuleret *c*, rebus odoriferis, quas in eum finem secum portabat, attribuebat supernaturalem fragrantiam, quam sine odoramentis, imo cum etiam res fœtidas secum ferret, exhalabat, quemadmodum experientia comprobavit. Ecstases vero suas raptusque, somnum, defectus, animi deliquia, infirmitatem virium, aut aliquid hujusmodi appellabat.

A. Pastrovicchio. *sese ceteris postponit : gratias gratis datas*

97 Sæpe *d* etiam eosdem raptus et ecstases ex internis amoris motibus præsagiens, ne adstantibus admirationi esset, auditus est dicere : « Satis, satis » est : siste, siste; non amplius! » quin et Deum rogabat, ut cælestes illas delicias sibi penitus subtraheret. Elucebat præterea ejus humilitas ex laudibus, quibus alios honorabat, monitisque, quæ frequenter impertiebatur, novitiis præsertim, ad quos aiebat *e* : « Aliqui e vobis erunt concionato» res; sed nolite superbire; quia concionator vel» ut tuba est, quæ sponte sua non sonat, nisi in» fletur : ideoque antequam concionaturi estis, » oportet Deo hæc dicere : Tu spiritus es; ego » tuba, quæ sine flatu tuo nil sonat. » Alio prorsus modo in sui contemptum ad puerulum quemdam de seipso locutus est. Erat Josephus *f* ex obedientia in domo alicujus Tertiariæ Cupertinensis, quando altera Tertiaria eo advenit, ducens secum puerulum ætatis trium circiter annorum; quem Josephus inter blandiendum in scabellum elevavit, cœpitque eidem dicere : « Mi parvule, di» cito, ut ego dico : Frater Josephus magnus » peccator est, et quando morietur, ibit ad infe» ros. »

occultare nititur : a trimo puero E

98 Verum parvulus, qui voces articulatim proferre ægre poterat, nedum earum sensum intelligere, claris ac distinctis verbis respondit : « Frater » Josephus est magnus sanctus, et quando morie» tur, ibit ad paradisum. » Tum Beatus, iratum sese exhibens, reposuit : « Non ita dico ego; sed post » me dicito, ut ego dico : Frater Josephus est ma» gnus sceleratus, etc. » At puer eadem, quæ prius, verba repetiit : « Frater Josephus est magnus san» tus etc.; » quam ob rem Beatus etiam magis contristatus, aures ipsi et capillos vellicans, « Non » vis, inquit, dicere, sicut ego dico? » ac denuo institit, ut secum diceret : « Frater Josephus est » magnus sceleratus, et quando morietur ibit ad » inferos : » puer autem cœpit constanter tertio repetere : « Frater Josephus est magnus sanctus etc. » atque ita lacrymas præ gaudio omnibus adstantibus excussit, probe scilicet gnaris, Deum, prout etiam alias fecit, hujus innocentis pueruli ore uti voluisse, ut B. Josephum in illa ipsa sui humiliatione remuneraretur et exaltaret.

mirabiliter laudatur. F

99 Inter hæc cum decrevisset Deus merita Servi sui per invictæ patientiæ exercitium multo magis augere, disposuit, ut summus Pontifex Innocentius X ex copia et insolita specie donorum, populique ad ipsum confluentis frequentia induceret in animum, ipsum omnium oculis abscondere; sive

Jubente Innocentio X, Petram-Rubeam ad Capucinos

A. PASTROVICCHIO. ve quod hanc cautionem adhibendam censeret, sive ut tam famosam et mirabilem sanctitatem custodiret. Per litteras itaque *g* sacræ generalis inquisitionis sacri Officii patri inquisitori Perusino mandavit, ut Josephum Assisio transportaret in conventum patrum Capucinorum Petræ-Rubeæ, situm in declivi unius ex asperis montibus Carpenianis, diœcesis Feretranæ in ducatu Urbino; quod die XXIII Julii anni MDCLIII exsecutioni mandatum est. At Beatus, quamvis crucem illam sibi tolerandam, ex divina revelatione diu ante prævidisset, ad exemplum tamen Jesu, non nihil afflictus fuit; desiderabat enim apud Seraphicum patrem suum cum amantissimis Religiosis fratribus suis commorari.

transfertur: ubi cum inclaresceret virtutibus

100 Verumtamen postquam provolutus in genua *h*, patris inquisitoris pedes osculatus fuisset, superiorum mandato obtemperans, et divinæ voluntati se committens, in paratam rhedam insiliit, hilarique vultu et animo viam, nesciens, quo iret, aggressus est. Post iter *i* splendore virtutum suarum, solitisque ecstasibus ac prodigiis insuper illustratum (fossas enim ac præcipitia, stupente eodem B ductore suo, in lectica feliciter transierat) Petram-Rubeam advenit, ubi ad pedes patris guardiani Capucinorum, quem etsi numquam a se visum statim agnoverat, se projecit *k*, eique, quemadmodum ab inquisitore imperatum fuerat, ne cum quocumque alio, quam cum patribus Capucinis agere, nec cuiquam scribere permitteretur, non solum hac in parte, ne petita quidem umquam ejus mandati causa, religiosissime paruit; verum etiam in omni alia re tam obsequentem se præbuit, ut sine ejusdem imperio nec passum moveret. Hic sui semper similis in mortificatione, in patientia, aliisque virtutibus, nunc acerbam Jesu Christi passionem plangebat, nunc solitas suas spirituales cantilenas lætus cantabat, volebatque interdum, ut etiam Religiosi isti eas secum canerent.

ac miraculis, ob nimium populi concursum

101 Pari modo *l* Deus ipsum ibidem honorabat cordium et rerum arcanarum cognitione, futurorum revelatione, miraculorum frequentia *m*, angelorum, Sanctorum, et ipsius Jesu apparitionibus, ac continuis ecstasibus et raptibus in cella, in horto, et maxime ad altare. Itaque cum B. Josephus in desertis istis montibus jam omnino occultatus videri deberet, ibi Deus eumdem multo magis C manifestavit; usque adeo, ut, cum multitudinem populi, qui ipsius Missæ interesse vehementer desiderabat, ecclesia non caperet, alii in ejusdem tectum conscenderent, idque detegerent; alii ejusdem videndi gratia etiam parietem circumcirca perfoderent, et in eorumdem commodum mapalia et cauponæ prope monasterium struerentur *n*. Hac de causa *o* post trium mensium moram in Petra-Rubea, ex novo mandato ad archiepiscopum Urbinatem Roma misso, B. Josephus ab archipresbytero ejusdem metropolitanæ ecclesiæ, cui ea provincia data erat, inde translatus fuit ad eorumdem patrum Capucinorum conventum Foro-Semproniauum *p*.

ad Foro-Sempronianum eorumdem conventum

102 In hoc novo itinere, quod, quia Deum ubique præsentem agnoscebat, alacriter perfecit, solito sæpius in ecstases raptus est, et consuetis prodigiis comitatus. Etenim mula refractaria, et equus asper, onerisque impatiens, quos ad B. Josephi obsequia destinaverant, ductorum vocibus paruerunt, et vehementissimus imber *q*, a quo ceteri omnes madefacti sunt, ne oram quidem vestis illius madefecit. Porro adventus ejus in supra dictum conventum, utut secreto habitus, Foro-Sempronienses non latuit. Hinc apud patres Capucinos continue institerunt *r*, ut eum sibi videre li- D ceret, et ipsius preces flagitare, tantaque interdum concurrebat æstuantis populi frequentia, ut ad omne assentiendi periculum et vim vulgi evitandum, laudati Religiosi tum aut e conventu non egrederentur, aut in eodem sese absconderent. Vixit itaque ibidem patientissimus Josephus noster, velut mortuus mundo, omnium oculis absconditus, etiam dum Missam celebraret *s*; in quem finem privatum altare ipsi fuerat erectum. Quam ob rem etiam hic dicere potuit, quod patri guardiano, vespere, cum ipse quieti se jam dedisset, interroganti; Quid hic agitur, frater Josephe? aliquando hilariter respondit: « Sepelitur mortuus. »

obductus, solitariam vitam agit,

103 Attamen Deo semper magis vivens *t*, mente sua in cœlo versabatur. Certe extra tempus, quod caritatis officiis erga Religiosos infirmos, et perfectissimæ obedientiæ, (nam ne in hortum quidem conventus, uti ipsi concessum fuerat, sine superioris licentia volebat descendere) extra tempus (inquam) quod his, quodque pro vitæ suæ ratione humano consortio impendebat, semper cum di lecto sibi Deo versabatur. Ex continuis ecstasibus raptibusque, quibus hic æque ac alibi affectus fuit, E tres præcipue memorandi veniunt. Horum primus contigit in horto conventus *u*, ubi, dum quidam pater Capucinus de excellentia B. Mariæ Virginis coram Josepho loqueretur, is expansis brachiis in ipsum insiliit, et utroque in terram dejecto ac vociferante, accurrentes Religiosi, Josephum immobilem et destitutum sensibus repererunt, qui hoc modo sesquihora perseveravit, mente interim in cælis commoratus.

multisque ecstasibus et raptibus

104 Secunda ecstasis accidit in eodem horto *x*, vespere Dominicæ, in qua legitur Evangelium: EGO SUM PASTOR BONUS. Josephus, viso ibidem agnello, pro more suo a rebus creatis ad supernaturalium ac cælestium contemplationem excitari se sensit. « Ecce, ait exsultabundus, oviculam; » cumque eam arripere vellet, Religiosus quidam eamdem cepit, et in ipsius brachiis deposuit. Ipse vero postquam ei aliquantulum blanditus esset, arreptam cruribus suo collo imposuit, et hac ratione divinum Pastorem contemplatus, per hortum versus patrem guardianum, qui aderat, cucurrit, lætabundus exclamans: « Pater guardiane, ecce bonum Pastorem, » qui ovem reportat. » Post hæc agnello in altum vibrato, ipse retro illum per aera supra arbores vo- F lavit, ibidemque flexis genibus, et brachiis apertis ultra duas horas in ecstasi mansit, Religiosis, qui aderant, supra modum stupentibus. Mirabilior tamen ac inopinata fuit ecstasis, in quam matutino tempore diei Pentecostes raptus fuit.

illustratur: hinc in Montem-veterem missus,

105 Inter Missam celebrandam *y* cum ea verba VENI CREATOR SPIRITUS proferret, divinus amor ex illius pectore tanta cum copia, tantaque vehementia erupit, ut ipse velociter ab altari resiliens, emisso instar tonitrus clamore, velut fulmen per sacellum suum vagaretur, et tanto quidem impetu, ut omnes cellæ dormitorii tremerent, et Religiosi propterea ex iisdem confuse egressi, stupefacti, Terræ motus, terræ motus clamarent. Sed in sacellum Servi Dei introgressi, rei causam in ipso compererunt, videntes illum in ecstasim raptum et consolatoris Spiritus deliciis immersum. Trium circiter annorum fuit B. Josephi in conventu Foro-Semproniano mora, brevi tantum tempore interrupta occasione capituli provincialis, propter quod ex mandato sacri Officii translatus fuit ad conventum eorumdem patrum Capucinorum in Monte-veteri *z*, ubi summo cum solatio moratus est, præsertim propter apparitionem, qua

« San-

A » sanctus Vetulus » ut ipse aiebat, id est, S. Felix *aa* eum honoravit.

aa *bb* *deinde redit Forum-Sempronii: ubi Jesus ei apparet.* 106 Multo tamen majori gaudio perfusus est *bb*, quando ad conventum Foro-Sempronianum regresso Jesus Christus peregrini habitu Aapparuit. mabant illum tenerrime isti boni Religiosi, tum ob ea, quæ supra jam diximus, tum quod vaticinia ipsius ab eventu vera scirent, tum quod arcana sua aliaque occulta ab eo sibi vere revelari agnoscerent. *cc* Experti id præ ceteris fuerunt *cc* sacerdos quidam, cui tentationem, qua inter celebrandam Missam agitatus fuerat, revelavit; et novitius, cui ait, matrem ipsius singulis vesperis ei benedicere; et utrumque reipsa contigerat. Amabant denique eumdem propter ejusdem documenta, inter quæ insigne fuit illud, quod dedit cuidam Religioso, roganti, an sciret, « Portare penes se Regulam S. Francisci, « rem esse ab ipso benedictam? » Respondit enim, « se quidem id optime scire, sed melius esse, *dd* » eam portare in fronte, quam in dorso *dd*. » Propter hæc igitur aliaque hujusmodi, quæ præfixæ brevitatis causa prætereo, nil mirum est, si optimi illi Religiosi, de Beati discessu postea moniti, dolore, ut ita dicam, inconsolabili affecti fue- B rint.

ANNOTATA.

a *Ita ex omnibus processibus testes de visu et auditu proprio, sparsim relati in Summ. pag.* 295, § 3 *et* 4, *pag.* 432, § 1, 2, 5 *et* 8, *pag.* 444, § 3, 4 *et* 6, *et passim alibi sub toto titulo:* De profundissima humilitate *a pag.* 441 *et seqq.*

b *Ibid. cit. Summ. pag.* 442, 450, 454 *et alibi sub eod. tit.* De humilitate *per tot.*

c *Ex proc. ord. Auxim. fol.* 1308, *et proc. Auxim. Apost. fol.* 644 *terg., fol.* 850 *et seqq., et Summ. pag.* 446, § 25, *pag.* 449, § 6, *pag.* 452, § 21, *pag.* 454, § 33, 34 *et alibi.*

d *Ibid. pag.* 131 *et seq.*, § 99 *in fin., pag.* 446, § 29, 30, *et sparsim alibi in eod. Summ. per tot.*

e *Ex testibus de visu, auditu et facto proprio cit. Summ. pag.* 446, § 22 *et* 23, *et alibi sparsim per tot.*

f *Ex proc. ord. Nerit. fol.* 627 *terg. et seqq., et Apost. fol.* 426 *et seq., et Summ. pag.* 442, § 7 *et* 8, *et pag.* 443, *litt. E*, § 1 *et* 2. *Ex sororibus Tertiariis, de quibus mox fiet mentio, Berninus pri-* C *mam* Claram Margiotti, *alteram* Teresiam, *appellatas fuisse affirmat.*

g *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 206 *terg.*, 401, 437, 495, 509 *terg.*, 548, 561, 611, 655, 714, *ad* 713. *Proc. Apost. Auxim. fol.* 417, 418, 520, 579, 589 *ad* 591. *Summ. pag.* 102, § 226, *pag.* 134, § 7, *pag.* 187, § 34, *pag.* 191 *et* 192, § 80, 81, 95, 96, 97, *pag.* 100, § 24, *et alibi. Consule etiam Commentarium nostrum prævium* § 6, *ubi hac de re paulo latius egimus.*

h *Ex eod. proc. ord. Assis. a fol.* 1115 *et seqq. proc. ord. Auxim. a fol.* 1026, *Summ. pag.* 102, § 226, *pag.* 213, § 205, *et alibi.*

i *Proc. Apost. Auxim. a fol.* 589 *ad* 591, *et a fol.* 1382. *Summ. pag.* 177, § 357, *pag.* 192, § 95, 96 *et* 97, *pag.* 261, *a* § 7 *et alibi.*

k *Ex dictis processibus Summ. pag.* 143, § 68 *et seqq., pag.* 149, § 133 *et seq., pag.* 157, § 222, *pag.* 159, § 235, *pag.* 161, § 254, *pag.* 177, § 355, 357, 358, *pag.* 182, § 412, *pag.* 183, § 415 *et seq., pag.* 192 *et seqq. a* § 95 *ad* 100.

l *Ex eod. Summ. pag.* 157, § 223, *pag.* 182, § 412 *et alibi.*

m *Summ. pag.* 148, § 125, *pag.* 152, § 179, *pag.* 182, *pag.* 186, § 17 *et seqq., pag.* 189, § 66, *pag.* 200, § 87 *et seq., pag.* 201, § 102, *pag.* 302, § 27, 28, 29, *pag.* 517, § 22, *pag.* 521, § 13, 14, *pag.* 594, § 49. A. PASTROVICCHIO.

n *De omnibus hisce in conventu Petræ-Rubeæ gestis lege Commentarium* § 7.

o *Ex eod. Summ. pag.* 147, § 124 *et* 125. *Testis Capucinus de visu millium personarum et, pag.* 168 a § 301, *et pag.* 179, § 376, *pag.* 329, § 55, 76, *pag.* 579, § 5, *pag.* 584, § 29 *et alibi.*

p *De hoc loco, ceterisque huc spectantibus, egimus in Commentario prævio num.* 92 *et sequenti.*

q *Sparsim in cod. Summ. loc. cit.*

r *Ex proc. ord. Auxim. a fol* 1188, 1332 *et seqq. et alibi, et Summ. pag.* 140 *a* § 48 *et seqq., pag.* 164 *a* § 279, *pag.* 170, § 318 *et alibi.*

s *Ex proc. Auxim. compuls. a fol.* 1345, *et Summ. pag.* 171, § 325.

t *Ibid. pag.* 163, § 269, *pag.* 166, § 291 *et seq., pag.* 169, § 310, *pag.* 170, 323 *et alibi.*

u *Ex proc. ord. Auxim. compuls. a fol.* 1338 *et seqq., et Summ. pag.* 166, § 292.

x *Ex eod, proc. ord. Auxim. a fol.* 1343 *et seq.,* E *et Summ. pag.* 167, § 298.

y *Ex dicto proc. ord. Auxim. a fol.* 1344 *et seqq., Summ. pag.* 168, § 299.

z *Ex eod. proc. ibid. Summ. pag.* 170, § 323. *Adi etiam Commentarium nostrum num* 94.

aa *De S. Felice a Cantalicio, Ordinis Minorum Capucinorum, ut Beato confessore, quo titulo illum Urbanus VIII Romanus Pontifex anno* 1625 *illustraverat, actum in Opere nostro est ad diem* 18 *Maji, quo obiit, coliturque. Eumdem Clemens XI pariter Pontifex anno* 1712 *solemni canonizatione Sanctis adscripsit.*

bb *Ibid. pag.* 152, § 180. *et alibi.*

cc *Ibid. pag.* 152, § 179, *pag.* 522, § 17 *et alibi.*

dd *Ibid. pag.* 140, § 51 *et alibi. Porro hoc Beati responsum Latine caret sale suo, quem habet Italice. Italis enim vox* addosso *amphibologica est, significatque tam* in dorso, *quam* penes se. *Posteriori modo accipitur in loco, quem verti; sed Beatus in amphibologia ludens, Italice apte respondit, indicans, melius esse, Regulam in memoria habere et secundum eam vivere, quam ejusdem exemplar circumferre secum.* F

CAPUT IX.

Alexandri VII Papæ jussu Ordini suo restituitur, et ad conventum Auximanum non sine prodigiis reducitur: gesta ejus ibidem usque ad supremum morbum.

Alexandro VII jubente, Auximum ad suos reducitur; Summus Pontifex Alexander VII ratus, Ordini Minorum Conventualium sanctum Filium suum tandem aliquando reddendum esse, a superioribus petiit, ad quem locum ipsum mittere de- *a* crevissent *a*. Qui cum respondissent, eum eidem sacro conventui Assisiati, ad quem prius destinatus fuerat,

A. PASTROVICCHIO.

fuerat, restitutum iri, visum Pontifici est, in laudato sanctuario unum S. Franciscum sufficere; neque enim deesse posse optimi exempli Religiosos, ubi semper fuerat veræ observantiæ schola. Hinc paucis post diebus eisdem renuntiari jussit, velle se, ut Josephus mitteretur ad conventum S. Francisci Auximi, quod vetusta Marchiæ Anconitanæ civitas est, septem tantummodo milliaribus a magno sanctuario Lauretano dissita, et cui tum episcopus præerat Antoninus Bichius ejus nepos *b*. Secundum hanc Pontificis voluntatem, anno quidem MDCLVI significatam, sed propter pestilentiam, qua tum Italiæ pars affligebatur, anno sequenti primum exsecutioni mandatam, jussus est pater secretarius ejusdem Ordinis illum caute eo deducere *c*.

sudaria ipsius suavissime fragrant;

108 Hæc omnia, uti et ipsam horam, qua discessurus esset, ex divina revelatione jam noverat Beatus noster; ideoque eodem vespere diei VI Julii anni MDCLVII, hora prima noctis, fenestram cellæ suæ aperuit, per eamque prospexit: qua de re a socio suo Religioso laico, novitatem facti admirante, interrogatus, diserte reposuit, sibi quam mox ex eo conventu emigrandum esse ad suos, jamque appropinquare secretarium Ordinis sui, ut se reducat. Subinde hora noctis secunda secretarius *d* advenit, exhibitisque patri guardiano mandatis, mox eadem nocte cum B. Josepho inde discessit. Religiosissimi autem patres, ut postrema magni amoris dolorisque sui signa darent, licet nox esset, per magnam præruptæ viæ partem usque ad planam viam regiam Beatum comitati fuerunt; duo quoque sudaria, unum dorso, alterum pectori magna cum caritate imposuerunt, ne, cum ad planitiem usque pedibus descendendum esset, sudor ipsi noceret. Deinde, antequam valedicerent invicem, sudaria sua receperunt *e*, quæ simul ac extracta fuere, suavissimo odore fragrarunt, qui totam illam viam, et ad eorumdem reditum totum etiam conventum implevit, cujus incolis eo etiam gravior fuit tanti Viri amissio.

viam numquam ante a se visam indicat,

109 Contra inenarrabilis fuit Religiosorum fratrum suorum de recepto Josepho lætitia; sed et ipse quoque, licet divinæ voluntati in omni loco promptissimo animo se subjecisset, multum gavisus est, quod ad eos reversus esset; uti in primum obvium conventum S. Victoriæ Frattarum *f* adveniens, ipsemet testatus est. Ductores illius, ut viarum periti, ab ea, quæ ad dictum conventum ducit, per nocturnas tenebras deflexerant, et in silva, qua conventus cingitur, quaquaversum oberrabant: sed Beato, qui illum tractum numquam viderat, dicente: « Versus illam partem, » ubi luna oritur, illuc itur; » eo iter intenderunt, ac mox ejusdem conventus turrim conspicati fuerunt. Cum huc advenisset B. Josephus, audito, conventum illum a sancto patriarcha Francisco conditum stabilitumque fuisse *g*, procumbens, terram osculatus est, et Deo gratias egit, quod remisisset se, ut inter fratres suos viveret ac moreretur. Aderat ea nocte episcopus Foro-Sempronianus *h*, qui sibi totique familiæ suæ ab eo benedici voluit, a quo diœcesis sua ad id usque tempus tantopere fuerat illustrata; unumque e domesticis suis dedit, qui postera nocte, qua Beatus profecturus erat, ejusdem equum manu duceret, quo per vias illas admodum scabrosas tutius incederet.

candela mirabiliter ardente utitur:

110 Is famulus *i*, ut suo munere melius fungeretur, una manu frena, altera candelam ardentem tenebat, quæ, non obstante valido, qui spirabat, vento, prodigiose numquam exstincta fuit, nec post multas horas, quibus arsit, vel minimum diminui visa est, ac propterea sacrarum reliquiarum instar ab eodem servo semper servata. Ad evitandum populi concursum, qui de ejusdem profectione jam inaudierat, iter sic institutum est, ut ex civitatibus ac castellis semper ad minores vicos et in agricolarum ædes diverteretur.

melonibus paupercule benedicit.

In harum una cum paupercula mulier melones suos, ex quibus familiam suam potissimum alere consueverat, in horto satos, a vermiculis corrosos et decorticatos plangens, sese obtulisset, commiseratione motus B. Josephus, hortum benedixit, qui numquam tot tamque perfectos, quam eodem illo anno, melones produxit. Cum ad muros civitatis Auximi tandem ventum esset, jussus est extra eam in quamdam domum se recipere, donec vesper ingrueret: decretum enim erat, ut vespere in dictam civitatem ingrederetur.

angelos supra Domum Lauretanam videt: Auximum advenit,

111 Interea dum Beatus *k* in rusticam pergulam ascendisset, oculosque per viciniam versaret, Religiosus quidam sacerdos tholum famosæ ecclesiæ sacræ Domus Lauretanæ a longe indigitavit, in quam Josephus obtutum figens, « Non vi» des, attonitus inquit, angelos e cælo et sacra » Domo euntes et redeuntes? » Hæcque dicens ac sæpius repetens, emisso solito clamore, deorsum raptus, versus amygdalam spatio sex perticarum *l* in longitudinem, in altitudinem vero palmorum duodecim volavit. Erat tum dies decima Julii anni MDCLVII, cujus vespere B. Josephus in S. Francisci conventum sui Ordinis Minorum Conventualium Auximi advenit; ubi in remotis cubiculis, quibus sacellum et hortus aderat, cum socio, qui ipsum adjuvaret, inserviretque, collocatus fuit, (quemadmodum idem summus Pontifex Alexander VII mandaverat) ne mirabilia, quæ Deus in ipso faciebat, concursus populi perturbaret.

ubi solitariam vitam agens, multis ecstasibus

112 Toto itaque tempore, quo ibidem supervixit *m*, numquam cum aliis collocutus est, quam cum episcopo ejusque vicario, et Religiosis ejusdem conventus; et dum ita exigeret necessitas, cum medico et chirurgo. Numquam etiam e cubiculis suis egressus est, nisi ut ægrotantes Religiosos inviseret, et unica vice, ut ecclesiam videret; quod noctu, januisque diligenter occlusis factum est. Vivebat nihilominus tam contentus ea solitudine, ut dicere soleret *n*: « Ego in civitate habito; sed vi» deor mihi in silva, imo in paradiso versari. » Et sane in paradiso habitare se, vere dicere poterat, quia quasi continue mente sua in paradisum rapiebatur. Soli quidem Deo notæ erant suavissimæ ecstases, quibus solus cum solo Deo conjungebatur; multæ tamen etiam hominibus manifestatæ fuerunt. Spectavit illas sæpius Cardinalis Bichius episcopus, qui, dum cum illo sibi assidente conferret sermonem *o*, vidit eumdem velocissimo motu e sede sua assurgentem, et flexis genibus, brachiisque atque oculis apertis, sensibus ita destitutum, ut musca in pupilla oculi longo tempore, quo durabat ecstasis, curreret, nec tamen ipse vel palpebram moveret.

raptibusque et apparitionibus Jesu recreatur.

113 Earumdem spectatores fuerunt prædicti Religiosi *p*, a quibus visus est modo in sacello suo tam profundis ecstasibus per sex septemve horas inhærere, ut velut mortuus ad cellam suam relatus, ne sic quidem sensibus restitueretur; modo in eodem sacello trium passuum spatio volare, et os suum ori pueri Jesu, positi in altari, admovere; modo aut eumdem Puerum complexus, in læta ecstasi per cellam suam exsultare, aut ad pectus suum cum tenerrimo affectu fortiter constringere: quamquam autem imago ista e fragili cera esset, non tamen rum-

A rumpebatur. Interdum denique ab iisdem etiam visus est in sacello suo cantare *q*, in quo in festis Natalitiis Domini pium præsepe erexerat, ad quod Religiosos omnes invitabat, qui ipsum tandem in estasim semper rapi advertebant. Ut vero *r* pueri Jesu icone plurimum delectabatur, ita nusquam sæpius quam Auximi, legitur Jesus in puerili specie ipsi apparuisse. Ceterum reliqua vitæ ejus ratio ibidem hæc fuit *s*. Insistebat precibus, legebat libros sacros, pia colloquia cum Religiosis habebat, et cælestibus deliciis in quotidiano altaris Sacrificio fruebatur.

et a dæmone vexatur. Arcanorum scientia dotatus

114 In hoc autem id admirabile accidebat, quod cessante ecstasi, Missam ab eo loco, ubi desierat, accurate prosequeretur, et vestes quoque congruo modo compositæ permanerent inter tot tamque varios corporis raptus, quibus prorsum, rursum, sursum ac deorsum et in omnem partem ferebatur. Cum *t* itaque hujusmodi vitam totam Deo ageret, velut invitus et ex sola corporis necessitate brevissimum somnum in solitis tabulis, et cibum parcissimum, eumque semper esurialem capiebat; nec modo numquam conquestus est de eo, qui ipsi ferebatur, verum etiam tacuit, cum illius socius, B nescio qua de causa, solitum biduo non attulerat. Non cessabat interim eum dæmon tentare *u*, eique variis modis molestus esse, quem tamen ille minime verebatur. « Nihil, inquiebat, ab ejus » cœptis timeo, qui vivo cum Deo, et a mun» do secretus. » Verumtamen etsi tam solitariam vitam degeret, nec umquam civitatem Auximanam vidisset, nullumque ex ejusdem incolis cognosceret, nihilominus ita de civitate, de civibus, de eorum domibus ac familiis, negotiisque tam internis, quam externis, tamque accurate loquebatur, ut hæc et hos omnes suis oculis conspexisse videretur, cum ingenti admiratione omnium, qui ipsum auscultabant.

varia vovetis beneficia præstat,

115 Hinc Auximani multa beneficia prodigiaque in calamitatibus suis experti fuere, licet eorumdem Effectorem minime conspicerent *x*. Et aliquando quidem per solas ipsius voces precesque, quibus modo turbines et tempestates subito dissipavit, cum diceret : « Abite in nomine Dei ; » modo in partu periclitantes feliciter fecit eniti : interdum etiam per res, quibus ipse usus fuerat; per quas unus vehementi libidinosa tentatione liberatus fuit; alii a parotidibus, malignis ac lethiferis febribus, C acerbissimis cruciatibus, hæmorrhoidibus, multisque aliis malis, quæ enumerare omnia longum foret, convaluerunt. Nec cessavit in eo umquam *y*, sed omnino crevit clarissimum illud lumen, quo arcana cognoscebat, et præsciebat futura ; quod sane admirati fuere Religiosi illi, quorum uni minutatim retulit, quæcumque ipsi in suis itineribus acciderant; alteri vero indicavit, quod pro se orare, ut promiserat, non meminisset.

et occulta salubriter revelat.

116 Alteri ad sedem confessionalem vocato pravam juvenis pœnitentis verecundiam, qui difficillime inducendus esset ad confitendum peccatum, quod in aliis confessionibus jam celaverat, præsagiit, dicens : « Vade occisurus scorpionem ; » quæ verba a confessario intellecta fuerunt, dum is post sinceram pœnitentis confessionem a parte illius scorpionem progredientem conspexit. Similiter alios, qui in ipsius precibus commendaverant rusticam, ignearii tubi ictu fortuito lethaliter sauciatam, de ejusdem vita subito certos fecit, dicens : « Non » morietur » Denique, ut brevis sim, ejusdem cælestis luminis ope cognovit, quosdam Religiosos quodam vespere dierum antecineralium parentum suorum domum accessisse, ut sese cum iisdem honeste recrearent ; ideoque invisenti se in cella sua patri guardiano ait : « Ehem, ubi sunt oves tuæ? » Hinc iidem mox inde regressi ad Servi Dei cellam accesserunt; quibus visis ipse tanto gaudio affectus est, ut eorum unum sub ala manu arreptum velut levem paleam a solo levaverit, et per cellam circumtulerit, ingenti illa lætitia testatus tenerrimum in fratres suos amorem, quos ab omni periculo tutos in monasterio conspiciebat. A PASTROVICCHIO.

ANNOTATA.

a *Ex utroque proc. Assis. et Aurim. Testes relati in Summ. num. 15, a pag. 193, § 1 et seq., pag. 195, § 21 et 23, pag. 204, § 120, pag. 220, § 255, pag. 229, § 3, pag. 232, § 32, pag. 235, § 51, 52 et alibi. De hac Beati per Alexandri VII mandatum post quadriennium fere apud patres Capucinos exactum ad suos reditu consule Commentarium* § 8.

b *Adi Commentarium loco mox citato.*

c *Cautela in eo sita erat, ut* B. Josephi *profectio incolis accolisque, quantum fieri poterat, celaretur, ne ex importuna pietate aliquid tumultus cierent.*

d *Ex dictis processibus in eod. Summ. pag.* 204, § 120, *pag.* 232 *sub* § 32, *pag.* 234, § 46, *pag.* 235, § 52, *pag.* 236, § 1 *et alibi.* E

e *Ex proc. Apost. Aurim. a fol.* 640 *super* 220, *et Summ. pag.* 246, § 28 *in fine, pag.* 432, § 20 *et alibi.*

f *Italice est* della Fratte. *Lucas Waddingus tom.* 5 *Annal., num.* 21 *conventum illum* S. Victoriæ Fractarum *appellat, et in Marchia Anconitana collocat.*

g *Waddingus mox laudatus satis dubie loquitur de auctore et tempore memorati conventus; sic enim ait :* Consecratam hoc anno (1287) ecclesiam S. Victoriæ Fractarum in eadem regione Marchiæ, testantur quædam instrumenta ibidem asservata; conventum tamen, seu Fratrum domicilium, tradunt oppidani vel a S. Francisco constructum, vel eidem coævum.

h *Ex proc. ord. Aurim. a fol.* 199 *et seq., et Summ. pag.* 204, § 120 *et* 121. *Episcopum autem illum fuisse Joannem Baptistam Zecchadorum, discimus ex Italia sacra Ughelli aucta, tom. 2, col.* 839.

i *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 263 *et* 264, *testis de auditu a duobus videntibus, et Summ. pag.* 236 *in principio* § 1 *et* 2. F

k *Ex proc. Aurim. Apost. fol.* 361 *et* 362, *Summ. pag.* 231, § 22, *et in Ms. Relatione jussu P. Jacobi Fabretti, olim Generalis Ministri, conscripta a P. Buttari, et in archico Postulationis asservata fol. 3. terg.*

l *Italice est* canne, *quæ mensuræ species est, in variis regionibus varia.*

m *Normam vivendi, quam ibidem ad mortem usque tenuit, ex Summario apud Berninum relatam, exhibuimus in Commentario num.* 101 *et sequentibus.*

n *Ex proc. Apost Aurim fol.* 424 *terg. et seq., et cit. Summ. pag.* 409 *in fine* § 6.

o *Ex proc. ord. Aurim a fol.* 1148 *terg. et seqq., et Summ. pag.* 581, § 13.

p *Ex dicto proc. ord. Aurim. a fol* 1126 *et seq., et Summ. pag.* 223, § 281, 284 *et* 285, *et pag.* 224, § 289 *et alibi.*

q *Ibid. et pag.* 280, § 39, *pag.* 580, § 11 *et alibi.*

r *Ex proc. Apost. Aurim. fol.* 810 *terg., et Summ. pag.* 527, § 43.

s *Ex utroque proc. Aurim. testes sparsim relati*

A. Pastrovicchio

in eod. Summ. per tot.

t *Ex proc. Auxim. Apost. a fol.* 958 *et seqq., et Summ. pag.* 199, § 75 *et seqq.*

u *Ex eod. proc. a fol.* 959, *et fol.* 1047, *et Summ. pag.* 199, § 82, *et pag.* 218, § 240.

x *Summ. pag.* 96, § 193, *pag.* 287, § 10. *Et in Catalogo miraculorum in vita, a pag.* 594 *et seqq.*

y *Ex dict. processib. Auxim. in eod. Summ. pag.* 200, § 98, *pag.* 225, § 297, *pag.* 227, § 316, *pag.* 515, § 15 *et* 16, *et alibi.*

CAPUT X.

Mors sua ab ipso prædicta : supremus morbus : beatus obitus et celebris sepultura.

Morte, quam prædixerat, instante, jam æger.

B Dubitari non poterat, quin tam sanctæ vitæ sanctissima mors responsura esset. Hanc illemet in primo conventus ingressu jam prædixerat *a* « Hæc requies mea » inquiens; ac clarius etiam asseruerat, sese in eo conventu moriturum *b*, et, si non esset primus e Cupertinensibus, qui ibi moriturus esset, secundum fore; uti revera e Cupertinensibus secundus ibidem defunctus est. Præterea mortem sibi instare revelavit cuidam Religioso, quocum convenerat, ut alter alteri, cui prius opus esset, morienti assisteret. Cum iste Auximum rediisset, « Venisti tamen, inquit ei; nolebas huc » venire? Non meministi, promisisse te fore, ut » morienti mihi assisteres? » Diem denique ipsum prædixit *c*, ad Religiosos inquiens, « moriturum » se eo die, quo Agnum » (id est, Jesum Christum in Sacramento) « sumere non posset : » et, ut dixit, factum est. Hac cognitione illustratus, ad fortunatissimum istud temporis momentum, quo Deo penitus jungeretur, anhelans, sanctoque ardore, quem ex vultu et verbis spirabat, vehementius inflammatus, videbatur a corpore suo et alimentis, quibus sibi vita prorogabatur, abhorrere.

dum potest, Missam celebrat

C 118 Quam ob rem cum die x Augusti anni MDCLXIII febri correptus esset, tam procul abfuit ut doleret *d*, ut etiam majorem in modum exsultaret, et suadenti, ut sanitatem sibi a Deo peteret, responderet : « Absit, absit, cave, cave! » Cum autem per austeram vivendi rationem destitutus viribus, debilitatus stomacho, macieque totus confectus esset, nec posset diu pedibus consistere, in pauperculo lectulo suo decubuit, seque medicorum ac superiorum voluntati penitus commisit. Nihilominus *e* quamdiu febris interdum remisit, (quod quinque dies contigit) quotidie mane surrexit, ut in privato sacello suo Missam celebraret. Tum vero cælestibus illis deliciis, quibus gaudere semper solueral, uberius, quam umquam alias, fruebatur; testatus ipse, sibi ecstases et mirabiles raptus tunc obtigisse, præsertim in postrema sua Missa, quam in festo Assumptionis beatissimæ Virginis celebravit. Postquam autem morbus ingravescens facultatem celebrandi ademerat, petiit, obtinuitque, ut quotidie alterius Missæ interesse et Eucharistia refici sibi liceret.

divino amore indies magis flagrans : dat pia monita ;

119 Erat suave amoris spectaculum *f* ipsum tempore communionis, quasi nullo malo affectus esset, totum gaudio emicantem cernere, dumque Jesum suum in Sacramento susciperet, exclamantem audire : « Ecce gemmam, ecce gemmam! » eodemque suscepto, in amoris deliquia relabi, oculos claudere, et instar mortui impallescere. Quanto

D magis invalescebat morbus, tanto magis in ejusdem corde divini amoris flamma augebatur, quæ diutius concludi impatiens, per os Beati sæpe erumpebat *g* : « Ah amor! ah amor! » exclamabat, et inter ignitas hasce voces manus ambas pectori admovebat, non secus ac si istud aperire tentasset, ut hinc quoque internum incendium exhalaret. Post hæc *h* ad circumstantes conversus, eos verbis caritate plenis, nunc ad orationis usum hortabatur, nunc de exhibitis sibi caritatis officiis agebat gratias, et solito suo prophetico lumine multa revelabat.

cælesti Viatico obviam e lecto rapitur, eoque accepto

120 Postremum hoc chirurgo suo præsertim præstitit, qui, licet Servum Dei inter sectiones et cauteria, curandi ergo sæpe adhibita, suaviter raptum, omnisque sensus expertem sæpe miratus sit, multo tamen magis stupuit, cum ab eodem audiit sibi revelari quemdam defectum suum maxime occultum, et a longo tempore commissum, quique illi ipsi jam excederat ex memoria. Vi morbi prohibitus e lecto surgere, voluit nihilominus sacram communionem in eodem quotidie accipere. Susce- E

pturus postremam, quæ die XVII Septembris, vitæ vero suæ penultimo, in modum Viatici ei data fuit, abundantiam et vim ardentissimæ caritatis suæ mirabiliter manifestavit : audito enim tintinnabulo *i*, quod Dilectum ejus appropinquare indicabat, subito e lecto exsiliit, et admirabili raptu extra cubicula sua usque ad gradus, ex adverso sacelli sui delatus est, ubi positis genibus, vultuque supra humanum modum splendente, Deo suo panis specie velato refectus est cum vehementissimo desiderio eumdem brevi post revelatum in cælo contemplandi.

in lectum refertur : ungitur : sepulturam humilem petit.

121 Post communionem in summum deliquium, ex amore potius quam ex defectu virium, delapsus, ad lectulum suum relatus est. Ut autem ab initio infirmitatis suæ dixerat *k* : « Asellus » (sic corpus suum appellabat) « cœpit montem ascendere : » ingravescente vero morbo, addiderat : « Asel- » lus ad medium montis pervenit; » ita tum ad finem pertingens, ait : « Asellus ad montis verticem » pervenit; non potest se amplius movere; prope est, » ut pellem amittat. » Atque hoc erat unicum vehementissimum desiderium ipsius, qui proinde crebro repetebat *l* : « Cupio dissolvi, et esse cum Chri- » sto; » et alternatim subjungebat : « Laudetur Deus; F » sint gratiæ Deo; fiat Dei voluntas. » Dum sacro Oleo, ut petierat, inungeretur, perfusus gaudio exclamabat *m* : « O quales odores! o quæ fragrantia! » o quales deliciæ paradisi! » Deinde postquam professionem Fidei sibi prælegi petiisset, et suorum defectuum veniam ab omnibus flagitasset, enixe precatus est *n*, ut corpus suum sine ulla solemnitate sepelirent, et in loco tam semoto ignotoque tumularent, ut nemo sciret, ubi frater Josephus esset aut fuisset.

Benedictionem Pontificiam flexis genibus accipit.

122 Tum vicarius generalis *o* post benedictionem sibi et omnibus Religiosis a Beato moribundo petitam obtentamque, eidem exposuit, summum Pontificem per litteras a Cardinale Ghigi datas concessisse facultatem ad benedictionem Pontificiam ipsi impertiendam. At B. Josephus vehementer admiratus, Vicarium Jesu Christi tam benigne favere vilissimo terræ vermiculo, qualem se reputabat; « Non ea, inquit, hæc gratia est, quæ in lecto ac- » cipiatur. » Voluit itaque, utut prope moribundus, surgere, et ab adstantibus adjutus, processit ad proximum sacellum suum, ubi prostratus in genua, post recitatas litanias, laudatam benedictionem

A nem ab eodem vicario, cui id commissum erat, magna cum devotione accepit. His factis, Beatus ad lectulum statim reductus, vultu placido animoque tranquillo, per frequentes actus amoris in Deum, ad imminentem mortem se accinxit. Religioso, qui ipsum confortandi gratia aliquid de cælesti gloria suggerebat, candide respondit *p*. « Nolo » ire ad infernum, quia ibi non laudatur Deus : » similiter alteri dicenti : « Frater Josephe, jam tempus est, ut pugnes, et vincas dæmonem ; » securus potuit lætissima voce reponere : « Obtinebi- » tur victoria. »

divino amore æstuans moritur.

123 Jamque nihil ipsi amplius deerat præter gloriosum triumphum, cui se proximum videbat. Proinde admodum agitabatur *q* non vi morbi, sed (prout quærenti respondit) præ violentia amoris, a quo occupata ejusdem sancta anima, toto nisu conabatur durum laqueum, quo tenebatur, perrumpere. Id scilicet significabat, cum nonnulli de amore loquenti ait : « O! tu capis, o! tu capis! » cumque ad Jesum crucifixum conversus hæc verba amoris plena proferret *r* : « Accipe cor hoc ; » ure et finde, Jesu mi, cor hoc. » Modo etiam desiderium suum, quo sermones de amore excipiebat, indicabat, recitantibus pias preces, vel amorem Dei nominantibus inquiens *s* « Dicito hoc iterum. » Tandem post dulcissimos aliquot affectus erga Matrem suam, id est, erga beatissimam Mariam Virginem, cum antiphonam Ave maris Stella a quodam sacerdote recitari audiret *t*, circa quadrantem ante horam sextam noctis, quæ diem xviii Septembris terminabat, anno mdclxiii in suavissimum risum incidit, quo circumstantes omnes exhilaravit, vultuque inopina luce splendente, in ætate annorum sexaginta, et trium mensium, animam Creatori suo reddidit in conventu Auximano, in quo sex annos, duos menses et dies octo habitaverat.

Apertum corpus ab igne non læditur; fidelium pietati

124 Aperto cadavere, ut balsamo medicaretur *u*, pericardium exsiccatum, ventriculi cordis exsangues, atque ipsum cor aridum et siccum inventa fuerunt, quod ex ardore supernaturali factum esse creditum fuit. Accessit et aliud prodigium *x* : etenim dum corpus generosissimo vino adusto lavaretur, linteum eidem suppositum (nescitur, quomodo) ignem concepit ; flammaque inde accensa supra sacrum corpus erupit, quod cum propterea multum fœdatum crederetur, post exstinctam flammam illæsum apparuit etiam in barba et capillis, qui alias tam facile solent aduri. Deinde *y* prudenti consilio in sacristiam delatum, ibique expositum fuit ; sed septo e trabibus facto inclusum, et a viginti quatuor deputatis, videlicet octo canonicis, octo nobilibus, ac totidem ejusdem conventus Religiosis custoditum, ut populi tumultus caveretur, qui e civitate et circumjecto agro, omnibusque vicinis locis maximo numero subito concurrebat, et unanimi voce aiebat : « Mortuus est sanctus ille Pater, qui in conventu S. » Francisci habitabat ; » desiderabant enim omnes eum saltem mortuum spectare, quem vivum videre non licuerat.

biduo exponitur et sepelitur.

125 Postero mane, qui fuit dies xix Septembris et primus ab obitu illius, ingressus in eamdem sacristiam omnibus permissus est usque ad horam tertiam noctis ; sequenti vero die xx Septembris exsequiæ celebratæ fuerunt, assistentibus canonicis, clero et omnibus Religiosis ordinibus. Hisce peractis, sacrum corpus publicæ pietati expositum mansit usque ad horam circiter quintam noctis *z*, quando in arcam ligneam collocatum fuit, ut postridie tumularetur. Sed populo non sine tumultu iterum concurrente, necesse fuit arcam recludere, et corpus publico conspectui per unam horam denuo exponere *aa* ; post quam omnibus partim sponte cedentibus, partim cum comminatione expulsis, sacrum corpus ex prædicta arca in loculum cupressinum, et hunc in alterum quernum deposuerunt, et in ecclesiam denique delatum, in novo sepulcro subterraneo sub pavimento sacelli Virginis sine labe conceptæ tumularunt. A. Pastrovicchio.

ANNOTATA.

a *Ex dicto proc. Summ. pag.* 226, § 303.

b *Ibidem pag.* 215, § 209, *pag.* 221, § 259 *ad* 263, *pag.* 239, § 28, *pag.* 243, § 57, 58, *pag.* 248, § 22, 23, 26, *pag.* 258, § 110 *et seqq.*

c *Ibid. pag.* 241, § 38, *pag.* 245, § 69, *pag.* 249, § 27, 28, *pag.* 259, § 114, *et alibi.*

d *Ex utroque proc. Auxim. testes relati in Summario num.* 15, *pag.* 236, § 1 *et* 2, *pag.* 241, § 49, *pag.* 254, § 74, *pag.* 258, § 108 *et alibi.*

e *Ex dictis processib. Auxim. in eodem Summ. pag.* 248, § 21, *pag.* 252, § 56, *pag.* 254, § 75, *pag.* 258, § 109, *pag.* 259, § 114 *etc.*

f *Ex dictis processib. eod. Summ. pag.* 212, § 193, *pag.* 240, § 29, 30, *pag.* 244, § 59 *et* 64, *pag.* 259, § 114 *et alibi.* E

g *Ex dict. proc. in eod. Summ. pag.* 213, § 196, 197, *pag.* 249 *in fine et seq.*, § 30, *pag.* 250, § 32, *pag.* 259, § 116 *et alibi.*

h *Ex dict. proc. Summ. pag.* 213 *et seqq.*, § 206 *et* 207, *pag.* 526, § 40 *et* 41, *et alibi.*

i *Ex dict. proc. eod. Summ. pag.* 412, § 194 *et* 195, *pag.* 240, § 33, 34, *pag.* 244, § 64 *et alibi.*

k *Ex dict. proc. eod. Summ. pag.* 241, § 37 *et* 38, *pag.* 244 *et seq.*, § 68 *et alibi.*

l *Ibid. pag.* 210, § 177, *pag.* 241, § 37, *pag.* 249 *in fine et seq.*, § 30, 31 *et alibi.*

m *Ibid. pag.* 210, § 172, 173, *pag.* 244, § 62, 63 *et alibi.*

n *Ibid. pag.* 208, § 152 *juncta pag.* 210, § 173 *etc.*

o *Ex dicto proc. Auxim. in eod. Summ. pag,* 202, § 109 *et* 110, *pag.* 241, § 39, *pag.* 250. § 33 *et* 34 *et alibi.*

p *Ex dict. proc. Auxim. eod. Summ. pag,* 210, § 175 *et* 179, *pag.* 256, § 89 *et alibi.* F

q *Ex dict. proc. eod. Summ. pag.* 210, § 176, 177 *et* 178, *pag.* 242, § 51, *pag.* 256, § 89 *et alibi.*

r *Ibid. pag.* 198, § 61, *pag.* 242, § 51, *pag.* 243, § 52, *pag.* 256, § 89.

s *Ibid. pag.* 243, § 53 *et alibi.*

t *Ibid. pag.* 237, § 5, *et pag.* 241, § 48, *pag.* 244, § 67, *pag.* 245, § 72, *pag.* 246, § 6, *pag.* 250, § 38 *et* 39, *pag.* 256, § 90 *et* 91, *pag.* 259, § 116 *et alibi cit. num.* 15 *per tot.*

u *Ex dict. proc. eod. Summ. pag.* 138, § 62 *et alibi.*

x *Ex dict. proc. in eod. Summ. pag.* 251, § 40, *pag.* 256 *et* 257 § 97 *et* 98, *pag.* 260, § 119, *et pag.* 599, § 48, *ubi alii testes indicantur.*

y *Ibid cit. Summ. pag.* 237, § 10, 11 *et* 12, *pag.* 241, § 40, 41 *et* 42, *pag.* 245, § 74 *et* 75, *pag.* 247, § 13, *pag,* 251, § 41 *et* 42, *pag.* 253, § 57 *et* 58, *pag.* 255, § 77 *et alibi sub num.* 45 *per totum.*

z *Ex dict. processib. in eod. Summ. pag.* 237, § 13 *et* 14 *et alibi.*

aa *Ibid. pag.* 238, § 16 *et* 17, *pag.* 241, § 44 *et* 45, *pag.* 245, § 78, *pag.* 247, § 14 *et* 15, *pag.*

A. PASTROVICCHIO. *pag. 251, § 44, pag. 253, § 61, et alibi cit. num. 15 per totum.*

CAPUT XI.

Acta pro canonizatione ipsius et ejusdem solemnis beatificatio : varia miracula ac beneficia per ipsum impetrata.

Processus de ejus vita et miraculis instruuntur; virtutes Clemens XII approbat,

Non tardavit Deus Servum suum, quem dum viveret tantis gratiis, donisque ac prodigiis illustraverat, multis et famosis miraculis post mortem gloriosum reddere. Hinc biennio post ex potestate ordinaria processus Neriti, Assisii et Auximi formati fuere *a*, quibus Romam missis solitoque maturo examini Sacræ Congregationis Rituum traditis, venerabilis Innocentius XI, sanctæ memoriæ Pontifex, commissionem pro introductione causæ ad ejusdem beatificationem et Canonizationem signavit *b*. Consequenter ad hæc novis processibus in prædictis locis auctoritate Apostolica confectis *c*, examen de virtutibus ejus, tam theologalibus quam cardinalibus in gradu heroico, sub sanctæ memoriæ Clemente XI cœptum est *d*, quod deinde continuatum sanctæ memoriæ Clemens XII feliciter conclusit, qui solemne decretum, quo eæ approbabantur in festo assumptionis beatissimæ Virginis anno MDCCXXXV promulgavit *e*.

et Benedictus XIV duo miracula tertii generis, genu scilicet

127 Deinde ad examen miraculorum processum est, quæ postquam in tribus consuetis congregationibus, videlicet Antipræparatoria, habita die secunda Martii anno MDCCLI, Præparatoria habita eodem anno die XVI Novembris, et Generali per divinam dispositionem habita die XIX Septembris anni MDCCLII, quo anniversarius dies recurrit, qui pretiosam mortem proxime secutus est, postquam, inquam, ea in dictis congregationibus rigide examinata fuerunt, hodiernus Pontifex Maximus Benedictus XIV *f* alterum solemne decretum in festo sancti patriarchæ Francisci *g* eodem anno edidit, in quo duo insigniora miracula approbavit, quorum uno Deus voluit B. Josephi domicilium statim ab ejus obitu, altero sepulcrum duobus post mensibus illustrare : sunt autem sequentia. Victorio de Matthæis Auximano ortus erat in genu dextero humor quidam cysticus seu tuber *h*, quod intra spatium sex circiter annorum, viscosis humoribus eodem perpetuo confluentibus, paulatim auctum, jam penitus induruerat, et in molem magni panis *i* excreverat; ita ut miser ille non modo genu flectere non posset, sed neque libere incedere, et continuis cruciaretur doloribus, qui uno mense ante prodigiosam suam curationem etiam vehementer invaluerant.

enormis tuberis subito sanati.

128 Chirurgus, cujus opem serius imploraverat, nihil in ipso tentare, nullum remedium experiri voluit; cum enim malum nimis inveteratum et ad ossa penetrasse comperisset, prudenter judicavit, sine magno vitæ periculo incidi non posse. Interea dum Victorius de omni humano remedio sic desperaret, B. Josephus mortuus est, in cujus sanctitate, per famam jam tum celebrata, certam fiduciam concepit fore, ut per ejusdem merita incolumitatem suam a Deo impetraret. Itaque die XIX Septembris mane, ad ecclesiam S. Francisci, in cujus sacristia sacrum corpus jam expositum erat, quo potuit modo, se contulit; cumque ob nimiam populi frequentiam ad illud accedere nequiret, obtinuit, ut in conventum ad ejusdem cubicula, ubi habitaverat, introduceretur; quæ pie veneratus, in sacellum, in quo Beatus privatim sacrificare solueraf, tandem descendit. Hic conspicatus vestigia genuum, quæ diuturno orationis usu in suppedaneo altaris impressa reliquerat, fide viva animatus Victorius afflictum genu suum iis imposuit; ex eoque contactu unico temporis momento dolor omnis et tumor evanuit, nulloque relicto pristini mali indicio, genu illud perfecte sanatum, complanatum et ad motus expeditum mansit, æque ac aliud, quod nullo malo correptum fuerat.

et incisi oculi subito redintegrati.

129 Alterum miraculum subsecuto mense Novembri ejusdem anni MDCLXIII obtigit Stephano de Matthæis, prioris filio. Erat hic annorum circiter duodecim, quando cum coætaneo suo mittendis lapillis sese oblectans, acuto et squamoso lapide in pupilla oculi dexteri sic percussus est, ut ejusdem tunica cornea uveaque perforatis, humores una cum sanguine tam copiose effluerent, ut orbita seu bulbus oculi repressus contractusque et introrsum reductus appareret. Medicus et chirurgus cum jam amissum visum nulla arte reparabilem esse agnoscerent, per paucos dies unice studuerunt medicinis suis cicatricem vulneri obducere : at vero adolescens a matre excitatus certam in B. Josephi patrocinio fiduciam (per cujus scilicet prodigiosam efficacitatem pater suus abhinc duobus tum mensibus a tubere suo subito convaluerat) magna cum spe ad Beatum primo in propria domo sua, deinde a matre sua comitatus, ad ejusdem sepulcrum recurrit. Ibi procumbens in genua supplices preces cum matre sua ferventius iteravit; post quas orbo oculo ad sepulcrale saxum admoto, visum momento temporis perfecte recepit, eumdemque oculum in pristinam orbitam ceterarumque partium integritatem perfectissime restitutum spectandum omnibus exhibuit.

Idem Pontifex Josephum Beatis solemniter adscribit.

130 Post editum istud de duorum miraculorum approbatione decretum, quod laudatus Pontifex prædicto die festo S. Francisci, postquam ad ejusdem aram in basilica sanctorum duodecim Apostolorum Missam celebrasset, promulgaverat, quodque in calce hujus Compendii totum refertur, idem summus Pontifex suo solito favore Ordinem Franciscanum Minorum Conventualium prosecutus, ad iteratas preces reverendissimi patris magistri Caroli Antonii Calvi, Ministri generalis ejusdem Ordinis, admissaque favorabili relatione et voto scripto ab illustrissimo domino Ludovico Valenti, dignissimo promotore sanctæ Fidei, dignatus est benigne annuere, ut ulteriori congregatione generali, quæ pro terminandis causis beatificationis vel canonizationis Servorum Dei solet haberi, supersederetur, rescribens die XII Decembris proxime elapsi anni MDCCLII, stante approbatione virtutum ac duorum miraculorum, et attentis specialibus circumstantiis, quibus ipse movebatur, posse in hac causa sine altera congregatione ad formalem beatificationem procedi. Fixo deinde ad hanc rem ab eodem Sanctissimo Domino die XXIV Februarii, qui glorioso apostolo Matthiæ sacer est, magnus Dei Servus Josephus a Cupertino eo die cum solitis ceremoniis Beatis adscriptus solemniter declaratus est in basilica Vaticana, cum eo populi concursu et applausu, quem fama sanctitatis ipsius, jam a multo tempore celebratæ et per totum mundum Catholicum agnitæ, merito exigebat *k*.

131 Ut

Alexandrum VII PP. de vita periclitantem sanat.

131 Ut huic Compendio coronidem imponamus, tantum superest, ut aliquot alia miracula et beneficia insigniora, quæ Deus ad intercessionem B. Josephi post ejusdem mortem largitus est, hic recenseamus. In primis Beatus summum Pontificem Alexandrum VII *l*, a quo ipsum Ordini suo restitutum fuisse diximus, miraculo remuneratus est. Dum hic prælati nuntii Apostolici munere Coloniæ Agrippinæ fungeretur *m*, acerbissimam sectionem a calculis subivit; a quibus tum quidem utcumque, sed non integre, convaluit. Postea creatus Pontifex, aliquando ad extrema redactus est ex detentione urinæ tam pervicaci, ut medici toto quatriduo efficacissima remedia frustra adhibuerint. Tum Pontifex pene moribundus, recordatus est Josephi paulo ante mortui, sanctitatisque ejus, multis prodigiis, ut fama ferebat, a Deo confirmatæ; et plenus fiducia ipsum precatus, ut sibi in extrema sua necessitate prompte succurreret, quamdam ejusdem tuniculam induit. Vix Alexander ipsum invocaverat, sacrumque habitum attigerat, quin dolores cessaverint, et urina sponte sua copioseque effluxerit, ita ut jam imminenti morti ereptus, plures annos supervivere potuerit, ut fecit, ab eo malo plane liber usque ad mortem *n*.

Quidam genuum malo, et febri,

132 Capitaneus *o* Stephanus Blasi Auximanus continuo dolore genuum sic afflictus, ut ea nullo modo flectere valeret, efficacissimum Josephi patrocinium paucis post hujus mortem diebus expertus est. Cum enim quodam die in ecclesiam S. Francisci ingressus, genua in scamno ponere vellet, nec posset præ dolore, incidit ipsi, ut Beato; cujus sepulcrum prope aberat, sese commendaret. Eo itaque spe plenus se contulit, et in lapidem sepulcralem intrepide procumbens, non modo nihil doloris sensit, verum etiam testari potuit, visum sibi esse, se in gossipio sua genua posuisse. Postquam itaque flexis ibi genibus aliquamdiu orasset, alacer ac plane liber assurgens, incolumis abiit, nec eo malo umquam amplius conflictatus est *p*. Cum idem Stephanus Blasi alio tempore maligna febri cum variis *q* laboraret, medicis de ejusdem vita desperantibus, eadem hora, qua Blasia uxor ejus ad Beati sepulcrum pro eo orabat, sanitati restitutus est.

et ejusdem filius oculorum morbo liberati.

133 Tertiam prodigiosam sanationem prædictus Stephanus filio suo Petro Ludovico, quatuor circiter annorum puero, impetravit *r*. Dum hic quodam die in atrio domus paternæ cum aliis pueris luderet, tam vehementi oculorum dolore inopinato correptus est, ut eos mox clauderet, et amare lacrymans quereretur, dicens, velut murum quemdam in eos corruisse. Tentabat afflicta mater palpebras aperire, sed frustra. Advocati medicus et chirurgus, ut mederentur, unanimiter judicarunt, relaxatis palpebrarum nervis, puerum denique visu penitus orbatum iri. Verum feliciter accidit, ut ad eas ædes Beati nepos, pater Joannes Donatus Ordinis Minorum Conventualium, tum adveniret; qui cum penes se haberet in bursa res aliquot, quibus Avunculus suus olim usus fuerat, confidit fore, ut per ejusdem merita incolumitatem puero obtineret. Et sane eodem temporis momento, quo post breves preces prædicta bursa ipsius oculis admota fuit, puer eos omnino liberos sanosque aperuit, non aliter, quam si nihil umquam mali passus fuisset; atque ita perfectissima oculorum sanitate imposterum semper gavisus est.

A. Pastrovicchio. Idem cum suis a magno periculo ereptus.

134 Idem denique capitaneus Blasi cum uxore sua et filio presbytero alteram singularem gratiam a B. Josepho obtinuit. Hi curru vehebantur Corinaldo Æsium *s*, cum sub horam secundam noctis cælum repentina tempestate obductum est; quadeinde in gravissimum imbrem soluta, unus e quatuor equis prolapsus, in altum præcipitium corruit, et currum usque ad ejusdem crepidinem secum pertraxit. Hoc casu vehementer perculsi viatores, e curru subito desilierunt. Crescente interea in istis tenebris pavore, Blasia capitanei conjux recordata est, se in pectore appensum gestare Crucifixum a Beato sibi olim donatum; quem mox manu corripiens, concepta in Donatorem fiducia, in genua procubuit, eumdemque fervida prece invocavit; ac præsentissimum stupendumque auxilium mox experta est. Nam ex tribus equis, qui in via perstiterant, duo soluti fuere; tertius vero pendentem e præcipitii crepidine currum solus reduxit; quodque multo mirabilius est, in aere inopinato apporuit (ut verbis processus utar) « quasi luna in » quintadecima; » quamquam si eo tempore cælum etiam serenum fuisset, luna tam plena apparere non potuisset. Porro, hæc luce sua viatores usque ad terminum itineris sui deduxit, ac tum tandem prodigiosa illa luna disparuit.

Periculosæ febres a variis per Beatum

135 Pater Antonius Justiniani *t*, Minor Conventualis ex maligna febri in conventu Auximano decumbens, post sumptum Viaticum, loquela sensuque destitutus, et immobilis jacens, cadaveris speciem præferebat. Quidam autem Religiosus, gnarus, illum B. Josepho devotum esse, stragulum, quo Beatus usus fuerat, supra lectum ejus imposuit, altaque voce suggessit, ut sese illi commendaret. Ad hanc vocem velut ex alto somno excitatus infirmus, « Me ipsi commendo » respondit; eodemque prorsus tempore colore vultui et membris vigore reddito, sponte subito erectus consedit in lecto, eo vespere cœnavit, et noctu adinstar sani dormivit, ac postero mane integre sanus surrexit, pristinaque suæ Regulæ officia peregit. Pari modo *u* ad solam Beati invocationem et contactum pileoli ejusdem a maligna febri subito convaluit Cornelius Saccalosi, de cujus vita actum esse medici jam edixerant.

depulsæ: febri, gemina parotide et fluxu sanguinis

136 Similem gratiam in unico temporis momento obtinuerunt comitissa Ludovica Patrizi Perusii *x*, Auximi vero canonicus dominus Flaminius Guarnieri, soror Maria Leopardi monialis in S. Benevenuti, soror Maria Angelica Pranzoni ejusdem monasterii, Joannes Baptista de Plodiis, Antonia ejusdem famula, Faustina Ambrosia, Francisca Maria Arcangeli, Eugenius Maccatelli, dominus Guidobaldus Viviani, aliique multi, qui omnes in momento sanati fuere. Pater Franciscus Antonius Vernaleone *y*, Minor Conventualis Neritonensis, variis doloribus primum cruciatus, deinde lecto affixus fuit, correptus maligna febri, gemina parotide, et sanguinis fluxu, qui per dies viginti quinque continuatus infirmum, desperantibus medicis, ad extrema deduxerat. Tam periculose decumbenti indusium Beati a quodam Religioso allatum, et super ipsum in lecto depositum est. Neque defuit promptum B. Josephi auxilium, qui eadem nocte ipsi apparens ait: « Macte animo, quia » et a febri et a fluxu convaluisti. » Atque ita stupentibus medicis ac Religiosis reipsa evenit.

laborantem, bis apparens, sanat: puerperis succurrit.

137 Hisce malis prodigiose liberatus æger, multo magis accensus est, ut pro utriusque parotidis, quæ restabat, sanatione ad Patronum suum denuo recurreret. Sub medium autem noctis Beatus ipsi secundo apparens, earum unam signo Crucis sanavit, spondens fore, ut etiam altera liberaretur, certis tamen conditionibus; quibus expletis plena sanitate reipsa potitus est. Angelica de Costanza *z* postquam

A. PASTROVICCHIO.

quam abortivam filiam Perusii enixa fuerat, tam acerbis doloribus correpta fuit, ut a medicorum arte jam destituta, et Viatico munita, mortem, quæ cruciatui finem daret, exspectaret. Interim quædam pia mulier, quæ habebat frustula panis ex Beati mensa comparata, et laciniam lintei, ejusdem sanguine tincti, hanc ad afflictæ ventrem admovit, ista vero in cochleari jusculo subacta, eidem deglutienda dedit, ac Beati opem simul imploravit. His factis, puerpera mox alterum fœtum mortuum ac putrefactum ejecit, eodemque momento jam omnis mali expers velut a morte revocata fuit. Magnus est numerus parturientium, quæ magni hujus Servi Dei patrocinio gavisæ fuerunt. Inter has aliæ fœtum præter solitum ad maturum tempus in utero felicissime perduxerunt, aliæ e difficillimo partu, qui præsentissimam mortem minabatur, prodigiose emerserunt.

Variis malis multi alii

aa *bb* *cc*

138 Cornelia Matthæi Auximana *aa*, malo dorsi affecta et semper stolida mente, ad Beati sepulcrum ducta, penitus convaluit, et, (ut in processibus legitur) « tam pulchra evasit, ut alia, quam » quæ fuerat, appareret. » Puer *bb*, qui ex ignoto gravissimo malo vivus computrescebat, B. Josephi sudario involutus, floridum carnis colorem extemplo recepit, et perfecte sanus permansit. Similí modo multi alii pueri per B. Josephi patrocinium subito convaluerunt a malis suis, quæ aut omnino incurabilia erant, aut unico momento naturaliter sanari nequibant. Multæ etiam personæ *cc*, quæ læsos oculos habebant, aliæ quidem ex gravi diuturnoque humorum fluxu, aliæ ex punctura spinarum vel arundinum, aliæ denique etiam ex organi humorumque defectu, ad ejusdem invocationem omnes in momento temporis sanatæ fuerunt.

supra 100 et 50 r eumdem liberati.

dd *ee* *ff*

139 Soror Maria Leoparda Massucci *dd* ad contactum laciniæ Beati sanguine tinctæ vidit e sinistro genu suo subito evanescere tuber « magnum instar » capitis agnelli. » Ludovicus Blasius *ee*, cujus unum genu unica plaga erat, admota ad afflictam partem crepida Beati, primo sensit odorem suavissimum, quem « fragrantiam paradisi » appellavit; deinde vero sese plane incolumem comperit, ne cicatricis quidem vestigio relicto. Similiter alii *ff* acerbis capitis doloribus, alii periculosa angina, alii nervorum contractione, alii hernia, alius epilepsia, alius monstruoso hydrope, alius isciade, alius lethali pleuritide, alii denique multis aliis malis, quibus humana membra corripi solucrunt, per B. Josephi patrocinium repente liberi evaserunt. Ut autem paucis absolvam, prodigiosæ sanationes, quæ vel per Beati invocationem, vel per admotas ejusdem reliquias aut icones, et fere omnes unico momento perfectæ fuerunt, numerum centum et triginta excedunt; eæque nes aut leguntur i processibus Apostolicis ensitæ, aut postea juratis testimoniis authen comprobatæ fuerunt. In hisce semper magis glorificetur Deus, in Sanctis suis mirabilissimus, a quo utinam in omnium fidelium animas scintilla sui divini amoris descendat per merita amantissimi servi sui B. Josephi a Cupertino.

ANNOTATA.

a *Hi sunt processus illi ordinarii, quos per decursum Vitæ ad confirmanda singula Beati gesta perpetuo laudavimus.*

b *In Vita nostra ad marginem legitur :* Introductio causæ facta a Venerabili Innocentio XI die XXXI Augusti MDCLXXXVI, *id est, anno post* B. Josephi *obitum vigesimo tertio. Præfuit autem Ecclesiæ Dei laudatissimus Pontifex ab anno 1676, usque ad 1689.*

c *Et hos processus Neritonensem, Assisiensem et Auximanum sæpius citavimus.*

d *Clemens XI Romanus Pontifex creatus est die 23 Novembris anni 1700, obiitque die 19 Martii anni 1721. Hic Pontifex cum nondum expleti essent anni quinquaginta post* Josephi *obitum, quot scilicet ex Urbani VIII decreto requiruntur, ut dubium de virtutibus Theologalibus et Cardinalibus cujuscumque servi Dei legitime discuteretur, die 10 Julii anni 1711 hac in parte dispensavit, ut probavimus in Commentario prævio num. 119.*

e *Hoc Clementis XII Papæ decretum laudatur in decreto Benedicti XIV hodierni Pontificis, quod in Commentario nostro prævio num. 120 et sequentibus recensuimus. Porro Clemens XII Apostolicam S. Petri Romanam Cathedram tenuit a die 12 Julii anni 1730, quo creatus est Pontifex, usque ad diem 6 Februarii anni 1740, quo obiit.*

f *Eminentissimus Prosper Cardinalis Lambertinus, Clementi XII die 17 Augusti anni 1740 in Pontificatum successit, cui ad honorem Dei et Ecclesiæ prosperitatem longos ac felices annos vovemus. Decretum ipsius, de quo hic agitur, et unde duo miracula, quæ subduntur, deprompta sunt, totum dedimus in Commentario prævio num. 120 et sequentibus.*

g *Id est, die 4 Octobris.*

h *In laudato Benedicti XIV Papæ decreto dicitur fuisse* tumor cysticus seu folliculatus.

i *In eodem decreto* in enormem ac duram molem *concrevisse dicitur.*

k *Sacræ huic solemnitati ego quoque interfui. Breve vero ejusdem Beatificationis totum dedi in Commentario num. 126 et sequentibus.*

l *Innocentio X in Pontificatum successit die 7 Aprilis anni 1655 Fabius Chisius, Alexandri VII nomine assumpto.*

m *Id muneris ab Urbano VIII acceperat. Pro rerum, quæ hic narrantur, confirmatione laudatur in margine processus Apostolicus Auximanus fol. 584 et seqq.. et Summarium pag. 601, § 72.*

n *Obiit Alexander VII anno 1667 die 22 Maji ex veteri renum morbo, ut legitur apud Ciaconium et Oldoinum tom. 4 Vit. Pontif., col. 713; cum vero* B. Josephus *die 18 vel 19 Septembris anni 1663 defunctus fuerit, non potuit idem Pontifex post memoratum beneficium, a Beato tum nuper mortuo acceptum, diutius quam triennio et octo circiter mensibus supervixisse; non annis quinque ut vult Berninus.*

o *Italice est* Capitano, *quæ vox cum varia militaris urbanique magistratus munia apud Italos significet, malui eam per vocem barbaram vertere, quam quid ea hic significet, divinare.*

p *Pro hoc miraculo laudatur in Vita nostra Italica, idem processus Apostolicus Auximanus fol. 507 a tergo et seqq., et Summarium pag. 255, § 84.*

q *Italice est,* petecchie, *quæ vox pestilentis morbi genus, seu maculas interni ardoris, qui intima depascitur, indices significat. In margine autem laudatur idem processus Apostolicus Auximanus fol. 496 a tergo. fol. 768 a tergo. fol. 782 a tergo, fol. 870 a tergo et seqq., et Summarium pag. 599, § 53.*

r *Ex eod. proc. Auxim. Apost. fol. 707 et fol. 781, et terg., et Summ. pag. 600, § 56. Berninus hæc anno 1660 per lapsum memoriæ aut typothetæ errorem adscripsit.*

s Æsium,

s *Æsium*, *Italis* Jesi, *episcopalis civitas est ad Æsim fluvium in Marchia Anconitana :* Corinaldo *autem vicus est in ducatu Urbinate, medio fere itinere Forum-Sempronii inter et Æsium situs. In margine hic additur, sequentia deprompta esse ex eodem processu Auximano Apostolico fol.* 708 *et* 709, *et Summarii pag.* 600, § 60. *Apud Berninum dicuntur ista contigisse mense Martio anni* 1688.

t *Ex eod. proc. Auxim. Apost. fol.* 369, *fol.* 745 *et* 747 *a terg., et Summ. pag.* 599, § 51. *Berninus sequens miraculum refert ad annum* 1680.

u *Ex proc. Apost. Assis. fol.* 921, *et Summ. pag.* 596, § 15. *Berninus miraculum vel beneficium hoc anno* 1663 *affigit.*

x Perusia, *indigenis* Perugia *dicta, urbs episcopalis est in ditione summi Pontificis in Umbria, agri Perusini caput. Ceterum pro hoc et sequentibus seu miraculis seu beneficiis in margine hæc notantur : Ex eod. proc. a fol.* 921 *a terg. et Summ. cit. pag.* 596, § 18. *Item : Ex dicto proc. Apost. fol.* 472, 509, 818, 871, 1061, 1065, 1072, 1101,
B 1287, 1425, *et Summ. pag.* 597, § 24, 27, 28, *pag.* 598, § 34, 35 *et* 40, *pag.* 599, § 50, *et pag.* 601, § 68.

y *Ex proc. ord. Neriton. compuls. fol.* 764, *et Summ. pag* 595, § 4. *Berninus hæc mensi Augusto anni* 1665 *illigat.*

z *Pro hujus ceterarumque puerperarum, de quibus mox mentio fit mirabili sanatione in margine audatur proc. ord. Nerit. fol.* 758 *et* 760, *proc. ord. Assis. fol.* 919, 920 *et seq.,* 1146 *et seq.,* 1164, *et proc. ord. Auxim. fol.* 1063, 1359, 1365, *et Summ. pag,* 595, § 1, *pag.* 596, § 10, 11, 14, *pag.* 597, § 26 *et alibi. Berninus beneficium, quod subditur, mense Majo anni* 1664 *Angelicæ obtigisse affirmat.*

aa *Ex proc. ord. Auxim. a fol.* 1266, *et Summ. pag.* 599, § 45.

bb *Hæ puerorum sanationes, quæ subduntur, depromptæ sunt ex proc. ord. Nerit. fol* 761, *et Summ. pag.* 595, § 3, *et de aliis infantibus proc. ord. Auxim. a fol.* 1355, 1425, *et Summ. pag.* 599, § 49, *pag.* 601, § 71 *et alibi Idem Berninus hujus pueri sanationem refert ad Februarium anni* 1665.

C cc *In margine legitur :* De sanationibus a morbis ocularibus *pag.* 595, § 6, *pag.* 596, § 20, *pag.* 597, § 29, *pag.* 598, § 38, *pag.* 600, § 58 *et alibi.*

dd *Ex proc. ord. Auxim a fol.* 1066, 1376, 1380, *et Summ. pag* 597, § 31.

ee *Ex eod. proc. Auxim. fol.* 510, 717, 768, 781, *et Summ. pag.* 599 *et seq.,* § 55.

ff *Pro sequentibus denique omnibus in margine legitur : De his sparsim in cit. Summ. pag.* 595, § 2, 5 *et* 8, *pag.* 596, § 12, 13, 16, 17 *et* 19, *pag.* 597, § 23, 25 *et* 30, *pag.* 598, § 32, 33, 34, 36, 37, 39 *et* 42, *pag.* 599, § 43, 47, 52, 54 *et* 55, *pag.* 600, § 57, 62, 63, 66 *et* 67, *et pag.* 601, § 69 *et* 70, et ex aliis juratis compluribus depositionibus etiam recentioribus et recentissimis in Romano archivo Postulationis ejusdem causæ.

APPENDIX I

DE MIRACULIS ALIQUOT

Ex Vita Italica,

Auctore Dominico Bernino.

Ex multis miraculis aliqua referuntur.

Vidimus patrem Josephum continuum miraculum, dum viveret, nunc eumdem videamus continuum miraculum post mortem *a*. Etenim tot ipse patravit miracula, patratque omni tempore, omni loco, ad solam sui invocationem, ad solum contactum reliquiarum, ad solam umbram sui nominis, ad sola oscula iconum suarum, ut vel ipse ad continuanda resurrexisse videatur aut continuari miracula ad ipsum honorandum. Horum quinquaginta in processibus de vita ipsius numerantur, et octoginta circiter intra annos quinquaginta novem, qui ab ejusdem obitu effluxerunt, præter ea, quæ ex arcano prudentique consilio pietas devotorum ipsius silentio premit Nos ex hisce aliquot aut magis admiranda aut rariora recensebimus, prætermissis ceteris; quia alioquin non Vita, sed Historia miraculorum contexenda esset, quæ, ut alibi dictum est, forte miraculum inter Historias esset *b*...

Morbi subito abacti. Prægnans

2 Vir nobilis Gratianus Benigni Assisias *c*, gravissimo morbo oppressus, ac non tam vivus quam non mortuus, ad Sancti invocationem ejusdemque Coronæ contactum mox se melius habuit et sanatus est. Joannes Martelli Assisias *d* diro dolore correptus in ostio ventriculi stomachi, ex quo lethaliter languebat, se Servo Dei commendabat, et (verba processus sunt) « dolor subito cessa» bat *e* ». . Anna Catharina Buttari Auximana *f* ex debilitate lumborum semper infelix in partu, post novem abortus, jam decimo gravida, fœtum suum cum viva fide in protectionem et tutelam fratris Josephi commisit, vovitque Deo, si tempore suo feliciter pareret, eumdem, cum ad congruam ætatem pervenisset, in honorem et gloriam fratris Josephi habitu Conventualium induendum. Tale fuit votum illius, votique successus, ut post felicissimam novem mensium, qualem numquam ante experta fuerat, prægnationem, filium masculum vivum ederet, qui, qua natus fuerat, integra sanitate frui continuavit.

in partu periclitantes

3 At non ex lumborum debilitate, sed ob inversum fœtus situm Portia Sabetta Cupertini se destitutam spe comperit *g*, obstetrice et medicis mortem ipsi inevitabilem esse pronuntiantibus, post inanes per totum diem noctemque nisus et acerbissimos dolores, qui eam exhaustis viribus ad ultima vitæ suspiria jam deduxerant, quodque domesticos ipsamque magis affligebat, ad sectionem cæsaream tentandam impulerant. Maritus hinc de aliis humanis remediis desperans, inde fiducia in prodigiosum fratrem Josephum animatus, quamdam Servi Dei epistolam corpori languentis conjugis imposuit, quæ simul ac ægram contigit, non aliter quam si inclusus fœtus in ea legisset mandatum, quo jubebatur in lucem prodire, subito obsecutus prodiit, contra spem obstetricum, contraque omnem difficultatem omnino contrarii impedimenti naturalis, quod, ut cederet, vires, quæ naturam superarent, exigebat.

4 Si-

A. DOMINICO BERAINO. *incolumes servatæ, et inter has scriptoris nurus; h*

4 Similiter ad contactum cinguli fratris Josephi in gravi partus periculo repente et feliciter pepererunt *h* comitissa Anna Maria Montesperelli, Cassandra Girensi, Hieronyma Mariotti, Elisabetha Saccalossi Perusii; imo qui voluerit enumerare omnia beneficia, quæ periclitantes puerperæ in his angustiis suis a nostro benefico Servo Dei impetrarunt, oportet eum magnum volumen conscribere, ex quo nuptæ, qui illud lecturæ essent, eumdem velut suum in partu Patronum invocarent. Nos coram Ecclesia Dei, in cujus conspectu hic liber editur, cum jurejurando attestamur, nurum nostram, dum hæc scribebamus, jam maturo partus tempore, et cum matris doloribus aucto fœtus periculo et domesticorum metu, post invocatum prodigiis celebre fratris Josephi a Cupertino nomen, tam subito feliciter enixam esse, ut dici non potuerit, promptiorne fuerit imploratio, an gratia *i*.

i

cum prole sua. Infans moribundus, subito convalescit, admoto ipsi

5 Hinc natus nobis nepos est, qui, sicut in baptismo a nostro nomine Dominicus appellatus fuit, ita, Deo disponente, errores et ignorantiam avi sui sub tanto Patrono emendet. Sane dicere possem, eum, dum bimulus esset, ex infirmitate

B maxime lethifera ad vitam revocatum, ex voto habitu fratris Josephi indutum fuisse, quem hodiedum trimulus feliciter gestat. A parturientibus ad infantes recens natos veniamus, in quorum gratiam pia Fratris Josephi simplicitas etiam post mortem in patrandis insignibus miraculis ludere voluisse videtur. Joannis Canori, senioris inter famulos Cardinalis Ghigi, puerulus lactens, correptus morbo Romæ, sine spe vitæ, sine lactis appetitu, clausis oculis, labiis lividis, totoque vultu mortem præferens, in sinu matris jacebat *k*.

k

Pater magister Joannes Felix Bernabei Conventualis exile frustum vestis Servi Dei ad ejusdem pectus admovit, ad cujus contactum puerulus statim oculos aperuit, suxit, dulci risu matrem agnovit, lusit, omnibusque admirationem movit; et ut uno verbo absolvam, velut a morte ad vitam unico momento resuscitatus est.

frusto vestis Beati, quod iste mirabiliter retinet.

6 Minus tamen hoc miraculum est, si cum sequenti conferatur. Quasi is puerulus Patronum suum et prodigiosum instrumentum obtentæ gratiæ agnovisset, non permisit umquam se fasciis suis involvi, antequam parvulis suis manibus prædictum

C vestis frustum in pectore suo inter carnem et fascias reposuisset: quod si interdum inde amotum fuisset, contorquebat se anxius, nec quietem sibi nec aliis dabat, atque conturbatus quaquaversum circumspiciebat, et inventum oculis manibusque tamdiu monstrabat domesticis, donec sibi porrigeretur. Tum vero illud extenso brachio receptum in pectore reponebat, ac deinde contentus et pacatus, ad ingenium redibat, sibi tranquillus, aliisque placidus et hilaris: quod certe adstantibus admirationem simul et teneros affectus movebat cum veneratione nominis fratris Josephi, qui sic etiam e cælo cum illo innocente puerulo miraculis ludebat.

l Altera infans, morti proxima, per Beati Rosarium

7 Virginia filia Bartholomæi Tenaglia *l*, nobilis Foro-Semproniani, infans tredecim mensium ex maligna febre non amplius sugebat, non videbat, non sentiebat, et jamjam mo itura videbatur. Circumstabant cunabula nobiles consanguinei, quos ad parem commiserationem matris luctus et morbus filiæ commovebant. Interim pater frater Josephus Maria Foro-Sempronianus Capucinus eo forte advenit, ut Urbinum profecturus, iisdem valediceret. Hic tam lugubri conspectu pariter afflictus et motus, omnes exhortatus est, ut puellulam venerabili fratri Josepho a Cupertino com- D mendarent, petitoque a Julia Tenaglia, equitis Bentivoglio uxore ibidem præsente, Rosario, quod ejusdem filius a Servo Dei dono acceperat, puellulam eodem ter in fronte signavit, ceteris interim flexis genibus Sancti opem implorantibus. Post hæc Capucinus ille Urbinum proficiscens, suo socio ait: « Nisi pater frater Josephus miraculum fecerit, » puella ista jamjam transibit ad paradisum. »

sanitati et viribus momento reddita

8 Negotiis suis Urbini confectis, bonus ille Religiosus post quatriduum Forum-Sempronii reversus, ad palatium Tenaglianorum recta se contulit ea mente, ut patrem matremque de morte filiolæ suæ consolaretur. Sed in ipso aulæ ingressu infantem, quam mortuam credebat, in nutricis ulnis conspicit, tam pulchram, tam rubicunda facie, et vegeta carne, ut dubius, utrum oculi fallerent, an ipsa parvula e cælo sibi appareret, immobilis et elinguis, oculisque in eam fixis hæreret. Stupenti supervenit mater, quæ lacrymis præ gaudio affusa, ait: « Ah pater frater Josephe Maria, Deus te » nuper ad domum meam misit; nisi enim venisses, Virginiuccia mea jam sub humo sepulta jaceret! » Mox etiam prodigium totum exposuit: E videlicet cum ipse Foro-Sempronii vix excessisset, infantem, quam fratris Josephi Rosario signaverat, velut ex gravissimo somno excitatam, in perfectissimam sanitatem restitutam fuisse, non modo nulla febri, sed nec alicujus mali vestigio relicto, pinguem et rubicundam, qualem tum videbat. Quibus ille auditis, oculos manusque ad cælum levavit, aitque: Mirabilis est Deus in Sanctis suis, et mirabilis Dei Servus est pater Josephus a Cupertino, qui tam mirabilia in hoc mundo facit *m*!...

m

n *Varii oculorum morbi*

9 Soror Victoria Bruni *n*, monialis in monasterio S. Claræ Cupertini, vehementissima fluxione in utrumque oculum cruciata, ejus nomen invocavit, et miraculosam sanationem prompte obtinuit. Quidam cæcus *o*, qui organum visus et humorem crystallinum pupillæ amiserat, ad solam ejusdem invocationem subito visum, organum, et humorem recepit. Margarita Donati *p* Auximana, nata erat vixeratque semper cum dolore acrium fluxionum in oculos, ex quarum cruciatu sæpe tribus continuis mensibus lecto affixa decumbebat, nec res discernere poterat, sed cum cæco Euangelico videbat homines, sicut arbores ambulantes. Denique vitam ducens inter dolores te- F nebrasque nec consummatæ cæcitatis nec visus, magis impulsa vitæ tædio, quam desiderio videndi, quodam tempore matutino ad ecclesiam accessit, ibique ad sepulcrum fratris Josephi provoluta, fronte et oculis solo admotis, afflicta et pallida exclamavit: « Ecce me, ecce me, Serve » Dei, ad pedes tuos. Aut sanitatem aut mortem; » una me restituet, altera ex hujus mundi luce » auferet. Precor te, ut tuis precibus promptum mi- » raculum mihi concedatur. »

o

p

et vulnera per Beati patrocinium

10 Ita petiit et obtinuit. Caput oculosque levavit a terra, et cælum vidit; sed quid aio cælum vidisse? Vidit perfectissime discrevitque, quotquot res creatæ sub cælo sese illius conspectui obtulerunt. Cessarunt dolores, cessavit cæcitas, lætaque et videns domum reversa est, vel solo conspectu suo egregie prædicans fratris Josephi sanctitatem. Francisca Caldieri *q* simili malo Auximi cruciata, Servi Dei crepida applicata oculis, in momento sanata est. Angela Ratti *r* cum se ad tollendum lignorum manipulum inclinaret, in sinistri oculi pupilla ab arundine sauciata est, ex quo quantum doloris hauserit, facilius intelligi quam calamo exponi potest. Extemplo ad læsum oculum, qui totus tumidus

q

r

A midus stillabat, aliquot e capillis patris Josephi sub involucro applicati fuerunt, ac mox tam subito tumor, dolor et stilla evanuit, ut malum istud somnus potius fuisse, quam umquam accidisse videretur.

s curata; ab aliis febres, 11 Annæ Cecchi nobili Firmanæ *s* cum domesticum hortulum suum purgaret, spina in oculum penetravit, et ipsa præ dolore in deliquium animi pene incidit. Invocato fratris Josephi nomine, animos resumpsit, spinamque propriis manibus ex oculo exemit. Verum cum non cessaret convulsio, et tumor continue invalesceret, nescio quam Servi Dei Reliquiam oculo imposuit, atque ita, nulla alia re adhibita, oculus in pristinum statum reductus est, quasi ab illa acutissima spina numquam sauciatus fuisset. Hinc grata de obtento beneficio, ad ejusdem sepulcrum Auximum profecta est. Similem gratiam anno MDCCXXII Romæ impetravit conjux Francisci Morosini *t*... Catharina Blasi *u*, duos menses febribus conflictata, atque inde exhausta viribus, cum aliorum adminiculo ad sepulcrum Servi Dei se contulit, unde tam libera omni febri, tamque valida recessit, ut sana sine sustentaculo etiam alias ecclesias viserit, et triumphabunda B domum suam pedes reversa sit.

x hemorrhoides, dolores ischiadici, 12 Magdalena, prædictæ Catharinæ famula *x*, non absimilem gratiam pariter obtinuit, sanato ad ejusdem sepulcrum sanguinis fluxu, ex quo ad ultimum vitæ terminum deducta fuerat. Antonius y quoque Castellani *y* post acerbos ischiadicos dolores, quibus plus duos menses lecto affixus fuerat, cum se ad Servi Dei tumulum jussisset deferri ibidem super illum sedens subita sanitate donatus est, lacrymantibus præ gaudio ipsius uxore, filioque et ceteris adstantibus, et unanimi voce laudantibus non tam Sanctos in Deo, quam (quod magis proprium est) magnum Deum in Sanctis suis, dicente Psalmista: « Laudate Dominum in » Sanctis ejus. » Et sane magna debetur Deo laus de gratiis collatis huic venerabili Servo suo, per quem seculum nostrum tam insignibus illustratum est miraculis, quorum ex multis, qui hodiedum vivunt superstites, alii spectaculum, alii spectatores fuerunt, in omni loco, omni tempore, in stupendis prodigiis, adversus omne malorum genus, in omnibus humani corporis partibus, quasi ipse donatus a Deo sit singulari privilegio potestatis in ea C omnia mala, quibus miseri mortales in singulis z membris affliguntur *z*...

aliaque multa corporum mala, aa 13 Marsilia Bonafide *aa*... in momento convaluit ab acerbissima fluxione in genu, quod lacinia tunicula fratris Josephi attigerat... Ab oculorum genuumque curatione progredior ad manus, caput, humeros ac guttur, de quibus admirabile Josephi patrocinium triumphavit. Diana bb Scaffiglioni Auximana *bb*, in dextera manu sua ex pertinaci malo tribus mensibus interdiu noctuque convulsionem patiebatur, nec minus dolebat, quod vestiarium opificium, quo sibi suisque victum comparare solebat, exercere non valeret. Postquam autem Servo Dei se enixe commendasset, et ad partem afflictam frustum tunicæ ejusdem applicuisset, omni dolore libera in momento temporis evasit, et ad solitum opificium resumendum in officinam cc descendit. Quadriennio post *cc* in ejusdem naso prope oculum verruca enata est, quam cum doloris impatiens suis unguibus evulsisset, tanta inde sanguinis copia erupit, ut in animi deliquium lapsa sine visu motuque, et velut mortua jacuerit. Allatus ad ipsum fuit idem fratris Josephi tunicæ cento, quo vulneri imposito, « illa subito sensit (ita » habent processus) cessare dolores; stetitque sanguis, et postero mane etiam nullum in ea par- A. DOMINICO » te ejus mali vestigium superfuit. » BERNINO.

admotis rebus, quibus ipse usus fuerat, dd 14 Josephus Frisenna *dd* Cupertinensis per totum annum tam vehementi continuoque dolore capitis cruciatus fuit, ut non solum domo egredi ad negotia sua rure peragenda non posset, sed etiam nec sedere in lecto: usque adeo acres erant capitis concussiones et acuti temporum cruciatus. Martia Casalina socrus illius ipsum tantummodo attigit Corona fratris Josephi; et ille tam subito a tam inveterato malo convaluit, ut mox e lecto assurgens, domo egressus sit, et ad agriculturam sese accinxerit. Eodem malo laborabat ee filia Lauræ Falconieræ *ee* tam vehementer, ut a malignis spiritibus occupata crederetur propter horribiles ululatus, quos edebat, furoremque, in quem ipsam acutissimus capitis dolor concitabat. Cum hujus capiti imposita esset epistola a Servo Dei conscripta, ipsa quoque in puncto temporis sanata est.

et ejusdem ope invocata, ff 15 Per fratris Josephi pectinem *ff* malo applicatum Antonius Auximanus subito sanatus est; per centonem, Dei Servi sanguine tinctum Andreas Bonfigli fluxu sanguinis per nares profusi in momento temporis liberatus est; per ipsius suda- E gg rium Rosanna Amboni *gg* a periculosissima angina; per parum sanguinis illius Joannes Baptista hh Pascolini Assisias *hh* a fracta scapula; per crepidam ii ejusdem Anastasia Risidori *ii* Auximi a lethifera pleuritide; per cingulum soror Maria Hippolyta Galli, monialis ad S. Nicolaum Auximi, ab ischiade; per frustulum reliquiarum Catharina Rossa a monstruoso hydrope, domina Victoria Corona Pini ab epilepsia, nepos Andreæ Massi ab hernia interna, Constantia ab asthmate, soror domina Victoria Casponi, monialis in novo monasterio Auximi, a nervorum contractione, Victoria Antonia Euangelista Pisaurensis a male affecta coxendice, paralytica manu et lingua balbutiente, Francisca Cialdei Urbinas ab horribili per præcipites scalas lapsu, ex quo tota livida et partim rupta, morti kk proxima erat, convaluerunt *kk*.

subito et prodigiose depulsa. 16 Nostris vero temporibus, in quibus spectatores testesque mirabilium eventuum adducere possumus, pater Joannes Franciscus Maria Bellani, Ordinis Conventualium Mutinæ, magister in sacra F theologia atque definitor perpetuus provinciæ Bononiensis, et frater Franciscus Pavarelli, inter eosdem Conventuales professus laicus, calculos instar fabarum grandes in puncto temporis feliciter emiserunt, numquam deinde ejusmodi cruciatus amplius passi, licet ante id tempus numquam intermissis eorumdem doloribus vexati fuissent, prout illorum authentica testimonia, Kalendis Augusti anni MDCCXXI data, et apud nos asservata, certum faciunt. Idem multis aliis obtigit, quorum sanationes si omnes referre vellemus, majus sane, quam ll quæ descripsimus, miraculum foret *ll*...

Canonicus amota e lecto suo Beati icone, graviter febricitat, mm 17 Dominus Franciscus Sordini, canonicus Aletinus *mm*, ex speciali devotione erga Servum Dei jam ab octo retro annis semper habuerat, habebatque tunc temporis ad cervical in lecto suo imaginem ipsius. Contigit autem, ut propter æstivos calores ancillæ lecti cortinas et cum his Sancti iconem simul auferrent. Non adverterat id canonicus; sed brevi expertus est, quantum in tam potenti Custode auxilium haberet. Etenim cum in lecto suo decubuisset, mox insolita inopinaque febri correptus fuit, ex qua delirare cœpit in eodem lecto multis horis usque ad tempus matutinum, quando imaginem venerandi ergo, oculis inquirens, nec inveniens, extemplo famulos inclamavit, petiitque,

A. DOMINICO BERNINO.

que, quis eorum dictam imaginem inde abstulisset. Intellecto autem errore seu inconsiderantia, is ipse ad eam properavit, aitque : « O frater » Josephe, ancillæ meæ te hac nocte frigido aeri » extra cubiculum meum exposuerunt, ideoque » febris æstus me corripuit ! »

restituta, sanatur : hujus filiabus beneficia ab eodem collata.

18 Post hæc imagine pristino loco suo restituta, in lecto denuo decubuit, decumbensque suaviter obdormivit, omni febris umbra, quæ in multas ejus diei horas naturaliter protrahi debuisset, in momento temporis liberatus, admirantibus omnibus, quod non solum temporibus Apostolorum, sed etiam nostris veri Servi Dei sola sua umbra sanitatem ægris impertirentur. Idem canonicus, qui prædicta in processibus testatus est, etiam subjunxit sequentia, quibus multa miracula complexus fuit. « Præterea filiæ meæ, quas olim, » dum secularis essem, ex legitimo matrimonio » genui, multis gravissimis infirmitatibus correptæ » fuerunt, quibus cum ego Servi Dei imaginem » misissem, sanitas brevi consecuta est, ita ut jam » singulæ filiæ meæ iconem dicti Servi Dei magna » cum devotione asservent; ejusdem insuper patrocinium in difficilibus partubus, quos passæ sunt, B » expertæ fuerunt, in quibus eo invocato, molliter pepererunt; et similiter in multis infirmitatibus, ut dixi, gravissimis, quæque medicos sollicitabant, per ejusdem Servi Dei opem sanitatem » retinuerunt et receperunt. »

nn

Alii per venerationem ejusdem imaginis

19 Dominica Gattucci ex Monte-Lupone *nn* ex immedicabilibus cruciatibus multos menses affixa lecto, immobilis jacebat, mortem potius quam vitam protrahens; cum ad pium osculum, quo venerabilis fratris Josephi imaginem venerata est, in somnum incidit, ac postridie mane sponte sua e lecto consurgens, ad ecclesiam primum actura Deo gratias, deinde ad notarium accessit, ut tam prodigiosæ et subitaneæ sanationis fidem faceret. Antonia Carella Cicolini, nobilis mulier ex Castro Fidardo *oo*, tam acri capitis dolore afflicta fuit, ut mox mentis et corporis sensibus destituta, ac, cedente etiam maligna febri, de peccatis suis confiteri non posset, et ante obitum suum a domesticis suis velut mortua jam plangeretur. Rebus ita desperatis, in domum supervenit frater Hieronymus Damiani, laicus Conventualis, qui patris Josephi imaginem, quam penes se habebat, moribundæ statim exhibuit, alta voce inclamans : Commenda te, filia, fratri Josepho. Illa vero, ad omnia C alia surda, nomen Josephi audiit, auditoque se ipsi commendavit. Cetera accipe ex processibus. « Subito, (inquit ipsa) obdormivi : postea experfacta, sensi me mentis meæ plane compotem, » sic ut de peccatis meis rectissime confessa fuerim, » et melius me habere perrexerim, ita ut cum magna medicorum admiratione omni periculo defuncta essem, et intra quatriduum prædicta febri etiam omnino liberata. »

oo

variis morbis liberati.

20 Dominus Carolus Marcellus Diotajuti, canonicus ecclesiæ cathedralis Auximanæ, oppressus intolerabili cordis cruciatu, quo vitalis respiratio impediebatur, omni humanæ opis spe destitutus, converti sese ad venerabilis Servi Dei iconem, eique se enixe commendans, mox exauditus fuit. « Subito (inquiunt processus) se veluti per divinam manum liberatum comperit ab ea mortis » angustia; » et ad ejusdem sepulcrum accessit, ut prodigioso suo Patrono de tam stupendo miraculo gratias ageret; quod cum per civitatem vulgatum esset, omnibus admirationem simul et pios affectus movit erga tam beneficum Dei Servum, tam promptum ad succurrendum proximis suis, quam velox est oculorum conjectus, vox et cogitatio. D Atque hæc sufficiat huc usque scripsisse de venerabili patre fratre Josepho a Cupertino, mirabili magis, quam imitabili in sua vita, et vivo potius prodigio, quam prodigioso post mortem.

ANNOTATA.

a *Ita Berninus caput 31 Vitæ Italicæ* B. Josephi *orditur, ex quo sequentia miracula ac beneficia recensemus. Vide dicta in Commentario prævio num. 4.*

b *Refert Berninus Alexandri VII Papæ, patris Antonii Justiniani, et Stephani Blasii prodigiosam sanationem, aliaque, quæ huic et familiæ ejusdem per* B. Josephi *patrocinium obtigerunt, quibus ego hic supersedeo, quia ea ex Pastroricchio in Vita jam recensui num. 131 et sequentibus.*

c *Berninus notat hic in margine annum 1663, id est, eumdem, quo Beatus defunctus est, et processum fol. 601, num 19.*

d *Ibidem in margine legitur annus Christi 1680, idemque processus locus num. 13.*

e *Sequuntur hic Cornelii Saccalosi, comitissæ Ludovicæ Patrizi aliorumque plurium, periculose febricitantium, uti et Angelicæ de Constanza in partu periclitantis, sanationes, de quibus consule Vitam num. 135 et duobus sequentibus.* E

f *Anno 1664, ait Berninus, laudatque eumdem processum num. 26.*

g *In margine appositus est annus 1665, et laudatur idem processus num. 1.*

h *In margine citatur idem locus processus num. 10 et sequenti.*

i *Ibidem annus 1719, dies 4 Januarii adscribitur.*

k *Annum 1664, eumdemque processum num. 71 hic adscribit Berninus.*

l *Ibidem in margine appositus est annus 1666 et mensis Julius, atque idem locus processus, num. 49.*

m *Sequuntur hic sanationes Petri Ludovici Blasii, et Stephani de Matthæis, quarum primam num. 133 Vitæ, alteram in Commentario prævio num. 123, et num. 129 Vitæ dedimus. Hic tamen observo, primam anno 1660 apud Berninum perperam adscribi, cum ea post* B. Josephi *mortem contigerit, quæ incidit in annum 1663. Secundam quoque anno 1665 perperam illigavit, cum ex loco Vitæ citato constet eam anno 1663 accidisse.* F

n *In margine notatur idem processus locus num. 6.*

o *Ibid. citatur idem locus num. 20.*

p *Ista anno 1687 contigisse ait Berninus, a quo idem, qui supra, locus citatur.*

q *Anno 1688, inquit Berninus, laudans eumdem locum num. 58.*

r *Ibidem notatur annus 1664, idemque processus num. 29.*

s Firmum, *indigenis* Fermo, *archiepiscopalis urbs est ditionis summi Pontificis in Marchia Anconitana. Berninus in margine annum 1663, et laudatum processum num. 38 adscribit.*

t *Sequitur sanatio Corneliæ Matthæi, quam num. 138 Vitæ dedimus.*

u *In margine apponitur annus 1685, et idem processus num. 65.*

x *Ibidem legitur annus 1680, processus vero num. 66.*

y *Ibidem anno 1664, processus num. 47.*

z *Sequitur miraculosa sanatio Victorii de Matthæis, quam jam narravimus in Commentario prævio*

A *vio num. 124, et in Vita num. 127 et sequenti.*

aa *Subditur hic et mox ad eadem signa sanatio sororis Mariæ Leopardi, quam vide in Vita num. 139. Berninus hisce annum 1663 adscribit. Prætermisi hic etiam miraculum Ludovico Blasi concessum, de quo consule Vitam eodem num. 139.*

bb *Apud Berninum laudatur idem processus num. 36 et seq., annotaturque annus 1661; adeoque hæc ante Beati mortem contigerint.*

cc *Anno nempe 1665, ut ibidem adscribitur.*

dd *Annum 1685, et ex eodem processu num. 5 notat Berninus.*

ee *Anno 1687, inquit idem Berninus, laudans ex processu numerum 1.*

ff *Ibidem notatur annus 1664, et ex processu numerus 54.*

gg *Ibidem anno 1688, processus num. 39.*

hh *Ibidem anno 1795, ex processu num. 12.*

ii *Ibidem anno 1661, adeoque ante mortem Beati, contigisse dicitur, notaturque e processu numerus 69.*

kk *Pro hisce omnibus, nullo anno annotato, in margine processus loci, in quibus ea asseruntur, laudantur eo ordine, quo subdo. Num. 70, num.* B *63, num. 34, num. 42, num. 43, num. 32 vel 33 (obscure expressus hic est) num. 25, et num. 57.*

ll *Sequitur hic instrumentum Luciæ Fortunatæ, quo ipsa testatur, se peram suam, quam, Auximo Assisium profecta, in via perdiderat, dum Assisio rediret, invocato* B. Josepho, *recepisse a quodam puero rustico, qui eam invenerat: sed operæ pretium non duxi istud recensere.*

mm Aletium, *indigenis* Lecce, *episcopalis urbs set regni Neapolitani ampla et frequens, in provincia Hydruntina, cujus caput est. Berninus annum 1680, et ex processu numerum 7 adscribit.*

nn *Hujus nominis vicum Blavianæ Tabulæ exhibent in Marchia Anconitana, paucis milliaribus Macerata dissitum versus Sinum Venetum Franciscus Orlendius parte 2 Orbis sacri et profani, pag. 700 eumdem in diœcesi Lauretana collocat. Apud Berninum notatur in margine annus 1687, et ex processu numerus 23.*

oo *Laudatus Orlendius hunc quoque locum, vulgo* Castel Fidardo *diœcesi Lauretanæ adscribit. Berninus in margine notat annum 1684, et ex pro-* C *cessu numerum 67*

A. PAULO AGELLO.

APPENDIX II

De Miraculis aliquot recentioribus ex Vita Italica,

Auctore Paulo Antonio Agello.

CAPUT I.

Moribundus sanatus, idemque voti negligens, castigatus, ac denuo sanatus: energumena mirabiliter liberata: mulier ex mamilla periclitans, sanitati reddita.

E *Moribundus per Beati reliquias*

Paulinus Moretti ex Monte Leonis in Umbria, anno MDCCXXIV laborabat perpetua febri, dolore capitis, ciborum nausea et magna debilitate cum totius corporis nervorumque cruciatu, quos epilepticos esse, deinde die V Junii judicatum fuit. Tentata in eo fuere omnia humanorum remediorum genera, ac inter cetera etiam cauterium in occipite, quod infirmus sine ullo sensu sustinuit. Die VI prædicti mensis illum medicus sacerdotum curæ reliquit. In hoc tam deplorando statu constitutum pater magister Felix Fideli, Ordinis Minorum Conventualium, invisit; qui cum audisset, infirmum sacro Viatico nondum munitum fuisse, ad eumdem propius accessit, dixitque: « Pauline, venerabilis » pater Josephus a Cupertino ex Ordine meo, » tam prodigiosus, tantique apud Dominum meriti, eam tibi gratiam ab illo impetrabit. Concipe fiduciam, et pete tibi tempus, quantum sufficit, ut Sacramenta suscipias, ac deinde faciat, » quod voluerit Altissimus. Ego jam ipsius reliquias quæram; tu interim te ex corde ei commenda; nec dubita, quin eam gratiam obtenturus sis. »

F *sui compos fit, et Sacramentis munitur;*

2 Infirmus, qui ante nihil percipiebat, testatus est, se sermonem illum audivisse, et ad nomen B. Josephi, eatenus ipsi incognitum, visum sibi esse, cruciatus suos sopiri. Revera ipsius violenti nisus et contorsiones cessarunt, nec audiebantur amplius suspiria et gemitus, et ipse jam aliquam spem vitæ dabat. Reversus Religiosus, et ab ægro agnitus, illum his verbis solatus est. « En tibi reliquias » nostri venerabilis patris Josephi; commenda te » Deo, ut per hujus Servi sui merita tibi tempus » ad Sacramenta suscipienda concedat. Age, Pauline: fide viva hic opus est, et gratiam obtinueris. » Interea ter orationem Dominicam et toties angelicam salutationem et GLORIA in honorem sanctissimæ Trinitatis recitarunt. Post hæc reliquiis capiti moribundi impositis, testatus hic est, se subito odorari cœpisse « quamdam fragrantiam et » odorem suavissimum, quem numquam alias in vita » sua senserat, et ex hoc odore, quo multum recreabatur, maxima se fiducia in servum Dei, patrem » Josephum, animatum fuisse. » Aperuit oculos, agnovitque omnes, et ad Religiosum conversus, « O pater Fideli, inquit ipsi, qualis odor! qualis odor! » Expiavitque animam suam confessione,

A. PAULO AGELLO.

ne, et sacro Viatico communitus est cum suo et totius familiæ solatio.

et morbo postea crescente post factum eidem notum

3 Cum advenisset medicus et infirmum sui compotem et exigua febri laborantem comperisset, quod præter omnem opinionem se melius haberet, Beati patrocinio adscripsit. Paulino tamen Sacramentorum gratia jam roborato, et divinis placitis acquiescente, nemo de perfecta corporis ejusdem valetudine restauranda cogitabat. Die itaque VIII recruduit febris vehemens et violenta, quæ ipsum intra decem dies morbi denuo ad extrema deduxit. Prædictus Religiosus, qui huic tam graviter ægrotanti assistebat, Beati reliquias ejus capiti imposuit, hortatusque est, ut etiam corporis salutem peteret; et suggessit ei, ut Patrono suo promitteret, se Auximum, sepulcri ipsius honorandi gratia, aditurum; addiditque, sese in eumdem finem postero mane Missam celebraturum. Infirmus ita monitus, se cum viva fide commendavit, et ad visendum sepulcrum obtrinxit: Missa quoque postridie mane celebrata est, cui infirmi nomine tres puellæ ejusdem cognatæ, de peccatis suis prius confessæ et divino Epulo refectæ, interfuerunt.

B

subito convalescit:

4 Fuit quidem vehemens eo mane febris; sed ea non obstante æger eodem prorsus tempore, quo Missa celebrabatur, Beati reliquias manu tenens, seque ipsi devotissime commendans, visus sibi est (ut revera erat) omni morbo liberatus. Finita Missa, pater Fideli ad Paulinum jam non amplius infirmum reversus, audiit ab illo: « Sanatus » sum, sanus sum, et sine mora volo surgere; » et surrexisset sane, nisi prudentia Religiosi prohibuisset. Hinc accersitus medicus mox accurrit, qui cum ipsum, ante moribundum, sine febri, sine doloribus, cum optimo arteriæ pulsu, vegetum et robustum comperisset, obstupuit et supra modum miratus est; et intellecto, quod factum fuerat, ipse ceterique loci incolæ humillimas Deo, beatoque Josepho gratias egerunt, exclamantes: « Hoc » est miraculum! Pater Josephus a Cupertino, is » certe magnus est Medicus! » Observavit autem Paulinus, cum ablato suo gravi morbo cessasse suavissimum illum odorem, quo mirabiliter recreatus fuerat, quamdiu acerba illa infirmitas duraverat.

voto postmodum neglecto, morbo rursus corripitur,

5 Neque hic finem habuit miraculum. Paulinus, bis a morte ad vitam reductus, non Auximum ad reddendas Intercessori suo gratias, sed Romam, occasione instantis anni Jubilei, die VI
C
Octobris ejusdem anni MDCCXXIV profectus est. Verum ibi tam male se habere cœpit, ut in patriam redire coactus sit. In eam reversus ineunte Decembri, quodam genere molestissimi hydropis laboravit usque ad diem X Maji anni MDCCXXV. Adversus hunc quoque morbum variis remediis nequicquam adhibitis, experturus cælestia, Cassiam se contulit, ad implorandam B. Ritæ opem,
a
cujus corpus ibi honoratur *a*. Placuit autem Deo, ut prædictus pater Fideli ibidem in conventu patrum Minorum Conventualium S. Francisci tunc degeret; qui cum tam melancholicum conspicatus, de valetudine sua interrogavit, ac denique dixit: « Pauline, an votum tuum de adeundo Auximo » explevisti? » Quo cum rubore respondente, Non: ingratum ipsi animum exprobravit: unde ipse incitatus spopondit, se id mox executurum uti revera executus est.

et expleto tandem voto, denuo subito sanatur.

6 Die itaque nativitati Dominæ nostræ, Mariæ semper Virginis, sacra, multo cum cruciatu et incommodo iter versus civitatem Auximanam pedes aggressus est, in eamque die XV Septembris supra dicti anni advenit. Mox ad ecclesiam S. Francisci, in qua corpus B. Josephi a Cupertino quiescebat, recta contendit, ubi post suscepta Pœnitentiæ et Eucharistiæ Sacramenta vix genua in ejusdem sepulcrali lapide posuerat, quin odorari cœperit eumdem illum suavissimum odorem, quem in primo morbo suo senserat; ex qua re magnam integræ sanitatis recuperandæ spem concepit. Cum in eodem loco Missam audiret, circa communionem celebrantis sensit quemdam calorem, qui a plantis pedum exortus, cum inenarrabili suavitate per totum corpus serpebat, visusque sibi est audire vocem, quæ diceret: « En tibi eam gratiam, jam » nunc sanus es. » Finita Missa, tam sanum, vegetum ac robustum se comperit, ut quibuslibet laboribus ferendis jam par esset. Gratiam itaque Deo, suoque insigni Patrono egit, et lætus ac prospere in patriam regressus est, ubi usque in annum MDCCXXXVI, quo prædicta juratus testatus est, integra valetudine per B. Josephi a Cupertino merita fruebatur.

D

Oculus candenti ferro læsus,

7 Bartholomæus Palmucci, nobilis Maceratensis *b* die X Martii anni MDCCXXV candenti ferro in sinistro oculo læsus est, ex quo cum magnum dolorem ac vehementem epiphoram pateretur, chirurgum mox arcessi curavit, ut malo suo remedium aliquod afferret. At chirurgus, inspecto oculo, asseruit, pupillam corruptam esse, cum in ea nihil amplius nigri appareret: præterea cum totus oculus jam alberet, verendum esse, ne nervus opticus læsus esset, et præter cæcitatem oculi sinistri, etiam dexter aliquem inde defectum pateretur. Interim doloris mitigandi causa quædam lenimina præscripsit, identidem applicanda. Erat domina Teresia, infirmi uxor, in B. Josephum a Cupertino devotissima, quippe Auximi nata; quæ proinde cum magno fervore ad ipsum recurrit, et eodem vespere, quo infelix casus acciderat, ejusdem imaginem in manu accepit, eaque ad mariti oculum viva cum fide admota, Beatum precata est, ut pro ejusdem incolumitate apud Deum intercederet: deinde eamdem imaginem ad cervical in lecto deposuit.

b

E

integritati mirabiliter restitutus.

8 Ope leniminum, quæ iterabantur, nocte procedente infirmus aliquantulum dormierat; sed cum oculus copiose flueret, et dolores vehementius invalescerent, expergefactus est; et fomenta iterata fuerunt, et oculus denuo fasciis involutus. Reliquum itaque noctis placide obdormivit: mane vero in aurora excitatus, deprehendit se sine fasciis, oculum citra dolorem aperuit, dexterum clausit, et experientia comperit, sese e sinistro perfecte videre; ideoque nullis præterea remediis uti voluit. Chirurgus mane adveniens, ipsumque sine fasciis conspicatus inspexit oculum, quem cum ingenti stupore liberum sanumque sine ullo fissuræ vestigio et tam integri visus, quam ante acerbam illam exustionem fuerat, deprehendit. Atque ita ipse sanus esse perseverabat die XXIV Decembris anni MDCCXXXIV, quando pro indubitata accepta gratiæ fide hoc authenticum testimonium dedit.

F

Comitissa, insueto morbo diu conflictata,

9 Domina Maria Masones di Lima, comitissa Castelli, Calari civitate Sardiniæ *c*, plus duodecim annis conflictata fuit tremoribus adeo extraordinariis vagisque, modo in uno, modo in alio corporis membro, præcipue in capite, subinde in toto corpore, ut excellentissimi medici Matriti et in aliis celebribus Hispaniæ civitatibus nullum illis remedium reperirent, imo nec scirent, quo eosdem saltem nomine appellarent. Hinc de dæmonum obsessione injecta suspicio: sed adhibiti exorcismi omnes irriti fuere, ita ut neque unquam comperirii potuerit, an a maligno spiritu infestaretur. Judicatum

c

A tum denique est, ejusdem morbum naturalem esse ex nervis et convulsionibus. Ad tam grande incommodum, cui nullum remedium erat, accessit et alterum, albugo scilicet in uno oculo, quæ cum continue dilataretur, visum impediebat; et ad hanc quoque sanandam nihil ars et medicina valebat.

apud Beati imaginem magis cruciatur:

40 Interea Deo, qui volebat per hujus nobilis matronæ sanationem servum suum B. Josephum a Cupertino glorificare, ita disponente, ipsa quodam die in Novena gloriosi patriarchæ S. Dominici ad ecclesiam monialium ipsius Ordinis progrediens, aliquem obvium habuit, qui Beati nostri pictam imaginem portabat. Placuit hæc ipsi, rogavitque, cujus ea Sancti esset; et intellecto ejusdem nomine, curavit ejus Vitam ad se afferri, in qua cum gesta ejusdem et famosa miracula legeret, magnam spem concepit de invento suo Sospitatore. In hunc finem imaginem Servi Dei sibi applicavit, rata, se brevi sanatum iri: at non ita fuit. Etenim tremores, qui jam tribus aut quatuor mensibus cessaverant, eam denuo corripuerunt, oculique incommodum magis invaluit. Hisce non obstantibus, in sua erga Beatum fiducia perstitit, persuasum B habens, illum mali sui accessum casu contigisse. Ea nocte sacram imaginem in pulvinari suo retinuit, freta fore, ut sic convalesceret. At neutiquam dormire potuit, solitis tremoribus et interna inquietudine agitata, ex quibus admodum afflicta et veluti fracta animo permansit. Quam ob rem cœpit diffidere sibimet, eo magis, quod, quoties imaginem illam seu manu teneret, seu aspiceret, solitis tremoribus concuteretur: cumque id sæpe iteratis vicibus contigisset, tandem creditus is morbus est a maligno spiritu, non ex vitiata natura, oriri.

frustra exorcisatur apud corpus B. Salvatoris: d

41 Ad exorcismos itaque ventum est. Sed licet hi adhiberentur, etiam dum ipsa caput suum ad arcam, in qua B. Salvatoris *d* corpus quiescebat, inclinatum tenebat, nullum energumenæ signum dedit; conspecta vero, vel etiam clam ad ipsam admota B. Josephi icone, soliti tremores eam occupabant, apparebantque. Ad hæc visum est aliud experimentum capere. Scilicet cum domina illa lusu se occuparet, imago ipsi secreto applicata est, ac mox tantum cordis cruciatum sensit, ut, sicut ipsa testata est, majorem numquam experta fuerit: sed et hunc tamen casu accidisse rebatur. C Verum brevi patuit, non casu accidisse: exhibita enim ipsi imagine, infernalis spiritus, qui tot annis latuerat, se ipsum iis verbis et factis manifestavit, ut omnes adstantes timore et horrore correpti, miraculum per sacram illam imaginem factum esse faterentur.

coram Josephi imagine dæmon se prodit,

42 Manifestato igitur spiritu, exorcista postero die cum prædicta imagine rediit, quam energumena conspicata, tota cohorruit. Idem contingebat, dum ante illam transiret; et sicubi aliquam B. Josephi a Cupertino imaginem videret, incipiebat clamare et dicere: Non hunc, non hunc: accedensque ad parietem, impediebat ceteros, ne transirent. Quin etiam tanta fuit maligni spiritus repugnantia, ut energumenam humi prosterneret, quæ plena fide, sponte sua in nomine Servi Dei ipsi mandabat, ut se Sanctum suum (sic Josephum appellabat) venerari sineret. Obedivitque dæmon; et ipsa sibi quiete relicta, prostravit sese coram sacra imagine, gravemque suam necessitatem exposuit.

ex eaque tandem expellitur.

43 Tandem die XIX Julii anni MDCCXXVII ad ecclesiam S. Mauri delata est, ut exorcismi continuarentur. Ubi dum exorcista præciperet dæmoni, ut egrederetur et energumenam relinqueret liberam, duo Religiosi Scholarum piarum, nempe pater Alphonsus a S. Anna, olim provincialis per Sardiniam, et pater Bernardus a S. Jacobo, B. Josephi a Cupertino imaginem ipsi applicarunt; et in eodem puncto temporis spiritus infernalis ex eo corpore excessit, cum summo illius matronæ gaudio, cum inenarrabili totius nobilissimæ ejusdem familiæ exsultatione, maximaque admiratione omnium, qui aderant. Præter grati animi officia, quibus fortunata illa domina ad promovendam Sospitatoris sui venerationem se obstrinxit, voluit acceptum beneficium typis et authentico instrumento publicum fieri, ut universus orbis disceret, quam potens apud Deum sit B. Josephi a Cupertino patrocinium.

A. PAULO AGELLO.

Mulier ex mamillæ tubere moribunda,

44 Anna Teresia Bundari Cupertinensis anno ætatis suæ quadragesimo septimo, mense Junio anni MDCCXXXI molesto scirrho, spurio, sed maligno sub mamilla sinistra correpta fuit, qui cum indies valentior contumaciorque evaderet, nihil quidquam arti medicæ cedebat, et miseram mulierem acerbis doloribus atque incredibili molestia conficiebat. Sub finem Augusti accessit manifesta febris quotidiana periodica, defectibus animi comitata, E qua durante, tuber non nihil imminuebatur, sed decedente, in pristinam magnitudinem, quæ ovum gallinaceum æquabat, restituebatur. Sublata febri, idem tumor cum pristinis acutis cruciatibus adhæsit. Mense Decembri eadem febris cum funestioribus adjunctis, id est cum deliquiis et cordis palpitationibus recurrit, et humores in prædicta mamilla stagnantes, ad corrodendam afflictam partem acriores facti, intolerabilem cruciatum infirmæ creabant. Hinc medico, qui eam curabat, morbum malignum et immedicabilem esse judicante, monita est, ut se sacro Viatico præmuniri pateretur; quod cum omni animi submissione fecit. Suggerentibus nihilominus domesticis suis, aliisque, ut se B. Josepho a Cupertino commendaret, plena fide in Deum, et fiducia in patrocinium gloriosi Concivis sui, patrem Regentem Ruberti, Minorem Conventualem, arcessi jubet, rogarique, ut Beati reliquias afferret.

post allatas Beati reliquias,

45 Accurrit subito Religiosus, et hora secunda noctis frustulum habitus Servi Dei proferens, jussit ægram et domesticos ejus PATER, AVE et GLORIA PATRI etc. in honorem sanctissimæ Trinitatis tertio recitare; incitavit illam ad devotio- F nem, signavit prædictis reliquiis, hisque apud eamdem relictis, ad conventum suum regressus est. Moribunda, a medicis jam derelicta, viva spe recuperandæ per Beati patrocinium salutis concepta, in somnum incidit, et sub noctis medium visa sibi videre est in suo cubiculo venerandum quemdam Religiosum Ordinis Minorum Conventualium, sed cucullo caput tectum, ita ut eum agnoscere nequiret. Suspicata tamen, patrem Josephum esse, « Pater Josephe mi, inquit, adjuva » me. Precor te, ut liberes me tam gravibus fe- » bris effectibus, et hoc tam maligno tubere. »

ab ipso apparente sanatur.

46 Eamdem precem iteravit; dumque Religiosum illum veste apprehendere conabatur, is ex oculis evanuit, et ipsa excussa somno est. Tum vero se sine ullo dolore, sine febri, et hujus effectibus comperit; admotaque ad locum tuberis manu, nullum amplius invenit. Magna fuit in ædibus exsultatio, sororum præsertim, quæ ab Anna Teresia advocatæ, admirabundæ spectarunt, contumacem illum malignumque humorem evanuisse; qui dum dilaberetur, ut manifestam gratiam faceret, dolorem aliquem in pede, qua cruri adhæret, cum exiguo calore febrili biduo triduove reliquit, post quod

A. PAULO AGELLO.

quod libera et expedita, sine ullo alio remedio aut morbi crisi mansit; ita ut ad ecclesiam Cryptellæ accedere potuerit, ut miraculum publice testaretur, Deoque et insigni suo Patrono et concivi, B. Josepho gratias rependeret.

ANNOTATA.

a *De B. Rita Cassia, vidua, Ordinis Eremitarum S. Augustini, in Opere nostro actum est ad diem 22 Maji. Est autem* Cassia, *indigenis* Cascia, *Italiæ oppidulum in Umbria in diœcesi Spoletana.*

b Macerata *Marchiæ Anconitanæ civitas est, episcopalis sub archiepiscopo Firmano, juxta Chientum fluvium in monte condita, et in dominio summi Pontificis.*

c *Vulgo nota est hæc Sardiniæ insulæ in mari Mediterraneo, regni titulo illustratæ, Italis* Cagliari *dicta civitas archiepiscopalis, et totius insulæ caput et regia sedes.*

d *Indicatur hic B. Salvator de Horta, Ordinis S. Francisci de Observantia, cujus corpus Calari* B *in sui Ordinis sacello pie asservatur et colitur. Hujus gesta illustrata apud nos sunt ad diem 18 Martii.*

CAPUT II.

Varii morbi et corporis mala per Beati imaginem, reliquias et invocationem subito curata.

Puer moribundus ad motam Beati imaginem

Michael Dominicus Donatus, filius domini doctoris Josephi Cafaro et dominæ Euphemiæ Caldrami, tredecim mensium infans erat, cum graviter conflictatus est ex doloribus ac nervorum motibus, convulsiones præsagientibus, quæ etiam ex inquietudine et continuo planctu apparebant. Intra octiduum morbi distentus in lecto, sine motu, oculis omnino clausis, pallidus et confectus, cadaveri simillimus, ad extrema vitæ pertigerat. C Plangebant illum acerbissime velut mortuum amantissimi parentes et amitæ *a*; jamque pro eo honorifice sepeliendo quædam parata erant. In hoc statu a vespere usque ad horam noctis secundam diei XX Julii anni MDCCXXXIV jacuit, dum interim supremus ejusdem halitus exspectaretur. Parentibus igitur et amitis e cubiculo egressis, unica ancilla, Irene nomine, et quidam canonicus collegiatæ ecclesiæ ejus loci, probæ vitæ sacerdos, apud moribundum remanserunt. Postquam hi duo agenti animam puerulo reliquiis aliisque rebus sacris benedixissent, venit iis in mentem de B. Josephi imagine, quæ ad cervical pendebat, quam inde acceptam ad morientis infantis labia admoverunt, alta voce ipsi dicentes : « Donatule, Donatule, » osculare, osculare patrem Josephum Cryptellæ. »

pie osculatus, subito convalescit,

18 Ad has voces velut ex profundo lethargo excitatus puerulus, oculos aperuit, dictamque sacram imaginem osculari cœpit, et clara voce dicere : « Mammam, nutrix, mammam, nutrix. » Attonitus primum, ac deinde plenus gaudio canonicus, domesticos appellavit, inter quos pater primus accurrens, vidit non jam moribundum filiolum, qualem reliquerat, sed puerum pulchrum, alacrem et vegetum, qualis fuerat ante malignam D infirmitatem suam. Pater igitur præ lætitia, et spirituali voluptate gestiens, accepit imaginem et ipse quoque filio suo ait : « Osculare, osculare, Donatule, iconem nostri venerabilis patris Josephi, per » cujus merita sanus et salvus es. » Puerulus autem eam iterum iterumque et sæpius osculatus est : deinde significavit, se surgere velle et in nutricis sinum confugere; quæ cum præsens esset, sublatum læta admovit ad ubera, quæ ipse, ut olim sanus, suxit.

et cum tota familia in Ecclesia Cryptellæ gratias agit.

19 Ad agendas pro tam insigni beneficio gratias omnes istius domus incolæ una cum sanato filio ad ecclesiam Cryptellæ, quæ ad Beati conventum pertinet, accesserunt, ibique super altari beatissimæ Virginis primum pios animi affectus, deinde pueri vestes fasciasque, et quos pro Donatuli funere panniculos cereosque paraverant, obtulerunt. Cumque hic lætus et festivus domum rediret, pedes suos frequenter aspiciens, aiebat : LE PAPE, LE PAPE *b*; quam vocem parentes tum quidem non intellexerunt; sed cum eadem continuo repeteret, agnoverunt, se filii sui calceolos non reliquisse in ecclesia. Quam ob rem de miraculo semper magis E certiores facti, etiam illos pro explendo voto illuc miserunt.

Doloribus colicis laborans, per Beati pileum c

20 In Monte-Filatrano, Marchiæ Anconitanæ oppido *c*, Josephum Leali cæmentarium, annorum viginti sex, die VIII Julii, anno MDCCXXXV dolores ex humoribus colicis corripuerunt, ex quibus etiam aliquoties alias graviter decubuerat. Vocavit ergo de more medicum, ut acerbis suis doloribus, qui nullam ipsi quietem dabant, mederetur. Is quæcumque pro tali morbo curando ars medica umquam præscripsit, remedia adhibuit : quibus nihil proficientibus, medicamenta, opio mixta, ei porrexit; quæ tamen æque ac alia effectu caruerunt. Jamque aliquot morbi dies exegerat, cum jussu patris magistri Sebastiani Beni, Minoris Conventualis, invisit eum quidam ejusdem Ordinis Religiosus, secum ferens B. Josephi a Cupertino pileum, ut eumdem benediceret. Qui cum ipsum præ doloribus, quibus viscera sua (ut ipse asserebat) comminuebantur, vehementer agitatum comperiret, ad patientiam hortatus, jussit spem suam in Beati patrocinio collocare. Deinde recitato PATER et AVE, signavit eumdem, afflictas partes pileo contingens, eoque ad fiduciam in Deo F Deique Servo habendam rursus excitato, extemplo recessit.

ex templo curatur.

21 Vix domo egressus fuerat Religiosus ille, quin æger sanatum, omnique malo sic liberum senserit, ut e lecto consurgeret, cibum caperet, eaque quiete frueretur, qua jam multis diebus caruerat. Postridie mane medicus eum de more invisurus accedens, et contra opinionem suam perfecte sanatum reperiens, vehementer obstupuit. Verum stupor ille mox in gratiarum actionem conversus est, intellecto, ipsum a magno Dei Servo, B. Josepho a Cupertino, sanatum fuisse, et ita quidem sanatum, ut eo ipso die opificium suum exercere potuerit, et sine ulla virium suarum debilitate laborare. Quodque mirabilius est, cum diebus Vigiliarum soliti essent dolores ratione ciborum ingravescere, post acceptam eam gratiam, licet cibis esurialibus diebus ab Ecclesia præscriptis vesceretur, nihil umquam incommodi passus est. In grati animi testificationem prædictus Leali Auximum bis profectus est, ut pii Liberatoris sui sepulcrum in ea civitate inviseret; in patria vero sua miraculosæ suæ sanationis fidem publicam fecit.

22 Inter tot, tamque famosa Beati nostri mira-

A racula, hactenus relata, prætereundum non est illud, quod soror Teresia Margarita a S. Josepho, monialis professa apud Carmelitanas discalceatas Aletii *d* in monasterio S. Nicolai, in seipsa experta est. Hæc nobilis monialis in octo circiter annorum decursu tanto et tam acerbo malorum cumulo oppressa fuit, ut etiam ab eorum primo, quod epilepsia hysterica fuit, die VIII Maji anni MDCCXXVII in summo vitæ discrimine versata sit. Hoc malo liberata, cœpit mense Decembri ejusdem anni validæ cephalææ accessibus impeti, quæ paulatim adeo contumax et atrox evasit, ut ipsam non modo in deliria adduxerit, verum etiam adegerit, ut caput suum in parietem impingeret. Jamque præ nimia amentia lecti impatiens, continue humi jacebat, et ad duros capitis ictus acuminata scabrosi saxi frusta addens, fronti suæ arcte alligabat, quibus hæc dilacerata copioso sanguine fluebat; rata hisce tam acerbis doloribus externis internorum cruciatuum tormenta nonnihil allevari.

Monialis Carmelitana ex multis d

23 Nullum remedium huic miseræ proderat; ita ut medici post mille tentamenta velut desperantes, denique decreverint, ejusdem cranium subtilibus instrumentis incidere, ut tam rabidi doloris causam detegerent. Sane super duram meningem callosum tuberculum, magnitudinem ciceris æquans, repererunt, quo pharmacorum ope sublato, non tamen cessavit cephalæa. Quinimo quasi hæc sola ad eam torquendam impar fuisset, accesserunt in stomacho cruciatus spasmosi, quibus pene enecabatur; in pectore acerbissimæ convulsiones, quibus intercludebatur respiratio; assultus epileptici, tussisque tam gravis, ut quidquid in stomachum mitteret, id omne evomeret; ex qua etiam sæpe ruptis præ vehementi nisu thoracis fibris, visa est sanguinem spuere. Ex tam horribili malorum congerie nervis spinæ dorsi gravissime sauciatis, non poterat infirma pedibus amplius consistere, aut incedere, cogebaturque instar bruti repere, quoties ab una suæ cellæ parte ad alteram transeundum esset.

gravissimisque morbis lecto affixa, B

24 Denique cachectica *e* evasit, osque ejus ac fauces frequentibus ulceribus, imus venter multis scirrhis infecta fuerunt. Febris quoque perpetua ipsi adhæsit, crura pedesque horribiliter intumuerunt; uno verbo, quædam malorum sentina C facta est; nec dormire poter, at nec quiescere, nec nisi difficillime respirare; nullum sine nausea cibum capere; cruciabatur universe in nervis et musculis cum intolerabili dolore, aliisque pessimis adjunctis. Cum itaque medici intelligerent, sese in morbo, ex tot tantisque malis conflato, nihil posse proficere, de ejusdem sanatione plane actum esse pronuntiarunt. Hanc eorum sententiam acutissima ardens febris confirmavit, quæ mense Septembri anno MDCCXXXV supervenit cum tam valido impetu, ut ipsa mox ad extrema redigeretur. Quapropter Sacramentis munita fuit; jamque emigratura ipsius anima Deo commendabatur, jam usu sensuum destituta jacebat, et lethali sudore membra occupante, in lethargum inciderat; ita ut imminens mors inevitabilis esset.

animam agebat, destituta sensibus; e

25 His ita constitutis, papyracea imago B. Josephi a Cupertino ad monasterium allata est, quam sibi oblatam pater Anastasius a S. Josepho, Carmelita discalceatus, et ejusdem monasterii ordinarius confessarius, sub secundam vel tertiam noctis horam diei XVI Septembris supra moribundam viva cum fide deposuit, eamque in ipsius clientelam ferventi prece commendavit, ut a bonorum omnium Largitore sanitatem eidem impetrare dignaretur. Bonus ille Religiosus rogaverat etiam cælestem Intercessorem, ut, si Deus preces suas exauditurus esset, id aliquo indicio significaret; et postulatum obtinuit. Nam hora ejusdem noctis octava oculos aperuit et quædam verba elocuta est; atque ita alteri Religioso ejusdem Ordinis, qui in prædicti confessarii, inde jam egressi, vices successerat, opportunitas facta est eamdem denuo sacramentaliter absolvendi, monendique, ut religiosa vota instauraret. Monenti moribunda respondit, et postquam sanata fuit, affirmavit se ejus rei apprime meminisse. Post hæc ipsa in priorem lethargum relapsa est.

sed post impositam ipsi Josephi iconem ad sensum redit

A. PAULO AGELLO.

26 Die XVII sub auroram reversus confessarius, postquam intellexit, indicium, quod petierat, obtentum fuisse, majori fiducia excitatus, ad Missam celebrandam se contulit, in eaque quam potuit ferventissime Beatum precatus est, ut pro vita integraque moribundæ incolumitate apud Deum intercederet. Necdum usque ad consecrationem processerat, cum moribunda inopinato erecta in lecto, sensit se integre convaluisse. Abacta febri, abactis doloribus, convulsionibus, omnique mala affectione libera, vestiri se denuo cœpit, mundaque E subucula et Religiosis vestibus induta, protinus e lecto egressa, in sella consedit; ubi cum ex quadam moniali audisset, se incolumitatem suam B. Josepho a Cupertino debere, acceptam in manibus ejusdem imaginem cum magno pietatis sensu et devotione sæpius osculata est, sensitque inter invocandum ejus nomen « vires sibi augeri, et expedi» tiores sensus fieri: » uti ipsamet testata fuit. Perfectæ itaque sanitati restituta, pristina Religiosæ observantiæ suæ officia obire aggressa est, obivitque, ut ceteræ omnes, gratias agens Deo et suo sancto Intercessori, a quo a morte ad vitam fuerat traducta.

dumque Missa pro ipsa celebratur, subito sanatur.

27 Cum Ferdinandus Josephus Venturi, Minervini *f* dux, mense Novembri anni MDCCXXXVII Aletii in domo domini Nicolai Montefuscoli avunculi *g* sui, degeret, levis quidam dolor dexteram ejusdem mandibulam a parte inferiori invasit, de quo quidem tum minime erat sollicitus. Verum postridie dolor vehementissime ingravescens coegit ipsum remediis uti, hisque nihil proficientibus, et malo semper minus tolerabiliter urgente, ejusdem civitatis medicum advocare. Hic inspecta parte afflicta, nullius mali indicium reperit; sed certum F tamen liquorem pro temperanda convulsione præscripsit, inutili pariter conamine. Hoc advertens prædictus dominus Nicolaus, cum humana remedia, inquit cognato suo, nil prosint, ad cælestia recurrendum est; affirmavitque, ipsum subito sanatum iri, si certam fiduciam in servi Dei, patris Josephi Cryptellæ, patrocinio collocasset, et ejusdem reliquias, quas ille habebat, parti male affectæ applicari permisisset.

Minervini dux grave mandibulæ malum, g

28 Ad hæc æger eam se fiduciam habere respondit, et reliquias petiit. Itaque dominus Nicolaus sine ulla mora reliquias quæsiturus abiit; dux vero interim toto cordis affectu Beato se commendans, precatus est, ut « ob insignem amorem, quo » sanctissimam Virginem, quam, dum viveret, » Matrem suam appellabat, prosecutus fuit, digna» retur sese tanto, tamque intolerabili cruciatu » liberare. » Deinde quam potuit optime, cum quodam cubiculario et altero famulo suo Rosarium recitare aggressus, cum ad tertiam stationem pertigisset, superveniente cum Reliquiis domino Nicolao, quadam interiori lætitia et gelido tremore correptus est, editoque postea tenero planctu, exclamavit: « Ah venerabilis Pater, si amas Matrem » tuam,

applicato Beati vestis centone, e vestigio pellit.

» tuam, pro amore, quo in ipsam ferebaris, jube » hanc convulsionem a me abscedere. » Dum hæc diceret, idem erat Beati reliquias, quæ erant interioris ejusdem vestis cento, ad afflictum membrum admovisse, et tam diro malo eodem momento liberatum esse. Inceptam Rosarii recitationem cum inenarrabili lætitia prosecutus est, ac deinde ad capiendum somnum se composuit, et placidissime dormivit. Experrectus denique apprime incolumis, enixas sospitatori suo B. Josepho a Cupertino gratias egit, cujus patrocinii efficaciam et tunc et imposterum testificatus est.

Phaseolus, quem ex aure pueri, eo graviter cruciati, h i

29 Annum ætatis octavum agens Philippus Sebastianus Felix, dominorum Antonii Molineri medici Taurinensis *h*, et Octaviæ Faggiani filius, phaseolum, ab oculo dictum *i*, ex puerili joco dexteræ auri inseruit, qui in ea toto biennio hæsit, ipso ex castigationis metu id parentibus celante. Eo interim tempore puer distillationem oculi, cruciatum auris, mandibulæ tumorem, et surditatem passus est. Re tandem a patre cognita ex filio majore, cui eam minor indicaverat, is sine ulla mora præcipuum ex solertissimis chirurgis advocavit, ut phaseolum eximeret. B Sed quidquid hic etiam cum summo infirmi dolore tentasset, coactus denique est a cœpto desistere, confessus, prout cum jurejurando testatus est, « rem esse natura» liter omnino impossibilem, phaseolum illum » educere. » Quapropter patri suasit, ut hunc filium suum divinæ voluntati committeret, nec de vita ejusdem sibi imposterum blandiretur. In hoc statu puer sine alio remedio aliquot mensibus perstitit usque ad diem XVII Februarii anni MDCCXLII, quo inter audiendam Missam capitis vertigine correptus, et e scamno in solum prolapsus, a condiscipulis suis domum suam relatus fuit. Hic in lecto collocatus, et quodam pharmaco corroborante per dominam matrem suam Victoriam recreatus, petiit, ut chirurgum arcesseret, spopondítque, sese in illius potestate futurum.

chirurgi eximere frustra tentaverunt,

30 Arcessitus itaque a patre fuit alter peritus chirurgus, qui securæ operandi gratia eum duabus fasciis ligari et a tribus hominibus teneri jussit, ne se moveret. Sed quidquid ipse quoque instrumentis suis efficere molíretur, quater iterata quatuor diversis diebus curatione, quia phaseolus aurem nimium penetraverat, frustra laboravit, et rem in- C fectam relinquere debuit. Ex tolerato cruciatu, adhibitisque in aure violentis conatibus, vehemens febris orta est, qua conflictatus puer octo dies totidemque noctes quietis expertes degit; quam ob rem secta ipsi vena est, et per istam sanguinis imminutionem febris quidem desiit, sed dolor et surditas adhæserunt. Desperata ad hunc modum pueri incolumitate, divinæ providentiæ placuit, ut pia quædam persona prædicto domino doctori Molineri suggereret, ut afflictum filium suum B. Josepho a Cupertino commendaret, ab ejusque patrocinio remedium exspectaret.

per B. Josephi opem egeritur.

31 Placuit amantissimo patri consilium, qui domum reversus, id ipsum filio suo persuadere conatus, Beati imaginem in ejusdem lecto deposuit, ut is sese ipsi viva cum fide committeret; ipse vero interim statuit, si Deus filium per intercessionem magni Servi sui sanasset, ad ejusdem gloriam acceptum beneficium mox testatum manifestumque facere. Currebat tum dies V Martii, et tertius quadrans horæ secundæ post meridiem, cum inde digresso patre, filius B. Josephi iconem coram oculis tenuit, et recuperandæ sanitatis desiderio flagrans, sese illi commendavit. Et ecce tibi, infirmus inopino plenus gaudio vociferari cœpit et clamare, ut tollerent phaseolum, qui sponte sua, sine ullo dolore, sine D sanguinis effusione, per pus copiose emanans, extra aurem prodibat. Accurrit mater, et infestum legumen, quod in exteriori auris meatu apparebat, forficibus facillime exemit; puer vero, jam integre sanus, una cum parentibus Deo et B. Josepho a Cupertino, cui tam prodigiosam, momento temporis, perfectam sanationem acceptam feberant, gratias humillime persolverunt. Post hæc ad Servi Dei gloriam omnes, pater, mater, filius major, minor sanatus, et duo illi Chirurgi factum istud modo maxime authentico testatum fecerunt, benedicentes perpetuo Deo mirabili in Sanctis suis.

Monialis gravi ac diuturno oris morbo

32 Dominus doctor Franciscus Valentini, primus medicus civitatis Assisii, die IX Januarii anni MDCCXLIV cum juramento testatus est, sororem Mariam Imperatrice, Romanam, monialem ad S. Quiricum in eadem civitate, annis elapsis sæpe a se invisam fuisse; cujus cum insanabili malo, quod erat semiparalysis utriusque musculi, qui ad aperiendum claudendumque os inservit, sex ante annis mederi conatus fuisset, iidem musculi usque adeo convulsi et motus expertes pluribus mensibus permanserant, ut cum os suum aperire non valeret, ad eam alendam necesse fuerit cibos liquidos B ex una parte, qua dens deerat, ipsi ingerere. Erat Religiosa hæc cetera sanæ mentis, nec aliud incommodum passa, quam quod diximus, quodque pluribus mensibus sustinuit, derelicta non modo a prædicto medico, qui eam sanari posse negabat, verum etiam a quodam extero item medico, qui alterius sententiam confirmaverat.

per ejusdem invocationem in momento liberatur;

33 In hoc tanto discrimine monialis de improviso clamavit, et B. Josephum a Cupertino nominavit, sese illi toto cordis affectu commendans; et extemplo os suum aperuit, et ut olim sana, tamque diro incommodo liberata, Miraculum exclamavit. « Hæc retulit Religiosa » (ita laudatus medicus testimonium suum conclusit) « hæc ego testor, » eamdem a me eo malo liberam compertam es» se, cum ad eamdem invisendam subito arcessitus » fuissem, ut instantaneum miraculum admirarer, » quod Deus per magni servi sui B. Josephi a Cuper» tino intercessionem patraverat. »

uti et puer per reliquias variolis k

34 Pompejus, filius domini Antonii Ottaviani Camertis *k*, et dominæ Felicis Giacometti Maceratensis, puer unius circiter anni, ex variolis, qui die septimo morbi ad interiora corporis reflu- F xerant, atque ex fluxu ventris pene continuo et ardentissima febri, ad extrema deductus erat, eoque de superando morbo magis desperabatur, quod medicus in tam tenera ætate opportuna media adhibere non posset; ideoque pro deplorato habebatur. A mense Augusto usque in totum Septembrem anni MDCCXLIV contabuit, jamque vestes cereique pro funebri apparatu fuerant confecta. Interim Macerata reversus die secunda Octobris vespere dominus Paulus Bianzani, hierothecam, in qua filum ex mantica B. Josephi a Cupertino inclusum erat, infantis matri attulit, multis precibus a domino Joanne Giacometti istius patre impetratum. Hac accepta mater magna cum fide et devotione signavit filium, qui, cum jam se movere amplius non potuisset, visus est ad omnium circumstantium stuporem cunarum, in quibus cubabat, stragula sponte sua amovere, ridensque ac hilaris crura in altum sustollere; ab eo scilicet tempore incipiens se melius habere.

ortoque ex illius oculi malo.

35 Postero mane experrectus, cantare, mirantibus, qui aderant, et ludere cœpit, omnibusque malis plane liber fuit: tertio die e cunis surgere voluit, exinde integra semper gavisus sanitate. Neque

A que hic miraculum finem habuit. Ex variolorum multitudine quoddam tuber poliposum in magnitudinem pisi eidem puero accreverat, quo sinistri oculi visus penitus intercludebatur. Mater perfectum beneficium a Beato desiderans, viva fide animata, eadem lipsanotheca oculum filii signavit, et cum magno gaudio et stupore vidit in momento temporis infestum tuber evanescere, oculumque naturali suo officio restitui. Quapropter tam ipsa quam pater debitas Deo gratias persolverunt, vitam et incolumitatem filii sui B. Josepho acceptam ferentes. Ad majorem quoque sancti Intercessoris gloriam una cum medico, aliisque testibus oculatis, testati fuerunt, quæcumque hactenus narravimus.

ANNOTATA.

a *Vel* materteræ; *Italice est* Zie, *quæ vox utrumque significat.*

b *Vocem hanc, quam nec ego intelligo, nec in Lexicis invenio, barbaram reliqui.*

c *Oppidulum hoc sedet in monte prope Musonem flurium, et ab Orlendio part. 2, vol. 1 Orbis sacri et profani inter præcipua diœcesis Aux*B *imanæ loca recensetur.*

d *Vide dicta ad Appendicem primam litt.* mm *in Annotatis.*

e Καχεξία *vox Græca morbum corporis, ex quo alimenta omnia corrumpuntur, significat.*

f Minervinum, *quod aliis* Minervium, Minerbium, *et* Mons Orvinus, *Italis* Monervino *appellatur, exigua civitas episcopalis est regni Neapolitani in provincia Bariana, in ipso limite provinciæ Basilicatæ. Orlendius part. 2, vol. 3 Orbis sacri et profani, eam cum principatus titulo nobilissimæ familiæ Pignatellæ subesse, affirmat.*

g *Vel* patrui; *Italice enim est* Zio, *quæ vox utrumque significat.*

h *Notissima est hæc urbs Italiæ,* Torino *indigenis dicta, Pedemontii caput, suique principis, Sardiniæ regis et Sabaudiæ ducis regia sedes.*

i *Nescio, quod phaseoli genus hic memoret.*

k *Camerinum, Italis* Camerino, *Italiæ urbs episcopalis est ditionis Pontificiæ in Marchia Anconitana, in confinio Umbriæ, Maceratam inter et Spoletum.*

C

CAPUT III.

Alia miracula ac beneficia per ejusdem patrocinium impetrata.

Malum tibiæ per ramentum a

Dominus doctor Jacobus Buffi, unus e duobus primariis medicis Anconitanis *a*, sub finem mensis Septembris anno MDCCLXVI Auximum venit, B. Josephum a Cupertino, mortuum et sepultum in ecclesia patrum Minorum Conventualium ejusdem civitatis, venerandi gratia. Hic postquam devotionem suam explevit, a patre guardiano conventus S. Francisci obtinuit exiguam portionem exterioris arcæ, in qua supra dicti Servi Dei corpus jacuerat. Inde Lauretum profectus, antequam ad Castrum Fidardum *b* pervenisset, cum *b* tempestas pluvia esset, et viæ cretosæ, omnis periculi in clivo evitandi ergo voluit in currum ascendere; sed ut erat locus angustus, tibiam dexteram inter ascendendum aliquantulum læsit; quod tum quidem nihili faciebat. Deinde Anconam reversus, quamquam primo triduo dolorem sentiret, ægros tamen suos invisere perseveravit, donec prima nocte Octobris gravi febre correptus sit cum tumore, intensissimo cruciatu et inflammatione erysipelosa in prædicta tibia. Quibus semper invalescentibus, die IV Octobris, qui sancto patriarchæ Francisco sacer est, eadem tibia intumescens, ac fere duplo crassior, quam naturalis status exigeret, coloris violacei et velut livida apparuit, et acerbissimis doloribus afflicta est: cumque nihil prodessent medicamina, ipse merito timuit, ne malum in gangrænam degeneraret.

A. Paulo Agello.

loculi ipsius emortualis,

37 In hac tanta sua afflictione ad B. Josephi a Cupertino patrocinium recurrens, oravit patrem confessarium suum, ejusdem Ordinis Religiosum, ut aliquid ex ramento supra memoratæ arcæ, in quo illius corpus jacuerat, ad male affectum membrum applicaret; quod Religiosus post aliquot fusas preces circa horam vigesimam quartam *c* ejusdem diei exsecutus est; infirmo Servum Domini *c* viva fide interim precante, ut desideratam sanitatem sibi apud Deum impetraret. Continuatis doloribus usque ad horam quintam noctis, æger in E somnum incidit, dormivitque usque ad septimam, quando experrectus, nec quidquam doloris sentiens, palpavit tibiam, eamque detumuisse comperit; exploravit arteriæ pulsum, et febrim cessasse agnovit. Hinc magno affectus solatio, rursum obdormivit; et postero mane ante ortam lucem, petito allatoque lumine, tibiam detexit, et naturali statui omnino redditam, evanuisse tumorem, inflammationem cessasse, et colore livido sublato, pristinum nativum rediisse, deprehendit. Exsultavit enimvero de tam integra subitaneaque sanatione, debitasque Deo, sanctoque Intercessori suo, quem inter patronos suos allegit, gratias rependit. Publicavitque miraculum, quod propria sua manu scripto exposuit, et pro grati animi officio promisit, se sub finem anni sacrum Beati corpus invisurum, eoque allaturum anathema argenteum, tibiam exhibens, quod post decretum ipsi a sancta matre Ecclesia cultum ad ejusdem sacram imaginem appenderetur.

et diuturna alterius herniæ, post applicatam d

38 Joannes Baptista, filius doctoris Dominici Zacchieri, ex oppido Duzzia, diœcesis Imolensis *d*, ab anno ætatis suæ decimo intestina hernia laborans, nullum malo suo remedium umquam potuit reperire; quinimo qui ipsius curam susceperant Fori-Livii *e*, et inviserant Faventiæ *f*, aliique F *e f* in aliis locis illud immedicabile esse pronuntiarant. Patiebatur multum in tempestatum mutatione, in leguminum fructuumque esu, et in itineribus, crescente cum cruciatu tumore. Armabat se, quantum poterat, cingulo, probe gnarus ad medelam suam miraculo opus esse. Feliciter ipsi accidit, quod pio in B. Josephum a Cupertino animo accepto, cum hujus virtutes ac miracula Religiosum quemdam ejusdem Ordinis commemorantem audisset, illius Vitam atque imaginem sibi comparare studuerit comparaveritque. Etenim ex hujus lectione et æstimatione crevit in eo fides et devotio, soluitque vesperi et mane semel PATER, AVE, et GLORIA recitare; Beatum deprecans, ut se tam acerba hernia liberaret.

Beati iconem, et factum votum, sublata. g

39 Interea die VI Augusti, anno MDCCLXVII, ætatis vero suæ trigesimo primo, cum Compita *g* Ariminum profecturus esset, et pars læsa magnum cruciatum crearet, solitum PATER, AVE et GLORIA recitavit, pro salute sua Josephi patrocinium implorans. Promisit insuper, suam erga ipsum devo-

A. PAULO AGELLO.

votionem numquam se ex animo remissurum, sed in domo sua stabiliturum, et apud alios promoturum; curaturum præterea multas Missas celebrari, vigiliasque ac jejunia ad ejusdem honorem obiturum. Inter hæc viva in Deum fide, certaque in Beati patrocinio concepta fiducia, venit ei in mentem, ut afflictam partem ejusdem icone attingeret. Attigitque, ac mox magnum in ea parte et in ventre lenimentum expertus est, et admota manu explorans, comperit tumorem evanuisse et dolorem sublatum esse. Ita se in momento temporis sanatum intelligens, enixissimas gratias egit divinæ Clementiæ, suoque Intercessori, cui sese imposterum perpetuo obstrictum agnovit, numquam deinde vel minimum dolorem, minimumve tumorem aut intestinorum descensum passus. Licet autem cingulum abjecisset, multisque modis valetudinem suam explorasset, voluit tamen etiam inspici a perito chirurgo, qui affirmavit, nullum prorsus in ea corporis parte defectum superesse. Die xx Decembris anni MDCCXLVII publicum de miraculo testimonium fecit, ut B. Josephi a Cupertino gloria semper magis propalaretur.

Sacerdos in somno jussus Beati iconem venerari.

B 40 Dominus Josephus Brunetti presbyter Auximanus a die XIX Januarii anni MDCCL usque ad XXIII ejusdem mensis affixus lecto fuit ex gravissimo capitis dolore et fluxione in oculum sinistrum sine ulla interdiu noctuque quiescendi facultate. Vesperi diei XXIII invalescente ad eum modum malo, ut jam tolerari amplius non posset, cœpit ipse ferventi prece B. Josephum a Cupertino invocare, ut Deum pro incolumitate sua exoraret. Inter hæc in somnum lapsus est, et in hoc brevi somno suo visus est sibi se in Beati clientelam committere, ante oculos suos ejusdem iconem habere, atque ita loqui: « Pater Josephe mi, præ» sta mihi hanc gratiam, impetra mihi a Domino » Deo sanitatem. » Dum ex magno affectu sic precaretur, visus est iste alta voce sibi exprobrando respondisse: « Quid postulas gratiam, teque com» mendas mihi, dum me sub lecto tenes? Tolle me » hinc, si gratiam velis: volo enim palam in con» spectu esse et volo honorari. »

obsecutus gravi capitis dolore liberatur.

41 Ad hanc exprobrationem excitatus sacerdos, et sudore perfusus, cœpit plangere, et domesticis aliisque, qui in proximo cubiculo aderant, convocatis ait: « Tollite hinc e vestigio sub hoc C » lecto patrem Josephum, qui exprobravit mihi, » quod se tam male habeam. » At illi, sublata sub lecto apertaque arcula, sustulerunt inde typum seu proplasma, quod post Beati mortem ex fuso super ejusdem faciem gypso conflatum fuerat. Hoc itaque dominus Gregorius Luchetti presbyter pio osculo venerandum infirmo obtulit, eodemque caput ejus attigit; atque ecce ipsum mox omni liberum dolore. Erexit subito se in lecto jam incolumis omnique expeditus malo presbyter Brunetti, mirantibus et gratulantibus omnibus, qui adstabant, inter quos erant duo alii sacerdotes, unus frater ipsius, paulo ante infirmi, et secretarius prædictæ civitatis, qui omnes simul cum duobus ejusdem loci medicis prodigiosam hanc sanationem, per intercessionem B. Josephi a Cupertino impetratam, ad gloriam et laudem Dei testatam fecerunt.

In partu periclitantibus

42 Ne supra modum lectori molesti simus, perstringemus, quantum licuerit, ceteras gratias ac miracula, per B. Josephi a Cupertino patrocinium a Deo concessa, recensuri quæque eo ordine, quo in authentica instrumenta identidem relata fuere. Ab Auximo itaque, ubi is mortalia sua spolia reliquit, exorsi, dicemus, dominam Annam Menichelli, uxorem domini Dominici Paulucci, anno MDCCXXXIII, die XXV Septembris in partu laborantem, morituram fuisse, nisi maritus ejus, in Beatum pie affectus, parum telæ, hujus sanguine D tinctæ, in cochleari sorbendum miseræ parturienti dedisset. Quo facto, ipse domo mox egressus est, medicum et chirurgum advocaturus: sed ante hos prior adfuit B. Josephus, dominaque prolem masculam peperit, quæ cum pedes primo protenderet, a prudenti obstetrice in his prius baptizata fuit, quam tota in lucem prodiret. Puer deinde mortuus est; at mater tam grave periculum evasit, et uterque parens in ea mœstitia id spiritualis solatii habuere, quod filius suus baptismi gratiam percepisset. Beneficium factum est publicum a prædicto domino Dominico, qui Deum, suumque patronum B. Josephum laudare non cessavit.

invocatus succurrit.

43 Domina Angela Zotti, uxor domini Joannis Baptistæ Piovesana anno MDCCXXXVII, die XX Novembris in Portu Gruarii *h*, diœcesis Concordiensis, post acerbissimos partus dolores nullo modo valebat parere. Puer enim reliquo corpore egressus ex utero, caput expedire nequibat; jamque duabus horis labor tenuerat, ita ut de matre et filio plane actum esset. Inter has angustias parturienti de beato Josepho a Cupertino in mentem E venit, quæ frustum ex crepida illius Servi Dei, quod a Religioso ejusdem Ordinis ante acceperat, cum viva fide sibi applicavit, ac mox sine ulla mora puerum vivum et sanum, licet octo tantum mensium, enixa est. Puerpera omni discrimine cum singulari obstetricis, alterius mulieris, mariti matrisque suæ admiratione et gaudio, in momento feliciter defuncta, omnes unanimiter ad majorem Dei gloriam prodigium testati sunt, benedicentes gratiasque agentes beato Intercessori, tam benefico invocantibus se et suum patrocinium implorantibus.

h

et horum unius filium pro mortuo habitum.

44 Magis etiam mirabilem Beatus noster se exhibuit in domina Rosa Montini, conjuge domini Thomæ Ciapponi, secretarii Montis-Ulmi *i*. Hæc in primo partu suo, qui in diem XXIX mensis Julii anni MDCCXXIII incidit, exhausta viribus, nec valens fœtum, qui caput jam exseruerat, in lucem edere, una cum filio suo in discrimine vitæ versabatur. In hisce tam tristibus angustiis maritus exiguum frustulum vestis B. Josephi a Cupertino in cyatho una cum aqua diglutiendum ipsi dedit: F ipsa vero subito feliciter enixa est. Perbreve tamen istud gaudium fuit, quod puer a maternis convulsionibus et nisu suffocatus esset, lividusque sine halitu, sine motu cordis, et totus frigidus appareret. Delatus ad focum calefaciendi gratia, postquam ibi per mediam horam sine ullo vitæ indicio fotus fuisset, in cistella straminea collocatus est, adjutricibus ad matrem regressis, quæ jacturam suam odorata, flebat amare.

i

subito integre sanat

45 Quam ob rem maritus, quamquam et ipse supra modum afflictus esset, uxori suæ, ceterisque mulieribus ait: Commendemus eum B. Josepho, cumque hic illum fecerit nasci, oremus, ut ipsi etiam donet vitam, imposituri eidem nomen ejus in Baptismo, si suscitatus a morte fuerit. Orare itaque cœperunt, Servi Dei opem magno cum fervore implorantes; dumque ita precarentur, vocem aliquam seu potius anhelitum audierunt; hinc ad puerum accurrentes, eum vivum sanumque, uti hodiedum vivit, repererunt. In Baptismo Josephus ex voto nuncupatus est; sed ex magnitudine publicaque notitia miraculi nomen MORTUI RESUSCITATI in hac sua patria ipsi adhæsit.

Teniam fractam restaurat.

46 Anno secundo hujus seculi decimi octavi Maria Franciscus Cingolani, pistor de Monte-Lupone

A pone *k*, diœcesis Lauretanæ, cum in prædicto oppido, (uti per totam provinciam Marchiæ fieri assolet) Translatio sacræ Domus celebraretur, parvo tormento bellico ignem admovit, quod retrorsum actum tibiam ejus læsit, et in tres partes disrupit. Arcessitus itaque est chirurgus publico stipendio conductus, qui postquam suam ipsi operam contulisset, ad ceteras sui muneris partes digressus est. Erat Maria Franciscus erga B. Josephum a Cupertino pie affectus, ideoque quadam nocte, cum ex rupta tibia vehementer pateretur, vocem quamdam audire meruit, qua ipsi dicebatur: « Surge » Maria Francisce, sanatus es. Ego sum Josephus » a Cupertino. » Eodem tempore, quo eam vocem audiebat, sensit etiam a cruris tibia certum strepitum edi, non secus ac si fracta ossa mutuo conjungerentur. Postridie mane reipsa e lecto consurgens, comperit se a rupta tibia integre convaluisse. Utque Deo et beato Intercessori suo grates rependeret, Auximum profectus est, sacrum ejus tumulum invisurus, ibique inter suaves lacrymas acceptum beneficium divulgavit, et pro grati animi testificatione humillimos devotionis affectus obtulit.

k

B 47 In eodem oppido Montis-Luponis nobilis dominus Jacobus Basvechi anno MDCXCII per contactum pileoli B. Josephi a Cupertino abegit apostema e capite, quod quadraginta dierum spatio acerbissimis eum excrucians doloribus, eumdem ad extrema deduxerat. Hic morbo suo graviter premente, promiserat fore, ut, si sanaretur, Beati sepulcrum honorandi gratia Auximum adiret. Adivitque una cum conjuge sua, Religiosoque ex eodem, cujus Beatus fuerat, Ordine, et duobus famulis; sed in transeundo Potentia *l* fluvio equus, impactis in scrobem pedibus, prolapsus est; ipse vero dominus Jacobus, qui eidem insidens, pedes stapiis implicitos habebat, sociosque præcesserat, B. Josepho invocato, e sella expeditum se comperit, et totam fere fluminis latitudinem usque ad alteram ripam per aquam pedibus trajecit. Postquam alii e comitatu suo eo advenerunt, quia ipsum omnino madefactum rebantur, rogantibus, an alias vestes induere placeret, respondit: Ecce, quantum beato Josepho obstrictus sim. Ne una quidem aquæ gutta tinctus sum. Atque ita reipsa contigerat; nulla enim aut corporis aut vestium pars madebat. Magna erat omnium admiratio, et C majores etiam actiones gratiarum, quas Deo, Beatoque ad hujus sepulcrum rependerunt, ubi geminum quoque beneficium ab eo acceptum omnibus palam fecerunt.

apostema vellit; in fluvio periclitantem servat.

l

48 Anno MDCCLI, mense Augusto dominus doctor medicus Marinus Jacobus Presotini Recineti *m* in patria sua, exigua renum inflammatione cum acerbo dolore in sinistro latere correptus fuit, ex quo factum est, ut sanguinem urinaret. Agnovit ipse, quippe artis medicæ peritus, gravitatem mali sui, quod cum ex indiciis semper magis periculosum magis lethale evaderet, statuit illi secundum artis leges mederi. Sed postquam jam elapsis aliquot septimanis hac ratione nihil se proficere animadverteret, sed contra, malum semper invalescere, sanguinemque majori copia effluere, humanis remediis in posterum missis factis, magna cum fiducia ad B. Josephi a Cupertino opem recurrit, cujus patrocinio sanitatem a Deo obtinendam sperabat. Nec sua eum spes fefellit: applicata enim viva cum fide ad afflictam partem ejusdem imagine, paulo post sese integre sanum comperit: unde gratus in Patronum suum, authenticum de hac re testimonium his verbis conclusit: « Gratiam itaque mihi, licet servo indigno, » a Deo ter optimo maximo impertitam, pro tan» ti Patroni meritis (nimirum Josephi a Cuperti» no) confitendum esse contestor. In quorum fi» dem hic me proprio caractere subscripsi hac die » IV Decembris MDCLI. »

malo renum subito medetur.

m

A. PAULO AGELLO.

49 Jacobum Philippum, Josephi Mariæ Vignati et Magdalenæ ipsius conjugis, Auximo oriundorum, filium, annorum trium ac sex mensium puerum, acre gutturis malum, febris, dolores et insania, quæ nullum quieti locum dabant, circa medium Septembris anni MDCCLI invaserunt. Eumdem pene omnis loquendi audiendique facultas defecit, et cervicis nervi usque adeo debilitati fuere, ut ipse suum caput sustinere nequiret. In hoc tam deplorabili statu inspectus est ab Andrea Valenti chirurgo, qui de ejusdem incolumitate actum esse pronuntiavit, « nisi Sanctorum aliquis miraculum ipsi conferret. » Unguentum tamen aliquod ipsi præscripsit, quo octies deciesve inunctus, nihil tamen melius se habuit, imo totus marcuit, exceptis brachiis, quæ paululum movebat.

Puer ex variis morbis ad extrema deductus

50 In ea infirmitate veluti moribundus perseveravit usque ad diem VI Januarii labentis anni MDCCLII, quo die eum pater ad cubicula B. Josephi a Cupertino detulit, et in ejusdem sede collocavit, et post notabiles fervidasque preces receptum, advertit, caput sustinere cœpisse. Deinde domum relatum, uxori tradidit; cumque ad negotia sua sese jam conferret, audiit sibi ab eodem clara voce dici: Quo vadis, pater? Hinc ad ipsum reversus, jussit eum PATER NOSTER in honorem patris Josephi recitare, ut se sanaret. Atque ita re vera postero mane, die VII Januarii, puer a matre in quodam scamno collocatus, visus est a domina Julia Magnani, illac transeunte, suis pedibus ludere. Mater advocata his vocibus: « Fi» lius tuus sanatus est; » jussit eum surgere et ambulare: et ipse surrexit, ambulavitque, et amissam sanitatem integre recepit; ita ut pater post quatriduum domum suam reversus, eum, prout jam inaudierat, plane incolumem repererit. Persolvitque gratias Deo, beatoque Josepho intercessori suo et cum ceteris acceptæ gratiæ testibus, hanc ad ejusdem gloriam publice contestatus est.

per illius opem cito convalescit:

E

51 Alexius Starnari e Monte Filatrano *n* Perusii incola, et Teresia uxor ejus mense Aprili hujus anni MDCCLII Auximum conduxere filiam suam annorum tredecim, una cum Maria Cecconi, hujus matertera, ut pro ipsius sanitate B. Josephum a Cupertino implorarent. Puella hæc septem circiter annis quadam infirmitate laboraverat, hernia ab illis credita, ideoque constricta fasciis tenebatur; sed eadem a perito chirurgo in priori e duabus dictis civitatibus inspecta, hernia inguinis judicata est. Die XXV prædicti mensis in sacristiam patrum Minorum Conventualium S. Francisci Auximi omnes convenerunt, genibusque ibidem ante Beati iconem humi positis, magno cum fervore pro filiæ ac neptis sanitate supplicarunt. Postridie mane, die XXVI inde Lauretum profecti sunt, cum matertera malum neptis suæ inspicere et explorare avida, fascias dissolvit, eamque integre sanatam deprehendit. Perusium denique reduces puellam tribus distinctis vicibus ac temporibus a chirurgo examinandam curaverunt, qui ipsam prædicto incommodo penitus liberam esse affirmavit. Quapropter ut se insigni suo Patrono B. Josepho a Cupertino, a quo eam gratiam obtinuerant, gratos exhiberent, divinam misericordiam laudantes, rem gestam authentico instrumento publicam fecerunt.

puellæ hernia curatur.

F

52 Hic

A. Paulo Agello. *Auctoris epilogus.*

52 Hic finem Vitæ, virtutibus ac miraculis nostri admirabilis B. Josephi a Cupertino imponamus; non quod non supersint alia magna et prodigiosa de eodem dicenda; sed quod arbitremur, ea, quæ hactenus narravimus ut apta ad claram ideam ejusdem sanctitatis ingerendam, ita etiam utilia esse ad excitandam fidelium devotionem erga magnum illum Servum illius æterni et immortalis Domini, ad cujus laudem ac gloriam hoc Opus nostrum unice suscepimus, et ad hunc finem, ejusdem adjuti ope, perduximus *o*.

ANNOTATA.

a Ancona *primaria est totius Marchiæ Anconitanæ, cui nomen dedit, civitas episcopalis, ditionis Pontificiæ in ora maris Adriatici, et celebre emporium.*

b *Vide Annotata ad Appendicem* 1, *litt.* oo.

c *Id est circa solis occasum : Itali enim diem a solis occasu passim incipiunt, et in viginti quatuor horas partiuntur.*

d Imola, *olim* Forum Cornelii *dicta, episcopa-*
B *lis civitas est ditionis Pontificiæ in Romandiola ad Vatrenum fluvium in Via Æmilia, in limite agri Bononiensis et ducatus Ferrariensis sita. Orlendius part.* 2 *vol.* 1 *Orbis sacri et profani* Duzziam *inter novemdecim diæcesis Imolensis foraneos vicariatus numerat.*

e *Indigenis* Forli, *Pontificiæ ditionis civitas episcopalis est in Romandiola et in Via Æmilia.*

f *Indigenis* Faenza, *episcopalis item civitas est Pontificiæ ditionis in eadem provincia, in qua est Forum Livii, a quo decem milliaribus distat.*

g *Vulgo* Savignano, *oppidulum seu castrum Ita-* D
liæ est in eadem Romandiola, Cesenam inter et Ariminum, indigenis Rimini, *quod Pontificiæ pariter ditionis nota civitas est episcopalis in eadem provincia in ora maris Adriatici.*

h Portus Gruarii, *indigenis* Porto Gruaro, *alias* Portus Romatinus *dictus, Italiæ oppidum est ad Romatium fluvium ditionis Venetæ in Foro-Julii. Haud procul abest vetus civitas Concordia, olim excisa, cujus episcopus in laudato Portu Gruarii nunc residet.*

i *Italice est* di Monte del'Olmo, *qui pagus vel vicus est in Marchia Anconitana prope Maceratam. Baudrandus in Lexico* Monte dell'Olmo *vetus Piceni oppidum* Pausulas *fuisse ex aliquorum sententia affirmat, et in harum ruderibus illum ædificatum esse.*

k *Vide Annotata ad Appendicem primam, litt.* nn.

l *Italis* Potenza, *fluvius est, qui ex Apennino ortus et per Marchiam Anconitanam in Ortum fluens, non procul a Laureto in mare Adriaticum prolabitur.*

m *Indigenis* Recanati, *Italiæ civitas est ditionis* E
summi Pontificis in Marchia Anconitana, quinque milliaribus a Laureto dissita, et episcopatu, qui nunc Lauretano unitus est, illustrata.

n *Adi Annotata ad caput* 2, *lit.* c.

o *Hic nos etiam* B. Josephi a Cupertino *gestis ac miraculis enarrandis finem imponimus, plura haud dubie daturi, cum mirabilis ille Vir per solemnem canonizationem, ut certo futurum confidimus, Sanctorum albo, per Romani Pontificis oraculum falli nescium, fuerit adscriptus.*

ADDENDA

Die XVIII Septembris pag. 767 ad Acta S. Ferreoli M.

S. Ferreoli Viennensis reliquiæ in territorio Bisoldinensi

Postquam *impressa erant Acta* S. Ferreoli *martyris Viennensis, cum alia de causa pervolverem Historiam generalem Antonii Vincentii Domenec de Sanctis Cataloniæ, perspexi, ab eodem ad* XVIII *Septembris dari Hispanice Vitam* S. Ferreoli, *cum*
C *præfixo titulo, cujus partem ex Hispanico sermone in Latinum transfero :* Vita S. Ferreoli martyris, qui magna devotione colitur in aliquibus partibus Cataloniæ, et maxime in territorio Bisoldinensi in diœcesi Gerundensi, ubi habetur ecclesia multæ devotionis, nomini ipsius dicata, cum parte reliquiarum. *Post Vitam datam, ex qua nihil huc transferre necesse est, rursum affirmat auctor, exstare in territorio Bisoldinensi ecclesiam* S. Ferreoli, *multasque ex ejus reliquiis ibidem servari,* quemadmodum, *inquit,* referunt sacerdotes, qui eidem ecclesiæ deserviunt. *Non exponit tamen, qua occasione quove tempore* S. Ferreoli, *quem Viennensem martyrem esse indicat, illuc translatæ fuerint reliquiæ; nec earum dat elenchum. At subjungit, multa ibidem patrocinio* S. Ferreoli *patrata esse miracula. In hujus asserti confirmationem ait, vidisse se octoginta et novem fulcra subalaria ad murum ecclesiæ suspensa, quæ oblata ibidem merito credit ob sanationem infirmorum, maxime claudorum. Deinde nonnulla refert ex Manuscriptis dictæ ecclesiæ accepta, quæ Latine reddita huc transfero.*

2 Moyses Vives sacerdos, qui beneficium possidebat in ecclesia cathedrali Gerundensi, tribus annis vexatus fuit gravi coxendicum dolore, qui postea per totum corpus se extendit. Cum autem perspiceret, se jam quasi derelictum a medicis; pie invocavit gloriosum S. Ferreolum, atque intra tres dies sensit se recreatum, brevique tempore perfecte F
sanatum. Notitia hujus miraculi perlata fuit ad sacellum Sancti die 1 Augusti, anno MDXLIV.

ubi ipsius patrocinio sanationes complures factæ

3 Die XVIII Septembris anni MDLXXV Petrus Manyol ex regno Franciæ,... postquam septem hebdomadis non potuerat incedere aut se movere, nisi ope fulcrorum subalarium, horum ope venit ad ecclesiam gloriosi Sancti, cui multum erat devotus. Pervenit ad ecclesiam, peractisque in Sancti sacello pietatis suæ exercitiis, tam sanus surrexit, acsi nulla unquam infirmitate laborasset, reversusque est per viam suam sine fulcris.

4 Martyrianus Castellar... duobus annis altero crure laboravit, curæque chirurgorum commissus, ab his sanari non potuit, sed potius accessit inflammatio tanta, ut crus eidem resecare voluerint. At ille consentire in id recusavit; sed magna cum pietate supplicavit glorioso sancto Ferreolo, ut sibi opem ferret, adjecto voto de visitanda ecclesia ipsius, et de offerendo ipsi fulcro suo. Nuncupato voto, intra sex dies perfecte sanatum se invenit, et istius miraculi dedit relationem, quæ exstat in dicto sacello, die XXV Maii MDLXXV.

5 Petrus Terres, insolator (*Hispanice* blanquero) civitatis Vicensis, pervenit ad illum gravis infirmi-

A firmitatis vehementi cum febri articulum, ut duo medici, qui ipsum visitabant, desperarent de ejus sanatione. Quare Spes (*aut* Sperandia, *Hispanice* Esperança) uxor ipsius, visa definitione dictorum medicorum ad cælestem se vertit Medicum, multaque pietate supplicavit glorioso Ferreolo, ut sanitatem viro suo a Domino nostro impetraret, promittens aliqua se facturam in gratiarum actionem. Res mira! eadem hora, qua fiebat votum, sanatus est. In testimonium vero tanti miraculi effigiem suam pingendam curavit in tabella, portandamque ad Sancti ecclesiam die VIII Septembris anni MDLXXXV.

referuntur. 6 Honofrius Quintana, faber lignarius ex Albons, cum gravi febrium malo et dolore pressum se videret, promisit invisere ecclesiam et sacellum S. Ferreoli, et statim fuit sanatus. Deinde non D curavit votum suum in loco et tempore perficere; ac Dominus Deus alium ipsi immisit morbum præcedente graviorem, ut vita ejus esset desperata. Ille vero considerans negligentiam suam in obligatione et voto suo implendo, oravit Dominum, ut per merita S. Ferreoli sibi dignaretur in tantis doloribus succurrere, addens ad primum votum, daturum se cereum valoris duorum aureorum quos ducatos vocamus; aut singulis annis quinque nummos, vulgo solidos dictos, vel liberam ceræ, quamdiu viveret, ad illuminandum sanctum ipsius sacellum. *Hactenus laudatus auctor, qui non adjungit, utrum rursum sanatus fuerit infirmus.*

B

INDEX HISTORICUS

E

IN TOMUM V SEPTEMBRIS

A

Aaron *summus sacerdos* 590 a
† Aaron *martyr in Anglia sub Diocletiano* 477 e f
Abderramen *Saracenorum Cordubæ rex. Vide* Habdarrahgman.
† Abdonis *insignes reliquiæ Casini* 415 b
Abella (*Balthassar*) *notarius Valentinus* 914 c
† Abundantii *martyris corpus a S. Theodora sepultum* 484 b e. *Romam transfertur* ibid. f
† Abundii *martyris corpus a S. Theodora sepultum* 484 b e. *Ad ecclesiam S. Adalberti Romæ translatum* ibid. f
† Abundii *diaconi reliquiæ Mediolani* 9 c d e f, 10 a b c d f
† Abundius *episcopus Novocomensis* 261 e
† Abundius *martyr Romæ* 470 c, 472 a
† Acacii *Melitonensis episcopi reliquiarum inventio, inter Prætermissos* 2 b
Acacius *Christianus transtulit corpus S. Melitinæ martyris* 29 c e f, 30 a
Acata (*Antonius*) *abbas Panormitanus, in instrumento donationis reliquiarum S. Mamiliani* 47 e
Acciajuolus (*Philippus*) *archiepiscopus Petrarum, nuntius Apostolicus apud Helvetos* 198 d e, 200 d
Achab *rex Israel* 597 b, 599 d
Achardus *monachus Cisterciensis, inter Prætermissos* 4 d
Achilleus *rebellium dux in Ægypto* 290 a
Ada *comitissa, fundatrix abbatiæ Lætiensis* 569 f, 570 ef
† Adalbertus *episcopus Pragensis et martyr* 340 d e f, 341 a b e, 354 c d e f, 355 a. *Ejus reliquiæ per Ottonem III imperatorem Romam translatæ* 303 c d e f, 305 b
Adalbertus *Alemanniæ dux, pater S. Eugeniæ abbatissæ Hohenburgensis* 333 a b c d e, 334 a
Adalricus *pater S. Odiliæ. Vide* Ethico.
Adam *episcopus Cathenensis in Scotia, inter Prætermissos* 2 c
Adamus *abbas Ebracensis consulit S. Hildegardem* 645 a b, 669 d e
Adamus *abbas Tremitensis exauctoratus* 386 e, 411 a
Adelbero *archiepiscopus Trevirensis* 636 d, 680 e
Adelbertus *primicerius, deinde episcopus Virdunensis delegatus in examine S. Hildegardis* 644 a, 680 e f, 681 b
Adelgisus *tutor S. Sigeberti Austrasiæ regis* 521 f
Adenulphus *dux Cajetanus* 385 b c d e, 407 c
Adenulphus *comes Aquinensis* 393 c d e, 409 b, 411 a
Adeodatus *Papa* 261 b
Adheymar (*Franciscus de Monteil, de Grignan*) *archiepiscopus Arelatensis* 437 b. *Visitavit corpus B. Ludovici Alamandi* 438 a b
† Adilia *virgo monialis Orpii.* 545 f
Adolphus *Cliviæ primus dux* 406 e
Adolphus *Marcanus, Cliviæ comes* 406 e
Adrianus I *Papa* 7 e
Adrianus II *Papa* 342 f, 343 a
Adrianus IV *Papa* 638 c, 642 a et seqq., 675 c, 676 c d, 683 f, 685 c, 699 d
Adrianus V *Papa* 429 b, 430 e
Adrianus VI *Papa* 846 a
Adrianus *imperator* 469 a b e f
Adrianus *judex Cabilonensis* 58 c, 67 e f
Adso *abbas Dervensis an scriptor Actorum S. Apri Tullensis* 55 f, 56 a et seqq.
Adurna *familia illustris Genuensis* 131 e f, 132 a b,

b, 151 f, 152 a f
Adurnus (*Augustinus*) *institutor Congregationis clericorum Regularium Minorum* 166 f, 168 a
Adurnus (*Gabriel*) *dux Genuensium* 132 b
Adurnus (*Georgius*) *dux* 153 a
Adurnus (*Julianus*) *maritus S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ* 123 c, 131 d e f, 132 a b c d, 139 c d, 150 b, 152 a b d, 153 a, 166 d e f, 167 a b c, 168 b, 180 c d, 182 e, 184 c f, 185 a, 188 c
Adurnus (*Meliadux*) *præfectus triremium Genuensium* 132 b
Adurnus (*Prosper*) *Genuensium dux* 131 f, 132 a
Ægidius *episcopus Abrincensis* 781 f
Ægidius *Aureæ-vallis monachus scripsit Vitam S. Lamberti episcopi* 518 b, 520 b, 521 b
Ælredus *abbas Rhievallensis scripsit Vitam S. Niniani episcopi* 321 d
† Æmiliani *reliquiæ Casini* 415 c
Æmilius *pater S. Remigii episcopi Remensis* 330 b c d
Æneas Silvius Piccolominæus, *postea Pontifex, Pius II dictus* 439 a, 445 c e f, 446 a, 447 e, 448 a, 449 c e f, 450 c d, 451 d, 458 a. *Vide* Pius II Papa.
Æthelstanus *Anglorum rex* 365 d f, 366 a b
Aetius *consul Romanus* 319 f
† Africani *martyris reliquiæ Constantinopolim translatæ* 259 c
† Agape *V. M. Vide* Charitas.
† Agapiti *reliquiæ Casini* 419 c
† Agatha *V. M.* 252 c. *Ejusdem veli reliquiæ Casini* 451 d
† Agathoclia *martyr, inter Prætermissos* 231 c d
Agellus (*Paulus Antonius*) *Ordinis Minorum Conventualium scripsit Italice Vitam B. Josephi a Cupertino* 993 a b
† Agerici *corpus Virduni* 509 b
Agilfridus *episcopus Leodiensis* 518 b c e, 519 a b, 601 d, 602 f
† Agilus *abbas Resbacensis* 90 d e
† Agnes *V. M.* 249 b
† Agnes *de Monte Politiano virgo, inter Prætermissos* 249 d
Agnes *virgo Ordinis S. Claræ, prima præfecta monasterii Barcinonensis, inter Prætermissos* 465 a b c d e
Agnes *Arnulphi imperatoris conjux* 108 c
Agnes *imperatrix, vidua Henrici III imperatoris, monasterio Casinensi munifica* 416 b c e
Agnes *priorissa monialium in Monte S. Ruperti, testis in Actis de virtutibus et miraculis S. Hildegardis* 697 e, 699 a
Agrebertus *episcopus Virdunensis* 510 d e, 511 b, 512 e, 513 a, 553 f
† Agricolai, *Trajectensis ad Mosam episcopi, translatio, inter Prætermissos* 249 b c
Agrippinus *presbyter in Arvernia* 3 d
Ahones (*Constantia de*) *uxor Petri Arbues, tritavi B. Petri Arbuesii* 730 e f
Ahones (*Petrus de*) *vir illustris in Aragonia* 730 f
Ailly (*Hector D'*) *episcopus Tullensis* 57 d
Alardus *abbas S. Martini Coloniensis consulit S. Hildegardem* 646 c d e
Alatar (*Joannes Baptista*) *chirurgus S. Thomæ a Villanova, testis in ejusdem canonizationis Processu Valentino* 825 a, 936 e f, 937 a
† Albanus *martyr in Anglia sub Diocletiano* 477 e f
Albauldus *episcopus Tullensis* 62 f, 63 a b
Albergati *alias* Ludovisius (*Nicolaus*) *S. R. E. Cardinalis* 996 f, 997 f, 998 a b, 999 b, 1033 d, 1034 f, 1035 f, 1036 a b e
Albericus *secretarius Congregationis de Propaganda fide* 731 b
Albericus *abbas Dervensis* 56 c e
Albericus *diaconus, scriptor Dialogorum* 426 f, 427 a, 428 c d
Albernotius (*Ægidius*) *archiepiscopus Toletanus et S. R. E. Cardinalis* 731 f, 732 a, 754 d
Albero *episcopus Virdunensis delegatus in examine S. Hildegardis* 636 e f, 680 e f, 681 a b
Albero II *episcopus Leodiensis* 552 c, 557 b f, 558 a b c d, 560 a, 561 d e, 562 b, 563 b, 565 a, 570 a d, 571 c, 573 d
Albertus *Austriacus, Lusitaniæ prorex* 353 f
Albertus *Bavariæ dux* 449 e
Albertus *episcopus Bojanensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Albertus *abbas Elvacensis consulit S. Hildegardem* 647 a b
Albrecht (*Dionysius*) *Ordinis Præmonstratensis, Prior monasterii Hohenburgensis, de Museo nostro bene meritus* 317 a, 334 a b, 335 a
† Alchæ *episcopi Tullensis corpus inventum* 60 d e f, 61 a
Alciatus (*Terentius*) *examinator Operum S. Thomæ a Villanova* 964 a, 971 b
Alcuinus *diaconus* 326 f
Aldemarius *abbas in Sardiniam missus* 379 f
Aldewinus *episcopus Coloniensis* 529 d
Aldringen (*comes ab*) *episcopus Tripolitanus, suffraganeus episcopi Argentinensis* 335 a b c d
Aldulphus *rebellium dux in Northumbria* 366 b
Aldus *episcopus Placentinus* 262 b
Alemandorum *familia illustris* 439 e f
Alemany (*Joannes*) *scriba capituli canonicorum Valentiæ* 887 b c
† Alexander *martyr Romæ, inter Prætermissos* 249 c d, 250 f
† Alexander *martyr* 251 d e
† Alexander *episcopus Constantinopolitanus* 39 e
† Alexandri I *Papæ martyris reliquiæ Roma Frisingam allatæ* 472 e f, 473 a et seqq. *Casini* 415 b
Alexander II *Papa* 373 f. 374 e, 377 c, 380 d, 386 d e, 387 e f, 388 c f, 389 d e, 409 f, 410 d f, 411 b d e, 413 f, 414 a d e, 415 a e, 416 e, 420 b, 421 e f, 422 b
Alexander III *Papa* 388 e, 642 e, 643 c d, 648 b d, 665 e f, 666 a b f, 667, a, 669 b, 682 f
Alexander V *Papa* 440 f
Alexander VI *Papa* 754 e
Alexander VII *Papa* 46 b, 47 b c d, 627 e, 728 e f, 730 b, 741 d, 742 a, 748 d e, 749 a et seqq., 801 c, 811 b, 812 d e, 813 c, 814 d e, 963 e, 964 b et seqq., 965 a c d e f, 966 a et seqq., 967 a, 972 c et seqq., 973 a, 975 e f, 976 a b, 1008 f, 1009 a b c, 1010 f, 1011 a, 1036 b, 1039 f, 1040 a e, 1041 d, 1045 a, 1046 e. *Petrum Arbuesium Beatorum catalogo solemniter adscribit* 749 d e f, 750 a et seqq. *B. Thomam a Villanova in Sanctorum numerum solemniter refert* 967 b et seqq., 968, 969, 970, 971, 972 a b
Alexander VIII *Papa* 863 d
Alexander *episcopus Leodiensis* 557 f
Alexander *abbas Vezeliacensis interfuit concilio Basileensi* 442 c
† Alexii *reliquiæ Casini* 415 c
Alexius *Comnenus, imperator Orientis* 395 c d, 396 c, 425 d f, 427 a
Alfanus *ex monacho Casinensi abbas Salernitanus, deinde ejusdem civitatis archiepiscopus, ejus nominis*

minis I 383 c, 389 a, 404 b c d e, 405 c d e f
Alfanus II *archiepiscopus Salernitanus* 376 c, 377 c d e, 429 f, 430 e
† Alferius *abbas* 374 c
Alferius *abbas monasterii sanctæ Trinitatis in regno Neapolitano* 382 c d
Alfredus *Anglorum rex* 365 c d f
Alfredus *comes in Anglia* 368 c d
Alfritha *noverca S. Eduardi, Angliæ regis et martyris* 368 c, 371 f
Aliaga *(Isidorus) archiepiscopus Valentinus* 962 a c
Aligernus *abbas et restaurator monasterii Casinensis* 400 c
Allo *clericus Tullensis* 64 f, 65 a, 75 e
Alodius *episcopus Tullensis* 63 b
† Aloysius Gonzaga, *Societatis Jesu* 128 a b, 165 b
Alpais *pœnitens, inter Prætermissos* 463 d
Alpais *Pippini Heristalli pellex* 529 d, 540 a et seqq., 541 a b d e f, 542 a et seqq., 543 a et seqq., 544 a et seqq., 545 a d e f, 546 a, 549 e, 597 a b c d f, 598 a b, 599 c d, 600 c, 601 e f, 612 c d e f, 613 a e f, 614 a c d e f, 617 c
Alpais *comitissa Hugardiæ* 546 a
Alphonsus IV *Aragoniæ rex* 449 e, 450 e
Alphonsus V *Aragoniæ et Neapolis rex* 129 c, 152 f
Alphonsus VIII *Legionis et Castellæ rex* 286 b
Alphonsus *Aragonius, archiepiscopus Cæsaraugustanus et prorex ibidem* 735 a c, 740 f
Alphonsus *episcopus Auriensis in Gallæcia* 285 c d
Alphonsus de Avila *Prior conventus Burgensis Eremitarum S. Augustini* 808 e, 809 d
Alphonsus de Madrid *Prior provincialis Ordinis Eremitarum S. Augustini in Castella* 817 a
Alphonsus de Orosco, *Ordinis Eremitarum S. Augustini, doctrina et sanctitate illustris* 807 c, 809 d, 847 d, 849 a, 867 a b f, 871 f, 872 a e
Alredus *archiepiscopus Eboracensis* 371 c, 372 e
† Altfridus *episcopus Hildesheimensis, inter Prætermissos* 2 c. *Item* 106 d, 113 d e
Altieri *episcopus Camerinus* 751 a c d
Amalbertus *chorepiscopus, administrator episcopatus Virdunensis* 513 a
Amalfridus *vir illustris, S. Bertino abbati Sithiensi munificus* 527 d e
Amalgisilus *thesaurarius ecclesiæ Trajectensis* 551 a c d, 579 e, 584 a, 600 d, 601 f
Amalricus *Latinus patriarcha Hierosolymitanus scribit ad S. Hildegardem* 644 b c
Amanda *conjux Apri* 58 d e, 59 d e f
† Amandus *episcopus Argentinensis* 316 c d
† Amandus *episcopus Trajectensis* 523 f, 589 e, 603 f
† Ambrosius *Ecclesiæ doctor* 357 a, 485 a e f, 486 a et seqq. 487 a et seqq., 488 a et seqq., 489 a et seqq., 490 a et seqq., 491 a b d e, 492 b c d e f, 493 a, 496 e f, 497 a et seqq., 498 a et seqq., 499 a et seqq., 500 a et seqq., 501 a et seqq., 502 a b c e f, 503 a et seqq., 504 a et seqq., 505 a et seqq., 506 a b f, 507 b d e f, 508 a d, 760 b, 775 a b, 778 e, 779 e, 780 a b d. *Ejusdem reliquiæ Casini* 415 d
Ambrosius *Galliarum præfectus, pater SS. Ambrosii et Satyri* 505 e, 507 f, 508 a
Ambrosius *episcopus Terracinensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Amedæus *Sabaudiæ dux, antipapa, Felix V dictus* 448 c d e f, 449 a b c d e f, 450 a b c d e f, 451 e, 452 c f, 453 e f, 454 a b c d e f, 455 a d, 460 d
Amedæus *Cardinalis Salutiensis* 440 d
Amic *doctor et procurator S. Thomæ a Villanova* 885 b
Amonis *episcopi Tullensis corpus inventum* 60 e f, 61 a
† Amphibalus *episcopus in Scotia* 319 c
† Amphibalus *clericus martyr in Anglia sub Diocletiano* 477 c f
† Anacletus *Papa martyr* 307 e
Anacletus II *(Petrus Leonis) antipapa* 307 e f, 308 a b
† Anastasii *reliquiæ Casini* 415 c
† Anastasius *Persa martyr* 260 e
Anastasius IV *Papa* 373 b, 374 a, 638 c, 641 d d e f, 642 a b, 675 c, 676 c, 685 c, 699 d
Anastasius I *imperator Orientis* 259 b, 331 f, 332 d e
Anastasius *comes in insula Lemno* 281 d e f, 282 a
† Anatolius *patriarcha Constantinopolitanus* 257 b c d e
Anchias *(Joannes de) notarius Cæsaraugustanus, confecit instrumentum de prodigio sanguinis B. Petri Arbuesii* 737 e
† Andreæ *apostoli reliquiæ in Scotiam delatæ* 319 d e, 321 b. *Ejusdem reliquiæ Casini* 415 c d
† Andreas Avellinus *clericus Regularis* 128 b
Andreas *episcopus Chalcedonensis* 281 e f, 283 b
Andreas de Abila *Prior provinciæ Bœticæ Ordinis Eremitarum S. Augustini* 809 d
† Andronico *martyri templum ædificatum* 42 c
† Angela *Fulginas* 138 a
† Angela *virgo Carmelitana, inter Prætermissos* 756 b
Angelis *(Franciscus Maria de) Ordinis Minorum Conventualium testis in processu beatificationis B. Josephi a Cupertino* 1003 a b
Angelucci *(Hieronymus) parochus Assisiensis, testis in processu beatificationis B. Josephi a Cupertino* 1003 c d
Angelus *de Clavasio Ordinis S. Francisci* 128 c, 135 f, 137 a b, 164 a
Angilberga *Ludovici II imperatoris vidua* 795 e
Angilbertus *archiepiscopus Mediolanensis* 10 b f, 11 a
† Anna, *mater Deiparæ, inter Prætermissos* 249 e
Anno I *episcopus Coloniensis* 529 d, 553 f
Anno *abbas Gemmeticensis* 83 e
Anoreus, *inter Prætermissos* 4 b
Ansaldus *benefactor ecclesiæ S. Euphemiæ Placentiæ* 262 a
† Ansbertus *episcopus Rotomagensis* 789 a
Anscharius *pater S. Aichardi abbatis Gemmeticensis* 86 d f, 87 b c d, 88 c d e, 100 f
Ansegisus *Pippini Heristalli pater* 532 a b, 594 b, 596 d, 599 c, 608 b
† Anselmus *episcopus Lucensis* 376 a, 377 f, 397 c, 399 c, 428 e, 430 b
Anselmus *episcopus Lucensis, deinde Papa, Alexander II dictus* 409 f. *Vide* Alexander II Papa
Anselmus *canonicus Leodiensis scripsit Vitam S. Lamberti episcopi* 518 b, 520 a b, 521 b
Ansfridus *monachus Pictaviensis, magister S. Aichardi abbatis Gemmeticensis* 86 d e f
† Ansoaldus *episcopus Pictaviensis* 84 b, 87 d e f, 88 e f, 91 b c d e f, 92 a et seqq., 93 a et seqq., 94 a
Antamorus *(Thomas) Consistorialis aulæ Pontificiæ advocatus* 187 d
Anthemius *consul* 424 e
Antimundus *episcopus Tullensis* 56 f, 57 a, 63 f, 64 a
Antiochus *præses sub Antonino imperatore Marcianopoli* 29 b c e f

† Antonini *censura de concilio Basileensi* 450 e f, 452 f

Antoninus *Pius imperator* 469 a b c e, 480 a et seqq., 481 a d f

Antonius *Alamandus secundum aliquem pater B. Ludorici Alamandi* 439 e, 440 a

Antonius a S. Mauro *Custos conventus S. Francisci Assisii* 997 b c d, 1019 e

Antonius de Solis *Prior conventus Salmanticensis Eremitarum S. Augustini* 806 d e

Apelianus *sophista Chalcedone* 253 c, 266 c, 267 d e, 268 b, 272 f, 273 a

† Aper *martyr* 64 c d e

Aper *vir illustris, pater S. Lamberti episcopi* 521 d e, 523 b c, 543 f, 549 e f, 550 b, 575 f, 589 c d e f, 590 b, 600 c, 603 d e f, 604 c, 617 a

Aper, *amicus S. Paulini Nolani, distinguendus a cognomine sancto episcopo Tullensi* 58 d e f, 59 a et seqq., 60 a et seqq.

Apollinaris *abbas Agaunensis et S. Apri Tullensis* 63 f

† Apronia *virgo* 61 d. *Ejus corpus Tulli Leucorum* 77 b, 78 f

Arbogastes *comes, fautor Eugenii tyranni* 490 c d e f

Arbues *(Antonius) pater B. Petri Arbuesii* 730 d e f, 731 a b, 752 b

Arbues *(Antonius) frater B. Petri Arbuesii* 731 a

Arbues *(Beatrix) soror B. Petri Arbuesii* 731 a

Arbues *(Eleonora) soror B. Petri Arbuesii* 731 a

Arbues *(Elisabetha) soror B. Petri Arbuesii* 729 d

Arbues *(Gonsalvus) avus B. Petri Arbuesii* 730 f

Arbues *(Joanna) soror B. Petri Arbuesii* 731 a

Arbues *(Isabella) soror B. Petri Arbuesii* 731 a, 744 e

Arbues *(Petrus) tritavus B. Petri Arbuesii* 730 e

Arbues *(Petrus) abavus B. Petri Arbuesii* 730 f

Arbues *(Sancia) soror B. Petri Arbuesii* 731 a

Arcadius *imperator Orientis* 255 d

† Aredius *abbas Attinensis* 784 f, 785 a b f, 786 d

Argentina *matrona Genuensis, S. Catharinæ Genuensi familiaris* 148 a c, 165 e f, 166 a b c, 167 b, 168 b

Ariadenus Ænobarbus *famosus pirata* 50 c

† Ariadne *martyr, inter Prætermissos* 756 d

Ariadne *augusta, Anastasii Dicori imperatoris conjux* 259 b

Aribertus *archiepiscopus Mediolanensis. Vide* Eribertus

Arichis *princeps Beneventanus, conditor monasterii S. Sophiæ* 382 f, 383 a, 421 b, 423 a

Arigonius *S. R. E. Cardinalis, archiepiscopus Beneventanus* 48 a b

Armatis *(Hieronymus de) abbas beatæ Virginis Bedagii, assistit translationi corporum SS. Victoris et Satyri* 494 e, 495 b

Armonius *episcopus Virdunensis* 511 b d e, 512 e, 513 e, 517 e

Arnaldus *archiepiscopus Acheruntinus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b c

Arnalus *episcopus Tullensis* 113 a

Arnauld *(Henricus) episcopus Andegavensis transtulit reliquias B. Reginaldi eremitæ* 626 c d e f, 627 a et seqq.

Arnoldus *archiepiscopus Coloniensis scribit ad S. Hildegardem* 640 b c

Arnoldus *archiepiscopus Moguntinus scribit ad S. Hildegardem* 639 f, 643 b c. *Ejusdem monasterii jura confirmat* 665 a c, 682 a f

Arnoldus I *archiepiscopus Trevirensis consulit S. Hildegardem* 664 a b, 666 c d

Arnoldus *monachus in Monte S. Disibodi* 681 c d

† Arnulphus *episcopus Metensis* 597 a, 599 c

Arnulphus *Germaniæ rex, postea imperator* 63 c d, 106 b, 108 b et seqq., 109 a f, 111 a, 343 c e, 509 a b

Arnulphus *comes Hollandiæ, inter Prætermissos* 759 e

† Asclepiodota *martyr inter Prætermissos* 250 a, 463 c

Asclepius *episcopus Lemovicensis* 785 c

Ascletinus *frater Richardi I, Capuæ principis* 408 c

Aspertus *episcopus Ratisponensis* 351 c

Astasius *nobilis Pictavus, benefactor et monachus monasterii Gemmeticensis* 95 c d

Asterius *episcopus Amasenus, scriptor Actorum alicujus S. Euphemiæ, a Chalcedonensi diversæ* 263 f, 264 a et seqq., 265 a et seqq., 266 a e, 283 c f, 284 a et seqq.

† Astotii *martyris corpus Romæ in ecclesia B. M. V. Montis Cœli* 46 d e

Astudillo *(Joannes de) Ordinis S. Benedicti, testis in processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 893 e

Atenulphus *Capuæ comes et princeps Beneventi* 380 f, 381 a

Athanaricus *Gothorum rex* 38 b c d e f, 39 a b c d, 40 c d, 41 d e, 42 a, 43 b c

† Athanasius *patriarcha Alexandrinus, inter Prætermissos* 249 d. *Item* 777a

† Attala *discipula S. Odiliæ amitæ suæ, deinde prima abbatissa S. Stephani Argentorati* 333 b c d e, 334 d, 335 f

Atticus *pater S Odiliæ. Vide* Ethico.

Attila *rex Hunnorum* 423 e, 424 e f

Atto *seu* Atho *archiepiscopus Mediolanensis, S. R. E. Cardinalis* 376 b, 377 b c

Avalos *(Gaspar) archiepiscopus Granatensis* 831 b

Aubertin *(Antoninus) abbas Stiragiensis edidit Vitam Gallicam S. Richardis imperatricis* 794 b

† Audoenus *episcopus Rotomagensis* 93 a b, 101 a, 102 d, 592 a, 593 e

† Audomarus *Morinorum episcopus* 527 b c, 592 a, 593 f

† Augustinus *doctor Ecclesiæ* 871 e, 873 e f, 909 b, 915 d. *Ejusdem reliquiæ Casini* 415 c

† Augustinus *episcopus Cantuariensis* 328 e, 365 a

Augustinis *(Petrus de) episcopus Oscensis* 817 c

† Aurelia *virgo ex sodalitio S. Ursulæ* 315 f, 316 a b c f

† Aurelii *martyris corpus ex Hispania in Galliam translatum* 103 b

† Aurelii *corpus Pisis in abbatia S. Matthæi* 48 c

† Aurelius *monachus* 49 d e, 51 d

Auria *familia illustris Genuensis* 131 e f

Auriana *abbatissa Hunicurtensis* 527 e

Auspicia *forte avia S. Apri Tullensis episcopi* 61 f

† Auspicius *episcopus Tullensis* 58 b, 60 a b, 61 a. *Ejus corpus inventum* 60 d e f, 61 a

† Austreberta *abbatissa Pauliacensis* 531 a b

Austrebertus *episcopus Viennensis* 762 e

† Austregisilus *episcopus Bituricensis* 592 a, 593 e

Austresius *vir potens in Gallia, monasterio Bellilocensi munificus* 508 e, 512 d, 514 d e, 515 a e f, 516 a

† Autbertus *episcopus Cameracensis et Atrebatensis* 527 d f

Auxentius *episcopus Mopsuestenus* 42 b c, 43 c d

Auxentius *Arianus episcopus Mediolanensis* 779 e

† Auxibius *Solorum episcopus* 468 a b c d e

Au-

Auxilius *episcopus Hibernus, inter Prætermissos* 251 a
Ayala *(Martinus) archiepiscopus Valentinus* 818 b c, 828 d, 887 a, 890 f, 926 e
Aznar *(Andreas) assistens generalis Hispaniæ Ordinis Eremitarum S. Augustini, et procurator causæ canonizationis S. Thomæ a Villanova* 801 c, 964 d
Azo *episcopus Lucerinus* 389 d
Azzo *nobilis Marsicanus, benefactor monasterii Casinensis* 391 b
Azzolinus *(Decius) S. R. E. Cardinalis* 126 e, 127 c, 186 c

B

Bacchenstein *(Joannis causa in concilio Basileensi* 449 d
† Bacchi *reliquiæ Casini* 419 c
Baglionus *(Malatesta) episcopus Assisias* 1000 c
Baiarri *(Joachimus) J. U. D., testis in Valentino processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 825 a
Balaquel *(Franciscus Ludovicus) canonicus Valentinus, testis in Valentino processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 f
Balderhildis *Clodovei II Francorum regis uxor* 90 e
† Balderici *corpus in monasterio suo* 509 b
Baldevinus *comes Cliviæ* 106 c, 109 a b c d
Baldoveus *famulus S. Lamberti episcopi Trajectensis* 546 f, 577 d e, 588 f, 598 c e
Baldricus *episcopus Dolensis* 14 d e f, 15 a
Baldricus *episcopus Leodiensis* 557 a, 573 b
Baldricus *episcopus Ultrajectensis*, 106 b d, 108 c
Balduinus *Cliviæ comes, S. Luthardi comitis filius* 106 b d, 108 c f, 109 a, 111 b
Balduinus *episcopus Melfitensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Balduinus *comes de Valle-Sorana, benefactor monasterii Casinensis* 410 a
Bantaredus *archidiaconus Lemovicensis ad concilium Aurelianense V missus* 784 b
Barberinus *S. R. E. Cardinalis archipresbyter basilicæ Vaticanæ S. Petri* 751 a b c
Barberinus *(Antonius) S. R. E. Cardinalis* 1032 e
Barberinus *(Thadæus) Romanæ urbis præfectus* 422 a
Bareson I *regulus seu judex Arboreensis in Sardinia* 379 c d e f, 380 a b c d, 410 b c
Bareson II *vel* III *regulus seu judex Arboreensis in Sardinia* 380 c
† Barnabas *apostolus* 467 f, 468 a c
Barnefridus *primicerius Tullensis* 64 f, 65 a, 75 e
Barnis *(Joannes Baptista de) nuntius Apostolicus apud Helvetos* 201 d
Baronius *(Cæsar) S. R. E. Cardinalis* 261 c
† Bartholomæi *apostoli corpus ab Ottone III imperatore expetitum* 303 f, 304 a e. *Ejusdem reliquiæ Casini* 415 c e
Basilica Petri *(Franciscus a) delegatus a S. Carolo Borromæo in causa translationis corporum SS. Victoris et Satyri* 494 b c
† Basilii *martyris corpus, Roma ad monasterium Rhenoriense translatum* 196 b c
Basilius *Macedo imperator* 259 b
Battaco *filius Ethiconis, Alemanniæ ducis* 333 c
Bava *benefactrix monasterii Bellilocensis* 515 a b f, 516 a
Baxius *(Nicasius) Ordinis Eremitarum S. Augustini edidit epitomen Vitæ S. Thomæ a Villanova* 800 e
Baylus *(Garsia) testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 736 d
Beatrix *præfecta sacrario in Monte S. Ruperti, examinata in Actis de virtutibus etc. S. Hildegardis* 697 e
Beatrix *præfecta sacrario Confluentiæ, examinata in Actis de virtutibus S. Hildegardis* 697 f, 698 a
Beatrix Venieri, *inter Prætermissos* 466 a
Beauregard *(Girardus de) episcopus Augustodunensis, transfert corpus S. Floscelli martyris* 478 c, 479 c
† Begga *Ansegisi ducis vidua* 521 f, 532 a b, 589 d, 491 a, 594 b, 596 d, 597 a, 599 c, 608 b
Belda *(Joannes) procurator causæ beatificationis et canonizationis S. Thomæ a Villanova* 959 b
Bellarminus *(Robertus)* e Societate *Jesu S. R. E. Cardinalis* 127 f. *Item inter Prætermissos* 466 c d
Benedicta Henrietta *Palatina, Joannis Frederici principis Brunsvicensis et Hannoveræ ducis conjux* 999 c d
† Benedictus *patriarcha* 387 e, 390 b c, 400 c, 401 a, 413 a d e, 416 a, 419 a, 423 e, 424 f, 433 f, 435 b, 598 e, 599 e. *Ejusdem corpus* 379 b c. *Invenitur et decentius reponitur Casini* 412 f, 413 a
Benedictus VIII *Papa* 415 b, 416 d
Benedictus XIII *Papa* 374 b
Benedictus XIV *Papa* 128 c, 130 e f, 131 a, 132 b, 135 f, 136 a b c, 137 f, 138 a b d, 181 e, 197 e f, 198 a d f, 338 a b, 373 c e f, 374 a b, 422 b, 456 d, 502 d, 621 d, 695 d, 739 f, 748 d e f, 749 a c d, 967 a b, 973 b, 993 a b, 1046 d e. *Josephum a Cupertino Beatis solemniter adscribit* 992 c, 1012 f, 1013 a et seqq., 1014 a et seqq., 1044 b e f
Benedictus XIII *Antipapa. Vide* Petrus de Luna.
Benedictus *præpositus monasterii Capuani* 425 f
Benedictus *famulus S. Thomæ a Villanova, deinde Religiosus Hieronymianus* 883 a
Benigni *(Gratianus) confalonerius Assisii* 1004 a b, 1047 e
Benignus *abbas Fontanellensis* 100 d
Benincasa *Tudertinus, Ordinis Minorum, inter Prætermissos* 251 b
Berardicellus *(Joannes Baptista) Minister generalis Minorum Conventualium S. Francisci* 996 d, 997 d e
Berardus *comes Marsorum, Monasterii Casinensis benefactor, forte idem cum Bernardo comite Valvensi* 390 e f
Berengarius *episcopus Tullensis* 106 a c f, 108 a, 111 f, 112 f, 113 a
Berengarius *archidiaconus Andegavensis* 385 f, 386 a
Bergis *(Cornelius a) episcopus et princeps Leodiensis* 815 a
Beringherius *rex Corsicæ munificus in monasterium S. Mamiliani* 50 e
† Bernardinus *Feltrensis* 128 b c
† Bernardus *abbas Claravallensis* 635 c d e f, 636 a b c f, 637 e, 638 c d e f, 639 a b c, 656 d, 676 c, 677 f, 680 f, 699 d, 844 d
Bernardus Balbus *episcopus Ticinensis, inter Prætermissos* 758 d
Berdardus II *abbas incerti monasterii* 629 b d
Bernadus *comes Valvensis, monasterii Casinensis benefactor* 390 d e, 420 d
Bernardus Christophorus *episcopus Monasteriensis* 12 f
Bernefridus *primicerius Tullensis* 74 c
Bernerius *abbas Trenorchiensis* 18 d f, 19 b c

Bernhardus *comes Hildesheimensis* 634 f, 635 a, 681 e
Berninus, *(Dominicus) comes, scripsit Italice Vitam B. Josephi a Cupertino* 992 f, 993 b c, 1047 et seqq.
† Berta *mater S. Ruperti, Bingii ducis* 681 c, 682 f
Berta *Ludovici Bavariæ regis filia, abbatissa Tigurina, an mater S. Luthardi comitis?* 107 d e f, 108 a b
Berta *mater S. Luthardi comitis Cliviæ* 106 a et seq., 107 a et seqq, 108 a b d e, 111 f, 112 c d
Berta *conjux S. Luthardi comitis Cliviæ* 106 b d, 108 b et seqq., 109 a
Bertharius *Major-domus Theodorici III Francorum regis* 532 c
Bertholdus *archiepiscopus Moguntinus jussit inspici reliquias S. Hildegardis* 677 d
Bertholdus *episcopus Tullensis* 64 b
Bertholdus *abbas Zwinieldensis scribit ad S. Hildegardem* 647 b c
Bertholdus IV *Zeringiæ dux, dicitur partem capitis S Lamberti accepisse* 568 e f
† Bertinus *abbas Sithiensis* 527 d e, 592 b, 593 f
Bertram de Numburg *(Joannes) artium et S. Scripturæ doctor inspicit corpus S. Hildegardis* 677 d
† Bertulphus *abbas Laubiensis inter Prætermissos* 755 b c
Berullus *(Petrus) S. R. E. Cardinalis* 127 f, 128 a
Besutius *(Ludovicus) canonicus Mediolanensis* 10 e
Bettus *(Ludovicus) episcopus Auximanus* 1009 b
Bichius *(Antonius) episcopus Auximanus, deinde S. R. E. Cardinalis* 1009 b, 1011 c, 1033 d, 1036 b f, 1040 a f
Bichius *(Metellus) episcopus Suanensis* 46 c
Bikem *(Wolfgangus de) canonicus et vicarius Moguntinus inspicit corpus S. Hildegardis* 677 d
Biliton *(Joannes) canonicus Leodiensis* 564 f
Bisantius *archiepiscopus Tranensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Bland *(Cæsar de) vicarius generalis S. Caroli Borromæi, subscripsit instrumento translationis corporum SS. Victoris et Satyri etc.* 495 c
Blandus *(Joannes) vicarius foraneus et canonicus Politiensis, testis in processu de cultu B. Gandolphi* 724 c d
Blasono *(Anspertus de) archiepiscopus Mediolanensis* 485 b
† Blithmundi *abbatis reliquiæ in abbatia Leuconaensi* 79 c f, 80 a
Boamundus *filius Roberti Guiscardi, Apuliæ et Calabriæ ducis, postea princeps Antiochiæ* 425 d, 427 b
Bocelius *(Josephus) notarius subscripsit instrumento visitationis corporis B. Rolandi de Medicis* 118 e
Bodilo *nobilis Francus sub Childerico II* 592 d
† Bodo *episcopus Tullensis* 55 b
Bodo *vel* Dodo *episcopus Rossellanus interfuit dedicationi eccelsiæ Casinensis* 389 d
Bœri *(Marius) abbas Canonicorum Regularium S. Salvatoris Placentiæ* 262 b
Boerius *(Joannes Baptista) medicus Genuensis, de S. Catharinæ Genuensis mirabili morbo consultus* 147 e f
Boggus *dux Aquitaniæ* 527 a, 611 c
Bohemi *ad fidem Christi adducti* 339 c, 343 f, 355 f, 356 a et seqq., 357 b
Boleslaus I, *Bohemiæ dux* 340 e f, 346 f, 349 b c, 350 c, 352 d, 355 a, 358 d, 359 a, 360 d, 362 b, 363 d e
Boleslaus II *Bohemiæ dux* 340 e, 352 e
Boleslaus *Polonorum dux* 303 f
Boleslaus *S. Ludmillæ et Borzivoji Bohemiæ ducis filius* 345 d, 346 f, 347 a, 360 b c
Bona *(Joannes) S. R. E. Cardinalis* 127 f
Bonaventura Firmanus, *Ordinis S. Francisci, inter Prætermissos* 758 e
† Bonifacii *martyris translatio, inter Prætermissos* 758 e f, 759 a
Bonifacius V *Papa* 8 a
Bonifacius VIII *Papa* 319 d e
Bonilla *subcustos horrei S. Thomæ a Villanora* 832 c, 944 e f
Bonillo *(Joannes de) consanguineus S. Thomæ a Villanova* 829 d e, 902 e
Bonillo *sacellanus S. Thomæ a Villanova* 852 b c d
Bonizo *episcopus Sutriensis* 430 b
Borelli *comites* 416 d, 420 c d, 422 d
Borellus *comes monasterii Casinensis benefactor* 390 d
Borgia *(Alphonsus) archiepiscopus Valentinus, deinde Papa Callistus III dictus* 886 a
Borgia *(Federicus) canonicus et archidiaconus ecclesiæ Valentinæ testis in Valentino processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 f, 891 b d e, 893 e
Borgia *(Gaspar de) S. R. E. Cardinalis, testis in processu Castellano canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 d, 945 a, 957 f
Borgia *(Joannes) S. Francisci Borgiæ filius* 353 f
Borgia *(Alphonsus de) Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 812 c, 813 b f, 867 c d f
Bornius *(Franciscus) consiliarius Leopoldi archiducis Austriæ, episcopi Argentinensis* 334 e
Borromæus *(Federicus) archiepiscopus Mediolanensis, S. R. E. Cardinalis* 9 c, 10 c d e, 11 b c e, 127 f, 261 c, 495 d, 496 a c, 775 d
Borromæus *(Gibertus) S. R. E. Cardinalis* 1009 c
Borzivojus *primus Christianus dux Bohemiæ, S. Ludmillæ maritus* 339 c, 340 e, 341 f, 342 a et seqq., 343 d e f, 344 a et seqq., 345 a et seqq., 346 a b e f, 347 a et seqq., 348 a et seqq., 349 b, 356 a et seqq., 357 e f, 358 a b c d, 360 b c e
Boso *Provinciæ rex* 795 e
Boudot *(Paulus) episcopus Atrebatensis, approbavit reliquias S. Niniani episcopi, Duaci asservatas* 327 c d e
Bovius *(Cæsar) episcopus Neritonensis* 994 c f
† Brachio, *inter Prætermissos* 2 a
Brancifortius *(Octavianus) episcopus Cephalæditanus* 702 d
Branconus *(Ludovicus) socius B. Josephi a Cupertino* 999 e, 1001 a b, 1018 d f, 1019 a
Brantes *(Josephus Antonius de) thesaurarius et pœnitentiarius ecclesiæ metropolitanæ Avenionensis, de Museo nostro bene meritus* 437 b f, 438 f, 457 d
Brecheu *(Renatus) canonicus et promotor episcopalis Andegavensis interfuit translationi reliquiarum B. Reginaldi eremitæ* 226 f
Briroy *(Nicolaus de) episcopus Constantiensis in Normannia* 479 e
Brithgina *abbatissa Wiltoniensis* 370 d e, 372 b
† Brocardus *Generalis Ordinis B. M. V. de Monte Carmelo, inter Prætermissos* 249 e
Broganus, *inter Prætermissos* 463 d e
† Bruno *episcopus Tullensis, postea Leo IX Papa* 57 e, 64 b, 65 e f, 369 b c
Bruno *archiepiscopus Coloniensis* 76 f, 77 a
Bruno *presbyter et custos Argentinensis, testis in Actis de virtutibus etc S. Hildegardis* 699 b c d e f, 700 a b

Bude-

Budeghenius *(Philippus) Religiosus Wadegotiensis, misit notitias de B. Oranna* 116 a b e, 117 d e
Bulgari *ad Christi fidem conversi* 355 b, 357 b
Bulso *a secretis Drogoni episcopo Tullensi* 75 a b c
Buratto *(Marcus Antonius) advocatus consistorialis in causa canonizationis S. Thomæ a Villanova* 801 c, 965 d, 971 d f
Burghesius *(Camillus) vicarius cleri Senensis interest translationi reliquiarum SS. Abundii et Abundantii* 309 f
Burghesius *(Claudius) episcopus Grossetanus Senis interest translationi reliquiarum SS. Abundii et Abundantii* 309 f
Burghesius *(Petrus Maria) S. R. E. Cardinalis* 998 b c
Burgos *(Joannes Baptista) Prior conventus Valentini, Ordinis Eremitarum S. Augustini* 816 a

C

Cabanillas *(Mariana) famula S. Thomæ a Villanova, et testis in ejusdem canonizationis processu Valentino* 825 b, 893 f et alibi
Cadelous *antipapa* 411 b, 416 e
† Cæcilia *virgo martyr inter Prætermissos* 251 e. *Ejus reliquiæ Casini* 415 b
† Cæsarii *diaconi martyris reliquiæ Casini* 415 d
Cæsarini *(Julianus) S. R. E. Cardinalis, præses Pontificius in concilio Basileensi* 442 c, 443 c d e, 459 b, 460 b
Cæsarinis *(Georgius de) canonicus Romanus, dotat sacellum SS. Servatii et Lamberti Romæ* 568 a b
Cæsarinus *(Alexander) S. R. E. Cardinalis* 179 d
Caich *presbyter, Borzivojo Bohemiæ duci a S. Methodio datus* 343 f, 345 a b c d, 356 c, 360 e
Cajetanus *(Octavius) Societatis Jesu presbyter reperit corpus S. Mamiliani* 46 c d
Calia *(Silvester) laicus Ordinis Minorum Reformatorum, vir magnæ sanctimoniæ* 1012 b c
† Callisti *martyris corpus Patribus Excalceatis sanctissimæ Trinitatis donatum* 477 a
Callistus II *Papa* 19 b, 262 b, 373 b, 374 a, 390 b, 405 a b, 421 f
Callistus III *Papa* 886 a
Calvi *(Carolus Antonius) Minister generalis Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci* 993 a b, 1013 e, 1044 f
Calvinistarum *impietas Trenorchii* 19 e f, 20 a b
Camissanus *(Dominicus) eremita Augustinianus, procurator in causa pro beatificatione S. Thomæ a Villanova* 958 f, 959 a, 960 a
Campo *episcopus Draconariensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Campodarbe *(Joannes Franciscus) procurator causæ canonizationis B. Petri Arbuesii* 739 e
Campo-Vetere *(Euthymius de) Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci* 997 d
Camus *(Joannes Petrus) episcopus Bellovacensis* 127 d
Cano *(Melchior) Ordinis S. Dominici, episcopus Canariensis* 870 f
Canton *(Hieronymus) Ordinis Eremitarum S. Augustini, metro Hispanico edidit Vitam S. Thomæ a Villanova* 800 e f
Canutus *vel* Cnutus *Danorum et Anglorum rex* 371 b, 372 a e
Çapater *dixit orationem funebrem S. Thomæ a Villanova* 956 b
Caponius *S. R. E. Cardinalis* 740 a
Capradossus *Minister generalis Minorum Conventualium S. Francisci* 1009 c
Caracciolus *(Augustinus) socius venerabilis Augustini Adurni, fundatoris Clericorum regularium minorum* 168 a
Caracciolus *(Franciscus) socius venerabilis Augustini Adurni fundatoris Clericorum regularium minorum* 166 f, 168 a
Caraffa *(Joannes Petrus) postea Paulus IV Papa* 167 f
Carastrus *Carnorum princeps* 572 a
Caravaggio *(Gabriel de) Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci* 997 a
Cardulus *(Fulvius) Societatis Jesu presbyter, edidit Acta SS. Abundii, Abundantii etc., et translationem scripsit* 294 a
Carentius *(Jacobus) S. Catharinæ Genuensis discipulus* 167 e, 174 f, 178 a
Carinena et Ypença *(Bernardus de) vicarius generalis Ordinis B. M. V. de Mercede* 729 a
Carinus *imperator* 290 b c
Carnoy *(Jacobus) notarius Cæsaraugustanus, testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 736 d
Caro *(Joannes Baptista) familiaris S. Thomæ a Villanova et visitator diœcesios* 844 e, 856 f, 860 c, 866 e, 882 b, 885 b, 925 c d e
Caro *(Melchior) episcopus* 870 a. *Vide* Cano Melchior
Carolomannus *Bavariæ et Italiæ rex* 794 d, 795 d
Carolomannus *Bavariæ rex* 108 c d
Carolomannus *Ludovici Germaniæ regis filius, postea Bajoariæ rex* 343 b
Carolomannus *Major-domus Austrasiæ* 518 f, 539 d
† Carolus Borromæus *archiepiscopus Mediolanensis, S. R. E. Cardinalis* 9 e, 491 e, 493 d e f, 494 a et seqq., 495 a c d, 496 b c, 775 d, 778 a
Carolus *Magnus imperator* 83 e, 107 c, 108 c d, 109 b c, 542 a d e, 601 d e
Carolus *Calvus Francorum rex, et imperator* 15 c d, 17 c d, 108 b, 113 a b, 542 e
Carolus *Crassus imperator* 63 e, 108 f, 109 a 509 b, 793 b c d e, 794 d e f, 795 b c d e f, 796 a et seqq., 797 a c d e f, 798 a
Carolus IV *imperator* 263 b, 571 e
Carolus V *imperator* 741 d, 747 b c d f, 748 a b, 810 c, 811 b c d e, 814 e f, 815 a c d, 816 f, 817 a, 826 d, 827 a b, 828 b, 829 e f, 832 b, 835 c, 846 a, 848 c d e, 853 d, 854 f, 855 f, 860 c, 861 d, 866 f, 867 a d, 868 e, 869 c d e f, 871 e f, 872 a b c d e, 873 a b c d, 874 b c e, 875 b c e, 876 a, 893 b, 903 a et seqq., 904 a b, 941 d, 948 e f, 949 a b, 950 d, 968 d e
Carolus *Simplex Francorum rex* 17 f, 18 b c, 74 e, 542 e
Carolus VII *Galliæ rex* 449 e f, 450 a, 453 f, 454 a d, 460 a
Carolus *Hispaniæ princeps, Philippi II regis filius* 846 f
Carolus *Martellus Major-domus Franciæ* 542 a d e, 543 b, 545 f, 597 a, 601 e, 602 b
Carolus Emmanuel *Sabaudiæ dux* 1031 f, 1032 a
† Carpophorus *martyr* 249 e f, 311 f, 312 b
Carrion *(Eleonora de) per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam inducta* 850 c
Carrion *(Petrus de) Ordinis Eremitarum S. Augustini* 806 f
Carroz *(Hieronymus) canonicus ecclesiæ Valentinæ* 880 a b, 899 d, 954 e
Casallius *(Bernardinus) sacrorum Rituum Congregationis secretarius* 749 c, 751 b

Ca-

Casanate (*Hieronymus*) *S. R. E. Cardinalis* 728 f
Casatus (*Horatius*) *ceremoniarum magister, deinde canonicus Mediolanensis* 10 a
Casimirus *abbas Olivensis, Ordinis Cisterciensis, inter Prætermissos* 465 f
Castellanos (*Gracias*) *avus maternus S. Thomæ a Villanova* 802 b, 835 f, 829 a b
Castellanos (*Lucia Martinez*) *mater S. Thomæ a Villanova* 802 c d e f, 803 a b c d f, 804 d e f, 825 d e, 827 f, 828 e f, 829 a c, 832 a, 834 b c d, 835 b f, 836 a et seqq., 837 a b c d, 838 a et seqq., 839 a, 840 a b c, 841 c d, 842 a b, 876 d e, 901 e f, 902 a, 904 c d, 909 a, 957 e
Castellione (*Maria de*) *probabilius mater B. Ludovici Alamandi* 440 a
Castillo (*Alphonsus del*) *per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam et ad ecclesiasticum statum inductus* 850 a
Castillo (*Alphonsus del*) *edidit Vitam S. Thomæ a Villanova* 800 e
Castillo (*Juliana del*) *per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam inducta* 850 c
Castillionæus (*Bonaventura*) *præpositus ecclesiæ Ambrosianæ Mediolani* 776 c
Castinus *commentitius episcopus Bysantinus* 259 c d e
† Castor, *inter Prætermissos* 756 d, 758 c
Castro (*Eleonora de*) *illustris virgo, per S. Thomam a Villanova ad vitam monasticam incensa* 851 b
Castro (*Francisca de*) *illustris virgo, per S. Thomam a Villanova ad vitam monasticam incensa* 851 b
Castro (*Joannes de*) *Eremita Augustinianus, discipulus S. Thomæ a Villanova* 854 b
Castro (*Maria de*) *matrona locuples, per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam inducta* 850 b c
Castro (*Michael de*) *archiepiscopus Ulyssiponensis* 353 f
Castro-Verde (*Ferdinandus*) *Eremita Augustinianus episcopus Giennensis* 867 d e f, 868 a
Castro-Verde (*Franciscus de*) *Eeremita Augustinianus, Philippi II, et III, Hispaniæ regum concionator* 867 e
Castulus *vir nobilis Viennensis, catechumenus, condidit ecclesiam S. Ferreolo martyri* 760 e, 761 e, 763 d e, 764 c, 767 a
Catalan (*Dominicus*) *notarius Cæsaraugustanus, testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 736 d
Cathalani (*Michael Angelus*) *assistens Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci* 1020 b
Cathari *hæretici in Germania* 673 c, 695 b d e
† Catharina *Senensis virgo* 136 a, 138 a, 179 c, 996 b c d, 1016 a, 1017 a
† Catharinæ *reliquiæ Casini* 419 c
Catharina *Austriaca, Caroli Emmanuelis Sabaudiæ ducis conjux* 1032 a
Catharina Queveda *virgo Ordinis S. Claræ, inter Prætermissos* 758 c
Cavalerius (*Jacobus*) *auditor Rotæ Romanæ* 748 c
Caxate (*Antonia de*) *uxor Nicolai marchionis Pallavicini* 119 d e f
† Celsi *reliquiæ Casini* 419 c
† Celsini *episcopi Tullensis corpus inventum* 60 d e f, 61 a
Cencius *consul Romanus* 429 e, 430 f
† Centinæ *martyris translatio, inter Prætermissos* 758 e f, 759 a
Centinus (*Felix*) *S. R. E. presbyter Cardinalis Asculanus* 723 a
Cerrus (*Antonius*) *promotor Fidei* 748 e
Cerrutus *notarius confecit instrumentum de capitibus SS. Victoris et Satyri* 495 d e f
Chanorrie (*Bartholomæus*) *rector ecclesiæ S. Valeriani Trenorchiensis* 19 d
Chapelle de Jumelhac (*Joannes Josephus*) *archiepiscopus Arelatensis, jussit visitari corpus B. Ludovici Alamandi et in ejus Acta inquiri* 437 f, 457 f
† Charalampus *cum Sociis, inter Prætermissos* 463 a
Chardon (*Mauritius*) *Societatis Jesu sacerdos, de Museo nostro optime meritus* 195 c
† Charitas *V. M., inter Prætermissos* 249 e, 463 b
Chifflelius (*Petrus Franciscus*) *Societatis Jesu presbyter, de Museo nostro bene meritus* 479 c, 480 e, 788 e
Childebertus III *Francorum rex* 511 e, 601 e, 617 b f
Childebrandus *filius Pippini Heristalli ex Alpaide* 543 b
Childericus II *Austrasiæ rex, deinde monarcha* 88 f, 512 f, 513 a e, 516 c d, 517 e, 524 d, 525 e f, 526 a, 528 a b d e f, 532 d, 545 a, 553 a, 574 f, 575 a, 576 b, 583 e f, 584 a b, 591 d f, 592 a c d, 593 e, 604 f, 605 a c f, 606 a, 607 e f, 788 f, 789 a b
Childericus III *Francorum rex* 531 d, 788 f, 789 a b
† Chilianus *seu* Kilianus, *episcopus martyr* 544 e f
Chilpericus I *Francorum rex* 784 a b c d
Chisius (*Fabius*) *S. R. E. Cardinalis* 1008 f. *Vide* Alexander VII Papa
Chisius (*Flavius*) *S. R. E. Cardinalis* 749 a b, 976 a, 1011 a b
† Chorentus *martyr, inter Prætermissos* 250 e f
† Chrisancti *reliquiæ Casini* 415 b
Christannus *monachus Benedictinus, S. Ludmillæ, Bohemiæ ducissæ martyris, pronepos et biographus* 340 c d e f, 341 a b c d e. 354 et seqq.
Christi *Domini Sanguinis, Crucis, spineæ coronæ, spongiæ et vestium reliquiæ Casini* 415 c e, 425 f. *S. Crucis Leodii* 559 d f, 560 a
Christianus *biographus S. Ludmillæ. Vide* Christannus
Christianus *primum intrusus schismaticus, deinde legitimus archiepiscopus Moguntinus* 666 a f, 667 a f, 668 a et seqq., 669 a b, 697 b c, 699 a, 700 f
Christianus *de Armannis, Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 4 c
† Christophori *reliquiæ Casini* 415 c
† Christophorus *martyr in Hispania* 405 d
Christophorus a S. Martino, *Ordinis Eremitarum S. Augustini, missionarius in Mexico* 812 b 813 c
Chrodobertus *abbas Gemmeticensis* 93 b
Chroduinus *abbas Tabulciensis* 514 b
Cilinia *mater S. Remigii, Remerum episcopi* 330 b c d, 522 c d
Cistercienses *per litteras consulunt S. Hildegardem et ab ea monita recipiunt* 638 c
† Clara *virgo Ordinis S. Francisci* 465 b
Clara *virgo Ordinis S. Claræ, inter Prætermissos* 465 a b c d e
Clara Bugia *virgo Ordinis S. Claræ, inter Prætermissos* 465 f, 466 a
Clara *æditua ecclesiæ Valentinæ* 899 c
† Clarus *abbas Viennensis* 762 d e
Claudius II *imperator* 470 f, 471 a, 472 c, 474 c d e f, 475 a et seqq., 476 e
Cla-

Claverius *(Bonaventura) ex Ordine Minorum Conventualium S. Francisci episcopus Potentinus* 997 e f, 998 b c, 1001 d f, 1002 a b, 1004 f, 1011 f, 1025 f, 1036 f

† Clemens *Papa martyr* 397 c, 596 f. *Ejus corpus inventum et Romam delatum* 358 a

Clemens III *Papa* 135 a

Clemens V *Papa* 678,

Clemens VII *Papa* 436 c e f, 437 c, 438 d f, 457 e

Clemens VIII *Papa* 122 f, 264 c, 619 c, 720 a, 860 e, 863 d

Clemens IX *Papa* 180 a e, 1036 f

Clemens X *Papa* 127 b c, 128 d, 179 e f, 180 a e, 186 c, 185 b, 995 f

Clemens XI *Papa* 179 a, 180 a e, 186 d, 1007 c, 1012 e f, 1039 e, 1044 b, 1046 d

Clemens XII *Papa* 123 a, 127 b, 129 d, 131 a, 132 b, 175 f, 176 a b c d, 177 e, 180 b e, 181 d e f, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188 a, 190 b, 1012 f, 1013 a, 1014 b 1044, b, 1046 d

Clemens III *antipapa. Vide* Guibertus archiepiscopus Ravennas.

Clemens *episcopus, inter Prætermissos* 4 d

Clemens *abbas S. Victoris Mediolani, assistit translationi corporum SS. Victoris et Satyri etc.* 494 e, 495 b

Clodoveus *Magnus Francorum rex* 329 b, 331 b f, 332 d

Clodoveus II *Francorum rex* 90 e, 526 a b, 591 d, 593 e, 604 f, 605 c e f, 607 e

Clodeveus III *Francorum rex* 526 c

Clodoveus *ementitus filius Clotharii III* 528 e, 607 f

† Clodulphus *episcopus Mentissis* 597 a 599 c

Clotharius II *Francorum rex* 100 f, 102 b d, 589 c, 590 f

Clotharius III *Francorum rex* 88 e, 528 d e, 607 f

Clotharius IV *in regnum Francorum intrusus* 100 c

Cobos *(Franciscus de los) commendator major Legionis* 873 b d

Coccinus *(Joannes Baptista) Auditor Rotæ Romanæ* 748 b c, 801 a b e, 824 b, 960 d

Cochapanus *(Bartholomæus) episcopus Ariminensis ecclesiam S. Innocentiæ V. M. a fundamentis restaurat* 311 e f

Colloredus *(Leander) S. R. E. Cardinalis* 729 a

Colmenares *(Joannes de) Ordinis S. Bernardi, abbas Daquilar, inquisitor generalis Aragoniæ* 738 d

Colum *(Christophorus) doctor, visitator diœcesis Valentinæ et commissarius in processu de virtutibus et miraculis S. Thomæ de Villanova* 958 f, 959 b

† Columba *abbas in Scotia* 320 d

† Columba *virgo martyr Cordubæ* 403 a c

† Columba *virgo martyr Senonensis cum Cordubensi perperam confusa* 618 d e f, 619 a b c d

† Columba *Conimbricensis* 619 f

Columba *virgo Archensis* 619 f

Columba *virgo Interamnensis* 619 f

Columba *virgo Tauragiensis* 619 f

† Columbanus, *Luxoviensis, deinde Bobiensis abbas* 511 f, 514 a, 515 c

Columbanus *episcopus, inter Prætermissos* 759 b

Columna *(Hieronymus) S. R. E. Cardinalis* 971 f

Comitia *imperii Francofordiensia* 449 c d

Comitia *principum imperii Moguntiæ* 445 a, 446 c, 448 f, 449 a b

Concilia. Aquilejense *anni* CCCLXXXI, 502 c. *Conciliabulum* Aquilejense *circa annum* DCXCVIII, 541 a c. *Concilium* Arelatense I *anno* CCCXIV, 777 a f, 778 a. Aurelianense I *anno* DXI, 329 b c, 330 f, 331 a. Aurelianense V *anno* DXLIX, 784 b. Basileense *anno* MCDXXXI et seqq., 437 a, 437 c, 438 c f, 439 a, 440 e f, 442 a c d e, 443 a et seqq., 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451 b c d e, 452 a b c e f, 453, 454, 455, 446 a b c d, 458 a b c, 459, 460 b c. Beneventanum *sub Nicolao II Papa* 386 a. Beneventana *sub B. Victore III Papa* 374 f, 376 f, 377 a, 378 b, 398 e f, 399 b, 432 e f, 433 a b c d e. Capuana 374 f, 430 f. Chalcedonense *anni* CDLI, 252 b c, 254 a b f, 255 a e, 257 a et seqq., 258 a, 277 c, 278 d, 279 c. Constantiense *ab anno* MCDXIV, 106 e, 440 c e f, 442 c, 451 a d, 452 a b. Constantinopolitanum *conciliabulum Arianorum anno* CCCLX, 39 e, 43 c. Constantinopolitanum V *œcumenicum anno* DLIII, 54 c d. Ferrariense *anni* MCDXXXVIII, 443 c d, 444 d, 453 f, 454 d, 460 b. Florentinum *sub Victore II Papa* 384 f. Florentinum *sub Eugenio IV Papa* 446 c, 447 a, 452 f, 453 a f, 454 d, 460 b. Lateranensia *anni* MLIX, 385 f, 386 a; *anni* MCLXXIX, 388 e, 697 c; *anni* MCCXV 120 e, 568 a. Limanum I *provinciale* 834 f. Matisconense *anni* DLXXXV, 784 e. Mediolanense IV *sub S. Carolo Borromæo* 778 a. Melphitanum *anni* MLIX 386 a b c, 407 d. Nicænum I 39 e, 40 c. Nicænum II 265 b. Papiense *conciliabulum* 643 c. Pisanum *anni* MCDIX, 440 c e f, 452 a. Remense *anni* MCXLVIII, 636 c d, 637 c, 656 d, 680 e, 681 a. Romana *anni* CCCXIII, 777 a; *anni* MLIX, 425 b; *anni* MLXX, 411 e, 414 a; *anni* MLXXVIII, 394 d e; *anni* MLXXX, 393 a; *anni* MLXXXIV, 395 e. Rotomagense 789 a b. Sardicense *anni* CCCXLVII, 777 b. Senense, 441 c, 442 a c d. Tarraconense *provinciale* 834 f. Trevirense *sub Eugenio III Papa* 636 d e f, 637 a d e, 673 e, 676 c. Tridentinum *œcumenicum* 816 f, 817 a b c, 855 f, 856 a, 857 c, 861 c, 894 a, 872 e f, 893 a. Valentina *diœcesana anni* MDXLV *sub S. Thoma a Villanova* 818 a b c, 830 a, 886 b e f, 887 a; *anni* MDXLVIII *sub eodem* 818 c d; *sub Martino Ayala* 818 b c, 828 d, 890 f, 891 a

† Concordia *martyr Romæ* 470 c, 471 e f, 472 a

Conlidatus *(Alphonsus) sacræ inquisitionis vicarius Assisii* 1005 d

Cono *vel* Cuno *abbas montis S. Disibodi* 632 c, 633 b f, 634 f, 644 e f, 645 a, 657 d, 680 f, 681 b, 686 f, 687 •

Conradus I *imperator* 108 f

Conradus III *Romanorum rex* 633 f, 638 c, 639 f, 640 a b, 675 c, 699 d

Conradus *archiepiscopus Moguntinus* 666 f, 669 a

Conradus I *episcopus Wormatiensis scribit ad S. Hildegardem* 643 f, 644 a

Conradus *abbas de* Keisheim *vel* Reisheim *scripsit ad S. Hildegardem* 645 d e

Constans *imperator* 777 a

Constans *episcopus Venusinus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b

† Constantia *martyr, inter Prætermissos* 4 f, 758 c, 759 c

Constantia *Austriaca, regina Poloniæ* 1037 a

Constantia *Castellæ regina* 44 d, 49 a

† Constantinus, *alias* Constantius *aut* Constantia *martyr Nuceriæ, inter Prætermissos* 466 e

† Con-

† Constantinus *episcopus Bellovacensis* 83 f, 98 a e f, 99 a
Constantinus *Papa* 538 b
Constantinus *Magnus imperator* 258 e, 260 c, 598 f, 599 e, 770 a, 777 a, 778 b c d e f, 779 a f
Constantinus *Copronymus imperator Orientis* 258 e, 259 f, 260 a b c d, 278 e f, 279 c, 280 a, 283 a
Constantinus VII *imperator Orientis* 259 f, 260 a b d, 280 d, 281 f, 282 a, 283 a
Constantinus *Porphyrogenitus imperator Orientis* 114 a
Constantinus *episcopus Tiensis, scriptor Inventionis corporis S. Euphemiæ V. M. Chalcedonensis* 266 d e, 274 f, 275 et seqq.
† Constantius *martyr, inter Prætermissos* 4 e f
† Constantius et Socii *martyres Thebæi, inter Prætermissos* 759 e
Constantius *Chlorus Cæsar, postea imperator* 298 a, 319 c d
Constantius *imperator* 778 d
† Convuldus *monachus seculo* v, 49 a b, 51 e f
Conzi *(Franciscus de) archiepiscopus Narbonensis, et Avenionensium Legatus* 441 a
† Corbinianus *primus episcopus Frisingensis* 544 e f
† Cornelius *Papa martyr, inter Prætermissos* 250 a, 756 d. *Ejus reliquiæ Casini* 415 d e
Cornelius *(Federicus junior) S. R. E. Cardinalis* 822 c, 963 f, 964 a, 971 b
Cornelius *(Flaminius) nobilis vir, senator Venetus* 758 f, 759 a
† Corona *martyr, inter Prætermissos* 756 a b
Correto *(Petrus a) Regens collegii S. Bonaventuræ Romæ* 1001 f
Corsignanus *(Petrus Antonius) Valvensis et Sulmonensis episcopus, scripsit contra Pinium de Actis SS. Simplicii Constantii et Victoriani, et refutatur* 756 e f, 757 a et seqq., 758 a
Corsinus *(Nerius) S. R. E. Cardinalis* 187 c
Corswaremia *(Jacobus de) canonicus Leodiensis* 564 f, 566 a b
Coruna *(Augustinus de) Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico, deinde episcopus Popajanensis* 812 c, 867 d f
Cosmas *decanus Pragensis* 353 c d e
Cosmus II *magnus dux Hetruriæ* 1036 f
Crathlintus *Scotorum rex* 319 c
Crescens seu Crescentius, *consul Romanus, ab Ottone III imperatore occisus* 304 b
Crescentianus *episcopus Castellanus corpora SS. Marciani et Joannis martyrum in civitatem transfert* 300 b, 303 b, 305 f, 307 a et seqq., 307 b
Crispinus *præses Viennæ in Gallia* 760 f, 761 a b c d, 764 f, 765 a b c d, 766 b c d e, 767 d
† Crispus *presbyter Romæ corpora sanctorum martyrum sepelit* 293 f, 294 a
† Crocus *martyr, inter Prætermissos* 2 c
Crocus II *Bohemiæ princeps* 340 a, 357 e
Crosina *idolum in Bohemia* 344 f, 345 a, 346 d
Crotis *(Petrus de) vicarius B. Ludovici Alamandi in abbatia S. Petri de Turribus* 441 a
Cruce *(Rodulphus della) primicerius Mediolanensis, delegatus a S. Carolo Borromæo in causa translationis corporum SS. Victoris et Satyri* 494 b c
Crucianus *(Joannes Baptista) tertii Ordinis S. Francisci presbyter, testis in processu beatificationis B. Josephi a Cupertino* 1001 d, 1002 a b
Cruzat *(Augustinus) Prior conventus Toletani Eremitarum S. Augustini* 809 d
Cruzate *(Joannes) Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 812 b, 813 c
Cuevas *(Franciscus de) per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam et ad ecclesiasticum statum inductus* 850 a
Culdei *in Scotia* 319 c, 323 e
Cumia *interfector S. Ludmillæ, ducissæ Bohemiæ* 349 d e f, 359 e f, 360 a f, 361 a b c
† Cunibertus *episcopus Coloniensis* 521 f, 589 d, 591 a, 603 e
Curtius *(Cornelius) Ordinis Eremitarum S. Augustini, edidit elogium S. Thomæ a Villanova* 800 e
† Cyprianus *episcopus Carthaginensis martyr, inter Prætermissos* 250 a, 756 d. *Ejus reliquiæ Casini* 415 d e
† Cyriaca *vidua martyr Romæ* 470 b, 471 e, 472 d, 476 a
† Cyriaci *reliquiæ Casini* 415 b
† Cyriaci *diaconi reliquiæ Casini* 415 e
† Cyrilla *filia Decii imperatoris* 470 c, 472 b c
Cyrillianus *commentitius episcopus Bizantinus* 259 d e
† Cyrillus *Slavorum apostolus* 339 c, 341 c d, 342 c f, 346 d, 355 b c d, 357 a b, 358 a
† Cyrillus *episcopus Gortynensis martyr* 787 b d e
† Cyrini *martyris reliquiæ Casini* 415 d e
† Cyrinus *martyr, inter Prætermissos* 2 c

D

Daces *curatrix linteaminis S. Thomæ a Villanova* 831 e
Da Cunha *(Rodericus) archiepiscopus Bracharensis* 251 d e
Dado *episcopus Virdunensis* 509 a b
Dagobertus I *Francorum rex* 63 d, 316 c, 521 f, 522 a, 589 c, 590 f, 593 e, 603 e
Dagobertus II *Francorum rex* 100 d, 532 e, 533 a
† Damasus *Papa* 323 f, 324 a
Dandulo *(Andreas) Venetorum dux* 464 c d
Dandulo *(Dominicus) corpus S. Tarasii patriarchæ Constantinopolitani Venetias vehit* 464 c
Dandulo *(Henricus) Venetorum dux* 464 c
Daniel *presbyter testis in Actis de virtutibus etc. S. Hildegardis* 697 f
† Dariæ *reliquiæ Casini* 415 b
Datto *episcopus Ostunensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
David *rex psalmista* 591 e, 592 e f, 594 c
David II *Scotorum rex* 327 e
David *(Alphonsus) Prior conventus Vallisoletani Ordinis Eremitarum S. Augustini* 863 d
Debbora *prophetissa* 686 e, 687 e
Decius *imperator* 470 c e, 474 c, 475 e f, 768 c, 769 f
Decoratus *diaconus martyr cum Sociis, inter Prætermissos* 4 d
Deodatus *(Andreas) abbas Casinensis, deinde archiepiscopus Rossanensis, elevavit corpus B. Victoris III Papæ* 400 a
† Deogratias *episcopus Carthaginensis* 50 b
Desa *(Felix) pater B. Josephi a Cupertino* 993 d e, 994 b c, 1015 b, 1016 a e
Desa *(Franciscinus) Ordinis Minorum Conventualium, patruus B. Josephi a Cupertino* 994 a b, 1015 d f, 1016 a
† Desiderius *episcopus et martyr, inter Prætermissos* 466 d
Desiderius *Longobardorum rex* 10 f

Desiderius Natalis *episcopus Panadensis recognovit corpora S. Orannæ et Sociæ ejus* 116 e f, 117 a
Deti *(Joannes Baptista) episcopus Castrensis* 994 e, 1016 e, 1017 b
Deytha *conjux Arnulphi imperatoris. Vide* Luitgarda
Dido *episcopus Pictariensis* 88 e f
Diez *(Franciscus) canonicus Compostellanus, in instrumento donationis reliquiarum S. Mamiliani* 47 e
† Digna *virgo sanctimonialis Tabanensis et martyr* 620 f
Diocletianus *imperator* 31 a, 198 b, 253 b d e, 255 b c, 266 c, 287 b c e, 288 c d e f, 289 b et seqq., 290 a et seqq., 293 b c, 595 b c d f, 296 a b c, 297 a et seqq., 298 a b c, 300 e f, 301 a b c, 302 b, 306 d, 310 c, 311 a c d, 477 c e f, 480 d, 481 a, 484 b, 508 a, 760 f, 764 f, 768 b c, 769 f, 770 b
† Dionysii *episcopi martyris reliquiæ Casini* 415 d, 419 c
† Dionysius *Papa martyr* 472 c
† Dionysius *episcopus Mediolanensis* 775 b, 776 e f, 777 b et seqq., 778 e, 779 e
Dioscorus *hæreticus in concilio Chalcedonensi damnatus* 277 c
† Disibodus *fundator monasterii sui nominis* 632 c, 644 f, 655 a b, 696 b, 697 a
Dodechinus *abbas S. Disibodi* 632 b
Dodo *auctor necis S. Lamberti episcopi et sociorum* 539 a f, 540 a c d e f, 541 a b e f, 542 a f, 543 a et seqq., 544 a c d, 545 b, 546 a c, 548 e f, 551 a b c d, 572 f, 577 b c d e, 578 c, 579 e f, 581 b, 587 d f, 588 a d, 597 a c d e, 598 b c d e, 599 a c d, 600 d e, 601 e, 612 c e f, 613 a, 614 c f, 615 a et seqq., 616 a b d f, 617 c e
† Dominici *imago Sorianensis miraculis celebris, inter Prætermissos* 2 b
Dominicis *(Dominicus de) audiit postremam confessionem B. Rolandi de Medicis* 119 e f, 120 a b c d
† Dominicus *abbas* 390 d, 420 d, 442 d
† Dominicus *Loricatus* 422 d
Dominicus *episcopus Ambianensis* 553 f
Dominicus Tschudi *abbas monasterii Murensis in Helvetia* 196 a d e f, 199 a b, 202 c
Domitianus *imperator* 5 f, 21 e
† Domninus *martyr* 313 b d
Domninus *legatus Valentiniani II imperatoris ad Maximum tyrannum* 489 c d
Donnizo *presbyter, biographus Mathildis comitissæ* 430 c
† Domnolus *episcopus Cenomanensis* 330 f, 319 a b c, 320 b c
Donaldus I *Scotorum rex* 350 e f
† Donatus *martyr, inter Prætermissos*
† Donatus *monachus Benedictinus martyr, inter Prætermissos* 251 d
Donatus *(Joannes) Ordinis Minorum Conventualium, avunculus B. Josephi a Cupertino* 994 a c d, 1016 b
Donatus *(Joannes) Ordinis Minorum Conventualium, nepos B. Josephi a Cupertino* 1045 c
Donghius *(Joannes Stephanus) S. R. E. Cardinalis* 999 b, 1034 f
Donus I *Papa* 260 e f, 261 b
Dorothea *uxor marchionis Hieracii etc.* 726 d e
Dragomira, *Wratislai I, Bohemiæ ducis uxor, impia mulier* 346 f, 347 b c, 349 b c d, 350 c d f, 351 a b, 354 f, 358 d, 359 a b d e f, 360 a c d, 361 a et seqq., 362 a b, 363 b c d
Dragut Araix *famosus pirata* 947 a, 948 a b
Drogo *archiepiscopus Tarentinus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a c
Drogo *episcopus Metensis* 65 d
Drogo *episcopus Tullensis* 56 d e, 57 c, 65 a, 74 f, 75 a b e, 76 d
Drogo *Pippini Heristalli ex Plectrude conjuge filius* 83 e, 597 a, 599 c, 612 c, 614 b
Druides *in Scotia* 319 c
Dullardus *(Joannes) decanus ecclesiæ Leodiensis* 567 d e
† Dunstanus *episcopus Cantuariensis* 367 c, 368 d e f, 369 a, 370 b c d e f, 371 a, 372 a
Durantius *(Vitalis) sicarius B. Petri Arbuesii* 733 e f, 735 a b, 753 e f, 754 a b
Dyck *(Joannes de) sacellanus Leodiensis* 564 f

E

† Eberhardus *episcopus Saliburgensis scribit ad S. Hildegardem* 643 c d e
Eberhardus *episcopus Bambergensis consulit S. Hildegardem* 655 c d
Eberhardus *Cliviæ comes, pater S. Luthardi comitis* 106 a et seqq., 107 a b c e f, 108 a c e, 109 a b c d, 110 e, 111 f, 112 c d
Eberhardus *filius Adalberti, Alemanniæ ducis, fundator monasterii Murbacensis* 333 e f
Ebroinus *major-domus Franciæ* 85 b, 91 c, 93 a b, 100 f, 526 c f, 528 d e f, 529 a b c, 531 d, 532 a d e f, 533 a, 576 e, 584 b, 592 c d, 606 a b, 607 f, 608 b, 611 c
Edelnothus *vel* Egelnotus, *archiepiscopus Cantuariensis* 372 d e
† Edgarus *Angliæ rex, S. Edithæ virginis pater* 364 a b c, 366 d e, 367 a et seqq., 368 a b d, 369 e, 370 a b, 371 f, 372 a
† Editha *Eduardi, senioris, Anglorum regis filia* 365 d e f, 366 a b c d e f
† Editha *Edmundi, Anglorum regis filia* 365 d e, 366 d e f, 369 e, 371 d
† Editha *Ethelwolfi Anglorum regis filia vel soror* 365 c d e f, 368 b
Editha *uxor Ottonis I imperatoris* 365 c
Editha *S. Eduardi confessoris, Angliæ regis uxor* 367 f, 368 a
Edmundus *Anglorum rex* 365 d e
Ednothus *forte* Edelnotus, *archiepiscopus Cantuariensis* 371 b, 372 d e
† Eduardus *Angliæ rex, martyr* 368 b c d, 370 b, 371 f
† Eduardus *confessor Angliæ rex* 367 f, 368 a
Eduardus I *senior, Anglorum rex* 365 d e, 366 a, 367 f
Eduardus I *alias* IV, *Angliæ rex* 319 e
Egbertus *episcopus Trevirensis, inter Prætermissos* 759 f
Egilolfus *pædagogus Ludovici Bavariæ regis* 108 a
Eginhardus *abbas Selingenstadiensis reliquias SS. Petri et Marcellini donat ecclesiæ Trajectensi* 567 b c
Egwina *Eduardi senioris, Anglorum regis, conjux* 366 a
Eldris *(Godemillus de) scholasticus canonicus Leodiensis* 564 f
† Eleusippus *inter Prætermissos* 755 b
† Eleutherius *episcopus Tornacensis* 755 e
† Elias *propheta* 589 e, 597 b c, 598 e
† Eligius *episcopus Noviomagensis* 592 a, 593 e
† Eliphii *reliquiæ alio translatæ* 75 f, 76 f, 77 a
† Elisabetha *Schonaugiensis præposita* 636 b, 637 e,

e, 657 a b c d
Elisabetha *regina Hispaniæ, Ferdinandi V regis uxor* 732 d e f, 738 e f, 739 a, 740 f, 753 a b, 754 e
Elisabetha *præfecta monasterii Tabanensis, soror S. Columbæ Cordubensis* 620 c d, 623 a b c f, 624 b
† Elisæus *propheta* 589 e
† Elphegus *episcopus Wintoniensis* 370 e
† Elpis *V. M. Vide* Spes
Elsa *magistra monialium in Monte S. Ruperti testis in examine virtutum etc. S. Hildegardis* 697 e, 700 c d
Embroniaco *(Joannes de) archiepiscopus Arelatensis* 437 c
† Emerentiana *V. M. inter Prætermissos* 249 a b, 250 f
† Emila *diaconus, martyr Cordubensis* 336 c, 338 c, 339 a, 756 d
† Emilianus *seu* Emila, *martyr Cordubensis, inter Prætermissos* 463 c. *Item* 618 a, 625 e
† Ennodius *episcopus Ticinensis* 252 d e f
Enzinas *(Ferdinandus) S. Thomæ a Villanova discipulus* 825 f, 828 a, 840 a
† Epaphras *discipulus S. Pauli apostoli* 468 a d
Epirechius *presbyter Trenorchiensis* 16 f, 17 a b
Episcopi CCCXVIII *concilii Nicæni, inter Prætermissos* 758 b
Erasmus *episcopus Signinus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a, 415 b
Erchempertus *monachus Casinensis, scriptor historicus* 426 f, 428 c
Eribertus *archiepiscopus Mediolanensis* 10 f, XI a d
Erkembodo *episcopus Morinensis* 553 f
Ermena *mater S. Aichardi abbatis Gemmeticensis* 68 d f, 87 b c d, 88 c d e, 100 f
Ervæus *archiepiscopus Capuanus* 421 c d, 423 a
Ervagindus *confessor, inter Prætermissos* 466 a
Esparsa *(Martinus) sacrorum rituum Congregationis consultor* 126 e f, 127 a b
Espes *(Catharina de) matrona Burgensis, per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam inducta* 850 d
Estana *episcopus suffraganeus Valentinus* 885 d
Estatius *(Joannes) Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico, et Peruvia, et Civitatis Angelorum episcopus* 813 b e f, 867 a f
Estrillus, *forte* Eschillus, *Lundensis in Dania episcopus, inter Prætermissos* 756 a
Ethelfredus *Angliæ rex* 368 f, 370 b, 371 f
† Ethelwoldus *episcopus Wintoniensis* 367 a, 369 e f, 370 a, 371 c d e
Ethelwolfus *Anglorum rex* 365 c e f, 368 b
Ethico *Almanniæ dux, pater S. Odiliæ abbatissæ Hohenburgensis* 332 c f, 333 a c d
Eudoxia *augusta, Arcadii imperatoris uxor* 258 f
Eudoxia *augusta, conjux Valentiniani III imperatoris* 49 d
Eudoxius *Arianus episcopus Antiochenus. Vide* Euzoius
Everardus *Cliviæ comes. Vide* Eberhardus.
† Eugeniæ *reliquiæ Casini* 415 c
Eugenius III *Papa* 633 f, 634 a, 635 b c, 636 c d e f, 637 a b c d e, 638 b c, 639 c, 641 e, 645 c, 673 e, 675 c, 676 c, 680 e f, 681 a, 684 e, 699 d
Eugenius IV *Papa* 438 c, 439 a b, 441 a, 442 b c d e, 443 a et seqq., 445 d f, 446 a b c e f, 447 a, 449 a b c e f, 450 c d e f, 451 a et seqq., 452 a b c d f, 453 a b c f, 454 c d e, 455 a c d f, 458 b d, 459 a c, 460 a b d
Eugenius *tyrannus* 490 c d e f, 491 a, 499 c, 508 d
Eugepius *vel* Eugippius *scriptor* 426 f, 428 b
† Eulogius *presbyter martyr, scripsit de martyribus sui temporis Cordubensibus* 103 c d e f, 104 b, 339 d, 618 e f, 619 c, 620 a b, 622 b f
† Euphemia *martyr Alexandriæ* 254 b c d, 265 f
† Euphemia *martyr Amisi* 254 d, 265 f, 266 a
† Euphemia *martyr Aquilejæ* 249 e f, 250 a, 254 d, 311 f, 312 a b c d e
† Euphemia *V. M. Auriæ in Gallæcia culta, forte eadem cum Chalcedonensi* 285 a et seqq., 286 a b d e
† Euphemia *martyr Camerini* 254 d
† Euphemia *V. M. Chalcedonensis* 250 f
† Euphemia *martyr Constantinopoli* 254 e
† Euphemia *martyr, inter Prætermissos* 463 c
† Euphemia, *per Asterium episcopum Amasenum laudata, alia est a Chalcedonensi virgine martyre* 263 f, 264 a et seqq., 265 a et seqq., 266 a, 283 c f, 284 a et seqq.,
† Euphemia *V. M., cujus corpus Vicentiæ honoratur, inter Prætermissos* 249 e f, 250 a
† Ephemia *abbatissa Bavarica* 254 d
Euphemia *augusta, Justini Thracis imperatoris conjux* 259 a
† Euphemiæ *corpus Molinis in Gallia* 283 b
Euphranor *antiquus pictor famosus* 283 c, 284 e
Euphrosyna *vidua, inter Prætermissos* 4 e
Euprepius, *ut fertur, filius* S. *Luciæ viduæ martyris Romæ* 288 d
Eustachius *comes Bononiensis* 557 f
Eustachius *advocatus Hasbaniæ* 560 b
Eustatius, *inter Prætermissos* 4 f
† Eustorgius I *episcopus Mediolanensis, inter Prætermissos* 466 d e
† Eustorgius II *episcopus Mediolanensis* 774 b, 776 d
† Eustorgius *martyr, inter Prætermissos* 758 a
† Eustorgius *presbyter martyr* 774 f
† Euticii *reliquiæ Casini* 415 d e
Eutropia *vidua in Arvernia, inter Prætermissos* 3 a b c d e
Eutropius *episcopus, inter Prætermissos* 758 b c
Eutyches *hæresiarcha* 254 a b, 257 b
Eutychiani *hæretici* 267 a b c
† Eutychius *martyr* 254 b c
Euzoius *episcopus Antiochenus Arianus* 39 f, 40 a,
Exotius *episcopus Lemovicensis* 784 b c
Eztarrona *(Martinus de) Prior conventus Salmanticensis Eremitarum S. Augustini* 803 d. *Deinde Prior Burgensis* 807 c, 808 c

F

† Fabianus *Papa* 62 f, 63 a
Fabianus Januensis *Ordinis Eremitarum S. Augustini* 810 c d
Facchinettus *(Cæsar) episcopus Spoletanus, S. R. E. Cardinalis* 999 b, 1002 b, 1011 c d e, 1034 f, 1036 f,
Falco *monachus Trenorchiensis scriptor Passionis S. Valeriani* 14 b c d, 23 e, 25 e
Falco de Jaliniaco *benefactor monasterii Trenorchiensis* 19 a
† Frandilas *ex monacho Tabanensi sacerdos monasterii S. Salvatoris et martyr* 620 f
Faramundus *episcopus Coloniensis* 529 c d, 531 f
Faramundus *invasor episcopatus Trajectensis* 528 b c f, 529 b c 533 a b, 572 e, 575 a, 576 b c, 584 a, 585 e, 292 e, 594 a c, 596 e, 606 b, 608

608 b c d, 610 a
Farnesius (*Alexander*) *S. R. E. Cardinalis* 308 b
† Faro *episcopus Meldensis* 592 a, 593 f
Faustus *consul Romanus* 331 a
Febeus *præfectus S. Spiritus Romæ* 751 b
Federicus *de Portugallia archiepiscopus Cæsaraugustanus* 741 d
† Feliciani *martyris reliquiæ Casini* 415 d
† Felicissimi *reliquiæ Casini* 419 c
† Felicula *virgo martyr* 5 c e, 6 b d. *Ejus corpus Parmam translatum* 12 b
† Felix III *Papa, inter Prætermissos* 249 c
† Felix *martyr Romæ, inter Prætermissos* 249 c d, 250 e f
† Felix *martyr cum* Constantia, *inter Prætermissos* 4 f, 759 c
† Felix *a Cantalitio, Capucinus* 136 a b, 1007 c, 1039 a c
Ferdinandus V *Hispaniæ rex* 732 d e f, 738 e f, 739 a, 740 f, 747 d e, 753 a b c, 754 e
Ferdinandus *Castellæ princeps, deinde Aragoniæ et Siciliæ rex* 262 f, 263 a
Ferdinandus II, *Legionis et Gallæciæ rex* 286 b
Ferdinandus de Toledo *Prior conventus Salmanticensis Eremitarum S. Augustini* 806 d, 807 b
Ferran (*Romea*) *abaria B. Petri Arbuesii* 730 f
† Ferreoli *Vesontionensis reliquiæ* 762 f
† Ferreolus *episcopus Ucetiensis, inter Prætermissos* 755 b. *Item* 784 c
Ferrer (*Michael*) *Prior canonicorum Regularium Cæsaraugustanorum* 732 d, 754 d
Ferrerius (*Joannes*) *archiepiscopus Arelatensis* 436 f, 437 a b
Ferrus *abbas Tremitensis* 387 c d, 412 a c
† Fidentius *martyr, inter Prætermissos* 4 f
† Fides *V. M., inter Prætermissos* 249 e, 463 b
† Filibertus *abbas Gemmeticensis et in Herio* 80 b, 84 a b c d e, 85 a b, 87 c f, 88 b f, 89 b c d, 90 a c d e f, 91 a et seqq., 93 a et seqq., 94 a, 95 b, 96 c, 99 b d f, 100 a c f, 101 a, 102 a d, 592 b, 593 f. *Ejus corpus translatum Trenorchium* 17 c e, 10 e f, 19 a b
† Fingar *martyr in Britannia* 755 e
Fiorenzius *archidiaconus Auximanus curavit funus B. Josephi a Cupertino* 1011 b
† Firminus *episcopus Ucetiensis* 784 c
Firminus *S. R. E. Cardinalis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 e
† Flaccus *martyr Tuderti, inter Prætermissos* 756 c
Flaccus *comes* 5 c e, 6 a b c d, 7 a c d
Flavianus *præfectus Romæ* 490 d f
† Flavii *corpus in monasterio Gemmeticensi* 83 f, 98 b f
Flisca *illustris familia Genuensis* 129 a b c, 131 e f, 132 a, 150 e, 151 f, 152 a e f
Flisca (*Limbania*) *soror S. Catharinæ Genuensis* 129 f, 133 f, 134 a, 151 b, 153 c d, 155 d, 182 f
Flisca (*Thomasa*) *vidua, monialis Ordinis S. Dominici* 154 e, 156 b c, 177 a
Fliscus (*Hugo*) *e comitibus Laraniæ genitus* 129 b
Fliscus (*Jacobus*) *pater S. Catharinæ Genuensis* 123 c, 129 c, 130 a, 131 d e, 150 e f, 151 f, 152 e f, 180 b c, 182 c
Fliscus (*Jacobus*) *frater S. Catharinæ Genuensis* 129 f
Fliscus (*Hiletus*) *nobilis Genuensis* 132 a
Fliscus (*Joannes*) *frater S. Catharinæ Genuensis* 129 f
Fliscus (*Laurentius*) *frater S. Catharinæ Genuensis* 129 f
Fliscus (*Robertus*) *unus ex Majoribus S. Catharinæ Genuensis* 129 c, 150 e, 182 c
† Florebertus *episcopus Leodiensis* 548 d e, 570 f 612 a. *Ejus corpus Leodii* 548 d e
† Florellus *vel* Floscellus *puer martyr, inter Prætermissos* 756 d
† Florentius *episcopus Arausicanus, inter Prætermissos* 467 a
Florentius *martyr, inter Prætermissos* 759 a
† Focæ *episcopi reliquiæ Casini* 415 e
† Focæ *reliquiæ Casini* 415 d
Forbin de Janson (*Jacobus du*) *archiepiscopus Arelatensis* 437 f
Foro-Sempronii (*Joannes Maria de*) *provincialis Capucinorum in Italia* 1006 f, 1007 a e
† Fortunati *martyris translatio, inter Prætermissos* 758 e f, 759 a
Fractenses *oppidani, Casinensibus infesti coercentur* 385 b c d e f, 407 b, 408 b
Francavilla (*Antonius*) *Provincialis Capucinorum B. Josephum a Cupertino in tirocinium admisit* 994 a, 1016,
Frances (*Jacobus*) *notarius Cæsaraugustanus, scripsit instrumentum de prodigio sanguinis B. Petri Arbuesii* 736 d, 737 e
Frances de Urrutigoyti (*Antonius*) *episcopus Turiasonensis* 744 e
Franchis (*Hieronymus de*) *episcopus Neritonensis* 994 c d e f, 1017 b
Francisca *Aragonia, Joannis Borgiæ ducis uxor* 353 f
† Franciscus *Assisias* 703 c e, 704 e, 723 a, 1017 f, 1019 b c. *Ejus stigmata, inter Prætermissos* 251 d, 466 f
† Franciscus Borgia, *dux Gandiæ, deinde Societatis Jesu* 950 d
† Franciscus Salesius, *episcopus Gebennensis* 128 a, 165 b, 167 d. *Ejusdem beatificatio* 750 d
Franciscus *archiepiscopus Narbonensis, Martini V Papæ camerarius* 441 c d
Franciscus Gambasiensis *Ordinis Eremitarum S. Augustini* 810 d
Franciscus Joannes *episcopus et princeps Constantiensis* 196 c
Franciscus a Cruce, *Eremita Augustinianus missionarius in Mexico* 812 b d f, 813 f
Franciscus de Nieva *Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 813 b
Franco *archiepiscopus Rotomagensis* 80 f
Franco *episcopus Leodiensis* 519 f, 554 e f, 556 a
Franco *senior episcopus Cœnomanensis* 479 b
Fredericus *abbas Casinensis, deinde S. R. E. Cardinalis, ac denique Papa, Stephanus IX, aliis X dictus* 404 e, 405 d f
Fredericus I *Ænobarbus imperator* 303 d, 379 d, 380 b, 638 c, 640 a b, 642 a d e f, 643 a b d, 645 b, 648 b d, 665 e, 666 a f, 669 b d, 675 c, 699 d, 776 a, 779 d
Fredericus III, *aliis* IV, *imperator* 449 b c d e f, 456 a, 459 d, 460 b
Fredericus *Aragonius, Siciliæ rex* 709 d, 710 c
Freslon (*Andreas*) *Prior monasterii Melinæensis, adstitit translationi B. Reginaldi eremitæ* 626 f, 627 a b c
Fritigernes *Gothorum rex* 39 b c d, 40 c d, 41 d, 43 b c
Fritigildis *Marcomanorum regina ad Christum conversa* 357 a
Frontina *virgo a S. Sidonio Apollinare laudata* 61 f
Fronto *forte avus S. Apri Tullensis episcopi* 61 e
Frotarius *episcopus Tullensis* 57 a, 64 a, 65 b c d 76 b

. 76 b

Fuentes *(Petrus de) procurator fiscalis sacræ inquisitionis Cæsaraugustæ* 736 d

Fulbertus *episcopus Cameracensis* 83 b

Fulbertus *episcopus Carnotensis* 83 b

Fulbertus *monachus S. Audoeni apud Rotomagum, scriptor miraculorum ipsius, ac forte biographus S. Aichardi abbatis Gemmeticensis* 83 b c d e

Fulchardus *abbas Montis S. Disibodi* 632 c

Fulgosia *familia illustris Genuensis* 131 e f

Fulgosius *(Paulus) nobilis Genuensis* 131 f, 132 a

G

Gainas *Gothorum dux* 255 d

Gaitelgrima *Pandulfi II Beneventani principis filia* 380 f, 404 f

Gallego *(Joannes) Ordinis Eremitarum S. Augustini multis muniis apud suos clarus* 807 d e, 808 a b, 861 a

Galliego *(Thomas) consanguineus S. Thomæ a Villanova* 829 d e

Gallienus *imperator* 470 f, 471 a, 475 f

Gallo *(Gregorius) professor sacræ Scripturæ Salmanticæ, deinde episcopus Orcelensis et Segoviensis* 868 e

† Gallus *abbas* 511 f, 514 a, 515 c

Gallus *imperator* 470 c e, 475 f

Gallus *comes Cabilonensis a S. Valerio martyre sanatus* 16 e f, 17 a

Gallus *iniquus infestator episcopatus Trajectensis* 539 e f, 540 a et seqq., 542 b, 543 c e f, 544 a b c, 545 a b, 548 a b, 577 b, 578 d, 587 c d, 597 d e, 599 d f, 617 c d

Galterius *abbas Trenorchiensis* 18 c

Galterius *probabilius frater B. Ludovici Alamandi* 440 a b c d

Gamansius *(Joannes) Societatis Jesu presbyter, optime meritus de Museo nostro* 110 a, 111 c, 295 b, 341 c, 472 e, 630 e, 763 c, 788 e, 794 b

Gamboa *(Franciscus) archiepiscopus Cæsaraugustanus* 744 b

Gandon *(Sylvanus) canonicus ecclesiæ S. Petri Andegavensis, adstitit translationi reliquiarum B. Reginaldi eremitæ* 626 f

Garnerius *monachus Trenorchiensis, scriptor Vitæ etc. S. Valeriani martyris* 14 d e f, 15 a b, 27 et seqq., 29 a

Garnulphus *episcopus Tornacensis* 553 f

Garzia *(Agnes) amita S. Thomæ a Villanova* 803 d, 850 c, 851 c d

Garzia *(Alphonsus Thomas) pater S. Thomæ Villanova* 802 c d e f, 803 a b c d f, 804 a et seqq., 825 d, 827 f, 828 e f, 829 a c, 834 c d, 835 f, 836 a b c, 837 c d, 838 a d f, 839 a, 840 a b, 841 c, 967 e

Garzia *(Joannes Thomas) Ordinis Eremitarum S. Augustini, frater S. Thomæ a Villanova* 803 d

Garzia *(Martinus) canonicus Cæsaraugustanus, deinde episcopus Barcinonensis* 733 c, 736 b c, 738 c d

Garzia *(Petrus) parochus Castellanus, S. Thomæ a Villanova œconomus* 824 e, 832 c d, 944 f, 945 a

Garzia *(Sebastianus) procurator causæ beatificationis S. Thomæ a Villanova* 959 e

Gasbertus *archiepiscopus Arelatensis* 437 d, 456 e

Gaudianus, *inter Prætermissos* 466 a b

Gaufredus *Prior Vosiensis, scripsit gesta episcoporum Lemovicensium* 783 c e

Gauslenus *episcopus Matisconensis interfuit dedicationi monasterii Trenorchiensis* 18 d

† Gauzlinus *episcopus Tullensis* 55 b c, 56 c, 57 c, 64 b, 71 e, 73 d, 76 b, 78 e

Gebeno *Prior Eberbacensis, scriptor seculi* XIII, 675 a b c d

† Gebetrudis *abbatissæ Habendensis inventio, inter Prætermissos* 467 a d

Gebhardus *abbas Hirsaugiensis* 631 d e

Geiger *(Ludovicus) decanus collegiatæ ecclesiæ SS. Michaelis et Petri Senioris Argentorati* 317 a b c d

Geila *incesta uxor Gozberti ducis* 544 e f

Geilo *abbas S. Filiberti* 15 c d, 17 c e, 18 c e f

† Gelasius I *Papa* 260 e

Gelasius II *Papa* 50 e

Geldolphus *abbas Brunvilariensis scribit ad S. Hildegardem* 693 d e f, 694 a e f, 695 d

† Geminianus *martyr, inter Prætermissos* 463 c

† Generosa *martyr, inter Prætermissos* 250 e f

† Genesius *ex mimo martyr* 37 f

Genesius *presbyter S. Nicomedis in concilio Romano sub S. Symmacho* 7 e

† Gengulphi *martyris reliquias impetrat S. Gerardus Tullensis episcopus* 77 b, 78 f

Gensericus *Wandalorum rex* 49 a d, 50 b, 54 e f, 423 e, 424 e

Gentilis *(Maria Francisca Xaveria) patritia Genuensis* 186 f

Genuenses *Saracenos in Africa ingenti clade afficiunt* 398 d e

† Georgii *martyris corpus ex Hispania in Galliam translatum* 103 b d

† Georgius *martyr* 481 a

Georgius *Austriacus, archiepiscopus Valentinus, deinde episcopus et princeps Leodiensis* 815 a b, 828 c, 872 a, 886 a b, 890 f, 929 e

Georgius *princeps Brunsvicensis et dux Hannoveræ* 999 c

Georgius de Avila *Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 812 c

† Gerardus *episcopus Tullensis* 56 c e f, 57 c, 65 a b f, 66 a b, 76 f, 77 a et seqq., 78 e f, 79 a

Gerardus *monachus S. Apri corpus abscondit* 75 d e

† Gerasimus *abbas in Palæstina* 137 f

Gerebertus *episcopus Virdunensis* 511 b, 912 e

† Gerlacus *eremita* 663 b c

Gerlindis *mater S. Eugeniæ abbatissæ Hohenburgensis* 333 a d

† Germanus *patriarcha Constantinopolitanus* 275 a, 279 b

† Germanus *episcopus Parisiensis* 512 f

Germanus *abbas, inter Prætermissos* 466 b

Geroldus *abbas monasterii Murensis in Helvetia* 199 e, 200 c d e

† Gertrudis *abbatissa Nivellensis* 521 f, 589 c, 591 a, 596 f, 597 a, 599 c

† Gervasii *corpus a S. Ambrosio inventum* 489 f, 491 e, 493 a

Gilbertus *Porretanus episcopus Pictaviensis* 656 d

Ginettus *(Martius) S. R. E. Cardinalis* 749 c, 751 b, 966 a b

Giraldus *vel* Gerardus, *episcopus Ostiensis* 387 f

Girardus *archiepiscopus Sipontinus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a

Girardus *ex comitibus Marsorum, monachus Casinensis, præpositus S. Nicolai in Pica, ac denique abbas Casinensis* 420 f, 422 e

Girardus *consul Fundanus, benefactor monasterii Casinensis* 391 a, 420 e

Giroldis *(Abraham de) episcopus Cremonensis* 121 c

Gi-

Giselbertus *abbas S. Vincentii in Prato Mediolani* 40 f
Gisloaldus *episcopus Virdunensis* 511 b, 912 e
Gisulphus II *princeps Salernitanus* 377 d e, 394 a b, 397 f, 405 f, 407 e, 408 d e, 415 a, 416 d, 429 c f, 430 e, 431 a b
† Glyceriæ *V. M. corpus in insula Lemno* 277 a c, 279 c
† Gobuldeus *monachus seculo* v, 49 d. *Ejus corpus Pisis* 48 c
† Godefridi *Cappenbergensis, Ordinis Præmonstratensis, reliquiarum depositio, inter Prætermissos* 249 a
Godefridus *Bullionius, postea Hierosolymorum rex* 557 e, 559 b
Godefridus *Barbatus, Etruriæ et Lotharingiæ dux* 380 d, 410 d e, 411 c, 413 f
Godefridus *episcopus Ultrajectinus scribit ad S. Hildegardem* 663 d e
Godefridus *abbas incerti loci jussit scribi Vitam S. Hildegardis* 630 a b, 679 c d e, 683 a b, 690 e f
Godefridus *monachus, primus biographus S. Hildegardis Bingianæ* 630 a b c d, 634 b c d e, 679 c d e, 683 b c, 699 b
Godeschalcus *diaconus Leodiensis, biographus S. Lamberti episcopi* 518 b et seqq., 519 a b c d e, 520 e f, 521 a, 591 b, 601 d e, 602 f, 603 a
Godeschaldi *(Theodoricus) canonicus Leodiensis* 565 b
Godinus *filius Warnacharii, Majoris-domus Burgundiæ* 63 d
Godo *episcopus Tullensis* 76 a
Goe *(Christianus de) sacellanus Leodiensis* 564 f
Goffridus *episcopus Aversanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Goffridus *episcopus Perusinus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Goffridus *Monius, a B. Desiderio abbate in feudum accipit castrum Suiense* 424 d
† Colbodei *martyris corpus Romæ in ecclesia B. M. V. Montis Cæli* 46 d e
Gomo *interfector S. Ludmillæ, Bohemiæ ducissæ* 349 d e f, 359 e f, 360 a f, 361 a b c
Gondebaldus *ementitus Clotarii I Francorum regis filius* 784 e
Gonterus *episcopus Spirensis scribit ad S. Hildegardem* 640 e
Gonzaga *(Carolus II) Mantuæ dux* 1036 f
Gonzaga *(Franciscus) Minister Generalis Ordinis Minorum, deinde episcopus Mantuanus* 127 d
Gonzaga *(Franciscus) episcopus Cephaleditanus visitavit corpus B. Gandolphi* 724 a b
† Gordianus, *inter Prætermissos* 756 e
Gotcelinus, *monachus Benedictinus e monasterio S. Bertini, forte biographus S. Edithæ virginis* 365 a b c
† Gothardus *episcopus Moguntinus* 12 c
Gothi *Catholici ad Arianismum traducti* 39 c d e f, 40 a. *Imperium Orientis magna strage afficiunt* 488 e
Gotifredus *intrusus in archiepiscopatum Mediolanensem* 377 c
Græcorum *legati pro unione Ecclesiæ* 443 b d e, 446 c, 459 d, 460 b
Gran *(Antonius) sicarius B. Petri Arbuesii* 733 e f, 734 a
Gratianus *imperator* 39 b, 41 e, 488 d f, 489 b, 499 c
Gratianus *S. R. E. Cardinalis* 429 a, 430 c
† Gregorius *Magnus Papa* 260 f, 298 e f, 307 e, 831 e
Gregorius II *Papa* 279 a
Gregorius IV *Papa* 472 e f, 473 d
Gregorius V *Papa* 304 e f
† Gregorius VII *Papa* 374 e, 375 f, 376 a b d e, 377 c e f, 387 a d e f, 390 c d, 391 f, 392 a b c d e, 373 a b, 394 a et seqq., 375 a et seqq., 396 a b f, 397 a b c d e, 398 a b c, 399 b c, 416 e, 420 d, 421 b c d e, 422 b c, 423 a d, 424 a d, 425 a b d e, 426 b, 427 a b c, 428 e f, 430 b c, 431 a d, 432 c d f, 433 a f, 434 e, 435 a
Gregorius IX *Papa* 630 f, 678 a b c, 700 c, 701 e
Gregorius XII *Papa* 440 f
Gregorius XIII *Papa* 294 a, 296 d, 299 e f, 300 a, 308 b et seqq., 309 a d e f, 387 c
Gregorius XV *Papa* 720 d e, 748 b c, 801 b 963 a b c e f, 974 e
† Gregorius *Turonensis episcopus* 761 e f. 762 a b d, 782 b
Gregorius *S. R. E. diaconus, legatus Pontificius ad principes regni* 430 c
Gregorius *patriarcha, inter Prætermissos* 251 a
Gregorius *Scotorum rex* 793 c, 794 c
Gregorius *consul Romanus, benefactor monasterii Casinensis* 411 a
Gregorius *abbas S. Sophiæ Beneventi* 403 e
Gregorius Raynoldus *abbas S. Victoris Mediolani* 495 c
Grille d'Estoublon *(Jacobus de) vicarius generalis archiepiscopi Arelatensis visitavit corpus S. Ludovici Alamandi, archiepiscopi Arelatensis et S. R. E. Cardinalis* 437 e f
Grille de Robiac *(Jacobus Henricus de) præfectus sacrarii ecclesiæ metropolitanæ Arelatensis, adstitit visitationi corporis S. Ludovici Alamandi* 437 e
Grimaldi *familia illustris Genuensis* 431 e f
Grimo *abbas Tabuleiensis* 512 c d
Grimoaldus *Boiorum dux* 544 e
Grimoaldus *Pippini Heristalli et Plectrudis filius* 538 c d, 539 b c, 550 f, 541 a, 581 a, 597 a, 599 c, 601 c, 602 a b, 612 c, 614 b
Guaimarius IV *princeps Salernitanus* 380 f, 381 d, 382 c, 403 d e, 404 c f, 405 c, 407 e
Guarca *familia illustris Genuensis* 431 e f
Guerente *(Petrus) Ordinis Eremitarum S. Augustini* 810 d
† Guerrini *martyris translatio, inter Prætermissos* 2 f
Guevara *(Didacus de) visitator Ordinis S. Augustini, testis in Castellano processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 d, 835 a
Guevara *(Joannes de) a S. Thoma a Villanova in Ordinem Eremitarum S. Augustini admissus* 867 e f
Guibertus *archiepiscopus Ravennas, antipapa, Clemens III dictus* 374 f, 375 b, 394 f, 395 a c d, 397 b e, 398 a d f, 424 c, 425 b, 429 b, 430 d, 431 a c d e f, 432 c d f, 433 a b
Guibertus *vel* Wibertus *monachus Gemblacensis S. Hildegardem consulit de variis quæstionibus* 655 e f, 656 a, 674 f, 675 a, 682 c f, 683 a
† Guilielmus *abbas S. Benigni Divionensis* 64 b
Guilielmus *et Socii martyres Tridentini, inter Prætermissos* 4 c
Guilielmus *episcopus Larinensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Guilielmus, *sive* Guibertus *episcopus Rubbesanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Guilielmus *episcopus Salpitanus* 389 d
Guilielmus *episcopus Teanensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Guilielmus *episcopus VI abbas Casinensis* 390 a

Gui-

Guilielmus *a S. Amore* 676 e
Guilielmus *abbas Trenorchiensis* 19 a
Guinerannus *monachus, S. Apri corpus abscondit* 75 d e
Gundelindis *discipula S. Odiliæ abbatissæ amitæ suæ, deinde abbatissa inferioris monasterii ejusdem S. Odiliæ* 333 b c d e, 334 c d, 335 f
Guntherus *archiepiscopus Coloniensis* 106 d f, 107 a b c, 108 a, 109 a
† Gunthramnus *Burgundionum rex* 17 b c, 63 f, 784 d
Gutierres (*Andreas*) *vir locuples, per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam inductus* 850 b c

H

Habdarrahgman II *Saracenorum rex in Hispania* 338 e
Habdarrahgman III, *Saracenorum rex in Hispania* 104 d e f, 105 e, 338 f, 339 a d, 621 b, 525 e
Hadelheidis *abbatissa Ganderheimnensis scribit ad S. Hildegardem* 659 e
Han (*Christophorus*) *parochus in Holtzheim, adfuit translationi corporum SS. Einbettæ, Vorbettæ et Villbettæ virginum* 317 b
Haraldus *Danorum rex* 4 a
Harenbaure (*Joannes Josephus*) *thesaurarius ecclesiæ metropolitanæ Arelatensis, adstitit visitationi corporis B. Ludovici Alamandi* 437 e
Hartmannus *præpositus metropolitanæ Moguntinæ S. Hildegardem consulit* 659 c
Hartradus *canonicus Bingiensis, testis in Actis de virtutibus etc. S. Hildegardis* 698 d
Hartvicus *episcopus Bremensis scribit ad S. Hildegardem* 639 f, 641 a b, 587 e
Hastingus *Normanorum sive Danorum dux* 84 e
Haug (*Gabriel*) *episcopus Tripolitanus, Argentoracensis episcopi suffraganeus, transtulit corpora sanctarum virginum Einbettæ, Vorbettæ et Villbettæ* 317 a b e
Hazart (*Cornelius*) *Societatis Jesu presbyter* 974 b c
Hedwigis *monialis in Monte S. Ruperti examinata de virtutibus etc S. Hildegardis* 697 e, 698 a f, 700 e
Heldericus *præpositus S. Simeonis Trevirensis scribit ad S. Hildegardem* 659 c d
† Helena *imperatrix, inter Prætermissos* 2 c. *Item* 779 a f
Helingerus *abbas Montis S. Disibodi* 654 e f, 655 a b, 657 d, 686 f, 687 e
Hembercourt (*Guido*) *obtinuit aliquas reliquias S. Lamberti episcopi* 565 a
Henanus *aut* Enanus *eremita in Hispania, inter Prætermissos* 756 b c
† Henricus II *imperator* 340 f
Henricus III *imperator* 416 e
Henricus IV *Germaniæ rex, postea imperator* 375 a b, 376 b e, 377 c e, 394 f, 395 a et seqq., 396 a, 398 c, 416 e, 423 c et seqq., 424 a b c d f, 425 a b d e, 427 a b, 430 c e, 431 c d e f, 432 c d, 433 a, 631 b, 679 f, 681 a
Henricus IV *Galliæ rex* 626 b
Henricus II *Angliæ rex fundator abbatiæ Melinæensis* 626 b, 628 f, 629 d
Henricus VII *Angliæ rex* 327 e, 368 a
Henricus *archiepiscopus Moguntinus* 633 b c f, 634 a, 639 c d e f, 641 a, 665 a, 680 d e 682 a f
Henricus II *episcopus Leodiensis* 563 f, 564 a
Henricus *episcopus Pragensis* 663 f
Henricus *episcopus de Bevez scribit ad S. Hildegardem* 644 c d
Henricus *dux Brabantiæ* 564 a
Henricus *comes Namurcensis* 558 d, 561 b, 564 a
Henricus *comes Salmensis* 561 e f, 562 b
Henricus *comes, benefactor monasterii Casinensis* 396 c
Henricus *abbas monasterii S. Mamiliani* 50 e
Henricus *archidiaconus et decanus Leodiensis* 520 b
Henricus *archidiaconus Leodiensis* 558 c d
Henricus *canonicus et Bingiensis, testis in Actis de virtutibus etc. S. Hildegardis* 698 d
Henricus Calstrius *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 759 a
Heraclius *imperator* 258 b c, 275 b, 521 f, 522 a, 603 e
Heremannus *episcopus Salesberiensis* 365 b
† Heribertus *archiepiscopus Coloniensis* 557 a, 673 b
Heribertus *archiepiscopus Mediolanensis. Vide* Eribertus
Heribertus *præpositus virginum in Monte S. Ruperti prope Bingium* 635 d e,
Herimannus *archiepiscopus Coloniensis* 519 d e, 581 e, 582 c
Herisplindis *mater S. Lamberti episcopi* 621 d e, 522 b, 575 f, 589 c, 603 d e
Herlindis *virgo, soror Egberti Trevirensis episcopi et Arnulphi Hollandiæ comitis, inter Prætermissos* 759 b
Hermannus *episcopus Tullensis* 60 f
† Hermetis *reliquiæ Casini* 419 c
Hernandes *subœconomus S. Thomæ a Villanova* 832 c d, 944 e f
† Hernei, *abbatis Cenomanensis corpus translatum* 478 c, 479 a b
Herodes *Antipas, tetrarcha Gallilææ* 597 b c
Herodias *incesta uxor Herodis Antipæ* 597 b c
Hervæus. *Vide* Erveus
Herveus III *abbas Trenorchiensis* 18 c, 26 b, 27 a
Hetto *abbas Augiensis, deinde episcopus Argentoracensis* 333 c
† Hia *virgo martyr, inter Prætermissos* 755 e
† Hieremias *martyr Cordubensis* 336 c, 338 c, 339 a, 618 a b, 625 e, 756 d. *Item inter Prætermissos* 463 c
† Hieremias *monachus Tabanensis et martyr* 620 c d f, 623 a b, 624 b c
Hieronymus II *abbas Murensis in Helvetia* 199 d
† Hilarii *reliquiæ Casini* 415 d
Hilarion *monachus scripsit Vitam aliquam S. Satyri confessoris* 486 b c, 508 a
† Hilarus *Papa* 783 e
Hildebertus *vir nobilis, pater S. Hildegardis virginis* 631 d, 680 a, 681 a
† Hildebrandus *S. R. E. Cardinalis, postea Pontifex* 387 a d e f, 389 e, 409 e f, 412 a, 420 b. *Vide* † Gregorius VII Papa
Hildebrandus *archiepiscopus Capuanus* 389 a, 411 c, 413 f, 414 a d e
Hildegarda *Abbatissa Tigurina et Schwartensis* 107 e f
Hilduinus *archiepiscopus Mediolanensis, inter Prætermissos* 4 b
Hillinus *archiepiscopus Trevirensis scribit ad S. Hildegardem* 640 c d e
† Hiltrudis *virginis reclusæ Lætiensis elevatio, inter Prætermissos* 466 f. *Ejus reliquiæ Lætiis* 569 f, 570 a f
Hiltrudis *filia comitis Spanheimensis, monialis in Monte S. Ruperti prope Bingium* 635 a
† Hippolitus *martyr Romæ* 470 b f, 471 e, 472 a b
Hitto *episcopus Frisingensis reliquias S. Alexandri Pa-*

Papæ et Justini presbyteri martyris Roma Frisingam transfert 472 d e f, 473 c d
Hoelnoes (*Petrus de*) *canonicus Leodiensis* 566 a b
† Hoildis *virginis Translatio, inter Prætermissos* 463 a
Honegger (*Bonaventura*) *abbas Murensis in Helvetia* 244 e
Honestus *episcopus Verolensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Honofrius (*Antiochus*) *vicarius episcopi Auximani* 1011 a b
Honorius II *Papa* 307 e
Honorius III *Papa* 50 e
Horn (*Joannes de*) *episcopus Leodiensis* 565 e f, 566 e
Hoses (*Joannes de*) *canonicus Carthaginensis, subdelegatus Matriti in causa beatificationis S. Thomæ a Villanova* 960 b
Hostivitus *Bohemiæ dux* 357 e
† Hubertus *episcopus Leodiensis* 518 e f, 519 a, 526 f, 527 a, 531 d, 534 d e, 537 b et seqq., 538 a et seqq., 539 a b c d, 545 c d, 546 c, 551 e f, 552 a et seqq., 553 a b c d e, 554 a b, 556 b e, 557 a, 563 d, 567 a e, 570 a, 573 c, 580 a b, 581 c d, 601 a, 604 f, 611 c d e f, 612 a e, 616 b c d, 617 e
† Hugo *archiepiscopus Rotomagensis* 83 e f, 98 a, 100 c d e. *Ejus corporis translatio* 81 a et seqq.
† Hugo *abbas Cluniacensis* 424 c, 425 b c
Hugo *archiepiscopus Bisonticensis benefactor monasterii Trenorchiensis* 19 a
Hugo *archiepiscopus Lugdunensis* 375 f, 376 a et seqq., 377 a et seqq., 397 c, 398 b f, 399 a c, 428 e, 430 a b, 433 b c, 434 d e
Hugo II *episcopus Leodiensis* 549 f
Hugo *episcopus Tolosanus* 314 f
Hugo *monachus aut abbas Curiæ-Dei, inter Prætermissos* 759 a b
Hugo *filius Ethiconis, Alemanniæ ducis* 333 c
Hugo *Caroli Magni filius, abbas S. Medardi et Novalicensis* 65 d e
Hugo *comes Cabilonensis, episcopus Autissiodorensis munificus in abbatiam Trenorchiensem* 18 d f
Hugo *filius Rainaldi comitis Barensis* 558 a, 560 c d e f, 561 a e f, 562 a b c d
Hugo *Flaviniacensis refutatus* 377 e f, 378 a b
Hugo *comes, benefactor monasterii Casinensis* 392 b
Hugoninus *Alamandus Arbenai dominus, secundum aliquos frater B. Ludovici Alamandi* 439 f
Humbertus *episcopus S. Rufinæ* 406 e
Humbertus *episcopus Sylvæ Candidæ* 404 a, 405 a
Humbertus *abbas Sublacensis* 387 e f
Hungarorum *variæ irruptiones* 74 d e, 76 d, 79 a, 357 d
Hungus *Scotorum rex* 319 d e
Hunnorum *eruptiones* 604 e
Hurallus (*Jacobus*) *episcopus Augustodunensis* 479 e
Hurtadus (*Joannes*) *Ordinis S. Dominici* 826 b, 845 f, 846 a b
Hussitæ *hæretici in Bohemia* 340 a f, 459 d, 460 b

I

Ida *mulier a S. Hildegarde ad Philippum abbatem Parcensem missa* 662 b d
† Ignatius *Loyola, fundator Societatis Jesu* 422 c d
Ignatius *abbas Engelbergensis* 227 c d e
Imperialis (*Josephus Renatus*) *S. R. E. Cardinalis* 175 f, 180 a, 186 d e
Indicia *virgo, S. Marcellinæ socia* 489 e, 490 a
† Infans *monachus seculo* v, 49 a b d. *Ejus corpus Pisis* 48 c, 49 d
Inglarius (*Gaspar*) *Ordinis Prædicatorum, inquisitor Aragoniæ* 732 e, 733 d, 753 b c
Innacius *episcopus Monorbinensis, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
† Innocentia *V. M., cujus corpus Vicentiæ repertum dicitur, verisimilius eadem est cum* S. Innocentia *Ariminensi, inter Prætermissos* 249 e f, 250 a. *Item* 311 f, 312 a et seqq.
† Innocentia *virgo martyr culta Bononiæ* 312 e
† Innocentius *martyr ex legione Thebæa, inter Prætermissos* 4 f
Innocentius II *Papa* 19 b, 307 e
Innocentius III *Papa* 421 f, 568 a
Innocentius IV *Papa* 9 f, 10 a b, 129 b c, 150 e, 182 c, 678 d
Innocentius VIII *Papa* 162 f, 753 a b, 754 e
Innocentius X *Papa* 128 c, 196 a b c, 198 d, 739 e, 740 a, 963 f, 971 b, 998 b, 1005 a b c, 1008 f, 1010 f, 1012 a, 1031 e, 1032 a e, 1035 a, 1037 a f, 1038 a
Innocentius XI *Papa* 127 c, 180 a, 1012 c, 1033 d, 1036 c, 1044 a, 1046 c d
Innocentius XII *Papa* 179 a
Innocentius *episcopus Cenomanensis* 330 f, 331 b
† Irenæus *martyr Romæ* 470 c, 471 f, 472 a
† Irene *cum* Sophia *martyr, inter Prætermissos* 466 d
Irene *imperatrix* 258 e, 259 f, 260 a b d, 280 d e f, 281 e f, 282 a b, 283 a b
† Isaac *monachus Tabanensis et martyr* 620 b c f
Isabella *imperatrix, Caroli V conjux* 811 c d, 826 d, 848 c d f
Isabella Clara Eugenia *Belgii princeps* 335 c, 932 d
Isabella Clara *ducissa Mantuæ* 1035 a, 1036 f, 1037 a
Isengrinus *episcopus Ratisbonensis* 351 c
† Isidorus *Bononiensis, inter Prætermissos* 755 e f
Issen *filius Habdarrahymanni II Saracenorum regis in Hispania* 338 e
† Istochius *monachus seculo* v 49 a b d, 51 f
Ita *Lotharingica, uxor Radebothonis comitis Habspurgensis, fundatrix monasterii Murensis in Helvetia* 195 f
† Ivanus *eremita in Bohemia* 347 d e f, 348 a b c d

J

Jacob *patriarcha* 590 f
† Jacobi *apostoli reliquiæ Casini* 415 b c d e, 419 c
Jacobus I *Aragoniæ rex* 730 f
Jacobus VI *Angliæ rex* 326 c
Jacobus IV *Scotorum rex* 327 e f. *Item inter Prætermissos* 758 c d
Jacobus *de Narnia, episcopus Cephaleditanus, scripsit Vitam B. Gandolphi, et corpus elevavit* 701 f, 702 a b c e, 703 a, 704 a d, 706 c d e, 709 d e f, 710 a b c, 720 b, 721 c d, 723 a b
Jacobus *asceta, inter Prætermissos* 4 b
Jacobus *laicus Ordinis Minorum, inter Prætermissos* 465 a
Jannellus *cum B. Desiderio abbate paciscitur de castello Saracenisco* 424 c d
† Januarii *reliquiæ Casini* 419 b c
Jaquintus *monachus, deinde abbas Salerni, Ordinis S. Benedicti* 402 f, 403 a b, 404 a e
Jaspar *abbas Stabulensis* 566 a b
Jaubert de Barraut (*Joannes*) *archiepiscopus Arelatensis, visitavit corpus B. Ludovici Alamandi* 438 a

Jeza-

Jezabel *uxor Achab, regis Israel* 597 b
† Joachim *pater Deiparæ, inter Prætermissos* 249 c
Joanna *Hispaniarum regina, mater Caroli V imperatoris* 950 d
Joanna II *regina Neapolis* 429 c
Joanna *Austriaca, Joannis Lusitaniæ principis conjux* 941 d
† Joannes *Baptista* 597 b c. *Ejus reliquiæ Casini* 415 d e
† Joannes *Chrysostomus* 915 d e. *Ejus corpus Romæ* 568 b
† Joannes *episcopus Alexandrinus, cognomento Eleemosynarius* 839 d
† Joannes *martyr apud Marsos, inter Prætermissos* 466 d, 756 e f, 757 a et seqq., 758 a
† Joannes *presbyter Romæ corpora sanctorum martyrum sepelit* 293 e f, 294 a, 301 b
† Joannes Marcus 467 e f, 468 a
† Joannes a S. Facundo 860 e, 863 c d. *Ejus reliquiæ in Belgium allatæ* 976 d
† Joannes Franciscus Regis *Societatis Jesu* 176 a
Joannes VI *Papa* 538 b
Joannes VII *Papa* 539 b
Joannes VIII *Papa* 342 f, 343 a b, 344 b, 357 c, 794 e, 795 e f, 797 e
Joannes XIII *Papa* 352 e, 363 e
Joannes XXII *Papa* 678 e f, 709 d, 710 c
Joannes *Palæologus imperator Græcorum* 443 c d e
Joannes II *Aragoniæ rex* 732 d
Joannes III *Lusitaniæ rex* 848 e f, 941 d
Joannes Casimirus *e Societate Jesu, S. R. E Cardinalis, deinde Poloniæ rex* 999 b, 1033 d, 1035 a b, 1037 a
Joannes *dux Brabantiæ* 549 f
Joannes *Austriacus, magnus Prior Castellæ et supremus exercituum ductor* 744 c
Joannes *archiepiscopus Amalfitanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 c
Joannes I *archiepiscopus Beneventanus* 404 c d, 405 d
Joannes *Aragonius archiepiscopus Cæsaraugustanus* 732 d
Joannes *archiepiscopus Neapolitanus, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Joannes *archiepiscopus Surrentinus, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Joannes *episcopus Balvensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Joannes *episcopus Calenus seu Foriclaudiensis, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Joannes *episcopus Cannensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Joannes *episcopus Juvenatiensis, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Joannes *episcopus Melplictensis in concilio Lateranensi sub Alexandro III Papa* 388 e
Joannes *episcopus Picenus, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b d
Joannes *episcopus Pisaurensis* 569 c d
Joannes *episcopus Portuensis interest dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Joannes *episcopus Serinensis seu Sarnensis* 389 d
Joannes *ex monacho Casinensi episcopus Soranus* 419 b c
Joannes *episcopus Tusculanensis, interest dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a, 415 b
Joannes *Veliternensis episcopus, pseudo-papa. Vide* Mincius
Joannes *episcopus Vigiliensis, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Joannes III *abbas Casinensis* 304 c
Joannes *abbas Sublacensis* 387 f
Joannes *sub Claudio II imperatore corpora martyrum Romæ sepelit* 472 c d
Joannes *Alamandus, probabilius pater B. Ludovici Alamandi* 440 a
Joannes *Alamandus, probabiliter frater B. Ludovici Alamandi* 440 a
Joannes *comes Teanensis, monasterio Casinensi munificus* 390 e
Joannes *canonicus Moguntinus, præpositus Bingiensis, testis in Actis de virtutibus S. Hildegardis* 700 a
Joannes *sextus Magister Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 251 a b
Joannes *Hiserniensis, vir nobilis, benefactor monasterii Casinensis* 391 b, 420 f
Joannes *Abbatulus* 564 b c d
Joannes *antipapa* 304 e
Joannes *pseudo-cardinalis ab antipapa Clemente III creatus* 425 b
Joannes *Frisingensis, pseudo-cardinalis a Felice antipapa factus* 449 a
Joannes Baptista a S. Agatha *vicarius Capucinorum in conventu Petræ Rubeæ* 1008 b
Joannes Fredericus *princeps Brunsvicensis, dux Hannoveræ, ad fidem Catholicam conversus* 999 b c d, 1011 e, 1024 a b c d, 1026 a
Joannes de las Casas *Ordinis Eremitarum S. Augustini, Prior provinciæ Bæticæ* 807 f, 808 a
Joannes de Oseguera *Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 812 c
Joannes de S. Romano *Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 812 c
Joannes de Segovia *interest concilio Basileensi* 444 e, 447 a b, 448 f, 449 b c
† Joannis *apostoli reliquiæ Casini* 415 c d
† Joannis *martyris reliquiæ Casini* 415 c d e, 419 b c
† Joannis *martyris corpus a S. Theodora sepultum* 484 b c
† Joannis Columbini, *Jesuatorum fundatoris, corpus prope Senas* 299 b f
Joannettis (*Nicolaus de*) *Prior generalis Ordinis Eremitarum S. Augustini* 976 c
Jocundus *pater S. Aredii abbatis* 786 d
Joffredus *episcopus Cabilonensis interfuit dedicationi monasterii Trenorchiensis* 18 d
Joffredus Ridellus, *Cajetæ dux, benefactor monasterii Casinensis* 391 d e, 392 b
Jordanus *princeps Capuanus et Cajetæ dux* 385 d, 392 a et seqq., 393 a c d e, 394 c d, 396 d e, 397 e f, 398 a, 408 f, 415 a, 416 d, 421 d e, 423 b c d f, 424 a d e, 429 a b, 430 a f, 431 a
Jorlet (*Joannes*) *parvæ mensæ canonicus Leodiensis* 564 f
† Josaphat *episcopi Pollocensis martyrium probatum* 748 e f
Joseph *patriarcha* 590 f, 593 f, 687 a
† Josue *Israelitarum dux* 590 b c
† Jovini *confessoris corpus Pictaris* 86 f
† Judæ *apostoli reliquiæ Casini* 415 c
Judæi *auctores cædis B. Petri Arbuesii* 728 b c, 733 d e f, 734 a f, 735 a, 753 c d e f, 754 a b
Judice (*Franciscus*) *S. R. E. Cardinalis* 975 c
† Juii, *vel* Juvii *corpus Wiltoniæ* 371 a b, 372 d
† Juliana *a Falconeriis* 176 a
† Juliani *reliquiæ Casini* 415 c
† Julianus *martyr Brivatensis* 760 a b c e, 761 a b c d f,

b c d f, 762 a b c d f, 763 b d, 764 a b e, 766 f, 767 a d
Julianus *apostata imperator* 37 b c e f
† Julius *martyr in Anglia sub Diocletiano* 477 e f
Julius I *Papa* 777 b, 778 a
Julius II *Papa* 179 b c
Julius III *Papa* 914 c
Julius *commentitius episcopus Mediolanensis* 778 a
Ivo *episcopus Carnotensis* 628 d e, 629 a
† Justina *V. M.* 252 c
Justina *imperatrix Ariana* 491 d
† Justinæ *virginis caput Lucæ* 42 b c
Justinianus *(Augustinus) episcopus Nebiensis, annalista Genuensis* 123 c d e, 127 d
† Justinus *presbyter confessor inter Prætermissos* 463 a
† Justus *episcopus Lugdunensis* 44 c e f
Justus *clericus S. Nicomedis* 5 e, 6 c, 7 a, XI d
† Jutta *præposita monialium in Monte S. Disibodi* 631 f, 632 a b c, 634 f, 680 a b, 681 a, 684 c d, 685 d, 699 c
Jutta *magistra monialium incerti loci, examinata de virtutibus etc. S. Hildegardis* 697 f, 699 b, 700 d

K

† Kineburga *filia regia in Anglia, inter Prætermissos* 2 b
Krzezomyslus *Bohemiæ dux* 346 a

L

Labadia (*Joannes de*) *sicarius B. Petri Arbuesii* 733 d e f, 734 a, 753 d e f, 754 a b
Labinia *uxor Girardi, consulis Fundani, benefactrix monasterii Casinensis* 391 a
Lalneza (*Petrus*) *notarius Cæsaraugustanus, scripsit instrumenta de prodigio sanguinis B. Petri Arbuesii* 735 e f, 736 a et seqq.. 737 a b c d e
† Lambertus *martyr, cujus corporis magna pars Pisauri asservatur, alius est a S. Lamberto Trajectensi episcopo* 569 b c d
Lambertus *episcopus Polimartii interest translationi corporum SS. Marciani et Joannis* 306 a b
Lambertus *monachus Valcellensis, inter Prætermissos* 463 d
Lancellottus (*Horatius*) *S. R. E. Cardinalis* 960 c, 961 b d
Landenulphus *olim comes Caleni* 420 f, 421 a
Lando *comes Aquinensis* 393 c d e
Lando *Hirpinensis, seu Arpinensis dominus, benefactor monasterii Casinensis* 391 e, 421 b
† Landoaldus *archipresbyter* 523 b et seqq., 524 b, 575 f, 584 b, 589 d e f, 590 a, 591 a, 596 a, 603 e f, 604 a b, 605 b, 610 c
Landomarus *episcopus, inter Prætermissos* 466 c
† Landrada *virgo prima abbatissa Belisiensis* 526 c d e, 536 c, 595 e f, 596 a et seqq., 610 c d e f, 611 a b c f
Landuccius (*Ambrosius*) *episcopus Porphyriensis, sacrarii Apostolici præfectus* 973 a
Landulphus *S. R. E. presbyter Cardinalis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 e
Landulphus *forte pater B. Victoris III Papæ* 380 f, 404 f
Landulphus IV *princeps Beneventanus* 391 d
Landulphus VI *princeps Beneventanus* 381 d, 403 c, 415 a, 422 c
Landulphus, *filius Pandulfi V, ultimus princeps Capuanus* 383 e
Landulphus *comes Aquinensis* 393 c d e
Landulphus *comes Minianensis, benefactor monasterii Casinensis* 414 a
Landulphus *comes Teanensis, monasterii Casinensis benefactor* 390 e
Landulphus I *episcopus Brixiensis* 262 b
Lanfranconius (*Petrus*) *Prior generalis Ordinis Eremitarum S. Augustini* 964 d
Lang (*Benedictus*) *Prior monasterii Murensis* 196 a
Lanti (*Marcellus*) *S. R. E. Cardinalis* 998 b c d
Lanuza (*Vincentius Blascus de*) *canonicus pænitentiarius Cæsaraugustanus scripsit metrice de B. Petro Arbuesio* 729 c d
Lauræa (*Laurentius de*) *ex Ordine Minorum Conventualium S. R. E. Cardinalis* 993 c, 1001 d e, 1002 e f, 1003 a, 1004 e, 1023 d, 1025 f, 1033 d, 1036 c f
† Laurentius *archidiaconus martyr* 470 b f, 471 c d e, 472 a, 475 b f, 476 c d e. *Ejus reliquiæ Casini* 415 c
Laurys (*Dominicus*) *Prior conventus Antverpiensis Ordinis Eremitarum S. Augustini* 822 e
† Lazari *episcopi Cipri corpus ad monasterium Andlaviense translatum* 797 f, 798 a
Leandra *virgo, inter Prætermissos* 466 c
Lellus (*Octavius*) *Tertii Ordinis S. Francisci* 999 a b
† Leo I *Papa* 257 e f, 423 e, 424 e, 783 f, 785 d e, 786 b
† Leo II *Papa* 786 b
† Leo III *Papa* 261 a, 294 b, 299 a
† Leo IV *Papa* 107 b
† Leo IX *Papa* 57 e, 374 d, 381 e, 387 c, 389 c, 404 a b, 405 a b, 420 b, 793 f, 794 e f, 795 a, 798 e
Leo (*Marsicanus*) *episcopus Ostiensis S. R. E. Cardinalis* 378 c et seqq., 379 a et seqq., 389 e, 400 et seqq., 419 f, 420 a, 421 b
Leo *alter S. R. E. presbyter Cardinalis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 e
Leo *episcopus Aquinensis* 419 c
Leo *episcopus Cajetanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Leo *Armenus imperator* 283 b
Leo *Chazarus imperator* 278 f, 280 a d, 283 a
Leo *Isauricus imperator* 259 e f, 260 a b, 275 a c, 276 d e, 278 e, 279 a b c
Leo *consul Fundanus, benefactor monasterii Casinensis* 391 a, 420 e
† Leobini *episcopi Carnotensis translatio, inter Prætermissos* 2 b
† Leodegarius *episcopus Augustodunensis* 528 e, 529 b, 531 d, 592 a, 593 f, 594 a, 606 a
Leodovaldus *episcopus Abrincensis* 781 e, 782 b
Leofan (*Bernardus*) *sicarius B. Petri Arbuesii* 733 e f, 734 a
† Leontius *martyr, inter Prætermissos* 2 c
† Leontius *martyr* 249 e f, 311 f, 312 b
† Leontius *martyr Nicomediensis* 198 b c
Leontius *imperator Græcorum* 617 c
Leopoldus *Magnus, imperator* 195 f, 196 a
Leopoldus *Austriacus, archidux Oenipontis* 1036 f
Leopoldus *archidux Austriæ, episcopus Argentinensis* 334 e, 335 a b c d
Leorardus *chorepiscopus* 63 e
† Leovigildus *martyr in Hispania* 105 d
Levanto (*Petrus Franciscus a*) *Ordinis Minorum Observantium, testis in processu beatificationis B. Josephi a Cupertino* 1003 c
Libellus (*Hyacinthus*) *ex Ordine Prædicatorum* *archi-*

archiepiscopus Avenionensis 995 a b f, 1005 f, 1006 a b c d e, 1036 f
Liberius *Papa* 189 d
Liberme (*Wilhelmus de*) *canonicus Leodiensis* 564 f
Libussa *Bohemiæ princeps* 340 a, 356 a, 357 e, 360 d
Licinius *imperator* 770 a c, 777 a
Lidoslava *mater S. Ludmillæ, ducissæ Bohemiæ* 342 a, 344 e, 345 a d
Ligerius *anachoreta in territorio Furnensi, inter Prætermissos* 4 c d
Lina *fabulosa nutrix S. Lamberti episcopi* 522 c d e f, 523 a
Linlithquo *comitissa, obtinuit brachium S. Niniani episcopi* 327 c
Littefridus *consul Fundanus, benefactor monasterii Casinensis* 391 c, 420 f
Liutfridus *Alemanniæ dux, S. Eugeniæ abbatissæ frater* 333 e f
Liutgardis *filia Adalberti, Alemanniæ ducis* 333 e
Liutwardus *episcopus Vercellensis* 795 e f, 796 a d, 797 e
Lobetius (*Lambertus*) *Societatis Jesu superior seminarii Scotorum Duaci* 327 c
Loffridus Ridellus, *dux Cajetanus, benefactor monasterii Casinensis* 421 a b
Longinus *consul Romanus* 331 a
Lotharius I *imperator* 63 c d e, 107 c d f, 108 b, 109 b c
Lotharius *Francorum rex* 18 c
Lotharius *Lotharingiæ rex* 63 e
Louverval (*Joannes de*) *archidiaconus Leodiensis* 558 e, 560 b
Lubomiski *Alexander princeps Polonus* 999 b, 1035 a
† Lucia *V. M. Syracusana, cum Romana ab aliquibus confusa* 287 d
Lucia *martyr cum Geminiano, inter Prætermissos* 463 c
† Luciani *episcopi Bellovacensis et martyris translatio, inter Prætermissos* 2 a
Lucifer *episcopus Calaritanus* 501 e, 502 c d, 506 d
† Lucinæ *martyris corpus, Roma ad Seckingense illustrium canonissarum collegium translatum* 196 b c d
Lucius *Aurelius Commodus imperator* 16 b c
Ludelmus *episcopus Tullensis* 64 a, 73 f, 74 a b c, 76 c
† Ludmilla *vidua martyr, inter Prætermissos* 4 e
† Ludovicus Bertrandus *Ordinis Prædicatorum* 974 c
Ludovicus *Pius imperator* 106 c, 107 c d f, 108 c d, 109 b c d, 113 a
Ludovicus II *imperator* 107 b, 108 a b, 109 a
Ludovicus *Balbus Francorum rex* 63 e, 108 b
Ludovicus *Germaniæ rex, pater Caroli Crassi* 794 d
Ludovicus *Bavariæ, deinde Germaniæ rex* 106 b e, 107 c d e f, 108 a b, 109 c, 343 c, 794 d, 795 d
Ludovicus XIII *Galliæ rex* 782 c d
Ludovicus XIV *Galliæ rex* 115 f
Ludovicus III *Neapolis rex et comes Provinciæ* 437 c, 441 e
Ludovicus *Cliviæ comes* 106 c, 109 b d
Ludovicus *patriarcha Aquileiensis, in concilio Basileensi peste extinctus* 446 e
Ludovicus *abbas S. Matthiæ Trevirensis* 636 f
Ludovicus *abbas incerti loci Vitam S. Hildegardis conscribi jussit* 630 a b, 679 c d e, 683 a b, 690 e f
Ludovicus *protonotarius in concilio Basileensi peste exstinctus* 446 d e
Luidbaldus *archiepiscopus Moguntinus* 12 c
Luitgarda *conjux Arnulphi imperatoris* 108 c d
Lunergius *episcopus Marianensis in Corsica* 50 e
† Lupatus *martyr, inter Prætermissos* 250 e f
Lupi de Alberuela (*Joannes*) *testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 736 c d
† Lupus *episcopus Suessionensis* 330 c
† Lupus *episcopus Trecensis* 62 d
† Lustrus *monachus seculo* v, 49 d e, 51 e. *Ejus corpus Pisis in abbatia S. Matthæi* 48 c, 49 d
Luthardus *episcopus Paderbornensis* 113 e
Lutherani *sacrarum rerum eversores* 317 e f, 651 a, 652 d
Luthrus *a fide Catholica deficit* 805 c d
Luti (*Juditta*) *sanctimonialis Senensis scripsit Vitam SS. Abundii, Abundantii etc.* 294 c et seqq.
Luviela (*Joannes*) *professor theologiæ Valentiæ, dixit orationem funebrem S. Thomæ a Villanova* 956 c
Luytens (*Thomas*) *abbas Lætiensis* 571 b

M

Maça (*Petrus*) *theologus, S. Thomæ a Villanova familiaris* 925 f, 926 a 956 c
Macarius a S. Quirino *Ordinis Eremitarum excalceatorum S. Augustini, Congregationis Italiæ et Germaniæ vicarius generalis* 813 c, 814 b c d
† Machuti *episcopi corpus translatum Parisios* 782 f
† Macrinus, *inter Prætermissos* 756 e
† Macrobius *martyr, inter Prætermissos* 2 c
Macrobius, *inter Prætermissos* 466 a b
† Madalberta *virgo* 522 d. *Ejus reliquiæ Leodii* 565 d e
Madelveus *episcopus Virdunensis* 76 a
Madilana, *inter Prætermissos* 466 b
Maffeus (*Ascanius*) *archiepiscopus Urbinas* 1008 c
Maggiolinus (*Alexander*) *canonicus Mediolanensis* 10 e
† Maglorii *episcopi corpus translatum Parisios* 782 f
† Magnus *martyr, inter Prætermissos* 249 c d
† Magorum *trium corpora olim Mediolanum translata* 774 e f, 775 a e, 776 a, 778 f, 779 a et seqq., 780 a d
Mahomad *rex Saracenorum in Hispania* 104 c, 339 d, 621 a b c f, 622 a, 625 d
Majavacha (*Paulus*) *notarius subscripsit instrumento visitationis corporis B. Rolandi de Medicis* 118 e
Malaspina (*Horatius*) *apud Rudolphum II imperatorem Nuncius Apostolicus* 354 a
† Mamertus *episcopus Viennensis* 61 f, 62 a, 760 b c, 761 d e f, 762 a b, 763 c, 764 c
† Mamilianus *presbyter martyr alius est a cognomine episcopo* 45 e f
Manegoldus *abbas Hirsaugiensis* 645 c f, 646 a, 653 c d e
Manriquius (*Alphonsus*) *S. R. E. Cardinalis, archiepiscopus Hispalensis et supremus fidei in Hispaniis inquisitor* 808 c d
Mansfeldianorum *militum in res sacras violentia* 334 c d e f, 335 b c
† Mansuetus *episcopus Tullensis* 55 a, 58 b, 60 f, 69 c
Manzanedus (*Alphonsus*) *Auditor Rotæ Romanæ* 748 b c, 801 a, 960 d

Ma-

Maqueda *dux (de) prorex Valentiæ* 956 a

Marabottus (*Cataneus*) *rector xenodochii Genuensis, confessarius et biographus S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ* 124 a b c, 149 e, 150 a, 167 e, 169 f, 171 a b, 173 f, 174 f, 177 b c d, 178 a

Maraldus *episcopus Pestanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b

Marcelli *epistola ad SS. Nereum et Achilleum sublestæ fidei* 5 f, 6 a et seqq.

† Marcellina *virgo, soror S. Ambrosii, doctoris Ecclesiæ* 486 c, 488 c d, 489 b d e f, 490 a, 491 a d e, 498 b, 499 d, 500 c d e, 501 b, 502 b, 503 a, 504 f, 505 a c, 506 a b f, 507 d, 508 a d

† Marcellini *martyris reliquiæ Roma Trajectum delatæ* 567 b c

† Marcellus *martyr Cabilonensis* 13 c f, 15 e f, 16 b c e, 21 a e f, 22 a, 23 a, 24 a d f, 25 f

Marcellus *presbyter martyr, inter Prætermissos* 4 d

Marcia *Trajani imperatoris soror Marcianopoli nomen dedit* 30 d

† Marciani *reliquiæ Casini* 415 c d e, 419 c

† Marciani *martyris corpus a S. Theodora sepultum* 484 b e

Marcianus *imperator Orientis* 252 c, 254 a b, 257 b c e, 258 a, 277 c

Marcomanorum *regina ad Christum conversa* 357 a

Marcus Aurelius *Antoninus imperator* 13 e f, 21 e, 24 c, 480 d

Marcus *referendarius Chilperici regis Franciæ* 784 a c d

Marcus *discipulus S. Benedicti abbatis* 413 f, 414 c d

Marebon (*Gaspar*) *procurator substitutus causæ beatificationis S. Thomæ a Villanova* 959 f, 960 a

Margareta *Jacobi IV Scotorum regis conjux* 327 e f

† Maria *Oigniacensis* 138 a

Maria *Aragonia, Priorissa Matricalensis Ordinis S. Augustini, deinde abbatissa Burgensis, Ordinis Cisterciensis* 808 e f, 809 a b, 810 b c

Maria *Medicea regina Franciæ* 294 c

Maria *Sabaudica, Tertiaria Ordinis S. Francisci* 999 b, 1029 e, 1031 f, 1032 a, 1035 b c d e

Maria Magdalena *Austriaca, magna ducissa Hetruriæ* 1036 f

Maria a Fonte, *Tertii Ordinis S. Francisci, inter Prætermissos* 251 b

† Mariæ *Dei Genitricis reliquiæ ex velo et veste Casini* 415 c d e

† Marianus *martyr* 251 d e

Marianus *inter Prætermissos* 759 e

Marianus *Catholicus transfert corpus S. Nicetæ Gothi martyris* 41 f, 42 a b

† Marina *virgo martyr Gallæciensis* 618 b c

Marinus *episcopus Gallicanus interfuit concilio Romano sub S. Melchiade Papa* 777 a

Marinus *comes Trajectensis, erga Casinenses munificus* 385 e

Marka (*Erardus a*) *episcopus Leodiensis, S. R. E. Cardinalis* 566 e, 573 d

Martellinus (*Antonius*) *vicarius Religiosorum Senis, interest translationi reliquiarum SS. Abundii et Abundantii* 309 f

† Martialis *episcopus Lemovicensis* 785 e, 786 b

Martinellus (*Antonius*) *Ordinis Minorum Conventualium, testis in processu beatificationis B. Josephi a Cupertino* 1001 c d e f

Martinez Rubius (*Ægidius*) *thesaurarius ecclesiæ Terraconensis, in instrumento donationis reliquiarum S. Mamiliani* 47 e

Martinez Rubius (*Petrus*) *archiepiscopus Panormitanus reliquias S. Mamiliani Romæ obtinet* 46 b c d e f

† Martini *episcopi reliquiæ Casini* 415 c d e

Martinianis (*Octavius de*) *notarius subscripsit instrumento visitationis corporis B. Rolandi de Medicis* 118 e

† Martinus I *Papa martyr* 253 f, 523 f, 589 e, 591 a. *Inter Prætermissos* 5 a, 251 f, 759 f

Martinus IV *Papa* 478 c, 479 b

Martinus V *Papa* 437 c d, 441 b c d e f, 442 a c, 451 c

† Martinus *episcopus Turonensis* 320 c d e f, 323 f, 324 b c d e, 597 f, 598 a, 599 d e. *Ecclesia ipsi exstructa in Scotia* 320 c, 323 b, 324 c, 325 b

Martinus *episcopus Aquinensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b

Martinus *abbas Hortensis et episcopus Seguntinus, inter Prætermissos* 250 b c d e

Martinus *abbas Tabanensis, frater S. Columbæ Cordubensis* 620 c d, 623 a c, 624 b

Martyres centum *in Ægypto, inter Prætermissos* 466 e

† Martyrum quadraginta *reliquiæ Casini* 415 c d e

Marzanus (*Joannes Felix*) *Ordinis Prædicatorum* 994 f

Mascardus (*Josephus*) *vicarius S. Caroli Borromæi* 493 e f

Masius (*Joannes*) *abbas Parcensis misit ad nos tres epistolas S. Hildegardis* 661 f, 662 a

Maso *filius Adalberti, Alemanniæ ducis, fundator monasterii sui nominis* 333 e

† Maternus *episcopus* 316 d e, 604 f, 605 c, 777 a et seqq. *Ejus reliquiæ Leodii* 565 d e

† Maternus *episcopus Mediolanensis* 776 e f 777 a

Mathildis *comitissa Tusciæ* 376 a, 377 a, 398 b c f, 399 a, 429 a, 430 c, 431 b, 432 c

Mathildis *abbatissa Andlaviensis* 794 e

† Matthæi *Euangelistæ reliquiæ Casini* 415 c, 419 c, 426 b

Matthæus *asceta, inter Prætermissos* 758 b

Matthæus *Lotharingiæ dux* 116 a

† Matthiæ *apostoli reliquiæ Casini* 415 c

† Mauri *abbatis reliquiæ Casini* 415 e

Mauri *ex Hispania pelluntur* 753 a b c, 754 e. *Oppidum Culleram deprædantur* 832 b

† Mauricii *os Agauno ad monasterium Bellilocense translatum* 516 b c

† Mauritius *episcopus confessor, inter Prætermissos* 463 b c

Mauritius *imperator* 256 e f

Mauritius *episcopus Parisiensis* 701 d

Maxentius *tyrannus* 599 e

† Maximi *martyris reliquiæ Casini* 415 d e

Maximianus *Galerius imperator* 30 b c f, 31 a e, 298 b

Maximianus *Herculius imperator* 7 b c, 31 a, 287 c e, 289 b et seqq., 297 b e f, 298 a b c; 300 e, 302 b, 306 d, 313 b, 484 b

† Maximilianus *presbyter martyr in Numidia* 45 f, 46 a

Maximinus *imperator* 770 a

† Maximus *martyr, inter Prætermissos* 250 a, 463 c

Maximus *tyrannus* 489 b c d f, 499 b c, 597 f, 598 a, 599 d e

Mayer (*Leodegarius*) *Murensis monasterii decanus, misit multa de S. Leontio martyre* 195 c e f, 196 et seqq.

Maynardus *episcopus Arianensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b

Maynardus *socius B. Desiderii, Apostolici apocrysiarii, deinde Sylvæ Candidæ episcopus* 406 b d e

Mazenta (*Alexander*) *archidiaconus Mediolanensis* 40 e

Mazzichus (*Balthazar*) *doctor, testis in processu beati-*

beatificationis B. Josephi a Cupertino 1003 d e
Mechlinienses a S. Lamberto in fide instructi 535 c d e f, 536 a b
Mechtildis mater S. Hildegardis Bingianæ 634 d, 680 a, 684 a, 699 c
† Medacus martyr, inter Prætermissos 756 c
Medecius inter Prætermissos 759 d
Medicis (Leopoldus de) Hetruriæ princeps, S. R. E. Cardinalis 1034 f, 1036 f
Medicis (Artemisia de) marchionissa 1035 b, 1037 a
Medina Cæli dux, Hispaniarum regis apud Sedem Apostolicam orator 975 c
Medodus episcopus, inter Prætermissos 758 a
Medrano (Joannes de) maritus Joannæ sororis B. Petri Arbuesii 731 a
Meffridus Prior Eberbacensis scribit ad S. Hildegardem 651 e f
Megenhardus comes Spanheimensis 632 b, 635 a
† Melania junior 256 c d
† Melchiades Papa 777 a
† Meleusippus inter Prætermissos 755 b
† Melitina martyr, inter Prætermissos 250 b
Mendoça (Martinus de) episcopus Cordubensis 103 f
Mercier (Joannes Baptista le) parochus Moranensis, adstitit translationi B. Reginaldi eremitæ 626 f
† Mercurii reliquiæ Casini 419 c
Mercurius potens, inter Prætermissos 4 b
† Merinus vel Mirinus abbas aut episcopus in Scotia, inter Prætermissos 2 f, 3 a, 463 c
Merlonius (Barnabas) episcopus Pisaurensis 569 d
Messeguer (Jacobus) doctor theologus Valentiæ 927 d e
Metermannus (Gabriel) Ordinis Eremitarum S. Augustini, edidit epitomen Vitæ S. Thomæ a Villanova 800 d e
† Methodius episcopus Patarensis 768 d e f, 769 a b c f, 770 c f, 773 e
† Methodius patriarcha Constantinopolitanus 773 f
† Methodius seu Methudius Slavorum apostolus 339 c, 341 c d, 342 c d e f, 343 a b d, 344 a b c d, 345 a et seqq., 346 d, 347 b, 355 d e f, 356 b c d, 357 a b c, 358 a c, 360 b c e
Michael Ducas imperator Græcorum 375 d, 420 c, 422 d, 425 f, 427 c, 435 e f
Michael abbas S. Victoris Mediolani adstitit translationi capitum SS. Victoris et Satyri in thecas argenteas 495 e f, 496 a b
Michael Cerularius, patriarcha schismaticus Constantinopolitanus 443 f
Micon (Joannes) Ordinis S. Dominici vir præclarus 949 d, 950 f
Micon (Joannes) notarius curiæ archiepiscopalis Valentinæ 958 f, 959 b
Milada Boleslai I Bohemiæ ducis filia, fundatrix et prima abbatissa S. Georgii Pragæ 352 d e, 360 d, 363 e
Millinus S. R. E. Cardinalis 959 c d, 960 c, 963 d
Milo abbas Carolilocensis, inter Prætermissos 4 d, 251 b
Mincius Veliternensis episcopus, pseudopapa, Benedictus X dictus 406 e, 408 a
Mira (Martinus) episcopus Cephalæditanus examinavit gesta et miracula B. Gandolphi et corpus visitavit 702 c d, 724 b
† Modwenna abbatissa 365 d f
Molino (Bartholomæus del) testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii 736 d
Molinos (Michael) hæresiarcha 427 b c
Molla (Michael Vincentius) canonicus Valentinus, testis in Valentino processu canonizationis S. Thomæ a Villanova 825 b
Mombalus confessor, inter Prætermissos 251 a
Monachus confessor in Hibernia, inter Prætermissos 466 f, 467 a
Moneta (Ludovicus) presbyter, a S. Carolo Borromæo delegatus ad visendas arcas sanctorum corporum in ecclesia S. Victoris Mediolani 493 e
Monnier (Joannes) secretarius episcopi Atrebatensis Pauli Boudot 327 d
Montalta familia illustris Genuensis 431 e f
Montaltus (Petrus Perettus) S. R. E. Cardinalis 998 b c
Montannes (Garsias) domicellus Cæsaraugustanus 737 c
Montannes (Joannes) testis prodigiosi sanguinis S. Petri Arbuesii 737 c
† Montanus inclusus in Gallia 522 c d
Monte (Joannes de) presbyter et scriptor Mediolanensis XI a
Monte Albotto (Michael de) Capucinus, testis in processu beatificationis B. Josephi a Cupertino 1001 e f, 1002 a
Monte Grimano (Joannes Baptista de) guardianus Capucinorum ad Petram-Rubram 1006 e f, 1007 b c d e
Monte-regali (Saurinus de) Custos conventus S. Francisci Assisii 1000 d e
Montesino (Ludovicus de) canonicus Complutensis, subdelegatus in causa beatificationis S. Thomæ a Villanova 960 b
Mantesperelli (Anna Maria) comitissa, 1048 a
Montiel (Jacobus) Prior conventus Eremitarum S. Augustini prope Valentiam, et S. Thomæ a Villanova confessarius 844 b c, 845 a, 877 a b c d, 878 a b, 885 b, 893 c, 943 b
Montius (Cæsar) S. R. E. Cardinalis, archiepiscopus Mediolanensis 775 e
† Monulphus episcopus Trajectensis 525 d, 546 c d, 578 c, 613 b, 614 d, 617 e
Moravi ad fidem conversi 355 b c, 357 b
Morinus comes Benefranus, benefactor monasterii Casinensis 420 f, 422 e
Moya (Joannes Baptista de) Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico 813 b, 814 a, 867 b c f
† Moyses propheta legifer 590 a b d f, 591 b, 686 b
Mucantius secretarius Rotæ Romanæ 960 d
Mugetus Balearium insularum rex, a Pisanis captus 379 e
Mugnatonius (Joannes) ex Ordine Eremitarum S. Augustini episcopus Segobricensis, biographus synchronus S. Thomæ a Villanova et ejusdem Operum editor 799 b c, 800 b, 804 d, 817 f, 820 f, 821 a b c d, 822 a, 823 a b, 825 d, 826 c d e, 828 b c, 836 d, 846 e f, 848 f, 849 a
Muniera (Stephanus de) episcopus Cephalæditanus examinavit cultum, miracula et corpus B. Gandolphi 702 c d e, 720 d e, 721 f, 722 a et seqq., 723 a et seqq.
Murdacus episcopus, inter Prætermissos 4 f, 5 a
Musactus Saracenorum rex ex Sardinia et Corsica pulsus 379 e
Musard (Baltasar) secretarius episcopi Andegavensis, adstitit translationi B. Reginaldi eremitæ 626 f
Musserot (Julianus) canonicus Cenomanensis, de Museo nostro bene meritus 329 e f
† My-

† Myrocles *episcopus Mediolanensis* 775 b, 776 e f, 777 a et seqq., 778 a f

N

Nævius (*Joannes*) *Ordinis Eremitarum S. Augustini, edidit compendium Vitæ S. Thomæ a Villanora* 800 e
† Narcissi *martyris corpus Hispali*, 476 f, 477 a
Navarra (*Franciscus*) *archiepiscopus Valentinus* 828 d, 887 a, 890 f, 926 e, 977 a
† Navatus *martyr, inter Prætermissos* 250 e f
† Nazarii *reliquiæ Casini* 419 c
Nazarius *diaconus Massiliensis, subscripsit concilio Arelatensi I* 778 a
Nerlius (*Franciscus*) *archiepiscopus Florentinus* 965 d
† Nicandri *reliquiæ Casini* 415 c d e, 419 c
Nicchio (*Franciscus de*) *vicarius generalis episcopi Cephalæditani visitavit corpus B. Gandolphi* 723 f, 724 a
Nicetas *Monomachus patricius* 282 b, 283 b
† Nicolai *episcopi corpus Mira Barim translatum* 431 b, 432 a
† Nicolai *reliquiæ Casini* 415 a
† Nicolaus *Tolentinas, inter Prætermissos* 463 b
Nicolaus I *Papa* 342 f
Nicolaus II *Papa* 374 d, 384 e f, 385 f, 386 a b c d, 394 a, 401 b, 407 c d, 408 c e, 409 e, 424 a b, 425 b
Nicolaus III *Papa* 479 b
Nicolaus V *Papa* 449 f, 450 a b c f, 451 f, 452 c, 453 d e f, 454 c d e f, 455 a c d e f, 456 a, 458 d, 460 c
Nicolaus *archiepiscopus Panormitanus interest concilio Basileensi* 444 a c d e, 445 b c d, 449 b c e. *De Basileensi schismate pœnitet* 450 d, 452 b
Nicolaus *episcopus Termulensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Nicolaus *abbas S. Audoeni* 83 c
Nicolaus *canonicus Leodiensis scripsit Vitam S. Lamberti episcopi* 518 b, 520 d e f, 521 b, 602 d, 617 c d
Nicolaus *herus vel pater S. Agathocliæ martyris* 482 b c d e
Nicolaus de Agreda *Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 812 f
Nieva (*Franciscus de*) *Eremita Augustinianus, variis præfecturis in suo Ordine functus* 808 b, 809 c d, 812 d, 814 f, 817 a, 866 f, 867 a f, 874 a b c e, 876 a
Nigro (*Francisca de*) *mater S. Catharinæ Genuensis* 129 c, 130 a, 131 d e, 150 e f, 151 f, 152 a f, 153 a, 180 b c, 182 c
† Nilus *episcopus martyr, inter Prætermissos* 466 e
† Ninianus *episcopus Candidæ Casæ, inter Prætermissos* 756 d
Nobili (*Cæcilia de*) *Clarissa Nucerina, virtutibus clara* 1029 a, 1036 d
Nobilo *comes castri Viperæ, benefactor monasterii Casinensis* 390 f, 391 c d
Noriega (*Alvarus*) *famulus S. Thomæ a Villanova* 881 d
Normannorum *irruptiones* 81 a b e, 84 c d e, 556 a b c d e, 570 f, 571 a, 601 c d, 602 b c, 786 e, 795 f
Notgerus *episcopus Leodiensis* 556 b e f, 557 a, 573 b
Nothaff (*Petrus*) *canonicus Moguntinus adstitit visitationi corporis S. Hildegardis* 677 d
Nuce (*Angelus de*) *abbas Casinensis, deinde archiepiscopus Rossanensis* 378 f, 400 a
Nutius (*Robertus*) *custos conventus S. Francisci Assisii* 1000 f, 1001 a, 1005 c d e f
Nuza (*Hieronymus Baptista de la*) *episcopus Lobetianus. testis miraculi per B. Petrum Arbuesium facti* 746 e
† Nympha *virgo martyr* 48 e f, 49 a. *Ejus Acta fabulosa* 49 f, 50 a, 51 b c d, 52 a d, 53 c d. *Reliquiæ Romæ* 46 d e, 47 e, 48 b

O

Obdulana *uxor Marini, comitis Trajectensis, erga Casinenses munifica* 385 e
Obertus *episcopus Leodiensis* 557 e f, 559 b
† Oceanus *martyr, inter Prætermissos* 756 c
† Oda *vidua Boggi, Aquitaniæ ducis* 526 527 a b, 611 c e f, 612 a
Oda *virgo* 538 f, 550 d e, 579 d e, 581 a, 600 f, 601 a
Oddus (*Marcus Antonius*) *episcopus Hieropolitanus, partem capitis S. Mamiliani archiepiscopo Panormitano tradit* 47 b c d a
Oddus (*Salvator*) *aliquas reliquias S. Mamiliani Roma impetrat* 48 a
Oderisius *Marsorum dux* 387 d
Oderisius *S. R. E. Cardinalis, præpositus ac deinde abbas Casinensis* 378 c, 399 b e, 400 c, 401 b, 433 e f, 434 f, 435 a
Oderisius *comes Valvensis monasterii Casinensis benefactor* 390 d e, 420 d
Oderisius *alter benefactor monasterii Casinensis* 393 b
Odescalchus (*Benedictus*) *S. R. E. Cardinalis, legatus Ferrariæ* 1033 d, 1036 c. *Vide* Innocentius XI Papa
Odilardus *monachus corpora SS. Georgii et Aurelii martyrum ex Hispania in Galliam transfert* 103 b
† Odilia *prima abbatissa Hohenburgensis in Alsatia* 332 c f, 333 a et seqq., 334 b c d. *Sepulcrum ejus Mansfeldiani perfringere frustra tentant*, ibidem d e f, 335 c f
Odilia *monialis in Monte S. Ruperti, examinata de virtutibus S. Hildegardis* 697 e, 698 f, 699 a, 700 e
Odilia *matrona Leodii* 564 b
Odo *Francorum rex* 17 f, 18 b c
Odo *dux Burgundiæ* 14 d, 19 a
Odo *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 463 b
Ogier (*Carolus*) *canonicus pœnitentiarius Andegavensis interfuit translationi reliquiarum B. Reginaldi eremitæ* 626 f
Olybrius (*Sextus Anicius*) *postea imperator Occidentis* 258 f, 259 a, 321 c
Oratores *principum in concilio Basileensi* 444 a b, 445 a c d, 446 a b
Ordonius II *Hispaniæ rex* 619 e
Orense (*Beatrix*) *monialis Burgensis, per S. Thomam a Villanova ad sanctitatem inflammata* 850 d e
Oresius *episcopus Massiliensis subscripsit concilio Arelatensi I* 778 a
Origenes *a S. Methodio refutatus* 771 f, 772 a b c d e
Oropesa (*Petrus de*) *vicarius archiepiscopi Cæsaraugustani* 740 c
Orosius *commentitius episcopus Mediolanensis* 777 f, 778 a
Ortizius (*Petrus*) *sacris exercitiis a S. Ignatio Loyola*

la excultus 42
† Osithea 365 e f
Ossorno *Eremita Augustinianus, perpetuus administrator collegii ejusdem Ordinis Vallisoleti* 871 f, 872 a e
† Otthilia *abbatissa. Vide* † Odilia
Otto I *Magnus, imperator* 365 c
Otto II *imperator* 78 a, 79 b, 303 c d
Otto III *imperator* 294 b, 300 b, 303 b et seqq., 304 a et seqq., 305 a et seqq., 306 d f, 484 f
Otto *episcopus Ostiensis S. R. E. Cardinalis, postea Pontifex, Urbanus II dictus* 376 a, 377 f, 378 a, 397 c d, 398 c f, 399 a b c d, 424 a b, 425 a b, 428 e, 429 e, 430 b d, 433 f, 435 a. *Vide* Urbanus II Papa
Otto *comes in Burgundia* 478 c, 479 b
Oudinus (*Casimirus*) *apostata refutatus* 675 f, 676 a b c d e

P

Paços (*Antonius de*) *episcopus Cordubensis* 104 a, 337 a b
Pallas (*Matthias*) *canonicus Valentinus* 825 b, 983 a
Pallavicinus (*Nicolaus*) *marchio, Buxeti dominus, corpus B. Rolandi de Medicis visitari curat* 118 d
Pallavicinus (*Nicolaus*) *marchio* 119 d
Pallotta (*Joannes Baptista*) *S. R. E. Cardinalis* 801 c, 964 a e f, 965 a, 971 c d, 1034 f
Palma (*Raphael*) *Custos conventus S. Francisci Assisii, deinde episcopus Uritanus* 1033 b, 1036 b
Palude (*Henricus ex*) *cantor canonicus Leodiensis* 564 f
Palude (*Ludovicus de*) *cum B. Ludovico Alamando confusus* 440 c
Palumbus *episcopus Soranus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
Palutius (*Palutius*) *S. R. E. Cardinalis* 1034 f
Pamphilius (*Camillus*) *S. R. E. Cardinalis* 975 d e
Pamphilus (*Josephus*) *ex Ordine Eremitarum S. Augustini episcopus Signinus, scripsit Elogium S. Thomæ a Villanova* 799 d e f
Pampus *episcopus Pennensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 d
Panara (*Francisca*) *mater B. Josephi a Cupertino* 993 d e f, 1015 b c, 1016 a e f, 1034 d e
† Pancratii *martyris reliquiæ Casini* 415 d
Pandulphus II *princeps Beneventanus* 380 f
Pandulphus III *princeps Beneventanus* 381 d
Pandulphus V, *princeps Capuanus* 383 e f, 405 f
Pandulphus *comes Aquinensis* 393 c d e
Pandulphus *comes Venafranus, benefactor monasterii Casinensis* 411 a
Pandulphus *episcopus Marsicanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a
† Pantaleon *martyr, inter Prætermissos* 463 b
† Papias *martyr Romæ, inter Prætermissos* 249 c d, 250 e f
Paros (*Joannes de*) *episcopi Argentinensis suffraganeus et vicarius generalis* 335 f
Parra (*Franciscus de la*) *Prior provincialis Castellæ, Ordinis Eremitarum S. Augustini* 806 e f, 807 a b
† Paschalis I *Papa* 8 e f, 9 a b
Paschalis II *Papa* 407 e
Paschalis *frater Ordinis S. Francisci, socius B. Gandolphi* 705 c e f, 707 a b
Paschasius *consularis Siciliæ* 289 c
Pastrovicchius (*Angelus*) *Ordinis Minorum Conventualium scripsit Italice compendiosam Vitam B. Josephi a Cupertino* 993 a b, 1015 et seqq.
† Paternus *episcopus Abrincensis* 780 f, 781 a b f, 782 a b d e
† Patritius *Hiberniæ apostolus* 137 f, 138 a, 320 b
Patrizi (*Ludovica*) *comitissa per B. Josephum a Cupertino sanata* 1045 e
† Pauli *martyris reliquiæ Casini* 415 c d e, 419 b c
Paulina *hera vel mater S. Agathocliæ martyris* 482 b c d e
† Paulini *corpus Ottoni III imperatori donatum* 304 a
† Paulinus *episcopus Nolanus* 58 c d e f, 59 a et seqq., 60 a b
† Paulus *apostolus* 7 b, 467 f, 468 a d, 849 d. *Ejus reliquiæ Casini* 415 c d
† Paulus *episcopus, inter Prætermissos* 466 a b
† Paulus *ex monacho Tabulciensi episcopus Virdunensis* 508 f, 511 a b c, 512 a et seqq., 513 e, 514 b c, 515 c d
† Paulus *cognomento Simplex* 857 d, 860 a
† Paulus *aut* Paulinus, *inter Prætermissos* 2 d e
Paulus III *Papa* 441 b, 741 d, 747 b c d f, 748 a, 815 e, 816 a f, 818 f, 855 f, 857 c, 872 a, 875 b d e, 892 e, 913 e f, 914 c
Paulus IV *Papa* 167 f
Paulus V *Papa* 730 a, 732 c, 744 a, 747 c d e f, 748 a b, 801 a e f, 962 e f, 963 a f, 966 c, 974 c d. *Thomam a Villanova Beatis adscribit* 801 b, 956 f, 959 c d e f, 960 d, 961 a et seqq., 962 a b c, 971 a
Paulus *episcopus Ancyræ in Galatia* 2 e
Paulus de Trincis, *Ordinis Minorum, inter Prætermissos* 464 f, 465 a
Paulus *presbyter, S. Ludmillæ Bohemiæ ducissæ a sacris* 345 b, 348 b c, 349 c, 351 b, 359 b c d e, 360 e, 362 c
Peetz (*Adamus*) *suffraganeus episcopi Argentoratensis corpus S. Eugeniæ solemniter refert in Montem S. Odiliæ* 334 f, 335 a e f
Pelagia *mater S. Aredii abbatis* 786 d
† Pelagii *Papæ reliquiæ Casini* 415 c
† Peleus *episcopus martyr, inter Prætermissos* 466 e
Pellegrinus (*Vincentius*) *Inquisitor generalis Perusiæ* 1005 c d e f, 1006 a b c
Pellejero (*Joannes*) *major sacrista ecclesiæ Valentinæ, adfuit morienti S. Thomæ a Villanova, et de eodem testatus est* 819 e f, 825 b
Pellicer (*Honoratus*) *canonicus ecclesiæ Valentinæ* 880 a b, 927 d
Penna (*Joannes Baptista*) *episcopus Vigiliensis* 822 b, 1004 e f, 1011 e f, 1012 a, 1036 f
Perea (*Nicolaus*) *Eremita Augustinianus, S. Thomæ a Villanova familiaris* 868 a
Perefixus (*Harduinus*) *archiepiscopus Parisiensis* 127 e f
† Peregrini *Anglorum episcopi corpus in cœnobio Gemmeticensi* 83 f, 98 b c f, 99 a
Peregrinus *archiepiscopus Coloniensis* 369 b c
Perez (*Martinus*) *notarius Cæsaraugustanus, testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 736 d
Perpetua *virgo, inter Prætermissos* 4 e
Persæ *in imperium Orientis incurrunt* 258 b c d e, 275 b
Pesquera (*Helena de*) *illustris femina, per S. Thomam a Villanova ad vitam monasticam incensa* 851 b c
Petronax *abbas et restaurator monasterii Casinensis* 400 c
† Petronilla *virgo* 6 a b c d e

Pe-

† Petri martyris reliquiæ Roma Trajectum delatæ 567 b c
Petro comes Lesinensis 411 e, 412 a
† Petrus princeps Apostolorum 7 b, 397 c. Ejus reliquiæ Casini 415 c d, 419 c
† Petrus Damianus episcopus Ostiensis, S. R. E. Cardinalis 374 e, 375 c d, 387 f, 389 e, 410 a, 425 c
† Petrus Igneus 797 a
† Petrus Luxemburgicus, S. R. E. Cardinalis 436 c e f, 437 e
Petrus archiepiscopus Moguntinus 678 e
Petrus archiepiscopus Pisanus 48 c, 50 f
Petrus chorepiscopus Cenomanis 331 f, 332 e
Petrus episcopus Albanensis S. R. E. Cardinalis 398 c
Petrus episcopus Anagninus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis 389 a
Petrus episcopus Guardiensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis 389 b
Petrus episcopus Magalonensis 441 a
Petrus episcopus Monopolitanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis 389 b
Petrus episcopus Tusculanensis 406 e
Petrus episcopus Venafranus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis 389 b d
Petrus abbas Anianæ, vicarius generalis B. Ludovici Alamandi in episcopatu Magalonensi 441 c
Petrus abbas Casinensis 381 f, 383 c d f, 384 a, 404 d e, 405 d, 406 a
Petrus I abbas Trenorchiensis 14 c d, 19 a, 23 e, 25 e
Petrus Alamandus, secundum aliquos pater B. Ludovici Alamandi 439 e, 440 a
Petrus Alamandus probabilius frater B. Ludovici Alamandi 440 a
Petrus de Luna antipapa Benedictus XIII dictus 440 d f
Petrus de Pamplona Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico 812 b, 813 c
Petrus diaconus, continuator Chronici Casinensis 378 c d e f, 379 a b, 380 a, 420 a
Petrus de Salamanca Ordinis S. Dominici 872 b
Petrus, nobilis Romanus, benefactor monasterii Casinensis 391 f
Pfiffer (Joannes Rudolphus) patricius Lucernensis, corpora SS. Leontii, Basilii et Lucinæ martyrum obtinet 196 a b c d e, 202 b c d e
Pharao Ægypti rex 590 d
† Philippi apostoli reliquiæ Casini 415 b d e
Philippus I Francorum rex 19 a
Philippus II Hispaniarum rex 732 b, 808 f, 809 a, 813 e, 814 a e, 822 a b, 829 e f, 831 a, 846 f, 867 a b, 869 c, 871 f, 872 d e f, 873 a b d, 874 a b c, 875 b c, 932 d, 950 e, 968 d e, 969 e, 1032 a
Philippus III Hispaniarum rex 732 b, 747 d, 748 b, 803 b, 959 b c, 961 b, 962 a f, 963 a, 970 f
Philippus IV Hispaniarum rex 729 e, 748 c, 749 f, 750 a, 964 b d e, 965 d, 971 c d f
Philippus Alsatius Flandriæ comes consulit S. Hildegardem 664 d e
Philippus dux Mediolanensis 442 e f, 443 a, 449 e, 450 e
Philippus I archiepiscopus Coloniensis, antea decanus 64 e, 650 b et seq., 651 a, 664 b c d, 669 e, 674 f
Philippus ex monacho Sanctæ Crucis Fontis Arellanæ episcopus Nucerinus, inter Prætermissos 462 c f, 463 a
Philippus abbas Parcensis scripsit ad S. Hildegardem et ab ea litteras accepit 661 , 662 a et seqq., 663 a
Philippus de Mediolano, abbas B. Mariæ Virginis loci Nerriani, assistit translationi corporum SS. Victoris et Satyri etc. 494 e, 495 b
Philippus de Mediolano, abbas Vicoboldoni adstitit depositioni capitum SS. Victoris et Satyri in thecas argenteas 495 e f, 496 a b
Philosophrum vel Philophron senator, pater S. Euphemiæ V. M. Chalcedonensis 253 b c, 267 d, 270 b, 273 b
Philotheus episcopus Heracleensis, deinde patriarcha Constantinopolitanus, inter Prætermissos 3 e f. Item 114 f, 115 a b d
Philotheus monachus Sinaita 115 a b d
Phœbeus (Franciscus Maria) sacrorum Rituum Congregationi a secretis, multa egit in causa canonizationis S. Thomæ a Villanova 801 b c d, 963 e f, 964 a et seqq., 965 et seqq.
† Photinus vel Pothinus episcopus Lugdunensis martyr 15 e, 21 e, 23 a b c, 24 a
Photius patriarcha schismaticus Constantinopolitanus 113 f
† Piala virgo martyr, inter Prætermissos 755 e
Pibo episcopus Tullensis 60 d
Piccolomineus (Franciscus Bandinus) archiepiscopus Senensis reliquias SS. Abundii et Abundantii Senas defert et honorifice deponit 309 d e
Picti, seu Scoti ad Christi fidem conversi 319 a et seqq., 320 a et seqq., 321 a b e, 324 c
Pileus (Marinus) archiepiscopus Genuensis 158 a b
Piligrinus archiepiscopus Coloniensis 572 a b
Pilitrudis incesta uxor Grimoaldi Boiorum ducis 544 e f
Pimentel (Sancia) monialis Burgensis, a S. Thoma a Villanova ad sanctimoniam inflammata 850 d e
Pinellus (Dominicus) S. R. E. Cardinalis 959 c
Pinius canonicus Auximanus curavit funus B. Josephi a Cupertino 1011 b
Pippinus Brevis Francorum rex 76 a, 299 d, 542 a d e, 601 d e
† Pippinus Landensis Major-domus regum Austrasiæ 521 f, 532 b, 589 d, 591 a, 596 d, 599 c, 603 e, 608 b
Pippinus Heristallus Major-domus regum Franciæ 510 e, 511 d, 526 e, 529 d, 532 a et seqq., 533 a b c, 535 a b, 538 c d e, 539 b f, 540 c d e, 541 a b d e f, 542 a c d e f, 543 a et seqq., 544 a et seqq., 545 a d e, 546 a, 549 f, 550 a f, 551 a, 572 e f, 576 d, 577 b, 578 b, 584 a, 585 f, 586 c, 594 b c, 595 e, 596 e f, 597 a b c f, 598 a b, 599 c d, 600 b, 601 c e, 607 f, 608 b c d e, 609 e, 611 c, 612 b c d e f, 613 a d e f, 614 a b c d e, 616 f, 617 e c
Pippinus Aquitaniæ rex 107 d f, 109 c
Pippinus Caroli Magni filius, Italiæ rex ædificavit ecclesiam SS. Abundio, Abundantio etc. 294 b, 299 a b c d
Pippinus Pippini Aquitaniæ regis filius 113 a, 786 e
Pisana mulier Sicula, pia hospita B. Gandolphi 705 d
Pisani Saracenos in Africa magna clade afficiunt 398 d e
† Pistis V. M. Vide Fides
Pistorius consul Ehenhemiensis testatur de repertis corporibus SS. Odiliæ et Eugeniæ abbatissarum 334 e f

Pius

Pius II *Papa* 136 a, 179 b c, 299 f, 437 b, 439 a b, 450 c, 569 c
Pius IV *Papa* 861 b
Pius *abbas San-Gallensis, interest translationi corporis S. Leontii martyris* 196 f
Placidia *augusta, Olybrii imperatoris conjux* 258 f, 259 a
Placidus (*ex gente Zurlabina*) *abbas Murensis, S. R. J. princeps creatus* 196 a, 199 d e
Placidus *abbas Einsidelensis, interest translationi corporis S. Leontii martyris* 196 f
Plecnis, *vel* Plebeja *presbyter, forte S. Niniani episcopi frater* 328 a b
Plectrudis *uxor Pippini Heristalli* 511 e, 538 c d, 540 f, 541 e, 545 e, 550 f, 597 a, 599 c, 601 c, 612 c, 614 c
Poloni *regnum Moraviæ vastant* 357 d
Polus (*Rainaldus*) *S. R. E. Cardinalis* 815 f, 816 a
Pomponia *virgo sanctimonialis in Alsatia* 790 e f, 791 c f
Ponzo (*Dominicus de*) *Ordinis Minorum Observantium S. Francisci* 161 d
† Poppo *abbas* 513 c d
Porphyrius *philosophus ethnicus, Christianis infestus* 768 c, 770 a, 771 a b, 772 d
Porphyrius *miles Romæ, indicat corpus S. Concordiæ martyris* 471 f, 472 a
Porta (*Joannes*) *presbyter visitator diœcesis Valentinæ sub S. Thoma a Villanova, et hujus familiaris* 844 b c, 847 e, 855 e f, 856 a, 882 b, 885 a b c d, 892 d, 893 c, 897 e f, 915 c d, 918 a, 924 e, 925 f, 927 b, 931 b, 945 c d e f, 946 a et seqq., 948 e f, 949 a, 952 c, 953 c, 977 a b
Portafascie (*Didacus*) *medicus Genuensis, testis miraculi per S. Catharinæ Genuensis opem impetrati* 190 c
Porticus (*Vincentius*) *archiepiscopus Ragusinus, interest translationi corporum SS. Abundii et Abundantii martyrum* 309 b
Portius *conditor ecclesiæ Portianæ Mediolani* 491 d, 508 d
Præconius (*Octavianus*) *episcopus Cephalæditanus visitavit corpus B. Gandolphi* 724 a
Predo *monachus S. Filiberti abbatis Gemmeticensis* 89 c d e f, 90 a b c d
Pretrapontinus (*Hugo*) *episcopus Leodiensis* 568 a
† Primi *martyris reliquiæ Casini* 415 d
Primislaus *Libussæ, Bohemiæ principis, maritus* 356 a, 357 e
† Principius *episcopus Suessionensis* 330 a b c
Priscus *proconsul Chalcedone* 252 e, 253 b c e, 263 d, 266 c, 267 d e f, 268 a b c, 269 d e f, 270 a b c, 271 d e f, 272 a b c, 273 a b c, 274 a
Priscus *præses in Gallia sub Marco Aurelio Commodo* 13 c d, 21 f, 22 a b c d, 24 c d e f, 25 a
† Privatus *episcopus martyr* 760 b
Probinus (*Sextus Anicius*) *consul Romanus* 321 c
† Probo *martyri templum conditum* 42 c
Probus *abbas Quinciacensis* 93 d
Procopius *tyrannus sub Valente imperatore* 40 d
† Proculi *martyris corpus Romæ in ecclesia B. M. V. Montis Cœli* 46 d e
† Proculus 51 e
Prosper *S. Ambrosii debitor in Africa* 488 f, 489 a, 499 a e, 507 b
† Protasii *martyris corpus a S. Ambrosio inventum* 489 f, 491 e, 493 a
† Protasius *episcopus Mediolanensis* 776 e f, 777 a et seqq., 778 a e, 779 e
Proxita (*Elfus de*) *canonicus Valentinus* 835 a, 887 d e, 888 a et seqq.
† Prudentii *reliquiæ Casini* 415 c
Przoslaus *filius Wladislai, principis Lucensis* 360 c d
Psalmeus (*Nicolaus*) *episcopus Virdunensis* 509 a
Puellæ *duæ martyres, inter Prætermissos* 4 b
Puteus (*Carolus Antonius*) *archiepiscopus Pisanus* 48 c
Pyeroniana (*Francisca Helena de Galliano*) *abbatissa monasterii S. Georgii Pragæ* 348 f, 353 b c

Q

Quero (*Emmanuel de*) *episcopus Cephalæditanus visitavit corpus B. Gandolphi* 724 b
Quevedo Villegas (*Franciscus de*) *eques S. Jacobi, edidit Epitomen Vitæ S. Thomæ a Villanova* 800 d
Quintillus *consul Romanus* 16 b
Quiricus, *inter Prætermissos* 4 b
† Quirini *episcopi reliquiæ Mediolani* 9 c d e f, 10 a et seqq., XI a b c
† Quirini *corpus Novesii* 106 f
Quiros (*Christophorus de*) *testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 737 c

R

Rabiacus *dux* 791 c d e, 792 e
Racfridus *filius S. Luthardi. Vide* Ryeffridus
Radbodo *Frisonum dux* 601 c, 602 b
Radebotho *primus comes Habspurgensis, fundator monasterii Murensis in Helvetia* 195 f
Radzvil *princeps Polonus* 1035 a
Ragertrannus *abbas Gemmeticensis* 93 b
Ragimbertus *abbas Leuconaensis, forte idem cum S. Rithberto vel Raimberto* 79 f, 80 a d
Raimundis (*Anselminus de*) *notarius scripsit Miracula B. Rolandi de Medicis* 118 f
Rainaldus *comes Barensis* 557 f, 558 a, 559 e, 560 d e f, 561 c e f, 562 a b
Rainaldus *Rainaldi, Barensis comitis, filius* 558 a, 560 c e, 561 a f, 562 b d
Rainulphus *Normannus, comes Aversanus* 397 f, 415 a, 416 d, 429 a b
Ramirez de Haro (*Antonius*) *episcopus Rodericopolitanus, Auriensis, Callagurritanus, ac denique Segoviensis* 870 e f
Rancatus (*Hilarion*) *examinator Operum S. Thomæ a Villanova* 964 a, 971 b
Rangarius *Grimoaldi interfector* 538 c, 551 a
Rapacciolus (*Franciscus Angelus*) *S. R. E. Cardinalis* 999 b, 1000 e, 1031 c, 1032 c, 1034 f
Rastizes *Moraviæ rex* 343 b d, 355 e f, 357 c
Ratislaus *Moraviæ rex. Vide* Rastizes.
Ravilaudus *abbas Valliliensis* 20 f
Raynaldus *episcopus Salpitanus* 389 d
Real (*Joachimus*) *J. U. D., testis in Valentino processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 825 a
Real (*Michael*) *judex ecclesiasticus aulæ episcopalis Valentiæ* 926 f
Real (*Thomas*) *a consiliis S. Thomæ a Villanova* 885 b, 893 c
Reginaldus *abbas S. Guilielmi* 441 d
† Reginfridus *archidiaconus martyr, inter Prætermissos* 466 d
† Regulus 321 b
Reiffenberg (*Alheidis de*) *abbatissa Montis S. Ruperti adstitit visitationi reliquiarum S. Hildegardis*

dis 677 d
Reinerus *monachus ad S. Laurentium Leodii, non scripsit Vitam S. Lamberti episcopi* 518 b, 520 c d. *Scripsit Triumphale ejusdem Bullionicum* 557 b c d e
† Remaclus *abbas Solemniacensis et episcopus Trajectensis* 522 b c, 524 b, 529 c, 576 b, 589 c e, 590 f, 603 f, 604 c, 606 f, 607 f, 608 d, 610 a
† Remigii *episcopi reliquiæ Casini* 415 d e
† Remigius *episcopus Remensis* 330 a b c d, 331 c, 332 a, 522 c d
Renatus *Andegavensis, Provinciæ comes et Siciliæ rex* 129 c, 150 e, 152 e f, 436 e, 454 b
Renatus *Lotharingiæ dux* 116 f
Restitius *Moraviæ rex. Vide* Rastizes.
Reynoso *(Franciscus de) episcopus Cordubensis* 104 a b, 337 b
Rheticius *episcopus Gallicanus interest concilio Romano sub S. Melchiade Papa* 777 a
Ribera *(Joannes) patriarcha Antiochenus et archiepiscopus Valentinus* 834 b, 872 b, 887 a, 891 a. *Jubet confici processus de virtutibus et miraculis S. Thomæ a Villanova, ejus cultum decernit, et corpus elevat* 958 f, 959 a b. *Item alia* 959 d
Richardis *abbatissa, ante discipula S. Hildegardis* 641 a b
† Richardus *abbas S. Vitoni Virdunensis* 509 c d, 510 a b f, 511 a
Richardus I *comes Aversanus et Capuæ princeps* 383 e f, 385 d e, 386 b c, 390 f, 391 a e, 392 a f, 393 a, 394 a b c d e, 405 f, 407 c d, 408 c e f, 409 a f, 410 f, 414 f, 415 a, 416 d, 420 b c, 421 a, 422 c
Richardus *abbas S. Victoris Massiliensis, S. R. E. Cardinalis* 375 f, 377 a, 398 f, 433 b c, 434 d
Richardus *abbas de Sprinchersbat scribit ad S. Hildegardem* 647 d e
Richardus de Aquila *benefactor monasterii Casinensis* 420 e
Richardus Barri *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 4 c
Richerius *abbas Casinensis* 405 d, 406 f, 409 f, 418 d, 420 b
Rieden *(Florianus) canonicus et officialis Argentinensis, adstitit translationi corporum SS. Einbettæ, Vorbettæ et Villbettæ virginum* 317 b
Rieger *(Udalricus) sacræ theologiæ et canonum doctor, corpora SS. Leontii, Basilii et Lucinæ martyrum Roma in Helvetiam transfert* 196 c d
Rigobertus *archiepiscopus Remensis* 553 f
Rincon *(Joannes) Eremita Augustinianus, socius S. Thomæ a Villanova* 865 a, 876 c d e, 877 a b e, 878 b c, 886 e, 940 d e
Rioldus *iniquus infestator ecclesiæ Trajectensis* 539 e f, 540 a et seqq., 542 b, 543 c e f, 544 a b c, 545 a b, 548 a b, 577 b, 578 d, 587 c d, 597 d e, 599 d f, 617 c d
Risus I *episcopus Serniensis, seu Sarnensis* 389 d
Robæus *(Joannes) Societatis Jesu Duacum detulit brachium S. Niniani episcopi* 327 c
† Robertus de Arbrissello, *fundator Ordinis Fontis-Ebraldi* 628 c d e f
Robertus *Francorum dux* 80 f
Robertus *episcopus Florentinensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Robertus *Langonensis, episcopus Leodiensis* 573 f
Robertus de Bello Prato, *benefactor monasterii Casinensis* 391 e f
Robertus de Laurotello *comes* 411 e
Robertus Guiscardus *Apuliæ et Calabriæ dux* 392 f, 393 b f, 394 a et seqq., 395 b c d e f, 396 a b f, 397 f, 406 d, 407 f, 408 a e, 410 f, 412 a b, 414 a, 415 a, 425 d e f, 426 a b c d, 427 a b c d, 430 e, 432 d
Roca *(Franciscus) decanus capituli Valentini* 952 f, 954 e. *Curavit erigi mausoleum S. Thomæ a Villanova* 956 d
Roca *(Franciscus) J. U. D. Capellanus regis Catholici, canonicus Valentinus, testis in Valentino processu S. Thomæ a Villanova* 824 f, 825 a
Rodericus de Cantos *Prior conventus Donnensis Eremitarum S. Augustini* 809 d
Rodriguez *(Hieronymus) Societatis Jesu* 1023 c, 1025 f
Roefs *(Crispinus) canonicus parvæ mensæ Leodiensis* 564 f
Roffridus *abbas Casinensis* 428 a
† Rogellius *martyr Cordubensis* 618 b, 621 c 625 e
† Rogerius *archiepiscopus Bituricensis, inter Prætermissos* 249 c
Rogerius *Apuliæ et Calabriæ dux* 376 c, 377 c d e, 426 d, 428 b, 429 f, 430 e f, 431 a
Rogerius *episcopus Civitatensis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b
Rogerius *Franciscanus, inter Prætermissos* 4 e, 251 b
Rogerius *socius B. Gandolphi* 705 f, 706 a
Rolewink *(Wernerus) Cartusianus* 458 b
Rollo *Normannorum dux baptizatus* 80 f, 81 a
Roma *(Julius) S. R. E. Cardinalis* 1012 a
† Romanus *miles martyr Romæ* 471 d, 475 b f
Romanus *Diogenes imperator Orientis* 417 a b, 419 d
Romerius *(Vincentius) notarius Rotæ Romanæ* 960 d
† Romualdus *Camaldulensium fundator* 304 b, 305 c d
Roncaglia *(Jacobus) Ordinis Minorum Conventualium, testis in processu beatificationis B. Josephi a Cupertino* 1007 e f
Roricus *presbyter testis in Actis de virtutibus etc. S. Hildegardis* 697 e, 700 a
Royas *(Bernardus) archiepiscopus Toletanus, S. R. E. Cardinalis* 959 e, 960 a
Rubeis *(Petrus de) promotor fidei* 739 e, 748 e f
Rudolphus II *imperator* 353 f, 354 a
Rudolphus *vel* Radulphus *episcopus Leodiensis* 568 d e f, 569 a, 663 d
Rudolphus Corbæus *Societatis Jesu presbyter pro Fide suspensus, inter Prætermissos* 759 b
Ruffus *(Thomas) episcopus Prænestinus, S. R. E. Cardinalis* 187 f
Ruiz *(Georgius) doctor canonicus Salmanticensis, testis in Castellano processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 d
Ruiz *(Sancia) mater S. Petri Arbuesii* 730 d e, 731 a b, 752 b
† Rumoldus *episcopus martyr, Mechliniensium apostolus* 535 d e f
† Rupertus *Bingii dux* 681 c, 682 f
Ruricius *episcopus Lemoricensis* 784 b
† Rusticus *monachus seculo* v 49 d, 51 e. *Ejus corpus Pisis* 48 c
Ruthardus *primus abbas Eberbacensis scribit ad S. Hildegardem* 641 c
Rycffridus *filius S. Luthardi comitis Cliviæ* 106 b d, 108 c f, 111 b

S

Saba *Gothus martyr* 38 e
Sabellus *(Fabritius) S. R. E. Cardinalis* 973 e f, 974 a
Sabel-

Sabellus (*Lucius*) *Ariani dominus* 294 a
† Sabigotho *martyr in Hispania* 620 e f
† Sabinus *episcopus Canusinus* 423 e, 424 e f. *Ejus corporis translatio Atripaldæ, inter Prætermissos* 249 c
† Sabinus *Spoleti* 297 e f, 298 a
Sacchettus (*Julius*) *episcopus Sabinensis, S. R. E. Cardinalis* 739 f, 749 a, 801 c, 965 b, 971 d, 1034 f
Sacratus (*Franciscus*) *archiepiscopus Damascenus, auditor Rotæ Romanæ* 748 b, 801 a, 960 d
Saint-Martin (*Simplicianus*) *Ordinis Eremitarum S. Augustini, edidit Vitam S. Thomæ a Villanova* 800 e
† Salaberga *virgo abbatissa* 64 c
Salamanca (*Petrus de*) *Ordinis Prædicatorum, amicus S. Thomæ a Villanova* 893 c, 951 b, 952 c
Salaverte (*Antonius*) *maritus Isabellæ, sororis B. Petri Arbuesii* 731 a, 733 e
Salaverte (*Joannes Gracianus*) *Ordinis B. M. V. de Mercede, scripsit Vitam Hispanicam B. Petri Arbuesii* 729 d
Salaya (*Joannes de*) *universitatis Valentinæ rector perpetuus* 858 b, 859 a
Salazar (*Andreas de*) *Eremita Augustinianus, missionarius in Peruvia* 813 b, 868 a
Saleosus *inter Prætermissos* 466 a b
Sallier (*Claudius*) *custos bibliothecæ regiæ Parisinæ* 263 c
Salonius (*Michael*) *Eremita Augustinianus, biographus S. Thomæ a Villanova* 799 f, 800 a b c d f, 801 d e, 823 d e f, 824 a, 835 d, 958 d e f, 959 f, 990 d
† Saltus *vel* Salutus, *aut* Salvus, *martyr, inter Prætermissos* 250 f
Salvaticus (*Joannes Baptista*) *abbas visitator Canonicorum Regularium S. Salvatoris Placentiæ* 262 b
† Samsonis *episcopi corpus translatum Parisios* 782 f
† Sancia *filia regis Lusitaniæ, Ordinis Cisterciensis* 373 c e
† Sanctinus *aut* Sanctia *martyr Nuceriæ, inter Prætermissos* 466 e
Sanfelicius (*Antonius*) *episcopus Neritonensis* 994 f
Sanso *benefactor monasterii Casinensis* 393 c
Santari *eremicola, B. Victoris II Papæ, olim magister* 382 c e, 403 a b, 404 f
Santetis (*Christophorus de*) *Eremita Augustinianus, Hispaniæ regis theologus in concilio Tridentino* 855 c d e, 857 a e
Sanz (*Martinus*) *testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 737 c
Sarabertus *presbyter scripsit memorias de SS. Landoaldo et sociis* 523 e f
Saracenorum *in Christianos tyrannis in Hispania* 102 c f, 104 a et seqq., 105 a b d e. *Eorum clades in Africa sub B. Victore III Papa* 398 c d, 432 a. *Ecclesia S. Ferreoli ab iisdem incensa* 762 e
† Satyrus *frater S. Ambrosii, inter Prætermissos* 756 d e
Savina *filia Adalberti, Alemanniæ ducis* 333 e
Sauli *S. R. E. Cardinalis* 167 f
Sauvajot *canonicus cantor Trenorchiensis munificus in S. Valerianum martyrem* 27 b
Saxo *episcopus Nolanus* 389 d
Schlitzweck (*Franciscus*) *canonicus Argentinensis, adstitit translationi corporum SS. Einbettæ Vorbettæ et Villbettæ virginum* 317 b
Scifridus *paciscitur cum B. Desiderio abbate Casinensi de castello Saracenisco* 424 c d
Scotus *abbas, interfuit concilio Basileensi* 447 b
† Scubilionis *monachi corpus in monasterio Sisiaco* 781 a, 782 a e
† Sebastiana *V. M. Heracleæ, inter Prætermissos* 249 e
† Sebastiani *reliquiæ Casini* 415 b c d e
Sebastianus *presbyter S. Nicomedis in concilio Romano sub S. Symmacho* 7 e
† Secunda *martyr, inter Prætermissos* 250 e f
Segrian (*Joannes*) *S. Thomæ a Villanova familiaris, visitator diœceseos ejusdem, et episcopus suffraganeus ac tandem episcopus Sassarensis* 827 b, 828 c d, 855 f, 857 c, 885 a c e f, 893 c, 918 a, 935 f, 945 c d e f, 946 a, 949 f, 951 b, 952 b e d c, 953 b c, 954 a e, 955 b e, 956 b c, 977 a
Seguinus (*Petrus*) *episcopus Auriensis in Gallæcia, an corpus alicujus S. Euphemiæ transtulerit* 285 b et seqq., 286 a et seqq.
† Seleucus *martyr, inter Prætermissos* 2 d
Sena (*Ludovicus de*) *canonicus Toletanus, testis in Castellano processu canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 e
† Senator *episcopus Mediolanensis* 261 d e
Seneca (*Antonius*) *decanus ecclesiæ majoris Mediolanensis capita SS. Victoris et Satyri reposuit in thecis argenteis* 495 e f, 496 a b
Seniorectus *abbas Casinensis* 380 a
† Sennen *insignes reliquiæ Casini* 415 b
Sensus *laicus Ordinis Minorum, inter Prætermissos* 465 e f
† Senzius *presbyter* 49 a b c d
Septalius (*Henricus*) *archiepiscopus Mediolanensis* 780 b
Seranio (*Joannes de*) *decanus capituli Leodiensis* 565 b
† Serapion *martyr, inter Prætermissos* 2 c
† Sergii *reliquiæ Casini* 419 c
† Sergius I *Papa* 260 f, 526 f, 534 f, 535 a b, 537 b et seqq., 538 a et seqq., 541 c d, 567 a, 603 c, 609 e, 610 b, 612 c, 616 a b c, 617 d e
Sergius *dux Neapolitanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 415 a
Sergius *dux Surrentinus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 415 a, 416 d
Sergius *corpus S. Euphemiæ V. M. Chalcedonensis e mari levat et in insulam Lemnum transfert* 276 e f, 277 a b, 278 c, 481 d
Sergonas *corpus S. Euphemiæ V. M. Chalcedonensis e mari sublatum in insulam Lemnum transfert* 276 e f, 277 a b, 278 c, 281 d
Serianus (*Gabriel*) *advocatus aulæ consistorialis Pontificiæ* 187 b
Seripandus (*Hieronymus*) *Prior generalis Ordinis S. Augustini, deinde episcopus Salernitanus et S. R. E. Cardinalis* 808 f, 809 a et seqq., 810 a et seqq., 815 b c d e f, 816 a et seqq., 817 a, 853 e f, 861 b c, 867 a, 871 a b c, 874 d e f, 876 b
† Servatii *Trajectensis episcopi mentum Romæ in basilica S. Petri* 567 b d e. *Ejusdem sacellum Romæ* 568 a b c. *Ejusdem corpus Trajecti* 617 a
† Servio-Deo *martyr Cordubensis* 618 b, 621 c, 625 e
Servius Tullius *Romanorum rex* 302 b
Severianus *episcopus Gabalorum in Syria, scripsit aliquot Homilias* 426 f, 428 c
† Severus *episcopus Abrincensis* 780 c, 781 d e f, 782 a. *Ejus reliquiæ Ludovico XIII Galliæ regi donatæ* 782 c d e
Severus *diaconus Mediolanensis subscripsit concilio Are-*

Arelatensi I 777 a
† Sevoldi *reliquiæ in abbatia Leuconaensi* 79 c f
Sfondratus *S. R. E. Cardinalis* 496 a
Sfortia (*Alexander*) *Pisauri dominus* 569 c
Sfortia, (*Franciscus*) 132 a
Siconulfus *præpositus monasterii Benedictini S. Sophiæ apud Beneventum* 382 c, 403 c d
Sido, *inter Prætermissos* 759 c
† Sidonius Apollinaris 61 e f, 62 a b c, 761 d, 762 b
Sidonius *inter Prætermissos* 463 b
Sierra (*Joannes*) *Eremita Augustinianus, S. Thomæ a Villanova familiaris, deinde episcopus Bosensis* 844 b c, 845 a
† Sigebertus *rex Austrasiæ* 521 f, 524 b, 589 c, 591 a d, 592 f, 593 e, 603 e, 604 f, 605 c d, 606 f
Sigebertus *rex Orientalium Anglorum, inter Prætermissos* 466 f
Sigebertus *Gemblacensis scripsit geminam Vitam S. Lamberti episcopi* 518 b, 520 b c, 521 b, 522 a, 589 a, 603 b, 617 c
Sigefridus III *archiepiscopus Moguntinus* 630 f
Sigismundus *imperator* 406 e, 443 d
Sigismundus III *Poloniæ rex* 1037 a
† Sigo *alias* Sequanus *presbyter confessor, inter Prætermissos* 759 b
Sigolinus *abbas Stabulensis* 529 f
Sikelgaita *vidua Roberti Guiscardi, Apuliæ et Calabriæ ducis* 396 e, 426 a b c d e, 427 c, 429 f, 430 e
† Silvester I *Papa* 306 e
Silvester II *Papa* 304 f, 305 c
Silus *confessor, inter Prætermissos* 758 d e
† Simeon *episcopus Hierosolymitanus, inter Prætermissos* 755 c
† Simeon Stylites 138 a
† Simelinus *presbyter confessor, inter Prætermissos* 463 a b
Simius (*Antonius*) *notarius Romanus, scripsit instrumentum donationis reliquiarum S. Mamiliani* 47 b c d e f,
Simon de Bria *S. R. E. Cardinalis, postea Pontifex, Martinus IV dictus, transfert corpus S. Floscelli martyris* 478 c, 479 b c
Simon *eremita Camaldulensis, inter Prætermissos* 466 f
Simon (*Bernardus*) *incola Valentinus, S. Thomæ a Villanova familiaris* 872 b
† Simonis *apostoli reliquiæ Casini* 415 c
Siricius *Papa* 321 a, 323 f, 324 a
Sisinnius *Papa* 538 b
Sithricus *Northumbrorum rex* 365 a f, 366 a b c
† Sixtus II *Papa martyr* 470 b f, 471 c d, 476 c
Sixtus IV *Papa* 753 a, 754 e
Sixtus V *Papa* 168 a b, 261 b, 913 f
Slavibor *comes, pater S. Ludmillæ, ducissæ Bohemiæ* 341 f, 342 a, 344 e, 345 a d, 347 c, 358 c, 360 b
Slaunicus *comes Libicensis, pater S. Adalberti, episcopi Pragensis* 340 f
Slawossius *Tetkæ, Croci II Bohemiæ principis filiæ, maritus* 340 a
Smidts (*Joannes*) *Prior provincialis Eremitarum S. Augustini in Belgio* 976 d
Sobrino (*Franciscus*) *doctor, canonicus ecclesiæ Vallisoletanæ, testis in processu Castellano canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 d
Solis (*Rodericus de*) *vir præclarus Ordinis Eremitarum S. Augustini* 870 b c d e
† Sophia *martyr, mater SS. Fidei, Spei et Charitatis, inter Prætermissos* 249 e, 463 b
† Sophia *cum* Irene *martyr, inter Prætermissos* 466 d
Sophia *Justini Junioris imperatoris conjux* 279 c
Sophia *monialis in Monte S. Ruperti testis in Actis de virtutibus etc. S. Hildegardis* 697 e, 699 a
Sora *doctor, et procurator S. Thomæ a Villanova* 885 b
Soriz *Prior Fontebraldensis, misit notitiam de B. Reginaldo eremita* 628 c d
† Sostenes *martyr Chalcedonensis* 269 f, 270 a, 271 d e f, 273 c. *Inter Prætermissos* 250 a
† Soter *virgo martyr, SS. Ambrosii et Satyri consanguinea* 508 a
Soto (*Franciscus*) *Vitam S. Thomæ a Villanova Italice vertit edidItque* 800 e, 990 e
Sotus (*Dominicus*) *Ordinis S. Dominici, Caroli V imperatoris confessarius* 825 f, 828 a b, 840 a, 870 a f, 912 b c
Souciet (*Stephanus*) *Societatis Jesu presbyter, de Museo nostro bene meritus* 20 d
Sperandius (*Joannes*) *sicarius B. Petri Arbuesii* 733 e f, 734 a b, 753 e f, 754 a b
† Speratus *martyr, inter Prætermissos* 250 e f
† Spes *V. M., inter Prætermissos* 249 e, 463 b
† Speusippus *inter Prætermissos* 755 b
Spinula *familia illustris Genuensis* 131 e f
Spinula (*Georgius*) *S. R. E. Cardinalis* 127 b, 175 e, 176 c, 186 e
Spinula (*Julius*) *S. R. E. Cardinalis* 180 a, 1004 e, 1036 f
Spitigneus *S. Ludmillæ filius, Bohemiæ dux* 345 d, 346 b e f, 347 a b c, 349 a b, 358 c d f, 360 b c
† Stephani *protomartyris inventio, inter Prætermissos* 5 d. *Ejus sanguis Casini* 415 c
† Stephania *virgo martyr, inter Prætermissos* 756 b
† Stephanus I *Papa martyr* 62 f, 63 a. *Ejus reliquiæ Casini* 415 c d
† Stephanus *martyr apud Marsos, inter Prætermissos* 466 d
Stephanus IX, *aliis* X, *Papa*, 374 d, 383 f, 384 a b c, 387 f, 405 d f, 406 a b c d e
Stephanus X *Papa* 375 c
Stephanus *S. R. E. Cardinalis, socius B. Desiderii, apocrysiarii ad imperatorem Orientis* 406 b d e
Stephanus *S. R. E. presbyter Cardinalis interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 e
Stephanus *episcopus Trojanus interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 e
Stephanus *episcopus Leodiensis, biographus S. Lamberti episcopi* 518 b, 519 d e f, 520 a e, 521 b, 554 e f, 581 e, 582 c d, 602 f, 603 a
Stephanus I *abbas Trenorchiensis reliquias S. Valeriani martyris elevari curat* 17 e f, 18 e, 19 f, 20 a f, 21 d, 26 b c f, 27 b et seqq., 28 a b c, 29 d
Stephanus *Conversus Clara-vallensis, inter Prætermissos* 466 c, 756 e f, 757 a et seqq., 758 a
Stephanus *secundus abbas Bellilocensis* 511 e, 516 e f
Stephanus *abbas Ordinis Cisterciensis, inter Prætermissos* 759 b
Stirpius (*Scipio*) *notarius subscripsit instrumento visitationis B. Rolandi de Medicis* 118 e
† Strato *martyr, inter Prætermissos* 2 c d
Stroymira *seditiosis gentilibus Bohemiæ dux electus* 343 f, 344 a, 345 e, 356 d e f, 358 a
Strzezyslava, *Boleslai I Bohemiæ ducis filia, mater S. Adalberti episcopi Pragensis* 340 f, 355 a
Suanus *Danorum rex* 372 d

Sueci *in Alsatiam irrumpunt* 335 d. *Combusserunt monasterium S. Hildegardis* 670 e f, 677 e
Sunen de las Pedrosas *(Joanna) abavia B. Petri Arbuesii* 730 f
† Susannæ *vestium reliquiæ Casini* 415 d
Swatoplukus *Moraviæ rex* 342 d e f, 343 a et seqq., 344 a b c d f, 345 b c e, 355 e f, 356 a b d, 357 c d
Sydonius *monachus S. Filiberti abbatis Gemmeticensis* 89 c d e f, 90 a b c d f
Syette *(Petrus) canonicus et præcentor Andegavensis, delegatus in causa translationis S. Reginaldi eremitæ* 626 e, 628 a b
Sylvester Vicentinus *Ordinis Eremitarum S. Augustini* 840 d
† Symmachus *Papa* 7 e
Symmachus *S. Satyri amicus* 488 c, 489 a b, 491 a, 500 c, 502 a, 507 b

T

Tabitha *vidua, a S. Petro apostolo resuscitata* 500 a, 502 a
Talauera *(Joannes) Ordinis Prædicatorum, inquisitor fidei in Aragonia* 736 d
† Taracho *martyri templum ædificatum* 42 c
† Tarasius *patriarcha Constantinopolitanus* 281 f, 282 b, 283 b
Tarbis *filia regis Æthiopum* 590 d, 591 b
† Tarrasis *forte idem cum S. Tarrasio patriarcha Constantinopolitano, inter Prætermissos* 463 f, 464 a b c d e
Tatis *(Ermenegildus) abbas Olivetanus, testis miraculi per S. Catharinæ Genuensis opem impetrati* 191 c
Tavera *(Joannes) S. R. E. Cardinalis, archiepiscopus Toletanus* 814 e, 869 c, 873 b c d, 874 a, 875 f, 876 c
Tauromina *(Emmanuel) vicarius Alicantensis, testis in processu de cultu S. Gandolphi* 725 a
Taxandri *per S. Lambertum ad Christi sacra adducti* 533 f, 534 a b c d e, 577 a, 578 c, 586 e f, 594 d e f, 595 a b c d e, 603 a, 609 a b c d e
Tenaglia *(Julia) equitis Bentivoglio uxor* 1048 d
Tenaglia *(Virginia) illustris infans per B. Josephum a Cupertino sanata* 1048 c d e
† Terentii *martyris reliquiæ Constantinopolim translatæ* 259 c
† Terentius *martyr, inter Prætermissos* 4 f
Teres *præfectus Thraciæ sub Galerio Maximiano* 30 f, 31 f, 32 a c, 33 d e f, 34 a b c, 35 d e f, 36 a b
† Teresia *virgo fundatrix sui Ordinis* 136 b
† Teresia *seu* Tarasia *ex regina Legionensi, Ordinis Cisterciensis* 373 c e
Tertillus *dominus (ut fertur) S. Ariadnes martyris* 469 c e
Tetka *Croci II Bohemiæ principis filia* 340 a
Teutsinda *vel* Theodosinda, *Radbodi ducis Frisonum filia* 602 b
† Thecla *V. M.* 252 c
† Thecla *nobilis matrona Tornacensis, inter Prætermissos* 755 c e
Theobaldus *electus episcopus Castellanus, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis, et ibidem consecratur* 389 b
Theobaldus *abbas Casinensis* 415 b
Theobaldus *intrusus in archiepiscopatum Mediolanensem* 377 c
Theobaldus *frater Grimoaldi Boiorum ducis* 544 e
Theobertus *abbas Theologiensis* 540 c
† Theodardus *episcopus Trajectensis* 523 f, 524 a et seqq., 525 a et seqq., 536 e f, 544 b, 545 a, 553 a c, 574 e f, 575 f, 576 a, 582 f, 583 a b, 584 b, 590 b e f, 591 b c, 604 c d e, 605 b c
Theodinus *comes Valvensis monasterii Casinensis benefactor* 390 d e, 420 d
Theodinus *Triventinus, benefactor monasterii Casinensis* 396 b
Theodoaldus *Pippini Heristalli ex Grimoaldo filio nepos* 538 d e
Theodoenus *discipulus vel famulus S. Lamberti episcopi* 518 d e, 519 a, 529 f, 575 b, 592 f, 606 e
† Theodora *martyr sub Trajano* 484 c
† Theodora *matrona Romæ corpora Sanctorum sepelit* 293 e, 294 a, 298 e f, 300 f, 301 b e, 302 f, 303 b. *Ejusdem corpus inventum et translatum Romam* 305 e f, 306 a b c d f
Theodora, *inter Prætermissos* 756 c d, 758 c
Theodora, *vel* Theodorisiana *mater S. Euphemiæ V. M. Chalcedonensis* 253 c, 267 d e, 270 b, 273 b
Theodoricus II *Francorum rex* 333 f
Theodoricus III *rex Neustriæ, deinde monarcha Francorum* 88 f, 526 c, 528 d e f, 529 a b, 532 a b c e, 591 f, 592 a c d, 593 e, 594 b, 601 e, 605 f, 606 a, 607 e f, 608 b c, 611 c, 612 b, 617 b
Theodoricus *Gothorum rex in Italia* 408 b
Theodoricus *filius Childerici III Francorum regis* 531 d
Theodoricus *abbas Trudonopolitanus* 629 c f
Theodoricus *biographus S. Hildegardis virginis Bingianæ* 629 c, 630 a b c d, 677 a b, 679 c d e, 683 a b c, 699 b
Theodorus Bestus *scriptor Actorum S. Euphemiæ V. M. Chalcedonensis* 266 b d
Theodosius I *Magnus, imperator* 259 c, 321 a b, 488 e, 489 f, 490 c d, 499 c
Theodosius II *imperator* 254 a, 321 a b
Theodote *martyr, inter Prætermissos* 467 a
† Theodotus *martyr, inter Prætermissos* 250 a, 463 c
Theoduinus *episcopus Leodiensis* 572 b
Theomarus *abbas S. Mansueti Tullensis* 60 e
Theophila *mater S. Philothei presbyteri* 414 d
Theophilus *Gothorum metropolita* 38 b c, 39 e, 40 c, 41 d, 43 b
Theophilus *diaconus. Vide* Albericus diaconus.
Therasia *uxor S. Paulini episcopi Nolani* 59 e
Thermut *Pharaonis filia* 590 d
† Thomas *apostolus* 320 b. *Ejus reliquiæ Casini* 415 c
† Thomas a Villanova *archiepiscopus Valentinus, inter Prætermissos* 466 e
† Thomas *sive* Thomasuccius *tertii Ordinis S. Francisci, inter Prætermissos* 5 a d
Thomas de S. Maria, *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 758 a b
Thomas, *inter Prætermissos* 4 b
Thomas Corcellus *interfuit concilio Basileensi* 447 b, 449 a
Tiberius Apsimarus *imperator Græcorum* 617 b f
Tiberius discipulus, *inter Prætermissos* 758 b
Tiensa *(Michael) vicarius ecclesiæ xenodochii generalis Valentiæ* 879 f, 880 a b
Tils *(Bruno de) canonicus S. Materni* 564 f
Timotheus *episcopus Avellinensis seu Abellinensis* 389 d
Titus *commentitius episcopus Byzantinus* 259 e
Ti-

Titus (*Annius Aurelius*) *consul Romanus* 16 b
Tobias *quintus episcopus Hierosolymitanus, inter Prætermissos* 467 d
Torchytorius *regulus seu judex in Sardinia* 379 c d e f, 380 a b, 410 c d
Torre (*Anna de la*) *matrona Burgensis, per S. Thomam a Villanova ad sanctam vitam inducta* 850 c
Torre (*Augustinus de la*) *Ordinis Eremitar u S. Augustini* 809 d
Torre (*Didacus de la*) *electus Prior provincialis Eremitarum S. Augustini in Castella* 806 f, 807 a. *Deinde Prior Salmanticensis* 808 a b
Tortis (*Neria de*) *abbatissa S. Matthæi Pisis* 48 c
Totila *Gothorum rex* 324 e f
Trajanus *imperator* 484 c
Trajectenses *oppidani in regno Neapolitano, Casinensibus infesti, coercentur* 385 b c d e f, 407 b
Transmundus *abbas Tremitensis, deinde S. Clementis, ac denique episcopus Valvensis* 386 e f, 387 a d e, 411 e f, 412 a
Trasiera (*Alphonsus de*) *Eremita Augustinianus, S. Thomæ a Villanova familiaris* 868 a
Trasimundus *comes Theatinus* 381 e, 396 c d, 403 f, 404 a, 405 a
Trasmiera (*Didacus Garzias de*) *scripsit Vitam Hispanicam B. Petri Arbuesii* 729 d
Tresneda (*Bernardus de*) *episcopus Cordubensis* 103 f
Trevirenses *a S. Hildegarde instructi* 651 a b c d e
Tristanus *sicarius B. Petri Arbuesii* 733 e f, 734 a
† Trophimi *corpus Arelate* 437 d, 456 e
† Trophimus *martyr, inter Prætermissos* 759 c d
† Tryphonia, *vidua Decii imperatoris* 472 b
Tudwaldus *rex, (ut fertur) apud Pictos* 325 c
Tumia *interfector S. Ludmillæ. Vide* Cumia
Turpio *episcopus Lemovicensis* 786 e
Turrecremata (*Thomas de*) *Ordinis Prædicatorum, generalis Hispaniæ inquisitor* 732 e f, 753 b
Turrellas (*Martinus de*) *testis prodigiosi sanguinis B. Petri Arbuesii* 736 d
Turribus (*princeps de*) *transtulit corpus S. Ferreoli episcopi Lemovicensis* 783 c e, 786 a
Tuto *episcopus Ratisponensis, corpus S. Ludmillæ Bohemiæ ducissæ et martyris, Pragæ tumulavit* 351 c d f, 352 a b c, 362 f, 363 a b e
Tyard (*Cyrus*) *episcopus Cabilonensis* 21 c
Tybergheim (*Maria Anna*) *Priorissa S. Catharinæ a Sion Cortraci* 326 c
† Tychicus *discipulus S. Pauli apostoli* 468 a d e
† Tyrannio *episcopus Tyri et martyr* 769 c
† Tyrsus *martyr, inter Prætermissos* 250 f

U

Ubaldus *archiepiscopus Pisanus* 48 c
Ubaldus *episcopus Sabinensis, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 a, 415 b
† Udalricus *episcopus Augustanus Vindelicorum* 300 c d
Ugo *archiepiscopus Hydruntinus, interfuit dedicationi ecclesiæ Casinensis* 389 b c
Ugo *vicecomes pater* 398 d
Ugo *vicecomes filius in bello Africano mortuus* 398 d
Ugolinus (*Sebastianus*) *Siculus, sacræ Theologiæ doctor, reliquias S. Mamiliani Romæ impetrat* 48 a
Ulphila *Gothorum metropolita a Catholica fide ad Arianismum deficit* 39 c d e f, 40 a, 41 d e, 43 c
Unnus *vel* Unno *archiepiscopus Bremensis, inter Prætermissos* 4 a b
† Urbanus I *Papa martyr* 397 a
Urbanus II *Papa* 377 b e f, 378 a, 387 c d, 389 c, 390 b, 398 c d e, 399 b, 425 a b, 430 b c, 434 d
Urbanus VIII *Papa* 19 d, 177 f, 179 d, 186 c, 340 b, 568 b, 739 e f, 758 e, 963 e, 971 b, 996 c e, 1000 b, 1012 e, 1021 f, 1031 e, 1032 d e, 1039 e, 1046 e
Urphilas *Gothorum metropolita. Vide* Ulphila.
† Ursicini, *episcopi Trajectensis ad Mosam, translatio, inter Prætermissos* 249 b c
† Ursmarus *abbas Lobiensis* 592 b, 593 f
† Ursula *virgo martyr* 315 f, 316 a b c f
Ursulina *virgo, inter Prætermissos* 466 c
† Ursus *episcopus Tullensis* 58 b, 60 b, 61 a. *Ejus corpus inventum* 60 d e f, 61 a
Usuardus *martyrologus corpora SS. Georgii et Aurelii martyrum ex Hispania in Galliam transfert* 103 a b
Uzeda (*Petrus*) *collegii Ordinis Eremitarum S. Augustini in Complutensi academia rector, curavit editionem Operum S. Thomæ a Villanova* 821 b c d e f, 822 a b, 823 a b

V

Vages (*Anticus de*) *notarius Cæsaraugustanus, fecit instrumentum de prodigio sanguinis B. Petri Arbuesii* 737 e
Vaguer (*Joannes*) *canonicus Cæsaraugustanus, procurator causæ beatificationis B. Petri Arbuesii* 729 e, 750 d, 751 a b d
Valens *imperator* 38 f, 39 a et seqq., 40 a d, 41 d, 43 b c, 324 b, 488 e
Valenti (*Ludovicus*) *promotor Fidei* 1013 e, 1044 f
† Valentini *reliquiæ Casini* 415 d
Valentiniani *hæretici, a S. Methodio oppugnati* 772 e
Valentinianus I *imperator* 321 c, 323 f, 324 b
Valentinianus II *imperator* 321 c, 489 b c d f, 490 c d e, 491 a, 499 c
Valentinianus III *imperator* 49 d, 424 e
Valeottus *gubernator Assisii* 1000 c
Valerianus *imperator* 470 f, 471 a, 474 c, 475 e f, 476 e, 768 c, 769 f
† Valerius, *inter Prætermissos* 756 e
Valletta *magnus Magister Ordinis equitum Melitensium* 262 d
† Vedasti *episcopi Atrebatensis corpus translatum* 527 b c d e f
Vela (*Agnes*) *monialis Burgensis, a S. Thoma a Villanova ad sanctimoniam inflammata* 850 d e
Velasco *doctor, canonicus Burgensis, deinde episcopus Rodericopolitanus* 868 e. *Vide* Ramirez de Haro Antonius
Velasco (*Petrus*) *militiæ Castellanæ præfectus* 873 b d
† Vendemius *monachus seculo* V 49 d e, 51 d. *Ejus corpus Pisis* 48 c
Verdolay *præclarus concionator Valentiæ, postea Carthusianus* 947 a
Vergara (*Joannes*) *doctor sacræ Theologiæ Compluti* 825 f, 826 a, 828 b, 840 d, 908 b c
Vernaccia (*Baptista*) *canonica Regularis magnæ sanctimoniæ* 165 d e, 167 f, 168 a
Vernaccia (*Hector*) *discipulus ac forte biographus S. Catharinæ Genuensis* 124 c d e, 149 e, 150 a, 165 c d e, 167 e f, 173 f, 176 f, 177 a
Verospius *S. R. E. Cardinalis* 1034 f
Vertavillo (*Didacus de*) *Eremita Augustinianus, missionarius in Mexico* 866 d, 868 a
Vi-

Vicecomes (*Philippus*) *episcopus Catsacensis* 974 a b
Vich (*Michael Hieronymus*) *canonicus Valentinus, testis in Valentino processu S. Thomæ a Villanova* 825 b, 927 d, 951 b
† Victor *martyr Romæ, inter Prætermissos* 249 c 250 e f
† Victor *martyr Chalcedonensis* 250 a, 269 f, 270 a, 271 d e f, 273 c
† Victor *martyr apud Marsos, inter Prætermissos* 466 d, 756 e f, 757 a et seqq., 758 a
† Victor *martyr, inter Prætermissos* 756 a b
† Victor *episcopus Bracharensis, inter Prætermissos* 251 d e
† Victor *episcopus Cenomanensis* 330 f
Victor I *Papa* 319 a b
Victor II *Papa* 381 f, 404 c d e, 405 d, 409 b
Victoris Mauri *corpus Mediolani* 491 e, 492 b c d e f, 493 a et seqq., 494 a et seqq., 495 a b c, 508 d. *Ejusdem caput argenteæ thecæ inclusum ibid.* 495 d e f, 496 a b c
Victricius (*Alexander*) *episcopus Alatrinus* 196 b c d, 197 f
† Victurius *episcopus Cenomanensis* 329 c, 330 b, 331 a
Vigilius *Papa* 541 a d
Vigintimiliis (*Joannes de*) *marchio Hieracii et princeps Castriboni prodigiose sanatus per B. Gandolphum* 726 c d e
Viginti quatuor seniores *Apocalypseos, inter Prætermissos* 758 a
Villacosa *vel* Villarasa (*Joannes de*) *gubernator Valentiæ* 830 b c, 835 a, 887 d e f, 888 a et seqq., 889 a et seqq., 890 a d e, 891 c e
Villana *abbatissa S. Matthæi Pisis* 48 c
Villasandino (*Antonius de*) *Ordinis Eremitarum S. Augustini* 806 f, 807 a, 808 c d, 810 c f
Villegas (*Alvarus de*) *canonicus ecclesiæ Toletanæ, doctor, testis in processu Castellano canonizationis S. Thomæ a Villanova* 824 c
Vincente *actuarius Valentinus* 830 f
† Vincentius *a Paulo* 176 a
Vincentius *Prior Cartusiæ Axpacensis* 672 e f
† Vindicianus *episcopus Cameracensis et Atrebatensis* 527 d e f, 553 f, 592 a, 593 e
Vique (*Michael*) *canonicus ecclesiæ Valentinæ* 880 a b, 952 f, 954 c
† Viti *reliquiæ Casini* 419 b c
† Vitoni *corpus Virduni* 509 b
Vives (*Joannes Baptista*) *canonicus Valentinus ornavit sepulcrum S. Thomæ a Villanova* 958 d
Vivianus (*Marius*) *archipresbyter Urbinas* 1008 c
Vladislaus *Poloniæ rex* 1035 a, 1037 a
Vodelricus *archiepiscopus Beneventanus* 404 b, 405 c
Volta (*Gabriel de la*) *alias* Venetus, *Prior Generalis Ordinis S. Augustini* 806 c, 807 d, 860 f, 861 a, 863 d
Volusianus *imperator* 470 c e, 475 f
Vossius (*Gerardus*) *præpositus Tungrensis* 567 d e f
Vulchinus *abbas Sichemensis, Ordinis Cisterciensis, inter Prætermissos* 759 e f
† Vulganii *reliquiæ in abbatia Leuconaensi* 79 c f
Vulpus *canonicus Valentinus* 830 a b. *Vide* Proxita.
Vurtigernus *Britonum rex* 319 f

W

Walafridus Strabo *scriptor* 426 f, 428 c
† Walarici *primi abbatis Leuconaensis reliquiæ ibidem* 79 c f, 80 a
† Walburgis *virgo abbatissa Heidenheimensis* 550 e
Walcandus *episcopus Leodiensis* 570 a d e f
Waldricus *episcopus Ultrajectensis. Vide* Baldricus.
† Wandelinus *seu* Wendelinus, *abbas Tabuleiensis* 512 a b c d
Wando *abbas Fontanellensis* 400 d
† Wandregisilus *abbas Fontanellensis* 592 b 593 f
Wango *abbas Trenorchiensis* 18 d
Warado *Major-domus in Francia* 532 b e
Wedericus *abbas Lætiensis* 520 d, 570 a b c d f 571 c, 602 d e f, 603 a b
Welpho *abbas Gemmeticensis* 98 f
† Wenceslaus, *Bohemiæ dux et martyr* 339 c f, 340 a b d e f, 341 a, 344 e f, 346 f, 347 b, 349 b c, 350 c d f, 351 a et seqq., 352 a b c, 354 c f, 358 f, 359 a b c d, 360 d e f, 361 d e f, 362 a b d e f, 363 a b d e
Wenilo *archiepiscopus Senonensis reliquias S. Valeriani adfert Vallilias* 20 e f
Weolstanus *Ellanduni comes in Anglia* 367 e
Wernerus de Kircheim *scribit ad S. Hildegardem, et ab ea responsum accipit* 652 a b c d
Wernharius *episcopus Argentoratensis, fundator monasterii Murensis in Helvetia* 195 f
Wezelinus *præpositus S. Andreæ Coloniensis* 665 f, 666 a
† Wibertus *confessor* 681 c
Wibertus *comes fundator abbatiæ Lætiensis* 569 f, 570 a c d e f
Wibertus *archidiaconus et biographus S. Brunonis Tullensis episcopi, postmodum Papæ, Leonis IX dicti* 65 e
Wicardus *abbas reliquias S. Apri Tullensis accipit* 65 b c
Wichinus *episcopus Nitrensis* 357 c
Widricus *abbas S. Apri Tullensis* 56 a, 65 b f
Wilarius *Alemanniæ aut Sueviæ dux* 544, 790 b c d f, 792 b c
Wilcarius *episcopus Viennensis* 762 e f
† Wilfrida, *S. Edithæ mater, postea abbatissa Wiltoniensis* 364 b c, 367 a b c d, 368 a b c d, 369 e, 370 d
Wilhelmina Amalia *Josephi Romanorum imperatoris conjux* 999 c
Wilhelmus I *Anglorum rex* 368 b
Wilhelmus II *Anglorum rex* 365 a
Wilhelmus *Autissiodorensis magister in sacra theologia Parisiis, approbavit scripta S. Hildegardis* 674 d, 699 f
Wilhelmus *archidiaconus Trevirensis* 698 e
Willelmus I *Normannorum dux* 83 d
Willibertus *famulus S. Desiderii episcopi martyris* 791 b c f
† Willibrordus *episcopus Ultrajectensis* 534 f, 535 a b c, 553 f, 609 e f, 610 b
Willichinus *abbas Spanheimensis delegatus in causa canonizationis S. Hildegardis* 678 e
Willius (*Joannes*) *notarius, adstitit translationi corporum SS. Einbettæ, Vorbettæ et Villbettæ virginum* 317 b
Wiltheim (*Alexander*) *Societatis Jesu presbyter, de Museo nostro optime meritus* 115 c, 116 c d
Wiltheim (*Nicolaus*) *Societatis Jesu, de Museo nostro bene meritus* 116 c d
Windogastus *unus ex conditoribus legum Salicarum* 591 b
Winghe (*Antonius*) *abbas Lætiensis, de Museo nostro optime meritus* 570 b c d f, 571 b
Winigisus *benefactor ecclesiæ S. Euphemiæ Placentiæ* 262 a
† Winoci *abbatis translatio, inter Prætermissos* 759 f
Witte (*Antoninus de*) *Eremita Augustinianus edi-*

edidit *Opera S. Thomæ a Villanova* 822 c d e f, 823 a b, 976 d
Witte (*Niclaus de*) *Belga, a S. Thoma a Villanova sacro habitu Eremitarum S. Augustini indutus, deinde missionarius in Mexico* 855 c d e, 857 b c
Wlastislaus *princeps Lucensis* 360 c d
† Wolfrudis. *Vide* † Wilfrida.
Wratislaus I *Bohemiæ dux* 340 e, 345 d, 346 e f, 347 a b c, 349 a b, 351 f, 352 d, 354 f, 358 d f, 360 b c d e, 363 e

X

Xaverius (*Hieronymus*) *ex Ordine Prædicatorum S. R. E. Cardinalis* 743 f, 744 a b
Ximenes de Urrea (*Dionysius*) *comes de Aranda etc.* 744 e f
Ximenes (*Garzias*) *abavus B. Petri Arbuesii* 730 f
Ximenes (*Joanna*) *avia B. Petri Arbuesii* 730 f
Ximenes (*Hieronymus*) *Ordinis Eremitarum S. Augustini, Superior missionariorum in Mexico* 811 f, 812 a b c f, 813 a b c f, 865 e f, 866 a et seqq., 867 f
Ximenius (*Franciscus*) *ex Ordine S. Francisci archiepiscopus Toletanus, S. R. E. Cardinalis* 285 e, 803 f, 825 e, 827 f, 828 a, 840 c d f
† Xistus *martyr, inter Prætermissos* 755 f, 756 a c

Y

Yebre (*Melchior de*) *Ordinis S. Francisci, Guardianus Compluti* 852 a b d
Ysicus *episcopus martyr, inter Prætermissos* 466 a b
Yves (*Henricus*) *edidit Vitam S. Thomæ a Villanova* 800 e

Z

Zacharias *Papa* 390 e
Zalla *Gothus Arianus* 423 e, 424 f
Zandemaria (*Josephus de*) *episcopus Placentinus* 262 b
Zarate (*Joannes Franciscus de*) *sacræ Rotæ auditor, in instrumento donationis reliquiarum S. Mamiliani* 47 e
Zauli (*Josephus Maria*) *Societatis Jesu presbyter* 758 f
Zbislaus *filius Wladislai, principis Lucensis* 360 d
Zecchadorus (*Joannes Baptista*) *episcopus Forosempronianus* 1040 c, 1041 e
Zeno *imperator* 331 f, 332 d e
Zomoski *princeps Polonus* 999 b, 1035 a
Zondadarius (*Antonius Felix*) *S. R. E. Cardinalis* 187 a
Zuentibaldus *Moraviæ rex. Vide* Swatoplukus.

INDEX

TOPOGRAPHICUS

Abanum, civitas parva in Italia 423 f, 424 f
Abarim, montium series in Arabia 401 f, 402 a
Abbatis Cella (*Appenzel*) pagus Helvetiæ 224 f 225 a, 242 d
Abbatis-Villa (*Abbeville*) civitas Galliæ in Picardia. *Reliquiæ S. Sevoldi* 336 a d e
Abrincæ, civitas Normanniæ. *S. Sinerius episc. conf.* 780 b c e f, 781, 782, 783 a d
† Abundii mons prope Senas in Italia. *Ecclesia cum cœnobio virginum dicata SS. Abundio et Abundantio MM.* 299 a et seqq.
Abydus, civitas Troadis 276 f, 279 c
Acapichtla, civitas regni Mexicani 866 b e
Achaia, *al.* Græcia 321 b
Adelweil, locus Helvetiæ 233 a
Adrianopolis, civitas Thraciæ 30 b e f, 34 a, 488 c
Adriaticum mare 387 b, 403 f, 407 f, 408 c, 427 d, 1060 a d
Ægæum mare 279 c
Ægilium. *Vide* Igilium
Ægyptus 101 f, 254 c, 290 a, 466 e, 590 f, 595 c, 686 b, 694 c, 876 f
Æmilia, regio Italiæ 310 b c, 313 b, 505 e, 508 a
Æsis, fluvius Italiæ 1047 a
Æsium, civitas Italiæ in Marchia Anconitana 1045 d, 1047 a
Æthiopia inferior 1036 b
Ætolia, Græciæ provincia 769 d
Africa 49 a, 50 a, 51 d, 253 d, 258 f, 398 c d e, 432 a d, 487 b et seqq., 488 a, 489 b, 502 d, 507 b d, 508 d
Agaunum *seu* Agaunense S. Mauritii cœnobium 513 b c, 516 b, 517 d
Agreda, civitas Hispaniæ 804 f
Agrigentum, civitas Siciliæ 713 c, 714 d, 716 c d
Ainsa, civitas in regno Aragoniæ 741 e
Albaneta, monasterium in Italia 420 c, 422 c
Albayda, locus Hispaniæ 946 b d f
Albion, *al.* Britannia, insula 326 d. *Vide* Britannia.
Albis, fluvius Germaniæ 342 a
Alcara, oppidulum Siciliæ 716 a, 717 c
Alcoy, oppidum Hispaniæ 858 b c d. 943 e 544 b, 638 c, 672 b c
Alemannia 332 e
Alenconium, civitas Galliæ 993 d,
Aletium, oppidum regni Neapolitani 1051 b, 1055 a
Alexandria, urbs Ægypti 254 c, 265 f, 290 a
Alicata, oppidum Siciliæ 718 f, 719 a d, 724 d, 725 a
Almadia civitas 398 d
Almenara, oppidum Hispaniæ 911 d, 914 a
Alpes, montes 117 c, 305 a, 488 b e f, 489 d, 490 d, 500 b, 507 c, 516 b, 691 d, 692 e
Alsatia 200 b, 210 c, 226 b, 231 f, 315 a b, 332 c, 466 d. *SS. Desiderius episc. et Reginfridus archid.*

archid. MM. 788 a b d. *S. Richardis imperat. virg.* 793 a et seqq.
Altacumba, locus Sabaudiæ. *Sacellum exstructum B. Ludovico Alamando archiep. et S. R. E. Card.* 436 f, 457 a b
Altena, abbatia 659 f
Altentorfium, locus Helvetiæ in Marchia Suitensi 209 e, 218 e
Altitona. *Vide* Mons S. Odiliæ.
Altorfium Uriorum, oppidum Helvetiæ 231 d, 234 b
Altus-Murus, civitas Agri Bariani in regno Neapolitano 994 d, 1016 c, 1017 a
Altwick, abbatia Trajectensis diœcesis 648 f
Alzira, oppidum Hispaniæ 942 b
Amalphia *seu* Amalphis, civitas regni Neapolitani 386 a b c, 756 b
† Amandi castrum Galliæ in Provincia 460 d e f
Amanium, locus diœcesis Leodiensis 611 f, 612 a
Amantia *seu* Almentia (*Amance*) oppidulum in Lotharingia 72 f
Amasea *seu* Amasia, urbs Asiæ Minoris 264 a, 266 a
† Ambrosii monasterium Ordinis Cisterciensis Mediolani 491 e f, 508 d
Amisus, urbs Asiæ minoris 254 d, 265 f, 266 a
Ampthausana Ord. S. Benedicti monialium abbatia 207 e f
Anas, fluvius (*la Guadiana*) in Hispania 825 d, 827 f
† Anastasii monasterium in Calabria 426 d
† Anastasii Ord. Cisterciensis abbatia Romæ 645 c
Anazarba *al.* Anazarbus *et* Cæsaræa ad Anazarbum, urbs Ciliciæ 42 c, 43 c f
Ancona, civitas Italiæ Marchiæ Anconitanæ primaria 1057 d, 1060 a
Ancyra, in Phrygia Pacatiana civitas episcopalis 2 e
Ancyra, urbs Galatiæ 2 c d e
Andalusia, regio Hispaniæ 806 c, 808 a, 812 a, 861 a b
Andana, municipium in comitatu Namurcensi 562 f, 563 a
Andegavensis provincia in Gallia 626 a, 628 d e, 629 a
Andegavum, civitas Galliæ 626 f, 627 d
Andernachum, *al.* Antenacum, oppidum Germaniæ 669 c f, 670 a, 692 a d e, 697 a
Andes. *Vide* Andegavensis provincia
Andlaha, fluvius in Alsatia 794 f
Andlavia (*Andlaw*) oppidum in Alsatia. *S. Richardis imperat. virg.* 793 a, 794 e, 795 a
Andlaviense monasterium virginum in Alsatia. *S. Richardis imperat. virg., ejus fundatrix* 793 et seqq. *Corpus, ut creditur, S. Lazari, a Domino suscitati* 797 f, 798 a. *Corpus S. Richardis* ibid. d e
† Angeli Castellum Romæ 395 c d e f, 425 d, 431 c, 432 b
† Angeli monasterium in Italia 421 c d
† Angeli de Troja monasterium 426 d
† Angeli vicus in Italia 428 b
Angelorum civitas in nova Hispania 867 a
Anglia 318 e, 321 f, 323 d, 364 et seq., 368 a c, 369 b, 372 b d. *SS. Socrates et Stephanus MM.* 477 a. Anglia 550 e, 759 b
Anio, fluvius Italiæ 387 e
Ansionense monasterium, *al.* S. Jovini de Marnis (*S. Jouin*) in Pictaviensi diœcesi 86 f, 88 c d, 100 f
Antiquarense monasterium PP. Excalceatorum sanctissimæ Trinitatis in Hispania 474 b
Antiquaria (*Antequera*) civitas Hispaniæ in regno Granatensi. *Cultus S. Euphemiæ virg. mart. et civitatis patronæ* 262 f
Antverpia, civitas Belgii 800 e, 822 e, 974 a b. *Reliquiæ S. Thomæ a Villanova* 976 c d
Appenninus, mons 419 a
Appia via. *Hic ecclesia olim constructa S. Euphemiæ virg. mart.* 260 f
† Apri monasterium in suburbio Tullensi, nunc abbatia Ord. S. Benedicti 56 c e, 63 f, 64 a b, 69 e. *Hic sepultus S. Aper in ecclesia a se inchoata* 70 b; *corpus ejus inde in civitatem delatum* 74 e f; *ad monasterium relatum et abditum* 75 e f; *inventum et elevatum* 77 e f
Aprutium, pars ampla regni Neapolitani 383 b, 385 a, 416 d
Apulia, Italiæ regio 384 f, 386 a b c, 395 f, 401 et seqq.
Apulia Daunia, regio Italiæ 385 a, 407 f
Apulia Peucetia, regio Italiæ 385 a, 386 c, 388 e
Aqua regia, locus Helvetiæ 222 c
Aquæ Sextiæ, civitas Galliæ in Provincia 457 a
Aquileia, civitas Italiæ 311 f, 312 a, 541 a c
Aquileiense concilium *anni* CCCLXXXI, 502 c. Conciliabulum *circa annum* DCXCVIII, 541 a c
Aquinensis lacus in Italia 393 c d e
Aquinum, civitas Italiæ 391 e, 421 f, 426 b, 427 d
Aquisgranum, urbs Germaniæ inferioris 107 d, 305 a, 449 c, 456 a
Aquitania, pars Galliæ 90 c, 93 a, 100 f, 107 c d f
Arabia 102 e, 115 d
Aragonia 730 et seqq., 741 et seqq., 962 e f
Arar (*la Saone*) fluvius Galliæ 23 b, 26 a, 69 d
Arbencium, municipium Galliæ in Bugesia. *Patria B. Ludovici Alamandi archiep. Card.* 439 e f, 440 a
Arborea, urbs Sardiniæ insulæ 380 c
Archa, fluvius Belgii 523 b
Ardea, oppidum ditionis ecclesiasticæ in Latio 429 f, 430 e
Ardeatina via 6 b, 8 a
Arduenna, sylva in Gallia Belgica 529 e, 534 d, 557 e, 606 f
Arelate, civitas Galliæ in Provincia. *Sacellum exstructum B. Ludovico Alamando archiep. et S. R. E. Card.* 436 f; *reliquiæ ejusdem* 437 e f, 438 a b, 456 et seqq., 460 et seq.
Arelatense I concilium *anno* CCCXIV, 777 a f, 778 a
Aretusa, insula 49 d
Argenteum, oppidulum Italiæ 431 f
Argentoratum *seu* Argentina, civitas in Alsatia. *SS. Einbetta, Vorbetta et Vilbetta VV.* 315 et seq. *Earumdem ibidem reliquiæ* 317 a et seqq.
Argisivilla, Argisimilla, Argevilla, prædium in Gallia 515 a f
Argoia, *seu* Argovia, tractus Helvetiæ 195 f, 203 e
Argona, tractus Galliæ in Campania 508 c f, 512 d, 514 c, 515 d
Aria, oppidum Belgii in Artesia 571 d
Ariminum, civitas Italiæ 249 f, *S. Innocentia virg. mart.* 310 b c e f. *Ejusdem Sanctæ cultus, corpus, et ecclesia* 311. Ariminum 1057 f, 1060 d
Arimianum, oppidum Italiæ 294 a b. *Ecclesia SS. Abundii et Abundantii* 298 e f
Aristau, vicus in Helvetia 205 f
Armorica, regio Galliæ Celticæ 88 c
† Arnulphi Metense monasterium 100 d
Arola,

Arola, fluvius Galliæ 508 c
Arpinum, oppidum regni Neapolitani 421 b, 422 f
Arseta, castellum Italiæ 396 d
Artemisia, *olim* insula maris Etrusci 50 c d
Arth, locus Helvetiæ 232 f
Arvernia, provincia Galliæ 61 et seqq., 760 et seqq.
Asculensis cella, exiguum monasterium in Italia 412 b
Asculum Picenum, civitas Italiæ in Marchia Anconitana 414 b
Asculum Satrianum, oppidum regni Neapolitani 414 b
Asilianum, locus Italiæ in agro Tarvisino. *Solemnis translatio SS. Centinæ, Fortunati et Bonifacii MM.* 758 e f
Assisium, civitas in Umbria. *Hic habitavit et civitate donatus est B Josephus a Cupertino* 997 a b, 998 et seqq., 1019 et seq., 1022 et seqq., 1028 b, 1032 et seqq., 1038 a. *Processus institutus pro ejusdem canonizatione* 1044 a
Asturia, regio Hispaniæ. *Cultus S. Columbæ virg. mart. Cordubensis* 619 e
Aternum, *num* Piscaria, oppidum regni Neapolitani 385 a
Athos, mons Macedoniæ 115 a b
Atrebatum, civitas Belgii 327 d, 571 c
† Audoeni monasterium in Normannia 83 b c
Avenio, civitas Galliæ 440 d, 443 b
Averbodiensis abbatia in Brabantia 658 e
Aversa, civitas Italiæ 410 f
Augusta Gemella Tuccina, opidum Hispaniæ 622 e
Augusta Trecorum. *Vide* Tricasses *al.* Trecæ.
Augusta Vindelicorum, urbs Germaniæ 300 c d
† Augustini abbatia in Gallia ad Vigennam fluvium 786 a d
Augustodunum, civitas Galliæ 62 c, 479 e f, 480 a b c d e
Augustoritum, urbs Galliæ in Aquitania 88 f
Aurea-vallis, abbatia in ducatu Luxemburgensi 518 b, 520 b
Aurelianense I concilium *anno* DXI, 329 b c, 330 f, 331 a. Aurelianense V *anno* DXLIX, 784 b
Auria, urbs Hispaniæ in Gallæcia, *Cultus S. Euphemiæ, ejusdem forte Chalcedonensi* 285 a et seqq., 286 d e
Austrasia, pars regni Franciæ 74 d, 521 f, 526 et seqq.
Austresii-curtis (*forte Autrecour*) locus in Gallia 514 d, 515 d
Austria *al.* Austrasia, pars regni Francorum 521 f. *Vide* Austrasia.
† Autberti abbatia Canonicorum Regularium Cameraci. *Reliquiæ S. Ephemiæ virg. mart.* 263 b
Auximum, civitas Italiæ in Marchia Anconitana 384 e, 407 c. *B. Josephus a Cupertino* 992 b, 1002 d, 1009 a, 1011 a, 1012 b, 1014 b, 1040 et seqq. *Institutus processus pro ejusdem canonizatione* 1044 a. *Idem ibidem claret miraculis* 1045 et seqq.
Axona, fluvius Galliæ 508 c
Axpacense cœnobium Cartusianorum in Austria 672 e

B

Baar, locus Helvetiæ in Tugiensi pago 209 d, 219 a, 224 e, 235 e, 239 a
Babucum, oppidum Italiæ 593 b
Bacucca, castellum Italiæ 396 d
Bada, oppidum Helvetiæ 216 c
Badena, locus Helvetiæ 204 b, 208 e, 232 b
Badensis comitatus in Helvetia 204 a
Bætica *seu* Andalusia, Hispaniæ regio 476 b, 809 b d, 812 a
Bætis, amnis in Hispania 105 e, 625 a
Bajoaria, Bajouuaria, Bavaria 107 d f, 108 a
Balgium (*Baugé*) Galliæ oppidum 627 e
Balneolis (*Bagnols*) oppidulum Galliæ 21 a
Balvensis *al.* Valvensis comitatus in Italia 420 e
Barbastrum, civitas Aragoniæ 745 b
Barcino, civitas Hispaniæ 465 b, 948 f
Barensis ducatus 76 b
Barianus Ager, provincia regni Neapolitani 407 f, 994 a d, 997 c, 1017 et seqq. 1023 a, 1057 b
Baris, Barium, civitas regni Neapolitani 406 c, 426 b, 427 d; *huc delatum corpus S. Nicolai* 431 b, 432 a
† Bartholomæi insula Romæ 303 d
Basilea, civitas Helvetiæ 438 et seqq. *Gesta B. Ludovici Alamandi ibidem in concilio* 442 et seqq.
Basileense concilium *anno* MCDXXXI *et seqq.* 137 a, 437 c, 438 c f, 439 a, 440 e f, 442 a c d e, 443 et seqq., 451 b c d e, 452 a b c e f, 453 et seqq., 456 a b c d, 458 a b c, 459, 460 b c
Basilicata provincia in regno Neapolitano 386 b c, 388 e, 1036 c, 1057 b
Bassiniacensis pagus in Gallia 78 b, 79 a d
Bastia, vicus in Umbria 1000 a
Battela, locus prope Mechliniam in Belgio 535 d f
Belgium 324 f, 325 a. *Cultus et reliquiæ S. Viniani* 327 b Belgium 523 f, 534 e. *Cultus S. Lamberti episc. mart.* 573 e f. *Festiva solemnia in canonizatione S. Thomæ a Villanova* 974 a
Belicensis pagus in Gallia 440 a
Belisiense puellare monasterium (*Munster Bilsen*) hodie illustrium canonicarum capitulum 526 c d e f, 536 c, 595 e, 596 a, 610 c d e f, 611 b
Bella-vallis, cœnobium Ord. Cisterciensis in diœcesi Bisontina 658 d
Bellus-locus (*Beau-lieu*) monasterium Galliæ in Campania. *Fundator et abbas S. Rodingus vel Chraudingus* 508 b c f, 509 c e f; Wastogium *olim appellatum* 510 et seqq.
Belna, *olim* Belnum (*Beaune*) oppidum in ducatu Burgundiæ. *Corpus et cultus S. Floscelli pueri, mart., et, ut creditur, S. Hernei seu Ernei abbatis Cenomanensis* 478 a b, 479 b c e f
† Benedicti de Bangnarola monasterium 391 b, 420 f
† Benedicti monasterium Salerni 404 e, 405 f, 408 d, 410 e
Benedictoburanum monasterium in Bavaria 675 b
Beneventanum concilium *sub Nicolao II Papæ* 386 a. Beneventana concilia *sub B. Victore III Papa* 374 f, 376 f, 377 a, 378 b, 398 e f, 399 b, 432 e f, 433 a b c d e
Beneventum, civitas Italiæ 373 b. *Dicitur patria B. Victoris III Papæ* 374 et seqq.
Beneventum, oppidum Hispaniæ 619 e
Benifayo, locus Hispaniæ haud procul Valentia 902 e
† Benigni monasterium Divione in ducatu Burgundiæ 63 f
Beres, *al.* Berris, Belrus, Beaurains, Blerus, oppidum Lotharingiæ 115 b c f, 116 a b
Bergæ S. Winoci, oppidum in Flandria 759 f
Berkingum, sanctimonialium cœnobium in Anglia 370 a, 371 e
Ber-

Bernensis ditio in Helvetia 238 a
Berona *(Munster)* locus Helvetiæ in Argoia 203 e, 213 f, 232 e, 245 b
Bethania, cœnobium Ord. Cisterciensis in diœcesi Bisontina 658 d
Biar, locus Hispaniæ 926 b
Biberist, locus Helvetiæ 232 c
Bibona *seu* Bivona, oppidum Siciliæ 716 c, 717 c
Bicarum *(Bicari)* oppidum Siciliæ 713 e, 714 d, 715 c d, 717 a
Bickelleheim, villa Spanheimensis comitatus in Germania. *Patria S. Hildegardis virg.* 631 d
Binascum, locus in ducatu Mediolanensi. *Patria B. Gandolphi conf. presb. Ord. S. Francisci* 703 b c, 723 a
Bingium, oppidum in ditione Moguntina, *juxta quod in monasterio a se fundato vixit et obiit S. Hildegardis virg.* 635 b c d, 636 et seqq., 677 et seqq.
Birca, urbs olim in Suecia 4 a
Birchi, locus Helvetiæ 230 a
Bisenti, Castellum Italiæ 396 d
Bisoldinense territorium in Catalonia. *Reliquiæ et ecclesia S. Ferreoli mart. miraculis ibidem clari* 1060 c
Bithynia, regio 45 d, 114 b, 252 a, 255 e
Bizinium (*Bizini aut Vizini*) oppidum Siciliæ 712 b, 714 b, 716 b, 723 b
Bladenacum (*Blenod*) locus in Tullensi pago 78 a, 79 a
Bladhmay, mons Hiberniæ 463 d
Blera *olim* Tusciæ oppidum 49 b f
Bleulikon, locus Helvetiæ 233 f
Bligensdorff, locus Helvetiæ 231 a
Blodelsheim, locus Alsatiæ 231 e f
Bobiense monasterium in Italia 90 d
Bodecense cœnobium Regularium S. Augustini in Germania 295 b, 341 c, 630 e, 763 c
Bohemia. *Cultus insignis S. Ludmillæ vid. mart., regionis ducissæ et patronæ* 339 et seqq.
Boleslavia, oppidum Bohemiæ 344 e
Boleslaviensis circulus in Bohemia 342 a
Bonna, inferioris Germaniæ oppidum 65 c
Bonna, prædium in Gallia 515 a
Bononia (*Bologna*) civitas Italiæ. *Reliquiæ S. Euphemiæ V. M.* 262 c. Bononiæ *legatus fuit B. Ludovicus Alamandus* 441 f, 457 d. *Colitur B. Petrus Arbuesius, qui ibidem studuit* 729 a b, 731 et seq. 752 b, 754 d. *Colitur S. Isidorus* 755 e f
Bononiensis ager in Italia 1060 b
Bopardia, oppidum Germaniæ 635 f
Borgonum, locus Italiæ in ditione Pallavicina. *B. Rolandus de Medicis anachoreta* 117 et seqq.
Bosa, civitas Sardiniæ 845 a
Bosonis-villa, abbatia in Lotharingia 658 c
Bosphorus Thracius 464 a
Boswila (*Boswyl seu Bosweil*) locus in Helvetia 207 c, 220 f, 226 c, 243 b, 244 b
Brabantia, Belgii provincia 535 a
Bremgarta, civitas Helvetiæ 206 b, 221 b, 223 a, 226 e, 228 e
Breunoviense cœnobium apud Pragam in Bohemia 340 c f
Bria, Galliæ provincia 90 d
Brigantium, oppidum Germaniæ in Suevia 242 d
Brisacum, urbs Germaniæ 235 b
Britannia Aremorica 782 f
Britannia Magna 318 et seqq. *SS. Socrates et Stephanus* 477 a b f
Britonia *seu* Brionia *olim* civitas Hispaniæ 478 a d
Briva, vicus Galliæ 784 d
Brivas, civitas Galliæ in Arvernia. *Hic passus est S. Julianus; an etiam S. Ferreolus?* 760 et seqq.
Brixia, urbs Italiæ. *Capella S. Euphemiæ virg. mart.* 262 b c
Brugæ, civitas Belgii in Flandria 4 d, 974 a
Brunswicensis ducatus 659 b e
Brunvilarium *(Brunwilre)* cœnobium Ord. Benedictini in Germania 693 d e, 695 d
Bruxellæ, civitas Brabantiæ 335 d, 950 d, 974 a. *Reliquiæ S. Thomæ a Villanova* 976 c d
Bucculiacum, locus forte in Tullensi vel Segitensi pago 71 f, 72 e f
Bucoleon, palatium olim Constantinopoli 279 b
Buechenrein, locus Helvetiæ 223 d
Bugesia, Galliæ provincia 439 f
Bulgaria 34 d
Bullionium *(Bouillon)* castrum in confinio Leodiensis diœcesis 557 b e, 559 b, 562 f, 565 a, 573 a
Bunzen, locus Helvetiæ 207 d, 234 c
Buochs, parœcia in Sylvaniensi Helvetiæ pago 202 f, 238 e
Burchorsta *seu* Borchosta, locus et capitulum illustrium canonissarum in Circulo Westphalico. *Reliquiæ S. Nicomedis presb. mart.* 12 e f
Burella, locus Italiæ in Aprutio citeriori 416 d
Burgi *(Burgos)* civitas Hispaniæ. 808 d e, 809 et seqq.
Burgundiæ comitatus 439 f, 440 a
Burgundiæ ducatus 15 f, 69 d, 478 a b
Burgus Canturii 4 f
Burgus S. Domnini, civitas Italiæ 119 a, 122 d f. *S. Gislemerius mart.* 313 a b e
Burrka, locus Germaniæ 234 a
Buttisholtz, locus Helvetiæ 232 c
Buxetanus ager in Italia 118 f
Buxetum *(Busseto)* oppidum Italiæ. *Corpus B. Rolandi de Midicis anachoretæ* 117 f, 118 a d f, 120 d, 121 a, 122 e f
Byzantium, urbs Thraciæ 256 e, 259 c d, 260 c, 277 b, 282 b

C

Cabilo, Cabillonum *et* Cabilonum, civitas in Burgundiæ ducatu 15 f, 23 c, 69 d
Cacabus, oppidum Siciliæ 712 d
Cæsaraugusta *(Zaragoça)* civitas Hispaniæ, caput regni Aragoniæ. *B. Petrus Arbuesius canonicus Regularis mart.* 728 b c f, 729 et seqq. *Colitur ibidem Beatus et miraculis claret* 738 et seqq.
Cæsarea ad Anazarbum. *Vide* Anazarba
Cæsarea, urbs Palæstinæ. *Ecclesia olim S. Euphemiæ virg. mart.* 260 e
Cajentes, Calenses aut Casentes Baiæ in Arvernia 61 f
Cajeta, urbs Italiæ in regno Napolitano 385 e, 391 d, 422 f
Cajetanus ducatus in Italia 385 d e, 392 a
Cajetanus sinus in Italia 422 f
Calabria, provincia regni Neapolitani 262 e; ulterior et citerior 385 a; Calabria 407 d
Calaris, urbs Sardiniæ 49 b d, 1052 f, 1054 a
Calatabellotta, oppidum Siciliæ 717 d, 719 b
Calatagero, oppidum Siciliæ 712 f, 715 et seqq.
Calatanissetta, oppidum Siciliæ 712 d, 714 c, 715 et seqq.
Calata-Vulturium oppidum Siciliæ 702 f, 718 e, 719 d, 725 d
Cala-

Calatayuda, civitas Hispaniæ 741 c; *imago B. Petri Arbuesii miraculis clara* 744 e
Calaxibetta, oppidum Siciliæ 712 d, 718 d
Calcaria, *(Calcar)* oppidum in Clivensi ducatu 106 c, 110 a
Calenum, civitas olim Campaniæ in Italia 421 a, 422 e
Calmaria, locus in Alsatia 234 e
Calor, fluvius Italiæ 382 f
† Camelæ vicus in Occitania, Galliæ provincia. *S. Camella aut Camela virg.* 314 b
Cameracum, urbs Belgii 81 b f, 82 f
Camerata, oppidum Siciliæ 711 d, 712 e
Camerinum, urbs Italiæ 234 d, 1057 b
Campania, Galliæ provincia 61 c, 69 b, 508 b f
Campania, regio Italiæ 385 a, 407 d
Campi Lapidei *(la Crau)* tractus Galliæ in Provincia 436 a, 457 a
Campidonensis abbatia in Suevia 646 b
Candida Casa, civitas in Scotia. *S. Ninianus episc.* 318 a c e f, 320 et seqq., 756 d
Canusia, castrum in Italia 431 d, 432 c
Capaci, locus in Sicilia 718 a, 719 d
Capitanata provincia regni Neapolitani 414 b, 997 c
Cappenberg, abbatia Ord. Præmonstratensis in Westphalia 648 a
Capriata, castellum Italiæ 409 a
Capua, civitas Italiæ 376 c, 383 e, 391 a f, 394 b e, 405 f, 408 e f, 421 et seqq.
Capuanum concilium *sub B. Victore III Papa* 374 f, 430 f
Capuanum Ordinis S. Benedicti cœnobium 383 d e f
Capuanus principatus in Italia 385 f
Carbonaria sylva in Belgio 605 f, 607 f
Careyret, parœcia diœcesis Ucetiensis in Gallia 21 a
Carinula, locus Italiæ in Campania 422 f
Caritas, cœnobium Ord. Cisterciensis in diœcesi Bisontina 658 d
Caronia, oppidum Siciliæ 718 b, 719 d
Carpeniani montes in Italia 1005 b, 1038 a
Carpum *(Carpi)* oppidum in ditione ducis Mutinensis 462 a, 1001 c
Carthago, urbs Africæ 49 d, 50 b
Carus-locus, cœnobium Ord. Cisterciensis in diœcesi Bisontina 658 d
Casinense cœnobium celebre in Italia 305 a. *B. Victor III Papa* 373 et seqq. *Hic ante Pontificatum abbas fuit idem B. Victor* 383 et seqq.; Casinensis cœnobii *ecclesiam reædificavit* 388 a b, *ipsum cœnobium innovavit* 389 f; *variorum donationibus auxit* 390 et seqq.; *idem ibidem mortuus est et sepultus* 399 e f, 400 a. Casinense cœnobium 401 b, 404 d, 406 et seqq. multis usque ad 435
Casinum, Casinus mons in Italia 304 b c d. *Vide* Casinense cœnobium.
Caslenæ villa, *forte Chaligni*, locus Tullensis diœcesis 70 d, 72 c
Cassia, oppidum Italiæ in Umbria 1001 a, 1052 c, 1054 a e
Castella, regnum Hispaniæ 800 b c, 801 et seqq. multis
Castellucium *(Castelluzo)* locus Siciliæ 712 b, 714 b
Castellum *seu* Castrum novum Italia. *Exstructum a B. Victore III Papa* 385 b c d e f, 407 c
Castellum veteranum, civitas Siciliæ 702 f, 713 f, 714 d, 724 d. *Cultus B. Gandolphi conf.* 725 b c d
Castra Rhetica, tractus Helvetiæ *(vulgo Gastren)* 221 e, 224 b, 241 c
Castrum, civitas regni Neapolitani 994 e, 1017 b
Castrum-Fidardi, locus Italiæ 1050 b
Castrum Gandulphi. *Ecclesia S. Thomæ a Villanova* 975 e f, 976 a
Castrum novum, oppidum Siciliæ 709 a c, 712 e, 717 d, 718 d, 723 c
Castrum S. Angeli oppidum in Piceno. *Reliquiæ S. Thomæ a Villanova* 976 c
Castrum S. Joannis, *al.* Enna; oppidum Siciliæ 713 b, 714 et seqq.
Catalonia 239 c, 962 e f, *Cultus S. Ferreoli M.* 1060 c
Catana, civitas Siciliæ 717 b
Cavense Ordinis Cluniacensis cœnobium, titulo sanctæ Trinitatis, in regno Neapolitano 374 b c, 381 d, 382 b c d, 401 b, 403 d
Celciacum, vicus apud Cenomanos in Gallia 479 a b
Cenomani, civitas Galliæ episcopalis. *S. Principius episc.* 329 et seqq.
Centulensis Abbatia, in Picardia. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 263 b
Centumcellæ, portus ditionis Pontificiæ 50 f, 51 a
Cephalædis, civitas Siciliæ 714 b
Cephalenia, Græciæ insula 427 c
Cesena, civitas Italiæ 1060 d
Cetrarium *seu* Citrarium, locus Italiæ 396 e, 426 d, 427 c, 428 b
Chalcedon, urbs Bithyniæ. *S. Euphemia V. M.* 252 a c, 153 et seqq. *Templi prope* Chalcedonem, *urbs eidem Sanctæ exstructi, situs, amplitudo et forma* 255 e f. Chalcedon 256 c, 258 b, 264 et seqq., 466 a b, 759 c d
Chalcedonense concilium *anni* CDLI, 252 b c, 254 a b f, 255 a e, 257 a et seqq., 258 a, 277 c, 278 d, 279 c
Chalcidena provincia in Syria 769 d
Chalcis, civitas in Græcia. *S. Methodius episc. mart.* 768 a, 769 b d. Chalcis duplex in Græcia, altera in Eubœa insula, altera in Ætolia provincia 769 d e
Chalcis, civitas in Syria 769 d e
Chaldæa 89 c
Chamensis parœcia in Helvetia 236 d, 238 d
Chiruella, locus prope Valentiam in Hispania 859 d
Chomisum, oppidum Siciliæ 715 f, 717 b
Chullilla, arx Hispaniæ in archiepiscopatu Valentino 896 e, 897 a, 923 c f, 926 b, 935 b
Church-Eaton, oppidum Angliæ 364 c
Cilicia 38 e f, 43 c f
Ciminna, oppidum Siciliæ 716 c, 717 c
Cistella, *al.* Cistercium *(Cisteaux)* locus cum abbatia celeberrima 654 c d
Cisterciense *al.* Cistellense celeberrimum cœnobium *(Cisteaux)* 654 d
Civitas Castellana in Italia. *Reliquiæ SS. Marciani* S. *Joannis* 300 b d, 305 f, 307 a b, 425 e, 427 b
† Claræ cœnobium monialium Burgis in Hispania 851 a
† Claræ cœnobium monialium Cupertini in regno Neapolitano 1048 e
Clara-Vallis, Ordinis Cisterciensis abbatia 4 d, 466 c
Claramons, urbs Galliæ Arvernia 3 c, 61 e, 62 c d

Clarus-fons, cœnobium Ord. Cisterciensis in diœcesi Bisontina 658 d
Cassense cœnobium in Italia 304 b
† Claudii cœnobium Galliæ in Bugesia 439 e
† Claudii Legionense cœnobium. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 263 a
Clefs, parœcia in Gallia 626 f, 628 b
† Clementis abbatia in Italia 387 d e, 412 a
Clingenbergensis dynastia, in Turgovia tractu Helvetiæ 247 a
Clingnau, locus in comitatu Helveto-Badensi 203 c. *Vide* Klingnovium.
Clivia, civitas ducatus cognominis primaria 105 c
Clivia, ducatus inferioris Germaniæ *S. Luthardus comes* 105 c f, 106 a c e, 108 e f
Clivus Cucumeris 293 e, 301 b, 472 d, 484 e
Colisanum, oppidum Siciliæ 717 f, 719 b
Collis Scipionis, oppidum Umbriæ. *Corpus S. Guerrini M.* 2 f
Colmaria *seu* Columbaria *(Colmar)* urbs in Alsatia 226 b
Colonia Agrippina, urbs Germaniæ. *Reliquiæ S. Apri episc. Tullensis* 64 d e; *S. Eliphii vel Elifii M.* 76 f, 77 a, *S. Euphemiæ V. M.* 263 b. Colonia 650 f, 651 a, 669 c e, 670 b, 692 c, 776 a, 779 d, 1045 a
† Columbæ parœcia prope Flexiam in Gallia 626 e
† Columbæ Prioratus in Ruconia provincia Hispaniæ. *Reliquiæ et cultus S. Columbæ virg. mart. Cordubensis* 622 c
Combralia, tractus Galliæ in Alvernia 2 b
Compendium, urbs Galliæ 109 b
Compita *(vulgo Sarignano)* oppidulum Italiæ in Romandiola 1057 f, 1060 d
Complutum *(Alcala de Henares)* civitas Hispaniæ in Castella Nova 799 f, 803 et seqq., 827 f, 839 et seqq., 852 a b, 940 et seq., 959 et seq., 968 et seq.
Compostella, urbs Hispaniæ in Gallæcia 285 e, 386 a d
Conca, castellum Italiæ 409 a
Concordia, civitas Italiæ 1058 d, 1060 d
Congum, regnum in Æthiopia inferiori 1036 a
Constantia, civitas Germaniæ 440 e
Constantia, civitas Cypri insulæ 467 e, 468 e
Constantia Castra, civitas Galliæ in Normannia 479 e
Constantiense concilium *ab anno* MCDXIV, 106 e, 440 c e f, 442 c, 451 a d, 452 a b
Constantiensis pagus *(le Coutantin)* in Normannia inferiori 478 c e f, 479 a e, 482 d, 780 et seqq.
Constantinopolis. *Forte hic martyrium subiit S. Porphyrius* 37 f. Constantinopolis 253 et seqq. *Huc translatum olim corpus S. Euphemiæ V. M., et repositum in ecclesia eidem dicata* 258 b d e. *Aliæ eidem exstructæ ecclesiæ* 259 a et seqq. Constantinopolis 261 e, 279 b c, 282 b, 409 e, 413 e, 417 c, 443 e, 463 a b f, 488 e, 774 et seqq.
Constantinopolitanum conciliabulum *Arianorum anno* CCCLX, 39 e, 43 c. Constantinopolitanum V *œcumenicum concilium anno* DLIII, 54 c
Corduba, urbs Hispaniæ. *SS. Emila et Hieremias MM.* 102 c f, 103 a b c, 104 a d. *SS. Rogellius et Servio-Deo MM.* 336 c f, 337 a d, 339 a. *S. Columba virg. mart.* 618 a
Corinaldo, locus Italiæ in ducatu Urbinate 1036 d, 1045 d, 1047 a
Corleonis oppidum in Sicilia 713 f, 714 d, 715 et seqq., 723 b
Corsica insula 50 d e, 123 c, 379 e
Cortracum, oppidum Belgii in Flandria 326 b
Cratumnum *(Craon)* oppidum Galliæ 628 e
Cremona, urbs Italiæ 118 f, 121 b c d e, 122 e
Cremonensis ager in Italia 118 f
Creta insula 786 c f, 787 a
Crouchdal, *al.* Crutendal, abbatia monialium 649 b, 660 f, 671 d, 672 d
† Crucis abbatia Ordinis Cisterciensis in Austria 341 c, 350 a
† Crucis cœnobium monialium Burgis in Hispania 851 a
† Crucis eremus fontis Avellanæ in Umbria 462 c
† Crucis in Hierusalem abbatia Romæ 422 a
† Crucis monasterium in Lusitania 619 f
† Crucis oppidum in Alsatia 225 f, 226 b
Cryptella. *Vide* † Mariæ Cryptellæ conventus.
Cullera *al.* Callera, oppidum Hispaniæ 832 b, 835 c, 946 f, 948 c, *et* Collera 969 c
Cumbria, pars Britanniæ Magnæ 323 d
Cupertinum, oppidum regni Neapolitani. *Patria B. Josephi a Cupertino* 992 c, 993 d e, 994 b c, 995 f, 996 f, 1010 d, 1014 e, 1015 et seqq., 1021 a b d, 1025 et seq., 1030 et seq., 1034 d e, 1047 f
Curia-Dei, cœnobium Ord. Cisterciensis in Gallia 759 a
Cyprus, insula. *SS. Heraclides et Miro episcopi MM.* 467 a b c e f, 468 a d
† Cyriaci montis abbatia monialium in Germania 660 b

D

Dacia, regio 43 b, 488 e
Dalvanium, locus Germaniæ 698 e
Damersellen, locus Helvetiæ in Lucernensi pago 208 c, 226 b
Dania, regnum 756 a
Danubius 34 d, 38 b f. *Vide* Ister.
† Dei Genitricis et Virginis Mariæ monasterium in Italia 390 e
Demera, fluvius 534 a
Dengen, locus in Helvetia 219 d
† Deodati oppidum in Vosago 60 b
Dertona *al.* Derthon, civitas Italiæ. *Cultus S. Euphemiæ virg. mart.* 261 e
Dertusa, civitas episcopalis in Hispania 898 f, 901 d
Dervense monasterium diœcesis Catalaunensis in Campania 56 c e
Derwiler, locus Germaniæ 221 d
† Desiderii, vicus in Alsatia 788 a c
Dianiensis marchionatus in Hispania 944 a
Dianium, *al.* Denia, oppidum Hispaniæ 945 c
Dianium *(Gianuti)* insula Italiæ 47 a, 50 d
Didenkirchen, abbatia monialium juxta Bonnam in Germania 660 e, 670 a
Dietiken, locus Helvetiæ 226 e, 231 e
Dilia, fluvius 536 a b
Diomedis insulæ in mari Adriatico 387 b, 403 f
Dionantum *(Dinant)* oppidum ad Mosam fluvium 662 e f
† Dionysii monasterium prope Parisios 528 d, 607 f
† Disibodi mons, monasterium in Germania. *Hic habitavit S. Hildegardis V.* 631 f, 632 et seqq.
Dominæ *(Duenas)* oppidum Hispaniæ 807 e
Domni Germani *(Dom Germain)* villa, locus prope Tullum Leucorum 72 a f
† Dorotheæ cœnobium monialium Burgis in Hispa-

spania 850 e, 851 b, 853 c
Dorsata, locus in Anglia 368 d
Dotikon, locus Helvetiæ 212 e
Dottingen, locus Helvetiæ 213 e, 227 f
Draconerium, locus Pedemontii in diœcesi Salutiensi 759 e
Drepanum *(Trapano)* urbs Siciliæ 712 b, 714 b, 716 f, 718 f
Duacum, civitas Belgii. *Brachium S. Niniani episc.* 327 b c
Duckelinhusen, vicus in Germania. *Ecclesia S. Lamberti episc. mart.* 572 b
Dunensis abbatia, Brugis in Flandria 4 d
Duria, fluvius Hispaniæ 914 a, 923 f
Dusseldorpium, civitas Germaniæ 669 f
Duzzia, oppidum Italiæ 1057 e, 1060 b

E

Eberbacensis abbatia Ord. Cisterciensis in diœcesi Moguntina 641 b, 651 e f, 653 f, 670 d, 692 d
Ebra, *sive* Ebracensis Ord. Cisterciensis abbatia in Herbipolensi diœcesi 645 a
Ebusense castrum in Hispania 835 c
Ebusus, insula cum castro cognomine in Hispania 903 e f, 904 f
Egg, locus Helvetiæ 209 c
Egonis-villa *(Egenweyl)* locus Helvetiæ 228 c e
Ehenhemia, oppidum Alsatiæ. *Cultus et Reliquiæ S. Eugeniæ virg. abbat.* 334 d, 335 e
Ehingen, locus in Bavaria 221 f
Eibingense monasterium in Germania. *Fundatum a S. Hildegarde virg.* 670 e f. *Corpus ejusdem S. Hildegardis* 677 e, 698 b, 700 d e f, 701 a
Einsidlense monasterium beatæ Mariæ Virginis in Helvetia 210 a, 216 a, 229 a, 231 f, 242 a, 246 f. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 263 a
Elaver, fluvius Galliæ 767 d
Elba. *Vide* Ilua
Eliberis, civitas olim Hispaniæ 337 c d, 338 c
Elisbach, locus Helvetiæ 235 c
Ellandunum, locus in Anglia. *Vide* Wiltonia.
Elvacensis *olim* abbatia, *nunc* præpositura Canonicorum in Suevia 647 a
Elvestat, monasterium 658 f
Emeriaca *al.* Domeriaca villa in Gallia 516 d e
Emerita, civitas Hispaniæ 730 a
Emmen, locus Helvetiæ 235 d
† Emmerami Ratisbonense cœnobium 657 d
Engelbergensis Ord. S. Benedicti abbatia in Helvetia 227 c e, 234 d
Engen, locus in Germania 221 b
Enguera, locus Hispaniæ 926 c
Enna, *al.* Castrum S. Joannis, oppidum Siciliæ 714 c
Enovæ, locus Hispaniæ 911 d, 914 a
Ensishemum, oppidum Germaniæ in Alsatia 210 c
Entlibuech, locus Helvetiæ 235 e, 238 c
Ephesus, urbs Asiæ 96 c
Epila, oppidum seu castrum Hispaniæ in Aragonia. *Patria B. Petri Arbuesii M.* 728 f, 729 et seqq., 750 b, 752 et seq.
† Erasmi monasterium in Italia 392 b, 421 b
Eremus Deiparæ. *Vide* Einsidlense monasterium.
Erfordiensis præpositura in Thuringia 659 b
Esch, locus Helvetiæ 230 f, 239 c
Esch, locus in Lotharingia. *B. Oranna aut Oranda virgo et Socia anonyma* 115 b, 116 a, 117 d
Eschentz, locus Germaniæ 215 d
Essendia, oppidum et illustre virginum collegium in Germania 106 d, 113 d f
Essexia, comitatus Angliæ. 371 e
Etruria 313 c f, 432 b c, 494 b
Etruscum mare 47 a, 48 c, 50 b c, 52 a, 53 f
Ettiswil, locus in Helvetia 219 c
Eubœa, insula Græciæ 769 d
† Eucharii cœnobium Trevirense 654 c, 658 b
† Euphemiæ abbatia et ecclesia prope Brixiam in Italia 262 b
† Euphemiæ oppidum aut pagus in Calabria. *Reliquiæ et ecclesia S. Euphemiæ virg. mart.* 262 e
† Euphemiæ pagus prope Brixiam in Italia 262 c
Europa, provincia Thraciæ 270 b
† Eustasii monasterium in Italia 390 f, 391 c
† Eustasii monasterium alterum in Italia 391 c d

F

† Fabiani et Felicitatis cœnobium, seu collegium canonicorum in Alsatia, idem quod Andlaviense 794 e f
Farfa, *al.* Farfarus *et* Fabaris, fluvius Italiæ in Sabinis 408 b
Farfa, oppidum in Sabinis 424 e
Farfense monasterium in Sabinis 407 c, 408 b, 423 b, 424 e
Faventia, civitas Italiæ in Romandiola 490 d, 1057 f, 1060 b
Feltria, civitas Italiæ. *Cultus SS. Victoris et Coronæ* 756 a b
Ferraria, civitas Italiæ 443 c d, 444 d, 460 b, 1033 d, 1036 c
Ferrariense concilium *anni* MCDXXXVIII, 443 c d, 444 d, 453 f, 454 d, 460 b
Ferrariensis ducatus 1060 b
Fescennia *seu* Fescennium, urbs Italiæ 307 a
Fidentia, *al.* Julia Fidentia, *hodie* Burgus S. Domnini, civitas Italiæ. *S. Gislemerius mart.* 313 a
Firmum, civitas Italiæ 758 e, 759 a, 1049 a, 1050 f
Flaminia via 293 b c, 295 c d. *Ecclesia SS. Abundii et Abundantii MM.* 298 e, 300 a, 301 c, 302 e, 307 a
Flandria 913 a b
Flauheim, præpositura in diœcesi Moguntina 638 e
Flexia oppidum Galliæ 626 a e f, 627 a d, 628 a d e
Florentia, civitas Italiæ in Hetruria 381 f, 409 e, 441 c, 444 d, , 446 c
Florentinum concilium *sub Victore II Papa* 381 f; *sub Eugenio IV Papa* 446 c, 447 a, 452 f, 453 a f, 454 d, 460 b
Fons Ebraldi, oppidum et abbatia in Gallia 628 c d e
Fons frigidus (*Kalt-brunnen*) locus Helvetiæ 216 f, 221 e
Fontanellense monasterium in Normannia 100 c, 531 e
Fontisplanum, *al.* Fuenllana, oppidum Hispaniæ in Castella Nova. *Patria S. Thomæ a Villanova* 801 e f, 802 et seq., 827 et seq., 835 f, 837 e, 967 e
Formæ, locus Italiæ 420 e
Formiæ, civitas Italiæ 392 b, 422 f
Formianus sinus, nunc dictus Cajetanus 422 f
Forum Cornelii, *nunc* Imola, civitas Italiæ 1060 a
Forum Julii, provincia Italiæ 443 c
Forum Livii, (*Forli*) civitas Italiæ in Romandiola 1057 f, 1060 b d
Forum-Sempronii, civitas Italiæ 1004 d, 1008 et seqq., 1014 e, 1038 et seq., 1047 et seq.
Forum Tiberii (*Kayserstuel*) oppidum Helvetiæ 240

210 d, 219 d, 242 a
Fracta, castrum in Italia 385 d e
Francia 355 a, 459 a 532 a c, 549 e, 594 b, 595 d, 600 c, 606 a, 608 b, 612 c e, 757 a b, 1035 a
Francofordia 449 b c. *Vide* Francofurtum.
Francofurtum, urbs Germaniæ 456 a, 459 d
Franconia, provincia Germaniæ 649 a, 669 d e
Frattæ, oppidum Italiæ 409 a
Freitura, *al.* Phriere, villa 559 e
Freyenweil, locus Helvetiæ 235 f
Friburgum, civitas Germaniæ in Brisgoia 125 d. *Reliquiæ et cultus S. Lamberti episc. mart.* 568 d e f, 569 a b
Frigida vallis in Italia 420 e
Frigia, regio 534 e
Frisinga, civitas Germaniæ. *Reliquiæ S. Justini presb. mart. et Alexandri PP. mart.* 472 d e f, 473 d e
Fuenllana. *Vide* Fontisplanum.
*Fulginium, civitas Italiæ in Umbria 5 d
Fundanus comitatus in Italia 422 e
Fundanus lacus in Italia 420 e
Fundi, civitas Italiæ 391 a, 420 e f, 422 e
Furnense territorium in Belgio 4 e d
Furstenbergicus Landgraviatus in Germania 232 d

G

Gabala urbs, Syriæ 428 c
Gabistorff, locus Helvetiæ 232 b
Galatia, provincia Asiæ minoris 2 c e
Galatis, oppidum Siciliæ 717 b d
Galdia. *Vide* Gallovidia.
Gallæcia, provincia Hispaniæ 285 a, 478 a. *Cultus S. Columbæ virg. mart. Cordubensis* 619 e
Gallesium, *seu* Castellum Gallesii, oppidum Italiæ in Hetruria 307 b
Gallia 3 a b, 4 e, 103 a b e, 152 e, 325 a, 483 d e, 489 b c, 505 e, 510 d f, 514 a e f, 515 c, 516 b. *Cultus S. Lamberti episcopi mart.* 573 e
Gallia Belgica 74 d
Gallia Comata 74 e
Gallipolis, civitas regni Neapolitani 426 a, 427 d
Gallovidia *seu* Galdia, provincia Scotiæ 318 e, 320 e, 322 c e, 327 e
Gandavum, civitas Belgii in Flandria 463 b, 974 a
Ganderheimnensis abbatia in ducatu Brunswicensi 659 e
Gandia, civitas Hispaniæ 923 e
Gangium, locus Siciliæ 717 f, 719 b d
Garganus, mons Italiæ 304 b d e, 305 a, 387 b, 406 et seqq.
Gariliani turris ad fluvium cognominem 412 e, 414 b
Garilianus, fluvius Italiæ, *al.* Liris 385 c. *Vide* Liris.
Gaster, præfectura. *Vide* Castra Rhetica.
Gedanum, urbs Prussiæ 465 f
Geldia, Belgii provincia 106 a c, 107 c
Geltweil, locus in Helvetia 214 a
Gemblacensis abbatia in Brabantia 518 b, 520 f, 655 e
Gemeticensis abbatia in Normannia. *S. Aichardus abbas* 80 b c e f, *cultus et reliquiæ ejusdem Sancti* ibid. et 81 a et seqq.; *reliquiæ item S. Hugonis episcopi Rotomagensis* ibid. et 82 a, 84 a. Gemeticensi abbatiæ *præficitur idem S. Aichardus* 91 et seqq.
Genua, urbs Italiæ, cognominis reipublicæ metropolis. *S. Catharina Flisca Adurna vidua* 123 et seqq., 150 et seqq., 442 e, 443 a, 956 d
Genuensis ditio in Italia 419 a
Gerbestethde *seu* Gerbstede, abbatia monialium 660 b
Geria *(la Gere)* fluvius in Gallia 765 f
† Gerlaci, cœnobium virginum Ord. Præmonstratensis in ducatu Limburgensi 663 b
† Germani civitas in Italia 406 e
Germania 12 c, 74 d, 437 d, 455 f, 456 a. *Cultus S. Lamberti episc. mart.* 573 e. *In Germania prædicavit S. Bernardus* 635 c. Germania 669 c d, 685 a, 805 d, 1035 a
† Georgii abbatia virginum Ord. S. Benedicti in arce Pragensi in Bohemia. *Corpus S. Ludmillæ viduæ martyris* 340 b, 348 f, 349 e, 352 d e, 353 b c f, 360 d
Gerunda, civitas Hispaniæ 569 d
Gerundensis diœcesis in Catalonia. *Cultus S. Ferreoli M.* 1060 c
Giennum, *seu* Gienna *(Jaen)* civitas Andalusiæ 867 f
Giraci, locus in Sicilia 714 b
Glarona, *seu* Glaronensis pagus in Helvetia 203 d, 238 d, 243 d
Glasconia *(Gassenbury)* urbs et pagus Angliæ 372 b
† Glodesindis abbatia Metis 646 e
Gortinæ, civitas in Creta insula 786 b c f, 787 a c
Gothia, regio. *Hic martyrio coronatus S. Nicetas* 38 et seqq.
Græcia 443 e, 463 c f, 768 et seqq. 775 d, 786 f
Græcium. *Vide* Reginohradecium.
Granata, urbs Hispaniæ, regni cognominis caput 337 c d
Gratterium *(Gratteri)* locus Siciliæ 712 b d, 714 et seqq.
Gratzenbach, locus Helvetiæ 226 f
Grimbergensis ager in Belgio 536 a
Grossetum, civitas Hetruriæ 423 a
Gruttæ, oppidum Siciliæ 719 b

H

Hadrianopolis. *Vide* Adrianopolis.
Hameliense Augustinianorum cœnobium in ducatu Brunswicensi 659 b
Hannonia, Belgii provincia 520 d, 569 f, 575 e, 605 f
Hantonia Angliæ provincia 371 e
Hasbanicus pagus in ditione Leodiensi 555 f
Hasletum, oppidum 591 b
Hasprum *seu* Haspra, locus et præpositura abbatiæ S. Vedasti in Cameracensi diœcesi. *Corpora SS. Aichardi abb. Gemeticensis et Hugonis episc. Rotomag.* 81 et seqq.
Hassia, provincia Germaniæ 474 b
Hebrus, flumen Thraciæ 30 f
Hegglingen, locus Helvetiæ 234 e, 243 b f
Helellus, fluvius Germaniæ 225 f
Helionis cœnobium seu collegium canonicarum in Alsatia, idem quod Andlaviense 794 e f
Helisatia 794. *Vide* Alsatia.
Hellespontus 30 a, 114 b, 279 f, 281 d
Helpra, fluvius in Belgio 569 f
Helvetia. *Cultus S. Leontii M.* 195 et seqq. multis. *An passi in* Helvetia *SS. Valerianus, Macrinus et Gordianus?* 483 c d
Hemikon, locus Helvetiæ 223 c
Hennebergensis comitatus in Germania 647 f
Heraclea, urbs Thraciæ 115 a b, 249 e
Herbipolis, civitas Germaniæ 669 c e, 692 c
Hercinia sylva in Germania 200 b, 217 b, 220 e

Herde, monasterium 659 e, 669 c, 671 e, 692 d
Hergiswil, locus Helvetiæ 237 b d
Heriense monasterium in Gallia 88 f, 93 b c
Herimale, *(Hermael)* villa ad Mosam fluvium 580 c, 581 c d; *al.* Hermala 601 a, Harmala 602 a
Herius, *seu* Herus, insula Galliæ 91 c, 93 et seqq., 593 f
Hetruria. *Vide* Etruria.
Hibernia 318 e, 320 et seqq., 466 f, 510 d, 533 a
Hibingen. *Vide* Eibingense monasterium.
Hieracium, civitas episcopalis in Calabria 714 b
Hierosolyma 56 c, 876 f
Hiltifreiden, locus Helvetiæ 222 e, 235 b
Hippodromus, locus amplus Constantinopoli 275 a, 279 b
Hippo-regius, civitas Africæ 369 c
Hirsaugiense cœnobium in Germania 645 e, 646 a, 653 c e, 669 et seqq., 692 d
Hirsfeldt, oppidum Germaniæ in Hassia 474 a b
Hispalis, civitas Hispaniæ. *Corpus cujusdam S. Narcissi M.* 476 f, Hispalis 870 b d
Hispania 102 e f; *sæva Arabum in Christianos persecutio* 104 d e f. *Cultus S. Euphemiæ V. M.* 286 a d e. Hispania 336 c f, 337 c e. *Cultus S. Columbæ V. M.* 618 et seqq. Hispania 728 et seqq., 799, 801, 809 et seqq. multis.
Hispania nova 867 a
Hispellum, oppidum in Umbria 1023 f, 1026 a
Histria, regio 74 d
Hitzkirch *vel* Hitzkilch, locus Helvetiæ 223 c, 230 f, 232 c, 233 f, 243 c
Hochdorff, locus Helvetiæ 230 e, 232 f
Hof-stade, locus prope Mechliniam in Belgio 535 d
Hohenburgense inferius monasterium ad pedem Hohenburgi *seu* Montis S. Odiliæ in Alsatia 334 b c
Hohenburgum. *Vide* Mons S. Odilliæ.
Homburg, locus Helvetiæ in Turgovia 247 a b
Honangiense monasterium in Germania 333 f, 334 a
Hor, mons Arabiæ 101 f, 102 e
Hortanum, oppidum Italiæ in Hetruria 307 b
Hoyum, oppidum in diœcesi Leodiensi 527 a, 561 f
Hradecz 356 c. *Vide* Reginohradecium.
Hugardia, locus in Belgio 545 f, 546 a
Huisna, *al.* Idonea *(Huine)* fluvius Galliæ 332 e
Hungaria 105 f, 311 a c, 446 c
Hunicurtense monasterium in Belgio 527 d
Hunniense cœnobium 656 a
Hydruntina provincia in regno Neapolitano 993 d, 994 a, 1016 et seq., 1036 b

I

Igilium, *al.* Ægilium *(vulgo Giglio)* insula maris Etrusci. *Reliquiæ esse dicuntur S. Mamiliani episc. Panormitani* 47 a, 48 et seqq.
Iginia insula 49 e, *Vide* Igilium.
† Ildephonsi cœnobium monialium Burgis in Hispania 850 d, 853 b
Ilerda, civitas Hispaniæ 745 b
Illfurtum, locus Germaniæ 210 c
Illiberis. *Vide* Eliberis.
Ilua, *al.* Elba, insula maris Etrusci 47 a, 50 c e, 52 e, 1035 f
Imola, civitas Italiæ 1057 e, 1060 a
Indiæ 320 b, 855 e, 865 et seqq.
Ingelheim, oppidum Germaniæ 642 e, 669 c
Iusubria, Italiæ regio. *Cultus S. Euphemiæ virg. mart.* 251 e
Insulæ, civitas Flandriæ 571 c, 974 a
Interamna *(Terni)* civitas in Umbria 1032 c
Inweil, locus Helvetiæ 228 a
Inwila, locus Helvetiæ in ditione Lucernensi 246 a
Ister, *al.* Danubius fluvius 38 et seqq.
Italia. *Cultus S. Nicomedis presb. mart.* 12 c. Italia *affligitur Wandalorum incursionibus* 49 a; *fame premitur* 427 a. Italia 487 et seqq. *In Italia celebris fuit in vita B. Josephus a Cupertino* 1035 a

J

† Jacobi cœnobium prope Moguntiam in Germania 12 c d
Janua. *Vide* Genua.
Japonia. *Eo delatæ reliquiæ SS. Abundii et Abundantii MM.* 309 d
Jaris *seu* Jares, Jaira, Zares fluvius 760 e, 763 b c, 765 e, *forte* Geria *(la Gere)* in Gallia, ibid. f, 766 f, 767 c
Jecora, fluviolus in Belgio 549 f, 575 e, 617 a
† Joannis de Vineis abbatia Suessione in Gallia 628 c e, 629 a
† Joannis in Veneris monasterium Italiæ 406 b, 407 f
Jonium mare 427 c
Jopilia, villa prope Leodium 541 f: *al.* Jobii-villa 550 f, Jopila 551 a, 597 f *et* Jopilum 599 d, 613 a d e, 614 d
† Jovini de Marnis *(S. Jouin)* monasterium in diœcesi Pictavensi 88 c
Judæa 89 c
Julia, ducatus in Germania 105 f
Julia Fidentia, *nunc* Burgus S. Domnini in Italia. *S. Gislemerius M.* 313 a b
† Justinæ monasterium, Lucæ in Italia. *Reliquiæ S. Nicomedis presb. mart.* 12 b

K

Kahm, locus Helvetiæ in Tugiensi ditione 241 b c d e, 241 d
Kefalonia. *Vide* Cephalenia.
Kerns, locus Helvetiæ 238 f
Kienberg, locus Helvetiæ 234 c
Kilchberg *vel* Kilchdorff, locus Helvetiæ 220 c
Kircheim, oppidum Sueviæ 652 a d, 671 c d
Kirchhofen, locus Germaniæ 233 d
Kitzingen, cœnobium in Franconia 649 a, 669 c e, 692 d
Klingnovium, oppidum Helvetiæ 213 e, 218 a, 227 f, 242 a
Knethstede, præpositura Ord. Præmonstratensis in diœcesi Coloniensi 659 d
Kufungim *seu* Kegsungen, abbatia monialium 660 a
Kumeldiken, locus Helvetiæ 236 d

L

Lacense, *alias* de Lacu, cœnobium Ord. S. Benedicti in Germania 696 c, 697 a
Lachena, locus Helvetiæ in Marchia Suitensi 206 f, 229 a b, 241 c
Lætiensis abbatia *(Liessies)* in Hannonia 520 d. *Insignes reliquiæ S. Lamberti episc. mart.* 569 f, *et abbatiæ patroni* 570 a et seqq., 603 c
† Lamberti abbatia in Styria 572 c
† Lamberti monasterium in Bavaria 572 a
† Lamberti mons prope Mechliniam in Belgio 535 d

535 d
† Lamberti pagus in Artesia 571 d
Laminitanus ager, tractus Castellæ Novæ (*vulgo el campo de Montiel*) 825 d, 827 e, 835 f
Laminium, oppidum olim in Castella Nova 827 e f
Lampadistum, castellum 467 f
Lanarius vicus Romæ 301 f, 302 a
Lancianensis ager in Italia 407 f
Landoviense monasterium virginum 797 d
Langnaw, locus Helvetiæ 235 f, 236 a
Lapitharum urbs, *seu* Lapithus, in Cypro insula 467 f
Larinum, civitas regni Neapolitani 997 e
Lateranensia concilia *anni* MLIX, 385 f, 386 a; *anni* MCLXXIX, 388 e, 697 c; *anni* MCCXV, 420 e, 568 a
Latium, regio Italiæ 387 e, 414 b, 422 f, 423 a, 427 d, 430 e
Laubiensis abbatia Ord. S. Benedicti in Belgio 755 b
Lavingen, locus Germaniæ in Suevia 212 c
† Laurentii conventus Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci Neapoli 1018 d
† Laurentii monasterium apud Leodium in Belgio 518 b, 520 c, 557 b
† Laurentii monasterium Salerni in Italia 408 d
Lauretana sacra Domus 1040 d
Lauretum, civitas Italiæ 1036 c, 1057 c, 1059 f, 1060 d e
Lauria *seu* Lauræa, pagus regni Neapolitani 1036 b
Lausana, civitas Helvetiæ 449 e, 450 c, 456 f, 457 b, 691 d
Legia. *Vide* Leodium.
Legionense regnum in Hispania 870 e
Legionum Urbs in Anglia 477 e
Lemnus, *seu* Lemnos insula maris Ægæi 29 f, 30 a, 254 f, 258 et seqq., 266 d, 276 et seqq.
Lemovici, civitas Galliæ. *S Ferreolus episc. conf.* 783 a et seqq.
Lencia, flumen Italiæ 432 c
Leodium, *al.* Legia, civitas Belgii. *S. Lambertus seu Landebertus episc. mart et BB. Petrus, Andoletus etc.* 518 a b, 519 a, 524 et seq., 531, 536, 538 et seqq. *Corpus S. Lamberti translatum* Leodium 551 et seqq., *miraculis claruit* 554 et seqq.; *idem cum corporibus Petri et Andoleti visitatur* 564 et seqq.; *cultus insignis ejusdem S. Lamberti* 573 c d e. Leodium 577 c, 579 et seqq., 589 et seq., 597 et seqq.; Leodii *seu* Legiæ *antiquus situs* 613 a b. Leodium 974 a
Leonina civitas, pars Romæ 398 a, 424 d
Leucha, urbs. *Vide* Tullum Leucorum.
Leuchorum civitas, *al.* Tullum Leucorum. *S. Aper episc.* 67 b. *Vide* Tullum.
Leuconaensis *nunc* S. Walarici supra mare abbatia in Picardia. *Reliquiæ S. Rithberti aut Raimberti conf.* 79 c e f. *Reliquiæ item S. Sevoldi* 336 a b d e
Leucopibia, locus in Britannia insula 318 c d
† Ligorii cœnobium monialium Neapoli 1018 e, 1021 f
Liguria, regio Italiæ 123 b, 129 b, 179 c, 486 e f, 508 a, 778 c
Lilium, insula Italiæ 410 c
Lima, urbs Americæ in regno Peruano 813 e
Limagus, amnis in Helvetia 218 f, 227 b
Limanum concilium I *provinciale* 834 f
Limburgensis ducatus in Belgio 663 b
Lineium *al.* Ligniacum (*Ligny*) oppidum in ducatu Barensi 73 e, 76 b
Liris, fluvius Italiæ, dictus etiam Garilianus 385 c d, 391 e, 409 a, 412 e, 414 b, 421 a, 422 f
Listorff, locus Helvetiæ 225 b
Littau, locus Helvetiæ in ditione Lucernensi 220 e
Lobetum (*Albarazin*) civitas episcopalis in Aragonia 746 e
Loffingen, locus Germaniæ 217 b, 232 d
Longobardia, pars Italiæ 313 b, 432 c, 778 c
Lorche *seu* Lorich, locus Germaniæ 699 f, 701 d
Lostorff, locus Helvetiæ 238 a
Lotharingia 55 a, 69 c, 72 d, 115 b c, 116 a b c, 334 e, 355 a, 467 a, 508 f
Lovaniolum (*Lovenioul*) pagus Belgii in Brabantia. *Ecclesia et cultus S. Lamberti episc. mart.* 571 e f
Lovanium, civitas Belgii 320 e, 571 e, 661 f, 759 a, 800 e, 974 a
Lubboldesberge, *al.* Lubbelsberg, abbatia monialium 660 b
Luca, civitas Italiæ, reipublicæ cognominis caput. *Reliquiæ S. Nicomedis presb. mart.* 12 b
Lucensis provincia in Bohemia 360 c
Luceria, *al.* Nuceria Saracenorum, civitas regni Neapolitani 396 c
Lucerna, urbs Helvetiæ 196 c d, 205 e, 208 d, 220 a, 222 a, 227 a, 235 b
Lucernensis pagus in Helvetia 203 f, 208 c, 209 a, 223 et seqq., 233 et seqq.
Lugdunum (*Lyon*) urbs Galliæ Celticæ 13 e *S. Albinus episc., qui ecclesiam S. Stephani exerit* 44 a et seqq. Lugdunum 125 d, 440 c, 450 a, 761 f
Lunckhofen, locus Helvetiæ 223 a, 225 d, 243 f
Lungeren, locus Helvetiæ in Subsylvaniensi pago 206 a, 216 a, 237 f
Lusitania 285 b, 353 f, 619 e, 620 a, 808 f, 809 a, 811 d, 848 f, 871 c
Lustdorf, locus in Helvetia 205 f
Lutetia Parisiorum 188 b. *Reliquiæ S. Euphemiæ V. M.* 262 d. *Vide* Parisii.
Luxemburgensis ducatus in Belgio 518 b
Luxoviense monasterium in Burgundia 56 c, 90 d, 100 f, 528 d e, 531 d, 606 a, 607 f
Lycaonia insula, *nunc* S. Bartholomæi dicta, Romæ 432 b
Lycia 768 b c d, 769 c d f,
Lyria, locus Hispaniæ in regno Valentino 909 a, 924 e

M

Macedonia, regio 30 a, 115 d
Macerata, civitas Italiæ 1007 b, 1054 a, 1060 d
Maclovium, civitas Galliæ in Britannia. *Reliquiæ S Euphemiæ virg mart.* 262 d
Madricalense S. Mariæ cœnobium Ord. S. Augustini 808 f
Magalona, insula et civitas Galliæ 441 b, 457 d
Magella *seu* Mejella, mons Italiæ in Aprutio 374 d, 381 e, 383 a b, 401 b, 404 a b c
† Magni monasterium in Italia 420 e, 422 e
Majorica, regnum 904 f
Malters, locus Helvetiæ 225 a
† Mamiliani monasterium in Monte Christi, insula maris Etrusci 50 c et seqq.
† Mansueti monasterium prope Tullum in Belgica prima 55 e
Mantua, civitas Italiæ 1037 a
Marchia, comitatus in Germania 669 f
Marchia Anconitana, provincia Italiæ 384 e, 414 b, 992 b, 1009 a, 1040 a, 1041 e, 1060 a d e
Marcianopolis, urbs Mœsiæ. *S. Melina M.* 29 b c e,

e, 30 c d e f, 31 f, 34 a, 39 a
† Mariæ abbatia Nagaræ in Hispania. *Reliquiæ et cultus S. Columbæ virg. mart. Cordubensis* 622 c
† Mariæ abbatia Ratisbonensis 659 f
† Mariæ Angelorum conventus Ord. Minorum regularis observantiæ Panormi. *Cultus B. Gandolphi* 725 a
† Mariæ ad Martyres abbatia apud Trevirim 646 a
† Mariæ Cryptellæ conventus Ordinis Minorum Conventualium prope Cupertinum in regno Neapolitano 994 c d e, 995 a f, 996 a, 1010 d e, 1016 et seqq., 1023 f, 1026 f, 1027 a b c, 1034 c
† Mariæ de Calena abbatia in Italia 407 b, 408 c
† Mariæ de Jesu conventus Ordinis S. Francisci prope Valentiam in Hispania 893 f
† Mariæ de Succursu cœnobium Eremitarum S. Augustini prope Valentiam in Hispania. *Hic sepultus S. Thomas a Villanova archiepisc.* 799 f, 800 a b 816 b, 819 a, 827 e, 829 f, 834 a, 844 b, 845 a b, 876 f, 877 a e, 878 d e, 909 e f, 920 e, 952 f, 955 et seqq., *miraculis illustris* 977 et seqq.
† Mariæ la Real de las Huelgas cœnobium monialium Vallisoleti in Hispania 851 b
† Mariæ Gratiarum, virginum monasterium Genuæ 151 b, 153 c d
† Mariæ in Palladio monasterium Romæ, *alias* S. Sebastiani *ac* SS. Sebastiani et Zotici *vel* Zozimi in Palladio, Pallaria vel Pallara 420 b, 421 f, 422 a
† Mariæ Tremitis cœnobium in insula Tremitens 387 c. *Vide* Tremitense Italiæ cœnobium.
† Mariæ Virginis abbatia loci Bedagii in Italia 494 e
† Mariæ Virginis abbatia loci Nerviani in Italia 494 e
† Marini parthenon Papiæ in Italia 797 b c
Marsicanus comitatus in Italia 420 e, 422 e
Martina, oppidum regni Neapolitani 994 a, 1010 d, 1015 e
† Martini abbatia Coloniæ 646 c
† Martini monasterium in Spanheim 672 f
† Martini Murense monasterium. *Vide* Muri.
Martos, oppidum Hispaniæ 622 d
Massilia, urbs Galliæ in Provincia 292 e
Matisco, civitas Galliæ 15 f
Matisconense concilium *anni* DLXXXV 784 e
Matritum, urbs Hispaniæ. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 863 a. Matritum 822 b, 839 b, 867 b, 964 b
† Matthæi abbatia monialium Pisis in Etruria 48 c, 49 d, 50 f
† Mauri oppidum in Sicilia 712 a, 714 e, 716 f
† Mauritii Agaunense monasterium 63 f, 513 b c
Mazara, civitas Siciliæ 713 a b, 714 a c, 718 c, 725 b
Mechlinia, civitas Belgii 535 c d f, 536 a b, 974 a, 992 d
Mechliniensis ager in Belgio 535 e
† Medardi apud Suessiones in Gallia abbatia 65 e
Mediolanense IV concilium *sub S. Carolo Borromæo* 778 a
Mediolanum, civitas Italiæ in Insubria 5 f. *Cultus S. Nicomedis presb. mart.: an etiam reliquiæ seu corpus?* 9, 10, XI. *Ecclesia et cultus S. Euphemiæ V. M.* 261 d e. *S. Satyrus conf.* 485 a b c d e, 488 et seqq. *Corpora SS. Satyri et Victoris inventa ac solemniter translata ad novam ecclesiam* 494 et seqq. Mediolanum 49[illegible] d, 502 b, 505 c, 507 c, 508 b, 703 b c, 756 a, 759 d. *S. Eustorgius I episc. conf.* 774 et seqq. *Hic Sanctus non transtulit Constantinopoli Mediolanum corpora sanctorum trium Magorum* 779. *Corpus S. Eustorgii in ecclesia patrum Dominicanorum* 780 b
Melinæensis ecclesia prope Flexiam in provincia Andegavensi. *Cultus et reliquiæ B. Reginaldi eremitæ* 626, 627, 628
Melita insula. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 262 c d
Mellinga, oppidulum Helvetiæ 218 c
Melnicium *seu* Mielnik, civitas Bohemiæ. *Patria S. Ludmillæ vid. mart.* 342 a b, 345 a, 346 d, 358 c, 360 b
Melpheta, *seu* Malfetta *vel* Morfecta, civitas Italiæ 388 e
Melphia, civitas Italiæ in Basilicata regni Neapolitani provincia 386 a b c, 388 e, 401 [illegible]
Melphitanum concilium *anni* MLIX, 386 a b c, 407 d
Menatum, abbatia Galliæ in Alvernia 2 a b
Mendæ, urbs Siciliæ 292 e
Mentzingen, locus Helvetiæ 214 a, 215 a, 236 b f, 240 b, 241 b, 244 a
Merischwand, locus Helvetiæ 228 e
Messana, civitas Siciliæ 706 a, 717 b, 718 d, 719 d, 723 b
Mestre, oppidum Italiæ in agro Tarvisino 758 e
Metæ civitas Galliæ 524 d, 669 c, 670 c, 692 c
Metzingen, *forte idem cum* Mentzingen in Tugiensi Helvetiæ pago 220 c
Mexicanum regnum in America 811 e f, 812 et seqq., 866 b d
† Michaelis archangeli ad Formam, monasterium in Italia 390 f, 420 c
† Michaelis ad Vallem Macram oppidum 439 e f
† Michaelis Bambergense cœnobium 658 a
Millaw, *seu* Mullaw, locus Helvetiæ 225 e, 226 b
Minervinum, *al.* Minervium, Minerbium, Mons Orbinus, civitas regni Neapolitani 1055 e, 1057 b
Minturnæ, civitas Italiæ 385 c
Mirapicum, civitas Galliæ in Occitania 314 b
Mislata, locus Hispaniæ prope Valentiam 916 f, 917 a
Mistrecta (*Mistretta*) oppidum Siciliæ 714 f, 716 a f, 717 b
Mœnus, fluvius 649 a, 669 b
Mœsia, regio 30 a d e, 34 a d, 39 a, 114 b, 483 e
Moguntia, civitas Germaniæ. *Cultus S. Nicomedis M.* 12 c. Moguntia 444 a, 446 f, 449 a, 456 a, 459 e. *Reliquiæ S. Justini* 473 f, 474 a. Moguntia 630 d, 633 b, 635 b, 641 et seqq., 663 b, 667 et seqq., 670 c d, 677 a e
Mola, oppidum Italiæ 422 f
Moldavia 38 f, 39 a
Molinæ, urbs Galliæ 283 b
Molisii comitatus in Italia 396 c, 416 d
Molsheimium, civitas Alsatiæ. *Reliquiæ S. Einbettæ virg.* 315 c, 317 e
Mona, *al.* Moneda, insula Britanniæ Magnæ 319 c
Moneda, insula 318 e. *Vide* Mona.
Monopolis, civitas regni Neapolitani 1021 e, 1023 a
Mons beati Roberti, monasterium in diœcesi Moguntina. *Vide* † Ruperti mons.
Mons Christi, insula maris Etrusci 48 c, 49 b d e. *Monasterium S. Mamiliani episc.* 50 c et seqq., 53 f
Mons-Falconis, abbatia Galliæ 509 a b

Mons-Falconis, oppidum in Umbria 1023 f, 1026 a
Mons-Filatranus, Italiæ in Marchia Anconitana oppidum 1054 e, 1057 b, 1059 c
Mons Jovis, *nunc* Mons Christi, insula maris Etrusci 49 b d e
Mons Leonis in Umbria 1051 e
Mons Major, oppidum Siciliæ 716 f, 717 d
Mons Niger in Italia 421 b
Mons Pessulanus (*Montpellier*) civitas Galliæ 437 c, 438 b 441 b
Mons Porculus in Italia 391 f
Mons Regalis, civitas Siciliæ 713 a, 714 c, 715 c
Mons S. Joannis, abbatia in Germania 670 e
Mons S. Odiliæ, *al.* Hohenburgum *et* Altitona, virginum olim, nunc Canonicorum Regularium Ordinis Præmonstratensis collegium in Alsatia 317 a. *S. Eugenia virg. abbat.* 332 et seqq.
Mons-Vetus, locus Italiæ 1008 d e, 1009 d, 1010 f, 1038 f
Mons-Ulmi, locus Italiæ in Marchia Anconitana 1058 c, 1060 d
Monte-Lupone, locus Italiæ 1050 b, 1059 a b
Montio, oppidum Aragoniæ 745 b
Monumethensis ducatus in Anglia 477 c f
Mopsuestia, urbs Ciliciæ. *Huc olim delatum corpus S. Nicetæ Gothi M., et templum ædificatum* 38 e f, 41 f, 42 a b c, 43 c
Moravia 339 c, 342 et seqq., 355 et seqq., 360 e
Mortula, *al.* Mirtula, castrum in Italia 390 e, 409 a, 421 a
Mosa, fluvius 70 e f, 72 d, 521 c d, 525 b, 534 a d e f, 540 a, 549 et seqq., 575 e, 577 c, 599 et seqq., 603 d, 609 et seqq., 613 et seqq., 616 et seq.
Mosella, fluvius 72 d, 631 d
Mota *seu* Meta, castrum Italiæ 391 b, 420 e
Mulbrunnensis abbatia in Spirensi diœcesi 658 a, 669 c, 670 f, 692 d
Muldava, fluvius Bohemiæ 342 a
Mulhusium, oppidum Germaniæ in Alsatia 210 c
Murbacense cœnobium in Germania 333 e
Murcia, regnum in Hispania 828 e
Muri, *al.* Mure, celebris abbatia Ord. S. Benedicti in Argovia Helvetiæ. *Corpus, cultus insignis et miracula S. Leontii M.* 195 et seqq. multis.
Musena, locus prope Mechliniam in Belgio 535 d e f, 536 a
Muso, fluvius Italiæ 1057 a
Muswangen, locus in Helvetia 219 d, 230 f
Mutina, urbs Italiæ 1049 e
Myrmix, vicus Asiæ Minoris. *S. Philotheus presb.* 113 b, 114 b
Mysia. *Vide* Mœsia

N

Nader, amnis Angliæ 367 e
Nagara, civitas in Hispania 619 e, 622 d
Nagarensis S. Mariæ abbatia in Hispania. *Reliquiæ et cultus S. Columbæ virg. mart. Cordubensis* 622 c
Naha, Nahus, Nava, Navus (*Nau*) amnis modicus in Palatinatu inferiori 631 d, 634 f, 635 b, 678 f, 681 c, 782 f, 698 c
Namurcensis comitatus in Belgio 562 f
Namurcum, civitas Belgii 562 e f
Nanceium (*Nancy*) urbs Lotharingiæ 72 f
Nandriensis villa 559 d e
Nava. *Vide* Naha.
Neapolis 452 f, 394 b c e, 995 et seqq., 1018 c e, 1021 e
Neapolitanum regnum 393 f, 430 e
Nemetes, civitas Germaniæ 524 e f, 525 c, 553 a, 576 a, 591 c
Neoburgum, oppidum Germaniæ 235 a
Neobemiensis parœcia (*Neuen*) in Helvetia 217 f
Neritum (*Nardo*) civitas regni Neapolitani 994 e, 1010 e, 1016 e, 1021 e. *Hic institutus processus pro canonizatione B. Josephi a Cupertino,* 1044 a
Neuendorff, locus Helvetiæ 229 d e
Nevidunum (*Nyon*) civitas Helvetiæ 483 b c d
Neustria, pars regni Francorum 74 d, 526 et seqq., 591 f
Neuwenkirchen, locus Helvetiæ in Lucernensi pago 209 a
Nicæa, urbs Asiæ Minoris 114 a
Nicænum concilium I, 39 e, 40 c. Nicænum II 265 b
† Nicandri monasterium in Italia 393 b, 426 d
† Nicolai in Sellectano monasterium 426 d
† Nicolai monialium cœnobium Auximi in Italia 1049 e
Nicomedia, urbs Bithyniæ. *SS. Archius et Archeon MM.* 45 a d
† Nicomedis monasterium virginum olim Moguntiæ in Germania 12 c
Nicosia, civitas in Sicilia 713 f, 714 d, 715 a, 716 d, 718 d e
Nider-Erken, locus Germaniæ 225 e
Niderweil, locus in Helvetia 202 b, 217 d, 235 d, 238 c
Niniapolis, *sic dicta* Candida Casa *a S. Niniano episc.* 318 f. *Vide* Candida Casa.
Nivella, oppidum Brabantiæ 581 e
Nivialla (*Nay, al. Nyvels*) locus ad Mosam fluvium 580 b, 581 c, *al.* Nuella 601 a
Norica, regio 74 d
Normannia, Galliæ provincia 79 b, 80 et seqq., 478 et seqq.
Northumbria, pars Angliæ 2 b, 366 c
Novempopulania, provincia Aquitaniæ in Gallia 263 b
Novesium, *al.* Nussia, oppidum Germaniæ inferioris 106 b d f, 107 a b, 109 e
Novientense, *seu* Apri-monasterium in Alsatia 795 a
Noviodunum, locus in Mœsia inferiori 483 e
Noviodunum, oppidum Pannoniæ 483 e
Noviomagum *seu* Noviomagus, urbs Belgii 109 b
Novocomum, civitas Italiæ. *Cultus S. Euphemiæ virg. mart.* 261 e
Novum monasterium monialium Auximi in Italia 1049 e
Nuceria, civitas Italiæ *S. Priscianus mart.* 314 a d. Nuceria *duplex in Italia* ibid. Nuceria 466 e
Nuceria, civitas Campaniæ in Italia 4 e
Numentana via 5 e, 6 c, 7 a. *Ecclesia S. Nicomedis M.* 7 d e, 8 b c d
Numidia, regio Africæ 46 a

O

Oberbuchseten, locus Helvetiæ 243 e
Oberkich, locus Helvetiæ 241 d
Obsequium, regio Asiæ Minoris 114 a b c
Occitania, Galliæ provincia 314 e
† Odiliæ Mons. *Vide* Mons S. Odiliæ.
Odornensis *seu* Ornensis pagus (*l'Ornois*) 78 a, 79 a d
Oglasa, insula maris Etrusci, *nunc juxta aliquos* Mons

Mons Christi appellata 50 d
Olivensis abbatia in Prussia 465 f
Olta, oppidum Helvetiæ in Solodorensi pago 219 a, 225 b
Olympus, civitas Lyciæ. *An hic episcopus S. Methodius M.* 768 b c d e, 769 a c, 770 c
† Onuphrii monasterium in Italia 420 e f, 422 e
Oriola, *al.* Orcelis, civitas Hispaniæ 835 c, 870 e, 927 d, 969 c
Ornea *seu* Orna, fluvius 73 e, 76 b
Orpiensis parthenon in Brabantia Belgii provincia 545 e f, 546 a
Orpium Majus et Minus in Brabantia 545 e f, 546 a
Orta, *al.* Hortanum, oppidum Italiæ in Hetruria 307 b
Ortnavia *(die Ortenau)* pagus in Suevia 792 b
Osca *(Huesca)* civitas Aragoniæ 731 c
Ossoria, tractus Hiberniæ 463 d
Ostia *seu* Ostia Tiberina, civitas olim Italiæ 432 b
Ottmarheim, locus Alsatiæ 231 e f

P

Padus, fluvius Italiæ 118 f
Palæstina 260 e
Palatinatus inferior 682 f
Palatium Adriani, oppidum Siciliæ 715 f, 717 c
Palavicina ditio in Italia 117 b, 119 a, 121 a, 122 f
Pamphilia 768 e
Pannonia, Europæ regio 74 d, 311 c, 483 e, 488 f
Panormus, urbs Siciliæ. *Reliquiæ et cultus S. Mamiliani, ejus episcopi et patroni* 46 b f, 47 a et seqq., 48 a b, 52 b. Panormus 394 a, 415 a, 703 f, 705 et seq., 712 et seqq., 723 a, 724 d. *Cultus B. Gandolphi* 725 a b
Paphlagonia, regio Asiæ minoris 266 d
Paphos, civitas Cypri insulæ 468 d
Papia, *al.* Ticinum, urbs Italiæ 305 a, 758 d
Papiense conciliabulum 643 c
Parapanda, vicus Hispaniæ 337 c d, 338 c
Parcensis abbatia Ord. Præmonstratensis prope Lovanium in Brabantia 661 e f, 662 c
Parisii, urbs Galliæ 203 d, 656 c, 671 f, 674 c, 699 et seqq., 782 e f, 783 d
Parisius 701 d. *Vide* Lutetia *et* Parisii.
Parma, civitas Italiæ. *Cultus et reliquiæ S. Nicomedis presb. mart.* 12 a b, Parma 118 a f, 122 f
Parmensis ducatus in Italia 119 a, 432 c
Parthia, regio Asiæ 779 b
Paslatum, locus in Scotia 2 f
Patara, urbs Lyciæ 768 e, 769 a b
Paternum, locus Italiæ 305 d
Patrarium, oppidum Hispaniæ prope Valentiam 979 e
† Pauli abbatia Lemovicis in Gallia. *Hic primum sepultus fuit S. Ferreolus episc. conf.* 785 b
Pavoniacum super Mosam *(forte Pargny aut Pagny sur Meuse)* locus diœcesis Tullensis 70 f 72 e
Pausulæ, oppidum olim in Italia 1060 d
Pedemontium, provincia Italiæ 759 e, 1057 b
Peramus, mons Italiæ 385 b, 407 c
Pereum, *seu* Pereta, insula Italiæ 305 c
Perinthus, urbs Thraciæ 488 e
Perusia, Perusium, civitas Italiæ 124 b, 1000 d, 1033 d, 1035 c, 1036 b, 1045 et seqq., 1059 e f
Perusinus ager 1036 b, 1037 a
Pesclatura, castellum Italiæ 396 b
Pesmontis oppidum in Italia 409 a
Petra-Rubea, locus Italiæ 1005 a c e, 1006 et seqq., 1014 e, 1038 a b c
Petralia, oppidum Siciliæ 705 b d, 706 f. Petralia superior 707 f, et inferior 709 c, 716 c e f
† Petri Catalaunense cœnobium 509 f, 510 b
† Petri de Avellana monasterium in Italia 420 d, 422 d
† Petri de Foresta monasterium in Italia 421 d
† Petri de Turribus abbatia in Gallia 441 a b
Petri monasterium Italiæ in valle de Lacu 420 d, 422 d
† Petri monasterium Tarenti in Italia 392 f, 426 d
Pettina, oppidum Siciliæ 713 a, 714 c
Pfeffikon, locus Helvetiæ 231 b
† Philippi oppidum in Sicilia 715 f, 716 b, 717 c
Philippopolis, urbs Thraciæ 30 b f, 35 f
Phœnicia 769 c f
Phrygia Minor 114 b
Phrygia Pacatiana 2 e
Phrygia Salutaris 469 a b c e f
Picardia, Galliæ provincia 79 b e, 263 b, 336 a, 628 d
Pictavium *(Poitiers)* urbs Galliæ, provinciæ cognominis caput 86 d, 93 e, 95 a, 100 f
Pinguia *(Bingen)* nunc Bingium, oppidum Germaniæ 635 b. *Vide* Bingium.
Pinnensis *seu* Pennensis comitatus in Italia 387 e, 393 c, 396 c
Pisæ, urbs Italia in Etruria. *Reliquiæ S. Mamiliani episc. et aliorum Sanctorum in templo D. Matthæi monialium* 48 c, 50 a b f, 51 a e, 54 b c. Pisæ 440 e
Pisanum concilium *anni* MCDIX, 440 c e f, 452 a
Pisaurum, civitas Italiæ in ducatu Urbinate. *Reliquiæ cujusdam S. Lamberti mart.* 569 b c
Piscaria, fluvius in Italia 384 f, 285 a, 407 d
Piscaria, oppidum regni Neapolitani 385 a
Placentia, urbs Italiæ 118 a f, 122 f. *Cultus, reliquiæ et ecclesia S. Euphemiæ V. M.* 261 e f, 262 a b
Planaria, insula maris Tyrrheni *seu* Etrusci 50 c
Planosa. *Vide* Planaria.
Platia *(Piazza)* oppidum Siciliæ 712 f, 714 c
Plumbinum, oppidum Etruriæ 50 c e, 1035 f
Politium, oppidum Siciliæ in diœcesi Cephalæditana. *B. Gandolphus conf. presb. Ord. S. Francisci* 701 b c f, 702 a b d f, 703 a d, 705 d, 706 a. Politii *miraculis claret idem Beatus* 707 et seq.; *ejusdem corpus elevatur, et aliis miraculis illustratur* 709 et seqq. *Cultus ejusdem insignis* 719 et seqq.
Polleswortheense cœnobium in Anglia 365 et seq., 368 et seq., 371 d
Polonia 304 e, 999 a b, 1035 a b, 1037 a
Polymartium, oppidulum Italiæ in Hetruria 306 a, 307 a b
Pons Curvus, oppidum Italiæ 391 e, 421 b
Pons Syllæ in Tugiensi Helvetiæ pago 204 c
Pontiacum, locus in Combralia Alverniæ tractu 2 b
Pontivum, regiuncula Galliæ in Picardia 336 a
Pontus Euxinus 30 a, 266 a
Popajanum, urbs Americæ Meridionalis 867 d f
Portugallia 239 c
Portus Gruarii, *al.* Portus Romatinus, oppidum Italiæ in Foro-Julii 1058 d, 1060 d
Portus-Longus, arx in Ilua maris Tyrrheni insulæ 1033 b, 1035 f, 1036 a
Portus Romanus 432 b
Portus Sophiarum Constantinopoli 276 e, 279 c

Portus Veneris in Italia 407
Potentia, fluvius Italiæ 1059 b, 1060 d
Praga, urbs Bohemiæ. *Reliquiæ S. Euphemiæ. V. M.* 263 b. Praga 340 et seqq., 348 et seqq. *Reliquiæ S. Ludmillæ vid. mart.* 353 e f. Praga 354 f, 356 a, 358 b f, 362 et seqq. *Reliquiæ S. Lamberti episc. mart.* 571 e
Pratum Cardosum, locus Italiæ 420 d, 422 d
Pratum S. Lamberti 560 a b
Principatus citerior et ulterior in regno Neapolitano 384 f, 385 a; citerior 386 b c. Principatus 407 d, 414 e
Propontis 30 a, 114 b, 279 c f
Provincia, pars Galliæ 292 d, 436 et seqq
Provinciæ Liberæ *(die Freyen Ampter)* tractus Helvetiæ 212 e, 219 d
Prussia 354 f
Prymnesia, civitas Phrygiæ Salutaris. *S. Ariadne mart.* 469 a c
Prymnesus. *Vide* Prymnesia.

Q

Quinciacus *seu* Quinciacense S. Benedicti cœnobium. *Exstruxit S. Aichardus abb.* 87 c f, 88 e f, 89 et seqq., 95 b
† Quintini parœcia in Gallia 626 f
† Quiriaci cœnobium monialium Assisii in Italia 1056 d

R

Rachudia, oppidum Siciliæ 719 d
Randacium (*Randazzo*) oppidum Siciliæ 715 a, 716 et seqq.
Rapersvilla, oppidum Helvetiæ 234 d
Ratisbonense superius monasterium 649 c
Ratispona, civitas Germaniæ 352 a b, 362 f
Ravenna, urbs Italiæ 250 a, 304 b, 305 b c d
Raxus, locus Cretæ insulæ 787 b d e
Recinetnm, (*Recanati*) civitas Italiæ in Marchia Anconitana 1059 c, 1060 d
Reginohradecium, *al.* Græcium (*Hradecz Kralowe, et Koniyingrats*) urbs Bohemiæ 356 c, 357 f
Regium Julium, *aliis* Rhegium, civitas Calabriæ 426 a, 427 c
Regium Lepidi, civitas Italiæ 432 c
Reiden, locus Helvetiæ in ditione Lucernensi 246 d
Remense concilium *anni* MCXLVIII, 636 c d, 637 c, 656 d, 680 e, 681 a
Rentiacum, oppidum Artesiæ 950 d
Resbacense cœnobium in Bria, Galliæ provincia 90 d
Rettinbasilensis abbatia 647 c
Reutlingen, locus in Suevia 652 e
Rhenoviense Ordinis S. Benedicti monasterium 196 c
Rhenus, fluvius 65 c et alibi sæpe.
Rhetia, regio Europæ 74 d
Rhingavia, tractus Germaniæ 647 f, 670 d e f, 677 e, 700 e
Rhoda, locus diœcesis Silvæducensis in Belgio 550 d e
Rhodanus, flumen Galliæ 24 d, 26 a, 760 et seqq.
Ribza, Castellum in Italia 391 c
Riessonis viculus (*forte Rezonville*) in Gallia 514 f, 515 e f
Risch, locus Helvetiæ 238 b
Rivarolum, locus Italiæ 119 a b
Rivotorto, locus haud procul Assisio in Umbria 1035 c
† Roberti mons, cœnobium monialium in diœcesi Leodiensi 635 b, 636 b
Rocca, locus Italiæ 409 a
Rodericopolis, *al.* Civitas Roderici *(Ciudad Rodrigo)* in Hispania 870 e f
Roma. *S. Nicomedes presb. mart.* 5 et seqq. *Reliquiæ S. Mamiliani episc. Panormitani in ecclesia B. Mariæ Montis Cœli* 45 e f, 46 d e f, 74 et seq., 51 et seqq. Roma *Muros in Helvetia translatum corpus S. Leontii M.* 196. Romæ *cultus S. Euphemiæ V. M.* 252 f, 253 a b f; *ecclesia ejusdem Sanctæ, ac reliquiæ in variis ecclesiis* 260 f, 261 a b c d. Roma. *SS. Lucia et Geminianus* 286 c f, 287 et seqq. *SS. Abundius, Abundantius, Marcianus et Joannes MM.* 293 et seqq. *Corpora SS. Abundii et Abundantii in ecclesia Domus Professæ Societatis Jesu* Romæ 299 f, 308 et seq., *pars reliquiarum in templo SS. Cosmæ et Damiani* 309 a b; *reliquiæ item eorumdem in ecclesia S. Mariæ de Aracœli* 310 a b d e. Romæ *verisimilius consecratus episcopus S. Ninianus* 321 c, 325 a. Roma 341 et seq.; Romam *deportatum corpus S. Clementis Pontificis* 358 a. Roma 376 et seqq., 394 et seqq. Romæ *Pontifex creatur B. Victor III* 397, 398. Roma 404, 406 et seqq., 412, 414, 416, 421, 422, 425 et seqq. multis. Romæ *Beatis adscriptus Ludovicus Alamandus archiep. S. R. E. Cardinalis* 436 c, 438 d; *obiit Robertus Bellarminus S. R. E. Cardinalis* 466 c; *captivus fuit S. Epaphras* 468 d. Roma. *S. Justinus presb. mart.* 470 a b e f; *ejusdem reliquiæ in variis Urbis ecclesiis* ibid. et 471 a; *SS. Narcissus et Crescentius MM.* 476 a b; *S. Theodora matrona* 484. *Cultus et reliquiæ S. Satyri conf.* 485 c. Romam *petit S. Rodingus vel Chraudingus* 514 e, 516 b. Romæ *consecratus episcopus S. Willibrordus* 535 a b, *Reliquiæ SS. Servatii et Lamberti episcoporum* 567; *cultus eorumdem antiquus* 568 a b c; *Beatis adscribitur Petrus Arbuesius* 749, 750: *examinatur causa Thomæ a Villanova* 959, 960 *et sequitur beatificatio* 961, 962; *promovetur canonizatio ejusdem* 964 et seqq., *et celebratur* 972, 973. Romæ *reliquiæ ejusdem* 976 b. Roma 998 d e f, 997 d. Romæ *promovetur ac perficitur beatificatio Josephi a Cupertino* 1012 et seqq., 1044
Romana concilia *anni* CCCXIII, 777 a; *anni* MLIX, 425 b, *anni* MLXX, 411 e, 414 a; *anni* MLXXVIII, 394 d e; *anni* MLXXX, 393 a; *anni* MLXXXIV, 395 e
Romandiola, provincia Italiæ 729 b, 754 d, 1060 a b d
Romania, regio 426 b, 427 e
Romatius, fluvius Italiæ 1060 d
Rodorff, locus Helvetiæ 223 b
Rostuirck, locus Hiberniæ 463 d
Rotomagense concilium 789 a b
Rotomagensis pagus 90 e f
Rotomagus, urbs in Normannia 81 d, 83 b. *Reliquiæ et cultus S. Sinerii episc. conf.* 781 a d e, 782 c d
Rottenburg, comitatus Helvetiæ in Lucernensi ditione 246 a
Rottenburgensis toparchia in Helvetia 209 a
Rotterschwyl, locus Helvetiæ 243 f
Rubea-Vallis, prioratus Canonicorum regularium in Brabantia 438 f
Ruconia, provincia Hispaniæ 619 e, 622 c
Ruden-

Rudenkyrchen, *al.* Rodenkirchen, abbatia Ord. Præmonst. in diœcesi Moguntina 669 c, 670 d, 692 d
Rudesheimium, locus Germaniæ 670 f, 692 d e, 698 e, 700 f
Rudickon, locus Helvetiæ 232 a
Ruffiana villa in Sequanis 478 c, 479 c
† Rufi monasterium in Italia 393 a
† Ruperti mons in diœcesi Moguntina. *S. Hildegardis V.* 629 b. *Monasterium hic ab eadem Sancta fundatum* 634 f, 635 et seqq., 644 f, 664 f, 665 a f, 675 b c, 677 et seqq.
Rura, flumen 669 f
Rusella, *al.* Rosella, civitas olim Hetruriæ 423 a
Russweil, locus Helvetiæ 210 a, 215 e, 231 e
Rustensweil, locus Helvetiæ 234 c

S

Sabatus, fluvius Italiæ 382 f
Sabaudia 443 b, 450 a, 459 a
Sabinensis ager in Italia 408 b
Sagona, *al.* Arar *(la Saone)* fluvius Galliæ 15 c, 21 f, 23 b, 24 d, 26 a
Saguntum, oppidum Hispaniæ 988 d
Salamis, civitas Cypri insulæ 467 e, 468 a e f
Salaria via 293 e, 295 f, 472 c
Salemensis abbatia Ord. Cisterciensis in Suevia 647 c
Salenstadum *seu* Seligenstadum *(Salenstadt, Selingenstat)* oppidum Germaniæ 106 d, 113 d e
Salernum, civitas Italiæ 377 e, 381 e, 394 et seqq., 403 et seqq. 427 et seq.
Salesberia, *al.* Sarisburia, civitas Angliæ in Wiltonia 365 b. *Vide* Sarisburia.
Salia *(la Seile)* fluvius in Lotharingia 79 d
Salinensis pagus *(le Saunois)* in diœcesi Metensi 78 d, 79 d
Salmantica, urbs Hispaniæ 803 d, 805 et seqq., 811 a b, 822 et seqq., 826 a b c, 842 a b, 846 d f, 860 et seq. Salmanticæ *processus instituitur pro canonizatione S. Thomæ a Villanova* 959 a, 960 b
Salo *(el Xalon)* fluvius Hispaniæ 730 a b, 754 c
Salodorum. *Vide* Solodorum.
Salona juxta Campos Lapideos, oppidum Galliæ in Provincia. *B. Ludovicus Alamandus, archiep. Arelat. et S. R. E. Cardinalis* 436 a, 437 d, 438 e, 456 f, 457 a, 460 a
Salsum, locus Italiæ 119 a b
Saltys, vicus in Thracia; *ubi martyrio coronati SS. Maximus, Theodotus et Asclepiodota* 34 f
† Salvatoris monasterium in Italia 396 b
Salutiæ, civitas Italiæ in Pedemontio 759 e
Samnium, regio Italiæ 396 c
Samos, insula, *nunc* Cephalenia 427 c
Sanctorum omnium abbatia Ord. S. Augustini Andegavi in Gallia 627 d
Sara. *Vide* Saravus.
Saraceniscum, castellum Italiæ 424 c d, 425 c
Sara-Ludovici *(Sar-Louis)* oppidum munitum in Lotharingia 115 f
Saravus, fluvius Galliæ Belgicæ 115 c f
Sarcofagus *(Cercueil)* vicus in Lotharingia 71 f, 72 f
Sardicense concilium *anni* CCCXLVII, 777 b
Sardinia 49 b d e, 50 d e, 379 et seq., 410 b c
Sargantia, tractus Helvetiæ 210 b
Sarisburia, Salesberia, Salisburia, Sarum, urbs Wiltoniæ provinciæ in Anglia 365 b, 370 f, 372 b
Sarmatia 405 f
Sarmenstorff, locus Helvetiæ 221 d
Sarta, fluvius Galliæ 331 f, 332 e
Sarum. *Vide* Sarisburia.
Sarus, *al.* Sacer *(il Sangro)* fluvius Italiæ 407 f
Sattel, locus Helvetiæ 233 c
Savona, urbs Italiæ in Liguria 179 c
Saxonia 3 a, 369 b
Scaldis, fluvius 535 f
Scalis, oppidum in regno Neapolitano 756 b
Scandinavia, regio 43 b
Schefenburch, cœnobium 696 d
Schmalicken, locus in Suevia 237 e
Schneysingen, locus Helvetiæ in Badensi comitatu 213 b
Schongen, locus Helvetiæ 212 e, 224 b
Schoni, locus Helvetiæ 218 f
Schwaningen, locus in Suevia 223 f, 224 a
Schwarzense monasterium 107 e
Scotia, regnum 2 c f, 318 et seqq., 324 et seqq., 510 d f, 511 c d, 756 d, 759 b
Scythia 483 e
Seckingense monasterium virginum 797 d
Seedorff, locus Helvetiæ 237 c
Segintensis pagus *(le Santois)* 71 b, 72 e
Segobriga, civitas episcopalis in Hispania 898 f, 901 e, 942 b, 944 d
Segontia, oppidum Hispaniæ 730 a b
Selboth, locus in Germania 658 f
Selestadium, civitas Germaniæ in Alsatia 334 d
Sempachium, oppidum Helvetiæ 224 c, 230 f, 231 e
Senæ, urbs Italiæ in Hetruria 294 b c, 299 a. *Reliquiæ SS. Abundii et Abundantii MM.* 309 d e f
Senense concilium 441 c, 442 a c d
Senonæ, *seu* Senones *(Sens)* civitas Galliæ. *Reliquiæ cujusdam S. Valeriani* 20 d e f
Sequana, fluvius Galliæ 69 b
Sibilia, civitas 398 d
Sicilia 49 a, 54 f, 282 b, 289 et seqq., 414 a, 488 a, 507 b, 701 b c, 703 d f, 705 d, 711 et seqq.
† Sidonii monasterium *(Sainct Saën)* in agro Rotomagensi 90 f
Siga, amnis 669 f
Sigebergense monasterium in diœcesi Coloniensi 653 b, 669 c f, 692 d
Silva-Nigra in Germania 645 e
Sinai, mons Arabiæ 115 d, 590 b
Sipontum, civitas Apuliæ Dauniæ in Italia 406 c, 407 f
Sisiacum monasterium. *Hic sepultus fuisse dicitur S. Sinerius episc. Abrincensis* 780 c, 781 a, 782 a e
Soli, civitas Cypri insulæ 467 e, 468 a b
Solodorensis pagus in Helvetia 219 a, 221 c, 222 b, 225 b, 229 d, 232 c, 233 b
Solodorum *(Solothurn)* civitas Helvetiæ 205 c, 206 c, 215 d, 217 f
Somersettensis comitatus in Anglia 372 b
† Sophiæ monasterium Beneventi in Italia 373 b, 374 c d, 381 et seqq., 403 et seqq., 421 b, 423 a
Sor, locus Helvetiæ 238 a
Sora, civitas Italiæ 422 d, 423 a
Soracte, mons Italiæ 298 e, 305 e, 306 e, 484 b
Sorme, fluviolus Galliæ in Campania 64 c
Spanheimensis comitatus in Germania 631 d
Spea, fluvius 327 f

Spe-

Speninum, oppidum Italiæ 385 d
Spira, civitas Germaniæ 446 e, 605 b
† Spiritus monasterium Italiæ in Magella monte 383 b
† Spiritus monasterium Pragæ in Bohemia 360 d
Spirlinga, oppidum Siciliæ 712 e, 714 c, 716 e f
Spoletanus ducatus in Italia 408 b
Spoletum, urbs Italiæ in Umbria 49 c, 50 a, 1057 b
Sprinchersbat, Sprengerbach, Springersbach, abbatia in diœcesi Trevirensi 647 d
Stabulaus, Stabuletum seu Stabulense monasterium in Arduenna. *Hic habitavit S. Lambertus episc.* 518 e, 526 e, 528 et seqq., 575 a, 576 b, 584 et seqq., 592 et seqq., 606 et seqq.
Staffordia, comitatus in Anglia 364 b, 368 a
Stantia (*Stanz*) locus Helvetiæ in Subsylvania inferiore 208 a, 213 d, 235 a
Starckkirch, parœcia Solodorensis ditionis in Helvetia 208 d
† Stephani Argentoratense cœnobium in Alsatia 333 e
Stivagiensis abbatia Ordinis Præmonstratensis in Lotharingia. *Cultus S. Richardis imperat. virg.* 793 e, 794 b, 795 b c d, 796 f. *Reliquiæ ejusdem Sanctæ* 798 d e
Styria 572 c
Suana, civitas Tusciæ. *Reliquiæ S. Mamiliani ep.* 45 b c; *ecclesia eidem dicata* 46 et seqq., 51 et seqq.
Sublacense cœnobium in Italia 386 e, 387 e, 390 b
Subrarbia (*Sobrarve*) tractus regni Aragoniæ 741 e
Subsylvania, *al.* Sylvania, pagus Helvetiæ 203 d
Sucro, fluvius Hispaniæ 944 d
Suecia 4 a
Suessa, civitas Italiæ in Campania 422 f
Suevia, pars Germaniæ 215 d, 224 a, 237 e, 544 b, 646 et aliis seqq.
Suitensis Marchia in Helvetia 206 f, 208 et aliis seqq.
Suju, castellum in Italia 392 a b, 424 d
Sultzensis comitatus in Suevia 212 c
Sultzmatten, locus in Alsatia 242 f, 243 a
Suntgovia, provincia Germaniæ 210 c, 788 a
Sursee, oppidum in Helvetia 203 f, 204 d, 205 c, 208 b, 220 b, 240 a
Sutrium, civitas Italiæ in Hetruria. *S. Dulcissima virg. mart.* 313 c f
Suttera, oppidum Siciliæ 713 e
Swifaltense cœnobium in Suevia. *Loci situs et varia appellatio* 671 a b c. *Vide etiam* Zwifaltensis abbatia.
Sylva Candida, civitas olim Tusciæ 404 a, 405 a, 406 b
Sylvaniensis pagus in Helvetia 202 f, 206 a
Syon. *Vide* Ansionense monasterium.
Syracusæ, civitas Siciliæ 714 b, 716 e, 717 c
Syria 428 c, 769 d e, 770 c

T

Tabanense monasterium in Hispania 618 b c. *Ejus notitia* 620 b c; *incoluit S. Columba, virg. mart.* ibid. d e, 623 b
Tabbianum, locus Italiæ 119 a b
Tabuleiense cœnobium. *Vide* Theologiense.
Tamasus, urbs Cypri insulæ 467 b f, 468 f
Tamawordia, locus in Anglia 368 a
Tamisus, fluvius in Anglia 371 e
Tarbia, civitas Galliæ in Novempopulania. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 263 b
Tarentinus sinus in Italia 427 d
Tarentum, civitas Italiæ 392 f
Tarraconense concilium *provinciale* 834 f
Tarvisinus ager in Italia 758 e
Tarvisium, urbs Italiæ 807 d
Taurinum, civitas Pedemontii 1035 c, 1056 a, 1057 b
Tauromineum, oppidum Siciliæ 714 e, 717 b
Taurus, mons Italiæ 311 a b d
Taxandria, Toxandria, Texandria et Tessandria, regio 533 f. *Ejus limites* 534 a; *apostolum habuit S. Lambertum episc.* ibid. b c e, 536 b, 577 a, 578 c, 586 e, 595 e, 609 a et seqq.
Tebesta, urbs Numidiæ 46 a
Tegernsee, abbatia in Bavaria 672 e
Teisterbandia, *al.* Testerbandia *et* Testerbantum, comitatus in ducatu Cliviæ 106 c, 534 f, 535 a c, 609 f, 610 b
Teramense castellum in Italia 409 a
Terra Laboris, provincia regni Neapolitani 385 a c, 422 a
Terra sancta 398 c e
Terræ majoris abbatia in Italia 412 c, 414 b
Terracina, civitas Italiæ 220 b e, 422 a e, 429 f, 430 e
Tetina, castrum Bohemiæ. *S. Ludmilla vid. mart.* 339 b c, 340 a b, 341 c, 346 et seqq., 359 b e, 361 d, 362 b
Theatinus comitatus in Italia 420 e
Thebæ, civitas Bœotiæ 787 f
Thebais, regio 787 b d
Thenæ, oppidum Belgii 545 f, 571 e
Theodonis-Villa, oppidum Belgii 57 a
Theologiense *seu* Tabuleiense cœnobium in Vosago 508 c, 511 b f, 512 a b c d, 513 a b, 514 a b
Thœda, amnis Galliæ 88 c
Thorée, parœcia in Gallia 626 f
Thracia, regio 29 b c, 30 c d e, 39 c, 41 d, 115 a b, 249 e, 270 b, 488 e
Tiberina insula, *nunc* S. Bartholomæi insula, Romæ 303 d, 305 b, 307 f, 484 f
Tiberis, fluvius Italiæ 5 e, 6 c, 7 a, 431 a, 432 b, 442 f, 470 e
Tibur, urbs Italiæ. *Ecclesia S. Euphemiæ virg. mart.* 260 e. Tibur 426 b, 427 d
Tiburtina via 470 b e f, 471 e, 472 d
Ticinum, civitas Italiæ. *Cultus S. Euphemiæ virg. mart.* 261 e. Ticini *pestis grassatur* 441 c
Tifata, mons Italiæ 391 a
Tifernum Tiberinum, civitas Italiæ 1000 d e, 1005 f, 1006 b
Tiruginum monasterium 107 e, 797 c d
Tigurinus lacus in Helvetia 234 d
Tina, *al.* Tinus, fluvius Britanniæ Magnæ 319 e
Tirille, locus Italiæ 420 f
Toarcium (*Touars*) urbs Galliæ in Pictaviensi provincia 88 c
Toggium (*Toggenburg*) comitatus Helvetiæ 242 c d
Tolentinum, civitas Italiæ 1036 b
Toletum, civitas Hispaniæ 729 d, 799 b, 800 c, 807 b, 809 et seqq., 839 b, 871 c e, 874 a b, 960 c
Tolosa, urbs Galliæ in Occitania. *Reliquiæ S. Camellæ aut Camelæ virg.* 314 b c
Tomi *vel* Tomis, metropolis Ponti provinciæ 2 c
Tornacum, civitas Belgii 974 a
Torrecilla, locus Hispaniæ in Aragonia 743 b
Tortoniacum, locus in Pictaviensi provincia 95 c
Tra-

Trajectum ad Mosam, civitas Belgii *Patria S. Lamberti* 521 c d, 522 et seq., *qui ibidem episcopus fuit* 525 et seq., *et inde rejectus* 528 et seqq., *ac demum restitutus* 532 et seqq., *corpus ejusdem Sancti post necem* Trajectum *fuit relatum, sepultum ibidem, et miraculis illustre* 549, 550; *post* Trajecto *delatum Leodium* 551 et seqq., 563 c, 566 et seqq.; *situs* Trajectensis *civitatis* 575 e f. Trajectum 581 et seqq. aliis.

Trajectum ad Rhenum, *al.* Ultrajectum (*Utrecht*) urbs Belgii 106 a

Trajectus, urbs regni Neapolitani 385 c d

Traina, oppidum Siciliæ 712 a, 714 b, 718 b

Tranquillus, locus territorii Tricassini in Campania. *Hic natus dicitur S. Aper episc. Tullensis* 61 c d, 62 c, 66 f, 69 b

Trebona, locus in Bohemia 340 d

Trecæ, civitas Galliæ in Campania 463 a. *Vide* Tricasses.

Tremitense Italiæ cœnobium in insula cognomine 374 c, 382 et seqq., 401 b, 403 f, 411 e

Tremitus, insula maris Adriatici 387 b c

Trenorchianum Ord. S. Benedicti cœnobium 440 e

Trenorchium, Trenorcium, Turnicium et Tornucium (*Gallice Tournus*) oppidum in ducatu Burgundiæ. *S. Valerianus M.* 13 et seqq. *Ecclesia ipsi erecta* 16, *et abbatia ab ejus nomine dicta, ac elevatæ reliquiæ* 17, *dissipatæ ab hæreticis* 19

Trevirense concilium *sub Eugenio III Papa* 636 d e f, 637 a d e, 673 e, 676 c

Treviri, urbs Germaniæ 323 f, 324 b, 635 et seqq., 651 a e, 669 c, 670 b c, 680 e, 684 e

Tricasses, *al.* Trecæ (*Troyes*) urbs in Campania Gallica 61 c d, 62 c d. Augusta Trecorum dicta etiam 66 f, 60 a b

Tridentinum concilium *œcumenicum* 816 f, 817 a b c, 855 f, 856 a, 857 c, 861 c, 891 a, 892 e f, 893 a

Tridentum, civitas in comitatu Tirolis 4 c, 816 et seqq.

† Trinitatis cœnobium in Neapolitano regno. *Vide* Cavense Ordinis Cluniacensis cœnobium.

Trinius, fluvius Italiæ 396 c

Tritium, oppidum Hispaniæ in Ruconia provincia 622 d

Triventinum, *al.* Triventum, civitas Italiæ 396 c

Troas, tractus Asiæ Minoris 114 b, 279 c

Trociacum super Mosam, vicus (*Gallice Trousey-sur-Meuse.*) 72 b f

Tubantia, *al.* Twentia *vel* Tuventia, tractus Belgii 106 d, 108 c, 109 b, 111 b

Tudertum, civitas Italiæ in Umbria 756 c, 1000 d

Tuggen, locus Helvetiæ in Marchia Suitensi 208 f, 227 b

Tugiensis pagus in Helvetia 204 c, 210 e, 211 c, 219 a, 224 e, 228 b, 236 b f, 239 et seqq.

Tugium (*Zug*) civitas Helvetiæ, pagi cognominis caput 203 a, 206 e, 209 d, 214 et seqq., 231 f, 234 et seqq., 241 e

Tullum Leucorum, civitas in Belgica prima. *S. Aper episc. conf.* 55 et seqq. *Idem Sanctus prope muros ecclesiam, in qua sepultus est, inchoavit* 62 e f, *quæ dein ipsi dicata et monasterio aucta est* 63 c f, 68 c e. Leucorum civitas etiam appellata 69 c, Leucha item; *incenditur* 76 a

Tungri, civitas Germaniæ 521 d, 526 b, 534 a, 535 f, 582 c, 591 b, 603 d, 604 e, 605 c f, 613 b, 761 f,

Turarium, insula 49 b

Turgovia, tractus Helvetiæ 206 a, 247 a

Turonensis provincia in Gallia 629 a

Turones, civitas Galliæ 671 f. *Corpus S. Martini episc.* 701 d

Turris Joannis abbatis, locus Castellæ Novæ 803 c

Turulis, fluvius Hispaniæ 944 d

Tuscia, regio Italiæ 45 b c, 46 c, 49 b, 313 c, 404 d, 405 a, 413 f, 431 d, 432 c, 490 d

Twentia *seu* Tuventiæ. *Vide* Tubantia.

Tyrolis, provincia Germaniæ 236 e

Tyrrhenum mare 1035 f. *Vide* Etruscum mare.

Tyrus, civitas Phœniciæ. *An hic episcopus S. Methodius M.?* 768 b c e, 769 b c d, 770 c

V

Vadutz, comitatus in Germania 215 d

Vahalis, fluvius Belgii 534 a, 610 b

Valachia 38 f, 39 a

Valencenæ, urbs Belgii 81 b f

Valentia urbs Hispaniæ regni cognominis caput 103 b, 742 d. *S. Thomas a Villanova* 799 a f, 800 c, 814 e, 815 e, 817 b d f, 818 a b; 822 c, 827 c e, 830 b c, 832 a b, 835 a b, 840 c, 858 e f, 870 e, 875 et seqq. multis. *Miraculis ibidem clarus* 977 et seqq. multis.

Valentina synodus *diœcesana anni* MDXLV *sub S. Thoma a Villanova* 818 a b c, 830 a, 886 b e f, 887 a; *anni* MDXLVIII *sub eodem* 818 c d: *sub Martino Ayala* 818 b c, 828 d, 890 f, 891 a

Valeta, urbs Melitæ insulæ. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 262 d

Vallesia, pars Helvetiæ 517 d

Valliliæ, locus Galliæ in pago Senonico. *Reliquiæ cujusdam S. Valeriani mart.* 20 e f

Vallis-Dei, monasterium diœcesis Moguntinæ 647 f

Uclesiensis conventus, *seu* Uclesiense collegium canonicorum Regularium S. Jacobi de Spatha in Hispania 842 b, 843 a b

Uclesium (*Ucles*) oppidum Hispaniæ 843 a b

Vallis-Gratiæ (*Gnaden-Thal*) abbatia monialium 217 c d

Vallis Landerici, parœcia in Gallia 626 f

Vallisoletum, civitas Hispaniæ 807 c, 808 a, 811 d, 824 d, 839 b, 847, et seqq., 853 d, 860 f, 863 b, 865 d, 868 d, 869 d, 872 et seqq., 879 b, 903 b, 949 a, 959 a, 960 a

Vallius pagus (*pays de Vaux*) 79 a

Varsovia, urbs Poloniæ 999 b

Vasconia inferior 569 b d

Vatrenus, fluvius Italiæ 1060 b

† Vedasti abbatia in Cameracensi diœcesi 81 e

Venafrum, civitas Italiæ in Campania 422 e

Venedotia, pars Walliæ in Anglia 323 d

Venetiæ, urbs Italiæ. *Corpus S. Nicetæ Gothi M.* 38 e. Venetiæ 463 et seqq., 477 d, 756 a

Verona, urbs Italiæ. *Ecclesia S. Euphemiæ virg. mart.* 262 c

Vescera, abbatia Ord. Præmonstratensis in Germania 647 e f

Vesta, Vestia, Besti, civitas Italiæ 408 c

Vetus-monasterium Moguntinum, abbatia monialium 660 d

Vicentia, civitas Italiæ in ditione Veneta 249 e f, 250 a. *Cultus et reliquiæ S. Innocentiæ: an ejusdem cum Ariminensi virgine martyre?* 311 f, 312 a et seqq. Vicentia 758 d

† Victoriæ Frattarum conventus Ordinis Conventualium S. Francisci in Marchia Anconitana 1040

1040 b, 1041 e
† Victoris monasterium Ordinis Olivetani Mediolani 491 d. *Corpus S. Satyri conf. et S. Victoris Mauri M.* 493 d e f, 494, 495, 496 a b c
Vienna Austriæ. *Reliquiæ S. Euphemiæ virg. mart.* 263 b
Vienna, civitas Galliæ 490 c d, 760 et seqq., 767 a d
Viervlacum, villa 100 d
Vigiliæ, civitas Italiæ 822 b
Villila, *al.* Billila, locus Hispaniæ 734 c f
Villa Escusa de Aro, locus Castellæ in Hispania 870 f
Villa-Major, vicus Hispaniæ in Aragonia 742 a
Villanova Infantium (*vulgo de los Infantes*) *oppidum Hispaniæ in Castella Nova* 801 e f, 802 a b c d, 803 c, 804 b c, 816 a, 824 e, 825 d, 827 e, 828 e, 829 c f, 836 a b e, 837 e, 839 b, 840 b, 841 c, 876 d, 959 a, 960 b, 962 e f, 969 e, 974 d, 975 b
Villantia villa 559 f
Villar, locus Hispaniæ 832 a, 835 b, 909 a, 935 b
Villari castrum 426 a
Villariensis abbatia in Brabantia 655 e f
Vilmaringen, locus in Helvetia 221 b, 244 d, 246 c
† Vincentii in Prato abbatia Mediolani. *An translatum huc Roma corpus S. Nicomedis presb. mart.?* 9 et seqq.
Vinicella (*Winkel*) locus Germaniæ 670 c, 692 d
Vipera, castrum in Italia 390 f, 391 c d
Virdunensis pagus in Gallia 514 b
Virdunum, civitas Galliæ 511 c d, 512 d
Vitodurum (*Winterthur*) oppidum Helvetiæ 233 d
Vivus, rivus Italiæ 421 a
Ulma, fluvius 671 b
Ulyssipo, urbs Lusitaniæ primaria 125 d. *Reliquiæ S. Euphemiæ V. M.* 263 a, *et S. Ludmillæ vid. mart.* 353 f, 354 a
Umbria, Italiæ provincia 2 f, 5 d, 314 d, 462 c, 465 a, 756 a, 997 a, 1005 f
Urania, *seu* pagus Uriensis in Helvetia 231 d, 237 c
† Urbani municipium in Italia 409 b
Urbinum, civitas Italiæ 1007 b c, 1033 d, 1059 c d
Urio, Indiarum regio 867 c
Urphei villa 559 e
Urta, *al.* Uta, fluvius in Belgio 613 e, 614 d
Utinum, civitas Italiæ 443 c
Utznacensis comitatus 229 b
Utznacht, oppidum in Helvetia 210 b e
Uzecia (*Uzes*) civitas Galliæ 4 e
Vosagus *al.* Vogesus tractus Galliæ 60 b, 508 c, 511 f, 514 a, 790 d, 792 d

W

Wadegotiensis abbatia Ord. Præmonstratensis in diœcesi Trevirensi 115 c f, 116 a, 659 b
† Walarici abbatia in Picardia. *Reliquiæ S. Rithberti aut Raimberti conf.* 79 c e f. *Reliquiæ item S. Sevoldi* 336 a b d e
Wallenstat, oppidulum Helvetiæ 243 d
Wallenstattensis lacus in Helvetia 243 d
Wallia, pars Angliæ 323 d
Wallia Australis in Anglia 477 c f
Waltenschwyl, locus Helvetiæ 231 b
† Wandelini oppidum in Gallia 511 f
Wangen, *seu* Wanga, locus Helvetiæ 213 b, 216 e, 218 b, 224 c, 237 a
Warha, locus Anglia 368 d
Waslogium, *nunc* Bellus-locus, monasterium 508 c. *Vide* Bellus-locus.
Walignia (*Watignies*) pagus prope Insulas in Flandria. *Reliquiæ et cultus S. Lamberti episc. mart.* 571 c d
Wechterswinkel, abbatia Ord. Cisterciensis in diœcesi Herbipolensi 659 e
Weihenstephanense Ord. S. Benedicti cœnobium Frisingæ in Germania 473 d e
Werd, locus Germaniæ in Constantiensi diœcesi 212 b
Werda Cæsaris (*Keisersweert*) oppidum Germaniæ 669 f
Werda, Werthina, Werdena, abbatia Ord. S. Benedicti in diœcesi Coloniensi 669 c f, 692 d
Werth, locus Helvetiæ 233 b
Wesen, vicus Helvetiæ 243 d
Westphalia, pars Germaniæ 648 a
Westphalicus circulus, pars Germaniæ 12 e
Weyden, locus Helvetiæ 230 b
Widergoldesdorf, abbatia monialium 649 a
Wilara, villa in Germania 681 d
Wile, fluvius Angliæ 367 e
Willgottsheim, *seu* Wiltheim, locus Germaniæ in Alsatia 335 e
Willisau, *seu* Willisoviensis comitatus in Helvetia 219 c, 228 b, 231 e, 237 a d
Wiltonia, comitatus in Anglia 367 d
Wiltonia, oppidum Angliæ in comitatu cognomine *S. Editha virg.* 364 a c d f, 366 d, 367 a e f, 369 a e, 370 e f, 371 b
Wiltoniense monasterium in Anglia 364 c, 367 d e f, 368 a b c, 369 e, 370 e, 372 b
Wimacensis pagus in Picardia 79 b e
Winterschwyl, locus Helvetiæ 219 f
Wintershovum, locus Belgii 523 b e, 589 e, 591 b, 596 a c, 603 f, 610 e, 611 b
Wintonia (*Winchester*) civitas Angliæ 371 e
Wintoniense monasterium virginum in Anglia 370 a
Wirtenbergensis ducatus 652 a, 658 a, 671 c d
Wissela (*Wissel, Wisschel*) locus in Cliviæ ducatu 106 b c d f, 107 b f, 109 e. *Hic quiescit S. Luthardus Cliviæ comes in ecclesia a se fundati capituli, et colitur* 110 a et seqq.
Witerna, *al.* Candida Casa 325 c. *Vide* Candida Casa.
Witflana, villa 100 d
Wolischweil, locus Helvetiæ 239 f
Wormatica, civitas Germaniæ 591 b
Wyck, locus Belgii, adjacens Trajecto ad Mosam 549 f

X

Xativa, civitas Hispaniæ 911 d, 914 a
Xavea, locus Hispaniæ 945 f, 946 a

Z

Zabrust, locus archiepiscopatus Cæsaraugustani in Hispania 745 d
† Zachariæ Ord. S. Benedicti monasterium monialium. *Corpus S. Tarrasis vel Tarasii* 464 a d
Zatecensis provincia in Bohemia 360 c
Zempsa, locus prope Mechliniam in Belgio 535 d
Zufficon, locus Helvetiæ 223 b, 233 b
Zurzach, oppidum Helvetiæ 222 e, 240 c

Zwe-

Zwetellensis abbatia Ord. Cisterciensis in Austria 647 d
Zwifaltensis abbatia in Suevia 207 a c, 647 b, 653 f, 654 a, 669 c, 671 a b c, 692 d

INDEX ONOMASTICUS

A

Absida capituli, *pars capituli interior in arcum desinens* 433 f, 435 a
Allisio, *martyrium* 103 c
Ambasiatores *legati* 459 e, 460 b
Amictus, *vestis, quæ collum cingit, et a clericis sub alba induitur* 434 a, 435 c
Ammo, *pulpitum* 409 d
Ana, *singula* 417 d, 419 e
Anca, *corendix* 415 b
Antependium, *ornamentum constituens faciem altaris a suppedaneo usque ad mensam* 435 d
Apocrisarius, *seu* Apocrisiarius, *legatus* 406 b, 407 f
Apostolicus, *episcopus* 576 d, 577 d
Appodiamenta, *fulcra* 460 e
Aquiminile, Aquimanile, Aquamanile, *vas* 426 c, 427 f
Armamentum, *armentorum stabulum* 260
Arrestare, *detinere* 460 a c
Avera, *avia* 341 a, 354 c
Auriga, *navis gubernator* 99 b f

B

Baldachinum, *sacra umbella* 496 a, 721 f, 722 a, 723 e
Balvæ, *valvæ* 413 b
Bazili, *al.* Bacile, Baccille, Bacino, *pelvis* 426 c, 427 e, 434 c
Biber, *cyathus seu potus* 555 a
Bicamerata domus, *id est, constans duabus cameris* 413 a
Birotum, *vehiculum duabus rotis instructum* 6 b, 7 a
Brandeum, *sudariolum* 279 b
Brocatellum, *pannus sericus* 496 b
Brustus, Brustum, *opus Phrygium seu acu pictum* 416 c f
Bysantius, *monetæ nomen* 409 a, 411 c, 426 a

C

Camisus *et* Camisia, *vestis illa talaris, quæ passim alba nuncupata* 434 a, 435 b c
Campanarium, *turris, in qua campanæ pendent* 413 b, 414 c, 431 c
Campanile, *idem* 6 b
Casella, *exigua casa* 696 b d e
Cathari, *puri* 585 c, 586 b c
Cauma, *æstus*
Cellæ, *monasteriola prepositure* 407 e, 408 d, 410 e, 411 d, 421 b c
Ceraptata, *verisimiliter candelabra* 417 c, 419 e
Cetrina planeta, *id est, coloris citrini* 434 a, 435 b
Ciburium, *tegimen seu umbraculum altaris* 417 c d
Circitorium, *species velamenti* 426 d, 427 f, 428 a b, 434 a b
Civitas ornata, *Ecclesia* 641 f
Clanculata, *abscondita* 95 d
Clenodia, *monilia, gemmæ et similia* 459 d e
Codicellulus, *parvus codex vel libellus* 361 f
Collidei. *Vide* Culdei.
Collecta, *Officium divinum vel Missæ Sacrificium* 95 a
Comitiva, *comitatus* 459 f
Conca *vel* Concha, *vas aut labrum* 426 e, 427 f
Confessio, *oratorium seu sacellum* 496 a
Consules, *magistratus* 338 f
Coopertorium *seu* Corporale, *tela, cui sacra Hostia imponitur et calix* 428 a b, 434 a b
Coppa, *calix aut cyathus* 426 c
Coppetella, *vasculum* 434 c, 435 e
Corda, *funis* 461 b
Corporale, *linteum, cui sacra Hostia imponitur* 692 e, 740 c
Cortinæ Arabicæ, *aulæa texturæ Arabicæ* 426 d
Costa fragilis, *mulier* 637 f
Crossus, *crassus, magnus* 417 c, 418 b, 419 d
Culdei, Culdæi, Keldei, Colidei, *Dei cultores* 319 c, 323 e f
Curtis, *villa* 409 a, 411 a
Custodissa, *præfecta sacrario* 697 e f, 698 c, 699 a, 700 c
Cutis, *ulcus pestilens* 121 c d, 122 d

D

Diacitrinus, *coloris citrini intensioris* 409 e, 411 b
Diapistis, *seu* diapista tunica, *quæ est coloris subviridis* 409 c, 411 b, 434 a, 435 b
Diarhodinus, *seu* Diarodanus, *color roseus intensior* 409 b, 411 a, 416 c f, 434 a, 435 b
Diasprum, *intensissime vel dupliciter album* 416 b e f, 434 a, 435 b
Die, *interdiu* 77 c
Doma, *tectum* 406 f, 408 a, 413 d
Dossale *aut* Dorsale, *pallium seu aulæum, quod parietibus appenditur* 416 c f, 434 b
Dubitare, *timere* 442 f

E

Epistolarium, *liber epistolarum S. Pauli etc.* 434 b

Exa-

Exameta vestis, *quæ est ex panno holoserico* 409 c, 411 b, 434 a
Externus, *hesternus* 495 b
Exturatus, *apertus seu non obturatus amplius* 433 c, 434 d

F

Facies, *ornatus altaris anterior* 434 a b
Familiares sancti Officii, *qui dicti?* 837 e
Fano, *linteum aut sudarium; mappula item subdiaconorum* 434 a; *sudarium item, in quo fiunt oblationes a populo* ibid. c, 435 b
Farinarium, *mola farinaria* 73 e, 76 b
Fatigium, *molestia* 412 e
Fistula, *instrumentum in sacrificio Missæ usitatum* 434 b, 435 d
Forma, *sella* 70 d, 72 d, 78 c, 79 d
Fortificatus, *viribus confirmatus* 712 a
Franquesiæ, *immunitates* 441 e
Friso, *fimbria* 409 c, 411 b, 416 c, 426 c
Fumigatorium, *thuribulum* 434 c

G

Galea, *triremis* 412 a, 414 a. Galea aquardia, *navigium* 442 e f, 443 a
Gelsimini flores, *albi et odoriferi flores* 710 e, 714 a, 722 a b, 723 b
Gleba, *corpus, corpora vel reliquiæ* 68 d, 354 d, 355 a, 360 a, 362 c, 363 a
Gradarium, *series graduum, scalæ* 461 d, 462 d
Grangiæ, *prædia, villæ* 407 e
Grossus, *crassus, magnus* 419 d e
Guerræ, *bella* 565 f
Gutta, *arthritis* 461 a
Gyrare, *circuire* 96 d
Gyrare, *circumdare* 95 e

I

Implodere, *infligere* 624 f
Incognitus, *ignarus* 621 c, 625 a d
Indumentum, *corpus* 667 c
Infula, *sudarium* 714 f
Initiare, *cœpisse* 461 c
Intortitium, *cereus intortus, tæda* 495 e
Jugulus, *gladius vel securis* 338 f, 625 b

K

Katopapa, *forte* cacopapa, *malus papa* 431 e, 432 d
Keldei. *Vide* Culdei.

L

Lactucæ, *genus aliquot ornamenti corporis* 830 a, 834 c
Lamperium, *lampas* 726 e
Lectricium, *pulpitum* 563 f
Lectulus, *sepulcrum* 72 d, 74 b
Lectus, *feretrum seu lipsanotheca* 70 d, 72 d, 538 f, 550 f, 579 e, 581 a, 601 a
Legivum, Leginum, *pulpitum ad legendum* 417 f, 419 b
Lilia, *epistylia* 412 e, 414 b
Listæ, *limbi* 409 c, 411 b, 416 c
Liturgia, *Missæ sacrificium* 414 c
Lunariter, *per menses lunares* 404 e

M

Mala-tasca, malus saccus, *sic diabolus a nonnullis compellatus* 1017 a
Malum, *pars superior candelabri* 426 c, 427 e
Mandare, *uti* 745 c
Maniaci, *furiosi* 71 b, 72 e
Mansionarius, *custos ecclesiæ, æditus* 711 b c, 714 a
Mansus, *aliquando villa, aliquando certa agri mensura* 516 c
Manteliæ, *mappæ lineæ* 426 b
Marmoratum, *marmoribus ornatum* 413 f
Martyrium, *lipsanotheca vel sacellum* 559 a
Matassa bambacii, *tela bombycina* 426 a
Memoria, *ecclesia, tumba aut lipsanotheca* 580 d, 581 d
Metabolarius ventus, *ventus aptus ad trajiciendum* 49 b
Michalati, *al.* Michaelitæ, *nummorum aureorum genus* 426 b, 427 d
Missiaticum, *seu* Missaticum, *legatio* 91 a, 92 f
Molio, *is, qui præest molæ* 73 e, 76 b
Motectum, *cantus ecclesiasticus* 495 e
Musiaria ars, *ars conficiendi opus tessellatum* 413 c
Musivum, *opus tessellatum* 413 c d e f, 419 a

N

Nautores, *nautæ* 478 f
Neuma, *modulatio* 684 e, 685 d
Nigellum, *encaustum nigrum vel subnigrum* 426 c, 427 f, 434 c
Novitia exercere, *comam ac barbam renovare* 94 d, 95 b

O

Obedientiæ, *cellæ, præpositurœ* 407 e
Officinæ, *ædiculæ in monasteriis, in quibus servantur necessaria ad victum, aliosque usus* 406 f, 408 a
Orarium, *sudarium* 502 c, 506 c d
Ordeaceus, *hordeaceus* 419 c
Ostiria, *tapetes, qui ante ostium appenduntur* 434 b

P

Pagenses, *ethnici* 586 f
Palla, *linteum, cui tempore Missæ sacra Hostia imponitur, alias* corporale 692 b c e
Palla, *sacri Calicis operculum* 428 a
Pannus, *peristroma ad ornatum altaris* 434 a b, 435 c; *forte etiam mappa altaris* ibid. d
Pannus persus, *pannus coloris cærulei sub obscuri* 426 c
Paradisus, *atrium porticibus consitum* 413 b, 414 c
Parium, *par* 426 c, 434 b
Parochia, *diœcesis* 354 e
Pastophorium, *ædicula servandis Sanctorum reliquiis* 437 d, 456 e
Patrocinia Sanctorum, *scrinia reliquiarum* 410 b
Pedata, *vestigium, miracula,* 712 e, 713 b c e f, 714 c
Pensum, Pensus *aut* Pensa, *id, quod requiritur ad solutionem* 406 f, 408 a
Perlisia, *paralysis* 745 c
Pernæ, *conchæ marinæ* 434 c, 435 e

Pe-

Petala, *laminæ* 417 d e, 419 e
Pharus, Pharum, *ingens lucerna, multa luminaria continens* 417 e, 419 e
Phlebotomia, *venæ sectio* 715 b
Possibilitas, *potentia* 662 e
Posterula, *posticum* 361 e, 363 b
Præceptum, *diploma* 408 f, 410 f
Præconando, *prædicando* 338 b e
Privilegium, *tyrannis* 404 d

Q

Quadrataria ars, *ars sternendi pavimenta lapillis quadratis* 413 c
Quaternarius, *quartana febri laborans* 697 c, 699 b

R

Relagium, *relatio* 418 e
Rima, *sermo* 555 a
Rocca, *castellum seu præsidium in rupe exstructum* 409 a, 411 a
Rudis, *novus seu alter* 86 e, 88 b c

S

Sacramentorium, *liber, in quo sacræ liturgiæ, ad Sacramenta pertinentes, continentur* 434 b
Sandale, *pannus sericus* 494 f
Sarganæ, *fortasse lodices* 427 e
Sargea, Sargia, *lodix* 427 e
Scaramanga *aut* Scaramangum, *chlamys, penula aut pallium* 434 c, 435 e f
Shcifati, Squifati, Scyfati, Schifati, *nummorum genus* 426 a b, 427 c
Scholarii, *palatii custodes* 280 e, 283 b
Scholtetus, *prætor* 691 e
Scoperire, *nudare* 737 a
Scrophulæ, *strumæ in collo* 709 a c, 715 a b
Secretarium, *sacrorum cimeliorum domus* 413 a, 414 c, 421 d e
Securantes, *securi* 75 e, 76 f
Σελέντιον, *consessus seu concilium* 276 a, 279 c
Semicinctium, *vestimenti genus, quo utuntur episcopi* 434 a, 435 b
Semotari, *semovere* 96 c
Senior, *dominus* 71 a, 72 e, 586 c
Senix, *segnis* 409 d
Sequestratur, *separatur* 89 f
Smaldi, *lapides pretiosi* 409 c, 411 b, 419 d, 426 c
Smaldus *et* Smaltum *encaustum* 411 b, 419 d, 434 b c
Soma, *corpus* 556 c
Spiculi, *fornices acuminati* 413 b
Stolus, *classis* 398 d
Storicus, *historicus* 575 f
Suburbium, *territorium* 61 d
Synaxis, *communis oratio seu psalmodia* 72 b, 73 a
Synaxis nocturna, *Officium nocturnum* 598 c, 599 e

T

Taphus, *sepulcrum* 550 b
Tarenus, *aureæ monetæ species* 426 a b, 427 d
Temporalitas, *dominium temporale* 460 d
Terraticum, *seu* Terragium, *census solvendus domino terræ* 433 e, 434 f
Tertiarius. *Vide* Tertionarius.
Tertionarius, *tertiana febri laborans* 697 e, 698 a, 699 b
Testa, *calvaria* 565 b
Thanata, *moribunda* 555 a
Thema, *regio ampla, præfectura aut provincia* 414 a b c
Titulus, *pars ecclesiæ, in qua altare consistit* 412 f, 413 e, 414 c, 418 c
Torticiones, *faces* 566 c
Triblatti, *pallia cocco ter tincta* 409 e, 411 b
Triens, *tertia pars solidi* 331 d, 332 b
Tualliæ, *mappæ altaris* 435 d
Typus quartanus, *quartana febris* 559 e

U

Uranius *et* Uranicus, *cælestis, magnus, excelsus* 492 b
Urna, *limbus* 407 b, 408 b

V

Vicinia, *parœcia* 121 b et seqq., 122 b

W

Wanti, *chirothecæ* 95 e

INDEX MORALIS

A

Abbatibus *et prælatis dissuadet S. Hildegardis præfecturam deponere humilitatis vel imbecillitatis prætextu* 645 b et seqq., 647 c d et seqq., 648 a, 649 a
Abnegatio *propriæ voluntatis necessaria imprimis est, ut fructuosæ sint aliæ exteriores corporis afflictationes* 154 c
Absolutio *sacramentalis quibus neganda, quibus danda* 912 d et seqq.
Abstinentia *insolita S. Gandolphi conf.* 704 b, *S. Ferreoli episc.* 785 d, *B. Josephi a Cupertino* 1010 b. Abstinentia *et nimia corporis afflictatio sæpe impedimenta sunt majoris boni* 659 f, 660 b c
Accusatus *per calumniam illati stupri sacerdos recens nati pueri voce absolvitur* 325 d
Adversitates *quandoque tales virentibus obveniunt, ut mors præ vita optanda videatur* 504 d et seqq.
Adulator *severissime a Deo punitus* 75 c

Affectus *sensuum edomandi stupenda methodus* 157 a

Afflictationes *corporis externæ exigui meriti sunt, si non conjungantur cum internarum pravarum animi affectionum subjectione, et propriæ voluntatis suique abnegatione* 154 c

Afflictiones *corporis tantas adhibuit S. Catharina Flisca, ut contrarium nihil sensus experiri posse viderentur, nihil esset, quo melius, nihil, quo pejus affici possent, ita ut exstincti sensus atque omnis appetitus corporis viderentur,* 139 a b c, 154 d, *linguam terræ frequenter affricabat, cibis absinthium et aloen aspergebat, lecto spinas injiciebat* 154 b. Affligenda *caro, ut spiritus prævaleat* 689 d et seq. Afflictiones *corporis S. Thomæ a Villanova adhuc pueri* 839 a b, 882 f, 883 a et seqq.; *B. Josephi a Cupertino* 1015 c d, 1016 c, 1018 a

Albugo. *Vide* Cæcus.

Amens *furibundus ad tumulum S. Apri rectam rationem recuperat* 78 a, *puer ad lipsanothecam S. Lamberti* 559 a, *mulier, orante S. Hildegarde* 696 c

Amentia. *Vide* Phrænesis.

Amor *erga Deum vere seraphicus S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ* 131 et seqq., *summam sui despicientiam generat* 134 a, *omnem timorem ejus amittendi expellit, imo quodammodo fidem et spem excludit per modum amoris Beatorum in cælis* 141 c et seqq. *tam purus et sublimis, ut veluti vellet a se omnem consolationem et dulcedinem abesse* ibid. e et seqq. *Purissimi illius* Amoris *in Sancta stupendi characteres* 158 et seqq., *quandoque erumpit foras, ita ut facies de* Amore *loquentis ignea videatur* 169 f, 170 c, *et aqua, cui manum immergit, continuo incalescat* 172 e, *vestes ardere videantur* 183 e. Amor *Dei ardentissimus S. Thomæ a Villanova, desiderantis omnia potius damnatorum tormenta pati, quam vel unico momento Dei dilectione privari* 831 c. Amoris *in Deum et amabilissimam ejus Matrem Mariam B. Josephi a Cupertino vehementia* 1020 c d e, 1023 c et seqq. Amando *Deo in nullo statu et conditione sunt fixa repagula vel obstacula* 159 c. Amor *tenerrimus S. Ambrosii erga fratrem suum S. Satyrum* 496 d et seqq., 500 a et seqq. Amore *vesano et proci præstigiis ad amentiam redacta puella, gustato pane, quem S. Hildegardis benedixerat, subito ad sanam mentem redit* 698 f

Angina *liberati patrocinio S. Thomæ a Villanova* 983 f, 989 e, 991 f; *B. Josephi a Cupertino* 1046 b

Anima *S. Catharinæ Fliscæ a variis cernitur in cælum rapi* 173 c, 176 f, 177 a b

Apoplectici *sanitatem et membrorum usum recuperant, implorato S. Thomæ a Villanova patrocinio* 990 f

Apparuit *Christus visibilis S. Catharinæ Fliscæ. Vide* Christus. Apparent *angeli, S. Edithæ animam in cælum laturi* 370 c d. Apparet *S. Edithæ matri suæ narratque, quid sibi post mortem contigerit a dæmone* ibid. d: *et S. Dunstano, mandans corpus suum elevari* ibid. f. *Eidem* Apparet *S. Dionysius* ibid. f, *S. Editha* Apparet *periclitanti Alredo episcopo in mari, cujus tempestatem sedat* 371 c. Apparet *S. Lambertus cuidam, eumque in ecclesiam intromittit* 555 f, *dimicantibus, et auxiliatur* 564 b, *bis marito cujusdam mulieris, quæ Sancti pectinem furto abstulerat* 579 c, 600 f, *thesaurario, prædicitque imminentem homicidis suis divinam ultionem* 579 f, 600 d, *alteri, monens, ut corpus suum transferat* 580 a b, *S. Lamberto* Apparet *S. Landrada virgo, illique felicem transitum ad gloriam nuntiat, locumque sepulturæ indicat* 595 et seq., 610 d et seqq. Apparet *juveni cuidam, suum patrocinium postulanti, S. Hildegardis, monetque, ut imminens ab hoste periculum quantocius fugiendo evadat* 694 f, *eadem Sancta adhuc vivens absenti militi, illique sanitatem reddit* 692 a. Apparet *beatus Petrus Arbuesius cuidam sacerdoti tribus vicibus, illique varia prænuntiat, modum sui cultus docet, et incurabilem herniam sanat* 740 b et seq., 741 a et seqq., *idem beatus martyr mulieri, cui os distortum restituit in formam naturalem* ibid. Apparet *variis S. Gandolphus conf., variaque illis beneficia præstat* 707 f. Apparet *S. Thomas a Villanova duobus sacerdotibus ob illum morte ereptum afflictis* 977 a b, *alteri, cui summam pecuniæ in pauperes distribuendam commiserat, exsecutionem differenti semel atque iterum increpans et minitans* 977 b c, *duabus mulieribus, quibus sanitatem reddit* ibid. c d, *et duobus aliis* ibid. d e f, *puero moribundo* 982 e, 983 c e, *parturienti moribundæ ex obliquo fœtus situ, illique felicem partum prædicit* 985 d, *juveni omnibus membris capto præsentem opem adferens* 986 f, 987 a. Apparent *Sancti plurimi et angeli B. Josepho a Cupertino* 1033 e. Apparet *illi sæpius Christus elegantis pueri specie in sacra Hostia et alibi* ibid. 1038 b c, 1039 a, 1040 d e. Apparet *B. Josephus a Cupertino mulieri ex mamillæ tubere moribundæ, quam subito sanat* 1053 f. Apparitio. *Vide* Christus.

Apostema *crassissimum, unctum oleo lampadis, ad S. Catharinæ Fliscæ reliquias ardentis, subito disparuit* 189 d, *aliud admoto B. Josephi a Cupertino pileolo* 1059 b

Aqua *benedicta seu lustralis obsessum a dæmone liberat* 73 e, *est præsens contra præstigias et dæmonis vexationes subsidium* 99 c, *maxime in extremo agone* 172 b c. Aqua, *in qua linteum lotum fuerat, quo monachi sepulcrum S. Apri, post ablatum sacrum corpus terserant, infinitis morbis medela fuit* 77 f. Aqua *benedicta reliquiis S. Leontii martyris decumbentem ex pleuritide subito sanitati restituit* 204 a; *et multis aliis contra varios morbos est remedium* 205 a et seqq., 206 f, 209 c, 216 b, 218 d, 219 et seqq., 233 f, 234 a et seqq., *veneficiis infecti ea loti liberantur* 236 f, 237 c et seq., 241 b. Aqua, *in qua lota fuerat B. Josephi a Cupertino tunica, suavissimo odore fragrans præsens ægris medela* 1000 a. Aqua, *quam benedixerat S. Hildegardis, varii sanantur infirmi* 691 b et seqq. Aqua *erumpit e scrobe, ubi S. Ludmillæ corpus incorruptum reponere meditantur* 362 d e f, *quæ subsidet, consecrata debite ecclesia* 363 a. Aqua *refocillandæ suæ suorumque siti porrecta multiplicatur a S. Desiderio episc. mart.* 790 f

Arcana *plurima in oratione docetur a Deo S. Thomas a Villanova* 894 a et seqq. Arcana *cordium, illustratus a Deo, penetrat B. Josephus a Cupertino et cum fructu revelat* 1025 a b, 1031 a et seqq., 1041 b c d

Arefacta *omnibus membris sanatur patrocinio B. Rolandi de Medicis* 121 c

Ariditas *membrorum. Vide* Paralyticus.

Asthmate *a novem annis laborans, convulsionesque et attractiones nervorum patiens, ad tumulum S. Catharinæ Fliscæ convalescit* 175 d, 186 f

Ava-

Avaritia *omnium malorum radix est* 503 b
Austeritatem *vitæ prioris servavit in episcopatu S. Aper* 67 c, *S. Thomas a Villanova* 827 d, 831 c et seqq. Austeritas *insignis B. Rolandi de Medicis in victu, vestitu etc.* 119 b c d. Austeritas *vitæ B. Gandolphi* 705 et seqq., *B. Josephi a Cupertino* 1009 e f, 1010 a et seqq.
Austeritas. *Vide* Abstinentia, Afflictiones corporis.

B

Baculus *S. Niniani variis prodigiis insignis* 325 f
Baptismi *gratiam nanciscuntur infantes, præmature vita desperata editi, et pro mortuis dudum habiti, patrocinio S. Leontii martyris* 211 e, 212 c, 213 f, 214 b c et seqq., 215 a et seqq., *S. Thomæ a Villanova* 981 b c, 985 f
Baptismum *a schismatico accipere renuit S. Satyrus, utcumque in vitæ discrimine positus* 501 f, 506 d
Benedicta *cingula et fasciæ ad reliquias S. Leontii martyris magno prægnanibus et parientibus levamento sunt* 200 a, 213 d, *iisdem sanatur dolores magnos renum patiens* 223 b, 225 a b
Beneficia *plurima et singularia obtenta patrocinio S. Leontii mart.* 239 et seqq. Beneficiis *cælestibus indigni sunt, qui de obtentis Deo largitori gratias non agunt* 506 c
Bilocatio *bina B. Josephi a Cupertino indubitatis testimoniis asserta* 1034 d et seqq.
Blasphemus *in Sanctos punitus* 555 f
Bona *opera, quæ ex obedientia non a voluntate propria fiunt, præcipue Deus protegit et promovet* 912 c. Bona *ecclesiis ablata religiosissime et profuse restituit S. Richardis imperatrix* 795 a. Bona *superflua episcopatus quam rigide judicet S. Thomas a Villanova pertinere ad pauperes diœcesios* 902 e et seq., 903 e f, 904 a et seqq.
Brachiorum *immedicabiles dolores curantur ad tumulum S. Leontii mart.* 223 c d, 224 f, *ariditates aliaque incommoda patrocinio S. Gandolphi* 715 b et seqq. *S. Thomæ a Villanova* 979 d, 987 c d f e

C

Cæcitas *sanata ad reliquias S. Valeriani martyris* 26 f, 28 f. Cæcus *sanatur ad tumulum S. Apri episc., sed domum recedens, non oblato munere, eadem infirmitate incipit laborare, qua denuo liberatur, datoque in gratiarum actionem munusculo, sanus perseverat* 70 e, *mulieri sic tertio visus restituitur* ibid. Cæca *subito visum recipit attactu reliquiarum S. Catharinæ Fliscæ* 189 e. Cæco *Pictorum regi visum restituit S. Ninianus* 325 c. Cæci *plurimi sanati patrocinio S. Leontii mart.* 233 f et seqq., *B. Ludovici Alamandi* 461 c et seq., *attactu reliquiarum S. Justini mart.* 472 e, 473 a. Cæcus *S. Crescentianus visum recipit, imposita manu S. Laurentii mart.* 476 c. Cæci *septem uno eodemque tempore sanantur ad tumulum S. Lamberti episc.* 554 f, Cæca *nata, prius divinitus monita, ut ad S. Lamberti patrocinium confugeret* 555 a b, 579 e, 600 f, *alter septennis puer talis a nativitate* 562 f, 563 a, *cælitus monitus ad locum, ubi occisus fuerat sanctus martyr, accedere statim* cæcitate *liberatur* 579 c, 600 f, *alius item monitus, ut locum illum mundaret, vix opus aggressus, visum recuperat* 579 d, 600 f, *tangens sacra ejusdem Sancti lipsana* 580 c, 601 a. Cæco *puero visum restituit S. Hildegardis* 692 d. *Alii ad ejus tumulum a* Cæcitate *sanantur* 697 f. Cæci *oculorum usum adepti patrocinio B. Gandolphi conf.* 708 a, 712 e f, 713 a et seqq. *B. Petri Arbuesii* 742 e. *S. Sinerii episc.* 781 a, *S. Thomæ a Villanova* 961 c, 988 a b, 991 c, *admoto pileolo B. Josephi a Cupertino* 1007 c, 1013 c d, 1044 d e, 1045 b c, 1046 b, 1048 e f, 1049 d, 1052 d e f, 1056 f, 1057 a
Calculo *liberatur religiosus Ordinis S. Benedicti, invocato S. martyris Leontii patrocinio* 207 a b, 208 a, 210 b. *Ex* Calculo *laborantes plurimi sublevantur, implorato B. Gandolphi conf. patrocinio* 716 b, *B. Petri Arbuesii* 743 d. Caculi *inveterato malo prodigiose liberati reliquiis B. Josephi a Cupertino* 1049 e f
Calumniose *de stupro accusatus sacerdos, a recenter in lucem edita prole, patrem matris suæ corruptorem designante, absolvitur* 325 d
Cancer *immedicabilis, admotis S. Thomæ a Villanova reliquiis, momento sanatur* 990 b c
Candela *sponte sæpiusque accenditur super tumbam S. Hildegardis virg.* 698 c. Candelam *offerens sanatur ad tumulum S. Valeriani mart.* 28 d e. Candela, *prælata itineranti B. Josepho a Cupertino, numquam exstinguitur nec minuitur* 1040 c d
Cantus *cælestis auditur ad locum, ubi reconditæ fuerant S. Apri episc. reliquiæ, quo indice sacrum corpus tandem reperit S. Gerardus* 77 f. Cantus *angelorum, Sancti vocem imitantium, auditur ad sepulcrum S. Lamberti episc. mart.* 579 b, 600 c, 617 b
Capitis *infirmitate S. Cyriacam sanat S. Laurentius mart., injecto illi linteo, quo Christianorum pedes terserat* 470 b, 471 d. Capitis *dolore laborantibus præsens medela est caputium B. Rolandi de Medicis* 118 b. Capitis *dolore affecti, sanantur confugientes ad S. Leontii patrocinium* 207 e, 208 e, *mulier ad S. Lamberti tumulum* 559 a, *ad sepulcrum S. Thomæ a Villanova* 990 f, *ope B. Josephi a Cupertino* 999 e f, *admotis ejusdem reliquiis* 1049 d, *effigie* 1050 b
Captivi, *invocato S. Leontio mart., prodigiose carcere evadunt* 239 b c et seq. *Alteri, invocato S. Lamberto episc., dissiliunt compedes* 563 b
Carbunculus. *Vide* Ulcus pestilens.
Carcinoma *inveteratum sublatum, admotis S. Thomæ a Villanova reliquiis* 991 a b
Caritas *in Deum. Vide* Amor erga Deum.
Caritas *erga proximum cum Dei amore jungenda* 144 b c et seq., 164 d e et seq., *quanta fuerit in S. Catharina Flisca* ibid. Caritatis *in proximum certa indicia sunt ex afflictorum miseriis affligi, peccatis indolere etc.* 917 e, 918 b; *exempla in S. Thoma a Villanova* 919 a et seq.
Caritas *fraterna vinculum Religionis est et omnis boni origo* 96 b c, 864 d. Caritas *et indulgentia S. Thomæ a Villanova erga nocentes* 830 e f, 865 a b c, 918 b et seqq., 919 a et seqq., 916 f
Carnis *et spiritus conflictus* 689 b et seqq., *illa affligenda, hic ut prævaleat* ibid. d e
Castitatis *amor B. Victoris III, sponsam nobilissimam refugientis* 382 a et seq., 401 c et seq., 402 c, *S. Satyri, liberiora colloquia tamquam animæ pestem fugientis* 502 f, *connubium modeste declinantis* 503 a, *mulierum etiam consanguinearum aspectum aversantis* 502 f, *S. Columbæ mart.*

mart., matris pessimæ sollicitationi reluctantis, oblatasque nuptias respuentis 623 b. Castitatis cultor egregius S. Thomas a Villanova 908 a et seqq., 954 d e, in adolescentia abhorret a minima in verbis levitate et consodalium linguas frænat ibid. b. Castitatem S. Thomæ a Villanova prodigioso splendore, qui in ejus vultu emicat et a pluribus observatur, Deus remunaretur 909 c, sedulo fugit mulierum consortia et aspectum ibid. e f, mulieres palatio prohibet 909 a, ipsamque matrem, ne illa occasione eo matronæ aliæ ac ederent ibid. b, nulli umquam famulorum permittit, ut vel pedes suos nudos aspiciat ibid., teste confessario, virginitatem tota vita illibatam servat ibid. c, 954 d e, 968 a, varii, ejus implorato auxilio, ab impuritate ad castimoniam reducti ibid. d et seqq., pertinacibus tentationibus liberantur 910 c et seqq. Castimoniam et puritatem B. Josephi a Cupertino testatur odor quidam cœlestis, quem annis pluribus constanter omnibus afflat 1004 a et seqq., 1028 a et seqq., ea quanta in illo fuerit 1027 e f, olfacit fœtorem, quem impudicos homines efflare asserit 1027 f, 1028 a

Castitas non minor in verbis quam in corpore quærenda 502 f, illi servandæ aptissima remedia sunt corporis afflictatio et mortificatio sensuum 908 b, humilis devotaque oratio et sedula fuga omnis occasionis ibid. d, 1027 f

Catena, qua vincti fuerant, quos S. Aper suis precibus e carcere liberarit, postea plures energumenos a dæmone liberat 71 f et seqq., item 78 d

Cathecumenis illicitum erat SS. Eucharistiæ Sacramentum aspicere 506 c

Catholicus nec esse nec dici potest, teste S. Ambrosio, qui cum Romana Ecclesia non communicat in omnibus 501 e, 502 c

Cereus. Vide Candela.

Cerei accensi in exsequiis B. Ludovici Alamandi per duas horas integras nihil de suo pondere amittunt 460 e, cœlitus accensi ad sepulcrum B. Gandolphi conf. 707 d

Cervæ lacte prodigiose in eremo nutritur S. Ivanus 348 a et seq.

Christi caritas et misericordia erga homines, non pro amicis, sed inimicis morientis 32 b, Christi gloriosi visio concessa fuit viventi B. Rolando de Medicis 120 c, 121 a, ejusdem sanguine diffluentis, S. Catharinæ Fliscæ 180 c. Christi sub Eucharistico velaminè latentis humanitas ostenditur sacerdoti celebranti 328 a, B. Josepho a Cupertino 1038 b c, 1040 d e

Cibi parandi edendique non ad opulentiam et voluptatem, sed ad naturæ exigentiam atque colendam amicitiam 503 b

Cilicio solo indutus per totam noctem inter nivem perdurat S. Lambertus ex obedientiæ et humilitatis amore 530 a et seqq., eo per totam vitam indutus fuit 586 e

Cingulum benedictum. Vide Benedictum.

Claudi sanati intercessione Sanctorum 121 e, claudus a nativitate ita sanatur ad tumulum S. Catharinæ Fliscæ, ut libere firmiterque incedat pedibus, remanente adhuc inordinata dispositione organorum poplitis 194 c e et seqq. Claudi erecti, patrocinante de cœlis S. Thoma a Villanova 986 d et seqq., B. Josepho a Cupertino 1043 e, 1044 c, 1046 b, 1049 c

Clementiæ et mansuetudini superiores addere non raro debent severitatem paternam et constantem 647 a b, 664 c

Clericus. Vide Pastoralis cura, Ecclesiasticus.

Clerici, ut liberius viverent jurisdictioni sui episcopi se subducentes, confusi 830 b, 887 e f, 888 a et seqq. Clericorum mores prius ab episcopis corrigendi sunt; horum enim ut prava, sic etiam bona exempla facile laici imitantur 830 a, 855 e f, 918 c. Clericos nocentes alio loco et modo digniori habendos, quam seculares facinorosos, propter ministerii dignitatem docet S. Thomas a Villanova 879 e f, maxime illorum honori consulendum 924 c et seqq.

Cœmeterium, in quo sacrum corpus S. Ludmillæ tumulatum fuit, nulla exinde aliorum cadavera recipit, sed tumulata e terra ejicit 350 e f

Cœnobio construendo locum in suis sylvis negans Austresius S. Rodingo et sociis, pluribus plagis immissis, cœlitus punitur 514 d e, sanatur a S. Rodingo ac totam eam sylvam perpetuo possidendam tradit 515 a b

Colicæ acutissimi dolores sublati, hausta terra de sepulchro S. Thomæ a Villanova 990 c d

Comitas et candor cum inferioris conditionis hominibus agentis signum est solidæ humilitatis 897 c, 898 e

Comitiali morbo, seu malo caduco, liberati patrocinio S. Leontii mart. 232 b et seq., benedicente S. Hildegarde virg. 692 e, 727 a

Communio frequens, imo quotidiana non semper laicis dissuadenda 135 e f et seqq., 162 c d e. Communionis sacræ tanto flagrabat ardore S. Catharina Flisca, ut ab ecstasi evigilans exclamaret: O Domine, etiam mortua, opinor, ad te suscipiendum reviviscerem! 136 e, pasta quodidie sacrosancto Corpore et Sanguine Salvatoris nostri S. Catharina sine omni alio cibo longissimo tempore vixit: ejus erga venerandum Sacramentum affectus flagrantissimi 162 b c et seqq.

Communio annua. Vide Confessio.

Conceptionis immaculatæ magnæ Dei Matris Mariæ acerrimus propugnator est B. Ludovicus Alamandus 437 c. Acta pro ea in concilio Basileensi 456 b et seqq.

Concionatores magis a suis apud Deum pro conversione peccatorum precibus, quam a compta oratione fructum sperare debent; nisi enim Deus verbis efficaciam addat et audientium corda præparet et emolliat, superfluaneus plerumque est dicentis conatus 831 a, 846 a b et seqq., tria in illis requirit S. Thomas a Villanova: vitæ sanctitatem, qua auctoritatem, humilem orationem, qua subsidium a Deo impetrent, et divinæ gloriæ ardorem, qui verbis efficaciam addat 847 a d e, 893 c d e, docet illos suggestum ascendere non debere, ut ostentent eruditionem suam et facundiam, sed ut tamquam Christi milites linguæ acumine bellum adversus peccata gerant 912 d

Concubinus. Vide Pastorales curæ.

Concubinum solo aspectu ad vitæ emendationem movet B. Josephus a Cupertino 1000 b

Confessionis annuæ præceptum plurimi Sancti anachoretæ non observarunt. Qua via ab illo exemptum se judicaverit B. Rolandus de Medicis 119 f, 120 a; præceptum illud explicatur ibid. e, sanctorum illorum praxis magis miranda est, quam imitanda, quare ibid. f.

Confessarii, quomodo cum pœnitentibus agere debeant, docet S. Thomas a Villanova 912 d et seqq.

Confirmationis Sacramentum quibuslibet moribundis pueris conferebat S. Thomas a Villanova, nec quempiam patiebatur sine hoc præsidio ex hac vita discedere 833 b, 898 b

Conformitas. Vide Voluntas.

Con-

Consanguinei *consulendi non sunt, neque audiendi ab iis, qui de vitæ statu deliberant, quia plerumque consilia dant secundum carnem et sanguinem* 842 a b. Consanguineos *non nisi ut ceteros pauperes et indigentes habet S. Thomas a Villanova, scrupulosissimeque vetat ex bonis episcopatus sui, vel tantillum ultra sortem ditescere* 832 a b, 901 e f, 902 a et seqq.

Consolatio *in morte fratris S. Ambrosii efficacissima* 500 a et seqq., 504 a b

Constantia *S. Justini mart. in tormentis invictissima* 475 a et seqq., *S. Floscelli pueri* 481 e

Constantia *et magnitudo animi sunt virtutes necessariæ prælatis Ecclesiæ* 641 e f, 642 b d, 643 c e et seq., 646 f, 647 c et seqq., 648 a et seq., 649 a, 664 c

Contemplationes *visionesque mirabiles S. Hildegardis* 682 c et seqq.

Contemplativæ *vitæ activam jungit S. Hildegardis* 682 d et seqq.

Contractio *membrorum sanata ad tumulum S. Valeriani martyris* 26 f, *et membra miseri ita extenduntur, ut in pedes erectus toto capite reliquis celsior esset* 28 d. Contractus *puer sanatur ad tumulum S. Ludmillæ* 363 a. Contracti *variis membris sanantur patrocinio S. Leontii martyris* 219 et seqq., 242 c d. Contracti *sanantur ad tumulum B. Ludovici Alamandi* 460 f, 461 a b et seqq. *Septem eodem temporis momento ad sepulcrum S. Lamberti episc.* 554 f, *et alii* 555 c d, 562 f, 563 a, 580 c; *alii, patrocinante B. Gandolpho conf.* 718 c. Contractus *tibiis sanatur a S. Thoma a Villanova* 941 f, 942 a b, 961 c; *alius ad ejus allatus tumulum* 982 a

Convertitur *ad fidem serenissimus princeps Brunsvicensis, visis miraculis circa sacram Hostiam, celebrante B. Josepho a Cupertino, patratis* 1024 b c

Corpora *plurium sanctorum Martyrum sepelit S. Justinus presbyter* 470 c f, 471 d et seqq., 472 a et seqq., 474 f; *S. Theodora nobilis matrona Romana* 484 a et seqq. Corporis *S. Concordiæ mart. mirabilis inventio* 471 f, 472 a

Corpus. *Vide* Reliquiæ.

Creata *omnia Deo auctori suo gratias assiduo referunt* 501 d

Crimina, *quæ Gentiles diis suis affingunt, faciunt, ut pro perditissimis hominibus haberi et vituperari debeant* 32 b c, 33 e

Crines *S. Hildegardis ægrotis variis, maximeque parientibus levamento sunt* 691 e, 698 a d. *Pixis serica, qua ejus Sanctæ* Crines *servantur, inter flammas illæsa manet* 698 e, *iisdem mulier imminentem a marito dæmoni devoto, necem avertit* 699 a

Crucifixi *Salvatoris intuitu insolito patiendi desiderio accendebatur S. Catharina Flisca* 182 c et seqq., 183 b

Crucis *sanctæ effigiem, in pallio expressam, portabat S. Valerianus martyr et cum ea sepultus est* 28 a

Crucis *signo energumenum, flammas ore et naribus spirantem, sistit primum S. Aper epis.: cumque energumeni os continuo Cruce signaret, dæmon hac egredi veritus, per miseri posteriora excedere compellitur* 82 a: *signo* Crucis *S. Aichardus luridum spectrum per fenestram abigit* 95 f: *eodem S. Catharina Flisca dæmonem, in agone sibi apparentem, fugat* 172 b c: *eodem S. Ninianus cæco regi visum restituit* 325 c: *eodem S. Hildegardis signat sepulcrum cujusdam injuste excommunicati, cujus corpus eruere moliebantur, frustraque cadaver ejus et tumulus quæriter* 698 f. *Pollex; quo S. Editha signum* Crucis *assiduo fronti imprimebat, ex S. Dunstani voto numquam corruptus est* 370 c f

Crux *miraculis innumeris celeberrima Pragæ sanguinem stillat, calamitatum prænuntium* 353 b c

Crux *Christi gloriosa et supra omnem venerationem Crucifixus* 32 b. Crux, *ad quam orare sueverat S. Thomas a Villanova, sanguinem sudat, indicem captivi se suspendentis* 897 a, *Sancto diem mortis prædicit* 949 b c. Crux *lucidissima apparet supra domum S. Lamberti ad trucidandum illum accedentibus* 577 d, 587 f et seq., 598 c et seqq., 615 c: *altera in loco, ubi apparens S. Landrada significarat, se tumulari velle* 596 a

Crux *sub dio posita ante dormitorium, vel in alia cœnobii area, locus erat apud monachos, ubi pro delictis pœnitentias implebant* 531 a et seqq., 575 b et seq., 593 b et seqq., 607 a et seqq.

Crurum *ariditates, contractiones aliaque incommoda sublata ope B. Gandolphi conf.* 747 e; *S. Thomæ a Villanova* 987 a b c, 988 d e

Cultus *Sanctorum non temere promovendus* 27 e

Cupiditas *facile hominibus repræsentat licita, quæ sunt quavis lege prohibita* 78 b

D

Dæmon *quomodo quibusve modis homines obsideat, docet S. Hildegardis* 691 a et seqq. Dæmone *malo obsessa mulier liberatur ad tumulum S. Valeriani mart.* 27 a; *alia ex attactu catenæ, qua S. Aper tres captivos solverat* 78 d. Dæmoniaci *alii liberantur patrocinio aliorum Sanctorum* 122 e, *S. Lontii mart.* 236 c, 237 a et seqq., 238 a; *S. Hildegardis* 666 c, 693 a et seqq., 696 c d, 697 e f, 699 a et seqq.; *B. Gandolphi conf.* 711 d et seqq., 712 a, 725 e f, 726 a; *S. Thomæ a Villanova* 857 d et seqq., 858 a et seqq., 859 a et seqq.; *admota B. Josephi a Cupertino effigie* 1053 a et seqq. Dæmoni *se vir quidam adstrinxerat, sponso eidem annis singulis animali in sacrificium, cumque animalia, quæ habebat omnia et liberos eidem mactasset, uxori imminebat, quæ crines S. Hildegardis suis innectens, vim dæmonis contra maritum convertit* 699 a. Dæmon *compulsus energumeno excedere, Crucis signum reveritus, quo S. Aper assiduo miserandi hominis os obsignabat, cum ventris fluxu turpiter egreditur* 68 a. Dæmon *compellitur S. Catharinæ Flisca laudes promere* 164 e f, *testari sanctitatem B. Josephi a Cupertino* 1033 f. Dæmonem *in extremo agone terribili specie sibi apparentem signo Crucis et aqua lustrali abigit S. Catharina Flisca* 172 b c. Dæmoni *tot sunt fallendi artes, ut nemo contra eas se munire satis possit* 71 c. *A dæmone obsideri probos et sanctos quandoque permittit Deus ad humiliandos eos* 164 e f, *et variis modis vexari* 1034 b. Dæmon *sanctorum etiam virorum leves defectus notat et exprobrat* 94 e. Dæmoni *ab angelo conceditur potestas sæviendi in corpora multorum monachorum, non tamen in eorum animas* 96 f

Debilitas nervorum. *Vide* Contractio.

Defensionis *justæ motu abreptus S. Lambertus, ubi adesse, qui vitæ suæ insidiabantur intellexit, gladium arripit, at mox consilium mutans, inermis pro Christo occumbere statuit* 547 a b d, 577

577 e, 588 b, 598 e

Defluxio *maligna humorum in oculos. Vide* Cæcus.

Deliberantibus *de statu vitæ eligendo seponendi omnes affectus carnis; jejuniis, orationibus aliisque piis operibus conciliandus Deus; prudentes viri consulendi sunt* 841 b f

Delumbis *ad tumulum S. Catharinæ Fliscæ subito in pedes erigitur* 175 e. *Vide* Contractio.

Desperabundus *exhortationibus precibusque S. Catharinæ Fliscæ ad tolerantiam dolorum et spem salutis reductus* 165 e f, 166 a b, 167 a b c

Detractionem *quam vehementer aversatus sit S. Thomas a Villanova* 907 a et seqq.; *hæc ut vitetur, vel levissima linguæ licentia comprimenda et castiganda est* ibid. c. et seqq.

Detractor *et calumniator monachoaum punitus* 75 b c

Devotioni *privatæ sæpe anteponenda sunt proximi commoda* 166 d e

Discordia *et contentiones quanto studio vitandæ sint, docet S. Hildegardis* 653 e et seqq., 654 a d, 665 c d

Discretio *in operibus quibuscumque, etiam optimis, necessaria est* 646 e, 685 a

Dissidia *et inveterata odia componit et exstinguit S. Thomas a Villanova* 868 f, 869 a b

Distracti *inter orandum S. Niniani librum pluvia inficit, qui usque manserat inter medios imbres immunis* 325 e

Dolor *sublatus patrocinio Sanctorum. Vide adjuncta* Capitis, Lateris, Viscerum, Renum, Dorsi, Pedum, Brachiorum, Femoris.

Domini *plurimum nocent famulis morum levitate et linguæ intemperantia* 906 e

Dorsi *magnis et diuturnis doloribus liberatur, amictus cingulo benedicto reliquiis S. Leontii mart.* 223 b

E

Ebrietas. *Vide* Gula.

Ecclesiæ *jura invicte adversus Henricum V, Germaniæ regem, propugnat Victor III PP.* 423 c d et seqq., 424 a et seqq.; *adversus Hispaniæ proceres S. Thomas a Villanova* 830 b c d, 888 c et seqq, 889 a et seqq.

Ecclesiarum *decori et ornamento summa cura prospicit B. Victor III PP.* 409 b c et seqq., 413 e f; *S. Thomas a Villanova* 864 c, 913 c

Ecclesiasticorum *peccata et vitia causa sunt multorum malorum, quibus Deus Ecclesiam castigat* 650 d, 651 c et seqq., 949 f : *quid ab illis status dignitas exigat* ibid. 950 a

Ecstases *visionesque cælestes deprecabatur S. Catharina Flisca* 169 d e, *iisque amovendis tegendisque curam omnem adhibebat* ibid. et seqq. Ecstases, *et visiones inter concionandum et celebrandum S. Thomæ a Villanova frequentissime accidentes, cogunt illum ab iis muniis in publico abstinere* 832 f, 851 e f, 853 b d et seqq. *Duodecim horas elevatus a terra perdurans ab omnibus spectatur* 832 f, 852 b c d, 969 e f. Ecstases *et raptus quid, quære in iis Sancti videant* 1002 f, 1003 a, 1006 d e. Ecstases *et raptus mirabilis peneque continui B. Josephi a Cupertino* 998 b c, 1002 d e f, 1006 c d, 1007 e f, 1014 b, 1024 b et seqq., 1029 d e, *ad multos passus in sublime rapti et volantis* 1020 b, 1021 a et seqq., 1022 a et seqq., 1024 b : *alios secum per aera rapientis* 1021 d, 1022 c d, 1035 d e, 1038 e f, 1040 e f

Effigie *B. Josephi a Cupertino plurima patrantur miracula* 1048 a et seqq., 1050 a et seqq., 1054 b et seqq., 1055 a et seqq., 1057 e f, 1058 a et seqq.

Eleemosyna. *Vide* Pauperes, Misericordia erga pauperes.

Eleemosynarii, *a liberalitate erga inopes vocati S. Thomæ a Villanova parentes* 828 f, *frumentum pauperibus agricolis serendum dabant mutuum, quod deinde commode reddere nequientibus, dimittebant* ibid. 836 b c, *Lucia ejus mater tegendis pauperibus linum nebat indusiaque conficiebat, ipsa cilicio tecta* ibid. 836 f, *quod si non suppeteret, quo nudos tegeret, proprias sibi vestes detrahebat* ibid. *Ejus virtutes miraculis et multiplicata divinitus farina remuneratur Deus* 837 b, *ejus ædes longo tempore* Hospitium pauperum *appellatæ fuerunt* ibid. c d. Eleemosynarius *cognominatus est S. Thomas a Villanova ab inaudita erga pauperes misericordia* 801 a, 930 f

Eloquentia *compta, verborum ornatus et orationis flosculi non multum a sacris oratoribus adhibenda* 848 a b

Energumenus. *Vide* Dæmone obsessus.

Epileptici *sanati ad tumbam S. Hildegardis virg.* 697 e, 699 b

Episcopales virtutes *S. Lamberti* 533 c et seqq., *S. Thomæ a Villanova* 884 c et seqq., 885 a et seqq., 886 a et seqq. *Vide* Pastorales Curæ, Virtutes episcopales.

Episcopis *in exemplum datus a Pontifice S. Thomas a Villanova* 966 e. Episcopis *quam necessaria prudentia* 884 c, 914 d et seqq., *fortitudo et constantia, utpote, quibus incumbit strictissima obligatio Ecclesiæ jura defendendi* 890 c d, 968 f, *vigilantia, maxime circa domesticos, ut hi recte instituti, ceteris exemplo sint* 905 b et seqq., 969 a, *tolerantia, ut ne facile vehementiora remedia et censuras adhibeant, maxime si vitia late irrepserint : hinc enim tumultus non raro potius, quam morum emendatio exspectari solet* 915 c. Episcopum *decet gregem suum instruere et concionibus pascere* 827 b

Episcopatus *bona superflua scrupulosissime in pauperes suæ diœcesis distribuit S. Thomas a Villanova* 827 d

Eucharistia. *Vide* Communio.

Eucharistiæ *venerabile sacramentum, quanto cum affectu veneratus sit S. Thomas a Villanova* 819 b e, 833 f, 949 e f : *sacerdotem, qui quotidie divino eo cibo pascitur et non proficit in virtutis via, judicabat in malo statu esse* 844 e. *Summa erga divinam illam escam veneratio B. Josephi a Cupertino* 1017 c, 1042 c d e, *ad tabernaculi complexum subito per aera volatu rapti* 1021 a b, 1022 b : *illi Christus apparet in sacra Hostia specie elegantis pueri* 1033 e. *Sacra Hostia induratur, præsente Frederico principe Brunsvicensi adhuc Lutherano, ita ut primum nullomodo, deinde non nisi magno cumnisu acelebrante B. Josepho a Cupertino dividi possit* 1024 b. *Postero die, eodem præsente, crux sacræ Hostiæ elevatæ omnibus apparet nigri coloris* ibid. *Ex his prodigiis secuta serenissimi principis ad fidem conversio* ibid. d. Eucharistiæ *sacramentum collo alligari petit S. Satyrus Adhuc catechumenus, atque ita naufragium evadit* 501 c, 506 c

Examen *quotidianum conscientiæ adhibet S. Thomas a Villanova, illudque, tamquam rem omnibus, et maxime sacerdotibus et Religiosis summe necessariam, constanter suadet* 844 c

Ex-

Excommunicati *injuste, jamque tumulati cadaver eruere volentibus quibusdam, S. Hildegardis virgo sepulcrum signat S. Crucis signo, frustraque deinde perquiritur* 698 f. *Cum* Excommunicatis, *etsi sibi amicissimis, nullo modo, ne in conviviis quidem, agere voluit B. Victor III Pontif.* 376 d et seqq.

F

Fabulis *narrandis et vaniloquio ab incunabuli abstinuit S. Columba Virg. et mart.* 623 e f

Fascia. *Vide* Benedicta.

Febribus *gravissimis laborans anus, sanatur ad tumulum S. Valeriani martyris, et simili malo correptus miles ibidem valetudinem recuperat* 27 a, *civis Bassiniacensis ad reliquias S. Apri episc.* 78 b. Febricitans *alius in eadem ecclesia obdormit, expergefactus, ratione destitutus invenitur; at paulo post et mente et corpore convalescit* ibid. *Tertius diuturnis* Febribus *ita exesus, ut mors illi immineret proxima, hausta aqua de fonte, qui ad S. Apri tumulum scaturit, illico valetudinem viresque recuperat* ibid. d. Febri *ardenti laborans, uncta oleo lampadis, ad sepulcrum S. Catharinæ Fliscæ ardentis, refrigeratur et convalescit* 189 e, *item altera* ibid. f, *sanatur ibidem* Febri *hectica pene consumpta* 193 a b. *Puer octennis ex ardenti* Febri *luctans cum morte, demandato Missæ sacrificio, pro ejus sospitate celebrando in honorem S. Leontii martyris, subito convalescit* 202 d; *eodem malo liberatur alius ad reliquias ejusdem S. Martyris* ibid. e, *et alii plurimi vota peregrinatione* ibid. 203 a et seqq., 204 a et seqq., 242 f. Febricitans *a multo tempore sacerdos sanatur in exsequiis B. Ludovici Alamandi* 460 d, 461 b. *Aliqui tangentes feretrum S. Justini mart.* Febribus *liberantur* 472 e, 473 a; *puella ad tumbam S. Lamberti episc.* 559 b; *miles tangens ejusdem S. Martyris loculum* ibid. e. Febricitantibus *patronus est S. Reginaldus eremita* 627 f, 628 a b. *Puella tertiana* Febri, *S. Hildegarde manum illi imponente, liberatur* 691 a: *monachus Roricus simili malo ab eadem Sancta* ibid. *Sanantur alii ad sacra ejus ossa* 697 e; *ad tumulum et patrocinio B. Gandolphi conf.* 707 f; 727 e; *S. Sinerii episc.* 781 a et seqq.; *S. Thomæ a Villanova* 970 d, 977 d f, 982 e, 990 f, *hausta terra de ejus sepulcro* 979 a b; *liti oleo lampadis, ad ejus sepulcrum ardentis* ibid. b c; *ejus tacti reliquiis* 981 e, 983 e f, 984 a et seqq.; *ejusdem tumulo admoti* 981 f, 982 a b c, 983 b c; *patrocinio B. Josephi a Cupertino* 1045 b et seqq., 1049 a b, 1056 e f. *In* Febrim *periculosam relabitur sacerdos, amota per incuriam icone B. Josephi a Cupertino, cujus attactu ante convaluerat; eadem iterum admota secundo sanatur* 1050 a b. *Ex maligna* Febri *decumbentem socium complexus B. Josephus a Cupertino sanat* 999 e. *Liberatur alius admoto ejus sudario* 1000 a

Femoris *dolore acutissimo liberatur reliquiis S. Leontii mart.* 224 c: *S. Thomæ a Villanova* 985 b.

Ferri *candentis probatio olim usitata* 796 a et seqq. *ad* Ferri candentis *purgationem damnata mulier, apud judices occisi mariti accusata, crimen fatetur S. Hildegardi, quæ* Ferrum *benedicit, mulierque incolumis evadit pœnam* 698 c

Fervor *primus in vita recte instituenda et observandis Religionis Regulis sollicite servandus; ab eo enim semel elapsis difficile est resurgere* 133 a b c

Fides, *ut viva maneat, quotidianis bonis operibus nutrienda* 752 e. Fides *Sanctorum circa abditissima etiam mysteria tam viva est, ut vix fides dici possit* 831 b

Fiducia *B. Josephi a Cupertino in Deum ejusque providentiam* 1000 e f, 1001 b, 1023 e f, 1025 d; *negantis sibi posse male esse, ubi Deus præsens esset* 1006 c

Fistularum *mala sublata, patrocinante B. Gandolpho* 718 c et seq. 719 a

Fletus *in amicorum morte et infortuniis, non quilibet condemnandus, cum is compatientis naturæ indicium sit et Christi in Lazari funere lachrymantis exemplum habeat* 497 e et seqq.: *perperam hunc doloris motum peccati vel levis accusant rigidioris disciplinæ larvati patroni* 499 c d

Fœtus. *Vide* Baptismus.

Fons *limpidissimus aquas præbet S. Rodingo sitienti, eo loco, ubi scipionem terræ infixerat* 514 f, *in eo tantum auri reperit, quantum, emendo ad condendum monasterium fundo, opus esset* ibid. Fons *alius scaturit ad preces SS. Landoaldi et Lamberti* 589 f, 603 f

Formæ venustas. *Vide* Puella.

Fortitudo *heroica B. Petri Arbuesii, denuntiatas sibi imminentes ab hostibus Judæis insidias declinare abnuentis* 733 a et seqq., 743 e. Fortitudo *animi et constantia S. Thomæ a Villanova, immunitates ecclesiasticas propugnantis* 830 b c, 1059 d e

Fuga *honorum et dignitatum. Vide* Humilitas.

Fuga *nuptiarum. Vide* Castitas.

Fugientes *Sancti persecutores et tormenta, legem Evangelii sequuntur* 765 d, 766 f

Fulmen *irati Dei indicium* 409 f, 410 a: *contra illud tutissimum præsidium esse orationem contra fulgura, ac Missam ab Ecclesia institutam, judicat B. Victor III PP.* ibid.

Furto *ablatum S. Lamberti pectinem mulier, insanabili vulnere divinitus percussa, restituere compellitur* 579 c

G

Gangræna *inveterata infecta mulier sanatur attactu reliquiarum S. Catharinæ Fliscæ* 189 a b: *alia, vota peregrinatione ad venerandas S. Leontii martyris reliquias* 216 e: *alii eodem malo sanantur patrocinio B. Gandolphi conf.* 715 a, 727 b c; *B. Petri Arbuesii* 741 e f; *B. Josephi a Cupertino* 999 f

Genuum *mala. Vide* Claudus.

Gladius. *Vide* Defensio.

Gloria *cœlestis non nisi fortiter constanterque certantibus conceditur* 646 c, 652 f

Gula *et ebrietas omnium peccatorum origo et fomes sunt* 660 c, 661 c

Gutturis *dolore, missa a se benedicta aqua absentem sanat S. Hildegardis* 691 c: *eodem malo liberatur puella ad tumulum B. Petri Arbuesii, de felici votorum successu prius in somnis monita* 742 e f

H

Hæreticus, *fingens se a dæmone obsessum et ad S. Aichardi patrocinium confugere, in ipsa ecclesia misere comburitur* 82 f. Hæretici *flagella sunt, quibus Deus Ecclesiam suam, ob fidelium et maxime ecclesiasticorum vitia affligit* 650

650 d et seqq., 651 c et seqq. Hæretica dogmata tradentem episcopum liberrime coram principe arguit S. Desiderius episc. mart. fideique suæ puritatem atque alterius falsitatem ingenti prodigio probat 790 c et seqq.
Hemiplexia percussus subito curatur a S. Thoma a Villanova 977 c; alius ex voto S. Thomæ facto 982 a, 988 c
Hernia afflicti, patrocinante S. Leontio mart., integram recuperant corporis sospitatem 232 e et seqq., 233 a et seq., 240 f, 242 b, 245 b : invocata B. Gandolphi conf. intercessione 708 a b, 716 a et seqq, 717 a b, 719 a, 727 d : apparente B. Petro Arbuesio mart. 740 e et seq., 741 a et seqq., 742 f, 743 a c, 744 c, 745 a et seqq., 746 c et seqq. : auxiliante de cælis S. Thoma a Villanova 970 e, 992 a b : B. Josepho a Cupertino 1046 c, 1049 e, 1057 e f, 1059 f
Hirundinibus garrulis, per ecclesiam volitantibus dum concionatur B. Gandolphus silentium imperat 706 b
Hominis vilitas, insufficientia, etc. 134 c et seq.
Honores et dignitates fugit et recusat S. Thomas a Villanova 814 d e, 826 a b
Humilitas S. Aichardi, non suis, sed aliorum adstantium meritis ingens prodigium tribuentis, illudque propalari vetantis 95 d e. Humilitas et sui despectus S. Catharinæ Fliscæ 134 b c, 168 c d et seqq. : est fundamentum perfectionis ibid. ariditate spirituali conservatur et augetur ibid. Humilitas B. Victoris III. honores summos dignitatesque solicite fugientis 374 b et seqq., 382 f, 384 a, 429 a et seqq. Humilitatis heroicæ S. Lamberti episc. exemplum 530 a b, 575 c et seqq., 584 f, 585 a et seqq. B. Gandolphi ad solitudinem fugientis, cum audiret de sua sanctitate sermones seri inter fratres 705 b. Humilitas S. Hildegardis, demississime de se scribentis et sentientis 637 f, 662 e, 666 f, 682 c; Humilitas ab eadem commendatur, iis maxime, qui præcellentioribus donis præditi sunt 657 b c, 659 a, 662 e et seq. Humilitas S. Thomæ a Villanova, nolentis loco episcopis destinato sepeliri 827 d, 952 f, 953 a; tam constanter episcopales infulas recusantis, ut per superioris mandatum et interminationem excommunicationis ad illas recipiendas adigi debuerit 829 f, 871 e et seqq., 872 a et seqq., 873 a et seqq., 874 a et seqq., 914 d e, 968 e; cum adhuc puer esset novis vestibus indui nolentis, asserentisque melius illas pauperi, digniori se, quadrare 838 d; quæcumque vilissima munia alacriter obeuntis 843 e; recusantis quasvis in Religione prælaturas 861 e, 863 f, 864 a, 871 d et seqq.; cum exiguo et fere nullo comitatu ad Valentinam sedem accedentis 877 b et seqq., 878 f, 879 a et seqq.; comiter cum pauperibus agentis 897 c et seqq.; episcopatu se abdicare volentis 948 e; pauperrimos consanguineos suos non erubescentis, sed honorificentissime excipientis, 898 e f; aliorum culpas in se transferentis 900 f, 901 a et seqq.; idem Sanctus ex Humilitate monachi more in episcopatu vivit et ut monachus ab omnibus haberi vult 905 b. Humilitas B. Josephi a Cupertino 1016 b c, 1018 e, 1037 c et seqq.; cælitus acceptos favores studiose tegit ibid. d e; ejus sanctitatem et merita apud Deum prodigiose ab infante laudata ibid. f.
Humilitas et modestia plurimum ornant viros litteratos 840 e. Humilitas tum maxime vera et solida probatur, quando ab augmento honoris et famæ detrimentum non patitur 880 e, 897 c, 905 b c
Hydropica oleo lampadis, ad tumulum S. Catharinæ Fliscæ ardentis, inungitur et sanatur 189 d, et alia, vota peregrinatione ad S. martyris Leontii reliquias 206 d; vir Hydropisi gravissime afflictus sanatur 218 f, alii, ea afflicti ad sepulcrum B. Gandolphi conf. liberantur 718 b : B. Josephi a Cupertino patrocinio eodem malo sanantur varii 1049 e
Hypocondriaco manum capiti imponit B. Josephus a Cupertino eumque momento sanat 999 e

I

Idololatriam in Taxandria exstirpat S. Lambertus 535 e, 586 f, 587 a et seqq., 594 e et seqq., 609 a et seqq.; in Arduenna S. Hubertus ibid. e.
Idolorum et simulacrorum materia ad sacros usus redacta 346 d
Jejunium et oratio sunt optima præparatio ad beneficia a Deo et Sanctorum patrocinium obtinenda 27 d e f. Jejunium quadragesimale vigesies ter totiesque adventus tempora, sine ullo prorsus cibo, exegit S. Catharina Flisca Adurna 137 d : Sancti alii, qui longo tempore ab omni cibo abstinuerunt 137 f, 138 a : mirabile ejusdem Sanctæ Jejunium 155 b c, 180 c, 183 c et seqq. Jejunio et oratione morbum pestiferum a Lemovicensi populo avertit S. Ferreolus episc. 784 a, 785 f. Non nisi post triduanum cleri Jejunium loco moveri possunt sacra S. Aredii lipsana 785 a. Jejunium austerum B. Josephi a Cupertino 1017 f. Jejunium. Vide Oratio.
Jesu nomen proferre conantis et pestifera tabe infectæ mulieris ori osculum figit S. Catharina Flisca, dulcissimo erga venerandum illud nomen affectu abrepta 165 b, 184 e
Ignorantia, non quælibet, excusat a culpa 452 b et seqq.
Illustrationibus divinis perfunditur S. Hildegardis, adhuc tantum trimula 631 e
Illustrationes. Vide Revelationes.
Imago magnæ Dei Matris miraculis celeberrima Boleslaviensis, fusa creditur ex varii metalli idolis 346 c d
Imago Crucifixi. Vide Crucifixi.
Immaculata. Vide Conceptio.
Imprecationem matris filiæ factam, mox, immisso in hanc dæmone, punit Deus 236 c
Incendia prodigiose exstincta, invocato S. Leontio mart. 243 c et seqq. B. Ludovici Alamandi ope 460 e
Incestus ex Romanorum legibus morte puniebatur. Ostendit S. Valerianus deos esse non posse, quos hoc crimine contaminatos, gentiles prædicabant 22 b
Incorruptum corpus. Vide Reliquiæ.
Injuriam imperatoribus ipsis et principibus facit, qui leges eorum Dei mandatis anteponit 765 b c
Innocentiæ vestem, in Baptismo partam, ad finem vitæ illibatam servavit S. Satyrus 502 f
Instrumenta mortis, cruces, rotæ et his similia, habent ex causa gloriam vel dedecus : unde criminum reis ignominiæ sunt, quæ sanctis Martyribus honori 32 b
Irrisores Sanctorum, eorumque reliquiarum et miraculorum puniti 555 f, 560 c. S. Hildegardem pede trudens, eodem pede cælitus mutilatur 698 b. Pastor, calumnians festum diem B. Gandolpho, non nisi propter lucrum celebrari a clericis, statim arietis cornu naso terebratur 714 f. Interroganti uxori, an ad B. Arbuesium propera-

peraret, reponit maritus per contemptum, Hernia non laboro : atque statim in utroque latere rumpitur 743 d
Ischiadici dolores momento sublati ad tumulum B. Josephi a Cupertino 1049 b e
Judicia temeraria quantum aversata sit S. Columba virg. et mart. 623 d. Quam stolide passim homines et nefarie de aliis Judicent ibid. et seqq.
Justitia S. Satyri multis laudatur a S. Ambrosio 503 c

L

Lapsi e sublimi a præsentissima morte liberati, invocato S. Leontii mart. patrocinio 227 c et seqq., 241 d
Lateris dolores varios sanat B. Rolandus de Medicis 121 d e; S. Catharina Flisca 173 c, 186 e, B. Gandolphus conf. 708 d f; 716 a et seqq.; S. Thomas a Villanova 983 d, 984 c
Lectio sanctorum et piorum librorum omnis generis hominibus utilissima et maxime suadenda 842 d, 864 c d
Leprosa toto corpore, uncta oleo lampadis, quæ ardet ad tumulum S. Catharinæ Fliscæ, trium dierum spatio convalescit 189 c, item alia 193 a b. Leprosi duo, loti aqua de fonte S. Niniani, continuo mundantur 327 d e : alius invocata ope S. Ludovici Alamandi 461 f. Ad tumulum S. Lamberti pluribus scabies decidit 580 d
Liberalitas. Vide Misericordia, Pauperes.
Librorum describendorum cura S. Victoris III. PP. 426 e et seqq. Librorum piorum utilitas 842 d.
Linguæ licentiam quantum oderit S. Thomas a Villanova 907 a et seqq.
Linteo, quo Christianorum pedes terserat S. Laurentius, S. Cyriacam capitis doloribus liberat 470 b, 471 d
Litaniæ Lauretanæ. Vide † Mariæ.
Litanias beatissimæ Virginis in omni necessitate recitat B. Josephus a Cupertino, et mox præsentem magnæ Matris opem experitur 1000 e f, 1001 a, 1026 e : iis dæmones expellit 1027 b, illas recitat cum omnibus, qui ad illum accedunt 1027 a, enixe commendat afflictis 1027 b : occupatis pastoribus, quibuscumque illas singulis sabbathis recitare sueverat, oves invitat, quæ omnes, nequidquam obnitentibus parvulis opilionibus, ad sacellum accurrunt, ubi Beato Litanias prælegente, prodigioso balatu respondent 1027 a b
Litteras corporali divinitus, ut creditur, inscriptas S. Hildegardis sacerdoti explicat, unde ille, rubore suffusus, ad pœnitentiam convertitur 692 c
Lues mortifera sanatur vino, quo Sanctorum reliquiæ fuerant delibutæ 65 a f. Lues pecudum abacta, patrocinio S. Leontii mart. 243 b et seqq.
Luminaria divinitus accensa in cubiculo, ubi S. Lambertus episc. interfectus fuit, per totam domum splendorem diffundunt 579 b, 680 f. Vide Candela, Cereus

M

Manicas orationi intentus S. Aichardus ex solis radio suspendit 95 d
Manus intolerabile malum tollitur ad reliquias S. Leontii mart. 223 c e, 224; admota parte tunicæ B. Josephi a Cupertino 1049 c
Mansuetudo S. Thomæ a Villanova, insultantes sibi pacatissime audientis et alloquentis 887 c d. Virtus est confessariis maxime necessaria 912 e
† Mariæ, magnæ Dei Matri, voverat Borzivoius fore, ut illi ecclesiam exstrueret, si in ducatum restitueretur; mox Dei nutu, eo a populis revocatur, factusque voti reus mox fidem liberat 345 f, 346 a, 356 f : ejus miraculosa imago Boleslaviensis conflata ex varii metalli idolis creditur 346 c d; ejus patrocinio omnia beneficia, a Deo obtenta, refert accepta S. Thomas a Villanova 842 c. Tenerrimus erga illam affectus B. Josephi a Cupertino 1016 d e, 1019 f, 1020 a b, 1026 d e f, 1027 a et seqq., 1843 b, illa omnia beneficia relata cupit 1027 b c, prodigia in ejus nomine patrat 1027 b c d, ejus visa imagine sublimis ad multos passus rapitur atque in ejus amplexu dudum hæret 1020 b, 1021 b e f, 1022 a b. Mariæ nomen audiens B. Josephus a Cupertino præ amoris vehementia deliquia animi patitur 1020 c, 1026 e f, et ecstases 1038 a, per ejus erga Mariam amorem beneficia rogantibus promptissime largitur 1055 e f, 1056 e. Maria amantes se redamat, favoribus cumulat, et materna manu remunerat 1027 d e, patrona est potentissima in tentationibus omnibus angustiisque invocanda ibid.
Martyrium omnia peccata eluit 624 f. Martyr est etiam ille, qui pro tuendis Ecclesiæ immunitatibus et bonis occiditur 545 a. Ad Martyrium Sancti plurimi se sponte judicibus stiterunt, ex peculiari tamen Spiritus sancti impulsu 621 c et seqq., inde excusatur clandestina fuga S. Columbæ ex monasterio ad tyrannum 625 a
Matrimonii incommoda, quomodo et quare, a conjugibus toleranda 166 d e
Miracula. Vide nomina variorum morborum et Eucharistia.
Miraculis plures post gloriosum agonem S. Valeriani ad Christum conversi fuerunt, quam vivus doctrina ad fidem perduxerat 25 d
Misericordia Dei erga peccatorem desperabundum 166 a b c
Misericordia erga pauperes tanta erat in S. Apro, ut sæpius, puer adhuc, a scholis rediens, si quem nudum et egenum offendisset in plateis, propria se tunica et vestibus exueret ipseque pene nudus domum rediret. 66 f, cumque in suarum rerum possessionem venisset, cuncta paupribus erogaret 67 a. Pium institutum Genuensium consulentium pauperum necessitatibus 156 e. Misericordiæ et caritatis erga pauperes stupenda exempla S. Catharinæ Fliscæ ibid. et seq. 157 a et seq.; S. Lamberti episc. 576 f; Misericordia S. Eumenii episcopi erga pœnitentes 787 a. Misericordia et commiseratio erga pauperes S. Thomæ a Villanova, adhuc pueruli, paratum sibi jentaculum in obvios inopes erogantis 828 f, 829 a, 838 b d, 967 f, ex jentaculo, si non suppetat, unde omnibus satis fiat, rogat matrem, ut prandium suum indigentibus detur, atque ipse eo die jejunus perdurat 829 a, 834 c d, 967 f, ad classem properans, sæpe proprias sibi vestes detrahit et iis obvios nudos tegit 828 f, 838 d, idem præstat jam episcopus 831 e, 938 d, 967 f; absente domo matre, nec reperiens paratum panem, quem flagitantibus ad fores pauperibus daret, recentes pullos incubanti gallinæ subtrahit et inter illos distribuit 829 a, 839 f; ex patrimonio xenodochium virginibus pauperibus exstruit 968 b, oblatam in aditu episcopatus pecuniæ summam, qua ipse plurimum eget, xenodochio reficiendo donat 880 a b, pauperum filiis collegium erigit, ut commode studiis vacare possint 832 b, 969

969 c; *concionatores jubet impense pauperum miserias fructumque eleemosynarum exponere et commendare auditoribus* 880 c; *nobilibus puellis, paupertate pressis, subsidium dotis subministrat* 831 f, 832 a; *ex inopia periclitantibus succurrit* 934 f, 935 a et seqq.; *infantibus expositis consulit et per parochos et concionatores publice vulgari jubet, gratissimum sibi fore, si ad portas palatii sui deponantur* 833 a, 935 e et seqq., 936 c et seqq., 969 c; *strenam, ut famulos suos et alios animet, promittit expositum infantem ad palatium ferenti* 833 a, 935 e, *illis nutrices procurat sustentatque, quas singulis mensibus adesse jubet stipendium recepturas cum sibi commissis infantibus, ut de bona eorum educatione per se judicet* 833 a, 935 e f, 936 a et seqq.; *pupillos alit in palatio* 937 b; *opificibus egenis instrumenta et materiam exercendo opificio subministrat* 929 b et seqq., 938 a b, 939 c, 940 a b; *clericis inopia laborantibus summa charitate subvenit* 931 b et seqq., 932 a b c; *horis integris cum pauperibus sermones serit, illisque audiendis semper se paratum exhibet* 897 e f, 918 a et seqq., *illorum miseriis illacrymatur, dum non habet, quæ illis tribuat* 917 e f, 938 c d; *chirurgos et medicos conducit, qui gratis pauperibus ægris succurrant* 936 f; *ægros ipse invisit* 905 f, 906 a, 943 c; *pudibundis pauperibus liberaliter et industrie opitulatur* 908 f, 927 c et seqq., 928 a et seqq., 929 a et seqq., 930 a b c, 932 f, 933 a et seqq., 934 a et seqq.; *in omnibus circa se suaque parcissimus, ut tanto amplius sublevandis egenis suppetat* 827 c, 835 c et seqq., 880 e f, 881 a et seqq., 938 e f, 939 a et seqq., 940 a et seqq., 943 e f, 969 b; *asserit pauperum omnia esse, quibus episcopus utcumque carere potest* 831 e, 902 a et seqq., 938 f; *neque ea alium in usum applicari posse* 902 b et seqq.; 903 e f, 904 a b, 940 d et seqq.; *se mori quietum non posse, si vel unus obolus superesset non distributus in pauperes* 833 d et seqq., 949 c, 951 a et seqq., 952 a b, 993 f. *Ita, rebus omnibus in indigentes distributis, ut proprius sibi lectus non superesset, quiete et sancte moritur* 912 f, 952 a b, 953 d f, 969 f, 970 a b; *post mortem in pauperes munificus, mulieri in extrema necessitate ad se recurrenti pecuniam prodigiose subministrat* 978 a, *aliis alia ad vitam necessaria* ibid. b et seqq. Misericordiam *ejus et liberalitatem erga pauperes prodigiis remuneratur et adjuvat Deus, auctis miraculose frumento, pecuniis, cibis* 832 c d, 838 e f, 938 d e f, 942 c et seqq. 943 a d e, 944 a b, 945 c et seqq., 946 a et seqq., 969 c d

Misericordia *S. Thomæ a Villanova erga nocentes et captivos, maxime clericos* 879 e, 916 f, 918 e f, 919 a et seqq., 931 b, 947 a et seqq., 996 a et seqq.; *pro iis enixissime Deum precatur cum lacrymis* 897 a b, 919 a et seqq., 920 a et seqq., 921 a et seqq., 922 b et seqq., 923 a et seqq., *pro iis coram corpus flagellis cruentat* 830 d, 920 b et seqq., 921 d et seqq., 922 d, 923 a et seqq.; *illis facile ignoscit commissa in se crimina* 901 c; *eorum famæ cautissime consulit* 916 a et seqq., 918 f, 924 c et seqq., 925 a et seqq.

Missæ sacrificium *quanto cum ardore, veneratione, et tenerrimæ pietatis affectu celebrarit, et audiverit S. Thomas a Villanova* 819 b e, 844 a b c, 878 c, 879 e, 953 c d; *B. Josephus a Cupertino, assiduis tum ecstasibus abreptus* 1009 e f, 1035 d e

Monasticæ *vitæ desiderium ardentissimum B. Victoris III* 402 e f, 403 a et seqq., *S Thomæ a Villanova* 948 e

Morbi *insoliti et mirabiles S. Hildegardis* 687 a et seqq.

Mortificatio. *Vide* Abstinentia, Afflictio corporis.

Mortificatio *sensuum et corporis afflictatio optimum castitati servandæ præsidium* 908 a b; *B. Josephus a Cupertino, ut naturalem nauseam vincat, frondes, quæ fœtidissimo vulneri applicatæ fuerant, comedit* 1025 d

Mors *nullis divitiis redimi, nullis differri potest* 497 a. *Sanctis optatissima, utpote transitus ad æternam felicitatem* 516 f. Mortis *diem S. Thomæ a Villanova prædicit Crucifixus, coram quo orare sueverat* 949 b, *quomodo ad illam se præparaverit* ibid. c et seqq. Mortis *hora nulla certa est: hinc vigilandum, ne importuno nobis tempore ingruat* 68 f

Morte *præsentissima liberati, invocato S. Leontii mart. patrocinio* 230 a et seqq., 231 a et seqq. Mortui *duo pueri ad vitam revocantur ad tumulum B. Petri Arbuesii* 742 a b. Mortui *crediti, ad vitam revocati patrocinio S. Leontii mart.* 225 c, 226 c d f, 227 a, 229 a c et seqq., 230 c et seqq., 231 b et seqq., 246 b et seqq.; *invocata B. Ludovici Alamandi ope* 460 f, 461 e. Mortui *duo resuscitati, patrocinante S. Thoma a Villanova* 970 d, *pro* Mortuis *habiti, ad S. Thomæ a Villanova tumulum respirantes* 980 b et seqq., 981 a et seqq., *patrocinio B. Josephi a Cupertino* 1058 f

Muti *plurimi loquendi facultatem obtinent patrocinio S. Leontii mart.* 235 c et seqq., 242 c; *alii ad tumulum B. Ludovici Alamandi* 461 a; *bilinguis a nativitate ad sacra cimelia B. Gandolphi loqui subito incipit* 707 d; Muti *alii ibidem linguæ usum recuperant* 714 e, 725 c d, 727 a; *ad tumulum B. Petri Arbuesii mart.* 741 d e, 742 c, 743 e

N

Natales *ii gloriosissimi, qui ex Deo sunt per gratiam et fidem* 24 a

O

Obedientia *et conformitas voluntatis cum voluntate superioris viro religioso perquam necessaria* 1029 c et seqq. Obedientiæ *religiosæ præconia, necessitas* 1029 c et seqq., *efficacia prodigiis confirmata* 1030 a b et seqq. Obedientia *B. Rolandi de Medicis, asperas mortificationes suas pro arbitrio confessarii mitigare parati* 120 b. Obedientiam *S. Lamberti adhuc pueri prodigio remunerat Deus, dum carbones ardentes gremio excipit et illæsa veste ad S. Landoaldum perfert* 523 c d, 590 a, 604 b; *ejusdem sancti Episcopi stupendum cæcæ* Obedientiæ *exemplum* 530 a b, 575 c et seqq., 584 f, 585 a et seqq., 593 b et seqq., 607 a et seqq. Obedientia *S. Thomæ a Villanova, Valentinum episcopatum, a qua dignitate alias abhorrebat, ex mandato superioris cum summa animi demissione admittentis* 829 f. Obedientia *perfectissima B. Josephi a Cupertino* 1008 a b, 1029 c et seqq., 1038 b et seqq. Obedientia *vocatus B. Josephus a Cupertino ecstasibus raptibusque mirabilibus emergit, ad reliqua omnia immotus* 1002 c, 1020 f,

f, 1021 f, 1029 f

Obligatio *regum et principum, qui populos regendos habent* 643 a

Obtritus *rheda puer et ex contusione moribundus subito sanatur patrocinio S. Thomæ a Villanova* 983 a

Oculorum *incommoda, morbi sanati. Vide* Cæcus.

Odium *peccati. Vide* Peccatum. *Quanto* Odio *vel minimum peccatum aversata sit S. Catharina Flisca* 163 a b c et seqq.

Odium *Dei in damnatis maxime horrendum : leves eorum quantæcumque pœnæ et tormenta Sanctis videntur, si cum Dei dilectione conjungi possent* 831 c

Odorem *suavem spirant post mortem sacra corpora Sanctorum, qui, cum viverent, Christi bonus odor fuerant, bonis exemplis, vitæ innocentia et prædicationis ministerio* 26 d, 588 d, 696 f, 707 c. Odorem *quemdam cælestem vivus adhuc constanter exhalat et rebus omnibus, quibus utitur, adspirat B. Josephus a Cupertino* 1003 b et seqq., 1040 b c; *ita ut etiam iis, qui illum accesserant, aliquo tempore adhæreat* 1003 c et seqq., 1011 f, *ejusque cellæ usque ad duodecim annos, postquam ab ea aberat* 1004 b, *quam ex odore illo facile ab aliorum cellis intrantes discernunt* 1003 d e f, 1004 a et seqq.

Oleo *infectus ex inversa lampade in festivitate elevationis reliquiarum S. Leontii pannus bombycinus operis Damasceni, quo indutus ad Sacrificium pergebat sacerdos, prodigiose mundatus invenitur* 197 b. Oleo *lampadis, ardentis ad tumulum S. Thomæ a Villanova, varii variis malis liberantur* 979 b c

Olera *eodem die terræ inserta crescunt, semenque producunt in escam S. Niniano* 325 d

Oratio. *Vide* Distractio.

Oratio *et jejunium certa tutela sunt contra tentationes* 96 a. Orabat *cum tanto fervore S. Aichardus, ut in globum igneum conversus videretur, nec videri ipse ab adstantibus posset* 95 d e. Orationis *studium S. Thomæ a Villanova* 877 e, 969 e, *ad res quascumque gerendas Deum prius consulentis* 876 d e, 879 d e, 689 *alias* 889 f, 890 a et seqq., 691 *alias* 891 a et seqq., 895 d e f, 914 f, 949 a b. *In* Oratione *arcana a Deo docetur* 894 a et seqq., 897 a. Oratio *efficacissima B. Josephi a Cupertino absentibus sanitatem impetrat* 1000 a, *dissidia et bella componit* ibid. b, *esurientibus cibos obtinet* 1000 c f, *procellas depellit, pluviam obtinet* 1023 e f, *absentem a præsenti morte liberat* 1024 a, *obtinet conversionem Frederici principis Brunsvicensis* 1024 b et seqq.

Oratio *in Missali præscripta contra fulgura censetur a B. Victore III PP. certissimum esse contra illa præsidium* 410 a

Ornamenta *altarium et sacras vestes cupit B. Victor III PP. esse nitidissima pretiosissimaque* 409 b et seqq., 416 b c, 417 et seqq., 426 b c et seqq., 434 a et seqq., *et S. Thomas a Villanova* 913 a b

Otium *omnibus et potissimum Religiosis vitandum* 844 e, 864 e

Oves *plurimas turbine oppressas mortuasque ad vitam revocat B. Josephus a Cupertino* 1034 e. *Vide* Mariæ.

P

Panis *benedictus a S. Hildegarde puellam spurcissimis tentationibus liberat* 698 f

Parturientibus *varia beneficia præstita patrocinio S. Leontii martyris* 211 et seqq., 239 e, 240 b et seqq., 247 a et seqq., 248 a et seqq. : *B. Gandolphi conf.* 707 e, 708 c, 727 c : *S. Thomæ a Villanova* 981 b, 985 d e f, 986 a et seqq., 992 d e : *B. Josephi a Cupertino* 999 f, 1045 f, 1046 a, 1047 e f, 1048 a b et seqq., 1058 c et seqq.

Pastorales *curæ et virtutes S. Thomæ a Villanova homines, perditis moribus, ad frugem reducentis, blanditiis* 830 d e, 886 d e, 914 c, 918 e, 919 a et seqq., 922 b; *corporis sui usque ad sanguinem coram ipsis afflictationibus* 830 d, 920 b et seqq., 921 d et seqq., 922 d, 923 a et seqq., 968 f; *severis in contumaces animadversionibus* 830 c, 886 e, 911 c et seqq., 922 a et seqq.; *aliis industriis* 830 e, 886 e, 911 b c, 915 e f, 916 a et seqq., 925 f, 926 a et seqq.; *instituta diœcesana synodo* 886 f. *Dissidia inter conjuges orta summo studio componit* 911 e f; *concionatores suos et parochos instruit* 912 c et seqq., *illos singulis annis sub Quadragesimam convocat docetque, in quæ potissimum vitia unanimes invehi, qua ratione cum pœnitentibus agere debeant* ibid. e f. *Curat, ut omnis generis homines quotidie Sacro-sancto Missæ Sacrificio assistere possint* 912 f

Paralyticus *sanatur in translatione reliquiarum S. Valeriani mart.* 28 d; *mulier, 25 annis* Paralysi *laborans, subito sanatur ad tumulum S. Catharinæ Fliscæ* 186 f. *Alii eo morbo liberati patrocinio B. Ludovici Alamandi* 460 e; S. Lamberti 559 a, 580 d, 601 b; *B. Gandolphi* 718 a; *B. Petri Arbuesii* 742 c, 745 c et seqq.: *S. Thomæ a Villanova* 832 e, 961 d, 970 e, 991 d e

Parentes, *qui sanguinis vocem audiunt et vocationi liberorum obnituntur, hostium animæ periculosissimorum loco habendi* 789 d e : *non sunt audiendi nec consulendi a deliberantibus de vitæ statu* 842 a b

Passionis *Dominicæ consideratio tantum minimi peccati horrorem generabat in S. Catharina Flisca, ut ei exprimendo impar esset, et velut moribunda præ dolore corrueret* 153 f, 154 a, 159 e. Passionis *Dominicæ memoria, ita afficiebatur B. Josephus a Cupertino, ut ad ejus mentionem in ecstasim raperetur* 899 b c, *ad Crucis intuitum et amplexum per 80 passuum spatium volaret* 1021 c

Patiendi *pro Christo et suis peccatis immensum desiderium S. Catharinæ Fliscæ : insolitus ejusdem patiendi modus* 170 c, 171 c e f, 172 a et seqq.

Patientia *et conformitas admirabilis cum divina voluntate B. Josephi a Cupertino* 1007 a, 1015 c, 1016 a, 1018 c, 1019 e f

Pauperes. *Vide* Misericordia.

Pauperes *propria sæpius tunica induebat S. Aper adhuc puer* 66 f, *iisque deinde bona sua omnia erogavit* 67 a. Pauperibus *pudibundis summa caritate prospiciebat Hector Vernaccia S. Catharinæ Fliscæ discipulus, stipendio in perpetuum legato medicis aliquot, qui illorum morbos sine mercede curarent* 165 c et seqq. Pauperes *fletibus in morte sui benefactoris ejus delicta eluunt* 497 a, 500 a. Pauperibus *et captivis consulturus episcopus quidam Leodiensis, omnem ecclesiæ pretiosam supellectilem divendit* 557 f. Pauperibus *ægris cibos condit et ministrat mater S. Thomæ a Villanova* 837 a

Paupertatis *Euangelicæ perfectio, non in exteriorum rerum inopia, sed in affectionum erga easdem exstinctione consistit* 995 b c. Paupertatis *amore*

bonis

bonis omnibus et fortunis se abdicat S. Thomas a Villanova adhuc juvenis secularis 804 c, *nihil in proprium usum admittere cupit* 863 c, *recusat infulas episcopales oblatas* 811 d e, 829 e f, 968 e, *oblatos in academia honores et titulos* 826 a b, *ad episcopatum evectus numquam pretiosas, vix umquam novas, sed vilissimas tritasque vestes gestat et propriis manibus reficit* 831 c, 880 e f, 881 a et seqq., 938 d e f, 939 d; *ad episcopatum evectus omnes reditus in pauperes erogat* 832 b d, 938 d e f, *tantum in suos usus reservans, quantum monacho ad mensam ceteraque utensilia sufficiens videbatur* 827 d, 831 c d, *renuit induere vel comedere quidquid monacho et pauperi non conveniret* 831 c d e, 882 a b et seqq., 899 b et seqq., *desiderat ita mori, ut nihil proprium habeat* 951 a, 952 a et seqq. Paupertas *insignis B. Rolandi de Medicis* 119 b c. *B. Josephi a Cupertino* 1017 e f, 1018 f, 1028 b c d. Paupertatem *Christi imitaturus B. Josephus a Cupertino in stabulo nascitur* 1015 b

Peccatori *desperabundo visibili specie apparet Salvator, condonatque peccata et mortis horam prædicit* 166 b c

Peccatum *ejusdem malitiæ contrahit, qui alterius peccatum vel laudat, vel probat, atque pari a Deo pœna punitur* 75 c d. Peccatum *in confessione reticens præ pudore mulier, de eo revelando monetur a B. Rolando de Medicis in visione* 121 c. Peccatum *etiam leve quanti fecerit S. Catharina Flisca* 134 b c. Peccati *malitia quanta* ibid. 146 b c et seqq., 153 f, 154 a, 163 b c et seqq.

Pecuniæ *qui non inhiat, malorum omnium originem devitat* 503 b

Pedes *invicem juxta exemplum Christi lavabant primi Christiani* 470 b

Pedum *doloribus et infirmitatibus liberantur ad tumulum S. Leontii mart.* 223 a b e f, 224 b d, 241 c, 243 a; *B. Gandolphi conf.* 717 f

Peregrinationem *suscipiens ad reliquias S. Leontii martyris pertinaci febri liberatur,* 202 e, *a variis malis sanantur alii* 206 a et seqq., 209 a et seqq., 210 a et seqq., 211 b et seqq., 212 a. *Vota* Peregrinatione *ad reliquias S. Leontii fœtus inanimis vivere incipit et baptizatur* 215 c, *aliis morbis sanantur alii* 216 c et seqq., 217 b, 219 c et seq., 220, 221, 222, 228, 230 et seqq.

Perseverantia *in oratione necessaria est, ut, quod petimus, impetremus* 70 f

Philosophus, *de revelationum visionumque S. Hildegardis sinceritate male sentiens, ita cœlitus edocetur, ut opibus suis Sanctæ institutum promoveat* 688 d

Phrenesi *furens, uncta oleo lampadis, ardentis ad tumbam S. Catharinæ Fliscæ, sanitati continuo restituitur* 189 e, *altera* ibid. f, *alia patrocinio S. Leontii martyris* 210 b. Phreneticis *pluribus et amentibus ratio redditur et sanitas patrocinio S. Leontii mart.* 238 b et seqq., 241 b c; *B. Ludovici Alamandi* 461 a; *S. Thomæ a Villanova* 982 c. *Furentem B. Josephus a Cupertino capillis per aera sublatum momento sanat* 1022 d

Pleuritide *acutissima ad mortem decumbens, hausta aqua, quæ reliquiis S. Leontii martyris benedicta fuerat, subito sanatur* 204 a; *eodem malo, vota peregrinatione, liberatur mulier* ibid. b, *eodem malo plurimi ejusdem Sancti patrocinio liberantur* 206 d et seqq., 208 a b f, *B. Gandolphi conf.* 727 f, *B. Josephi a Cupertino reliquiis* 1049 e

Pluvia *post diuturnam siccitatem obtinetur, instituta supplicatione invocataque ope B. Gandolphi* 726 c; *sancti Thomæ a Villanova* 990 e

Podagricus *sanatur vota ad tumulum S. Thomæ a Villanova eleemosyna* 988 f

Pœnitentias *pro delictis obibant monachi ad crucem sub dio in monasterii areis positam: ejus instituti origo et ratio* 531 a et seqq.

Pœnitentia *austera et insolita B. Rolandi de Medicis* 119 c et seq. *Vide* Abstinentia, Afflictatio corporis.

Possessor *iniquus, luctans dudum cum morte, animam efflare nequit, antequam terram S. Edithæ ablatam restituerit* 371 c

Præcones *Evangelii debent non minus exemplis privatisque exhortationibus populum instruere, quam publicis e suggestu concionibus* 849 c d e

Prædestinationem *suam inquirentibus numquam directe respondet S. Hildegardis, licet aliis non raro æternam salutem, ex divinitus sibi revelatis, satis certo vaticinari videatur* 648 c, 649 e: *acriter reprehendit de hac interrogantes* * 647 c et seqq.

Prægnantibus *et* parturientibus *patrona est S. Camella* 314 c

Promissa *et vota Sanctis facta servanda sunt, ne præsens infidelitatis pœna sentiatur* 71 a

Prophetiæ. *Vide* Vaticinia.

Providentia *singularis Dei, Ecclesiam suam tum maximo virorum fortissimorum præsidio munientis, cum a validioribus hostibus oppugnatur* 805 c d e

Proximus. *Vide* Caritas proximi.

Prudentia. *Vide* Episcopales virtutes. Prudentiæ *effectus tres præcipui* 914 f

Puella, *Bertrudis nomine, fusco colore faciem deturpat, ne propter formæ venustatem a procis expeteretur* 698 b

Puerulus *recens natus et moribundus, sanatur, admoto ejus pectori frusto vestis B. Josephi a Cupertino, quod deinde manibus apprehensum renuit remittere* 1048 b c

R

Religiosorum *plurimum interest, solidas in tyrocinio virtutes comparare, comparatas reliquo vitæ cursu constanter exercere, nullaque ut levioris momenti pia exercitia omittere* 843 c d

Reliquiæ *Sanctorum immersæ vino, quo languores sanantur* 65 e f, *ad S. Gerardum allatæ* Reliquiæ *S. Mansueti et Apri viro sancto moribundo præsentem valetudinem adferunt* 66 a b, *pueri sine vita in lucem editi, jamque 20 horis a partu frigidi, attactu* Reliquiarum *S. Leontii martyris a morte tamdiu revocantur, donec per baptismum cælo nascantur* 214 e f, 215 a et seqq. Reliquiis *S. Leontii applicitum rosarium varios languores sanat. Vide* Rosarium. *Tela illis circumvoluta fit contra tumores salutifera* 217 d. *Attactu* Reliquiarum *ejusdem sancti Martyris, innumeri alii morbi sanantur* 219 a et seqq., 220 a et seqq., 221 a et seqq., 230 a et seqq. Reliquiæ *S. Euphemiæ mart., multis post mortem seculis, prodigioso sanguine fluunt* 256 b, 275 c, *et suavissimum odorem spirant* ibid.; *illas frustra comburere nituntur Persæ,* 158 c et seqq., 275 b; *eædem a Leone Isaurico projectæ in mare aquis supernatant, inveniuntur, prodigiose probantur, vectoresque a naufragio præservant* 276 c et seqq. *Pars pepli S. Ludmillæ, in probam sanctitatis*

tatis ejus igni injecta ab episcopo, non comburitur 353 d e, *ejusdem Sanctæ corpus inventum incorruptum* 362 c. *Monachus*, S. *Edithæ* Reliquias *furari meditans, sacrum corpus ferro lædit, quod ex vulnere sanguinem stillat* 371 a b, *et muliere temere partem vittæ præcidere tentante, caput erigit* ibid. *Corpus S. Juii, positum in altari S. Edithæ, nulla vi inde avelli potest* ibid. *S. Edithæ corpus se erigit in tumulo, spectante Canuto rege ejusque sanctitatem negante* ibid. b. *Velum, quo S. Lamberti episc.* Reliquiæ *tegebantur, ab imbribus nivibusque immune manet* 556 b. *Ejusdem Sancti* Reliquiæ *in castra Leodiensium allatæ mira alacritate illos, stupenda hostes impotentia afficiunt* 560 b c et seqq. : *horum ducem amentia et omnium membrorum impotentia percellunt* ibid. c, *et ad castelli deditionem cogunt* ibid. f, 661 e et seqq. : *loculum, quo servabantur, ligneum inter atroces flammas totiusque templi incendium, fusis exterioribus laminis metallinis, servant illæsum* 563 d. *Corpus S. Landradæ virginis prodigiose translatum* 596 b et seqq., 611 a et seqq. Reliquiæ *B. Gandolphi, latæ ad ægros, pluribus præsentem medelam adferunt* 726 c d. *Corpus S. Ferreoli martyris inventum integrum* 762 a. *Corpus S. Thomæ a Villanova post 27 a morte annos repertum integrum et suave olens* 958 d e. *B. Josephi a Cupertino* Reliquiæ *varias mirabiles sanationes operantur* 1049 a et seqq.

Renum *dolores subito sublati, invocato B. Josephi a Cupertino patrocinio* 1059 c

Restitutio. *Vide* Bona ecclesiis ablata.

Revelationes. *Vide* Illustrationes divinæ, visiones, Arcana. Revelationes *suas S. Hildegardis dudum abscondere nititur præ verecundia, timore et humilitate* 631 f, 632 a et seqq. Revelationes *suas scribere cælitus jubetur* 632 f, 680 c et seqq. Revelationes *mirabiles S. Hildegardis adhuc trimulæ* 631 e, *quinquennis* ibid. *et* 680 a; *per vitam reliquam*, ibid. f, 632 a et seqq. *Cælitus docetur Scripturam sacram* 633 b, 690 b. Revelationes *visionesque aliæ ejusdem Sanctæ* 633 a et seqq., 634 a et seqq., 639 a et seqq., 640 a et seqq., 641 c, 644 a et seqq., 645 et seqq., 655 c et seqq., 663 c, 680 b, 688 et seqq., 689 a et seqq., 695 e. Revelationum *S. Hildegardis sinceritatem cælitus edocetur philosophus, qui eas exploserat* 688 d

Rheumata *sublata, invocata B. Gandolphi ope* 718 d

Rosarium, *consecratum attactu reliquiarum S. Leontii martyris, parturientibus levamento est* 211 b f: *ulcus fœtidissimum sanat* 216 a

Rota *molaria triti. Vide* Submersi.

S

Sacerdos *imprudens, nec satis doctus sacram Scripturam, turpiter a dæmone luditur, vexatur, et obsidetur* 71 c d e. Sacerdotum *munia et obligatio, monente S. Hildegarde* 650 a c, 652 d et seqq., 653 a

Sacramentum *SS. coporis et sanguinis Jesu Christi. Vide* Communio, Eucharistia, Missæ sacrificium.

Sacramentorum *frequentem usum commendat vehementer B. Josephus a Cupertino, ut certissimum contra tentationes præsidium* 1025 c

Sanationes *prodigiosæ. Vide* Gangræna, Hydropisis *et similia morborum variorum nomina.*

Sanctorum *consortia colloquiaque singulari studio quærebat S. Aper atque a singulis singularem virtutem, qua maxime excellebant, discere et imitari satagebat* 67 a

Sanctis *peculiaribus sæpe peculiaris morbi cujusdam medela a Deo reservatur, hinc alii cæcitate curanda, alii aliis sanandis morbis celebres sunt* 70 f

Sanguinis *fluxu liberatur mulier, applicatis umbilico scriptis verbis, quæ illi S. Hildegardis submiserat* 691 e : *alia, admotis capiti reliquiis S. Thomæ a Villanova* 986 c. *Alia admota sepulcro B. Josephi a Cupertino* 1049 b. Sanguinis *profluvia sistuntur patrocinante S. Leontio martyre* 208 c e, *B. Gandolpho conf.* 707 f, 708 c, 716 a. *A vomitu* Sanguinis *curatur mulier, patrocinio S. Thomæ a Villanova* 961 c. Sanguis *B. Petri Arbuesii, quem impii homicidæ Judæi fuderant, concretus primum, effervescit prodigiose, dum sacrum Sancti corpus sepelitur* 735 c et seqq., *atque iterum diu postea* 736 e f

Schismatici *sunt, qui summo Pontifici, Christi in terris vicario, debitam obedientiam negant* 452 b et seqq., 506 a et seqq. *Illis æterna salus frustra speratur, nisi resipiscant* ibid. d

Scientiam *divinitus haurit B. Josephus a Cupertino* 1001 c d et seqq., 1002 a et seqq., 1011 e f, 1030 e f

Scripturæ *sacræ studium et scientia sacerdotibus maxime necessaria est, tum ut seipsos adversus diaboli fraudes tueantur, tum ut populum doceant* 71 c d e

Scirrho *multis annis cruciata mulier ad templum, ut postularat, celebrante B. Josepho a Cupertino delata, subito sanatur* 1007 b c

Segnities. *Vide* Tepiditas.

Sigillum *sacramenti Pœnitentiæ sacrilege infractum* 894 c : *horrenda mala inde secuta* ibid. d : *ex eo convictum homicidii et capitis damnatum, quod judicibus crimen ex sola confessione Sacramentali notum esset, prudentissime liberat S. Thomas a Villanova* 896 c d e. Sigillum *confessionis quam sancte servandum* 895 b c. *Nulla sunt omnis notitia, actusque judiciales ex ejus infractione profecti* 896 c d

Signa *in cælis spectantur in morte S. Hildegardis* 696 f

Silentium *religiosum tyrocinii tempore, tam scrupulose servat S. Thomas a Villanova, ut non nisi interrogatus umquam loquatur* 842 d

Simoniaci *contractus de venditione reliquiarum et similium, a sanctis etiam viris olim usitati fuerunt. Videntur excusandi ex bona fide* 516 b e

Simplicitas *miranda S. Satyri laudatur a S. Ambrosio* 502 e et seqq., 506 c d. *Vide* Verecundia.

Sobrietas *in victu S. Thomæ a Villanova* 829 d.

Solitudinis *amor S. Thomæ a Villanova* 906 f

in Solitudinem *annis postremis vitæ suæ recedit S. Rodingus, ut a curis regiminis et rebus omnibus aliis liber, sibi et Deo vacet* 516 d e

Status vitæ. *Vide* Parentes, Consanguinei. *De Statu vitæ deliberans S. Thomas a Villanova jejuniis, assiduis orationibus, frequentissimisque eleemosynis Deum sibi propitium reddit* 841 b.

Sterilis *prolem et fœcunditatem obtinet, patrocinio S. Leontii martyris* 213 e; *S. Reginaldi eremitæ* 627 f, 628 a b; *B. Gandolphi conf.* 707 e

Strumæ *sanatæ ad tumulum S. Leontii mart.* 225 b; *B. Gandolphi ope implorata* 715 b; *S. Thomæ a Villanova patrocinio* 989 b c

Submersi *pene aquis præservantur, invocato S. Leontii mart. patrocinio* 225 c f, 226 c et seqq., 227 a b, 245 d et seqq., *S. Hildegardis virg.* 698

698 d; *S. Ferreoli mart.* 762 c; *S. Thomæ a Villanova* 970 e, 992 d; *B. Josephi a Cupertino* 1059 b

Superiores *severitatem et correptiones mansuetudine mitigare debent* 644 f, 645 f, 653 d et seq. Superiores *debent compati inferiorum defectibus et severam auctoritatem caritate temperare* 826 e, 862 b, 1024 f, *constitutionum antiquarum observantiam urgere, potius quam novitates inducere, quæ plerumque per se ipsas corruunt* 861 c, 862 c, 915 a; *subditos, etiam delinquentes amare, solas in illis culpas odisse* 862 c, 924 e et seqq. *Severitas nimia* Superiorum *erga inferiores acriter reprehensa a S. Hildegarde* 644 f. Superioribus *maxime necessariæ virtutes sunt patientia, tolerantia et mansuetudo* ibid. *Rectæ gubernandi rationi valde contrarium est, faciles delatoribus aures præbere et præcipitanter procedere* 914 f, 924 e f

Surdi *plurimi sanantur ad tumbam S. Orannæ* 116 b c; S. Leontii *patrocinio* 235 c et seqq., 241 f; *ad tumulum B. Ludovici Alamandi* 461 a, *B. Gandolphi conf.* 707 f, 712 b c d

T

Tabellæ *votivæ et anathemata, ut impetrati beneficii testimonia, gratissima sunt Deo et Sanctis* 203 a et seq.; *plurimi talia voventes febribus aliisque morbis liberantur* ibid. et 221 e

Tædium *regiminis et pusillanimitas vitia sunt valde periculosa in superioribus* 646 f, 647 a et seqq., 649 c

Tela *applicita reliquiis S. Leontii fit contra tumores manuum salutifera* 217 d

Tentationes. *Vide* Dæmonis.

Tentatione *molesta liberatur monialis a S. Hildegarde* 696 d. Tentationibus *carnis vehementibus pulsata puella quædam, gustato pane, quem S. Hildegardis benedixerat, impuri ardoris igne liberatur* 691 d. Tentationibus *vexantur probi et Sancti ad humilitatem in illis conservandam* 164 f, 623 c et seqq., 688 a et seqq., 689 a, 695 f, 995 c et seqq., 997 c d, 1017 c, 1019 e f, 1041 a b. *Arma, quibus Sancti adversus eas usi sunt, timor Dei, sui diffidentia et corporis macerationes* ibid. et 164 f, 623 c et seqq., *frequens Sacramentorum usus* 1025 c

Tepiditas *et segnities in Dei servitio oritur ex tepido hominum et exiguo in illum amore* 154 d e

Theologicas *quæstiones etiam abstrusissimas, ex divina utique revelatione, dissolvit S. Hildegardis* 655 c et seqq.,

Timor *Domini etiam Sanctis maxime utilis et necessarius* 646 e

Tumores *corporis et membrorum varii sanati patrocinio S. Leontii martyris* 217 c et seqq., *S. Hildegarde afflictos signante S. Crucis signo* 691 b; *opitulante B. Gandolpho* 708 d, 709 a; *S. Thoma a Villanova* 989 f, 990 a b; *admotis B. Josephi a Cupertino prodigiosis reliquiis* 1053 d e f, 1054 a

Tumulum *S. Ludmillæ nocturna lux prodigiose illustrat* 350 a, *alias* d

Tyranni *ferociores sunt feris, quæ Martyres venerantur, dum illi prodigiis et earum lenitate magis effervescunt in furorem* 35 d e f

V

Vaticinia *S. Hildegardis* 639 e, 640 a b, 641 c, 644 a, 646 c, 650 d et seqq., 652 c et seqq., 696 e, 697 f, 698 a; *B. Gandolphi conf.* 706 a c; *S. Thomæ a Villanova* 855 a et seqq., 856 a et seqq.; *B. Josephi a Cupertino* 998 a b, 1007 c d, 1018 c, 1031 c d e, 1032 f, 1033 a et seqq., 1042 b

Ubera *arida lacte manant, admotis floribus de sepulcro S. Thomæ a Villanova* 970 e, 979 e f

Veneficia *sublata patrocinio S. Leontii mart.* 23 b c et seqq., 237 a et seqq., 240 f, 241 a

Venustas. *Vide* Puella.

Verba *impudica signa sunt animi impuri* 502 f

Verecundia *insignis S. Satyri, mulieres, sanguine etiam proximas, aspicere non sustinentis, laudatur a S. Ambrosio* 502 f, 506 e

Vertigines *capitis patientibus peculiaris patrona est S. Oranna* 117 d e

Viatici *sacri in extremis percipiendi facultas obtinetur patrocinio S. Leontii martyris* 209 d e, 210 b

Victoriæ *patrocinante S. Lamberto episc. obtentæ* 561 b et seqq., 564 b

Vinctorum *libertatem, quam a præside exorare non potuerat S. Aper episc., cum ingenti prodigio a Deo impetrat, ipseque inexorabilis judex in asperitatis pœnam malo dæmone vexatur* 67 f

Vindicta *divina de interfectoribus S. Lamberti episc.* 579 e f, 616 d

Vindicta. *Vide* Defensio.

Vinum, *ex sanctorum reliquiarum attactu salutiferum, languores sanat* 65 e f. Vinum, *quo B. Gandolphi conf. sacrum corpus lotum fuerat, flores germinat sospitatrices multis ægrotis* 710 e; *mutatur in oleum* ibid. b

Virginibus *a paupertate periclitantibus, summa cura succurrit S. Thomas a Villanova* 804 c; *illis ex patrimonio xenodochium condit* ibid. 829 c

Virginitatem *in conjugio servavit S. Richardis imperatrix, eamdemque, adulterii nequissime accusata, traditur probasse per ignem illibatam* 796 d et seqq.

Virtus *vera tam est ex se amabilis, ut, qui ea ornati sunt, etiam inimicis amabiles reddat* 868 c

Virtutes *episcopales S. Lamberti episc. mart.* 576 f, 583 e, 586 d et seqq., 605 d et seqq.; *S. Thomæ a Villanova* 815 c. Virtutum *et pietatis exercitia non omittenda propter alia quæcumque negotia* 845 d, 847 b c

Visiones *S. Hildegardis. Vide* Revelationes.

Visione *angelorum septem ultimis vitæ continuis diebus recreatur S. Catharina Flisca* 472 b

Vita *bona, præclaris virtutibus ornata, majus signum est sanctitatis, quam innumera patrata miracula* 67 e

Ulceribus *pestilentibus, seu cute et carbunculis sanantur plurimi, ipsis de cælo patrocinante B. Rolando de Medicis* 121 c et seqq., Ulceribus *plurimis aspersa mulier sanatur ad sepulcrum S. Catharinæ Fliscæ, ita ut, quoties sacras reliquias veneratura accederet, toties ulcus unum dispareret* 193 e f. Ulcera *plurima sanantur attactu reliquiarum S. Leontii martyris* 216 a et seqq., 217 a b c, 218 e, 223 a, 224 c, 242 a; *patrocinante B. Gandolphi conf.* 718 e f; *S. Thoma a Villanova* 961 d, 970 e

Voluntatis *nostræ cum divina conformitas, solum remedium est acquirendæ constantis quietis* 168 f, *mi-*

A *miranda ex hac tranquillitas animi S. Catharinæ Fliscæ* 469 a b et seqq.

Voluptates *terrenæ et mundanæ sectatoribus suis solatium conferre non possunt* 133 a et seq., 152 c et seqq.

Vota *Religiosa, ad episcopatum erectus S. Thomas a Villanova, quantum licuit, et maxime paupertatem scrupulosissime servavit* 827 b d

Votum *ex mortifero morbo decumbens fecit comes quidam Cabilonensis S. Vincentio martyri et illico sanatus est* 16 e. Votum *sanctæ Orannæ factum non solventibus aures sanguine fluunt* 116 d. *Deo Sanctisque* Vota *gratissima sunt, utpote, quæ passim magna beneficia consequuntur* 203 a et seqq., 205 a et seqq., 206 b, 207 a et seqq., 209 a et seqq., *non impleta, pœnam exigunt* 209 f. *Alia ex* Votis *beneficia* 210 a, 211 b et seqq., 212 a, 216 c et seqq., 217 a, 218 f, 219 a et seqq., 232 a et seqq., 460 a et seqq., 707 a, 708 a et seqq., 979 c e, 980 b et seqq., 981 e f, 982 a et seqq. Votum *B. Josepho a Curpertino factum, prodigiose sanatus, non solvens, rursus malo corripitur, quo iterum liberatur, adimpleto* Voto 1052 a b c d D

Vulnera *incurabilia sanantur patrocinio S. Leontii mart.* 224 a e, 228 b c d, 229 b f, 231 a et seq., 241 c, 244 b

X

Xenodochium *ex patrimonio erigit et dotat S. Thomas a Villanova : eo quotquot ægroti con-*[illegible]*, et sancti Præsulis auxilium implorant, sanitatem recuperant* 840 c, 841 c

Z

Zelus *animarum S. Thomæ a Villanova, plurimos discipulos ad apostolicos labores erudientis et in Indiam mittentis* 811 e f, 812 a et seqq, 866 a b et seqq., *ad Maurorum conversionem summa cura adspirantis* 912 a b

B

APPENDIX ADDENDORUM & MUTANDORUM

AD TOMUM V SEPTEMBRIS

Pagina 128. *Quandoquidem post impressum hunc tomum nobis certo innotuit*, B. Angelum de Clavasio, *virum sanctitate clarum, coli Officio ecclesiastico in Ordine S. Francisci, cultumque ejusdem Beati immemorabilem non modo approbatum a Sanctissimo Domino nostro Benedicto XIV per decretum, anno* 1753, *die* XXVI *Maji datum, quo conceditur, ut* B. Angelus *die* XII *Aprilis celebrari possit ab universo Ordine Minorum S. Francisci, et in aliis aliquot locis particularibus, Officio et Missa* sub ritu duplici de comm. Confess. non Pontif.; *monendos credimus lectores hujus tomi de iis, quæ pag.* 128 *ad Vitam S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ observata sunt de* B. Angelo de Clavasio. *Etenim Collega noster, postea defunctus, qui ea scribebat anno* 1752 *ante laudatum Benedicti XIV decretum, cum videret* Beati *titulum ab Hyacintho Parpera tribui B. Bernardino de Feltris et* C B. Angelo de Clavasio, *observare voluit, recte priori illum titulum tribui, cum illius cultus dudum approbatus sit ab Innocentio X; non item* Angelo de Clavasio, *quia hunc videbat solum in Prætermissis memoratum apud nos ad* XI *Aprilis, quo insertus est Martyrologio Franciscano ab Arturo a Monasterio. Fortunatus Hueberus in Menologio Franciscano similiter* Angelum de Clavasio *sine titulo* Beati *annuntiat ad* XI *Aprilis; sed in Annotatis observat, inquisitiones et processus institui ad probandum cultum ejus publicum, et quidem in ordine ad solemnem beatificationem ac canonizationem. Cum autem processus eo usque absolutus sit anno* 1753, *dum prædicta imprimebatur observatio, qua cultus* B. Angeli *negatur, et certe diu ante impressionem tomi absolutam, aut deleri debet tota illa observatio, aut certe adjungenda est altera, qua modo declaramus, de cultu* B. Angeli de Clavasio *indubitanter constare, et de Beato latius agendum in Operis Supplemento ad* XII *Aprilis.*

Pag. 728 *num.* 2 *lin.* 7 *et* 8 *de B. Petro Arbuesio dicitur :* In Romano Martyrologio locum nondum obtinuit-*lege*-In Romano Martyrologio locum non obtinuit ante annum 1748, quo Romæ prodiit Martyrologium Romanum, cura Benedicti XIV feliciter regnantis recusum, in quo ad XVII Septembris ornatur hoc elogio : « Cæsaraugustæ in Hispania B. Petri de Arbues, primi in » Aragoniæ regno fidei quæsitoris, qui a relapsis » Judæis ob eamdem, quam pro munere suo strenue tuebatur, Catholicam fidem immaniter trucidatus, martyrii palmam accepit. » *Editio illa necdum nobis ad manum erat, dum hæc scripta fuit Vita* B. Petri Arbuesii. F

J. P.

MONITUM AD LECTOREM

Auctor quidam

Biennio et amplius post editum tomum IV *mensis Septembris de Actis Sanctorum, in quo ad diem* XIV *egeram de* S. Materno *episcopo, directa huc est Lucubratiuncula impressa, hunc præferens titulum :* Dissertatio critica, qua comparantur inter se testes affirmantes et negantes, Catholicam fidem primo et secundo sæculis æræ Christianæ Galliis et Germaniis prædicatam fuisse, scripta R. P. Joanni Periero S. J. etc. *In ea auctor, nescio qua disputandi norma, me impugnat, tamquam sententiæ negativæ assertorem. Non solemus quidem similibus Opusculis mox responsum reddere, sed passim differimus, dum operæ pretium videtur, ad diem aliquem, quo hujusmodi materia pertractanda erit, ne utiliora nostra studia absque fructu interrumpamus. Imo videbitur forte eruditis, qui meum Commentarium legerint, nec partium studio præventi fuerint, supervacaneum respondisse ad Dissertatiunculam, quæ a vertice usque ad calcem, supposito, ut aiunt, nititur falso. Verumtamen*

AUCTORE J. P.

men occasione præmissæ appendicis ad hunc tomum V, *visum est adjicere monitum ad* IV, *et, quibus fundamentis ac ratiociniis mihi hanc sententiam affingat auctor, æquo lectoris judicio paucis exponere.*

perperam nobis affingens

2 *Dissertationem suam dividit in octo §§, et primo hunc titulum præfigit :* Historia scriptorum pro et contra initium fidei prædicatæ Galliis et Germaniis primo et secundo sæculo Christiano. *Tum enumeratis sententiæ affirmativæ patronis, unoque pro negativo Launoyo, ita pergit :* Post et ante hos sedecim propugnatores sententiæ antiquæ de exordio fidei Christianæ in Galliis ad sæculum primum relato Joannes de Launoi nactus est sæculo hoc XVIII imitatores quatuor clarissimos; primum reverendissimum abbatem... Augustinum Calmetum Ord. S. Benedicti..., secundum illustrissimum episcopum Myriophitanum et suffraganeum Trevirensem... dominum Joannem Nicolaum ab Hontheim ; tertium e Societate Jesu Perierum..., dum Commentarium scriberet in Vitam S. Materni primi Agrippinensium episcopi, quem a primo sæculo Christiano ad quartum detrudit, et deserit sententiam decessorum suorum, quæ eadem est cum antiqua traditione ecclesiæ Coloniensis, ad sæculum primum Christianum exordium fidei Christianæ Ubiis prædicatæ referentis. *Quarto loco ponitur P. Joannes Baptista de Marne S. J. sacerdos, in Dissertatione de primis Tungrorum episcopis edita anno* 1754.

sententiam negantem

3 *Adhæc respondeo pro me. (aliorum quippe trium causam tueri, non est meum;) Verum est;* S. Materni *Coloniensem episcopatum fixi seculo Christi quarto, in eoque ob causas in Commentario meo expositas opinionem, meo judicio, longe probabilissimam amplexus sum, atque eatenus a nonnullorum, non omnium, decessorum sententia recessi. At non negavi prædicatam in Galliis et Germaniis primis duobus seculis fidem Christianam. Testor totum Commentarium meum et nominatim* § 2, *ubi affirmantium* S. Materni *a S. Petro missionem protuli argumenta, deducta ex congrua verisimilitudine et Patrum generalibus assertionibus, et expresse dixi, plerosque sententiæ negativæ assertores, ad quos postea accessi, facile concedere, fidem ab Ecclesiæ primordiis perlatam fuisse in Gallias. Patrum, Justini præsertim, dicentis, suo tempore Christi cultum penetrasse ad omne* genus mortalium, *Tertulliani asserentis, suo ævo in Christum credidisse* Galliarum diversas nationes, *Irenæi aientis,* in Germaniis *fundatas fuisse ecclesias et in* Celtis, *testimonia, quæ varii varie explicant, ita excepi : Demus ergo tantisper, S. Justinum, dum scripsit sub medium seculi secundi, noluisse exclusos Germanos Cis-Rhenanos, Trevirenses et his vicinos, quamtumvis ad ipsius asserti veritatem sufficere possit, si aliquam Germaniarum et Galliarum provinciam penetrarit memoratus cultus. Demus et Irenæo et Tertulliano de iisdem sermonem fuisse; inde conficietur, Christicolas in partibus illis exstitisse, dum Patres isti scriberent, quid tum?*

4 *At diserte dicit Irenæus,* in Germaniis fuisse tum fundatas ecclesias. *Dicit : demus ergo similiter in uno alterove loco inferioris et superioris Germaniæ sub finem seculi secundi collectionem Christianorum stabilitam fuisse : nondum sequitur primo, magno numero Christianorum constitisse istam collectionem; secundo non sequitur, iis ecclesiis proprios præfuisse episcopos : multo minus denique sequitur, Coloniensi præfuisse sub initium seculi secundi* S. Maternum, *et Trevirensi haud diu post medium primi S. Eucharium. Proin generalia ista Patrum asserta, quantumcumque in favorem opinionis primæ interpretata, non apparent mihi sufficientia ad statuendam Sanctorum nostrorum primo seculo missionem; nisi rationes et documenta particularia Trevirensis, Coloniensis atque Leodiensis ecclesiarum solidiora reperiantur, quam aliarum, quarum primos episcopos serius collocarunt eruditi propter Sulpitii Severi et aliorum, quorum textus ibidem exhibui, auctoritates, quibuscum Patrum assertiones conciliari facile possunt, licet multarum ecclesiarum primi episcopi ad tertium usque seculum differantur.*

primo et secundo seculo prædicatum fuisse Galliis Germanis

5 *Indene concludi potest, negasse me prædicatum primis duobus seculis in Galliis et Germaniis Euangelium? Ea tamen in hypothesi procedit ad finem usque auctor Dissertationis, atque ita arguit, acsi certæ sibi essent sequelæ istæ : Prædicatum fuit Gallis et Germanis primo et secundo seculo Euangelium; ergo Trevirensibus et Coloniensibus per* S. Maternum *et Socios. Negat aliquis, primo seculo missum fuisse a S. Petro* Maternum, *et secundo inchoato fundatum ab eodem* Materno *episcopatum Coloniensem; ergo negat is, Euangelium iisdem seculis prædicatum fuisse Gallis et Germanis; ergo refragatur omnibus Patribus postremum attestantibus. Nihil juvat ostendere, traditionem de missione* S. Materni *primo seculo invalidis niti fundamentis, nullum habere pro se testem octo primorum seculorum, primo litteris commissam fuisse ab auctoribus noni vel decimi seculi, quorum Opus scatet fabulis, pugnat cum moribus hominum primi seculi et assertis veterum scriptorum, obque alias rationes multas minus probabilem esse, nihil, inquam, id juvat; traditio ista in individuo in dubium vocari nequit, quin evertantur generales Patrum assertiones. Hujusmodi argumentandi ratio, an ex sanæ criticæ et Logicæ, ad quas sæpius appellat auctor, regulis profecta sit, dijudicet lector.*

Euangelium paucis confutatur.

FINIS

ANICII. — EX TYPIS M.-P. MARCHESSOU

DATE DUE

DEMCO NO. 38-298

BX4655.A2 VILLANOVA UNIVERSITY
*v.045
3 9346 00067375 8

For Reference

NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM
CAT. NO. 1935 LIBRARY BUREAU

BX
4655
A2

67375